B. 35.

TRACTATVS
DE LEGIBVS,
AC
DEO LEGISLATORE,

In decem libros diſtributus.

AVTHORE

P. D. FRANCISCO SVAREZ GRANATENSI,
è Societate IESV, *ſacræ Theologiæ in celebri Conimbricenſi*
Academia Primario Profeſſore.

OPVS RECENS NATVM VTRIVSQVE FORI
hominibus non minùs vtile, quàm neceſſarium.

CVM VARIIS INDICIBVS.

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DC XIX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

R. D. D. THOMÆ DE MESCHATIN-LA FAYE,
huius libri imprimendi facultas.

THOMAS de Meſchatin-la Faye, Comes, Canonicus, & Cantor Eccleſiæ Lugdunenſis, & Vicarius Generalis Illuſtriſſimi, ac Reuerendiſſimi D. D. Dionyſij Simonis de Marquemont, Archiepiſcopi, ac Comitis Lugdunenſis, &c. Opus quod inſcribitur, *Tractatus de Legibus, ac Deo Legiſlatore, in decem libros diſtributus, Authore P. D. Franciſco Suarez, &c.* à Theologis recognitum, vt in lucem edatur, facultatem concedimus. Lugduni 23. die Aprilis, 1613.

MESCHATIN-LA FAYE.

SVMMA PRIVILEGII A
Chriſtianiſſimo Galliarum Rege obtenti.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis Diplomate cautum eſt, ne quis in ſuo regno, aliiſve locis ditioni ſuæ ſubiectis, intra proximos annos decem, à die impreſſionis prima inchoandos, excudat, vendat, excudendum, vendendumque quouis modo, ac ratione conetur librum, qui inſcribitur, *Tractatus de Legibus, ac Deo Legiſlatore, in decem libros diſtributus, Authore P. D. Franciſco Suarez, &c.* præter Horatium Cardon Bibliopolam Lugdunenſem, aut illos, quibus ille conceſſerit: ſub pœnis originali diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Pariſiis, decimooctauo die menſis Februarij, 1613.

De mandato Regis.

Signatum,

PERREAV.

INDEX

INDEX
LIBRORVM OMNIVM, QVI
IN HOC VOLVMINE
CONTINENTVR.

LIB. I. *De natura legis in communi, de eiúſque cauſis, & effectibus.* pag.5.

LIB. II. *De lege æterna, naturali, & iure gentium.* pag.59.

LIB. III. *De lege poſitiua humana ſecundùm ſe, & prout in pura hominis natura ſpectari poteſt, quæ lex etiam Ciuilis dicitur.* pag 117.

LIB. IV. *De lege poſitiua Canonica.* pag.215.

LIB. V. *De varietate legum humanarum, & præſertim de pœnalibus, & odioſis.* pag.271.

LIB. VI. *De interpretatione, mutatione, & ceſſatione legum humanarum.* pag.369.

LIB. VII. *De lege non ſcripta, quæ Conſuetudo appellatur.* pag.455.

LIB. VIII. *De lege humana fauorabili, ſeu de Priuilegiis.* pag.511.

LIB. IX. *De lege Diuina poſitiua veteri.* pag.634.

LIB. X. *De lege noua Diuina.* pag.717.

Indices capitum horum Librorum, in initio vniuſcuiuſque Libri inueniuntur.

TRACTA

TRACTATVS

DE LEGIBVS, ET LEGISLATORE DEO.

PROOEMIVM

Subiectum, & rationem totius operis continens.

NVLLI mirum videri debet, ſi homini Theologiam profitenti leges incidant diſputandæ. Theologiæ namque eminentia ab eius ſubiecto eminentiſſimo deriuata omnem excludit rationem admirandi. Imò ſi res ipſa rectè diſpiciatur, palàm erit, ita legum tractationem Theologiæ ambitu concludi, vt Theologus ſubiectum eius exhaurire non valeat, niſi legibus conſiderandis immoretur. Deus enim, vt multis aliis titulis à Theologo, ita illo expendi debet, quòd vltimus ſit finis, ad quem tendunt creaturæ rationis participes, & in quo vnica illarum felicitas conſiſtit. Hinc ergo fit, vt doctrina ſacra, & finem hunc vltimum reſpectet, & viam ad eum comparandum doceat. Neque verò Deus ſolummodo eſt finis & veluti ſcopus, ad quem creaturæ intellectuales tēdunt, ſed etiam eſt cauſa ſui cõparandi. Nam creaturas ſuas regit, &, oſtenſa via, ad ſe ducit; & ne à recto itinere deflectãt, admonendo compeſcit, deflectentéſque ſua ineffabili prouidentia reuocat, ac reducit, doctrina illuminando, conſiliis monendo, legibus cogendo, & præcipuè ſuæ gratiæ auxiliis adiuuando, vt iure merito inclamet Eſaias: *Dominus legifer noſter, Dominus rex noſter, ipſe ſaluabit nos.* Quoniam igitur huius ſalutis via in actionibus liberis, morúmque rectitudine poſita eſt, quæ morum rectitudo à lege tanquam ab humanarum actionum regula plurimùm pendet, idcirco legum conſideratio in magnam Theologiæ partem cedit; & dum ſacra doctrina de legibus tractat, nihil profectò aliud quàm Deum ipſum vt legiſlatorem intuetur.

Rectè ſanè, inferat aliquis, ſi Theologus diuinarum legum terminis contentus humanas non inuadat, quas iure merito vel morales Philoſophi, vel iuris vtriuſque Profeſſores ſibi poſſunt vendicare. Si enim Theologus de legibus agit, quatenus à Deo legiſlatore deriuantur, profectò alienum faciet, ſi ad alios diuertat legiſlatores. Adde, quòd cùm Theologia ſit doctrina ſupernaturalis, ei debet prohiberi deſcenſus ad ea, quæ hauriuntur à natura, & nihil ſupra illam euehuntur: alioqui naturalis Philoſophus vltra naturales leges, diuinas etiam conſideret, Iuris Cæſarei, vel etiam Pontificij profeſſores ſibi vſurpent diuinarum legum documenta, quod in promptu eſt, quàm ſit à ſcientiarum concordi diuiſione alienum.

Hæc tamen non magni momenti ſunt, & vnico ferè verbo diluuntur, conſiderando, ſicut omnem paternitatem, ita etiam omnem legiſlatorem à Deo

deriuari, omniúmque legum auctoritatem in eum eſſe vltimò refundendam. Si namque lex ſit diuina, ab ipſo proximè dimanat: ſin humana, ab homine certè, vt Dei miniſtro, & vicario ſancitur, vt teſtatur Apoſtolus ad Romanos. Non immeritò igitur ſub hac ſaltem ratione omnium legum diſcuſſio eſt Theologicæ facultatis: nam cùm eius ſit, Deum vt legiſlatorem intueri, Deúſque ſit vniuerſalis legiſlator, vel ſuppoſiti immediatione, vel virtutis, vt Philoſophi ſermocinantur, eandem doctrinam ſacram vniuerſas leges attingere neceſſe eſt. Deinde Theologicum eſt negotium conſcientiis proſpicere viatorum; conſcientiarum verò rectitudo ſtat legibus ſeruandis, ſicut & prauitas violandis, cùm lex quælibet ſit regula, ſi vt oportet ſeruetur, æternæ ſalutis aſſequendæ; ſi violetur, amittendæ; ergo & legis inſpectio, quatenus eſt conſcientiæ vinculum, ad Theologum pertinebit. Tandem Catholica fides non ſolùm docet, quatenus parendum ſit Deo ſupernaturaliter præcipienti, ſed etiam quid natura vetet, iubeat, vel permittat; & quatenus obediendum ſit poteſtatibus ſublimioribus, vt Paulus dixit, atque adeò quatenus parendum ſit tum Eccleſiaſticis legibus, tum laicis, ante oculos nobis ponit. Ergo ex his fidei fundamentis Theologi eſt colligere, quid in hoc, aut in illo legum genere ſit habendum.

Atque hinc licet intelligere, quomodo Theologia munus hoc ſine vlla imperfectione, vel confuſione perficiat, quia nimirum, ſub altiori lumine de legibus tractat. Nam in primis Philoſophi morales multa de legibus diſputant: Plato enim duodecim libros de legibus ſcripſit, quos ferè Cicero ad tres reduxit. Ariſtoteles verò licèt proprium opus de legibus non reliquerit, in ſuis moralibus multa ſparſim de legibus tradidit, ſicut & Seneca, Plutarchus, & alij. Verumtamen hi Philoſophi tantùm iuriſprudentiæ principia videntur tradidiſſe. Nam ferè de ſolis humanis legibus tractarunt, quæ ad rempublicam, & ciuitatem in iuſtitia & pace continendam conuenientes ſunt, & ad ſummum de naturali iure, quatenus humana ratione oſtendi poteſt, & moralem honeſtatem virtutum acquiſitarum dirigit, nonnihil attigerunt. Atque eamdem ferè rationem in legibus ferendis tenuerunt Imperatores, vt alij ciuilium legum conditores: nam philoſophia tanquam fundamento vſi, ex illa leges ciuiles rationi conſentaneas deduxerunt: vnde Cicero in libro primo de Legib. hoc maximè efficere conatur, vt ex intimis philoſophiæ iuriſprudentiam hauriendam eſſe confirmet, cui conſonat illud Vlpiani in l. 1. ff. de iuſtit & iur. *Veram philoſophiam, non ſimulatam affectamus.* Vnde fit, vt iuris ciuilis prudentia nihil aliud ſit, quàm quædam philoſophiæ moralis ad regendos, ac gubernandos politicos reipublicæ mores applicatio, ſeu extenſio. Ideoque vt aliquam veræ ſcientiæ rationem participet, philoſophiæ coniungi, ſeu ſubalternari neceſſe eſt. Tota verò hæc legum conſideratio non tranſcendit naturalem finem, imò neque omni ex parte illum attingit, ſed quatenus ad externam iuſtitiam, & pacem reipublicæ tuendam neceſſarium eſt.

At leges Canonicæ ad ſupernaturalem ordinem ſpectant, tum quia à poteſtate Petro data ad paſcendum Chriſti gregem deriuantur, tum etiam quia ex principiis diuini iuris originem ducunt, illúdque quoad fieri poteſt, & expedit, imitantur. Propter quod dixit Innocent. III. in cap. *qualiter, & quando. 2. de accuſat.* Canonicas ſanctiones ex auctoritatibus veteris & noui Teſtamenti proceſſiſſe. Poſſumus tamen nihilominus in ipſis Canonibus duos fines diſtinguere: vnus eſt, in toto Eccleſiaſtico ſtatu debitum ordinem politicum conſtituere, pacem & iuſtitiam cuſtodire, & omnia quæ ad forum externum Eccleſiaſticum ſpectant, recta ratione moderari: alius eſt, omnia quæ ad diuinum

cultum

cultum & ſalutem animarum, ac puritatem fidei & morum ſpectant, rectè & prudenter ordinate. Iuris ergo canonici interpretes per ſe, ac ex proprio inſtituto, ſuperiori fine, & ratione ſacros canones conſiderant, ac interpretantur. Theologia verò ſub altiori ratione hæc omnia complectitur: nam ius ipſum naturale conſiderat, vt ſupernaturali ordini ſupponitur, & ab illo firmitatem maiorem accipit; leges verò ciuiles ſolùm, vel vt de earum honeſtate, ac rectitudine per altiores regulas diiudicet, vel vt obligationes conſcientiæ, quæ ex illis oriuntur, iuxta principia fidei declaret: ſacros autem canones, & Pontificum decreta, vt conſcientiam ligant, & ad æternam ſalutem dirigunt, tanquam ſibi proprias recognoſcit, & vendicat, ac ſubinde in omnibus his legibus primariam originem, & vltimum finem ſub diuino lumine inquirit: quomodo ſcilicet à Deo ipſo originem habeant, quatenus poteſtas ad illas ferendas in Deo primariè exiſtit, & ab ipſo ad homines, aut naturali, aut ſupernaturali via dimanet, & cum illis ſemper influat, & cooperetur. Ac denique declarat, quomodo leges omnes menſuræ ſint humanarum actionum in ordine ad conſcientiam, & conſequenter quantum ad meritum, vel demeritum æternæ vitæ conferant.

Neque verò hanc de legibus tractationem primi inter Theologos adorimur. Duces enim habemus omnis ætatis grauiſſimos ſcriptores. Et in primis D. Thom. *in ſua 1.2. à q. 90. vſque ad* 109. hanc methodum ſeruat in doctrina de legibus tradenda, quem ibi expoſitores ſunt imitati, & præſertim Sot. *duobus primis libris de iuſtitia, & iure*, & D. Antoninus 1. *p. Theologali à tit. 11. vſque ad* 18. Idem obſeruauit Alenſ. 3. *p. à q. 26. vſque ad* 60. Vincent. Beluacen. *in ſpeculo moral. lib. 1. p. 2.* per nouem primas diſputationes, & aliqua de ſingulis legibus attigit Gerſon 3. *p. tract. de vita ſpirit. lect. 2. & ſeq. & p. 1. tract. de poteſt. Eccleſiaſt. præſertim conſiderat.* 13. Magiſter autem Sententiarum pauca de diuinis legibus attigit *in* 3. *à diſt.* 37. *vſque ad finem*, quem alij imitati ſunt, quia ſolùm expoſitorum munus aſſumpſerunt. Alij etiam Theologi peculiares tractatus de quibuſdam legibus ediderunt, vt Guilielmus Pariſienſ. 1. *p. Sum. lib.* 2. quem de legibus inſcripſit, licèt de ſolis præceptis legis veteris ferè diſputet. Et Caſtro ſcripſit *de lege pœnali*, & Dried. in opere *de libert. Chriſtian.* eruditè de omni genere legum diſſeruit, vt alios omittam. Itaque communis Theologorum conſenſus eſt, legem iam ſecundùm communem rationem ſuam, quàm prout ad omnes ſpecies ſuas deſcendit, ad ſacræ doctrinæ conſiderationem ſpectare.

Ex dictis igitur conſtat, quæ ſit huius tractatus ſubiecta materia, & ſub qua ratione circa illam verſetur. Quamobrem ad hunc ſcopum intendentes non erit difficile ſummam omnium, quæ tractanda ſunt, & rationem dicendi, ac methodum ſeruandam præ oculis ponere. Dicemus enim primò de lege in communi, & deinde ad ſingulas ſpecies deſcendemus, & in ſingulis ea tantum, quæ noſtro fini accommodata fuerint, conſiderabimus, ita vt quantum in nobis fuerit, nihil, quod Theologici ſit inſtituti, prætermittamus, ne ſacræ doctrinæ terminos tranſilire videamur.

INDEX CAPITVM
LIBRI PRIMI.

De legibus in communi.

Cap. I.	*Quid nomine legis ſignificetur.*
Cap. II.	*Quid ius ſignificet, & quomodo ad legem comparetur.*
Cap. III.	*De neceſsitate, & varietate legum.*
Cap. IIII.	*Qui actus ſint neceſſarij ad legem ferendam.*
Cap. V.	*In quo actu lex formaliter conſiſtat.*
Cap. VI.	*Vtrum de ratione legis ſit, vt pro communitate feratur.*
Cap. VII.	*Vtrum ſit de ratione legis ob commune bonum ferri.*
Cap. VIII.	*Vtrùm de ratione legis ſit vt publica poteſtate feratur.*
Cap. IX.	*De aliis conditionibus legis ex D. Iſidoro.*
Cap. X.	*Vtrùm perpetuitas ſit de ratione legis.*
Cap. XI.	*Quæ & qualis promulgatio ſit de ratione legis.*
Cap. XII.	*Expenditur legis definitio iuxta poſitas conditiones.*
Cap. XIII.	*An effectus à lege intentus ſit facere ſubditos bonos.*
Cap. XIIII.	*Vtrùm adæquatus effectus legis ſit obligare ſubditos.*
Cap. XV.	*An legis effectus rectè in quatuor diuidantur.*
Cap. XVI.	*An omnis lex prædictos effectus efficiat, &c.*
Cap. XVII.	*Vtrùm ſint alij effectus legis præter numeratos.*
Cap. XVIII.	*De his qui legi ſubiiciuntur, ac obligantur.*
Cap. XIX.	*Expenduntur aliqua teſtimonia Scripturæ, quibus abutuntur hæretici.*
Cap. XX.	*An in lege fieri poſsit mutatio, & quotuplex ſit.*

LIBER

LIBER PRIMVS

DE LEGE IN COMMVNI, EIVSQVE NATVRA, CAVSIS, ET EFFECTIBVS.

IN hoc primo libro, ſeruando doctrinæ ordinem, ſolùm de generali ratione legis diſputabimus; præmittemus tamen diuiſionem legis in membra ſua, vt aliqua eorum notitia ſaltem confuſa habeatur. Quia licèt in hoc libro ea tractanda ſint, quæ omnibus legibus fuerint communia, abſtrahendo quoad fieri poſſit ab his, quæ ſingulis ſpeciebus ſunt propria; nihilominus ſæpe oportebit ſpecierum mentionem facere, vt ea, quæ communia ſunt, meliùs intelligantur, & ideo neceſſe eſt, vt de ſpeciebus ipſis aliqua notitia tradatur. Vt autem clariùs procedamus, priùs de nomine, ac ratione legis aliquid præmittendum eſt.

CAPVT PRIMVM.

Quid nomine legis ſignificetur.

1. *Legis definitio ex D. Thoma.* DIuus Thomas 1.2.q.90.art.1. ita deſcribit quid nominis legis: *Lex eſt quædam regula, & menſura, ſecundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Quæ deſcriptio nimis lata, & generalis videtur; ſic enim lex non ſolùm in hominibus, ſeu rationalibus creaturis, ſed etiam in reliquis locum habebit: nam vnaquæque res ſuam regulam habet, & menſuram, ſecundùm quàm operatur, & inducitur ad agendum, vel retrahitur ab agendo. Lex item non ſolùm in moralibus, ſed etiam C in artificialibus, nec ſolùm in bonis, & honeſtis, ſed etiam in turpibus verſabitur, quia etiam artes, ſiue licitæ, ſiue illicitæ, habent ſuas regulas, & menſuras, iuxta quas vel ad operandum, vel ab abſtinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) ſequitur, conſilium eſſe ſub lege comprehenſum: nam etiam eſt quædam regula, & menſura operationis bonæ ad meliorem inducens, & à minùs bona retrahens: conſtat autem ſecundùm fidem conſilia à præceptis diſtingui, & conſequenter ſub lege propria non comprehendi.

2. *Legis diuiſio ex Platone.* Circa hoc notari in primis poteſt diuiſio, quæ ex Platone ſumitur in Dialogo Minos, ſeu de lege, vbi duplicem diſtinguit legem, artis, & morum, cui tertium membrum addere poſſumus, ordinis, ſeu propenſionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, & D Gorgia. Vbi quadruplicem legem diſtinguens, quandam vocat naturalem; de qua diuiſione infrà *in cap.* 3. aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligemus illam, quæ eſt in hominibus, de qua A etiam poſtea dicturi ſumus: ſed eam, quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita conuenit; ita enim illam videtur explicare Plato, quamuis etiam in hominibus nobiliori modo eſſe fateatur. Vnde hæc tertia acceptio metaphorica eſt: nam res carentes ratione non ſunt propriè capaces legis, ſicut nec obedientiæ. Efficacia ergo diuinæ virtutis, & neceſſitas naturalis, quæ in his rebus inde reſultat, per metaphoram lex appellatur. Conſonatque phraſis Scripturæ, *Quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos.* & infrà, *Et legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos.* Prouer. Atque hæc lex menſuræ nomine ſignificatur: *Quis poſuit menſuras eius, ſi noſti?* & infrà, *Quis concluſit oſtiis mare? & dixi, Huc uſque venies*, &c. Iob. 38. Et iuxta hanc etiam ſignificationem ſolet inclinatio B naturalis, legis nomine ſignificari, vel quia eſt menſura operationis, ad quam inducit, vel quia eſt ex lege conditoris. Solet enim vocari lex, & ipſa regula, & opus, ſeu effectus eius, quatenus eſt illi conformis; ſicut ars interdum appellatur ipſum artificium. Quomodo intelligi poteſt illud, *Non auditores tantùm, ſed factores legis* (id eſt, operis lege præcepti) *iuſtificabuntur.* Rom. 2. &, *Moyſes dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem.* Ioan. 7. Quamuis ibi poſſit etiam verbum *faciendi* in alia ſignificatione pro verbo obſeruandi ſumi.

3. Iuxta hanc etiam priorem acceptionem intelligi poteſt Paulus, cùm inclinationem ſentientis appetitus legem membrorum, & legem peccati appellat, ad Rom. 7. quam D. Thomas d.q.90.art.1. ad 1. & q. C 90.art.6. legem fomitis appellauit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatam inclinationem vocari legem: non formaliter, vt lex eſt menſura, ſed participatiuè, vt ſolet dici de menſurato per legem. Vnde ſentit D. Thomas, inclinationem appetitus ſecundùm ſe non vocari legem, ſed quatenus ex lege Dei poniente priuata eſt rectitudine originalis iuſtitiæ propter peccatum originale. D. Thom. Nam hoc modo inordinatio fomitis non eſt merè naturalis, ſed eſt pœna peccati; & ita dicitur lex tanquam effectus diuinæ legis. Quod etiam videtur ſenſiſſe Auguſt. libro 1. ad Simplic. q. 1. dicens, *Quam ſarcinam prementem, & vrgentem, ideo legem appellat, quia iure ſupplicij, diuino iudicio tributa, & impoſita eſt*, vtique remouendo iuſtitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat. D. Auguſt.

4. Sed licèt hæc vera ſint, nihilominus videtur ipſa D inclinatio appetitus, vt merè naturalis eſt, poſſe vocari lex, eo modo, quo inclinatio naturalis æquè lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus eſſet illa lex fomitis, licèt non eſſet pœna peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propenſio vocari

lex, non ſolùm quia eſt effectus legis, ſed etiam quia eſt quaſi menſura, & regula ſenſualium motuum, & ideo à Paulo lex membrorum vocata eſt, quia membris corporis ſpecialiter dominatur. Vnde eſt illud
Auguſt. Auguſtini lib. 5. Geneſ. ad lit. c. 10. *Motum illum legis, quæ repugnat legi mentis, in membris ſuis habere meruerunt.* Et inde etiam lex peccati vocata eſt, non ſolùm quia eſt ex peccato, ſed etiam quia ad peccatum inclinat. Hoc autem modo non fuit in Adamo hæc lex ante peccatum, quia licèt appetitus ſenſitiuus eius non careret ſua naturali inclinatione, per ſe nõ operabatur, nec dominabatur vllo modo, nec erat regula, aut menſura aliquorum motuum, ſed legi mentis omnino ſubiecta erat. Sed de metaphoricis loquutionibus hæc ſufficiunt.

5. Secunda acceptio legis magis propria eſt: nam ars eſt opus rationis, & ideo menſura eius propriùs poteſt legis nomine ſignificari: & ita ſolemus diſtinguere leges militiæ, mercaturæ, &c. vt D. Thom. d. art. 6. notauit. Et regulæ congruè loquendi ſolent leges grammaticæ appellari, & ſic de aliis artibus. Tamen ſicut rectitudo artis reſpectu creaturæ rationalis eſt rectitudo ſecundùm quid, vt 1. 2. q. 56. D. Thomas declarat, ita lex artis ſolùm poteſt dici lex ſecundùm quid. Propria ergo & abſoluta appellatio legis eſt, quæ ad mores pertinet; atque ita reſtrin-
D. Thom. genda eſt D. Thomæ deſcriptio, vt ſcilicet lex ſit mẽſura quædam actuum moralium, ita vt per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeãt, & ſi ab illa diſcordent, obliqui ſint.

6. Quocirca quamuis interdum iniqua præcepta, ſeu regulæ ſoleant legis nomine ſignificari, iuxta il-
Eſai. 10. lud, *Væ qui conduntis leges iniquas.* & illud Ariſtot. 4.
Ariſt. Ethic. c. 1. *Mala lex eſt, quæ tumultuariè poſita eſt*, qua-
Quæ ſit propria & vera lex. lis eſt illa, quæ vulgò dici ſolet, lex mundi, lex duelli, & ſimiles. Licèt (inquam) hoc ita ſit, nihilominus propriè, & ſimpliciter loquendo, ſola illa, quæ eſt menſura rectitudinis ſimpliciter, & conſequenter ſola illa, quæ eſt regula recta, & honeſta, poteſt lex appellari. Ac propterea dixit D. Thomas d. q. 90.
D. Thom. artic. 1. & q. 96. art. 4. turpe præceptum non eſſe le-
D. Auguſt. gem, ſed iniquitatem. & Auguſt. lib. 1. de lib. arb. c. 5. *Mihi lex eſſe non videtur, quæ iuſta non fuerit.* Idémque
Cicero. de iure aſſerit lib. 19. de Ciuit. ca. 21. Imò etiam Cicero 2. de legibus dixit, legem condi debere ad vitam iuſtam, quietam, & beatam: & ideo qui leges iniuſtas condidere, quiduis potiùs tuliſſe, quàm le-
Plato. ges. Quod etiam latè confirmat Plato in Dialogo citato. Et ratio etiam ex dictis manifeſta eſt, quia lex eſt menſura rectitudinis: lex autem iniqua non eſt menſura rectitudinis operationis humanæ; nam potiùs actio illi conformis iniqua eſt, non eſt ergo lex, ſed participat nomen legis per quandam analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præſcribit certum operandi modum. De qua re plura inferiùs dicturi ſumus.

7. Atque ex his ſatisfactum eſt rationibus dubitandi quoad duo priora capita. Nam lex in præſenti dicitur menſura, non quorumcumque actuum, ſed moralium, quoad bonitatem, & rectitudinem eorum ſimpliciter, ratione cuius ad eos inducit. Quo-
Clemens Alex. modo dixit Clemens Alex. lib. 1. Stromatum, *Legem eſſe regulam iuſtorum, & iniuſtorum.* Vltima verò obiectio poſtulat differentiam inter conſilium, & legem, quæ longam habet cum hæreticis diſputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem. Dicunt ergo aliqui, legem dupliciter accipi; vno modo pro præcepto obligante, & ſic diſtingui à conſiliis: alio modo, pro quocumque dictamine rationis de honeſtate actus, & ſic dicunt legem comprehendere
D. Thom. conſilia. Nam D. Thom. 1. 2. q. 19. ar. 4. dicit, omnem actum bonum pendere in ſua bonitate à lege æterna: actus autem conſiliorum boni ſunt, & optimi; ergo comprehenduntur ſub lege æterna. Propriè tamen loquendo de lege, vt hic loquimur, illa non eſt, niſi quæ aliquam obligationem inducit, vt infrà latiùs dicam.

8. Eſt autem conſiderandum, aliquando dari legem de exercitio actus, & tunc obligare ad illum, vt eſt (verbi gratia) lex faciendi eleemoſynam: aliquando verò dari legem ſolùm de ſpecificatione, ſeu modo actus, quæ licèt non obliget ad actum exercendum; obligat tamen, vt ſi actus fiat, talis modus ſeruetur, qualis eſt, v. g. lex attentè orandi, quæ licèt non obliget ad orandum, obligat, vt ſi oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur poſteriori modo in vniuerſum verum eſt, quod D. Thomas proximè citatus dixit, omnem actum, vt bonus ſit, debere eſſe conformem legi æternæ, ſcilicet, præſcribenti debitum modum operandi, quod etiam in operibus conſilij locum habet: tamen vt ſic non dicuntur eſſe ſub cõſilio, ſed quatenus eorum vſus, ſeu exercitium non præcipitur, ſed conſulitur. Et hoc modo abſolutè negandum eſt, conſilium ſub lege comprehendi. Exclu- *Differentia inter legẽ & conſilium.*
ditur autem conſilium à deſcriptione data, vel quia non eſt propria regula, & menſura bonitatis actuum: nam hæc potiùs conſiſtit in lege præſcribente modũ: vel certè quia moraliter loquendo, non efficaciter inducit ad opus, imponendo ſcilicet moralem neceſſitatem operandi: cùm autem lex dicitur inducere ad actum, hoc modo intelligendum eſt.

Atque hinc intulit D. Thomas in illo art. 1. q. 90. 9.
etymologiam legis; putat enim à ligando ſumptam *Legis etymologia.*
eſſe, quia proprius effectus legis eſt ligare, ſeu obli- *D. Thom.*
gare, quod ſequutus eſt Gabriel in 3. d. 37. art. 1. & *Gabr.*
Clichtoue. in Damaſ. lib. 4. Fidei, ca. 23. eamdem ety- *Clichtoue.*
mologiam legis ex Caſſiodoro refert, & probat. Cõſonátque Scriptura, quæ leges appellat vincula, Hie- *Hierem. 2. Iſidor.*
rem. 2. *Fregiſti iugum, rupiſti vincula.* Iſidor. autem lib. 2. Etymol. c. 10. & lib. 5. cap. 3. à legendo putat legem eſſe dictam, quòd inde colligit, quia lex debet eſſe ſcripta, & ideo legenda eſt. Sed quia nunc latiùs de lege loquimur, vt illa etymologia poſſit in omnem legem conuenire, oportet *legendi* verbum ad interiorem lectionem, ſeu recogitationem ampliare, vt notauit Alen. 3. p. q. 26. memb. 1. Nam ſicut lex natu- *Alenſ.*
ralis dicitur à Paulo ſcripta in cordibus ad Roman. 2. ita in eis mente legi poteſt, & debet, id eſt, meditari, & recogitari, vt ſecundùm illam mores dirigantur, iuxta illud Pſal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Et huic etymologiæ conſonat nomen He- *Pſalm. 118.*
braicum, quo lex *Tora*, dicitur, id eſt, inſtructio. Alij denique legem dictam eſſe putant ab eligendo, vel quia cum magna, & prudenti electione ferẽda ſit. vel quòd vnicuique oſtendat, quid eligendum ſit. ſic Au- *Auguſt.*
guſti. in quæſtionibus ex nouo Teſtamento, quæſt. 15. ſi eius eſt opus. *Lex (ait) à lectione, id eſt, electione dicta eſt, vt de multis quid eligas ſcias.* Cicer. verò lib. 1. de le- *Cicero.*
gib. à legendo dictam eſſe declarat. *Quia nos*, inquit, *delectus vim in lege ponimus, ſicut Græci (ait) legem vocant νόμον,* à tribuendo vtique vnicuique quod ſuum eſt, quia lex debet eſſe iuſta. Vnde alij deriuant legem ab eo, quòd legitimè actiones humanas moderatur; vt refert Turrec. in cap. *lex.* d. 1. in fine. Itaque hæ *Turrecr.*
omnes etymologiæ aliquid explicant, quod verè conuenit legi: vnde autem vox deriuata ſit, incertum eſt, & parum refert.

CAPVT II.

Quid Ius ſignificet, & quomodo ad legem comparetur.

HVius vocis frequens eſt in hac materia vſus, & 1.
interdum pro lege accipitur, vt patet ex §. *ſingulorum.*

P ius naturale. *gulorum.* Inſtit. de rer. diuiſ. & *l. ius naturale.* ff. de legib. quamuis interdum aliis etiam modis accipiatur, ideóque & illam explicare, & cum lege conferre neceſſarium eſt. *Varia nominis Ius, etymolog.* Priùs verò aduertere oportet, tres ſolere iuris etymologias aſſignari. *Prima.* Prima eſt, vt ius dicatur, quod iuxtà ſit, de qua videri poteſt *Conan.* Conan. lib. 1. Commentar. iuris ciuil. Eam enim omitto, quia mihi non probatur, quia ſi materiales voces conſideramus, non eſt in ea proportio, cùm *Iuxta* non per S. ſicut Ius, ſed per X. ſcribatur. Si verò ſignificationem attendamus, iuxtà eſſe, non ſignificat, æquale eſſe, ſed tantùm eſſe propè. Et licet interdum ſignificet ſimilitudinem, vel æqualitatem in aliquo munere, vel actione, illud tamen eſt in ſenſu longè diuerſo ab æquitate, quam ius indicat; vnde dura mihi videtur, & ſingularis hæc deductio. *Secunda.* Secunda, & Latinis magis recepta eſt, vt ius dicatur à iubendo: nam *iuſſum* participium eſt verbi, Iubeo, & ſi à participio *iuſſum* ſecundam ſyllabam demamus, ius relinquitur, vel certè, ſi illas duas ſyllabas diuidas, orationem conſtitues, qua ipſum iuſſum, ſeu imperium dicat, ſe eſſe ius; ſeu, ius ſum.

2. *Tertia.* Tertia deriuatio eſt, vt ius à iuſtitia dicatur, ſic enim dixit Vlpian. l. 1. ff. de iuſt. & iur. *Eſt autem ius à iuſtitia appellatum.* Quam etymologiam aliqui impugnant, quia iuſtitia potiùs à iure deriuatur, quàm è conuerſo: iuſtum enim dicitur, quod eſt ſecundùm ius. Sed hæc ratio non cogit: nam aliud eſt loqui de ordine, ſeu deriuatione quoad cauſalitatem, aliud quoad denominationem, ſeu nominis impoſitionẽ. Nam priori modo verum eſt, iuſtitiam deriuari à iure (id eſt, ab eo, quod in re iuſtum, & æquum eſt) in ratione obiecti, ac ſubinde in genere cauſæ finalis, vel formalis extrinſecæ. Et hoc modo iuſtitia per ius definitur, quia *Ius ſuum vnicuique tribuit.* *L. iuſtitia.* l. *iuſtitia.* ff. de iuſtit. & iur. Nihilominus tamen quoad denominationem, & appellationem iuris, de qua loquitur Iureconſultus, potuit ius à iuſtitia appellari, ſicut viſus talis eſt, quia tendit in obiectum viſibile, & nihilominus obiectum denuminatur viſibile ab ipſo viſu. Sic ergo iuſtitia, & eſt talis, quia tendit, ad conſtituendam æqualitatem, quam dicimus eſſe ipſum medium iuſtum, & hoc medium rectè potuit à iuſtitia denominari iuſtum: nam illa æqualitas apta eſt per iuſtitiam fieri, & inde vocatur iuſta. Inde verò potuit facilè deriuari ius, dempta vltima parte vocis *iuſtum*, ſicut de nomine *iuſſum* dicebamus. Et *Iſidor.* ita quam dixit Iſidor. 5. Etymolo. c. 3. *Ius eſſe dictum, quia iuſtum eſt.* *Auguſt.* Auguſt. etiam in Pſalm. 145. circa finem. *Ius* (inquit) *& iniuria contraria ſunt: ius enim eſt, quod iuſtum eſt.* Sicut ergo iuſtum à iuſtitia clarè denominatur, ita ius potuit à iuſto, & iuſtitia denominari quoad etymologiam vocis.

3. *Auguſt.* Vnde idem Auguſt. lib. 19 de Ciuit. c. 21. tanquam principium philoſophorum ſumit. *Quòd illud ius eſſe dicant, quod de iuſtitia fonte manauit.* Quamuis enim ius per modum obiecti ſit cauſa iuſtitiæ; in genere tamen cauſæ efficientis, eſt effectus iuſtitiæ; nam iuſtitia facit, & conſtituit obiectum ſuum, ſicut aliæ virtutes morales. Illud ergo obiectum ſi in potentia conſideretur, poſſet denominari à iuſtitia iuſtificabile (vt ſic dicam) ſicut de viſu, & viſibili dicebamus: tamen illa denominatio non eſt in vſu, & barbara eſt, & loco illius videtur introductum nomen Iuris, vt eſt obiectum iuſtitiæ. Si autem conſideretur illud obiectum in actu, ſic dicitur iuſtum, & dici poteſt ius. Sic enim propriè locum habet, quod dixit Auguſtinus, ius, & iniuriam eſſe contraria: nam iniuria nihil aliud eſt quàm actus iniuſtus. Et ita etiam dixit in ſecundo loco allegato. *Quod iure fit, profectò iuſtè fit.* *Bartol.* Vnde Bartol. in d. l. 1. dixit, ius in actu eſſe executionem, & de hoc interpretatur illam legem: verum-A tamen etiam poteſt optimè intelligi de iure in potentia, ſeu in habitu, quia (vt dixi) non eſt ſermo de emanatione cauſali, ſed de ſola denominatione, ſicut ſcibile denominatur à ſcientia etiam in habitu. Nihil ergo eſt incommodi in hac etymologia, & quamuis incertum ſit, quæ iſtarum duarum deductionum ſit verior, vtraque præſenti inſtituto deſeruire poteſt.

4. Iuxta has ergo duas vocis deriuationes, nomen *Ius* duas præcipuas habet ſignificationes, quas *Driedo. Nominis, Ius, ſignificatio.* adnotauit Driedo lib. 1. de libert. Chriſtian. cap. 10. Nã iuxta vltimam etymologiam ius idem ſignificat, quod iuſtum, & æquum, quod eſt obiectum iuſtitiæ. Conſiderandum eſt autem, iuſtitiæ nomen dupliciter B accipi. Primò pro omni virtute, quia omnis virtus reſpicit, & facit aliquo modo æquitatem: ſecundò pro ſpeciali virtute tribuente alteri quod ſuum eſt. Vtrique ergo ſignificationi ius cum proportione reſpondet. Nam primò ius ſignificare poteſt quidquid eſt æquum, & conſentaneum rationi, quod eſt veluti generale obiectum virtutis in genere. Secundò poteſt ius ſignificare æquitatem, quæ vnicuique ex iuſtitia debetur, & hæc poſterior ſignificatio magis eſt in vſu: nam ius ſic acceptum ad propriam iuſtitiam referri maximè ſolet. *D. Thom.* Vnde D. Tho. 2. 2. q. 57. art. 1. hanc dixit eſſe primam rationem, & ſignificationem iuris. Et inde optimè concludit in ſolutione ad 2. ius non eſſe legem, ſed potiùs eſſe id, *quod lege præſcribitur*, ſeu menſuratur. Quod ego cenſeo cum proportione eſſe intelligendum: nam leges perti-C nentes ad ſpecialem iuſtitiam reſpiciunt ius ſpeciale, in dicta proprietate ſumptum: lex autem in genere, prout in omnibus virtutibus locum habere poteſt, reſpicit ius generaliter, & largè ſumptum, ſicut *Cicer.* dixit Cicero lib. 2. de legib. in ipſo nomine legis ineſſe vim iuſti, & iuris colendi, quia vera lex æquum, & iuſtum præcipere debet, vt dixi.

5. *Propria nominis, Ius, appellatio.* Et iuxta poſteriorem, & ſtrictam iuris ſignificationem ſolet propriè ius vocari facultas quædã moralis, quam vnuſquiſque habet, vel circa rem ſuam, vel ad rem ſibi debitam; ſic enim dominus rei dicitur habere ius in re, & operarius dicitur habere ius ad ſtipendium, ratione cuius dicitur dignus mercede ſua. Et hæc ſignificatio vocis huius frequens eſt non ſolùm in iure, ſed etiam in Scriptura. Nam in iure D hoc modo diſtinguuntur ius in re, vel ad rem: item iura ſeruitutum, ſeu iura prædiorum ruſticorum, vel vrbanorum, iura vtendi, vel fruendi, & ſimilia, quæ *Briſſon.* latè videri poſſunt apud Briſſonium lib. 9. de verb. ſignifi. verb. *Ius.* In Scriptura verò legimus, dixiſſe *Geneſ. 23.* Abraham ad filios Heth, Gen. 23. *Date mihi ius ſepulchri*, id eſt, facultatem ſepeliendi. & c. 31. de Iacob *Geneſ. 31.* quando diſceſſit à ſocero, dicitur tuliſſe ſecum omnia, *quæ iuris ſui erant*, & ſimilia loca ſunt frequentia. *L. iuſtitia.* Atque hoc modo ſumi videtur ius in l. *iuſtitia.* ff. de iuſtit. & iur. cùm dicitur iuſtitia eſſe virtus, quæ ius ſuum vnicuique tribuit, id eſt, id tribuens vnicuique quod ad illum ſpectat. Illa ergo actio, ſeu moralis fa-E cultas, quam vnuſquiſque habet ad rem ſuam, vel ad rem ad ſe aliquo modo pertinentem, vocatur ius, & illud propriè videtur eſſe obiectum iuſtitiæ. Hinc etiam ſolet ius pro neceſſitudine accipi, vt dicitur in l. vltim. ff. de iuſtit. & iur. videtur enim tunc vox illa ſignificare ſpecialem quandam obligationem, aut relationem, quæ ex ipſa neceſſitudine naſcitur. Atque hoc modo dicitur vnus ſuccedere iure ſanguinis, alius iure adoptionis, alius verò iure inſtitutionis, ſeu teſtamenti. Sic etiam dicitur in l. *ius*, 34. ff. de pactis, *Ius cognationis non poſſe repudiari*, & ius cognationis reſtitui filio, dicitur in l. vlt. ff. de ſent. paſ. Vnde colligitur, non ſignificare ipſam cognationem, ſed moralem actionem, ſeu facultatem, quæ

ex illa naſcitur, & ſic de aliis.

6. *Alia ſignificatio nominis Ius.* Iuxta aliam verò etymologiam, qua ius à iubendo dicitur, propriè videtur ius legem ſignificare: nam lex in iuſſione, ſeu imperio poſita eſt. Et hoc modo ſumunt frequenter hanc vocem Iuriſconſulti, vt quando dicunt, hoc, vel illo iure vtimur, vel hoc eſt certi, & explorati iuris, & ſimilia. Item videtur hoc modo ſumi quoties à facto diſtinguitur, vt cùm diuiditur ignorantia iuris ab ignorantia facti, vt eſt frequens in iure, & Doctoribus: eſtque titulus de iuris, & facti ignorantia. Et hinc etiam id quod eſt conſentaneum rationi, iure fieri dicitur, tanquam legi conforme. Sic etiam videtur definiſſe ius Saluſt. in Catilinario, cùm dixit, *Ius eſt ciuilis æquitas, vel ſcriptis legibus ſancita, vel inſtitutis, aut moribus recepta.* *Saluſt.* Quæ deſcriptio in primis de ſolis legibus ciuilibus B data videtur; ſi tamen particula illa *Ciuilis* dematur, etiam legibus canonicis, & diuinis poſitiuis facilè poterit adaptari. Legi autem naturali non videtur conuenire, niſi eam dicamus eſſe ſcriptam in mentibus hominum: nam ius etiam de lege naturali dicitur, vt conſtat ex titulo de iure naturali, gentium, & ciuili, de qua diuiſione infrà dicemus. Deinde illa deſcriptio magis videtur data per effectum legis, quàm per propriam eius rationem. Vel certè videtur magis eſſe deſcriptio obiecti conſtituti per legem, quàm ipſius legis, quia lex conſtituit æquitatem, vel eſt menſura, & regula eius; non eſt propriè ipſa æquitas.

7. *S. Iſidor.* Addit verò Iſidor. d. lib. 5. Origin. c. 3. ius, & legem comparari vt genus, & ſpeciem: nam ius vult eſſe genus, legem verò ſpeciem. Et rationem reddere videtur, quia ius legibus, & moribus conſtat. Lex autem eſt conſtitutio ſcripta, & habetur in cap. 2. 3. & 4. d. 1. *D. Thom.* Et videtur ſequi D. Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. dicens, rationem æqui, & iuſti, ſi in ſcriptum redigatur *Auguſt.* eſſe legem. Et videntur ſumpſiſſe ex Auguſt. libr. 83. quæſtionum, q. 31. dicente, *Lege ius eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitum eſt, vt obſeruet, continetur.* At *Cicero.* verò è contrario Cicero libr. 1. & 2. de Legib. ſolam illam putat eſſe propriam legem, quæ in ratione eſt; ſcriptam verò exteriùs dicit eſſe populariter legem. Vnde diuinam mentem vocat ſummam legem, deinde rationem exiſtentem in mente ſapientis, legem verò ſcriptam magis nomine, quàm re legem appellari. Iam verò vſus obtinuit, vt lex deſcripta, & non ſcripta propriè dicatur, & ita ius prout legem ſignificat, cum illa conuertitur, & tanquam ſynonyma reputantur.

8. *Actus iudicis Ius ſignificat aliquando.* Hinc verò deriuatum eſt nomen iuris ad alia quædam ſignificata, ad quæ ſignificanda legis vox tranſlata non eſt. Nam hinc actus iudicis ſolet nomine iuris appellari, vel quia ſecundùm leges fieri debet, vel quia interdum videtur quaſi legem conſtituere, & ſic dicitur iudex, cùm munus ſuum exercet, ius dicere; vnde eſt titulus ff. ſi quis ius dicenti non obtemperau. & c. 2. de Conſt. in 6. dicitur, *Extra territorium ius dicenti impunè non obeditur*, quod tam de ſententia, quàm de lege, ſeu ſtatuto intelligi poteſt. Imò in l. penult. ff. de iuſt. & iur. dicitur iudex ius reddere, etiam cùm iniquè decernit, non habito reſpe- E ctu ad id, quod facit, ſed ad id, quod facere debet. Præterea hoc modo dicitur iudex ſubditum in ius vocare, vtique iuris experiundi cauſa, vt dicitur in l. 1. ff. de in ius vocando. Quamuis poſſet illud intelligi de vocatione ad locum iudicij. Nam vox hæc etiam ad ſignificandum locum, in quo iudicium exercetur, tranſlata eſt, vt notatur in eadem l. penult. ff. de iuſt. & iur. Vnde apud Latinos, *ire in ius*, idem eſt, quod ad Prætorium, ſeu ſedem Prætoris ire, vt ex Donat. Victor. & multis ioribus notat Briſſon. ſuprà. *Briſſon.* *D. Thom.* Imò & D. Thomas ſuprà ad 1. ita interpretatur,

A cum dicitur aliquis comparere in iure. Vbi addit etiam aliam ſignificationem huius vocis: nam ipſa etiam ars, qua diſcernitur, quid ſit iuſtum, dicit aliquando vocari ius. Et ſic tacitè videtur exponere dictam l. 1. ff. de iuſt. & iur. vbi Vlpian. refert, & probat definitionem Celſi dicentis, *Ius eſt ars boni, & æqui*: nam hæc definitio non tam ipſi legi, quàm Iuriſprudentiæ conuenire videtur, niſi ars latè ſumatur pro quacumque ratione, ſeu menſura operationis. *Vlpian.*

Duo tandem ſuperſunt declaranda. Vnum eſt, quomodo ius interdum ab æquo & bono diſtinguatur, ſi nihil aliud eſt ius, quàm ipſum iuſtum, quod etiam eſt ipſum æquum, & bonum, vel, ſi ſumatur pro lege, eſt ratio ipſius boni, & iuſti, vt diximus. Illa B autem diſtinctio iuris, ab æquo, & bono, conſtat ex multis, quæ refert Ludouic. Viu. in Schol. ad Auguſt. lib. 2. de Ciuit. c. 17. Sic enim dixit Quintil. libro 4. *Iudicis natura noſcenda eſt, iuri magis an æquo ſit oppoſita.* Et lib. 6. *iure pugnandum, an æquo?* & Cicer. in Bruto. *Craſſus multa tum contra ſcriptum pro æquo, & bono dixit.* Hanc ergo dubitationem proponit Ariſtot. 5. Ethic. c. 10. & in ſumma reſpondet, æquitatem eſſe iuſti emendationem. Ad quod intelligendum, voces iuſti, & æqui, & iuſtitiæ, ac æquitatis diſtinguendæ ſunt. Duplex eſt enim iuſtum; vnum naturale, quod eſt rectum ſecundùm naturalem rationem; quod nunquam deficit, ſi ratio non erret. Aliud eſt iuſtum legale, id eſt, quod lege humana conſtituitur, & hoc, licèt in vniuerſali iuſtum ſit, ſolet in particulari defi- C cere. Nec propterea lex iniuſta eſt, quia neceſſe eſt vniuerſaliter ferri: defectus autem (ait Ariſtotel.) nõ ex legiſlatore, ſed ex materia ipſa prouenit. Et iuxta hoc duplex iuſtum, duplex cum proportione poteſt diſtingui iuſtitia; eodemque modo dupliciter ſolet accipi æquitas, vno modo pro æquitate naturali, quæ eadem eſt cum iuſtitia naturali, & illi reſpondet æquum, prout idem eſt, quod iuſtum naturale, & in hoc ſenſu loquũtur ſæpe ciuilia iura de æquitate naturali, vt in l. 1. §. *ſi filius.* ff. de ſuis, & legitim. hæred. *Naturali æquitate nepotes in filiorum locum ſuccedũt.* & l. 1. ff. de requiren. reis, *æquitatis ratio non patitur inaudita cauſa quem condemnari.* Et huic æquitati reſpondet æquum generaliter dictum. Sicque dicitur in l. *nam hoc.* ff. de cond. indebiti. *Hoc natura æquum eſt neminem cum alterius detrimento locupletari.* Atque æquitas hoc D modo ſumpta non eſt emendatio iuris, ſed potiùs origo, ſeu regula ipſius, iuxta l. 91. ff. de reg. iur. *In omnibus, maximè tamen in iure, æquitas ſpectanda eſt.* *9. Quomodo ius diſtinguatur ab æquo & bono.* *Cicero.* *Ariſt.*

Alio verò modo ſumitur æquitas pro prudenti moderatione legis ſcriptæ præter rigorem verborum eius, & ſic dicitur opponi ſtricto iuri, in l. 2. §. *item.* ff. de aqua pluuia arcen. ſicque dixit Terent. *Inter ius & æquitatem hoc intereſt; ius eſt, quod omnia recta, & inflexibilia exigit; æquitas eſt, quæ de iure multum remittit.* Et ab æquitate ſic ſumpta dicitur etiam quaſi per antonomaſiam æquum, & bonũ, quod in ſe quidem tale eſt, licèt à verbis legis diſcordare videatur. Et ſic ſũpſit Ariſt. æquitatem, cùm illam dixit eſſe emendationem iuſti, vtriq; legalis, virtutẽq; à qua procedit hic a- E ctus vocauit epiikiam, de qua diſputat etiam D. Thomas 2. 2. q. 120. Ad illam enim ſpectat contra verba legis humanæ agere in particulari, quãdo illam ſeruare eſſet contra naturalẽ æquitatẽ, tũcque iudex dicitur non agere iure; vtique materialiter, & vt ſonat, ſed agere æquo, & bono, quod eſt, ius ipſum iuxta intentionẽ eius ſeruare, & contrarium agere eſſet ius violare, iuxta illud Iuſtin. C. de leg. *Non dubium eſt, in legem committere eum, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem*, & ideo fortaſſe Iuriſprudentia dicta eſt ars boni, & æqui, quod in legibus interpretandis bonum, & æquum ſemper intueri debet, 10.

bet, etiam ſi interdum oporteat verborum rigorem temperare, ne ab æquo & bono naturali diſcedatur. Plura de hac re vide in Couarr. in reg. *Poſſeſſor*, part. 2. §. 6. n. 3.

11\. *De diſtinctione inter Ius, & fas. Iſidor.* Alterum declarandum eſt, quid ſit fas, & quomodo ad ius, & legem comparetur. Ait enim Iſidor. 5. Etymolog. c. 2. *Fas lex diuina eſt, ius lex humana*, & habetur etiam diſt. 1. c. 1. vbi hoc exemplo explicatur, *Tranſire per agrum alienum fas eſt, ius non eſt*. Hæc autem videtur intelligenda iuxta dicta in proximo puncto, vt ibi ius ſtrictè ſumatur pro lege ſcripta: fas autem pro æquitate, & quaſi iuſta exceptione. Vt in dicto exemplo tranſire per alienum agrum dicitur non eſſe ius, quia nimirum lex humana per ſe potiùs prohibet illum tranſitum: tamen ſi ex rationabili cauſa abſque detrimento fiat, fas eſt, ſeu licitum eſt. Atque ita explicuit Gloſſa ibi, & Henr. Quodlib. 9. q. 2. *Gloſſa. Henr. S. Thom.* At verò D. Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad vlt. aliter illa verba exponit. Vult enim, nomen iuris ſecundùm quandam ſpecialem proprietatem magis conuenire legibus, quæ ordinantur ad homines inter ſe, quàm legibus, quæ ordinant hominem ad Deum, quia Deo non poſſumus reddere æquale, & ideo, inquit, reſpectu Dei potiùs fas, quàm ius appellatur lex. Sed quidquid ſit de hac proprietate, quæ non eſt ab vſu Latinorum aliena, Iſidor. non appellat fas legem diuinam, eo quòd circa debitum Deo reddendum diſponat; ſed quia in naturali æquitate, atq; adeò in ratione naturali, quæ lex diuina eſt, nititur. Omiſſis autem metaphoricis ſignificationibus, & diſtinctionibus, quæ in præſenti inſtituto non deſeruiunt, nunc de iure in ſecunda, & propria ſignificatione generaliter loquimur, ſicque cum lege conuertitur, prout nunc etiam de illa vniuerſaliter tractamus.

CAPVT III.

Quanta ſit neceſſitas, & varietas legum.

1\. EXplicatis nominibus iuris, & legis, antequam inquiramus, quid lex ſit, oportet priùs oſtendere illam eſſe. Quod optimè fiet, eius neceſſitatem declarãdo, quia in his rebus ad inſtitutionem morum pertinentibus, nec aliquid ſuperfluum admittendum eſt, neque id, quod neceſſarium eſt, deeſſe poteſt. Solet autem diſtingui duplex neceſſitas; vna abſoluta, ſecundùm quam dicitur res aliqua per ſe, & propter ſe ſimpliciter neceſſaria: quomodo Deus habet neceſſitatem eſſendi ſecundùm exiſtentiam actualem, de qua loquimur. Alia eſt neceſſitas reſpectiua in ordine ad aliquem finem, vel effectum, quæ duplex ſubdiſtinguitur: nam quædam eſt neceſſitas ſimpliciter, alia ad melius eſſe, quæ propriùs eſt vtilitas.

2\. *Lex abſ. lutè non fuit neceſſaria.* Duo ergo in generali videntur certa. Primum eſt, neceſſitatem abſolutam legi non conuenire, quatenus lex eſt. Probatur, quia talis neceſſitas eſt propria Dei, qui ſolus eſt ens per ſe, & abſolutè neceſſariũ; lex autem omnis vel eſt aliquid creatum, vel certè ſupponit aliquã creaturam, propter quam feratur, Deus enim non eſt capax legis; ergo ſicut creatura non eſt ſimpliciter neceſſaria, ita neque lex. Addo præterea, loquendo de propria lege, de qua nunc agimus, tantùm eſſe poſſe propter creaturam rationalem: nam lex non imponitur, niſi naturæ liberæ, nec habet pro materia niſi actus liberos, vt infrà videbimus; ergo non poteſt eſſe magis neceſſaria lex, quàm ſit rationalis, vel intellectualis creatura; at creatura rationalis non habet abſolutam neceſſitatem eſſendi; ergo nec lex habet huiuſmodi neceſſitatem. Solùm poterat hîc oriri dubium de lege æterna, quam nunc eſſe ſuppono: illa enim eſt Deus ipſe, & ideo eſt tam immutabilis, & æterna, ſicut ipſe, ac ſubinde tam neceſ-

A ſaria. Sed dico breuiter rem illam, quæ eſt lex æterna, eſſe abſolutè neceſſariam, vt probat argumentum, tamen ſub ratione legis non habere abſolutã neceſſitatem, quia includit reſpectũ liberũ, vt infra oſtendam.

3\. *Lex ſuppoſita creatione creatura rationalis, fuit vtilis, & abſolute neceſſaria neceſſitate finis.* Dico ſecundò: Suppoſita creatione rationaliũ creaturarum, lex fuit neceſſaria neceſſitate finis, tam ſimpliciter, quàm ad melius eſſe. Hæc veritas eſt tãquam principium per ſe notum in hac materia, & quoad priorem partem de neceſſitate ſimpliciter declarari poteſt, quia intellectualis creatura eo ipſo, quòd creatura eſt, ſuperiorem habet, cuius prouidẽtiæ, & ordini ſubiaceat, & quia intellectualis eſt, capax eſt gubernationis moralis, quæ fit per imperium, ergo cõnaturale eſt, & neceſſarium tali creaturæ, vt ſubdatur B alicui ſuperiori, à quo per imperium, ſeu legem regatur. Item talis creatura eo ipſo, quòd ex nihilo facta eſt, flecti poteſt ad bonum, & malum, vt ex communi Patrum ſententia nunc ſuppono, ergo non ſolùm eſt capax legis, qua dirigatur ad bonum, & arceatur à malo, ſed etiam aliqua talis lex eſt illi ſimpliciter neceſſaria, vt conuenienter ſuæ naturæ viuere poſſit. Vel etiam à contrario poſſumus argumentari; nam qui caret lege, peccare non poteſt; rationalis autem creatura poteſtatem habet peccandi, ergo & legi neceſſariò ſubdita eſt. Nec refert, quòd per gratiam, vel gloriam poſſit hæc creatura fieri impeccabilis, tum quia hîc de naturali neceſſitate loquimur, & hoc modo dicimus neceſſariam eſſe legem, ſuppoſita condi- C tione naturæ rationalis: tum etiam, quia per donum, quo talis natura fit impeccabilis, non tollitur, quin ſit ſubdita legi quoad illos actus, quos liberè exercere poteſt, ſed fit, vt indefectibiliter pareat legi. Altera verò pars de vtilitate, ex priori clara eſt, quia neceſſitas in ordine ad finem, vtilitatem neceſſariò includit. Item quia de legibus ſcriptum eſt illud, *Lex Domini immaculata, conuertens animas*, &c. & illud, *Mandatum lucerna eſt, & lex lux*, & ſimilia, quæ poſtea inſinuabimus, & magnas oſtendunt legis vtilitates. *Pſal. 18. Prouer. 6.*

4\. Verumtamen quia vtilitas hæc, vel neceſſitas non eſt eadem in omnibus legibus, ad illam exactè declarandam operæpretium erit, varia genera legum diſtinguere, & in ſingulis propriam neceſſitatem, vel vtilitatem explicare: ita enim cõſtabit non ſolùm eſſe D legem in genere, ſed etiam in particulari quotuplex ſit, quod etiam neceſſarium eſt, vt de toto obiecto huius tractatus quæſtionem, an ſit, plenè definiamus, oſtendimus enim ſuprà, obiectum hoc omnes legum ſpecies complecti. Erit etiam hoc opportunum, vt intelligantur voces, quibus in diſcurſu totius tractatus nobis vtendum eſt.

5\. *Legum diuiſio in varia membra. Plato.* Primò ergo ſupponere poſſumus diuiſionem legis in quatuor membra, quam poſuit Plato in Timæo & Phædro, ſcilicet, in diuinam, cœleſtem, naturalem, & humanã, ex quibus vocibus ſecunda non admittitur à Theologis, quia vel ſuperflua eſt, vel erroneam doctrinam continet. Per cœleſtem enim legem fatũ, & neceſſitatem quandam operandi, quæ ex ordinato motu, & influxu cœlorum prouenit, Plato intellexit. E Vnde ſi intelligat, legem illam talem eſſe, vt vel diuinæ prouidentiæ non ſit ſubiecta, vel rebus omnibus, etiam hominibus, quoad proprias animæ operationes neceſſitatem imponat, falſam, & hæreticam ſententiam continet, diuinę gubernationi, & libertati arbitrij contrariam: ſi verò per cœleſtem legem ſolùm intelligat, quod Ariſtot. dixit, mundum hunc inferiorem coniunctum eſſe ſphæris cœleſtibus, vt inde gubernetur, per naturales, ſcilicet, influentias, & viciſſitudines, quæ à Deo ſemper pendeant, & corpora immutent, & non animas, ſic non oportuit membrum illud diſtinguere, quia eo modo, quo poteſt appellari lex, ſub naturali comprehenditur, vt monſtrabimus. Omiſſa ergo illa ſecunda voce, alia

tria

tria ſunt etiam in vſu Theologorum, ſed in ſenſu aliquantulum diuerſo.

6. *Quid ſit lex diuina apud Platonē, & quibus modis vſurpetur.*

Lex ergo diuina apud Platonem eſt ratio gubernatrix vniuerſi in Dei mente exiſtens, quam legem etiam Theologi agnoſcunt, ſed legem æternam appellant. Duobus enim modis dici poteſt lex diuina; vno modo, quia in ipſo Deo eſt, alio modo, quia ab ipſo Deo immediatè fertur, licèt extra Deũ ipſum ſit. Priori modo legem diuinam appellauit Plato, Theologi verò cũ Auguſt. vt diſtinguãt illam legẽ ab alia, quam Deus extra ſe fert, vocant illam æternam; & ita etiam nos appellabimus. De ipſa igitur re, quæ lex æterna vocatur, tam certũ eſt eſſe in Deo, quàm eſt certum habere Deum vniuerſi prouidentiam, quia per hãc vocem nihil aliud ſignificatur, quàm ratio huius B prouidentiæ in Deo exiſtens, vel aliquid eius. Quo modo autem recipiat nomen, & proprietatẽ æternæ legis, in principio libri ſequẽtis explicabimus. Et hinc facilè intelligitur quæ ſit neceſſitas, & vtilitas huius legis, eſt enim eadẽ, quæ diuinæ prouidentiæ: nã ſicut abſque diuina prouidentia mundus non poſſet conſiſtere, ita neque ſine hac diuina, & æterna lege, & omnis vtilitas, & commoditas, quæ huic mundo prouenit ex diuina prouidentia, in hanc etiam diuinam legem referenda eſt. Aduertit autem D. Thomas 1.2. q. 91. art. 1. ad 3. vtilitatem huius legis non eſſe, quia ipſa ordinatur ad finem, ſed quia ipſa ordinat omnia alia ad ſuos fines per conuenientia media: ipſa enim non poteſt ad finem ordinari, cùm ſit ipſe Deus, qui C eſt vltimus finis omnium. Tandem ex hac prima lege diuina, ſeu æterna colligi poteſt prima diuiſio legis, in æternam, & temporalem, ſupponimus enim nihil eſſe æternum extra Deum: conſtat autem plures eſſe leges extra Deum exiſtentes; ergo præter legem æternam neceſſe eſt dari alias temporales, quæ conſequenter differunt tanquam creatum, & increatum, quia quidquid eſt æternum, increatum eſt, & quod eſt temporale, eſt creatum. Hinc ergo conſtat dari legem diuinam, id eſt, in Deo ipſo exiſtentem: quomodo autem detur lex diuina a Deo proximè lata, patebit ex dicendis. Denique datur lex in Deo ipſo exiſtens: hæc enim omnia in idem recidunt.

D. Thom.

Prima diuiſio legis in temporalē, & æternam.

7. *Secũda diuiſio legis in naturalem, & poſitiuam.*

Ex aliis igitur duobus membris legis à Platone poſitis ſecunda diuiſio legis colligitur, quæ eſt ſubdiuiſio legis creatæ, in naturalem, & poſitiuam. Quã D diuiſionem omnes etiam Theologi agnoſcunt, & eſt frequens apud Sanctos, ſiue ſub nomine legis, ſiue ſub nomine iuris poſitiui, & naturalis. Vt patet ex Iſidoro lib. 2. & 3. Etymol. & habetur in Decr. d. 1. & ſequentibus. & ſumitur ex Auguſtino tractatu 6. in Ioannem, & indicata eſt à Paulo Roman. 2. dicente, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt.* vt ibi Gloſſa ordina. notauit. Eadem diuiſio repetitur in iure ciuili, Inſtit. de iure natur. gentium, & ciuili, & l. 1. ff de iuſtitia, & iure. Et Cicero libr. 1. de Legibus ex profeſſo probat, dari ius naturale priùs omni humano. De quo multa etiam habet lib. 2. de Legibus, & Ariſto. 5. Ethicor. cap. 7. vbi in eodem ſenſu diſtinguit ius in naturale, & legale. E

D. Iſidor. *D. Auguſt.* *Rom. 2.* *Gloſſ. ord.* *Cicero.* *Ariſt.*

Quibus modis lex naturalis apud Auctores vſurpetur.

Sed circa legem naturalem aduertendum eſt, variis modis à Philoſophis, Iuriſperitis, vel Theologis accipi. Plato enim ſupra legem naturalem videtur accipere pro omni inclinatione naturali indita rebus à ſuo creatore, qua ſingula ad proprios actus, & fines tendunt. Sicut enim legem diuinam eſſe dixit, rationem æternam in Deo exiſtentem, qua reguntur omnia, ita participationẽ illius rationis creaturis impreſſam, vt in deſtinatos fines ſuos tendant, naturalẽ legem appellauit. Imò etiam D. Thom. 1.2. q. 91. art. 2. dixit, omnia quæ diuina prouidentia reguntur, participare aliqualiter legẽ æternam, in quantum ex efficacia eius habent inclinationes in proprios actus, &

D. Thom.

A fines. At verò Iuriſperiti legem naturalem cõmunem eſſe dicũt, non ſolùm hominibus, ſed etiam aliis animalibus; inanimata verò à participatione huius legis excludere videntur, vt patet ex §. 1. Inſtit. de iure naturali, &c. & l. 1. ff. de iuſt. & iure.

8. *Lex ſecundũ proprietatẽ inſenſibilibus non attribuitur.*

Verumtamen, vt in primo capite notaui, lex non attribuitur rebus inſenſibilibus ſecundum proprietatem, ſed ſecundùm metaphoram, & ideo de illa priori, ac generaliſſima acceptione legis naturalis, nihil amplius hic dicere neceſſe eſt, præter ea, quæ in cap. 1. diximus, & quæ infrà dicemus de lege æterna. Animalia etiam bruta non ſunt capacia propriè legis, cùm nec ratione, nec libertate vtantur, & ideo non poteſt niſi per ſimilem metaphoram B illis attribui naturalis lex. Quamuis enim in hoc differant ab inſenſibilibus, quòd nõ ſolo pondere naturæ, ſed etiam cognitione, & inſtinctu naturali ducũtur, qui inſtinctus eſt illis quaſi lex, & hac ratione poſſit aliqualiter ſuſtineri illa ſecunda acceptio Iuriſcõſultorum, nihilominus ſimpliciter eſt metaphorica, & valde analoga, & ideo etiã nunc illam omittimus, infrà enim li. 2. c. 8. explicando ius gentium, ſenſum proprium illarum legũ inueſtigare conabimur.

9. *Quænam ſit propria lex naturalis.* *Pſalm. 4.* *D. Thom.*

Lex ergo naturalis propria, quæ ad moralem doctrinam, & Theologiam pertinet, eſt illa, quæ humanæ menti inſidet ad diſcernendum honeſtum à turpi, iuxta illud Pſal. 4. *Quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* vt explicuit D. Tho. C d. q. 91. art. 2. vbi concludit legem naturalem eſſe *participationem legis æternæ in rationali creatura.* Et in 4. d. 33. art. 1. *Quia homo* (inquit) *inter cætera animãlia rationem finis cognoſcit, & proportionem operis ad finem; ideo naturalis conceptio ei indita, qua dirigitur ad operandum conuenienter, lex naturalis, ſeu ius naturale dicitur; in cæteris autem naturalis æſtimatio vocatur.* Et hoc etiam apertè ſenſit Cicero lib. 2. de Legib. Nam poſt verba ſuprà citata de lege æterna ſubdit, *Ex qua illa lex, quam Dij humano generi dederunt, rectè eſt laudata: eſt enim ratio, mẽſque ſapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea.* Ita ergo hæc lex naturalis dicitur, non ſolùm prout naturale à ſupernaturali diſtinguitur, ſed etiam prout diſtinguitur à libero. Non quia eius exequutio naturalis ſit, ſeu ex neceſſitate fiat, ſicut exequutio naturalis inclinationis eſt in brutis vel rebus D inanimis; ſed quia lex illa eſt veluti proprietas quædam naturæ, & quia Deus ipſe illam naturæ inſeruit. Et ex hac parte etiam eſt diuina hæc lex, tanquam à Deo immediatè lata, vt ſenſit D. Thom. dicta quæſt. 91. & q. 94. art. 6. vbi adducit D. Auguſtinum 2. Confeſſionum, capite 4. dicentem ad Deum, *Lex tua ſcripta eſt in cordibus hominum;* quod dictum eſt propter legem naturalem; vnde dixit in lib. 2. de ſermone Domini in mont. cap. 9. *Nullam eſſe animam, in cuius conſcientia non loquatur Deus. Quis enim ſcribit in cordibus hominum naturalem legem, niſi Deus?* Expreſsiúſque hanc legem diuinam appellat Iſidor. lib. 5. Etymol. c. 2. Atque ex his tandem conſtat, quàm ſit neceſſaria, & vtilis hæc lex, cùm in ea poſita ſit diſcretio inter honeſtum & turpe in rationali natura. E Verumtamen hæc omnia longam requirunt declarationem, ſed ne ordinem inuertamus, & confundamos omnia, in librum ſequentem illam reſeruamus.

Cicero. *D. Thom.* *D. Auguſt.* *D. Iſidor.*

10. *Ariſt.*

Supereſt dicendum de quadam ſubdiuiſione legis naturalis; priùs autẽ oportet aliquid dicere de quarta lege à Platone poſita, quam humanam appellauit, & pertinet ad ius illud quod Ariſt. vocauit *ius legale,* quod ipſe ita deſcripſit: *Eſt ius, quod à principio nihil refert, poſtquam autem poſitum eſt, multum refert.* Quod ex parte materiæ talis iuris intelligendũ eſt, quia verſatur circa actiones, quæ ſecluſo tali iure non eſſent ſub obligatione; per illud autem efficiuntur neceſſariæ. Denique ad hoc membrum ſpectant illæ leges,

quas

quas Cicero lib. 2. de legib. à lege æterna, & naturali diſtinguit, & populares vocat. Nos autem more Theologorum legem creatam, ſeu temporalem in naturalem, & poſitiuam diuiſimus, quia poſitiua latiùs patet, quàm humana. Eſt enim aduertendum, Philoſophos non agnouiſſe ſupernaturalem hominũ finem, ſed ſolùm de huius vitæ aliquali felicitate, vel potiùs conuenienti ſtatu, ad illam in pace & iuſtitia tranſigendam, tractaſſe, & in ordine ad hunc finem de legibus conſideraſſe, & ita naturalem legem ſolùm ab humana, quam nos ciuilem appellare poſſumus, diſtinxiſſe, de qua ſtatim aliquid dicemus. At verò cùm fides doceat, homines ad finem ſupernaturalem vitæ futuræ per conuenientia media in hac vita exequenda ordinari, rectè ſacra Theologia infert, longè aliter eſſe neceſſariam hanc legem naturalem, & pluribus legibus poſitiuis homines indigere, quàm iidem Philoſophi fuerint aſſequuti.

11\. *Quibus modis cõſideratur natura humana in ordine ad leges, quibus indiget.*

Circa legem ergo naturalem docet Theologia, hominem ſecundùm duplicem naturam, & duplex rationis lumen conſiderari poſſe. Primò ſecundùm puram naturam, ſeu ſubſtantiam animæ rationalis, & conſequenter ſecundùm rationis lumen illi connaturale: ſecundò iuxta naturam gratiæ deſuper homini infuſæ, & ſecundùm diuinum, ac ſupernaturale lumen fidei, per quod pro ſtatu viæ regitur, & gubernatur. Et iuxta hæc duo principia diſtinguit duplicem legem naturalem; aliam ſimpliciter naturalem reſpectu hominis; aliam, quæ licet ſupernaturalis ſit reſpectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi ſupernaturalis eſt) nihilominus naturalis dici poteſt reſpectu gratiæ, quia etiã gratia habet ſuam propriã eſſentiam, & naturam, cui connaturale eſt lumen infuſum, cui etiã connaturale eſt non ſolũ dirigere homines ad rectã, & honeſtã, ac debitã operationẽ ſupernaturalẽ, ſed etiã depellere tenebras, & errores circa ipſammet legẽ purè naturalem, & ſub altiori ratione præcipere ipſiuſmet legis naturalis obſeruationem. Sic ergo lex naturalis duplex diſtingui poteſt, vna purè naturalis, alia ſimpliciter ſupernaturalis, naturalis autẽ reſpectiuè, per comparationem ad gratiã.

Quotuplex ſit lex naturalis.

Vnde cũ lex naturalis etiã pura diuina ſit, quia à Deo manat, multò magis lex naturalis diuini ordinis diuina eſt. Nã prior eſt à Deo mediante natura, à qua manat, tanquã proprietas eius: poſterior autẽ eſt à Deo per ſe infundente gratiam, & ipſum ſupernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictamina illius legis perficienda per auxilia gratiæ excitãtis, & adiuuãtis.

12\. Denique vtraque lex dici poteſt connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodammodo dicitur, quod cum natura concreatum eſt, ſempérque in illa perſeuerauit. Ita enim lex etiam connaturalis gratiæ ſemper in humano genere fuit, quia nunquam in hominibus vniuerſis, ſeu in tota Eccleſia lumen fidei defuit, neque homines caruerunt vnquam lege diuina ſupernaturali, ſine qua non potuiſſent in ſupernaturalem beatitudinem tendere. Vnde quando diſtingui ſolent ſtatus hominum per leges, ſcilicet, in ſtatum legis naturalis, ſcriptæ, vel gratiæ: in primo ſtatu per legem naturalem intelligenda eſt tam lex ſolius naturæ, quàm lex connaturalis gratiæ, ſeu lex fidei: non potuit enim mundus vnquam carere omnino hac lege ſecundùm ordinariam prouidẽtiam, cùm factores legis ſemper potuerint cum diuino auxilio iuſtificari, vt ſumitur ex Paulo ad Romanos cap. 2. & 3. Atque ita etiam patet, quæ fuerit neceſſitas, & vtilitas legis naturalis in hoc poſteriori ſenſu declaratæ, nimirum, quia gratia, & fides ſemper fuit neceſſaria, & hæc lex eſt illis connaturalis. Item vt haberet homo legem, per cuius obſeruantiam poſſet conſequi remiſſionem peccatorum, ac vitam æternam, cum diuino auxilio.

A Circa alterum membrum de lege poſitiua ſciendum eſt, illam legem vocari poſitiuam, quæ non eſt innata cum natura, vel gratia, ſed vltra illas ab aliquo principio extrinſeco habente poteſtatem poſita eſt; inde enim poſitiua dicta eſt, quaſi addita naturali legi, non ex illa neceſſariò manans. Vnde ab aliquibus *ius poſitum* vocatur, vt videri poteſt in Conan. lib. 1. Comment. iur. ciuil. ca. 8. Et in legem poſitiuam ſic ſumptam conuenit, quod Ariſt. 10. Ethic. c. 9. dixit, *legem eſſe ſermonem ab aliqua prudentia, & mẽte profectum, quæ vim habeat ad cogẽdum.* Nam licèt ille de lege humana tantum loquatur, tamen verba eius de ſe generaliora ſunt, & ita etiã lex poſitiua latiùs patet, quã humana. 13. *Quænam ſit lex poſitiua.* *Conan.* *Ariſt.*

B Atque hinc traditur à Theologis tertia diuiſio legis poſitiuæ in diuinam, & humanam. Lex poſitiua diuina dicitur, quæ ab ipſo Deo immediatè lata eſt, & toti legi naturali addita; de humana ſtatim dicemus. Præter has verò non poteſt eſſe alia poſitiua lex reſpectu hominum, quia non ſunt plures legiſlatores; Angeli enim non habent hanc poteſtatem in homines, quia nec naturalis illis eſt, nec à Deo eſt illis conceſſa; nulli enim id reuelatum ſcimus, vnde nec diuinare illud poſſumus. Lex itaque diuina in præſenti non dicitur lex in Deo exiſtens, ſed à Deo manans ſpeciali quodam modo; non enim ſignificat legem conceptam, ſeu exhibitam, & in hoc inter alia differt à lege diuina, prout illam poſuit Plato. Deinde differt hæc lex à naturali ſumpta cũ omni perfectione 14. *Diuiſio legis poſitiuæ in diuinã, & humanam.*

C ſuprà declarata, quia lex naturalis non additur à Deo ſpecialiter ipſi naturæ, vel gratiæ; hæc autem lex ſpecialiter ponitur, & additur vltra illam. Vnde lex naturalis non confertur per ſe primò, vt ſpeciale donũ legis, ſed cenſetur idem donũ, vel cum ipſa natura, vel cum ipſa fide, & gratia: nam qui dat formam, dat conſequentia ad formã. Hæc autem lex per ſe primò datur tanquam donum additũ & naturæ, & gratiæ. Et hinc factum eſt, vt hæc ſoleat appellari ſimpliciter lex, vt patet ex tota Epiſtola ad Rom. & ex aliis ſcripturæ locis, quæ ſtatim inſinuabimus. Atque ideo lex diuina ſimpliciter dicta ſolet de hac poſitiua intelligi, & ita etiam nos frequentiùs loquemur.

Ex quo etiam facilè conſtat, quæ fuerit huius diuinæ legis neceſſitas. In quo animaduertendum 15.

D eſt (ne propter ambiguitatem vocis decipi contingat) D. Thomam in quæſt. 1. art 4. quatuor afferre rationes, ob quas fuit neceſſaria lex diuina, quas ſi aliquis attentè conſideret, inueniet ſolùm probare de lege diuina vel naturali, vel ſupernaturali, prout connaturalis eſt gratiæ: non verò de lege ſupernaturali poſitiua, prout nunc loquimur. Prima ratio eſt, vt dirigat hominem ad ſupernaturalem finem; ſecunda, vt iuuet hominem etiam in naturalibus, ne erret; tertia, vt etiam de interioribus actibus poſſit præcipere, & ordinare; quarta, vt omne malum prohiberet, quod lex humana non poteſt. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Pſalm. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas, teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.* Nam *D. Thom.* *Pſalm. 18.*

E in hoc vltimo verbo continetur prima ratio, quia per ſapientiam ordinatur homo ad ſupernaturalem finem. In tertia autem, ſeu penultima proprietate continetur vltima ratio: nam quia hæc lex nititur in veritate Dei, non poteſt ſubeſſe erroribus; imò errores naturæ poteſt emendare, & cohibere; præterea in ſecunda proprietate inſinuatur ratio tertia: nam quia lex diuina interiores actus dirigit, meritò conuertere animas dicitur. Ac denique immaculata dicitur, quia nullum malum permittit. At verò hæ omnes rationes maximè probant de lege diuina connaturali gratiæ, præſertim ratio prima, & ſecunda, vt ſuprà etiam tetigi. Nam ratio tertia, & quarta etiam in pura lege naturali locum habent, quia illã

præcipit

præcipit etiam internos actus bonos,& malos prohibet;nullúmque actum prauum re vera permittit.Imò lex diuina poſitiua,prout nunc de illa loquimur, ordinariè verſatur circa actus exteriores, vt videre licet in lege veteri,& in noua,quatenus eſt de ſacramentis,& de Hierarchia Eccleſiaſtica.Item per legem poſitiuam non prohibet Deus omnia mala, ſed hoc ſpectat ad diuinam legem naturalem vtriuſque iudicis,vt ſuprà explicata eſt.

16\. *Neceſſitas legis diuinæ non eſt abſoluta.ſed ex ſuppoſitione.*

Vnde colligimus, neceſſitatem legis diuinæ poſitiuæ non fuiſſe neceſſitatem abſolutam in ordine ad finem ſupernaturalem,ſed fuiſſe neceſſitatem ex ſuppoſitione inſtitutionis Synagogæ,vel Eccleſiæ,reſpectu cuius cenſeri poteſt neceſſitas ſimpliciter, licèt reſpectu ipſius finis ſit potiùs ad melius eſſe, & ad maiorem hominum inſtructionem, vel propter eorum nimiam cæcitatem, & deprauatos mores, ad cohibendos illos, vel propter maiorem perfectionem, & lumen, ad perfectionem virtutis, & ſanctitatis aſſequendam.Ratio eſt, quia licèt aliqua lex ſupernaturalis, ſicut & ſupernaturalis cognitio,fuerit neceſſaria, ſufficere poterat illa, quæ eſt connaturalis ipſi gratiæ;neceſſitas ergo addendi alteram legem poſitiuam orta eſt ex peculiari inſtitutione corporis myſtici ſpiritualis, vt ſic dicam. Qua inſtitutione ſuppoſita, poſſunt optimè applicari cum proportione rationes D.Thomæ ad hanc legem diuinam poſitiuam. Quæ vlteriùs ſubdiuidi ſolet in veterem, & nouam, quam partitionem in lib. 9. & 10. latè ſumus explicaturi.

17\. Supereſt dicendum de lege poſitiua humana;quæ ita denominatur à proximo principio, vnde manat. Non enim dicitur lex humana, quia hominibus impoſita ſit, nec quia in illis ſit, vt in his,qui per illam gubernandi ſunt; quia licèt hoc re vera conueniat huic legi, non eſt proprium eius, ſed commune eſt omni legi, de qua tractamus, ſiue diuina, ſiue naturalis ſit. Vnde ſecundùm illam denominationem diſtingueretur potiùs lex humana ab angelica, id eſt, à lege Angelis impoſita, de qua non tractamus. Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis, & non diuinis feratur: nam licèt fortaſſe hæc denominatio cadere poſſit in legem, quam Philoſophi humanam nominarunt, re vera nõ eſt ab eis intenta, nec eſt adæquata, quia lex humana latiùs patet, vt videbimus,Dicitur ergo humana lex, quia proximè ab hominibus inuenta, & poſita eſt. Dico autem *proximè*, quia primordialiter omnis lex humana deriuatur aliquo modo à lege æterna; iuxta illud, *Per me reges regnant,& legum conditores iuſta decernunt.* Prouerb. 8. & quoad vim obligandi manat à poteſtate Deo data, quia *non eſt poteſtas, niſi à Deo,* Rom.13.Nihilominus tamen lex ipſa, quæ humana dicitur, actus eſt hominis, & ita ab illo proximè fertur,& inde humana vocatur.Sic dixit Plutar. in Cõmentar. in principe requiri doctrinam, *Iuſtitia legis eſt finis; lex autem Principis opus; Princeps verò Dei ſimulacrum adminiſtrantis vniuerſa.* Et Aug. lib.de vera relig.cap.31.*Conditor*(inquit)*legum temporalium, ſi vir bonus eſt, & ſapiens, legem æternam conſulit, vt ſecundùm eius immutabiles regulas, quid ſit pro tempore, iubendum vetandúmque diſcernat.*Et tract.6.in Ioan. dicit, Deum per imperatores diſtribuiſſe humano generi iura humana. Eſt ergo lex humana opus hominis, ab eius poteſtate, & prudentia proximè manans,& tanquam regula,& menſura operationum ſubditis poſita.

Qua ſit lex humana, & cur ita appelletur.

Prouerb. 8.

Plutarc.

S. Auguſt.

18\. *Quæ ſit neceſſitas legis humanæ. D.Thom.*

Vnde etiam facilè conſtat, quæ ſit neceſſitas, vel vtilitas huius legis.Vt enim notauit D.Thom.q.91.a.3.neceſſitas manat ex eo, quòd lex naturalis, vel diuina generalis eſt, & ſolùm complectitur quædam principia morum per ſe nota, & ad ſummum extenditur ad ea, quæ neceſſaria, & euidenti illatione ex illis principiis conſequuntur; præter illa verò multa alia ſunt neceſſaria in republica humana ad eius rectam gubernationem, & conſeruationem; ideo neceſſarium fuit,vt per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per ſolam rationem naturalem definiri non poſſunt, & hoc fit per legem humanam,& ideo fuit valde neceſſaria. Vnde Plato lib. 9. de legib. non longè à fine. *Neceſſe eſt*(inquit)*leges hominibus ponere, vt ſecundùm leges viuant ſuâ ſi abſque his vixerint,nihil à feris atrociſſimis diſcreparint,* Et ſimili modo dixit Ariſt. lib. 1.Polit. cap. 2. *Vt perfectione ſuſcepta, optimum omnium animalium eſt homo, ita ſi alienus fiat à lege,& à iudiciis, peſſimum eſt omnium animalium.*

Plato.

Ariſt.

Et ex vtroque licet amplius rationem explicare. 19.
Nam in hoc fundatur, quòd homo eſt animal ſociabile, natura ſua poſtulãs vitam ciuilem,& cõmunicationem cum aliis hominibus,& ideo neceſſe eſt vt rectè viuat, non ſolùm vt priuata perſona eſt, ſed etiam vt eſt pars communitatis; quod ex legibus vniuſcuiuſque communitatis maximè pendet. Deinde oportet, vt vnuſquiſque non tantùm ſibi, ſed etiam aliis conſulat, pacem & iuſtitiam ſeruando, quod ſine conuenientibus legibus fieri non poteſt. Item neceſſe eſt, vt ea, quæ ad commune bonum hominum, ſeu reipublicæ ſpectant,præcipuè cuſtodiantur,& obſeruentur: ſinguli autem homines, & difficilè cognoſcunt id, quod expedit ad commune bonum, & rarò illud per ſe intendunt, &ideo neceſſariæ fuerunt leges humanæ, quæ communi bono conſulerent, oſtendendo quid agendum ſit propter tale bonum, & cogendo,vt fiat.Vnde Ariſt.lib.10.cap.9.*Publicas*(inquit) *diligentias,atque curas per leges fieri conſtat, bonas autem perſtudioſos.*Propter quod ait Cyril.lib.3.cõtra Iul.non longè ab initio,*Neque dubiũ eſt,quin leges dirigant ad bonũ & à deterioribus recedere cogant,vnde nemo, qui mente præditus eſt,redargueris,vel leges, vel legiſlatores.*Fuerunt ergo leges poſitiuæ, & vtiles,& neceſſariæ. Vnde olim quando leges inanimatæ conditæ non fuerant, Principes erant quaſi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebantur, vt ex Iuſtino refert diuus Auguſtinus, libro quarto de Ciuitate,cap.6.

Ariſt.

S.Cyril.

Auguſt.

Tandem verò hæc poſitiua lex in ciuilem, & Eccleſiaſticam diſtinguitur, quam diuiſionem Philoſophi non agnouerunt,quia ſupernaturalem finem, & ſpecialem poteſtatem ignorarunt. Et ideo apud illos idem eſt lex humana,quæ ciuilis, quam temporalem ſolet Aug.appellare. Eſt enim illa, quæ ad ciuitatis politicam gubernationẽ, & ad temporalia iura tuẽda,& in pace, ac iuſtitia rempublicam cõſeruandam ordinatur. Vnde leges ciuiles circa hæc temporalia bona, ſeu corporalia verſantur. Præter has autem Chriſtiana religio recognoſcit leges Eccleſiaſticas, ſeu canonicas, quæ in ſacris canonibus, & decretis Pontificum continentur, quas aliqui non humanas, ſed diuinas vocant, eo quòd ab ſpeciali poteſtate à Deo ſpecialiter lata deriuentur, & ad ſupernaturalẽ finem,& diuinũ cultum, ac ſalutẽ animarum potiſſimè referantur.Re tamẽ vera humanæ ſunt, vt bene docuit Ioan.Andr. quem refert,& ſequitur Panorm. in c.1.de iura.calumn.n.7.& ſumitur apertè ex c.*non debet*,de conſanguin.& affi.& ratio eſt, quia per voluntatem humanam proximè cõſtituuntur,licèt à ciuilibus differãt in poteſtate,à qua proximè manãt, & in fine,& materia,vt poſtea videbim⁹.Ratio autẽ,ſeu neceſſitas taliũ legum eadem cum proportione fuit. Quia Deus(vt ſupponimus)ſpecialẽ cõgregationem fidelium, quæ eſſet vnũ corpus, quod Eccleſiã nunc vocamus,inſtituit:& per legem à ſe latam non diſpoſuit in particulari de omnibus,quę ad ſpirituale regimẽ Eccleſiæ cõuenientia eſſe poterant,ſed ſolũ quędã

20. Vltima diuiſio legis in ciuilem & Eccleſiaſticam.

Qua ſit lex ciuilis.

Qua item Eccleſiaſt.

ſubſtan

ſubſtantialia fundamenta huius ſpiritualis reipublicæ inſtituit: reliqua verò per ſuos miniſtros, & Eccleſiæ paſtores diſponenda reliquit; tum vt ſuauiter & modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari ita determinari, vt eſſent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, & ideo tam fuerunt neceſſariæ in ſpirituali republica Eccleſiæ, ſicut ciuiles in temporali.

Quæ ſit neceſſitas condendi legem ciuilem, & canonicam.

21. Ex his igitur ſatis conſtat varietas legum & neceſſitas, multiplexque diuiſio. Quibus addi ſolent aliæ, quæ vel incertæ ſunt, vel quaſi materiales, & ideo circa illas immorari nunc non eſt neceſſe: nam ſuis locis meliùs attingentur. Huiuſmodi eſt diuiſio legis in oſtendentem, & præcipientem, de qua dicemus in libro ſequenti, & fortaſſe neceſſaria non eſt. Item eſt alia generalis diuiſio legis in affirmatiuam, & negatiuam, quia illa præcipit, quod agendum eſt, hæc vetat, & prohibet, quod cauendum eſt; quæ duo præſtant omnes leges numeratæ, quia ſolùm differunt in materia præcepta, quæ eſt agere, vel non agere: & inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam cap. decimo tertio, commodiùs trademus. Addi denique poſſunt diuiſiones legis humanæ in pœnalem, & non pœnalem, prohibentem tantùm, vel etiam irritantem, quæ voces ſatis notæ ſunt; do rebus autem ipſis in ſequentibus erunt ſpeciales diſputationes inſtituendæ. Denique in dictis diuiſionibus omiſſum videri poteſt ius gentium, ſed quomodo illud ad prædicta reuocetur, in lib. ſeq. cap. 8. explicabimus.

CAPVT IV.

Qui actus ſint neceſſarij in mente legiſlatoris ad legem ferendam.

1. QVæ hactenus tractauimus ſolùm pertinent ad definiêdam quæſtionem, an ſit lex; oſtendimus autê non ſolùm eſſe, ſed etiam neceſſariam eſſe, non vnam tantùm, ſed varia genera, ſeu ſpecies illarum, quorum nomina, & rationes eorum expoſuimus, vt in diſcurſu materiæ clatè, & expeditè loqui poſſimus. Iam ſequitur videndum, quid ſit lex, quod abſtractè, & in communi explicabimus, & difficultates inſurgentes ex particularibus legibus in propria loca remittemus, ſempérque loquemur more humano, & iuxta noſtrum concipiendi modum: erunt tamen loquutiones applicandæ ad diuinam legem, ſeu mentem, remotis imperfectionibus. In hoc ergo, & ſequenti capite dicemus de genere, ſub quo lex conſtituitor, poſtea differentiam inquiremus.

2. Primùm ergo ſupponimus legem eſſe aliquid pertinês ad naturam intellectualem, quatenus talis eſt, atque adeò ad mentem eius: ſub mente intellectum, & voluntatem comprehendendo (ita enim nunc loquor.) Hoc per ſe ſatis notum eſt, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agendum, nulla autem natura eſt capax huius ordinationis, niſi intellectualis. Item propriè loquêdo non regûtur legibus, nec ſunt capaces talis gubernationis, niſi quæ intellectu, & ratione vtuntur, ergo multo magis requiritur mens in eo, qui per leges debet gubernare. Eſt ergo lex aliquid ad meotê pertinens. Imò ſi in ordine ad naturalia, vel irrationalia dicitur Deus per extenſionem quandam legem concipere, id ſolùm eſt quatenus ea quæ intellectu carent, indigent ſuperiori mente gubernante, vt opus naturæ ſit opus intelligentiæ, omnibus ergo modis lex ad mentem referenda eſt. Et hic fuit conceptus legis in omnibus ſapientibus, etiam Philoſophis, vt ex Platone, Ariſt. & Cicer. in locis allegatis conſtat.

Lex ad naturam intellectualem pertinet.

A 3. Suppono ſecundò, legem propriè loquendo, præſertim quatenus eſt in legiſlatore in aliquo actu ſecundo, non in habitu, vel poteſtate poſitam eſſe. Patet, quia lex dicitur, quæ habet vim proximam mouendi, & obligandi ſubditos; hæc autem non eſt in potentia, vel habitu, niſi radicaliter, & remotè; eſt ergo in aliquo actu. Item imperare, ordinare, & ſimilia dicunt actum; illa autem fiunt per legem, vel formaliter, vel quaſi actiuè moraliter: conſiſtit ergo lex in actu. Vt autem explicemus quiſnam hic actus ſit, oportet priùs numerare omnes actus, qui ad legem concurrere poſſunt, & eorum ſeriem, ſeu ordinem deſcribere: poſſunt enim hi actus eſſe, vel interiores, & eliciti ab intellectu, vel volontate; aut exteriores, & imperati: B & omnes neceſſarij ſunt, vt lex tandem ſuum effectum conſequatur.

Lex non in habitu, ſed in actu poſita eſt.

4. Ad hoc autem explicandum aduerto tertiò, legem in triplici ſtatu, vel ſubiecto poſſe conſiderari. Primò in ipſo legiſlatore, quomodo ſuprà dicebamus, legem eſſe conceptam in mente Dei ex æternitate. Secûdò in ſubditis, quibus lex imponitur, quomodo dici ſolet lex naturæ eſſe indita in mêtibus hominû. Tertiò in aliquo alio ſigno, ſeu alia materia exteriori, vt in ſcripto, vel etiam in voce manifeſtante voluntatem ſuperioris. De lege in duobus vltimis ſtatibus côſiderata nulla poteſt eſſe difficultas: nâ lex tertio modo ſpectata formaliter côſiſtit in aliquo exteriori actu, quo legiſlator mentem ſuam manifeſtat, C qualis eſt inter homines loquutio, vel ſcriptura, quomodo dixit Ariſt. 10. Ethic. c. 9. legem eſſe ſermonem ab aliqua mente, ſeu prudentia profectum. Sic etiam Gabr. in 3. d. 37. definit legem eſſe ſignum, principis voluntatem, vel mentê ſufficienter manifeſtans. Dixi autem hoc ſignum eſſe actionem, vel actum, ſub illo comprehendendo terminum eius, quando & permanens eſt, & perfectam rationem ſigni continet: ſic enim lex ſcripta lex dicitur, non ſolùm quando ſcribitur, ſed quatenus eſt terminus ſcriptionis permanens, ſempérque mentem principis indicans. Et eadem proportione, ſi lex ſolo verbo tradatur, quamuis ſenſibile verbum tranſeat, quatenus verò manet in memoriis hominum, lex ſufficienter durare dicitur: ſic enim interdum lex non ſcripta per traditionem conſeruatur. Et eodem modo conſue- D tudo poteſt aliquando obtinere vim legis, vt infrà videbimus. Neque in hoc membro alia occurrit difficultas, præter illam, quæ ad promulgationem legis ſpectat, de qua infrà dicemus.

De ſubiecto in quo lex poteſt exiſtere.

Ariſt.

Gabr.

5. Præterea de lege, prout eſſe poteſt in homine legi ſubiecto, certum eſt, conſiſtere in actu mentis, & per ſe ſolum requirere iudicium intellectus, & non actum voluntatis: hic enim neceſſarius eſt ad obſeruationem, ſeu exequutionem legis, non ad exiſtentiam eius. Nam lex præuenit voluntatem ſubditi, & illam obligat, actus verò intellectus neceſſarius eſt vt proponat, & proximè applicet voluntati legem ipſam, & ideo neceſſariò requirit iudicium rationis. Atque hoc modo lex naturalis communiter dicitur eſſe naturale iudicium rationis humanæ, ſcilicet quatenus illa lex eſt in homine tanquam in eo, qui E illi legi ſubiicitor. Atque hoc etiam modo dixit Damaſc. lib. 4. de Fide, cap. 3. *Aduenniens lex Dei, mentem noſtram incendens eam ad ſe pertrahit, conſcientiámque noſtram vellicat, quæ & ipſa lex mentis noſtræ dicitur.* Idémque proportionaliter eſt in legibus poſitiuis: nam poſtquam latæ ſunt, per iudicium rationis vnicuique applicantur, quatenus ex vi legis iudicatur neceſſarium, quod per ſe non erat, & ita illud iudicium iam eſt quaſi lex exiſtens in ipſo ſubdito. Hic verò occurrebat quæſtio, an in his legibus poſitiuis, aliquando requiratur ex parte ſubditorum actus voluntatis acceptantis legem, ſed de hac re dicendum

Lex in ſubdito ſolùm reſidet in actu mentis.

D. Damaſc.

eſt circa leges humanas, quibus hoc proprium eſt. Nunc certum ſit hoc non requiri ad rationem legis, vt ſic, neque fortaſſe ad vllam legem, niſi ex defectu poteſtatis in legiſlatore. De hoc ergo ſtatu legis nihil amplius in communi dicere neceſſe eſt. Peculiaris enim difficultas, quæ in hoc poteſt occurrere circa legem naturalem, in lib. ſeq. meliùs tractabitur.

6. *Ad legem ferendam intellectus & voluntatis actus ſūt neceſſarij.*

Supereſt ergo quæſtio de lege, quatenus eſt in ipſo legiſlatore. In quo certum in primis eſt ad ferendam legem, intellectum, & voluntatem interuenire. Explicandum verò eſt, quos actus circa illam habeat. Et in primis quia lex, quatenus exteriùs imponitur ſubditis, medium quoddam eſt ad bonū eorum, & ad pacem, ſeu felicitatem comparandam, ideo primum omnium intelligi poteſt in voluntate legiſlatoris intentio boni communis; ſeu bene gubernandi ſubditos, ex qua ſtatim ſequitur in intellectu conſultatio de hac, vel illa lege, quæ ſit iuſta, vel conueniens reipublicæ; quæ duo in homine intelliguntur cum ſucceſſione, & diſcurſu: in Deo verò ſine imperfectione per ſimplicē actū cū ordine rationis. Hi verò actus remotè cōcurrunt ad ferēdam legem, & ideo clarum videtur, nō eſſe in eis poſitā ſubſtantiā legis. Poſt illos ergo ex parte intellectus videtur proximè concurrere iudicium illud, quo legiſlator ſtatuit, & decernit rem talem eſſe cōuenientem reipublicæ, & expedire, vt ab omnibus ſeruetur. Hoc manifeſtum eſt, quia ſine tali iudicio non poteſt lex prudenter & rationabiliter ferri; eſt autem de ratione legis, vt ſit iuſta, & conſequenter vt ſit prudens: nam prudentia præceptiua eſt, vt tradit D. Thomas 2.2.q. 47. art. 8. ex Ariſt. 6. Ethic. cap. 10. & ſequentibus. Vnde ſicut in vnaquaque priuata perſona requiritur prudentia ad rectè præcipiendum ſingulas actiones, vel ſibi, vel alteri, ita in principe requiritur prudentia politica, ſeu architectonica ad leges ferendas, iuxta illud, quod Prouerb. 8. ait Sapientia, *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Et tradit optimè D. Thomas 2.2.q. 50. artic. 1. cum Ariſt. lib. 3. Polit. cap. 3.

Quos actus ſint neceſſarij proximè in intellectu & voluntate ad legem ferendam.

D. Thom. Ariſt.

Prouerb. 8.

D. Thom. Ariſt.

7. Secundò eſt certum, vltra hoc iudicium requiri ex parte voluntatis actum, quo princeps acceptet, eligat, ac velit obſeruari à ſubditis id, quod intellectus iudicabit expedire. In quo etiam omnes Doctores conueniunt, ſaltem quoad leges poſitiuas, & id oſtendemus in capite ſequenti. Ratio autem breuiter eſt, quia lex non tantùm eſt illuminatiua, ſed motiua, & impulſiua: prima autem facultas mouens ad opus in intellectualibus rebus eſt voluntas. Quæret verò aliquis, quiſnam hic actus voluntatis ſit? Et eſt ratio dubij, quia voluntas aliqua ſimplex, aut inefficax non eſt ſufficiens: nam hanc habet Deus, etiam in his, quæ conſulit, & non præcipit, & inter homines, quamuis ſuperior hoc modo aliquid deſideret fieri à ſubdito, & hoc deſiderium illi intimet, non ſatis eſt, vt præcipiat. Voluntas autem efficax non videtur neceſſaria, neque enim Deus habet illam in his omnibus, quæ præcipit, aliàs omnia fierent, quia voluntas efficax infallibiliter adimpletur.

8. *Qua actus efficacia requiratur in voluntate ad legem.*

Reſpondetur, neceſſarium eſſe aliquem actum efficacis voluntatis, quæ in Deo eſt beneplaciti, vt rectè probat prior ratio facta, hæc autem voluntas non oportet, vt ſit de ipſa obſeruatione, ſeu exequutione legis: nam hæc quid poſterius eſt, & hoc etiam probat poſterior ratio facta. Per ſe ergo requiritur, vt ſit de obligatione ſubditorum, id eſt, vt ſit voluntas obligandi ſubditos, quia ſine tali voluntate non obligabit illos, & illa ſufficit ex parte voluntatis. Primum patet, quia obligatio eſt effectus moralis, & volūtarius principi. Item quia actus agentium non tranſcendunt intentionem eorum. Item quia hac ratione votum non poteſt eſſe ſine voluntate ſe obligandi, in quo æquiparatur legi, vt in 2. tom. de Relig. tractat. 6. lib. 1. cap. 2. diximus. Secundum autem patet, quia ſupponimus in legiſlatore poteſtatem ad obligandum, ergo ſi habeat etiam voluntatem obligandi, nihil aliud ex parte voluntatis requiri poteſt. Dices, neceſſaria eſt voluntas præcipiendi, & illa ſufficit ſine voluntate obligandi. Reſpondeo, has non eſſe duas voluntates, ſed eandem diuerſis verbis declaratam, vt ſtatim explicabo.

9. *Actus intellectus, qui dicitur ab aliquibus intimatio non requiritur ad legē ferendam*

Poteſt etiam aliter hæc voluntas declarari, vt ſit voluntas conſtituendi talem actionem, vt neceſſariā ad ſeruandam æquitatem, ſeu mediocritatem in tali materia virtutis: habet enim voluntas ſuperioris hanc moralem efficacitatem, vt poſſit obligare ſubditos, & vt poſſit facere materiam neceſſariam virtutis eam, quæ de ſe non erat neceſſaria, v.g. abſtinētiam talis diei eſſe neceſſariam ad mediocritatem temperantiæ. Quamuis enim hoc non ſit ſemper neceſſarium ad legem, nihilominus quando oportuerit, non excedit poteſtatem legiſlatoris. Ita ergo rectè explicatur obiectum, circa quod legiſlatoris voluntas efficax verſatur: nam licèt ſit quid morale potiùs, quàm phyſicum, circa illud poteſt verſari voluntas efficax, non ſolùm humana, ſed etiam diuina, vt alibi ex profeſſo dixi, & infrà in tract. de Gratia dicam. Hic verò occurrebat difficultas ſpecialis circa legem naturalem, ſed commodiùs tractabitur in libro ſequenti.

Solùm ergo ſupereſt inquirendum, an poſt dictos actus intellectus, & voluntatis aliquis alius ſit in ipſo legiſlatore neceſſarius ad legem ferēdam. Multi enim exiſtimant requiri vlterius quendam actum intellectus, quem vocant intimationem, explicationem, vel inſinuationem voluntatis ſuperioris reſpectu inferioris: nam hunc actum dicunt habere propriam rationē imperij, & explicari illa voce, *Fac hoc*, & ita (vt infrà dicam) in illo conſtituunt propriā rationem legis. Et fundantur, quia in omni operatione morali putant hunc actum eſſe neceſſarium poſt electionem ad exequutionem, & de illo loquutum eſſe Ariſt. 6. Ethic. quando dixit, perfectiſſimum actum prudentiæ eſſe imperare, & D. Thomam 1. 2. q. 17. quando docet, imperium eſſe actum intellectus. 10.

Ego verò, in vniuerſum loquendo de Imperio reſpectu propriarum actionum, ſeu potentiarum eiuſdem met operantis, ſentio, poſt electionem, ſeu actum voluntatis, quo determinatè, & efficaciter quis vult aliquid operari ad extra, cum omnibus particularibus conditionibus requiſitis ad agendum ex parte circunſtantiarum, & potentiæ exequutiuæ, non requiri actum aliquem intellectus, qui immediatè dirigatur ad potentiam exequentem, imò nec talem actum eſſe poſſibilem. Quia neque potentia exequens percipit vim imperij, neque ad intellectum ſpectat applicare potentiam ad operandum, ſed ſolùm proponere obiectum voluntati, ad quam ſpectat poſtea applicare reliquas potentias ad vſum, vt eſt communior ſententia, quam ſuppono ex 1.2.q. 17. & ex auctoribus, quos referam capite ſequenti. Eandemque rem ſæpius, ſatiſque fusè attigi tract. de Prædeſt. lib. 1. c. 16. & 17. & tract. 4. de Relig. lib. 1. cap. 3. & tract. 6. lib. 1. cap. 12. 11.

Hac verò doctrina ſuppoſita circa imperium vniuſcuiuſque ad ſeipſum: de imperio vnius ad alium neceſſariò dicendum eſt, poſt actum voluntatis legiſlatoris, quem ſupra declaraui, ſolùm requiri ac neceſſarium eſſe, vt legiſlator illud ſuum decretum & iudiciū inſinuet, manifeſtet, ſeu intimet ſubditis, ad quos lex ipſa refertur. Hoc enim neceſſarium eſt, 12.

quia

quia alias non poſſet voluntas principis obligare ſubditum, quia non innoteſceret illi, vt dicemus latiùs agentes de promulgatione. Quòd autem hoc ſufficiat, patet, quia voluntas principis eſt ex ſe efficax: nam eſt ex ſufficienti poteſtate, & cum abſoluto decreto obligandi, vt ſupponitur, ergo ſi illa ſufficienter proponatur ſubdito, operatur quod vult; inducit ergo obligationem, ergo conſummata eſt lex, ergo nihil aliud neceſſarium eſt. Quod euidentiùs conſtabit ex dicendis capite ſequenti.

13. De illa verò intentione conſtat, conſiſtere in loquutione quadam, ſub loquutione quamcumque ſignificationem, ſeu manifeſtationem interni actus alteri factam comprehendendo. Hæc autẽ loquutio ſi rectè conſideretur, præſertim in ordine ad creaturam, perficitur per actum tranſeuntem, qui aliquo modo tandem recipitur in eo, cui fit loquutio. Vt inter homines euidens eſt, & idem ſuo modo exiſtimo eſſe inter Angelos: nam ſi is, qui loquitur, non imprimat aliquid ei, ad quem loquitur, non manifeſtabit illi conceptum ſuum. Et idem eſt de Deo reſpectu creaturarum: non enim intimauit Deus Adamo ſuam voluntatem de abſtinendo ab eſu arboris vitæ, niſi per reuelationem aliquam ipſi Adamo factam, & ſi Deus manifeſtet beato in Verbo, quid velit ab ipſo fieri, ipſamet viſio Verbi, quæ eſt in beato, habet vim loquutionis, & intimationis Dei circa tale præceptum. De loquutione autem creaturæ ad Deum, alia eſt ratio, de qua dixi in citato loco de Orat. hîc autem non habet locum, quia non poteſt creatura imperare Deo.

14. *Vltra actus numeratos requiritur actus intellectus ad loquendum ſubdito.*

Ex his ergo concludo, poſt prædictum actum voluntatis ſolùm requiri in legiſlatore actum intellectus, qui ad loquendum ſubdito de tali re, vel decreto, neceſſarius fuerit. Et conſequenter eſſe poterit neceſſarius nouus actus voluntatis efficiendi ſignũ manifeſtans priorem voluntatem. Vt in nobis requiritur apprehẽſio verborũ, quibus loquuturi ſumus, & voluntas mouendi linguam, & ita, proportione ſeruata, in principe requiritur, vt per intellectũ concipiat modum intimandi legẽ, & vt per voluntatem velit exequi intimationem, quod cum proportione poteſt ad Deum applicari, ita enim hanc intimationem operatur ſicut alios effectus ſuos. Denique poſt prædictum actum voluntatis intelligi etiam poteſt in legiſlatore nouus actus intellectus, quo videt illam voluntatem ſuam, vt in Deo intelligimus ſcientiam viſionis poſteriorem illa voluntate. Quo etiam fit, vt legiſlator poſt cognitionem ſuæ legis, aliter etiam iudicet de materia legis, quã antea, quia priùs ſolùm iudicabat illam, vt aptam imperari: poſtea verò iudicat eam, vt neceſſariam ad honeſtatem morum ex decreto ſuo. Quæ omnia adeo ſunt manifeſta, vt non indigeant noua probatione. Quomodo autem hæc ad legem concurrant, atque adeò in quo actu illa poſita ſit, dicemus capite ſequenti.

CAPVT V.

Vtrum lex ſit actus intellectus, vel voluntatis, & quiſnam ille ſit?

1. *Prima ſententia affirmans legem eſſe actum intellectus.* *D. Thom.* *Vincent.* *Caiet.* *Conrad.* *Soto.* *Turrec.* *Alenſ.*

SVppoſitis, quæ in ſuperiori capite dixi, quæſtio ferè tota erit de modo loquendi, tamen propter varietatem opinionum expedienda breuiter eſt. Prima igitur ſententia affirmat, legem eſſe actum intellectus, ita ſentit D. Thom. d. q. 90. art. 1. & ſæpe ita loquitur in diſcurſu materiæ Vincen. in ſpecul. mor. lib. 5. part. 2. d. 1. Sequuntur Thomiſtæ Caiet. Conr. & alij ibi, & 1. 2. q. 17. q. 58. art. 4. & q. 60. art. 1. Soto 1. de iuſt. quæſt. 1. art. 1. Turrecrem. in cap. *officium*, d. 3. Alenſ. 3. p. q. 26. in primo Richard. 3. d. 33. artic. 2. q. 6. ad 3. Antonin. 1. p. tit. 4. cap. 10. Guillielm. Pariſ. tract. de Legib. & Cordub. lib. 2. quæſtion. q. 10.

Richard. *Anton.* *Guilielm. Pariſ.* *Cordub.* *Prouerb. 8.* *Clem. Alex.*

Probari autem ſolet hæc ſententia primò, quia tam Scriptura, quam Patres, Philoſophi, & Iuriſconſulti legem tribuunt rationi, aut ſapientiæ. Prouerb. 8. ait Sapientia, *Per me legum conditores iuſta decernunt.* Sic etiam Clemens Alex. lib. 1. Strom. non longe à fine ait, legem eſſe opinionem bonam, bonam autem eſſe, quæ eſt vera. Et ſubdit, *Cui conſequenter quidam dixerunt legem eſſe rationem rectam, quæ iubet facienda, & prohibet quæ facienda non ſunt.* & Baſil. in cap. 8. Iſaiæ, *Lex*, inquit, *eſt doctrix, & magiſtra.* Damaſc. etiam lib. 4. cap. 23. legi tribuit docere.

Baſil. *Damaſc.*

2. *Plato.* Præterea Plato in Dialog. Minos, ſeu de lege, in principio legem vocat *operationem ciuitatis probam*, id eſt, veram; & infrà dicit eſſe *veritatis operationem.* Eodémq; modo Ariſt. lib. 1. Elench. c. 12. in fine legem eſſe dicit, *opinionem multitudinis.* Et in Epiſt. ad Alex. ante Rhetoricam ad illum, definit, legem eſſe *Orationem, quæ communi ciuitatis conſenſu iubet*, &c. Et ſtatim capit. 1. Rhetoricæ ait, *legem eſſe communem ciuitatis conſenſum, qui ſcripto præceperit, quomodo vnumquodque agendum ſit.* Vbi legem etiam ponit in iuſſione, & præcepto, cùm tamen ſæpe alias rationi, & prudentiæ tribuat, imperare. 6. Ethic. cap. 9. & ſequentib. 1. Politic. c. 3. Vnde lib. 10. Ethic. c. 9. dixit, legem eſſe *ſermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum.* Ex Cicer. etiam multa ſupra adduximus, quibus ſignificat, legem in ratione eſſe, primùm quidem in mente Dei, per participationem autem eius, in humana ratione eſſe legem naturalem, & prudentiam, à qua leges ciuitatũ proficiſci debent, vt latè proſequitur in lib. 1. & 2. de leg. paulò poſt principiũ, vbi inter alia ſic cõcludit, *lex eſt recta ratio in iubendo, & vetando.* Sic denique Papini. in l. 1. ff. de leg. legem vocat *commune præceptum*, & declarat eſſe *virorum prudentium conſultum.* & Marc. in lib. 2. ex Chryſippo refert, *legem eſſe diuinarum, humanarúmque rerum Reginam, Principẽ, ac ducem.* Hæc autem ſunt munera rationis, ad quam ſpectat regere, & dirigere operationes.

Cicero. *Papinian.* *Marcia.*

3. *Rationibus confirmatur prima ſententia.*

Rationes ad confirmandam hanc ſententiam afferuntur variæ. Prima eſt, quia ad legem pertinet ordinare, vnde & definiri ſolet, quòd ſit *ordinatio rationis*; ſed ordinare non ad volũtatem, ſed ad intellectũ ſpectat, quia includit ratiocinationem quandã: vnde quæ ratione carent, ordinare non poſſunt: ergo lex actus intellectus eſt. Secunda, legis eſt illuminare, & inſtruere, iuxta illud, *Lucerna pedibus meis verbũ tuũ.* & illud, *Lex Domini immaculata conuertens animas, ſapientiam præſtans paruulis*: illuminare autem intellectus eſt. Tertia, lex eſt regula, vt in principio dictum eſt ex Baſ. in c. 1. Iſaiæ, vbi eam vocat *regulam iuſtorum, & iniuſtorum*, quod etiam habetur in l. 2. ff. de leg. & ideo leges Eccleſiaſticæ vocantur canonica, id eſt, regulæ, vt ait Iſidor. 2. Etymologiarum; ſed voluntas non eſt regula, quin potiùs ipſa ratione regulanda eſt, eſt ergo lex in ratione.

Baſil. *Iſidor.*

4. Quarta, quia nullus poteſt aſſignari actus voluntatis, qui ſit lex; aut enim eſt voluntas principis, ſeu ſuperioris, quòd talis actio fiat à ſubdito, & hoc non, quia talis volũtas neceſſaria non eſt, nec ſufficit; nam Deus verum præceptum poſuit Abrahæ de ſacrificãdo filio, quod tamen Deus fieri nolebat, & è cõuerſo quantumuis ſuperior velit, & deſideret aliquid fieri à ſubdito, ſi non præcipit, non obligat. Et ideo dicunt Theologi, nos nõ teneri conformari diuinæ voluntati, etiam efficaci, niſi addatur præceptũ de exequenda tali voluntate; non ergo cõſiſtit lex in tali voluntate, vel conſiſtit in voluntate obligandi ſubditum, & hæc etiam non ſufficit, niſi intimetur. Imò addunt aliqui, non eſſe neceſſariam talem voluntatem in Principe vt ferat legem, quia

Medin. licèt Princeps nihil cogitet de obligatione, ſi vult imperare, imperando fert legem. Imò addit Medin. 1.2.q 90. art. 1, quòd licèt nolit obligare, ſi vult imperare, obligat, & fert legem. Sicut (inquit) qui vouet ſine voluntate ſe obligandi, nihilominus verè vouet & obligatus manet, & qui promittit ſub iuramento doloſè, & ſine intentione ſe obligandi, tenetur implere promiſſum ex religione iuramenti, ſic ergo qui vult imperare, ex efficacitate imperij obligat, etiam ſi nolit. quare ad legé non erit neceſſarius alios actus voluntatis, niſi voluntas imperandi, illa auté voluntas non eſt lex, niſi ſequatur imperium, quod pertinet ad intellectum, in illo ergo lex eſt.

5. *In quo actu intellectus ſit lex.* Eſt autem controuerſia inter auctores huius ſententiæ, quiſnam actus intellectus habeat rationem legis, an ſcilicet, iudicium rationis, quod antecedit voluntatem, vel imperium, quod ſubſequi dicitur? Nam quidam eorum dicunt, eſſe iudicium rationis, quod tenuit Guillelm. Paris. & ſequutus eſt Conrad. d. art. 1. *Quidam dicunt eſſe iudicium rationis.* Et quidem D. Thom. quæſt. 91. artic. 2. claré dicit, legem eſſe dictamen in Principe. Et ſi conſiderentur teſtimonia adducta, præſertim Philoſophorum, de hoc iudicio loqui videntur. Item proprietates illæ, quæ ſunt illuminare, eſſe regulam & menſuram, in iudicium rationis conueniunt, & non in illud imperiũ, quod ſolum dicitur eſſe impulſiuum, & non manifeſtatiuum alicuius veritatis. Huic tamen ſententiæ obſtat, quia iudicium illud non habet efficaciam obligandi, nec moraliter mouendi; hæc autem in lege neceſſaria eſt: item, quoad iudicium nihil differre videtur præceptum à conſilio, quia etiam conſulens habet ſimile iudicium de actione, quam faciendam conſulit, vnde ſi Deus nihil aliud nobis manifeſtaret, quàm hoc iudicium, non legem, ſed conſilium præberet, in his videlicet, quorum oppoſita intrinſecè mala non ſunt.

6. Alij ergo auctores ponunt legem in actu intellectus ſubſequente voluntatem, & vocant illũ actum imperium; ſed ſi hic actus non ſit per modum loquutionis, eſt planè confictus, vt ſuprà diximus: ſi autem eſt loquutio aliqua habebit rationem ſigni, igitur non tam erit lex, quàm ſignum legis, vel ad ſummum dicetur lex, ſicut lex ſcripta, aut voce prolata lex vocatur. At verò hæc lex externa, ſeu ſcripta non habet vim legis, niſi quia ſignificat aliquid aliud, in quo eſt virtus legis, & ideo neceſſariò ſupponit aliud, quòd principaliter ſit lex; & hoc eſt, quod inquirimus. Nec etiam dici poteſt, loquutionem illam internam, prout conſideratur in mente Principis eſſe legem, quia etiam illa ſolùm habet vim, & efficaciam, quatenus eſt ſignum: ergo neceſſariò ſupponit id, quod principaliter eſt lex.

7. *Alij dicunt legem eſſe actum intellectus, qui dicitur imperium.* Præterea occurrit ſpecialis ratio in Deo, propter quam non videatur talis actus ei attribuendus, tanquam neceſſarius ad legem ferendam. Qui vel eſt per modum impulſus, qui ſit actiuus ad extra, ſicut aliqui illum ponunt, etiam in Deo diſtinctum à proprio iudicio, & cognitione, vel eſt per modum mentalis loquutionis, neutrum autem horum dici poteſt, ergo. Minor quoad priorem parté probari poſſet, oſtendẽdo nullum eſſe talem actum, quia fruſtrà ponitur, & intelligi non poteſt: ſed hoc egimus in prima part. tract. 2. lib. 1. cap. 10. Nunc verò breuiter declaratur, quia ex parte Dei non poteſt eſſe neceſſarius talis impulſus ad legem ferendam, quia Deus ferendo legem non impellit phyſicè ad actum lege præceptum, ſed ſolùm ponit obligationem, quæ eſt quid morale, & non poteſt illo modo phyſico fieri, vt videtur per ſe clarum. Altera verò pars Minoris de loquutione, patet facilè, quia loquutio Dei ad extra non eſt, niſi infuſio luminis, vel ſpecierum, vel exhibitio alicuius ſigni manifeſtantis ipſum, vel eius voluntatem; totum autem hoc facit Deus per voluntatem ſuam, nec ad hunc effectum eſt magis neceſſarius alius impulſus, vel actus intellectus poſterior actu voluntatis, quàm ad alios. Nullo ergo modo poteſt in Deo lex conſtitui in actu conſequente voluntatem. Vnde idem eſt de quolibet alio legiſlatore, quia omnes participant rationem legis, quæ in Deo eſt per eſſentiam, & ideo cum proportione illam imitantur.

8. *Secunda ſententia affirmans legem eſſe actũ voluntatis.* Eſt ergo ſecunda opinio principalis affirmans, legem eſſe actum voluntatis legiſlatoris. Pro hac ſententia referri poſſunt omnes, qui ponunt imperium in voluntate, vt Henr. quodlib. 9. q. 6. Gab. in 2. d. 37. q. 1. art. 1. not. 3. Maior in 3. d. 33. q. 7. Ocham in 3. q. 12. art. 4. Almain. tract. 3. Moralium, cap. 2. Angeſt. in Moral. tract. 1. p. 3. Corol. 3. Sentit etiam Bonauent. in 3. d. 17. art. 1. q. 1. ad penult. vbi ait, *voluntaté eſſe illud, penes quod reſidet regnum, & imperium eorum, quæ ſunt in ipſo volente.* Idem Medin. Cod. de Orat. q. 2. Tribuitur etiam Dur. & Greg. in 1. d. 47. quatenus aſſerunt, voluntatem diuinam eſſe regulam, cui omnes tenemur conformari. Citatur etiam pro hac ſententia Scot. in 2. d. 6. q. 1. & d. 38. q. 1. ad vlt. & quodlib. 17. quatenus his locis ait, ad voluntatem pertinere ordinare alium ad aliquid agendum. Et in 3. d. 36. q. 1. a. 2. voluntati tribuit imperare. eandem opinionem latè defendit Caſt. lib. 2. de lege pœnali, cap. 1. *Henr. Ocham. Gabr. Maior. Almain. Angeſt. Bonauent. Medin. Durand. Greg. Scot. Caſtro.*

9. Suaderi autem poteſt primò, quia Scriptura, & ciuilia iura voluntatem Dei, aut Principis legem appellant, Pſal. 32. *Notas fecit vias ſuas Moyſi filiis Iſrael voluntates ſuas*, id eſt, præcepta ſua. & Pſal. 142. *Doce me facere voluntatem tuam.* 2. Macha. 1. *Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem*, id eſt, ſeruetis eius legem. Sic dixit Chriſtus Dominus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, id eſt, ſeruetur lex tua, & in oratione in horto dixit, *Non mea voluntas, ſed tua fiat*, id eſt, tuum præceptum: ſic enim de ipſo ſcriptum erat Pſal. 39. *In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam.* Reſpondere ſolet ex Magiſtro in 1. d. 47. & D. Thom. 1. p. q. 19. ar. 9. in his locis eſſe ſermonem de voluntate ſigni, quæ non propriè, ſed metaphoricè voluntas eſt. *Pſalm. 32. Pſalm. 142. 2. Mach. 1. Pſalm. 39. Magiſt. D. Thom.*

10. Veruntamen licèt ſignum voluntatis metaphoricè voluntas dicatur, neceſſe eſt, vt aliquam propriá voluntatem indicet. Cur enim voluntas metaphoricè diceretur, niſi quia habitudinem habet ad voluntatem propriam: non habet autem aliam habitudiné niſi ſigni, & ideo voluntas ſigni dicitur, ergo illa voluntas ſignificata eſt, quæ propriè impletur, & quæ illis locis ſignificatur nomine legis. Vnde etiam in iure Ciuili dicitur lex habere voluntatem ſuam. l. *in ambigua*. ff. de legib. quia nimirum lex ſcripta, ſeu exterior indicat voluntatem principis, quæ dicitur voluntas ipſius legis, ergo talis voluntas eſt lex in ipſo principe. Vnde l. 1. ff. de conſtit. Princip. & §. *ſed & quod.* Inſt. de iure naturali, gent. & ciu. *Quod Principi placuit*, dicitur, *legis habet vigorem.* Quę verba ſine dubio actum voluntatis indicant. Similiter adduci poſſunt Philoſophi dicentes, legem eſſe *decretũ, & inſtitutum ciuitatis*, vt eſt apud Plat. d. Dialog. Minos, vel eſſe conſenſum ciuitatis, vt eſt apud Ariſt. Rhet. ad Alex. c. 1. & 2. Nam decretum propoſitum voluntatis indicat, & clariùs, conſenſus actus eſt volũtatis. Anſel. etiam in lib. de voluntate Dei, voluntati diuinæ tribuit præcepta, & lib. de conceptione Virgin. cap. 4. imperare tribuit voluntati. *l. in ambigua. Plato. A-ʒ An-lm.*

11. *Confirmatur ſecunda ſententia ex proprietatibus legis.* Secundò principaliter id oſtẽdi poteſt ex proprietatibus legis: nam omnes, quæ tribuebantur actui intellectus, magis conueniunt voluntati, & aliquæ conueniunt voluntati, quæ intellectui tribui nõ poſſũt, ergo, &c. Maior patet, quia in primis legi tributum, quòd ſit regula, & mẽſura, at hoc maxime cõuenit diuinæ

D. Thom. diuinæ voluntati, vt ſumi poteſt ex D. Thom. 1. 2. quæſt. 4. art. 4. & quæſt. 19. artic. 9. & 2. 2. quæſt. 26. artic. vltim. cap. relfius quæſt. 105. artic. 1. ait, diuinam voluntatem eſſe primam regulam, qua conformari debent humanæ actiones: voluntates autem ſuperiorum hominum eſſe ſecundam regulam participatam a prima. Et ratio eſt, quia id agere, aut velle debemus, quod Deus vult nos velle, aut agere, vt ait Anſelm. lib. de volunt. Dei.

Anſelm. 12. Altera proprietas legis eſt, quòd illuminat, & dirigit ſubditum: in hac autem conſiderandum eſt, poſſe attribui legi, quatenus eſt in ipſo ſubdito, quomodo non eſt dubium, quin ſit actus rationis, & formaliter illuminans, vt in ſuperiori capit. dixi. Et ideo in legendis auctoribus cauenda eſt æquiuocatio; cùm enim legem per rationem definiunt, ſæpe loquuntur de lege, prout eſt in ſubdito, quomodo naturalis lex dicitur eſſe recta, & à natura indita ratio: ſic autem lex illuminat, quia oſtendit voluntatem legiſlatoris. Vnde in ipſo legiſlatore voluntas eſſe videtur, quæ obiectiuè (vt ſic dicam) vel etiam effectiuè illuminat ſubditum, quomodo dixit Anſelm. Anſelm. dicto libro de Voluntate Dei, *voluntas Dei eſt magiſtra humana voluntatis.*

13. Erat tertia proprietas, quod lex ordinat, at hoc propriiſſimè conuenit voluntati, vt rectè Scot. ſuprà docet, & in tract. de Prædeſtin. oſtendi loco ſuprà citato. Et optime confirmari poteſt ex D. Thom. 1. D. Thom. p. q. 107. art. 1. dicente vnum Angelum per voluntatem ſuam ordinare ſuum conceptum ad alium, & ita loqui ei; pertinet ergo ad voluntatem ordinare. Vnde in præſenti declaratur: nam hæc ordinatio legis, vel eſt per modum relationis medij in finem, vel per modum loquutionis indicantis voluntatem Principis: vtroque autem modo optimè attribuitur voluntati: nam voluntas eſt, quæ ordinat media ad finem, quia ipſa eſt, quæ intendit finem, & eligit media propter ipſum, & ita ſtatuit, vt fiant: voluntas etiam eſt, quæ imperat loquutionem, & in Deo, vel immateriali ſuppoſito ordinatio loquutionis etiam fit per voluntatem, ergo ordinatio legis, prout eſt in ſuperiore ordinante, vel loquente, ſemper eſt aliquid ſpectans ad voluntatem.

14. Vnde aliter etiam ſoluitur obiectio, quæ fieri ſolet, quia licet ſuperior velit aliquid fieri a ſubdito, ſi non intimet voluntatem, non præcipit. Reſpondetur enim, hanc intimationem poſſe eſſe exteriorem, & de hac non eſſe ſermonem, quia illa non eſt in legiſlatore, ſed actio tranſiens, quæ vel in ſubdito, vel in alia externa materia recipitur, iuxta dicta ſuperiori capite: intimatio autem, prout eſt in legiſlatore, maximè eſſe videtur voluntas exterius intimandi, quæ in ipſa voluntate obligandi intimè includitur, vel ex illa ſequitur, ergo ea etiam ratione lex maximè pertinet ad voluntatem.

15. Aliquæ legis conditiones quæ ſolùm quadrant in voluntatis actum. Prima. Supereſt probanda altera pars primi antecedentis, nimirum aliquas conditiones ad legem neceſſarias inueniri in actu voluntatis, & non propriè in actu intellectus. Prima eſt mouere, & applicare ſubditum ad exercendam actionem, ſub actione ſemper omiſſionem intelligendo. Principiũ enim mouens, & applicans ad exercitium actionis eſt voluntas, nam intellectus potiùs mouet quoad ſpecificationem, & ideo potiùs dicitur dirigere, quàm mouere. Secunda. Secunda eſt, habere vim obligandi, quæ propriè eſt in voluntate, & nõ in intellectu: nam intellectus ſolùm poteſt oſtendere neceſſitatem, quæ eſt in ipſo obiecto, quòd ſi in illo non ſit, non poterit ipſe eam tribuere: voluntas autem confert neceſſitatem, quæ in obiecto non erat, & facit, v. g. in materia iuſtitiæ, vt res tanti, vel tãti valeat, & in materia aliarum virtutum, vt hic, & nunc ſit neceſſarium operari, quod alias per ſe non eſſet. Tertia, ferre legem eſt actus iuriſdictionis, & poteſtatis ſuperioris, vt ita dicam, vnde eſt veluti vſus cuiuſdam dominij; vſus autem eſt actus voluntatis, & præſertim vſus dominij, qui liber eſt. Tertia Quinta, lex eſt actus iuſtitiæ legalis, nam Princeps dum fert legem, maximè debet ad commune bonum reſpicere, quod ſpectat ad iuſtitiam legalem, iuſtitia autẽ legalis eſt virtus voluntatis, quamuis indigeat directione prudentiæ, quod commune eſt omnibus virtutibus voluntatis. Quarta Vnde ſolum fit, ad legem ferendam maximè neceſſariã eſſe prudentiam, quod rectè probant fundamenta prioris ſententiæ, non tamen fit, eſſe formalem actum prudentiæ. Sicut iuſta diſtributio, & recta electio a prudentia pendet, & tamen formaliter eſt actus voluntatis, per iuſtitiam diſtributiuam, vel per aliam virtutem moralem operantis.

16. Vltima ratio eſſe poteſt, quia ex his, quæ dixit proponẽdo priorem ſententiã, intelligi poteſt, quàm ſit difficile, deſignare actũ intellectus, qui ſit lex, in voluntate autem facilè aſſignatur. Nam illa voluntas, quam ſuperior habet obligandi ſubditum ad talem actum, vel (quod perinde eſt) conſtituendi talem materiam intra neceſſarios terminos virtutis, optime recipit denominationem legis, tam propter omnia, quæ adduximus de proprietatibus legis, quàm ex eo, quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere poteſt vim legis, cùm non poſſit neceſſitatem inducere: quidquid autem ſubſequitur, potiùs eſt ſignum legis iam conceptæ, & ſtabilitæ in mente principis: nam ipſa etiam loquutio mentalis ſignum tantùm mentale eſt. Cui fundamẽto non aliter potuit reſpondere Medina, niſi negando voluntatem obligandi eſſe neceſſariam in principe ad ferendam legem, & obligandum per illam.

Veruntamen reſponſio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores vtriuſque opinionis tanquam certum ſupponunt, niſi fortaſſe in verbis ſit aliqua æquiuocatio. 17. Impugnatur doctrina Medinæ circa voluntatem obligandi. Certum eſt enim in his effectibus moralibus, qui a voluntate pendent, agentia non operari ſine intentione, vel vltra intentionem; obligare autem per legem eſt effectus moralis, & pendens ex libertate legiſlatoris; ergo vt fiat, neceſſaria eſt in legiſlatore intentio, & voluntas illius, alias fieret ſine intentione, quod repugnat. Minor euidens per ſe eſt, & ideo idem auctor fatetur, legem requirere cõcurſum voluntatis. Maior autem cõmunis eſt Theologorum; imò, & Iuriſtarum, qui hoc ſenſu dicunt actus agentium non operari vltra intentionem eorum, atq. c. vlt. de præben. & conſtat inductione: nam hac ratione excommunicatio lata ſine intentione ligandi non ligat, & abſolutio data ſine intentione abſoluendi, non ſoluit, & idem eſt de cæteris ſacramentis: & ſimiliter votum, matrimonium, & ſimilia facta ſine intentione, non valent. Ratio autem eſt, quia tota virtus talium actuum manat à voluntate, aut mediante illa: item illa eſt, quæ dat eſſe quaſi forma: nam actus exterior ſine intentione non eſt verus actus moralis ſub illa ratione tali, ſed fictus.

18. Vnde in exemplo voti certum exiſtimo non obligare, ſi factum ſit ſine intentione obligandi, vt in tract. 6. de Relig. dixi; ſicut autem ibi ſolet fingi caſus, in quo aliquis voueat cum intentione vouendi, & ſimul habeat intentionem non ſe obligandi, ita Medina ſimilem fingit in legiſlatore, qui habeat voluntatem præcipiendi, & non obligandi, & tunc ait, nihilominus obligare. Veruntamen, ſi ignorantia non intercedat, illæ intentiones ſunt repugnantes, & inuoluentes contradictionem, ſi prior intentio ſit verè, & non fictè vouendi, aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud eſt, quàm velle obligare, aut ſaltem velle inſinuare voluntatem obligandi, & id m- Velle præcipere, & velle nõ obligare, ſunt intẽtiones repugnãtes ſublata ignorantia.

idem eſt cum proportione in voto. Si autem illa intentio talis non ſit, ſed ſolùm exterius præcipiendi, aut vouendi, ſine dubio nihil ſit, nec fertur vera lex, aut ſit verum votum. Certum eſt enim poſſe fieri fictam promiſſionem, quæ non obliget, illa autem nullo alio modo fieri poteſt, & idem eſt cum proportione de præcepto, & ideo ſi ſubdito conſtaret, ſuperiorem, licèt proferat verba præceptiua, non habere animum obligandi, ſine dubio non obligaretur, vt in dicto caſu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel ſicut è contrario ait D. Thom. 2.2.q.104. art. 2. voluntatem ſuperioris, quacumque ratione innoteſcat ſubdito, eſſe quoddam præceptum, quod non poteſt intelligi, niſi de hac voluntate obligandi.

Similiter in voto repugnãt intẽtio vouẽdi, & nõ obligandi.

19. *In iuramẽto poteſt ſtare intentio iurandi cum intentione ſe non obligandi.*

In caſu autem de iuramento non eſt omnino eadem ratio: nam poteſt quis habere intentionem iurandi, id eſt, adducendi Deum in teſtem, & nihilominus habere intentionem non ſe obligandi, & ideo ſi tunc oritur obligatio (quod ſub opinione eſt) non eſt ex propria voluntate, ſed præcepto naturali, quo vnuſquiſque tenetur facere verum id, in cuius teſtimonium Deum adduxit, vt latè dixi tract. 5. de Relig. lib. 2. cap. 7. At verò obligatio legis, non niſi ex voluntate legiſlatoris oriri poteſt, & ideo actus ille voluntatis neceſſarius eſt. Et ita rectè dixit Gabr. 3.d. 37. quantumcumque notificetur volũtas ſuperioris, niſi per illam velit ligari inferiorem non conſurgere obligationem. Dixi autem, niſi ſit æquiuocatio in verbis, quia fortaſſe neceſſarium non eſt, vt legiſlator directè, & expreſſè concipiat obligationem ſubditi, & voluntate feratur in illam, ſatis enim eſſe poteſt, vt velit, v.g. præſcribere, vt res tãtum valeat, vel vt talis actus ſit in materia neceſſaria temperantiæ, vel, vt confusè velit præcipere quantum poteſt, ſed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligãdi, & cum illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, niſi operans prorſus ignoret, quid velit, & tũc ipſamet ignorantia impediret prorſus veram voluntatem obligandi, atque adeò veram legem, vt in ſimili de voto dixi, igitur quoad neceſſitatem huius voluntatis vera ſine dubio eſt hæc ſecunda ſententia.

Gabr.

20. *Tertia ſentẽtia affirmãs legem ex vtroque actu componi.*

Vnde quæ pro his opinionibus adduximus ſuadere videntur vtrumque actum intellectus, & voluntatis eſſe ad legem neceſſarium, & ideo poteſt eſſe tertia opinio dicens, legem componi, & coaleſcere ex actu vtriuſque potentiæ. Quia in his rebus moralibus non oportet quærere vnitatem perfectam, & ſimplicem, ſed poteſt res, quæ moraliter vna eſt, ex multis phyſicè diſtinctis, & ſe mutuò iuuantibus cõſtare. Sic ergo lex duo requirit, motionẽ, & directionem, bonitatem (vt ſic dicam) & veritatem, id eſt, iudicium rectum de agendis, & voluntatem efficacem mouendi ad illa, & ideo ex actu voluntatis, & intellectus conſtare poteſt. Et hæc ſententia tribui ſolet Greg. in 1.d.48.q. vnic. ſed ibi hoc non diſputat, nec aliud dicit, niſi eum, qui diſcordat à volũtate beneplaciti Dei, agere contra legem æternam, & allegat Aug. 22. contra Fauſtum, c. 27. dicentem legem æternam eſſe rationem, vel voluntatem Dei, vbi Aug. nihil determinat. Magis indicat hanc ſentẽtiam Gabr. 3.d. 37.q. vnic. in princ. vbi cùm de lege externa, ſeu quæ eſt in ſubdito dixiſſet, eſſe *ſignum verum, creaturæ rationali notificatiuum rectæ rationis dictantis ligari eam*, &c. declarat, *dictum eſſe dictantis, ſeu ligantis*, &c. *ad inuendum, quòd recta ratio præcipientis vna cum voluntate eſt ratio obligationis inferioris, id eſt, quo inferior obligatur*, Lex autem eſt propria ratio obligationis, ſentit ergo in ipſo principe legem eſſe rationem eius cum voluntate, & declarat illam eſſe voluntatem ligandi ſubditum, vt ſuprà. Vnde ſicut liberum arbitrium definiri ſolet, eſſe facultatem voluntatis, & rationis, ita lex, quæ arbitrium Principis appellari ſolet, non immeritò poteſt exiſtimari actus vtriuſque facultatis.

Greg.

Auguſt.

Gabr.

21. Addi etiam poteſt, licèt nomen legis adæquatè, & complete vtrumque actum complectatur, nihilominus ſecundùm aliam conſiderationem tam actum voluntatis, quam intellectus poſſe dici legem ſub diuerſis rationibus, cui modo loquendi non diſſonat Auguſt. in d. loco contra Fauſt. & declaratur in hunc modum. Nam ſi in lege attendatur vis mouendi, & ideo lex dicatur id, quod eſt in principe, quòd mouet, & obligat ad agendum, ſic lex eſt actus voluntatis: ſi autem ſpectetur, ac conſideretur in lege vis dirigendi ad id, quod bonum, & neceſſariũ eſt, ſic pertinet ad intellectum: & videtur conſiſtere in iudicio practico, & prout eſt in principe non antecedere voluntatem, ſed ſubſequi, non quidem per modum actus impellentis, qui iudicium non ſit (hoc enim ſatis improbatum eſt) ſed per modum iudicij practici, quo, ſtante decreto ſuo, princeps iudicat hoc eſſe omnino agendum à ſubditis, quibus propterea intimandum eſt tale decretum. Hoc enim iudicium ſubſequi voluntatem in mente principis in ſuperiori capite declaraui, & ideo ſub hac ratione dici poteſt lex ſcripta in mente eius, à qua procedit omnis lex exterior. Et ſimile iudicium, quod eſt in ſubiecto, erit tanquam lex participata ab illa, quæ eſt in principe.

22. *Fertur iudiciũ diſtinctũ de tota controuerſia.*

Hæ ſententiæ probabiles ſunt, & vltima ſatis facilis, & plauſibilis, nihilominus tamen, vt aliquod iudicium de re tota feramus, ſecernimus legem naturalem, & conſequenter etiam æternam, quia in illis eſt ſpecialis difficultas in re ipſa, An, & quomodo habeat veram, & propriam rationem legis, quam libro ſeq. tractabimus. Præſens ergo controuerſia ſolùm eſt de lege poſita per voluntatem alicuius ſuperioris. De qua certum eſt, vel conſtare ex actu rationis, & voluntatis, vel certè non eſſe ſine vtroque: ita, vt ſi eſt alter illorum tantùm, ab altero nihilominus intrinſecè pendeat. Hoc enim conuincunt omnia adducta pro duabus primis ſententiis.

23. Atque hinc inferimus ſecundò, neutrum modum loquendi illarum opinionum poſſe efficaciter probari. Nam teſtimonia adducta in prima opinione ſolùm probant, legem non ferri ſine directione prudentiæ. Vnde Philoſophi ibi allegati, cùm legem tribuunt rationi, non loquũtur de actu intellectus, qui in principe ſequitur ex voluntate, qua vult obligare ſubditos, ſed de iudicio antecedente, dirigente, & quaſi regulante illam voluntatem, ſolùm enim dicunt ad legem non ſufficere voluntatem principis, niſi iuſta ſit, & recta, & ideo debere oriri ex recto, & prudenti iudicio, de quo iudicio conſtat, non eſſe legem, ſi per ſe, & vt prior voluntate ſpectetur: vocant ergo legem rectam rationem quoad radicem, ſicut Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, virtutem eſſe rectam vitæ rationem. Rationes autem factæ pro illa ſententia confirmando ſecundam ſolutæ ſunt. Teſtimonia verò adducta in ſecunda ſententia in rigore ſolùm probant, legis obligationem manare ex voluntate legiſlatoris: nam hoc ſatis eſt, vt obſeruans legem Dei, dicatur facere volũtatem eius, vel ſecundùm voluntatem eius, & è conuerſo. Rationes autem factæ pro illa ſententia vrgentiores mihi videntur, ſi ſupponamus legem eſſe actũ illum principis, qui per ſe, & vi ſua inducit obligationẽ, & ligat ſubditum. Dici verò poteſt, vocem legis non ſignificare actum ligantem, ſed ſignum illius actus, vel actum intellectus, à quo proximè tale ſignum procedit.

Cicero.

24. *Legem eſſe actum volũtatis melius intel[...] & [...]defen[...] aſſeritur.*

Vnde addo tertiò, ſpectando ad rem ipſam meliùs intelligi, & faciliùs defendi, legem mentalem (vt ſic dicam) in ipſo legiſlatore eſſe actum voluntatis iuſtæ, & rectæ, quo ſuperior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes

tiones factæ pro ſecunda opinione. Nam licèt hæc voluntas non poſſit habere effectum in ſubdito, niſi ei ſufficienter proponatur, hæc autem propoſitio ſe habet, vt applicatio cauſæ obligantis, non vt propria cauſa, & ratio obligationis.

Lex ex impoſitione priùs ſignificat externũ imperiũ & ſignũ præcipientis. Ariſt.

25. Vltimò verò aſſero reſpiciendo ad nominis legis impoſitionem, videri priùs poſitum ad ſignificandum externum imperium, & ſignum oſtenſiuum voluntatis præcipientis. Ideo enim Ariſt. 10. Ethic. dixit legem eſſe ſermonem à ſapientia profectũ, & in Rhet. ad Alex. dixit eſſe conſenſum populi in ſcriptis poſitum, & Iſidor. hoc ſupponit, cùm dicit legem à legendo eſſe dictam, & debere eſſe ſcriptam. Iuxta hanc ergo vocis ſignificationem optimè defendi poteſt, legem in principe eſſe actum illum intellectus, quo proximè dictat legem externam, vel de ſe aptum ad dictandam & exhibendam illam. Nam ſicut exterior eſt quaſi proxima regula voluntatis ſubditorum, ita cum proportione lex illa, quaſi ſcripta in intellectu principis eſt regula eiuſdem voluntatis ſubditi, à qua proximè procedit regula exterioris legis, quando ſubdito proponitur. Procedit autem ab illa (vt aiũt) per modum alterius intimationis, vel impulſus: hæc autem intimatio nihil eſt præter locutionem exteriorem, quam dirigit, & quaſi dictat intellectus principis per illud iudicium iam approbatum per ſuam voluntatem, vel prout eſt de tali actu, vt iam definito, & decreto per actum voluntatis eiuſdem principis, vt ſatis ex dictis conſtat.

CAPVT VI.

Vtrùm de ratione legis ſit, vt pro aliqua communitate feratur.

1. EXplicato genere, ſub quo lex ponitur, inquirenda eſt differentia, per quam in ratione legis conſtituitur, quam inueniemus explicando nonnullas conditiones, quæ ad propriam rationem legis neceſſariæ ſunt; ſimúlque cauſas legis explicabimus, quia propriæ, & intrinſecæ conditiones legis non poſſunt aliunde meliùs, quam ex cauſis eius oriri, nec differentia eius ſine materia, obiecto, & fine eius intelligi, aut explicari poteſt. Conſtat ergo in primis de ratione legis eſſe, vt ad aliquem, vel aliquos feratur, quoniam, vt Paul. ait ad Rom 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur.* Dicit ergo lex eſſentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus imponitur, & ideo ad explicãdam eius rationem declarandus eſt terminus huius habitudinis. Supponimus deinde, legem ad homines ferri debere, quia inferiores creaturæ non ſunt capaces propriæ legis, de qua tractamus, vt ſæpe dictum eſt, quia non ſunt capaces actuum moralium. Angeli verò licèt ſint capaces diuinæ legis, tamen nunc de illis non agimus, vt in proœmio dixi; poterunt tamen quæ de lege naturali, & diuina dixerimus, ad eos facilè cum proportione applicari. Lex ergo, de qua tractamus, hominibus imponenda eſt, & ideo omnis lex poteſt dici humana ex hoc capite, vt ſuprà dicebam, quamuis propter vitandam æquiuocationem non ita vocetur.

De ratione legis eſſe vt pro aliquibus feratur. Rom. 3.

Soli homines ſunt capaces harum legũ.

2. His poſitis, oritur dubium an lex ferri poſſit ad vnam tantùm perſonam, vel ſit de ratione eius, vt pro aliqua multitudine hominum, ſeu communitate feratur. Supponimus enim vt clarum, communitatem humanam eſſe capacem legum, imò illis maximè indigere: id enim conuincunt adducta in præcedenti capite. Vnde etiam eſt clarum regulariter, & ordinariè legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominũ, vt vſu ipſo ſatis conſtat, & ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo eſt, an hoc ſit de ratione legis. Prima ſententia affirmat, ſolum illud

An ſit de ratione legis, vt pro communitate aliqua feratur.

A præceptum eſſe legem, quod generaliter fertur pro omnibus ſub aliqua communitate cõprehenſis: vni verò perſonæ impoſitum, non eſſe legem. Fundarique ſolet hæc opinio in capite, *erit autem lex.* diſtin. 4. quod eſt Iſidori lib. 5. Etymolo. c. 21. vbi ponit varias conditiones legis, & vltima eſt, *vt nullo priuato commodo, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta ſit.* Sed hic textus non cogit, quia aliud eſt legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, ſeu vtilitate communitatis: nam præceptum poteſt imponi particulari perſonæ, & nihilominus imponi intuitu communis boni. Iſidor. ergo non ponit ibi conditionem requiſitam ex parte perſonæ, cui imponenda eſt lex, ſed requiſitam ex parte finis, B propter quem eſt imponenda, ſcilicet, propter bonum commune, quam conditionem ſequenti capite explicabimus.

Prima ſententia affirmat. Cap. erit autem lex. D. Iſidor.

Dices, hoc modo explicata illa conditio iam erat contenta ſub alia conditione ab eodem Iſidoro in eodem capite poſita, ſcilicet. *quod lex ſit iuſta, & honeſta,* quia non erit talis, niſi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obſtat, tum quia multæ ex conditionibus ibi poſitis ab Iſidoro ita comparantur, vt vna in alia contineatur, vel ex illa inferatur, & nihilominus adduntur ad maiorem explicationem: nam in hoc ſolo, quòd lex debet eſſe iuſta, continetur, debere eſſe poſſibilem, & vtilem: quomodo enim erit iuſta, ſi vel impoſſibilis, vel inutilis ſit? & C nihilominus diſtinctè hæc recenſentur. Igitur maiori ratione potuit illa conditio vltima addi, ad explicandum diſtinctè iuſtitiam, & honeſtatem, quam lex requirit. Poteſt enim eſſe actus iuſtus, & honeſtus, licèt non ſit propter bonum commune, ſatiſque erit, quòd illi non repugnet: de lege autem additur, ad iuſtitiam eius eſſe neceſſarium, quòd ordinetur ad bonum commune. 3.

Nec videtur poſſe dubitari, quin hæc fuerit mens Iſidori, vt patet ex illa aduerſatiua, *Nullo priuato commodo, ſed pro communi omnium vtilitate conſcripta.* Nam legem communitati imponi, & pro priuato commodo, non repugnat; vtrumque enim ſimul habent leges tyrannicæ: at Iſidor. illa duo ponit tanquam ſibi repugnantia; ergo non loquitur de communitate, cui D imponenda ſit lex, ſed ſolùm docet pro vtilitate communi imponendam eſſe, cuicumque imponatur. Atque ita intellexit diuus Thomas ſententiam Iſidori d. q. 90. ar. 2. Nam in corpore tota ratio eius eò tendit, vt declaret intentionem legiſlatoris in ferenda lege debere ferri ad bonum commune, quia communis felicitas debet eſſe menſura, & quaſi primum principium, per quod menſuretur iuſtitia, vtilitas, & conuenientia legis. Vnde concludit, *quodcunque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis, niſi ſecundùm ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.* In quibus verbis potiùs indicat, poſſe legem continere particulare præceptum, dummodo ad vltimum fi- E nem referatur. Et ita etiam intellexerunt textum illum ibi, Archid. Dominic. & Turrecr. & plures, quos referam in capite ſequenti. 4.

D. Thom.

Archid. Turrecr. Dominic.

Secundò ſolet probari hæc ſententia ex l. 1. ff. de legib. vbi dicitur, legem debere eſſe *præceptum commune.* Veruntamen etiam verbum *commune* ambiguum eſt: nam, vt ibi notat Iaſon in principio, cum Fulgoſio, triplici ratione poteſt dici lex præceptum commune. Primò, quia communi conſenſu, ſeu auctoritate lata eſt. Secundò, quia debet eſſe communis omnibus. Tertiò, quia pro bono communi: in illa autem lege nõ declaratur ſecundũ communitatis modum eſſe ſimpliciter neceſſarium ad rationem legis, ſeu communis præcepti. Vnde Gloſſa ibi ſub diſiunctione dicit, *eſſe cõmune, id eſt, pro cõmuni vtilitate* 5.

Iaſon. Fulgoſ.

Gloſſa.

ſtatutum, vel communiter toti vniuerſitati factum. Ergo ad rationem legis ſufficiet prima conditio, licèt ſecundam non habeat. Tertiò probatur ex cap. 1. Extrà, de conſtitut. vbi dicitur, *Canonum ſtatuta cuſtodiantur ab omnibus*; ſupponit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen hunc textum valde eneruat Gloſſa ibi; nam ad verb. *Canonum*, addit, *Generalium, nam quidam canones ſunt perſonales, quidam locales.* Vnde non videtur dubium, quin verba illa intelligẽda ſint cum diſtributione accommoda, ſcilicet, canones ſeruandos eſſe ab omnibus, cum quibus loquuntur, vel quibus imponuntur. An verò iſti ſint ſemper plures reſpectu ſingulorum canonum, vel poſſit dari canon ad vnum tantùm obligandũ factum, ibi non traditur. *Gloſ.*

6\. *Secunda ſententia negãs eſſe de ratione legis, vt pro cõmunitate aliqua feratur.* *D.Thom.* Poteſt ergo eſſe ſecunda ſententia dicens, non eſſe de ratione legis, vt communitati, vel multitudini hominum imponatur, licèt plerumque ita fieri contingat, quia regulæ operandi ordinariè ſunt communes multis: aliquando verò poſſunt pro vno, vel alio conſtitui. Poteſt pro hac ſententia referri D. Thomas in d. ar. 2. quatenus dicit, particulare præceptum relatum ad commune bonum inducere rationem legis; & in ſolutione ad primum idem repetit, & ad 3. generalem regulam ponit, præceptum, quod ordinatur ad commune bonum, rationem legis habere. Expreſſiùs hoc docet Gloſſa in l. 1. ff. de legib. dicens in illa lege non contineri definitionem legis, quia aliqua eſt lex, quæ non eſt cõmunis. Idem ſentit Gloſſa in d. cap. 1. de conſtit. vbi diſtinguit canones generales à perſonalibus. Eſtque hæc diſtinctio valde frequens apud Canoniſtas, vt patet ex Archid. Dominico, & Turrecr. vbi ſuprà. Eandem diſtinctionem indicat Gloſſa in l. *iura.* ff. de legib. vbi diſtinguit ius in generale, & ſpeciale, & prius dicit imponi multitudini; poſterius autem poſſe eſſe priuatum. Idem habet Gloſſa in l. *neque Dorotheum.* & in l. *Doctiſij* C. de Decurion. lib. 10. Poteſtque ſuaderi primò in illis duabus legibus; quia illæ ſunt veræ leges; & tamen dantur de quibuſdam perſonis in particulari. Secondò videtur hoc expreſſè haberi in l. 1. ff. de conſtit. princi. ibi, *Ex his*, ſcilicet, ex legibus, *quædam ſunt perſonales.* Et idem habetur in §. *ſed & quod*, verb. *planè.* Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. Tertiò facit, quòd etiam Canones diſtinguunt legem priuatam à publica, & priorẽ volunt imponi priuatæ perſonæ, poſteriorem communitati. Sumitur ex cap. *licet*, de regular. latiùs in c. *duæ ſunt.* 19. q. 2. *Gloſſa.* *Archid. Dominic. Turrecr. Gloſſ.* *Cap. licet Cap. duæ ſunt.*

7\. *Cõfirmatur rationibus hæc ſententia.* Tandem poteſt hæc ſententia rationibus ſuaderi. Primò, quia præceptum iuſtum poteſt imponi vni tantùm ſubdito, & propter commune bonum, & ex poteſtate regendi rempublicam, & ſingula membra eius; ergo tale præceptum erit eiuſdem rationis eſſentialis cum ſimili præcepto impoſito multis, vel omnibus de tali communitate; ergo erit vera lex. Prima conſequẽtia probatur, quia ad rationem præcepti videtur accidentale, quòd vni tantùm, vel multis imponatur, ſicut accidentale eſt calori, quòd ſit in vno, vel multis ſubiectis, vel orationi, quod ad vnum, vel ad plures fundatur. Secunda verò conſequentia probatur, quia illud præceptum multis impoſitum eſſet lex; ergo & vni, quandoquidem oſtenſum eſt, eſſe eiuſdem rationis. Et quòd imponatur vni, & non multis poteſt accidere ex eo ſolùm, quòd neceſſitas talis præcepti in vno ſolo inuenitur. Secundò, quia lex eſt regula moralium operationum hominis, vt ſæpe dictum eſt; ſed non tantùm communitas hominum, verùm etiam ſinguli homines indigent hac regula, ergo lex per ſe non dicit reſpectum ad ſolam communitatem humanam, ſed etiam ad ſingulas perſonas humanas. Tertiò, quia lex fertur ad perſonam; ergo non minùs, imò perprius fertur ad perſonam veram, quàm ad fictam; quia ſemper fictio ſupponit veritatem, quã imitatur. At communitas eſt perſona ficta, vnuſquiſque autem particularis homo eſt perſona vera; ergo non eſt minùs capax legis particularis perſona, quàm communitas. Quartò, quando lex fertur pro communitate, vel ſolum obligat communitatem, vt ſic, vel etiam obligat ſingulos de communitate. Primum neque eſt neceſſarium, nec regulariter ita fit, vt per ſe cõſtat: imò ſi fiat, tunc communitas ſe geret, vt particularis perſona, & inde etiam concluditur, legem poſſe ferri ad vnam tantùm perſonam: ſi verò dicatur ſecundum, inde etiam infertur, poſſe legem pro vno tantùm ferri, ſi illi expediat, & pro illo tantùm neceſſaria ſit.

8\. *Præfertur ſententia quæ aſſerit de ratione legis eſſe vt feratur pro communitate.* Hæc controuerſia poteſt multum pendere ex vſu vocis. Nihilominus ſimpliciter dicendum eſt, de ratione legis, vt hoc nomine ſignificatur, eſſe, vt ſit præceptum commune, id eſt, communitati, ſeu multitudini hominum impoſitum. Hoc ſupponit Iſidorus & D. Thom. ſuprà, & aliis locis infra referendis. Docẽtque Panorm. in Rubr. de conſtit. Felin. in cap. *cum omnes.* de conſtit. n. 5. Iaſon cum Folgoſ. in d. l. 1. ff. de legib. licèt enim dicant, legem poſſe dici præceptum commune, & ex habitudine ad eum, à quo, & ad finem propter quẽ fertur, & ad illos, quibus imponitur; ſatis verò indicat hæc tria, non diuiſim, ſed coniunctim in lege propria requiri. Idem ſenſit Anton. Gomez in l. 1. Tauri. n. 5. vbi ad rationem legis requirit, vt ſit communis, & non particularis reſpectu alicuius perſonæ, & alij, quos infrà, & capite ſequenti referemus. *Iſidor. D.Thom. Panorm. Felin. Iaſon. Folgoſ.* *Anton. Gomez.*

9\. Poteſtque hoc probari primò inductione quadã: nam lex æterna, & naturalis ſatis communis eſt, vt conſtat; lex etiam diuina, tam vetus, quàm noua pro communitatibus latæ ſunt, illa pro Iudaico populo, hæc pro Eccleſia Catholica, & vniuerſo mundo. Nec ſolùm tota lex, ſed etiam ſingula præcepta eius generaliter lata ſunt. Non quòd ſingula illorum pro omnibus, & ſingulis membris ferantur (hoc enim neceſſarium non eſt, nec ad legis rationem pertinet) ſed quòd licèt inter communia præcepta, leges impoſitæ ſint, obligantes hæc, vel illa membra, iuxta eorum munera, & capacitatem, ſemper ferantur ſub generali, & cõmuni ratione. Imò etiam præceptum diuinum impoſitum Adæ in ſtatu innocentiæ, non ſoli illi pro ſua perſona, ſed vt capiti totius naturæ impoſitum fuit, & duraturum ſemper fuiſſet in illo ſtatu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cuius ſignum eſt, quia licèt Deus impoſuerit præceptum ſoli Adę, priuſquam Euam formaret, nihilominus etiam Eua per illud obligata fuit, vt conſtat ex cap. 3. At verò præceptum, quod Deus poſuit Abrahæ de immolando filio, non poteſt dici propriè lex, ſed præceptum, iuxta communem loquendi modum. *Geneſ. 2.*

10\. *L. iura.* De Iure autem Ciuili videtur hoc ſatis expreſſum in l. *iura.* 2. ff. de legibus. Dicitur enim ibi, *Iura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur.* De legibus etiam canonicis id probari poteſt ex d. cap. *duæ ſunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta à Patribus edita eſſe leges publicas. Lex autem priuata, quam ibi adiungit, non eſt lex canonica, ſed eſt longè diuerſæ rationis, vt dicemus. Hinc etiam Gregor. IX in Procemio Decret. inquit. *Ideo lex proditur, vt appetitus noxius ſub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honeſtè viuat, informetur.* Ariſt. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, ſeu prudentiam ferendarum legum eſſe Architectonicam, ſeu regalem, quia principalis actus illius prudentiæ eſt leges ferre, vt expoſuit diuus Thomas 2. 2. queſtion. 50. art. 1. ad 3. Prudentia autem illa reſpicit communitatem, & circa illam verſatur; ergo etiam lex ex ſententia Ariſtot. communitatem reſpicit. Vnde in 1. lib. *Cap. duæ ſunt.* *Greg. IX.* *Ariſt.* *D.Thom.* *Ariſt.*

in 1. lib. Rhetoric. c. 4. dixit, *Salutem ciuitatis in legibus poſitam eſſe*. Et in Proœmio Rhetor. ad Alexand. dixit legem eſſe *rationem communi conſenſu ciuitatis definitam*, &c. ſupponens pro eadem communitate dirigenda ferri. Idem ſæpe repetit Plato de legibus, & omnes Philoſophi ita loquuntur. Vnde Bielius lib. 4. de Repub. *Leges* (ait) *ſunt publica vna præcepta, quibus nos omnes obtemperare ſemper oportet*, &c. Itaque iuxta communem vſum iurium, & ſapientum, non eſt dubium, quin nomine legis ſignificetur præceptum publicum communitati alicui, & non tantùm vni, vel alteri perſonæ ſingulariter impoſitum.

Plato. Bielius.

11\. *Cōfirmatur ſententia amplius ex legis proprietatibus.* Declarari præterea hoc poteſt ex aliis proprietatibus legis, vna eſt, quòd debet eſſe perpetua, vt infrà oſtendemus; hoc autem habere non poteſt præceptum vnius perſonæ, quia perpetua non eſt; communitas autem eſt perpetua, ſaltem per ſucceſſionem, & ideo reſpectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quòd etiam præceptum communitati impoſitum poſſit eſſe temporale: nam inde ad ſummum ſequitur, non omne præceptum communitati impoſitum eſſe legem, quod poſtea videbimus; id verò nō obſtat, quominus omnis lex debeat eſſe communitati impoſita, vt perpetua eſſe poſſit. Idem oſtendi poteſt, ſumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis eſt, vt non pendeat ex vita legiſlatoris, vt infrà probabimus; at hoc ſolùm habet locum in legibus communibus; præceptum enim ſingulare, & vni tantùm perſonæ impoſitum ceſſat mortuo præcipiente, vel remoto à ſuo munere, vt communis ſenſus, & cōſuetudo teſtatur, cuius rei rationem infrà trademus. Neque etiam hîc refert quod præceptum pro communitate latum extinguatur per mortem præcipientis, ſi per modum legis non ſit latum, vt infra etiam dicam: nam hinc etiam ſolùm ſequitur, non omne præceptum communitati impoſitum eſſe legem, cum quo ſtat vt lex debeat habere illam perpetuitatem, ſeu independentiam à perſona ferentis illam, quam non habet, niſi ſit præceptum communitati impoſitum. Dices; hæc coniectura ſolùm habet locum in legibus humanis; nam in diuinis, ſiue naturalibus, ſiue poſitiuis, legiſlator non poteſt deficere, vel mutari, & ab illo ſemper pendent in fieri, & conſeruari. Reſpondeo hoc non obſtare, nam quia de legibus diuinis clarum eſt latas eſſe pro communitate, ideò addimus illam obſeruationem in legibus humanis, vt declaretur, præceptum ſemper conſiderari in ordine ad aliquam communitatem, vt poſſit habere ſtabilitatem, quam lex per ſe requirit. Et hinc præceptum patrisfamilias ſeruis impoſitum, vel etiam filiis, imò & toti familiæ, non eſt lex, vt docet D. Thomas d. q. 90. art. 3. ad 3. quia non eſt latum ſufficienti communitati, vt ibidem dicitur, vel quia non eſt latum per propriam iuriſdictionem coactiuam, vel quod ad legem neceſſarium eſt, vt dicit Ariſt. lib. 10. Ethicorum, cap. vlt.

D. Thom. *Ariſt.*

12\. Tandem poteſt hoc declarari ex alia proprietate legis, quæ eſt, eſſe regulam, & menſuram operationis quaſi ex parte materiæ, & medii virtutis: nam hoc modo dicitur regula iuſtorum, & iniuſtorum, vt ex Biblia, & aliis ſuprà retuli. Et eodem modo id, quod per legem definitur, vocatur ab Ariſt. 5. Ethic. c. 1. iuſtum legitimum, ſeu legale, vt notauit D. Thomas d. ar. 1. Eſt ergo lex quaſi regula conſtituens, vel oſtendens in ſua materia, ſeu operatione, circa quā verſatur, medium ſeruandum ad rectè conuenienterque operandum. Hæc autem regula de ſe vniuerſalis eſt, ad omnes cum proportione pertinens; ergo lex de ſe eſt generalis; vt ergo aliqua ſit propria, & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si verò ſunt aliqua præcepta, quibus hæc conditio non ineſt, vel ſimpliciter non ſunt leges, vel ſi inter leges numerantur, illud eſt, in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam poteſt, pertinere ad hanc generalitatem, ſeu communitatem legis, vt vniuerſe feratur, ſine perſonarum acceptione, aut iniqua exceptione, iuxta cap. *communes*, de conſtit. & hoc videntur intendere multa ex dictis iuribus, quæ ſupponunt priores conditiones, ſeu vniuerſitatem legis, & addunt hanc tanquam neceſſariam ad iuſtitiam legis, de qua paulò pòſt dicemus.

Ariſt. D. Thom. *Cap. communes.*

Magis autem declarabitur hæc reſolutio reſpondendo ad argumenta propoſita. Ex quibus priori loco poſita facile expediri poſſunt. Nam ad primum fatemur, Iſidorum, & D. Thomam in illis locis non intendiſſe directè agere de hac conditione, illam tamen ſuppoſuiſſe. Vnde idem D. Thomas 5. Ethic. c. 1. lect. 2. exponens locum Ariſt. quem in d. art. 2. adducit, clarius dicit, iuſta legalia dici ea, quæ ſunt factiua felicitatis *per comparationem ad communitatem politicam, ad quam reſpicit legis poſitio*. Vbi loquitur de lege humana, ſed eſt eadem ratio de reliquis cum proportione. Ad alia verò iura, & quæ cōtra illa obiiciuntur, reſpondemus, licèt nuda illa verba per ſe non ita conuincant, quin poſſint per aliquam interpretationem, vel euaſionem eneruari; tamen adiunctis aliis iuribus, & interpretationibus ſapientum, non paruam vim habere ad veritatem poſitam confirmandam.

13\. *Satisfit argumētis oppoſitæ ſententiæ.* *D. Thom.*

Ad poſteriora ergo argumenta reſpondendum eſt. Et primò ad D. Thomam dicimus, in locis ibi citatis nunquam excludere hanc conditionem, nec loqui de præcepto particulari ex parte perſonæ, cui imponitur, ſed ex parte operis, de quo in particulari datur, & de hoc dicit debere eſſe tale, vt conferat ad commune bonum, & ſi hoc habeat, præceptum de illo poſitum habiturum rationem legis, vtique ſi alias conditiones ad legē requiſitas habeat. Ad Gloſſam verò, & alios Doctores ibi allegatos reſpondetur, explicandos, vel admittēdos eſſe iuxta iura, quæ allegant, & ſi aliud voluerunt, nō eſſe probandā eorum ſentētiam. Igitur de illis duabus legibus de Decurioni. *Neque Dorotheum, & Doctiiſ*, verū eſt verſari aliquo modo circa commoda particularium perſonarum, quæ ibi nominantur: nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas ſingulares perſonas, ſed ad communitatem, & ad omnes ſubditos legiſlatoris, obligantes illos ad ſeruandam talem, vel talem immunitatem illis perſonis. Quomodo etiam lib. 8. declarabimus, priuilegium, licèt particulare videatur, poſſe habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantùm concedi fauorem ſingularibus perſonis ibi nominatis, ſed etiam ſucceſſoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem, & communitatem, quia illæ familiæ magna quædam pars communitatis, & fortaſſe ex præcipuis eſſe poterant, & ita illæ leges, licèt quadam ratione videantur ſpeciales, ſuo modo generales ſunt, licèt nunquam ferantur, niſi per modum priuilegiorum, vt ex vſu conſtat.

14\. *Quid ſit lex priuata. Et cur ita appelletur.*

Ad ſecundum ex l. 1. & §. 1. &c. reſpondeo, leges perſonales ibi vocari leges priuilegiorum, quæ perſonales vocantur ratione proximæ vtilitatis, quam intendunt, ſemper tamen reſpiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, vt proximè explicatum eſt, & tractando de priuilegiis latius dicetur. Ad tertium reſpondetur legem priuatam in illis canonibus ſumi in ſenſu longè diuerſo. Dicitur enim lex priuata, aut votum factum ex ſpeciali inſpiratione Spiritus ſancti, aut ipſamet inſpiratio diuina, per quam homo ſpecialiter vocatur ad aliquod altius bonum, 15.

quæ

quæ appellatio metaphorica eſt; illa enim non eſt propria lex, de qua modò tractamus, ſed ita vocatur, quia ſcribitur in corde, & participat aliquos effectus legis, ſicut de Voto alias diximus.

Lex & præceptum non conuertuntur.

16. Ad rationes facilè reſponderi poteſt ex dictis. Nam circa primam conſtat ex dictis, præceptum & legem non conuerti: nam licèt omnis lex ſit præceptum; non tamen omne præceptum eſt lex, ſed oportet, vt ſpeciales conditiones habeat, inter quas vna eſt, vt ſit præceptũ commune in ſenſu explicato.

Quid addat præcepto lex, & quomodo diſtinguantur,

Neque oportet in re morali anxiè inquirere, an præceptum & lex eſſentialiter diſtinguantur; eſto enim non diſtinguantur phyſicè quoad ſpecies naturales actuum, ſatis eſt quòd diſtinguantur moraliter, vel (vt ita dicam) in eſſe artificiali. Eſt enim lex veluti quoddam arte factum reſultans ex tali actu, cum talibus circunſtantiis, conditionibus, vel habitudinibus, ſine quibus non erit vera lex, etiãſi quoad actũ præcipiendi eiuſdem ſit naturæ. Addi etiam poteſt, legiſlationem quoad actum prudentiæ, à quo procedit, & quoad honeſtatem, quam habet, vt procedit à legiſlatore, habere ſpecialem rationem virtutis diſtinctam à præcepto particulari, & priuato, & hoc modo dici poſſe legem, vt ſic eſſentialiter diſtingui à priuato mandato.

17. Ad primam confirmationem reſpondetur, verum eſſe, legem dicere reſpectum ad ſingulares perſonas, vt ſunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi.

In quo ſenſu dicitur lex cõmunis, & pro communitate lata.

Ad ſecundã confirmationem reſpondetur, legem non dici communem, quia neceſſariò imponi debeat communitati, vt communitas eſt, & corpus myſticum, ſed quia generaliter proponi debet, vt ad omnes, & ſingulos pertinere poſſit, iuxta materiæ exigentiam, & hoc modo verum eſt, ferri, vt regulam perſonarum verarum, & non tantũ fictarum. Addendum verò eſt propter confirmationem tertiam, legem ordinariè ferri ad communitatem, non collectiuè, ſed diſtributiuè, id eſt, vt ab omnibus & ſingulis de communitate ſeruetur cũ diſtributione accommoda iuxta conditionem legis: nam hoc ſemper ſubintelligendum eſt. Poteſt autem etiam ferri aliquando lex in ipſam communitatem, vt communitas eſt, id eſt, prohibendo, vel præcipiendo actum, qui ab illa ſola, vt communitas eſt, exerceri poteſt, vt conſtat de ſtatutis quarumcunque congregationum, vniuerſitatum, capitulorum, collegiorum, &c. diſponentibus aliqua circa actiones publicas, & cõmunes talis corporis myſtici. Nam illæ ſunt veræ leges, ſi alias conditiones habeant, etiam ſi tantùm præcipiant vni indiuiduæ communitati; ſi tamen communitas perfecta ſit, vt ſtatim dicam. Tum quia licèt illa dicatur vna perſona ficta, ſimpliciter eſt communitas, & habet perpetuitatem requiſitam ad legem, & immediatè reſpicit bonum commune; tum etiam, quia per talem legem ſemper obligantur ſinguli de illa communitate ad non operandum, vel cooperandum contra talem legem.

Qualis debeat eſſe communitas, quæ capax ſit propriæ legis.

18. Sed quæret non immeritò aliquis, qualis debeat eſſe communitas, vt ſit capax propriæ legis. Reſpondeo breuiter, pro diuerſitate legum, diuerſam cõmunitatem ſufficere, vel poſtulari.

Quotuplex ſit communitas.

Diſtingui ergo poteſt in primis communitas, quia quædam eſt naturalis per ſolam conuenientiam in rationali natura. cuiuſmodi eſt communitas humani generis, quæ inter omnes homines interuenit; alia verò dici poteſt communitas politica, vel myſtica per ſpecialem coniunctionem in congregatione morali vno modo vna. Priorem communitatem reſpicit lex naturalis, quæ per lumen rationis vnicuique homini proponitur. Quia non fertur ad vnumquemque, qua talis eſt. Petrus v.g. ſed qua homo. Quod obſeruare licet tam in lege purè naturali, quàm in ſupernaturali, quatenus ipſi gratiæ connaturalis eſt. Poſterior communitas ſubdiſtingui poteſt: nam quædam intelligi poteſt addita naturæ, non tamen iure humano, ſed diuino, eo quòd ab ipſo Deo inſtituta ſit ſub aliquo capite ab ipſo deſignato, & cum aliqua vnione in ordine ad ſupernaturalem finem. Huiuſmodi fuit olim ſynagoga: nunc autem multò perfectior eſt Eccleſia catholica, quæ non pro vno, vel alio populo, ſed pro vniuerſo mũdo ab ipſomet Chriſto inſtituta eſt, ſub eadem fide, ſub certis ſignis ab eodem Chriſto inſtitutis proteſtanda, & ſub obedientia vnius capitis, cui ipſe vices ſuas in terris commiſit. Ad huiuſmodi ergo communitatem feruntur per ſe primò leges diuinæ poſitiuæ, ſicut fuit lex vetus data populo Iudæorum, & lex gratiæ data pro vniuerſa Eccleſia. Item ad eandem feruntur leges canonicæ, quamuis non omnes pro vniuerſa Eccleſia conſtituantur, ſed iuxta intentionem, vel poteſtatem ferentis illas, vt poſtea videbimus.

19. Præter has eſt communitas humanitùs congregata, ſeu inuenta, quæ dicitur eſſe cœtus hominum, qui aliquo iure ſociantur, vt ſumitur ex l. *ciuitas*, ff. ſi certum petatur. & ex cap. *dilecta*, iuncta Gloſſa de exceſſibus Prælatorum, vbi declaratur ad communitatem non ſufficere hominum multitudinem, niſi inter ſe aliquo fœdere, in ordine ad aliquem finem, & ſub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Ariſt. 3. Politic. cap. 10. Ciuitatem eſſe ciuium multitudinem habentium ſcilicet inter ſe morale vinculum. Hæc autem communitas diſtingui ſolet à Philoſophis moralibus, & Iuriſperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur, quæ eſt capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis eſt, dicitur ſufficiens in hoc ordine, quomodo dixit Ariſt. 1. Politic. ca. 1. & D. Thomas 1. 2. q. 90. art. 2. Ciuitatem eſſe communitaté perfectam, & à fortiori regnum, & quælibet alia ſuperior congregatio, ſeu communitas, cuius pars ciuitas ſit, erit communitas perfecta. Poteſt enim in aliis communitatibus eſſe latitudo, & licèt ſingulæ per ſe ſpectatæ perfectæ ſint: tamen illa, quæ eſt pars alterius, ſub hac ratione imperfecta eſt, non abſolutè, ſed comparatè, ſeu reſpectiuè. Et prætcrea inter has communitates quædam dicuntur reales, ſeu locales, quia certis terminis realibus, ſeu localibus clauduntur, vt eſt ciuitas, vel regnum: aliæ verò dicuntur perſonales, quia magis in perſonis, quàm in locis conſiderantur, vt eſt religio aliqua, v. g. vel confraternitas, &c. quæ poſſunt eſſe etiam perfectæ communitates, ſi perfectum regimen, & moralem vnionem habeant. De quibus videri poſſunt Iuriſperiti in l. 1. & ſequentibus. ff. quid cuiuſque vniuerſitatis, &c. & ff. de collegiis illicitis.

L. ciuitas. Cap. dilecta. Ariſt. D. Thom.

Quæ ſit communitas imperfecta. D. Thom. Soto. Ariſt.

20. Communitas autem imperfecta non reſpectiuè tantùm, ſed abſolutè dicitur priuata domus, cui paterfamilias præeſt, vt notauit D. Thomas q. cit. ar. 3. ad 3. & Sot. ibi, & lib. 5. de iuſt. q. 1. ar. 2. & ſumitur ex Ariſt. ſuprà. Ratio verò eſt, quia illa communitas non eſt ſibi ſufficiens, vt ſtatim explicabitur. Item quia in ea non congregantur ſingulæ perſonæ vt principalia membra ad vnum corpus politicum componendum, ſed ſolùm ibi exiſtunt inferiores in vtilitaté domini, & quatenus eius dominio aliquo modo ſubſunt. Et ideo talis communitas per ſe loquendo, & intra proprios terminos non regitur propria poteſtate iuriſdictionis, ſed dominatiua, atque ita pro diuerſitate dominij participat diuerſum modum imperandi reſpectu diuerſorum. Aliud enim eſt ius, vel quaſi dominiũ patrisfamilias in vxoré, aliud in filios, aliud in famulos, vel ſeruos; vnde neque habet perfectam vnitatem, ſeu vniformem poteſtatem; neque etiã participat propriè politicum regimen, &

ideo

ideo communitas illa ſimpliciter imperfecta dicitur.

21\. *Leges humanæ ſolū debēt ferri pro communitate perfecta.* Hac ergo diſtinctione ſuppoſita dicendum eſt, leges humanas habere propriè locum in quacumque communitate perfecta, non tamen in imperfecta. Prior pars probatur, quia omnis cōmunitas perfecta eſt proprium corpus politicum, & gubernatum per propriam iuriſdictionem habentem vim coactiuam, quæ eſt legumlatiua. Item præcepta, & regulæ viuendi tali communitati propoſitæ, ſi habeant alias conditiones requiſitas ad legem, conſtituere poſſunt iuſtum legale, & medium ſeruandum in vnaquaque materia virtutis accommodata tali communitati; ergo tales regulæ, ſeu præcepta habebunt veram rationem legis. Denique ſicut illa communitas perfecta eſt, ita præceptum illi impoſitum poteſt ſimpliciter dici præceptum commune; ergo & lex.

22\. *Ariſt. D.Thom.* Altera pars ſatis inſinuatur ab Ariſt. 10. Ethic. ca. vlt. & D. Thoma d. art. 3. ad 3. quatenus docent, communitatem vnius domus non ſufficere ad propriam legem. Ratio reddi poteſt ex Ariſt. quia in tali communitate non eſt propria iuriſdictio, nec vis coactiua, quæ in proprio legiſlatore requiritur. Huius autem ratio eſt, imperfectio quaſi naturalis talis communitatis, quia non ſibi ſufficit ad felicitatem humanam comparandam eo modo, quo humano modo comparari poteſt, (vel vt clariùs dicatur) partes talis communitatis non ſibi inuicem præſtant ſufficiens ſubſidium, vel mutuum iuuamen, quo indiget humana ſocietas ad ſuum finem, vel ad ſuam conſeruationem, & ideo talis communitas quaſi naturaliter ordinatur ad perfectam communitatem, vt pars ad totum; ideóque poteſtas legiſlatiua non eſt in tali communitate, ſed tātùm in perfecta. Quæ ratio procedit propriè in ciuilibus legibus, cum proportione tamen applicatur ad Eccleſiaſticas, quia licèt poteſtas legiſlatiua Eccleſiaſtica non manet à communitate, ſed à Chriſto, tamen communicatur, & diſtribuitur cum conuenientia, & proportione ad communitatem humanam.

23\. *Obiectio.* Sed obiiciet aliquis; nam ſequitur ex dictis non poſſe ferri propriam legem in communitate perfecta, ſi tantùm pro aliqua illius parte feratur, conſequens videtur falſum, ergo. Sequela patet, quia ſtatutum vnius domus, vel communitatis imperfectæ non eſt lex, quia illa communitas imperfecta eſt pars perfectæ; ergo idem erit de quacunque parte ciuitatis; illa enim etiam eſt communitas imperfecta, & pars perfectæ. Minor verò probatur, quia non eſt de ratione legis, vt obliget omnes de ciuitate; ergo poteſt obligare partem, & nihilominus eſſe vera lex. Circa hoc aliqui Iuriſtæ dicunt legem latam à principe ad obligandam vnā partem ciuitatis, v. g. quartam partem, & non aliam, non eſſe veram legem, nec obligare. Ita docuit Angel. quem refert, & ſequitur Iaſon in l. 1. ff. de legib. n. 2. qui ſolùm fundatur in hoc, quòd lex eſſe debet præceptum commune. *Angel. Iaſon.*

24\. *Solutio.* Reſpondeo nihilominus, aliud eſſe loqui de tali lege, ex ratione iuſtitiæ, vel iniuſtitię, ſeu acceptionis perſonarum; aliud ex defectu ſufficientis communitatis, cui imponatur. Hic non tractamus de priori conſideratione: tamen etiam ſub illa dicere non poſſumus talem legem eſſe intrinſecè malam, ſeu iniuſtam, quia poteſt interdum ſubeſſe ſufficiens cauſa, & ratio imponendi onus vni parti, & non alteri, vel ratione ſitus, & loci, quia in tali parte indiget ciuitas tali ſeruitio, vel rationis conditionis perſonarum, vt ex legibus tributorum conſtat. Poſterior autem conſideratio huc ſpectat, in qua dicimus non eſſe de ratione legis, vt pro tota communitate feratur totaliter, vt ſic dicā, quia in parte eius poteſt eſſe ſufficiens communitas, & fundamentum ſufficiens ad perpetuitatem legis, & vt procedat ex iuriſdictione politica, & immediatè pertinente ad communem gubernationem. Poteſt autem hoc accidere variis modis. Primò, ſi lex feratur ſub ratione talis muneris, vel officij, ita vt comprehendat tales artifices, & non alias perſonas. Secundò, ſi feratur in perſonas talis generis, vel conditionis, vt in plebeios, vel nobiles, vel in deſcendentes ex Hebræis, aut conuerſos ex Saracenis, vel quid ſimile. Tertiò fieri poteſt pro habitantibus in tali parte, vel vico ciuitatis, & non pro aliis; ita, vt non tantùm pro his, qui nunc habitant, ſed durabiliter per ſucceſſionem indifferenter feratur. Quicumque enim ex his modis generalitatis ſufficiens erit ad rationem legis, ſi alioqui iuſtitia ſeruetur. Nam primus eſt ſimpliciter generalis ſecundùm diſtributionem accommodam, ſecundus participat eandem, ſuppoſita iuſta diſtributione; tertius etiam eſt de ſe indifferens ad omnes, quia nullus eſt, qui non poſſit ibi habitare, & ad hunc modum iudicari poteſt de quacumque alia ſimili lege.

CAPVT VII.

Vtrùm de ratione legis ſit, vt propter commune bonum feratur.

1\. EX hac conditione legis videntur maxima ex parte aliæ pendere, & ideo ſecundo loco illam conſtituimus, licèt Iſidorus vltimam eam poſuerit; ſimúlque intrinſecum finem legis declarabimus. In quæſtione ergo propoſita nulla eſt inter auctores controuerſia, ſed omnium commune axioma eſt, de ratione, & ſubſtantia legis eſſe, vt pro communi bono feratur; ita vt propter illud præcipuè tradatur. Ita docet D. Thom. d. q. 90. vbi Caiet. Conr. & alij moderni. Soto lib. 1. de Iuſt. q. 1. ar. 2. Caſtr. lib. 1. de lege pœnal. c. 1. Antoni. 1. p. tit. 15. c. 2. §. 1. & tit. 17. §. 3. & Summiſtæ omnes verb. *lex*. Et bene Nauarr. in comment. de Finibus. n. 28. Gregor. Lop. in l. 9. tit. 1. part. 1. vbi Alphonſus Hiſpaniæ rex eādem conditionem in ſuis legibus requirit. Et ita etiam intelligunt iuris ciuilis Interpretes l. 1. ff. de legib. dicentes, legem debere eſſe *commune præceptum*, id eſt, *pro communi vtilitate ſtatutum*, vt ibi Gloſſa exponit, quam Bart. Iaſon, & alij ſequuntur. Clariùs id docuit Iſidor. in d. cap. *Erit autem lex*, d. 4. vt cap. præcedenti explicui, & ſequuntur ibi Canoniſtæ. *De ratione legis eſſe ob cōmune bonum ferri. D. Thom. Caiet. Conrad. Soto. Caſtro. Antoni. Nauarr. Grego. Lop. Gloſ. Bart. Iaſon. Iſidor. Ariſt.*

2\. Sumitur præterea hæc veritas ex Ariſtot. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. ait, finem ciuitatis eſſe bene, ac feliciter viuere, & ideo ſubdit, *De virtute, & vitio publicè cogitant, quicumque curam habent bene inſtituendi ciuitatem*, vtique per leges. Vnde in lib. 4. cap. 1. addit; *Leges ad rempublicam eſſe accommodandas, non rempublicam ad leges.* Sic Marſil. Ficin. in argumento Dialogi Minos Platonis ex eius mente, tum ibi, tum in libris de Legibus, & Repub. colligit talem legis deſcriptionem: *Eſt vera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per commoda media gubernata dirigit.* Quin potiùs Plato in eodem Dialogo, Regiam legem appellat eam, quæ in ciuitatis ordine, & gubernandi ratione, quod rectum eſt, conſtituit. Et in Dialogo Hippias, ſeu de Pulchro, parum à principio, *Conditur* (ait) *mea quidem ſententia vtilitatis gratia lex, & vt maximum ciuitati bonum legem concedūt legislatores, legéque ſublata, legitimè in ciuitate viuere non poſſumus.* Et lib. 1. de Legib. late oſtendit, *leges eſſe virtutis gratia conditas*, & ob communem pacem, & felicitatem. Idem latiſſimè Cicer. lib. 3. de legib. Plutar. in Proble. in 40. ait, Omnium pulcherrimum in ciuitate iudicari bonitatem legum, quod nimirū commune illius bonum maximè procurent. *Marſil. Ficin. Plato. Cicero. Plutar.*

3\. Et quidem veritas hæc per ſe patens eſt in legibus diuinis, ideóque probare illam neceſſe non eſt. Nam licèt ad diuinum honorem neceſſariò ordinentur

nentur (non enim poteſt Deus quidquam extra ſe A velle, vel operari, niſi propter ſeipſum) tamen in eis non quærit ſuam vtilitatem, ſed hominum bonum, & felicitatem. Vnde quia diuina opera perfectiſſima ſunt, & maximè proportionata, ſicut leges diuinæ alicui communitati tribuuntur, ita etiam dantur propter eius commune bonum, & felicitatem, vt facilè etiam inductione conſtare poteſt, tam in lege naturali, quàm in diuinis poſitiuis. Neque obſtat, quòd per has leges ſæpe intẽdit Deus priuatũ commodum huius, vel illius perſonæ, vt per legem pœnitentiæ ſalutem ipſius peccatoris, & ſic de aliis: non (inquam) hoc obſtat. Tum quia bonum ſingulorum, vt ſtatim latiùs dicam, ſub communi comprehenditur, quando bonum vnius tale non eſt, vt excludat commune, ſed potiùs eſt tale, vt in ſingulis requira- B tur ea vi talis legis, vt applicatæ ad ſingulos, vt ita ex bonis ſingulorum conſurgat cõmune bonum. Tum etiam, quia leges diuinæ præſertim referuntur ad felicitatem æternam, quæ ſecundùm ſe commune bonum eſt, & in vnoquoque indiuiduo eſt per ſe, & propter ſe intenta etiam ſine ordine ad aliam communitatem. Propter quod dixit D. Thom. 1. p. q. 23. ar. 7. & q. 98. ar. 1. humanarum animarum multiplicationem, etiamſi tantùm numero differant, nõ eſſe tantùm per accidens, ſed per ſe intentam propter ſuam immortalitatem, & felicitatis capacitatem.

5. De legibus autem humanis, cuiuſcunque ordinis ſint, ratio ſumenda eſt ex præcedenti conditione. Nam ſicut leges communitati imponuntur, ita pro- C pter bonum communitatis præcipuè ferri debent, alioquin inordinatæ eſſent. Nam contra omnem rectitudinem eſt, bonum commune ad priuatum ordinare, ſeu totum ad partem propter ipſam referre; igitur cùm lex pro communitate feratur, illius bonum per ſe primò procurare debet. Item ex ordine finium ſumitur optima ratio. Nam finis debet eſſe proportionatus actui, eiúſque principio, & facultati; ſed lex eſt regula communis operationum moralium; ergo & primum principium moralium operationum debet eſſe primum principium legis: ſed finis vltimus ſeu felicitas eſt primum principium moralium operationum: nam in moralibus finis eſt principiũ operandi, & ita vltimus finis eſt primum principium talium operum: bonum autem commune, ſeu felicitas ciuitatis eſt vltimus finis eius in ſuo ordine; ergo il- D lud debet eſſe primum principium legis; debet ergo eſſe lex propter commune bonum. Qui ferè eſt diſcurſus diui Thomæ in d. ar. 2. qui poteſt egregiè illu- *D. Thom.* ſtrari ex doctrina Aug. lib. 19. de Ciui. c. 16. vbi ea de- *D. August.* bito ordine partis ad totum, & vnius domus ad ciuitatem (cuius eſt (vt inquit) initium, ſeu particula) colligit, ad pacem ciuium pacem domeſticam referri. Et ſubiungit, *Ita fit, vt ex lege ciuitatis præcepta ſumere patremfamilias oporteat, quibus domum ſuam ſic regat, vt ſit paci accommodata ciuitatis*; ergo multò magis (ſecundùm Auguſt.) leges ciuitatis debent ad communem pacem, & bonum ciuitatis ordinari.

6. Alia manifeſta ratio ſumi poteſt ea origine humanæ legis, quia poteſtas gubernatiua, quæ eſt in ho- E minibus, vel eſt immediatè à Deo, vt contingit in poteſtate ſpirituali, vel eſt immediatè ab ipſis hominibus, vt in poteſtate purè temporali: vtroque autem modo talis poteſtas eſt præcipuè data propter commune bonum communitatis, ergo hoc bonum debet intendi in legibus ferendis. Minor quoad priorem partem de ſpirituali poteſtate eſt euidẽs in Scriptura: nam propterea Prælati vocantur paſtores, qui animam ſuam debent ponere pro ouibus ſuis; & diſpenſatores, non domini, & miniſtri Dei, non cauſæ primariæ; ergo tenentur diuinæ intentioni conformari in vſu talis poteſtatis; Deus autem com- A mune bonum ipſorum hominum principaliter intendit; ergo etiam miniſtri ad hoc tenentur. Et ideo grauiſſime in Scriptura reprehenduntur, qui hac poteſtate in ſuum priuatum commodum abutuntur. Quando verò poteſtas data eſt immediatè ab ipſis hominibus, euidentiſſimum eſt, non eſſe propter principis vtilitatem, ſed propter commune bonum eorum, qui illam contulerunt, & ideo Reges miniſtri reipublicæ appellantur. Adde etiam eſſe miniſtros Dei ad Roman. 13. & Sapient. 6. *Cùm eſſetis miniſtri regni eius, &c.* *Sapient. 6.* Debent ergo ea poteſtate vti in bonum reipublicæ, à qua, & propter quam illam acceperunt. Propter quod rectè dixit Baſilius Hom. 12. *Baſil.* in initium Prouerb. in hoc differre Tyrannum à rege, quòd ille propriam, hic communem vtilitatem B in ſuo regimine quærit. Quod etiam tradit Ariſt. 8. *Ariſt.* Ethic. cap. 10. & 3. Politicorum, cap. 5. & conſentit D. Thomas 2. 2. q. 42. art. 2. ad 3. & lib. 3. de regim. *D. Thom.* princi. cap. 11. Iam verò probatur prima conſequentia, quia vnus ex præcipuis actibus huius poteſtatis eſt lex; nam eſt veluti inſtrumentum per quod princeps moraliter influit in rempublicam, vt illam gubernet; debet ergo eſſe lex propter commune bonum ipſius reipublicæ.

6. *Obiectio.* Contra hanc verò conditionem obiici poteſt, quia multæ ſunt leges, quæ in bonum priuatarum perſonarum ordinantur, vt v.g. quæ fiunt in fauorem pupillorum, militum, & ſimiles. Vnde in l. 1. ff. de iuſtit. & iur. & in §. *huius ſtudij*, Inſtit. eodem titul. duplices diſtinguuntur leges, quædam, quæ ad com- C mune bonum, ſeu ſtatum reipublicæ ordinãtur; aliæ verò, quæ ſunt circa priuatum bonum ſingulorum. Et in l. 1. ff. de conſtitut. principum, dicitur, quaſdam eſſe leges perſonales, quæ perſonam non egrediuntur, quia nimirum in illius tãtùm commodum fiunt. Quod maximè videre licet in priuilegio, quod lex priuata dicitur, in cap. *priuilegium*. d. 3. quia nimirum, *Cap. Priuilegium.* in priuatum commodum priuilegiati conceditur; non ergo leges omnes ordinantur in commune bonum. Aliunde verò non videtur ſatis eſſe, quòd in commune bonum ordinentur, quia ſæpe in multorum damnum, & detrimentum redundant; non ſunt autem facienda mala, vt veniant bona, nec quidam locupletandi ſunt cum aliorum detrimento, iuxta regulam *locupletari*, de regul. iur. in 6. Maior patet, D primò, quando contingit eidem Regi multa regna ſubiecta eſſe: nam lex, quæ vni regno eſt vtilis, alteri ſolet eſſe nociua; & in eodem regno poteſt idem contingere inter diuerſas ciuitates. Item lex præſcriptionis, vt vni præbeat dominium rei, verum dominum priuat re ſua: ſæpe etiam quod communitati videtur vtile, multis particularibus perſonis oneroſum eſt, & incommodum; imò aliquando leges directè inferunt malum aliquibus, vt leges punitiuæ.

7. *Fit ſatis obiectioni.* *Nauar.* Ad priorem partem variè reſpondent auctores, vt videre licet in Nauarro n. 28. & 29. loco ſuprà citato. Mihi verò res videtur clara, & adhibita duplici diſtinctione facilè expediri. Prior eſt de duplici bono communi reipublicæ; vnum eſt, quod per ſe primò E commune eſt, quia non eſt ſub alicuius priuati dominio, ſed totius communitatis, ad cuius vſum, vel vſumfructum immediatè ordinatur; huiuſmodi ſunt templa, vel res ſacræ, magiſtratus, paſcua communia, ſeu prata, & ſimilia, de quibus ſermo eſt in prædictis iuribus, & in aliis ſub titulo de rerum diuiſione. Aliud verò eſt bonum commune ſolum ſecundariò, & quaſi per redundantiam; immediatè autem bonum priuatum eſt, quia ſub dominio priuatæ perſonæ, & ad eius commodum proximè ordinatur; dicitur autem etiam commune, vel quia reſpublica habet ius quoddam altius in bona propria ſingularum perſonarum, vt eis vti poſſit, quando illi fuerint

rint neceſſaria, vel etiam quia eo ipſo, quòd vnaquæque perſona eſt pars communitatis, bonum vniuſcuiuſque, quod in damnum aliorum non redundat, eſt commodum totius communitatis. Sic dicunt iura expedire reipublicæ, vt ciues ſint locupletes, & vt nemo malè ſua re vtatur. § *ſed maior.* Inſt. de his, qui ſunt ſui vel alieni iuris, Authent. *vt iudices*, &c. §. *conſiderandum*, Collat. 2. cum ſimilibus.

8. Alia diſtinctio eſt, quæ de actibus humanis generatim dari ſolet, in quibus diſtinguitur materia proxima, circa quam verſantur, & motiuum, ſeu ratio propter quam. Cùm enim lex actus moralis ſit, illa etiam duo in ea ſunt diſtinguenda. Materia ergo, circa quam verſatur lex, interdum eſt bonum commune per ſe primò; aliquando verò per ſe primò eſt bonum priuatum; commune autem per redundantiam. Igitur hoc etiam modo data fuit diſtinctio legum in illis iuribus, vt etiam latiùs explicui tract. 5. de relig. ſeu de iura. lib. 2. Nam quædam leges proximè verſantur circa materiam communem, aliæ circa bona ſingulorum; ſemper tamen ratio, propter quam lex verſatur circa vtramque materiam, eſt commune bonum, quod propterea ſemper debet eſſe primariò intentum.

Duplex materia boni communis circa quã verſari poteſt lex.

9. *Obiectio.* Quæri autem poteſt circa hanc partem, an oporteat hoc bonum eſſe intentum intentione operantis, vel intentione ipſius operis, iuxta modum loquendi D. Thomæ 2.2. q. 141. art. 6. ad 1. Nam intentio operantis videtur eſſe extrinſeca, & per accidens variari poſſe, & non pendere ab illa rationem legis; opus autem ipſum ex ſe, non ſemper fertur ad bonum commune, niſi ab alio referatur, & ideo neque intentio operis videtur neceſſaria, nec ſufficiens. Reſpondeo breuiter, ad valorem, & ſubſtantiam legis ſolum eſſe neceſſarium, vt res illa, de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente, & communitate ſit vtilis, & conueniens ad bonum commune illius: hæc enim vtilitas, & commoditas non datur à legislatore, ſed ſupponitur, & ideo quantum ad ſuum eſſe, vt ſic dicam, non pendet ex intentione legislatoris. Ex quo etiam fit, vt talis res ex ſe debeat eſſe referibilis in commune bonum: nam omne bonum vtile, quatenus tale eſt, aptum eſt ordinari in eum finem, ad quem eſt vtile, & in hoc ſenſu neceſſaria eſt in præſenti intentio operis, non operantis. Ratio clara eſt, quia etiam ſi legislator ex odio, v.g. aut ex alio prauo fine legem ferat, ſi lex ipſa nihilominus in bonum commune cedit, id ſufficit ad valorem legis. Quia illa praua intentio eſt merè perſonalis, & non redundat in actum, quatenus ad vtilitatem communem ſpectat. Sic praua intentio iudicis non refert ad valorem ſententiæ, ſi non eſt contra æquitatem eius; ſic etiam praua intentio miniſtri, nihil officit ſacramento, ſi non ſit contra ſubſtantiam eius; ita ergo in præſenti bonum commune in lege ipſa ſpectandum eſt, non in extrinſeca intentione legislatoris.

Materia legis ex ſe debet eſſe vtilis, & commoda cõmuni bono, non ex intentione legislatoris.

Auguſt. Quam ſententiam optimè tradit Auguſtinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. dicens, *Lex quæ tuendi populi cauſa lata eſt, nullius libidinis argui poteſt, ſiquidẽ ille, qui tulit, ſi Dei iuſſu tulit, id eſt, quod præcepit æterna iuſtitia, expers omnis libidinis, id agere potuit. Si autẽ ille cum aliqua libidine hoc ſtatuit, non ex eo fit, vt ei legi cum libidine obtẽperare neceſſe ſit, & quia bona lex, &c. à non bono ferri poteſt.* Et infrà optimam rationem indicat, quia licèt ille cũ libidine legem tulerit, *poteſt illi ſine libidine obtemperari.*

10. *Fit ſatis obiectioni.* Per hæc ergo facilis eſt reſponſio ad priorem partem obiectionum; ſolùm enim concludit, legem non ſemper habere pro materia proxima illud bonũ commune, quod per ſe primò eſt in communitate ſecundùm ſe, & ita intelligitur diſtinctio data in prioribus iuribus ibi citatis. Data eſt enim ex parte materiæ, & illæ leges dicuntur verſari circa particularia commoda, quæ habent pro materia bona propria ipſorum ciuium, quæ alia ratione diximus continere bonum commune. In quibus etiam eſt conſiderandum nunquam cadere ſub lege, quatenus ad vnam, vel alteram perſonam tantùm pertinent, ſed quatenus ſpectant ad perſonas certæ conditionis, vt ad pupillos, ad milites, &c. vel certæ originis, vt nobiles, vel ad ſucceſſores talis familiæ: & ex hac etiam parte reſpicere bonum commune communitate, vt ſic dicam, vniuerſalitatis, quia ſcilicet bonum illud in multis reperitur, vt capite præcedẽti in fine declaratum eſt. At verò in d. l. 1. ff. de conſtit. princip. cùm dicitur conſtitutionem Principis aliquando nõ egredi perſonam, non videtur ſumi conſtitutio pro lege propria, ſed pro quolibet edicto, vel decreto Principis, in fauorem, vel odium alicuius certæ perſonæ conſtitutum; quod niſi habeat maiorem amplitudinem, & maiorem durationem, non eſt propriè lex, vt capite ſuperiori dictum eſt.

Et hinc patet, quid dicendum ſit de priuilegio, de quo etiam loqui videtur dicta lex 1. ff. de conſtit. princ. 11. Reſpondet igitur Gloſſa in d. c. *erit autem lex.* per hanc conditionem diſtingui legem à priuilegio. *Gloſſa.* Quam reſponſionem acriter impugnat Caſtro ſuprà, *Caſtro.* quia ex illa (inquit) ſequitur, legẽ latam à Principe de perpetuo tributo ſibi ſoluendo in ſuum commodum, dicendam eſſe priuilegium. Sed hoc non multum vrget contra Gloſſam; quia vel tale tributum eſſet iuſtum, vel iniuſtum: ſi iuſtum, etiam lex eſſet iuſta, & licèt eſſet in commodum Principis, nihilominus eſſet propter commune bonum, tum quia bonum Principis, quatenus talis eſt, cenſetur commune, cùm ipſe ſit perſona publica, & communis, tum etiam, quia iuſtum ſubſidium datum Principi à republica, commune bonum eſt totius reipublicæ. Si autem tributum eſſet iniuſtum, & tyrannicum, tunc non eſſet lex, ſed haberet ſe ad modum priuilegij iniqui, & iniuſti. Nec videtur illa reſponſio Gloſſæ aliena à ſententia Cicer. lib. 3. de Legib. dicentis, *Maiores noſtri in priuatas perſonas leges ferri noluerũt, id eſt enim priuilegium.* *Cicero.*

Nihilominus tamen exiſtimo, iſtam conditionem non eſſe poſitam ab Iſidoro ad excludendum priuilegium à ratione legis, tum quia eadem Gloſſa in c. *priuilegia* d. 3. dicit, priuilegium eſſe legem, & in illo requirit alias conditiones poſitas ab Iſidoro in alio cap. *erit autem lex*, tum etiam quia illa particula directè ponitur ad excludendas leges tyrannicas, vel quæ non cedunt in commune bonum, etiamſi fortaſſe nec ad priuatum reſpiciant, & ita neceſſe eſt, per illã conditionẽ excludi prauas leges, etiãſi priuilegia nõ ſint; tum deniq; quia fortè neceſſe nõ fuit, priuilegiũ excludere, de quo dicam infra ſuo loco. Nunc ſolùm aſſero, ex parte boni communis non repugnare, quin ſit lex, quia licèt proxima eius materia ſit ſpeciale bonum alicuius familiæ, vel domus, vel aliquarũ perſonarũ (propter quod fortaſſe priuata lex appellatũ eſt ab Iſidoro in d. cap. *priuilegium*) nihilominus formaliter etiam debet reſpicere bonum commune argumento cap. *requiritur*, & §. *niſi rigor.* & cap. *diſpenſationes* 1. quæſt. 7. & quæ tradit diuus Thomas 1. 2. q. 97. ar. 4. ad 1. Nam illud bonum per priuilegium conceſſum, ita debet eſſe aliquorum proprium, vt in bonum commune redundet, modo ſuperiùs declarato. Ac præterea ipſa conceſſio priuilegij tam rationabilis eſſe debet, vt ad bonum commune ſpectet, ex ſimilibus cauſis ſimilia priuilegia concedi. Ex hoc ergo capite non excluduntur priuilegia à propria ratione legis; an verò excludantur ex eo, quòd reſpiciunt priuatam perſonam, vel poſſint eſſe propriè leges, maximè ſi perpetua ſint, dicemus in lib. 10. 12.

Cap. erit autem lex. Priuilegium eſſe veram legem. Cap. priuilegium. Cap. requiritur. Cap. diſpenſationes. D. Thom.

13. Minor difficultas eſt in legibus tributorum; nam illæ communitati imponuntur, vt per ſe conſtat, & immediatè reſpiciunt bonum commune, quia, vt dixi, licèt videantur cedere in commodum Principis, tamen vt veræ leges ſint, commune bonum reſpicere debent, quia non dantur Regi, niſi quatenus perſona communis, & publica eſt, & vt in commune bonum illis vtatur. Vnde in Concilio Tolet. 8. cap. 10. de Regibus dicitur, *Non proſpectantes proprij iura commodi, ſed conſulentes patriæ, atque genti.*

14. Ad alteram partem obiectionum generatim dicitur, hanc eſſe conditionem rerum humanarum, vt non ſeruent vniformitatem in omnibus, & ideo plerumque accidit, vt quod communitati expedit, vni vel alteri nocumentum afferat. Quia verò commune bonum præfertur priuato, quando ſimul eſſe non B poſſunt, ideo leges ſimpliciter feruntur pro bono cõmuni, & ad particularia non attendunt, vt habetur in multis legibus. ff. de legib. & de iuſtit. & iur. & ſumitur ex c. *licet*, de regular. & ex cap. *ſcias*. 7. quæſt. 1. Cõtingit autem aliquando ſub eodem Rege eſſe plura regna, vel plures communitates quaſi per accidẽs, quia re vera inter ſe non componunt vnum corpus politicum, ſed ex accidenti diuerſis titulis in illius poteſtatem deuenerunt, & tunc iniuſtum eſſe eiſdem legibus diuerſa regna obligare, ſi vni eſſent vtiles, & non alteri. Quia non comparantur tunc, vt bonum commune, & particulare, ſed vt duo bona communia, quibus per ſe, ac ſigillatim proprijs legibus proſpiciendum eſt, ac ſi ſub diuerſis Regibus permanerent, ſicut facit etiam Pontifex cum præcipit diuerſis C religionibus, quatenus diſtinctę communitates ſunt, & vnaquæque proprijs legibus indiget. Quando verò communitates ſunt partes eiuſdem regni, ſeu politici corporis, tunc vniuſcuiuſque partis bonum cẽſetur priuatum reſpectu totius communitatis, ad quã leges per ſe primò feruntur. Obſeruanda verò duo ſunt; vnum, ne tot ſint particularia nocumenta, vt præponderent aliorum commodis, aliud, vt ſi opus fuerit, adiungatur diſpenſatio, vel exceptio: nam in huiuſmodi euentibus maximè licèt, & aliquando etiam deberi poteſt.

15. Ex quo facilè conſtat, quid dicendum ſit de nocumento priuatæ perſonæ, illud enim minùs conſideratur, & ideo aliquando permittitur, vt in præſcriptione, quæ reſpicit bonum commune, ſcilicet, pacem, D cuitando lites, &c. Aliquando etiam intenditur, vt in legibus punitiuis, quæ etiam ſunt ad commune bonũ neceſſariæ. Et ita explicatæ manent aliæ duæ conditiones legis poſitæ ab Iſidoro in eodem capite, ſcilicet, vt ſit neceſſaria, & vtilis, quas ita exponit D. Thomas q. 95. art. 3. vt neceſſitas referatur ad remotionem mali, vt quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, vtilitas ad promotionem boni: quod rectè dictum eſt, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In vtraque autem maius bonum commune attendi debet: ita enim remouendũ eſt vnum malum, ne inde aliud maius reipublicæ ſequatur: aliàs talis lex non eſſet neceſſaria, ſed perniciosa. Et ita eſt etiam procuranda aliqua vtilitas, ne E inde maior impediatur, aut maiora mala cõmunia cõſequantur. Omnia ergo illa verba eãdem proprietatẽ in lege explicãt, licèt ſub diuerſis reſpectib⁹ ad maiorem declarationẽ, quod ſatis eſt, vt non ſint ſuperfluę.

D. Thom.

16. *An lex generalis lata ea intentione vt noceat particulari, ſit iniuſta, & inualida.*

Quæri verò hic ſolet, an lex lata ſub forma generali, ea intentione, aut dolo, vt cedat in præiudicium ſingularis perſonæ, iniuſta ſit, vel inualida. Nam Iuriſtæ dicere ſolent, adeò eſſe iniquam talem legem, vt ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, vt videre licet in Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſt. & iur. q. 5. n. 53. Panormit. in Rubric. de conſtit. n. 2. Felin. in c. *cùm omnes*, de conſt.

Bart. Panormit. Felin.

A n. 5. Iaſon, & Greg. Lop. vbi ſuprà. Non ſentiunt tamen hi auctores, talem legem ſemper eſſe inualidã, aut iniuſtam: nam ſine dubio poteſt interdum fieri ex rationabili cauſa, permittẽdo potiùs damnũ priuatũ propter cõmune bonum, quàm illud intẽdẽdo, vel etiam illud intendendo in pœnam iuſtam, vel ſi contingat intendi iniquè, à ferente legem ex odio priuato, non nocebit ipſi legi, nec iuſtitiæ eius, vt ſuprà dictum eſt, ſi aliàs ipſa ſit neceſſaria ad commune bonum. Et ita docuit latè Felin. ſuprà concl. 1. & in 3. addit, idem eſſe, ſi lex fiat in fauorem priuatæ perſonæ, vel familiæ, quando illa redundat in commune bonum, quod eſt ſatis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertij ſine iuſta cauſa ſub ſpecie communis legis procuratur; tunc B enim clara eſt iniuſtitia: & conſequenter eſt etiam licita, & debita conueniens defenſio, de qua ipſi tractant, quia ad ipſos propriè pertinet.

Iaſon. Greg. Lop. Felin.

CAPVT VIII.

Vtrùm ſit de ratione legis, vt publica poteſtate feratur.

EXplicuimus finalem cauſam legis, ſequitur vt de efficiente dicamus: nam ex illa ſumitur alia conditio legis, ſine cuius cognitione legis natura integrè tradi, aut definiri non poteſt. Propter quod etiam D. Thom. d. q. 90. art. 3. proponit ſimilem quæſtionem, interrogando, an ratio cuiuslibet ſit factiua legis? Videtur enim vniuſcuiuſque ratio habere vim legis ſaltem quoad dictamina legis naturalis, ergo ſaltem C in lege naturali non eſt neceſſaria hæc conditio, vt ſcilicet à publica poteſtate feratur. Antecedẽs patet, tum ex illo Pauli ad Roman. 2. *Cùm gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex.* Tum etiam quia ſecluſa omni ſuperiori poteſtate, lex honorandi parentes, vel non mentiendi, & ſimilea, ſemper obligant: non eſt ergo illa conditio de ratione legis, vt talis eſt: nam quod non eſt de ratione vnius ſpeciei, non eſt de ratione generis. Et confirmatur, quia omnes etiã aliæ leges humanæ nihil aliud ſunt, quàm *prudentum virorum conſulta*, vt dicitur in l. 1. ff. de legib. conſulta autem prudentum non requirunt ſpecialem poteſtatem publicam, ſed prudentiam, & rectam rationem. Vnde Cicer. libr. 1. de legib. *Lex* (inquit) *eſt natura* D *vis, mens, & ratio prudentis*, & Iſidor. a 5. Etymol. c. 10. *Si ratione* (inquit) *lex conſiſtat, lex erit omne iam quod ratione conſtiterit.* Lex ergo ex ratione pendet, non ex alia poteſtate. 1.

D. Thom. Roman. 2. Cicero. Iſidor.

Dicendum nihilominus eſt, legem eſſe præceptum ab eo impoſitum, qui vim habeat cogendi, ac ſubinde de ratione legis eſſe, vt ab habente publicam poteſtatem feratur. Hoc intendit D. Thom. in d. art. 3. & eſt quaſi principium primum in materia morali. Non poteſt autem vniformiter in omnibus legibus declarari, ideóque per partitionem diuinarum humanarumque legum diſtinctiùs oſtendetur. De legibus enim diuinis per ſe notum eſt, ſicut de ratione earum eſt, vt à Deo, tanquam à proximo legiſlatore, procedant, ita neceſſariò procedere ad habente non E ſolùm publicam poteſtatẽ, ſed etiam ſupremam, &, vt ita dicam, per eſſentiam, quia Deo naturaliter cõpetit ſupremum dominium rerum omnium, & cum omni iure, tam nominandi, quàm gubernandi, & regendi, & homo etiam naturaliter eſt Deo ſubiectus. In hac ergo ſubiectione ex parte hominis, & poteſtate ſuprema ex parte Dei, fundamentum habent leges diuinæ: iuxta illud Iſai. 33. *Dominus iudex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus rex noſter*, vtiq; ſũmus, & independens ab omni alio, qui auctoritate propria, & non ab alio accepta leges ferre poteſt, & cogere ad earum obſeruationem, & punire trãſgreſſores. Quo- 2.

De ratione legis eſſe, vt à publica poteſtate feratur. D. Thom. Iſai. 33

modo

Iacob. 4

modo dixit Iacob cap. 4. *Vnus eſt legiſlator, & iudex, qui poteſt perdere, & liberare*; leges ergo diuinæ neceſſariò dicunt reſpectum ad publicam, & ſupremã poteſtatem. Quocirca lex naturalis, aut propria lex nõ eſt; aut ſi vera lex eſt, à publica etiam procedit gubernandi poteſtate, quia ſi lex diuina eſt, ergo eſt ab eius poteſtate, quæ naturam gubernat, eique dominatur. Quomodo autem lex naturæ Deum habeat auctorem, libro ſequenti declarabitur.

3. *Præceptũ requirit in imponente aliquam poteſtatem. Differentia inter actus petendi, promittendi, & imperandi. D. Thom.*

Vt autem in legibus humanis hanc veritatem declaremus, & oſtendamus, ſupponimus primò, præceptum, vt tale eſt, neceſſariò poſtulare aliquam ſuperiorem poteſtatem in præcipiente reſpectu eius, cui præcipit. Nota enim eſt differentia inter hos tres actus, petere, ſeu orare; promittere, ſeu vouere; imperare, ſeu præceptum imponere; quod primum eſt indigentis, & ideo, vt ſic eſt inferioris ad ſuperiorem, vltimus eſt ſuperioris ad inferiorem, ſecundus verò poteſt eſſe ad omnes, vt indicauit D. Thomas 2.2.q.88.artic.5. & tract.4. & 6. de relig. in princ. explicuimus. Ratio verò eſt, quia per actum orationis, nec ſe obligat homo, nec obligat alium, ſed ſolùm vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem ſe illi exhibet. Per promiſſionem autem obligat homo ſeipſum, quam poteſtatem vnuſquiſque in ſe habet, & poteſt illam exercere reſpectu æqualis, vel inferioris, aut ſuperioris, quia numquam exercet ius in alium, ſed in ſe, nec cogit alium ad acceptandum ſi nolit. Per præceptum autem obligat præcipiens alium, cui præcipit, & ideo neceſſe eſt, vt in illum habeat ius, & ſuperiorem poteſtatem. Non enim poteſt eſſe actio ſine principio proportionato, à quo manet, hoc autem principium in præſenti eſt poteſtas illa, per quam vnus alteri ſuperior conſtituitur. Item non omnis homo poteſt alteri præcipere, nec æqualis (vt ſic dicam) poteſt æqualem obligare, vt eſt per ſe notum, quia non eſt vlla ratio cur vnus magis teneatur parere alteri, quàm è conuerſo, eſſetque bellũ iuſtũ ex vtraq; parte, eſt ergo neceſſaria ſpecialis poteſtas ſuperior ad præcipiendum validè, & efficaciter. Vnde cùm lex ſit eſſentialiter præceptũ, etiã hoc erit de legis eſſentia, ac neceſſitate, etiam in humanis legibus.

4. *Diuiſio poteſtatis præceptiuæ in dominatiuã, & iuriſdictionis.*

Secundò verò addendum eſt quòd ſicut præceptum, & lex non conuertuntur, quia non omne præceptum eſt lex, licèt omnis lex ſit præceptum, ita poteſtas præceptiua, & legiſlatiua non conuertuntur. Poteſtas ergo præceptiua quaſi generica eſt, quæ in duas ſpecies diſtinguenda eſt, quas poteſtatem œconomicam, & politicam, vel poteſtatem dominatiuam, & iuriſdictionis appellare poſſumus, ſicut eas nominauimus, & diſtinximus in ordine ad votorum irritationem, & diſpenſationem libr. 6. de voto, cap. 1. Et ſolent etiam diſtingui ab auctoribus diſtinguentibus dominium in dominium iuriſdictionis, & proprietatis, vt latè declarat Moli. tract. 2. de iuſtit. diſp. 3. cum Couarr. in regula, *Peccatum*, 2.p.§.9.n.8. & attigit Seneca lib. 7. de benefic. cap. 4. dicens, *Ad reges poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas*. Poſſunt autem diſtingui hæ poteſtates circa perſonas, & aliquo modo circa res alias, circa quas propriùs inuenitur poteſtas dominij, quàm iuriſdictionis, tamen ſuo modo etiam hæ circa illas verſantur, vel ſecundariò, & per cõſecutionem, vel per modum adminiſtrationis: hoc verò nunc ad præſens nõ ſpectat: nã ad leges, vel præcepta per ſe requiritur poteſtas in perſonã, vt ex ratione præcepti declaratũ eſt.

Molin. Couarr. Seneca.

5. *Varia differentia inter poteſtatẽ dominatiuam, & iuriſdictionis.*

Inter illas autem poteſtates, vt in perſonis verſantur, cùm multæ aliæ differentiæ aſſignari poſſint, tres ſunt, quæ ad præſentem cauſam faciunt. Vna eſt, quòd poteſtas dominatiua regulariter eſt circa priuatas perſonas, ſeu inter partes imperfectæ communitatis, & interdum eſt ex iure naturæ per naturalem originem tantùm, & ex vi illius, vt eſt patris poteſtas in filium: interdum eſt etiam natura, ſuppoſito tamen pacto humano, vt eſt poteſtas viri in vxorem in ordine ad gubernationem domus, & perſonæ, aliquando eſt ex iure gentium, vel ciuili, vt poteſtas domini in ſeruum bello captum, interdũ ex humano contractu, & vt dominium in ſeruum, qui ſe vendidit, & huc ſpectat poteſtas, quæ per votum obedientiæ confertur ei, cui obedientia promittitur. At verò poteſtas iuriſdictionis per ſe primò reſpicit communitatẽ perfectam: nam per ſe eſt ad politicam gubernationem, quæ in tali communitate eſt neceſſaria: nam ad imperfectam ſufficit prior poteſtas. Atque hinc ſequitur ſecunda differentia, quia in poteſtate iuriſdictionis multa maior vis ad coercendum, & cogendum inuenitur, quàm in poteſtate dominatiua, tum quia maior eſt poteſtas communis, quàm priuata, tum etiã quia ad cõmunitatem perfectam tuendam, & omnes partes eius in officio continendas, maior coërctio neceſſaria, quàm in priuata domo, vel inter priuatas perſonas. Et ita non licet domino ſæuire in ſeruum, vt dicunt iura ciuilia, expeditque reipublicæ, vt ſeuerior correctio non niſi auctoritate publica fiat. Vnde eſt etiam notãda tertia differentia, quia dominatiua poteſtas ordinariè magis eſt in commodum habẽtis illam, quàm eius, in quem habetur, licèt aliquãdo poſſit contrarium inueniri, maximè quando confertur ex pacto voluntario in eum finem ordinato, vt in obedientia ex voto debita frequentiùs ſeruatur. Poſterior autem poteſtas per ſe, & ex primæua inſtitutione ſua eſt propter bonum communitatis, in quam datur, vt capite præcedenti declaratum eſt.

6. *Ad ferendas leges neceſſaria eſt poteſtas iuriſdictionis in legiſlatore.*

Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quæ ad præſens refert. Dicendum eſt enim, ad ferẽdas leges neceſſariam eſſe poteſtatem iuriſdictionis, nec ſolam dominatiuam per ſe ſufficere. Ita docent Canoniſtæ cõmuniter in cap. *cùm acceſſiſſent*, & ca. *cùm in Eccleſia ſancta Mariæ* (per textum ipſum) de conſtit. & in ca. *Eccleſiarum*, & cap. *ſolitæ*, de maior. & obedi. c. *duo ſunt*. & c. *bene quidem*. 96. d. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtitia & iure. in 1. q. princ. idem in l. *imperium*, ff. de iur. omni. iudic. vbi n. 8. ait legum lationem pertinere ad iuriſdictionem meri imperij, vel exiſtentis in gradu proximo. Quod ibi ſequuntur communiter Doctores, Anton. in cap. vlt. de his, quæ fiunt à prælatis, & Bald. in l. 1. ff. de iuſtit. & iur. conſentiunt etiam Theologi cum D. Thom. d. q. 90. ar. 3. q. 69. ar. 5. 2.2. q. 67. ar. 15. Soto lib. 1. de iuſt. q. 1. art. 3. Syluest. Angel. & alij Sũmiſtæ, verb. *lex*. Sumitur etiã hæc aſſertio ex Ariſt. libr. 10. Ethic. cap. vlt. dicente, *Patris præceptio vires non habet, neque neceſſitatem, neque vllius omnino vnius viri, niſi ſit Rex, vel aliquis talis: Lex autem vim habet cogentem*. Plat. in Dialog. Ciuilis, ſeu de regno, verſus finem. *Legum lationẽ* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod & latè proſequitur Plutar. in Comment. in Principe requiri doctrinam, ait, *legem eſſe principis opus*. Vnde Philo lib. 2. de vita Moſis in princip. *Regis* (inquit) *officium eſt iubere quæ oportet fieri, & vetare à quibus abſtinere decet, cæterùm iuſſio faciendorum, & interdictio cauendorum propriè ad legem pertinet*. Eodem modo loquuntur Patres, Baſil. hom. cap. 2. in init. Prouerb. *Si regnum* (inquit) *eſt legitima poteſtas, manifeſtũ eſt, quòd ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum apud omnes momenti habeant ad conſiderandam, & cõſequendam in communi bono vtilitatem*. Et Clemens Alex. lib. 1. Stromat. c. 14. verſus finẽ, legum ferendarum ſapientiam, imperatoriam vocat, & maximè regiam. & infra, *Quemadmodũ paſtoralẽ artem omnium curam gerere dicimus, ita etiã legũ ferendarũ artem dicemus, virtutẽ hominum cõparare, humanum bonum pro viribus excitantem, vt quæ gregis hominum curam gerat, & prouidentiam*.

Anton. Bald. Ariſt. Plato. Baſil.

7. *Confirmatur resolutio rationibus.* Rationibus etiam poteſt facilè hæc veritas declarari. Primò, quia legiſlatio eſt potiſſimus actus, quo reſpublica gubernatur, ideóque propter eius cõmune commodum ferri debet, vt vidimus, ergo per ſe ſpectat ad poteſtatẽ gubernatiuã reipublicę, ad quam pertinet eius commune bonum procurare: hæc autẽ eſt poteſtas iuriſdictionis, vt declaratum eſt. Item poteſtas dominatiua per ſe eſt priuata, quę poteſt eſſe in vna perſona reſpectu alterius, poteſtas autem iuriſdictionis per ſe eſt poteſtas publica, & ad communitatem ordinata; ergo hæc ſola eſt principium proportionatum ad ferendas leges, quæ per ſe etiam ad communitatem referuntur, vt dictum eſt. Tandem poteſtas dominatiua ad ſummum poteſt præcipere ex virtute obedientiæ, vel iuſtitiæ, aut pietatis, quaſi exigendo vſum rei ſuæ, aut ſibi promiſſæ: lex autem præcipit conſtituendo actum in propria ſpecie virtutis iuxta exigentiam materiæ, in qua lex verſatur, & in illa neceſſitatem imponendo: hæc autem efficacitas eſt propria poteſtatis iuriſdictionis, quia eſt actus publicæ poteſtatis, ergo hæc poteſtas eſt per ſe requiſita ad leges ferendas.

8. *Quæ poteſtas iuriſdictionis ſit ſufficiens ad leges ferendas.* Rectè autem (vt ſuprà tetigi) aduertit Bart. in loco allegato, non omnem poteſtatem iuriſdictionis eſſe ſufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarij iudices iuriſdictionem, & tamen leges ferre non poſſunt, requiritur ergo principalis quædam, & primaria poteſtas in illo ordine. Quia ſicut condere legem vnus eſt ex præcipuis actibus gubernationis reipublicæ, ita præcipuam, & ſuperiorem requirit poteſtatem. Hæc autem poteſtas primariò, & per eſſentiam in Deo eſt, communicatur autem regibus per quandam participationem, iuxta illud Sap. 6. *Sapien. 6.* *Audite reges, &c. quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis. Non enim eſt poteſtas niſi à Deo*, vt dicitur ad Rom. 13. *Rom. 13* Et ideo vnuſquiſque pro menſura poteſtatis ſibi commiſſæ poteſt leges facere, & non ampliùs. Nam vt rectè dixit Chryſoſt. in Pſalm. 44. circa finem, *Chryſoſt.* Regum leges ratæ ſunt, & validæ intra eorum fines. *Romanorum Imperator Perſis non poſſet ferre leges, nec Perſarum Rex poſſet ferre leges Romanis.* Et ſic de cæteris. Quomodo autem hæc poteſtas ſit in omnibus, & ad eos dimanet, & quotuplex ſit, & an ſemper ſit neceſſaria ad condenda humana ſtatuta, infrà dicendum eſt, tractando de lege humana, vbi etiam explicabimus, in quo gradu oporteat hanc iuriſdictionem habere, vt ad legem ferendam ſufficiat.

9. *In omni communitate ſemper eſſe aliquam poteſtatem ſupremam.* Nunc ſolùm aduerto in omni communitate eſſe aliquam poteſtatem ſupremam in ſuo ordine, vt eſt in Eccleſia Pontifex, in regno temporali Rex, in republica, quæ ariſtocraticè gubernatur (id eſt, per ſe ipſam) tota reſpublica. Non enim poteſt eſſe corpus, niſi ſit monſtroſum, & mutilum ſine capite. Et de hoc capite ait D. Thomas d. artic. 3. *D. Thom.* eſſe, vel ipſam multitudinem, id eſt, rempublicam, vel gerentem vicem eius, poteſt autem vicem eius gerere, vel qui ab ipſa eſt conſtitutus, vel qui immediatè à Deo, vt infrà dicetur. Ideóque vt ab vtroque abſtraheret, rectè cõcluſit, *legem debere eſſe à perſona publica, quæ totius multitudinis curam habet.* Conſtat igitur, poteſtatem ferẽdi leges humanas ſaltẽ eſſe in ſupremo capite, quodcunque illud ſit, quia nec poteſt procedi in infinitũ nec in alio eſſe poteſt maior poteſtas in illo ordine. In inferioribus autem, & ſubordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata à capite: quod eſt ratione muneris vniuſcuiuſque ex conſuetudine, aut ex legibus, vel priuilegiis intelligendum erit, vt infrà latiùs dicetur.

10. *D. Thom. Fit ſatis rationi dubitandi ex D. Tho.* Ad rationem ergo dubitandi in principio poſitam rectè reſpondet D. Thom. ſuprà ad primum, legem naturalem poſſe conſiderari, vel prout eſt in ſubditis, vel prout eſt in aliquo ſuperiore, a quo lata eſt. Priori

A modo eſt à natura inſita ipſis hominibus, qui per eã gubernantur, eique obedire debent, & hac ratione quatenus illam in ſuis mẽtibus ſcriptam habent, dicitur vnuſquiſque ſibi ipſi eſſe lex, ſicut codex legum interdum ſolet vocari lex, vt de libris veteris Teſtamenti ex Hieronymo ſuprà diximus: liber autẽ mortuus non poteſt dici eſſe ſibi ipſi lex, quia non poteſt ſe per legem in ipſo ſcriptam gubernare, cor autem hominis eſt liber viuus, in quo eſt lex naturę ſcripta, & ideo quatenus illa regitur, dicitur ſibi ipſi eſſe lex. Quomodo autem illa lex naturæ ſit ab aliquo ſuperiore poteſtatem habente, dicemus in libro ſequenti. Ad confirmationem reſpondetur, ſolam honeſtatem, vel iuſtitiam actionis, quæ per legem humanam præſcribitur, non eſſe ſatis ad propriam obligationẽ B legis, & ideo licèt in condendis illis legibus ſit neceſſaria prudentia, & ideo interuenire debeant, & ſoleãt conſilia ſapientum, tamen illa non ſufficiunt ſine voluntate habentis poteſtatem, à qua poteſtate, & voluntate lex accipit vim, & eſſe legis, vt ſuprà dictum eſt. Quando ergo dicuntur leges eſſe conſulta ſapiẽtum, vel eſſe id, quod ratione conſtiterit, aut quid ſimile, denominatio ſumitur à proprietate quadam maximè neceſſaria, & fortaſſe poſita eſt ad illius neceſſitatem indicandam, non verò quia illa ſufficiat.

CAPVT IX.

C

Vtrùm ſit de ratione legis, vt ſit iuſta, & iuſtè lata, vbi de aliis conditionibus legis ab Iſidoro poſitis.

EXpoſitis conditionibus in lege requiſitis ex parte perſonarum, ſeu cauſarum, quæ poſſunt extrinſecè iudicari, explicandæ veniunt conditiones veluti intrinſecæ, & actui, in quem legis præceptum cadere poteſt, & ipſi actioni ferendi legem quas ad iuſtitiam reuocamus, & ſub illa comprehendimus omnes conditiones poſitas ab Iſidoro lib. 5. Etymol. c. 2. vbi ſic inquit, *Lex erit omne, quod ratione conſtiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quòd diſciplinæ conueniat, quòd ſaluti proficiat.* Videtur autẽ loqui magis de conſuetudine humana, quàm de lege in genere, quãuis verba poſſint ad omnia accommodari. In eodem verò libro c. 21. & lib. 2. c. 10. alias conditiones, vel D eaſdem diſtinctiùs enumerat, dicẽs: *Erit autem lex honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundùm naturam, ſecundùm conſuetudinem patriæ, tempori, locóque conueniens.* Quas etiam conditiones de lege humana interpretatur D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 3. Quia verò vel omnes, vel præcipuæ illarum in omni lege locum habent, & ad concludendam legis definitionem, neceſſarium eſt, notitiã illarum habere, ideo earum explicatio conuenienter in hunc locum cadit. Omnes autem reuocamus ad duas conditiones in titulo inſinuatas, ſcilicet, vt lex ſit iuſta, & iuſtè feratur, quas ex profeſſo explicabimus, & cum illis alias corollariè declarabimus. 1. *Iſidor.* *D. Thom.*

Dico ergo primò. De ratione, & eſſentia legis eſt, vt præcipiat iuſta. Aſſertio eſt non ſolùm certa ſecundùm fidem, ſed etiam clara ſecundùm naturalem E rationem. Et ita eam tradunt non ſolùm Theologi, & Patres inferiùs allegandi, ſed etiam paſſim Philoſophi in præcedenti capite citati. Declaratur autem in hunc modum, quia duobus modis intelligi poteſt, legem debere eſſe iuſtam, vno modo reſpectu ipſius actus exercendi à ſubdito ex vi talis legis, nimirum quòd talis ſit, vt poſſit ab eo iuſtè fieri: alio modo reſpectu ipſiuſmet legis, quòd nimirũ ſine iniuria homini imponatur. Poteſt enim interdũ act⁹ eſſe talis, vt à ſubdito iuſtè fieri poſſit, vt v. g. ieiunare in pane, & aqua, & quòd ſuperior iniuriã illi faciat talẽ actũ præcipiẽdo. Quã diſtinctionẽ tradidit D. Th. 1. 2. q. 96. art. 4. Hæc 2. *1. Aſſertio. De ratione legis eſt, vt præcipiat iuſta.* *Dupliciter conſideratur lex vt iuſta.* *D. Thom.*

Hęc ergo aſſertio intelligitur de priori parte, ſeu modo legis iuſtæ; nam ad diſtinguendam illam ab altera parte, diximus legem debere iuſta præcipere. Præterea iuſtitia interdum ſignificat particularem virtutem, interdum verò omnes virtutes; hic verò generatim accipiendum eſt, cùm dicimus legem debere eſſe iuſtam, quia id, quod præcipit, tale eſſe debet, vt iuſtè, & honeſtè, ſeu ſtudioſè fieri poſſit. Veruntamen hæc ipſa conditio dupliciter explicari poteſt, ſcilicet, vel negatiuè, vt ſcilicet quod præcipitur, nec iniuſtum, nec turpe ſit, vel poſitiuè, vt ſit iuſtum, & honeſtum.

3\. Conditio ergo hæc præcipuè intelligitur priori modo, & ſic eſt euidens, alia verò ratione inuenitur in legibus diuinis, & aliter in humanis. In diuinis enim ratio eſt rectitudo per eſſentiam diuinæ voluntatis. Eſt enim Deus ſummè bonus, & ideo non poteſt aliquid prauum præcipere. Item quia non poteſt Deus ſibi eſſe contrarius, ergo nec contraria ſimul præcipere, manente cõtrarietate, vel ergo opus præceptum tale eſt, vt nullo modo poſſit ab illo ſeparari iniquitas, vt eſt mentiri, vel odio habere Deum, vel ei ſufficienter loquenti non credere, & ſimilia, vel eſt tale, vt ab eo poſſit malitia ſeparari, mutata materia, vel operandi modo, vt eſt hominis occiſio, vel quid ſimile. Quando opus eſt priori modo intrinſecè malum, eo ipſo prohibetur lege naturali, & conſequenter à Deo vt eſt auctor eius, ergo impoſſibile eſt, vt lex diuina poſitiua aliquid contra hanc naturalem iuſtitiam contineat, licèt ſupra illam multa poſſit præcipere, quæ in ſuo ordine ſunt honeſtiſſima. Si autem opus ſit poſterioris rationis, eo ipſo, quod à Deo præcipiatur, erit honeſtum, vt in facto Abrahæ videre licet, & idem eſt in ſimilibus, de quibus dicemus infrà, tractando de diſpenſatione legis naturalis. Hic enim poſterior modus præcipiendi (quod notandum eſt) non contingit in generalibus legibus diuinis, ſed ad ſummum in aliquibus, & raris perſonalibus præceptis, & ideo de legibus diuinis euidentiſſimum eſt, continere ſemper hoc iuſtitiæ genus.

4\. De legibus autem humanis, hoc fundatur in alio principio. Nam legiſlator humanus non habet volũtatem perfectam, ſicut Deus, & ideo quantum eſt ex ſe, & quoad factum poteſt interdum iniqua præcipere, vt conſtat, non tamen habet poteſtatem ad obligandum per iniquas leges, & ideo licèt iniqua præcipiat, tale præceptum non eſt lex, quia vim, aut valorem ad obligandum non habet: loquor autem de opere iniquo, quòd ſit contra legem naturalem, aut diuinam. Nam ſi ſit malum ſolum quia prohibitum lege humana, & illa poſſit auferri per ſubſequentem legem, iam illa poſterior lex non erit de opere malo, quia reuocata priori lege, tollitur malitia operis. Et ita eſt clara ratio aſſertionis, tũ quia illa poteſtas eſt à Deo; quæ autem à Deo ſunt, ordinata ſunt, ergo eſt data in bonum, & in ædificationem, non in malũ, ſeu in deſtructionem. Tum etiã, quia nullus inferior poteſt obligare contra legem, & voluntatem ſuperioris, ſed lex præcipiens prauum actum eſt contra legem Dei prohibentis illum, ergo non poteſt obligare, quia impoſſibile eſt, homines ſimul obligari ad agendum, & non agendum aliquid: ſi autem opus prauum eſt prohibitum lege diuina, non poteſt lex inferioris tollere illam ſuperioris obligationem; ergo nec poteſt inducere ſuam, ergo eius lex de tali opere non poteſt eſſe valida. Et de hac iuſtitia legis loquebatur Aug. lib. 1. de libero arbit. cap. 5. cùm dixit, *Mihi lex eſſe non videtur, quæ iuſta non fuerit.* Et de eadem intelligi poteſt, quod dicit lib. de vera relig. c. 31. *Conditor legum temporalium, ſi vir bonus eſt, ſapiens legem conſulit æternam, vt ſecundum eius incommutabiles regulas, quid ſit pro tempore vitandum, iubendúmque diſcernat.* Vnde ſicut lex æterna ſolùm iuſta præcipit, quia eſt ipſa iuſtitia per eſſentiam, ita vera lex humana eſſe debet participatio eius, & ideo non poteſt validè præcipere niſi iuſta, & honeſta, iuxta illud Prouer. 8. *Per me reges regnãt, & legũ conditores iuſta decernũt.*

Auguſt.

Prouerb. 8.

5\. Atque hinc vlteriùs concluditur, hanc conditionem, etiam poſitiuè intellectam eſſe de ratione legis, quamuis non vno, & eodem modo ſingulis applicanda ſit. Declaratur prior pars ex præcedenti §. nam ſi actus præceptus non eſt malus de ſe, & per ſuperiorem præcipitur, eo ipſo poteſt honeſtè exerceri, quia ex vi præcepti recipit aliquam honeſtatem, etiamſi de ſe illam non ſemper habeat. Sicut enim actus de ſe non malus, fit malus per iniuſtam prohibitionem ſuperioris, ita actus de ſe non bonus, neque malus, per legem præcipientem iuſtè fiet bonus. & ita ſemper lex eſt de bono actu, quia vel bonum ſupponit, vel facit. Et ita conſtat poſterior pars. Nam actus præcepti per legem interdum ſupponuntur boni, & honeſti de ſe, & per legem accipiunt tantùm neceſſitatem, & obligationem, quia antea erant voluntarii, & eorum omiſſio non erat mala, poſt latam autem legem omiſſio fit mala, & actus fit neceſſarius ad honeſtatem, vt patet de actu audiendi Miſſam, ieiunandi, vel ſimilibus. Aliquando verò lex datur de opere de ſe indifferente, vt de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore, aut loco, & ſimilibus, & tunc actus fit bonus, & ex efficacia, & ex fine legis, quæ honeſtas ordinariè pertinet ad aliquam ſpecialem virtutem iuxta capacitatem materiæ, in qua lex verſatur, quia in illa conſtituit tale medium, vt in lege ieiunii, ſeu prohibente pro tali tempore vſum talium ciborum de ſe indifferentium & ſimilibus: nonnunquam verò poteſt pertinere ad ſolam obedientiam, vel iuſtitiam legalem, vt in lege prohibente ferre arma, vel alia ſimili. His ergo modis debet lex eſſe iuſta ex parte materiæ.

Quomodo actus præceptus per legẽ habeat honeſtatem poſitiuam.

6\. Poſſet verò hic fieri obiectio de lege humana permittente aliquod malum, quæ non videtur eſſe de re iuſta. De qua difficultate captioſè diſputat Aug. d. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. & infra de illa redibit ſermo. Nunc breuiter dico, materiam illius legis non eſſe opus malum, ſed permiſſionem eius, permiſſionem autem operis mali bonã eſſe poſſe, cùm Deus illam velit, & ita legẽ illam eſſe de materia iuſta. Quòd ſi quis vrgeat, quia permiſſio non eſt materia legis, ſed effectus. Reſpondeo in primis permiſſionem non fieri à lege, niſi quatenus præcipit talem actũ permitti, & non puniri, nec cohiberi, alias non poſſet ſubſiſtere vera ratio legis, vt ex genere eius conſtat, & infrà latius dicam. Deinde ſi quis ita loqui velit, vt actus ille ſit materia legis. Reſpõdeo actum ipſum ſub duplici ratione conſiderari poſſe, ſcilicet, vt operabilẽ, &, vt ſic, eſſe malum, vel vt permiſſibilẽ (vt ſic dicã) & ſub ea ratione nõ eſſe materiam prauam, vel rationi contrariam. Quod eſt dicere, actum illum non eſſe aptam materiam capacem obligationis legis, eſſe tamen capacem permiſſionis, quia in ordine ad finem talis poteſtatis non poſtulat neceſſariò prohibitionẽ vel punitionem, & ideo, vt ſic, eſſe materiam iuſtam in ordine ad talem legem.

Auguſt.

Quomodo lex quæ verſatur circa mali permiſſionẽ, ſit iuſta.

7\. Ex hac aſſertione ſic declarata duo inferre poſſumus. Vnum eſt, ad illam maximè pertinere primam conditionem poſitam ab Iſidoro in d. cap. *erit autem lex*, ſcilicet, vt lex ſit honeſta, quod ex ipſa vocis proprietate ſatis patet. Addo etiam ad hanc iuſtitiam legis optime reduci omnes conditiones poſitas ab Iſidoro priori loco, ſeu in cap. *conſuetudo*, d. 1. Vbi primùm ait, *lex erit omne quod ratione conſtiterit*, id eſt, lex debet eſſe conſentanea rationi, quod nihil aliud eſt, quam debere eſſe iuſtam in ſenſu explicato. Imò in hac conditione virtute includitur omnis, &

1. Corollar. Honeſtatem eſſe de ratione legis, & ad hanc reliquas conditiones ex Iſidor. reduci.

tota iuſtitia legis, quia non poteſt lex eſſe rationi conformis abſolutè, niſi vndique iuſta ſit. Et ideo D. Thomas d. q. 95. art. 3. non accepit hanc vt ſpecialem conditionem legis, ſed vt generalem, virtute includentem omnes, & ideo illas prætermiſit.

8. *Iſidor.* *D. Thom.* Secundò ergo requirit Iſidor. in lege, *vt religioni congruat*, quod D. Thomas ibidem exponens de lege humana, dicit, eſſe debere congruentem religioni in quantum eſſe debet proportionata legi diuinæ. Hæc autē proportio non in alio conſiſtit, niſi in hoc, quòd non præcipiat, quæ lex diuina prohibet, nec prohibeat, quæ illa præcipit, & ſic etiam idem eſt eſſe congruentē religioni, quod eſſe honeſtam. Poſſumus autem & conditionem extendere ad omnem legem, & religionem cum maiori proprietate accipere pro vero ritu colendi verum Deum. Sic enim conſtat legem æternam, vt præceptiua eſt ad extra pro ſuis temporibus, eſſe maximè congruentem diuino cultui, quia Deus per illam legem omnia ad ſuum honorem, & gloriam ordinat. Et ideo maximè prohibet omne peccatum, quia ſuæ legi, & bonitati contrarium eſt. Item lex naturalis, quæ eſt prima illius participatio, præcipuè præcipit cultum Dei, propter hoc enim dixit Paul. ad Rom. 1. gentes fuiſſe inexcuſabiles; quia cùm noviſſent illum, non ſicut Deum glorificauerunt. Et ideo lex naturæ, non ſolùm non præcipit, verùm nec permittit aliquid, quod cum veri Dei religione non congruat. Quamuis enim non ſingula præcepta illius legis, præcipiant cultum Dei, nullum tamen præcipit aliquid, quod non poſſit in gloriam Dei fieri, & hoc eſt religioni congruere.

9. In legibus etiam diuinis poſitiuis eſt hæc conditio per ſe nota, quia ſemper datæ ſunt, vt maximè congruebat ad diuinum cultum & religionem pro talibus temporibus, & populis, vt infrà tractando de illis legibus videbimus, & optimè colligi poteſt ex illa *Heb. 7.* ſententia Apoſtoli ad Hebr. 7. *Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat.* Nam licèt ſpecialiter id dictum fuerit propter legem veterem, fundari rectè poteſt in hac conditione legis, quòd debet congruere religioni, & ideo mutato ritu religionis, illam mutari neceſſe eſt. Vnde hinc etiam ſolet Aug. vtriuſque *Auguſt.* legis conſonantiam, & rationem explicare, vt attigit lib. 3. Confeſſ. c. 37. & latè proſequitur in libris cõtra Fauſt. & ſæpe aliàs. Denique leges humanæ, ſi ſint canonicæ, per ſe primò intendunt diuinum cultum, & religionem, & ita ferè ſingulæ in illa materia verſantur: aliquæ verò poſſunt in aliis materiis verſari, ſemper tamen in eis obſeruatur maximè religionis decentia, & congruentia. Denique leges ciuiles, licèt hunc finem per ſe non habeant, illi tamen ſubalternantur, & ita debent illi non repugnare; aliàs iuſtæ non poſſunt eſſe, & hoc modo debent congruere religioni. Poteſt enim hæc conditio, & poſitiuè, & negatiuè explicari, & licèt in quibuſdam legibus prior modus inueniatur, in aliis ſufficit poſterior, ſcilicet, vt religioni veræ non repugnent, quod totum ad honeſtatem earum pertinet.

10. *Iſidor.* Tertiò requirit Iſidor. in lege, *quòd diſciplinæ conueniat*, quod D. Tho. exponit. *Quia debet eſſe proportionata legi naturæ*, quæ proportio non in alio poteſt conſiſtere, niſi in hoc quòd non deuiet à præceptis & præſcriptis legis naturæ; debet enim legiſlator humanus ſe gerere in ferendis ſuis legibus tanquam diſcipulus (vt ſic dicam) legis naturalis, & ea præcipere, quæ diſciplinæ illius legis congruant. Quod rectè quidem dictum eſt. Tamen ſi hanc conditionem intelligamus de diſciplina reſpectu ſubditorum, optimè dicemus omnem legem tradere ſubditis conuenientem doctrinam, & ſic diſciplinæ conuenire. Eſt enim omnis lex inſtructio quædam ſubditorum, iuxta *Pſal. 18.* illud, *Lex Domini immaculata*, &c. *ſapientiam præ-*

A *ſtans parvulis*, quia omnis iuſta lex aliquo modo lex Domini eſt, ſapientiámque præſtat parvulis; ergo reſpectu illorum doctrina quædam eſt, ergo rectè de omni lege dicitur, quòd debet eſſe conueniens diſciplinæ. Illa autem inſtructio morum (de hac enim eſt ſermo) conueniens dicitur diſciplinæ, quæ virtutem promouet, vel ita eſt vtilis ad alios fines, vt moribus honeſtis non noceat, ſed potiùs proſit, quantùm in ſe eſt. Nam etiam hæc conditio poteſt poſitiuè, & negatiuè intelligi, & vterque modus ſufficit cum proportione accommoda. Licèt vix poſſit eſſe lex non repugnans moribus honeſtis, quæ non habeat aliquam congruentiam ad honeſtam diſciplinā, ſi alioqui eſt vtilis reipublicæ, quod in vltima illa-
B tum conditionum ſignificatur. Addit enim Iſidor. *Iſidor.*
Quod ſaluti proficiat. Quod exponit D. Thom. *In quantum eſt proportionata vtilitati humanæ*, ſubindicans ad *D. Thom.* hanc conditionem pertinere, quod ſuprà dictum eſt, legem eſſe vtilem communi bono, in quo ſenſu etiam poteſt ad omnem legem hæc conditio accommodari, vt ſuprà declaratum eſt. Poſſet tamen hæc particula ſubintelligi magis theologicè de ſalute animæ, quam fortaſſe præ oculis habuit Iſidor. Nam illam ſolent ſancti Patres nomine ſalutis ſignificare. Erit autem lex talis, ſi ſit iuſta, quia obſeruantia legis iuſtæ, quantum eſt de ſe, proficit ad ſalutem. Et ita per hæc omnia verba explicatur honeſtas legis, vt obſeruandæ à ſubdito. Neque propterea ſunt verba
C ſuperflua, quia per diuerſos reſpectus magis explicatur honeſtas legis, & connexio, quam habet cum ſuperioribus bonis tam ad Deum, quàm ad animam pertinentibus.

Secundò infertur ex dictis, legem non habentem 11. *1. Coroll. Legem ſine honeſtate, nō ſolùm legis rationem nō habere, verū nec obligare nec ſeruari poſſe.* hanc iuſtitiam, ſeu honeſtatem non eſſe legem, neq; obligare, verùm etiam nec ſeruari poſſe. Hoc conſtat, quia iuſtitia repugnans huic honeſtati legis eſt ipſi Deo contraria, quia includit culpam, & offenſionem Dei, ergo non poteſt licitè ſeruari, quia non poteſt Deus licitè offendi. Item talis iniuſtitia non poteſt inueniri niſi in legibus ab hominibus latis; oportet autem obedire Deo magis, quàm hominibus; ergo non poſſunt tales leges ſeruari contra obedientiam Dei, ſicut non obeditur Prætori contra præceptum
D Regis, ſicut à fortiori argumentatur Auguſt. lib. 1. de *D. Auguſt.* verb. Domini, ſerm. 6. c. 8. Aduertunt autem omnes Doctores neceſſarium eſſe, vt de iniuſtitia legis certò moraliter conſtet: nam ſi res ſit dubia, præſumen- *In dubio de honeſtate legis præſumendam eſſe honeſtatem, ac proinde ſeruandam.* dum eſt pro legiſlatore, tum quia habet altius ius, & illud poſſidet, tum etiā quia regitur altiori cõſilio, & poteſt habere rationes vniuerſales ſubditis occultas, tum etiam, quia aliàs ſubditi ſumerent nimiam licentiam non parendi legibus, quia vix poſſunt eſſe tam iuſtæ, quin poſſint ab aliquibus per apparentes rationes in dubium reuocari. Atque ita docuit Auguſt. 22. *D. Aug.* contra Fauſtin. capite 75. & refertur in capite, *quid culpatur*. 23. q. 1. Quāta verò certitudo de hac iniuſtitia legis neceſſaria ſit, vt homo teneatur illi non parere, in 1. 2. tractando de conſcientia tradi ſolet, & infrà tractando de obligatione legis, præſertim hu-
E manæ, aliquid dicemus: nam circa illas leges ſolent maximè occurrere huiuſmodi dubia, & poſſunt multipliciter variari, & ideo ibi commodiùs, ac pleniùs hæc materia expedietur. Quomodo autem in caſu dubio pro principe præſumatur, tractant latè Panor- *Panormit.* mit. in capite, *cùm in Eccleſiarum*. nu. 14. & Felin. num. *Felin.* 60. & ſequentibus de Conſtitution. Turrecrem. in *Turrec.* cap. *ſententia*. 11. quæſt. 3. concluſion. 6. & 7. nu. 8. & 9. & in cap. *ſi dominus*, eadem cauſa, & quæſt. in fine.

Dico ſecundò: De ratione legis eſt, vt iuſtè fe- 12. *2. Aſſertio. de ratione legis eſſe vt iuſtè feratur.* ratur, & aliter lata non erit vera lex. Prior pars communis eſt. Et quoniam de diuinis legibus ſatis per ſe euidens

euidens eſt iuſtè ferri, in homanis explicabitur aſſertio, quam poſuit D. Thom. dict. quæſt. 96. art. 4. vbi expoſitores omnes, & alij ſtatim referendi. Probatur autem primò in generali; quia de ratione legis eſt, vt ſit rationi conſentanea, vt probant omnia adducta in ſuperiori puncto, & omnes etiam Philoſophi ſuprà citati agnouerũt: vt autem ſit rationi conſentanea, non ſatis eſt, vt habeat materiam honeſtam, ſed etiam, vt formam iuſtam, & rationabilem ſeruet, & hoc eſt iuſtè ferri, ergo hoc eſt de ratione legis. Deinde declaratur in particulari, ſupponendo, cùm dicimus eſſe de ratione legis, vt iuſtè lata ſit, non eſſe ſermonem de modo iuſtè operandi ex parte operantis, ſed ex parte operis. Nam modus ex parte operantis requirit, vt non ſolùm ex parte legis nihil deficiat, ſed etiam, vt operans bono affectu, & B non ex odio, vel cupiditate moueatur, & quòd in modo, & circumſtantiis operandi ex parte ſua prudenter ſe gerat. hic autem modus ſtudioſus, ſeu virtutis ex parte legiſlatoris ferentis legem, non eſt neceſſarius ad valorem legis. Nam poteſt Princeps in lege ferenda malè, & iniquè ſe gerere, & nihilominus iuſtam, & bonam, ac validam legem ferre. Modus autem requiſitus ex parte legis eſt, vt non ſolùm materia legis ſit honeſta, ſed etiam forma; tunc ergo dicitur lex iuſtè ferri, quando in ea ſeruatur forma iuſtitiæ, vt D. Thomas ſuprà dict. art. 4. & quæſt. 95. art. 3. eleganter declarat.

D. Thom.

23. *Triplex iuſtitia virtus exerceri debet, vt lex iuſtè feratur.*

Poteſtque in hunc modum ampliùs explicari; nam vt lex iuſte feratur, tres virtutes iuſtitiæ in illius forma cerni debent. Prima eſt iuſtitia legalis, cuius eſt C commune bonum intendere, & conſequenter iura communitati debita ſeruare; at lex hunc finem præcipuè intendere debet, vt oſtenſum eſt; debet ergo ferri iuſtè ſecundùm legalem iuſtitiam, & hoc modo ait D. Thomas ſuprà, debere legem eſſe iuſtam ex fine boni communis. Secunda eſt iuſtitia commutatiua, ad quam ſpectat, vt legiſlator non plus præcipiat, quàm poſſit, quæ iuſtitia eſt maximè neceſſaria ad valorem legis. Vnde ſi Princeps legem ferat nõ pro ſibi ſubditis, contra iuſtitiam commutatiuam peccat reſpectu illorum, etiamſi actum de ſe honeſtum, & vtilem præcipiat. Et ſic dixit D. Thomas requiri in lege iuſtitiã ex parte ferentis. Tertia iuſtitia eſt diſtributiua, quæ etiam in lege requiritur, quia præcipiẽdo multitudini, quaſi diſtribuit onus inter partes reipu- D blicæ in ordine ad bonum eius, & ideo neceſſe eſt, vt in diſtributione ſeruet æqualitatem proportionis, quæ ad iuſtitiam diſtributiuam pertinet; & ideo iniuſta erit lex, ſi inæqualiter onera diſpenſet, etiamſi res præcepta iniqua non ſit. Et hoc modo dixit diuus Thomas ſuprà, in forma legis iuſtæ requiri æqualitatem proportionis. Vnde etiam rectè concludit, præter iniquitatem ex parte materiæ poſſe legem tripliciter eſſe iniuſtam, ſcilicet, vel ex fine priuati commodi, & non communis boni, vel ex parte agentis, ac defectu poteſtatis, vel ex defectu formæ, ſeu iuſtæ diſtributionis. Conſtat ergo de ratione legis eſſe, vt iuſtè feratur omnibus prædictis modis.

24. *Probatur neceſſitas iuſtitiæ ad valorem legis.* *D. Thom.* *Soto.* *Medin.* *Caſtro.* *Panorm.* *Felin.* *Auguſt.*

Altera item pars aſſertionis, ſcilicet, quòd hæc iuſtitia ſit adeò neceſſaria ad legem, vt ſine illa lex ſit E inualida, & non obliget, expreſsè ponitur ab eodem D. Thoma, Soto, Medina, & aliis ibidem, Caſtro lib. 1. de Legib. pœnal. c. 5. Victor in Relect. de poteſtate Papæ, & Concil. nu. 18. Panormitanus ſuprà num. 9. & ibidem Felino num. 40. & 41. & aliis, & fauet lex prima, ff. de iuſtitia & iure. vbi videri poſſunt interpretes. Et de hac etiam iuſtitiæ parte intelligit D. Thomas dictum ſuprà citatum Auguſtin. lib. 1. de libero arbitr. capite quinto; *Lex eſſe non videtur, quæ iuſta non fuerit*, & clariùs huc ſpectat, quod ait lib. 19. de Ciuit. c. 21. *Quod iure fit, iuſtè fit. Quod au-*

A *tem fit iniuſtè, nec iure fieri poteſt. Non enim iura putanda ſunt, vel dicenda iniqua hominum conſtituta, cùm illud etiam ipſi ius eſſe dicant, quod de iuſtitia fonte manauerit.*

25. *Iſidor.*

Denique in hoc ſenſu rectè intelligitur ſecunda conditio legis poſita ab Iſidoro in poſteriori loco ſuprà citato: ait enim, *legem debere eſſe honeſtam, & iuſtam*: & prior pars reſpicit materiam legis, vt in prioſi aſſertione declaraui; poſterior ergo pertinet ad formam legis (vt ſic dicam) hoc eſt, vt iuſtè feratur. Ratione prætereà poteſt oſtendi hæc pars diſcurrendo per illa tria, quæ D. Thomas poſuit de iuſtitia, ex fine, ex agente, & forma. Nam de primo procedunt omnia dicta in capite ſeptimo, vbi oſtendimus, non eſſe legem, quæ propter commune bonum non fertur. Et ita ſub hac parte iuſtitiæ, quam legalem appellauimus, comprehenduntur illæ conditiones le- B gis ab Iſidoro in eodem loco poſitæ, ſcilicet vt ſit neceſſaria, vtilis, & pro communi vtilitate, quas propterea hic prætermittimus, quia ſuprà explicatas reliquimus. Ad iuſtitiam autem ex parte agentis, ſeu commutatiuam pertinent omnia, quæ cap. octauo diximus, & inde etiam ſatis conſtat, legem ſine iuriſdictione latam eſſe nullam.

26. *De neceſſitate iuſtitiæ diſtributiuæ ad valorem legis.*

Supereſt ergo probanda aſſertio ſolùm quoad aliam tertiam partem iuſtitiæ, quæ ſpectat ad formam, ſeu diſtributiuam æquitatem. De qua manifeſtum eſt eſſe neceſſariam ad iuſtitiam legis, quia ſi lex quibuſdam imponatur, & non aliis, ad quos æquè pertinet materia legis, iniuſta eſt, niſi ex rationabili cauſa exceptio fiat, vt ſuprà oſtenſum eſt. Item æqua- C lia onera omnibus imponere, nulla habita ratione virium, & facultatum, etiam eſt contra rationem, & iuſtitiam, vt per ſe conſtat. Quòd verò hæc iniuſtitia ſufficiat ad nullitatem legis, affirmat expreſsè D. Thomas, dicens, *tales potiùs eſſe violentias, quàm leges, & ideo non obligare in conſcientia.* Quod ego intelligẽdum puto, quando tanta eſt improportio, & inæqualitas legis, vt redundet in detrimentum commune, & in graue, ac iniuſtum onus plurium membrorum eius. At verò ſi contingat, legem de ſe vtilem eſſe, exceptionem tamen aliquam eſſe iniquam, nõ propterea lex eſſet omnino nulla, aut ceſſaret obligare alios, quia illis propriè non fit iniuſtitia poſitiua (vt ſic dicam) imponendo illis tale onus, quia hoc per ſe malum non erat, ſed fit ſolùm impropor- D tio quædam reſpectu aliorum, & totius communitatis; quæ non videtur ſatis ad nullitatem legis. Quòd ſi ex quorumdam exceptione grauentur alij vltra æquitatem, quoad illum exceſſum non obligabit lex; poterit tamen obligare quoad aliud, in quo non eſſet iniuſta, vt in legibus tributorum videre licet, de quibus poſtea aliqua dicemus. Hæc verò pars declarabitur magis explicando tertiam principalem conditionem legis ab Iſidoro poſitam, ſcilicet vt lex ſit *poſſibilis*, & alia, quæ ibi ſubiungit, ſcilicet; *ſecundùm naturam, ſecundùm conſuetudinem patriæ, loco temporiq; conueniens.* Nam hæc omnia videntur eſſe determinationes illius poſſibilitatis.

D. Thom.

27. *3. Aſſertio, de ratione legis eſſe vt ſit circa obiectum poſſibile.*

Dico ergo tertiò, de ratione legis eſſe, vt ſit poſſibilis. Hæc aſſertio generatim ſumpta in omni lege E locum habet. Vt autem probetur, & explicetur, aduertendum eſt, vocem illam poſſibile dupliciter accipi poſſe. Primò, vt opponitur impoſſibili ſimpliciter; alio modo, vt opponitur difficili, graui, & oneroſo. Priori modo intellecta hæc proprietas per ſe nõ eſt euidens, quidquid Hæretici tergiuerſentur, quia quidquid non cadit ſub libertatem, non cadit ſub legem; quod autem ſimpliciter impoſſibile eſt, non cadit ſub libertatem, cùm libertas intrinſecè requirat poteſtatem ad vtrumque: ergo nec poteſt eſſe materia legis. Item vbi tranſgreſſio, ſeu omiſſio non poteſt imputari ad culpam, vel pœnam, non poteſt

ibi lex interuenire, quia de intrinſeca ratione eius eſt, vt aliquam intrinſecam obligationem induat, ſed omittere, quod impoſſibile eſt, non poteſt imputari ad culpam: ſicut nec imputatur ad præmium, facere quod ſimpliciter neceſſarium eſt; ergo non poſſunt leges in huiuſmodi rebus verſari.

15 Atque in hoc ſaltem ſenſo definit aſſertionem etiam in diuinis legibus Triden. ſeſſione ſexta, cap. 11. & Canon. 18. & contra Hæreticos huius temporis ex Scripturis, Patribus, & ratione eam latè probant Bellarmin. lib. 4. à cap. 11. Vega lib. 11. in Tridentin. à cap. 9. Vnde à fortiori conſtat, multò magis leges humanas debere eſſe poſſibiles: nam ſunt ex minori poteſtate, & qoaſi participationes legis diuinæ, & quia rationes factæ in illis à fortiori procedũt. Adde, Auguſt. lib. de natur. & gratia, cap. 96. non ſolùm dicere, Deum non iubere impoſſibilia, ſed etiam dicere. *Firmiſſimè creditur, Deum iuſtum, & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere.* Quomodo ergo poterit homo impoſſibilia præcipere? Vnde in hoc eſt magna differentia inter Deum, & hominem, quòd Deus aliqua poteſt præcipere impoſſibilia naturæ, quia poteſt illa facere poſſibilia per gratiam, quam non negat, quantum in ſe eſt. quatenus ad præceptorum obſeruationem neceſſaria eſt, & ideo ſemper eſt præceptum Dei de re poſſibili, quia quod per amicos poſſumus, ſimpliciter poſſumus, si amici adiutorium certum, & paratum eſt. Homines autem non poſſunt dare vires ad præcepta implenda, & ideo illas ſupponere neceſſariò debent, vel ex natura, vel ex gratia, iuxta præcepti conditionem. Hic verò occurrebant difficultates de poſſibilitate diligendi Deum, vincendi concupiſcentiam, ſeruandique mandata; ſed de his dicemus in tractatu de Gratia.

C. Affirmatur aſſertio ex Tridentin. Bellarm. Vega.

Auguſt.

19 Iuxta hanc ergo vltimam partem intelligendus eſt Iſidor. cùm requirit in lege, quòd poſſibilis ſit. Nam principaliter loquebatur de lege humana, & ideo ad declarandum modum poſſibilitatis addit, *Secundùm naturam*, id eſt, conſiderata fragilitate, & conditione naturæ. Quod etiam Deus ipſe ſuo modo obſeruat. Nam ideo non præcipit omnibus virginitatem ſeruare, quia non erat hoc poſſibile ſecundùm naturam; ſic etiam lex Canonica non præcipit omnibus feſtis communicare, quia non poſſet dignè fieri ſecundùm conditionem naturæ, & ſic de aliis. Atque huc etiam ſpectat (vt D. Thom. voluit) vt lex accommodari debeat ſubditis ſecundùm capacitatem eorum, & ideo non imponuntur eadem ieiunia pueris, quæ grandioribus. Addit etiam Iſidor. *Secundùm conſuetudinem patriæ*, quia conſuetudo eſt altera natura, & ideo quod repugnat conſuetudini, valde cenſetur repugnans naturæ, ac ſubinde ferè moraliter impoſſibile. Hoc autem intelligendum eſt de conſuetudine honeſta, & vtili reipublicæ: nam conſuetudo praua per legem corrigenda eſt, & licèt aliquando fuerit vtilis, ſi tanta ſit facta rerum mutatio, vt iam ſit inutilis, & contraria expediat ad commune bonum, etiam poterit lex conſuetudinem vincere, vt infrà ſuo loco dicemus. Denique addit Iſido. *Tempori locóque conueniens*, quia hæ circumſtantiæ in omni actu prudenti obſeruandæ ſunt. Hic autem non conſiderantur ex parte actus præcipiendi, ſed ex parte materiæ, ſeu actus, qui præcipitur, quia non in omni loco, nec in omni tempore eædem actiones conueniunt, & ideo in ferendis legibus maximè ſunt hæ circumſtantiæ conſiderandæ, vt rectè tradidit etiam Auguſt. lib. 3. de Confeſſion. cap. 37. Si quis autem rectè conſideret, hæ circumſtantiæ etiam ſunt determinationes poſſibilitatis, quia in vno tempore cenſebitur aliquid moraliter impoſſibile, quod in alio eſt facile, idémque eſt cum proportione de loco; poſſunt etiam interdum pertinere ad honeſtatẽ propter rationẽ ſimilem.

D. Auguſt.

Tandem declaratione harum conditionum intelligitur, in tantum poſſe illas pertinere ad ſubſtantiã, & valorem legis, in quantum vel ad iuſtitiam, vel ad debitam poſſibilitatem legis humanę neceſſariæ fuerint, quia poteſtas legum ferendarum cum hac iuſta moderatione eſt hominibus data. Definite autem quando in his conditionibus defectus ſit ſubſtantialis, ex prudenti pendet iudicio, quod oportet eſſe valde certum, vt ex hoc capite lex poſſit cenſeri nulla. Hic enim multò magis locum habet, quod ſuprà dixi, oportere iniuſtitiam eſſe claram, & nõ dubiam, tum propter rationes ſuprà factas, quæ in præſenti etiam locum habent; tum etiam, quia hic minus eſt periculi, cùm dubium ſolùm verſetur circa incommodum temporale. Eſt enim notanda differentia inter iniuſtitiam in materia, vel in modo legis: quod in priori, ſi de iniuſtitia conſtet, nulla ex cauſa, etiam propter vitandum quodcumque detrimentum, vel ſcandalum obedire licet, quia malum facere nunquã licet propter vllum finem: at verò in alio caſu. licèt lex de ſe non obliget, poteſt ſubditus illi parere, ſi vult, dummodo iniuſtitiæ non cooperetur, quia poteſt cedere iuri ſuo. Et ideo multò faciliùs tunc obligari poterit in caſu dubio; imò etiam in caſu, in quo ſit certa iniuſtitia, aliquãdo poterit obligari propter vitandum ſcandalum: nam hoc vitandum eſt, etiam cum detrimento temporali, c. 2. de præſcript. & ſumitur ex Aug. Serm. 6. de verb. Domini, & in Pſalm. 124. & notauit D. Th. d. q. 96 ar. 4. & videri poſſunt Adriã. quodl. 6. ad primam obiectionem, Gabr. in 4. d. 16. q. 3. Iuriſtæ in d. cap. 2. de præſcript. Panorm. in ca. de conſt. nu. 9. Card. in cap. *de his*, 50. d. Bellarmin. lib. 4. de Rom. Pontifice, c. 15. 20.

Differentia inter iniuſtitiã ex parte materiæ, & ex parte modi.

D. Auguſt. D. Thom. Gabr. Adrian. Panormit. Cardin. Bellar.

CAPVT X.

Vtrùm perpetuitas ſit de ratione legis.

DVplicem perpetuitatem ſolent Philoſophi diſtinguere, vnam ex parte initij, quam vocant à parte antè, aliam ex parte finis, quam à parte pòſt vocant. Hic non tractamus de priori: nam diuidendo legem, diximus, dari vnam legem æternam, quæ intra Deum eſt; alias verò eſſe temporales ex parte initij. Nã licèt lex naturalis dici poſſit aliquo modo æterna, vt voluit Gloſſa in princ. d. 5. verb. *Capit*, vtique obiectiuè, ſeu quoad eſſe eſſentiæ, vt infrà explicabitur: nihilominus prout exiſtit in creaturis, ex tẽpore incepit cum creatura, vt bene Gratian. ibidem dixit, & ita à parte antè non poteſt dici perpetua. Tractamus igitur de perpetuitate in futurum, ex quo lex ſemel lata eſt. Quæ perpetuitas ſolet vlterius diſtingui in perpetuitatẽ ſimpliciter, quæ ęternitas dicitur, vel ſecundùm quid, quæ dici poteſt duratio lõgi temporis, quæ in Scriptura ſæpe æuum, vel æternum ſæculum appellatur. Vt autem omittamus varias ſignificationes, quæ magis ad ſpeculationem pertinent; perpetuitas, de qua tractamus, ſolùm eſt quædam legis ſtabilitas, ad quam ſpectat, vt habeat ſuum eſſe cum valore, ac efficacia obligandi ita fixum, & permanens, quantum eſt ex vi ſuæ originis, & conſtitutionis, vt de ſe duret ſemper, aut per indefinitum, vel diuturnum tempus. Qui modus perpetuitatis poteſt eſſe duplex, vnus dici poteſt negatiuus; alter poſitiuus. Negatiuus eſt quando lex indefinitè fertur, & ideo indefinitam habet durationem, licèt reuocari poſſit, & tolli per extrinſecas cauſas, quomodo dicitur ſuſpenſio perpetua negatiuè, quæ ſine termino fertur. Poſitiuè autem perpetua dicitur lex, quæ natura ſua, vel per expreſſa verba fertur, vt ſemper duret, & nunquam reuocetur. Vt depoſitio dicitur ſuſpenſio perpetua. De vtroque ergo modo perpetui- 1.

Glossa.

Gratian.

Quæ ſit perpetuitas ad legem requiſitam.

Diuiſio huius perpetuitatis in poſitiuam, & negatiuam.

tatia

ratis poteſt hæc quæſtio tractari. Et quoniam eius difficultas tota verſatur circa humanas leges, ideo operæpretium erit, priùs illam in diuinis legibus expedire.

2\. *1. Aſſertio. Diuinam legẽ etiã vendicare perpetuitatẽ aſſignatam.*

Dico ergo primò: Omnia diuina lex perpetuitatem dictam participat. Declaratur breuiter diſcurrẽdo per ſingulas. Nam lex æterna propriè, ac ſimpliciter perpetua eſt, quia in ſe immutabilis eſt. Quamuis enim prout dicit reſpectũ ad creaturas, non ſemper reſpiciat eas ſecundùm eundem modum exiſtentiæ, neque imponat eis leges, quæ pro toto tempore durent, ſed iuxta modum definitum ab ipſo Deo, nihilominus iuxta illum modum, & ex parte Dei, lex ſemel ab ipſo concepta perpetuò manet. Deinde lex naturalis etiam dici poteſt abſolutè perpetua, quia ex B parte mentis, in qua ſcripta eſt, perpetuitatem habet. Et aliunde ex parte obiecti includit intrinſecam neceſſitatem: prohibet enim quæ intrinſecè mala ſunt, & præcipit, quæ per ſe neceſſaria ſunt; quod autem eſt neceſſarium, perpetuum eſt, & ideo immutabilis dicitur a Gratian. d. 5. in princip. & d. 6. §. vlt. & idem habetur Inſtit. de iur. natur. gent. & ciuil. § *ſed & naturale*, & infrà ſuo loco latiùs dicetur. Nec refert, quòd præceptũ naturale in vna opportunitate obligat, & non in alia, quod maximè in affirmatiuis verum habet; non (inquam) hoc obſtat, quia præceptum ſemper idem eſt, & quantum eſt ex ſe ſemper obligat, quamuis non pro ſemper, & id ſatis eſt, vt lex ſit perpetua. Quod optimè explicauit Auguſt. lib. 3. C Confeſſ. cap. 37. dicens, hanc legem naturalem, *vt omnia ordinatiſſimè fiant*, immutabilem eſſe, licèt in applicatione eius ad varias materias, vel occaſiones poſſit eſſe variatio.

Gratian.

D. Auguſt.

3\. *Perpetuitatẽ participat lex vetus, & noua.*

Præterea vtraque lex poſitiua diuina vetus, & noua ſuo modo perpetua dici poteſt; ſed prior negatiuè tantùm; poſterior etiam poſitiuè. Prior pars conſtat, quia lex vetus ſtabilem, multúmque permanentem durationem habuit, non tamen irreuocabilem; habuit ergo perpetuitatem negatiuam, quia ſine temporis certi limitatione poſita fuit, vt per multa tempora duraret; tandem verò reuocata fuit. At lex noua habet poſitiuam perpetuitatem, quia mutari non debet vſque ad finem mundi; ita enim hic ſumimus perpetuum comparatione facta ad ſubiectum, ſeu ge- D nus humanum, non ad totam æternitatem. Solùm poſſet quis dubitare de lege veteri, quia non videtur indefinitè lata, ſed vſque ad certum tempus, ſcilicet, *donec veniret ſemen*, vt dicitur ad Galat. 3. Reſpondetur tamen, eſto hoc ita ſit, habuiſſe ſufficientem perpetuitatem negatiuam, quia poſita eſt, vt duraret donec per aliam meliorem legem excluderetur, ſiue poſtea reuocatione poſitiua indiguerit, ſiue per ſe ceſſauerit, facta mutatione rerum, quod poſtea ſuo loco videbimus.

Galat. 3.

4\. *2. Aſſertio. Legẽ humanam non eſſe ita perpetuã vt reuocari non poſſit.*

Secundo loco dicendum eſt de lege humana, de qua, vt certum ſupponimus, non eſſe ita perpetuam, vt ſit irreuocabilis, nam & proximus auctor eius mutabilis eſt, & ita poteſt illam mutare, & poteſt etiam ipſe deficere, & ſucceſſor eius, qui æqualis eſt poteſtatis, poterit illam mutare, & ipſa etiam lex ex ſe, & E ratione ſuæ materiæ, & humanæ conſuetudinis deficere poteſt, vt infrà ſuo loco latiùs dicemus. Non eſt ergo hæc lex poſitiuè perpetua. Dubium ergo ſolùm eſſe poteſt de perpetuitate negatiua, quæ certum, ac definitum tempus excludat. In quo dubio duæ poſſunt referri opiniones. Prima negat perpetuitatem aliquam eſſe de ratione legis humanæ. Ita ſentit Gloſſa 1. in cap. 1. de conſtitut. quatenus dicit, aliquos canones eſſe temporales. Expreſſiùs id docet Gomez. in Procem. ad regulas Cancell. q. 2. ad 2. cum Geminſ. conſil. 93. quem refert. Potéſtque probari primò, quia nec Iſidor. nec D. Thomas hanc condi-

An aliqua perpetuitas ſit de ratione legis humanæ.

1. Opinio negatiua. Gloſſa.

Ind. Gom. Gemini.

A tionem poſuerunt inter requiſita ad legem humanam. Secundò, quia ſola duratio eſt valde accidentaria, pendétque ex Principis voluntate, vnde ſi lex generaliter feratur, licèt pro certo tempore feratur, erit vera lex: nam æquè obligabit, & habebit omnes alios effectus legis. Tertiò afferuntur exempla ex cap. 1. 29. d. & ex Extrauag. *Ad regimen*, de præben. inter communes, & ex regulis Cancellariæ, quæ leges ſunt, licèt non ſint perpetuæ.

Extrauag. Ad regimẽ.

Secunda ſententia affirmat, perpetuitatem eſſe de ratione legis, ſtatuti, ſeu conſtitutionis. Ita tenet Gloſſa penult. in fine in cap. *à nobis* 1. de ſentent. excommunicat. & ibi Panormit. n. 12. & Cardin. in repet. cap. *perpendimus*, de ſentent. excommunic. & Archid. in cap. *donatum* 1. q. 7. vbi coniungit illa duo quòd lex debet eſſe perpetua, & communis, & citat cap. *erit autem lex*. d. 4. vbi de perpetuitate nihil dicitur, ſed de communitate. Vnde videtur vnam conditionem ex altera colligere. In eadem ſententia eſt Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. Nauar. in Manual. c. 27. n. 74. Potéſtque ſumi ex D. Thoma 1. 2. q. 104. ar. 3. ad 3. quatenus dicit, præcepta iudicialia ab hominibus inſtituta habere perpetuã obligationem, manente illo ſtatu regiminis. Fundaríque ſolet hæc ſententia in l. *edenda*. C. de edendo, ibi, *Vt ronte edicti perpetui monet auctoritas*; ſed meliùs in l. *Arrianus*, C. de Hæreti. §. 1. Inſtit. de perpet. & temp. actio. Optimè verò ex cap. vlt. de officio legati, vbi dicitur, ſtatuta edita à legato in ſua prouincia durare tanquam perpetua. Vbi eſt conſiderandum, decretum illud declaratiuum eſſe, non conceſſiuum ſpecialis fauoris; ſupponit enim Papa, legatum ſuum poſſe concedere ſtatuta, & inde ex ratione ſtatuti colligit, talia ſtatuta durare recedente legato, quia nimirum de ratione ſtatuti eſt, vt ſit perpetuum.

5. 2. Opinio affirmatiua. Gloſſa. Panorm. Cardin. Archid.

Bartol. Nauarr. D. Thom.

L. edenda L. Arrianus.

Vnde etiam ſumitur ratio: nam præceptum generale datum pro tota cõmunitate, & ad bonum commune eius, non eſt lex, & in nullo alio differt à lege, niſi in perpetuitate; ergo ſignum eſt perpetuitatem eſſe de ratione legis. Maior probatur, quia habent effectus morales valde diuerſos. Nam differentiæ, ſeu diuerſi effectus, quos ſolent auctores tribuere cenſuræ latæ per ſtatutum, vel per ſententiam generalem, fundantur ſolùm in differentia præcepti, & ſtatuti, quia excommunicatio per ſententiam ab homine eſt, & per ſolum præceptum fertur, per ſtatutum autem eſt à iure, vt latè notat Francus in cap. *Romana*, §. *caueant*. de ſentent. excõmunic. in 6. & Couar. in cap. *alma*. p. 1. §. 10. nu. 2. Minor autem patet, quia licèt à poſteriori aſſignetur differentia inter ſtatutum, & præceptum in effectibus. v. g. quia ſtatutum ligat non ſubditos in territorio exiſtentes, aut delinquentes; non autem præceptum, iuxta dictum cap. *à nobis* 1. de ſentent. excommunic. & ſimilibus; tamen hæc diuerſitas in effectibus ſupponit diſtinctionem cauſarum in ſe, & in ſuo eſſe; nulla autem alia excogitari poteſt, niſi in perpetuitate. 6.

Francus. Couar.

Cap. à nobis.

Hæc ſententia poſterior abſolutè loquendo eſt iuri conformior; quia tamen poteſt eſſe diſſenſio de modo loquendi, ideo res magis explicanda eſt, & inde facilè conſtabit, an prior ſententia poſſit aliquem verum ſenſum habere. Dico ergo, legem humanam propriè dictam triplicem habere moralem perpetuitatem, ſeu ſtabilitatem. Prima eſt ex parte ferentis, quia non amouetur, illo amoto, nec moritur, illo mortuo. Secunda eſt ex parte ſubditorum, ad quos fertur, quia non tantùm obligat præſentes, qui vel nati ſunt, vel territorium incolũt, cùm lex fertur, ſed etiam eorum ſucceſſores poſtea natos, vel denuo ibi habitantes. Tertia ex parte ipſius legis, quia ſemel lata ſemper durat, donec vel reuocetur, vel materia eius, aut cauſa ita mutetur, vt iuſta eſſe deſinat.

7. Poſterior ſententia iuri eſt magis conformis.

De triplici perpetuitate quæ in lege humana reperitur.

Prima

8\. *Prima perpetuitas requiſita in lege ex parte ferentis illã.*

Prima perpetuitas manifeſtè probatur ex dicto cap.vlt.de offic.legati. Cõfirmatur deinde, quia non videtur dubium, quin legislator poſſit hoc modo obligare per ſuas leges. Primò, quia hoc ad minimum probant iura citata. Secundò, quia hæc eſt cõſuetudo omnium legum humanarum, vt conſtat. Tertiò, quia hæc ſaltem immutabilitas eſt neceſſaria ad finem talium legum, aliàs quotidie fieret magna mutatio legum in republica cum magno detrimento eius. Quartò, quia in legibus ciuilibus poteſtas ferendi leges eſt in republica per ſe primò, vnde ſicut reſpublica non moritur, ita poteſt ferre leges, quæ nullius morte extinguantur, ergo cùm tranſtulit in Principem ſuam poteſtatem, etiam dedit illi facultatem ad ferendas leges, quæ ſua morte non extinguerentur. Vnde à fortiori probatur idem de legibus Canonicis, quia poteſtas, à qua procedunt, eſt à Chriſto, qui non moritur, & voluit ita obediri legibus ſui Vicarij, ſicut ſuis, & cenſetur dediſſe poteſtatem accommodatam humanæ congregationi, eiúſque conuenienti regimini. De poteſtate ergo dubitari nõ poteſt. Ergo quoties Princeps ſimpliciter præcipit ſtatuendo, cenſetur ita præcipere, quia ſtatuendo legem, & nullam limitationem adhibendo, præcipit ſtabiliter, quantum poteſt, & quantum finis legis poſtulare videtur.

9\. *Cõfirmatur reſolutio ex differẽtia inter præceptũ purum, & ſtatutũ, ſeu conſtitutionem.* *Anton.* *Abb.* *Reſt. Caſt.* *Syluest.*

Declaratur hoc ampliùs ex communi ſententia Doctorum, qui hanc differentiam conſtituunt inter præceptum ab homine latũ ſolùm per modum perſonalis præcepti, & latum per modum conſtitutionis, quod purum præceptum expirat per mortem præcipientis; non verò lex, ſeu ſtatutum. Ita notant Anton. & Abb. in cap. *irrefragabili.* §. *caterum*, de offic. ordin. vbi optimè notant, delegationem ab homine expirare, re integra, per mortem delegantis; non autem delegationem à iure, ſeu per legem, quia lex non moritur. Idem latè probat Reſtaurus Caſtaldus tract. de Imperato. q. 95. oſtendens, mutato Rege, vel Imperatore, non mutari leges eius per ſe, ſeu ipſo facto, quia perpetuæ ſunt. Idem Syluest. in verb. *Mandatum*. q. 3. vbi ait, *Talia præcepta expirant morte præcipientis, niſi fiant per modum conſtitutionis, vt conſuetudo interpretatur.* Itaque ſolùm in conſuetudine differentiam fundat. Idem in verb. *Delegatus*. q. 6. vbi colligit, omnia præcepta lata à Prælatis inferioribus, qui non poſſunt conſtitutiones facere, expirare morte illorum, diſpoſitiones autem omnes, quæ per legem, vel ſtatutum ſunt, perſeuerare poſt mortem ſtatuentis. Idẽ habet Menoch. lib. 1. de arbitrar. q. 69. Cordub. in regul. ſancti Franciſc. ca. 10. q. 3. puncto 1. partit. 3. quos refert, & ſequitur Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 28. q. 2. n. 47.

Menoch. *Cordub.* *Sanci.*

10\. *Vaſq.* *Aliquorum limitatio.* *Ad differẽtiam inter purum præceptum, & ſtatutum.*

Eandem differentiam tradit Vaſq. 1. 2. diſp. 151. c. 3. num. 16. videtur tamen illam interpretari tantùm de præceptis ſingularibus, quæ particularibus perſonis imponuntur. Vnde rationem prædictæ differentiæ ex natura ipſius præcepti, & legis colligit. Nam lex, cùm feratur communitati, & pro bono communi, nomine ipſius reipublicæ ferri videtur à Principe, & ideo cùm ſemper maneat reſpublica, ſemper durat, etiamſi Princeps moriatur. At verò præceptum ſingulare (inquit) alicui imponitur à Principe, vel ſuperiore, vt curam illius gerit; nam reſpicit bonum ſingulare huius, vel illius ciuis, & ideo fertur ab ipſo Principe, non tam nomine reipublicæ, quàm ſuo, quatenus ad ipſum pertinet cura ſingulorum ciuiũ, quæ cura expirat per mortem, vel mutationem Prælati, & ideo etiam ceſſat præceptum.

11\. *Reiicitur limitatio.*

Dicendum verò eſt, differentiam datam procedere non ſolùm de præcepto dato ſingulari perſonæ (quod iam ex illo capite non eſt lex, quia non eſt præceptum commune:) ſed etiam de præcepto communi dato communitati in bonum commune ipſius, vt rectè expoſuerunt Menoch. Cordu. & Sanci. ſupra contra quendam Petrum Peuzebis, quodlib. 1. q. 21. qui de generalibus præceptis dixit, non expirare per mortem præcipientis, quod falſum eſt, quia conſuetudo, quam allegat Syluest. de quocunque præcepto eadem eſt. Vnde colligo, rationem adæquatam huius differentiæ non poſſe ſumi ex eo, quòd præceptum procedit à cura ſingularis perſonæ, & non fit nomine communitatis. Nam præceptum generale, etiamſi non feratur per modum ſtatuti, ad curam totius communitatis, & bonum eius pertinet. Adde, quòd leges canonicæ non fiunt nomine totius reipublicæ, ſeu communitatis, quia poteſtas, per quam illæ leges feruntur, non manauit à communitate, & tamen illa differentia, etiam in legibus Eccleſiaſticis, & præceptis locum habet. Item è conuerſo, quamuis Rex præcipiat vni particulari perſonæ, poteſt, ſi velit, ita imponere præceptum, vt duret poſt mortem ſuam, donec à ſuo ſucceſſore reuocetur: quia ſi poteſt præcipere communitati, cur non ſingulari perſonæ, & tamen tunc etiam dicetur, ferre illud præceptum tanquam gerens curam ſpecialem talis perſonæ; ergo non eſt hæc adæquata ratio, cur expiret præceptum. Item reſpublica, quando tranſtulit poteſtatem in Principem, non communitatis tantùm, ſed etiam ſingulorum curam illi commiſit: in ipſa autem republica erat poteſtas imponendi præceptum particulare, quod obliget perſonam ſingularem, donec reuocetur: ergo etiam in Principem tranſtulit hanc poteſtatem; ergo poteſt Princeps hoc modo ſingulare præceptum imponere; ergo differentia illa non prouenit ex eo, quòd præceptum ſit ſingulare, vel commune, ſed ex eo, quòd licet ſit commune, fertur aut per modum legis, aut per modum perſonalis præcepti.

Menoch. *Cordub.* *Sanci.*

12\. Declaratúrque hoc ampliùs, quia vel loquimur de Principe habente poteſtatem condendi legem, vel de inferiori Prælato, vel gubernatore, qui poteſt præcepta ferre, non verò legem ſtatuere. De priori conſtat, quòd licèt poſſit legem condere, poteſt etiam præcipere communitati, non condendo leges, qui duo modi præcipiendi non poſſunt meliùs diſtingui, quàm in prædicta perpetuitate. Nam cùm oſtenſum ſit, per legem poſſe imponi obligationem, quæ duret poſt mortem præcipientis, & hunc modum præcipiendi eſſe maximè conuenientem regimini reipublicæ, & poteſtati legiſlatiuæ; rectè fit, quotieſcumque Princeps declarat ſimpliciter ſe ſtatuere, vel condere legem, ponere præceptum ita durabile, ac ſubinde tale præceptum ſignificari nomine legis. At verò quando tantùm præcipit, non ſtatuendo, ſignum eſt, non pro futuris temporibus, ſed pro tempore præſenti, ſeu pro tempore gubernationis ſuæ præcipere, nec vti propria poteſtate legislatiua, ſed tantùm præceptiua, & ideo rectè cenſetur hoc præceptum expirare morte præcipientis. Vnde à fortiori idem generaliter eſt de præcepto eius, qui non habet ſtatuendi poteſtatem, quia in illo non ſolùm ex volũtate, ſed etiam ex defectu poteſtatis prouenire videtur, vt præceptum eius extinguatur cum morte eius, vel cum ablatione à munere: nam hoc perinde reputatur, vt in materia de cenſuris dixi. Poſſet tamen dubium moueri, an ſi talis ſuperior velit aliquid præcipere, cum declaratione expreſſa, vt duret præceptum, etiam poſt mortem, donec à ſucceſſore reuocetur, valeat diſpoſitio. Sed hoc non refert ad præſens, & ideo in alium locum illud remittimus: ſatis enim nobis eſt, quòd iure ordinario, & communi præceptum ſimpliciter latum, à quocumque feratur, non habet ſtabilitatem, & quòd in hac lex ſuperat perſonale præceptum.

Huc

13. *L.mandatũ.* Huc etiam ſpectat vulgare axioma, quòd mandatum expirat morte mandantis. l.*mandatum.* C. mandati. c. *gratum.* c.*relatum.* de offic. delegat. cap. vltim. verſ. *ſecus autem,* de offic.legat. & Doctores communiter his locis. *Couar.* Couar. Rubr. de teſtam.p. 3.nu. 3. & Summiſtæ communiter verb. *Mandatum.* Hæc autem vox in illo axiomate ſumitur pro perſonali mãdato, non pro lege. *Syluest.* Imò aduertit Sylueſt.d. q. 3. non accipi ibi mandatum pro præcepto ſimpliciter obligãte ad aliquid faciẽdum, ſed pro delegatione iuriſdictionis: nã in præcepto purè, & propriè dicto ſimpliciter, & ſine limitatione verum eſt ceſſare per mortem præcipientis: in mandato autẽ additur in iure limitatio, *ſi res fuerit integra;* nam ſi fuerit inchoata, firmatur iuriſdictio, vt duret etiam poſt mortem mandantis. Quod rectè animaduerſum eſt: non eſt tamen coarctandum mandatum ad commiſſionem, ſeu delegationem ſolius iuriſdictionis propriè dictæ: nam etiam habet dicta regula locum in mandato procurandi, donandi, ſeu agendi aliquid nomine alterius, vt *L.mandatũ.* conſtat ex d. l. *mandatum.* & ex l. 2. §. *ſed ſi quis*, & *L.abſenti.* ex l. *abſenti.* ff. de donat. & in noſtro regno in l. 23. *Couar.* tit. 5. part. 3. & notant referentes alios plures Couar. *Ant.Gom.* in Rubr. de matrim. p. 3. num. 13. & Ant. Gomez. lib. 2. variar. c. 4. n. 5. Sed de hoc aliàs.

14. *Secunda perpetuitas legis ex parte ſubditorum.* Secunda perpetuitas legis eſt ex parte eorum, ad quos fertur, quia non ſolùm præſentes obligat, ſed etiam futuros, ſtatim, ac incipiunt eſſe partes illius communitatis, cui lex impoſita eſt. Quæ pars etiam *Gloſſa.* ſumitur ex Gloſſ. Innoc. Panormit. & aliis in d. cap. *à* *Panormit.* *nobis,* 1. de ſentent. excomm. & notat Couar. in cap. *Couar.* *alma,* p. 1. §. 10. n. 2. vbi etiam conſtituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem ſententiam, quæ vim habet cuiuſdam præcepti, & latam per ſtatutum, ſeu legem, quòd prior tantùm comprehendit eos, qui iam ſunt ſubditi, quando præceptum fertur: poſterior verò omnes, qui in futurum incipiunt eſſe ſubditi, quia lex obligat omnes, & ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia ſano modo intelligenda eſt quoad abſolutam durationem, etiam poſt mortem ferentis ſententiam: nam pro tempore, pro quo durat generalis ſententia in ſua vi, etiam obligat nouos ſubditos, vt dixi in 5. tomo de cenſur. diſp. 5. ſect. 5. n. 9. ſolùm ergo poteſt eſſe differentia quoad maiorem independentiam legis, quæ naſcitur ex priori perpetuitate; ſatis ergo eſt, quòd hæc proprietas perfectiùs, & ſtabiliùs legi conuenit. Quod præterea oſtendi poteſt manifeſta inductione, quia omnes leges poſitiuæ Eccleſiæ, & regnorum, & ciuilis iuris ita obligant, ſempérque obligarunt. Ratio autem eſt, primò quia lex fertur proſpiciendo ad futura, & ideo non tantùm obligat præſentes, ſed etiam futuros. Secundò lex directè fertur in communitatem, & conſequenter obligat membra eius; communitas autem perpetua eſt, & ſemper eadem eſt, licèt ſucceſſiuè mẽbra eius varientur, vel augeantur, & ideò lex etiam quamdiu durat, & non reuocatur, totam communitatem obligat, & omnes partes eius. Tertiò, quia qui denuo naſcitur in aliqua communitate, eo ipſo naſcitur ſubditus legibus eius, & ſimiliter qui denuo illi voluntariè aggregatur, ſubiicitur legibus eius, quia de ratione partis eſt, vt conformetur toti, & hæc conditio quaſi naturali iure eſt incluſa in tali conuictu humano; ergo etiam eſt de ratione legis, vt cum eadem conditione feratur.

15. *Tertia perpetuitas quæ ex natura oritur.* Tertia perpetuitas, ſcilicet, vt lex duret quamdiu non reuocatur, vel materia eius mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationem reipublicæ neceſſaria ſunt præcepta hoc modo ſtabilia, quæ ſint certæ, & permanentes regulæ, ac menſuræ operationum: hæc autem præcepta ſignificantur nomine legum, iuxta vſum iurium, & Doctorum; ergo. Minor ſatis probata eſt referendo ſecundam ſententiam. Maior etiam experientia, & ratione conſtat, quia gubernatio humana, vt ſit vtilis, poſtulat ſtabilitatem, & vniformitatẽ. Item quia lex humana fertur pro communitate, quę per ſe perpetua eſt, & propter commune bonum, quod etiam debet eſſe ſtabile, & deducitur ex lege naturali, quæ perpetua eſt; ergo, vt conuenienter feratur, debet accommodari, quoad fieri poſſit, his omnibus, & eorum proprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas ſequitur ex prima: nam ſi lex durat poſt mortẽ primi legiſlatoris, niſi ab eo reuocetur, eadem ratione durabit eodem modo, & ſub eadem conditione, viuente ſucceſſore, & poſt mortem etiam eius, & idem erit de ſecundo ſucceſſore, & ſic ſine termino, quia non eſt maior ratio de vno, quàm de alio, quandiu materia non ita mutatur, vt lex fiat iniuſta. Eſt etiam hæc tertia perpetuitas neceſſaria ad ſecundã, quia, vt lex de ſe obliget ſemper ex parte ſubditorum, & ſucceſſorum, neceſſe eſt, vt ipſa in ſuo eſſe, & vigore perſeueret, vt cõſtat. Denique declaratur exemplo: nam olim Bulla cœnæ Domini pro tempore vnius anni ferebatur, & tunc illius cenſuræ reputabantur ab homine: poſtea verò à tempore Gregor. XIII. lata eſt, donec reuocetur, & ex tunc eius cenſuræ reputatæ ſunt à iure, vt notauit Nauar. in expoſitione illius Bullæ; ergo ſignum eſt, ad conſtituendum ius (quod idem eſt cum lege) neceſſarium eſſe illum perpetuitatis modum. *Nauar.*

Vnde fit, quoties præceptum ſuperioris ad limitatum tempus fertur, per ſe loquendo, & iure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per ſe, & iure ordinario,* quia ſi legiſlator vellet, ferendo præceptum ad tempus ſtatuere, ac declarare, vt pro illo tempore haberet vim, & priuilegia legis, vt ſic dicam, poſſet id facere, quia non includit repugnantiam, illud tamen eſſet quaſi ex diſpenſatione quadam. Et ideo cenſeo ſolum gubernatorem ſupremum poſſe id facere, vt eſt Rex in temporalibus, Papa in Eccleſiaſticis, quia in communi, & ordinario iure, præſertim in re tam graui, non poſſunt inferiores diſpenſare. Tunc verò retinet illa lex illud perpetuitatis genus, quod eſt, non dependere à vita ferentis: nam ſi intra illud tempus deficeret, nihilominus vſque ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione poteſt ſupremus Princeps decretum, ſeu præceptum ferre, declarans velle vt duret pro tempore vitæ ſuæ, & non ampliùs, & quòd in cæteris habeat virtutem, & efficaciam legis, quia in hoc etiam non eſt repugnantia, & Princeps poteſt vti ſua poteſtate, prout voluerit, & cùm hæc ratio, ſeu proprietas legis ex inſtitutione pendeat, poteſt Princeps illam mutare, vbi iudicauerit expedire. Tunc autem re vera illa nõ eſſet ſimpliciter lex, qualis nunc ſignificatur hoc nomine abſolutè ſumpto, ſed eſſet lex ſecundùm quid, vel (vt ſic dicam) per diſpenſationem quandam. 16.

Et hoc fortaſſe tantùm voluerunt doctores primæ ſententiæ; fatentur enim legem regulariter eſſe perpetuam, non eſſe tamen hoc ita eſſentiale, quin aliter ferri poſſit, quod in idem ferè recidit. Nos autem addimus, legis nomen re vera ſignificare præceptum ita durabile, præceptum autem non ita ſtabile, licèt in ratione præcepti ſit eiuſdem eſſentiæ, iam non eſſe propriam legem. Poteſt exemplo declarari; nam de ratione beatitudinis eſt perpetuitas, & ideo licèt poſſit Deus dare homini viſionem ſui, quæ citò tranſeat, illa erit eiuſdem naturæ cum viſione, quæ eſt beatitudo; non tamen erit ſimpliciter beatitudo: ita ergo ſuo modo de lege loqui poſſumus. Ad primam igitur rationem illius ſententiæ reſpondeo in primis, non fuiſſe neceſſarium, Iſidorum, & D. Thomam explicitè ponere omnes conditiones legis, ſatis enim eſt, 17.

quod

quòd in illis, quas ponunt, reliquæ contineantur; ita A enim hæc perpetuitas legis in ipſa ratione boni communis continetur. Deinde addo, non omnino prætermiſiſſe illas; iam enim allegaui locum D. Thomæ, in quo ſatis expreſsè huius perpetuitatis meminit. Item ſi attentè legatur in q. 95. art. 1. in corp. & ad 2. ſemper loquitur de lege humana, tanquam de regula permanente & ſtabili. Rationes etiam, quas ibi adducit ex Ariſt. 1. Rhetor. ca. 1. vt probet neceſſitatem legum, omnes probant debere eſſe fixas, & ſtabiles, & non debere variari, durante eodem ſtatu reipublicæ & rerum. Et ita eadem q. 95. art. 4. legem ponit, vt permanentem regulam directiuam humanorum actuum, & eodem modo loquitur ſemper de lege Iſidorus.

18. Ad ſecundum iam dictum eſt, quòd ſi lex feratur B ad certum tempus ex voluntate legiſlatoris, erit potiùs quoddam præceptum, quàm lex, vel erit lex ſecundùm quid, & quaſi analogicè. Ad tertium ab exemplis dico in primis, ſine cauſa allegari cap. 1. 29. d. quia non dicit, leges eſſe temporales, id eſt, non perpetuas de ſe; ſed dicit, iudicandas eſſe, id eſt, intelligendas, & interpretandas, attenta ratione temporum, & locorum, in quibus latæ ſunt. Et ita fatemur, leges non eaſdem ferri pro omnibus temporibus, & quaſdam expedire quibuſdam tēporibus, alias aliis, & pro diuerſitate temporum variari, quod non obſtat, quominus ſuam habeant perpetuitatē, quamdiu nec ſtatus rerum mutatur, nec tollitur, vt explicatum eſt. Ad Extrauag. *ad regimen*, dico, non videri C propriam legem, ſed reſeruationem quandam circa promiſſionem præbendarum, & beneficiorum valde amplam, & generalem, quam fecit Benedict. XII. pro tempore tantùm vitæ ſuæ, vt in ea expreſsè dicitur, vocat autem illam cōſtitutionem, quia pro illo tempore voluit habere vim, & ſtabilitatem legis, & quia ſolùm ex parte materiæ, quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi eſſe veras leges, vt ibi refert Gomez, & Felin. in cap. *ex parte*, de reſcr. num. vlt. vel certè ſi per modum legum, & conſtitutionum feruntur, modus durationis earum ex ſe perpetuus eſt, licèt ex ſpeciali declaratione Papæ aliquam fortè limitationem habeant, quod hîc non poteſt ampliùs declarari.

Lud. Gom. Felin.

CAPVT XI.

An de ratione legis ſit promulgatio, & quæ ſit ſufficiens.

1. HÆc conditio ferè ab omnibus Doctoribus ad complemētum legis poſtulatur, vt videre licet in diuo Tho. d. q. 90. ar. 4. & aliis ſcriptoribus ibi, & ſuper iura ſtatim allegandа, & in Sūmiſtis verb. *lex*, creditúrque comprehenſa ab Iſidor. in d. cap. *erit autem lex*, ſub alia conditione, in qua poſtulat, vt lex ſit clara, & manifeſta; *ne aliquid per obſcuritatem captionem contineat*. 3. Etym. c. 10. & lib. 5. cap. 21. Hæc enim conditio poteſt intelligi primò de ipſis verbis, vt ſint clara, & perſpicua, ne occaſionem præbeant erroris, aut E tergiuerſationis, aut opinionum, & interpretationū, ex quibus & fraudes & lites naſci ſolent, & in hoc ſenſu videtur præcipuè ab Iſidoro poſita. Sic autem requiritur maximè ad perfectionem legis, non eſt tamen de eſſentia, & vix poteſt diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia, quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo poteſt intelligi, quòd lex debet eſſe manifeſta, id eſt, publicè propoſita, vt ab omnibus legi poſſit, vel audiri, & hoc modo erit conditio magis eſſentialis, quam vel etiā intendit Iſidor. vel certè illam ſupponit, quia ſpecialiter agit de lege humana, de qua dixerat à legendo

D. Thom. Iſidor.

A eſſe dictam, quia debet eſſe ſcripta, vt ab omnibus legi poſſit. Vnde ibidem concludit *debere eſſe pro communi vtilitate conſcriptam*, quod ſine promulgatione habere non poteſt. Et in eodem lib. cap. 10. ait, legem eſſe *conſtitutionem populi, qua maiores natu ſimul cū plebibus aliquid ſanxerunt*. In quo includit promulgationem. Eandem conditionem indicat Gratian. in §. *leges*, vbi exponit verba Auguſt. lib. de vera relig. cap. 31. quæ ibi retulerat cap. *in iſtis*, videlicet, *leges poſtquam inſtituta, & firmata ſunt, non poſſe à ſubditis iudicari*. Addit autem Gratian. *tunc leges inſtitui, quando promulgantur, firmari autem, quando moribus recipiuntur*.

Gratian. Auguſt.

Habet autem hæc proprietas ſpecialem difficultatem in lege æterna, quia vt æterna eſt, non videtur capax promulgationis, quam difficultatem in lib. ſeq. 2.
B tractabimus, quia hîc non poteſt vna ratio communis illi legi cum aliis reddi, & ideo præ oculis habenda eſt diſtinctio ſuprà inſinuata de duplici lege, ſeu duplici ſtatu legis, vnus eſt merè interior, prout lex conſideratur in mente legiſlatoris, alius eſt exterior, prout lex exiſtit extra legiſlatorem, vel in ipſis ſubditis, vel in aliquo ſigno manifeſtante voluntatem legiſlatoris. Promulgatio ergo, vt ex vi ipſius vocis conſtat, dicitur reſpectu legis externæ: nam promulgatio dicit publicationem legis, per quam poſſit à ſubditis cognoſci, quæ non poteſt cadere in legem, niſi vt exteriùs prodeuntem. Lex autem æterna tantùm dicit legem in mente Dei conceptam, & ideo non poteſt eadem ratio promulgationis ad eam applicari; quomodo autem in illa locum habeat, in lo- C co allegato videbimus.

Illa ergo omiſſa de aliis legibus, ſeu de lege externa optima eſt ratio D. Tho. Quia vt lex plenè conſtituta ſit, oportet, vt habeat efficaciam obligandi, ſed hāc non habet, donec promulgetur; ergo donec promulgetur non eſt vera lex, ac ſubinde promulgatio eſt de ratione legis. Maior conſtat, quia lex eſt menſura, & regula communis operationum habens vim cogendi, vt Ariſt. dixit, & infrà probabitur, quia in hoc differt à conſilio, & qualibet alia monitione. Minor etiam probatur, quia vt regula de ſe obliget, oportet, vt quantum eſt ex parte ſua ſit ſufficienter propoſita. Eſt autem lex regula non pro vna, vel altera perſona, ſed pro tota communitate lata; ergo debet eſſe propoſita publico modo, & communitati ac- D commodata; talis ergo publicatio, ſeu propoſitio promulgatio appellatur. Quam rationem inſinuauit Iuſtinian. C. de legib. in leg. *Leges ſacratiſſimæ intelligi ab omnibus debēt, vt vniuerſi, præſcripto earū manifeſtius intellecto, prohibita declinent, & faciant præcepta*. Vnde etiam ſumitur confirmatio, quia lex poſtulat obedientiam à ſubditis, quæ præſtari non poteſt, niſi lex ſit ſufficienter propoſita, & quia nō obligat ſingulos, niſi quatenus ſunt partes communitatis, ideo vt obliget debet communitati proponi, quod eſt promulgari. Denique lex eſt præceptum Principis, vt Princeps eſt; ergo oportet vt per eam loquatur Princeps vt perſona publica, quod tunc facit, quando legem promulgat: aliàs ſi priuatim loquatur, nondum lo- E quitur vt perſona publica, & ideo non ſufficit ad obligandum, nec ad conſtituendam legem.

3. Ratio aſſertionis ex D. Thoma.

Iuſtinianus

Eſt præterea obſeruandum, hanc promulgationem aliter in naturali lege, aliter verò in poſitiua requiri: nā in priori inuenitur certus modus promulgationis à natura definitus, quia ſicut illa lex naturalis eſt, ita ex ſe determinat conditiones legis. Promulgatur ergo eo ipſo, quod ex natura ipſa manat. Oritur enim ex ſpecifica ratione talis naturæ, & ideo licèt promulgatio fiat in ſingulis, non cenſetur eſſe propoſitio particularis, ſed communis vox totius naturæ, vel potiùs auctoris eius, quia licèt loquatur ad ſingulos, loquitur vt perſona publica, quia loquitur

4. Diuerſam promulgationem requiri in lege poſitiua ac in naturali.

vt

Pſal. 4. *Ioan.* 1.

vt auctor ipſius naturæ, iuxta illud, *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui.* Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Ioan. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Veruntamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur: poteſt autem in præſenti attribui legi naturali, quatenus diximus comprehendere ſupernaturalia præcepta connaturalia gratiæ: illa enim lex non promulgatur à Deo vt auctore puræ naturæ, ſed vt auctore gratiæ; promulgatur autem eo ipſo, quòd gratiam infundit. Et quia de ſe paratus eſt ad infundendum, & promulgandum omnibus lumen fidei, per quod lex illa manifeſtatur, ideo dicitur, quantum eſt ex ſe omnes illuminare, vt in tractatu de Gratia latè dicemus. Et ita ſicut nunquam defuit in vniuerſo ſufficiens fidei propoſitio, quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit ſufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quaſi connaturalis illius legis fuit, vt inciperet à diuina reuelatione; poſtea verò per traditionem deſcenderet à parentibus ad filios, præueniente ſimul, & cooperante Deo cum ſingulis ad illuminationem illius legis percipiendam; ſed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

5. Alia verò ratio eſt de lege poſitiua, ſiue diuina, ſiue humana: hæc enim ſemper fertur per ſe primò pro aliqua communitate, & ideo ſemper requirit vocem publicam legiſlatoris per ſe, vel per alium communitati loquentis; non tamen ex ſe determinat certum modum illius publicæ manifeſtationis, ſed ab ipſomet legiſlatore præſcribendus eſt, quia nõ poteſt aliunde determinari. Et ita obſeruatum videmus tam in legibus diuinis, quàm in humanis. Quod quidem de lege diuina veteri conſtat Exodi 19. & 20. vbi magnis ſignis, & prodigiis promulgata eſt publicè. De lege autem noua ex actibus Apoſtolorum, vbi poſt admirabilem, & publicum aduentum Spiritus ſancti, cœpit ab Apoſtolis publicè prædicari, donec *in omnem terram exiuit ſonus eorum.* De qua promulgatione, quando conſummata fuerit, dicemus in vltimo libro. De legibus autem humanis idem conſtat ex vſu, & quoad leges canonicas ſumitur ex ca. 1. de poſtul. Prælat. & ex cap. 2. de conſtit. Quoad ciuiles verò declaratum hoc eſt in Authent. vt factæ nouæ cõſtitutiones, Collat. 5. Vnde Gratian. in §. ſub. c. 1. *in iſtis*, d. 4. *Leges* (inquit) *tunc inſtituuntur, cùm promulgantur.* In particulari autem de promulgatione requiſita in ſingulis generibus legum, præſertim humanarum, dicemus inferiùs ſuo loco.

Gratian.

6. *Quæ propoſitio, & promulgatio legis ſit neceſſaria.*

Nunc ergo in genere ſufficiat, neceſſariam eſſe aliquam propoſitionem externam, & ſenſibilem factam ita publicè, & cum tanta temporis latitudine, vt moraliter poſſit ad notitiam totius communitatis deuenire, quia hoc ſaltem neceſſariũ eſt, vt obligare poſſit, quod per ſe ad legem ſpectat. An verò ad aliquem effectũ legis minor promulgatio ſufficiat, habet ſpecialem quæſtionem tam circa legem humanã, quàm circa diuina, quæ ex diuerſis principiis oritur, & ideo tractando de illis meliùs explicabitur. Poteſt autem hic quæri, an hæc promulgatio requiratur ſolùm vt conditio neceſſaria ex parte hominis, quia non poteſt obligari, niſi cognoſcat legem, vel etiam requiratur ex parte ipſius legis, quia non poteſt obligare, niſi ſit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo diſtinguere videntur. Vnde Caſtro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. tantam dicit eſſe huius promulgationis neceſſitatem, vt nec Deus ipſe poſſit lege poſitiua ab eo data aliquem obligare ſine legis publicatione. Hoc autem eſt verum de publicatione, vt dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim eſt neceſſaria ex parte ipſius hominis, quia niſi ei proponatur obiectum, non poteſt moueri, nec peccare, & ita non poteſt eum effectu obligari. Promulgatio autem publica, & externa, ac ſenſibilis, de qua nunc tracta- A mus, non eſt ita neceſſaria in legibus Dei de potentia abſoluta, quin poſſit ipſe tanquam ſupremus dominus obligare omnes per priuatam notitiam etiã mentè interiorem. Ille autem modus non eſſet hominibus accommodatus, & præſertim pro multitudine, ſeu communitate humana. At verò ſimpliciter, & ex natura rei loquendo, talis promulgatio eſt neceſſaria ex parte ipſius legis, quia hoc poſtulat conditio legis, quatenus eſt regula publica totius communitatis, vt dictum eſt, & ideo licet lex ſit à Principe decreta, & publicari mandata, quamdiu promulgata nõ eſt, non obligat, etiamſi priuatim ſciatur. Poſtquam autem promulgata eſt, de ſe iam obligat omnes, ad quos per ſe poteſt notitia eius peruenire, nec oportet, vt alia intimatio quaſi iuridica ſingulis fiat, vt dicitur in d. B cap. 1. de poſtul. Prælat. & tractando de lege humana latiùs explicabitur.

An promulgatio ſit conditio neceſſaria ex parte legis obligãtis, an ex parte ſubditorum qui obligantur. *Caſtro.*

7. *An ſit de ratione legis acceptatio ſubditorum.* *Gratian.*

Dubitari verò hic vlteriùs poteſt, an de ratione legis ſit etiam acceptatio ſubditorum, quæ poſt promulgationem ſequitur, vt videtur inſinuare Gratian. ſupra dicens, *leges inſtitui, cùm promulgantur, firmari, cùm moribus ſuſcipiuntur.* Sed hoc dubium non habet locũ in legibus diuinis, ſed ſolùm in humanis, & ideo illud infra tractãdum remitto. Et dico breuiter, illam conditionem non eſſe de ratione legis, nec formaliter conuenire alicui legi; imò quodammodo cum illius ratione pugnare; nam de ratione legis eſt, vt vim habeat obligandi, ſi autem pendeat ex acceptione ſubditorum, iam non tam ipſa obligaret, quam ipſi ſubditi voluntariè ſe ſubmitterẽt legi. Si ergo aliquãdo C requiritur populi acceptatio, vel eſt propter imperfectam poteſtatem Principis, qui tantùm ſub hac conditione, & dependentia poteſtatem recipit, vel eſt ex benignitate legiſlatoris, qui non vult vti ſua abſoluta poteſtate. Vnde quando dicitur lex humana firmari moribus vtentium, non tam iure, quàm facto intelligendum eſt, vt ſenſit Archid. in d. § *lex.* d. 4. & ibi Turrec. art. 2. ſed de hoc plura tractando de legibus humanis.

Reſolutio.

Archidia. *Turrec.*

8. *An ſcriptura ſit de ratione legis.* *Iſidor.*

Denique dubitari poteſt, an eſſe ſcriptam ſit de ratione legis. Ratio dubij eſt, quia Iſidor. ſæpe hoc ponit in definitione legis: nam lib. 5. Etymol. c. 5. *Lex* (inquit) *eſt conſtitutio ſcripta:* habetur in cap. 3. d. 1. & in hoc diſtinguit legem à iure, & à cõſuetudine ibidem. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. dicit, ius ſi in ſcriptum redigatur, vocari legem, & Ariſt. in Rhetor. D ad Alexand. in principio definit legem, dicens, *Lex eſt cõmunis ciuitatis conſenſus, qui ſcriptis præcepit, quomodo vnumquodque agendum ſit.* Et ſimilia repetit cap. 2. & Cicer. 1. & 2. de legib. Legem populariter dictam eſſe illam, quæ ſcripto ſancit, quod vult. Atque ita Turrec. in cap. *lex.* d. 1. art. 2. ſimpliciter pronũciat, de eſſentia legis eſſe ſcripturam, vbi alios pro hac ſententia refert.

D. Thom. *Ariſt.*

Cicero.

Turrec.

9. *Reſolutio.*

Sed hoc dubium non poteſt eodem modo tractari, aut definiri in omnibus legibus, vt enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum eſt, & non niſi metaphoricè dici poteſt ſcripta: ſic etiam naturalis non eſt ſcripta, niſi metaphoricè in mente, ſeu in corde hominum. Inter leges autem diuinas poſitiuas, E lex vetus Scripturã neceſſariò requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, & nihil illi addi tanquam pertinens ad diuinum ius, & ideo lex illa ſcripta per antonomaſiam dicitur. At verò lex gratiæ non requirit per ſe, quòd ſit ſcripta in membranis, ſed in cordibus. Vnde non limitatur ad ſcripturam, ſed antiquior eſt illa, & ſine illa ſufficienter promulgata fuit, vt poſtea videbimus. Hinc ergo euidenter conuincitur, ſcripturam materialem, & externam, de qua eſt quæſtio, non eſſe de ratione legis. De lege autem humana dicendum eſt, regulariter, & ordinariè non fieri ſine ſcriptura, quia re vera ita expedit, vt leges ſint con-

ſpicuæ, & non facilè mutabiles. Et hinc fit, vt ab his, quæ frequentius accidunt, ſæpe tales leges dicantur per ſcripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per ſe loquendo, non eſt ſcriptura de eſſentia legis, vt eſt communis ſententia iuris interpretum in rubr. de conſtit. vbi præcipuè Panormit. & Felin. & pluribus confirmat Selua tract. de benef. c. 22. n. 14. Et à Caſtro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. in definitione legis ſub disiunctione ponit, quòd ſit *voce, aut ſcripto* promulgata, quam disiunctionem ipſe non probat, ſed vt manifeſtam ſupponit. Idémque admittit Turrecr. d. art. 2. in fine, & dicit poſſe ſumi ex Iſidoro. Fauet etiam Ariſt. lib. 10. Ethic. cap. vlt. dicens, *Lex eſt ſermo ab aliqua prudentia profectus*, &c. Ratio verò eſt, quia etiam verbo poteſt præceptum ſuperioris ſufficienter intimari non ſolùm priuatæ perſonæ, ſed etiam communitati, ſi voce præconis ſufficienter publicetur, & poſtea maneat in memoriis hominum, & per traditionem conſeruetur, & tunc etiam diſtingueretur talis lex à conſuetudine, vt conſtat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari poteſt; an verò ex iure ciuili, vel canonico ſcriptura interdum requiratur ad legis obligationem, poſtea videmus.

Panormit. Felin. Selua. Caſtro. Turrecr. Ariſt.

CAPVT XII.

Quæ definitio legis ex dictis conditionibus eius colligatur.

1. *D. Thom.* HAnc methodum ſeruauit D. Thomas d. q. 90. art. 4. vbi ex proprietatibus legis, quas tradiderat, definitionem eius concludit, de qua ſtatim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Sot. ibi lib. 1. q. 1. & Caſtro libr. 1. de lege pœnali, cap. 2. & alij moderni referunt, & reiiciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non ſunt definitiones, ſed encomia legis, vel non dantur de lege in communi, ſed de aliqua in particulari. Sic dixit Cicer. 1. de Legib. *Legem eſſe quoddam æternum in mente Dei exiſtens*, & lib. . eſſe *rectam rationem ſummi Iouis*, &c. quæ conueniunt legi æternæ. Iterum verò dixit, legem eſſe *rectam rationem à natura inſitam*; quomodo etiam Clem. Alex. dixit, eſſe *rectam rationem*. Quæ conueniunt legi naturali. Ariſt. autem in Rhet. ad Alex. dixit, *Legem eſſe communem ciuitatis conſenſum*, &c. & lib. 10. Ethi. c. vlt. eſſe *ſermonẽ ab aliqua prudẽtia profectum*, &c. Quæ conueniunt legi humanæ, ſeu ciuili. Similia habet Iſidorus ſæpe allegatus lib. 2. Origin. cap. 10. & lib. 5. per multa capita, quæ referuntur à Gratian. d. 1. & 4. & ſimilia ſumi poſſunt ex variis legibus ff. eod.

Sotus. Caſtro. Cicero. Clem. Alex. Ariſt. Iſidor.

2. *Variæ legis definitiones. D. Thom. Caſtro.* Generalior definitio ſumi poteſt ex diuo Thoma, quæſt. 91. artic. 2. vbi ait, *Lex eſt dictamen rationis practicæ in Principe, qui gubernat aliquam communitatẽ perfectam.* Aliter verò Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. ca. 1. ait, legem eſſe *voluntatem rectã eius, qui vicem populi gerit, voce, aut ſcripto promulgatam, cum intẽtione obligãdi ſubditos ad parendum illi.* Quæ definitiones proprias opiniones definientium includunt, quod vitandum eſt, quoad fieri poſſit, quia definitio debet eſſe quaſi primum principium, & fundamentum omnibus commune. Deinde hæc poſterior definitio aliqua inuoluit, quæ vel non ſunt in rigore neceſſaria, vel maiori expoſitione indigerent, vt quòd ſit voluntas recta: nam in rigore poteſt eſſe non recta ſimpliciter. Item quòd vicem populi gerat; poteſt enim eſſe, vel populus ipſe, vel alius, qui non vicem, ſed curam eius gerat. Prior verò definitio ſolùm conuenit legi prout eſt in animo Principis, cùm tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabriel. in 3. diſt. 37. art. 1. legem definiuit eſſe *ſignum definitiuum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum*, cui videtur fauere Ariſtoteles ſuprà relatus in lib. 10. Ethicor. dicens, *Legem eſſe ſermonem a quadam prouidentia profectum.* Sed non oportet definitionem limitare ad ſolum externum ſignum. Et præterea tota illa definitio poteſt multis præceptis, ſeu ſignis adaptari, quæ propriè leges non ſunt. Denique idẽ eſt de aliis ſimilibus definitionibus quæ videri poſſunt in Gerſone 3. part. tractat. de vita ſpiritu. lect. 10. & p. 1. tract. de orig. iuris & legum.

Gabr. Ariſt. Gerſon.

3. *D. Thom. Alexand.* Quapropter definitio, quam D. Thom. colligit d. art. 4. frequentiùs recepta eſt, ſcilicet, *Lex eſt ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.* Et ferè eandem habet Alexand. Alenſ. 3. part. q. 26. memb. 4. In qua in primis loco generis ponitur *ordinatio rationis*, quæ vox actiuè, non paſſiuè ſumenda eſt; ſubditi enim ordinantur per legem: ordinatio autem actiua eſt à legiſlatore, & ille actus, quo ordinat, appellatur ordinatio actiua, quæ à ratione proficiſci debet, & ideo dicitur ordinatio rationis. Hæc autẽ vox (quidquid ſit de particulari mẽtione auctorũ) ex ſe non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in vtroque poteſt eſſe ordinatio, & illa, quæ eſt volũtatis, dici poteſt rationis, vel quia ipſa volũtas potẽtia rationalis eſt, vel certè, quia recta ratione dirigi debet, præſertim in lege ferenda. Poteſt etiam vox illa, & interno actui, & externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum eſt ordinatio rationis, id eſt, à ratione dictata. Reliquæ verò particulæ adduntur per modum differentiæ, & in illis virtute includũtur omnes conditiones legis, vt hactenus ex dictis ſatis conſtat.

4. *Obiectio.* Dubitari verò poteſt, quia nihil ibi eſt, per quod excludatur conſilium à ratione legis. Vnde aliqui cõcedunt conſilium ſub lege contineri, quod in rigore verum non eſt, vt ſuprà tetigi, & in ſequenti capite iterum dicam. Reſpondeo ergo, dupliciter excludi conſilium per illam definitionem. Quia conſilium vt ſic, per ſe non eſt à ſuperiore, quatenus habet poteſtatem, & curam in ſubditos; lex autem debet eſſe talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, vt in ipſa definitione declaratur, per ſe enim, ac formaliter intelligẽda eſt. Et eodem modo excludenda eſt oratio, ſeu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, conſilium, & petitio in hoc conueniunt, quòd per illa omnia ordinatur, ſeu dirigitur vnus ad operãdum per rationem alterius, & ita omnia illa poſſunt dici ordinatio rationis, ſed differunt. Nam petitio per ſe eſt inferioris ad ſuperiorem, licèt poſſit exerceri inter æquales, & aliquando à ſuperiore circa inferiorem, ſeu non quatenus talis eſt; imò in eo quodammodo ſe ſubmittit alteri, vt ſuprà dixi. Conſilium autẽ per ſe eſt inter æquales, & ſi aliquẽ exceſſũ indicat in conſulente, eſt ſolùm in ſapientia, non in poteſtate. Lex autem per ſe eſt à ſuperiore circa inferiorem, quod in definitione ſignificatur; ita ergo ſufficienter excluditur conſilium à ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, vt Ariſt. dixit, & hoc videtur etiam determinari per particulam, *promulgata*, quia conſilio non conuenit propriè promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maximè differt conſilium à lege.

Solutio, & differẽtia inter legem & conſilium.

Tandem videtur obſtare illi definitioni, quia poteſt Prælatus ordinare ſubditos ſecundùm rectam rationem ad aliquid agendum, ſufficienter proponẽdo communitati voluntatem ſuam, & nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuũ, & ſtabile, quod diximus requiri ad rationẽ legis: vnde tota illa definitio conuenit præcepto commu

communitati promulgato, etiamſi ad diem tantùm propoſitum ſit. *Solutio.* Ad quod dico breuiter, vel D. Thomam latiùs ſumpſiſſe legem, & ſub illa comprebendiſſe omne huiuſmodi præceptum, vel certè particulam primam ita intelligendam eſſe, vt *ordinatio rationis* pro illa tantùm, quæ ſtabilis, ac duratura eſt, ſumatur. Vnde poſſet fortaſſe breuiùs ita definiri: *Auctoris definitio. D. Thom.* *Lex eſt commune præceptum, iuſtum, ac ſtabile ſufficienter promulgatum.* Illud enim genus poſuit etiam D. Thom. q. 96. art. 1. ad 2. & Iureconſultus l. 1. de legib. & per illud excluduntur præcepta particularia: per alias verò particulas indicantur omnia, quæ in lege deſiderari poſſunt, vt facilè patet conſideranti ex his, quæ diximus.

CAPVT XIII.

Vtrùm effectus à lege intentus ſit facere ſubditos bonos.

1\. EXplicando naturam legis ferè omnes eius cauſas declarauimus. Primò efficientem, quia eſſe debet ab eo, qui poteſtatem, & iuriſdictionem habeat. Deinde materialem quaſi ſubiectiuam, quia eſſe debet in intellectu, aut voluntate, vel in quacumque re, quæ ſignum illius voluntatis poſſit in ſe recipere: & materialem quaſi obiectiuam, quia eſſe debet de re honeſta, & circa ſubditos. Formalem etiam cauſam expoſuimus, declarando modum, quo lex ferri debet, & promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cùm diximus, legem debere ferri pro communi bono, quia verò finis cum effectu coincidit, non potuit ſine illo plenè explicari. Hic ergo incipimus de effectibus tractare, & ſimul innoteſcet ampliùs finis legis, qui eſt probitas, & honeſtas ſubditorum, & ideo ab hoc generali effectu incipimus.

2\. Ratio ergo dubitandi eſſe poteſt, quia lex diuina non habet hunc effectum; ergo multò minus aliæ. Antecedens patet, quia lex diuina, vt lex eſt, non præbet vires, nec iuuat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat *Rom. 3. Rom. 4. & 5.* legem mortis; & c. 4. ait, legem iram operari, & ca. 5. *lex ſubintrauit, vt abundaret delictum.* Secũdò ſaltem lex ciuilis non habet facere hominem bonum, propter *Ariſt.* quod Ariſto. 3. Politic. cap. 3. aliam dicit eſſe virtutem boni viri, & aliam boni ciuis; ergo & lex alia; lex ergo ciuilis facit bonum ciuem, ſed non ſimpliciter bonum virum. Ratio autem eſt, quia finis ciuitatis ſolùm eſt huius vitę temporalis conſeruatio in exteriori pace, & iuſtitia, vt ſumitur ex eodem Philoſopho 1. Politic. cap. 2. ad quem finem etiam ordinantur ciuiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum, quæ facit hominem bonum, ſed ſolùm exteriorem quandam obſeruantiam, quæ facit bonum ciuem. Tertiò ad legem implendam non eſt neceſſarius actus bonus; imò ſæpe per peccatum impletur etiam canonica lex: ſed homo non fit bonus, niſi bonis actibus; ergo obſeruantia legis non facit bonum; ergo multò minus lex ipſa.

3\. *Finem intentum per legẽ eſſe, facere ſubditos bonos.* Nihilominus dicendum eſt, finem intentum à lege eſſe, facere ſubditos bonos; atque ita hunc eſſe quaſi vltimum effectum legis. Ita docet D. Thom. q. 92. *D. Thom.* art. 1. quem omnes ſequuntur. Cõſonat Ariſtot. 2. Ethic. cap. 1. dicens, *legumlatores ipſos ciues aſſueſaciẽtes bonos efficere.* Ratio D. Thomæ eſt, quia bonum ſubditi in hoc conſiſtit, vt motioni ſuperioris ſubiiciatur, vt *Ariſt.* ſentit etiam Ariſtot. 1. Polit. cap. vlt. mouetur autem ſubditus à ſuperiore, mediante lege; ergo per illam efficietur bonus, ſi ei ſubiiciatur. Et cõfirmatur, quia lex, vt ſit lex, debet eſſe iuſta, vt autem ſit iuſta, oportet, vt tendat in bonum finem ad bonum commune pertinentem, & per medium honeſtum; ergo qui ſeruauerit legem, operabitur circa honeſtum, & propter commune bonum, quantum eſt ex vi legis; ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur meliùs inductione facta in ſingulis legibus, & reſpondendo ad rationes dubitandi.

4\. Circa primum ergo argumentum manifeſtum eſt, diuinas leges eò tendere, vt faciant homines bonos: nam *Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum*, vt ait Paulus. *Rom. 7.* Quod non ſolùm verum eſt de lege ſcripta, vt contra hæreticos infrà oſtendemus, ſed à fortiori etiam de lege gratiæ, & de lege naturali per ſe eſt euidens: nam prohibet quidquid eſt malum, præcipit autem omnem virtutem; vnde de illa maximè dictum creditur, *Pſal. 4.* *Quis oſtendet nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Deniq; pro ratione ſufficit, Deum eſſe auctorem alicuius legis, vt certò conſtet, ad efficiendos homines bonos datum eſſe. Vnde ad omnem Dei legem applicari poſſunt omnes laudes, quas de lege diuina proſequitur Dauid toto Pſal. 118. inter alia, *Pſal. 118.* *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Nam hoc modo præcipuè lex facit bonos, ſcilicet, dirigendo ad id quod bonum eſt, & obligationem illud operandi imponendo, cui conſonat illud Pſal. 18. *Pſalm. 18.* *Lex Domini immaculata conuertens animas.* Et infrà, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.*

5\. Eſt autem aduertendum, Paulum diſtinguere legem à gratia, quia lex, vt lex, licèt oſtendat, quid operandum ſit, per ſe non dat vires ad id exequendum: hoc enim ad gratiam ſpectat. Vnde eſt illud Pauli ad *Rom. 7.* Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnãtem legi mentis meæ*, &c. Et infrà, *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* & reſpondet, *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum*: lex ergo, ſi multa præcipiat, & vires operandi non præbeat, quamuis per ſe tendat ad bonum, poteſt eſſe occaſio, vt homo propter fragilitatem ſuã peior fiat. Atque hic eſt ſenſus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris, quòd multa iubebat, & non iuuabat, & ideo dicitur, iram, & mortem operatam fuiſſe, non per ſe, vel ex intentione ſua, ſed per occaſionem ab hominibus acceptam. Vnde cùm dicitur *vt abundaret delictum*, poſita particula, *vt*, non ſignificat finem, ſed conſequutionem, quod in illa particula, *vt*, frequens eſt, & notandum in Scriptura. Ponitur autem ad denotãdum, effectum illum præuiſum eſſe à Deo, & ex ſpeciali prouidentia permiſſum, vt homines ſuam fragilitatem, & neceſſitatem diuinæ gratiæ, ac redemptionis Chriſti cognoſcerent.

6\. *Opinatio aliquorum Thomiſtarũ circa effectũ legis, faciẽdi ſcilicet bonos ſubditos.* Circa ſecundum de lege ciuili aliqui Thomiſtæ exiſtimant, propterea diuum Thomam addidiſſe, *legem facere bonum, vel ſimpliciter, vel ſecundùm quid*: quia lex ciuilis, licet non faciat bonum virum, quod eſt eſſe bonum ſimpliciter, facit bonum ciuem, quod eſt eſſe bonum ſecundùm quid. Sed aduertendum eſt, illud *ſecundùm quid* dupliciter accipi poſſe; vno modo, vt diſtinguitur bonum in aliquo genere, v.g. ſcientiæ, vel artis à bono morali, ſeu honeſto, quod vocamus bonum ſimpliciter; alio modo ſumi poteſt, prout intra ipſum genus honeſti bonum vnius tantũ virtutis eſt ſecundùm quid, reſpectu collectionis omnium virtutum, quomodo tẽperatus, ſi non ſit bonus, vel iuſtus, dicetur bonus ſecundùm quid. D. Thomas ergo ſine dubio loquutus eſt in priori ſenſu, adeò, vt dixerit, leges latronum ſi ſeruentur, facere bonos latrones, & idem eſt de lege militiæ, & cuiuſlibet artis: ſed illæ leges non ſunt leges ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, vt ex principio materiæ conſtat. Vnde leges ciuiles, quæ ſimpliciter leges ſunt, re vera non tantùm faciunt bonum ſecundùm quid in illo ſenſu, ſed ſimpliciter, quia bonum morale, &

Leges ciuiles nō ſolum bonos ciuiliter, ſed moraliter etiam efficiūt. Ariſt.

honeſtum intendunt. Ita profitetur Iure conſultus in l. 1. ff. de iuſt. & iur. dicens, *Iuſtitiam colimus, licitum ab illicito diſcernentes, bonos non ſolùm metu pœnarum, ſed etiam exhortatione præmiorum efficere cupientes.* Idem ſentit Ariſt. 3. Polit. c. 4. dicens finem ciuitatis eſſe *bene viuere, & honeſtatem aliquam participare*, & cap. 6. ait, *De virtute, & vitio publicè cogitant quicunque curam habent bene inſtituendi ciuitatem*, & 1. Politicor. cap. vltim. dicit, *omnes ciues debere eſſe participes virtutis moralis, quantum opus eſt.* Tamen in Principe requirit virtutem ſimpliciter, vtique in ſecundo ſenſu poſito, id eſt, collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

7. *Ratio à priori.*

Ratio autem à priori eſt, quia finis humanæ reipublicæ eſt vera felicitas politica, quæ ſine moribus honeſtis eſſe non poteſt; per leges autem ciuiles dirigitur in eam felicitatem, & ideo neceſſe eſt, vt illæ leges ad bonum morale per ſe tendāt, quod, vt dixi, eſt bonum ſimpliciter. Quando verò Ariſt. bonum ciuem diſtinguit à bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutem boni viri, quàm boni ciuis; quamuis enim virtus boni ciuis moralis ſit, & honeſta ex ſe, tamen præciſè ſumpta eſt ſecundùm quid, ſecundo ſenſu ſuprà declarato, & ſola non ſufficit ad conſtituendum ſimpliciter bonum virum. Vnde ſiquis ſit ſolitarius, poterit eſſe vir bonus, etiamſi non ſit bonus ciuis. Qui autē pars eſt ciuitatis, non erit bonus ſimpliciter, niſi & vir bonus, & bonus ciuis ſit, quia bonum ex integra cauſa; poterit autem eſſe bonus ciuis, licèt non ſit bonus vir, quia eſſe bonum ciuem, eſt eſſe bonum ſecundùm quid.

8. *Leges canonicæ faciunt bonos ſubditos ſimpliciter.*

Atque hinc conſtat à fortiori, leges canonicas facere bonum ſimpliciter in eodem ſenſu; nam ſi illæ tantùm ſeruentur, non faciunt bonum omnino conſummatū, id eſt, in omni genere boni: quod de quacunque lege in particulari dici poteſt, quia non præcipit omne bonum, ſed partem eius, præter legem charitatis, quæ virtute omnia complectitur. Atque ita vnaquæque lex facit bonum ex parte (vt ita dicā) & in hoc ſenſu facit bonum ſecundùm quid: tota autem collectio legum facit abſolutè bonum. Et hoc ipſum in re cenſuerunt Caietan. & Soto circa dictum artic. 1. quamuis in verbis differre videantur.

9. *Poſſit ne lex ſeruari per actū malū. D. Thom.*

Circa tertium occurrebat diſputatio cum Adrian. & aliis, an peccando mortaliter poſſit verè lex aliqua ſeruari. Sed de hoc videri poteſt D. Thomas 1. 2. quæſtione 100. art. 9. & 3. 2. q. 44. art. 4. & infrà tractando de lege poſitiua diſputabitur, nunc admitto, poſſe legem ſeruari per actum malum, non verò quatenus malus eſt, ſed quatenus aliquid boni ex ſuo genere habet, ex quo ſolùm ſequitur legem non præcipere ſemper omne bonum, loquendo de vna lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, vt non poſſit ipſe malitiam aliquam admiſcere bonitati intentæ à lege. Vnde quia bonum ex integra cauſa, malum autem ex quocumque defectu fit, vt actus quidem ſit ſimpliciter malus propter circumſtantiam ab homine adiunctam, & nihilominus propter bonam ſubſtantiam, quam habet, ſufficiat ad implendam legem. Deinde dicitur, hic maximè habere locum vulgatum principium, *Finem legis non cadere ſub legem.* Nam quamuis lex præcipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam, vt bene fiat, vt hoc modo poſſit hominem bonum facere, non tamen hoc totum præcipit ſemper, ſed ſolùm actus ſubſtantiam, ideóque per illam poterit impleri.

CAPVT XIV.

Vtrùm obligare ſubditos ſit proximus, & adæquatus effectus legis.

1. *Quid ſit proximus effectus legis.*

PRæcipua efficacia legis ad faciendos homines bonos, eſt eius obligatio quæ videtur eſſe maximè

A intrinſecus effectus eius, & ideo de illa conſequenter tractamus. Vt autem intelligatur quæſtio propoſita, duo termini in titulo poſiti ſunt declarandi. Prior eſt, *proximus*, qui ponitur, quia ſolùm loquimur de effectu, quem lex per ſe ipſa facere poteſt, & hunc vocamus proximum, vt nunc excludamus effectum, quem lex per ſe non facit; ſtatuit autem, vt per hominem fiat, vt eſt v. g. punitio, & hic dici poteſt effectus remotus legis. Alius verò effectus eſſe poteſt magis remotus, quia licèt ſit intentus à legiſlatore, lex tamen nec illum per ſe facit, nec ad illum obligat ſimpliciter, ſed ad aliquid eius, vt eſt moralis bonitas ſubditi, de quo agemus in caſibus ſequentibus, nunc de primo tantùm agimus. Alius terminus eſt, *Adæquatus*. Poteſt enim dici talis effectus adæ- B quatus, vel quia nulla eſt lex, quæ non habet talem effectum, vel quia ille effectus non poteſt eſſe, niſi à lege, vel denique, quia lex nullū alium habet effectum. De tertio membro dicemus capite ſequenti, nunc duo priora ſub illa voce comprehendimus, & ſupponimus eſſe ſermonem de propria lege, & de propria obligatione morali, vt excludamus legem metaphoricam, quæ circa irrationalia, & inſenſibilia verſatur, quæ non obligationem, ſed neceſſitatem inducit per inclinationem, vel inſtinctum naturalem, quæ ad præſens nihil refert. De lege autem propria, & reſpectu rationalis creaturæ, cùm conſtet, non inducere illam neceſſitatem ſimpliciter, dubium eſt, an inducat moralem, quæ obligatio dicitur.

Quid ſit adæquatus effectus legis.

2. *L. legis virtus. Cap. omnis. D. Thom. 1. Corinth. 7.*

Videtur ergo in primis, non poſſe hoc tribui omni C legi, ex L. *legis virtus.* ff. de legib. & cap. *omnis.* diſt. 3. cum his, quæ tradit D. Thomas q. 92. art. 2. Nam inter leges numerantur permittentes, & puniētes, at verò permiſſio opponitur obligationi, iuxta illud Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc dico ſecundùm indulgentiam, non ſecundùm imperium*, imò propriè loquendo ea dicuntur permitti, quæ facienda non ſunt, permittuntur enim mala, ergo lex permittens non obligat, non eſt ergo obligatio effectus legis in vniuerſum. Idem dubium naſcitur ex lege pœnali, quia ad pœnam nemo obligatur propria obligatione, imò ſunt, qui cenſeant quoties lex ſpecialem imponit pœnam, non inducere obligationem. Hic etiam addi poteſt lex fauorabilis, qualis eſt priuilegium, quod lex appellatur ab Iſidoro in cap. *priuilegium.* d. 1. & tamen D non obligat: nam vnuſquiſque fauori ſuo renunciare poteſt, cap. *cùm ad monaſterium*, de regular. Denique conſilium etiam inter leges numeratur: nam lex priuata vocatur in c. *niſi cum pridem*, de renuntiat. & cap. *commiſſum*, de ſponſal. & tamen non obligat.

Cap. priuilegium. Cap. cùm ad monaſteriū. Cap. niſi cū pridem. Cap. commiſſum.

3.

Deinde neque in ſecundo ſenſu videtur obligatio adæquatus effectus legis. Primò, quia etiam præcepta priuata obligant, quamuis leges nō ſint. Imò non tantùm præcepta, quæ ex iuriſdictione procedunt, ſed etiam ſine iuriſdictione obligare ſolent, vt præceptum parentis ad filium, domini ad ſeruos, & Prælati religionis ad ſubditos, etiamſi iuriſdictionem non habeat, vt olim erat in vſu etiam in monaſteriis virorum, & nunc in monialibus reperitur. Itē obligatio ſæpe oritur ex propria voluntate, vt in voto, E promiſſione, & quocumque contractu, non eſt ergo obligatio adæquatus effectus legis in illo ſenſu.

4. *Omnē legem propriā obligationem inducere. D. Thom. Soto. Caſtro. Gratian.*

Nihilominus dicendum eſt primò, nullam eſſe propriam legem, quæ obligationem non inducat, id eſt, neceſſitatem quandam operandi, vel non operandi. Eſt communis aſſertio Theologorum cum D. Thoma, quæſt. 92. art. 2. ad 1. & q. 93. art. 2. Soto q. 1. art. 1. Caſtro lib. 1. cap. 1. ad finem, & Iuriſtarum in leg. *legis virtus*, & in d. cap. *omnis.* Et eodem ſenſu dixit Gratian. diſt. 4. ad fin. *Decretum neceſſitatem facit, exhortatio liberam voluntatem excitat.* Similē ſententiā habet ſub nomine cōſilij, & præcepti, Hier. li. 2. cōtra Iouin.

D. Hieron.

Iouin.circa medium, *Vbi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt, vbi præceptum, neceſſitas eſt ſeruitutis.* Et Amb. lib.de viduis, circa finem. *Præceptum* (inquit) *in ſubditos fertur, conſiliũ amicis datur: vbi præceptũ eſt, ibi lex eſt, vbi conſilium, ibi gratia eſt.* Et infrà, *Præceptum ibi eſt, vbi eſt pœna peccati*, vtique propter neceſſitatem, quam *D. Auguſt.* præceptum inducit. Sic etiam dixit Auguſt. in lib. de ſancta Virginitate, cap.14. *Domino præcipienti non obedire damnabile eſt.* & infrà, *Præcepto quiſquis non obtẽperat, reus eſt, & debitor pœnæ.* Ponderari etiam poteſt, *D. Gregor.* quod ait Greg.lib.12.Epiſt.17.& refertur in cap.1.de donat. *Nobilitas quodammodo ſibi legem imponit, vt debere ſe quod ſponte tribuit, exiſtimet*: ſupponit enim, le- *Ariſtot.* gem imponere debitum. Denique Ariſtot. 1. Ethic. cap. 9. hac ratione dixit, in lege eſſe vim coactiuam, quia licèt nõ omnis lex ſpecialiter pœnam imponat, infert tamen neceſſitatem, ratione cuius homo fit dignus pœna, ſi legem tranſgrediatur. Ratio autem ſumitur ex dictis de ſubſtantia legis, eſt enim imperium procedens à voluntate efficaci obligandi eius, qui poteſtatem habet, ſed voluntas efficax ſuppoſita poteſtate, inducit effectum; ergo. Senſus autem, & maior declaratio aſſertionis patebit, reſpondendo ad ea, quę in primo membro obiecta ſunt, & ideo illis ſatisfaciendum eſt.

5\. *Caſtro. Quænam leges permittẽtes habeant verã rationem legis. Gloſſa.* Circa primum ergo de lege permiſſiua vno verbo reſpondeo cum Caſtro lib 1.de lege pœnal. cap. 1. in fine, leges permittentes in tantum eſſe leges, in quãtum latenter habent admiſta præcepta, ſine quibus non poſſet intelligi permiſſio, vt ſpecialiter decreta per legem. Quod ſignificauit Gloſſa in d. leg. *legis virtus*, dum vtitur exemplo legis primæ, Cod.de iur. & fact. ignor. Vbi militi permittitur vti exceptionibus poſt ſententiam contra ſe latam, propter ſuam ignorantiam: nam illa permiſſio legis obligat iudicẽ ad tales exceptiones admittendas, & idem eſt in ſimilibus, vt capit. ſequenti latiùs explicabo.

6\. *De duplici obligatione conſideranda in lege.* Circa ſecundum de lege pœnali aduerto, duplicem poſſe intelligi reſpectum in tali lege, vnus eſt ad iudicem, qui inflicturus eſt pœnam; alius eſt ad reum, qui illam paſſurus eſt. Priori modo dici poteſt lex illa inducere obligationem, & imponere illam iudici, puniendi tale delictum ſecundùm menſuram per legem *Auguſt.* præſcriptam. Iuxta illud Auguſt. lib. de ver. relig. cap. 31. *In his temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cùm eas inſtituunt, cùm tamẽ fuerint inſtituta, & formata, non licebit iudicibus de eis iudicare, ſed ſecundùm ipſas.* Hæc autem obligatio maior eſt in ordinariis iudicibus, quàm in ſupremo Principe, vt declarat D. *D. Thom.* Thom. 2.2.q.67.art. 4. in omnibus tamen eſt aliqua, præterquam in Deo, qui eſt ſupremus Dominus, & poteſt pœnam prout voluerit relaxare, ſed hoc nihil ad præſens refert.

7\. Circa poſteriorem autem reſpectum aduertendũ eſt, duas poſſe intelligi obligationes in lege: vna eſt ad culpam, quæ ſolet dici in conſcientia; alia eſt ad pœnam. Nam licèt hæc poſterior videatur illã priorem ſupponere, quia nemo fit dignus pœna, niſi per culpam; nihilominus cõtrouerti ſolet, an lex aliqua inducat poſteriorem obligationem ſine priori, quod ſolùm in quibuſdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in diuinis certum eſt illud principium: de illa autem quæſtione poſtea dicemus, tractando de lege pœnali. Nunc vel poteſt intelligi aſſertio poſita de obligatione in genere, abſtrahendo ab illis duobus modis; vel meliùs dici poteſt, etiamſi aliqua lex non obliget in conſcientia ad actum, propter cuius tranſgreſſionem pœna imponitur, obligare ſaltem vel ad illum, vel ad ſoluẽdam, ſeu ſuſtinendam pœnam, & ita neque illam legem eſſe ſine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem, *Ad ſoluendam, vel ſuſtinendam pœnam*, quia et-

A iam de ipſa pœna quæſtio eſt, an lex per ſe, & immediatè obliget ad illam, quæ non eſt hic tractanda, ſatis enim eſt ad aſſertionem poſitam, quòd obliget, ſiue ante, ſiue poſt ſententiam latam, ſiue ad agendum, ſiue ad non reſiſtendum, atque ita ad ſuſtinendam pœnam.

Circa tertium de priuilegiis, multi propter illam rationem negant, priuilegium eſſe veram legem, ſed aut ſecundùm quid tantùm, vt ſentit Gloſſa in d.cap. *priuilegium*, aut nullo modo, vt ſentit Caſtro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. Ego verò exiſtimo, ſi priuilegium cum proportione ſumatur, non minùs poſſe inter leges computari, quàm permiſſionem. Quæ eſt aperta ſententia D.Iſidori 5.Etym.cap.19. vt videbimus capite ſequenti. Dico autem, *cum proportione*, quia ſi ſerB mo ſit de priuilegio temporali, vel conceſſo vni perſonæ, vt cum eius vita finiatur, illud deficit à ratione legis, non præcisè ex eo, quòd priuilegium eſt, ſed quia non eſt quid ſtabile, aut firmum, quod diximus eſſe de ratione legis: at priuilegium perpetuum conceſſum aut communitati alicui, aut familiæ, vt in ea ſemper duret, propriam rationem legis habet. 8.

Opinio aliorum priuilegiũ nõ eſſe veram lege. Gloſſa. Caſtro. Sententia auctoris priuilegiũ eſſe veram legem. D. Iſidor.

Oportet tamen duplicia diſtinguere priuilegia: quędam ſunt conceſſa intuitu alicuius boni communis, quibus priuatæ perſonæ renunciare non poſſunt, iuxta cap. *ſi diligenti*, de foro competenti, & l. *ius publicum*, ff. de pactis, vt eſt priuilegium fori, v.g. reſpectu clerici, cui ipſe renunciare non poteſt, quia non intuitu perſonæ ſuæ, ſed dignitatis clericalis conceſſum eſt. Et hoc priuilegium propriſſimè eſt lex, non C ſolùm reſpectu aliorum, quibus præcipitur, vt tale priuilegium clerico obſeruent, ſed etiam reſpectu ipſius clerici, cui præcipitur, vt illo vtatur. In illa enim diſpoſitione ſuperioris inuenitur perfecta vis obligandi; nihil ergo illi deeſt ad rationem legis. Alia ſunt priuilegia conceſſa intuitu priuati commodi ipſarum perſonarum, de quibus eſt ſermo in dict. ca. *cùm acceſſiſſent*, de probat. & in regula, *quod ob gratiam*, de regulis iur. in 6. Vbi Gloſſa, & alij, Syluest. verb. *Priuilegium*. Hoc ergo priuilegium, ſi comparetur ad ipſum, cui conceditur, ſine dubio non habet rationem legis, vt probat ratio facta, quia non eſt præceptum illi impoſitum, neque obligat illum, cùm poſſit ei renunciare. At verò reſpectu aliorum qui tale priuilegium obſeruaturi ſunt, veram habet rationem legis; continet enim præceptum perpetuum D obligans ad talem immunitatem ſeruandam, alioqui valde inefficax eſſet tale priuilegium: ergo ſicut de promiſſione diximus, vel etiam de lege punitiua, quatenus obligat iudicem, vt tale iuſtum nocumentum inferat, ita in præſenti dicendum eſt. 9.

De duplici priuilegio, & qua ratione vtrũque veram rationẽ legis cõtineat. Cap. ſi diligenti. L. ius publicum. Cap. cùm acceſſiſſent. Gloſſa. Syluest.

Circa quartum de conſilio, Gloſſa in d. leg. *legis virtus*, propter illud cenſuit, etiam conſilium pertinere ad virtutem legis. Illam tamen communiter reprobãt Bart. & cæteri. Soto lib. 1. de iuſt. q. 2. art. 2. eam irridet, quoniam conſilium potiùs condiſtinguitur à præcepto, & conſequenter à lege, quod ſentit etiam D. Thomas d. q. 92. art. 2. ad 2. & q. 17. de verit. ar. 3. ad 2. & hæc ſententia in rigore, & proprietate vera eſt, vt ſuprà etiam dixi. Et ratio D. Thom. eſt optima, quia E conſilium non requirit poteſtatem ſuperioris, ſed à priuato etiam dari poteſt, ergo per ſe non requirit auctoritatem legis. 10.

Gloſſa. Bart. Soto. D. Thom. Conſiliũ rationem legis nõ habere ratio à priori oſtendit.

Obiici verò poteſt, quia idẽ D. Thom. 1. 2. q. 108. ar. 4. conſilia Euangelica ponit inter partes legis gratiæ. Reſpondetur primò, nomine legis interdum comprehendi totam diſpoſitionem, ſeu prouidentiam legislatoris circa gubernationem ſubditorum, & ſic ad illum pertinet non tantùm præcepta dare, ſed etiam conſilia de iis, quæ meliora ſunt, quod obſeruauit Chriſtus Dominus in lege Euangelica, & in iure etiam humano, præſertim Canonico ſæpe obſeruatur, 11.

Obiectio. D. Thom. Solutio.

Cap. commiſſum.

vt patet in capit. *commiſſum*, de ſponſalibus, ibi, *Tutius eſt.* Et multa ſunt ſimilia iura, ad quæ intelligēda eſt hoc ſæpe neceſſarium. In hoc ergo ſenſu non malè dixit illa Gloſſa legem non tantùm præcipere, ſed etiam conſulere, quamuis re vera id non faciat formaliter, vt lex, ſed concomitanter. Addo præterea, quando lex conſulit vnum effectum, ſequi alium, nimirum, vt illud opus, quod conſulitur, iure prohiberi nō poſſit, nec tanquam malum refutari, & quoad hoc dici poteſt illa lex retinere vim legis, & obligare. Et hoc modo cum maiori proprietate dicuntur conſilia Euangelica pertinere ad legem gratię tanquam approbata, & ſtabilita per illam. Et hac ratione pro cōſiliis Euangelicis damnamus hæreticos, qui paupertatem, aut continentiam reprehendunt tanquam naturæ contrariam. Ita ergo nulla lex eſt, B vel diſpoſitio ſuperioris, quæ participet rationem legis, niſi in quantum obligationem inducit.

2. Aſſertio, obligationē eſſe adæquatum effectum legis.

Dico ſecundò, Si obligatio propriè & cum proportione ſumatur, ſemper oritur ex aliquo iure, & lege, atque ita in hoc ſenſu dici poteſt hic effectus adæquatus legis. Declaratur breuiter: nam in primis neceſſe eſt loqui de obligatione communitati impoſita, quia ſi imponatur priuatæ perſonæ, non erit ex lege, & idem eſt, ſi imponatur ad breue tempus, quia tunc etiam deficit conditio requiſita ad legem. Quamuis illæ etiam obligationes, quatenus habent aliquam conuenientiam cum obligatione legis in hoc, quod ab alio habente poteſtatem imponuntur, conſequēter etiam conueniunt cum lege in hoc, quòd ex imperio, ſeu præcepto aliquo proueniunt, maximè C quando neceſſitatem in conſcientia imponunt. Imò etiam tunc ab aliqua lege totam vim obligādi accipiunt. Atque ita ſenſus aſſertionis eſt, omnem huiuſmodi obligationem ex lege oriri aliquo modo. Probatur autem primò à contrario ex Aug. 22. contra Fauſt. cap. 27. definiente, peccatum eſſe dictum, vel factum contra legem: nam apertè ſupponit omnem obligationem ad aliquid vitandum, vel faciendum oriri ex lege. Nam quoties aliquis agendo contra obligationem propriam in conſcientia peccat, agit contra legem; ergo talis obligatio erat ex lege.

Auguſt.

11. Deinde probatur eiſdem exemplis, quæ in contrarium afferebantur, ſcilicet, voto, promiſſione, aut quocumque pacto; nam ex his omnibus non oritur obligatio, niſi ex virtute legis. In illis enim omnibus D diſtinguere oportet fundamentum, ſeu proximam materiam obligationis à propria ratione, & cauſa eius; nam fundamentum conſiſtit in aliqua actione humana: illa verò ſuppoſita, ius eſt, quod obligat; ſic in voto (& idem eſt cum proportione de reliquis) proximum fundamentum obligationis eſt volūtaria promiſſio: quod autem propriè obligat ad illam implendam, eſt ius illud naturale, ac diuinum, *Si quid vouiſti Domino, ne moreris reddere.* Et ita etiam Iuriſtæ dicunt omnem obligationem, quæ ex contractibus oritur, eſſe naturalem, vel ciuilem, quia ex iure naturali, ſeu gentium, aut ciuili oritur, vt ſumitur ex textu cum Gloſſa in l. *cum amplius.* ff. de regul. iur. & l. *ex hoc.* ff. de iuſtit. & iur. & ita ſatisfactum eſt ſecundæ E parti rationis dubitandi in principio poſitæ.

Gloſſa.

CAPVT XV.

An rectè numerentur quatuor effectus legis, præcipere, prohibere, permittere, & punire, & quomodo ab illa fiant.

RAtio dubitandi eſſe poteſt, quia obligatio, de qua dictum eſt capite præcedenti, videtur eſſe adæquatus, id eſt, vnicus, & totalis effectus legis; ergo ſuperuacanea eſt hæc enumeratio. Antecedens A probatur primò; quia eſſentialis ratio conſiſtit in imperio; ex imperio autem, vt ſic, non ſequitur, niſi obligatio: reliqua enim ſunt per accidens; ergo ſecundò declaratur diſcurrendo per illa membra: nam præcipere, & prohibere formaliter idem ſunt, ſolùmque materialiter diſtinguuntur, & ideo ſuperfluum eſt, illa vt diſtincta ponere. Aſſumptum patet, quia prohibitio etiam eſt quoddam imperium, & præceptum: nam prohibere nihil aliud eſt, quàm præcipere, vt aliquid non fiat, ſicut è contrario præceptum eſt quædam prohibitio: nam qui præcipit audire Miſſam, vetat ne omittat, & ideo Iſidorus lib. 2. Etym. art. 10. & lib. 5. cap. 19. ſolam prohibitionem ponit, & omittit præceptum, fortaſſe, quia præceptum per ſe non dat bonitatem actui ſed neceſſitatem, quæ neceſſitas bene explicatur per negationem omittendi, quam ſignificat prohibitio reſpectu talis materiæ. Permiſſio autem, vt ſic, non effectus imperij, ſed potiùs per carentiam imperij fit. Nec denique punitio eſt effectus legis, ſed eſſe poterit iudicis, vel legiſlatoris.

Iſidor.

2. In contrarium autem eſt, in primis auctoritas Iſidori, qui ſaltem tres effectus diſtinxit, & quartum, qui eſt præcipere, vt clarum ſuppoſuiſſe videtur ex ipſo nomine, & ratione legis. Apud Gratianum autem in cap. *omnis.* d. 3. ad textum Iſidori adduntur hæc verba, *Diuina autem præcipit, vt diligas Dominum Deum tuum.* Quæ verba non ſunt in Iſidoro, & illa particula *Diuina*, ineptè addita eſt, quia non ſola diuina lex præcipit, ſed etiam alia. Et ideo in Decreto Gregoriano notatur, in multis codicibus non haberi, & ſine dubio expungenda eſt, & legendum, *aut præcipit*, vt ſit quædam additio ad numerationem Iſidori. Expreſſè verò illam particulam habet Modeſtinus in l. 7. de Legibus, dicens: *Legis virtus hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire.* Atque ita hanc participationem defendit etiam D. Thomas q. 92. ar. 2. Eamque ratione declarat, quia actus humani, aut boni ſunt, aut mali, aut indifferentes: illis ergo tres effectus legis reſpondent, qui ſunt præcipere bonos, prohibere malos, permittere indifferentes, quibus additur quartus puniendi, tamquam neceſſarius ad efficaciam legis. De quo diſcurſu plura ſtatim dicemus. Hæc ergo numeratio tanquam doctrinalis, & ſatis apta ad explicandos effectus per ſe conuenientes legi acceptanda eſt, & explicanda. Ad illius verò maiorem intelligētiam declarabimus ſingula membra, & eorum diſtinctionem, & modum, quo per legem fiunt, quod facilè fiet per difficultates propoſitas diſcurrendo.

Gratian.

Decretum Greg.

Modeſtin.

D. Thomas

3. Prima, & præcipua erat, quia obligatio eſt adæquatus, & vnicus effectus præcepti, in qua poſſumus priorem partem admittere, & negare poſteriorem. quidquid enim lex operatur, media obligatione, operari videtur, vt probat ratio facta de efficacia præcepti, & hoc modo dici poteſt ille effectus adæquatus: non tamen vnicus, quia mediante obligatione operatur alios, vt ex ſequentibus patebit, diſcurrendo per omnes effectus legis.

Approbatur diuiſio in quatuor effectus legis.

4. Secunda erat, de diſtinctione præcepti, & prohibitionis, quæ parui momenti eſt. Fatemur enim in primis vtrumque ex illis effectibus comprehendi ſub obligatione legis, diuerſo tamē modo inducere obligationem, & hoc ſatis eſſe, vt illa duo priora membra diſtinguantur. Imò ad hoc diſtinguuntur, vt declaretur legem non ſolùm poſſe obligare ad agendum, ſed etiam ad non agendum. Per quod etiam traditur vulgaris diuiſio legis in affirmatiuam, & negatiuam, quæ licèt fortaſſe non ſit eſſentialis, ſed quaſi materialis, nihilominus nō eſt ſuperflua, ſed neceſſaria ad duas illas partes iuſtitiæ explicādas, quas Dauid etiā diſtinxit Pſal. 36. dicens, *Declina à malo, & fac bonum.* Deſeruitque ad declarandum tum diuerſos modos

Qua diſtinctio ſit inter præceptū & prohibitionē.

Pſal. 36.

Diuiſio legis in affirmatiuam

obli

uum & negatiuum differentia inter vtrumque.

obligandi legis, tum etiam diuerſos modos peccandi contra legem. Nam lex affirmatiua dicitur obligare ſemper, non tamen pro ſemper, quia ex quo lata eſt, incipit obligare, & ſemper obligat, quandiu durat, quia obligatio eſt quaſi naturalis effectus eius, nõ tamẽ pro ſemper, quia nõ obligat pro ſingulis momẽtis, aut tẽporibus, ſed ſolũ pro certo tẽpore, pro quo imponit operãdi onus. Lex autẽ negatiua obligat ſemper, & pro ſemper, quia & eius obligatio cũ illa ſemper durat, & propter negationẽ, quã includit, pro omni tẽpore, & qualibet parte prohibitionis ſuę obligat, quia negatio omnia deſtruit, & quia abſtinere à malo ſemper, & pro ſemper, neceſſarium eſt. Ex hac etiam diuiſione oritur diuiſio peccatorũ in peccatũ cõmiſſionis, & omiſſionis: nã peccatum cõmiſſionis contrarium eſt legi negatiuæ; omiſſio verò affirmatiuæ, vt ex materia de peccatis ſuppono. Atque ita tãdem cõſtat, nomen præcepti, ſeu imperij æquiuocũ eſſe: interdũ enim ſignificat quaſi genus commune ad negatiuum, & affirmatiuum præceptum, quomodo diximus in definitione legis, *Eſſe præceptum commune, &c.* aliquando verò ſpecialiter ſumitur pro affirmatiuo præcepto, & ſic diſtinguitur à prohibitione, & ita ponuntur illa duo tanquam diſtincti legis effectus.

5. Tertia difficultas erat de permiſſione, quam diuus Thomas ita declarat, vt videatur illam ponere in ſola negatione præcepti, & prohibitionis; illa enim permitti dicuntur, quæ nec præcipiuntur, nec prohibẽtur. Additque materiam permiſſionis eſſe actus, vel indifferentes, vel parũ bonos, & parùm malos. Vtrũque autem dictam difficultatem habet. Primum quidem, (quia vt obiiciebam) illa negatio non eſt effectus legis, ſed potiùs eſt effectus negationis vtriuſq; legis tam præcipientis, quàm prohibentis, quia ſicut affirmatio eſt cauſa affirmationis, ita negatio eſt cauſa negationis; permiſſio autem illo modo declarata negatio tantùm eſt; ergo non eſt effectus legis, ſed negationis legis. Et confirmatur argumento facto in præcedenti capite, quia permiſſio illo modo non inducit obligationem, nec eſt effectus eius; ergo non poteſt eſſe effectus legis.

6. Secundum etiam de materia difficile eſt, primò ex parte actuum malorum, quia licèt ſint parum mali, non permittuntur lege æterna, & naturali, vt docuit Aug. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. & 6. Si verò ſit ſermo de lege poſitiua, etiam grauiter mali interdum permittuntur, vt ſunt fornicatio, homicidium adulteræ, aliqua pacta iniuſta, & ſimilia. Secundò ex parte bonorũ actuũ, quia ſi permiſſio in ſola negatione conſiſtit, aliqui boni actus nec pręcipiuntur, nec prohibẽtur, quia ſunt optimi, & ex melioribus bonis, vt Virginitas & ſimiles actùs, qui ſub conſilium cadũt, & ſic Gloſſa in d. cap. *legis virtus*, dixit, conſilium eſſe poſſe effectum legis, & ſub permiſſione comprehendi. Quòd ſi quis refugiat concedere tales actus eſſe permiſſos, ſequitur, & non rectè poni permiſſionem in illa ſola negatione, & diuiſionem actuum datam à D. Thoma eſſe inſufficientem.

Auguſt.

Gloſſa.

7. *Duplex genus permiſſionis, iuris, ſcilicet, & facti.*

Adexplicandum ergo hunc effectum aduerto primò, permiſſionem interdum eſſe ſolius facti, interdum iuris; prior nullo modo ponitur effectus legis, poſterior autem eſſe poteſt, quia lex ad ius pertinet, ſeu ius conſtituit. Vtrumque in Deo explicatur optimè: nam ſi factum attendamus, Deus multa peccata permittit, quia cùm poſſet impedire, ne fiant, de facto non impedit, nec vult impedire; ſed potiùs directè vult illa permittere, id eſt, ſinere, vt fiant. Attendẽdo autem ad Ius, Deus nullum peccatum permittit, quia nullum non prohibet, neque vllum impunitum relinquit, quomodo dixit Auguſt. ſuprà, legem æternã nullum peccatum permittere. Igitur permiſſio facti nõ includit negationem prohibitionis, ſed merã ne-A gationem impedimenti, ſeu operis, quo poſſit efficaciter impediri effectus permiſſus; permiſſio autem iuris, de qua in præſenti eſt ſermo, includit negationem prohibitionis, & præcepti, vt D. Thomas dixit. Secundò, hæc permiſſio iuris conſiderari poteſt, vel vt conſiſtit in mera negatione præcepti, & prohibitionis, vel quatenus in aliquo poſitiuo præcepto fundatur, quia nimirum per legem aliquam poſitiuam talis permiſſio decreta eſt, & ſtabilita. Sicut enim in Deo quoad permiſſionem facti, aliud eſt permittere, aliud eſt velle permittere, ita in ordine ad ius, aliud eſt permittere purè negatiuè, aliud per legem poſitiuam de permiſſione ſtatuere.

Auguſt.

8. *Permiſſionem negatiuam non eſſe proprium effectũ legis aſſeritur.*

Dico ergo, permiſſionem merè negatiuam, quæ B reſultat ex ſola negatione vtriuſque præcepti affirmatiui, & negatiui, non eſſe proprium effectum legis; vt verò per aliquam poſitiuam legem decernitur, ſic eſſe ſpecialem effectum legis. Prior pars videtur probari ſufficienter ratione facta, quia ad illum modum permiſſionis non eſt neceſſarium ferre legem aliquã, ſatis enim eſt non ferre legem prohibentem. Item permiſſio illa non eſt ex poteſtate legislatiua: nam interdum actus talis eſt, vt nec prohiberi poſſit, nec præcipi; ergo negationes illæ tunc non ſunt effectus talis poteſtatis, quia non ſunt (vt ſic dicam) ex voluntate etiam indirecta legislatoris, ſed ex ſe tales ſunt. Ergo nec permiſſio illa eſt effectus poteſtatis legislatiuæ; ergo neque legis. Denique illa negatio C nullam propriè habet cauſam, ſed ex ſe talis actus permiſſus eſt, dum non prohibetur. Sicut non propriè dicetur Deus eſſe cauſa negationis eſſendi, quæ intelligitur in re poſſibili nunquam futura; ſed ex ſe habet, quòd ſit nihil, quia illa nihil eſt, niſi creetur; quòd autem ſit nihil, non habet à Deo, ſed ex ſe; ſic ergo actus ex hoc præciſè, quòd non prohibetur, nec præcipitur per legem, non habet à lege, quòd ſit permiſſus, ſed id habet ex ſe; vt ergo ſit propriè permiſſus per legem, oportet vt ipſa permiſſio ſtabiliatur, & firmetur aliquo decreto, & voluntate legislatoris; & tunc rectè dicitur actus permiſſus poſitiuè, & ſimiliter permiſſio illa habet ſpecialem modum, ratione cuius dicatur effectus legis. Et ita etiam manet ſecunda pars aſſertionis declarata, & confirmata, D quam ita profectò intellexit Iſidor. vt ſtatim oſtendam.

9. *Permiſſio ſimpliciter dicta regulariter ſolùm verſatur circa malos actus.*

Vt autem magis conſtet, de qua permiſſione ſit ſermo, oportet vltimò notare permiſſionem ſimpliciter dictam attribui ſolere malis actibus, & de illis maximè, ac regulariter intelligi, præſertim quando Deo tribuitur: dicitur enim Deus permittere peccata; reliquos verò actus non tantùm permittere, ſed etiam velle, aut ordinare. Nihilominùs tamen aliquando accipitur etiam in bonam partem. Sic enim dixit Paul. 1. Corinth. 7. *Hoc autem dico ſecũdùm indulgentiam, non ſecundùm imperium*, id eſt, permittendo non præcipiendo; loquebatur autem de actu matrimonij, qui malus non eſt. Vnde à fortiori dici poteE rit permiſſio de actibus indifferentibus. Vtroque ergo modo ſcilicet in bonam & malam actionem poteſt permiſſio eſſe effectus legis. Imò Iſidor. apertè loquutus eſt de permiſſione rei bonæ: nam adhibet exemplum huius permiſſionis, dicens, *Omnis lex aut permittit aliquid, vt quòd vir fortis petat præmium*: nam illud verbum *petat*, ibi non dicit imperium, ſed permiſſionem: conſtat autem illam permiſſionem eſſe rei bonæ. Sic etiam Gloſſa in cap. *qui partem*, 55. d. vbi in textu de his, qui partem digiti, vel aliam ſimilem particulam corporis, non voluntate, ſed caſu amiſerunt, dicitur, *Hos canones præcipiunt clericos fieri*; Gloſſa rectè exponit, id eſt, *permittunt*, quia illud non eſt imperium, licèt de re bona ſit.

Permiſſio etiã aliquãdo verſatur circa actus bonos & indifferentes.

Iſidor.

Gloſſa

10. Sic etiam in cap. *hac ratione*, 31. q. 1. dicitur, Apo-

ſtolos præcepiſſe ſecundas nuptias,id eſt, permiſiſſe, verũ eſt,illa verba eiſſe Auctoris imp.in Matth.Hom. 22. qui non bene ſenſit de ſecundis nuptiis, & ideo permiſſionem ibi accipit in malam partem; vnde de huiuſmodi permiſſione ſubiuogit, *Aliud eſt præcipere, aliud permittere; quod enim præcipimus, ſemper placet; quod autem permittimus, nolentes permittimus, quia malam voluntatem hominum in totum prohibere nõ poſſumus.* Quæ doctrina vera eſt de permiſſione mali, & ſtatim nobis deſeruit;tamen malè applicatur ad illud exemplum de ſecundis nuptiis poſt mortem prioris coniugis: nam illæ bonæ ſunt,& non præcipiũtur propriè, quia nemu ad illas obligatur, & ita rectè ibi præceptum pro permiſſione boni interpretamur. Sæpius verò dicũtur leges permittere aliqoa mala, ſicut leges ciuiles permittunt meretrices, & maritum occidere vxorem inuentam in actuali adulterio, & contrahentes ſe decipere infra dimidiam, &c.Sic etiam multi intelligunt verbum Chriſti Matth. 19. *Ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dimittere vxores veſtras*; vt ſuprà Imperf.exponit,& Amb.lib.8.in Luc.c.16.& Hier.Matth.5.& 19. & quã plures ſcholaſtici. Alij verò intelligunt de diſpeuſatiua permiſſione, per quam actus redditur non malus, licèt non præceptus, quod eſt probabile, non pertinet tamen ad hunc locum id diſcurrere: ſatis enim eſt, quod in illo etiam ſenſu permiſſio dici poteſt effectus legis.

Auctor imperf.
Matth. 19.
Auctor imperf.
Ambroſ.
Hieron.

11. Omnibus autem his modis hic effectus non eſt purè negatiuus, ſed aliquid poſitiuũ circa negationẽ operatur,diuerſo tamen modo. Nam quando permiſſio dicitur de actu aliàs bono, non ſolùm non prohibet illum: ſed etiam cùm ſit bonus, dat poſitiuam facultatem, ſeu licentiam, vel ius aliquod ad illum. Idem contingit in exemplo poſito ab Iſidoro; cùm enim lex dicit, *Vir fortis petat præmium*, non ſolùm negatiuè permittit, ſed dat illi ſpeciale ius ad poſtulandum tale præmium, & ad laborandum in ſpe illius, in virtute virtualis promiſſionis eiuſdem legis. Atque hoc modo lex concedens fauorem, quando non præcipit illum acceptare, ſed liberum relinquit illi renunciare, permiſſiua dicitur iuxta modum loquẽdi Iſidori; quamuis non tantùm negatiuè diſponat, ſed aliquid poſitiuè concedat. Quando verò lex permittit malum, in quo vel diſpenſare non poteſt, vel non diſpenſat, licèt non tribuat ius(vt ſic dicam) tribuit ſaltem impunitatem apud homines, quæ cõtinet morale ius non parui momenti. Interdum etiam (ſi ſit lex ciuilis) concedit, vel negat actionem, in iudiciali foro, qui etiam eſt moralis effectus ſatis diſtinctus à ſola negatione prohibitionis. Denique ſi permiſſio ſit ſimul diſpenſatiua, eſto non ſit præceptiua, concedit non ſolùm impunitatem apud homines, ſed etiam apud Deum, quia concedit immunitatem à culpa, quod longè maius eſt.

12. Atque hinc tandem intelligitur quod ſuperiori capite dicebamus, legẽ permittentem ſemper includere præceptum obligans aliquem, & aliquo modo. Nam licèt non obliget alios, ad quos potiſſimè dirigitur per modum imperij; vt in illo exemplo capit. *qui partem*, verbum illud *Præcipimus clericum fieri*, non obligat mutilatum, vt Clericus fiat, ſed reſpectu illius eſt permiſſio conceſſiua iuris(vt ſic dicam;) obligat tamen Prælatum, ne ob eam cauſam illum repellat. Item in exemplo Iſidori obligat illa lex ad dandum præmium viro forti petenti, quando ſecundùm legem petit, & nihil eſt, quod rationabiliter impediat. Quando verò permiſſio eſt alicuius mali, obligat iudicem, ne propter illud puniat. quia hoc prohibet talis lex, & ſic de aliis. Atque ita ſufficienter eſt declaratus hic effectus ſecundùm ſe; quid autem ſecundùm D. Thomam dicendum ſit, in puncto ſecundo dicam.

Cap. qui partem.

13. Quarta obiectio erat de punitione, quia non videtur eſſe effectus legis. Ad quod breuiter dico, aliud eſſe loqui de dignitate, ſeu reatu pœnæ; aliud de actuali inflictione pœnæ, & vtroque modo poteſt dici pœna effectus legis, licèt diuerſis cõſiderationibus, & rationibus. Nam lex imponendo neceſſitatem virtutis, ſeu honeſtatis conſequenter facit, vt tranſgreſſor legis ſit dignus pœna ſaltem apud Deum, quia ſuam obligationem lege impoſitam non obſeruat. Quod locum habet tam in lege naturali, quàm in poſitiua, diuina, vel humana, quia ſuppoſita lege actus eſt inordinatus, & illa dignitas pœnæ intrinſecè ſequitur ex malitia actus, etiamſi malitia fortaſſe fuerit ex occaſione legis poſitiuæ. Eſt tamen differentia in hoc inter legem naturalem, & poſitiuam; quòd lex naturalis, licèt faciat, vt oſtendat actum eſſe malum, tamen vt eſt merè naturalis non taxat modum, vel quantitatem pœnæ: nulla enim ratione intelligi poteſt hoc fieri ſine decreto alicuius liberæ voluntatis. Quia licèt peccatum ex natura ſua mereatur fortaſſe pœnam tantæ grauitatis, vel durationis, tamen quod ſit in hac ſpecie mali, vel ſupplicij, vel quod ſit in tali gradu intentionis, in tali loco, & tempore, ex libera aliqua adminiſtratione, & prouidentia pendet. Vnde taxatio pœnæ iſto modo, aut fit per legem æternam Dei, maximè quoad pœnam vitæ futuræ, aut fit per legem poſitiuam, quoad pœnas, quæ in hac vita, & in humano foro imponuntur. Et olim quidem per legem diuinam poſitiuam ſcriptam fuerunt multę pœnæ huius vitæ pro variis delictis præſcriptæ: in lege autem gratiæ nullæ ſunt pœnæ inflictæ pro hac vita iure diuino, vt in materia de cenſuris, & irregularitate oſtendimus. Huiuſmodi ergo pœnæ vitæ præſentis per humanas leges ciuiles, vel canonicas deſignãtur, & eo ipſo, quòd pœna eſt per legem deſignata, tranſgreſſor legis fit reus, & debitor talis pœnæ, & hoc modo dicitur talis pœna effectus legis.

Quomodo punitio ſit effectus legis.
Differentia legis naturalis, & poſitiuæ quoad effectum puniendi.

14. At verò ipſa actualis inflictio pœnæ aliquando fit etiam immediatè per ipſam legem, vt quando lex ipſa ſecum affert executionem per ſe ipſam, vt contingit in legibus imponentibus cenſuras, irregularitates, aut alias inhabilitates ipſo facto, quod etiam non facit lex, niſi imponendo obligationẽ ab aliquo actu abſtinendi, vel aliquid agendi, vt de cenſuris alibi diximus, & de lege pœnali infrà dicetur. Aliquando verò, & ordinariè ſolùm infligitur pœna per legem mediatè, & remotè, quatenus in virtute legis aliquis mouetur, vel obligatur ad infligendam pœnã. Vnde licèt hoc modo iudex verbi gratia ſit propinqua cauſa pœnæ, vel potiùs miniſter, qui ex imperio eius mouetur; nihilominus quia lex eſt quaſi primum mouens iudicem, ideo talis pœna dicitur effectus legis. Dices; ergo omnis actus præceptus per legem, vel omiſſio actus prohibiti dici poterit effectus legis, quod non videtur verum; nam effectus legis eſt præcipere, non facere. Reſpondeo concedendo ſequelam cum proportione: nam, vt capite ſequenti dicam, effectus legis eſt facere homines bonos. Vnde duplex diſtingui poteſt effectus legis, vnus, qui immediatè fit ab ipſa, & hoc eſt præcipere, vel prohibere; alius mediatus, qui eſt bene operari, vel mala vitare. Et in hoc ferè idem eſt de effectu punitionis, licèt interdũ ipſa executio pœnæ fiat per ipſam legem, vt dictũ eſt.

Obiectio.
Solutio.

15. Dices; ergo etiam peccatum poterit dici effectus legis permittentis, quia licèt illa lex immediatè ſolùm concedat permiſſionem, vel pręcipiat impunitatem, tamen ex illa tandem ſequitur executio peccati permiſſi. Reſpondeo, negando ſequelam: eſt enim longè diuerſa ratio, quia lex permittens iuſta eſt (vt ſupponimus;) non eſt ergo cauſa peccati, quia neque illud inducit poſitiuè, & conſtat, neque illud intẽdit, ſed impedire maiora mala: neque etiam indirectè eſt cauſa illius, quia non tenetur illud prohibere, aut

Obiectio.
Solutio.

punire, quare nec præbet actiuã occaſionẽ illius, ſed ſolùm permittit ſcandalũ paſſiuũ Lõgè verò aliud eſt de lege prohibente malũ, & pręcipiente bonum: nam vtraque per ſe id intendit, & ad id inducit, quantum poteſt. Imò etiam eſt diuerſa ratio de lege puniente, qoia licèt abſolotè non intendat malum pœnæ, nihilominus ex ſuppoſitione culpæ intendit, & præcipit pœnam, & interdum facit illam, vt dixi.

16. *Quinã ſint effectus à lege intenti, & qui acceſſorÿ.*

Atque ex his ſatis declarati manent dicti quatuor effectus, & modus, quo efficiuntur à lege, vel immediatè quoad obligationem, prohibitionem, aut conceſſionem, vel mediatè quoad exequutionem, ſeu punitionem. Conſtat etiam diſtinctio, & quaſi ordo illorum effectuum inter ſe. Nam primi duo effectus, qui ſunt præcipere, & prohibere, ſunt primariò, ac per ſe intenti, & quodammodo pertinent ad ſubſtantiam legis, & in hoc diſtinguuntur ab aliis duobus, qui ſunt veluti acceſſorij, & adiuncti ad iuuandã legẽ, vt faciliùs, vel efficaciùs priores effectus cõſequatur. Inter ſe autem diſtinguuntur duo primi effectus tanquam affirmatio, & negatio, vt declaratum eſt, & ferè ſimilem oppoſitionem habent inter ſe permiſſio, & punitio; nam prior concedit impunitatem, vel etiam fauorem: poſterior verò è contrario ſe habet, vt conſtat.

CAPVT XVI.

Vtrùm omnes leges prædictos effectus efficiant, præſertim peccati permiſſionem.

1. *Duplex vſurpatio nominis lex.*

AD hoc explicandum notari poteſt, legis nomen interdum ſumi vt collectiuum ad ſignificandum totum aliqoem ordinem, ſeu ſtatum legum: ſic enim lex naturalis dicitur tota collectio præceptorum naturalium; lex ſcripta, vel lex gratiæ ſignificat totum ius diuinum poſitiuum antiqoum, vel nouum; & ſic etiam poteſt accipi lex ciuilis, & canonica cum proportione; quamuis in communi vſu loquendi illa collectio magis ſignificari ſoleat nomine iuris ciuilis, vel canonici, quàm nomine ſingulari legis Alio ergo modo lex eſt determinatum nomen ſignificans indefinitè ſingulas particulares leges.

2. *Non omnes effectus legis ſingulis conueniunt.*

Loquendo itaque de lege hoc poſteriori modo, & magis proprio, certum eſt non omnes illos effectus conuenire ſingulis legibus, cùm aliqui illorum inter ſe habeant oppoſitionem. Itaque in primis lex prohibens non eſt præcipiens, nec è conuerſo: nam, vt dixi, illi duo effectus diſtinguunt quaſi duas ſpecies præceptorum habentium inter ſe oppoſitionem quaſi contradictoriam ex parte materiæ. Nec refert, quòd interdum dicitur lex præcipiens actum prohibere omiſſionem: nam illa prohibitio in affirmationem reducitur, quia eſt negatio, quæ in negationẽ cadit, ſcilicet, in omiſſionem; & ita duæ negationes affirmant. Neque etiam obſtat, quòd lex præcipiens actum tali tẽpore faciendum, virtute prohibet habere propoſitum, aut voluntatem non faciendi eundem actum pro illo tempore, ſiue tale propoſitum in eodem tempore, ſiue priùs habeatur; ſemper enim erit legis violatio, ſicut etiam lex prohibens aliqoem actũ, præcipit interdum actum poſitiuum voluntatis, vel externum, ſi neceſſarius fuerit ad vitandum actũ prohibitum, vt lex non fornicandi, aliquando obligat ad habendum poſitiuum propoſitum non fornicandi, ſi neceſſarium ſit ad vincendam rationem illi legi contrariam, vel obligat ad fugiendas occaſiones, &c. Hæc (inquam) non obſtant, quia ſunt ſolùm per quandam conſequutionem, in quantum lex aliquid imperans, conſequenter obligat ad ea, quæ neceſſaria ſunt ad id, quod primò eſt imperatum. Illa autem duo membra diſtinguuntur ex rebus, quas per ſe pri- A mò imperant, quæ ſunt agere, vel non agere, & ita nunquam poſſunt coincidere in eandem legem.

3. *Effectus puniendi quomodo ſemper coniungitur cum omni lege.*

Sic ergo primi duo effectus non conueniunt ſingulis legibus. Tertius autem qui eſt punitio, ſemper coniungitur aliquo modo cum ſingulis legibus, & cum primis duobus effectibus, ſaltem quatenus omnis legis tranſgreſſio de ſe, & per naturalem conſequutionem facit dignum pœna, vt dictum eſt; non tamen omnis lex imponit ſpecialem pœnã, vt per ſe cõſtat, ſed hoc eſt proprium aliquarum legũ. Et quia pœnæ taxatę pro vita futura pertinent ad forum Dei, de illis non agimus, quia nobis in particulari ignotæ ſunt. Propriè ergo tribuuntur hi effectus aliquibus legibus humanis, quæ ſpeciales pœnas imponunt, & B ideo pœnales dicuntur, de quibus infrà ſpecialem ſermonem inſtituemus. Quartus denique permiſſionis effectus multò minùs conuenit ſingulis legibus: imò ratus eſt, & paucæ ſunt leges, quæ ad permiſſionem tantùm concedendam feruntur, vt per ſe conſtat.

4. *Lege ſumpta collectiuè omnes effectus legi conueniunt.*

Loquendo autem de lege in priori ſignificato collectiuo, ſic omnes hi effectus poſſunt omnibus, & ſingulis legibus attribui, præſertim ſi permiſſionem accipiamus in illa amplitudine, in qua ab Iſidoro, & à D. Thom. ſumpta eſt. Quod ideo dico, quia in permiſſione eſt aliqua difficultas: nam de cæteris tribus effectibus ſatis ex dictis conſtat in omni ordine legum habere locum. Nam in omni ordine legum eſt neceſſarium aliquid præcipere & vetare, & cum C omni lege eſt coniuncta vis cogens, qua faciat tranſgreſſores reos pœnæ. Illis ergo effectibus omiſſis, quod ad permiſſionem attinet (vt à clarioribus incipiamus) de legibus ciuilibus cõſtat multa permittere, ſiue concedẽdo bona, ſeu priuilegia, ſiue permittẽdo peccata: hoc enim non eſt contra iuſtitiam talis legis humanę, quia nõ ſpectat ad illam, nec ad finem eius, cohibere, vel punire omnia vitia, vt tradidit Auguſt. 1. de liber. arb. cap. 5. & 6. & infrà videbimus, & exempla ſunt in ſuperioribus ſufficienter poſita. *Auguſt.*

5. *Lex permiſſiua per modũ conceſſionis, & non ſupponẽs culpam in iure canonico ſæpe reperitur.*

De legibus autem canonicis clarum eſt, inueniri in iure canonico leges permiſſiuas aliquarum rerum, quæ non includunt culpam, ſed conceſſionem per modum diſpenſationis, non obſtante aliquo defectu naturali, vel morali iam præterito, vt dictum eſt D de caſu cap. *qui partem*. d. 5. Idem dici poteſt de canonibus permittentibus aliquem neophytum ordinari, vel conuerſum ab hæreſi aliquando in honoris gradum reſtitui, & ſimilibus. De permiſſione autem poſitiua peccati non videtur ſolere fieri per ius canonicum. Dico autem poſitiua, quia negatiuè infinita ſunt peccata, quæ permittuntur iure canonico, id eſt, quæ nõ prohibentur, aut puniuntur ſpeciali iure canonico, ſed relinquuntur ſuæ naturæ; ſed iam diximus hunc modum permiſſionis non eſſe proprium effectum legis. Non videntur autem iura canonica poſitiuè diſponere de aliquo vitio in particulari, vt non puniatur per Eccleſiæ Prælatos, aut quòd impunè permittatur, quia hoc non videtur conſentaneum E fini illius iuris, qui eſt integra ſalus animarũ, & ideo videntur relinquere prudentiæ Prælatorum vel correctionem, vel tolerantiam eorum peccatorum, de quibus iura canonica nihil diſponunt, & ita propria permiſſio poſitiua peccati non videtur eſſe effectus legis canonicæ. *Cap. qui partem*

6. *Lex diuina Euangelica non continet leges aliquas permiſſiuas, præcipuè peccati.*

Vnde à fortiori conſtat non inueniri talem permiſſionem in lege diuina gratiæ, in qua pauca ſunt poſitiua præcepta pertinentia ad ritus eſſentiales ſacrificij, & Sacramentorum nouæ legis, & ad vnitatem fidei magis explicitæ, & Eccleſiæ vniuerſalis ſob vno capite. De aliis autem rebus particularibus non continet ſpecialẽ diſpoſitionem quoad actos virtutum, nedum quoad permiſſiones peccatorum. Neque dici poteſt, illa permittere, ſolùm quia non prohibet, quia

non

non propter talem finem illa ſpecialiter non prohibet,ſed quia ſupponit prohibita ipſo diuino iure naturali. Loquendo autem de permiſſione conceſſiua priuilegij aliqui effectus ſimiles poſſunt huic legi attribui, inter quos numerari poſſunt ſingularia priuilegia Chriſtianorum reſpectu infidelium, vt quòd poſſit coniux fidelis ab infideli diſcedere,&c. Item priuilegia Clericorum,& præſertim ſummi Pontificis. De quibus tamen aduerto, hæc non dici propriè permiſſiones, ſed iuſſa,quia non ſunt priuilegia perſonæ, ſed fidei, vel dignitatis, & communitatis, & ideo non per modum permiſſionis, ſed per modum præcepti conceduntur, vt, Deo dante, in materia de Ordine, & Hierarchia Eccleſiaſtica latiùs tractaturi ſumus.

An lex vetus aliquod peccatum permitteret.

De lege autem veteri controuerſia eſt, an illa poſitiuè permitteret aliquod peccatum, & præſertim B tractatur de libello repudij. Sed non poſſunt hæc in particulari diſcuti in præſenti. Solùm dico id non repugnare iuſtitiæ, & honeſtati illius legis, nec eſſe multum alienum ab imperfectione eius, licèt ſatis probabile ſit, etiam in illa lege non fuiſſe hunc effectum, quia neceſſarius non erat, & minùs decuiſſe videtur.

7. *De permiſſionibus quæ in lege naturali, & æterna reperiuntur.*

Tandem de naturali lege (idémque eſt cum proportione de æterna) certum eſt, multa bona concedere permiſſiuè potius quàm præceptiuè (vt ſic dicã) reſpectu ſingulorum, quibus talis conceſſio fit. Vt conceſſit hominibus diuiſionem, & dominia rerum: nam poſſe diuiſionem rerum facere, & dominia particularia acquirere, de iure naturæ eſt,non præcipiendo, C quia poterant homines diuiſionem non facere, & particularia dominia non admittere: ergo permiſſiuè.Et ita poſſunt multa numerari,de quibus dicemus libro ſequenti, explicando ius gentium. At verò loquendo de permiſſione mali culpæ, certum eſt,nullo modo permitti per naturalem legem: nam lex naturalis prohibet omne malum,& quantum eſt ex ſe nullum relinquit impunitum:nam omnis tranſgreſſor legis ex vi naturalis iuris dignus eſt pœna.

D.Thom.

Vnde quando D.Thomas d.q. 92. artic. 2.dicit parua, mala permitti per legem, poteſt primò intelligi ſecundùm aliquos,de peccatis venialibus, quæ lato modo permitti dicuntur, quia non ſunt contra præcepta naturalia, ſed præter illa. Sed hoc non placet, quia omne malum etiam minimum prohibetur lege naturali,& dici poteſt contra illam, licèt imperfectè. D Debet ergo illud intelligi non de lege naturali,ſed de lege in generali,vt abſtrahit à poſitiua,& naturali:ita enim loquitur D.Thom. de lege in illo articulo,ideóque non omnia, quæ ibi dicit, ſunt accommodanda omnibus legibus,ſed ſingula ſingulis cum partitionu accommodata iuxta materiæ capacitatem. Sic ergo aliqua lex, ſcilicet humana & ciuilis permittit illa parua mala, licèt non omnis lex, quia lex naturalis illa non permittit. Et in hoc ſenſu parua mala dici poterunt, non tantùm venialia peccata, ſed etiam quædam mortalia, quæ in ordine ad finem legis ciuilis parua reputantur, licèt in ordine ad Deum ſint magna.

8. *An opera indifferẽtia per legem naturalẽ permittantur,ac per cæteras.*

De indifferentibus autem operibus dubitari poteſt, an dici poſſint permitti lege aliqua, quia nulla E eſſe videtur, quæ poſitiuè illa permittit, ſed tantùm negatiuè,quia non prohibet,nec præcipit illa, quod nõ videtur eſſe ſatis,vt dixi. Nihilominus dici poſſũt propriè permitti per legem naturalẽ,quia lex naturalis non merè negatiuè circa illa ſe habet, ſed etiã poſitiuè iudicat, & diſponit talia eſſe indifferentia, ac proinde ex ſe non eſſe diſſentanea naturæ rationali, nec per ſe honeſta. Vnde etiam talia ſunt, vt per quamcumque aliam legem permitti poſſint. De actibus verò bonis obſcurum eſt, quod ibi D. Thomas priùs ait, legem præcipere omnes actus virtutum: A nam hoc nec de vna aliqua lege, nec de omnibus ſimul videtur verum, & patet de operibus conſiliorum. Item patet de paruis bonis, de quibus ſtatim idem D.Thomas dicit, ſolùm permitti, & tamen illi ſunt actus boni; non ergo omnes actus boni præcipiũtur aliqua lege. Denique obſcurum etiam eſt,cur bona minora dicantur permitti lege naturæ, & non meliora, de quibus etiam dictat lex naturalis,nõ eſſe de neceſſitate virtutis. Verumtamen prior propoſitio à D. Thoma adducitur ex Ariſt. 5. Ethic. cap.1.& 2.

D.Thom.

qui de lege humana loquitur,& ab eodem D. Thom. exponitur infrà q.96.art. 6. non de ſingulis operibus virtutum, ſed de actibus omnium virtutum generatim, ſeu indefinitè, & ſic verum eſt, leges præcipere omnium virtutum actus, licèt nõ præcipiant omnes, B & ſingulos actus omnium virtutum; & ita nihil repugnat, eſſe aliquos actus bonos tantùm permiſſos. Hoc autem magis attribuit D.Thom. minoribus bonis,quàm melioribus,quia minora non conſuluntur: maiora verò conſuluntur, & quæ talia ſunt, non videntur à D. Thoma ſub his effectibus legis comprehendi, fortè propter rationem in capite ſuperiori inſinuatam.

CAPVT XVII.

Vtrùm ſint alij effectus legis præter illos quatuor.

1\. INquirimus ſufficientiam prædictæ numerationis. Et ratio dubitandi eſt,quia plures alij effectus ſolent fieri per leges. Primò enim per leges taxantur C pretia rerum. Secundò per illas conſtituitur medium in materia virtutis. Tertiò dantur formæ contractibus,teſtamentis, &c.& conſtituuntur vt eſſentiales, ita vt actus aliter facti non valeant. Ad quem effectum pertinent etiam irritationes contractuum, inhabilitationes perſonarum ad tales contractus, vel munera. Quartus eſt mutare dominia rerum. Quintus leges reuocare; Sextus fauores concedere, & præmia tribuere: non enim minùs hoc ad legem pertinet, quàm punirio. *Nam premio, aut pœna vita moderatur humana*, vt Iſidor. ſuprà dicit.

2\. Hanc difficultatem facilè aliqui expediunt, concedendo eſſe alios effectus legis; illos verò quatuor fuiſſe numeratos vt præcipuos, magiſque vſitatos, ac neceſſarios,& quia ex eis facilè erat alios intelligere. Quod non habet magnum inconueniens, quia nec Iſidor. nec Iureconſ. nec D. Thomas aſſumpſerunt D prouinciam tradendi omnes effectus, ſed moraliter, ac doctrinaliter loquuti ſunt. Et ab hoc modo dicendi non longè abſunt Gloſſa,& Bart. in d.l.*legis virtus*, dum dicunt, aliquas eſſe leges, quæ non habent aliquem ex his effectibus;nullam tamen eſſe, quæ non faciat aliquem effectum æquipollentem, & hoc ſatis eſſe. Et eadem ratione concedunt, poſſe aliquam legem non habere aliquem ex effectibus,ſed aliquem alium æquipollentem alicui ex ſuprà numeratis.

3\. *Nullam eſſe legẽ ſine aliquo ex effectibus numeratis,& omnes alios in his contineri vt probabile aſſeritur.*

Satis tamen probabiliter dici poteſt, nullam eſſe legem, quæ non habeat aliquem ex dictis effectibus cum omni proprietate. Et è contrario nullum eſſe effectum legis,qui ſub prædictis non contineatur. Pri- E mum probatur ex principio poſito in capite præcedenti,vbi oſtendimus,omnẽ legem habere vim obligandi; ergo neceſſe eſt, vt omnis lex obliget; ergo vel ad agendum,vel ad non agendum: nam hæc contradictoriè opponuntur, & cõſequenter non admittunt medium,& ideo nulla eſt lex,quæ ſaltem quatenus aliquem obligat,non habeat rationem præcepti, aut prohibitionis, licèt ſub aliis rationibus poſſit alios effectus habere.

4\. Vt autem probetur altera pars, ſupponenda eſt vulgaris diſtinctio de duplici virtute legis, directiua & coactiua,quam tradit D.Thomas q. 96.ar.5. & ibi alij.

D.Thom.

D. Thom. *Caiet.* *Soto.*

alij. Solent autem hæc verba variè accipi: interdum enim vis coactiua legis dicitur vis obligandi in conſcientia, quomodo loquitur D. Tho. 1. 2. q. 17. ar. 2. ad 2. dum in hoc diſtinguit conſilium à præcepto, quod conſilium eſt inductio non habens vim actiuã, id eſt, obligatiuam, & ſic vis directiua eſt cõmunis conſilio; cõſiſtitque ſolùm in illuminatione, & directione mentis. Ita etiam Caiet. to. 1. Opuſc. q. 2. ſub coactione legis vim omnem ad obligandum includit, & ferè eodem modo loquitur Soto lib. 1. de Iuſt. q. 6. ar. 7. circa finẽ. Propriùs vero loquendo, in ipſamet lege duo effectus, & conſequenter quaſi duæ virtutes diſtinguuntur; alia obligandi in conſcientia, quæ directiua dicitur, alia ſubiiciendi, & obligandi ad pœnam, quæ coactiua dicitur. B Nam in legiſlatore vtraque poteſtas neceſſaria eſt; directiua, vt imperare valeat, quid agẽdum, vel non agendum ſit cum neceſſitate quadam pertinente ad honeſtatem morum, quæ dicitur obligatio in conſcientia, ſeu in ratione honeſtatis; coactiua, vt cogere poſſit, vt ſibi obediatur. Et hic eſt cõmunior vſus harum vocum, vt conſtat ex D. Tho. d. q. 96. ar. 5. & aliis interpretibus ibi, & ita illis vtemur, quia coactio propriè dicitur de re inuolũtaria, vt eſt pœna: directio autem legis plus includit, quàm conſiliũ, vel monitionẽ, ac ſubinde includit obligationẽ.

De duplici poteſtate, directiua ſcilicet, & coactiua, quæ comitantur legem.

D. Thom.

5. Poteſtas ergo directiua ſufficienter videtur explicati per actũ præcipiendi, & prohibendi propter rationem dictam, quòd hæc contradictoriè opponuntur. Item quia illæ duæ partes iuſtitiæ, quę ſunt vitare C malum, & facere bonum, ſufficienter cõprehendunt totam iuſtitiam, vt rectè tradit D. Tho. 2. 2. q. 79. ar. 2. ergo & leges vt obligãtes ſufficienter diuiduntur per præcipientẽ, & prohibentem. Ad poteſtatem autem coactiuam pertinet moraliter cogere ad obediendũ vtrique legi, quod fit per cõminationem pœnæ. Vnde Aug. lib. de correp. & grat. ca. 1. *Dominus* (inquit) *non ſolùm oſtendit à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod ſolum poteſt legis litera.* Poſtea verò ait hæc non poſſe impleri ſine Spiritu gratiæ *Qua ſi deſit* (inquit) *ad hoc valet, vt reos faciat, & occidat.* In quo explicat propriam vim coactiuam legis. Vnde per hæc tria videbatur ſufficienter explicata tota efficacia legis; tamen quia interdum etiam neceſſarium eſt aliquid permittere, quod fit ſine obligatione, vel coa- D ctione reſpectu eius, cui fit permiſſio; ideo neceſſariũ fuit hunc etiam effectum explicare, quia prout fieri poteſt per legem, partim à poteſtate directiua, partim à coactiua dependet. Nã ipſamet vis directiua oſtendit, & ſtatuit aliquid eſſe permittendum, & non puniendum ab homine, & ita præcipit ipſam permiſſionem, & cogit ad illius obſeruationem, & ita conſtant dicti quatuor effectus, nec apparet neceſſitas multiplicandi alios.

Auguſt.

6. Hoc autem vltimum magis confirmabitur diſcurrendo per alios effectus, qui in principio, in ſecunda parte rationis dubitandi proponebantur. Primus erat taxare pretia rerum, de quo aſſero, pertinere ad effectum præcipiẽdi, vel prohibendi, aut permittẽdi, vel certè aliquid de ſingulis includere: ordinariè enim E videntur tales leges ferri per prohibitionem, ne talis res pluris vendatur, quàm tanti, vel ne minori pretio ematur, quàm tali. Et interdũ poteſt vtrumque præcipi, ſcilicet, vt res vendatur, & vt tanti vendatur: frequentiùs verò permittitur venditio; taxatur autem pretium per aliquam prohibitionem, vt dixi. Vel ſi velimus per modum affirmatiui præcepti illud explicare, erit quaſi ſub conditione, ſeu quoad modum actus, non quoad exercitium, ſcilicet, ſi quis voluerit vendere, aut emere tanti id faciat. Nec refert, quòd lex non feratur per propria verba præcepti, ſed per verba, quę circa materiam verſantur, taxando illam, vel aliquid ſimile, quia, vt dicitur in l. *cum pater*, §. *de-*

Ad quem effectum legis pertineat pretia rerum taxare.

L. cum pater.

A *nationis*. ff. de legat. 2. *Non quæri oportet, cum quo de ſupremis quis loquatur, ſed in quẽ voluntatis intentio dirigatur.*

7. Secundus effectus erat conſtituere mediũ in materia virtutis. De quo idem dicendum eſt: nam illud non fit, niſi prohibendo, vel præcipiendo. Vt præceptum ieiunij præſcribit hodie medium temperantiæ prohibẽdo cibos talis qualitatis, & plures comeſſiones ex aliis permiſſis, vel ſi medium affirmatiuè ſtatuatur, pertinet ad præceptum. Hoc enim modo lex præcipiens audire Miſſam in die feſto, conſtituit in vſu illius medium virtutis religionis pro tali tempore, quia pro illo facit talem actum eſſe neceſſarium ad honeſtatem illius virtutis, quod non fit, niſi imponendo obligationem talis actus pro tali tempore.

Ad quem effectum pertineat conſtituere mediũ in materia virtutis.

8. B Tertius effectus erat formam in humanis actionibus ponere, ſcilicet, vt fiant tali, vel tali modo, ſub quo comprehendimus irritationem contractuum, & inhabilitationem perſonarum, vel ad illos ſimpliciter, vel ad illos tali, aut tali modo faciendos, vel ad talia munera, &c. De quo effectu generatim dici poteſt ſub præcepto comprehẽdi, quatenus lex dat formam actibus, & ſub prohibitione, quatenus illos irritat. Sed hoc poſterius habet difficultatem, quia ad irritandum nõ ſufficit prohibitio, etiam directa, vt ſuo loco dicetur; ergo irritatio dicit ſpecialem effectum à prohibitione diſtinctum. Nam prohibitio, vt ſic, nõ tollit abſolutam poteſtatem faciendi actum, ſed facit, ne liceat: at irritatio priuat poteſtate faciendi validè C actum; eſt ergo effectus diſtinctus. Et ideo addi poteſt, irritationem eſſe quidem diſtinctum effectum à prohibitione; ſemper tamen adiungi prohibitioni, & habere rationem pœnæ, vel eiuſdem prohibitionis violatæ, vel alterius culpæ. Verumtamen licèt hæ irritationes, vel inhabilitationes ſæpe inferantur per leges in pœnam, per ſe tamen non ita eſt: nam inhabilitatio ſacerdotis ad matrimoniũ non eſt pœna, nec irritatio matrimonij ſine parocho, & teſtibus, & ſimilia. Dici aliter poteſt, hunc effectũ eſſe ſpecialem, & diſtinctum ab illis quatuor; tamen eſſe ſpecialem legis humanæ, & ideo non aſſignari. Sed hoc non ſatis facit; tum quia, qui diſtinguunt, & numerant illos quatuor effectus, præcipuè loquũtur de lege humana; tum etiam quia fortè aſſumptũ non eſt D verum, & non eſt parum controuerſum, an lex naturalis, vel diuina interdum irritet actus, vel inhabilitet perſonas ad illos, quod poſtea videndum eſt.

Ad quem effectum legis pertineat formam in humanis actionibus ſtatuere.

9. Dicendum ergo eſt, hunc effectum irritandi, vel inhabilitandi ſub prohibitione, vel præcepto contineri. Duobus enim modis fieri poteſt irritatio, ſcilicet, pręſcribendo formam eſſentialem, ſine qua actus non valeat, vel prohibendo omnino actum. Primus ſpectat ad poteſtatem, quã lex habet ad taxanda pretia rerum: nam eiuſdem rationis ſunt pręſcribere modum in translatione, acquiſitione, vel amiſſione rerũ: hæc autem omnia fiunt præcipiendo ſaltem modum operandi, vel prohibendo alios modos, vt declaraui. Secundus autem modus ad prohibitionem ſpectat. Quia legiſlator habet poteſtatem prohibendi nõ ſo- E lùm actum, ſed etiam valorẽ actus: vnde irritatio dici poteſt ſpecialis, & quaſi duplicata prohibitio, quia non tantũ actũ, ſed etiã valorẽ eius prohibet, & ad idẽ reducitur inhabilitatio perſonæ: nam eodẽ modo fit.

Effectus irritandi, vel inhabilitandi ad legem prohibentem vel præcipientem pertinet.

10. Obiici verò poteſt, quia ſunt quædam leges, quæ irritant actum, & nõ prohibent illum directè, vt dixi in li. 2. de Iuram. cap. 20. Item quia prohibitio directè fit de actu poſſibili, ac ſubinde relinquitur in abſoluta poteſtate illius, cui fit prohibitio: irritatio autem aufert poteſtatem validè faciendi; ergo non eſt prohibitio, ſed effectus alterius rationis. Sed reſpondetur, irritationem ſub prohibitione comprehendi, ſiue actus omnino caueatur, ſiue ſolùm ſtatuatur, ne validè fieri poſſit, quia ſaltẽ neceſſe eſt prohibere

actum

actum vt formaliter talem, ſcilicet vt matrimonium, vel teſtamentum, quia prohibere valorem actus, eſt prohibere, ne ſubditi poſſint talibus actibus vti vt validis. An verò hæc prohibitio, quando eſt per leges ciuiles, ſemper obliget in conſcientia, poſtea videbimus. Aliter etiam poteſt hic effectus explicari, vt dicam in puncto ſequenti.

11. *Ad quem effectum legis pertineat mutare dominia rerũ.*

Quartus effectus erat, mutare dominia rerum, vt fit in lege præſcriptionis, &c. Ad quam dici poteſt etiam hunc effectum reduci ad præceptum; nam lex præcipit hunc eſſe dominum, & non illum; præcipit autem faciendo, quia aliàs non poſſet efficaciter præcipere. Addi verò poteſt, probabile eſſe hunc effectum, & ſimiles (licèt legibus firmentur, & ideo ferendo leges fieri ſoleant) formaliter non fieri per legem vt lex eſt, quia auferre, vel dare dominium non eſt præcipere, ſed eſt quaſi donare, vel operari. Item quia videtur eſſe à poteſtate diuerſæ rationis: nam in Principe, vel republica non ſolùm eſt poteſtas propria iuriſdictionis ad imperandum, & puniendum, ſed etiam eſt poteſtas ſupremi diſpenſatoris, & adminiſtratoris bonorũ reipublicæ. Lex ergo cũ ſuis proprijs effectibus procedit à poteſtate iuriſdictionis: transferre autem dominia, vel impedire illa, & ſimilia pertinent ad bonorum adminiſtrationem, & ad poteſtatem dominij alti, quod dicitur eſſe in republica. Et hac poteſtate formaliter vtitur Princeps, quando ſtatuit, vt per præſcriptionem acquiratur dominium ab vno, & amittatur ab alio; ipſe enim ſua ſuperiori poteſtate, & voluntate de facto confert dominium, quod certè formaliter non eſt præcipere, ſed agere, & quaſi donare. Tamen non fit ſine præcepto, quia oportet, vt modus acquirendi lege præſcribatur, & vt facta acquiſitione poſtea firma, & illæſa conſeruetur, & ideo hic effectus tribuitur legi, licèt, vt dixi, formaliter diuerſus ſit, & ideo fortaſſe inter effectus legis, vt talis eſt, non numeratur. Quæ doctrina ad effectum etiam irritandi applicari poteſt.

12. *Ad quem effectum legis pertineat legis reuocatio.*

Quintus effectus erat de reuocatione legis, ſed hic non habet difficultatem, quia reuocatio legis, non eſt legiſlatio, ſed potiùs ablatio, ſicut diſpenſatio legis, vel interpretatio, aut moderatio non ſunt effectus legis, ſed alij actus qui circa legem ipſam fiunt. Quòd ſi interdum abrogatio vnius legis fit per aliam, tunc lex noua habebit ſuos proprios effectus, quos per ſe intendat, aut faciat; ablatio autem alterius eſt quid conſequens, ſicut generatio vnius eſt corruptio alterius, vel certè ſi noua lex directè imperat, ne prior ſeruetur, nec pro lege habeatur, tunc illa abrogatio pertinebit ad prohibitionem quandam, & ſub illo effectu legis continebitur.

13. *Fauores, ſiue præmia ad legem permiſſiuam pertinent.*

Sextus effectus erat fauores concedere, & præmia conferre. Sed de fauoribus iam vidimus, ex mente Iſidori ſub permiſſione comprehendi. Dico etiam idem eſſe de fauoribus, quod de priuilegiis: nam ſi conſiderentur reſpectu eius, cui fiunt, non ſunt effectus legis, ſed alterius poteſtatis donandi, vel diſpenſandi iura reipublicæ; ſi verò conſiderentur ex parte aliorum, quibus fauor ille præiudicioſus eſt, vel priuilegium ſeruandum, ſic continetur ſub præcepto, aut prohibitione, iuxta dicta in cap. 13. De præmio verò dixit Caſtro ſuprà, ſub pœna comprehendi, & ſubintelligi. *Caſtro.* Iuxta mentem autem Iſidori videtur ſub permiſſione comprehendi, quia petitionem præmij ponit expreſsè ſub permiſſione. D. Thomas autem non putat, hunc eſſe effectum legis, quia non requirit poteſtatem ſuperiorem, ſed poteſt a quolibet fieri, vnde æquiparat illud conſilio, quod etiam non requirit legis auctoritatem, & ideo etiam non eſt effectus legis. *D. Thom.* Et hæc ſententia mihi placet. Addi verò poteſt, pœnæ adiectionem eſſe multò frequentiorem in legibus, quàm promiſſionem præmij, quia eſt moraliter

A quendo magis neceſſaria; homines enim maiori ex parte proni ſunt ad malum, & ſuis ducuntur cupiditatibus, & ideo frequentiùs timore pœnæ coerceri debent. Vnde etiam iudices, & cuſtodes legum ordinariè magis obligantur ad puniendos legum tranſgreſſores, quàm ad conferendum præmium obſeruantibus illas, & propterea meritò inter legis effectus, potiùs pœna, quàm præmium conſtituitur.

CAPVT XVIII.

An viatores omnes legi ſubiecti ſint, & illa obligantur.

B Diximus, potiſſimum effectum legis in obligatione poſitum eſſe, omnéſque alios in hoc vno radicari: obligatio autem eſſentialiter reſpicit aliquẽ cui imponatur, & ideo ad perfectam huius effectus declarationem neceſſe eſt exponere, in quos cadat hæc obligatio legis, vel qui ſint capaces illius. Quanuis enim ſuprà oſtenſum ſit, legem ad homines, & in communi, ſeu pro aliqua communitate ferri; non tamen declaratũ eſt, an omnes homines ſint capaces huius obligationis, vel aliqui ſint quaſi exempti. 1.
Quam quæſtionem de lege humana in particulari tractauit D. Thomas 1.2.q.96.art.5. quia fortaſſe de lege in communi non putauit eſſe neceſſariam, eo quòd euidentiſſimum ſit, omnes omnino homines *D. Thom.*
C viatores adultos (de his enim loquimur) eſſe ſubiectos alicui legi. Nihilominus hæretici huius temporis cogunt nos, vt quæſtionem hanc hoc loco in generali tractemus, in qua non inquirimus, qui homines obligentur legibus poſitiuis, diuinis, aut humanis; imò nec qui obligentur lege naturali: hæc enim poſtea in particulari videbimus; vnde multò minùs inquirimus, an omnes homines omnibus legibus obligentur: nam clarum eſt, non obligari ſingulos omnibus, & ſingulis legibus: id enim quoad leges poſitiuas nec neceſſarium eſt, nec poſſibile, vt per ſe eſt notum; ſolùm ergo inquirimus, an obligatio legis, vt ſic, ſeu alicuius legis, abſtractè, ſeu diſiunctim ſumptę, ad omnes homines pertineat, ita vt nullus ſit, qui iugo alicuius legis non ſubiiciatur.

D Hæretici enim huius temporis docent iuſtos à iugo legis exemptos eſſe, & non loquuntur de lege tantùm humana, vt aliqui putant; ſed ſimpliciter de lege, vt ex eorum fundamentis manifeſtè colligitur. Quæ diligenter, & accuratè expendunt Petr. Caniſ. lib. 1. de corruptelis verbi Dei, cap. 12. Salmeron in Epiſt. ad Galat. diſp. 14. & Cardinal. Bellar. lib. 4. de Iuſtificat. cap. 1. vbi inter alias Lutheri blaſphemias ſequentem refert ex quodam eius ſermone: *Caueamus à peccatis, ſed & multò magis à legibus, & bonis operibus, & tantùm attendamus ad Dei promiſſionem, & fidem.* Refert etiam, ipſos in hoc conſtituere libertatẽ Chriſtianam, quòd homo iuſtus liber ſit à debito legis implendæ coram Deo, ita vt illi omnia opera ſint

2. *Hæretici iuſtos omnes eximunt à lege.* *Caniſius.* *Salmeron.* *Bellarm.*

E indifferentia, id eſt, nec præcepta, nec prohibita. Fundãtur iſti partim in erroribus ſuis, partim in quibuſdam teſtimoniis Scripturæ prauè intellectis. Pręcipuum fundamentum eſt, quia negant veram iuſtitiam, & neceſſitatem operum ad illam. Nam dicunt, homines iuſtificari per ſolam acceptationem, vel non imputationem Dei extrinſecã, quam omnis ille aſſequitur, qui firmiter credit, ſibi eſſe remiſſa peccata, vel potiùs non imputari propter Chriſtũ; & hanc fidẽ dicunt ſufficere ad ſalutẽ, quicquid homo operetur. Ex quo principio neceſſariò ſequitur, iuſtũ, qualis ab eis fingitur, ſi in ea fide cõſtans ſit, nõ obligari vlla lege, quia quidquid operetur, credens ſibi non imputari, non fit reus pœnæ, nec ſibi ad peccatum imputatur. Vnde non videntur ita negare homines ligari lege,

lege, vt opera legi contraria non ſint peccata: nam potiùs alias docent, omnia opera iuſtorum eſſe peccata, & impoſſibile eſſe etiam iuſtos legem Dei implere, & ſimilia, quæ ſupponunt, legem obligare, & eſſe regulam talium operum. Aiunt ergo, illam obligationem moraliter quaſi tolli, vel impediri per illã ſuam fidem, quia non facit hominem reum pœnæ, nec ratione illius opus in conſpectu Dei tanquam malum reputatur, licèt in ſe tale ſit. Aliud eorum fũdamentum ſumitur ex falſa quadam differentia inter legem, & Euangelium, quam infrà tractando de lege gratiæ expendemus. Teſtimonia verò Scripturarum, quibus niti ſe ſimulant, in cap. ſequenti expendẽtur.

3. *Omnes homines viatores ſubiectos eſſe legi fides docet.* *Trident. 11.* Veritas autem Catholica eſt, omnes homines viatores eſſe ſubiectos legi, ita vt teneantur illi parere, eiúſque rei fiant apud Deum, ſi illam voluntariè non ſeruent. Concluſio eſt certa de fide, definita in Concil. Trident. cap. 11. & canon. 18. 19. & 20. vbi ſpecialiter loquitur de iuſtis, & perfectis, quia cõtra hæreticos ſpecialiter doctrinam tradebat; non tamẽ omittit generalem doctrinam, cùm inquit, *Nemo autem quantumuis iuſtificatur, liberũ ſe ab obſeruatione mãdatorum putare debet.* Si ergo nemo excipitur ab hac obligatione, omnes prorſus homines in hoc mundo legibus ſubiecti ſunt. Poteſtque hoc oſtẽdi inductione quadam. Nam homines a principio ſuæ creationis ſubiecti fuerunt legi natural., & præterea Adam, & Eua legem habuerunt non comedendi de ligno ſcientiæ, etiamſi eſſent iuſti, & in ſtatu innocentiæ. Præterea poſt peccatum, & ante Chriſti aduentum manifeſtum eſt, Iudæos fuiſſe ſub lege ſcripta, & reliquos homines ſub lege naturali (vt nunc omittamus leges humanas.) & hoc ex profeſſo docet Paul. in Epiſt. ad Roman. cap. 1. & 2. oſtendens tam Iudæos, quàm Gentiles præuaricatores fuiſſe legis, illos ſcriptæ, hos naturalis, quam ſcriptam in cordibus oſtendebant, quando aliqua ex parte illam ſeruabant. Illæ autem leges non minùs obligabant iuſtos, quàm iniuſtos, quia indifferenter pro omnibus poſitæ ſunt. Et lex naturalis per ſe, & ab intrinſeco ante, & poſt iuſtitiam, vel iniuſtitiam obligat: lex verò ſcripta à iuſtis incepit, nã toti illi populo fideli, in quo erat Moyſes, Aaron, & multi alij iuſti, data eſt, & priùs lex circumciſionis data fuit Abrahæ, qui erat iuſtus.

4. Poſt Chriſti verò aduentum extra Eccleſiam non ſunt iuſti, & ideo de hominibus, qui omnino ſunt extra illam, ſolùm dicere poſſumus Gẽtiles infideles teneri eadem lege naturali, quia non eſt diſpenſatum cum illis, nec aliqua gratia illis facta eſt. Et præterea certum eſt, eos teneri ad recipiendam fidem, & Chriſti legem. *Matth. 28.* Ipſomet Chriſto atteſtante, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia, quæcumque mandaui vobis.* Quod verò ſpectat ad Iudæos, etiam eſt manifeſtum, eos obligari lege naturali, & teneri eodem præcepto, quo Gentiles ad recipiendũ Baptiſmum ac legem Chriſti, quod clariùs expreſſit *Marc. 16.* Marcus cap. vlt. dicens, *Prædicate Euangelium omni creaturæ, &c. qui non crediderit,* vtique fide viua, & per charitatem operante, *condemnabitur.* Et præterea iſti Iudæi, quamuis iam re vera nõ obligentur lege ſcripta, quia ſublata eſt, tamen ex conſcientia erronea illam non ſeruando peccant: nam Paul. *Galat. 5.* *Teſtificatur omni circumcidenti ſe, quia debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ,* ad Galat. 5.

5. *Mali Chriſtiani lege Euangelica obligantur.* Venio ad Chriſti Eccleſiam, de qua peculiariter loquuntur hæretici, & in ea diſtinguo malos à bonis, ſeu iuſtis. De malis euidens eſt, eos obligari lege, quãdoquidem ideo mali ſunt, quia legem non ſeruant. Dicent fortè hæretici, non ideo hos eſſe peccatores, quia ſimpliciter præcepta non ſeruant, ſed quia infideliter ea non ſeruant, id eſt, quia dum contra illam

A operantur, non habent firmam fidem, quod talia mala opera ſibi non imputentur, nec propter illa amittant Dei beneuolentiam, & fauorem, in quo iſti iuſtitiam ponunt. Sed refellitur facilè hic error ex verbis *Matth. 25.* Chriſti, vbi in ſententia condemnationis malorum Chriſtianorum, non damnat illos, quia non crediderunt, nec quia tranſgredientes præcepta, fiduciam nõ imputationis, nõ habuerunt, ſed ſimpliciter, quia opera miſericordiæ non fecerunt, ac ſubinde quia legem miſericordiæ, & charitatis non ſeruarunt, vt põderauit *S. Auguſt.* Auguſt. lib. de fid. & operib. cap. 15. & lib. de octo quæſtionib. ad Dulcit. cap. 1. vbi plura alia teſtimonia Scripturæ ad hoc confirmandum congerit. Sed de hac etiam parte non oportet plura hic dicere: B quia quoad hos baptizatos prauos non negant etiam hæretici ſubiectionem ad legem, ſed errant in modo explicandi, de quo ſtatim aliquid dicemus, & latiùs in materia de Gratia, & de Fide.

6. Supereſt ergo dicendum de fidelibus iuſtis. Ex quibus quidam eſſe poſſunt baptizati tantum in voto, qui eo modo dicuntur eſſe de Eccleſia, ſeu merito, licèt non numero: alij verò ſunt baptizati in re, & de numero viuorum membrorum Eccleſiæ. De prioribus manifeſtum eſt obligari ſaltem lege Baptiſmi, vltra obligationem legis naturalis, & fidei, ſpei, charitatis, & pœnitentiæ. De baptizatis autem etiam iuſtis, quòd obligentur legibus humanis tam ciuilibus, quàm Eccleſiaſticis, & lege etiam diuina poſitiua à C Chriſto lata, oſtendemus infrà in ſuis locis. Nunc ergo probatur de lege diuina morali, ſeu naturali. Primò, quia hæc eſt tam intrinſeca, & per ſe neceſſaria, vt auferri non poſſit, vt in libro ſequenti oſtẽdemus.

7. *Matth. 5.* Secundò, quia Chriſtus illam non abſtulit, imò illã ſtabiliuit ſtatim in initio prædicationis ſuæ, Matth. 5. vbi illam magis declarauit, & à corruptionibus Phariſæorum, vel imperfectionibus legis Moſaicæ expurgauit, & additis conſiliis, & mediis ad obſeruandam illam, eam perfecit, & quodammodo auxit. Certum eſt autem totam illam doctrinã datam fuiſſe à Domino pro ſua Eccleſia futura, & tam pro iuſtis, quàm pro iniuſtis: nam ad omnes dicit, *Ibid* *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus, quàm Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum,* & quæ ſequun-D tur. Et maximè ponderandum eſt illud, *Matth. 7.* *Intrate per anguſtam portam:* vocat enim apertiſſimè *anguſtam portam* obſeruationem mandatorum, quæ mandata dicit in illo principio comprehendi, *Ibid* *Quæcumque vultis, vt vobis faciant homines, & vos facite illis,* quod docet etiam ad Euãgelium pertinere, & ad omnes, qui illud profitentur.

8. Tertiò omnia, quæ Chriſtus in nocte Cœnæ docuit de obſeruatione præceptorum, & præſertim charitatis, ad iuſtos baptizatos maximè pertinent. Iuſti enim & baptizati erant Apoſtoli, ad quos dicebat Ioan. 14. *Ioan. 14. & 15.* *Si diligitis me mandata mea ſeruate.* & infrà, *Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, iſte eſt, qui diligit me.* & infrà, *Siquis diligit me, ſermonem meũ ſeruabit.* &, *Qui nõ dili-*E *git me, ſermonem meum non ſeruat.* & c. 15. *Manete in dilectione mea, ſi præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea.* & infrà, *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Quæ conditionalis habet vim comminationis, & neceſſitatem indicat obſeruandi mãdata ad conſeruandã charitatem; ergo iuſti tenentur ſeruare mandata, & ſine hac obſeruantia iuſtitiã non ſeruabũt. Poſſunt infinita ſimilia ex Scripturis adduci, ſed non oportet immorari in re clara, & euidente lumine naturali, ſaltem quoad præcepta moralia.

9. *Fit ſatis fũdamẽtis hæreticorum.* Fundamentum hæreticorum plures inuoluit errores, quos hoc loco tractare nõ poſſumus, ſed in variis locis huius operis tractandi ſunt. Nam primò, quòd dicunt impoſſibilia eſſe diuina mandata, ſuprà iam reiectum eſt, & ex tractatu de Gratia net

euidentiùs. Secundò ibidem repelletur, quod aiunt, omnia opera iuſtorum eſſe peccata, præſertim mortalia. Tertiò veram differentiam legis veteris, & nouæ trademus in fine huius tractatus & falsã ab hæreticis confictam impugnabimus. Quartò radicem omnium hæreſum, quæ eſt imputata iuſtitia, in materia de Gratia euellemus, ibique oſtendemus, homines verè, & re ipſa, ac intrinſecè iuſtificari per inhærentem iuſtitiam per Chriſtum datam, & per eandẽ verè, & radicitus remitti peccata, & non tãtùm tegi, ſeu ad pœnam non imputari. Vnde certum eſſe conſtabit, opera iuſtorum ita æſtimari, & reputari, ac imputari à Deo, ſicut re vera ſunt. Vnde ſi ſint bona opera, imputantur ad præmium, ſi mala leuia, ad pœnam temporalem, niſi per pœnitentiam, & ſatisfactionem deleantur; ſi peccata grauia, ita imputari, vt B ipſam iuſtitiam deſtruant, donec per pœnitentiam reparetur.

12. Fundamentum ergo hæreticorum etiam naturali lumini contrarium eſt, & diuinæ bonitati valde repugnans. Non poteſt enim diſplicere Deo peccatum, vt peccatum eſt; nam *odio eſt Deo impius, & impietas eius.* (*Sap. 14.*) Item repugnat diuinæ iuſtitiæ, eò facilius remittere, vel non imputare peccata, quo maiori fiducia in ipſomet Deo fiunt, quaſi ipſe dederit licentiam peccandi, promittendo non imputationem eis, qui illam crediderint. Eo vel maximè quia vana, & ficta eſt talis promiſſio: nullibi enim in Teſtamento nouo habetur magis quàm in veteri; imò ait Paul. Roman. 2. (*Rom. 2.*) Secundùm Euangelium Deum eſſe iudicaturum occulta hominum per Ieſum Chriſtum, vtique ſe- C cundùm legem, & veritatem, non ſecundùm falſas hominum exiſtimationes. Denique interrogo ab his hæreticis, an homines ante Chriſti aduentum iuſtificarentur in fide Chriſti, nec ne? Nam ſi negent, magnam iniuriam vniuerſali redemptioni Chriſti inferunt, & repugnant expreſſis locis ſacræ Scripturæ. *Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, ſub quo oporteat eos ſaluos fieri.* (*Actor. 4.*) Illum enim ſolum poſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, teſte Paul. ad Roman. 3. (*Rom. 3.*) Si autem affirment, ſemper iuſtificationem factam fuiſſe per fidem; vt conſequenter loquantur, oportet vt dicant, ſemper factam fuiſſe ſine lege & operibus, & per non imputationem cum ſola fiducia ex parte hominum; ergo dicere co- D gentur, etiam iuſtos in ſtatu legis naturæ, aut veteris non fuiſſe legi obnoxios, nec peccaſſe contra illam, etiamſi illã tranſgrederentur, dummodo id facerent cum fide non imputationis; quid ergo eſt, quod ſpecialiter Euangelio attribuunt; eſt ergo impium, & vanum tale fundamentum.

CAPVT XIX.

Explicantur aliqua Scripturæ teſtimonia, quibus hæretici abutuntur.

1

1. Obiectio hæreticorum ex 1. ad Timoth. 1.

SVpereſt vt teſtimonia Scripturarum expẽdamus, E quæ in fauorem ſui erroris hæretici adducunt. Primum ſumitur ex verbis Pauli 1. Timoth. 1. *Iuſto non eſt lex poſita.* Quæ verba aliqui volunt exponere de lege veteri, ita vt ſenſus ſit, illam non eſſe poſitã iuſtis, id eſt, Chriſtianis per gratiam iuſtè viuentibus. Quæ expoſitio ſumi poteſt ex Anſelm. ibi, & ex contextu: nam Paulus monebat Timotheum, vt corriperet quoſdam falſos Doctores, qui falſam doctrinam de lege tradebant, & ideo ipſe ſubdit, bonam eſſe legem, vtique ſcriptam, illam tamen non eſſe imponendam iuſtis, quia non eſt iuſto poſita. Sed expoſitio non ſatisfacit; tum quia licèt ſit verum, Paulum loqui de lege ſcripta diuina, tamen ſentẽtia eius de ſe vniuerſalis eſt, & eandem rationem habet in

Alij qui exponunt locũ Pauli de lege veteri, quæ iuſtis, id eſt, Chriſtianis iuſtis non eſt impoſita.

A omni lege, vt conſtabit. Tum etiam, quia per iuſtum non poſſumus intelligere ſolos iuſtos legis Euangelicæ, ſed abſolutè iuſtos, etiam qui fuerunt, quando lex illa lata eſt. Nam Paulus abſolutè loquitur de iuſto, diſtinguendo illum ab iniuſtis, & tranſgreſſoribus. Ex illa verò ſententia ſic intellecta nihil poſſunt hæretici colligere, quia negare non poſſunt, quin lex vetus obligauerit iuſtos illius populi, pro quo lata eſt; ergo verba illa, *Iuſto non eſt lex poſita*, non poſſunt habere hunc ſenſum, id eſt, non obligant iuſtum. Imò ad hominem argumentari poſſumus contra eoſdem nouos hæreticos; quod neceſſe ſit, vt fateantur legem eſſe impoſitam tali iuſto, qualem ipſi cõfingunt, quia ille poteſt eſſe fornicarius, & periurus, &c. & tamẽ Paulus ait, huiuſmodi hominibus legẽ eſſe poſitã.

Excluditur expoſitio.

B Quid ergo eſt, iuſto non eſſe legem poſitam? Communis expoſitio ſcholaſticorum eſt, intelligi de lege, non quoad vim directiuam, ſed quoad coactiuam: nam lex poſita eſt ad obligandos etiam iuſtos, non tamen ad cogendos illos, quia illi non indigent coactione. ita D. Thomas d. q. 96. art. 5. ad 1. & ibi Caiet. Soto, & omnes. Soto etiam lib. 3. de natura, & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Trid. cap. 8. Salmerõ diſp. 2. epiſt. 1. ad Tim. 1. Bellarmin. lib. 3. de peccato primi hominis, cap. 1. Dicet aliquis; ergo ſi iuſtus ageret contra legem, non incurreret pœnam legis, quandoquidem vis coactiua legis non cadit in illum, ſicut Princeps agens contra legem non incurrit pœnam eius, quia non comprehẽditur ſub lege quoad vim coactiuam, ſed quoad directiuam tantum. Reſpondetur negan- C do conſequentiam; non enim in eo ſenſu dicitur, iuſtos non cogi lege, quia non obligentur vi coactiua eius, ſed quia de facto non coguntur, ſed Spiritu Dei ducti valde voluntariè legi obſequuntur. Inſtabis; quia hoc modo etiam dici poteſt, legem non eſſe poſitam iuſto quoad vim directiuam, quia ita operatur iuſtus bonum ex amore iuſtitiæ, & honeſtatis, vt non ſit minùs illud operaturus, etiamſi lex illi non imponatur. Reſpondetur non eſſe ſimilem rationem; tum quia lex quoad vim directiuam eſt lumen oſtendens viã ſalutis, & ex hac parte eſt per ſe neceſſaria iuſtis, tum etiam, quia ſæpe honeſtas actionis per ſe pendet à lege, vel ſimpliciter, quia ſine lege actio eſſet indifferens, vel ſaltem quoad neceſſitatem, quia ſine lege omiſſio actus non eſſet mala, & ideo ſecluſa coactio- D ne legis, obligatio eius directiua eſt per ſe neceſſaria, vt voluntas iuſti ab intrinſeco moueatur ſecundùm legem, quia fortaſſe ſine lege non faceret illum actũ, ſed alium, quia omittere talem actum, tunc non eſſet malum.

2. *Legem non eſſe poſitam iuſto quoad vim coactiuã, eſſe tamẽ quoad directiuam, communis eſt expoſitio.*

D. Thom. Caietan. Soto. Veg. Salmer. Bellarm. Obiici.

Solutio.

Aliqui verò moderni impugnant hanc communem doctrinam, ſolùm quia multi ſunt iuſti, qui mouentur ex timore pœnæ ad vitanda peccata, vt de incipientibus conſtat ex Trident. ſeſſ. 6. c. 6. & de proficientibus etiam oſtendi poteſt, quia de ſola perfecta charitate dixit Ioan. 1. Epiſt. c. 3. foras mittere timorẽ; ergo imperfecti in charitate ſæpiſſime mouentur ex E timore pœnæ; ergo pro maiori parte ponitur lex quoad vim coactiuam etiam iuſtis, & in eis ſuam virtutẽ exercet. Nec ſatisfacit quod aliqui reſpondent, cũ dicitur, iuſto non eſſe legem poſitam, intelligendum eſſe tantùm de perfectis. Hoc enim non conſonat contextui Pauli: nam ſtatim ſubiungit, *ſed iniuſtis*: at imperfecti non poſſunt dici iniuſti; ergo etiam illis non eſt lex poſita ex mente Pauli.

3. *Vaſq. diſp. 166. c. 2. Tridentin. ſeſſ. 6. c. 6.*

4. Nihilominus dico, argumentum non eſſe magni momenti, quia ſermo Pauli rectè intelligi poteſt formaliter (vt ſic dicam) & quãtum eſt ex parte iuſtitiæ, ſicut Ioannes dixit, qui natus eſt ex Deo, non peccat, vtique ſi prout natus eſt operetur, ita etiam iuſtus, quantum eſt ex parte iuſtitiæ non indiget coactione legis, nec illa mouetur. Quod videtur ſenſiſſe Caiet. (*Caiet.*)

ibi

ibi dicens, *Formalis eſt ſermo Pauli: nam cùm medium legis ſit pœna, & iuſtus, quatenus iuſtus, nulli ſit obnoxius pœnæ, formaliter verificatur, quod iuſto non eſt lex poſita.* Fauétque Auguſtinus de Spiritu, & litera, cap. 10. *Auguſt.* dicens, *Iniuſtus legitima lege vtatur, vt iuſtus fiat, quod cùm factus fuerit, ea iam nõ vtatur tanquam vehiculo, cùm peruenerit, vel potiùs tãquam pædagogo, cùm eruditus fuerit.* De omni ergo homine iam iuſtificato, vt talis eſt, intelligit, illi non eſſe legem poſitam, vtique vt vehiculum, aut pædagogum, quo perducatur ad gratiam: dicitur autem lex vehiculum, & pædagogus, quatenus terret, & cogit. Vnde de iuſto ſubiungit, illi eſſe neceſſariam legem, *Nõ qua iniuſtus ad iuſtificantẽ gratiã perducatur, ſed qua legitimè iã iuſtus vtatur.*

5. *Indicatur probabilis dicta expoſitio. Auguſt.* Eſt ergo valde probabilis dicta expoſitio, quam aliis verbis tradidit Auguſtinus conc. 18. in Pſalm. 118. vbi tractans verba illa, *Legem pone mihi Domine,* &c. dubium proponit, an Dauid, cùm hoc petebat, eſſet iniuſtus, vel iuſtus: nam primum dici non poteſt, cùm proximè ante illa verba dicat idem Propheta, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum;* ſi verò dicatur ſecundum, quomodo Dauid petebat ſibi legem poni, quam Paulus negat poni iuſto? Et reſpondet, *Eo modo non ponitur iuſto, quo poſita eſt populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, ſed ſecundum vetus Teſtamentum,* & infrà in ſumma dicit, iuſtum Dauid petiiſſe ſibi poni legem, *ſicut ſanctis filiis libera,* vel ſicut poſtea Deus promiſit, *Dabo legem meam in mentibus eorum, & in cordibus eorum ſcribam eam.* Ierem. 31. & Hebr. cap. 8. & infrà ait, petiiſſe legem, *quam faceret diligendo, non in timoris anguſtiis. Nam qui timore pœnæ (ait) opus legis facit, inuitus facit,* &c. Intelligit ergo legem, vt terret, cogit, & inuitum inducit, non eſſe poſitam iuſto: hoc autem eſt, quod ſcholaſtici dixerunt, non imponi quoad vim coactiuam; & hanc totam ſententiam Auguſtini habet Anſelm. in expoſitione illius loci. *Anſelm.* In eadem ſententia eſt Ambroſius lib. 3. officiorum, cap. 5. *Ambroſ.* cùm dixiſſet, iuſtum non minùs vitare peccatum, ſi poſſit latere, quàm ſi non poſſit; *Non enim latebra ſapienti ſpes impunitatis, ſed innocentia eſt.* ſubiungit, *Denique lex non iuſto eſt poſita, ſed iniuſto, quia iuſtus legem habet mentis ſuæ, æquitatis, ac iuſtitiæ ſuæ normã, ideòque nõ timore culpæ reuocatur à culpa, ſed honeſtatis regula.* *Ariſt.* Quomodo dixit Ariſtot. lib. 1. Rhetoric. cap. 14. Eum eſſe vituperandum, qui iuſtitiam ſecundùm leges ſcriptas ſolummodo ſeruat: nam ſcripta (inquit) coacti ſeruant; melior autẽ, qui nõ coactus iuſtus eſt.

6. *Legem iuſto non eſſe poſitã quia illi nociua non eſt, vt aly exponunt. Anſelm.* Alia expoſitio eſt, iuſto non eſſe legem poſitam, quia non facit illum reum pœnæ, nec eſt illi nociua, ſed vtilis, & videtur quadrare contextui. Dixerat enim Paulus, *Bonam eſſe legem, ſi quis ea legitimè vtatur;* quaſi ſubintelligens, ei eſſe oneroſam, & ſuo modo nociuam, qui malè illa vtitur, vt ſignificat Anſelm. nam ita exponit, *Scientes quia iuſto non eſt lex poſita, id eſt, impoſita, vt ſupra illum ſit, in illa enim eſt potiùs quàm ſub illa; quia non ſua vita viuit, cui coercendo lex imponitur: iniuſtus verò ſub illa eſt, quia ſua vita viuit, cui coercendi lex imponitur.* *Saluian.* Clariùs expreſſit hũc ſenſum Saluian. libr. 5. de prouident. in principio, vbi reprehendens eos, qui dicebant, mandata Dei nocere Chriſtianis, qui non ſeruant illa, quia grauiùs punientur, quàm ſi illa ignorarent, reſpondet, non legem nocere, ſed mores, & ad hoc adducit dicta verba Pauli, & ſubiungit, *Iuſtus eſſe incipe, & eris liber à lege,* id eſt, à pœna legis, *Quia non poteſt venire lex contra mores, quæ iam habetur in moribus.* Et infrà expendens, quod Paulus ait legem eſſe poſitam *iniuſtis, ſceleratis, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur,* concludit, *Ac per hoc nõ tam lex tibi, ò homo, quàm tu legi aduerſaris, nec lex contra te benè præcipiendo, ſed tu contra legem malè viuẽdo agis.* Hanc etiam interpretationem amplexus eſt diuus Auguſtinus ad Galat. 2. & diuus Bernardus Epiſtola ad Carthuſianum, & Guidonem, quos poſtea ſecutus eſt diuus Thomas ad Timoth. 1. lect. 3. *Auguſt. Bernard. D. Thom.* Poteſt verò hæc expoſitio ad priorem reduci, niſi quòd hoc modo, legem non eſſe poſitam iuſto, idem eſt, quod non aduerſari iuſto, & non punire illum: iuxta priorem autem expoſitionem, legem non imponi iuſto, idem eſt, quod non propter illum pœnam minari; verumque autem eſt, non exercere in illum vim, vel alio modo ſuam vim coactiuam.

7. *Probabilior expoſitio, Legem iuſto nõ eſſe poſitam, id eſt, non propter iuſtũ latam, ſed propter iniuſto.* Sed licèt hæc probabilia ſint, & in ſe vera, fortè pro loco Pauli non ſunt neceſſaria. Quia cenſeo, ad literam loqui de lege ſcripta, & ibi non conſiderare in illa, quòd fuerit lex timoris, vel quòd puniat peccatores, & non iuſtos, quod commune eſt omni legi, & tam clarum, & ſuperfluum videatur, & nihil conferens ad intentionem Pauli: ſed conſideraſſe, legem illam nõ eſſe per ſe datam propter iuſtos, ſed propter peccatores. Lata eſt enim lex illa ad retrahendos Iudæos à peccatis idololatriæ, & aliis vitiis, ad quæ erant maximè propenſi. Cui expoſitioni ſubſcribit Epiphan. lib. 2. contra hæreſ. hæreſ. 66. ad finem, explicans hunc locum Pauli, *Quandoquidem, inquit, iuſto non eſt lex poſita, iniquus ergo eſt iuſtus? abſit. Sed quoniam anticipauit iuſtus perficere ea, quæ ſunt legis, non eſt lex contra iuſtum, qui fecit legem; verum poſita eſt contra eos, qui deliquerunt, iudicans iniquos; ſic igitur & teſtamentum, iubet enim homicidas occidi,* &c. Præterea confirmatur hæc expoſitio ex illo ad Galat. 3. *Galat. 3.* *Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem poſita eſt,* id eſt, occaſione tranſgreſſionum, & ad coërcenda hominum vitia fuit poſita, vt Chryſoſtom. tam ibi ad Galat. 3. quàm hic 1. ad Timoth. & alij Græci, & Hieronymus exponunt. *Chryſoſt. Hieron. Auguſt.* Vel poteſt exponi cum Auguſtino, *propter tranſgreſſionem,* id eſt, vt manifeſtaretur peccatum, & hominũ fragilitas ad vincendum illud. Quia ergo Paulus in loco, quem tractamus, reprehenderat vanos legis Doctores, qui non intelligebãt, neque quæ loquerẽtur, neque ea, quæ affirmabant, ſubiungit, hunc defectum eſſe ex parte eorum, non ex parte legis, quia *lex bona eſt, ſi quis ea legitimè vtatur.* Et conſequenter adiũgit, quid neceſſarium ſit ad ea legitimè vtendum, nimirum, *Scientes quia lex iuſto non eſt poſita,* id eſt, non occaſione iuſtorum, quia illa non indigebant, ſed *propter iniuſtos, idololatras,* &c. ſubintelligens, ſi quis hoc ſciat, legitimè vſurum lege, D. Thomas ibi ait, non plus ei tribuendo, quàm quod ei conuenit: non enim eſt data propter ſuam perfectionem, ſed vt per illam oſtenderetur hominum propenſio ad peccandum, & vt eſſet pædagogus homines ad Chriſtum ducens, & cuſtodiens *concluſos in eam fidem, quæ reuelanda erat,* vt dicitur ad Galat. 3. *D. Thom.* Et ita quadrat optimè expoſitio Auguſt. in dicto lib. de Spiritu, & litera, c. 19. & 10. & illam etiam attingit Chryſoſt. Homil. 2. in dictam Epiſt. quem Theophyl. & alij ſequuntur; quamuis primam etiam expoſitionem admittant. *Auguſt. Chryſoſt. Theophyl.* Addi etiam poteſt, ſententiam illam, *Iuſto non eſt lex poſita,* videri ſumptam non ſolùm ex peculiari facto legis veteris, quamuis ad illud rectè fuerit accommodata, ſed etiã ex generali conditione legum, quæ frequentiùs ponuntur ad coërcenda vitia, quàm ad ſtudia virtutum promouenda. Nam, vt ibi D. Thomas ait, *Si omnes eſſent iuſti, nulla neceſſitas eſſet dandi legẽ, quia omnes eſſent ſibi lex.* *S. Thom.* Sic etiam dixit Cicer. lib. 2. de Legib. *Leges in improbos ſupplicio afficiunt, & defendunt, ac tuentur bonos.* *Cicero.*

8. *Obiect.* Sed contra obijci poteſt: nam homini in ſtatu innocentiæ poſita fuit lex non comedendi de ligno vitæ, & ſtatim poſita eſt cum minatione pœnæ mortis, *In quacumque die,* &c. Geneſ. 2. & tamen tũc homines erant iuſti; & innocentes, quia nunquam peccauerant; ergo lex etiam quoad vim coactiuam non ſolùm ponitur iniuſto, ſed etiam ponitur ſine

occaſione peccati, nec propter coërcenda peccata. Et ferè ſimilis obiectio fieri poteſt ex lege Circumciſionis poſita Abrahæ iam iuſto, Geneſ. 17. Ad hæc verò facilè reſpondere poſſumus, concedendo, non eſſe neceſſarium, vt leges omnes imponantur occaſione peccati: aliquando enim imponuntur propter exercendam virtutem; neque id negauit Paul. Sed loquendo de lege ſcripta dixit, illam eſſe datam illa occaſione, quod veriſſimum eſt. & ſimiliter eſt verum, leges humanas frequentiùs fieri propter coërcenda vitia: non eſt tamen hoc ſemper neceſſarium, nec de ratione legis.

9. Vnde in priori exemplo poſita fuit illa lex propter exercendam hominis obedientiam, & ſubiectionem, & humilitatem, & alias virtutes, vt rectè notauit Aug. in Geneſ. de præcepto primis parentibus impoſito. *Oportebat*, inquit, *vt homo ab aliquo prohiberetur, vt eſſet ei virtus merendi obedientia.* Quòd verò addita fuerit comminatio, nõ fuit, quia homo ex vi perfectionis illius ſtatus illa indigeret, ſed aliis de cauſis, vt ad exaggerãdam grauitatem præcepti, à cuius obſeruãtia bonum totius naturæ pendebat, & propter mobilitatem liberi arbitrij frænandam, quę poterat tutam illam perfectionem gratiæ deſerere, & ſe ab illa ſubtrahere, ſicut fecit. Et ita non eſt negandum comminationes fieri iuſtis & eſſe vtiles illis, ſed ſolùm dicunt auctores ſuprà citati, non pro illis principaliter poni, neque illis præcipuè moueri, ſi vt iuſti ſunt operentur. Idémque accommodari poteſt ad legem Circumciſionis, de qua minor eſt difficultas, quia illa data fuit occaſione peccati, & in remedium eius.

August.

Ratio cur facta fuerit comminatio primis parentibus violãtibus præceptũ in paradiſo.

10. Addi denique poteſt, cùm dicitur lex non imponi iuſto, propriè intelligi de lege externa, & ſcripta, quę ponitur præcipuè ad renouãdam legem, quæ deberet eſſe ſcripta in cordibus, & eſt quaſi obliterata, ſeu obliuioni data propter peccata. Talis enim lex non datur, nec ſcribitur in tabulis, vel membranis, niſi propter peccatores, qui ſine illa tãquã ſine lege viuerent, vt rectè docuit Bellarmin. lib. 5. de ſtatu peccati, cap. 1. allegans in eam ſententiam Ambroſium in id Pſalm. 36. *Lex Dei eius in corde ipſius*, vbi ſic ait, *In corde iuſti lex Dei eſt. Quæ lex? non ſcripta, ſed naturalis: iuſto enim nõ eſt lex poſita, ſed iniuſto.* Quibus verbis virtute interpretatur illa verba de lege ſcripta, quatenus eſt renouatio legis, quæ debet eſſe ſcripta in corde. Et idem ſignificauit Auguſtinus circa illa verba Pſal. 1. *In lege Domini voluntas eius*, adducens etiam dicta verba Pauli, & ſubiungens, *Aliud eſt lex, quæ ſcribitur, & imponitur ſeruienti, aliud eſt lex, quæ mente conſpicitur ab eo, qui non indiget literis.* Quando ergo lex non ponitur exterius ad renouandam legem naturalem, ſeu internam, ſed omnino de nouo ponitur, nihil vetat, quin ponatur ſine vlla occaſione peccati, & æquè pro iuſtis, ac pro iniuſtis, non ſolùm quoad obligationem (quod omnibus legibus cum proportione commune eſt) ſed etiam quoad occaſionem, vel peculiarem intentionem legiſlatoris in ponẽda tali lege. Talis autem fuit lex lata primo homini ante peccatum: illa enim non pertinuit ad legem naturæ, nec fuit renouatio eius, quæ erat in corde, ſed fuit determinatio ſpecialis, quæ pro iuſtis ſine vlla occaſione peccati conſtitui potuit.

Bellarmin.
Pſalm. 36.
Ambroſ.

Auguſt.

11. Secundò principaliter obiiciunt hæretici verba Paul. ad Galat. 5. *Si Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege.* Iuſti autem Spiritu ducuntur; nam deſideria carnis non perficiunt quæ ſine ductu Spiritus vitare non poſſent, vt ibidem ſignificatur: ergo non ſunt ſub lege; ergo non obligantur lege. Circa hoc teſtimoniũ duo à nobis explicanda ſunt. Primùm, de qua lege Paulus ibi loquatur, ſecundum, quid ſit eſſe ſub lege: inde enim facilè conſtabit, quid ſit etiam non eſſe ſub illa. Circa primum Ambroſ. ibi videtur per legem intelligere legem peccati, ſeu fomitis, quia præmiſerat Paul. *Spiritu ambulate, & deſideria*, ſeu *concupiſcentiam carnis* (vt legit Ambroſius) *non perficietis*; concupiſcentia autem lex fomitis eſt, & ita intelligit Ambroſius ibi Paulum oppoſuiſſe legem Spiritus legi fomitis, & ideo poſtea dixiſſe, qui Spiritu ducuntur non eſſe ſub lege fomitis. Verumtamen quia ibi non diſſerit Paulus de concupiſcentia ſub nomine legis, & quia inferiùs poſt enumeratos fructus Spiritus, ſubdit, *aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, quod de lege fomitis intelligi non poteſt, & quia tota intentio Pauli ibi dirigitur ad legem ſcriptam, ideo cum communi ſententia ſupponimus, Paulum ibi loqui de lege vetere, ſeu ſcripta.

1. Obiectio hæreticorum ex Pauli loco ad Galat. 5. De qua lege loquatur Apoſtolus & quid ſit eſſe ſub lege apud eundem.

1. expoſitio Ambr. intelligẽtis per legẽ, legẽ peccati, ſeu fomitis.

Eluditur expoſitio.

12. Quia verò lex illa, & moralia, & cæremonialia præcepta continebat, dubitari poteſt, ſub qua ratione de illa loquatur. Et quidem Hieronym. Epiſtol. 89. ad Auguſt. videtur intelligere illum locum de lege quoad præcepta cæremonialia: nam coniungit cum eo præcedentia verba, *Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini*, vbi conſtat, ſermonem eſſe de lege cæremoniali, quam ſtatim vocat idem Hieronym. *præcepta legalia, & non bona, & iuſtificationes, in quibus non viuerent*, vt dicitur Ezech. 20. Et hanc expoſitionem vt probabilem ſub diſiunctione ponit Caiet. in eodem loco.

2. expoſitio Hieron. intel. legem per legem, legẽ cæremonialem.

Caiet.

13. Alij verò ſentiunt, illa verba intelligenda eſſe de lege, etiam quoad præcepta moralia, quia Paul. proximè ante dixerat, *Omnis enim lex in vno ſermone impletur, Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.* Quod præceptum morale eſt, & omnia moralia virtute continet. Et quia hoc præceptum non violatur, niſi ex inordinata concupiſcentia temporalium bonorum, ſubdit, *Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis*, quaſi diceret, & hoc modo implebitis præceptum illud, *Non concupiſces*, quod etiam morale eſt, & deinde adiungit, *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*; vtique ſub lege diligendi proximum, & non concupiſcendi inordinatè. Atque ita Auguſt. lib. de natura, & grat. cap. 57. locum hunc intelligit de lege, *Non concupiſces.* Et clariùs Epiſt. 19. ad Hier. reſcribens ad eius epiſtolam vbi referens pauló antea, & tacitè corripiens expoſitionem, quam ipſe indicauerat, inquit, *Neque enim hoc propter circumciſionẽ arbitror dicere, nec propter ſacrificia*, &c. *Sed hoc ipſum etiam, quod lex iubet, Non concupiſces, quod fatemur certe Chriſtianos debere obſeruare.* Et hæc expoſitio vera eſt, ſi ita intelligatur, vt non de ſolis præceptis moralibus intelligatur, ſicut nec de ſolis cæremonialibus, ſed ſimpliciter de tota lege, etiam includente moralia præcepta. Arbitror autem hoc non negaſſe Hieronymum citato loco, vt ſtatim dicam.

3. expoſitio Auguſtini intelligens per legem tã cæremonialem, quàm moralem.

Auguſt.

Vltima expoſitio duas præcedentes complectens.

14. Circa ſecundam dubitationem, Ambr. ſuprà, *eſſe ſub lege*, idẽ eſſe ſignificat, quod eſſe ſub dominio legis, ſeu minari à lege. Quia verò per legẽ intellexerat legem fomitis, dominari ab illa lege, ſecundùm illum erit, vinci à lege fomitis, & à concupiſcentia trahi ad opera carnis perficienda. Et ita exponit, *Qui Spiritu Dei ducuntur, non ſunt ſub lege*, id eſt, Qui ducem habet Spiritum ſanctum, non errat, lex enim errantibus dominatur, ſicut alio loco dicit, *Iuſto non eſt lex poſita.* Quæ expoſitio non diſpliceret, ſi lex poſſet in illo ſenſu accipi; tamen quia hoc non ſtat cum antecedentibus verbis, nec cum ſequentibus, nec cum proprietate verborum, quæ magis quadrat illi contextui, ideo hanc expoſitionem omittimus.

S. Ambr.

15. Supponẽdo ergo ibi eſſe ſermonẽ de lege Dei, obiicit ibi Hieron. Quoniã ſi illi, qui Spiritu ducũtur, nõ ſunt ſub lege; ergo vel Moyſes, Aarõ, Ioſue, Dauid, & ſimiles nõ fuerũt Spiritu ducti, vel nõ fuerunt ſub lege. Item Paulus Spiritu ducebatur, & multò magis

Obiectio Hieronymi.

Chriſtus,

Chriſtus, & tamen vterque dicitur factus ſub lege, Galat. 4. 1. Corinth. 9. Quæ obiectio, præcipuè videtur mihi conuincere contra hæreticos, *non eſſe ſub lege*, non neceſſariò ſignificare idem, *quod non obligari lege*: nam Ioannes Baptiſta, Simeon, & ſimiles iuſti ducebantur Spiritu, & nihilominus obligabantur lege veteri. Deinde cogit illa obiectio, vt fateamur illam particulam *ſub lege*, non eandem ſignificationẽ habere ſemper in Paulo, etiam reſpectu eiuſdem legis. Prima ergo expoſitio, & valde recepta quoad locum ad Galat. 5. eſt, eum, qui Spiritu ducitur, nõ eſſe ſub lege terrente, atque minãte, quia iam amore ducitur, & non timore. Ita Auguſt. d. c. de natur. & gratia. Vnde idem Auguſtin. narrat in Pſal. 1. circa id, *Sed in lege Domini voluntas eius*, notat eſſe aliud *eſſe in lege*, aliud, *ſub lege*. *Qui eſt in lege, ſecundum legem agitur, ille ergo liber eſt, iſte ſeruus.* Et eandem expoſitionem indicant Chryſoſt. & Theophyl. licèt fortaſſe aliud intẽdentes, vt ſtatim dicam. Eãdem ſequuntur D. Thom. Anſelm. Beda, Caiet. Adam, & multi alij, éſtque valde probabilis, & ſufficiens.

Prima expoſitio loci eſt, iuſtos non eſſe ſub lege terrente & minante.

Auguſt.

Chryſoſt. Theophyl. D. Thom. Anſelm. Beda. Caiet. Adam.

15\. Altera expoſitio eſſe poteſt, vt eſſe ſub lege, idem ſit in dicto loco, quod non damnari lege, & non eſſe reum ex vi illius, quia lex non damnat eos, qui illam obſeruant; qui autem ducuntur Spiritu, ſeruãt legẽ, etiam quoad illud præceptũ, *Non concupiſces*, & ideo non damnantur à lege. Hanc indicat Auguſt. dicta epiſtol. 19. ad Hieronymum, dicẽs, *Hos ergo damnabiliter dicit eſſe ſub lege, quos reos facit lex, non implentes legem*, &c. Quæ verba refert etiam Beda ad Galat. 5. quamuis priorem expoſitionem magis probare videatur Anſelm. etiam vtramque referens, hanc ponit vltimo loco, ſicut & Adamus. Poteſtque ſuaderi ex verbis, quæ paulò inferiùs poſt numeratos fructus Spiritus ſancti Paulus ſubiũgit, *Aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, quaſi diceret, qui hæc operatur non eſt ſub lege, quia nõ habet illam ſibi contrariam, nec ab illa damnatur. Probabilis quidem eſt expoſitio, illi tamẽ non libẽter aſſentior, quia ſententia illa in illo ſenſu nihil referre videtur ad intentionẽ Pauli, nec ad cauſam, quam in illo loco tractabat: quamuis enim lex vetus non damnaret eum, qui ab Spiritu ſancto ducitur, poſſet illum obligare, ſicut de Moyſe, & de Prophetis argumentabatur Hieronymus. Item quia ſimpliciùs, & propriùs poſſunt illa verba explicari ſine vllo incommodo, vt dicam. Item illo modo qui ducitur ab Spiritu ſancto nõ eſt ſub lege naturali, nec ſub lege Euangelica, quod Paulus, credo, non dixiſſet.

Secunda expoſitio eſt, nõ eſſe ſub lege illos, qui legem non violant.

D. Auguſt. D. Hierony. Beda.

Anſelm. Adam.

16\. Tertiò igitur poſſunt illa verba ſimpliciter accipi, vt *non eſſe ſub lege*, ſit *nõ ſubdi legi ſcriptæ*, vt ſcripta eſt, ea neceſſitate, ſeu nõ indigere illa, qui ſenſus videtur facilis, & accommodatus textui, & intentioni Pauli. Ipſe enim perſuadere volebat, nunc non eſſe fidelibus neceſſariam legem Moyſis, neque ab eis eſſe ſeruandam, vt conſtat ex fine totius Epiſtolæ, & ex diſcurſu præcedẽtium capitum, & præſertim ex verbis illis c. 4. *Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legem non legiſtis*, &c. Vbi eſſe ſub lege non ſignificat, ſub pœna, vel damnatione contineri, ſed ſolùm eſſe ſub obligatione eius, & ſub obſeruantia illius tamquam neceſſariæ ad ſalutem, vt videtur per ſe notum. Hunc ergo ſcopum proſequens Paul. incipit cap. 5. *State, & nolite iterum iugo ſeruitutis cõtineri.* & poſt multa, *Vos* (inquit) *in libertatem vocati eſtis fratres, tãtum ne libertatem in occaſionẽ detis carnis.* Quibus verbis docet, ita eſſe Chriſtianos liberos ab obligatione legis Moyſi; vt tamen nõ ſint liberi à lege diuina naturali honeſtè viuẽdi, & ſecundùm rationem, non ſecundùm carnis concupiſcentiam. Et hac occaſione declarat, ſummam huius legis naturalis in lege charitatis poſitam eſſe, & concupiſcentiam carnis adiutorio diuini Spiritus eſſe vincendam, & deinde ſubiungit, *Quòd ſi Spiritu du-*

3. Expoſitio probabilior eſt, non eſſe ſub lege idem eſſe, ac non ſubdi legi ſcriptæ, & illa non indigere.

Galat. 4.

Galat. 5.

A *cimini non eſtis ſub lege.* Ac ſi diceret, quamuis neceſſarium ſit, Spiritu vincere concupiſcentiam, non ideo eſtis ſub lege, vtique ſcripta in tabulis, quia lex ſcripta in corde vobis ſufficit, & illa regimini; imò & obligamini non ſpeciali legis obligatione, aut monitione, & ideo ſubiungit, *Manifeſta autem ſunt opera carnis*, &c. Ac ſi diceret, iam non indigetis lege monſtrante turpitudinem talium operum, & non adiuuãte ad vincenda illa. Spiritus autem legis gratiæ clarè monſtrat illa, & iuuat ad illa vitanda: nam (vt adiungit) *Fructus Spiritus eſt charitas*, &c. & alij, quos numerat, & vt oſtenderet perfectionem illorum fructuum, concludit, *aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, ac ſi diceret, hæc talia ſunt, vt lege non prohibeantur, nec prohi-
B beri poſſint, quia non poteſt eſſe diſcordia inter Spiritum, & legem, vt ibi exponit D. Thomas; vel ſi pronomen illud, *huiuſmodi*, referatur ad perſonam, optimus ſenſus erit, aduersùs eos, qui hos fructus faciunt, nihil habet ſcripta lex, nec poteſt illos damnare; non ſolùm quia faciunt quæ illa præcipit, verùm etiam ſi alia, quæ præcipit non faciant, vel etiam ſi hæc ipſa non faciant ex inductione talis legis, ſed ex Spiritu fidei, qua Chriſto adhærent, & propter quem carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis.

D. Thom.

17\. Atque hunc ſenſum apertè indicat Chryſoſt. ibi: nam poſt illa verba, *Quod ſi Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege*; interrogat, *Quænam eſt hæc conſequentia?* re-
C ſpondet. *Maxima quidem, & euidens. Etenim qui Spiritũ vt oportet habet, per hunc extinguit omnem concupiſcentiã, porrò qui liberatus eſt ab his, non eget legis auxilio*, &c. Et infrà, *Quanquam lex erat loco Spiritus, iuxta ſuas vires, priuſquam Spiritus adueniret, non tamen ob id oportet manere in pædagoge, tunc quidem meritò ſub lege eramus, vt metu caſtigaremus concupiſcentias, nõdum prodito Spiritu: nunc verò poſtquam venit gratia, quæ non ſolùm iubet ab illis abſtinere, ſed etiã ad altiora prouehit, & ad altiorem vitæ rationem, quid opus eſt lege?* Et in ſequẽtibus ſemper hunc ſenſum proſequitur, & verba illa, *Aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, ita exponit. *Quid enim præcipias illi, qui omnia in ſe habeat, etiam perfectam philoſophiæ magiſtram charitatem?* Et idem ferè habet Theodoret. & clariùs Theophylactus, Hieronymus etiam
D in breuioribus commentariis ita exponit, *Si vos ſpiritualibus per omnia actibus occupatis, non eſt vobis lex neceſſaria, quæ carnalibus data eſt.* Et infrà circa illa verba, *Aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, addit, *Non enim iſta prohibuit, ſed & qui nouum implet, non eſt ſub veteri Teſtamento.* Similiter locum explicat noſter Salmerõ, in epiſtola ad Galat. diſp. 31. Nec cõtra hanc expoſitionem obiectionem video alicuius momenti.

D. Chryſoſtomus.

Theodor. Theophyl. Hierony.

18\. Nam ex his facilè expeditur obiectio ab Hieronymo facta. Nam Sancti veteris Teſtamenti, qui ducebantur Spiritu gratiæ, non habebant illam perfectionem ex vi ſtatus illius temporis, ſeu legis, ſed in fide Chriſti venturi, & ideo manebant ſub lege quoad obligationem; Paulus autem loquitur de his, qui ra-
E tione ſtatus, & præſentis gratiæ Spiritu ducũtur: nam hi nõ ſunt ſub lege ſcripta, etiam quoad obligationẽ. Iuxta aliam verò expoſitionem dicentur illi Sancti antiquæ legis non fuiſſe ſub lege, tanquam coacti ab illa, nec tanquam rei facti per illam, ſatis autem dubito, an illos voluerit comprehendere Paulus ſub illa ſententia. Chriſtus autem Dominus longè alio modo dicitur factus fuiſſe ſub lege; non enim quoad obligationẽ factus ſub illa eſt, ſed quoad obſeruationem, vt ex materia ſubiecta eſt manifeſtum. Paulum verò ponderat Hieronymus, non ſimpliciter de ſe dixiſſe, *Factus ſum ſub lege*, ſed addidiſſe, *Iis, qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cũ ipſe non eſſem ſub lege*, &c. vbi potiùs ſimpliciter negat fuiſſe ſe ſub lege, vtiq; quoad obligationem: dicit tamen ſe fuiſſe quaſi ſub illa, quia

Soluitur obiectio Hieronymi ſuprà poſita.

Quomodo Chriſtus Dominus erat ſub lege, & B. Paulus.

S. Hierony.

interdum ita obſeruauit illam, ac ſi illa teneretur vt Iudæos lucrifaceret. Videtur autem ibi Hieronymus in hoc æquiparare Paulo antiquos Prophetas, quòd illi etiam non eſſent ſimpliciter ſub lege, ſed quaſi ſub lege; ſed loquendo conſequenter, prior reſponſio ſolidior eſt.

19. Denique ex dictis ſatis conſtat, quocumque modo à Patribus tradito intelligantur illa verba, per illa non excludi, quominus iuſti noui Teſtamenti, quantumuis Spiritu diuino moueantur, ſub lege aliqua ſint quoad obligationem eius, & hoc ſupponere Sanctos omnes, qui dicta verba interpretantur. Imò ex eodem loco Pauli euidenter colligitur: nam numeratis operibus carnis concludit, *Quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.* Certè ſi lege aliqua non tenerentur ad cauenda talia opera, propter illa non amitterent regnum Cœlorum. Et alia eiuſdem loci verba ſtatim ponderabimus.

20. *3. obiectio hæreticorum ex loco ad Roman. 6.*

Tertium teſtimonium hæreticorum eſt illud ad Rom. 6. *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Quæ verba ſecundùm ſe ſpectata eaſdem poſſent habere interpretationes, ſed iuxta planum contextum alius eſt ſenſus illorum facillimus. Nam ſine dubio loquitur Paulus de lege ſcripta, & *eſſe ſub lege*, non ſolum ibi ſignificat eſſe ſub obligatione legis, quamuis hoc etiam includat, ſeu ſupponat; ſed ſpecialiter exprimit, eſſe ſub imperfectione legis præcipientis, & non iuuantis. Docuerat enim Paulus, baptizatos omnes mortuos eſſe à peccatis in Chriſto, vnde illos admonuit, *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius*; & infrà. *Peccatum enim vobis non dominabitur.* Et ne hoc illis difficile videretur, pro ratione adiungit, *Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Ac ſi diceret, non enim eſtis in ſtatu, in quo lex præcipiebat non concupiſcere, & non iuuabat, ſed eſtis ſub gratia, quæ interiùs ad id ſeruandum mouet, & exteriùs iuuat.

Eſſe ſub lege hoc loco idẽ eſt, ac eſſe ſub imperfectione legis ſcriptæ obligãtis ſubditos, nõ verò adiuuantis.

21. Sic Chryſoſtomus ibi Homil. 11. & Theodor. ac Theophyl. aiunt, *Corpus noſtrum ante Chriſti aduentum facilè à peccato expugnari potuit, neq; enim Spiritus aderat qui ſuccurreret; neq; Baptiſma, quod mortificare poſſet, &c. lex erat iubens tantùm, nihil tamen auxilij afferebat: gratia verò & priora peccata remittit, & ad futura nos munit.* Eſt etiam expreſſa ſententia Auguſtini lib. de contin. c. 3. dicentis. *Non ſumus ſub lege bonum quidem iubente, non tamen dante: ſed ſumus ſub gratia, quæ id, quod lex iubet* (vtique quoad moralia) *faciens nos amare, poteſt liberis imperare.* Et lib. de grat. & liber. arbitr. capit. 12. *Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia, non quia lex mala ſit, ſed quia ſub illa ſunt, quos reos facit iubendo, non adiuuando, gratia quippe adiuuat, vt legis quiſque ſit factor, ſine qua gratia, ſub lege poſitus, tantùm erat legis auditor.* Eamdem expoſitionem ſequuntur Anſelm. Beda, Adam, Caiet. & bene Tolet. Pereira. Item noſter Salmeron in Epiſtol. ad Rom. capit. 6. diſp. 4. Nec occurrit difficultas illa. Mirúmque eſt, quòd hæretici abuti audeant hoc loco cùm Paulus ſtatim quaſi reſpondens eorum impudentiæ, ſubiungit, *Quid ergo? peccabimus, quoniã non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit.* Et ſimilem ſententiam habet in principio capitis, & in fine concludit, *ſtipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna*, conſtituendo ergo fideles ſub gratia, & non ſub lege ſcripta, eiúſque imperfectione, non dicit eſſe immunes ab omni lege, aut peccata eis non imputari, ſi ea committant, ſed eos excitat ad peccata vitanda, quia gratia Dei potentior eſt illis.

Chryſoſt. Theodor. Theophyl.

D. Auguſt.

Anſelm. Beda. Adam. Caiet. Tolet. Pereir. Salmeron.

22. *4. obiectio hæreticorum ex variis locis noui teſtamenti.*

Quartò obiiciunt hæretici illa teſtimonia, in quibus libertas legis gratiæ commendatur, vt Galat. 2. 4. & 5. 2. Corinth. 3. Iacobi 1. & 2. quæ teſtimonia volunt intelligi de libertate ab omni legis obligatione. Hæc verò falſa explicatio ſpecialiter deſtruit veritatem legis gratiæ, quam infrà lib. 10. ſpecialiter defendemus, & hunc errorem expugnabimus. Et ideo nunc breuiter reſpondemus, imprimis ex illis locis colligi nõ poſſe, in eis eſſe ſermonem de libertate ab omni lege, quia hoc in eis non dicitur, ſed generatim eſt ſermo de libertate, & aliunde ſenſus eſt tam abſurdus, & tam cõtrarius omni rationi, & pietati, & aliis Scripturarum teſtimoniis, quæ docent obligari fideles ad vitãda peccata, & ad honeſtè operandum, vt ſtatim per ſe ſit incredibile tale commentum. Deinde addimus; quòd libertas multiplex eſſe poteſt, & à ſeruitute peccati, à ſeruitute timoris, & à reatu pœnæ & cuiuſcunque mali, & à legis obligatione, & vel in particulari vnius legis, vel generaliter omnium: ex quibus omnibus hæretici hunc poſtremum ſenſum eligunt. Dico autem, ex eiſdem locis apertè conſtare, non in hoc ſenſu ſumi libertatem Chriſtianam, ſed in aliquo ex aliis.

23. *Expenditur locus Pauli ad Galat. 2. in quo Apoſtolus loquitur de libertate à lege veteri à qua liberi Chriſtiani.*

Nam ad Galat. 2. verba ſunt: *Subintroierunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Ieſu, vt nos in ſeruitutem redigerent*, conſtat autem euidenter ex his, quæ in eodem capite ſequuntur, ſeruitutem illam, ad quam fratres illi ſubintroducti volebant Chriſtianos redigere, fuiſſe obſeruationẽ legis Moyſi, quia cogebant Chriſtianos iudaizare; ergo libertas illa, *quam habemus in Chriſto Ieſu*, prout de illa eſt ſermo in illo loco, ſolùm eſt libertas à iugo, & obligatione legis Moyſi, vt benè explicat Salmeron ibidẽ. In cap. autem 4. eiuſdem Epiſtolæ, verba ſunt: *Itaque fratres non ſumus filij ancillæ, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit.* Quæ verba ſunt concluſio totius diſcurſus, præcipuè ab illis verbis, *Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe*, &c. quam oſtendit fuiſſe legem ſeruitutis, & ideo populũ, cui data eſt, ſignificatum eſſe per filium ancillæ; ergo apertè loquitur de libertate populi Chriſtiani, quam habet à iugo, & ſeruitute illius legis. In ca. autem 5. verba ſunt, *Vos in libertatem vocati eſtis fratres.* Statim verò declarat qualis ſit hæc libertas, adiiciens, *Tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis.* Non eſt ergo prophana libertas, quæ omne iugum legis auferat, & licentiam præbeat quidlibet operandi; ſed eſt libertas ſpiritualis, qua fit, vt Spiritu ducamur, & non ſimus ſub lege, vt ſtatim dicitur, & iam explicuimus.

Galat. 4.

Galat. 5.

24. *Explicatur locus Pauli 2. Corint. 3. de libertate à velamine obcæcationis vel à ſeruitute legis.*

At verò 2. Corinth. 3. verba ſunt, *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*; quæ ſecundùm ſe ſumpta poſſunt optimè exponi de libertate à ſeruitute peccati, & de libertate ab ſpiritu timoris ſeruilis, & de libertate à lege veteri: nam Spiritus ſancti gratia, & motio ab omnibus his oneribus, ſeu dominis nos liberat. Prout verò in illo loco dicta ſunt à Paulo, intelligenda videntur de libertate à velamine obcæcationis, & duritie cordis, & poſſunt extendi, ſimúlque intelligi de libertate à ſeruitute legis veteris. Dixerat enim, *Vſq; in hodiernum diem cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſſe ſuper cor Iudæorũ*, vt ſcilicet, non videant teſtamentum illud iam eſſe euacuatum; & addit, velamen illud eſſe auferendum ab illo populo, *Cùm conuerſus fuerit ad Dominum*, & ſubdit: *Dominus autem Spiritus eſt, & vbi Spiritus Domini, ibi libertas*, vtique ab illo velamine. Nam Spiritus Domini eſt, qui liberat à iugo legis, ſicut alibi dixit, *Si Spiritu ducimini, nõ eſtis ſub lege*, & ideo idẽ Spiritus Domini, qui talẽ dat libertatem, dat etiam lumen ad cognoſcendam illam, ac ſubinde aufert velamen, quod veritatem illam occultabat, & ideo concludit, *Nos autem reuelata facie gloriam Dei ſpeculantes*, &c. Quod totum vnico verbo eleganter complexus eſt Chryſoſt. Homil. 7. dicens, *Libertatem autem dixit habita ratione priſtinæ ſeruitutis.* Et ita intelligũt omnes Catholici ſcriptores. Neque eſt cur libertas ſpiritus intelligatur eſſe ab omnis legis obligatione: quia nec Paulus hoc dicit, nec pertinet

tinet ad perfectionem, vel dominatum Spiritus: nã in Angelis, & Adamo, & in omnibus iuſtis fuit Spiritus, & in illis non fuit talis libertas, vnde potius repugnat perfectioni, & ſanctitati, ac dominationi diuini Spiritus.

25. Expenditur locus Epiſtolæ Iacobi de lege libertatis, id eſt, charitatis.

Loca autem Iacobi 1. & 2. contra ipſos hæreticos conuincunt: nam in cap. 1. illam, quam vocat legem perfectæ libertatis, ſupponit, eſſe veram legem obligantem ad opus, & ideo concludit, illum fore beatum, qui in ea permãſerit, & fuerit *factor operis*, id eſt, qui illã ſeruauerit. In cap. autem 2. ſignificat, per legem illam libertatis eſſe homines iudicandos. *Sic loquimini dicens, & ſic facite, ſicut per legem libertatis incipientes iudicari*: videtur autẽ loqui de lege charitatis, quam paulò ante *regalem* vocauerat; ſupponit ergo apertè, Chriſtianos eſſe ſubiectos legi. Cur autem illam vocet legem *perfectam, regalem, & libertatis*, in libro vltimo, de lege gratiæ diſputando, dicetur.

CAPVT XX.

An in lege fieri poſſit mutatio, & quotuplex illa ſit.

1. EXplicata natura legis, & omnibus cauſis, & effectibus eius, ſolùm ſupereſt dicendum de mutatione legis. Verumtamen quia hæc proprietas nõ eſt communis omni legi, ideo meliùs tractabitur de ſingulis in particulari, in eis declarando, an modum aliquem mutationis admittant. Hic ergo ſolùm præmittemus quaſdam generales regulas, & explicationes terminorum, vt facilior ſit poſtea doctrina in ſingulis legibus.

1. aſſertio, Lex indefinitè lata non mutatur ob ſolam temporis durationem.

Primò igitur ſupponimus ex dictis, legem indefinitè latam de ſe non mutari; neque eius obligationem ceſſare propter ſolam tẽporis diuturnitatem, ſi alia cauſa mutationis non interueniat. Probatur, quia lex de ſe perpetua eſt; ergo propter ſolam temporis durationem non mutabitur, niſi aliunde tollatur.

Obiectio.

Dices, aliquando lex inuoluit, ſeu præſcribit certum terminum ſuæ obligationis.

Solutio.

Reſpondetur primò, ideo loquutos nos fuiſſe in aſſertione de lege indefinitè lata. Secundò addimus, illud ſolùm habere locum in aliqua lege poſitiua, & rarum eſſe, & quaſi præter naturam perfectæ legis, vt ſuprà dictum eſt, & ideo ſimpliciter affirmari poſſe, moraliter loquendo, non ceſſare propter ſolam temporis diuturnitatem. Eo vel maximè, quòd cùm lex eſſe debeat rationabilis, & iuſta, nũquam præſcribet certum terminum ſuæ durationis, niſi quia in illo termino, ſeu fine temporis ceſſabit vel iuſtitia legis, vel potiſſima ratio, quæ mouit legiſlatorem ad ponendam illam, & ita nunquam oritur propriè mutatio ex ſolo temporis decurſu, ſed ex aliqua alia mutatione, quæ cum illo coniungitur.

2. 2. aſſertio, Mutationem legis dupliciter accidere poſſe, vel per defectũ cauſæ conſeruantis, vel per actionem contrarij agentis.

Secundò dicendum eſt, mutationem legis dupliciter accidere poſſe. Vno modo quaſi ab intrinſeco ex defectu materiæ, ſeu cauſæ conſeruantis, ſecundò ab extrinſeco per actionem cõtrarij agentis. Quæ aſſertio non eſt vniuerſaliter accipienda, ita vt ſenſus ſit omnem legem eſſe mutabilem his modis, quia non ita eſt; aliqua enim eſſe poteſt immutabilis, & aliqua poteſt mutari vno modo, & non alio: ſolùm ergo indefinitè dicimus, in lege habere locum illos duos modos mutationis. Et ita declarari poteſt primò, quia lex ſe habet ad modum cuiuſdam accidentis, quatenus eſt in ſubditis, vel illos obligat, ſeu debitores cõſtituit: accidens autem illis duobus modis in generali mutari poteſt, aut deſtrui, vt conſtat ex Philoſophia; idem ergo erit cum proportione in lege. Secundò probatur declarando in particulari vtrumque membrum. Ratio prioris membri eſt, quia lex requirit cauſam quaſi materialem, circa quam verſetur, & ideo ſi illa deſit, ceſſabit obligatio legis; vt ſi omnino ſubditi deſint, ceſſabit obligatio legis, licet ipſa A poſſit manere in mente legiſlatoris: ſed hæc mutatio nihil ad moralem conſiderationem refert. Habet etiam lex cauſam efficientem, & ex hac parte ſolet effectus deſinere, ſeu mutari per ſuſpenſionem influxus, ſeu non conſeruationem cauſæ efficientis. Quia verò efficiens cauſa legis, prout eſt in ſubditis, ſeu extra legiſlatorem, non eſt niſi voluntas legiſlatoris, quæ eadem perſeuerare cenſetur, quamdiu contraria non interuenit, ideo mutationem legis ex parte cauſæ efficientis comprehendimus ſub illa, quæ fit per actionem cõtrariam. Denique habet lex cauſam finalem, & ex hac parte maximè cenſetur lex ceſſare, ſeu mutari ab intrinſeco ex defectu cauſæ finalis: in qua maximè habet locum illud; *Ceſſante cauſa, ceſſat* B *effectus, c. cum ceſſante*, de appellat.

Ca. ceſſante.

Verumtamen hic modus mutationis legis maximè habet locum in legibus poſitiuis humanis, quia in naturali non videtur habere locum, & de diuina poſitiua eſt res ſub controuerſia, & ideo in ſingulis meliùs explicabitur. Ratio verò alterius partis eſt, quia lex accepit ſuum eſſe, & vim obligandi per voluntatem legiſlatoris; ergo per contrariam voluntatem auferri poterit; quia ſupponimus non deeſſe poteſtatem, cùm illa ſit eadem in legiſlatore ad vtrumque actum, ſuppoſita capacitate materiæ, vt magis ex ſequentibus declarabitur.

3. 3. aſſertio, Legem poſſe mutari, vel per ablationẽ illius, vel per ingreſſum alterius, quæ illam extinguat.

Tertiò dicimus, hãc legis mutationem interdum eſſe poſſe purè ablatiuam, ſed corruptiuam per ſe; aliquando verò eſſe poſſe per modum generationis C vnius, quæ ſit corruptio alterius. Declaratur, quia inprimis, quoties mutatio legis fit per ſolam mutationem, vel defectum cauſæ neceſſariæ ad conſeruationem eius, tunc eſt mera ceſſatio legis per carentiam obligationis eius, abſque introductione alterius obligationis, ſicut corrumpitur lumen per abſentiam ſolis. Deinde etiamſi tollatur lex per voluntatem contrariam legiſlatoris, qui vult legẽ ceſſare, tunc etiam habet locum pura ſubtractio legis, quia non eſt neceſſe aliam introduci ad prioris ablationem. Vnde licèt in eo dicatur lex tolli per actionem contrariam quaſi immanentem; quia voluntas contraria verſari poteſt circa ſolam priuationem, ſeu ablationem legis, non tamen tollitur per mutationem contrariam quaſi tranſeuntem; ſed per mutationem priuatiuam, D & ablatiuam legis; Ita ergo ſatis conſtat prius membrum. Poſterius autem locum habet, quando vna lex tollitur per introductionẽ alterius priori repugnantis, vt ſi præceptum ieiunij tollatur, imponendo præceptum comedendi carnem, aut bis in die. Hic enim mutationis modus locum habet in materia mutabili, & quæ nunc poteſt eſſe vtilis, & poſtea nociua; & tunc ſi præcepta ſint contraria, neceſſe eſt vt vnũ excludat aliud, etiamſi id directè non exprimat, quia non poſſunt ſimul obligare leges contrariæ, vt per ſe notum eſt.

4. 4. aſſertio. Mutationẽ legis, vel poſſe eſſe vniuerſalẽ, vel particularẽ, vel ſimpliciter, vel ſecũdùm quid.

Quartò, poteſt hæc mutatio legis eſſe vniuerſalis, vel particularis tantùm, ſeu poteſt eſſe mutatio ſimpliciter, vel ſecundùm quid. Mutatio vniuerſalis & E ſimpliciter erit, quando lex in totum, & ſimpliciter tollitur, id eſt, & reſpectu omnium, ſeu totius communitatis, quam obligabat, & reſpectu ſui eſſe, ſeu durationis, quia ſimpliciter tollitur, ita vt ampliùs non redeat. Poſſet autem fieri mutatio vniuerſalis, non tamen ſimpliciter, ſed ad tempus; ſi pro aliquo tempore ſuſpendatur obligatio legis ſtatim reditura illo tranſacto, & hanc vocamus mutationem ſecundùm quid, quia re vera lex non ſimpliciter tollitur, quandoquidem tranſacto illo tempore, perſeuerat ſicut antea ſine noua editione, vel promulgatione. Particularis autem mutatio fit, quando manente lege quoad vniuerſalem obligationem reſpectu communitatis, aufertur in particulari reſpectu alicuius perſonæ, ſeu partis communitatis, vt fieri ſolet per

diſpenſationes, aut priuilegia. Nam, ſicut ſuprà diximus, poſſe interdum ferri legem pro aliqua communitate, excipiendo partem, vel aliqua membra, ex iuſta cauſa; ita poſt latam generaliter legem poteſt fieri ſimilis exemptio, & tunc dicitur fieri mutatio aliqua particularis in lege.

5\. *Variæ vocabula quibus legis mutatio vniuerſalis ſignificatur.*

Et iuxta hanc diſtinctionem ſunt impoſitæ variæ voces ad hanc legis mutationem ſignificandam, quas oportet breuiter præ oculis ponere, vt clariùs & expeditiùs in ſequentibus loqui poſſimus. Quędam igitur verba ſunt, quæ ſignificant generalem, & abſolutam mutationem legis; alia, quæ tantùm ſignificant mutationem ſecundùm quid, vel particularem. Prior ſignificatur præcipuè per verbum *abrogandi* legem; tunc enim abrogari lex dicitur, quando totaliter, ac ſimpliciter aufertur. Poteſt autem hoc fieri variis B modis. Vnus eſt per ſimplicem ablationem legis, quæ poteſt dici reuocatio legis, & interdum vocatur mors legis, vt videbimus infrà tractando de lege veteri. Alius eſt, quando non ſolùm tollitur lex, ſed etiam vetatur eius obſeruatio, & dici poteſt prohibitio legis, per quam prior lex incipit eſſe non ſolùm mortua, ſed etiam mortifera, vt de lege veteri loquuntur Theologi. Differtque hic modus à præcedenti, quia ille conſiſtit ſolùm in ablatione legis, & obligationis eius, hic verò præter illam priuationẽ addit nouam legem prohibentem id, quod per aliã præcipiebatur.

6\. Tertius modus eſſe poteſt, quando non ſolùm prohibetur, quod priùs præcipiebatur, ſed etiam contrarium, vel incõpoſſibile priori præcipitur, vt ſi priùs præcipiebatur ſtudiũ tali hora, & poſtea præcipiebatur oratio pro eadem hora: nam hoc plus eſt, quàm C non præcipere ſtudium, & quàm prohibere illud; additur ergo in hoc tertio modo nouum præceptum non ſolùm de contradictorio obiecto (vt ſic dicam) ſed etiam de contrario. Poteſt autem his duobus vltimis modis abrogatio prioris legis fieri per aliam nouam legem contradictoriam, vel contrariam, aliquando verò præcedit pura reuocatio, & poſtea additur noua prohibitio, vel nouum contrarium præceptum. Et quando fit priori modo non poteſt poſterior lex fieri niſi vel ab eodem, qui priorem tollit, vel à ſuperiori poteſtate, quia inferior nõ poteſt reſiſtere maiori: quando verò fit prohibitio poſteriori modo, poteſt fieri ab inferiori, quia iam ſupponit ablatam priori legem, vt in abrogatione legis veteris D videre licet, & infrà ſuo loco explicabimus. Denique Soto addidit Irritationem legis tanquam diſtinctam ab abrogatione legis, quia ſicut votũ irritari poteſt, ita videtur etiam lex poſſe irritari. Verumtamen in lege irritatio non videtur diſtincta ab abrogatione, quia eundem effectum habet, & ſolùm per poteſtatem iuriſdictionis fieri poteſt. Soto autem vocat ſimplicem abrogationem, quando fit ab eodem, qui legem tulit, vel à ſucceſſore, qui tãquam idem reputatur. Quando verò ablatio legis fit à ſuperiori, tunc vocat irritationem. Sed hoc ſolùm poteſt pertinere ad vſum vocis, an verò in re ſit aliqua differentia, in- E frà circa legem humanam dicemus.

Soto. Irritatio & abrogatio legis idem ſignificat.

7\. *Vocabula quibus mutatio particularis legis ſignificatur.*

Aliæ ſunt voces ſignificantes particularem mutationem legis, inter quas prima, & magis vſitata eſt diſpenſatio legis. Circa quam vocem notari in primis debet origo, & proprietas eius. Diſpenſare enim in ſua propria impoſitione idem eſt, quod diſtribuere, vel adminiſtrare munus aliquod, habens coniunctam rerum neceſſariarum diſtributionem. Et ita diſtributio ipſa beneficiorum Dei, quæ pro ratione diuinæ prouidentiæ diuerſis temporibus fit, diſpẽſatio ſolet appellari, vt patet ex illo ad Epheſ. 1. *Secundùm beneplacitũ eius, quod propoſuit in eo, in diſpenſatione plenitudinis temporis inſtaurare omnia in Chriſto.* Specialiter autem ſolet in ſacra Scriptura vocari diſpẽſator,

Propria ſignificatio verbi, diſpenſatio.

Epheſ. 1.

A qui in domo aliqua ab eius domino conſtituitur, vt neceſſaria familiæ diſpenſet, iuxta illud Luc. 12. *Quis putas eſt fidelis diſpenſator,* &c. Et ita in veteri Teſtamento ſolet nomen diſpenſatoris temporalis accipi pro illo, qui familiam alicuius temporaliter adminiſtrat, vt Geneſ. 43. & 44. & 3. Reg. 8. Et hæc acceptio eſt valde vſitata in iure ciuili. §. *recte.* Inſtit. de mandato. l. *vrbana.* ff. de verb. ſignificat. & multa de illa eruditè congerit Briſſonius.

Luc. 12.

Briſſon.

8\. *Diſpenſatio quid ſignificet in nouo Teſtamento item diſpenſatio.*

At in nouo Teſtamento ad altiorem, ſpiritualem ſcilicet ſignificationem vox hæc tranſlata eſt: ſignificat enim œconomũ, ſeu miniſtrum ſpiritualis domus Dei, quæ eſt Eccleſia, iuxta illud 1. Corinth. 4. *Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.* & 1. Pet. 4. *Sicut boni diſpenſatores* B *multiformis gratiæ Dei.* Vnde etiam ipſa diſtributio, ſeu generalis adminiſtratio myſteriorum Dei, quæ in Eccleſia fit, ſolet in ſacra Scriptura diſpenſatio appellari. 1. Corinth. 9. *Diſpenſatio mihi credita eſt.* ad Epheſ. 3. *Si tamen audiſtis diſpenſationem Dei, quæ data eſt mihi in vobis.* ad Coloſ. 1. *Cuius factus ſum ego miniſter ſecundùm diſpenſationem Dei, quæ data eſt mihi.* Sic etiam dixit Bernard. ad Eugenium lib. 3. de conſiderat. cap. 3. *Diſpenſatio tibi ſuper orbem credita eſt, nõ data poſſeſſio.* Hinc ergo vlteriùs tranſlata eſt hæc vox, ad ſignificandum particularem actum huius poteſtatis adminiſtratiuæ: ſic enim conceſſio indulgentiarum, diſpenſatio theſauri Eccleſiaſtici dicitur: ſic etiam dantur diſpenſationes voti, & iuramenti, de quibus aliis locis dictum eſt. Ita ergo in præſenti accommodata eſt vox diſpenſationis, ad ſignificandam parti- C cularem mutationem legis per relaxationem obligationis eius circa vnam vel aliam perſonam: eſt enim obligatio legis quaſi onus quoddam diſtribuendum inter multos, & ideo liberatio vnius ab illa obligatione, & non aliorum, quædam diſpenſatio illius appellata eſt. Nam quia lex in communi ponitur, & in particulari perſona poteſt occurrere ſpecialis ratio, vel neceſſitas, vt à tali onere eximatur, ideo genus hoc mutationis interdum neceſſarium, aut conueniens eſt. Vnde diſpenſatio tunc propriiſſimè fit, quãdo obligatio legis, quæ antea & communitatem, & talem perſonam obligabat, ab hac perſona tollitur, cùm maneat lex communitatem obligans circa eandem materiam.

1. Cor. 4. 1. Pet. 4.

1. Cor. 9. Epheſ. 3. Coloſ. 1.

D. Bernar.

Quãdo exerceatur propria diſpenſatio in lege.

9\. *De mutatione legis quæ fit per commutationem, vel compenſationem.*

D Aliter etiam ſolet hæc mutatio fieri per modum communitatis, ſeu compenſationis, quæ re vera eſt quædam diſpẽſatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis, tamen quando non tollitur per puram priuationem (vt ſic dicam) ſed loco illius aliquod aliud onus imponitur, vocatur commutatio, vel compenſatio, vt quando alicui relaxatur ieiunium cum onere recitandi Roſarium, vel quid ſimile, & quando illud onus, quod loco obligationis legis ſubſtituitur, pecuniarium eſt, poterit illa dici redemptio, ſicut in votis ſolet appellari: nam quoad hoc eſt eadem ratio, ſeruata proportione, & ideo de his videri poſſunt, quæ in ſimili diximus, tractando E de voto. Hic demum aduerti poteſt, ſolere hanc mutationem vocari nomine *permiſſionis* & *licentiæ,* quæ tamen voces generaliores ſunt, & ideo ſunt explicandæ. Permiſſio enim non ſolùm dicitur, quando obligatio aufertur, ſed etiam quando conniuetur, diſſimulatur, aut cùm effectus non impeditur, nec punitur violator legis, & hæc non eſt diſpenſatio, vt per ſe notum eſt. Deus enim multa præcepta ſua violari permittit, in quibus non diſpenſat, non ergo omnis permiſſio eſt diſpenſatio, ſed diſpenſatio dici poteſt quædam permiſſio, quia per illam ſinitur quis agere contra præſcriptum legis non ſolùm impunè, ſed etiam immaculatè. Sicut autem diximus de abrogatione, quòd poteſt fieri, vel auferendo tantùm, vel etiam prohiben

Tom. 2. de Rel. tract. 3. lib. 4.

Quid ſit permiſſio in materia legis.

prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de diſpenſatione dici poteſt. Nam interdum eſt pura, & tunc habet modum permiſſionis, & per ſe hoc ſolùm requirit; interdum verò poteſt per prohibitionem fieri, vt ſi Prælatus non ſolùm auferat à ſubdito obligationem audiendi Miſſam, v.g. ſed etiam prohibeat illam audire, &c. Nomen etiam licentiæ latiùs patet, quàm nomen diſpenſationis: omnis enim diſpenſatio rectè dicitur licentia quædam; non tamen omnis licentia eſt diſpenſatio. Nam ſæpe per licentiam non relaxatur obligatio legis, ſed ſolùm eſt circumſtãtia quædam requiſita in ipſa lege ad actum bene exercendum, vt maximè in religioſis ſtatutis videre licet. Nam religioſus non debet loqui, aut exire domo ſine licentia, cùm tamen illa datur, non propriè in lege diſpenſatur, ſed potiùs completur modus operandi lege præſcriptus, & ideo talis licentia non requirit cauſam eiuſdem rationis, nec propriam poteſtatem iuriſdictionis, ſed alicuius adminiſtrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

Quid ſignificet nomen, licentia.

10 His addenda eſt *interpretatio* legis, quam aliqui cum diſpenſatione confundunt, ſed ſunt longè diuerſæ; vt dixi latè lib. 6. de voto, cap. 9. nam ibi dicta de diſpenſatione & interpretatione voti eandem rationem habent in diſpẽſatione, & interpretatione legis, & ideo non ſunt hìc repetenda. Differt ergo interpretatio à diſpenſatione, quòd non tollit obligationem legis, ſed declarat, legem interdum non obligare. Vnde diſpenſatio à voluntate proximè pendet, & gratiæ, ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potiùs eſt, & rationem iuſtitiæ inuoluit. Vnde ſi fiat priuatim, ad iudicium prudentis pertinet; ſi verò fiat ex poteſtate, eſt quaſi iuridica ſententia. Hinc etiam interpretatio non ſolùm in particulari caſu, ſed etiam de tota lege fieri poteſt, vt ſi fiat interpretatio, quòd lex ſit iniuſta, & ideo omnino non obliget; vel ſi ceſſante omnino ratione legis in vniuerſali conſequenter declaretur, legis obligationem ceſſaſſe, vera ſit interpretatio, & tamen illa non dicetur abrogatio legis, ſed cognitio, vel iudicium nullitatis eius. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari perſona, vel caſu, quòd in eo lex non obliget, non poteſt illa dici diſpenſatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex: nam ipſa de ſe, eadem, & eodem modo perſeuerans, inuenitur non obligans pro illo caſu, quia vel ſuis verbis illum non comprehendit, vel à principio non fuit mens legiſlatoris in illo, ſeu pro illo obligare. Vnde interpretatio in quadam ſignificatione magis ſtrictè dicitur illa, quæ fit per ſpecialem virtutem æquitatis, de qua diſputat D. Thom. 2. 2. q. 120. Illámque vocauit emendationem legis, ſeu epiikiam, Ariſtotel 5. Ethic. cap. 10. non quia in lege fuerit prorius error, qui poſtea per interpretationem emẽdetur, & ita lex ex parte mutetur, ſed dicitur emendatio legis quoad externam ſpeciem, & quoad generalem vigorem verborum. Nam lex generaliter loquitur, & verbis ſuis non poteſt ſingulares caſus excipere, & ita in externa ſpecie videtur comprehendere aliquos, quos re vera non comprehendit, & quia hoc declarat epiikia, ideo emendatio legis dicitur.

De nomine, interpretatio, & quomodo à diſpenſatione differat.

D. Thom.

Ariſt.

11 Atque hinc etiam obiter colligitur, variationem, quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione, vel variatione materiæ, non eſſe diſpenſationem in lege. Probatur, quia propria diſpenſatio legis eſt mutatio eius; hæc autem non eſt mutatio legis, ſed materiæ, quæ eſt alterum extremum, a quo pendet obligatio. Eſt enim obligatio quaſi relatio quædam, quæ pendet ex fundamento, & termino, & ex vtriuſque mutatione poteſt auferri; quando ergo tollitur per ſolam materiæ mutationem, tunc lex non obligat, non quia ipſa mutetur, ſed quia ipſa pro eo caſu non loquitur. Vt v.g. ſi quis teneatur promiſſum ſoluere, & creditor remittat debitum, iam non obligat lex, quæ prior obligabat, non quia in illa diſpenſatum ſit, ſed quia ſubtracta eſt materia, & ſic de aliis. Quod pro intelligentia legis naturalis eſt notandũ, vt infra declarabitur. Ad diſpenſationem ergo neceſſarium eſt, vt perſeuerante materia, & ſubiecto capaci obligationis legis tollatur obligatio ex parte ipſius legis per relaxationem eius. Nam ſi ſolùm ſubtrahitur legi materia, vel ſubiectum, circa quod poſſit operari, ſeu obligationem inducere, ipſa de ſe eadem ſemper manet, & ex ſe habet, non vt ſemper, & in omni caſu obliget, ſed cum certis circumſtantiis. Et hac ratione lex ieiunandi obligat hominem ſanum; ſi autem ægrotet, deſinit illum obligare, non quia ipſa mutetur, ſed quia moraliter iam non eſt idem ſubiectum, ad quod loquitur lex.

Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem materiæ, non eſt diſpenſatio.

12 Obiices; quia ſuprà dictum eſt, aliquando fieri mutationem in lege per ablationem cauſæ; talis autem videtur eſſe hæc mutatio. Reſpondeo, illud genus mutationis ſolùm contingere, quando omninò lex deſinit eſſe per ſubtractionem totalis cauſæ conſeruantis, quia tunc tranſit de eſſe ad non eſſe, & ita mutatur. At verò quando mutatio materiæ ſolùm eſt in particulari caſu, tunc lex non deſinit eſſe, ſed tantùm non obligat, & ideo non mutatur ipſa nec variatur, quia ſemper fuit ita conſtituta. Vrgebis, idem dici poſſe de diſpenſatione legis, quia tunc etiam nõ deſinit eſſe, ſed tantùm obligare. Reſpondetur negando ſimilitudinem: nam per diſpenſationem mutatur lex, ſeu coarctatur, plus quàm antea eſſet; per mutationem autem materiæ minimè, quia à principio conſtituta eſt circa talem materiam, & cum talibus conditionibus, & non alio modo. Sicut præcepta affirmatiua pro quibuſdam temporibus obligãt, & non pro aliis, non quia ipſa mutentur, ſed quia ſunt à principio ita conſtitutæ, & quia hæc eſt eorum natura: ita ergo in præſenti cogitandum eſt.

Obiectio.

Solutio.

13 Tandem ſolet alia mutatio in lege fieri per ſuſpenſionem eius, quam vocauimus mutationem ſecundùm quid, quia non ſimpliciter tollit legem, ſed ſuſpendit effectum eius ad tempus. Et non immeritò poteſt hæc mutatio ſub diſpenſatione comprehendi. Nam ſi ſuſpenſio illa fiat circa aliquam perſonam in particulari, eſt clara diſpenſatio temporalis, & ex hac parte minùs perfecta. Poteſt autem interdum fieri pro tota communitate, & tunc ex hac parte videtur habere ſimilitudinem cum abrogatione; tamen quia non ſimpliciter tollit legem, ſed ad tempus ſuſpendit obligationem eius, dicitur tantùm ſuſpenſio. Poteſt autem hæc ſuſpenſio accidere aliquando per ſolam interpretationem, & tũc ad epiikiam pertinet: interdum verò à ſuperiore concedi poteſt talis relaxatio toti communitati pro breui tempore, vel etiam pro vno tantùm actu, ad faciendum aliquod opus ſeruile in tali die feſto, propter ſpecialem cauſam, & tunc talis ſuſpenſio diſpenſatio dici poteſt. Atque hæc ſufficiant de ſignificatione vocum, in quibus ſupponimus, mutationes illis vocibus ſignificatas in legibus eſſe poſſibiles; quomodo autem ad ſingulas leges applicandæ ſint, & per quas cauſas fieri poſſint, in ſequentibus libris explicandum eſt, & ideo de lege in communi hactenus dictum ſit.

De mutatione legis ſecundũ quid quæ fit per ſuſpenſionem.

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX CAPITVM LIBRI SECVNDI.

De lege æterna,naturali,ac iure gentium.

Cap.I. *An ſit aliqua lex aterna, & qua neceſsitas illius.*

Cap.II. *De materia legis aterna, & de actibus ab illa imperatis.*

Cap.III. *In quo actu exiſtat lex aterna, & an ſit vna, vel multiplex.*

Cap.IV. *An lex aterna ſit cauſa aliarum legum, & per illas obliget.*

Cap.V. *In quo conſiſtat lex naturalis.*

Cap.VI. *An lex naturalis ſit lex diuina praceptiua.*

Cap.VII. *De materia legis naturalis, ac de eius praceptis.*

Cap.VIII. *An lex naturalis vna ſit.*

Cap.IX. *Vtrùm lex naturalis obliget in conſcientia.*

Cap.X. *Vtrùm lex naturalis obliget non ſolùm ad actum, ſed ad modum virtutis.*

Cap.XI. *Vtrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate.*

Cap.XII. *Vtrùm lex naturalis non ſolùm prohibeat, ſed etiam irritet aliquos actus.*

Cap.XIII. *An pracepta legis natura ab intrinſeco immutabilia ſint.*

Cap.XIV. *An ius naturale mutari vel diſpenſari queat per poteſtatem humanam.*

Cap.XV. *An Deus de potentia abſoluta diſpenſare queat in lege naturali.*

Cap.XVI. *Vtrùm in lege naturali habeat locum Epikia, ſeu interpretatio.*

Cap.XVII. *Vtrùm ius naturale diſtinguatur à iure gentium.*

Cap.XVIII. *Vtrùm ius gentium aliquid pracipiat, vel prohibeat.*

Cap.XIX. *Quomodo ius gentium diſtinguatur à naturali.*

Cap.XX. *Aliqua corollaria, & quomodo ius gẽtium iuſtum ſit, & mutabile.*

LIBER

LIBER II.

DE LEGE ÆTERNA ET NATVRALI, AC IVRE GENTIVM.

POST tractationem de lege in communi ſequitur, vt ad ſingulas ſpecies legum deſcendamus, inter quas primum locum obtinet lex æterna propter ſuam dignitatem, & excellentiam, & quia eſt legum omnium fons, & origo. De illa verò breuiùs diſſeremus, quàm de aliis, quia reſpectu hominũ non ita applicatur per ſeipsã ad vſum, ſeu munus legis, ſicut aliæ, & quia magna ex parte ſolet confundi cum prouidentia diuina, de qua in 1.p. ex inſtituto diſputatur. Cum lege autem æterna naturalem coniungimus, tum ad huius libri complementum; tum etiam quia naturalis lex eſt prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur, ſeu innoteſcit, & quia differunt tanquam lex per eſſentiam, & per participationem, vel (vt ſic dicam) tanquam ſignum, & ſignificatum, vt declarabimus. Sumimus autem hic legem naturalem ſtrictè, vt continetur in ſolo lumine naturali: nam illa, quæ eſt connaturalis gratiæ, ſeu fidei, ſimpliciter ſupernaturalis eſt, & infrà tractando de lege gratiæ conſequẽter explicabitur, licèt cũ proportione poſſint ad illã applicari, quæ de lege naturali dicemus. Circa quã aduerto, dupliciter eſſe hominibus propoſitam, prius per naturale lumen rationis; ſecundò per legem Decalogi in tabulis Moſaicis ſcriptam, & ideo D. Thomam de lege naturali ſub priori ratione ſpectata diſputaſſe 1.2.q.94. ſub poſteriori autem in q.100.

D. Thom.

Sed quia lex illa ſcripta in tabulis reipſa non eſt alia quoad ſubſtantialem obligationem à lege naturali, cuius ſolam maiorem notitiam contulit illa ſcripta: ideo in præſenti comprehendemus omnia, quæ ad illam legem pertinent: quid verò illi adiunctum ſit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circumſtantias, vel quoad augmentum alicuius obligationis, dicemus poſtea de lege veteri diſputando, & ibi conſequenter videbimus, an ſecundùm aliquam rationem lex illa Decalogi ceſſauerit, vel adhuc duret. Denique quia ius gentium propinquiſſimum eſt legi naturali, illud etiam in huius libri fine declarabimus.

CAPVT I.

Vtrùm ſit aliqua lex æterna, & quæ ſit eius neceſſitas.

1. *1. Argum.* RAtio dubitandi eſt, quia lex neceſſariò requirit aliquem, cui poſſit imponi, ſed ab æterno non fuit aliquis capax legis; ergo nec lex aliqua æterna

A eſſe potuit. Maior patet, quia lex eſt actus imperij; repognat autem eſſe imperium, niſi ſit aliquis, cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno ſolùm fuit Deus, cui lex imponi non poteſt, ſicut nec imperium. Secundò, quia hac ratione ab æterno non fuit dominium, nec iuriſdictio, nec gubernatio, quia non erant quibus dominaretur Deus, vel quos gubernaret; ſed lex eſt actus gubernationis, & dominij, ſeu iuriſdictionis; ergo eadem ratione non potuit eſſe æterna. Tertiò; de ratione legis eſt promulgatio, vt diximus, ſed ab æterno non potuit eſſe promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum ſolum potuit promulgari, ergo. Quartò; ſi eſſet aliqua lex æterna, eſſet ſimpliciter, & abſolutè B neceſſaria, & immutabilis, quia nihil eſt æternum, niſi quod ſimpliciter neceſſarium eſt: ſed nulla lex eſt per ſe, & abſolutè neceſſaria, vt ſuprà dictum eſt; ergo nulla eſt lex æterna.

Secundum. *Tertium.* *Quartum.*

2. *Dari legem æternam cõmunis Theologorum ſententia eſt.* Nihilomminus communis ſententia Theologorũ eſt, dari in Deo legem quandam æternam. Ita docet D.Thom. 1,2.q.91.artic.1. & 93. per totam, & ibi Caietan. Soto, & alij, Vincent. Beluac. in ſpecul. morali, part. 2. diſt. 1. Alenſ. 3. p. q. 26. m. 1. Antonin. 1. part. tit. 11. cap. 1. §. 4. & tit. 12. à princip. Turrecr. in cap *omnes leges*. d. 1. & ſumitur ex Auguſtin. lib. de vera religion. cap. 30. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 5. & 6. & lib. 22. contra Fauſt. cap. 27. Quin etiam Cicer. li. 1. & 2. de Leg. hanc legẽ maximè prædicat, & à ſapientiſſimis Philoſophis cognitam fuiſſe his verbis coo- C firmat, *Hanc video ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque ſcitum aliquod eſſe populorum, ſed æternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, imperandi, prohibendique ſapientia. Ita principem legem illam, & vltimam mentem eſſe dicebant omnia ratione, aut cogentis, aut vetantis Dei.* Plato etiam in Timæo quatuor leges diſtinguens, primam vocat diuinam, per quam planè hanc æternam intelligit, per quam mundum Deus gubernat, vt idem tradit Dialog. 10. de Legib.

D. Thom. Caiet. Soto. Vincent. Alenſ. Anton. Turrec. Auguſt. Cicero. Plato.

3. Probat autem D.Thom. hanc veritatem, quia neceſſe eſt, in Deo ipſo eſſe aliquam legem, & hæc non poteſt eſſe niſi æterna; ergo neceſſe eſt eſſe in mundo aliquam legem ęternã. Minor ſupponitur, quia Deus D eſt immutabilis, & nihil poteſt illi aduenire de nouo. Maior autem patet, quia cùm Deus habeat prouidentiam, in eo neceſſariò ſupponitur æterna quædã ratio practica totius diſpoſitionis, & gubernationis vniuerſi, iuxta illud Boetij 3. de conſolat.

Boet.

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

Ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis, quia, vt dixit Iſidor. 2. Etymol. c. 3. de lege, *Si ratione lex conſtat, lex erit omne quod ratione conſtiterit.* Confirmari poteſt ex Auguſt. quia omnis lex humana mutabilis eſt, & defectum, ac errorem pati poteſt; ergo ſupponit neceſſariò aliquam legem immutabilem,

Iſidor.

lem, per quam ſtabiliatur, & quaſi menſuretur, vt per conformitatem ad illam rectè fiat, quæ non eſt, niſi lex æterna. Denique omnis lex participata ſupponit legem per eſſentiam; ſed lex per eſſentiam æterna eſt; ergo.

4. *Obiectio.*

Dicet verò aliquis, his diſcurſibus ſolùm probari, eſſe in Deo rationem æternam agendorum, quam prouidentiam vocamus; non tamen probari illam fuiſſe ab æterno propriè legem. Quia prouidentia dicit reſpectum æternum; lex autem temporalem, vt argumenta in principio facta oſtendere videntur. Vnde illa æterna ratio ad ſummum dici poterit lex quaſi materialiter, & quoad actum illum voluntatis, vel intellectus diuini, qui eſt lex; non verò formaliter quoad propriam denominationem legis, & conditiones omnes ad legem requiſitas. Sicut creatio actiua poteſt dici æterna materialiter quoad actum Dei, non verò formaliter, & ſimpliciter, vt creatio eſt; idémque eſt de poteſtate dominandi, & ſimilibus.

D. Thom.

At verò D. Thom. d. quæſt. 91. artic. 1. ad 1. ſuſtinet, illam legem etiam formaliter, & ſub ratione legis eſſe æternam, quia *ipſe cõceptus æternus diuinæ legis habet rationem legis æternæ, ſecundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo præcognitarum.* Sed licèt D. Thom. rectè dicat, rationem rerum faciendarum in Deo eſſe æternam, & habere rationem ideæ, non tamen declarat, quomodo etiam ab æterno habeat rationem legis, nec in quo differat ſub ratione ideæ, nec difficultatibus poſitis videtur planè ſatisfacere.

5. *Duplex ſtatus legis.*

Vt ergo non ſit tantùm de nomine quæſtio, videndum ſupereſt, quid in re clarum ſit, & quid poſſit eſſe in vſu vocum, & quæ ratio huius loquutionis ſimpliciter reddi poſſit. Diſtinguamus ergo in lege duplicem ſtatum, vnus eſt, quem habet in interna diſpoſitione legiſlatoris, quatenus in mente eius iam illa lex deſcripta eſt, & eius abſoluto decreto, ac firma voluntate ſtabilita.

Solutio ad obiectionem.

Alius ſtatus eſt, quem habet lex exteriùs conſtituta, & ſubditis propoſita. Priori modo manifeſtum eſt, dari in Deo legem æternam, & hoc probant rationes pro vera ſententia adductæ. Poſteriori autem modo æquè certum eſt, non habuiſſe legem Dei hunc ſecundum ſtatum ab æterno; & hoc probant rationes dubitandi in principio poſitæ, vt ex earum reſponſione ampliùs patebit. Item lex priori modo ſumpta eſt actus immanens, vnde poteſt eſſe æternus in Deo, etiamſi dicat reſpectum ad effectum temporalem; ſicut prædeſtinatio, vel prouidentia: lex autem poſteriori modo includit actum trãſeuntem reſpectu Dei: nam licèt poſſit illa lex æterna Dei, quatenus propria lex eſt, proponi ſubditis per actus immanentes eorum; tamen illimet actus ſunt externi reſpectu Dei, & neceſſariò ſunt temporales, & ideo lex non poteſt eſſe æterna quoad illum ſecundum ſtatum. Quòd ſi aliquis contendat de verbis dicens, legem in illo priori ſtatu nõ eſſe legem, quia non eſt lata, ſed ferenda. Reſpondeo inprimis, non eſſe de vocibus contendendum: nam vt ita ſimpliciter appelletur, ſufficit vſus Sanctorum, & ſapientum in tali materia. Deinde poteſt optima ratio illius appellationis reddi, qua etiam oſtendatur, illam legem in eo ſtatu non eſſe tantùm ferendam, ſed ex æternitate eſſe ſuo modo latam, vt reſpondendo ad argumenta conſtabit.

6. *Solutio ad primum.*

Ad primum ergo reſpondetur, quòd ſicut diuina voluntas æterna eſt, ita & imperium: nam imperium quoad ſubſtantiam ſuam in ipſa voluntate conſiſtit, vt dixi. Et ſi imperium vocetur ipſa ratio, vel iudicium de agendis, etiam hoc fuit æternum in mente Dei. Petitur autem in illo argumento, an lex illa æterna, ſit aliquo modo reſpectu ipſiuſmet Dei, id eſt, an ſit aliquo modo menſura, & regula actuum voluntatis diuinæ, de quo dicemus in capite ſequenti.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum reſpondetur, actum dominandi, & gubernandi, eſſe actum tranſeuntem, & proprium dominium dicere relationem ad rem actu exiſtẽtem, & ideo denominationes, quæ ab his actibus ſumuntur, eſſe temporales. At verò lex, vt ſic, non neceſſariò dicit actum tranſeuntem, præſertim reſpectu Dei, quia in illo primo ſtatu, qui eſt veluti ſubſtantialis, ſufficienter ſaluatur in actu immanente, vt declaratum eſt.

7. *Ad tertium argumentum aliquorum reſponſio.*

Tertium argumentum variè ſoluitur; quidam dicunt legem illam æternam non dici legem reſpectu creaturarum, vel hominum, quia non eſt imperium illis impoſitum, ſed eſſe reſpectu actuum Dei ad extra, quia eſt regula, & menſura omnium, quę à Deo fiunt. Iuxta quam expoſitionem lex illa non eſt lex morum (vt ſic dicam) ſed artificiorum: nam omnia, quæ à Deo fiunt, comparantur ad illum, tanquam artefacta ad artificem. Vnde ſicut idea artificis dici poteſt lex, quam ipſe ſibi præſcribit, vt iuxta illam artefacta producat, ita hæc lex æterna, eſt qua Deus vt ſupremus artifex omnia condere ſtatuit ex æternitate. Quapropter ceſſat ratio de promulgatione: nam hæc eſt neceſſaria in lege morum, non in lege artificiorum; imò etiam ceſſant aliæ rationes: nam hæc non eſt lex, quæ imponitur ſubditis, nec pertinet ad gubernationem.

Excluditur iſtorum opinatio.

Hæc verò expoſitio non placet. Tum quia eſt contra mentẽ Auguſtini, & Theologorum, imò & Ciceronis, & Philoſophorum; omnes enim apertè loquuntur de lege, quæ eſt menſura actionum humanarum, & exemplar omnium legum, quæ ſunt in mentibus hominum, vel ab illis emanare poſſunt, ſiue plura includat illa lex æterna, ſiue non, quod infrà videbimus. Tum etiam, quia illa appellatio valde metaphorica eſt, & impertinens eſſet pro materia de legibus ratione ſolius metaphoricæ ſignificationis, cùm res ipſa, quæ ſub illa metaphora intenditur, nihil aliud ſit, nec alium reſpectum dicat, quàm idearum, de quibus in 1. p. diſputatur: tum quia ſicut prouidentia dicit reſpectum ad res prouiſas, & nihilominus poteſt eſſe æterna, licèt res prouiſæ temporales ſint, ita etiam lex poteſt dicere habitudinem ad ſubditos, & eſſe æterna.

8. *Reſponſio Alenſis ad argumentum.*

Vnde Alenſ. ſuprà aliter reſpondet ex Iſidor. lib. 2. Etymol. legem vno modo dici à legendo, & alio à ligando, & priori modo legem Dei eſſe æternam, quia in mente eius legebatur; ſecundo autem modo non eſſe æternam, & ſub ea tantùm ratione indigere promulgatione. Quòd ſi inſtes, quia lex, quæ non ligat, non meretur nomen legis; Reſpondet in ſumma, ad rationem legis ſatis eſſe, quòd de ſe vim habeat ligandi, licèt nondum actu liget, quia nondum eſt applicata. Quæ doctrina fortaſſe eſt vera; non tamen per eam ſufficienter ſolui videtur argumentum de promulgatione, quia vel negandum eſt promulgationem eſſe neceſſariam ad eſſe legis, ſed tantùm ad effectum legis, qui eſt ligare, quod videtur eſſe contra communem legis definitionem, vel certè non explicatur, quomodo illa lex ſit vera lex ſine promulgatione. Quod verò ibi ſupponit Alenſ. de duplici etymologia legis, ego non reperio vtramque in Iſidoro, ſed tantùm illam, quæ eſt à legendo, & non in illa ſignificatione metaphorica, ſed magis propria; ſed parum refert, vnde vox ſit ſumpta, quia non ſufficit, quòd etymologia legis poſſit alicui rei applicari, vt illa ſimpliciter dicatur lex.

9. *Tertia reſponſio ex D. Thoma.*

Tertiò igitur D. Thomas ſuprà ad 2. conatur explicare, quomodo in illa lege nõ defuerit æterna promulgatio. Nam promulgatio, inquit, fit & verbo, & ſcripto, & vtroque modo lex illa habuit promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum Dei eſt æternum, & ſcriptura libri vitæ eſt æterna.

Sed

Obiectio. Sed contra primum obiiciunt aliqui, quia productio (A) verbi non eſt per ſe neceſſaria ad legem Dei, quia eſt perſonalis, non eſſentialis, & quia alias ſolus Pater promulgaſſet legem, & eſſet legiſlator. Contra ſecundum etiam obiicitur, quia parum refert ſcriptura in ſcientia Dei ad promulgationem, ſi illa non innoteſcit, nec poteſt innoteſcere ſubditis: nam promulgatio fieri debet his, quibus lex imponitur; at illa ſcriptura a nemine legi potuit ab æterno, nec fuit ab æterno aliquis, cui illa lex promulgaretur. Nec ſatisfacit, quod D. Thom. ad 1. art. ſuiſſe tunc creaturas in præcognitione diuina, quia promulgatio non fit creaturis obiectiuè præcognitis, ſed in ſe exiſtentibus, alioqui etiam lex Moyſi, & lex gratiæ ab æterno fuiſſet promulgata, & ita eſſet lex æterna.

10\. Sed prima obiectio parum obſtat, tum quia, quod (B) D. Thomas dicit, de promulgatione in verbo, intelligi poteſt per appropriationem, non per proprietatem, ſicut dicuntur ideæ eſſe in verbo, & ita ipſemet D. Thomas explicauit, qui conſequenter ſentit ſecundum proprietatem debere intelligi de verbo quoad conceptum eſſentialem, tum etiam quia non eſt de ratione legis, vt ſimul promulgetur verbo prolato, & ſcripto, ſed ſcriptum publicè expoſitum ſufficere; D. Thom. autem ad doctrinæ abundantiam, & elegantiam voluit vtrumque modum in Deo explicare: Vnde non eſt inconueniens, quòd vnus modus ſit perſonalis, & alter eſſentialis. Nec inde ſequitur, ſolum Patrem eſſe legiſlatorem, vel promulgare, quia ad vtrumque ſufficit modus eſſentialis. Ad aliam obiectionem tacite reſpondet D. Thomas, addens limitationem, quòd illa lex habet promulgationem *ex* (C) *parte Dei*, & ſubiungens, *Sed ex parte creaturæ audientis, ſeu inſpicientis non poteſt eſſe promulgatio æterna.* Vnde quod dicit in ſolutione ad 1. de creaturis præcognitis ex æternitate, non eſt, quia putet illam exiſtentiam obiectiuam creaturarũ in æternitate ſufficere, vt ex parte illarum fiat æterna promulgatio, ſed vt declarat ex parte Dei potuiſſe tunc ſtatui legẽ, per quam futuræ creaturæ eſſent gubernandæ.

11\. *De ratione legis æternæ non eſſe promulgationẽ actu factam.* Ex hac verò doctrina D. Thomæ apertè concluditur, iuxta mentem eius de ratione huius legis æternæ non eſſe promulgationem actu factam ſubditis, ſed ſufficere, vt ex parte legiſlatoris iam ſit facta pro ſuo tempore. Et re vera idem fuit ſenſus Alenſis, & mihi videtur verum. Addòque eſſe ſingulare in illa lege: nam cenſetur conſummata, & perfecta eo ipſo, (D) quòd in mente legiſlatoris ſtabilita eſt; aliæ verò leges non conſummantur donec actu promulgantur. Ratio autem reddi poteſt, quia decretum Dei æternum immutabile eſt, & ſine vlla ſui mutatione pro ſuo tempore obligat, decretum autem hominis mutabile eſt, vnde quandiu non promulgatur per modum legis, ſemper ſe habet potiùs per modum propoſiti ferendi legem, quam per modum legis firmiter ſtabilitæ, & latæ. Vnde in hac lege æterna per ſe loquẽdo, nulla alia publica promulgatio requiritur, vt actu obliget, ſed ſolùm quòd veniat in notitiam ſubditi, vnde ſi per internam reuelationem nobis innoteſceret diuinæ voluntatis decretum, ſufficeret ad obligandum, quod non ita eſt in lege hominis: nam (E) licèt ſubditus ſciat iam eſſe ſcriptam apud Regem, non obligatur illa, donec promulgetur. Ordinariè autem Deus non obligat homines per legem æternam, niſi mediãte aliqua exteriori lege, quæ ſit illius participatio, & ſignificatio, & ita quando aliæ leges promulgantur hominibus, promulgatur ad extra lex ipſa æterna, idcòque in illa, vt æterna eſt, non habet locum propria promulgatio. In quarto argumento petitur, an lex æterna ponenda ſit in actibus liberis Dei, vel in neceſſariis. Sed hoc tractabitur commodius in capite tertio.

CAPVT II.

Quæ ſit materia proxima legis æternæ, ſeu qui actus ab illa imperentur, ſeu regantur.

Diximus, legem æternam eſſe, explicandum ſequitur quid ſit: quia verò omnis lex eſt menſura aliquorum actuum, quos reſpicit vt materiam, & obiectam, hoc etiam in lege æterna obſeruari neceſſe eſt, & ideo ad explicandum quid illa ſit, commodum eſt priùs declarare materiam, in quam cadit: nam comparatur ad illam per modum obiecti: omnis autem actus per ſuum obiectum conuenienter explicatur. Tres autem ſunt ordines, ſeu genera actuum, de quibus dubitari poteſt, an per illam legem menſurẽtur. Primum, & ſupremum eſt aliquorum actuum ipſiuſmet Dei, & manentium intra ipſum, ſcilicet actus liberi diuinæ voluntatis, ſecundum, & infimum eſt actionum inferiorum agentium naturalium, & ratione carentium, tertium eſt actuum liberorum creaturarum intellectualium, & de ſingulis breuiter dicemus. 1.

Primò ergo dubitari poteſt, an lex æterna ſit regula actuum diuinorũ ad intra. Et vt certa ab incertis ſeparemus, ſupponimus, actus diuini intellectus, & voluntatis, prout circa Deum ipſum verſantur, & non dicunt habitudinem ad creaturas, vt futuras, non cadere ſub legem æternam, nec per illam regulari. Ita ſentit D. Thomas dict. q. 93. art. 4. & Alenſ. (C) ſuprà, & omnes Doctores, qui hanc legem requirunt propter diuinam prouidentiam, ita vt ferè cum illa coincidere cenſeant: diuina autem prouidentia circa opera Dei verſatur, non circa Deum ipſum ſecundùm ſe. Vnde generatio æterna filii Dei, vel productio Spiritus ſancti, non cadunt ſub legem, quia ſunt omnino naturales, & non ex directione, aut motione, quæ præcedat per dictamen rationis, vel applicationem voluntatis, quæ motio pertinet ad rationem legis, & eadem ratione nec amor, quo Deus ſe amat, eſt ex lege æterna, ſed ex natura. Ratio verò eſt, quia lex non eſt de rebus per ſe, & ab intrinſeco neceſſariis, quæ non indigent regula, ſed ab intrinſeco habẽt certum eſſendi modum, & per ſeſe rectæ ſunt. Difficultas ergo ſolùm de actibus liberis, qui in Deo ſũt, & quatenus liberi ſunt, morales dici poſſunt, quate- (D) nus verò ſunt operatiui ad extra, dici poſſunt artificioſi. 2. *An lex æterna ſit regula diuinorũ actuũ ad intra. Reſolutio negatiua. D. Thom. Alenſ.*

Dici ergo vel cogitari poteſt, legem æternam ſub vtraque ratione eſſe menſuram, ac regulam actuum liberorum Dei. Primò quatenus morales ſunt & honeſti, ſic enim regulantur per rationem diuinam, tanquam per naturalem legẽ ipſius Dei. Probatur, quia Deus ſemper ſecundùm rectam rationem operatur, non alienam, ſed propriam, ergo menſura rectitudinis liberorum actuum voluntatis Dei eſt iudiciũ ſui intellectus, quod ordine rationis antecedit, quo iudicat, ita eſſe faciendum. Illud ergo iudicium habet rationem legis æternæ reſpectu diuinæ voluntatis. Confirmatur, ac declaratur exemplis: nam ſi Deus (E) loquitur, verum dicit, quia iudicat mentiri eſſe malum, & ſi promittit, implet, quia iudicat, fidelitatem eſſe honeſtam, & conſentaneam naturæ ſuæ, & eadem ratione ſibi complacet in rebus honeſtis, & diſplicent illi peccata, quia ratio recta dictat ita eſſe faciendum, ergo in actibus ſuis moralibus ducitur ſua ratione æterna tanquam lege; ergo ex hac parte lex æterna Deo ipſi impoſita eſt quoad actus morales voluntatis eius, & eorum honeſtatem. 3. *An lex æterna ſit regula actuũ liberorũ Dei operantium ad extra.*

Secundò videri poteſt lex illa æterna poſſe cõcipi vt lex, quam Deus vt artifex ſibi ipſi impoſuit, vt ſecundum illam ſua opera faceret. Nã cùm Deus poſſet 4.

variis modis mundum fabricare, & regere, ſtatuit illum ſecundùm quandam certam legem conſtituere, & gubernare, vt v.g. ſtatuit elementa, & orbes cœleſtes tali ordine conſtituere, & aquas tali loco continere. Item ſtatuit tales pœnas pro peccatis, & alia præmia pro meritis reddere, & ſecundum tales, vel tales leges mundum gubernare, ergo ſecundùm hanc rationem meritò dici poteſt, legem æternam cadere in ipſa opera Dei, vt ab ipſo tanquam a ſupremo artifice, vel gubernatore ſunt, & conſequenter cadere proximè in actus liberos voluntatis Dei a quibus talia opera proximè procedunt. Et confirmatur; quia hac ratione dicitur Deus, quædam non poſſe facere ſecundùm legem ordinariam, videlicet, quam ipſe ſibi impoſuit, vel non poſſe ſecundùm potentiam ordinatam, id eſt ad talem ordinem reductam per eandem legem, vt ſignificauit Scot. in 1. d. 44. q. vnica.

Scotus.

Vnde ſi aliquem in mortali peccato defúnctum Deus ab inferno liberaret, diceretur diſpenſatione vti, non autem ſecundum ſtaturam legem operari; ergo opera libera Dei per legem ab ipſo ſtatutam regulantur. Nec videtur inconueniens, quòd eadem voluntas ſibi ipſi ſit lex ſecundùm actus ratione diſtinctos: nam eadem volũtas poteſt ſibi imperare, & legiſlator poteſt ſua lege obligari.

5. Suppono ex dictis in præcedenti libro legem propriè ſumptam eſſe regulam operum moralium, ſecũdùm honeſtatem eorum, aliquando verò etiam dici de regulis artis vel alicuius gubernationis. Vtroque ergo modo poteſt lex æterna vocari lex, & ita in vtroque ſenſu poſſumus ad hãc interrogationem reſpondere. Dico ergo primò, lex æterna, vt eſt regula actionis honeſtatis liberæ, nõ debet intelligi vt impoſita ipſi Deo, nec voluntas diuina debet concipi vt honeſta, & recta propter conformitatẽ ad legem æternam, cui ſubiiciatur. Ita D.Thom. 1.2.q.93.artic.4.ad 1. & Alenſ. 3. p. q. 26. memb.8.art.1. Conſentit Anſelm. lib. 1. Cur Deus homo, cap.12. dicens, Deum eſſe omnino liberum à lege, & ideo quod vult, iuſtum, & conueniens eſſe, id autem, quod eſt iniuſtum, & indecens, non cadere in eius voluntatem, nõ propter legem, ſed quia non pertinet ad eius libertatem.

1. Aſſertio. Lex æterna nõ eſt regula actionum diuinarũ quatenus morales ſunt. D.Thom. Alenſ. Anſelm.

6. Ratione declaratur, quia lex illa intelligeretur vt poſitiua, vel vt naturalis, neutro autem modo intelligi poteſt, ergo. Probatur minor quoad priorem partem, quia lex poſitiua eſt illa, quæ ponitur per liberam voluntatem alicuius potentis præcipere, & ſuo præcepto, ſeu voluntate obligare eum, cui lex imponitur, ſed Deus non habet ſuperiorem, neque ſe ipſum per modum præcepti, & legis obligare poteſt; quia non eſt ſibi ſuperior; ergo nullo modo eſt capax poſitiuæ legis. Confirmatur, quia reſpectu Dei nihil eſt malum, quia prohibitum, ſiue in faciendo, ſiue in omittendo, quia quantumuis aliquid ponatur eſſe prohibitum, ſi Deus contrarium faciat, bonum erit, quia eſt à prima regula bonitatis, ergo lex poſitiua in ordine ad honeſtatem morum non habet locum in diuina voluntate. Vnde non obſtante quacumque lege à ſe poſita circa rerum gubernationem, poteſt illam non ſeruare, ſua potentia abſoluta vtendo, vt circa præmia, vel pœnam retribuendam, & ſimilia, quia non obligatur ad ſeruandam legem. Quia eſt ſupremus Dominus, & extra omnem ordinem, & ita non eſt comparandus cum legiſlatore humano, qui eſt pars ſuæ communitatis, quidquid ſit de modo, quo legiſlator humanus obligatur ſua lege. Quod ſi vltra legem generalem accedat promiſſio, iam Deus obligabitur ad ſeruandam illam non ex lege poſitiua, ſed ex rectitudine naturali, quæ reſultat in tali obiecto ex vi promiſſionis. An verò ibi interueniat lex naturalis, dicetur in ſequenti puncto.

A Dices, ſi Deus, poſtquam decreuit abſolutè aliquid non facere, id ageret, inordinate faceret, & ideo id facere non poteſt, ergo liberum decretum Dei habet vim poſitiuæ legis reſpectu voluntatis eius, vt non poſſit honeſtè facere, quod per ſe, ac remoto illo decreto, libere facere potuiſſet. Reſpondeo, Deum non poſſe facere contra ſuum decretum, non propter prohibitionem, quam decretum inducat, ſed propter repugnantiam ipſius rei, quia ſi ageret contra decretum abſolutũ, haberet ſimul, & ex æternitate decreta contraria circa idem, & pro eodem tẽpore, ſeu abſolutè vellet duo cõtradictoria, quod repugnat. Ageret etiã contra efficaciam ſuæ voluntatis, & illam redderet inefficacẽ, & inconſtantẽ, quod etiam repugnat. 7.

Obiectio.

B Vnde vlterius dicitur, eſto, non implicaret contradictionem phyſicam (vt ſic dicam) mutare Deum decretum ſuum, ſed tantùm moralem, ac ſubinde poſito vno decreto, eſſe inordinatum agere contra illud, nihilominus id non oriri ex prohibitione, ſed ex intrinſeca natura, & eſſentia Dei, ſicut mox de veritate, & fidelitate, & ſimilibus dicemus. Quia ſicut non decet diuinitatem fallere, ita nec inconſtantem eſſe. Atque ita impotentia volendi contra decretum non eſt ex prohibitione, ſed ex natura rei, propoſito obiecto in tali ſtatu.

8. Altera pars minoris, quę erat de lege naturali, probatur, quia licèt negari non poſſit, quin in intellectu diuino ordine rationis præcedant dictamina practi-C ca, quibus iudicat, quid deceat, ſuam bonitatem, iuſtitiam, aut ſapientiam, vt ſunt hæc, mentiendum non eſt, implenda ſunt promiſſa, tamen illa non poſſunt habere rationem legis reſpectu diuinæ voluntatis. Primò, quia non proponunt præceptum aliquod, nec voluntatem alicuius intimant, ſed tantùm oſtendunt, indicando quid rei natura habeat, lex autem aut eſt voluntas, aut intimatio voluntatis, ergo. Secũdò, quia in Deo non diſtinguuntur in re voluntas, & ratio, propter quod dixit D.Thomas q. 93. ar.4.ad 1. voluntatem Dei ſecundùm ſe non rectè dici rationabilem: nam potiùs eſt ipſa ratio, ſicut ergo ratio Dei æterna non menſuratur lege, ita nec voluntas, etiam prout liberè vult, ſed per ſe recta eſt, tanquam ipſamet recta ratio per eſſentiam. Et ita eſt intelligendus idem D. Thomas 1. p.q.21.art.1. ad 2. D cùm dicit, *Impoſſibile eſt, Deum velle, niſi quod ratio ſua ſapientiæ habet, quæ quidem eſt ſicut lex iuſtitiæ, ſecundum quam eius voluntas recta, & iuſta eſt.* Illa enim particula, *ſicut*, non dicit proprietatẽ legis, ſed analogiã, & proportionẽ, & ad hoc explicandũ ſubdit, *Vnde quod ſecũdùm ſuã voluntatem facit, iuſtè facit, ſicut & nos, quod ſecũdùm legem facimus, iuſtè facimus, ſed nos quidem ſecũdum legẽ alicuius ſuperioris, Deus autẽ ſibi ipſi eſt lex*, id eſt, ſe ipſo eſt rectus ſine lege, ac ſi ſibi ipſi eſſet lex. Declaratur tandem, quia iuditium rationis in Deo ſolum eſt neceſſarium ex eo, quòd nihil poteſt eſſe volitum, quin præcognitum, non tamen habet munus quaſi obligandi, vel determinandi voluntatem, ſed ipſa voluntas per ſe eſt recta, & honeſta, & ideo dictamẽ rationis, quod intelligitur ratione præcedẽte in intellectu, non poteſt habere rationẽ propriæ legis reſpe-E ctu diuinæ volũtatis. Dices, eſto nõ poſſit dici lex cogẽs, dici poterit lex dirigens, & oſtendens obiecti cõuenientiam, vel honeſtatem. Reſpondeo, hoc nõ ſatis eſſe ad legem moralem, vt ex ſuprà dictis patet. & in ſequentibus circa legem naturalem magis explicabitur: metaphorica autem loquutio non eſt admittenda, niſi ſit vſitata, vt conſtat.

Dictamen practicum Dei de agendis nõ habent rationẽ legis reſpectu ſui.

D.Thom.

D.Thom.

9. Dico ſecundò: Lex æterna vt eſt lex gubernãdi, ſeu quaſi operandi artificioſè, dici poteſt habere rationem legis reſpectu rerum gubernatarum, non verò ipſius Dei ſeu voluntatis eius. Ita loquitur D. Thom. d.art.4.ad 1. Vincent. in ſpecul. moral. part. 1. diſt. 1.

2. Aſſertio. Lex æterna poteſt dici lex operandi reſpectu rerũ.

& de

gubernatarũ, non verò Dei.
D. Thom.
Vincent.

& declaratur prius exemplis: nam Deus conſtituendo legem, v.g. vt tali operi bono tale præmium, & tali peccato talis pœna in ſuo iudicio reſpondeat, conſequenter facit, vt bene operans ſit dignus tali præmio, & peccans reus talis pœnæ, & ita res ipſæ gubernandæ ſtatim ſubiiciuntur illi legi; Deus autem non manet illi ſubiectus, ſed ſemper manet ſolutus legib⁹, vt poſſit operari prout voluerit; & in ordine rerum naturalium idem inuenitur. Ratione declarari poteſt, quia quando Deus conſtituit legem æternam circa gubernationem creaturarum, pro ipſis creaturis illam ſtatuit, vt ſecundùm illam moueantur, non verò illam ſibi imponit, vt ſecundùm illam gubernare cogatur. Denique lex, ſi propriè ſumatur, eſt ordinatio ſuperioris circa inferiorem per proprium imperium, quod ſi extendatur latiùs & quaſi per metaphoram, ſemper debet ſeruare proportionem, vt ſit motio ſuperioris circa rem ſibi ſubiectam, ergo ratio diuinæ prouidentię ſub eadem proportione recipit proprietatem, vel appellationem legis, vt ex ſequẽti puncto magis conſtabit.

10. *An creaturæ rationis & vita expertes legi æternæ ſubdãtur.*
D. Thom.
D. Auguſt.

Secundò dubitari poteſt, an ſub hac lege æterna comprehendantur creata omnia, etiam ratione, aut vita carentia, quæ non liberè, ſed ex neceſſitate naturæ ſuos motus efficiunt. Ratio dubitandi eſſe poteſt, quia D. Thomas ar. 4. & 5. illius quæſtionis 93. etiam neceſſarias actiones creaturarũ vult comprehendi ſub hac lege, & ſumitur ex Auguſt. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. dicit enim, legem æternam eſſe rationem in mente Dei exiſtentem, qua res omnes per conſentanea media in ſuos fines diriguntur, & lib. 83. quæſtion. q. 27. in fine. *Lex* (inquit) *incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.* Ratio autem eſſe poteſt, quia ſicut noſtra voluntas imperat membris corporis, & ſuo imperio illis imponit neceſſitatem operandi; ita diuina voluntas imperat rebus omnibus creatis, illiſque neceſſitatem imponit pro captu vniuſcuiuſque, iuxta illud, *Præceptum poſuit, & non præteribit*, Pſal. 148. & id Prou. 8. *Et legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos.* Quod explicatur Iob 38. *Dixi vſque huc venies, & non procedes ampliùs, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Hæ namque leges, licèt in tempore datæ ſint, à lege æterna proceſſerunt.

Ratio pro affirmatiua parte.
Pſal. 148.
Prouerb. 8.
Iob. 38.

11. *Ratio pro negatiua.*
Auguſt.
Cap. mulier.
1. Cor. 9.

In contrarium autem eſt, quia nulla natura irrationalis capax eſt legis propriè ſumptæ, vt expreſsè docuit Auguſt. q. 74. in Leuit. & habetur in cap. *mulier.* 15. q. 1. Imò ſumitur ex Paulo 1. ad Corint. 9. vbi referens illam legem, *Non ligabis os boui triturãti*, ſubdit, *Nunquid de bobus cura eſt Deo? Cura*, ſcilicet legiſlatiua: nã prouidentia diuina generatim ſumpta etiã circa irrationalia verſatur, vt eſt certiſſimum, tamen illa cura, quæ ſpecialiter adhibetur per leges, propriè dirigitur ad intellectualia, & ideo ſubdit Paulus, propter homines ſcriptam eſſe illam legem, quia non eſt priuandus mercenarius mercede ſua. Ratio etiam adiungi poteſt, quia legis proprium eſt inducere vinculum, & obligationem moralem; huius autem non ſunt capaces, niſi res intellectuales, & illæ non in omnibus actibus ſuis, ſed in his, quos liberè operantur, quia omne eſſe morale pendet ex libertate.

12. *Reſolutio quæſtionis.*

Reſpondeo breuiter, quæſtionem eſſe de modo loquendi; tamen ſi inſpiciamus phraſim Auguſtini, qui præcipuus auctor eſt, qui de lege æterna ſermonem habuit, re vera ſub hac voce comprehendit omnia tam naturalia, quàm moralia; voluit enim per illam vocem explicare efficaciam diuinæ prouidentiæ, non ſolùm circa actiones liberas, ſed etiam circa actiones naturales, & circa totum ordinem vniuerſi, nimirum explicando, quomodo omnia ſint ſubiecta diuinæ gubernationi, & illi obediant iuxta efficacitatem eius. Hoc manifeſtum eſt ex citato loco de liber. arbitr. & ex lib. 5. de ciuit. cap. 11. vbi ait: nihil eſſe in vniuerſo, quod ſit alienum à legibus prouidentiæ diuinæ, & lib. 9. cap. 22. ait, ſanctos Angelos in æternis, & immutabilibus Dei legibus, quæ in Dei ſapientia viuunt, mutationes temporum præuidere, & lib. 19. cap. 12. ait, *Nihil à legibus ſummi creatoris, ordinatoriſque ſubtrahitur, à quo pax vniuerſitatis adminiſtratur.*

Auguſt.

13. Nihilominus tamen cenſeo ſub hac generali acceptione legis æternæ duas quaſi analogias comprehendi. Vna eſt ex parte legis, quia lex, qua Deus dicitur gubernare res naturales, ſeu ratione carentes, metaphoricè lex, ſeu præceptum appellatur. Altera ex parte creaturarum, quæ priori reſpondet, nam ſubordinatio, & ſubiectio irrationalium rerum ad Deum latè, & metaphoricè dicitur obedientia, quia potiùs eſt neceſſitas quædam naturalis: lex autem æterna, quatenus per illam moraliter, & politicè rationalia gubernantur, habet propriam rationem legis, & illi reſpondet propria obedientia. Vt autem ſuprà dixi, ſub hac potiſſimùm ratione in hac materia conſideranda eſt, & ideo ſub propria appellatione ad irrationalia non extenditur.

14. *An omnes actiones humanæ ſint materia legis æternæ.*

Vlteriùs verò inquiri poteſt, an omnes actiones morales, ſeu humanæ ſint materia huius legis æternæ. Et de malis quidem nulla eſt dubitãdi ratio, quia omnes illæ prohibentur hac lege, vt ſuprà declaratũ eſt. De indifferentibus verò eſt nonnullum dubium, quia illæ nec vetantur, nec præcipiuntur, & ita nullius legis videntur eſſe materia in mente Dei. Idem, vel maius dubium eſt de bonis operibus, quæ ad finem non ſunt neceſſaria, ſed ſunt excellentiora. Propter hoc dicunt aliqui, ſi lex illa propriè ſumatur, vt conſiſtit in imperio, non extendi ad huiuſmodi materiam, generaliùs autem ſumptam comprehendere illam, quatenus amplectitur quamcumque diſpoſitionem gubernatoris, ſub qua etiam permiſſio, & conſilium comprehenduntur: nam permiſſio cadit in actus indifferentes, conſilium verò in excellentiores.

15. Verumtamen abſolutè affirmari poteſt, omnes actiones morales cadere aliquo modo ſub lege æterna, etiam vt propriè præceptiua eſt. Quod poteſt declarari, applicando quandam diſtinctionem datam in ſuperioribus de lege præcipiente, vel exercitium actus, vel ſolam ſpecificationem, & modum eius. Dicimus ergo, prædictos actus eſſe materiam legis æternæ, vel imperantis exercitium, vel præſcribentia modum aliquem operandi, aut prohibentis alium. Declaratur: nam in primis quoad actus bonos, ſeu optimos, iuxta doctrinam Auguſtini ferè nullum eſt opus conſilij, quod in præparatione animi non poſſit ad præceptum pertinere, ſi ad diuinam gloriam tale opus neceſſarium ſit. Quod maximè verum eſt in ordine ad legem æternam, per quam Deus obligat hominem, vt ſit paratus ad hæc omnia opera præſtanda, ſi ipſe voluerit, vel ſi ex alia occaſione neceſſaria fuerint. Sicut matrimonium, quamuis non ſit opus conſilij, ſed ex bonis inferioribus, nec regulariter cadat ſub præceptum: ex lege naturæ cadit ſub obligationem, ſi ad conſeruationem ſpeciei ſit neceſſarium, & ita etiam cadit ſub legem æternam. Sic ergo nullum eſt opus bonum, quod ſub illam legem, vt imperantem, non cadat. Deinde quando exercitium talium actuum neceſſarium non eſt, licèt tantùm conſuli, vel probari videantur, nihilominus etiam tunc per legem æternam præſcribitur modus, quo fieri debent, vt rectè fiant, & ſic dicimus cadere ſub legem præſcribentem modum, ſeu ſpecificationem actus. Et idem eſt clarum in actibus indifferentibus: nam ſi fiant, præcipiuntur fieri propter honeſtum finem, & prohibentur fieri propter ſe, & ita ſi

præciſè ſpectentur,quatenus talia ſunt, dici poſſunt cadere ſub illam legem,vt prohibentem, iuxta probabilem ſententiã D.Thomæ, quæ aſſerit,non poſſe dari opus humanum indifferens in indiuiduo.Sicque duo præcepta intelligi poſſunt in lege æterna circa hæc opera: vnum eſt faciendi illa propter bonum & honeſtum finem, ſi fiant:aliud eſt prohibens illa facere propter ſe ipſa, ſicut prohibetur verbum otioſum.

16. *Quo ſenſu Aug. aſſerat nihil poſſe effugere imperium.*

Atque hinc tandem intelligere licet,quo ſenſu verum ſit, quod Auguſtin.locis ſuprà citatis, & ſæpe aliàs repetit, nihil eſſe, quod poſſit omnino ſubterfugere imperium legis æternæ,neque in cœlo,neque in terra,neque in inferno,ſiue peccando,ſiue rectè operando. Nã licèt peccando agat quis cõtra vnã legẽ B æternam Dei,in aliam præcipientẽ incidit,quę iubet, vt quantum in actione homo deficit,tantum per paſſionem compenſetur: vt dixit D.Thom. q.93.art. 6. cum Auguſt. lib. de catechizand. rudib. cap. 18. dicente, *Nouit Deus ordinare deſerẽtes ſe animas,& ex earum iuſta miſeria inferiores partes creaturæ ſuæ,conuenientiſſimis,& congruentiſſimis legibus admiranda diſpenſationis ordinare.* Et huc etiam ſpectat,quod ait Auguſt.lib. 1.confeſſ. cap. 12. *Iuſſiſti Domine, & ſic eſt, vt omnis inordinatus animus ſibi ipſi ſit pœna.* Si quis autem rectè conſideret,lex illa præcipiens,quæ in malis impletur per pœnam, & in iuſtis per præmium,non ſpectat ad legem præceptiuam moralium actuũ reſpectu creaturæ intellectualis, ſed eſt lex taxatiua(vt ſic dicam) C talis pœnæ vel præmij, quæ lex per efficaciam diuinæ prouidentiæ ad effectum perducitur.

D. Thom. Auguſt.

CAPVT III.

An lex æterna ſit actus diuinæ mentis, ratione ab alijs differens, & an vna ſit,vel plures.

1. EX dictis hactenus conſtat, legem æternam in diuina mente eſſe, quia extra illam nihil eſt æternum. Item conſtat eſſe per modum actus ſecundi & vltimi:nam lex prout eſt in legiſlatore,in huiuſmodi actu conſiſtit, non in habitu,vel actu primo,& præſertim in Deo qui eſt puriſſimus actus. Inquiri ergo poteſt,an ſit in intellectu,vel in voluntate:nam quæſtionem hanc indeciſam, & ambiguam reliquiſſe D videtur Auguſtin.22.contra Fauſt.cap.27.dicens, *Lex æterna eſt ratio diuina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conſeruari iubens,& perturbari vetans.*

Auguſt.

2. *An lex æterna ſit actus liber Dei,vel neceſſarius. Opinio aliquorum confundentium ideas cum lege æterna.*

Priùs autem,quam ad hoc reſpondeamus, vlteriùs inquirimus, an lex æterna dicat actum liberum in Deo, vel neceſſarium. Aliqui enim dicunt, legem æternam non eſſe, niſi ideas diuinas, per quas res ad extra producuntur,quia non putant hanc legem eſſe ad præcipiendum, ſed ſolùm vt ſit regula, ad cuius inſtar omnia à Deo fiunt.Ex qua ſententia videtur inferri,quòd ſicut ideæ naturaliter, & non liberè ſunt in intellectu diuino,ita & lex æterna.

3. *Reſolutio. Lex æterna eſt in actu libero Dei. D.Thom. Alenſ. Auguſt.*

Dicendum verò eſt legem æternam non dicere actum neceſſarium in Deo, ſed liberum. Ita ſentiunt D.Thomas,Alenſ. & alij, locis allegatis. Et ſumitur E ex verbis Auguſtini proximè citatis; nam lex æterna habet pro materia opera Dei ad extra:nam iubet ſeruari ordinem naturalem, & prohibet illũ inuertere; ordo autem naturalis non eſt, niſi in rebus creatis; ergo ſicut hæc opera libera ſunt, ita & lex æterna inuoluit reſpectum liberum. Confirmatur,quia non poteſt lex eſſe ſine reſpectu ad ea, quæ per illam gubernanda ſunt,ſed lex æterna non imponitur Deo, vel perſonis diuinis, vt dictum eſt, ergo eſt propter creaturas,ergo dicit reſpectum liberum ad illas. Vnde D.Thomas q.91.art.1.ad 1. *Æternus*(inquit)*diuinæ mentis conceptus habet rationem legis æternæ ſecun-* A *dùm quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo præcognitarum.* Quocirca ad illud de idea primò negari poteſt, legem æternam, vt lex eſt, dicere rationem ideæ,quia idea magis cõſtituitur vt principium operandi ex parte ipſius artificis, quàm per modum præcepti,vel impulſus reſpectu rei per ideam producendæ, & ita veriſimilius eſt, legem, & ideam ratione differre, vt ex dicendis ampliùs conſtabit. Deinde verò addo, etiam iuxta illam ſententiam conuenientiùs dici, non ideam ſecundùm ſe, ſed vt exemplar, habere rationem legis æternæ. Differt enim idea ab exemplari,quòd idea eſt merè naturalis in Deo, vnde eſt etiam de rebus poſſibilibus: exemplar autem inuoluit reſpectum liberum,quia exemplar inuoluit B cauſalitatem aliquo modo actualem, ita vt aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum ſit. Ita ergo lex dicere poſſet ideam,vt eſt ſub illo reſpectu,& non vt ſimpliciter neceſſaria eſt.

D. Thom.

Differentia inter ideam, & exemplar.

4. *Lex æterna includit ſeu poſtulat actũ diuinæ voluntatis.*

Atque hinc quoad prius dubium concluditur, legem æternam neceſſariò includere, ſeu poſtulare actum diuinæ voluntatis, quia libertas etiam Dei eſt formaliter in voluntate diuina:ſed lex æterna eſt aliquid liberum in Deo, ergo includit voluntatem. Et hac ratione etiam in lege æterna verum eſt,quod ſuprà diximus,nullam legem,vt ſic, eſſe ſimpliciter neceſſariam,quia etiam æterna lex,quatenus libera eſt, non eſt ſimpliciter neceſſaria. Neque hoc repugnat eius æternitati, quia etiam aliquid liberum intra C Deum, poteſt eſſe æternum. Neque etiam repugnat eius immutabilitati, quia decreta libera etiam ſunt immutabilia.

5\. Vnde infertur vlteriùs,legem æternam non eſſe in actibus diuini intellectus, prout antecedunt ratione decreta libera Dei.Probatur,quia in illis, vt ſic, non eſt libertas,ergo nec lex.Item ob hanc rationem nec prouidentia, nec prædeſtinatio intelliguntur in intellectu diuino ante omne decretum liberum volũtatis, quia tam prouidentia, quàm prædeſtinatio dicunt actum liberum; ergo nec lex æterna poteſt intelligi in diuino intellectu vt ſic ſpectato. Dices, in intellectu diuino, vt ſic concepto,ſunt dictamina legis naturalis,vt, *Non eſt mentiendum, Seruandum eſt promiſſum, Punienda ſunt mala*, & ſimilia, ergo ſaltem D quoad hæc inuenitur lex æterna in diuino intellectu ante omnem liberum voluntatis actum. Vnde ita videntur de lege æterna ſenſiſſe Cicero libro 2. de Legib. & alij Philoſophi de illa tractantes. Nihilominus reſpondeo, ſi illa dictamina conſiderentur in ordine ad ipſam voluntatem diuinam, id eſt, quatenus dictant de volendis ab ipſo Deo, vt ſic, non habere rationem legis, vt iam declaratum eſt: ſi verò conſiderentur in ordine ad voluntatem creatam,quatenus dictant, quid ab illa faciendum ſit, aut vitandum,etiam non habent rationem legis,donec ad illa accedat voluntas diuina,quia non ſunt imperia, nec practicè mouent,ſed ſunt quaſi ſpeculatiua cognitio talium obiectorum, vt in ſequentibus tractando de lege naturali explicabimus.

Obiectio.

Cicero. Solutio.

6. *Lex æterna formaliter cõſiſtit in decreto libero Dei ſtatuentis ordinem ſeruandũ in partibus vniuerſi in ordine ad bonũ commune. Damaſc.*

Secundò ex dictis infertur, ſatis conuenienter dici poſſe, legem æternam eſſe decretum liberum voE luntatis Dei ſtatuentis ordinem ſeruandum, aut generaliter ab omnibus partibus vniuerſi in ordine ad commune bonum,vel immediatè illi conueniens ratione totius vniuerſi, vel ſaltem ratione ſingularum ſpecierum eius,aut ſpecialiter ſeruãdum à creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum. Probatur primò ex dictis in libro præcedenti cap. 5. Deinde addi poteſt ſententia Damaſc. lib. 2. de Fide, cap. 12. Vbi cùm retuliſſet ſententiam Gregorij Nazianzen. Orat. 2. de Paſchate, dicentis, oportuiſſe poſt creaturam ſpiritualem, & corpoream condere creaturam ex vtraque compoſitam, ſubdit ipſe, *Hoc*

autem

autē vocabulo, Oportebat, nihil aliud à me indicatur, quàm opificis voluntas. Hac enim nec lex, nec ſanctio vlla congruenter fingi, excogitariue poteſt, &c. Facit etiam quod

Auguſt.

Auguſt. lib. 2. de ciuit. cap. 19. dicit, *In cœleſti, & angelica curia voluntas Dei lex eſt.* Eadem ergo eſt lex æterna totius vniuerſi, licèt ſpecialiter attribuatur cœleſti curiæ, quia ibi Dei volūtas in ſe ipſa cognoſcitur, & quia illa eſt proxima, & principalis regula operandi omnibus Beatis.

7. Præterea eo modo, quo Deus dicitur præcipere rebus intellectu carentibus, non per intellectum, ſed per voluntatem proximè, & immediatè pręcipit, quia non præcipit eis loquendo, ſed faciendo, at immediatiùs per voluntatem, quàm per intellectum operatur, vt ex 1. parte ſuppono, ergo lex æterna, quatenus circa hęc inferiora verſatur, rectè intelligitur eſſe B in voluntate Dei ordinantis vnicuique dare talem naturam, inclinationem, ſitum, &c. Vt verbi gratia,

Prouerb. 8.

lex illa, de qua dicitur Prouerb. 8. *Et legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos*, conſiderata vt temporalis, & extra Deum conſtituta, nihil aliud eſt quàm naturalis inclinatio indita aquæ ad ita quieſcendum in ſuo loco, vt non ſorſum aſcendat, ſed terminis naturæ ſuæ contineatur, vt Iob 38. & Pſalm. 103. ſignificatur, ergo lex illa, vt in æternitate exiſtit in mente Dei, nihil aliud eſt, quàm voluntas Dei, qua decreuit, aquas conſtituere in tali loco, & talem inclinationem eis tradere, vt non tranſirent fines ſibi præſcriptos, & ſic de aliis. Sic ergo lex æterna, metaphoricè (vt ſic dicam) concepta in ordine ad res merè naturales, & irrationales, rectè in voluntate Dei conſtituitur. C

8. Idémque eſt de illa lege, quatenus diſpoſuit aliquid circa creaturas intellectuales operari, ſine illarum libera cooperatione, vt ſunt ea, quæ vel illæ, vt naturæ quædam ſunt, naturali neceſſitate operantur, vel Deus ipſe in eis, ſine illarum libera cooperatione operatur, vt creando illas, illuminando, vocando, vel alio ſimili modo præueniendo, aut etiam præmiādo, vel puniendo. Si verò conſideretur illa lex æterna vt proprietatem legis habet in ordine ad moralem obligationem creaturarum intellectualium; ſic erit voluntas Dei æterna, ſecundùm quam operari debent voluntates rationales, vt bonæ ſint. Nam, vt dixit

Auguſt.

Aug. lib. 83. quæſtion. q. 27. *in ſola bona voluntate ſecundùm legem agimus, in cæteris autē ſecundùm legem agimur, cùm lex ipſa incommutabilis maneat*, &c. Et iuxta D hæc poſſunt hic applicari, quę de hac ſententia generaliter dicta ſunt ſuperiori libro cap. 5.

9. *In quo actu intellectus lex æterna eſt conſtituēda, ſi in illius actibus formaliter conſiſtat.*

Siquis autem, iuxta ea, quæ ibi diximus, voluerit hanc legem æternam in diuino intellectu conſiderare, non erit difficile id explicare. Oportet tamē, vt eā conſideret in intellectu diuino, vt ſubſequēte ſecūdùm rationē dictum decretū voluntatis Dei. Negari enim non poteſt, quin illud decretum ſit veluti anima, & virtus huius legis, à qua tota vis vel obligandi, vel inclinandi efficaciter deſcendit, tamen ſuppoſito illo decreto, intelligi poteſt in mente Dei cognitio illius decreti, quæ ad illud ſubſequitur, & quòd ratione illius iā intellectus diuinus iudicat determinatè, quæ ratio tenenda ſit in gubernatione rerum, atque E ita in ſe præconcipere legem, quæ vnicuique rei ſuo tempore præſcribenda eſt. Et ita intelligo quod D. Thom. d. q. 91. art. 1. ait, *Conceptum Dei æternum, ſecūdùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo progenitarum, eſſe legem Dei æternam*: quia illa ordinatio non eſt aliud, quàm decretum voluntatis, quod explicuimus, quod vt cognitū ab intellectu determinat illum ad talē rerum gubernationē ſecundū talem rationem, ſeu legē. Et fortaſſe quia vtrūque cōcurrit ad legem, & vtrumque ſuo modo & in bono ſenſu

Auguſt.

verum eſt, ideo D. Aug. contra Fauſtum ſub diſiun- A ctione eſt locutus.

10. *De diſtinctione inter legem æternā Dei, & illius ideas.*

Tertiò ex dictis ſatis conſtat, quomodo diſtinguatur ratione lex æterna ab ideis. Nam ſi lex illa cōſtituatur in decreto voluntatis, clara eſt diſtinctio, nam ideam, certum eſt, eſſe in intellectu. Si verò loquamur de illa lege, prout eſt in intellectu, aliqui non conſtituunt diſtinctionem, præſertim ſi de ideis, vt ſunt exemplaria, loquamur. Nihilominus D. Thomas q. 93. art. 1. hæc duo expreſſè diſtinguit, & in eius doctrina poteſt variis modis diſtinctio explicari.

D. Thom.

Primò, quia ideæ propriè ſunt circa rerum creationem, ſeu productionem, lex verò magis verſatur circa rerum gubernationem, vt D. Thomas ſuprà tradidit. Vnde ſicut diſtinguuntur ideæ à prouidentia, ita & à lege æterna diſtinguendæ ſunt. Secundò, propria differentia eſſe videtur ſuprà inſinuata, quòd idea ſolùm habet rationem exemplaris reſpectu ipſiuſmet Dei, vt ſecundùm illam operetur, & ſic concurrit ſolùm (vt ſic dicam) ad ſpecificationem operum Dei: lex autem diuina, vt lex, habet potiùs rationem mouentis, & imprimentis inclinationem, vel obligationem ad opus; quæ diuerſa habitudo ſufficientiſſima eſt ad diſtinctionem rationis. Denique hinc etiam eſt, quòd lex, vt lex, imponitur ſubditis, ſeu inferioribus: ordinat enim lex, quid res ſubiectæ operaturæ ſint, vnaquæque iuxta modum ſuum: idea autem non imponitur propriè rei in illa repræſentatæ, ſed ponitur formaliter in mente artificis, vt ſecundùm illam operetur, eſt ergo clara diſtinctio.

11. *De diſtinctione inter legem æternā Dei & illius prouidentiā.*

Quartò etiam intelligi poteſt ex dictis, quomodo lex æterna diſtinguatur à prouidentia, de qua etiam ſolet dubitari, an in intellectu, vel voluntate conſtituatur, nam vtriuſque actum includit. Vt ergo prouidentia, & lex comparentur, debent cum proportione conferri, videlicet, quatenus vtraque eſt in voluntate, vel vtraque in intellectu; & ſic videntur non diſtingui etiam ratione. Quia prouidentia eſt ratio gubernationis rerum omnium ex ęternitate exiſtens in mente diuina: ſed hoc ipſum eſt lex æterna in ſua generalitate ſumpta, vt ſumitur ex D. Thom. dicta q. 92. at. 2. ad 1. non videntur ergo diſtingui, vt duo attributa, ſed eſſe idem, quod ſub diuerſis conſiderationibus diuerſa nomina recipit. Quòd ſi lex ęterna non cū illa amplitudine ſumatur, ſed reſtrictè, & propriè quatenus circa creaturas intellectuales verſatur, & illas propriè obligat, ſic erit quędam pars diuinæ prouidentiæ. Nam ad prouidentiam Dei ſpectat, leges ponere rationalibus creaturis, imò hęc eſt magis ſpecialis, & propria gubernatio moralis cōſentanea naturis intellectualibus, quarum Deus habet ſpecialem curam, vt ſignificauit Paulus 1. Corinth. 9. ergo ſemper lex æterna cum prouidentia coincidet, ſi cum proportione comparentur. Atque ita vidētur ſentire de lege æterna, & prouidentia D. Thomas ſuprà, & q. 93. at. 1. & 4. & Alenſ. dicta q. 26. memb. 1. & fauet Auguſtin. ſuprà, & lib. de vera relig. cap. 30. in fine, & 31, in princip. & dict. lib. 83. quæſtion. q. 27.

D. Thom.
Alenſ.
Auguſt.

12. *D. Thom.*

Sed nihilominus D. Thomas q. 5. de veritate, artic. 1. ad 6. diſtinguit legem æternam à prouidentia, dicens, *Prouidentia non nominat legem æternam, ſed aliquid ad legem æternam conſequens*, & id declarans addit, legem æternam comparari ad prouidentiam, ſicut principium generale ad particulares concluſiones, ſeu actiones, ſicut in nobis principia prima practica comparantur ad prudentiam. Et ita exponit, actus prouidentiæ, ſeu effectus attribui legi æternæ tanquam principio, vnde manant, non tanquam proximo dictamini de tali opere in particulari efficiendo. Quod poteſt ampliùs ita explicari. Nam ratio diuina, vt habet rationem legis, conſtituit veluti generales regulas, ſecundùm quas res omnes moueri debent, & operari: prouidentia verò de ſingulis rebus,

Reſolutio.

& actibus in particulari diſponit, & ita eſt veluti ratio exequendi, & applicandi legem. Videtúrque hoc conſentaneum proprietati ipſarum vocum. Nam lex dicit ius in communi conſtitutum, vt ſuprà viſum eſt, prouidentia verò dicit curam, quæ de ſingulis actibus haberi debet. A

13. *De effectibus legis æternæ.* Vnde obiter poteſt quintò intelligi per comparationem ad prouidentiam, quos effectus habeat lex æterna. Solet enim quæri, an lex æterna habeat omnes effectus, quos habet prouidentia. In qua comparatione ſumenda eſt lex æterna in tota ſua latitudine, Nam ſi ſumatur ſpecialiter, vt lex propriè præcipiens moraliter creaturis intellectualibus, ſic clarum eſt, non omnes effectus prouidentiæ eſſe effectus legis æternæ, ſed ſolos actus bonos morales, quia naturales effectus non procedunt à lege æterna, ſub hac ratione ſpectata. B Boni autem actus morales ſunt effectus æternæ legis, quia ad illos de ſe mouet, & obligat. Mali autem effectus morales non ſunt effectus legis æternæ, vt mali ſunt, licèt ſint materia legis æternæ prohibentis illos, ſicut etiam non ſunt effectus prouidentiæ, quia non ſunt effectus Dei ſub ea ratione, licèt ſint materia prouidentiæ; tum quatenus illamet prohibitio pars eſt, vel quaſi principium prouidentiæ, iuxta modum loquendi D. Thomæ, tum etiam quatenus permittuntur per diuinam prouidẽtiam, & puniuntur, & ad aliquod bonum ordinantur. Atque hoc modo peccatum vt peccatum, licèt ſimpliciter non ſit ex lege æterna, nec ſecundùm illam, imò contra illam, quoad materiale eſt ex lege æterna, qua Deus ſtatuit cum creaturis concurrere, & C punitio eius eſt etiam ex lege æterna. Et ita, qui peccant, vt ait Aug. in Enchir. c. 100. *Quantum ad ipſos attinet, quod Deus noluit fecerunt, quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id facere voluerunt, hoc quippe ipſo, quòd contra voluntatem Dei fecerunt de ipſis facta eſt voluntas eius.* Et ſimili ratione de peccatore dicit lib. 4. confeſſ. cap. 9. *D. Aug.* *Quò it, aut quò fugit, qui te dimittit, niſi à te placido ad te iratum? Nam vbi non inuenit legem ſuam in pœna ſua.*

14. At verò loquendo de lege æterna ſecundùm totam ſuam amplitudinem, omnes effectus prouidentiæ poſſunt dici aliquo modo effectus legis æternæ, quia tota gubernatio prouidentiæ diuinæ continetur tanquam in principio in lege æterna, & ita omnis effectus prouidentiæ in lege æterna radicatur (vt ſic dicam) D *D. Thom.* Ita ſentit D. Thom. d. q. 5. de verit. ar. 1. ad 6. & ſumitur ex loquutionibus Auguſt. in locis citatis. *Obiectio.* Dices, lex fertur in generali; Deus autem per prouidentiam ſuam interdum operatur præter legem; ergo ille effectus non poterit dici eſſe à lege æterna, licèt ſit à prouidentia. Vt ſolem aliquando quieſcere, effectus eſt diuinæ prouidentiæ, non tamen legis æternæ, quia potiùs lex æterna eſt, vt continuè moueatur. *Solutio.* Reſpondetur, legem æternam eſſe vniuerſaliſſimam, & quod videtur diſcrepare ab vna eius parte, vel eſſe quaſi diſpenſationem eius; alia via eſſe conſentaneam eidem legi æternæ ſecundùm aliam partem. Vt in exemplo dicto, licet quieſcere ſolem non ſit ex lege æterna præſcripta de ordine ſeruando in motibus cœlorum, imò ſit diſpenſatio eius; nihilominus eſt conformis alteri, qua Deus vult orationes amicorum exaudiri, ſi debito modo, & ex iuſta cauſa fiant. E *Auguſt.* Vnde Aug. 26. contra Fauſt. c. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis curſum, ſolitúmque naturæ, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur: contra illam verò ſummam naturæ legem à notitia remotam, tam Deus nullo modo facit, quàm contra ſeipſum non facit.*

15. Sextò, & vltimò ex dictis definiri poteſt quæſtio, an lex æterna dicenda ſit vna, vel plures. In qua *D. Thom.* D. Thom. d. q. 93. art. 1. ad 1. ſentit eſſe vnam, ita, vt neque ratione multiplicetur: nàm conſtituit in hoc differentiam inter ideas, & legem, quòd ideæ multiplicantur, cùm lex æterna vna tantùm ſit. *An lex æterna ſit vna vel multiplex.* Idem ſentire videtur Vincentius ſuprà citatus. *Vincent.* Hæc tamen differentia non eſt facilis ad intelligendum, quia ideæ non multiplicantur ſecundùm rem, ſed ſolùm ſecundùm diuerſos reſpectus rationis ad obiecta: ſic autem etiam multiplicantur præcepta, & leges in mẽte Dei. Sicut dicebamus paulò antea, alium eſſe legis modum circa res carentes ratione, & alium circa habentes rationem, & reſpectu harum poteſt in mente Dei diſtingui lex merè naturalis vel poſitiua. Quod ſi dicas, ex his omnibus conſurgere vnam ſimpliciſſimam & adæquatam legem reſpectu totius vniuerſi; eodem modo dici poterit dari in mente Dei vnam adæquatam ideam vniuerſi, cuius aliæ, quæ ratione diſtinguuntur, ſunt veluti partes. Vnde Auguſtinus *Aug.* lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. & lib. de vera relig. c. 30. & 31. & ſæpe aliàs ſingulariter legem æternam vocat; in 9. de ciuit. cap. 22. pluraliter dicit æternas, & immutabiles eſſe leges, quæ in diuina ſapientia viuunt, & libr. de catechizand. rudib. cap. 18. dicit, Deum conuenientiſſimis legibus inferiores partes creaturæ ordinare noſſe.

16. *Reſolutio auctoris. Alenſ.* Tota verò hæc quæſtio eſt de modo loquẽdi, ſatiſque probabile eſt, quod docet Alenſ. d. q. 26. memb. 6. ſub diuerſis rationibus poſſe legem æternam vocari vnam, & plures ſecundùm rationem. Nam ſimpliciter, & ſecundùm ſe vna eſt, & ſimpliciſſima, vt conſtat; in ſe tamen complectitur plures leges ratione diſtinctas, vt ratio facta probat. Neque hoc eſt nouum: nam lex naturalis vna dicitur, & plura continet præcepta, licèt modo longè diuerſo: nam in lege naturali eſt vnitas collectionis, in lege autẽ æterna eſt per ſummam ſimplicitatem. Addere verò poſſumus propter D. Thomam, eſſe maiorem aliquam rationem vnitatis in lege, quàm in idea: nam idea ſolùm dicit habitudinem ad exemplar, ſeu exemplatum, & ideo diſtinctionem rationis recipit pro diuerſitate exemplarium: lex autem ſicut & prouidentia reſpicit bonum commune, vt finem, & ideo omnia præcepta, quæ ordinantur ad finem eiuſdem rationis, cenſentur vnum ius, & vnam legem conſtituere. Vnde quia Deus reſpicit vniuerſaliſſimũ finem, lex quæ eſt in eius mente, dicitur vna, ſicut & prouidentia.

CAPVT IV.

Vtrùm lex æterna ſit cauſa legum omnium, & per illas innoteſcat, & obliget.

Explicuimus rationem, vniuerſalitatem, & neceſſitatem legis æternæ; de cauſis autem eius non eſt, quod dicamus, quia cùm ſit Deus ipſe, nullam habet cauſam, ſed ad ſummum poteſt habere rationem, eo modo, quo vel diuina voluntas eſt ratio præcipua diuinæ legis, vt poſita eſt in Deo ex æternitate, vel quo diuina ſapientia dici poteſt ratio iuſtiſſimæ voluntatis eius, in qua efficacitas huius legis poſita eſt, vt explicuimus, & ideo de cauſis huius legis nihil ſupereſt dicendũ. De effectibus autem eius quantum ad actus, qui per ipſam imperantur, vel ex impreſſione ipſius fiũt, obiter etiam diximus, quæ pro materię capacitate neceſſaria viſa ſunt. Solùm ergo ſupereſt dicendum de proximo, & quaſi intrinſeco effectu legis, qui eſt, obligare ſubditos, quomodo in legem æternam conueniat. Et vt hoc punctum, quod morale eſt, ſine verborum ambiguitate tractetur, ſuppono ſermonem eſſe de lege æterna, vt eſt propriè præceptiua reſpectu hominum (& idem cum proportione de Angelis) nam prout extenditur ad inferiores creaturas, clarũ eſt non inducere obligationem propriã, ſed inſtinctum, vel inclinationem, aut impetum naturalem

turaliter determinantem ad vnum; qui effectus neque ad propriam legem pertinet, neque aliam doctrinam requirit, præter philoſophicam.

2. *Lex æterna præceptiua ſufficienter promulgata, vim obligandi habet.* De lege igitur æterna ſic ſpectata dicimus habere vim obligandi de ſe, ſi ſufficienter promulgetur, & applicetur. Probatur; quia aliàs non eſſet vera, & propria lex, cùm de ratione legis ſit obligare, vt ſuprà oſtenſum eſt. Item quia Deus habet ſupremam poteſtatem imperandi; ergo & obligandi (nam ſuperioris præceptum obligationem inducit;) ſed per ſuam legem æternam imperat (non enim incipit in tempore ſuum imperium concipere;) ergo per eandem obligat. Dices, ergo obligat ab æterno, cùm ipſa ſit æterna; conſequens eſt clarè falſum; ergo. Reſpondetur negando conſequentiam: nam prouidentia æterna eſt, & non ab æterno gubernat, quia gubernare dicit actionem tranſeuntem circa creaturas actu exiſtentes, ita ergo lex æterna ab æterno ponitur, non tamen ab æterno obligat, ſed in tempore, quia obligare dicit reſpectum ad creaturas actu exiſtentes. Hoc ergo poſito declarandum ſupereſt, quomodo hæc lex obliget, an ſc. immediatè per ſeipſam, vel mediis aliis legibus, quæ ab ipſa manant.

3. Ad hoc autem explicandum, tractandum eſt præcipuum dubium propoſitum de origine legum omnium à lege æterna, quod aliis verbis quæri ſolet, *An cæteræ leges ab æterna vim obligandi habeant. Ratio dubitandi.* An omnes leges ſint effectus legis æternæ, ac eius participationes, ita vt ab illa vim obligandi habeant. Ratio autem dubitandi eſſe poteſt; quia vel eſt ſermo de lege diuina, vel de humana: ſed neutra poteſt propriè dici effectus legis æternæ; ergo minor quoad priorem partem probatur; quia lex diuina eſt imperium ipſiuſmet Dei; ergo eſt in ipſo Deo; ergo ex æternitate eſt in ipſo; ergo eſt ipſa lex æterna; ergo non eſt effectus eius. Quoad poſteriorem autem partem probatur, quia ſi lex humana eſſet effectus legis æternæ, ab illa participaret vim obligandi; ergo obligaret ex iure diuino, & non humano, quod eſt clare falſum. Probatur autem vltima illatio: nam lex naturalis obligat ex diuino iure, ſolùm quia eſt participatio legis æternæ; ergo ſi lex humana eſt ſimilis participatio, eodem iure obligabit.

4. *Reſolutio affirmatiua.* Nihilominus dicendum eſt primò, omnem legem aliquo modo eſſe à lege æterna, & ab illa habere vim obligandi. Hæc eſt D. Thomæ ſententia d. qu. 93. art. 3. Alenſ. d. q. 26. memb. 7. & aliorum Theologorum. Et ſumitur ex Auguſt. libr. de vera relig. cap. 31. vbi hanc vocat *legem omnium artium*, & paulò inferiùs, *Conditor* (ait) *legum temporalium, ſi vir bonus eſt, & ſapiens, illam ipſam conſulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum eſt, vt ſecundùm eius incommutabiles regulas quid ſit pro tempore iubendum, vetandúmve diſcernat.* Hac etiam ratione dixit idem Auguſt. tract. 6. in Ioan. *Ipſa iura humana per Imperatores, & Reges Deus diſtribuit generi humano.* Item lib. 1. de liber. arbit. cap. 6. ait. *Nihil eſt in temporali lege iuſtum, quod ex lege æterna non deriuetur.* Idem quæſt. 67. in Exod. *Lex* (inquit) *æterna Dei eſt, quam conſulunt omnes piæ mentes, vt quod in ea inuenerint, vel faciant, vel iubeant, vel vetent.* Vbi obiter aduertendum eſt, non omnes homines rectè operantes conſulere legem æternam in ſe ipſa, ſeu prout in Deo eſt: nam fortaſſe aliqui carentes fide eam in ſe non cognoſcunt, multi etiam illam actu non conſiderant, quando rectè operantur, vel honeſtè præcipiunt; dicuntur ergo illam cóſulere, vel in ſe, vel in aliqua ſui participatione, qualis eſt naturalis ratio, aut lumen fidei, vt D. Thomas ſupra expoſuit art. 2. & *D. Thom. Alenſ.* Alenſ. memb. 2. Multi verò ex Philoſophis, legem æternam in Deo ipſo exiſtentem per effectus aſſequuti ſunt, & conſequenter agnouerunt, omnem rectam, ſeu veram legem in hominibus exiſtentem ab æterna lege manare, vel immediatè, vt legem naturalem, vel

A mediante iſta, vt leges humanas. Vnde Cicer. lib. 2. de *Cicero.* legib. poſtquam *principem illam legem*, id eſt, æternam commendauit, ſubdit. *Ex qua illa lex, quam dij humano generi dederunt, rectè eſt laudata*, & cætera, quæ proſequitur. Et in Philippi. 2. dixit, *Lex nihil aliud eſt niſi recta, & à numine Deorũ tracta ratio, imperãs honeſta, prohibenſq́; contraria.* Vnde etiã Demoſt. vt refert Martian. *Martian.* I.C. in lib. 2. ff. de leg. dixit, *Lex eſt, cui omnes homines debent obedire, quia omnis lex inuẽtio quadã, & donũ Dei eſt.*

5. Ratio autem generalis reddi poteſt, quia lex æterna eſt lex per eſſentiam, & omnis alia eſt per participationem; ergo neceſſe eſt, vt omnis alia lex ſit effectus legis æternæ. Declaratur præterea, quia lex duo requirit, vnum, vt ſit iuſta, & rationi conſentanea; aliud, B vt ſit efficax ad obligandum; ſed omnis recta ratio creata eſt ex participatione diuini luminis, quod ſignatum eſt in nobis, & omnis poteſtas hominum deſuper datur, & à Domino Deo eſt; ergo omnis lex in hominibus exiſtens eſt ex lege æterna. Et vtrumque ſignificauit diuina ſapientia, cùm dixit, *Per me reges regnant*, *Prouerb. 8.* vtique quantũ ad poteſtatem, *& legum conditores iuſta decernunt*; videlicet, quoad rectã rationem.

6. Magis autem explicabimus rationem hanc declarando duo membra in ratione dubitandi poſita. Cuius priorem partem de lege diuina attigit Caiet. dicto *Caiet.* ar. 3. & reſpondet, rationem ſupernaturalem eſſe legem diuinam, & illam eſſe participationem, & effectum legis æternæ, iuxta mentem D. Thomæ, q. 91. ar. *D. Thom.* C 4. ad 3. Vnde etiam addit, legem diuinam non eſſe rationem exiſtentem in Deo; ſed exiſtentem in homine ad ſe vel ad alios ſupernaturaliter gubernãdos. Quod de lege diuina naturali cũ proportione intelligi poteſt. Vt autem meliùs intelligatur, aduertendum eſt, quod in principio præcedentis libri notaui, legem conſiderari poſſe, vel in legiſlatore, vel in ſubditis, & in illo eſſe propriè, ac formaliter; in his verò tanquam in applicante legem per aliqua ſigna illius. Lex ergo diuina quatenus eſt in legiſlatore, in ipſo Deo eſt, quia ipſe ſolus eſt proprius legiſlator talis legis, in hominibus autem eſt, tanquam in ſubditis, etiamſi conſideretur, prout eſt in hominibus gubernãtibus: nam etiam illi ſubditi ſunt legi diuinæ, & reſpectu aliorum ſolùm ſe habent vt proponentes, D & declarantes legem, quæ in Deo eſt. Et ſic dicitur lex vetus data per Moyſem, Ioan. 1. & ipſi Moyſi data dicitur per Angelos Actor. 7. Tamen ius obligandi non erat à voluntate Moyſis, vel Angelorum, ſed immediatè à voluntate Dei, & ideo in ipſo ſolo erat, vt in legiſlatore; & idem eſt ſeruata proportione de lege gratiæ, & de lege naturali.

7. Vnde fit, vt lex diuina, quatenus in legiſlatore eſt, non ſit effectus legis æternæ, ſed ſit potiùs ipſa lex æterna ſecundùm quendam conceptum inadæquatũ eius. Poſſumus autem duas denominationes in ea diſtinguere, vnam, quatenus æterna eſt, quæ vt ſic præſcindit ab externa promulgatione, & non dicit reſpectum ad creaturas actu exiſtentes: aliam prout eſt iam actu promulgata, & obligans, & conſequenter dicens reſpectum temporalem ad creaturas actu iam exiſtentes, & vt ſic poteſt denominari diuina: ita E vt ſub hac voce cónotet hunc ſtatum ſufficientis cómunicationis, & promulgationis ad extra. Propriùs verò dicitur lex diuina, lex ipſa ad extra exiſtens in ſubditis, vel miniſtris Dei ſeu in cognitione, vel ſigno quolibet, per quod eis ſufficienter proponitur. Et hoc modo dicimus legem diuinam eſſe participationem legis æternæ excellentiorem quacũque alia; tum quia perfectiùs in ea participatur lex æterna; tũ etiam, quia immediatiùs ab ipſa manat; tum denique quia obligatio eius immediatè eſt ab eadẽ diuina auctoritate. Et ſic ſatisfactũ eſt priori parti difficultatis.

8. Ad alteram verò partem neganda eſt illatio ibi fa-

ĉta, nimirum, quòd obligatio legis humanæ diuina ſit. Eſt enim longè diuerſa ratio in lege humana, & diuina: nam lex humana non ſolùm prout in ſubditis, ſed etiam prout eſt in proprio legiſlatore, eſt quid creatum, & temporale, quia hæc lex in mente, & voluntate hominis formatur, ac perficitur, quia immediatè eſt lex hominis, non ipſius Dei. Vnde hæc lex ſub vtraque conſideratione eſt effectus legis æternæ, vt probat ratio facta, quia hæc etiam lex, prout eſt in ipſo legiſlatore, eſt lex per participationem, Itē manat à poteſtate data ab ipſo Deo, ad Rom. 13. Habet etiam vim obligandi quatenus nititur in principiis legis æternæ, quale eſt, obediendum eſſe ſuperioribus. Denique quia vt ſit recta, debet eſſe conformis legi æternæ; eſt ergo his modis omnibus effectus eius. Et ita de hac lege potiſſimè loquitur Auguſt. locis citatis. Vnde fit, vt hæc lex, quatenus eſt in ſubditis, non ita immediatè ſit effectus legis æternæ, ſicut lex ipſa diuina. Nam lex humana peruenit ad ſubditos mediante homine, non tantum vt cauſa per accidens (vt ſic dicam) id eſt, proponente, & applicante; ſed etiam vt cauſa per ſe, id eſt, conſtituente ipſam legem: nam à voluntate hominis legiſlatoris habet

Differentia inter legē æternam diuinam, & leges humanas

proximè hæc lex ſuam virtutem, & efficaciam. Hinc etiam ſequitur differentia, quæ in propoſita difficultate poſtulatur, quia in diuina lege obligatio eſt immediatè ab ipſo Deo: nam prout eſt in homine non obligat, niſi quatenus indicat diuinam rationem, ſeu voluntatem; in lege autem humana obligatio non eſt immediatè à Deo, quia prout eſt in ſubditis immediatè reſpicit voluntatem Principis, qui habet vim conſtituendi nouam legem diſtinctam à lege diuina, & ab illa eſt proxima obligatio, quamuis radicaliter tota ſit à lege æterna.

9.

Lex æterna non eſt per ſe ipſam nota hominibus viatoribus, ſed per alias leges innoteſcit.

Præterea ex dictis concluditur, legem æternam non eſſe per ſe ipſam notam hominibus in hac vita, ſed vel in aliis legibus, vel per illas. Viatores enim homines non poſſunt diuinam voluntatem in ſe ipſa cognoſcere, ſed ſolùm quantum per aliqua ſigna, vel effectus eis proponitur, & ideo proprium eſt beatorum, vt diuinam voluntatem intuentes, per illam vt per propriam legem gubernētur, vt ſuprà ex Auguſt. retuli. Cognoſcunt ergo viatores legem æternam per participationē eius, ac ſubinde per leges iuſtas, temporales, ac creatas, quia ſicut cauſæ ſecundæ oſtendunt primam, & creaturæ creatorem, ita leges temporales, quæ participationes ſunt legis æternæ, oſtendunt fontem, à quo manant. Tamen (vt dixi) non omnes homines conſequuntur hanc cognitionem, quia non omnes valent ex effectu cauſam cognoſcere.

Quo ſenſu verum ſit omnes habere notitiam legis æternæ.

Et ita omnes quidem homines neceſſariò videntur aliquam participationem legis æternę in ſe ipſis, quia nemo vtens ratione eſt, qui non iudicet aliquo modo, honeſtum eſſe ſequendum, & turpe vitandum: & in hoc ſenſu dicuntur homines habere aliquam notitiam legis æternæ, vt loquuntur D. Thom. Alenſ. & alij Theologi cum Auguſt. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. & de vera relig. cap. 18. Nihilominus tamen non omnes cognoſcunt illam formaliter ſub ratione participationis legis æternæ, & ita non eſt omnibus nota lex æterna per directam cognitionem, quæ ad ipſam formaliter terminetur. Aliqui tamē eam cognitionem aſſequuntur, vel naturali diſcurſu, vel perfectiùs per reuelationem fidei, & ideo dixi legem æternam quibuſdam notam eſſe tantùm in inferioribus legibus, aliis verò non ſolùm in illis, ſed etiam per illas.

D. Thom. Alenſ. D. Auguſt.

10.

De modo quo lex æterna obliget ſubditos.

Vltimò conſtat ex dictis, quomodo lex æterna obliget: nam præciſè ſpectata vt æterna eſt, non poteſt dici obligare, ſed dici poterit obligatiua (vt ſic res explicetur) ſeu de ſe ſufficiens ad obligandum. Ratio eſt, quia lex non poteſt actu obligare, niſi ſit exteriùs promulgata; lex autem æterna vt ſic, non eſt exterius promulgata; ergo. Item lex æterna, vt ſic, non connotat effectum temporalem iam factum, quia ſic repugnaret eſſe æternam, ſed actu obligare eſt temporalis effectus; ergo. Vnde etiam fit, vt lex æterna nunquam per ſeipſam obliget ſeparata ab omni alia lege, ſed neceſſariò debet alicui alteri coniungi, vt actu obliget. Quia non actu obligat, niſi quando actu exteriùs promulgatur, non promulgatur autem, niſi quando lex aliqua diuina, vel humana promulgatur. Atque hoc modo poteſt dici, legem æternam nunquam obligare immediatè, ſed mediante aliqua alia lege. Diuerſo tamen modo, quia quando per diuinam legem applicatur, ratio obligationis principalis, ac proxima eſt ipſa lex æterna, & lex externa, quæ ibi interuenit, ſolùm eſt ſignum indicans legem principaliter obligantem. Quod in legibus diuinis poſitiuis eſt manifeſtum; in lege autem naturali habet aliquam difficultatem, quam in ſequentibus capitibus explicabimus. Quando autem applicatio legis æternæ fit per legem humanam, tunc licèt lex æterna cōcurrat ad obligationem ad modum cauſæ vniuerſalis; tamen proxima cauſa obligationis eſt ipſa lex humana, quia non obligat tantùm vt ſignum voluntatis diuinæ, ſed proximè, vt ſignum voluntatis humanæ, & ita in legibus humanis minùs propinquè (vt ſic dicam) obligat lex æterna. De qua hæc ſufficere videntur.

CAPVT V.

An lex naturalis ſit ipſa naturalis ratio recta.

1.

Variæ opinationes circa formalē rationem legis naturalis.

Aliquam eſſe naturalem legem in lib. 1. c. 3. ſuppoſuimus, & oſtendimus, fietque certius, inquirendo quid ſit. Dixerunt ergo aliqui, hanc legem nihil aliud eſſe, quàm ipſam naturam rationalem, vt talis eſt. Hoc tamen in diuerſis ſenſibus affirmari poteſt, & ideo aduertere oportet, rationalem naturam dupliciter ſpectari poſſe, vno modo ſecundùm ſe, id eſt, quatenus ratione talis eſſentiæ, quam habet, quædam ſunt illi conuenientia, & alia diſconuenientia; alio modo quatenus vim habet iudicandi de his, quæ ſibi conueniunt, vel diſconueniunt, mediante lumine naturalis rationis. Quam duplicem conſiderationem inſinuauit D. Thom. dicta q. 94. art. 2. vbi priùs diſtinguit varias inclinationes naturales humanę naturæ, ſecundùm quas ratio dictat de his, quæ ſunt bona, vel mala tali naturæ, vt inde colligat præcepta legis naturalis.

D. Thom.

Senſus quæſtionis exponitur.

Duplex ergo ſenſus eſſe poteſt ſententiæ aſſerentis, legem naturalem eſſe ipſam naturam rationalem. Primus eſt, vt hoc intelligatur de ipſa natura ſecundùm ſe, quatenus ratione ſuæ eſſentiæ talis eſt, vt ei ex natura ſua tales actiones ſint conuenientes, & contrariæ diſconuenientes. Alter eſt, vt intelligatur de ipſa natura ratione iudicij rationis, quod in ipſa eſt connaturaliter, & reſpectu illius habet rationem legis.

2.

1. Opinio, affirmans legē naturalē conſiſtere formaliter in ipſa natura rationali, vt non implicat contradictionē, & eſt fundamentum honeſtatis in actibus. Vaſquez.

Eſt ergo prima ſententia affirmans, naturam rationalem ſecundùm ſe, & vt non implicat contradictionem, éſtque fundamentum omnis honeſtatis actuum humanorum, vel conuenientium tali naturæ, vel contrariæ turpitudinis eorum per diſconuenientiam ad eandem, eſſe ipſam legem naturalem. Ita docet Vaſquez 1. 2. diſp. 150. cap. 3. & id ſæpe repetit in toto diſcurſu huius materiæ, neminē autem pro hac ſententia refert. Fundamentum eſt, quia ſunt aliquæ actiones ita intrinſecè malæ ex natura ſua, vt nullo modo pendeant in malitia ex prohibitione extrinſeca, nec ex iudicio, vel voluntate diuina, & eadem ratione ſunt aliæ actiones ita intrinſecè bonæ, & honeſtæ,

neſtæ, vt in hoc etiam non pendeant ex cauſa extrinſeca. Quod ſuppono ex communi ſententia Theologorum in 2. d. 37. & ex D. Thoma 1. 2. q. 100. art. 8. & Vict. relect. de homicid. 1. p. & in ſequentibus id confirmauimus. Nunc breuiter ratio eſt, quia actus morales habẽt ſuas intrinſecas naturas, & eſſentias immutabiles, quæ non pendent à cauſa, vel voluntate extrinſeca magis quàm aliæ rerum eſſentiæ, quæ per ſe non implicant contradictionem, vt nunc ex Metaphyſica ſuppono.

D. Thom. Victoria.

3. Hinc ergo formatur prima ratio: nam in his actionibus inuenitur honeſtas, vel turpitudo per conformitatem ad aliquam legẽ, & non per conformitatem ad iudicium rationis; ergo per conformitatem ad ipſam rationalem naturam; ergo ipſa natura ſecũdùm ſe eſt lex naturalis reſpectu omnium, quæ præcipiuntur vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali. Maior ſupponitur, vel ex illo Roman. 4. *Vbi non eſt lex, nec præuaricatio*, vel ex definitione peccati tradita ab Auguſt. 22. contra Fauſtum, cap. 37. *Eſt dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei*, vel ex illo Ambroſij lib. de Paradiſ. cap. 8. *Non conſiſteret peccatum, ſi interdictio non fuiſſet*, vel denique, quia omnis honeſtas virtutis habet aliquam menſuram, quæ habet rationem legis. Minor verò probatur; quia mentiri v.g. non ideo malum eſt, quia per rationem iudicatur malum, ſed potiùs è conuerſo, ideo verè iudicatur malum, quia per ſe malum eſt; ergo non eſt iudicium menſura malitiæ actus; ergo nec eſt lex prohibens illud. Vnde è conuerſo probantur aliæ conſequentiæ, quia ille actus ideo malus eſt, quia ſecundùm ſe eſt diſconueniens naturæ rationali; ergo ipſa natura eſt menſura talis actus, & conſequenter eſt lex naturalis.

Rom. 4. Auguſt. Ambroſ.

4. Secunda ratio eſſe poteſt, quia præcepta huius legis ſunt vel principia per ſe nota ex terminis, vel cõcluſiones euidẽti neceſſitate ex illis elicitæ, quæ ſunt priores omni iudicio rationis, non ſolùm intellectus creati, ſed etiam ipſius intellectus diuini; ſicut enim eſſentiæ rerum, quatenus non implicant contradictionem, ſunt tales, vel tales in eſſe eſſentiæ ex ſe, & ante omnem cauſalitatem Dei, & quaſi independenter ab ipſo, ita honeſtas veritatis, & turpitudo mendacij talis eſt ex ſe, & ſecundùm æternam veritatem, ergo reſpectu talium actuum, vel præceptorum non poteſt iudicium habere rationem legis, quandoquidem ante omne iudicium ſunt boni, vel mali, atque adeò præcepti, vel prohibiti, ergo nihil poteſt habere rationem legis naturalis reſpectu illorum, niſi natura ipſa rationalis. Tertiò in aliis naturis rerum inferiorũ, menſura boni, & mali, conuenientis & diſconuenientis eſt vniuſcuiuſque rei natura: vt v.g. calor eſt diſcõueniens aquæ, & frigus conueniens, quia aqua ex vi ſuæ formæ, & naturæ poſtulat frigus, & non calorem, ſed potiùs illi repugnat. Vnde ſi velimus menſuram aliquam, & quaſi legem aſſignare motionum conuenientium, & diſconuenientium tali rei, nullam inueniemus præter naturam eius; ergo idem eum proportione eſt in natura rationali, in qua conuenientia, vel diſconuenientia actus liberi ad ipſam naturam rationalem vt talis eſt, conſtituit honeſtatem, vel turpitudinem, & ita magis propriè pertinet ad rationem legis.

5. In hac ſententia veram eſſe exiſtimo doctrinam, quam in fundamento ſupponit de intrinſeca honeſtate, vel malitia actuum, qua ſub legem naturalem prohibentem, vel præcipientem cadunt, vt in diſcurſu capitis declarabo. Nihilominus ſententia ipſa quatenus ad legem naturalem declarandam pertinet, & modus loquendi de illa mihi non probatur. Primò, quia modus loquendi alienus eſt ab omnibus Theologis, & Philoſophis, vt ſtatim videbimus. Secundò, quia natura ipſa rationalis præciſè ſpectata, vt talis eſſentia eſt, nec præcipit, nec oſtendit honeſtatem, aut malitiam, nec dirigit, aut illuminat, nec alium proprium effectum legis habet; ergo non poteſt dici lex niſi velimus valde æquiuocè, & metaphoricè nomine legis vti, quod euertit totam diſputationem. Nam ſupponimus cum communi ſententia non ſolùm Doctorum, ſed etiam Canonum, & legum, ius naturale eſſe verum ius, & legem naturalem eſſe veram legem.

Excluditur 1. opinio de ratione legis naturalis.

6. Tertiò declaratur in hunc modum, quia non omne id, quod eſt fundamentũ honeſtatis, ſeu rectitudinis actus lege præcepti, vel quod eſt fundamentum turpitudinis actus lege prohibiti, poteſt dici lex: ergo licèt natura rationalis ſit fundamentum honeſtatis obiectiuæ actuum moralium humanorum, non ideo dici poteſt lex, & eadem ratione, quamuis dicatur menſura, non ideo rectè concluditur, quòd ſit lex, quia menſura latiùs patet, quàm lex. Vnde totus diſcurſus procedit à generali ad ſpeciale affirmatiuè colligendo, quod vitioſum eſt. Aſſumptum declaratur multis modis. Primò in eleemoſyna; indigentia pauperis, & facultas dantis eſt fundamentum honeſtatis, vel obligationis actus eleemoſynæ, & tamen nemo dicit, neceſſitatem pauperis eſſe legem eleemoſynæ. Simile eſt, quod de temperantia tradit D. Thomas 2. 2. q. 141. art. 6. neceſſitatem corporis eſſe regulam temperantiæ, nemo tamen dicet eſſe legem, ſed eſſe fundamentum legis. Imò ibidem ad 1. ait D. Thomas, beatitudinem eſſe regulam actuum humanorum, quatenus honeſti ſunt, & tamen non eſt lex; conſtat ergo rationem regulæ, & menſuræ latiùs patere. Item finis eſt regula, & menſura mediorum, & non eſt lex, & obiectum eſt regula, & menſura actuum, & ſimiliter non eſt lex, vel laboramus in æquiuoco abutendo terminis.

D. Thom.

7. Præterea poſſumus ab inconuenientibus argumẽtari, vnum eſt, quia ſequitur non minùs propriè habere Deum ſuam legem naturalem, quæ ipſum liget, & obliget, quàm homines, quod videtur abſurdum. Sequela patet, quia etiam Deo repugnat v.g. mendacium, quod eſt diſconueniens excellenti naturæ ſuæ; eſt ergo ipſa natura Dei regula honeſtatis, quæ eſt in dicendo verum, & turpitudinis, quæ eſt in mendacio; ergo natura Dei non minùs eſt lex reſpectu Dei, quàm ſit natura hominis reſpectu hominis. Nam quòd voluntas Dei tantam habeat rectitudinem, vt non poſſit non conformari illi naturæ, quando aliquid poſtulat vt neceſſarium ad honeſtatem, nihil refert ad rationem legis, quæ ſolùm ponitur in illa ratione menſuræ: quæ in natura diuina inuenitur. Vnde D. Thomas 1. p. q. 21. art. 1. ad 3. ait iuſtitiam Dei reſpicere decentiam ipſius, ſecundùm quod reddit ſibi, quod ſibi debetur; ipſa ergo natura Dei eſt menſura ſuarum actionum, quatenus conuenienter, & decenter ad illam operatur; erit ergo lex. Item eadem ratione diuina bonitas manifeſtata beato erit lex amoris beatifici, quia eſt menſura honeſtatis eius, & modi, quem obſeruare debet in diligẽdo. Parúmque refert, quòd amor ille ſit neceſſarius, nec ne, quandoquidem lex hæc eſt merè naturalis, & ſolùm requirit rationem menſuræ in ipſa natura exiſtentem.

Impugnatur prædicta opinio ex abſurdis quæ ſequuntur.

D. Thom.

8. Deinde ſequitur, legem naturalem non eſſe legem diuinam, neque eſſe ex Deo. Probatur ſequela, quia iuxta illam ſententiam præcepta huius legis nõ ſunt ex Deo quatenus neceſſariam honeſtatem habent, & illa cõditio, quæ eſt in natura rationali, ratione cuius eſt menſura illius honeſtatis, non pendet à Deo in ratione, licèt pendeat in exiſtentia. Nam quòd mendacium v. g. ſit diſconueniens tali naturæ, non eſt ex Deo, nec pendet ex eius voluntate; imò ordine rationis eſt prius, quàm iudicium Dei; ergo lex naturalis

præcedit

præcedit iudicium, & voluntatem Dei; ergo non ha- A bet auctorem Deùm, ſed per ſe ineſt tali naturæ eo modo, quo de ſe habet, vt ſit talis eſſentiæ, & non alterius. Quòd autem conſequens illud non ſit admittendum, oſtendemus in ſequentibus. Tandem in ipſis legibus humanis, cùm iuſtæ & rectæ eſſe debeant, ſupponi neceſſariò debet aliquod fundamentum iuſtitiæ, & rectitudinis earum: nam omne iuſtum, & rectum per ordinem ad aliquam regulam iuſtùm eſt, quatenus illi adæquatur, ergo bonum cõmune v. g. vel communitas ipſa quatenus ei debetur, vel conueniens eſt talis materia, vel actiu, quæ lege humana præcipitur, erit quædam lex prior ipſa lege humana, & tanquam lex eius, quia eſt menſura eius, quod nemo dicet. B Concludimus igitur, illam rationem menſuræ, vel fundamenti honeſtatis non ſatis eſſe ad rationem legis, ideóque ſolam naturam rationalem, vt ſic, non poſſe conuenienter vocari legem naturalem.

9. *Sententia aſſerens, legẽ naturalẽ eſſe vim quã-dam naturæ, quã appellamus rationẽ naturalem.*

Eſt ergo ſecunda ſententia, quæ in natura rationali duo diſtinguit, vnum eſt natura ipſa, quatenus eſt veluti fundamentum conuenientiæ, vel diſconuenientiæ actionum humanarum ad ipſam, aliud eſt vis quædam illius naturæ, quam habet ad diſcernendũ inter operationes conuenientes, & diſconuenientes illi naturæ, quam rationem naturalem appellamus. Priori modo dicitur hæc natura eſſe fundamentum honeſtatis naturalis: poſteriori autem modo dicitur lex ipſa naturalis, quæ humanæ voluntati præcipit, vel prohibet, quod agendum eſt ex naturali iure. C Hęc videtur eſſe mens Theologorum, vt ſumitur ex D. Tho. 1. 2. q. 94. ar. 1, & 2. & in 4. d. 33. q. 1. art. 1. Alenſ. dicta q. 27. Ita ſentiunt. & Abul. Matth. 19. q. 30. Soto lib. 1. de iuſt. q. 4. art. 1. Viguer. in inſt. cap. 15. §. 1. verſ. 2. & alij Theologi frequenter, & Iuriſperiti in tit. de iuſt. & iur. & ſpecialiter videri poteſt Albert. Bolog. tract. de lege, iur. & æquit. nu. 25. & 26. vbi alios refert. Philoſophi etiam hoc modo frequenter loquuntur, vt retuli præcedenti lib. cap. 3.

D. Thom. Alenſ. Abulenſ. Soto. Viguer. Albert.

10. *Rom. 2. Confirmatio ex ſcriptura.*

Poteſtque fundari in Paulo Roman. 2. vbi cùm dixiſſet, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex*, quaſi declarans, quomodo ſibi ſint lex, & quæ ſit illa lex, ſubiungit, *Oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum.* D Eſt autem conſcientia opus rationis, vt conſtat, & illa præbet teſtimonium, & oſtendit opus legis ſcriptum in cordibus hominum, quia teſtificatur, malè, aut benè agere hominem, quando reſiſtit, vel ſequitur dictamen naturale rectæ rationis, & conſequenter oſtendit dictamen illud habere vim legis in homine, etiamſi ſcriptam exteriùs legem non habeat. Hoc ergo dictamen eſt lex naturalis, & ratione illius dicitur homo, qui illo ducitur, eſſe ſibi lex, quia in ſe habet ſcriptam legem, medio dictamine naturalis rationis. Et hoc confirmat D. Thom. q. 91. art. 2. ex illo Pſal. 4. *Quis oſtendit nobis bona, ſignificatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*: ibi enim ſignificatur, per lumen rationis participare hominem legem æternam dictan- E tem quid ſit faciendum, quidve vitandum: illud ergo eſt lex naturalis, quia hæc non eſt, niſi quædam participatio naturalis æternæ legis.

D. Thom. Pſal. 4.

11. *Confirmatio ex Patribus. Baſil.*

Poteſt etiam hæc ſententia ex Patribus confirmari: nam Baſilius, vt refert D. Thomas d. q. 94. art. 1. argum. 2. dixit, ſynderesim, ſeu conſcientiam eſſe legem intellectus noſtri, quod non poteſt intelligi, niſi de lege naturali, vt ibidem D. Thom. dixit, ſumptúmque videtur ex Baſil. hom. 12. in init. Prouerb. De hac etiam lege videtur loqui Damaſc. lib. 4. cap. 23. de Fide, cùm ait, *Lex Dei mentẽ noſtram incendens, eam ad ſe pertrahit, conſcientiamq́ noſtram vellicat, quæ & ipſa mentis noſtræ lex dicitur.* Vbi Clictoueus ſic exponit, *Lex mẽtis noſtræ eſt ipſa naturalis ratio Dei legem habens ſibi indi-* A *tam, impreſſámque & inſitam, qua bonum à malo interno lumine diiudicamus*, &c. Idem ſentit Hieronym. Epiſt. 151. ad Algaſ. q. 8. vbi hanc legem appellat legem intelligentiæ, quam ignorat pueritia, neſcit infantia, tunc autem venit, & præcipit, quando incipit intelligentia, quæ non poſſunt ipſi naturæ rationali conuenire. Addit etiam, Pharaonem ſtimulatum lege naturæ ſua crimina cognouiſſe. Exod. 9. non ſtimulat autem niſi recta ratio. Et Maxim. tom. 5. Biblio. centur. 5. cap. 13. *Lex naturæ*, ait, *eſt ratio naturalis, quæ captiuũ tenet ſenſum ad delendam vim irrationalem.* & Augu. lib. 2. de ſerm. Domini in monte, *Nullam animam eſſe*, dicit, *quæ ratiocinari poſſit, in cuius conſcientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum* B *ſcribit, niſi Deus?* Et ita exponit locum Pauli ad Roman. 2. Quod eodem modo tractat copioſè Ambro. lib. 5. Epiſt. 41. vbi inter alia ait, *Ea lex*, ſcilicet naturalis, *non ſcribitur, ſed innaſcitur, nec aliqua percipitur lectione, ſed profluo quodam naturæ fonte in ſingulis exprimitur.* Idẽ ſumitur ex Iſidor. 5. lib. Etymol. cap. 2. Denſque Lactan. lib. 6. de vero cultu, cap. 8. verbis Ciceronis in lib. de repub. legem naturalem deſcribit, dicens, *Eſt quidem vera lex recta ratio naturæ cõgruens, diffuſa in omnes, conſtans, ſempiterna, quæ vocet ad officium, iubendo, vetando*, &c.

Hieronym. Maxim. D. Auguſt. D. Auguſt. Iſidor. Lactant.

12. *Confirmatur opinio rationibus.*

Ratione breuiter declarari poteſt ex dictis. Primò à ſufficienti diuiſione: nam lex naturalis in homine eſt, quia non eſt in Deo, cùm temporalis ſit, & crea- C ta, nec eſt extra homines, quia non eſt ſcripta in tabulis, ſed in corde, & non eſt in ipſa natura hominis immediatè, vt oſtendimus, nec eſt in voluntate, quia non pendet ex voluntate hominis, ſed illam ligat, & quodammodo cogit; ergo neceſſe eſt, vt ſit in ratione. Secundò, quia effectus legis, qui in lege naturali conſiderari poſſunt, immediatè proueniunt à dictamine rationis; nam illud dirigit, obligat, & eſt regula conſcientiæ, quæ accuſat, vel approbat facta; ergo in illo conſiſtit huiuſmodi lex. Tertiò, proprium eſt legis dominari, & regere, ſed hoc tribuendum eſt rectę rationi in homine, vt ſecundùm naturam rectè gubernetur; ergo in ratione eſt lex naturalis cõſtituenda tanquam in proxima regula intrinſeca humanarum actionum.

13. *An lex naturalis conſiſtat in actu, vel in habitu mentis.*

Solet autem hic interrogari, an hæc lex conſiſtat D in actu, vel in habitu, ſeu in lumine ipſo naturali, deeſt, in aliquo actu primo. Nam in hoc etiam diſſentiunt Theologi; multi enim volunt eſſe actum ſecundum, quia lex eſt imperium, quod in actu conſiſtit, & quia actus eſt propriè regula dirigens. Hęc eſt ſententia communis Thomiſtarum 1. 2. q. 94. art. 1. Ita interpretantium ſententiam D. Thomæ ibi, vt patet ex Caiet. Conr. & aliis, Anton. 1. p. tit. 13. cap. 3. Soto lib. 1. de iuſt. q. 4. art. 1. At verò Alenſ. 3. q. 27. memb. 2. per tres articulos iudicat eſſe habitum. Poteſtque ſuaderi, quia lex naturalis dicitur congenita cum natura, & ſemper permanens, quæ non conueniunt actui, ſed habitui; nomine enim E habitus non intelligitur qualitas ſuperaddita potentiæ, ſed ipſum intellectuale lumen, prout in actu primo ſpectatur. Aliter Bonauen. in 2. d. 39. art. 2. qu. 1. ad vlt. dicit, legem naturalem, vno modo ſignificare habitum; alio modo ſignificare præcepta ipſa naturalia, vt ſunt obiectiuè in mente, ſeu ſynderesi. D. Thomas autem dicit, legem naturalem propriè ſignificare actum, ſeu iudicium rationis; alio verò modo eſſe habitum, quatenus ipſa principia naturalia habitualiter manent in mente.

Caiet. Conrad. Anton. Soto. Alenſ. Bonau.

14. *Iudicium authoris, & reſolutio quæſtionis.*

Mihi ſanè videtur quæſtio de modo loquendi, & non dubito, quin in actuali iudicio mentis propriiſſimè exiſtat lex naturalis. Addo verò etiam lumen naturale intellectus expeditum de ſe ad dictandum de agẽdis poſſe vocari naturalem legem; quia quam-

uis

uit homines nihil actu cogitent, aut iudicent, naturalem legem retinent in cordibus ſuis. Conſiderandum eſt ergo, legem naturalem, prout de illa nunc loquimur, non conſiderari in ipſo legislatore, ſed in ipſis hominibus, in quorum cordibus illam deſcripſit, vt ait Paul. & per lumen mentis, vt ſignificatur in Pſalm. 4. Ergo ſicut lex humana, prout eſt extra legislatorem, non ſolùm ſignificat actualem cognitionem, vel iudicium exiſtens in ſubdito, ſed etiam permanens ſignum in aliqua ſcriptura, quod poteſt ſemper excitare illam cognitionem; ita in lege naturali, quæ in legislatore non eſt aliud, quàm lex æterna, in ſubditis non ſolùm eſt actuale iudicium, vel imperium; ſed etiam lumen ipſum, quod veluti permanenter continet ſcriptam illam legem, & poteſt ſemper actu illam repræſentare.

15. *Quomodo diſtinguatur lex naturalis à conſcientia regula.* Vnde etiam facilè intelligitur, quomodo lex naturalis comparetur ad conſcientiam; aliquando enim cenſentur eſſe idem, vt ex Baſil. & Damaſc. ſuprà retulimus, quia conſcientia nihil aliud eſt, quàm dictamen de agendis. Nihilominus tamen in rigore hæc duo diuerſa ſunt: nam lex dicit regulam generaliter conſtitutam circa agenda: conſcientia verò dicit dictamen practicum in particulari; vnde potiùs eſt velut applicatio legis ad particulare opus. Ex quo etiam fit, vt conſcientia latiùs pateat, quàm lex naturalis, quia non tantùm applicat legem naturalem, ſed etiam quamcunque aliam, ſiue diuinam, ſiue humanam. Imò conſcientia non ſolùm applicare ſolet veram legem, ſed etiam exiſtimatam: quomodo interdum datur conſcientia erronea; lex autem erronea dari non poteſt: nam eo ipſo non erit lex, quod maximè verum eſt in lege naturali, quæ Deum habet auctorem. Denique lex propriè fertur de agendis, conſcientia autem etiam verſatur circa ea, quæ iam facta ſunt, & ideo illi tribuitur non ſolùm ligare, ſed accuſare, teſtificari, & defendere, vt videre licet in D. *D.Thom.* Thoma 1.p.qu.79.& 1.2.q.19.art.6. quibus locis de conſcientia diſſeritur, & ſpecialiter de hoc videri poteſt *Alenſ.* Alenſ. dicta q.27.memb.2.art.3. & Bonauen. in *Bonau.* 2.d.39.art.2.q.1.

CAPVT VI.

An lex naturalis ſit verè lex diuina præceptiua.

1. *Proponitur ratio dubitandi.* RAtio dubitandi in præſenti quæſtione oritur ex fundamento prioris ſententiæ relatæ capite præcedenti, quod ibi propoſitum eſt, & nondum eſt ſolutum. Lex enim propria, & præceptiua non eſt ſine voluntate alicuius præcipientis, vt in libro primo oſtenſum eſt; ſed lex naturalis non nititur in voluntate alicuius præcipientis; ergo non eſt propria lex. Minor probatur ex adductis in cap. præcedenti, videlicet, quia dictamina rationis naturalis, in quibus hęc lex conſiſtit, ſunt intrinſecè neceſſaria, & independentia ab omni voluntate, etiam diuina, & priora, ſecundùm rationem, qua illa liberè aliquid velit, vt Deus eſt colendus, parentes honorandi, mendacium eſt prauum, & cauendum, & ſimilia, quod ſatis videtur ſuprà probatum; ergo lex naturalis non poteſt dici vera lex. Et confirmatur, quia non eſt verum præceptum; ergo nec vera lex. Antecedens patet; quia vel eſt præceptum hominis ad ſe ipſum, & hoc non, quia tale præceptum, vel non eſt niſi iudicium oſtendens veritatem rei, vel ſi ſit intimatio voluntatis, ſeu electionis iam factæ, per ſe non eſt neceſſarium ad operationem, nec inducit obligationem, ſed exequutionem; & ita nec ſufficit, nec confert ad veritatem, vel proprietatem legis. Aut eſt præceptum alicuius ſuperioris, & hoc etiam dici non poteſt propter rationem factam, quòd ſecluſa omni voluntate ſuperiori, lex naturalis dictat, quid ſit bonum, vel malum.

Atque hinc etiam videtur concludi, naturalem legem non poſſe dici propriè diuinam, id eſt, à Deo tanquam à legiſlatore datam. Dico autem, *tanquam à legiſlatore*, quia clarum eſt, rationem naturalem, & eius dictamina eſſe diuinum donum deſcendens à Patre luminum. Aliud verò eſt, hanc legem naturalem eſſe à Deo effectiuè tanquam à prima cauſa, aliud eſſe à Deo, vt à legiſlatore præcipiente, & obligante. Nam primum eſt certiſſimum, & de fide; tum quia Deus eſt prima cauſa omnium bonorum naturalium, inter quæ magnum bonum eſt rectæ rationis vſus, & lumen: tum etiam quia hoc modo omnis veritatis manifeſtatio à Deo eſt, iuxta illud ad Roman. *Roman.1.* 1. *Reuelatur ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent.* Et declarans Paulus cur vocet veritatem Dei, ſubdit, *Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis, Deus enim illis manifeſtauit*, vtique per naturale lumen rationis, & per viſibiles creaturas, per quas poſſunt inuiſibilia Dei cognoſci. Hoc ergo modo, id eſt, in genere efficientiæ, & magiſterij (vt ita dicam) interpretantur locum illum Pauli Chryſoſt. ibi Hom. *Chryſoſt.* 3. & copioſiùs Homil. 12. & 13. ad Popul. Theophyl. *Theophyl.* etiam in eundem locum Pauli, & ibidem Ambro. & *Ambro.* Cyril. lib. 3. contra Iulian. verſus finem §. *nam quod* *Cyril.* *ſumma*, & ſequentibus, & optimè Auguſt. ſerm. 55. de *Auguſt.* verb. Domini, & lib. 2. de ſerm. Domini in monte, cap. 9. *Quis (ait) legem naturalem in cordibus hominum ſcribit, niſi Deus?* Eſt ergo ſine dubio Deus effector, & quaſi doctor legis naturæ, non tamen inde ſequitur, vt ſit legiſlator, quia lex naturæ non indicat Deum vt præcipientem, ſed indicat, quid in ſe bonum vel malum ſit, ſicut viſio talis obiecti indicat, illud eſſe album, vel nigrum, & vt effectus Dei indicat Deum, vt auctorem ſuum, non tamen vt legiſlatorem; ergo cenſendum erit de lege naturali.

In hac re prima ſententia eſt legem naturalem non 3. *1. Sententia affirmans legem naturalem non eſſe legem præceptiuam propriè, ſed indicantem.* eſſe legem præcipientem propriè, quia nō eſt ſignum voluntatis alicuius ſuperioris, ſed eſſe legem indicātem, quid agendum, vel cauendum ſit, quid natura ſua intrinſecè bonum, ac neceſſarium, vel intrinſecè malum ſit. Atque ita multi diſtinguunt duplicem legem; vnam indicantem, aliam præcipientem, & legem naturalem dicunt eſſe legem priori modo, non poſteriori. Ita Greg. in 2. d. 34. q. 1. art. 2. paulò *Greg.* poſt principium. §. *ſecundum corollarium*. qui refert *Hugo de S. Victor* Hugonem de ſancto Victor. libr. 1. de Sacram. p. 6. cap. 6. & 7. Sequitur Gabr. 2. d. 35. quæſtion. 1. artic. *Gabriel.* 5. Almai. lib. 3. Moral. cap. 16. Cordub. lib. 3. de *Almain.* *Cordub.* conſcient. q. 10. ad 2. Atque hi auctores conſequenter videntur eſſe conceſſuri, legem naturalem non eſſe à Deo, vt legiſlatore, quia non pendet ex voluntate Dei, & ita ex vi illius non ſe gerit Deus vt ſuperior præcipiens, aut prohibens, imò ait Gregor. quem cæteri ſequuti ſunt, licèt Deus non eſſet, vel non vteretur ratione, vel non rectè de rebus iudicaret, ſi in homine eſſet idem dictamen rectæ rationis dictantis, v.g. malum eſſe mentiri, illud habiturum eandem rationem legis, quam nunc habet, quia lex eſſet oſtenſiua malitiæ, quæ in obiecto ab intrinſeco exiſtit.

Secunda ſententia huic extremè contraria eſt le- 4. *Secunda ſententia affirmans legem naturalem eſſe verè diuinam ac præceptiuam* gem naturalem omnino poſitam eſſe in diuino imperio, vel prohibitione procedente à voluntate Dei, vt auctore, & gubernatore naturæ, & conſequenter hanc legem vt eſt in Deo, nihil aliud eſſe quàm legem æternam vt præcipientem, vel prohibentem in tali materia; in nobis verò hanc legem naturalem eſſe iudicium rationis, quatenus nobis ſignificat voluntatem Dei de agendis, & vitandis circa ea, quæ rationi naturali conſentanea ſunt. Ita ſumitur ex Ocham in 2. quæſt. 19. ad 3. & 4. quatenus *Ocham.* dicit,

dicit, nullum eſſe actum malum, niſi quatenus à Deo prohibitus eſt, & qui non poſſit fieri bonus, ſi à Deo præcipiatur, & è conuerſo. Vnde ſupponit totam legem naturalem conſiſtere in præceptis diuinis à Deo poſitis, quæ ipſe poſſet auferre, & mutare. Quòd ſi inſtet aliquis, talem legem non naturalem eſſe, ſed poſitiuam. Reſponderem, dici naturalem, quia eſt proportionata naturis rerum, non quia non ſit extrinſecus à Deo poſita. Et in hanc ſententiam inclinat Gerſon p. 3. tract. de vit. ſpirit. lect. 1. corol. 10. & 11. Alphab. 61. lit. E. & F. & ideo in lect. 2. & 3. ait legem naturalem, quæ in nobis eſt, non eſſe tantùm ſignum dictaminis recti diuini intellectus, ſed etiam diuinæ voluntatis. Et hanc ſententiam defendunt latè Petr. Aliacus in 1. q. 14. art. 3. vbi ait, voluntatem diuinam eſſe primam legem, & ideo poſſe creare homines ratione vtentes ſine omni lege. Idem latiſſimè Andr. de Nouo Caſt. in 1. d. 48. qu. 1. art. 1. Qui etiam addunt totam rationem boni, & mali in rebus ad legem naturæ pertinentibus poſitam eſſe in voluntate Dei, & non in iudicio rationis, etiam ipſius Dei, neque in rebus ipſis, quæ per talẽ legẽ vetantur, aut præcipiuntur. Fundamentum huius ſententiæ videtur eſſe; vel quia actiones non ſunt bonæ, aut malæ, niſi quia à Deo præceptæ, aut prohibitæ; quia ipſemet Deus non ideo vult hoc præcipere, aut prohibere naturæ, quia malum eſt, aut bonum, ſed potiùs ideo hoc eſt iuſtum, vel iniuſtum, quia Deus voluit illud fieri, aut non fieri, iuxta illud Anſelmi in Proſolog. cap. 11. Illud eſt iuſtum, quod vis; & non iuſtum, quod non vis. Quod etiam ſentit Hugo Vict. lib. 1. de Sacramen. p. 4. cap. 1. & Cyprianus lib. de ſingularit. Clericorum, illi attributo.

Gerſon.

Pet. Aliac.

And. de Nouocaſt.

Anſel.

Hugo Vict.

Cyprian.

5.

1. Aſſertio. Lex naturalis nõ ſolùm eſt indicatiua mali, & boni, ſed etiã cõtinet præceptionẽ, & prohibitionẽ vtriuſque.

Mihi verò ſententia ſatisfacit, & ideo mediam viam tenendam cenſeo, quam exiſtimo eſſe ſententiam D. Thomæ, & communem Theologorum. Dico ergo primò; Lex naturalis non tantùm eſt indicatiua mali & boni, ſed etiam continet propriam prohibitionem mali, & præceptionem boni. Ita ſumo ex D. Thoma 1. 2. quæſt. 71. art. 6. ad 4. dicente, per comparationem ad legem humanam non omnia peccata eſſe mala, quia prohibita; per comparationem autem ad legẽ naturalẽ, quę continetur principaliter in lege ęterna, & ſecundariò in iudicatorio rationis naturalis, omne peccatum eſſe prauũ, quia prohibitum, & q. 100. art. 8. ad 2. ait, Deum nõ poſſe negare ſeipſum, & ideo non poſſe ordinem ſuæ iuſtitiæ auferre, ſentiens, nõ poſſe non prohibere ea, quæ mala ſunt, & contra rationem naturalem. Idem ſentit Bonauent. in 2. d. 35. dub. 4. circa literam, apertè Gerſon in d. tract. de vita ſpirit. lect. 2. per totam, præſertim corol. 5. vbi ſic definit rationem naturalem, *Lex naturalis præceptiua eſt ſignum inditum cuilibet homini non impedito in vſu debito rationis, & notificatiuum volũtatis diuinæ, volentis, creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum, vel non agendum per conſequutionem ſui finis naturalis.* Quæ definitio fortaſſe plura comprehendit, quàm ſit neceſſe, nunc verò ſolùm ea vtimur, quatenus propoſito inſeruit. Et hanc etiam aſſertionem ſupponunt auctores ſecundæ ſententiæ, & eandem latè defendit Victor. in relect. de perueni. ad vſum rationis, nu. 8. & ſequentibus.

D. Thom.

Bonauent.

Gerſon.

Victoria.

6.

Cõfirmatur rationibus aſſertio.

Probatur autem primò ex proprietate legis: nam lex naturalis eſt propria lex; ita enim de illa loquuntur, & ſentiunt omnes Patres, Theologi, & Philoſophi; ſola autem notitia, vel propoſitio obiecti in mente exiſtens non poteſt dici lex, vt per ſe conſtat, & ex definitione legis ſuprà data; ergo. Secundò declaratur in his actibus, qui ſunt mali, quia prohibiti lege humana: nam in illis etiam vt homo peccet, neceſſe eſt, vt præcedat iudicium mentis, quod indicet, obiectum illud eſſe malum; & tamen iudicium

A illud non habet rationem legis, ſeu prohibitionis, quia ſolùm manifeſtat id, quod eſt in obiecto, vndecumque illud ſit; ergo ſimiliter, licèt in his, quæ pertinent ad ius naturale ad operandum bene, vel malè, neceſſariò præcedere debeat iudicium indicãs bonitatem, vel malitiam obiecti, ſeu actus, illud non habet rationem legis, nec prohibitionis; ſed eſt mera notitia eius, quod iam eſſe ſupponitur tale, vel tale. Vnde ille actus, qui per tale iudicium turpis eſſe cognoſcitur, non ideo talis eſt, quia cognoſcitur, ſed quia eſt talis, ideo verè iudicatur talis; ergo iudicium illud non eſt regula malitiæ, vel bonitatis; ergo neque eſt lex, nec prohibitio. Tertiò aliàs etiam Deus haberet legem ſibi naturalem reſpectu ſuæ voluntatis, quia etiam in Deo ad voluntatem antecedit ſe- B cundùm rationem iudicium mentis, indicans mentiri eſſe malum, ſeruare promiſſum eſſe omnino rectum, & neceſſarium; ſi ergo hoc ſatis eſt ad rationem legis, etiam in Deo erit vera lex naturalis. Quia tunc non obſtabit, quòd Deus non habeat ſuperiorem, quia lex naturalis non imponitur ab aliquo ſuperiore. Neque obſtabit identitas, quia ſufficit rationis diſtinctio, vt voluntas Dei verè dicatur ferri in id, quod intellectu manifeſtatur, & quaſi ei proponitur; ergo ſufficiet vt ſit lex, nam illud dicitur eſſe ſatis ad rationem legis. Denique iudicium indicans naturam actionis non eſt actus ſuperioris, ſed poteſt eſſe in æquali, vel inferiore, qui nullam vim habeat obligandi; ergo non poteſt habere rationem legis, vel prohibitionis: aliàs doctor oſtendens quid ſit ma- C lum, quidve bonum, legem imponeret, quod dici non poteſt. Lex ergo eſt illud imperium, quod poteſt obligationẽ inducere: iudicium autem illud non inducit obligationem, ſed oſtendit illam, quæ ſupponi debet; ergo iudicium illud, vt habeat rationem legis, debet indicare aliquod imperium, à quo talis obligatio manat.

Sed fortaſſe quis dicet, hæc argumẽta ſolùm facere vim in verbo legis, & ideo poſſe facilè eneruari, dicẽdo legẽ naturalẽ nũ dici legẽ in eo rigore, quo lex dicitur eſſe pręceptum cõmune ſuperioris, ſed magis generali ratione, quia eſt quædã regula boni, & mali moralis, ſicut eſſe ſolet lex. Sed cõtra hoc argumẽtor vlteriùs, quia id, quod eſt cõtra naturalẽ legẽ, neceſſariò eſt cõtra verã legem, & prohibitionẽ alicuius ſu- D perioris; ergo lex naturalis, prout in homine eſt, non ſolũ indicat rẽ ipsã in ſe, ſed etiã vt prohibitam, vel præceptã ab aliquo ſuperiori. Cõſequentia eſt clara, quia ſi lex naturalis intrinſecè cõſiſtat in ſolo obiecto ſecundùm ſe, vel in oſtẽſione ipſius, violatio eius per ſe, & intrinſecè non erit contra legem ſuperioris: nã remota omni lege ſuperioris, violaret homo naturalẽ legẽ, agendo contra illud dictamen. Probatur ergo antecedens tum ex Aug. 22. contra Fauſt. c. 27. definiente peccatum *eſſe dictum, factum, vel concupitum cõtra legem æternam*, & addente, *legem æternam eſſe rationẽ, vel voluntatem Dei*; ſentit ergo de ratione peccati eſſe, vt ſit contra legem propriam alicuius ſuperioris. Vnde lib. 2. de pec. merit. & remiſ. c. 16. ſic ait, *Neque pec-* E *catum erit, ſi quod erit, ſi non diuinitùs iubeatur, vt non ſit.* Et infrà, *Quomodo dimittitur per Dei miſericordiã, ſi peccatum non eſt, aut quomodo non vetatur per Dei iuſtitiam, ſi peccatum eſt?* ſignificans non minùs repugnare, eſſe peccatum, & non prohibitum à Deo, quàm indigere remiſſione, & non fuiſſe peccatum. Idem confirmat definitio Ambroſ. lib. de Parad. ca. 8. *Peccatum eſt legis diuinæ præuaricatio, & cœleſtium inobediẽtia mandatorũ.* Sed peccatum contra legem naturalem eſt verè peccatum; ergo eſt violatio diuini, & cœleſtis mandati; ergo lex naturalis, prout in homine eſt, habet vim diuini mandati tanquam indicans illud, & non ſolam rei naturam. Tandem conſonant huic veritati verba

D. Auguſt.

Ambroſ.

Pauli

Rom.4. Pauli Rom.4. *Vbi non eſt lex, nec præuaricatio.* Loquitur autẽ apertè de tota lege, non ſolũ quoad cæremonialia, & iudicialia præcepta, ſed etiã quoad moralia, quę ſunt de lege naturæ. Nam omni de lege, vt lex eſt etiã naturalis, procedit doctrina Pauli, quod de ſe, & ſine ſpiritu gratiæ iram operatur, & ita communiter exponitur, quia aliàs doctrina Apoſtuli non eſſet completa, vt in materia de Gratia latiùs dicetur; ſentit ergo omne peccatum eſſe cõtra aliquam legem. Quod etiam de propria lege præceptiua intelligendum eſt, tum quia de illa ſemper loquitur in illo capite, tum etiam quia non oportet traducere verba ad improprium ſenſum, ſine auctoritate, aut cogente neceſſitate.

8\. Ratione præterea declaratur aſſertio à priori, quia omnia, quæ lex naturalis dictat eſſe mala, & prohibẽtur à Deo ſpeciali præcepto, & voluntate, qua vult nos teneri, & obligari vi auctoritatis eius ad illa ſeruanda; ergo lex naturalis eſt propriè lex præceptiua, ſeu inſinuatiua proprij præcepti. Conſequentia clara eſt. Antecedẽs probatur primò, quia Deus habet perfectã prouidentiam hominum, ergo ad illũ vt ad ſupremum gubernatorem naturæ ſpectat vetare mala, & præcipere bona; ergo quamuis ratio naturalis indicet, quid ſit bonum, vel malum rationali naturæ; nihilominus Deus vt auctor, & gubernator talis naturę præcipit id facere, vel vetare, quod ratio dictat eſſe faciendum, vel vetandum. Secundò, quidquid contra rationem rectam fit, diſplicet Deo, & contrarium illi placet, quia cùm voluntas Dei ſit ſummè iuſta, non poteſt illi non diſplicere quod turpe eſt, nec non placere honeſtum, quia voluntas Dei non poteſt eſſe irrationabilis, vt dixit Anſel. libr. 1. Cur Deus homo, *Anſelm.* cap.8. Ergo ratio naturalis, quæ indicat, quid ſit per ſe malum, vel bonum homini, conſequenter indicat, eſſe ſecundùm diuinam voluntatem, vt vnum fiat, & aliud vitetur.

9\. *Inſtantia.* Dices ex voluntate complacentiæ, aut diſplicentię in Deo non ſequitur, quòd ſit voluntas obligans per modum præceptiuum quia hac ratione non tenemur conformari omni diuinæ voluntati, quæ eſt per ſimplicem affectum; imò nec omni voluntati beneplaciti, ſeu efficaci; ſed illi tantùm, qua vult nos obligare, vt ſuppono ex t. 2. q. 19. Vnde hac ratione licèt opera conſiliorum placeant Deo, non inde infertur voluntas præcipiens; tum etiam quia homini iuſto, vel beato diſplicet quidquid à me cõtra rationem fit, & tamen nihilominus illa voluntas nõ eſt præceptiua. *Solutio.* Reſpondeo primùm, non eſſe ſermonem de quacunque voluntate complacentiæ, ſed de illa, qua ita placet aliquid vt bonum, vt cõtrarium, vel priuatiuè oppoſitum per omiſſionem diſpliceat tanquã malũ; opera autem conſiliorum non placent hoc modo, ſed ita placent, vt in oppoſitis omiſſionibus non diſpliceat aliqua malitia, & ideo illa complacẽtia vocatur ſimplex voluntas, prior autem, qua ita vnum placet, vt aliud ſimpliciter diſpliceat, cẽſetur magis abſoluta. Deinde dico talem voluntatem ſpectandam eſſe in Deo vt in ſupremo gubernatore, & non vt inueniri poteſt in perſona priuata iuſta, ſiue beata, ſiue viatrice; Deus enim habẽs illã abſolutam diſplicẽtiam, aut complacentiam, vult abſolutè illud opus fieri, vel nõ fieri, quantum ad munus iuſti gubernatoris ſpectat, ergo eſt talis volũtas, vt per illam velit ſubditos obligare, vt id faciant vel non faciant. Non enim poteſt eſſe voluntas efficax, vt opus abſolutè fiat, vel nõ fiat, alias nunquam opus aliter fieret, quàm Deus vellet, quod tamen non ita eſt, vt conſtat. Neque id pertinet ad munus gubernatoris, ad quem ſpectat ita velle bona, vt permittat mala, & ſinat cauſas ſecundas liberas ſua libertate vti expeditè, & ſine impedimento, ergo oportet, vt ſit voluntas obligans: nam hoc modo pro-

A uidet ſubditis in hoc genere, quantum ad rectam, & prudentem prouidentiam ſpectat.

Vnde confirmatur aſſertio, quia peccata contra legem naturalem dicuntur in Scriptura eſſe contra diuinam voluntatem. Vnde dixit Anſelm. in lib. de vo- 10. *Anſelm.* luntate Dei, *Quicunque legi naturali obuiat, Dei voluntatem non ſeruat.* Et ſignum manifeſtum eſt, quia trãſgreſſor legis naturalis in diuino iudicio dignus eſt pœna; ergo eſt tranſgreſſor voluntatis diuinæ: nam ille ſeruus vapulabit multis, qui domini voluntatem non facit, vt dicitur Lucæ 12. ergo lex naturalis includit Dei voluntatem. Et è conuerſo facienti voluntatem Dei promittitur regnum cœlorum, Matth. 6.1. Ioan. 2. quod neceſſe eſt præcipuè intelligi de voluntate præcipiente: nam ſcriptum eſt, B *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, ergo qui ſeruat naturalem legẽ, facit voluntatem Dei; ergo lex naturalis includit voluntatem Dei præcipientem. Confirmatur præterea: nam voluntas ſigni, quam Theologi in Deo ponunt, etiam extẽditur ad ea, quæ ſunt iuris naturalis, vt ſumitur ex D. Thom. 1. p. q. 19. art. vlt. cum Magiſt. & *D.Thom. Magiſt.* aliis in 1. d. 45. & eſt per ſe notum: nam qui violat legem naturalem, à Dei voluntate recedit, & quando petimus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, etiam petimus vt fiat in obſeruatione legis naturalis, ergo lex naturalis in nobis exiſtens eſt ſignum alicuius voluntatis Dei; ergo maximè illius, qua vult nos obligare ad legem illam ſeruandam, ergo lex naturalis includit hanc Dei volũtatem. Cõfirmatur tertiò, quia peccatum contra legem naturalem eſt offenſiuũ C Dei, & inde habet quãdam infinitatem, ergo ſignum eſt eſſe contra Deum, vt contra legiſlatorem: cõtinet enim virtualem contemptum eius, ergo lex naturalis Dei voluntatem includit, quia ſine voluntate non eſt legiſlatio. Denique obligatio legis naturalis vera obligatio eſt, hæc autem obligatio aliquod bonũ eſt ſuo modo in rerum natura exiſtens, ergo neceſſe eſt, vt illa met obligatio ſit ex diuina voluntate volente homines teneri ad id ſeruandũ, quod recta ratio dictat.

11\. *2. Aſſertio. Prohibitio aut præceptio non eſt tota ratio bonitatis, aut malitia, quæ eſt in tranſgreſſione aut obſeruantia legis naturæ, ſed ſupponit aliquã, &c.* Dico ſecundò: Hæc Dei voluntas, prohibitio, aut præceptio non eſt tota ratio bonitatis, & malitię, quæ eſt in obſeruatione, vel trãſgreſſione legis naturalis, ſed ſupponit in ipſis actibus neceſſariam quandam honeſtatem, vel turpitudinem, & illis adiungit ſpecialem legis diuinæ obligationem. Hæc aſſertio ſumitur ex D. Thoma locis ſuprà citatis, & quoad priorẽ D partem colligitur ex illo communi axiomate Theologorum, quædam mala eſſe prohibita, quia mala, ſi enim prohibentur, quia mala, non poſſunt primam rationem malitiæ accipere à prohibitione, quia effectus non eſt ratio ſuæ cauſæ. Hoc autem axioma habet fundamentum in Auguſtino lib. 2. de ſerm. Do- *D. Thom. Auguſt.* mini in monte, c. 18. vbi ait quædam eſſe, quæ non poſsũt bono animo fieri, vt ſtupra, adulteria, &c. clariùs ex lib. 1. de lib. arb. c. 3. vbi Euodius ait, adulteriũ non eſſe malum, quia lege prohibitum, ſed è conuerſo, quod Auguſt. tacitè approbat. Et idem ſentiunt Scholaſtici, Durãdus in 2. diſtinction. 47. quæſtion. 4. *Durand.* numer. 7. 8. Scotus, Gabriel, & alij in 3. diſtinction. *Scotus.* 37. & Caietanus 1. 2. quæſtio. 100. art. 1. Soto lib. 2. de *Gabr.* E iuſt. q. 3. a. 2. & alij Theologi ſuprà citati. *Soto.* Eſtque aperta ſententia Ariſt. 2. Ethic. cap. 6. dicentis, *Caiet.* *Ariſt.* *Sunt affectus nonnulli, qui continuò nomine ſuo ſunt cum prauitate connexi, vt maleuolentia, imprudentia, & impudentia, & actus identidem, vt adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim vniuerſa, & talia dicuntur, quia ipſa ſunt praua*, &c. Fundarique poteſt in illo metaphyſico principio, Quòd naturæ rerum quoad eſſe eſſentiæ ſunt immutabiles, & conſequenter etiam quoad conuenientiam, vel diſconuenientiam proprietatum naturalium, nam licèt res aliqua poſſit priuari naturali proprietate, vel contrariam accipere, non tamen

fieri poteſt, vt ille ſtatus ſit illi connaturalis, vt latè A Vict. relect. de homicid. d. 4. & ſequentibus, & attigit Soto loco proximè citato, & de eſſentiis creatis diximus diſp. 31. Metaph. in princ. & lib. 9. de Trin. cap. 6. Confirmatur à poſteriori, quia ſi odium Dei v.g. non haberet aliquam rationem intrinſecæ malitiæ priorem prohibitione, poſſet non prohiberi: nam cur non poterit, ſi non eſt malum de ſe? Ergo poſſet licere, vel eſſe honeſtum, quod planè repugnat. Denique hanc partem ſufficienter probat ratio dubitandi in principio poſita cum fundamentis primæ ſententiæ poſitis in capit. præced. Et plura dicemus tractando de indiſpenſabilitate huius legis.

Vict. Sot.

12. Quoad vltimam verò partem colligitur aſſertio ex dictis in priori concluſione: nam lex naturalis prohibet ea, quæ ſecundùm ſe mala ſunt; ſed hæc lex B eſt vera lex diuina veraque prohibitio; ergo neceſſe eſt, vt addat aliquam obligationem vitandi illud malum, quod de ſe, & natura ſua tale eſt. Item nihil repugnat, vt rei de ſe honeſtę addatur obligatio faciendi illam, neque vt rei de ſe turpi addatur obligatio vitandi illam; imò exiſtente vna obligatione poteſt addi alia, maximè alteriꝰ rationis, vt patet de voto, de lege humana, & ſimilibus; ergo etiā poteſt lex naturalis, vt eſt vera lex diuina, addere obligationē propriam moralem ortam ex præcepto vltra naturalem (vt ſic dicam) malitiam, vel honeſtatem, quam ex ſe habet materia, in quam cadit tale præceptum. Atque hoc magis declarabitur ſtatim reſpondendo ad rationem contrariam.

13. Ex dictis ergo concludo, & dico tertiò, legem na- C turalem eſſe veram, ac propriam legem diuinā, cuius legiſlator eſt Deus. Hæc aſſertio ſequitur clarè ex dictis, & ſumitur ex Patribus allegatis, & ex Epiphan. ac Tertul. locis infrà referendis, & Plutar. in Commēt. *In Principe requiri doctrinam*, circa principium. Et declaratur, quia lex naturalis poteſt, vel in Deo, vel in nobis conſiderari, & in Deo quidem ſecundùm rationis ordinem ſupponit iudicium ipſiuſmet Dei de conuenientia, vel diſconuenientia talium actuum: addit autem voluntatem obligandi homines ad id ſeruandum, quod recta ratio dictat. Quod totum ſatis declaratum eſt. Et fortaſſe hoc voluit inſinuare Auguſt. in d. loco contra Fauſt. lib. 22. cap. 27. quando dixit, *Legem æternam eſſe diuinam rationem, vel voluntatem ordinem naturalem conſeruari iubētem, perturbari ve-* D *tātem.* Vſitatū enim eſt, vt particula, *vel*, pro copulatione accipiatur, maximè quando illa inter quæ ponitur, ita ſunt inter ſe connexa, vt non ſeparentur, ſic autem ſe habent ratio diuina, & voluntas circa legē æternam, & ideo vtramque Auguſt. complexus eſt. Vnde probandum non eſt, quod doctores poſteriori loco allegati dicunt, volūtatem diuinam, quia lex naturalis ſancitur, non ſupponere dictamen diuinæ rationis dictantis, hoc eſſe honeſtum, vel turpe, neque voluntatem illam Dei ſupponere in obiecto intrinſecam conuenientiam, vel diſconuenientiam ad naturam rationalem, ratione cuius vult vnū fieri, & aliud vetari; conſtat enim ex dictis in ſecunda concluſione, hoc falſum eſſe, & contra rationem legis naturalis. Quamuis ergo obligatio illa, quā addit lex natura- E lis, vt propriè præceptiua eſt, ſit ex voluntate diuina, tamen illa voluntas ſupponit iudicium de malitia, v.g. mendacij, & ſimilia; tamen quia ex vi ſolius iudicij non inducitur propria prohibitio, vel obligatio præcepti, quia hoc ſine voluntate intelligi non poteſt, ideo adiungitur voluntas prohibendi illud, quia malum eſt. Vnde tādem fit, legē naturalem, prout in nobis eſt, non tantùm eſſe indicantem malum, ſed etiam obligantem ad cauendum illud, ac ſubinde non ſolùm repræſentare naturalem diſconuenientiam talis actus, vel obiecti cum rationali natura, ſed etiam eſſe ſignum diuinæ voluntatis vetantis illud.

13. 3. Aſſertio. Lex naturalis eſt vera ac propria lex: Deus autem eſt legiſlator illius.

Epiphan. Tertul. Plutar.

14. Supereſt, vt ad fundamentum vtriuſque ſententię reſpondeamus: totum enim verſatur circa hanc hypotheſim: *Etſi Deus non prohibeat, vel præcipiat ea, quæ ſunt de lege naturæ, nihilominus mentiri eſt malum, & colere parentes bonum, & debitum.* Circa quam conditionem duo videnda ſunt, vnum eſt, quid ſequatur, poſita illa hypotheſi, aliud eſt, an hypotheſis ipſa poſſibilis ſit. In quo Medin. 1. 2. q. 18. art. 1. ad vltimū reſpondet, hypotheſim eſſe impoſſibilem, quia illa poſita, ſequitur contradictio, ſcilicet, quòd mendacium v.g. non ſit peccatum, quia non eſt prohibitum per vllam legem; & quòd ſit peccatum, quia eſt contra rationem, & per ſe diſconueniens naturæ rationali. Sed contra hoc eſt, quia ſecundùm ordinem rationis B priùs eſt talis actus malus, quàm prohibitus per propriam legem; ergo licèt hypotheſis illa ſupponatur, nempe opus non prohiberi à Deo, non ſequeretur illud non eſſe malum, quia ex ſe id habet ſine prohibitione; ergo non ſequitur contradictio.

Fit ſatis fundamento vtriuſque ſententiæ oppoſitæ.

Reſpōſio Medinæ ad oppoſitum fundamentum.

15. Reſponderi poteſt, quòd licèt illa negatiua propoſitio non ſequatur per locum intrinſecum (vt aiunt) ſeu à priori, ſequitur à poſteriori, & per principia extrinſeca. Quia ſi opus non prohiberetur à Deo, non diſpliceret illi, & conſequenter non eſſet malum, & tamen aliàs ſupponitur eſſe malum, & ita ſequitur contradictio. Declaratur à ſimili, ſi Deus vellet me illū odio habere, tunc certè odiū Dei non eſſet malum, & tamē ſi eſt odium, neceſſariò eſt malū, & ita ſequitur contradictio. Vel ſi Deus vellet, ignem natura ſua C eſſe frigidum, id fieret, tamē quia ſequeretur cōtradictio, nō poteſt Deꝰ id velle. Iuxta hāc ergo reſpōſionem ſupponitur, repugnātiam inuoluere, quòd actus ſit de ſe malus, & non prohibeatur à Deo. Non video autem, quomodo hoc rectè probetur, inferendo illā contradictionem, quòd opus eſſet ſimul malum, & non malum, quia ſic petitur principium, & committitur circulus in probatione, igitur aliūde probandū eſt. Quapropter ex vi illius hypotheſis, ſiue poſſibilis, ſiue impoſſibilis ſit, ſolùm colligitur, malitiā aliquam actus humani, vel omiſſionis eius, formaliter non conſiſtere in diſcordia à præcepto proprio, ſeu lege vetante, aut præcipiente. Vnde poſita illa hypotheſi, rectè ſequitur, actum eſſe malum, & non prohibitum, non tamen inde inferri poteſt, illa duo eſſe in- D re ſeparabilia, quod ſolùm ad præſentem cauſam facit.

Excluditur reſponſio Medinæ.

Accōmodatior reſponſio.

16. Sed inſtabis: nā inde ſequitur, data illa hypotheſi, actū eſſe malum ſine lege prohibēte, ſeu illa præciſa, & abſtracta, ergo ſequitur etiam moraliter eſſe malū, quia ſupponitur eſſe actus liber, malitia autem actus liberi per diſconuenientiam ad naturam rationalem vt ſic, malitia moralis eſt, ergo actus ille eſt moraliter malus, & non ex lege prohibente, ergo etiam eſt peccatum, præciſa repugnantia ad legem prohibentem, & ita ruunt omnia fundamenta noſtræ ſententiæ. Ad hoc verò reſpondent aliqui, vt ſuprà Medi. refert, diſtinguentes inter actum malum, & peccatum, quia actus malus latiùs patet, & inueniri poteſt ſine contrarietate ad legē, non verò peccatum: vnde in eo caſu E concedunt, actum fore malum, negant tamen fore peccatum. Sed difficilis eſt diſtinctio, & videtur parum conſentanea doctrinæ D. Thom. nam peccatum nihil aliud eſt, quàm actus malus ex obliquitate à debito fine, nimirum, quia cū fiat, vel fieri debeat propter aliquē finē, in ordine ad illū nō eſt rectus, ſeu ab illo declinat. Vnde ſi actus ſit moralis, & humanꝰ eo ipſo, quòd eſt malus propter deuiationē à recta ratione, eſt etiā peccatū, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 21. art. 1. quia talis actus deuiat à fine recto, propter quē fieri deberet, & ideo eſt malus, & cōſequenter peccatum. Vnde alij reſpondent, eſſe quidem peccatum, ſed non eſſe

D. Thom.

eſſe culpam, ſi non ſit contra legem. Sed hoc etiam A videtur repugnare D. Thomæ in eadem q. 71. art. 2. vbi ait, in actibus liberis peccatum & culpam conuerti, ſolúmque differre reſpectu, & denominatione, quia actus dicitur peccatum per obliquitatem à fine: culpa verò dicitur per reſpectum ad agens, cui imputatur; actus autem liber eo ipſo, quòd liber eſt, imputatur agenti, ergo ſi eſt actus liber, & malus, conſequenter eſt peccatum, & culpa; ergo etiam in eo caſu, ſecluſa lege Dei, eſſet actus culpabilis, & ita eneruantur omnes rationes factæ.

7. *Vera reſpõſio ad difficultatem.* Reſpondeo igitur, in actu humano eſſe aliquam bonitatem, vel malitiam ex vi obiecti præcisè ſpectati, vt eſt conſonum, vel diſſonum rationi rectæ, & ſecundùm eam poſſe denominari, & malum, & peccatum, & culpabilem ſecundùm illos reſpectus, ſe- B cluſa habitudine ad propriam legem. Præter hanc verò habet actus humanus ſpecialem rationem boni, & mali in ordine ad Deum, addita diuina lege prohibente, vel præcipiente. & ſecundùm eam denominatur actus humanus ſpeciali modo peccatum, vel culpa apud Deum, ratione tranſgreſſionis legis propriè ipſius Dei, quam ſpecialem malitiam videtur Paulus ſignificaſſe nomine *præuaricationis*, cum dixit, *vbi non eſt lex, nec præuaricatio.* (*Rom. 4.*) Hanc ergo deformitatem non haberet actus humanus rationali naturæ contrarius, poſita illa hypotheſi, quòd Deus illum non prohiberet, quia tunc non haberet illum virtualem contemptum Dei, quem continet tranſgreſſio legis reſpectu legiſlatoris, teſte Baſil. (*Baſil.*) in id Pſalm. 28. *Afferte Domino gloriam, & honorem.* Et conſonat illud C Pauli ad Rom. 2. (*Rom. 2.*) *Per præuaricationem legis Deum inhonoras.* Vnde dixit Auguſt. (*D. Auguſt.*) de vera relig. cap. 26. *legem prohibentem omnia commiſſa congeminare.* Quod declarans addit, *Non enim ſimplex peccatum eſt, non ſolùm malum, ſed etiam vetitum admittere.*

8. (*D. Thom.*) Atque hoc modo videtur D. Thom. 1. 2. q. 71. art. 6. ad 5. diſtinguere peccatum vt eſt contra rationem, & vt eſt offenſiuum Dei, & priori modo conſiderari à Philoſopho morali, poſteriori autem modo à Theologo. In illo ergo caſu eſſet actus malus moraliter peccatum, & culpa, non tamen Theologicè, ſeu in ordine ad Deum, & eodem modo videtur intelligendum, quod ibidem dicit in ſolutione ad 4. talia peccata in ordine ad legem æternam eſſe mala, quia prohibita, vtique illa malitia Theologica (vt ſic dicam) D quam non haberet actus, niſi eſſet prohibitus. Et ita videtur intelligenda ratio, quam ſubdit, quæ aliàs videri poteſt obſcura. Nam cùm dixiſſet, omne peccatum eſſe malum, quia prohibitum in ordine ad legem æternam, ſubdit, *Ex hoc enim ipſo, quòd eſt inordinatum, iuri naturali repugnat.* Quæ ratio potiùs videtur probare eſſe prohibitum, quia malum, quàm è conuerſo. Quod verum eſt loquendo de malitia moralis inordinationis, tamen ratione illius addita eſt lex æterna, & diuina prohibitio, ad quam habet tale peccatum ſpecialem repugnantiam, & conſequenter inde habet ſpecialem deordinationem; quam non haberet, ſi prohibitio diuina non interueniſſet, per quam deordinationem completur ratio peccati theologicè ſumpti, & ratio culpæ ſimpliciter apud Deum. Et in E hoc ſenſu videntur loqui Victor. (*Victor.*) & nonnulli alij Theologi, & ita non procedunt replicæ factæ, niſi fiat vis in ſolis verbis.

9. Ex illa ergo hypotheſi hoc modo explicata, & conceſſa, nihil poteſt inferri contra noſtram ſententiam, nec contra rationes, quibus illam probauimus. Nam admiſſa illa conditionali in dicto ſenſu, nihilominus nunc lex naturalis verè, & propriè prohibet quidquid ſecundùm ſe malum, ſeu inordinatum eſt in actibus humanis, & ſine tali prohibitione actus non haberet (vt ſic dicam) conſummatam vel perfectam rationem culpæ, & offenſæ diuinæ, quæ negari non poteſt in actibus, qui præcisè ſunt contra legem naturæ.

Vt autem omnino conſtet, quomodo poſſit hæc prohibitio diuina intrinſecè ac per ſe pertinere ad legem naturæ; oportet ſecundum punctũ exponere, videlicet, an hypotheſis illa poſſibilis ſit, id eſt, quod Deus per propriũ actũ ſuæ voluntatis non adiunxerit legẽ propriam vetantem, vel præcipientẽ ea, quæ sũt de dictamine rationis naturalis. In quo duo poſſunt cogitari modi dicendi. Primus eſt, Deum quidem poſſe de potentia abſoluta non facere talem prohibitionem, quia non apparet implicatio contradictionis, vt videntur probare omnia, quæ Okam, Gerſon, & alij pro ſua ſententia congerunt, nihilominus tamen id fieri non poſſe ſecundùm legem ordinariam diuinæ prouidentiæ, rerum naturis conſentaneam: nam hoc ad minus probant rationes in contrarium factæ pro noſtra ſententia, & multum fauent teſtimonia Scripturæ, & Patrum. Et hoc videri poteſt ſufficiẽs, vt lex naturalis dicatur includere proprium præceptum Dei, quia lex naturalis eſt illa, quæ eſt conformis naturis rerum. 10. *An Deus potuerit nõ prohibere per propriam legem ea, quæ ſunt contra rationẽ naturalem.* *1. Opinio affirmans.*

Alter modus dicendi eſſe poteſt, illam hypotheſim eſſe omnino impoſſibilem, quia non poteſt Deus nõ prohibere id, quod eſt intrinſecè malum, & inordinatum in natura rationali, vel non præcipere contrarium. Hæc ſententia eſt apertè D. Thomæ dicta q. 72. art. 6. & clariùs q. 100. art. 8. ad 2. quatenus ait, decretum diuinæ iuſtitiæ circa hanc legem eſſe immutabile. Quod non poteſt intelligi de ſola immutabilitate ex ſuppoſitione decreti: nam hoc modo quodlibet decretum Dei, in quacumque lege poſitiua, eſt immutabile, loquitur ergo D. Thom. de immutabilitate ſimpliciter. Vnde ita cenſet, non poſſe Deum in hoc auferre ſuæ iuſtitiæ ordinem, ſicut non poteſt negare ſeipſum, vel ſicut non poteſt non eſſe fidelis in promiſſis. Eandem opinionem ſupponit clarè Medin. (*Medin.*) ſuprà, & latiùs Victor. (*Victor.*) in dicta relect. de peruenientib. ad vſum rationis, n. 9. & 10. vbi nec probabile, nec intelligibile eſſe cenſet, aliquem poſſe peccare, & non habere ſuperiorem, & præceptum, ſeu legem eius. Vnde quàm impoſſibile eſt, hominem vtentem ratione non poſſe peccare, vel non habere ſuperiorem, tam impoſſibile credit eſſe, poſſe Deum non vetare illa, quæ ſecundùm ſe mala ſunt, aut non præcipere ea, quæ ſunt neceſſaria ad naturalem honeſtatem. Ratio denique qua probauimus, de facto Deum ferre hãc legem, probat illam eſſe ſimpliciter neceſſariam, quia non poteſt non diſplicere Deo talis actus, modo conſentaneo ſuæ bonitati, & iuſtitiæ ac prouidentiæ. 11. *2. Opinio negans hoc eſſe poſſibile.* *D. Thom.*

Vt verò hæc ratio declaretur, obijcitur, quia præceptum diuinum eſt actus voluntatis, vel voluntatẽ ſupponit, & ab ea ducit originem, ſed diuina voluntas eſt libera in omnibus actionibus ad extra, ergo etiam eſt libera in illa voluntate, ergo poteſt illam non habere, ergo poteſt non imponere tale præceptum. Reſpondent aliqui, ad legem naturalem ſufficere naturale dictamen intellectus diuini, quo iudicat, hæc mala eſſe vitanda, & hæc bona facienda. Nã circa ea, quæ per ſe, & intrinſecè talia sũt, illud dictamen non eſt liberum, ſed neceſſarium: & ex illo dictamine legis diuinæ, & æternę in tali materia neceſſariò dimanat quædam eius participatio ad creaturã rationalem ſuppoſita eius creatione: & ex hac participatione, & deriuatione ſine alio actu voluntatis diuinæ redundat ſpecialis obligatio in rationalem creaturam, quaſi per naturalem ſequelam, ratione cuius tenetur ſequi rectam rationem, vt indicantem regulam æternam, quæ eſt in Deo; atque ita quidquid ſit de libero actu diuinæ volũtatis, obligatio hæc, & prohibitio omnino neceſſariò ſequitur ex ratione 12. *Obiectio.* *Aliquorum ſolutio.*

Excluditur reſponſio.

ratione diuina. Sed hæc reſponſio intelligi non poteſt, quia ſolùm dictamen intellectus ſine voluntate non poteſt habere rationem præcepti reſpectu alterius, nec inducere in illum ſpecialem obligationem; Quia obligatio eſt motio quædam moralis ad agendum: mouere autem alium ad operandum, opus voluntatis eſt. Item quia tota illa obligatio non tranſcendit vim obiecti per ſe boni, vel mali, à quo habet actio, vt per ſe bona, vel mala ſit, & iudicium rationis ſolùm habet rationem applicantis, vel oſtendentis tale obiectum. Ac denique ratio naturalis oſtendens bonum, & malum, non plus, vel magis obligat, eo quòd ſit participatio rationis diuinæ, quàm obligaret ſecundum ſe ſpectata, ac ſi à ſe eſſet.

14. *Caiet. Vera reſponſio ad obiectionem, & oſtenditur quomodo ſtante libertate diuina Deus nō poſſit nō prohibere ea, quæ ſunt intrinſecè mala per aliquā legē.*

Dico igitur ex Caiet. dicto art. 8. diuinam voluntatem, licet ſimpliciter libera ſit ad extra, tamen ex ſuppoſitione vnius actus liberi poſſe neceſſitari ad alium, vt ſi vult promittere abſolutè, neceſſitatur ad implendum promiſſum; & ſi vult loqui, aut reuelare, neceſſariò debet reuelare verum. Et cum eadem proportione, ſi vult creare mundum, & illum conſeruare in ordine ad talem finem, non poteſt non habere prouidentiam illius, & ſuppoſita prouidendi voluntate, non poteſt non habere prouidentiam perfectam, & conſentaneam ſuæ bonitati, & ſapientiæ. Ideóque ſuppoſita voluntate creandi naturam rationalem cum ſufficienti cognitione ad operandum bonum, & malum, & cum ſufficienti concurſu ex parte Dei ad vtrumque, non potuiſſe Deum non velle prohibere tali creaturæ actus intrinſecè malos, vel nolle præcipere honeſtos neceſſarios. Quia ſicut non poteſt Deus mentiri, ita non poteſt inſipienter, vel iniuſtè gubernarē: eſſet autem prouidentia valde aliena à diuina ſapientia, & bonitate, non prohibere, vel præcipere ſuis ſubditis, quæ talia ſunt. Sic ergo ad argumentum diſtinguitur minor; nam abſolutè poſſet Deus nihil præcipere, vel prohibere, tamen ex ſuppoſitione, quod voluit habere ſubditos ratione vtentes, non potuit non eſſe legiſlator eorum, ſaltem in his, quæ ad honeſtatem naturalem morum neceſſaria ſūt. Item ratio ſuprà inſinuata eſt ſatis probabilis, quia non poteſt Deus non odiſſe malum rectæ rationi contrarium; habet autem hoc odium non tantùm vt priuata perſona, ſed etiam, vt ſupremus gubernator; ergo ratione huius odij vult obligare ſubditos, ne illud committant.

14. *Alia obiectio. Solutio ad obiectionem, vbi oſtēditur quā intimationem legis diuinæ naturalis teneatur Deus exhibere, vt homines ad illam obligētur.*

Obiicitur verò ſecundò, quia ad legem non ſufficit voluntas legiſlatoris, niſi accedat inſinuatio, ſeu intimatio talis voluntatis; ſed nihil eſt, quod neceſſitet Deum ad intimandam talem voluntatem ſuam; ergo poteſt illam non intimare, cùm hoc ſit ei liberū; ergo poteſt non ferre talē legē, nec per illā obligare, quia ſine intimatione non fit obligatio. Reſpondeo in primis, ſi illa voluntas Dei neceſſaria eſt ad conuenientem, & prudentem prouidentiam, & gubernationem hominum, conſequenter eſt neceſſarium, vt ex vi eiuſdem prouidentiæ innoteſcere poſſit hominibus illa voluntas Dei, & hoc ſufficit ad rationem præcepti, & legis; neque eſt alia intimatio neceſſaria. Vnde dicitur vlteriùs, ipſummet iudicium rectæ rationis inditum naturaliter homini, eſſe de ſe ſufficiens ſignum talis voluntatis diuinæ, nec eſſe neceſſariam aliam inſinuationem. Probatur, quia iudicium rationis indicat de ſe diuinam prouidentiam decentem Deum, & moraliter neceſſariam ad plenū dominium eius, & debitam ſubiectionem hominis ad ipſum, in qua prouidentia hæc legiſlatio continetur. Item hac de cauſa per lumen naturale cognoſcitur, Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem fiunt, & ad ipſum pertinere illorum punitionem, & iudicium; ergo ipſum naturale lumen eſt de ſe ſufficiens promulgatio legis naturalis, non ſolùm quia manifeſtat intrinſecam diſconuenientiam, vel conuenientiam actuum, quam lumen Dei increatum oſtendit; ſed etiam quia intimat homini, contrarias actiones diſplicere auctori naturæ, tanquam ſupremo Domino, & curatori, ac gubernatori eiuſdem naturæ; hoc ergo ſatis eſt ad intimationem talis legis, vt ſenſit D. Thomas 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1. Et hac ratione lex naturalis vocatur lex mētis, vt notat Epiphan. hæreſ. 64. in verbis, quæ ex Methodio refert in fine illius §. & inſinuat Tertullian. lib. contra Iudæos, cap. 2. *D. Thom. Epiphan. Tertul.*

Adhuc verò ſupereſſe hic poterant difficultates, & interrogationes ſubobſcuræ, vna eſt, an tranſgreſſio legis naturalis eo modo, quo à nobis explicata eſt, habeat ſpecialem malitiam diſtinctam ab illa, quam haberet actus ex ſola diſconuenientia ad rationalem naturam præcisè ſpectatam, vt in hypotheſi ſuprà tractata conſideratur. Item ſi malitia illa eſt ſpecialis, qualis ſit, & quanta ex vi legis naturalis. Item an poſſit hæc ſpecialis ratio legis naturalis inuincibiliter ignorari, vel poſita tali ignorantia, an actus factus contra rationem eſſet offenſiuus Dei, vel an haberet malitiam infinitam, ſeu an eſſet peccatum mortale. Sed hæc pertinent magis ad materiam de Peccatis, & ideo nunc illa omitto, ne ab inſtituto nimium digrediamur, interim videri poſſunt Victor, dicta relect. de peruenien. ad vſum rationis, & Gerſon dicta lect. 2. de vita ſpirit. paulò ante corollarium primum, & alij auctores allegati. 15. *Victor. Gerſon.*

CAPVT VII.

In qua materia verſetur lex naturalis, ſeu quæ ſint eius præcepta.

1. SVpponimus ex dictis, bonum per ſe honeſtum, ſeu ad honeſtatem neceſſarium, & malum illi cōtrarium eſſe materiam huius legis; illud vt præcipiēdum, hoc vt vitandum. Probatur, quia cùm hæc ſit vera lex, & Deum habeat auctorem, non poteſt non eſſe honeſta, ergo non poteſt præcipere niſi honeſtum, nec vetare niſi contrarium. Item hæc lex id præcipit, quod eſt naturæ rationali conſentaneum, vt talis eſt, & vetat contrarium, illud autem non eſt, niſi honeſtū, vt cōſtat. Imò in hoc differt lex naturalis ab aliis legibus, quòd aliæ faciunt eſſe malum, quod prohibent, & neceſſarium, vel honeſtum, quod præcipiunt: hæc verò ſupponit in actu, ſeu obiecto honeſtatem, quam præcipiat, vel turpitudinem, quam prohibeat, & ideo dici ſolet, per hanc legem prohiberi aliquid, quia malum, vel præcipi, quia bonum, vt capite præcedenti tactum eſt. *Differentia inter legem naturalem & alias.*

Difficultas ergo eſt, an omne honeſtum bonum, vel malum contrarium, cadat ſub legem naturalem. Nam quidam dixerunt, ſola generalia principia per ſe nota, quæ verſantur circa bonitatem, vel malitiam moralem, qualia ſunt, *bonum eſt faciendum, malum vitandum, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, eſſe materiam huius legis, non verò concluſiones, quæ ex his principiis eliciuntur, vt *depoſitum eſſe reddendum, vſuram vitandam.* Solet citari pro hac ſentētia D. Thom. q. 94. a. 2. & Durand. tract. de Legib. quem habere nō potui, ſed illū refert Turrect. in c. *ius naturale*, d. 1. n. 3. & aliqui Iuriſtæ ita defendunt hanc opinionem, vt exiſtimēt, præcepta Decalogi non cōtinere ius naturale, ſed ius gentium, quod putant eſſe diuerſum. In quā ſententiam videtur inclinare Soto lib. 1. de inſtit. q. 5. art. 4. vt capite ſequenti latiùs dicam. Vidētúrq; fundari in modo loquendi Iurecōſultorū, qui eos actus, quos dictat ratio, ſolùm per diſcurſum non tribuunt iuri naturali, vt videre licet in l. 1. 2. & 3. & l. *omnes*, 2. *An omne honeſtum, vel malum contrarium cadat ſub legē naturalem. Opinio aſſerentium ſola communia principia, & generalia cadere ſub legē naturalem. D. Thom. Durand. Turrecr. Soto. L. omnes.*

cum

L. bona fide. tum aliis, ff. de iuſtit. & iur. & in l. *bona fide*, ff. depoſiti.

3. Ratio eſſe poteſt primò, quia ius naturale eſt id, ad quod ipſa natura immediatè inclinat; huiuſmodi autem ſolum ſunt prima principia: nam quæ per diſcurſum comparantur, potiùs ab ipſo homine habent originem. Vnde etiam in ipſis habitibus diſtinctio eſt inter habitum principiorum, & concluſionum. Secundò, quia ius illud, quod verſatur circa prima principia, eſt proſus immutabile, tam ex parte ſua, quàm ex parte hominum, quia ignorari non poteſt: illud autem, quod verſatur circa concluſiones, mutari poteſt, & ignorari. Tertiò, quia alias etiam actus, virtutum, quos præcipiunt homines, pertinerent ad legem naturæ, quia per diſcurſum ex illa eliciuntur. Quartò, quia alias non diſtingueretur ius gentium à iure naturali, ſed illius pars eſſet, vel ſub illo contineretur.

4. *Reſoluitur quæſtio, & oſtenditur ius naturale cōplecti omnia præcepta moralia, quæ habent euidentem honeſtatem neceſſariā ad morum rectitudinem.* Nihilominus dicendum eſt, ius naturale complecti omnia præcepta, ſeu principia moralia, quæ euidentem habent honeſtatem neceſſariam ad rectitudinem morum, ita vt oppoſita moralem inordinationem, ſeu malitiam euidenter contineant. Hæc eſt mens D. Thomæ q. 91. art. 2. q. 94. art. 2. & 4. q. 95. art. 2. & q. 100. art. 1. 2. & 3. vbi Caiet. Conrad. & alij expoſitores idem ſentiunt, Soto lib. 1. de iuſtit. q. 4. art. 2. & q. 5. art. 1. & 2. lib. 3. q. 1. art. 2. & 3. & idem ſumitur ex Theologis in præcedenti cap. allegatis, & ex Turrecr. in cap. *ius autē*. d. 1. per plures articulos, præſertim in primo, & vltim. Couarr. in regula, *Peccatū*, 2. p. §. 11. n. 4. Item ſumitur ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 7. vbi omne ius in naturale, & legitimum diſtinguit, ſub naturali comprehendens omne illud, quod neceſſariam, & immutabilem habet veritatem. Eadémque eſt ſententia Ciceronis lib. 2. de Inuent. Vbi definit, ius naturæ eſſe *quod nobis non opinio, ſed quædam innata vis affert, vt religionem, pietatem*, &c. Idem ſenſit Iſidor. 5. Etymol. cap. 3. vbi aliis exemplis ius naturale declarat. Item Auguſt. lib. 1. de libero arbitr. cap. 3. quatenus adulterium ponit, eſſe contra ius naturæ: nam eadem ratio eſt de omnibus ſimilibus. Denique ſumi hoc poteſt ex illo Pſal. 4. *Quis oſtendit nobis bonum? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Nam inde rectè colligimus, omnia, quæ lumen naturale euidēter manifeſtat, pertinere ad legem naturæ. Et confirmari poteſt ex illo Pauli ad Roman. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt.* Vnde infert, eos ſibi ipſis eſſe legem: illa autem, quæ euidenter cognoſcuntur lumine naturæ, ſiue cum diſcurſu, ſiue abſque illo cognoſcantur, rectè dicuntur naturaliter fieri; ergo.

D. Thom. Caietan. Conrad. Soto. Turrecr. Couarr. Ariſt. Cicero. D. Iſidor. Auguſt. Pſal. 4. Rom. 2.

5. *Confirmatur aſſertio ratione.* Ratione etiam declaratur aſſertio: nam ea quæ naturali ratione cognoſcuntur, in triplici genere diſtingui poſſunt; quædam ſunt prima principia generalia morum, vt ſunt illa, *honeſtum eſt faciendum, prauum vitandum, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, & ſimilia, de his nullum eſt dubium pertinere ad legem naturalem; alia ſunt principia magis determinata, & particularia, tamen etiam per ſe nota ex terminis, vt, *iuſtitia eſt ſeruanda, Deus eſt colendus, temperatè viuendum eſt*, & ſimilia, de quibus etiā nulla eſt dubitatio, & à fortiori patebit ex dicendis. In tertio ordine ponimus concluſiones, quæ per euidentem illationem ex principiis naturalibus inferuntur, & non niſi per diſcurſum cognoſci poſſunt; inter quas quædam faciliùs, & à pluribus cognoſcuntur, vt adulterium, furtum, & ſimilia, praua eſſe; aliæ maiori indigent diſcurſu, & non facilè omnibus notæ, vt fornicationem eſſe intrinſecè malam, vſuram eſſe iniuſtam, mendacium nunquam poſſe honeſtari, & ſimilia. De his ergo omnibus intelligitur aſſertio poſita: nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent. Quòd ſi id probatum fuerit, etiam de concluſionibus, cuiuſcumque gradus, dummodo euidentiæ gradum certum attingant, à fortiori erit probatum de reliquis.

6. Probatur ergo primò inductione: nam præcepta Decalogi ſunt de iure naturæ, vt eſt indubitatum apud omnes, & tamen non omnia continent principia per ſe nota, ſed aliqua indigent diſcurſu, vt etiam eſt clarum. Multóque id clarius eſt de multis præceptis naturalibus, quæ in illis continentur, vt eſt præceptum prohibens ſimplicem fornicationem, vel vſuram, vel vindictam de inimico propria auctoritate, de quibus ſecundùm doctrinam Catholicam certum eſt, eſſe de iure naturali. Et ſimiliter in præceptis affirmatiuis, ſeruare votum, vel promiſſionem, dare eleemoſynam ex ſuperfluo, honorare parentes, naturalia præcepta ſunt non ſolùm ſecundùm fidem, ſed etiam ſecundùm Philoſophos, & omnes rectè ſentientes; & tamen non ſine diſcurſu, & interdum multa ratiocinatione concluduntur. Secundò argumentatur ratione, quia omnia alia, quæ in illis membris comprehenduntur, præcipiuntur, quia honeſta ſunt, vel prohibentur, quia mala ſunt, & non è conuerſo; ergo illa non pertinent ad legem poſitiuam; ergo ad naturalem: non enim eſt aliud membrum legis, vt ſuprà notaui. Prima conſequentia patet, quia illa eſt propriè lex poſitiua, quæ addit neceſſitatem, præter id, quod poſtulat intrinſeca naturæ materiæ: nam (vt dixit Ariſt.) lex poſitiua eſt de his rebus, quæ non referunt, priuſquam lex ponatur. Antecedens autem patet, quia veritas principij non poteſt ſtare ſine veritate concluſionis, quando illa neceſſariò elicitur, & ideo ſi concluſio, pertinens ad honeſtatem, neceſſariò ſequitur ex principiis naturæ, per ſe, & ab intrinſeco, habet honeſtatem, etiam ſecluſa lege extrinſeca; ergo ſi adhibetur lex, ideo eſt, quia illud obiectum neceſſariam habet honeſtatem, & idem eſt è contrario de malitia, & prohibitione. Ariſt.

7. Tertiò, de primis generalibus principiis nemo dubitat; ergo nec de particularibus dubitari poteſt, quia etiam illa per ſe, & ex vi terminorum habent conuenientiam cum natura rationali, vt talia eſt; ergo nec de concluſionibus ex his principiis euidenter elicitis dubitandum eſt, quia veritas principij in concluſione continetur, & qui vnum præcipit, vel prohibet, neceſſariò prohibet id, quod in illo continetur, vel ſine quo ſubſiſtere non poteſt. Imò ſi propriè loquamur, magis exercetur lex naturalis in his principiis, vel concluſionibus proximis, quàm in illis principiis vniuerſalibus, quia lex eſt proxima regula operationis; illa autem communia principia non ſunt regula niſi quatenus per particularia determinantur ad ſingulas ſpecies actuum, ſeu virtutum. Denique hæc omnia præcepta neceſſitate quadam prodeunt à natura, & à Deo quatenus auctor eſt naturæ, & tendunt ad eundem finem, nimirum ad debitam conſeruationem, & naturalem perfectionem, ſeu felicitatem humanæ naturæ; ergo omnia pertinent ad naturale ius.

Addit verò Gratian. d. 1. in principio, Ius naturale eſſe, quod in lege, & Euangelio continetur. Quod ſi verum eſt, non ſolùm ea, quæ diximus, ſed etiam quæ vel per Moyſem Deus præcepit, vel Chriſtus iuſſit in lege noua, ad ius naturale pertinebunt: nam hæc ſunt, quæ in Euangelio, & lege continentur. Ad quod tacitè reſpōdens Gloſſa ibi dicit, ius naturale ibi vocari à Gratiano ius diuinum, indicans comprehendere non ſolùm ius diuinum naturale, ſed etiam poſitiuum, & hoc ſequuntur aliqui Iuriſtæ. Imò D. Thomas in 4. diſtinct. 33. quæſt. 1. artic. 1. ad 4. inquit, *Aliquando dici naturale; non ſolùm id, quod eſt à principio intrinſeco, ſed etiam quod eſt ex infuſione, & impreſſione ſuperioris agentis, ſcilicet, Dei, & ſic accipi ab Iſidoro, cùm dicit ius naturale eſſe* 8. Gratian. Gloſſa. D. Thom.

quod in lege, & Euangelio continetur: nam licèt illa verba non ſint Iſidori, ſed Gratiani, videntur fundata in Iſidoro ibidem relato in cap. 1. ex lib. 5. Etym. cap. 2, dicente, *Omnes leges aut diuinæ ſunt, aut humanæ: diuinæ natura, humanæ, moribus conſtant.* Sed nihilominus hic ſenſus non videtur ab his Patribus intentus; tum quia ſatis explicant de quo iure naturali loquantur, ſcilicet, de eo, quod eſt commune omnibus nationibus, eo, quòd inſtinctu naturæ, non conſtitutione aliqua habeatur, & ita illud diſtinguunt à iure ciuili. Vnde apertè loquuntur de iure, ſeu legibus, quibus homines ex vi ſuæ inſtitutionis merè naturalis, vel ex naturalibus conſtitutæ, gubernati ſunt à principio; non ergo comprehendunt ius diuinum ſupernaturale, ſeu poſitiuum; nec eſt veriſimile, quòd cæremonias omnes legis veteris, & ſacramentorum præcepta ſub appellatione legis naturalis cõprehenderint.

D. Iſidor.

9. *Dictũ Gratiani explicatur.* Dico ergo, Gratianum non dicere, ius naturale complecti omnia, quæ in lege, & Euangelio continentur, neque illo modo deſcribere, ſeu definire ius naturale, ſed affirmare ſolùm hoc ius naturale contineri in lege, vtique quoad præcepta moralia eius, & præcepta duarum tabularum, & illud etiam contineri in Euangelio, vel quatenus expreſsè in eo confirmantur, & explicantur præcepta Decalogi, Matth. 5. vel quatenus virtute totum Ius naturale cõtinetur in illo principio, quod habetur Matt. 7: *Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, & hoc vltimum fuiſſe videtur à Gratiano maxime intentum. Vnde ſic eſt eius littera coniungenda, *Ius naturale eſt, quo quiſque iubetur alij facere, quod ſibi vult fieri, quod in lege, & in Euangelio continetur.* Vnde Chriſtus in Euangelio dixit, &c. Et ita ferè expoſuit D. Thomas 1. 2. q. 94. art. 4. ad 1. & Turrecr. ibi art. 3. ad 4. licèt non conſtanter loquatur, nunc vnam, nunc alteram reſponſionem admittendo, & priùs improbando Gloſſam, & poſtea probando reſponſionem D. Thomæ in 4. quam poſtea ſine dubio retractauit. Supererat verò hic explicandum, an omnes concluſiones, quæ ex principiis iuris naturalis euidenter eliciuntur, ſint ſimpliciter de iure naturali, & quæ connexio, quámve neceſſaria, ſeu euidens ad hoc neceſſaria ſit: hoc verò partim reſpondendo ad argumenta, partim in ſequentibus capitibus declarando immutabilitatem legis naturalis, cõmodiùs expedietur.

Matth. 7.

Gratian.

D. Thom.
Turrecr.

D. Thom.

10. Ad fundamenta contrariæ ſententiæ in primis nego, D. Thomam in contraria fuiſſe ſententia, quod ſatis ex dictis manifeſtum eſt, nec etiam Soto aliter ſenſit, vt ipſe copioſiùs declarauit lib. 3. de iuſtit. q. 1. art. 3. De opinione verò Iuriſtarum dicam in capite ſequenti. Ad primam verò rationem reſpõdeo, quidquid eſt ex neceſſario dictamine rationis naturalis, conſequi ex neceſſitate ad naturam, & eſſe ex naturali inclinatione, ſiue immediatè, ſiue mediatè, & per diſcurſum tale dictamen formetur. Quia non ſolùm immediata paſſio, ſed etiam mediata fluit à natura, nec ſolùm principium internum motus, ſed etiam motus ipſe, & terminus eius naturalis eſt, ad rem moralem, ſeu obligationem parum refert, quòd interueniat, vel non interueniat diſcurſus, ſi obligatio ipſa, & eum obiectio, & eum natura habet intrinſecam cõnexionem. Ad ſecundam rationem oſtendam infrà, legem naturalem nõ eſſe propriè mutabilem, quamuis quædam præcepta eius poſſint habere materiam magis, vel minùs mutabilem, quod non variat rationem formalem legis.

Soto.

11. *An omnes actus virtutum cadant ſub naturali legem. S. Thom.* In tertio argumẽto poſtulatur ſpecialis difficultas, an omnes actus virtutum pertineant ad naturalem legem, quam tractat D. Thomas dicta q. 94. art. 3. & q. 100. art. 2. Et in hoc loco reſpondet affirmando; explicat autem ſub iure naturali ſe comprehẽdere non tantùm præcepta, ſed etiam conſilia. Nos autem propriè de præceptis quærimus. Poſſet igitur hoc facilè expediri eodem modo, quo diximus in lege æterna, nimirum, omnes actus virtutum quoad ſpecificationem, ſeu modum, quo fieri debet, cadere ſub naturalem legem; licèt non omnes ſimpliciter, ſeu quoad exercitium præcipiantur. Aliter verò idem D. Thom. In priori loco ſub diſtinctione reſpondet, actus virtutum dupliciter conſiderari poſſe, ſcilicet, vel ſecundùm rationem virtutis, id eſt, vt ſtudioſi ſunt, vel abſolutè, vt ſunt tales actus; & priori modo affirmat omnes actus virtutum cadere ſub legem naturæ; poſteriori autem modo negat. Quæ diſtinctio dupliciter exponi poteſt: primò vt ſenſus ſit, omnis virtutis actum ſecundùm ſpecificam rationem ſpectatum poſſe cadere ſub præceptum naturale præcipiens nõ tantùm modum, ſed etiam exercitium actus (ita enim in rigore loquimur de præceptis) ſi autem conſiderentur in indiuiduo omnes actus cuiuſcumque virtutis, ſic non omnes actus virtutum eſſe in præcepto naturali. Quæ poſterior pars clara eſt, tum de actibus conſiliorum, tum de multis actibus bonis, qui licèt non ſint optimi, & ideo non ſint in conſilio, nec etiam ſint neceſſarij, & ideo non ſint in præcepto; nihilominus ſunt honeſti, & licitè fieri poſſunt, vt actus matrimonij, &c.

12. *An in omni virtute ſit naturale præceptum obligans aliquãdo ad illius exercitium.* Ex priori verò parte oritur difficultas, an in omni virtute ſit naturale præceptum obligans aliquando ad exercitium illius virtutis: nam regulariter eſſe, ſatis per ſe manifeſtum eſt. In aliquibus autẽ virtutibus non ita videtur, vt in liberalitate, quæ ex ſe videtur excludere debitum, & in eutrapelia, quæ videtur etiam maximè volũtaria. Verumtamen exacta tractatio huius difficultatis poſtulat cognitionem omnium virtutum, ideóque breuiter aſſero, ſi præceptum rigorosè ſumatur, prout obligat ad mortale, non habere locum in omni materia virtutis, ſed in grauioribus virtutibus, quod probat ratio facta. Et de veritate multi ſentiunt nunquam obligare ex genere ſuo ad mortale, quia niſi illi adiungatur obligatio iuſtitiæ, vel alterius ſimilis virtutis intra ſuos limites, non obligat ad mortale. At verò ſi latiùs loquamur de obligatione etiam ad veniale, ſic probabile eſt nullam eſſe virtutem, quæ aliquando non poſſit obligare ad ſuum vſum. Quia cùm ex omnibus virtutibus ſimul ſumptis reſultet integra rectitudo hominis, & debitus operandi modus, tam reſpectu ſui, quàm in ordine ad alios, veriſimile eſt, omnes virtutes habere ſuas opportunitates, in quibus exercendæ ſunt ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec quælibet alia virtus excludit.

Alius ſenſus illius diſtinctionis eſſe poteſt, actum virtutis poſſe conſiderari vel materialiter, vt eſt v. g. comedere, vel abſtinere; vel formaliter, vt in tali actu conſideratur medium. D. Thomas ergo hoc poſteriori modo loquitur de his actibus cùm dicit cadere ſub legem naturæ; nam hæc reſpicit honeſtatẽ. In quo etiam eſt conſiderandum, duobus modis contingere in aliquo actu eſſe medium virtutis: vno modo ex re ipſa, quia comparando talem materiam ad talem perſonam cum talibus circunſtantiis, in ea inuenitur medium virtutis ex ſola ratione, & diſcurſu naturali; & tunc clarum eſt, naturalem legem ibi obligare. Alio verò modo contingit, medium virtutis conſtitui in aliqua materia ex ſola lege poſitiua, vt in ieiunio, vel in iuſto rei pretio, & tunc difficultas eſt, an ibi habeat locum lex naturæ: nam D. Thomas indifferenter, & generaliter loqui videtur, & ita etiam videtur à Caiet. & aliis intelligi. In contrarium verò eſt, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis poſitiuæ, vel multiplicantur circa idem obligationes. Sed hoc dicam commodiùs, explicando effect' legis naturalis. Nũc ſolũ aſſero, interueniẽ 13.

quidem

quidem ibi legem naturalem, non tam vt per ſe obligantem, quàm vt dantem efficaciam legi poſitiuæ.

14. Quartum argumentum poſtulabat grauem difficultatem de diſtinctione inter ius naturale, & ius gentium, quæ declarari non poteſt, non declarato vtroque extremo, & ideo reſeruamus illam in vltimam partem huius libri, vbi poſt conſummatam tractationem de iure naturali ſecundùm ſe, aliquid dicemus de iure gentium, & tunc commodiùs dicetur, quomodo inter ſe diſtinguantur.

CAPVT VIII.

An lex naturalis vna ſit?

1. TRia poſſunt in præſenti inquiri. Primum, an in vno homine vna ſit: ſecundum, an in omnibus hominibus, & vbique vna ſit: tertium, an in omnibus temporibus, & in omni ſtatu humanæ naturæ vna etiam ſit. Priùs verò quàm reſpondeam ad ſingula, aduerto, quod ſuprà notaui, legem hanc naturalem poſſe ſumi vel in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam, quatenus ſuam etiam naturam habet. In hoc ergo ſenſu manifeſtum eſt, legem naturalem eſſe duplicem; aliam humanitatis (vt ſic dicam) aliam gratiæ: ſunt enim diuerſorum ordinum, & ad fines valde diſtinctos ordinãtur. Vnde vna iſtarum legum humanæ naturæ purè connaturalis eſt; altera ſimpliciter ſupernaturalis. Et hanc diſtinctionem apertè docuit Caietanus 1. 2. q. 100. art. 1. & ſumitur ex D. Thoma ibi, & clariùs art. 3. Igitur de vtroque illorũ membrorum poſſunt illa tria inueſtigari, imò omnia, quæ de lege naturali dicuntur, poſſunt cum proportione ad vtramque applicari. Nos autem quaſi gratia exempli ferè ſemper loquimur de lege omnino naturali, tum quia eſt notior, tum quia frequentiùs ita loquuntur auctores.

Caiet. D. Thom.

2. *In vnoquoque homine plura eſſe præcepta naturalia, ex omnibus tamen vnã legem componi. D. Thom. Soto. Baſil.*

Ad primum ergo quæſitum dicendum eſt, in vnoquoque homine plura eſſe naturalia præcepta; ex omnibus verò componi vnum ius naturale. Ita rem hanc explicat D. Thomas citatis locis, Soto, & alij, & ſumitur ex l. 1. ff. de iuſtit. & iure, ibi. *Hoc ius collectum eſt ex naturalibus præceptis.* Ratio autem vnitatis, præter communem modum loquẽdi, fundatur à D. Thoma in reductione omnium præceptorum naturaliũ ad vnum primum principium, in quo illa præcepta quaſi vniuntur: vbi enim eſt vnio, eſt aliqua vnitas. Atque huc ſpectat ſententia Baſilij in regula, fuſiùs diſp. regul. 1. dicentis, eſſe ordinem in diuinis mandatis, vnum eſſe primum, quod eſt dilectionis Dei; aliud ſecundum, dilectionis proximi, vt dicitur Matth. 22. ad quæ duo tanquam ad prima principia cætera reducũtur, vt etiam Paul. ſignificauit Rom. 13. Addi denique poteſt, omnia naturalia præcepta vniri in vno fine, & in vno etiam auctore, ſeu legislatore, & in vno modo vel vitandi malum, quia malum eſt, vel præcipiendi bonum, quia honeſtum, ac neceſſarium eſt, hæc ergo ſufficiunt ad moralem vnitatem.

3. Vt autem multitudo præceptorum ad aliquem ordinem redigatur, diſtingui poſſunt in varia capita, vel ex parte perſonarum ad quas ordinantur quaſi obiectiuè; & ſic quædam præcepta verſantur circa Deum, quædam circa proximum, quædã circa ipſummet hominem. Poſſunt etiam diſtingui per virtutes: nam quædam ſunt præcepta iuſtitiæ; aliæ charitatis, ſeu amoris naturalis. &c. Item diſtingui poſſunt per ordinem ad intellectum, & ſic diſtinguuntur à diuo Thoma, Caiet. & aliis naturalia præcepta, ſicut diſtinguuntur à Philoſophis propoſitiones neceſſariæ: nam quædam ſunt per ſe notæ, & in ſe, & reſpectu omnium hominum, vt ſunt vniuerſaliſſima præcepta; aliæ ſunt in ſe per ſe notæ, ac immediatè, non tamen quoad nos, quamuis reſpectu ſapientum poſſint eſſe tales, vt ſunt aliqua præcepta ſingularum virtutum, & præcepta Decalogi; aliæ verò ſunt, quæ indigent diſcurſu, inter quas eſt etiam latitudo: nam quædam facilè, aliæ difficilè cognoſcuntur. Quæ diſtinctio confert ad cognoſcendam ignorantiam legis naturalis, de qua ſtatim dicemus.

D Thom. Caietan.

4. Vltimò reducit D. Thomas in d. art. 2. q. 94. quem Caietanus, & alij imitantur, varietatem hanc præceptorum naturalium ad varias hominis inclinationes naturales: eſt enim homo indiuiduum quoddã ens, & vt ſic inclinatur ad conſeruandum ſuum eſſe, & ad ſuam commoditatem; eſt etiam ens corruptibile, ſeu mortale, & vt ſic inclinatur ad conſeruationem ſpeciei, & ad actiones propter illam neceſſarias; tandem rationale eſt, & vt ſic capax immortalitatis, & ſpiritualium perfectionum, & communicationis cũ Deo, ac ſocietatis cũ rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem ſecundùm omnem inclinationem ſuam, & vt ſic continet varia præcepta; temperantiæ, vel fortitudinis ſecundùm primam inclinationem; caſtitatis, & prudentiæ quoad ſecundam; religionis iuſtitiæ, &c. quoad tertiã. Nam hæ omnes propenſiones in homine ſpectandæ ſunt, quatenus aliquo modo determinatæ, & eleuatæ per gradum rationalem. Nam ſi conſiderentur vt merè ſunt naturales, vel animales, potiùs frænandæ ſunt ad virtutem aſſequendam, vt dixit Ariſtot. 2. Ethic. cap. 9. & optime Chryſoſt. Hom. 13. ad Populum, verſus finẽ: tamen vt regulabiles per rectam rationem, ſingulis reſpondent propria, & accommodata præcepta. *D. Thom. Ariſt. Chryſoſt.*

5. *Legem naturalem eſſe vnam in omnibus hominibus. Ariſt. Cicero. Lactant. D. Thom.*

Secundò dicendum eſt, hanc legem naturalem eſſe vnam in omnibus hominibus, & vbique. Ita Ariſt. 5. Ethic. cap. 7. Cicero, cuius egregia verba in ſuperioribus allata ſunt, & refert Lactantius lib. 2. Inſtitutionum, cap. 7. & lib. 5. cap. 8. D. Thomas q. 94. ar. 4. & ibi omnes. Ratio eſt, quia hæc lex eſt veluti proprietas conſequens, non rationem propriam alicuius indiuidui, ſed ſpecificam naturam, quæ eadem eſt in omnibus. Item ſynderesis eadem eſt in omnibus hominibus, & per ſe loquendo eſſe poſſet eadem cognitio concluſionum; ergo & eadem lex naturæ. Hic verò occurrebat obiectio, quia diuerſæ nationes vſæ ſunt legibus contrariis naturalibus præceptis; ergo non eſt eadem lex naturæ in omnibus. Antecedens conſtat ex Hieronym. lib. 2. contra Iouin. & Theod. lib. 9. Curat. D. Thoma q. 94. art. 4. vbi ex Iulio Cæſare li. 6. de bello Gallic. refert, apud Germanos olim furtum non fuiſſe reputatum iniquum. Et de Lacedæmonibus idem refert Caſtro ex Plutarc. lib. 2. de lege pœnal. cap. 14. Adulteria etiam à Lycurgo probata fuiſſe refert Plutarch. in vita illius. Reſpondeo breuiter ex D. Thoma ſuprà, hanc legem quoad ſubſtantiam in omnibus hominibus eſſe vnam; quoad notitiam verò non eſſe integram, vt ſic dicam in omnibus. *Obiectio. Hieron. Theodor. D. Thom. Caſtro. Plutarc. Solutio*

6. Declaro breuiter: nam ſuprà dixi, hanc legem poſſe conſiderari in actu primo, & vt ſic, eſſe ipſum intellectuale lumen; hoc ergo modo conſtat, eſſe in omnibus eandem. Poteſt vlterius eſſe in actu ſecundo, id eſt, in actuali cognitione, & iudicio, vel etiam in proximo habitu iam comparato per actum: atque hoc modo eſt ex parte in omnibus, qui ratione vti poſſunt: nam ſaltem quoad prima, & vniuerſaliſſima principia ignorari non poteſt, quia ſunt ex terminis notiſſima, & adeò conformia, & quaſi adæquata naturali inclinationi rationis, & voluntatis, vt tergiuerſari non poſſit. Et hoc modo dixit D. Thomas ſuprà art. 6. legem naturalem non poſſe aboleri à cordibus hominum, ſaltem quoad hæc principia. Quo modo aliqui intelligunt Ariſt. 3. Ethic. cap. 1. dicentem, meritò quemlibet reprehendi propter ignorantiam vniuerſalem. Quoad alia verò particularia præ- *D. Thom. Ariſt.*

cepta ignorari poteſt; qua ignorantia ſuppoſita, potuerunt aliquæ gentes introducere leges contrarias iuri naturæ; nunquam tamen ab illis habitæ ſunt vt naturales leges, ſed vt humanæ poſitiuæ.

An ignorantia naturaliũ præceptorum poſſit eſſe inuincibilis? Opinio negans. Caſtro. Alenſ. Durand. Gratian. Gloſſa. Sententia authoris.

7. Hic verò occurrebat quæſtio, an hæc ignorantia naturalium præceptorum poſſit eſſe inuincibilis. Caſtro ſuprà ſignificat, non poſſe, & fuit aliquorum Theologorum opinio, vt videre licet in Alenſe 2. p. q. 153. ar. 3. & Durand. in 3. d. 2. 5. q. 1. & inclinant etiã aliqui Iuriſtæ, vt patet ex Gratiano poſt cap. *turbatur*, 1. q. 4. & Gloſſa in cap. vlt. de conſuetud. Sed quia hæ res latius tractari ſolet in materia de Peccatis. 1. 2. q. 76. mea ſententia breuiter eſt, prima principia ignorari nõ poſſe vllo modo, nedum inuincibiliter: præcepta verò particularia, quæ vel per ſe nota ſunt, vel facillimè ex per ſe notis colliguntur, ignorari quidem poſſe, non tamen ſine culpa ſaltem per longum tempus, quia & facillima diligentia cognoſci poſſunt, & natura ipſa, & conſcientia ita pulſat in actibus eorum, vt nõ permittat inculpabiliter ignorari, & huiuſmodi ſunt præcepta Decalogi, ac ſimilia. Et hoc ſatis ſignificauit Paulus ad Rom. 1. nam de tranſgreſſionibus horum præceptorum loquebatur, quando de gentibus dicebat, datas eſſe in reprobum ſenſum propter peccata ſua. Et idem ſumitur ex ca. *flagitia*. 32. q. 7. Alia verò præcepta, quæ maiori indigent diſcurſu, ignorari poſſunt inuincibiliter, præſertim à plebe, iuxta cap. *abiiciuntur*, 1. q. 4. Et ratio per ſe facilis eſt. Videatur Corduba lib. 4. quæſtion. q. 4. & Soto 3. de iuſtit. q. 4. art. 4.

Cap. flagitia.

Cap. abiiciuntur.

Cordub. Soto.

Legem naturalem eſſe vnã in omni tempore, ac ſtatu humanæ naturæ. Ariſt. Cicero. Lact.

8. Vltimò dicendum eſt, hanc legem naturalẽ etiam eſſe vnam in omni tempore, & ſtatu, humanæ naturę. Ita etiam docuit Ariſt. ſuprà dicens, *vbique & ſemper*, & Cicer. 3. de repub. & apud Lactant. lib. de vero cultu, c. 8. dicentem, *omni tempore omnes gentes*, &c. Ratio verò eſt eadem, quia hæc lex non ſequitur ex aliquo ſtatu huius naturæ, ſed ex ipſa natura ſecundùm ſe. Sunt autem, qui dicãt, licèt hoc ſit verum quoad vniuerſalia principia huius legis, tamen quoad concluſiones non ita eſſe; ſed diſtinguendum eſſe duplicem ſtatum huius naturæ, ſcilicet, vel integræ, vel corruptæ, & illis tribuendum eſſe diuerſum naturale ius. Nã in natura integra ius naturale petebat v. g. libertatem omnium hominum, & dominia communia, & ſimilia: in natura verò corrupta petit ſeruitutẽs, rerum diuiſionem, &c. vt ſumitur ex l. *manumiſſiones*, ff. de iuſtit. & iure. & §. *ius autem*, Inſtit. de iure naturali.

L. manumiſſiones.

9. Diſtinctio verò neceſſaria non eſt. Primò, quia illa exempla, quæ afferuntur, & ſiqua ſunt ſimilia, non pertinent ad naturale ius proprium, & poſitiuum, ſed ad ius gentium, vt infrà latiùs explicabo. Vnde propria præcepta naturalia, regulariter ſaltem loquẽdo, communia ſunt vtrique ſtatui. Secundò, quia aliud eſt loqui de exiſtentia præceptorum (vt ſic dicam) aliud de actuali obligatione, ſeu exercitio eorum. Quãuis ergo ſtatus poſtulare poſſit vſum vnius præcepti, & non alterius; nihilominus ius naturæ ſemper idem eſt, & eadem complectitur præcepta, quia vel ſũt principia, vel concluſiones neceſſariò elicitæ; ergo habent neceſſitatem, quæ in nullo ſtatu deficit. Declaratur tandem, quia vel in lege naturæ conſiderantur præcepta negatiua, vel affirmatiua. Negatiua neceſſe eſt eadem ſemper eſſe, & fuiſſe in omni ſtatu, quia prohibent actiones intrinſecè malas, quæ proinde in omni ſtatu malæ ſunt; obligant etiam pro ſemper, & ideo in omni etiam ſtatu obligant, ſi materia illorum occurrat. Præcepta autem affirmatiua, cùm etiam præcipiant res per ſe honeſtas, ſemper etiam eandem honeſtatem habent; tamen quia non obligant pro ſemper, fieri poteſt, vt in vno ſtatu occurrant occaſiones exequendi quædam præcepta, in alio verò alia; quod non ſatis eſt, vt lex dicatur eſſe diuerſa: nam etiam in ſtatu naturæ corruptæ aliud eſt tempus pacis, aliud belli in quibus diuerſa præcepta ſeruanda ſunt, & ars medicinæ eſt eadem, quamuis alia præcipiat tempore ſanitatis facienda, alia tempore ægritudinis: ſic ergo ſemper idem eſt naturale ius.

CAPVT. IX.

Vtrùm lex naturalis obliget in conſcientia.

1. EXplicuimus hactenus naturam, & cauſas, ſeu materiam legis naturalis, ſequitur dicendum de effectibus eius; inter quos potiſſimus eſt obligatio, vel ferè vnicus; nam ſi quos alios habet, ad hunc reducuntur: igitur de hac obligatione, & modo eius dicendum eſt.

Reſolutio. Legem naturalẽ obligare in conſcientia. Rom. 2.

2. Et primò ſtatuendum eſt, legem naturalem obligare in conſcientia. Hoc eſt certum de fide, vt ſentiunt Theologi. Et ſumitur ex illo Paul. Rom. 2. *Quicumque ſine lege* (vtique ſcripta) *peccauerunt, ſine lege peribunt*, ſcilicet, quia naturalem legem violarunt. De qua ſubiungit: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis ſunt faciunt*, &c. *Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum*. Ratio verò in primis eſt, quia lex naturalis eſt lex Dei, vt oſtenſum eſt. Secundò, quia eſt proxima regula honeſtatis moralis, vnde malitia moralis per oppoſitionem ad hanc legem inſurgere ſolet, & ita definitur, peccatum eſſe actum contra legem Dei; quod licèt Auguſtin. & D. Thomas explicent de lege æterna, tamen in materia legis naturalis in tantum aliquid eſt contra legem æternã, in quantum eſt contra rationem, vt idem D. Thom. ſenſit 1. 2. q. 71. art. 6. ad 4. & 5. Quia, vt ſuprà dixi, lex æterna quoad nos non eſt proxima regula, niſi quatenus explicatur per legem naturalem. Atque hinc fit, vt hæc lex in ſua latitudine obligare poſſit tã ſub culpa mortali, quàm ſub culpa veniali, vt apertè ſumitur ex cit. loco Pauli, & facilè poteſt inductione oſtendi. Ratio verò eſt, quia materia huius legis ſæpe eſt valde grauis, & neceſſaria ad charitatem Dei, vel proximi ſeruandam, atque adeò ad felicitatẽ humanam conſequendam. Quando autem præcepta huius iuris vno, vel alio modo obligent, non ſpectat ad hunc locum, ſed in materia de Peccatis declaratur, quomodò veniale, vel mortale peccatum ex natura rei diſtinguantur, & infrà tractantes de lege humana aliquid attingemus.

D. Thom.

3. Contra hanc autem veritatem poteſt obiici primò, quia lex naturalis eſt dictamen rationis naturalis, ſed ratio naturalis nõ cognoſcit æternam pœnã; ergo nec lex naturalis poteſt obligare ſub reatu pœnæ æternæ; ergo nec ſub culpa mortali. Poſterior conſequentia patet, quia culpa mortalis eſt, quæ reatum pœnę æternæ inducit. Prior verò probatur, quia non poteſt lex obligare ad pœnam, quam non poteſt manifeſtare, nec inferre. Propter hoc Gerſon in 3. p. tract. de vit. ſpirit. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. videtur negare, legem naturalem, vt talis eſt, poſſe obligare ad culpam præcipuè mortalem. Sed de huius auctoris ſententia, & ſenſu dicemus latiùs lib. ſeq. ca. 18. Nunc ſolùm dicimus, negari non poſſe ſecundùm fidem, quin tranſgreſſio legis naturalis ſufficiat ad æternã damnationẽ, etiamſi omnis ſupernaturalis lex ignoretur. Hoc enim conuincunt teſtimonium Pauli, & rationes adductæ. Nec obſtat obiectio, quia lex naturalis licèt in nobis ſit ipſa ratio, tamen in Deo eſt ratio, aut voluntas diuina, & ideo ſatis eſt, quòd Deus ipſe cognoſcat pœnam debitam tranſgreſſoribus talis legis. Nam ad incurrendum reatum alicuius pœnæ, non eſt neceſſarium, vt ipſe ſubditus, & tranſgreſſor legis cognoſcat pœnam debitam ſuæ tranſgreſſioni;

greſſionis, ſed ſatis eſt, vt faciat actum dignum tali A pœna, vt ipſemet Gerſon fatetur ibidem lect. a.

4. Secundò obiici poteſt, quia lex naturalis non facit obligationem, ſed ſupponit; ergo obligatio non eſt effectus eius. Antecedens patet: nam hæc lex prohibet aliquid, quia malum eſt; ergo ante illam eſt obligatio vitandi tale malum. Et idem eſt cum proportione de imperio, & præcepto faciendi bonum, quia bonum eſt. Ad hoc verò ex parte reſponſum eſt ſuprà, & iterum occurretur inferiùs, & ideo nũc breuiter dico, obiectionem illam probare aſſertionem. Nam, ſi lex hæc prohibet aliquid quia malum, propriam, & ſpecialem neceſſitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinſecum eſt prohibitioni. Simul autem B probat, aliquid hanc legem ſupponere, quod pertinet ad intrinſecum debitum naturæ, quia vnaquæque res quodammodo ſibi debet, vt nihil faciat ſuæ naturæ diſſentaneum. Vltra hoc verò debitum addit lex ſpecialem obligationem moralem, & hanc dicimus eſſe effectum huius legis, quæ a Iuriſperitis ſolet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non ſit, ſed vt diſtinguant illam à ciuili. Vnde etiam fatentur eſſe obligationem in conſcientia, & ita illã appellant, vt videre licet in Gloſſa l. *ex hoc iure*, verb. *obligationem*, ff. de iuſtit. & iure. Panormit. & aliis Canoniſtis in cap. *plerique*. de immunit. Eccleſ.

Gloſſa. Panormit.

5. *An omnis obligatio inducta per ius naturale in conſcientia obliget.*

Tertiò circa hanc obligationem, vt magis explicetur, dubitari poteſt, an in vniuerſum ſit verũ, obligationem inductam naturali iure, eſſe obligationem C in conſcientia. Ratio dubitandi eſſe poteſt, quia omnis obligatio orta ex virtute morali eſt de iure naturæ, quia, vt ſuprà diximus, hoc ius ad actus omniũ virtutum obligat, ſed non omnis obligatio ex virtute morali, eſt obligatio in conſcientia; ergo. Patet minor, quia obligatio, ex gratitudine v. g. non obligat in conſcientia; item obligatio ex amicitia quadam, &c. Confirmatur, quia obligatio ad pœnam, quæ reſultat ex culpa, de iure naturæ eſt, & tamen non obligat in conſcientia; ergo.

6. *Diſtinctio aliquorum de iure legali, & morali ad dubij ſolutionem.* *Couar. D. Thom.*

Circa hoc aliqui diſtinguunt duplex debitum, vtrũque ortum ex iure naturæ, ſc. legale, & morale; & primum aiunt, non obligare in conſcientia, ſed tantùm ſecundum. Ita ſentit Couar. in cap. *cùm in officiis*. n. 10. & ca. *cùm eſſes*, n. 9. de teſtamentis, & in ca. *quamuis pactum*. p. 2. §. 4. n. 5. vbi ponit exemplum de grati- D tudine, citãs D. Thomam 2. 2. q. 106. ar. 1. ad 2. & ar. 5. Sed ibi D. Thomas in ſenſu longè diuerſo affert diſtinctionem illam de debito legali, & de debito (quod ipſe vocat honeſtatis), à quo ſine dubio non excludit obligationem in conſcientia: nam ideo *honeſtatis* appellat, quia ad honeſtatem morum neceſſarium eſt, quamuis non ſit tam rigoroſum, vt ad illud ſeruandum leges humanæ obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, ſi in rigore loquamur de obligatione naturali, ſeparari certè non poteſt ab obligatione in conſcientia, quia ſi ſit ad aliquid vitandum, naſcitur ex intrinſeca turpitudine actus, qui propterea in conſcientia vitandus eſt. Si verò ſit ad aliquid E agendum, naſcitur ex intrinſeca connexione talis actus cum honeſtate virtutis, quam in noſtris actibus ſeruare etiam in conſcientia tenemur: vnde tunc omiſſio actus debiti per ſe mala eſt. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, & non peccare, vt patet ex definitione peccati ſuprà poſita; ergo repugnat obligationem eſſe ex lege naturæ, & non eſſe in conſcientia.

Obligatio naturalis in rigore ſemper inducit obligationẽ in conſcientia.

7. *Quo ſenſu obligatio moralis non inducit obligationẽ in conſcientia.*

Ne autem fortaſſe ſit æquiuocatio in verbis, aduerto, iuxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitũ quoddam, non neceſſitatis ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, quod pertinet veluti ad conſilium in latitudine alicuius virtutis; & in hoc ſenſu verum eſt, non omnem obligationem moralem eſſe obligationem in conſcientia, ſeu ad culpam. Tamen illa non eſt propriè obligatio legis naturalis: fortaſſe tamen in hoc ſenſu loquutus eſt Couarr. & ita patet reſponſio ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartolus in Extrau. *ad reprimendum*, verb. *denunciationem*. §. *ſed dico*. n. 10. excipit à propoſita regula obligationem ad pœnam. Sed non eſt exceptio neceſſaria, quia obligatio ad pœnam non eſt obligatio ad aliquid agendum, ſed potiùs debitum ſuſtinendi pœnam, quæ ab alio infligenda eſt. Eò vel maximè, quòd intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, niſi infligendæ à Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

Couarr. Bart.

B Vltimò interrogari poteſt, an è conuerſo omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis, & ideo poſſit omnis illa dici obligatio naturalis. Et ratio dubitandi eſt, quia, vt videbimus, etiam leges humanæ obligant in cõſcientia; ergo illa obligatio non eſt effectus legis naturalis, ſed poſitiuæ. Item quia obligatio in conſcientia eſt immediatè à lege poſitiua ſupernaturali, vt v. g. obligatio confitendi, aut ſeruandi ſigillum confeſſionis; vnde talis obligatio dici poteſt ſupernaturalis, nullo ergo modo eſt effectus legis naturalis. Denique aliàs idem eſſet adæquatus effectus naturalis legis, & legis in communi, vnde ſuperfluæ eſſent aliæ leges. 8.

An omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis.

In contrarium autem eſt, quia obligatio in con- 9.
C ſcientia, quæ naſcitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis: nam ſi quid obſtaret, maximè quia interuenit voluntas Principis: at hoc nõ obſtat, quia etiã in obligatione voti interuenit propria voluntas promittentis, & nihilominus obligatio voti effectus eſt legis naturalis. Sicut autẽ lex naturæ præcipit reddere, quod propria voluntate promiſſum eſt, ita etiam facere, quod ſuperioris voluntate iniũctum eſt. Item in præſcriptione lex humana interuenit, quæ trãsfert dominium rei ab vno in alium; & tamen obligatio, quæ inde naſcitur ad non vſurpandã ab alio rem ab ipſo præſcriptam, naturalis eſt, quam violare furtum eſſet. Et idem videtur de obligatione, quæ oritur, petita lege taxante pretium rei: nam ſtatim oritur obligatio iuſtitiæ, cuius violatio furtum D erit, atque adeò contra legem naturæ.

Secundò, non ſolùm obligatio humanæ legis, ſed etiam diuinæ, & ſupernaturalis, videtur effectus legis naturæ: ſic enim cenſent Theologi, non aſſentiri rebus fidei ſufficienter propoſitis, eſſe cõtra ipſum lumen naturæ, quod tunc euidenter oſtendit, res illas eſſe credibiles, atque adeò credendas ſecundùm rectam rationem. Ex quo etiam dicunt Theologi frequentiùs, neminem auerti peccando à fine ſupernaturali, quin auertatur etiam à naturali. Quod nõ alia ratione verum eſſe poteſt, niſi quia violat ſemper legem naturalem; ergo è contrario obligatio ſeruandi ſupernaturalia præcepta, ſemper eſt effectus naturalis legis. Ratio etiam adiungi poteſt, quia natura eſt E fundamentum tam gratiæ, quàm cuiuſcunque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quæ homo in moralibus gubernari debet, ita ſunt generalia, vt virtute comprehendant omnem obligationem, ita vt nulla poſſit homini applicari, niſi mediantibus illis principiis; ergo ſicut omnis cognitio humana eſt effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conſcientia erit effectus legis naturalis, ſaltem quatenus illa prima principia includit. 10.

11. *Fit ſatis dubio propoſito, & aſſeritur nõ omnẽ obligationẽ in cõſcientia eſſe immediatũ effect. & per ſe legis naturalis.*

Dubitatio hæc breuiter expediẽda eſt iuxta diſtinctionem quandam ſuperiùs inſinuatã; auctores enim nihil de ea tractant. Poſſumus ergo loqui de effectu immediato, ac per ſe, vel de effectu remoto, qui interdum poteſt eſſe per ſe, interdum per accidens. Dico ergo primò non omnem obligationem in conſcientia

ria

tia eſſe immediatum, & per ſe effectum legis naturalis. Hoc probant rationes priori loco factæ: nullus enim dicet, obligationẽ ieiunandi die ab Eccleſia præcepto eſſe ex lege naturæ, nec etiam obligationem fidei, propriè loquendo. Vnde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege ſcripta traditum eſt, Theologi duo diſtinguunt, ſc. cultum Dei, & circumſtantiã diei ſabbati; & primum dicunt eſſe effectum legis naturalis, non verò ſecundum, quia non caderet ſub obligationem, niſi lex poſitiua Dei interueniret. Ratio denique à priori eſt, quia lex naturalis non eſt proxima regula omnium humanarum actionum.

12. *In quo ſenſu dici poſſit omnis obligatio in conſcientia eſſe effectũ legis naturalis.*

Secundò verò dicendum eſt, nullam eſſe obligationem in conſcientia, quæ non ſit aliquo modo effectus legis naturalis; ſaltem mediatè, & remotè. Hoc probant argumenta poſteriori loco facta. Eſt autem notanda differentia inter obligationem, quæ oritur ex lege ciuili, ſeu merè humana (quod dico, vt excludam canonicam, quam nunc magis ſub lege ſupernaturali comprehendo) & legem diuinam ſupernaturaliter à Deo poſitam; Quòd reſpectu legis humanæ, & obligationis ab ea prouenientis lex naturalis dici poteſt cauſa per ſe, quia re vera omnis illa obligatio per ſe fundatur in principiis legis naturalis, & cognitis per naturale lumen. Nam licèt lex ciuilis nõ inferatur quaſi ſpeculatiuè per abſolutam illationẽ ex principiis legis naturalis, ſed feratur per modum determinationis per volũtatem Principis: nihilominus, ſuppoſita hac determinatione, ex principiis naturalibus infertur ſaltẽ practicè ſeruandam eſſe talem legem humanam; atque hoc modo obligatio illius legis ciuilis dicitur eſſe effectus legis naturalis tanquam cauſæ per ſe, non proximæ, ſed quaſi vniuerſalis, & modificatæ per particularẽ, quæ eſt lex humana. In quo etiam (propter quædam argumenta facta) conſiderandum eſt, legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantùm ad aliquid agẽdum, vel non agendum. Et tũc obligatio illa eſt propriè, & immediatè à lege humana; remotè verò à naturali. Aliquando verò habet lex humana alios effectus circa res ipſas, in quibus actus virtutum verſantur, & tunc ſæpe fieri poteſt, vt licèt aliqua mutatio in rebus facta ſit per legem humanam, aut per ius gẽtium, aut etiam per voluntatem priuatam, obligatio poſtea ſic, vel aliter operandi immediatè naſcatur ex lege naturali. Et ita cõtingit in dictis exemplis de præſcriptione, & de rerum diuiſione, & de voto. Ratio autẽ eſt, quia tunc mutatio fit in materia; nihil autem refert, quòd ab vna, vel alia cauſa fiat: nam facta mutatione, ſtatim eodem modo obligat lex naturæ, vt exempla adducta declarant, & in ſequentibus ampliùs explicabitur.

13. At verò reſpectu obligationis ſupernaturalis prouenientis ex lege diuina diſtinguendum vlteriùs eſt quoad naturalem legem: nam ſi loquamur de illa lege naturali, quæ connaturalis eſt gratiæ, eodem modo comparabitur ad quamcumque legem poſitiuam ordinis ſupernaturalis, quo lex merè naturalis ad legem ciuilem: nam eſt eadem proportio. Imò idem dicendum eſt de lege humana canonica: nam quatenus procedit ex poteſtate ſupernaturali, per ſe fundatur in principiis ſupernaturalibus cõnaturalibus ipſi gratiæ; & ideo mediatè quidem, tamen per ſe, & connaturali modo ex illa oritur, vt ex cauſa vniuerſali. Loquendo autem de naturali lege magis ſtrictè, vt eſt à ſolo lumine naturæ, ſic quidem etiam obligatio ſupernaturalis eſt aliquo modo effectus illius legis, non tamen per ſe, ſed tantùm per accidens. Priorem partem probant ſuperiùs adducta. Ratio autem poſterioris partis eſt, quia naturalis cognitio non poteſt eſſe cauſa per ſe ſupernaturalis cognitionis, cùm ſit inferioris ordinis. Poteſt autem eſſe conditio neceſſaria, vt applicetur obiectum ſufficienter cognitioni ſupernaturali, vt ex materia de fide conſtat. Hoc ergo modo poteſt dictamen naturale ſupponi, & eſſe neceſſarium, vt ſubiectum ſupernaturale poſſit obligare.

CAPVT X.

Vtrùm lex naturalis obliget non ſolùm ad actum, ſed etiam ad modum virtutis, ita vt niſi per actum omni ex parte honeſtum impleri non poſſit.

Hæc quæſtio neceſſaria eſt ad perfectè intelligendam vim, & efficaciam legis naturalis, eiuſque exactam obligationem; illamque diſputauit de præceptis Decalogi D. Thomas q. 100. quam nos hic ſimul cum 95. ferè totam explicabimus, quia præcepta Decalogi naturalia ſunt, licèt in lege veteri fuerint ſpeciali modo propoſita. Ibi ergo in articul. 9. quærit D. Thomas, an modus virtutis cadat ſub præceptum, & in art. 10. idem quærit de modo charitatis, & diſtinguit plures conditiones neceſſarias ad actum virtutis, & aliquas dicit cadere ſub legem naturalẽ, de aliis verò negat. Priùs verò quàm eius doctrinam proponamus, diſtinctionem conſtituamus inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quæ in hoc quodammodo conueniunt, quòd ſicut affirmatiua non præcipiunt niſi quod honeſtum eſt, ita negatiua non prohibent, niſi quod malum eſt, quia (vt ſæpe diximus) quæ prohibentur lege naturæ, non ſunt mala, quia prohibita, ſed prohibita, quia mala. Differunt verò, quia præcepta negatiua impleri poſſunt ſine vllo actu, quantum eſt ex forma præcepti, quia per ſolam negationem actus prohibiti homo eſt conformis præcepto; & ita in his præceptis vix habet locum propoſita quæſtio, niſi fortaſſe quatenus hæc præcepta impleri poſſunt per voluntatem non faciendi quod prohibitum eſt, de quo modo aliquid attingemus. Propriè verò habet locum quæſtio in præceptis affirmatiuis, quæ per poſitiuum actum implenda ſunt, vt conſtat. 1.

D. Thom.

Differentia inter præcepta affirmatiua, & negatiua.

2. *Differentia inter impletionem præcepti, & non transgreſſionem illius.*

Deinde obſeruandum eſt, aliud eſſe non tranſgredi præceptum; aliud verò implere illud, ſi propriè loquamur. Omnis enim qui non peccat contra præceptum, non tranſgreditur illud; & tamen non ſemper qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui enim inuincibiliter ignorat præceptũ, vel qui ebrius eſt, aut dormit, vel eſt impotẽs, vel aliam ſimilem excuſationem habet, non peccat contra præceptum, & tamen nõ implet illud, præſertim ſi affirmatiuum ſit, quia nõ facit id, quod lex præcipit, & hoc eſt propriè implere illam; Imò ſi moraliter illo verbo vtamur, nõ ſatis eſt facere, quod lex iubet, ſed oportet liberè, & humano modo facere, vt mox dicemus. Quapropter quæſtio non mouetur de non tranſgreſſione præcepti, quia hæc poteſt contingere non ſolũ ſine actu virtutis, ſed etiã ſine vllo actu, vt conſtat ex dictis, quia dormiendo fieri poteſt, vt nõ peccetur cõtra præceptum. Quæſtio ergo eſt, quando nulla eſt excuſatio, ſed lex poſitiuè (vt ſic dicam) implenda eſt, vt vitetur contra illam peccatum; & tum clarum eſt, eſſe neceſſarium actum ex ſuo genere honeſtum, quia (vt cap. 7. dicebam) lex naturalis non præcipit alios actus, & impleri non poteſt, niſi per actum, quem præcipit; quia verò nõ ſatis eſt ad virtutem, honeſtum facere, niſi fiat honeſtè, iuxta illud Deut. 16. *Iuſtè quod iuſtum eſt perſequeris*, ideo inquirimus, an totum hoc ſit neceſſarium ad legem naturalem implendam.

Deut. 16.

3. *De conditionibus ad actum bonum moralem requiſitis.*

Denique diſtinguendæ ſunt tres conditiones requiſitæ in actu morali, vt ſit bonus, quas Ariſto. ſub

dua

duabus comprehendit; nos autem claritatis gratia ita illas diſtinguimus, vt magis in ſequẽtibus explicabimus. Prima eſt, vt actus fiat ex ſufficienti cognitione; ſecunda, vt liberè, & ſpontaneè fiat; tertia, vt non ſolùm ſit de re honeſta, ſed etiam cum circumſtantiis omnibus ad honeſtatem actus requiſitis. Aliam addit Ariſt. quam tertio loco ponit, & nobis eſſe poſſet quarta, ſcilicet, vt actus fiat firmiter, promptè, ac delectabiliter, id eſt, vt ex habitu fiat. Hanc verò conditionem vltimam omittere poſſumus, quia certum eſt, & indubitatum apud omnes, neque naturalẽ legem, neque aliquam aliam obligare ad illum modum operandi. De aliis legibus eſt id manifeſtum, quia nec directè, ac formaliter id præcipiunt, vt facilè conſtare poteſt ex diſcurſu legum omniũ, tam diuinarum poſitiuarum, quàm humanarum, nec etiam ſequitur ex eo, quod præcipiunt, quia quicquid præcipiunt, fieri poteſt ſine vllo modo. Eadẽmque ratio probat de lege naturali. Præſertim, quia illa non præcipit, niſi quod ad honeſtatem per ſe neceſſarium eſt; ille autẽ modus non eſt neceſſarius ad honeſtatem operationis, licèt ſit commodus, & conueniens. Item lex naturalis obligat à principio, priuſquam homo poſſit habere habitus (loquendo ex natura rei) quia debet illos acquirere ſuis actibus. Item habere, vel non habere habitus, non eſt per ſe materia præcepti, quia præcepta dantur de actibus humanis, quòd verò ad illos ſequãtur, vel non ſequantur habitus, vel eſt ex natura actuum, vt in acquiſitis, vel ex gratia Dei, vt in infuſis, & ideo illud non cadit ſub præceptum. Vnde licèt ex obſeruatione continua præceptorum fieri poſſit, vt acquiratur habitus, & illa facultas operãdi: tamen illud eſt accidentarium ad præceptũ; priùs enim obſeruatur præceptum, quàm habitus acquiratur, & rectè fieri poteſt, vt diu ſeruetur præceptũ v.g. ieiunandi, & non acquiratur habitus, nec facilitas ieiunãdi, ſi homo extra tẽpus ieiunij lautè comedat, etiãſi terminus naturalis temperantiæ non excedat. Omiſſa ergo illa conditione in qua nulla eſt difficultas, de reliquis dicemus, quia nonnullam declarationem requirunt.

4.
1. Aſſertio. Modus operandi voluntariè cadit ſub præceptum legis naturalis, & neceſſarius eſt ad illius obſeruationem.
D. Thom.

Dico ergo primò: Modus voluntariè operandi, ſub præceptum legis naturalis cadit, & ideo neceſſarius eſt, vt lex naturalis ſeruetur. Ita docet D. Thom. dict. ar. 9. & ibi omnes. Et probatur, quia lex naturalis in ratione poſita eſt, & immediatè dirigit, ac gubernat voluntatẽ; ergo illi imponitur quaſi per ſe, & principaliter obligatio illius legis; ergo non obſeruatur illa lex, niſi mediante voluntate; ergo modus voluntariè operandi eſt per ſe præceptus, ac neceſſarius ad obſeruationem talis legis. Secundò, quia lex naturalis directè cadit in actum humanum; ſed actus non eſt humanus, niſi ſit perfectè voluntarius, ac ſubinde liber, ſaltẽ pro ſtatu huius vitæ; ergo talis modus agendi directè cadit ſub hanc legem naturalem, vnde qui inuoluntariè opus legis facit, licèt illam ſeruare videatur, præuaricator eſt legis, vt ſumitur ex Auguſt.

D. Auguſt.

lib. 2. contra duas Epiſtolas Pelag. cap. 9. & ſæpe alibi dicente, vbi ſit bonum non amore iuſtitiæ, ſed timore pœnæ, non bene fieri, vtique quando timor eſt ita ſeruilis, vt habeat coniunctum affectum non faciendi opus præceptum, ſi pœna non eſſet adiuncta. Et eodem ſenſu dixit D. Thomas dicto art. 9. ad 3. Quòd

D. Thom.

operari ſine triſtitia cadit ſub præceptum legis diuinæ; quia quicumque operatur, cum triſtitia operatur, non volens. Hoc enim eſt verum de illa triſtitia, quæ naſcitur ex affectu omnino cõtrario, quo aliquis habet propoſitum non obediendi præcepto, ſi non cogeretur; ergo tale inuoluntarium eſt contra legẽ maximè naturalem, quæ directè cadit in actus etiam internos; ergo è contrario modus voluntariè operandi eſt de neceſſitate talis præcepti.

5.
Solutio.

Dices, hac ratione rectè probari, neceſſarium eſſe, vt ſaltem cum opere legis non coniungatur propoſitum non faciendi, ſi pœna vel alia ſimilis coactio nõ adiungeretur; nõ tamen probari eſſe neceſſarium poſitiuum modum voluntariè ſeruandi legem: nam poteſt dari medium, videlicet, vt opus fiat nec voluntariè, nec inuoluntariè; quod ſatis erit, quia lex præcipit ſolùm, vt fiat opus. Reſpõdeo, vltimam rationem ſupponere actum, quo ſeruatur, præceptum debere eſſe humanum, quod priores rationes ſufficiẽter probant; non poteſt autem eſſe humanus, niſi ſit voluntarius, & à voluntate procedat, aliàs potius paſſio quàm actio hominis dicenda eſſet. Quia verò non omne, quod eſt à volũtate, eſt ſimpliciter, vel debito modo voluntarium, ideo vltima ratio oſtendit, tale debere eſſe hoc voluntarium, vt non admittat ſecum contrariam voluntatem de ſe repugnãtem præcepto, ac ſubinde abſolutam voluntatem eſſe neceſſariam ad obſeruationem legis naturalis. Ad maiorem verò declarationem poſſumus hic duo diſtinguere. Vnum eſt, quòd actus præceptus ſecundùm ſe ſpectatus voluntariè fiat; aliud eſt, vt ille actus etiam vt præceptus voluntarius ſit, ita vt voluntas feratur in ipſam præcepti obſeruationem. Poſſunt enim hæc duo ſeparari: nam qui ignorat præceptum dandi eleemoſynam, nõ poterit velle, ſeruare illud præceptum, poterit tamen nihilominus volũtariè exercere actum eleemoſynæ. Concluſio ergo poteſt de vtraque voluntate intelligi: nam prior neceſſaria eſt tanquam fundamẽtum actus præcepti, vt ille actus humanus ſit, & materia præcepti. Poſterior autem etiam videtur neceſſaria, vt obſeruatio præcepti moralis ſit, & vt poſſit eſſe effectus legis, ſeu præcepti, & vt poſſit ipſi homini attribui: alioqui enim caſu tantùm accidet, vt actus ſit conformis præcepto.

6.
Aliquot obiectiones contra traditã aſſertionem.

Circa vtrãque autem partem occurrit difficultas. Circa primã, quia videtur interdum impleri præceptum per actum factum ſine vſu rationis, ac proinde non volũtarium humano modo. Sed de hac difficultate dicemus circa aſſertionem ſequentem. Circa alteram partem dubitari poteſt, quia ſequitur ex illa ad obſeruationem præcepti neceſſarium eſſe formalem actum obedientiæ, ſcilicet, volendi parere præcepto, quod abſurdum eſt, & contra omnes. Deinde ſequitur operari cũ diſplicentia præcepti ſemper eſſe peccatum, ita vt non impleatur præceptum, quod etiam admittendum non eſt: nam q̃ui dat eleemoſynam, etiamſi cum diſplicentia id faciat, ſeruat præceptum.

Satis fit obiectionibus,

Ad priòrem partem reſpondeo negando ſequelam, quia aliud eſt velle facere quod præceptum eſt, aliud velle facere, quia præceptum eſt, ita vt illud ſit motiuum operandi. Primum dicimus eſſe neceſſarium, & ſufficienter fieri, eo ipſo quòd non ignoratur præceptum, & voluntas vult illud, quod iuſſum eſt. Hoc autem non eſt ſufficiens ad formalem actum obedientiæ, ſed neceſſarium eſt ſecundum, id eſt, formaliter operari ex tali motiuo, quod ſine dubio neceſſarium non eſt ad præceptum implendum, quia neque in lege ipſa hoc præcipitur, nec eſt vlla ratio, quæ ad hoc obliget, & ita rari ſunt, qui hoc modo faciant opera præceptorum naturalium, ſed reſpiciendo ad proprias honeſtates ſingulorum præceptorum.

7.
Quæ diſplicentia operis præcepti repugnet illius impletioni.

Ad alteram verò partem reſpondetur, abſolutè negando ſequelam: nam in primis eſſe poteſt diſplicentia quædam merè naturalis orta ex aliqua repugnantia ſubiecti, vel ex aliquo humano incommodo, quod inde naſcitur, quæ diſplicentia neque eſt in ſe mala, nec reddit actum malum, per ſe loquendo. Deinde diſplicentia etiam voluntaria, & per conſenſum deliberatum, ſubdiſtinguendum eſt. Nam duplex diſplicẽtia in præſenti intelligi poteſt, vna eſt de ipſamet

obſeruatione præcepti, in ſenſu compoſito (vt ſic dicam) quia non obſtante naturali lege obligante, vellet quis non ſeruare illam, ſi non timeret pœnam, vel aliud nocumentum, vt dictum eſt de timore ſeruiliter obtemperante, & hic modus includit intrinſecam repugnantiam cum præcepto, & ideo eſt intrinſecè malus, & contra naturalem legem. Quia illa diſplicentia, licèt non excludat abſolutam voluntatem faciendi tale opus, quod efficaciùs imperat timor ſeruilis; excludit nihilominus voluntatem ſeruandi legem, & contrarium affectum ſupponit, qui de ſe, & ex parte voluntatis abſolutus eſt, licèt ex metu fiat conditionatus. Alia verò diſplicentia eſſe poteſt de occaſione (vt ſic dicam) talis præcepti, & quòd nunc occurrat eius neceſſitas, & hæc non eſt intrinſecè mala, & cum illa ſtare poteſt abſolutus affectus ſeruandi præceptum, & ideo cum tali diſplicentia poteſt ſeruari, quia non excludit ſufficiens voluntarium, vt conſtat.

8\. *2. Aſſertio. Operari ex ſcientia eſt aliquo modo neceſſariū ad impletionem naturalis præcepti.*

Dico ſecundò; Operari ex ſcientia, ſeu cognitione eſſe aliquo modo neceſſarium ad ſeruandum naturale præceptum. Ratio eſt, quia præceptum non ſeruatur niſi per actum humanum; non eſt autem actus humanus, niſi ex cognitione procedat; ergo. Maior ſatis probata eſt in præcedenti aſſertione, ex qua non minùs hæc neceſſariò ſequitur. Et confirmatur, quia videtur cognitio neceſſaria ad præceptū implendum, quàm ad transgrediendum; ſed ad transgrediendum eſt neceſſaria cognitio aliqua; ergo. Dices; imò aliquando fit tranſgreſſio præcepti ſine cognitione, per ignorantiam. Reſpondetur, ſaltem eſſe neceſſariam ſcientiam debitam, & poſſibilem, & per negligentiam omiſſam: hæc autem ſufficit ad tranſgreſſionem, quia malum ex quocumque defectu; implere autem præceptum eſt quoddam bonum, & ideo integram cauſam requirit, ad quam pertinet cognitio.

9\. *Quæ & quotuplex cognitio haberi debeat de actu præcepto ad hoc vt impleatur. Obiectio.*

Eſt autem aduertendum, hanc cognitionem duplicem eſſe poſſe, ſcilicet, vel actus præcepti ſecundùm ſe, & de hac maximè procedunt rationes factæ: nam conſtat, cognitionem actus eſſe neceſſariam, vt voluntariè fiat, quia cognitio eſt principium ipſius voluntarij. Sed obiici poteſt; nam qui ignorans, vel inuitus fecit actum, non tenetur poſtea iterum facere; ergo ſignum eſt, impleuiſſe præceptum. Antecedens patet: nam ſi reſtitutio facta eſt debitore inuito, debitor liber manet ab onere reſtituendi: item ſi eodem modo decimæ ſolutæ, vel potiùs extractæ ſunt à nolente, non tenetur iterum ſoluere: item ſi eleemoſyna data eſt ab ebrio, ceſſat poſtea obligatio. Denique in præceptis poſitiuis idem eſt, vt ſiquis audiat Miſſam coactus, vel ieiunet contra ſuam voluntatem, quia priuatur cibis, & ſimilia. *Solutio.* Reſpondeo in his omnibus caſibus non ſeruari præcepta naturalia, quia grauiter peccatur contra illa. Vnde ad argumētum negatur conſequentia, quia in illis caſibus præceptum poſtea non obligat, non quia fuit impletum, ſed quia ſubtracta fuit materia eius. Vt ceſſat obligatio reſtituendi, quia extinctum fuit debitum per rem ipſam, etiamſi ab inuito fuerit extracta, quia vt debitum tollatur, non eſt ſemper neceſſaria voluntas debitoris, vt conſtat. Idem cum proportione eſt in ſolutione decimarum, & de eleemoſyna idem ſtatim dicemus. De præceptis autem poſitiuis dicemus libro ſequenti; nunc dico, illo modo coram Deo non impleri præceptum, in exteriori autem foro impleri ad euadendum pœnam, dummodo actus præceptus quoad ſubſtantiam fiat. Nam ſiquis per vim ita adſit Miſſæ, vt non attendat, etiam exteriùs non implebit: & eadem ratione ſiquis ebrius legat totum Breuiarium, nihil implet, quia non recitat, & ideo tenetur poſtea recitare.

10\. *An cognitio actus præcepti, vt præceptum eſt, ſit neceſſaria ad impletionem præcepti. Reſponſio.*

Aliter verò eſſe poteſt ſermo de cognitione ipſius præcepti, id eſt, quòd talis actus præceptus ſit. Et ſic poteſt eſſe dubium, an talis cognitio ſit neceſſaria ad implendum præceptum, quia ſine tali cognitione poteſt fieri actus humanus, & moralis, qui præceptus eſt. Sed hoc fortè habet aliquam difficultatem in lege poſitiua, de qua infrà dicemus. In præſenti autem breuiter dico, ſine tali cognitione poſſe obſeruari præceptum quaſi materialiter, quod ſufficiet ad non peccandum directè contra præceptum, vt probat ratio facta; nihilominus tamen non impleri tunc præceptū formaliter, & humano modo, atque ita cognitionem illam eſſe neceſſariam, vt talis actus ſit humanus in ordine ad præcepti obſeruationem, iuxta dicta in præcedenti aſſertione. Vnde ſi contingat aliquem ſcienter dare eleemoſynam eo tempore, quo præceptum naturale obligabat, ignorans illam obligationem, quamuis non tranſgrediatur præceptum, non poteſt dici propriè illud implere, quia in ordine ad præceptum, caſu, & quaſi per accidens id facit. Imò poſſet accidere, ſi ignorantia eſſet vincibilis, vt peccaret tunc contra ipſum præceptum; quia ex vi diſpoſitionis, ſeu cognitionis præſentis poſuit ſe exponere periculo tranſgrediendi præceptum, eo quòd neſciret obligationem eius. Dices; qui ignorando, v.g. præceptum eleemoſynæ, actum eius fecit, poſtea nō tenetur iterum dare eleemoſynam, etiamſi agnoſcat præceptum; ergo ſignum eſt impleuiſſe illud. Reſpondetur ex dictis negando conſequentiam, quia præceptiua affirmatiua non obligant pro ſemper, ſed neceſſitatis tempore: per illam autem eleemoſynam factum fuit, vt proximi neceſſitas ceſſauerit; & ideo ceſſauit obligatio præcepti, non quia impleta fuerit, ſed quia materia, & occaſio defuit, vnde ſi eadem occaſio, ſeu neceſſitas duraret, etiam præcepti obligatio durabit. Ex quo tandem obiter intelligatur, ex vnoquoque præcepto oriri obligationem ſciendi illud, quia non poteſt aliter moraliter obſeruari. Vt rectè ſenſit D. Thomas dicto artic. 9. dicens, eum, qui ignorans facit actum, qui lege iubetur, caſu, & per accidens facere opus præceptum; at præceptum obligat, vt per ſe & ex intentione ſeruetur, vt oſtenſum eſt; ergo obligat ad habendam cognitionem, imò & conſiderationem illius. *D. Thom.*

11\. *3. Aſſertio. Lex naturalis obligat ad modum virtutis.*

Dico tertiò: Naturalem legem etiam obligare ad modum virtutis; vt intelligatur aſſertio, explicādum eſt, quid intelligamus per modum virtutis. Sub illo enim comprehendimus quicquid neceſſarium eſt, vt actus ſit honeſtus, & ſimpliciter bonus moraliter, ad quod neceſſe eſt, vt ſit non ſolùm de bono obiecto quaſi materiali, ſed etiam formali, id eſt, propter honeſtum motiuum. Quod ſignificauit Ariſt. 2. Ethic. cap. 4. cùm dixit, vt opus virtutis ſtudioſè fiat, nō ſatis eſſe, vt iuſta, vel tēperata ſint, quæ fiunt, ſed præterea requiri, *vt agens ſic ſe habens agat. Primò quidem ſi ſciēs; ſecundò, ſi eligens propter ipſa; tertiò, ſi firmo animo, ac immutabili agat.* *Ariſt.* Ex quibus conditionibus ſecunda eſt, quæ præſenti inſtituto deſeruit. Nam in illa videtur Ariſt. comprehendiſſe primam aſſertionem, & hanc tertiam, & ideo aliqui illam conditionē in duas ſubdiſtinguunt, vt vna ſit operari voluntariè: hoc enim eſt operari ex electione; alia ſit operari propter honeſtatem. Et licèt Soto lib. 2. de iuſt. q. 3. art. 9. hoc improbet, quia Ariſt. conditionem illam vt vnam tradidit; nihilominus doctrina ipſa vera eſt, & in præſenti confert illas diſtinguere, ad explicandam obligationem naturalis legis. *Soto.* Igitur operari, *eligens*, pertinet ad primam aſſertionē; operari verò, *propter ipſam*, id eſt, honeſtatem, pertinet ad hanc tertiam, & ſub illa intelligo comprehendi totum id, quod neceſſarium eſt, vt actus habeant omnes conditiones neceſſarias ad honeſtatem ſimpliciter, quia nemo operatur

intendens

intendens ad honeſtatem, niſi debitis circunſtantiis A operetur; igitur modus virtutis totum hoc comprehendi, & ita dicimus cadere ſub legem naturalem.

12\. *D. Thom.* Ita ergo explicata concluſio ſumitur ex D. Thom. loco citato, qui in hoc conſtituit differentiam inter naturalem legem, & poſitiuam, quæ differentia alio modo intelligi non poteſt: ſentit ergo ius naturale non ſolùm obligare, vt quis operetur volens, ſed etiam volens propter hoc, id eſt, propter honeſtatem, in quo includitur modus virtutis. Et idem clarè docet ibi *Soto.* Soto ad 3. ita exponens D. Thomam. Nihilominus non deſunt auctores, quibus hæc differentia non placeat, ſed abſolutè ſentiant modum virtutis non cadere ſub obligationem legis naturalis. Quod *Medina. Nauar.* ſentire videtur Medin. Codic. de Orat. q. 16. de horis B Canonic. iterandis, & Nauar. tract. de Orat. & horis canonicis, cap. 20. n. 29. & in c. *inter verba*, 11. q. 3. & in ſumma capit. 25. n. 7. Nam qui reſtituit debitum, naturale præceptum reſtituendi ſeruat, etiamſi id faciat modo indebito; & qui dat eleemoſynam, naturale præceptum miſericordiæ ſeruat, etiamſi propter vanam gloriam faciat.

13\. *Conciliatur vtraque opinio.* Sed hæc ita poſſunt breuiter conciliari, vt licèt per actum bonum ex genere malè factum re vera ſeruari poſſit aliquid iure naturæ præceptum, non tamen totum ius naturæ, in quo differt hoc ius ab humano: nam ius humanum ita poteſt ſeruari per actum malum, vt nulla ex parte violetur, quia illa malitia, quæ adiungitur tali actui, ſæpe non eſt contra aliquod præ- C ceptum humanum, ſed contra naturale, vt patet de communione indignè ſumpta tempore Paſchæ: quæ nullo modo eſt contra ius Eccleſiaſticum: nam præceptum ibi violatum (ſcilicet, dignè communicandi, quando id fit) non eſt humanum, ſed naturale, & ſolùm hoc tunc violatur. At verò ius ipſum naturale, quod præcipit facere actum honeſtum, præcipit etiã, vt ſtudioſè fiat, quia hoc ipſum eſt ex dictamine rationis naturalis; ergo eſt de iure naturali: & ideo quoties per actũ malum vnum naturale præceptum impletur, ius ipſum naturæ violatur.

14\. *Dubium.* Quæri autem poſſet, an illa duplex, vel quaſi duplex obligatio oriatur ex eodem, vel diuerſis præceptis naturalibus. In quo, probabili diſtinctione vti poſſumus. Interdum enim circũſtantia malitiæ, quæ D adiungitur, eſt contra diuerſam virtutem, vt in exemplo poſito de intentione inanis gloriæ adiuncta operi miſericordiæ, id eſt, eleemoſynæ, tunc enim malitia illius circumſtantiæ contra humilitatem eſt, non contra miſericordiam. Et tunc eſt duplex obligatio orta ex diuerſis præceptis, ideóque in eo caſu dicendum eſt, vnum præceptum naturale ſeruari integrè per actum bonum ex genere malè factum: nihilominus tamen non ſeruari abſolutè integrè ius naturale, quia committitur contra aliud præceptum naturale. Aliquando verò contingere poteſt, malitiam, quæ adiungitur actui, eſſe contra eandem virtutem, cuius præceptum per ſubſtantiam actus ſeruari videtur, vt ſiquis oret attentè, tamen in loco indecenti, vel cum alia circumſtantia contraria diuinæ reuerentiæ in E oratione debitæ. Et tunc rectè dici poteſt idem præceptum ſeruari quoad ſubſtantiam, & violari quoad circumſtantiam, quia licet actus virtutis requirat obiectum, & circumſtantias intrinſecas, non ideo putandum eſt, dari plura diſtincta præcepta de obiecto, & ſingulis circumſtantiis, ſed vnum, & idem præceptum naturale eſt, quod præcipit actum talis honeſtatis, quæ tales circumſtantias requirit, & ideo obſeruari poteſt illud idem præceptum quoad ſubſtantiam actus exterioris, licèt quoad alias circumſtantias violetur.

CAPVT XI.

Vtrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex dilectione Dei, vel charitate.

HAnc quæſtionem tractat D. Thom. in hac materia q. 100. art. 10. inuoluit tamen multa pertinentia ad alias materias, præſertim de fide, charitate, & gratia, & pendet ex ſupra dictis q. 20. de requiſitis ad bonitatem moralem humani actus. Et ideo poſſet hoc loco omitti, tamen propter complemẽtum materiæ, & quia aliquid continet neceſſarium ad explicandam vim legis naturalis, ideo eam breuiter expediemus, remittendo quoad fieri poſſit ad propria lo- B ca, quæ ab hoc fuerint aliena. Supponere autẽ oportet, poſſe nos loqui, vel de dilectione Dei naturali, vel de charitate infuſa, quod in titulo inſinuauimus, nomine charitatis intelligendo infuſam; nomine autem dilectionis naturalem amorem Dei, vt finis naturæ. Vnde conſequenter loqui etiam poſſumus de lege naturali cum proportione, id eſt, vel de purè naturali, quæ cõſequitur puram naturam, vt vtentem ſolo lumine rationis naturalis, vel de lege connaturali gratiæ, & lumini fidei, quam poſſumus per antonomaſiam diuinam appellare. 1. *D. Thom.*

2\. Loquendo ergo de dilectione Dei auctoris naturæ ſupponimus primò, dari poſſe in humana natura talem dilectionem etiam ſuper omnia diſtinctam C ſubſtantialiter à dilectione infuſa, etiamſi abſque viribus gratiæ perfectè haberi non poſſit. Quod in tractatu de Gratia attingemus, declarando quibus viribus elici poſſit, & latiùs in materia de charitate illa diſtinctio explicanda eſt. Secundò ſupponimus legẽ naturalem continere ſpeciale præceptum diligendi Deum vt auctorem naturæ, quod in materia etiam de charitate oſtendendum eſt. Tertiò, ex hoc ſequitur legem naturalem collectiuè ſumptam obligare hominem in pura natura ſpectatum ad referendum ſe, & omnia ſua in Deum vt vltimum finem, quia hæc relatio in dilectione ſuper omnia includitur. Tamen quia hoc præceptum affirmatiuum eſt, non obligat pro ſemper, ſed pro temporibus opportunis, & ideo talis dilectio non eſt neceſſaria ad implenda alia præ- D cepta integrè, & ſine vlla tranſgreſſione alicuius præcepti naturalis. Poteſt enim interdum occurrere occaſio honorandi parentẽ, quæ non poſtulet dilectionem Dei, & tunc poſſum implere præceptum pietatis erga parentes, licet non impleretur vllo modo ex dilectione Dei quantum eſt ex parte operantis. Addendum verò eſt quartò, omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura ſua tẽdere in Deũ vt in vltimum finem, & quantum eſt ex ſe cadere in gloriam eius. Quia à Deo procedit tãquam à primo, & principali auctore, & quia per illud re ipſa impletur voluntas Dei, etiamſi operans hoc formaliter nõ intendat: & quia tale opus eſt honeſtum, & proportionatum vltimo fini naturali hominis, qui principaliter eſt Deus.

Aſſeritur legem naturalem obligare hominem in pura natura ſpectatum ad ſe, ſuáque omnia referẽdum in Deũ

Omne opus, quo impletur aliquod præcepti naturale, natura ſua tendere in Deum ſicut vltimum.

3\. *Reſolutio. Quomodo intelligendũ quòd lex naturalis obliget ad dilectionẽ Dei.* E Ex his ergo ſatis cõſtat quæſtionis reſolutio, quatenus procedere poteſt de pura lege naturali, & pura dilectione Dei, vt auctoris naturæ, rationi naturali conſentanea. Nam in hoc ordine modus operandi ex dilectione Dei, non eſt niſi vel operari dilectionem ipſam, vel operari aliquid aliud ex imperio talis dilectionis. Primum ſolum erit neceſſarium, quando illud præceptũ obligauerit, & ita ratione eiuſdem præcepti erit neceſſarius ille modus dilectionis, vt lex tota naturæ collectiuè impleatur, non autem vt ſingula præcepta moralia impleantur, quia non omnia obligant ad dilectionem Dei. Secundum ſi intelligatur de imperio formali, manifeſtum eſt, non eſſe neceſſarium, quia neceſſe hoc da-

tor ſingulare aliquod præceptum, nec alia præcepta ſingula hanc obligationem imponunt, vt eſt per ſe notum, aliàs ad bene operandum eſſet ſemper neceſſarium coniungere actualem amorem Dei, quod dicere ridiculum eſt. Si verò intelligatur de imperio virtuali, id eſt, de relatione fundata in aliquo actu præcedente ipſius operantis, etiam hoc neceſſarium non eſt ad ſeruanda alia præcepta, tum quia fieri poteſt, vt actus ille dilectionis nõ præceſſerit, & occurrat occaſio operandi aliud bonum conſentaneum alteri præcepto naturali, tum etiam quia licèt præceſſerit talis dilectio, poteſt hic, & nunc non influere, quia nulla eſt eius memoria, nec virtus ab illa relicta. Addo etiam, nec habitualem affectum talis dilectionis requiri: nam qui eſt in peccato mortali, non cẽſetur habere illum habitualem affectum, & nihilominus poteſt aliquod præceptum naturale implere. Sufficit ergo illa naturalis relatio, ſeu tendentia, quæ in ipſo opere honeſto natura ſua includitur, vt explicatum eſt.

4. *Gregorij opinio aſſerentis nihil creatũ eſſe honeſtè diligibile propter ſe, ſed ſolũ Deum. Auguſt.*

Hic verò occurrebat diſputatio cum Greg. qui in 2. d. 39. q. 1. art. 1. conc. 2. dixit, nihil creatum eſſe honeſtè diligibile propter ſe, ſed ſolum Deum. Vnde in art. 2. corol. 1. & 2. infert, non poſſe homines honeſtè operari, niſi operando propter Deum dilectum, in quem ſuum actum referant, vel actu, vel virtute, id eſt, ex vi alicuius dilectionis præcedentis. Quod probat ex variis locis Auguſt. præſertim lib. 1. de doctr. Chriſt. cap. 27. & 37. lib. 9. de Trin. cap. 8. & lib. 83. q. 30. vbi dicit, peruerſũ eſſe, frui aliqua re creata, propter Deum. Vnde lib. 1. de morib. Eccleſ. cap. 14. dicit, omnia bona eſſe referenda in ſummum bonum, ex quo infert cap. 15. nihil eſſe virtutem, niſi ſummum amorem Dei, & per hunc omnes virtutes definit, & ideo lib. 19. de ciuit. cap. 25. dicit eſſe ſuperbam diligere propter ſeipſas, etiam ipſas virtutes. Ratio verò eſt, quia ſolus Deus eſt ſummè bonus, & ideo ſolus eſt propter ſe volẽdus. Item quia aliàs quodlibet bonum creatum poſſet propter ſe diligi.

5. *Excluditur opinio Gregorij.*

Verùmtamen non eſt præſentis loci hæc diſputatio: nã pertinet ad 1. 2. q. 18. vbi de requiſitis ad honeſtatem moralem actus humani tractatur, & in materia de fide diſputari etiam ſolet propter infideles non agnoſcentes Deum. & ideo breuiter dico, opinionem illam Gregorij probabilem nõ eſſe, nullóque probabili niti fundamẽto. Nam bonum honeſtum propter ſe amabile eſt, & ſufficit ad honeſtatem actus, etiamſi de Deo non cogitetur, nec antea ita cogitatum fuerit, vt præterita Dei dilectio nunc influat aliquo modo in actum. Item aliud eſt diligere aliquid vt ſummũ bonum; aliud verò diligere aliquid, vt bonum per ſe amabile. Primum eſt proprium Dei; ſecundum autem communicatũ eſt ab ipſo Deo omni bono honeſto, & ideo ſic amando bonum honeſtum, non fit aliquid contra Deum. Neque inde fit, omnia bona creata eſſe propter ſe amabilia, quia nulla ſunt inferiora bona vtilia, vel delectabilia, quæ niſi propter honeſtatẽ appetenda non ſunt. Denique licèt bonum honeſtum creatum propter ſe ametur, nõ amatur vt vltimus finis, ſed talis amor natura ſua tendit in Deum, & hoc eſt ſatis, vt non dicatur homo frui tali bono, ſed vti; tunc autem diceretur illo frui, quando in illo ſuum finem vltimum conſtitueret, & hoc eſt, quod dixit Auguſt. eſſe ſuperbum. Et ita nec auctoritas Auguſtini obſtat, nec ratio Gregorij momentũ habet, ideóque eius ſententia communiter reiicitur à Theologis in materia de fide, vt ſuo loco, Deo dante, videbimus, & hic tractant Soto lib. 2. de iuſt. q. 3. art. 10. & Med. ibi, & qu. 18. art. 9.

Soto. Medina.

6. *Modus operãdi ex charitate infuſa nõ eſt ne-ceſſarius ad legẽ naturalem implendam.*

Secundò dicendum ſupereſt de modo operandi ex charitate infuſa, de quo conſtat, non eſſe per ſe neceſſarium ad implẽdam legem purè naturalem, cùm ſit longè ſuperioris ordinis. Dubitari autem poſſet,
A an, ſuppoſita eleuatione hominis ad finem ſupernaturalem, ſit hæc circumſtantia neceſſaria ad implendã ipſam legem naturalem abſque peccato. Ita enim videntur ſenſiſſe, qui dixerunt, hominem non implere præcepta diuina, quæcumque illa ſint, niſi aliquo modo ex charitate operetur. Quod tenuit Dion. Ciſter. in 1. d. 17. q. 1. art. 3. & idem alio pauco annos docuit Michael Baius, qui dixit, omnem actum, qui non fit ex charitate, eſſe ex vitioſa cupiditate, & ideo eſſe malum.

Dionyſij Ciſter. opinio ac cẽſura illius.

7. Verumtamen ſententia hæc prorſus falſa, & erronea eſt, vel magnam præbet occaſionem erroris: vt autem hoc oſtendamus, membratim oſtendendum eſt. Poteſt enim illa ſententia primò intelligi de habitu charitatis, ſeu, quod idem eſt, de ſtatu gratiæ, & B ſic erronea eſt, & in Lutheranis virtute damnata; in Trid. ſeſſ. 6. can. 7. Nam iuxta illam ſententiam omnia opera facta extra ſtatum gratiæ eſſent contra præceptum diuinum, & peccata; vnde ſequeretur omnia opera, quibus peccator remotè ſe diſponit ad gratiã, eſſe peccata, quod ibi damnatum eſt, & meritò, quia in Scriptura ſacra conſuluntur ſæpiſſime huiuſmodi opera, vt diuinus timor, eleemoſyna, oratio, & ſimilia. Sed fortè reſponderet Baius, habitualem charitatem eſſe neceſſariam ad non peccandum, non tamen eſſe ſufficientem, vt homo conſequatur remiſſionem peccati; poteſt enim conſequi habitualem iuſtitiam abſque remiſſione peccati. Sed hæc reſponſio inuoluit alium errorem, nimirum poſſe veram iuſtitiam, & charitatem eſſe de facto in homine exiſtente in C peccato, quod eſt contra idem Conc. dict. ſeſ. 6. can. 7. & non euitat ſuperiorem definitionem, quia in illa Concilium loquitur de operibus ante iuſtificationem, quæ non dicit tantùm remiſſionem peccati, ſed maximè infuſionem iuſtitiæ, vt ex doctrina eiuſdem Concilij conſtat. Item quia diſpoſitiones remotæ non ſolùm ſunt ad remiſſionem peccati, ſed etiam ad infuſionem iuſtitiæ; ergo impoſſibile eſt opera talia eſſe mala, aut contra legem Dei. *Trident.*

8. Denique eſt euidens ratio, quia neceſſitas habitualis gratiæ, vel charitatis ad ſeruanda ſingula præcepta ſine noua tranſgreſſione, nec eſt ex lege purè naturali, vt oſtenſum eſt, nec eſt ex lege connaturali ipſimet gratiæ habituali, vel charitati, quia nulla eſt neceſſaria connexio inter illos habitus, & talem D obligationem, neque ex vllo probabili principio oſtendi poteſt. Neque etiam eſt ex ſpeciali lege poſitiua Dei, quia nullibi latum inuenitur tale præceptum, vt ſtatim oſtendemus, reſpondendo ad obiectiones. Vnde Theologi omnes ad quoſdam actus ſpecialiter ſanctos requirunt ſanctitatem habitualem in operante, vt dignè, & ſine peccato fiant, vt adminiſtranda ſacramenta viuorum. Poteſt etiam ille ſtatus requiri propter opus, in quo imminet periculum mortis, vel propter aliam ſimilem occaſionem; ſed illa obligatio eſt ſpecialis ex lege charitatis, vel religionis; tamen generalis ad omnia opera nec fundari poteſt in aliqua lege, neque aliqua probabili ratione cogitari.

9. *Alius ſenſus quæſtionis.*

Secundò poteſt intelligi illa ſententia de actuali E dilectione charitatis, ita vt ad ſeruandum quodlibet præceptũ legis naturæ ſit neceſſaria propria relatio in Deum per dilectionem ſupernaturalem, quæ ſit proprius actus operantis, vel ſimul exiſtẽs cum opere, quo ſeruatur præceptum, vel qui præceſſerit, & influat virtute in opus. Sed hoc etiam facilè refutatur ex principiis poſitis, quia vel hoc intelligitur de dilectione Dei ſuper omnia, vel de alia dilectione imperfecta, & tantùm affectiua, quæ ſit ſupernaturalis, & poſſit per illam referri in Deum opus cuiuſcumque præcepti. Si primum dicatur, incidítur in præcedens incommodum, & additur nouum, quia actus dilectionis

ctionis Dei ſuper omnia non ſeparatur ab habitu (ſiue ab illo procedat, ſiue ad illum proximè diſponat, quod ad præſens nihil refert) ergo ſi illa dilectio eſt neceſſaria, ſiue actu exiſtens, ſiue præcedens, & non retractata (hoc enim neceſſarium eſt, vt poſſit virtualiter influere) etiam ſtatus in ſtatu gratiæ, & charitatis erit neceſſarius, quod reprobatum eſt. Et præterea poſtulatur actus perfectæ charitatis influens in opus præceptum, quod nouum abſurdum eſt, quia ſicut ad obtinendam habitualem iuſtitiam præparamur per bona opera antecedentia ad ipſam iuſtitiam, quatenus eſſe poſſunt ab Spiritu ſancto mouente, & nondum inhabitante, vt dicit Trident. ſeſſ. 14. cap. 4. ita etiam diſponimur ad impetrandum auxilium, & motionem, qua proximè diſponamur ad iuſtitiam, & Deum ſuper omnia diligamus; ergo non minùs abſurdum eſt, ad ſingula opera præceptorum moralium prærequirere actum infuſum amoris Dei ſuper omnia quàm habitum. Et præterea contra hoc procedunt cum proportione, quæ contra Gregorium diximus, vt circa aliud membrum iam declaro. *Trident.*

10. Si ergo non poſtuletur dilectio ſuper omnia, ſed alia minor, quæ ſufficiat ad referendum actum in Deum finem ſupernaturalem. In primis difficile eſt diſtinguere talem affectum, qui ſit ſupernaturalis complacentiæ, ſeu beneuolentiæ in Deum, & aptus elici à charitate infuſa ab amore ſuper omnia, & iuſtificante. Sed hoc nunc omitto in alium locum proprium, & ex propriis oſtendo, etiam in illo ſenſu ſententiam illam eſſe falſam, & voluntariam. Quia neque ex natura rei ſequitur talis obligatio ex principiis, & lumine fidei, neque etiam oſtendi poteſt præceptum ſpeciale poſitum à Deo hominibus ordinatis ad finem ſupernaturalem operandi ſemper, vel ſeruandi præcepta naturalia ex ſimili dilectione, aut relatione. Ad quod poſſunt cum proportione applicari omnia, quæ contra Gregorium diximus. Quin potiùs nec ad ſeruanda alia ſupernaturalia præcepta eſt in vniuerſum, ac per ſe neceſſaria hæc relatio, vel dilectio: nam fidei præceptum per actum credendi impletur ante omnem actum propriæ dilectionis Dei, & ſimiliter etiam præceptum ſpei, vt ex Trid. ſumitur, ſeſſ. 6. cap. 7. & eadem ratione poteſt impleri præceptum religionis de diuino cultu, aut oratione. Imò licèt in aliquibus actibus externis propter ſpecialem ſanctitatem eorum requiratur ſtatus gratiæ, vt dicebam, nihilominus etiam ad illa non eſt neceſſaria hæc ſpecialis dilectio actualis, aut virtualis, ſi perſona in ſtatu gratiæ ſupponitur, ſed ſufficit religioſa intentio, quæ ad religionem ſpectat. Sicut etiamſi occurrat occaſio vel confitendi fidem, vel reſpondendi pro Dei honore, fieri poteſt ex affectu ad fidem, & confeſſionem eius, vel ex affectu diuini cultus, & honoris pertinentis ad religionem, etiamſi non fiat ex actu proprio charitatis: nulla ergo ratione modus operandi ex charitate eſt de neceſſitate aliorum præceptorum, extra proprium præceptum charitatis, quod non pro ſemper obligat, ſed certis temporibus, & occaſionibus, vt in propria materia dicetur.

11. *Obiectio.* Sed obiicitur primò illud 1. Corinth. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* & illud ad Coloſ. 3. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum.* & illud 1. Corinth. 16. *Omnia veſtra in charitate fiant.* Secundò obiiciuntur varia loca Auguſtini, in quibus ſignificat, quidquid non fit ex charitate fieri ex praua cupiditate, ac proinde malum eſſe. Vnde 1. retra. capit. 15. *Voluntas ſine charitate* (inquit) *tota eſt vitioſa cupiditas.* lib. de gratia, & libero arbitr. cap. 18. inquit, *Quod fit ſine dilectione non bene fit*; & ſimilia habet primo libr. de Grat. Chriſti, cap. 26. & ſæpe aliàs. Tertiò argumentabatur Dionyſ. quia Deus ſuis præceptis intendit nos facere ſui dilectores; ergo niſi ex dilectione Dei ſeruentur, non fit voluntas Dei; ergo neque præcepta implentur. *1. Cor. 10. Coloſ. 3. 1. Cor. 16. Auguſt.*

12. *Solutio ad obiecta.* Ad teſtimonia ſacræ Scripturæ reſpondeo primò, continere optimum conſilium; ſecundò continere poſſe præceptum, altero è duobus modis. Vnus eſt, vt omnia opera noſtra talia ſint, vt quantum eſt ex ſe in gloriam Dei cedant, etiamſi actus ad hoc non referantur, iuxta verbum Chriſti Matth. 5. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* non enim eſt ſenſus, oportere opera facere eo fine, vt videantur ab aliis, qui glorificent Deum, etſi enim hic finis de ſe bonus ſit, non eſt tamen neceſſarius, nec ordinariè conſulendus propter periculum; ſenſus ergo eſt, talia debere eſſe opera, vt ſi videantur, ex illis poſſit reſultare gloria Deo. Alio modo poteſt hic intelligi præceptum affirmatiuum, quod obligat ſemper, ſed non pro ſemper, niſi in præparatione animi, ſcilicet, vt parati ſimus omnia propter gloriam Dei facere, vel ex charitate, vel pro confeſſione nominis Chriſti, quando neceſſe fuerit, vel oportuerit. *Matth. 5.*

13. *Explicatur Auguſt.* Ad teſtimonia Auguſtini in propriis locis de fide, & charitate ex profeſſo reſpondebimus, quia de vtraque virtute habet Auguſtinus loca difficilia. Nunc dico, poſſe Auguſtinum exponi eodem modo, quo Scripturam, vt operari ex charitate non ſit elici, aut imperari à charitate, ſed operari conſentaneè ad charitatem, ita vt operatio talis ſit, quæ charitate dirigi, & fieri poſſit, ita vt charitas ſemper ſit de ſe quaſi regula boni operis, licèt non neceſſe ſit, vt ſit etiam principium, vel finis ab operante intentus. Vnde cùm ait, *non bene fieri, quod ſine dilectione fit*, perinde eſt, ac ſi diceret, quod non fit dilectioni conſentaneum, aut quod fit à dilectione alienum. Cùm verò ait, voluntatem ſine charitate totam eſſe vitioſam cupiditatem, poteſt etiam exponi de voluntate ipſa, non de ſingulis actibus eius, & tota dicatur eſſe vitioſa cupiditas morali modo, non rigore phyſico, quia voluntas deſtituta charitate, vincitur vitioſa cupiditate regulariter, eſto poſſit interdum bene operari ex amore honeſti ſine relatione charitatis, vt latiùs in tractatu de Gratia dicemus. Aliqui verò exponunt Auguſt. vt in illis locis nomine charitatis non intelligat virtutem infuſam Theologicam, ſed generalem affectum boni honeſti, ſeu rectè operandi propter iuſtitiam ipſam. Veruntamen in dicto cap. 18. de liber. arb. & 26. de Grat. Chriſti, apertè loquitur de illa charitate, cuius eſt illud præceptum Chriſti, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*, Ioan. 13. & illud, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum ſicut te ipſum*, Deut. 6. Mat. 12. Item loquitur de illa charitate, de qua Petrus dixit, quòd *operit multitudinem peccatorum.* 1. Petri 4. & de qua Ioannes loquitur, cùm dicit; *Diligamus inuicem, quia charitas ex Deo eſt.* Hæc enim ibi adducit Auguſtin. vt explicet de qua charitate loquatur. Alium locum retractationum hactenus non inueni; ſed hæc nunc de Auguſtino ſufficiant. *Ioan. 13. Deut. 6. 1. Petri 4.*

14. Ad rationem reſpondetur cum D. Thoma, quem Soto, & alij imitantur, finem præcepti non cadere ſub præceptum. Et ideo licèt Deus intendat maximè, vt ex charitate operemur, non tamen id nobis præcipit in omnibus operibus, nec per ſingula præcepta; ſed ſolùm per ſpeciale præceptum charitatis, quod ſuis temporibus ſeruandum eſt, ideóque extra illam neceſſitatem ſpecialem poterit non ſolùm lex naturalis, ſed etiam ſupernaturalis ſine illo modo ſeruari. Sic enim peccator Chriſtianus credendo præceptum fidei implet, licèt ex charitate non credat, & finem

proximè à Deo intentũ per illud præceptum aſſequitur: nam hic includitur in ipſo præcepto, licèt extrinſecum, ſeu remotum non aſſequatur, & idem eſt de aliis præceptis.

CAPVT XII.

Vtrùm lex naturalis non ſolùm prohibeat aliquos actus, ſed etiam irritet contrarios.

1\. TRactando de obligatione legis naturalis, conſequenter explicuimus ferè omnes effectus, qui ſolent legi in communi attribui: nam conſtat ex dictis, hoc ius quædam bona præcipere, mala prohibere; permiſſionem autem, aut punitionem propriè non habere locum in illo. Quia licèt ex tranſgreſſione naturalis iuris ſequatur reatus pœnæ in ordine ad diuinam prouidentiam, & iuſtitiam: ad quam ſpectat pœnam illam taxare, nihilominus ratio naturalis non poteſt illam pœnam definire, & ideo talis ac tanta propriè non ſequitur ex imperio alicuius legis merè naturalis, ſed ſequitur ille reatus ex naturali, & intrinſeca conditione culpæ, ita vt licèt pœna non eſſet per legem determinata, arbitrio competentis iudicis puniri poſſet. Vnde fit, vt neque propria permiſſio locum habeat in hoc iure, quia nihil, quod de ſe malum ſit, permittit licitè fieri, vt per ſe conſtat, quia hoc repugnat actioni intrinſecè, ac per ſe malæ: nec etiam permittit fieri impunè, eo modo quo pœna poteſt ex hoc iure ſequi, ſcilicet, quoad reatum, qui nunquam impedit, aut de ſe impedire poteſt reatum pœnæ. Quod ſi dicatur hoc ius permittere vel indifferentia, quæ non prohibet, vel bona, quæ approbat, licet non præcipiat, neutra eſt propria permiſſio legalis (vt ſic dicam) quia prior eſt pura negatio: dicitur enim opus indifferens quod nec præcipitur, nec prohibetur, nec etiam approbatur: poſterior verò eſt pluſquam permiſſio, quia eſt poſitiua conceſſio, vt ſuprà tactum eſt, & infrà tractando de iure gentium, latiùs dicetur. Quòd ſi in his materiis conſideretur ius naturale, quatenus diſponit, quomodo præſtandæ ſint, vt honeſtè, & ſine macula fiant, iam illud pertinet ad legem præcipientem vnum modum, & vetantem alium, vt in ſuperioribus etiam tactum eſt, & ideo de his effectibus nihil addendum occurrit.

Permiſſionẽ nõ habere locum in lege naturali.

2\. Solùm ergo ſupereſt inquirendum, quando, & quomodo poſſit ius naturale habere vim non ſolùm obligandi, ſeu prohibendi, ſed etiam irritandi actum qui contra talem obligationem fit. Quod dubium præcipuè habet locum in præceptis negatiuis: extendi verò poteſt ad affirmatiua, quatenus ex conſequenti prohibent contraria eorum, quæ præcipiunt. Ratio autem dubitandi eſt, quia irritare non eſt præcipere, ſed facere; ius autem naturale, vt ſic, ſolùm videtur habere vim præcipiendi, non verò tollendi dominium v. g. vel faciendi aliquid ſimile. Confirmari poteſt inductione: nam ius naturæ prohibet contrahere matrimonium poſt factum votum caſtitatis, vel poſt promiſſionem ſponſalium factam alteri, & tamen matrimonium validum eſt: prohibet etiam lex naturæ vendere rem vltra iuſtum pretium, & nihilominus talis venditio non eſt irrita ipſo iure naturæ; ergo idem erit in omnibus ſimilibus. Nam efficacitas iuris naturæ eadem eſt in omnibus, neque peculiaria verba habet, per quæ prohibeat, vt propter illorum diuerſitatem dicamus, aliquando irritare, & non ſemper, vt dici poteſt in iure poſitiuo.

Difficultatis ratio.

3\. Nihilominus certum eſt, actus factus contra ius naturale, aliquando non ſolùm malos, ſed etiam irritos eſſe. Hoc tanquam certum ſupponunt auctores in pluribus quæſtionibus, quas in particulari tractãt, vt an talis actus, v. g. contractus factus ex metu, vio- A lentia, dolo, vel cum alia conditione ſimili, ſit nullus iure naturæ, vel tantùm poſitiuo; ſupponunt ergo, ex vtroque capite poſſe habere nullitatem. Probatur deinde exemplis: nam ſecundum matrimoniũ factum, viuenti priori coniuge, ex iure naturæ nullum eſt. idem eſt verum de matrimonio v. g. inter fratres, & adhuc certius inter patrem, & filiam; contractus etiam vſurarius iure naturæ irritus, ſeu nullus eſt, quoad vſuræ obligationem; idem eſt de cõtractu facto per dolum grauem, & ſimilia ſunt multa. Vt autem rationem reddamus, & priores obiectiones ſoluamus, oportet regulam aliquam aſſignare ad cognoſcendum quando actus prohibitus iure naturæ validus, vel irritus ſit: nam vtrumque poſſe accidere oſtendunt adducta exempla: differentia autem non B poteſt ſumi ex verbis legis, vt rectè obiectum eſt; vnde ergo illam ſumemus.

Actus facti contra ius naturæ non ſolùm eſſe prauos, ſed aliquãdo irritos.

4\. Duæ regulæ præcipuè occurrunt. Prima eſt; quando actus prohibetur iure naturæ ob defectum poteſtatis, vel ob materiæ incapacitatem, tunc actus eſt nullus, & irritus ex natura ſua. Hoc oſtendit exemplum illud de ſecundo matrimonio, & in vniuerſũ de donatione eiuſdem rei facta poſt priorem validam, & permanentem; eſt enim nulla, quia ille, qui ſecundo donat, vel tradit, iam non habet poteſtatem in talem rem. Vnde intelligetur differentia inter traditionem factam poſt priorem traditionem, vel tantùm poſt priorem promiſſionem: cùm enim vtraque ſit contra ius naturæ, vna eſt valida, & non alia, quia prior traditio abſtulit dominium, & ita etiam abſtu- C lit poteſtatem: promiſſio verò non tollit dominium, & ideo non tollit poteſtatem, quamuis obliget ad vtendum illa tali modo. Eadem ratione contractus, ſeu conſenſus per dolum ſubſtantialem (vt ſic dicam) extortus, nullus eſt iure naturæ, quia dolus impedit verum conſenſum, & cauſat inuoluntarium: ſine voluntate autem non poteſt contractus humanus perfici, & ſic de aliis. Ex quibus facilis eſt ratio regulæ, quia in his, & ſimilibus caſibus tollitur principium ſubſtantiale (vt ſic dicam) valoris actus, quod eſt poteſtas moralis, id eſt, quæ habeat adiunctam ſufficientem voluntatem; ſine poteſtate autem, & voluntate non eſt actus validus.

Regula ad dignoſcendũ quãdo actus iure naturæ ſunt irriti. Prima regula.

5\. Secunda regula eſt, quando [actus] prohibetur propter indecentiam, vel turpitudinem in materia eius inuentam, tunc etiam eſt irritus, quando eadem tur- D pitudo durat in ipſo effectu, vel, vt Iuriſtæ loquuntur, quando habet cauſam perpetuam. Hanc regulam ſumo à ſimili ex Gloſſa in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*, in fine. & ex Gloſſa in c. *vides*, diſt. 10. Decio in cap. 2. de teſtib. & aliis, quos refert Couarr. in 4. Decret. 2. p. cap. 6. in princ. n. 6. & colligitur ex lege *ſi ſtipulor*, de verb. obligat. *Quod leges* (inquit) *fieri prohibent, ſi perpetuam cauſam ſeruaturum eſt, ceſſat obligatio, vt ſi ſororem ſibi nupturam aliquis ſtipuletur.* Vbi Gloſſa aduertit, talem promiſſionem eſſe irritam, ipſo iure naturæ. Et ita confirmatur regula exemplo poſito de matrimonio contracto inter conſanguineos in primo gradu: nam ibi non deeſt poteſtas, id eſt, dominium ſui ad ſe tradendum in matrimonium, E nec deeſt voluntas, quantum eſt ex parte contrahentium; tamen illa naturalis indecentia, quæ facit tale matrimonium eſſe prohibitum, perpetuò durat, ſi matrimonium tale duret; ideo etiam duratio ipſa prohibita eſt, & hoc eſt eſſe irritam. Idem cernitur in exemplo de vſura, quæ prohibita eſt, quia iniuſta; quæ iniuſtitia tam inuenitur in retentione lucri accepti, & ideo prohibitio illa irritans eſt. Vnde etiam conſtat ratio clara, quia ſi valor actus ſit contra ius naturæ, à nemine fieri poteſt, cùm ius ſuperioris reſiſtat: in illo autẽ caſu valor ipſe eſt cõtra ius naturæ, quia habet eandem cauſam turpitudinis; ergo non

Secunda regula.

Gloſſa. Couarr. L. ſi ſtipulor.

non poteſt talis valor ſubſiſtere; ergo eſt irritus talis A actus. Vnde poteſt conſiderari differentia inter hanc regulam, & præcedentem, quòd in priori actus prohibetur, quia prauus, & nullus eſt ex defectu poteſtatis: in hac verò poſteriori actus ſit nullus ratione intrinſecæ malitiæ perpetuæ, ac ſubinde per ipſam prohibitionem, quia aliàs poteſtas abſoluta circa talem materiam non deerat.

6. *Quando actus licèt prohibitus iure naturæ, non eſt irritus.* Extra hos autem caſus, quamuis ius naturæ prohibeat actum, non irritabit effectum eius, quia ſi ſupponatur poteſtas ſufficiens ad talem effectum, & alioqui poſſit effectus durare abſque turpitudine, & cum honeſto vſu, non eſt, cur inualidus ſit. Id optimè declaratur in matrimonio facto contra votum ſimplex caſtitatis: nam illud votum non abſtulit, ſed B ligauit poteſtatem, quam homo habeat in corpus ſuum; & alioqui matrimonium contra illud contractum, quatenus eſt actualis traditio, habet maiorem quandam efficaciam, quam promiſſio, & poteſt etiam habere honeſtum vſum, ſaltem reddendo, & non petendo debitum; ergo rectè poteſt eſſe validum. Venditio item iniuſta relinquit quidem perpetuam obligationem reſtituendi exceſſum pretij, quod ſi fiat, ceſſat omnis turpitudo in valore, & perpetuitate talis contractus, & ideo non eſt, cur ſimpliciter irritus ſit. Et ita patet reſponſio obiectiones factas. In quibus etiam exemplis conſiderari poteſt, prohibitionem non eſſe quaſi directam, vel abſolutam de ſubſtantia talis actus, ſed vel prouenire ex aliqua generali C lege, vt eſt ſeruare votum, vel ſolùm eſſe de tali modo, ſeu exceſſu, & ideo mirum non eſſe, quòd actum non irritet.

CAPVT XIII.

Vtrùm præcepta legis naturæ de ſe, & ab intrinſeco immutabilia ſint.

1. HActenus ſubſtantiam, & obligationem legis naturalis explicuimus, reliquum eſt, vt de illius firmitate, vel immutabilitate dicamus. Duplex autem mutatio poteſt intelligi in aliqua lege, ſcilicet, vel per additionem, vel per ablationem, ſeu diminutionem. Hic autem non eſt ſermo de additione, quia illa non eſt mutatio, quando prior lex integra manet, ſed eſt perfectio extenſiua conferens ad D vtilitatem humanam, vt dixit D. Thomas q. 94. art. 5. & ſic Vlpian. l. *ius ciuile*, ff. de iuſt. & iure, ait, ius ciuile conſtitui, addendo aliqua iuri naturali. *D. Thom. Vlpian.* Imò & ius diuinum multa addidit iuri naturæ, & ius Canonicum vtrique. Nam, vt infra videbimus, humana iura multa determinant, quæ per ius naturæ, aut diuinum determinata non ſunt, nec conuenienter determinari potuerũt. *Senſus quæſtionis exponitur, & explicatur de qua immutabilitate ſit ſermo.* Tractamus ergo de propria mutatione, quæ fit per ablationem legis, vel obligationis eius. Hæc autem mutatio dupliciter ſolet in rebus accidere, nimirum, vel per mutationem rei ab intrinſeco deficientis, vel per extrinſecus factam virtute alicuius agentis habentis poteſtatem. Et vterque E modus poteſt ad legem applicari: nam interdum res per ſeipſam deficit, quia ex vtili fit noxia, vel ex rationabili fit irrationabilis; aliquando verò tollitur per ſuperiorem, vt in legibus poſitiuis poſtea videbimus. Et vtraque iſtarum mutationum contingit, vel abſolutè, & vniuerſaliter in tota lege, & dicitur abrogatio legis, vel in particulari, & dicitur diſpenſatio, vel particularis relaxatio. De his ergo omnibus modis mutationum poteſt inquiri circa legem naturalem: in hoc autem capite ſolùm de mutatione ab intrinſeco dicemus; in ſequentibus autem inquiremus de mutationibus ab extrinſecis agentibus.

2. Dico igitur, propriè loquendo, legem naturalem A per ſeipſam deſinere non poſſe, vel mutari, neque in vniuerſali, neque in particulari, manente natura rationali cum vſu rationis, & libertatis. *Reſolutio. Legẽ naturalem per ſe ipſam nec deficere, nec mutari poſſe, neque in vniuerſali, neque in particulari.* Semper enim hæc hypotheſis præintelligitur, & ſupponitur: nam cùm lex naturalis ſit veluti proprietas huius naturæ, ſi illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad exiſtentiam ſuam, & maneret tantùm ſecundùm eſſe eſſentiæ ſeu poſſibile obiectiuè in mente Dei, ſicut & ipſa rationalis natura. Imò tunc etiam lex æterna non haberet rationem propriæ legis, quia non eſſet cui Deus præciperet: oportet ergo naturam rationalem ſupponi, & ſic dicemus, non poſſe legem naturalem, vel in totum, vel in parte per ſeſe deficere, aut mutari. Ita ſumitur ex D. Thoma 1. 2. *D. Thom.* B q. 94. art. 4. & 5. & q. 100. art. 8. & 2. 2. q. 66. art. 2. ad 1. & q. 104. art. 4. ad 2. Vincent. in Specul. moral. lib. 1. part. 2. d. 3. & aliis, quos cap. ſequenti, & 15. referam. *Vincent.* Item ex Aug. libr. 83. quæſtion. q. 53. & lib. de vera relig. c. 31. & lib. 1. de liber. arbitr. c. 6. *Auguſt.* Item ex Lactantio libr. 6. de vero cultu, c. 8. *Lactant.* & ex Ariſt. 5. Ethic. c. 7. *Ariſt.* Cicer. lib. 1. & 2. de leg. & 3. de Repub. *Cicer.* & ex § *ſedet.* Inſtit. de iur. natur. Probatur autem primò, quia hoc ius naturale vel conſideratur in Deo, vel in homine: prout eſt in homine mutari non poteſt, quia eſt intrinſeca proprietas neceſſariò fluens ex tali natura, qua talis eſt, vel (vt alij volunt) eſt ipſa rationalis natura: ergo repugnat, manente tali natura apta ad vtendum ratione auferri le- C gem naturalem. Si verò conſideretur hæc lex, vt eſt in Deo, ſuprà oſtenſum eſt, non poſſe auferri non ſolùm à iudicio diuini intellectus, verùm etiam neque à voluntate, qua vult, vel talia bona præcipere, vel talia mala vitare.

3. Secundò argumentor in hunc modum, quia nulla lex deficit per ſeipſam ſine reuocatione legiſlatoris, niſi vel quia non erat perpetua, ſed pro tempore certo, quo finito, ipſa etiam finitur, & deſinit eſſe, vel quia in materia fit aliqua mutatio, ratione cuius lex fit irrationabilis, & iniuſta, cùm antea eſſet iuſta, & prudens. Quia ſi lex indefinitè, ac ſine termino poſita erat, & ex parte materiæ non eſt facta mutatio, non poteſt intelligi quomodo per ſeipſam ceſſet lex, manente obiecto, & ſubiecto eius, cum ex parte legiſla- D toris non auferatur, vt ſupponimus. At neuter illorum modorum habet locũ in iure naturali. De priori patet, quia leges eius ſunt neceſſariæ, & perpetuæ veritatis; complectitur enim hoc ius (vt ſupra dixi) principia morum per ſe nota, & omnes, ac ſolas concluſiones, quę ex illis neceſſaria illatione inferuntur, ſiue proximè, ſiue per plures illationes, omnia autẽ hęc perpetuę veritatis ſunt, quę veritas principiorum non ſubſiſtit ſine veritate talium concluſionum, & principia ipſa ex terminis neceſſaria ſunt; ergo in omnibus his præceptis eſt perpetuitas; non ergo poſſunt deſinere per ſolum lapſum temporis. Altera verò pars ex eodem principio facile oſtenditur, quia iudicium, quod neceſſariò colligitur ex principiis per ſe notis, nunquam poteſt eſſe falſum; ergo nec poteſt E eſſe irrationabile, vel imprudens; ſed omne iudicium legis naturalis tale eſt, vt vel ſit de principiis per ſe notis, vel ex illis neceſſariò inferatur; ergo quantumuis res varientur, iudicium legis naturalis variari non poterit.

Tertiò fit alia inductio diſtinguendo in hoc iure præcepta affirmatiua, & negatiua, & oſtendendo, neutrum genus talium præceptorum poſſe per ſe ceſſare, aut deſinere obligare. 4. Nã in primis præcepta negatiua prohibent res per ſe, & intrinſecè malas, & ideo obligant ſemper, & pro ſemper, tum ratione ſuæ formæ, quia negatio omnia deſtruit, tum etiam quia quod per ſe malum eſt, ſemper, & vbique vitandum eſt, eadem ergo ratione non poſſunt talia

præcepta per ſe deſinere, quia non poteſt res per ſe mala deſinere eſſe mala. Affirmatiua verò præcepta, licèt ſemper obligent, non tamen pro ſemper, & ideo poteſt huiuſmodi præceptum, licèt naturale ſit, vno tempore obligare, & non in alio, ſeu in vna occaſione, & non in alia, non tamen propterea recipit mutationem, quia hæc eſt illius natura, & (vt ſic dicam) à principio fertur pro talibus occaſionibus, vel ſub talib' conditionibus, & nõ pro aliis. Nihilominùs tamen ſemper retinet ſuam vim, ſemper obligat, licèt non pro ſemper; ſicut præceptum confeſſionis, v. g. licèt pro hoc menſe non obliget, & pro tempore Quadrageſimæ obliget, non ideo mutatur, ſed de ſe idem ſemper permanet. Et declaratur ampliùs: nã præcepta affirmatiua legis naturalis ſolùm obligant pro illis occaſionibus, in quibus omiſſio talis actus eſſet per ſe, & intrinſecè mala; ergo ſicut illa omiſſio non poteſt non eſſe mala; ita neque obligatio affirmatiui præcepti ad actum illi omiſſioni contrarium poteſt per ſe deſinere, aut mutari: ergo tale præceptum neceſſariò ſemper obligat pro ſuo tempore, & conſequenter ſemper etiam obligat ad non habendum contrarium propoſitum, ſeu ad obediendum ſaltem in animi præparatione.

5\. Quartò declaratur, & confirmatur hæc veritas expediendo obiectionem, quæ hic fieri poteſt. Dicit enim Ariſt. 5. Ethic. cap. 7. Iuſtum naturale, ſeu natura conſtans non omne mutabile eſſe, aliquando verò poſſe eſſe mutationi obnoxium. Quod etiam tradit D. Thom. 1. 2. q. 94. ar. 5. dicens, legẽ naturæ quoad prima principia omnino eſſe immutabilem, quoad concluſiones autem vt plurimum non mutari, in aliquo tamen caſu, & in paucioribus mutari, propter particulares cauſas occurrentes. Confirmat hoc D. Thomas exemplo legis naturalis præcipientis depoſitum reddi ſuo domino petenti, quæ non obligat in caſu, in quo depoſitum petitur ad damnificandam rempublicam. Et ſimile eſſe poteſt de præcepto naturali ſeruãdi ſecretum, quod negatiuum eſt, & tamẽ violari poteſt, ſi ad defenſionem reipublicæ, vel innocentis ſit neceſſarium. Præceptum item, *Non occides*, naturale eſt, & tamẽ in propriam defenſionem licitum eſt occidere. Difficilius exemplum eſſe poteſt de præcepto non contrahendi matrimonium cum ſorore, vel matre, quod naturale eſt, & tamen in caſu neceſſitatis generationis humanæ non obligat, vt de facto contigit in principio creationis, vt ex materia de Matrimonio conſtat. Ratione denique hoc confirmat D. Thomas, quia certior eſt ſcientia ſpeculatiua, & naturalis, quàm moralis, & practica, & nihilominus in ſcientia phyſica, & naturali, licèt vniuerſalia principia non deficiant, concluſiones etiam neceſſariæ interdum deficiunt; ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit ius naturale mutationem pati. Probatur conſequentia à paritate rationis, quia ſicut materia phyſica eſt mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ ſunt materia iuris naturalis, multò magis mutabiles ſunt, ergo etiam ipſum ius mutabile eſt: nam ſicut ex materia ſumit ſpeciem, ita illius conditionem imitatur, & participat.

6\. Hæc verò omnia rectè explicata potiùs confirmant aſſertionem. Eſt ergo conſiderandum ea, quæ conſiſtunt in quadam adæquatione, & quaſi relatione, dupliciter poſſe mutari, vel quaſi mutari, ſeu deſinere eſſe, ſcilicèt, vel intrinſecè per mutationem ſui, vt pater deſinit eſſe pater, ſi moriatur; vel extrinſecè tantùm per mutationem alterius, quomodo pater deſinit eſſe pater per mortem filij, quæ deſitio in patre non eſt mutatio, ſed per modum mutationis à nobis concipitur, vel ſignificatur. In lege ergo poſitiua contingit mutatio primo modo, quia tolli poteſt, in lege autem naturali minimè, ſed ſolum ſecundo modo per mutationem materiæ contingit, vt actio ſubtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur; ſemper enim eo modo obligat, & obligauit, ſed quia ipſa materia legis mutatur, vt ſtatim patebit in exemplis adductis. Vnde vlteriùs conſiderandum eſt, legem naturalem, cùm per ſe non ſit ſcripta in tabulis, vel membranis, ſed in mentibus, non ſemper dictari in mente illis verbis generalibus, vel indefinitis, quibus à nobis ore profertur, vel ſcribitur, vt v. g. lex de reddendo depoſito, quatenus naturalis, non ita ſimpliciter, & abſolutè in mente iudicatur, ſed cum limitatione, & circumſpectione; dictat enim ratio reddendum eſſe depoſitum iure, & rationabiliter petenti, vel niſi ratio defenſionis iuſtæ, vel reipublicæ, vel propriæ, vel innocentis obſtet. Communiter autem ſolet illa lex illis tantùm verbis proferri, *Reddendum eſt depoſitum*, quia cætera ſubintelligũtur, nec in forma legis humano modo poſitæ omnia declarata poſſunt.

7\. Quando ergo D. Thomas cum Ariſtotele, ait aliqua præcepta legis naturalis mutari, vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, ſeu in caſu, loquitur de mutatione impropria per ſolam denominationem extrinſecam ratione mutationis, quæ in materia fit, vt ex eodem ſumitur dicta quæſt. 100. a. 8. & quoad hoc differentiam conſtituit inter quædam præcepta naturalia reſpectu aliorum, vel reſpectu principiorum vniuerſaliorum. Nam quædam verſantur in materia, quæ non recipit mutationem, vel limitationem, vt eſt, vel generale principium, *Non ſunt faciẽda mala*, vel interdũ particulare præceptum, vt *non eſt mentiendum*: alia verò ſunt, quæ ex parte materiæ mutationes recipere poſſunt, & ideo limitationem, vel quaſi exceptionem admittant. Vnde ſæpe loquimur de his præceptis, ac ſi eſſent propoſita per abſoluta verba, ſub quibus patiuntur exceptionem, quia non ſatis declarant ipſum præceptum naturale prout in ſe eſt. Sic enim præceptum in ſe ſpectatum nullam exceptionem patitur, quia ratio ipſa naturalis dictat, hoc debere fieri tali, vel tali modo, & non aliter, vel concurrentibus talibus circumſtantiis, & non abſque illis. Imò interdum mutatis circumſtantiis, non ſolùm non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, v. g. ad reddendum depoſitum, ſed etiam obligat ad non faciendum.

8\. Et ita facilè declaratur exẽplum de depoſito: nam licèt in hoc caſu reddendum non ſit, non propterea naturale præceptum mutatur; nam à principio non fuit poſitum pro illo caſu, ſed pro aliis, quos recta ratio dictat, ſicut qui non implet promiſſionem, quia res notabiliter mutatæ ſunt, non mutatur ipſe, nec lex fidelitatis ſeruandæ mutatur, ſed mutata eſt materia, tamen à principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipſa promiſſione ſubintellectam, & ita non eſt vera, vel intrinſeca mutatio, ſed apparens, & per extrinſecam denominationem. Idem ergo eſt de depoſito, etiamſi depoſito adiungatur promiſſio reddendi illud, vt eſt apud Auguſt. Pſal. 5. & habetur in cap. *ne quis*. 22. q. 2. Idemque cum proportione eſt de præcepto naturali ſeruandi ſecretum: nam ſecretum eſt quaſi depoſitum, quod cuſtodiẽdum datur, & accipitur ſub promiſſione ſeruandi ſine damno, & iniuria tertij: nam hæc conditio neceſſariò ſubintelligitur, vt promiſſio licita ſit. Loquimur autem de naturali ſecreto: nam ſigillum confeſſionis altiorem habet obligationem. Denique idem eſt de quinto præcepto Decalogi, *Nõ occides*, quod vt naturale eſt, includit plures conditiones, ſcilicet, non occides propria auctoritate, & aggrediendo, de quibus in ſua materia dicendum eſt, & cap. 15. aliqua attingemus. De vltimo

verò

D. Thom.

Quomodo ſit immutabilis lex naturalis, item in quo ſubire poteſt mutationem.

Explicantur D. Thomas, & Ariſtotel. mutationem admittentes in præceptis naturæ.

Auguſt.

verò exemplo, quod obſcurius eſt, dicam capite ſequenti.

9\. *Fit ſatis oppoſitæ rationi.*

Ad rationem reſpondeo, admittendo ſimilitudinem ex concluſionibus phyſicis ſumptam cum proportione. Nam propoſitiones phyſicæ, licèt dicantur interdum deficere, tamen vt concluſiones ſcientificæ ſunt, non deficiunt, quia vt ſic non abſolutè inferuntur, ſed cum limitatione, vtique à talibus cauſis per ſe hoc prouenire, niſi impediantur; & ſic etiam in præſenti naturale præceptum (vt dixi) non abſolutè præcipit in tali materia, v. g. reddendum eſt depoſitum, ſed ſubintellectis debitis circumſtantiis, vt ſatis explicatum eſt; ſolùm enim hoc modo inferuntur tales concluſiones neceſſariò ex principiis naturalibus, & non aliter ſunt naturalia præcepta, niſi vt ex illis principiis neceſſariò colliguntur. Et ideo etiam non obſtat, quòd materia ſit mutabilis: nam lex naturalis diſcernit mutabilitatem in ipſa materia, & iuxta illam accommodat præceptum, nam aliquid præcipit in illa materia pro vno ſtatu, & aliud pro alio, & ita ipſa in ſe manet ſemper immutata, licèt quoad noſtrum modum loquendi, & per denominationem extrinſecam quaſi mutari videatur.

10\. *An lex naturæ poſſit deleri à mentibus hominum, ac proinde ea mutationi ſubiret. Reſponſio.*

Alia difficultas hîc occurrebat, quia videtur lex naturæ poſſe de mentibus hominum deleri, ac ſubinde eſſe mutabilis quaſi per ſeparationem à ſubiecto, ſicut ſcientia, quæ ex parte obiecti immutabilis veritatis eſt, in ſubiecto corrumpi poteſt per errorem. Sed hæc difficultas quantum ad rem attinet ſufficienter tacta eſt ſuprà cap. 8. vbi diximus de ignorantia, quæ in hanc legem cadere poteſt. Dicimus ergo breuiter, legem hanc non poſſe omnino deleri de mentibus hominum; quoad aliqua verò præcepta, poſſe ignorari, & fortaſſe non ab omnibus hominibus. Nam licèt quædam gentes errent circa vnum præceptum, aliæ circa aliud; nullum tamen eſſe videtur, quod non aliquibus ſaltem hominibus per lumen naturale manifeſtetur, & hoc ſatis eſt, vt ſimpliciter dici poſſit, nullum præceptum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Addo verò, per errorem, vel ignorantiam non mutari legem in ſe, ſed occultari, ſeu neſciri, quod longè diuerſum eſt. Nam licèt omnia præcepta legis naturalis ſint immutabilia, non tamen omnia ſunt æquè nota, & ideo inconueniens non eſt, vt aliqua ignorari poſſint. Alia difficultas hîc occurrit de epiikia, quæ grauior eſt, & propriam diſputationem requirit, quam infrà ca. 16. tradimus.

CAPVT XIV.

Vtrùm ius naturale mutari, vel diſpenſari poßit per humanam poteſtatem.

1\. QVamuis hæc quæſtio videatur ex præcedenti definita, nihilominus non deſunt graues Doctores, qui abſolutè dicant, poſſe diſpenſari interdum per hominem in iure naturali, vel mutari per ius humanum, vel gentium, vel ciuile. E Non quidem quoad omnia iura naturalia: fatentur enim hanc mutationē non habere locum in primis principiis iuris naturæ, nec in concluſionibus illis propinquis, de quibus ſentiunt procedere omnia dicta in ſuperiori capite;

1. Opinio aſſerentiū ius naturale poſſe in particulari per poteſtatē humanam diſpenſari.

ſolùm ergo in quibuſdam rebus, ſeu præceptis magis remotis dicunt, poſſe fieri hanc mutationem: non vniuerſalem per modum abrogationis, ſed particularem per modum diſpenſationis, vel diminutionis. Ita expreſsè declarat Gloſſa in cap. *à nobis*, de deci. verb. *exemptos*. Idem ſentit Gloſſa in l. *manumiſſiones*, verb. *naſcerentur*, & Gloſſa 1. in l. *ius ciuile*. ff. de iuſtitia, & iure. Sequitur Abbas in dicto cap. *à nobis*. n. 4. & in cap. *cum tanto*. de conſuet. n. 3. & cap. *quæ in*

Gloſſa. Abbas

A *Eccleſiarum*. de conſtit. nu. 11. vbi etiam Felin. n. 26. & ibi Innocent. & alij communiter. Copioſiùs verò, & diſtinctiùs tradidit hanc ſententiam Angel. verb. *Papa*. n. 1. vbi ſpecialiter de Pontificia diſpenſatione loquitur, Nauar. etiam conſ. 2. qui filij ſint legi. n. 8. dicit poſſe Papam limitare legem naturalem, & diuinam, & diſpenſare circa illas. Idem de Pontifice docet Sáncius lib. 8. de matrim. diſp. 6. & refert plures Iuriſtas, & ex Theologis Canum in relect. de pœnit. p. 5. Sed illius ſententiam in hac parte ſufficienter refellimus in lib. 6. de voto, cap. 9. Poteſt etiam pro hac ſententia referri Henriq. lib. 8. de Euchar. cap. 13. Sed in his auctoribus, & aliis, qui de hoc puncto tractant, aduertere oportet, interdum loqui generatim de iure diuino, & de poteſtate Papæ ad diſpenſandum B in illo, confundentes ſub diuino iure tā naturale, quam poſitiuum diuinum. Nos verò diſtinctè, & ſpecificè loquimur, & nunc ſolùm agimus de iure naturali in ordine ad quamcunque poteſtatem humanam, & actionem eius, ſiue ſit diſpenſatio, ſiue præceptum, aut iuris inſtitutio, ſiue per legem, ſiue per conſuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quæ ſolet dici ius gentium, vt infrà dicam. De iure autem diuino poſitiuo infrà in vltimo libro huius tractat⁹ dicemus.

Felin. Innocent. Angel. Nauarr. Sancius. Canus. Henriq.

2\. Hæc igitur ſententia primò ſuadetur variis exemplis. Primum, & vulgare eſt de diuiſione dominiorum, quia iure naturæ omnia erant communia, & nihilominus rerū diuiſio ab omnibus introducta eſt in C cap. *ius naturale*, diſt. 1. cap. *quo iure*, diſt. 8. Imò in cap. *dilectiſſimis*. 12. q. 1. dicitur rerum diuiſio per iniquitatem introducta, non quòd ipſa introductio iniqua fuerit, ſed quòd occaſione peccati facta fuerit, vt omnes infrà citandi interpretantur. Secundum exemplum ſimile eſt de libertate, quę iure naturæ hominibus conuenit, & tamen per leges humanas aufertur. l. *manumiſſiones*. ff. de iuſtit. & iure. l. *libertas*. ff. de ſtatuliberis. §. *ius autem*, Inſtit. de iure natural. gentium, & ciuili. Tertium exemplum eſt de iure naturali non auferēdi alienum, quod videtur immutari hominum introductione per vſucapionem, & præſcriptionem. Quo exemplo vtitur Gloſſa in dicta l. *manumiſſiones*. Quartum eſt de iure naturali, quòd per conſenſum mutuum maris, & fœminæ fiat matrimonium, quod D ab hominibus immutatur, ne fiat, niſi prætereà teſtes adſint. Simile eſt de iure condendi teſtamentum, vel donandi res ſuas: nam hæc iure naturę fieri poſſent pro arbitrio domini; & tamen hoc ius mutatur, vel limitatur ab hominibus, vt, ſcilicet, id non fiat, niſi per teſtamentum ſolemne, &c.

Cap. ius naturale. Cap. quo iure. Cap. dilectiſſimis. l. manumiſſiones. l. libertas. Gloſſa.

3\. Secundò principaliter afferuntur varia exempla diſpenſationum humanarum in iure naturali. Primū eſt de diſpenſatione in votis, & iuramentis, quorum obligatio de iure naturali eſt. Secundum eſt de diſpenſatione in matrimonio rato, quod ſupponimus eſſe diſſolubile diſpenſatione Pontificis, cum tamen iure naturæ indiſſolubile ſit. Tertium eſt de diſpenſatione in reſidentia Epiſcoporum, quæ eſt de iure diuino naturali, vt ſentit Concil. Trident. ſeſſ. 23. cap. 1. de reformat. & tamen in illa quotidie diſpenſatur, vt cōſtat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaris euaſio, quòd illa non ſit diſpenſatio, ſed interpretatio iuris naturalis; tum quia euidenti experimento conſtat, in multis caſibus dari hanc facultatem, in quibus non ceſſauerat obligatio reſidendi, neque vlla probabili ratione poſſet id per ſolam interpretationē colligi, ſed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, & hæc eſt diſpenſatio; tum etiam, quia ita ſæpe vocatur in ipſis indultis; imò etiam in Concil. Tridentino ſeſſ. 6. cap. 2. de reformatione. Quartum exemplum eſt de diſpenſatione in impedimentis irritantibus matrimonium iure naturali; nam in matrimonio inter fratres

Conc. Trident.

refert Angel. ſuprà fuiſſe diſpenſatum iure naturali, A & tamen illud eſt impedimentum irritans iure naturæ. Denique adducuntur à Iuriſtis exempla de diſpenſatione in debito ſoluendi decimas, quod dicunt eſſe de iure diuino naturali. Item in exemptione clerici à iuriſdictione ſæculari, quam exemptionem etiam cēſent eſſe de iure diuino naturali, & tamen in ea diſpēſat Pontifex, permittendo clericum à temporali iudice puniri, etiam in cauſa criminali, & alia ſimilia *Felin.* videri poſſunt in Felino ca. vlt. de maior. & obedientia, n. 7. & ſequentibus.

4. Tertiò argumentantur ratione, quia hæc diſpenſatio in aliquibus iuribus naturalibus eſt ſæpe neceſſaria ad bonum animarū, vt exempla adducta oſtendunt; ergo non eſt veriſimile, reliquiſſe Deum homines ſine hoc remedio, quia ad prouidentiam Dei B ſpectat concedere hominibus poteſtatem moraliter neceſſariam ad conuenientem gubernationem reipublicæ. Vnde ex hoc principio colligitur eſſe in hominibus poteſtatem puniendi malefactores etiam pœna mortis, & priuandi homines rebus ſuis, quando cauſa reipublicæ id poſtulat, & ſimilia. Hinc dixit *Angel.* Angel. ſuprà, non fuiſſe Deum futurum bonum patremfamilias, niſi reliquiſſet paſtorem ſuper gregem ſuum, qui poſſet conſulere omnibus occurrentibus, *Richard.* & neceſſariò expedientibus. Qui hoc citat ex Richard. in 4. diſt. 38. vbi ar. 9. q. 1. ſolùm dicit, rectam rationē dictare, aliquem eſſe loco Dei in Eccleſia, qui periculis perſonarum, penſatis infirmitatibus, & vtilitatibus, poſſit rationabiliter obuiare. Et declaratur à C ſimili: quia niſi Papa ita conderet leges ſuas, vt concederet Epiſcopis facultatem in eis diſpēſandi in caſibus neceſſariis, in quibus non poſſit adiri, vel conſuli Pontifex, non rectè prouideret Eccleſiæ: & ideo ex hoc principio colligunt auctores cōmuniter, poſſe in his caſibus diſpenſare inferiores in lege ſuperioris; ergo ſimiliter in præſenti, ſeruata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, poſſe eadere interpretationem in lege naturali, ſed eadem eſt ratio de interpretatione, & diſpenſatione: nam eamdem poteſtatem requirit, quia interpretatio authentica legis ſolùm ab auctore legis fieri poteſt; ergo eadem ratione admittenda eſt diſpēſatio, quia ſæpe per ſolam interpretationem non poteſt occurrentibus caſibus ſubueniri.

5. Nihilominus contraria ſententia docet, ius naturale in nullo vero præcepto ſuo tolli, diminui, diſpēſari, aut alio ſimili modo poſſe mutari per aliquam legem, vel poteſtatem humanam. Hæc eſt ſine dubio ſententia communis Theologorum, quos latiùs referemus capite ſequenti. Præcipuè verò D. Thomæ dicta q. 100. art. 8. & aliis locis allegatis capite præcedenti, & ſpecialiter de Papa quodlib. 4. art. 13. Sumitur ex Alenſe 3. p. q. 27. memb. 4. per totum, licèt memb. 2. §. 2. obſcurè loquatur de mutabilitate legis naturalis, vt videbimus capite ſequenti. Idem ſentiunt Theologi, qui abſolutè negant, Papam poſſe diſpenſare in iure diuino: nam ſi in poſitiuo diuino non poteſt, multò minùs in naturali, quia & diuinum etiam eſt, & immutabilius; illos autē referemus infrà tractando de lege gratiæ. Expreſſè verò de lege naturali id tradit Almain. de poteſt. Eccleſiæ, cap. 13. concl. 1. & idē ſentit in 4. d. 15. q. 2. ar. 1. Idem Syluest. verb. *Papa*, q. 16. Abul. Exo. 20. q. 35. ad mediū, & ſupponit ſæpe Victoria relect. 2. de poteſt. Papæ, & Cōci. ſupponit etiā Driedo li. 2. de liber. Chriſtia. c. 4. in fine, Soto li. 1. de iuſt. q. 7. ar. 3. li. 4. q. 3. ar. 1. ad 1. & li. 10. q. 3. art. 4. id extendit etiā ad ſpeciale exemplum de reſidentia Epiſcoporum. Et moderni Theologi communiter. Et ex Iuriſperitis hoc inſinuant Gloſſæ in capit. *ſunt quidem*. 25. qu. 1. per illum textum, & ſequentem, & Gloſſa in cap. *propoſuit*. de cōceſſ. Præben. licèt obſcurè loquantur. Clariùs id docent Turrecremat. in Sūma, lib. 3. ca. 54. & 57. Nauar. conſil. 4. de deſponſ. impuber. nu. 16. & ſumitur ex eodem in cap. *ita quorūdam*, de Iudæis, Gloſſ. penult. per totā, Couarr. in regula, *peccatum*, p. 2. § 11. n. 3. & ſequentibus, & in cap. *quamuis pactum*, 2. p. § 4. n. 6. & in Epitom. 4. p. 2. ca. 6. § 9. n. 3. Barboſ. in rubr. ff. ſoluto matrim. 2. p. n. 104. & Albert. Bologne. tract. de legib. & iuri. cap. 26. n. 3. & ſequentibus. Et hanc ſententiam iudico eſſe omnino veram, licet quoad aliquos articulos eius poſſit eſſe de nominibus diſſenſio.

Secunda opinio communior, aſſerens ius naturale in nullo præcepto tolli poſſe, vel diſpenſari per humanam poteſtatem. *D. Thom.* *Alenſ.* *Almain.* *Syluest.* *Abulenſ.* *Victoria.* *Driedo.* *Soto.* *Gloſſ.* *Turrecrem.* *Nauarr.* *Couar.* *Barboſ.* *Albert. Bolognet.*

6. Vt ergo veritatem breuiter explicemus, aduertendum eſt, multis modis poſſe aliquid dici de iure naturali. Primus, & maximè proprius eſt, quando lex aliqua naturalis id præcipit, & hic eſt modus proprius B iuris naturalis, de quo nos tractamus. Ad quod neceſſe eſt, vt ratio naturalis per ſe ſpectata dictet, aliquid eſſe neceſſarium ad morum honeſtatē, ſiue id dictet abſque diſcurſu, ſiue ex illo, vno, vel pluribus; dummodo enim illatio ſemper ſit neceſſaria, parum hoc refert, vt ſæpe dixi. Alio verò modo dicitur aliquid eſſe de iure naturali ſolùm permiſſiuè, aut negatiuè, aut conceſſiuè (vt ſic res explicetur.) Talia ſunt multa, quæ attento ſolo naturali iure, licita ſunt, vel data hominibus, vt rerum communitas, hominum libertas, & ſimilia; de quibus lex naturæ non præcipit, vt in eo ſtatu permaneant; ſed hoc relinquit hominum diſpoſitioni iuxta rationis exigentiam. Sic poteſt dici nuditas naturalis hominis, quæ in ſtatu in- C nocentiæ operienda non eſſet, in ſtatu verò naturæ lapſæ aliud dictat naturalis ratio. Sic etiā libertas eſt homini naturalis, quia ex viribus naturalis illam habet, licèt lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid eſſe de iure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licet nō ſimpliciter præcipiatur iure naturali, vt filium ſuccedere patri ab inteſtato, ex l. *ſcripto*, in ſi. ff. vnde liberi; quia licet id non præſcribat omnino lex naturæ, ad id inclinat, & quaſi naturaliter ſequitur, niſi alionde impedimentum ponatur. Sic etiam duobus teſtibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam ſufficere, dici poteſt de lege naturæ, non præcipiente, ſed approbante, & admittente, niſi aliud ex ſpecialibus cauſis addatur, vel requiratur. Hic er- D go (vt dixi) de iure naturæ primo modo loquimur; occaſione verò argumentorum dicemus aliquid poſteriori.

Quibus modis cadere poſſit aliquid ſub ius naturale. *L. ſcripto.*

7. Vlterius verò circa primum modum aduertere oportet, inter præcepta iuris naturalis, quædam eſſe, quæ verſantur circa pacta, conuentiones, aut obligationes, quæ per humanas voluntates introducuntur, vt ſunt leges de ſeruandis votis, & promiſſionibus humanis, ſiue ſimplicibus, ſiue iuramento cōfirmatis, & idem eſt de aliis contractibus, iuxta ſingulorum conditiones, & de iuribus, vel actionibus, quæ ex illis naſcuntur. Aliæ verò ſunt leges naturales, quæ immediatè obligant in ſuis materiis independenter ab omni præuio conſenſu voluntatis hominis, vt ſunt leges affirmatiuæ religionis erga Deū, pietatis erga parentes, miſericordiæ, vel eleemoſy- E næ circa proximum; & negatiuæ, non occidendi, non infamandi, & ſimiles. Et in vtroque genere iſtorum præceptorum eſt eadem neceſſitas quoad formalem rationem iuris, & conſequenter eadem inuariabilitas, & immutabilitas: ex parte verò materiæ hæc poſteriora præcepta habent quandam maiorem immutabilitatem, quia non habent quaſi pro materia ipſum humanum arbitrium, quod mutabile valde eſt, & ſæpe indiget correctione, & mutatione.

Aduertendum.

8. Dico primò: Nulla poteſtas humana, etiamſi Pontificia ſit, poteſt proprium aliquod præceptum legis *Aſſertio.*

natura

Nullam poteſtatem humanā poſſe aliquod præceptū naturale abrogare.

naturalis abrogare, nec illud propriè, & in ſe minuere, neque in illo diſpenſare. Probatur primò ex dictis in capite præcedenti: nam oſtenſum eſt, ius naturæ quoad ſua præcepta eſſe immutabile natura ſua; ſed non poſſunt homines mutare id, quod immutabile eſt; ergo. Confirmatur, ac declaratur, quia naturale ius quoad omnia præcepta ſua pertinet ad naturales hominis proprietates; ſed nō poteſt homo naturas rerum mutare; ergo. Secundò, in omni præcepto iuris naturalis legiſlator eſt Deus, ſed non poteſt homo mutare legem, quam Deus tulit, quia inferior non poteſt præualere contra ſuperiorem, cap. *inferior*, diſt. 21. Clemén. *ne Romani*, de elect. ergo.

Ca. inferior.

Tertiò, ius naturale eſt fundamentum humani iuris; ergo non poteſt ius humanum iuri naturali derogare, aliàs ſuum fundamentum deſtrueret, & conſequēter ſeipſum. Quartò, ſi ius humanum poſſet naturali derogare, poſſet aliquid contra illud ſtatuere, quia non poteſt intelligi alius modus mutandi illud; at hoc non poteſt; ergo. Probatur minor, quia quod eſt cōtra ius naturæ intrinſecè malum eſt; ergo illud ius humanum eſſet de re intrinſecè mala, & conſequenter non eſſet ius, neque lex. Confirmatur, quia hac ratione conſuetudo contra naturale ius non poteſt inducere legem, cap. *cùm tanto*, de conſuetudine, vbi Gloſſa notat, Ius naturale eſſe immutabile quoad præcepta, & prohibitiones. Idem Gloſſa in §. 1. diſtinct. 5. vbi Gratianus ait, ius naturale eſſe immutabile, quod repetit in §. vlt. diſt. 6.

Cap. cùm tanto. Gloſſa. Gratian.

9. *Obiectio.*

Dices; hæc omnia rectè procedere de abrogatione, vel mutatione abſoluta alicuius præcepti naturalis, non verò de diſpenſatione, quando legitima cauſa occurrit: nam ad abrogationem, vel diminutionem ſine cauſa faciendam, non eſt veriſimile Deum cōceſſiſſe facultatem hominibus; neque ipſi ex ſe talem auctoritatem non habent, vt rationes factæ probant. Secùs verò eſt de iuſta diſpenſatione. Nam licèt homo ſua auctoritate illam non poſſit concedere, vt etiam probant rationes factæ; nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior diſpenſare poteſt in lege ſuperioris; & veriſimile eſt, hominem gerentem in terris vicem Dei, poſſe etiam in his legibus ex iuſta cauſa diſpenſare ex diuina conceſſione, quia hoc pertinet ad bonam gubernationem vniuerſi, vt ſuprà argumentabamur.

10. *Solutio.*

Sed contra hoc inſtatur primò, quia Deus ipſe nō poteſt (ſaltem iure ordinario) diſpenſare in aliquo ex præceptis iuris naturalis. Quod ſi interdum aliquam in his præceptis mutationem facit, vtitur abſoluta potētia, imò & ſupremo dominio, vt explicabimus capite ſequenti; ergo non eſt veriſimile, dediſſe hominibus ordinariam poteſtatem diſpenſandi in aliquo præcepto naturali. Eo vel maximè quòd ex ſolutionibus argumentorum, & ex cap. 16. conſtabit, non eſſe hominibus neceſſariam talem poteſtatem ad conuenientem gubernationem. Secundò ſi in hominibus eſſet talis poteſtas, non ſolùm in Pontifice eſſet, ſed etiam in Imperatore, vel Rege temporali in his præceptis naturalibus, quæ circa temporalia verſantur, vt ſunt ferè omnia, quæ ad proximum pertinent: vtrumque autem falſum eſt; ergo. Sequela declaratur, quia licèt Papa habeat in Eccleſia supremā poteſtatem; tamen etiam Imperator poteſtatem habet à Deo, & vicem eius gerit in ſua republica, iuxta Paul. Rom. 13. Et loquēdo ex vi legis naturalis, ante inſtitutam Pontificiam dignitatem non poteſt fingi alius, qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, & nunc ſi non ſit à Pontifice impeditus, eandem habebit. Minor autem quoad Imperatorem habetur in Clement. *Paſtoralis*. de re iudic. in fine, ibi, *Nec prædicta ſuppletio circa ſubditū ad ea potuiſſet de ratione referri, per quæ de crimine præſertim ſic graui delatæ*

Clementin.

A *defenſionis (quæ à iure prouenit naturali) facultas adimi valuiſſet, cùm illa Imperatori tollere non licuerit, quæ iuris naturalis exiſtunt*. Et generaliter idem ſumitur ex ca. *ſuper eo*, de vſur. ibi, *cùm vſurarum crimen vtriuſque teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpenſationē aliquam poſſe fieri non videmus*. Ex eo enim quod vtrumque teſtamentum tale crimen deteſtetur, tacitè colligit Pontifex, eſſe contra ius naturale, & hinc eſſe indiſpenſabile ſimpliciter, ac ſubinde per quamcumque hominis poteſtatem. Tertiò, in his præceptis eadem eſt ratio partis, & totius: nam in propoſitione neceſſaria, quam Dialectici dicunt eſſe in materia naturali, non minùs repugnat falſitas vnius ſingularis, quàm totius vniuerſalis propoſitionis; ſed omne præceptū

Cap. ſuper eo.

B naturale eſt in materia naturali, & continet abſolutam veritatem ex natura rei neceſſariam; ergo ſicut abrogari non poteſt, ita neque in aliquo ſingulari caſu mutationem recipere, & conſequenter nec diſpenſari. Sed vis huius argumenti pendet ex dicendis in cap. ſeq. & in ſolutionibus argumentorum.

11. *2. Aſſertio. Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in ſua obligatione à cōſenſu voluntatis humanæ poſſūt aliquādo per homines diſpenſari.*

Dico ſecundò; Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in ſua obligatione præceptiua à priori conſenſu voluntatis humanæ, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, poſſunt interdum per homines diſpenſari, non directè, ac præcisè auferendo obligationem legis naturalis, ſed mediante aliqua remiſſione, quæ fit ex parte materiæ. Prior pars negatiua conſtat facilè ex præcedenti aſſertione, quia etiam illa præce-

C pta ſecundùm ſe ſpectata continent intrinſecam honeſtatem, quæ nunquam poteſt auferri, aut violari, ſi ad ſuam materiam applicentur, vt patet in his præceptis, Seruanda eſt fides, vel Deo, vel homini, & ſimilibus. Altera verò pars affirmatiua probatur optimè exemplis de voto, iuramento, & ſimilibus, & explicata eſt latè in tract. de voto, lib. 6. cap. 9. & infrà reſpondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non eſt alia, niſi quia materiam illam mutari, vel variari non eſt contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hæc etiam ratione hoc non excedit poteſtatem ſuperioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas ſubditi, vel quatenus eſt Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non ſolùm non repugnat auferri obligatio-

D nem legis naturalis, ſed etiam ipſa per ſe ceſſat, ac deſinit obligare. Imò hoc modo priuatus homo poteſt interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promiſſione, verbi gratia, remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda eſt hæc relaxatio iuris naturalis, quæ in hoc genere diſpenſationis admiſcetur, quæ re vera in rigore non eſt diſpenſatio iuris naturalis, ſed vocatur diſpenſatio voti, aut iuramenti, quia fit per remiſſionem quandam ex poteſtate ſuperiori, & iuriſdictionis; tamen in rigore potiùs eſt diſpenſatio facti, quàm iuris, vt rectè dixit Albert. Bolognet. ſuprà.

Albert. Bolognet.

12. *3. Aſſertio. Per ius humanum ita materia iuris naturæ mutari poteſt, vt ratione illius varietur obligatio iuris naturalis.*

Dico tertiò: Per ius humanum, ſiue gentium,

E ſiue ciuile fieri poteſt talis mutatio in materia legis naturalis, vt ratione illius varietur etiam iuris naturalis obligatio. Iuxta hanc concluſionem intelligenda videntur nonnulla iura ciuilia, vel Iuriſtæ, cùm dicunt, per ius gentium, vel ciuile detrahi aliquid de iure naturali, vt patet ex l. *manumiſſiones*, & l. *ius ciuile*. ff. de iuſtit. & iure, & in §. *ius autem*, Inſtitut. de iure natur. gentium, & ciuili. Hanc etiam aſſertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariæ ſententiæ adductis, vt in eorum explicatione videbimus. Ratio denique eſt, quia hic modus mutationis non repugnat neceſſitati, & immutabilitati iuris naturalis, & aliunde eſt conueniens, & ſæpe neceſſarius hominibus iuxta varias mutationes, quæ in ſtatu eorum

L. manumiſſiones. L. ius ciuile.

con.ra

contingunt. Et hoc modo rectè accommodatur viſitatum exemplum ex Auguſt. ſumptum, quod ſicut medicina alia præcepta tradit pro infirmis, alia pro ſanis, & quædam pro fortibus, alia pro debilioribus, & tamen non propterea regulæ medicinæ in ſe variantur, ſed multiplicantur, & quædam nunc deſeruiunt, nunc aliæ: ita ius naturale idem exiſtens aliud præcipit in tali occaſione, aliud in alia, & nunc obligat, & non anteà, vel poſtea ſine ſui mutatione, propter materiæ variationem.

13.
Fit ſatis argumentis.
Ad primum.
Scot.
Gabr.

Ad argumenta igitur prioris ſententiæ, quatenus huic reſolutioni obſtare poſſunt, reſpondendum eſt. Circa primum itaque exemplum in primo argumento poſitum de rerum cõmunitate, & diuiſione Scot. in 4. d. 15. q. 2. artic. 1. & ibidem Gabr. q. 2. in princ. dicunt, ante peccatum habuiſſe homines præceptum, vt omnia eſſent communia; poſt peccatum verò ſublatum fuiſſe illud præceptum, & ideo rerum diuiſionem non fuiſſe contra ius naturæ. Sed hæc ſententia quoad illud primum præceptum, non placet, quia nõ video neceſſitatem illius præcepti. Nam ſi ponatur poſitiuum, gratis aſſeritur, cùm oſtendi non poſſit: ſi naturale, probanda eſt neceſſaria connexio communitatis rerum cum ſtatu innocentiæ; nulla autem eſſe videtur, quia ſalua morum honeſtate, poſſent homines in illo ſtatu res aliquas, præſertim mobiles, & ad ordinarium vſum neceſſarias ſibi vſurpare, & inter ſe diuidere. Quod notauit Almain. ibi q. 2. art. 1. coniecturæ autem, quibus vtitur Scot. ad oſtendendum illud præceptum, ſcilicet, quia communitas in illo ſtatu eſſet magis accommodata ad hominum ſuſtentationem, & pacem, & ſimiles, ſolùm probant, nunc non fuiſſe neceſſariam rerum diuiſionẽ, vel ad ſummũ communitatem rerum futuram fuiſſe vtiliorem in illo ſtatu; non verò fuiſſe neceſſariam. Sicut è conuerſo congruentiæ, quæ oſtendunt, diuiſionem rerum eſſe commodiorem in natura lapſa, non probãt, hanc diuiſionem eſſe ſub præcepto naturali, ſed ſolùm eſſe huic ſtatui, & conditioni hominum accommodatam. Aduerto tamen etiam iuxta illam ſententiam Scoti non eſſe admittendam intrinſecam, & propriam mutationem in iure naturali, ſed ſolã ceſſationem obligationis eius propter mutationem factam ex parte hominum, atque adeò in ipſa materia.

Almain.

14.
Diſtinctio iuris naturalis in negatiuum, & poſitiuum.

Communis ergo reſponſio tam ad illud exemplum, quàm ad multa alia eſt, dupliciter aliquid eſſe de iure naturali, ſcilicet, negatiuè, & poſitiuè. Negatiuè eſſe dicitur, quod ius naturale non prohibet, ſed admittit, quamuis neque illud poſitiuè præcipiat: quando verò aliquid præcipit, dicitur id eſſe poſitiuè de iure naturali, & quando prohibet, dicitur eſſe poſitiuè contra ius naturale. Diuiſio ergò rerum non eſt contra ius naturale poſitiuum, quia nullum erat naturale præceptum, quod illam prohiberet. Quando ergo aliqua iura dicunt eſſe contra ius naturale, intelligenda ſunt de iure naturali negatiuè: ſic enim communitas rerum erat de iure naturali, quia ex vi illius res omnes eſſent communes, niſi homines aliud introduxiſſent. Sumitur ex D. Thoma 2. 2. q. 66. ar. 2. ad 1. & in d. q. 94. art. 5. ad 3. Conrad. de contract. q. 10. Couarr. in regula, *peccatum*. 2. p. §. 11. n. 3. & Nauar. in cap. *ita quorumdam*, de Iudæis, notab. 11. Gloſſa penult.

Rerum diuiſio non eſt contra ius naturale poſitiuum.
D. Thom.
Conrad.
Couarr.
Nauar.

15.
Vrtuntur obiectiones contra datã doctrinam.

Hanc verò reſponſionem impugnauit ex Iuriſtis Fortunius Garcia in dict. l. *manumiſſiones*. nu. 8. Quia iuxta illam diſtinctionem non magis libertas, quàm ſeruitus, nec magis communitas, quàm diuiſio rerum eſſet de iure naturæ, quod eſt contra dicta iura, & contra communem ſententiam. Sequela patet, quia etiam rerum diuiſio eſt de iure naturæ negatiuè, quia non prohibetur. Secundò, quia aliàs ſequeretur, ſtando in iure naturæ potuiſſe vnum hominem licitè priuate alium libertate, & redigere in ſeruitutem, quia nihil ageret contra præceptum legis naturalis, quod patet, quia libertas ſolùm negatiuè dicitur eſſe de lege naturæ, ſcilicet, quia non prohibetur; non verò quia aliquo præcepto poſitiuo mandetur; ergo actio contraria libertati non eſt prohibita iure naturæ. Tertiò, inde etiam ſequeretur potuiſſe homines licitè ſuo arbitrio, & per potentiam vſurpare, & res omnes, & iuriſdictionem, & dominium in alios homines, quia in hoc non agerent contra aliquod præceptum legis naturalis, ſed ſolùm contra id, quod permittebatur ex vi legis naturalis, quod non eſt per ſe malum. Vnde hinc videtur ſumpſiſſe occaſionem opinio quorumdam Iuriſtarum dicentium, Reges tẽporales de abſoluta potentia ſua poſſe ſuo arbitrio dominia rerum tranſmutare, vel ſibi vſurpare. Sic ferè loquitur Gloſſa in cap. *per principalem*, verb. *ad nos*. 9. q. 3. licèt non ſatis declaret, poſſe Principem ſine cauſa iuſta id facere. Idem Angel. in l. *item ſi verberibus*. §. 1. ff. de rei vindicat. Hæc autem abſurdiſſima ſunt, vt eſt per ſe notum, quia ſunt contra hominum pacem, & iuſtitiam, & contra ius vnicuique datum à natura.

Gloſſa.
Angel.

16.
Fit ſatis obiectionibus & explicatur amplius doctrina.

Sed hæ obiectiones procedunt ex mala intelligentia illius diſtinctionis, ad quam meliùs percipiẽdam ſupponenda eſt alia diſtinctio iuris, quæ in ſuperioribus à nobis data eſt: diximus enim ius aliquando ſignificare legem, aliquando verò ſignificare dominium, vel quaſi dominium alicuius rei, ſeu actionem ad vtendum illa: nunc ergo idem dicimus de iure naturali. Atque ita diſtinctio D. Thomæ, & communis intelligitur de iure naturali præceptiuo, & in ordine ad materiam, de qua ſermo eſt. Quo ſenſu manifeſtum eſt, diuiſionem rerum non eſſe contra ius naturale, quòd illam prohibeat abſolutè, & ſimpliciter. Et idem eſt de ſeruitute, & aliis ſimilibus. At verò ſi loquamur de iure naturali dominatiuo, ſic verum eſt libertatem eſſe de iure naturali poſitiuè, & non tantùm negatiuè, quia ipſa natura verum dominium contulit homini ſuæ libertatis. Communitas etiam rerum aliquo modo pertineret ad dominium hominum ex vi iuris naturæ, ſi nulla eſſet facta rerũ diuiſio, quia homines haberent poſitiuum ius, & actionem ad vſum rerum communium, vt eſt per ſe euidens, & rectè probat prima obiectio facta. Nam hac ratione libertas eſt de iure naturæ, potiùs quàm ſeruitus, quia natura fecit homines poſitiuè (vt ſic dicam) liberos cum intrinſeco iure libertatis, non tamen ita fecit poſitiuè ſeruos, propriè loquendo. Similiter contulit communiter dominium rerum omnium, & conſequenter vnicuique dedit poteſtatem vtendi: proprietatem autem dominiorum non ita contulit, vt egregiè declarat Auguſtinus tract. 6. in Ioan. in fine, & cap. 1. d. 8. & de hoc communi dominio videri poteſt Soto lib. 4. de iuſtit. q. 4. ar. 1. Molin. tract. 2. de iuſtit. diſp. 3.

Auguſt.
Soto.
Molin.

17.

Per quod etiam patet reſponſio ad alias illationes: nihil enim illorum ſequitur, quia illa repugnãt huic iuri poſitiuo, & dominatiuo, quod natura vel omnibus, vel ſingulis contulit. Vnde quamuis natura non præceperit, vt res ſemper eſſent communes (quo ſenſu dicitur communitas rerum de iure naturæ negatiuè) tamen durante illo ſtatu, poſitiuum præceptum iuris naturæ erat, vt nemo prohiberetur, nec impediretur ab vſu neceſſario communium rerum. Quod præceptum ſuo modo nunc durat in his rebus, quæ communes ſunt, quandiu non ſunt diuerſæ aliquo modo; nemo enim poteſt prohiberi à communi vſu illarum per ſe loquendo, id eſt, ſecluſa ſpeciali neceſſitate, vel cauſa iuſta. Sicut etiam è contrario, quamuis diuiſio rerum non ſit præcepta iure naturæ; tamen poſtquam facta eſt, & applicata

ſunt

ſunt dominia, ius naturæ prohibet furtum, ſeu indebitam acceptiouem rei alienæ. Et ob hanc cauſam non licent ea omnia, quæ in ea obiectione inferuntur, vt conſtat, & de illis videri poſſunt Couar. lib. 3. variar. cap. 6. & Pinel in rubri. C. de reſc. vendi. par. 1. cap. 1. n. 14. & ſequentibus.

Couar. Pinel.

18. Sed adhuc obſtat ſecundum exemplum, quia diuiſio dominiurum quoad libertatem à natura facta eſt; quomodo ergo poteſt licitè auferri. Et in vniuerſum oritur alia difficultas, cur poſſit ius naturæ dominatiuum, etiamſi poſitiuè ab ipſa natura datum ſit, immutari, & per homines aliquando licitè, & validè auferri; non autem ita poſſit mutari ius naturæ præceptiuum. Reſpondeo priùs ad ſecundum exemplum, quamuis natura dederit libertatem, & dominium eius, non tamen abſolutè prohibuiſſe, ne auferri poſſit. Nam in primis eo ipſo, quòd homo eſt dominus ſuæ libertatis, poteſt eam vendere, ſeu alienare. Reſpublica etiam per poteſtatem altiorem, quam habet ad regendos homines, poteſt ex iuſta cauſa (vt in pœnam) hominem priuare ſua libertate: nam etiam natura dedit homini vitam quoad vſum eius, ac poſſeſſionem, & interdum nihilominus poteſt iuſtè illa priuari per poteſtatem humanam.

Cur ius naturæ dominatiuũ poſſit per homines mutari, non ita verò præceptiuũ.

Ratio autem generalis differentiæ inter ius præceptiuum & dominatiuum eſt, quia illud priùs continet regulas, ac principia bene operandi, quæ continent neceſſariam veritatem, & ideo immutabilia ſunt: fundantur enim in intrinſeca obiectorum rectitudine, vel prauitate. Ius autem dominatiuum ſolum eſt materia alterius iuris præceptiui, & conſiſtit (vt ſic dicã) in facto quodam, ſeu in tali conditione, vel habitudine rerum. Conſtat autem res omnes creatas, præſertim incorruptibiles, habere à natura multas conditiones, quæ mutabiles ſunt, & per alias cauſas auferri poſſunt. Sic ergo dicimus de libertate, & de quocumque iure ſimili, etiamſi poſitiuè ſit à natura datum, poſſe per homines mutari, quia in ſingulis perſonis eſt dependenter, vel à ſua voluntate, vel a republica, quatenus habet legitimam poteſtatem in omnes priuatas perſonas, & bona earum, quantum ad debitam gubernationem neceſſarium eſt.

Solutio, & ratio differentiæ.

19. Atque ex his reliqua exempla facilè expedita ſunt. Nam tertium de præſcriptione ſolùm probat, leges ciuiles poſſe ex iuſta cauſa mutare, vel transferre iura dominandi, qua mutatione facta, extrinſeca ratione dici poteſt mutari ius naturale, quia mutata materia, ceſſat prius ius, & aliud obligat, quod non repugnat dictis, imò illa confirmat. Quartum verò exemplum de teſtamentis, vel contractibus ſolùm probat, ius humanum poſſe aliquid addere iuri naturali, quod etiam verum eſt. Neque inde ſequitur aliquid contra poſitiuum præceptum iuris naturæ, quia ius naturale non præcipit, v.g. vt matrimonium ſine tot teſtibus factum valeat; ſed in hoc negatiuè ſe habet non exigendo teſtes. Vnde fit, vt quandiu ius poſitiuum illos non poſtulauerit, matrimonium ſine illis valeat ex vi iuris naturalis: poſtquam autem ius poſitiuum talem conditionem poſtulabat ad valorem contractus, ius naturale illi non repugnat, ſed potiùs ſub modo ad illius iuris obſeruationem obligat, & ſic de aliis formis humano iure inuentis dicendum eſt.

20. Ad ſecundum argumentum continens exempla humanarum diſpenſationum in lege naturali reſpondetur, procedere iuxta ſecundam aſſertionem, & illam probare. Nam primum exemplum de voto, & iuramento, apertè verſatur in materia, quæ pendet ex humano arbitrio, & conſenſu, & ita in illorum diſpenſatione non relaxatur in ſe præceptum legis naturalis, ſed remittitur debitum ortum ex conſenſu humano, & ita ceſſat conſequenter obligatio naturalis præcepti, vt in tract. de Iuramento, & voto, ex profeſſo traditum eſt. Eiuſdem generis eſt ſecundum exemplum de matrimonio rato: nam etiam ibi obligationi naturali ſubſternitur contractus humanus, ratione cuius poteſt in illo diſpenſari. Quod ſi inſtes; quia lex naturalis præcipit, vt vinculum illud ſit indiſſolubile. Reſpondeo, non ita hoc præcipere naturalem legem, vt abſolutè ſit intrinſecè malum contractum illum diſſolui; nam hoc non oſtenditur ſufficienter ex principiis naturalibus, ſed ſolùm vt diſſolui non poſſit priuata auctoritate, & voluntate cõtrahentium, quia talis diſſolutio non fit ſine aliquo præiudicio communitatis, ſeu ipſius naturæ conſeruandæ, cui per tale vinculum fuit aliquo modo ius acquiſitum, & ideo diſſolui non poteſt priuata auctoritate: contra quam naturalem legem non fit, quando diſpẽſatur auctoritate publica, & ita nulla diſpenſatio in proprio iure naturali præceptiuo ibi interuenit. Quod autem id fieri poſſit auctoritate publica, non eſt contrarium, imò conſentaneum ipſi naturæ, quia natura ipſa (vt ſic dicam) poteſt cedere iuri ſuo propter aliud bonum maius, quod in ſuum etiam commodum redundat. Et quia adminiſtratio eorum iurium, quæ ad commune bonum naturæ pertinent, commiſſa eſt poteſtati gerẽti curam reipublicæ, ideo non eſt contra naturale ius, quòd talis actus auctoritate publica diſſoluatur. An verò hæc poteſtas ſit ſupranaturalis, vel poſſit eſſe in pura natura, vel matrimonium eſſet purus contractus, & non ſacramentum, & quomodo locum habeat in matrimonio tantùm rato, & non in conſummato, in materia de Matrimonio tractandum eſt.

Quomodo ceſſet naturale ius per diſpenſationem, quæ fit in voto & aliis à Prælatis.

21. In tertio exemplo de diſpenſatione in reſidentia Epiſcoporum, diſputari poſſet, an obligatio reſidendi ſit de iure naturali, vel diuino poſitiuo, ſed quia nõ eſt huius loci, ſuppono eſſe de iure naturali. Quo ſuppoſito Soto (vt ſuprà retuli) negat illam eſſe veram diſpenſationem, per quam relaxetur eius obligatio, ſed eſſe interpretationem tantùm, quòd in tali caſu ius naturale non obliget. Quia cùm illud præceptum ſit affirmatiuum, non obligat pro ſemper, & ideo facile occurrere poſſunt occaſiones, in quibus, ſeu pro quibus tale præceptum non obliget, & in illis habebit locum interpretatio. Sed hæc reſponſio efficaciter improbatur rationibus factis inter argumentandum. Quia vbi eſt pura interpretatio, non tollitur obligatio, ſed ablata ſupponitur, & declaratur: in hoc autem genere eſt euidens, & experientia notiſſimum, ſæpe concedi licentias, & diſpenſationes in caſibus, in quibus per ſe obligatio non ceſſauerat; nec priuata auctoritate poſſet tuta conſcientia omitti, per quamcumque interpretationem doctrinalem (vt ſic dicam) ſubſiſtente tali cauſa; & tamen facta facultate per Pontificem cum eadem cauſa ſola, dubitandum non eſt, quin tuta conſcientia non reſideatur; ergo ſignum eſt, eſſe ibi veram relaxationem per poteſtatem iuriſdictionis. Neque etiam dici poteſt, illam eſſe interpretationem in caſu dubio, & ideo requirere iuriſdictionem, quia nullum ſupponitur dubium; imò ſupponitur vt certum, cauſam non eſſe talem, quæ per ſe valeat auferre obligationem. Quod etiam patet, quia cauſa ſæpe eſt extrinſeca reſpectu talis obligationis, vt publica vtilitas in regimine totius regni, vel in aſſiſtendo Catholico Principi ad commune bonum Eccleſiæ, vel regni, & ſimiles, quæ per ſe non excuſant, & multum pendent ex arbitrio humano, & ideo poſſunt ſufficere ad honeſtandam diſpenſationem; non verò ad tollendam per ſe obligationem.

An Pontifex poſſit diſpenſare in reſidentia Epiſcopi quæ eſt de iure naturali.

22. Concedo ergo illam eſſe diſpenſationem. Dico tamen non eſſe in iure naturali præceptiuo per ſe ſpectato, ſed in materia eius mutando illã, quatenus etiam pendet

Auctoris ſententia poſſe humana poteſtate diſpẽſari in reſidẽtia Epiſcopi. & aſſignatur ratio.

pendet ex conſenſu, aut voluntate humana; qua mutatione facta ipſum naturale præceptum per ſe ceſſat obligare. Declaratur, quia illa obligatio reſidendi nō inſurgit, niſi mediante pacto, & vinculo inter Epiſcopum, & Eccleſiam: hoc autem pactum, & vinculum humana voluntate contrahitur, & ideo ex hac parte mutabile eſt ſaltem per poteſtatem publicam, cap. *inter corporalia*, de translat. Epiſc. & ideo per eandem relaxari poteſt, & cōſequenter etiam poteſt naturalis obligatio, quæ ex illo naſcitur, vel mutari, vel auferri. Et declaratur ampliùs, quia illud pactum inter proprium Epiſcopum, & ſuam Eccleſiam ex natura rei ſubordinatur ſupremo paſtori, ita vt in illo pacto includatur conditio offerendi ſe miniſterio talis Eccleſiæ cum ſubordinatione ad ſupremum paſtorem, qui habet in illa Eccleſia excellentiorem poteſtatem, & immediatam etiam curam. Quando autem Pontifex diſpenſat in reſidentia, ipſe ſtatuit, quomodo pro tali tempore prouidendum ſit tali Eccleſiæ, & quaſi onus illius in ſe ſuſcipit, & inde conſequenter fit, vt proprius Epiſcopus liberetur perſonali obligatione, non per diſpenſationem in præcepto naturali, ſed quia illo modo re vera implet pactum cum ſua Eccleſia, ex quo illa obligatio præcepti oriebatur. Vel potiùs impletur illa obligatio alio modo incluſo etiam in ipſo pacto, prouidendo Eccleſiæ modo præſcripto à ſupremo paſtore ex rationabili cauſa: hoc enim ſupponi debet, quia hæc eſt iuſta conditio, quam vinculum ipſum includit.

Cap. inter corporalia.

23\. Ad quartum exemplum de impedimentis irritantibus iure naturali, nunc ſupponimus eſſe probabilius, in talibus impedimentis nō poſſe diſpenſari per poteſtatem humanam, vt quòd aliquis, qui matrimonium cum vna contraxit, & conſummauit, aliam ducat, priori viuente, vel manente vtroque vinculo valido, vel diſſoluto priori; neutrum enim fieri poteſt per humanam poteſtatem, idémque eſt in ſimilibus. Vnde hæc exempla potiùs confirmant primam aſſertionē: nam hæc impedimenta, ſi naturalia ſunt, ex puta ratione pendent, non ex voluntate humana. Vnde non credimus, eſſe aliquando in Eccleſia diſpenſatum in matrimonio inter fratres, ſi tamen id factum eſt, credendum eſt, factum eſſe adhærendo opinioni dicenti, illud non eſſe impedimentum irritans iure naturæ, de quo plura in propria materia, & aliquid addemus in capite ſequenti.

Impedimenta iure naturæ matrimonio dirimentia nequeunt à Pōtifice diſpenſari.

24\. Alia verò exempla nihil faciunt ad cauſam: nam in priuilegiis decimarum non derogatur iuri naturę, ſed humanæ determinationi. Quia licèt ſuſtentatio miniſtrorum Eccleſiæ ſit de iure naturæ, tamen modus, & diſtributio illius oneris inter fideles, humani iuris, & arbitrij eſt, & in hoc tātùm fit aliqua immutatio, vt latè declaraui tractat. 2. de Relig. lib. 1. cap. 24. Immunitas etiam Eccleſiaſtica quoad perſonas (dato quòd ſit de iure diuino naturali, quod nunc nō agimus) non violatur, nec minuitur in ſe, & prout eſſe poteſt in præcepto naturali, ex eo, quòd auctoritate Pōtificis interdum aliquis Clericus priuetur illa, & poteſtati laicæ ſubiiciatur, vel quia tunc poteſtas Eccleſiaſtica ſubit rationem miniſtri Pontificis, vel certè quia ratio naturalis non alio modo dictat hanc immunitatem, niſi cum dependentia, & ſubordinatione ad ſupremum Eccleſiaſticum paſtorem; & ita ibi nulla interuenit diſpenſatio in iure naturali præceptiuo. Quia ius naturale non præcipit ita clericos eſſe immunes, vt etiam ex iuſta cauſa nō poſſit Eccleſiaſticus Prælatus, præſertim ſupremus eos brachio ſęculari remittere, vt eſt per ſe notum. Quapropter quando hoc fit, non ſolùm non eſt relaxatio iuris naturalis, verùm potiùs eſt iuſta exequutio iuſtitiæ, quā diuinum, & naturale ius dictat. Alia verò exempla, quæ Pelinus ibi citatus adducit, prudens omitto, quia multa ex dictis excluduntur; alia probabilia non ſunt; alia verò non ad præſentem cauſam pertinent, ſed quæſtionem de diſpenſatione in iure diuino poſitiuo infrà ſuo loco tractandam attingunt.

25\. Ad rationem reſpondeo confirmare ſecundam aſſertionem, & non procedere contra primam. In his enim obligationibus, quæ pendent ex conſenſu, vel pacto humano, frequens eſſe poteſt illa neceſſitas diſpenſandi, & ideo conſentaneum eſt diuinæ prouidentiæ, vt illam poteſtatem reliquerit in Eccleſia. Qua ratione in tractatibus de Iuramento, & voto, vſi ſumus. Item materia talis obligationis de ſe eſt mutabilis, & variabilis, & humana voluntas ſæpe imprudenter conſentit in obligationem aliquam, & ideo materia illa apta erat ad poteſtatem diſpenſandi. At verò quando lex naturalis obligat ex vi ſolius rationis in materia independente à priori conſenſu humano, non ſolùm eſſe non poteſt neceſſitas diſpenſationis, ſed etiam illi repugnat: nam ſi res ſit prohibita ratione naturali, eſt intrinſecè mala: quæ ergo poteſt eſſe neceſſitas diſpenſationis in tali lege? Si verò ſit præcepta, vel occurrente neceſſitate, talis lex non obligabit, & non erit neceſſaria diſpenſatio; vel ſi non obſtante neceſſitate lex obligat ex vi rationis, omiſſio illius eſt intrinſecè mala in tali articulo, & ideo nulla poteſt eſſe neceſſitas permittendi illam. Et ita ceſſant reliqua, quæ ibi adducuntur, quæ habere poſſent aliquem colorem pro iure diuino poſitiuo, & in ſuo loco tractabuntur: nam ad ius naturale non rectè accommodantur. Quod verò in fine additur de interpretatione, in c. 16. tractabitur.

CAPVT XV.

Vtrùm Deus diſpenſare poßit in lege naturali etiam de abſoluta poteſtate.

1\. RAtio dubitandi eſt, quia omnis legiſlator poteſt in ſua lege diſpenſare quod in humano legiſlatore tam generaliter, & ſine exceptione hoc verum habet, vt etiamſi abſque cauſa diſpenſet, factum teneat; ergo multo magis in Deo; ergo cùm ipſe ſit auctor naturalis legis, poterit in ea diſpenſare. Confirmatur, quia ita feciſſe videtur diſpenſando cum Abrahamo, in quinto præcepto Decalogi, Geneſ. 22. & cum Oſea in 6. quando illi præcipit accipere mulierem fornicariam, Oſeæ 2. & cum filiis Iſrael in ſeptimo, quando ex Dei facultate ſpoliauerunt Ægyptios, Exod. 12.

Ratio difficultatis.

2\. Diſtinguamus tres ordines præceptorum naturalium; quædam ſunt vniuerſaliſſima principia, vt, malum faciendum non eſt, & bonum eſt proſequendum: quædam verò ſunt cōcluſiones immediatæ, & omnino intrinſecè coniunctæ dictis principiis, vt præcepta Decalogi. in tertio ordine ſunt alia præcepta, quę multò magis ſunt remota à primis principiis, imò & ab ipſis Decalogi præceptis, de quibus poſteà exempla ponemus. De primis non eſt controuerſia inter auctores: nam certum eſt, in ea non cadere diſpenſationem reſpectu hominis liberè, & moraliter operantis. Nam ſi Deus faciat vt homo careat omni operatione morali, liberum vſum rationis, & voluntatis impediendo, excuſaretur homo ab omni lege naturali, quia nec bene, nec malè moraliter operari poſſet; tamen illa non eſſet diſpenſatio in lege naturæ, ſed eſſet impedire ſubiectum ne eſſet capax obligationis illius, ſicut nunc infans non obligatur propriè lege naturali. At verò ſi homo relinquitur capax liberæ operationis, abſolui non poteſt ab omnibus illis principiis legis naturæ; quia poſita quacumque diſpenſatione, neceſſe eſt, vt illa principia ſint regula

Diſtinguitur triplex ordo præceptorum naturalium.

honeſtè

honeſtè operandi; vel enim diſpenſatio facit operationem, vel carentiam eius licitam, vel non facit, ſi non facit, nulla eſt diſpenſatio, ſi verò facit, neceſſe eſt, vt ratio iudicet hic, & nunc operationem eſſe licitam, ergo diſpenſatio noo poteſt cadere in illud principium, bonum eſt proſequendum, quod ampliùs ex dicendis conſtabit. Controuerſia ergo eſt de aliis duobus ordinibus præceptorum, & præſertim tractatur à Doctoribus de ſecundo: nam de tertio pauca dicunt, & ideo in fine breuiter illam expediemus.

1. Sententia affirmans Deum poſſe diſpenſare in omnibus præceptis naturalibus.

3. Eſt ergo prima ſententia, generaliter affirmans poſſe Deum diſpenſare in omnibus præceptis Decalogi. Quæ conſequenter ait, non ſolùm poſſe Deum diſpenſare, ſed etiam abrogare totam illam legem, auferendo omnino eius obligationem, vel prohibitionem. Quo facto, inquit hæc opinio futura fuiſſe licita omnia, quæ lex naturæ prohibet, quantumuis mala nunc eſſe videantur. Ex quo tandem concludit, non ſolùm poſſe Deum hæc nõ prohibere, ſed etiam præcipere, vt fiant; quia ſi mala non ſunt, ſed licita, cur non poterit illa præcipere. Hæc fuit ſententia Ocham in 2.q.19.ad 3.dubium, quem ſequitur Petrus de Aliaco in 1.diſt.14.& Andr.de Caſtr. Nouo in 1. d.48.q.1. art. 1. & inclinat Gerſon, Alphabet. 61. lit.E. & F. Almain. etiam 3.Moral.cap.15.vt probabilem tractat hanc opinionem; poſtea verò illam reiicit. Fundatur præcipuè, quia omnia, quæ cadunt ſub legem naturæ, non ſunt mala, niſi quia prohibentur à Deo, & ipſe liberè illa prohibet, cùm ſit ſupremus Dominus, & gubernator. Item quia oppoſitum non implicat contradictionem; ablata enim prohibitione, reliqua omnia facilè conſequuntur.

Ocham. Petrus Alia. And. de Caſt. Nou. Gerſon. Almain.

Excluditur hæc ſententia.

4. Hæc verò ſententia tanquam falſa, & abſurda à reliquis Theologis reiicitur. Et à priori improbanda eſt ex dictis ſuprà ca.6. vbi oſtendimus, legem naturalem, licèt, vt eſt propria, lex diuina præcepta, & prohibitionẽ Dei includat, nihilominus ſupponere in ſua materia intrinſecam honeſtatem, vel malitiam ab ea prorſus inſeparabilem. Et præterea ibi oſtendimus, ſuppoſita diuina prouidentia, non poſſe Deum non prohibere mala illa, quæ ratio naturalis oſtẽdit eſſe mala. Sed licèt fingamus, prohibitionem additam per voluntatem Dei poſſe auferri; nihilominus prorſus repugnat, ad id, quod per ſe, & intrinſecè malum eſt, deſinere eſſe malum, quia rei natura nõ poteſt mutari, vnde nec poteſt talis actus liberè fieri, quin malum ſit, & diſſonum naturæ rationali, vt ex Ariſtot. & aliis ibi oſtendimus. Et videtur per ſe notum: qui enim fieri poteſt, vt odium Dei, vel mendacium liberè facta non ſint praua? Fundamentum ergo huius ſententiæ, ſcilicet, quòd omnis malitia humanorum actuũ proueniat ex prohibitione extrinſeca, omnino falſum eſt. Ideóque ne in æquiuoco laboremus, ſeparanda eſt quæſtio de prohibitione extrinſeca Dei, an poſſit ab ipſo non fieri, vel reſpectu omnium, vel reſpectu alicuius. Nam de hac prohibitione eſſe poteſt res magis dubia, vt in dicto cap. 6. dixi. probabilius tamen eſſe oſtendi, eſſe à diuina prouidentia inſeparabilem, illa verò quæſtione omiſſa, hìc abſolutè inquirimus, an fieri poſſit à Deo, vt actiones illæ, quæ per legem Decalogi prohibentur, malæ non ſint vllo modo, ita vt nec per legem oſtenſiuam naturalis rationis vetentur, vt malæ, & in hoc ſenſu dicemus, eſſe falſam ſententiam Ochami, & aliorum.

Abſurdum quod ſequitur ex improbata ſententia, poſſe ſcilicet Deũ præcipere vt ipſemet odio habeatur.

5. Vnde à fortiori conſtat, multo maius abſurdum eſſe dicere, poſſe Deum homini præcipere, vt ipſummet Deum odio habeat, quod planè ſequitur ex illa ſententia. Nam ſi poteſt illum actum non prohibere, & ablata prohibitione non eſt malus, ergo poteſt illum præcipere. Conſequens autem eſſe abſurdum patet, quia non poteſt Deus facere, vt ipſemet ſit odio dignus: nam repugnat eius bonitati; neque etiam poteſt facere, vt ſit rectum, & ordinatum, habere odio rem amore dignam. Item eſſet ibi quædam contradictio: nam obedire Deo, eſt quidam virtualis amor eius, & obligatio ad obediendum præſertim naſcitur ex amore, ergo repugnat obligari ex præcepto ad ipſummet Deum odio habendum. Idem argumentum fieri poteſt de mendacio: nam ſi Deus illud poſſet præcipere, etiam poſſet ipſe mendacium dicere, quod erroneum eſt: ſic enim tota certitudo fidei periret. Atque hæc etiam ratio probat de diſpenſatione: nam ſi poteſt Deus diſpenſare in omnibus, ergo in mendacio non tantùm officioſo, ſed etiam pernicioſo, & in quacumque materia; multo ergo magis poterit (vt ita dicam) ſecum ipſe diſpenſare, vel potiùs ſine diſpenſatione mentiri, quia reſpectu illius nulla eſt prohibitio, & aliàs dicitur, actum ſecundùm ſe malum non eſſe.

2. Opinio affirmans præcepta Decalogi, quæ dicuntur ſecũdæ tabulæ, diſpenſari poſſe per Deum, non verò primæ. Gabriel. Almain.

6. Secunda ſententia eſt Scoti in 3. diſtin. 37. quæſt. vnica, quem ibi ſequitur Gabriel quæſt.1. artic. 2. & refert etiam ibidem Almain. diſtinguitque inter præcepta primæ, & ſecundæ tabulæ. Primæ tabulæ dicuntur tria præcepta Decalogi, quæ verſantur circa Deum, de quibus ſentit, duo prima, quæ negatiua ſunt, eſſe indiſpenſabilia, tertium autem, quatenus inuoluit circumſtantiam Sabbati, & diſpenſabile, & abrogabile fuiſſe (quod eſt manifeſtum apud omnes, quia quoad id non fuit naturale, ſed poſitiuũ) quatenus verò abſolutè continet affirmatiuum præceptum cultus diuini, dubitat, an diſpenſabile ſit. Et de tota hac parte huius opinionis infrà dicam. Præcepta ſecundæ tabulæ dicuntur reliqua ſeptem, & in vniuerſum omnia, quæ circa proximos, vel creaturas verſantur, de quibus omnibus ſentit Scot. diſpenſabilia eſſe.

Duo fundamenta præcipua adducit Sot. Vnum eſt, quia ſi eſſent indiſpenſabilia, intellectus diuinus, vt præuenit voluntatem ſuam, neceſſariò iudicaret, hos actus eſſe amandos, & illos odio habendos, & conſequenter neceſſitatem imponeret diuinæ voluntati ad amandos actus, quos præcipit, & odio habendos, quos prohibet, quod reputat abſurdum, & dicit alibi probaſſe. Secundum eius fundamentum eſt, quia beatitudo hominis non pendet ex aliquo actu circa creaturam; nam ſolo amore ſui poteſt Deus hominem beatificare; ergo nullus actus voluntatis humanæ circa creaturam eſt medium neceſſarium ſecundùm potentiam Dei abſolutam ad beatitudinem hominis: nec etiam eſt impedimentum neceſſariò illam excludens; ergo nullus talis actus circa creaturam neceſſariò præcipitur, aut prohibetur à Deo, ergo poteſt in omni tali actu diſpenſare. Vnde concludit Scot. ſeptem illa præcepta Decalogi non eſſe cõcluſiones, quæ abſoluta neceſſitate inferantur ex principiis per ſe notis, ſed ſolùm habere quãdam conuenientiam maximam cum natura hominis, vt illi præcipiantur, vel prohibeantur, ac proinde eſſe capacia diſpenſationis. Ponitque exemplum in occiſione hominis, cuius prohibitio non neceſſariò infertur ex principiis naturæ, vt in Abrahamo (inquit) oſtenſum eſt. Atque hanc ferè ſententiam tenuiſſe videtur Bonauent. in 1. diſt. 47. ſolúmq; differre, quia de præceptis primæ tabulæ indiſtinctè negat recipere poſſe diſpenſationem; de præceptis autem ſecundæ tabulæ abſolutè contrarium affirmat, & putat eſſe ſententiam Bernardi libr. de præcep. & diſpenſ. cap. 5. ſed de ſenſu Bernardi dicam inferiùs, & fortaſſe Bonauent. in eodem loquutus eſt.

D. Bonauẽt. *D. Bern.*

8. In hac opinione Scoti in primis conſiderandum eſt, illum non tam admittere diſpenſationem in iure

naturali, formaliter loquendo, vt ſic dicam, ſeu loquendo propriè, & rigoroſè de præcepto legis naturæ, ſed potiùs extrahere ab hoc iure præcepta ſecundæ tabulæ, & ideo concedere eſſe diſpenſabilia. Vnde conſequenter videtur non admittere aliquod proprium præceptum legis naturæ, niſi quod ad Deum pertineat. Vtrumque patet, quia lex naturalis eſt illa, quæ ex vi rationis ſolius ducit obligationem, ſed illa præcepta non ſunt talia ſecundū Scotum, quia dicit, non neceſſariò inferri ea principiis naturæ, & ita non eſſe intrinſecè mala, niſi prohibeantur, ergo,

9. *Excluditur opinio.* In vtroque igitur mihi valde diſplicet hæc ſententia. Primò enim ſi præcepta ſecundæ tabulæ non eſſent legis naturæ, ante legem per Moyſem datam non obligaſſent homines ex vi ſolius rationis naturalis, B quia per illam non poterat conſtare de ſpeciali prohibitione diuina, ſi ratio non oſtendebat in actibus intrinſecam malitiam. Vnde etiam poſt datam legem illa præcepta moralia non obligaſſent gentes, pro quibus lex Moyſi data non erat, imò nec nunc quoad nos ſuam vim retinerent, quia omnia præcepta, quatenus fuerunt poſitiua illius legis, ceſſarunt. Niſi dicatur, fuiſſe renouata à Chriſto in Euangelio: quod verum quidem eſt; tamen inde ſeroqnetus argumentum, quia Chriſtus non tradidit præcepta moralia poſitiua, ſed naturalia, & illa magis explicauit; ergo ſi nunc perſeuerant, ideo eſt, quia naturalia ſunt. Deinde totum illud conſequens videtur eſſe *Roman. 2.* contra Paulum ad Roman. 2. dicentem, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, &* C *qui ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt*, ſcilicet ſine lege poſitiua propter ſolam naturalem: loquitur autē ibi Paulus de peccatis contra præcepta ſecundæ tabulæ, cùm ait, *Tradidit eos in reprobum ſenſum, vt faciant ea quæ non conueniunt*, &c. *Rom. 1.*

10. Reſponderi poteſt, etiamſi hæc præcepta non ſint omnino neceſſaria de lege naturæ, eſſe tamen adeò conuenientia naturæ, vt ab omnibus gentibus fuerint introducta, & accepta, & hoc ſatis eſſe, vt ſecluſa poſitiua Dei prohibitione homines peccarent ea tranſgrediendo. Sed contrà: nam inde ſequitur, hæc præcepta ad ſummum eſſe iuris gentium, quod planè ſentire videtur Scot. quando illa comparat cum dominiorum diuiſione. At verò Ius gentium non ſolùm à Deo, ſed etiam ab hominibus mu- D tabile eſt, vt infrà dicam, & patet, quia ſi aliqua prouincia non vteretur diuiſione, ſed communitate rerum, non poſſemus id tanquam malum damnare, ſequitur ergo idem eſſe dicendum de præceptis ſecundæ tabulæ, quod abſurdiſſimum eſt. Aliàs ſi aliqua gens barbara non vteretur diuiſione, ſed communitate vxorum, non eſſet talis conſuetudo tanquam intrinſecè mala improbanda, quod nemo dicet. Vnde, vt ſuprà notauimus, quædam nationes approbarunt adulteria, aliæ non damnarunt furta, qui errores in eis maximè improbantur, cùm tamen ſi tantùm eſſent contra ius gentium, non omnino eſſent da- E mnabiles, quia nō tenētur omnia regna, vel prouinciæ quoad ſuum vſum, omnia iura gentium, quæ in rigore humana ſunt, acceptare. Denique etiam Paulus loco citato illam reſponſionem videtur excludere, dicens; *Oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*, vtique ab auctore naturæ, vt omnes exponunt, qui propterea dicunt, auctorem huius legis eſſe ipſummet Deum per lumen naturæ. Confirmo hoc ex Paulo ad Roman. 13. dicente, *Non occides, non mœchaberis, &c. in hoc verbo inſtauratur, diliges proximum tuum, ſicut teipſum*, in quibus verbis docet, illa præcepta eſſe intrinſecè, & ex natura rei connexa cum amore proximi, & non aliter pertinere ad Decalogum, quàm vt neceſſaria ad amorem proximi: per ſe autem notum *Rom. 13.*

A videtur, dilectionem proximi maximè pertinere ad legem naturæ, cum ſine illa conſeruari non poſſit natura ipſa non ſolùm in debito ordine, & educatione, verùm etiam neque in ſuo eſſe; ergo idem dicendum eſt de illis præceptis.

Hinc autem neceſſariò ſequitur, non ſolùm præcepta erga Deum eſſe ſimpliciter neceſſaria ex vi legis naturalis, ſed etiam multa, erga proximum. Quod etiam Philoſophi agnouiſſe videntur, vt patet ex Ariſtotel. 2. Ethicor. cap. 6. & lib. 5. cap. 7. Cicerone, & Platone in libr. de Repub. & D. Thoma, & reliquis Theologis. Et ratio, quæ ex dictis colligitur, id conuincit. Et præterea patet inductione: nam ſaltem octauum præceptum, *Non falſum teſtimonium dices*, omnino neceſſarium eſt, vt à fortiori patet ex dictis ſu- B prà de prauitate mendacij. Item furtum formaliter, ſiſtendo in ratione furti, nunquam poteſt licere: nā ſi acceptio eſt licita, alter à quo accipio, non eſt rationabiliter inuitus; quòd ſi non eſt ita inuitus, non eſt furtum; ergo è contrario, quando alius eſt rationabiliter inuitus, acceptio non eſt licita; ergo repugnantia eſt, eſſe furtum, & licere; ergo hoc etiam præceptum ſimpliciter neceſſarium eſt. Et idem argumentum fieri poteſt de homicidio, vt in tertia opinione dicam. 11. *Non tātùm præcepta erga Deū neceſſaria eſſe de iure naturæ, ſed etiam plurima erga proximum. Ariſt. Cicer. Plato. D. Thom.*

Argumenta verò Scoti non cogunt: nam primum, vt Baſſolis, Caietan. & alij notarunt, æquè procedit contra priorem partē ſententiæ ipſiuſmet Scoti, quia ſi aliquod præceptum primæ tabulæ eſt diſpenſabile, etiam diuinus intellectus, vt antecedit voluntatem, neceſſariò iudicat, illud eſſe ſeruandum, & conſe- C quenter voluntas etiam diuina neceſſariò conformabitur huic iudicio, cùm tamen verſetur circa aliquid creatum, ſcilicet, circa mores, vel actus humanos. Illud ergo conſequens, quantum ad intellectum Dei ſpectat, nullum infert inconueniens: nam de omni veritate neceſſaria neceſſarium habet iudicium, ſiue ſit de re increata, ſiue de creata, ſiue ſpeculatina, ſiue practica, ſeu operabili ab homine. Quod verò pertinet ad voluntatem Dei, ſi ſit ſermo de ſimplici affectu complacentiæ, vel diſplicentiæ, etiam hunc poteſt Deus neceſſariò habere circa illud, quod iudicat eſſe per ſe bonum, aut per ſe malum, maximè ſuppoſita voluntate libera, quam habet creandi hominem. Si autem ſit ſermo de voluntate aliqua beneplaciti D ferendi præceptum, ſeu obligandi homines poſitiua, & ſuperaddita obligatione: ſic probabiliter poteſt diſputari illud conſequens in vtramque partem; nos autem ſuprà oſtendimus vt probabilius, etiam illo modo non eſſe inconueniens neceſſitati diuinam voluntatem ad illam prohibitionem ex ſuppoſitione, quòd decreuit naturam humanam condere, & illam gubernare, ſeu conuenientem prouidentiam circa illam habere. Secundum autem fundamentum Scoti ab intrinſeco ſomitur: nam malitia, vel bonitas intrinſeca actus ex obiecto penſanda eſt, non ex habitudine, vel neceſſitate ad vltimum finem. Vnde E mendacium iocoſum, vel officioſum in rigore non priuat vltimo fine, cùm ſit peccatum veniale, & nihilominus indiſpenſabile eſt. Quòd ſi dicatur impedire, quia illo durante, non poteſt obtineri beatitudo, donec reatus illius pœnæ tollatur; ſic conſtat falſum eſſe aſſumptum: nam multi actus circa creaturas, vel omiſſiones eorum poſſunt eſſe neceſſarij ad beatitudinem, vel poſſunt illam impedire. Nam propterea dixit Paulus, ſine lege perituros, qui talia faciunt. Quamuis ergo ſubſtantia beatitudinis conſiſtat in ſolo Deo, & actibus circa illum, tamen actus circa creaturas poſſunt illam impedire, vel eſſe media neceſſaria ad illam conſequendam, quatenus redundant in offenſionem Dei, vel eius obedientiam continent. 12. *Fit ſatis argumentis Scoti.*

Tertia

13. *3. Opinio affirmans præcepta negatiua Decalogi eſſe indiſpẽſabilia excepto quinto præcepto, quod cum affirmatiuis diſpẽſari poteſt. Durand. Maior.*

Tertia opinio eſt Durandi in 1. diſt. 47. quæſt. 4. & Maioris in 2. diſt. 37. quæſt. 10. qui diſtinguunt inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quamuis non omnino inter ſe conueniant. Nam Maior dicit, negatiua eſſe indiſpenſabilia, excepto quinto præcepto, *Non occides*. Durand. verò eandem regulam conſtituens de exceptione, dixit, ſi verbum, *Non occides*, generaliter ſumatur pro quacumque hominis occiſione, ſic diſpenſabile eſſe, ſi verò ſumatur pro occiſione hominis, prout eam prohibet ratio naturalis, ſic etiam illud indiſpenſabile eſſe. Sed profectò non erat neceſſaria, quia priori modo occiſio non cadit ſub prohibitione legis naturæ, quia dicit quid commune abſtrahens ab occiſione iuſta, & iniuſta, de qua conſtat, vt ſic, non prohiberi lege naturæ. Igitur loquendo propriè de quinto præcepto, ſine cauſa fit exceptio, vt patebit. Et eodem modo poſſent iſti auctores excipere ſeptimum præceptum, vel in illo diſtinguere, quia etiam acceptio rei alienæ poteſt interdum iuſtè fieri.

14. De affirmatiuis autem præceptis, Maior abſolutè dicit, omnia eſſe diſpenſabilia. Et probat primò, quia poteſt Deus non concurrere cum homine ad quemcumque actum præceptum. Sed hoc impertinens eſt, quia hoc non eſt diſpenſare, ſed tollere poteſtatem operandi. Quis enim dicat, vnum hominem diſpenſare cum alio, ne audiat Miſſam, violenter illum detinendo, aut ita grauiter vulnerãdo, vt illam audire non poſſit. Probat deinde, quia pro quocumque tempore ſignato poteſt Deus præbere facultatem non exercendi actum præceptum, vel etiam præcipere facere aliud; ergo hoc modo poterit pro toto tempore vitæ diſpenſare. Sed neque hoc vrget: ſi conſideremus, præceptum affirmatiuum non obligare pro ſemper; & ſtando in pura lege naturæ non habere aliud tempus, pro quo determinatè obliget, niſi illud, quod neceſſaria occaſio, vel opportunitas definierit. Vnde quamuis contingat, totum vitæ tempus tranſigi ſine tali occaſione, vel opportunitate, & ideo nunquam occurrere obligationem præcepti, non propterea interueniat diſpenſatio; nã hoc etiam naturaliter, & ſine miraculo contingere poteſt. Ratio ergo illa ad ſummum probat, poſſe Deum facere, vt in ſingulis temporibus præcepti neceſſitas non occurrat, vel quia vrget aliud præceptũ magis, vel quia rerum circumſtantiæ mutantur. Quòd ſi Maior velit, ſtantibus eiſdem circumſtantiis, cum quibus obligat naturale præceptum, poſſe Deum dare licentiam, ne impleatur, illud non probat, ſed aſſumit tantùm.

15. *Durandus ait præcepta 1. tabulæ eſſe indiſpenſabilia, nõ ita verò 2. tabulæ.*

Durandus autem diſtinguit inter præceptum primæ, & ſecundæ tabulæ, & prius dicit eſſe indiſpenſabile, poſterius autem diſpenſari poſſe. Probat hac ratione, quia omnis materia, à qua poteſt auferri ratio debiti, diſpenſabilis eſt; illa verò, quæ habet debitũ inſeparabile, eſt indiſpenſabilis; ſed materia illorum præceptorum ita ſe habet; ergo. Minorem probat hac analogia, quia dependentia à Deo eſt inſeparabilis ab homine; dependentia verò vnius hominis ab alio eſt ſeparabilis à quocumque: ſic ergo à cultu Dei eſt inſeparabile debitum; ab honore autem parentum ſeparari poteſt. Vnde non poteſt Deus facere quin illi credendum ſit, & reuerentia exhibenda: poteſt autem facere, ne parentes honorentur. Sed quoad neutram part videtur mihi ratio efficax, nec diſtinctio conſtans. Primum probo, quia longè aliud eſt de dependentia à Deo in eſſe; hæc enim eſſentialis eſt, quia ſine illa non poteſt homo ſubſiſtere: ſine actione autem morali erga Deum poteſt exiſtere, imò & bene operari circa alia obiecta. Item quamuis potuerit Deus facere, vt Petrus v. g. non habuerit eſſe à ſuis parentibus, tamen hoc non eſſet diſpenſare in præcepto de honorandis parẽtibus: ſuppoſito autem quòd ab illis habuit eſſe, iam interuenit dependentia à qua inſeparabile eſt debitum honorandi parentes, ſicut à dependentia à Deo inſeparabile eſt debitum colendi ipſum. Et hinc patet ſecunda pars: nam ſi ſit ſermo de debito, æquè inſeparabile eſt ſumptum cũ proportione, ſeu ſuppoſita emanatione à tali cauſa: ſi verò ſit ſermo de actibus, quibus ſoluitur hoc debitum, ſicut poteſt Deus facere, vt homo ſine peccato nunquam in tota vita exerceat actum honoris circa parentes, ita poteſt etiam facere, vt nũquam exerceat actum cultus diuini; ergo vel neutra eſt diſpenſatio, vel in vtroque præcepto diſpenſari poteſt.

Eſt igitur quarta opinio, quæ abſolutè & ſimpliciter docet, hæc præcepta Decalogi eſſe indiſpenſabilia etiam per potentiam Dei abſolutam. Tenet D. Th. q. 100. artic. 8. & ibi Caietan. & alij, Sotus lib. 2. de iuſt. q. 3. artic. 8. Victor. relect. de homicid. Viguer. in Inſtit. Theolog. cap. 15. §. 1. verſo 7. Vincent. in ſpeculo moral. lib. 1. part. 2. diſt. 6. Altiſiodor. in ſumma lib. 3. tract. 7. cap. 1. q. 5. Richard. in 3. diſt. 37. artic. 1. quæſtion. 5. & ibi Paludan. Baſſolis, & alij. Abulen. in 20. caput Exodi q. 35. & Molin. tom. 6. tractat. 5. diſputation. 57. num. 6. Fundamentum D. Thomæ eſt, quia ea quæ continent intrinſecam rationem iuſtitiæ & debiti, indiſpenſabilia ſunt; ſed huiuſmodi ſunt præcepta Decalogi; ergo. Maior patet, quia implicat contradictionem eſſe debitum, & non eſſe debitum; quod autem diſpenſatur, eo ipſo fit indebitum; ſi autem habet debitum inſeparabile, neceſſariò illud retinet; ergo repugnat diſpenſare quod huiuſmodi eſt. Et ideo ait D. Thomas, nec Deum diſpenſare poſſe, quia non poteſt agere contra ſuam iuſtitiam, quod tamen ageret, ſi licentiam daret faciendi id, quod per ſe, & intrinſecè iniuſtum eſt. 16.

4. Opinio aſſerens præcepta omnia decalogi eſſe indiſpẽſabilia, etiam de potentia Dei abſoluta. D. Thom. Caiet. Soto. Victoria. Altiſiod. Viguer. Vincent. Richard. Palud. Baſſol. Abul. Molina.

Hanc verò rationem impugnant auctores aliarum opinionum, quia vel petit principium, vel æquè procedit in omni præcepto, & diſpenſatione eius. Probatur, quia ſi ſit ſenſus, ſtante, & manente debito, non poſſe diſpenſationem habere locum, hoc in omni lege locum habet, quia repugnat diſpenſare, vt manente debito legis liceat agere contra legem: nam ratio diſpenſationis conſiſtit in hoc, vt auferat debitum legis, & ideo in illis terminis cõtradictio inuoluitur, vel eſt ſenſus, hoc debitum non poſſe auferri in præceptis naturalibus, & hoc probandum eſt: cùm hoc ergo aſſumitur, principium petitur. 17.

Reſpondetur, duplex eſſe debitum, aliud procedẽs ab ipſa lege tanquam effectus eius, & de hoc procedit apertè obiectio: tamen D. Thomas in dicta ratione non loquitur de hoc debitu. Aliud eſt debitum proueniens ex intrinſeca proportione inter obiectum, & actum comparatum ad rectam rationem, ſeu naturam rationalem, & de hoc debito procedit ratio D. Thomæ. Nam (vt ſæpe dictum eſt) lex naturalis prohibet ea, quæ ſecundùm ſe mala ſunt, quatenus talia ſunt, & ideo ſupponit in ipſis obiectis, ſeu actibus intrinſecum debitum, vt non amentur, ſeu non fiant: & è contrario præcipit bona quatenus intrinſecam connexionem, & neceſſitatem habent cum natura rationali; hoc autem debitum inſeparabile eſt, non quia non ſit diſpenſabile (ſic enim peteretur principium) ſed quia intrinſecè ſupponitur in ipſis rebus ante omnem legem extrinſecam, & ideo ſtantibus eiſdem rebus auferri non poteſt, quia non pendet ex extrinſeca voluntate, neque eſt res aliqua diſtincta, ſed quaſi modus omnino intrinſecus, ſeu quaſi relatio, quæ impediri non poteſt, poſito fundamẽto, & termino. Et hanc rationem confirmant, quæ circa alias opiniones dicta ſunt, & quæ in ſexto capite diximus. 18.

Approbatur quarta ſententia, & explicatur.

Hæc igitur ſententia formaliter, & propriè lo- 19.

quendo, vera eſt. Quia verò negare non poſſumus, Deum aliquando efficere, vt actus illi materiales liceant, qui alias, non interueniente Deo ipſo, & eius poteſtate, licitè fieri non poſſint, ideo vt intelligatur quomodo hoc fiat, & cur illa non ſit, nec appelletur diſpenſatio, oportet diſtinguere in Deo varias rationes. Eſt enim ſupremus legislator; vnde habet, vt poſſit noua, & varia præcepta imponere: eſt etiam ſupremus Dominus, qui poteſt dominia mutare, vel concedere; eſt item ſupremus iudex, qui poteſt punire, vel vnicuique reddere quod ei debetur. Diſpenſatio ergo propriè pertinet ad Deum ſub prima conſideratione, quia eiuſdem poteſtatis eſt tollere, & condere legem: itaque vt intelligatur Deus diſpenſare, oportet vt vtendo ſola illa iuriſdictione, & non adiungendo poteſtatem dominatiuã, per quam res ipſas immutet, licere faciat, quod antea non licebat. Nam ſi per dominium ſuum mutet humanum, hoc non erit diſpenſare, ſed tollere materiam legis, vt ex ſuperioribus conſtat. Quoties ergo Deus facit licitum actum qui iure naturę videbatur prohibitus, nũquam id facit vt purus legislator, ſed vtendo alia poteſtate, & ideo non diſpenſat.

20. Hoc videre licet in exemplis poſitis. Quando enim Deus præcepit Abrahæ interficere filium, id fecit tanquam Dominus vitæ, & mortis: ſi enim Deus ipſe per ſe ipſum voluiſſet interficere Iſaac, non indiguiſſet diſpenſatione, ſed ex ſuo dominio id facere poſſet: eodem modo ergo potuit vti Abrahamo vt inſtrumento, & quintum præceptum non prohibet eſſe inſtrumentum Dei in occiſione, ſi ipſe præceperit. *D. Thom.* Idem ſentit diuus Thomas de facto Oſeæ in aſſumenda muliere fornicaria, vt patet dicto art. 8. ad 4. & 2. 2. quæſt. 154. Poteſt enim Deus transferre in virum dominium mulieris ſine conſenſu eius, & ita efficere vinculum inter illos, ratione cuius illa copula iam fornicaria non ſit. Sed licèt hoc ſit verum de potentia abſoluta, locus Oſeæ non cogit ad hanc interpretationem; iuſſit enim Deus aſſumere eam, quæ priùs fornicaria fuerat, non ſolùm ad vſum, ſed etiam ad matrimonium, & in coniugem, vt Hieronym. Theodor. & alij interpretantur, & Irenæus lib. 4. contra hæreſes, cap. 37. & Auguſt. 22. contra Fauſt. cap. 80. & 85. & lib. contra Secundinum Manich. cap. 21. Similí modo non diſpenſauit cum Hebræis, quando Ægyptiorum ſpolia illis conceſſit, ſed vel tanquam ſupremus Dominus donauit, vel ſaltem tanquam ſupremus iudex reddidit eis mercedem laborum ſuorum, vt dicitur Sapient. 10. Ita ergo in ſimilibus omnibus intelligendum eſt, neque poteſt aliter fieri propter rationem adductam. Idémque applicari poteſt ad præcepta affirmatiua, in quibus eſt res facilis, quia non obligant pro ſemper, ſed ſtante opportunitate, quæ circa tale obiectum inducat neceſſitatem. Poteſt autem Deus aut obiectum mutare, cedendo iuri ſuo, vel hominum iura immutando, aut etiam neceſſitatem poteſt auferre addendo nouas circumſtantias, quæ illas impediant, & nihilominus præceptum integrum manet, vt ex ſe ſempet obliget pro debita opportunitate, quod eſt ſignum, non fuiſſe factam diſpenſationem.

Oſeã meretricem in coniugem cœpiſſe probabilior tenet opinio.
Hieron.
Theodor.
Irenæus.
Auguſt.

21. *D. Thom.* Vnde colligit D. Thomas in dicta ſolut. ad 3. hunc modum immutationis non ſolùm Deo, ſed etiam homini interdum eſſe poſſibilem. In negatiuis quidem præceptis, quando materia illorum cadit ſub dominio humano, & per homines immutari poteſt, quomodo nos ſuprà explicuimus legem præſcriptionis. In affirmatiuis autem, quando per homines poſſunt immutari circumſtantiæ, quæ inducebant neceſſitatem operandi, vel quando poſſunt homines grauius præceptum imponere. Vt ſi Rex præcipiat filio non ſuccurrere parenti extremè indigenti, vt

A ſubueniat reipublicę periclitanti. Deus autem ob ſingularem excellentiam poteſt, quando vult vti abſoluta poteſtate & dominio. Vnde etiam intelligitur ratio, ob quam non in omnibus præceptis negatiuis poteſt talis mutatio fieri per homines ex parte materiæ, in quibus poteſt fieri à Deo, vt v.g. in præcepto non fornicandi, quia nimirum non habet homo illam poteſtatem in perſonam fœminæ, quam habet Deus, vt poſſit alteri tradere in ſuam prout voluerit, & ideo etiam potuerunt leges humanæ per vſucapionem mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia vxorum. Et ita ſtante lege humana poteſt deſinere eſſe furtum, quod antea fuiſſet, non tamen poteſt deſinere eſſe adulterium, quod B per ſe tale exiſtit.

Præterea ex his obiter intelligitur, quotieſcumque materia præcepti talis fuerit, vt honeſtas, vel turpitudo eius non pendeat ex dominio diuino, tunc non ſolùm indiſpenſabile eſſe tale præceptum, ſed etiam ita immutabile, vt nõ poſſit vlla ratione licitum fieri id, quod prohibet: ſolùm enim in negatiuis præceptis hoc propriè inuenitur. Huiuſmodi eſt primum præceptum Decalogi, quatenus negatiuum eſt, & prohibet habere, vel colere plures Deos: hoc enim nullo modo poteſt immutari, quia eſt contra rationem vltimi finis, & excellentiam Dei, ac vnitatem eius quam ipſe mutare non poteſt. Nec enim poteſt vel alium Deum conſtituere, vel aliquid facere, quod C ſit æquali honore dignum; mutatio ergo talis præcepti, ſeu materiæ eius non cadit ſub diuinum dominium. Idem eſt de ſecundo præcepto Decalogi, tum quia inooluit prohibitionem mendacij, quod nulla ratione honeſtari poteſt, ſi mendacium manet: tum maximè, quia prohibet facere Deum auctorem mẽdacij, quod etiam includit irreuerentiam Dei, adeò repugnantem diuinæ auctoritati, vt non poſſit in hoc cedere iuri ſuo (vt ſic dicam.) Atque in hoc ſenſu verum eſt quod intendebat Scotus, hæc aliis eſſe immutabiliora. 22.

Quæ præcepta naturæ ſint omnino immutabilia.

De tertio autem, cùm ſit affirmatiuum, certum eſt, poſſe à Deo fieri, vt ſæpe non obliget, quando aliàs ſecundùm communem curſum rerum obligaret. An verò poſſit homini licentiam dare, vt per totum vitæ D tempus, &, quod difficilius eſt per totam æternitatem nullum bonum motũ circa ipſum exerceat, neque cultum aliquem proximum, & directũ exhibeat, non immeritò dubitauit Scot. Nõnulli verò ex Thomiſtis cenſent, hoc non poſſe fieri, nec per propriam diſpenſationem, neque etiam per mutationem materiæ. Si tamen conſideremus abſolutam, ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non ſequitur, non poſſe talem hominẽ bonos actus morales circa obiecta creata exercere, quia eorum bonitas non pendet ex præuio actu formali circa vltimum finem, & natura ſua tendunt in ipſum, & ita mediatè, & remotè, vel quaſi materialiter poſſunt dici continere cultum Dei. At verò E conſiderando diuinam potentiam, vt coniunctam infinitæ ſapientiæ, & bonitati Dei, atque adeò loquendo moraliter (vt ſic dicam) credibilius eſt, non poſſe Deum in hoc cedere iuri ſuo, quia eſſet veluti prodigalitas quædam irrationabilis, maximè reſpectu creaturæ rationalis & pro tota æternitate. In aliis autem præceptis non inuenio huiuſmodi Immutabilitatem ex parte materiæ, ſolo excepto mendacio, vt iam dixi, in quo fortaſſe eſt ſpecialis ratio, vel quia etiam reſpectu ipſius Dei malum eſt, vel quia de ſe non limitatur ad materiam creatam, nec pendet ex dominio Dei in illam, vel in perſonam, ſed in quacumque materia, & de quacumque perſona dici poteſt, vel denique quia eius deformitas nõ pendet ex alio dominio, vel diuino iure, ſed ſtatim oritur ex diſſonantia 23.

Vtrum Deus poſſit alicui cõcedere, vel permittere vt per totã æternitatẽ nullum motum bonum circa ipſum exerceat.

diſſonantia verborum ad mentem.

14. *Quo ſenſu aſſeruerit D. Bernard. præcepta ſecũdæ tabulæ mutari poſſe à Deo. D. Bern.*

Tandem ex dictis intelligitur, quo ſenſu dixerit Bernard. in lib. citato de præcept. & diſpenſat. cap. 5. ea, quæ pertinent ad præcepta ſecundæ tabulæ, mutari poſſe auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim non de præceptis ipſis formaliter ſumptis, vt ſic dicã, ſed de actionibus, circa quas illa præcepta verſantur. De quibus ait, cùm per ſe numquam liceant, auctoritate Dei præcipientis poſſe licere. Quod verum eſt in ſenſu explicato; illa tamen non eſt diſpenſatio in præcepto ſecundæ tabulæ, ſed eſt mutatio materiæ eius, vt diximus. Tamen quia hæc mutatio, quando fit ex peculiari dominio, & poteſtate Dei, eſt (vt ita dicam) extra curſum naturæ, & præter leges ordinariæ prouidentiæ, ideo interdum diſpen- B ſatio appellatur, nõ quidem proprij præcepti naturalis (neque hoc dixit Bernard. ſi attente legatur) ſed ordinarij curſus, & legis prouidentiæ, quæ a diuina voluntate pendet. Et in eodem ſenſu videtur loquutus Bonauent. Nam ſententiam Bernardi imitatur. Dices; ergo nulla erit tunc differentia inter præcepta primæ, & ſecundæ tabulæ, quam Bonauent. conſtituit. & fauet Bernard. nam ſtatim cap. 6. dicit, quædam ita eſſe immutabilia, vt nec à Deo ipſo mutari valeant. Reſpondetur facilè ex dictis in hoc eſſe differentiam, quòd præcepta primæ tabulæ talia ſunt, vt non ſolùm ipſa formaliter diſpenſari non poſſint, verùm etiam neque in actionibus quas prohibent, poſſit talis mutatio fieri, vt liceant, vel honeſtæ ſint, ac C ſubinde, vt neque etiam materialiter ſumptæ honeſtari poſſint auctoritate Dei præcipientis. Odium enim Dei nullo modo poteſt honeſtari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verum, quia ab his actionibus ſecundum ſe ſumptis inſeparabilis eſt deformitas, ſi liberè fiant, quod non ita ſemper eſt in actionibus pertinentibus ad præcepta ſecundæ tabulæ. Quod non vniuerſaliter, ſed indefinitè accipiendum eſt: aliqua enim præcepta ſecundæ tabulæ poſſunt eſſe immutabilia etiam hoc modo, vt apertè fatetur Bernard. dicto cap. 6. & in ſuperioribus ſatis explicatum eſt. *D. Bern.*

25. *An extra Decalogum ſint aliqua præcepta naturæ diſpenſabilia per potentiam diuinam. Soto. Medina. D. Thom. Altiſiod.*

Supereſt dicendum, an ſaltem extra Decalogum ſint aliqua naturalia præcepta, quæ propriè, & formaliter relaxari poſſint per diuinam diſpẽſationem. D Affirmat enim Soto loco citato, & ſequitur Medin. dicto art. 8. & tribuit D. Thomæ, vel quia q. 94. art. 5. dicit legem naturalẽ quoad aliquas cõcluſiones poſſe in aliquo particulari caſu mutari, vt in lege de reddendo depoſito (quo exemplo vtuntur dicti auctores ad probandum, diſpẽſationem poſſe cadere in talem legem) vel fortè, quia D. Thomas dicta q. 100. ar. 8. dicit, in præcepta, quæ dantur ad determinandos modos ſpeciales exequendi præcepta Decalogi, poſſe cadere diſpenſationem, vt ſi ad cuſtodiã ciuitatis diſtribuat lex vigilias per ciues, poteſt cum aliquo diſpenſari (hoc enim eſt exemplum D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat.) Huius etiam ſententiæ videtur fuiſſe Altiſiod. ſuprà, diſtinguit enim E in præceptis quatuor gradus neceſſitatis, ex quibus quartus non facit ad cauſam, quia eſt de neceſſitate proueniente ex lege humana, in tertio ponit præcepta, quæ pendent ex actu humano, quem ſupponunt, vt ſunt de ſeruandis votis, iuramentis, contractibus, &c. & in his parua eſt difficultas, vt patet ex capite præcedenti. In primo ergo gradu neceſſitatis dicit præcepta non eſſe diſpenſabilia, in ſecundo autem eſſe; ponit exemplum in præcepto non ducendi plures vxores. Et rationem indicat, quia illa ſunt ſecũdæ neceſſitatis, quæ ſunt aliquo modo neceſſaria ad conſeruationem charitatis, non tamen ſimpliciter ad ipſam charitatem, nam hæc conſtituunt primum gradum neceſſitatis. Fauet multum D. Thomas in 4. diſt.

A 33. quæſt. 1. Nam in primo art. docet, eſſe præceptum naturale prohibens pluralitatem vxorum pertinens non ad primaria, ſed ad ſecundaria præcepta, & ideo ſubdit art. 2. potuiſſe Deum in illo præcepto diſpenſare. Eadémque ratio erit de præcepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: vnde de Abraham legitur habuiſſe Saram ſororem ſuam in vxorem. Item de præcepto non diſſoluendi vinculum matrimonij conſummati. Nam hæc, & ſimilia naturalia ſunt; & tamen in illis diſpenſare poteſt Deus. Fundamentum Soti eſſe videtur, quia hæc præcepta nec proximè, nec remotè cõtinentur propriè in præceptis Decalogi, tanquam concluſiones in principijs. Vnde ſentit, non inferri per neceſſariam conſequen- B tiam, & ideo non habere tantam neceſſitatem, quin in eis poſſit diſpenſari.

Nihilominus dicendum eſt, propriè loquendo, non diſpenſare Deum in aliquo præcepto naturali, ſed mutare materiam eius, vel circumſtantias, ſine quibus præceptum ipſum naturale non obligat ex ſe, & abſque diſpenſatione. Hanc credo eſſe mentem D. Thomæ in dict. art. 8. & Caietan. Richardi, & aliorum. Quam probo primò excludendo exempla, quæ in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddẽdo depoſito in caſu neceſſario; illa verò non eſt diſpenſatio, vt eſt euidens, alias vnuſquiſque ſecum diſpenſaret in illa lege naturali, quia ſua auctoritate poteſt non reddere depoſitum in tali caſo, imò tene- C tur. Eſt ergo illa mutatio in materia, per quam fit, vt illa non ſit materia talis præcepti, vt cap. 5. declarauι. Vnde immeritò adducitur D. Thom. in art. 5. q. 94. quia ibi non de diſpenſatione, ſed de mutatione ex parte materiæ loquebatur. Secundum exemplum erat de cuſtodia ciuitatis per vigilias lege diſtributas, quod multo magis eſt extra rem: nam illa diſtributio non fit niſi per humanam legem, & ideo mirum non eſt, quòd cadat in illam diſpenſatio, non ſolùm Dei, ſed etiam hominis. Ideóque malè etiã citatur Diuus Thomas in dicto art. 8. quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, vt exemplum oſtendit. 26. *Reſolutio. Deũ in nullo præcepto naturæ poſſe propriè diſpenſare. D. Thom. Caiet. Richard. D. Thom.*

Tertium exemplum indicatum ab Altiſiodorenſe eſt, de præcepto ſeruandi votum, in quo poteſt diſ- D penſari. Ad quod etiam conſtat ex dictis in cap. præcedenti, cùm aufertur votum non fieri diſpenſationem in lege naturali, ſed auferri materiam eius; eodémque modo, & non alio poteſt Deus auferre obligationem voti: nec enim facere poteſt, vt votum integrum maneat, & quòd lex naturalis non obliget habentem, ad implendum illud: poteſt ergo Deus auferre votum, & ita ſubtrahere obligationẽ legis naturalis abſque diſpenſatione. Imò hic addo (quamuis fortè ad modum loquendi pertineat) quòd licet Pontifex auferendo votum, dicatur propriè diſpenſare in illo, ſi tamen Deus per ſe illud remittat, nõ tam poſſe dici diſpenſare in illo, quàm irritare illud. Et ratio eſt, quia Deus remittit debitum ſuum tanquàm pro- E prius Dominus illius, & ideo donat, vel irritat, non diſpenſat, ſicut quando vnus homo remittit alteri promiſſionem ſibi factam, non diſpenſat, ſed irritat illam. Secùs verò eſt de Pontifice, qui operatur poteſtate commiſſa ſibi, & tanquam Domini diſpenſator. Cuius ſignum etiam eſt, quia Deus poteſt tollere votũ ſinè vlla cauſa pro ſola ſua voluntate, quod eſt proprium irritationis. Pontifex vero non poteſt ſine cauſa diſpenſare. 27.

Quartum exemplum erat de præcepto non ducendi plures vxores, & ad eundem gradum, & ordinem pertinent cætera ad eandem matrimonij materiam ſpectantia, in quibus conſidero, omnia illa præcepta eſſe ex his, quæ fundant obligationem ſuam in humano conſenſu, & contractu, vt ex materia de ma- 28

trimonio ſuppono, & inductione conſtat in allegatis A præceptis: omnia enim fundātur in natura talis contractus, vt conuenienter naturæ rationali. Hinc ergo eſt, vt omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiæ, quia cùm contractus ille conſiſtat in mutua corporum traditione, Deus qui eſt ſupremus Dominus illorum corporum, poteſt mutare, aut moderari tranſlationem dominij in corpus alterius per talem contractum factum; & hac mutatione facta ceſſabit lex, quæ in illo fundatur, nō per diſpenſationē legis, ſed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur, & declaratur à ſimili, quia hæc præcepta æquiparari poſſunt cum naturali præcepto non fornicandi, in quo fieri non poteſt diſpenſatio, quia acceſſus ad non ſuam non poteſt honeſtari; tamen B quia illa, quæ non erat ſua, v. g. Oſeæ, nec eſſe poterat ſine illius conſenſu, fieri potuit ſua per Dei potentiam vel ſimpliciter, vel quoad talem vſum; ideo acceſſus ad illam potuit fieri honeſtus, non per diſpenſationem in præcepto non fornicandi, ſed faciendo vt non ſit fornicatio, quæ antea fuiſſet. Ita ergo è conuerſo receſſus à propria vxore quoad vinculum, contra naturale præceptum eſt, quia in homine non eſt poteſtas priuandi alterum dominio acquiſito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc poteſtatem, & ideo poteſt mutare materiam illius legis, & conſequenter facere, vt ceſſet obligatio eius ſine diſpenſatione. Declaratur tandem, quia, vt in capite præcedenti dicebam, in præceptis ad matrimonium pertinentibus quædam reſpiciunt finem eius, & conſeruationem naturæ: quia ergo hæc con- C ſeruatio ad auctorem naturæ ſpectat, ideo talia præcepta includunt in obiecto ſuo veluti habitudinem intrinſecam ad auctorem naturæ, ſeu dependentiam ab illo, ita vt non ſint omnino abſoluta, ſed quaſi conditionata. Vt v. g. quòd diſſolutio matrimonij non liceat propria auctoritate, quia non poſſunt priuati facere ſua auctoritate aliquid quod cedit in præiudicium naturæ. Vnde in tali præcepto intelligitur excepta auctoritas Dei, vt auctoris naturæ; ideoque quando ille aliud præcipit, non eſt diſpenſatio, ſed obſeruatio præcepti iuxta conditionem, quam includit, ſicut infra de præceptis humanis dicemus, quando in ipſo præcepto, vel regula præcipitur, ne hoc fiat ſine licentia, tunc dare licentiam non eſſe diſpenſare, ſed exequi legem ordine, & modo ab ipſa D præſcripto. Nullo ergo exemplo probari poteſt, habere locum propriam diſpenſationem Dei in præceptis naturalibus.

29. Ratione tandem hoc declaratur, quia ſi præceptum eſt naturale, vt tale eſt, ſequitur per cōſequentiam neceſſariam ex principiis naturalibus, ergo non poteſt magis diſpenſari in illo, quàm in ipſis principiis. Conſequentia patet, quia omnis falſitas, vel defectus in concluſione redundat in falſitatem, vel defectum, aut mutationem principij. Antecedens verò patet, quia ſi non ſequitur neceſſariò, ergo non obligat ex vi ſolius rationis, & diſcurſus; ergo non eſt merè naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmatiuo, quàm in negatiuo præcepto. Quia ſi præ- E ceptum affirmatiuum non ſequitur neceſſariò ex principiis naturalibus; ergo actus, quem præcipit, non eſt ſimpliciter neceſſarius ad honeſtatem morum ex vi ſolius rationis; ergo nec eſt præceptus, nec ſub obligatione naturali, niſi accedat aliqua voluntas, quæ inducat neceſſitatem. Vnde è contrario nec omiſſio talis actus erit per ſe, & intrinſecè mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circumſtātiis. Nam ſi pro aliquo tempore, vel occaſione habet illam intrinſecam malitiam, non verò pro aliis; certè pro illa erit præceptum naturale obligans ad talem actū, & non pro aliis, & ita ſtante illa occaſione cum A omnibus circumſtantiis, non poterit præceptum nō obligare: quòd ſi mutentur occaſio, & circumſtantiæ, tunc deſinere poterit obligatio, non tamen per diſpenſationem, ſed quia hæc eſt natura præcepti affirmatiui, vt obliget ſemper, & non pro ſemper. Si verò præceptum eſt negatiuum, vt ſit naturale oportet, vt prohibeat rem, quia mala eſt, atque adeò vt per ſe, & intrinſecè eſt mala; alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit, ſed oſtendit malitiam actus prohibiti. Nam ſi actio ex ſe talis non eſt, neceſſaria erit aliqua voluntas, per quam fiat mala.

30. Dices fieri poſſe, vt actio eadem interdum ex ſe mala ſit, interdum verò non ſit, ſed contrà, quia tamē B non poterit vtrumque habere cum eiſdem circumſtantiis, vel conditionibus ex parte materiæ. Nam cùm bonitas, vel malitia conſurgant ex conſonantia, vel diſſonantia actus ad naturam rationalem, fieri non poteſt, vt idem actus cum eiſdem conditionibus ſit per ſe diſſonus, & conſonus, quia non reſultant oppoſitæ relationes ex eodem fundamento; ergo vt illæ diuerſæ habitudines conſurgant etiam pro diuerſis temporibus, neceſſe eſt, vt pro illis fiat mutatio in conditionibus materiæ. Vt v. g. accipere rem alienam, interdum eſt malum, interdum bonum, ſed non cum eiſdem circumſtantiis, ſed erit malum ſine extrema neceſſitate, bonum verò in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur ius vtendi tali re. Tunc autem præceptum negatiuum naturale prohibens talem actum, non prohibet illum ab- C ſtractè, ſed vt malus eſt, ac ſubinde vt verſatur circa materiam talibus circumſtantiis affectam; ergo non poteſt tale præceptum deficere circa ſuā materiam, & conſequenter nec circa illam diſpenſari. Hęc autē ratio vniuerſalis eſt pro omnibus præceptis naturalibus, & illa oſtendit intrinſecā differentiam quoad hoc inter naturale præceptum, & poſitiuum: ergo nulla exceptio, vel limitatio habet locum in lege naturali, ſi propriè de illa, & de vera diſpenſatione loquamur. Quòd ſi interdum D. Thomas, vel grauis auctor aliter loquutus eſt, latè accipit diſpenſationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materiæ, quando illa mutatio materiæ extraordinariè fit à Deo per ſupremam quandam poteſtatem, vt ſuprà reſpondendo ad Bernardum ſatis ex- D plicuimus.

CAPVT XVI.

Vtrùm circa legem naturalem habeat locum epiikia, vel interpretatio ſiue à Deo, ſiue ab homine facta.

1. DVo in hoc titulo petuntur, vnum eſt, an circa naturalem legem habeat locum epiikia; aliud eſt, ſi locum habet, an à ſolo Deo, vel ab hominibus etiam fieri poſſit. In primo puncto ferè omnes auctores conuenire videntur, legem naturalem poſſe recipere interpretationem per epiikiam, vt ex ſtatim al- E legandis conſtabit. Diſſentiunt tamen; nam quidam dicunt, hanc epiikiam lege naturali à ſolo Deo fieri poſſe. Tribuitur D. Thomæ in 4. d. 33. q. 1. art. 2. vbi loquitur in particulari de lege naturali prohibente pluralitatem vxorum; tamen ibi nomine diſpenſationis vtitur. Et eodem modo ibi Richard. art. 1. q. 1. Palud. Supplementum Gabrielis, & alij ibidem, in eodem caſu vtuntur nomine diſpenſationis. Sicut etiam multi Theologi (vt in lib. 6. de voto notauimus) legis interpretationem in caſibus obſcuris diſpenſationē vocant. Et iuxta dicta videtur neceſſaria hæc expoſitio, quia rigoroſa diſpenſatio non cadit in legem naturalem,

Legē naturalē poſſe recipere interpretationē ſupponunt communiter auctores.

D. Thom.

Richard.
Palud.
Supplem.

tur idem, vt oſtenſum eſt; ergo ſi aliqua videtur fieri, eſſe debet per modum interpretationis. Hæc autem videtur moraliter neceſſaria, quia lex naturalis quoad aliquā præcepta magis remota à primis principiis, verſatur circa materiam mutabilem, & quia in multis caſibus poteſt deficere, vt Ariſt. dixit. 5. Ethic. cap. 7. & 12. ergo in illa eſt etiam neceſſaria epiikia, quia alias ſæpe eſſet iniuſta. Quòd autem hæc pertineat ad ſolum Deum, probatur, quia eius eſt interpretari legem, cuius eſt condere.

Ariſt.

2. *Opinio aſſerentium epiikiam cadere poſſe in lege naturali, & ab homine interdum fieri. Caiet. Soto. Nauarr. Couarr. Felin.*

Aliorum verò opinio eſt, epiikiam & cadere poſſe in legem naturæ, & ab homine interdum fieri, vt à Papa, vel alio ſimili poteſtatem habente. Vtrumque ſenſit Caietan. 1. 2. q. 120. art. 1. licet primum expreſſius. Et idem tenet Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. art. 3. ad 3. & lib. 10. quæſt. 3. art. 4. Idem latè Nauarrus conſil. 4. de deſponſ. impub. num. 16. & 17. varia adducens exempla, vbi etiam refert Couarr. in 4. 2. part. cap. 6. §. 9. Idem Felin. referens alios in cap. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtitut. num. 26. Et omnes, quos in cap. 14. allegauimus, qui dicunt poſſe homines diſpenſare in lege naturali, à fortiori poſſunt pro hac ſententia allegari. Ratio verò eſt, quia hæc interpretatio, ſeu epiikia ſæpe eſt moraliter neceſſaria, vt proximè oſtenſum eſt; ergo non eſt veriſimile, eam ſibi Deum reſeruaſſe, ſed hominibus, quos ſuos miniſtros conſtituit, commiſiſſe. Probatur conſequentia, quia alias multum defuiſſet Deus hominibus in neceſſariis, quod non eſt prouidentiæ ipſius conſentaneum. Sequela patet, quia recurſus ad Deum ipſum immediatè non eſt homini poſſibilis, neque eſt conſentaneus ordini naturali; ergo ſi in occaſionibus occurrentibus non eſſet in hominibus poteſtas ad interpretandum ius naturale, etiam præter verba eius, ſi cauſa id poſtulet, homines eſſent perplexi, & miraculo eſſet opus, vel ſpeciali reuelatione diuina ad dirigendas ſuas operationes, quod repugnat omni prudenti prouidentiæ. Sicut inter homines repugnaret, Principem ita reſeruare ſibi interpretationem ſuarum legum, vt in nullo caſu, etiam quando eſſet impoſſibilis recurſus ad ipſum Principem, poſſint miniſtri eius legem interpretari.

3. *Alia opinio aſſerens legem naturalem epiikiæ eſſe incapacem.*

Nihilominus eſſe poteſt tertia opinio, quæ in priori puncto negat legem naturalem eſſe capacem epiikiæ, & conſequenter tollit fundamentum poſterioris dubij: nam ex hoc principio ſequitur, neque Deum ipſum poſſe per veram, & propriam epiikiam caſum aliquem excipere à lege naturali. Quia ſi lex ipſa naturalis non eſt capax talis interpretationis, nihil mirum eſt, quod nec à Deo fieri poſſit. Igitur primum illud fundamentum probari videtur ex dictis de diſpenſatione: nam qua ratione non poteſt in legem cadere diſpenſatio, eadem neque huiuſmodi interpretatio. Probatur, quia ideo in talia præcepta non cadit diſpenſatio, quia continent intrinſecam rationem iuſtitiæ, ſeu debiti honeſtatis: vel (quod perinde eſt) quia præcepta huius legis ſunt quædam propoſitiones neceſſariæ, quæ per neceſſariam conſequentiam ex principiis naturalibus inferuntur; ſed huiuſmodi propoſitiones in nullo indiuiduo poſſunt deficere, aut eſſe falſæ; ergo non poteſt per aliquam interpretationem fieri, vt liceat facere quod per illa prohibetur, quia eſt intrinſecè malum; neque vt liceat omittere quod per illa præcipitur, quia eſt per ſe neceſſarium ad honeſtatem. Et quia alias pro illo caſu, in quo fieret talis interpretatio, inueniretur falſum eſſe id, quod lex naturalis dictat, quod impoſſibile eſt, vt diximus.

4. *Verius iudicium de opinionibus, & poſterior eligitur, & explicatur.*

Atque hæc vltima ſententia, quantum attinet ad propriā epiikiam in rigore mihi vera videtur; vt autem aliorum auctorum dicta intelligātur, & res tota magis explicetur, oportet diſtinguere inter legis interpretationem, & propriam epiikiam ſeu æquitatem: multò enim latiùs patet interpretatio legis, quā epiikia, comparantur enim tanquam ſuperius, & inferius: omnis enim epiikia eſt legis interpretatio; nō verò è conuerſo omnis interpretatio legis eſt epiikia. Notauit diſtinctionem hanc Caiet. dicta q. 120. art. 1. vbi ait, ſæpe, vel potiùs ſemper leges indigere interpretatione propter verborum obſcuritatem, vel ambiguitatem, aut aliam ſimilem cauſam, non tamen omnem huiuſmodi interpretationem eſſe epiikiam, ſed illam ſolùm, per quam interpretamur, legem deficere in aliquo particulari propter vniuerſale, id eſt, quia lex vniuerſaliter lata eſt, & in aliquo particulari ita deficit, vt iuſtè in illo ſeruari nō poſſit. Hoc ipſum ſumitur ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 10. in hoc enim ſenſu dicit, epiikiam eſſe emendationem iuſti legalis, quia interpretatur, legem non eſſe ſeruandam in caſu, in quo eſſet error practicus illam ſeruare, & contra iuſtitiam, vel æquitatem naturalem; & ideo dicitur eſſe emendatio legis. At verò poſſunt eſſe aliæ interpretationes legum, quæ non pertinent ad emendationem earum, ſed ſolùm ad explicandum ſenſum earum in his, quæ habent ambiguitatem, vt v.g. quando interpretamur, an lex prohibeat contractum, vel irritet illum, nullam legis emendationem facimus, ſed verum ſenſum eius inquirimus. Ita ergo differunt interpretatio in genere, vel vt fit per epiikiam.

Quæ diſtinctio ſit inter epiikiam, & interpretationem. Caiet.

Ariſt.

5. Deinde aduertendum eſt, legem naturalem dupliciter ſpectari poſſe; vno modo ſecundū ſe, alio prout ferri contingit per aliquam legem poſitiuam. Lex enim poſitiua, ſeu ſcripta, vt Caietan. etiam dicto loco notat, quædam eſt conſtitutiua noui iuris, & hæc eſt ſtrictè poſitiua ſiue diuina, ſiue humana: alia verò eſt ſolùm declaratiua, vel (vt ſic dicam) recordatiua iuris naturalis, vt fuerunt præcepta moralia Decalogi in lege veteri, & ſunt leges humanæ, quæ naturalem iuſtitiam continent, vt quòd depoſitum reddatur, promiſſum ſoluatur, vxor à viro non ſeparetur, & ſimilia. Aliqua verò ſunt præcepta naturalia, quæ non præſcribuntur aliqua lege poſitiua, vt vitandam eſſe ſimplicem fornicationem, quia lex humana non omnia declarat, aut præcipit. Sic ergo lex naturalis ſpectari poteſt vel ſecundum ſe, prout recta ratione concipitur, vel dictatur; vel prout exprimitur aliquibus certis verbis per aliquam legem ſcriptam.

Caiet.

6. *1. Aſſertio, multa præcepta naturalia interpretatione, & declaratione ſæpe indigere.*

Dico ergo primò: Multa præcepta naturalia indigent multa declaratione, & interpretatione ad verum ſenſum vniuſcuiuſque ſtatuendum. Hæc aſſertio intelligi poteſt de lege naturali tam ſecundùm ſe, quam prout ſcripta in aliqua lege poſitiua, & vtroque modo manifeſta eſt. Probatúrque primò inductione: nam in præcepto v. g. vitandi homicidium, interpretatio maximè neceſſaria eſt, ad intelligendum quid nomine homicidij ibi ſignificetur, quia non quælibet occiſio hominis eſt homicidium prohibitum lege naturali, ſed illa quæ fit priuata auctoritate, & per ſe, ſeu ex inſtituto, aut per modum aggreſſionis; non verò quæ fit legitima auctoritate, vel per modum cautæ defenſionis. Ita in præcepto ſoluendi votum Deo factum, interpretamur intelligendū eſſe de voto iuxta intentionem vouentis, idéoque non obligare in caſibus ſub eius mente, ac intentione non comprehenſis. Et ſic de aliis, quæ ſtatim proponemus. Ratio verò eſt, quia non omnia præcepta naturalia ſunt æquè nota, nec æquè facilia ad intelligendum, & indigent interpretatione propter verum ſenſum eorum intelligendum abſque aliqua diminutione vel additione. Itē poteſt declarari, quia actus humani in honeſtate, & malitia multum pendent ex circumſtantiis, & opportunitatibus operandi, & in hoc eſt magna varietas inter illos; quidam enim ſunt aliis ſimpliciores (vt ſic dicam) & pauciores

conditiones requirunt, vt eorum bonitas, vel malitia inſurgat: lex autem naturalis ſecundum ſe ſpectata non præcipit actum, niſi vt illum bonum eſſe ſupponit, nec prohibet, niſi prout ſupponit intrinſecè malum, & ideo ad intelligendum verum ſenſum naturalis præcepti, neceſſe eſt, inquirere conditiones, & circumſtantias, cum quibus actus ille ſecundùm ſe malus eſt, vel bonus, & hæc vocatur interpretatio præcepti naturalis quoad verum ſenſum eius. Vnde conſtat, hanc interpretationem hominibus, ſeu pro hominibus eſſe neceſſariam: Deus enim, vel Angeli per ſe non indigent interpretatione, ſed directè intuentur, quale ſit vnumquodque præceptum, & quomodo, & cum quibus conditionibus circa ſuam materiam verſetur. Conſtat etiam, hanc interpretationem fieri poſſe, & debere non tantùm à Deo, ſed etiam ab homine, quia ipſe homo eſt, qui debet inquirere, & intelligere verum ſenſum legis naturalis, & ſi per ſe non poteſt id aſſequi, debet ab aliis diſcere, quod ſæpe fieri poteſt per ſolam doctrinam ſine poteſtate iuriſdictionis. Quomodo autem hæc interpretatio interdum pertineat ad auctoritatem ſuperioris, ſtatim dicam.

7.
2. Aſſertio, Propria epiikia non habet locum in lege naturali, vt naturalis eſt.

Nihilominus dico ſecundò: Propria epiikia non habet locum in aliquo præcepto naturali, vt naturale eſt, ſeu ſecundùm ſe ſpectato, vnde nec ab homine, neque à Deo ipſo fieri poteſt. Hæc poſterior pars ſequitur ex prima. Prima verò probatur inductione in eiſdem exemplis, quæ alij auctores in contrarium adducunt. Vnum eſt de lege reddendi depoſitum, quo vtitur Caiet. quia in illo interpretamur non obligare in caſu, in quo eſſet contra iuſtitiam, vel charitatem depoſitum reddere. Hæc autem interpretatio non eſt epiikia in ipſo præcepto naturali ſecundùm ſe ſpectato: nam illud præceptum vt ſic, eſt in recta ratione & recta ratio non abſolutè dictat, depoſitum eſſe reddendum, ſed ſub intellectis conditionibus, quas ratio iuſtitiæ, & charitatis requirit, & ita illa interpretatio, quæ tunc fit, nō eſt propter vniuerſale (vt Caietan. loquitur) ſed eſt declaratio veræ vniuerſalitatis ipſius legis, prout in ſe lata eſt, id eſt, prout in recta ratione continetur. Non eſt ergo epiikia. Aliud exemplum adducit Nauarr. ex Clementi. 1. de homicid. de præcepto, *Non occides*, quòd non comprehendat occiſionem in defenſionem neceſſariam. Hæc autem non eſt epiikia, ſed ſimplex interpretatio veri ſenſus illius præcepti. Quis enim dicat declarationem, quòd liceat auctoritate publica occidere malefactores, non obſtante quinto præcepto Decalogi, eſſe epiikiam, ſeu emendationem præcepti? Nemo certè ita loquitur, quia ſolùm eſt declaratio veri ſenſus præcepti; idem ergo eſt de propria defenſione: nam ſunt eiuſdem rationis. Aliud exemplum eiuſdem Nauarri eſt in cap. 1. de iureiur. in 6. vbi explicatur naturalem legem de ſeruando iuramento non obligare ad ſeruandum ſtatutum illicitum. De quo conſtat, nullam ibi eſſe epiikiam, ſed ſolùm declarationem naturæ iuramenti, quæ eſt non obligare ad aliquid illicitum. Et ita in his duobus exemplis ipſe Nauarr. fatetur, non eſſe interpretationem epiikiæ. Addit verò tertium, ſentiens, in eo eſſe propriam epiikiam: nam lex naturæ præcipit, inferiorem parere ſuperiori, à qua fit exceptio per exemptionem: per illam enim fit, vt inferior non teneatur parere ſuperiori. Sed multò minùs hæc eſt epiikia. Tum quia exceptio à lege per priuilegium non eſt epiikia, vt rectè Caiet. ſuprà notauit: ille verò exemptio nihil aliud eſt, niſi priuilegium quoddam. Tum etiam, quia ibi lex deſinit obligare per mutationem materię, quia ſcilicet illa qui erat inferior, per exemptionem deſinit eſſe inferior, vt ipſe Nauarr. fatetur, at hæc non eſt epiikia: aliàs in præſcriptione fieret

Cōfirmatur doctrina varia exemplorum inductione ac explicatur.

Nauar.

A epiikia à lege naturali non retinendi rem alienam, & ſic de aliis, quæ dici non poſſunt. Et ratio eſt, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imò nec fit in illa vlla propria interpretatio, nec mutatio, ſed mera ceſſatio per denominationem extrinſecam, vt in cap. 13. declaratum eſt.

8.

Tandem adducit Nauarr. exemplum de votis, in quibus ſæpe fit interpretatio. Sed, vt dicebam de iuramento, ita dicendum eſt de voto: nam interdum fit interpretatio ſolùm ad explicandam naturam eius, vt quod non obliget in materia illicita, vel impoſſibili, &c. Et tunc nulla eſt vmbra epiikiæ. Aliquando verò fieri poteſt interpretatio intentionis vouentis, limitando illam, etiamſi verba voti videantur vniuerſalia, & tunc re vera habet modum epiikiæ, quia B eſt emendatio voti propter vniuerſale: tamen illa epiikia non cadit in legem naturalem implendi votum, ſed in votum ipſum, quod eſt quaſi lex poſitiua priuata, & ita per illam epiikiam voti ſolùm declaratur modus promiſſionis, quæ eſt materia, in quam tunc cadit lex naturalis; & ita reſpectu legis naturalis non eſt epiikia, ſed ſimplex declaratio obiecti eius. Sicut dicebamus, diſpenſationem in voto non eſſe diſpenſationem in illa lege naturali, ſed in materia eius, qua remiſſa, per ſe ceſſat obligatio naturalis legis; ita enim eſt in præſenti, ſeruata proportione. Et ita etiam ceſſat exemplum, quo vtitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Epiſcopi reſidere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epiikiæ. Vt enim omittam, illam non C eſſe interpretationem ſine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ verè inerat, & aufertur; etiamſi eſſet interpretatio, non eſſet epiikia in lege naturali, ſed in pacto, ſeu promiſſione, aut vinculo, quo Epiſcopus coniungitur ſuæ Eccleſiæ, & in quo fundatur præceptum illud naturalis iuſtitiæ. Si enim aliquando poteſt talis obligatio per interpretationem ceſſare, tota interpretatio verſatur circa pactum, & circa intentionem ſe obligandi, excipiendo ab illa caſum ſubintellectum, licet non fuerit expreſſum, vt ſi interpretemur, poſſe abeſſe propter grauem infirmitatem, vel aliam neceſſitatem ſimilem vrgentem, &c.

9.
Firmatur eadem reſolutio ratione.

Ratione demum declaratur. Primò, quia epiikia eſt emendatio legis, ſeu iuſti legalis; at lex naturalis emendari non poteſt, cùm poſita ſit in recta ratio- D ne, quæ à vero deficere non poteſt; nam ſi deficit, iam non eſt recta ratio; ergo eadem ratione deficere non poteſt iuſtum huic legi reſpondens, quia ita legale eſt, vt ſit etiam naturale: iuſtum autem naturale, cùm oriatur ex extrinſeca (vt ſic dicam) conformitate, & conſonantia extremorum, deficere non poteſt, niſi aliquod ex extremis mutetur, & tunc iam mutatur materia legis, & non eſt idem mediũ virtutis, & conſequenter neque idem iuſtum, & ita licèt ceſſet obligatio legis, non eſt propter epiikiam, ſed propter mutationem materiæ. Secundò declaratur ampliùs, quia in lege naturali nunquam fit per interpretationem exceptio ab eadem lege vniuerſali, eo quòd ſit vniuerſaliter propoſita, quæ ſola eſt epii- E kia, vt dictum eſt. Aſſumptum patet, quia dictamen rectæ rationis ſecundùm ſe ſpectatum, & vt practicè verum, non fertur in vniuerſale, prout poteſt deficere, ſed prout his circumſtantiis affectum, cum quibus nunquam deficit: aliàs non eſſet dictamen verum, & conſequenter nec neceſſarium, nec rectum, nec præceptum naturale continens. Sicut ſcientia philoſophiæ non iudicat ſimpliciter omnem hominem habere tantùm quinque digitos; ſed cum limitatione, ſi cauſæ naturales ſint aptæ, & non impediantur, & ita nunquam deficit, aliàs non eſſet concluſio ſcientifica.

Tertiò

10. Tertiò declaratur inductione quadam: nam præcepta legis uaturæ, aut affirmatiua ſunt, aut negatiua. Priora talis ſunt conditionis, vt ſemper obligent, non tamen pro ſemper: in eis autem vt ſemper obligant, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio; neceſſe eſt enim, vt pro ſuis opportunitatibus ſemper, & infallibiliter obligent. In eiſdem verò vt non obligant pro ſemper, dupliciter poteſt fieri determinatio temporis, pro quo obligant; vno modo per legem poſitiuam, & tunc in illa determinatione cadere poterit non ſolùm interpretatio, & epiikia, ſed etiam diſpenſatio, quæ non pertinent ad præſens, quia noo ſunt in lege naturali, ſed in poſitiua. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, & tunc licèt ratio determinet, pro nunc obligare præceptum; pro tunc verò non obligare, nulla eſt epiikia, quia nulla eſt exceptio à lege, nec emendatio præcepti, ſed ſimplex intelligentia illius; ergo in his præceptis non habet locum epiikia, quia non poteſt in eis intelligi alius modus determinationis, aut carentiæ obligationis pro aliquo caſu; nam ſi ratio determinat pro aliquo tempore non obligare, boc ipſo intelligitur, tale præceptum natura ſua non eſſe latum pro occaſione, & circumſtantiis illo tempore occurrentibus, vt v. g. in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale eſt, ipſa ratio determinat non obligare, quando non eſt ſpes fructus, non per epiikiam, ſed quia præceptum illud natura ſua non obligat pro ſemper, & illa eſt vna ex circumſtantiis, pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo depoſito, ſi per modum affirmatiui præcepti concipiatur, quia non obligat pro ſemper, ſed pro tempore, in quo poſſit commodè, id eſt, ſine alterius præiudicio, vel iniuria reddi. Ita ergo in his præcepris nulla eſt epiikia.

11. Venio ad negatiua, quorum natura eſt, vt ſemper, & pro ſemper obligent vitando mala, quia mala ſunt: hoc enim eſt de ratione præcepti naturalis negatiui, & ob hanc vltimam partem non patitur epiikiam. Quia impoſſibile eſt id, quod eſt per ſe, & intrinſecè malum, fieri bonum, aut non malum, manente eodem obiecto, & circumſtantiis, & ideo dicimus non poſſe hoc fieri per diſpenſationem; ergo multò minùs fieri poteſt per epiikiam. Probatur conſequentia, quia quod non poteſt eſſe non malum, nunquam non eſt malum; ergo nunquam non eſt probibitum; ergo non poteſt verè declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occaſione, quod ad epiikiam pertinet. Quòd ſi mutatio fiat in obiecto, vel circumſtantiis intrinſecis, & ratione eius mutationis actus deſinat eſſe malus, iam illa non eſt epiikia, quia uon verſatur circa materiam ſub tali lege naturali comprehenſam, ſed eſt cognitio, ſeu interpretatio materiæ legis, & finium eius. Vt quando interpretamur per legem non furandi, non prohiberi, accipere ab alio neceſſaria ad vitam in extrema neceſſitate, illa non eſt epiikia, ſed propria declaratio illius legis, quæ non probibet niſi furtum, id eſt, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter inuito, ſeu acceptioné rei alienæ quoad proprietatem, & vſum, acceptio autem rei alienæ in extrema neceſſitate nec eſt de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia ſunt communia, nec eſt inuito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de depoſito, ſi intelligatur præceptum illud tanquam negatiuum, ſicut præceptum reſtituendi, id eſt, non retinendi depoſitum alienum, non eſt ita indefinitum præceptum, ſed non retinendi irrationabiliter, ſeu ſine cauſa cogente. Ita ergo in præceptis negatiuis naturalibus intelligi non poteſt propria epiikia.

Dices, ergo eadem ratione etiam in præceptis poſitiuis nunquam intelligetur epiikia. Patet, quia vel manet actus ſemper cum eiſdem circumſtantiis, & tunc impoſſibile eſt, vt præceptum negatiuum prohibens actum, nunc obliget, & poſtea non obliget: vel circumſtantiæ actus mutantur, & tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmatiuis. 12. *Obiectio.* Reſpondetur, negando conſequentiam: ſunt enim duæ differentiæ notandæ inter ius poſitiuum, & naturale, quæ maxime declarant hanc materiam. Prior eſt, quòd in lege poſitiua, manente tota materia actus cum omnibus circumſtantiis intrinſecis eius, poteſt per interpretationem æquam ceſſare obligatio, quamuis neceſſe ſit, vt aliqua circumſtantia extrinſeca occurrat, quæ cogat ad talem interpretationem faciendam, & illa eſt propriiſſima epiikia. Patet in exemplo communi de prohibitione ferendi arma noctu, nam ſi ſit euidens neceſſitas, & ita vrgens, vt non poſſit à ſuperiori licentia poſtulari, iuſtè interpretamur, tunc præceptum non obligare, non quia non ſit illa materia talis præcepti, ſed quia licèt ſit eadem, ab ea eſt ſeparabilis malitia ablata prohibitione, & tunc non eſt veriſimile intentionem legislatoris ad illum caſum extédi. At verò in lege naturali fieri non poteſt, vt ſtante integra materia cum eiſdem circumſtantiis intrinſecis propter ſolas extrinſecas occaſiones interpretemur legem probibentem non obligare, quia impoſſibile eſt à tali materia ſuis intrinſecis conditionibus affecta ſeparari malitiam, & conſequenter nec naturalem prohibitionem, etiamſi extrinſecus finis, vel circumſtantiæ varientur. Hoc declarat egregiè exemplum de mendacio, de quo ſuppono ita eſſe iotrinſecè malnm, vt propter nullam occaſionem, vel neceſſitatem extrinſecam licere poſſit, ſi manet mendacium, iuxta doctrinam Auguſtini in lib. de menda. & contra mendac. & in epiſt. 8. ad Hieron. & ſequentibus, quæ fuit etiam Baſilij, & regula 76. ex breuior. & Hieronym. Apolog. contra Ruffin. & epiſtol. 65. & eſt recepta ab omnibus Theologis cum Magiſtro in 3. d. 38. & D. Thom. 2. 2. q. 110. art. 3. & habet magnum fundamentum in verbis Chriſti Ioan. 8. vbi de dæmone ait, *Mendax eſt, & pater mendacij,* quia mendacium non poteſt eſſe ex Deo, ſed dæmone, & ideo vocatur pater, id eſt, inuentor eius, & ideo de Deo potiùs ſcriptum eſt, *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium,* Pſal. 5. Vnde in cap. *ſuper eo,* de vſur. dicitur, Scripturam ſacram prohibere pro alterius vita mentiri, & ideo in contrarium in Caſſiano collatio. 17. tanquam error damnatur, de quo latiùs alibi, & videri poteſt Caſtro cótra hære. verb. *mendacium.* Nulla enim alia ratio huius veriſſimi dogmatis reddi poteſt, niſi quia extrinſecus finis, vel neceſſitas extrinſeca non mutat obiectum, nec intrinſecas conditiones ad mendacium requiſitas, à quo obiecto præciſè ſpectato habet mendaciũ ſuam intrinſecam deformitatem, & ideo nec diſpenſatio, nec epiikia in eo locum habet, vt poſſit licere propter extrinſecas occaſiones, neceſſitates, aut fines. Quoties ergo præceptum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, neceſſe eſt mutari materiam talis actus, quæ illi dabat malitiam, propter quã prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quæ fit in lege poſitiua, quando interuenit epiikia, quia hic ſola probibitio ceſſat circa eandem materiam, ibi autem minimè, ſed materia ſubtrahitur, & per illius mutationem tollitur malitia.

Duplex differentia inter legem poſitiuam, & naturalẽ, ex qua ſoluitur obiectio.
Prima.

Probatur mendacium eſſe intrinſecè malum, ac proinde nulla cauſa cohoneſtari per ſe.
Auguſt.
Baſil.
Hieron.
Magiſt.
D. Thom.
Ioan. 8.
Pſal. 5.
Cap. ſuper eo.
Caſſian.
Caſtro.

13. Alia differentia eſt, quòd in lege poſitiua, quando interpretatio fit per epiikiam, non fit circa actum probibitum per legem, nec circa obſcuritatem verborum eius, ſed potiùs ſupponitur, illũ eſſe actũ prohibitum

Secunda.

hibitum

hibitum ſecundùm ſpeciem ſuam, & comprehendi ſub verbis legis ſpectatis in ſua proprietate: tota verò interpretatio, & coniectura fit circa intentionem legislatoris, quòd non fuerit mens eius comprehendere talem caſum, ſeu actum illũ pro tali opportunitate. Et hæc eſt propria epikia, quæ dicitur emendatio legis, vtique ſecundùm ſpeciem verborum, iuſtificando illa (vt ſic dicam) per intentionem, & æquitatem præſumptam legislatoris. Hoc verò non habet locum in lege naturali, quia non fundatur primò in voluntate prohibente, ſed in natura ipſius actus per ſe mali, & ideo interpretatio ibi ſolùm habet locum circa materiam, quando actus abſtractè ſumptus non habet intrinſecam malitiam, ſed ſolùm vt verſatur circa talem materiam tali, vel tali modo, vt in occiſione hominis, acceptione rei alienæ, retentione depoſiti, & aliis ſimilibus explicuimus. Et ideo in huiuſmodi lege nõ fit interpretatio per emendationem legis; nam hæc ſemper coaptatur materiæ, ſed fit per ſolam explicationem rei, & malitiæ, quam ſecundùm ſe habet: nam ſecundùm illam tantùm fit prohibitio, vel fertur lex, ſiue intelligatur vt indicatiua malitiæ, ſiue vt prohibitiua. Et tunc nunquam poteſt per epikiam interpretatio fieri, quòd ille actus, vt verſatur tali modo circa talem materiam, poſſit licere propter ſolam intentionem legislatoris coniecturatam per extrinſecam occaſionem, neceſſitatem, aut finem, & ita non rectè fit comparatio inter naturalem legem, & poſitiuam.

14. *Obiectio.* Sed inſtari adhuc poteſt, quia nonnulla ſunt naturalia præcepta, quæ propriiſſimam interpretationem epikiæ recipiunt: nam circa eoſdem actus, & cum omnibus circumſtantiis intrinſecis, quæ ordinariè ſufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinſecam neceſſitatẽ, ſeu finem extrinſecum interpretamur non obligare in aliquo caſu. Huiuſmodi eſt præceptum prohibens matrimonium cum ſorore, quod in caſu extremæ neceſſitatis non obligat propter conſeruationem ſpeciei. Idem eſt de præcepto non contrahendi cum ſecunda, viuente prima; maximè ſi primum matrimonium fuit conſummatum, nam in eadem neceſſitate generis humani, ſi prima eſſet ſterilis, liceret accipere ſecundam, & in præceptis pertinentibus ad impedimenta, quæ iure naturæ irritant matrimonium, inuenientur multa ſimilia.

15. *Solutio.* Reſpondetur nihilominus, generalem regulam datam veram eſſe, nimirum, ſtante eâdem materia præcepti negatiui naturalis, fieri non poſſe, vt per epikiam iudicetur licitus actus prohibitus propter ſolam extrinſecam cauſam, ſeu finem, aut neceſſitatem: hoc enim conuincunt rationes, & exempla adducta. Quòd ſi in aliquo præcepto id accidere videtur pro aliquo caſu, vel tale præceptum ſimpliciter naturale non eſt, ſed naturali proximum, & conſuetudine hominum receptum, & approbatum, ac proinde abſolutè ſolius iuris gentium, & ideo mutabile, vel alterabile pro aliquo caſu, vel ſi præceptum eſt naturale ſimpliciter, materia eius non erit actus ſimpliciter, & abſtractè ſumptus, ſed cum aliqua circumſtantia intrinſeca, qua ſublata poſſit obligatio ceſſare, non tamen per epikiam, ſed per defectum propriæ materiæ. Applicare autem hanc regulam ad ſingula præcepta non eſt præſentis inſtituti, ſed ad varias materias ſpectat. De illis ergo præceptis matrimonij, qualia ſint, diſputant Doctores, & non eodem modo ſentiunt. Nunc autem, ſupponendo, illa eſſe verè præcepta naturalia, reſpondetur, per illa non prohiberi ſimpliciter matrimonium v.g. inter fratres, vel cum ſecunda, ſed prohiberi tale matrimonium quatenus noxium humanæ naturæ, & ita contrarium naturali honeſtati ſecundùm rectam rationem: in caſu verò illius neceſſitatis ceſſat hæc ratio, & incipit eſſe matrimonium maximè commodum naturæ, & ſubinde honeſtum, quia propter ſolam conſeruationem neceſſariam ſuſcipitur, qui finis non eſt extrinſecus, ſed intrinſecus tali actui; atque hoc modo in illa occaſione mutatur materia præcepti negatiui. Declaratur à ſimili: nam mutilatio proprij corporis ſine neceſſitate ad conſeruationem vitæ intrinſecè mala eſt; tamen in caſu neceſſitatis propter conſeruandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur, nec eſt per ſe mala, niſi vt noxia vitæ; tunc autem non eſt noxia, ſed neceſſaria. Sic etiam verbum prolatum ſine fine honeſto, vel conuenienti naturæ, malum eſt, & iure naturæ prohibitum: idem autem verbum propter conuenientem finem non prohibetur, quia non erat per ſe malum vt tale verbum, ſed vt otioſum, & inutile, quæ deformitas tollitur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attentè eſt conſideranda qualitas, & conditio materiæ: nam iuxta capacitatem eius mutatur moraliter eius conditio ex fine, vel neceſſitate occurrente, quia actio talis eſt, vt natura ſua petat ordinem ad talem finem, tali, vel tali modo, & tunc neceſſitas occurrens redundat in materiam præcepti, & mutat illam, & inde fit, vt ceſſet obligatio præcepti naturalis, non quia præceptum in ſua materia non obliget ſemper, & pro ſemper, ſine exceptione, ſed quia mutata materia, iam non habet in illa locum tale præceptum, vt naturale eſt.

Dico igitur tertiò: Si præcepta naturalia ſpectentur, vt per legem poſitiuam conſtituta ſunt, tunc recipiunt exceptionem epikiæ, præſertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licèt ſecundùm ſe, & vt naturalia ſunt, illam propriè non admittant. Iuxta hanc aſſertionem poſſunt exponi frequentes loqutiones aliorum auctorum. Et præſertim Caiet. expreſsè loquitur de his præceptis, vt conſtitutis per leges humanas, & alij etiam loquuntur de illis vt latis per generalia verba, ſine moderatione, quam poſtea adhibet epikia, quod non habet locum in his præceptis, vt naturalia ſunt, quia vt ſic non feruntur per aliquod generale verbum, niſi in eo ſenſu, in quo includat omnia neceſſaria ad intrinſecam malitiam, & ita nullam poſſit admittere exceptionem, ſicut dicebamus de prohibitione furti, vt furtum eſt, vel homicidij, vt per ſe mali. Et inde patet ratio aſſertionis. Nam leges humanæ ſæpe hoc non attendunt, ſed ſimpliciter præcipiunt actum, v. g. reddere depoſitum, vel ſoluere promiſſum, in quibus legibus, vt ſic propoſitis poteſt habere locum epikia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia ſæpe contingere poteſt, vt legislator humanus nihil de tali exceptione cogitauerit, nec illam expreſsè intenderit, ſed potiùs abſolutè, & ſine limitatione legem tulerit ſub verbis de ſe comprehendentibus caſum illum, & nihilominus interpretamur non comprehẽdiſſe illum. Quæ interpretatio reſpectu voluntatis legiſlatoris humani eſt epikia, quia eſt quaſi emendatio eius; in ſe verò, & reſpectu legis naturalis eſt tãtùm explicatio mutationis factæ in materia, ratione cuius actus cum talibus circumſtantiis non habet per ſe malitiam, nec comprehenditur ſub lege naturali, ita facilis eſt tota aſſertio poſita. Crediderim etiam, plures ex dictis auctoribus latè, & impropriè interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocantes epikiam, vel exceptionem à lege, ſolam declarationem materiæ, & veri ſenſus legis; ſed non eſt de nomine contendendum, quando de re conſtat; quando ad explicandam vim legis, & ad conſtanter loquendum de interpretatione eius, doctrina data neceſſaria videatur.

16. *3. Aſſertio. Lex naturalis vt per legem poſitiuã cõſtituta admittere poteſt epikiã.*

CAP.

CAPVT XVII.

Vtrùm ius naturale diſtinguatur à iure gentium, quia hoc ſolis hominibus conuenit, illud etiam brutis commune eſt.

1. EXplicato naturali iure, priuſquam ad poſitiuum tranſeamus, operæpretium erit in fine huius libri ius gentium quatenus ad rationem legis ſpectat, declarare, tum quia magnam habet cum iure naturali affinitatem, ita vt à multis cum illo confundatur, vel pars quædam eius eſſe cenſeatur, tum etiam, quia eo modo, quo ab illo diſtinguitur, eſt illi propinquiſſimum, & quaſi medium inter naturale ius, & humanum, & priori extremo vicinus, & ideo per illud conuenienter tranſitum faciemus ad proprium ius poſitiuum exponendum. Quòd ergo aliquod ſit ius gentium, vel ex ipſius vocis vſu frequentiſſimo, omnes tanquam certum ſupponunt: nam huius iuris frequens mentio eſt in iure ciuili. ff. de iuſtit. & iur. & Inſtit. de iure naturali, gent. & ciuili, & in Decret. diſt. 1. & ſequentib. ex Iſiduro 5. etym. cap. 2. & in vtriuſque iuris Doctoribus illis locis, & paſſim, & in diuo Thoma, ac Theologis 2. 2. quæſtio. 57. artic. 3.

Iſidor. *D. Thom.*

2. *Explicantur varia iuris acceptiones.* Quia verò hæc vox æquiuoca eſt, oportet illam diſtinguere, vt ſignificationem tantùm ad nos pertinẽtem vſurpemus. Ius enim interdum ſignificat moralem facultatem ad rem aliquam, vel in re, ſiue ſit verum dominium, ſiue aliqua participatio eius, quod eſt proprium obiectum iuſtitię, vt conſtat ex D. Thoma d. q. 57. ar. 1. Aliquando verò ius ſignificat legem, quæ eſt regula honeſtè operandi, & in rebus quandam æquitatem conſtituit, & eſt ratio ipſius iuris priori modo ſumpti, vt dixit ibidem D. Thomas, dicto art. 1. ad 2. quæ ratio eſt ipſa lex, vt ibi dicit, & ita ius coincidit cum lege, vt præcedenti libro cap. 2. notauimus. Vnde vt habeamus breuia nomina, quibus vti poſſimus, primum vocare poſſumus ius vtile, ſecundum honeſtum; vel primum ius reale, ſecundum legale. Vtrumque ergo ius poteſt diuidi in naturale, gentiũ, & ciuile. Nam ius vtile naturale, dicitur, quando ab ipſa natura datur, ſeu cum illa prouenit, quomodo libertas dici poteſt ex iure naturali. Ciuile dicitur, quod ius ciuile introduxit, vt ius pręſcriptionis; Gentium, quod ex communi vſu gentium habetur, vt eſt ius trãſeundi per vias publicas, vel ius ſeruitutis bello introductum. Atque in hoc ſenſu pertinet hæc diuiſio ad obiectum iuſtitiæ, & fortè ita traditur à D. Tho. dicto art. 3. In pręſenti verò non ita loquimur de iure gentium, ſed vt eſt quædam ſpecies legis. Nam etiam ius legale per tria illa membra diuidi ſolet: nam in l. 1. §. *huius ſtudij*. ff. de iuſtit. & iur. expreſsè dicitur, ius collectum eſſe ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut ciuili. Et eodem modo ſumitur diuiſio illa in titulo, de iure naturali, gentium, & ciuili. Quam diuiſionem ex communi vſu, & ſententia bonam eſſe ſupponimus, & quia duo extrema membra ſatis nota ſunt ex dictis in lib. 1. cap. vltim. oportet nunc explicare ſecundum membrum, quod in hunc locum remiſimus, quia pendet ex comparatione eius cum iure naturali, vnde etiam conſtabit ratio, & verus ſenſus totius diuiſionis.

D. Thom. *D. Thom.*

3. *1. Opinio Iuriſtarum diſtinguẽs ius naturale, à iure gẽtium, in eo, quòd primum competat etiam brutis, illud verò ſolùm hominibus.* In hoc itaque iure gentium explicando, variæ ſunt ſententiæ, quarum primam in hoc capite pertractabimus, deinde cæteras perſequemur. Iuriſperiti ergo communiter diſtinguunt ius naturale à iure gentium in hoc, quòd ius naturale eſt commune brutis etiam animãtibus; ius autem gentium eſt proprium hominum. Vnde in l. 1. §. *huius ſtudij*. & in §. 1. & 2. Inſtit. de iure natur. gentium, & ciuili, ſic dicitur, *Ius naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit: nam ius iſtud non ſolum humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium, quæ in terra, marique naſcuntur, auium quoque commune eſt*. Et adhibentur exempla, vt maris, & fœminæ coniunctio, filiorum procreatio, & educatio. De iure autem gentium additur, *Gentium eſt, quo gentes humanæ vtuntur*, & dicitur à naturali recedere, quia ſolis hominibus inter ſe commune eſt. Additur verò inferiùs in leg. 9. ius gentium vocari, *Quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, & apud omnes peræquè cuſtoditur*. Vnde conſtat, ius gentium cenſeri etiam naturale, ſed ſpeciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. ſcilicet, *religio in Deum, obedientia ad patres, & patriam, vim atque iniuriam propulſare*. Vnde ibidem ſignificatur, *hominem homini inſidiari*, contra ius gentium eſſe. Adduntur præterea *Manumiſſiones, & ſeruitutes*, item *bella, regnorum, dominiorum, rerúmque diuiſio, commercia, aliique contractus venditionum*, & alia huiuſmodi. Et ſimiliter in §. 4. Inſtitution. de iure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam.

Quocirca iuxta hanc ſententiam diuiſio illa iuris, ſeu legis in naturalem, gentium, & ciuilem, ita debet ad duas bimembres reduci, vt priùs lex diuidatur in naturalem, & ciuilem; deinde verò lex naturalis generatim ſubdiſtinguatur in naturalem communem omnibus animantibus, quæ abſolutam appellationem iuris naturalis retinuit ſecundùm quandam acceptionem, & legem naturalem propriam hominum, quæ iuris gentium appellata eſt. Et ratio talis ſubdiuiſionis eſſe poteſt, quia illæ duæ rationes verè ſunt diſtinctæ in re, & poſſunt habere diuerſas conſiderationes, & effectus morales, & ideo congruum fuit, illas diſtinguere, & illis nomina propria imponere, & accommodare. Nec videtur poſſe meliùs illa nomina explicari. Et ſoluitur facilè difficultas tacta, quia iam conſtat, quomodo diuiſio illa adæquata ſit; ſumpto tamen nomine iuris naturalis in generaliori ſignificato. Nec videtur ab hac ſententia recedere diuus Thomas 1. 2. quæſtio. 95. articul. 4. ad 1. & latiùs 2. 2. quæſtio. 57. articul. 3. vbi hos duos modos iuris naturalis agnoſcit, eíſque illas voces accommodat. Atque ita illum interpretatur Conrad. dicta quæſtio. 95. articu. 2. & 4. vbi ita exponit Iuriſtarum opinionem, & dicit, D. Thomam loquutum fuiſſe more illorum, licèt Philoſophi aliter loquantur. 4.

D. Thom. *Conrad.*

Hanc verò interpretationem Iuriſconſultorum reprehendit Laurentius Valla libr. 4. elegantiar. capit. 48. Conan. etiam in commentar. iur. ciuil. lib. 1. cap. 6. illam ſubdiuiſionem iuris naturalis reiicit, & conſequenter putat, non diſtingui ius gentium à iure naturali, idcóque nec Ariſtotelem, nec alios antiquos Philoſophos illud diſtinxiſſe, aut cognouiſſe. Soto etiam lib. 3. de iuſtitia, quæſtio. 1. articul. 3. expoſitionem Iuriſconſultorum reiicit. Et primò fundantur; quia nullum eſt ius naturale commune hominibus, & aliis animalibus, quia bruta animalia non ſunt capacia propriæ obedientiæ, aut iuſtitiæ, vel iniuriæ. Ad hoc verò reſpondent Albertus lib. 5. Ethicorum, cap. 7. Turrecremata, & Couarru. locis infrà citandis, ius naturale dici commune brutis non formaliter quoad rationem iuris, & legis, ſed materialiter quoad opera, quæ ſub tale ius cadunt: nam illa communia ſunt hominibus cum brutis, vt patet in exemplis poſitis in iure de coniunctione maris, & fœminæ, procreatione filiorum, &c. Sed contra hoc eſt, quia illa communitas 5. 6.

5. Auctores improbantes Iuriſtarum opinionem. Laur. Val. Conan. Soto. *Reſponſio pro Iuriſtis ad inſtantiam. Albert. Turrecr. Couarr.*

cum

cum brutis in materiali opere nihil refert ad diſtinctionem iuris, vel legis, ergo eſt impertinens, & ſine arte illa diuiſio in illo ſenſu, & propter illam ſolam cauſam. Sed reſpondere poſſunt, illam materialem conuenientiam deſeruire ad explicandam in homine diuerſam rationem naturalitatis iuris (vt ſic dicam.) Nam lex naturalis generatim ſumpta in dictamine rationis naturalis conſiſtit: hoc autem dictamen interdum eſt ex inclinatione generis, ſeu naturæ ſenſitiuæ vt ſic: interdum verò ex propria inclinatione naturæ rationalis, vt talis eſt, & ſecundùm has duas rationes diſtinguitur ius naturale tanquam commune brutis, ex parte ſcilicet inclinationis, in qua fundatur.

6. Verumtamen etiam hoc modo non ſatisfit difficultati. Primò, quia iuxta hanc declarationem, vim vi repellere non ſub iure gentium, ſed ſub iure naturali conſtituendum eſſet, quod in illis legibus non fit. Probatur ſequela, quia illa actio communis eſt brutis animalibus, & ex generali inclinatione ad propriam cõſeruationem prouenit. Nã ſicut generatio prouenit ex inclinatione naturali ad conſeruandam ſpeciem, ita propria defenſio eſt ex innata inclinatione ad conſeruandam propriam vitam, & proprium eſſe: vtraque autẽ inclinatio cõmunis eſt homini cum aliis animalibus, ergo immeritò ponitur hæc actio ſub iure gentium. Secundò falſum eſſe videtur ius naturale, vt habet propriam rationẽ legis, fundari in ratione naturæ ſenſitiuæ, vt communis eſt brutis animalibus: nam ſemper conſiderari debet, vt eleuata ad ſuperiorem gradum per differentiam rationalem. Quia lex naturalis non regulatur per conuenientiam ad naturam ſenſitiuam; ſed ad rationalem; ſenſitiuam autem reſpicit ſolùm vt contractam, & ſpeciali modo perfectam per differentiam rationalem; ergo illa conuenientia generica impertinens eſt ad diſtinguendam legem naturæ. Conſequentia videtur clara, & antecedens probatur. Tum, quia quando lex naturæ aliquid præcipit in ordine ad cõſeruãdam naturam ſenſitiuam, ſemper inuoluit modum rationalem, & ita dictat de coniunctione maris, & fœminæ multò aliter, quàm inſtinctus naturalis brutorum, vt conſtat de matrimonio, & idem cum proportione eſt de educatione filiorum, & de conſeruatione propriæ vitæ, & ſimilibus. Tum etiam, quia in eodem opere materialiter communi brutis, multa prohibet lex naturalis in homine, à quibus bruta non arcentur per naturalem inſtinctum, vt prohibet lex naturalis vagum concubitum, ſeu fornicationem ſimplicem, & coniunctionem cum matre, vel ſorore, quæ priuationes non ſunt communes brutis. Vnde etiam nouum, ſeu tertium argumẽtum inſurgit: nam ſequitur ex illa ſentẽtia, hæc præcepta negatiua eſſe iuris gentium, & non naturalia, quod valde abſurdum eſt. Et patet ſequela, quia ſunt ita propria hominum, vt non poſſunt dici brutis communia: nam licèt illud opus ſit ſuo modo commune brutis, tamen omiſſio operis non eſt communis, & hæc eſt propria materia talis legis. Hoc verò argumentum euidentiùs oſtenditur in præceptis colendi Deum, honorandi parentes, & proximum. Nam abſurdum eſt, negare, hæc eſſe ſimpliciter de iure naturali, ſed tantùm de iure gentium, idémque eſt de præcepto reſtituendi alienum, vel reddendi depoſitum, vel ſeruandi fidelitatem, dicendi veritatem, & ſimilibus, quæ ſunt propria hominum, & non communia cum brutis etiam materialiter, & tamen ad naturale ius maximè pertinent.

7. Ad hæc verò reſponderi poteſt iuxta ciuilia iura, ius gentium re vera eſſe ius naturale, & ita ſæpe in iure ciuili vocari, vt patet in leg. *bona fides.* ff. *depoſiti.* & §. *& quidem.* & §. *ſingulorum.* Inſtit. de rerum diuiſione, & §. penult. Inſtit. de iure natur. Quapropter non erit abſurdũ in hoc ſenſu vocare præcepta commemorata, imò & omnia Decalogi de iure gentium, quia per hoc non negatur eſſe de proprio, & ſtricto iure naturali, ſed indicatur peculiaris modus, & quaſi proprietas talis iuris, reſpectu humanæ naturæ, & ita contentio tota verſabitur circa ſolum vſum vocis, vel neceſſitatem, aut vtilitatem illius diſtinctionis in illo ſenſu. Sed licèt hoc aliqua ex parte ita ſit; nihilominus ſecunda ratio facta retinet ſuam vim, & oſtendit impropriè valde dici dari ius naturale commune brutis. Et præterea (ne contentio ſit de vocabulo) ſimpliciter dicendum erit iuxta illam ſententiam, ius gentium eſſe intrinſecè, & eſſentialiter ius naturale, ſeu partem eius. Hoc autem ad omnia, quæ de iure gentium adducuntur, accommodari non poteſt; quia quædã continent materiam non ſolùm neceſſariam, ſed etiam communem brutis, vt monſtrant argumenta facta; alia non ſolùm verſantur in materia propria hominum, ſed etiam non continent intrinſecam neceſſitatem, vt ex ſequentibus conſtabit.

L. bona fides.

8. Quapropter etiam non placet modus loquendi aliquorum Theologorum, qui ſentiunt, ius gentium habere intrinſecam neceſſitatem in ſuis præceptis. Solúmque differre à naturali, quia ius naturale ſine diſcurſu, vel facillimo diſcurſu innoteſcit; ius autem gentium per plures illationes, & difficiliores colligitur. Quod poteſt ſumi ex Soto libr. 1. quæſt. 5. artic. 4. & indicant aliqui moderni Thomiſtæ, ita intelligentes D. Thomam, quem infrà interpretabimur. Nobis igitur hæc etiam ſententia non placet, primò, quia multa dicuntur eſſe de iure gentium, quæ non habent illam intrinſecam neceſſitatem, vt diuiſio rerum, ſeruitus, & alia, quæ infrà videbimus. Secundò ac præcipuè, quia ius gentium nec circa prima principia moralia, nec circa concluſiones, quæ ex illis neceſſariò inferuntur, verſari poteſt, quia omnia illa ſub proprio iure naturali comprehenduntur, vt cap. 7. probatum eſt. Et confirmatur: nam omnia præcepta, quæ à Deo ſunt in cordibus hominum ſcripta, pertinent ad ius naturale, vt ſumitur ex Paulo ad Roman. 2. ſed omnia illa, quæ euidenti ratione deducuntur ex principiis naturæ, ſunt ſcripta in cordibus; ergo omnia pertinent ad ius naturæ. Et è conuerſo præcepta iuris gentium ab hominibus introducta ſunt per arbitrium, & conſenſum illorum, ſiue in tota hominum communitate, ſiue in maiori parte; ergo non poſſunt dici ſcripta in cordibus hominum ab auctore naturæ, ergo ſunt iuris humani, & non naturalis. Quòd, ſi de aliquibus præceptis iuris gentium hoc neceſſariò fatendum eſt, vt oſtendemus, non oportet ius gentium cum naturali confundere, nec propter ſolas illationes etiam plures ita vocare ius illud, quod ſimpliciter naturale eſt: nam diſcurſus non excludit veram & naturalem neceſſitatem præcepti ſic cogniti, & quòd diſcurſus ſit per plures, vel pauciores illationes, magis, vel minùs notas, valde accidentarium eſt.

Excluditur etiam 2. opinio diſtinguẽs ius gẽtium à naturali. quòd naturale ſine diſcurſu vel facillimo innoteſcit. alterum è contra. Soto.

9. Dicunt verò aliqui, ius naturale comprehendere concluſiones ita neceſſarias, vt nulla facta ſuppoſitione ſocietatis humanæ, vel dependentis à voluntate humana, ſequatur ex principiis naturæ euidenter, & has non ſpectare ad ius gentium: eſſe verò alias concluſiones, quæ ſequuntur etiam ex principiis naturæ neceſſariò, tamen non abſolutè, ſed ſuppoſita humana ſocietate, & conſideratis aliquibus circumſtantiis neceſſariis ad ipſius conſeruationem, & præcepta, quæ circa huiuſmodi concluſiones verſantur, conſtituere ius gentium. Quod videtur poſſe ſumi ex diuo Thoma in 2. 2. loco allegato.

3. Opinio diſtinguẽs ius naturale in eo, quòd obliget ſine dependentia à poteſtate humana, è contra verò ius gentium.

D. Thom.

Sed

Excluditur dicta opinatio.

Sed per hoc etiam non explicatur vera, & propria ratio, & diſtinctio iuris gentium à naturali. Nam multa ſunt de iure naturali, quæ non obligant, nec locum habent, niſi aliqua ſuppoſitione facta, vt præceptum non furandi non habet locum, niſi facta diuiſione bonorum, & dominiorum. Præceptum item parendi dominis non habet locum, niſi ſuppoſita ſeruitute; iuſtitia etiam contractuum non habet locum, niſi ea ſuppoſitione commmercij humani. Et ita ſunt plura alia, quæ manifeſtè pertinent ad ius naturale: nam ita ſunt per ſe honeſta, vt contraria prohibeantur, quia mala, & non è contrario. Ratio etiam reddi poteſt, quia quòd concluſio ſequatur ex principiis naturæ ex ſuppoſitione talis, vel talis materiæ, aut ſtatus hominum, non variat modum legis, quæ ſubſiſtit ex intrinſeca rei natura, & non ex voluntate humana, ſed denotat ſolùm diſtinctam materiam legis, v. g. lex reddendi promiſſum, & ſeruandi fidelitatem Deo, vel homini, naturalis eſt; & tamen non habet locum, niſi ex ſuppoſitione promiſſionis, ſic etiam in materia de Simonia dicitur, vendere rem conſecratam ab hominibus, contra ius naturale eſſe, licèt ſupponat conſecrationem humano iure introductam. Ergo licet concluſio ſequatur ea ſuppoſitione, ſe tenente tantum ex parte materiæ præcepti, ſi illatio eſt euidens ex principiis per ſe notis, talis concluſio ad ius naturæ pertinet, non ad ius gentium. Ergo vt ius gentium à naturali diſtinguatur, neceſſe eſt, vt etiam ſuppoſita tali materia, non ſequatur per euidentem conſequentiam, ſed per aliquam minus certam, ita vt arbitrium humanum, & moralis commoditas, potiùs quam neceſſitas intercedat. Concludendum igitur cenſeo, ius gentium non præcipere aliquid tanquam ex ſe neceſſarium ad honeſtatem, nec prohibere aliquid, quod per ſe, & intrinſece malum eſt, vel abſolutè, vel ſuppoſito tali ſtatu, & conditione rerum, ſed hæc omnia pertinere ad ius naturale, ac ſubinde in hoc ſenſu ius gentium non comprehendi ſub iure naturali: nec etiam ab illo differre, quia ſit proprium hominum: nam hoc etiam iuri naturali conuenit, vel maiori ex parte, vel etiam omnino, ſi de iure, & lege propriè loquendum eſt.

CAPVT XVIII.

An ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat, aut potiùs ſolùm concedat, vel permittat.

Conan. Vaſquez. Opinio aliquorum aſſerens ius gentium nō eſſe præceptiuū, ſed permiſſiuum tātùm, & conceſſiuū aliquid agendi, vel à contra.

1\. PRopter ea, quæ ſuperiori capite tractata ſunt. Conan. lib. 1. Comment. iur. ciuil. cap. 6. num. 5. quem refert, & ſequitur Vaſquez diſp. 157. cap. 3. exiſtimauit, ius gentium prout à naturali diſtinguitur, non continere ſub ſe præcepta, aut promiſſiones, ſed ſolùm conceſſiones quaſdam, ſeu facultates, aut permiſſiones aliquid agendi, vel non agendi, non tantùm impunè, ſed etiam iuſtè & honeſtè; ita tamen vt contrarium non ſit turpe, vel iniuſtum. Addúntque vlteriùs auctores huius ſententiæ, ad ius gentium neceſſarium eſſe, vt conueniat humanæ naturæ non abſolutè ſpectatæ, ſed vt iam conſtitutæ in ciuili communitate, quia multa ſunt vtilia hominibus, vt in communitate viuentibus, quæ abſolutè non pertinent ad commodum naturæ ſecundùm ſe. Illa ergo, quæ conceduntur hominibus in communitate viuentibus, propter communem vtilitatem, tanquam honeſta, & non tanquam neceſſaria ad honeſtatem, nec tanquam præcepta, dicunt eſſe de iure gentium. Nam ſi præcipiantur, erunt vel de iure natura- A li, ſi ex vi rationis præcipiantur; vel de iure ciuili, ſi præcipiantur ex humana voluntate poteſtatem habente, vt probant diſcurſus facti capite ſuperiori; ergo vt ius gentium poſſit eſſe diſtinctum, oportet vt ſit conceſſiuum, non præceptiuum. Confirmatur hæc ſententia auctoritate ſaltem negatiua D. Iſidori, & diui Thomæ. Nam Iſidrus 5. Etymolog. cap. 4. & 6. vbi dicit, Ius naturale eſſe illud, quod eſt commune omnibus nationibus, ius autem gentium non definit, ſed explicat tantùm per quædam exempla, quæ conceſſionem tantùm continent, non præcepta, vt poſtea videbimus. Diuus etiam Thomas ſolùm dixit, ius gentium poſitum eſſe ab hominibus in ſocietate viuen- B tibus ad maiorem vtilitatem, quæ ex rationis diſcurſu colligitur, non verò dixit eſſe poſitum per modum præcepti.

Iſidor. D. Thom.

Excluditur opinatio.

2\. Hanc verò ſententiam, vt verum fatear, non ſatis intelligo. Nam inquiro, an loquatur de iure, vt ſolùm conſiſtit in morali facultate vtendi, & non vtendi, vel de iure vt ſignificat legem, ſeu regulam rationis; ſiue propriè præcipientem, ſiue approbantem aliquid vt honeſtum. Prior ſenſus non eſt ad rem, vt ex dictis conſtat, niſi fortaſſe velint auctores illius ſententiæ negare, dari aliquod ius gentium, quod ſit vera lex, quod non declarant. Nec poſſunt rationem reddere cur admittant hoc membrum iuris gentium in iure, quòd ſit facultas vtendi, & non C in lege, & ex dicendis conſtabit eſſe eandem vtriuſque rationem. Si verò loquantur de iure, quod eſt vera lex, aut regula honeſtatis, facilè etiam poteſt illa doctrina refutari.

3\. Nam oſtendo in primis, nullam eſſe maiorem rationem diſtinguendi ius gentium conceſſiuum à iure naturali, quàm ius præceptiuum. Quia in iure naturali multa ſunt, quæ honeſtè fieri poſſunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur, & ita etiam dari poteſt ius naturale conceſſiuum, quale eſt ius ducendi vxorem, ius retinendi, & conſeruandi propriam libertatem: hoc enim honeſtum eſt, & illud ius naturæ concedit, non præcipit. Et in hoc ſenſu ſolet diſtingui duplex ius naturæ, aliud poſitiuum, id eſt, præcipiens, D aliud negatiuum, id eſt, non prohibens, vt videre licet in Couarr. regula, *peccatum*, 2. parte, §. 11. num. 3. & ſuprà tractando de immutabilitate legis naturalis, illam diſtinctionem explicauimus. Et ratio eſt, quia ratio naturalis non ſolùm dictat, quid neceſſarium ſit, ſed etiam quid liceat. Quando ergo dicitur iùs gentium dare facultatem honeſtè operandi aliquid, interrogo, an illa facultas, vt eſt iuſta, & honeſta, habeatur ex ipſa ratione naturali præcisè ſpectata, vel ex aliqua hominum conſenſione. Si primum dicatur, iam illud ius erit naturale, licèt ſit tantùm conceſſiuum. Si verò dicatur ſecundum, vel procedunt rationes factæ, quòd illud non ſit ius gentium diſtinctum à ciuili, vel ſi eo E non obſtante, poteſt eſſe tale ius conceſſiuum diſtinctum à ciuili, & quaſi medium inter naturale, & ciuile, eadem ratione poterit dari ſimile ius præceptiuum.

Couarr.

4\. Reſponderi poteſt, illud ius haberi ex vi ſolius rationis naturalis, tamen non conuenire hominibus abſolutè ſpectatis, ſed vt congregatis in aliqua ſocietate humana, & ideo diſtingui à primario iure naturali tanquam ſecundarium, vocarique ius gētium. Exemplis vſitatis in hac materia declaratur: nam bellum v. g. dicitur eſſe de iure gentiū, non quia præcipiatur etiam ſuppoſito iuſto titulo, ſed quia conceditur tanquam honeſtum: hoc autem genus iuris ſupponit communitatem humanam, vt conſtat. Item diuiſio agrorum, ſeu terrarum, ac ſedium, & termi-

vincantur. Hæc autem lex ſic intellecta non eſt conceſſiua, ſed magis directè eſt punitiua, & obligat reũ ad pœnam eadem proportione, qua aliæ leges pœnales ciuiles, de quibus infrà lib. 5. dicturi ſumus. Qualiſcunque autem ſit, quatenus de facto dat facultatẽ reducendi homines in captiuitatem, vel ſeruitutem, poſitiua eſt, & non ex ſola vi, ac diſcurſu rationis naturalis, etiam ſuppoſita inſtitutione humanarum communitatum; ergo non pertinebit ad ius gentium, quale ab illa ſententia deſcribitur.

Præterea idem euidentius eſt in octauo exemplo de poſtliminibus, in quo videtur eſſe plus de iure ciuili, quàm de iure naturali, vel gentium: nam videtur eſſe illa quædam moderatio pœnæ captiuitatis, aut ſeruitutis, vel in vniuerſum amiſſionis bonorum, vel deprædationum hoſtium, quæ maximè in bellum contingunt, quæ non eſt tam vniuerſalis omnium gentium, ſed iura ciuilia maximè de illa loquuntur. Et præterea eo modo quo talis moderatio intelligitur lege conſtituta, non eſt ſola permiſſio, ſed lex verè obligans ad ſui obſeruationem: non enim eſt minùs obligatoria, lex quæ moderatur aliquam pœnam, quã lex, quæ pœnam taxarit. Denique in vltimo exemplo clara eſt prohibitio, & non tantùm permiſſio, ne fiant connubia cum alienigenis. Præterquam quòd neutro modo conſtat fuiſſe hoc ius, vel hunc vſum communem omnibus gentibus; ſed videtur maximè propria conſuetudo fidelis populi tam in lege veteri, quàm nunc in noua: & ita illud potiùs eſt ius diuinũ, vel canonicum, & ſi aliquæ gentes id ſeruarunt, magis videtur pertinuiſſe ad ius ciuile illarum, quàm gentium. Concludimus ergo non rectè diſtingui ius gentium à naturali, quia vnum conceſſiuum tantùm ſit, & aliud præceptiuum: nam vel vtrumque membrum in vtroque iure reperitur, vel ſi præceptum naturale eſt, etiam conceſſio illi cum proportione reſpondens, ex ipſo iure naturali naſcitur.

CAPVT XIX.

Vtrùm ius gentium diſtinguatur à naturali tanquam ſimpliciter poſitiuum humanum.

1\. *Ius gentium proprium nõ comprehẽditur ſub naturali.* *In quo cõueniat ius gentium cũ naturali.* *L. omnes populi.*

EX hactenus dictis videtur concludi, ius gentium propriè dictum non comprehendi ſub naturali, ſed eſſentialiter ab illo differre, quia licèt cum illo conueniat in multis, tamen in propria morali differentia diſtinguuntur. Conueniunt quidem primò, quia vtrumque eſt aliquo modo commune omnibus hominibus, ex quo capite vtrumque poteſt gentium appellari, ſi in ſola voce ſiſtatur, quæ proprietas in iure naturali clara eſt; & ratione illius in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. videbitur ius ipſũ naturæ appellari ius gentium (quod in multis legibus obſeruandum eſt) propriùs verò appellatio illa tribuitur iuri, quod vſu gentium introductum eſt in §. 4. Inſtit. de iur. natur. &c. Secundò conueniunt, quia ſicut materia iuris gentium ſolùm inter homines locum habet, ita etiam materia iuris naturalis eſt propria hominum vel omnino, vel magna ex parte, vt ex dictis in cap. 17. ſufficienter conſtare poteſt. Et ideo multa exempla, quæ à Iuriſtis ponuntur ſub iure gentium ſolùm ratione huius conditionis, ſolo nomine ſunt iuris gentium propriè dicti: nam re vera ſunt iuris naturalis, vt religio ad Deum, honor ad parentes, pietas in patriam, quæ habentur in leg. 2. & 3. de iuſtit. & iur. meritò autem illa omiſit Imperat. Inſtit. de iur. natur. Similia ſunt alia, quæ ponit Iſidor. ſi in rigore ſumantur, vt ſeruare pacis fœdera, & inducias, & immunitatem legatorum, & ſimilia. Quo autem ſenſu illa intellecta fuerint ab Iſidoro, infrà dicemus. Tertiò conueniunt ius gentium, & naturale, quòd in vtro-

A que ſunt præcepta, prohibitiones, atque etiam conceſſiones, ſeu permiſſiones, vt cap. 18. ſatis declaratum eſt.

Differt autem primò, ac præcipuè ius gẽtium à iure naturali. Quia quatenus continet præcepta affirmatiua, non infert neceſſitatem rei præceptæ ex ſola rei natura per euidentem illationem ex principiis naturalibus, quia quidquid huiuſmodi eſt, naturale eſt, vt oſtendimus. Vnde neceſſe eſt, vt aliunde oriatur talis neceſſitas. Et ſimili modo præcepta negatiua iuris gentium non prohibent aliquid, quia per ſe malum ſit: nam hoc etiam eſt merè naturale: vnde ex parte humanæ rationis non eſt ius gentium tantùm oſtenſiuum malitiæ, ſed conſtitutiuum; itaque
B non prohibet mala, quia mala ſunt, ſed prohibendo facit eſſe mala. Hæ autem ſunt propriæ, & quaſi eſſentiales differentiæ legis; ergo ita differunt ius gentiũ, & naturale. Secundò conſequenter differunt, quia ius gentium non poteſt eſſe tam immutabile, ſicut naturale, quia immutabilitas ex neceſſitate oritur; ergo quod non eſt æquè neceſſarium, non poteſt eſſe æquè immutabile, vt in capite ſequenti latiùs declarabitur. Tertiò hinc fit, vt etiam in his, in quibus hæc iura conuenire videntur, non habeant omnimodam ſimilitudinem. Nam in vniuerſalitate, & communitate ad omnes gẽtes naturale ius omnibus eſt commune, ſolúmque per errorem poteſt alicubi non ſeruari: ius autem gentium non ſemper omnibus, ſed regula-
C riter, & ferè omnibus commune eſt, vt Iſidor. loquitur. Vnde ſine vllo errore poteſt alicubi non ſeruari quod apud alios de iure gentium eſſe cenſetur. Item licèt ius gẽtium regulariter verſetur in materia propria hominum, aliquando poteſt aliquid diſponere in materia communi brutis animalibus, vt in permittendo vago concubitu, ſeu fornicatione, vel in repellenda vi, quatenus aliquo modo per ius gentium foueri, aut determinari poteſt. Eſt ergo ius gentium ſimpliciter diuerſum à naturali, præſertim ratione primi diſcriminis.

2\. *In quo præcipue differat ius gentium à naturali.*

3\. *Ius gentium ſimpliciter dicendũ eſſe poſitiuũ humanum.*

Vnde tandem concludi videtur, ius gentium ſimpliciter eſſe humanum, ac poſitiuum. Hæc aſſertio poteſt ſumi ex D. Thoma q. 95. art. 4. vbi abſolutè ius poſitiuum diuidit in gentium, & ciuile, & vtrumque
D dicit eſſe humanum ius deriuatum à naturali. Poteſt tamen in his terminis eſſe aliqua æquiuocatio, & ideo tollenda eſt, & verus D. Thomæ ſenſus explicandus. Poteſt enim lex humana interdum vocari, nõ ex auctore, ſed ex materia, quia verſatur circa res humanas, in qua ſignificatione ius ipſũ naturale humanũ eſt, quia illo humanũ genus gubernatur, & humanæ actiones diriguntur. Et hoc modo videtur ſumpſiſſe ius humanum Ariſt. 5. Ethic. cap. 7. quod ipſe nominat ius politicum, vel ciuile, vt interpres vertit. Atq; ita diuidit ius ciuile in naturale, ac legitimum, per legitimum intelligens illud, quod nos poſitiuum ciuile nominamus. Item in hac ſignificatione videtur ſumpſiſſe ius humanum D. Thomas d. q. 95. art. 2. nam il-
E lud diuidit in id, quod vim habet ex diſcurſu naturali, aliud quod ex arbitrio hominum, quæ duo videntur eſſe ius naturale, & poſitiuum tantùm. Præterea lex poſitiua vocatur à D. Thoma humana, & talis ab ipſo cenſetur omnis illa, quæ ab hominibus ponitur. Eamque ſubdiſtinguit in artic. 4. nam quædam eſt per modum concluſionis, quæ vim habet à iure naturali, quam nos dicimus eſſe potiùs declaratiuã iuris, quàm conſtitutiuam, alia verò eſt per modum determinationis, quæ nullum ius introducit, quam ſimpliciter poſitiuam vocamus. Videtur ergo D. Thomas in dicto art. 4. loqui de iure gentium tanquã de lege humana, & poſitiua, priori modo accepta: nam apertè dicit eſſe per modum concluſionis, & habere ſuam vim à iure naturali. Et idem videtur

D. Thom. *Ariſt.* *D. Thom.*

ſentire 1.2.q.57.art.3. ad argumẽta. Nihilominus tamen poteſt intelligi propriè de iure poſitiuo, & humano, id eſt, ab hominibus conſtituto: dicitur autem conſtitui per modum concluſionis, & non determinationis, quia ex vi iuris gentium non recipit integram determinationem in particulari, ſed in communi introducitur per modum illationis, non ſimpliciter neceſſariæ, ſed ita conueniens naturæ, & quaſi inſtigante natura infertur. Et ita illum intelligit, & ſequitur Soto lib. 1. de iuſtit. q. 5. art. 4. & latius lib. 3. q. 1. art. 3. & Cardinalis Bellarmin. lib. 1. de Cleric. cap. 29. in vltima editione. Idem tenet Couarr. in regula, *peccatum*, 2. p. §. 11. n. 4.

Soto. Bellarm. Couarr.

4. Neque ab hac ſententia diſſentiunt Iuriſtæ, qui ius gentium diſtinguunt in primarium, & ſecundarium, & prius dicunt includi in iure naturali; poſterius verò eſſe poſitiuum humanum, vt videre licet in Albert. Bolognet. tractat. de Legib. & iuram. cap. 27. & Pinell. in rub. C. de reſcind. vendit. Hæc enim diuiſio tantùm differt in vſu vocis: nam in re coincidit cum doctrina data. Quia illud ius gẽtium primæuum intrinſecè naturale eſt, ſolúmque denominatur gentium, quia illo gentes vtuntur communiter. Hic verò propriè loquimur, quatenus ab origine, & auctoritate ita denominatur, & hoc eſt illud ſecundarium quod illi fatentur eſſe poſitiuum humanum. Ratione etiam conuincitur hæc aſſertio ex dictis, quia lex ſufficienter diuiditur per naturalem, & poſitiuam propriè dictam, vel per diuinam, & humanam ab auctore vtramque denominando, quia vtraque mẽbra immediatam contradictionem inuoluunt, vt cõſtat: ſed oſtenſum eſt, legem iuris gentium non eſſe naturalem propriè, & in rigore, & conſequenter non eſſe diuinam; ergo neceſſe eſt, vt ſit poſitiua, & humana. Confirmatur, quia lex naturalis eſt, quam non opinio genuit, ſed naturalis euidentia, vt Cicer. dixit. ergo omnis lex, quæ non hoc modo generatur, poſitiua eſt, & humana; tale autem eſt ius gentium, quia non per euidentiam, ſed probabilitatem, & communem æſtimationem hominum introducitur; ergo.

Albert. Bolognet. Pinell.

5. Nunc autem ſupereſt explicandum, in quo differat ius gentium à ciuili: nam omne ius poſitiuum ab hominibus poſitum in ordine ad gubernationem purè politicam, vocat Ariſt. legitimum, 5. Ethicor. cap. 7. & illudmet videtur vocari ciuile, vt ſumitur ex Iſid. ſuprà, ſeu c. 1. ad 2. & ſentit D. Thomas locis citatis. Dices, differre, quia ius ciuile eſt ius vnius ciuitatis, aut regni: ius autem gentium eſt commune omnibus gentibus. Sed contra hoc eſt, primò quia hæc differentia ſolùm videtur ſecundùm magis, & minus, & valde accidentalis. Secundò & difficilius, quia impoſſibile videtur, ius gentium eſſe commune omnibus gentibus introductum volũtate, & opinione humana. Quia in his, quæ ab opinione, & arbitrio hominum pendent, non ſolent omnes nationes conuenire. Nam hoc eſt hominum ingenium, vt quot ſunt capita, tot ferè ſint placita, & opiniones; ergo vel ius gentium non eſt humanum, vel non poteſt in eo à ciuili differre.

In quo differat ius gentium & ciuile. Ariſt. Iſidor. D. Thom.

6. Ad hoc igitur explicandum ita ſtatuo; præcepta iuris gentium in hoc differunt à præceptis iuris ciuilis, quia non ſcripto, ſed moribus, non vnius, vel alterius ciuitatis, aut prouinciæ, ſed omnium vel ferè omnium nationum, conſtant: ius enim humanum duplex eſt, ſcilicet ſcriptum, & non ſcriptum, vt tradunt iura ſuprà citata; & infrà videbimus; conſtat autem ius gentium ſcriptum non eſſe, & ita in hoc differre ab omni iure ciuili ſcripto, etiam imperiali, & communi. Ius autem non ſcriptum moribus conſtat, quod ſi vnius gentis moribus introductum, & illam tantùm obligat, dicitur etiam ciuile. Si verò introductum ſit moribus omnium gẽtium, & omnes A obliget, hoc credimus eſſe ius gentium proprium, quod & differt à naturali, quia non naturæ, ſed moribus innititur, & à ciuili etiam diſtinguitur in origine, fundamẽto, & vniuerſalitate, modo explicato. Quod videtur mihi ſenſiſſe Iuſtinian. in §. *ius autem*, Inſtit. de iure natur. gentium, & ciuili, cùm ait: *Ius autem gentium omni humano generi commune eſt, nam vſu exigente, & humanis neceſſitatibus, gentes humana iura quædam ſibi conſtituerunt.* Vbi pondero verbum, *vſu exigente*, & verbum *conſtituerunt*: nam in hoc poſteriori ſignificatur conſtitutum fuiſſe, non à natura, ſed ab hominibus, & in priori declaratur, non ſcripto, ſed vſu fuiſſe introductum. Idem videtur ſenſiſſe Iſidor. lib. 5. Etymolog. nam priùs capit. 4. diſtinguit dicta tria B iura, & definit, *ius naturale eſſe illud, quod eſt commune omnium nationum, eo quod vbique inſtinctu naturæ, non conſtitutione aliqua habeatur.* In quo aſſertionem noſtram comprobat, & virtute docet ius gentium non fundari in ſolo inſtinctu naturæ. Vnde inferius c. 5. poſt exempla iuris gentium concludit, *Inde, ius gentium vocari quòd eo iure omnes ferè gentes vtuntur.* In quo inſinuat definitionem iuris gentium, ſcilicet, eſſe ius commune omnium gentium, non inſtinctu ſolius naturæ, ſed vſu earum conſtitutum. Nec prætereunda leuiter eſt illa particula *ferè*; nam per eam indicatur, non eſſe in hoc iure neceſſitatem omnino intrinſecam, & naturalem, & non eſſe neceſſarium, vt ſit commune omnibus omnino gentibus, etiam ſeclu- C ſa ignorantia, & errore, ſed ſatis eſſe, vt ferè omnes gentes bene inſtitutæ illo vtantur. Eundem exiſtimo fuiſſe ſenſum D. Thomæ, vt mox explicabo, & auctores alij ſuprà citati hoc ſine dubio voluerunt.

Iſidor.

7. Probatur autem primò à ſufficienti partium enumeratione, quia in hoc modo iuris gentium nulla includitur repugnãtia, ſed eſt planè poſſibile, vt ſtatim ampliùs declarabo, & non poteſt commodiùs diſtingui ab aliis duobus extremis, quod ſatis probant omnia, quæ diximus; ergo. Secundò declaratur aliquibus exemplis adductis. Nam conſuetudo recipiendi Legatos ſub lege immunitatis, & ſecuritatis abſolutè ſpectata nõ eſt de neceſſitate iuris naturalis, quia potuiſſet vnaquæque communitas hominum non habere apud ſe Legatos alterius, nec velle illos admit- D tere; nũc tamẽ admittere eſt de iure gentiũ, & illos repudiare eſſet ſignum inimicitiæ, & eſſet violatio iuris gentiũ, eſto nõ eſſet iniuſtitia cõtra rationẽ naturalẽ. Quocirca, licèt ſuppoſita admiſſione Legatorum ſub pacto ſubintellecto, cõtra ius naturale ſit nõ ſeruare illis immunitatem, quia eſt contra iuſtitiam, & debitã fidelitatem; tamen illa ſuppoſitio, & pactũ illud ſub tali conditione iure gentium eſt introductum. Idem conſiderari poterit in quocumque contractu, & cõmercio, in quo tria poſſunt diſtingui, vnum eſt particularis modus contrahendi, & hic ordinariè pertinet ad ius ciuile, & ſæpe fieri poteſt arbitrio contrahentium, non repugnante aliquo iure: ſecũdum eſt obſeruatio contractus poſtquam conſummatus eſt, & hoc pertinet ad ius naturale, vt cõſtat: tertium eſt libertas E contrahendi commercia cum hominibus non inimicis, vel hoſtibus, & hæc eſt de iure gentium, quia ius naturæ per ſe ad hoc non obligat, potuiſſet enim vna reſpublica per ſe viuere, & nolle commercium cum alia etiamſi non eſſet inimicitia: iure autem gentium introductum eſt, vt cõmercia ſint libera violareturque ius gentium ſi abſque cauſa rationabili prohiberentur. Et ita puto intelligendum quod dicitur in d. §. *ius autem. Ex hoc iure gentium penè omnes contractus introductos eſſe, emptiones, venditiones*, &c. Et ad hunc modum diſcurri poteſt de aliis.

8. Addo verò ad maiorem declarationem, duobus modis (quantum ex Iſidoro, & aliis iuribus, & auctoribus colligo) dici aliquid de iure gentium; vno

modo

modo quia eſt ius, quod omnes populi, & gentes variæ inter ſe ſeruare debent, alio modo quia eſt ius, quod ſingulæ ciuitates, vel regna intra ſe obſeruant, per ſimilitudinem autem, & conuenientiam ius gentium appellatur. Prior modus videtur mihi propriiſſimè continere ius gentium reipſa diſtinctũ à iure ciuili, prout illud explicuimus. Et ad illud pertinent exempla de legatorum, & commerciorum vſu, quæ explicuimus. Idem tenēo de iure belli quatenus fundatur in poteſtate, quam vna reſpublica, vel monarchia ſuprema habet ad puniendam vel vindicandam, aut reparandã iniuriam ſibi ab altera illatam, videtur propriè eſſe de iure gentium. Nam ex vi ſolius rationis naturalis non erat neceſſarium vt hæc poteſtas eſſet in republica offenſa; potuiſſent enim homines inſtituere alium modum vindictæ, vel committere illam poteſtatem alicui tertio Principi, & quaſi arbitro cum poteſtate coactiua, tamen quia hic modus, qui nunc ſeruatur, facilior eſt, magiſque naturæ cõſentaneus, vſu introductus eſt, & ita iuſtus, vt non poſſit illi iure reſiſti. In hoc etiam ordine conſtituo ſeruitutes: nam illo iure vtuntur populi, & gentes inter ſe, & non erat neceſſarium ex pura naturali ratione; poſſet enim alius modus pœnæ introduci, vt dixi, nunc autem tale eſt hoc ius, vt & rei teneantur hanc pœnam ſuſtinere eo modo, quo introducta eſt, & victores non poſſint iuſtò grauius punire hoſtes iam victos, & finito bello, niſi alius ſpecialis titulus interueniat. Item fœdera pacis, & induciarum poſſunt ſub hoc capite collocari, non quatenus ſeruanda ſunt, poſtquam ſunt facta: hoc enim potiùs pertinet ad ius naturale, ſed quatenus admittenda ſunt, & non neganda, quando debito modo, & rationabiliter petuntur: hoc enim licèt ſit valde conſentaneum rationi naturali, tamen vſu ipſo, & iure gentium videtur magis firmatum, & ſub maiori eſſe obligatione. Et ad hunc modum poſſunt inueniri alia exempla, vel explicari.

9\. Ratio autem huius partis, & iuris eſt, quia humanum genus quantumuis in varios populos, & regna diuiſum, ſemper habet aliquam vnitatem non ſolùm ſpecificam, ſed etiam quaſi politicam, & moralem, quam indicat naturale præceptum mutui amoris, & miſericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, & cuiuſcumque rationis. Quapropter licèt vnaquæque ciuitas perfecta, reſpublica, aut regnum, ſit in ſe communitas perfecta, & ſuis membris conſtans, nihilominus quælibet illarum eſt etiam membrum aliquo modo huius vniuerſi, prout ad genus humanum ſpectat; nunquam enim illæ communitates adeò ſunt ſibi ſufficientes ſigillatim, quin indigeant aliquo mutuo iuuamine, & ſocietate, ac communicatione, interdum ad melius eſſe, maiorémque vtilitatem; interdum verò etiam ob moralem neceſſitatem, & indigentiam, vt ex ipſo vſu conſtat. Hac ergo ratione indigent aliquo iure, quo dirigantur, & rectè ordinentur in hoc genere communicationis, & ſocietatis. Et quamuis magna ex parte hoc fiat per rationem naturalem; non tamen ſufficienter, & immediatè quoad omnia; ideóque aliqua ſpecialia iura potuerunt vſu earumdem gentium introduci. Nam ſicut in vna ciuitate, vel prouincia conſuetudo introducit ius, ita in vniuerſo humano genere, potuerunt iura gentium moribus introduci. Eo vel maximè, quòd ea, quæ ad hoc ius pertinent, & pauca ſunt, & iuri naturali valde propinqua, & quæ facillimã habent ab illo deductionem, adeóque vtilem, & cõſentaneam ipſi naturæ, vt licèt non ſit euidens deductio tanquam de ſe omnino neceſſaria ad honeſtatem morum, ſit tamen valde conueniens naturæ, & de ſe acceptabilis ab omnibus.

10\. Poſterior modus iuris gentium continet quædam præcepta, vel ritus, aut modos viuendi, qui per ſe, & directè non referuntur ad vniuerſos homines, neque habent veluti pro fine proximo conuenientem ſocietatem, & communicationem omnium nationum inter ſe; ſed in vnaquaque republica foro ſuo conuenienter regimine conſtituuntur. Et nihilominus talia ſunt, vt in vſu ſimilium rituum; aut legum ferè omnes nationes inter ſe cõueniãt, vel ſimilitudinem habeant interdum genericam, interdum veluti ſpecificam. Hoc etiam exemplis illuſtrari poteſt, & poteſt in primis ad hunc modum accommodari exemplum de Religione, quo vſus eſt Iureconſultus: nam cultus Dei abſolutè eſt de iure naturæ; determinatio verò eius omnino ſpecifica & particularis eſt de iure poſitiuo diuino, & in ordine naturæ eſſet de iure ciuili, ſeu priuato; at verò medio quodam modo videtur fuiſſe de iure gentium, vt ritus colendi Deum per ſacrificia non eſt ſimpliciter de iure naturali, & tamẽ in eo videntur ferè omnes gentes conueniſſe, vt in propria materia diximus; meritò ergo poterit dici de iure gentium. Similiter quòd ſit in republica ſtatus hominum ſpecialiter deputatus ad cultum Dei, non videtur eſſe de abſoluto iure naturali, tamẽ eſt adeò conſentaneum illi, vt ferè omnes nationes, & reſpublicæ in hac inſtitutione conſenſerint ſaltem in cõmuni, quamuis in particulari modo fuerit magna varietas, quoad hoc ergo poteſt etiam religio dici de iure gentium. Sic etiam multa ex exemplis Iſidori videntur dici de iure gentium, vt ſedium occupatio, ædificia, munitio, vſus pecuniæ; contractus etiam multi particulares poſſunt hoc modo dici de iure gentium, vt emptio, & venditio, & ſimilia, quibus nationes ſingulæ intra ſe vtuntur, & ad eundem modum refero poſtliminia, ſi vera in illis eſt conuenientia inter nationes: nam (vt dixi) proximè videntur ſpectare potiùs ad ius ciuile. Idémque maiori ratione aſſero de prohibitione coniugiorum cum alienigenis in religione: nam re vera vbi eſt talis prohibitio, non reſpicit generalem communicationem, & ſocietatem generis humani, ſed propriam vtilitatem illius communitatis, in qua fit talis prohibitio: etſi in hac prohibitione eſt magna ſimilitudo inter nationes (quod mihi ſatis incertum eſt) ex ratione poterit illa referri ad ius gentium. Ex his ergo ſatis declarata, & probata manet noſtra ſententia.

CAPVT XX.

Corollaria ex ſuperiori doctrina, & quomodo ius gentium, & iuſtum ſit, & mutabile.

EX dictis facile eſt definire cætera, quæ de iure gentium deſiderari poſſunt. Et primò intelligitur facilè quomodo poſſit ius hoc eſſe commune omnibus gentibus, licèt naturale non ſit, & ſoluitur difficultas quædam in ſuperiori capite relicta. Nam ſi ſermo ſit de proprio iure gentium priori modo declarato, facilè conſtat, potuiſſe ipſo vſu, & traditione in vniuerſo introduci paulatim, & per ſucceſſionem, propagationem, & imitationem mutuam populorum ſine ſpeciali conſenſu, vel conſenſu omniũ populorum, vno tempore facto: eſt enim hoc ius tã propinquum naturæ, & tam cõueniens omnibus nationibus, & ſocietati earũ, vt ferè naturaliter propagatum fuerit cum humano genere, & ideo ſcriptum nõ eſt, quia à nullo legiſlatore eſt dictatum, ſed vſu conualuit. De alio verò modo iuris gentium facilè explicari poteſt, vnde orta in illo ſit magna ſimilitudo inter gentes, licèt aliàs per ſe ciuile ſit. Ratio enim eſt, tum quia hæc ſimilitudo non ſẽper eſt perfecta, ſed tantùm in aliqua ratione generali, & communi, vt expli

1\. *Quomodo ius gentium ſit omnibus commune, & tamẽ non ſit naturale.*

vt explicaui, tum etiam, quia licèt huiuſmodi ratio A communis non ſit ſimpliciter de iure naturæ, eſt tamen adeò propinqua, & adeò conſentanea, vel commoda naturæ, vt facile potuerit ſingulas nationes ad talia iura inclinare; tum denique, quia potuit in hoc etiam interuenire traditio, & mutua imitatio: inchoata à principio generis humani, & cum illo aucta & dilatata.

2\. *Quomodo explicandus D. Thomas, dum aſſerit præcepta iuris gentium eſſe cõcluſiones deductas ex principiis iuris naturalis. D. Thom.*

Secundò intelligitur quo ſenſu accipiendum ſit, quod D. Thomas dicta q. 95. art. 4. dicit, præcepta iuris gentium eſſe concluſiones deductas ex principiis iuris naturalis, & differre à iure ciuili, quia eius leges non ſunt concluſiones, ſed determinationes iuris naturalis. Quæ doctrina præcipuè traditur de proprio iure gentium communi, & generali priori modo declarato, & licèt à Conrado intelligatur eſſe data iuxta modum loquendi Iuriſtarum; meliùs cum Soto, & aliis intelligimus, præcepta iuris gentium vocari concluſiones iuris naturalis non abſolutè, & per neceſſariam illationem, ſed comparatione facta ad determinationẽ iuris ciuilis, & priuati. Nam in iure ciuili, ſeu priuato fit determinatio vel merè arbitraria, de qua dictum eſt, *quod Principi placuit, habet legis vigorem*, non quia ſola voluntas pro ratione ſufficiat, ſed quia determinatio illa diuerſis modis facta eſſet rationabilis, & ſæpe nulla eſt ratio, ob quam potiùs hoc modo, quàm illo fiat, & ita dicitur fieri voluntate potius quàm ratione. Vel certè vbi aliqua ſpecialis ratio intercedit, conſideratur in ordine ad particulares, & quaſi materiales circunſtantias, atque ita eſt determinatio magis in circumſtantiis, quàm in ſubſtantia. At verò in iure gentium præcepta ſunt magis generalia, quia in eis conſideratur vtilitas totius naturæ, & conformitas ad prima, & vniuerſalia principia naturæ, ideóque vocantur concluſiones ex illis elicitæ, quia ex vi naturalis diſcurſus ſtatim apparet conuenientia, & moralis vtilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos, magis neceſſitate exigente, quàm voluntate, vt Iuſtinian. Imperator dixit.

3\. *Veram æquitatem, & iuſtitiam ſeruandam eſſe in iure gentium.*

Tertiò ex dictis infero, in præceptis iure gentium ſeruandam eſſe æquitatem, & iuſtitiam: hoc enim eſt de ratione omnis legis, quæ ſit vera lex, vt ſuprà oſtẽſum eſt; leges autem ad ius gentium pertinentes veræ leges ſunt, vt explicatum manet, & propinquiores ſunt legi naturali, quàm leges ciuiles, ideóque impoſſibile eſt, eſſe contrarias æquitati naturali, vt bene notauit Couarr. lib. 2. variar. cap. 5. num. 2. Addo verò eſſe differentiam inter ius gentium, & naturale rigoroſum, quòd ius naturale non ſolùm præcipit bona, ſed etiam ita prohibet omnia mala, vt nullum permittat. Ius autem gentium aliqua mala permittere poteſt, vt notauit Mattienz. lib. 5. recopil. tit. 11. leg. 1. Gloſſ. 1. num. 3. Quod maximè videtur habere locum in illo iure gentium, quod re vera ciuile eſt, per ſimilitudinem autem, & conuenientiam nationum vocatur gentium. Sic enim ſicut in iure ciuili permittuntur aliqua mala, ita etiam poſſunt permitti iure gentium, quia ipſa permiſſio poteſt eſſe tam neceſſaria iuxta fragilitatem, & conditionem hominũ, vel negotiorum, vt in ea ſeruanda omnes ferè nationes concordent, talis eſſe videtur permiſſio meretricum, & permiſſio deceptionis in contractu, quæ non ſit enormis, & ſimilia.

Couarr. Differentia inter ius gentium, & naturale. Mattienz. Gloſſa.

4\. *Obiectio. L. in cauſa. Gloſſa. L. item ſi pretio. Mattienz.*

Obiici verò poteſt l. *in cauſa*, §. *idem Pomponius*, ff. de minor. adiuncta Gloſſa: nam dicitur in textu, *naturaliter licere contrahentibus ſe circumuenire in pretio emptionis, & venditionis*. Vbi Gloſſa exponit, *Naturaliter*, id eſt, de iure gentium. Quod etiam habetur in l. *item ſi pretio*, §. *quemadmodum*, ff. locati. Ad hoc reſpondet Mattienzo ſuprà (ſuſtinendo interpretationem Gloſſæ quoad aduerbium, *naturaliter*) verbum *licere*, non debere intelligi cum proprietate, vt dicitur de re licita, & honeſta, ſic enim repugnat eſſe licitum ſe circumuenire tam in pretio emptionis, aut venditionis, quàm in quolibet alio negotio: nam Paul. 1. Theſſal. 4. inter præcepta à ſe tradita ponit, *vt nemo circumueniat fratrem ſuum*, & ſubdit: *Quoniam vindex eſt Deus de his omnibus*. Debet ergo verbum, *licere*, latè ſumi, & in ordine ad humanum iudicium, prout licere dicitur, quod impunè fit, & quod vſu toleratur, quod perinde eſt, ac permitti. Vel dici etiam poteſt, & ferè in idem redit, *naturaliter*, id eſt, *iure gentium* id *licere*, id eſt, *non prohiberi*, non quia ius naturale rigoroſum id non prohibeat, ſed quia ius gentium, prout humanum eſt, non addit ſpecialem B prohibitionem: imò ſtatuit, vt id non puniatur, neque tanquam delictum in humana republica, ſeu foro habeatur. Et iuxta hunc ſenſum illa iura confirmant potiùs doctrinam traditam.

1. Theſ. 4.

5\. *Couarr.*

At verò Couarr. non probat illam Gloſſæ interpretationem in verbo, *naturaliter*, neque illam improprietatem in verbo, *licere*, præſertim tùm lex, *Item ſi pretio*, dicat, *Naturaliter conceſſum eſt*, &c. Et ideo exponit verbum, *circumuenire*, vt non ſumatur rigoroſè, prout ſignificat deceptionem per dolum, & fraudem, ſed vt ſignificat humanam ſolertiam, & artem, quia emens procurat minuere rei æſtimationem quantum poteſt, & vendens augere non cum fraude, & dolo, ſed intra limites iuſti pretij, & rectæ C rationis. Quam circumuentionem videtur deſcripſiſſe Sapiens Prouerbior. 20. dicens: *Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor, & cùm receſſerit, gloriatur*. Vnde quod dicitur in dicto §. *quemadmodum*, *naturaliter conceſſum eſſe, quod pluris eſt, minoris emere, & quod minoris eſt, pluris vendere*; intelligendum erit (iuxta hanc ſententiam) intra latitudinem iuſti pretij, quia emens procurat emere minimo pretio iuſto, vendens ſummo vendere. Et iuxta hunc etiam ſenſum nihil obſtant illa iura, licèt ad rem præſentem non faciat, & ideo in illo examinando non immoror.

Prou. 20.

6\. *Ius eſſe mutabile ex hominum conſenſu.*

Quartò ex dictis colligitur ius gentium eſſe mutabile quatenus ex hominum conſenſu pendet, in quo etiam differt ius gentium à naturali, vt ex ſuprà dictis conſtat. Imò dicunt aliqui, poſſe mutari D priuata auctoritate, quatenus aliquis poteſt cedere iuri ſuo, etiamſi à iure gentium manet, ſic enim religioſus cedit dominio temporalium bonorum, imò & capacitati eius. Sed hoc non eſt proprium iuris gentium, neque in eo differt à naturali, ſi præciſè quatenus conceſſiuum eſt, ſpectetur, quòd alij negatiuum vocant. Sic enim etiam renunciat religioſus iuri ducendi vxorem, quod à natura habet, & poteſt quis ſe tradere in ſeruum ſe priuando naturali libertate. Sicut etiam in priuilegiis iure ciuili, vel canonico priuatim conceſſis, poteſt quis renunciare iuri ſuo. Igitur corollarium intelligendum eſt de iure gentium, vt prohibitionem ſeu præcepta cõtinet. Nam hæc de ſe mutabilia ſunt. Ratio autem eſt, quia E res prohibitæ iure gentium ſimpliciter non ſunt malæ de ſe, & intrinſecè, tum quia illa præcepta non inferuntur per neceſſariam, & euidentem illationem ex principiis naturalibus, tum quia obligatio iuris gentium non oritur ex ſola ratione ſine aliquo modo obligationis humanæ, ſaltem per generalem conſuetudinem introductæ; ergo ex parte materiæ talis iuris non repugnat ſimpliciter mutationem in illo fieri, dummodo ſufficienti auctoritate fiat.

7\. *A quo, & quomodo cadere poſſit mutatio in iure gentium.*

In quo etiam aduerto, talem mutationem aliter poſſe contingere in iure gentium, quod ſolùm eſt commune propter cõuenientiam plurium rationum in tali, vel tali lege: aliter verò in illo, quod eſt commune ex vſo, & more gentium, quatenus inter ſe habent ſocietatem aliquam, ſeu communicationem.

Nam

Nam prius ius poteſt immutari à particulari regno, vel republica, quantum ad ipſam, quia vt eſt in illa, re vera eſt tantùm ciuile intrinſecè (vt ſic dicam) ſolumque appellatur ius gentium, vel per relationem, & concomitantiam aliorum, vel quia eſt tam propinquum iuri naturali, vt inde oriatur illa vniuerſalitas talis iuris in omnibus, vel ferè in omnibus gentibus. Per ſe autem vt eſt in vnaquaque republica pendet ex peculiari determinatione, & poteſtate, vel conſuetudine illius reipublicæ in ſeipſa, & ſine reſpectu ad alias; ergo poteſt ab vna in ſe mutari, licèt aliæ nõ conſentiant, quia non tenentur ſingulæ aliis conformari, vt v. g. poſſet aliqua reſpublica ſtatuere, vt intra illam non permittatur meretrices, vel vt reſcindatur omnes venditiones iniuſtæ in quocumque exceſſu, vel vt non vtantur pecunia, ſic de aliis generibus commutationum. Quamuis enim de facto hæc non fiant, quia non ſubeſt cauſa, nec omnino commoditas, tamen ex vi honeſtatis, & poteſtatis id non repugnat.

8. In alio autem iure gentium longè difficilior eſt mutatio, quia reſpicit ius commune omnium nationum, & omnium auctoritate videtur introductum, & ideo non ſine omnium conſenſione tolli poteſt. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiæ, ſi nationes omnes conſentirent, vel ſi paulatim introduceretur conſuetudo contraria, & præualeret, ſed hoc licèt cogitari poſſit vt nõ repugnans, moraliter non videtur poſſibile. Alio verò modo poteſt aliqua communitas præcipere, vt inter partes, & membra ſua tale ius gentium non ſeruetur, & hic modus eſt poſſibilis, & moralis. Sic enim ius gentiũ de ſeruitute captiuorũ in bello iuſto in Eccleſia mutatum eſt, & inter Chriſtianos id nõ ſeruatur, ex antiqua Eccleſiæ conſuetudine, quæ eſt veluti ſpeciale ius gentis fidelis, & omnino ſeruandum, vt notauit Bartol. in l. *hoſtis*, ff. de captiuis, num. 6. & Couar. plures *Bart. Couar.*

A alios referens in regula, *peccatum*, 2. part. §. 11. num. 6.

9. *Differentia inter ius gentium, & ciuile.* Atque hinc intelligitur alia differentia, quæ in hoc conſtitui ſolet inter ius gentium, & ciuile: nam ciuile dicitur eſſe mutabile in totum; ius autem gentiũ non in toto, ſed in parte. Eſt enim intelligenda differentia non de abſoluta poteſtate (vt ſic dicam) ſeu mutabilitate ex parte iſtorum iurium: nam hoc modo vtrumque de ſe mutabile eſt, vt probant rationes ſuprà factæ. Sed intelligenda eſt ſecundùm moralem poteſtatem, & vſum hominum. Item intelligenda eſt non de tota collectione præceptorum vtriuſque iuris; ſic enim neutrum eſt moraliter mutabile in totum, quia neutrum poteſt à toto humano genere abſolutè tolli, vt ex dictis ſatis per ſe eſt clarum. Igitur, quoad ſingula præcepta dicuntur ciuilia iura facilè B in totum abrogari, & mutari. Ea verò, quæ ſunt iuris gentium tantùm in vna, vel altera parte diminui.

10. Denique ſatis ex dictis declaratum videtur quid, & quale ſit ius gentium in re ipſa, & ſecundùm propriam rationem ſpectatum, & ſolutæ ſunt difficultates omnes tactæ in ſuperioribus capitibus, quæ maximè niti videbantur vel in modis loquendi iurium, & grauium auctorum, vel in exemplis variis, quæ adducunt. Sed in hoc non eſt facienda vis, tum quia potuerunt vti voce illa in diuerſo ſenſu, tum etiam quia ius gentium eſt veluti medium inter ius naturale, & ciuile: nam cum primo conuenit aliquo modo in communitate, & in vniuerſalitate, & facili illatione ex principiis naturalibus, licèt non per abſolutã neC ceſſitatem, vel euidentiam in quo conuenit cum humano iure: & ideo interdum aliqua præcepta naturalia, quæ per ſolum diſcurſum habẽtur, & illo indigẽt, iuris gentium appellata ſunt; & ſimiliter interdum ponuntur exempla iuris gentium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, & propriè diſtinguendo rationes iurium, exempla etiam, & præcepta diſtinguenda ſunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

K 4 INDEX.

LIBER III.

DE LEGE POSITIVA HVMANA SECVNDVM SE, ET PROVT IN PVRA HOMINIS NATVRA SPECTARI POTEST,

quæ lex etiam ciuilis dicitur.

1. DISTINXIMVS in primo libro temporalem legem in naturalem, & poſitiuam, & ideo poſtquam de æterna lege, & temporali naturali dictū eſt, dicendum ſequitur de poſitiua. Hanc verò ibidem ſubdiſtinximus in diuinam, & humanam, inter quas diuina quidem nobilior eſt, & dignior, tamē humana eſt nobis notior, & propinquior naturæ, quia eiuſdem ordinis eſt, & ita ſicut natura gratiæ ſupponitur, ita ex ſuo genere lex humana veluti generationis ordine prior eſt, quàm diuina, quia hæc ſupernaturalis eſt, & ad ordinem gratiæ ſpectat. Ideoque priùs de lege humana, quàm de diuina tractamus. De ratione autem communi poſitiuæ legis, vt à diuina, & humana abſtrahit, nihil dicere neceſſe eſt, quia præter modum originis, qui per hanc negationem explicatur, quòd præcepta vtriuſque iuris diuini, & humani poſitiui non habent per ſe intrinſecā neceſſitatem, ſed ex voluntate extrinſeca: præter hoc (inquam) & præter ea, quæ de lege in cōmuni in primo libro ſunt dicta, ferè nihil ſupereſt dicendum in cōmuni, quod ad moralem doctrinā vtile ſit, imò nec ad ſpeculationē alicuius momēti. Ex explicato vtroq; membro, omnia quæ de illorum conuenientia, aut differentia deſiderari poſſunt, explicata relinquētur.

2. *Lex humana diuiditur in eam quæ eſt iuris cōmunis, & proprij.* Lex autem humana iuxta mentem Iuſtiniani in *§. ius autem*, Inſtitutionum de iure natur. gent. & ciuil. diuidi poteſt in legem, quæ eſt iuris cōmunis, & quæ eſt iuris proprij; prior ad ius gentium ſpectat, & hoc nomine ſignificatur, & de illa iam ſatis dictum eſt. Hic ergo tractamus de iure humano proprio, cui nomen legis humanæ poſitiuæ accommodatum eſt; dicitur autem proprium alicuius ciuitatis, reipublicæ, aut ſimilis perfectæ congregationis. *Lex humana in ciuilē, & canonicā diſtinguitur.* Vnde huiuſmodi etiam lex humana in ciuilem, & canonicā diſtinguitur: nam licèt canonica de ſe poſſit eſſe communis vniuerſo orbi, ſicut Eccleſia catholica vniuerſalis eſt: tamen de facto eſt propria huius communitatis, quæ eſt Eccleſia Chriſti, & non eſt communis omnibus gentibus, quia non omnes ſunt de Eccleſia. Præterquam quòd in modo, quo fertur, eſt propriè lex poſitiua humana, & longè diuerſæ rationis à iure gentium, in multis ſimilitudinem ſeruat ad ius ciuile. Conueniunt enim hæ duæ leges in communi ratione legis poſitiuæ humanæ; Inter eas verò notari poteſt differētia, quòd lex ciuilis eſt merè naturalis ordinis quoad ſuam originem, & poteſtatem: nam licèt non feratur immediatè à natura, fertur tamen per poteſtatem homini connaturalem. At verò lex canonica propriè eſt illa, quę ab hominibus fertur per po- A teſtatem ſupernaturalem. Et hac ratione ordine doctrinæ à facilioribus incipiendo, priùs de ciuili lege, quàm de canonica dicendum videtur. De communi autem ratione legis humanæ poſitiuæ ſimul cum lege ciuili diſſeremus: ſic enim facilior erit doctrina, faciléque poterit ad legem canonicam accommodari, ea tantùm addendo, quæ ratione ſupernaturalis poteſtatis illi conueniunt, quod in libro ſequēti præſtabimus. Et hinc etiam eſt, vt in ipſa lege ciuili duo ſtatus diſtingui poſſint, vnus ſecundum ſe, ac porè, prout fuit in gētibus, & nunc eſt in infidelibus; alius prout eſt coniunctus cum fide, & inter fideles in Eccleſia Chriſti in vſu eſſe poteſt, qui ſtatus accidentaliter tantùm differunt, & ideo ſimpliciter de lege ciuili dicemus; vbi autem aliquid proprium explicandum B occurrerit, id non prætermittemus, ſed doctrinam vniuerſam ad præſentem Eccleſiæ ſtatum accommodabimus.

CAPVT. I.

Vtrùm ſit in hominibus poteſtas ad leges ferendas.

LOquimur (vt dixi) de natura hominis eiuſque poteſtate legiſlatiua ſecundùm ſe ſpectata, non conſiderando nunc an per legem diuinam aliquid illi additum, vel ſubtractum ſit: hoc enim poſtea videbimus. Itaque quæſtio eſt, an homines, ex ſola rei natura loquendo, poſſint imperare hominibus, C per proprias leges eos obligando. Ratio autem dubitandi eſſe poteſt, quia homo natura ſua liber eſt, & nulli ſubiectus, niſi creatori tantùm; ergo principatus humanus contra naturæ ordinem eſt, & tyrannidem includit. Confirmatur experimento; nam ita de facto introductus eſt; nam de Nemrod dicitur Geneſ. 10. *Ipſe cœpit eſſe potens in terra: fuit autem principium regni eius Babylon*, vtique per vim, & potentiam. Et ſimiliter de Alexandro dixit Lucan. *fuiſſe felicem terrarum prædonem*, quod etiam ſignificauit Auguſtin. lib. 4. de ciuit. cap. 4. Vnde eſt illud Oſeæ 8. *Ipſi regnauerunt, & non ex me; Principes extiterunt, & non cognoui eos.* *Oſea 8.* Confirmatur ſecundò ex Auguſtin. qui lib. 19. de ciuit. cap. 15. expendit, dixiſſe Deum Geneſ. 1. *Faciamus hominem, &c. vt præſit piſcibus maris, volatilibus cœli, beſtiis terræ*; *Auguſt. Geneſ. 1.* D non dixiſſe autem, vt præſit hominibus, ſignificans, hunc dominatum non eſſe naturalem homini; *Et ideo* (inquit) *priores iuſti non reges, ſed paſtores pecorum fuerunt, & appellati ſunt.* Ita etiam Gregor. 21. Moralium, cap. 10. aliàs 11, & in paſtorali p. 2. cap. 6. indicat, huiuſmodi poteſtatem per peccatum eſſe introductam, & vſurpatam. Tertiò confirmari hoc poteſt

poteſt nonnullis Scripturæ teſtimoniis, in quibus ſi- A gnificatur ſolum Deum eſſe hominum regem, legiſlatorem, & dominum Iſai. 33. *Dominus iudex noſter, Deus Rex noſter, Dominus legifer noſter*, & Iacob. 4. *Vnus eſt enim legiſlator, & iudex*. &c. Tandem confirmatur, quia non eſt vera lex, niſi quæ obligat in conſcientia; ſed vnus homo non poteſt alium in conſcientia obligare, quia hoc videtur maximè proprium Dei qui poteſt ſaluare, & perdere, ergo.

Iſaia 33. Iacob. 4.

2. *Concluſio affirmatiua, eáque de fide.*

In hoc puncto referri poſſent varij hæreticorum errores, ſed illos attingemus melius in ſequentibus, & ideo illis omiſſis, dicendum eſt primò, magiſtratum ciuilem cum poteſtate temporali ad regendos homines, iuſtum eſſe, & humanæ naturæ valdè conſentaneum. Concluſio eſt certa de fide, quæ ſatis probari poteſt exemplo ipſius Dei conſtituentis in populo Iudaico huiuſmodi regimen, priùs per iudices, poſtea per reges, qui ſine dubio habebant principatum, & poteſtatem temporalium, & in tanta veneratione habebantur, vt dij etiam vocarentur, iuxta illud Pſal. 81. *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat*. Nec refert, ſi quis dicat, illos habuiſſe poteſtatem ab ipſo Deo, quia nihilominus illa poteſtas in ſe non excedebat naturæ limites, etiamſi modus habendi illam fuerit extraordinarius, & per ſpecialem prouidentiam; ergo hoc non impedit, quominus illa poteſtas aliter poſſet iuſtè haberi. Imò inde ſumitur argumentum, talem modum poteſtatis eſſe conſentaneum ipſi naturæ; quatenus ad conueniens regimen humanæ communitatis neceſſaria eſt. Et hoc amplius confirmat homi- C num conſuetudo: nam multò ante illa tempora fuerunt reges etiam ſancti, & laudati in Scriptura, vt Melchiſedec Geneſ. 14. & ad Hebræos 7. & Abraham etiam creditur fuiſſe Rex, vel ſupremus Princeps, item Iob, &c. Ac denique generaliter dicitur Prouerb. 8. *Per me reges regnant*. Apud ſanctos Patres res eſt manifeſta, quos in diſcurſu attingam.

Geneſ. 14. Hebr. 7.

Prouerb. 8.

3. *Ratio aſſertionis. Ariſt. Chryſoſt.*

Ratio ſumenda eſt ex Philoſopho lib. 1. Politic. eámque explicuit D. Thomas Opuſc. 20. de regimine principum, lib. 1. cap. 1. & elegantiſſimè D. Chryſoſt. Hom. 34. in 1. ad Corinth. nititúrque duobus principiis. Primum eſt hominem eſſe animal ſociale, & naturaliter, rectéque appetere, in communitate viuere. Circa quod principium recolendum eſt, quod ſuprà diximus, duplicem eſſe com- D munitatem hominum, imperfectam, ſeu familiarem, & perfectam, ſeu politicam. Inter quas prior eſt maximè naturalis, & quaſi fundamentalis, quia inchoatur ex ſocietate maris, & fœminæ, ſine qua non poſſet genus humanum propagari, aut conſeruari, qua ratione ſcriptum eſt: *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum*; & ex coniunctione hac proximè ſequitur ſocietas filiorum cum parentibus, quia prior coniunctio ad filiorum educationem ordinatur; filij autem ſaltem in principio, & per multum tempus ætatis indigent coniunctione, & ſocietate parentum, quia aliàs nec viuere, nec conuenienter educari, nec etiam inſtrui poſſent. His autem ſtatim accedit coniunctio aliqua ſeruitutis, ſeu famulatus, & dominij; quia moraliter loquendo, indigent homines adiutorio, E & miniſterio aliorum hominum. Ex his autem tribus coniunctionibus conſurgit prima communitas hominum, quæ imperfecta dicitur reſpectu politicæ, eſt autem in ſe familia perfecta in ordine ad domeſticam, ſeu œconomicam gubernationem. Hæc autem communitas, vt ſuprà etiam tetigi, non eſt ſibi ſufficiens, & ideo ex natura rei neceſſaria vlterius eſt in genere humano communitas politica, quæ ciuitatem ſaltem conſtituat, & ex pluribus familiis coaleſcat; quia nulla familia poteſt in ſe habere omnia miniſteria, & omnes artes neceſſarias ad vitam humanã,

Geneſ. 2.

& multò minùs poteſt ſufficere ad conſequendam omnium rerum neceſſariarum cognitionem. Item quia ſi ſingulæ familiæ eſſent inter ſe diuiſæ, vix poſſet pax inter homines conſeruari, neque iniuriæ poſſent ordinatè propulſari, aut vindicari, & ideo dixit Cicero in lib. de Amicitia: *Nihil principi Deo in rebus humanis eſſe gratius, quàm homines habere inter ſe ſocietatem ordinatam, & perfectam, quæ ciuitas*, inquit, *dicitur*. Hæc autem communitas vlteriùs augeri poteſt in regnũ, vel principatum per ſocietatem plurium ciuitatum, quæ etiam eſt valde conueniens humano generi, ſaltem ad melius eſſe, propter eandem rationem cum proportione applicatam, quamuis neceſſitas non ſit omnino æqualis.

B Secundum principium eſt, in communitate perfecta neceſſariam eſſe poteſtatem, ad quam ſpectet gubernatio communitatis, quod etiam ex terminis videtur per ſe notum. Nam, vt ait Sapiens Prouerb. 11. *Vbi non eſt gubernator, corruet populus*: natura autẽ non deficit in neceſſariis; ergo ſicut cõmunitas perfecta eſt rationi, & naturali iuri conſentanea, ita & poteſtas gubernandi illam, ſine qua eſſet ſumma cõfuſio in tali communitate. Confirmatur ex proportione ad omnem aliam ſocietatem humanam: nam quia coniunctio viri, & fœminæ naturalis eſt, ideo in ea caput inuenitur, quod eſt vir, iuxta illud Geneſ. 3. *Sub viri poteſtate eris*. Propter quod ait Paul. ad Titum 2. *Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis*. Vbi addit Hieronym. *communi lege naturæ*. Similiter in alia coniunctione parentum & filiorum, pater habet à natura poteſtatem in filium: & in tertia, quæ eſt ſeruorum ad dominum, conſtat etiam, poteſtatem gubernandi eſſe apud dominum, vt in eodem loco Paulus tradit, & Epheſ. 6. & ad Coloſ. 3. dicens ſeruos debere dominis obedire, vt Deo. Quia licet coniunctio ſeruitutis nõ ſit omnino à natura, ſed per voluntatem humanam, tamen illa ſuppoſita ſubordinatio, & ſubiectio lege naturæ debita eſt titulo iuſtitiæ. Subiectio autem filiorum etiam ipſum vinculum, & fundamentum naturale habet, ſcilicet originem naturalem, vnde & perfectior eſt ex titulo pietatis, & maximè in quarto præcepto Decalogi declaratur. Vnde fit tandem, vt in domeſtica, ſeu familiari communitate etiam ſit ex natura rei poteſtas proportionata ad regendã illam, quæ principaliter in patre familias reſidet. Idemque inuenire neceſſe eſt in quacumque communitate vnius tantùm domus, licèt non fundetur in vinculo matrimonij, ſed in alio genere ſocietatis humanæ: ergo ſimili modo in communitate perfecta neceſſaria eſt poteſtas gubernatiua illi proportionata.

4. *In cõmunitate perfecta neceſſariam eſſe poteſtatẽ gubernantẽ communitatem. Prouerb. 11.*

Geneſ. 3. ad Titum 2. Hieron.

Epheſ. 6. Coloſ. 3.

5. *Ratio à priori. D. Thom.*

Ratio denique à priori eſt, quam D. Thom. tetigit in dicto Opuſc. quia nullum corpus poteſt conſeruari, niſi ſit aliquod principium, ad quod pertineat procurare, & intendere commune bonum eius, vt in corpore naturali conſtat, & in politico idem docet experientia. Et ratio clara eſt, quia ſingula priuata membra priuatis commodis conſulunt, quæ ſæpe contraria ſunt bono communi; & interdum multa ſunt neceſſaria communi bono, quæ ad ſingulos non ita pertinent; & quamuis interdum pertineant, non procurant eo, quòd communia, ſed quòd propria ſunt; ergo in communitate perfecta neceſſaria eſt publica poteſtas, ad quam ex officio pertineat commune bonum intendere, ac procurare. Ex his ergò euidenter concluditur honeſtas, & neceſſitas magiſtratus ciuilis, quia hoc nomine nihil aliud ſignificatur, niſi homo, vel hominum multitudo, apud quam eſt prædicta poteſtas regendi communitatem perfectam. Conſtat enim talem poteſtatem in hominibus eſſe debere, quia homines naturaliter non gubernantur politicè per Angelos, neque immediatè per Deũ ipſum, qui lege ordinaria operatur per cauſas ſecun-

das

das proportionatas; ergo neceſſarium, ac naturale eſt, vt per homines gubernentur.

6. 2. Concluſ. Dico ſecundò: Magiſtratus humanus, ſi in ſuo ordine ſupremus ſit, habet poteſtatem ferendi leges ſibi proportionatas, ſcilicet ciuiles, ſeu humanas, quas ex vi iuris naturalis & validè, & iuſtè condere poteſt, ſeruatis aliis conditionibus ad legem neceſſariis. Cōcluſio eſt certa, quam etiam Philoſophi tradiderunt, Ariſt. 1. Politic. per totum, & 10. Ethic. cap. vlt. Plato in Dialogis de Legib. & de repub. Cicer. lib. 1. de Inuent. & in libris de Legib. Cōueniunt etiam Theologi, & alij Doctores, quos ſupra lib. 1. cap. 8. retuli, & multa videri poſſunt in Couarr. cap. 1. practic. quæſtion. & in regula *peccatum*, 2. p. § 9. nu. 6. *Probatur concluſio.* Ratio autem eſt, quia magiſtratus ciuilis neceſſarius eſt in republica, ad regendam, & moderandam illam, vt in ſuperioribus oſtenſum eſt, ſed vnus ex actibus magis neceſſariis eſt legis conditio, vt conſtat ex lib. 1. ergo in politico magiſtratu exiſtit hæc poteſtas. Nam qui aliquod munus recipit, omnem poteſtatem neceſſariam ad illud conuenienter exercendum, recipit, vt eſt principium iuris per ſe manifeſtum.

Ariſt. *Plato.* *Cicero.* *Couarr.*

7. *Corollarium.* Atque hinc ſequitur, etiam conuerti hanc poteſtatem condendi leges humanas cum humano magiſtratu, qui iuriſdictionem ſuperiorem in republica habeat. Hoc conſtat ex dictis ſuprà lib. 1. cap. 8. vbi oſtendimus hanc poteſtatem pertinere ad perfectam iuriſdictionem, quæ omnia hic ſunt accommodanda. Et vniuerſaliter procedunt, quia ſolùm apud principem, ſeu magiſtratum eſt poteſtas publica; quæ ad actum publicum ordinetur, & circa totam communitatem verſetur, & habeat efficaciam obligandi, & cogendi; ſed hæc duo ſunt neceſſaria ad legem, iuxta Ariſtot. 10. Ethic. cap. vlt. & ſumitur ex l. *legis virtus*, ff. de legib. & in ſuperioribus etiam oſtenſum eſt; ergo ſolus magiſtratus habens poteſtatem ſuperiorem in republica, habet etiam poteſtatem condendi legem humanam, ſeu ciuilem. Denique hæc poteſtas ſuperior eſt ſpecies cuiuſdam dominij: non eſt autem tale dominium hoc, vt ei reſpondeat propria ſeruitus deſpotica, ſed ſubiectio ciuilis; ergo eſt dominium iuriſdictionis, quale eſt in Principe, ſeu Rege.

Ariſt.

8. Quidam autem Iuriſperiti hoc limitant, vt verum habeat in legibus iuris communis, ſeu regni, non in legibus municipalibus, ſeu ſtatutis particularium populorum, vt videre licet per Felinum, & quos ipſe refert in cap. *cùm omnes*. de conſtit. nu. 9. & 10. in fine. Fundantur, quia multæ communitates habent poteſtatem condendi ſtatuta, quæ non habent iuriſdictionem. Confirmari poteſt, quia iura ciuilia ſæpe diſtinguunt iuriſdictionem ab imperio, id eſt, à poteſtate imperandi, vt videri poteſt in leg. *ea, quæ*, ff. ad municipalem, & in l. *imperium*, ff. de iuriſdict. omni. iudic. lex autem propriè pertinet ad poteſtatem imperandi, vt facilè intelligi poteſt ex dictis ſuprà de eſſentia legis, ergo poteſtas per ſe neceſſaria ad legem non eſt iuriſdictio.

Felinus. *Obiectiones in corollarium.*

9. Reſpondetur nihilominus, non eſſe neceſſariam limitationem, niſi fortaſſe in terminis ſit æquiuocatio: rationes enim factæ vniuerſaliter, & ſine reſtrictione probant. Et declaratur ex D. Thoma in 2. 2. q. 67. artic. 1. vbi probat, ad ferendam ſententiam eſſe neceſſariam iuriſdictionem ex eo, quòd ad legem eſt neceſſaria, quia ſentētia & eſt lex particularis, & vim habet coërciuam; ergo à fortiori quælibet lex quantumuis particularis videatur, iuriſdictionē requirit. Quia nunquam eſt tam particularis, quantum eſt ſententia, & ſemper habet, vel habere debet adiunctam coërcitionem, vt conſtat ex Ariſt. ſuprà, & ex dictis iuribus, quia vis directiua ſine coërciua inualida eſt. Quòd autem ad ſententiam ferendam requiratur iuriſdictio, nullus vnquam dubitauit. Vnde confirmatur: nam ſi ad dicendum ius neceſſaria eſt iuriſdictio, multò magis ad conſtituendum.

D. Thom. *Ariſt.*

A

10. *Satisfit obiectionibus in corollarium.* Ad fundamentum autem illorum auctorum negari poteſt aſſumptum; quia vel ſtatuta non ſunt veræ leges, vel ſine iuriſdictione non fiunt, de quibus plura in ſequentibus. Circa cōfirmationem (propter leges in ea citatas) aduerto, iuriſdictionem adæquatè, & propriè ſumptam ſignificare poteſtatem dominatiuam politicam, ſeu gubernatiuam, quomodo de illa nunc loquimur. Et in hac ſignificatione iuriſdictio intrinſecè includitur in imperio politico, ne tyrannicum ſit, argumento cap. *quod culpatur*. 23. q. 1. vbi ſuprema poteſtas gubernandi rempublicam *legitimum imperium* appellatur, & iuxta gradum, & modum imperij erit etiam gradus, & modus iuriſdictionis. Aliquando verò iuriſdictio ſumitur ſtrictè iuxta nominis etymologiam pro mera poteſtate iudicandi; nam per ſententiam propriè dicitur, ſeu explicatur ius, & hoc modo non repugnat eſſe in aliquo poteſtatem iudicādi ſine poteſtate ferendi legem, quamuis nunquam ſit ſine aliqua poteſtate coërciua, quæ nomine imperij ſtrictè etiam ſumpti videtur aliquādo ſignificari. Vnde è contrario poteſtas magiſtratus, quæ ad vindicanda crimina datur vſque ad pœnam ſanguinis, ſolet in iure ciuili vocari tantùm imperium, & ita videtur accipi in dictis legibus. Et in l. *poteſtatis*, ff. de verb. ſignificat. & tunc ſolet vocari merum imperium l. 2. cum Gloſſa ibi. ff. de in ius vocan. cum ſimilibus, licèt re vera tale imperium ſine poteſtate iuriſdictionis eſſe non poſſit, ſicut è contrario nec iuriſdictio eſſe poteſt ſine aliquo imperio, iuxta l. vlt. ff. de eo, cui mandat. eſt iuriſd. vbi mandata iuriſdictione, mandari dicitur aliquod imperium; *Quia iuriſdictio ſine modica coërcitione nulla eſt.* Hæc ergo duo in re non ſeparantur, ſeruata proportione, ſed ſolùm in aliquo vſu vocum, atque ita poteſtas ferendi leges, ſicut eſt poteſtas imperandi, ita etiam eſt iuriſdictionis poteſtas.

B

C

11. *Satisfit obiectionibus primæ concluſionis.* Ad rationem ergo dubitandi negatur conſequentia, quia licèt homo non ſit creatus, vel natus ſubiectus poteſtati Principis humani, natus eſt ſubiicibilis ei (vt ſic dicam.) Vnde actu illi ſubiici, licèt non ſit immediatè à natura, non eſt etiam contra ius naturale præcipiens; imò eſt conſentaneum rationi naturali, vt humana reſpublica habeat aliquem, cui ſubiiciatur, quamuis ipſum naturale ius per ſe non effecerit ſubiectionē politicam ſine interuentu humanæ voluntatis, vt videbimus. Ad confirmationem primam fatemur, imperia, & regna ſæpe fuiſſe per tyrannidem, & vim introducta, & vſurpata; negamus tamen hoc pertinere ad intrinſecam rationem, ſeu naturam talis principatus, ſed ad hominum abuſum; vnde etiam negamus à principio fuiſſe hoc modo regna introducta, vt iam exemplis oſtenſum eſt. Verba autem illa Oſeæ, ſpecialiter de Regibus Iſrael præter Dei voluntatem introductis dicta ſunt, vt latè ibi exponit Ribera. Poſſunt verò applicari, vel ad omnes tyrannos, vel ad omnes, qui iniquè regnant, licèt ſint veri reges; vel ad eos, qui licèt ſint indigni, & inepti ad gubernationem, illam ambiunt. Et hi ſæpe dicuntur non regnare ex Deo, non quia veri reges non ſint, ſed quia non ſecundùm Dei voluntatem regnant; vel quia permittente Deo, potiùs quàm ordinante, ad tale munus aſſumuntur, vt videre licet in Orig. Homil. 4. in Iudi.

D

Principatus humanos eſt per accidens imperia eſſe introducta tyrannicè.

E

12. *Principatū humanū nō eſſe congenitum cū natura, non verò eſſe contra naturam.* Ad aliam confirmationem ex Auguſtino reſpondeo, inde ſolùm haberi, principatum humanum non eſſe congenitum cum natura; non verò eſſe contra naturam. Sentit verò ibi Auguſtin. dominium vnius hominis in alium non eſſe ex inſtitutione prima naturæ, ſed occaſione peccati; ſed loquitur de dominio, cui

cui ſeruitus, & conditio ſeruilis reſpondet. Diuus autem Gregorius clarius loquitur de poteſtate gubernandi, intelligendus autem eſt quoad poteſtatem coërciuam, & exercitium eius. Nam quoad directiuam, probabilius videtur, futuram fuiſſe in hominibus, etiam in ſtatu innocentiæ. Nam etiam inter Angelos eſt ordo, & principatus, vt conſtat ex modo loquendi Scripturæ, & ex Dionyſio cap. 9. de Eccleſ. *Dionyſ. Gregor.* Hierarch. & Gregor. Hom. 34. in Euang. Diſcurſus etiam factus poteſt ad ſtatum innocentiæ applicari, quia non fundatur in peccato, vel aliqua deordinatione, ſed in naturali hominis conditione, quæ eſt eſſe animal ſociale, & naturaliter poſtulare modum viuendi in communitate, quæ neceſſariò debet regi per poteſtatem publicam. B Coactio verò ſupponit deordinationem aliquam, & ideo quoad illam dicitur hæc poteſtas introducta occaſione peccati. Sicut etiam ſubiectio vxoris ad virum naturalis eſt, & in ſtatu innocentiæ eſſet; & nihilominus poſt peccatum dicitur Euæ Geneſ. 3. *Sub viri poteſtate eris*, ſcilicet, quoad vim coërciuam proportionatam, vt ſignificauit Auguſtinus libro 11. Geneſ. ad literam cap. 37. *D. Aug.*

13. Ad tertiam confirmationem ex locis Scripturæ reſpondetur ibi tribui Deo, quod eſt proprium Dei, non negari hominibus, quod ab ipſis participari poteſt. *Iſaias.* Iſaias ergo excitat populum ſuum ad fiduciam in Deum, & in protectionem eius; quia ipſum habebat, vt verè Dominum, Regem, & legiſlatorem, nimirum excellenti, & ſingulari modo: non tamen excludit, quin populus ille haberet proprium regem humanum, qui etiam erat in ſuo gradu dominus, &c. C Sic etiam poteſt intelligi locus Iacobi de ſupremo legiſlatore, & iudice, vt indicant illa verba, *Qui poteſt perdere, & liberare*: *Iacob. 4.* hoc enim videtur eſſe proprium Dei. Satis verò commodè poteſt exponi, vt illud verbum, *vnus*, non tam ſingularitatem, quàm identitatem ſignificet, ita vt ſenſus ſit; ille, qui eſt legiſlator, eſt etiam iudex; nec debet vſurpare iudicium, qui legiſlator non eſt, nec eius virtutem habet; vnde ſubiungit, *Tu autem quis es, qui iudicas fratrem tuum?* Non ergo negat, homines eſſe poſſe legiſlatores, & ferre iudicium, ſed reprehendit eos, qui temere iudicant; & ita vſurpant munus iudicum, & legiſlatorum. Ad quartam confirmationem reſpondebimus in ſequentibus, explicando legis humanæ obligationem.

CAPVT II.

In quibus hominibus immediatè exiſtat ex natura rei poteſtas hæc condendi leges humanas.

1. *Rationes dubitandi.* RAtio dubitandi eſt, quia vel eſt in ſingulis, vel in omnibus, ſeu in tota collectione eorum. Primum dici non poteſt, quia neque omnes ſunt aliorum ſuperiores, neque ex natura rei aliqui habent hanc poteſtatem magis, quàm alij, quia non eſt maior ratio de his, quàm de illis. Secundum etiam non videtur poſſe dici; tum quia aliàs omnes leges manantes ab hac poteſtate, eſſent communes omnibus hominibus; tum etiam, quia non apparet, à quo poſſit tota hominum multitudo habere hanc poteſtatem, quia non ab ipſis hominibus, quia dare non poſſunt, quod non habent; neque etiam à Deo, quia alias non poſſet illa poteſtas mutari; ſed neceſſariò manere deberet in tota hominum cõmunitate, quatenus perpetua ſucceſſione durat. Sicut quia Deus contulit poteſtatem ſpiritualem Petro, neceſſariò in illo, vel ſucceſſoribus eius durat, nec poteſt per homines immutari.

2. *Prima ſententia.* Circa hanc quæſtionem ſolet referri opinio aliquorum Canoniſtarum dicentium, hanc poteſtatem ex natura rei eſſe in aliquo ſupremo Principe, cui à A Deo collata eſt, & per ſucceſſionem durare debet ſemper in aliquo. Citatur Gloſſa in cap. *denique*. 7. q. 1. Sed ibi ſolùm dicit, filium regis iure eſſe regẽ, quod longè diuerſum eſt, nec dicit illum ſucceſſionis modum perpetuò in hominibus fuiſſe. Citatur etiam Gloſſa in cap. *quoniam*, d. 10. quatenus ait, Imperatorem à ſolo Deo habere poteſtatem. *Gloſſa.* Sed ibi per illam excluſiuam *ſolùm*, intendit dicere, non habere à Papa; non verò quòd non habeat ab hominibus: nam ibidem ait, Imperatorem fieri ab exercitu iuxta antiquum morem, cuius fit mentio in cap. *legimus*, d. 93. Itaque hæc opinio neque auctoritatem habet, neque fundamentum, vt magis ex ſequentibus patebit.

B Dicendum ergo eſt, hanc poteſtatem ex ſola rei natura in nullo ſingulari homine exiſtere, ſed in hominum collectione. 3. *Sententia auctoris.* Concluſio eſt communis, & certa, ſumitur ex D. Thoma q. 90. art. 3. ad 2. & q. 97. ar. 3. ad 3. *D. Thom.* quatenus ſentit, Principem habere poteſtatem ferendi leges, quam in illum tranſtulit communitas, vt habent etiam, & fatentur leges ciuiles, l. 1. ff. de conſtit. Principum. l. 2. §. *nouiſſimè*, ff. de origin. iuris, tradunt latè Caſtro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. §. *poſtquam*. *Soto. Ledeſm. Couar. Nauarr.* Soto lib. 1. de iuſtit. q. 1. art. 3. & videri etiam poteſt lib. 4. de iuſtit. q. 4. ar. 1. & 2. Ledeſm. 2. p. quarti, q. 18. ar. 3. dub. 10. Couarr. in practicis, cap. 1. concl. 1. Nauar. in cap. *nouit*, de iudiciis, notab. 3. nom. 119. Ratio prioris partis euidens eſt, quæ in principio eſt tacta, quia ex natura rei omnes homines naſcuntur liberi, & ideo nullus habet iuriſdictionem politicam C in alium; ſicut nec dominium; neque eſt vlla ratio, cur hoc tribuatur ex natura rei his reſpectu illorũ, potiùs quàm è conuerſo. Solùm poſſet quiſpiam dicere, Adamum in principio creationis ex natura rei habuiſſe primatum, & conſequenter imperium in omnes homines, & ita potuiſſe ab illo deriuari, vel per naturalem originem primogenitorum, vel pro voluntate ipſius Adæ. Sic enim dixit Chryſoſt. hom. 34. in primam ad Corinth. *Chryſoſt.* Ex vno Adamo omnes homines formatos, & procreatos eſſe, vt ſignificaretur ſubordinatio ad vnum principem. Verumtamen ex vi ſolius creationis, & originis naturalis, ſolùm colligi poteſt, habuiſſe Adamum poteſtatem œconomicam, non politicam; *Quam poteſtatē habuit Adamus in poſteros.* habuit enim poteſtatem in vxorem, & poſtea patriam poteſtatem in filios, quan- D diu emancipati non fuerunt; potuit etiam diſcurſu temporis habere famulos, & completam familiam, & in ea plenam poteſtatem, quæ œconomica appellatur. Poſtquam autem cœperunt familiæ multiplicari, & ſeparari ſinguli homines, qui erant capita ſingularum familiarum, habebant eandem poteſtatem circa ſuam familiam. Poteſtas autem politica non cœpit, donec plures familiæ in vnam communitatem perfectam congregari cœperunt. Vnde ſicut illa communitas non cœpit per creationem Adæ, nec per ſolam voluntatem eius, ſed omnium, qui in illa conuenerunt; ita non poſſumus cum fundamento dicere, Adamum ex natura rei habuiſſe primatum politicum in illa cõmunitate; ex nullis enim principiis naturalibus id colligi poteſt, quia ex vi ſolius iu- E ris naturæ non eſt debitum progenitori, vt etiam ſit rex ſuæ poſteritatis. Quòd ſi ex principiis naturæ hoc non colligitur, non poſſumus cum fundamento dicere, Deum ſpeciali dono, aut prouidentia dediſſe illi hanc poteſtatem, quia nullam de hoc habemus reuelationem, nec Scripturę ſacræ teſtimonium. Ad quod etiam facit, quod capite præcedenti ex Auguſtino notauimus, Deum non dixiſſe, *faciamus hominem*, vt præſit hominibus, ſed cæteris animantibus: poteſtas ergo dominandi, ſeu regendi politicè homines, nulli homini in particulari data eſt immediatè à Deo.

Hinc

4. Hinc facilè concluditur altera pars aſſertionis, nimirum, poteſtatem hanc ex vi ſolius iuris naturæ eſſe in hominum communitate. Probatur, quia eſt in hominibus, vt probatum eſt, & non in ſingulis, vel in aliquo determinatè, vt etiam eſt oſtenſum: ergo in collectione; eſt enim ſufficiens partitio. Vt autem hoc meliùs intelligatur, aduertendum eſt, multitudinem hominum duobus modis conſiderari; primò ſolùm, vt eſt aggregatum quoddam ſine vllo ordine, vel vnione phyſica, vel morali, quomodo non efficiunt vnum quid nec phyſicè, nec moraliter, & ideo non ſunt propriè vnum corpus politicum, ac proinde non indigent vno capite, aut principe. Quapropter in eis conſideratis hoc modo nondum intelligitur hæc poteſtas propriè, ac formaliter, ſed ad ſummum quaſi radicaliter. Alio ergo modo conſideranda eſt hominum multitudo, quatenus ſpeciali voluntate ſeu communi conſenſu in vnum corpus politicum congregantur vno ſocietatis vinculo, & vt mutuò ſe iuuent in ordine ad vnum finem politicum, quomodo efficiunt vnum corpus myſticum, quod moraliter dici poteſt per ſe vnum, illúdque conſequenter indiget vno capite. In tali ergo communitate, vt ſic, eſt hæc poteſtas ex natura rei, ita vt non ſit in hominum poteſtate ita congregari, & impedire hanc poteſtatem. Vnde ſi fingamus homines vtrumque velle, ſcilicet, ita congregari veluti ſub conditione, vt non manerent ſubiecti huic poteſtati, eſſet repugnantia, & ideo nihil efficerent. Quia ſine gubernatione politica, vel ordine ad illam non poteſt intelligi vnum corpus politicum, tum quia hæc vnitas magna ex parte inſurgit ex ſubiectione ad idem regimen, & ad aliquam communem, & ſuperiorem poteſtatem, tum etiam, quia aliàs corpus illud non poſſet dirigi ad vnum finem, & commune bonum, & ideo naturali rationi repugnat, dari congregationem humanam, quæ per modum vnius corporis politici vniatur, & non habere aliquam poteſtatem communem, cui ſinguli de communitate parere teneantur, ideóque ſi illa poteſtas non ſit in aliqua perſona determinatè, neceſſe eſt, vt in tota communitate exiſtat.

Duplex conſideratio hominum multitudinis.

5. His verò addendum eſt, hanc poteſtatem non ita eſſe ex natura rei in multitudine hominum, vt neceſſariò ſit vna numero in tota ſpecie, ſeu in tota collectione hominum exiſtentium in vniuerſo orbe. Quia neceſſarium non eſt ad conſeruationem, aut bonum naturæ, vt omnes homines ita congregentur in vna politica communitate, imò vix erat id poſſibile, & multo minùs erat expediens. Dixit enim Ariſt. 7. Polit. cap. 4. ciuitatem nimis copioſam difficile gubernari rectè; difficiliùs ergo regnum, ſi nimis amplum ſit; multo ergo difficiliùs totum vniuerſum, loquendo de ciuili gubernatione. Vnde mihi veriſimilius eſt, vel nunquam, vel breuiſſimo tempore fuiſſe hãc poteſtatem hoc modo in tota hominum collectione, ſed paulò poſt mundi creationem cœpiſſe homines diuidi in varias reſpublicas, & in ſingulis fuiſſe hanc poteſtatem diſtinctam. Vnde Auguſt. 15. de Ciuit. cap. 8. colligit ex Geneſ. 4. ante diluuium Caim fuiſſe primum, qui proprium regnum, & rempublicam conſtruxit, & lib. 16. cap. 4. addit, poſt diluuium fuiſſe Nembrod ex Geneſ. 10. Nam Caim fuit primus, qui diuiſit communitatem perfectam ſeparando ſe à familia paterna; idémque poſtea fecit Nemrod reſpectu Noe.

Ariſt.

Auguſt. Geneſ.

6. Atque hinc tandem concluditur, poteſtatem hãc ferẽdi leges humanas proprias, & particulares (quas ciuiles vocamus, tanquam ordinatas ad regimen vnius communitatis perfectæ) hanc (inquam) poteſtatem nunquam fuiſſe vnam, & eandem in totã hominum vniuerſitatem; ſed ita fuiſſe per communitatem diuiſam, ſicut ipſæ cõmunitates inſtruebãtur, & diuidebantur. Vnde etiã concluditur, non fuiſſe hãc poteſtatem ciuilem (ſaltem ante Chriſti aduẽtum) in vno particulari homine reſpectu totius vniuerſitatis, quia neque omnes homines aliquando conuenerũt ad illam conferendam alicui Principi ſupra totum vniuerſum, neque ſcimus, Deum illam contuliſſe alicui. Nam maximè id poterat de Adamo cogitari, de quo tamen, iam id excluſimus. Nec denique aliquis vnquam per bellum, vel alio ſimili modo talem poteſtatem ſibi comparauit, vt ex hiſtoriis conſtat: quid verò dicendum ſit poſt Chriſti aduentum, in ſequenti libro dicam. Per hæc autem non excluditur, quod ſuprà de iure gentiũ dicebamus, imò potius inde confirmatur. Nã licèt vniuerſitas hominum non fuerit congregata in vnum corpus politicum, ſed in varias communitates diuiſa fuerit, nihilominus vt illæ cõmunitates ſeſe mutuò iuuare, & inter ſe in iuſtitia, & pace conſeruari poſſent (quod ad bonũ vniuerſi neceſſarium erat) oportuit, vt aliqua communia iura quaſi communi fœdere, & conſenſione inter ſe obſeruarent, & hæc ſunt, quæ appellantur iura gentium, quæ magis traditione, & conſuetudine, quàm conſtitutione aliqua introducta ſunt, vt diximus. Et hoc eſt duplex illud ius proprium, & commune, quod diſtinguit Caius in l. *omnes popul.* ff. de iuſtitia, & iure.

Iura gentium quomodo introducta.

CAPVT III.

An poteſtas ferendi leges humanas ſit data hominibus immediatè à Deo, vt auctore natura.

1. Ratio dubitandi eſſe poteſt, quia ex dictis ſequi videtur, à ſingulis hominibus per proprium eorum conſenſum deriuari hanc poteſtatem in totam communitatem ex eis coactam. Nam idem eſt principium talis poteſtatis, & ipſius cõmunitatis, in qua reſidet; ſed ipſa communitas coaleſcit, medio conſenſu, & voluntate ſingulorum: ergo ab eiſdem etiam voluntatibus manat poteſtas. Maior patet, quia poſita communitate, ſequitur hæc poteſtas, ſed qui dat formam, dat conſequentia ad formam; ergo qui eſt proximus auctor talis communitatis, videtur etiam eſſe auctor, & collator poteſtatis eius. In contrarium verò eſt, quia priuſquam homines in vnum corpus politicum congregentur, hæc poteſtas non eſt in ſingulis, nec totaliter, nec partialiter: imò nec in ipſa rudi (vt ſic dicam) collectione, vel aggregato hominum exiſtit, vt capite præcedenti declaratum eſt; ergó nunquã poteſt hæc poteſtas prouenire immediatè ab ipſis hominibus.

Ratio dubitandi.

2. In hac re communis ſententia videtur eſſe, hanc poteſtatem dari immediatè à Deo vt auctore naturæ, ita vt homines quaſi diſponant materiam, & efficiãt ſubiectum capax huius poteſtatis: Deus autem quaſi tribuat formam dãdo hanc poteſtatem. Ita indicat Caiet. tom. 1. Opuſc. tract. 2. de poteſtate Papæ, p. 1. cap. 10. ad 2. confirmationem, & Couar. cap. 1. pract. quæſtio. latiùs Victor. in relect. propria de hac poteſtate, Soto lib. 4. de iuſtit. q. 1. art. 1. Et poteſt ſuaderi, quia vt antea dicebam, ſuppoſita voluntate hominum conueniendi in vna politica communitate; non eſt in poteſtate eorum impedire hanc iuriſdictionẽ; ergo ſignum eſt proximè non prouenire ex eorum voluntatibus, quaſi ex propria cauſa efficienti. Sicut in matrimonio rectè colligimus, virum eſſe caput mulieris ex dono ipſius auctoris naturæ, & non ex voluntate vxoris, quia licèt ipſi voluntate ſua matrimonium contrahant, tamen ſi matrimonium contrahant, hanc ſuperioritatem impedire non poſſunt.

Communis & vera ſententia.

Caiet. Couar. Victor. Soto.

Ad Roman. 13. Confirmatur ex Paulo ad Roman. 13. dicente, *Non eſt poteſtas niſi à Deo, & qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit;* ergo etiam hæc poteſtas eſt à Deo, ergo eſt immediatè ab ipſo Deo, quia à nullo alio priùs, ſeu immediatiùs eſt.

3\. *Actus poteſtatis legiſlatoris.* Declaratur ſecundò, quia hæc poteſtas habet plures actus, qui videntur excedere humanam facultatem, prout eſt in ſingulis hominibus; ergo ſignum eſt, non eſſe ab illis, ſed à Deo. Primus actus eſt punitio malefactorum; etiam vſque ad mortem: nam cùm ſolus Deus ſit Dominus vitæ, ſolus ipſe videtur potuiſſe dare hanc poteſtatem. Et ideo dixit *August.* Auguſt. lib. de natura boni, cap. 32: *Nocentium poteſtas non eſt, niſi à Deo.* Secundus actus eſt, conſtituere in materia aliqua medium virtutis neceſſarium ad honeſtatem eius. Tertiò cum hoc ſtatu coniunctus eſt effectus obligandi in conſcientia, vt infrà videbimus, quod maximè videtur pertinere ad diuinam poteſtatem. Quartus eſt vindicare iniurias ſingulorũ, cùm alioqui ſcriptum ſit, *Mihi vindictam, & ego retribuam,* dicit Dominus Roman. 12. *Roman. 12.* Ergo ſignum eſt, hanc poteſtatem eſſe diuinam, alioqui potuiſſent homines alium modum vindicandi iniurias vſurpare, quod eſt contra naturalem iuſtitiam.

4\. In hac ſententia vnum eſt certum, & clarum, aliud verò aliqua explicatione indiget. Primum eſt, hanc poteſtatem eſſe à Deo vt à primo, & principali auctore. Hæc enim videtur clara ſententia Pauli, & ſufficienter probari rationibus factis. Et præterea quia poteſtas hæc eſt aliquid in rerũ natura, & ſiue ſit res phyſica, ſiue moralis, eſt ſimpliciter res bona, & magnæ æſtimationis, ac neceſſitatis ad bonam conſuetudinem humanæ naturæ; ergo neceſſariò manare debet ab eius auctore. Denique quia illi, qui hac poteſtate vtuntur in humana communitate, Dei miniſtri ſunt; ergo poteſtatem à Deo acceptam adminiſtrant; eſt ergo Deus auctor nõ ſolùm præcipuus, ſed etiam proprius huius poteſtatis. Alterum verò explicatione indigens eſt, quomodo Deus dicatur immediatè conferre hanc poteſtatem.

5\. *Poteſtas prædicta quomodo datur à Deo.* Circa quod breuiter dico primò, hanc poteſtatem dari à Deo per modum proprietatis conſequentis naturam, eo modo quo dando formam, dat conſequentia ad formam. Probatur primò, quia Deus non dat hanc poteſtatem per ſpecialem actionem, vel conceſſionem à creatione diſtinctam; aliàs de tali conceſſione deberet per reuelationem conſtare, quod falſum eſſe conſtat: alioqui non eſſet talis poteſtas naturalis; ergo datur vt proprietas conſequens naturam, nimirum, medio dictamine rationis naturalis, oſtendentis, Deum ſufficienter prouidiſſe humano generi, & conſequenter illi dediſſe poteſtatem ad ſuam conſeruationem, & conuenientem gubernationem neceſſariam.

6\. *Poteſtas prædicta quando reſultat.* Secundò aſſero, hanc poteſtatem non reſultare in humana natura, donec homines in vnam communitatẽ perfectam congregentur, & politicè vniantur. Probatur, quia hæc poteſtas non eſt in ſingulis hominibus diuiſim ſumptis, nec in collectione, vel multitudine eorum quaſi confuſè, & ſine ordine, & vnione membrorum in vnum corpus; ergo priùs eſt tale corpus politicum conſtitui, quàm ſit in hominibus talis poteſtas, quia priùs eſſe debet ſubiectum poteſtatis, quàm poteſtas ipſa, ſaltem ordine naturæ. Semel autem conſtituto illo corpore, ſtatim ex vi rationis naturalis eſt in illo hæc poteſtas; ergo rectè intelligitur eſſe per modum proprietatis reſultantis ex tali corpore myſtico iam conſtituto in tali eſſe, & non aliter. Quocirca ſicut homo, eo ipſo, quòd creditur, & habet vſum rationis, habet poteſtatem in ſeipſum & in ſuas facultates, & membra ad eorum vſum, & ea ratione eſt naturaliter liber, id eſt, non ſeruus, ſed dominus ſuarum actionum; ita corpus politicum hominum, eo ipſo quòd ſuo modo producitur, habet poteſtatem, & regimen ſui ipſius, & conſequenter habet etiam poteſtatem ſuper membra ſua, & peculiare dominium in illa. Atque eadem proportione ſicut libertas data eſt vnicuique homini ab auctore naturæ, non tamen ſine interuentu cauſæ proximæ, ſeu parentis, à quo producitur; ita hæc poteſtas datur communitati hominum ab auctore naturæ, non tamen ſine interuentu voluntatum, & conſenſuum hominum, ex quibus talis communitas perfecta congregata eſt. Tamen ſicut in priori exemplo voluntas parentis ſolùm eſt neceſſaria ad generandum, nõ tamen requiritur ſpecialis voluntas dandi filio libertatem, aut alias facultates naturales, quæ per ſe non pendent ab ſpeciali voluntate generantis, ſed naturaliter conſequuntur; ita in præſenti voluntas hominũ ſolùm eſt neceſſaria, vt vnam communitatem perfectam componant; vt autem illa communitas habeat prædictam poteſtatẽ, non eſt neceſſaria ſpecialis voluntas hominum, ſed ex natura rei conſequitur, & ex prouidentia auctoris naturæ, & in hoc ſenſu rectè dicitur ab ipſo immediatè collata.

Tertiò addo, licèt hæc poteſtas ſit veluti proprietas naturalis perfectæ communitatis hominum, vt talis eſt, nihilominus non eſſe in ea immutabiliter, ſed per conſenſum ipſiuſmet communitatis; vel per aliam iuſtam viam poſſe illa priuari, & in alium transferri. 7. *Prædicta poteſtas non eſt immutabilis.* Hoc ſatis conſtat ex vſu, & ex ſequentibus illationibus ampliùs explicabitur. Nunc oſtenditur ex adducto exemplo ſeu proportione ad illud: nam libertas à ſeruitute proprietas eſt naturalis hominis, & ideo dici ſolet eſſe de iure naturæ, & nihilominus per propriam voluntatem poteſt ſe homo illa priuare, vel etiam ex iuſta cauſa illa priuari, & in ſeruitutem redigi; ergo ſimili modo communitas humana perfecta, licèt ex natura rei libera ſit, & poteſtatem in ſe habeat, poteſt aliquo modo ex prædictis illa priuari. Vnde conſiderari licet, quòd licèt proprietates phyſicæ manantes à natura ſoleant eſſe immutabiles naturaliter, nihilominus hæ proprietates quaſi morales, quæ ſunt veluti dominia ſeu iura, mutari poſſunt per contrariam voluntatem, quamuis à natura ſint acceptæ, ſicut interdum etiam proprietates phyſicæ, quæ contrarium habent, vel pendent à diſpoſitionibus habentibus contrarium, mutationi obnoxiæ ſunt, vt conſtat.

Secundò declaratur idem ex conuenientia aliqua, & alia differẽtia inter hanc poteſtatem, & illam, quæ eſt ex ſpeciali inſtitutione diuina, vt eſt v.g. poteſtas Pontificis. 8. Nam hæc poteſtas licèt à Chriſto ſit data tali perſonæ ritè electæ, ipſemet Pontifex poteſt, ſi voluerit, illam renunciare, ſe illa ſpoliando, ſaltem acceptante Eccleſia, vt nunc ſuppono: in hoc ergo eſt aliqua conuenientia, quia etiam communitas hominum, licèt à Deo habuerit poteſtatem, poteſt ſe illa ſpoliare, ſi velit. Eſt tamen differentia in modo, tum quia Pontifex ſemel electus non poteſt ab vniuerſis hominibus ob quamcunque cauſam priuari ſua poteſtate, vel dignitate inuitus; ſed tantùm à Chriſto, qui illam dedit: reſpublica autem poteſt interdũ ex iuſta cauſa priuari ſua libertate per coactionem, vt per iuſtum bellum; tum etiam, quia Pontificis poteſtas non poteſt ita mutari, vt ab vna perſona in aliquam communitatem transferatur, quia non eſt in poteſtate hominum monarchicum regimen in Eccleſia mutare: communitas autem humana poteſt ſuam iuriſdictionem transferre in vnam perſonã, vel in aliam cõmunitatem, vt patebit. Eſt ergo hæc poteſtas non ſolùm mutabilis, ſed etiam mutabilior, magiſque à voluntatibus hominũ pendẽs. Tertiò poteſt reddi ratio huius differentiæ, quia ea, quæ ſunt ex inſtitutione

ſtitutione ſpeciali, pendent à voluntate inſtituentis, quæ ab inferioribus mutari non poteſt; hæc autẽ poteſtas non eſt ab inſtitutione, ſed à natura, & ideo eo modo datur, quo eſt conueniens naturæ rationali ſecundùm rectam rationem & prudentiam. Ratio autem naturalis dictat non eſſe neceſſarium, imò nec conueniens tali naturæ habere hanc poteſtatem immutabilem in tota communitate: vix enim poſſet illa ſic ſumpta, & nulla determinatione adiuncta, vel mutatione facta, illa vti; ergo ita datur à natura, & eius auctore, vt poſſit in ea mutatio fieri, prout communi bono magis fuerit expediens.

CAPVT IIII.

Corollaria ex ſuperiori doctrina.

1. EX dictis in ſuperiori capite poſſumus aliqua inferre, quæ ad omnia dicenda magnam lucem afferent. Primum eſt, quòd licèt hæc poteſtas abſolutè ſit de iure naturæ, determinatio eius ad certum modum poteſtatis, & regiminis eſt ex arbitrio humano. Declaratur; nam (iuxta doctrinam Platonis in Dialogo ciuili, ſeu de regno, & in libris de Repub. & Ariſtotelis 3. Polit. cap. 5. & 8. Ethic. cap. 10.) triplex eſt politica gubernatio ſimplex, Monarchia, id eſt, per vnum caput: Ariſtocratia, id eſt, per paucos, & optimos: Democratia, id eſt, per plures, & plebeios. Ex quibus cõfici poſſunt varij modi gubernationis mixtæ, ſeu compoſitę ex illis ſimplicibus per participationem vel omnium, vel duorum ex illis. De quibus videri poteſt fusè, & optimè Bellarmin. li. 1. de ſummo Pontifice, à principio per nonnulla capita. Stando ergo in iure naturali non coguntur homines eligere determinatè vnum ex his modis gubernationis. Quia licèt inter eos monarchia ſit melior, vt Ariſtoteles latè oſtẽdit, & colligi poteſt ex gubernatione, & prouidentia totius vniuerſi, quam oportet eſſe optimam, & inde concluſit Ariſt. 12. Metaph. in fine, eſſe monarchiam, dicens, *Vnus ergo princeps*. Idẽque oſtẽdit exemplum Chriſti Domini in inſtitutione, & gubernatione ſuæ Eccleſiæ: ac denique id etiã ſuadet frequentior vſus omnium nationum. Licèt hoc (inquam) ita ſit, nihilominus alij modi gubernandi non ſunt mali, ſed poſſunt eſſe boni, & vtiles, ideóque ex pura lege naturę non coguntur homines habere hanc poteſtatem in vno, vel in pluribus, vel in collectione omnium; ergo hæc determinatio neceſſariò fieri debet arbitrio humano. Et ita etiam cõſtat experientia, magnam eſſe in hoc varietatem: nã alicubi eſt monarchia, & raró eſt ſimplex, quia, ſuppoſita fragilitate, ignorantia, & malitia hominum, regulariter expedit aliquid admiſcere ex communi gubernatione, quæ per plures fit, quæ etiam eſt maior vel minor iuxta varias conſuetudines, & iudicia hominum: pendet ergo tota hæc res ex humano conſilio, & arbitrio. Intelligendum igitur eſt, ſingulos homines ex natura vel habere partialiter (vt ſic dicã) virtutem ad componendam, ſeu efficiendam communitatem perfectam, eo autem ipſo, quòd illam componunt, reſultat in tota illa hæc poteſtas. Nihilominus tamen ius naturæ non obligat, vt vel per ipſam totam communitatem immediatè exerceatur, vel in ipſa ſemper maneat. Imò quia moraliter difficillimum eſſet ita fieri: eſſet enim infinita confuſio, & moroſitas, ſi ſuffragiis omnium leges eſſent condita; ideo ſtatim determinatur hæc poteſtas ab hominibus ad aliquem ex prædictis modis gubernationis, quia non poſſunt alij excogitari, vt facilè conſideranti patebit.

Plato. *Ariſt.* *Bellarm.* *Monarchicum optimũ regimen.* *Ariſt.*

2. Secundò ſequitur ex dictis, poteſtatem ciuilem, quoties in vno homine, vel principe reperitur legitimo, ac ordinario iure, à populo, & communitate manaſſe, vel proximè, vel remotè, nec poſſe aliter haberi, vt iuſta ſit. Hæc eſt ſententia communis iuriſperitorum in l. 1. ff. de conſt. Princip. & in l. 2. ff. de orig. iur. Ex quibus iuribus id etiam habetur. Idem Panor. & alij Canoniſtæ in cap. *per venerabilem*, qui filij ſint legitimi. Idem D. Thomas q. 90. art. 3. & q. 97. Caiet. citato opuſc. de poteſtate Papæ, part. 2. cap. 2. & 10. Victor. in propria relectione de hac re, & alij allegati. Ratio ex dictis eſt, quia hæc poteſtas ex natura rei eſt immediatè in communitate; ergo vt iuſtè incipiat eſſe in aliqua perſona tãquam in ſupremo principe, neceſſe eſt, vt ex conſenſu communitatis illi tribuatur. Deinde explicatur à ſufficienti partium enumeratione: nam hæc poteſtas poteſt intelligi data regibus immediatè ab ipſo Deo, ſed hoc, licèt aliquando ſit factum, vt in Saul, & Dauide, tamen illud fuit extraordinarium, & ſupernaturale quoad modum, iuxta communem autem, & ordinariam prouidentiam non ita fit, quia homines iuxta naturæ ordinem non reuelationibus, ſed naturali ratione reguntur in his, quæ ciuilia ſunt. Neque obſtat, quod Scriptura interdum dicit, Deum dare regna, & mutare ſuo nutu, Daniel. 4. & Eſai. 45. dicitur, Cyrus à Deo conſtitutus Rex. Vnde Ioan. 19. dixit Chriſtus, *Non haberes in me poteſtatem vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper*: in his enim ſolùm ſignificatur, hæc omnia non fieri ſine ſpeciali prouidentia Dei, vel ordinantis, vel permittentis, vt dixit Auguſt. tractat. 6. in Ioan. & 22. contra Fauſtum, cap. 74. Hoc tamen non excludit, quin per homines fiant, ſicut alij effectus omnes, qui fiunt per cauſas ſecundas, principaliter tribuuntur prouidentiæ Dei.

Poteſtas ciuilis quando manat à communitate. *Panormit.* *D. Thom.* *Caiet.* *Victor.* *Poteſtas ex natura rei eſt immediatè in cõmunitate.* *Primus titulus regiæ poteſtatis eſt immediatè à Deo.* *Daniel. 4.* *Eſai. 45.* *Ioan. 19.* *Auguſt.*

3. Secundò poteſt hæc poteſtas eſſe in rege per ſucceſſionem hæreditariam, & ita exiſtimant nonnulli Iuriſtæ à principio fuiſſe, ſed rectè alij aduertunt, ſucceſſionem neceſſariò ſupponere dominium, vel poteſtatem in eo, cui ſucceditur, & ideo neceſſariò deueniendum eſſe ad aliquem, qui alteri non ſucceſſerit, quia non proceditur in infinitum. De illo ergo primò inquirimus, vnde habuerit regnum, & poteſtatem, quia non habet à ſe iure naturæ, ergo ſucceſſio non poteſt eſſe prima radix huius poteſtatis in rege. Quapropter neceſſe eſt, vt primus habuerit poteſtatem ſupremam immediatè à republica; ſucceſſores autem illius ab illa habeant mediatè & radicaliter. Et quia res tranſit ad ſucceſſorẽ cum ſuo onere, conditiones illæ, cum quibus primus Rex à republica regnum accepit, ad ſucceſſores tranſeunt, ita vt cum eiſdem oneribus regnum habeant.

2. Titulus regiæ poteſtatis ſucceſſio hæreditaria.

4. Tertius titulus regiæ poteſtatis eſſe ſolet bellum, quod oportet eſſe iuſtum, vt verum titulum, & dominium conferat. Et hinc multi exiſtimant, in principio introducta eſſe regna per tyrannidem potiùs quã per verã poteſtatẽ, vt videre licet in Aluaro Pelagio lib. 1. de planctu Eccleſiæ, c. 41. Driedo. lib. 1. de liber. Chriſt. cap. 15. Petro Bert. in tract. de orig. iur. q. 1. Quando ergo regnum per ſolam vim iniuſtam poſſidetur, non eſt vera poteſtas legiſlatiua in rege: fieri autem poteſt, vt ſucceſſu temporis populus conſentiat, & admittat talem principatum, & tunc reducetur poteſtas ad populi traditionẽ, & dominationẽ. Interdum autem cõtingere poteſt, vt reſpublica antea non ſubiecta regi per iuſtum bellum ſubiiciatur: illud autem ſemper eſt quaſi per accidens in pœnam alicuius delicti, & tunc ipſa tenetur parere, & conſentire ſubiectioni, atque ita etiam ille modus quodammodo includit conſenſum reipublicæ, vel exhibitum vel debitum. Quamquam hîc præcipuè loquimur de hac poteſtate, quatenus per ſe introduci põt, & dari vni homini. Ac denique ſi quis rectè conſideret, quando hæc ſubiectio fit per iuſtum bellum ad vnũ regẽ, iam ſupponitur in eo poteſtas regia, per quã poſſit tale bellum indicere, & illa ſolùm eſt veluti

3. Titulus regiæ poteſtatis bellũ iuſtũ. *Aluar. Pelagius.* *Driedo.* *Bert.*

iuſta extenſio regni; ergo ſemper inducenda eſt hæc A poteſtas regia ad aliquẽ, qui non per bellum, ſed per iuſtam electionem, vel populi conſenſionem illam comparauerit, ergo à ſufficienti diuiſione rectè concluditur poteſtatem hanc à republica ad principem manaſſe.

5. Obijci verò poteſt, quia hinc ſequitur, poteſtatem regiam eſſe ex ſolo iure humano, quod videtur contra modum loquendi Scripturæ, *Per me reges regnant*, Prouerb. 8. & ad Rom. 13. *Miniſter enim Dei eſt*, &c. Item ſequitur, regnum eſſe ſupra regem, quia illi dedit poteſtatem. Vnde vlterius fit, poſſe, ſi velit, illũ deponere, vel mutare, quod omnino falſum eſt. Propter hæc Victor. ſuprà ſentit, abſolutè dicendam eſſe poteſtatem regiam de iure diuino, & à Deo datã, ſuppoſita electione hominum. Contrarium verò docent Bertrand. & Driedo ſuprà, & Caſtro lib. de lege pœnal. c. 1. Et ſine dubio hoc verum eſt, ſi loquamur formaliter de poteſtate regia, quatenus talis eſt, & in vno homine exiſtit. Nam poteſtas hæc gubernatiua politicè ſecundùm ſe conſiderata, ſine dubio eſt ex Deo, vt dixi, tamen eſſe in hoc homine eſt ex donatione ipſius reipublicæ, vt oſtenſum eſt, ergo ſub ea ratione eſt de iure humano. Item quòd regimen talis reipublicæ, vel prouinciæ ſit monarchicum, eſt ex hominum inſtitutione, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo & principatus ipſe eſt ab hominibus. Cuius etiam ſignum eſt, quia iuxta pactũ, vel conuentionẽ factã inter regnũ, & regẽ, eius poteſtas maior, vel minor exiſtit; ergo eſt ab hominibus ſimpliciter loquendo.

Prouer. 8. *Rom. 13.* *Poteſtas regia formaliter vt talis eſt de iure humano.* *Bertrand.* *Driedo.* *Caſtro.*

6. Diuina autem Scriptura duo ſignificat in illis locutionibus. Vnum eſt, hanc poteſtatem ſecundum ſe ſpectatam eſſe à Deo, & eſſe iuſtam, & conformem diuinæ voluntati, aliud eſt ſuppoſita tranſlatione huius poteſtatis in regem, iam gerere vicem Dei, & naturale ius obligare ad parendum illi. Sicut quando vnus homo priuatus ſe vendit, & tradit alteri in ſeruum, dominium illud ab homine ſimpliciter eſt; illo verò cõtractu ſuppoſito, iure diuino, & naturali obligatur ſeruus parere Domino. Et ita patet reſponſio ad confirmationem, negãdo ſimpliciter ſequelam, quia tranſlata poteſtate in regem, per illam efficitur ſuperior etiam regno, quod illam dedit, quia dando illam ſe ſubiecit, & priori libertate priuauit, vt in exemplo de ſeruo, ſeruata proportione, conſtat. Et eadem ratione non poteſt rex illa poteſtate priuari, quia verum illius dominium acquiſiuit, niſi fortaſſe in tyrannidem declinet, ob quam poſſit regnum iuſtum bellum contra illum agere, de quo alias.

C

7. Tertiò colligitur ex dictis, loquendo ex natura rei, ſeu iuxta naturalem, & ordinarium curſum humanarum rerum, nullas eſſe leges ciuiles vniuerſaliter latas pro toto orbe, & quæ omnes homines obligẽt. Quod quidem vel ex ipſo nomine conſtat: loquimur enim de legibus humanis, ſtrictè diſtinguendo illas à iure gentium, quæ ideo ciuiles appellantur, quia ſunt particulares alicuius ciuitatis, vel gentis, vt dicitur in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. Loquimur etiã de legibus, quæ per poteſtatẽ naturalẽ ferri poſſunt, omiſſa pro nunc ſupernaturali poteſtate. Tales ergo leges quaſi ex intrinſeca conditione poſtulant, vt vniuerſales non ſint. Ratio à priori eſt, quia nulla eſt poteſtas legiſlatiua, quæ habeat iuriſdictionem in totum orbem, ſeu in omnes homines; ergo nulla lex ciuilis poteſt eſſe ita vniuerſalis. Conſequentia eſt clara, quia lex non egreditur terminos iuriſdictionis ferentis eam: *Scimus enim*, vt ait Paulus, *quod omnis lex ad eos, qui ſub lege ſunt, loquitur*. Nã *extra territorium ius dicenti impunè non paretur*, vt dicunt iura; multò ergo minùs parendum eſt extra territorium ius ſeu legẽ ferenti. Antecedens autem patet ex dictis, quia poteſtas hæc non eſt in tota hominum communitate, quia

Nullas eſſe leges vniuerſaliter pro toto orbe latas, cunctos obligantes.

E

Rom. 3.

A non omnes componunt vnam rempublicam, aut regnum, nec eſt in vno aliquo homine; is habere enim illam habere ab hominibus, quod fingi non poteſt, quia homines nunquam conuenerunt ad illam conferendam, vel ad conſtituendum ſibi caput vnum. Imò neque titulo belli, ſiue iuſto, ſiue iniuſto, fuit vnquã aliquis princeps, qui vniuerſo orbi fuerit temporaliter dominatus, vt ex hiſtoriis conſtat; ergo ſecundùm humanæ naturæ curſum nulla eſt, nec fuit, nec moraliter eſſe potuit poteſtas legiſlatiua humana vniuerſalis pro toto orbe. Occurrebat autem in præſenti difficultas de Imperatore, de quo in lib. ſeq. cap. 3. dicam. Quapropter, licèt totum vniuerſum gubernetur, & obligetur legibus ciuilibus, vt moraliter conſtat de omnibus nationibus, quæ aliquam politiã habent, & nõ ſunt omnino barbaræ; non tamen regitur totum eiſdem legibus, ſed cũ particularis accommoda vnaquæque reſpublica, vel regnum ſuis legibus gubernatur. Quomodo verò hæc poteſtas in Eccleſia Chriſti locum habeat, & an peculiarem aliquam inſtitutionem receperit, in ſequentibus dicemus.

B

8. Quartò poteſt ex dictis breuiter colligi, quibus modis participari poſſit hæc poteſtas ferendi leges humanas. Dicendum eſt enim in primis habẽri poteſtatẽ immediatè à Deo, quia non poteſt hæc poteſtas habere aliam originem, vt capite poſteriori oſtenſũ eſt, & quia Deus eſt auctor omnium bonorum, & conſequenter omniũ poteſtatum, & præſertim huius, quæ ex diuina prouidentia maximè pendet, eſt ad bonos hominum mores, & conuenientem conuerſationem ac gubernationem neceſſaria ſit. Vnde neceſſe eſt, vt hæc poteſtas ſit à Deo immediatè in aliquo, quia ſi in aliquo eſt mediatè, in aliquo alio erit immediatè, cùm non poſſit procedi in infinitum. Duobus autem modis poteſt eſſe à Deo, ſcilicet naturaliter, vt ab auctore naturæ, vel ſupernaturaliter, vt ab auctore gratiæ. De hoc poſteriori dicemus in lib. 5. Prior verò ſatis ex dictis declaratus eſt. Atque inde etiam cõſtat, poſſe hanc poteſtatem eſſe immediatè ab hominibus, & mediatè à Deo, imò ordinariè ita eſſe, loquendo de poteſtate naturali. Quia cùm immediatè ſit in communitate, per illam deriuata eſt ad Reges, vel Principes, ſeu Senatores; rarò enim, aut nunquam in tota communitate retinetur, ita vt per illam immediatè adminiſtretur. Poſtquam verò translata eſt hæc poteſtas ad aliquam ſingularem perſonam, quamuis per ſucceſſiones, vel electiones varias ad plures tranſeat, ſemper intelligitur haberi immediatè à communitate, quia ex vi primæ inſtitutionis ad cæteros tranſit. Sicut poteſtas Pontificia, licèt per plures electiones ad plures perſonas ſucceſſiuè varietur, ſemper eſt in omnibus immediatè à Deo.

Quibus modis participari poteſt ferendi leges poteſtas.

C

D

9. Oportet autem hîc diſtinguere duos modos, quibus haberi ſolet poteſtas aliqua, ſcilicet, vel vt ordinaria, vel vt delegata. Nam quæ dicta ſunt de ordinaria poteſtate procedunt; ita enim eſt hæc poteſtas immediatè à Deo in communitate, & eodẽ modo ab illa transfertur in principem, vt tanquam proprius dominus illa vtatur, & vt habens illam ex vi proprij muneris. De alio verò modo quæri poteſt, an hæc poteſtas delegabilis ſit. Quod dubium mouet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. q. principali, q. 1. num. 20. & Panormit. in c. *grauem*, de ſent. excommun. Poteſtque tractari de omni poteſtate legiſlatiua humana, tam ſupernaturali, quàm naturali, & in quocumque ſtatu; & ita videtur tractari à dictis auctoribus. Qui ſimpliciter docent, poteſtatem hãc delegabilem eſſe. Quod Panormitan. colligit ex dicto capit. *grauem*, ibi, *Quidam ciues Reſinienſes* [illegible] *à poteſtate, & populo ad ſtatuta* [illegible]. Colligi etiam ſolet ex prima lege Codicis [illegible].

Bart. *Panorm.* *Panorm.*

E

10. *Quæ poteſtas delegabilis.* Sed aduertendum eſt, duobus modis fieri poſſe hanc commiſſionem, ſeu delegationem. Vno modo vt delegatio ſit ad condendam legem, decernendo, an ſit iuſta, & vtilis, vel neceſſaria, & quibus verbis ferenda ſit, non tamen extendatur poteſtas delegati ad dandam legi vim obligandi, & conſequenter nec ad promulgandam illam tanquam legem. Et hoc modo manifeſtum eſt, poteſtatem hanc eſſe delegabilem; tamen illa re vera non eſt delegatio iuriſdictionis, ſed ſolùm cuiuſdam miniſterij requirentis ſcientiam, & peritiam. Vnde potiùs videtur eſſe per modum cuiuſdam conſultationis. Et hoc modo eſt quotidiana hæc delegatio; imò vix poſſunt leges aliter ferri à Principibus, qui per ſe non poſſunt omnia neceſſaria ad legem condendam efficere. Et ſi quis rectè conſideret allegata iura, ſolùm hoc probant. Aliter ergo erit propria delegatio, quando ita alicui committitur legis editio, vt poſſit etiam per ſuam voluntatem illi dare auctoritatem, & robur ſine alia confirmatione, vel approbatione delegantis, & hic modus non eſt tam frequens, vel facilis. Vnde Bartolus *Bart.* ſuprà diſtinguit inter communitatem, & principē, & dicit, communitatem poſſe delegare hanc poteſtatem, quando communitas habet hanc poteſtatem vt ordinariā, & ſuo arbitrio poteſt illa vti, vt voluerit. At Principes, aut iudices, quibus demandata eſt hæc iuriſdictio, dicit, non poſſe illam delegare, tum quia illorum induſtria poſtulatur, quando illis committitur, & ideo non poſſunt in alium eam totam transferre, argumento l. 1. de officio eius, cui mandata eſt iuriſdictio, tum etiam quia videtur in eis eſſe hæc poteſtas tantùm delegata, & ideò non poſſunt eam ſubdelegare.

11. Omiſſo verò priori membro, quod eſt clarum, poſterius indiget declaratione. Nam ſi intelligatur de Imperatore, Regibus, & aliis Principibus, ad quos hæc poteſtas reipublicæ ſimpliciter tranſlata eſt, falſam continet doctrinam. Quia in his Principibus non eſt hæc poteſtas delegata, ſed ordinaria: eſt enim perpetua, & ex vi muneris ſui in eis conuenit. Item hi principes poſſunt aliquibus ciuitatibus, vel dynaſtis inferioribus concedere illam, vel ordinariam; cur ergo non poterunt committere etiam illius delegationem? quandoquidem ex parte ipſius poteſtatis nihil obſtat, quin delegabilis ſit, vt ipſe Bartolus ſupponit, & eſt clarum, quia omnis poteſtas ſolius iuriſdictionis delegabilis eſt; talis autem eſt hæc poteſtas. Quocirca tranſlatio totius poteſtatis à republica in Principem non eſt delegatio, ſed quaſi alienatio, ſeu perfecta largitio totius poteſtatis, quæ erat in communitate, quapropter ſicut communitas poterat illam delegare, ita & princeps. Neque ita illi committitur, vt perſonalis eius induſtria requiratur, magis quàm in communitate requiretur, ſed ſimpliciter illi conceditur, vt per ſe, vel per alios illa vtatur, eo modo, quo illi magis videbitur expedire. Et hac ratione etiam ſummus Pontifex, & non ſolus ille, ſed etiam Epiſcopi poſſunt ſuam legiſlatiuam poteſtatem delegare, quando ſunt ordinarij legiſlatores, & procedit in eis eadem ratio.

12. *Quæ poteſtas indelegabilis.* Illa ergo ſententia Bartoli ſolùm habet locum in his magiſtratibus, & iudicibus, quibus hæc poteſtas à ſummis poteſtatibus delegata eſt: nam in illis tantùm procedunt rationes Bartoli. Quia verò ille de communitatibus ſpecialiter loquitur, poſſet dictum eius verificari in his rebus publicis, quæ de facto liberæ ſunt, ſupremámque poteſtatem in ſe retinent, & nihilominus legumlationem committunt, vel ſenatui, vel duci, aut ſoli, aut cum ſenatu. Nam hi fortaſſe tantùm ſunt delegati, & ideo non poterunt ſuam poteſtatem delegare, niſi hoc ipſum in ipſa delegatione declaratum ſit, vel ex conſuetudine conA ſtet in hoc ſenſu eis eſſe commiſſam talem poteſtatem, quòd potiùs pertinet ad factum, quàm ad ius, & ideo nihil certiùs de illo affirmare poſſumus. Et eadem ratione nihil dicere poſſumus de actuali delegatione huius poteſtatis, id eſt, in quibus ſit hæc poteſtas delegata, quia hoc pendet ex libera voluntate, & nihil de hac re communi iure ſtatutum eſt.

CAPVT V.

An poteſtas ferendi leges ciuiles perſeueret in Chriſti Eccleſia, & per eas obligare poßit Chriſtianos, ſeu fideles baptizatos.

B QVæ hactenus diximus de naturali poteſtate humana ad leges ciuiles ferendas, generalia ſunt 1.
ad omnes Ethnicos, & infideles; vt ergo nobis vſui eſſe poſſint (quia de his legibus, prout ſunt in vſu Eccleſiæ, & ad mores fidelium pertinere poſſunt, in præſenti tractamus) neceſſarium eſt doctrinam datam ad Eccleſiam Chriſti applicare, & quomodo in ea locum habeat, & ſeruanda ſit, exponere. Circa *Iudæ Galilæi error.* propoſitam ergo quæſtionem fuit error circa tempora Chriſti & Apoſtolorum exortus quorundam dicētium, non eſſe licitum fidelibus alium dominum recognoſcere præter Deum, ideóque ſæcularibus Principibus, aut eorum legibus obediendum non eſſe. Ita refert Hieronym. ad Tit. 3. in principio, cenſétque auctorem huius erroris fuiſſe Iudam illum Galilæum, de quo refertur Actor. 5. *Extitiſſe in diebus profeſſionis*, id eſt, ortus, & natiuitatis Chriſti, quando *exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis, & ibant omnes, vt profiterentur*, vt dicitur Lucæ *Lucæ 2.* 2. Et additur de illo Iuda, *quòd auertit populum poſt ſe*; *Hieron.* quid autem ille prædicaret, Lucas non explicat. Hieronymus autem refert, dicens, *Inter cætera hoc quaſi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominum, niſi ſolum Deum vocari, & eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæſari tributa non reddere.* Et hanc hæreſim (ait) multum percrebuiſſe vſque ad tempora prædicationis Chriſti, & illius occaſione Phariſæos miſiſſe diſcipulos ſuos ad Chriſtum interrogandum, an liceret cenſum dare Cæſari, &c. Matth. 22. Addit Anaſtaſius Nicen. q. 67. in Scripturam, Sectatores huius D Iudæ Galilæi, vocatos fuiſſe Galilæos; & prohibuiſſe offerre ſacrificia pro Imperatore, & populo Romano, & ideo interfectos fuiſſe à Pilato. Hos enim credit eſſe illos Galilæos, quorum ſanguinem miſcuit Pilatus cum ſacrificiis eorum, vt attigit Lucas c. 13. *Lucæ 13.* Nec verò ideo hæreſis ipſa extincta eſt, ſed vſque ad tempora Apoſtolorū duraſſe creditur, & quia Apoſtoli Galilæi erant, & nouam doctrinam prædicabant, veniſſe dicuntur in ſuſpicionem, quòd credentes etiam auerterent ab obedientia principum ſæcularium ac legum ciuilium. Ita ſentit Hieronymus ſuprà, dicens, ideo Paulum tum ibi, tum ad Rom. 13. monere *Rom. 13.* Chriſtianos, vt obediant principibus, quia *Iudæ Galilæi dogma adhuc per illud tempus vigebat.* Chryſoſt. etiam *Chryſoſt.* Hom. 23. ad Rom. *Plurima* (inquit) *tunc temporis* E *circumferebatur fama traducens Apoſtolos veluti ſeditioſos, rerúmque nouatores, qui omnia ad euertendum leges cōmunes & facerent & dicerent.*

Non inuenio autem vel ab aliis Patribus, vel ab 2.
aliquo ex antiquis ſcriptoribus declaratum, an re vera illis temporibus fuerit aliquis hæreticus, & apoſtata à fide Chriſti, qui ſpecialiter conatus fuerit errorem hunc in Eccleſiam introducere, & Chriſtianis ſuadere, legibus Imperatorum non eſſe ſubiectos. Nam Iudas ille Galilæus & ante Chriſti prædicationem fuit, & de ſolis Iudæis videtur fuiſſe loquutus. An verò poſt illum fuerit aliquis idem aſſerens de

Chriſtianis, vel ſolùm per falſos rumores ea ſuſpicio ſparſa fuerit contra Chriſtianos tempore Apoſtolorum, mihi non conſtat: Chryſoſt. autem, & alij magis hoc poſterius indicant, nec inter hæreſes antiquas, quæ poſt Chriſtum fuerunt, inuenio, hãc referri ab Epiphanio, Auguſt. Damaſc. aut alijs. Noſtris verò temporibus Lutherus hanc hæreſim magna exaggeratione docuit; dixit enim, Chriſtianis nullam, ſiue ab hominibus, ſiue ab Angelis vllo iure imponi poſſe, niſi quantum ipſi velint; neque principes habere ius ſuper Chriſtianum hominem, & quidquid aliter fit, tyrannico ſpiritu fieri. Ita refert Pratcol. in Luthero, anno 1520. Poſteáque eundem errorem ſequuti ſunt Anabaptiſtæ, & Trinitarij, de quibus refert Bellarmin. lib. 3. de Laicis, cap. 2. quòd dixerint, non licere Chriſtianis gerere magiſtratus, nec inter Chriſtianos debere eſſe tribunalia, iudicia, &c.

Epiphan. Auguſt. Damaſc. Luther. Pratcol. Anabap. Trinitarij. Bellarm.

3. Fundamentum iſtorum ſumitur ex redemptione Chriſti, & libertate, quam per ea obtinuit credentibus in ipſum. Sic intelligentes illud Matth. 17. *Ergo liberi ſunt filij*: vbi per filios omnes Chriſtianos intelligunt, quos dicunt eſſe liberos à tributis regibus ſoluendis (de his enim ibi Chriſtus loquebatur, vnde fit etiam, vt ſint liberi ab eorum regimine, & poteſtate: nam hæc mutuò ſe conſequuntur. Idque confirmant ex illo Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non ſic.* Et illud Matth. vlt. *Baptizantes eos, &c. docentes ſeruare omnia quæcumque mandaui vobis*, non ergo mandata hominum. Item illud 1. Corinth. 7. *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum.*

Matth. 17. Luc. 22. Matth. vlt. 1. Cor. 7.

4. Hic etiam adduci poſſunt illa teſtimonia, quibus hæretici vtuntur, ad probandum omnes fideles eſſe liberos à lege: nam cùm id dicant etiam de lege naturali, multò magis dicent idem de lege ciuili. Vnde etiam conſequens eſt, vt de omnibus fidelibus idem dicere debeant, tum quia ipſi dicunt, omnes fideles eſſe iuſtos, ſi tamen ea fide, quã ipſi fingunt, id eſt, certa fiducia de ſua iuſtitia, quia tunc nihil eis imputatur, etiãſi cõtra quamcũq; legẽ ſit, tũ etiã quia ipſi dicũt, Chriſtũ liberaſſe omnes à iugo cuiuſcũq; legis; ergo nemo põt eos ſubiicere, ſiue iuſti ſint, ſiue nõ ſint.

5. Nihilominus dicendum eſt primò: Magiſtratus ciuilis etiam in lege gratiæ & inter Chriſtianos permanſit, ſuámque vim, & poteſtatem retinet cum moderatione tali ſtatui accommodata. Hanc vltimam partem remittimus in librum ſequentem, vbi de ſpirituali poteſtate legiſlatiua dicendum eſt: nam hæc moderatio tota cõſiſtit in ſubordinatione magiſtratus ciuilis ad Eccleſiaſticum, & ideo ſine huius cognitione explicari non poteſt; omiſſa ergo hac parte concluſio poſita eſt de fide. Probatur primò ex his, quæ inſinuauimus, referendo antiquum errorem Iudæ Galilæi: nam ille virtute damnatus fuit à Chriſto Domino, quando illa occaſione (vt ſuprà dicebamus) interrogatus an liceret dare Cæſari cenſum, reſpondet Lucæ 20. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo.* Ex quo loco colligit præceptum ſoluendi tributa Principibus Iuſtin. Apolog. 2. pro Chriſtianis, aliquantulum à principio. Quod etiam confirmauit Chriſtus Matth. 17. cùm iuſſit tributorum exactoribus pro ſe, & Petro reddi tributum: expenduntque Iren. lib. 5. cap. 24. & Ambroſ. lib. 4. in Luc. cap. penultim. dicentes, ibi eſſe datum ſpirituale documentum, quo Chriſtiani viri ſublimioribus poteſtatibus docentur debere eſſe ſubiecti, & habetur in c. magnum, 11. q. 1. Imò multi cenſent cùm Chriſtus dixit Ioan. 10. *Quot ante me venerunt fures ſunt, & latrones*, nõ ſolùm propter antiquos pſeudoprophetas, ſed propter eos, qui proximè præceſſerant, inter quos ille Iudas fuerat, id dixiſſe. Vt videri poteſt in Chryſoſt. Theophyl. & Euthym. quos ſequuntur, Tolet. & Maldon. Ioannis 10. & Lorin.

Magiſtratũ ciuilem in lege gratiæ permanſiſſe. Luc. 20. & Matth. 22. Iuſtin. Matth. 17. Iren. Ioan. 10. Chryſoſt. Theophyl. Euthym. Tolet. Maldon.

Actor. 5. qui alios referunt. Poſſet verò quis dicere, illos eo tempore erraſſe, quia nondum verus Chriſtus venerat, nec ſuam Eccleſiam inſtituerat, & ita Chriſti verba ſolùm ad illud tempus referri.

Igitur ad hoc præueniendum, & cauendum, Apoſtoli ex profeſſo errorem illum refutarunt, tanquam valde pernicioſum Eccleſiæ, fideique propagationi. 6.
Expreſſa ſatis eſt ſententia Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Quæ verba de poteſtate, & magiſtratu ciuili Chryſoſt. & communiter expoſitores intelligunt: & Nazianzenus Orat. 17. ad populum timore percul. & Iren. ſuprà, & optimè Aug. Epiſt. 54. ad Maced. & Baſil. in conſt. moral. capit. 23. Qui non excludunt Eccleſiaſticam poteſtatem, ſed potiùs Baſil. inde ſumit à fortiori argumentum in fauorẽ illius, de quo poſtea videbimus. Qualis autem ſit illa ſubiectio declarat Apoſtolus dicens, *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote*, quaſi diceret non eſſe vrbanitatis ſubiectionem, vel arbitrariam, ſed neceſſariam, & ex obligatione. Et originem, ac primariam radicem aſſignat, cùm totam hanc poteſtatem ad Deum refert, vt in eo capite ſequenti latiùs exponemus. Similem ſententiam habet Paul. ad Titum 3. dicens, *Admone illos principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe.* Et 1. Pet. 2. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum*, id eſt, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, & ad quem refertur ſubiectio illi exhibita, & ſubdit, *Siue Regi tanquam præcellenti, &c.*

Rom. 13. Naz. Auguſt. Baſil. Rom. 13. Titum 3. 1. Pet. 2.

7. *Ratio concluſionis.*
Et poteſt à poſteriori confirmari: nam ſuprà oſtenſum eſt, magiſtratum politicum ex natura rei conuenire humano generi, & communitati, ex quo vero principio ſequitur, reges gentium priuſquam ad Eccleſiam veniant eſſe veros reges, ſi iuſto titulo regna poſſidẽt: dici autem non poteſt, quòd propter conuerſionem ad fidem, vel ipſorum vel ſuorum ſubditorũ, ſua regna, & dominia amittant; ergo etiam in Eccleſia retinent ſuam poteſtatem, quam veluti naturali iure, ſeu ordine poſſidebant. Minor patet, tum quia illud fuiſſet magnum fidei impedimentũ, quis enim Rex fidem ſuſciperet, vel à ſuis ſubditis recipi permitteret, ſi crederet, eo ipſo manere priuatum ſuo dominio, vel ſubditos fieri à ſua obedientia liberos? Tũ etiam quia hoc ſtatim apparet iniuſtum, & re vera eſt, niſi ex Dei reuelatione oſtendatur, eius voluntate eſſe factum; at hoc oſtendi non poteſt; imò contrarium conſtat, & ſine dubio ita expediebat ad fidei puritatem, & ad omnem calumniam vitandam. Vnde antiqui Patres aduertunt, in initio prædicationis Euãgelicæ, dæmones, & hoſtes fidei hanc notam, & infamiam religioni Chriſtianæ inurere voluiſſe, quòd principatus humanos euerteret, & libertatem, ac confuſionẽ quandam introduceret, & ideo Apoſtolos Petrum, & Paulum ex profeſſo tanto malo occurriſſe. Ita Chryſoſt. & Hieron. quos in principio citaui.

Nota iniuſta primitiuæ Eccleſiæ quæ & modo nobis.

8. *Iuſtin.*
Et idem ſentit Iuſtin. Martyr dicta Apologia 2. pro Chriſtianis, vbi ex profeſſo perſuadere conatur Imperatori poteſtatem quã habebat tũc in Chriſtianos ad iuſtitiam exercendã ab eis recognoſci. Imò addit, *A vobis autem hoc etiam contendimus, vt eos, qui non congruenter eius* (id eſt, Chriſti) *decretis, & præceptis viuunt, tantùmque Chriſtiani dicuntur, ſupplicijs coerceatis.* Et Aug. Conc. 31. in id Pſa. 118. *Principes perſecuti ſũt me gratis*, eleganter expẽdẽs particulã illam *gratis*, ait, ſi Euangelium eos ſuis regnis priuaret, videri poſſet non gratis, nec ſine occaſione perſequutiones contra illud excitaſſe; nunc autẽ verè gratis, quia non eripit mortalia, quia regna dat cœleſtia. Vnde cùm Prophetæ prædixerunt, reges terræ ad Chriſtum conuertendos fuiſſe, vt Iſai. 49. & 60. non ſignificarũt amiſſuros fuiſſe regna eò, quòd Chriſto ſubiicerẽtur, ſed illuminãdos, vt meli⁹ poſſet iudicare terrã, iuxta illud Pſ. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram,*

Auguſt. Pſalm. 2.

ſeruite

ſeruite Domino in timore, &c. Et conſtat à principio Eccleſię id obſeruatum eſſe io Imperatoribus Philippo, & Conſtantino, & poſtea in aliis, & vſque hodie ſeruati in his prouinciis, & regnis, quæ de nouo ad fidem conuertuntur. Imò rectè expendit Baſil. dicto cap. 23. conſtitutionum, non ſolùm debere Chriſtianos parere ſuis regibus conuerſis ad fidem, ſed etiam, *quod maius eſt* (inquit) *etiam illis, quorum vita impia erat*: nam tales erant principes ſæculi, quando Apoſtoli illis obedire præcipiebãt, vtique in his, quæ mala non ſunt, nec Deo contraria, quia naturalis iuſtitia hoc poſtulat, cui Euangelium non contradicit. Ideóque tales reges per bellum priuari non poſſunt ſua poteſtate, niſi in Chriſtianæ religionis iniuriam, vel fidelium ſubditorum perniciem illa abutantur, vt eſt conſtans ſententia apud Theologos.

Baſil.

9. *2. Ratio à priori ex Auguſtino.*

Denique rationem à priori huius veritatis ſumo ex Auguſtin. lib. 19. de Ciuit. cap. 17. vbi veritatem Catholicam his verbis proponit, *Ciuitas cœleſtis, vel potiùs pars eius, dum apud terrenã ciuitatem veluti captiuam vitam ſuæ peregrinationis agit, legibus terrenæ ciuitatis, quibus hæc adminiſtrantur, quæ ſuſtentandæ vitæ mortali accommodata ſunt, obtemperare non dubitat.* Hoc autem in virtute ſic probat, *Terrena ciuitas, etiam quæ nõ viuit ex fide, humanam pacem appetit, in eóque defigit imperandi, obediendique concordiã ciuium, vt ſit eis de rebus ad mortalem vitam pertinentibus quædam compoſitio voluntatum.* At cœleſtis etiam ciuitas dum hîc peregrinatur, *iſta pace neceſſe eſt vtatur, donec ipſa, cui talis pax neceſſaria eſt, mortalitas tranſeat*; ergo neceſſe eſt illam ſeruare leges ciuitatis terrenæ, quæ ad illam pacem iuuant, *vt quando communis eſt mortalitas, communis etiam ſit pax & concordia.* Vnde concludit inferiùs, *Hæc ergo cœleſtis ciuitas, dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues euocat, atque in omnibus linguis peregrinã colligit ſocietatẽ, non curans quidquid in moribus, legibus, inſtitutiſq́; diuerſum eſt, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorũ reſcindens, vel deſtruens, imò etiã ſeruans, ac ſequẽs, quod licèt diuerſum ſit in diuerſis rationibus, ad vnũ tamẽ eundémque finem terrenæ pacis intenditur, ſi religionem, qua vnus ſummus, & verus Deus colendus docetur, non impedit.* Eſt ergo ſumma rationis, quòd finis ciuilium legum per ſe bonus eſt, & Chriſtianis etiam neceſſarius; ergo etiam leges, quæ ad illum ordinantur, & magiſtratus à quibus condipoſſunt, ſunt in Eccleſia neceſſarij. Item hic ordo naturalis eſt, & gratia non deſtruit naturam, ſed perficit, & Chriſtus non prohibuit hunc modum regiminis; vbi enim eſt prohibitio? Tandem ſine poteſtate temporali, & ciuili non poſſet ſpiritualis ordo, & regimẽ protegi, vel conſeruari, vt ipſa experientia docet. Vnde egregiè dixit Nazianzenus dicta Orat. 17. *Submittamus nos tum Deo, tum aliis, tum iis, qui imperium in terra gerunt: Deo quidem omnibus de cauſis, alij autem aliis propter charitatis fœdus, Principibus denique propter ordinem, publicæque diſciplinæ rationem.*

Naz.

10. *Reſpondetur hæreticis. Matth. 17.*

Ad fundamenta hæreticorum facilis eſt reſponſio: nam Chriſtus dicens Matth. 17. *ergo liberi ſunt filij*, de ſe ipſo potiſſimum loquebatur; vanum ergo eſt, & ſine fundamento dictum, ibi nomine filiorum intelligi omnes Chriſtianos, & ideo omnes illos eſſe exemptos iure diuino à tributorum ſolutione. Neque vllus Sanctorum ita illud expoſuit, ſed contrarium ipſi docuerunt cum Paulo Rom. 13. conſentaneè ad Chriſti doctrinam in aliis locis, vt oſtenſum eſt. An verò ibi comprehenſi fuerint Clerici omnes vel immediatè, vel ſaltem in Petro, in tractatu de immunitate Eccleſiaſtica diſputatum eſt. Ad ſecundum dicitur, Chriſtum ibi non prohibere temporale regnum, ſed monere diſcipulos ſuos, tum vt principatum non ambiant, tum vt ſi præſidere cogantur, non ſint tanquã dominãtes, ſed potiùs vt miniſtrantes. Duo enim

Rom. 13.

A de Regibus gentium propoſuit, vnum, quòd nõ regere, ſed dominari, & in ſeruitutem redigere ſubditos volunt; aliud, quòd titulos honoris, & excellentiæ affectant. *Vos autem* (inquit) *non ſic, ſed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut minor, & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator.* Similia habet Matt. 20. & Marci 10. & vbique reprehendit nimiam cupiditatem dominandi, prauũ vſum, non legitimum imperium, & ita exponunt in illis locis Ambroſi. Hieronym. & Chryſoſt.

Luc. 22. Matth. 20. Marc. 10. Amb. Hieron. Chryſoſt.

11. Ad tertium ex Matth. vltim. reſpondetur primò, Chriſtum dicendo, *docentes eos ſeruare omnia quæcumque mandaui vobis*, non excluſiſſe alia, ſed ea commemoraſſe, quæ maximè neceſſaria erant, quæque iã tũc erant ſtabilita. Deinde dico, ibi in virtute comprehẽdiſſe reliqua, quia ipſe præcipit ſeruare integrè B legem naturalem, & dare vnicuique quod ſuum eſt, & facere aliis, quod vnuſquiſque vult ſibi ab aliis fieri: in his autem principiis fundatur, quòd ſit obediẽdũ ſuperioribus poteſtatibus in quocumque ordine. Vnde in illis verbis continetur, quòd fideles debeant obedire parentibus, & ſerui dominis, & ſubditi Prælatis, aliàs iuxta hæreticorum ſenſum, omnis obedientia hominibus præſtanda, eſſet ſublata per illa verba Chriſti. Quod eſt contra omnem rationẽ, & contra verba eiuſdem Chriſti Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Quæ licèt de Prælatis Eccleſiæ præcipuè dicta ſint, in omnib. ſuperioribus legitimis cum proportione locum habẽt, iuxta illud ad Coloſ. 3. *Sicut Domino, & non hominibus*, &c. Et inC fra, *Domino Chriſto ſeruite.* Et clariùs ad Epheſ. 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto.* Et 1. Petr. 2. *Serui ſubditi eſtote dominis.*

Luc. 10. Coloſ. 3. Epheſ. 6.

12. Ad quartum teſtimonium ex 1. Cor. 7. *Nolite fieri ſerui hominum*, facilè reſpondetur, ibi non de ſeruitute corporali, ſed de ſpirituali eſſe ſermonem, vt patet ex præcedentibus verbis, *pretio empti eſtis*, & ita facti Chriſti ſerui, vt ibi ſæpiùs dixerat, huic autem ſeruituti opponit ſeruitutem hominum, loquitur ergo de ſpirituali ſeruitute. Nam de corporali iam dixerat, nihil obſtare Chriſti ſeruituti; imò conſilium dederat, *ſeruus vocatus es, non ſit tibi curæ.* Tunc autem dicitur quis fieri ſeruus hominũ ſeruitute peccati, quãdo vt placeat hominibus diſplicet Deo, & quando D temporalibus dominis cõtra Dei honorem obſequitur, & ita dixerat ibi paulò ſuperiùs, *Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat. Non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater, aut ſoror in huiuſmodi. In pace autem vocauit nos Deus.* Obedientia ergo ad homines ſi ſit iuſta, & honeſta, nõ eſt cõtra Chriſti redemptionẽ, ſed eſt paci, & iuſtitiæ conſentanea. Atque ita expoſuit illa verba Chryſoſt. Homil. 19. in 1. ad Corinth. Qui etiam addit, poſſe ſeruum manentem ſeruum ſecundùm humanam conditionem exuere conditionem ſeruilem, non ſeruiendo Domino vt homini, ſed vt Chriſtõ, vt aliis locis citatis Apoſtolus conſulit. Et poſſet etiam exponi, *nolite fieri ſerui hominum*, cùm ſitis à Chriſto redempti, ipſi ſeruite in hominibus, & ita non efficiemini ſerui hominum, tametſi conditione ſitis ſerui. Quæ poſterior expoſitio veram continet doctrinam, ſed E prior eſt literalis: nam illa verba (vt idem Chryſoſt. notat) non ad ſeruos tantùm, ſed ad homines etiam liberos dicta ſunt, vt nolint fieri ſpiritualiter ſerui, cùm tanto pretio ſint redempti. Et ita etiam expoſuit Ambroſ. in id Pſal. 43. *Vendidiſti populum tuum ſine pretio.* Ad reliqua hæreticorum fundamenta in primo libro reſponſum eſt, & contra falſam libertatem Chriſtianam, quam ipſi fingunt, in libro ſequenti, & latiùs in vltimo huius tractatus diſſeremus. Contra fictionem autem illam de iuſtificatione per imputationem mediante ſola fiducia in Chriſtum, in tract. de Gratia dicendum eſt.

1. Cor. 7. Chryſoſt. 1. Cor. 7. Pſalm. 43.

CAPVT VI.

An hæc poteſtas ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuerſam Eccleſiam ſit in ſummo Pontifice.

1. Diximus eſſe in Eccleſia Chriſti poteſtatem temporalem ad obligandos Chriſtianos legibus ciuilibus: nunc videndum ſequitur apud quos ſit hæc poteſtas, & priùs dicemus, an ſit aliqua talis poteſtas vniuerſalis pro tota Eccleſia, & poſtea quomodo re vera diſtributa ſit. Reſpectu autem vniuerſalis Eccleſiæ, de duab. maximè perſonis dubitari poteſt, ſcilicet, Pontifice ſummo, & Imperatore, de quibus ſigillatim dicemus. Multi ergo Doctores tradiderunt, B Pontificem ſummum habere directam poteſtatem ad ferendas leges ciuiles pro vniuerſa Eccleſia. Imò quidam dixerunt, habere illam pro vniuerſo orbe. Mouerique potuerunt, quia Chriſtus Dominus illam habuit, & vices ſuas Vicario ſuo plenè conceſſit. Vnde de D. Petro ait Eccleſia, *Tibi tradidit Deus omnia regna mundi.* Verumtamen ſi hæc ſententia intelligatur de vniuerſo orbe, prout includit non tantùm fideles, ſed etiam infideles priùs quàm ad fidem conuertantur, & de directa poteſtate, & iuriſdictione in illos, eſt clarè falſa. Quia Chriſtus Dominus nunquam conceſſit Eccleſiæ hanc poteſtatem, ſed ſolùm reſpectu fidelium dedit poteſtatem, & ius prædicandi illis, dicens Matth. vltimo. *Euntes docete omnes gentes:* vbicumque autem dedit poteſtatem gubernatiuam, C loquitur reſpectu fidelium. Ioan. 21. *Paſce oues meas,* & Matth. 16. priùs dixit Petro, *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Et poſtea addidit, *Quæcumque ligaueris,* &c. & ca. 18. priùs dixit. *Dic Eccleſiæ,* & poſtea, *Quæcumque alligaueritis,* &c. Atque ob hanc cauſam dixit Paul. 1. Corinth. 5. *Quid enim mihi de his, quæ foris ſunt iudicare,* id eſt, de infidelibus, qui ſunt extra Eccleſiam, & non ſubiacēt iuriſdictioni eius. Vnde Innoc. III. c. *gaudemus*, de diuort. dixit, conſtitutiones canonicas non obligare extra Eccleſiam paganos, multò ergo minùs poſſent obligare leges ciuiles latæ à Pontifice per directam poteſtatem. Hinc etiam omnes Theologi in materia de fide pro comperto habent non poſſe Pontificem vi cogere infideles ad ſibi obediendum: at verò ſi haberet directè D ſupremam poteſtatem temporalem in illos, poſſet illos iuſtè cogere. Imò reges ipſi infideles nō eſſent veri, & ſupremi reges in temporalibus, ſed tenerentur recognoſcere Papam, vt ſuperiorem principem in illo ordine, quod eſt manifeſte falſum, & contra vſum, & ſenſum Eccleſiæ.

Matth. vlt. Ioan. 21. Matt. 16. & 18. 1. Cor. 5. Cap. gaudemus.

2. Aliter ergo poteſt illa ſententia intelligi de orbe Chriſtiano, ita vt in vniuerſa Eccleſia habeat ſummus Pontifex hanc directam poteſtatem à Chriſto datam, & conſequenter de ſe extendatur ad totum orbem ſimpliciter, ſi totus fidem, vt tenetur, ſuſcipiat. De facto verò ſolùm in his partibus orbis, in quibus eſt Eccleſia, illam exercere valeat, ſiue illam per ſe exerceat, ſiue per Imperatorem, cui illam demandauit. Et hoc ſenſu tenuerunt illam opinionem E Aluarus Pelagius lib. 1. de planctu Eccleſiæ, cap. 44. D. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 5. §. 8. & 13. Syluest. verb. *Papa* q. 2. 7. & 10. & in verb. *legitimus*, q. 4. Auguſt. de Ancona, de poteſtate Eccleſi. q. 1. art. 7. & 8. q. 22. art. 2. & 3. q. 23. art. 1. & ſequentib. & ſæpe in illo opere, & multi alij, quos referunt Nauarr. in cap. *nouit*, de iudiciis, notab. 3. nu. 19. & Couarr. in regula *peccatum*, 2. p §. 9. nu. 7. Fundamentum eſt, quia Eccleſia Chriſti, quæ de ſe vniuerſalis eſt, & totum mundum complectitur, eſt etiam perfectè vna, & optimè inſtituta; ergo tam in tēporalibus, quàm in ſpiritualibus eſt vera monarchia: nam hoc ſpectat ad perfectionē eius, vt vtraque ſit in vno, & eodem capite, quia aliàs non A poſſent commodè ſubordinari, & vniri: ergo cui Chriſtus dedit ſupremam ſpiritualē poteſtatem, dedit etiam temporalem. Vnde Nicolaus Papa in cap. 1. d. 22. de Chriſto Domino dicit, *Qui beato Petro æternæ vitæ clauigero terreni ſimul & cæleſtis imperij iura cōmiſit.* Et Bonifacius VIII. in Extrau. *vnam ſanctam*, de maioritate, & obedientia, dicit, in ſummo Pontifice eſſe vtrumque gladium, temporalem, & ſpiritualem. Huius etiam argumentum eſt, quia Pontifex tribuit Imperatori dignitatem imperialem cap. *In nomine Domini*, diſt. 23. & cap. *venerabilem*, de electione, & ideo Imperator priùs quàm à Papa confirmetur, vel coronetur, iurat illi fidelitatem, ex cap. *tibi domino*, 63. diſt. & clariùs in Clement. 2. de iur. iur. Hinc etiam B Papa aliquando deponit Imperatorem ex iuſta cauſa, cap. *ad Apoſtolicæ*, de ſentent. & re iudic. in 6. Vnde etiā tranſtulit imperiū à Græcis ad Germanos, vt dicitur in dicto cap. *venerabilem*, & in dicta Clement. 1 & tractat latè Bellarmin. integro opere de illa tranſlatione. Denique vacante imperio Pōtifex iudicat ſubditos imperij; Clement. in *Paſtoralis* §. vlt. de re iudic. & cap. *licèt ex ſuſcepto*, de foro compet.

Aluarus Pelagius. Anton. Syluest. Auguſt. de Ancon. Nauar. Nicolaus Papa. Bonifac. iun.

Nihilominus vera ſententia eſt, ſummum Pontificem, etiam in hoc ſenſu non habere directam poteſtatem temporalem in vniuerſum orbem, ſed ſolùm in illa regna, vel prouincias, quarum eſt dominus temporalis. Vt autem hæc ſententia verè, & catholicè intelligatur, aduertendum eſt, aliud eſſe omnem C poteſtatem, etiam ſupremam in illo ordine eſſe ſubiectam poteſtati ſummi Pontificis: aliud verò quòd ſummus Pontifex habeat directam poteſtatem temporalem diſtinctam ab ſpirituali, per quam per ſe directè poſſit ciuiliter gubernare totam Eccleſiam. Nā illud primum verum, & certum eſt; non tamen propter temporalem poteſtatem Petri: ſed propter ſpiritualem, & cui temporalis in ordine ad finem illius ſubiicitur, vt infrà comparando vtramque poteſtatē lariùs dicetur. Quòd ſi prior ſententia in hoc tantùm ſenſu loquatur, vt interdum ſignificant auctores pro illa citati, verum dicūt, licèt obſcurè loquantur. Hæc verò poſterior ſententia in ſecundo ſenſu loquitur, éſtque communiter recepta. Tenet Maior in 4. diſt. 24. q. 3. Vualdenſ. lib. 2. doctr. fidei antiquæ, cap. 77. & D 78. Caietan. tom. 1. Opuſc. tract. 2. c. 3. & 2. 2. q. 43. art. 8. Victoria in vtraque relect. de poteſtate Papæ, Sot. lib. 4. de iuſtit. q. 4. art. 2. & in 4 diſt. 25. q. 2. art. 1. Turrecrem. in ſumma de Eccleſia, lib. 2. cap. 113. & in cap. *in apibus*, 7. q. 1. Bellarm. lib. 5. de Roman. Pontifice à principio per nonnulla capita. Per. Bertr. tract. de origine iuriſdict. q. 3. Couarr. & Nauar. locis citatis, qui plures alios referunt. 3.

Vera ſententia. Temporalis poteſtas ſubiecta ſpirituali quomodo. Maior. Vualdenſ. Victor. Sotus. Turrecrem. Bellarm. Bertr. Couarr. Nauar.

4. Probatur, quia nec ex Scriptura habemos, Chriſtum dediſſe hanc poteſtatem Petro, neque ex traditione; ergo cùm ſit res ſupernaturalis non poteſt cum fundamēto affirmari, maximè cùm ex traditione potiùs oppoſitū habeamus, fueritque cōgruentius. Probo ſingulatim in primis Chriſtus in Euangelio ſolùm promiſit Petro claues regni cælorum, per quas E poteſtatem ſpiritualem ſupremam ſignificauit, vt Patres exponunt, & videbimus libro ſequenti. Poſtea verò implendo promiſſionem illa ſolùm dixit, *Paſce oues meas*, quæ verba etiam de iuriſdictione ſpirituali ab omnibus intelliguntur. Deinde ipſimet Pontifices nunquam vſi ſunt in Eccleſia hac directa poteſtate in temporalibus, ſed quotieſcumque circa temporalia vſi ſunt iuriſdictione, ſolùm id fecerunt indirectè, & in ordine ad ſpiritualia. Aliunde verò agnoſcunt eſſe in Eccleſia reges ſupremos in temporalibus; ergo illam in ſe, & directè non cognoſcunt, quia ſi Pontifex haberet poteſtatem temporalem ſupremam, nullus infra ipſum illam haberet, ſicut quia poteſtatem ſpiritualem ſupremam habet, nullus Eccle

Ioan. 21.

Eccleſiaſticis principibus poſuit in eo ut ſibi habere ſu- A premam poteſtatem. Antecedens autem probatur ex cap. *ſolitæ*, de maioritate & obedientia; & cap. *per venerabilem*, qui filij ſint legitimi, & cap. *nouit*. de iudiciis, vbi Pontifex dicit ſe nolle derogare ſupremæ iuriſdictioni Regis Galliæ, nec temporalia iudicia vſurpare. Similia habet Gelaſius Papa in epiſt. ad Anaſtaſium, & Nicolaus Papa in Epiſt. ad Michaelem Imperatorem, & habentur in cap. *duo ſunt*, & cap. *cum ad verum*, cum aliis 96. diſt. Vnde idem Nicolaus Papa in cap. *inter hæc*. 33. q. 2. dicit, *Sancta Dei Eccleſia gladium non habet niſi ſpiritualem*. Vbi nomine *gladij*, poteſtas ſuprema ſignificatur, vt ſuprà animaduerti. Intelligit autem, hunc gladium non eſſe directè & formaliter in ſummo Pontifice, quamuis indirectè, & eminenter (vt ſic dicam) illo non careat, & per alios illo vti poſ- B ſit, vt alij Pontifices loquuntur, & infra fuſiùs explicabimus. Hoc etiam colligitur ex cap. *ſi duobus*. §. *denique*, de appellat. vbi dicitur, in cauſis ciuilibus non appellari ad ſummum Pontificem, niſi in terris illi temporaliter ſubiectis. Et ad idem faciunt cap. *lator*, & cap. *cauſam*, 2. qui filij ſint legitimi, & cap. *quoniam*, cum aliis diſt. 10. Ex iure etiam ciuili hæc aſſertio conſtat, quatenus in eo Imperatores etiam Chriſtiani ſuprema poteſtate temporali vtuntur. l. 1. C. de veteri iure enucleando, & L. *benè à Zenone*. C. de quadrien. præſcrip.

Cap. ſolitæ.
Cap. nouit.
Gelaſius Papa.
Nicolaus Papa.
Cap. ſi duobus.
Cap. lator.
Cap. cauſā.
Cap. quoniā.

5. Ratio à priori eſt, quia Chriſtus Dominus non contulit hanc poteſtatem, vt ſatis oſtenſum eſt. Imò nec dominium aliquod temporale dediſſe directè & immediatè Romanæ Eccleſiæ, ſed illud, quod habet C in terris temporaliter ſubiectis ex donatione Imperatorum ac Principum habuiſſe, agnoſcunt Romani Pontifices in cap. *Conſtantinus*. diſt. 96. & cap. *ego Ludouicus*. diſt. 63. & in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. Congruentia verò eſt; quia neque ad fidei propagationem, neque ad conuenientem gubernationem Eccleſiaſticam neceſſarium fuit, talem poteſtatem Pontificib. dari diuinitus. Prior pars declaratur, quia (vt cap. præcedenti dicebam) magnum eſſet fidei impedimentum, ſi Reges terræ ſuam amitterent ſupremam poteſtatem, eo ipſo quòd ad fidem conuerterentur, quod planè ſequeretur, ſi hæc ſuprema poteſtas intra Eccleſiam in ſolo ſummo Pontifice exiſteret. Vnde quod Eccleſia de Chriſto Domino canit, *Non eripit mortalia, qui regna dat cœleſtia*, verum etiam D eſt de fide ipſius Chriſti, quæ non tollit poteſtatem regiam. Altera pars declaratur, quia ad vnitatem, & regimen pacificum Eccleſiæ ſufficit debita ſubordinatio, quæ eſſe debet inter poteſtatem temporalem, & ſpiritualem, quam exemplo corporis, & ſpiritus optimè declarauit Gregor. Naz. citatus in cap. *ſuſcipitis*, diſt. 10. Et habetur in Orat. 17. cuius verba paulò aliter ſic transfert Iacobus Billius, *An me liberè loquentem æquo animo feretis? Nam vos quoque* (loquitur ad præfectum) *imperio meo, ac throno lex Chriſti ſubiecit. Imperiū enim nos quoque gerimus, addo etiā perfectius, ac præſtantius, niſi verò æquum eſt ſpiritum carni faſces ſubmittere, & cœleſtia terrenis cedere*. Hoc igitur modo habet ſupremus paſtor Eccleſiæ ſufficiens miniſterium & adiutoriū à temporali poteſtate, & nō habet nimiā E curam, & ſollicitudinē temporalem, quę ſpirituale regimen poſſet impedire, vt ſumitur ex dicto cap. *quoniam*, diſt. 10. & optimè ex Amb. in Orat. de tradendis Baſilicis, Athanaſio in Epiſtola ad ſolitariam vitā agentes. Bernard. lib. 2. de conſideratione.

Nazianz.
Billius.

6. Ex quibus reſponſum eſt ad fundamentum contrariæ ſententiæ. Iam enim cōſtat, quomodo vnitas Eccleſiæ perfectè poſſit ſine illa poteſtate temporali ſubſiſtere. Et ad omnia illa, quæ ibi referuntur, ſufficit eminentia (vt ſic dicā) poteſtatis ſpiritualis, ratione cuius indirectè habet efficaciam ſupra temporalia, vt infrà iterum occurrit. Hæc autem poteſtas indirecta, licèt ſufficiat ad corrigendas interdum, vel abrogandas leges ciuiles, quandò vergere poſſunt in perniciem animarum, non tamen propriè ad ferendas, & ſtatuendas leges ciuiles, præſertim merè poſitiuas, & formaliter loquendo. Dico autem *merè poſitiuas*, quia declarando ius naturale ſeruandum in aliquo contractu, vt in mōte pietatis, vel aliquo ſimili, poteſt Papa legem condere, quia talis lex nō eſt propriè conſtitutiua iuris, ſed declaratiua, & definitiua, quæ definitio ad Papam ſpectat. Itē dixi, *formaliter loquendo*; quia in ordine ad vitandum periculum animę poteſt prohibere aliquē contractum, vel contrahendi modū propter periculum, quod in eo eſſe iudicat, & tunc illa non eſt lex ciuilis, ſed canonica. Item in ordine ad pias cauſas poteſt legem condere circa teſtamentum, vel ſimilia; quia totum hoc ſub ſpirituali fine continetur, & ad legem canonicam ſpectat.

Satisfit oppoſitæ ſententiæ.

Poteſt hoc declarari exemplo de præſcriptione cū poſſeſſione malæ fidei; quæ licèt probetur per leges ciuiles, reprobatur per canonicas, c. vlt. de præſcription. regula *poſſeſſor*, vbi Gloſſa, & Doctores de regul. iur. in 6. Et ita illa lex, quòd ad præſcribendum ſit neceſſaria bona fides, canonica quidem eſt, & in ciuilibus locum habet. Dico autem non eſſe formaliter ciuilem, quia nō reſpicit temporale commodum, ſed ſpirituale, impedire ſcilicet fraudes, & furta. Simile exemplum eſt de lege ciuili, quæ negat alimenta filiis illegitimis, quam reprobat lex canonica vt contrariam æquitati naturali, cap. *cum haberet*, de eo qui duxit in matrimonium; &c. vt notant Gloſſa ibi, Panormit. & alij. Et Bartol. in Authentica, *ex complexu*, C. de inceſtis nuptiis. Couar. in 2. part. cap. 8. §. 6. Anton. Gomez in legem 9. Tauri n. 57.

Præſcriptio cum poſſeſſio ne malæ fidei reprobatur per leges canonicas.
Gloſſa.
Panormit.
Anton. Gomez.

Quare non mihi probatur quod tradit Felin. in capite, *Eccleſia*, de conſtit. nu. 45. nimirum conſtitutionem illam Eccleſiæ obligare in terris temporaliter ſubiectis Papæ, non verò in terris Imperij, & loquitur ſpecialiter de illa lege dandi alimenta filiis ſpuriis. Contrarium enim omninò dicendum eſt de omnibus his legibus; quæ licèt in materia temporali verſentur, reſpiciunt bonum, vel cauſam pietatis, & ideo canonicæ ſunt, & per vniuerſalem, & ſpiritualem poteſtatē feruntur, talis autem eſt illa lex, quia cauſa alimentorum pia eſt, vt ſupra Couar. & [illegible] Alexan. in l. ſ. ff. ſoluto matrim. col. 6. & ſic etiam notatur per eundem Felinum in eodem cap. n. [illegible] Habebit autem locum illa doctrina Felini in legibus Pōtificum, quæ directè, & purè diſponunt in materia temporali; illæ enim non obligant vniuerſum orbem, ſed illos tantùm qui temporaliter ſunt ſub Eccleſiæ dominio, ac iuriſdictione ciuili, ſicut in eiſe quēt dicendū de legibus Imperatorum quoad regna nō ſubiecta Imperatori: eſt enim eadem proportionalis ratio. Vnde etiam poſſunt tales leges Pōtificis merè temporales non admitti in aliis territoriis, ſed contrarium ſtatui per leges Imperatoris quoad terras illi ſubiectas, & per leges aliorum regnorum quoad ſua territoria, & in eis tenentur iudices iudicare ſecundùm proprias leges, non ſecundùm Pontificias. Imò licèt contingat deeſſe legem regni pro aliquo caſu decidendo, non obligabit in tali loco talis lex Canonica, niſi hoc ipſū per leges talis regni diſpoſitum ſit, vt ex dicendis in ſequenti capite cum proportione conſtabit. Et ibi etiā dicemus, an in tali caſu præferendum ſit ius canonicū ciuili, vel è contrario. Excipit tamen ab hac regula terras Imperij Felin. ſuprà num. 40. referens multos Canoniſtas dicentes, in terris imperij ſtandū eſſe canoni in materia non deciſa per ius ciuile. Nullā tamē ad hoc probandum afferunt legem Imperialē nec rationē; imò nec iura canonica, quæ inducit, id probant, & ideo cōſulendā eſſe cenſeo conſuetudinē,

Couar.
Alexan.
Felin.

quia vbi per illam de hoc non conſtiterit, non video, A vnde poſſit talis obligatio affirmari.

CAPVT VII.

Vtrum poteſtas vniuerſalis ferendi leges ciuiles obligantes totam Eccleſiam ſit in Imperatore.

1. POteſt hoc loco tractari quæſtio celebris inter iuriſtas, an Imperator iure ſit dominus, & Princeps totius orbis, & conſequenter an poſſit totum mundum ſuis ciuilibus legibus obligare, quamuis de facto ei non obediatur, & ideo ſuam vniuerſalem iuriſdictionem actu non exerceat. Sed quia inter Theologos quæſtio hæc nullam, aut paruam dubitationem, vel difficultatem habet, & quæ in vtramque partem afferri ſolent, ſatis vulgaria ſunt, ideo breuiter rem expediemus, attingendo ſolùm ea, quæ ad intelligendam vim, & obligationem legum imperialium conduxerint. Fuit ergo antiquorum vtriuſque iuris doctorum receptiſſima ſententia, Imperatorem habere ius, & dominium iuriſdictionis in vniuerſum

Bartol. affirmat. orbem. Quam tanta aſſeueratione aſſeruit Bart. in l. *hoſtes*, ff. de captiuis, vt hæreticum reputet, qui dixerit, Imperatorem non eſſe dominum orbis. Quod de dominio iuriſdictionis verum eſſe tradit Socin. conſ.

Socin. Paul. Caſt. Panormit. 127. & Paul. Caſtren. conſ. 61. volum. 2. Et hoc fundamentum tanquam certum ſupponit Panormit. 2. p. conſil. conſilio 6. n. 2. & ſequuntur alij multi, quos

Catald. refert & ſequitur Reſtaur. Catald. tract. de Imperator. quæſt. 51. & alij quamplures.

2. *Explicatur ſententia affirmatiua.* Hæc verò ſententia variis modis poteſt intelligi. Primò quòd Imperatores Romani etiam ante Chriſti aduentum obtinuerint totius mundi principatum legitimum, ac veram iuriſdictionem in vniuerſum orbem, quæ poſtea per ſucceſſionem, vel electionẽ deriuata ſit ad poſteriores Imperatores. Atque hoc

Bart. modo videtur illam ſententiam intellexiſſe Bart. & nonnulli alij. Nam in eius ſuaſionem adducunt ver-

Lucæ 2. Matth. 22. Lucæ 20. ba Lucæ cap. 2. *Exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis.* Et verba Chriſti Matt. 22. & Lucæ 20. *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo.* Nam illis verbis Chriſtus videtur approbaſſe imperium Cæſaris, quod Lucas dixit eſſe in vniuerſum orbem. Vnde in l. *deprecatio*, ff. ad leg. Rhodi. de iactu, Imperator dicit. *Ego mundi dominus.*

3. *Refutatur prædicta opinio.* Hæc autem ſententia ſi intelligatur, Imperatorem Romanum fuiſſe aliquando verum principem totius mundi, habuiſſéque ſupremam iuriſdictionem ſupra omnia regna mundi, eſt planè falſa, & prorſus ſine

Oldrad. Igneus. fundamento excogitata, vt latè oſtendit Oldrad. cõſ. 98. cuius initium eſt, *conſueuit dubitari*, & Ioan. Igneus in diſput. pro ſuprema poteſtate Regis Franciæ, &

Alciat. Couar. Soto. Alciat. in l. 1. C. de ſumma Trinit. Gloſſ. 2. & Couar. in regul. *peccatum*, 2. p. § 9. n. 5. & 6. Soto lib. 4. de iuſt. q. 4. art. 2. Ratio autem eſt, quia Imperator Romanus nec à Deo ipſo immediatè poteſtatem illam vniuerſalem in totum orbem conſequutus eſt, nec ab hominibus totius vniuerſi electus eſt primus Imperator Romanorum, vt ab illo potuerint alij ſuccedere cum eadem vniuerſali poteſtate, neque etiã per bellũ omnia ſibi ſubiecit, neque vnquam de facto tale dominium vniuerſale habuit, ergo nullus cogitari poteſt iuſtus titulus talis poteſtatis, neque vnde originem habuerit. quia illi ſunt omnes tituli iuſtè regnãdi, neque alius excogitari poteſt. Quia homo non habet à ſe talem poteſtatem, ergo oportet, vt habeat illam ab alio; ergo vel à Deo, vel ab homine aliquo ex dictis modis: conſtat enim ab Angelis non prouenire: nullam enim iuriſdictionem in homines habẽt.

4. Primum ergo membrum certum eſt, quia modus ille concedendi poteſtatem regiam ſupernaturalis eſſet; non enim ſpectat ad ordinariam prouidentiam Dei, vt eſt auctor, & gubernator naturæ; ergo non eſt aſſerendus ſine fundamento, vel reuelatione; nullibi autem hoc traditum, aut enunciatum eſt. De ſolo enim Iudæorum populo legimus, quod priùs per Moyſem, Ioſue, & ſequentes iudices illum gubernauerit, & poſtea Saulem primum illorum Regem conſtituerit. Secundum membrum per ſe notum eſt, quia nec de tali concordia, & conſenſu nationum totius vniuerſi conſtat, neque humano modo videtur poſſibilis. Item conſtat ex hiſtoriis, & legibus ciuilibus, Imperatorem Romanum ab ipſo populo, & republica tantùm Romana accepiſſe poteſtatem, & domi-

nium ſui imperij, vt latè refert Couar. in Practic. ca. 1. concl. 3. ſeu n. 3. Vnde etiam conſtat tertium membrum: nam Romani nunquam occuparunt totum B orbem ſuis bellis, & imperio; ergo nunquam Romanus populus potuit in ſuum Imperatorem transferre iuriſdictionem in vniuerſum orbem, quia ipſe populus, aut reſpublica illam non habebat, & in hoc rerum genere nemo dat quod non habet. Vnde elegã-

Couar.

Proſper. ter Proſper lib. 2. de vocat. gent. cap. 16. alias 6. *Gratia Chriſtiana* (inquit) *non contenta eſt, eoſdem limites habere quos Roma, multóſque populos ſceptro Crucis Chriſti ſubdidit, quos armis ſuis ipſa non domuit.* Cui conſonat

Leo Papa. illud Leonis ſerm. 1. de ſanctis Petro, & Paulo. *Vt latiùs præſideres religione diuina, quàm dominatione terrena.* Confirmatur, quia ipſimet Imperatores fatentur,

L. Mercat. eſſe aliquos populos ſibi non ſubiectos. l. *mercatores*, C. de commerciis, vbi regnum Perſarum dicitur non fuiſſe ſubiectum Romanis, & in l. 1. C. de offic. Præfe. Prætorio Africæ, dicit Imperator, pacem cum Perſis

L. poſtliminium. C in perpetuum confirmaſſe, & in l. *poſtliminium*, ff. de captiuis, fit mentio Regum & populorum, qui liberi erant à Romano imperio, id eſt, in quos Romanus Imperator non habebat poteſtatem.

5. *2. Senſus prædictæ ſententiæ.* Alter ergo ſenſus illius ſententiæ eſſe poteſt, vt ſaltem poſt Chriſti aduentum imperator habeat vniuerſalem iuriſdictionem legiſlatiuam in totum orbem, non iure ſanguinis, belli, aut alio humano titulo, ſed ſpeciali inſtitutione Chriſti. Et hoc etiam ſentit Bart. in Extrauag. *ad reprimendum*, verb. *totius orbis*, & Caſtald. d. q. 52. n. 10. & ſequent. Sed in hoc etiam ſenſu illa ſententia probabilis non eſt. Quia nec talis inſtitutio eſt immediatè à Chriſto, nec per Pon-

Reiicitur etiam 2. ſenſus prædictæ ſententiæ. tificẽ. Prior pars patet ratione ſuprà facta. quia Chriſtus nullibi contulit immediatè, & per ſe temporale D rerum dominium, aut iuriſdictionem hominibus; ergo nec Imperatori illam tribuit. Vbi enim eſt veſtigium aliquod talis inſtitutionis vel in Scriptura vel in Eccleſiaſtica traditione? in his autem rebus (vt dixi) quæ ſupernaturales ſunt, nihil credendũ eſt, quod diuinitus reuelatũ non ſit, & ſufficienter nobis propoſitum. Vnde manifeſtum eſt, poſt Chriſti aſcenſionem, & Euangelij prædicationem non ſtatim defeciſſe reliqua terrena regna, vel imperia, neque Imperatorem Romanum cœpiſſe latiùs dominari, quàm antea imperarat. Neque Regem Perſarum v.g. vel Reges Indorũ, aut Iaponiorum, vel Chinæ, vel alios ſimiles ſuam ſupremã poteſtatem temporalem amiſiſſe. Altera verò pars de inſtitutione mediata, & per Pontificem probatur ex dictis. Quia oſtenſum eſt, E Chriſtum non dediſſe Pontifici poteſtatem directam in temporalibus; ergo nec Pontifex ipſe potuit illam per ſe conferre, quia non poteſt alteri iuriſdictionem communicare, quam à Chriſto non recipit. Poteſtas autem indirecta, quam Pontifex habet circa temporalia, eadem eſt cum ſpirituali, vt oſtendimus; ſed Põtifex non communicat Imperatori ſpiritualem poteſtatem, vt conſtat; ergo nec temporalem indirectam. Et quamuis illam communicaret, non eſſet poteſtas legiſlatiua directè in materia ciuili, de quã ſola poteſtate nunc tractamus.

6. Sit ergo in primis certum, neque Imperatorem

Roma

Nulli vni homini habere poteſtatem vniuerſalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuerſum orbem.

Romanum, neque aliquem vnum hominem, vel Regem habere poteſtatem vniuerſalẽ ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuerſum orbem. Rationes enim factæ de Imperatore Romano, de quocunque alio Rege, vel Principe humano procedunt maiori efficacia. Neque vllus auctor eſt, qui de alio principe extra Romanum Imperatorem id cogitauerit, quia de cæteris nulla eſſe potuit ſuſpicionis vmbra. Nec verò pro Imperatore Romano quidquam faciunt quæ ex Euangelio afferuntur. Nam in primis in verbis Lucæ 2. illa particula *vniuerſus orbis*, non ſignificat vniuerſum terræ ambitum, aut omnes homines, aut regna, quæ in illo continentur, quia conſtat, nec totum orbem in hoc ſenſu fuiſſe deſcriptum, nec edictum Cæſaris miſſum fuiſſe ad Indos, vel alias gentes, in quibus Præfectos, & Præſides Auguſtus non habebat. Significatur ergo ibi nomine totius orbis (vt omnes exponunt) per Synecdochen pars illa orbis præcipua & notiſſima, & maxima, cui Imperatores Romani dominabantur, & per antonomaſiam, orbis appellatur. Vel vt ait Hieronym. Iſai. 13. *Idioma eſt ſanctæ Scripturæ, vt omnem terram illa ſignificet prouincia, de qua ſermo eſt.* Exempla ſunt frequentia Daniel. 2. 4. & 5. & ſæpe aliàs. Verba autem Chriſti ex alio loco citata ad ſummum probant Regibus ſoluenda eſſe tributa debita, non verò probant vni Cæſari debuiſſe omnes homines totius mundi tributum, ſed eos tãtùm, qui illi ſubiecti erant. Addo neque ibi docuiſſe Chriſtum imperium Cæſaris in Iudæos fuiſſe legitimum, & iuſtum: nam ab ea quæſtione abſtinuit, generatimque reſpondit, reddendum eſſe Cæſari quod ei debebatur, id eſt, ſiquid ei debetur, vel quod ei debetur iure, aut facto. Nam (vt bene ait Soto loco citato) Chriſtus ſolum ius naturæ, non peculiare ius Romanorum Imperatorum declarauit. Et ideo licèt ex illis verbis rectè colligatur legitimis principibus ſoluenda eſſe iuſta tributa: nihilominus inde non conſtat, quale fuerit ius Imperatorum Romanorum in Iudæos. Vnde licèt admittamus fuiſſe legitimum (quia licèt magna ex parte per tyrãnidem inceperit, poſtea nihilominus conſenſione populorum, & legitima ſucceſſione, vel electione à ſubditis acceptata firmatum eſt) nunquam tamen in totum orbem dilatatum eſt.

Hieron. Iſaia 13. Dan. 2. 4. & 5.

Soto.

7. Tertius ſenſus illius ſententiæ eſſe poſſet, vt ſaltem Imperator Chriſtianus habeat iuriſdictionem hanc vniuerſalem ad ferendas leges ciuiles in vniuerſum Chriſtianum orbem, ſeu in vniuerſam Eccleſiã vbicumque fuerit diffuſa. Quam iuriſdictionem habuerit, non iure belli, aut electionis, ſed inſtitutione Romani Pontificis, & poſtea per electionem legitimam iuxta ritum ab eadem Sede Apoſtolica ordinatum. Et hic ſenſus videri poteſt veriſimilior. Primò quia iura Canonica hoc indicant: conſtituunt enim Pontificem & Imperatorem tanquam duo ſuprema capita Eccleſiæ, vnum in ſpiritualibus, & alium in temporalibus. Vnde in cap. *ſolitæ*, de maior. & obedientia, comparantur Soli, & Lunæ, & in cap. *duo*. 96. diſt. Mundus dicitur principaliter regi auctoritate ſacra Pontificum, & regia poteſtate. Vndè Hieron. cap. *in apibus*, 7. q. 1. in omni ordine dicit eſſe debere principem vnum, & ſubdit, *Imperator vnus*. Secundò fauent iura ciuilia Chriſtianorum Imperatorum: nam in leg. 2. de veteri iure enucle. in fine ait Iuſtinian. *Tertia pars totius mundi accreuit nobis, poſt Europam enim, & Aſiam, tota Libya noſtrã imperio adiuncta eſt.* Vnde in l. *cùm multa*. C. de bon. quæ liber. *Imperialis* (inquit) *fortuna omnes ſupereminet alias.* Et in Extrauaganti, *ad reprimendum*, in principio, *Romanum imperium* (ait) *in cuius tranquillitate totius orbis* (vtique Chriſtiani) *regularitas requieſcit.* Tertiò ſuadetur hoc maximè, quia conſtat, Imperatoriam dignitatem, vt nunc eſt in

Cap. ſolitæ. Cap. duo.

Hieron. Cap. in apibus.

Iuſtinian.

L. cùm multa.

Extrauagãs ad reprimendum.

A Eccleſia à ſummis Pontificibus eſſe iuſtitutam, & ex vi illius Imperatores eſſe ſupra omnes Reges, & Principes Eccleſiæ; ergo habet iuriſdictionem temporalem in totam Eccleſiam. Maior patet ex tranſlatione imperij, quæ à Græcis ad Germanos per Pontificem Romanum facta eſt, vt conſtat ex Clement. *Romani*, de iur. iur. vbi etiam dicitur, Imperatorem à Pontifice accipere approbationem, vnctionem, conſeruationẽ, & coronationem. Idem ſumitur ex cap. *venerabilem*, de electione, vbi etiam dicitur electores Imperij à Sede Apoſtolica habere ius eligendi, & Gloſſa ibi verb. *In Germanos*, addit, *Sic ergo regnum mundi tranſlatum eſt ad Teutonicos*, & alia, quæ latè proſequitur, ſentiẽs, ex tunc Imperatores Orientis non fuiſſe verè Imperatores. B Vnde probatur conſequentia primi argumenti cum minori, quia ſecluſa iuriſdictione, & dominio, nihil habet dignitas imperatoria, in quo regiam excellat.

Tranſlatio imperij à Græcis ad Germanos à Pontifice facta.

8. Nihilominus dicendum eſt, etiam in hoc ſenſu Imperatorem Romanum non habere poteſtatem legiſlatiuam in totam Eccleſiam, nec iuriſdictionem immediatam in omnes Eccleſiæ prouincias, quæ ad hoc ſufficit. Probatur primò de toto imperio Orientis prout fuit ſub Imperatoribus Græcis, & Chriſtianis poſt tranſlationem Imperij occidentalis ad Græcos: Nam Irene, quæ tunc imperabat, poſt coronationem Caroli Imperatoris Orientalis manſit, & ad illam Pontifex, & Carolus legatos miſerunt ad C pacem inter vtrumque imperium conſeruandum. Et quamuis poſtea multi ex Orientalibus fuerint tyranni, & alij hæretici, nihilominus qui fuerunt ritè electi, & catholici, vt legitimi Imperatores habiti ſunt, etiam à Romanis, neque vnquam Imperator Occidentalis ius imperij in Orientem ſibi vendicauit, aut attribuit, vt ex omnibus hiſtoriis conſtat. Secundò idem eſt manifeſtum de principibus, & regibus, ſiqui fortè extra ditionem Romani imperij regnãtes ad fidem conuerſi ſunt: vt ſunt nunc Iaponij, & alij in India, & poſſent eſſe plures, vt Rex Chinæ, &c. In hos enim nullum ius dominandi, vel imperandi habet Romanus Imperator, ſolùm quia Eccleſiæ membra ſunt, quia nulla eſt ratio, vel titulus ſubiectionis temporalis, ſicut ergo antea non erant ſubditi, ita etiam D neque poſt conuerſionem.

Sententia auctoris.

Tertiò id probatur de Regibus Chriſtianis intra fines antiqui imperij exiſtentibus: nam inter illos multi ſunt ſupremi in tẽporalibus, ergo in illos, & eorum regna non habet Imperator iuriſdictionem, nec poteſt eos ſuis legibus obligare. Conſequentia clara eſt, quia repugnat eſſe ſupremum, & eſſe ſubditum in eodem ordine iuriſdictionis. Antecedens patet, primùm in terris ipſis tẽporaliter ſubiectis Pontifici: ibi enim ipſe habet ſupremam iuriſdictionem temporalem directam, & ita Bart. in dicta Extrauag. *ad reprimẽdum*, ſaltem illam partem orbis Chriſtiani excipit. Deinde de regno Galliæ ex cap. *per venerabilem*, qui filij ſint legitim. vbi dicitur Rex Galliæ ſu- E periorem in temporalibus nõ recognoſcere. Et licèt Gloſſa ibi dicat, intelligendum id eſſe de facto, repugnare videtur textui: nam inde infert Pontifex, *ſine iuris alterius læſione*, potuiſſe ſe ſubdere alteri, quàm Imperatori, quod non ita eſſet, ſi eſſet iure Imperatori ſubiectus. Et ita Gloſſam illam meritò contemnit Tiraquel. de iure Primog. q. 7. opin. 3. num. 20. & 21. Idem eſt certum de Rege Hiſpaniæ, vt oſtendit Couarr. in reg. *peccatũ*, 2. p. §. 9. nu. 9. ex triplici titulo, ſcilicet, iure belli contra Saracenos geſti, iure præſcriptionis & conſuetudinis, & ibi refert plures alios auctores. Idémque ferè habet Caſtald. tract. de Imper. q. 53. numer. 6. 13. & 14. Et Cabed. tom. 1. deciſ. 211. num. 3. dicens, Reges Hiſpaniæ habere iura imperij. Idem alij docent de Rege Angliæ, & ſignificatur

Bart.

Cap. per venerabilem. Gloſſa.

Tiraq. Couar. Reg. peccatum.

Caſtal. Cabed.

catur in cap. *cauſam*, 2. qui filij ſint legitim. & in cap. *nouit*, de iudic. Reſpublica etiam Veneta eodem iure vti dicitur, & fortaſſe alia regna; ergo manifeſtum eſt non habere Imperatorem ſupremam iuriſdictionem temporalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuerſam Eccleſiam.

50. Quartò eſt ratio à priori, quia Imperator etiam Romanus non habet directam iuriſdictionem temporalem à Pontifice; ergo multò minùs poteſt illam habere in vniuerſam Eccleſiam. Conſequentia eſt clara, quia aliunde illam non habet, vt oſtenſum eſt. Antecedens autem patet ex dictis, quia Pontifex non habet à Chriſto iuriſdictionem temporalem nec in vniuerſum orbem, nec in vniuerſam Eccleſiam, neque in aliquam partem eius ex vi iuris diuini; nam regnum temporale, quod nunc habet, iure humano obtinuit, vt conſtat: ergo non potuit talem iuriſdictionem directam Imperatori conferre per Pontificiam poteſtatem, ſed ſolùm potuit illud imperium, quod antea erat, ab vna perſona in aliam transferre. Vnde hoc ſenſu veriſſimum eſt, regiam poteſtatem etiam in Eccleſia non ducere originem à Sacerdotali, vt latè, & bene confirmat Vuald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78.

Vuald.

51. *Reſpondetur oppoſita ſententia argumentis.* Neque iura canonica in contrarium adducta aliquid probant: nam in cap. *ſolita*, quando fit comparatio ad Solem, & Lunam, non eſt ſermo de Imperatore, ſed de regia poteſtate: ſic enim dicitur ibi: *Ad firmamentum vniuerſalis Eccleſiæ fecit Deus duo magna luminaria, id eſt, duas inſtituit dignitates, quæ ſunt Pontificialis auctoritas, & regalis poteſtas.* Quod poteſt rectè intelligi de regali poteſtate ſecundùm ſe, ſiue ſit in vna perſona reſpectu totius Eccleſiæ, ſiue in multis reſpectu diuerſarum partium Eccleſiæ. Vnde paulò antea loquendo de Imperatore ſolùm dicitur, *Præcellit in temporalibus eos, qui ab eo ſuſcipiunt temporalia.* Similiter etiam in cap. *duo ſunt*, ſermo eſt de regia poteſtate, non de Imperatore. Vnde ſtatim in plurali de Regibus dicitur, eſſe ſubditos ſacerdotibus, qui pro illis ſunt rationem reddituri. Denique cap. *in apibus*, ſolùm probat, in vnoquoque regno debere eſſe vnũ principem ſupremum, ſiue ille ſit Imperator, ſiue Rex. Ad leges ciuiles reſpondeo in dicta l. 2. de veter. iur. enucl. imperatorem loqui de mundo, & partibus eius per Synecdochen: nam ex aliis legibus eiuſdem Imperatoris, conſtat, non habuiſſe ſub poteſtate ſua omnes Eccleſiæ prouincias, quæ iam erãt in mundo, & partibus eius, vt ſuprà allegatũ eſt. Vt autem Imperialis fortuna tunc diceretur ſuper alias eminere, ſatis ſupérque erat, quòd ampliſſimam, & ſupremam iuriſdictionem exercebat in maiorem partem mundi omnibus cognitam. Et ob eãdem potentiam, & protectionem ſpecialem Eccleſiæ, quæ ad illum ſemper pertinuit, dicitur etiam requieſcere orbis Chriſtiani regularitas, id eſt, pax, & defenſio, ac debitus ordo.

52. *Quid habeat Imperator ex tranſlatione Imperij.* Ad tertium in ſumma negatur minor, quatenus dicit, per tranſlationem imperij auctoritate Pontificia factam, Imperatorem eſſe conſtitutum ſupra omnes reges Chriſtianos, propria ſuperioritate iuriſdictionis, præſertim ordinariæ, & legiſlatiuæ, ſed ad ſummum, obtinuiſſe ſpecialem gradum honoris, & dignitatis ex ſpeciali coniunctione ad Apoſtolicam ſedem, eiúſque conceſſionem. Itaque Imperator Occidentis poſtquam facta eſt tranſlatio, & diuiſio Imperij, non cœpit habere maiorem iuriſdictionem temporalem, ac directam, quam habeant Imperatores Orientales in Occidentis prouincias, quia nec Pontifex illã maiorem iuriſdictionem temporalem contulit, nec conferre poterat. Primum patet ex iuribus allegatis & ex hiſtoriis; quæ ſolùm aſſerunt, Papam Leonem III. tranſtuliſſe imperium, & in illo primum conſtituiſſe Carolum Magnum; transferre autem ſolùm eſt, dominium, quod Irene v. g. habebat in terris imperij Occidentalis, ablatum ab ea fuiſſe, & collatum Carolo, vt perpetuò in Occidentali Imperatore eligendo iuxta modum à Pontificibus ordinandum, permaneret; ergo ex vi illius tranſlationis non eſt auctum illud imperium quoad iuriſdictionem temporalem, & directam in eas prouincias Eccleſiæ, in quas antea illam non habebat.

Leonem III. tranſtuliſſe Imperiũ in Carolũ Magnum.

Pontifex nõ poteſt pro ſuo arbitrio mutare regna, ſed ſolũ quãdo bonũ ſpirituale id petit. Secundùm autem, ſcilicet, hoc aliter fieri non potuiſſe, patet, quia Pontifex non poteſt pro ſuo arbitrio mutare regna, vel ſubiicere temporaliter ea, quæ libera ſunt, ſed ſolùm quando ratio ſpiritualis boni id poſtulet per ſupremam poteſtatem ſpiritualem, quæ hoc modo ad temporalia extenditur. Tunc autem nulla erat ratio mutandi ordinem iuriſdictionum temporalium regnorum, nec ſubiiciendi Imperatori regna libera, ſiqua erant; ergo non eſt veriſimile potuiſſe tunc Pontificem tantam mutationem facere, multóque minùs credibile eſt, id feciſſe.

Imò exiſtimo, ex vi illius tranſlationis non fuiſſe additam immobilitatem (vt ſic dicam) dominio temporali, ſeu iuriſdictioni Imperatoris. Ac ſubinde fieri etiam potuiſſe, vt poſt illa tempora regna aliqua, quę tunc non erant omnino libera, fuerint libera effecta, vel per ius belli, vel per legitimam præſcriptionem, vel certè per ipſorum Pontificum conceſſionem ex iuſta, & rationabili cauſa factam. Quia temporalis imperij iuriſdictio de ſe ſubiecta eſt his mutationibus, & per ſolam tranſlationem non eſt immobilis facta, quia in iuriſdictione, vel in dominio non eſt aucta, nec in ſe variata, ſed ſolùm in applicatione ad talem perſonam, & ad talem modum ſucceſſionis. Acceſſiſſe autem videtur Imperatori quidam honoris, & dignitatis gradus, qui licèt ſimpliciter temporalis ſit, indirectè participat excellentiam ſpiritualis ordinis per habitudinem ad Pontificiam dignitatem. Quia ſpecialiter ordinatus eſt, vt ſit protector, & defenſor Eccleſiæ, & Pontificiæ dignitatis, & ideo ſpecialiter coniungitur Põtifici, & ab eo iniungitur, cõſecratur, & coronatur. Et fortaſſe in ordine ad eũ finem defendendi Eccleſiam, aliquam auctoritatem habet conuocandi, vel mouendi principes Catholicos, vel etiam ſimilem auctoritatem habet ad componendas, & dirimendas diſſenſiones inter illos, vbi ad vitanda bella, & damna Eccleſiæ neceſſarium fuerit. Sed ſiquid habet huiuſmodi, à Pontifice id participat; pertinétque ad indirectam poteſtatem quaſi miniſterialem, & vicariam Pontificis, non ad directam tẽporalem iuriſdictionem: & ita in vſu talis auctoritatis ſemper à Pontifice pendet; imò ſine interuentu Pontificis credo eſſe valde inefficacem, & vix poſſe obligationem inducere: in qua re vſui, & conſuetudini ſtandum erit. Hæc verò auctoritas quidquid de illa ſit, non ſufficit ad propriam iuriſdictionem temporalem directam, nec ad leges ciuiles ferendas, quod nunc tractamus. 53.

CAPVT VIII.

Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus poteſtas Imperatoris, & legum ciuilium iuris communis magis explicatur.

EX dictis concluditur primò, Imperatorem quidem poſſe leges ciuiles condere, non tamen poſſe per illas obligare totam Eccleſiam, ſed tantùm prouincias imperio Romano ſubiectas. Prior pars certa eſt apud omnes, quia Imperator in ſuis terris eſt princeps ſupremus quoad iuriſdictionem temporalem directam: ergo maximè ferre poteſt leges ciuiles. Et hoc conſtat ex iure communi Cæſareo, quod auctoritate Imperatorum inſtitutum eſt: eandem enim 1. *Imperatorẽ per ſuas leges obligare poſſe tantùm imperio Romano ſubiectas terras.*

enim auctoritatem habet nunc Imperator in terris A ſibi ſubiectis, quam olim habebant Imperatores in ſuo latiori imperio: Imperator autem non ſolùm hanc poteſtatem habuit, ſed etiam *illi Deus leges ſubiecit, eúmque legem animatam conſtituit.*, vt dicit Iuſtinian. in Authentica de Conſulibus, circa finem. Imò in l. a. C. de veter. iure enucle. *Soli imperiali auctoritati (ait) leges condere, & interpretari eſſe conceſſum.* Et idem ferè habet in l. 1. & vlt. C. de legib. Loquitur tamen in ordine ad populos ſibi ſubiectos (vt ſæpiſſimè aliis locis declarat) nam in ſuo imperio ſe tantùm agnoſcebat in temporalibus ſupremum; eadem ergo poteſtas nunc eſt in Imperatore cum eadem proportione. Vnde facilè etiam patet altera pars ex dictis: nam oſtenſum eſt, non habere Imperatorem Romanum propriam iuriſdictionem temporalem in vniuerſam Eccleſiam; ergo non poteſt totam illam ſuis legibus obligare, ſed tantùm prouincias ſibi ſubiectas.

2. *Prouincias ſubiectas imperio in duplici eſſe differentia.*

Quòd ſi quis quærat, quænam ſint hæ prouinciæ nunc ſubiectæ imperio. Reſpondeo, in duplici eſſe poſſe differentia, quædam ſunt in quibus ipſe immediatè dominatur, ita vt nullum alium recognoſcant proximum principem, ſiue ſub nomine Regis, ſiue Ducis, vel alio ſimili, ſed immediatè ſoli Imperatori pareant tanquam ſupremo principi. Et in his terris non ſolùm obligant imperiales leges: verùm etiam nullæ aliæ habere vim poſſunt, niſi ab ipſo Imperatore confirmatæ ſint, quia ibi ſolus ipſe habet ſummam poteſtatem, quæ ad ferendas leges ciuiles neceſſaria eſt, vt in capite ſequenti ampliùs explicabimus. Aliæ ſunt prouinciæ, ſeu terræ Imperatori quidem ſubiectæ tanquam ſupremo principi, non tamen tanquam immediato domino; cuiuſmodi eſſe dicuntur multi Ducatus, Marchionatus, Comitatus, vel quolibet alio nomine nuncupentur, Germaniæ, & Italiæ. Nam ſunt quidem proprij domini, & principes cum poteſtate quodammodo regia: nam leges proprias ferre poſsũt, monetam cudere, & interdum etiam bellum indicere; & nihilominus Imperatorem recognoſcunt vt ſupremum dominum, vel iure feudi, vel alio ſimili: quia vel ab Imperatore ſub illa conditione principatum acceperunt, vel conſuetudine introducti ſunt cum illa recognitione, & ſubiectione. Et in his prouinciis obligant etiam leges Imperatorum, quamuis non ſolæ, quia etiam poſſunt habere proprias leges à ſuis propriis principibus latas, quia ſupponimus habere poteſtatem gubernatiuam ſuo modo ſupremam quoad immediatum regimen ſuarum terrarum, & ita quoad hoc æquiparantur regibus iuxta dicenda capite ſequẽti.

An Principes imperio ſubiecti ſuis legibus poſſint derogare Imperatoriis.

An verò iſti Principes ſubiecti imperio, poſſint ſuis legibus derogare Imperatoriis legibus, ex modo donationis, vel ex conſuetudine colligendum eſt. Vtroque enim modo potuerunt huiuſmodi principatus concedi ab Imperatoribus, vel conſuetudine, & quaſi præſcriptione introduci, ſcilicet, vel cum obligatione parendi legibus Imperatorum, ita vt proprias condere poſſint per modum additionis, non per modum derogationis, vel certè cum poteſtate derogandi illis, ſolúmque cum obligatione illas ſeruandi, quandiu per proprias derogatæ non fuerint. Qualis autem fuerit conceſſionis modus, vſu ipſo maximè conſtare poſſe videtur.

3. *Quibus in terris obligẽt leges ciuiles iuris communis.*

Atque hinc obiter intelligitur, in quibus prouinciis, ſeu terris Eccleſiæ obligent leges ciuiles, quæ iuris communis dicuntur, & in corpore iuris ciuilis continentur; ſolámque imperatoriam auctoritatem habent. Dicendum eſt enim per ſe, & ex vi talium legum tantùm obligare in terris Imperij, altero ex duobus modis declaratis. In regnis autem ſupremis, quæ proprios habent principes ſupremos non recognoſcentes ſuperiorem in temporalibus per ſe, & ex vi ſua non obligant: propter rationem factam; quia iuriſdictio Imperatorum ibi non obligat, & extra territorium ius dicenti impunè nõ paretur. Et ita in paucis prouinciis Chriſtianorum ſeruatur ius ciuile, vt latè refert Gigas tract. de crim. læſæ maieſt. libr. 3. quæſt. 23. num. 17. & ſequentib. *Gigas.* Poterunt autem tales leges obligare, quantum per leges talium regnorum acceptatæ fuerint. Sic enim in terris ſubiectis Pontifici in temporalibus ius ciuile ſeruatur, vbi canonicum defecerit, non vi ſua, ſed quia Pontifices ita voluerunt, cap. 1. de noui oper. nunc. Qui textus non de cauſis temporalibus, ſed de Eccleſiaſticis loquitur, & quoad hoc ſeruari debet in tota Eccleſia, quia in his cauſis vbique ſubiecta eſt iuri B canonico, & ita etiam vti debet ciuili, quatenus ibi eſt canonizatum, & fauet cap. *ſi adiutorium*, diſt. 10.

Ius ciuile ex vi ſua non obligat in Luſitania.

In cauſis autem merè temporalibus ſolùm habebit locũ ius illud in terris temporaliter ſubiectis Eccleſiæ. Sic etiam in hoc regno Luſitaniæ, quod eiſdem titulis ſupremum eſt, quibus regnum Hiſpaniæ ius ciuile per ſe non obligat, eique per leges regni derogari poteſt, ac ſæpe derogatur: vbi autem deeſt lex regni, ſeruatur ciuile, non vi ſua, ſed ex ordinatione propria eiuſdem regni, vt habetur lib. 3. Ordin. tit. 64.

4. *Leges ciuiles abſolutè non sũt in vſu in Gallia.* *Honor.* *Bald.*

At verò in regno Galliæ aliter ſeruatur, quia non ſolùm ius proprium præfertur ciuili, ſed abſolutè leges ciuiles non ſunt in vſu, vt teſtatur Honor. 3. in cap. *ſuper ſpecula*, de priuil. dicens, *In Francia, & nonnullis prouinciis laici Romanorum Imperatorũ legibus nõ C vtuntur.* & tradit Bald. cap. vlt. de conſtit. circa finem. Idémque in Hiſpania expreſsè cautum eſt legibus regni, part. 1. tit. 1. l. 15. & clariùs part. 3. tit. 4. l. 6. ibi, *Por las leys deſte libro, e non por otras*, quibus locis id notat Greg. Lop. & refert Palacium Rubi. dicentem, Hiſpanos olim conſtituiſſe, vt qui leges Imperatorum allegaret, capite plecteretur. *Greg. Lop.* *Palac.* Quod etiam Oldra. conſil. 69. Ioann. Andr. & alij referunt, Gigas ſuprà, & Vargas, & Salced. infrà citandi. *Oldrad.* *Ioan. And.* *Vargas.* *Salcede.* Item in l. 1. Tauri refertur antiqua lex Regis Alphonſi, quæ ibi confirmatur, & renouatur, in qua declaratur, quo ordine, & modo iudicandum ſit per proprias leges Hiſpaniæ, nulláque ratio habetur iuris ciuilis in ratione legis, ac iuris. Additur verò ibidẽ, permitti nihilominus in Hiſpania leges ciuiles in publicis Academiis D doceri, & interpretari propter earum eruditionem, & ſapientiam, non quia per illas iudicandũ ſit. Et in l. 2. Tauri adduntur illa verba, per leges regni, & non per alias iudicandum eſſe, & omnia hæc nouiſſimè confirmantur in noua recopilatione l. 1. ante librum 1. & lib. 2. l. 1. & 2. Ex quibus legibus manifeſtum eſt, leges ciuiles in Hiſpania nõ habere vim legum, quatenus leges poſitiuæ ſunt. Et ita ſi irritant contractum, qui per leges Hiſpaniæ non eſt irritus, talis cõtractus in Hiſpania non erit irritus, vel ſi pro delicto imponunt pœnam, quam non imponunt leges Hiſpaniæ, nõ tenebitur iudex ex rigore legis illam pœnam imponere, ſed vti poterit prudenti arbitrio, E idémque eſt in aliis diſpoſitionibus, quæ pendent ex poteſtate iuriſdictionis, & voluntate Principis. Quatenus verò illæ leges in multis continent, & declarant ipſam naturalem legem, ſeruandæ erũt in vi legis naturalis, non in vi legis humanæ, vt rectè notauit Greg. Lop. ſuprà ex Panorm. in cap. *Eccleſia ſancta Maria*, de conſtit. *Cap. Eccleſia ſancta Maria.* Item quamuis non contineant naturalem obligationem, nec etiam per ſe obligent, deſeruire poſſunt per modum exemplarium ad imitandam prudentiam, & æquitatẽ, quam frequenter ius continent, ſiue in taxandis pœnis, ſiue in interpretandis teſtamentis, in coniecturanda mente defuncti, & ſimilibus.

5. *An ſeruādū vnquam neceſſariò ius ciuile in Hiſpania.*

Addunt verò aliqui, conſuetudinē receptum eſſe in Hiſpania, vt ius ciuile ſeruetur, vbi leges regni deſunt. Ita ſentit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 520. vbi etiam Anton. Góm. n. 10. ſentit, leges ciuiles habere vim legis in Hiſpania, deficiente lege regni; non tamen affert ius in quo id fundetur, nec conſuetudinis mentionem facit, ſed tantùm ait eſſe communem opinionem. Re tamen vera non habet ſufficiens fundamentum; nam conſtat ex dictis, illas leges ex vi ſuæ originis non habere vim in Hiſpania. Conſtat etiam non accepiſſe illam ex vi alicuius legis Hiſpaniæ, imò per illas excluſas eſſe, vt allegatum eſt. De conſuetudine autem ſufficiente, quæ conſentientibus Regibus, vel ſcientibus introducta ſit, non cōſtat. Præſertim cùm nuuiſſimè per Philippū II. renouatæ in hac parte ſint ſuperiores leges. *Philipp. 2.* Nec ſufficit, quòd iudices in ſimilibus caſibus frequentiùs iudicent per leges ciuiles: nam credendum eſt, id facere imitatione, non obligatione. Non credo tamen eſſe conſuetudinem puniendi aliquem propter transgreſſionem talium legum, ſi actus non ſit, vel contra leges naturales, vel contra leges regni. Et eadem ratione non debent, nec poſſunt iudices irritare contractum aliquem, eo quòd ſit contra ius ciuile, ſi non ſit irritus per leges regni, vel iure naturæ, aut mereatur irritari. Et ita ſenſit Gregor. Lopez ſuprà, & Franciſc. Varg. tract. de poteſtate Pontific. Axioma. 7. n. 10. Bernard. Diaz in Pract. q. 144. circa finem, vbi Salzed. lit. C, alios allegat.

Gregor. Lup. Vargas. Bern. Diaz. Salzedo.

6. *Dubium incidens.*

Ex quibus tandem poteſt definiri dubium, quod in fine capitis præcedentis huc remiſimus, an in regnis non ſubiectis temporaliter Papæ, nec Imperio, ſequendum ſit ius Pontificium in materia merè ciuili, ſeu temporali; vel imperiale, in caſibus, qui per proprium ius regni decidi non poſſunt. Et per vtrūque illud ius diuerſo modo deciduntur. Tunc enim ius Pontificium ſequendum eſſe tenuit Ioan. Lupus in repetit. cap. *per veſtras*, de donat. inter virum & vxor. in rubr. ſeu introductione, quem refert, & ſequitur Gregor. Lop. in l. 8. tit. 14. partit. 5. nu. 2. & Salzed. ſuprà, referens plures alios Hiſpanos Scriptores. *Lupus. Greg. Lop. Salzedo.* Verumtamen hoc intelligendum videtur per modum conſilij, & æquitatis. Nam ratio obligationis, aut neceſſitatis nulla poteſt aſſignari. Quia ſicut in eo caſu abſolutè non obligant in hoc regno leges imperiales, ita neque etiam Pontificiæ merè temporales, vt capite ſuperiori dictū eſt, & ex hîc dictis cū proportione patet; ergo etiamſi vtrumque ius, Pontificium, & imperiale concurrant in eo caſu, poterit vtrumque omitti, & tertium arbitrium ſumi; quia neutrum obligat: ergo etiam erit liberum iudici eligere quod voluerit, ſi alterum illorum imitari velit. Quin potiùs in legibus huius regni Luſitaniæ cautum eſt, vt in tali caſu iudicium feratur iuxta imperiales leges, licèt Pontificiæ contrarium diſponant, lib. 3. Ordinat. tit. 64. Imò additur ibi §. 3. quòd ſi in aliquo caſu ius regni, & imperiale nihil diſponit, & per ius canonicum diſponitur vno modo, per Gloſſas autem, & interpretes legum ciuilium alio modo; non ſunt canonica iura præferenda; ſed Rex ipſe conſulendus. Igitur in his euentibus, vel id ſeruandum eſt, quod iura regni diſponūt; vel ſi nihil diſponitur, liberum erit eligere, quod iuxta occurrentes circumſtantias, rationi, & æquitati magis conſentaneum iudicabitur.

CAPVT IX.

Apud quos ſit poteſtas condendi leges ciuiles inter fideles.

1. Hæc quæſtio expedienda ferè eſt ex principijs poſitis in cap. 2. & 3. quia hæc poteſtas, prout eſt A intra Eccleſiam, iiſdem modis, & titulis obtinetur, quibus ex natura rei haberi poteſt: nihil enim in hoc legimus, fuiſſe à Chriſto Domino directè, & per ſe immutatum, licet indirectè, & per quandam conſequutionem aliquid ſpeciale interdū in Eccleſia fieri poſſit, vt ex dictis in duobus capitibus proximè præcedentibus facilè intelligi poteſt.

2. *1. Concluſ. Poteſtatem condendi leges ciuiles eſſe in omnibus regibus ſupremis cū partitione accommoda.*

Primò ergo conſtat ex dictis, hanc poteſtatem eſſe in omnibus regibus ſupremis cum partitione accommoda, id eſt, in vnoquoque pro ſuo regno. Ita D. Thomas 1. 2. q. 90. art. 3. 2. 2. q. 51. art. 2. Canoniſtæ in cap. *Eccleſia*, de conſtitut. Bart. & alij in l. vlt. C. de legib. Bald. in cap. 1. de conſtit. Nauarr. in cap. *nouit*, nota. 2. nu. 110. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 50. dixit Principalem actum regis eſſe leges condere, & ideo B (vt aduertit in diſcurſu illius articuli) eandem prudentiam, quam Ariſt. 6. Ethic. cap. 8. legiſlatiuam appellauit, vocaſſe propriam prudentiam Principis, id eſt, regnatiuam, lib. 3. Polit. cap. 3. Præterea hoc ſenſit Auguſtin. tract. 6. in Ioan. cùm dixit, *Diuinum ius in Scripturis habemus, humanum ius in legibus regum.* Et infra. *Quia ipſa iura humana per Imperatores, & Reges ſeculi Deus diſtribuit generi humano.* Et refertur in cap. 1. diſt. 8. *D. Thom. Bald. Bart. Nauarr. Ariſt. Auguſt.* Denique colligitur hæc veritas etiam ex modo loquendi Scripturæ; in qua ſæpe cum regia dignitate poteſtas legiſlatiua coniungitur. Prouerb. 8. Iſai. 33. & ſumitur ex 1. Petri. 2. *Siue Regi tanquam præcellenti.* *Prouerb. 8. Iſaiæ 33. 1. Petr. 2. Ratio à priori.* Ratio à priori eſt, quia poteſtas regia, & ſuprema tranſlata eſt à tota communitate perfecta in C perſonam regis, ita vt tota poteſtas regendi communitatem, quæ in ipſa erat, in Regem tranſmiſſa fuerit; ſed poteſtas legiſlatiua per ſe primò, & ex natura rei erat in communitate, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo poteſtas regia legiſlatiua eſt. Et confirmatur, quia in republica, quæ monarchicè regitur, neceſſaria eſt hæc poteſtas; ergo maximè eſſe debet in ſupremo principe, & capite, vt argumentatur Iuſtinianus in d. l. vlt. C. de legib.

3. Vnde fit, hanc concluſionem non ſolùm habere locum in illis Principibus ſupremis, qui reges nominantur, ſed etiam in omnibus, qui non recognoſcunt ſuperiorem, quoad ſubordinationem temporalis iuriſdictionis, ſiue Duces, ſiue Comites, aut quolibet alio nomine vocentur, quia hæc poteſtas in iuriſdictione conſiſtit, & nulla maior requiri poteſt, D quàm ſuprema. De Principibus autem Imperatori ſubditis iam diximus capite præcedenti, habere poſſe hanc poteſtatem, ſi iuriſdictio in eo gradu perfectionis illis data ſit, & conſuetudine, aut alio ſufficienti modo id conſtet. Idémque cum proportione applicari poteſt ad Principes, ſi qui ſunt habentes aliquo modo ſupremam poteſtatem in aliquibus rebus, vt ſunt, iudicia ferre, ac terminare ſine vlla appellatione, vel ſupplicatione ad ſuperius tribunal temporale, monetam cudere, &c. etiāſi in alijs regem aliquem recognoſcunt, vt ſuperiorem, ac dominum, quia ab illo fortaſſe ſub ea conditione principatum habuerunt. Nam hi etiam iuxta modum, & conditionem E poteſtatis acceptæ, vel poterunt leges ferre, vel in hoc pendere à ſuperiori Rege.

4. *2. Concluſ. prædictā poteſtatem eo modo ſub quo trāſlata eſt per communitatem eſſe in principe.*

Atque hinc ſequitur ſecundò, etiam in Principe ſupremo eſſe hanc poteſtatem eo modo, & ſub ea conditione, ſub qua data eſt, & trāſlata per communitatem. Ratio eſt clara ex ſuperiùs dictis: quia hæc eſt veluti conuentio quædam inter communitatem, & principem, & ideo poteſtas recepta non excedit modum donationis, vel conuentionis. Quis autem ille modus fuerit, ſi ſcriptum non ſit, ex conſuetudine maximè colligendum eſt: nam ipſamet conſuetudo ſolet eſſe ſufficiens ad dandam iuriſdictionem; ergo multò magis ſufficiet ad modum illius declarādum. Et iuxta hoc etiam definiendum eſt, an requira-

tur

tur conſenſus populi ad ferendas huiuſmodi leges, quã lo, ſcilicet, populus per Reges gubernatur. Nam per ſe loquendo, & iure communi poteſtas legiſlatiua propriè eſt in ſolo ſupremo Principe, vt conſtat ex iuribus, & rationibus adductis: iuxta conſuetudinem autem requiri poterit conſenſus populi ſaltem quoad acceptationem, de quo infrà videbimus.

5. *5. Concluſ. Quid dicendũ de principibus non ſupremis, & magiſtratibus.* Tertiò ex his intelligi poteſt, quid dicendum ſit de Principibus non ſupremis, & magiſtratibus, ſeu gubernatoribus, qui à regibus conſtituũtur. Quamuis enim ex iure ciuili colligi videatur, omnes, qui ſunt principales magiſtratus habentes regimen prouinciarum, poſſe etiam condere leges ciuiles, quæ prætoriæ, ſeu ius prætorium appellari ſolent, de quo extãt plures tituli in iure ciuili: nihilominus de facto non poſſumus aliam regulam aſſignare, niſi cõceſſionem, vel permiſſionem Principis ſupremi. Tantam enim poteſtatem ad hunc actum habent inferiores, quantam eis concedit ſupremus Princeps, quia in illo eſt independenter; in aliis verò cum dependentia ab ipſo. Cùm autem hæc poteſtas iuriſdictio ſit, ſicut iuriſdictio haberi poteſt vel ordinaria, vel delegata, ita etiam hæc poteſtas; nam eadem eſt ratio; nihil enim obſtat, quominus hæc poteſtas delegabilis ſit. Quando autem vno, vel alio modo concedatur ex inſtitutione officij, vel muneris iuxta leges vniuſcuiuſque regni, vel ex conſuetudine, vt dixi, vel ex priuilegio, aut ſpeciali voluntate, & conceſſione principis accipiendum eſt. Vnde conſtat in Hiſpania non poſſe Duces, Marchiones, Comites, & ſimiles dynaſtas leges ferre, quia ſoli Regi hæc poteſtas reſeruata eſt. *L. 12. In Hiſpania principes inferiores rege nõ poſſe leges ferre.* Nam in l. 12. tit. 1. partit. 2. expreſsè dicitur, Principes regni ſubditos Regi, non poſſe leges ferre. Eſtque conſentaneum legi naturali, & iuri gentium, vt rectè deducit D. Thomas q. 90. ar. 3. & ibi cæteri Theologi. Et vſus etiam huius regni id ſeruat. De quo videri poteſt Azeb. in leges Hiſpan. lib. 2. cap. 1. *D. Thom. Azeb. Greg. Lop.* Gregor. autem Lopez conatur aliter illam legem interpretari, vel limitare; ſed non eſt neceſſaria alia limitatio, præter eam, quam ponit lex ipſa, ſcilicet, niſi eis fuerit per leges ſpecialiter conceſſum, vt dicemus etiam in vltimo dubio huius capitis: nam quoad hoc eadem eſt ratio de his poteſtatibus, quæ de ciuitatibus regni, de quibus ibi dicemus.

6. *Quid de cõmunitatibus quæ per ſe ipſas gubernantur, dicẽdum l. omnes popul.* Quartò concluditur ex dictis, poteſtatem hanc legiſlatiuam etiam eſſe in illis communitatibus perfectis, quæ per ſe ipſas, & non per Reges gubernantur, ſiue ariſtocraticè, ſiue populariter regantur, illud intelligendo cum proportione, & partitione accommoda. Ita ſumitur ex l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. & ibi docent omnes. Et ratio eſt etiam manifeſta, quia hæ communitates in ſe retinent ſupremam poteſtatem gubernatiuam, cùm non tranſtulerint illam in aliquem principem; ergo per illam poſſunt ſibi leges condere. Vnde fit, idem dicendum eſſe cum proportione de illis rebus publicis, quæ ſupremam in ſe poteſtatem retinent, vt Veneta, Genuenſis, & ſimiles: quæ licèt ſibi vnum ducem, vel principem eligant, non tamen in eum transferunt omnem poteſtatem, ideo in illis regimen eſt mixtum, & ſuprema poteſtas neque eſt in principe ſolo, neque in ſola communitate, vt ab illo diſtinguitur, ſed in toto corpore cum capite. Atque eodem modo in toto ipſo reſidet poteſtas leges ferendi, ita vt nec communitas ſine Principe, nec Princeps ſine communitate illas ferre valeat. Poſſet tamen reſpublica eligere Principem cum huiuſmodi poteſtate, & tunc quoad actum ferendi legem habebit regimen monarchicum, & ita Princeps ſolus tunc poſſet leges validas condere.

7. Duo verò hic ſuperſunt dubia explicanda, vnum circa ſingulares perſonas, aliud circa communitates.

Primum ergo eſt, an hæc poteſtas legiſlatiua ciuilis poſſit eſſe in fœmina, ſeu Regina hærede regni. Quãdo enim ſolum habet illud nomen, & dignitatem propter matrimonium cum Rege, certum eſt non habere ex vi illius poteſtatem ferendi leges, quia illa non eſt dignitas iuriſdictionis, ſed tantùm honoris. Vnde non ſolùm nõ habet poteſtatem legiſlatiuam, verùm etiam nec aliquam propriam gubernationem, niſi ei ſpecialiter concedatur. Difficultas ergo manet quando mulier eſt hæres, & per ſe, ac ratione propriæ ſucceſſionis regina effecta eſt. Videri enim poteſt nihilominus actum ferendi legem excedere facultatem, & capacitatem fœminei ſexus. Dicit enim Paul. 1. Timoth. 2. *Docere mulieri non permitto, nec dominari viro, ſed ſub illo eſſe poteſtate*, vt additur 1. Corinth. 11. *1. Tim. 2. 1. Cor. 11.* ergo multò minùs poteſt leges ferre, & hũc actum, qui ſupremi dominij eſt; in totam virorum communitatem exercere. Et confirmatur: nam in l. *fœminæ*, ff. de regul. iur. dicitur, fœminas ab omnibus officiis ciuilibus, vel publicis remotas eſſe, & ideo nec iudices eſſe poſſe, nec magiſtratus gerere: multò ergo minùs poſſunt imperare, vt infert Auguſt. lib. quæſtionum noui & veteris Teſtamenti, q. 45. & refertur in cap. *mulierem*. 33. q. 5. *l. fœmin.*

Nihilominus certum eſt, Reginam dominam regni poſſe leges condere perinde ac Regem. 8. *Reginam regni dominã poſſe leges cõdere.* In duplici autem ſtatu poteſt hæc Regina conſiderari, primò in ſtatu libero à matrimonij vinculo, vel quia nondum nupſit, licèt regnum poſſideat, & gubernet, vel quia vidua eſt. Secundò poteſt conſiderari in ſtatu matrimonij. De priori ſtatu eſt res manifeſta, & extra controuerſiam. Quia ſupponimus eſſe verè dominam regni; ergo habet in ſe poteſtatem regiam, quæ legiſlatiua eſt, & tunc in vſu eius à nullo ſuperiore pendet, quia ex ſe nullum habet in temporalibus, vt ſupponitur, nec per matrimoniũ illum aſſumpſit, vt etiam ponitur; ergo poteſt liberè vti illa poteſtate, & leges ferre. Item aliàs contra rationem eſſet, & contra legalem iuſtitiam, ius regni, & dominium fœminæ conferre, quia contra rationem eſt, ei poteſtatem dare, qui non poteſt eius actum potiſſimum exercere. Tandem fœmina capax eſt iuriſdictionis etiam Regiæ, vt ſupponitur in cap. *ex parte*, 2. de priuileg. & ſumitur in ca. *dilecti*, de arbitr. vbi id notat Innoc. *c. ex parte. c. dilecti. Innocent. Abbas.* & Abb. n. 1. & 3. Inde infert, fœminam habentem regnum poſſe, ſi velit, per ſe cauſam cognoſcere, & ferre ſententiam, & iuriſdictionem in ſubditos exercere. Et idem tradit Anton. Corſet. tract. de poteſtate Regia, p. vlt. q. 98. n. 58. *Anto. Corſet.* ergo quãdo fœmina habet iuriſdictionem ſupremam, poterit illa vti ad leges ferendas, quia eſt eadem ratio, nec eſt aliquid, quod ſpecialiter impediat. Nam defectus ſcientiæ, & prudentiæ per ſapientum conſilium ſuppleri poteſt, vt notant dicti Auctores, & ita quoad hoc eadem eſt ratio de cæteris actibus iuriſdictionis.

9. Neque contra hoc obſtant verba Pauli, nam ille loquitur de doctrina fidei, & de modo publicè illam tradendi, & concionandi in Eccleſia: de hoc enim ibi tractat, & magis declarat 1. Corinth. 14. *1. Cor. 14.* dicens, id fœminæ non permitti, non tam propter incapacitatem (hæc enim poſſet ſæpius non deeſſe) quàm propter honeſtatem, & decentiam. Quæ ratio non habet locum in actu ferendi leges, poteſt enim ex parte ferentis legem ſecretè, & cum ſumma decentia fieri, etſi lex ipſa publicè poſteà promulganda ſit. Alia autem verba Pauli propriè intelliguntur de fœmina matrimonio coniuncta reſpectu mariti, de qua ſtatim dicemus. Nec valet argumentum à ſimili, quòd ſicut mulier non poteſt dominari marito, ita nec poſſit dominari reipublicæ, quia in ordine ad vſum matrimonij, & regimen familiæ, mulier eſt naturaliter inferior, & ſubdita: in ordine autem

ad regimen ciuile nihil eſt ex lege naturæ ſtatutum, A ſed reſpublica potuit transferre poteſtatem in fœminam, vel in Regem, cum ea conditione, vt ei poſſet fœmina ſuccedere. Nec denique obſtant leges ciuiles, ſeu iura humana, quia loquũtur de fœminis communibus (vt ita dicam) ſeu non habẽtibus propriam iuriſdictionem; ſecùs verò eſſe de fœminis præcellentibus, & præſertim reginis ſupremis, quæ ſunt ſupra ipſum ciuile ius; neque illas comprehendere poteſt in his, quæ illarum poteſtati repugnant.

10. Nonnulla maior dubitatio eſt de Regina habente maritum, qui ratione matrimonij rex appellatur, & vt rex honoratur, & obeditur. In qua re communis ſententia Iuriſperitorum eſt Reginam etiam poſt contractum matrimonium retinere, & regnum, & liberam regni adminiſtrationem, ac ſubinde poteſtatem, & vſum ferendi leges. Præcipuus auctor huius B ſententiæ fuit Bald. in cap. *ſignificauit*, de reſcript. quem ſequitur Tiraquel. de nobilit. cap. 18. n. 3. referens Decium, Aleiat. & alios. Idem Martin. Garatus tract. de Principib. q. 176. Gregor. Lop. in l. 1. Gloſſ. 9. & in l. 9. Gloſſ. 4. t. 1. p. 2. Ratio Baldi fuit, quia Regina per matrimonium non transfert regnum in maritum, illud à ſe abdicando; nec etiam illud ita confert marito, vt æquè maneat in vtroque, nec retinet proprietatem in ſe, & adminiſtrationẽ præbet marito: ergo in ſe ſola vtrumque retinet, ſcilicet, poteſtatem, & adminiſtrationem, & ita per ſe poteſt ſicut antea iuriſdictionem exercere, ac proinde leges ferre. Conſequentia clara eſt. Antecedens probatur quoad ſingulas partes. Prima ergo pars probatur, quia regnum non poteſt alienari; neque in dotẽ dari, vt ait Baldus, & ratio eſſe videtur, quia eſt veluti offi- C cium, & onus perſonale à regno collatum, & ideo nõ poteſt in alium transferri ſine conſenſu regni, vel niſi iuxta cõditionem incluſam in ipſa regni inſtitutione, quæ ſolet eſſe, vt transferatur per electionem, vel ſucceſſionem, non verò per alium modum alienationis. Adde, talem alienationem, ſeu tranſlationem regni in maritum, nec fieri voluntate Reginæ, vt conſtat, nec aliquo iure, quia nec tale ius eſt naturale, vt per ſe notum eſt; nec de humano conſtat, nec poſſet ad hoc cogere Reginam ſupremam dominam, quæ poteſtatem habet ſupra tale ius. Maximè quia nec in dominiis inferioribus, nec in alijs bonis per matrimonium amittit vxor dominium ſuorum bonorum, & illud in maritũ transfert, ſed ad ſummum adminiſtrationem. Denique aliàs, etiamſi talis Regina moreretur ſine liberis, maritus retineret dominium regni, D quod eſt apertè falſum.

Bald.
Tiraquel.
Alciat.
Martinus.
Garatus.
Greg. Lop.
Gloſſa.

11. Secundum membrum antecedentis probari ſolet, quia eſt cõtra rationem naturalem, vt idem regnum ſit æquè in duobus, quia eſſet vnum corpus habens duo capita, quod eſt monſtroſum, & rectæ gubernationi regni valde perniencioſum. Quia ſi inter ſe diſſentirent, nihil fieret, nec pateret via, aut modus definiendi, quid agendum, vel præcipiendum eſſet. Vnde faciliùs poſſet eſſe gubernatio per tres ſimul, vt poſſet maior pars vincere, quam per duos tantùm, niſi inter eos alter aliquo modo procederet, & qualitate vinceret in caſu diſcordiæ, vel niſi in hoc haberent aliquam viciſſitudinem, aut alio medio vti tenerentur, vt ſortibus, vel compromiſſione, vel adiunctione alicuius tertij ſuffragij. Sed quidquid ſit de poſſibili, certum eſt hoc non poſſe fieri in præſenti caſu, etiamſi regina vellet, quia eſſet mutatio magna in regno, & in modo monarchiæ eius, quæ ſine conſenſu regni fieri non poteſt. Item illa multiplicatio duorum etiam illo modo facta eſſet magnum grauamen & præiudicium ſubditorum; ergo fieri non poteſt, etiam vi matrimonij. Denique ad hoc, & ſuperius punctum confirman- A dum valet axioma commune Iuriſperitorum, quòd ſuprema Principis poteſtas nec abdicari poteſt, nec minui, de quo videri poſſunt, quæ congerit Franc. Vargas tractat. de poteſtate Pontif. in principio.

Franciſcus Vargas.

Tertium item membrum patet, quia eadem ferè eſt ratio de adminiſtratione, quæ de dominio & proprietate. Nam duobus modis poſſet hoc intelligi. Vnus eſt, vt illa adminiſtratio ita eſſet in rege, vt ſolus, ac repugnante vxore poſſet leges cõdere & alios actus gubernationis exequi, & hoc plane eſſet quædam alienatio regni, eiúſque tranſlatio in alium ſaltem ad vitam, ſeu durante vinculo matrimonij: hæc autem fieri non poteſt ſine conſenſu regni, & ad illam applicari poſſunt omnia dicta in primo mẽbro. 12.

Accedit, quòd in hoc non eſt cõparandum regnum cum alijs bonis, ſeu cum adminiſtratione dotis, quia regnum eſt veluti quoddam officium, quod incumbit propriæ perſonæ, cui confertur, & non tam eſt propter ipſam, quàm propter eos, qui regendi ſunt. & ideo non poteſt rex, vel regina tale onus à ſe ſeparare, nec in alium transferre, etiam quoad vſum, vel adminiſtrationem, ita vt non maneat apud ipſum ſuprema poteſtas, & obligatio regendi; nõ ergo transferri poteſt illo modo adminiſtratio regni in regem ratione matrimonij. Alter modus eſt, vt regina haberet quidem adminiſtrationem, ſed dependentem à rege, ita vt ſine eius conſenſu, vel illo repugnante, non poſſet leges ferre, & aliter iuriſdictionem ſuam exercere. Et hoc etiam dici non poteſt, quia incidimus in omnia incommoda, quæ in ſecundo membro tacta ſunt: nam vel ſequeretur continua perplexitas, & diuiſio, vel oporteret vxorem cedere marito, quod eſſet ſua iuriſdictione priuari. Vnde ſicut non poteſt regina ſuam adminiſtrationem à ſe auferre, inuito regno, ita nec poteſt illam minuere, nec facere, vt ſuprema in ſuo genere non ſit; ergo non poteſt facere vſum eius dependentem à conſenſu mariti.

Regnum eſt veluti officiũ quod incumbit propria perſona cui confertur.

13. Sed contra hanc communem ſententiam obiici poteſt lex Hiſpaniæ 9. tit. 1. part. 2. vbi in principio dicitur, quatuor modis poſſe iure obtineri dominium regni, & nomen regis. Et poſtea dicitur, tertium modum eſſe per matrimonium, quando aliquis priuatus ducit vxorem Reginam, & regni hæredem; ergo tunc vir obtinet iure dominium regni; ergo apud ipſum eſt poteſtas legiſlatiua, non apud reginam. Et confirmatur, quia aliàs maritus eſſet vxori ſubditus, ac ſubinde teneretur parere eius legibus, & conſequenter etiam perſonalibus præceptis, vt v. g. teneretur bellum gerere, præcipiente vxore, & ſimilia, quæ videntur eſſe contra debitum naturæ ordinem, & contra ſententias Pauli ſuprà citatas. Confirmatur ſecundò, quia maritus habet ius, & poteſtatem gubernandi vxorem in omnibus actionibus ſuis, & corripere illam non ſolùm in rebus ad ſe pertinentibus, ſed abſolutè in omnibus, quæ aduerſantur bonis moribus, qua ratione multi cenſent, poſſe maritum omnia vota vxoris irritare; ergo etiamſi vxor ſit regina, habet maritus poteſtatem, & ſuperioritatem in omnes actiones eius, etiam in eas, quas exercere poteſt, vt regina eſt; ergo neceſſe eſt, vt regina pendeat à marito in vſu, & adminiſtratione ſuæ iuriſdictionis.

Lex Hiſpaniæ 9. tit. 1. partit. 2.

14. Propter hæc fortaſſe, & ſimilia Montaltus, vt refert ſuprà Greg. Lop. dixit in eo caſu iuriſdictionem E reginæ, ſeu adminiſtrationem eius transferri in maritum regem. Et Palac. Rubi. quem etiam refert, dixit, ſecundùm leges Hiſpaniæ adminiſtrationem regni eſſe in vtroque. Sed, vt idem Gregor. notat, nulla eſt lex in Hiſpania, quæ hoc diſponat, nec eſſet conformis rationi, vt probatum eſt. Ad legem ergo citatam reſpondetur, in eadem contineri limitationem, & declarationem, quia in illo tertio modo obtinendi

Montaltus.
Greg. Lop.
Palac. Rubi.

di regnum ſolùm dicit, rationu coniugij cum regina, poſſe maritum vocari regem, quod eſt cõſentaneum rationi naturali, quia vir, & vxor ita fiunt vnum ratione matrimonij, vt honores, & dignitates ſibi communicent. Et quamuis communiter ſoleat vir, quia caput eſt, trahere vxorem ad participationem conditionis ſuæ, ſiue nobilitatis, ſiue ignobilitatis, vt ſtatuũt plures leges ciuiles, quas latè refert Tiraq. d. c. 18. n. 1. & 15.

Tiraq.

nihilominus, quando tanta eſt excellentia vxoris, quanta eſt in regina, illa trahit ad ſe virum, vt illi communicet nomen, & honorem ſuæ dignitatis, vt idem auctor proſequitur a n. 39. Hoc ergo ſolum eſt, quod per illam legem Hiſpaniæ ſtatuitur. Et quia nomen illud regis vacuum non eſt, dicitur etiam vir per matrimonium conſequi dominium regni, non quoad iuriſdictionem propriam, ſed per quandam communicationem cum regina, ratione cuius vt dominus habendus eſt, & honorandus vt rex. Imò probabile eſt, ſi aliquid diſponat circa regimen regni, vel legem ferat, & regina videns taceat, parendum illi eſſe, quia regina tacendo cenſetur illi conſentire, vel committere vices ſuas: quamuis in hoc conſuetudini, & communi modo ſentiendi regni ſtandum videatur.

15. Ad primam confirmationem reſpondetur, concedendo, in his, quæ pertinent ad communem reipublicæ gubernationem, regem in eo caſu eſſe ſubiectum reginæ; quia re vera illa ſola eſt ſuprema domina quoad iuriſdictionem politicam, vnde ſola eſt caput: rex autem eſt membrum illius reipublicæ; ſub ea ergo ratione ſubditum eſſe neceſſe eſt. Vnde non eſt dubium quin obligetur legibus à regina latis, neque hoc eſt nouum, quia infrà oſtendemus, etiam ipſum legiſlatorem obligari ſuis legibus: & veriſimile eſt, in hoc æquiparari virum vxori, quia tanquam vnum reputantur, argumento ſumpto à fortiori ex *l. Princeps*, ff. de legib.

L. Princeps.

Neque hic modus ſubiectionis viri ad vxorem eſt contra rationem, aut contra verba Pauli, quia ſub diuerſis rationibus, & in ordine ad diuerſos fines, fieri poteſt, vt vir quatenus habet poteſtatem iure coniugij, ſit ſuperior vxore etiam regina in iis, quæ ſpectant ad vſum matrimonij, gubernationem familiæ, cuſtodiam vxoris, educationem filiorum, &c. Vxor autem quatenus regina, ſit ſuperior in ordine ad politicam gubernationem.

Maritũ reginæ ſubditũ eſſe quoad politicum regimen, in œconomico verò eſſe ſuperiorem.

Et iuxta hæc dicendum etiam eſt ad ſecundam confirmationem, virum non habere abſolutam poteſtatem in vxorem, ſed tantùm in ordine ad œconomicum regimen. vnde nõ poteſt diſponere ad libitum de omnibus actionibus eius, nec vota eius indiſcriminatim irritare, ſed tantùm ea, quæ ſibi, vel ſuæ familiæ, aut priuato regimini præiudicant, & ideo non oportet, vt in eo caſu actiones regiæ poteſtatis vxoris à marito in rigore pendeant; quamuis ex quadam honeſtate debeat vxor etiam in his conſilium mariti magni facere.

16. Aliud dubium pertinens ad communitates eſt, an quælibet ciuitas poſſit veras leges condere.

An quælibet ciuitas poſſit cõdere leges.
L. ſi duas.

Diuiduntur autem ciuitates ſecundùm ius ciuile in maximas, maiores, & minores, iuxta l. *ſi duas*, ff. de excuſat. tutor. Maximæ dicuntur in illa lege illæ, *quæ ſunt metropoles gentium.*

Quæ ciuitates dicendæ maximæ, maiores, minores.

Vbi Gloſſa declarat, nunc eſſe eiuſmodi omnes ciuitates Archiepiſcopales, quia habẽt metropolitanum, ſic enim Archiepiſcopus appellatur. Maiores autem dicuntur ibidem, *quæ habent forum cauſarum*; oportet enim vt ciuitas habeat iuriſdictionem, & ſpecialem auctoritatem, & modum ſe gubernandi. Et ita populi, in quibus ſunt Epiſcopales ſedes, ſunt ex his ciuitatibus, quamuis nõ ſit de ratione ciuitatis, etiam propriè dictæ, vt habeat Epiſcopum, vt notauit Panorm. in cap. *permiſſoſum*, de offic. ordin. num. 1. & latè Bart. in Extrau. *qui ſint rebelles*,

Panormit.
Bartol.

A verbo, *Lombardiæ*, quia ciuitates antiquiores ſunt Epiſcopis; ergo Epiſcopus ſupponit ciuitatem, non facit, imò olim non in pluribus ciuitatibus, ſed ſolùm in frequentioribus erãt Epiſcopi. Minores verò ciuitates dicuntur illi populi, qui ſub ciuitatibus ſunt, & ab illarum foro iudicantur. Quæ nunc non vocantur ciuitates, ſed villæ, vel caſtra.

17. De populis ergo huius tertij gradus videtur res clara eos non habere poteſtatem ferendi proprias leges.

Concluſio. Minores ciuitates nõ habere poteſtatem ferendi proprias leges.

Ita docet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſt. & iur. in principio. Et ratio eſt, quia ſuprà oſtenſum eſt, non poſſe ferre legem, qui non habet iuriſdictionem, imò nec quamcumque ſufficere, ſed valde ſuperiorem, vt mox etiam explicabimus; ſed hi populi iuriſdictionem talem non habent, quia nec forum cauſarum B habent, vt ſupponitur in d. l. *ſi duas*, vel certè ſi aliquem modum iudicij habent; eſt tantùm in leuibus cauſis, & cum magna ſubordinatione ad forum ciuitatis, vel ſimilem ſuperiorem iudicem; ergo non eſt veriſimile habere hos populos poteſtatem condendi leges. Et hoc ex aliis duobus membris magis conſtabit. Adhibet autem exceptionem Bart. dicens, poſſe facere ſtatuta de his, quæ pertinent ad ſuarum bonorum adminiſtrationem.

Bart.

Sed non eſt neceſſaria limitatio. Nam talia ſtatuta ſi non ſint confirmata ab habente poteſtatem, non poſſunt habere vim, & rationem legis, quia de ratione legis poſitiuæ eſt, vt procedat ab habente iuriſdictionem, vt ſuperiori libro oſtenſum eſt. Poterunt ergo eſſe, vel pacta quædam in- C ter eos, qui ſunt de communitate, vel præcepta humana temporalia, ſicut ſunt præcepta patrisfamilias in domo ſua, teſte D. Thoma q. 90. ar. 3. non tamen poterunt habere legis perpetuitatem, ac virtutem.

D. Thom.

18. De Ciuitatibus autem maximis videtur frequentius receptum, poſſe condere leges.

L. omnes populi.

Nam in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iure, dicitur, vnumquenque populum poſſe ſibi ius conſtituere. Quod etiam habetur in §. *ius autem ciuile*, Inſtit. de iure natur. gentium, &c. ergo maximè debet habere locum in his populis, qui ſunt metropoles ciuitatum. Et iuuat quod dicitur in l. 9. ff. de legib. *Non ambigitur ſenatum ius facere poſſe.*

Lex 9.

Veruntamen nulla ſpecialis ratio in rigore inuenitur in his maximis ciuitatibus magis quàm in maioribus, quæ reſpectu illarum minores ſunt; quod D attinet ad poteſtatem ex vi iuris, licèt in facto, & cõſuetudine poſſit aſſignari aliquod diſcrimen, vt dicemus. Igitur abſolutè de omnibus propriis ciuitatibus eſt communis ſententia, poſſe condere ius municipale, quod propriis legibus conſtet. Dummodo ſint tales leges de materia proportionata vniciuique ciuitati, id eſt, propria illius, & non communi cum aliis, nec contra bonos mores, nec reſeruata Principi, aut iuri ciuili contraria. Ita ferè Abb. in c. *quod clericis*, de foro compet. num. vlt. vbi in eandem ſententiam refert Ioan. Andr. & Speculat.

Abbas.

Videtur etiam idem ſentire Syluest. verb. *lex*. q. 4. Sed re vera non perſiſtit in illa. In eam etiam inclinat Gregor. Lop. in l. 12. tit. 1. partit. 1.

Syluest.
Greg. Lop.

Saltem quoad eas leges, quæ ſpectant ad re- E rum vniuſcuiuſque ciuitatis adminiſtrationem. Probari autem ſolet præcipuè hæc ſententia ex dicta l. *omnes populi*, quæ loquitur indiſtinctè (vt expẽdit Panormit.) & ideo de omnibus ciuitatibus intelligenda eſt.

Panorm.

Idem probat §. *ſed naturalia*, Inſt. de iure natur. ibi, *Ea, quæ ipſa ſibi quæque ciuitas conſtituit.* Et in §. *ius autem*, dictum fuerat, tale eſſe ius vniuſcuiuſque ciuitatis, vocarique ius ciuile quaſi ius proprium ipſius ciuitatis. Ratio reddi poteſt, quia vnaquæque ciuitas indiget hac poteſtate, quia per ſolum commune ius non poteſt ſufficiẽter prouideri neceſſitatibus omnibus, quæ in diuerſis locis pro eorum varia qualitate, & diſpoſitione occurrunt; ergo oportet, vt hoc ſuppleatur per ius municipale. Confirmatur: nam

quælibet ciuitas cenſetur communitas perfecta ſecundùm Ariſt. ergo per ſe poteſt leges condere; ſed circa res proprias meliùs poteſt vnaquæque ciuitas ſtatuere; ergo rationi conſentaneum eſt, vt illis fuerit relicta hæc poteſtas, quæ ſpectat ad rerum propriarum adminiſtrationem.

19. *Bald.* *Syluest.* Sed in hoc puncto probanda videtur doctrina Baldi in dicta *l. omnes populi*, quam etiam refert, & ſequitur Syluest. ſuprà, videlicet, vnamquamque ciuitatem tantum habere de poteſtate condendi leges, vel ſtatutum, quantum habet de iuriſdictione. Et ratio ſumitur ex dictis, quia poteſtas condendi leges (vt lib. 1. cap. 8. & lib. 2. c. 1. dixi) iuriſdictionis eſt; ergo pro menſura iuriſdictionis, quam ciuitas habuerit, iudicandum erit de hac poteſtate. Vnde ad hanc reſolutionem, per ſe loquendo, non multum refert diſtinctio de maxima, vel maiori ciuitate, quia fieri poteſt vt ciuitas ſecundi ordinis habeat hanc iuriſdictionem, & nõ maxima ciuitas. Potius ergo ſpectandũ eſt, an ciuitas retineat in ſe aliquam poteſtatẽ ſupremæ reipublicæ, & per illã ſeipſam gubernet, vel illã tranſtulerit ſimpliciter in aliquem principem, vel quolibet alio iuſto titulo tranſlata ſit. Omnis ergo ciuitas prioris ordinis poteſt ſine dubio condere leges, quia habet ſupremam iuriſdictionem iuxta principia poſita in priori libro. Et de his populis liberis loquitur dicta *l. omnes populi*. Nam loquitur de iure ciuili prout condiſtinguitur à iure gentium: ius autem ciuile illo modo ſumptum non eſt tantùm ius municipale, ſeu particulare alicuius populi, ſed eſt quodlibet ius proprium vnius gentis, vel prouinciæ, vel regni, vel cuiuſlibet communitatis habentis ſupremam iuriſdictionem temporalem. Tamen, quia hoc ius cœpit à ciuitatibus ſupremis, & ab illis nomen ſumpſit, ideo in dicta lege dicitur eſſe proprium vniuſcuiuſque populi, *qui legibus, & moribus regitur*, id eſt, qui poteſt ſibi proprium ius conſtituere præter illud, quod omnibus gentibus eſt commune; loquitur ergo de populis liberis, vt erant Romanus, Athenienſis, & ſimiles, in quibus poſuit exemplum Imperator in §. 2. & 3. Inſtit. de iure naturali, gentium, & ciuili. Et de eiſdem liberis populis locutus eſt etiam Iſidor. in cap. *ius ciuile*, diſt. 1. vt ibi notat Cardin. Alexand. & Decius in cap. *Eccleſia*, de conſtit. n. 24. Loquuntur enim illa iura de populis ſecundùm ſe ſpectatis, & ſecundum ſuam primæuam naturam.

Cardinal. Alexand. Decius.

20. At verò omnis ciuitas ſiue maior ſit, ſiue maxima, quæ ſubdita eſt ſupremo Principi, in quem populi poteſtas tranſlata eſt, iam non poteſt condere leges per ſe ſola, ex vi ſolius poteſtatis propriæ, quia iam ſe abdicauit poteſtate neceſſaria ad ferendas leges perpetuas & ad commune bonum ordinatas; oportet ergo vt vel à principio in creatione ſui principatus ſub tali conditione, vel limitatione collata fuerit Principi poteſtas, vt ciuitas poſſet nihilominus per ſe ſtatuere de rebus ad ſuam peculiarem gubernationem, & adminiſtrationem pertinentibus; vel certè vt poſtea ex particulari Principis conceſſione talem poteſtatem receperit. Et de quolibet iſtorum modorum conſtare poterit vel priuilegiis antiquis, vel ex communi iure talis regni, vel, quod eſt frequentius, vſu, & longa conſuetudine. Extra hos verò caſus neceſſe eſt, vt ſtatutum ciuitatis ſubditæ per ſuum ſuperiorem expreſsè, vel tacitè confirmetur, vt habeat rationem legis, ſicut in §. *conſtat*, Inſtit. de iure naturali, dicitur, Plebiſcita cœpiſſe habere valorem legum per legem Hortenſiam, ſcilicet, quia conſentiente ſenatu illa facultas plebi data eſt. Idem ergo requiritur cum proportione in quacumque communitate, quæ non eſt ſuprema. Et hoc etiam ſignificatur in l. 3. C. de legibus, ibi, *Nec ius, quod ſpecialiter quibuſdam conceſſa ſunt ciuitatibus, vel prouinciis, vel corporibus*, &c. Vbi clarè ſupponitur omnes terras ſubiectas imperio indigere conceſſione Imperatoris ad ſtatuendas proprias leges, quod non ſolùm de ciuitatibus maximis, ſed etiam de prouinciis, & in vniuerſum de corporibus myſticis traditur.

L. 1. C. de legibus.

21. Solum conſtitui poteſt differentia inter maximas ciuitates, & inferiores, quia veriſimilius eſt poteſtatem hanc concedi maximis ciuitatibus potius quam inferioribus, quamuis in vtriſque neceſſarium ſit, vt de tali conceſſione, vel poteſtate ſufficienter conſtet aliquo ex dictis modis. Nam ex iure communi non conſtat, etiam pro ciuitatibus maximis ſubiectis Imperio, quia nec Iureconſultus Caius in dicta *l. omnes populi*, de his populis loquutus eſt, vt dixi, nec ipſe poterat populis ſubiectis illam facultatem dare, vt per ſe conſtat. Nec etiam Iuſtinian. Imperator in eo ſenſu illam legem acceptauit in §. 2. Inſtit. de iure natur. quin potiùs in l. vlt. C. de legib. expreſsè dixit, *In præſenti ſoli Imperatori leges condere conceſſum eſt*, vtique in ſuo imperio, & ex vi ordinariæ poteſtatis. Atque idem cum proportione eſt in regno Hiſpaniæ, vt ſtatuitur in dicta l. 12. tit. 1. part. 1. vbi etiam Gregor. Lop. refert Pragmaticam ſpecialem hoc ſtatuentem, quæ hodie habetur in lib. 7. nouæ recopilat. tit. 1. l. 8. & idem ſignificatur in legibus huius regni Luſitaniæ lib. 3. tit. 75. §. 1. Vltimò inquiri hic poterat, an hæc poteſtas ferendi leges ciuiles delegabilis ſit. Sed in hoc nihil occurrit addendum his, quæ in libro ſuperiori cap. 4. in fine diximus.

Caius. *Iuſtinian.* *Greg. Lop.*

CAPVT X.

Vtrùm poteſtas ferendi leges ciuiles pendeat ex fide, vel moribus Principis.

1. *Hæreſis Vuald. Vuiclephus. Ioan. Hus. Caſtro. Armacanus.* HAnc quæſtionẽ moueo propter hæreſim Vualdenſium (vt refert Caſtro verb. *poteſtas*) quos Vuicleph. & Ioan. Hus ſequuti ſunt, dicentes, Principes iniquos, vel infideles non habere ciuilem poteſtatem, & cõſequenter non poſſe ſuis legibus ſubditos obligare, quod etiam, vt referunt, ſenſit Armacanus lib. 10. de quæſtionib. Armenorum. Fundantur, quia poteſtas regia ordinatur ad bonum cõmune; eſſet autem valde contrarium bono communi, ſi in huiuſmodi iniquis hominibus talis poteſtas inueniretur, aut perſeueraret, & ideo Saul ſtatim priuatus fuit regno, poſtquam Deo diſplicere cœpit 1. Reg. 15. & de Regibus iniquis, generaliter dicit Deus Oſeæ 8. *Regnauerunt, & non ex me*, id eſt, non legitima poteſtate. Hæc tamen ſententia erronea eſt, & damnata in Concilio Conſtantienſi, ſeſſ. 8. & 15. Vt tamen veritatem Catholicam breuiter explicem, dicam priùs de fide, poſtea de moribus.

1. Reg. 15. *Conc. Conſt.*

2. *Vera ſenten.* Primò ergo certum ſit, hanc poteſtatem neque fidem, neque aliud donum ſupernaturale requirere in Principe, ſeu in ſubiecto, in quo exiſtit. Probatur; nam vel conditionem hanc poſtulat iure naturæ, vel diuino poſitiuo, vel Eccleſiaſtico: nihil autem horum dici poteſt; ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia hæc poteſtas pertinet ad purum ius naturale, vt ſuprà oſtenſum eſt: vnde futura eſſet in hominibus, etiamſi crearentur in puris naturalibus ſine vllo ordine ad ſupernaturalem finem, & fuit in gentibus ante Chriſti aduentum, & nunc eſt in infidelibus non baptizatis præſertim in gentibus. Et ratio clara eſt, quia fides, & reliqua dona ſunt ſuperioris ordinis; ergo non poſſunt iure naturæ requiri ad hanc poteſtatem.

Fidem & reliqua ſupernaturalia nõ requiri de iure naturæ ad poteſtatẽ legiſlatiuã vt poté quæ ſint ſuperioris ordinis.

3. *Occurritur dubio.* Dicetur fortaſſe, hoc argumentum rectè procedere de puro iure naturæ quatenus fundatur in ſolo

lumine

lumine naturali: ſecùs autem eſſe de iure connaturali gratiæ, quod fundatur in lumine fidei, quia ſuppoſita eleuatione naturæ humanæ ad finem ſupernaturalem, ipſum lumen ſupernaturale dictat, non eſſe homines regendos, etiam in ciuilibus, & temporalibus, niſi per principes fideles, propter vitandū commune incommodum, quod ex contrario ſequi poteſt. Sed hoc abſque fundamento dicitur. Quia ordinatio ad finem ſupernaturalem per fidem, vel alia dona, non mutat naturam huius poteſtatis, neque impedit actus eius: ergo etiam poſito lumine fidei non poteſt per veram rationem colligi poteſtatem hanc neceſſariò ſupponere fidem. Quamuis enim ex principiis fidei rectè colligatur, nō eſſe obediendum magiſtratui temporali in his, quæ fidei, vel ſupernaturalibus præceptis repugnant, nō tamen colligitur, non poſſe eſſe verum Principem eum, qui fide careat, aut ei obediendum non eſſe in his, quæ pertinent ad rectam gubernationem politicam, & fidei non repugnantem. Quod etiam apertè confirmat

3. *Dan. 2. Geneſ. 47.* Scriptura Daniel. 2. *Tu es Rex, & Deus cæli tibi regnum dedit*: erat autem infidelis, & Geneſ. 47. Ioſeph fecit terram Ægypti tributariam Pharaoni, qui etiā erat infidelis. Conſtat ergo hanc poteſtatem ex natura rei in ſola naturali ratione fundari.

4. *1. Pars concluſionis probatur.* Et poſſumus obiter addere, quamuis ad actualem vſum eius requiratur vſus rationis in habente illam; tamen ad ipſam poteſtatē non requiri, ſcilicet, quoad ius dominandi, & regendi: poteſt enim eſſe in puero, etiam ante vſum rationis, vt patet in eo, qui iure hæreditario regnum obtinet ſtatim à principio natiuitatis: ille enim, & ante rationis vſum, & ante baptiſmum rex exiſtit, habet ergo poteſtatem in habitu, licèt per ſe illam exercere non poſſit. Et idem contingere poteſt in eo, qui ad tempus incidit in amentiam: nam ſi amentia ſit perpetua, priuandus eſt tali poteſtate propter commune bonum. De quo aliàs.

5. *Rom. 13. 1. ad Tim. 2. Petr. 2.* Secunda pars minoris, quæ eſt de iure diuino poſitiuo ſatis ex eo probatur, quia oſtendi non poteſt tale ius, neque ex Scriptura, neque ex traditione. Imò oppoſitum docent Paulus ad Rom. 13. & 1. Timoth. 2. & Petrus 1. canonica c. 2. vbi admonent fideles ſubditos eſſe Regibus, & principalibus qui tūc dominabantur, quos conſtat fuiſſe infideles. Nec dici poteſt, hoc feciſſe Apoſtolos ad vitandum maius malū: nam expreſſe aiunt, illos eſſe miniſtros Dei, & ab illo habere poteſtatem, eiſque obediendum eſſe, non tantùm propter timorem, ſed etiā propter conſcientiam. Ex quibus locis conſtat, ſtando in iure diuino, hanc poteſtatem perſeuerare in infideli, non ſolùm reſpectu aliorum infidelium, ſed etiam reſpectu Chriſtianorum, qui alias iuſto titulo ſubditi erant illis: nam de his in particulari loquuntur Apoſtoli in illis locis. Congruentia autem reddi poteſt, quia tale ius non fuiſſet congruum ad fidei propagationem, & conſeruationem: nam plurima ſcandala ſequerētur, nec reges infideles permitterent, ſubditos ad fidem conuerti.

6. *2. Membrum concluſionis probatur.* Atque hinc facilè conſtat aliud membrum de iure Eccleſiaſtico, quod auctoritate etiam negatiua ſufficiēter probatur, quia nullibi inuenitur. Ad maiorem autem intelligentiam diſtinguere poſſumus duplices reges infideles, quidam nunquam baptizati, nec apoſtatæ à fide, alij ſunt hæretici apoſtatæ: in priores non habet Eccleſia iuriſdictionem directam, & ideo

Quid poteſt Eccleſia in Principes infideles non baptizatos. non poteſt illos punire, nec per ſe regnis priuare. Si autem ſub ſe haberent fideles, & eos vel a fide auerterent, vel ab obedientia Eccleſiæ, vel aliàs ad prauos mores manifeſtè inducerent, tunc Eccleſia haberet iuſtum bellum contra illos, poſſetque eos in defenſionem innocentium, poteſtate, & regno priuare: quandiu verò non priuantur, ſuam retinent poteſtatem. In poſteriores autem habet Eccleſia directam poteſtatem, & per ſe, ratione baptiſmi, & ideo in pœnam infidelitatis, & hæreſis poteſt eos hac poteſtate priuare, hactenus verò non priuauit eos ipſo facto, ſaltem quātum ad retentionem, & vſum illius poteſtatis: imò nec de facto ab illa deijci poſſunt, donec per ſententiam Eccleſiaſticam declarētur, iuxta cap. *cum ſecundum leges*, de hæreticis, in 6. & latiùs traditur in materia de Fide. *Quid in baptizatos.*

Circa alterum partem de moribus, dicendum eſt, poteſtatem hanc in hominibus iniuſtis, & iniquis permanere poſſe, & ita ſimpliciter non pendere ex moribus honeſtis. Concluſio eſt etiam certa de fide, quæ ſatis conſtat ex diſcurſu totius Scripturæ, in qua legimus, plures Reges, tā in populo Iſrael, quam inter gentes fuiſſe iniquiſſimos, & nihilominus fuiſſe veros Reges, & Dauid etiā ac Salomon, qui aliquando grauiter peccauerunt, non ſtatim priuati fuerunt regno. Ratione oſtendi poteſt diſcurſu ſimili ſuperiùs facto, quia hæc pœna priuationis talis poteſtatis nullo iure lata eſt, ipſo facto, contra Reges improbos, nec fuiſſet conueniens, quia infinita perturbatio inde ſequeretur, & omnes ſubditi facilè contra reges inſurgerēt. Explicari deinde poteſt in hunc modum, quia vel Rex, licèt aliàs prauus ſit, in legibus ferendis, ſeruat honeſtatem, & iuſtitiam, & tunc formaliter, & in quantum Rex, iuſtus eſt, malitia autem illa ſe habet quaſi concomitanter, & ideo non refert ad hanc poteſtatem. Vel in ipſis legibus ferendis exercet iniuſtitiam, & iniquitatem, præcipiendo rem turpem, & tunc non inducit quidem obligationem per talem actum. Nam lex iniqua non eſt lex, nec poteſtas regia eſt data ad tales leges ferendas, iuxta ea, quæ ſupra diximus de ratione legis. Poſſunt ergo tūc ſubditi, & debent non obedire regi in tali præcepto, ſi de re iniqua ſit, non tamen propterea poſſunt illi obedientiam abſolutè negare in his, quæ iuſta fuerint. Vel denique rex eſt iniquus etiam in vſurpatione ipſius poteſtatis, quia tyrannicè illam occupauit, & tunc verum eſt, illam iniquitatem excludere poteſtatem veram, non quia priuet illa, ſed quia ſupponit carentiam eius, eāmque donare non poteſt, & tunc meritò tali homini non obeditur, quia Rex non eſt, ſed tyrannus. 7. *Concluſio ea qua de fide.* *Ratio concluſionis.*

8. *Dubium circa mores Principis.* Occurrit autem hîc incidens dubium circa hoc vltimum membrum, an in eo caſu poſſint ſubditi licitè obedire huiuſmodi Principi, ſi alioqui ex parte materiæ iuſtas leges ferat. Quòd enim non teneantur, per ſe loquendo, manifeſtū eſt, quia illæ non ſunt leges, iuxta ſupra dicta, cùm non procedant à legitima poteſtate. Quòd autem poſſint, videtur perſuaderi, quia poſſunt facere quicquid bonum eſt, vel nō malum, licèt non teneantur, cedendo iuri ſuo, & patienter vim alterius ſuſtinendo. Imò addūt multi authores, poſſe tūc ſubditos poſtulare ab huiuſmodi Principe, & conceſſiones gratiæ, & actus iuſtitiæ, qui in ſe iniuſti non ſint, quāuis ab illo iniuſtè ſint faciendi per vſurpatam poteſtatem: quia tunc non inducunt ad malū, ſed ad minus malum; minus enim malū eſt ſic gubernari, quàm omnino non gubernari. Ita docuit Caiet. in ſumma, verb. *Tyrannus*, quem ſequitur Armilla eodem verb. & Nauar. c. 14. n. 41. In contrarium autem eſſe videtur, quia obedire huiuſmodi regi, etiā in his, quæ aliàs honeſta ſunt, videtur eſſe cooperatio ad malum, & fauor iniuſtitiæ, ſeu tyrannidis eius. *Caiet. Armil. Nauar.*

9. *Quādo liceat ſeruare præcepta Tyranni, & quando non.* Breuiter dicendum cenſeo, quaſdam eſſe actiones ita honeſtas, vt in nullius nocumentum cedant, neque indigeant poteſtate publica, vt rectè fiant, vt ſūt deferre hæc, vel illa arma, vel aliquid ſimile, vel etiam ſoluere tributum, quod licèt ex parte exigentis

ſequitur poteſtatem, ex parte ſoluentis illam nõ poſtulat, per ſe loquendo. Neque conditio tributi alteri affert nocumentum, niſi ſoli ſoluenti, qui poteſt cedere iuri, vel vtilitati ſuæ. Aliæ verò ſunt actiones, quæ inuoluunt nocumentum tertij, & vt iuſte fiant, requirunt poteſtatem publicam, vt occidere malefactorem, etiam dignum morte, & ſimiles. In prioribus per ſe malum non eſt ſeruare leges, vel præcepta tyranno data, quia illæ actiones tales ſunt, vt propria voluntate, & authoritate poſſint honeſtè fieri ſine lege. Quòd autem fiant poſita illa iniuſta lege, nõ habet circumſtantiam, quæ reddat actum malum. Quia illa re vera non eſt cooperatio, ſed tolerantia quædam violentiæ, quæ nulli affert nocumentum: ergo per ſe non eſt ibi malitia. Dico autem per ſe, quia oportet ſcandalum vitare, & non dare occaſionem tyrãno, vt in ſua iniuſtitia firmiùs perſeueret, ſed potiùs illi obſiſtere quando ſine incommodo fieri poteſt. At verò in poſterioribus actionibus contrarium videtur, quia honeſtas illarum omnino pendet ex vera poteſtate publica, ſine qua nullus poteſt exequi, vel condemnare alium, etiam in pœna iuſta, niſi habeat publicam poteſtatem, quam tyrannus dare non poteſt. Sed in hoc etiam aduertendum, ſeu ſubdiſtinguendum eſt: nam hoc in rigore eſt verum, quantum eſt ex parte tyranni: contingit autem vt reſpublica, quia non poteſt illi reſiſtere, illum toleret, & ab eo ſe gubernari ſinat, & tacitè conſentiat, ac velit, iuſtitiam per ipſum adminiſtrari propter rationem tactã, quia minus malum eſt, per illum gubernari, quàm omnino carere iuſta coactione, & directione, & tunc non erit peccatum obedire, etiam in dictis actibus, quia Reipublicæ conſenſus ſupplet defectum poteſtatis tyranni.

10, Ad fundamentum contrarij erroris reſpondetur, multò maiora incommoda contra bonum communo ſequi, ſi poteſtas ciuilis pendeat ex priuata fide, vel bonis moribus ipſius principis, quia nulla eſſet pax, neque obedientia in republica, ſed quilibet ſubditus vellet ſuperiorem ſuum iudicare, & conſequẽter illi obedientiam negare, quod abſurdiſſimum eſt. Quocirca licèt peccator fortè mereatur priuari regno, tamen quamdiu illo non priuatur ab habente poteſtatem, verus rex perſeuerat, atque ita cõtigit in Saule, donec permittente Deo occiſus eſt. Quod autẽ dicitur Oſeæ 8. *Regnauerunt, & non ex me*, plures habet expoſitiones, de quibus videri poſſunt Orig. Homil. 4. in lib. Iudicum, Hieronym. & Expoſitores ibi. Verus ſenſus mihi videtur, ibi reprehendi reges iniquos Iſrael, non quia reges non eſſent, & gubernarent, ſed, quia cùm reges eſſent, malè gubernarent, hoc enim ſignificat regnare non ex Deo, quod ſtatim explicatur, quia inducebant populum ad idola colenda, & ſimilia.

Saul. Oſea 8. Origen. Hiero.

CAPVT XI.

Vtrùm finis poteſtatis, & legis ciuilis, prout nunc eſt in Eccleſia, ſit alius à fine eiuſdem poteſtatis, & legis, vt in pura natura, vel in gentibus ſpectari poteſt.

1. DIximus dari in hominibus poteſtatem ad ferendas leges, atque adeò has leges eſſe poſſibiles, vt autem natura, & neceſſitas earum magis declaretur, oportet finem illarum, ipſiúſque poteſtatis generatim conſiderare, quod in hoc capite præſtandum eſt. Statimque occurrit opinio Fortunij Garciæ tract. de vltimo fine vtriuſque iuris, vbi contendit ſuadere, finem iuris ciuilis eſſe eundem cum fine iuris canonici, habere que eandem originem, eadémque principia. Vnde multa infert, quæ poſtea examinanda ſunt. Nam de hac opinione quatenus comparationem facit inter vtrumque ius, in lib. ſequenti dicendum ex profeſſo eſt, quia non explicato priùs vtroque extremo, non poteſt totum comparatio fieri, aut intelligi. Hic ergo ſolùm de poteſtate, ac iure ciuili abſolutè ſpectato in ordine ad ſuum finem opinio hæc tractanda eſt. Sentit ergo Fortun. finem iuris ciuilis eſſe non ſolùm externam pacem, & iuſtitiam Reipublicæ, ſed etiam veram, & internam hominis felicitatem, ac ſalutem. ita ſignificat ibi n. 6. iunctis, quæ dixerat n. 2. Vbi eundem finem iuris Canonici poſuerat, & inde concludit eſſe eundẽ finem vtriuſque iuris. Vnde neceſſe eſt, vt vel ſentiat, finem canonici iuris eſſe tantùm externam politiam humanam, quod valde abſurdum eſt, vel oportet, vt ſẽtiat, finem iuris ciuilis non ſiſtere in humana politia, & externa pace, ac iuſtitia reipublicæ, ſed etiam tendere ad veram felicitatem humanam.

Fortun.

Finem iuris ciuilis eſſe eũdem cũ fine canonici ſentit Fortun.

2. Quia verò hæc opinio ſtatim apparet incredibilis intellecta de iure ciuili, & de poteſtate ferendi illud, prout eſſe poteſt in pura natura, & in principio libri à nobis explicata eſt, ideo Nauar. in Commen. de finibus humanorũ actuum, n. 29. ita illam interpretatur, vt intelligenda ſit de iure ciuili, quatenus eſt à Chriſtianis Imperatoribus, & Regibus compoſitum, aut probatum: ſic enim etiam ipſe ait, veram felicitatem æternam, quam credimus, & ſperamus eſſe finem iuris ciuilis. Quia licèt ipſa poteſtas de ſe non tendat in illum finem; nihilominus vt eſt coniuncta fidei, in illum referri poteſt, & debet: & ita etiã eius actus, qui eſt Lex ciuilis, à legiſlatoribus Chriſtianis in eundem finem refertur. Quod ſuadet ipſe Nauar. ex inſcriptione Codicis, & Proœmij digeſtorum à Iuſtiniano editi, quæ ſic habet. *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti*, &c. Et eandem habet in declaratione iuris ciuilis; quæ habetur in fine legis 2. de veteri iur. enucle. Et in Epiſtol. ad Tribonianum, quæ incipit, *Deo authore*, & in Codice eſt lex 1. de veteri Iure enucleando, vbi de *authoritate legum*, dicit, *Quæ diuinas, & humanas res bene diſpoſuit, & omnem iniquitatem expulit.* Addit Nauar. probationem ex l. 1. & 2. C. de ſum. Trinita. Vbi Imperator præcipit, omnes populos ſibi ſubditos Chriſtianam fidem, & religionem ſequi, & hæreticos puniri, & ex multis legibus, quas ille Imperator de rebus Eccleſiaſticis conſtituit per plures titulos vſque ad 16. lib. 1. Codicis.

Nauarr.

C. de ſumma Trinit.

3. Veruntamen de hac opinione Nauarri per ſe ſpectata dicemus poſtea, nunc enim conſiderando fundamenta Fortunij, videtur ſimpliciter loqui de poteſtate ciuili ſecũdùm ſe, & in omni ſtatu; probat enim ſententiam ſuam ex Ariſto. 1. Ethic. cap. 2. & 4. dicente, humanam felicitatem eſſe finem moralis doctrinæ, & lib. 5. cap. 1. dicit, ea dici iuſta, *quæ felicitatem ſocietatis ciuilis efficiunt, & conſeruant*, & ideo leges de omnibus virtutibus præcepta dare, quæ ad hanc felicitatem conferunt. Adducit etiam Ciceronem lib. 2. de officiis, dicentem, *Per leges bene beatéque viuitur.* Adducit item quod ex Demoſthene refertur in leg. 2. ff. de legib. *Omnes debere parere legi, quia inuentio quædam & donum Dei eſt.* Et ex Chryſippo legem eſſe omnium diuinarum, *& humanarum rerum reginam, & iuſtorum, atque iniuſtorum regulam.* Hæc autem omnia dicta ſunt à Philoſophis Ethnicis de lege ciuili, & ante leges Imperatorum; ergo dicta ſunt de lege ciuili ſecundùm ſe, & prout naturam humanam conſequitur, ſecluſa fide; ergo in eodem ſenſu videtur ille author loquutus. Confirmat verò ſuam ſententiam à fortiori ex legibus Imperatorum, quas adduximus pro ſententia Nauar. & addit Authentic. *vt non luxurientur contra naturam.* Quia in ea oſtẽdit Iuſtinia. ſui muneris eſſe, curare, vt ſubditi ſui bene viuant, &

Fortunij fundamenta.

Ariſt. 1. Eth. c. 2. & 4.

Cice. 2. offic.

Demoſthe.

Chryſippus.

Authen.

Iuſtinian.

Dei

Dei placationem inueniant. Item Authen. quomodo oporteat Epiſcopos, &c. in princ. vbi Iuſtinia. ait, *Maximam habemus ſolicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa ſacerdotum honeſtatem*, &c. Videtur ergo hic author vtrunque ſtatum poteſtatis, ſeu legis ciuilis amplecti, hoc fortaſſe diſcurſu, quòd lex ciuilis intendit homines in veram eorum beatitudinem perducere. Vnde quando poteſtas illa eſt ſola, & ſeparata à lumine fidei, dirigit in veram felicitatem naturalē, de qua Philoſophi loquuti ſunt; quando autem coniungitur fidei manifeſtanti veram hominis felicitatem altioris ordinis, tūc etiam per fidem eleuatur, & extenditur ad ferendas leges, intendendo eādem veram, & ſupernaturalem felicitatem. Atque hoc modo nunc intra Eccleſiam eūdem eſſe finem legis ciuilis, & canonici. Et ad hoc tandem inducit diuum Thomam, quia in 1. 2. quæſtione 90. art. 2. & q. 95. art. 1. indifferenter loquens de lege humana, dicit, finem eius eſſe felicitatem.

D. Thom.

B

4\. *Fortunij opinio noua. Hominis felicitas duplex vna præſētis & futura, & vtraq; in naturalē, & ſupernaturalem diſtin. cta.*

Nihilominus hæc opinio Fortunij noua eſt, & ſingularis, ortaque eſt ex quadam verborum confuſa, & indiſtincta ſignificatione, ſeu æquiuocatione, qua ſublata facile rei veritas intelligetur. Duplex ergo felicitas hominis diſtinguenda eſt, vna eſt vitæ præſentis, altera futuræ, & vtraque in naturalem, & ſupernaturalem diſtingui debet ſecundùm receptam Theologicam doctrinam, quam nunc ſupponimus. Dico ergo primò; poteſtas ciuilis, & ius ciuile per ſe non reſpiciunt æternam felicitatem ſupernaturalem vitæ futuræ tanquam finem proprium, vel proximū vel vltimum. Probatur, quia talis poteſtas eſt merè naturalis, ergo natura ſua non tendit in finem ſupernaturalem. Dices; ipſa hominis natura ordinatur ad ſupernaturalem felicitatem, vt ad finem vltimum; ergo etiam potentiæ omnes naturales huius naturę ordinantur ad eundem finem; ergo etiam poteſtas ciuilis. Reſpondeo dupliciter poſſe aliquid ordinari in illum finem vltimum; vno modo per intrinſecam habitudinem; alio modo per ſolam relationem, vel imperium extrinſecum. Priori modo ordinatur fides infuſa v. g. ad ſupernaturalem beatitudinem; poſteriori modo fides, vel alia virtus acquiſita. Dico ergo poteſtatem ciuilem per relationem extrinſecam, vel Dei, vel hominis habentis illam poſſe ordinari ad ſupernaturalem felicitatem vt ad finem vltimum. Et hoc ad ſummum probat ratio facta: nam ex parte Dei verum eſt omnia bona data hominibus, etiam naturalia, data eſſe propter felicitatem ſupernaturalem adipiſcendam, & hoc modo etiam hæc poteſtas data eſt propter illum finem. Ex parte verò hominis non poteſt ipſe referre actus huius poteſtatis in illum finem per ſolum naturale lumen, ſed oportet, vt ſupernaturaliter cognoſcat illum finem, ideóque ſtando in pura natura, non poſſet lex ciuilis etiam hoc modo ordinari ad finem ſupernaturalem.

C

Dubiolum.

Occurritur dubiolo.

D

5\. *Diſcrimē habituū naturaliū, & ſupernaturalium.*

Deinde addo legem ciuilem prout eſt actus huius poteſtatis ex ſe non tēdere in ſupernaturalem finem, & hunc eſſe ſenſum in præſenti præcipuè intentum. Declarari autem poteſt notando differentiam inter habitus, ſeu facultates naturales, & ſupernaturales, quòd ſupernaturales, vt virtutes per ſe infuſæ, ita ordinantur per ſe in ſupernaturales, & circa obiectum aliquo modo ſupernaturale ſecundùm ſe proportionatum ſupernaturali felicitati. Idemq; eſt ſuo modo in poteſtatibus moralibus ſupernaturalibus. Nam hoc modo character v. g. ordinatur ad ſupernaturalem finem, & ſimiliter poteſtas Eccleſiaſticæ iuriſdictionis tendit in eundem finem, quaſi connaturali modo, & operando ex ſe circa materiam ſupernaturalem, & per ſe relatam ad illum finē. At verò virtutes acquiſitæ de ſe non ita tēdunt, nec operari poſſunt circa ſupernaturalem finē, ſed ſolùm per extrin-

E

A

ſecum imperium poſſunt in illum referri. Ita ergo ſe habet poteſtas ciuilis in ordine ad ſupernaturalē felicitatem: nam per ſe non tendit in illum finem vltimum ex vi propriæ naturæ, vel propriarū actionum, per quas nullo modo verſatur circa talem finem, nec circa materiā, vel obiecta ſupernaturalis ordinis. Et hoc modo dicimus poteſtatem ciuilem, vel leges ab illa procedentes non reſpicere felicitatē ſupernaturalem, vt finem vltimum: & in hoc maximè diſtingui à poteſtate Eccleſiaſtica, vt in ſequenti libro cap. 1. & 8. latiùs videbimus. Et ideo dixit Nicol. Papa in cap. *quoniam*, diſt. 10. & in cap. *cùm ad verum*, 96. diſt. Imperatores indigere Pontificibus pro æterna vita, & nō debere, nec poſſe diuinis rebus præeſſe, cùm ſint negotiis ſecularibus implicati. Et Imperator ipſe in Authent. quomodo oporteat Epiſcopos, &c. in principio dixit ſacerdotiū, & imperiū eſſe maxima dona à Deo data. *Illud diuinis miniſtrans, hoc autem humanis præſidens.* Et alia ſimilia in citato loco afferemus.

Nicolaus Papa.

6\. *2. Concluſio.*

Vnde dico ſecundò: Poteſtatem ciuilem non ſolùm non reſpicere felicitatem æternā vitæ futuræ vt finem vltimum propriū, verùm etiam nec per ſe intendere propriam ſpiritualem felicitatem hominum in hac vita, & conſequenter nec per ſe poſſe in materia ſpirituali diſponere, aut leges ferre. Hoc colligitur ex iuribus citatis. Item ex illis omnibus, in quibus leges ciuiles per canonicas aliquatenus corrigūtur, vel ſupplentur in ordine ad vitāda peccata, quia lex ciuilis cōſiderat honeſtam vtilitatem tēporalē rei publicæ humanæ: lex autē canonica principaliùs attendit ſaluti animæ, & vt peccata euitentur, vt dixit Gloſſa in cap. *cùm contingat*, de iureiur. verb. *debent*, & ſumitur ex illo textu cum concordantibus cap. *licet*, de iureiur. in 6. & cap. vlti. de præſcript. Et notāt latè Ioan. And. in regula, *poſſeſſor*, in Mercurial. & Panorm. in Proœm. Decret. n. 16. & in cap. 5. de iuram. cal. n. 7. Ratione declaratur, quia ſpirituale bonū, ſeu felicitas huius vitæ eſt diſpoſitio per ſe ordinata ad vltimam felicitatē ſupernaturalem vitæ futuræ, vel potiùs eſt quædam inchoatio eius; ergo poteſtas, quæ non ordinatur per ſe ad dirigendos homines in illam felicitatem, non poteſt per ſe referri ad ſpiritualē finem huius vitæ, quia eiuſdem poteſtatis eſt dirigere ad finem vltimum, & ad omnia, quæ per ſe ad illum diſponunt. Poteſtas ergo ciuilis ſicut non ordinatur ad æternam beatitudinem vitæ futuræ, ita nec ad ſpiritualem felicitatem præſentis. Vnde etiam cōcluditur, per ſe non verſari in ſpirituali materia, quia finis proximus, & materia cuiuſcūq; poteſtatis proportionātur inter ſe, & fini vltimo eiuſdē poteſtatis: ſed poteſtas ciuilis nō habet pro fine vltimo felicitatē ſupernaturalē vitæ futuræ, aut præſentis: ergo. Atque ideo in decretis ſæpe lex ciuilis cōparatur corpori, & lex canonica animæ, ac ſpiritui, vt auctores proximè citati notāt, & apertè tradit Innoc. III. in c. *ſolitæ*, de maiorit. & obedien. Hinc etiam dixit D. Thomas 1. 2. q. 99. art. 3. *Lex diuina principaliter inſtituitur ad ordinandū homines ad Deum; lex autem humana principaliter ad ordinandum homines ad inuicem: & ideo leges humanæ non curauerunt aliquid inſtituere de cultu diuino, niſi in ordine ad bonum commune hominum.*

Gloſſa.

Ioan. And.

Panorm.

Ex D. Tho. in quod ordinatur diuina lex principaliter & in quod humana.

7\. *3. Concluſio.*

Addo tertiò poteſtatem ciuilem legiſlatiuam, etiam in pura natura ſpectatam nō habere pro fine intrinſeco, & per ſe intento felicitatem naturalem vitæ futuræ: imò nec propriam felicitatem naturalem vitæ præſentis quatenus ad ſingulos homines vt particulares perſonæ ſunt, pertinere poteſt, ſed eius finem eſſe felicitatem naturalem communitatis humanæ perfectæ, cuius curam gerit, & ſingulorum hominum vt ſunt membra talis communitatis, vt in ea, ſcilicet in pace & iuſtitia viuant, & cum ſufficientia bonorum, quæ ad vitæ corporalis conſeruationem,

&c com

& commoditatem ſpectant, & cum ea probitatem morum, quæ ad hanc externam pacem, & felicitatem reipublicæ, & continentem humanæ naturæ conſeruationem neceſſaria eſt. Hæc eſt mẽs Ariſto. in locis in principio citatis, & D. Thomæ ſuprà q. 90. artic. 2. iuncti s q. 95. art. 1. & 4. q. 96. art. 2. & 3. & q. 99. art. 3. In quibus docet, ac declarat, finem humanarum legum eſſe commune bonum ciuitatis, & illa tantum prohibere, ac præcipere, quæ huic fini conſentanea ſunt. Ad idẽ faciunt quæ Fortunius adducit ex proœmio Decret. & cap. *facta ſunt*, diſt. 4. nam quæ ibi dicuntur, legibus etiam ciuilibus communia eſſe videntur. Ratio verò ſumi poteſt ex dictis, quia hęc naturalis poteſtas condendi humanas leges non eſt in ſingulis hominibus per ſe ſpectatis, nec in multitudine hominum aggregata ſolùm per accidens; ſed eſt in communitate vt moraliter vnita, & ordinata ad componendum vnum corpus myſticum, & ex illo reſultat tanquam proprietas eius; ergo per ſe ordinatur ad bonum commune huius corporis, eiúſque felicitatem: nam finis eſt proportionatus principio; ſicut ergo bonum naturale huius corporis politici nõ extenditur vltra præſentem vitam, imò nec durat niſi in illa, ita nec finis huius poteſtatis, aut legis vltra præſentem vitam extenditur. Et eadem ratione etiam pro hac vita non intendit bonum ſingulorum, niſi in ordine ad bonum totius communitatis, in quo ſiſtit tanquam in vltimo fine proprio talis facultatis; ergo id, quod ita pertinet ad priuatam felicitatem, vt non redundet in bonum communitatis, ad hanc poteſtatem, vel legem ciuilem non ſpectat.

Ariſt. *D. Thom.* *Fortunius.* *c. facta ſunt.* *Ratio concluſionis.*

9. Confirmatur, ac declaratur: nam triplex poteſt diſtingui moralis gubernatio hominis; quædam politica, quæ pertinet ad regimen ciuitatis, & communitatis perfectæ: alia œconomica, quæ ſpectat ad regimen vnius familiæ, ſeu domus; tertia dici poteſt propria vniuſcuiuſque circa ſemetipſum, quæ dici poteſt monaſtica, quaſi vnius regimen continens. Poteſtas autem ciuilis per ſe ordinatur ad gubernationem politicam, vt ex ſuperioribus cõſtat, & ideo per ſe nõ dirigit œconomicum regimen, niſi in his, quæ redundant in cõmune bonũ ciuitatis, & illud poſſunt impedire, aut promouere: reliqua enim, quæ ad priuatã familiã ſpectant, non per leges ciuiles, ſed per vniuſcuiuſque patrisfamilias prudentiam ordinantur. Ergo ſimili proportione, ac ratione non ſpectat ad leges ciuiles monaſtica directio, ſeu priuata honeſtas ſingulorum, vt tales ſunt, ſed ſolum ea morum rectitudo per has leges conſtituitur, quæ bono ciuili vel neceſſaria, vel valde vtilis eſt. Ad felicitatem autem etiam naturalem vniuſcuiuſque hominis, vt ſingularis perſona eſt, non ſufficit virtus illa ciuilis, ſed neceſſaria eſt integritas morum cum debito ordine ad Deum, quantum lumen naturale dictat; ergo non ſpectat felicitas priuata ad finem proprium legis ciuilis, ſeu poteſtatis legiſlatiuæ merè naturalis. Accedit tandem, quòd hæc naturalis felicitas ſingulorum vt tales ſunt, principaliter conſiſtit in actibus internis, vel ſpeculatiuis, vel moralibus, & practicis cum integra rectitudine naturali. Poteſtas autem ciuilis non multum curat de internis actibus, imò vix circa illos aliquid poteſt, vt infrà dicetur, valde etiam impotens, & inefficax eſt ad dirigendos illos; ergo non intendit per ſe huiuſmodi felicitatem, ſed ſolùm communem, prout explicatum eſt. Neque argumenta Fortunij ampliùs probant, vt facilè ex dictis conſtare poteſt.

Regimen humanum triplex, politicũ œconomicũ, & monaſticum. *Poteſtas ciuilis non multum curat de actibus internis.*

9. Quartò dico poteſtatem hanc ciuilem (etiam prout eſt in principibus Chriſtianis fidei coniuncta) non extendi in materia, vel actibus ſuis ad finem ſupernaturalem, ſeu ſpiritualem vitæ futuræ, vel præſentis, licèt ipſi legiſlatores fideles in ſuis legibus ferendis intueri poſſint, & ex parte debeant ſupernaturalem finẽ, & actum ipſum ferendi legẽ in ſupernaturalem finem referre. Vtraque pars aſſertionis manifeſta videtur. Prima quidem, quia poteſtas hæc vt nunc eſt in principibus Chriſtianis, in ſe non eſt maior, nec alterius naturæ, quam fuerit in principibus ethnicis; ergo ea ſe non habet alium finem, nec aliam materiã. Sicut virtus acquiſita temperantiæ in fideli, & infideli, in iuſto, & iniuſto, non eſt alterius naturæ, nec actus ſuos efficere poteſt circa aliam materiam, vel propter alium proximum finem, ſeu motiuum, aut intrinſecam honeſtatem. Denique iura canonica ſuprà allegata, quæ hanc poteſtatem vocant terrenam, temporalem, ad corpora pertinentem, & ſimilia, loquũtur de illa, vt eſt in Imperatore, & Regibus Chriſtianis, & inde concludunt non poſſe diſponere in ſpiritualibus, neque de his, quæ per ſe ſpectant ad ſalutem animarum, vel cultum religionis; ergo etiam nunc ſecularis poteſtas talium principum eiſdem terminis concluditur.

Dices; nunc poſſunt principes ſæculares hæreticos punire, & alia vitia contraria religioni Chriſtianæ, vt talis eſt, prohibere, vt eſt blaſphemia in Chriſtum, circumciſio Iudæorum, & ſimilia, quæ non pertinuiſſent ad ciuilem poteſtatem, ſeclusa fide. Reſpondeo in primis, aliqua ex his non tam per ſe pertinere ad ſecularem poteſtatem, quam ex conceſſione Eccleſiaſticæ poteſtatis, & quaſi per tacitam, vel expreſſam inuocationem eius poſtulantis auxiliũ brachij ſecularis. Et ita infra dicemus, vniuerſas leges ciuiles, quę circa materias ſpirituales verſantur, vel non eſſe leges, vel habere vim ſuam à ſuperiori poteſtate. Deinde dicimus illa vitia, & peccata, quæ dicuntur mixti fori, eatenus puniri, & cohiberi per leges ciuiles, quatenus ſuppoſito hoc ſtatu reipublicæ Chriſtianæ illam perturbant, & magna nocumenta illi afferunt etiam quoad ſuam pacem, & externam felicitatem, ac conſeruationem: hunc enim finem ſemper intẽdit ipſa poteſtas quatenus talis eſt, licèt vtẽs illa poſſit perfectiùs operari. Et hoc modo Leo Papa Epiſt. 7. laudat Theodoſium, quòd fide ſua præſidium afferret Eccleſiæ, & non ſolùm regium animum, ſed etiam ſacerdotalem oſtenderet, & quòd curam haberet auertendi hæreſes, & ſchiſmata. *Quia tunc* (inquit) *eſt optimus regni veſtri ſtatus, quando ſempiterna Trinitati vnius Deitatis confeſſione ſeruitur.* 50.

Leo Papa. Theodoſius.

Altera verò pars probari poteſt aliquibus argumẽtis Nauarri, & fortaſſe ipſe nihil aliud intendit ſecũdùm ſuam priuatam ſententiam; immeritò tamen adducit ad illam confirmandam leges Codicis, quæ in materia ſpirituali verſantur: nam illæ vel leges nõ ſunt, nec fuere vnquam, vel nixæ fuerunt auctoritati Pontificum, vt lib. ſequenti ca. 12. dicemus. Non rectè etiam ad hunc ſenſum accommodat opinionẽ Fortunij; quia ſine dubio loquitur de legibus ipſis, ac poteſtatibus, & non tantùm de perſonis operantibus. Et ita illã latè impugnat Michael Vlcurrunus tract. de Regim. mun. p. 1. q. 5. princip. Argumenta item eiuſdem Fortunij probant hanc opinionem, & nihil aliud, vt facilè intueri patebit. Denique res ipſa per ſe nota eſt: nam hæc legiſlatio ciuilis de ſe, & ſuo genere actio honeſta eſt, licèt ordinis naturalis, & prudentiæ acquiſitæ, ac rationi naturali conſentanea; ergo eſt de ſe apta referri ad finem ſupernaturalem; ergo Princeps Chriſtianus facilè poteſt in eum finem illam referre, & optimè facit illam referẽdo, iuxta illud Auguſtini lib. 5. de Ciuitat. capit. 24. Vbi de Regibus Chriſtianis ait, *Felices eos dicimus, ſi ſuam poteſtatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maieſtati eius famulam faciunt.* Et quod in Concil. Moguntino ſub Steph. ca. 2. de Rege dicitur, *Meminerit ſe præ omnibus ita ſanctæ matris Eccleſiæ eſſe filium, vt eius paci,* 51.

2. Pars concluſionis probatur Nauar. *Michael Vlcurrun.* *Auguſt.* *Concilium Mogun.*

paci, & tranquillitati per vniuerſum mundum ſuum pro- deſſe facias Imperium. Eſt autem obſeruandum, hanc relationem poſſe dupliciter fieri, primò per poſitiuam ordinationem, & ſic regulariter erit in conſilio, niſi vbi ſpeciale præceptum, vel neceſſitas ad illum obligauerit. Sic enim Leo Papa Epiſtol. 75. ad Leonem Auguſtum inquit, *Debes incunctanter aduertere regiam poteſtatem tibi non ſolùm ad mundi regimen, ſed maximè ad Eccleſiæ præſidium eſſe collatam,* &c. Secūdò intelligi poteſt per negationem tantum, ſeu per circumſpectionem nihil ſtatuendi per hāc poteſtatem, quòd ſit contrarium fini ſupernaturali, vel eius conſequutionem impedire poſſit, quæ obſeruantia, & prudens cautio ex fide procedit, & virtualis quædam relatio in vltimum finem dici poteſt. Eſtque nō tan- B tùm in conſilio, ſed etiam in præcepto maximè proprio Chriſtiani ac Catholici principis, vt conſtat.

Leo Papa.

CAPVT XII.

Verùm leges ciuiles in ſola materia honeſta verſentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

1\. HActenus explicatæ ſunt cauſa finalis, & efficiens legis ciuilis, quoniam ad oſtendendū hoc genus legis eſſe poſſibile, conueniēnſque & quaſi naturale homini, fuit neceſſarium; nunc ad declarandam naturam, & efficaciam huius legis, de materia, & forma aliquid dicendum eſt. Non agimus autem de materia, ex qua, ſeu ſubiecta, quia de hac ſatis dictum eſt in primo libro, tractando, an lex interna (vt ſic dicam) ſit in intellectu, vel voluntate principis, aut ſubditi, & an lex externa debeat eſſe ſcripta, vel verba ſufficiant. Inquirimus ergo materiam circa quam legis ciuilis, id eſt, quid poſſit præcipere, aut prohibere: conſtat autem ex dictis in primo libro, legem tantùm eſſe poſſe de actibus humanis, qui ſint in hominis poteſtate, vnde etiam certum eſt, de his tantùm eſſe poſſe legē ciuilē, hi verò actus ſtudioſi, praui, & indifferentes eſſe poſſunt, & in his poteſt magna varietas reperiri ſecundùm varias ſpecies virtutum, & vitiorum; item quidam ſunt externi, alij mentales tantùm, ac merè interni; quidam futuri, alij præteriti, quidā faciles, vel ordinarij; alij ardui, & valde difficiles, ſeu extraordinarij, ideóque de tota hac varietate aliquid dicere neceſſe eſt.

2\. Circa propoſitam ergo quæſtionem duplex poteſt referri opinio, vna eſt, poteſtatem laicam, & ius ciuile per ſe primò intendere ſtatum politicum, eiúſque conſeruationem, & argumentum, ac ſubinde materiam legum eſſe illam, quæ ſtatui politico inſeruit, & conſeruationi, vel augmento eius. Et in ordine ad hunc finem has leges ferri, ſiue in eis vera honeſtas inueniatur, ſiue tantùm ſimulata, & apparens, diſſimulando etiam illa, quæ iniuſta ſunt, ſi reipublicæ temporali ſint vtilia. Hæc eſt doctrina Politicorum huius temporis, quam præcipuè perſuadere conatus eſt principibus ſecularibus Machiauelus, ſolúmque fundatur in hoc, quod non poteſt aliter temporalis reſpublica conſeruari. Vnde illius iudicium peruerſum eſt, non poſſe eſſe verum regem, & ſtabilem, qui legibus virtutis aſtringitur, eíſque omnino ſubiicitur. Poteſtq; etiā hic error iuuari ex legibus ciuilibus, quæ interdum ſuſtinent, & fouent actus prauos, propter temporalem commoditatem, vt in l. *dolo*, C. de inutil. ſtipul. datur actio, non obſtante dolo, & in §. *namque*, Inſtit. de actionibus, conceditur actio fraudulenta, & in l. *paciſci*. ff. de pactis, pactum contra leges ſuſtinetur, item præſcriptio cum mala fide per leges ciuiles commendabatur olim, vt conſtat ex ca. *vigilanti*, cap. vlt. de præſcrip. & ex Grat. 16. q. 3. §. *pro-*

Machiaueli error & Politicorū pro tēporali regimine non curanda ſpiritualia.

A *ſcriptionē*, poſt cap. *placuit*, cùm tamen illa præſcriptio iniqua eſſet, & ideo per iura canonica reprobata ſit. Et in multis aliis etiā aliqua approbantur iure ciuili, quæ in foro animæ non poſſunt ſubſiſtere, vt notat Couar. in regula, *poſſeſſor*. p. 2. §. 9. num. 6. in fine. Et in regula, *peccatum*. 2. p. §. 6. nu. 3. & 4. & ex materia de matrim. iuramēto, vſuris, & aliis poſſunt multa exempla afferri, quæ omitto, & aliqua videri poſſunt in Azor. com. 1. lib. 5. cap. 20. & 21.

Couar.

Secunda ſententia referri poteſt, quæ licet fateatur ius ciuile ſolùm verſari in materia honeſta, limitat tamen illam ad materiam iuſtitiæ, dicitque legem ciuilem ſolum poſſe ferri in materia iuſtitiæ præcipiendo iuſta, & prohibendo, ac puniendo iniurias, non pertinere autem ad illam, vel ad poteſtatem ciuilem de actibus aliarum virtutum moralium diſponere. Solet hæc ſententia tribui Franciſco Sarmien. de reddit. Eccleſiaſt. p. 4. cap. 5. Sed ibi non ſolùm de lege ciuili loquitur, ſed etiā de canonica, imò de hac præcipue, quia omnia, quæ adducit in illa potiſſimùm locum habent, & ideo infrà tractando de lege canonica illi reſpōdebimus. Nunc ſpecialiter de ciuili iure id ſuaderi poteſt ex dictis capite præced. Nam finis poteſtatis ciuilis eſt pax, & felicitas tēporalis reipublicæ humanæ; ergo ſolum poteſt leges ferre in materia iuſtitiæ ad pacem hanc, & felicitatem conſeruandam, ſed huiuſmodi eſt materia iuſtitiæ, & non C aliarum virtutum; ergò tantùm in illa materia poteſt leges ferre. Minor ſumi poteſt ex Aug. lib. 2. de ciuit. cap. 21. vbi ex Cicerone refert, *concordiam eſſe arctiſſimum, atque optimum in omni republica vinculum incolumitatis, eámque ſine iuſtitia nullo pacto eſſe poſſe,* ſignificans cum illa eſſe poſſe, & illam ſolam ſufficere ad illum finem. Quod etiam colligitur ex definitione populi, quam ex eodem refert, ſcilicet, *populum eſſe cœtum iuris conſenſu, & vtilitatis communione ſociatum:* nā hoc totum habebit populus, ſi iuſtitia inter ciues ſeruetur; ergo illa ſola eſt propria materia legis ciuilis. Hoc item videtur ſuadere vſus legum ciuilium, ſemper enim verſantur in materia iuſtitiæ, & de aliis non diſponunt, niſi in ordine ad æquitatem inter ciues ſeruandum, & vt occaſiones iniuriarum caueantur. Argumento l. *hac lege*, C. de pact. conuent. ibi, *Quamuis enim bonum erat mulierem, quæ ſeipſam marito committit, res etiam eiuſdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum, æquitatis conuenit eſſe fautores, nullo modo volumus,* &c. D

3\. *2. Sententia dicens legem ciuilem ſolū poſſe ferri in materia iuſtitia.*

Franciſcus Sarmien.

Prior ex his ſententiis omnino falſa, & erronea eſt. Vnde dicendum primò eſt, leges ciuiles ſolùm poſſe verſari in materia honeſta cum propoſitione, id eſt, vel præcipiendo honeſtum, vel prohibendo quod malum eſt, vel ſaltem illud non præcipiendo: loquor autem de poteſtate iuris, non facti: nam per errorem ſæpe Magiſtratus ciuilis poteſt præcipere aliquid iniuſtium, vel illicitum, iure tamen non poteſt; nec tale præceptum poterit veram rationem legis habere, quia lex iniuſta, vel turpis non eſt lex, vt ſupra lib. 1. dictum eſt cum Auguſt. lib. 1. de libero arbitrio. c. 5. E Vera ergo lex ciuilis non poteſt eſſe de turpi. Ratio à priori eſt, quia lex naturalis prohibet quidquid eſt turpe; lex autem ciuilis non poteſt legem naturalem auferre, nec homo poteſt ſimul obligari legibus contrariis, ergo impoſſibile eſt, vt talis lex ciuilis ſit vera lex, aut obliget. Maior conſtat ex dictis lib. 1. Minor quoad poſteriorem partem per ſe nota eſt. Quoad priorem verò conſtat, tum quia inferior non poteſt abrogare legē ſuperioris, nec illi derogare. Vnde ius prætorium in iure ciuili non valet contra ius Imperatoris, l. 2. C. de offic. Præfecti Prætor. Orient. & in vniuerſum lex inferioris non valet contra legem Imperatoris, l. *caſſa*, C. de ſacroſ. Eccleſ. ergo nec lex Imperatoris, aut Regis valere poteſt contra legem

4\. *Concluſio legem ciuilem ſolùm verſari in materia honeſta, vel præcipiendo honeſtū, vel prohibendo malum, vel illud nō præcipiendo.*

Ratio à priori.

D. Auguſt. legem Dei, vt rectè colligit Auguſtinus ſerm. 6. de verbis Domini, & Epiſtola 166. & habetur in cap. *qui reſiſtit*, cum ſequentib. 11. quæſtion. 3. cùm ergo lex naturalis ſit lex Dei, vt ſuprà oſtenſum eſt, non poteſt lex ciuilis contra illam præualere; debet ergo eſſe de ſe honeſta, ſeu conſentanea rationi naturali, aliàs lex non erit.

5\. Addo, rationem hanc concludere de omnibus actibus, ſeu materijs contrarijs legi diuinæ, etiam ſupernaturali, vel etiam canonicæ, vt infrà dicemus. In omnibus enim vera eſt illa ſententia Apoſtolorum Actor. 5. *Obedire oportet Deo, magis quàm hominibus*, ſiue Deus per lumen rationis, ſiue per lumen fidei loquatur; nam Apoſtoli de negotio fidei, & religionis Chriſtianæ potiſſimè loquebantur. Quam veritatem tam manifeſtam eſſe ſupponebant, vt iudicium illius aduerſarijs committerent capite quarto dicentes, *Si iuſtum eſt in conſpectu Dei, vos potius audire, quàm Deum, iudicate.* Vnde conſtat, Politicos, qui doctrinam illam ſuadent principibus ſecularibus, ſi ſentiant id eis licere, & iure poſſe talia ferre præcepta, quæ ſint contraria religioni veræ (de his enim legibus illi potiſſimum loquebantur) hæreticos eſſe, vel certè Atheos, quod veriſimilius eſt. Nam qui credit Deum eſſe, non poteſt non credere, præcepta eius eſſe præferenda mandatis hominum, cùm Dei iuriſdictio ſit longè ſuperior. De quo videri poſſunt multa apud

Vrban. Pap. D. Bernard. D. Baſilius. Gratian, 11. q. 3. & optimè Vrbanus Papa in ca. vlt. 15. q. 6. Bern. de præcep. & diſp. & Epiſt. 7. & Baſil. regul. 124. ex breuior. Quod autem Politici dicunt, non poſſe rempublicam temporalem, vel regnum temporale conſeruari, ſi in omnibus regulam honeſtatis, aut diuinæ legis ſequatur, omnino falſum eſt. Nam ſi loquamur de honeſtate naturali, potiùs illa neceſſaria eſt ad pacem, & felicitatem politicam reipublicæ humanæ, vt etiam ipſa iura ciuilia fatentur, quæ ſtatim referemus. Si verò ſit ſermo de integritate fidei, & religionis, ipſa experientia conſtat, nulla re meliùs conſeruari regna, etiam in temporali felicitate, quàm obedientia, & conſeruatione Catholicæ fidei, ac religionis, de quo argumento videri poſſunt,

Bozius. Bellarm. Pet. Ribad. quæ copioſè ſcribit Bozius de ſignis Eccleſi. præcipuè lib. 21. & ſeq. Bellarmin. lib. 4. de notis Eccleſ. cap. 17. & 18. & Petr. Ribaden. lib. 1. de princip. Chriſt. cap. 13. & ſequentib. & ferè per totum illud opus prudenter ſatis, ac erudite.

6\. *Fortunius, aliud præcipere, iniquũ, aliud permittere, hoc inquã faciliũ leges, nõ verò illud.* Nullũ ergo eſt illius erroris fundamentum. Ad illud autem, quod ex vſu legum ciuilium afferebatur, dicendum eſt in primis, nihil eſſe in legibus ibi citatis, quod directè aduerſetur æquitati naturali, vel honeſtati, quod latè tractat Fortun. in dicto tract. de vlt. fine, vindicans ius ciuile ab hac nota. Pro his verò, quæ adduximus, generalis regula notanda eſt, aliud eſſe præcipere iniquum, aliud promittere, aut non punire, vel non reſcindere quod male factum eſt; leges ergo ciuiles non præcipiunt iniqua; interdum verò permittunt, aut tolerant ad maiora mala

Barboſa. Explicantur aliquæ leges. vitanda; vt latè explicat Barboſa ff. ſolut. matr. in rubr. p. 3. n. 10. & ſeq. mox dicemus. Primò igitur in dicta l. *dolo*, datur actio in iure ciuili, non obſtante dolo, in contractibus ſtricti iuris, non quia ius approbet, ſed quia vult iudicari de illo per Prætorem, & ita concedit exceptionem doli, quod malum non eſt, & poteſt eſſe vtile reipublicæ, nihilominus tamen qui fecit dolum in conſcientia, tenebitur abſtinere. Ad ſecundum verò de actione Publiciana, de qua loquitur §. *namque*, negatur illam eſſe actionem fraudulentam, quia & ſine mendacio proponi po-

Gloſſa. Couar. teſt, vbi Gloſſa latè, verb. *dixit*, & bonam fidem requirit, vt latè Couar. in regula, *poſſeſſor*, 2. p. §. 11. nu. 6. vbi oſtendit etiam iure canonico eſſe receptam. Ad tertium ex l. *paciſci*, reſponderi poſſet, illam eſſe

A permiſſionem quandam; veriùs tamen dicitur, pactum, de quo ibi eſt ſermo, licitum eſſe, vt quòd emptor cum venditore conueniat, vt de vitiis rei venditæ non teneatur, nec poſſit moueri quæſtio: hoc enim emptori licet, cùm per hoc renunciet iuri ſuo, ex parte autem vendentis neceſſaria erit bona fides non ſolùm ex iure naturali, ſed etiã ex ciuili, vt ibi notat Gloſſa. Ad quartum de præſcriptione, reſpondetur neceſſariam eſſe bonam fidem, etiam ſecundùm poſteriora iura ciuilia. Neque potuerunt vnquam iura ciuilia ſecurum reddere in conſcientia poſſeſſorem malæ fidei, ſed ad ſummum potuerunt non admittere contra illum actionem, qui litem. Et idem cum proportione dicendũ eſt de omnibus alijs caſibus in quibus ius ciuile, dicitur nõ procedere in foro animæ. In

B quo etiam eſt conſiderãdum, quòd licèt magiſtratus ciuilis non teneatur ſemper cauere pericula peccatorum; interdum tamen poſſe excedere, ferendo leges, quæ licèt de peccatis non ſint, pericula illorum inuoluant, vel illis aliquo modo fauere, vel occaſionem præbere videantur. Et in his caſibus ſolent leges canonicæ corrigere ciuiles, vt infrà videbimus: iſte verò defectus eſt perſonæ, non officij; & prudentiæ, non poteſtatis: nam lex ciuilis, ſi prudenter feratur, non modò non debet præcipere turpe, verũ etiam ne moralem periculum peccandi dare. Quomodo autem lex poſſit indifferentia præcipere, dicam in fine capitis.

7\. *Leges ciuiles poſſe præcipere recta in omnibus virtutibus, & oppoſita illis vetare.* Dico ſecundò: Leges ciuiles non ſolùm præcipiunt recta in materia iuſtitiæ, ſed etiam in materia aliarum

C virtutum moralium, & ſimiliter vetare poſſunt vitia contra omnes virtutes. Hæc enim duo eandem ſemper rationem, ſeu proportionem ſeruant, quia facere bonum, & vitare malum, partes ſunt iuſtitiæ non tantùm particularis, ſed etiam generalis. Hæc

D. Thom. aſſertio ſumitur ex D. Thom. q. 95. art. 3. & vbi de lege humana in communi loquitur; præcipuè verò id docet propter ciuilem: nam de canonica nulla poterat eſſe dubitatio, & ita confirmat aſſertionem ex

Ariſtot. 5. Ethic. Ariſtot. 5. Ethic. cap. 1. dicente: *Ipſa autem leges de omnibus dictant, coniectantes communem vtilitatem*; & infrà, *Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, vt non deſerere locum in acie, non fugere, non abijcere arma. Et item ea quæ ſunt temperantis, vt non*

D *adulterari, non libidine vti. Et illa etiam quæ ſunt manſueti, vt non pulſare, non conuitia dicere, & in cæteris virtutibus, atque vitiis, alia iubens, alia vetans.* Plato etiam 1.

Plato duos bonorum ordines diſtinguit. de legib. duos ordines bonorum diſtinguit, priora vocat diuina, poſteriora humana, & in prioribus ponit quatuor virtutes cardinales, in poſterioribus bona fortunæ, & corporis, & priora dicit eſſe præferẽda, eorúmque ordinem ac connexionem declarat, & ſubiungit: *Quare oportet, vt legum quiſque lator & ipſe hunc ordinem ſequatur, & mandet omnibus, vt ſemper hæc ipſa reſpicientes in ſingulis operentur.* Idem profitentur auctores legum ciuilium: nam in l. 1. ff. de iuſtitia,

Vlpian. & iur. ait Vlpian. *Iuſtitiam colimus*, &c. Declarat autem ſe loqui non tantùm de particulari iuſti-

E tia, ſed de generali, quæ reſpicit iuſtum legitimum (vt Ariſtot. ſuprà loquitur) vnde ſubiungit Vlpian. *Æquum ab iniquo ſeparantes, licitum ab*

L. iuſtitia. *illicito diſcernentes, bonos efficere cupientes*, & infrà in l. *iuſtitia*, & in §. *iuris*, Inſtit. eod. dicitur. *Iuris præcepta ſunt hæc, honeſtè viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere*; ex quibus primum latiùs patet, quàm particularis iuſtitia.

8\. *Poteſtas legiſlatiua nõ poteſt aſſequi ſuum finem, niſi in materia omnium virtutum præcipiat.* Ratio propria eſt, quia poteſtas legiſlatiua ciuitatis non poteſt aſſequi finem ſuum, niſi in materia omnium virtutum præcipiat. Quod vt declarem, ſuppono primò, ſermonem hìc eſſe de virtutibus moralibus, nam de theologalibus nihil agnoſcit naturalis ratio in qua leges ciuiles fundantur; quanquam eo modo, quo poteſt eſſe in natura aliqua remota imi-

tatio

tatio illarum virtutum; illa etiam poſſet per leges ciuiles in officio contineri, vt ex dicendis conſtabit. De virtutibus ergo moralibus probatur aſſumptum, quia finis iuris ciuilis eſt felicitas vera naturalis politicæ ciuitatis: hæc autem obtineri non poteſt ſine obſeruantia omnium virtutum moralium, ergo in omnibus poteſt præcipere ius ciuile. Maior patet ex dictis cap. præced. Minor autem probari poſſet ex dictis lib. 1. cap. 15. vbi oſtẽdimus leges ciuiles intendere ciues facere bonos viros, quia non poſſunt aliter facere bonos ciues. Vlterius verò poteſt idem probari inductione. Quia enim neceſſitas iuſtitiæ per ſe clara eſt, ideo in illa materia multiplicantur magis leges ciuiles. Temperantia verò etiam eſt neceſſaria, ne natura ipſa nimium corrumpatur, aut conſeruatio, vel propagatio eius impediatur: cuius rei cura etiam ſpectat ad leges ciuiles. Et hac ratione prohibent, ac puniunt leges ciuiles vitia contra naturam: poſſunt etiam prohibere nimium abuſum ciborum, vel in eis menſuram, & modum ponere. Fortitudo etiam eſt neceſſaria ad defenſionem reipublicæ, vt de ſe conſtat. De prudentia verò non videntur dari ſpeciales leges diſtinctæ à legibus de actibus aliarum virtutum moralium, quia prudentia per ſe non operatur bene, vel moraliter ſine virtutibus moralibus voluntatis; tamen quia aliæ virtutes morales operantur ſine prudentia, ideo leges de aliis virtutibus ſimul ſunt de vſu prudentiæ.

Leges ciuiles intendũt ciues facere bonos viros, quia nõ poſſunt aliter facere bonos ciues.

9\. Alio item modo poteſt hæc inductio fieri, quia omnes virtutes morales aut ſunt ad alterum hominem, aut ſunt ad ſe, aut ad Deum; leges autem ciuiles ſecũdùm omnes hos reſpectus præcipere poſſunt. Primò quidem, & maximè in ordine ad alterũ, quod quidem poſſunt facere non ſolùm vbi eſt debitum iuſtitiæ, ſed etiam vbi debitum fidelitatis, aut ſimplicis promiſſionis interuenit: Nam licèt ſæpe id non faciant, tamen non eſt extra poteſtatem earum, quia etiam obſeruatio fidelitatis valde conueniens eſt ad concordiam ciuium: vnde in multis caſibus de illa diſponunt. Item etiam reſpiciunt debitum gratitudinis, & propter ingratitudinem priuant multis commodis ob eandem cauſam. Opera etiam eleemoſynæ, & communis amicitiæ, ſeu dilectionis ad proximum, & maximè vbi interuenit neceſſitas communis, præcipere poſſunt, & ſic de aliis. Secundò ex virtutibus ad ſe præcipere poſſunt obſeruationem temperantiæ, & fortitudinis modo ſuprà dicto. Poſſunt etiam præcipere moderationẽ in externis ſumptibus, in delicijs, in cultu veſtium & nimio apparatu domorum, ac ſeruientium, &c. Quæ omnia ſpectant ad honeſtatem perſonæ in vſu propriarum rerum & actionum, & neceſſaria poſſunt eſſe reipublicæ ciuili, tum propter vitandum ſcandalum aliorum, & ne nouæ conſuetudines introducantur; tum etiam ne ciues pauperiores fiant, quod eſt etiam reipublicæ nociuum. Item poſſunt hæ leges interdum imperare res arduas, & pericula, quæ ſine fortitudine ſuperari non poſſunt. Tertiò etiam de rebus pertinentibus ad Deum curam habuerunt leges ciuiles ductu naturæ, quia obſeruantiam religionis putarũt ſemper ad incolumitatem reipublicæ maximè pertinere. Vnde opinior in ſtatu puræ naturæ, ſi in illo eſſet reſpublica verum Deum naturaliter colens, potuiſſe leges ciuiles prohibere, & punire docentes cultum falſorum Deorum, aut falſas opiniones de Deo, & ſimilia. Denique poteſt hoc declarari ex cõnexione harum moralium virtutum, quia ſæpe iuſtitia ſeruari non poteſt, niſi cohibeatur intemperãtia, vt patet in adulterio; ſæpe etiam ad cauẽdam iniuſtitiam neceſſaria eſt manſuetudo, ſapientia, aut fortitudo, & ſic de aliis.

Omnes virtutes morales, aut ſunt ad alterum hominẽ, aut ad ſe, aut ad Deum, & ſecundũ omnes hos reſpectus poteſt præcipere lex ciuilis.

10\. Poteſt verò aliquis dubitare de quibuſdam virtutibus minùs perfectis, minúſve neceſſariis, vt ſunt liberalitas, magnificentia, & ſimiles. De actibus enim harum virtutum non videntur ferri poſſe leges Eccleſiaſticæ, nedum ciuiles, quia neceſſariæ non ſunt; imò videntur extraordinariæ, & ex ſe poſtulare carentiam obligationis, quia vſus earum videtur eſſe conſilij potiùs, quàm neceſſitatis. Ad hoc verò reſponderi poſſet primò aſſertionem, ſeu diſtributionem intelligi de virtutibus cardinalibus præcipuis, quæ ad communem honeſtatem neceſſariæ ſunt: nam de his maximè videntur loqui D. Thomas, & Ariſt. & ordinariè videntur ſufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico verò vlteriùs, licèt leges ciuiles ordinariè non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, poſſe nihilominus imponere modum, & menſuram, & hoc ſatis eſſe, vt illæ etiam virtutes ſint materia legis humanæ. Denique dico, non eſſe impoſſibile inueniri caſus, in quibus tales actus ſint neceſſarij, aut valde conuenientes ad commune bonum reipublicæ, & hoc ſatis eſſe, vt aliquando, licèt rariſſimè, præcipi poſſint.

Soluitur dubium.

D. Thom. Ariſt.

11\. Tertiò dicendum eſt, leges ciuiles non poſſe ferri de omnibus actibus omnium, & ſingularum virtutũ. Hoc etiam docet D. Thom. dicto a. 3. & conſtat facilè ioductiooc. Non enim poteſt præcipi virginitas, etiamſi optimus actus virtutis ſit, & idem eſt de aliis actibus, qui propriè dicuntur conſiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicæ ciuilis non ſunt ſimpliciter neceſſarij, vt eſſet v.g. frequenter ieiunare, & ſimilia. Ratio autem eſt, tum quia lex humana debet eſſe moderata, & de re moraliter poſſibili vniuerſæ cõmunitati pro maiori parte, vt lib. 2. in communi oſtenſum eſt; tum maximè quia ad finem legis humanæ non ſunt neceſſarij omnes actus virtutum omnium, menſura autem poteſtatis ea fine illius ſumenda eſt.

3. Concluſio, leges ciuiles non poſſe ferri de omnibus actibus omnium & ſingularũ virtutum.

D. Thom. Probatur.

12\. Et ob eandem rationem non poteſt lex ciuilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, vt ſimplicẽ fornicationem non ſcandaloſam, nec aliter nociuam cõmunitati. Imò nec in materia iuſtitiæ prohibet omnia, vt deceptionem in emptione citra dimidiam, vel ſine enormi læſione, & ſimilia. Quod etiam tradit D. Thom. d. q. 96. art. 2. cum Aug. lib. 1. de libero arbitr. c. 5. & optimam rationem indicat, quia cauere omnia vitia non eſt omnium, nec multorum, ſed perfectorum: lex autem ciuilis eſſe debet accommodata communitati humanæ ſecundùm naturalem conditionem ſpectatæ, & ideo per leges ciuiles non prohibentur omnia vitia: ſicut etiam poteſtas coactiua ciuilis non extenditur ad omnia, quia hoc eſſet ſupra conditionem humanam. Et propter hoc etiam diximus lib. 1. cap. 15. legem ciuilem, licèt intẽdat facere hominem bonum moraliter, non tamen ſimpliciter bonum in illo genere, quia non eſt talis, niſi careat omnibus vitiis, quod lex ciuilis efficaciter non poteſt intendere, licèt poſſit conſulere.

Non poteſt lex ciuilis prohibere omnia vitia cõtra omnes virtutes.

13\. Sed fortè quærat aliquis, quinam ſint actus vniuſcuiuſque virtutis, aut vitij, quos lex ciuilis poteſt, vel non poteſt præcipere, vel prohibere. Quidam dixerunt, ſolum illum actum eſſe poſſe materiam legis humanæ, qui eſt materia legis naturalis, vel diuinæ. Quod quidem duplicem poteſt habere ſenſum; vnus eſt, legem humanam nihil poſſe præcipere niſi quod eſt aliqua lege naturali, vel diuina præceptum, ita vt humana lex ſolùm ſit noua explicatio, & propoſitio legis naturalis, aut diuinæ, & in hoc ſenſu ſolet hæc ſententia Gerſoni tribui, ſed quid ille ſenſerit, poſtea videbimus. Nunc dico caplicationẽ hanc in illo ſẽſu eſſe erroneam, & conformem doctrinæ hæreticorum huius temporis: euertit enim veram poteſtatem ciuilem legiſlatiuam ſuprà demonſtratam. Item conſtat ex vſu humanarum legum; multa per eas præcipi,

Explicatur ſententia dicentium, ſolum illũ actũ poſſe eſſe materiam legis humanæ qui eſt materia legis naturalis, vel diuinæ.

quæ antea non erant neceſſaria. Vnde etiam Ariſt. 5. Ethic. cap. 7. dixit, *iuſtum legitimum eſſe, quod à principio quidem nihil refert, ſic an aliter habeat, cùm verò poſitum fuerit, refert.* Idque ex dicendis infrà de obligatione legis ciuilis magis patebit.

13. Alio ergo modo poſſet illa regula explicari, videlicet, ſolum illum actū virtutis poſſe præcipi per legem humanam, qui cadit ſub legem naturalem ſub aliqua ratione generali; ita vt à lege naturali præcipiatur ſaltem in communi; per humanam autem determinetur ad aliquem particularem modum, aut alias circunſtātias, quæ non cadebant ſub legem diuinam, vel naturalē. Et hic ſenſus inſinuatur à Gerſone 3. p. Alphab. liter. G. & ſequentibus, videtúrque probabilis: nam ſi fiat inductio, ferè omnes leges humanæ inuenientur eſſe huiuſmodi, ſicut in Eccleſiaſticis legibus, quia lex diuina præcipit cōfeſſionē, & communionem; lex Eccleſiaſtica præcipit, vt tali tempore fiat. Sic ergo in ciuilibus, quia ius naturæ præcipit Dei cultum, vel honorare parentes, vel ſeruare æquitatem in rebus; lex humana determinat, vt hæc fiant tali tempore, vel tali modo. Ea verò, quæ tantùm ſunt ſupererogationis ex vi legis diuinæ, vel naturalis, non poſſunt præcipi per legem ciuilem, quia non recipiunt talem determinationem.

14. *Tradita regula licet vera, nō tamen omnino ſatisfaciens.* Sed licèt hæc regula ordinariò vera ſit, tamen non omnino ſatisfacit, quia illa etiam, quæ generatim præcepta ſunt lege diuina, vel naturali, poſſunt variis modis magis, vel minùs perfectis determinari, & lex humana non poteſt præcipere quamcumque determinationem, vt temperantiam per ieiunium in pane, & aqua, vel quid ſimile; ergo alia regula neceſſaria eſt ad diſcernendum, quis modus obſeruari poſſit, ac debeat in hac determinatione legis naturalis, aut diuinæ. Et præterea poſitiuum præceptum non ſemper eſt per modum determinationis alicuius præcepti diuini, aut naturalis, ſolùm quoad circumſtantias, ſed etiam quoad totum actum, quia lex humana nō ſupponit ſemper naturale, vel diuinum præceptū illius actus, quem ipſa præcipit, ſed ad ſummum ſupponit generalia principia, vt delicta eſſe punienda, pretia rerum debere eſſe iuſta, vel ſimilia: lex autem humana, prudenti arbitrio determinat genus pœnæ, vel taxam pretij, &c. Hoc autem modo omnis operatio ſtudioſa in particulari determinatur per rationem, & arbitrium humanum, & tamen non ſemper poteſt talis determinatio fieri per legem humanam, licèt honeſtiſſimè fiat, proprio arbitrio, vt per ſe conſtat.

15. Dicēdum igitur cenſeo, nullam aliam regulam in hoc aſſignari poſſe, præter eam; quæ ex conditionibus legis ſupra in commune poſitis colligi valeat: nimirum, illum actum virtutis poſſe eſſe materiam legis humanæ, qui ad bonum finem talis legis moraliter neceſſarius, & ad commune bonum valde vtilis, & communitati hominum, eiúſque ordinariæ facultati accommodatus ſit: has enim conditiones diximus eſſe neceſſarias ad legem, & ideo ab illis etiam ſumēda eſt menſura, ſeu regula materiæ humanæ, ac ciuilis legis. Idemque cum proportione dicendum eſt de prohibitione vitiorum: illa enim vetanda ſunt per ciuilem legem, quæ communitati humanæ noxia ſunt, & cum morali vtilitate reipublicæ prohiberi poſſint, & puniri. Quando autem vitia non ſunt noxia communitati, vel ex rigoroſa punitione illorum maiora mala timentur, permittenda potius ſunt, quàm cohibenda per leges ciuiles. Quapropter in particulari ad applicandam hanc regulam neceſſaria eſt prudentia legiſlatoris; neque aliquid aliud certum in hoc puncto dici, aut affirmari poſſe exiſtimo.

16. Supereſt verò difficultas de actibus indifferentibus: nam ex dictis ſequitur non poſſe eſſe materiam legis humanæ, nec præcipientis, nec vetantis. Primū patet, quia nō omnes actus moralium virtutum per hanc legem præcipi poſſunt; ergo multo minus poterunt præcipi actus indifferentes, quia minùs vtiles ſunt ad commune bonum actus indifferentes, quàm actus boni, & valde perfecti; ſed hi propter ſuam excellentiam non cadunt ſub humanam legem: ergo illi propter ſuam inutilitatem non poterūt per legem ciuilem præcipi. Et confirmatur, quia lex non poteſt præcipere, vt illi actus fiant manentes (vt ſic dicam) in ſua indifferentia, quia ſic eſſent mali in indiuiduo, quod autem malum eſt, præcipi non poteſt; nec etiam poteſt lex præcipere, vt fiant propter aliquem finem extrinſecum honeſtum: nam finis operationis non cadit ſub præceptum humanum, ſed tantùm operatio ipſa, vt paulò pòſt dicemus. Secundum verò de lege prohibente patet, quia non poteſt prohiberi niſi malum: in his autem actibus indifferentibus vel nulla eſt malitia, vel ſi in indiuiduo aliquam habent vt indifferentes ſunt, & fiunt, illa eſt minima, quæ non poteſt prohiberi per legem humanam, cùm dictum ſit, non poſſe legem humanam prohibere omnem malitiam. Conſequens autem videtur eſſe contra vſum legum humanarum, quæ multa indifferentia vetant, vel præcipiunt. Quod videtur etiam ſupponere Ariſtot. in deſcriptione iuſti legalis ſuprà relata. *Ariſt.* Item hac ratione dicunt Theologi quædā eſſe mala, quia prohibita per legem humanam, quæ per ſe talia non erant; igitur ante legem erant indifferentia; nam ſi fuiſſent bona, non potuiſſent fieri mala per legem. Et eadem ratione quædam erunt bona, quia præcepta, ergo ante præceptum non ſunt bona, erunt ergo indifferentia, quia ſi fuiſſent mala, præcipi non potuiſſent.

17. Reſpondeo, actum indifferentem dupliciter conſiderari poſſe, primò ſecundùm ſe, quatenus propter ſe fieri, vel caueri poteſt, & vt ſic concedo non eſſe materiam legis humanæ præcipientis, aut vetantis, ſed tantùm permittentis, vt probat ratio facta. Imò ſentit D. Thomas quæſtione 93. art. 2. nullius legis eſſe poſſe materiam, niſi quoad permiſſionem, quod verum eſt, loquendo de tali actu in ſua ſpecie conſiderato, vel quantum ad ſuam poſitiuam rationem; *D. Thom.* ſi tamen in indiuiduo conſideretur quantum ad carentiam honeſti finis, ſeu quantum ad omiſſionem eius (vt ſic dicam) ſi propter ſe tantùm fiat, ſic prohibetur per legem naturalem, iuxta doctrinā eiuſdem D. Thomæ 1. 2. q. 18. art. 9. Verumtamē ſub hac ratione non cadit ſub prohibitione legis humanæ, vt etiā probat ratio facta, quia eſt ex minimis, de quibus lex ciuilis non curat. Aliu verò modo poteſt conſiderari actus indifferens ex obiecto vt vtilis ad aliquod commune bonum reipublicæ, vel ad vitādum graue malū eius; & vt ſic clarum eſt, poſſe præcipi, aut vetari per leges ciuiles, tum quia poteſtas ad aliquem finē, conſequenter eſt omnino neceſſaria ad illum finem; tum etiam quia actus indifferens ſub ea ratione, de ſe eſt conſentaneus rationi, & honeſtus. Si enim actus indifferens ordinatus ad commoditatem naturæ priuatæ perſonæ non eſt otioſus, ſed de ſe honeſtè fit; multò magis id habebit, ſi propter commune bonum fiat, intercedente vera neceſſitate aut ſufficienti vtilitate, vt ſæpe poteſt interuenire, vt de ſe conſtat. Vnde tūc ex parte legiſlatoris iuſta eſt talis lex, quæ eſt vtilis cōmuni bono, & non eſt de re mala, ſed quæ poteſt bene fieri. Ex parte verò ſubditorū, licèt ad illam legem implendam neceſſarium non ſit illos operari propter eundem finem, quem legiſlator intendit, ob rationem factam, quòd finis legis non cadit ſub legem; nihilominus ad obligationem legis ſatis eſt, quòd ille actus de ſe non eſt otioſus, nec inutilis, & quòd

poteſt

poteſt honeſtè fieri, ſi ſubditus velit materiam talis legis & qui, obſeruando omnes alias circumſtãtias, quas naturalis ratio poſtulat, vt actus in indiuiduo honeſtus ſit.

18. Vnde tandem poteſt conſiderari differentia inter actum bonum, & malum, quòd actus ſi per ſe, & intrinſecè malus ſit, numquam poteſt per legem humanam præcipi, licèt poſſit permitti, quia nunquam eſt ab illo ſeparabilis malitia, vel prohibitio ſuperioris legis, vt patet ex dictis in prima aſſertione. At verò actus bonus ex obiecto, qui poteſt per ſe, & propter ſe honeſtè fieri, ſecluſa lege prohibente; nihilominus poteſt prohiberi per humanã legem, etiam ciuilẽ, & fieri malus ratione prohibitionis, qui aliàs de ſe erat bonus. Ratio eſt, quia ſi actus ſit malus in ſpecie ſua, quandocumque exercetur retinet illam malitiam, & ideo non poteſt præcipi, quia ad malum ſufficit quicumque defectus: actus autem bonus, licèt ex ſpecie ſua talis ſit, poteſt in exercitio eſſe malus, quia poteſt tale exercitium eſſe prohibitum. & ita iam deerit illi actui circumſtantia aliqua debita ex vi legis, & ideo iam erit malus, quia malum ex quocumque defectu. Sic licèt facere ſacrum bonum ſit, id facere in feria ſexta Paraſceues nõ erit bonum, quia deeſt illi debita circumſtantia temporis ratione prohibitionis, idẽ eſt de ieiunio in die Dominica, de quo exẽplo vide, ſi placet, quæ ſcripſimus tract. 2. de Religione, lib. 2. cap. 4. n. 6. & quidem S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 5. ad 3. expreſsè aſſerit non eſſe à peccato immunem, qui die Dominica ieiunaret. Et in legibus ciuilibus poteſt idem conſiderari: nam donatio liberalis de ſe bona eſt, & nihilominus poteſt ex iuſta cauſa per legem ciuilem prohiberi, & fieri mala ſolùm, quia prohibita. Et ſic de aliis. Poteſt etiam hoc declarari ex alio principio, quòd leges humanæ poſſunt mediocritatem conſtituere in actionibus humanis. Vnde fieri poteſt, vt actus, qui ſecluſa lege poſitiua, ſeruaret medium virtutis, poſita lege prohibente, iam non ſeruet medium, & peccet per extremum, ſicut peccaret per defectum, ſi lex præciperet actum, & non fieret.

D. Thom.

19. Et hinc etiam obiter intelligitur, quomodo lex humana dicatur conſtituere medium in materiis virtutum; id enim facit imponendo neceſſitatem operandi in talibus materiis iuxta exigentiam earum. In quo eſt notanda differentia inter præcepta affirmatiua & negatiua, quòd affirmatiua regulariter ſupponunt intrinſecam honeſtatem in actu, quem præcipiunt; & conſequenter medium virtutis in materia eius; vt patet in præcepto ieiunij & ſimilibus, non tamen ſupponunt neceſſitatem, ſed faciunt. Quia medium virtutis habet latitudinem, & varietatem, & ideo non omne id, quod eſt de ſe honeſtum, eſt per ſe neceſſarium: lex autem humana poteſt hanc neceſſitatem ponere, qua poſita, ille actus iam eſt neceſſarius ad honeſtatem talis virtutis. Et hoc ſenſu dicitur conſtitui per talem humanam legem in tali ſpecie virtutis, vtique quoad neceſſitatem, non quoad honeſtatem. Dixi autem, *regulariter loquendo*, propter actus indifferentes, in quibus non videtur ſupponi honeſtas, quanquam ſi ſumantur, vt ordinati ad finem, propter quem lex eos præcipit, honeſti ſint, quam honeſtatem haberent ſic facti, etiamſi ſine lege fierent. non tamen haberent neceſſitatem. Atque ita in vniuerſum præceptum affirmatiuum humanum facit potiùs neceſſitatem, quàm honeſtatem. At verò præceptum negatiuum purè humanũ ex ſe non ſupponit malitiam in actu, quem prohibet, ſed facit: ſic enim dicuntur multa eſſe mala, quia prohibita, & ratio eſt, quia malitia conſiſtit in carentia rectitudinis debitæ; ante præceptum autem huiuſmodi nullum erat debitum, & ideo carentia actus erat negatio, non priuatio moralis, ac proinde nec malitia erat: poſita autem lege inſurgit debitum, & carentia tranſit in rationem priuationis, atque ita inſurgit malitia ex vi legis poſitiuæ. Ad eius autem ſpeciem intelligendam conſideranda eſt materia legis, vel motiuum virtutis, ſub quo talis actus prohibetur per legem: nam tunc pertinet malitia ad vitium contrarium illi virtuti, vt v. g. effuſio ſanguinis in Eccleſia, quatenus per legem Eccleſiaſticam prohibetur, non pertinet ad iniuſtitiam, ſed ad ſacrilegium, quia illa prohibitio fit intuitu reuerentiæ debitæ loco ſacro, quod ad religionem ſpectat. Et idem eſt in omnibus peccatis commiſſionis, quę repugnant formaliter præceptis negatiuis, ſeu prohibentibus: nam in aliis malitiis omiſſionis, quæ repugnant directè præcepto affirmatiuo, ex honeſtate actus contrariè oppoſiti inſurgit propria determinatio ſeu ſpecificatio omiſſionis. Et ita etiam conſtat, quomodo leges humanæ habeant pro materia actus vitiorum ſecundùm ſpecies ſuas.

Poſſet prætereà circa hanc materiam tractari an modus virtutis cadat ſub præceptum, an actus difficiles, & ardui poſſint præcipi per legem ciuilem. Sed hęc commodiùs dicentur infrà explicando obligationem huius legis, & modum implendi illam. De modo autem, quo lex ciuilis differat à canonica ex parte materiæ, dicemus lib. ſeq. cap. 2. 20.

CAPVT XIII.

An lex ciuilis tantùm poſſit externos actus præcipere, aut prohibere.

1. *Actus humanus duplex, interior, & exterior. & hinc tanquam à forma morali habet quod ſit humanus, & moralis.*

ACtus humanus (de quo ſolo lex poteſt proximè ferri) duplex eſt, vt ex 1. 2. q. 18. & ſequentibus conſtat, interior, & exterior, qui inter ſe ita comparantur, vt exterior non poſſit eſſe ſine interiori: ab illo enim tãquam à morali forma habet, quòd humanus, & moralis ſit. Vnde exterior actus humanus eſt veluti compoſitum quoddam ex actu exteriori, corporis v. g. (ita enim nunc loquimur) & ex interiori actu voluntatis tanquam ex materia viſibili, & forma per ſe inuiſibili; ſicut homo componitur ex corpore, & anima, & de hoc actu nulla eſt quæſtio, quin poſſit eſſe materia humanæ legis. Tantum ergo ſupereſt inquirẽdum, an ſolus ille ſit materia humanæ legis: an etiam interior eſſe poſſit vel per ſe, vel vt coniunctus exteriori. Vnde ſimul etiam oportebit inquirere, vtrùm actus exterior per legem humanam præcipiatur, vt volũtarius eſt, vel ſolum vt actus quidam exterior eſt. Sub actu autem (vt ſæpe monui) comprehendimus omiſſionem actus humani; conſtat enim, hanc etiam eſſe præceptam per legem negatiuam, vel prohibitam per affirmatiuam: nam qui actum præcipit, conſequenter prohibet eius omiſſionem.

2. *Lex merè humana nõ poteſt præcipere actum purè internũ directè, & ſecundùm ſe.*

Dico ergo primò: Lex merè humana non poteſt præcipere actum purè internum directè, & ſecũdùm ſe. Hæc aſſertio in ſenſu ſtatim explicando communiter recepta eſt, ſumitúrque ex l. *cogitationis pœnam nemo meretur*, ff. de pœnis. *Pœnam*, vtique ciuilem, quia ſcilicet, ius ciuile per ſe non verſatur circa internos actus. Nam quia illos naturaliter, ac per ſe punire non poteſt, ideo nec illos præcipere, aut prohibere poteſt: nam poteſtas legiſlatiua eſt etiam coactiua, vt diximus, & ita ſi coactiua eſſe non poteſt reſpectu interioris actus, neq; legem ferre circa illum poteſt. Dixi autẽ, *actũ purè internum*; quia oportet, vt in ſola mente ſiſtatur. Nam ſi cupiens v. g. occidere, aliquo modo intentet exteriorem actum, & in illo procedere incipiat, quamuis effectum non aſſequatur; ſæpe aget contra legem, & incurret pœnam eius. Quomodo aliquando dicitur in iure, aliquem

puniti, *vel quia cogitauit*, ſcilicet exteriùs incboando, A vel pet conſilium, vel per aliquam actiunem, quæ caſu non habuit effectum. Sicque intelligitur lex *quiſquis*, C. ad leg. Iul. maieſtatis, & l. *Diuus*, ff. ad leg. Cornel. de ſicar. Quib⁹ locis alia iura circa hoc Gloſ. & Doctores adnotant, & latè Felin. tract. 1. quãdo conatus puniatur, & Nauarr. in cap. *ſi quis non dicam*, de pœn. diſt. 1. nu. 5. Ratio autem huius limitationis eſt, quia iam tunc eſt actus exterior, licèt non conſummatus, & ideo prohiberi poteſt à lege humana, & puniri vel leuiori pœna, vel aliquando etiam ordinaria, iuxta materiæ grauitatem.

L. quiſquis. L. Diuus. Gloſſa. Felinus. Nauar.

3. Ratio verò principalis aſſertionis eſt, quia poteſtas humana legiſlatiua ſolùm ordinatur ad exteriorem pacem, & honeſtatem communitatis humanæ, ad B quam nihil referunt actus, qui in pura mente cõſummantur. Item quia hæc poteſtas immediatè naſcitur ab ipſa communitate humana media ratione naturali: nulla autem ratio dictat, quòd communitas humana poſſit dare poteſtatem immediatè, & per ſe ſuper actus merè internos, cùm illi ſint omnino extra cognitionem ſuam, ac proinde etiam ſint extra forum ſuum. Denique hoc optimè declarat D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. ex Seneca 3. de benef. quia vnus homo naturaliter non ſubditur alteri ſecundùm animam, ſed ſecũdùm corpus. *Errat enim* (inqoit ille) *ſi quis putat, ſeruitutem in totum hominem deſcendere, pars enim melior excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt, & adſcripta dominis, mens ſui iuris eſt.* Solùm enim poteſt inueniri ſubie- C ctio inter homines, quatenùs inter ſe communicationẽ habere poſſunt, & actiones vnius poſſunt aliis eſſe vtiles, vel nociuæ, & ideo ſolùm de his actibus poſſunt præcepta humana dari qui ad exteriorem diſpoſitionem rerum humanarum pertinere poſſunt.

Poteſtas humana legiſlatiua ſolùm ordinatur ad exteriorẽ pacem, & honeſtatẽ communitatis humanæ.

D. Thom. Seneca. Nemo naturaliter alteri ſubditur ſecundùm animam, ſed tãtùm ſecundũ corpus.

4. Si quis autem has rationes attente conſideret, facilè intelliget, ſolùm procedere de lege humana, quatenus per poteſtatem à ſola ratione naturali manantem, ferri poteſt, quæ lex cum ciuili coincidit; nõ verò procedere in lege Eccleſiaſtica, quæ procedit à ſuperiore poteſtate, ordinata ad altiorem finẽ, & habente altiorem originem. Manet ergo de illa lege ſpecialis difficultas, quæ ex ſpeciali ratione illius naſcitur, & ideo in librum quartum illam tractandam relinquimus. Et ob hanc cauſam loquutus ſum in aſ- D ſertione de lege merè humana: nam Eccleſiaſtica quodammodo eſt diuina, & in hoc ſenſu nulla eſt difficultas in aſſertione.

Lex Eccleſiaſtica quodammodo eſt diuina.

5. Sed obiici poteſt; nam ſequitur, non poſſe legem ciuilem prohibere, aut præcipere actum externum omnino occultum, qui in iudicio humano probabilis non ſit; conſequens autem eſt falſum; ergo. Sequela patet, quia talis actus non poteſt puniri per legem purè humanam; ergo nec prohiberi, quia poteſtas legiſlatiua ſemper habet coactiuam adiunctam, vt ſæpe cum Ariſt. diximus. Antecedens patet, quia tale delictum non poteſt puniri per iudicium humanum; ergo nec per legem humanam, quia eadem eſt poteſtas ad vtrumque actum, & confirmatur, quia tale delictum non eſt probabile in humano iudicio; ergo E nec poteſt in illo iudicari, quia iudicium humanum non fertur niſi ſecundùm allegata, & probata. Primum autem conſequens planè falſum eſt, quia aliàs non peccaret, qui legem humanam occultiſſimè non ſeruaret, quod dici non poteſt, quia lex non tantùm prohibet, ne actus publicè fiat, ſed ſimpliciter, ne fiat; tum etiam quia non prohibet actum ſolùm ratione ſcandali, aut notorietatis, ſed ratione ſui, quia vel malus eſt, vel ex vi prohibitionis legis fit malus. Tum denique quia lex præcipiendo conſtituit actum in tali ſpecie, vel mediocritate virtutis, & ideo quia ab illa diſcrepat, quantumuis occultè contra virtutem agit, ac ſubinde peccat. Vt ſi lex taxat pretium tritici, ſi- A quis carius illud vendat occultè, omnino contra iuſtitiam agit, & ſic de aliis.

Obiicitur legem ciuilem non poſſe eſſe circa actum externum, qui nõ poteſt probari cùm non poſſit puniri omnino.

6. Pro ſolutione ſupponẽda eſt vulgaris diſtinctio de actu dupliciter occulto, ſcilicet, per ſe, & natura ſua; vel per accidens, ex defectu probationis, cuius quidem capax erat actus de ſe ſpectatus, de facto tamen defuit. Quam diſtinctionem bene tractat Caiet. 2. 2. q. 11. art. 3. Caſtro lib. 2. de leg. pœnal. cap. vlt. & Simanc. in Catholic. inſtit. tit. 42. Actus ergo mentales, ac merè interni ſunt per ſe, & natura ſua occulti aliis hominibus extra operantem, quia homines non cognoſcunt naturaliter, niſi miniſterio ſenſuum, & ideo quæ per ſenſibiles effectus, vel ſigna non manifeſtantur, per ſe, & natura ſua ſunt extra cognitionem humanam: huiuſmodi autem ſunt actus merè interni, B & ideo dicuntur per ſe occulti. Actus verò qui exteriùs prodeunt, ſenſibus percipi poſſunt, & ideo non ſunt per ſe occulti, contingit autem ignorari propter abſentiam teſtium, & ſic non poſſe probari, & tunc occulti quidem ſunt, tamen per accidens, quia illa teſtium abſentia eſt accidentaria. Aſſertio ergo poſita procedit de actibus internis, ac ſubinde per ſe occultis: obiectio verò procedit de actibus externis per accidens occultis, de quibus fatemur eſſe poſſe materiam legis humanæ, & per illam prohiberi, vt probant rationes factæ, & rectè docent auctores allegati, & Palud. 4. diſt. 17. q. 2. Nauar. de pœnit. diſt. 5. in princ. n. 27. vbi alios in eandem ſententiam refert. C Allegat autem D. Thomam quodlib. 4. art. 12. ſignificantem, peccatum occultum etiam externum non cadere ſub humanam iuriſdictionem; ſed D. Thomas non negat ſimpliciter, cadere ſub iuriſdictionem hominis, ſed ſolùm quoad actum iudicandi de illo, inquirendo, vel alio ſimili modo, quia hic actus ſupponit notitiam aliquam humanam tanquam fundamentum inquiſitionis, & iudicij: ſecùs verò eſt de actibus iuriſdictionis, qui per ſentẽtiã generalem & per leges exerceri poſſunt, quia illi optimè cadere poſſunt in actus per ſe cognoſcibiles, etiamſi per accidens occultiſſimi ſint.

Actus dupliciter occultus per ſe, & per accidens. Caiet. Caſtro. Simancas.

Palud. Nauar.

D. Thom.

Ad obiectionem ergo negatur conſequentia, & ratio differentię inter vtrumque actum eſt, quia multùm refert ad morales effectus, quòd actio ſit natura 7. D ſua inſenſibilis, vel ſenſibilis, quia iuriſdictio hæc datur hominibus modo connaturali, ac ſubinde proportionato naturæ, & ideo datur ſuper eas actiones, quæ per ſe, & natura ſua cognoſcibiles ſunt humano modo, non verò ſuper alias per ſe occultas, quia ex ſe ſunt extra humanum forum. Nec in prioribus cõſiderari poteſt accidentalis ille ſtatus occultus in ordine ad vniuerſalem poteſtatem, tum quia lex generaliter datur de actibus ſecundùm conditionem naturalem eorum, & circũſtantiæ accidẽtarię non mutant, nec impediunt efficaciam legis, tum etiam, quia non deeſt modus humanus, quò poſſint tales actus dirigi, & cohiberi per legem abſtrahendo ab illa circumſtantia.

8. Vnde vlteriùs addimus, quoties lex abſolutè diſpo- E nit de huiuſmodi actu illum, ſimpliciter præcipiendo aut vetando, comprehendere actum externum occultum, niſi addantur in lege verba limitantia illam ad actum publicum, vel notorium. Ratio eſt, quia lex indefinitè lata, & nihil diſtinguens, per ſe loquendo extenditur ad omnia, quæ ſub verbis eius comprehenduntur. Ad difficultatem autem in contrarium cum eadem proportione, & diſtinctione reſpondetur, actum talem per ſe eſſe punibilem per legem humanam, licèt per accidens ex defectu probationis, puniri per homines non poſſit. Cuius ſignum eſt, quia quacumque ratione perueniat delictum ad ſufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licèt in principio fuerit occultiſſimè commiſſum, quod nõ ita eſt

Lex indefinitè lata per ſe extenditur ad omnia quæ ſub eius verbis comprehẽduntur.

de actu meré interno. Vnde ioterdum poterit lex humana per ſe ipſam punire delictum ſic occultom, impooendo pœnam ipſo facto ſibi proportionatam, vt latiùs dicemus tract. de lege pœnali, idcóque rectè poteſt oriri aliquando obligatio ad reſtituendum ex vi talis tranſgreſſionis humanæ legis, vt rectè in argumento dicebatur.

9. *Lex purè humana poteſt indirectè præcipere actũ interiorẽ.* Dico ſecundò: Lex purè homana, ſeu ciuilis poteſt indirectè, ſeu per quãdam conſequutionem præcipere actum interiorem voluntatis, & intellectus, quatenus connexi per ſe eſſe poſſunt cum actu exteriori præcepto, vel prohibito. Hoc eſt certum apud omnes, & per ſe ſatis clarum, quia actus exterior præcipitur per legem vt bumanus, & liber, ſed nõ poteſt eſſe bumanus, & liber ſine interiori, ergo neceſſe eſt, vt actum interiorem ſaltem indirectè, & conſequenter præcipiat. Quomodo enim lex præcipiet homini, vt faciat, niſi poſſit præcipere, vt velit facere, cùm voluntate facturus ſit. Et proportionali ratione, ſi lex humana probibeat facere aliquid, prohibet etiam velle efficaciter facere idem. Imò non ſolùm lex prohibens actom externum, conſequenter prohibet aliquam voluntatem internam, ſed etiam lex præcipiẽs actum externum pro aliquo tempore, cooſequenter prohibet habere pro illo tempore volontatem non faciendi, ſeu nolitionem faciendi, vel etiam voluntatem faciendi alium actum incompoſſibilem, quia neceſſe eſt, vt prohibeat quidquid iocompoſſibile eſt obſeruationi legis: quilibet autem ex his actibus voluntatis eſt incompoſſibilis obſeruationi talis legis, vt cooſtat. Atque hinc etiam fit, vt eo ipſo, quòd lex prohibet aliquid facere, prohibeat etiam habere propoſitom abſolutum facieodi; & è conuerſo ſi præcipit aliquid facere, conſequenter prohibet propoſitũ non faciendi debito tempore, licèt propoſitum actus interior ſit, quia eo ipſo quòd actus exterior eſt prohibitus, eſt malum obiectum reſpectu voluntatis, & ideo cooſequenter fit, vt talis voluntas eius ſit mala, ac ſubinde prohibita mediante obiecto ſuo.

10. *An deſideriũ ineficax poſſit prohiberi à lege humana.* Dices; ergo eadem ratione erit prohibitum omne deſiderium etiam inefficax, omniſque complacentia circa tale obiectum, quia etiam hi actus circa obiectum malum mali ſuut: conſequens autem eſt falſum; quia illi actus non ſunt per ſe connexi eum actu exteriori, nec impediunt per ſe exequutiooem præcepti. Reſpondeo, qood attinet ad deſiderium inefficax, illud ex parte obiecti ſemper includit conditionem aliquam, quæ attendenda eſt ad iudicandum de honeſtate, vel turpitudine talis deſiderij. Si ergo deſiderium cadat in tale obiectum non obſtante prohibitione, & conditio ſolùm ſit, ſi poſſem occultè facere, vel ſine diſcrimine pœnæ, aut alia ſimilis, talis actus prohibitus eſt ex vi legis, propter rationem factam, quia verſatur circa obiectum prohibitom retenta prohibitione, & formaliter eſt deſiderium quoddam tranſgrediendi legem, quod malum eſt, & prohibitum. At verò ſi conditio ſit talis, vt remoueat prohibitionem, noo erit prohibitum, nec malum, quia iam non verſatur circa obiectum malum, vt v. g. ſi qois habeat ſimplicem affectum faciendi hoc, ſi non eſſet prohibitum, per hanc conditionem remouet malitiam, & prohibitionem, & appetit actum illum ſecundùm ſe ſpectatum, qoi vt ſic malus non eſt. Et idem dicendum cum proportione eſt de ſimplici complacentia, ſeu delectatione in actu illo cogitato; nam ſi talis delectatio præſcindat à prohibitione, vt ordinariè fieri ſolet in actibus, qui ſolùm ſont mali, quia prohibiti, eo ipſo non eſt de obiecto malo, & conſequenter non prohibetur ex vi talis legis, quia nec directè, nec iodirectè, vt ex dictis conſtat. Si autem quis delectaretur de illo actu inuoluendo tranſgreſſionem præcepti, vt puta, quia delectatur cogitans, ſe id facere non obſtante prohibitione legis; ſic complacentia eſſet mala; imò eſſet quidam contemptus legis, vel formalis, vel ſaltem virtualis, & ideo indirectè prohibetur per legem.

Ex quibus intelligi poteſt, duobus modis poſſe legem humanam probibere, vel præcipere indirectè internum actum, ſcilicet, vel ex parte actus, comprehẽdẽdo illum tãqoam cauſam formalem, ſeu partem actus bumani completi, qui eſt compoſitus ex interiori, & exteriori actu; vel ex parte obiecti actus interioris, reddendo illud prauum, & contrarium rectæ rationi. Priórque modus præcipuè cernitur in actibus efficacibus, & abſolutis, qui ordinantur ad exequutiooem operis præcepti, aut prohibiti, ſúntque cauſa eius: poſterior verò modus inuenitur in actibus inefficacibus, & ſimplicibus, qui licèt non ſint cauſæ, ſuam tamen rationem ſumuut ab obiectis, & ratione illorum boni, vel mali fiunt. Denique in priori modo actus interior aliquu modo eſt materia legis, eſtque (vt ſic dicam) compræceptus per legem, quia per ſe præcipitor actus humanus ſenſibilis, compræcipitur autem pars, & quaſi forma eios, etiamſi inſenſibilis, & ſpiritualis ſit, ſicut per ſe generatur homo, & anima congeneratur ſuo modo quatenus forma bominis eſt, ſaltem quoad vnionem eum materia. Et ideo ſecundùm hunc modum non ſolùm poteſt præcipi actus ioterior, qui eſt voluntas operandi, ſed etiam omois ille actus mentis, ſine quo actus exterior præceptus eſſe non poteſt, vt, ſi miles præcipitur cuſtodire arcem, conſequẽter præcipitur vigilare, & attendere, & ſi ſuperior præcipit ſtudere, attentionem, & applicationem animi compræcipit, & ſic de aliis, vt notat Syluest. verb. *bora*, q. 11. & dicemus infrà latiùs, tractando de lege canonica. At verò in poſteriori modo actus interior non eſt materia legis humanæ, ſed verſatur circa materiam legis humanæ, & ex mutatione morali, quæ per legem fit circa illam materiam, reſultat malitia in interiori actu propoſiti, aut deſiderij de tali materia probibita, ad eum modum, quo voum relatiuum reſultat ex mutatione alterius extremi, & ideo talis mutatio nõ excedit poteſtatem humanam. Solùm poterãt hic ſupereſſe difficultas, an poſſit alio modo prohiberi per legem humanam; vel præcipi actus interior eum exteriori, cum quo neutro ex dictis modis connexos ſit. Sed hæc difficultas ſpecialis eſſe videtur in legibus canonicis, & ideo in lib. 4. commodiùs tractabitur.

CAPVT XIV.

Vtrùm actus præteritus poſſit eſſe ex materia legis humanæ.

1. IN triplici ſtatu poſſunt conſiderari actus humani, futori, præſentes, & iam facti. De futuris nulla eſt quæſtio, quia certum eſt, & pro illis maximè poni leges bumanas, cap. 2. & cap. vlt. de conſtit. & in l. *leges, & conſtitutiones*, C. de legib. Ratio eſt, quia lex ponitur vt regula operationis; regula autem ſupponi debet ad opus: eſt enim ſuo modo principium actionis, & ideo maximè datur propter futuram actionem. De præſentibus actionibus nihil diſtinguimus, ſed cum præteritis eas numeramus, quia iam ſupponuntur factæ abſqoe lege, etiamſi contingat, ſimul tempore exiſtere; vel certè ſi ponamus fieri ex vi legis, in eodem momento, in quo datur lex, iam comparantor ad legem per modum futuri. Sed hic operandi modus in Angelis potiùs, quàm in hominibus concipi poteſt. Igitur de præteritis eſt quæſtio. Et ratio dubitandi oritur ex proximè dictis, quia materia alicuius regulæ non eſt effectus iam factus: nam ad illum nihil conferre poteſt, lex autem

l. leges & cõſtitutiones.

Ratio dubitandi.

eſt regula actus; ergo non poteſt habere pro materia actum præteritum. In contrarium verò eſt, quia dicta iura docent, poſſe legem humanam diſponere de præteritis, ſi legislator velit. Diſtinguenda eſt ergo duplex lea, quędam dicitur declaratiua, alia conſtitutiua iuris, quarum legum differentia ex ipſis vocibus ſatis nota eſt. Nam lea declaratiua non cōdit ius, quatenus talis eſt, ſed declarat quid ſecundùm aliud antiquius ius fieri debeat, aut non fieri: lex autem conſtitutiua nouum introducit ius, quantum in ipſa eſt. Deinde diſtinguere oportet effect⁹ legis pręcipuè tres, obligare, ſcil. pœnā imponere, & actū irritare.

Lex alia declaratiua, alia conſtitutiua.

2\. Dico ergo primò: Lex declaratiua, quantum in ſe eſt, comprehendit non tantùm futura, ſed etiam præterita. Eſt communis ſententia Abbatis, Decij, Felini, & aliorum in cap. vltim. de conſtit. Bartoli, & Legiſtarum in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. in dicta l. *leges*, & ſumitur ea Aothentica de filiis ante dotalia inſtrumenta natis, collat. 3. Eaemplum ſumi poteſt ea cap. *vt lex*. 27. q. 1. vbi Innoc. Papa præcipit, ſeparari clericos in ſacris, & religioſos profeſſos ducentes vxores, & ſubdit: *Huiuſmodi namque copulationem, quā contra Eccleſiaſticam regulam conſtat eſſe contractam, matrimonium non eſſe cenſemus*. De quo textu dubitari poteſt, quia materia illa iuris humani eſt, & verbum *cenſemus*, eſt ambiguum: nam poteſt ſignificare, vel iudicamus, vel ſtatuimus, vt docet Gloſſ. in Clement. vnic. de conceſſ. præben. Sed nihilominus lex illa declaratiua fuiſſe videtur; tum quia verbum *cenſeo*, in rigore latino, & in frequentiori vſu magis ſignificat arbitrari, & mentem ſuam aperire; tum maximè, quia Pontifex reddit rationem antiquam ſuæ deciſionis, quæ eſt ſufficiens ſignum legis declaratiuæ, vt ibi Gloſſa & Panormit. notant, & ſumitur ea Bart. in dicta l. *omnes populi*, n. 44. Quod maaimè procedit, quādo ratio non tantùm eſt motiua, ſed etiam deciſiua, id eſt, de ſe ſufficiens ad oſtendendam malitiam actus, ſecluſa noua lege, vt bene notat Naoarr. in cap. *ſiquādo*, de reſcript. except. 21. n. 4. Talis autem eſt ratio Pontificis in dicto cap. *vt lex*, & ideo non videtur dubium, quin ius declaratiuum tradat, quòd extendatur etiam ad matrimonia, quæ illud decretum anteceſſerunt, quia ante illud decretum talia matrimonia erāt contra Eccleſiaſticam regulam. Vnde in ſingulis legibus verborum proprietas, & materia, ac ratio legis diligenter eapendenda ſunt, ad diſcernendum, an lex ſit declaratiua. Clarius eaemplum eſt in cap. vlt. de ſponſa duorum, vbi matrimonium cōtractum, & conſummatum poſt aliud ratum, & nondum cōſummatum, cenſetur nullum, quod ad præterita extenditur. Aliud eſt in cap. *gaudemus*, de diuortiis.

Lex declaratiua quantū eſt in ſe non tantùm futura, ſed etiā præterita cōprehendit.
Abbas, Decius. Felin. Bartolus. Authentica. Cap. vt lex. Inno. Pap.
Bart.
Nauar.

3\. Ratio verò eſt, quia lex declaratiua non eſt regula actionis, ſed ſupponit, & interpretatur illam; ergo ante legē declaratiuam erat lea, vel ius inducens obligationem, vel alium effectum; ergo lex quæ declarat tale ius, ſupponit ſemper habuiſſe talē effectum: nam effectus antiqui iuris non pendet ex declaratione poſtea futura. Vnde confirmatur, quia noua declaratio nihil denuo conſtituit, argumento l. *hæredes* §. 1. ff. de teſtam. ibi, *Nihil enim nūc dat, ſed datum ſignificat*, ergo lex declaratiua ex ſe non habet nouum effectū; ergo quantum in ſe eſt, æquè comprehendit præteritum, ac futurum. Sed obiici poteſt: nam ſi ratio eſt efficaa, non ſolùm probat hanc legem extendi poſſe ad præteritum, ſed neceſſariò ita eſſe, nec poſſe per legem humanam limitari, quia ad præteritū non eſt potentia. Conſequens eſt falſum: nam leges declaratiuæ interdum addunt has particulas, *ex nunc, in poſterum*, & ſimiles, vt limitent legem, ne ad præterita eatendatur. Aſſumptum patet ea cap. vnic. de poſtulatione Prælat. in 6. vbi prohibentur quædam formulæ eligendi, & poſtulandi de ſe ineptæ, & tamen addi-

Lex declaratiua non eſt regula actionis, ſed ſupponit, & interpretatur.
L. hæredes.

A tur particula, *de cætero*, quæ indicat ſolam prohibitionem in futurū, vt ibi notat Gloſſa. Simile exemplū eſt in cap. *aqua*, de conſecrat. Eccleſ. vel altaris, vbi declarat Pontifex, violatam Eccleſiam non poſſe reconciliari per ſacerdotem, ſed per Epiſcopum tātùm, & nihilominus addit particulam *de cætero*; imò ſtatim præcipit ſuſtineri reconciliationes priùs factas à ſacerdotibus.

4\. Reſpondetur, argumentum conuincere, ſiſtendo in vi legis declaratiuæ, vt talis eſt, ſicut de illa loquuti ſumus, illam de ſe eatendi ad præteritum tempus, pro quo conſtat fuiſſe latam legem aliam, quæ declaratur. Vnde ſi declaratur aliquid eſſe contra ius naturale, vbi virtute decernitur, actus contrarios tali iuri ſemper fuiſſe malos; B ſi verò declaratur legem aliquam fuiſſe irritantem, conſequenter declaratur, actus præteritos factos à tempore talis legis fuiſſe de ſe nullos, & ſic de aliis. Oportet tamen aduertere, aliquando non eſſe legem purè declaratiuam, ſed habere aliquid admixtum legis cōſtitutiuæ ex poteſtate legislatoris declarantis. Et tunc quantum ad id, quod addit præter nudam declarationem non extenditur ad præterita, ſed ad futura tantùm, iuxta ea, quę inferiùs dicemus. Exemplum eſt in cap. *quanta*, de ſent. excomm. vbi per verbum *interpretatur*, declarat Pontifex, ſub percuſſoribus Epiſcopis comprehendi, non ſolùm qui poſitiuè cooperantur, ſed etiam qui non obſtant, cùm poſſint, quæ declaratio non eſt pu- C ra, ſed per poteſtatem condendi legem, potius quam per interpretationem facta. Et ideo talis interpretatio in rigore non extenditur ad præterita, niſi aliud eapreſsè declaretur. Nam interdum fieri ſolet extenſio talis declarationis ad præteritum ex peculiari voluntate ipſius legiſlatoris ſatis eapreſſa; cuius rei inter alia eſt vulgatum exemplum in declaratione Sixti V. circa ſuum Motum proprium de illegitimis, & de receptione religioſorum.

Satisfit obiectioni.
Legem aliquando eſſe partim declaratiuam, partim conſtitutiuam.
Cap. quāta.
Motus proprius Sixti V.

5\. Deinde oportet diſtinguere illos tres legis effectus, qui ſunt obligatio in conſcientia, cui reſpondet culpa in tranſgreſſione legis, item pœna, & irritatio act⁹: nam in illis non procedit ſemper eadem ratio. Quando enim lea eſt purè declaratiua obligationis antiquæ legis, negari nō poteſt (per ſe loquēdo) quin obli- D gatio antea fuerit, & conſequenter, nec vitari poterit, quin fuerit culpa cōtra illam agere. Per accidens autem potuit hic effectus impediri, quia fortaſſe ante illam declarationem ius ignorabatur, vel non ita intelligebatur etiam à viris doctis, quamuis re vera iā exiſteret, & quoad hoc habere poteſt magnam vim lex declaratiua, vt poſtea ſit culpa, quæ antea excuſabatur per ignorantiam. Et hic videtur fuiſſe caſus in d. c. vnic. vt Gloſſa ibi ſentit, & ideo lex illa vtitur verb. *prohibemus*, quæ prohibitio, vt talis fuit, non potuit ad tempus præteritum eatendi. Et fortaſſe actus ibi prohibiti non erant irriti ex natura rei, vnde cùm antea non eſſent ſpeciali iure Eccleſiaſtico prohibiti, multò minùs erant irriti ea vi illius; & ideo in nouo decreto irritante meritò additur particula, *de cætero*, E pro ſolis enim futuris temporibus addebatur. Atque ideo obſeruare oportet in omni noua lege prohibēte, vel puniente id, quod per ſe malum erat, vel antea prohibitū: nā licèt poſterior lex ſit declaratiua prioris iuris, nihilominus quantum ad id, quod de nouo ſtatuit, vel addit, non eatenditur ad præterita, vt ea dicendis patebit.

Effectus legis tres, obligatio in conſcientia, pœna, & irritatio actus.
Cap. vnic. Gloſſa.

Quantum ergo ad effectum pœnæ, ſi lex nō addat pœnam de nouo, ſed declaret in tali actu incurri ipſo facto ea vi antiqui iuris, conſequenter declarat per ſingulos actus incurſam fuiſſe in præteritis temporibus: eſt enim eadem ratio. Hoc autem etiam eſt intelligendum per ſe loquendo: nam ratione ignorantiæ fieri poteſt, vt effectus pœnæ non extendatur ad 6.

præteritos

Quæ excuſatur à culpa in omni rigore excuſatur à pœna etiã ipſo iure lata, ſi propriè ſit pœna, ſecus ſi ſolùm ſit indecentia, ſeu irregularitas: niſi hæc etiã ſit verè in pœnã poſita.

præteritos actus, etiamſi lex ſit declaratiua quoad ipſam pœnam. Quia, vt infra ſuo loco oſtendam, qui excuſatur à culpa, in omni rigore excuſatur à pœna, etiamſi ipſo iure lata ſit. Sed non obſtante declaratione præteritæ actiones excuſantur à culpa ratione ignorantiæ, vt dictum eſt; ergo & à pœna. Loquimur autem de propria pœna: nam ſi ſolùm ſit indecentia quædam, ſeu irregularitas, hæc non excuſabitur propter ignorantiam, niſi ſit verè in pœnam impoſita. An verò ignorãtia ſolius pœnæ illam excuſet, infrà tractabitur. Denique idem dicendum eſt de alio effectu, qui eſt irritare aliquem actum, vel effectum: hic enim effectus non impeditur propter ignorantiam totius legis, quando non eſt pœna propriè ſumpta, quia non pendet ex culpa, & lex per ſe habet efficaciam ad impediendum valorem actus. Et ideo quoties lex declarat nullitatem actus ex vi legis antiquæ, talis declaratio locum habet in actu præterito ſimili modo facto, etiamſi fortaſſe ignorantia interuenerit.

Quid dicendum de irritatione.

7. Circa hoc autem eſt vltimò obſeruandum, hanc nullitatem aliquando eſſe ex defectu conditionis iure diuino neceſſariæ ad valorem actus, vt ſi lex declaret ſacramentum, v.g. confirmationis, datum ſine balſamo non valuiſſe, & tunc lex declarans nullitatem illius actus, & cauſam eius, ita extenditur ad præteritum, vt non poſſit per ſe ſupplere, vel reualidare actum, quia pendet ex iure diuino. Aliquando verò cõtingit nullitatem oriri ex iure humano: actum verò eſſe talem, vt pendeat ex efficaci conſenſo operantium, ſeu contrahentium, vt matrimonium contractum inter conſanguineos intra quartum gradum eſt nullum, ſuppoſito iure Eccleſiaſtico. Et hic etiam actus non poteſt per legem declaratioam poſteriorem ſuppleri quoad præcedẽtes actus, ſed neceſſe eſt, vt ablato impedimento iterum validè fiant per iteratum conſenſum contrahentium, quia ab illo pendet eſſentialiter talis actus, nec poteſt lex ſola per ſe ipsã illum efficere. Interdum verò nullitas actus & pendet ex iure poſitiuo, & per ipſummet refici poteſt, quia non dicit intrinſecum reſpectum ad alium conſenſum. Et tunc quamuis lex declarans nullitatem actus comprehendat præteritos; nihilominus auctor legis poteſt illum defectum auctoritate ſua supplere, vel diſpenſando, vel per ſe talem actum efficiendo. Et huiuſmodi videtur eſſe caſus in d. cap. *aqua*. Nam illa benedictio, vel purificatio templi inſtitutio eſt humana, & forma vel neceſſitas eius potuit per Pontificem vel diſpenſari, vel ſuppleri.

8. Dico ſecundò: Lex conſtitutiua iuris per ſe, & quaſi natura ſua non extenditur ad præterita, ſed de futuris tantùm datur: quoad aliquos verò effectus extendi poteſt ex voluntate legislatoris ſatis expreſſa, aut declarata. Tota aſſertio ſumitur ex d. ca. 2. & c. vlt. de conſt. & ex d. l. *leges*, vbi Gloſſa, & Doctores, Felin. c. 2. & Nauar. in Comm. de dat. & promiſſ. nu. 6. Item Gloſſ. in c. 5. de Cleric. non reſid. in 6. verb. *receperint*, & in Clement. 1. de teſtam. verb. *deputatis*, & in Clement. 2. de ætate, & qual. verb. *in poſterum*, & in Clement. 1. de conceſſ. præben. verb. *conceſſo*. Ratio autẽ prioris partis generalis eſt ſuprà tacta, quia lex ponitur vt regula humanorum actuum; quando autem conſtituit nouum ius, introducit nouam regulam operandi: ergo ex natura ſua fertur pro actibus futuris, quia præteriti iam non indigent regula; imò nec ſunt capaces illius. Cõfirmatur, quia præceptum vt tale eſt, non poteſt dari de præterito actu, ſed de futuro, vt per ſe conſtat, at lex vt eſt conſtitutiua, eſt præceptum quoddam; ergo. Imò hinc etiam intelligitur, legem, vt legem abſolute loquendo, ſolùm cadere in futuros actus, non in præteritos, quia lex vt lex eſſentialiter eſt præceptum, vt ex ſupra dictis cõſtat. Lex autem declaratiua, vt ſic, potiùs eſt doctrina quædam, quæ optimè cadit in præterita. Quòd ſi cõſideretur illa lex vt præceptum obligans ad ſequendam illam declarationem vt authenticam, ſic etiam præceptum illud verſatur circa actus, per quos nunc iudicatur de ſenſu præteritæ legis, & ita non inducit obligationem nouam ad aliquem præteritum actum, vt per ſe conſtat, ſed ad futuros.

Lex cõſtitutiua iuris ſua natura de futuris tantũ datur.
Cap. vlt. de conſtit.
Gloſſa.
Felin.
Nauar.
Clement. 1.
Clement. 2.

Præceptum vt tale non poteſt dari niſi de futuro.

Ad explicandam igitur, & probandam alteram partem aſſertionis, diſtinguendi ſunt legis effectus ſuprà numerati, quorum primus eſt obligatio, qui locum non habet in actibus præteritis, quatenus præteriti ſunt, vt per ſe, & ex dictis conſtat, & ideo quoad hunc effectum non poteſt legislator, etiamſi maxime cupiat, extendere nouam legem ad actus præteritos, quia ſi illi facti ſunt ſine culpa, non poterunt reddi culpabiles propter legem poſtea latam. At verò quoad effectum pœnæ, poteſt lex per voluntatem legislatoris extendi ad actum præteritum, non ſolùm quatenus habet reſpectum, vel tractum ſucceſſiuum in futurum (quod eſt per ſe manifeſtũ, & expreſſum in c. *cùm tu*, de vſur. & eſt frequens in cenſuris ferendis) ſed etiam propter actum priùs commiſſum. Vt hoc autem locum habeat, neceſſariò ſupponendum eſt, talem actum fuiſſe malum, contra aliud ius antiquius vel naturale, vel poſitiuum, quia non eſt actus dignus pœna, niſi quatenus per illum violatur aliquod ius; per actum autem præteritum non violatur ius poſterius conditum; ergo vt poſſit per poſteriorem legem iuſtè puniri, neceſſe eſt vt ſupponatur fuiſſe contra aliquod ius antiquum. Hoc autem intelligendum eſt de propria pœna, ſicut in ſimili nuper dixi: nam ſi ſit ſola irregularitas, ſeu inhabilitas, poteſt ex præterito actu imponi, etiam ſine culpa eius, cui imponitur. Idémque eſt de reuocatione alicuius priuilegij. Exempla ſunt quoad primum in Motu proprio Pij V. de illegitimis; quoad ſecundum verò in Concil. Trid. ſeſſ. 23. ca. 6. de reformat. vbi diſponit de ordinatis in minoribus, & comprehendit eos, qui ante illam legem erant ordinati. 9.

Quid de effectu pœnæ dicendum.

Motus proprius Pij V.

Trident.

Deinde ſupponere neceſſe eſt, legislatorem habere poteſtatem ad punienda delicta non tantùm commiſſa contra ſuas leges, ſed etiam contra alias diuinas, vel humanas, quod per ſe ſatis clarum eſt, quia ad eum pertinet cura, vt omnes leges ſeruentur, & conſequenter poteſtas coerciua eius extẽditur ad omnes tranſgreſſiones quarumcumque legum pertinẽtium ad conuenientem reipublicæ gubernationem. Ex his ergo rectè concluditur poſſe Principem noua lege punire delicta priùs commiſſa contra alias leges priores. Et declaratur: nam poteſt punire præcedens delictum per ſententiam poſtea latam; ergo etiam poteſt per legem poſtea latam, quia ſententia eſt quædam particularis lex. Oportet autem vltimò obſeruare, duobus modis poſſe legem punire præcedens delictum. Primò pœna ipſo iure impoſita, & hoc rariſſimè, vel nunquam fit, quia eſſet nimis rigoroſum, vnde cenſuræ (quæ maximè ſolent ipſo iure imponi) nunquam imponuntur propter delictum præteritum, vt ſic, de quo alibi. Alio modo deſignat lex pœnam inferendam à iudice, & hoc faciliùs fieri poteſt, etiam in ordine ad delicta iam commiſſa, quando non habebant certam pœnam taxatam: nam tunc futura erat arbitraria, & hoc arbitrium poteſt lex definire. Si autem priùs erat pœna impoſita per priores leges, vix poteſt augeri per poſteriorem legem in ordine ad delicta iam commiſſa, quia iam illa induxerunt proprium reatum pœnæ. Nihilominus propter aliquam vrgentem cauſam boni communis exiſtimo id fieri poſſe à ſupremo Principe, qua nunquam ſibi abſtulit huiuſmodi poteſtatem. 10.

Atque eodem modo ſentiendum eſt de alio effe- 11.

Rarò poteſt lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omnino repugnat.

ctu irritandi actum, tarò enim poteſt lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omnino repugnat. Quia ex iuſta cauſa poteſt iudex irritare actum iam factum, & validum, per ſententiam; ergo & legislator ex cauſa proportionata poterit idem facere per legem, ſi tamen actus irritabilis ſit. Quod dico propter matrimonium, & ſimiles actus, qui ſunt natura ſua, vel Chriſti inſtitutione indiſſolubiles, & hoc ad minus ſumitur ex c. *ante triennium*. d. 31. Imò in his, qui ab hominibus irritari poſſunt, oportet aduertere, quoſdam fieri ita validos, vt ſint etiam omnino firmi ex ſe, quia videlicet legitimè facti ſunt, & ſecundùm omnes leges, quæ tunc vigebant, quando facti ſunt, & huiuſmodi actus ſemel facti moraliter loquendo, non poſſunt per ſubſequentem legem irritari, niſi fortè in pœna alicuius noui delicti, vel propter tantam neceſſitatem boni communis, vt ad ſubueniendum illi poſſit quis ſuis bonis priuari, quia per talem actum eſt ius acquiſitum de ſe firmum, & ſtabile. Alij verò ſunt actus, qui licèt ſint validi, ſunt tamen infirmi aliquo modo, quia ex aliqua parte cõtra legem facti, & hi poſſunt faciliùs per ſubſequentem legem irritari: nam in illis proprie habet locum ratio facta, quòd talis irritatio tunc eſt iuſta pœna, & ideo ex rationabili cauſa poteſt per legem fieri.

Cap. ante triennium.

12. Atque hinc tandem conſtat vltima pars aſſertionis, nimirum, vt hæc extenſio legis ad actum præteritum tam in hoc, quàm in præcedenti caſu admittatur, neceſſarium eſſe, vt in lege ipſa ſit ſatis expreſſa. Quod ducet Panorm. in cap. *cognoſcentes*, de conſtit. Angel. verb. *lex*. n. 10. Sylu. n. 23. & ſumitur ex d. c. a. & vlt. de conſt. Vnde ſi dubium fuerit, potiùs lex coarctanda eſt ex generalibus principiis iuris, quod pœnæ, & odia ſunt reſtringenda, & quòd leges modo maximè connaturali interpretandæ ſunt; oſtenſum eſt autem extenſionem legis nouæ ad præteritum quodammodo eſſe præter naturam legis, quæ eſt regula futurorum. Aduertere tamen hic vltimò oportet, aliud eſſe, legem ſimpliciter diſponentem cadere in actus præteritos; aliud verò non includere vllo modo res præteritas, ſeu iam factas. Hic enim ſolùm primum affirmamus, & id probant iura, & rationes adductæ: ſecundum autem nec neceſſarium eſt, nec verum: nam lex prohibens vſum talis libri, aut veſtis, prohibet quidem vſum tantùm futurum, tamen prohibet illum, etiam circa librum, aut veſtem priùs factam, ſi abſolutè, & ſimpliciter diſponat, quia illa tantùm eſt quaſi materia remota legis; lex autem noua optimè poteſt verſari in re antiqua, vt in materia remota. Item ſæpe poteſt lex prohibendo aliquid futurum, impedire, ne actus iam inchoatus cõſummetur, vt ſi lex [illegible] prohibeat, illegitimum profiteri, poteſt extendi ad eum, qui iam erat nouitius, quando lex noua edita eſt, quia etiam ille tantùm eſt materia remota illius legis. De quo puncto videri poſſunt multa, quæ in vtramque partem eruditè tractat Nauarr. in dicta except. 22. ferè per totam

Panorm. Angel. Syluest. Nauar.

13. Sed quæret hic aliquis, an lex expreſsè loquens de præterito extendatur ad præſentia, vel futura. Reſpondeo breuiter, regulariter loquendo totum tempus comprehendere. Ita docent Bart. in l. *cùm lex*, ff. de legib. Bald. & alij in l. vnic. ff. de cond. ex lege. Panormit. in cap. 2. de conſtit. in princ. Angel. verb. *lex*. n. 10. Sylu. n. 24. Et ratio eſt, quia lex ſemper loquitur. l. *Arriani*, C. de hæret. & ideo licèt lex dicat, qui facit, vel fecit hoc, ſemper loquitur contra eum, qui in quolibet tempore facit, vel quotieſcumque de illo dici poteſt feciſſe. Item cùm lex per ſe, & natura ſua verſetur circa futura, ad illa maximè ferri cenſetur, etiamſi per verba præteriti, vel præſentis loquatur. Intelligendum autem hoc eſt, niſi materia legis obſtet, aut aliquod abſurdum ſequatur; vt dicti auctores limitant, ex l. *cùm lex*, ff. de legib. dicente, *Cùm lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat.* Quia ſi indulgeret etiam in futurum, daret occaſionem delinquendi, vnde potiùs indulgendo ſupponit, actum eſſe dignum pœna, & ideo limitat indulgentiam ad præteritum, vt in futurum prohibeat, aut prohibitum relinquat.

Legem loquentem de præterito regulariter totũ tẽpus cõprehendere. Bart. Bald. Panorm. Syluest.

CAPVT XV.

Quæ forma externa, ſeu ſenſibilis ſeruanda ſit in ferenda lege humana.

1. Diximus de materia legis ciuilis, ſupereſt dicendum de forma, quæ poteſt duplex cogitari, vna externa, & ſenſibilis, quæ eſt veluti corpus legis, alia interna, & quaſi ſpiritualis, quæ eſt veluti anima ſeu ratio legis. De hac poſteriori dicemus in cap. 17. nunc de priori. Supponimus autem ex dictis in cap. 1. legem ciuilem, quæ ſubditis datur, conſtitui in genere ſigni indicantis Principis voluntatem. Vnde neceſſe eſt, vt tale ſignum ſit ſenſibile humanæ cognitioni accommodatum. De hoc ergo ſigno in generali conſtat, debere eſſe tale, vt modo ſenſibili Principis voluntatem indicet ſubditis, alioqui non eſſet ſignum humanum, & conſequenter non eſſet lex humana; hæc ergo ſignificatio eſt de ſubſtantia huius legis. Quibus autem verbis exprimi debeat, dicemus paulò inferius. Vnde inter conditiones legis ponit Iſidor. vt ſit manifeſta, id eſt, clara, *ne per obſcuritatem quid in captionem contineat*, vt ait lib. 5. Etym. c. 21. & c. *erit autem*, diſt. 4. id eſt, ne obſcuritas ſit occaſio deceptionum, & ambiguitatum. Vnde etiam conuenientiſſimum eſſe ſolet, vt leges ſimplicibus, breuibus, ac claris verbis ferantur: nam quando prolixiores ſunt, plerumque ſunt magis perplexæ, & ambiguitatibus expoſitæ.

Iſidor.

2. Ex quibus colligo in forma legis ſenſibili duo poſſe diſtingui: ſcilicet materiale ſignum, vt vocem, vel ſcripturam, & ſignificationem, ex quibus, ſi inter ſe comparentur, ſcriptura, vel ſonus materiale quid eſt, ſignificatio autem formale; ex vtroque verò completur forma ſenſibilis legem conſtituens, ſeu quæ eſt ipſamet lex: nam cùm lex ſit actus humanus, eſt etiam quædam forma. Declarari poteſt exemplo formæ ſacramentalis, quæ eſt in verbis, in eis tamen ſonum verborum tanquam materiale quid, & ſenſum, ſeu ſignificationem tanquam formale diſtinguimus, & ex vtroque formam ſacramentalem conſtitui dicimus. Ita ergo eſt ſuo modo in lege; conſiſtit enim in ſigno externo, quod materiam aliquam requirit, eius tamen eſſentia in ſignificatione, & ſenſu poſita eſt. Vnde quod Auguſt. lib. de catechiz. rudi. cap. 9. generatim dixit, & refertur in cap. *ſedulò*, diſt. 38. *Præponendam eſſe verbis ſententiam, vt præponitur animus corpori*, & quod de Euangelio dixit Hierony. ad Galat. 1. *Non in verbis Scripturarum eſſe Euangelium, ſed in ſenſu*. cap. *Marcion*. 1. q. 1. hoc ipſum cum proportione de lege humana dici poteſt. Nam materialia verba nec obligationem inducere, nec alium effectum legis habere poſſunt, niſi quatenus indicant Principis voluntatem, & imperium: eſt ergo de formali ratione legis, vt ſit ſenſibile ſignum. Explicandum verò ſupereſt, quale eſſe debeat, & an ſolemnitatem ſpecialem requirat, vt in ratione legis plenè conſtituatur, ideóque ad externam legis formam pertineat. Diſtinguere autem poſſumus ſolemnitatem hanc, vel antecedentem, vel concomitantem, ſeu inexiſtentem ipſi legi, vel ſubſequentem, & de ſingulis inquirendum eſt.

Auguſt.

3. Circa primam dubitari poteſt, verùm ad ferendam legem præcedere neceſſariò debeat multorum conſilium,

Vt lex prudiat conſilium.

Conſultationem naturaliter eſſe opus multorum conſilium: at in rigore nō eſſe neceſſarium.

lium, atque ſuffragium, in quo breuiter dicendum A eſt, hanc diligentiam eſſe moraliter neceſſariam, vt lex prudenter, & rectè cōſtituatur. Quia res eſt valde grauis, & pendet ex multarum circumſtantiarum conſideratione, quæ faciliùs à multis, quàm ab vno attenduntur, & ob eandem cauſam neceſſe eſt, vt fiat lex ſuffragio virorum prudentum, qui & periti ſint, & timorati, vt habetur in l. *humanum*, C. de leg. vbi Imperatores profitentur, non aliter eſſe legem aliquā promulgaturos; quamuis indicent, hoc non eſſe abſolutæ neceſſitatis, ſed prudentiæ & benignitatis. Vnde in rigore loquendo hæc ſolemnitas non eſt de neceſſitate legis: nam ſi Princeps ſolo arbitrio proprio ferat legem, valida erit, dummodo aliàs iuſta ſit. Quia neque ex natura rei illa ſolemnitas eſt neceſſa- B ria, neque aliquo ſpeciali iure eſt præſcripta. Antecedens quoad priorem partem de iure naturali patet, quia illa conſultatio ſolùm requiri poteſt, vt lex ſit iuſta, & rationi conſentanea; ſi ergo contingat, ſine aliorum conſilio Principem attingere iuſtitiæ æquitatem & publicam vtilitatem in lege ferenda, non oberit valori eius omiſſio præuiæ conſultationis; licèt fortaſſe malè faceret Princeps ſuam præcipitando ſententiam, cum periculo errandi, & cum ſcandalo. Quoad alteram verò partem de iure poſitiuo probatur, tum quia nullum extat; tum etiam, quia licèt exiſteret, ipſe Princeps poſſet illud mutare, vel ſecum pro tunc diſpenſare validè, etiamſi in hoc peccaret. De quo puncto videri poteſt Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de legib. & Iaſon in l. 1. ff. de conſtit. prin. n. 1. C

L. humanū. — *Bartolus.* — *Iaſon.*

Atque hinc vlteriùs ſequitur, ad legem conſtituendam non eſſe per ſe neceſſaria ſuffragia multorum, quia voluntas Principis ſufficit. Hoc autem, vel formaliter (vt ſic dicam) intelligendum eſt, vel ad monarchiam eſt reſtringendum, in qua poteſtas legiſlatiua ſit in vna perſona: nam tunc ſola voluntas eius eſt de ſubſtantia legis. Vbi verò regimen eſt multorum conſtituentium vnum tribunal, tunc multorum ſuffragium neceſſarium eſt, non per modum ſolemnitatis accidentariæ, & præambulæ, ſed propter ſubſtantialem conſtitutionem legis, quæ non pendet ex vna tantùm perſona, ſed ex congregatione conſtante ex multis. Tunc autem dicimus, legem illam conſtitui ab vna perſona ficta, & ita formaliter (vt ſic dicā) D vno conſenſu conſtitui. Et ideo neceſſe eſt, vt omnes, qui ſuffragium deciſiuum habent, vocentur, quantum commodè fieri poſſit, argumento l. 2. C. de decur. libr. 10. vel ſufficiet conuocare eos, qui in vrbe ſuo loco tunc adſunt, dummodo duæ partes totius corporis præſentes ſint, argumento l. *nominationum*, eodem tit. & l. *nulli*, ff. quod cuiuſque vniuerſ. Et ex eiſdem iuribus conſtat oportere, vt ſimul congregentur ad legem conſtituendam per modum vnius corporis. Non verò oportet, vt omnes conſentiant, ſed quod maior pars curię fecerit, perinde habetur ac ſi ab omnibus factum fuiſſet, iuxta l. *quod maior*, ff. ad municip. quod rectè Gloſſa exponit de his, qui conuenerunt. Idem in l. *aliud*, ff. de regulis iuris. In iure E autem Canonico addi ſolet, vt conſentiat etiam ſanior pars cap. 1. de iis, quæ fi. à maiori parte cap. Sed illud eſt ſpeciale in rebus Eccleſiaſticis, vt ibi notat Abbas num. 3. & 11. ſecundùm ciuile autem ius illa cenſetur ſanior pars, quæ eſt maior totius conſeſſus, vt notauit Felin. cap. *cùm omnes*, de conſtit. num. 19. & ſeq. vbi plura de hoc puncto videri poſſunt.

L. nominationum. — *L. nulli.* — *Abbas.* — *Felin.*

5. *Lex humana ſcripta alia, alia nō ſcripta.*

Circa ſecundam ſolemnitatem inquiri maximè ſolet, an neceſſe ſit, legem humanam eſſe ſcriptam, in quo ſciendum eſt, Iuriſtas communiter diſtinguere legem humanam in ſcriptam, & non ſcriptam, ſed per legem non ſcriptam communiter intelligunt cōſuetudinem, quæ vim habet legis: de illa verò nunc non tractamus: infrà enim de illa ſpecialiter dicendum eſt, ſed agimus de propria lege, quæ expreſsè, & directè à Principe conſtituitur. Vnde ex illa diſtinctione potiùs videtur inferri, legem propriam, de qua modò agimus, debere eſſe ſcriptam. Ita enim eſt illa diſtinctio intelligenda, duplicem ſcilicet eſſe legem, vnam, quæ ſolùm introducitur per tacitum conſenſum communitatis, & Principis, cuiuſmodi eſt conſuetudo; aliam verò, quæ fertur per expreſſum imperium, de qua procedit dubitatio propria. Cùm ergo Iuriſperiti hanc poſteriorem diſtinguant à priori tanquam ſcriptam à non ſcripta, videntur ſentire, de ratione huius legis eſſe ſcripturam. Et alia multa in confirmatione huius partis adduximus ſuprà lib. 1. cap. 11.

Alia diuiſio legis.

6. *Concluſio.*

Nihilominus dicendum eſt, licèt optimus modus ferendi legem ſit in ſcripto, non eſſe tamen hoc de ſubſtantia, & valore legis. Prima pars probatur primò ex communi vſu. Secundò, quia oportet, vt leges ſint ſtabiles, ac proinde, vt ſignis permanentibus ſeruentur. Tertiò, quia ſæpe neceſſarium eſt expendere propria, & formalia verba legis, quod non poteſt moraliter fieri, niſi ſint ſcripta. Nihilominus probatur altera pars, quia hæ rationes tantùm ſunt congruentiæ, & maioris vtilitatis; non tamen probant abſolutam neceſſitatem ex natura rei. Quia expreſſum præceptum ſufficienter poteſt verbo ferri, & publicè proponi, & per traditionem ab vno in alium conſeruari. Imò Chriſtus Dominus ita tulit præcepta ſua, & aliqua non fuerunt in diuinis literis ſcripta. Hoc verò faciliùs ipſe potuit agere, quàm humani legislatores, quia potuit ea ſcribere in cordibus, & quia per Spiritum ſanctum ita regit Eccleſiam Catholicam, vt non ſinat eam talium præceptorum obliuiſci. Atque hæc reſolutio, ſcilicet ſcripturam nō eſſe de ſubſtantia legis, communis eſt, vt patet ex Rota, tit. de conſtit. deciſ. 1. in nouis, & ex Panormit. Decio, Felin. & aliis in titulo, ſeu rubr. de conſtit. & Ioan. And. in regula, *nemo poteſt*, de regul. iur. in 6. & ſumitur ex Gloſſa in cap. 1. § *poſtquam*, verb. *in ſcriptis*, de cenſib. in 6. quatenus numerat plures caſus, in quibus ſcriptura requiritur, & inter eos nō ponit legem. Probari tandem poteſt ex cap. *inſtitutionis*, 25. q. 2. ibi, *Siue quæ ſcripto decreuimus, ſiue quæ in noſtra præſentia videntur eſſe diſpoſita.* Idémque ſupponitur in cap. 1. de renunt. in 6. Hoc verò intelligendum eſt, niſi oppoſitum fuerit conſuetudine præſcriptum, quia conſuetudo facere poteſt ius. Oportet autem vt legislator non habeat poteſtatem derogandi conſuetudinem: nam ſi hanc poteſtatem habeat, & ſuam voluntatem ſufficienter exprimat, valida erit lex ſolo verbo præſcripta, non obſtante conſuetudine.

Rota. — *Panorm.* — *Decius.* — *Ioan. Andr.* — *Gloſſa.* — *Cap. inſtitutionis* — *Cap. 1. de renunciatione.*

7. *Quæ forma verborum neceſſaria.*

Vlteriùs verò circa eandem partem ſupereſt inquirendum, quæ forma, vel expreſſio verborum neceſſaria ſit vt lex ſufficienter edita cenſeatur, ſiue illa ſcripta ſint, ſiue voce prolata. In quo dubio generatim loquendo, ſolùm dicere poſſumus debere eſſe talia, vt ſufficienter explicent intentionem Principis eſſe ferre pręceptum ſtabile, & commune, habénſque alias conditiones ad legem requiſitas, & quocumque modo hoc fiat, illum ſufficere. Primum patet, quia, vt in principio dixi, talis ſignificatio eſt de ſubſtantia legis humanæ: ſecundum verò patet, quia nihil aliud eſt determinatum iure naturali, vel alicuius ſuperioris. Hinc verò inferri poteſt, regulariter adhibenda eſſe verba præceptiua, quia ſolum præceptum inducit obligationem, & quia de ratione legis eſt, vt ſit præceptum, & quia effectus obligationis odioſus, ſeu oneroſus eſt, ideóque ad verborum proprietatem reſtringendus eſt. Quapropter vt intelligatur ſuperior ferre legem, non ſatis eſt, vt dicat, Rogo, peto, hortor, vel quid ſimile, niſi aliquid addat, quo magis explicet obligandi intentionem. Sic dixit gloſ. in cap.

rogo,

rogo, 11. q. 3. ibi poſitum eſſe verbum rogandi pro verbo mandandi contra propriam ſignificationem, fortè quia ibi Pontifex rogat, hortatur, & monet ad id, quod ſine peccato aliter fieri non poterat. Verumtamen in his, & ſimilibus decretis, non oportet verba impropriè accipere, quia in eis Pōtifex, vel Princeps, hortatur ſubditos, vt impleant, quod aliàs tenentur, tamen ex vi talium verborum, nouam obligationem non imponit. Et hæc exhortatio ſolet à Iuriſtis (vt ſuprà dixi) vocari conſilium reuerentiæ, quod non eſt nouum præceptum, ſed modeſta, & paterna petitio obſeruantiæ obligationis, quæ iam inerat, & ſic loquitur gloſ. in Clem. 1. de teſtib. verb. *exhortatur*. Eſtque optimum exemplum in Concil. Trid. ſeſſ. 24. c. 1. de reformat. ibi, *Sancta Synodus hortatur, vt coniuges ante benedictionem ſacerdotalem in templo ſuſcipiēdam in* B *eadem domo non cohabitent*. Quæ verba legem obligantem non continent, vt omnes intelligunt.

Gloſſa.
Con. Trid.

8. Oportet ergo, vt verba legis conſtitutiua præceptiua ſint; poſſunt autem diſtingui: nam quædā præceptum proferūt quaſi in actu ſignato (vt ſic dicam) alia in actu exercito. Priora quoad præcepta affirmatiua maximè ſunt verbum, *præcipio*, vel *impero*: hæc enim verba eſſe videntur, quæ de ſe maximè indicare poſſunt voluntatem obligandi, vt ſumitur clarè ex Clementin. *exiuit de paradiſo*, de verb. ſignificat. Vbi Clemens V. interpretatur, verbum, *præcepto*, indicare rigoroſam legis obligationem. Et idem habet Nicolaus III. in cap. *exiit*, de verbor. ſignificat. in 6. Quoad negatiua verò præcepta, verba propria ſunt, *inhibeo, prohibeo*, & ſimilia, vt in eiſdem decretis declaratur, & ex vi ſignificationis talium verborum videtur per ſe manifeſtum. Verba item æquiualentia ſufficiunt, vt ibidem declaratur; huiuſmodi autem eſſe videntur hæc, *Omnes teneantur, nemini liceat*, & ſimilia. De verbis autem imperandi in actu exercito, vt ſunt, *Facite, abſtinete, omnes ſoluant, nemo audeat*, & ſimilia, de his (inquam) multi dubitant, quia frequenter proferri ſolent per modum conſilij, aut ſimplicis directionis, & ita Caſtro ſuprà reprehendit Panormit. qui dixit, hunc modum imperandi ſufficere ad legem obligantem conſtituendā. Sed certè opinio Panorm. valde probabilis eſt: nam præcepta ſuperiorum ordinariè feruntur hoc modo, & cenſentur ſufficienter ferri, quia illa verba ſufficienter explicāt imperium. Item Concil. Tridentinum ſeſſ. 13. cap. 7. de Sacerdote, qui vrgente neceſſitate abſque prævia confeſſione celebrat cum conſcientia peccati mortalis, ſolùm dicit, *Quamprimum confiteatur*, per quæ ſola verba, legem obligantem conſtituit, iuxta communem intelligentiam, vt alibi oſtenſum eſt. Quapropter conſiderata proprietate illius locutionis, quando ſuperior hoc modo loquitur ad ſubditum, & ex aliis circumſtantiis, vel ex vſu aliud non conſtat, præcipere cenſendus eſt; & cum proportione quando decretum ſuperioris ita fertur, & interiora ſeu leges, aut decreta præceptiua inſeritur, ſub ratione legis ferri videtur, niſi ex aliis coniecturis oppoſitum conſtare poſſit.

Quædam leges proferūt præceptū in actu ſignato, quædam in actu exercito.
Clem. exiuit de paradiſo.
Nicolaus Papa III.
Panorm.

9. Præterea dubitari ſolet de quibuſdam verbis in particulari, & in primis de verbo, *mando*, quod interdum ſolet ſignificare idem quod committo, & ſic multas differentias conſtituunt Iuriſtæ inter mandatum, & præceptum, de quibus videri poteſt Felin. in c. *cum te*, de reſcrip. num. 9. ſed nobis non ſunt neceſſariæ, quia conſiſtunt in ſola verbi æquiuocatione. Mandatum enim illo modo idem ſignificat, quod delegatio vel commiſſio poteſtatis, per quam ſolet aliquis iudex vel procurator conſtitui: hìc autem ſumitur vt iuſſionem ſignificat. Solet item verbum mandandi per vrbanitatem poni pro verbo petendi, aut rogādi, quo ſenſu vtitur illo Sixtua Papa in c. *mandaſtis vt ſcriberē vobis*. 2. q. 5. & Syluerius in c. *Guiliſarius Patritius noſter* A *mandauit me ad ſe venire pacificè*. 23. q. 4. id eſt, miſit ad me petendo, &c. Vnde Syluest. verb. præceptum, q. 2. & Armil. nu. 7. non putant ſufficere ſimplex verbum, *mandamus*, niſi addatur geminatio, mandando præcipimus. Anton. autem 2. p. tit. 14. c. 2. §. 3. ita videtur diſtinguere inter verbum mandandi, & præcipiendi, vt priùs leuem tantùm obligationem, poſterius grauem indicet; ait enim, mandatum ſufficere ad legem obligantem tantùm ſub veniali culpa; præceptum verò etiam ſub mortali. Sed hoc nullum fundamentum habet in ſignificatione verbi: nam ſi mandatum idē eſt, quod iuſſio, vel imperium, non eſt cur limitetur ad leuem obligationem, ſed pro capacitate materiæ obligabit, ſicut etiam verbum præcipiendi non inducet obligationem grauem, ſi materia non ſit capax, vt infrà dicetur. Dico ergo attendendum eſſe, quis B cui loquatur, & quomodo: nam inter æquales verbum mandandi non ſolet vſurpari ab eo, qui rogat, vel petit, ſed vrbanitatis gratia ſolet vſurpari ab eo, qui rogatur: nam petitionem accipit tanquam mandatum, & multò magis ita accipitur tale verbum quando ſuperior loquitur ad inferiorem etiam paſſiuè (vt ſic dicam.) At verò quando ſuperior loquitur ad ſubditum actiuè mandando, ſic verbum illud idem in rigore ſignificat, quod verbum *præcipio*, vt late docet Felin. ſuprà. Atque ita quando ponitur in lege ſuperioris per illud ſtatuentis, & ordinantis, in rigore ſufficit ad legem conſtituendam, niſi ex adiunctis eius ſignificatio diſtrahitur. Quia in rigore ſignificat proprium præceptum: nam eſt æquiualens verb. *præ-* C *cipio*, & alioqui in illa occaſione conſtat non poni gratia vrbanitatis, nec in alia æquiuoca ſignificatione.

Dubia de verbis legis in particulari, quid ſignificat verbum, mādo.
Felinus.
Sixtus Papa.
Syluerius.
Syluest.
Anton.

10. Item ſolet dubitari de verbo, *oportet*. Aliqui enim putant ſufficere ad legis imperium indicandum, quod ſentiunt Nauarr. cap. 23. nu. 30. præſertim in legibus Eccleſiaſticia, de quibus infrà, & Medin. tract. de ieiun. cap. 7. Sed ex vi verbi contrarium videtur, tum quia verbum illud potiùs videtur indicare iudicium de re ipſa, quàm imperium, tum quia etiam per modum iudicij non declarat neceſſitatem, ſed honeſtatem, vt rectè notauit Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. c. 5. documento 4. De verbo item, *volumus*, dubitari ſolet, quia ex vna parte videtur ſatis explicare voluntatem ſuperioris, in qua conſiſtit ſubſtantia præcepti. Vnde D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2. dicit quacumque ratione D conſtet ſubdito de voluntate ſuperioris ſufficere ad præceptum ſaltem tacitum. Aliunde verò, verbum videtur valde ambiguum, quia nō omnis voluntas ſuperioris ſufficit ad obligandum, & in dubio ſunt verba in mitiorem partem interpretanda in materia obligationis. Dico ergo ex circumſtantiis conſiderandum eſſe, an cadat ſuper obligationē, ita vt ſuperior exprimat ſe velle obligare ſubditos: nam hoc ſine dubio ſatis eſt, quia in illa voluntate eſt ſubſtantia legis, vt dixi. Si autem verbum *volo*, ſolùm explicet deſiderium, & affectum ſuperioris, non ſatis eſt ad legem. Exiſtimo autem abſolutè prolatum in materia legis habere priorem ſenſum, niſi ex vſu, vel materia, aut aliis circumſtantiis aliud conſtet. De verbo autem, *ordinamus*, & ſimilibus clarum eſt per ſe non ſufficere E ad propriam legem conſtituendam, niſi aliæ circumſtantiæ cogant, vt ſumitur ex D. Thom. 2. 2. q. 106. ar. 9. ad 2. & ex ratione facta, quòd in dubiis mitior interpretatio adhibenda. Addendúmque præterea eſt oportere, vt ex verbis, vel circumſtantiis conſtet, præceptum imponi, vt perpetuum, ſeu duraturum, donec reuocetur, quia hoc etiam ſpectat ad ſubſtantiam legis, vt ſuprà diximus. Ac denique neceſſarium eſſe, vt feratur per modum communis præcepti, quia ſine hoc etiam non eſſet lex.

Dubium de verbo, oportet.
Nauar.
Medina.
De verbo volumus.
D. Thom.

11. Hinc verò naſcitur dubium, an oporteat legem ferri

Dubium.

ferri per modum legis, vel ſufficiat ferri per modum ſententiæ, quando ab illo fertur qui poteſtatem habet condendi legem. Communis enim opinio eſt ſententiam Principis legem conſtituere. Ita tenet *Iaſon.* Iaſon l.1.ff.de conſtit.prin.num.1.& in l.1. ff.de feriis,n. *Gomez.* 23.& 24.vbi alios refert Ludouicus Gomez in Proœmio ad regul.Cancellar.Gomez quæ.2.ad 1.cum Platea,quem refert in leg.*æque*,C.de decur.lib.10. Idem tenent communiter Canoniſtæ in cap. *in cauſis*, de re *Felin.* iudicata,& Felinus in rubrica de reſcriptione,num.1. *L. vlt. C. de legib.* qui refert alios. Et probatur primò ex lege vltima, Cod.de legibus, vbi expreſsè dicitur, ſententiam inter partes cum cognitione datam ab Imperatore in vna cauſa, conſtituere legem in omnibus ſimilibus cauſis ſeruandam. Idem ſignificatur in leg.1. ff.de conſtitution. princip. vbi inter modos ferendi leges vnus eſt, *Quando Imperator cognoſcens decreuit*, vbi addit Gloſſa, *dando definitiuam ſententiam.* Ratiò reddi poteſt, quia ſententia Principis eſt veluti regula, ad quam omnes inferiores iudices conformari tenentur, ſed hæc eſt propria vis legis; ergo. Maior inſinuatur, & probatur ab Imperatore in dicta lege vltima, his verbis, *Quid enim maius, quid ſanctius imperiali eſt maieſtate? Vel quis tanta ſuperbia faſtidio tumidus eſt, vt regalem ſenſum contemnat?* Quaſi dicat ſententiam Imperatoris tantam habere auctoritatem, vt ſubditos obliget, ne in ſimili cauſa ab illa diſcrepent, & quoad hoc virtuale præceptum obtinere, & ita habere vim legis. Poteſtque confirmari ex eadem lege, quia decretum Imperatoris habet vim legis, ſed ſententia ab ipſo lata continet decretum eius, ergo.

12. *Obiectio. L.2.de legib.* Contra hanc verò ſententiam obiici poteſt l. 2.C. de legib. vbi Theodoſ. Imperator ait, *Quis ex relationibus, vel ſuggeſtionibus iudicantium procerum, introducto negotio ſtatuimus, &c. generalia iura non ſint.* Vnde conficitur argumentum: nam illud, quod Princeps communi conſilio iudicantium, ſeu procerum ſtatuit, vel eſt ſententia, vel pluſquam ſententia. & tamē illa dicitur non habere vim generalis legis. Confirmatur, quia Princeps ferendo ſententiam in particulari cauſa non fungitur munere Principis dicentis ius toti reipublicæ, ſed potiùs munus priuati iudicis in cauſa particulari, de qua poteſt iudicare ſecundùm propriam opinionem; non ergo ſtatim legem ſtatuit. *Couarr.* Vnde Couarr.in 4.p.1.cap.7.§.4.num.15.dicit, leg. vlt. C.de legibus, intelligendam eſſe quando Princeps, qui poteſtatem habet ferendi legem occaſione alicuius controuerſiæ, quæ inter priuatos contingit, legem aliquam eiuſque ſenſum explicat & interpretatur ea mente, vt interpretatio vim legis vniuerſalis habeat: non autem procedere deciſionem illius legis, ſi ſimpliciter Rex ius dicens priuatis, aliquam ferat ſententiam, neque ſignificans, ſe illius interpretationem generalem facere, nec expreſsè legis verba interpretans, vt inde conſtet voluiſſe, interpretationem illam legis vim obtinere. Atque ita indicat Couarruuias illā legem vltimam intelligendam eſſe de ſententiis, per quas Princeps expreſſè interpretatur aliquam legem; vel ſuam, vel inferioris, cuius interpretatio ad ipſum pertineat, & ita eſſe limitandam communem ſententiam. Aliam verò legem ſecundam procedere de aliis ſententiis omnibus, quæ talem interpretationem non continent, & ita conciliantur illæ leges, & ſoluitur confirmatio addita ex ſententia huius auctoris. Quia quando Princeps auctoritate ſua legem interpretatur, non eſt locus priuatæ opinioni, quia Princeps certò ſcit ſuam intentionem, & mentem, quam per talem ſententiam declarat. Et ideo illa interpretatio vim habet legis, ſeu è contrario lex ita declarata iam non obligat, neque habet vim, niſi iuxta declarationem ab auctore datam, quia eius eſt interpretari legem, cuius eſt con-[A]dere, vt in eadem l.vlt. dicitur, & in l.*leges ſacratiſſimæ*, cod. *L.leges ſacratiſſima.* Quando autem talis interpretatio expreſsè fit per ſententiam aliquam ab eodē legiſlatore datam, etiamſi ſit in cauſa particulari; neceſſe eſt vt generaliter declaret ſenſum legis, quia non poteſt lex in vno negotio vnū ſenſum habere; & in alio omnino ſimili ſenſum alium, ſed vnius legis vnus eſt legitimus ſenſus, & ille maximè eſt, quem auctor eius declarat.

Sed licèt hæc expoſitio, quoad partem hanc affirmantem ſententiam continentem interpretationem propriæ legis habere vim legis, certiſſima ſit, & in illa lege vltima contenta; nihilominus videtur nimia limitatio illius legis, & communis opinionis, ſi ad hāc 13. [B] ſolam ſententiam reſtringatur. Quia auctores generaliùs loquuntur, & verba legis generalia ſunt de ſententia; nam de interpretatione legis poſtea agere incipit. Vnde in illa priori parte nō fundatur in auctoritate interpretandi, ſed abſolutè in auctoritate decernendi. Deinde requirit cauſæ cognitionem, & præſentiam partium, quæ ſolent eſſe neceſſariæ ad cognitionem facti, non ad iuris interpretationem: nam hæc æquè benè dari poſſet in abſentia partium, & independenter à tali, vel tali facto, quod poſtea per particularem iudicem poteſt examinari ad applicandam facto iuris interpretationem. Accedit quòd Gloſſa ibi potiùs intelligit, legem illam procedere in his cauſis, quæ non ſunt deciſæ per leges. *Nam in aliis* [C] (inquit) *legem ſeruaremus ſcriptam.*

Vnde eadem Gloſſa in dicta l. 2. intelligit, legem 14. vltimam procedere in omnibus ſentētiis, quæ feruntur ab Imperatore in quacumque cauſa, illa exactè cognita, & examinata in præſentia vtriuſq; partis, vt in eadem lege expreſsè cauetur, & conſequenter in ſententia lata ſolùm in vi iuris, quod ex cognitione cauſæ reſultat: nam tunc ſententia conferens ius vni parti, vim habet legis, ſiue declaret priorem legem (quod fortaſſe frequentiùs eueniet) ſiue conſtituat illam, ſi prò ſimili cauſa non erat conſtituta. At verò dictam leg.2. intelligit eadem Gloſſa ibi de his ſtatutis, ſeu conceſſionibus, quas Imperator facit per modum priuilegij, vel in gratiam alicuius perſonæ propter peculiarem reſpectum, vel in tali tempore, aut [D] loco, propter ſpecialem occaſionem: talia enim ſtatuta non habent vim generalis legis, vt in eadem l. conſequenter declaratur, & habetur etiam in l. 1. ff. de conſt.princ. & eſt conſentaneum regulis iuris 58. & 74.in 6. quòd priuatæ conceſſiones non trahuntur in conſequentiam, vt in ſimili notauit Gloſſa diſt.19. in princ. eſtque in re vera hæc ſententia, & ſatis conformis illi leg.2.

Baldus verò ibi addit, legem vltimam de legib. 15. procedere in ſententia definitiua, ſiue ſit iuris diſpo- *Bald.* ſitiua, ſiue declaratiua. Non verò in interlocutoria, de qua loquitur lex ſecunda, vt ipſe exponit, & expreſſiùs habetur in l.3.& hac diſtinctione vtuntur etiam communiter Canoniſtæ in cap. *in cauſis*, de re iud. [E] Sed ita eam limitant, vt eam euertere videantur: nam fatemur, ſi interlocutoria ſit in corpore iuris inſerta, habere vim legis: item ſi lata ſit cum cognitione cauſæ, & in præſentia partium habere etiam vim legis, etiamſi non ſit inſerta in corpore iuris. At verò has conditiones requirunt etiam in ſententia definitiua iuxta dictam legem vltimam: non videtur ergo neceſſaria diſtinctio. Maximè cum in l. 1. ff. de conſtit. princ. dicatur, etiam illud, *quod Princeps de plano interloquutus eſt, legem eſſe*; ſi ergo cætera ſint paria, non videtur eſſe differentia, quia, licèt ſententia ſit interlocutoria reſpectu cauſæ principalis, de qua tractatur, poteſt eſſe quaſi definitiua, quantum ad id, quod Princeps per illam proximè ſtatuit, vel declarat, quia in eo continere poteſt vltimam (vt ſic dicam) eius

reſolu

reſolutionem; ſi ergo de mente principis æquè conſtat per vtramque ſententiam, eadem erit vtriuſque ratio. Differentia igitur ſolùm eſſe poteſt quaſi materialis, quia faciliùs, & frequentiùs ſolet de hac mente principis conſtare per ſententiam definitiuam, quàm per interloquutoriam. Atque hoc modo intellecta communis ſententia veriſſima eſt.

16. *Præter dicta duo neceſſaria legi.* Duo autem addenda occurrunt, vnum eſt, neceſſarium ſemper eſſe, vt ex verbis ſententiæ conſtet, latam eſſe non ſolùm ex arbitrio prudenti, & opinatiuo (vt ſic dicam) ſicut ferri ſolet ab inferioribus iudicibus, ſed etiam ex poteſtate, & voluntate dicendi, & ſtabiliendi certum ius; nam alioqui priuata ſententia non ſufficiet, vt confirmatio ſuprà facta rectè probat, in quo etiam benè ſentit Couar. Hoc autem, vt dixi, frequentiùs contingit, quando Princeps fert ſententiam, interpretando aliquam legem propriam, vel B æqualis, aut inferioris. Quando verò non interpretatur, ſed condit nouum ius, tunc neceſſe eſt, vt hoc expreſſiùs ſignificetur in ſententia, quia ſententia de ſe non eſt conſtitutiua iuris, ſed declaratiua, quia de ſe cadit in factum præteritum, vel ius acquiſitum, ſeu præexiſtens inter partes litigantes: iudicium autem cadens in præteritum ordinariè eſt declaratiuum potius, quàm conſtitutiuum iuris, niſi aliud explicetur. Vnde ſæpe etiam contingere poteſt, vt Princeps per talem ſententiam non interpretetur ius humanum, ſed naturale; & tunc magis dubium erit an talis ſententia legem conſtituat, quia Princeps non habet maiorem poteſtatem interpretãdi ius naturale, quàm ratio eius probauerit. Quia in hoc magnum eſt diſcrimen inter interpretationem legis naturalis, & ciC uilis: nam interpretatio legis ciuilis procedit non ſolùm ex ſcientia, ſed etiam ex poteſtate, & voluntate, quæ facit eſſe certam interpretationem, etiamſi minùs conſentanea ſit prioribus verbis, vel tantam mutationem facere, vt ius antiquum mutare videatur. Non eſt autem ita in interpretatione iuris naturalis; procedit enim ſolùm ex vi rationis, quæ interdum non eſt euidens, ſed tantùm probabilis, & ideo non tam facilè datur cum obligatione, & præcepto ſequendi illam, & ideo oportet, vt in modo ferendi ſententiam clariùs de hoc præcepto, & obligatione conſtet. Et tunc ſi ſententia principis apertum errorem contra iuſtitiam, vel rationem naturalem non contineat, illi ſtandum eſt, quando per modum reguD læ, & animo obligandi latam fuiſſe conſtiterit.

17. Alterum addendum erat, neceſſarium eſſe, vt talis ſententia ſufficienter proponatur, ſeu publicetur tãquam communis regula decidendi ſimiles cauſas, quia (vt dicemus) hoc pertinet ad complementum legis. Magis autem ſpectat ad promulgationem legis, de qua ſtatim dicemus, quàm ad editionem, ſeu conſtitutionem eius, de qua nunc tractamus. Viſus autẽ modus magis vſitatus conſtituendi talem ſententiam, in ſtatu legis eſſe ſolet, quando inſeritus in corpore

l. 1. C. de nouo codice faciendo. iuris, vt ſumitur ex l. 1. C. de nouo codice faciendo. §. penult. in fine, & in iure canonico eſt ad maximè vſitatum, vt infrà videbimus. Non videtur autem hic modus publicationis adeò neceſſarius, vt nullus alius poſſit ſufficere, quia nullo iure id cauetur, nec ex naE tura rei ſequitur. Poterit ergo alio modo ſententia taliter per publica reſcripta, vel per publicam famã euulgari, ita vt in ratione legis conſtituatur, in quo cum proportione ſeruandum erit, quod infrà de promulgatione legis dicemus.

18. *Dubium. Gloſſa.* Quæri autem ſolet, an hoc intelligendum ſit de ſententia ſolius Imperatoris, vel etiam aliorum inferiorum. Nam Gloſſa l. 1. ff. de feriis, verb. *derogare*, ſignificat, ſententiam inferiorum Magiſtratuum non facere legem, & loquitur in particulari de Prætore, vbi id notat Iaſon num. 23. cum Angelo & multis

A aliis, qui limitationem extendunt ad Reges, & alios inferiores principes, etiam habentes poteſtatem condendi leges. Et hoc etiam ſequutus eſt Felin. in dicta rub. de reſcript. Contrarium autem docuit idem Angel. in l. *ſi, quia veniunt*, §. *cæterùm*, ff. de petit. hæredit. quem Iaſon ſuprà, & in dicta l. 1. de conſt. princ. n. 6. poſteriori loco refert, & non improbat. Felin. verò priùs reprobat, poſtea ex parte illius ſententiam admittit, ſcilicet quando ſententia inferioris potentis condere leges in territorio ſuo, inſerta eſt, inter conſtitutiones eius. Sed hoc pertinet ad modum promulgationis, & ſupponit poteſtatem ferendi legem per ſententiam: hoc autem poſito non eſt, cur modus promulgationis limitetur ad illum modum magis in his inferioribus, quàm in Imperatore, ſeruata proportione. *Felin.* *Angel.*

19. Quocirca diſtinctione vtendum eſſe cenſeo, qua poſita facilè intelligetur, in quo ſenſu locum habere poſſit prior ſententia, & quomodo Angelus non docuerit contraria. Primò ergo ſi Magiſtratus inferior, qui ſententiam profert, non habeat poteſtatem condendi leges, clarum eſt multò minùs poſſe legem ferre, ferendo ſententiam; tum quia ſemper eſt defectus poteſtatis; tum etiam, quia modus ferendi legem per ſententiam nihil habet ſpeciale, ſed potius pertinet ad extenſionem quandam poteſtatis.

20. *Subdiſtinctio de condente legem.* Deinde ſi is, qui tulit ſententiam, poteſtatem habeat condendi legem, ſubdiſtinguendum eſt, quia vel eſt ſupremus Princeps non recognoſcens ſuperiorem in temporalibus, ac talis, vt non obligetur iure communi ciuili, ſeu imperialibus legibus. Et in illo procedit doctrina non minus quàm in Imperatore, ſiue ille ſit Rex, vt Hiſpaniæ, Galliæ, &c. ſiue Dux ſupremus, ſiue reſpublica, vt Veneta, de qua videtur loqui Angel. in poſteriori loco ſupra allegato. Ratio autem eſt, quia doctrina data non fundatur in ſpeciali dignitate Imperatoris, aut Regis; ſed in iuriſdictione legiſlatiua ſuprema: nam ad omnem Principem, vel legiſlatorem habentem talem iuriſdictionem, æquè ſpectat interpretari ſuam legem, ac condere, & poteſt per ſententiam illam interpretari, ſicut poteſt Imperator, vel ferendo ſententiam poteſt per illam legem condere, ſi velit, & id declaret; quis enim, aut quid prohibet.

21. Denique talis eſſe poteſt Princeps, qui fert ſententiam, vt licèt poſſit legem ferre, ſuperiorem nihilominus habeat, cuius cõmune ius ſeruare tenetur, & ſolùm ex conceſſione eius poſſit aliquas leges condere, non contrarias iuri communi. Et de huiuſmodi ſententia iterum diſtinguendum eſt: nam ſi illa contineat interpretationem iuris cõmunis ſupremi Principis, non poterit inducere legẽ, etiam pro particulari territorio inferioris principis. Quia non ſpectat ad illum interpretari legem ſuperioris, etiam pro ſuis prouinciis; tum quia eſſet in præiudicium ſuperioris, tum etiam quia lex vnica eſt pro toto regno ſuperioris, idcóque vnum vniuerſalem debet habere ſenſum, quem non poteſt dare inferior cum auctoritate: aliàs poſſent plures ex ſimilibus inferioribus variis, & contrariis modis interpretari legem pro ſuis prouinciis. Vnde conſtat, multò minùs poſſe talem ſententiam, ſi ſit contra ius ſuperioris, habere vim legis priuatæ, ſeu municipalis; tum quia non eſt conceſſum illi inferiori legiſlatori contra ius commune regni præcipere, vt ſuprà oſtenſum eſt; tum etiam quia nec talis ſententia iuſta eſſet, vtpote iuri contraria. Et in hoc ſenſu videntur loquuti auctores ponentes diſcrimen inter ſupremum, vel inferiorem. Quod etiam ſignificauit Gregor. Lopez in l. 9. tit. 18. parti. 3. n. 9. vbi ait, quòd licèt in ſupremo Senatu fuerit iudicatum contra ius commune regni non eſt curandum, quia Magiſtratus nõ poteſt inducere ſtylum in derogationem

iuris

iuris communis, & ſumitur ex l. *nemo*, C. de ſentent. & interlocut. omnium iudicum. At verò ſi talis ſententia eſſet iuri communi regni conformis, & aliquid adderet ad iuuandum, vel magis confirmandum illud ius, quoad id poſſet legem particularem inducere, quia in hoc poteſt inferior legem ferre circa eandem materiam cum lege ſuperioris, vt ſuprà cum communi ſententia dictum eſt. Et eadem ratione ſi ſententia talis principis inferioris verſetur in materia, circa quam nulla eſt lex ſuperioris; in ea locum habebit doctrina data, nec oportet diſtinctionem facere inter hunc inferiorem, & ſupremum, quia in huiuſmodi ſententia ſe gerit, vt ſupremus, & quia poteſt vti ſua poteſtate legiſlatiua in tali materia, & per ſententiam poteſt ſatis explicare, ſe velle illa vti, & ſtylum, ſeu regulam inducere.

12. *An idem dicendum de reſcripto ſeu Epiſtola principis ac de ſententia.*

Tandem dubitari hìc poteſt, an quod dictum eſt de ſententia, locum habeat in reſcripto, ſeu Epiſtola Principis, quòd nimirum vim habeat legis, quod maximè locum habet, quando per tale reſponſum interpretatur aliquã legem, vel ſuam, vel naturalẽ, idémque erit, ſi reſcribat, ſtatuendo quid ſeruandum ſit in aliquo negotio, vel dubio. In hoc enim Bart. in l. 2. C. de legib. negat reſcriptum Principis conſtituere generalem legem, & in hoc differentiam quandam conſtituit inter Epiſtolas Pontificias, & regales, ſed de Pontificiis poſtea ſuo loco dicemus. Sequitur Decius in rubr. de reſcrip. in princ. & Paul. de Caſtro in l. 1. ff. de conſtitut. princ. Fundantur in dicta l. 2. C. de legib. ibi, *vel conſultatione*. Verius tamen eſt, idem eſſe dicendum de epiſt. vel reſcripto interpretante dubiũ, quod de ſententia. Quod docent Iaſon, Angel. Felin. & alij ſuprà citati, & videri poteſt Burgos de Paz in Procem. ad leges Taur. n. 450. & ſumitur ex dicta lege vlt. C. de legib. in ſecunda parte eius, & eſt expreſſum in dicta l. 1. ff. de conſtit. princ. ibi, *Quodcumque Imperator per epiſtolam, & ſubſcriptionem ſtatuit, vel edicto præcipit, legem eſſe conſtat*. Hoc autem intelligendum, & declarandum eſt modo dicto de ſententia: nam eſt eadem ratio de quolibet reſponſo Principis, quod directè decidit aliquod dubium, conſtituens illud reſponſum tanquam regulam operandi; oportet autem vt non ſit conceſſum in peculiarem fauorem, vel priuilegium alicuius perſonæ, vel ob particularem circumſtantiam occurrentem, & ita eodem modo conciliantur iura ciuilia, vt dictum eſt.

Decius. Paulus de Caſtro.

CAPVT XVI.

Quæ promulgatio neceſſaria ſit ad perfectam conſtitutionem legis ciuilis.

1. SVpereſt dicendum de tertia ſolemnitate legis, quam ſubſequentem appellauimus, comparatione facta ad voluntatem principis, & exteriùs ſcriptã, vel declaratam aliquo ſigno ſenſibili exteriùs indicante illam, & circa quam ſuppono in primis, non eſſe ſatis priuatam Principis locutionem, ſeu expreſſionem, vt lex iam lata cenſeatur, donec voluntas, & iuſſio Principis ſolemni ritu edita, & ſubditis propoſita ſit: hoc enim & vtroque iure humano eſt cõſtitutum, vt ſuprà lib. 1. cap. 11. oſtenſum eſt, & ipſa legis natura poſtulat. Tum quia eſt regula operationis, ad quam tota communitas ſe debet conformare: non poteſt autem habere talem rationem communis regulæ, niſi publicè ſit edita, ita vt à tota communitate obſeruari poſſit. Tum etiam quia lex eſt ſignũ voluntatis Principis, qua vult totam communitatem mouere, & obligare; ergo oportet, vt tale ſignum publicum ſit. Vnde fit, conditionem hanc ita eſſe neceſſariam, & intrinſecam legi humanæ, vt non poſſit Princeps, etiamſi velit legem condere ſine aliqua publicatione communitati accommodata, & de ſe ſufficiente, quamuis modum eius variare poſſit. Quia illud prius, generatim, & abſolutè ſumptum eſt iure naturali neceſſarium, vt oſtenſum eſt. Eſtque communis ſententia omnium, quos referemus. Solùm inueni apud Seluam, de benef. q. 22. n. 14. quòd ſine ſcriptura, *ſine publicatione valet lex, & ligat ſtatim, ſi conditor velit*, & citat Gloſſam in Clement. 2. de hæreticis. At verò illa Gloſſa in verb. *ex tunc*, non dicit ſine publicatione, ſed ſtatim à promulgatione, quod longè diuerſum eſt, vt infrà declarabo. Neque aliter loquũtur Doctores in rubr. de conſtit. quos etiam Selua refert. Vnde etiam ille fortè in eodẽ ſenſu loquutus eſt, per publicationem intelligens illam, quæ longo tẽpore, vel certa ſolemnitate fit: hæc enim poteſt per principem immutari, vt dicemus. Explicandum verò eſt, quæ & qualis debeat eſſe hæc ſolemnitas, ſeu publica propoſitio, quæ ſolet communiter promulgatio vocari.

Selua opinio quòd ſine ſcriptura, & publicatione valet lex, & ligat ſtatim.

2. In quo Panormit. in c. 1. de poſtulat. Prælat. nu. 10. diſtinguit, inter ſolemnem editionem, & publicam promulgationem, & priorem putat ſufficere ad ſubſtantiam, & obligationem legis, ſine ſecunda, quia in illo textu dicitur ſub diſiunctione, *Solemniter editur, aut publicè promulgatur.* Vnde ait cõſtitutionem obligare ſtatim ac ſolemniter in publico conſilio editur, antequam ſit publicè promulgata, ac ſubinde promulgationem publicam ſolùm requiri, quando lex ſine ſolemnitate edita eſt. Meliùs tamen dicitur, illa duo verba æquipollentia eſſe, & particulam *aut*, poſitam eſſe pro, *ſeu*, vt frequenter fit. Vnde fieri non poteſt, vt lex humana incipiat eſſe lex, & vim obligandi habeat priuſquam ſit aliquo modo promulgata publicè. Nam ſi dicatur edita ſolemniter, ſolùm quia in publico conſilio Regis, aut ſenatorum reipublicæ conſcripta, vel definita eſt, hoc non eſt ſatis, vt ſit lex, vel vt obligare incipiat etiam præſentes, & ſcientes, quia ſolemnitas requiſita ad legem non tantùm eſt ex parte cõditorum, ſed etiam in ordine ad communitatem, & ideo non eſt lex, donec reſpectu communitatis habet ſtatum legis, nec incipit obligare ſingulos, donec poſſit communitatem obligare. Quod optimè explicatur in legibus editis in generali concilio: nulla enim poteſt eſſe ſolemnior editio ante promulgationem, & nihilominus non ſufficit, niſi ſequatur promulgatio. Quamuis ergo lex ſit edita in regio concilio, & ibi omnium ore prolata, vel eorum auctoritate ſcripta, & imò licèt ſit typis mandata, nondum eſt lex, donec aliquo alio modo publico ſit communitati propoſita, & hanc vocamus promulgationem. Si verò ſolemnis editio legis ſit in conſpectu totius populi, vt Panormit. loqui videtur, tunc ſolemnis editio includit promulgationem; immeritóque diſtinguuntur. Nunquam ergo editio legis habet ſolemnitatem requiſitam ſine promulgatione; neque è conuerſo promulgatio eſſe poteſt ſine ſolemni editione, quia vel cum illa fit, vel certè additur editioni legis priùs factæ, & ſolemnizat illam (vt ſic dicam.) Et ideo vbi illa duo diſtinguuntur, & diuerſis, actionibus ac temporibus fiunt, neceſſe eſt, vt vtrumque concurrat. Et ita ſentit Innocentius dicto cap. 1. num. 6. & Hoſtienſ. num. 21. & 22. & alij, qui copulatiuè intelligunt textum illum; nos autem vtrumque ſub nomine promulgationis, vel ſolemnis edititionis comprehendimus.

2. Panormit.

Particulam, aut, poſitam eſſe pro, ſeu.

Editio legis nunquam habet ſolemnitatem requiſitã ſine promulgatione, nec è contra promulgatio eſt ſine ſolemnitate.

Innocent. Hoſtienſ.

3. Vt autem explicẽ clariùs, qualis promulgatio ſufficiat, ac neceſſaria ſit, diſtinguo inter promulgationem, & diuulgationem legis. Promulgationẽ appello illam publicam propoſitionem, ſeu denunciationem legis, quæ fit aut voce præconis, aut affigendo legem ſcriptam in publico loco, aut alio ſimili modo. Diuulgationem autem appello applicationem

Diſtinctio inter promulgationẽ, & diuulgationẽ legis.

illius primæ promulgationis ad notitiam, vel aures ſubditorum abſentium, qui aut legere, aut audire primam illam promulgationem non potuerũt; vtrũque ergo explicandum eſt: nam re vera vtrumque poteſt eſſe aliquo modo neceſſarium, & in vtroque oportet aliquos dicendi modos extremè contrarios cauere.

4. *1. Concluſio.* Dico igitur primò: Ex natura rei non eſt poſitiuè determinata certa ſolemnitas, vel promulgatio publica, ſed hæc in legibus ciuilibus ex ipſomet iure ciuili, vel ex recepta conſuetudine, vel ex voluntate expreſſa legiſlatoris determinanda eſt. Prima pars per ſe nota videtur, quia ex iure naturæ ſolùm habemus quod hactenus diximus, legem humanam debere eſſe communitati ſufficienter propoſitam; modus autem huius ſufficientiæ non eſt ex natura rei definitus; ergo determinatio eius non poteſt ex ſola ratione naturali determinari. Addidi autem non poſſe poſitiuè determinari, quia negatiuè aliquid deſignari poteſt in particulari quod ad promulgationem legis neceſſarium non ſit, vt v.g. quòd ſingulis ſubditis in particulari intimetur, neceſſarium non eſt, vt expreſſè dicitur in c. 1. de poſtulat. Prælat. vbi omnes id notant non tanquam in iure tantùm poſitiuo præſcriptum, ſed vt ex natura rei conſequens; tum quia lex per ſe reſpicit communitatem, & ideo reſpectu illius poſtulatur neceſſaria promulgatio non reſpectu ſingulorum; tum etiam quia illa legis intimatio particularis ad ſingulas perſonas eſt moraliter impoſſibilis, & ex accidenti poteſt in multis impediri: lex autem conſiderat ea, quæ ſunt per ſe & quæ moraliter ſufficiunt, & ideo licèt particularis notitia, vel ignorantia legis poſſit requiri ad accuſationem, vel excuſationem vniuſcuiuſque perſonæ: nihilominus ſufficiens promulgatio legis ex his circumſtantiis non pendet. Sic ergo quoad aliquam negationem habet determinationem hæc promulgatio legis, ſcilicet, vt generalis ſit, & modo publico fiat abſque priuata intimatione; quoad illum autem modum publicum non habet poſitiuam determinationem hæc promulgatio ex ſola rei natura.

5. Vnde facilè colliguntur aliæ partes; quia de facto ſemper neceſſarium eſt, vt hæc promulgatio determinato modo fiat, qui ad legem cõſtituendam & requiratur, & ſufficiat; aliàs nunquam poſſet ſubditis conſtare, quando lex ſit ſufficienter cõſtituta, ita vt obliget: ergo cùm hoc non ſit ex natura rei determinatum, oportet, per hominem poteſtatem habentem conſtitui, ergo quoad leges ciuiles maximè id fieri poteſt per ius ciuile, iuxta quod fieri debent huiuſmodi leges, vel per conſuetudinem, quæ ad legem introducendam ſufficit, vt infrà dicemus, vel per voluntatem legiſlatoris: nam ſicut poteſt legem ferre, ita & modum eius determinare, vt ſtatim dicemus.

6. *Quot in locis neceſſaria ſit promulgatio legis.* Declarandum ergo ſupereſt, quæ certa ſolemnitas promulgationis nunc ſufficiat, vel neceſſaria ſit pro legibus ciuilibus, & quo iure ſit determinata. Et in particulari ſolet dubitari, an ſufficiat vnica promulgatio in curia Principis, vel in Metropoli totius regni, vel plures requirantur, & quot. Vt autem ad hoc clarè reſpondeamus, operæ pretium erit diſtinguere duplices leges. *Leges aliæ inferiorum communitatum, aliæ amplissimarum.* Quædam ſunt inferiorum communitatum, ſeu minùs vniuerſalium, aliæ ampliſſimarũ communitatum. Sub priori membro comprehenduntur municipales leges ciuitatum particularium; item leges vnius prouinciæ, vel etiam vnius parui regni, in quo vna tantùm eſt principalis ciuitas, ſeu metropolis, quæ eſt veluti caput omnium aliorum populorum. Sub alio capite continentur leges, quæ feruntur à ſupremo Principe habẽte ſub ſe latiſſimam ditionem. Quod dupliciter contingit, vno modo per

A vnionem plurium prouinciarum in vno regno, ita vt ſingulæ prouinciæ per ſe componant aliquo modo vnum corpus, & vnaquæque habeat ſuam ciuitatem præcipuam, & quaſi metropolitanam, licèt ex illis omnibus prouinciis vnum regnum coaleſcat, quod iiſdem legibus gubernatur, & moraliter eſt quaſi vnum, & per ſe indiuiſibile. Quando autem prouinciæ eiuſdem regni cenſeri debeant eſſe ita diſtinctæ, & habere diſtincta capita prouinciarum, ex vſu, & moribus populorum, & conſueto regimine, & æſtimatione illarum, credimus eſſe accipiendum. Alio modo contingit ditionem regiam non ſolùm ex multis prouinciis, ſed etiam ex multis regnis conſtare, quæ non habent inter ſe moralem vnitatẽ per ſe,
B ſed ſolùm per accidens in vna perſona eiuſdem regis, ad quem vel per ſucceſſionem, vel alio titulo per accidens deuenerunt: exempla omnium iſtorum membrorum inueniri poſſunt in imperio Hiſpaniæ, in quo ſub vno Principe ſũt plura regna inter ſe diſtinctiſſima; quæ aliam vnionem nõ habent, niſi in qua perſona regis. Ex his autem regnis quædam ſunt particularia, quorum ſingula vnam habent metropolitanam ciuitatem, vt videtur eſſe Neapolitanum regnum Aragoniæ, Valenciæ, & c. aliqua ſunt ampliora, vt Caſtellæ regnum, quod prouincias valde diſtinctas, & quaſi metropolitanas complectitur, & huiuſmodi etiam videtur eſſe regnum Galliæ, & ſimilia.

C 7. *Leges prioris ordinis ſat promulgari vnica ſolemni publicatione.* De legibus ergo prioris ordinis omnes conueniunt, ſufficienter promulgari vnica ſolemni publicatione facta in curia, vel præcipua ciuitate, vel in loco ſecundùm morem patriæ conſueto. Ratio eſt, quia illa ſufficit, vt lex dicatur publicè, ac ſolemniter edita, & vt moraliter valeat per totum territorium, ſeu diſtrictum euulgari, ergo ex natura rei non poteſt cum fundamento aliquid ampliùs poſtulari: nec etiam iure poſitiuo aliud præſcriptum inuenitur: ergo hoc ſufficit. Et confirmatur, quia aliàs oporteret in ſingulis ciuitatibus, vel populis promulgari, quia ſi vna promulgatio non ſufficit in capite, non eſt maior ratio, cur exigatur in quibuſdam, quàm in omnibus aliis populis. Conſequens autem eſt planè falſum, vt conſtat, tum ex vſu; tum quia lex per ſe reſpicit communitatem: & ita ſatis eſt, quòd toti
D communitati ſemel publicè proponatur. Ex qua ratione dicebamus ſuprà, nõ requiri priuatam intimationem reſpectu perſonarum, vel familiarum, eadem ferè oſtendi poteſt, non eſſe neceſſariam reſpectu ſingulorum populorum vnius priuatæ ditionis, ſiue ciuitatis, ſiue prouinciæ particularis regni. Hæc autem intelligitur per ſe, & niſi in ipſamet lege aliud præſcribatur: nam interdum id poterit expedire, & nõ eſt dubium quin fieri poſſit, & ſæpe fiat, vt ex dicendis conſtabit, tam in præſenti, quàm in legibus Canonicis.

8. *1. Opinio de legibus 2. ordinis.* De legibus autem ſecundi ordinis ſunt variæ opiniones. Prima affirmat in illis legibus neceſſarias eſſe plures promulgationes, quæ fiant in capitibus re-
E gnorum, vel prouinciarum, & factam in vnaquaque metropoli ſolùm pro ſua prouincia ſufficere, vel ſi fiat in curia regis, ſolũ ſufficere pro illa prouincia cuius eſt caput, vel in qua exiſtit. Ita tenet Gloſſa in authentica, vt factæ nouæ conſtitut. collat. 5. verb. *huiuſmodi lex*, & ſequitur ibi Bartolus, & Baldus in lege, *leges ſacratiſſimæ*. C. de legib. Ioannes Andreas Data ſexti, Panormitanus cap. 2. de conſtitut. num. 7. & ibi Felinus num. 7. & alij ibi, & Nauarrus conſil. 1. de conſtitut. quæſt. 4. n. 19. & 20. Soto lib. 1. de iuſtitia, quæſt. 1. artic. 4. Angel. verbo, *lex*, quæſt. 7. num. 1. Armilla num. 11. Roſell. num. 8. Ludouicus Gomez in Proœmio ad regulas Cancell. quæſt. 2. qui aliter ſentiunt de legibus Canonicis, de quibus

Gloſſa. Bart. Baldus. Ioan. And. Felinus. Nauar. Sotus. Angelus. Armil. Roſel. Ludouicus Gomez.

de quibus ſequenti libro dicemus. Fundata eſt hæc ſententia in Authentica *vt facta nouæ conſtitutiones,* &c. quam omnes ita intelligunt; imò Nauar. ait, hanc ſententiam potiſſimùm fundari in iure ſcripto.

9. *Difficultas contra dictam ſententiam.*

Difficultas verò contra hanc ſententiam eſt, quia lex ita non eſt vniuerſalis pro omnibus legibus, ſed ſolùm pro legibus diſponentibus circa teſtamenta, quomodo condenda ſint, &c. vt patet ex cap. 1. eiuſdem authenticæ ibi, *Sancimus igitur ex illo noſtras conſtitutiones, quæ pro teſtamentis ſunt, valere, ex quo in communi factæ ſunt manifeſtæ, in prouinciis autem, ex quo dilectè per metropolitas palàm factæ ſunt.* Ex quibus ſatis conſtat, ex vi verborum conſtitutionem eſſe reſtrictam ad talem materiam. Nec verò eam licet extendere propter ſimilitudinem rationis; tum quia fortè non eſt ſimilitudo rationis, quia teſtamentorum cauſæ ſunt magis piæ, & in eis poterat eſſe magis nociua ignorantia legis obligantis, vel irritantis teſtamentum, & plures lites ob illam cauſam oriri poterant in illa materia, quàm in aliis; tum etiam quia Imperator ibidem ſemper reddit rationem ex peculiari cauſa vltimarum voluntatum. *Non enim volumus* (ait) *deficientium infringi voluntatem*; tum denique quia illa extenſio per ſimilitudinem rationis rarò, aut nunquam in legibus admittenda eſt, vt infrà dicemus. Vnde propter hanc obiectionem Vaſquez 12. diſput. 156. cap. 3. dicit, fruſtrà Iuriſperitos extendiſſe Authenticam illam ad omnes leges Imperatorum, cùm de ſolis teſtamentorum legibus diſponat, ſolúmque per argumentum à ſimili extendiſſe legem illam ſine ſufficiente fundamento.

Vaſquez.

10. *Gloſſa.*

Verumtamen Iuriſperiti non tantùm ſimilitudinem rationis, ſed etiam verba rubricæ illius authenticæ conſiderarunt, vt apertè conſtat ex Gloſſa ibi, quia verba rubricæ generalia ſunt, ſcilicet, *Vt factæ nouæ conſtitutiones poſt inſinuationes earum, poſt duos menſes valeant.* Quæ rubrica, vt ex ipſius verbis conſtat, eſt ex illis, quæ à Iuriſtis dicuntur perfectum ſenſum reddere, de quibus eſt apud illos dogma receptum, habere textus auctoritatem in his, *In quibus nigro non repugnat*, vt ipſi loquuntur, id eſt, in his, quæ non ſunt contraria legibus ſub rubro contentis. Vnde concludunt, etiamſi lex ſtrictiùs loquatur, extendendam eſſe iuxta generalitatem rubricæ, quando non eſt repugnantia, nec abſurdum aliquod ſequitur. Hæc regula ſumitur ex Gloſſa 1. & Doctoribus in dicta authentica, & in leg. 1. C. de capitat. ciuiũ, &c. lib. 11. & in leg. 1. C. ne fideiuſſores, vel mandat. dot. dentur, vbi Gloſſa Magiſt. circa finem, & ex Anton. de Butrio in Procemio Decret. Iaſon, & Decio in leg. 1. ff. ſi certum petatur, & aliis quos refert & ſequitur Albertus Brunus tractat. de ſtat. exclud' fœm. articul. 8. num. 93. & Ioannes Bonius tractatu de ſtatutaria vrbis præſcriptione, Gloſſa 19. n. 61. & ſequentibus, & Rolandus à Valle in quæſtionibus de lucr. dotis, quæſt. 9. Vbi addit, generalitatem rubricæ ſufficere ad deciſionem cauſæ, non obſtante loquutione legis magis reſtricta, quia rubrica poteſt pro textu allegari, iuxta notata per ſupradictos Doctores.

Legem ſtrictiùs loquentẽ extendendã eſſe iuxta generalitatem rubricæ, quãdo nõ eſt repugnãtia, aut abſurdum. *L. 1. Cod. ne fide iuſſores.* *Gloſſa.* *Antonius de Butrio.* *Iaſon.* *Decius.* *Albertus Brunus.* *Ioa. Bonius.* *Rolandus à Vall.*

11. Hi verò Doctores omnes nullam aliam probationem afferunt præter communem ipſorum conſenſum, & quaſi traditionem, quæ in interpretatione iurium magnam ſine dubio habet auctoritatem: nam ſi conſuetudo eſt optima legum interpres; ergo & hæc tot, & tantorum doctorum teſtificatio, quæ conſuetudinem neceſſariò habet adiunctam, ſiue illam induxerit, ſiue de illa teſtificetur. Videntur autẽ dicti auctores ſupponere rubricas iuris ciuilis eſſe eorundem Imperatorum, ſeu Iureconſultorum, quorũ ſunt leges, quod fundari poteſt in l. 1. ff. ſi certum petat. & fortaſſe in aliis. Vnde dicere ſolent iidem Doctores, rubricas Decreti non habere auctoritatem, quia non ſunt ab auctoribus canonum, ſed à Gratiano, vel aliis, ita notant Ioannes Andr. & Anton. in Procem. Decret. Ex hoc autem principio, valde probabili illatione colligitur, rubricam reddentem ſenſum perfectum habere legis auctoritatem, & non limitari per textum regulariter loquendo, niſi neceſſitas cogat, ne credatur talis tituli auctor fruſtrà generalẽ illam propoſitionem protuliſſe; ſed potiùs leges ſpecialiùs loquentes eſſe veluti membra illius generalitatis, vel quaſi materialia exempla, in quibus cernitur, quod in rubrica generaliùs continetur.

Hoc ergo principium negari non poteſt à Theologis cum probabilitate, quia in his, quæ rationi cõtraria non ſunt, nec legibus repugnant, multum habet ponderis communis conſenſus peritorum in ſua propria ſcientia; præſertim cùm ſit illud principium per ſe veriſimile & conſentaneum rationi. Ex illo autem optimè infertur in præſenti, dictam authenticam extendendam eſſe ad omnes leges ciuiles, quia titulus rubricæ generalis eſt, & ſenſum reddit perfectum, & ita habet textus auctoritatem, & per illam explicanda eſt authentica, ſicut vnum ius per aliud explicatur. Vbi etiam conſiderari poteſt, quod notat Bald. Peruſi. tract. de ſtatut. verb. *rubrica*, quoties rubrica incipit per *vt*, aut per *ne*, decidere, & habere vim textus, quia completum ſenſum reddit, ergo tunc per illam rectè textus explicatur. Confirmatur hoc primò, quia in materia huius authenticæ hæc extenſio fauorabilis eſt: ſi autem conſiderentur allegati auctores, etiam in materiis odioſis, & ſtricti iuris illam doctrinam admittunt, ergo à fortiori eſt ad hanc authenticam applicanda. Confirmatur hoc ſecundò, quia alia pars illius conſtitutionis, quæ eſt de dilatione duorum menſium, generaliter intelligitur, vt infrà videbimus, & ſumitur ex quadam Bulla Pij IV. ſuper declaratione temporis obſeruationis Concilij Tridentini, ibi, *Iure communi ſancitum eſt, vt conſtitutiones nouæ non niſi poſt certum tempus obtineant*, nullibi enim inuenitur ſancitum, niſi in illa authentica, ergo intellexit Pontifex illam legem abſolutè de nouis conſtitutionibus, & non tantùm de pertinentibus ad teſtamenta. Denique non repugnant verba authenticæ, quia licèt occaſione teſtamentorum ſit facta, & ideo de illis legibus in particulari loquatur, nõ eſt id tamen materialiter intelligendum, ſed quaſi gratia exempli, & formaliter ſumendum eſt, quod lex intendit, iuxta rubricam, quam auctor eius propoſuit. Cui intentioni conſonant nonnulla verba, quæ rationem generalem indicant, vt ſunt illa, *Cur enim culpabimus eos, qui poſitas noſtras ignorauerint conſtitutiones. Si* (vt infrà dicit) *eo quòd non fuerunt ſufficienter propoſitæ, ignorantur.* 12.

Baldus Peruſinus.

Dicendum ergo eſt vi iuris communis imperialis, ſeu ciuilis neceſſariam eſſe promulgationem legis in ciuitatibus prouinciarum, aut regnorum, vt in ſingulis prouinciis lex obliget, nec ſufficere vnam publicationem factam in curia Principis. Ratio eſt, quia ita ſtatutum eſt iure imperiali modo declarato, iuuante etiam conſuetudine Imperij. Congruentia verò magna profectò eſt, vt hoc modo meliùs poſſit lex innoteſcere, & vitentur magna incommoda, & iurgia, ſeu lites, quæ ex ignoratione legis propter diſtantiſſimam promulgationem poſſunt prouenire. Addunt Iuriſtæ congruentiam, quia Imperator non habet curiam ſtabilem, & immobilem, ſed facilè huc, atque illuc transfertur, & ideo non poteſt eſſe tam certa, & vniuerſalis promulgatio, quæ in illa fit, præſertim pro regnis, vel prouinciis diſtantibus, quæ & magnam morum diſſimilitudinem, & paruam communicationem inter ſe habere ſolent. Atque hinc fit vt omnes inferiores principes temporales, qui lau- 13.

Neceſſariam eſſe promulgationem legis in ciuitatibus prouinciarum aut regnorum, vt in ſingulis prouinciis obliget, ex vi iuris communis imperialis.

duntur Imperio, & legibus eius, iuxta hanc regulam, & cōditionē leges ſuas particulares ferre teneantur, quia non poſſunt ſtatuere contra ius commune, niſi conſuetudine, vel ſpeciali iure ſibi conceſſo exempti ſint, vt ſuprà eſt declaratum. Vnde etiam fit, vt licèt hoc ius ſit ordinarium, in aliquibus caſibus poſſit ſufficere alius modus promulgationis, vt quando lex fertur per ſententiam, vel Epiſtolam Principis, quia ſecundùm aliud commune ius ſufficit illam publicari ſucceſſu temporis per publicam notitiam, & famā, vel per incorporationem in communi omnibus ſatis nota, vel alio ſimili modo, qui vel conſuetudine, vel aliqua lege approbatus ſit.

14. Tandem ex dictis colligitur hæc non habere locum in his regibus qui non ſubduntur legibus imperij, quia eos non obligat dicta Authent. oportet ergo conſulere proprium regem, vel conſuetudinem. Nā iure ciuili regio ſtatui poteſt; vt vna promulgatio in curia, vel in loco à rege deſignato ſufficiat, quia (vt dixi) hoc non eſt contra ius naturale non ſolùm quo ad diuerſas prouincias vnius regni, ſed etiam quoad varia regna, quæ tantùm ex accidenti ſub vno Rege militant. Regulariter autem credimus non ita fieri, quia rarò etiam, vel nunquam vna, eadémque lex ſimul pro omnibus regnis huiuſmodi fertur. Quamuis ferri non repugnet, ſi alioqui pro omnibus iuſta ſit. Nam de poteſtate abſoluta regis poſſet vna publicatione pro omnibus regnis in curia regia publicari, quia non eſt intrinſecè iniuſtum, nec contra naturam legis. Interdum verò eſſe poteſt contra ſpecialem inſtitutionem, & forum alicuius regni, quod Rex ſeruare tenetur, quia ſub ea conditione videtur poteſtatem accepiſſe. Et generatim loquendo, conuenientius eſt, vt promulgatio ſuaui modo fiat in vnoquoque regno. Intra idem autem regnum faciliùs poteſt vna promulgatio ſufficere pro omnibus prouinciis, quia maior eſt conuenientia, & communicatio inter illas. Vnde in rigore id ſufficit, niſi aliud ſit conſuetudine introductum. Quid autem de legibus canonicis cenſendum ſit, lib. ſequenti dicemus.

CAPVT XVII.

Quando, & quomodo incipiat obligare ex natura ſua lex ciuilis poſtquam eſt ſufficienter promulgata.

1. QVamuis lex in aliquo loco promulgata, conſequenter ſit in ſuo eſſe ſufficienter conſtituta, & habeat vim ad obligandum, non inde ſtatim conſtat, poſſe ſubitò totam regionem, pro qua fertur, obligare. Nam licèt agens ſit in ſe perfectè conſtitutum cum plena virtute agendi, non ſemper poteſt ſtatim, ac ſubitò operari in propinquis, & remotis partibus ſphæræ ſuæ. Ob hanc ergo cauſam de lege iam ſufficienter conſtituta inquirimus, an ſtatim obliget in tota ſua ſphæra, vel qua ſucceſſione ſuam obligationem quaſi diffundat. Suppono autem in præſenti ſolùm eſſe ſermonem de lege præcipiente vt ſic, quantum ad effectum obligandi, vel cogendi, quia de aliis effectibus irritandi actus, inhabilitandi perſonas, & reuocandi priores leges, dandi, vel auferendi priuilegia, ſunt peculiares difficultates, quæ infrà ſuis locis tractandæ ſunt. Poteſt autem quæſtio hæc tractari vel ex ſola rei natura, & ſecluſo omni iure poſitiuo, omniúmque ſpeciali voluntate legiſlatoris, vel adiuncta hac voluntate, aut communi iure poſitiuo.

Status quæſtionis

2. Primò igitur, loquendo ex natura rei, eſt opinio multorum, legem humanam ſtatim, ac publicè promulgatam in loco competente, obligare in toto territorio, in quo poteſt obligare: iuxta poteſtatem, & iuriſdictionem legiſlatoris, niſi per ipſum legiſlatorem ſuſpendatur, vel differatur obligatio. Hoc videtur ſupponere communiter Doctores ſtatim citandi, qui temporis dilationem in hac obligatione iuxta voluntatem legiſlatoris, vel ius poſitiuum putant eſſe regulandam: nam inde inferri videtur ſecluſa huiuſmodi quaſi ſuſpenſione poſitiua, legem de ſe ſtatim vbique obligare. Et ratio eſſe poteſt, quia lex ſufficienter promulgata eſt perfecta lex, & habet omnia requiſita ad obligandum, & eſt quaſi agens naturale, quod ſtatim agit, quantum poteſt. Atque hinc à fortiori ſequitur: ſi legiſlator expreſſè declaret, ſe velle ſtatim obligare ſine vlla mora à promulgatione, ſtatim obligare illo modo, quia ſi taciturnitas, vel negatio ſuſpenſionis ſufficit, vt lex obliget propter indefinitam, & abſolutam (vt ſic dicam) voluntatem legiſlatoris; multò magis ſufficiet illa voluntas ita expreſſa. Et è contrario etiam fit optimum argumentum: nam legiſlator poteſt hoc modo obligare, ſi id expreſſè velit, & declaret; ergo ille modus obligandi non eſt contra rationem naturalem; ergo eo ipſo, quòd lex per voluntatem humanam non limitetur, nec impeditur, abſolutè lata, & promulgata ita obligauit. Atque hoc modo poſſunt etiam pro hac ſententia citari auctores dicentes, leges poſitiuas expreſsè dicentes, *ex nunc*, vel, *ex tunc*, aut aliquid æquiualens, poſt promulgationem ſtatim obligare omnes, ſeu in toto territorio. Quod tenet Gloſſ. in Clement. 1. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam ibi ſequuntur Doctores, & Panormitanus in cap. 2. de conſtit. n. 7. & ibi Felin. n. 7. limitat. 5. Decius, Imola, & alij, & Nauar. conſil. 1. de conſtit. quæſt. 4. n. 15. & in ſumma cap. 23. num. 44.

Gloſſa. Panormit. Felinus. Decius. Imola. Nauar.

3. Hæc ſententia ſic intellecta, vt explicata eſt, mihi ſemper difficilis viſa eſt. Quia planè videtur excedere poteſtatem legiſlatoris, & eſſe ſupra conditionem legis humanæ, quod ſtatim obliget ab inſtanti promulgationis pro toto territorio, ſeu principatu legiſlatoris; ergo ex natura rei non poteſt ita obligare; ergo non ſolùm abſolutè lata non ita obligabit, verùm etiam ſi legiſlator id velit, & declaret, non id efficiet, quia excedit poteſtatem: imò idem eſt cum proportione, etiamſi concedatur dilatio temporis, ſi illa ſufficiens non ſit. Declaratur antecedens, quia ad actualem obligationem legis per ſe eſt neceſſaria notitia eius; ergo vt poſſit obligare, neceſſarium ſaltem eſt, vt per ſe loquendo, poſſit ad notitiam deuenire: nam vbi non eſt poteſtas ad media, neque etiam ad finem erit. Sed fieri non poteſt, vt facta promulgatione in vno loco, lex ſtatim ſciatur ab omnibus ſubditis, & in toto loco iuriſdictionis, ergo impoſſibile eſt vt lex ſtatim obliget, nec ante elapſum ſufficiens tempus, intra quod legis notitia in toto territorio, per ſe loquēdo, poſſibilis ſit. Confirmatur, & declaratur, quia promulgatio legis, vt dixi, neceſſaria eſt ad ſufficientem diuulgationem: nam hæc requiritur ad obligationem; ergo præter promulgationem concedi debet neceſſariò, & iure naturæ tempus ſufficiens, in quo fieri poſſit talis diuulgatio poſt promulgationē; ergo quantumcunque velit legiſlator ſtatim à promulgatione omnes ſubditos obligare, non poteſt, quia repugnat naturali iuri. Quomodo enim intelligi poteſt, vt lex hodie promulgata Matriti, hodie etiam obliget habitantes Conimbricæ? planè id videtur ſupra humanam poteſtatem, quia per ſe eſt impoſſibile & non tantùm per accidens, conſequi eadem die notitiam talis legis.

Refutatur prædicta opinio.

4. Cōfirmatur ſecundò, quia eadem eſt proportio legis ad communitatem vnius populi, in quo promulgatur, quę eſt ad totam communitatem regni, vel populorum totius territorij, pro quo promulgatur, ſed ſi lex in hoc populo priuatim, vel ſubmiſſa voce profeſatur

feratur in aula Regis, non poteſt habere vim obligãdi communitatem totius populi, quia non eſt ita ſenſibiliter prolata, vt ſit accommodata toti communitati talis populi; ergo ſimiliter licèt hîc ſit promulgata, non ſatis eſt, vt poſſit obligare ſtatim totam prouinciam, aut regnum, quia tam impoſſibile eſt, legem hîc promulgatam ſtatim ſciri in tota Luſitania, ſicut eſt legem promulgatam in hoc cubiculo audiri à tota Conimbrica. Confirmatur tertiò ex D. Thoma 1.2.q.90.art.4. ad 2. dicente, *legem obligare in quantum eius promulgatio in omnium notitiam per ſe, vel per alios peruenire poteſt.* Et addit Caietan. & meritò, hoc nõ intelligi de potentia logica, quæ non implicat contradictionem, ſed de politica, id eſt, ſecundùm ordinem, vel curſum politicum. At publicatio in vno loco facta, non poteſt humano modo peruenire ad loca diſtantia; ergo nec lex ſtatim obligat in omnibus illis locis.

5. *3. Concluſio.* Propter hæc ad hoc punctum explicandum dico primò; lex ſufficienter publicata in loco debito, abſq; illa limitatione temporis ex voluntate principis, aut determinatione iuris poſitiui, ſtatim incipit obligare ex natura ſua. Hæc aſſertio eſt conſentanea communi ſententiæ propoſitæ, & probatur ſufficienter ex dictis circa illam. Declaratur præterea quia ſi legiſlator non præſcribit certum tempus ad obligandum, non eſt maior ratio admittendi tantam dilationem, vel maiorem, aut minorem; ergo nulla admittenda eſt; ergo ſtatim incipit obligatio. Item ob hanc cauſam in huiuſmodi rebus indefinita æquiualet vniuerſali, quia aliàs eſſet indeterminata ac proinde inutilis. Vniuerſalitas autem in præſenti eſt, vt poſt promulgationem lex ſemper obliget; ergo ſtatim obligare incipit. Item hac ratione votum ſimpliciter factum, ſine deſignatione temporis, pro quo obligaturũ eſt, incipit ſtatim obligare quantum eſt ex ſe; ergo idem eſt de lege. Oportet autem in hoc notare nonnullam diuerſitatem inter præcepta negatiua, & affirmatiua: nam priora obligant pro ſemper, & ideo in eis verum eſt incipere obligare ſtatim, & pro ſtatim: affirmatiua verò non obligant pro ſemper, & ideo licèt ſtatim etiam obligare incipiant, non tamen pro ſtatim, ſed pro tempore opportuno iuxta exigẽtiam materiæ, & præſumptam, ſeu probabilem intentionem legiſlatoris, ſicut in exemplo adducto de voto cum proportione dicunt omnes auctores.

6. *2. Concluſio.* Dico ſecundò: Lex ſufficienter & abſolutè promulgata in vno loco competente, licèt ſtatim obligare incipiat, non ſimul, & in eodem momento obligat in toto territorio, pro quo fertur; ſed ſucceſſiuè, & intra tempus moraliter ſufficiens, vt notitia legis, & promulgationis eius per totum territorium diffundatur. Hanc aſſertionem videntur mihi conuincere argumenta facta poſteriori loco. Quæ licèt videãtur eſſe contra communem ſententiam, non militabunt contra illam, ſi in hoc ſenſu explicetur, ſcilicet, vt lex promulgata abſolutè, id eſt, à legiſlatore non impedita, ſeu ſuſpenſa, ſtatim natura ſua obliget, vbi moraliter ſciri poteſt, id eſt, in illo proximo, & præſenti loco: inde verò quaſi continuè extendatur obligatio ad loca diſtantia intra tempus, in quo prudenti arbitrio deferri ad illud poteſt notitia legis. Quem ſenſum non exiſtimo eſſe alienum ab auctoribus allegatis pro priori ſententia. *Nauar.* Nauarrus enim cùm ſibi obiecisſet quarto loco, quia durum eſt credere legem Romæ promulgatam intra duos menſes obligare Æthiopes, & Indos: reſpondet, concedendo durum quidem, & grauiſſimum eſſe dicere, omnes exiſtentes in illis partibus extra Romam peccare contra legem poſt illos menſes. *Sed non eſſe* (ait) *durum dicere, quod obligantur poſt tempus, quod vir bonus, ſiue iudex arbitrabitur eſſe ſufficiens, vt illi de quibus quæritur, ſciãt,*

A *attenta diſtantia prouinciæ, & qualitate legis, & frequẽtia hominum illius prouinciæ habitantium Romæ, & venientium ad eam, & redeuntium ab ea, quod eſt aptiſſimũ temperamentum dictorum in dicto cap. 2. de conſtitut.* Hæc Nauar. Per quæ videtur clarè ita exponere cõmunem ſententiam, vt non intelligatur de obligatione, quæ in momento fiat pro omnibus locis diſtantibus, ſed intra tempus prudenter exiſtimandum. Quod profectò ſatis etiam indicant Panormit. ſuprà, n. 7. & 8. & Feliu. n. 7. & Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. q. 5. Nã, ſecluſa legis determinatione certa, & ſufficiẽte, dicunt, obligationem eſſe iudicãdam prudenti arbitrio, iuxta tempus moraliter neceſſariò, vt notitia legis poſſet ad loca diſtantia peruenire. Idem videntur ſenſiſſe D. Thom. & Caiet. loco allegato; ad obli- B gationem enim legis requirunt, vt notitia legis moraliter peruenire poſſit, vbi futura eſt obligatio. Et expreſſiùs ibi Medin. concl. 5. dixit, leges tunc, & non antè eſſe ſufficienter promulgatas, quando ſic propoſitæ ſunt, vt moraliter loquendo in omnium notitiam peruenire valeant.

Panormit. *Felin.* *Bart.* *Legem incipere obligare pro prudenti arbitrio iuxta tẽpus moraliter neceſſariũ, vt notitia legis haberi poſſit.*

7. *Cap. 1. de cõceſſ.* Poteſt præterea hæc aſſertio ſumi ex cap. 1. de cõceſſ. præben. in 6. ibi, *Lex, ſeu conſtitutio, & mandatum nullos aſtringunt, niſi poſtquam ad notitiam peruenerint eorundem, aut ipſi poſt tempus, intra quod ignorare minimè debuiſſet.* Quæ vltima verba notanda ſunt: nam in eis ſatis ſignificat Põtifex legem non obligare, niſi poſt ſufficiens tempus elapſum, intra quod moraliter ſciri poſſet: nam illud eſt, in quo ignorare minimè debuiſſet. *Reſpondetur obiectioni.* Neque contra hanc aſſertionem obſtat ra- C tio facta in prima ſententia, quia licèt ſemel promulgata ſit vera lex, & habeat vim obligandi perfectam, non tamen ſtatim, vel ſimul applicatur ſufficienter ad agendum (vt ſic dicam) in loca diſtantia, & ideo debet ſucceſſiuè deferri, & applicari. Neq; propterea erit neceſſe, vt in ſingulis prouinciis fiat noua ſolemnis promulgatio (vt ſine cauſa colligit Medina etiam pro legibus Pontificiis, de quibus infrà dicemus) nã ex natura rei (vt nunc loquimur) ſufficit illa prior, & per eos, qui eam audiunt, ad alios diſtantes deferatur, vt D. Thomas ſignificauit dicens, ſatis eſſe, quòd notitia legis per alios poſſit comparari. *D. Thom.* Si autem non ſolùm non fiat noua publicatio in diſtantibus locis, verùm etiam nec concedatur ſufficiens tempus, vt publicatio alicubi facta poſſit ad loca remota peruenire, non video, quomodo poſſint homines exiſten- D tes in illis remotis locis obligari, cùm impoſſibile illis ſit habere illius legis notitiam, & conſequenter inuincibiliter illam ignorent, non tantùm ex accidenti, ſed etiam per ſe, moraliter loquendo.

8. *Corollarium primum.* Ex quibus colligo primò, quòd licèt lex dicat, *ex nunc*, vel quippiam ſimile, non ideo incipit ſimul obligare in toto territorio, pro quo fertur, quia lex humana ſicut non poteſt obligare ad impoſſibile, ita nec poteſt obligare modo impoſſibili, nec circa talem modum aliquid ſtatuere, quod repugnet cum ratione naturali: oſtenſum autem eſt, illum modum obligandi eſſe impoſſibilem, & contra rationem naturalem, ergo nõ poteſt ille eſſe ſenſus taliũ verborũ. Senſus ergo eſt, vt *ex nunc*, id eſt, vt ſtatim, ac lex pro- E mulgatur in loco debito, ſine vlla mora obligare incipiat omnes, ad quorum notitiam moraliter deuenire poteſt, & *ex tunc*, etiam extendatur obligatio ad omnes, prout creuerit etiam moralis poteſtas diffundendi notitiam ad omnes. *Medina.* Et ideo dixit Medina ſuprà, promulgationem legis non fieri in inſtanti, aut in paruo tempore, ſed in temporis ſpatio, quo poſſit ad notitiam omnium deuenire. Quod ſano modo intellectum mihi valde placet: nam licèt publicatio prima ſolemnis breui tempore fiat, & finiatur phyſicè (vt ſic dicam) tamen non cenſetur moraliter eſſe cõpleta, donec ſonus eius poſſit ad loca diſtantia per-

uenire, quod non ſit paruo tempore; imò nec certo, ac determinato, ſed prudenti arbitrio opus eſt, vt Doctores ſuprà allegati dixerunt. Hæc autem intelligenda ſunt de obligatione legis, vt in principio dixi: nam ſi ſermo ſit de aliis effectibus, vt de irritatione actus, vel de pœna ipſo facto incurrenda, poteſt eſſe ſpeciale dubium de ſenſu illius particulæ, *ex tunc*, de quo infrà ſuis locis, & paulò inferiùs aliquid adiiciã.

9. Corollar. 2. Secundò infero, quòd licèt legislator in ipſa lege deſignet expreſsè certum tempus, *vt ex tunc* lex obliget, ſemper eſt id accipiendum vel quoad inceptionem obligationis, vel quoad illa loca, pro quibus tantum tempus moraliter ſufficit; frequentiúſque illa dilatio ponitur ad ſuſpendendam obligationem intra illud tempus, etiam pro illis locis, in quibus lex poſſet ex natura rei obligare à puncto promulgationis, niſi legislator illam reſtringeret: vt patet ex Authentica, *vt factæ nouæ conſtitutiones*, quam ſtatim tractabimus. Et tunc lex incipiet obligare finito illo tẽpore, ſimúlque obligabit in toto territorio, ſi tempus illud ſit ſufficiens ad diuulgationem legis per totum illud. Quia hæc eſt intentio talium legum, & nihil inuoluit repugnans legi naturali. Et ita ſentit apertè Nauarr. dicta q. 4. n. 17. Si verò tempus illud non ſufficit pro locis diſtantioribus, quoad illa ſeruanda eſt regula data, & extendendum eſt tempus prudenti arbitrio, quantum neceſſe fuerit, vt promulgationis notitia poſſit ad illas remotas partes peruenire, ſeruata proportione ad initium obligationis. Tunc autem tempus illud computandum erit à prima publicatione legis, quia id ſufficit ad conſummationem promulgationis. Quæ omnia ex his, quæ de iure poſitiuo dicemus, clariora fient.

10. Corollarium 3. Nauar. Tertiò infero, legem indefinitè latam, & promulgatam non obligare ſimul omnes ſubditos, pro quibus fertur. Ita ſentit Nauarr. n. 17. dum ait, ideo iuxta ius ciuile, legem non obligare intra duos menſes à promulgatione, vt lex non priùs liget quoſdam ſubditos quàm alios; ſed omnes incipiat ſimul obligare, & ita in hoc ſeruetur maior æqualitas; ergo per argumentum à contrario, ſi ex iure communi, vel voluntate Principis nulla fiat ſuſpenſio, vel determinatio temporis, lex priùs obligabit quoſdam, quàm alios, ſcilicet propinquiores, quàm remotos. Ratio autem eſt, quia prius eſt ſufficienter promulgata pro vicinis, ſeu præſentibus, quàm pro diſtantibus. Et in eodem ſenſu dixit Medina ſuprà, poſſe legem eſſe ſufficienter promulgatam reſpectu quorundam, & reſpectu aliorum non eſſe ſatis propoſitam.

11. Quartum. Quartò infero, poſt elapſum ſufficiens tempus à ſolemni publicatione legis, vt eius notitia per totum territorium moraliter diffundatur, abſolutè loquendo obligat in toto illo, & omnes de illo, etiamſi fortaſſe talis notitia ob incuriam hominũ, vel caſu aliquo ad plures ſubditos, vel etiam ad aliquam partem territorij non peruenerit. Hoc planè colligitur ex doctrina D. Thomæ ſuprà citata, quia ad obligationem legis ſolùm requirit, vt notitia eius habeatur, vel poſſit haberi, ſed quando facta eſt ſolemnis publicatio, & tempus ſufficiens elapſum eſt, poterat notitia legis ad omnes peruenire; ergo hoc ſatis eſt, vt obliget, licèt caſu non peruenerit. Præterea in illo caſu ceſſat ratio à nobis facta, quia notitia legis non eſt tunc per ſe, & humano modo impoſſibilis; leges autem non conſiderant ea, quæ per accidens ſunt.

12. Obuiatur dubio. Dices; quamuis notitia legis potuerit peruenire ad partes remotas ſi de facto non peruenit, non obligat ſubditos ibi habitantes: imò licet illuc perueneerit, non tamen ad omnes perſonas, non obligat eos, qui nihil de ea audierunt ſine ipſorum culpa; ergo nõ ſatis eſt potuiſſe peruenire notitiam legis ad partes illas, vel ad perſonas, niſi peruenerit. Antecedens patet, quia illi non peccant non ſeruando talem legem, & conſequenter non incurrunt pœnam eius, ergo non obligantur lege. E conuerſo autem ſi modo aliquo extraordinario, vt per Angelos malos, vel bonos aliquis exiſtens in India ſciret, eodem die, vel menſe legem promulgatam Matriti, ſecluſa omni determinatione poſitiua obligaretur illa lege, & peccaret violando illam, ergo ſtatim à principio eſt ſufficiens virtus ex parte legis ad obligandum æqualiter in vtroque caſu, ſi poſt publicationem habeatur notitia, ſolúmque erit differentia, quia in hoc tempore breuiori eſt frequentior, ac quaſi per ſe neceſſaria excuſatio, in alio verò eſt per accidens, & rara, & ideo erit differentia quoad forum externum, quia quando tempus eſt breue, & inſufficiens, præſumitur ignorantia inuincibilis, non verò quando tempus eſt ſufficiens: in re autem ipſa, & in veritate nulla videtur eſſe differentia.

Reſpondeo, aliquos exiſtimare, differentiam hanc reduci ad quæſtionem de vocabulo, an in illo caſu dicendum ſit, legem non obligare, vel ſubditos ignorantes excuſari. Dico tamen hoc fortaſſe habere locum, quando ignoratio eſt poſt tempus de ſe ſufficiens ad habendam notitiam legis, de quo modo loquendi paulò pòſt dicam. At verò quando tempus de ſe eſt inſufficiens, dico, non in modo tantùm loquendi, ſed in re ipſa legem non obligare infra illud tempus pro remotiſſimis partibus, eodem planè modo, quo non obligaret in curia Principis, ſi non fuiſſet in illa publicè propoſita, etiamſi eſſet edita cum pleno conſilio, ac deliberatione, quia æquè eſt impoſſibilis notitia legis pro talibus locis, ſeruata proportione. Imò quodammodo eſt impoſſibilior notitia in partibus remotis ſtatim poſt publicationem, quàm ſit in eodem loco ante eandem publicationem, quia faciliùs eſt noſſe Matriti eodem die, quæ Rex ſecretè ſtatuit ſine publicatione, quàm ſcire Neapoli, quæ eodem die Matriti publicè euulgauit. Itaque in eo caſu non ſolùm eſt excuſatio ex parte ſubditi, ſed etiam inſufficientia ex parte legis, & ideo ſimpliciter non obligat, vel quoad efficaciam, vel quoad ſufficientiam (vt ſic dicam.) Quando verò notitia promulgationis legis potuit peruenire, & caſu non peruenit, lex de ſe ſufficienter obligat, licèt de facto non liget ignorantes. Quæ differẽtia licèt forte quoad effectum obligationis non habeat in re morali diuerſitatem ordinariè loquendo, nihilominus quoad alios effectus, præſertim irritandi, aut inhabilitandi, poteſt illam habere, vt infrà in propriis locis dicetur. 13

Et præterea in illo extraordinario caſu credo eſſe diuerſitatem etiam quoad obligationem. Nam ſi aliquis in India exiſtens induſtria dæmonis haberet notitiam eorum, quæ in Hiſpania gerũtur ante tempus, in quo poſſet humano modo talis notitia illuc peruenire, ille ſciens legem in Hiſpania promulgatam, infra illud non obligaretur illa. Quia reſpectu illius re vera non eſt ſufficienter promulgata, & illa notitia per Angelum collata non pertinet ad promulgationem, nec ad humanam notitiam. Quod tamen ſecùs eſſet, ſi poſt tempus ſufficiens, & poſt promulgationem de ſe conſummatam aliquis reciperet illo extraordinario modo diuino, vel angelico notitiam legis: nam ſine dubio obligaretur lege, quia lex de ſe iam ſufficienter obligabat, & impedimentum erat accidentale, quod ſublatum eſt, & nihil refert, quòd per hunc, vel illum, hoc, vel illo modo auferatur. Et ita ſufficienter reſponſum eſt ad obiectionem, & omnia clariora fient in puncto ſequenti. 14.

***

CAP.

CAPVT XVIII.

De tempore, in quo lex incipit obligare ſecundùm ius ciuile.

1. *Quando incipiat lex obligare ſecũdum ius ciuile.*

SVpereſt ergo, vt dicamus, quando incipiat obligare lex ciuilis ſecundùm ius ciuile. Quidã enim moderni dicunt, ſtatim à publicatione obligare, ſolumque excipiunt leges pertinentes ad teſtamenta. Ratio eſt, quia illæ ſolæ exceptæ ſunt in Authentica, *vt nouæ conſtitutiones*, collatione 15. De cæteris autem nihil diſponit ius ciuile, & ideo ſuccedit lex naturæ. Nihilominus dicendum eſt primò, Leges Imperatorum non incipiunt obligare intra duos menſes à publicatione facta in vnaquaque prouincia, & poſt duos menſes ſtatim obligant totam prouinciam, niſi aliud in ipſa lege expreſſum ſit. Hæc aſſertio eſt communis Doctorum vtriuſque iuris, atque etiam Theologorum, quos in hoc, & in præcedenti capite retuli. Et fundamentum primæ partis eſt, quia ita ſtatuitur in illa Authentica, cuius diſpoſitio generalis eſt quoad omnes leges ciuiles Imperatorum; vt in capite præcedenti fundatum eſt: ille enim diſcurſus hic eſt applicandus. Et apud me multum confirmant hanc partem verba Pij IV. in Bulla pro Concilij Trident. promulgatione, vbi inter alias rationes deſignandi certum tempus pro Cõcilij obligatione hanc ponit. *Et iure etiam communi ſancitum eſt, vt conſtitutiones nouæ vim, non niſi poſt certum tempus obtineant.* Vbi clarè attendit ad dictam authenticam, quia in iure ciuili non eſt alia lex, quæ ius commune circa hoc ſtatuat.

Pius IIII.

2. *2. Pars concluſionis probatur.*

Secunda verò pars conſtat, quia tranſactis duobus menſibus lex non impeditur, ſed potiùs iuuatur iure communi; ipſa autem de ſe habet vim obligandi; ergo ſtatim obligat. Dices, ſtatim quidem incipere obligare, non tamen ſtatim obligare totam prouinciam. Reſpondeo negando conſequentiam, quia incipit tunc tanquam ſufficienter promulgata, & publicata per tempus illud duorum menſium, & ideo iam poteſt ſubitò, & in momento, vt ſic dicam, totam prouinciam obligare, & hoc ſignificauit illa Authentica dicens, *Poſt inſinuationem ſufficienti hoc tempore omnibus manifeſtam eam conſtituere.* Eſt enim conſiderandum, legem illam ciuilem ſupponere inſinuationem publicam in ſingulis prouinciis faciẽdam. Et quia nulla prouincia ciuilis eſt tã lata, quin bimeſtre tempus ſufficiat ad deferendam per totam illam promulgationem factam in Metropoli, ideo poteſt optimè lex ciuilis ſtatim obligare totam prouinciam elapſis duobus menſibus. Et hoc eſt, quod Nauarr. dixit, illud tempus deſignatum eſſe non ſolùm propter tollendam ignorantiam, ſed etiam vt lex ſimul incipiat omnes obligare. Nihilominus tamen vbi non eſſet neceſſaria propria, & publica inſinuatio in ſingulis prouinciis, & aliqua pars regni eſſet tam diſtans, vt tempus duorum menſium non ſufficeret ad notitiam legis illuc deferendam, ſicut eſt nunc Mexicana ciuitas reſpectu Matriti, tunc etiam poſt elapſos duos menſes, non obligaret lex homines regionis illius, ſed ſeruanda eſſet regula legis naturæ ſuprà declarata, quia alius modus excedit poteſtatem humanam, vt dictum eſt.

3. *Tertia pars concluſionis probatur.*

Tertia pars aſſertionis, quæ exceptionem continet, manifeſta eſt, dummodo de eodem, vel æquali legislatore intelligatur. Nam ſi ſit inferior, ille non poterit immutare commune ius, etiamſi ex poteſtate ſibi commiſſa legem ferre poſſet: nam intelligitur data ſecundùm ius commune, niſi aliud exprimatur. Ipſe verò Princeps ſupremus poteſt derogare communi iuri poſitiuo, & ideo ſi velit obligare per legem ante duos menſes poteſt, ſicut etiam poteſt maiori tempore obligationem differre: oportet autem, vt in ſua lege id ſatis declaret. Vnde obiter intelligitur, quam vim poſſit habere in lege Imperatoris particula *ex tunc*, vel *ſtatim*, ſi dicat in lege, vt facta publicatione ex tunc, vel ſtatim obliget. Poſſet enim quis ſimilia verba referre ad tempus poſt completum ſpatium duorum menſium, quia eſt fauorabilior expoſitio, & eſt conſona iuri communi, euitátque derogationem illius. Nihilominus tamen probabilius eſt, leges ſic loquentes derogare iuri communi, & ſtatim obligare, vt verba ſonant, quia ad hoc ponuntur, aliàs ſuperflua ſunt, & nullum habent effectum, quia ſine illis lex obligaret poſt duos menſes ſtatim, & ſine mora. Quod erat tam manifeſtum, vt non ſit veriſimile, addi illas particulas propter ſolam maiorem declarationem, & ideo quando adduntur, ſine dubio id fit ad celebrandam obligationem. Quando verò lex ſimpliciter loquitur, generalis regula duorum menſium ſeruanda eſt.

Sed quid ſi ante bimeſtre tempus elapſum aliqui ſciant, legem eſſe in curia Imperatoris, vel in Metropoli ſolemniter promulgatam? Aliqui dicunt, illos obligari lege, & malè agere, illam non ſeruando, licèt per ius ciuile non puniantur. Ita ſentit Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. q. 5. nu. 37. & ibidem Bald. & in l. *leges*, C. de legib. Item Bald. Peruſi. tract. de ſtatut. §. *ignorantia*. n. 5. Sylueſt. verb. *lex*, q. 6. dicto 3. in fine, Angel. n. 12. Nec diſſentit Soto dicto art. 4. & idem ſentiunt multi loquentes de Eccleſiaſticis legibus, quia maior ratio eſt de ciuilibus. Ita Gloſſa in cap. 2. de rebus Eccleſiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, quam communiter ſequuntur Canoniſtæ in rubr. & in cap. 2. de conſtit. vbi Panormit. n. 7. coniecturas, & iura adducit. Primò quia fruſtrà expectatur euentus, cuius nullus eſt effectus, cap. *cùm contingat*, de officio deleg. Secundò, quia vt lex obliget, ſufficit eſſe ſolemniter editam, ac promulgatam, cap. 1. de poſtul. prælat. Tertiò ex cap. *cùm ſingula*, de præben. in 6. iuncta Gloſſa ibi verbo *peruenerit*. Quartò, quia iuxta regulam, *qui certus*, de regul. iur. in 6. cum, qui certus eſt, non eſt neceſſe certiorem fieri; ergo ſimiliter, &c. 4.

Bart. *Bald.* *Bald. Per.* *Syluest.* *Sotus.*

Probabilius autem eſt, ſuppoſita conſtitutione Authenticæ, *vt factæ nouæ conſtitutiones*, & generali eius interpretatione, legem Imperatoris neminem obligare infra duos menſes à publicatione, ſiue notitiam habeant promulgationis eius, ſiue non. Ita tenet Turrecrem. in §. *leges*, diſt. 4. n. 4. cum Antonio, cap. 2. de conſtit. vbi idem tenet Decius, & in cap. 1. de poſtul. prælat. n. 19. Nauar. in ſumma cap. 23. n. 44. & dicto conſ. 1. de conſtit. q. 4. nu. 17. Idem tenet Valencia 2. tom. d. 7. q. 5. p. 5. dub. 3. & ſentit Medin. q. 90. art. 4. nec diſſentit Soto ſuprà, ſed ſub diſtinctione loquitur, non erat tamen neceſſaria, quia Authentica ſatis clarè loquitur. Fundamentum ergo eſt, quia illud tempus duorum menſium non aſſignatur ab Imperatore ſolùm pro foro externo (vti ſcilicet pro illis duobus menſibus admittatur, vel præſumatur ignorantia legis; non verò vltra illos menſes:) ſed ponitur ad ſuſpendendam obligationem legis, vt ante completum illud tempus non habeatur tanquam ſufficienter ſancita; ergo intra illud tempus non obligat ſcientes. Patet conſequentia, quia lex non obligat, antequam ſit ſancita, & à legislatore propoſita ad talem effectum. Antecedens autem patet ex verbis Authẽticæ, *Vt autem adhuc apertiùs cauſa declaretur, ſancimus, ſi ſcripta fuerit huiuſmodi lex, hanc poſt duos menſes dati eius temporis valere.* Nam verbum *valere*, nulla ratione admittit diſtinctionem Soti, ſcilicet, valere in ſe, vel valere in iudicio, aut præſumptione reipublicæ: nam abſolutè prolatum, apertè refertur ad validitatem 5.

Turrec. *Anton.* *Decius.* *Nauar.* *Valencia.* *Medina.*

actus; ergo ex intentione legis ante illud tempus non valet, id eſt, non habet vim, & efficaciam legis; ergo obligare non poteſt, non ſolùm ratione ignorantiæ, ſed ratione ſuæ conditionis, quia nondum perfectè conſtituta eſt, quod inferiùs magis expreſſit Imperator, addens, *Sufficienti hoc tempore omnibus manifeſtam eam conſtituere*: antea enim non cenſetur ſufficienter manifeſtata, ſeu promulgata, & conſequenter nec perfectè conſtituta.

6. Confirmatur, quia ſi in particulari lege diceret legiſlator, Nolumus, legem hanc valere vſque ad tale tempus, certè ante illud non obligaret ſcientes, & ſi quis voueret intendens, vt ſuum votum non valeret vſque ad talem diem, non obligatur antea; idem ergo eſt in verbis illis iuris communis: nam ex vi illorum promulgatio legis tota refertur ad tempus poſt duos menſes, & ad hoc ſolùm promulgatur, vt poſt duos menſes obligare incipiat. Et confirmatur tandem, quia aliàs ferè nullius fructus fuiſſet illud indultum, quia ſi intra duos menſes lex obligat ſcientes, & poſt illos non obligat ignorantes, quid concedit illa lex? Dices, immunitatem in iudicio contentioſo, propter præſumptam ex vi illius iuris ignorantiam pro illo tempore. Sed certè hoc parui momenti eſſet, ſi conſcientia maneret ligata, & actus fortaſſe nullus; immeritóque ita reſtringitur lex, quę abſolutè loquitur, & fauorem inducit; præſertim quia lex ciuilis licèt interdum valeat in foro externo, & nõ in interno, quia non poteſt ampliùs extendi, quando autem licèt poſſit, non vult obligare in foro externo, multò minùs vult obligare in interno, quia per ſe primò intendit politicam obligationem, & internam efficit quaſi conſequenter, & in ordine ad illam, vt poſtea dicemus.

7.
Reſpondetur ad fundamenta contrariæ ſententiæ.

Fundamenta verò contrariæ ſententiæ parui momenti ſunt. Hìc enim non fruſtrà expectatur lapſus duorum menſium, quia non expectatur, vt lex ſciatur à ſingulis, ſed vt accipiat vim obligandi, quam non aliter accepit à legiſlatore ex voluntate eius, quæ potuit moueri ex illa ratione, vt notitia legis poſſet priùs haberi ab omnibus. Quòd autem hæc ratio ceſſet in vno, non mutat vim legis, nec voluntatem legiſlatoris. Præſertim quia motiuum etiam eſſe potuit vt lex priùs ſciretur ab omnibus, & non priùs obligaret hos, quàm illos, vt Nauarr. dixit. Caput autem 1. de poſtul. Prælat. ſolùm dicit, legem promulgatam obligare ſcientes, licèt eis non ſit ſpecialiter intimata; non excludit antè tempus requiſitum ex vi iuris, præſertim pro legibus ciuilibus. In cap. autem *cùm ſingula*, nihil habetur, & Gloſſa, ſi attentè legatur, potiùs fauet noſtræ ſententiæ. Denique tempus hoc non poſtulatur, vt promulgatio legis certior fiat, ſed vt lex ipſa valida eſſe incipiat, quoad inferendam actualem obligationem.

Cap. 1. de poſtul. prælat.

8.
Quid dicendum de regibus, qui non recognoſcunt ſuperiorem in temporalibus.

Secundò principaliter dicendum eſt leges Regum, qui non recognoſcunt ſuperiorem in temporalibus, nec legibus Imperatorum ſubiiciuntur, non eſſe regulandas per dictum ius ciuile commune, ac ſubinde ſtatim incipere obligare, niſi vel in ipſa lege aliud declaretur, vel per leges proprij regni alius modus determinatus ſit, aut illud ius commune ſit conſuetudine ſaltem acceptatum. Tota hæc aſſertio eſt conſentanea communi doctrinæ, & ſatis clara. Prima ergo pars patet, quia ius Imperatorum non obligat in huiuſmodi regnis ſupremis, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo nec illa authentica obligabit, nec habebit vim legis. At verò illa ſecluſa, & aliunde non addita limitatione, lex relinquitur in ſua natura, quæ eſt, vt ſtatim obligare incipiat, ſicut declaratum eſt, ergo. Et ita probata relinquitur ſecunda pars. Tertia autem probatur, quia certum eſt poſſe legiſlatorem deſignare tempus, pro quo vult obligare, & non antea. Et eadem ratione potuerunt Reges ſupremi in ſuis regnis definire tempus, pro quo leges promulgatæ obligare inciperent. Atque ita in hoc Luſitaniæ regno ſtatutum eſt, vt lex promulgata in curia regni incipiat ibi poſt octo dies obligare; in toto autem regno poſt tres menſes lib. 1. Ordinat. tit. 2. §. 10. Quòd ius iſtius regni ita eſt cum proportione exponendum, ſicut ius commune declaratum à nobis eſt, & idem cum proportione dicendum eſt de legibus aliorum regnorum.

Lib. 1. Ordin. tit. 2.

9.
Leges latæ ab inferioribus magiſtratib. ſtatim obligãt ſi non exprimunt aliam determinationem.

Dico tertiò, leges latæ à Magiſtratibus inferioribus ſtatim obligare, ſi non exprimunt aliam temporis determinationem. Ita Hoſtienſ. in ſum. tit. de conſtitut. §. *quando*, Abb. Deci. & alij in cap. 2. de conſtit. Turrecremat. §. *leges*, poſt cap. *in iſtis*, d. 4. Syluest. verb. *lex*. q. 6. Angel. & alij, & Nauarr. cap. 22. n. 44. & dicto conſ. 1. de conſtit. q. 4. Rationes variæ afferuntur, ſed vnica eſt ſolida, quia circa has leges, & tẽpus obligationis earum, nihil eſt iure humano diſpoſitum, aut limitatum; ergo tunc obligant, quando ex natura rei poſſunt; ſed ex natura rei obligant ſtatim, vt oſtenſum eſt; ergo. Primum antecedens ab omnibus ſupponitur vt indubitatum, quia dicta Authentica de ſolis legibus Imperatorum loquitur, & præter eam nullum tale ius inuenitur ſcriptum: cætera verò euidenter inferuntur. Vnde etiam ſequitur hanc obligationem quoad loca diſtantia intelligendam eſſe modo explicato, & ideo dicunt omnes Iuriſtæ ſuprà allegati, talem legem ſtatim obligare præſentes; reſpectu verò abſentium tẽpus eſſe arbitrarium, quod maximè intelligi debet de illis abſentibus, qui ex natura rei ſcientiam legis habere nõ poſſunt in eodem momento, aut breuiſſimo tempore. Denique intelligendum hoc eſt, ſecluſa cõſuetudine in contrarium: nam vbi per illam introductum fuerit, vt tales leges non obligent, niſi poſt hoc, vel illud tempus à promulgatione ſeruandum eſt, quia tunc iam habent limitationem à iure poſitiuo non ſcripto; hanc enim vim habet conſuetudo; hæc tamen non eſt generalis, vbi ergo fuerit ſpecialis, ſatis de illa conſtare debet.

Hoſtienſ. Turrecr. Angel. Syluest. Nauar.

10.
An lex obliget ignorantes.

Vnum verò ſupereſt hic dubium commune omnibus legibus, an & quomodo obligent ignorantes, poſtquàm ſufficienter promulgatę, & de ſe ſatis diuulgatæ fuerint. Supponẽdum autem eſt ſermonem eſſe de ignorãtia inuincibili: nam ſi ignorantia ſit culpabilis, ſatis clara eſt obligatio. Nõ enim eſſet culpabilis obligatio legis, niſi lex ipſa iam obligaret ad notitiam ſui habendam, ideo enim ita imputatur trãſgreſſio ignorãti, ac ſi ſciret legem. Poteſt autem lex ignorari inuincibiliter, vt ſuppono ex 1. 2. q. 76. & latè tractat Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1. & 3. & Cordub. lib. 2. q. 4. Quando verò talis ſit iudicanda ignorantia in foro conſcientiæ indicta, 1. 2. q. 6. & 76. dictum eſt. Quando item præſumatur talis in foro externo, tractant Panormitan. & Felin. in dicto cap. 2. de conſtit. Syluest. verb. *lex*, q. 7. Poſita ergo hac ignorantia, omnes ſupponunt, ignorantem non agere contra legem, licèt illam non obſeruet, ita vt ſit dicendus eius tranſgreſſor, vel vt talis puniendus.

Caſtro. Cordub.

Panorm. Felin. Syluest.

11.
Innocent. Panorm. Felin. Bald. Gloſſa.

Dobitant verò, an lege obligetur: nam quidam aiunt, tunc legem non obligare ignorantes, Innoc. Panormit. Felin. & alij ca. 2. de conſtit. Bald. in l. *leges ſacratiſſimæ*, C. de legib. Gloſſa in cap. 2. de rebus Eccleſiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, & Gloſſa etiam in data lib. 6. ſentit idem Caiet. q. 90. art. 4. & Caſtro ſuprà. Fundatur hic loquendi modus, quia vt cauſa operetur, debet eſſe non ſolùm in ſe ſufficiens, ſed etiam ſatis applicata; lex autem eſt quædam cauſa, quæ applicatur per notitiam; ergo quãdiu ignoratur inuincibiliter, non inducit obligationem. Cõtrario modo loquuntur Soto q. 1. ar. 4. lib. 1. & Medin. q. 90. ar. 4. vbi fauet D. Thom. ad 2. Fundatur, quia ignorans excuſari

Soto. Medin. D. Thom.

A ſari dicitur à culpa; excuſatio autem ſupponit obligationem: nam qui non obligatur lege, non dicitur excuſari, vt laicus v.g. non dicitur excuſari à recitandis horis Canonicis, ſed omnino non teneri. Diſſenſio autem, vt dixi, eſt de modo loquendi. Et concordia

Concordia diſtarum opinionum.

eſſe poteſt, legem, quantum eſt ex ſe, obligare etiam ignorantes, ſi habeant omnia alia requiſita, quæ poteſt dici obligatio in actu primo, quæ ſatis eſt ad propriam excuſationem, & ita excluditur exemplum adductum: nam lex de recitãdis horis Canonicis, etiam de ſe non obligat laicos. In actu verò ſecundo re vera non exercet lex obligationem circa ignorãtes ex defectu applicationis, & hoc probat ratio alterius ſententiæ; imò hoc ipſum eſt, quod nomine excuſationis

Lex obligat ignorantes quoad ſufficientiã, non quoad efficaciam.

B ſignificatur. Rectè ergo dici poteſt lex obligare ignorantes quoad ſufficientiã; non verò quoad efficaciã. Quod ſignificauit Sylueſt. verb. *lex*. q. 8. & Ange. n. 12. & 14. & in re fortè alij non diſſentiunt. Quod verò ſpeciale in hoc habeant leges irritanter, vel ipſo facto punientes, aut reuocantes alias, inferiùs ſuis locis dicemus.

CAPVT XIX.

Vtrùm acceptatio populi ſit neceſſaria in lege ciuili vt perfectè conſtituatur, & vim habeat obligandi.

1\.

1. Opinio, nõ obligare legẽ ſi non acceptetur à populo. Eſt que cõmunis Iuriſtarum.

HÆc eſſe poteſt vltima conditio ad valorem, & *efficaciam legis humanæ neceſſaria.* Et circa illam C variæ ſunt opiniones. Prima dicit, legem ciuilem non obligare, ſi à populo non acceptetur, ac ſubinde acceptationem populi eſſe neceſſariam, vt lex habeat ſtatum, & efficaciam legis. Hæc videtur eſſe communis opinio Iuriſtarum in c. 1. de treug. & pac. vbi Felin.

Felin.

plures refert, & maximè videtur ſuam mentem hoc modo declarare in n. 12. Idem Domini. in §. *leges*. d. 4.

Couar. *Nauar.*

Couar. lib. 1. variar. c. 16. n. 6. vbi plures etiam citat, & Nauar. in ſum. cap. 23. n. 41. & Conſil. 2. de coſt. q. 5. Idem ſentit Iaſon in l. *rem non nouam*, §. *patroni*, C. de

Gloſſa.

iudi. vbi Gloſſa, verb. *pactis*, idem indicat, licèt magis de conſuetudine loqui videatur. Ex Theol. tenet idem

Maior.

Maior in 4. diſtin. 15. q. 4. In argumentis contra ſecũdam concluſionem, & Dried. lib. 1. de libert. Chriſt. D ca. 9. docum. 2. Tenet etiam Armil. verb. *lex*, n. 11. Angel. n. 4. in fine, Syluest. etiam ibi q. 6. dicto 4. priùs hoc abſolutè affirmat, poſtea verò ita rem inuoluit, vt vix mens eius percipiatur Citari ſolet ſententia Auguſtini in § *leges*, diſt. 4. Eſt tamen Gratiani aſſerentis, *leges promulgatione conſtitui, firmari autem vſu*; nam hinc ſequi videtur accipere leges firmitatem, & vim obligandi ab vſu, & acceptatione ſubditorum. Conſonat etiam l. *de quibus*. ff. de legib. dicẽs; *Ipſæ leges nulla alia cauſa nos tenent, quàm quod iudicio populi receptæ ſunt.* & Ariſt. lib. 2. Politic. cap. 6. in fine dixit, *Lex nullam vim obligandi habet, niſi ex more.*

2\. Ratione poteſt dupliciter fundari hæc ſententia: E nam quia ad legem poteſtas, & voluntas concurrere debent, poteſt acceptatio requiri, vel ex defectu poteſtatis ad legem aliter ferendam, vel tantùm ex defectu vol[un]tatis. Primum ergo fundamentum ſit, quia in Principe ſeculari, vel Rege, non eſt poteſtas ad obligandum populum per legem, niſi ipſemet populus illam acceptet: hoc enim in dictis iuribus, & ab

Ariſt.

Ariſtot. ſignificari videtur. Et ratio reddi poteſt, quia Magiſtratus ciuilis habet à populo poteſtatem, vt ſuprà vidimus; ergo potuit populus illam non dare, niſi ſub hac conditione, vt non obligaretur legibus Principis, niſi ipſe etiam populus per acceptationem in eis conſentiret; ergo veriſimile eſt, ſub hac conditione, & non aliter illam dediſſe. Patet hæc vltima

Alexan. ab Alex.

conſequentia; tum ex vſu antiquiſſimo populi Romani, quem referunt Alex. ab Alex. lib. 6. Geni. cap. 23. Rebuff. tom. 1. Comment. leg. Galli. in Præfat. Gloſſ. 1. n. 12. Couarr. in Pract. quæſt. cap. 1. tum etiam, quia ita videbatur conueniens ad commune bonum, quia nullum ſignum melius eſſe poteſt, an lex communi bono totius populi conueniat, nec ne, quàm ipſius acceptatio, vel repugnantia. Atque hoc fundamento vtitur Maior ſuprà, & hac ratione dicit, rem publicam eſſe ſuperiorem Principe in his, quæ ad ſupremum regimen ſpectant, vt eſt legislatio. Idem ferè ſentit Caſtro lib. 1. de leg. pœn. c. 1. Aliter verò explicat hanc impotentiam Dried. videlicet, quia Imperator non poteſt ferre leges bono communi contrarias, eo autem ipſo, quòd totus populus, vel maior illius pars legi reſiſtit, non expedit illi talis lex, quia plus damni, & turbationis, quàm commodi afferret, & ideo talis lex amittit vim obligandi, nec poteſt Princeps illam firmare, etiamſi velit.

Rebuff. *Gloſſa.* *Couar.* *Nullum acceptatione populi melius ſignum, an lex cõmuni bono cõueniat.* *Maior.* *Caſtro.* *Driedo.* *Imperator nõ poteſt ferre leges bono communi contrarias.*

Secundum fundamentum eſt defectus voluntatis: 3.
nam licèt Princeps habeat poteſtatem, non præſumitur habere voluntatem obligandi populum per legẽ, donec illam acceptet: effectus autem agentium non excedunt voluntatem eorum, & ideo ſuppoſita illa voluntate, certum erit, non oriri obligationem ante acceptationem, quia conditio non eſt impleta, & conſequenter nec voluntas: ſicut votum, vel pactum conditionatum ante impletam conditionem non obligat. Maior propoſitio, ſeu modus ille conditionatæ voluntatis Principis aſſeritur ab auctoribus citatis, præſertim Felino, Nauarr. Couar. & Dominico, & Gerſon. tom. 3. tract. de vita ſpirit. lect. 4. Cordub. 13. & licèt ab eis non probetur, coniectura eſſe poteſt, quia lex debet eſſe communis regula; ergo credẽdum eſt, legislatorem nolle, vt habeat ſtatum, & vim communis regulæ, donec à communitate acceptata ſit, quia nõ eſt veriſimile, vt voluerit obligare, & cogere totam communitatem inuitam, aut aliquos in particulari, dum alij maiori ex parte reſiſtunt. Et ad hunc ſenſum poteſt etiam accommodari coniectura Driedonis, quia præſumendum eſt, legislatorẽ nolle obligare, ſi lex non ſit conueniens bono communi; ſi autem non acceptatur, magnum ſignum eſt, legem non eſſe conuenientem communi bono; ergo. Confirmatur tandem, quia conſuetudo poteſt abrogare legem iam obligantem; ergo multò magis præuenire, ne obliget, maximè, quia videtur populi in hoc iam quaſi præſcripſiſſe, & ita acquiſiuiſſe ius non parendi legibus, donec acceptentur.

Felinus. *Nauar.* *Couar.* *Dominicus.* *Gerſon.* *Corduba.*

Secunda ſententia extremè contraria eſt, acceptationem non eſſe neceſſariam ad legis obligationem, vel perfectam inſtitutionem, ſed potiùs eſſe effectum, qui ſequi debet ex lege iam inſtituta ſufficienter, & obligante. Hanc ſententiam tenet apertè Cardinalis Zabarellus in Procem in Clement. verb. *vniuerſitatis*, quæſt. 2. ait enim, non receptionem indiſtinctè nihil operari, niſi tranſeat in conſuetudinem à legislatore non ignoratam. & Turrecrem. in §. *ideo*, diſt. 4. dicens cum Archid. & Hugone, legislatorem poſſe compellere ſubditos ad acceptandam legem, quia aliàs poteſtas eius eſſet illuſoria. & in §. *leges*, eod. dicit, leges accipere ex moribus firmitatem ſtabilitatis, non verò firmitatem auctoritatis, vbi etiam refert Laurent. & Archid. dicentes, leges firmari moribus de facto: nam de iure ſatis firmatæ ſunt ab ipſa inſtitutione. Idémque ſentit ibi Præpoſit. & inclinat Syluest. dicta q. 6. quatenus ſentit, non receptionem non tollere legem, niſi per modum conſuetudinis, quando Princeps ſcit, & tolerat. Tenet etiam Gregor. Lop. in l. 16. tit. 1. p. 1. n. 4. vbi plures refert, & dicit eſſe communem intentionem Doctorum loquentium in hac materia, & idẽ tenet Medin. Cod. de reſtit. q. 36. ad 5. & ſi attentè legatur, idem tenet Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1.

4\. *2. Opinio, acceptationẽ non eſſe neceſſariam ad legis obligationem.*

Turrecr. *Laurent.* *Archidia.* *Præpoſit.* *Syluest.* *Greg. Lop.* *Medina.* *Caſtro.*

Funda

5\. Fundamentum huius ſententiæ eſt, quia lex ſuffi- cienter promulgata, & propoſita ab habente auctoritatem, obligat ad ſui obſeruationem; ergo & ad ſui acceptationem, ergo non eſt poſſibile, vt acceptatio ſit conditio neceſſaria ad obligationem legis. Conſequentiæ ſunt claræ, quia fieri non poteſt, vt effectus cauſæ ſit conditio neceſſaria in ipſa cauſa, vel ad eſſe, vel ad operari, quia talis conditio neceſſariò ſupponitur ad effectũ. Et in præſenti declaratur, quia vel ſubditi tenentur acceptare legem ex vi, & obligatione ipſius legis, & ſic euidens eſt, acceptationem non requiri ad legem, ſed ſequi ex lege: vel eſt liberum ſubditis acceptare, & ſic non obligabuntur ad legem acceptandam, cuius contrarium in primo antecedenti ſumpſimus. Probatur ergo illud antecedens, quia in ſupremo legislatore non deeſt poteſtas, & poteſt non deeſſe voluntas, & iudicandum eſt, non deeſſe, quando abſolutè fert legem, tantùm enim ex his duobus principiis hæc obligatio pendet, vt rectè ſumebat contraria opinio. Vnde contra duo fundamenta eius probandæ ſunt duæ partes aſſumptæ.

6\. In prima notanter dixi, *in ſupremo legislatore*, quia inferior Magiſtratus poteſt habere facultatem limitatam ſub tali, vel tali conditione. Imò in aliquibus prouinciis, licèt per Reges gubernentur, dicitur non eſſe translata in Regem abſoluta poteſtas ferendi leges, ſed ſolùm cum conſenſu regni in publicis comitiis eius, vt dicitur eſſe in regno Aragoniæ. Et tunc verum eſt, requiri aliquo modo acceptationem regni ad valorem legis: tamen etiam in eo caſu non eſt illa acceptatio, de qua nunc tractamus, quia non eſt conſequens ad inſtitutionem & promulgationem legis, nec eſt à ſubditis, vt tales ſunt, ſed eſt conſenſus regni ſimul cum conſenſu Regis concurrens ad condendam legem, in quo regnum ſe habet tanquam aſſeſſor cum Rege ad legem inſtituendam, & poſtea ſequi debet promulgatio, ac deinde acceptatio ſubditorum. Et ita cum proportione etiam in tali modo regiminis eſt verum, in ſupremo legislatore eſſe poteſtatem ad obligandum ſubditos, vt acceptent legem: nam ibi ſupremus legislator non eſt ſolus Rex, ſed Rex cum regno. Vbi autem tale pactum non interceſſit inter Regem, & populum, nec de illo poteſt vſu aut ſcripta lege conſtare, non eſt data Principi poteſtas cum illa limitatione, ſed abſolutè conſtituitur caput reipublicæ. Et ita ſeruatur regulariter in perfecta monarchia, in qua ſuprema poteſtas eſt in Imperatore, vel Rege, vel quocunque alio, qui in temporalibus non habeat ſuperiorem: nam in illum tranſtulit populus ſuam poteſtatem abſolutè, & ſimpliciter, vt ex ordinario modo regiminis conſtat, nec aliud veriſimiliter affirmari poteſt, niſi vbi ex conſuetudine conſtiterit. Idémque eſt cum proportione in republica ſuprema, quantum ad Senatum, in quem eſt translata poteſtas abſolutè, niſi de alia limitatione ex conſuetudine, vel alio modo conſtiterit.

7\. *In omni regimine non democratico populus tranſtulit ſupremam poteſtatem in principem.*

Sic ergo declarata illa pars facilè probatur. Primò, Vbicunque regimen non eſt democraticum, populus tranſtulit ſupremam poteſtatem in Principem, ſiue ille ſit vna perſona, vt in Monarchia, ſiue ſit conſilium procerum, vt in Ariſtocratia, ſiue ſit mixtum aliquod ex vtroque, vt eſt Dux cum ſenatu, vel Rex cum comitiis regni, ergo in his omnibus, is qui de facto ſupremam poteſtatem habet ad ferendam legem, habet etiam poteſtatem ad obligandum omnes de regno, vt illam acceptent. Probatur conſequentia, primò ex illo Paul. Rom. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Secundò, quia alias inefficax valde eſſet illa poteſtas, & planè inutilis, ſi non poſſet cogere ſubditos ad acceptandam, & obſeruandam legem. Tertiò, quia vſu conſtat Reges ſtatim ac lex ſufficienter eſt conſtituta, promulgata, & propoſita, A punire tranſgreſſores, nulla populi acceptatione ſpectata; imò pœnis cogunt ad obſeruandã, & acceptandam; hæc autem coerctio iuſta eſt, vt conſtat; ergo ſupponit obligationem. Vnde licèt fortaſſe fuerit cõſenſus populi neceſſarius ad condẽdam legẽ, quando aliqua ex parte regimen reipublicæ fuit democraticũ: tranſlata tamen poteſtate in verũ monarchã, non eſt talis conſenſus populi neceſſarius, & conſequenter nec eius acceptatio, ſi Princeps velit vti ſua poteſtate. Imò ſi formaliter, & propriè loquamur, poſt legem abſolutè conſtitutam ad habentem ſupremam poteſtatem, nunquam fuit noua acceptatio neceſſaria, ſed in ſola democratia contingebat, vt idem eſſet condens, & acceptans legem, & ideo ſimul fiebant.

8\. B Iam verò ſuppoſita poteſtate, quòd voluntas non deſit, quando lex ſimpliciter fertur; Probatur primò à poſteriori indicio allato, quia Principes cogunt per pœnam ad legis executionem, vt vſu ipſo conſtat. Neque in principio quando lex fertur, audebũt ſubditi coram iudice excuſationem afferre, quòd legem nõ ſeruauerint, quia recepta non fuerit: nam hoc eſt, quod tunc agitur, & ad quod directè cogunt, & propter quod puniuntur, ſcilicet, quia illam non obſeruant, & obſeruando acceptant; neque alia præuia acceptatio neceſſaria cenſetur. Secundò id conſtat ex vi verborũ legis, quæ ſimpliciter ſunt præceptiua; præceptum autem abſolutè latum nõ obligat ſi ſubditus velit acceptare: quæ enim eſſet hæc obligatio? ſed abſolutè inducit neceſſitatem, teſte Paulo Rom. 13. quia C ſufficienter indicat abſolutam Principis voluntatem. Quam enim ipſe non limitat, quomodo poſſunt ſubditi limitare? Tertiò, ſi hæc poteſtas eſt in Principe, certè non eſt vana, nec ſuperflua, ſed propter vſum neceſſarium, aut ſaltem conuenientem reipublicæ; ergo quoties Princeps ſimpliciter legem fert, cenſendus eſt hac poteſtate vti, quando aliud non declarat, nec ex aliis coniecturis morali certitudine conſtare poteſt.

9\. *Præfertur poſterior opinio.*

Quocirca poſterior ſententia ſimpliciter aſſerẽda, & pro regula habenda eſt, quia ſolidum habet fundamentum, & planè diſſoluit contrarium fundamentũ, vt ex proximè dictis conſtat. Et hoc confirmari poteſt ex Authentica, vt factæ nouæ conſtitutiones, vbi poſt publicationem legis, & lapſum temporis deſignati præciſè exigitur obſeruãtia legis, nec de acceptatio- D ne fit mentio. Et idem in actu exercito (vt ſic dicam) ſeruatur in modo ferendi ſingulas ciuiles leges. Deinde hoc confirmari poteſt ex dicto §. *leges* (quamuis nõ habeat canonis auctoritatem:) nam ibi dicitur lex inſtitui cùm promulgatur. ergo ſi iam lex eſt, iam habet vim obligandi. Dicitur autem firmari non ſola acceptatione, ſed moribus, & vſu, non vt obligare incipiat, quia ipſe vſus ex obligatione naſcitur, ſed vt ſtabilior ſit, & non facilè abrogetur, vt ſuprà tactum eſt. *Authent.*

10\. *Poſt legem ſufficienter promulgatã, pro tẽpore, pro quo poteſt obligare, peccare ſubditos qui in principio illã non obſeruant ſolũ quia illam acceptare nolunt.*

Vnde conſequenter dicendum eſt, poſt legem ſufficienter promulgatam, & propoſitam pro eo tempore, pro quo poteſt obligare, peccare ſubditos, qui in principio illam non obſeruant, ſolùm quia illam ac- E ceptare nolunt. Hoc docent communiter Doctores, & ſequitur neceſſariò ex dictis: nam lex obligat ad ſui acceptationem: ergo qui legem ſtatim violat, contra illam delinquit, & qui non acceptat, etiam in hoc legem tranſgreditur. Nihilominus tamen fieri poteſt, vt ſi illa non receptio, ſeu violatio legis, valde ſit frequens, & in maiori parte populi, & legislator ſciẽs diſſimulet, & non cogat ad obſeruationem legis, lex facilè deſinat obligare; non quia acceptata non fuit, ſed quia ex tacito conſenſu Principis reuocata fuit, in quo ferè omnes Doctores conſentiunt, vt videre licet in Felino ſuprà, & latiùs dicturi ſumus *Felin.*

infrà lib. 7. tractando de conſuetudine, vbi etiam dicemus, quòd tempus ſufficiat ad reuocationem legis, & quæ ſcientia, tum in Principe, tum in ſubditis non ſeruantibus illam requiratur.

11. *Lex iniuſta non eſt lex.*

Hæc autem regula generalis pati poteſt nonnullas exceptiones. Vna eſt, ſi lex ſit iniuſta. ſed hæc re vera non eſt exceptio; nam lex iniuſta non eſt lex. Præſertim quando ex parte materiæ eſt iniuſta, quia rem iniquam præcipit; tunc enim non ſolùm ad acceptandum non obligat, verùm etiam neque ſi ſit acceptata. Quia non ſolùm non tenentur ſubditi acceptare illam, verùm etiam non poſſunt, quando eſt clarè, & manifeſtè de re iniqua. Quando verò tantùm eſt iniuſta reſpectu ſubditorum, quia illis infert grauamen iniuſtum, etiam ſi ab eis ſine peccato ſeruari poſſit; B tunc etiam non obligat, vt acceptetur, tum quia excedit poteſtatem legislatoris, tum quia nemo patiens iniuriam per legem, poteſt per illam obligari. Imò etiamſi ſubditi acceptent, non obligabuntur lege, vt lex eſt; an verò poſſint obligari, vel per modum pacti, aut promiſſionis, vel donationis, aut tandem præſcriptionis, quæſtio eſt alterius loci, quam fortaſſe attingemus in ſequentibus.

12. *Prima exceptio in dicta regula, ſi lex ſit nimium grauis, licet non iniuſta.*

Alia exceptio eſt, ſi lex, quamuis non ſit iniuſta, ſit tamen nimium dura, & grauis, & talis communiter à populo, ſeu republica iudicetur: tunc enim veriſimile videtur, non obligare populum ad acceptandum, nec peccare eos, qui incipiunt non ſeruare legem. Quia tunc veriſimiliter præſumitur, non eſſe latam legem illam à Principe cum intentione abſolutè C obligandi, ſed ſolùm experiendi, quomodo talis lex à populo recipiatur. Vnde etiam ſubditi videntur, ſimili intentione poſſe incipere non ſeruare legem, ne ſibi grauamen inferant, vel certè vnuſquiſque poterit licitè expectare, in quam partem communitas populi inclinet, & interim non ſeruare legem. Quæ exceptio eſt probabilis, præſertim vtendo in hoc ſenſu priori ſententia, quia ſaltem ſub hoc prætextu videtur multum vſu recepta. Tamen in rigore iuris aliud videbatur dicendum, quia ſi lex cenſetur ita dura, vt excedat poteſtatem, iam eſt iniuſta, & procedit prima limitatio: ſi autem illa difficultas ſemper eſt intra latitudinem iuſtæ legis, videtur parendum legi, iuxta illud Vlpiani in l. *proſpexit*, ff. qui, & à D quibus. *Quod quidem perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt.* Nam licèt durum ſit ſuperioris mandatum, obediendum eſt, vt dixit Gloſſa in cap. *ex parte*, 2. de offic. delegat. Quapropter in huiuſmodi caſo conſultius erit inſtare coram Principe, vt legem auferat, vel moderetur, interim ſeruando illam, ſi tempus vrgeat. & Princeps interdum tenebitur conniuere, ſi tamen in ſententia perſiſtit, ſeruanda eſt lex, & acceptanda, quia in rigore ſupponitur eſſe valida, cùm non ſupponatur iniuſta.

13. *Tertia exceptio, ſi de facto maior pars populi non ſeruat legem.*

Tertia exceptio eſſe poteſt, ſi de facto maior pars populi non ſeruat legem: nam licèt fortè illi peccauerint, qui inceperunt, & qui primùm ſequuti ſunt: tamen poſtquam res ad eum ſtatum peruenit, vt de E facto à maiori parte non ſeruetur; tunc alij ſine peccato poterunt maiori parti conformari, & excuſari, licèt fortè lex nondum plenè reuocata ſit, quia pro tunc nõ poſſunt pauciores commodè ſeruare legem, & habent commodam cauſam excuſationis (vt Nauarr. ait) quia obſeruantia priuata talis legis iam non pertinet ad cõmune bonum, nec videtur velle Princeps obligare vnum, vel alium, quando communitas non obſeruat legem. Verumtamen hoc etiam indiget magna moderatione, alioqui multæ leges humanæ non obligarent timoratos, & iuſtos, quia maior pars reipublicæ eas non ſeruat; quod abſurdiſſimum eſſet; ſolùm ergo poteſt hoc habere locum, quando non ſolùm nõn ſeruatur lex à maiori parte,

Nõ videtur velle princeps obligare vnũ vel aliũ quãdo communitas nõ obſeruat legẽ, & datur cõmoda cauſa excuſationis.

A ſed etiam eius obſeruantia perturbationem generat in republica cum periculo ſeditionis, vel ſcandali: tunc enim meritò excuſabuntur particulares perſonæ, quia iam talis obſeruantia non eſſet vtilis communi bono, & Princeps ipſe tenebitur tunc legem tollere, ſaltem propter maiora mala vitanda. Quando verò cenſenda ſit lex derogata per hanc ſubditorum reſiſtentiam; dicemus commodiùs in libro ſequenti capit. 16. quia in hoc communis eſt doctrina vtrique legi canonicæ, & ciuili.

CAPVT XX.

Vtrùm intentio legiſlatoris, ſeu ratio legis ſit intrinſeca forma eius.

1\.

Verba ſunt materia & corpus legis, mẽs legiſlatoris anima. Baldus. Rogerius. Stephan. de Feder. Georg. Natham. Tiraquel.

Explicuimus ea, quę externam formam legis concernere viſa ſunt, ſupereſt dicendum de his, quæ ad formam eius internam, & quaſi ſpiritualem pertinent: ſic enim duo in lege eſſe diſtinguenda ſuprà poſuimus. Sumitùrque ex communi modo loquendi Iuriſperitorum, diſtinguunt enim in lege verba, & mentem legislatoris, & primum dicunt eſſe quaſi materiam, & corpus legis; ſecundum eſſe ſpiritum, & animam legis. Tradit Bald. in l. *ſcire etiam*, ff. de excuſ. tut. Rogerius in tract. de iur. inter. q. 1. nu. 16. & ſequẽtib. Stephã. de Feder. tractat. de interpretat. leg. *p. 1. à n. 2.* Georgi. Natham in tract. de ſtatuto, q. 4. nu. 346. Tiraquel. in l. *ſi vnquam*, verb. *ſi libertus*, à nu. 45. Nos autem ſuprà in verbis ipſis duo diſtinximus, ſcilicet, materialia verba & ſignificationem, per quam ſenſum reddunt, & mentem legislatoris declarant, & illa duo inter ſe comparando, diximus, ſignificationem eſſe formale reſpectu materialium verborum, nunc autem verba ipſa etiam vt ſignificantia comparamus ad interiorem mentem legislatoris, & ſic dicimus, ſe habere, vt corpus, & materiam reſpectu formæ, ſeu ſpiritus.

2\.

Præter hæc verò in ipſa mente legislatoris duo diſtinguimus, ſcilicet, voluntatem, & rationem, quæ Bald. & auctores ſuprà citati videntur confundere, & æqua de illis iudicare. Quod etiam docet Bart. in l. *cùm mulier*, ff. ſolut. matrim. per textum ibi. Idem verò Bart. in l. 3. §. *ſi parens*, ff. de legit. tut. præter verba diſtinguit in lege mentem, & rationem, dicens, ex ratione colligi mentem, non tamen eſſe, idem ſequitur Deci. in l. 1. C. de edendo, nu. 12. & optimè in cap. *ſecundo requiris*, de appellat. nu. 1. in fine. Et ſine dubio in animo legislatoris hæc duo diſtincta ſunt, ſcilicet, voluntas, ſeu intentio eius, ſecundùm quam vult præcipere, & ratio, ob quam mouetur: hæc enim in omni perſona ex voluntate, & ratione operante diſtincta ſunt, vt per ſe, & ex Philoſophia conſtat, & ideo de vtraque dicendum eſt, quomodo in ea conſiſtat anima legis, ſeu quomodo pertineant ad intrinſecam formam legis. Hinc enim multum pendet ſenſus, & interpretatio legis, vt poſtea videbimus.

Bartol.

Decius.

3\. *Concluſio affirmatiua.*

Dico ergo primò: Voluntas legislatoris eſt intrinſeca forma, & anima legis. Probatur, quia lex eſſentialiter pendet in ſuo eſſe, ac inſtitutione ab intentione legislatoris, nam licèt ille proferat verba de ſe ſufficientia ad præcipiendum, & cum omnibus exteriùs requiſitis ad conſtitutionem legis, ſi non habeat intentionem ferendi legem, nõ feret illam, nec illa erit vera lex. Ratio eſt, quia omnis actus moralis pendet eſſentialiter ab intentione, ſine qua non eſt verus actus, ſed fictus in ſuo ordine, ſeu in ſua ſpecie. Sic votum exterius factum ſine intentione non eſt votum, nec cenſura lata ſine intentione eſt cenſura, nec ſacramentum ſine intentione collatum eſt ſacramentum, & ſic de alijs; Idem ergo eſt cum proportione in lege. Atque hoc modo rectè intelligitur illud, *quod*

Omnis actus moralis pendet eſſentialiter ab intentione.

Princ. ſi

Principi placuit legis habet vigorem. Inſtit. de iur. natur, gent. & ciuili. §. *ſed &*, quia ex beneplacito Principis tota lex pendet, & ideo etiam in *l. non dubium*. C. de legib. dicitur, *in legem peccare, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem*. Vtique, quia voluntas eſt anima, & quaſi ſubſtantia legis.

4\. *Duo in voluntate legiſlatoris cōſideranda.*

Duo autem poſſumus in hac voluntate legiſlatoris conſiderare, vnum eſt, quòd velit legem ferre, & per illam ſubditos obligare, aliud eſt, quòd velit obligare ad hoc vel illud, ad hunc, vel illum modum, tali tempore, vel occaſione, &c. Ex quibus primum commune eſt omni legi; ſecundum autem pertinet quaſi ad ſpeciem, ſeu determinationē legis, & ideo vtrumque eſſe poteſt de ſubſtantia legis tanquam forma generica, & ſpecifica, quæ eſt vna, & eadem, ſecundum diuerſas habitudines ſpectata. Sic enim idē eſt actus voluntatis, quo legislator vult obligare ſubditum, & quo vult, illum hoc, vel illud facere; vtrumque ergo pertinet ad hanc formam intrinſecam legis. Præterea, in priori actu generali duæ voluntates, ſeu intentiones diſtingui poſſunt, vna eſt intentio ferendi legem, alia eſt intentio obligandi per legem, quas in lib. 1. tetigimus, & de illis quæri poteſt, an vtraque, vel altera tantùm, & quæ illarum ſit de eſſentia legis humanæ. Quæ interrogatio ſolet in ſimili de voto ferri, & eodem modo hic definienda eſt. Vnde breuiter dico vtramque intentionem eſſe de ſubſtantia legis, quia intentio ferendi legem eſt (vt ita dicam) directè, ac formaliter neceſſaria, vt oſtenſum eſt; intentio autem obligandi eſt neceſſaria, vt lex inducat obligationem, quia actus morales non operantur vltra intentionem agentium, repugnat autem eſſe legem, & non inducere de ſe obligationem, quia intrinſecè eſt vinculum quoddam, & obligatio eſt quaſi formalis effectus eius.

5\. Addendum verò eſt, intentionem ferendi legem, & obligandi per illam, eſſe vnā, & eandem, vel vnam includere aliam, ſaltem implicitè, ideóque quam libet ſufficere ad conſtituendam legem. Probatur ex dictis in lib. 1. quia eſſentialis actus requiſitus in voluntate legiſlatoris ad ferendam legem, eſt voluntas obligandi ſubditos: nam hæc eſt voluntas præceptiua, ſine qua non poteſt intelligi obligatio, nec etiam alia voluntas cogitari poteſt, quæ per ſe neceſſaria ſit ad legem. Igitur in lege humana hæc voluntas eſt neceſſaria, ergo voluntas ferendi legem non eſt alia, niſi voluntas inſinuandi ſubdito voluntatem obligandi illū, ergo voluntas ferendi veram legem, includit voluntatem obligandi, & è conuerſo voluntas obligandi, ſi efficax ſit, includit voluntatem inſinuandi, & ſignificandi exteriùs ſeipſam ſubdito, quia ſine hac ſignificatione non poteſt eſſe obligatio, ergo illæ duæ voluntates, vel in vnam coincidunt, vel mutuò ſe includunt, ergo ſiue legislator proferat verba legis cum intentione obligandi, ſiue cum intentione conſtituendi legem, illa intentio ſatis eſt.

6\. Dices, quid ſi habeat intentionem ferendi legem, cum intentione non obligandi per illam. Reſpondeo, ſi omnem excludat, poſteriorem destruere priorem. Imò intentiones illas adeò eſſe contrarias, vt ſimul haberi nō poſſint, niſi interueniente ignorantia, quia in ipſis obiectis contradictionem inuoluunt. Quod ſi per ignorantiam habeantur, nihil facient, tum quia ſunt contrariæ, & ita ſe impediunt, & nihil efficiunt, tum etiam quia ignorantia cauſat inuoluntarium, & ita impedit effectum, tum maximè, quia in illa intentione ferendi legem inuoluitur repugnantia, quia eſt intentio ferendi legem, quę nullam obligationem inducat, quod repugnat, quia illa non eſt lex, ſed conſilium. Et ideo illa intentio non ſufficit ad ferendam veram legem, quia per illam, vel non intenditur lex niſi ſolo nomine, vel quia, licèt lex nō obligans poſſit per ignorantiam intendi, non tamen fieri, quia intentio fertur in rem vt apprehenſam, effectio autem terminari debet ad rem, vt in ſe poſſibilis eſt. Quæ omnia in materia de voto in ſimili declarata ſunt.

7\. *Intentionem legiſlatoris ſemper præſumendam, niſi cōtraria intentio aliūde cōſtet.*

Tandem eſt in hoc puncto addendum, intentionem hāc legiſlatoris ſemper præſumi, quoties verba legis illam ſufficienter indicant, niſi aliunde contraria intentio manifeſtè conſtet. Hoc certum eſt, tum quia non poſſumus meliùs intentionem Principis cognuſcere, quàm ex verbis eius, tum etiam, quia ad hoc fertur lex ſenſibilis, vt per eam voluntas Principis innoteſcat, tum denique, quia ſemper præſumitur ſuperior legitimè operari, nec credi poteſt fingere, niſi manifeſtè id aliunde pateat, aliàs fruſtrà ferrentur leges, vnicuique enim liceret ſimilem excuſationem fingere. Quin potiùs ſi verba legis clara ſunt, licèt ex aliis coniecturis intentio præcipientis reddatur dubia, parendū eſt legi, & recognoſcēda eſt obligatio, tum quia hæc pars ſecurior eſt; tum etiam quia quando lex in verbis eſt clara quaſi poſſidet ius obligandi, quo non poteſt in dubio priuari, quia melior eſt conditio poſſidentis. Si autem quæratur, quando per legem ſufficienter explicetur talis intentio. Reſpondetur, non eſſe neceſſarium, vt declaretur quaſi in actu ſignato, id eſt, vt ſuperior dicat, ſe velle obligare, ſed ſatis eſſe, vt abſolutè præcipiat, quia præceptum ſatis ſignificat voluntatem præcipiendi, & voluntas præcipiendi includit voluntatem obligandi, vt dictum eſt. Denique ſi contingat, in re ipſa legiſlatorem non habere intentionem, quam indicat, & ideo non condere veram legem, ipſa quidem de ſe non obligabit; nihilominus tamen ſubditi facilè poterunt obligari ex conſcientia erronea, quia (vt dictum eſt) tenentur credere eſſe veram legem, donec oppoſitum conſtet: ex hac verò exiſtimatione oritur obligatio in conſcientia, licèt erronea, vt conſtat. Ideóque talis obligatio ceſſabit ſtatim ac conſtiterit de intentione ficta legiſlatoris. Et tunc ſi aliqua pœna ſit addita tali, in reipſa non incurretur, etiamſi ſit aliqua cenſura ipſo iure lata quoad exteriora verba, nec poſſet poſtea iuſtè per iudicem imponi, etiamſi eſſet comminata in lege, quia re vera non præceſſit culpa condigna tali pœna, vt ſuprà in ſimili notauit Caſtro libr. 1. de lege pœnali, cap. 5. docum. 3.

8\. Circa alium actum, ſeu circa determinationem huius voluntatis ad talem, vel talem materiam, addendum occurrit, in voluntate illa vt ſic ſpectata conſiſtere propriè mentem legiſlatoris conſtituentem talem legem in ratione præcepti obligantis ad talem, vel talem actum, vel modum eius. Nam ſicut lex conſtituitur in ratione legis humanę, quatenus eſt ſignum voluntatis præceptiuæ, ſeu obligantis, ita conſtituitur in ratione talis legis, quatenus eſt ſignum talis voluntatis legiſlatoris de tali actu à ſubdito exhibendo, & ita hæc dicitur propriè mens legiſlatoris, quia illa eſt, quæ immediatè inſinuatur, & notificatur per talia verba. Hęc ergo ſpecialis mēs eſt in vnaquaque lege propria forma, & anima eius, quia ſeruata proportione tota virtus, & efficacia legis in voluntate legiſlatoris poſita eſt. Atque hoc docent iura, quando dicunt, legem non obligare, niſi ſecundùm mentem legiſlatoris, cap. *ſi poſtquam*, de electione in 6. ibi, *Quoniam non ſolum vt quis veniat, ſed etiam ex ſui mente exigit, quòd vſque ad finem negotium proſequatur*. Et idem probat lex, *cùm mulier*, ff. ſoluto matrimonio, ibi, *Si tamen ex mente legis ſumat aliquis, vt nec accuſare poſſit, qui lenocinium vxori præbuerit, audiēdus eſt*. Hoc etiā probāt iura citata, quæ docent aduerſùs legem committere, qui facit contra mentem,

Cap. ſi poſtquam.

L. cùm mulier.

mentem quamuis verba cuſtodire videatur, dicta lege, *non dubium*, & l. *ſcire leges*, ff. de legibus.

9. *Occurritur obiectioni.*

Dices, per hæc omnia ſolum probari poſſe, voluntatem legiſlatoris eſſe cauſam efficientem legis; non verò formalem. Itē lex conſiſtit in ſigno ſenſibili, cui voluntas legiſlatoris valde extrinſeca eſt, non ergo habet rationem formæ, ſed efficientis. Denique intrinſeca forma tantùm eſt vna; hæc autem eſt ſignificatio ipſa verborum, vt ſuprà viſum eſt, ergo non voluntas legiſlatoris. Reſpondeo huiuſmodi formam non eſſe phyſicam, ſed moralem, & ideo nihil repugnare, vt ſecundùm diuerſas rationes, actus imperans ſit, & forma actus imperati. Sicut actus exterior phyſicè ſpectatus procedit efficienter ab interiori voluntate, & nihilominus in eſſe actus moralis per illam formaliter conſtituitur, & cum illa componit vnum actum humanum, qui ab interiori actu habet totum ſuum eſſe morale. Ita ergo lex ſcripta, aut voce prolata poteſt phyſicè procedere efficienter ab imperio, ſeu ab influxu voluntatis legiſlatoris: nihilominus autem per illam moraliter cōſtitui in eſſe legis, quia ab illa conſtituitur in ratione talis vinculi obligantis. Vnde quemadmodum Ariſtoteles dixit, vbi eſt vnum propter aliud, ibi eſſe vnum tantùm; ita dici poteſt in præſenti, ſignificationem verborū legis, & voluntatem legiſlatoris tanquam vnum reputari: quoniam & voluntas legiſlatoris eſt in lege tanquam in ſigno, & lex in tantum eſt vera lex, in quātum mentem, & voluntatem legiſlatoris attingit, & ideo in dicta lege, *non dubium*, voluntas legiſlatoris, legis voluntas appellatur, & ſtatim eadem voluntas appellatur legis ſententia, quæ eadem eſt cum mente legiſlatoris. Quoniam verò vbi eſt vnum propter aliud, illud eſt præcipuum, & principale, propter quod aliud eſt, ſecundùm commune axioma, *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis*; ideo in omni lege præcipua eſt mens legiſlatoris, atque ita illa eſt intrinſeca forma, reliquum verò eſt quaſi corpus, & materia.

Ariſt.

10. *Rationem legis eſſe quaſi formam aut menſurā extrinſecam tenentem ſe quodammodo, &c.*

Dico ſecundò: Ratio legis non eſt forma intrinſeca legis humanæ, ſed eſt quaſi forma, aut menſura extrinſeca tenens ſe quodammodo ex parte obiecti voluntatis ſuperioris. Suppono, ſermonem eſſe de lege propria conſtituente, & inducente obligationem: quoniam ſi lex ſit tātùm declaratiua iuris diuini, aut naturalis, illa tota dependet ex ratione, ſeu ex priori lege: nam ab illa eſt tota ratio obligationis. Sic ergo concluſio, præſertim quoad priorem partem, ſumitur ex Bartol. & Decio ſuprà allegatis. Et declaratur primò à ſimili de cæteris actibus moralibus: nam licèt procedant à libero arbitrio, quod eſt voluntatis, & rationis: nihilominus exteriores actus morales nō conſtituuntur formaliter ex ratione operandi, ſed ex voluntate libera, & operatione ab illa procedente: ratio verò ſe habet vt mouens ex parte obiecti, & vt regula, ac menſura talis operationis. Sic etiam votum, licèt prærequirat rationem aliquam mouentem ad vouendum, tamen formaliter non conſiſtit, niſi in promiſſione vt coniuncta voluntati ſe obligandi, ſeu promittendi. Ita ergo de lege ſentiendum eſt. Ratione item ſuadetur, quia ratio mouens legiſlatorem eſt quid antecedens ad legem, & per ſe non habet rationem mouentis alium, ſcilicet ſubditum, ſed ad ſummum mouet, & inducit ipſum legiſlatorem, vt legem ferat, qua moueat ſubditum; ergo ratio legis intrinſecè non conſtituit, nec componit ipſam legem. Confirmatur, & declaratur ampliùs, quia ſubſiſtente tota ratione legis, ſtat non ſequi legem, quia Princeps nō vult ſecundùm talem rationem operari; è contrario verò ſtante voluntate principis efficaci, ſtatim ponitur lex, quia ſi voluntas eſt efficax, ſtatim ſe inſinuat, ſuíque ſignum ea habet; ergo ratio legis non ita pertinet ad formam legis ſicut voluntas.

Bartol. Decius.

11. *Obiectio una cum confirmatione.*

Dices; de eſſentia legis eſt, vt ſit ſecundùm rationem: nam ſi ſit irrationabilis, non eſt lex, vt ſuprà viſum eſt, ergo ratio aliqua legis eſt de eſſentia eius. Confirmatur, ac declaratur: nam duplex eſſe poteſt ratio legis, vnam poſſumus appellare tantùm motiuam, alteram non tantùm motiuam, ſed etiam conſtitutiuam legis. Prior eſt extrinſeca, & dici poteſt quaſi perſonalis ratio ipſius legiſlatoris, & de illa clarū eſt non pertinere ad formam legis, quia nec per ſe eſt neceſſaria ad illā. Huiuſmodi eſt v.g. in præcepto ieiunij corporis maceratio, vel mortificatio, vel ſatiſfactio pro peccatis, & ſimilia quæ mouere poſſunt legiſlatorem, per ſe tamen non ſunt neceſſaria ad conſtitutionem talis legis. Vnde eadem lex poſſet ferri ſine his motiuis, & ab vno legiſlatore ferri poteſt propter vnum, & ab alio propter aliud, cùm tamen lex ſit eadem. Imò interdum poteſt legiſlator moueri ex motiuo priuato, vel rationabili, & lex nihilominus erit valida, ſi ex ſua materia, & obiecto rationabilis ſit; de hac ergo ratione extrinſeca rectè procedunt omnia dicta. Alia verò ratio eſt extrinſeca, & conſtitutiua legis, quę poteſt dici ratio iuridica, & hęc videtur eſſe de eſſentia legis, ac ſubinde ipſius forma, quia conſtituit illam, ita vt ſine illa eſſe non poſſit. Vt in dicto exemplo de lege ieiunij ratio intrinſeca eſt, quòd ille actus eſt per ſe conueniens, & continens mediocritatem virtutis temperantiæ, & ſic de aliis; ergo non eſt in vniuerſum verum rationem legis non eſſe formam eius.

12. *Reſpondetur dubiolo.*

Reſpondeo, hac obiectione declarari poſteriorem partem aſſertionis. Nam in hac ratione intrinſeca legis duo ſpectari poſſunt, vnum eſt honeſtas, vel conuenientia, quæ ſupponitur in materia illa, vel actu, quem præcipit lex præcipiens, ſeu malitia, aut diſconuenientia, quæ ſupponitur in materia legis prohibentis, aliud eſt lumen ipſum, & diſcurſus intellectus oſtendens talem conuenientiam, vel diſconuenientiam in tali materia, vel actu, & vtroque modo fatemur, rationem eſſe neceſſariam ad legē, quia debet eſſe rationabilis, & iuſta. Veruntamē neutro modo concurrit ratio per modum formæ conſtitutiuæ legis: nam priori modo ſe habet vt obiectum, & veluti ratio ſub qua materiæ proximæ legis: præcipit enim lex actū conuenientem, & prohibet diſconuenientem; illa autem ratio conuenientiæ vel diſcōuenientiæ obiectiuæ ſupponitur in illa materia, & ſub illa præcipitur, vel prohibetur; eſt ergo ratio obiectiua legis, non tamen formaliter conſtituens legem. Poſteriori autem modo ratio ſolùm eſt oſtenſiua talis materię, & proprietatum eius, & conſequenter eſt directiua volūtatis legiſlatoris, & ita ſe habet, vt regula, ſeu menſura extrinſeca legis quoad iuſtitiam, & honeſtatem eius, non verò vt intrinſeca forma. Atque ex his multa poſſunt inferri de modo quo ratio legis, vel mens legiſlatoris conferre poſſint ad intelligendum legis vigorem, & obligationem. Sed hæ tractabuntur commodiùs in lib. 6. tractando de Interpretatione legis.

CAPVT XXI.

Vtrùm lex ciuilis poßit ſubditos obligare in conſcientiæ foro.

1.

EXplicatis cauſis legis, & omnibus conditionibus requiſitis ad plenū valorem, & efficaciam legis, ſequitur dicendum de illius effectibus, qui ferè omnes ad obligationem reuocantur iuxta ſuperiùs dicta de lege in cōmuni, & ideo hæc obligatio legis ciuilis potiſſimè à nobis explicanda eſt. Quia verò ex ratione communi legis conſtat, obligationem eſſe

quaſi formalem effectum legis, nec poſſe eſſe veram A legem, quin aliquam obligationem inferat, & in ſuperioribus oſtenſum eſt, poteſtatem ciuilem eſſe verè legiſlatiuam, ac ſubinde legem ciuilem eſſe veram legem; ideo non dubitamus in genere de obligatione, ſed illam ſupponimus: inquirimus autem modũ ſeu ſpeciẽ eius, & ita in hoc ſenſu quærimus, an humana lex, præſertim ciuilis, poſſit in conſcientia obligare.

2. Ratio autem dubitandi eſſe poteſt, quia forum conſcientiæ eſt forum Dei, ſed homo non poteſt obligare in foro Dei; ergo nec in foro conſcientiæ. *Quid ſit forum. c. forus.* Maior declaratur explicando metaphoram vocis, *forum*: nam ex primæua impoſitione ſignificat locum, in quo iudicium exercetur, cap. *forum*, de verb. ſignificat. inde verò translata eſt ad ſignifican- B dum ipſum iudicium, & ita diſtinguitur duplex forus, internus, & externus, de externo fit *c. cùm Epiſcopus.* mentio in cap. *cum Epiſcopus*, de offic. ordin. in 6. & *Forum duplex Eccleſiaſticum, & Ciuile.* innuitur eſſe duplex, Eccleſiaſticum, & ciuile. Internum autem eſt, quod intus in mente hominis vbi conſcientia reſidet, exercetur, & ideo forũ conſcientiæ appellatur, & ab Auguſtino dicitur, *forum poli*, ſeu Dei, cap. vltim. 57. qu. 4. ergo idem eſt forum conſcientiæ, quod forum Cœli, ſeu Dei. Minor autem probatur primò, quia inferior non poteſt obligare in foro ſuperioris. Secundò hoc maximè probatur de homine vt habente ſolam poteſtatem temporalem, quia ab illa non poteſt procedere ſpirituale vinculum, ſed obligatio in conſcientia eſt ſpirituale vinculum; lex autem ciuilis eſt à poteſtate temporali, vt C talis eſt, ergo. Tertiò leges ciuiles ſolùm ordinantur ad externam politiam; ergo ſatis eſt, quòd in foro exteriori obligent. Quartò, quia nemo poteſt obligare in eo foro, in quo non poteſt cognoſcere, quia non poteſt obligare, vbi non poteſt iudicare, argumento l. vlt. ff. de iuriſdict. omni iudic. Sed homo non poteſt iudicare de conſcientia alterius, quia non poteſt illam cognoſcere; ergo.

3. Quintò, quia nemo poteſt obligare ad pœnam quam infligere non poteſt, argumento l. vlt. ff. de officio eius, cui mandata eſt iuriſdictio; ſicut iudex ſecularis non poteſt præcipere ſub pœna excommunicationis; ergo legiſlator humanus non poteſt obligare ſub pœna inferni, vel purgatorij, quia non poteſt illam infligere; ſed obligare in conſcientia eſt obli- D gare ſub reatu huius pœnæ: ergo excedit hæc efficaciam legis humanæ. Sextò nemo poteſt ligari in eo foro, in quo non poteſt ſoluere, quia illa duo ſunt *Cap. quòd autem.* connexa, & quaſi correlatiua, vt ſumitur ex cap. *quòd autem*, de pœnit. & remiſſ. ſed legiſlator humanus non poteſt ſoluere in foro conſcientiæ, nec remittere culpam, quæ ſit vera culpa coram Deo; ergo non poteſt legiſlator ciuilis obligare ſub reatu veræ culpæ coram Deo; ergo neque in conſcientia. Septimò *D. Auguſt.* Auguſt. 22. contra Fauſt. cap. 27. definit, peccatum eſſe factum contra legem Dei; ergo factum contra legem hominis, vt ſic non eſt peccatum; ergo lex hominis, vt ſic non obligat in conſcientia: nam ſi ita obligaret, trangreſſio eius, quatenus talis eſt, ſufficeret ad conſtituendam veram ratio- E nem peccati. Octauò, ſeruare diuina mandata ſufficit ad vitam æternam obtinendam, Matth. 19. ergo qui illa ſeruauerit, quamuis non ſeruet leges humanas, ſaluabitur; ergo ſignum eſt, illas leges non obligare in conſcientia.

4. *Sententia negans magiſtratus ciuiles per leges ſuas in conſcientia obligare. Gerſon.* In hac re fuit ſententia negans, poſſe Magiſtratus ciuiles per leges ſuas in conſcientia obligare. Ita ſentiunt à fortiori hæretici, qui negant eſſe in Principibus veram poteſtatem ad leges ferendas: ſed contra hos ſatis diſputatum eſt. Inter Catholicos ergo videtur ita ſentire Gerſon in 3. p. tract. de vit. ſpiritu. lect. 4. Alphab. 62. vbi dicit, ſolum Deum poſſe dare præcepta affirmatiua, vel negatiua, obligantia ſub pœna mortis æternæ. Vnde infert corollar. 5. & ſequentib. quoties peccari videtur contra legem humanam, non incurri culpam ex tranſgreſſione legis humanæ, ſed diuinæ, quæ ibi coniungitur. Vnde non videtur aliquid tribuere legi humanæ, niſi explicationem eius obligationis quæ continetur in lege diuina, vt patet ex exemplo medici, quo vtitur. Nam cùm medicus imperat alicui, Ne bibas vinum purum, aliàs morieris, ſtatim oritur obligatio non bibendi, non quia illam medicus imponat, ſed quia in ipſa lege diuina continebatur. Et quamuis de culpa mortali ſemper loquatur, rationes tamen eius, & omnia, per quæ diſcurrit, ſi quid valent, æquè probant de omni culpa, & de omni obligatione in foro Dei de qua nunc loquimur: nam in ſpeciali de obligatione ſub mortali culpa infrà dicemus. Eandem ſententiam quoad leges ciuiles tenet Almain. de poteſtat. Eccleſ. cap. 12. *Almain.* inter Canoniſtas inclinare videtur in eam ſententiam Decius in cap. *nam concupiſcentiã*, de conſtit. circa finem lectionis primæ, & Ioan. Imol. cap. 2. de maiorit. & obedient. & in cap. *cùm contingat*, de iureiur. *Decius. Imola.* & Roman. in l. *is qui bonus*, ff. de verbor. ſignificat. Vnde Mencha lib. 1. illuſtr. quæſtionum, cap. 19. nu. 1. *Mencha. Sotus. Caſtro.* & Soto, Caſtro, & alij non cenſent tam certam, leges ciuiles obligare in conſcientia ſicut Eccleſiaſticas. Et rationes in principio factæ de illis maximè procedunt.

5. *Legem humanam ciuilem habere vim, & efficaciam obligandi in conſcientia.* Dicendum verò eſt, legem humanam ciuilem habere vim, & efficaciam obligandi in conſcientia. Hęc eſt ſententia communis Catholicorum, vt videre licet in D. Thoma cum expoſitoribus 1. 2. q. 96. art. 4. Anton. 1. p. tit. 18. cap. vnic. §. 2. Soto lib. 1. de iuſtitia, quæſtio. 6. art. 4 ad 8. Caſtro lib. 1. de lege pœnali, capit. 4. & 5. Salmer. tom. 4. in Euangel. part. 3. tract. 12. Bellarmin. tom. 2. libro 3. de laicis, capite 11. Turrian. libro. 5. aduerſ. Magdeburg. capite 9. Couar. in regula *peccatum*, par. 2. §. 3. Nauarr. in ſumm. cap. 23. nu. 54. & ſequentib. Felin. in cap. 1. de ſponſal. nu. 18. referente Ioan. Andr. Anchar. & Ioan. Calderin. & Gloſ. in capit. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtit. ibi, *iure poli*. idem Tiraquel. qui alios refert in præfatione ad librum de vtroque retractu, num. 74. Et videtur aſſertio vel de fide, vel proxima fidei: nam ferè apertè colligitur ex illo Pauli ad Roman. 13. *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt, ſibi ipſis damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum intelligit ibi Chryſoſt. homil. 23. Item additur ibi ratio his verbis, *Dei enim miniſter eſt*, vnde colligitur, illi eſſe obediendum, *non tantum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam*: ac ſi apertè diceret, non ſolùm propter timorem pœnæ, ſed etiam propter vitandam culpam: hoc enim in rigore ſignificat particula illa, *propter conſcientiam*. vt Ambr. *Ambr. Anſelm. D. Thom. 1. Pet. 2.* Anſelm. D. Thomas, Theodor. & ferè alij intellexerunt. Et ſumitur ex illo, 1. Petr. 2. *Hæc eſt enim gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis*, &c. & priùs ibidem dicitur, *ſubiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi*, &c. quia ſic eſt voluntas Dei, & facit illud Prouerb. 8. *Per me reges regnant.* *Prou. 8.*

6. *Legiſlator ciuilis fert leges vt miniſter Dei, & per poteſtatẽ ab eo acceptam.* Ex quibus teſtimoniis, & ſimilibus ſuprà citatis ſumuntur variæ rationes huius veritatis. Prima eſt, quia etiam legiſlator ciuilis fert leges vt miniſter Dei per poteſtatem ab ipſo acceptam, ergo obligat in conſcientia ad parendum: patet conſequentia, quia qui reſiſtit miniſtro Regis in eo, in quo miniſter eſt, & quatenus repræſentat perſonam Regis, planè cenſetur reſiſtere ipſi Regi, vt patet ex conſenſu omnium hominum, & ex illo 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, ſed me*; ergo in tranſgreſſione talis legis intercedit Dei offenſio, & iniuria; ergo læditur conſcientia; *1. Reg. 8.*

ergo

ergo lex ipſa in conſcientia obligabat. Dicet aliquis, A poteſtas ciuilis non eſt immediate a Deo, ſed à communitate hominum; ergo potuerunt homines conferre hanc poteſtatem limitatam, nempe ad ferendas leges cogentes alio modo, non tamen in conſcientia obligantes. Reſpondetur primùm, etiam admiſſo illo caſu, non deeſſe in tali republica poteſtatem ad ferẽdas leges obligantes in conſcientia, ſed illam permanſiſſe in tali communitate, & non fuiſſe tranſlatam in principẽ. Inde verò potiùs ſequitur, in illo caſu eum nõ eſſe principem perfectum, nec habere poteſtatem gubernatiuam abſolutè, & ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid. Et ideo quoties reſpublica conſtituit ſibi Regem cum vera poteſtate ſuprema, neceſſariò confert illi hanc facultatem. An verò poſ- B ſit talis modus poteſtatis, & actus eius intelligi ſine aliqua noua obligatione in conſcientia, patebit magis ex ſequenti capite.

Ius diuinũ & naturale dictant ſeruandas leges à legitimis principibus poſitas.
1. Pet. 2.
Matth. 23.
D. Thom.

7. Secunda ratio principalis eſt, quia ius diuinum, & naturale dictat, ſeruandas eſſe iuſtas leges à legitimis principibus poſitas; ergo qui illas non ſeruat, agit contra diuinam voluntatẽ, iuxta citatum verbum Petri, *Hæc eſt enim voluntas Dei*, & iuxta verbum Chriſti, *Quæcũque dixerint vobis, facite*; ergo illa trãſgreſſio eſt vera culpa, & peccatum: atque adeò cõtra obligationẽ in conſcientia. Atque hoc ſenſu dixit D. Thomas, legem humanam obligare in conſcientia, quatenus participat legem æternam, & naturalem, id eſt, quatenus in voluntate Dei, & in dictamine rationis C naturalis nititur; hoc enim principium, *Obediendum eſt iuſtis præceptis principum*, naturale eſt. Nec verò inde ſequitur, vel culpam illam eſſe proprie contra legem naturæ, vel obligationẽ ad actum præceptũ lege humana eſſe naturalem, quia, vt in ſuperioribus tetigi, lex humana ſe habet vt cauſa proxima, & ſecunda, quæ nititur in lege æterna tanquam in cauſa prima: effectus autem, qui proximè eſt à cauſa ſecunda, ita vt à prima non fieret, niſi per illam ſecundæ ſimpliciter tribuitur, & ideo obligatio hæc etiamſi ſit in conſcientia, ſimpliciter eſt a lege humana.

Occurritur dubiolo.

Prædicta poteſtas eſt neceſſaria ad conuenientẽ gubernationẽ reipublicæ humanæ.
Deut. 21.
ad Coloſ. 3.
Epheſ. 5.
1. Petr. 2.
c. ſi Dominus.

8. Tertia ratio ſit, quia hæc poteſtas eſt neceſſaria ad conuenientem gubernationem reipublicæ humanę: ex fine autem rectè colligimus efficaciam cauſæ, pręſertim in moralibus. Antecedens patet, quia etiam in D inferioribus, & imperfectis communitatibus eſt neceſſaria vis præcipiendi, obligãdo in conſcientia: hac enim ratione pater poteſt obligare filium, adeò vt Deuteronom. 21. dignus morte iudicaretur filius nõ obediens præcepto patris. Et ſimiliter vxor in conſcientia tenetur obedire marito, iuxta illud Pauli ad Col. 3. *Mulieres ſubditæ eſtote viris, ſicut oportet in Domino.* & ad Eph. 5. abſolutè dicit, *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut Domino.* Et reddit rationem: *Quoniam vir caput eſt mulieris.* Multò autem magis Rex eſt caput reipublicæ temporalis. Similiter etiam ſeruus tenetur in conſcientia parere Domino, vt planè docet Paulus locis citatis, & ſumitur ex 1. E Petri 2. cap. 1. de coniugio ſeruorum, & de omnibus famulis in eo, quod ex officio facere tenentur idem eſt manifeſtum, & habetur in cap. *ſi Dominus*, 11. quæſt. 3. & in religionibus ſine aliqua obligatione huiuſmodi, non poſſet conſiſtere perfecta gubernatio; ergo ſignum eſt, multò magis eſſe neceſſariam in communitate perfecta, etiam ad eius temporalem gubernationem. Et ratio à priori eſt, quia gubernatio ſine poteſtate cogendi inefficax eſt, & facilè contemnitur: coactio autem ſine poteſtate obligandi in conſcientia, vel eſt moraliter impoſſibilis, quia coactio iuſta ſupponit culpam, quod eſt valde probabile, vt magis declarabitur in ſeq. & tractandò de lege pœnali, vel certè eſt valde inſufficiens,

A quia per eam non poſſet in multis caſibus neceſſariis ſufficienter reipublicæ ſubuenire.

Gerſonis opinio quomodo ſanè explicetur, & quâ quo cenſura digna ſit.
Hebr. 13.

9. Ex his facilè conſtat, quid de opinione Gerſonis cenſendum ſit. Etenim ſi ille intellexit, vt Soto, Caſtro, & multi alij ex eo ſatis apparenter colligunt, nihil poſſe præcipi per legẽm humanam, ſeu ciuilem, quod per legem naturalem præceptum non ſit, ſaltem per diſcurſum, & deductionem neceſſariam ex principiis naturalibus, ſic aſſertio eius erronea eſt, & bonis moribus valde contraria, vt conſtat ex teſtimoniis & rationibus adductis, & ex communi ſenſu fidelium in praxi, & vſu talium legum, vt magis ex ſequenti capite conſtabit. Si verò ſolùm intellexit, leges humanas non obligare in conſcientia, niſi B in virtute horum principiorum naturalium, *Obediendum eſt principibus humanis in licitis, & honeſtis*, iuxta illud, *Obedite prepoſitis veſtris*, quod præceptum naturale eſt., & non tantùm poſitiuum, & ideo dicit, legem humanam non obligare vt humana eſt, ſed vt pertinet ad quendam gradum legis diuinæ, vt apertè dicit dicta lect. 4. corol. 4. ſupponendo ea quæ dixerat in lect. 2. corol. 7. ſic fortaſſe de nomine diſputat. Veruntamen non ſine ſcandalo diſcedit à cõmuni modo loquendi Theologorum, & introducendo modum loquẽdi ambiguũ, qui poteſt ſẽſum erroneum, & bonis moribus contrarium inducere. Et præterea ſemper indicat, obligationẽ talium legum non fundari immediatè in poteſtate legiſlato- C rum, ſed in deductione aliqua ex principio al quo euidente, vel reuelato, ſubſumendo propoſitionem dubiam, piè tamen creditum, & ad morum ædificationem pertinentem, & in hac deductione fundat practicam obligationem, vt patet ex dicta lect. 2. corollar. 7. iuncto corollario ſexto lectionis quartæ. Hoc autem in rigore falſum eſt, quia niſi lex humana addat obligationem, illa probabilitas, vel pietas, quæ apparet in tali materia, non ſufficeret ad obligationem. Vt in exemplo de obſeruatione Quadrageſimę, quo vtitur, etiamſi tale ieiunium per ſe ſpectatum conferat ad pietatem, non ſatis eſſet ad obligationem, niſi poteſtas Eccleſiaſtica illam imponeret, idémque cum proportione eſt in omni materia legis humanæ, etiam ciuilis. Itaque licèt verum ſit obliga- D tionem legis humanæ fundari aliquo modo in principiis legis naturæ, & ſupponere aliquam naturalem honeſtatem, vel ſufficiens fundamèntum, & materiam, nihilominus ipſa lex humana immediatè addit obligationem in conſcientia nõ contentam in principiis legis naturæ, niſi medio imperio poteſtatis humanæ.

D. Thomas.
Soto.
Duplex deductio ex lege naturali.

10. Tandem intelligi poteſt ex dictis, quomodo in omni lege humana quoad obligationem eius locum habeat quod D. Thomas docet q. 95. art. 2. & 4. omnem legem humanam à lege naturali deriuari. Duplex enim eſſe poteſt lex humana etiã ciuilis, vna eſt declaratiua tantùm obligationis naturalis, vt eſt lex ciuilis prohibens furtum, vel homicidium, vel vſu- E ras, & in vniuerſum omnis illa, quę præcipit, vel prohibet aliquid, quod per neceſſariam illationem deducitur ex principiis legis naturalis tanquam neceſſarium ad morum honeſtatẽ, vt notauit Soto lib. 2. de iuſtit. quæſtione quinta, articulo ſecundo: alia lex humana eſt quæ addit obligationem ſpecialem, quæ ex ſolis principiis naturalibus deduci non poſſet, nec euidenter, nec probabiliter, vt eſt lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel ne res tales à regno extrahantur, & ſimiles. Item duplex eſt deductio ex lege naturali, vt idem D. Thomas notat, vna eſt per modum concluſionis ex principiis, quę ſatis nota eſt, alia eſt per modũ determinationis, quia lex naturalis ſolùm præcipit aliquid in generali, vt v.g. tributa eſſe ſoluenda, maleficia eſſe punienda, &c. ex hoc autem

principio colligit prudens ratio, oportere determinare certam quantitatem tributi, aut pœnæ, &c. quam determinationem addit legiſlator humanus prudenti arbitrio, & per poteſtatem ſibi à Deo datã, media ratione naturali quoad ciuiles leges, vt ſuprà oſtenſum eſt, & ideo rectè dicitur talis lex humana deriuari à naturali per modũ determinationis. Priores ergo leges, deducuntur priori modo, ſcilicet, per modũ concluſionis ex lege naturali, quia re vera, ſecundum ſe continentur ſub tota latitudine legum naturalium, vt ex lib. 2. conſtat, & ex vi rationis naturalis habent obligationem ſuam primariam, quam magis inculcat, ſeu proponit legiſlator humanus, & ex parte ſua aliquo modo auget obligationem illam ſaltem extenſiuè. Poſteriores autem leges, quæ propriiſſimè humanę ſunt, deriuantur à lege naturali ſolũ poſteriori modo, ſcilicet, per modũ determinationis, & ſecundũ illã determinationẽ obligãt immediatè ex vi poteſtatis legislatiuæ humanæ, quæ obligationem illam in cõſcientia poteſt addere ſuprà obligationem legis naturalis, vel diuinæ, vt oſtẽſum eſt. Et quia illa poteſtas quoad leges ciuiles deriuatur ad hominem media ratione naturali, vt ſuprà oſtenſum eſt, ideo rectè dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, ſeu additionis factæ per poteſtatem deriuatã ab ipſa lege naturali.

11. *Fit ſatis argumẽtis aduerſantibus.*

Supereſt, vt argumentis in principio poſitis reſpondeamus. Ad primum ſumptum ex voce, & diſtinctione fori reſpondetur, etiamſi forum externum quoad executionem, & iudicium diſtinctum ſit à foro interno, & conſcientiæ, nihilominus ex lege exteriùs poſita de aliquo actu redundare diuerſum iudicium in foro conſcientiæ de eodem actu, quia talis lex habet vim conſtituendi talem actionem, vel omiſſionem in materia neceſſaria virtutis vel vitij, qua morali mutatione facta, conſcientia dictat, hoc facere, vel omittere eſſe peccatum. Item habet vim lex humana applicandi ſuo modo voluntatem Dei, & conſequenter efficiendi obligationem in foro conſcientiæ. Vnde ſimpliciter negandum eſt, homines non poſſe obligare in foro Dei, quia quando operantur vt miniſtri Dei, in foro eiuſdem Dei obligant. Nec eſt inconueniens, quòd inferior obligat in foro ſuperioris, quando per poteſtatem ab ipſomet ſuperiore datam operatur: nam ipſe ſuperior vult, vt ei obediatur, iuxta illud. *Qui vos audit, me audit*, vnde etiam ſubiungit, *qui vos ſpernit, me ſpernit*. Ad ſecundum reſpondetur, poteſtatem ciuilem dici temporalem ex parte materiæ, & hoc modo eſt verum, non poſſe ponere vinculum ſpirituale, ſcilicet, in materia ſpirituali vel per ſe, ac directè in ordine ad ſpiritualem actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali poteſt reperiri honeſtas, & obligatio ad illam ſeruandam, eatenus poteſt lex ciuilis ex parte materiæ hoc vinculum ponere, etiamſi aliquo modo ſpirituale videatur, quatenus conſcientia quid ſpirituale eſt, quia facta mutatione in materia temporali, ipſa conſcientia aliter dictat de honeſtate, vel turpitudine talis materiæ. Poteſtas autem ciuilis poteſt facere illam mutationem in materia. Adde, poteſtatem illam eſſe participationem diuinæ poteſtatis, & ſub ea ratione poſſe includere vim quãdam, quæ ſpiritum ipſum, & rationem liget.

12. Ad tertium reſpondetur, leges ciuiles etiam intẽdere honeſtatem morum in ſua materia, & in ordine ad ſuum finem, & hac ratione poſſe in conſcientia obligare. Deinde dicitur, ipſam obligationẽ in conſcientia eſſe neceſſariam, vt poteſtas ciuilis per ſuas leges poſſit efficaciter conſequi finem ſuum, quia niſi ciues in conſcientia teneãtur ea facere, vel vitare, quæ lex ciuilis efficaciter præcipit, aut prohibet, non A poterit pax, & iuſtitia reipublicæ cõſeruari, quia homines proximè per conſcientiam dirigũtur in actionibus ſuis, & ideo neceſſe eſt, vt ex lege ciuili redundet obligatio ad conſcientiam. Ad quartum de cognitione talis obligationis reſpondetur, aliud eſſe actũ, de quo fertur lex, eſſe debere ſubiectum cognitioni humanæ; aliud verò obligationem ad talem actũ debere eſſe eodem modo cognoſcibilem: primum eſt verum per ſe loquendo, ac neceſſarium: & hac ratione ſuprà diximus, has leges ſolùm dari de actibus externis: ſecundum autẽ non eſt per ſe neceſſarium, quia vt lex humana imponat obligationem in conſcientia, non oportet, vt per ſe, ac directè de ea iudicet, ſeu de tranſgreſſione in illo foro, ſed ſolùm de externa actione, vel omiſſione. Nihilominus tamen ve- B rum eſt, etiam legiſlatorem humanum poſſe cognoſcere, & iudicare, ſuam legem obligare in conſcientia in tali materia, etiamſi in particulari ignoret, an ſubditus operetur contra conſcientiam, nec ne?

13. *Dupliciter poſſe aliquẽ eſſe reũ pœnæ per trãſgreſſionẽ legis.*

Ad quintum de obligatione ad pœnam reſpondetur, dupliciter poſſe aliquem fieri reum pœnæ ex tranſgreſſione legis. Primò quia lex illa, vt eſt à proximo legiſlatore, directè imponit talem pœnam. Secundò inferri poteſt reatus pœnæ ſolùm conſequutione quadam. Priori modo verum eſt, non poſſe legiſlatorem obligare ad pœnam, quam nullo modo poteſt infligere; poſteriori autem modo falſum eſt. Lex autem ciuilis non obligat ſub pœna inferni, vel C purgatorij priori modo, ſed tantùm poſteriori modo, & ideo ratio non procedit. Vt autem huius rei ratio à priori intelligatur, aduertendum eſt, interdum poſſe ſuperiorem Principem, ſeu legiſlatorem imponere pœnam ſibi propriam, ſeu reſeruatam ſuæ iuriſdictioni pro tranſgreſſoribus legum ſuorum gubernatorum; & tunc quamuis gubernator, ſeu legiſlator inferior per ſuam legem directè non imponat talem pœnam; nihilominus ex tranſgreſſione illius legis per neceſſariam conſequutionem incurritur reatus illius pœnæ in virtute legis latæ à ſuperiori Principe; ita ergo eſt in præſenti. Nam Deus voluit obſeruari leges à ſuis miniſtris latas, etiam ſub pœna alterius vitæ, quia tranſgreſſiones earum continent veram culpam, & in offenſionem ip- D ſius ſupremi legislatoris redundant.

14. *Obligare & remittere nõ neceſſariò connecti.*

Ad ſextum de remiſſione culpæ reſpondetur, in rigore falſum eſſe principium aſſumptum; nam illa duo, *obligare* ſcilicet, & *remittere*, nõ ſunt per ſe, ac neceſſariò connexa: nam homo poteſt ſe voto obligare, & non poteſt obligationem ſibi auferre: maximè autem hoc verum eſt, quando obligatio non directè ponitur, ſed conſequitur aliunde: nam tunc non inducitur principaliter ex poteſtate ſolius proximi legiſlatoris, ſed maximè virtute Dei. Nihilominus tamen in propriis legibus, & legiſlatoribus poteſt aliquem verum ſenſum habere illa propoſitio. *Qui potuit obligationem legis ponere, poteſt & auferre*, quia pẽdet ab eius voluntate, & ita ſicut legiſlator humanus põt ponere obligationem in conſcientia, ita etiam poteſt illam auferre, diſpenſando vel abrogando leges, vt E poſtea dicetur. Hinc autem procedit ante tranſgreſſionem legis: nam poſtquam trangreſsio legis facta eſt, non oportet, vt legiſlator humanus poſſit remittere culpam illa tranſgreſſione commiſſam, quatenus contra Deum eſt, quia, vt ſic, eſt alterius ordinis, & maximè repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legiſlator remittere illam tranſgreſſionem, quatenus in ſuam offenſionem, & iniuriam cedit, & conſequenter etiam poteſt remittere reatum pœnæ per ſuam legem directè impoſitæ, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, & pertinent ad proprium ius ipſius proximi legiſlatoris.

15\. *Vis obligandi legis humanæ præcipuè fundatur in lege æterna.* Ad ſeptimum de definitione peccati ſolutio patet ex dictis. Nam qoia via obligandi legis bumanæ principaliter nititur in lege æterna, ideo qui illam tranſgreditut, virtute violat legem æternam, & diuinam, & boc modo conuenit etiam illi tranſgreſſioni defioitio peccati. Eadémque eſt reſponſio ad vltimum: vnum eoim ex diuinis præceptis eſt obedire ſuperioribus, & principibus humanis, & ideo qoi non ſeruat leges humanas, neque omnia Dei mandata ſeruat, ac ſubinde damnationem ſibi acquirit, vt dixit Paulus, quia re vera non implet conditionẽ à Christo poſitam, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mãdata.* *Matth. 19.* Quamuis poſſint optimè verba vniuersè intelligi de omnibus legitimis mãdatis tam diuinis, quàm humanis.

CAPVT XXII.

Vtrùm omnis lex humana, ſeu ciuilis obliget in conſcientia, aut poßit eſſe vera lex ſine tali obligatione.

1\. Diximus poſſe humanam legem in conſcientia obligare, nunc autem inquirimus, an ſit hoc intrinſecum tali legi. Supponimus autem ſermonem eſſe de vera, & valida lege, quia vt lex obliger, oportet, vt ſit vera lex, quia quæ non eſt vera lex, neque obligare poteſt per modum legis. Vt autem aliqua ſit vera lex, oportet vt babeat conditiones eſſentiales legis 1. lib. poſitas, & præſertim vt iuſta, & rationabilis ſit, quia lex iniuſta non eſt lex, & conſequenter neq; obligare poteſt in conſcientia, iuxta dicta in eodem libro primo. Neceſſarium etiam eſt, vt lata ſit ex voluntate præcipiendi, & cum intentione obligãdi, quia præceptum eſt de ratione legis, & verba ſine inteotione non operantur, & ita etiam lex lata ſine Intentione non eſt vera lex, ſed ficta, vel apparens, vel ad ſummum erit ſimplex ordinatio, & directio, per modom concilij. Item oportet, vt ſit ſufficienter propoſita, & non abrogata, & cætera, quæ ſuprà dicta ſunt.

2\. *Ratio dubitandi, quia obligatio ſequitur intrinſecè naturam legis & voti.* Hinc ergo naſcitur ratio dubitandi: nam videtur repugnare ferri ab homine veram legem, & non obligare in conſcientia. Probatur, quia ſi eſt vera lex, fertur cum intentione obligandi, & ex poteſtate; ergo verè obligat: quia ad obligandum ſufficit poteſtas cum voluntate; ergo repugnat talem legem non obligare in conſcientia. Probarur hęc vltima conſequẽtia, quia hæc obligatio ſequitur intrinſecè, & ex natura rei ex veritate legis, ita vt licèt ſit in poteſtate legiſlatoris velle ferre, aut non ferre legem, non tamẽ ſit in eius poteſtate velle legẽ ferre, & io conſcientia non obliget. Sicut de voto, & promiſſione alias diximus, eſſe quidẽ liberum vouenti velle, aut nolle promittere, ſeu vouere, ſi tamen vult vouere, non eſſe in poteſtate eius nolle obligari in cõſcientia; ita ergo eſt in præſenti. Et ratio à priori eſt, quia ſi ſuperior vult legem ferre, vult præcipere; ex præcepto autẽ ſequitor obligatio iu conſcientia ex vi diuini iuris, *Obedìte præpoſitis veſtris*, *Hebr. 13.* atque adeò ex vi diuinæ voluntatis vt obediatur miniſtris ſuis præcipientibus; ergo non poteſt voluntas hominis talem obligationem impedire. Confirmatur primò, qoia ſi lex eſt poſita, illa eſt regula honeſtæ operationis; ergo neceſſariò obligat ſubditum, vt iuxta talem regulam operetur, nec ab illa deficiat, qoia deficere à regula intrinſecè malum eſt, & in moralibus actionibus talia malitia moralis eſt; ergo repugnat dari legem, & non ita obligare, vt deficere ab illa ſit turpe, & moraliter malum; hoc autem eſt obligare in conſcientia; ergo. Confirmatur ſecundò, quia vera lex differt à coonſilio; non habet autem in quo differat, niſi in hoc, quòd neceſſitatem

A in conſcientia imponit, quam non ponit conſilium; ergo hoc eſt de ratione legis.

3\. In contrarium autem eſt primò, quia lex fundata in præſumptione eſt vera lex, & iuſta, & cum intẽtione præcipiendi poſita, & tamen non obligat in conſcientia, vt commuoiter Doctores ſentire videntur in capite primo, de conſtitut. *Cap. 1. de conſt.* Secundò, lex pœnalis eſt vera lex, vt cooſtat, & tamen poteſt non obligare in conſcientia; ergo non eſt de ratione legis, vt obliget in conſcientia. Mioor patet, tum quia vt ſit lex, ſatis eſt, vt aliquo modo cogat; tum etiam quia ita videbimus obſeruari in multis regionibus, in quibus veræ leges, ſeu ſtatuta feruntur, & in eis declaratur non obligare ad culpam, ſed ad pœnam. Tertiò B licèt obligatio aliqua ſit de ratione legis, modus tamen obligationis pendet ex intentione pręcipientis. Vnde fit, vt licèt materia legis grauis ſit, poſſit legiſlator nolle obligare ſub mortali; ergo eadem ratione poteſt nolle obligare in conſcientia, ſed tantùm ſub alio modo neceſſitatis, ſeu coactionis.

4\. Propter rationes priori loco poſitas aliqui exiſtimant, non poſſe dari veram legem humanam, quin inducat obligationem in conſcieotia materiæ proportionatam. Ita videntur ſentire omnes auctores, qui negaot, poſſe dari legem obligantem ad pœnam, & non ad culpam, qood ſentit Syluest. ver. *inobedientia*, in fine, *Syluest.* & Soto lib. 1. de iuſt. q. 6. art. 3. Idem ſentit Ioan. Eſcius in expoſitiooe Decalogi, præcep. 4. cap. 36. Qui conſequenter videtur aſſerere, regulas religionum non poſſe obligare ad pœnam, quin obligẽt C ad culpam, quia pœna dicit intrinſecam relationem ad culpam, nec poteſt eſſe iuſta, niſi ſit proportionata culpæ, ita vt *iuxta menſuram delicti ſit & plagarum modus*, vt dicitur Ruth 25. *Ruth. 25.* & cõſonat illud Apoc. 18. *Apoc. 15.* *quantum fuit in delicijs, tantum date ei tormentum.* Vnde illud Aug. lib. 2. de Bapt. cap. 6. *August.* Quis dubitauerit hoc eſſe ſceleratiùs commiſſum, qood eſt grauiùs vindicatum, c. *non afferamus*. 24. q. 1. *c. non afferamus.* ac denique in cap. 2. de conſt. dicitur, *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit.* *Cap. 2. de conſtit.* Idémque ſentiunt qui exiſtimant, non eſſe in poteſtate legislatoris hoc vel illo modo obligare, ſed tantùm præcipere, aut non præcipere: nam ex præcepto naturaliter ſequitur obligatio in conſcientia proportionata materiæ, quidquid velit legislator. Et additur coniectura, quia aliàs daretur ocD caſio hypocriſis, quia ſeruarent homines regulam, vel legem, quando videri poſſent ab alijs: non autem vbi occultè poſſent illam tranſgredi.

5\. *In hac quæſtione eſſe aliquid de modo tantùm loquendi.* In hoc verò puncto aliquid pertinere poteſt ad quæſtionem de re, & aliquid ad modũ loquendi. De re quæſtio eſt, an ordinatio ſuperioris, quocumque nomioe appelletur, poſſit aliquo modo inducere, vel obligare ad actum ſub aliqua alia neceſſitate, nõ obligando in conſcientia, ita vt tranſgreſſio illius ordinationis per ſe, & in rigore ſumpta non ſit peccatũ coram Deo. De modo autem loquendi erit controuerſia, an talia ordioatio, ſi detur, vocanda ſit lex, nec ne? Quoad priorem ergo partẽ negare non poſſumus, quin poſſint fieri tales ordinationes, vel ſtatuta quæ immediatè nõ obligent in cõſcientia ad actos E quos præcipiunt, vel prohibent. Ita docuit expreſsè D Thom. 2. 2. q. 186. ar. 9. ad 2. *D. Thom.* Sequitur Angel. verb. *inobedientia*, n. 1. *Angel.* Henric. quodlib. 3. q. 2. 2. *Henr.* Caſtro lib. 2. de lege pœnali cap. 5. 8. & 9. *Caſtro.* Et ſumitur ex Clemẽt. *exiuis de paradiſo*, verſ. *non tamen*, de verbor. ſignificat. *Clement.* conſtat etiam ex vſu multarum religionum à ſummis Pontificibus approbato, in quibus fundatores tradentes regulam diſertè explicant, ſe nolle obligare ad culpam mortalem, vel venialem. Sed ſolùm ad pœnam; eſt autem certum illa ſtatuta ſancta eſſe, & conſentanea rationi, & tranſgreſſores eorum iuſtè, & rationabiliter puniri.

Quòd autem illi tranſgreſſores per ſe loquẽdo, non peccent, probatur, quia prudenter conformant dictamen ſuæ conſcientiæ intentioni ſui legislatoris: ille autem declarauit in illa tranſgreſſione non eſſe culpam ex vi illius legis; ergo prudenter ſubditi formant iudicium conſcientiæ, quòd nullum ibi interueniat peccatum; ergo re vera non peccant, quia quod eſt ex legitima conſcientia, peccatum non eſt. Dico autem, *per ſe*, quia aliunde ſæpiſsime & fortaſſe frequentiùs poterit ibi miſceri culpa, quia difficile eſt ex motiuo honeſto, & cum omnibus circumſtantiis requiſitis id operari, quod eſt contra regulam. Sed hoc eſt accidentarium reſpectu regulæ, cuius ſolam vim nos conſideramus, & abſolutè loquẽdo, non repugnat, actum fieri cum omnibus illis circumſtantiis, etiamſi aliàs diſcordet à regula. Idem contingere poteſt ſine dubio in multis legibus ciuilibus, ſeu politicis, quæ non abſolutè aliquid præcipiunt, ſed quaſi ſub conditione ſtatuunt, vt qui hoc fecerit, ſoluat hanc vel illam pœnam, de quibus latiùs infrà diſputando de lege pœnali. Præterea non repugnat fieri votum mere pœnale, quod abſolutè non obliget in conſcientia ad actum immediatè promiſſum; ergo idẽ facilè intelligi poterit in ordinatione ſuperiorum. Ratio denique eſt, quia hæc obligatio pendet ex intentione mandantis; ergo ſi ille intendit non obligare in conſcientia, re vera non obligat. Quòd autem poſſit ita intendere, patet ex vſu, & quia non inuoluit repugnantiam, dummodo non omnis obligatio etiam ad pœnam excludatur. Quòd patebit magis ex puncto ſequenti, & ex reſponſionibus argumentorum.

7. *Dubium cũ ratione dubitandi. D. Thom.*

Iam ergo ſuccedit alia quæſtio, an talis ordinatio ſit vera lex. Pars enim negatiua videtur ſumi ex D. Thoma citato loco: dicit enim, non omnia, quæ ponuntur in lege, poni per modum præcepti, ſed aliqua eſſe per modum ſimplicis ordinationis, vel ſtatuti, & ideo non omnia obligare in conſcientia. Significat ergo, quidquid ponitur per modum præcepti obligare in conſcientia, & è conuerſo, quod non obligat in conſcientia, non eſſe præceptum, & conſequenter non eſſe legem, quia præceptum eſt de eſſentia, ſeu de ſubſtantia legis, vt in ſuperioribus viſum eſt. In contrarium autem eſt, quia ſi illa non eſt lex, erit tantùm conſilium, non enim poteſt intelligi medium aliquod inter hæc duo, quia per quandam contradictionem inter ſe diſtinguuntur: non poſſunt autem illa ſtatuta reputari tantùm conſilia, quia alias non magis aſtringeretur religioſus ad obſeruantiam ſuarum regularum, quàm aliorum conſiliorum, quæ in regula non continentur, nec magis eſſet dignus pœna non ſeruans regulam, quam non exequens alia conſilia, quod eſt planè falſum; ergo.

8. Dico igitur, huiuſmodi ſtatuta, & leges pœnales, licèt quoad proximum actum, de quo diſponunt, non ſint abſolutè præcepta, & conſequenter etiam non ſint propriæ leges: tamen reſpectu omnium, quæ includunt, veram rationem legis habere. Primam partem probat ratio deſumpta ex D. Thoma, & quia talis lex non eſt ſimplex, vt ſic dicam, ſed quaſi hypothetica, & conditionata. Vnde ſicut in propoſitione conditionali antecedens non affirmatur ſimpliciter, ſed illatio: ita neque hic præcipitur ſimpliciter talis actus. Quod optimè declarat exemplum de voto; nam qui vouet, ſi luſerit dare eleemoſynam, non promittit abſolutè non ludere, ſed illam conditionalem. Et ex hoc exemplo declaratur, & probatur facilè altera pars aſſertionis, quia reſpectu illius coniuncti illa eſt verè promiſſio, quæ licèt non obliget abſolutè ad priorem partem, obligat ad ſecundam; ita ergo eſt in præſenti: nam licèt hæc lex, de qua agimus, non obliget ad hoc faciendum, vel omittendum abſolutè, obligat tamen vel ad hoc, vel ad ſuſtinẽdam pœnam, aut alium effectum legis, ſi in priori parte lex non ſeruetur.

D. Thom.

Probatur eſt clauſo exemplo voti pœnalis conditionalis.

9. Vltimò hinc concluditur reſolutio quæſtionis. Dico enim omnem veram legem humanam neceſſariò reſolui in aliquam conſcientiæ obligationem. Probatur, quia neceſſe eſt, vt lex vel abſolutè obliget ad actum; vel ſaltem ſub aliqua pœna. Priori modo latè obligat in conſcientia ad talem actum, vt oſtenſum eſt. Si autem feratur poſteriori modo, ita vt ſit lex purè pœnalis, obligabit vel ad ſoluendam pœnam, ſuppoſita tranſgreſſione, ſi cum eo rigore poſita ſit, ſicut obligat votum pœnale, vel ſaltem ad ſuſtinendam pœnam, vt rectè explicuit D. Antonin. 3. parte, titul. 16. capite vltimo, in fine; & tandem conſentit Ioannes Eſellus ſuprà, & patet, quia niſi teneatur in conſcientia ſuſtinere pœnam, qui tale ſtatutum tranſgreſſus eſt, non poterit ſuperior habere ius ad puniendum illum, vel poſſet dari bellum iuſtum ex vtraque parte. Atque hoc modo facilè explicantur leges omnes, quæ dicuntur purè pœnales. Idem verò dicendum eſt cum proportione de legibus irritatoriis, vel quæ dant formam ſubſtantialem contractibus, etiam ſi ſupponatur non obligare immediatè in conſcientia ad talem formam, vel modum, quod quidem in eis rariùs, & difficiliùs eſt, quia efficere actum ſine his conditionibus, quæ neceſſariæ ſunt ad finem, & valorem eius contra prudentiam, & conſequenter contra honeſtatem eſſe videtur: caſu illo tamen admiſſo (de quo infrà) ſemper lex illa reſoluetur in aliquem effectum, ad quem obliget in conſcientia. Nam qui fecit contractum iure humano irritum, ipſo facto, conſcientia tenetur, vel rem apud ſe non retinere, vel alium non obligare, vel denique non vti illo contractu ad alios effectus, quos haberet ſi irritus non fuiſſet. Idem cenſeo dicendum de aliis legibus quæ ex intentione legiſlatoris dicuntur obligare in foro exteriori, & non in interiori; illæ enim ſi referantur ad ipſos iudices, illos obligant in conſcientia, vt ſecundùm tales leges in foro exteriori iudicent, & conſequenter obligare poſſunt ſubditos, vt in eodem foro pareant iiſdem legibus, & non reſiſtant, & hoc modo ſemper lex obligat in conſcientia, ſi ſit propria lex præceptiua, ſeu ordinatiua. Quod ideo addo, quia ſi ſit tantùm lex permiſſiua, talis lex reſpectu illius perſonæ, ad quem ſpectat permiſſio, non eſt propriè lex, vt in ſuperioribus vidimus, & ideo mirum non eſt, quòd ſecundum eam rationem, & reſpectu eiuſdem non inducat obligationem in conſcientia; inducet autem illam reſpectu aliorum, quibus imperat, vt talem actum non puniant vel impediant iuxta ſupra dicta de effectu talis legis. Et idem cum proportione dicendum eſt de lege concedente priuatum priuilegium, quia reſpectu eius, in cuius fauorem fit, non habet rationem legis, & ideo illum non obligat in conſcientia, ſed obligat alios, vt contra illius priuilegium non agant. Atque ita in vniuerſum omnis vera lex humana aliquam obligationem in conſcientia inducit.

D. Anton.

10. Ex his ergo facilè patet reſponſio ad primam rationem dubitandi priori loco poſitam. Poteſt enim vera lex ferri ſine intentione obligandi abſolutè in conſcientia ad actum, vel omiſſionem immediatè ordinatam per legem; quamuis non poſſit ferri lex ſine intentione ita obligandi, vt ſaltem reſolui poſſit in obligationem conſcientiæ, ſaltem quoad pœnam aliquam, vel coactionem ſubſtituendam, vel aliquid ſimile. Atque in hoc ſenſu dixerunt multi auctores legem non obligare in conſcientia, quando legiſlator ſufficienter declarat, hanc eſſe intentionem ſuam, vt tractat latè Caſtro ſuprà, & admittunt

Satisfit argumentis oppoſitis.

Sylneſt.

Syluest. Sotus. Nauar. Driedo.

Syluest.verb. *lex*.q.9.caſu 1.Soto ſuprà dicta q. 6. ar. 4.& 5.Nauarr.cap.23.num.48.& 49.Couarr. in regul.*peccatum*. p.2.§.5.Dried.lib.1.de libert.Chriſt.ca. 3.Quia actus agentium non operantur vltra intentionem eorum, maximè quando non operantur naturaliter, ſed voluntariè.Hi autem Doctores ſupponunt, poſſe legiſlatorem habere voluntatem ferendi legem ſine intentione obligandi in cōſcientia.Quod eſt verum quoad abſolutam obligationem proximi actus, non verò quoad obligationem quaſi diſiunctā vel conditionatam faciendi,vel patiendi illud, ſi hoc non fecerit. Et hoc probat ratio dubitandi,& exemplum de voto, & non aliud. Vnde etiam rectà concluditur, non poſſe intelligi veram legem ſine obligatione,vel ad culpam,vel ſaltem quoad pœnam reſpectu actus immediatè intenti. Quomodo autem interdum poſſit lex pœnam iniungere, licèt non ſupponat in tranſgreſſione veram culpam, quod referēdo contrariam ſententiam tetigimus,tractabimus latè agentes de lege pœnali,nūc ſatis ſit dicere,ad humanam pœnam, vel quaſi pœnam, ſeu coactionem aliquam interdum ſufficere cauſam iuſtam,licèt culpa non ſit.Propter quod cum tali limitatione dicitur in capit.23. de regulis iuris in 6. *Sine culpa, niſi ſubſit cauſa,non eſt aliquis puniendus.* Hæc autem cauſa licèt interdum non ſit culpa apud Deum, tamen apud humanam cōmunitatem, quatenus pars diſcordat à toto, ſaltem in exteriori, ſeu ciuili obſeruantia, dici poteſt quędā culpa ciuilis,ſeu humana,ac proinde ſufficiens ad leuē pœnam humanam infligendam.

11. Atque eodem modo reſpōdendum eſt ad primam confirmationem ibi poſitam, quòd lex eſt regula operationis:talis enim eſt regula,qualis eſt lex,&ideo ſi ſit lex abſolutè præcipiens actum, erit ſimpliciter regula,& de illa procedent omnia, quæ ibi dicuntur nam re vera obligabit in conſcientia: ſi verò ſit tantùm lex cum limitatione præcipiens ſub tali conditione ad tale onus, & non maius, diſtinguendum eſt inter ſimplicem actum,quem primò lex intendit, & inter totam legis,ſeu regulæ obligationem. Nam reſpectu ſolius actus non eſt illa lex abſoluta regula honeſtatis, nec ſolus defectus à tali regula in tali actu eſt malus moraliter, ſed eſt de ſe onerofus, quatenus reddit obnoxium tali oneri, ſeu pœnæ: reſpectu verò totius materiæ talis legis,cenſeri poteſt regula honeſtatis,quia ita obligat ad totum diſiūctum, vt non poſſit in vtraque parte committi contra talem legem,quin turpiter, & contra bonos mores peccetur, putà, ſi non ſolùm lex in priori actu non impleatur, ſed etiam nolit quis pati eſe pœnæ, & illi reſiſtat.

12. Et per hoc etiam patet, quomodo talis lex differat à conſilio: nam conſilium per ſe nullam coactionem habet, nec obligationem, etiamſi non ſeruetur, vt conſtat. *Angel.* Aliter verò Angelus verb. *inobedientia*,diſtinguit duplex conſilium, vnum vocat perfectionis, vt eſt conſilium paupertatis,&c.*Vade,& vēde omnia, quæ habes*, &c. & aliud reuerentiæ, quale eſſe dicit, quando ſubditus deberet facere, & nihilominus ſuperior ſolùm conſulit,quod poſſet præcipere. Quam *Gloſſa. Panormit. Archid.* diſtinctionem habet etiam Gloſſa vlt.in cap.*ad aures*, de ætat.& qualit.& Panormit.in cap. 1.de conſtit. n. 4.& citatur etiam Archid.in cap.*teſtamentum*, diſt.6. Ait ergo Angel. in omiſſione conſilij perfectionis, *ca. quiſquis.* nullam eſſe culpam,iuxta cap.*quiſquis*.14.q.1. conſilium autem reuerentiæ non prætermitti ſine aliqua culpa,ſaltem veniali.Hæc tamen diſtinctio nobis neceſſaria non eſt, quia non de voce, ſed de re tractamus; conſilium autem reuerentiæ, ſi rectè explicetur, re vera non eſt conſilium, prout à præcepto diſtinguitur, ſed eſt declaratio quædam, & iudicium de re aliàs neceſſaria ex præcepto, quod conſilium dari poteſt ab eo, qui iuriſdictionem non habet, quando verò datur à ſuperiore, dicitur conſilium reuerentię,vt bene expoſuit Panormit.Ex tunc non ſeruando tale conſilium, peccabitur quidem, non tamen ratione conſilij, nec contra ſuperiorem, qui illud dedit,ſed ratione materiæ, quæ aliunde ſupponitur neceſſaria,vnde pro qualitate illius poterit ibi interuenire,ſicut veniale peccatum, ita & mortale. Eſt ergo tale conſilium quoad modum (vt ſic dicam) non quoad rem,ſeu materiam. Nos autem hic loquimur de conſilio quoad rem, ſeu ex parte materiæ, de quo in vniuerſum verum eſt, nullam coactionem inducere,nec obligationem,ideoque nullam eſſe culpam, illud non ſequi, aut exequi, & in hoc partim conuenire cum regula,ſeu lege non obligante ad ſui obſeruationem ſub reatu alicuius culpæ:partim verò differre,quia talis conſtitutio addit aliquam coactionem pœnæ,& obligationis exequendi, vel patienter ſuſtinendi illam.

Supereſt reſpondendum ad argumenta poſteriori loco in contrarium obiecta. Verumtamen ſecundum illorum,quod erat de lege pœnali,ex dictis ſolutum eſt, & plura dicemus in particulari diſputando de illa lege. Primum autem, & tertium poſtulant prolixiora dubia,quæ in ſequentibus capitibus commodiùs tractabuntur. 13.

CAPVT XXIII.

Vtrùm lex ciuilis in præſumptione fundata obliget in conſcientia.

Hanc dubitationem poſtulabat primùm ex argumentis ſecundo loco propoſitis in præcedenti capite; & in ea frequenter Doctores docent quando lex fundatur in præſumptione non obligare in conſcientia, ſi veritas non concordet præſumptioni,quia conſcientia nititur veritati, & quia non eſt intentio legiſlatoris tunc obligare. Ita Syluest.verb. *lex*.quęſt. 9.caſu 2. Adrian.quodlib. 6. Soto dicto libr. 1.quæſt. 6.artic.4.in fine,& in 4.diſtinct.22.quæſt.1.art.3. Richard.in 4.diſt.28.art.1.q.3.& 4.Caſtro dicto ca.5.Indicant Nauart.in ſum.cap.17.n.284.& Couar. in cap. *cùm eſſes*.de teſtam.n.9.& in Epitom.4.p.1.cap.4.§.1.n. 9.Idem ſentit Bal.in Authen.*Ingreſſi*.de ſacroſ.Eccleſ. n.49.vbi ait,diſpoſitionem iuris ciuilis,quæ non fundatur in præſumptione,procedere etiam in conſciētia,& refert D. Thomam; expreſſiùs id docet idem Bald.in l.*cùm quis*,C.de iur.& fa.ignō.n.19.Iaſ.in rubr. ff.de acqui.hæredit.n.25.vbi alios refert. Idem Pan. in capit.1.de conſtitur.n.10.& ibidem Felin.num.3. & 40.Deci.lect.1.num.18.& ſumitur ex Innoc.in cap. *qui propter*,de elect.Ioand.Andr.in cap.*is qui fidem*,de ſponſal.quos cum aliis Feli.ſuprà refert. Allegantúrque pro hac ſententia cap. *is qui fidem*, & cap.*sua nos*, de ſponſal. Quatenus in priori dicitur, per copulam ſubſecutam poſt ſponſalia, præſumi matrimonium contractum,& nihilominus dicitur in poſteriori,ſi re vera non adſit conſenſus, tale matrimonium in re ipſa non eſſe validum. Hæc tamen iura nihil ad rem præſentem facere videntur,quia ibi non præcipitur, vt in eo caſu matrimonium valeat,ſed ſolùm dicitur, quòd præſumitur valere; certum eſt autem, actum non ſtatim fieri validum,quia in iure præſumitur validus,niſi fortè talis ſit actus,vt ſola iuris auctoritate poſſit validus fieri,vt ſtatim magis declarabitur. Matrimonium autem non eſt talis actus, qui poſſit fieri ſola efficacitate canonis ſine conſenſu contrahentium, & ideo meritò in illis iuribus dicitur,ſponſalia conſummata per copulam tranſire in matrimonium præſumptione iuris,& de iure,illam tamen præſumptionem nō ſufficere ad valorem matrimonij coram

1. Quando lex fundatur in præſumptione non obligare in conſcientia, veritate non concordante præſumptioni, ſententiæ plures. Syluest. Adrian. Sotus. Richard. Caſtro. Nauar. Couar. Bald. Panorm. Felinus. Decius. Innocent. Ioan. Andr. Ca. is qui fidem. Ca. sua nos, de ſponſal.

Deu, ſi re vera defuit conſenſus. Non poteſt tamen A inde inferri, legem in præſumptione fundatam non obligare in conſcientia, quoties veritas non concordat præſumptioni.

2. *Legē in præſumptione fundatā eſſe dup'r. Vna quā ſeruari poteſt ſine peccato, alia quā non prima poteſt obligare conſcientiam. 2. verò minimè. c. inquiſitionis.*

Vt ergo vera reſolutio intelligatur, aduertendum eſt, præceptum ſuperioris, vel legem in præſumptione fundatam duplicem eſſe poſſe. Vna eſt, quæ ſeruari non poteſt ſine peccato, quando præſumptio legiſlatoris in veritate rei non ſubſiſtit: alia eſt, quando licèt res ipſa non ſit, vt præſumitur; nihilominus lex poteſt ſine peccato ſeruari. In priori caſu vera, & neceſſaria eſt dicta ſententia, quòd talis lex, vel præceptum, non poſſit in conſcientia obligare; imò verò nec poſſit in conſcientia ſeruari, vt rectè conuincit dictum cap. *tua nos*, de ſponſal. & cap. *inquiſitioni*, de ſentent. excommunic. & ratio eſt clara, quia nemo poteſt obligari ad peccatum committendum, ſed illud potiùs vitare tenetur, non obſtante quocumque præcepto, & præſumptione humana, quia potentior eſt lex veritatis naturalis, aut diuina, quæ tunc obligat ad vitandum talem actum, vt in ſimili Auguſtin. tradit, & habetur in cap. *veritate*, diſt. 8. Exemplum commune eſt: nam Eccleſia iuſtè præſumit eſſe veros coniuges illos, qui in facie ipſius legitimè contraxerunt, & nullum verum impedimentum irritans, aut defectum conſenſus oſtendere poſſunt, ideóque illos ſuis legibus, & cenſuris cogit ad cohabitandum, & vtendum matrimonio, & nihilominus in eo caſu, ſi re vera defuit conſenſus, vel adfuit impedimentum irritans, non poſſunt copulari coniuges ſcientes poſtea tale impedimentum, quia agerent contra veram conſcientiam. Idem ergo eſt, quoties præſumptio eſt contraria veritati neceſſariæ ad honeſtatem actus.

Auguſt. c. veritate.

3. Auctores verò allegari non ſolùm loquuntur in illo caſu, ſed etiam in alio, quando non obſtante falſitate rei præſumptæ, lex poteſt ſine peccato ſeruari, & indiſtinctè docent (præſertim Abb. & Felin.) etiam in eo caſu legem non obligare. Vnde inferunt, etiamſi lex humana irritet talem actum, ſcilicet venditionem, electionem, vel ſimilem, ex ſimili præſumptione, nihilominus actum eſſe validum, ſi re vera habeat illas conditiones, quæ ex iure naturæ ſufficiunt ad valorem eius, ſed de legibus irritantibus in libr. 5. ex profeſſo dicemus, nunc verò D de ſola obligatione legum tractamus. Eſſe autem poteſt vulgare exemplum huius ſententiæ de lege ciuili, quæ iubet hæredem adeuntem hæreditatem, nō confecto inuētario, ſoluere debita etiam vltra vires hæreditatis, & nihilominus communis interpretatio eſt, illum non teneri in conſcientia ſoluere debita in ea quantitate, quæ re vera ſuperat vires hæreditatis. Quia lex fundatur in præſumptione, quòd ille qui neglexit facere inuentarium, vſurpare voluit pinguem hæreditatem, & non integrè ſoluere debita, quæ præſumptio in eo caſu ceſſat, & conſequenter ceſſat etiam obligatio in conſcientia, vt eſt communior ſententia Bartoli, Baldi, & aliorum, quos refert, & ſequitur Iaſon in rubrica ff. de acqui- E ren. hæredit. à num. 3. Idem ergo erit in omnibus ſimilibus. Fundamentum enim generale eſt, quòd veritas præfertur præſumptioni, & ideo intentio legiſlatoris, qui in præſumptione fundatur, non creditur extendi ad caſum, in quo veritas non ſubſiſtit.

Bart. Baldus. Iaſon.

4. Sed nihilominus doctrina hæc non poteſt indiſtinctè, & generaliter approbari, quia ſine dubio aliqua ex adductis exemplis falſa ſunt, vt infrà lib. 5. dicemus de aliquibus. De renunciatione autem filiæ dote contentæ, & de alienatione fundi dotalis ab vxore facta, & de ſimilibus actibus per leges humanas irritos eſſe, quamuis fiant cum vero conſenſu, & aliis conditionibus ex vi ſolius iuris naturalis ſufficientibus, in tom. 2. de relig. tract. de iuram. latiùs diximus. Denique (quidquid ſit de particularibus exemplis) certum videtur, poſſe legem ciuilem, etiāſi (iuxta modum loquendi illorum auctorum) in præſumptione fundetur, ſimpliciter ferri, ita vt obliget, & habeat totum ſuum effectum, etiā in caſibus, in quibus præſumptio non ſubſiſtit, quando in obſeruatione legis nullum interuenit peccatum, quia poteſt ad commune bonum pertinere, vt talis lex abſolutè feratur, & obliget, etiamſi in particulari caſu ratio eius deficiat; ergo non poteſt generaliter, & indiſtinctè defendi, quòd lex in præſumptione fundata nunquam obliget, vel habeat effectum in conſcientia, quoties veritas non conſonat præ- B ſumptioni. licèt fortaſſe ſint aliquæ leges, quæ in hoc ſenſu ferantur.

5. *D. Thom.*

Quapropter diſtinctione vtendum videtur, quam ſumere poſſumus ex diuo Thoma 2. 2. qu. 60. art. 4. ad 3. vbi ipſe loquitur de interpretatione alicuius rei in deteriorem partē, quam dicit, poſſe dupliciter fieri, ſcilicet præſupponendo poſſe ita eſſe, vel definiendo ita eſſe. Ita ergo in præſenti duplicem præſumptionem legis diſtinguo, vnam vocare poſſumus præſumptionis, aliam definitionis, vel vnam facti, aliam periculi moralis ſecundùm id, quod frequentiùs accidit, ſi tamen hæc poſterior præſumptio, & non potiùs certa ſcientia dicenda eſt: loquimur tamen vulgari modo. Prior ergo modus eſt, quando C præſumitur opus tali, vel tali modo eſſe factum, vt in caſu illo de matrimonio per ſponſalia conſummata, præſumitur copula facta affectu maritali, & cum vero conſenſu contrahendi matrimonium. Poſterior autem erit, quando ſolùm præſumitur in tali modo contrahendi v. g. ineſſe dolum, aut timorem, vel imperfectionem conſenſus ex defectu iudicij, quia plerunque ita accidit in ſimili euentu. Vnde ſemper ineſt periculū morale, quod ita ſit, ſicut præſumitur. Et hoc modo fundantur in præſumptione lex irritans profeſſionem ante legitimum tempus ætatis, aut probationis, & ſimiles.

Duplex præſumptio legis, vna facti, altera periculi moralis.

6. *1. Concluſio.*

Dico ergo primò, leges fundatas in præſumptione ratione ſolius moralis periculi obligare in conſcientia, & habere ſuos effectus, etiamſi in particulari caſu, factum non ſit conſentaneum periculo, nec re vera interueniat, quod timeri poterat. Hoc probāt quæ vltimo loco adduximus Nam lex prohibens fieri profeſſionem ante decimumſextum annum expletum, obligat, etiamſi puer ſit doli capax, & habet effectum irritandi profeſſionem antea factam, ita vt in conſcientia nullam obligationem inducat. Similiter lex ſtatuens, vt votum factum à filio impubere ante decimumquartum annum poſſit irritari à parente, ſuam vim habet, etiam in conſcientia, quāuis certò conſtet, talem puerum in tali ætate habuiſſe perfectum iudicium. Et ſic de aliis. Ratio verò eſt, quam notauit D. Thomas 2. 2. q. 88. art. 9. quia leges humanæ attendunt ea, quæ frequentiùs accidunt, & id ſatis eſt, vt generaliter obligent. Confirmatur primò, quia ob hanc rationem, deficiente fine legis in particulari, non ceſſat obligatio legis; ſic autem ſe habet in præſenti defectus præſumptionis in particulari caſu, quia ibi tantùm ceſſat ratio legis in particulari, & merè negatiuè, quandoquidem poteſt lex ſine iniuſtitia, vel alia malitia ſeruari, vt ſupponitur.

D. Thom.

7. *Obiectio.*

Sed contra hoc obiici poteſt, quia quando lex aliquid prohibet propter vitanda aliqua incommoda, ſi in particulari caſu ceſſant, ſeu non inueniantur illa commoda, non obligat talis lex, etiamſi poſſet ſine incommodo executioni mandari, vt ſentit Panormit. in c. *quoniam contra*, de probar. numero 6. *Dummodo* (ait) *lex non contemnatur*. Et idem ſentit Nauarr.

Panorm.

Nauarr.

Caiet. uarr.In ſum.cap.16.numer. 57.cum Caietan.tom.1. Opuſc.tract.12 q.2.de matrimon. qui ſpecialiter tractant de lege prohibente clandeſtina matrimonia, quam dicunt non obligare, quando ceſſant omnia illa incommoda, quæ lex illa vitare intendit. Et ratio reddi poteſt, quia tunc inutilia eſt obſeruantia talis legis, nullámque honeſtatem habet; ergo ſimiliter in præſenti, quando lex fundatur in præſumptione generali ratione periculi, potiùs quàm facti, non obligabit in particulari caſu, vbi cõſtiterit, nullum eſſe tale periculum: eſt enim eadem ratio.

8\. Reſpondetur negando antecedens generaliter ſumptum. Nam lex prohibens deferre arma noctu propter incommoda iurgiorum, vel iniuriarum, quę inde ſequi ſolent, obligat omnes, etiamſi nulla rixa timeatur. Item lex prohibens habere plura officia reipublicæ, propter vitandum incommodum indebitæ adminiſtrationis, obligat etiam illum, in quo tale incommodum ceſſat, quia ſufficiens eſt ad illa perfectiſſimè adminiſtranda. Vnde potiùs poteſt retorqueri argumentum ad confirmandam aſſertionẽ. Nam ſi lex prohibeat aliquid propter incommoda vitanda, obligat in particulari caſu, etiamſi in illo non inueniantur; ergo ſimiliter, &c. Præterea retorquetur ratio illius ſententiæ, quia licèt ceſſent pericula, vel incommoda, ſemper eſt honeſtum, ſeruare legem, & eſt vtile ad maiorem legis vigorem, & obſeruantiam. Item quia vt lex vniuerſaliter obliget, ſatis eſt, quòd vt in plurimum ſequantur incommoda ex contrario actu. Quocirca, vt in aliquo caſu ceſſet obligatio legis latæ ad vitanda incõmoda, non ſatis eſt, vt incommoda ceſſent, ſed oportet, vt occurrant aliqua grauia incõmoda, quæ in tali caſu ſequantur, ſi lex ſeruetur, & ideo per modum epiikiæ ceſſare cenſeatur. Et ita videtur interpretari Nau. *Nauar.* ſuam ſententiam, de quo puncto plura dicemus infrà, tractando de interpretatione, vel ceſſatione obligationis legis.

9\. *2. Concluſio.* Dico ſecundò: Quando lex fundatur in præſumptione definitiua, ſeu facti, non obligat, non ſubſiſtente præſumptione, ſeu veritate facti. Iuxta hanc aſſertionem procedere poteſt communis ſententia ſuprà citata, eámque ſignificare videtur Felin. dicto no.40. verb. *hanc fallentiam*, vbi numerat tres caſus in quibus lex non obligat in conſcientia, & omiſſis *Baldus.* ſecundo de lege iniuſta, & tertio de lege pœnali quoad ſolutionem pœnæ, qui ad rem præſentem non pertinent, primus, & vnicus apud illum eſt, *quando lex fundatur ſuper præſumptis, & non ſuper certis*, vt ille loquitur. Vt quando lex præcipit obedire ſententiæ, quam præſumit iuſtam: nam ſi conſtet, non eſſe iuſtam, non obligat talis lex obſeruandam illam ſententiam, quia fundatur in præſumptione talis facti in indiuiduo, ſcilicet quòd talis ſententia iuſta ſit. *Felinus.* Et idem ſignificat Bald. in dicta l. *cum quis*, in exemplis omnibus, quæ adducit. Quamuis alij vtantur aliis exemplis, quæ plus indicant, & admittenda non ſunt, vt in libro 5. latiùs dicam. Exemplum autem de hærede non faciente inuentarium, admiſſa illa opinione ad hunc ſenſum debet accommodari. Et habet fundamentum in Authentica de hæredib. & falcid. cap.2. ibi. *Et non per ea, quæ fortè ſurripiunt, vel malignanter introducere pertentant.* Et infrà, *cùm vtique ſi nihil malignati eſſent, non fortè competeret*, vel fortè illa lex quaſi pœnalis eſt propter negligentiam faciendi inuentarium, & ideo non obligat in conſcientia ante iudicis ſententiam; poterit autem tunc iuſtè cogi hæres per iudicem, & tunc tenebitur in conſcientia parere. Neque aliud diſponi videtur per illam legem. Omiſſis verò exemplis, ratio aſſertionis eſt, quia quando lex fundatur hoc modo in præſumptione, deficiente veritate, tollitur omninò fundamentum legis, & ideo neceſſe eſt, vt ceſſet obligatio eius. In quo eſt magna differentia inter hanc legem & illam, quæ fundatur in præſumptione periculi, quia in priori, ceſſante veritate, deficit fundamẽtum legis; in poſteriori autem minimè, quia ſemper eſt verum dicere, actum eſſe periculoſum, etiamſi non eueniat effectus. Vnde propriè loquendo, illa ratio periculi non tam ex præſumptione, quàm ex vero, & certo iudicio de tali periculo timetur: ſecùs verò eſt, quãdo præſumptio eſt de ipſo facto, quod ſimpliciter incertum eſt, licèt præſumatur, vnde cùm non tantùm periculũ, ſed etiam ipſummet factum ſit fundamentum talis legis, meritò ceſſante veritate facti, ceſſat obligatio legis. Accedit quòd etiam tunc ceſſat materia legis, vt in caſu de matrimonio, ſi lex præcipiat permanere cum muliere cognita poſt ſponſalia, & contingat, non fuiſſe cognitam affectu maritali, ceſſat in conſcientia obligatio talis legis, quia re vera ceſſat materia eius; nam intentio illius legis eſt præcipere acceſſum ad ſuam coniugem, & illa non eſt coniux; ita ergo eſt in omnibus ſimilibus.

10\. *Ex verbis legis, vſu, & interpretatione Doctorũ colligendũ, quando lex fundetur in præiudicio periculi, vel in præſumptione facti.* Solùm poteſt vlteriùs interrogari, quomodo diſcernendum ſit, quando lex fundetur in præiudicio periculi tantùm, ſeu in eo, quod frequentiùs accidit, vel etiam in præſumptione facti, quòd ita in re ipſa eſſe ſupponatur. De hoc verò non poſſumus certam regulam in particulari aſſignare. Dicimus ergo ex materia, & verbis legis, adiuncto vſu, & interpretatione Doctorum id eſſe colligendum. Altera dubitatio de intentione legiſlatoris, quæ in alio argumento ſuperioris capitis petebatur, poſt ſequens caput commodiùs tractabitur.

CAPVT XXIV.

Vtrùm lex ciuilis obliget, vel obligare poßit ſub reatu mortalis culpæ.

1\. *Caiet.* PRæceptum (vt notat Caiet. 2.2.q.104.artic. 2. & in ſum.verb. *præceptum*) interdum generaliter ſumitur pro imperio imponente neceſſitatem obediẽdi, ita vt peccetur, ſi non impleatur, iuxta illud Hieronym. lib. 1. contra Iouin. *Hieron.* *Quod præcipitur imperatur, quod imperatur neceſſe eſt fieri*, cap. vlt. 14. q. 1. aliquando verò accipitur antonomaſticè pro imperio imponente neceſſitatem mortaliter peccandi, ſi non pareatur, & vtroque modo præceptum includit obligationem in conſcientia, & ita vtraque ratio præcepti ſufficit ad veram rationem legis, & aliqua earum neceſſaria eſt iuxta ſuprà dicta. Hinc ergo oritur quęſtio, an lex ciuilis ſolùm includat rationem præcepti largè ſumpti, vel etiam poſſit ex ſuo genere magis obligare, & neceſſitatem imponere vel patendi, vel mortaliter peccandi. In quo puncto clariùs videntur loqui Gerſon, & Almain. ſuprà citati cap. 20. *Gerſon.* *Almain.* negantes Magiſtratui ciuili hanc poteſtatem. Idémque à fortiori tenent qui de legibus Eccleſiaſticis hoc docent, quos libro ſequenti cap. 18. commemorabimus. Aliqui etiam Canoniſtæ docuerunt, non eſſe peccatũ mortale, nõ parere legibus ciuilibus ſecluſo contemptu. Imol. in repet. cap. *cùm contingat*, de iur. *Imola.* iur. col. 17. cuius doctrinam in hac parte valde commendat Felin. in cap. 1. de ſponſal. num. 19. vnde vi- *Felinus.* dentur ſupponere ex vi talium legum non ſequi per ſe talem obligationem. Hi verò auctores nullam nouam rationem, vel probationẽ afferunt, qua oſtendãt, excedere efficaciam poteſtatis, ac legis ciuilis, attingere hunc gradum præcepti, ſeu obligationis, & omnes, quæ afferri poſſunt, reducuntur ad eas, quæ in c. 20. poſitæ ſunt. Quibus omiſſis,

2\. *Legẽ ciuilẽ* Dicò primò: Lex ciuilis ex genere ſuo obligare poteſt

ex genere ſuo obligare poſſe ſub culpa mortali, licet hoc non ſemper in indiuiduo eueniat.

poteſt ſub reatu mortalis culpæ. Dico autem, *ex genere ſuo*, quia certum eſt, in indiuiduo, ſeu in ſingulis legibus non ſemper eſſe tam grauem obligationem, vt tranſgreſſio legis ciuilis reatum æternæ pœnæ inducat. Quia nec lex diuina, & naturalis omni materia & actione cum tanto rigore obligant, vt ex 1.2.q.88.& 89. nunc ſuppono. Dicitur ergo, lex ciuilis ex ſuo genere obligare ſub mortali, quia, ſi ex parte materiæ ſit capacitas, & voluntas legiſlatoris interueniat, ex parte legis non deeſt efficacia, ſeu poteſtas ad obligandum. Ita docet apertè D.Thom. 2.2.q.104.art.6. iuncto ar.1.q.105.& q.147.art.3. Soto lib.1.de iuſt. q.6.art.4. Caſtro lib.1.de leg.pœn.cap.4.& 5. Dried. lib.2.de libert.Chriſtian.cap.1. Medin. C. de pœnit. tract.4.de ieiun.c.7. Adria.quodlib.6.art.2. Maior 4. diſt.15.q.4.præſertim ad 2. Nauarr.in ſum.cap.23.nu. 55. Couar.in regu. *peccatum*, p.2.§.5.n.2.& 3. vbi plures alios refert. Et probari poteſt ex Auguſt.epiſt.50. non longè à principio, dicente, *Quicumque legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare nõ vult, acquirit grande ſupplicium.* Vtique apud Deum, vt ex contextu conſtat. Oſtendi etiam poteſt aſſertio omnibus teſtimoniis & rationibus adductis in cap. 20. nam obligatio in conſcientia ſimpliciter dicta extenditur ex genere ſuo ad obligationem ſub mortali. Vnde ratio propria eſt, quia lex humana ex ſe obligat in conſcientia; ergo ex ſe etiam inducit obligationem materiæ proportionatam, ſi circa illam abſolutè feratur; ergo ex ſe inducere valet obligationem ſub mortali. Confirmatur, quia ratio naturalis dictat talibus legibus eſſe obediendum, ſicut dictat eſſe obediendum parentibus, & ſicut dictat promiſſionem Deo factam eſſe ſeruandam; ergo ſicut non ſeruare vota, vel non obedire parentibus ex ſuo genere eſt peccatum mortale, ita etiam non ſeruare leges ciuiles, ſeu (quod perinde eſt) non obedire Principi ſeculari, ex ſuo genere eſt peccatum mortale; ergo leges ciuiles ex genere ſuo poſſunt obligare ad mortale.

D.Thom. Sotus. Caſtro. Driedo. Medina. Adrian. Maior. Nauar. Couar. Auguſt.

3. *Corollar.*

Atque hinc infertur, poteſtatem hanc ſic præcipiendi cum tam rigoroſa obligatione non conuenire Principibus ſecularibus ex ſpeciali Dei, aut Chriſti conceſſione, ſed ex natura rei conſequi ad illã poteſtatem, quam habent à Deo ad gubernandam rempublicam in ſuo ordine. Probatur primò à ſimili de poteſtate, quam pater habet ad imperandum filio, imponendo ei grauem obligationem, quando materia illam poſtulat: illa enim poteſtas non eſt ex ſpeciali conceſſione, ſed ſequitur iure naturæ ex vi dominij paterni, & illius naturalis principij, obediendũ eſt parentibus iuſtè præcipientibus. Idémque eſt cum proportione de obedientia, quam ſeruus debet domino; ergo idem eſt de obedientia debita legibus Principum. Secundò, quia poteſtas Principis ad cõſtituendum actum vt neceſſarium ad honeſtatem illius virtutis, in cuius materia verſatur, vel ad præſcribẽdum mediũ in tali materia virtutis, non eſt ex ſpeciali conceſſione diſtincta à poteſtate regendi rẽpublicam, ſed eſt incluſa in illa ex ipſa rei natura; ſed ex hac poteſtate, & actu eius ſequitur intrinſecè, & ex natura rei, vt ſit peccatum mortale tranſgredi talem legem; ergo etiam poteſtas ſic præcipiẽdi eſt incluſa ex natura rei in tali poteſtate, & non eſt addita per ſpecialem conceſſionem. Minor declaratur (cætera enim clara ſunt) in materia iuſtitiæ, quando lex taxat pretium rei: nam eo ipſo illud eſt medium iuſtitiæ, & tranſgreſſio eſt iniuſtitia, quæ ex genere ſuo peccatũ mortale eſt, & conſequenter etiam violatio talis legis eſt ex ſuo genere peccatum mortale, & idem eſt cum proportione in reliquis. Tertiò probatur, quia hæc conceſſio nõ eſt ſpecialiter data à Chriſto, aliàs eſſet propria legis nouæ, quod eſt friuolum,

Prædictam poteſtatẽ præcipiẽdi cum tanto rigore, conſequi ad illam poteſtatẽ nõ autẽ eſſe ex ſpeciali Dei aut Chriſti conceſſione.

& ſine fundamento, & apertè repugnat Paulo Rom. 13. dicenti, *omnis anima*, &c. & tradit generalem doctrinam communem etiam Ethnicis, vt in ſuperioribus viſum eſt, & conſtat apertè ex ſimili loco Petri 1. Canon. cap.2.& Sapi.6. *Audite reges*, &c. *quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis.* Quod verò illa poteſtas, quæ communis eſt Ethnicis, non ſit ex ſpeciali conceſſione addita naturæ, in ſuperioribus oſtenſum eſt, & per ſe eſt euidens, tum quia in Scriptura nulla fit mentio talis conceſſionis, ſed illi poteſtati naturali tribuitur tanta vis imperandi, vt qui ei reſiſtunt, ſibi damnationem acquirant, Rom. 13. tum etiam, quia talis poteſtas inuenta eſt in legitimis regibus infidelibus nullam reuelationem, vel ſupernaturalem notitiam habentibus; eſt ergo intrinſeca poteſtati naturali, & diuina dicitur per modum doni eius naturalis, non per modum ſpecialis conceſſionis.

Rom. 13. 1. Pet. 2.

4. *Medin.*

Contra hanc autem veritatem videtur ſenſiſſe Medina tract. de ieiunio, cap.7. ſentit enim, ſæculares Principes habere hanc poteſtatem ex ſpeciali Dei conceſſione; ratione cuius dicit, eos vti auctoritate Dei, quando imperant ſub reatu pœnæ æternæ. Et in hoc æquiparat Principes ſæculares Prælatis Eccleſiæ, qui poteſtatem ſuam habent ex ſpeciali conceſſione Chriſti. Nititúrque in illo fundamento Gerſonis, quòd nemo poteſt ſub reatu pœnæ æternæ imperare, niſi qui illam pœnam poteſt infligere, & ideo ſolus Deus id poteſt, vel qui ab illo habet talẽ poteſtatem ſpecialiter cõmiſſam. Almain. verò d.c.12. Moral. licèt in principali aſſertione diſſentiat à Medina, tamen in hoc fundamento conuenire videtur. Putat enim, ad præcipiendum ſub reatu pœnæ æternæ neceſſariam eſſe auctoritatem ſpecialiter à Deo cõceſſam, & quia putat, hanc eſſe datam Chriſti Vicario, non autem Principi temporali, ideo negat, leges ciuiles obligare ſub mortali, licèt de Eccleſiaſticis id concedat.

Almain.

5.

Sed profectò idem eſt cum proportione de vtroq; ſuperiori ſæculari, & Eccleſiaſtico in hac parte ſentiendum. Nam licèt in hoc differant, quòd poteſtas gubernandi aliter data eſt Vicario Chriſti, quàm Imperatori: illi enim data eſt per ſpecialem conceſſionem ſupernaturalem, huic per electionem hominũ, vel alium modum dimanantem à Deo, vt auctore naturæ ex vi naturalis luminis rationis; nihilominus in hoc conueniunt, quòd neutri data eſt peculiaris poteſtas imperandi in ſua materia, & foro ſub reatu pœnæ æternæ per ſpecialem cõceſſionem, ſed ſolùm quatenus ex natura rei includitur in poteſtate gubernandi vnicuique conceſſa. Nã Petrus non habuit hanc poteſtatẽ (vt infrà videbimus) niſi ex vi illius conceſſionis, *Paſce oues meas*, & aliam ſpecialiorem fingere vanum eſt, & ſine fundamento. Idem ergo cum proportione eſt de Rege, ſeu Imperatore, quia in latitudine ſuæ materiæ poteſtas eius includit hanc vim, & efficaciam imperandi, vt declaratum eſt.

Ioan. 21

6.

Neque fortaſſe Medina aliud ſenſit; nunquam enim dixit, hanc eſſe ſpecialem conceſſionem, ſed ſolùm voluit explicare, non potuiſſe quamcumque ex his poteſtatibus extendi ad obligandum ſub reatu pœnæ æternæ, niſi eſſet vtraque aliquo modo diuina, & per eam operaretur homo, ac præciperet, vt miniſter Dei. Quod eſt veriſſimum, tum quia id ſatis indicauit Paolus loco citato, tum etiam, quia aliàs tranſgreſſio talis legis non redundaret in Dei offenſionem, & conſequenter non mereretur æternam pœnam. Almain. autem immeritò conſtituit in hoc differentiam inter poteſtatem laicam, & Eccleſiaſticam: nam licèt in multis aliis differant, in hoc ſeruãt proportionem, non æqualitatis, ſed quandam proportionalitatis, vt ſatis explicatum eſt.

Secun.

Secundò ex dictis infertur, non ſolùm poſſe peccari mortaliter contra legem ciuilem, quando ex contemptu formali non ſeruatur; ſed etiam quoties cum ſufficienti cognitione, ac deliberatione violatur, ſiue id fiat ex negligentia, ſiue ex quocumque alio prauo affectu. Hoc aduertimos contra aliquos, qui etiam de Eccleſiaſticis legibus dixerunt, non peccari contra eas mortaliter, niſi formaliter contemnantur, qui à fortiori idem eſſent dicturi de legibus ciuilibus. Sed contra illos ex profeſſo tractabimus lib.ſeq. Nunc probatur illatio, quia ſine contemptu formali datur plena, & conſommata tranſgreſſio legis, ergo ſi lex de ſe obligat ſub reatu æternæ pœnæ in tranſgreſſione eius committitur peccatum mortale, etiamſi non fiat ex cõtemptu formali. Loquor autem ſemper de formali contemptu; nam virtualis, ſeu potiùs materialis, in omni tranſgreſſione legis includitur: formalis autem neceſſarius non eſt, vt patet inductione: nam ad peccandum contra iuſtitiam, vendendo rem cariùs, quàm lege taxatum ſit, non eſt neceſſarius formalis contemptus legis, ſed ſatis eſt id facere volũtariè ex affectu pecuniæ, vel alio ſimili. Itẽ vt iudex peccet grauiter traoſgrediẽdo iuris ordinẽ in iudicio, nõ eſt neceſſe, vt ex contemptu id faciat, vt conſtat. Et idem eſt in ſimilibus, quæ ſatis conſtant ex communi vſu, & ſenſu fidelium. Imò hinc obiter infero poſſe peccari mortaliter contra legem humanam per vnum actum, vel omiſſionem, omnibus illis modis, quibus poteſt peccari contra legem naturalem, vel diuinam, ſcilicet, vel per malitiam, ſeu ex certa ſcientia, & prauo vſo libertatis, vel ex paſſione, quæ ſufficiẽtem deliberationem non excludat, vel per ignorantiam craſſam, & ſupinam, ſeu ex notabili negligentia profectam. Patet, quia omnibus his modis poteſt eſſe actus ſufficiẽter voluntarius, & nihil aliud requiritur, ſuppoſita obligatione legis. Et quoad hoc eadem eſt ratio de humana, quæ de naturali, vel diuina lege. Quapropter ſano modo intelligendũ eſt, quod Caietanus verb. *præceptum*, in fine ait, in his quæ ſũt poſitiui iuris, ſi abſque contemptu peccetur ex pura ignorantia, vel apparenti excuſatione, cum animo nõ conſentiendi contra præceptum obligans ad mortale, non peccari mortaliter. Hoc enim intelligendum eſt de ignorantia inuincibili, & non craſſa, & de probabili exiſtimatione excuſationis. Vnde idem dici poſſet de rebus iuris diuini poſitiui, licèt in humano plores admitti poſſint ſimiles excuſationes. Atque ita explicuit illam doctrinam Sylu. verb. *inobedientia*, vbi D.Thomam, & alios refert.

Secundum corollar.

CAPVT XXV.

Vtrùm lex humana vt obliget ſub mortali culpa, grauem materiam requirat, & quæ illa ſit.

QVoniam dictum eſt, legem poſſe de ſe obligare ſub mortali, licèt non ſemper ita obliget, & ideo neceſſarium eſt declarare, quando obligatio legis pertingat vſque ad illum gradum, in quo tam rigoroſè obliget. Quantum autem ex communi doctrina Doctorum in hac materia colligi poteſt, tria capita deſignari ſolent ad hanc grauitatem obligationis in lege diſcernendam, nimirum qualitas, ſeu quantitas, aut grauitas materiæ, in qua lex præcipit: verba quibus lex profertur, ſub quibus pœnam in lege additam comprehendimus: & intentio præcipientis, de quibus ſigillatim dicendum eſt.

A Circa primum certum eſt, grauitatem materiæ præcepti eſſe neceſſariam ad grauem legis obligationem, ita vt non ſit in poteſtate legiſlatoris humani obligare ſub mortali in materia leui, etiamſi maximè id velit, & intendat. Ita docuit Driedo lib. 3. de libert. Chriſt. c. 3. ad 5. & hac ratione dixit idem auctor lib. 2. cap. in diſcurſu ſecũdæ propoſitionis, *Temerariæ mandantium intentiones pro quibuſlibet rebus parui ponderis non obligant ſubditos, vt teneantur obedire ſub pœna criminis illius, quod ipſi volunt ſubditos incurrere.* Idem tenet Caſtro d. lib. 1. de leg. pœn. c. 5. docum. 4. inclinat Cord. in ſum. q. 118. p. 1. quatenus ait, non eſſe in poteſtate ſuperioris obligare ſub mortali, aut veniali, ſed hoc pendere ex quantitate materiæ. Et probatur primò, quia primũ fundamentum huius obligationis eſt materiæ capacitas, nec poteſt legiſlator facere vt actus excedat potentiam, id eſt obligatio capacitatem materiæ. Secundò, quia eſſet iniuſtum, imò ſtultũ præceptũ quoad illam partẽ. Quid enim magis inordinatum, quàm propter rem leuem obligare ad pœnam æternam? aut (quod perinde eſt) in re leui conſtituere ſalutis viam, ſeu medium ad illam. Tertiò, quia lex naturalis, & diuina nõ obligãt ſub mortali in materia leui; ergo multo minùs poteſt id facere lex humana. Quartò, quia talis lex nõ eſſet in ædificationem, ſed in deſtructionem, & ſcãdalum, & occaſionem ruinæ, & onus imponeret graue, & importabile; non ergo poteſt talem imponere obligationẽ. Quintò quia aliàs poſſent Principes, aut Prælati pro ſuo arbitratu imponere graues obligationes circa res minimas, quod eſt abſurdum, & contra Chriſti reprehenſionem, *Alligant onera grauia, & importabilia.* Matth. 23. Sextò, quia ſi lex ciuilis pœnam mortis imponeret pro leui crimine, iniuſta eſſet, & nulla quoad illam partẽ; ergo multò magis etiã iniuſta lex humana, quæ imponeret reatum pœnæ æternæ apud Deum in materia leui, ſecundùm rectam æſtimationem apud eundem Deum. Vnde meritò dixit Aug. d. lib. 2. de Bapt. c. 6. iniquas eſſe ſtateras eorum, qui pro arbitrio ſuo dicunt, hoc graue, hoc leue eſt. Ex quibus rationibus cõſtat, hoc eſſe verũ, ſiue materia leuis ſit totalis materia legis, ſiue partialis: nam eſt eadem proportio, & ratio. Sicut aliàs diximus, votum de re leui non obligare ſub mortali, ſiue materia ſit totalis, ſiue partialis. Et in lege naturali idem reperitur: nã lex non mentiendi per ſe obligat tantũ ſub veniali culpa, & eodẽ modo obligat lex non furandi in materia leui, licèt in priori lege materia leuis & totalis ſit; in poſteriori autem partialis. Solùmque eſt differentia, quòd in priori lege obligatio eſt per ſe, & ex genere legis: in poſteriori autem ſolùm ex accidenti, & in tali indiuiduo. Idem ergo cum proportione in lege humana obſeruandum eſt.

Driedo.

Caſtro.

Corduba.

2.

Contra hanc verò ſententiam referri poſſunt varij auctores, qui frequenter dicunt, ex intentione legiſlatoris pendere, quid præceptum obliget ſub mortali, etſi illa ſciatur ſufficere, quia ex illa pendet legis vis. Ita ſentiunt Ang. verb. *lex*, n. 3. Sylu. verb. *præceptũ*, q. 3. Arm. verb. *lex* n. 4. & Caiet. verb. *præcepti tranſgreſſio*, qui addit, inueniri quædam præcepta humana E obligantia ſub mortali. Idem ſentit Cord. d. q. 88. p. 2. ratio. 1. 2. & 3. & confirmat, tum quia in religionibus ponuntur præcepta obedientiæ, & ſub excommunicatione de rebus minimis, quæ verè obligant, quia poteſtas ſuperioris timenda eſt, tum exemplo Dei, qui leue præceptum Adæ impoſuit ſob obligatione æterni reatus. Citari denique ſolet Angel. in Moralib cap. 9. & 10. in prin. ex quo ſolùm video poſſe induci, quod in d. cap. 10. in princ. conclu. 5. dicit, ſuperiores poſſe prohibere dilectiones remiſſas eiuſdem obiecti ſub maiori obligatione, quàm intenſas. 3.

Angel.

Sylueſt.

Armil.

Caiet.

Corduba.

4\. *Reſolutio auctoris.*

Sed nihilominus aſſertio poſita veriſſima eſt, & communis, ſufficientérque demonſtrata. Et fortaſſe dicti auctores contrarium non ſenſerunt: nam Summiſtæ, cùm dicunt intentionem ſufficere, intelligendi ſunt de intentione rationabili, & iuſta: nã illa erit commenſurata materiæ, & ideo ſi fuerit de obligatione ſub mortali, ſupponet materiam capacem talis obligationis. Et ita videtur intellexiſſe Couarr. in reg. *peccatum* 2. p. §. 5. nu. 2. in fine, & in cap. *quamuis pactum*, 2. p. §. 2. n. 7. Sic etiam intelligunt communiter Doctores dictum illud legis 1. ff. de conſtit. princ. *Quod Principi placuit, legis habet vigorem*, vtique de placito rationabili, & iuſto. Addo etiam, voluntatem legiſlatoris declaratam grauiter obligandi ſecum afferre præſumptionem, & quaſi declarationem, quòd materia ſit capax talis obligationis, & ideo moraliter, ac regulariter timendam eſſe, vt dixit Corduba.

Couar.

Materia quæ nudè ſpectata leuis apparet, prout in aliqua occaſione, & in ordine ad talem finem præcipitur, poſſe ſæpe eſſe grauem.

Denique addo, ſæpe materiam, quæ nudè ſpectata leuis apparet, prout in tali occaſione, & in ordine ad talem finem præcipitur, eſſe grauem, vt mox explicabimus, & dixi latè in tom. 5. de cenſur. diſp. 4. ſect. 6. n. 1. & quia ſæpe poteſt latere ſuperioris motiuum, pro illo præſumitur. Nihilominus tamen ſi veritas obſtaret præſumptioni, & clarè conſtaret, materiam non eſſe grauem, nec dignam tali obligatione, tunc non induceretur obligatio. Neque ampliùs probat exemplum religionum: nam doctrina data in eis etiam locum habet de neceſſitate materiæ grauis, quamuis in illis, propter altiorem finẽ perfectionis, frequentiùs poſſit accidere, vt res in ſpecie leuis in tali ſtatu, & in ordine ad finem ei conſentaneum, grauis meritò cenſeatur.

5\. Ad exemplum autem de præcepto Adæ impoſito reſpondet Corduba ſuprà, illud præceptum obligaſſe ſub mortali ratione ſtatus, etiãſi materia eſſet leuis. Rationem autem ſtatus in hoc ponit, quòd in illo nõ poterat peccari venialiter priùs quàm mortaliter. Sed hæc ratio probabilis non eſt. Aliàs etiam præcepta naturalia de rebus leuibus obligarent ſub mortali in illo ſtatu, & ita verbum otioſum, & mendaciũ officioſum, aut iocoſum, eſſent ibi peccata mortalia, quod incredibile eſt, quia illa peccata ſunt venialia, etiamſi plena libertate & abſque paſſione, vel ignorantia fiant; cur ergo in illo ſtatu eſſent mortalia? Vel quam circumſtantiam adeò grauem adderet ille ſtatus? Quamuis enim ex contemptu poſſint illa peccata fieri mortalia, tamen etiam in illo ſtatu poſſent fieri ſine contẽptu, ſi tamen fieri poſſent. Quid enim ibi erat, quod ad contemptum cogeret? Quocirca ſupponendo primum peccatum in illo ſtatu non potuiſſe eſſe veniale, ratio non eſt reddenda ex eo, quòd omne peccatum in omni materia quantumuis minima ibi eſſet mortale; ſed ex diuina prouidentia, quæ cuſtodiret hominem in leuibus, quandiu grauiter non caderet, ne vel felicem illum ſtatum propter peccatum veniale amitteret, vel in eo deordinationẽ aliquam, vel pœnam ſuſtineret. Aliter verò reſponderi poteſt, licèt legiſlator humanus non poſſit obligare ſub mortali in materia leui, Deum ipſum poſſe. Veruntamen cùm diuinum præceptum non poſſit non eſſe iuſtum, fieri nõ poteſt, quin ſit materiæ proportionatum, ita ſi ſub mortali obligat, cadat in materiam capacem talis obligationis, ac ſubinde grauẽ ſaltem formaliter, & vt ordinatur ad finem à Deo intentum. Aliàs peccatum mortale, & veniale differrẽt tantùm ex voluntate diuina, & nõ ex natura rei, quod falſum eſt. Dico ergo, præceptum Adæ impoſitum fuiſſe de re graui, quia illa abſtinentia à cibo vetito impoſita fuit in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quaſi in tributum humanæ ſubiectionis ad Deum, & ad reprimendam hominis elationem, quodammodo ſubiiciendo illum inferiori creaturæ in obſequium Dei, ſub quibus rationibus præceptũ illud grauiſſimum erat.

Quare inobedientia Adæ fuit grauis.

6\. *Præceptum poſitum ſub mortali, in materia leui obligare ſub veniali.*

Sed quæres, an præceptum ſub mortali impoſitũ in re leui, obliget ſaltem ſub veniali. Videtur enim nihil omnino obligare, quia eſt iniuſtum. Nihilominus verius videtur obligare quantum materia eſt capax, ac ſubinde ſub veniali. Duo enim ſunt in illo præcepto diſtinguenda, vnum eſt talem rem præcipi, aliud eſt præcipi ſub tali obligatione, vel pœna: primum (vt ſupponimus) non eſt iniuſtum, quia ponimus materiam præcepti ſimpliciter honeſtam eſſe, & in ſuo gradu iuſtam, & capacem præcepti: ſecundum autem iniuſtum eſt. At verò non obſtante iniuſtitia, & nullitate, quoad ſecundum, poteſt præceptum valere quoad primum, quod iuſtum eſt; tum quia illud eſt prius natura (vt ſic dicam) & ex ſe ſeparabile à ſecundo, tum etiam, quia in his, quæ huiuſmodi ſunt, vtile per inutile non vitiatur. Neque intentio præcipientis intelligitur eſſe conditionata, ita vt nolit præcipere quod poteſt, ſi non poteſt obligare quantum appetit, ſed potiùs abſolutè intendit præcipere, & volendo obligare plus quàm poteſt, cõſequenter etiam vult obligare quantum poteſt. Et ita cenſeo tale præceptum eſſe validum quoad obligationem commenſuratam, & proportionatam materiæ eius, quia quoad illam non deeſt intentio præcipientis, & nihil aliud eſt, quod ibi deſideretur.

Vtile per inutile non vitiatur.

7\. *Grauitatem materiæ ſufficientem ad grauem obligationẽ colligẽdam eſſe prudenti arbitrio tã in lege ciuili, quã Eccleſiaſtica.*

Secundò dicendum eſt, grauitatem materiæ ſufficientem ad grauem legis obligationem prudenti arbitrio iudicandam eſſe, non poſſe certiorem regulam tradi. Hæc aſſertio in materia de peccatis tractanda eſt: nam eſt propria illius loci, eadémque regula pro lege naturali, & diuina ſolet aſſignari, vt in materia etiam de Voto, & iuramento dictum eſt, & dici ſolet in materia de Furto, & ſimilibus. Quia re vera nõ poteſt alia ſpecialior cogitari, quæ vel rem declaret, vel certa ſit; eadem autem ratio eſt de materia legis poſitiuæ, ſiue ciuilis, ſiue etiam Eccleſiaſtica: nã quoad hoc eandem rationem participat, vt conſtat, & apertè ſupponunt Caiet. & Syluest. locis citatis, & alij ſtatim citandi. Ad ferendum autem hoc prudentiale iudicium duo præcipuè in lege conſideranda ſunt, vnum eſt finis legis præſertim proximus, ratione cuius materia præcepta cenſetur conſtitui per legem in hac, vel illa ſpecie virtutis; aliud æqualitas, ſeu proportio medij præcepti in ordine ad talem finem, & ex his duobus prudenti arbitrio ſpectatis colligẽda eſt materiæ grauitas.

8\. *Opus eſſe vt finis legis pertineat ad virtutem aliquã ex grauioribus, & inueſtigatur quænam ſint illæ.*

Itaque in primis neceſſarium eſt, vt finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex grauioribus. Multiq; iudicant, huiuſmodi virtutes tantùm eſſe illas, quæ reſpiciunt Dei amorem, & cultum, vel etiam illas, ex quibus pendet moraliter loquendo amicitia inter proximos, vel pax, & commune bonum reipublicæ, vt ſunt religio, iuſtitia & charitas. Ita ſentit Anton. 2. p. tit. 4. c. 2. §. 3. vbi ſolam illam materiam præcepti cenſet eſſe grauem, quæ eſt neceſſaria ad charitatem, vel iuſtitiam, vel diuinam reuerentiam. Idem ſequitur Syluest. verb. *præceptum*. q. 3. Parúmque differt regula Caiet. tom. 1. Opuſc. tract. 25. q. 1. dicentis, tũc materiam eſſe grauem, quando pertinet ac neceſſaria eſt ad charitatem Dei, vel proximi.

Anton.

Syluest.

9\. Sed hæc non ſatis rem explicant. Quia ſi dicti auctores ſentiant, ſolas illas materias, quarum honeſtas formaliter, ac proximè pertinet ad has virtutes, eſſe graues, falſum docẽt, aliàs tantùm præcepta charitatis Dei, vel proximi, vel religionis, & iuſtitiæ, vel ad ſummum tantùm ea, quæ formaliter dirigunt ad Deum, vel proximum, haberent materiam grauẽ, & poſſent obligare ad mortale, conſequens eſt falsũ, quia etiam virtutes, quæ non ſunt ad alterum, habẽt materiam grauem, vt eſt ieiunium in materia tẽperantiæ:

cantiæ : nam iuata communem ſenſum Eccleſiæ, præceptum ieiunij ſub mortali obligat, & graue habet materiam. Idem contingit in materia caſtitatis, & fortitudinis, vt conſtat. Si verò illi auctores intelligūt illam materiam eſſe graué, quæ ſaltem virtute repugnet charitati, ſic vera eſt ſentētia, quia omne peccatū mortale eſt contra charitatem, ſaltem virtute, ſeu vltimatè; tamen non deſeruit ad declarandum, quando materia præcepti eſt grauis: nam hoc eſt, quod inquirimus, quando ſcilicet materia eſt talis, vt eius tranſgreſſio repugnet ſaltem virtute charitati Dei.

10\. Eandémque difficultatem habet quod Caiet. ſentit in ſum. verb. *præceptum*, dum ait, tunc præceptum obligare ſub mortali, quando actus contrarius præcepto tollit diſpoſitionem animi virtuoſam, & neceſſariam ad ſalutem. Quia deſtruitur finis, ad quem ordinantur omnes leges. Licèt enim hoc verum ſit, tamen rem non declarat: cùm enim diſpoſitio virtuoſa neceſſaria ad ſalutem non ſit, niſi charitas, hoc eſt, quod inquirimus, qualis ſcilicet materia legis ſit neceſſaria ad hanc diſpoſitionem conſeruandam, vel quando actus contrarius illam deſtruat. Dico ergo, materiam legis poſitiuæ poſſe eſſe grauem in omnibus virtutibus, præſertim principalibus, & cardinalibus, iuxta doctrinam D. Thomæ, & Caiet. 2. 2. quæſt. 104. art. 2. ad 1. In vnaquaque autem virtute illam eſſe grauem, cuius omiſſio, vel violatio notabilem habet deformitatem, ſeu turpitudinem in ſua ſpecie, & tunc illa turpitudo virtute repugnat charitati Dei: gradus autem, ſeu grauitas talis turpitudinis prudenti arbitrio iudicandus eſt, ſpectata communi æſtimatione hominum, & grauiorum Doctorum, virorúmque prudentium ſenſu, & opinione.

Materiã legis poſitiuæ poſſe eſſe grauem in omnibus virtutibus præſertim principalibus & cardinalibus.
D. Thom.
Caiet.

11\. Secundo loco dicimus conſiderandam eſſe proportionem medij ad finem lege intentum; oportet enim, vt multum conferat ad illum: nam ſi leuiter illum impediat, aut diminuat, quamuis finis in ſe grauis ſit, læſio eius per tale medium non poteſt grauis reputari. Sicut finis iuſtitiæ in ſe grauis eſt, & neceſſarius reipublicæ; ſi tamen in re minima lædatur, nec multum perturbat rēpublicam, nec amicitiam inter homines moraliter diſſoluit, & ideo non conſtituit materiam grauem, & è conuerſo ſi defectus in aliqua materia grauiter lædit finem intentum à lege, licèt in ſe aliquid minimum eſſe videatur, nihilominus in ratione medij eſt quid graue, & ideo vt eſt materia talis præcepti, eſt materia grauis. Et in hoc ſenſu dixit Caiet. ſuprà, interdum de re minima dari præceptum obligãs ad mortale; intelligit enim de re minima abſolutè ſpectata, non tamen reſpectiuè in ordine ad finem legis. Vt v.g. ingredi talem domum abſolutè quid leue eſſe videtur, tamen in ordine ad vitandam occaſionem peccati graue quid eſt. Et in materia iuſtitiæ, aliqua abſolutè ſpectata leuis eſt, quæ reſpectu talis perſonæ pauperis eſt grauis, quia multū illa indiget, vel ex carentia eius ſequitur illi nocumētum graue. Sic ergo ex proportione materiæ ad finem legis coniectari facilè poterit grauitas materiæ, cæteris paribus.

Ad iudicandum quantũ obliget lex circa mediũ, videndum ſi multum, vel parum prodeſt fini à lege intento.

12\. Dices, finis legis non cadit ſub lege; ergo licèt finis non obtineatur, imò impediatur, ſi materia ſeruetur, non violatur præceptum, vt ſuprà de naturalibus oſtenſum eſt, & eſt eadem, vel maior ratio de poſitiuis; ergo ex maiori, vel minori læſione in ordine ad finem, non poteſt conſiderari grauitas materiæ, vel præcepti, vel peccati contra tale præceptum. Reſpondeo, aſſumptum eſſe verum de fine extrinſeco legi, & materiæ eius. Nos autem hîc loquimur de fine intrinſeco, ſiue ille includatur in ipſa materia, vt quando propter ſe, & ſuam honeſtatem præcipitur,
A vt eſt in lege ciuili vendere rem tanti, & non pluris, & in Eccleſiaſtica audire Miſſam, ieiunare, &c. ſiue proximè reſpiciatur per præceptum, vt quando materia ſolùm præcipitur, vt medium ad talem finem, vt quando prohibetur ingreſſus in domum propter vitandum ſcandalum, vel quid ſimile.

Finis extrinſecus legi & materia eius non cadere ſub lege, ſecus de intrinſeco.

CAPVT XXVI.

An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc ſufficiant.

1\. SVppoſita doctrina capitis præcedentis, clarum eſt, nulla verba poſſe ſufficere ad hunc effectum, B niſi ſupponatur materia capax; nihilominus tamen verba ipſa, ſi ex parte ſua ſufficienter proponant talem obligationem; etiam declarant materiam eſſe grauem, & illis ſtandum eſt, vt dixi, ſi aliud manifeſtè non conſtet, & ideo inquirimus, an ex verbis legis poſſit hoc interdum colligi. Poteſt autem lex declarare obligationem ſuam; aut oratione aliqua cōplexa, aut verbo ſimplici præcipiendi, de vtroque modo breuiter dicemus.

2\. Circa primum clarum eſt, poſſe legiſlatores humanos explicare in ſua lege ſe velle obligare ſub reatu pœnæ æternæ, vt ſit interdum in Eccleſiaſticis legibus, vt infrà videbimus; in ciuilibus autem hoc non eſt in vſu, quia non ſpectat ad temporales principes diſcernere inter peccatum mortale, & veniale, C vnde ad ſummum ſolent explicare, ſe velle obligare quantum poſſunt, vel interdum etiam declarãt Chriſtiani Principes ſe velle obligare in conſcientia. Hęc tamen, & ſimilia verba generalia ſunt, & ex parte ſua non declarant obligationem eſſe grauem abſolutè, ſed ſolùm quaſi ſub conditione, ſi materia ſit capax, ideóque modus, & grauitas obligationis ex qualitate materiæ determinari debet. Solent autem in legibus humanis addi comminationes pœnarum, quæ ſi ſpirituales ſint, indicare ſolent modum obligationis legis in conſcientia, ſed illæ ſunt propriæ Eccleſiaſticarum legum, de quibus libro ſequenti dicemus. Aliæ ſunt temporales, vel corporales pœnæ, de quibus hic dicendum eſt, quia in quibuſcunque legibus humanis addi poſſunt, præſertim verò in ciuilibus.

3\. D Multi ergo cenſent, huius pœnæ adiectionem non ſolùm non eſſe ſignum grauis obligationis legis, verùm potiùs eſſe ſignum, legem non obligare in foro conſcientiæ, ſed tantùm in foro externo ad talem pœnam. Ita ſentit Nauarr. dicto cap. 23. n. 55. cum aliis. Ego verò cum communi ſententia, quam infrà tractabo, ſuppono, adiectionem pœnæ etiam tēporalis, vel corporalis non eſſe ſignum legis purè pœnalis, niſi in ipſamet lege ſufficienter explicetur, vel aliunde ſatis conſtet, quia non obſtante tranſgreſſione legis in conſcientia, & pœna illi reſpōdente apud Deũ iuſtè legiſlator humanus adiicit pœnam per homines infligendam. Et ideo ſi lex abſolutè præcipiat, licèt adiiciat pœnam temporalem, nihilominus in conſcientia obligat.

Proponitur ſententia Nauarri, & reiicitur.

4\. E Hoc ergo ſuppoſito dicendũ eſt, grauitatem pœnæ per ſe loquendo magnum ſignum eſſe grauitatis materiæ, de qua lex fertur, & grauis obligationis eius. Ratio eſt, quia grauis pœna non imponitur prudēter niſi pro re graui: præſumitur autem legiſlator prudenter adiicere pœnam, ergo. Vnde rectè docuit Scot. in 4. d. 1. q. 6. prope finem, quoties lex vetus cōminabatur illis verbis, *Peribit anima illa de populo ſuo*, id eſt, quoties pœnam mortis imponebat trãſgreſſoribus alicuius legis materiam illius legis fuiſſe graué, & de ſe ſufficientem ad peccatum mortale. Cui conſonat ſententia Auguſtini lib. 2. de Bapt. cap. 6. *Af-*

Concluſio.
Scot.
Exod. 12.
Auguſtin.

feramus (inquit) *diuinā ſtateram de Scripturis ſanctis, & in illa quid ſit grauius appendamus.* & infrà, *Tempore illo, quo Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cauenda monſtrauit, & idolum fabricatum, atque adoratum eſt, & propheticus liber ira regis contemptoris incenſus, & ſchiſma tentatum: idololatria gladio punita eſt, exuſtio libri, bellica cæde, & peregrina captiuitate, ſchiſma hiatu terræ, ſepultis auctoribus viuis & cæteris cœleſti igne conſumptis. Quis iam dubitauerit hoc eſſe ſceleratius commiſſum, quod eſt grauius vindicatum.* In ſtatera ergo diuina colligit Auguſtinus grauitatem delicti ex grauitate pœnæ, non tantùm vitæ futuræ, ſed etiam præſentis; ergo etiam in ſtatera legis humanæ, quæ debet eſſe quoad fieri poſſit conformis rationi diuinæ, ex grauitate pœnæ rectè colligitur grauitas tranſgreſſionis legis, & conſequenter etiam grauitas materiæ de ſe ſufficientis ad mortalem culpam. Et quamuis non ſemper grauior culpa apud Deum puniatur grauiori pœna huius vitæ, maximè per iudices humanos, nihilominus, quando lex ciuilis imponit grauiorem pœnam, ſignum eſt, materiam talis legis humanæ, & cuſtodiam eius eſſe magis neceſſariam ad finem legis & poteſtatis ciuilis, quàm ſit alia materia aliàs honeſtior, vel excellentior apud Deum, & ita in ordine ad obligationem legis humanæ, ſemper illud eſt optimum ſignum materiæ ſatis grauis, & ſufficientis ad culpam mortalem, quando aliàs ex tenore legis conſtat, non eſſe purè pœnalem, & ita docent Summiſtæ verb. *pœna*, & Couar. in reg. *peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3. in fine, & Medina dicta q. 7. de ieiunio, & Armil. verb. *præceptum*, n. 6. & verb. *lex*. n. 4. & Caſtro lib. 1. de leg. pœn. cap. 5. docum. 4.

5. *Dubium & ratio dubitandi.*

Circa ſecundum punctum de verbis ſimplicibus dubitari poteſt, an ſit aliquod ſimplex verbum præcipiendi, ſeu ſerendi legem, quo hæc obligatio ſub mortali ſufficienter ſignificetur. Et ratio dubitandi ſumitur ex Clement. *exiui*, de verb. ſignificat. & cap. *exiit*, eod. tit. in 6. vbi ex hoc, quòd lex fertur per verbum, *præcipimus*, vel æquiualens, colligitur obligatio legis ſub mortali. Vnde multi ſentiunt verbum præcipiendi, vel æquiualens ſufficere ad obligationem legis ſub mortali culpa. Ita Soto lib. 1. de iuſtit. quæſt. 6. art. 4. & idem ſentiunt Syluest. verb. *præceptum*. quæſt. 2. Armil. num. 7. Alij verò licèt hoc admittant in legibus canonicis propter dicta canonica iura, non tamen ciuilibus, quia in iure ciuili talis declaratio non habetur, nec ex conſuetudine conſtat, ſic eſſe verba illa intelligenda. Ita Medin. dicto cap. 7. de ieiun. Caſtro dicto lib. 1. de lege pœnali, cap. 5. & idem in re ſentit Nauar. dicto cap. 23. num. 50. nam licèt priùs abſolutè dicat, verbum præcipiendi de ſe non ſignificare ſatis præceptum obligans ſub mortali, nihilominus ſubiungit in legibus canonicis habere hanc vim ex vſu, & ex dicta Clement. vbi oppoſitum ſentit de ciuilibus. Alij denique exiſtimant, in nullis legibus, nec ciuilibus, nec Eccleſiaſticis ex verbo præcipiendi poſſe colligi talem obligationem. Ita Caiet. 2. 2. quæſt. 186. artic. 9. circa ad 3. Quin potiùs ibi generaliùs loqui videtur, & negare, verbum, *præcipimus*, ſufficienter indicare legem obligantem quocumque modo: nam aliquæ coniecturæ, quas adducit, ex vſu illius vocis in Euangelio, & in regulam Auguſtini, huc tendere videntur, quatenus inde elici poteſt, ſimplices ordinationes, ac regulas ſæpe ferri per verbum præcipiendi, & vocari præcepta, ſed nihilominus eius mens ſolùm fuit loqui de præcepto obligante ad mortale: poſtea verò quaſi per [illegible] omaliam hoc ſolum vocat ſimpliciter præceptum, & ita negat, mendacium ſimplex prohiberi præcepto, & ſimilia. Fundamentum ergo illius eſt, quia verbum *præcipio*, æquè ponitur (adde & eum ca- A dem proprietate) in rebus peccati venialis, ac mortalis.

Clement. exiui. Cap. exijt.

Sotus. Syluest. Armil.

Medina. Caſtro. Nauar.

Caiet.

6. *Mens auctoris.*

Mihi tamen dicendum videtur, aliud eſſe inquirere, an lex vi alicuius verbi in ea poſiti abſolutè, & ſimpliciter obliget ſub mortali culpa, ſemper, ac independenter ab omni alia conditione legis; aliud verò eſſe quærere, an ex parte verborum legis ſit aliquod verbum ſimplex, quod hanc obligationem ſufficienter indicet. Loquendo priori modo vera eſt ſententia Caietani, nullum ſcilicet eſſe tale ſimplex verbum, & ſufficienter probatur fundamento eius. Nam ſi aliquod eſſet tale verbum, maximè eſſet verbum, *præcipio*: ſed hoc non, quia etiam res leuis per illud verbum propriiſſimè præcipitur; ergo non obſtante illo grauitas, vel leuitas obligationis pendet B ex materia, vt oſtenſum eſt; ergo. Et confirmatur à fortiori: nam etiam verba complexa ad hoc non ſufficiunt, etiamſi dicatur ſub interminatione æternæ pœnæ, &c. niſi ſupponatur capacitas materiæ, vt oſtenſum eſt; ergo multò minùs ſufficiet ſimplex præcipiendi verbum. Quin potiùs in hoc poteſt conſtitui differentia, quia quando verba ſunt complexa, & in illis fit illa exaggeratio, vel alia ſimilis, ex illis ſumitur magna probatio, quòd materia ſit grauis, niſi aliud ſatis clarè conſtet: ex ſimplici autem verbo præcipiendi nō ſumitur talis probatio, nec ſufficiens præſumptio, quia de ſe eſt indifferens, & æquè propriè, ac vniuocè (vt ſic rem explicem) cadit in materiam grauem, & leuem, quantum eſt ex vi C verbi.

7. *De verbo ſimplici præcipiendi.*

At verò ſi in altero ſenſu loquamur, dicendum cenſeo ſimplex verbum præcipiendi, quantum eſt ex forma legis, ſufficiens eſſe ad obligationem ſub mortali iudicandam, ſi materia legis ſit capax illius. Et in hoc ſenſu exiſtimo loqui auctores primæ ſententiæ. Et probatur, quia eo ipſo, quòd lex eſt vera lex, & non reſtringitur ad purè pœnalem, vel alio ſimili modo, obligat in conſcientia, & quantum poteſt pro capacitate materiæ; ergo obligat ſub mortali, ſi materia eſt capax, ſed ex vi verbi præcipiendi cōſtituitur præceptum in ratione veræ legis, quantum eſt ex parte formæ ſeu verborum, quia ex vi illius ſatis exprimit Princeps ſuum imperium, & voluntatem obligandi, nec extrahi poteſt ab hac propria ſignificatione, niſi D attenta aliqua conſuetudine, & aliquibus circunſtantiis id ſufficienter colligatur; ergo ex vi talis verbi abſolutè propoſiti obligat ſub mortali, ſi materia eſt capax. Conſequentiæ ſunt claræ, & ſecundùm antecedens oſtenſum eſt ſuprà cap. 13. Primum verò antecedens patet, tum quia obligatio eſt effectus quaſi naturalis legis; ergo eo ipſo quòd lex abſolutè conſtituta eſt, obligat quantum poteſt; tum etiam quia lex naturalis dictat, eſſe obediendum ſuperioribus præcipientibus, hæc autem lex naturalis ex ſuo genere obligat ſub mortali, & ideo ſi materia præcepti humani grauis ſit, & humanum præceptum abſolutè feratur, etiam obligatio illius legis naturalis eſt grauis, & ex vi illius etiam præceptum humanum grauiter, & ſub mortali obligabit. Denique quia aliàs non E haberent leges ciuiles verba, quibus poſſent grauem obligationem declarare, & regulariter illam non ſatis declararent, quia non declarant expreſsè, ſe præcipere ſub mortali, vel ſub interminatione, &c. nec hoc ad eas pertinet, vt dixi: conſequens autem eſt abſurdum, vt conſtat.

8. *1. Corol.*

Vnde colligo immeritò ſecundam ſententiam diſtinguere in hoc inter leges ciuiles, & canonicas, quia diſcurſus factus etiam in legibus ciuilibus procedit: nam de illis oſtenſum eſt, verbum præcipiendi abſolutè prolatum eſſe ſufficiens ad conſtituendam formam legis. Item de eiſdem oſtēſum eſt, obligare in conſcientia quantum ad id, quod abſolutè præcipiunt.

cipiunt. Denique de eiſdem etiam verum eſt, quòd A obligāt quaſi naturaliter, & quantum poſſunt iuxta capacitatem materiæ, ergo in eis verbum præcipiendi abſolutè poſitum de ſe indicat obligationem ſub mortali, ſi materia eſt capax illius. 2. Corol. Secundò infero idem dicendum eſſe de verbis prohibendi, ſeruata proportione, & de omnibus æquiualentibus iuxta doctrinam ſuprà datam de forma legis humanæ, ſeu ciuilis, quæ hic applicanda eſt. Nam primò & præcipuè ſpectandum eſt, quæ verba conſtituant legem in eſſe legis: nam illa nec conſtituunt illam in ratione præcepti habentis vim obligandi in conſcientia, & conſequenter ea parte verborum talis legis, ſi abſoluta ſint, & non limitentur, obligabit talis lex quantum poteſt iuxta materiæ capacitatem, & conſequē- B 3. Corol. ter etiam ſub mortali, ſi materia ſit capax. Tertiò infertur, quomodo intelligenda ſint dicta ſupra in Clement. *exiuit*, &c. *exiſt*, cùm dicunt verba præceptiua in regula ſancti Franciſci indicare obligationem ſub mortali; intelligunt enim hoc quantum eſt ex ſe, ſeu ſuppoſita materiæ capacitate, quam ibi Pōtifices ſupponere viſi ſunt. Et ita regula, qua ibi vtuntur Pōtifices, generalis eſt ad alias leges, non tātùm canonicas, ſed etiam ciuiles: non enim vtuntur illa regula propter ſpecialem rationem, quæ in regula ſancti Franciſci inueniatur, nec propter aliquam, quæ reperiatur in legibus Eccleſiaſticis, ſed propter proprietatem verborum præcipiendi. Neque enim illa decreta conſtitutiua ſunt noui iuris, ſed declaratiua talis regulæ ex iure antiquo, naturali potiùs, quā poſitiuo canonico. Nunquam enim Pontifices addiderunt C ſpecialem vim verbis illis pro legibus canonicis, ſed exprimunt, & propria ſignificatione talium verborum, & ex communi vſu illam ſupponunt.

CAPVT XXVII.

Vtrùm obligatio legis humanæ, quoad grauitatem eius, ex intentione legiſlatoris pendeat.

1\. SVpponimus intētionem obligandi eſſe de ratione legis, vt ſuprà oſtenſum eſt; inquirimus autem, an grauitas obligationis, quoad mortale, aut veniale etiam pendeat ex legislatoris intentione. Deinde vt intelligatur punctum quæſtionis, ſupponimus variis modis poſſe legislatorem ſe habere in ferenda lege. D Primò vt ſimpliciter intendat legem ferre circa talem materiam, & non ampliùs. Secundò, vt definitè velit ferre legem, & per illam in conſcientia obligare, non determinando quantitatem obligationis. Tertio, vt velit ferre legem merè pœnalem, & non obligantem in conſcientia. Quartò, vt velit definitè obligare ſub peccato mortali, & non tantùm ſub veniali, & è cōtrario vt velit tantùm ſub veniali, & nullo modo ſub mortali, & de hoc vltimo membro tantùm eſt aliqua controuerſia, cætera enim clara ſunt ex dictis. Nam in primo modo ſine dubio lex obligat in conſcientia, quia vera lex natura ſua habet hunc effectum, ſi non excludatur; vnde eo ipſo, quòd intentio fertur ad veram legem, & hic effectus non excluditur, eſt ſufficienter intentus, & efficitur per legem. E Neque eſt ſemper neceſſaria formalis intentio obligandi in conſcientia, vel ſub mortali; imò verò hoc vix venit in mentem legislatoris ciuilis, & maximè in infidelibus, de quibus eſt eadem ratio. Item idem eſt in voto, & promiſſione, quia ſi fiant, ſtatim obligant in conſcientia, licèt promittens nihil de conſcientia cogitauerit; idem ergo eſt in lege, neque eſt vlla ratio, cur expreſſior intentio neceſſaria ſit.

2\. Et idem cum proportione eſt dicendum in ſecundo modo intentionis: nam ibi etiam eſt implicitè intenta grauitas obligationis, & non impeditur, vel aliter excluditur efficacia illius intētionis; ergo ſatis eſt. Et ideo ſup. notauimus quòd ſi materia ſit capax, & lex feratur abſoluto verbo præcipiendi, & cum ſimili confuſa intentione, obligatio eſt ad mortale, argumento Clement. *exiuit*, quod etiam tradit Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. art. 4. versùs finem, quia ſi legiſlator vult obligare, & non determinat modum, ex materia determinatur, quia in re non poteſt fieri ſine aliqua determinatione, & hæc non poteſt aliunde ſumi; tunc ergo talis intentio ſufficit, quia materiæ accommodatur, ac per illam determinatur. Clement. exiuit. Soto.

3\. Præterea idem dicendum eſt cum proportione in tertio modo, quando intentio legislatoris expreſſè eſt de ferenda lege purè pœnali; nam (vt ſuprà dixi) illa intentio mutationem facit in materia legis, quæ mutatio eſt in poteſtate legislatoris; nam poteſt hāc vel illam materiam, aut determinatè, aut disiunctiuè, aut abſolutè, aut ſub conditione præcipere, licèt non poſſit à tota materia omnem obligationem in conſcientia excludere, ſi veram legem ferre vult. Quando ergo dicitur intendere non obligare in conſcientia, ſed ad puram pœnam, hoc intelligitur reſpectu actus immediatè præcepti, vel prohibiti: tamen eo ipſo talis actus non eſt adæquata materia illius legis, ſed vel hoc disiunctum, aut facere tale opus, aut ſuſtinere, vel exequi talem pœnam, vel (& in idem redit) eſt lex conditionata, ſoluendi talem pœnam, ſi hoc fiat, & tunc à toto disiuncto non excluditur obligatio in conſcientiam. Imò eo ipſo quòd legislator vult veram legem ferre, & non vult determinare obligationem in conſcientia ad talem actum, vult obligare in conſcientia ad disiunctum, de quo adæquatè fert legem, & tunc grauitas obligationis ſic impoſitæ, & modus eius ex materia determinanda eſt, iuxta proximè dicta de quacumque alia lege indefinitè lata cum ſola intentione ferendi legem. In quarto etiam modo res erit clara, ſi intentio legislatoris ſit conformis conditioni materiæ, id eſt, ſi materia ſit grauis, & ipſe velit grauiter, & ſub mortali obligare; vel ſi materia ſit parui momenti, & ipſe velit tantùm ſub veniali obligare: tunc enim nihil eſt, quod impediat effectum, vt conſtat. Item ſi indefinitè velit legislator obligare, determinatur obligatio ex materia, & ipſe cenſetur velle obligare iuxta materiæ conditionem; ergo à fortiori, quando intentio eſt determinata, & conformis capacitati materiæ, habebit effectum. Difficultas ergo ſupereſt, quando eſt difformitas inter intentionem, & materiam, quæ difformitas poteſt eſſe duplex, vna per exceſſum quia intēdit obligare ſub mortali in materia leui, & de hac iam dictum eſt, non poſſe habere effectum adæquatum intentioni, quia excedit poteſtatem agentis, & tunc intentio operatur, quod poteſt, non quod vult. Alia ergo diſproportio eſt per defectum, quia legislator intendit obligare ſub veniali tantùm in materia graui. Et de hoc tantùm puncto dicendum ſupereſt, an poſſit legislator in materia capaci obligationis ſub mortali, temperare obligationem per intentionem ſuam, qua vult tantùm obligare ſub veniali.

4\. In quo puncto ſunt opiniones contrariæ. Prima negat, eſſe hoc in poteſtate legislatoris, ſed neceſſariò obligare ſub mortali ferendo legem in tali materia. Ita tenet Vaſquez 1. 2. diſput. 158. cap. 4. num. 32. & ſequentibus. & tribuit Driedoni dicto lib. 3. de libert. Chriſtian. cap. 3. ad 5. ex quo refert hæc verba. *Præcipientis intentio non facit præceptum habere maiorem, vel minorem obligandi efficaciam, ſed neceſſitas, dignitas, vel vtilitas eorum, quæ præcipiuntur.* Sed in originali, Sententia aſſerens nō eſſe in poteſt. legiſlatoris in materia graui nō obligare grauiter Vaſquez. Dried.

ginali,quo vtor,eſt dictio excluſiua,quæ poteſt ſenſũ mutare;ſic enim ait, *Sola præcipientis intẽtio nõ facit*,&c. *Sed & neceſſitas*,&c. Vnde ſenſus eſſe poteſt,non pendere quantitatem obligationis legis ex ſola intentione legislatoris, ſed etiam ex aliis principiis,& ita nõ fauet dictæ ſententiæ, ſed ſolùm confirmat ea, quæ ſupra dicta ſunt. Nihilominus ſi ſenſus ſit, quod ſola intentio præcipientis non ſufficit, vt præceptum habeat minorem obligandi efficaciam, quàm materia poſtulet:ſic fauebit dictæ ſententiæ. Eandem ſententiam expreſsè tenet Salmeron,tomo 4.Euangel. p. 3. tract. 12. §. differt autem. *Salmeron.*

5. Prima ratio huius ſententiæ eſt, quia licèt ferre, vel nõ ferre legem pendeat ex voluntate præcipientis, tamen ſuppoſito præcepto vis ipſa obligandi ex iure naturæ naſcitur, quia ius naturæ dictat parendum eſſe ſuperioribus præcipientibus,ſed ius naturæ in materia graui grauiter obligat;ergo non poteſt illa obligatio minui per intentionem præcipientis. Secundò, quia ſuperior non poteſt rem leuem ita præcipere, vt ſub mortali obliget,etiamſi velit; ergo nec rem grauem ſub veniali. Probatur conſequentia,quia ſicut eſt ſtulta voluntas legislatoris in priori caſu, ita in poſteriori:tam ſtultũ enim eſt velle, vt tranſgreſſio præcepti de re magni momenti leuis ſit,ſicut quòd de re leui tranſgreſſio ſit grauis,ſed in vno caſu non habet effectum illa voluntas, quia ſtulta eſt; ergo nec in altero. Tertiò, differentia venialis, & mortalis peccati ex natura rerum oritur,non ex voluntate alicuius legiſlatoris; ergo non pendet ex voluntate legiſlatoris, quòd tranſgreſſio legis ſit venialis,ſi materia ipſa ad mortalem ſufficit. Quartò,obligatio præcepti non eſt eſſentia præcepti, ſed effectus eius; ergo poſita lege neceſſariò habet effectum obligationis proportionatum materiæ, neque in eo pendet à voluntate ſuperioris. Antecedens patet, quia præceptum conſiſtit in intimatione voluntatis ſuperioris, quæ eſt diſtincta ab obligatione,& prior illa. Conſequentia verò probatur, quia ſtante eâdem materia præcepti cum eiſdem circumſtantiis, & eodem fine sci præceptæ non poteſt præceptum non eſſe idem; ergo non poteſt non inducere eâdem obligationem, quia non liberè,ſed naturaliter illam inducit.

6. Secunda ſententia eſt, poſſe legiſlatorem,ſi velit, in materia graui,& capaci obligationis ſub mortali, ferre legem quæ tantùm ſub veniali obliget, ſolùm quia non intendit,nec vult ampliùs obligare, atque ita obligationem legis poſitiuæ eſſe ſub mortali,pendere ab intentione legislatoris, vt à cauſa neceſſaria, licèt ſola non ſufficiat. Hanc ſententiam docet expreſsè,& latè Caſtro dicto lib. 1. cap. 5. docum. 4. Eandem tenet,vel potiùs ſupponit Nauarr. in Manuali c. 23. num. 48. 49. & ſequentibus. Idem ſentit Medin. tract. de ieiun. q. 7. §. *ſupereſt*, & in eodem ſenſu videtur loqui Caiet. in ſum. verb. *præcepti tranſgreſſio*. Ac denique hic videtur eſſe communis ſenſus Doctorum in hac materia: omnes enim cùm de hac obligatione tractant,primùm omnium requirunt intentionem legislatoris: nam ſine illa eſſe non poteſt, licèt ſola illa non ſufficiat, quod etiam intendit Driedo loco citato. Et hæc ſententia mihi videtur vera, quam ſequentibus aſſertionibus declarabo. *Castro. Nauar. Medina. Caiet.*

7. Dico primò: Quãtumuis materia legis grauis ſit,ſi legislator ſufficienter declaret, ſe nolle obligare ſub mortali, talis lex non obligat ſub mortali. Probatur primò,quia hæc obligatio eſt effectus moralis ab homine faciendus, qui non poteſt fieri ſine cõſenſu voluntatis humanæ,ſed ibi non adeſt conſenſus voluntatis ſuperioris,quia ipſe potiùs vult non obligare ad mortale,vt ſupponitur; ergo non inducitur talis obligatio. Probatur conſequentia,quia ibi non interuenit alia voluntas humana,quæ poſſit illam obligationem inducere,& voluntas ſuperioris,licèt poſſit,non vult, & non operatur quod non vult, quia actus agentium non tranſcendunt intentionem eorum, vt ſumitur ex l. *ſi quis nec cauſam*,& l. *non omnis*,ff. ſi cert. petat. Dicitur fortè, voluntatem ferendi legem ſufficere: nam illa poſita ius naturale cogit, vt obligatio legis grauis ſit. Sed contra: nam illa voluntas ferendi legem non eſt abſoluta,ſed limitata, & quaſi ſub hac conditione imponendi obligationem ſub mortali;ergo vt ex illa voluntate lex imponatur,oportet, vt conditio impleatur; tum quia impoſſibile eſt voluntatem conditionatam habere effectum non impleta conditione,cùm nihil ponat in eſſe. tum etiam quia aliàs illa voluntas inuolueret repugnantiam in obiecto, & conſequenter eſſet de re impoſſibili, & eo ipſo non poſſet habere effectum. Vnde argumentor ſecundò,quia vel eſt poſſibile,in tali materia dari legem humanam,& non obligantem ſub mortali, vel eſt impoſſibilis talis lex: ſi eſt poſſibilis, in eo caſu fiet,quia hæc eſt voluntas ferentis illam;ſi verò eſt impoſſibilis, eo ipſo ex vi talis modi ferendi legem, taliſque voluntatis nulla lex valida conſtituetur, ergo talis lex non obligabit ad mortale,quod nunc intendimus. Probatur hæc vltima conſequentia, quia legislator talem legem vult facere, & non aliam, ſi ergo illa eſt impoſſibilis, vult legem impoſſibilem, & conſequenter nihil facit. Confirmatur à ſimili: nam ſi vellet ferre legem circa materiam grauem, aut leuem,& quod nullo modo obligaret,nec ad culpam mortalem, neque ad venialem, neque ad pœnam, profectò non ferret legem, ſed conſilium, aut ſimplicem ordinationem,& cenſeretur errare in nomine legis: quia ſi ille non ignorat naturam legis, non poteſt ſimul velle contraria, & ſi ignorat naturam legis, eo ipſo non facit legem, quia habet repugnantem,contra quam non poteſt præualere voluntas ex ignorantia procedens:ergo idem cum proportione erit in præſenti.

Harum autem rationum efficacia oſtendetur meliùs diſcurrendo per rationes in contrarium factas. Circa primam enim conſiderandum eſt, quòd licet obligatio legis humanæ radicaliter oriatur ex lege naturali, nihilominus immediatè eſt à voluntate humana legiſlatoris, vnde tunc obligat lex naturæ ad parendum ſuperiori præcipienti,quando ſupponitur homo ſufficienter, & validè præcipere. At in præſenti ſuperior aut non validè præcipit, quia volt repugnantia,& incompoſſibilia, vel non præcipit ſufficienter,ad obligandum ad mortale, quia nõ præcipit niſi media ſua voluntate,& ipſe non vult tali modo præcipere, quia non vult tali modo obligare. Vnde conuertitur argumẽtum,quia obligatio legis humanæ radicatur in illo principio naturali, obediendum eſſe ſuperioribus, ſed hic ſuperior non vult obligare ad mortale: ergo nec ius naturale obligat ad mortale,quia in præſenti non operatur, niſi mediâte voluntate ſuperioris, & quaſi dando illi efficaciam, non dat autem efficaciam contra ipſam, ſed vt ipſa impleatur in his,quæ volt. 8. *Ponderantur rationes oppoſitæ ſententiæ, & reſpondetur illis.*

Ad ſecundum negatur conſequentia: eſt enim longè diuerſa ratio inter voluntatem præcipiendi rem leuem ſub mortali, vel grauem ſub veniali. Quia prior voluntas eſt ad imponendam obligationem, & ideo cùm obligatio ſit iniuſta, & excedens poteſtatem humanam,non habet efficaciam: poſterior autem voluntas ad minuendam, vel potiùs non imponendam talem obligationem, ſcilicet ſub mortali (quoad hanc enim partem nũc illam conſideramus) ad hoc autẽ non eſt neceſſe, vt aliquid efficiat, ſed ſatis eſt vt nõ efficiat, nõ efficit autẽ eo ipſo, quod non vult, vnde ſi nõ vult obligare ad mortale, planè nõ obligat. Neque refert,quòd talis voluntas ſtulta ſit(hoc 9.

enim

enim permiſſo, & non conceſſo, vt infrà dicam) non eſt eodem modo ſtulta, quo prior: nam prior eſt ſtulta, & iniuſta; poſterior autem non eſt iniuſta, eſto ſit imprudens; prior enim eſt ad imponendum grauamen vltra poteſtatem, poſterior ſolùm ad non imponendum totum grauamen, quod poſſet, in quo non facit ſuperior iniuriam ſubdito, eſto aliàs malè gubernet. Vnde hic etiam retorquetur argumentum: nam vt voluntas non imponendi onus de facto illud non imponat, ſatis eſt, quòd de facto habeatur, éſtque impertinens, quòd prudenter, aut ſtultè habeatur. Vt ſi Rex ferat legem ſine cauſa iuſta, nihil facit; ſi verò auferat legem iuſtam ſine cauſa iuſta, factum tenet, licèt malè faciat, quia plus ad ponendum, quã ad non imponendum, vel non conſeruandum onus requiritur. Sic ergo in præſenti.

10. Ad tertium de differentia venialis, & mortalis peccati, dato antecedente in bono ſenſu, negatur conſequentia. Nam in his, quæ non ſunt per ſe mala, ſed tantùm quia prohibita, licèt ratio peccati mortalis, aut venialis, non pendeat immediatè ex voluntate hominis, neceſſariò pendent remotè, in quantum à voluntate hominis pendet ponere; vel non ponere præceptum prohibens, & ponere tale, vel tale præceptum. Non eſt ergo ſatis, quòd materia ſit grauis, quando tota illa de ſe, & non prohibita, eſſet indifferens: oportet ergo, vt prohibeatur ſimpliciter; & adæquatè (vt ſic dicam) ſecundùm totam capacitatem ſuam, & poſita tali prohibitione, iam non pendebit ex voluntate hominis, quod peccatum ſit mortale, vel veniale, ſed ex natura obiecti ſic propoſiti id ſequitur, & ita in ſuperioribus diximus accidere, quãdo materia eſt capax obligationis ſub mortali, & legiſlator non limitat modum præcipiendi, ſed ſimpliciter vult præcipere. At verò in noſtro caſu non ſupponitur prohibitio ſufficiens, vt materia illa ſit mala, quia prohibita, in gradu peccati mortalis, quia non ſic prohibetur; ergo ex hypotheſi talis præcepti impoſſibile eſt, actum illi contrarium eſſe peccatum mortale. Nam vel eſt tale per ſe, & hoc non, vt ſupponitur, vel eſt tale, quia prohibitum, & hoc etiam non, quia non eſt ita ſimpliciter prohibitum.

11. Ad quartum reſpondeo, obligationem quaſi paſſiuam, quæ in ſubdito moraliter conſideratur, non eſſe eſſentiam legis, ſed effectum, quamuis ſi conſideretur vt effectus cauſæ efficientis, ſed formalis, poſſit non immeritò intrinſecus, & eſſentialis reputari. Omiſſa tamen obligatione paſſiua; de actiua obligatione, quæ potiùs eſt quaſi actiuitas obligationis paſſiuæ, dico, hanc eſſe de eſſentia legis, & inſeparabilem ab illa, quia lex eſſentialiter eſt vinculum obligationis inductiuum. Neque contra hoc obſtat, quòd lex ſit prior obligatione paſſiua, & quòd conſiſtat in intimatione voluntatis legiſlatoris: nam potiùs hinc ſequitur, talem eſſe legem, qualis eſt voluntas, quæ per illam intimatur, quia illa voluntas eſt quaſi anima eius, & ab illa quaſi formaliter habet vim obligandi; ſed in noſtro caſu illa lex non intimat voluntatem obligandi ſub mortali: ergo nec ipſa poteſt ſub mortali obligare: nam intimatio vt ſic, tantùm eſt in genere ſigni, quod ſolùm habet efficaciam ratione ſignati. Vnde ad primam conſequentiam, quòd poſita lege ex ea naturaliter naſcitur obligatio proportionata materiæ, reſpondeo diſtinguendo conſequens: nam poſita lege adæquata materiæ, verum eſt: in noſtro autem caſu non ponitur lex adæquata materiæ, vt ſupponimus. Vnde poſita huiuſmodi lege inadæquata materiæ falſum eſt illud conſequens. Quapropter ſi conſequẽs illud vniuersè intelligatur de quacunque lege, negatur conſequentia, quia vel inuoluit repugnantiam, vel ſupponit probandum, nimirum quòd lex neceſſariò ſit adæquata, etiam contra

A voluntatem ferentis illam. Hoc enim hactenus probatum non eſt, neque etiam eſt oſtenſum, quòd circa eandem materiam, cum eiſdem circumſtantiis, non poſſint eſſe diuerſæ leges magis, vel minùs prohibentes iuxta intentionem præcipientis. Et quamuis id gratis daretur, adhuc non probaretur inde in eo caſu ferri legem obligantem ſub mortali, ſed potiùs nullam legem ferri, quia legiſlator nec vult ferre quam poteſt, nec poteſt quam vult.

Vnde ad maiorem rei explicationem dico ſecundò: Quamuis in eo caſu lex non poſſit obligare ad mortale, vt oſtenſum eſt; nihilominus non eſt omnino nulla, potéſtque obligare ad veniale iuxtà voluntatem legiſlatoris, quæ non ſemper irrationabilis eſt. 12. *2. Concluſio.* Hanc aſſertionem intendunt auctores citati, proba-

B túrque prior pars ex vſu religionum, in quibus plures ſunt cõſtitutiones cadentes in materias de ſe ſufficientes ad obligandum ſub mortali, ſi rigoroſa præcepta de illis imponerentur, vt ſunt v. g. conſtitutiõ audiendi Miſſam quotidie, vel ieiunandi tali die, &c. Et nihilominus quia in ipſiſmet declaratur non eſſe intentionem religionis obligare ad mortale, non ita obligant, ſub quacunque forma verborum ferantur. Et nihil repugnat obligare ad veniale, ſi hoc etiam in ipſis conſtitutionibus declaretur, ſicut poteſt; nulla enim afferri poteſt repugnantia ſuppoſita priori negatione. Et fortaſſe in aliquibus religionibus ita obligat, vt ſentit D. Thomas 2. 2. q. 186. articul. 9. ad 1. *D. Thomas.* Addo, quòd vbi neutro modo obligant, vtrumque exprimitur in ipſis conſtitutionibus, vt de ſua re-

C ligione retulit D. Thomas citato loco, & in noſtræ Societatis conſtitutionibus idem habetur. In hoc autem ipſo modo declarationis ſatis ſignificatur, potuiſſe tales cõſtitutiones in illis eiſdem legibus obligare ſub veniali, & non ſub mortali: ideo enim vtrũque exprimitur, ne ſolo mortali excluſo, cenſeantur obligare ſub veniali. Atque hinc ſumitur argumentum aliud ex lege purè pœnali, quo vtuntur Nauarr. *Nauar.* & alij: nam lex ex intentione legiſlatoris poteſt non obligare ad culpam, ſed tantùm ad pœnam, etiam in materia de ſe graui, & ſufficiente ad obligationem ſub mortali, vt ex eiſdem conſtitutionibus Prædicatorum cõſtat, & in ſequentibus generaliter diſputabitur; ergo per eãdem intentionem legiſlatoris fieri poterit, vt lex obliget ſub veniali, etiamſi materia capax eſſet maioris obligationis. Reſponderi po-

D teſt, legem pœnalem tandem reſolui in aliquam obligationem conſcientiæ. Sed contrà; nam eſto hoc verum ſit, poteſt reſolui in ſolam obligationem ſub veniali, vt ſi pœna eſſet lenis, quam omittere non eſſet mortale: tunc enim quaſi mediatè res grauis præcipitur ſub culpa veniali incurrenda, niſi talis pœna impleatur: ergo etiam immediatè, & ſimpliciter poſſet ſic præcipi.

A priori verò probari hoc poteſt primò, quia talis lex non eſt iniuſta, neque illicita ex parte materiæ: 13. nam præcipit rem honeſtam, neque excedit poteſtatem ferentis legem, ſed potiùs eſt quaſi inadæquatus actus eius; cur ergo erit nulla? Vnde parum refert, quòd ſit indiſcreta, quia imprudentia in lege feren-

E da, non facit illam nullam, niſi reddat illam turpem, inhoneſtam, aut iniuſtam vltra poteſtatem ferentis illam. Nec etiam eſt, cur talis lex reputetur impoſſibilis, quia ſi materia eſt capax obligationis maioris, cur non erit minoris? quando quidem vtraque eſt quaſi extrinſecus adueniens illi per liberam voluntatem imperantis, ſicut in cenſuris v. g. Licèt pro contumacia in furto graui poſſit rationabiliter imponi excommunicatio maior; nihilominus ſi feratur excommunicatio cum intentione non inferendi maiorem, non inferetur maior, inferetur autem minor, ſi Prælatus eam intendat, etiamſi fortè negligen-

Materia capax obligationis maioris eſt etiam minoris.

ter, & imprudenter faciat, non ferendo maiorem; ita ergo in propoſito præceptum quaſi recipit maius, & minus ex parte voluntatis legiſlatoris volentis grauiter, aut leuiter obligare. Quę dici etiam poſſunt præceptum ſimpliciter, & ſecundùm quid, ſicut D. Thomas dixit, peccatum veniale non eſſe contra præceptum ſimpliciter, ſed ſecundum quid, & innuit ſæpe Caietan. 2. 2. quæſt. 104. art. 2. quæſt. 186. artic. 9. tom. 1. Opuſc. tract. 25. quæſtion. 1. Sic ergo, licèt materia ſit capax præcepti ſimpliciter, poteſt legiſlator pro ſua libertate velle imponere pręceptum ſecundùm quid, & non ſimpliciter, & ſicut illa voluntas efficax eſt quoad obiectum negatiuum, ſicut eſt oſtenſum, ita etiam quoad affirmatiuum, quia nulla eſt repugnantia, nec rationes prioris ſententiæ illam oſtendunt, vt ex dictis patet. Et confirmatur: nam per ſeſe videtur ſatis credibile, quòd ſicut Eccleſia pręcipit ieiunium, vel Miſſam ſub mortali, potuit etiam pręcipere ſub ſolo veniali, ſi expedire iudicaret. Quia ieiunare, & audire Miſſam de ſe eſt opus honeſtum, & graue, & nihilominus non eſt ſub neceſſitate ſalutis ante præceptum, ſed volũtas Prælati imponit neceſſitatem; ergo poteſt non omnem neceſſitatem imponere, cuius opus eſt capax, ſed minorem, ita vt nõ ſimpliciter ad ſalutem, ſed ad cauendã omnem culpam, etiam leuem ſit neceſſarium, ſiue ponendo ſolùm præceptum obedientiæ in eo gradu, ſiue intra latitudinem religionis, vel temperãtiæ, faciendo talem determinationem, ſiue circumſtantiam temporis ſub leui obligatione imponendo, vtendo illo medio ad finem talis virtutis, non vt graui, ac neceſſario, ſed vt leui diſpoſitione ad grauiora præcepta, iuxta doctrinam D. Thomæ, dicta quæſtion. 108. artic. 7. & 9.

14. Addidi tandem, talem voluntatem, talémque præcipiendi modum, non ſemper eſſe irrationabilem, aut habere malitiam aliquam. Id enim etiam perſuadet conſuetudo religionum, & ratio, quia in tali modo præcipiendi, nulla intrinſeca indecentia oſtendi poteſt, nec tranſgreſſio alicuius obligationis, quia ſuperior non tenetur præcipere ſemper quãtum poteſt, neque etiam tenetur abſtinere à præcipiendo leuiori modo, quando non vult toto rigore præcipere. Vbi enim eſt talis prohibitio, aut in quo fundari poteſt? Alioqui verò poteſt habere finem, & cauſam rationabilem ad non præcipiendum cum rigore, neque omittendum omnino præceptum, quia imponere aliquam moderatam obligationem, ſine periculo grauis lapſus, poteſt eſſe vtile ad ſpiritualẽ directionem ſubditi. Nihil ergo obſtat, quin modus hic præcipiendi, etiam in materia graui poſſit eſſe validus, & prudens. Confirmatur, quia eadem materia grauis prudenter poteſt eſſe aliquando ſub conſilio, vel ſimplici ordinatione ad nihil obligantis, aliquando ſub lege tantùm pœnali, aliquando ſub graui præcepto obligante quantum poteſt ſub mortali; cur ergo eſſe etiam non poterit ſub leui obligatione, quæ timoratam conſcientiam pungat, & in diſcrimen grauis lapſus non adducat? Neque contra hoc video rationem vrgentem. Solet autem fieri argumentum, & comparatio ſumpta ex obligatione voti, & iuramenti. Sed de his in libris de Religione, tract. 6. dictum eſt.

CAPVT XXVIII.

Vtrùm lex humana, & ciuilis obliget ſub mortali, vt ex contemptu non violetur, etiam in minimis.

QVamuis hæc quæſtio tractari poſſit, non ſolùm de lege humana, ſed etiam de naturali, nihilominus, quia præcepta humana facilius contemni poſſunt, & ita modus peccandi ex contemptu frequentiùs in eis committi poteſt, ideo de illis ſolet hæc quæſtio ſpecialiter tractari. Et præſertim ſumpta occaſione ex opinione aſſerente, tranſgreſſionem legis humanæ per ſe leuẽ eſſe, factam verò ex contemptu eſſe mortalem: nam huius opinionis auctores ſupponunt apertè, contemptum eſſe talem circumſtantiam tranſgreſſione legis, vt de veniali faciat mortalem. In quo alij auctores eis non contradicunt, etiamſi in priori parte diſſentiant, dicentes, contemptum non eſſe neceſſarium, vt tranſgreſſio præcepti humani ſit peccatum mortale, ſi materia ſit grauis.

Itaque omnes in hoc conueniunt, quòd tranſgreſſio legis humanæ ex contemptu facta eſt peccatum mortale, etiam in materia minima; imò idem ſentiunt de tranſgreſſione regulę aliàs non obligantis ad aliquam culpam, vel etiam de conſiliorum contemptu. Ita docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 186. artic. 9. ad 3. Bonauent. in Pharet. diui. amo. lib. 2. cap. 44. Gerſon Alphab. 34. liter. M. & tertia parte, tract. de vita ſpiritual. lection. 5. Adrian. quodlib. 6. artic. 2. Panormitanus in capit. *nam concupiſcentiam*, de conſtitut. numer. 5. & in capit. *relatum*, ne cleri. vel monach. numer. 6. Felin. in cap. *cum quidam*, de iureiur. num. 7. Archid. in cap. 1. d. 27. quæſt. 1. & in cap. *quicunque*, 18. diſt. & Domin. in cap. *nullus*, 55. diſt. Nauar. in ſum. capit. 23. num. 41. & 42. Dried. lib. 2. de libertat. Chriſtian. cap. 1. Couar. in cap. *alma mater*, 1. p. §. 7. numer. 6. & in regula, *peccatum*, 2. part. §. 5. num. 3. in fine, Caiet. & Caſtro locis infrà citandis, & plura congerit Henric. tract. de Syno. poſt 3. part. art. 1. concluſ. 16. num. 257. Fuitque aperta ſententia D. Bernard. lib. 2. de præcep. & diſpenſ. cap. 11. 12. & ſequentib. vbi de leuiorib. præceptis in primis ait, *Non contemni ſine crimine.* Deinde ſubdit, *Porrò contemptus in omni ſpecie mandatorum pari põdere grauis, & communiter damnabilis eſt.* Et iterum dicit de contemptu, *Conuertit in crimen grauis rebellionis culpam leuis tranſgreſſionis.*

2. *Sententia affirmatiua eaque communis.*
D. Thomas. *Bonau.* *Gerſon.* *Adrian.* *Panormit.* *Felin.* *Nauar.* *Dried.* *Couar.* *Caiet.* *Caſtro.* *Henr.* *D. Bern.*

Sed licèt hæc doctrina vera, & communis ſit, nihilominus difficultate non caret, quia ex ea ſequitur, contemptum ipſum ſemper eſſe peccatum mortale, quod non videtur admittendum. Sequela patet, quia propter quod vnumquodq; tale, & illud magis; ſi ergo tranſgreſſio præcepti leuis, ſeu in materia leui ſit ſemper mortalis ratione cõtemptus, multo magis ipſe contemptus erit ſemper mortale crimen. Minor autem, ſeu falſitas conſequentis probatur, quia contemptus non eſt maius peccatum, quàm inobedientia, vel ſacrilegium, & ſimilia: ſed hæc non ſunt ſemper peccata mortalia, ergo nec contemptus. Declaratur præterea exemplis: nam ſiquis proximo dicat leue conuicium ex contemptu eius, non ideo ſtatim peccat mortaliter, quia tota illa actio cum illa formalitate contemptus non tranſcendit rationem iniuriæ, quæ in illa materia leuis eſt. Item ſiquis nolit obedire Prælato in re minima, ſolùm vt oſtendat, ſe parui pendere illum, nõ videtur peccare mortaliter, quia tota illa poteſt eſſe leuis iniuria: item ſiquis mẽdacium proferat ex contemptu quodam, quia pro nihilo reputat illam deordinationem, nõ ideo videtur peccare mortaliter, quia in illo contemptu non apparet tam grauis deordinatio.

3. *Rationes dubitandi circa prædictam communem ſententiam.*

Ad ſoluendam hanc difficultatem, & intelligendum ſenſum, & rationem communis ſententiæ, primum generatim explicandũ eſt, quid ſit trãſgredi legẽ ex contemptu, deinde quid, & quotuplex ſit contemptus, ac denique quando ad peccatum mortale ſufficiat. Circa primum quidam dixerunt, peccare ex contemptu eſſe peccare ex certa ſcientia,

4. *Quid ſit tranſgredi ex contemptu.*

& ſine paſſione, vel cauſa, cui opinioni videtur fauere Caietan. in ſumma verb. *contemptus*, condiſtinguẽs peccatum ex contemptu contra peccatum ex ignorantia, & ex paſſione. Vnde videtur ſentire eſſe peccatum, quod vocatur ex malitia: nam hoc communiter contra illa duo membra diſtinguitur, & dicitur eſſe ex certa ſcientia. Fauet etiam Gloſſa in cap. *Metropolitanum*, 2. quæſt. 7. quatenus ait, non parere ex contemptu idem eſſe, quod non parere ſine cauſa. D. Thomas etiam in 2. diſt. 24. q. 3. art. 5. argum. 2. cum ſolutione videtur ſupponere, peccata ex contemptu, eſſe peccare ex deliberatione perfecta. Indicat etiam Bernard. ſuprà dicens, aliud eſſe non obedire, aliud velle non obedire, & hoc poſterius dicit eſſe contemnere, & ſignificat, ſemper eſſe peccatum mortale: vocat enim, *blaſphemiam & repugnantiam non ferendam.*

Tranſgredi legem ex contemptu non eſſe peccare ex certa ſcientia, & ſine paſſione vel cauſa.

5. Sed hæc explicatio contemptus non poteſt præſenti inſtituto accommodari, & in eo ſenſu falſa eſſet, & contra omnes auctores citatos, & referendos. Quamuis enim (vt ſtatim dicam) contemptus in latiori quadam ſignificatione ita interdum ſumatur, tamen in præſenti nõ poteſt in eo ſenſu accipi, quia etiam peccatum veniale poteſt fieri ex certa ſcientia, & perfecta deliberatione, neque inde fit mortale, etiam ſi paſſio non intercedat, ſed mera libertas. Nam carentia paſſionis non dat per ſe nouam ſpeciem malitiæ, vt per ſe notum eſt, nec poteſt infinitè augere malitiam ex ſuo genere, vel ex aliis circumſtantiis leuem, immò ipſa per ſe non auget, ſed ſolùm non minuit culpam, & quamuis maior libertas, quę inde relinquitur, augere poſſit peccatum; non tamen adeò, vt faciat eſſe mortale, quod aliàs tale non eſſet, cùm plena libertas poſſit etiam in leui peccato reperiri. Ergo ratione huius circumſtantiæ non poteſt eſſe peccatum mortale, quod ex proprio obiecto, & materia tale non eſſet. Et idem argumentum fieri poteſt de circumſtantia ſcientiæ perfectæ; ſolùm enim ex ſe excludit ignorantiam, & ideo ex ſe nõ auget ſpeciem malitiæ; quantitatem verò peccati auget, ſolùm quatenus auget libertatem: hoc autem augmentum nunquam excedit capacitatem materiæ, & obiecti per ſe loquendo, ergo nunquam ex illo capite præcisè ſumpto peccatum fit mortale, quod aliàs eſſet de ſe veniale.

6. Quod etiam inductione patet in mendacio leui, vel paruo furto, quantumcumque enim ſcientia & voluntate fiant, ſi in eorum obiectis, & materia ſiſtatur, non addendo circunſtantiam mutantem ſpeciem, nũquam erunt peccata mortalia, ergo hic modus peccandi non eſt peccare ex contemptu proprio, & rigoroſo, de quo tractamus. Et hoc potiùs docuit D. Thom. loco proximè citato, quatenus concedit, peccatum veniale ex genere non fieri mortale, licèt fiat ex perfecta deliberatione, neque id ſatis eſſe ad contemptum, & ideo quæſt. 15. de verit. artic. 5. ad 2. dixit per peccatum veniale non contemni Deum, etiam ſi ex perfecta ſcientia fiat. De ſenſu autem Bernardi infrà dicetur. Ad Gloſſam autem reſpõdet Nauar. In capit. *non inferenda*, num. 15. Quando peccatur contra legem ſine cauſa, præſumi contemptum, non tamen eſſe, etiamſi ex cauſa iniqua peccetur, vt ex voluptate, vt ſumitur ex Gloſſa in cap. *cum illorum*, de ſententia excommunicat. verb. *in contemptu.*

Tranſgredi legem ex cõſuetudine nõ eſſe illam contemnere.

7. Secundò dixerunt alij, tranſgredi legem ex conſuetudine eſſe illam contemnere, ac ſubinde peccatum ex conſuetudine eſſe peccatum ex contemptu. Vnde inferunt, tranſgreſſionem legis de ſe venialem fieri mortalem ex conſuetudine. Hæc autem opinio dupliciter intelligi poteſt. Primò, vt adæquata cauſa contemptus ſit conſuetudo. Et hoc à nemine aſſeritur, & eſt planè falſum, quia contemptus poteſt aliũde oriri, quàm ex conſuetudine, nimirum ex ſuperbia, vel indignatione, aut alio ſimili vitio. Item quia cõtemptus eſt ſimplex actus, vt ſtatim explicabimus, & ita poteſt concipi per aliquem primum actũ ante conſuetudinem, vt ſuperbia, & alia ſimilia vitia. Secundò intelligi poteſt, quòd licèt conſuetudo non ſit neceſſaria ad contemptum, nihilominus illa ſit vnus modus peccandi ex contemptu. & hoc modo indicat hanc ſententiam Gloſſa in cap. *vnum orarium*, §. *nunc autem*, verb. *criminale*, diſt. 25. & Ang. verb. *inobedientia*, vbi hanc vocat contemptum interpretatiuum cum Richard. quodlib. 1. q. 19. & citatur pro hac ſententia Collectar. in cap. 1. de conſt. Fauet etiam Panormit. in cap. *nam concupiſcentiam*, de conſtitut. in fine, dum ait, nullum eſſe veniale peccatum, quod conſuetudine non fiat mortale: nam hoc verum eſſe non poteſt, niſi ratione contemptus. Denique Bernard. dicto libro de præcep. & diſpenſ. cap. 14. dicit quædam eſſe veniala peccata, excepto, cum per contemptum vertuntur in vſum, & conſuetudinem.

Gloſſa. Collectar. Panorm. D. Bern.

Sed hæc ſententia falſa eſt, vt meritò docuit D. Thom. & cum eo Caietan, 2. 2. quæſt. 186. artic. 9. ad 3. & ſequitur Angel. verb. *contemptus*, & bene Nauar. in cap. *tres ſunt*, de pœni. diſtinct. 1. num. 13. & Archid. in cap. *quicunque*, 81. diſtinctione, & ratio eſt, quia conſuetudo non eſt contemptus; ergo peccare ex conſuetudine, non eſt peccare ex contemptu, formaliter, ac per ſe loquendo. Quod ideo addo, quia conſuetudo poteſt diſponere ad contemptum, & illum paulatim generare, vt D. Thomas ſuprà dixit, ex illo Prouerb. 18. *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit*. Propter quod ſolent Iuriſtæ dicere, vt notat Nauarr. ſuprà, ex conſuetudine indici præſumptionem contemptus, licèt ipſa contemptus non ſit. Probatur ergo antecedens, quia contemptus per ſe conſiſtit in vno actu; conſuetudo autem ſolùm dicit, vel multiplicationem talium actuum, vel habitum inde genitum; conſtat autem habitum non eſſe contemptum, nec etiam multitudinem actuum: nam illi actus per ſe loquendo ſunt ſimiles, vnde ſicut primus non eſt contemptus legis, licèt ſit tranſgreſſio legis, ita nec ſecundus, nec tertius, nec deſignari poteſt, in quo actu incipiat contemptus ex vi conſuetudinis. Præterea peccatum ex conſuetudine ad ſummum augetur quoad pronitatem, vel facilitatem, aut affectum peccandi; non verò quoad malitiam diuerſæ rationis, vel ſpeciei; contemptus autem addit malitiam ſpecie diſtinctam, vt oſtendemus; ergo conſuetudo per ſe non ſufficit ad contemptum. 8.

D. Thom. Caiet. Nauar. Angel. Archid. Prou. 18.

Vnde infertur, falsũ omnino eſſe quod Panormitan. ait, nullum eſſe peccatum veniale, quod per conſuetudinẽ non fiat mortale. Aliàs omnis conſuetudo peccandi venialiter, conſtitueret homines in ſtatu peccati mortalis, & ita conſuetudo mentiendi leuiter, vel loquendi otioſè, & ſimiles, conſtituerent homines in morali periculo peccandi mortaliter, quia peccatum illud ratione conſuetudinis eſſet peccatum mortale. Et cùm deſignari non poſſit numerus actuum, in quo tale peccatum incipiat eſſe mortale ratione frequentiæ, ſeu conſuetudinis, ſequitur peccari mortaliter ex vi talis conſuetudinis, & periculi perueniendi ad numerum actuum, in quo peccatur mortaliter. Conſequens autem eſt abſurdiſſimum, & contra ſenſum totius Eccleſiæ, & omnium piorum, & cõtra omnes Doctores, qui etiam in materia de Iuramento, dicunt conſuetudinem iurandi verum leuiter, & ſine cauſa non conſtituere hominem in ſtatu peccati mortalis, & idem dicunt de ludo ſuperfluo, non tamen pernicioſo, & aliis ſimilibus. Ratio verò à priori eſt, quia conſuetudo peccandi venialiter per ſe ſolum auget extenſiuè nume- 9.

rum peccatorum venialium, & voluntarium in poſterioribus peccatis; ex neutro autem argumento poteſt colligi peccatum mortale, quia multa peccata venialia non faciunt vnum mortale, vt ea prima ſecundæ ſuppono, nec maior voluntas ſufficit ad peccatum mortale, ſi materia, obiectum, & aliæ circunſtantiæ peccati eadem ſunt, vt in præſenti ſupponimus. Conſuetudo ergo non transfert actum de veniali in mortale. Et ita inde etiam concluditur peccare ex conſuetudine non eſſe peccare ex contemptu. Neque Bernard. id dixit, ſed potiùs dixit, contemptum ſolere eſſe cauſam conſuetudinis, & tunc verum eſt, actum de ſe venialem poſſe fieri mortalem non ratione ſolius conſuetudinis, ſed ratione cõtemptus à quo procedit.

10. *Obiectiuncula cum reſponſione.* Dices; conſuetudo furandi, etiamſi ſingula furta leuia ſint, conſtituit peccatum mortale, vt omnes fatentur. Idemque eſt ſi contra legem poſitiuam taxantem pretium aliquis frequẽter delinquat leuiter, aliquid paruum vltra iuſtum pretium accipiendo, Item conſuetudo communicandi ciuiliter cum excommunicato eſt peccatum mortale, licèt ſinguli actus communicandi per ſe ſumpti, ſint peccata venialia; ergo idem erit in omnibus. Reſpondeo, ſi in his, & ſimilibus caſibus tandem committitur peccatum mortale, non eſt ratione contemptus, vt conſtat ex dictis, & ratione, quia poſſunt ſinguli actus ex eodem motiuo, ſeu affectu, aut paſſione fieri, vt experientia conſtare poteſt in paruis furtis: multiplicantur enim ex eadem cupiditate ſine contemptu, ſed potiùs ex quadam vi paſſionis, & interdum cum quadam imperfecta diſplicentia, & ſimplici affectu, ſeu velleitate ſeruandi legem. Item ſi per illam conſuetudinem peruenitur ad peccatum mortale, non eſt præciſè, ac formaliter ratione conſuetudinis, alioqui in omni conſuetudine idem eſſet, quod planè falſum eſt, vt oſtendi.

11. In primo ergo caſu de furtis leuibus ideo eſt, quia materia præcedentium furtorum retinetur ſemper contra eandem legem, & ſemper augetur per ſequẽtia furta, & ita tandem peruenitur ad aliquod, in quo licèt materia præſens ſola ſit leuis, coniuncta præcedentibus conſtituit vnam materiam grauem, & ita eſt illud peccatum mortale, quantum eſt ex parte materiæ. Vnde etiam oportet, vt ex parte peccantis voluntas feratur aliquo modo in illam materiam vt grauem, & congregatam ex multis leuibus, & tunc peccabit mortaliter ratione materiæ grauis. Quando autem materiæ leues non ita copulantur, multiplicatio venialium non efficit vnum peccatum mortale, vt latè declarauimus in lib. 5. de voto, capite quinto, vbi de conſuetudine committendi leuer tranſgreſſiones voti loquuti ſumus, diximuſque eandem eſſe rationem de lege. Neque refert, quòd tunc videatur finis legis, ac voti fruſtrari magis, ac magis, ac ſubinde grauiter lædi per plures illos actus; ex illo enim augmento nõ conſurgit vnum peccatum mortale, ſed multitudo venialium, vt multis exemplis, & rationibus ibi oſtenſum eſt. De alio verò exemplo de communicatione ciuili cum excommunicato, dixi in 5. tom. de cenſur. diſp. 15. ſect. 2. n. 11. ibi eſſe ſpecialẽ rationem, quia communicatio humana, licèt ſucceſſu temporis, & per varios actus fiat; tamen per excõmunicationem prohibetur per modum vnius actus, ſeu materiæ grauis, & ideo ſiquis ita frequẽter actus leues, vt animo, & voluntate expreſſa, vel virtuali in perſeuerantem communicationem feratur, violat legem in materia graui, & illi actus leues non ſpectantur tunc vt diſtincti, ſed vt partes vnius materiæ grauis per illos intentæ, & vt ſic cenſentur grauiter prohibiti, & per legem ex ſuo genere obligantem ſub mortali. Et ita nunquam ratione ſolius conſuetudi-

A nis veniale peccatum efficitur mortale.

Dicendum ergo eſt, tunc committi contra legem humanam ex contemptu, quando ipſa tranſgreſſio exterior legis oritur ex imperio contemptus interioris, ita vt illa exterior tranſgreſſio ex vi talis imperij fiat quidam contemptus exterior. Ita Caietanus in ſum. verb. *contemptus*, & 2. 2. loco proximè citato, vbi diuus Thom. idem indicat, & attigit Bernard. in d. c. 14. dicens, *Tunc non peccati ſpecies, ſed peccantis intentio penſatur.* Ratio verò generalis eſt, quia actus exterior accipit malitiam formalem, & præſertim extrinſecam, & accidentalem ab actu interiori; ſed tranſgreſſio legis in re minima, neque in actu exteriori, neque in voluntate, quæ illum reſpicit vt obiectum, habet de ſe malitiam mortalem; ergo ſi ex contemptu illam recipit, ideo eſt, quia imperatur B ab aliquo interiori actu habẽte malitiam mortalem, qui actus contemptus appellatur, & ideo tranſgreſſio illa dicitur eſſe ex contemptu. 12. *Reſolutio authoris.* *Caiet.* *D.Thom.*

Sed tunc reſtat inquirendum quod ſecundo loco propoſitum eſt, quiſnam ſit hic actus interior, qui contemptus appellatur, & cur tam graue malum reputetur, vt reddat mortale peccatum, quod leue erat, vel etiam quod de ſe nullum erat. Circa hoc D. Bernard. ſuprà cap. 12. indicat, hunc contemptum eſſe actum ſuperbiæ, dicens, *Contemptus tumor ſuperbiæ eſt.* Sumi etiam poteſt ex diuo Thoma citato loco 2. 2. quæſtion. 186. art. 9. ad 3. dum ait, *Contemnere eſſe nolle ſubiici legi.* Et peccare ex contemptu eſſe peccare ex voluntate non ſe ſubiiciendi alteri. Docet autẽ idem C D.Thom. 2. 2. quæſt. 161. art. 2. ad 3. officium humilitatis præcipuum eſſe ſubiici Deo, quod repetit art. 3. & q. 162. art. 5. & 6. inde colligit ſuperbiæ grauitatẽ; ergo ſi contemptus eſt volũtas non ſe ſubiiciendi formaliter, id eſt, ſolùm propter fugiendam ſubiectionem, eſt planè actus ſuperbiæ. Et hanc interpretationem ſequuntur ferè Canoniſtæ in principio citati, & Adrian. ac Gerſon dicta lect. 5. de vita ſpir. Angel. Syluest. & alij Summiſtæ verb. *contemptus*. At verò Caiet. 2. 2. q. 104. art. 2. & q. 105. art. 5. ad 2. hanc D.Thomę ſententiam videtur interpretari de formali inobedientia, quæ conſiſtit in voluntate non ſeruandi legem, propter non obediendum, & hanc voluntatem ſignificat eſſe contemptum. Quod & aliqui moderni ſequuntur, & fauet D.Thom. dicta quæſtio. 105. art. 1. ad 1. Ex hoc verò ſequi videtur, contem- D ptum non poſſe verſari circa conſilia, quod eſt contra omnes, & planè falſum. Probatur autem ſequela, quia obedientia tantùm eſt circa præcepta, ergo etiam inobedientia. 13. *Quiſnam ſit actus interior qui dicitur contemptus.* *Angel. Syluest. D.Thom.*

Poteſt ergo eſſe alius dicendi modus, contemptum eſſe iniuſtitiam quandam, quia contemptus eſt, *æſtimatio minùs iuſto*, vt definit Altiſiodor. lib. 2. ſum. tract. 20. c. 2. q. 1. Diminuere autem ęſtimationem alterius, contra iuſtitiam eſt. Vnde de contemptu proximi ita ſentit Caiet. in ſum. verb. *contemptus*. videtur autem eſſe eadem ratio de contemptu legis, vel legislatoris. Et ita Nauarr. ſuprà, & in ſum. cap. 23. nu. 42. ait, peccare ex contemptu eſſe, moueri ad peccandum, eo quòd legem, vel legislatorem aliquis parui faciat: hoc autẽ ad iniuſtitiam pertinere videtur. Ex his ergo E incertum manet quodnam vitium ſit contemptus, quia ſuperbia, formalis inobedientia, & iniuſtitia vitia ſunt ſpecie diſtincta. Quòd ſi contemptus in omnibus illis ſpeciebus eſſe poteſt, & ideo vox æquiuoca eſt, vt Altiſiodor. ſuprà ſentit, ambiguum manet quomodo ſumenda ſit, cùm dicitur eſſe peccatum mortale, tranſgredi legem ex contemptu. 14. *Nauar.* *Altiſiod.*

Ad hoc ergo explicandum aduerto, contemptum partim eſſe poſſe in intellectu, partim in affectu interno, partim in opere externo, ſub opere omiſſionẽ includendo, quod ferè notauit Altiſiodor. ſuprà. 15.

Primus

Primus ergo contemptus dici poteſt intellectualis, & conſiſtit in iudicio, quo res aliqua, vel perſona in minori æſtimatione habetur, quam par ſit, ac dignitati eius debeatur. Quamuis enim minus æſtimare vnam rem, quàm aliam, ſoleat generaliter vocari contemptus illius; ſi tamen æſtimatio ſit prudens, non erit contemptus vitioſus, de quo ſolo tractamus; tunc ergo eſt inordinatus contemptus, quando reſpectu ipſiuſmet rei, aut perſonæ, conſiderata eius qualitate, & dignitate, inordinata eſt talis æſtimatio. Nam ſi vna res ſit vilior alia, illam contemnere præ alia non eſt vitium, ſed virtus, vt cõtemnere diuitias, vel honores propter virtutem. In affectu autem contemptus eſt, aut velle habere hanc vilem æſtimationem de alio; aut certè velle illam verbo, aut opere B oſtendere, & in aliis generare: In opere autem contemptus erit quicquid exterius fit intentione deſpiciendi alium, vt ab aliis parui æſtimetur, vel vt operans oſtendat, ſe pro nihilo illum æſtimare. Quæ omnia non aliter probantur, quàm ex ipſius vocis proprietate, & communi ſenſu, & conceptione, ac interpretatione Doctorum, præſertim Altiſiodoren. & Caietani ſuprà.

16. Vlteriùs autem aduerto, contemptum poſſe referri vel ad perſonam, id eſt, ad Deum, aut proximum, vel ad res alias, vt diuitias, & honores, actiones, &c. Si ſumatur hoc poſteriori modo non videtur habere certam ſpeciem vitij. Imò, vt dixi, ſi debitam proportionem ſeruet ad rem, quæ contemnitur, poteſt eſſe actus laudabilis modo explicato: ſi verò ſit vltra proportionem debitam tali materiæ, vel obiecto, pertinebit ad vitium contrarium illi virtuti, quæ inclinat ad ſeruandum medium, & moderandum affectum circa talem materiam. Vt v. g. nimius contemptus honoris, vel famæ poteſt eſſe vitioſus, & contra illud, *Curam habe de bono nomine*: habebit ergo ille contemptus maliriam contrariam magnanimitati; vel humilitati, quæ conſtituunt medium in affectu honoris. Sic etiam contemnere plus iuſto diuitias neceſſarias vitæ humanæ eſſe poterit contra liberalitatem, & in prodigalitatem declinare, & ſic de aliis. Hic autem modus contemptus non eſt propriè qui ad rem præſentem ſpectat, vt ſtatim dicam. Contemptus autem perſonæ videtur mihi formaliter, & propriè pertinere ad iniuſtitiam cum proportione ſumptam. Quod ideo addo, quia contemptus Dei, erit formaliter contra religionem: nam illa eſt iuſtitia ad Deum, qualis in nobis eſſe poteſt: ſi verò ſit contemptus parentis, erit contra pietatem, ſi Prælati, contra obſeruantiam, & reuerentiam illi debitam; ſi contra alios proximos, contra communem iuſtitiam, & hoc vltimum docuit Caietan. ſuprà, ex illo autem ſequuntur cæteri cum proportione. Et ratio eſt, quia per talem contemptum agitur contra ius alterius, & quantum eſt ex parte contemnentis, infertur illi iniuria, vel etiam nocumentum. Quia vnuſquiſque habet ius, vt in æſtimatione debita habeatur, vt conuenienter ad illam tractetur: nam hoc ad honorem, vel cultum vnicuique debitum neceſſarium eſt, & inter homines habere poteſt magnam vtilitatem, ideóque huiuſmodi contemptus non parua iniuria reputatur, ac ſubinde peccatum mortale eſt ex genere ſuo.

17. *Contemptus duplex: materialis, quãdo non intẽditur directè poſtpoſitio alterius: formalis verò quando intenditur. D. Thom.*

Eſt tamen animaduertendum tertiò, huiuſmodi contemptum dupliciter committi poſſe, ſcilicet, materialiter, vel formaliter; cùm enim de facto aliquid fit, quo aliqua perſona aliis poſtponitur, licèt hoc directè non intendatur, materialiter contemnitur; ſi verò id etiam intendatur, tunc eſt cõtemptus formalis. Priori modo committitur contemptus contra Deum, per omnia peccata mortalia, vt notauit D. Thom. in 4. diſt. 9. art. 3. quæſtiunc. 3. & eodem modo tranſgreſſio humani præcepti voluntaria, etiamſi ex A paſſione fiat, ſolet interdum vocari contemptus, vt loquitur Gregor. in cap. *honoratus.* 74. diſt. Et fortaſſe hoc ſenſu dixit Auguſt. 14. de Ciuitate, cap. vlt. Amorem ſui vſque ad contemptum Dei ædificare ciuitatem Babylonis, ſic etiam lib. de natur. & grat. cap. 29. refert idem Aug. ex quadam obiectione Pelagianorum, ſententiam dicentem, *Omne peccatum eſſe contemptum Dei*, quam ipſe non reprobat, ſed declarat, non omne peccatum eſſe formalem, ſeu propriam ſuperbiam, aut contemptum ſuperbiæ. Atque in eodem ſenſu videtur dixiſſe Iſidor. lib. 2. de differentiis ſpirit. cap. vlt. *Vnum genus ſuperbiæ eſſe eorum, qui per tranſgreſſionem culpa, contemptus habẽt diuina præcepta.* Idemque habet latiùs lib. 2. ſentent. cap. 38. Denique hoc modo tranſgreſſores præceptorum diuinorum dicuntur contemptores in ſacra Scriptura Leuit. 26. & ſæpe aliàs. Sic etiam contra proximum peccatur hoc modo per omnia peccata, quæ diminuunt æſtimationem eius, etiamſi id non intendatur; vt per detractionem, quamcumque inhonorationem, &c.

Gregor. Cap. honoratus. Auguſt.

Omnia peccata mort. eſſe Dei contemptu, materialem, nõ formalem.

18. Formaliter autem committitur hoc vitium quando ex directa intentione ad hoc aliquid fit, vt alter deſpiciatur, aut deſpici credatur, ſeu oſtendatur: nam intentio eſt, quæ dat præcipuam formalitatem actibus moralibus. Quapropter quando hoc vitium tribuitur ſuperbiæ, intelligitur cauſaliter, quia loquendo moraliter, ac regulariter, contemptus, præſertim formalis, ex ſuperbia naſcitur, & ita numeratur ab C Iſidoro inter filias ſuperbiæ, vt refert Altiſiodor. & ſumitur ex lib. de conflict. vitiorum, & virtut. cap. de ſuperbia. At verò è conuerſo dicitur aliquando contemptus formalis inobedientia, quia hæc naſcitur ex contemptu, & eſt quaſi medium, quo ſubditus iniquus vtitur ad contemnendum Prælatum ſuum: directè enim vult non obedire, vt per hoc oſtendat, nihili ſe æſtimare Prælatum. Atque hoc modo accipiendum videtur, quod Bernard. ſuprà dixit, *Nolle obedire eſſe intolerabilem blaſphemiam*; id enim maximè habet locum in inobedientia formali. Quia tamen nemo intendẽs ad malum operatur, & in inobedientia, vt ſic, nulla apparet ratio boni per ſe appetibilis, ſemper illa formalis inobedientia naſcitur, aut ex ſuperbia, & appetitu excellentiæ, aut ex indignatione, D & abiecta æſtimatione Prælati, quam ſubditus habet, & ratione illius præceptum eius contemnit, & propterea illi non vult parere. Atque ita ſatis explicatum eſt, quotuplex ſit contemptus, & quomodo ex illo legis tranſgreſſio naſcatur.

Intentio dat præcipuã formalitatẽ actiõnis humanis.

Iſidor. Altiſiod.

Bern.

19 Supereſt tamen explicandum, quod tertio loco propoſuimus, an tranſgreſſio legis humanæ ex contemptu ſemper, & in quacumque materia minima ſit peccatum mortale. Et ratio dubitandi eſt, quam in principio poſuimus. Propter quã Caiet. in ſom. verb. *contemptus*, in fine, apertè concedit, dari contemptum præcepti, & tranſgreſſionem præcepti ex contemptu, quæ ſit tãtùm veniale peccatum ex leuitate materię, & ex leui modo contemnendi, vt ſic dicam, quia ſcilicet, non contemnit ſimpliciter præceptum, ſed E hoc præceptum in re minima Et ideo diſtinguit contemptum, etiam proprium, & formalem in contemptum ſimpliciter, & ſecundùm quid, & priorem dicit eſſe peccatum mortale; poſteriorem autem eſſe tantùm veniale peccatum. Eandémque ſententiam ſequitur Barth. de Medin. 1. 2. q. 88. art. 4. in fine.

Contemptus formalis duplex ſimpliciter, & ſecundũ quid. primus iuxta Caietan. mortal. 2. venialis.

20. Huic autem ſententiæ obſtat, quia videtur repugnare communi ſententiæ, quam ſuprà retulimus. Nam omnes auctores ibi citati indiſtinctè damnant peccati mortalis inobedientiam præcepti ex contemptu, etiam in minimis, & Bernard. expreſſe dixit, contemptum in *omni ſpecie peccatorum pari pondere grauẽ eſſe*: & loquitur de minimis præceptis, vt ſuprà explicuimus. Reſponderi tamen poteſt ex mente Caietani,

Bernardum,

Bernardum, & alios auctores intelligendos eſſe de contemptu ſimpliciter, non ſecundùm quid. Et ita ſi contemptus ſit ſimpliciter talis, id eſt, contemptus obedientiæ, vel præcepti, vel ſuperioris abſolute, ſic tranſgreſſionem ſemper, & in quocunque mandato, etiam minimo eſſe peccatum mortale, & ita procedere dicta Bernardi, & aliorum ſine ulla limitatione, vel exceptione. Si verò contemptus ſit ſecundùm quid, tunc illum eſſe poſſe tantùm veniale peccatum, & conſequenter etiam tranſgreſſionem leuis mandati ex intentione, ſeu imperio illius. Sed hoc non videtur ſatisfacere, tum quia nec Bernardus, nec alij auctores cognoſcunt medium inter hæc duo, ſcilicet, tranſgredi ex contemptu, vel ſine illo, quomodo dixit Gloſſa in cap. *quis autem*, diſtinct. 10. *Aliud eſt contemnere, aliud non parere*, & primum abſolutè damnatur peccati mortalis; ergo indiſtinctè id accipiendum eſt, tum etiam quia eodem modo dicere poſſumus, tranſgredi legem humanam, per ſe, & ſecluſo contemptu eſſe ſemper peccatum mortale, quia dicemus intelligendum eſſe de tranſgreſſione ſimpliciter: nam tranſgreſſio in leui materia, ſeu ſecundùm quid, imò præceptum in leui materia, non eſt præceptum ſimpliciter, ſed ſecundùm quid: ſic enim D. Thom. dixit, peccatum veniale non eſſe contra præceptum, vtique ſimpliciter. Nullum ergo erit diſcrimen inter nudam tranſgreſſionem præcepti, & tranſgreſſionem ex contemptu, quod eſt contra communem doctrinam.

Reiicitur dicta diſtinctio Caietan.

Gloſſa

21. *Caſtro ſententia, & diſtinctio.*

Mihi ergo vtendum videtur diſtinctione inſinuata à Caſtro dicto cap. 5. in fine, licèt alio modo: ille enim diſtinguit contemptum legis, & legiſlatoris: quia verò in præcepto duo ſunt, ſcilicet res præcepta, & præceptum ipſum; ego potiùs diſtinguo inter contemptum perſonæ, ſeu legiſlatoris, & contemptũ operis, ſeu rei præceptæ. Neque oportet addere tertium membrum de contemptu præcepti, ſeu legis, quia lex ſolùm contemni poteſt, vel per reſpectum ad legiſlatorem, cuius poteſtas contemnitur, & ſic ad contemptum legiſlatoris reducitur; vel poteſt lex contemni, quia res præcepta parui æſtimatur, & ſic reducitur ad contemptum operis.

22. *Tranſgredi legẽ ex contemptu rei præceptæ nõ ſemper eſt peccatũ mor. ſed tantùm ex grauitate materiæ, vel errore in doctrina*

Dico ergo primò: Tranſgredi legem ex contemptu rei præceptæ non ſemper, & in indiuiduo eſt peccatum mortale, & in hoc poteſt habere verum opinio Caietani; & ratio eius, quia res contempta poteſt eſſe minima, vel pertinens ad infimam aliquam virtutem, & quia tunc per ſe nec fit, nec intenditur iniuria legiſlatoris. Duplici ergo ex capite poteſt eſſe hoc peccatum mortale. Primò, ſi inuoluat, vel ſupponat errorem in doctrina. Sic peccant grauiſſimè, qui contemnunt conſilia, quia exiſtimant illa eſſe inutilia, aut infima bona. Sic etiam peccaret grauiter, qui contemneret tranſgreſſionem ex ſe leuem, quia exiſtimaret, peccatum veniale non eſſe dignum pœna apud Deum, vel quippiam ſimile. Secundò poteſt hoc eſſe mortale ex materiæ grauitate, ſicut in aliis vitiis contingit.

23. *Tranſgredi legẽ ex contemptu legiſlatoris Dei ſẽper eſt per. mortale, vtpote quod includat quoddã Dei odiũ.*

Dico ſecundò; Tranſgredi legem ex contemptu Dei legiſlatoris ſemper eſt peccatum mortale, etiam in indiuiduo, & ſine vlla diſtinctione. Et hoc ſaltem modo indiſtinctè procedit communis ſententia, & ita expreſſè Bernard. cap. 12. (quem alij ſequuntur) diſtinguit mandatum à mandante, & grauitatem cõſtituit in contemptu mandantis. Et quidem reſpectu Dei videtur res manifeſta. agimus enim de contemptu formali, vt dixi; eſt autem magna irreuerentia directè intendere contemptum Dei, ſeu quocumque ſigno oſtendere indignam de Deo æſtimationem. Vnde licèt talis tranſgreſſio in ſe quid minimum videatur, imò licèt per ſe non ſit culpa, ſed conſilij omiſſio, nihilominus in ratione ſigni imperati ab interno cõtemptu, habet grauem inordinationem. Sicut omittere cõſilium, quod ſcimus per ſe magis placere Deo, ex obiecto non eſt peccatum; tamen ſi quis illud omitteret ex hac formali intentione deliberata, ne faciat hoc beneplacitum Deo, planè eſſet graue peccatum, quia indicat quoddam Dei odium, quod ex leuitate materiæ nunquam poteſt eſſe veniale peccatum. Et ſimiliter contemnere præceptum minimum, vel conſilium, ſolum quia à Deo datum eſt, & ex illo contemptu illud omittere, grauiſſima inordinatio affectus eſt, etiamſi materia conſilij, vel præcepti minima ſit. Et quamuis ille affectus, vel contemptus reſtringatur ad tale præceptum minimum, ſemper retinet grauem inordinationem. Sicut dicere leue mendacium ex formali intentione offendendi Deum etiam leuiter, eſt profectò peccatum mortale, quia illamet intentio eſt grauis irreuerentia, & continet deliberatum Dei odium. Quomodo intelligi poteſt illud, quod ex Auguſt. refert Gratian. in cap. *vnum orarium. §. nunc autem.* diſt. 25. *Nullum peccatum eſt adeò veniale, quod non fiat criminale, dum placet*, vtique ex contemptu Dei.

24. *Tranſgredi legẽ humanã ex contẽptu formali legiſlatoris, videtur ſemper & in indiuiduo peccatũ mortale, vtpote quia tunc contẽnitur vt vicem gerens Dei.*

Dico tertiò: tranſgredi legem humanam ex contemptu formali humani legiſlatoris, etiam videtur eſſe ſemper, & in indiuiduo peccatum mortale. Hoc non videtur æquè certum, quia legiſlator humanus non eſt perſona tam excellẽs, & quia aliquod odium eius poteſt eſſe veniale. Diſtinguere ergo poſſumus ſuperiorem, vel formaliter quatenus Prælatus, vel ſuperior eſt, vel quatenus quidam homo. Tranſgredi ergo illius legem ex contemptu eiuſdem, quatenus Prælatus eſt, ſemper cenſeo eſſe peccatum mortale. Et ita procedit concluſio poſita. Ratio autem eſt, quia illud eſt contemnere poteſtatem eius, & quia tunc contemnitur quatenus repræſentat Deum, & vices eius gerit, & ideo talis contemptus redundat in contemptũ Dei, iuxta verbum Chriſti Domini Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Cui conſonat illud Bernardi loco citato, *Siue Deus, ſiue homo, mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obſequendum eſt cura, pari reuerentia deferendum.* Si verò contemptus ſolùm ſit ipſius perſonæ, quatenus homo quidam eſt, & habere poteſt aliquem defectum, ſic non repugnat eſſe veniale peccatum ex leuitate materiæ, & hoc etiam voluit Caiet. Probaturque ſufficienter exemplis eius. Et in idem redit alia diſtinctio, quam ibidem indicat, dicens, aliud eſſe nolle ſubdi, ſeu formaliter nolle obedire, aliud nolle conſolari ſuperiorem, & hoc poſterius dicit eſſe poſſe ſolùm veniale peccatum, etiamſi ob eam formalem cauſam voluntas ſuperioris non impleatur, quia non contemnitur eius poteſtas, ſed circa perſonam eius quædam amaritudo animi oſtenditur. Cauendum eſt autem, ne talis amaritudo erga perſonam, redundet in contemptum poteſtatis etiam circa minima, quia tũc iam erit contemptus formalis Prælati, & peccatum mortale, iuxta priorem partem, & quia hoc valde contingens, ac periculoſum eſt, ideo talis modus reſiſtendi præcepto ſuperioris ex indignatione aliqua, vel interiori deſpectu perſonæ illius, diligentiſſimè cauendus eſt.

Luc. 10.

D. Bern.

Contemptũ legiſlatoris quatenus homo quidã eſt, nõ repugnat eſſe veniale ex leuitate materiæ.

25. *Malitiã ex contemptu diſtingui ſpecie ab ea, quæ eſt ab obiecto, vel ab ea quæ haberetur ſine contemptu*

Ex dictis ſequitur, malitiam mortalem quam habet tranſgreſſio leuis præcepti ex contemptu, eſſe diſtinctæ ſpeciei ab illa, quam habet talis tranſgreſſio ex obiecto ſuo, vel facta ſine contemptu, vt ſi egredias è cubiculo contra mandatum Prælati, habebit illa actio ſimpliciter facta venialem malitiam, vel otioſitatis, vel inobedientiæ, ſi tamen fiat ex contemptu, habebit mortalem malitiam irreuerentiæ contra Deum, vel Prælatum. Probatur, quia illa circumſtantia eſt alterius ſpeciei & contra aliam virtutem. Item contemptus ipſe eſt peccatum ſpecie diſtinctum ab otioſitate, vel inobedientia, vt oſtenſum eſt,

eſt, & illam tantùm participat actio illa quatenus à contemptu imperatur, vt etiam oſtenſum eſt. Denique illa malitia grauis ex contemptu additur actioni, etiamſi ex obiecto mala non eſſet, vt patet in omiſſione conſilij; ergo ſignum eſt addere malitiam ſpecie diſtinctam. Et ideo ex hoc principio rectè ſuprà collegimus, peccatum ex certa ſcientia, ſeu ex malitia ſine ignorantia, vel paſſione non eſſe peccatum ex contemptu, quia ille modus peccandi non addit malitiam diuerſæ rationis, ſeu ſpeciei, & ita non poteſt augere malitiam circa materiam leuem vſque ad grauitatem mortalem, ſtante eadem materia leui, & non addito alio fine, vnde talis grauitas ſumi poſſit. Idémque intulimus de peccato commiſſo ex conſuetudine, ſi per ſe, ac præciſè in conſuetudine ſiſtatur, vt ſatis explicatum eſt.

CAPVT XXIX.

Vtrùm lex humana obliget ad modum virtutis, & conſequenter quo actu impleatur.

1\. QVæſtionem hanc ſuprà libro ſecundo tractaui de lege naturali, vbi notaui ſolùm habere locum, propriè loquendo in præceptis affirmatiuis, quia negatiua non dantur de actibus, ſed de negatione actus, & ideo per ſe non requirunt actum, ſed omiſſionem, vt impleantur: in omiſſione autem, vt ſic, non inuenitur modus virtutis, licèt in poſitiua voluntate abſtinendi ab actu prauo eſſe poſſit; per ſe autem neceſſaria non eſt ad implendum præceptum negatiuum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Præterea in eodem loco diſtinxi in actu morali tres modos, ſeu conditiones neceſſarias ad modum virtutis, vna eſt operari ex cognitione, ac ſcientia; alia operari voluntariè, tertia operari intentione honeſta, & cum omnibus circumſtantiis neceſſariis ad bonitatem moralem actus, & omiſi quartum de modo delectabiliter operandi, quia conſtat, non cadere ſub præceptum, vt ibi generaliter oſtendi. Omitto etiam hìc modum operandi ex dilectione Dei ſuper omnia, de quo ibi etiam dixi, quia multò certius eſt, etiam hunc modum non cadere ſub legem humanam. Imò etiam de prima, & ſecunda conditione nihil ferè hìc addendum occurrit: habent enim eandem rationem in lege poſitiua, quam in lege naturali, quia leges humanæ etiam dantur de actibus humanis, qui à voluntate, & ratione procedere debent, & ideo niſi fiant voluntariè, & conſequenter ex ſcientia, non videntur ſufficere, vt per eos lex humana impleatur, in quo Doctores omnes conuenire videntur.

Tres cōditiones neceſſariæ ad modū virtutis: operari ſciēter, voluntariè, & cū fine, & circumſtantiis debitis.

2\. Solùm video obiici poſſe, hinc ſequi, eum, qui toto die ieiunij dormit, non implere præceptum, ac ſubinde ſi excommunicatio ſit lata contra non ſeruantes illud præceptum, incurri à ſic dormiente. Idémque argumentum fieri poteſt de illo, qui dormiens recitat integrè Pſalmum, vel horam, & de hoc certus ſit à circumſtantibus: nam ſequitur, illum non impleuiſſe præceptum, & incurrere cenſuram, ſi lata ſit, niſi iterum recitet. Tertiò poteſt fieri idem argumentum de illo, qui neſciens eſſe diem feſtum Miſſam audit; nam ſequitur non impleuiſſe præceptum, ſed teneri ad iterum audiendam, & ſimiliter incurrere cenſuram latam, niſi iterum audiat. Quartò poteſt obiici de illo, qui coactus detinetur audiens Miſſam, & interius non vult audire ſi poſſet, ſed potiùs abſolutè cupit non audire, & habet propoſitum non audiendi, niſi cogeretur, vel duceretur timore ſeruili.

Obiectiuncula.

3\. Hæc ferè argumenta proponit Medin. q. 100. art. 6. & in priori docet, qui per ſolam vim, & coactionem ieiunat, quia violenter priuatur cibo, cùm ipſe non abſtineat voluntariè, non implere præceptum, & ideo cenſuram incurrere, ſi impoſita ſit. Idémque eadem ratione diceret de dormiente, quando cum ea voluntate iuit dormitum. Sed quod ad cenſuram attinet, hoc probabile non eſt, quia præceptum ieiunij negatiuum eſt, vt ſuppono, & ideo licèt morali modo non impleatur, quando voluntas deeſt, tamen quoad effectum externum, vel ſubſtantiam impletur, vel ſaltem non violatur, & hoc ſatis eſt, vt non incurratur excommunicatio, quia ibi non eſt tranſgreſſio exterior præcepti, quæ ad incurrendam excommunicationem neceſſaria eſt. Nec ſufficit voluntatis conatus contra præceptum, ſi effectus non ſequatur, etiamſi ſit materialiter (vt ſic dicam) vt ex materia de Cenſuris, conſtat. Et idem eſt in alio exemplo, quod ibi Medina adducit de ſoluente decimas, aut debitum coactè, & habens propoſitum non ſoluendi, ſi poſſet, etiamſi habeat præceptum ſoluendi ſub cenſura ipſo iure lata. Nam licèt ille re vera non excuſet grauem culpam coram Deo, & moraliter non impleat præceptum, ſed potiùs peccet interiùs contra illud, nihilominus exteriùs non tranſgreditur, & liberatur à debito, & materia præcepti in poſterum ſublata eſt, & conſequenter non incurrit cenſuram, quia cum effectu non omiſit exteriùs, quod lex præcipiebat, quod ſatis eſt ad non incurrendā cenſuram, quacumque ratione, & modo id acciderit. Secùs verò eſt in exemplo recitandi poſito in ſecunda obiectione: nam qui dormiens profert verba precationum, non orat; præceptum autem eſt de orando, & ideo in tali caſu præceptum non impleretur, & incurreretur excommunicatio, non recitando iterum in vigilia, ſi lata eſſet contra non orantes, quia ille verè non orauit.

4\. Et ita ad ſecundam obiectionem concedo ſequelam, neque in conſequenti eſt aliquod inconueniēs. Ad tertiam verò dico, non eſſe ſimile, quia is, qui audit Miſſam, licèt ignoret eſſe diem feſtum, verè audit Miſſam, quia attentè audit; imò etiam liberè, & ſpontaneè audit. Et ita ille actus ſufficit ad implendum præceptum, vel ſaltem ad non tranſgrediendum illud exteriùs, vnde à fortiori etiam ſufficit ad vitandam cenſuram. An verò ille poſtea, ſciens eſſe diem feſtum tempore habili, teneatur aliā Miſſam audire, vel ſaltem habere animum ſatisfaciēdi præcepto per priorem auditionem, tractaui latè in tom. 2. de relig. lib. 4. de orat. cap. 26. Denique idem cum proportione dicendum eſt ad quartam obiectionem, in eo caſu excuſari materialem, & exteriorem tranſgreſſionem præcepti, quod ſatis eſſet ad excuſandam cenſuram, non tamen ſeruari mente, & animo totam obligationem præcepti, & conſequenter non excuſari grauem culpam. Et ita eſt intelligendus Antonin. ſtatim citandus, dicens, non implere præceptum, *qui ſtant ad ſociandum dominos, aliàs non audituri.* Et de his conditionibus hæc ſufficiunt, de quibus in citato loco de religione, multa dixi.

5\. Difficultas ergo ſolùm ſupereſt de proprio modo virtutis, qui conſiſtit in bonitate morali actus conſurgente ex integra cauſa, id eſt, ex bono obiecto, recta intentione, & aliis circumſtantiis. Aliqui enim ſentire videntur, præcepta humana non impleri per huiuſmodi actus, niſi includant rectam intentionem, ſine qua inquiunt non impleri humanam legem, etiamſi actus præceptus fiat. Ita tenet Dionyſ. Ciſterci. 1. diſt. 17. art. 3. Idem ſentit Anton. 2. p. tit. 9. cap. 10. §. 2. quatenus ait, non implere præceptum audiendi Miſſam, *qui accedunt ad Eccleſiā, vt videant, vel videantur ab amatoribus ſuis: ſed debent* (ait,) *accedere ad orandum, & tunc à ſe remouere debēt cogitationes temporales ad Deum orandum.* Fundari poteſt primò hæc ſententia in regula 8. Extrauag. de regu. iuris, *Qui ex timore faci-*

Sentētia aſſerens nō impleri præcepta humana ſine recta intentione.

Dionyſ. Antonin.

præc

præceptum, aliter quàm debet facit, & ideo iam non facit. Ex qua argumentatur a ſimili, vel à paritate rationis; nam qui actum præceptum malè facit, aliter quàm debet facit; ergo non facit, ſeu non ita facit, vt ſeruet præceptum. Et confirmatur primò, quia lex præcipit actum bonum; ergo ſi non fit actus bonus, non fit, quod lex præcipit; ergo non ſeruatur. Confirmatur ſecundò, quia lex præcipit v.g. Dei cultum, vel temperantiam, &c. Actus autem non bonus non eſt cultus Dei, nec actus temperantiæ, vel alterius ſimilis virtutis; ergo. Denique lex humana præcipiendo actum, conſtituit illum in certa ſpecie virtutis, iuxta materiæ capacitatem, & rationem ſub qua præcipitur, vt eſt receptum dogma Theologorum; ergo niſi verè fiat actus virtutis in tali ſpecie, non fiet quod lex præcipit, nec ſeruabitur lex: ſi autem actus non eſt bonus, non eſt actus virtutis; ergo.

6. *Sententia auctoru.* Nihilominus dicendum eſt, ſufficienter impleri legem humanam per actum præceptum ſecundùm ſubſtantiam illius, etiamſi non ſit ſimpliciter bonus moraliter, nec honeſta intentione fiat. Ita ſumitur ex D. Thom. q. 100. art. 9. vbi idem docent Caiet. Conr. Medin. & alij, Soto lib. 2. de iuſtit. q. 3. ar. 9. & 4. diſt. 13. q. 2. art. 1. in fine, loquens ſpecialiter de præcepto Miſſæ. Maior 3. diſt. 37. q. 5. & ibi Palud. q. 3. & Almain. 4. diſt. 17. q. vnica, circa finem: vbi refert Gerſonem, & Martin. addit que in hanc ſententiam ferè omnes Doctores conſpirare. Medin. tract. de orat. q. 16. de horis Canoni. Nauar. cap. 21. num. 7. & latiùs in Enchir. de orat. cap. 20. n. 29. vbi refert etiam ſeipſum in ca. *inter verba*, 11. q. 3. & Ioan. Andr. & Abbatem in c. *quod quidam*, de pœnit. & remiſſ. Sed illi loquuntur de bonis operibus præceptorum factis in ſtatu peccati mortalis, quod longè diuerſum eſt: nam opus factum in peccato mortali poteſt eſſe ſimpliciter bonum, quod eſt certum de fide, & ita eſt æquè certum per illud ſeruari præceptum. Aliàs quomodo eſſet opus ſimpliciter bonum? At hîc loquimur de opere malo, ſiue ſit in peccatore, & ſit peccatum mortale ex praua intentione, ſiue ſit in homine iuſto, & ſit peccatum veniale, & vtroque modo dicimus, impleri præceptum poſitiuum.

D. Thom. Caiet. Conrad. Medina. Sotus. Maior. Palud. Almain. Gerſon. Martin. Medin. Nauar. Ioan. And. Abbas.

7. *Finis præcepti non cadit ſub præceptum.* Hæc autem aſſertio duobus modis probari poteſt, ſcilicet, vel de facto, vel etiam de poſſibili. Prior eſt facilior, fundaturq; in illo principio, quòd finis præcepti non cadit ſub præceptum, quod tradunt Doctores allegati, & ſumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 3. q. 100. art. 9. & 10. 2. 2. q. 44. art. 1. & art. 8. ad 1. & Caiet. 2. 2. q. 122. art. 4. & patet clarè in præcepto ieiunij, cuius finis eſt, vel ſatisfactio pro peccatis, vel corporis maceratio, & tamen ſi quis formam ieiunij ſeruet, licèt lautè, & delicioſè comedat, & in ſtatu peccati ieiunet, ita vt nec ſatisfaciat, nec maceretur, nihil peccat contra ieiunij præceptum, vt eſt conſtans apud omnes, & idem eſt in ſimilibus. Ratio autem eſt, quia actus ſolùm cadit in obiectum, & circa illud operatur eo modo, quo poteſt; ergo etiam lex ſolùm obligat ad id, quod præcipit; ſolùm autem præcipit materiam, in quam cadit, & non finem; ergo obligat ad materiam, non ad finem; ergo ſi materia executioni mandetur, ſeruatur lex, quidquid aliunde peccetur. Probatur vltimum antecedens (reliqua enim per ſe nota ſunt) quia ſolum id præcipitur, quod in lege exprimitur per modum imperij; lex autem humana non imperat fieri hoc propter illud, ſed vt fiat hoc. Quod ſi aliquando in lege exprimitur finis legis, non eſt per modum obiecti legis, ſed ſolùm per modum rationis, vel motiui, propter quod modus præcipitur, & hæc quidem ratio ſufficienter conuincit de facto.

D. Thom. Caiet.

Lex humana non imperat hoc propter illud fieri, ſed vt fiat hoc.

8. Auctores verò allegati etiam de poſſibili loqui videntur: nam commune illorum fundamentum eſt quia lex humana non poteſt præcipere interiorem

A actum; ergo nec poteſt præcipere, vt actus exterior tali intentione fiat; ergo ſi homo facit actum externum ab Eccleſia præceptum, licèt parua intentione id faciat, implet præceptum hominis, licèt alia ratione peccet; ergo eadem ratione vndecumque actus ſit malus, ſi exteriùs habet quicquid lex humana iubet, ſufficit ad non peccandum contra legem humanam. Sed obiici poteſt contra hanc rationem, quia ſi eſt efficax, probat non tantùm de facto, ſed etiam de poſſibili; non videtur autem eſſe ſupra poteſtatem humanam præcipere vt actus externus bene, & ex honeſta intentione in generali, vel in ſpeciali, tali intentione fiat. Probatur, quia illud non eſſet præcipere directè actum internum, ſed externum, vt manantem à tali interno, quod videtur cadere ſub humanã B poteſtatem, etiamſi finis ipſe extrinſecus, & accidentarius ſit reſpectu actus externi præcepti. Quod patet ex lege prohibente: nam lex humana poteſt prohibere ne actus humanus fiat ex intentione praui finis extrinſeci, vt ex odio, vel auaritia, vt ſuprà dictum eſt; ergo poteſt præcipere, vt actus bonus fiat ex intentione extrinſeci finis honeſti, vt ex amore. Eſtque accommodatum exemplum, ſi fiat conſtitutio dicendi Miſſam ex hac, vel illa intentione, quæ planè eſt extrinſeca ipſi ſacrificio, vt ſacrificium eſt, & nihilominus talis conſtitutio obligat ſubditos, etiam quoad illam intentionem.

Nihilominus probabilius cenſeo, hoc non poſſe cadere ſub legem humanam, quando intentio re vera eſt omnino intrinſeca ipſi operi externo, vt cadit ſub C præceptum, prout planè docent Doctores allegati. Ratio autem poteſt duplex reddi ex dictis. Prima eſt, quia tunc præciperetur directè actus internus. Patet, quia vel per tale præceptum priùs præciperetur intentio talis finis, vt tãdem ex illa ſequeretur electio, quia intentio finis ex ſe antecedit electionem medij, vel certè ſi actus externus primò præcipitur, & additur vt fiat ex tali intentione, quæ ad complementũ ipſius actus neceſſaria non erat, planè per ſe præcipitur actus ille interior, qui addendus eſt exteriori. Secunda ratio eſt, quia lex humana, vt dixi, non poteſt præcipere omnem bonitatem, ſed illam, quæ ſuo fini, & exteriori gubernationi accommodata eſt: quòd autem actus exterior fiat, hac vel illa intentione extrinſeca, non pertinet ad bonitatem accommodatam illi fini, ſed ad Deum pertinet, qui ſcrutatur D corda; non eſt ergo illa materia legis humanæ. Et ita reſponſum eſt ad fundamentum contrarium, negando aſſumptum. 9.

10. Ad exemplum autem de præcepto negatiuo, primùm nego paritatem rationis. Nam poteſt multùm pertinere ad commune bonum, v.g. ad iuſtitiam ſeruandam in iudicio, vt nemo ex odio, vel propter ſordes illud munus aſſumat, & ideo in malis prohibẽdis poteſt ille modus habere maiorem proportionem. Deinde ſuprà dixi, tunc re vera nõ prohiberi, aut puniri malitiam prouenientem à tali intentione, ſed ipſum actum externum abſolutè: pœnam verò non imponi ipſo iure, niſi dependenter à tali conditione. Vnde etiam eſt differentia ſuprà inſinuata, quia ſi per E affirmatiuum præceptum addatur intentio extrinſeci finis, extenditur iuriſdictio, & augetur obligatio ad nouum actum interiorem, quãdo verò punitur actus exterior, ſi à tali interiori procedat, potiùs reſtringitur prohibitio, & iuriſdictionis vſus, quia non punitur omnis actus exterior, qui puniri poſſet. Ad aliud verò exemplum, de intentione offerendi ſacrificium pro hac, vel illa cauſa, aut perſona, dicitur in primis, obligationem illam regulariter loquendo non fundari in ſola iuriſdictione, ſed vel in voto obedientiæ, vel in aliqua obligatione iuſtitiæ, per quã poteſt aliquis ſe obligare ad faciẽdum aliquid ſub hac, vel illa

inten

intentione maximè ſi ad effectum actionis neceſſaria ſit. Vnde dicitur ſecundò, illam intentionem non eſſe omnino extrinſecam illi actioni, ſicut ſuprà dicebamus de intentione conficiendi ſacramentum: nam licèt in præſenti, illa intentio non ſit de neceſſitate ſacrificij, vt ſic, eſt tamen neceſſaria ad completam oblationem ſacrificij, & ad froctum eius, & ideo, qui poteſtatem habet præcipiendi ſacrificium, totum id præcipere poteſt.

11. Ad rationes alterius ſententiæ reſpondetur, in primis in illa regula iuris ſermonem eſſe de timore ſeruili peccaminoſo, quando quis ita voluntariè facit opus præceptum, vt animum habeat non faciendi, ſi poſſet pœnam effugere: nam in illo modo operandi deeſt voluntas neceſſaria ad implendum præceptum apud Deum, etiamſi exteriùs impleri videatur. Et ita negatur ſimilitudo: nam qui facit totum id, quod lex humana præcipit, & cum omnibus externis circunſtantiis, quas præcipit, licèt praua intentione id faciat, non facit aliter, quàm debeat facere ex vi illius legis humanæ, licèt faciat aliter, quàm alia lex diuina præcipiat, & ideo non peccat contra legem humanam, licèt aliàs peccet. Vnde ad primam confirmationem reſpondetur legẽ humanam præcipere actum de ſe bonum, ſeu qui de ſe poteſt bene fieri, non tamen præcipere omnes modos neceſſarios, vt bene fiat. Et ita ferè reſpondet D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 3. ad 2. Et eadem eſt reſponſio ad ſecundam confirmationem. Nam lex humana præcipit actum in ſe continentem cultum Dei, vel mediocritatem aliquam temperãtiæ, aut alterius virtutis; illam autem poteſt habere actus, etiamſi ex parte operantis malè fiat ex alio capite, quod per ſe non prohibet, nec præcipit lex humana.

D. Thom.

12. Ad vltimam confirmationem admittimus communem, & veram doctrinam, quod per legem humanam actus præcepti determinantur ad certam ſpeciem virtutis. Non eſt autem ſenſus, quòd lex humana præcipiat illam virtutis ſpeciem eſſe per ſe intentam ab operante, aut quòd purè fiat ſine admiſtione alicuius malitiæ; ſed ſenſus eſt legem humanam præcipiendo imponere nõ ſolùm obligationem obedientiæ, quæ generalis eſt, & in omni præcepto includitur, ſed etiam præcipere de ſe actus ſingularum virtutum, quia, vt ſuprà dixi, leges humanæ intendunt facere homines honeſtos in omni genere virtutis, & ideo præcipiunt ſecundùm omnes ſpecies virtutum. Non tamen inde fit, vt lex humana præcipiat actum ſtudioſum ſimpliciter, & vt ſtudioſè fiat, ſed ſatis eſt, quòd præcipiat ſtudioſum ex genere, & conſtituendo tale medium in tali ſpecie virtutis, vt patet clarè in materia iuſtitiæ; præcipit enim actum eius, conſtituendo medium in materia illius, quo ſeruato, non peccatur contra illam legem etiamſi ex auaritia, vel alio vitio quis operetur.

CAPVT XXX.

Vtrùm lex humana, & ciuilis poßit obligare ad ſui obſeruationem cum periculo cuiuſcumque nocumenti temporalis, etiam mortis.

1. DEclarauimus modum obligationis legis humanæ quoad grauitatem eius, nunc explicandus eſt quoad rigorem (vt ſic dicã) vel lenitatem eius, & conſequenter explicabitur quoad durationem eius, vel ceſſationem ratione occurrentis occaſionis, quæ maximè eſſe ſolet, quando damnum aliquod graue, vel periculum eius imminet ex obſeruatione legis, & ideo inquirimus, an in huiuſmodi occaſione ceſſet obligatio legis: ita vt nullum peccatum ſit, illam non ſeruare.

Prima ſententia abſolutè docet, legem humanam non poſſe obligare cum morali periculo vitæ; vel alio ſimili. Tenet Almain. in moralib. tract. 1. cap. 3. Inclinat Syluest. verb. *metus*. q. 7. Fundamentum eſt, quia dare vitam propter opus per ſe nõ neceſſarium ad ſalutem, vel honeſtatem, eſt opus difficillimum, & ſupererogationis, lex autem humana non poteſt huiuſmodi opera præcipere; ergo. Confirmatur, quia conſeruare vitam eſt de lege naturæ; ergo nulla lex humana poteſt contra hoc præcipere. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. dixit in his, quæ ad conſeruationem corporis ſpectant, hominem non teneri homini obedire. 2.

Sententia negans abſolutè poſſe legẽ humanam obligare cum mortali periculo vitæ.
Almain.
Syluest.
D. Thom.

Altera ſententia eſt, legem humanam in vniuerſum obligare, non obſtante quocunque periculo mortis. Ita docet Caiet. 1. 2. q. 96. artic. 4. & 2. 2. q. 125. art. 3. Idem ſentit Adrian. in 4. q. 3. de clauib. Henric. tract. de ſyno. Epiſcop. poſt 3. part. arti. 5. n. 271. in tom. 13. Tractatuum, p. 2. Fundamentum eſt, quia quod eſt contra legem humanam eſt malum, & peccatum, vt ex ſuprà dictis patet: ergo etiam propter mortem vitandam faciendum non eſt, cap. *ita ne*. 31. q. 3. ex Aug. Confirmatur primò, quia bonum commune præferendum eſt priuato, & homo tenetur pro communi bono vitam perdere; ſed humana lex propter commune bonum ponitur; ergo ſeruanda eſt, non obſtante vitæ periculo. Tandem confirmatur inductione, quia non poteſt quis propter metum mortis contrahere cum conſanguinea in gradũ prohibito per legem humanam, nec poteſt aliquis propter vitandam mortem ſacrum facere ſine veſtibus ſacris, cùm tamen id ſolum ſit de lege humana. Denique non poteſt quis communicare cum excommunicato propter vitandam mortem, cap. *ſacris*, de iis, quæ vi, &c. 3.

Secũda ſententia legem humanã obligare in vniuerſum non obſtante quouis mortis periculo.
Caiet.
Adrian.
Henr.

Nihilominus dicendum eſt primò, non deeſſe poteſtatem in magiſtratu ciuili, & idem à fortiori de Eccleſiaſtico ad obligandum ſuis legibus, & cum periculo vitæ, ſi neceſſe ſit. Sententia eſt communis, & mihi certa, & præter auctores ſecundæ opinionis, tenent eam Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. diſt. 22. q. 1. art. 4. & Ledeſma 2. p. q. 10. art. 5. & q. 23. art. 5. Couarr. qui alios refert, in cap. *alma mater*. 1. p. §. 3. num. 9. & alij infrà citandi. Ratio eſt, quia in republica eſt poteſtas neceſſaria ad ſuam cõſeruationem, & commune bonum; ſed ad hos fines eſt moraliter neceſſarium præceptum obligãs ad aliquid agendum vel ad perſeuerandum in aliquo loco, non obſtante periculo mortis; ergo cadit hoc ſub humanam poteſtatem. Minor conſtat, quando neceſſarium eſt agere periculoſum bellum ad defendendam rempublicam, vel perſeuerare tempore peſtis in aliquo loco ad procurandam communem ſalutem, vel ſi neceſſe ſit propter fidei honorem aliquid agere cum vitæ diſcrimine. Maior autem per ſe nota videtur ex terminis, quia aliàs inſufficienter prouiſum eſſet gubernationi, & conſeruationi reipublicæ. Sed dici poteſt, in his caſibus legem naturalem obligare, & ideo nõ eſſe hanc obligationem præcepti humani, ſed quaſi coactionem ad ſeruandam naturalem obligationem. Reſpondetur primò, licèt fortaſſe præceptum naturale tunc obligat rempublicam, vel ciues in communi, non tamen hunc, vel illum determinatè; ergo applicare obligationem ad has, vel illas perſonas, eſt poteſtatis humanæ, & ita ibi interuenit verum præceptum humanum. Dicimus etiam, non ſemper eſſe certam obligationem naturalem, ſed ſæpe eſſe poſſe tem dubiam, & dependentem ex iudicio prudentiæ, an ſcilicet, communi bono expediat, hoc vel illo medio vti cum tanto periculo: tunc autem interue- 4.

Eſſe poteſtatẽ in magiſtratu ciuili, & canonico ad obligandum ſuis legibus cum periculo vitæ.
Sotus.
Ledeſm.
Couar.
Eſt in Republica neceſſaria poteſtas ad ſuam cõſeruationem, & commune bonum.
Obiiciatur obiectioni.

niente iudicio Principis, ſeu Prælati, eiúſque præcepto inducitur certa obligatio, quæ non poteſt dici legis naturæ, ſed humanæ. Et confirmatur tandem, quia hic actus eſt fortitudinis; ergo ſi neceſſarius ſit reipublicæ, vel valde conueniens, poteſt lex humana illum præcipere: nam humana lex circa actus omnium virtutũ verſatur, vt in ſuperioribus docuimus cum Ariſt. 5. Ethic. qui in ſpecie loquitur de actu fortitudinis.

5\. *Legem humanam tunc maximè obligare cum periculo vitæ quãdo illud periculũ per ſe eſt annexũ actui præcepto.*

Dico ſecundò, legem humanam tunc maximè, & quaſi per ſe obligare cum periculo vitæ, quãdo illud periculum per ſe eſt annexum, ſeu coniunctum actui præcepto, ſi alioqui lex iuſta ſit, vt præſumi debet, quando oppoſitum non conſtiterit. Declarari poteſt exemplis poſitis de bello, de periculoſa nauigatione, de curatione proximorum tempore peſtis, & ſimilibus. Ratio autem eſt, quia tunc periculum non reputatur accidentarium, ſed veluti de ſubſtantia actus moraliter conſiderari. Item non poteſt cenſeri præter ſcientiam, vel intentionem præcipientis, cùm ſit per ſe coniunctum actui, ergo eo ipſo, quòd præcipitur talis actus, cenſetur præcipi non obſtãte tali periculo, & poteſtas non deeſt, vt oſtenſum eſt, ergo naſcitur obligatio. Addi verò conditionem iuſtitiæ legis, quia hæc generaliter neceſſaria eſt, & in huiuſmodi præcepto multa requiruntur, vt ſeruetur, quia non poteſt res adeò difficilis iuſtè præcipi, niſi ex iuſtiſſima cauſa pertinente ad commune bonum, vel ad aliquam perſonam valde neceſſariam communi bono. Quia reſpublica, vel magiſtratus eius non habet dominium vitæ ciuium, ſed conuenientem vſum, & ideo nõ poteſt ex leuibus, vel ordinariis cauſis cogere ciues ad perdendam vitam. Quod etiam patet ex his, quæ ſuprà diximus de lege humana, ſcilicet, debere eſſe moraliter poſſibilem, & facilem. Denique hoc confirmant fundamenta prioris ſententiæ. Nihilominus tamẽ hic etiam eſt vera generalis regula in ſuperioribus poſita, quando non manifeſtè apparet temeritas in lege, præſumendum eſſe pro iuſtitia eius, quia ſemper ius ſuperioris præfertur, & licèt homo ius etiam habeat in vitam ſuam, tamen in eandem maius ius habet reſpublica, quia (vt in 5. Politic. dixit Philoſophus) ciuis magis eſt reipublicæ, quàm ſui ipſius. Itaque in dubio æquali ſeruanda eſt lex, licet propter periculum proprij detrimenti curandum ſit, vt certitudo aliqua de iuſtitia legis habeatur.

Ariſt. 5. Politicor. *Ciuis magis eſt reipub. quã ſui ipſius.*

6\. *Quid licendum quando periculũ non eſt per ſe coniunctum actui præcepto.*

Dico tertiò: Si mortis periculum non eſt per ſe coniunctum actui præcepto, ſed contingenter adiungitur, lex humana per ſe non obligat ad ſui obſeruationem cũ tanto periculo vitæ, imò nec alterius grauiſſimi nocumẽti, quale eſt grauis infamia, aut magna iactura bonorum; ex accidenti verò, ſeu in aliquo caſu obligare poteſt. Priorem partem ſequuntur à fortiori auctores allegati in prima opinione, & non repugnant allegati in aſſertione prima, ſed fauẽt maximè Gabr. in 4. d. 18. q. 3. & Ocham in ſuo Dialog. 1. p. l. 6. c. 58. quatenus dicũt, Eccleſiam non poſſe ſuis legibus regulariter imponere tam rigoroſam obligationem, nam idem eſt *regulariter*, quod *per ſe*. Et idem ſentit Maior in 4. diſt. 18. q. 4. inſinuat etiam Nauar. in ſum. c. 25. n. 84. Sumitur denique ex multis, quæ cõgerit, & allegat Felin. in c. 1. de conſt. n. 49. Probatur autem primò prior pars inductione, quia lex diuina, quæ grauior eſt, non ſolet obligare in ſimili euentu. Exemplum cõmune eſt de Dauide, qui propter neceſſitatem mãducauit panes propoſitionis. 1. Reg. 21 quos laicis manducare non licebat, iuxta legem, & tamen factũ defendit Chriſtus Math. 12. Vbi eodẽ modo excuſat diſcipulos, qui die ſabbati ſpicas colligebãt. Et ita expoſuit etiam D. Thom. 3. p. q. 40. ar. 4 ad 3. & eodẽ modo declarat factum Machabæorum pugnantium die ſabbati, 2. 2. q. 100. ar. 8. Idem conſtat in præcepto diuino de integritate cõfeſſionis: nã graue periculũ interdũ excuſat ab illius exequutione quaſi materiali (vt ſic dicam.) In præceptis etiã Eccleſiaſticis poteſt fieri ſimilis inductio: nam præceptum ieiunij non obligat cum detrimento ſalutis, quod explicatum eſt in ca. *conſilium*, de obſeruatione ieiunij, & idẽ conſtat de præcepto audiendi Miſſam, recitandi horas, &c. Simili modo propter neceſſitatem famis licet communicare cum excommunicato procurando ſubſidium, cap. *quoniam multos*. 11. q. 3. cap. *inter*. de ſentent. excomm. eadẽ autem ratio eſt in reliquis. Generalis autem ratio concluſionis eſt, quia talis neceſſitas oſtendit, non fuiſſe in legiſlatore voluntatem obligandi in tali euentu, vel etiam nõ fuiſſe poteſtatem: quacunque autem illarum deficiente, ceſſat obligatio legis; ergo. Vtraque præmiſſa conſtat ex ſuprà dictis, præſertim tractando de Epiikia, quia poteſtas humana non ſe extendit ad omnia ſine menſura, voluntas etiam prudens non vult obligare quantum poteſt, ſed cum moderatione, & benignitate. Obligare autem ad quemcunque actum præcepti, non obſtante quacunque accidentali neceſſitate inſurgente, eſſet ſupra poteſtatem legiſlatoris humani, quia talis obligatio communiter non eſt neceſſaria ad commune bonum reipublicæ, vt in communi obſeruatione talium legum contingit; & quamuis aliquando non ſit apertè iniuſta obligatio, vel ſupra poteſtatem, ſi ſit nimis grauis, & dura, cenſetur eſſe præter voluntatem legiſlatoris, quod maximè in diuinis legibus poſitiuis obſeruatur, vt communiter Doctores interpretantur; ergo.

Gabr. *Ocham.* *Maior.* *Nauarr.* *Felinus.* *1. Reg. 21.* *Math. 12.* *D. Thom.* *Cap. conſilium.* *Cap. quoniam multos. Cap. inter.*

7\. *Probatur ſecunda pars concluſionis & notatur.*

Altera verò pars, ſcilicet, per accidens fieri poſſe, vt etiam in eo caſu obligetur homo ad ſeruãdam legem, communis etiam eſt; taliſque neceſſitas eſſe cenſetur quando violatio legis propter talem metum cederet in contemptum, vel iniuriam religionis, aut graue ſcandalum puſillorum: tũc enim bonum commune, & religionis præferendum eſt priuato etiam propriæ vitæ. Item quia tunc tranſgredi præceptum humanum, eſſet vel deficere in confeſſione fidei tempore debito, vel cooperari ad aliquid intrinſecè malum. Exemplum ſit, ſi tyrannus cogat ad comedendam carnem die prohibito in contemptum illius obſeruantiæ Eccleſiaſticæ: tunc enim conſentire illi, eſſet ſignificare, ſe idem ſentire, & contemnere; imò etiam exteriùs diſſimulare, & non planè reſiſtere, ad minimum eſſet aliis ſcandalum dare, & ideo nunquam licet, iuxta illud Auguſtini lib. de bono coniug. cap. 16. *Satius eſt fame mori, quàm idolothytis veſci* (vtique cum ſcandalo, vel iniuria religionis). 1. Corinth. 10. Et ideo hæc obligatio nõ ſolũ in Eccleſiaſticis legibus locum habet, ſed etiã in ciuilibus, quia etiam illæ contemnendæ non ſunt, nec magiſtratus ciuilis, & in earum etiam violatione ſcandalum cauendum eſt. Nec ſatis erit in huiuſmodi caſu habere interiùs intentionem non ſcandalizandi, vel non contemnendi, & exteriùs agere contra legem ad vitandam mortem. Hoc (inquam) non eſt ſatis, quia tenemur exteriùs non contemnere, nec contemnentibus conſentire, vel cooperari, & ſimiliter ad vitandum ſcandalum maximè neceſſarium eſſe ſolet, actum externum vitare; ſi autẽ proteſtatio aliqua exterior ſufficeret ad tollendum ſcandalum, tunc ceſſaret illa neceſſitas, vt notauit Bonau. in 4. diſt. 33. dub. 8. circa literam, & latiùs in materia de ſcandalo tractatur.

Auguſt. *1. Cor. 10.* *Nota de proteſtatione.*

8\. Dices; ergo in huiuſmodi caſibus, licèt obligatio talis actus quaſi reſultet occaſione legis poſitiuæ, nihilominus propriè non oriri ex illa, ſed aut ex præcepto affirmatiuo confitendi fidem tempore opportuno, vel ex præcepto negatiuo non præbendi ſcandalum aliis, vel non contemnendi legem,

aut ſa

aut ſuperioris poteſtatem. Quę ſunt obligationes legis naturalis, pertinentque ad legem charitatis, aut religionis, vel confeſſionis fidei, vel iuſtitiæ legalis, non ad particularem legem poſitiuam. Reſpondeo, licèt probabile hoc ſit, probabilius tamen videri, etiam in illo caſu obligare legem humanam. Itaque non negamus, in illis euentibus obligare præcepta illa naturalia, ſeu aliquod illorum, dicimus tamen, obligare ad ſeruandam ipſam legem poſitiuam, & ita etiam legem ipſam poſitiuam obligare. Sicut in occaſione neceſſaria confitendi fidem, obligat fides ad ſuſtinendum martyrium propter fidei confeſſionem, & nihilominus tunc etiam obligat fortitudo quaſi imperata à fide; ita ergo eſt in præſenti. Vnde è contrario ſi quis in eo caſu violet legem poſitiuam in contemptum religionis, non ſolùm peccat in ſpecie contemptus, ſed etiam in ſpecie vitij contrarij illi morali virtuti, ad quam pertinet præceptum, vt in caſu Machabæorum, ſi illi comederent carnes porcinas, non ſolùm contra religionem, ſed etiam contra temperantiam peccarent, comedendo cibum vetitum. Et ſic de aliis.

9. *Notanda ad iudicandum quando obligetur aliquis ad legem ſub periculo mortis.*

Sed quæret tandem aliquis, quomodo poſſit certum iudicium ferri ad diſcernẽdum tempus, & occaſiones, in quibus obligat lex humana non obſtante periculo mortis. Reſpondeo, vix poſſe certã aliquam regulam deſignari, ſed prudenti arbitrio vtẽdum eſſe. Duo tamen, ad hoc prudens iudicium ferendum, obſeruari poſſunt. Primum eſt dupliciter poſſe homines incidere in hoc periculum, ſeu in metum mortis. Vno modo ab intrinſeco, ſeu ex naturali, & ordinaria cõditione humanæ cõditionis fragilis, ſiue oriatur ex ægritudine intrinſeca, ſiue ex neceſſitate famis, aut ſitis, ſiue ex tempeſtate maris, ſiue ex occaſione belli alia de cauſa occurrentis, ſiue ex quacunque alia cauſa extrinſeca, quæ directè non intendat tranſgreſſionem legis. Alio modo poteſt hoc malum imminere ab extrinſeco, id eſt, ab homine comminante tale malum, vt extorqueat legis tranſgreſſionem, vnde prior dici poteſt quaſi per accidens reſpectu talis effectus; hic verò poſterior quaſi per ſe, moraliter loquendo, & ex parte cauſæ inferentis talem metum. Quando occaſio eſt prioris modi, regulariter lex poſitiua nõ obligat cum tali periculo, ſic Machabæi proceſſerunt ad bellum die ſabbati ratione periculi. 1. Machab. 2. quia periculum erat prioris generis, & intellexerunt, in illo legem ſabbati non obligare. Quando verò metus infertur poſteriori modo, regulariter non excuſat, quia cedit in contemptum fidei, vel religionis, & ſic Machabæi mortem ſuſtinuerunt, ne legem violarent, lib. 2. cap. 7. quia metus ille directè ad hoc inferebatur à tyranno. Dixi autem in vtraque parte *regulariter*, quia non eſt regula adeò generalis, & infallibilis: quin poſſit aliquãdo deficere, & ideo ſemper ſunt particulares circunſtantiæ conſiderandæ ad vltimum iudicium ferendum. Præſertim verò in poſteriori modo contingere poteſt, vt licèt directè inferatur metus ad extorquendam actionem legi contrariam, non tamen id fiat propter legis tranſgreſſionem in eius contemptũ, vel religionis, ſed propter alias cauſas humanas, voluptatis, aut commodi, vt adnotaui in 5. tomo, diſp. 6. & tunc talis metus perinde reputatur, ac quilibet alius proueniens ex cauſis naturalibus, vel extrinſecis, quia non parit contemptum legis, vel aliud ſimile malum.

Periculum mortis, vel eſt ab intrinſeco, vel ab extrinſeco.

1. Mach. 2.

2. Mach. 7.

Nota.

10. Secundò obſeruandum eſt, aliud eſſe obligari ad obſeruationem legis humanæ, non obſtante mortis periculo, aliud verò poſſe licitè eam obſeruare, eodem periculo non obſtante. Plus enim ad prius requiritur, quàm ad poſterius; licet enim ad vtrumque neceſſaria ſit aliqua ratio valde grauis, & iuſta, quia non poteſt homo pro quacunque leui occaſione vitam prodigere; nihilominus multò maior cauſa requiritur, vt ad hoc poſſit obligari per legem, vel pręceptum ſuperioris humani, quàm vt id poſſit homo ſua ſpontanea voluntate honeſte facere, quia non omnia honeſta poſſunt nobis præcipi, quando ſunt valde ardua, niſi ex ſpeciali neceſſitate ſine qua nos poſſumus illa liberè facere. Sic poteſt quis in caſu neceſſitatis extremæ famis, vel naufragij licitè cedere ſuo commodo, & dare panem, vel tabulam amico æquali, ad quod tamen non poſſet lege humana obligari. Item propter vtilitatem publicam poteſt aliquis aggredi opus cum magno periculo vitæ, etiamſi non ſit tanta neceſſitas boni communis, in quo poſſet obligari. Propter hoc ergo ad diſcernendam occaſionem, in qua lex humana obligat cum tali periculo, non tantùm ponderandum eſt, an bonum commune tunc præponderet vitæ propriæ, ſed etiam, an tale ſit, vt redundent in extremam, vel grauem neceſſitatem boni communis, vel è conuerſo, an ex tranſgreſſione legis, graue damnum commune, quale eſt contemptus religionis, fidei, aut ipſarum legum, ſequatur: in his enim tantùm caſibus obligat lex humana, & vltrà non extenditur.

11. *Satisfit argumentis contrariis.*

Ad fundamentum prioris ſententiæ reſpondetur, dupliciter poſſe aliquod opus dici ſupererogationis. Primò, quia lex naturalis, vel diuina illud nõ præcipit, & hoc modo non eſt in vniuerſum verum, legem humanam nõ poſſe præcipere opera ſupererogationis, vt ſuprà contra Gerſonem oſtenſum eſt. Alio modo dicitur opus ſupererogationis; quod ex ſuo genere ita eſt ſub conſilio, vt de ſe non poſſit habere neceſſariam connexionem cum fine vltimo, vel cum communi bono reipublicæ temporali, vel ſpirituali, vt eſt v.g. cuſtodia virginitatis, & in hoc ſenſu verum eſt, bonum ſupererogationis non poſſe præcipi lege humana. Sic autem negamus, dare vitam pro republica eſſe opus ſupererogationis, aliquando enim cadit ſub præceptum naturale. Et ſic etiam poteſt interdum præcipi lege humana. Nec refert, quòd ſit difficile: nam circa hoc verſatur virtus in actibus neceſſariis, iuxta finem proportionatum, & ad idem extenditur poteſtas legis humanæ, quando non obſtante illa difficultate, obſeruantia humanę legis ad commune bonum neceſſaria eſt. Ad confirmationem autem reſpondetur, in pręcepto cõſeruationis vitæ duo includi, vnum eſt negatiuum, quod obligat ſemper, & pro ſemper, ſcilicet, non ſe occidendi, & contra hoc nihil poteſt præcipere lex humana. Aliud eſt affirmatiuum, faciendi aliquid ad conſeruandam vitam, & ad euitandam mortem, & quoad hoc non obligat pro ſemper, ſed prætermitti ſæpe poteſt, non ſolùm propter obſeruantiam legis, ſed etiam proptèr bonum amicitiæ, vel propter alias honeſtas actiones, ſeu rationes. Et ita etiam poteſt lex humana obligare ad prætermittendam vitæ cuſtodiam propter obſeruantiam legis ad commune bonum neceſſariæ.

12. Ad fundamentum Caietani reſpondetur, illationem fieri à ſenſu compoſito ad diuiſum; ſtante enim obligatione legis, repugnat contra illam agere, vt rectè probat illa ratio: non autem hoc dicimus, ſed in caſu neceſſitatis ceſſare obligationem, & ita etiam ceſſare rationem culpæ in illa materiali tranſgreſſione, vel potiùs in materiali non executione legis. Quod planè confirmat regula iuris, dicens, neceſſitatem facere licitum, quod aliàs non eſſet. De qua videri poteſt Alexand. *ſi ex toto*, ff. de legibus. Ad primam confirmationem fatemur, propter bonum commune contemnendam eſſe vitam propriam, quando neceſſarium eſt; negamus tamen ſemper neceſſarium ad bonum cõmune materialiter

(vt ſic dicam) exequi legem. Nam licèt illa propter bonum commune poſita ſit, ſatis conſequitur finem, ſi regulariter, ac per ſe, & extra hos caſus extremos obſeruetur.

13. Ad ſecundam confirmationem, & inductionem Caietani, primum exemplum erat de matrimonio contrahendo cum conſanguinea, in quo primò ſupponendum eſt, quòd licèt obligatio legis ceſſet ea occurrente periculo grauiſſimi nocumenti, ſi tamen lex eſt irritans non ceſſat irritatio propter metum; vt infrà dicemus, & omnes auctores ſupponunt, & conſtat ex praxi Eccleſiæ. Et ratio reddi poteſt, quia ad vitandum periculum ſatis eſt, exteriorem actum facere, etiamſi propter reſiſtentiam legis validus non ſit. Quòd ſi fortaſſe illa occaſione incurratur aliud periculum violandi aliquam legem naturalem, aut moriendi, id eſt valde remotum, & accidentarium, & ideo id non attenditur in facienda abſoluta irritatione actus. Accedit, quòd ſi in tali caſu ceſſaret irritatio propter metũ, liceret poſtea, vel etiam neceſſarium eſſet in tali actu perſiſtere tranſacto metu: hoc autem eſt valde contrarium bono communi, & fini talium legum. De qua re plura dicemus infra tractando in ſpecie de lege irritante. Hoc ergo ſuppoſito reſpondemus, in caſu de matrimonio licitum eſſe, illud exteriùs contrahere, quia vel hoc non eſt prohibitum, vel ſi eſt, pro illo caſu ceſſat prohibitio. Nihilominus tamen dicimus, in eo caſu, non obſtante metu, manere obligationem abſtinendi à matrimonij vſu, non propter ſpecialem obligationem legis poſitiuæ, ſed quia cùm non fuerit validum, eſſe contra naturalem legem illud conſummare, quia eſſet fornicari, quod intrinſecè malum eſt.

14. *Obiectio.* Dices; etiam primum videtur includere aliquid contra legem naturæ, & intrinſecè malum: nam in primis ſi matrimonium conſideretur in ratione contractus, illud eſt fictum matrimonium, & ita includit malitiam mendacij, ſaltem officioſi: ſi verò conſideretur in ratione ſacramenti, videtur includere malitiam grauis ſacrilegij, quia miniſtrare ſacramentum perſonæ inhabili, vel tentare illud conficere ſine requiſitis ad valorem eius, ſacrilegium eſt. *Reſponſio.* Reſpondeo breuiter neutrum eſſe neceſſarium, quia talis perſona poteſt vti amphibologia, & non habere intentionem conficiendi ſacramentum, ſed ſolum illum materialem actum faciendi ad vitandam mortem, & ita facilè poteſt à peccato graui excuſari, de quo in proprio loco, & videri poteſt Sanci. lib. 7. de matri... *Sanci.* diſp. 7. Solùm in præſenti aduerto, etiamſi in illo caſu committatur aliqua culpa; nihilominus non incurri excommunicationem latam in Clement. vnic. de conſanguinit. & affinit. vt bene notauit Nauar. in ſum. cap. 27. nu. 51. quia ſi aliquid ibi peccatur etiam conſummando, eſt contra legem naturalem, non contra Eccleſiæ præceptum, cenſura autem lata eſt contra contumaces in Eccleſiaſticam legem.

15. *An liceat celebrare ſine veſtibus ſacris.* Secundum exemplum erat de celebratione ſine veſtibus ſacris, in quo regulariter loquendo concedi poteſt, quod Caietan. aſſumit, quia talis actus via fieri poteſt ſine contemptu rerum ſacrarum, nec talis metus ſolet incuti, niſi propter hunc finem, vel in odium religionis. Si tamen fingamus caſum, in quo nec metus fiat propter illum finem, ſed propter aliam indiſcretam deuotionem, vel exiſtimationem, & quòd res fieri poſſit ſine irreuerentia, & ſcandalo, non erit ille actus culpabilis ex vi ſolius legis poſitiuæ, quod ſentit Ledeſm. ſuprà, & Medin. 1. 2. q. 96. art. 4. & inſinuat Nauarr. dicto cap. 25. nu. 84. dicens, oppoſitum eſſe ſatis durum. *Ledeſm. Medin. Nauarr.* De hoc etiam exemplo videri poſſunt dicta in 3. tom. 3. partis.

16. *De communicatione cum excommunicato propter metum.* Tertium exemplum eſt de communicatione cum excommunicato propter metum, quod integram poſtulabat diſputationem, ſed eſt alterius loci. Breuiter ergo reſpondeo, negando aſſumptum: ſeclu ſis enim circunſtantiis dictis de ſcandalo, contemptu clauium, ſecluſo etiam quòd communicatio non ſit in crimine, nec in actu aliàs per ſe, & intrinſecè malo, non peccat, qui ex metu graui communicat cum excommunicato, quæ eſt magis recepta ſententia fundata in principio poſito in hac quæſtione, quamuis alij ſentiant oppoſitum fundari in dicto cap. *ſacris*. *Cap. ſacris, exponitur. Sotus. Syluest.* Ad quod reſpondet Soto, loqui de communicatione in crimine criminoſo, Syluest. verò ait, loqui de communicatione, quæ cedit in iniuriam clauium, alij de vtraque exponunt; alij limitãt textum ex parte metus, ita vt loquatur de metu leui, & grauẽ comprehendat ſub nomine violentiæ. Quæ omnia in ſe vera ſunt, difficile tamen ad textum accommodantur, quia Pontifex ſimpliciter, & abſolutè loquitur, & non affertur ratio, cur hoc alio modo limitetur, & ideo alibi dixi, Pontificem non aſſignare regulam vniuerſalem, ſcilicet, metum in illa materia non excuſare à culpa mortali, ſed conſtituere regulam indefinitam, ſcilicet, non ſemper metum excuſare, ita vt in hoc ponat differentiam inter vim, & metum, quòd vis ſemper excuſat; metus autem non ſemper: quando autem excuſat, vel quando non, id non declarat, ſed relinquit generali doctrinæ, quæ in aliis expoſitionibus continetur. Tandem dici poſſit, Pontificem ſolum eſſe loquutum ſecundùm præſumptionem quoad forum externum: ſed non ita placet, quia etiam in foro externo admittenda eſt probatio metus, & excuſationis ſufficiẽtis. Videantur dicta in 5. tom. de cenſur. diſp. 6. n. 10. ſect. 3. & diſp. 15. ſect. 2. n. 13.

CAPVT XXXI.

Vtrùm leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes ſubditos obligent.

QVoniam obligatio legis reſpectum dicit ad eos, qui legibus obligantur, ideo poſtquam explicuimus ea, quæ ad hanc obligationem abſolutè pertinẽt, neceſſarium eſt, hunc reſpectum declarare, quod fiet eius terminum declarando, id eſt, perſonas ad quas talis obligatio pertinet. Poſſunt autem hæ perſonæ in quatuor ordines, ſeu claſſes diſtingui: quidam enim ſunt inferiores legiſlatore, id eſt, ſubditi; hic enim tantùm modus inferioritatis (vt ſic dicam) ad præſentem conſiderationem refert; alij ſunt ſuperiores eodem modo, id eſt, prælatione, ſeu iuriſdictione, alij ſunt indifferentes, ſeu liberi ex natura rei, id eſt, nec ſubditi, nec ſuperiores, qui ſub ea ratione poſſunt dici æquales, quibus quarto loco addi poteſt legiſlator ipſe. Ex quibus omittimus ſuperiores: de illis enim nihil dicere neceſſe eſt, cùm ſit per ſe notum, eos non obligari legibus inferiorum, ſi vt tales ſpectentur, an verò ſub aliqua ratione poſſint obligari, explicando alia membra dicetur. Igitur de reliquis ordinibus perſonarum dicendum eſt, & primò de ſubditis.

In propoſita ergo quæſtione tres errores notari poſſunt. Primus hæreticorum dicentium, fideles, ſeu Chriſtianos homines non obligari legibus humanis, quia per Chriſtum liberi facti ſunt. Vnde dixit Paul. 1. ad Corinth. 6. *Pretio empti eſtis, nolite ſerui fieri hominum*, & Chriſtus ipſe Matth. 23. reprehendit ſeruantes mandata & traditiones hominum. Sed hic error generaliter refutatus eſt lib. 1. cap. 18. & ſpecialiùs in principio huius libri, vbi oſtendimus eſſe in principibus poteſtatem legiſlatiuam ciuilem, & hanc perſeuerare in Chriſti Eccleſia, & circa fideles verſari. Idémque cum proportione oſtendemus in

libro

libro ſequenti de Eccleſiaſtica poteſtate, & ideo hic plura dicere non eſt neceſſe. Nam quod Paul. monet, ne efficiamur ſerui hominum, intelligit, quà homines ſunt, id eſt, ne illis pareamus in iis, quæ Deo repugnant, nec ſeruitutem illorum ſeruituti Dei præferamus. Qui autem ſubiicitur legi humanæ, iuſta & legitima poteſtate latæ, magis Deo ſeruit, quàm homini, quia & homo non fert legem, niſi vt miniſter Dei, & Deus ipſe præcipit obedire Principibus, & Prælatis, vt idem Paulus aliis locis docuit. Et eodem modo, ac ſenſu mandata hominum dicuntur per antonomaſiam, quę repugnant mandatis Dei, ſicut propria voluntas dicitur, quæ à voluntate Dei, vel ſuperioris diſcordat, & ideo reprehendi ſolet, quamuis aliàs conſtet, propria voluntate, & libertate vtendum eſſe ad obediendum Deo. Sic ergo mãdatis hominum obediendum eſt, quando ſunt conſentanea diuinæ voluntati.

3. *2. Error ſaltem iuſtos nõ obligari legibus humanis.*

Secundus error eſt hæreticorum huius temporis dicentium, ſaltem iuſtos non obligari legibus humanis, qui vtuntur eiſdem fundamentis, propter quæ idem aſſerũt de omni lege, iſtis verò ſatis reſponſum eſt in dicto cap. 18. lib. 1. & ideo in hoc nihil hic addere neceſſe eſt. Videri deinde poteſt Auguſtin. in Epiſt. ad Rom. cap. 72. ad finem, qui latè hunc errorem iam olim confutauit. Tertius error fuit nõ quoſcunque iuſtos, ſed eximiè perfectos exemptos eſſe ab obligatione legis humanæ, quod ſenſerunt Begardi, & Beghini, vt colligitur ex Clement. *ad noſtram*, de hæret. Fundabantur autem, quia putabant, iuſtos perfectos in hac vita peruenire ad ſtatum beatificũ, in quo non obligantur beati legibus humanis. Sed hoc fundamentum planè eſt hæreticum, neque eſt hoc loco tractandum, habet enim proprium in 1. p. q. 12. & 1. 2. q. 3. & 4. ideo contra hunc etiam errorem ſufficere poſſunt ſuperiùs dicta in allegato cap. 16. & de poteſtate ferendi leges humanas, & definitio Concilij Trident. ſeſſ. 6. cap. 11. & cano. 19. & 20. & videri poteſt Soto lib. 3. de natur. & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Concil. Trident. cap. 6. & 7.

Begardi & Beghini. Clem. ad noſtram, de hæret.

Tridens. Sotus. Vega.

4. *Leges huma. obligare omnes ſubditos, ad quos loquitur. D. Thom. Rom. 3.*

Dicendum ergo eſt, omnem hominem viatorem, & ſuperiorem habentem, poſſe illius legibus obligari, ac ſubinde leges humanas obligare omnes ſubditos, ad quos loquuntur. Quæ aſſertio ſumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 5. & 2. 2. q. 104. ar. 1. & rectè declarata omnino certa eſt, & de fide. Probatúrque ſufficiẽter ex verbis Pauli Roman. 3. *Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur.* Illos ergo etiam obligat, quia loquitur imperãdo, & imperium obligat ſubditos, vt ſuprà oſtenſum eſt, & continetur etiam illud Pauli Roman. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*, cum ſimilibus teſtimoniis ſuprà citatis. Ratio autẽ generalis eſt, quia ratio naturalis docet ſeruandas eſſe leges iuſtas ab hominibus latas, & Deus etiam in Scriptura ſæpe hoc præcipit; ergo maximè à ſubditis: nã illi ſunt, qui ſuis ſuperioribus obedientiam debent; ab hac autem generali regula, nulla exceptio nobis data eſt, vel de fidelibus, vel de iuſtis, ſeu de perfectis, ſiue de cuiuſcunq; alterius conditionis hominibus: neque enim per ſcripturam, vel per traditionem, vel per aliquam probabilẽ rationem de tali exceptione conſtat: ergo nec ſecundùm fidem, nec ſecundùm rationem admitti poteſt: ergo omnes ſubditi obligatione legis humanæ tenentur.

Rom. 13.

5. Notanda verò eſt particula, *ad quos loquuntur*, ex qua pendet intelligentia concluſionis: nõ enim ſingulæ leges humanæ vniuerſos homines obligant, nec ſinguli homines omnibus his legibus onerantur, ſed vnuſquiſque obligatur legibus ad ſe pertinentibus: nullus verò eſt, qui ad aliquas leges humanas ſeruãdas nõ teneatur, ſi in terris recognoſcit ſuperiorem.

A Et ita omnes quidem ſubiiciuntur humanis legibus, non tamen abſolutè, & indifferenter, ſed reſpectiuè. Explicandum verò ſupereſt, quomodo hic reſpectus, ſeu diſtributio huius obligationis facienda ſit, ad quod explicandum duæ aliæ regulæ generales addendæ ſunt.

6. *Quamuis lex hum. ligat omnes partes communitatis pro qua lex fertur, ſi cætera concurrant.*

Dico ergo ſecundò: Vnaquæque lex humana obligat omnes perſonas, quæ ſunt partes illius communitatis, pro qua lex fertur, ſi cætera concurrant. Hanc vltimam particulam addo, quia ſupponendæ ſunt in lege omnes aliæ conditiones ad obligationem legis requiſitæ, quæ in ſuperioribus tractatæ ſunt: nam hic ſolùm agimus de conditione neceſſaria ex parte perſonę, quæ obliganda eſt per legem. Deinde etiam ſupponimus, verba, & rationem legis, quantum eſt de ſe, B habere locum in tali perſona: nam ſi lex ipſa determinatè feratur ad certa mẽbra reipublicæ, nõ obligabit reliqua, quia tunc non fertur ad totam communitatẽ, ſed ad partem eius, quatenus ſub alia ratione minorem quandam communitationem conſtituit, & ita ſeruata proportione ad illam etiam poterit regula poſita applicari. Sic ergo explicata aſſertio, communis, & certa eſt, ſumitúrque ex Paulo priori loco allegato. Ratione declaratur, quia lex, vt in ſuperioribus vidimus, per ſe primò fertur in communitatẽ, & inde deſcendit eius obligatio ad ſingulos: ergo per ſe, & quantum eſt ex vi legis, deſcendit ad omnes, qui ſunt partes communitatis, quia nec poteſt eſſe alia ratio huius obligationis, neque eſt diuerſa, aut maior in his, quàm in illis membris, quando materia vniformis C eſt. Cõfirmatur, quia lex habet poteſtatem obligandi ſubditos, vt dictum eſt, ſed membra communitatis ſunt ſubiecta toti communitati, cuius virtute, & poteſtate lex fertur; ergo lex obligat membra omnia communitatis.

Probatur concluſio.

7. *Quænã ſint membra cõmunitatis quo ad præſens.*

Quæret verò aliquis, quænam ſint cenſenda membra communitatis quantum ad præſens ſpectat. Reſpondetur, in generali loquẽdo, ſicut in naturali corpore actualia membra conſtituuntur per vnionem proportionatam tali corpori, qua mediãte ſubiiciuntur motioni totius corporis, ita in corpore politico membra conſtitui per moralem coniunctionem, quę non eſt eiuſdem rationis in omnibus communitatibus, ſed cum proportione ſumenda eſt. Nam in ciuili republica, poſtquam ſemel conſtituta eſt, ordinariè conſtitui ſolent membra per naturalem originem, l. D 1. ff. ad municip. & l. *ciues*. C. de incolis, lib. 10. In Eccleſia verò vniuerſali conſtituuntur membra per ſpiritualem originem, nempe Baptiſmum, in particulari verò per mutationem, vel acquiſitionem domicilij, argumento cap. 3. de tempor. ordin. in 6. & ſumitur ex l. 1. C. de incol. In aliis verò ſpecialibus communitatibus ſolent conſtitui membra per ſpecialem receptionem, ſeu acceptationem in collegam, & per aliquam promiſſionem, vel iuramentum, vt conſtat in vniuerſitatibus, collegiis, capitulis, religionibus, & ſimilibus: hæc autem intelligenda ſunt de vnione, & ſubiectione quaſi permanente; nam tranſeunter (vt ſic dicam) poſſunt dari alij modi contrahendi ſubiectionem, vt inferiùs explicabitur.

l. 1. ff. ad municip. l. ciues.

c. 3. de tempor. ordin.

8. *Legem non extẽdi ad eos, qui omnino ſunt extra cõmunitatẽ cui lex imponitur. D. Thom. Summiſtæ. 1. Cor. 5.*

E Tertiò dicendum eſt, obligationem legis per ſe nõ extendi ad eos, qui omnino ſunt extra communitatem, cui lex imponitur. Eſt etiam communis ex D. Thoma ſuprà, & Commentatoribus, & Summiſtis omnibus verb. *lex*, & pluribus aliis, quos referemus cap. ſequenti. Et eam confirmant verba Pauli 1. ad Corinth. 5. *De his, qui foris ſunt, nihil ad nos*: quæ ratio in omnibus communitatibus cum proportione procedit, & ita poteſt concluſio inductione confirmari: nã ob hanc cauſam, nec leges Hiſpaniæ obligant Gallos, neque è conuerſo, & ſtatuta vnius communitatis non obligant religioſos alterius, neque è con-

Probatur ratione. uerſo,& ſic de aliis.Ratio denique eſt,quia nulla potentia extra ſuam ſphæram operatur:poteſtas autem vniuſcuiuſque communitatis habet pro ſphæra adæquata ipſam communitatem; ergo. Minor patet in poteſtate ciuili, quia ciuilis poteſtas manat à cõmunitate,& ſic non poteſt vtra illam extendi; vbi verò poteſtas manat à ſuperiori principio, datur cum proportione reſpectu illius communitatis,cuius caput,vel Princeps aliquis conſtituitur, ſicut de poteſtate Eccleſiaſtica infrà dicetur. Et confirmatur,quia lex, vt dixi, eſt actus ſuperioris; nullus autem legiſlator eſt ſuperior, niſi illius communitatis, cui præpoſitus eſt: extra illam igitur non poteſt obligare.Et facit illud cap. 2.de conſt.in 6.*Extra territorium ius dicenti impunè non paretur.* *Cap. 2. de conſtit. in 6.* Obiectio autem,quæ hîc fieri poſſet ab excommunicatione ad legem(quia excommunicatio obligat non ſubditos ad non communicandum cum excommunicato à ſuo ſuperiore) facilè ſoluitur negando ſimilitudinem, quia excommunicatio id operatur in vi iuris communis, potius quàm ex vi iuriſdictionis priuati Epiſcopi,aut ſuperioris,vt latiùs dixi in 5.tom.de cenſ.diſp. 15.ſect.1.

CAPVT XXXII.

Vtrùm leges propria alicuius regni, vel territorij obligent homines illius territorij quando extra illud verſantur.

1. QVatuor modis poteſt aliqua perſona comparari ad territorium, ſeu diœceſim. Primò, quia ibi eſt incola,& ibi etiam actu exiſtit, & habitat. Secundò per contrarium extremum,quia neutrum habet in tali territorio. Tertiò, quia cùm ſit incola illius territorij, & in eo habeat domicilium, in alieno actu verſatur.Quartò, quòd in territorio habeat præſentiam, non tamen domicilium, aut originem. De primo, & ſecundo nulla eſt diſputatio: nam in primo maximè locum habent dicta in capite præcedenti,quia ibi concurrunt omnia neceſſaria ad actualem ſubiectionem, & conſequenter ad obligationem legis: in ſecundo verò clarum eſt, non poſſe obligare legem, quia nullus eſt titulus ſubiectionis: in tertio autem, & quarto puncto occurrunt duæ difficultates tractandæ.

2. *Ratio dubitandi.* Prima difficultas eſt in titulo propoſita.Ratio autem dubitandi eſt,quia quamuis ſubditus actu verſetur,ſeu peregrinetur extra territoriũ, ſemper manet ſubditus,dum non mutat domicilium.Sed dictum eſt legem obligare omnes ſubditos, & omnes partes communitatis; ergo etiam obligat in illo caſu. Confirmatur primò ſumpto argumento à contrario:nam incola alterius regni dum in hoc verſatur, non cogitur ſeruare præcepta huius regni.vt in legibus canonicis videtur expreſsè definiri in cap.*à nobis*, 1.de ſentent.excommunic. *c. à nobis.* ergo obligandus eſt ſeruare præcepta ſui territorij, alioqui propter ſolam abſentiam maneret liber ab onere vtrarumque legum,quod videtur abſurdum. Confirmatur ſecundò: nam ſi Epiſcopus huius diœceſis faciat ſtatutum, vt omnes ſui ſubditi habentes beneficium in ſuo Epiſcopatu reſideant tali tempore ſub tali pœna, vel cẽſura,obligat illos,vbicunque exiſtant,ita vt ſi præſcripto tempore non veniant,incurrant pœnam,vel cenſuram, per ſe loquendo,& ſecluſa ignorantia, & impotentia; ergo ſtatutum prouinciale obligat diœceſanos, etiam alibi peregrinantes; ergo idem eſt de quacunque lege ſimili.

3. *Cõcluſio negatiua, eaq; communis.* Nihilominus dicendum eſt, legem non obligare extra terminũ territorij illius ſuperioris, vel Principis,à quo fertur, & ideo incolas illius territorij, per ſe loquendo,nihil peccare, etiamſi contra illam agãt

A dum extra territorium exiſtunt. Hæc eſt communis ſententia Doctorum in cap.2.de conſtit.in 6.& in dicto cap.*à nobis*,1.de ſentent.excom.Sylu.verb. *excommunicatio*,2.n.7. vbi Ang. & alij Summiſtæ verb. *lex*, Cou. in cap.*alma mater*, 1. p. §. 10.n.5. ſumitúrque ex dicto cap.2.vbi dicitur, non incurrere ſententiam latam per ſtatutum Epiſcopi,qui extra territorium exiſtens illud non ſeruat. *c. 2. de conſt. in 6. c. à nobis 2. de excom. Angel. Couar.* Reſpondere autem quiſpiam poteſt, ibi non eſſe ſermonem de obligatione præcepti,ſed de cenſura, & in ea diuerſam eſſe rationem, quia impoſitio cenſuræ non pertinet ad vim directiuam, ſed ad coactiuam legem, & ideo non extenditur extra territorium, quia ſuperior, vel iudex non poteſt extra territoriũ punire, licèt poſſit præcipere, & obligare. Et hunc ſenſum videtur ibi indicare

B Pontifex in ratione,quam ſubdit, *quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.* Nam ius dicere idem eſt, quod ſententiam ferre.Nihilominus mens Pontificis ſine dubio fuit,declarare, tale ſtatutum nõ violari à ſubdito in illo caſu, & ob eam cauſam non incurrere cenſuram; ergo etiam quoad vim directiuam non obligat in eo caſu. Item qui in eo caſu non ſeruat ſtatutum, non eſt contumax contra obedientiam Eccleſiæ;ergo ſignum eſt non obligari per ſtatutum, etiam quoad vim directiuam. Antecedẽs patet,quia ſi tunc ſubditus eſſet contumax, poſſet etiam excommunicari,& conſequenter incurrere cenſuram legis: nam excommunicatio, iuxta veriorem ſententiam,ferri poteſt in abſentem, etiamſi in alio

C no territorio verſetur, dummodo ſufficiens cauſa cenſuræ ſupponatur:contumacia autem eſt ſufficiens cauſa, iuxta illud, *Si Eccleſiam non audieris,ſit tibi tanquam ethnicus,& publicanus*,Matth.18.ergo ſicut cenſura non ligat abſentem, ita nec præceptum. Vnde apertè fit,quòd licèt tale ſtatutũ ſimpliciter latũ eſſet ſine cenſura,vel pœna in vi cuiuſdam legis directiuæ obligantis in conſciẽtia,nõ obligaret abſentes, tum quia eius obligatio in conſcientia nõ magis extenditur ratione cenſuræ:nam potiùs cenſura ſupponit iuriſdictionem,& poteſtatem ad obligandum,& quando additur cenſura, ratione illius non extenuatur, ſeu coarctatur iuriſdictio. Atque ita ex illo textu optimum ſumitur argumentum de quacunque lege prodeunte à poteſtate limitata ad definitum ter-

D ritorium, ſiue illa canonica ſit, ſiue ciuilis, ſeruata proportione.

Ratio autem aſſertionis non eadem redditur ab omnibus. Quidam enim eam referunt ad intentionẽ legiſlatoris, qui tantùm intendit obligare ſubditos in ſuo territorio, vnde conſequenter aiunt, aſſertionem poſitam ſolùm procedere,quando lex ſolùm loquitur generalibus verbis:nam per ea non explicatur alia,ſeu maior intentio ſtatuentis. Quapropter,ſi expreſſis verbis legiſlator declaret ſe velle obligare ſubditos,vbicunque ſint, tunc aiũt,legem obligare illos etiam extra territorium,& ita limitãt dictum cap. 2. Pro qua opinione communiter citatur Bartol. in leg. 1.C.de ſumm.Trinit.o.44.& ſequẽtibus. Hanc verò 4.

E rationem vt ex Bartol. ſumptam reprehendunt Panormit. in dicto capit.*à nobis*.Nauar. cap. 27. n. 272. Syluest.Couar.ſuprà,& omnes. *Bartol. Panorm. Nauar. Syluest. Couar.* Et conuincitur planè ex dicto c.2. vbi Pontifex rationem ſuæ aſſertionis reddit, *quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.*Quæ verba non ſignificant tantùm defectum voluntatis,ſed etiam poteſtatis,vt per ſe conſtat ex l. vlt.ff. de iuriſdict.omni. iudic.à qua deſumpta ſunt, vbi etiam communiter interpretes in hoc conueniunt.Ratio ergo propria aſſertionis eſt,quia iuriſdictio vnius cuiuſcunque ciuitatis, vel particularis Principis non extenditur quoad leges ferendas extra ciuitatem, ſeu territorium, vt latiùs explicaui in tom. 5.de cenſuris, diſput. 5. ſect. 4. vbi de hoc puncto

puncto alia, quæ ad cenſuras magis pertinent, tractaui. Neque iſta ratio eſt aliena à mente Bartoli: nam illam attigit illo num. 44. Eámque colligit ex l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. vbi lex dicitur ius proprium ciuitatis. Sicut ergo in Philoſophia dicere ſolemus, extra ſphæram actiuitatis non ſequi actionem; nimirum ex defectu poteſtatis, non voluntatis: ita iuriſdictionis actiuitas in ferenda lege limitatur ad territorium, & ideo lex extra illum non obligat. Vnde apertè concluditur, etiamſi legiſlator maximè velit, & ſuis verbis expreſsè id explicet, non poſſe obligare ſubditum extra territorium exiſtentem.

5. *Quãdo poſſit princeps punire extra territorium ſubditum.*

Hoc autem intelligendum eſt de propria obligatione legis directiua, & in conſcientia: hic eſt enim B proprius, & immediatus effectus legis. At verò ſi ſermo ſit de coactione per pœnam, eſt opinio Iuriſtarũ, poſſe Principem punire ſubditum, qui deliquit extra territorium pœna impoſita per legem ſuam, & latam pro ſuo territorio, quando pœna non eſt ipſo iure impoſita, ſed imponenda, & delictum extra territorium commiſſum, intra illud poſtea punitur. Ita docet Abbas in c. 1. de raptorib. num. 8. & re vera hoc ſolum intendit Bart. in loco citato, ſi attentè legatur. Et ratio eſt, quia tũc pœna non imponitur extra territorium, ſed intra illud, quia ſupponitur per hominem imponenda, & iudices non puniunt, nec inferunt vim forenſibus extra territorium exiſtentibus, ſed quando ad illud redeunt, & ita hoc non repugnat dicto cap. 2. tum, quia loquitur de ſtatuto C ferente ſententiam cenſuræ, per quam ſententiam cenſura ipſo iure fertur, tum etiã, quia tale ſtatutum neceſſariò ſupponit, & requirit propriam vim obligandi in conſcientia, vt poſſit tranſgreſſorem reddere contumacem, & capacem cenſuræ. Et ob eandem cauſam non obſtat prædictæ limitationi ratio illius cap. 2. quia per talem legem deſignantem pœnam ferendam, etiam pro delicto extra territorium cõmiſſo, & per executionem eius, non dicitur ius extra territorium.

6. Et hinc etiam conſtat ratio differentiæ inter legem ferentem pœnam ipſo facto, aut ſolùm ſtatuentem ferendam, quia prior lex debet extendere ſuam efficaciam quoad obligationem, & executionem extra territorium, quia per ſe ipſam exequitur pœnã, quod D non poteſt aliter facere, niſi obligando delinquentẽ, vt in ſe pœnam exequatur quod facere non poteſt, vt probatum eſt, quia ſi non poteſt obligare ad actum, vel prohibere illum, multò minùs poterit obligare ad executionem pœnæ. At verò lex, quæ imponit pœnam ferendam per iudicem, per ſe magis obligat iudicem, vt ſecundùm ipſam iudicet, quàm reum: iudex autem intra territorium exiſtit. Dices, etiam ſubditos obligari in conſcientia ad ſuſtinendam talem pœnam. Reſpondeo ſubditum delinquentem propriè non obligari per illam legem, niſi poſt ſententiam, quando iam in territorio eſſe ſupponitur. Vnde rectè adnotat Panormit. neceſſarium eſſe, vt delictum illud, quod per talem legem punitur, nõ ſit tantùm malum, quia illa lege prohibitum, ſed vt ſupponatur per E ſe malum, aut aliàs ſufficienter prohibitum, quia lex illa nõ poterat prohibere illud opus extra territoriũ, vt probatum eſt; ergo nec poteſt pro illo pœnam deſignare, niſi aliàs opus ſupponatur malum, vel ſufficienter prohibitum.

7. *Reſpondetur argumentis aduerſantibus.*

Ad rationem dubitandi in principio poſitam reſpondetur ex dictis, ſubditum extra territorium exiſtentem, licèt non amittat ſubiectionem in habitu, vt ſic dicam, ſeu radicalem, amittere tamẽ actualem, ſeu eius vſum in ordine ad leges territorij, quia conſtituitur extra terminos earum. In confirmatione autem prima petitur difficultas de intelligentia illius cap. *à nobis*, quæ ad punctum ſequens magis per- A tinet, & ideo breuiter dico, ibi non eſſe ſermonem de ſtatuto, vel lege, ſed de ſententia generali, ſeu præcepto perſonali ac temporali: quæ autem differentia hinc naſcatur, & quæ ſit ratio eius, dicam ſtatim.

c. à nobis, exponitur.

8. Propter ſecundam confirmationem addunt Doctores limitationes aliquas aſſertioni poſitæ, vt videre licet in Syluest. ſuprà, & Angelo verb. *excommunicatio*, 1. n. 10. qui ad hoc principium illas reducunt, vt extra territorium non ligetur quis, quando & perſona operans, & res, circa quam operatur, & actio ipſa omnino ſunt extra territorium. Vnde ſi perſona ſit extrà, res autem, circa quam peccatur, ſit intrà, poterit obligatio legis habere locum. Couarr. B autem aliis verbis limitationem explicat, licèt fortaſſe in idem redeat, ſcilicet, legẽ non obligare extra territorium, niſi materia eius reſpiciat bonum ipſiuſmet territorij, ſcilicet, vt vitetur iniuria, aut nocumentum eius, vel aliquid ſimile. Quam doctrinam veram cenſeo, & eam latiùs explicui in dicto loco de cenſur. & ex ibi dictis colligo, per eam in rigore non limitari aſſertionem, quia delicta contraria tali legi, non extra, ſed intra territorium fieri cenſenda ſunt. Nam ſi præceptum v. g. ſit affirmatiuum mandans aliquid fieri in territorio, omiſſio eius ibi cenſetur conſummari, vbi actus præceptus fieri debuiſſet, quia ibi videtur quis delinquere, vbi non facit, quod debet, ſicut è contrario ibi peccari, C vbi facit, quod non debet, iuxta legem, *qui non facit*, ff. de regul. iur. Si autem præceptum ſit negatiuum, & commiſſio contra illud, cedat in iniuriã territorij, ibi planè conſummatur delictum, vt ſi quis corpore exiſtens extra terminum territorij, vel regni emiſſa ſagitta occidat hominem intra territorium exiſtẽtem, planè cenſetur peccare in territorio, ideóque contra legem ageret, & ſic cenſuram, ſi in eo lata eſſet, incurreret, vt in citato loco dixi. Ita ergo contingit in caſu illius confirmationis, cui per hoc eſt ſufficienter reſponſum.

Syluest. *Angel.* *Couarr.*

9. Dubitabit verò aliquis, an idem dicendum ſit de locis exemptis, quando aliàs inter territorium continentur. Sed hoc dubium, & frequentiùs locum habet in legibus canonicis, quàm in ciuilibus, & illud ſufficienter tractaui in dicto loco de Cenſuris. Et D ideo breuiter dico, idem cum proportione dicendum eſſe de huiuſmodi loco, quæ eſt communis reſolutio, vt ibi dixi. Quam tenent etiam Paludan. 4. diſtinct. 18. quæſtion. 2. in 2. parte, illius art. 2. & ibi Gabriel q. 2. art. 2. concl. 6. Ant. 3. p. tit. 24. c. 75. §. 1. & Sum. Roſel. verb. *excommunicatio*. 7. §. 3. Arm. n. 30. Canoniſtæ in c. *cùm Epiſcopus*, de offic. ordin. in 6. & in Clement. *Archiepiſcopo*, de priuil. & ex illis iuribus hoc comprobari poteſt, quatenus ex eis colligitur, Prælatum non poſſe exercere iuriſdictionẽ ſuam in loco exempto, quod in omni ſuperiore procedit. Inde ergo colligimus, locum exemptum quoad iuriſdictionem eſſe extra territorium, quia exceptis caſibus à iure expreſſis, non poteſt ordinarius ſuperior territorij iuriſdictionis actus ibi exercere: obligare autem per ſtatutum, E vel legem in loco exempto, eſt iuriſdictionẽ ibi exercere, vt conſtat ex dicto cap. 2. de conſtit. in 6. ergo eſt eadem ratio de illo loco, & ad illum optime applicatur illud principium, *extra territorium ius dicenti non paretur impunè.*

Idem cũ proportione dicẽdum de locis exẽptis, quæ. do aliàs intra territorium continentur. *Palud.* *Gabr.* *Antonin.* *Roſel.*

CAPVT XXXIII.

Vtrùm leges propriæ alicuius territorij obligent aduenas dum ibi exiſtunt.

1. QVæſtionem hanc tractaui latè tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. de feſtis c. 14. occaſione præce-

pri ſeruandi feſta, & ideo in præſenti abſque repetitione perſtringam breuiter quæ ibi tradidi, & nonnulla addam huic loco magis accommodata. Tria ergo in lege diſtingui poſſunt, vis obligandi in conſcientia, quam directiuam voco, & vis coactiua, per quam fit, vt aliquis puniri poſſit ſecundùm legem, & vis ponendi formam in contractibus, & aliis actibus forenſibus, per quam interdum fit, vt actus aliter factus validus non ſit, & quoad hæc tria explicanda eſt propoſita quæſtio, quia proprias habēt difficultates.

Tria in lege diſtinguēda.

2. *Sentētia negatiua fūdamentum.* *Palud. Medin. Archid. Hoſtienſ. 2 Sentent.* *Felin. Anton.*

Circa primum punctum variæ ſunt ſententiæ, quas citato loco retuli. Prima eſt abſolute negās, aliquem obligari legibus loci, niſi in eo habeat fixum, & perfectum domicilium. Pro qua ibi allegaui Palud. Medin. Archid. Hoſtienſ. & alios, ſed illam tanquam improbabilem refutaui. Secunda dicit leges loci obligare exteros ita ibi permanentes, vt ſaltem quaſi domicilium contrahant; non verò alios breui tempore ibi exiſtentes, vel illac tranſeuntes. Pro qua Felin. Anton. & alios adduxi. Vtriuſque autem ſententiæ idem ferè eſt fundamentum, ſcilicet, quia peregrini non ſunt ſubditi: nam ſubiectio quoad morum directionem, & obligationem non acquiritur, niſi per domicilium, vel ſaltem per quaſi domiciliū. Præter hanc rationem afferunt exempla de infidelibus, qui non obligantur legibus Chriſtianorum, licèt inter illos viuant, & de religioſis reſpectu ſecularium, & de nouitiis reſpectu profeſſorum. Sed hæc omitto, quia non ſunt ad rem, cùm hæc exempla non ſolùm in tranſeuntibus, ſed etiam in habentibus ibi domicilium locum habeant, & in ſequenti libro capite vltimo, de his dicemus. Confirmatur ab incommodis, quia aliàs tenerentur infideles, dum trāſeunt per prouincias fidelium, ſeruare leges, ſeu ritus eorum, abſtinendo à carnibus diebus prohibitis, &c. quod eſt abſurdum. Item obligarentur monachi habitantes ſeruare ieiunia ſynodalia, quod eſſet graue onus, cùm ipſi habeant plura alia ieiunia propriá, ad quæ non obligantur laici propter ipſorum regularium ſtatuta. Item ſequitur, teneri religioſum vnius prouinciæ ad ſeruanda ieiunia, feſtiuitates, & ſimilia ſtatuta propria alterius prouinciæ, quando eſt hoſpes in illa, etiamſi non ſint communia toti religioni. Et ſimiliter nouitius teneretur ſeruare leges religionis, quandiu ibi moratur, quæ admittenda non ſunt.

Probatur exemplis.

3. *Legē territorij obligare aduenas quādiu ibi commorantur in conſciētia, & eo modo quo obligant incolas.* *Innocent. Hoſtienſ. Panorm. Gemin. Syluest. Auguſt.*

Nihilominus dicendum eſt legem territorij obligare aduenas, & hoſpites, quandiu ibi commorantur, in conſcientia, & eo modo, quo obligat incolas. Hæc eſt communis ſententia interpretum in l. *cūctos populos*, C. de ſumma Trinitate, & in cap. *à nobis*, 2. de ſentent. excommunicat. præſertim Innocenc. Hoſtienſ & Panormitan. & in cap. 2. de conſtitution. in 6. vbi latè Gemin. & Syluest. verb. *excommunicatio*, 2. nu. 4. & plures alios in citato loco allegaui. Eamque Auguſtini auctoritate, & Eccleſiæ conſuetudine, variíſque rationibus comprobaui. Propria verò ratio eſt, quia lex generaliter fertur pro tali territorio, vt ſupponimus; ergo obligat omnes actu ibi degentes pro tempore, quo ibi commorantur. Probatur conſequentia primò ex parte cauſæ finalis, quia ad bonam gubernationem prouinciæ, loci, ſeu territorij, eſt moraliter neceſſarium, vt leges pro illo latæ hanc vim habeant, quia ad pacem, & bonos mores loci neceſſe eſt, vt aduenæ conformentur moribus populi, quandiu ibi verſantur, vt ſæpe in iure inſinuatur, cap. *illud*, diſt. 12. c. *quæ contra*, diſt. 8. c. *in mona*, 16. q. 7. & experientia id ſatis docet, quia ſi aliter fiat, ſequuntur diſſidia, & ſcandala. Cùm ergo leges ferantur propter commune bonum, & pacem, ac bonos mores loci præcipuè intendant, neceſſe eſt, vt hanc vim habeant. Secundò idem probatur ex parte cauſæ efficientis, ſeu poteſtatis legiſlatoris, quia vnuſquiſque gubernator reipublicæ habet poteſtatem neceſſariam ad conſeruationem ſuæ reipublicæ, & ad eius bonos mores tuendos; ergo habet poteſtatem ad ferendas leges, quas omnes ibi morātes ſeruare tenentur. Hac enim ratione habet poteſtatem puniendi aduenas ibi delinquentes; ergo earum ratione habet poteſtatem obligandi per ſuam legem omnes ibi operantes, quatenus ad bonum ſuæ reipublicæ neceſſarium eſt.

Ad pacē & bonos mores loci neceſſariū eſt aduenas dum ibi verſātur cō-formari moribus populi ne ſequātur ſcandala.

4. *Probatur ex parte aduenarum.*

Tertiò idem patet ex parte perſonarum aduenarum, quia non deeſt in illis ſufficiens titulus ſubiectionis, ratione cuius obligari poſſint legibus territorij: hæc autem ſubiectio tantùm deſideratur; ergo. Maior patet, tum quia poteſtas in vno, & ſubiectio in alio ſunt correlatiua; oſtenſum eſt autem, in Principe eſſe poteſtatem; ergo illi reſpondet ſubiectio ex parte alterius extremi: tum etiam, quia ſicut illa obligatio eſt quaſi tranſiens, & ſecundùm quid, ita ad illam ſufficit quaſi tranſitoria ſubiectio, ad quam ſatis eſt actualis commoratio & præſentia, licèt diuturna futura non ſit. Nam ſicut is, qui transfert domicilium in aliquem locum, eo ipſo vult obligari legibus loci permanenter; vel ex conſequenti obligatur, etiamſi nolit; ita qui alicubi volt ad breue tempus morari, eo ipſo vult, aut velle debet, ſubdi pro tunc regimini illius loci quoad ea, quæ ad generales mores, & leges ſpectant. Quod confirmatur a contrario: nam incola diſcedens à territorio ad breue tempus, ſtatim pro eodem deſinit obligari legibus territorij, iuxta dicta capite præcedenti, & conſequenter pro tūc fit non ſubditus in actu; ergo idem erit è contrario: nam eſt eadem ratio, & æquitas poſtulat, vt in vtroque paritas, ſeu proportio ſeruetur.

5. *Satisfit fundamento contrario.*

Fundamentum contrariæ ſententiæ ex dictis ſolutum eſt: ita enim oſtenſum eſt, quomodo hìc nec iuriſdictio nec ſubiectio deſit, & in citato loco de cenſur. ſigillatim oſtendimus, ad hāc obligationem ſufficere in primis quaſi domicilium, deinde ſatis eſſe breuem moram aliquorum dierum, & hanc extendendam eſſe cum proportione ad viatores, qui ad breue tempus in hoſpitio commorantur, & quæ ibi diximus de lege ſeruandi feſta, poſſunt facilè ad omnes leges etiam ciuiles applicari, de quibus etiam multa obiter tetigimus. Addo etiam obiter, eandem doctrinam applicandam eſſe ad religioſos peregrinos, ſeu hoſpites in aliis prouinciis, vel domibus, quoad peculiaria ſtatuta earum. Quod ideo aduerto, quia aliqui excipiunt religioſos peregrinantes ab hac obligatione, quia non habent territorium proprium, eo quòd per totam Eccleſiam poteſt diffundi religio. Sed hoc nō obſtat, quia nihilominus poſſunt religioſi habere ſua domicilia propria, argumento cap. 1. de priuileg. in 6. Et quoad hoc poſſunt peculiaria monaſteria, & prouinciæ habere proprias obſeruantias, & ad has dicimus obligari aduenas, quandiu ibi ſunt, ſeruata proportione, quia eſt eadem ratio, niſi ipſamet conſuetudo religioſa aliquam exemptionem illis tribuat.

Hac doctrina ad religioſos quomodo applicanda.

6. *Non ob ſcādalū tātum teneri aduenas ad locā leges, ſed etiā propter ipſas leges & ſufficientem ſubiectionem.*

Tandem ex dictis conſtat, non rectè aliquos dixiſſe, teneri aduenas ad ſtas leges ſeruandas ſolùm propter vitandum ſcandalum. Hoc enim verum non eſt, aliàs ceſſante ſcādalo, ac per ſe, & in occulto non obligarentur his legibus. Dicendum ergo eſt, licèt interueniente actuali ſcandalo creſcat accidentariè obligatio, non tamen eſſe ſcandalum proprium fundatum obligationis, ſed ad ſummum eſſe occaſionem ſeu motiuum, quod legiſlatorem mouet ad ferendam legem, cuius obligatio non ceſſat, etiamſi in particulari ceſſet motiuum. Sicut prohibentur arma tali loco, vel tempore vt vitentur rixæ, & prohibentur fœminæ hoc vel illo modo ornari, vt

non

non præbeant ſcandalum: & nihilominus poſtquam leges poſitæ ſunt, obligatio non eſt tantùm ſcandali, ſed per ſe ratione talium legum. Sic ergo eſt in præſenti, neceſſitas enim vitandi ſcandala, & conſeruandi bonos mores reipublicæ mouet ad ferendas leges pro omnibus, qui in tali loco verſantur; & ideo poſtquam lex eſt conſtituta, tenetur aduena illi conformari, non ſolùm ratione ſcandali vitandi, ſed etiam propter ipſam legem, & ſufficientem ſubiectionem, vt explicatum eſt.

7. *Dubium.* *Innoc.*

Sed quæres, an poſſit ferri lex pro aliqua ciuitate, aut territorio, quæ ſolos aduenas in illo exiſtētes obliget. Nam Innoc. in dicto cap. *à nobis*, dicit talem legem non poſſe obligare peregrinos, ſed ſolum quando generalis eſt, & per ſe obligat incolas, & quaſi cōcomitanter peregrinos. Et fortè motus eſt, quia tunc habet locum ratio vniformitatis, & acceſſorij, quod ſequitur principale: hæc autem ratio non habet locum, quādo lex loquitur ad ſolos peregrinos, qui per ſe, ac directè non ſunt ſubditi talis reipublicæ, vel Principis.

Reſponſio vera. Poſſe ferri legem pro aliquo territorio quæ ſolos aduenas in illo exiſtentes obliget cū hoc ad bonum cōmune ſpectare poſſit. Hoſtienſ. Panorm. Syluest.

Nihilominus contrarium cenſeo verum, quod tenet Hoſtienſ. ibi, cui magis adhæret Panormitan. & ſequitur Syluest. Ratio autem eſt eadem cum proportione applicata: nam ad bonum ciuitatis, vel reipublicæ ſpectat ordinare, quomodo peregrini ſe ibi gerere debeant, & ſtatuere quæ ad hunc finem neceſſaria fuerint, alioqui non fuiſſet ſufficiēter prouiſum reipublicę, nec talis poteſtas eſſe poteſt in alio, quàm in ipſa, vel eius gubernatore, quia illi prouidentia, & cura illius loci commiſſa eſt. Sicut ergo peregrini habent peculiarem modum viuendi, ſeu exiſtendi in tali loco, ita in multis poſtulare poſſunt peculiaria ſtatuta; ergo poſſunt per illa obligari, quia quoad hoc efficiuntur ſubditi per ſolam illam moram, vt declaratum eſt. Supponimus autem, debere leges eſſe iuſtas, & accommodatas non ſolùm loco, ſed etiam ipſis peregrinis, proportionem inter eos ſeruando: ſic enim nihil deeſt in illis legibus ad peregrinos obligandos.

8. *De vi coactiua. Ratio dubitandi. c. à nobis.*

Circa ſecundum punctum de vi coactiua, an etiam ſecundùm illam lex obliget aduenas, ſeu peregrinos, ſpecialis ratio dubitandi ſumitur ex ca. *à nobis*, 1. de ſentent. excōmun. vbi propoſita quæſtione, an Epiſcopus ferens in ſua diœceſi generalem ſententiam, *Si quis furatus fuerit, excommunicatus ſit*, obliget forenſes. Reſpondet Pontifex tantùm obligare ſubditos, cuius rei ratio alia eſſe non poteſt, niſi quia talis Epiſcopus non habet poteſtatem coactiuam in forenſes, ſed tantùm in ſubditos.

Reiicitur Gloſſa.

Reſpondet Gloſſ. ibi, etiam aduenas comprehendi illa excommunicatione, non quatenus tales ſunt, ſed quatenus ſunt ſubditi ratione delicti, & ita putat eſſe textum intelligendum de ſubditis quocunque titulo. Sed re vera euertit reſpōſionem Pontificis, & friuolam, ac ridiculam illam reddit. Nam hoc ipſum eſt, quod quærebatur, an illi forenſes fiant ſubditi ratione delicti; non ergo loquitur hoc ſenſu de ſubditis, ſed prout incolæ ſimpliciter ſubditi appellantur. Præterea inuoluitur in illa reſponſione quædam repugnantia: nam in pœna excommunicationis non poteſt proxima ratio ſubiectionis eſſe delictum in tali loco commiſſum, ſed neceſſariò ſupponi debet obligatio parendi Prælato illius loci, quia ad excōmunicationem neceſſaria eſt contumacia reſpectu Eccleſiæ, & non ſufficit delictū contra legem naturalem, vt ſic (quod ſuppono ex propria materia) ergo ante delictum ſupponi debet ſubiectio, ex qua oriatur obligatio parendi præcepto prohibenti aliquid ſub pœna excommunicationis; ergo cùm in illo textu ſit ſermo de hac cenſura, non poſſunt aduenæ ratione delicti comprehendi ſub nomine ſubditorum, ſed ſubditi vocantur, quia per ſe ante talem legem, vel delictum huiuſmodi erant.

A Atque ita intellexerunt textum illum Panorm. & alij, qui conſequenter fatentur aduenas non comprehendi ſub illa cenſura per ſententiam generalem lata. *Panormit.*

9. *Mens auctorum.*

Nihilominus dicendum eſt, legem pro territorio latam comprehendere peregrinos ibi morantes, etiā quoad vim coactiuam, id eſt, puniri ibi poſſe propter tranſgreſſionem talis legis, vel per iudicem, vel per ipſam legem, ſi pœnam ferat ipſo facto. Ita ſentiunt auctores ſuprà allegati, & interpretes in eodem c. *à nobis*. Et ratio eſt manifeſta, quia idem titulus ſubiectionis, ſeu poteſtatis interuenit quoad vim coactiuā, quia demonſtratus eſt de vi directiua; imò directiua non eſſet efficax, niſi haberet adiunctam coactiuam. B Accedit præterea, quia ſi aduena tenetur per ſe & in conſcientia ſeruare legem huius reipublicæ, tranſgrediendo illam delinquit in hoc loco, & in hanc rēpublicam; ergo etiam ratione delicti manet ſubiectus coactioni talis reipublicæ, iuxta authenticam, *qua in prouincia*, C. vbi de criminib. agi oporteat.

10.

Addi verò ſolet limitatio, niſi peregrinus ſit ſuperior reſpectu auctoris talis legis, quia nullus ſuperior poteſt ſubdi inferiori quoad vim coactiuam, vt ſi Epiſcopus hic prohibeat aliquid Clericis ſub pœna excommunicationis ipſo facto, metropolitanus, etiā ſi in hoc Epiſcopatu contra talem legem agat, non poterit incurrere illam cēſuram. Quod notauit Sylu. *v. excōmunicatio*, 1. n. 9. & Panorm. in c. 1. de rapt. nu. C n. 11. qui idem attigit in ca. vlt. de foro compet. Idem ſentit Soto in 4. diſt. 22. q. 2. vbi etiam ad æqualem hoc extendit, dicens, neque Archiepiſcopum, neque alium Epiſcopum delinquentem intra diœceſim ſuffraganei, vel Epiſcopi poſſe ligari cenſura eius: Panorm. autem rectè hoc declarat de ſuperiore quoad iuriſdictionem. *Syluest. Panorm. Soto.* Nam licèt aliquis ſit æqualis, vel etiā ſuperior in dignitate, dum exiſtit in tali Epiſcopatu obligari poteſt legibus eius; ergo etiam poterit ligari cenſuris, vel puniri propter delictum ibi cōmiſſum. Quod tam in Eccleſiaſticis legibus, quàm in ciuilibus verum eſt, vt ſenſit etiam Innoc. in cap. *cùm inferior*, de maiorit. & obedien. & ſumitur ex l. 3. ff. de offic. Præſid. & ratio eſt, quia dignitas ſine iuriſdictione nō impedit ſubiectionem ratione delicti, ſicut non impedit obligationem ſeruādi talem legem. *Innocent.* D Vnde illa dignitas eſt quaſi per accidens ad ordinem iuriſdictionum. Hoc autem procedit ſecundùm ordinarium ius, & niſi perſona ratione talis dignitatis ſit exempta: nam ob hanc rationem vnus Epiſcopus non poteſt ab alio æquali puniri. *Vnus Epiſcopus nō poteſt ab alio æquali puniri.* At verò quando perſona eſt iuriſdictione ſuperior, tunc clarum eſt, non poſſe ligari ab inferiori, cap. *cùm inferior*, de maiorit. & obedien. Tunc autem ſicut ſuperior non ſubiicitur quoad vim coactiuam, ſeu quoad pœnam, ita nec quoad vim directiuam, ſeu obligationem, quantum eſt ex vi præcepti, quia eſt eadem ratio, cùm etiam hoc pendeat ex iuriſdictione. An verò poſſit alia ratione obligari, dicemus infrà diſputantes de ipſomet legiſlatore: nam quoad hoc eſt eadem ferè ratio.

11. *c. à nobis. Non eſſe ſermonē de lege, vel ſtatuto, ſed de præcepto, ſeu ſententia hominum. & quid inter hæc interſit.*

E Ad obiectionē igitur factā ex c. *à nobis*, dicēdum eſt, ibi nō eſſe ſermonem de lege, vel ſtatuto, ſed de præcepto, ſeu ſententia hominis, etiā generaliter lata, vt ex textu conſtat, & omnes interpretantur. Oportet tamen differentiam reddere inter ſtatutum & præceptum, ſeu ſententiā generalem hominis. Panorm. ibi hanc reddit, quòd ſententia hominis operatur, cùm fertur, & ideo tantùm ligat illos, quos tunc inuenit habiles: lex verò ſemper ligat eos, qui de nouo efficiuntur ſubditi. Sed hoc non placet, primò quia iuxta cap. *à nobis*, talis ſententia generalis non comprehendit extraneos, etiamſi actu exiſtāt in territorio, quando profertur talis ſententia, & tamen, ſi præceptum, & ſententia ferretur, per ſtatutum comprehenderentur; *Panormit. reiicitur.*

rentor;ergo etiam ſuppoſita æquali ſubiectione, ſeo præſentia eſt reddenda differentia, & non tantùm in ordine ad futurum tempus. Secundò, quia etiam in ordine ad futurum illa differentia non ſubſiſtit: nam ſi per præceptum ab homine ſententia fertur pro futuro delicto, etiam pro illo tempore durat, & pro illo ſemper loquitur, & comprehendit eos, qui de nouo ibi naſcuntur, & eos qui domiciliũ denuo illuc transferunt, etiamſi non eſſent ſubditi tempore præcepti impoſiti. Item quia ſtatutum non ſolùm præcipit, aut prohibet, ſed etiam per ſe punit ipſo facto, & in ſe cõtinet ſententiam iure latã, & nihilominus tã obligatio præcepti, quã vis ſententiæ iuris extẽditur ad eos, qui poſt primam editiooem talis ſtatoti veniunt ad territotiom, & ibi delinquunt; ergo quoad boc eadẽ ratio eſt de generali præcepto hominis includente ſẽtentiam generalem imponentem pœnam ipſo facto contra futuros tranſgreſſores talis præcepti. Nam ſi in ſtatuto cõſideratut illa permanentia, qua ſempet loquitor, & ideo ſemper obligat, cut non conſiderabitur in præcepto hominis, quod etiam durat iuxta intentionẽ eius, quandio ipſe viuit, ſeu io officio perſeuerat. Quòd ſi in ſtatuto fictione iuris intelligitur ferri ſententia, quando fit delictum in territorio, etiãſi fiat ab extraneo, qui denuo illuc venit, cur non eadem fictio iuris habebit locom in ſententia lata pet hominis præceptum.

12. *Differentia legis, & puri præcepti hominis.*

Dico ergo, differentiam ſumendam eſſe ex natura legis, & puri præcepti hominis: nam lex perpetua eſt, vt lib. 1. dixi; præceptum autem hominis tranſitorium, & facile mutabile. Vnde fit, vt lex ratione ſoæ perpetuitatis æquiparetur conſuetodini, & cenſeatur nota omnibus, & omnibus propoſita, vt ab eis ſeroetor: præceptom verò non ita æquiparator conſoetudini, nec illam introducit, cùm facilè mutetur, nec ita ſolet eſſe notum, & ideo præceptum de ſe ſolùm obligat incolas terræ, & ſubditos verè, ac permanenter: ſtatutum verò omnes ibi degentes. Vnde conſideratur alia differentia, quòd lex fertur pro territorio, eſt enim *ius ciuitatis*, vt conſiderauit Batt. ſeu *lex territorij*, vt dixit Panorm. & ideo obligat perſonas quaſi mediante loco, id eſt, qoatenus in tali loco verſantur, ad eum modum, quo interdictum locale ligat perſonam in tali loco, propter quod etiam D ſtatutum non obligat extra territorium perſonas aliàs ſubditas, vt ſuprà dicebamus: at verò præceptum hominis, ſeu perſonale directè cadit in perſonas ſubditorom, ideóque prærequirit ſubiectionem, & ideo nõ obligat extraneos, etiam in loco exiſtentes, & è contrario poteſt obligare ſubditos etiam extra territorium, vt dixi in 5. tom. de cenſur. diſp. 5. ſect. 5. vbi de hac difficultate plura dixi: hîc autem ſolùm indicare volui, quomodo illa doctrina ad omnes leges humanas, etiam ciuiles applicari poſſit.

13. *3. Dubium.*

Tertium punctum ſuprà poſitum eſt, an efficacia legis dantis formam iudiciis, contractibus, aut aliis ſimilibus actionibus, & irritantis aliter factas, extendatur iotra territotium etiam ad non ſubditos. E In qoo breuiter dicendum eſt, etiam quoad boc ſeruandam eſſe legem in ſuo territorio, & ſecundùm illam eſſe de actu iudicandum. Ita Bartol. Iaſon, & alij in dicta l. *cunctos populos*, Felin. cap. 1. de ſponſal. num. 2. & num. 23. & ſequentib. & optimè Panormitan. 2. part. Conſilior. in 52. Tiraquel. de primogenitis, quæſtion. 46. & 48. Senſus autem aſſertionis eſt aduenam, qui in hoc loco facit teſtamentum, aut contractum, debere in illis ſeruare formam præſcriptam per leges huius regni; ac proinde ſi forma illa non ſeruata contractus ſit irritus ex vi eiuſdem legis, etiam factus ab extraneo erit irritos, & ſic de aliis. Ratio eſt, quia illa lex eſt regula talis actus qooad vim obligandi ratione loci, vt dixi;

Aduenã facientẽ teſtamentum aut contractũ debere ſeruare in illis formã præſcriptam loci in quo eſt.

A ergo etiam ibi obligat ad ſeruandam formam operandi, quam præſcribit, & ſicut ibi habet vim puniendi, ita etiam vim irritandi. Patet conſequentia ex paritate rationis, & quia actus ille ſimpliciter eſt ſubiectus illi legi; ergo eſt ſubditus quoad totam efficaciam eius. Et confirmator, quia hi actus, qui certam formam, & ſolemnitatem requirunt, non habent valorem ſine adminiculo iuris, l. *legitima*, ff. de pactis: tunc autem ius non concurrit, ſed potiùs reſiſtit; ergo actos non babebit valorem. Denique in huiuſmodi rebus, & actionibus conſuetudines locorom ſeruandæ ſunt, ergo etiam leges. Et hoc ipſa etiam iura ciuilia docent, quæ latè referunt allegati actores, ad quos propriè pertinent, & ideo non im- B moror.

Confirmat.

14. *Hinc infertur ius poſitiuum impediẽdo valorem actus, cõſequenter impedire obligationem.*

Hinc tamen nobis inferre licet, valorem taliom actuum, & obligationem in foro conſcientiæ iuxta huiuſmodi leges ſpectãdam eſſe, quia ius poſitiuum impediendo valorem actus, conſequenter impediuit obligationem eius. Idem dicendum eſt de iudiciis: nam agenda ſunt ioxta formam, & modum præſcriptum per leges loci, in quo fiunt, quibus propterea debet forenſis litigaos accommodari; aliàs nihil validum efficiet, ſi per leges loci irritatum ſit, & ſic de aliis. Semper autem ſupponimus, & leges eſſe iuſtas, & reſpicere bona in tali loco exiſtẽtia, ſeu actiones ibi factas, quia ratione loci debent ſubdi iuriſdictioni illius territorij, etiamſi perſona C ſecundùm ſe, & quoad conditiones perſonales, ſeu abſtrahentes à loco, non ſit ſubdita, vt latiùs dicti auctores proſequuntur. Hic occurrebat quæſtio de Tributis, an peregrinus teneatur ea ſoluere: ex eiſdem tamen principiis definienda eſt. Nam ſi debeatur tributum ratione rei exiſtentis in loco, vel actionis quæ in tali loco fit, etiam adoena illud ſoloere tenebitur per ſe loquendo, & ſuppoſita iuſtitia tributi; non verò alia, quæ perſonalia ſunt. De qua re tota plura in libro 5. dicemus.

Quomodo teneatur aduena ad tributa.

CAPVT XXXIV.

Vtrùm leges ciuiles inſtæ Eccleſiaſticas perſonas obligent.

1.

QVæſtio hæc pertinet ad materiam de immunitate Eccleſiaſticarum perſonarum: nam illam ſupponit, & in ſola illa fundatur, non poteſt tamen hic omnino prætermitti, quia neceſſaria eſt ad explicandam limitationem, vel extenſionem legum ciuilium, & efficacitatis earum circa perſonas extraneas à iuriſdictione ciuili. Ratio ergo dubitandi eſt, quia leges ciuiles procedunt à iuriſdictione temporali; clerici autem exempti ſunt à iuriſdictione temporaliom Principum; ergo & ab eorum legibus, ergo illis non obligantur, quia leges ſolùm poſſont obligare perſonas ſubditas poteſtati legiſlatoris. Confirmatur, quia ſi clericus obligaretur lege regia, inobediens eſſet regi, illam tranſgrediendo, ergo ab ipſo vel ipſius miniſtro, ac iudice puniri poſſet propter huiuſmodi tranſgreſſionẽ, qoia vnuſquiſque Princeps vindex eſt ſuarom legum, & ideo omnis lex ſecum affert vim cogẽdi, vt Ariſt. dixit, qoia alioqoi valde inefficax eſſet ad finem ſoum aſſequendum, at conſtat clericos, nõ poſſe puniri à regibus, vel ſecularibus iudicibus, etiamſi leges ſeculi non obſeruent, ergo ſignum eſt illis non obligari.

Ratio dubitandi.

Confirmat.

Lex ſecũ affert vim cogẽdi ex Philoſophis.

2. *Eximi Eccleſiaſticos à poteſtate ciuili quoad tribunalia cauſarum, tam à*

Vt difficoltatem hanc expedire poſſimos, ſupponendum primò eſt, perſonas Eccleſiaſticas exemptas eſſe à poteſtate ciuili quoad iudicia, ſeu tribunalia cauſarum, non ſolùm Eccleſiaſticarum (qood indubitanter pertinet ad ius diuinom) ſed etiam

tempo

temporalium tam ciuilium, quàm criminalium, atque etiam à ſolutione tributorum; ſiue hæc exemptio ſit abſolutè de iure diuino, ſiue ab illo trahat originem, & per Pontificem conſummetur. De quo fundamento inter verè catholicos non eſt controuerſia, & in præſenti non reuocatur in dubiũ, & in proprio tractatu ex profeſſo demonſtratum eſt, & ideo in illius probatione non immoramur, ſufficit cap. 2. cap. *ſi diligenti*, cap. *ſignificaſti*, de for. compet. & optimè Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 20. de reformat. Nec ſolùm perſonæ Eccleſiaſticæ, ſed etiam bona earum exempta ſunt à temporalibus tributis, & oneribus, vt conſtat ex cap. *non minùs*, & cap. *aduerſus*, de immunitat. Eccleſiar. cap. *nouerit*, de ſentent. excommunic. & cap. *quanquam*, de cenſib. in 6.

c. ſi diligenti. c. ſignific. Conc. Trid.

c. nõ minus. c. aduerſus. c. nouerit. c. quanquã.

3. Secundò ex hoc fundamento ſequitur, hic non moueri quæſtionẽ de legibus ciuilibus, quæ huic immunitati perſonarũ Eccleſiaſticarũ cõtrariæ ſunt directè, vel indirectè, quia tractamus de legibus iuſtis, vt in titulo explicuimus: tales autẽ leges iniuſtæ sũt, & reprobatæ, vt iniquæ, nõ ſolùm in iure canonico, cap. *Eccleſia*, & cap. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtit. & cap. *nouerit*, de ſententia excommun. & cap. vlt. de immunit. Eccleſ. in 6. Sed etiam in iure ciuili, C. de ſacroſ. Eccleſ. per plures leges. Eſt autem lex ciuilis directè contra immunitatem Eccleſiaſticam, quando vel de materia ſpirituali aut Eccleſiaſtica directè diſponit, aut circa perſonas Eccleſiaſticas in particulari, vel directè, aut expreſsè verſatur: indirectè autem eſt contraria, quando in propria materia ita diſponit, vt ex eius obſeruatione redundet aliquid contra propria iura Eccleſiarum, aut Eccleſiaſtici ordinis, vel contra priuilegia ſibi à Deo, Pontifice, aut Imperatoribus conceſſa, vt dixit Innoc. in cap. *nouerit*, de ſentent. excommun. & ſequuntur alij Doctores ſtatim citandi. Quia ſicut non poteſt lex ciuilis directè imponere tale onus clericis, ita nec indirectè, tum quia in moralibus vnum alteri æquiualet, tum quia vtrumque per ſacros canones reprobatum eſt, vt explicui latè in dicto tract. de immunit. Eccleſ. lib. 5. cap. 15. & attigi in tom. 5. de Cenſur. diſput. 21. ſect. 2. n. 89. & ſequentibus.

Quando eſt lex ciuilis directè vel indirectè contra immunitatem Eccleſiaſticam.

c. nouerit.

4. Omiſſis ergo his legibus iniquis, ſermo noſter eſt de legibus ciuilibus iuſtis, ac neceſſariis, quæ pro tota communitate populi, ſeu ciuitatis ponuntur, quarum materia cõmunis eſt clericis cum aliis ciuibus, & æquè poteſt ab omnibus ſeruari ſine vlla indecentia, vel iniquo grauamine clericorum. In quibus legibus duo diſtinguere poſſumus, ſcilicet, vim directiuam, ſeu obligationem in conſcientia ad ſeruandas tales leges, & vim coactiuam, ſeu reatum ad pœnam, quem legis tranſgreſſores contrahere ſolent, ſiue illa ſit per legem impoſita, ſiue arbitrio iudicis imponenda, & de vtraque parte dicendum eſt.

Quæſtionem eſſe de legibus quæ ſeruari poſſunt ſine indecentia, aut grauamine.

5. Quoad priorem partem de vi directiua, & obligatione in conſcientia, Nauar. conſil. 3. de conſtitut. n. 4. concl. 3. ſentit, legem ciuilem loquentem per verba præcipiendi, vel prohibendi, non obligare in conſcientia clericos, etiamſi in materia fauorabili, vel generali, & omnibus conuenienti diſponat; nullum verò fundamentum adducit, ſed dicit eſſe magis receptam ſententiam, ſolùm verò allegat Decium in cap. *Eccleſia*, de conſtitut. n. 27. qui licèt id dicat argumentando, poſtea in illa ſententia non perſiſtit. Adducit tamen aliqua illius ſententiæ fundamenta. Primum, ac præcipuum eſt, quod in ratione dubitandi propoſuimus: quia præceptum non obligat in conſcientia, niſi ex poteſtate procedat; legiſlator autem ciuilis non habet poteſtatem in clericos; ergo quotieſcumque præcipiendo fert legem, non obligat in conſcientia clericos. Ac ſubinde nunquam obligabit, quia lex non obligat, niſi quatenus verbis præcepti-

Sententia Nauar. de vi directiua legis circa Eccleſiaſticos.

Primum fũdamentum.

A nis fertur, vt ſuprà dictum eſt. Vnde iuxta ſententiam hãc lex ciuilis ſolùm quatenus commodum aliquod, vel priuilegium concedens habere poteſt effectum in Eccleſiaſticis perſonis, non verò quatenus præcipiẽs, vel prohibẽs. Secũdò ad hoc inducit Decius dictum cap. *Eccleſia*, vbi ſtatutum prohibens alienare bona Eccleſiarum à quodam Baſilio laico factum, licèt bonum, & vtile de ſe Eccleſiæ, reprobatur, quia non fuerat à Pontifice approbatum; ergo generaliter idem dicendum eſt de omni lege ciuili ad perſonas Eccleſiaſticas comparata. Parum enim refert, quod in ſpecie de clericis, ſeu rebus Eccleſiaſticis, vel in genere de ciuibus, aut agris feratur: quia etiam lex generalis applicata ad clericos fit ſpecialis, & in B eo vt ſic inuenitur idem defectus poteſtatis. Tertiò inducit iura canonica, quæ generaliter dicunt laicis ſuper perſonas, vel res Eccleſiaſticas nullam eſſe attributam poteſtatem in cap. *bene quidem*, diſt. 96. & ſpecialiter allegat cap. *inter hæc*, 33. q. 2. vbi ait Nicolaus Papa, *ſancta Dei Eccleſia mundanis nunquam conſtringitur legibus.*

2. fundam. c. Eccleſia.

3 fundam

c. bene quid. c. inter hæc.

6. Nihilominus dicendum eſt, clericos teneri in conſcientia ad ſeruandas huiuſmodi leges ciuiles. Hæc aſſertio communi conſenſu recepta eſt, vnde illam dixit, eſſe certiſſimam Medina 1. 2. q. 96. art. 5. vbi illam tenet Vaſquez diſp. 167. cap. 4. & cæteri Theologi moderni, Cardinalis Bellarm. lib. 1. de Clericis, cap. 28. & in noua diſputat. de Clericis, cap. 1. Victor. C relect. 1. de poteſt. Eccleſ. q. vlt. Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. artic. 7. in princip. & in 4. diſt. 25. q. 2. art. 2. in fine, Medin. Cod. de reſtitut. q. 36. Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. cap. vlt. qui in ſpecie loquuntur de legibus rerum pretia taxantibus. Conſentiunt etiam Summiſtæ Tolet. lib. de ſeptem peccat. mort. cap. 21. Syluest. verb. *lex*, q. 15. Angel. num. 5. & latiùs plures referens Sayrus in claui regia, p. 1. lib. 3. cap. 4. num. 16. Idem docent iuris canonici interpretes communiter in cap. *Eccleſia*, de conſtitution. vbi Panormi. num. 13. Deci. num. 27. in fine, Felin. à n. 37. maximè verò in 81. & 85. qui Cardin. & alios refert, & Salzed. referens alios in Pract. crimin. cap. 55. & de aliquibus legibus ciuilibus in ſpecie loquens. Et ſimiliter Couar. in Pract. capit. 33. Ac denique legiſtæ in l. *cunctos populos*. C. de ſumm. Trinitat. præſertim Bart. D à num. 18.

Cõmunis ſententia affirmãs clericos teneri ad ſeruãdas leges ciuiles.

Medin. Vaſq. Bellarm. Victor. Soto. Medin. Caſtro. Tolet. Syluest. Angel. Sayr.

Panorm. Deci. Card. Salzed. Couar.

Bart.

7. Probatur autem primò ex iure canonico diſponente huiuſmodi leges ciuiles ab Eccleſiaſticis ſeruari, vt primò colligitur ex cap. primo, de noui operis nunciatione, vbi Papa vult, cauſam inter clericos ſuper capellæ conſtructionem poſt noui operis nunciationem, ſecundùm leges terminari, quia hoc non eſt contra bonum Eccleſiarum, ſed in earum iuuamen, in quo textu eſt valde conſiderandum non videri in eo inſtitui ius nouum, ſed antiquum proponi, & declarari, aliàs cauſa præterita non eſſet ſecundùm illud ius decidendum, quia ius nouum non extenditur ad præterita; ſupponitur ergo in illo decreto eſſe regulam antiquorum Canonum, vt ius ciuile E ſeruetur in Eccleſiaſticis, quando fauorabile eſt, & toti communitati ſeruiens, & canonibus non repugnans. Atque ita ex illo textu colligunt aſſertionem Panorm. & Deci. ſuprà. Item Panormit. in idem cap. Idémq; ſumitur ex c. *innotuit*, ibi, *cũ legali ſit prouiſione ſtatutum*, de arbitris, & ex c. 1. & c. *ſi in adiutorium*, diſt. 10. cum ſimilibus, dicentibus, ſeruandas eſſe leges ciuiles in his, quæ nec ſunt contra canones, nec clericis præiudicant. Vnde in cap. *de capitulis*, diſtinct. 10. ait Pontifex, *ſe curare vt Imperatoriæ leges ſeruentur*. Et in cap. *cum ad verum*, diſtinct. 96. dicit Pontifices pro curſu temporalium rerum temporalibus legibus vti. Quæ iuxta conſuetudinẽ optima legum interprete confirmata ſunt.

c. innotuit. c. ſi in adiutor.

c. de capitul.

c. cùm ad verum.

Nam communis Eccleſiæ vſus habet, vt huiuſmodi leges ciuiles a clericis ſeruentur, non propter timorem, ſed maximè propter conſcientiam, contra quam omnes timorati Eccleſiaſtici agere credunt, ſi tales leges non obſeruent, & alij ciues graue ſcandalum paterentur, ſi viderent tales leges à clericis non ſeruari, vt triticum cariùs vendi, quàm lege taxatum ſit, vel quid ſimile. Quam conſuetudinem antiquiſſimam eſſe colligitur ex Theodoret. lib. 4. hiſtor. cap. 7. vbi de ſanctis Epiſcopis, & ſacerdotibus ait Imperator, *Sanctè, & ſincerè, tum mandatum præpotentis Regis Dei obſeruant, tum meis legibus obſequuntur.* Ratio verò non facilè redditur.

Theodoret.

7. *Ratio pro hac ſententia.*

Prima eſt, quia licèt lex ciuilis per ſe non obliget clericos, etiam quoad vim directiuam ex defectu poteſtatis, vt videtur probare obiectio facta, nihilominus poſita lege ciuili, oritur obligatio id ſeruandi, quod illa lege præſcriptum eſt, ex vi rationis naturalis dictantis, partem non debere diſcordare à toto. Et explicatur vis rationis, quia membra reipublicæ ratione naturali obligantur ad ea ſeruanda, quæ ad conuenientem ordinem, & pacem reipublicæ, ſunt neceſſaria, ſed clerici ſunt membra reipublicæ ciuilis, ſunt enim ciues, vt latè diſputat Felin. in dicto cap. *Eccleſia*, num. 69. quia etiam ipſi indigent communitate ciuili, & politica ad huius vitæ conſeruationem, & ad hunc finem vniuntur cũ laicis in vno corpore politico, ſeu in vna ciuitate; ſunt ergo ciues, ergo etiam ipſi tenentur iure naturæ ad ea, quæ communi bono talis corporis neceſſaria ſunt. At verò talium legum communis obſeruatio etiam in clericis eſt neceſſaria ad prædictum finem, quia cùm materia talium legum communis ſit omnibus, vniformitas in illis eſt neceſſaria ad bonam gubernationem, pacem, imò & ad iuſtitiæ æquitatem. Nam poſtquam lex ciuilis taxat v. g. rei pretium, illa non plus valet, ergo naturalis iuſtitia iam obligat omnes etiam clericos ad illam legem ſeruandam. Item ſi lex ciuilis irritet teſtamentum minùs ſolemne, oportet, vt extra legata pia, in omnibus etiam clericis locum habeat, quia aliàs non eſſet laudibus, & litibus ſufficienter prouiſum.

Felin. c. Eccleſia.

8. *Hæc ratio quò ſe extendit.*

Hæc ratio eſt probabilis, & in aliquibus materiis, præſertim in rerum pretiis taxandis poſſet fortè ſufficere, tamen in vniuerſum non videtur poſſe eſſe adæquata. Primò, quia ratio naturalis non abſolutè dictat, partem corporis politici teneri conformari in omnibus, ſeu in communium legum obſeruatione, ſed ſub aliquibus conditionibus, nimirum, niſi ſit legitimè excuſata, vel diſpenſata, & eadem ratione addi poterit, niſi ſit legitimè exempta, quia exemptio vel eſt quædam diſpenſatio, vel aliquid maius: ſicut ergo diſpenſatus non tenetur conformari toti in legis obſeruatione, ita neque exemptus. Item quando in aliquo membro intercedit ratio, vel conditio diuerſa, non tenetur conformari toti, vt nobilis non tenetur propter vniformitatem obſeruare leges, à quibus propter nobilitatem cenſetur legitimè exemptus: aliàs ſuperflua, & nullius momenti eſſet exemptio; ergo ſimiliter clerici ſi propter ſtatum, & ſpecialem ſanctificationem exempti ſunt à legibus ciuilibus, non erunt propter vniformitatem ad eas ſeruandas obligati, quia ſunt membra alterius rationis, ſeu conditionis, in quibus illa vniformitas non eſt neceſſaria. Accedit, quòd licèt daretur in clericis obligatio ſeruandi has leges propter ſolam vniformitatem, illa non eſſet grauis ex ſuo genere, quia non conformari toti cõmunitati in his rebus, in quibus alias homo non tenetur, non eſt grauis culpa ſecluſo ſcãdalo, & ideo diſpenſatus in lege humana ſine iuſta cauſa, nõ cenſetur peccare mortaliter, vtendo diſpenſatione & cõſeruando legem, etiamſi abſque cauſa non conformetur toti, ergo idem erit à fortiori in clerico, qui ex cauſa rationabili cenſetur exemptus. Præterea tranſgreſſio illius legis in clerico non erit inobedientia, quia non obligatur ex vi præcepti, & conſequenter non eſt contra virtutem ſpecialẽ, in cuius materia verſatur lex, quia ſolùm ex vi legis ciuilis actus erat neceſſarius in tali materia virtutis, & lex ciuilis, vt ſupponitur, non habet illã virtutem ſuam reſpectu clerici, neque etiam eſt contra charitatem, quia ſupponimus vitari ſcandalũ nec cõtra iuſtitiã legalem, quia nullum ſequitur nocumentũ commune; ergo non eſt, vnde culpa illa ſit grauis.

9. Vnde vlteriùs ſequitur, clericum vendentem triticum cariùs, quàm lex ciuilis præſcribat, non teneri ad reſtitutionem, quod eſt falſum, & contra prædictos auctores. Et ſequela patet, quia non peccat contra iuſtitiam, vt probatum eſt. Quo argumento vrgentur Caſtro, & Ioan. Medina, & reſpondent, peccare contra iuſtitiam, quia ſuppoſita lege, iam triticũ non valet, niſi tanti in tali loco, & ideo nullus ſiue exemptus, ſiue exterus poteſt iuſte cariùs illud vendere. Sed contrà, quia licèt triticum laicorum taxetur per efficaciam talis legis, non tamen triticum clericorum, tum quia etiam bona clerici ſunt exempta, tum etiam quia non videtur limitari pretium rei per legem, niſi quatenus dominus obligatur per legem, ne cariùs vendat; at clericus non poteſt ita obligari lege ciuili, vt ſupponitur; ergo nec eius triticũ poteſt limitari quoad valorem per talem legem. Neque eſt ſimile de exteris, quia illi non ſunt exempti, ſed dum verſantur in tali regno, legibus illius regni obligantur, cuius contrarium ſupponitur. Denique ſimile argumentum vigeri poteſt de legibus ciuilibus irritantibus contractus, vel teſtamenta aliter facta, quã leges diſponant, non enim poterunt irritare tales actus factos a Clericis, conſequẽs eſt falſum, vt omnes fatentur, & ſumitur clarè ex dicto ca. *innotuit*, de arbitris, ibi, *Talem ſententiam denuncies penitus nullam eſſe*; ergo: ſequela patet, quia ſi lex non poteſt obligare clericum, prohibendo actum, multo minùs poterit irritare illius volũtatem circa talem actum, quia maior efficacia, vt ſic dicam, maior iuriſdictio, & poteſtas directa in voluntatem requiritur ad irritandum conſenſum eius, quàm ad prohibendum illum. Neq; ſola illa turpitudo, quæ in hoc reperitur, quòd pars non conformetur toti, ſufficit ad irritandum actu, vt patet clarè in eo, qui diſpenſatus validè, licèt ſine cauſa, & iniuſtè in gradu irritante contrahit matrimonium: nam validè contrahit licèt turpiter agat, diſcordando à toto. Denique non eſt contemnendũ argumentum, quia ſi poſita lege ciuili clericus obligaretur grauiter ex vi ſolius rationis naturalis, diſpẽſatio illi conceſſa à Principe, vel Prælato in tali lege, ſi daretur ſine cauſa, eſſet nulla, ſicut infrà de Principe dicemus. Atque ita in hoc eſſent peioris conditionis clerici, quàm laici, quod non videtur veriſimile.

Reſpõſio aliquorum.

Impugnatur

c. innotuit.

10. *Alia ratio pro communi ſententia proponitur.*

Propter hæc alij reddunt rationẽ huius obligationis, quia clerici quoad hanc partẽ non ſunt exempti à iuriſdictione temporalium regum, & ideo per has leges ciuiles ita obligant clericos, ſicut alios ciues ratione obediẽtiæ poteſtatibus ſublimioribus debitæ. Ita ſentit Bart. vbi ſuprà, & Panorm. quẽ imitãtur Syluest. & Angel. licèt immeritò ſoleant in contrarium allegari: nã diſtinguũt duplices leges ciuiles fauorabiles Eccleſiæ, quædã diſponentes in particulari de rebus, vel perſonis Eccleſiaſticis, aliæ generaliter loquentes pro tota communitate ciuili, & de prioribus dicunt non obligare ex defectu poteſtatis ferentis illam. Quod videtur expreſſum in dicto c. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, de conſtit. Addunt verò limitationẽ, niſi talis lex ſit fũdata in ratione naturali, quòd pars

Bart. Panorm. Syluest. Angel.

c. Eccleſia.

debet

debet conformari toti, quia hæc non habet locum in talibus legibus, ſed loquitur de ratione naturali dictante in tali materia idem, quod lex ciuilis præſcribit, & tunc illa, non eſt limitatio, quia illa obligatio non eſt legis ciuilis, ſed rationis naturalis, quæ eadem eſſet, etiamſi lex ciuilis lata non eſſet. De aliis verò legibus communibus, & omnibus vtilibus abſolutè dicunt obligare clericos; intelligunt ergo in vi legis, & non tantùm in vi alicuius rationis. Et idē ſentiunt, Victor. Soto, Medin. & alij dicentes obligare quoad vim directiuam, licèt non quoad coactiuam. Denique alij multi ex allegatis modernis, dicunt, clericos quoad hanc partem nō eſſe exemptos, vt poſſint obligari his legibus. Et hanc ſententiam videntur ſuadere omnia, quæ circa præcedentem adduximus.

Victor. Soto. Medin.

11. *Cōfirmatur ratio dicta.* Ac denique ſuaderi poteſt à priori hæc ſententia, quia exemptio clericorum à iuriſdictione ciuili, ſiue ſit iuris diuini poſitiui, aut naturalis, ſiue non; nihilominus non habet omnem determinationem à ſolo iure diuino, vt ſuppono. Et ſaltem hanc non habet, quia nec ratio naturalis dictat eſſe indecens, clericos ſubiici poteſtati ciuili, quoad has leges, cùm potiùs dictet, eſſe honeſtum, vt eas ſeruent, nec ex diuino iure poſitiuo poteſt colligi talis determinatio, ſeu particularis exemptio, quia tale ius nec traditione conſtat, nec ex Euāgelio colligitur. Quia potiùs verba illa Chriſti Matth. 17. *Ergo liberi ſunt filij*, non poſſunt hîc accommodari, quia leges Regum omnibus ciuibus communes etiam filios eorum obligant, ſi eorum ſtatui ſpecialiter non repugnant. Neque etiam inuenitur hæc exemptio quoad has leges ex iure canonico; tum quia iura ſuprà citata potiùs approbāt has leges, & ſeruari à clericis volunt, tum etiam quia canones ſolùm illas leges ciuiles reiiciunt, quæ ſunt cōtrariæ libertati Eccleſiaſticæ, & clericis præiudicant, vt patet ex Concilio Tridentino dicto cap. 20. & ex c. *nouerit*, de ſent. excomm. & eodem modo loquitur l. *caſſa*, C. de ſacro. Eccleſ. ergo nihil obſtat, quominus clerici virtute, & efficacia talium legum obligentur. Et cōfirmatur, quia per ſe congruū eſt vt clerici quatenus ciues ſunt, laicis etiā directè, & per ſe obligentur, ſicut alij ciues: cur enim ſub ea ratione ſine lege relinquentur? ergo obligantur hoc modo his legibus ciuilibus, quia nō dātur aliæ per quas obligentur: nec poſſunt in hac obligatione ſeparari ab aliis ciuibus, cùm ſub hac ratione vnum corpus componant, & in eumdem finem tendant; tum denique, quia nullæ ſunt leges Eccleſiaſticæ, quibus poſſint ſub illa ratione gubernari, quia poteſtas Eccleſiaſtica nihil in materia ciuili directè diſponit nec pro clericis, nec pro laicis vt conſtat.

Matth. 17. *Conc. Trid. c. nouer. l. caſſa.* *Confirmat.*

12. *Impugnatur etiam hic modus dicendi. Primò. c. Eccleſ.* Sed hæc etiam ſententia nō eſt ſimpliciter admittenda. Primò, quia multi canones ſine limitatione, & vniuerſaliter dicūt, laicis ſuper Eccleſiis, & perſonis Eccleſiaſticis nullam eſſe poteſtatem tributam, vt habetur in dicto cap. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, & cap. *bene quidem*, diſtinct. 96. c. *cum laicis*, de rebus Eccleſ. non alienan. cum ſimilibus. Præſertim in Concilio Lateran. ſub Leone X. expreſſiùs ſic dicitur: *Cùm à iure tā diuino, quàm humano laicis poteſtas nulla in Eccleſiaſticas perſonas attributa ſit*, innouamus, &c. At poteſtas obligandi in conſcientia per ſuas leges, aliqua, & magna poteſtas eſt; ergo neq; illa relicta eſt laicis Principibus in Eccleſiaſticas perſonas. Secundò, quia ſi Rex poſſet, ſua lege directè, & ex vi ſuæ poteſtatis obligare clericos ſuis legibus, eadem ratione poſſet tranſgreſſores earum punire, quod nullus concedet. Sequela probatur, quia teſte Ariſt. Poteſtas directa inefficax eſt ſine coactiuā, & ideò vel eſt vna & eadē, vtrumque actum comprehendens tanquam finem, & medium, vel moraliter non ſeparantur. Et confirmatur, quia ſaltē poſſet legiſlator ciuilis obligare iudicē Eccleſiaſticum, vt clericum ſuæ legis tranſgreſſorem puniat tali pœna eadem lege ciuili deſignata, quia hoc etiam poteſt reduci ad vim directiuam tāquam pertinens ad bonum commune ciuitatis, & pacem ciuium: conſequens autem admittendum non eſt, vt infrà dicam. Tertiò eſt moralis, & practica ratio, quia Principes, & iudices temporales valde affectant, & extendunt iuriſdictionem in clericos, & ideo ſi dicātur habere propriam, & veram iuriſdictionē in clericos ad obligandos eos ſuis legibus, facilè illam extendent, vel ad coactionem aliquam trangreſſorum talium legum, vel ad plures leges, quàm ſtatui clericorum conueniat. Ergo non eſt veriſimile Eccleſiam reliquiſſe, ſeu permiſiſſe laicis ſimilē in clericos poteſtatem. Adde hæreticos, & ſchiſmaticos huius temporis in odium Pōtificis & ſtatus Eccleſiaſtici vehementer defendere, & exaggerare hanc poteſtatem temporalis Principis in clericos, ideóque vt omnem occaſionem illis auferamus, longiúſque ab eis diſcedamus, ſatius eſſe omnem Eccleſiaſticarum perſonarum obligationem ad poteſtatem Eccleſiaſticam reuocare.

Confirm.

13. *Verior modus dicēdi.* Eſt ergo tertia ratio, ſeu tertius modus explicandi originē huius obligationis, clericos obligari ad ſeruandas leges ciuiles, quia per canones approbantur, & quaſi canonizantur quoad hunc effectum. Hanc rationem inuenio apertiùs explicatam in Decio dicto cap. *Eccleſia*, num. 27. quàm in cæteris. Ibi enim poſt rationes, quas contra communem opinionem obiecerat, ſubiungit, *Sed tamen ne vniuerſalis machina huius materiæ alteretur, quòd lex ciuilis approbata videatur ſi fauorabilis ſit, & canonibus non contradicat.* Quod probat ex iuribus in probationē aſſertionis, & communis ſententiæ adductis, præſertim ex dicto c. 1. de noui oper. nunciat. Vbi rectè expēdit, ibi decidi caſū ex diſpoſitione legis ciuilis, non per ſingularem, vel nouam approbationem, & extenſionem legis, aliàs (vt ſuprà dicebam) non decideretur per eam caſus præteritus, & ideo ſupponi in eo textu tales leges approbari à iure canonico, eo ipſo quòd non reprobantur, & de ſe vtiles ſunt, & conuenientes Eccleſiæ, aut clericis: vt ex aliis iuribus (ait) efficaciter colligitur. Optiméque declarat, hoc intelligendum eſſe de legibus in communi loquentibus abſtrahendo à clericis, & laicis: nam ſi in ſpecie diſponat circa res, vel perſonas Eccleſiaſticas, ſatis reprobatæ ſunt in dicto c. *Eccleſia*, cum ſimilibus. Et ratio differentiæ eſt, quia quando diſponunt in particulari circa Eccleſiaſtica, præſeferunt, ac ſupponunt poteſtatem laicorum in illa, quod repugnat Eccleſiaſticæ libertati. Quando verò in communi loquuntur, tantùm procedunt ex poteſtate gubernandi rempublicam in tēporalibus, in quo libertas Eccleſiaſtica non offenditur. Et ideo ſi aliunde leges illæ fauorabiles ſunt, Eccleſiaſtica poteſtas pro ſuis rebus, vel clericis illas acceptat, eo ipſo, quòd eas non reprobat. Denique addit, cenſeri fauorabiles tales leges, eo ipſo, quòd ſunt vtiles toti communitati, & non nocent clericis per ſe loquendo; imò decet, ab eis ſeruari, quomodo explicant etiam hunc fauorem Panorm. Sylu. Angel. & alij. Et hanc ſententiam expreſſè, & in propriis terminis ſequuntur, & approbant hanc Decij doctrinam in eodem c. *Eccleſia*, Marcus Mantua. n. 25. & Petr. Greg. nu. 16. Tenet etiam Fortun. Garc. de vlt. fine, illat. 10. principali, n. 155. & latiùs illat. 19. nu. 225. Maranta diſput. 8. nu. 17. & 47. Rebuff. in Comm. ad conſtit. Galli. tom. 1. in Proœm. Gloſſ. 1. num. 62. qui addit limitationem, vt doctrina intelligatur de legibus ciuilibus iuris communis, non tamen de legibus particularium regnorum, quia illas non ſolet Papa approbare, cùm earum notitiam non cenſeatur habere, iuxta

Decius. *Panorm. Syluest. Angel. Marcus Mantua. Fortun. Rebuff.*

Valaſc. iuxta c. t. de conſt. in 6. Quod ſequitur Valaſ. de iure A emphyt. p. 1. quæſt. 20. num. 6. §. *item quæro*. Hoc tunc cum limitatione intelligendum arbitrur, vt procedat quando lex regni eſt contraria iuri communi, tunc enim lex iuris communis cenſetur iure canonico approbata: at verò quando lex regni eſt ſolum vltra ius commune, tunc etiam cenſetur approbata, non quidem abſolutè (vt ſic dicam) & in particulari, ſed in generali, & ſub illa conditione, vt ſit lex inſta, & toti communitati ciuium conueniens, & libertati, ac decentiæ clericorum nihil derogans, ad hanc enim approbationem non eſt neceſſaria talium legum noti- Tho. Zerola. tia, vt per ſe patet. Et ita ſentiunt etiam Thom. Zerolis Epiſcopus Benauentan. in Praxi Epiſcopor. verb. Morla. *pragmatica*. num. 3. §. *ad primum*, & Petr. Morla in emporio iur. p. 1. tit. 1. nu. 14. B

14\. Probatúrque hæc ſententia ſic explicata. Primò ex dicto capite 1. de noui oper. nuntiat. Nam licèt in particulari caſu loquatur, ſupponit tamen ius generale, vt ſuprà illud induximus, & Decius etiam indicauit. Idémque probat optimè dicto cap. *innotuit*, de arbitr. vbi non ſolùm cauſa canonica ſecundùm leges deciditur, ſed etiam prior ſententia ab Eccleſiaſticis iudicibus non ſecundùm leges lata, nulla denunciatur: quod apertè ſupponit leges in eo caſu obligare. Secundò idem probant antiquiora decreta, quæ generaliter loquuntur: vt cap. *de capitulis*, diſt. 10. vbi Leo Papa. Leo Papa IIII. ad Imperatorem ſcribit, effecturum, Nicol. Papa. vt conſtitutiones eius ſeruentur, *quantum valuimus* (inquit) & *valemus*. Et Nicol. Papa c. 1. eiuſdem diſt. C ſolùm dicit, *Lege Imperatorum non in omnibus Eccleſiaſticis controuerſiis vtendum eſt*. Vbi non dixit, in nullis eſſe vtendum, ſed *non in omnibus*. Quod in fine declarans, ait, *non quòd Imperatorum leges, quibus ſæpe Eccleſia vtitur, dicamus penitus renuendas, ſed quòd eis Euangelicis Apoſtolicis, atque canonicis decretis, quibus poſtponendæ ſunt, nullum poſſe inferre præiudicium aſſeramus*. Gelaſ. Papa. Et in cap. *quoniam*, ait Gelaſ. Pap. Pontifices vti legibus Imperatorum tantummodo pro curſu temporalium rerum, vtique vbi canones Eccleſiaſtici deſunt. Neque obſtat, quòd hæc decreta de legibus Imperatorum, ſeu communis iuris ciuilis loqui videantur. Tum quia interdum generaliter loquuntur de conſtitutionibus, ſeu legibus Principum, vt in c. *conſtitutiones*, & cap. *quis autem*, d. 10. & quoad hoc Reges Im- D peratoribus comparantur in d. c. *duo ſunt*. Vnde leges vniuerſales alicuius regni, tanquam ius commune ibi reputantur. Tum etiam quia naturalis ratio, & æquitas, ob quam Eccleſia vult, has leges à clericis ſeruari, eadem in legibus regnorum eaſdem conditiones habentibus locum habet. Tum præterea quia eadem conſuetudo in his legibus reperitur, videntibus Eccleſiaſticis Prælatis. De qua Doctores allegati, qui in diuerſis regnis ſcripſerant, teſtificantur: eſt ergo ſufficiens ſignum approbationis talium legum, ſaltem tacitæ. Sic ergo facilè intelligitur, leges ciuiles nunquam obligare clericos virtute ſua, ſed quoties clerici ad eas obſeruandas tenentur, virtute canonũ, & rationis naturalis obligari. Atque ita facilè ſoluuntur obiectiones, & conciliantur omnia. Nam E quoad primam rationẽ attinet, admittimus quidẽ illam decentiam, & conuenientiã in obſeruatione talium legum tanquam fundamentum obligationis, quæ per conſenſum, & approbationem canonum cõſummatur, & ita facilè ſatisfit obiectionibus contra illam rationem. Et ex eodem principio reſpondetur ad ea, quæ in ſecunda ratione adducebãtur. Negamus enim has leges obligare, quia exempti non ſint à iuriſdictione ciuili quoad hãc partem, ſed quia ius canonicum tales leges approbat, & dat illis eam vim obligandi, quæ conuenienti gubernationi politicæ ſufficiat.

A Secundo loco dicendum eſt de vi coactiua talium legum. In quo vera, & certa reſolutio eſt, has leges non comprehendere clericos quoad vim cogendi illos, nec quoad hoc per canones approbari, licèt trãſgreſſores earum, à ſuis Prælatis, & eorum arbitrio puniri poſſint propter talia delicta. Prior pars duo includit, vnũ eſt autores talium legum non poſſe cogere clericos ad illarum obſeruationem: aliud eſt, non poſſe punire tranſgreſſores, & vnum ſequitur manifeſtè ex alio, quia vtrũque fundatur in poteſtate iuriſdictionis coactiuæ, quam non habent Principes, vel iudices laici in Eccleſiaſticas perſonas. Quod eſt certiſſimum, quia perſonæ Eccleſiaſticæ gaudent immunitate fori, maximè in criminalibus, quam immunitatem hic ſupponimus ex alio tractatu, & eſt B per ſe nota in ſacris Canonibus, atque etiam in iure Imperatorum & Regum Chriſtianorum. Si autem ratione huius immunitatis iudicari non poſſunt clerici à Magiſtratibus laicis propter delicta contra legem naturalem, ita neque propter delicta contra leges humanas, quæcunque illæ ſint, quia priuilegiũ fori abſolutum eſt, & iura generaliter loquũtur, & eſt eadem ratio, & decentia ſtatus clericalis in omnibus. Et in hoc cernitur clara differentia inter vim directiuam, & coactiuam legis: nam in priori nulla eſt indecentia, in poſteriori autem eſſet maxima. 15. *Leges ciuiles iuſtè quoad vim coactiuã clericos non comprehendere.*

16\. Alia differentia eſſe poteſt, quia lex quoad vim directiuã fertur in ciues, vt tales ſunt, & per ſe eſt neceſſaria ad commune bonum, & ideo quoad hunc ef- C fectum ſtatim acceptatur per ius canonicum; coactio autem fit ciuibus, vt delinquentes ſunt, ideoq; non eſt per ſe ita neceſſaria, nec acceptatur per canones quoad clericos, neque id decebat, ſed multò magis, vt ſuorum tantùm Prælatorum coactioni ſubdãtur. Item coactio non fit in communi, ſicut fit diſpoſitio legis, ſed fit in particulari circa perſonas, & ideo non poteſt vllo modo fieri à poteſtate laica circa clerici perſonam, nec per legem diſponentem de illa in particulari obligari poſſet, vt dictum eſt; ergo multò minùs per ſententiã. Poterant verò hic moueri difficultates de clericis delinquentibus contra leges prohibentes deferre arma tali tempore, aut loco, aut talis generis, an poſſint clerici illis priuari per poteſtatem laicam. Item an cuſtodes montium poſſint ab D eis pœnã exigere. Sed hæc remitto in tractatũ de immunit. & ſimpliciter reſpondeo negatiuè ſtãdo præciſè in ratione pœnæ. An verò ſub aliis rationib. poſſit talis actio ſatis conſueta, iuſtificari, ibi tractatum eſt. *Alia differentia.*

17\. Atque hinc obiter colligitur, quòd licèt lex ciuilis obligans clericos quoad vim directiuam, interdũ addat pœnam ipſo iure incurrendam, nihilominus clericus tranſgreſſor legis, licèt peccet, non tenetur in conſcientia pœnã ſoluere, niſi per ſuum iudicem ad hoc cogatur, vt fieri poteſt modo ſtatim declarando. Probatur, quia licèt pœna imponatur per ipſam legem, nihilominus pertinet ad vim coactiuam. Itẽ illa lex prout fert pœnam continet ſententiam eo ipſo à legiſlatore latam contra delinquentem; ſed nulla poteſtas laica poteſt per ſententiam punire clericum propter aliquod delictum; ergo nec per le- E gem. Dices, hoc eſſe verum de ſententia, quæ per hominem, & ſeruato iuris ordine ferenda eſt: nam illa prærequirit coactionem per hominem inferendam; ſecus verò de ſententia lata per legem, quę proceſſũ, aut iuridicam cognitionẽ cauſæ non requirit; ſed tãtùm conſummationem delicti, quæ ipſi delinquenti in conſcientia innoteſcat. Vnde ſine propria coactione imponitur per obligationem in conſcientia ad exequendam talẽ pœnam, ſi delictum fiat, vt infrà tractando de lege pœnali videbimus. Reſpondetur de vtraque ſentẽtia procedere rationem factam; tũ quia vtraque pertinet ad vim coactiuã, & quodãmodo ma- *Hinc colligitur.* *Obuiatur obiectiuncula.*

ior

ior coactio fit per ſententiam legum latam, quia ſecum affert exequutionem, & non datur locus defenſioni; tum etiam, quia omnis ſententia lata à non iudice nulla eſt; illa verò fertur à non iudice reſpectu clerici. Quare licèt legiſlator ciuilis poſſit imponere obligationem in conſcientia quoad motum directionem communem omnibus ciuibus, non tamen quoad pœnarum inflictionem, quia hæ per alios competentes iudices imponi poſſunt.

18. Et ideo addidimus alteram partem aſſertionis, ſcilicet, poſſe Eccleſiaſticas perſonas à ſuis Prælatis puniri propter tranſgreſſiones talium legum: quæ facilè probatur, quia illa tranſgreſſio eſt delictũ contrarium bono communi; ergo poteſt per poteſtatem aliquam puniri, non per ciuilem; ergo per Eccleſiaſticam. Item illa punitio eſt moraliter neceſſaria ad commune bonum: nam ad illud expedit, ne talia delicta maneant impunita; ergo per legitimum ſuperiorem fieri poteſt. Dixi autem tunc eſſe imponendam pœnam arbitrio Prælati, vt inſinuarem, licèt per leges ciuiles ſit pœna deſignata pro tali delicto, non teneri prælatum Eccleſiaſticum illam imponere clerico tranſgredienti legem. Ita notauit Couarr. libro Pract. quæſt. cap. 33. in fine, & Salced in Practic. crimin. capite 66. & ratio eſt, quia lex illa quoad illam partem, qua pœnam deſignat, iam pertinet ad vim coactiuam, & ideo non habet vim in Clericom. Et explicatur ampliùs, quia iudices Eccleſiaſtici non tenentur iudicare ſecundùm leges ciuiles, ſed ſecundùm canones, & vbi illi deſunt, poſſunt ſuo arbitrio vti, accommodando pœnas canonicas, & non ciuiles: vnde quia canones non ponunt determinatam pœnam pro tali delicto, vt conſtat, arbitrio iudicis Eccleſiaſtici imponenda erit. Quinimo nonnulli Iuriſtæ dicunt, non poſſe tunc iudicem Eccleſiaſticum imponere ſubdito pœnam legis ciuilis, ne videatur clericum iudicare more laicorum, aut iuxta laicorum iudicium, contra cap. a. de iudic. Sed in hoc nulla eſt prohibitio, nec obligatio per ſe loquendo: nam potiùs eſt prudens conſilium, & canonibus conſentaneum, vt iudices Eccleſiaſtici imitentur leges iuſtas ciuiles, vbi canones deſunt. Solùm ergo id habebit locum, quando pœna eſſet corporalis, & non decens Eccleſiaſticam perſonam, vel quando per accidens ſequeretur ſcandalum, vel ſuſpicio agendi contra Eccleſiaſticam immunitatem.

19. Et iuxta hæc facile eſt reſpondere ad alteram partem rationis dubitandi, ſeu obiectionis poſitæ cõtra priorem aſſertionem. Negatur enim ſequela quæ fit à vi directiua ad coactiuam, vel è contrario, de quo plura dicemus capite ſequenti. Negatur etiam, eſſe impoſſibile aliquem teneri præceptis alicuius à quo non poſſit cogi per pœnam, aut puniri, ſi inobediens ſit. Nam licèt vtraque poteſtas neceſſaria ſit ad efficaciam legis, non eſt tamen neceſſarium, vt ſemper vtraque ſit in eadem perſona. Quamuis enim regulariter, & attento ſolo ordinario iure, ita ſit, nihilominus propter commune bonum poſſunt interdum ſeparari, & ita factum eſt in huiuſmodi legibus. Nã legibus ciuilibus relicta eſt directio neceſſaria etiam quoad perſonas clericorum in his, quæ ſecundùm communem rationem ciuium neceſſaria ſunt ad cõmune bonum ciuitatis, & omnibus ciuibus communia ſunt. Et nihilominus coactio neceſſaria etiã pro talibus legibus ſeruandis, reſeruata eſt Eccleſiaſticis iudicibus, propter honorem, & decentiam Eccleſiaſtici ſtatus, & ad maiora mala vitanda. Vnde ad magiſtratus ciuiles pertinebit implorare auxilium Prælatorum Eccleſiæ, vt cogant ſubditos ſuos iuſtas leges ſeruare, quod ipſi pro ſui muneria obligatione facere tenebuntur.

Bene poſſe aliquẽ teneri præceptis alicuius à quo nequit cogi per pœnam.

20. Interrogabit autem fortaſſe aliquis, quibus ſignis, aut regulis cognoſci poſſit, quando leges ciuiles tales ſint, vt Eccleſiaſticas perſonas obligent ad ſui obſeruationem. De hac enim re multa ſcribũt Iuriſperiti, & non tã generalẽ regulã tradunt, quàm per varios caſus diſcurrunt, vt videri poteſt in Bartolo, Panormit. & Felin. Sed illud penè infinitum eſt, & præterea difficile eſt, ex illis aliquid certum colligere. Quantum ergo ad nos ſpectat, videri poteſt vtilis diſtinctio legum ſuprà data: nam quædam reſpiciunt bonum publicum immediatè & ſecundùm ſe, aliæ bonum ſingulorum, ex quo ſaltem reſultat commune bonum. De prioribus ergo legibus generaliter affirmari poteſt obligare clericos, quando materia earum communis eſt omnibus ciuibus, vt tales ſunt, & eſt iuſta, & honeſta, & nihil continet contra decẽtiam, vel exemptionem Eccleſiaſtici ſtatus, ſed potiùs illam fouet, etiamſi interdum non iuuet ad vtilitatem temporalem, quæ in tali caſu conſiderabilis non eſt. Hoc patet exemplis, in lege taxante pretium tritici, & ſimilium rerum, in lege prohibente extrahi à regno res neceſſarias reipublicæ, vel prohibente deferre arma noctu, & ſimilibus. Et ratio eſt clara, quia commune bonum ciuitatis, vt tale eſt, maximè cadit ſub obligationem, & omnibus aliis præferendũ eſt. Vnde quia per has leges per ſe primò procuratur, & alioqui non ſunt cõtra ſpecialia iura, vel priuilegia clericorum, vt ſupponitur; ideo in eis nulla eſt ratio exemptionis, ſed omnia, quæ diximus in illis maximè locum habent.

Quando ſ. &c.

Leges ciuiles tales, vt obligent Eccleſiaſticos.

Commune bonũ maximè cadit ſub obligatione, & omnibus aliis præferendum.

21. De cæteris verò legibus non eſt tam certa ſimilis generalis regula: nam auctores citati variis diſtinctionibus vtuntur, & præcipuè videntur requirere, vt tales leges redundent in commodum Eccleſiaſticorum: nam ſi præiudicium afferant, non valebunt. Aliqui etiam poſtulant, vt leges verſentur circa contractus laicorum ſaltem ex parte, id eſt, laici cum clerico, aut è conuerſo; non verò ſi fiant inter ipſos clericos inter ſe. Mihi tamen videtur quoad priorem partem cauendum eſſe, ne lex directè, vel indirectè tendat ad imponendum onus clericis, vel priuandum illos aliqua libertate, aut iure ſibi conceſſo: nam tunc iam eſſet lex iniuſta, & contra immunitatem Eccleſiaſticam: ſi autem lex re vera ſit iuſta, & generalis, non eſt curandum de particularibus incommodis temporalibus, quæ ſunt per accidens: nam tales leges interdum iuuant, interdum impediunt temporalia commoda, vt quòd teſtamentum minùs ſolemne non ſit validum, ſæpe erit contra voluntatem teſtatoris: ſæpius verò eſt illi vtile propter fraudes, quæ committi ſolent. Vnde meritò à Panormitano, & aliis adnotatum eſt, non poſſe dici legem onerosam, quæ ſecundùm varias occaſiones, & facti accidentia poteſt eſſe vtilis, vel damnoſa, & in ea generalitate lata eſt, prout moraliter, & frequentiùs expedit bono communi, atque etiam ſingulorum ad euitandas fraudes, & lites; ergo quoties lex talis fuerit, & habuerit alias conditiones honeſtatis, & iuſtitiæ, ac vniuerſalitatis, obligabit clericos, non obſtante particulari temporali incommodo accidentaliter occurrente. Quoad alteram verò partem non exiſtimo eſſe neceſſariam limitationem, ſi in cæteris iuſtitia legis ſeruetur. Quia etiam clerici quando illo modo inter ſe contrahunt, non ſe gerunt vt clerici, ſed vt ciues, & communi iure ciuili vti debent. Vt rectè explicatur in lege taxante triticum: nam licèt clericus vendat clerico, ſeruare debet legem, & idem credo eſſe in teſtamento, licèt clericus inſtituat hæredem clericum; debet enim teſtamentum eſſe ſolemne, vt valeat, ſecluſa ſpeciali ratione piæ cauſæ, & ſic de aliis.

Si lex ſit iuſta, & generalis, non eſt curãdum de incommodis particularibus.

22. Tandem interrogari poteſt, de quibus perſonis Eccleſiaſticis intelligenda ſit reſolutio prædicta.

A reſolutione

prædicta exceptio autem. Eccleſiæ in cõmunitates eccleſiaſticas & pia loca quatenus aliquo ſpeciali gaudent priuilegio idẽ quæ de perſona ecclẽ habente ſimile priuilegiũ.

In quo breuiter dico, excipiendam in primis eſſe perſonam ſummi Pontificis, quæ iure diuino in omnibus, & per omnia exempta eſt à poteſtate ciuili, vt nũc ſuppono, vnde nullas leges ciuiles alterius principis ſeruare tenetur, non ſolùm quia nunc ipſe eſt ſupremus in tempotalibus in ſuis terris, ſed etiam ex vi ſuæ dignitatis ſpiritualis vt in dicto tractatu oſtenſum eſt. Vnde licet Pontifex verſaretur in alieno regno, non teneretur leges ciuiles illius regni ſeruare, quod exiſtimo verum non ſolùm in vi præcepti, & obedientiæ, vt probat ratio facta, ſed etiam ex titulo ſeruãdi vniformitatẽ cum tali communitate, quia eſt perſona adeò excellens, vt ex vi rationis non cogatur ſeſe accommodare ſtatutis, & legibus ſuorum inferiorum, vt in capite ſequenti iterum dicemus. Deinde excipiendæ ſunt Eccleſiæ, ſeu communitates B Eccleſiaſticæ, ac pia loca, quatenus aliquo ſpeciali priuilegio gaudent, ratione cuius diſpoſitio legis non poteſt ad illa accommodari, vt eſt de inſtitutione minùs ſolemni, & ſimilia. Nam tunc eſt peculiaris ratio exemptionis, & ita non procedunt omnia, quæ diximus. Idémque erit de quacunque perſona in ſpirituali dignitate conſtituta, cui annexum ſit ſimile priuilegium: quod idem eſſet in perſona, & dignitate laica, ſi talem dari contingat. Tunc autem ſicut talis communitas, vel perſona nõ obligatur lege ciuili ex vi præcepti, & obedientiæ, ita etiam nec propter cõſiderationẽ vniformitatis tenetur illas ſeruare, quia iuſta exemptio tollit hanc obligationem, vt ſupra argumentando probatum eſt. In reliquis autẽ C Eccleſiaſticis perſonis doctrina generaliter procedit, non tantùm in ſæcularibus, ſed etiam in religioſis, nec tantùm in perſonis veris, ſed etiam in fictis, id eſt, communitatibus contrahentibus, vel operantibus per modum vnius ciuis. Nam de omnibus eſt æqualis ratio, ſeruando proportionem, & ſupponendo, quòd obſeruatio talis legis vnicuique iuſta ſit, & non repugnet decentiæ, & immunitati vniuſcuiuſque ſtatus.

CAPVT XXXV.

Vtrùm legiſlator ſuis legibus obligetur.

1. DVplex poteſt eſſe legiſlator, ſcilicet communitas aliqua, vel ſingularis perſona vnius Principis, aut Prælati. Et quamuis reſpectu vtriuſque poſſit quæſtio locum habere cum proportione, tamen potiſſimùm verſatur in poſteriori ſenſu. Nã in priori certum eſt, legem latam à communitate obligare poſtea omnes perſonas illius communitatis, vt ſumitur ex cap. *cum omnes*, de conſtit. Et ratio eſt, quia communitas eſt ſupra quaſcunque perſonas eius. Et hac ratione lex lata in capitulo generali v.g. obligat ipſũ generalem, & ſic de aliis. Si autem talis lex comparetur ad ipſum ſenatum, ſeu Capitulum, ſic eadem eſt ratio de illo, & de quocumque Principe legem ferente.

Legem latã à communitate obligare omnes illius cõgregationis.

2. Secundò ſupponendum eſt, ſermonem eſſe de legibus, quæ habent rationem & materiam de ſe vniuerſalem, & communem ipſi Principi, vt eſt lex v. g. E taxans pretia rerum, & ſimiles, in quibus ratio iuſtitię, vel alterius virtutis eadem eſt in Principe, & reliquis reipublicæ membris: nam ſi materia, vel ratio legis non ſit communis, clarum eſt, non comprehendere Principem. Commune exemplum eſt, ſi feratur lex, vt nemo noctu arma deferat, illa non obligat Principem, quia nec decet, nec eſt accommodata ſtatui eius, & ideo ex intentione Principis, & quaſi ex naturalis legis imponitur communitati, vt diſtinctæ à Principe, & ideo illum non obligat. Sicut etiam poteſt fieri lex pro communi plebe, quæ nobiles non

Præſentem quæſtionẽ eſſe de vno Principe, vel Prælato & de legibus habẽtib. rationẽ vniuerſalẽ, & communẽ principi: cum pretiis, non verò in eum quibus nõ eſt eadẽ ratio, vt in lege de non ferendis armis noctu.

A obliget, quia non eſt illis accommodata; vt per ſe conſtat, & tradit Ariſtoteles 3. Ethicorum cap. 9. ergo multò magis id fieri poterit reſpectu Principis. Tertiò diſtinguenda ſunt in lege illa tria, ſcilicet, vis directiua, & coactiua, & irritans, ſeu dans formam contractibus, & iudiciis, & de ſingulis agendum eſt, licèt prima ſit præcipuè intenta.

3. Quoad vim ergo directiuam difficultas eſt, an teneatur Princeps in conſcientia ſeruare legem à ſe latam. Et ratio dubitandi eſt, quia Princeps dicitur eſſe ſolutus legibus in l. *Princeps*, ff. de legib. Et adiungi poteſt ratio, quia vel Princeps obligat ſeipſum ſua lege, vel obligatur ab alio. Non primum, quia nullus poteſt ſibi ipſi præcipere, inducendo obligationem: per promiſſionem enim vel votum poteſt quis ſeipſũ B obligare, non autem per præceptum, quod ſibi imponat. l. penult. ff. de recept. arbitr. Et ratio eſt clara, quia præceptũ poſtulat iuriſdictionem, vel dominiũ: nullus autem poteſt iuriſdictionem in ſe habere, nec ſibi ipſi eſſe ſubiectus. Secundum etiam dici non poteſt, quia legiſlator, vt ſic, non eſt ſubditus, quia vel eſt princeps non habens ſuperiorem, vel ſi ſit aliàs inferior, nihilominus vt legiſlator non imperatur ab alio, ſed ipſe aliis imperat; ergo vt ſic non poteſt ab alio homine obligari. Nec verò dici poteſt obligari tunc ab alio, ſcilicet Deo: nam ſequeretur non obligari lege humana, ſed diuina, quod videtur abſurdum; tum quia non poteſt lex illa oſtendi, tum etiam, quia aliàs non poſſet per hominem diſpenſari C in ea obligatione, eſſétque peioris conditionis ipſe, quàm omnes ſubditi.

Dubium & ratio dubitandi.

4. Nihilominus communis, & cõſtans ſententia eſt, teneri Principem, ſeu legiſlatorem tam ciuilem, quã Eccleſiaſticum ad ſeruandas ſuas leges, quando materia communis, & eiuſdem rationis eſt in ipſo, & in aliis. Docet D. Thom. 1. 2. q. 96. artic. 5. ad 3. & lib. 3. Polit. lection. 9. in fin. Conrad. Caiet. & cæteri expoſitores dicto artic. 5. Soto 1. de iuſt. quæſt. 6. artic. 7. Victor. relect. de poteſtate ciuil. numer. 21. & de poteſtate Papæ, & Concilij, numer. 7. Anton. 2. part. tit. 17. num. 5. Syluest. verb. *lex*. q. 14. Couarr. in cap. *alma mater*. 1. p. §. 1. num. 5. Nauarr. in capit. *ſi quando*, de reſcrip. exceptio. 1. & in Apolog. de redditib. Eccleſiaſticis, q. 1. nu. 32. & conſil. 18. de pœnit. D & remiſſ. Abulenſ. Matth. 23. quæſt. 24. Dominic. Turrecrem. & alij in cap. *iuſtum eſt*, diſt. 9. & alij Canoniſtæ in cap. *cum omnes*, de conſtit. Gloſſa etiam, & Doctores in dicta l. *Princeps*, & Cuiaci. lib. 15. obſeruat. cap. 3.

Reſolutio.

D. Thom. Conrad. Victor. Caiet. Sotus. Anton. Syluest. Couar. Nauar. Turrecr.

5. Probat hoc primò D. Thom. ex illo Matth. 23. *Alligant onera, & digito ſuo nolunt ea mouere*. Vbi Chriſtus reprehendit Prælatos, quia multa iubent, & non faciunt. Et quamuis Chriſtus ſpecialiter loqueretur cõtra Phariſæos, qui per falſas interpretationes ea onera populo imponebant, tamen nõ ſolùm reprehendit eos ex deceptione, ſed etiam ex inæqualitate. Vnde rectè facit illud Prouerb. 20. *Pondus, & pondus, menſura, & menſura, abominabile eſt Domino*. & illud Michææ 6. *Nũquid iuſtificabo ſtateram impij?* Secundo probatur ex vtroq; iure: nã in dicto cap. *cum omnes*, de cõſt. E refertur, & probatur illa ſententia Catonis, *Patere legem, quam ipſe tuleris*, & illud Prætoris edictum, ff. *quod quiſque iuris in alterum ſtatuerit, ipſe eodem iure vtatur*. De quo ait Vlpian. ibi in l. 1. *ſummã habere æquitatem. Quis enim (ait) aſpernabitur, idem ius ſibi dici, quod ipſe aliis dixerit?* & in c. *iuſtum eſt*, d. 9. ex Iſidor. lib. 3. ſent. c. 51. *iuſtũ eſt* (dicitur) *Principẽ legibus obtemperare ſuis*. & infrà dicitur, *Principem teneri ſuis legibus*. Sic ad Valentinianũ ſcribit Amb. epiſt. 32. aliàs lib. 2. ep. 53. vel aliàs 3. loquens de quadam eius lege, *quòd cum præſcripſiſti aliis, præſcripſiſti etiam tibi, leges enim Imperator fert, quas primus ipſe cuſtodiat*. Vnde in capite

Probatur ex Scriptura, & vtroque iure.

non

non liceat Papæ. 12. q. 1. Pontifex ipſe legem fert, quæ verbis etiam expreſſis ipſum Pontificem comprehendat, & in l. *digna vox*, C. de legib. dicitur, *Digna vox maieſtate regnantis eſt, legibus alligatum ſe Principem profiteri.* Idem ſumitur ex l. *ex imperfecto*, C. de teſtamentis, & ex § vlt. Inſtit. quibus modis teſtamenta infirmentur. Idémque habetur in Legib. Hiſpaniæ l. 16. tit. 2. p. 1.

6. *Vnde obligetur princeps ſua leg.*

Vt autem propriam rationem huius veritatis reddamus, & ſimul explicemus, quàm grauis ſit hæc obligatio, oportet inquirere, an hæc obligatio in Principe intrinſecè oriatur à lege ab ipſo lata, tanquã ab immediata ratione operante, an verò ex aliquo principio extrinſeco. Nam ratio dubitandi in principio propoſita videtur probare, non poſſe affirmari primum, & ideo auctores hanc obligationem deducunt B ex principiis extrinſecis, vt videre licet præcipuè in Caietano, & Soto ſuprà. Vnum eſt, *Quod ſibi non vis, alteri ne facias*, quo vtitur Soto, ſed non videtur rectè accommodari. Nam ſenſus illius principij eſt, vt nemo alteri inferat iniuriam, quam nõ vult ab alio ſuſtinere; non autem eſt ſenſus, vt nemo alteri faciat quod ſibi ipſi non facit: nam iudex furem iuſtè condemnat, & interficit, ſe autem ipſum non tenetur condemnare, etiamſi fur ſit. Aliud principium eſt, *quia turpis eſt pars, quæ diſcordat à toto*, ſumptum ex Auguſt. lib. 3. confeſſ. c. 8. habetur in cap. *quæ contra mores*, diſt. 8. legiſlator autem pars eſt reipublicæ, cùm ſit caput eius, & ideo turpiter agit, ſi in legum obſeruantia à toto diſcordat. Veruntamen (vt capite præcedenti argumentabar) ex hoc principio C non colligitur maior obligatio quàm ſub veniali, vt declarabamus exemplo alterius ciuis, qui vtendo diſpenſatione valida iniuſtè tamen, & ſine cauſa conceſſa, diſcordat à toto, & tamen ad ſummum venialiter peccare cenſetur; ergo ſimiliter ſi Princeps ſolùm obligatur hoc titulo, erit leuis obligatio. Quòd ſi fortaſſe in eo augeatur propter circunſtãtiam perſonæ, ad ſummum id erit ratione ſcandali, in quo interdum fundari ſolet hæc obligatio, vt patet ex l. 16. tit. 2. p. 1. & Greg. Lop. ibi. Hæc autẽ obligatio eſt per accidens, vnde ceſſante ſcandalo non tenebitur Princeps ſuam legem ſeruare, ſaltem obligatione graui. Conſequens autem eſt & contra bonos mores reipublicæ, & contra Doctores ſuprà citatos: cenſent D omnes hanc obligationem non eſſe minorem in Principe, quàm in ſubditis. Quod de ſummo Pontifice notauit Couar. in cap. *Alma mater*. p. 1 § 1. nu. 9. cum Decio in cap. *ſanè*. 1. de officio de leg. & idem notat Victor. relect. de ſimon. num. 39.

7. Alia principia ſunt illa, *Patere legem, quam ipſe tuleris, & quod ius in alium quiſque ſtatuit illud ſeruare debet.* Veruntamen hæc & ſimilia axiomata aut petunt principium, aut non rectè accommodantur: nam variis modis poſſunt intelligi. Primò de iure ſeu de lege humana declaratiua legis naturalis, & ſic infallibile eſt, talem legem æquè obligare Principem, & ſubditum, quia tunc ius naturale eſt, quod præcipuè obligat, & illa vis directiua legis humanæ, quatenus eſt oſtenſiua iuris naturalis, æquè operatur in Principem, ac in alios, de quo pũcto videri poſſunt aliqua E ex Iuriſperitis apud Tiraquel. de vtroque retract. li. 1. Gloſſ. 1. §. 3. n. 39. Secundò poteſt intelligi, aliquem pati legem à ſe latam, quando in ſtatu ſubiectionis conſtituitur, vt contingit in eo, qui fert legem, non vt caput, ſed vt vnum ſuffragium communitatis: nam poſtea vt perſona priuata pati debet legem, vt diximus, in quo ſenſu videntur afferri illa principia in dicto cap. *cùm omnis*. Deinde habent locum illa principia, ſi contingat eum, qui magiſtratum gerebat, illum deponere, vel illo priuari: nam poſtea ſubiectus erit legi quam ipſe tulit, quia verè tunc eſt ſubiectus A communitati, & conſequenter legibus eius non ſolùm quoad vim directiuam, ſed etiam quoad coactiuam, & videtur illud axioma conuenienter ita exponi: nam illud verbum, *patere legem*, indicat ſubiectionem quoad vtramque vim. Tertio verò modo poteſt intelligi in ſenſu, quem tractamus de legiſlatore ſupremo in ſua dignitate permanente, & ſic continet illud principium concluſionem, de qua diſputamus, non verò in eo redditur ratio, quam inquirimus, nec explicatur titulus huius obligationis.

8. *Principẽ obligari ad ſeruãdam ſuã legẽ ex virtute, & efficacia ipſius legis. D. Thom. Caiet. Sotus. Probatur cõcluſio.*

Dicendum igitur cenſeo, Principem obligari ad ſeruandam ſuam legem proximè ab ipſamet lege, & ex virtute, & efficacia eius. Quod ita explicatur, quia tranſgrediendo illam, committit peccatum eiuſdem ſpeciei cum ſubditis peccantibus contra illam. Ita ſentit diuus Thomas ſuprà, & reliqui Doctores, neq; enim exiſtimo, Caietanum, & Sotum illud voluiſſe, vt explicabo. Hoc etiam indicant iura citata, quia dicunt, talem legem obligare ipſum Principem; ergo ponunt ipſam legem poſitiuam tanquam proximam rationem illius obligationis. Hoc etiam confirmat diſcurſus proximè factus, quia per principia extrinſeca non poteſt ſufficienter explicari hæc obligatio. A poſteriori etiam declaratur, quia ſi Rex ſtatuit legẽ taxantẽ pretium rei, & ipſe vt priuatus dominus rem cariùs vendat, peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, ex communi ſententia, quia hoc poſtulat naturalis æquitas; ergo ſignum eſt, illam legem poſitiuam habere ſuum effectum etiam reſpectu legiſlatoris. Similiter ſi abſq; cauſa comedat carnes die prohibito, aut non ieiunet in die præcepto, agit contra temperantiam; ergo obligatio eius immediatè naſcitur ex ipſa lege poſitiua. Atque hinc tandem concluditur [illegible], quam indicauit Soto: nam lex poſitiua habet efficaciam conſtituendi materiam ſuam in tali ſpecie virtutis, & præſcribendi medium neceſſarium ad honeſtatem talis virtutis; ergo poſita lege, Princeps ideo cenſetur peccare, non ſeruando illam, quia non ſeruat medium virtutis: poſtquam enim illud medium conſtitutum eſt, abſolutè in illo conſiſtit virtus, & ideo ab illo recedere peccatum eſt; ergo proxima ratio illius obligationis etiam reſpectu Principis naſcitur ex ipſa lege.

9. *Difficultas.*

Adhuc verò manet difficultas, quia lex humana non conſtituit medium virtutis abſolutè, & ſimpliciter reſpectu omnium, ſed reſpectu ſubditorum, ipſe autem Princeps nõn eſt ſubditus. Reſpondent aliqui legem dupliciter conſiderari poſſe, ſcilicet, vt præceptum, & vt regulam rationis, & priori modo ſolùm referri ad ſubditos: poſteriori autem modo etiam ipſum legiſlatorem obligare, quia tenetur ſecũdùm rationem viuere, & conſequenter regulam rationis ſeruare. *Euaſio.* Sed hoc non expedit punctum difficultatis, quia regula rationis duplex eſſe poteſt, vna conſulens, ſeu oſtendens aliquid vt honeſtum, non tamen vt omnino neceſſarium ad honeſtatem, & ſi de hac regula ſit ſermo, non ſufficit. quia diſcordare ab hac regula non eſt peccatum: ſic enim laicus v.g. non vtens regula rationis, qua religioſus vti debet, non peccat, quamuis bene faceret, illa vtendo. *Obuiatur euaſioni.* Alia eſt regula rationis neceſſariò ſequenda ad honeſtatem, & hæc non ſeparatur à præcepto, quia neceſſe eſt, vt habeat vim obligandi, aliàs non induceret neceſſitatem. Si ergo lex non habet rationem præcepti reſpectu legiſlatoris, ad ſummum erit regula cõſulens, & ita non peccabit legiſlator non ſequens illam; ſi autem eſt regula neceſſaria, non poteſt ab illa excludi vis, ſeu ratio præcepti.

10. *Alia reſponſio probabilior.*

Dicunt ergo alij, legiſlatorem obligari ſua lege ex voluntate totius reipublicæ, & ex virtuali pacto inter principem, & rempublicam: nam ea conditione

ne accepit poteſtatem, legiſlatiuam, vt ipſe etiam obligaretur legibus à ſe latis: & ita indirectè quidem obligatur à ſeipſo, quatenus obligando alios comprehendit ſe: directè autem cenſetur virtute obligari ab ipſa communitate, à qua habet poteſtatem ſub ea conditione. Hæc reſponſio eſt probabilis, ſed illi obſtant duo. Primum eſt, quia illud genus pacti oſtendi non poteſt, neque eſt neceſſarium; nam licèt reſpublica vellet, vt lex non obligaret legiſlatorem, ſi abſque cauſa id vellet, nihil efficeret. Vnde etiam ſi fingeremus à principio interueniſſe contrarium pactum inter rempublicam, & Principem, nimirum quòd ipſe non eſſet obligandus ſuis legibus, nihilominus obligaretur, quia pactū illud eſſet iniquum, & contra bonum commune, & ideo nullius eſſet valoris. Secundum eſt, quia illa ratio non habet locum in poteſtate Eccleſiaſtica, quia non manat à communitate, ſed à Chriſto, & tamen aſſertio etiam in Eccleſiaſticis legiſlatoribus vera eſt. Quòd ſi quis reſpondeat, Chriſtum dediſſe poteſtatem ſub illa conditione, oſtendere oportet, vnde id colligatur, quia ipſe illam non expreſſit, nec poſſumus dicere ibi pactum interueniſſe.

Oppugnatur dupliciter.

11. *Reſolutio auctoris.*

Reſpondeo igitur, Deum, qui eſt principalis auctor huius poteſtatis, illam conferre ſub conditione prædicta, & non aliter, & hoc ipſum colligi ex ipſamet ratione naturali, abſque alia reuelatione, vel pacto humano. Declaratur in hunc modum: nam omnis poteſtas legiſlatiua eſt à Deo principaliter, vel immediatè, vt in poteſtate Eccleſiaſtica, vel mediàte republica, vt in ciuili. Vnde licèt homo immediatè legem ferat, in eo actu ſe gerit vt miniſter, & diſpenſator Dei, vt ex Paulo in ſuperioribus attulimus; ergo intentio, & voluntas P[rin]cipis ferentis legem, debet conformari intentioni Dei dantis poteſtatem; imò efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei, quàm particularis legiſlatoris. Deus autem non ſolùm vt auctor gratiæ, ſed etiam vt auctor naturæ vult, legiſlatorem humanum non habere poteſtatem ad ferendas leges, niſi cum vniuerſali obligatione illarum, qua totam rempublicā vt conſtantem ex corpore, & capite comprehendat; ergo. Probatur minor ex ipſa neceſſitate communis boni, ad quod hæc poteſtas ordinatur; datur enim in ædificationem, non in deſtructionem. Quod autem ad huiuſmodi bonum commune pertineat, poteſtatem hanc ita eſſe datam Principi, vt licèt in voluntate eius ſit, legem ferre; ſi tamen feratur, vniuerſalis ſit & ipſum comprehendat, declarant ſufficienter teſtimonia Scripturæ, & rationes adductæ, & communis conſenſus non ſolùm Patrum, ſed etiam Philoſophorum. Propter quam cauſam dixit optimè Ariſt. 3. Polit. c. 7. circa finem, legem debere in republica dominari. Nam (vt ibi rectè explicat D. Thomas) dum non occurrit ſufficiens ratio excipiendi aliquid à lege, etiam ipſe Princeps debet illi ſubiici, & ſecundùm illam legem, vel operari, vel iudicare, quia aliàs inutilis redditur lex, & reſpublica perturbatur.

Ariſt. 3. Polit. c. 7. D. Thom.

12. *De rationibus extrinſecis ſcandali, & deformitatis morum, quæ ad oſtendendam principis obligationem legi afferuntur.*

Ex quibus intelligitur, quomodo accipiendæ ſunt rationes extrinſecæ, quæ ad oſtendendam hanc veritatem afferuntur, ſcilicet, ſcandali, deformitatis morum, &c. Sunt enim optimæ ad declarandum, quomodo pertineat ad commune bonum, vt poteſtas Principis ſit limitata modo ſuprà dicto. Sicut enim in ſuperioribus tractando de obligatione aduenarum ad ſeruandas leges territorij, dicebamus, ſcandalum eſſe extrinſecum motiuum, non proximam, & intrinſecam rationem obligationis. Ita in præſenti obligatio nō oritur proximè ex illis rationibus extrinſecis, ſed ex ipſa lege: illæ verò rationes indicant neceſſitatem cōſtituendi legem ita regularem, & inflexibilem, vt ſic dicam, vt totum corpus cum capite obliget. Et hoc planè ſenſit Caiet. cùm dixit, hanc obligationem Principis, & ſubditorum, ſequi ex principijs legis naturalis, diuerſis tamen. Nam in ſubdito ſequitur ex illo principio, *Obediendum eſt ſuperiori*, in Principe verò ex illo, *Patere legem, quam ipſe tuleris*, tamen ſicut in ſubdito obligatio ſolùm radicaliter ſequitur ex dicto principio, proximè verò ex lege, ita proportionaliter in Principe intelligendum eſt.

A

13. *Prædicta obligatio eſt naturalis in radice, vtpote quæ ſequitur ex ratione ipſa naturali formaliter verò eſt poſitiua, & humana abſolutè, diuina ex hypotheſi.*

Ex quo etiam conſtat, an hæc obligatio in Principe dicenda ſit naturalis, vel poſitiua, diuina, vel humana: eſt enim naturalis in radice, quia ſequitur ex ipſa ratione naturali, quomodo dixit Bald. in l. 2. C. de ſeruit. num. 40. Principem obligari ad ſeruandam ſuam legem ex diſcurſu rationis. Quod etiam habet Dec. in capit. 1. de conſtit. lect. 1. num. 15. Proximè verò & formaliter illa obligatio eſt poſitiua, quia ex lege poſitiua naſcitur, vt dictum eſt, & eodem modo dici poteſt obligatio humana abſolutè, licèt dici poſſit diuina ex hypotheſi, id eſt, ſuppoſito, quòd lex feratur, & ob illam cauſam in ea poteſt per hominem diſpenſari, etiam reſpectu Principis, vt infrà videbimus.

B

14. *Dubium de legibus municipalibus.*

Quæret verò aliquis, an Princeps ſuperior teneatur etiam ſeruare ſtatuta, ſeu leges municipales prouinciarum ſibi ſubiectarum, ſaltem quando in illis prouincijs moratur, vel in eis peregrinatur. Videri enim poteſt, tunc etiam eſſe obligandum propter vniformitatem morum, & ad vitanda ſcandala, &c. Nihilominus dicendum eſt, non teneri, quæ eſt communis reſolutio, vt videre licet in Felin. capit. 1. de conſtit. num. 30. qui refert Card. conſ. 2. Idem Tiraquel. referens alios loco ſuprà citato n. 38. Ratio eſt, quia talia ſtatuta lata ſunt ab inferiori poteſtate, & iuriſdictione, & ideo non habent vim obligādi eum, qui in eodem loco habet ſuperiorē iuriſdictionem. Qua ratione dicunt etiam communiter Canoniſtæ, legatum Pontificis, dum eſt in aliquo Epiſcopatu, nō obligari peculiaribus legibus illius Epiſcopatus. Imò addit Tiraquel. ſuprà cum alijs, licèt tale ſtatutum particulare approbatum ſit ab ipſomet Principe, nihilominus non obligare illum. Et ratio reddi poteſt, quia non approbat illud pro tota ſua republica, ſed tantùm pro determinato loco, & ideo nulla ratio cogit caput totius reipublicæ, vt illi ſubdatur. Hoc verò ego libēter limitarem, niſi talis locus eſſet quaſi propria habitatio ipſius Principis, vt eſt Roma v. g. reſpectu Pontificis, vel propria curia reſpectu Regis: nam quæ ibi generaliter ſeruanda ſtatuuntur per ſupremam auctoritatem ipſiuſmet Principis, eum etiam obligare videntur, quia ſpeciali ratione ſe habet tanquam ciuilis, & membrum illius loci.

C

D

15. *Legem non obligare principem quoad vim coactiuam ſiquidem nō habeat ſuperiorem. D. Thom. L. princeps.*

Circa ſecūdum punctum de vi coactiua legis communis, reſolutio eſt, legem non obligare Principem quoad vim coactiuam. Ita docet diuus Thomas, dicta ſolutione ad 3. & ita exponit legem, *Princeps*, ſupra citatam, & alias, quæ dicunt, Principem non ligari legibus, ſcilicet, quoad vim coactiuam, quam ſententiam, & interpretationem alij ſequuntur. Ratio verò eſt, quia coactio ex intrinſeca ratione ſua poſtulat, vt ab extrinſeco proueniat, vt cōſtat ex Philoſophia; ergo Princeps non poteſt cogere ſeipſum per ſuam legem. Nec etiā cogi poteſt à ſubditis, quia nullus inferior poteſt violentas manus inijcere in ſuperiorem, nec etiam poteſt cogi ab æquali, quia non habet in illo iuriſdictionem, nec denique à ſuperiore, quia agimus de Principe, qui ſuperiorem non habet; ergo. Confirmatur hæc ratio, quia vis coactiua pertinet ad pœnæ impoſitionem, & inflictionem: pœna autem per ſe, & ex ratione ſua fertur in inuitum, & ideo ferri non poteſt, niſi ab habente ſuperiorem poteſtatem in alium tanquam ſibi ſubditum; ergo non poteſt imponi à legiſlatore reſpectu [ſu]i

E

ipſius,

ipſius, ſed tantùm reſpectu ſubditorum.

16. *Obiectio.* Vt autem hæc ſententia, quæ vera eſt, & ratio eius ampliùs explicetur, obiicitur, quia ex illa ratione ad ſummum colligitur, non habere legiſlatorem, qui in ipſo pœnam exequatur, non verò non eſſe obnoxium pœnæ, quantum eſt ex vi legis: hæc autem duo valde diuerſa ſunt, vt per ſe conſtat: nam vnum pertinet ad ius, alterum ad factum: vt autem lex verè obliget quoad vim coactiuam, ſatis eſt, quòd quantum eſt ex ſe reddat tranſgreſſorem obnoxium ſuæ pœnæ, etiamſi contingat, tunc non poſſe exequutioni mandari. Vt interdum ſupremus Prælatus in aliquo ordine, v.g. Generalis alicuius religionis, licèt tranſgrediatur leges, tunc non punitur, quia non habet ſuperiorem, poſtea verò finito officio ſolet puniri, quia tunc iam habet ſuperiorem; ergo ſignum eſt, antea fuiſſe de ſe ſubiectum legi, etiam quoad vim coactiuam.

17. *Reſpondetur obiectioni.* Reſpondetur negando primum aſſumptum. Nam legiſlator ita eſt exemptus à vi coactiua ſuæ legis, vt non teneatur ſuſtinere pœnam in illa ſtatutam, quia licèt ſimpliciter ſit reus pœnæ, ſaltem apud Deum (quia hic reatus neceſſariò ſequitur ex culpa) tamen illud erit reſpectu pœnæ ſtatutæ à Deo, non verò de pœna poſita ab ipſomet legiſlatore. Quod patet, quia ipſe non intendit ſeipſum ad pœnam obligare, neque etiam obligatur à republica per modum alicuius contractus, ſeu in virtute eius, tum propter ſuprà dicta, tum maximè quia quoad hāc partem nullum eſt indicium talis conuētionis, nec per aliquem vſum, nec per iudicium ſapientum. Denique neque à Deo ipſo, neque à lege naturæ obligatur, vt probat idem commune iudicium ſapientum. Et ratio etiam differentiæ eſt optima, quia vis directiua ordinatur ad bonos mores, & ideo comprehendit etiam ipſum legiſlatorem: pœna verò ſolùm per accidens intenta, aut neceſſaria eſt, & cùm aliàs ex ſe poſtulet violentiam, non fuit conueniens illi ſubdi legiſlatorem, eſſet etiam ſuperflua illa obligatio cùm moraliter non poſſet ad exequutionem perduci. Declaratur denique quia vel legiſlator habet in terris ſuperiorem, qui poſſit illum punire pro delictis ſuis, vel non habet, ſi non habet, nulli hominum tenetur parere in exequutione talis pœnæ circa ſeipſum; ergo neque eſt obnoxius ex vi ſuæ legis tali pœnæ, quia nihil aliud eſt eſſe obnoxium, quàm teneri ad parendum in ſuſtinenda tali pœna, ſi infligatur ab homine habente poteſtatem. Nam ſi infligatur à Deo, iam oritur obligatio ex altiori principio. Si verò legislator habet ſuperiorem, vt eſt, v.g Epiſcopus, poterit puniri à Pontifice, etiam propter indebitam tranſgreſſionem ſuæ propriæ legis; tamen non erit neceſſarium, illi imponere pœnam in ſua lege ſtatutam, ſed hoc arbitrariū erit Pontifici, quia non tenetur iudicare ſecundùm legem inferioris; ergo ſignum eſt, pœnam illam ex vi legis non comprehendere ipſum legislatorem, ſicut in ſimili dicebamus in capite præcedenti de clericis reſpectu pœnarum ciuilium legum.

18. *Replicatur in reſponſionem.* Sed inſtabit aliquis: nam licèt hoc verum ſit de pœna per iudicem imponenda, non tamen de illa, quæ ipſo iure per legem imponitur; ergo ſaltem illa lex habebit effectum virtutis coactiuæ etiam in ipſo legislatore. Antecedens patet, quia illa pœna non requirit alterius hominis exequutionem, ſed ipſiuſmet rei; ergo etiam ex hac parte ab ipſo legislatore poterit exequutioni mandari, vt ſi pœna ſit v.g. pecuniaria, vel de aliquo actu virtutis, eleemoſynæ, ieiunij, &c. Aliunde verò, quatenus talis lex obligat in conſcientia ad talem pœnam abſque alia condemnatione, videtur ex vi directiua virtutis obligare ad pœnā illam: quia obligatio in conſcientia pertinet ad virtutem directiuam. Vnde videtur eſſe eadem ratio de obligatione in conſcientia ad hanc pœnam, & ad primā obſeruantiā legis. Propter quod dixerunt aliqui, non repugnare ſimpliciter, legislatorem ſubdi legi quoad vim coactiuam, ſed tantùm quando ex parte pœnæ eſt aliqua repugnantia, vel indecentia, vt eſſet planè in pœnis corporalibus; tum quia eſſet indecens Principem, aut legislatorem pœna corporali affici; tum etiam quia in his pœnis nemo poteſt obligari ad exequendam pœnam in ſeipſum, vt infrà dicetur, & ab alio cogi non poteſt Princeps, vt probatum eſt. Idem etiam certum eſt de aliquibus ſpiritualibus pœnis: omnes enim fatentur non poſſe legislatorem incurrere cenſuram à ſe impoſitam, vt eſt communis ſententia, de qua in propria materia. Ratio autem non videtur ſufficienter ſumi ex indecentia: quia cenſuræ in Epiſcopis non ſunt indecentes ſæpe enim contrahunt illas, & in Pontifice ipſo voluntaria quædam ſuſpenſio, & ſeparatio à diuinis in vindictam ſui criminis publici non eſſet magna indecentia; melius ergo dici poteſt, in his pœnis eſſe ſpecialem rationem, quia eſſentialiter requirūt contumaciam, & inobedientiam reſpectu Prælati Eccleſiaſtici, & ideo non poſſunt contrahi ab eo, qui illas imponit, quia non poteſt ſibi ipſi eſſe inobediens. At verò in pœnis pecuniariis, vel quæ conſiſtunt in operibus pietatis, & virtutis, non eſt indecentia, nec repugnantia, & ideo quantum ad has non videtur impoſſibile, legem obligare Principem.

19. *Omnis pœna pertinet ad vim coactiuam.* Sed nihilominus de quacumque pœna & de quocumque modo imponendi illam, vera eſt dicta reſolutio, & communis. Ratio verò generalis eſt; quia omnis pœna quomodocumque imponatur, pertinet ad vim coactiuam, vt ſuperiori capite explicatum eſt, & coactio ex ſuo genere, & ratione petit diſtinctionem inter agens inferens coactionem, & qui illam patitur, & ſecundùm hanc generalem rationem iudicandum eſt de virtute legis circa legislatorem, etiamſi in particulari in exequutione alicuius pœnæ illa ratio ceſſare videatur. Deinde addi poteſt alia ratio, quia in lege ferente pœnam ipſo facto, diſtinguenda eſt ratio legis, & ratio ſententiæ, quam virtute includit. Nam ad actum directè præceptum, vel prohibitum obligat vt lex, & ita comprehendit legislatorem, ad pœnam verò cogit vt ſententia, quæ formaliter à iudice ferri debet, & ideo non comprehendit niſi eum, qui poſſit eſſe iudex in tali cauſa, vt indicauit Gloſſa in cap. *licet canon.* verb. *exequutione*, de elect. in 6. Nullus autem eſſe poteſt iudex in ſua cauſa, cap. *inter querelas*. cum Gloſſ. ibi 23. q. 4. nec ligatur aliquis niſi à proprio iudice, cap. *at ſi Clerici*, de iudiciis, & ideo legislator ad talem pœnam non ligatur. Accedit tandem congruentia ſuprà tacta, quia pœna non eſt per ſe intenta, neque per ſe neceſſaria ad honeſtatem morum, & ideo obligatio ad illam, etiamſi in conſcientia oriatur reſpectu aliorum, non eſt tam vniuerſalis, ſicut obligatio ad materiam per ſe intentam in lege.

20. *3. Obiectio.* Tertiò inſtari poteſt, quia vis directiua ſiue coactiua eſt valde infirma, & inefficax, propter quod nonnulli cenſent, non poſſe ſeparari, quia eſt contra naturam legis; alij verò cenſent, quando ſeparantur adeò eſſe infirmam puram virtutem directiuam, vt non ſufficiat ad obligationem ſub mortali. Vnde Caiet. tom. 2. Opuſc. tract. 23 q. 2. quem ſequitur Sotus lib. 10. de iuſtitia, q. 5. art. vlt. in fine, dicunt religioſum factum Epiſcopum non peccare mortaliter trāſgrediendo præcepta religionis diſtincta à tribus votis, licèt talia ſint, vt ante Epiſcopatum obligent ſub mortali, & rationem reddunt, quia Epiſcopus iam non obligatur illis præceptis quoad vim coactiuam, ſed tantùm quoad directiuam; ergo idem dicēdum eſſet in præſenti, quod eſſet valde abſurdum.

21\. *Reſpondetur obiecti.* Reſpondeo vim directiuam legis eſſe ſeparabilem à vi coactiua legis reſpectu aliquarum perſonarum, vt capite præcedenti dictum eſt de legibus ciuilibus reſpectu clericorum, & de ſtatu innocentiæ vniuerſaliter, & probabiliter aliqui ſentiunt, quòd licèt in eo (ſi duraſſet) futura fuiſſent præcepta humana obligantia, non tamen cogentia per pœnas, ſicut nunc etiam ſæpe lex præcipit, & verè obligat, licèt nullam imponat pœnam. Denique illi actus ſunt, vt ſic dicam, realiter diſtincti, & non habent inter ſe eſſentialem connexionem; poteſt ergo vnus ſine alio fieri. Ad efficaciam igitur legis humanæ ſatis eſt, vt regulariter vtramque vim exerceat, vbi ſpecialis ratio exceptionis non interuenit: hæc autem in præſenti manifeſta eſt, quia cùm legislator, vel ſimpliciter, vel vt exercet illud munus, non ſit ſubiectus ſibi, non poteſt cõuenienter ſubdi legi ſuæ quoad vim coactiuam, ſatis ergo eſt, quòd apud Deum poſſit, & debeat timere pœnam. Nihilominus addendum eſt, vim directiuam ſeparatam etiam à coactiua poſſe inducere grauem obligationem, vt ex dictis in capite præcedenti conſtat. Et ratio eſt, quia obligatio proueniens ex vi directiua legis non ideo grauis eſt, quia habet coniunctam coactionem: nam hæc poſterior eſt, & potiùs coactio grauis ſupponit obligationem grauem, quia ex materia, & ex fine legis præcipuè naſcitur; ergo ſi lex quoad vim coactiuam ex parte materiæ, & finis habet ſufficiens fundamentum grauis obligationis, illam inducet, etiamſi ſeparetur à coactione. Exemplum autem illud de religioſo Epiſcopo quoad veritatem rei incertum eſt; apud illos autem auctores, qui ita ſentiunt, ibi vis directiua nõ propriè ſumitur pro legis obligatione, ſed ſolùm pro quadam decentia, & honeſtate morali. Sed de illo puncto alibi latiùs.

22\. *4. Obiectio.* Vltima obiectio fieri poteſt, quia Princeps obligatur ciuiliter; ergo poteſt etiam ciuiliter cogi: nam hæc eſt efficacia obligationis ciuilis, ergo etiam poterit ad pœnam cogi. Antecedens patet ex priori aſſertione: nam Princeps obligatur ſuis legibus ciuilibus, obligatio autem ciuilis eſt, quæ prouenit ex lege ciuili §. 1. Inſtit. de exceptionib. *An princeps obligetur ciuiliter ratione ſua legis.* Circa hanc difficultatem Iuriſperiti inter ſe cõtendunt, an Princeps obligetur ciuiliter ratione ſuæ legis. *Decius.* Deci. enim in dict. cap. *ſana*, & alij propter argumentum factum id negãt, atque ita facilè expediunt obiectionem. *Felinus, & Balsus rectè negans.* Feliu. autem ibi num. 3. & in capit. *Eccleſia*, de conſtit. cum Baldo, & aliis affirmat: qui conſequenter negabit ad ciuilem obligationem ſequi neceſſariò coactionem; nam ipſamet ciuilis obligatio poteſt eſſe tantùm directiua. Et hæc ſententia mihi placet ſimpliciter, quamuis poſſit eſſe æquiuocatio in verbis. Ad quam tollendam aduerto, quòd obligatio in conſcientia vocari poteſt interdum ciuilis, quia non oritur ex ſola lege naturali, ſed ex lege ciuili adiuncta, vt v.g. ſi ex contractu cum minori facto non acquiritur dominium ratione legis ciuilis, tenetur quis in conſcientia rem reſtituere: illa verò obligatio non eſt ex ſola natura rei, ſed ex ciuili lege, & ideo ciuilis dici poteſt: idem videre licet in præſcriptionibus, & ſimilibus. Alio modo dici poteſt obligatio ciuilis, ex qua oritur actio in ciuili iudicio, vt debitor cogatur ſoluere obligationem, quomodo ſæpe dicunt Iuriſtæ, ex aliquibus ſtipulationibus, vel aliis contractibus oriri obligationem naturalem, & non ciuilem.

23\. Priori ergo modo ſine dubio Princeps obligatur ciuiliter, quia tenetur in conſcientia ſtare contractui habẽti vires, & valorem ex adminiculo iuris ciuilis, vnde non poteſt ab alio auferre rem legitimè præſcriptam contra ipſummet iuxta ius ciuile, etiamſi antea fuiſſet ipſiuſmet Principis. Et ratio eſt, quia totũ hoc naſcitur ex vi directiua legis, quæ in ipſum A Principem cadit, vt dictum eſt. At verò, loquendo poſteriori modo, ſubdiſtinguendum mihi videtur: nam ſi actio in iudicio tendat ad cogendum verè debitorem: ſic dari non poteſt, aduersùs Principem, & ſic dici poteſt non obligari ciuiliter. Si verò tendat ſolùm, vt per iudicis ſententiam declaretur ius creditionis aduersùs Principem, vt iuridicè conſtet, ipſum teneri ad ſeruãdum illud, nec poſſit ſine iniuſtitia illud negare; ſic dari etiam poteſt actio contra Principem, ita vt in conſcientia teneatur illam permittere, ſeu admittere. Atque in hoc etiam ſenſu ciuiliter obligatur ſine coactione, per quod obiectioni ſatisfactum eſt.

Supereſt expediendum tertium punctum de alio effectu legis, qui eſt irritare contractus, ſeu actiones. 24. *3. Punctum de irritatione contractuum ſeu actionum, & ratio dubitandi. L. imperf.* B Et ratio dubij eſſe poteſt, quia hic effectus videtur pœnalis, & ita ſæpe inter pœnas computatur à iuris interpretibus; ergo ſicut pœna non comprehendit Principem, ita neque hic effectus. Confirmatur ex l. *ex imperfecto*. C. de teſtam. vbi dicitur, Imperatorem iure imperij eſſe exemptum à ſolemnitatibus iuris, id eſt (vt exponit Gloſſ.) quia licèt in actibus ſuis non obſeruet ſolemnia iuris, nemo ſit, qui ea poſſit infirmare. Aliunde autem videtur oppoſitum colligi ex eadem l. *ex imperfecto*, vbi etiam de Imperatore dicitur, non conſequi hæreditatem ex imperfecto teſtamento, quia ſcilicet, iure ciuili irritum eſt; ergo ille effectus fit à lege, etiam reſpectu Principis. Idem ſumi poteſt ex cap. *in cauſis*, de ſent. & re iudic. quatenus Pontifex dicit, etiam in ſuis iudiciis ſeruandam eſſe *Cap. in cauſis.* C iudiciorum formam à canonibus ſtatutam. Ratio denique eſt, quia hic effectus magis pertinet ad vim directiuam, & eſt per ſe intentus in lege, & maximè refert ad bonum commune, vt Princeps etiam in illo concordans cum toto corpore, vt v. g. quòd ſacerdos ſit inhabilis ad matrimonium, effectus eſt legis Eccleſiaſticæ irritantia, maximè autem expedit, vt illum habeat, etiam circa perſonam ſummi Pontificis.

25\. *Irritatio aliquãdo eſt purè pœnalis, & propriè, ſæpius verò eſt effectus per ſe intentus ob honeſtatẽ morum reip.* Breuiter diſtinctione vtendum cenſeo. Nam hic effectus aliquando eſt purè, & propriè pœnalis, quia ſolùm in pœnam fit, vt quando ſimoniacus per ſuum contractum nihil operatur, vel quando beneficiatus non facit fructus ſuos, quia non recitauit horas: aliquando verò, & ſæpius hic effectus eſt per ſe intẽtus propter honeſtatem morum reipublicæ, vt ſolemnitas teſtamenti requiritur ad valorem eius, vt ſecutiùs D ſeruetur iuſtitia. Priores ergo leges non comprehendunt Principem propter primam rationem factam. Poſteriores autem leges, per ſe loquendo, & niſi expreſsè derogentur, vel diſpẽſentur, Principem comprehendunt. Et hoc probant poſteriora motiua. Nihilominus tamen quãdo Princeps ipſe facit ſcienter actum ſine ſolemnitatibus iuris, cenſetur ſecum ipſe diſpenſare, & actum facere validum, iuxta dictam legem, *ex imperfecto*, quod ſecùs eſt de actu ſeu teſtamẽto ab alio facto, etiam reſpectu Imperatoris, quia tunc non eſt vlla ratio diſpenſationis, & ideo actus eſt inualidus. Et ita conciliat illas duas partes Gloſſa ſibi, & conſonat optimè §. vlt. Inſtitut. quibus modis teſtamenta infirmentur. Quid autem neceſſarium ſit, vt derogatio, vel diſpẽſatio quoad hunc effectum E ſit valida reſpectu Principis, infrà dicemus: nam idem in hoc cenſendum eſt, quod de diſpenſatione in obligatione legis quoad eundem Principem, de qua diſpenſatione in octauo libro dicturi ſumus.

26\. *Fit ſatis rationi dubitandi.* Ad rationem ergo dubitandi in principio poſitam ex dictis patet ſolutio: iam enim declaratum eſt, poſſe legiſlatorem ſua lege obligari, quia fert legem vt miniſter Dei, cuius auctoritas in illa obligatione interuenit. Et quamuis non poſſit Princeps obligari lege ſua tanquam præcepto directè ſibi impoſito, poteſt nihilominus obligari præcepto à ſe lato pro tota

commu-

communitate, cuius ipſe eſt pars, quia per tale præceptum conſtituitur extra regula virtutis, quam ipſe ex vi rationis naturalis ſequi tenetur, quia ita præſcriptum eſt ab auctore talis poteſtatis, vt declaratum eſt. Vnde alij dicunt, quòd licèt idem non poſſit ſibi ipſi imperare, tamen idem vt miniſter Dei poteſt ſe vt hominem obligare lege à ſe lata, quia operatur per iuriſdictionem aliquo modo diuinam, id eſt, a Deo acceptam, quæ poteſt habere hanc efficaciam in ipſum habentem: quatenus innititur diuinæ poteſtati, a qua manat, quod in idem redit: nam eodem modo, & ex iiſdem principiis explicandum eſt.

27. *Reſpondetur ad legẽ Princeps. Vlpianus.*

Ad legem, *Princeps,* quidam moderni reſpondent, ibi non dici, Principem eſſe ſolutum omnibus legibus, ſed indefinitè legibus, intelligendum eſſe iuxta rubricam legis, quæ ſic habet, *Idem Vlpianus in lib. 14. ad legem Iuliam & Papiam.* B Cùm ergo ibi dicitur Princeps ſolutus legibus, intelligendum ſolùm eſt de lege Iulia, & Papia, quæ dicitur fuiſſe de caducis legatis, à qua ſolutus erat Princeps, idq; non iure ſuo, ſed beneficio ſenatus. Hanc ego interpretationem non improbo quoad omnia, quæ ſſumit, quia non mihi conſtat, eſſe falſa omnia, ipſa verò in ſe nõ probo, tum quia noua eſt. & contra communem interpretationem, tum quia eſt parum conſentanea & verbis illius legis, & aliis legibus. Probatur primò, quia illa indefinita in rigore doctrinali æquiualet vniuerſali, & coniuncta cum verb. *ſolutus eſt*, habet maiorem vim, quia verbum illud, *ſolutus eſt*, includit negationem, ſcilicet, non eſt ſubiectus legibus, & in virtute eſt ille terminus diſtributus: tum etiam quia C licèt illa lex fuerit ſumpta ex libro Vlpiani ad legẽ Iuliam, & Papiam, non ideo ſequitur, in illa ſententia, & verbis illius legis loquutum fuiſſe de illa ſola lege; potuit enim illud principiom generale afferri occaſione alterius legis, de qua tractabat. Quod declaratur accommodatiſſimo exemplo ſumpto ex §. vlt. Inſtit. quibus modis teſtamenta infirmentur; vbi cùm dictum fuiſſet, Imperatorem non admiſſurum aliquid ſibi relictum per teſtamentum non legitimum, &c. ſubditur, *Secundùm hoc diui Seuerus, & Antoninus ſæpiſſime ſcripſerunt; licèt enim* (inquit) *legibus* A *ſoluti ſimus, attamen legibus viuimus,* vbi nõ poſſunt illa verba limitari ad ſola teſtamenta imperfecta, vel ſimilia legata, quorum occaſione ibi afferuntur, cùm referantur tanquam ſæpiſſimè in reſcriptis Imperatorum repetita. Ita ergo potuit contingere in Vlpiani libro. Item inde colligo, ſententiam illam tanquã vniuerſalem, & non limitatam ad certam quandam legem receptam fuiſſe, quandoquidem ab Imperatoribus ſæpiſſimè repetebantur quacumque oblata occaſione. Deinde colligo, Imperatorem intellexiſſe, ſe eſſe ſolutum legibus, non priuilegio, aut beneficio Senatus, ſed ſuo iure, & ex vi ſupremæ poteſtatis ſuæ, aut ſubinde ſententiam illam Vlpiani intelligendam eſſe de ſupremo Principe, qui ex ſe, & ſine priuilegio ſolutus legibus eſſe dicitur, quod in B altera parte eiuſdem legis ſignificatur, dum dicitur, *Auguſtam licèt legibus ſoluta non ſit,* vtique ex vi ſuæ dignitatis, *nihilominus beneficio Principis eſſe ſolutã.* Deniq; hoc maximè cõfirmãt verba legis, *ex imperfecto,* C. de teſtamentis, *licèt lex Imperij* (id eſt dignitas & ſuprema poteſtas) *ſolemnibus iuris Imperatorem ſoluit, nihil tamen tam proprium Imperatori eſt, quàm legibus viuere.*

Vera ergo eſt communis interpretatio, quæ leges has intelligit de exemptione Principis à vi legum coactiua, a qua non eſt exempta Regina, ſeu Auguſta, quia ſimpliciter eſt inferior, & poteſt per Principem cogi, & puniri, tamen gaudet illo priuilegio, beneficio Principis propter ſingularem dignitatem, & coniunctionẽ cum Principe. Cùm autem in proxi- C mè citatis iuribus Imperatores addunt, *Attamen legibus viuimus*, recognoſcunt directiuam obligationem legum, & ideo eas ſe ſeruare profitentur. Vnde in l. *ex imperfecto*, ff. de legat. 3. ſic dicitur, *Ex imperfecto teſtamento legata vel fideicommiſſa Imperatorem vindicare verecundum eſt, decet enim tanta maieſtati eius ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur.* Et ita intellexerunt illam legem non ſolùm D. Thom. & Theologi, ſed etiam Iuriſperiti in Principio allegati. Supererat hoc loco dicendum de mutatione legis ciuilis. Sed hoc commodiùs tractabitur infrà lib. 8. generaliter de omni lege humana.

Seuerus. Anton.

28.

D Thom

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI QVARTI.

De lege poſitiua Canonica.

Cap. I.	*An ſit in Eccleſia ſpiritualis poteſtas ad Canonicas leges ferendas.*
Cap. II.	*An hæc poteſtas ſit propria legis gratia.*
Cap. III.	*Quibus perſonis data fuerit, & quomodo detur nunc hæc poteſtas.*
Cap. IV.	*Poßitne quiuis Epiſcopus in ſua diœceſi leges ferre, & quo iure.*
Cap. V.	*Alia dubia in maiorem explanationem ſuperioris doctrinæ.*
Cap. VI.	*Quæ communitates Eccleſiaſticæ habeant poteſtatem condendi leges.*
Cap. VII.	*Vtrùm poteſtas condendi leges Eccleſiaſticas ex moribus, an fide pendeat.*
Cap. VIII.	*Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica ad leges ferendas ſit excellentior ciuili.*
Cap. IX.	*Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica ſit ita ſuperior ciuili, vt illam ſibi ſubiectam habeat.*
Cap. X.	*Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica ad leges ferendas poßit eſſe in eadem cum ciuili.*
Cap. XI.	*An lex Canonica habeat propriam materiam.*
Cap. XII.	*Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica efficaciam habeat in actus merè internos.*
Cap. XIII.	*Vtrùm lex Canonica poßit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos.*
Cap. XIV.	*Quæ ſit ſeruanda forma in legibus Canonicis ferendis.*
Cap. XV.	*Quæ promulgatio in legibus Canonicis ſufficiat, vt vim obligandi habeat.*
Cap. XVI.	*Vtrùm lex Canonica obliget fideles priuſquam ab eis acceptetur.*
Cap. XVII.	*Vtrùm leges Canonicæ obligent in conſcientia.*
Cap. XVIII.	*Quando lex Eccleſiaſtica obliget ſub mortali culpa.*
Cap. XIX.	*Quas perſonas obligent Eccleſiaſticæ leges.*
Cap. XX.	*An leges ſynodales perſonas religioſas exemptas obligent.*

LIBER

LIBER IIII.

DE LEGE POSITIVA CANONICA.

DIXIMVS de lege ciuili in particulari, & quatenus inter Chriſtianos vim ſuam habere poteſt, reliquum eſt, vt de Canonica lege diſſeramus. De qua ſupponimus omnia, quæ illi cum ciuili lege communia eſſe poſſunt, & in lib. 3. tractata ſunt, ad quem illa remittemus, quandocumque occurrerint, ſolúmque explicabimus ea, quæ legi Canonicæ ſunt propria, & in quibus à ciuili diſtinguitur. Quoniam verò tota ratio huius legis, eiúſque cognitio maximè pendet ex poteſtate à qua procedit, ideo priùs de ipſa poteſtate dicemus; tum abſolutè, tum comparando illam ad poteſtatem ciuilem; poſtea verò de acto, ſeu lege ipſa, & conditionibus illi propriis diſſeremus.

Modus procedendi in hoc lib. 4.

CAPVT I.

An ſit in Eccleſia ſpiritualis poteſtas ad Canonicas leges ferendas.

1. *Pars negatiua eſt error Aerij. Epiphan. Auguſt. Marſi Pap. Alb. Pigh. Aluarus Pelag. Caſtro. Prateolus.*

VEtus fuit error negans eſſe in Eccleſiæ paſtoribus hanc poteſtatem. Poteſtque tribui Aerio quatenus dixit, ieiunia Eccleſiæ non eſſe ſeruanda, ne ſub lege eſſe videamur, vt ſumitur ex Epiphan. hæreſi 75. Auguſt. in 55. Solet etiam tribui Marſil. Paduan. vt indicat Albert. Pighi. lib. 5. de Eccleſiaſt. hierar. Verumtamen neque Aluarus Pelag. lib. 1. de plãctu Eccleſ. cap. 68. neque Caſtro, neque Prateol. referendo Marſilij errores huius meminerũt. Ille enim abſtulit quidem fundamentum huius poteſtatis, negando poteſtatem Papæ, & Vicarij Chriſti in terris: negauit etiam, habere Epiſcopos maiorem poteſtatem, quàm habeant Presbyteri, inde tamen non neceſſariò ſequitur, quòd negauerit, eſſe in clero poteſtatem ad leges ferendas. Refert tamen Anton. 4. p. Theol. tit. 11. c. 7. §. 5. Extrauagãtem Ioan. 22. quæ incipit, *Dudum ad audientiam*, quæ in corpore iuris non habetur, in qua Petrus de Corbaria, & alij damnantur propter dictos errores, quibus addebant, omnem iuriſdictionem, quam quidem Prælati habent maiorem, quàm alij, eſſe ab Imperatore, & nullam habere à Chriſto, quod eſt negare Eccleſiaſticam poteſtatem ad leges ferendas. Fuit autem Marſilius Paduan. eodem tempore, & fautor illius Petri, qui fuit Antipapa, & ita ſine dubio ille fuit principalis author illius erroris. Eundem ſequuti ſunt Vualdenſes, aliàs dicti Pauperes de Lugduno, quorum meminit Anton. 4. p. tit. 11. cap. 7. §. 2. licet hũc errorẽ non referat; eũ tamẽ refert Prateol. verb. *Pauperes de Lugduno*, n. 8. & 22. ex Ænea Sylu. de orig. Bohemor. c. 33. Idẽ ſequuti ſunt Vuicleph, & Ioan. Hus, vt conſtat ex Concilio Conſtan. ſeſſ. 8. & 15. vbi iſtorum errores referuntur. Idem poſtea Luther. quem ſequuti ſunt A Melancthon, Caluin. Ioan. Vueſtphalus, & alij, de quibus apud Prateol. & Bellarmin. lib. 4. de ſum. Pontifi. cap. 13.

2. *Fundamẽta prædicti erroris.*

Fundamenta huius erroris partim ſumũtur ex his teſtimoniis Scripturæ, quæ lib. 3. cap. 1. adduximus ad ſuadendum, homines præſertim Chriſtianos non debere ſubijci hominibus: nam illa poſſunt etiam ad Prælatos Eccleſiaſticos applicari, cùm ipſi homines ſint: ſed ad illa eiſdem locis ſatis reſponſum eſt. Præterea hic maximè accumulent hæretici illa teſtimonia, quæ ſunt de libertate Chriſtiana, ex quibus, quæ ad iuſtorum exemptionem à lege pertinent, in 1. lib. cap. 16. tractata ſunt; alia verò, quæ pertinent ad libertatem legis gratiæ, inferiùs de illa tractando expendentur. B Illis ergo omiſſis, poſſumus in fauorem huius erroris argumentari primò, quia in lege veteri non erat licitum addere humana præcepta diuinis, quia Dominus fuerat illius populi proprius legislator, vt dicitur Iſaiæ 33. ergo neque in noua lege licet. Conſequẽtia ſupponitur, quia maior eſt dignitas, & libertas præſentis ſtatus, quàm veteris. Antecedens autẽ probatur, quia Deut. 4. & 12. æquè prohibet Deus aliquid addere legi, ſicut & minuere. Vnde Iſai. 29. conqueritur Deus de Iudæis; quod colerent ipſum ſecundùm mandata hominũ. Et 4. Reg. 21. reprehendit Manaſſem, quòd nouas aras in templo Dei ſine eius mandato addidiſſet. Et ſimiliter 4. Reg. 16. reprehenditur Achaz, quia altare in templo addidit. Secundò Chriſtus abſtulit à ſua Eccleſia iugum legis veteris: nam ſaltem de hac libertate legis C gratiæ non eſt inter Catholicos, & nouos hæreticos controuerſia; ergo multò magis abſtulit iugum legum Eccleſiaſticarum; non ergo dedit poteſtatem ad illas condendas. Probatur prima conſequentia, quia onus tot legum Canonicarum non minùs repugnat libertati Chriſtianæ, nec minùs oneroſum reddit iugum Chriſti, quod ipſe ſuaue eſſe dixit, quàm id faceret onus veteris legis. Vnde Aug. Epiſt. 119. dicit voluiſſe Chriſtum religionẽ *quàm pauciſſimis ſacramentis eſſe liberam*, & ſubdit, *hanc libertatem premi humanis obſeruantiis*, & cætera, quæ ibi videri poſſunt. Tertiò poſſumus argumentari; quia vel hæc poteſtas dirigit homines ad naturalẽ finẽ, vel ad ſupernaturalẽ: ad primũ neceſſaria nõ eſt; ſufficit enim poteſtas politica: ad ſecundum autem impoſſibilis D eſt; excedit enim humanam capacitatem, quia nemo poteſt efficaciter mouere hominem ad finem ſupernaturalem, niſi ſolus Deus; ergo nec leges condere, quæ ad illum finem perducant: nam eiuſdem eſt ferre leges ordinatas ad aliquem finem, cuius eſt efficaciter mouere in eundem finem.

Iſa. 33. Deut. 4. & 12. Iſai. 29. 4. Reg. 16. D. Auguſt.

3. *1. Concluſio.*

Dicendum verò eſt primò; eſſe in Eccleſia peculiarem poteſtatem ad regendam, & gubernãdam illam. Hæc aſſertio eſt de fide, quæ probatur præcipuè verbis Chriſti dictis Petro Matth. 16. *Tibi dabo claues, & quodcumque ligaueris*, &c. & Ioan. 21. *Paſce oues*

Matth. 16. Ioan. 21.

meas,

meas, quæ verba inferiùs latiùs expendemus. Deinde probatur ex verbis, quæ generatim dixit Apoſtolis Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Quæ verba non ſolùm quantum ad doctrinam, ſed etiam quantum ad præcepta intelligenda eſſe præter expoſitores ibi, declarauit optimè Cyprian. epiſt. 69. & Baſil. in conſtit. Monaſt. cap. 22. & 23. & ſumitur ex aliis verbis eiuſdem Chriſti Io. 20. *Sicut miſit me viuens Pater, & ego mitto vos:* miſſus eſt autem Chriſtus non ſolùm vt doctor, ſed etiam vt legiſlator, & gubernator, iuxta illud Pſalm. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, reges eos in virga ferrea.* Et latiùs in libro 10. videbimus; ergo etiam miſit ſuos Apoſtolos cum ſufficienti participatione illius poteſtatis. Regnum enim, & regimen Chriſti in Eccleſia militante non erat finiendum cum vita mortali eius, aut cum præſentia viſibili, & corporali in terris, ſed perpetuò erat duraturum, iuxta illud, *Dabit illi Dominus ſedem Dauid Patris eius, & regnabit in æternum,* Luc. 1. ergo neceſſarium fuit, vt relinqueret in terris poteſtatem vicem eius tenentem, per quam hoc regimen ſpirituale perpetuò duraret.

Luc. 10. Cypr. Baſil. Ioan. 20. Pſalm. 2. Luc. 1.

4 Secundò principaliter hoc probatur ex vſu huius poteſtatis. Nam primus actus huius poteſtatis, qui in Scriptura legitur, videtur fuiſſe decretum Apoſtolicum Actor. 15. *Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis.* Vbi duo continentur humana præcepta Canonica, vnum imponens illud onus, vt neceſſarium, quæ duo verba clarè indicant prohibitionem ſub præcepto. Aliud verò fuit vel declaratiuum, vel conſtitutiuum, vt ex tunc nihil aliud cæremoniale legis Moyſi obſeruaretur vt neceſſarium onus. Et in fine capitis dicitur de Paulo: *Perambulabat præcipiens cuſtodire præcepta Apoſtolorum, & ſeniorum.* Fuerunt ergo illa vera præcepta humana, de quibus plura dicemus infrà tractando de ceſſatione legalium. Vnde cõſtabit, illud priùs non obligaſſe tunc ex vi legis veteris; conſtat autem non obligaſſe ex propria prohibitione Chriſti; fuit ergo pro illo tempore mandatum Apoſtolicum. Deinde Paulus in ſuis epiſtolis ſæpe commemorat poteſtatem, quam ait, *ſibi dediſſe Dominum in ædificationem, non in deſtructionem*, 2. ad Cor. 13. & 1. ad Corinth. 4. interrogat, *Vultis vt in virga veniã ad vos?* *Virga* autem ſignificat poteſtatem gubernatiuam, quæ quatenus directiua eſt, dicitur *Virga directionis*, Pſalm. 44. Quatenus verò eſt coactiua, dicitur *Virga ferrea*, Pſalm. 2. ex Auguſt. exponente vtrumque locum. Nam in priori ait, *Directionis virga eſt, quæ dirigit homines.* & infrà, *Accede ad iſtam virgam, ſit tibi Rex Chriſtus, regat te ipſa virga, ne frangat te. Virga enim eſt illa inflexibilis.* Et in poſteriori loco exponens ait, *Virgam ferream eſſe inflexibilem iuſtitiam.* Vnde in priori addit, *Alios regit, alios conterit, regit ſpirituales, conterit carnales.* Talis ergo erat virga Pauli à Chriſto participata, vnde ſtatim cap. 5. virga illa vt ferrea vtens, ait, *Iam iudicaui vt præſens eum, qui ſic operatus eſt tradere huiuſmodi hominem*, vt expendit Auguſtin. lib. 3. contra Epiſtolam Par. cap. 1. de virga autem directionis ait idem Paul. loquens de Epiſcopis Actor. 20. *Quos Spiritus ſanctus poſuit regere Eccleſiam Dei,* & ad ſubditos fideles ait Heb. 13. *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete illis.* Denique 1. ad Timoth. 5. ſic ait, *Aduerſus Presbyterum accuſationem noli recipere, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus.* In quibus verbis ſupponit eſſe in Eccleſia iudicium proprium, & tribunal, ex quo etiam poteſtas legiſlatiua colligi facilè poteſt. Verba etiam illa quatenus conſtituunt talem formam ſeruandam in iudicio Presbyteri, legẽ à Paulo latam continent. Item quod in eadem Epiſtol. cap. 3. dicit, *Oportet Epiſcopum eſſe vnius vxoris virum*, legem Apoſtolicam continet de irregularitate bigamiæ, vt eſt conſtans apud omnes.

Actor. 15. 2. Cor. 13. 1. Cor. 4. Pſalm. 44. Pſalm. 2. D. Aug. Actor. 20. Hebr. 13. 1. Tim. 5.

Tertiò conſtat hæc veritas ex Eccleſiæ traditione, & conſuetudine, quam ex Conciliis, & Pontificibus ſtatim oſtendam. Ex Patribus videri poteſt Clemens Rom. Epiſt. 1. ad Iacobum fratrem Domini ad finem, B. Ignatius Epiſt. 6. ad Magneſian. circa initium, & in Epiſtol. ad Trallian. Hieronymus Epiſt. ad Ruſticum Monachum. Origenes hom. 20. in Lucam, Cyprian. lib. 1. Epiſt. 3. & lib. 3. Epiſt. 1. aliàs Epiſt. 55. & 58. Epiphan. hæreſ. 21. Leo ſerm. 2. de ieiun. Chryſoſt. Hom. 83. in Matth. & Epiſt. 1. ad Innocent. & Hom. 70. ad Populum, Auguſtin. ſerm. 42. & 46. de verbis Domini, & Epiſtol. 76. ad Caſulanum, Bernard. lib. de præcepto, & diſpenſat. Ratio denique manifeſta eſt, quia Eccleſia eſt vna tanquam vnum corpus Chriſti myſticum, vt ex Scripturis, & ex Symbolo ſuppono; ergo eam à Deo ſit conſtituta, perfectè, & ordinatè inſtituta eſt, iuxta illud ad Rom. 13. *Quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt*, non eſſet autem rectè inſtituta, niſi haberet poteſtatem proportionatam, qua regeretur, & gubernaretur, vt à fortiori conſtat ex dictis ſuprà in ſimili de politica communitate: eſſet enim corpus ſine capite, & multitudo ſine ordine, quæ non poteſt non eſſe confuſa. Et ita ad hoc propoſitum dixit Leo Papa Epiſt. 85. aliàs 87. *In domo Dei nihil inordinatum eſſe debet*, refertúrque in cap. *miramur*. diſt. 61. ergo eſt in Eccleſia ſpiritualis principatus, ad quẽ pertineat Eccleſiæ gubernatio in ſpiritualibus. Ergo eſt etiam in eo principatu poteſtas præcipiendi. Probatur hæc vltima conſequentia, quia impoſſibile eſt intelligere principatum, & poteſtatem gubernandi ſine poteſtate præcipiendi, quia futilis eſſet gubernatio, niſi eſſet neceſſitas obediendi. Quia verò lex aliquid addit ſupra præceptum, vt de propria lege id oſtendamus, ſecundam aſſertionem addemus. 5.

Clemens. Ignat. Hieron. Chry. Origen. Epiphan. Auguſt. Bernard. Rom. 13. D. Leo.

Dico ergo ſecundò: Poteſtas hæc verè, ac propriè legiſlatiua eſt. Hæc aſſertio eſt æquè certa, ac præcedens: nam ex eiſdem principiis conſtat, & ſequitur ex illa manifeſtè, quia poteſtas legiſlatiua nihil aliud requirit, quàm poteſtatem directiuam, & coactiuam ordinariam, ac de ſe perpetuam ſupra communitatẽ aliquam perfectam: hæc autem omnia in dicta poteſtate inueniuntur, vt facilè conſtabit applicando quæ adduximus. Item gubernatio perfecta talis communitatis debet fieri per leges, vt ſuprà oſtẽſum eſt, ſed hæc eſt poteſtas gubernatiua perfecta; ergo. Item poteſtas, quæ poteſt talia præcepta ponere, vt durent etiamſi perſona præcipiens moriatur, eſt legiſlatiua, vt conſtat ex dictis in lib. 1. ſed talis eſt poteſtas gubernatiua Eccleſiæ; ergo. Minor probatur, tum quia eſt nobilior, quàm poteſtas ciuilis, & ciuilis hoc habet, vt dictum eſt; tum etiam quia illa poteſtas talis eſt, vt non moriatur, etiamſi moriatur perſona, quæ illam habet: præceptum autem ſi feratur iuxta efficaciam poteſtatis, imitatur illam in duratione; nam denique quia Chriſtus, cuius vicem gerunt, qui hãc poteſtatem adminiſtrant, ſemper viuit, & ideo poteſtas non deficit, licèt Vicarius Chriſti moriatur, & ſimili ratione leges eius ſemper permanent, donec reuocentur. Tandem hæc aſſertio euidenter confirmatur ex vſu, ſicut præcedens. Nam Apoſtoli per poteſtatem illam, quam habebant ad gubernandam Eccleſiam, leges tulerunt Actor. 15. vt ſatis declaratum eſt. Quæ ex parte confirmatæ ſunt, & cenſuris munitæ in canon. 62. Apoſt. vt bene expendit ibi Turrecr. lib. 1. pro Canon. Apoſtol. cap. 5. & lib. 6. in Conſt. Apoſt. Clem. cap. 13. vbi auctoritate Patrum hoc confirmat, quibus additur Concil. Aurelianenſe 2. capite 20. Chryſoſtom. Homil. 33. in Acta. Leo Papa Epiſtol. 79. capite 5. Auguſtin. Epiſtol. 15. Aliud exemplum eſt de præcepto, quòd bigamus non ordinetur, quod latum creditur 6.

2. Concluſio. Turrec. Clem. Conc. Aure. Chryſoſt. Leo Papa. Auguſt.

1. Tim. 3. Tit. 1. Innocent. ditur à Paulo 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. & tradit A Innoc. 1. Epiſt. 4. cap. 2. Vt autem in materia de irregularitate latiùs diximus, præceptum illud diuinum non eſt, ſed humanum; vnde, & diſpenſationem admittit. Denique Paul. 1. ad Corinth. 7. diſtinguit, quędam eſſe præcepta à Domino, quædam verò ab ipſo Paulo. Atque ſimilia exempla multa habemus ex canonibus Apoſtolorum, & omnibus decretis, quæ in iure canonico, & in omnibus Concilijs habentur, quæ nunc referre ſuperuacaneum eſt.

7. 3. Concluſ. Dico tertiò: Hæc poteſtas ſpiritualis, & ſupernaturalis eſt. Quæ veritas eſt certa de fide, dummodo termini rectè intelligantur. Eſt enim aduertendum, poteſtatem hanc non eſſe characterem aliquem, vel qualitatem, aut phyſicam entitatem inditam hominibus. B Non enim datur hæc poteſtas per conſecrationem aliquam eius perſonæ, cui confertur: nam licèt requirat, vel ſupponat ordinem, non conſiſtit in ipſa ordinatione, nec per eam datur, ſed per electionem, vel deputationem voluntate hominis, aut hominum facta, ſiue detur ab homine, tanquam à miniſtro Dei, ſiue immediatè ab ipſo Deo, ad præſentiam (vt ſic dicam) electionis humanæ, de quo poſtea videbimus. Et ratio eſt, quia poteſtas hæc iuriſdictio quędam eſt, pertinens ad externum forum Eccleſiaſticum, & ideo data eſt à Chriſto Domino, iuxta modum iuriſdictioni accommodatum. Iuriſdictio autem, ſicut & dominium non conſiſtit in qualitate phyſica, ſed in iure, & poteſtate morali; ita ergo data hæc eſt poteſtas. Et ideo quãdo ſpiritualis, & ſupernaturalis dicitur, non eſt quærenda entitas aliqua ordinis Angelici, ſed ex C fine, & medijs, in quibus hæc poteſtas verſatur, illas proprietates, vel denominationes recipit. Sic ergo intellecta concluſio facilè probari poteſt: nã finis huius poteſtatis eſt æterna felicitas, & conſequenter etiam huius vitæ ſanctitas, quæ maximè ſpirituales ſunt & ſupernaturales, ergo poteſtas ipſa ſpiritualis, & ſupernaturalis eſt. Maior eſt Nicolai Papæ in Epiſtol. ad Michaelem Imperatorem, vbi inter alia inquit, *Imperatores indigere Eccleſiaſticis legibus pro æterna vita*. Habetur in cap. *cum ad verum*, 96. diſt. vbi multa alia decreta idem continent, præcipuè cap. *duo ſunt*, & cap. *ſi Imperator*, vbi hæc poteſtas ad ciuilem cõparatur, ſicut anima ad corpus; ſicut cœleſte ad terrenum, æternum ad temporale. Idem ſumitur ex cap. *ſolitæ*, de maiorit. & obedient.

Nicol. Papa.

8. Et ratione patet, quia poteſtas Chriſti Domini D præcipuè ordinata eſt ad finem ſpiritualem, & ſupernaturalem, propter quem in mundum venit; & ideo ipſe dicebat, *Regnum meum non eſt de hoc mundo*; ergo etiam hæc poteſtas, quæ eſt participatio illius, ad eundem finem tendit, & propterea, *clauis cœlorum*, appellatur, vel ſub ea continetur. Idem argumentum fieri poteſt ex parte mediorum, quæ ſunt veluti obiectum, & effectus huius poteſtatis: media enim ſunt proportionata fini, & ideo ad finem prædictum ſpiritualia, & ſupernaturalia media ordinantur. Poteſtas autem hæc circa huiuſmodi media verſatur, quæ poſſunt ad nonnulla capita reduci, ſcilicet, ad veram de Deo cognitionem ſupernaturalem, verum cultum præcipuè Sacramentorum, & ſacrificij, & ad res alias, E quæ per ſe pertinent ad honeſtos mores, & vitanda peccata hominum: tota autem hæc poteſtas in hac materia verſatur, vt infrà dicemus, & ex ipſo vſu ſatis conſtat. Vnde quatenus directiua eſt, ordinat hominem ad actiones maximè ſpirituales, & quatenus eſt coerciua, præcipuè vtitur gladio ſpirituali, ſpirituales pœnas imponendo, vt in tom. de Cen. latè tractatum eſt. Atque in tota hac doctrina conueniunt Catholici auctores, præcipuè videri poſſunt Victor. relect. 1. de poteſt. Eccleſiæ, Bellarm. lib. 4. de ſummo Pontifice, cap. 15. & ſeq. Salmeron tom. 4. in E-

A uangel. p. 3. tract. 12. vbi de hac materia eruditè, Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 4. Dried. lib. 1. de libert. Chriſtian. Medin. Cod. de pœn. tractat. 3. q. de neceſſit. ieiunij, Adrian. quodlib. 6. Antonin. 3. p. tit. 22. & iuris Canonici interpretes in rubr. de conſtitut. præſertim in cap. *Eccleſiæ ſanctæ Mariæ*, & in Decreto diſt. 15. & 96.

Ad primum igitur argumentum ſumptum ex comparatione legis veteris, quidquid ſit de antecedente (de quo in capite ſeq. dicendum eſt) negari poteſt conſequentia. Eſt enim magna differentia inter veterem legem, & nouam; nam in illa lege Deus ipſe non ſolùm dederat præcepta legis naturæ, vel gratiæ, ipſi gratiæ connaturalia; ſed etiam dederat innumera B præcepta poſitiua, præſertim iudicialia, & cæremonialia, & ideo in illa lege magis neceſſariæ erant leges poſitiuæ, præſertim ad religionem pertinentes (quales ſunt canonicæ) quia omnes cæremoniales erant huiuſmodi, & illæ erant quamplurimæ. In lege autem gratiæ Chriſtus pauciſſima dedit per ſeipſum poſitiua præcepta, vt infrà ſuo loco videbimus, ſed hoc reliquit diſpoſitioni ſuorum miniſtrorum, quos reliquit vt diſpenſatores myſteriorum Dei, vt ait Paul. 1. Cor. 4. qui vtens hac poteſtate dicit in eadem Epiſt. *Cætera autem cùm venero diſponam*, in principio laudat eos dicens, *Laudo vos, quod per omnia mei memores eſtis, & ſicut tradidi vobis præcepta mea tenetis*. Hoc autem feciſſe videtur Chriſtus Dominus, tum propter maiorem perfectionem huius legis, & maius lumen Spiritus ſancti ad bene conuenientérque C omnia diſponendum, quod Vicario ſuo communicaturus erat; tũ etiã, quia Chriſti Eccleſia vniuerſalior eſt, & diuturnior, quã Hebræorũ populus. Ille enim populus in angulo terrę cõcluſus facilè poterat eiſdẽ legibus particularibus gubernari: Eccleſia verò per vniuerſũ orbẽ diffuſa, licèt in fide, & ritibus ſubſtantialibus religionis conueniat, in reliquis accidentalibus varietatẽ admittit, quæ ad eius pulchritudinem, & amplitudinem pertinet, & ideo talium rerum diſpoſitionem Chriſtus ſuis miniſtris commiſit. Deinde verò addimus, etiam aſſumptum eſſe falſum, & loca Scripturæ explicabimus cap. ſeq. exempla verò Achaz, & Manaſſe ineptiſſimè ab hæreticis ad hãc cauſam afferuntur: nam vterque idolorum cultor fuit, & cultum illorum, ac ritum gentium in templum introducere voluit, vt ex Scriptura euidẽter conſtat, & D latè exponit Abul. d. cap. 16. q. 12. & cap. 23. q. 1. 3. & 6.

6. Satis fit argumentis oppoſitis.

Abulenſ.

10. Ad ſecundum reſpondetur negando conſequentiam, & probationem eius: non enim eſt ſimile de præceptis legis veteris & præceptis Eccleſiaſticis poſitiuis; nam illa erant innumera pro toto populo: hæc autem pro vniuerſali Eccleſia ſolùm ſunt quatuor, vel quinque, quæ ſolùm ſunt determinationes quædam iuris diuini, moraliter neceſſaria hominibus, vt patet de præcepto annuæ confeſſionis, & communionis, de ieiuniis, & feſtis diebus, ac ſoluendis decimis. Reliqua enim omnia vel pertinent ad particulares ſtatus, qui voluntariè ab hominibus ſumuntur, vel ad ordinem iudicialem. Præcepta item legis veteris, præſertim cæremonialia, erant figuræ E futurorum, & ideo veniente veritate, ceſſare debuerunt, erant etiam valde oneroſa, & quaſi carnalia, vt latè Aug. lib. 19. contra Fauſtum. Præcepta autem Eccleſiaſtica feruntur quatenus conuenientia ſunt ad bonos mores componendos, vt res ſacræ cum debito honore fiant: conſequenter verò interdum habent ſignificationem moralem, quę homines excitet ad virtutem, & ſpem gloriæ, vt latiùs in 3. tom. de cæremoniis Eccleſiaſticis tractaui: Auguſtinus autem diminutè ibi citatur: nam ante illa verba hæc præmittit, *Omnia, quæ neque ſanctarum Scripturarum auctoritatem continẽt, nec in Concilijs Epiſcoporum ſtatuta inueniuntur,*

nec conſuetudine vniuerſæ Eccleſiæ roborata ſint, vbi facultas fuerit, reſecanda exiſtimo. Ex quibus verbis euidēter conſtat, Auguſt. admittere Eccleſiaſticas leges, & ſtatuta conuenienti auctoritate lata, ſolùm ergo ſuſpectas habet peculiares ritus, vel conſuetudines particularium locorum, quando non ſunt ſufficienti ratione, & auctoritate fundatæ; non ergo agit de poteſtate, ſed prudentem eius vſum requirit.

Ad tertium reſpondetur homines ſua virtute non poſſe dirigere alios in finem ſupernaturalem; adiutos autem ab Spiritu ſancto, à quo habent poteſtatem, poſſe id præſtare, & quamuis ſemper Deus ſit, qui per gratiam ſuam dat efficaciam, & incrementum; tamen homines etiam poſſunt plantare, & rigare, atque ita dirigere per leges in finem ſupernaturalem, & eadem ratione poſſunt per ſpirituales pœnas, vel alias congruentes eos cohibere à peccatis in ordine ad æternam ſalutem, quæ per peccata impeditur. Et quamuis humanæ coactiones, vel coercitiones per ſe non poſſint mutare internam volūtatem, in qua peccatum propriè exiſtit, nihilominus neceſſaria eſt hæc coactio, tum quia vexatio ſolet dare intellectum; tum etiam quia ſublata occaſione, vel commoditate exercendi actum externum multò facilius voluntas deſiſtit ab interno affectu; tum denique quia ipſa exterior obſeruatio ad bonū Eccleſiæ, & vitanda ſcandala, & diſſenſiones, ac ſimilia, neceſſaria eſt. Ideóque paſtores Eccleſiæ vtraque poteſtate directiua, & coactiua vtuntur, & nō ſolùm interiorem iuſtitiam, ſed etiam exteriorem honeſtatem, decentiam, & ornatum per ſuas leges procurant. Et iuxta hæc intelligenda ſunt aliqua, quæ hîc ex Patribus obiici ſolent, quæ omitto, quia difficultatem non habent: non enim negant poteſtatem paſtorum Eccleſiæ ad præcipiendum, & vindicandum, ſed conſulunt modum ſuauem illa vtendi, & prudentem, ita vt præcipua cura ſit de interiori correctione, quamuis exterior non ſit omittenda. Et ita facile intelliges Chryſoſtomum lib. 2. de Sacerdo. & alia, quæ tractat Turrecrem. lib. 2. de Eccleſia, cap. 45. & 47.

Quomodo intelligendi ſunt Patres, qui ſentire videntur contra prædictā poteſtatem.

Chryſoſt. Turrec.

CAPVT II.

An hæc poteſtas ſit propria legis gratiæ, vel fuerit etiam de lege naturæ, & ſcripta.

1. *Ratio dub.*

RAtio dubitandi eſt, quia Eccleſia antiquior eſt lege gratiæ, cœpit enim ab Abel, & perpetuò durauit, ergo ſemper indiguit hac poteſtate. Probatur cōſequentia, quia Eccleſia eſt, ſempérque fuit vnum corpus myſticum, diſtinctū formaliter (vt ſic dicam) à corpore politico, ordinatum, ſcilicet, ad diuerſum finem, nimirum felicitatem ſupernaturalem, & vnitum diuerſo vinculo, ſcilicet, vnitate fidei, & exercēs diuerſas actiones, illas ſcilicet, quæ pertinent ad cultum Dei, & ſanctificationem animæ; ergo ſemper indiguit propria poteſtate, qua in his omnibus accommodatè regeretur, alias non eſſet bene inſtitutum, ſed eſſet corpus truncum, & confuſum. In contrarium autem eſt, quia hæc poteſtas eſt ſupernaturalis, vt oſtendimus, vnde pendet ex ſupernaturali reuelatione, vt habeatur, & peculiari Spiritus ſancti influxu, vt exerceatur. Quod ſignificauerunt Apoſtoli Actor. 15. dicentes, *Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis*. non conſtat autem de tali reuelatione, & aſſiſtentia ante legem gratiæ, ergo. Accedit, quòd hæc poteſtas pertinet ad claues, claues autem regni cœlorum ſunt propriæ legis gratiæ. Matth. 16. ergo.

Actor. 15.

2. *Reſolut. authoris.*

Reſpondeo, veſtigium aliquod, ſeu participationem aliquam huius poteſtatis ante legem gratiæ, atque adeò ſemper in Eccleſia fuiſſe, perfectam autem poteſtatem, prout nunc eſt in Eccleſia, propriam eſſe legis gratiæ, & à Chriſto Domino fuiſſe collatam. Hanc aſſertionem ſumo ex cōmuni ſententia Theologorum in materia de clauibus, in 4. d. 18. Quam diſtinctiùs, & copioſius tractauit Victoria relect. 1. de poteſt. Eccleſiæ, q. 2. & 4. Vt autem ſingulas partes probemus, oportet diſcurrere per omnes ſtatus generis humani, præſertim legis naturæ, ſcriptæ, & gratiæ.

Victoria.

3. *Duplex conſideratio legis naturæ.*

Circa legem ergo naturæ recolendum eſt, quod ſæpe dixi, ſpectari poſſe vel in ordine ad puram naturam, ſeu ad rationem naturalē nudè ſumptam, vel prout illuminatam lumine fidei. Priori modo intelligi poteſt in humano genere veſtigium quoddam huius poteſtatis, non quidem ſupernaturalis, vt per ſe notum eſt, quia natura ex ſe nihil ſupernaturale habet, ſed naturalis cum quadam proportione ad hanc poteſtatem ſpiritualem. Quod ita declaro, quia natura hominis per ſe requirit veram Dei cognitionem intra ordinem naturæ, vt in eodem ordine ſuam perfectionem, & beatitudinem naturalē obtinere poſſit, cui cognitioni accedere debet cultus Deo debitus, ne incidatur in reprehenſionem Pauli, *Qui cū cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt*: ergo reſpublica humana etiā in pura natura ſpectata indigeret vnione, & conformitate in huiuſmodi cognitione, & cultu veri Dei, ergo indigeret etiā poteſtate, quæ illā gubernaret in ordine ad hunc finem, & præſcriberet ſacrificia, cæremonias, & alias circumſtantias neceſſarias ad verum Dei cultum, ergo hæc poteſtas ex ipſa ratione naturali cōuenit hominibus, non minùs, quàm poteſtas politica. Et confirmatur: nam in omni natione, etiam falſos deos colente, ſemper fuit poteſtas ſacerdotalis, vel pontificia diſtincta à regali, ſaltem in ſua formali ratione poteſtatis moralis, licet non ſemper eſſent in diſtincta perſona. De quo vſu videri poſſunt multa apud Alexandrum ab Alexandro cum Tiraquello ibidem lib. 2. genialium dierum, cap. 8. Hæc autem generalis conſuetudo declarat inſtinctum naturæ; ergo hic multò magis inuenitur circa cultum, & cognitionem veri Dei, ad quem natura intrinſecè, & per ſe ordinatur.

Rom. 1.

4. Vnde conſequenter fit, ita eſſe ſentiendum de origine, & ſubiecto huius poteſtatis præciſè ſumptæ in eo gradu, ſicut de poteſtate ciuili. Eſſet enim radicaliter à Deo, medio diſcurſu rationis, & ex ſola rei natura eſſet immediatè in ſola communitate perfecta, per illam verò conferri poſſet vel vni perſonæ, vel multis in vnum congregatis, vt adminiſtraretur. Quæ omnia iiſdem rationibus probanda ſunt, quibus ſimilia de poteſtate ciuili oſtendimus. Vnde etiam fit, potuiſſe hanc poteſtatem, & ciuilem conſtitui in diuerſis perſonis, & in eadem pro arbitrio hominum, quia natura, vel ratio nihil in hoc neceſſariò determinat. Semper autem ſeruatum videtur ab hominibus, vt licèt particulares magiſtratus ciuiles, & ſacerdotales diuerſis hominibus tribuerentur, quia varietas actionum illam diſtinctionem poſtulabat: nihilominus ſuprema poteſtas vtriuſque ordinis, præſertim quoad leges ferendas in vno principe collocaretur. Et ita Regibus, & Imperatoribus ſemper fuit tributa, vel ſubordinata hęc poteſtas in Romana vrbe, & imperio, vt ex hiſtoriis conſtat; idémque de aliis communitatibus veriſimile eſt, vt videbimus etiam in ſequenti membro. Rationem verò attigit D. Thomas 1. 2. q. 99. ar. 3. dicens, ſemper humanam rempublicam vtētem ſola poteſtate naturali habuiſſe curam diuini cultus, & rerum omnium ad religionem pertinentium in ordine ad communem pacem, & politicam gubernationem, & quia hic eſt finis regiæ poteſtatis, ideo cętera omnia ei ſubordinata fuiſſe. Vbi Caietan. ſignificat, hoc non ſolùm habuiſſe locum in his gentibus, quæ falſos deos colebāt, in quibus mirum non eſt, quòd cultum Dei ordinarent ad

D. Thom.

Caiet.

commo

commodum humanum, ſed etiam in colentibus ve- A
rum Deum ſolo lumine naturali; *Quia illud* (inquit)
non eſt intrinſecè malum, quia nõ Deus ipſe, ſed cultus Dei
ordinatur ad pacem, & vnionem hominum inter ſe, quod nõ
eſt malum, etiamſi non ſit perfectum. Vnde quia homo in
pura natura, vel abſolutè non poteſt, vel difficilè po-
teſt diligere, & colere Deum perfectè propter ſei-
pſum, ideo poteſtas hæc in pura natura conſiderata
ſemper haberet illam imperfectionem adiunctam,
propterea in ſupremo Magiſtratu non eſſet ſeparata
à ciuili, moraliter, ſeu regulariter loquendo.

4. Loquendo autem de lege naturæ in ordine gratiæ,
conſequenter dicendum videtur, ſemper habuiſſe
coniunctam poteſtatem aliquam ſacerdotalem, in ſe
quidem ſopernaturalem, & ſpiritualẽ, connaturalem
autem ipſi gratiæ. Ita ſentit Victor. ſuprà, & probatur B
efficaciter ratione dubitandi in principio poſita. Item
ex proportione inter naturam nudè ſumptam ad na-
turalem finem cõparatam, & naturam eleuatam per
gratiã collatam cum ſupernaturali beatitudine. De-
nique quia in illo ſtatu eſſet in communitate huma-
na exterior fidei profeſſio, & cultus Dei, vt ſuperna-
turalis finis, quæ nõ eſſent determinata ex ſolo diui-
no iure, quãrum ad modum, tempus, & alias circuo-
ſtantias, determinanda ergo erant iure humano, ergo
neceſſaria erat in Eccleſia poteſtas, & magiſtratus
Eccleſiaſticus, ad quem illa cura pertineret.

5. Hinc autem fit, quoad ſubiectum, & modum po-
teſtatis ita eſſe iudicandum de illa poteſtate, ſicut de
alia naturali cum proportione. Habuit enim origi-
nem à Deo auctore gratiæ, nun tamen per diſtinctam C
donationem (vt ſic dicam) vel reuelationem, ſed
media infuſione ipſi⁹ luminis ſupernaturalis, & qua-
tenus ex illo ſupernaturaliter ſequitur, ſine alia po-
ſitiua determinatione. Ideóque per ſe primò talis po-
teſtas eſſet in cõmunitate perfecta, & per illam iux-
ta arbitrium, vel traditionem humanam collocare-
tur in aliqua perſona, vel cõgregatione plurium, per
quam adminiſtraretur. Solum ſupereſt in hoc aduer-
tendum, Eccleſiam in illo ſtatu non habuiſſe tam
perfectam vnitatem, quàm nunc per Chriſtum ha-
bet; ſolùm enim habebat vnitatem fidei, & habitu-
dinis ad eundem finem ſupernaturalem, & eundem
mediatorem Chriſtum, nõ tamen habebat vnitatem
ſubiectionis, & obedientiæ ad vnum caput in terris,
nec neceſſariò habebat cõformitatẽ in externis ſignis
ſacramẽti, aut ſacrificij, aut aliarũ cęremoniarũ. Vnde D
fit, vt hæc poteſtas non fuerit tunc vna, & eadem nu-
mero, ac ſuprema pro tota Eccleſia, ſed in vnaquaque
republica perfecta, & totali poterat eſſe ſuprema po-
teſtas in hoc ordine, ſicut erat ſuprema ciuilis, quia
hoc totum pendebat ex determinatione hominũ, &
ideo vnaquæque communitas ab alia independẽs in
ſubiectione ciuili, etiam in hac ſubiectione eſſet in-
dependens, quanquam ſi homines vellent, poſſent
alio modo conferre hanc poteſtatẽ, ſeu determinare,
de qua re nonnulla attigi in 1. tõ. 3. partis, diſput. 47.

6. Supereſt dicendum de tempore legis ſcriptæ, de
quo certum eſt fuiſſe à Deo inſtitutum peculiare ſa-
cerdotium diſtinctum à dignitate regali, & ab illo ſa-
cerdotio, quod erat in lege naturæ, vt conſtat ex libro E
Leuitici, & ex tota Epiſtola Pauli ad Hebræos. Quã-
quam illud ſacerdotium nõ erat vniuerſale pro tota
Eccleſia, quæ tunc eſſe poterat in Iudæis, & in genti-
bus, ſed ſolùm pro ſynagoga. Secundò eſt certũ perti-
nuiſſe ad illud ſacerdotium poteſtatẽ gubernandi, &
dirigendi ea, quæ pertinebant ad res ſacras, & ad de-
clarationem dubiorum occurrentium circa legem, &
Deut. 17. circa iudicia cauſarum: ſic enim Deut. 17. dicitur, *Qui*
ſuperbierit nolẽs obedire ſacerdotis imperio, moriatur. Ha-
bebat ergo Pontifex poteſtatem obligandi imperio
ſuo, aliàs non imponeretur tam grauis pœna tranſ-

A greſſoribus non obedientibus. Et ideo dicebat Chri-
ſtus Matth. 23. *Super cathedrã Moyſi ſederunt ſcribæ, &*
Phariſæi, quæcumque dixerint vobis, ſeruate, & facite.

Nihilominus dubitari poteſt, an Pontifex tunc
habuerit poteſtatem legiſlatiuam: nam rectè eſſe po-
terat iuriſdictio ad gubernandum templum, & iudi-
candum de his, quæ ſpectabant ad obſeruationem
legis Dei, ſine poteſtate imponendi nouas leges: quæ
illo tempore non videntur adeò neceſſariæ fuiſſe,
quia omnia pertinentia ad ſacramenta, ſacrificia, &
cæremonias ſatis in particulari erant determinata
per præcepta diuina, quæ tam multa erant, vt neceſ-
ſarium non eſſet alia adiicere. Et ideo videtur hoc
fuiſſe prohibitum Deuter. 4. & 12. vbi rigoroſè pro- *Deut. 4. & 12.*
hibitum eſt aliquid addere, vel minuere de his, quæ
B præcepta erant. Vnde Mat. 15. videtur Chriſtus Do- *Matth. 15.*
minus reprehendere traditiones ſeniorum, quas vi-
delicet ipſi addiderant tanquam nouas leges. Quod *Chryſoſt.*
ita videtur exponere Chryſoſt. ibi Homil. 52. ſen- *hom. 52.*
tiens, illos Pontifices non habuiſſe poteſtatem con-
dendi leges. Quòd ſi quis obiiciat, apud Iudæos fuiſſe
nouas aliquas feſtiuitates ex pręcepto humano inſti-
tutas Eſther 9. Iudith vlt. 1. Machab. 4. Reſponderi *Eſther. 9.*
poſſet illas non fuiſſe proprias leges ſola auctoritate *Iudith vlt.*
Pontificum latas, ſed quędam vota communi conſen- *1. Mach. 4.*
ſu totius populi emiſſa. Vnde ibi dicitur, *Statuit vni-*
uerſa Eccleſia, &c. Ex voto autem aliquid, vel aliquod
tempus Deo voluntariè cõſecrare, ſemper licitũ fuit.

His verò non obſtantibus, dicendum eſt, fuiſſe in
illo populo poteſtatem legiſlatiuam. Ita tenet Bellar- *Fuiſſe in po-*
C min. lib. 4. de Pontif. cap. 17. & Victor. ſuprà q. 4. nu. 6. *pulo Hebræo*
Salmeron to. 4. in Euang. par. 3. tract. 12. & eſt aperta *legiſlatiuam*
ſentẽtia D. Thomæ lect. 2. & 3. in Epiſt. ad Galat. 1. ex- *poteſtatem.*
ponens illa verba, *Abundantiùs æmulator exiſtens pa-* *Bellarm.*
ternarum mearũ traditionũ; quæ intelligit de legib. hu- *Victor.*
manis iuſte latis in eo populo. Et illud Deut. 4. expo- *Salmer.*
nit de additione contraria, vel repugnante legi. Nam *D. Thom.*
c. 5. eiuſdem Deuteron. ita illud declaratur, *Non de-*
clinabis neque ad dexterã, neque ad ſiniſtrã. Additio ergo
quæ non declinat à lege, id eſt, quæ illi non repugnat,
non erat prohibita. Atque ita Chriſtus Dominus
Matth. 15. reprehendit Iudæos, dicens, *Irritum feciſtis* *Matth. 15.*
mandatum Dei propter traditiones veſtras. Et affert ver-
ba Iſai. 29. quæ ſuperiori capite obiiciebantur, & ita *Iſai. 29.*
illa exponit, *Sine cauſa colunt me, docentes doctrinam, &*
mandata hominum, vtique quibus irritabantur, & con-
D temnebantur mandata Dei, vel quæ ſuperſtitioſa, &
ad verum Dei cultum nihil conducebant.

Sed licèt hæc vera ſint, nihilominus non conſtat, 9.
ſacerdotem Leuiticum, etiam ſummum ex vi Ponti-
ficatus, & ſolius diuini iuris habuiſſe poteſtatem le-
giſlatiuam ſuper vniuerſum populum, quia nullibi
legitur eſſe illi conceſſam. Nam Deut. 17. ſolùm con-
ceditur ſacerdoti ſummo cũ conſilio aliorũ poteſtas
maxima in deciſione dubiorũ inſurgẽtium in cauſis,
vel circa interpretationẽ legis: poteſtas autẽ legiſla-
tiua eſt valde diuerſa. Vnde probabile eſt, ante tẽpora
regum, vel illis deficientibus, fuiſſe illam poteſtatẽ in
populo, & ita Eſth. 9. totus populus cõmuni conſenſu *Eſther 9.*
ſtatuit legem de ſolẽnitate cuiuſdam diei. Idẽ Iudith *Iudith vlt.*
E vlt. Nã tunc populus deſtitutus erat rege, ſi vera ſunt,
quæ de tempore illius belli cõiectat Benedict. Perer. *Pererius.*
lib. 1. in Dani. præterea lib. 1. Macha. cap. 4. dicitur, *1. Mac. 4.*
Et ſtatuit Iudas, & fratres ei⁹, & vniuerſa Eccleſia Iſrael,
&c. Tempore autem regum in eis videtur fuiſſe po-
teſtas legiſlatiua, vt ſumitur ex 1. Reg. 30. vbi Da- *1. Reg. 30.*
uid quandam legem tulit, & inferiùs cap. 10. magis
conſtabit. Erat ergo poteſtas ſacerdotalis, ſeu Ponti-
ficalis longè inferioris rationis ab ea, quæ nunc eſt in
Eccleſia, non ſolùm quia limitata erat quoad popu-
lum, locum & tempus, ſed etiam quia nec in ſe ſu-
pernaturalis erat, ſed ſolùm quoad modum, quia ab

ipſo Deo fuerat immediatè inſtituta, id eſt, quia non erat ex ſe poteſtas illa ſupernaturalis in ſubſtãtia (vt ſic dicam) ſed ſolùm in fieri, & modo, quia Deus illam dedit, potuiſſet tamẽ populus illud ſacerdotium inſtituere, ſi Deus non præueniſſet, vt Corduba docet cum Victor. relect. 1. de poteſtate Eccleſiæ, q. 3. propoſit. 6. *Corduba. Victor.* Nec etiam erat de ratione illius poteſtatis, vt eſſet legiſlatiua, quia finis eius non erat gubernare populum, ſed miniſtrare Deo pro populo. Vnde ex natura rei ad ſummum includebat poteſtatẽ præcipiendi, quæ neceſſaria eſſet ad vſum illius miniſterij, vt magis ſentit Victor. q. 4. nu. 6. Quod autem Deus ſpecialiter contulerit Pontifici legali poteſtatem leges ferendi ſola ſua auctoritate, non conſtat, nec ex Matth. 15. aut 23. aut Deuter. 17. vel aliis ſimilibus id ſufficienter colligi poteſt.

10. *Vltima concluſio.* Vltimò ex dictis concluditur principalis pars aſſertionis, & præcipuè intenta, ſcilicet, poteſtatem hanc ſpiritualem, prout nunc eſt in Eccleſia, eſſe propriam eius ſingulari dono à Chriſto datam. Hoc certum eſt ex Euangelio, in quo primum promiſit Chriſtus hanc poteſtatem Matth. 16. *Matth. 16.* *Tibi dabo claues regni cælorum, & quodcumque ligaueris,* &c. Deinde impleuit promiſſum Ioan. 21. *Ioan. 21.* vt latiùs videbimus capite ſequenti. Paulus etiam affirmat ſe accepiſſe à Domino hanc poteſtatem, & idem eſt de aliis Apoſtolis, vt ſtatim latiùs dicemus. Declaratur autẽ ex perfectionibus huius poteſtatis & ex modo eius. Primò enim eſt vniuerſaliſſima pro toto mundo: nam ſicut Eccleſia Catholica totum mundum complectitur; ita etiam hæc poteſtas, vt ex illis Chriſti verbis, *Paſce oues meas*, rectè colligit Innocent. III. in cap. *ſolita*, de maiorit. & obedien. *Innocent. 3.* quia non dixit has, vel illas oues, ſed ſimpliciter, *oues meas*; ita vt non ſit ouis Chriſti, nec in eius grege numeretur, qui huic poteſtati non ſubiacet. Secundò, quia data eſt, vt perpetuò duret, quandiu mundus durauerit, quia ſicut lex gratiæ vltima eſt, quam Deus eſt daturus, & ſicut Eccleſia perpetua eſt; ita etiam hæc poteſtas, ſine qua non poteſt Eccleſia ſuam vnitatem retinere. Et hoc ſignificauit Chriſtus cùm dixit, *ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebũt aduerſus eam.* Matt. 16. & cap. 18. adiecit, *Matth. 16. & 18.* *Ecce ego vobiſcũ ſum vſque ad cõſummationẽ ſeculi.* Tertiò, quia in ſe maximè ſupernaturalis eſt, non ſolùm per connaturalitatem ad gratiam, ſed etiam per ſpecialem perfectionem, & excellentiam à Chriſto liberaliter additam propter perfectionem præſentis ſtatus.

11. *Victoria.* Hoc etiam probat Victoria ſuprà ex effectibus, quia per hanc poteſtatem conſecratur corpus Chriſti verum, & ſanctificatur corpus myſticum, cui etiam per illam remittuntur peccata, & gratia confertur. Sed ſi quis rectè conſideret, hi non ſunt effectus poteſtatis exterioris iuriſdictionis, de qua nunc agimus, ſed poteſtatis ordinis, & quoad remiſſionem peccatorum poteſtatis iuriſdictionis in foro pœnitentiæ. Hic autem agimus de iuriſdictione in foro externo Eccleſiaſtico, in quo non videntur dari effectus, vel actus ſupernaturales in ſe. Nihilominus dicendum eſt, hanc poteſtatem eſſe ſupernaturalem, primò ex coniunctione ad alteram, quia datur vt annexa, & coniuncta illi, & conſequenter ad illam iuuandam, & quodammodo exequendam. Vnde per hanc poteſtatem ponuntur præcepta, quæ verſantur circa ſacramẽta, & ſacrificium, quæ ſupernaturalia ſunt. *Prædicta poteſtas quomodo ſupernaturalis.* Secundò eſt ſupernaturalis aliis, quia plures effectus morales poteſt efficere ex conceſſione Chriſti, quàm ſine illa potuiſſet, vt eſt v. g. diſpenſare in votis, aut in matrimonio rato, & ſimilia: hæc autem perfectio colligitur ex illis verbis vniuerſalibus Chriſti, *Quodcũque ligaueris & quodcunque ſolueris.* Tandem pertinet ad perfectionem huius poteſtatis, quòd ex inſtitutione ſua monarchia eſt, & hunc modum habet ex diuino iure, & ideo immutabilis, vt conſtabit ex dicendis capite ſequenti.

CAPVT III.

Quibus perſonis data fuerit, vel nunc etiam detur hæc poteſtas immediatè à Chriſto Domino.

1. OMiſſis hæreticis impugnantibus primatum Petri, contra quos in materia de Clauibus, & de fide latiùs diſſeritur, & videri poteſt Bellarm. libris de Romano Põtifice à principio; dicẽdũ eſt primò, hanc poteſtatem immediatè datam eſſe Petro à Chriſto Domino, & ſingulari, ac ſpeciali modo. *1. Concluſ.* Hæc aſſertio eſt de fide, quæ præcipuè fundatur in illis duobus teſtimoniis Matth. 16. & Ioan. 21. nam licèt Matth. 18. *Matth. 16. Ioan. 21.* generaliter dixerit Chriſtus, *Qui Eccleſiam*, id eſt, paſtores Eccleſiæ, *non audierit*, &c. & ſubiunxerit etiam generaliter, *Quæcunque ligaueritis*, &c. tamen cap. 16. ſpecialem promiſſionem fecit Petro, dicens, *Tibi dabo claues regni cælorum*, &c. *Tu es Petrus, & ſuper hãc petram ædificabo Eccleſiam meam*; ergo ſingulari, & ſpeciali modo hanc poteſtatem illi promiſit. Poſtea verò implendo promiſſum, etiam oſtendit hanc ſingularem conceſſionem, & ideo priùs illum publicè interrogauit Chriſtus, an ſe diligeret plus quàm cæteri, ſignificans, plus etiam fuiſſe accepturum, & deinde ſubiungit, *Paſce oues meas*, Ioan. 21. vbi in verbo *paſcendi*, poteſtas regendi, & leges ferendi ſignificatur, vt ſuprà tetigi, & colligitur optimè ex 2. Reg. 5. *Tu paſces populum meum Iſrael & eris princeps ſuper eum.* Dum autẽ indefinitè dixit, *Oues meas*, vt ſupra dixi, oſtendit poteſtatem eſſe ſupremam, & monarchicam etiam ſuper alios Apoſtolos: nam illi etiam erant oues Chriſti. Et ideo dicitur in cap. *in nouo Teſtamento*, diſt. 21. & cap. *ita Dominus*, diſt. 19. Petro eſſe datam poteſtatem vt capiti, cæteris vt membris. Idem habetur in cap. *cùm beatiſſimus*, & cap. *loquitur*, cum multis aliis, 24. q. 1. Ex quo loco, & ex diſt. 96. & multis aliis locis Decreti colligi poteſt eadẽs traditio Pontificum, Conciliorum, & Patrũ hanc veritatem confirmans, quam Bellarmin. etiam ſuprà copioſè proſequitur, & ideo illam omitto. Ratio verò propria fuit voluntas Chriſti; congruentia autem eſt, quia oportuit, & decuit in Chriſti Eccleſia eſſe perfectam vnitatem myſticam, & perfectiſſimum regimen, & inſtituit illam per modum monarchiæ, & ſupremam poteſtatem vni contulit, ad quam Petrum elegit ſua altiſſima prædeſtinatione.

2. *1. Obiectio.* Dicet aliquis ex his omnibus ſolùm probari, Petro datam eſſe poteſtatem vniuerſalem regendi Eccleſiam, non verò inde ſufficienter probari datam fuiſſe illi poteſtatem leges ferendi, quia potuiſſet Chriſtus vnam poteſtatem dare ſine alia. Reſpõdeo vtrumque conuinci ex dictis. Primò, quia verba Chriſti vniuerſalia fuere, *Quodcunque ligaueris*: vinculum autem legum eſt vnum ex præcipuis, quod ſupremus princeps inicere poteſt. Vnde ſuprema poteſtas ligandi hunc etiam actum potiſſimè comprehendit. Idẽ colligitur ex verbo illo, *Paſce oues meas*: nam ad officium paſtoris pertinet oues cuſtodire, & dirigere, ac coercere, quod per leges maximè fit ab humano paſtore. Præterea ex natura rei includitur hæc poteſtas in munere capitis, & Principis ſeu ſupremi paſtoris. Et ideo etiam Reges ſeculi, eo ipſo quòd à republica ad illud munus eliguntur, poteſtatem legiſlatiuam accipiunt; ſed Petrus accepit ſimile munus, & principatum ſpiritualem: ergo & poteſtatem legiſlatiuam. Maior eſt naturaliter euidens, quia repugnat, eſſe ſuperiorem, & gubernatorem, & non poſſe præci-

præcipere, & ſuo præcepto obligare ſubditum. Aliàs A poſſet ſubditus ſine culpa non facere iuſſa ſuperioris, & conſequenter poſſet illi reſiſtere, & non poſſet iuſtè cogi ad illa implenda, & ita non eſſet ordo, ſed ſumma confuſio, nec ille eſſet ſuperior, niſi nomine tantùm. Et ideo principium hoc, *Obediendum eſt ſuperioribus*, naturali lumine eſt euidens, imò & per ſe notum ex terminis.

3. *3. Obiectio.* Dices, hinc ad ſummum probari poteſtatem præcipiendi, non verò leges ferendi, ſicut Magiſtratus inferior habet poteſtatem præcipiendi, nõ verò ferendi leges. Reſpondeo, licèt hæc ſint ſeparabilia in inferiori gubernatore, non verò in ſupremo, qui ſit caput totius reipublicæ, loquẽdo ſaltem ex natura rei, quidquid ſit de potentia abſoluta Dei. Probatur, tum quia poteſtas præcipiendi eſt proportionata principatui, vt de Regibus diximus: tum quia hoc eſt ex natura B rei neceſſarium ad conuenientem reipublicæ, vel Eccleſiæ gubernationem. Nam lex vltra præceptum, in præſenti materia, non poteſt addere, niſi perpetuitatem; hæc autem eſt ſummè neceſſaria ad bonum regimen vniuerſale, quia perpetua mutatio, & ceſſatio legum ad mutationem perſonarum regentium, infinitam confuſionem pareret, vt per ſe notum eſt, & ſuprà eſt oſtenſum. Vnde à principio naſcentis Eccleſiæ ita intellectus eſt primatus Petri, & poteſtas eius, & idem conſtat de ſucceſſoribus Petri, vt mox dicemus.

4. *2. Concluſ.* Secundò dicẽdum eſt, hanc poteſtatem aliis etiam Apoſtolis datam eſſe immediatè ab ipſo Chriſto, quãuis diuerſo modo, & minùs perfectè, quàm Petro. C *Durand.* Priorem partem tenet Durand. in 4. diſt. 24. q. 2. num. *Caiet.* 5. & ſentit Caietan. tom. 1. Opuſc. *Anton.* Anton. 3. p. tit. 22. *Victor.* cap. 4. in princ. & §. 1. verſ. 7. licèt ſoleat in contrarium referri, quia inferiùs dicit, Apoſtolos non fuiſſe æquales in iuriſdictione: ſed hoc diuerſum eſt; potuit enim iuriſdictio non eſſe æqualis, & eſſe immediatè à Chriſto: inæqualitas enim tantùm fuit, quia in Petro fuit tanquam in capite, & vt ordinaria, ac perpetuò duratura: de quo aliàs. Pro eadem parte refertur idem Anton. tract. de ſchiſmat. q. 45. Tenet etiã *Vargas.* Franciſc. Varg. tract. de auctorit. Pontif. axiom. 4. Victor. in relect. de poteſtate Eccleſiæ, q. 2. *Caſtro.* Caſtro lib. 2. de iuſt. hæret. pun. c. 24. *Bellarm.* Bellarmin. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 23. & *Sotus.* Sotus in 4. d. 20. q. 1. ar. 2. & lib. 1. de iuſtit. q. 1. ar. 3.

5. *Matth. 18.* Et probatur, quia Matth. 18. dixit Chriſtus Apoſtolis, *Quæcumque alligaueritis ſuper terram*, & tamẽ vnus modus ligandi eſt per legem, & præcepta, iuxta illud *Matth. 23.* Matth. 23. *Alligant onera grauia*, &c. Chriſtus autem cum diſtributione dixit, *Quæcunque alligaueritis*. Et licèt probabile ſit, tunc non dediſſe, ſed promiſiſſe po*Ioan. 20.*teſtatem; tamen poſtea Ioan. 20. dixit omnibus Apoſtolis; *ſicut miſit me viuens Pater, & ego mitto vos*. Ex quibus verbis Patres colligunt, eos feciſſe ſuos legatos generales pro vniuerſo mundo, iuxta illud Pauli, *Pro Chriſto legatione fungimur*, & ideo ad omnes etiam dixit Matth. vlt. *Euntes in mundum vniuerſum*, &c. Idem colligitur ex aliis locis Pauli, quæ ſuprà citaui: profitebatur enim ſe habere hanc poteſtatem, & illam à *1. Cor. 4.* Domino accepiſſe. 1. Corinth. 4. 2. ad Corinth. 10. & E *2. Cor. 10. & 13. & 1. ad Theſſal. 4.* 13. & 1. ad Theſſal. 4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis*, &c. Sumitur etiam illa pars ex dicto. cap. *in nouo*, diſt. 21. & cap. *loquitur Dominus*, cũ aliis. 24. q. 1. & ex cap. *Cap. in nouo. Cap. noua.* *noua*, de pœnit. & remiſſ. vbi Innoc. ait, Chriſtum Apoſtolis claues regni cœlorum commiſiſſe, & ex *Cap. per venerabilem.* cap. *per venerabilem*, qui filij ſint legit. vbi Innoc. III. ait, Paulum habuiſſe plenitudinem poteſtatis, eámque indicaſſe cùm dixit, *Neſcitis quia & Angelos iudi-* *1. Cor. 6.* *cabimus, quantò magis ſecularia*, 1. Corinth. 6.

6. *Ratio concluſionis.* Ratio verò, ſeu neceſſitas eſt, quia ad exercendum munus Apoſtolicum, & ad fundandam Eccleſiam neceſſaria erat hæc poteſtas: Chriſtus autem immediatè contulit omnibus Apoſtolis dignitatem, & munus Apoſtolicum, vt ex Euangelio conſtat; ergo etiam contulit dictam poteſtatem. Hoc autem adeò neceſſarium exiſtimarunt Apoſtoli, vt deficiente Iuda, & præuaricante, nõ fuerint auſi alium ſubſtituere loco illius ſua auctoritate, ſed diuina, vt conſtat de Matthia Actor. 1. *Act. 1.* & ſimiliter Paulus nõ ab hominibus, neque per hominem, ſed ab ipſo Chriſto Apoſtolatum *Galat. 1.* accepit, vt ipſe docet ad Galat. 1. & ſentit Gelaſ. Papa *Ca. quamuis.* in cap. *quamuis*, diſt. 21. & habetur etiam in cap. *fun-* *Cap. fundamenta.* *damenta*, de elect. in 6. ergo reliqui etiam Apoſtoli ab eodem Chriſto acceperunt immediatè iuriſdictionem ad ſuum munus neceſſariam. Vnde etiam conſtat, Apoſtolos non tantùm collectiuè, ſeu per modum vnius collegij accepiſſe illã poteſtatem, ſed diuiſim, ac perſonaliter, quia ex vi ſui muneris, & vocationis ſeparandi erant, & diſpergendi per vniuerſum mundum; ergo neceſſe erat, vt ſinguli irent cum poteſtate plantandi Eccleſias, creandi Epiſcopos, & ordinandi, ac præcipiendi omnia, quæ eſſent neceſſaria; ergo etiam cum poteſtate legiſlatiua in ſolidum accepta (vt ſic dicam.) Et hoc ſignificant verba Chriſti, *Euntes*, &c. *Mitto vos*, &c. Quocirca licèt Actor. 15. *Actor 15.* Apoſtoli congregati fuerint in vnum ad ſtatuendum de legalibus, non id fecerunt, quia ad vſum iuriſdictionis ſuæ eſſet neceſſarium, ſed ad maiorem ſatisfactionem fidelium, præſertim eorum, qui ex Hebræis conuerſi fuerant, item ad maiorem vnionem, & pacem, & ad ſummam diligentiam, & inquiſitionem C ex parte ſua præſtandam. Sicut Paulus aſcendit Hieroſolymam ad conferendum ſuum Euangelium cum Petro, & aliis, non quia illi neceſſarium eſſet ad non errandum; habebat enim infallibilem aſſiſtentiam Spiritus ſancti, ſed propter exemplum, & ad maiorem vnionem, & præcipuè vt ſubordinationem ad Petrum oſtenderet.

7. *Poſterior pars concluſionis probatur.* Poſterior ergo pars aſſertionis ſumitur ex capitibus ſuprà citatis aſſerentibus, hanc poteſtatem datam eſſe Petro vt capiti, aliis vt membris: nam ſub his membris etiam alij Apoſtoli comprehenduntur, quia vt notaui, Chriſtus ſimpliciter dixit, *Paſce oues meas*, vbi inter oues, Apoſtoli etiam numerantur. Fuitque hoc neceſſarium ad vnitatem Eccleſiæ conſtituendam, quia nec poterat eſſe vnum corpus ſine capite, D neque cum multis capitibus; illud enim imperfectum, hoc monſtroſum fuiſſet, quod notauit Cy*Cyprian.*prian. lib. de vnitate Eccleſiæ, ſeu de ſimplicitate clericorum, & ſumitur ex Auguſtino tract. 50. & vlt. in *Auguſt.* Ioan. & lib. 1. de doctrina Chriſtiana, c. 17. & Hiero*Hieron.*nym. lib. 1. contra Iouinian. & Leone Papa ſerm. 3. *Leo Papa.* aſſumptionis ſuæ. Ex hac autem diuerſitate, & ſubordinatione colligit Richard. 4. d. 24. art. 5. q. 3. ad 4. *Richard.* Apoſtolos recepiſſe immediatè à Chriſto poteſtatem clauium, non tamen poteſtatem iuriſdictionis. Sed hoc repugnat priori parti, & omnibus, quæ in illius confirmationem adduximus: & ad conſtituendam differentiam, & debitam ſubordinationem inter Petrum, & alios Apoſtolos neceſſarium non eſt, vt facilè ex dicendis patebit.

8. *Prima diuerſitas iuriſdictionis Petri & reliquorum Apoſtolorum perpetua ſucceſſio.* E Conſiſtit ergo illa diuerſitas primò, & præcipuè in hoc, quòd poteſtas data eſt Petro, vt in illa ei ſuccederetur, & ita per ſucceſſionem perpetuò in Eccleſia duraret: aliis verò Apoſtolis ſolùm data eſt per modum cuiuſdam legationis, & perſonalis muneris finiendi cum vita eorum. Ita ſumitur ex Patribus citatis, & confirmabitur pluribus teſtimoniis aſſertione ſequenti, & ex ipſo vſu vtraque pars ſatis conſtat. Nam Apoſtoli non creabant Apoſtolos, ſed Epiſcopos, neque eis ſucceſſit aliquis cum iuriſdictione in vniuerſum orbem: at verò Petro ſucceſſit ſemper paſtor vniuerſalis, cuius ſedes propterea

ſemper retinuit nomen Apoſtolicæ. Ratio etiam hoc conuincit, quia cum Eccleſia futura eſſet perpetua, eius regimen, & principatus ita conſtrui debuit, vt perpetuò duraret. Hic autem principatus Petro fuit promiſſus illis verbis, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, ſed ædificium Eccleſiæ perpetuò erat duraturum; ergo & fundamentum, quod erat Petrus, ſeu ſedes Petri. Quod ſatis declarauit Chriſtus ſubjungens, *Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.* Vnde dixit eleganter Innocent. IIII. in cap. 1. de homicid. in 6. Chriſtum aſcenſurum ad Patrem, *ne Eccleſiam ſuam ſine paſtore deſereret*, eam Petrò commiſiſſe, cuius ſucceſſores ſunt Pontifices. Quia nimirū, pro nullo tempore deſeruit ſuam Eccleſiam Chriſtus, & quãtum grex durat, tantum neceſſe eſt durare paſtorem. Impleuit autem Chriſtus illam promiſſionem, dicēs Petro, *Paſce oues meas*, illi ergo tunc contulit poteſtatem in ſuis ſucceſſoribus duraturam. Aliis verò Apoſtolis, nunquam ita contulit, quia ſolùm fuerunt in illo initio Eccleſiæ neceſſarij, donec in omnē terram exiuit ſonus eorum, & ideo ſufficienter fundata Eccleſia, ceſſauit illa dignitas, perſeuerauit autem Petri primatus. Atque ita hanc differētiam ſatis apertè indicauit Chriſtus Dominus in eo ſingulari modo, quo Petrum aliis præpoſuit.

9.
2. Prædicta poteſtas erat in Petro ſuperior, in aliis verò inferiori modo.

Secunda differentia notanda eſt, quia hæc poteſtas quoad actum ferendi leges in Petro erat ſimpliciter ſuperior, & independens, in aliis verò inferiori modo, & cum nonnulla differentia, quantum ad valorē, vel firmitatem actus. Declaratur, quia Petrus poterat ſuis legibus, vel præceptis alios etiam Apoſtolos obligare, & nullus poterat eius leges reuocare; alij verò Apoſtoli nec Petrum obligare poterant; neque fortaſſe ſe ad inuicem, & Petrus in rigore poterat eorum leges non admittere, ſeu reuocare. Quod totum ſatis probatur ea munere paſtoris, & ex ſubordinatione neceſſaria ad vnitatem. Vnde etiam mihi veriſimile eſt, licèt ſinguli Apoſtoli haberent poteſtatem ad ferendas leges obligantes vniuerſalem Eccleſiam, tamen ordinariè illas non tuliſſe, niſi ea conſenſu, & acceptatione Petri; vel certè illas tuliſſe in eis prouinciis, in quibus prædicabant, & poſtea non niſi ſciente, & conſentiente Petro, ad totam Eccleſiam dimanaſſe. Quod ex eodem fundamento facile coniectamus. Quocirca quando legitur apud Cyprianum, vel aliquem alium Patrem, aut Pontificem ex relatis, vel referendis, omnes Apoſtolos fuiſſe pares, intelligendum hoc eſt formaliter (vt ſic dicam) ſeu quantum ad dignitatem Apoſtolicam, & eam iuriſdictionem in vniuerſum orbem, quæ præciſè ea vi illius dignitatis data eſt. Nihilominus tamen Petrus excelluit in Pontificia dignitate. Et iuxta hæc, vel declaranda eſt, vel non admittenda

Gloſſa. Turrec.

Gloſſa in dict. cap. *in nouo*, diſtinct. 21. licèt eam ſimpliciter approbat Turrec. in ſumma de Eccleſ. lib. 2. cap. 74. dum ſignificat, alios Apoſtolos fuiſſe pares Petro eo tantùm modo, quo Epiſcopi ſunt pares Pontifici, ſcilicet in ordine, & conſecratione. Non eſt enim in omnibus adæquata æquiparatio: nam de Apoſtolis conſtat ex dictis fuiſſe etiam pares Petro in dignitate Apoſtolica, & conſequenter in vniuerſalitate iuriſdictionis in vniuerſum orbem. Magis verò errarunt, qui ea illo textu intulerūt, Petrum ab aliis Apoſtolis fuiſſe electum in caput, quia in ipſo

Error dicentium Petrū ab aliis Apoſtolis fuiſſe electum in caput.

textu dicitur, *Apoſtolos alioqui pares in honore, & poteſtate, Petrum principem ſuum eſſe voluiſſe.* Illud enim verbū non de voluntate antecedente, ſeu eligente, ſed de voluntate conſequente, & acceptante intelligendum eſt. Quod de mente Pontificis in eodem textu ſatis conſtat.

10.
3. Concluſio.

Dico tertiò: Summus Pontifex immediatè accipit ab ipſo Chriſto, & ex vi inſtitutionis eius poteſtatem

A legiſlatiuam in vniuerſam Eccleſiam. Concluſio eſt omnino certa: nam quòd hanc poteſtatem habeat, eſt de fide, vt cõſtat ea traditione, & communi ſenſu Eccleſiæ, & ex his, quæ ſtatim afferemus. Quod autē habeat illo modo eſt concluſio adeò certa, vt ſine errore negari non poſſit. Colligitur autē ex Scriptura hoc modo: nam Chriſtus dedit hãc poteſtatem immediatè Petro, non pro ſua tantùm perſona, ſed vt per continuā ſucceſſionē perpetuò duraret in Eccleſia; ergo idem Chriſtus, qui hanc contulit poteſtatem Petro, cōfert ſucceſſori ſuo ex vi prędictę inſtitutionis, & illorum verborum, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiā meam, &c. Paſce oues meas.* Conſtat autem ex perpetua ſucceſſione, ſummum Pontificem eſſe ſucceſſorem B Petri; ergo ab eodem Chriſto immediatè habet poteſtatē. Vnde Anacletus Papa in cap. 2. diſt. 22. *Romana Eccleſia nō ab Apoſtolis, ſed ab ipſo Domino primatū obtinuit.* Et probat ex verbis illis, *Tu es Petrus.* Idem Gelaſius Papa in cap. *quamuis*, 21. diſt. Vnde Innocent. I. in cap. *quoties*. 24. q. 1. ſeipſum Petrum appellat, dicens, *Non niſi ad Petrum, id eſt, ad ſui nominis, & honoris auctorem.*

Anacletus. Gelaſ. & Innocent. Papa. cap. quamuis. c. quoties.

11.
c. ſignificaſti. Poteſtas ſedis Apoſtolicæ eadem eſt cum poteſtate Petri. c. nouit. c. quanto.

Hinc etiam in cap. *ſignificaſti*, de elect. dicitur, leges Romani Pontificis non pēdere à Conciliis, ſed Conciliorum ab ipſo. Et inſinuatur ratio, quia poteſtas illius ſedis eadem eſt cum poteſtate Petri. & cap. *nouit*, de iudiciis, de eadē Pontificis poteſtate dicitur, *Cùm nō humanæ conſtitutioni, ſed diuinæ innitatur, quia poteſtas noſtra non ex homine, ſed ex Deo eſt.* Idem in cap. *quãto*, C & ferè toto titulo de tranſlat. Epiſcop. Hinc etiam in eodem textu Pōtifex dicitur Chriſti Vicarius, non autem Petri, ſed ſucceſſor. Dicitur etiam ſolus habere plenitudinem poteſtatis, cap. *ad honorem*, de auctorit. & vſu pallij. & cap. *decreto*. 2. q. 6. eámque poteſtatem habere dicitur per principalem poteſtatem beatorum Petri, & Pauli in cap. vltim. 9. q. 3. Ac denique ob hanc cauſam dixit Agatho Papa in cap. *ſic omnes*, diſt. 19. *Sic omnes ſanctiones Apoſtolicæ ſedis accipiendæ ſunt tanquam ipſius diuini Petri voce firmatæ ſint.* Alia ex Patribus, & Conciliis videri poſſunt in Bellarmino ſuprà.

c. ad honorē. c. decreto. c. ſic omnes. Bellarm.

12.
Declaratur concluſio.

Denique veritas hæc ratione declaratur in hunc modum, quia hæc poteſtas ſupernaturalis eſt, & propria Eccleſiæ Chriſti, ergo nulli conuenire poteſt, D niſi cui Chriſtus illam contulit, vel confert, ſed non contulit vt perpetuò duraturam, niſi Petro, ergo idem Chriſtus eſt, qui eam confert ſucceſſoribus eius. Sicut enim à principio dependens fuit à donatione Chriſti, vt eſſe inciperet, ita perpetuò pendet ex ſimili influxu, ſeu donatione eius, vt conſeruetur. Dices, donari quidem à Chriſto, non tamen immediatè, ſed mediis hominibus. Reſpondeo, neceſſarium quidem eſſe aliquem hominum concurſum, vt ſucceſſorem eligant, quia hæc ſucceſſio nō eſt iure ſanguinis, aut hæreditario, ſed eſt morali modo per electionem. Nihilominus tamen ipſa poteſtas non confertur per homines tanquam per cauſam per ſe, vt ita dicam, quia nemo dat, quod non habet, & Chriſtus E nunquam cōtulit hanc poteſtatem Eccleſiæ, vel aliis hominibus, vt illam poſſent in alium transferre, ergo Chriſtus ipſe immediatè confert. Vnde Adrian. Papa in Epiſt. ad Imperatorē, quæ refertur in ſeptima Synodo, Act. 2. in additione, quæ incipit, *Si verè*, &c. dicit, per continuam ſucceſſionem in ſede Petri, impleri verbum Chriſti, *Tu es Petrus*, &c. & infrà ait, *Ab ipſo Redemptore mundi beato Petro Apoſtolo principatus, ac poteſtas data eſt, & per eundem Apoſtolum Catholica, & Apoſtolica Eccleſia Romana vſque hactenus tenet principatum & poteſtatis auctoritatem.*

Adrianus Papa.

13.
Dubium incidens.

Atque hinc facilè expeditur dubium quod ſolet à Canoniſtis tractari, an Papa ſolus ſine conſilio Cardinalium, leges, præſertim graues, & vniuerſales cōdere

Laurent. Ioan. Mon. Anchar. Bald.

dere valeat. Quod enim non poſſit, tenuit Laurétius in cap. *ſunt quidam*, 25. quæſt. 1. & Ioan. Monachus in cap. *ſuper eo*, de hæret. in 6. vbi idem ſentit Anchar. cum Baldo in leg. *cum multum*, C. de bonis, quæ liber. dicente non poſſe Papam infeudare caſtra pretioſa Eccleſiæ ſine conſenſu Cardinalium. Et latè hanc ſententiam defendit Andr. Sicul. tract. de præſtant. Cardinal. part. 1. quæſt. 1. Fundamentum eſſe poteſt, vel quia iure conſuetudinis, vel quaſi præſcriptionis Cardinales habent acquiſitum hoc ius, vt Pontifex cauſas graues non determinet ſine eorum conſilio, inter quas cauſas meritò computatur legumlatio. Vel quia iure diuino ſunt ad id munus inſtituti, & ideo non poſſunt illo priuari, & ad hoc allegatur cap. *per venerabilem*, qui filij ſint legitimi, circa finem, ibi, *Sunt autē ſacerdotes leuitici generis fratres noſtri, qui nobis iure leuitico in exequutionem ſacerdotalis officij coadiutores exiſtunt.* Confirmat hoc Andr. Sicul. ex cap. *Anaſtaſius*, diſtin. 19. vbi Anaſtaſius arguitur de eo, quod ſine conſilio Clericorum hæreticis communicauerit.

Andr. Sicul.

14. Nihilominus certum eſt, in ſolo Pontifice eſſe poteſtatem abſolutam ferendi leges, ideóque poſſe validè illas ferre ſine conſenſu, & ſine cōſilio Cardinalium, licèt ea honeſtate, ac decentia id regulariter non faciat. Hæc eſt communis ſententia Iuriſtarum, vt affirmat, & ſequitur Turrecremata in cap. 2. §. *ideo*, art. 2. num. 4. Eandem tenet Abbas in cap. 2. de Clericis non reſiden. num. 4. late Felinus, & multa referens in rubrica de conſtitution. num. 2. & ibi Decius lection. 1. q. 3. Pluraque in huius ſententiæ confirmationem adducit Andr. Sicul. dicta quæſtione prima. Sed res clarior eſt, quàm vt multis probationibus indigeat. Vnde prior pars videtur mihi adeò certa, vt ſine errore negari non poſſit. Primò, quia talis eſt hæc poteſtas in Papa, qualis fuit in Petro, ſed in Petro fuit ita abſoluta, vt poſſet leges condere, etiam ſine conſilio Apoſtolorum, nedum aliorum inferiorum; ergo multò magis talis erit in Pontifice, vt ſine conſilio Cardinalium poſſit leges condere. Maior certa eſt, & iam probata. Minor etiam eſt certa ex dictis in aſſertione prima, & ſecunda. & ex verbis Chriſti, *Paſce oues meas*, ibi enim dedit illi poteſtatem etiam ſupra alios Apoſtolos; dedit ergo eam illi ſoli, & liberam, ac independentem ab illis. At in illa poteſtate includitur poteſtas leges ferendi, vt etiam probatum eſt, ergo hanc habuit Petrus liberam, & independentem ab aliorum conſenſu, vel conſilio, ſicut abſolutè illi promiſſæ fuerūt claues, *Tibi dabo claues*, & ſicut ipſe ſolus futurus erat Petra, in qua Eccleſia fundaretur. Sic ergo habet Papa à Chriſto hanc poteſtatem, nullo ergo modo poteſt limitari, aut minui ab hominibus. Secundò hoc conuincunt iura ſæpe allegata, præſertim cap. *cuncta*, 9. q. 3. ibi, *Apoſtolica ſedes ſine vlla ſynodo præcedente, ſoluendi, & damnandi habuit poteſtatem, & hoc quidem pro ſuo principatu, quem beatus Petrus Apoſtolus Domini voce tenuit ſemper, & tenebit.* Item ex cap. vlt. de conſtit. vbi abſolutè dicitur, *Conſtitutio ſedis Apoſtolicæ omnes aſtringit*, & cap. *ſunt quidam*. 25. q. 1. *Romano Pontifici ſemper licuiſſe nouas condere leges.* Quibus locis, & aliis ſimilibus abſoluta ſupponitur hæc poteſtas in ſolo Pontifice. Vnde tertiò poſſumus hoc confirmare ferè ex omnibus legibus Pontificiis iuris Canonici: rarò enim addunt illa verba, *ſacro approbante Concilio*, vel illa, *De fratrum noſtrorum conſilio*, quæ ſæpe in Motibus propriis, vel Reſcriptis aliis extra ius ponuntur, in iure autem minimè, ſed Pontifices ferunt leges propria auctoritate, & in ſe ſolis agnoſcūt abſolutam poteſtatem, ſicut Imperator, aut Rex ſuas leges ferre ſolet. Ex quo etiam magnum argumentum à fortiori ſumitur. Tandem id confirmare poſſumus, quia dignitas Cardinalium, nec tam eſt antiqua, nec ita diuina, & immutabilis, ſicut dignitas Pōtificia, ergo. Ex quibus etiam concluditur, ſine cauſa dixiſſe Cardinalem, conſil. 138. conſtitutionem factam à Papa ſine conſilio Cardinalium non obligare ſucceſſores, quia debet eorum conſenſum requirere: nam hæc ratio falſum ſumit. Vnde in rigore non magis obligatur ſucceſſor Papæ vna conſtitutione ſui prædeceſſoris, quàm alia, loquendo de propria, & rigoroſa obligatione, loquendo verò de decentia, faciliùs mutabit factam ſine conſilio Cardinalium, quàm cum illo editam.

Poſſe Pontificem ſine cōſenſu Cardinaliū validè ferre leges. Turrecr. Abbas. Felinus.

Nec fundamenta alterius ſententiæ ſunt alicuius momenti. Ad priorem enim partem rectè reſpondēt Abbas, & alij ex doctrina Innocent. in cap. *bonæ*. 2. de poſtulat. Prælat. non poſſe valere conſuetudinem, aut præſcriptionem contra ſupremam Papæ poteſtatem. Quod eſt veluti axioma receptum ab omnibus Iuriſperitis, & meritò, quia non poteſt conſuetudo humana præualere contra ius diuinum, hæc autem poteſtas integra, & abſoluta, ſeu plena (vt in iure vocatur) eſt de iure diuino, ergo non poteſt diminui per humanum vſum, aliàs etiam poſſet auferri: nam in hoc eadem ratio eſt totius, & partis: diminueretur autem ſi ex abſoluta fieret depēdens à Cardinalibus, vt conſtat. Vnde tota hæc conſuetudo ſemper pendet à poteſtate, & voluntate Pontificis, qui poſſet iura Cardinalium immutare, vel aliter conſtituere, ſi expedire cenſeret. Vnde facilè reſpondetur ad alteram partem (quidquid ſit de dignitate Cardinalium an, & quomodo ſit, vel manet à iure diuino) omnem poteſtatem eligendi Pontificem, quæ in eis eſt, eſſe à iure humano, & pendere à Pontifice, vt ſuo loco latiùs oſtendemus. Nec cap. *per venerabilem*, aliquid in contrarium probat, ſolum enim inde habetur, Pontifices in lege gratiæ inſtituiſſe cōſilium Cardinalium ad imitationem legis veteris; vnde nō ſequitur hoc pertinere ad Ius diuinum. Minus autem probat cap. *Anaſtaſius*, tum quia apocryphum eſt, & nullius auctoritatis, vt in Decreto Gregoriano notatur; tum etiam quia ibi non agitur de vſu poteſtatis legiſlatiuæ, ſed de communicatione cum hæreticis, generādo ſcandalum, & ſuſpicionem de ſe prauam, de qua longè alia fuiſſet ratio, ſi vera fuiſſet hiſtoria, & non fabuloſa, vt re vera eſt. 15.

Cap. per venerabilem.

Cap Anaſtaſius, apocryphum.

Dico quartò: Chriſtus Dominus per ſeipſum immediatè nulli alteri contulit vnquam hāc poteſtatē. Hæc aſſertio probatur auctoritate negatiua, quæ in materia ſupernaturali, & fidei eſt ſufficiens. In Euāgelio ergo non legimus alicui alteri illam contuliſſe extra Apoſtolos, Nam licèt elegerit etiam ſeptuaginta diſcipulos, longè tamen diuerſo modo, quam Apoſtolos, & nullibi talem poteſtatē eis cōtulit, vt bene expendit Bellarmin. lib. 1. de Clericis, cap. 14. Neque etiam ex traditione Eccleſiæ haberi poteſt, Chriſtū vel ante, vel poſt Aſcenſionem ſuam aliis dediſſe immediatè hanc poteſtatem. Suppono enim inter Apoſtolos comprehendi præcipuè Paulum, & probabile eſt, etiam Barnabam numerandū eſſe, vt ſentit Gloſſa in cap. *in nouo*, diſt. 21. ex cap. *quotidie*. 75. diſt. quod eſt Leonis Papæ, epiſt. 79. cap. 1. Duæ tamen hic oriebantur difficultates, vna de Epiſcopis, alia de Concilio generali, quæ in duobus capitibus ſequentibus meliùs tractabuntur. 16.

Solis Apoſtolis immediatè à Chriſto eſſe datam prædictam poteſtatem.

Bellarm.

ca. in nouo. Cap. quotidie.

CAPVT IV.

Poſſitne vnuſquiſque Epiſcopus in ſua diœceſi leges ferre, & quo iure.

DVobus modis ſolet poteſtas iuriſdictionis, qualis eſt poteſtas ferendi leges, participari, ſcili- 1.

cet,

cet, iure ordinario, & per delegationem. Prior A eſt, vt ita dicam, per ſe, & omnino cadere poteſt ſub ſcientiam, ac propterea de illo præcipuè dicemus: nam alius modus eſt magis per accidens, & pendens ex voluntate hominis, & ideo de illo in fine capitis quinti pauca ſubiiciemus. Eſt autem pro generali regula ſupponendum, poteſtatem hanc reſpectu totius Eccleſiæ in nullo eſſe præter Papam, quia non iure ordinario, vt patet ex capite præcedenti, quia non poſſunt eſſe in Eccleſia duo capita, nec etiam per delegationem, quia tam vniuerſalis delegatio nunquam fit, nec fortè conuenienter fieri poteſt, vt infrà dicam.

2. *Epiſcopos habere poteſtatē legiſlatiuam in ſuis diœceſibus iure ordinario humano fundato aliquo modo in diuino.*

Panorm. *Decius.* *Hoſtienſ.*

Dicendum igitur cenſeo, Epiſcopos habere poteſtatem legiſlatiuā in ſuis diœceſibus iure ordinario, B humano fundato aliquo modo in diuino. Tres partes habet hæc aſſertio. Prima eſt abſoluta, quòd Epiſcopi hanc habeant poteſtatem. Et hæc ſine controuerſia recepta eſt, eámque tradunt Canoniſtæ in rubrica, & in cap. *cum omnes*, & cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtit. vbi Panormit. Deci. & Hoſtien. Item Summiſtæ verb. *lex.* Poteſtque fundari in c. 1. de conſecrat. d. 3. vbi Epiſcopi ſupponuntur, habere poteſtatem præcipiendi feſtorum, & ieiuniorū obſeruationem. Item in cap. 2. de locato, vbi ſupponitur, Epiſcopos poſſe ſtatuta facere, vt ibi notat Gloſſa. Idem expreſſe habetur in cap. 1. de maiorit. & obedient. cap. 2. de conſtit. in 6. Eſtque hæc poteſtas valde conſentanea muneri Epiſcoporum, quibus dixit Paulus Actor. 20. *Poſuit vos Spiritus ſanctus Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.* Item de illis maximè intelligit, quod Hebræor. 13. dicit, *Obedite præpoſitis veſtris*; item poteſt adduci id Matth. 18. *Quæcunque ligaueritis*, &c. Nam ſub verbo *ligandi*, etiam legiſlatio includitur, vt ſuprà dixi, loquitur autem ibi Chriſtus ad omnes Apoſtolos, quibus Epiſcopi ſuccedunt, cap. *in nouo*, diſtinct. 21. Tridenti. ſeſſ. 23. cap. 4. Ex quibus cōcluditur ratio, quia Epiſcopi ſunt paſtores ordinarij, & principes Eccleſiæ poſt ſummum Pontificem, & ideo ex vi ſui muneris egēt poteſtate ferendi ſtatuta ſuis ſubditis conuenientia; illa verò poteſtas competit iure ordinario, quæ conuenit ex vi proprij muneris; ergo.

3. *Sētentia dicentium Epiſcopos habere poteſtatem legiſlatiuā iure diuino, & immediatè à Chriſto.*

Victoria. *Caſtro.*

Secunda verò pars, quæ affirmat, hanc poteſtatem conuenire Epiſcopis iure humano, magis controuerſa eſt. Aliqui enim contendunt habere illam de iure D diuino, & immediatè à Chriſto, quamuis cum ſubordinatione, & dependentia à ſummo Pontifice. Tribuitur Victor. relect. 2. de poteſtat. Eccleſiæ, q. 2. in fine; ſed re vera, ſi attentè legatur, nūquam id expreſsè dicit, licèt fauere videatur, vt infrà dicā. Apertiùs & nimia exaggeratione id tradit Caſtro de iuſt. hæret. pun. cap. 24. dicens, oppoſitum eſſe contra omniū ſacrorum Doctorum ſententiam, nullum verò deſignat. Ei verò adhæſit Gabriel Vaſq. 1. 2. diſp. 152. cap. 3. Poteſtque hæc ſententia ſuaderi ex principiis poſitis. Primò, quia Apoſtoli habuerunt hanc poteſtatem immediatè à Chriſto, ſed Epiſcopi ſunt Apoſtolorum ſucceſſores; ergo ſuccedunt in hac poteſtate ex vi donationis Chriſti, ac ſubinde ab illo immediatè cā E habent, non à Pontifice. Maior poſita eſt in capite præcedenti: minor autem proximè probata eſt ex iure. & ex Concilio Trident. Conſequentia item in ſimili probata eſt cap. 3. Confirmant hoc ex verbis Chriſti Matth. 18. *Quæcunque ligaueritis ſuper terram*, &c. quæ non tantùm ad perſonas Apoſtolorum, ſed etiam ad Epiſcopos eorum ſucceſſores dicta fuêre. Item inducunt verba Chriſti Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit*, &c. Nam illa ad Apoſtolos, & eorum ſucceſſores pertinent, vt tradunt Cyprian. lib. 4. epiſt. 9. & Baſil. in conſtit. monaſt. c. 23. & eodem modo poſſunt induci verba Pauli Roman. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus*

Vaſquez.

Matth. 18.

Luc. 10.

Cyprian. *D. Baſilius.*

ſubdita ſit. Nam etiam ibi intelligūtur poteſtates Eccleſiaſticæ, vt omnes fatentur, quia ſunt veræ poteſtates: inter has autem maximè intelliguntur Epiſcopi ſub Pontifice. Denique ſimile eſt illud ad Hebræos 13. *Obedite præpoſitis veſtris*, &c.

Secundò, quia munus Epiſcopale eſt de iure diuino, vt ſuppono; ergo quidquid eſt intrinſecè annexum tali muneri, eſt de iure diuino, ſed iuriſdictio ad ferendas leges eſt neceſſariò coniuncta cum Epiſcopali munere, quia non poteſt conuenienter paſtorale munus exerceri ſine tali poteſtate, ergo. Ita enim ſuprà colligebamus, Chriſtum dediſſe Apoſtolis iuriſdictionem immediatè, quia dedit illis Apoſtolatū, cui eſt intrinſecè neceſſaria iuriſdictio, ergo ſimili B proportione procedit in Epiſcopis, ſaltem quoad iuriſdictionem eis proportionatam. Dices, Epiſcopatū eſſe de iure diuino quoad conſecrationem, & poteſtatem ordinis, non verò quoad Epiſcopatum ipſum, vt includit curam, & gubernationem. Sed cōtra hoc obſtat primò: nam Paulus dixit, *In quo vos poſuit Spiritus ſanctus regere Eccleſiam Dei*, &c. Nam regēdi verbum apertè dicit paſtorale munus. Secūdò, quia Epiſcopalis conſecratio confert per ſe ipſam Epiſcopalem dignitatem, ergo confert iuriſdictionem ſaltem in habitu, ſeu in actu primo, licèt non conferat vſum donec applicetur illi materia. Sicut in ordinatione ſacerdotis datur poteſtas abſoluendi, quæ eſt iuriſdictio in habitu.

C Tertio poſſumus argumentari ex vſu antiquiſſimo Eccleſiæ, quia in principio Apoſtoli creabant Epiſcopos, inconſulto Petro, & poſtea fiebant per electionem cleri, aut populorum, & ſtatim cenſebantur eſſe Epiſcopi ſine ſpeciali recurſu ad Pontificem, vel alium hominem, ergo ſignum eſt, poteſtatem illam dari immediatè à Deo, facta deſignatione perſonæ per electionem, vel per alium legitimum modum, ſicut de ſummo Pontifice diximus. Et confirmatur, quia Epiſcopus, cùm leges fert, non poteſt dicere, ſe ferre illas poteſtate ſibi à Papa conceſſa, ſicut nō poteſt hoc dicere quando excommunicat, vel à cenſura abſoluit: nam hoc pertinet ad delegatum, non ad ordinarium iudicem, ſed poteſt, & debet dicere Epiſcopus, Ego poteſtate à Chriſto accepta, vel quid ſimile, ergo ſignum eſt habere illam immediatè à D Chriſto. 5.

Nihilominus dicendum eſt, hanc poteſtatem legiſlatiuam non dari immediatè à Chriſto, ſed per ſummum Pontificem, neque eſſe de iure diuino, ſed de humano. Similem aſſertionem poſui in tomo 4. de iuriſdictione in foro pœnitentiæ, & in tomo 5. de poteſtate abſoluendi à cenſuris, conſequenter ergo in præſenti idem aſſero de poteſtate legiſlatiua. Quam ſententiam ex veteribus Theologis colligimus, quatenus aſſerunt, poteſtatem clauium, aut iuriſdictionis, quatenus ad gubernationem Eccleſiæ ſpectat, ad omnes alios per Petrum, & ſucceſſores eius deriuari: nam clarum eſt, hanc poteſtatem legiſlatiuam ſub illa iuriſdictione contineri, imò maior eſt ratio de illa, vt ex diſcurſu E patebit. Illud autem principium ſumitur ex D. Thoma 4. contra Gentes, cap. 76. ration. 4. vbi dicit, ideo Chriſtum ſpecialiter Petro promiſiſſe, *Tibi dabo claues, vt oſtenderetur poteſtas clauium per eum ad alios deriuanda ad conſeruandam Eccleſiæ vnitatem.* Idem ſentit 2. diſtinct. 44. in fine circa expoſitionem litteræ. Et loquens de poteſtate concedendi indulgentias in 4. diſtinct. 20. q. vnic. artic. 4. quæſtiunc. 3. dicens, *Papa habet plenitudinem poteſtatis Pontificalis quaſi Rex in regno: Epiſcopi verò aſſumuntur in partē ſolicitudinis quaſi iudices ſingulis ciuitatibus præpoſiti.* Vnde concludit habere poteſtatem ſecundùm ordinationem Papæ, & non ampliùs. Idem ſentit diſtinctione

6. *Oppoſita ſententia vera colligitur ex cōmuni Theologorum.*

D. Thom. Durand. Sotus. Caiet. Anton. Heruæus. Vargas. Bellarm. Salmeron.

ſtinctione 24. art. 5. q. 3. ad 4. & Durand. quæſt. 2. num. 13. Soto diſt. 20. quæſt. 1. artic. 4. Caietan. tomo 1. Opuſcul. tract. 1. cap. 19. expreſsè Antonin. 3. part. tit. 22. cap. 4. §. 1. verb. *ſeptima*, cum Heruæo tract. de poteſtate Papæ, latiſſimè Franciſc. Vargas tract. de auctoritate Pontificis quæſt. princ. Bellarm. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 24. Salmeron tom. 4. part. 3. tract. 4.

6. Vt autem hanc ſententiã ſine vocum ambiguitate probemus, aduertendũ eſt, contrariã ſententiã duobus modis ſolere explicari. Prior ſupponit in primis id, quod certum eſſe credimus, ſcilicet, conſecrationem Epiſcopalem, & poteſtatem ordinis, quæ ex vi illius confertur, eſſe ex Chriſti inſtitutione, & ita ex vi iuris diuini conferri, & rectè dici poſſe immediatè à Chriſto dari. Hoc in materia de ordine ex profeſſo probandum eſt. Nunc breuiter declarantur ſingulæ partes: nam ſicut Chriſtus inſtituit, vt eſſent in Eccleſia ſacerdotes; ita etiam inſtituit, vt eſſent Epiſcopi, qui in gradu ordinationis ſuæ eſſent ſuperiores, & potentiores, vnde multa poſſunt efficere per poteſtatem ordinis quæ non poſſunt ſacerdotes vel omnino, vel ex vi tantùm ſuæ ordinationis, vt conferre ordines præſertim ſacros, & maximè ſacerdotium confirmare, & alia. Hæc ergo poteſtas nõ poteſt eſſe, niſi ex Chriſti inſtitutione, quia per illã datur character, & poteſtas conſecrãdi, & abſoluendi, & gratia ſanctificans, quæ non poſſunt eſſe ex inſtitutione humana. Ergo conſecratio Epiſcopalis, per quã talis poteſtas datur, de inſtitutione Chriſti eſt. Item, quòd perſonæ ſic conſecratæ detur ſpecialis poteſtas, de iure diuino eſt, nec poteſt talis poteſtas impediri, aut limitari per homines, ſi cõſecratio valida eſt. Ac ſubinde rectè dicitur à Chriſto immediatè dari, quia licèt intercedat actio miniſtri conſecrantis alium in Epiſcopum, ille ſolùm ſe gerit, vt miniſter, applicans, ſeu efficiens ſacramentum, ſeu conſecrationem: Chriſtus verò ipſe eſt & proximũ, & principale operans propria virtute; ex vi ergo ſuę inſtitutionis tantùm confert illam poteſtatem quaſi de ſuo, vel (vt ita dicam) de ſuo communicat participationem immediatam ſuæ poteſtatis.

7. *Explicatur opinio Caſtri, & Nauarri.*

Hoc ſuppoſito dicit Caſtro, hanc poteſtatem ſic datam Epiſcopo ex vi ſuæ conſecrationis, nõ ſolùm eſſe poteſtatẽ ordinis, ſed etiam iuriſdictionis. Quia ex vi illius poteſt Epiſcopus conſecratus ius dicere, ſi ei applicetur materia. Ad eum modum, quo Nauar. & aliqui alij dixerunt, omnes ſacerdores ex vi ordinationis ſuæ recipere iuriſdictionem in habitu (vt ipſi loquuntur) licèt ea vti validè non poſſint, niſi eis applicetur materia. Ita etiã explicat hanc ſentẽtiam Vaſq. ſuprà, vtẽs eadem ſimilitudine, & proportione, & declarans, illam applicationem materiæ nõ eſſe per ſolam approximationem præexiſtentis materiæ; ſed eſſe per moralem effectionem ipſius materiæ, quę ſimol fit, & approximatur. Quia materia illa ſunt ſubditi, vt tales ſunt, In præſẽti ergo tũc applicatur materia, quãdo efficiuntur ſubditi, nec aliter applicantur, quàm faciendo in eis ſubiectionem. Hãc E verò ſententiam ſic declaratam, nõ aliter probat hic auctor, niſi quia exiſtimat hãc poteſtatẽ actiuæ iuriſdictionis fuiſſe promiſſam Apoſtolis Matth. 18. illis verbis, *Quæcunque alligaueritis*, &c. Item vltima confirmatione ſuprà poſita, quòd Epiſcopus non poteſt dicere, *Ego excommunico per poteſtatem à Papa acceptam.*

8. *Refutatur Nauarrus.*

Mihi autem in tom. 4. diſp. 16. ſect. 3. opinio illa Nauarri (vnde in præſenti ſumitur proportio) valde diſplicuit. Primùm, quia in re ſolùm mutat loquendi modum contra receptas locutiones Conciliorum, & ſcholaſticorum, vt ibi ponderaui, & conſtabit clarè intuenti loca D. Thomæ, & ſcholaſticorũ, quæ proA ximè citaui. Qui appellant poteſtatem ordinis eam quæ datur ex vi ſacramenti, & præter illam requirunt poteſtatem iuriſdictionis, quæ datur extra ſacramentum per hominis conceſſionem nudam. Illa autem iuriſdictio in habitu, quam Nauar. ſic nominat, non eſt niſi poteſtas ordinis in corpus Chriſti myſticũ, nec plus poteſt operari ſine alia, quàm poteſtas illa, quam ſcholaſtici ordinis vocant. Deinde quia ſi neceſſe eſt, vt poſtea fiant homines ſubiecti tali perſonæ, vt per illam poteſtatem poſſit in illos operari, vt in præſenti Vaſquez fatetur, ergo neceſſe eſt, vt ſacerdos, vel Epiſcopus conſecratus de nouo fiat ſuperior reſpectu talium ſubditorum, quia ſuperior, & ſubditus correlatiua ſunt, & ideo non poteſt B vnum fieri priùs, quàm aliud, neque vnum ſine alio. Ergo cùm applicatur materia, & fiunt ſubditi, ſuperior accipit nouam poteſtatem, & ius, & quaſi dominium in illos, quia per talem poteſtatem formaliter conſtituitur ſuperior, ergo illa eſt etiam poteſtas iuriſdictionis, ergo vltra poteſtatem datam per ordinationem, requiritur poteſtas iuriſdictionis data per homines, ergo in idem reuoluitur, & immeritò prior vocatur poteſtas iuriſdictionis etiam in habitu, quia eſt poteſtas omnino abſoluta à ſubditis, quod repugnat iuriſdictioni. Dicent fortaſſè, dicere habitudinem ad eos, qui poſſunt fieri ſubditi. At certè hoc modo quilibet homo habebit iuriſdictionem actiuam regalem, quia habet rationem, & vo- C luntatem, quæ habet poteſtatem imperandi eis, qui fieri poſſunt ſubditi, quod ridiculum eſt, ſic enim ſimplex ſacerdos ex vi ordinationis nihil plus habet ſuperioritatis, vel iuriſdictionis, quàm veluti capacitatem proximam ad ſuperioritatem, & iuriſdictionem in foro pœnitentiæ exercendam, ſi detur: tunc autem ſicut ſuperior non eſt, ita nec iuriſdictionem habere dici poteſt.

Cùm ſuperior & ſubditus ſint correlatiua, ideo vnum ſine alio non poteſt fieri.

Veruntamẽ licèt ille modus loquendi in illa materia habere poſſet aliquam veriſimilitudinem, in præſenti nullam habere poteſt: idcirco enim illam partem hic repetij, & declaraui, vt ex comparatione magis innoteſcat falſitas illiùs ſententiæ. Probatur ergo aſſumptum: nam actus proprius iuriſdictionis in foro pœnitentiæ eſſentialiter pendet à poteſtate ordinis, ſcilicet, abſolutio à peccatis, & conſequen- D ter omnis actus ligandi, & ſoluendi in illo foro, eandem dependentiam habet. Nam licèt contingat, aliquem habere iuriſdictionem per parochiale beneficium, ſi non ſit ſacerdos non poteſt per ſe abſoluere, vnde fit, vt actus ille ſimul eſſentialiter ſit conſecrationis (vt ſic dicam) & ordinis, & ideo poteſtas ordinis ſacerdotalis eſt poteſtas per ſe requiſita ad abſoluendum, & principium per ſe abſolutionis. Vnde quia abſolutio eſt actus dicendi ius, poteſt aliquo modo illa poteſtas dici iuriſdictiua, vt ſic dicam. At verò in Epiſcopo nullus eſt actus iuriſdictionis, qui per ſe pendeat à conſecratione, & ideo Epiſcopus electus, & confirmatus poteſt efficere ea, quæ iuriſdictionis ſunt, iuxta cap. 1. & 2. E de tranſlat. Epiſcop. & cap. *tranſmiſſum* de elect. vbi id notat Gloſſa vltim. ab omnibus recepta, ibidem. Vnde etiam indulgentias concedere poteſt nondum conſecratus, imò nec ordinatus ſacerdos, vt docuit D. Thom. in 4. diſtinction. 20. quæſt. vnic. art. 4. quæſtiunc. 2. & Panormit. in capit. *accedentibus*, de exceſſ. Prælat. num. 4. cum aliis, cùm tamen indulgentiarum conceſſio videatur actus maximè ſpiritualis inter omnes, qui ſunt iuriſdictionis. E contrario verò Epiſcopus conſecratus, licèt nullos ſubditos habeat, poteſt validè efficere omnes actus proprios ordinis Epiſcopalis. Quamuis enim vt rectè fiant, neceſſaria ſit licentia ſuperioris: tamen ſi abſque tali licentia cõfirmet,

9.

Epiſcopus electus & confirmatus nõ conſecratus poteſt efficere ea quæ ſunt iuriſdictionis, etiam indulgẽtias concedere. D. Thom. Panorm.

firmet, vel ordinet; valida eſt ordinatio, & confirmatio, vt eſt certum apud omnes. Ergo character, ſeu conſecratio Epiſcopalis non eſt principium per ſe alicuius actus iuriſdictionis, nullo ergo modo dici poteſt, quòd ſit iuriſdictio actiua, neque actu, neque habitu, quandoquidẽ ſine illo principio fiunt omnes actus iuriſdictionis Epiſcopalis, & quando illud ineſt cum iuriſdictione, ſolùm ſe habet quaſi concomitãter reſpectu actionum puræ iuriſdictionis, vel vt conditio quædam ſignificans perſonam, & conſtituens habilem ad alias actiones magis ſacras.

10. *Tota iuriſdictio Epiſcopalis poteſt cõmitti nõ Epiſcopo vt illa vti poſſit.*

Et confirmatur primò, quia propter hanc cauſam tota iuriſdictio Epiſcopalis committi poteſt non Epiſcopo, non ſolùm quoad poteſtatem, ſed etiam vt illa per ſeipſum vti poſſit, nec ſolùm poteſt delegari, ſed etiam ordinaria dari, vt eſt certum de multis Abbatibus, & de Prælatis religionum, de quibus paulò infrà dicemus, ergo ſignum eſt, cõſecrationem Epiſcopi nõ dare vllo modo poteſtatem iuriſdictionis, quia & eſſe poteſt ſine vlla iuriſdictione, id eſt, ſine Epiſcopatu, vt dicitur in cap. *inter corporalia*, de translat. Epiſcop. Et è contrario iuriſdictio Epiſcopalis poteſt eſſe, & exerceri ſine conſecratione. Vnde etiam colligitur, hanc iuriſdictionem non cõſiſtere in applicatione materiæ, quæ ſit diſtincta à poteſtate vera, & morali, quæ datur Epiſcopo per conceſſionem omnino diſtinctam à conſecratione: per hanc enim poteſtatem ille fit ſuperior, & alij fiunt ſubditi, neque alia materia ibi cogitari, aut deſiderari poteſt.

11. *Poteſtas ſpiritualis iuriſdictionis cõfertur Papæ per electionẽ, & nudam conceſſionem Dei ſine conſecratione.*

Tandem confirmatur, & declaratur ex poteſtate pontificia, quæ eſt veluti primum exemplar omnis poteſtatis ſpiritualis iuriſdictionis; nemo enim negabit, illam eſſe veram poteſtatem ſpiritualem actiuæ iuriſdictionis, imò ſupremam in illo ordine, quæ in puris hominibus eſſe poteſt: illa autem non datur Pontifici per vllam conſecrationem, ſed per electionem, & nudam conceſſionem Dei. Quando enim dixit Petro, *Paſce oues meas*, nullam nouam conſecrationem, vel characterem illi impreſſit, ſed purã poteſtatem iuriſdictionis illi præbuit. Sic etiã Papa, cùm ritè eligitur, ſtatim eſt verus Papa quoad talem poteſtatem, & nullam conſecrationem inde accipit; imò ſi non ſit Epiſcopus, vel ſacerdos, poſtea conſecrandus eſt, vel etiam ordinandus, & interim nihilominus poteſt omnes actus ſolius iuriſdictionis externæ exercere. Ergo eodem modo conceditur aliis Epiſcopis propria poteſtas iuriſdictionis per electionem, vel puram conceſſionem, non per conſecrationem, eſt enim eadem ratio. Tum quia Epiſcopalis poteſtas non eſt, niſi participatio quædam Papalis poteſtatis. Tum etiam quia ſicut in conſtitutione Papæ non eſt aliud applicare illi materiam, quàm facere illi ſubditam vniuerſam Eccleſiam; nec facere illi ſubditam eſt aliud, quàm dare illi veram, & nouam poteſtatem ſupra illam; ita quando Epiſcopo conſecrato tantũ datur Epiſcopatus, non aliter applicatur illi materia, niſi quia aliqui denuo illi fiunt ſubiecti, nec fiunt ſubiecti, niſi dando illi nouam poteſtatem ſuperioris diſtinctam omnino à poteſtate ordinis, ſeu à conſecratione. Tum denique quia ſicut actus Pontificiæ iuriſdictionis, vt ſic, non ſunt actus ordinis, vel conſecrationis, nec ab illa manant, ita nec actus Epiſcopalis iuriſdictionis. Et ſimile argumentum ſumi poteſt ex iuriſdictione Apoſtolorum, vt conſideranti facilè patebit.

12. *Reſpondetur argumentis oppoſitæ ſententiæ.*

Quapropter modus ille declarandi, & defendendi illam ſententiam veriſimilis non eſt. Nec rectè pro illo adducitur promiſſio Chriſti Matth. 18. *Quæcumque alligaueritis*, &c. Nam ex vi verborum ibi non fuit promiſſa poteſtas ordinis Epiſcopalis, ſed fuit promiſſa poteſtas iudicaria, & iuriſdictionis coacti-A uæ ſpiritualis, quæ de ſe dari poſſet, & interdum datur ſine conſecratione perſonæ. Quãuis aliàs Chriſtus voluerit, vt per ſe primò, ac principaliter ſit in Epiſcopis. Ratio verò illius ſententiæ non vrget, quia ſolùm nititur in quodam modo loquendi, & gratis, ac ſine probatione ſumit, non potuiſſe vſu introduci, vt Epiſcopi etiam in actibus ſuę iuriſdictionis ordinariæ dicerent, *authoritate mihi à Vicario Chriſti conceſſa*, vel quidpiã ſimile, ſicut ordinarij iudices, & gubernatores Regũ dicere ſolent, *præcipit Maieſtas regia*, vel aliud æquiualens: his enim iudicibus æquiparat Epiſcopos D. Thom. 4. diſt. 20. q. vnic. ar. 2. quæſtiunc. 3. Quòd ergo hoc non ſit in vſu, non eſt, quia non poſſit eſſe, nec quia iuriſdictio Epiſcoporum de-B tur immediatè à Deo, ſeu per conſecrationem, quod patet, quia de inferioribus Prælatis habentibus iuriſdictionem Epiſcopalem ſine conſecratione, nemo dubitat, quin habeant illam iure humano, & à Papa, & tamen illi etiam non vtuntur illo modo loquendi; non eſt ergo quia non poſſint, nec quia habeant, iuriſdictionẽ immediatè à Deo. Igitur in vtriſque eſt, vel propter modeſtiam & moderationem Pontificũ, qui licèt dent poteſtatem, intelligũt illam eſſe principaliter à Chriſto, & in illum eſſe omnia referenda, quia ille eſt principale operans, ipſi verò ſunt Vicarij eius. Vel certè id fit, vt diſtinctio retineatur inter poteſtatẽ delegatam, & ordinariam, ne confundãtur, vel ambiguitates oriantur. Vel certè, quia ordinaria C poteſtas ita datur, vt poſtea Prælatus ſuo iure vtatur ad modũ cauſæ primæ præcipientis, ideo neceſſe non eſt, vt exprimat in ſuo actu, quòd habeat poteſtatem ad illam: nam hoc ipſo iure conſtat, & conſequenter, nec oportet exprimere à quo receperit virtutẽ, quia hoc impertinens eſt ad effectum. Poteſtas autem delegata ſemper eſt veluti quid facti, & qui illa vtitur ſe habet ad modum inſtrumenti actu moti, & pendentis ab influxu cauſæ principalis, & ideo vt de iuriſdictione conſtet, conueniens eſt exprimere operantem, ſe illam habere, & conſequenter vnde illam habeat. Quę differentia eſt moralis tantùm congruẽtia, ita vt neceſſarium nõ ſit ſemper ſeruari. Nam qui vtitur poteſtate delegata, non ſemper id exprimit, & Prælatus ordinarius poteſt, ſi velit, id explicare, & interdum fortè propter aliorum ignorantiam poterit D eſſe expediens.

13. *Ponitur ſecundus modus explicãdi prædictam ſententiam.*

Venio ad modum alium explicandi, & defendendi priorem ſententiam, nimirum Chriſtum Dominũ inſtituiſſe, vt eſſent in Eccleſia Epiſcopatus ſub Põtifice, quia non poterat tota Eccleſia immediatè gubernari per vnum Epiſcopum vniuerſalem, qualis eſt ſummus Pontifex; voluitque idem Chriſtus Dominus, vt illi intermedij gubernatores eſſent nõ tantùm delegati, & quaſi Vicarij Papæ, ſed vt eſſent veri Paſtores ordinarij, & Principes ſpirituales ſub Pontifice ſummo. Hoc enim oſtendit Eccleſiaſtica traditio, & ſumitur ex verbis Pauli citatis, *In quo Spiritus ſanctus vos poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.* *Actor. 20.* Hinc ergo vlterius fit, vt Epiſcopatus ipſe ex vi inſti-E tutionis Chriſti iuriſdictionem ordinariam, & principalem includat: imò quòd tota illa dignitas vt diſtinguitur à conſecratione, in poteſtate iuriſdictionis conſiſtat, quia eſt dignitas prælationis, & regiminis, quæ ſine iuriſdictione intelligi non poteſt. Et conſequenter, nec ſine poteſtate præcipiẽdi, hæc enim (vt ſuprà dicebam) adeò eſt intrinſeca ſuperiori, vt repugnet aliquẽ fieri ſuperiorẽ, ſeu Prælatum, & nõ recipere poteſtatem præcipiendi. Hinc ergo concludunt dicti authores, hãc poteſtatẽ dari immediatè à Chriſto, & ex vi iuris diuini, quia datur ex vi muneris à Chriſto inſtituti. Et licèt Põtifex, vel per ſe applicet tale munus huic, vel illi perſonæ, vel poſſit inſtituere modum applicandi illud, nihilominus tali muneri

ex

ex vi iuris diuini adhæret talis iuriſdictio, & ipſum munus ex vi diuinæ inſtitutionis datur, & cõſequenter Pontifex ſolùm ſe habet, vt deſignans perſonam; Deus verò eſt, qui per ſe, & immediatè tribuit munus, & conſequenter poteſtatem.

14. *Reiicitur prædictus modus.*

Verumtamen contra hunc modum explicandi hanc poteſtatem facilè poteſt recepta veritas demonſtrari. Nam in primis licèt demus Epiſcopatum eſſe de iure diuino, non ſolùm quoad dignitatem ordinis, ſed etiam quoad munus paſtorale, non inde ſequitur, inſtitutionem, vel collationem talis muneris, vel iuriſdictionis eſſe immediatè à Chriſto, quia fieri rectè potuit, vt Chriſtus docuerit, & præceperit Apoſtolis, & præcipuè Petro, modum regendi monarchiam Eccleſiaſticam mediis Epiſcopis tanquam paſtoribus ordinariis, & Principibus ſub Petro, & nihilominus quòd commiſerit Petro, & inſtitutionẽ muneris cum tali iuriſdictione, & collationem eius, nõ tantùm deſignando perſonam, ſed etiam poteſtatẽ ipſam impertiendo. Hæc enim duo valde diſtincta ſunt, & ſeparabilia, præcipere aliquid fieri, vel facere illud. Vt fieri etiã potuit, vt Chriſtus Apoſtolis præceperit, vt ordinarent modum, & ritum celebrandi ſacrificium Miſſæ quoad accidentales cæremonias, & nihilominus eis commiſerit illas ordinare, & inſtituere. Idémque dici poteſt de oratione publica Eccleſiæ, & ſimilibus. Sic ergo potuit Chriſtus præcipere, vt eſſet in Eccleſia paſtorale munus Epiſcoporum, & nihilominus inſtitutionẽ illius muneris cõmittere Petro. Hoc autẽ poſito (in quo nulla repugnantia, nec moralis incommoditas oſtendi poteſt) planè ſequitur, iuriſdictionem Epiſcoporum eſſe de iure humano, & per homines dari. Quia res eſt talis ex immediata inſtitutione, non ex præcepto, quod ad illam mouit. Nam præceptum remotè ſe habet, & eſt generale, & non determinat particulares circunſtantias rei, ſine quibus res ipſa non fit: inſtitutio verò proximè ſe habet, & conſtituit rem in particulari cum determinatis circunſtantiis. Sicut in exemplis adductis cæremoniæ Miſſæ ſunt de iure humano; eſto præceptum generale ordinandi illas fuerit diuinum, vt re vera eſt, ſiue fuerit diuinum naturale, ſiue poſitiuũ, & ſic in ſimilibus. Idem ergo erit in præſenti ex dicta hypotheſi, quòd Epiſcopatus inferiores pontificali dignitate non habent à iure diuino niſi generale præceptum inſtituendi, & cõferendi talem dignitatem, vt ſi Rex mittens proregem in Indiam, illi præcipiat cõſtituere in prouinciis ordinarios gubernatores, illi verò cõmittat, & modum poteſtatis illis conferendæ, & munerum largitionem, non dicetur poſtea gubernatores illi habuiſſe munus à Rege immediatè, ſed à prorege, licèt ex regis præcepto, quia proxima menſura poteſtatis eſt voluntas, ac iudicium proregis, & ipſe eſt etiam proxima cauſa, quę ex vi ſuæ poteſtatis alia officia prouidet; ita ergo erit in præſenti, poſita prædicta inſtitutione.

15. *Gregor. in c. decreto.*

Quòd ergo talis fuerit Epiſcopatuum inſtitutio, probatur primò ex modo loquendi Canonum; ait enim Gregor. in cap. *decreto.* 2. q. 6. *Romana Eccleſia vices ſuas ita aliis impertiuit Eccleſiis, vt in partẽ ſint vocatæ ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis.* Vbi põdero verba illa, *vices ſuas impertiuit*: nam planè ſignificant, aliarum Eccleſiarum paſtores à Romano habere poteſtatem, & ideo ſuo modo vices illius gerere, ſicut olim Prętores vices Imperatoris gerebãt. Nõ intendit autem per hoc docere Gregor. Epiſcopos eſſe tantùm Vicarios Papæ: & nõ proprios paſtores, & Principes, ſed ſolùm voluit explicare emanationẽ vnius principatus ab alio, à quo creantur Epiſcopi, vt eius coadiutores. Itẽ Leo Papa in ca. *ita Dominus.* 19. diſt. loquens de poteſtate Petri, inquit in ipſo fuiſſe à Chriſto principaliter collocatam, *Vt ab ipſo quaſi quodam capite dona ſua velut in omne corpus diffunderet.* Quod teſtimonium ita eludit Caſtro, vt particulam illam, *ab ipſo*, interpretetur, dicere ordinem temporis, non cauſalitatis. *Nam Chriſtus eſt* (inquit) *qui immediatè dedit Apoſtolis poteſtatem*, ſed priùs Petro Matth. 16. & poſtea reliquis Apoſtolis Matth. 18. Sed in primis ſemper ibi ſupponit falſum, ſcilicet, Chriſtum dediſſe Petro, vel Apoſtolis poteſtatem Matth. 16. & 18. quia tunc non dedit, ſed promiſit, vt conſtat ex verbis, & communi expoſitione. Vnde falſum etiam eſt, Chriſtum priùs tempore dediſſe Petro Apoſtolãtum, vel poteſtatem, quàm cæteris Apoſtolis: nam ſimul omnibus dixit, *ſicut miſit me viuens Pater, & ego mitto vos*, Ioan. 20. & cap. ſequenti dixit Petro: *Paſce oues meas*, quod pertinuit ad ſingularem dignitatem eius; poſteà verò iterum quoad munus Apoſtolatus dixit omnibus, *Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium*, &c. Matth. vlt. Poteſtas ergo Apoſtolorum, & iuriſdictio illorum, vt tales erant, non fuit, *ab ipſo*, Petro, etiam ordine temporis: non ergo in hoc ſenſu loquutus eſt Leo. Neque per illam particulam, *ab ipſo*, refert ſolam perſonam Petri, ſed etiã cum proportione ad ſuos ſucceſſores, vt conſtat ex contextu. Priùs enim dicit, *Chriſtum Dominum ita ordinaſſe Apoſtolorum officiũ, vt in beatiſſimo Petro Apoſtolorum omniũ ſummo principaliter collocaret.* Vbi nõ dixit priùs tempore, ſed principaliter, quia nimirum in illo tanquã in capite, & ordinario paſtore, cui ſuccedendum eſſet, in aliis verò tanquam in legatis vitaliis, vt ſic dicam, officium illud collocauit. Et addit rationem, & cauſã, vt, *ab ipſo*, id eſt, per ipſum, *dona ſua diffunderet*, non in Apoſtolos; iam enim de illis non tractabat, *ſed in corpus omne*, non vno tempore, ſed perpetuò, ideo enim voluit dignitatem illam Petri eſſe perpetuam, vt per Petrum, & ſucceſſores eius omnis alia poteſtas ad alios diffunderetur.

Matth. 16. & 18.

Ioan. 20.

Matth. vlt.

16. *Prædictus modus inſtitutionis eſt magis conſentaneus perfectæ monarchiæ & congruentior maiori vnioni membrorum cum ſuo capite.*

Secundò poteſt adiungi ratio, & congruentia, quia hic modus inſtitutionis eſt magis conſentaneus perfectæ monarchię, qualem eſſe Chriſti Eccleſiam Catholici intelligunt. Item eſt congruentior ad maiorem vnionem membrorum omnium, etiam principalium cum ſuo capite, & perfectiorem ſubordinationem, & conſequenter maiorem Eccleſiæ pacem, ergo meritò credimus, ita fuiſſe Eccleſiam à Chriſto inſtitutam. Præſertim quia de ſupremi capitis inſtitutione cum plenitudine poteſtatis, & abſoluta paſtorali curà ſine vlla limitatione conſtat expreſsè ex Euangelio; de poteſtate autem immediatè data aliis Prælatis, quibus perpetuò ſuccederetur ex vi eiuſdẽ donationis, non conſtat ex Euangelio, imò neque aliquod eius indicium reperitur. Et aliunde ex vſu colligi poteſt, mutationes, & erectiones Epiſcopatuũ ad Romanum Pontificẽ ſemper ſpectaſſe, vt ſumitur ex c. *quanto*, & c. *Salonitana*, 63. diſt. & c. *paſtoralis*, & c. *temporis*, 7. q. 1. & plura alia refert Vargas ſuprà.

c. quanto. c. Salonitana. c. Paſtoralis. c. temporis. Vargas.

17. *Papalis dignitas habet certã & immutabilem qualitatem ex vi ſuæ inſtitutionis in his quæ ad ſubſtantiã eius pertinent.*

Tertiò declaratur eadem veritas ex differentia inter pontificiam dignitatem, & officium Epiſcopi: nã põtificia dignitas habet certam, & immutabilẽ qualitatem, & poteſtatem ex vi ſuæ inſtitutionis in his, quæ ad ſubſtantiã eius pertinent, & ideo rectè intelligitur eſſe potuiſſe, ac debuiſſe ex immediata inſtitutione diuina. Nam ex parte ſubditorum, & territorij habet determinationem per modum vniuerſalitatis, vt ſcilicet extendatur ad vniuerſum mũdum, & omnes Chriſtianos baptizatos, & aliquo modo ad omnes homines, quantum neceſſe eſt ad fidei propagationem, ac iuſtam religionis Chriſtianæ protectionem, & ſimiliter ex parte actionum ſoluendi, & ligandi omnium modorum, & materiarum, in quibus verſari poſſunt, habet eandem determinationem per vniuerſalitatem, & in omnibus his habet immutabilitatem, quia nec augeri, nec

minui ab omnibus poteſt, & ideo illius poteſtatis origo immediatè in Deum fertur, quia non eſt in hominibus poteſtas nec innata, nec extrinſecùs data, à qua tanta celſitudo poteſtatis manare potuerit.

18\. At verò munus Epiſcopale nõ habet certam qualitatem, aut determinationem ex vi iuris diuini, neque in territorio, neque in perſonis ſubdendis huic, vel illi Epiſcopo, neque in actibus regiminis, neque in materia illorũ. Vnde videbimus quoad territoria Epiſcopatus eſſe inæquales, & eundem nunc augeri, nunc minui, vel vnum in duos diuidi, vel è conuerſo ex duobus vnum fieri. Quoad perſonas etiam ex eadem diœceſi aliquæ eximuntur à ſubiectione Epiſcopi, & immediate ſubiiciuntur Papę, vel alteri, iuxta voluntatem eius, & ſæpe contingit Epiſcopum vnius diœceſis habere Eccleſias ſubiectas ſibi in alterius diœceſi, & aliquam exemptam in proprio territorio. In ipſis etiam Epiſcopatibus eſt ordo hierarchicus Epiſcoporum. Archiepiſ. & Patriarcharũ, ſeu Primatuum, qui nullo modo poteſt in ius diuinum referri, vt per ſe conſtat. Item in actibus iuriſdictionis ſpiritualis aliqui ſunt, quos non poſſunt Epiſcopi exercere vi ſui officij, vt inſtituere irregularitates, vt in propria materia dixi, vel præſcribere impedimẽta irritantia matrimonium, vt ex propria materia ſuppono, vel relinquere ſuum Epiſcopatum, aut ad aliũ tranſire, iuxta cap. *inter corporalia*, de tranſlat. Epiſcopor. & cap. *niſi cum pridem*, de renunciat. & in vniuerſum grauiorum cauſarum definitio iuxta cap. *maiores*, de Baptiſmo. In aliis verò actibus iuriſdictionis, quos Epiſcopalis poteſtas exercere poteſt, limitationẽ, & reſeruationem ſæpe recipit, vel certam menſuram, vt in abſolutionibus, diſpenſationibus, indulgentiis, & aliis ſimilibus: ergo non potuit cõuenienter tale munus habere diuinam inſtitutionem immediatam, quæ debet eſſe certa, & præſcripta. Qualis enim, & quanta hæc fuerit, ex iure diuino definiri non poteſt; ergo nec ipſum munus in poteſtate iuriſdictionis conſiſtens fuit immediatè inſtitutum, & datum à Chriſto, ſed ſolum præceptum, & commiſſum Vicario ſuo.

c. inter corporalia.
c. niſi cũ pridem.
c. maiores.

19\. *Euaſio cum confutatione.* Diceretur, ex vi iuris diuini habere Epiſcopum integram poteſtatem iuriſdictionis ſpiritualis, niſi à Papa in aliquibus rebus limitetur, & ſolùm in hac dependentia eſſe inferiorem poteſtatem Papæ, atque hoc modo habere certam qualitatem, & præſcriptum modum ex vi iuris diuini, variabilem tamen per humanum. Sed in primis hic modus inſtitutionis alienus eſt ab inſtitutione diuina; decet enim, vt ea, quæ immediatè à Deo præſcripta ſunt, immutabiliora permaneant, & ita videmus ſeruari in inſtitutionibus ſacrificij, & ſacramẽtorum. Deinde, cùm in illo munere tanta futura eſſet mutabilitas, ac varietas, & nunquam retenturum eſſet totam illam vniuerſalitatem, neceſſe fuit, ita diuinitùs inſtitui, cùm iam iam eſſet data Eccleſiæ in Petro ſufficiens poteſtas, per quam poſſet ordinari: Deus enim ſuauiter diſponit omnia, operando per cauſas ſecundas, quando commodè poteſt. Denique ex illo modo inſtitutionis videntur ſequi aliqua abſurda, vnum eſt, Epiſcopalem iuriſdictionem de ſe, & ex vi iuris diuini extendi ad vniuerſum mundum, & ad omnes homines, niſi per Pontificem limitetur ad modum iuriſdictionis Apoſtolicę, quod per ſe incredibile eſt. Aliud eſt poſſe Epiſcopos ex vi iuris diuini diſpẽſare in matrimonio rato, niſi à Papa reſeruetur, quod eſt etiam incredibile. Tertium eſt poſſe relinquere Epiſcopatum ſua auctoritate, niſi à iure humano eſſet prohibitũ, quod eſt contra Innoc. III. in d. c. *inter corporalia*. Et ſimilia poſſunt multa inferri, non fuit ergo talis inſtitutio diuina, ſed ſolùm hæc, vt crearentur Epiſcopi,

Innoc. 3 in dicto c. inter corporalia.

qui eſſent ordinarij paſtores principales animarum, ergo nihil aliud immediatè per ius diuinum poſitiuũ inſtitutum eſt. Ex illa verò generali ordinatione ſequitur ſtatim, in creando illo munere, ſeruãda in primis eſſe, quæ ius diuinum naturale poſtulat, ſuppoſito priori fundamento, ſcilicet vt tale munus erigatur cum omnibus neceſſariis ad conuenientẽ vſum eius: in his verò, quæ prudentialia, vel arbitraria ſunt, res tota commiſſa eſt Petro; ergo ab illo, & per illum habent immediatè Epiſcopi omnem ſuam poteſtatem.

Vnde tandem concluditur, multò magis id dicendum eſſe de poteſtate ferendi leges, quia non ſolùm poteſt illa limitari, vel ampliari per Pontificem, vt quotidie fit, ſed etiam poſſent particulares Epiſcopatus inſtitui, non conferendo Epiſcopis poteſtatem condendi leges. Quia hæc poteſtas non eſt per ſe neceſſaria in omni gubernatore, nec in omni Principe, vt patet in temporalibus Principibus habentibus ſuperiorem in illo ordine. Et ratio eſt, quia ad huiuſmodi regimen, etiam ordinarium, principaliter ſufficit poteſtas præcipiendi pro tempore, pro qua durat regimen, & obligandi, cogendi, ac iudicandi, quæ omnia poſſunt haberi ſine poteſtate ferendi leges, id eſt, perpetua præcepta, & durabilia poſt mortem pręcipientis. Vel ſaltem poſſet Pontifex ordinare, vt ſtatuta Epiſcoporum non eſſent firma, & durabilia, niſi ab ipſo confirmarẽtur, vel niſi approbarentur à Concilio prouinciali, vel à Metropolitano, aut Patriarcha, prout ipſi iuxta regionum varietatem, ac diſtantiam videretur expediens. Cur enim hoc non poterit Pontifex? aut quæ eſt in his omnibus repugnãtia? Imò vſus ipſe oſtendit, poteſtatem hanc ſæpe illis cõcedi cũ aliqua limitatione, vt patet ex cap. vlt. de fer. ibi, *cum clero, & populo*, & ex cap. *nouit*, cum toto ferè titulo de his quæ fiunt à prælat. ſine conſen. cap. Ergo ex diuino iure naturali non repugnat Epiſcopale regimen cum hac limitatione inſtitui, quandoquidem Epiſcopi in ſuo ordine non ſunt ſupremi principes, ſed ſuperiorem habentes. Nec etiam repugnat ex diuino iure poſitiuo, vt à fortiori conſtat ex dictis. Quia nullum eſt verbum in ſacra Scriptura, nec vllũ veſtigium traditionis, vnde colligi poſſit tale poſitiuum ius, ſi ex natura rei non eſt illa poteſtas neceſſariò connexa cum Epiſcopali munere. Habent ergo Epiſcopi hanc poteſtatem, quia ſupremus Eccleſiæ legiſlator humanus, qui eſt Põtifex, illam eis, vel expreſsè, vel tacitè cõceſſit, ſuóve muneri adiunxit. Sicut ſuprà dicebamus de Dynaſtis ſubiectis Imperatori, vel alteri Regi ſupremo in tẽporalibus, tunc poſſe leges ciuiles condere, quando eis conceſſum eſt, & non aliàs. Quòd autem Epiſcopis ſit hæc poteſtas cõceſſa, ex vſu, & ex iuribus citatis conſtat. 20.

c. vlt. de fer. ibi, Cũ clero & populo.
c. nouit.

21\. *Reſpõdetur fundamẽtis aduerſariorum.* Ad primum ergo, & præcipuum fundamentum Caſtri, quòd Epiſcopi ſunt ſucceſſores Apoſtolorum, reſpondetur vno verbo ſuccedere illis vt Epiſcopi fuerunt, non vt fuerunt Apoſtoli: ſunt enim hæ dignitates diuerſarum rationum: Paulus enim Apoſtolus fuit, & neſcimus fuiſſe Epiſcopum alicuius certæ diœceſis, vel habuiſſe aliquam propriam Eccleſiam, tanquam ordinarium, & proximum paſtorẽ illius, licèt haberet ſolicitudinem omnium Eccleſiarum. 2. Corinth. 11. & in multis creauit Epiſcopos, vt Titum Cretæ, Timotheum Epheſi, Dionyſium Athenis. De Ioanne etiam Euangeliſta legitur, rexiſſe vniuerſas Eccleſias Orientis, & in eis Epiſcopos conſtituiſſe, non tamen propriam alicuius ſedem priuatum Epiſcopum occupaſſe. Fuerũt ergo omnes Apoſtoli Epiſcopi immediatè facti à Chriſto quoad cõſecrationem, & quoad hanc ſuccedunt illis omnes Epiſcopi: fuerunt item Apoſtoli Epiſcopi quaſi vniuerſales totius Eccleſiæ ex immediata conceſſione Chriſti, & ſecundùm hanc rationem non habuerunt

2. Cor. 11.
Epiſcopi ſuccedũt Apoſtolis vt fuerũt Epiſcopi, non vt Apoſtoli.

runt ſucceſſores, præter ſolum Petrum, qui altiori modo pontificatum habuit.

32\. Aliqui etiam Apoſtoli (licèt non omnes) habuerunt determinatas ſedes Epiſcopales, & quoad hoc non habuerunt Epiſcopatum immediatè a Chriſto, ſed per determinationem humanam. Sic Iacobus Alphæi creatus eſt primus Epiſcopus Hieroſolymitanus à Petro, vt teſtatur Chryſoſt. Hom. 87. in Ioan. & Euſeb. lib. 2. Hiſtoriæ, cap. 1. Sic etiam ipſe Petrus primus Epiſcopus fuit Antiochiæ, quam ſedem non immediatè à Chriſto habuit, ſed ſua auctoritate accepit, & eadem poſtea reliquit. Quoad hos ergo Epiſcopatus ſuccedunt Apoſtolis Epiſcopi, propriè quidem, & in rigore ſolùm in illis Eccleſiis, quæ aliquem ex Apoſtolis habuerunt in primum Epiſcopum, in reliquis verò ſolùm per quandam imitationem, vel participationem, quam habent à Petro, non immediatè à Chriſto. Ad verba Chriſti Matth. 18. iam dictum eſt, ſolùm fuiſſe promiſſiua. Modus autem quo talis poteſtas eſſet danda paſtoribus Eccleſiæ, ibi non declaratur. Vnde licèt Epiſcopi habeant per Petrum poteſtatem, veriſimile in illos conuenit, *Quoſcunque ligaueritis*, &c. cum participatione, & diſtributione accommoda. Reliqua teſtimonia immeritò afferunt, quia non ſolùm de Epiſcopis, ſed etiam de omnibus ſuperioribus, ſeu Prælatis inferioribus verum habent. Et ſuo modo etiam in Magiſtratibus, & principibus temporalibus, quamuis certum ſit, non immediatè à Deo, ſed per conceſſionem hominum habere ſuam poteſtatem. Nam poſtquam illas habent, incipiunt eſſe miniſtri Dei, & ideo illis debetur obedientia.

Chryſoſt. *Euſeb.* *Matth. 18.*

33\. Ad ſecundum, patet reſponſio ex dictis; conceſſa enim maiori in bono ſenſu, negatur minor, quia poteſtas ferendi leges, nō eſt de ratione intrinſeca muneris Epiſcopalis ſecundùm generalem rationem ſuam, ſecūdùm quam habet originem aliquam à iure diuino; & ideo non eſt apta comparatio, quæ fit ad dignitatem Apoſtolatus; nam illa fuit dignitas vniuerſalis iuriſdictionis reſpectu totius Eccleſiæ, & ab ipſo iure diuino fuit determinata ad illū gradum perfectionis. Epiſcopalis autem dignitas quoad iuriſdictionem non eſt ita de iure diuino, nec habet ab illo certum modum poteſtatis, & conſequenter nec inſtitutionem, ſed ſolum generale præceptum inſtituendi, & conferendi illam. Et hoc modo ſufficienter explicātur verba Pauli, *In quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei*: eo vel maximè quòd etiam reges dicuntur regnare per Deum, & habere poteſtatem à Deo, etiamſi per homines immediatè illis collata ſint regna; ita ergo licèt Epiſcopi conſtituantur à Petro, veriſſimè dicitur, poſitos eſſe à Spiritu ſancto ad regendam Eccleſiam, quia hæc eſt voluntas Spiritus ſancti, & non ſine ipſius inſpiratione, & cooperatione fit. Reliqua, quæ ibi adduntur, iam ſunt expedita.

Apoſtolatus fuit dignitas vniuerſalis iuriſdictionis in totā Eccleſiam, ac proinde cōpetit ei ferre leges, non ſic verò Epiſcopalis. *Act. 20.*

34\. Ad tertium ex vſu reſpondemus, poſt Apoſtolos ſemper fuiſſe Epiſcopos creatos per homines, & non immediatè à Chriſto, & accepiſſe ſuam poteſtatem mediante Pontifice ſummo aliquo modo, licèt non ſemper fuerit idem modus ſeruatus. Nam in principio naſcentis Eccleſiæ, licèt Petrus ſua auctoritate quamplurimos Epiſcopatus erexerit, vt latè refert Baron. ann. 44. num. 11. 27. & ſæpe aliis locis; tamen etiam alij Apoſtoli per poteſtatem ſibi à Chriſto conceſſam Eccleſias erigebant, & Epiſcopos in eis conſtituebant, vt de Paulo dictum eſt, & de ſe ipſe teſtatur, & de Ioanne Euangeliſta ait Hieron. de Scriptor. Eccleſ. *Totas Aſiæ fundauit, rexitq; Eccleſias.* Et Tertullian. lib. 4. contra Marci. c. *Habemus* (inquit) *Ioannis alumnas Eccleſias, nam etſi Marcion Apocalypſim eius reſpuit, ordo tamen Epiſcoporum ad originē recenſitus, in Ioannem ſtabit auctorem.* Et de aliis ſimiliter eſt notum, ac neceſſarium.

Baron. *D. Hieron.* *Tertullian.*

35\. Nihilominus verò credendum eſt, omnes Epiſcopos ab Apoſtolis creatos habuiſſe ſucceſſores, media Petri auctoritate, mediatè, vel immediatè. Nam ordo Hierarchicus Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, & Patriarcharum à principio Eccleſiæ incepit, & quia in Eccleſia perpetuò erat duraturus, non ſine auctoritate Petri inſtitutus eſt, vt alibi Deo dante latiùs dicemus. Tunc ergo in Aſia, & aliis regionibus remotioribus per electionem aliquam vſu, & tacito conſenſu Romani Pontificis fiebant Epiſcopi & ſuperiores Prælati, & fortaſſe Archiepiſcopi confirmabant Epiſcopos, in Oriente, & regionibus remotis, Patriarchæ autem Epiſcopos, ipſi verò Patriarchæ à principio fuerunt per Petrum inſtituti, & poſtea auctoritate Romanæ Eccleſiæ, vel modo aliquo ab illa præſcripto conſtituebantur, & ad hunc modum ſemper potuerunt Epiſcopi mediatè, vel immediatè per Romanum Pontificem creari. Et licèt per electionem, vel poſtulationem cleri, aut populi fierent, poteſtas ipſa ſemper dabatur auctoritate capitis, vel per ſe, vel per alios operantes, quod vſque hodie ſeruatur in Eccleſia Catholica, ſemperque ſeruatum fuiſſe credendum eſt. Nam, vt ait Irenæus lib. 3. c. 3. *Ad Romanā Eccleſiam propter principaliorē principalitatē neceſſe eſt omnes cōuenire Eccleſias, hoc eſt, omnes vndique fideles.* Quod licèt maximè de doctrina fidei verum ſit; tamen etiam locum habet in his omnibus, quæ ad vniuerſale regimen, & grauiores eius actus pertinent, inter quos computatur creatio Epiſcoporum, vt tradit Gregor. in c. *præceptum*, diſtinct. 12. & ibi Gloſſa, & alij notant, & ſumitur ex cap. *antiquis*, 9. quæſt. 3. quod ſumptum eſt ex epiſtola Athanaſij ad Felicem Papā. Vnde etiam notat Gloſſa in cap. *quanquam*, de elect. in 6. quod de iure antiquo, & diſpoſitione Eccleſiæ poteſtas conferendi Epiſcopatum pertinet ad Papam, & notat Panormit. in cap. *verùm*, de for. compet. num. 11.

Ordo Hierarchicus totus à Petro dependens. *Irenæus.* *Greg. c. præceptum.* *Gloſſa.* *c. antiquis.* *c. quāquam.* *c. verùm. 26.*

Atque hinc tandem explicata, & confirmata manet vltima pars aſſertionis, in qua dicebamus, poteſtatem hanc Epiſcoporum originem habere à iure diuino, & præcepto Chriſti eſt, vt Eccleſia per Epiſcopos gubernetur, & quòd à Papa vocentur in partem ſolicitudinis, licèt modus, determinatio, & collatio poteſtatis, per arbitrium, & prudens iudicium Pontificū facta ſit, & augeri, vel limitari poſſit. Vt autem hæc omnia clariora fiant, & ad omnes ſingulares perſonas, quæ leges Eccleſiaſticas ferre poſſunt, meliùs applicentur, nonnulla peculiaria dubia in ſequenti capite proponemus, & exponemus.

CAPVT V.

Deciduntur nonnulla dubia quibus doctrina ſuperiorū capitis magis explicatur.

1\. PRimum dubium eſt, verùm Epiſcopus poſſit condere leges ſine voluntate Papæ, & quæ regula in hac materia ſeruanda ſit, videlicet, an poſſit Epiſcopus quidquid ei non prohibetur, vel ſolùm quod ei conceditur. In quo primò dicendum eſt, Epiſcopos nō poſſe leges ferre in rebus, quas Papa ſibi ſpecialiter reſeruauit, aliis videlicet aliquo modo repugnantes. Hoc eſt certiſſimum ex ſubordinatione debita. Habeturque in cap. 1. de *tranſlat. Epiſcop.* & cap. 1. & 2. de reliquiis, & venerat. Sanctorum, & cap. vlt. de religioſis domibus. Vnde ſecundò certum eſt, non poſſe aliquid ſtatuere contra ius commune; quia eo ipſo repugnaret voluntati ſuperioris, ſumitur ex capit. ſecundo, de locato. Tertiò addendum,

Dubium primum. *Epiſcopus nō poſſe aliquid ſtatuere contra ius commune vel contra id quod Pap. ſibi ſpecialiter reſeruauit.*

in grauioribus cauſis nihil poſſe ſtatuere, quia per generalem regulam Sedi Apoſtolicæ ſunt reſeruatæ. Notat Gloſſa in cap. 2. de maiorit. & obedient. Item Gloſſa in cap. 2. §. *porrò*, diſtinct. 3. & 18. diſtinct. in principio. Abbas in cap. vlt. de offic. legati, num. 5. & ſumitur ex cap. *præceptis*, diſtinct. 12. & cap. *multis*, diſtinct. 17. & cap. *maiores*, de Baptiſmo. Probatur etiam ex generali principio, ſub generali conceſſione non venire ea, quæ in ſpecie non eſſent veriſimiliter concedenda cap. vlt. de officio vicarij, in 6. & optimè ad rem præſentem in cap. *quòd tranſlationem*, vbi adnotant Panormitan. & alij, & Bartul. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtitia & iure. num. 16. Dicuntur verò eſſe grauiora, quæ ad nouam fidei declarationem, vel promulgationem pertinent, vel quæ concernunt ſtatum vniuerſalis Eccleſię, vt v.g. continentia Sacerdotum, aut quæ repugnant priuilegiis, vel conſuetudinibus vniuerſalibus, iuxta cap. *cum dilectus*, de conſuetud. vbi Gloſſa verbo, *conſtituimus*. Item vnam Eccleſiam alteri ſubiicere, aut duos Epiſcopatus, vel vnum in duos diuidere, vt dicitur in dicto cap. *quòd tranſlationem*, & ſimile eſſet quadrageſimale ieiunium mutare, vel quid ſimile. Extra hos verò caſus pro generali regula habendum eſt, Epiſcopum non egere poſitiua approbatione, confirmatione, aut conceſſione Papæ, vt poſſit ſtatuta condere de ſe firma, ac perpetua, quia hoc conuenit illi iure ordinario, 2. de maiorit. & obedient. cap. 2. de conſtit. in 6. & ex perpetua conſuetudine, traditione Eccleſiæ, neque eſt vlla ratio ad limitandam hanc Epiſcopi poteſtatem.

Gloſſa in cap. 2. § porrò. Abbas. c. præcep. c. multis. c. maiores. c. quòd tranſl. Panormit. Bart. Circa quæ nō poteſt ſtatuere Epiſcopus. c. cùm dilectus. Circa quæ poteſt ſtatuere Epiſcopus.

A B C

2\. Secundum dubium eſt, vtrùm Epiſcopus poſſit ſine conſilio, vel conſenſu capituli, aut cleri, ſtatuta efficere. Aliqui enim id affirmant ex Gloſſa in cap. *ſi quis*, de maioritate & obedient. ſed illa Gloſſa id non dicit, ſed ſolùm ait poſſe Epiſcopos conſtitutiones facere. Vnde Panormitan. cap. vlt. de offic. legati, abſolutè id negat, citátque Ioan. Andr. & id colligit ex cap. *nouit*. & cap. *quanto*, de iis, quæ fiunt à Prælato ſine conſenſu capituli. Quæ iura non loquuntur de ſtatutis, ſed de obiectionibus bonorum Eccleſiæ, & aliis ſimilibus negotiis, quæ ab Epiſcopo ſine capitulo facienda non ſunt. Vnde dicendum puto, eandem ferè regulam hic eſſe ſeruandam, quæ in proximo antecedenti puncto poſita eſt. Nam regulariter Epiſcopus non pendet in ferendis legibus à capitulo; quia non habet ab illo poteſtatem, ſed à Papa, à quo in ſuo gradu conſtitutus eſt princeps habens regimen monarchicum, quia hoc erat magis conſentaneum diuino iuri. Item, quia nullo iure adhibetur hæc limitatio poteſtatis Epiſcopalis, neç talis dependentia Prælati a ſubditis in legibus ferendis ſequitur ex principiis naturalibus; ergo non eſt pro generali regula conſtituenda; ſolùm ergo dici poteſt, eſſe neceſſarium concilium, vel conſenſum cleri, aut etiam populi in caſibus à iure expreſſis, vel in his rebus, quæ ſpecialem rationem, vel neceſſitatem præſeferunt. Exemplum prioris partis habetur in cap. vlt. de feriis, & de illo latè dixi in tom. 1. de religione, tractat. 2. lib. 2. cap. 11. à num. 7. Exempla alterius partis ſunt, ſi leges Epiſcopi diſponant de rebus, quæ poſſunt cedere in præiudicium capituli, aut cleri, proportione ſeruata, vt ſi ſint contra priuilegium à ſuperiore illis conceſſum, vel contra præſcriptam conſuetudinem. Et hoc ad ſummum poteſt colligi per argumentum à ſimili ex dictis capitibus, *nouit*, & cap. *quanto*; & magis ex cap. *veſtra*, de locato; & eſt hæc communis ſententia. Felinus cap. *cùm omnes*, de conſtitut. num. 13. & Archid. ex textu ibi capit. de conſecr. diſtinct. 3.

c. ſi quis. Panormit. c. nouit. c. quanto. c. nouit. c. quanto. c. cùm om. Felin. Archid.

D E

3\. Tertium dubium eſt, quid dicendum ſit de ſuperioribus Prælatis, vt ſunt Archiepiſcopi, Primates, ſeu Patriarchæ. De quibus in primis certum eſt, iure communi idem poſſe in ſuis particularibus diœceſibus, quod Epiſcopus, quia illarum Epiſcopi ſunt. Deinde dicendum eſt, nihil amplius, vel intra, vel extra illas poſſe, niſi ſpeciali iure, aut præſcripta cōſuetudine, vel priuilegio eis conſenſum ſit. Ita ſumitur ex cap. 4. vſque ad cap. *conqueſtus*, 9. q. 3. & cap. *duo ſimul*, de offic. ordinarij. Ratio autem eſt, quia hæ dignitates, quatenus ſuperiores Epiſcopis ſunt, omnino ſunt de iure humano Eccleſiaſtico, & ideo nihil ratione illarum fieri poteſt; niſi quod ſpecialiter conceſſum eſt: præſertim cùm ita ſit in dictis iuribus declaratum. Vnde quod ait Gloſſa in principio diſtinct. 18. verbo, *conſtituendum*, ſcilicet, Epiſcopum poſſe condere Canones Epiſcopales, & Archiepiſcopum prouinciales, intelligendum eſt de Archiepiſcopo cum Concilio prouinciali, aliàs iuri repugnaret, vt conſtat ex iuribus citatis, præſertim ex cap. *nullus Primas*, 9. quæſt. 3. Ideóque æquiparatio illa Archiepiſcopi cum Epiſcopo non eſt omnimoda etiam reſpectiuè: nam Epiſcopus ſolus poteſt facere Canones Epiſcopales, non ſic Archiepiſcopus prouinciales.

Idem 3. Archiepiſ. in ſuis particularibus Diœceſib. quod Epiſcopi in ſuis. c. duo. Gloſſa. c. nullus Primas.

4\. Atque ex his facilè intelligi, ſeu expediri poteſt quartum dubium, ſcilicet, quam poteſtatem habeant ad condendas leges Cardinales, Abbates exempti habentes iuriſdictionem Epiſcopalem, vel alij ſimiles Prælati, aut etiam legatus Pontificis. Primò enim de Cardinalibus dicendum eſt, per ſe, & ratione ſuæ dignitatis ſolùm poſſe leges ferre in Eccleſiis ſuorum titulorum. Probatur, quia tantùm in illis habent iuriſdictionem Epiſcopalem, vt apertè ſumitur ex cap. *his, quæ*, de maioritate & obedient. & cap. *querelam*, de elect. vbi id notat Panormit. citans Ioan. Andr. & alios, & Hieron. Manfred. tractat. de Cardinalib. deci. 134. Secundò dicendum eſt, inferiores Prælatos, licèt Cardinales non ſint, ſi habent iuriſdictionem Epiſcopalem, poſſe iure communi in ſuis quaſi diœceſibus leges ferre, niſi eis ſit ſpecialiter prohibitum, aut ex conſuetudine, vel peculiari inſtitutione requirant communitatis, vel capituli conſenſum, quod tam ad regulares, quàm ad ſeculares extendi poteſt. Ratio eſt, quia hæc poteſtas eſt iuriſdictionis, & per ſe, & iure ordinario eſt coniuncta cum iuriſdictione Epiſcopali. Tertiò idem dicendum eſt de Legato ſummi Pontificis: habet enim poteſtatem condendi leges in ſua prouincia, quæ durent, etiam finito munere eius, donec reuocentur, vel à Papa, vel ab alio habente æqualem poteſtatem. Ita declaratur in cap. vlt. de offic. legati, vbi Panormitan. & alij, Syluester. verb. *lex*, num. 4. Ratio eſt, quia hoc munus ita inſtitutum eſt à ſummis Pōtificibus, & quia illi Legati habēt iuriſdictionem plus quàm Epiſcopalem, & ordinariam, vt patet ex toto titulo de officio legati.

Cardinales poſſe ferre leges ſolùm in Eccleſiis ſuorum titulorum. c. his quæ. c. querelam. Ioan. And. Manfred. Legatū ſummi Pontificis habere poteſtatem ferēdi leges in ſua prouincia.

5\. Vltimò dicendum eſt, nullam aliam perſonam ſingularem, præter numeratas, habere in Eccleſia poteſtatem ferendi leges canonicas, quia nullibi conceſſa legitur, neque cum aliquo alio munere coniuncta eſt. Et ratio reddi poteſt, quia (vt ſuprà dixi) poteſtas legiſlatiua in qualibet republica, de ſe eſt ſuprema; in inferioribus autem ſolùm eſſe poteſt quatenus à ſupremo Principe communicatur: non ſolet autem communicari, niſi magis principalibus, & habentibus ſuperiorem valde gubernationem, & ideo in Eccleſia iure ordinario hæc poteſtas non eſt coniuncta, niſi cum principali iuriſdictione, qualis in Eccleſia eſt Epiſcopalis, & non inferior.

Nullā præter dictos habere poteſtatem condendi leges Canonicas.

6\. Quintò dubitari hîc ſolet, an ſententiæ ſanctorum Patrum, præſertim illæ, quæ in decreto habentur, vim legis habeant. Ratio dubitandi eſt, quia in

Decreto

Gloſſ in c. noli.

Decreto Gratiani vt tales inſeruntur, & ita communiter, vt canones citantur. Imò Gloſſa in cap. *noli*, diſt. 9. verb. *in iſtis*, generaliter dixit, ſentẽtias Patrũ, quæ probantur à Gelaſio diſt. 15. cap. 3. eſſe Canonicas vſque ad minimum apicem. Sed hoc non habet fundamentum, quia nec Eccleſia hoc ſenſit, cùm Patres non fuerint canonici ſcriptores, nec infallibilem aſſiſtentiam Spiritus ſancti habuerint. Neque in illo textu id dicitur, niſi ſpecialiter de quadam Epiſtola Leonis Papæ, in qua vt Pontifex loquutus eſt. Vnde per vim exceptionis ſatis ſignificatur, approbationem aliorum operum non eſſe in eo ſenſu factam, ſed ſolùm vt de grauiſſima humana auctoritate illorum Patrum conſtaret. Quod ergo ad præſens ſpectat, dicendum eſt, ſententias, ſeu dicta Sanctorum, per ſe, & quatenus nituntur auctoritate eorum, non habere vim legis, vt notat Gloſſa diſtinct. 20. in princip. & ſumitur ex tota illa diſtinctione. Et ratio eſt, quia lex non eſt actus doctrinæ tantùm, ſed poteſtatis; ſancti autem Patres non habebant poteſtatem hanc, neque etiam hac intentione talia ſcripta tradebant. Lege Panormitan. Deci. & Felin. cap. *ne innitaris*, de conſtitut. Dixit autem, *Per ſe, & quatenus eorum auctoritate nituntur*, quia interdum ipſi teſtificantur de præcepto, vel a Chriſto, vel ab Apoſtolis tradito, vel Eccleſiæ traditione introducto; & tunc ex illis colligitur præceptum tanquam ex teſtibus, non tanquam ab auctoribus. Vnde iuxta modum, quo de re aliqua, ſeu obligatione teſtificantur, & iuxta maiorem, vel minorem conſenſum Sanctorum inter ſe, eò maiorem, vel minorem fidem efficiunt; de qua re vide Auguſtin. de Ancona lib. de poteſtate Papæ, q. 100. & Canum lib. 7. de locis, cap. 3.

Panormit. Deci. Felinus. c. ne innitaris.

Auguſt. de Ancona. Canus.

7. *Dicta Patrũ non accipere vim legis eo quod à Gratian. in ſuo Decreto ſint inſerta, niſi ab aliquo Põtif. fuerint canonizata.*

7\. Addo præterea, ſententias Patrum non accipere vim legis, eo quòd à Gratiano in ſuo Decreto inſertæ ſint, niſi ab aliquo Pontifice fuerint canonizatæ, vt inter Decretales aliquando inueniũtur. Ratio eſt, quia nec Gratian. habuit poteſtatem dandi vim legũ, neque Põtifex aliquis pro legibus approbauit omnia quæ in illo Decreto continentur. Quamuis aliqui Canoniſtæ oppoſitum ſentiant, quos refert, & ſequi videtur Felinus in cap. 2. de reſcript. num. 45. Sed re vera non habent firmum fundamentum: nam cõſuetudo, quam allegant, non eſt in eo ſenſu (iuxta cõceptum communem ſapientum) introducta. Et ita ſentiũt plures alij Canoniſtæ, quos idem Felinus refert, & Decius ibidem. num. 15. Idémque dicendum eſt de aliquibus legib^9 ciuilib^9, quas in ſuo decreto Gratian. poſuit, quia non eo ipſo habent vim legis canonicæ, niſi ab aliquo Pontifice ſint canonizatæ; propter eandem rationem; vt ſentit Gloſſa in cap. 1. de rebus Eccleſiæ non alienandis in 6. verb. *tractatus*, & videtur ſupponere Nauarr. de redditib. Eccleſ. q. 3. mon. 17. num. 5.

Felinus. Decius.

Gloſſa.

Nauarr.

8\. Denique obiter addo, nonnulla referri à Gratiano quæ in Conciliis, vel Patribus, quibus ipſe ea tribuit, non inueniuntur, de quibus meritò dubitari poteſt, an habeant vim legis. Nam aliqui putant, omnino eſſe credendum Gratiano, quia iura auctoritatem illi tribuere videtur, iuxta Decium, & Felinum ſuprà, cum Panormitan. cap. 2. citato, de reſcriptis. Veruntamen licèt illa ſit aliqua præſumptio, nõ tamen ſufficiens, vt inducat legis auctoritatem, & ſufficientem proportionem. Quia Gratiam (verisimile eſt) nõ omnia ſumpſit ex propriis originalibus, ſed multa ex antiquioribus Decretis, ſeu collectoribus, & ita facilè potuit deceptio, & mutatio fieri, præſertim in nominibus auctorum. Item in Decreto Gregoriano multa emendata ſunt. Quapropter conſulenda ſemper ſunt originalia: quando verò hæc non inueniuntur, inſpiciendum eſt, an talia decreta vſu ſaltem, & conſuetudine ſint recepta, vel in aliis certioribus decretis confirmata, alioqui ad ius conſtituendum non ſufficient.

Gratian. Decius. Felinus. Panormit.

CAPVT VI.

Quæ communitates, ſeu congregationes Eccleſiaſticæ habeant poteſtatem condendi leges.

De concilio tripliciter ſpectato. 1.

PRimum locum inter has communitates, ſeu congregationes habet generale concilium, quod tribus modis conſiderari poteſt; primò vt ſummum Pontificem perſonaliter habeat præſẽtem, cuius auctoritate, & congregatum ſit, & procedat: ſecundò quod habeat auctoritatem Papæ per Legatos præſentes, non tamen perſonam; tertiò, vt omnino ſine Pontifice ſit. De primo res eſt per ſe nota, quia ſi ſolus Papa poteſt ferre leges pro vniuerſa Eccleſia, à fortiori poterit ſimul cum Concilio generali; & huius rei exemplũ habemus Actor. 15. vt ſuprà notauimus. De ſecundo etiam concilio ſi à Papa poſtea confirmatum ſit, eſt etiam manifeſtum habere eandem poteſtatem, propter eandem rationem, & huius rei exemplum habemus ferè in omnibus Conciliis generalibus extra vrbem factis, & maximè in Tridentino.

Actor. 15.

Victor. Soto. 2.

Difficultas autem eſt, an hoc concilium habeat poteſtatem obligandi per ſuas leges, prius quam à Papa cõfirmetur. Aliqui Auctores affirmant, ſignificat Victor in relect. 2. de poteſtate Papæ q. 1. n. 6. & Sot. in 4. diſt. 20. q. 1. art. 4. ad 2. Suaderi poteſt, quia concilium illud habet infallibilem auctoritatem; ergo & ſupremam poteſtatem. Item quia aliàs ſuperfluè conuocaretur ad leges condendas, quia tandem ſolus Pontifex illas conderet. Verior tamen ſententia eſt, illas leges non obligare ſine confirmatione Papæ. Ita Caiet. Opuſc. de comparatione Papæ, & Concil. Turrecrem. lib. 2. ſummæ cap. 71. Nauar. lib. 1. conſil. tit. de conſtit. conſil. 1. n. 4. Quod ſufficienter probatur perpetua traditione, obſeruatione conciliorum generalium; ſemper enim confirmationem à Pontifice poſtularunt, & antea non cenſebãtur habere vim obligandi ſuis legibus, nec vniuersè in Eccleſia recipiebantur. Quòd ſi aliquando prouincia, vel Eccleſia aliqua particularis ante confirmationem admittit talem legem, id facit vel ſpontaneè, vel ex particulari præcepto ſuorum Prælatorũ, vt Nauarr. notat, ſpecialiter circa decreta Concilij Trident. quę ante confirmationem cœperunt in Hiſpania obſeruari. Ratio autem eſt, quia concilium congregatum ſub obedientia Pontificis non habet immediatè ex iure diuino iuriſdictionem ſuper vniuerſam Eccleſiam: nullibi enim illi conceſſa legitur, ſed Petro tantùm; ergo tantũ iuriſdictionis habet, quãtum illi à Papa conceditur; ſed Papa non dat auctoritatem cõcilio ad ferendas leges obligantes priùs, quam ab ipſo confirmentur, vt ex vſu conſtat; ergo. Dices, poteſt illam dare, & mittere legatos cum ea poteſtate, & cõditione, vt leges à concilio latæ ſtatim ſine alia cõfirmatione promulgari poſſint, & obligare. Reſpondeo primò, ſi Papa id faciat antecedenter, vt ſic dicam, confirmare illas leges; cùm diximus autem confirmationem eſſe neceſſariam, de cõſequente, vel antecedente intelligendum eſt. Addo verò, nunquam id fieri, niſi quando Papa, in ipſa inſtructione concilij in particulari declarat, quid præcipiẽdum ſit: nã in cõmuni, & indifferenter non eſt ita expediens, quia confirmatio Papæ, vt certam habeat, & infallibilem aſſiſtentiam Spiritus ſancti, oportet, vt circa rem certam, & determinatam verſetur. Quòd verò concilium huiuſmodi illam habeat, antequam confir-

Leges cõciliorum nõ obligare ſine cõfirmatione Papæ patet traditione.

Caiet. Turrecr. Nauarr.

Concilium congregatũ ſub obedientia Papæ nõ habet immediatè iure diuino iuriſdictionẽ in totam Eccleſ.

confirmetur: ſatis dubia res eſt, de qua non eſt hic dicendi locus.

3\. *De concilio ſine Papa aut eius legatis.* Supereſt dicendum de Concilio quando Papa, nec per ſe, nec per Legatos adeſt. Et quidem ſi in Eccleſia ſit certus aliquis, & indubitatus Pontifex, talis congregatio, nec eſſet verum concilium, quia non eſſet legitimè coactum, vtpote ſine auctoritate Pontificis Romani: nam repugnare videtur, vt eius auctoritate congregetur, & quòd deſint in eo Legati eiuſdem, vel aliquis, qui ipſius nomine præſideat, & quòd ſit concilium generale. Vnde ſi tale concilium fingatur, non poterit dici generale, quia omnino in illo deeſt Eccleſiæ caput, cùm tamen eo tempore, vt ſupponitur, non deſit in Eccleſia. Vnde etiam illo caſu ficto admiſſo, conſtat, decreta, & leges talis concilij non poſſe obligare vniuerſam Eccleſiam ante confirmationem Papæ, quia non eſt generale, & quia de illo à fortiori procedunt dicta in priori puncto.

4\. *De concilio tépore ſchiſmatis.* Solùm ergo ſupereſt dubium, quando contingit tale concilium congregari deficiente Pontifice, propter exortum ſchiſma, vt contigit tempore concilij Conſtantienſis. Et tunc dicendum cenſeo, tale concilium ſolùm habere eam poteſtatem, quæ neceſſaria eſt veluti ad defenſionem Eccleſiæ, & ad pacificandam illam eligendo ſummũ Pontificem certum, & ideo ſolùm ea poſſe præcipere, & ordinare, quæ ad hunc finem neceſſaria ſunt; non verò leges perpetuas pro vniuerſa Eccleſia ſtatuere. Hoc in primis probat vſus. Deinde ratio, quia tale concilium non habet hanc iuriſdictionem immediate ab aliquo iure diuino poſitiuo, quia nec ſcriptum eſt, nec traditione conſtat; neque etiam habet à ſummo Pontifice, quia ſupponimus, illum non eſſe, & qui præceſſerunt, illam non reliquerunt, quia nullum etiam decretũ de hoc habemus, ſolùm ergo habet poteſtatem, quæ ex iure diuino naturali conſequitur in quolibet corpore myſtico, vt poſſit ſe gubernare, & tueri per principes particulares vnitos in vnum corpus, quando deeſt ſupremum caput. Hęc autem poteſtas ex natura rei ſolùm conſequitur ad prædictum finem, & cum dicta moderatione. Vnde ſi tale concilium aliquas ferret leges, ad ſummum poſſent obligare ex vi acceptationis Eccleſiæ, vel quatenus ſinguli Epiſcopi poſſent illas in ſuis Epiſcopatibus ferre, vel vſque ad electionem Pontificis.

5\. *Collegium Cardin. vacante Sede nullas ferre poſſe leges obligantes totam Eccleſiam.* Vnde obiter intelligitur, quid dicendum ſit de Collegio Cardinalium, vacante Sede; nullas enim ferre poteſt leges, quæ obligent totam Eccleſiam. Ratio eſt, quia nullibi eſt illi Collegio conceſſa talis iuriſdictio. Nam de iure diuino eſt idem argumentũ, quia nullibi conſtat. Nec collegium ipſum, ſeu Cardinalium dignitas cenſetur eſſe de iure diuino, iuxta communiorem ſententiam, quam nunc definimus. De iure verò Eccleſiaſtico potiùs colligitur prohibitio ex Clementia, *ne Romani*, de elect. in princip. ibi. *Irritum, aut inane decernentes quidquid poteſtatis, aut iuriſdictionis ad Romanum Pontificem (dum viuit) pertinentis, cœtus ipſe duxerit exercendum.* Solúmque ibi excipiuntur, quæ in cap. *vbi periculum*, de electio. in 6. Cardinalibus conceduntur; ibi autem nihil eis conceditur, niſi quæ ad electionem Pontificis, & ad defenſionem Eccleſiæ, & quæ ad obuiandum imminentibus periculis ſpectant. De reliquis verò potius dicitur, *Quòd ſe nequaquam de alio negotio intromittant.* Et in §. *certum*, additur, *Omni conatu, & ſolicitudine, prout paſſibilitas patitur, ad illuri tantũmodo, vt eorum miniſterio acceleretur vtilis, & pernéceſſaria totius mũdi promiſſio.* Atque hæc ſententia ſumitur ex Gloſſa in Clemẽtina vnica, de ſchiſmaticis, verbo, *ſede vacante*, in fine, expreſſiùs Abbas in c. *cùm eſſet*, de re iudic. num. 13. & ibi Felinus num. 11. & Anton. de Butr. & Imola in cap. *tranſlato* de conſtit.

Clement. ne Romani.

Gloſſa. Abbas. Felin. Anton. But. Imola.

6\. Contrarium verò tenuit Archidiac. cum Laurent. in cap. *cum conſtitueretur*, 50. diſt. in fine, & ſequitur Iacobat. lib. 1. de Conciliis, artic. 12. p. 38. Alban. de Cardin. quæſt. 41. in fine, Manfred. de Cardin. deciſio. 6. Fundatur, quia Senatus poterat condere legem, l. *non ambigitur*, ff. de legibus. collegium autem Cardinalium habet auctoritatem Senatus, cap. *Eccleſia*, 16. quæſt. 1. & cap. *Conſtantinus*, 96. diſtinct. ergo confirmatur, quia collegium Cardinalium habet poteſtatem creandi legiſlatorem. Quid ergo mirum, quòd poſſit condere leges? Sic enim intulit Hugo in cap. *nullus*, 79. diſt. poſſe illud collegium creare Cardinalem, quia poteſt eligere Papam. Confirmatur ſecundò, quia illud collegiũ repræſentat vniuerſam Eccleſiam, quatenus illius nomine poteſt eligere Papam. Sed hæc ſententia non habet firmum fundamentum, neque video quomodo intelligi, aut defendi poſſit. Nam vel loquitur de cœtu Cardinalium, viuente Papa, aut ſede vacante; neutro autem modo vera eſſe poteſt; ergo. Minor quoad priorem partem patet, quia viuente Papa, nullam iuriſdictionem ordinariam habet illud collegium, vt collegium eſt; imò nec ſingulæ perſonæ eius niſi in propriis titulis, vt ſuprà dictum eſt. Quapropter, viuente Papa nec congregari in vnum poſſunt per modum talis collegij, niſi ex voluntate, & auctoritate eiuſdem Papæ, præſertim ad diſponendum de his, quæ ad Eccleſiæ regimen ſpectant, multóque minùs poterunt tunc condere legẽ ſine Papa. Altera verò pars euidẽter conuincitur ex iuribus allegatis, & diſcurſu facto.

Arch. Laur. Alban. Manfred.

c. Eccleſ. c. Conſtantinus.

Hugo in c. nullus

7\. Vnde illa æquiparatio cum ſenatu friuola eſt, quia nec in illis decretis habetur, & licet fieret, intelligẽda eſſet quoad honoris, & dignitatis titulos, non quoad iuriſdictionem ſpiritualem. Hanc enim non potuit dare Conſtantinus, nec eſt in communitate aliqua Eccleſiaſtica, niſi à Papa deriuetur. Ad primam verò confirmationem negatur conſequentia, quia poteſtas ſolùm eſt data Cardinalibus ad actum eligendi, non ad alios, licèt minùs nobiles. Vnde etiam illa æquiparatio Hugonis falſum infert, quia Collegium Cardinalium re vera non poteſt creare Cardinalem, quia nullibi datur illi hæc poteſtas, & poteſtas definita ad actum nobiliorem, non poteſt extendi ad alium diuerſæ rationis, licèt minus nobilem, & ita notauit Gloſſa in Clement. 2. de elect. verb. *poteſtatis*, & Turrecrem. in dicto cap. *nullus*. In ſecunda denique confirmatione, in rigore falſum eſt, quod ſumitur: nam poteſtas illa eligendi Pontificem non eſt in illo collegio ab Eccleſia, ſed à Chriſto, mediantibus præcedentibus Pontificibus. Deinde licèt Collegium illud repræſentaret Eccleſiam, non tamen ſimpliciter, ſed ad præbendum illum conſenſum, ſicut procurator deſtinatus tantùm ad vnum actum. Sicut etiam Concilium Acephalum, ſede vacante, dicitur repræſentare totam Eccleſiam, non tamen omnino perfectam, ſed carentem capite, & in ordine tantùm ad creandum illud, & tollenda impedimenta, vel incommoda, quæ interim ſolent Eccleſiæ aduenire.

Gloſſa. Turrec.

8\. *De minoribus conciliis.* Secundo loco dicendum eſt de minoribus conciliis, de quibus ſtatuitur regula, poſſe ferre leges accommodatas, & proportionatas iuriſdictioni ſuæ, tã quoad territorium, quàm quoad materiam legum. Hanc ſumo ex communi doctrina Canoniſtarum in §. *porrò*, poſt cap. *regula*, diſt. 3. Hoſtien. in ſum. titul. de conſtit. Decio, & aliis circa eandem rubricam, Innocent. in cap. *graue*, de præbendis. Declaratur, & probatur breuiter: nam hæc concilia ſunt triplicis ordinis; quædam dicuntur nationalia, vt in Hiſpania ferè fuerunt Toletana, & generaliter ſunt illa, ad quæ conueniunt non ſolùm Epiſcopi, ſed etiam Archiepiſcopi alicuius nationis ſub vno Primate, vel

Hoſtien. Decius. Innocent.

Patriar

Patriarcha. Alia ſunt prouincialia vnius Metropolis, in quibus conueniunt Epiſcopi ſuffraganei cum ſuo Archiepiſcopo. Alia denique ſunt ſynodalia, quæ ordinariè non vocantur cõcilia, ſed ſynodi, & ad ea cõueniũt Abbates, & Parochi cum ſuis Epiſcopis. Nullum ergo ex his poteſt per ſe ferre leges obligãtes totam Eccleſiam, niſi Põtifex illas efficiat ſuas, quia nõ habent vniuerſalem iuriſdictionem, & eadem ratione non poſſunt ferre leges in materiis grauioribus reſeruatis Pontifici, iuxta regulam ſuprà poſitam. At verò in materia proportionata poteſt vnumquodque in ſuo territorio leges ferre.

9. *c. Catholica. q. concilia. c. penult.* Concluſio ergo ſic explicata ſumitur ex cap. *Catholica*, diſt. 11. & ex cap. *Concilia*, diſt. 17. & ferè tota diſt. 18. & cap. penult. diſt. 92. Ratio autem huius iuriſdictionis ſumi poteſt vel ex natura rei, ſuppoſita ordinaria iuriſdictione Epiſcoporum, & aliorũ Prælatorum ſuperiorum, qui in ordine Eccleſiaſticæ hierarchiæ illis ſuperiores ſunt aliquo modo. Nam inde ſtatim fit, vt quatenus plures Epiſcopi ſub vno Archiepiſcopo, vel Patriarcha conſtituuntur, poſſint etiam in vnum congregari, & legitimum corpus myſticum efficere, in quo ex natura rei eſt poteſtas legiſlatiua, eo ipſo quòd à ſuperiore non prohibetur. Et eadem ratio procedit in clero ſub vno Epiſcopo cõſtituto, &c. Vel etiam poteſt hæc iuriſdictio cenſeri ex inſtitutione humana, quia ſummi Pontifices voluerunt ad maiorem vnionem, & conformitatem diuerſarum nationum, vel prouinciarum, aut Epiſcopatuum reſpectiuè, & ad magis ſuauem gubernationem, vt non ſolùm per ipſos Epiſcopos, ſeu Primates ſigillatim, ſed etiam per legitima Concilia, & ſynodos leges ferri poſſent. Quæ inſtitutio conſtat ex traditione antiquiſſima, & inſinuatur in ſacris decretis, & nouiſſimè in Concilio Tridentino ſeſſ. 24. cap. 2. de reformation. quatenus præcipit, ſynodalia, & prouincialia Concilia frequenter fieri.

10. Vnde fit, vt ad obligationem legum, quæ ab his Conciliis fiunt, non ſit neceſſaria confirmatio Papæ. Quia hæc concilia intra ſe habent, vel habere debent caput ſibi proportionatum, ſcilicet, Patriarchã, aut Primatem, vel Archiepiſcopum, vel Epiſcopum reſpectiuè; & ideo ſufficiunt ad ferendas, & confirmandas ſuas leges particulares. Item in his legibus per ſe ſumptis non eſt illa infallibilis auctoritas, quæ in legibus Conciliorum generalium, quia non ferũtur pro tota Eccleſia. Et hinc etiam conſtat limitatio poſita, quia hæ leges non procedunt à ſuprema iuriſdictione, & ideo nec vniuerſales eſſe poſſunt, nec de rebus grauioribus, quæ vel totam Eccleſiam attingunt, vel ſummo Pontifici reſeruatæ ſunt. Hoc autem intelligendum eſt præciſè ſiſtendo in auctoritate talium Conciliorum ſecundùm ſe; nam ſi in aliquo eorum adſit ſummus Pontifex, vel eius confirmatio poſtea accedat, poſſunt tales leges omnem vim, & efficaciam accipere iuxta Pontificis voluntatem. Quia poteſtas in eo non deeſt, vt ſuprà dixi, & ideo ad maius auctoritatis robur, & vt leges immutabiliores ſint, ſolent hæc Concilia confirmationem ſuarum legum à Pontifice poſtulare. Hæc autem confirmatio non ſatis eſt, vt tales leges vltra territorium ſuum extendantur, niſi hac intentione à Pontifice confirmentur, vel per traditionem, vel alium modum extendantur. Sic enim multa decreta Conciliorum prouincialium generaliter recepta, & canonizata ſunt. Ad hoc autem non ſatis eſt inueniri in Decreto Gratiani, vt ſupra tetigi, ſed aliunde in particulari obſeruandum eſt, ex vſu, & traditione, vel Pontificum decretis.

11. *De inferioribus communitatibus.* Tertio loco dicendum eſt de inferioribus communitatibus, & primò de capitulo Eccleſiæ cathedralis, quod dupliciter cõſiderari poteſt, ſcilicet, vel viuente Epiſcopo, vel ſede vacante. Item poteſt eſſe ſermo vel de ſtatutis obligantibus tantùm ipſummet capitulum, & membra eius, vel de pertinẽtibus ad totum Epiſcopatum, vel clerum. Primò ergo certum eſt, capitulum nihil poſſe viuente Epiſcopo ſtatuere de his rebus, quæ ad alios pertinent, quia nullam habet iuriſdictionem. Secundò conueniunt omnes, poſſe aliqua ſtatuta facere pertinentia ad ſeipſum, ſeu capitulares ſuos. Dubitant autem Doctores, an poſſit ea facere per ſe ſine cõſenſu Epiſcopi, vel illum requirat. Cùm enim Epiſcopus ſit caput, non videtur corpus ſine illo quidquam poſſe facere, argumento capituli *nouit*, de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. *c. nouit.* Aliunde verò videtur Capitulum illud eſſe corpus diſtinctum, & habere ſuum proximum caput, ſcilicet, Decanum, & vt ſic poſſe facere ſua ſtatuta. Sic enim aliquando in iure capitulum ab Epiſcopo diſtinguitur, in quo ſignificatur Epiſcopum non eſſe partem capituli, etiãſi aliàs ſit ſuperior. De quo videri poteſt optima Gloſſa in Clement. 2. de ſtat. & qualit. verb. *in eiſdem*, & *Gloſſa in Clement.* quæ notantur in rubrica de his, quæ fiunt à Prælatis ſine cõſenſu capituli, in qua fit clarè dicta diſtinctio, & in cap. vnic. ne ſede vacãte, in 6. *c. vnic.* Communis tamen reſolutio eſt, minora quædam, quæ ſolùm pertinent ad bonum ordinem, & regimen Capituli, poſſe ab ipſo ſtatui ſine confirmatione Epiſcopi, argumento cap. *cùm omnes*, de conſtit. in grauioribus autem, quæ ſpectant ad ſuæ Eccleſiæ commoda, & ad obſeruantiam antiquarum conſuetudinum, neceſſarium eſſe conſenſum Epiſcopi, argumento cap. *cùm acceſſiſſent*, de conſtit. Vbi in re graui confirmatio Papæ poſtulatur, argumento cap. *cùm conſuetudines*, de conſuetud. *Minora quædam quæ ſolum pertinẽt ad bonũ ordinem, & regimen capituli, poſſe ab ipſo ſtatui ſine confirmatione Epiſcopi.* Et rationes pro vtraque parte factæ vtranque etiam partem probant. Et ita docuit Gloſſa in cap. 2. §. 3. verb. *ſtatuum*, de verbor. ſignific. in 6. Syluest. verb. *lex*. quæſt. 4. Panorm. cum Innocent. in d. cap. *cùm omnes*. numer. 4. & latiùs ibi Felin. referens plures à num. 8. *Gloſſa. Syluest. Panorm. Innocent.*

12. *Felinus.* Sed obiicit Felin. ibidem, n. 10. §. *quartò eſt aduertendum*, quia Capitulum nullam habet iuriſdictionem, neque magnam, neque paruam, ergo nullam legem omnino facere poteſt, quia lex eſſentialiter eſt actus iuriſdictionis, vt ſuprà lib. 1. & 3. dictũ eſt cum Bartol. in l. *omnes populi*. ff. de iuſt. & iur. q. 1. & aliis. *Bartol.* Reſpondet autem Felin. quòd ſtatuere in deciſione cauſarum, & ſuper his, quæ pertinent ad iuriſdictionem, eſt iuriſdictionis propriè. At verò ſtatuere non eſſe iuriſdictionis, quia vniuerſitates poſſunt facere ſtatuta in negotiis ad eas ſpectantibus, licèt iuriſdictionem non habeant. Sed iam in ſuperiori libro c. 2. dixi, ſine iuriſdictione non eſſe propriam legem, licèt poſſit eſſe quædam regula operandi ex conuentione partium, habens aliquam vim obligandi ex vi promiſſionis, vel pacti, non legis. Vnde in præſenti dicendum eſt, vel Capitulum habere iuriſdictionem ad condenda ſtatuta proportionata tali communitati, & tali materiæ, vel ita ſtatuta non eſſe proprias leges, ſed ordinationes quaſdam ſub aliqua fidelitate obligantes. Et ſi primum dicatur, conſequẽter aſſerendum eſt, illam iuriſdictionem manare à Papa, haberique ex conſuetudine, fauente iure communi, & tacito conſenſu Pontificis. Neque id inuoluit aliquid repugnans, vel incommodum aliquod, ſed potiùs valde probabile eſt, quia Capitulum clericorum capax eſt ſpiritualis iuriſdictionis, & in eo, & in omnibus partibus eius eſt ſufficiens communitas, vt pro illa poſſit ferri aliqua lex, & Pontifex illam contulit Epiſcopis; ergo etiam potuit illam conferre corpori Capituli myſtico in his, quæ ad illud ſolum ſpectant. Si verò dicatur ſecundum, quod etiam eſt ſatis probabile, dicendum conſequenter eſt, talia ſtatuta non obligare niſi in vi iuramenti,

quod fieri ſolet, & in vi pacti, & promiſſionis, quæ ſolet etiam intercedere.

13 Hoc modo intelligendum regulariter eſt, quod de vniuerſitatibus ait Felin. poſſe nimirum facere ſtatuta, quod etiam de vniuerſitate Magiſtrorum, ſeu Academia, vel ſtudio generali affirmat Syluest. verb. *lex*. q. 4. Nam, deficiente iuriſdictione in vniuerſitate, intelligendum hoc eſt de ſtatuto fidelitatis, vt dixi, & eſt optimus textus in cap. *ex literis*, de conſtit. in principio ibi, *Licet à vobis fide præſtita fuerit conſtitutum*, vbi tota vis conſtitutionis huiuſmodi ponitur in iuramento, vel pacto, & ideo ſuſtinetur, & ita exponitur vt non contrauenitur iuramento. Si qua verò eſt Vniuerſitas, quæ nec iuriſdictionem habet ad facienda ſtatuta, nec pactum, aut compromiſſionem, ſeu iuramentum membrorum eius de his obſeruandis, quæ ex communi conſenſu vel omnium, vel plurium conſtituta fuerint, illa neutro modo poterit ſtatuere, vt conſtat de hac noſtra Vniuerſitate Conimbricenſi, & idem ferè exiſtimo in alijs multis obſeruari.

De vniuerſitatibus. Felin. Syluest.

14 Superest dicendum de Capitulo, ſede vacante, an poſſit facere legem pro tota diœceſi, non vt capitulum eſt, ſed vt iuriſdictionem Epiſcopalem pro tunc adminiſtrat, iuxta cap. *cum olim*, de maiorit. & obedien. & cap. *ſi Epiſcopus*, & cap. vlt. de ſuppiend. neglig. Prælat. in 6. & Trident. ſeſſ. 24. cap. 16. In qua re duas inuenio ſententias. Prima, & valde communis eſt, poſſe capitulum leges Epiſcopales ferre, quæ ſemper obligent, donec à ſuccedente in Epiſcopatu reuocentur. Hæc fuit opinio Feder. Sen. in conſil. 16. quod incipit, *Capitulum Eccleſiæ*, quã ſequuti ſunt Anchar. Imol. & Anton. quos refert, & ſequitur etiam Felin. in d. cap. *cum omnes*, de conſtit. n. 9. Sequitur etiam Abb. in cap. *cum olim*, de maiorit. & obedien. n. 24. Syluest. verb. *capitulum*, q. 6. & Francuſ. Pauin. tract. de poteſt. capituli, q. 6. referens plures alios, & addens, ſe non inueniſſe Doctorem famoſum dicentem contrarium. Fundamentum potiſſimum eſt; quia capitulum ſuccedit in iuriſdictione Epiſcopi quoad totam adminiſtrationem in ſpiritualibus, & temporalibus, vt dicunt iura allegata; ergo poteſt quidquid Epiſcopus poteſt, quod illi non ſit ſpecialiter prohibitum, ſed condere legem, eſt de poteſtate Epiſcopi, & non inuenitur prohibitum Capitulo; ergo non eſt illi denegandum. Confirmatur, quia poteſt occurrere neceſſitas corrigendi aliquas prauas conſuetudines; ergo poteſt capitulum per ſtatuta perpetua tali neceſſitati prouidere; et tunc ergo de ſe perpetua; quia hoc eſt de ratione ſtatuti, & quia nihil præiudicat futuro Epiſcopo, cum poſſit illa reuocare, ſi expedire cenſuerit. Ex quo etiam addunt Pauin. Felin. & alij, poſſe capitulum reuocare ſtatuta præcedentis Epiſcopi, ſi oporteat, & contraria ſtatuere, quia eſt æqualis illi in iuriſdictione, & eſt poſterior, ſeu actu illam habet, quando alter iã illam amiſit. Quòd ſi obijcias, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Epiſcoporum Eccleſiæ non poteſt, vacante ſede Apoſtolica, reuocare Pontificum leges, nec nouas vniuerſales facere pro tota Eccleſia, vt ſuprà dictum eſt, ergo idem erit, cum proportione in Capitulo. Reſpondetur negando conſequentiam, quia iuriſdictio Pontificis, illo mortuo, non deuoluitur ad Eccleſiam, vel Concilium, vel collegium Cardinalium, quia illa iuriſdictio datur ſecundum iuſtitutionem diuinam, & Deus eam non inſtituit; Epiſcopalis autem iuriſdictio datur per homines, & iure humano ſtatutum eſt, vt deuoluatur ad Capitulum, & ideo poteſt per illam leges ferre.

§ cum olim. c. ſi Epiſcop. c. vlt. de ſuppl.

Communis ſententia poſſe capitulum leges Epiſcopales ferre, quæ obligent donec ab Epiſcopo ſuccedente reuocentur. Feder. Anchar. Imola. Anton. Abbas. Syluest. Pauin.

Pauin. Primus.

15 Secunda ſententia negat, poſſe capitulum ſtatuta propria condere, id eſt, durabilia, etiam poſt ablatam ab ipſo Capitulo iuriſdictioné. Pro hac ſententia poteſt allegari Gloſſa in cap. *ſi quis de rebus*, 12. q. 2. quatenus ait, ſede vacante, non poſſe capitulum immutare ſtatutum Epiſcopi; nam eadem eſt ratio de conditione noui ſtatuti, quæ de immutatione ſtatuti præexiſtentis. Et idem ſentire videtur ibi Archid. Verum eſt, Gloſſam non dicere, *ſtatutum*, vt Felin. refert, ſed ſtatum, tamen ex vno videtur aliud inferri, vt infra explicabimus. Præterea Felin. ſuprà n. 10. verb. *ſecundo*, ita limitat priorem ſententiam, vt illam euertere videatur. Dicit enim, quòd vbi non immineret neceſſitas ſtatuendi, non poſſe capitulum, ſede vacante, facere ſtatuta; quia deficiente neceſſitate actus eſt voluntariæ iuriſdictionis, iuxta Gloſſam in dicto cap. *cum omnes*, & Lapum cap. 5. de conſtit. in 6. At verò in iuriſdictione voluntaria, maximè ſi concernat totam diœceſim, non ſuccedit Capitulum, iuxta Gloſſam in Clement. 1. §. 1. de hæretic. verb. *capituli*, quam in hoc ſequitur Domin. 18. diſt. in ſumma. Quod ſi hoc verum eſt, nunquam poterit Capitulum ferre legem, ſede vacante, tum quia nunquam aſſe poterit neceſſarium; quia ad ſubueniendum omnibus neceſſitatibus occurrentibus, ſufficit temporale præceptum, quod duret vſque ad Epiſcopi creationem: tum etiam quia ſemper erit morale dubium de valore talis legis; quia nunquam poteſt de tanta neceſſitate ferendi legem perpetuam, non expectato Epiſcopo, conſtare.

c. ſi quis. Archid. Gloſſa. Felin.

16 Ratio verò à priori pro hac parte eſſe debet, quia licèt Capitulum ſuccedat in iuriſdictione Epiſcopali, non tamen ſimpliciter, ſed iuxta id, quod in iure eſt præſcriptum; hoc autem non eſt in iure præſcriptum; ergo. Maiorem indicat dicta Gloſſa in dicto verb. *capituli*, vbi in ſimili dubio de viſitatione, an competat capitulo, ſede vacante, ſic argumentatur, *Hoc non eſt iure expreſſum; ergo non attribuendum*; habetque hic modus argumentandi fundamentũ in c. 2. ne ſede vacante, ibi, *Cum nuſquã inueniatur cautũ in iure, quòd Capitulum, vacante ſede, fungatur vice Epiſcopi in collationibus præbendarum*. Declaratur, quia Capitulum ſuccedit Epiſcopo ſolùm in adminiſtratione ſpiritualium, & temporalium: at leges ferre non videtur ad hanc adminiſtrationem pertinere, ſed altioris eſſe poteſtatis. Vnde licèt generaliter eſſet in iure conceſſio iuriſdictionis Epiſcopalis facta Capitulo, ſede vacante, non videretur extendenda ad hunc caſum ferendi leges nouas, & multò minus mutandi antiquas, quia eſt caſus valde ſpecialis, & moraliter non neceſſarius; & in quo poteſt periculum imminere, quia mutationes legum noxiæ eſſe ſolent. Vnde etiam poteſt hoc confirmari; quia, ſede vacante, nihil eſt innouandum, c. 1. ne ſede vacante, ſed leges nouas ferre, vel mutare ab Epiſcopo poſitas, magna eſſet innouatio; ergo non videtur hoc conceſſum Capitulo; ergo. Maior, præterquam quòd in iure habetur c. *ſi Epiſcopus*, de ſupplend. neglig. Prælat. eſt valde conſentanea rationi, quia iuriſdictio non datur Capitulo, vt ipſo ſit quaſi per ſe, & durabiliter (vt ſic dicam) ſed ſolùm vt interim Eccleſiam regat, conſeruando res eius, & bonos mores, & pacem, non verò ad notabilem mutationem faciendam. Quòd autem huiuſmodi ſit legum conditio, vel mutatio, per ſe notum videtur. Et probabiliter perſuadetur eadem coniectura, quia ſicut lex de ſe perpetua eſt, ita iuriſdictio ad illam ferendam, nec dari, nec duci debet, niſi habenti illam ſtabili, ac perpetuo modo; non verò Capitulo, cui veluti per occaſionem ad tempus committitur.

Gloſſa. c. 2. ne ſede vacante. c. ſi Epiſcop.

17 Propter has coniecturas videtur non improbabilis hæc poſterior opinio. Nihilominus tamen non eſt recedendum à communi ſententia. Nec etiam videntur ſine maiori fundamento reſtringenda iura, quæ, ſede vacante, capitulo tribuunt Epiſcopalem

iuriſdi

iuriſdictionem, & adminiſtrationem tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus: nam ad vtrùque finem multum deſeruire poſſunt ſtatuta, & ſæpe eſſe neceſſaria. Neque in hoc poteſt eſſe aliquod graue præiudicium cõmunitatis, vel Epiſcopi futuri, quia vnica fatetur poſſe capitulum generalia præcepta ferre pro tota diœceſi; quòd ergo illa ferantur per modum ſtatuti, parum refert, habito reſpectu ad tempus vacationis Eccleſiæ: poſtquam autem Eccleſia habuerit Epiſcopum, ille poterit reuocare ſtatutum, ſi expedire iudicauerit, ergo neque illi præiudicium fit, neque Eccleſiæ, cùm per hunc modum illi ſufficienter ſubueniatur, ſi forte præceptum illi eſt commodum. Aliunde verò poteſt eſſe valde conueniens, vt præceptum non ceſſet ipſo facto, donec per nouum Epiſcopum recognoſcatur, & reuocetur, ſi oportuerit, vel ſi eſt vtile, relinquatur; ergo in vſu huius poteſtatis nihil eſt periculi. Et ideo exiſtimo priorem opinionem ſimpliciter eſſe probabiliorem, & in praxi ſequendam. Niſi forte alicubi contrarium teneat conſuetudo: nam hæc ſeruanda eſt ſemper, quia & poteſt dare iuriſdictionem, & auferre, & eſt optima legum interpres.

18 Supereſt dicendum de inferioribus communitatibus Eccleſiaſticis. De quibus idem ferè cum proportione ſentiunt Canoniſtæ, ſcilicet, de rebus vniuerſalibus, & maioris momenti non poſſe facere ſtatuta: de minoribus autem, quæ ſolùm ad ſuæ communitatis adminiſtrationem pertinent, poſſe illa ferre, vt videre licet in auctoribus allegatis, & Innoc. in cap. *cum acceſſiſſent*, num. 2. & ibi Hoſtienſ. n. 8. & 9. Abb. & alijs, & Felin. in dicto cap. *cum omnes*, & Rota deciſion. 167. alias 4. de conceſſ. præbend. in noua, & Alberic. tract. de ſtatutis, q. 3. & 6. Qui etiam addunt, quòd licèt capitulum cathedralis Eccleſiæ non poſſit facere ſtatutum ſine conſenſu Epiſcopi, inferiores Eccleſiæ collegiatæ poterunt illud efficere ſine conſenſu Epiſcopi cum conſenſu ſui proximi Prælati. Diſtinguunt etiam inter ſtatuta directiua tantùm, & coactiua, ſeu pœnam imponentia, & priora concedunt, poſſe fieri ab ijs communitatibus, non tamen poſteriora, niſi habeant ad hoc ſpecialem iuriſdictionem, citántque caput *conqueſtus*, de ferijs, & l. *per iniquum*, C. de iuriſdict. omnium iudicum, & ſimilia iura, quæ ſanè parum ad rem faciunt. Et tota reſolutio valde confuſa eſt, & ſine ſolido fundamento.

Innocent.
Hoſtienſ.
Abbas.
Felin.
Albericus.
Cap. conqueſtus.
L. per iniquum.

19 Quocirca vtendum cenſeo diſtinctione proximè tacta, de propria lege procedente ex poteſtate legiſlatiua, vel de ſtatuto latè ſumpto pro regula operandi poſita ex conuentione illorum, qui ſunt de communitate per modum pacti. Dico ergo has communitates inferiores Eccleſiaſticas non poſſe ordinariè, ac regulariter proprias leges ferre, ſed ſolùm vbi conſtiterit, eas habere propriam iuriſdictionem ſpiritualem: tunc enim iuxta modum iuriſdictionis poterunt legem ſtatuere, & non ampliùs. Prior pars conſtat, quia ſuprà oſtendimus, proprias leges eſſe actus iuriſdictionis, & ſine illa ferri non poſſe: at hæ communitates ordinariè non habent Eccleſiaſticam iuriſdictionem, quia nec iure diuino illam habent, vt ſuprà dictum eſt, nec iure communi canonico illis conceditur; oportet ergo vt ex aliqua ſpeciali conceſſione, vel priuilegio illam habeant, quod rarum eſſe credimus. & ideo neceſſe eſt, vt de illa conſtet, vel ex ſpeciali inſtitutione, aut priuilegio, aut ex præſcripta conſuetudine. Tunc autem clarum eſt, poſſe ferre ſtatuta proportionata iuriſdictioni, quia vnaquæque poteſtas operari poteſt iuxta modum virtutis ſuæ, & non ampliùs. At verò quando hæ communitates iuriſdictionem non habent, poſſunt nihilominus ſtatuere aliquid per modum conuentionis, & pacti, ſeu promiſſionis, vt ſatis explicatum eſt. Et

Communitates inferiores Eccleſiaſticæ quando poſſunt leges ferre quando non.

A tunc non video eſſe neceſſariam differentiam illam de lege pœnali, vel non pœnali: nam cum iuriſdictione vtraque fieri poteſt, & ſine iuriſdictione neutra ferri poteſt tanquam vera lex: in vi autem promiſſionis vtroque etiam modo fieri poteſt, ſicut quotidie fiunt pacta pœnalia, vel ſicut per inobedientiam poteſt quis ſe ſubijcere nõ tantùm imperio alterius, ſed etiam correctioni. Verum tamen eſt, hanc priuatam correctionem non poſſe extendi ad pœnas, quæ ex iuriſdictione pendent, vt ſunt cenſuræ.

20 An verò hæc ſtatuta fieri poſſint ab his communitatibus ſine conſenſu Epiſcopi, vel illum requirant. Dicendum eſt, quòd ſi ſunt propriæ leges, id pendet ex modo iuriſdictionis, & certè regulariter non poſſunt, niſi vbi Prælatus proximus ex priuilegio habet iuriſdictionem Epiſcopalem; tunc autem conſenſus B eius ſufficiet, & neceſſarius erit, quia in illo eſſe ſolet principaliter iuriſdictio. Quoad alia verò ſtatuta impropria, non poterit talis communitas ſine ſuo proximo capite facere ſtatutum: quia ſine illo nec legitimè congregari poteſt, nec facere vnum corpus perfectum: nihilominus tamen communitas cum capite congregata poterit facere ſtatutum, ſine conſenſu ſpeciali ſui proprij Prælati. quia poterit vincere maior pars Capituli cõtra ſuffragium Prælati, qui tunc non operatur per ſe, & ſua ſingulari poteſtate, ſed vt pars communitatis præcipua. Sicut in Capitulo Eccleſiæ cathedralis poteſt fieri ſtatutum contra ſpeciale ſuffragium Decani, ſeu præſidentis. Atque de his ſtatutis verum eſt, quod Innoc. & alij dicebant, non eſſe neceſſarium conſenſum Epiſcopi: idem verò eſt, C ſeruata proportione de Capitulo Eccleſiæ cathedralis, vt ſuprà dictum eſt. Semper tamen erit neceſſarium, vt Epiſcopus non contradicat: nam quoad hoc ſemper habet ſuperiorem iuriſdictionem. Ac denique in his omnibus multum poteſt valere conſuetudo.

21 Denique ex dictis conſtat, quid dicendum ſit de religioſis communitatibus, habent enim ſuam poteſtatem ferendi propria ſtatuta, & leges, vt videri poteſt ex Innoc. in cap. *in ſingulis*, de ſtatu Monach. Quæ poteſtas vtroque modo dicto intelligi poteſt: nam in religionibus, & eſt obligatio ex vi promiſſionis, & voti obedientiæ, & eſt iuriſdictio Eccleſiaſtica à ſummis Pontificibus, iuxta vniuſcuiuſque priuilegia D ſingulis conceſſa. In quo verò ſit hæc poteſtas, ſcilicet, vel in ſupremo Prælato, vel in capitulo generali, aut prouinciali, vel in vtroque ſimul, non poſſumus idem de omnibus definire, ſed conſulenda eſt vniuſcuiuſque regula, quia votum obedientiæ ſecundùm illam fit, & iuriſdictio Pontificia etiam datur vnicuique ad regẽdum ſecundùm illam; & ideo iuxta modum in regula ſtatutum erit hæc poteſtas in vnaquaque religione. An verò ad eſſentiam religionis pertineat habere propriam iuriſdictionem Eccleſiaſticam, vel ſufficere poſſet poteſtas, quæ ex voto obedientiæ intrinſece naſcitur; in tractatu de ſtatu religionis dicendum eſt.

De Religioſis.
Innoc.
Cap. in ſingulis.

22 Vltimò interrogari poteſt in præſenti, quibus deE legetur hæc poteſtas Eccleſiaſtica ad leges ferendas. Quod poteſt vel de poſſibili, vel de facto quæri; verumtamen hoc poſterius non cadit ſub ſcientiam; quia non eſt res iuris, ſed facti, pendétque ex voluntate hominis delegãtis, quæ incerta, & variabilis eſt. De iure autem nulla facta eſt delegatio huius poteſtatis: nam illa, quæ eſt in legato Pontificis, non cenſetur eſſe delegata, ſed ordinaria; idémque eſt de poteſtate, quam diximus eſſe in religionibus, & ſimilibus. De poſſibili autem erit quæſtio, an hæc poteſtas delegabilis ſit, quam expediuimus lib. 3. cap. 4. in fine, & illa reſolutio hîc applicanda eſt: nam hæc poteſtas eo quòd ſupernaturalis ſit, nihil habet re-

De iure nulla facta eſt delegatio prædictæ poteſtatis licèt non repugnet delegari, ſecus verò in totam Eccleſiam poteſtas ferendi

Leges ſine ſpeciali approbatione Papæ, ſicut nec poteſtas definiendi poteſt delegari.

pugnans delegationi: nam etiam iuriſdictio Eccleſiaſtica delegabilis eſt, hæc autem poteſtas pars quædam eſt illius iuriſdictionis. Solùm poteſt conſiderari, delegationem hanc ſuſpectu vnius, vel alterius congregationis, vel prouinciæ facilè fieri poſſe; nam ſicut Pontifex ſuo legato dedit hanc poteſtatem vt ordinariam, ita poteſt eam delegare ſuo delegato, & idem eſt de Prælatis religionum, & ſimilibus, nihilominus tamen reſpectu totius Eccleſiæ videtur hoc moderandum: nam quoad conſultationem, & iudicium de conuenientia legis, & modo ferendi illam, facilè etiam poterit talis delegatio fieri, vt per ſe conſtat. At verò quoad abſolutam legis lationem, per quam lex accipit vim obligandi totam Eccleſiam abſque ſpeciali approbatione Pontificis, non videtur talis poteſtas poſſe delegari; imò nec vllo modo alteri committi. Ratio eſt, quia leges canonicæ obligantes totam Eccleſiam proficiſci debent à poteſtate, quæ in rebus ad mores pertinentibus errare non poſſit: hæc autem poteſtas cùm pendeat ab ſpeciali directione Spiritus ſancti Pontifici promiſſa, delegabilis non eſt, ſicut nec poteſtas definiendi, vt ex propria materia ſuppono, & ideo nec poteſtas legiſlatiua pro tota Eccleſia eſt illo modo delegabilis, vel certè ſaltem non eſt illo modo deleganda, ne tota Eccleſia periculo alicuius erroris in re tam graui exponatur.

CAPVT VII.

Vtrùm poteſtas condendi leges Eccleſiaſticas ex moribus, aut fide pendeat.

1\. VT ea, quæ ſpectant ad ſubiectum huius poteſtatis, compleamus, hæc quæſtio neceſſaria eſt; nam hæretici, qui ciuilem poteſtatem negant manere in peccatoribus, multò magis id negant de Eccleſiaſtica poteſtate. Et quoſdam alios hæreticos Bernardi tempore in eodem fuiſſe errore, eorum nomine tacito refert idem Bernard. ſerm. 66. in Cantic. Referri etiam ſolet pro hac ſententia Armacha. lib. 10. de quæſtion. Armen. cap. 4. Fundantur primò, quia hæc poteſtas eſt donum ſupernaturale Dei; ergo non debet in peccatoribus manere. Secundò, quia eſt ad regendam Eccleſiam Dei ſponſam; ergo non debet inimicis Dei committi. Tertiò, quia datur hæc poteſtas in ædificationem, non in deſtructionem; at in peccatoribus eſſet potiùs in deſtructionem, quàm in ædificationem; ergo non eſt veriſimile illis concedi.

D. Bernar.

Fundamenta hæreticorum.

2\. Habere autem videntur rationes huiuſmodi aliquam veriſimilitudinem in carentia fidei, & ideo aliqui ex catholicis dixerunt, hanc poteſtatem ita eſſe fundatam in fide, & ab illa pendere, vt ſi Prælatus Eccleſiæ (quicumque ille ſit, etiam ſummus Pontifex) incidat in hæreſim, eo ipſo poteſtatem, & dignitatem amittat. Hanc opinionem tenuit Turrecr. lib. 4. ſum. cap. 1. & c. 20. Eámque latè defendit Caſtro lib. 2. de iuſta hæreticorum punitione, c. 23. & 24. Et præter rationes factas confirmari poteſt; quia iure diuino tenemur vitare hæreticos, & non communicare cum illis; ergo etiam prohibemur illis obedire; ergo multò magis illi priuantur poteſtate præcipiẽdi, alioqui eſſet perplexitas in ſubditos, & bellum iuſtum ex vtraque parte. Confirmatur ſecundò, quia fides eſt fundamentum totius ſpiritualis ædificij; ergo etiam huius poteſtatis: nam qui caret fide, nec Chriſti, nec Eccleſiæ membrum eſt, & ideo nec caput, nec paſtor Eccleſiæ eſſe poteſt; nec per illum Chriſtus influit; ergo nec poteſtatem ſpiritualem habere poteſt. Tandem confirmatur, quia aliàs Eccleſia nullum remedium habere poſſet aduerſus ſummum Pontificem

Poteſtatem prædictam eſſe ita fundatam in fide vt ab ea pendeat ſentiunt aliqui.

Turrecr.

Caſtro.

Fides fundamentum eſt totius ſpiritualis ædificij.

hæreticum, quia non obſtante hæreſi, ſummam iuriſdictionem retineret: ergo nullus illum cohibere poſſet, cogeretúrque Eccleſia ſemper habere tale caput, quod eſſet incommodiſſimum.

3\. Contraria verò ſententia vera eſt; non verò eſt æquè certa quoad fidem, & quoad honeſtatem morum, & ideo de his ſigillatim dicemus. Dico ergo primò, poteſtatem hanc eſſe poſſe, & permanere in homine fideli, & baptizato, licet iniquiſſimus ſit, & in hoc ſenſu non pendere ex bonis moribus. Hoc eſt certum de fide, & oppoſitum damnatum eſt in Concilio Conſtantienſi. Probari autem poteſt ex verbis Chriſti Matth. 23. *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi*, &c. Nam ibi docet Chriſtus, Prælatis bene præcipientibus obediẽdum eſſe, licèt opera ipſorum non ſint imitanda. Vbi licèt loquatur de Pontificibus legis veteris; tamen non refert, tum quia non tam loquebatur propter ipſos, quàm propter nos, vt omnes Sancti intelligunt; tum etiam, quia ex ſimilitudine rationis ſumitur efficax argumentum. Vnde Cyprianus in ſermone de Baptiſmo Chriſti, ex hoc loco colligit, in homine iniquo manere plenam poteſtatem, & in eo honorari officium, non vitam.

Contraria ſententia certa.

Matth. 23.

Cyprianus.

4\. Ratione declaratur, quia vel hæc poteſtas amittitur, amiſſa gratia ſanctificante, atq; adeò per quodlibet peccatum mortale, vel per aliqua ſpecialia peccata, vel per multitudinem, conſuetudinem, aut circunſtantias eorum. Primum eſt, quod intendunt hæretici, & eò tendunt eorum rationes; eſt tamen prorſus abſurdum, & incredibile, alioqui per peccata mentalia amitteretur hæc poteſtas, quia per illa amittitur gratia, atque ita omnia eſſent incerta, & confuſa. Deinde hæc poteſtas non habet connexionem cum ſanctitate, quia non datur in ſanctificationẽ, vel vtilitatem habentis, ſed aliorum, & ita potiùs imitatur gratias gratis datas, quæ nõ pendent ſemper ex propria ſanctitate, vt conſtat ex propria materia. Secundum verò non minùs abſurdum eſt. Quæ enim ſunt illa peccata, quæ multitudo, conſuetudo, aut circunſtantiæ, quæ ex ſe vim habeãt ad expellendam hanc poteſtatem? Nihil ſanè cum fundamento reſponderi poteſt. Et præterea inde ſequitur, vt ſubditi poſſint iudicare Prælatos, & eis obedientiam negare, eos de praua vita arguendo iuxta ſui arbitrij menſuram.

Prædicta poteſtas nõ habet cõnexionem cum ſãctitate.

5\. Denique talis pœna non eſt iure humano ordinariè impoſita. Quòd ſi aliquando fertur aliqua ſimilis pro aliquo delicto, præcedere ordinariè debet ſententia iudicis ſaltem declaratoria, vt infrà attingemus, agentes de lege pœnali, & latiùs tractatur in materia de Cenſuris. Neque etiam talis pœna eſt iure diuino impoſita, nullibi enim eſt tale ius. Nec peccator priuatur ſtatim omnibus donis Dei ſupernaturalibus, retinet enim fidem, & ſpem, & multò magis poteſt retinere illa, quæ ad aliorum commodum ordinantur. Neque eſt Deo difficile, vti homine ſibi inimico tamquam inſtrumento ad bene faciendum amicis ſuis. Et ideo etiam non ſequitur, poteſtatem hanc eſſe in deſtructionem, ſi in peccatore maneat, quia poteſt iuſta præcipere, etiam ſi ipſe iniuſtus ſit, maiórque deſtructio, & confuſio ſequeretur, ſi liceret non obedire Prælatis diſcolis etiamſi iuſta præciperent. Et ideo Pet. 1. cap. 2. ſeruis præcipit, obedire dominis, *non tantùm bonis, ſed etiam dyſcolis*. Quia nimirum per prauos mores non amittunt dominium ſuum, neque ad malum inducunt, ſi iuſta præcipiant. Eadem autem ratio eſt de Eccleſiaſticis Prælatis, idcóque obedientia Prælatorum abſolutè, & ſine diſtinctione inter bonos, & malos, præcipitur Hebræor. 13. Atque ita ſufficienter conſtat hæc veritas, ſimúlque reſponſum eſt ad priores

1. Pet. 2.

priora rationes dubitandi.

6. *2. Concluſ.* Secundò dicendum eſt, poteſtatem hanc non pendere eſſentialiter ex fide habentis illam, ſed illam retinere, etiamſi fidem amittat, donec mediante Eccleſia, illa priuetur. Hæc non eſt tam certa doctrina ſicut præcedens, eſt tamen opinio Theologica multò probabilior. Intelligenda verò eſt de fide ipſa ſecundùm ſe, non de ſacramento fidei, ſeu de Baptiſmo, aut charactere eius: nam de hoc ſupponimus eſſe neceſſarium ad hanc poteſtatem iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, quia eſt fundamentum totius Eccleſiæ, & ianua ad illam. Loquimur ergo de fide propria, quæ in credulitate actuali, vel habituali, & ſupernaturali conſiſtit. Et ſic tenet aſſertionem Caietan. tom. 1. Opuſc. tract. 1. de poteſt. Papæ, cap. 19. Cauus lib. 4. de locis, cap. vlt. ad 12. & lib. 6. cap. vlt. Bellar. lib. 2. de Romano Pontifi. cap. 30. *Caiet. Canus. Bellarm.* B Vt verò eam clariùs probemus, diſtinguamus tres gradus hæreſis, quædam eſt purè interna, & mentalis, quæ vocatur occulta per ſe; alia eſt externa, ſed ita ſecreta, vt non poſſit in iudicio probari, quæ dicitur occulta per accidens; alia eſt externa, & publica, vel probabilis, quibus omnibus commune eſt fidem expellere.

7. Iam ergo, ſi fides amittatur per ſolam interiorem hæreſim, manifeſtum videtur tunc non amitti poteſtatem hanc. Ergo non pendet à fide ſecundum ſubſtantiam, ſeu exiſtentiam eius. Conſequentia clara eſt. Probatur ergo antecedens, primò ab incommodis ſuprà inſinuatis: nam eſſet gubernatio valde incerta, ſi poteſtas penderet ex internis cogitationibus, & culpis. Item cùm Eccleſia ſit viſibilis, oportet, C vt poteſtas gubernatiua eius ſit ſuo modo viſibilis, & ideo pendens ex actionibus externis, & non ex ſolis mentis cogitationibus. Ratio à priori eſt, quia in eo caſu Eccleſia non aufert poteſtatem ſuo humano iure, quia non iudicat de internis, vt dicemus infrà. Neque etiam aufertur ex vi ſolius iuris diuini, quia vel hoc eſt naturale, ſeu connaturale ipſis donis ſupernaturalibus, vel eſt ſuperadditum poſitiuè. Primum dici non poteſt, quia ex natura rei non poteſt oſtendi neceſſaria connexio inter fidem, & hanc poteſtatem; item quia poteſtas ordinis magis ſupernaturalis eſt, & tamen eſt de fide, non amitti, vt in materia de Sacramentis in genere latiùs tractatur, & docet *D. Thom.* D. Thomas 2. 2. q. 39. art. 3. Vnde licèt fides ſit fundamentum ſanctificationis, & donorum, quæ ad il- D lam pertinent; non tamen eſt fundamentum aliarum poteſtatum, & gratiarum, quæ propter alios dantur. Secundum autem ſufficienter probatur, quia nec traditione nec Scriptura oſtendi poteſt tale ius poſitiuum diuinum. Denique rationi conſentaneum eſt, vt ſicut Eccleſiaſtica iuriſdictio non confertur, niſi media aliqua actione hominis, ſiue illa ſit tantùm deſignatiua, ſeu electiua perſonæ, vt in ſummo Pontifice, ſiue collatiua poteſtatis, vt in reliquis, ita etiam non auferatur, niſi media aliqua actione exteriori, quia in vtraque debet ſeruari proportio ad hominis conditionem, & naturam, vt a fortiori ex ſequenti puncto conſtabit.

8. De hæretico etiam exteriori occulto, ſeclusis cenſuris Eccleſiaſticis, de quibus ſtatim dicemus, cer- E tum eſt, ex vi talis delicti non amittere hanc poteſtatem. Quod ferè eodem diſcurſu oſtendi poteſt, quia nec eſt ius diuinum imponens talem pœnam, nec etiam Eccleſiaſticum, ita vt incurratur ipſo facto, & ante ſententiam. Vnde ſunt multa decreta, quæ præcipiunt huiuſmodi homines deponi, & priuari poteſtate, quod non habet locum, quando delictum eſt mentale, ſed quando eſt externum. Imò oportet, vt ſit probabile, ſi per hominem inferenda eſt pœna, ſeu priuatio. Aſſumptum conſtat ex vſu: nam ita obſeruatum videmus in antiquis Conciliis,

A Conſtantinop. I. Epheſino I. Chalced. & aliis, & *Concil. Conſtantinop. Conc. Epheſ. Conc. Chalc.* ſumitur ex cap. *ad abolendam*, de hæreticis, & ex cap. *omnibus*, 24. q. 1. ibi, *Hanc namque ſi quis corripientem, corrigentémque contempſerit, ſit tibi, inquit, ſicut Ethnicus, & publicanus.* *Cap. ad abolendam. C. omnibus.* Vbi Auguſtin. loquitur de hæreticis recedentibus ab Eccleſia, & eos etiam ſignificat eſſe priuandos poteſtate, & iuriſdictione per ſententiam Prælatorum Eccleſiæ: ita enim illa verba Domini intelligit Gloſſa vlt. quia inde colligit, hæreticum contumacem eſſe iudicandum. Et potuit ſumi ex Aug. in *D. Aug.* fine cap. 51. lib. 7. de Baptiſmo. Colligi etiam hoc poteſt ex illo Pauli ad Titum 3. *Hæreticum hominem poſt* *Ad Tit. 3.* *primam, & ſecundam correptionem deuita*; ergo ſaltem antequam moneri, & corripi poſſit, non eſt priuatus ipſo facto iuriſdictione, & poteſtate ſua, vt autem corripi poſſit, ita vt ſit obligatio vitandi illum vt ab Eccleſia præciſum, neceſſe eſt, vt crimen non ſit occultum. Denique hanc etiam partem probant multa ex his, quæ adduximus.

Maior difficultas eſt in tertio membro, quando 9. Eccleſiæ Prælatus publicè fidem deſeruit. Nam multi viri docti loquentes de Papa docent, ſi fiat publicè hæreticus, eo ipſo deſinere eſſe Papam. Quod ſi verum eſt, non poteſt id eſſe ex vi iuris humani, quod non habet vim coactiuam ſupra Papam, & ita cenſent eſſe ex vi iuris diuini, quod Paul. declarauit in loco allegato ad Tit. 3. Quod ius conſequenter habebit effectum in quibuſcumque Prælatis Eccleſiaſticis. Et ita ſentit Bellarmin. ſuprà, & indicat Driedo lib. 4. dogmat. c. 2. p. 2. ſcoteot. 7. Contrarium verò tenet Caiet. ſuprà. *Papam hæreticum ex vi iuris diuini eo ipſo deſinere eſſe Papã ſentiũt multi.* *Bellarm. Driedo. Caiet.* Quam rem grauiſſimam nolumus nunc perfunctoriè definire. Nam fere pro ſolo Papa eſt neceſſaria, & tractabitur in materia de fide. De inferioribus autem Prælatis nunc certum eſt, non ſolùm per hæreſim publicam, ſed etiam per omnem externam, etiam occultam per accidens (vt vocant) amittere, quantum eſt ex ſe, vſum omnis Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, ſaltem ratione excommunicationis, quam ipſo facto incurrunt. *Per hæreſim occultam per accidens omnem Epiſcopum inferiorem Papa amittere quãtum eſt ex ſe omnẽ vſum iuriſdictionis Eccleſiaſticæ.* An verò hæc excommunicatio ſit de iure diuino, vel humano, & quàm ſit antiquum, & quomodo nunc ſeruandum ſit in publicis hæreticis nondum nominatim excommunicatis, ac denunciatis, ſeu declaratis, in materiam de hæreſi remittimus. Quia in præſenti materia neutra opinio neceſſaria eſt. Dicimus ergo de facto hæreticum publicum, etiamſi denunciatus non ſit, non poſſe validas leges ferre ſaltem ratione cenſuræ. Neque obſtabit Extrau. *ad euitanda*, quia illa conſtitutio non eſt in fauorem excommunicati, ſed fidelium, & ideo quamuis alij non teneantur vitare illum; nihilominus ſi publicè conſtet, illum eſſe hæreticum, optime poſſunt illi non obedire, nec eius leges ſeruare, quia re vera ille non habet vſum poteſtatis ad coercendum, vel obligandum, & alioqui ipſi non coguntur communicare cum illo, licèt poſſint id facere in his, quæ honeſta, & commoda fuerint. Si autem ſubditi parere non tenentur, ipſe non habet vſum iuriſdictionis coactiuæ, & ideo leges ab illo latæ nullæ, ſeu inualidæ ſunt.

Ad rationes ergo vltimo loco adductas pro opi- 10. *Ad rationes Caſtri reſponderur.* nione Caſtri reſponderi facilè poteſt. Ad primam dicitur, antecedens ad ſummum procedere de hæreticis publicis, & in illis eſſe dubium; tamen ſiue ex iure diuino, ſiue ex Eccleſiaſtico, fatemur, illos eſſe priuatos poteſtate ferendi leges. Ad ſecundum negatur aſſumptũ, quia character baptiſmalis poteſt ſufficere ad retinendam hanc poteſtatem, præſertim ſi in publico ritu fidei, & externo nondum quis diſceſſit ab Eccleſia. Ad tertiam de ſummo Pontifice poſſ. mus reſpondere, negando poſſe dari talem euentum iuxta opinionem aſſerentem Pontificem Romanum ex diuino priuilegio non poſſe errare in fide, etiam vt particularem perſonam, quam opinionem

Conſentaneũ eſt ſuaui gubernationi Dei non permittere Papã fieri hæreticũ quod ſi fiat iuridicè eſt declarãdus,ſicque deponitur à Chriſto Domino.

Luc.22.

nem probabiliter defendunt aliqui, vindicando ab hac nota omnes Pontifices, qui hactenus præceſſerunt. Nam videtur conſentaneum ſuaui prouidentiæ Dei, vt non permittat eum falſa cõtra fidem ſentire, quem permiſſurus non eſt, falſa docere. Et ita dicunt, vtrunque complecti verba illa, *Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.* Quia verò hæc ſententia non eſt admodum recepta, & Concilia generalia aliquando admiſerunt caſum illum, & conſequenter ſuppoſuerunt ſaltem eſſe poſſibilem; ideo dicendum eſt, ſi Papa fiat hæreticus, non ſtatim cadere à dignitate ipſo facto ratione fidei amiſſæ, vt generaliter probatum eſt, quia nullum de illo habemus in hoc ſpeciale ius diuinum, neque fuiſſet Eccleſiæ conueniens propter pericula ſchiſmatum. Neque etiam ex vi cẽſurarum Eccleſiaſticarum manet depo- B ſitus ipſo facto, quia Pontifex non eſt capax cenſuræ, quamdiu Pontifex eſt, quia nulli ſubiicitur in terris quoad poteſtatem coerciuam, ad quam pertinent cenſuræ. Vnum ergo ſupereſt Eccleſiæ remedium, ſcilicet, vt in Concilio generali iuridicè declaretur hæreticus; nam eo ipſo cadit à dignitate, non tam poteſtate humana, quàm diuina. Sicut enim quando eligitur, non accipit poteſtatem ab electoribus, ſed à Chriſto; ita in eo ſpeciali caſu à Chriſto ipſo deponitur poſt iuridicam declarationem. Et quamuis fortè de hoc non habeamus expreſſum ius diuinum ſcriptum; tamen traditio Eccleſiæ ſufficienter oſtendit eſſe in Eccleſia hanc poteſtatem, quæ ferè debita illi erat iure defenſionis, & ad prouidentiam Chriſti Domini maximè pertinebat. An verò hoc re- C medium ſit ſemper neceſſarium, etiamſi contingat, Papam eſſe publicè hæreticum, diſputabitur in locis prææallegatis.

CAPVT VIII.

Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica ad leges ferendas ſit excellentior ciuili in fine, origine, ſubiecto, & aliis proprietatibus.

1.
Cõcluſio affirmatiua.

QVamuis hæc quæſtio magna ex parte in ſuperioribus definita ſit; nihilominus vt excellentia huius poteſtatis magis illuſtretur, & aliquibus difficultatibus occurramus, opportunam hoc loco il- D lam iudicauimus. Primò itaque certum ſtatuimus, poteſtatem hanc Eccleſiaſticam in lege Euangelica longè excellentiorem eſſe poteſtate ciuili. Hæc veritas facilè oſtendi poteſt ex his, quæ adduximus in cap. 1. huius libri, præſertim concluſ. 3. vbi Doctores etiam allegauimus. Eſt etiam communis Patrum, Ignat. Epiſt. ad Smirnenſ. *Ego autem dico, honorate quidem Deum vt auctorem omnium, & Dominum, Epiſcopum autem tanquam Principem ſacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem ſecundùm Deum, ſacerdotium autem ſecundùm Chriſtum, & poſt hunc honorare oportet etiam Regem.* Ambroſ. lib. 2. de dignitat. ſacerdot. cap. 2. *Honor, & ſublimitas Epiſcopalis* (in- E quit) *nullis comparationibus poterit adæquari. Si regum fulgori compares, & principum diademati, longè erit inferius, quàm ſi plumbi metallum ad auri fulgorem compares, quippe cùm videam regum colla, & principũ commi̇tti genibus ſacerdotum.* Quæ verba referuntur, & probãtur à Gelaſ. in cap. *duo ſunt.* 96. diſtinct. Innocentius autem in cap. *ſolita,* de maiorit. & obedient. Soli, & Lunæ comparat dictas poteſtates. At verò Chryſoſtom. lib. 3. de ſacerdot. in principio, *Sacerdotium* (inquit.) *tantò regno eſt excellentius, quantum ſpiritus, & carnis interuallum eſſe poteſt.* Quam ſententiam latiſſimè proſequitur, & amplificat, in Homil. 83. in Matthæum,

Ignat.

Ambr.

Chryſoſt.

A *Siue* (inquit) *princeps diademate coronatus ſit, indignè autem accedat, prohibe, maiorem illo poteſtatem habes.* Et ſimilia multa habet Homil. 4. & 5. in verba Iſai. *Vidi Dominum,* &c. & Homil. 3. ad populum aliquantulum à principio, vbi loquens de Flauiano, eum præfert Imperatori, dicitque habere gladium non ferreum, ſed ſpiritualem. Et plura ex Patribus in ſequẽti capite referemus. In prædictis autem locis ferè ſemper loquuntur generatim de poteſtate ſacerdotali ſecundùm totam amplitudinem ſuam, includendo poteſtatem ordinis, ſecundùm quam complectitur poteſtatem cenſurandi, remittendi peccata, creandi ſacerdotes, &c. ſimúlque poteſtatem iuriſdictionis, quæ includit etiam diſpenſationem theſauri ſpiritualis Eccleſiæ, & poteſtatem ligandi, ac ſoluendi per cen- B ſuras, & alia multa. In qua vniuerſalitate cõſiderata hac poteſtate, luce clarius eſt, eſſe longè excellentiorem ciuili poteſtate. Hic autem non tantùm hoc modo loquimur, ſed etiam præcisè conferendo has poteſtates ſub ratione legiſlatiuæ potentiæ. Et ſic etiam dicimus, excellere Eccleſiaſticam poteſtatem, quod tradit apertè Bonifac. Papa in Extrauaganti, *vnam ſanctam,* de maiorit. & obedient. inter communes Et ratio reddi poteſt ex dictis in cap. 1. quia poteſtas hæc (etiam vt legiſlatiua) eſt ordinis ſupernaturalis; poteſtas autem ciuilis naturalis eſt, vt ſuprà eſt oſtenſum: ergo illa eſt excellentior in ſuo eſſe, & ſubſtantia. Atque hæc poteſt conſtitui differentia inter has duas poteſtates, quæ ex dictis in capite primo ſatis conſtat, & ſtatim ampliùs explicabitur. Vt au- C tem excellentia huius poteſtatis illuſtrior fiat, aliæ etiam differentiæ aſſignandæ ſunt ex parte cauſarum, & principiorum, & actuum vtriuſque poteſtatis.

Iſa.6.

Bonif. Papa

Poteſtas Eccleſiaſtica etiã vt legiſlatiua eſt ſupernaturalis.

2.
Finis poteſtatis Eccleſiaſticæ eſt ſupernaturalis.

Secunda ergo excellentia huius poteſtatis ſumitur ex parte finis: nam finis poteſtatis Eccleſiaſticæ ſupernaturalis eſt, ciuilis autem omnino intra naturæ ordinem continetur; ille ſpiritualis, hic materialis eſt; ille æternus, hic temporalis. Hæc enim omnia conſtant ex dictis in hoc libro capite primo, & ſecundo, & in libro ſuperiori capite ſexto. Nam ibi oſtendimus, finem poteſtatis, ac iuris ciuilis non eſſe felicitatem æternam, ac ſupernaturalem, ſed ad ſummum felicitatem naturalem huius vitæ; eámque non exactam, & perfectam, ſed quantum in humana communitate perfecta obtineri poteſt; ad vi- D tam autem futuram poſt mortem, vel ad ſtatum eius per ſe, & intentione ſua non extendi illam poteſtatem. De poteſtate autem legiſlatiua Eccleſiaſtica longè aliter ſentiendum eſt; nam per ſe primò data eſt ad dirigendos homines in felicitatem æternam, ac ſupernaturalem vitæ futuræ: hic enim eſt finis vltimus per ſe primò intentus per hanc poteſtatem. Nam ſicut Chriſtus Dominus propter hunc finem ſanguinem ſuum fudit pro hominibus, ita propter eundem inſtituit Eccleſiam ſuam, & poteſtatem ad illam regendam in ordine ad eundem finem hominibus contulit. Et hic eſt ſenſus illorum verborum, *Tibi dabo claues regni cælorum,* &c. & illorũ, *Poſuit vos Spi-* E *ritus ſanctus Epiſcopos, regere Eccleſiã Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.* Et ita ſæpe in legibus Canonicis fit expreſſa mentio huius finis, vt in cap. *inter cætera,* de offic. ordin. *Inter cætera* (dicitur) *quæ ad ſalutem pertinent populi Chriſtiani,* &c. & in cap. *quoniam,* diſt. 10. dicitur, Imperatores indigere Pontificibus *pro æterna vita,* idem in c. *cùm ad verum,* diſt. 96. Et hinc etiam eſt, vt hæc poteſtas per leges ſuas principaliter intẽdat animarum ſalutem, & vt peccata caueantur, vt ex multis iuribus oſtendi ſuperiori libro c. 6. & idem ſumitur ex cap. 2. de conſtit. in 6. ibi, *Vt animarum periculis obuietur,* & cap. vlt. de pœnit. & remiſſ. ibi, *Ne pro dilatione pœnitentiæ periculum immineat animarum,* & in

Matt.16.

Actor.20.

c. inter cætera.

c. quoniam.

c. cùm ad verum.

toto

Cap. omnis vtriuſque.

c. vt conſtitueretur. Auguſt.

toto capite, *omnis vtriuſque*, eodem, & præſertim ibi, *Diuerſis experimentis vtendo ad ſaluãdum ægrotum*. Item ex capite, *vt conſtitueretur*, diſtinct. 50. vbi Auguſtinus ait, antiquam irregularitatem impoſitam agentibus publicam pœnitentiam propter enormia crimina inductam eſſe ex rigore diſciplinæ pertinentis ad poteſtatem clauium, ſignificans, hanc potiſſimùm datam eſſe ad ſpiritualem criminum correctionem, & ad ſalutem animarum procurandam. Denique ferè ex toto iure canonico, & Epiſtolis decretalibus Pontificum eſt id manifeſtum.

3. *Poteſtas Eccleſiaſt. ſupernaturalis cũ non poſſit eſſe in natura pura, & ſemper præcipit ſalutem in ordine ad ſupernaturalem finem.*

Ratio etiam eſt clara, quia poteſtas hæc ſupernaturalis eſt, vt ſupra cap. 1. late oſtendimus; ergo per ſe, & natura ſua tendit in ſupernaturalem finem, ſiue futuræ vitæ, ſiue præſentis: hi enim ita ſunt inter ſe B connexi, & ſubordinati, vt non poſſit vnus ab altero ſeparari; ergo in hoc fine maximè differt hæc poteſtas a poteſtate ciuili, quæ merè naturalis eſt, & tantùm ad finem naturalem ex ſe tendere poteſt, vt ſupra oſtenſum eſt. Atque ita conſtat opinionem Fortunij tractatam ſupra lib. 4. cap. 6. quatenus confundit fines harum poteſtatum, probabilem non eſſe, & occaſionẽ poſſe præbere multis erroribus. Nam certè ſi vtriuſque poteſtatis idem eſt finis vltimus, eadem etiam erunt media, eadémque materia, & conſequenter iidem actus, & quidquid vna poteſt, poterit altera, quæ ſunt planè erronea. Ratio verò eſt, quia poteſtates hæ in ſuo eſſe pluſquam genere diſtinguuntur; C ergo & in finibus diſtingui neceſſe eſt. Antecedens patet ex dictis, quia vna eſt ſupernaturalis, non tantùm quia à Deo conceditur extraordinario modo, ſed quia ex ſe, & natura ſua non poteſt inueniri in ipſa natura, nec ex principiis eius oriri, quod ſecùs eſt de poteſtate ciuili. Vnde etiam poteſtas regia prout in Saule fuit, vel Dauide, licèt habuerit in eis quendam modum ſupernaturalem, longè diuerſa fuit ab hac poteſtate: nam illa fuit tantùm poteſtas ciuilis, ac de ſe naturalis in ſubſtantia ſua, licèt modo præternaturali data fuerit; hæc autẽ eſt per ſe ſupernaturalis, & ordinis diuini, quia nullo modo eſſe poteſt connaturalis hominibus. Prima verò conſequentia patet, quia totum eſſe cuiuſcumque poteſtatis eſt in ordine ad ſuum finem, & obiectum; ergo ſi poteſtas ſupernaturalis eſt, neceſſe eſt, vt ad finem, & obiectum D ſupernaturale natura ſua tendat.

4. *Obiiciatur obiectiuncula.*

Dices; ſæpe leges canonicæ diſponunt de rebus, quæ merè exteriores ſunt, & naturales: nam ius etiam canonicum intendit externam pacem, & iuſtitiæ conſeruationem, vt in procemio Decretalium dicitur, & in hunc finem coërcet, & punit vitia. Multa etiam inueniũtur in legibus canonicis, quæ ſolùm pertinent ad ordinem cauſarum, & contractuum, vt patet ex libro 2. & ex magna parte libri tertij decret. ergo licèt poteſtas Eccleſiaſtica, vt eſt poteſtas tradendi doctrinam fidei, & ſacramentorum, & vt eſt poteſtas remittendi peccata, vel diſpenſandi ſpiritualia, ſupernaturalis ſit, & finem ſupernaturalem reſpiciat, nihilominus vt eſt legiſlatiua, videtur eſſe eiuſdem rationis, & ordinis cum poteſtate ciuili. Reſpon- E detur negando conſequentiam. Primò quidem, quia etiam in materia fidei, & ſacramentorum multa ſupernaturalia, & ſupernaturaliter præcipit, nimirum, credere hoc vel illud, recipere talia ſacramenta tali modo, vel tempore, offerre ſacrificium ſupernaturale, vel illi aſſiſtere, & ſimilia: in quibus omnibus ſe gerit, vt poteſtas legiſlatiua eſt, iuxta ea, quæ tractat Ioan. XXII. in Extrau. *quia quorundam*, de verbor. ſignificat. Secundò, quia etiam in his omnibus, quæ ſtatuit hæc poteſtas, pertinéntque ad externam politiam Eccleſiaſticam, vel ad lites, contractus, &c. ſemper ſupernaturaliter præcipit. Id eſt, ſub ratione ſupernaturali, & in ordine ad finem ſupernaturalem.

A Nam eadem eſt poteſtas legiſlatiua in quacumque materia, & ſemper operatur ſub propria ratione obiecti ſui. Quod poteſt à ſimili declarari ex actibus virtutum infuſarum. Nam per fidem v. g. non tantùm credimus ſupernaturalia myſteria, ſed etiam multa naturalia, vt Deum eſſe, vel animam eſſe immortalem, tamen prout fides circa hæc verſatur, ſub ratione ſupernaturali tendit, & ſupernaturaliter operatur; idem in charitate, & ſpe videre licet, & maximè in virtutibus moralibus per ſe infuſis; ita ergo ſe habet hæc poteſtas in his legibus ferendis, quæ politicæ, & quaſi ciuiles eſſe videntur: nam ſemper in illis habet reſpectum ad ſalutem animarum, & ad religioſum cultum Dei, vt ex tenore etiam ipſorum ca- B nonum regulariter conſtare poteſt. Eſtque optimum exemplum in c. *qualiter & quando*; 2. de accuſat. vbi tractando de ordine in iudiciis, vel denunciationibus ſeruando ipſum colligere nititur Pontifex ex auctoritatibus noui, & veteris Teſtamenti. *Ex quibus*, inquit, *poſtea proceſſerunt canonicæ ſanctiones*. Ratio verò eſt, quia cùm hæc poteſtas ſit ſuperioris ordinis, complectitur etiam inferiora quatenus aliquo modo ſuperioribus deſeruiunt, vel per modum ſubiecti, vel per modum inſtrumenti, aut alio ſimili, & ita poteſt etiam de rebus, ſeu materiis inferioris ordinis leges ferre, ſemper tamen ſub ratione ſuperiori, & ſupernaturali.

c. qualiter & quando.

5. *3. Excellentia ex origine, & cauſa efficiente.*

C Tertia excellentia huius poteſtatis aſſignari poteſt ex parte cauſæ efficientis, & originis: nam hæc poteſtas eſt quaſi per ſe infuſa, vnde à ſolo Deo, vt auctor eſt, & gubernator ſupernaturalis, tanquam à primo, & principali principio manare poteſt immediatè; poteſtas autem ciuilis datur à Deo vt auctore naturæ, & non propriè per ſe confertur, ſed per modum proprietatis manantis ab ipſa natura, modo explicato in lib. 3. Vnde conſtat, etiam ex hoc capite longè excellentiorem eſſe hanc poteſtatem. Quod ampliùs ita declaratur: nam hæc poteſtas ſecundum ſuã adæquatam rationem, & excellentiam à Chriſto Domino collata eſt, & in illo fuit veluti proprietas manans ex vnione hypoſtatica humanitatis ad Verbum, vt in 1. tom. 3. partis, diſp. 47. latè explicuimus. Vnde conſtat, tanto excellentiorem eſſe hanc poteſtatem in D ſuo fonte poteſtate ciuili, quanto vnio hypoſtatica ſuperat communitatem humanam. A Chriſto verò, & per Chriſtũ deriuata eſt hæc poteſtas ad Vicarium per maximam quandam participationem illius poteſtatis excellentiæ, quæ fuit in Chriſto, & ſic habuit fundamentum non ſolùm in ipſa incarnatione, ſed etiam in meritis Chriſti Domini, & in ſanguine eius, quod non poteſt dici de poteſtate ciuili ſecundum ſe ſpectata; ergo ex his omnibus manifeſtè apparet exceſſus Eccleſiaſticæ poteſtatis.

6. *4. Excellent. ex parte ſubiecti, cũ principaliter ſit in Chriſto Domino, ciuilis autem poteſtas in communitate humana.*

Quartò declarari poteſt excellentia hæc ex parte ſubiecti, quia poteſtas Eccleſiaſtica multum excedit ciuilem in primario, & veluti immediatè ſubiecto. Nam poteſtas ciuilis immediatè eſt in communitate humana; hæc autem poteſtas reſidet principaliter in E Chriſto homine, vnde fit, vt quoad ſubiectum proximum illa prior ſit in eo homine, cui communitas illam commiſit, vel in ſucceſſoribus eius; hæc verò ſit in eo, cui Chriſtus illam commiſit, vel ſucceſſoribus eius; aut mediante ipſo in aliis. Inter has autem perſonas ſunt tres differentiæ notandæ. Prima, quòd poteſtas ciuilis poteſt eſſe in quolibet homine, etiam non baptizato, hæc verò Eccleſiaſtica non niſi in habente characterem Baptiſmi. Quia Baptiſmus eſt ianua Eccleſiæ, & ideo ſicut ante characterem Baptiſmi, nullus directè ſubiicitur Eccleſiæ, ita etiam ſine illo charactere nullus eſt capax Eccleſiaſticæ poteſtatis, vnde nec poteſtatem ordinis habere poteſt. Dices, hinc poſſe inferri illa incommoda, quæ ſuprà

infere

inferebamus de hæretico mentali, quia ſi amiſſa fide, amitteret et poteſtatem, valde incerta eſſet hæc poteſtas; ita enim in præſenti incertum eſt, an aliquis habeat characterem Baptiſmi, quia multis modis contingere poteſt, Sacramentum non eſſe validum; ergo ex neceſſitate characteris eadem incertitudo ſequatur. Reſpondetur tamen non eſſe ſimile, quia certitudo Baptiſmi, quamuis non ſit omnino infallibilis, habet nihilominus eam moralem certitudinem, quæ in rebus humanis haberi poteſt, & character ſemel impreſſus numquam amplius deleri poteſt, fides autem facilè amitti poteſt.

7. Alia differentia eſt, quòd poteſtas ciuilis in viris, & fœminis eſſe poteſt: Eccleſiaſtica verò in fœminis eſſe non poteſt, ſaltem ordinario iure. Loquimur de poteſtate iuriſdictionis, ad quã legiſlatio ſpectat: nã de poteſtate ordinis certum eſt, fœminas illius incapaces eſſe, vt in materia de Ordine ex profeſſo oſtendendum eſt contra nouatores excitantes antiquam

Auguſt. Epiphan.

hæreſim Papuzianorum, quam refellunt Auguſt. de hæreſi. in 27. & Epiphan. in 49. ex Paulo 1. ad Corinth. 14. & 1. ad Timoth. 2. vbi fœminas nec docere, nec loqui in Eccleſia permittit. Dixi autem, *non poteſt*, quia hæc poteſtas quatenus immediatè à Chriſto datur, id eſt, ſumma, & Pontificia, non poteſt eſſe in fœmina, quia illa non eſt capax ordinis, vel conſecrationis Epiſcopalis, & ideo nec Pontificatus poteſt eſſe capax. Quod autem de Ioan. 8. quidam finxerunt, fabuloſum eſt, vt ex Onuphrio oſtendit Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontific. cap. vlt. & copioſe Baron. tom. 10. anno Chriſti 853. nu. 56. & ſequentibus, vbi alios refert. Et in n. 63. rectè aduertit, quòd licet factũ illud fabuloſum, ita vt narratur accidiſſet, illa fœmina non fuiſſet Pontifex, ſed vacaſſet ſedes pro illo tempore, & poſtea in electione Benedicti fuiſſet continuata ſucceſſio, de quo alibi latiùs. Hinc verò colligo extendendum eſſe verbum illud, *non poteſt*, ad totam iuriſdictionem Eccleſiaſticam ordinariam. Nam ille, qui incapax eſt poteſtatis ordinis, etiam eſt incapax ordinariæ iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, quia ex diuina inſtitutione Eccleſiæ in ſpiritualibus debet per ſacerdotes, aut clericos ordinario iure gubernari. Et nihilominus addidi, ſaltem ordinario iure, propter iuriſdictionem Eccleſiaſticam, quatenus per Pontificem delegari poteſt, de qua eſt controuerſia an aliquis actus huius poteſtatis committi poſſit fœminæ. In qua certum eſt, non debere committi, & magis receptum eſt, non poſſe, vt in materia de Cenſuris, diſp. 2. ſect. 3. à nu. 5. tractaui. Et quoad præſentem poteſtatem legiſlatiuam numquam viſum eſt in Eccleſia, quod ſignum eſt, fieri non poſſe.

Onuph. Bellarm. Baron.

8. *Merè laicus poſſit ne eligi Papa, & electus vti ſua iuriſdictione.*

Vltimò eſt in hac parte differentia, quòd poteſtas ciuilis eſſe poteſt in merè laicis; hæc autem non niſi in clericis, quæ eodem modo explicanda eſt, ſicut præcedens. Quamquam de Pontificia poteſtate non ſit ita certum, merè laicum eſſe omnino incapacem eius, ſi alioquì ritè eligatur, vt ſtatim ordinetur. Eſt autem certum, numquam eſſe factum in Eccleſia, nec fieri debere, propter nouitatem, & periculum. Et ſimiliter eſt certum, non debere ſic electum vti iuriſdictionis poteſtate, niſi ſit ordinatus, quamuis ante Pontificiam conſecrationem poſſit illa vti, ſtatim atque electus eſt, & in ſede collocatus. De inferiori autem poteſtate ordinarium ius Eccleſiæ eſt, vt laicis non committatur, & ideo infra ſummum Pontificem nullus poteſt illam committere laico. Vnde licet aliquando viſum ſit, laicum eligi, aut poſtulari ad Epiſcopatum, vt Ambroſium, &c. non tamen viſum eſt, illi dari poteſtatis vſum, donec aliquã ordinationem accipit. Ideóque ſummus Pontifex ordinario iure vtendo illam non præbet niſi homini conſtituto in aliquo gradu clericali, ſaltem primæ tonſuræ, quãuis de abſoluta potentia poſſit fortaſſe aliud facere. Aliæ denique excellentiæ poſſunt facilè, ex ſupradictis, in hac Eccleſiaſtica poteſtate conſiderari, ſcilicet, quòd ſit multò vniuerſalior, & in ſuo gradu ſupremo ſit vnica pro toto orbe, & quòd ſit maximè neceſſaria, & quòd ſuo modo ſit Eccleſiæ fundamentum, vt dixit D. Thomas in 2. diſt. 44. in vltimo dubio literali. Ac denique, quòd nobiliores habeat effectus, quod explicando leges eius magis conſtabit.

D. Thom.

CAPVT IX.

Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica ſit ita ſuperior ciuili, vt illam ſibi ſubiectam habeat.

QVamuis ſuperiori capite oſtenſum ſit, Eccleſiaſticam poteſtatem eſſe excellentiorem in perfectione, non inde ſtatim infertur, eſſe ſuperiorem in ſubordinatione, & propria iuriſdictione: nam poteſt facultas vna eſſe minus perfecta, quàm alia, & non illi ſubiecta, vel ſubordinata. Atque hinc ſumi poteſt ratio dubitandi, quia ſubordinatio hæc non ſequitur intrinſecè ex maiori perfectione; neque etiam oſtendi poteſt ex ſpeciali Chriſti conceſſione; ergo non datur. Maior patet ex ratione facta, & iuuari poteſt exemplo legis veteris, in qua etiam fuit poteſtas ſacerdotalis, & regia, & nihilominus regalis non erat ſubiecta ſacerdotali; imò potiùs videtur poſſe contrarium ſumi ex 3. Regum 2. vbi Salomon depoſuit Abiathar à Sacerdotio; & loco illius poſuit Sadoc; ergo erat tunc ſacerdotalis poteſtas ſub regali potius, quàm è contrario. Minor autem probatur, quia in nouo Teſtamento non legimus inſtituiſſe Chriſtum ſacerdotium concedendo illi hanc ſuperioritatem, quia Petrus, non obſtante ſua poteſtate, præcipit omnibus fidelibus ſubiectos eſſe Principibus, & Regibus. 1. Pet. 2. & Paul. Rom. 13. idem pronuntiat de omni anima. Neque etiam id habetur ex traditione: nam potius ex hiſtoriis colligi poteſt, Imperatores iudicium interdum tuliſſe de Pontificibus, eoſque depoſuiſſe. 1.

2. *Concluſio affirmatiua ob vnitatẽ Eccleſiæ Chriſti.*

Nihilominus dicendum eſt, poteſtatem Eccleſiaſticam non ſolùm eſſe in ſe nobiliorem, ſed etiam ſuperiorem, & habere ſibi ſubordinatam, & ſubiectam poteſtatem ciuilem. Sunt enim hæc duo, vt dixi, valde diſtincta, quod etiam D. Thom. in 2. in fine, diſt. 44. declarauit. Eſt ergo concluſio hæc certa, & communis apud Catholicos, de qua videri poteſt D. Tho. ibi, & Bonauen. tom. 2. Opuſc. in 38. de Eccleſ. Hierarch. par. 2. §. 1. in fin. Henric. quodlib. 6. q. 23. Victor. relect. 2. de poteſt. Eccleſiæ, & relect. de Indis, p. 1. num. 29. vbi dicit, hoc eſſe verum non ſolùm de poteſtate hac, prout eſt in Papa, ſed etiam prout eſt in quolibet Epiſcopo. Quod iure ordinario, & Eccleſiaſtico, ac ſecluſis priuilegiis, aut exemptionibus verum eſt; in ſequentibus verò ampliùs exponetur. Videri etiam poſſunt Driedo de libertate Chriſtiana lib. 2. cap. 2. Turrecrem. in ſumma lib. 2. cap. 113. & ſequentib. Vuald. lib. 2. doctrinalis fidei, cap. 76. & ſequentibus, Albert. Pyghius lib. 5. de Eccleſiaſt. Hierarch. cap. 14. & 15. Sander. lib. 2. de viſibili Monarch. Caiet. in Apolog. pro Romano Pontifice, cap. 13. ad 8. Sot. in 4. diſt. 25. q. 2. art. 5. Bellarm. de ſummo Pont. lib. 2. à capit. 6. Velloſillo Lucenſis Epiſcop. in aduertent. Theol. in 5. tom. Hieronym. q. 5.

D. Thom. Bonau. Henric. Victor.

Dried. Turrec. Vuald. Pyghius. Sander. Caiet. Sot. Bellarm. Velloſillo.

Præcipuum huius veritatis fundamentum ratione ſimul, & auctoritate declaratur; ſumitur enim ex vnitate Eccleſiæ Chriſti Domini in Euangelio ſatis ſignificata, & per Paulum declarata, 1. Corinth. 12. dicentem, *Omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus, &c.* & ad Rom. 12. *Multi vnũ corpus in Chriſto, &c.* idem ad Epheſ. 4. & ſæpe aliàs; igitur conſtituit Chriſtus 3.

Domi

Dominus Eccleſiam tanquam vnum ſpirituale regnum,in quo vnus etiam eſſet Rex, & princepa ſpiritualis ;ergo neceſſe eſt , vt ei ſubdatur temporalis poteſtas,ſicut corpus animæ. Hoc enim exemplo explicat ſubordinationem harum poteſtatum Gregor.
D.Naz. Nazianzen. orat.17.ad populum timore perculſum. Et meritò , quia ſicut homo non eſſet rectè compoſitus,niſi corpus eſſet animæ ſubordinatum, ita neque Eccleſia eſſet conuenienter inſtituta, niſi temporalis poteſtas ſpirituali ſubderetur.Poteſtque eadem ratio declarari , & confirmari ex dictis ſuprà de dominio indirecto , quod Pontifex habet in vniuerſo orbe: nam hoc dominium non fundatur,niſi in ſubordinatione harum poteſtatum. Quia, vt ibidem dixi,non eſt in Pontifice duplex poteſtas,ſed vna,quæ directè reſpicit ſpiritualia , & conſequenter extenditur ad B temporalia : hæc autem extenſio ſolùm eſſe poteſt propter ſubordinationem temporalis poteſtatis ad
D. Bernard. ſpiritualem.Atque hac ratione Bernard.lib.4.de conſid.cap.3.Pontificem habere ſimul gladium ſpiritualem,& naturalem , quia vel vnum habet directè , & alium indirectè,vel vnum in ſe,& per ſe , alium ſibi ſubordinatum , quod ſignificat, cùm ait, ſpiritualem gladium ab Eccleſia exercendum eſſe; materialem verò à milite pro Eccleſia ad nutum ſacerdotis , & iuſſum Imperatoris.Vnde in cap.vlt. Pontificem vocat , *Fidei defenſorem,Chriſtianorum ducem, virgam potentium,malleum tyrannorum.regum patrem,legum mode-*
Boniſac. Pap. *ratorem, Deum Pharaonis.* Sic etiam concluſit Bonifaci. Papa in Extrauag. *vnam ſanctam* ,de maior. & obed. *Oportet gladium eſſe ſub gladio,& temporalem* C *auctoritatem ſpirituali ſubiici poteſtati.* Ex quo textu ampliùs roboratur ratio facta. Quia vbi eſt vnum corpus , neceſſe eſt eſſe vnum caput ad quod omnia aliquo modo reuocentur,quoniam aliàs neque pax, neque perfecta vnitas poſſet eſſe in corpore ; Eccleſia autem Chriſti, vnum corpus eſt,vt diximus ;ergo quamuis in eo ſint plures poteſtates , ſeu magiſtratus, neceſſe eſt , vt inter ſe habeant ſubordinationem,ita vt ad vnũ aliquo modo reuocentur propter rationẽ factam , ergo vel ſpiritualis poteſtas ſubordinatur temporali, vel è contrario.Primum dici non poteſt : nam vt ibidem ex Paulo affert Pontifex, *Quæ à Deo ſunt , ordinata ſunt* , eſſet autem peruerſus ordo,ſi ſpiritualia ſubiecta eſſent temporalibus;ergo ſecundum neceſſariò dicendum eſt.

4. *Obiectio dipuitur.* Dicet fortaſſe aliquis, Eccleſiam vt perfectè vna D ſit, ſufficiẽter vniri in vno capite ſuo,quod eſt Chri-
Vuald. ſtus. Hanc enim reſponſionem poſſet quis incautè ſumere ex Vuald.lib.2.doct.fidei,cap.78.num.4.vbi ſic inquit,*Et quod arguunt quidam , Eccleſiam reducendam eſſe in monadem , verum eſt in Chriſtum,qui ſolus in ore tenet in gemina poteſtatis ſuæ ſignum, gladiũ bis acutum. Cæterùm ſub Chriſto ſacerdos , & Rex impermiſtas continent poteſtates.* Reſpondetur ad priorem partem, illam ſententiam in eo ſenſu ſumptam,& hic applicatam non poſſe ſatisfacere. Quia Eccleſia militans eſt vnum corpus viſibile in hoc mundo exiſtens, ac indigens gubernatione humana,& externa,ergo non poteſt ſolùm reduci immediatè ad caput inuiſibile hominibus mortalibus,quale eſt Chriſtus ; ergo ne- E ceſſe eſt, vt etiam Vicarius Chriſti habeat excellentiam poteſtatis , vbi fuerat neceſſaria ad conueniens regimen totius corporis;ipſe ergo eſt ſimpliciter ſupremum caput. Neque Vualden.in contrario ſenſu loquutus eſt , ſed agit de reductione vtriuſque poteſtatis ad vnum principium quoad originem, & participatione directè iuriſdictionis , quam vnaquæque illarum poteſtatum habet in ſuo ordine.Et hoc ſenſu dicit impermiſtas , & reduci ſolùm ad Deum , vel Chriſtum : non negat tamen , quin ſaltem indirectè poteſtas tẽporalis ſubordinetur ſpirituali, præcipuè

A in ordine ad vitandum peccatum , & diuinam offenſionem, vt in num.6.expreſsè declarauit cum Hugo. de ſancto Victor.lib.2.de Sacram. cap.4.6.& 7.

Et hinc poteſt noua confirmatio addi fundata in 5.
verbis Gelaſij Papæ in cap.*duo ſunt.*96.diſt. *Quia pro* *c.duo ſunt.*
animabus regum Pontifices ſunt reddituri rationem , inſinuans in verbis illis,*Paſce oues meas*,etiam Reges,& Imperatores Petro fuiſſe ſubiectos, quia ſub Chriſti ouibus comprehendi debent ; ergo etiam debent paſci , & regi à Petro : iam enim explicuimus ſub verbo , *paſcendi* , etiam poteſtatem regendi contineri.
Dices; hoc verum eſſe quoad ſpirituale regimen. *Obuiatur*
Sed contrà , quia regula regiminis temporalis , vt ſit *obiectioni.*
rectum,& honeſtum,debet eſſe ſpiritualis ; ergo neceſſe eſt, vt ipſamet poteſtas temporaliter regendi B reguletur per ſpiritualem , & hoc eſt illi eſſe ſubiectam,& ſubordinatam.Et hac ratione Pontifices reddituri ſunt rationem pro Regibus , & Imperatoribus , quia ad illos pertinet corrigere, & emendare quidquid ipſi non ſolùm vt homines , ſed etiam vt Reges in vſu ſuæ poteſtatis peccauerint.

Vnde confirmatur , quia aliàs non eſſet ſufficienter prouiſum Eccleſiæ,ſi non eſſet in ea poteſtas,quæ 6.
Reges , & Principes poſſit in officio continere ſaltem vtendo ſpirituali gladio. Dices, hoc argumento probaretur,neceſſariam etiam eſſe aliam poteſtatem, quæ ſpirituales paſtores contineat in officio : nam etiã illi errare poſſunt,& fortaſſe maiora damna ouibus inferre. Reſpondetur ita quidem eſſe,quoad omnes ſpirituales principes , ſeu paſtores , infra ſupre- C mum Chriſti Vicarium , ad quem pertinet emendare,vel etiam punire reliquos ; ipſum autem caput ſupremum , non potuit alteri homini mortali ſubiici, quia vel procederetur in infinitum , vel tolleretur debita ſubordinatio, & vnitas. Et ideo alio altiori modo prouidit Chriſtus Eccleſiæ quoad hanc partem ; nam quoad doctrinam,& præcepta morum talem aſſiſtentiam ſuo Vicario promiſit,vt in his errare non poſſet , ita vt graue aliquod damnum inferret Eccleſiæ per abuſum poteſtatis.Et hoc fuit ſufficiens quoad poteſtatem legiſlatiuam. de qua agimus. Alia verò incommoda , quæ interdum ſequi poſſunt ex prauis moribus,vel operibus talis perſonæ, minoris momenti ſunt,& aliquando ſunt toleranda:nam hæc eſt hominum fragilitas , & conditio , & ſi interdum ſint grauiora , & clarè iniuſta , iure defenſionis poſ- D ſunt homines ſe tueri;non tamen iure vindicationis, aut punitionis. Solùm in caſu hæreſis ſolet fieri aliqua exceptio , quam alibi tradendam , & explicandam relinquimus.

Poſſet eadem aſſertio confirmari ex vſu Eccleſiæ, 7.
ac variis exemplis , quæ ex parte connumerat Gelaſ. *Gelaſ.Pap.*
Papa loco citato ,ſed quæ ad præſentem materiam pertinere poſſunt,inferiùs tractando de Legibus Canonicis attingemus:cætera videri poſsũt in hiſtoriis,
& ea in ſummam redigit Bellarmin. ſuprà cap.7. Ex *Bellarm.*
quibus etiam expedita manet ratio dubitãdi in principio poſita.Nam oſtenſum eſt Scriptura,& traditione hanc inſtitutionem eſſe à Chriſto Domino. Petrus verò , & Paulus ibi allegati loquuntur de obe- E dientia debita Principibus,& poteſtatibus à ſuis ſubditis reſpectiuè , non tamen in eis explicatur qualis ſit ſubordinatio poteſtatum inter ſe. Neque eſt verum Imperatores Chriſtianos vnquã iudicaſſe Pontifices, vt in tracta.de Immunit.latè oſtenſum eſt.

Exemplum autem ibi adductum ex 3. Reg.2. petebat ſpecialem difficultatem de comparatione ſimili inter Pontificem , & Regem ſub ſtatu legis veteris, ſed hæc parum refert ad præſens inſtitutum , & in proprio loco tractando de Romano Pontifice diſputabitur. Et ideo nunc ſolùm dico duo. Vnum eſt, ex illo nihil ſufficienter probari , vel quia ibi narratur

factum, non ius, id eſt, narratur, quid fecerit Salomon, non tamen an fecerit ex legitima, vel vſurpata poteſtate, vel certè, quia (vt aliqui volunt) Salomon ex peculiari inſtinctu Spiritus ſancti id fecit, vt in eodem loco innuitur, & ideo non ſequitur id feciſſe ex ordinaria poteſtate quam haberet. Alterum eſt, parum referre ad præſentem cauſam comparatio illa veteris Teſtamenti, tum quia lex vetus in his cæremonialibus, & iudicialibus iam ceſſauit, vt lib. 9. oſtendemus: tum etiam quia longè altioris ordinis eſt Pontificatus legis nouæ, quàm veteris, & ideo dato, & non conceſſo, Pontificatum veterem non habuiſſe illam excellentiam, non ſequitur Pōtificatum à Chriſto inſtitutum illam non habere. Sicut etiam Papa nunc habet poteſtatem remittendi peccata, quam non habuit ſacerdos antiquæ legis, nunc Papa poteſt concedere indulgentias, quòd alius non potuit. Denique Petro promiſſæ ſunt claues regni cælorum, & dictum illi eſt, *Paſce oues meas.* &, *Quidquid ligaueritis ſuper terram, erit ligatum & in cælis*, quæ nō ſunt dicta veteri Pontifici. Et ideo quidquid de illo ſit, veritas poſita inconcuſſa manet.

Ioan. 21. Matth. 16.

CAPVT X.

Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica ad leges ferendas poßit in eadem perſona coniungi ſimul cum ciuili.

1\. HÆc ſola comparatio nobis ſupereſt inter has duas poteſtates. Et in illa inueniuntur errores contrarij, vnus eſt, has duas poteſtates, prout ſunt in Eccleſia, ſemper ac neceſſariò eſſe coniunctas, non quidem in eo ſenſu, in quo aliqui dixerunt, vtramque poteſtatem eſſe in ſummo Pontifice reſpectu totius orbis, & directè, ac formaliter (vt ſic dicam) ex diuino iure; quamuis enim hoc non ita ſit, non tamen eſt error in fide, ſed opinio, de qua ſatis dictum eſt. In alio ſenſu hæretico docent illam hæretici huius temporis, quorum princeps quoad hanc partem videtur fuiſſe Henricus VIII. Rex Angliæ, qui voluit vnumquemque Regem temporalem eſſe ſummum Pontificem in ſuo Regno, atque ita habere ſimul vtramque poteſtatem. Hi hæretici nullum habēt fundamentū præter affectum libertatis: videntur autem nihil altiùs ſentire de hac poteſtate ſpirituali in lege noua, quàm habuerit in lege veteri, aut naturæ, & ideo quod illis temporibus ſeruatum eſſe putant, vt Reges eſſent ſupra ſacerdotes, nunc etiam ſeruandum eſſe exiſtimant.

Hæreſis huius tēporis.

Fundamentū ex lege veteri & naturæ.

2\. *Secundus error.* Alius error inuentus etiam à nouatoribus eſt, poteſtatem ciuilem omnino repugnare Pōtificibus, ſeu perſonis in ſacerdotali dignitate conſtitutis. Afferūt verba illa Chriſti Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum, &c. Vos autem non ſic.* Ex quibus verbis ſic colligit Bernard. lib. 2. de conſider. cap. 6. *Planū eſt, Apoſtolis interdicitur dominatus, ergo tu, & tibi vſurpare aude, aut dominans Apoſtolatum, aut Apoſtolicus dominatum, planè ab alterutro prohiberis, ſi vtrumque ſimiliter habere voles, perdes vtrumque.* Item illa Pauli 2. ad Timoth. 2. *Nemo militās Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus.* Ex quibus volunt colligere, iure diuino prohibitum eſſe ſacerdotibus habere regimen temporale. Confirmari poteſt, quia Nicolaus Papa in Epiſtola ad Michaelem Imperatorem dicit, *In lege naturæ eoſdem fuiſſe Reges, & ſacerdotes, Chriſtū autem illas poteſtates ſeparaſſe.* Ratio etiam adiūgi poteſt, quia non videtur vna perſona ſufficiens ad vtrūque regimen conuenienter præſtandum, præſertim ſi vtrumque ſit perfectum, quale requiritur in eo, qui poteſtatem habet ferēdi leges.

D. Bernard.

Nicolaus Papa.

3\. *Concluſio.* Nihilominus veritas catholica eſt, poteſtates has nec neceſſariò eſſe coniunctas, nec neceſſariò ſeparatas, quia neutrum eſt diuino iure præceptū, aut prohibitum. Prior pars ſatis patet ipſo vſu, & experientia. Nam in primis multo tempore fuit Eccleſia Chriſti ſine vlla temporali poteſtate quoad ciuile regimen reipublicæ, & priùs, ſcilicèt, quàm Reges cœpiſſēt ad fidem conuerti, & tamen poteſtatem ſpiritualem ſemper habuit, ex quo Chriſtus dixit, *Paſces oues meas.* Nūc etiam multi ſunt Epiſcopi, qui nullam habent poteſtatem ciuilem ad ferendas leges, cū tamen ſpiritualem habeant; ergo ex hac parte ſeparabiles ſunt. Deinde quòd poteſtas ciuilis etiam ſuprema ſine Eccleſiaſtica inueniatur, eadem traditio oſtendit. Nam Conſtantinus Imperator in Concil. Niceno profeſſus eſt, ſe non habuiſſe poteſtatem ad iudicandum inter ſacerdotes. Idem de Valentiniano ſeniore refert Ambr. lib. 2. Epiſt. 13. ad Valentin. iuniorē, in qua dignā refert catholico Imperatore ſententiam, *In cauſa fidei, vel alicuius Eccleſiaſtici ordinis, eum iudicare debere, qui nec munere impar ſit, nec iure diſſimilis.* Et ita etiam factis obſeruaſſe refert. Niceph. li. 11. hiſt. cap. 3. & 30. & ſimilia habet Theod. lib. 4. hiſt. cap. 6. & 7. Qui etiam cap. 16. cum Niceph. ſuprà c. 33. refert indignè dictum Eulogij ſacerdotis, qui cùm à præfecto induceretur ad conſentiendum Valenti Arriano Imperatori, per ironiam interrogauit, *Num quid cum Imperio eſt etiam ſacerdotis dignitatem cōſequutus?* Denique ab omnibus Catholicis Regibus ita vſque ad noſtra tempora ſeruatum eſt. Ratio verò clara eſt ex dictis, deſtruendo fundamentum contrarij erroris: nam in lege noua poteſtas Eccleſiaſtica non eſt naturalis, ſed ſupernaturalis, & ſpecialiter à Chriſto data, nunquam verò data eſt terrenis regibus, nec alicubi Chriſtus præcepit, vt eſſet coniuncta cum poteſtate regia; nulla ergo eſt talis neceſſitas.

Ratio.

Conſtantin.

D. Ambr.

Nicephor. Theod.

Ratio cōcluſ. quia poteſtas Eccleſiaſtica in lege noua eſt ſupernaturalis.

4\. *Ciuilem & Eccleſiaſticā poteſtatē eſſe poſſe in eodē oſtenditur ex vſu Eccleſia.* Quod autem hæ duæ poteſtates in eadem perſona coniunctæ eſſe poſſint, ſimiliter probatur ex vſu Eccleſiæ: nam ſummus Pontifex ſimul etiam Rex eſt temporalis in ſuis terris, quarum eſt dominus, quod à ſanctis Pontificibus inchoatum, & conſeruatum eſt, vnde cogitari non poteſt eſſe illicitum. Imò ſpeciali Dei prouidentia factum eſſe affirmat D. Thom. in 2. ſentent. in fine. Similiter multi Epiſcopi ſimul habent ciuilem poteſtatem, & dominium, vt conſtat, præſertim in Germania, & Hiſpania, & in Conimbricenſi hoc Epiſcopatu. Ratio verò eſt, quia hoc non eſt per ſe malum, neque eſt aliqua poſitiua lege prohibitum, & aliunde poteſt multas rationes congruentiæ habere, ergo. Antecedens quoad primam partem probatur, quia contra nullam eſt virtutem. Item quia ſi aliqua eſſet per ſe malitia, maximè quia temporalis poteſtas impediret debitam curam, & ſolicitudinem circa adminiſtrationem ſpiritualis poteſtatis; hoc autē nec neceſſariò ſequitur, quia per miniſterium aliorum poteſt illa poteſtas exequutioni mandari, ita vt non multum impediat. Præterea ſi quid laboris, vel incommodi hinc ſequi videatur, poteſt vtilitatibus aliis compenſari; tum quia veriſimile eſt, iuſtitiam rectiùs eſſe adminiſtrādam per huiuſmodi Principes; tum etiam quia coniunctio illarum poteſtatum in eadem perſona multum deſeruire poteſt ad maiorem pacem, & vnionem, & vt temporale regimen ad ſpirituale meliùs referatur; tum etiā quia hoc conciliat maiorem reuerentiam erga Eccleſiaſticum principem, qui etiam meliùs poterit reſiſtere hoſtibus fidei, ſi poteſtatem habet temporalem, vt experientia comprobatum eſt. Atque ita ſimul probata eſt tertia pars antecedentis. Secunda autem probatur, quia nulla eſt talis lex diuina, vel humana, quod patebit reſpondendo ad fundamenta contrarij erroris.

5\. Ex verbis ergo Chriſti Domini, *Reges gentium dominantur eorum, &c.* talis prohibitio non colligitur: nam *Luc. 22.*

cùm

Explicatur auctoritates contraria hæreſis. cùm ſubdit, *Vos autem non ſic*, non eſt ſenſus, vos non habebitis dominium temporale, ſed ſenſus eſt, Non dominabimini ſicut illi dominantur, id eſt, ad veſtrũ commodum, vtilitatem, & honorem, vbi non loquitur de regimine temporali Eccleſiæ, ſed de ſpirituali, & formam, ac modum eius præſcribit per comparationem ad temporale, quod in ſuperioribus etiam tactum eſt. *D. Bernard.* Et in eodem ſenſu loquitur Bernard. vt ex contextu eſt manifeſtum. Addo, quòd licèt daremus, Chriſtum ibi loqui de dominio temporali, illa verba non continerent prohibitionem, ſed ſolùm explicarent, Chriſtum non dediſſe hominibus hanc poteſtatem, licèt non prohibuerit, vt per homines dari poſſit Eccleſiaſticis Principibus. Neque etiam ex loco Pauli talis prohibitio colligi poteſt. Expendendum etenim eſt illud verbum, *implicat ſe*: poteſt namque Eccleſiaſticus Princeps vti hac poteſtate temporali, non ſe implicando negotiis ſecularibus, ſed prudenter, ac moderatè illa vtendo. Item eſt ponderandum illud verbũ, *negotiis ſecularibus*, quod propriè ſignificat negotiationem, & nimiam ſolicitudinem *Chryſoſt.* circa temporalia lucra, vt notauit Chryſoſt. Princeps autem Eccleſiaſticus non ad hũc finem accipit temporalem principatum, ſed vt Eccleſiæ vtilitati, & fidelium commodis magis inſeruiat; & ideo illud temporale ita coniunctum ſpirituali non eſt ſeculare omnino, ſed aliquo modo ſacrum; habere igitur talem poteſtatem ciuilem ſimul cum ſpirituali contra nullam legem diuinam eſt, vel poſitiuam, vel naturalem. Quòd verò contra humanam non ſit, per ſe notum eſt, nec indiget probatione. Sic ergo reſponſum eſt ad *Adrian. Papa.* fundamentum ſecundi erroris; Adrian. autem Papa in Epiſtola ibi citata ſolùm intẽdit, quod in priori puncto contra primum errorem diximus, nec enim potuit indicare, eſſe prohibitum, quod ipſemet profitebatur. Plura de hoc argumento legi poſſunt in Bel- *Bellarmin.* larm. lib. 5. de Rom. Pont. cap. 9. & 10.

CAPVT XI.

An lex Canonica habeat propriam materiam, in qua honeſta præcipiat, & praua prohibeat, diſtinctam à materia legis ciuilis.

1. DIximus de finali, & efficienti cauſa legis canonicę, dicendum ſequitur de materiali, in qua multa habet communia cum lege ciuili, quæ breuiter ſupponenda ſunt, nam inde oritur difficultas præſentis quæſtionis, quæ in hoc verſatur, vt diſtinctionẽ in *1. Conueniunt legis Canon. cum ciuile.* materia inter vtranque legẽ aſſignemus. Primò ergo conuenit canonicum cum ciuili in hoc, quòd circa ſolam materiam honeſtam verſari poteſt: nam hoc multò magis neceſſarium eſt ad finem eius, quàm ad finem legis ciuilis, vt per ſe conſtat. Item quia hoc ſpectat ad perfectionem legis; ergo multo magis debet conuenire legi canonicæ, quàm ciuili. Vnde pro regula conſtitui poteſt, quidquid perfectionis in hoc genere materię habet lex ciuilis, multò magis conue- *Secunda.* nire legi canonicæ. Secundò ergo conuenit lex canonica cum ciuili, quia præcipere poteſt in materia cuiuſcunque virtutis, quia ordinatur ad finem perfectiorem, magiſque ſpiritualem, ad quem vſus omnium virtutũ magis neceſſarius eſt, & ita conſtat ex vſu, quia Eccleſia determinat præcepta diuina, vel addit noua, in ſacramentis, ieiuniis, orationibus, &c. vt latè, & bene Nauarr. de reddit. Eccleſ. quæſt. 2. moni. vltim. num. 2. & 3.

2. *Tertia.* Tertiò conueniunt, quia lex etiam Canonica non præcipit omnes actus omnium virtutum, licèt præcipiat omnium virtutum actus; quia inter opera virtutum multa ſunt conſilij, quæ non poſſunt ſub abſolutam obligationem per Eccleſiam imponi, vt eſt perpetua caſtitas, & ſimilia. Et ratio

A eſt, quia lex Canonica licèt à diuina poteſtate ſpecialiter deſcendat, ſimpliciter humana eſt, & ferri debet modo hominibus accommodato, & ideo eſſe etiam debet moribus hominũ accommodata, & moraliter poſſibilis, & vtilis multitudini, ſicut de lege in communi dictum eſt. Dixi autem abſolutè præcipere; tum quia non abſolutè, ſed ſub aliqua iuſta conditione poteſt Eccleſia interdum præcipere opera cõſilij, ſic enim imponit clericis in ſacris neceſſitatem caſtitatis ſeruandæ, quia non ſimpliciter, ſed ſub præuia conditione voluntaria illud onus imponit, ſcilicet ſi velint in illo ordine cõſtitui, quod illis voluntarium eſt; tum etiam, quia licèt abſolutè non præcipiat opera dura, & aſperæ pœnitẽtiæ, ſuppoſito delicto poteſt illa præcipere in vindictã eius, & cor-
B rectionem. De regula autem ſeruanda in definienda hac materia, quando excedat, vel nõ excedat limites poteſtatis Eccleſiæ, nihil occurrit addendum his, quę de lege ciuili dixi, ſed prudẽti arbitrio opus eſt, quod maximè accommodandum eſt vſui Eccleſię, & morali neceſſitati talis materiæ, vel legis in ordine ad cõmunem ſalutem animarum, in quo etiam conſiderãdus eſt perſonarum ſtatus, pro quibus leges feruntur, vt illi etiam accommodentur.

Quartò ſimiliter conuenit lex canonica cum ciuili, quia non prohibet abſolutè omnia vitia, & peccata. Dico autem non prohibere omnia ſpeciali coactione, aut cenſura, illa vtendo: nam abſolutè cupit omnia euitari, & per doctrinam, & monitionem id procurat, pertinétque maximè hæc cura ad Eccleſiæ 3.
C paſtores. At per vim coactiuam, vel legiſlatiuam non omnia prohibet, quia eſſet nimis oneroſum humanę fragilitati, & potiùs eſſet in deſtructionem, quàm in ædificationem; quia maiora mala ſequerẽtur ex prohibitione adeò generali, quàm ex aliqua tolerantia. Regula ergo poſita generaliter à D. Thom. dict. q. 95. *D. Thom.* ar. 2. & ſuprà declarata ſpecialiter in legibus ciuilibus, cum proportione applicanda eſt ad leges canonicas, prohibuit enim vitia, quæ grauiora ſunt, vel quæ ſcãdalum, & nocumentum ſpirituale aliis afferre poſſunt, alia verò minora tolerat, ſeu diſſimulat, cũ moderatione autem, & modo ſtatim explicando.

Ex his igitur oritur ratio dubitandi in præſenti pũcto: videri enim poteſt, nullum eſſe diſcrimen inter 4. *Ratio dubitandi.* has leges in earum materia, quandoquidem vtraque
D in materia omnium virtutum, & vitiorum verſatur. Accedit, non videri neceſſarium, vt poteſtas ciuilis, & Eccleſiaſtica, licèt diſtinctæ ſint, in materia diſtincta verſentur: ſæpe enim contingit, facultates, vel virtutes diuerſas in eadẽ verſari ſub diuerſa ratione, vt patet de intellectu, & volũtate, & temperãtia acquiſita & infuſa; ſic ergo poteſtas ciuilis, & Eccleſiaſtica poterunt habere materiam communẽ ſub diuerſis rationibus, ordinando illas ad ſuos fines diuerſos. Denique hoc videtur ſuadere vſus ipſe, nam leges ciuiles & canonicæ verſantur circa matrimonia, iuramẽta, vſuras, & ſimilia; &, quod difficilius videtur, in Cod. Iuſtiniani habentur leges de Epiſcopis, de clericis, monachis, de Eccleſiis, quæ ſunt materię in quibus maximè poſſunt leges canonicę à ciuilibus
E diſtingui. Adde ipſos canones diſponere, leges ciuiles aliquando poſſe habere vim in foro Eccleſiæ, cap. *certum*. cum aliis, diſt. 10. c. 1. de noui oper. nuntiat. *Cap. certũ.*

In contrarium autem eſt, quia vnaquæque potentia debet habere materiam ſibi proportionatam, maximè quando ſunt diuerſorum ordinum: oſtendimus autem poteſtatem ciuilem, & Eccleſiaſticam hoc modo eſſe diſtinctas, quia vna eſt ſpiritualis, & diuini ordinis; altera materialis, & naturalis; ergo neceſſe eſt, vt habeãt materias proportionali modo diuerſas. Deinde, quia ad fines diſtinctos diuerſa media ordinantur, & accommodantur, quæ media ſolent 5.

eſſe materiæ legum;leges autem ciuiles,& canonicę habent fines longe diuerſos,vt oſtendimus,ergo me‑dia;ergo & materias.Quod à fortiori exemplo decla‑rari poteſt,quia intra latitudinem legum temporaliũ iuxta diuerſos fines diſtinguuntur etiam materiæ di‑uerſarum legum,& ita diſtinguitur ius militare à iu‑re proprio ciuitatis, vt ſignificauit Iſidor. 5.Etymol. cap.7.habetur in cap.*ius militare*, diſt.1.& ſumitur ex Ariſt.7.Polit. cap.8.& 9. & Platone libro 2.de repub. & 8.de Legibus;ergo a fortiori in præſenti. Deniq; conſtat, illas leges ciuiles nullas eſſe, quæ mittunt falcem in meſſẽ alienã,vt in ſuperioribus, oſtenden‑do differentiã vtriuſque poteſtatis, demonſtratũ eſt.

Iſidor. Ariſt. Plato.

6. *In quibus differãt lex can.& ciui‑lis ex parte materiæ.*

Igitur dicendum eſt, ius canonicum, & ciuile in multis differre ex parte materiæ. Primò quidem, ac præcipuè, quod materia legis ciuilis temporalis eſt, Canonicæ autem ſpiritualis. Ita ſentiunt communi‑ter Canoniſtæ in cap.*Eccleſia*,de conſtit.& Legiſtæ in l.*omnes populi*,ff.de iuſtit.& iur.& ſumitur ex cap.*be‑ne quidem*,cap.*ſi Imperator*,& c.*duo ſunt*, 96. diſt. & c. *quoniam*,diſt.10.c.*ſolitæ*,de maiorit.& obedientia.Ra‑tio verò generaliter aſſignari poteſt ex dictis de pote‑ſtate laica,& Eccleſiaſtica,oſtendimus enim,illam eſ‑ſe humanam,& temporalem;& hanc verò quodãmo‑do diuinam,& ſpiritualem: omnis autẽ potentia de‑bet habere materiam ſibi proportionatam, & nulla excedit ſuos limites;ergo potẽtiæ ſpirituali ſpiritua‑lis materia reſpondet, & ciuili temporalis: ſic e‑nim vnaquęque ſeruabit proportionem cũ ſua mate‑ria,circa quã verſatur.Neque obſtabit huic diuerſita‑ti,quòd vtraque poſſit in materiis omnium virtutum imperare, quia virtutes omnes poſſunt aliquo modo verſari in vtraque materia,& ideo quamuis vtrum‑que ius poſſit attingere honeſtatẽ cuiuſcũque virtu‑tis moralis; vnumquodque tamẽ illam præſcribit in materia ſibi proportionata. Iã enim diximus, quãuis ius dirigat aliquam virtutem,non neceſſariò verſari circa omnes act⁹,vel circa totã materiã talis virtutis.

7. *Quid mate‑ria tempora‑lis quid ſpi‑ritualis.*

Vt autem hæc differentia exactè intelligatur, o‑portet exponere, quid nomine materiæ temporalis, vel ſpiritualis intelligendum ſit. Ad hoc autẽ decla‑randum aduerto, in materia virtutis duo poſſe con‑ſiderari,ſcilicet,actum ipſum virtutis,vel vitij,& rem circa quam verſatur, quæ poteſt eſſe vel res, vel per‑ſona circa quam fit operatio,vel etiã perſona operãs, ad quã actus ipſe præceptus,vel prohibitus per legẽ, dicit aliquam habitudinem.Actus itaq; virtutis, vel vitij eſt proxima materia legis, vt hactenus diximus; tamẽ conſequẽter etiam alia pertinent ad hanc ma‑teriam legis ratione ipſius actus.Loquendo ergo de materia proxima legis ſpiritualis, materia præcipua ac primaria eſt actus ſupernaturalis,vt eſt actus fidei, & ideo omnes leges,quæ pertinẽt ad fidẽ vel materiã eius,ſunt per ſe canonicæ,quia tota illa materia ſpi‑ritualis eſt.Deinde in eodem ordine collocãtur actio‑nes ſacramentorũ,quia etiam illę ſupernaturales ſũt. Vnde etiã factũ eſt, vt actiones quædã,quæ aliàs vi‑debantur naturales (vt matrimonium quatenus eſt cõtractus humanus, qui ad conſeruationem generis humani ordinatur) propter eleuationem ad eſſe ſa‑cramentale,pertineant ad leges canonicas,iuxta cap. penult.& vlt de ſecundis nuptiis. Idẽmque dicendũ eſt de aliis actionibus ſacris,& de iis præſertim, quæ proximè,& directè ad cultum Dei ordinãtur, vt ſunt vota,iuramenta, &c.Ex quo vlteriùs ortum eſt,vt res omnes,circa quas per ſe,& proximè verſantur hæ a‑ctiones,ſub ea ratione ad materiam canonicam per‑tineant,huiuſmodi ſunt perſonæ ſacræ,loca,templa, & vaſa,& conſequenter etiam beneficia,& bona Ec‑cleſiarum,quæ inter res ſacras computantur.

8. Conſequenter etiam vitia contraria huiuſmodi a‑ctibus,ſeu rebus per ſe pertinẽt ad canonicas prohi‑bitiones,vt ſumitur ex c.*vt inquiſitionis*, cum duobus ſequentibus,de hæreticis, in 6. vbi ſermo eſt de cri‑mine hæreſis, de quo dicitur ad meram iuriſdictio‑nẽ Eccleſiaſticã pertinere. Quia verò omnia peccata auertunt hominem à ſupernaturali fine, ex eo capite in hoc ſpirituali ordine computantur, iuxta c.*nouit*, de iudic. tum quia opponuntur ſpiritualibus bonis, & ita reducuntur ad eundem ordinem, quia contra‑ria ſunt quodãmodo eiuſdem generis; tum maximè, quia ſunt iniuriæ Dei,cuius honor, & cultus eſt pri‑marius finis canonicæ poteſtatis. Atque hac ratione peccata quantum eſt ex ſe ſunt materia Eccleſiaſticę poteſtatis,& quantum eſt ex vi iuriſdictionis ſub ma‑teria legis Canonicæ continentur, ſi aliunde condi‑tiones aliæ concurrant,vt expediat de illis leges fer‑re.Denique conſequenter hinc fit,vt res omnes infe‑riores, quatenus poſſunt eſſe materia ſupernatura‑lium actuum,vel virtutum,aut etiam vitiorum, ſub hac materia canonica cõprehendantur. Atque ita ex declaratione materiæ canonicæ explicatum eſt,quæ ſit materia temporalis,ſeu legis ciuilis.Illa enim ma‑teria apta ad legem humanam, quæ hũc gradum ſpi‑ritualem non attingat,temporalis eſt,ſub qua proxi‑mè continentur actus morales, qui ad humanam ſo‑cietatem naturaliter neceſſarij ſunt, remotè verò res omnes, circa quas tales actus verſantur, & perſonæ, quaten⁹ ex eis ciuitas ſeu humana politia cõponitur.

Cap. nouit.

9. *2. Differen‑tia.*

Secunda differentia inter vtranque materiam aſ‑ſignari poteſt,quia Canonica excellentior eſt,& vni‑uerſalior.Hæc ſequitur ex prima.Ratio enim prioris partis eſt, quia ſpiritus præſtat corpori. Alterius ve‑rò partis ratio eſt, quia ferè tota materia tempora‑lis ad ſpiritualem finem ordinari poteſt, & illi ſub‑eſt, & ſub illo reſpectu induit quandam rationem ſpiritualis materiæ,& ita poteſt ad leges Canonicas pertinere. Sic enim ſupra dicebamus, poteſtatem temporalem, ſeu ciuilem eſſe Eccleſiaſticæ ſubie‑ctam, & eodem modo dicunt Iuriſtæ materiam pec‑cati, id eſt,vbi agitur de illo vitando, ſeu de pericu‑lo animæ,canonicam eſſe;& ad leges canonicas ſpe‑ctare,ſic Gloſſa per textum in regula, *poſſeſſor*, de re‑gul. iur.in 6.vbi alia iura adducit,quibus locis id tra‑dunt communiter Doctores,vt notat Nauar. Com‑ment.c.*ſi funerauerit*,n.106. & idem tradunt Bartol. & alij,quos refert,& ſequitur Fortun. tract.de vlt.fi‑ne vtriuſq;iuris,n.151.Vnde ſicut in naturalibus po‑tẽtiis ſuperior interdũ verſatur circa materiã inferio‑ris ſub altiori ratione,& vltra illã circa aliã excellen‑tiorẽ,vt patet de intellectu reſpectu ſẽſuũ: ita quodã‑modo lex canonica excellentiori modo materiã legis ciuilis,& aliã prętereà altioris ordinis complectitur.

Gloſſ. Nauar. Bartol. Fortun.

10. *3. Differen‑tia.*

Vnde etiam poteſt tertia differentia in primariis materiis conſiderari. Nam materia legis ciuilis prin‑cipalior,& magis per ſe intenta eſt, quæ pertinet ad iuſtitiam humanam:principalis autem materia legis Canonicæ eſt,quæ pertinet ad Iuſtitiam, & religio‑nem diuinam, quia ferè reliqua omnia ad hanc re‑fert,& ordinat,vt conſtat ex dictis. Vnde quoad hanc partem ciuilis poteſtas magis limitata nũc eſt in Ec‑cleſia,quàm eſſet ante Chriſtianam religionem: nam olim cura religionis ordinabatur ad honeſtã felicita‑tẽ reipublicæ, vt ſupra ex D.Thom. notauimus: nunc autẽ religio,& ſpiritualis ſalus ac felicitas per ſe pri‑mò intenta eſt,& reliqua propter illam: & ideo olim cura religionis,vel pertinebat ad poteſtatem regiã, vel cũ illa cõiungebatur in eadẽ perſona,vel illi ſub‑ordinabatur:nunc autem cura religionis ſpecialiter paſtoribus Eccleſiæ cõmiſſa eſt. Vnde materia prima‑ria legis Eccleſiaſticæ eſt religionis materia,ſub qua comprehendimus omnẽ illam,quę ad ſanctificationẽ animæ ſpectat:indirectè verò,ſeu in ordine ad illam ad alias etiam materias extenditur, vt declaratũ eſt.

Ante legem gratiæ cura religionis vel pertinebat ad poteſtatẽ regiam vel cum ea con‑iungebatur vel illi ſub‑ordinaba‑tur.

Et

11. Et hinc intelligitur, qua ratione contingat, vt lex Canonica, & ciuilis interdum verſentur circa eãdem materiam, quia nimirum materia per ſe temporalis eſt, & ſub ea ratione poteſt lex ciuilis circa illam verſari; habet tamen aliquem reſpectum ad ſpiritualia, & ſub ea ratione poteſt ad legem canonicam pertinere. Atque hoc modo multa delicta dicuntur eſſe mixti fori, quia ad vtramque poteſtatem pertinere poſſunt, & in eis datur locus præuentioni. Et hoc tantùm probat ſecunda ratio dubitãdi ſuprà poſita, quia diuerſę facultates poſſunt interdum circa eãdem rem materialiter verſari, & eadem res poteſt eſſe vtilis ad diuerſos fines, & è conuerſo idem peccatum poteſt perturbare rempublicam, tam in temporalibus, quàm in ſpiritualibus; ita ergo poſſunt hæ leges habere aliquam materiam communem, quamuis non totam, quia ſemper finis proprius, & præſertim excellentior aliqua media propria, & excellentiorem materiam habet, circa quam verſari nullo modo poteſt inferior poteſtas.

12. Vltimò ex dictis intelligitur, poſſe aliquando Pontificem determinare materiam aliquam, ſeu quaſi reſeruare illam, vt tantùm Canonica ſit, non ſolùm declarando (vt ſine dubio facere poteſt, quando materia ipſa ex ſe, & ex iure diuino ſpiritualis eſt) ſed etiam conſtituendo, & eximendo, ſibique reſeruando aliquam materiam: propter ſpiritualem rationem, etiamſi aliàs ſecundùm ſe poſſet eſſe materia legum ciuilium. Ratio eſt, quia illa poteſtas eſt ſuperior, & ita in ordine ad ſuum finem poteſt diſponere etiam de inferiori materia, prout expediens fuerit; ergo multò magis poteſt ſibi appropriare materiam communem, ſi ad decentiam rerum ſacrarum iudicarit opportunum.

13. *Reſpondetur argum.*

Ad rationes dubitandi in priori loco poſitas in diſcurſu capitis ferè reſponſum eſt. Solùm circa tertiam, quæ ex vtriuſque iuris principiis ſumebatur, tria notanda ſunt. Primum eſt, vſum legum ciuilium diſponentium in materiis canonicis ſolùm admitti poſſe in legibus ciuilibus, quæ aut verſantur circa materiam mixti fori, vel diſponunt circa materiam fori Eccleſiaſtici adiuuando Eccleſiaſticas leges, modo ab eis permiſſo. In quo in primis obſeruare oportet, vt leges ciuiles non repugnent canonicis: nam vbi repugnauerint, canonicæ præferendæ ſunt, quia ſunt à ſuperiori poteſtate; quando verò non ſolum non repugnant, ſed potiùs conueniunt, & lex ciuilis iuuat, & ſuo modo miniſtrat canonicæ, vtraque ſeruanda eſt, vnaquæque in ſuo foro, & iuxta menſuram ſibi proportionatam. Sicque leges ciuiles prohibent, & puniunt delicta, quæ per canones etiam puniuntur, vt ſunt vſuræ, matrimonia illicita, vt inceſtuoſa, clandeſtina, & ſimilia: nam hæc interdum ſunt contra naturalem iuſtitiam, vt vſura; vel ſunt contra debitũ modum contrahendi etiam naturalem, & conuenientem ad pacem reipublicę, & ideo ſub ea ratione poſſunt eſſe materia legum ciuilium, in his quæ per canonicas non prohibentur. Interdum verò leges ciuiles puniunt delicta, quæ ſunt omnino fori Eccleſiaſtici, vt eſt hæreſis, blaſphemia, & ſimilia, quia etiam hæc vitia nocent valde reipublicæ Chriſtianæ, etiam E quoad externam pacem, & felicitatem temporalem, & aliàs Eccleſia id non prohibet; imò vtitur miniſterio talium legum in ſuum finem. Et hęc doctrina colligitur etiam ex citatis iuribus, & ex cap. 2. 35. q. 2. & ex cap. 2. de deſponſat. impubet. & eſt valde communis, vt videri poteſt in Gloſſa in Authentica, *quomodo oporteat Epiſcopos*, &c., in princ. verb. *tolli*, de electio. quæ communiter approbantur tum ibi, tum alibi, vt videre licet in Felin. in cap. *Eccleſia*, de conſtit. latiſſimè, & ibi in Abbate, & aliis, & plura refert Couarr. in 4. cap. 6. in principio. num. 18. 19. & 20. Ma-

Gloſſa.

Felin.
Abbas.
Matienz.

A tienz. lib. 5. recopil. tit. 1. l. 2. Gloſſa 7. n. 3. & 4. Gregor. Lop. in l. 5. tit. 3. partit. 4. n. 3 Ex qua lege colliguntur duæ optimæ rationes ſupra inſinuatæ, ſcilicet, per tales leges ciuiles intendi, vt Canonicę meliùs impleãtur, & vt alia damna, & perturbationes reipublicæ vitentur, & plura refert Sancius lib. 3. de matrimon. diſp. 47. num. 12.

Greg. Lop.

Secundo obſeruandum eſt, leges ciuiles interdum admitti, non ſolùm in eadem materia, ſed etiam in vſu fori Eccleſiaſtici: quando autem hoc contingit, non fit ex vi iuriſdictionis ciuilis, nam leges ciuiles non poſſunt ad hoc obligare, vt per ſe conſtat: ſed fit ex voluntario vſu poteſtatis Eccleſiaſticæ, quæ vbi deſunt canonicæ leges, ciuiles ſibi vtiles admittit, & illis vtitur. Illud autem fit duobus modis per Canones. Vnus eſt per generalem regulam, quòd leges ciuiles obſeruantur in foro canonico, vbi canones nihil diſponunt, & leges ſunt vſui Eccleſiæ accommodatæ ſecundùm ſimilitudinem rationis. Ita enim profitetur Luc. 3. cap. 1. de noui operis nunciat. ibi, *Sicut leges non dedignantur ſacros Canones imitari, ita & ſacrorum ſtatuta Canonum Principum conſtitutionibus adiuuantur.* Vnde infrà concludit, *Secundùm legem, & Canonum ſtatuta negotium non differas terminare.* Vbi Gloſſa, & ferè omnes Doctores id notant, & Panormit. in cap. 2. de deſponſat. impubet. & Bernard. Diaz. in Pract. cap. 14. in fin. & ibi Salzed. qui aduertunt in huiuſmodi occaſione leges proprij regni præferendas eſſe imperialibus, vbi canonicæ deficiunt, & referunt alios. Sed fortaſſe hoc magis eſt C conſilij quàm neceſſitatis, cùm per canones non inueniatur diſpoſitum; niſi aliud ex conſuetudine Eccleſiaſticorum iudicum habeatur; illam enim obſeruandam eſſe cenſeo. 14

Leges ciuiles obſeruantur in canonico foro vbi canones nil diſponunt, & ſunt vſui Eccleſiæ accõmodata.

Gloſſa.
Panor.

Alter modus eſt, quando in particulari lex aliqua ciuilis eſt canonizata (vt aiunt) id eſt, canonica effecta ex acceptatione Eccleſiæ. Ad huiuſmodi autem canonizationem non ſatis eſt, legem aliquam ciuilem eſſe inſertam in Decreto authentico Gratiani, quia ille non habuit iuriſdictionem, qua poſſet talẽ vim dare legi ciuili, ſed neceſſe eſt, vt Pontificia auctoritate ſit approbata, & inter canones recepta, vt fit in cap. 1. & 2. de cauſ. poſſeſſionis, & cap. *in primis*, §. *glorioſus*, diſtinct. 11. & ibi notat Gloſſa verb. *capituli*. Item Gloſſa in cap. 1. de rebus Eccleſiæ non alie- D nand. in 6. verb. *tractatus*, vbi Gemin. & alij. Abb. in cap. *ſuper eo*, 1. de teſtib. num. 4. & latiùs ibi Felin. n. 3. & in cap. 2. de reſcrip. nu. 29. & 43. & bene Rebuff. in tract. Nominationum, q. 5. n. 15. & Gutier. lib. 1. Canonic. quæſtionum, cap. 21. n. 32. & 33. qui refert Ripam in c. 2. de reſcrip. n. 80. & alios. 15.

Gemini.
Abbas.
Felin.
Rebuff.
Gut.
Ripa.

Tertiò obſeruandum eſt circa leges illas Cod. à Iuſtiniano Imperatore editas circa perſonas, & res Eccleſiaſticas. Ad quas aliqui reſpondent eo tempore nondum fuiſſe perſonas, & bona Eccleſiaſtica exempta à iuriſdictione Imperatorum. Sed non poteſt admitti reſponſio, tum quia id, quod ſupponit, ſimpliciter falſum eſt; tum etiam quia ſaltem de rebus, & cauſis Eccleſiaſticis eſt certum, ſemper fuiſſe exemptas, cùm tamẽ leges illæ etiam de his materijs multa E diſponant. Alij reſpondent, fuiſſe factas illas leges ex conſenſu Pontificum, ſic enim non repugnat, laicum ſpiritualia tractare, vt indicatur in cap. *decernimus*, & c. *cùm non ab homine*, de iudic. & ibi notatur, & Gloſſ. in cap. *imperium*, diſt. 10. & 16. q. 7. in prin. Sed hoc nõ eſt veriſimile, quia licet interdum Pontifices conferant ſecularibus Põtificibus aliqua particularia, quæ ſine ſpirituali iuriſdictione exerceri poſſunt; nõ tamẽ illis cõferunt ſpiritualem iuriſdictionẽ, nec Eccleſiæ gubernationem cõmittere poſſunt, ideo non eſt veriſimile illis contuliſſe poteſtatẽ ad illas leges ferẽdas. Et maximè cùm de illa commiſſione non conſtet, & 16.

De legibus Cod. circa perſonas Eccleſiaſticas.

Cap. decernimus.
Gloſſa.
Cap. imperium.

Imperatores in eis propria auctoritate vti, & in eo A ſenſu loqui videantur. Alij ergo excuſant Imperatores, quòd bona fide, & omnino iuuando Eccleſiam illas leges fecerint, & fortè non ad obligandum, vel cogendum Eccleſiaſticos, vel in materia Eccleſiaſticæ; ſed ad inſtruendum ſuos miniſtros de rebus Eccleſiaſticis, vt & ſeruare illas, & iuuare Eccleſiam poſſent, cùm oporteret. Et certè hoc animo videntur multæ ſimiles legea poſitæ inter leges Partitarum Hiſpaniæ. Vtcunque verò ſit, certum eſt, illas non eſſe veras leges, nec obligare, iuxta cap. *literas*, de iuram. calum. niſi in his, in quibus fuerant canoniaatæ; in aliis verò ſi fuerint contrariæ canonibus, contemnendæ ſunt, vt etiam ſumitur ex l. *Priuilegia*, & l. *caſſa*, C. de ſacroſan. Eccleſ. ſi verò non ſint contrariæ, poterunt deſeruire per modum inſtructionis, B non per modum iuris. De quo videri poteſt Felin. in dicto cap. *Eccleſia*, de conſtit. nu. 36. & ibi Panormit. num. 15.

CAPVT XII.

Vtrùm poteſtas Eccleſiaſtica efficaciam habeat in actus merè internos, ita vt per legem canonicam per ſe præcipi, aut prohiberi poßint.

1 EXplicuimus hactenus proprium principium, & finem legis Canonicæ, ſequitur, vt declaremus materiam eius, & incipiamus à propinquiori, quæ C eſt actus humanus, & quia de actu exteriori in genere nulla eſt difficultas, de interiori ſpecialiter inquirimus: nam licèt de lege humana in communi ſuprà definierimus, non poſſe per ſe verſari circa internos actus, in lege Canonica habet illa reſolutio ſpecialem difficultatem quam in hunc locum remiſimus.

Ratio dubitandi. Eſt autem generalis ratio dubitandi, quia poteſtas Eccleſiaſtica eſt ſpiritualis, & ordinatur principaliter ad internum bonum animarum, & habet altiùs principium, ſcilicet, Deum ipſum ſupernaturaliter illam conferentem, & ideo ex vtroque capite videtur poſſe immediatè verſari circa interiores actus. Vnde argumentor in hunc modum: nam Christus Dominus habet poteſtatẽ ferẽdi leges obligantes ad actus internos, vt credendi, & ſimiles, & ideo potuit præcipere D confiteri etiam cogitationes internas; ergo potuit Vicario ſuo relinquere participationẽ huius poteſtatis: nulla eſt enim repugnãtia; ergo relicta fuit ab eo.

2 Probo hanc vltimam conſequentiam variis modis. Primò ex generalitate illorum verborum, *quodcunque ligaueris*, &c. Cur enim à nobis limitatur, cùm Principis conceſſio amplè ſit interpretanda? Secundò ex congruentia inſinuata, quia ad finem huius poteſtatis hæc materia proportionata eſt: nam interna ſalus animarum, quæ per hãc poteſtatem intenditur, magis pendet ex internis actibus, quàm ex externis. Tertiò probatur inductione: nam primò poteſt Eccleſia remittere interiores culpas per abſolutionem ſacramentalem. Deinde poteſt diſpenſare in votis, etiam purè internis, & mentalibus; ergo habet iuriſ-E dictionem in tales actus. Item poteſt ſimilia vota irritare. Preterea poteſt pœnas pro peccatis debitas per indulgentias remittere, quod etiam requirit poteſtatem iuriſdictionis, vt nunc ſuppono. Præterea aliquando excommunicat propter interiorem actum, vt propter hæreſim mentalem, vt ex multis Decretis conatur probare Medina ſtatim citandus. Interdũ etiam videtur punire actum externum ob conditionem internam æquè hominibus occultam, quod perinde eſt. Tandem poteſt hæc ſententia confirmari, quia homo poteſt ſe voluntariè ſubiicere alteri per votum obedientiæ etiam quoad internos actus; quid A ergo mirum, quòd Chriſtus ſubiecerit fideles Vicario ſuo, etiam quoad interiores actus.

3 *1. Opinio affirmatiua.* Propter hæc, & ſimilia argumenta nonnulli Doctores affirmant poſſe Eccleſiam ferre leges, quæ immediatè verſentur circa interiores actus. Ita ſentit *Gloſſa.* Gloſſa in Clementin. 1. de hæretic. §. *verum*, verbo, *eo ipſo*, Gloſſa etiam in cap. *cogitationis*, de pœnitent. diſtinction. 1. *Adrian.* Adrian. quodlibet. 8. art. 1. liter. H. & *Medin.* ſequent. Medin. Cod. de orat. quæſt. 15. de hac re *Pighi.* Albert. Pighi. libr. 6. de Eccleſiaſt. hierarchia, cap. 26. Et Summa Roſel. verbo, *abſolutio*, 1. num. 28. & *Syluest.* 29. vbi plura allegat, ſed non rectè, vt Syluester aduertit.

4 *Sententia communis.* Contraria tamen ſententia communis eſt, quam tenet diuus Thomas 1. 2. q. 91. art. 4. q. 100. art. 9. & ibi B *Caiet.* Soto, & reliqui expoſitores: item Soto in diſt. 22. q. 2. *D. Thom.* art. 3. & Caietanus 22. q. 11. art. 3. & Opuſc. de auctoritate Papæ, cap. 19. & in ſumma verb. *hæreſis*, *Palud.* Palud. in 4. diſtinct. 13. q. 3. ar. 1. n. 15. & diſt. 15. q. 5. ar. 2. n. 24. & *Maior.* diſt. 17. q. 2. ar. 2. & q. 7. num. 20. Maior in 3. diſt. 25. q. 3. dub. vlt. *Durand.* Durand. in 4. diſtinct. 15. q. 12. & diſt. 17. q. 8. *Anton.* Antonin. 3. p. tit. 24. *Almain.* Almain. de poteſtate Eccleſiæ, cap. 10. Castro libro 2. de iuſta hæretic. punit. cap. 18. & libro 2. de lege pœnal. cap. vltim. *Gabr.* Gabr. lect. 62. in Can. lit. K. *Gerſon.* Gerſon tract. de vit. ſpirit. lect. 4. ſub Alphab. 62. lit. G. & H. *Nauar.* Nauarr. in Sum. cap. 27. num. 57. & in dicto cap. *cogitationis*, de pœnit. diſt. 1. num. 9. & in cap. *ſi quis non dicat*, eadem diſt. nu. 8. vbi refert *Felin.* Felin. *Hippolyt.* Hippolyt. & alios, idem in princip. de pœnit. C 5. nu. 23. *Driedo.* Driedo lib. 3. de libert. Chriſtiana, cap. 5. *Simancas.* Simancas de Cathol. inſtit. tit. 42. n. 3. *Angel.* Angel. verb. *hæreticus*, vbi refert Canoniſtas, & verb. *hora*, n. 27. *Syluest.* Syluest. *excommunicatio*. 7. n. 3. vbi malè allegat Angel. in contrarium, vt infrà videbimus, & verb. *hora*. q. 11. & verb. *hæreſis*. 1. q. 8. *Armil.* Armil. eodem num 1. & bene *Tabien.* Tabien. *excommunicatio*. 5. caſu 4. nu. 4.

5 *Humana poteſtas poteſt iudicare de actibus merè internis, nec punire cùm nequeat ferre illos.* Fundamentum potiſſimum D. Thomæ eſt, quia humana iuriſdictio non poteſt ferre leges de actibus, de quibus non poteſt iudicare, nec punire; ſed poteſtas Eccleſiaſtica humana nõ poteſt iudicare de actibus merè internis, neq; illos punire; ergo nec poteſt de illis leges ferre. Minor expreſsè aſſeritur in c. *ſicut tuis*, & cap. *tua nos*, de ſimon. *Nobis*, inquit Pontifex, *ſolùm datũ eſt, de manifeſtis iudicare*. Sumitur etiam ex c. D *erubeſcant*, diſt. 32. & ratio eſt, quia iudicium ſupponit cauſæ cognitionem; actus autem interiores ſunt omnino extra cognitionem humanam, & ideo iudicium de internis ad ſolum Deum pertinet. *Homo enim videt ea, quæ parent, Deus autem intuetur cor*, 1. Reg. 16. & ideo dicebat Paul. 1. ad Corinth. 14. *Nolite ante tempus iudicare quoad vſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum. & manifeſtabit conſilia cordium.* Maior autem ſumitur ex Ariſt. 10. Ethicor. cap. 5. dicente, poteſtatem legiſlatiuam neceſſariò debere coniunctam habere poteſtatem coactiuam, quia aliàs eſſet inutilis, & inefficax. Vnde fit, hominem ſolùm poſſe ea lege præcipere, quæ poteſt punire, ſi aliter fiant; non punit autem niſi iudicando; ergo circa ea tantùm verſatur lex humana, circa quæ poteſt humanum iudicium verſari. Poteſt etiam idem probari E à paritate rationis, vel etiam à fortiori, quia plus eſt, legem ferre, quam iudicare, & quia lex eſſe ſolet regula humani iudicij.

6 *Difficultas.* Hoc verò fundamentum difficultate non caret. Interrogo enim de quo iudicio ſit ſermo in maiori aſſumpta, aut de iudicio, quod proſertur ab homine per ſententiam, aut quod proferri poteſt ab ipſo legiſlatore per legem: interdum enim ita fertur iudiciũ. Quando videlicet, lex ipſa per ſe ipſam punit delictum, ferendo v. g. excommunicationem ipſo facto incurrendam, quæ propterea vocatur latæ ſententiæ, quia fert lex ipſa ſententiã. Si intelligatur priori modo,

do, videtur falſa illa maior, quia multa poſſunt prohiberi, & puniri per legẽ Eccleſiaſticã, quæ non poſſunt per ſententiam hominis coudemnari, vt ſunt omnia ita occulta, vt probari non poſſint. Et ratio eſt, quia vt homo iudicet, indiget teſtibus, & probatione facti: vt autẽ lex iudicet, & puniat, non ſemper hoc eſt neceſſarium, ſed ſufficit cõſcientia delinquẽtis, vt patet in exteriori hæretico omniuo occulto, qui ſtatim manet excommunicatus, & in conſciẽtia tenetur abſtinere. Si autem iudicium in maiori propoſitione ſumatur poſteriori vel generali modo, ſic in eadem propoſitione petitur principium; nam hoc eſt, de quo agimus, ſcilicet, an lex ipſa per ſe poſſit iudicare de actibus occultis per ſe, ſicut poteſt de per accidens occultis. Et ſic facilè negabitur minor de eodem iudicio intellecta: nam iura, quæ in probationem adducuntur, non ſunt ad rem, quia loquũtur de iudicio ferendo per ſententiam hominis. Et prætetea propoſitio illa, quod poteſtas legiſlatiua non poſſit eſſe circa aliquem actum ſine coactiua, non videtur per ſe neceſſaria, ſi ſermo ſit de coactione, vt diſtinguitur ab obligatione in conſcientia, quam fortaſſe Ariſt. ignorauit, & ideo poſtulauit externam coactionem, quæ det efficaciam legi. At verò ſi lex obligat in conſcientia; vt maxime de Eccleſiaſtica infra oſtendemus, illa eſt ſufficiens efficacia legis, imò pœnæ, vel cenſuræ, quæ ipſo iure ab Eccleſia imponuntur, maximè habent efficaciam ex ligamine conſcientiæ; ergo non repugnat Eccleſiam habere poteſtatem ad ferendas leges, quæ in conſcientia obligent pro actibus internis, etiamſi non poſſet ad illos exteriùs, & per hominis actiouem cogere.

7.

Non eſſe impoſſibilem Eccleſiaſticam poteſtatẽ in merè interna, de facto tamẽ nõ dari, non enim cõſtat vbi data.

Priuſquam ad hæc reſpondeam, cenſeo, præcipuã probationem huius ſententiæ non eſſe ſumendam ex impoſſibilitate rei ſecundùm ſe, hanc enim planè non video, quod & argumentum proximè factum, & rationes in principio poſitæ perſuadere videntur; potuiſſet enim Chriſtus, ſi voluiſſet, hanc poteſtatem Eccleſiæ dare. Tractanda eſt ergo res de facto, & probandum eſt, non dediſſe: nam hoc mihi multò veriſimilius eſt. Et primum argumentum ſit, quòd in Scriptura non eſt aliquod indiciũ huius poteſtatis; ſed hæc occulta interiora ſemper reſeruãtur Deo, & ad hoc faciunt verba ſuprà adducta ex Paulo. Neque etiam ſummi Pontifices de hac poteſtate mentionem aliquam fecerunt, ſed potiùs vbique ſignificant, hæc eſſe extra forum ſuum; cùm tamen aliàs iuriſdictionem ſuam totam ſæpe explicent, & tueantur. Eſt etiam magnum argumentum, quod hactenus non inuenimus, legem datam ab Eccleſia de his actibus merè internis, quod enim nunquam factum eſt, ſignum eſt fieri non poſſe. Antecedens non poteſt probari directè, conſtabit tamen ſufficienter, reſpõdendo ad decreta, quę Medina adducit, & reliqua argumenta ſoluendo.

8.

Poteſtas legiſlatiua per ſe primò ordinatur ad externũ Eccleſiæ regimẽ actus autem interni merè non pertinet ad inc.

Præterea addi poteſt congruentia, quia poteſtas legiſlatiua per ſe primò ordinatur ad externum, & commune Eccleſiæ regimen, vt in ea omnia conuenienter, & ordinatè fiant; ergo per ſe verſari debuit ſolùm circa exteriores actus; nam Eccleſia corpus eſt viſibile, & ideo materia accommodata ad eius communem, & externam gubernationem, debet etiam eſſe ſenſibilis, & externa; illa ergo tãtũ eſt proportionata poteſtati legiſlatiuæ. Et cõfirmatur, quia gratia accommodatur naturæ, poſtulat autẽ natura hominis vt in ordine ad regimẽ cõmunitatis humanę in ſolis actibus ſeruetur cõmunicatio, & debita proportio tã inferiorum ad ſuperiores, quàm è cõuerſo, atq; ipſorum membrorum inter ſe. Et ideo ait D. Thom. 2.2. q. 104. art. 5. obedientiam humanã ad homines, ſolùm eſſe in his, quæ per corpus fiunt, & non in omnibus,

D. Thom.

A ſed in his, quæ pertinent ad diſpoſitionem actuum, & rerum humanarum, ac ſenſibilium: nam ea, quæ ſenſibilia non ſunt, non cenſentur humana, ſaltem in ordine ad communitatem humanam. Ergo Chriſtus Dominus hoc modo contulit Eccleſiæ poteſtatem illam, quæ ad hnc Eccleſiæ regimen pertinebat. Nam actus interiores propriè non pertinent ad communitatem, ſed ad priuatam vniuſcuiuſque ſalutem, vel damnationem, quibus ſufficienter prouiſum eſt per priorem poteſtatem ad internũ forum pertinentem: hæc ergo eſt propria ratio huius inſtitutionis, & veritatis.

Et iuxta illam explicanda eſt ratio D. Thomæ, & communis. Non enim eò tendit, vt perſuadeat, aliud fuiſſe omnino impoſſibile, ſed ſolùm vt declaret, hunc eſſe ordinem conſentaneum naturæ hominis. Quo ſenſu verum eſt iuxta rei naturam, & ordinariam legem, ſolum illum actum poſſe humana lege præcipi, qui poteſt per homines iudicari, ita vt ſermo ſit de iudicio per ſententiam hominis proferendo. Imò eadem ratione verum eſt, nihil poſſe per legem ipſam iudicari, niſi quod de ſe etiam poteſt iodicari per hominem. Nam ipſa ſententia hominis dicitur eſſe quædam lex particularis, & è contrario lex imponens pœnam ipſo iure eſt quædam ſententia generalis. Vnde in ſupremò Pontifice ſunt actus eiuſdem poteſtatis. Quod autem interdum contingat aliquid qood prohibetur, & puniatur per legem humanam, non poſſe puniri per ſententiam hominis, accidentarium eſt ex occaſione aliqua extrinſeca, quia nimirum deficiunt teſtes ſeu probationes, non verò ex natura talis actus, qui re vera poſſet eſſe materia huiuſmodi iudicij, vt ſuprà lib. 3. cap. 5. declaraui. Similiter illa propoſitio quòd poteſtas legiſlatiua ſemper habet poteſtatem coactiuam coniunctam, vera eſt, & moraliter neceſſaria, vt inductione conſtat in quacunque alia ſimili poteſtate, & quia vtraque pertinet ad perfectam iuriſdictionem. Nec ſufficit per ſe loquendo poſſe obligare in conſcientia, niſi interueniat etiam poteſtas cogendi ad hanc obligationem implendam, ſeu (quod idem eſt) ad puniendos tranſgreſſores huios obligationis. Quamuis ergo ſpeculatiuè rem conſiderando, ſit vna poteſtas ſeparabilis ab alia, non tamen moraliter, & iuxta conuenientem inſtitotionem, & ideo Chriſtus Dominus non dedit poteſtatem hominibus ad ferendas leges de illis actibus, pro quibus non poterant tranſgreſſorea punire, non ſolùm ex accidenti, ſed per ſe, & ex naturali conditione talium actuum. 9.

10.

Fit ſatis 1. rationi.

Ex his facilis etiam eſt reſponſio ad primam rationem in principio poſitam; concedimus enim Chriſtum de abſoluta potentia ſua potuiſſe dare Eccleſiæ hanc poteſtatem; negamus autem dediſſe. Et ad verba, *quodcumque ligaueris*, &c. reſpondemus, diſtributionem illam intelligendam eſſe de omnibus requiſitis ad conuenientem Eccleſiæ gubernationem. Quæ autem hæc ſint, quamuis ex diſcurſu rationis magna ex parte poſſit intelligi, præcipuè ſumendum eſt ex traditione, & communi doctrina Eccleſiæ. Ex vtroque autem capite intelligimus, illam poteſtatem ligandi quatenus legiſlatiua eſt, in materia tantùm externa, & ſenſibili verſari. Dico prætetea (reſpondendo ad alteram probationem ſumptam ex fine) poteſtatem Eccleſiaſticam in tota ſua latitudine ſumptam, duplicem eſſe, ſcilicet fori interni, & externi. Quas ita diſtinxit, ac declarauit D. Thomas, 4. diſt. 18. q. 2. ar. 2. quæſtiunc. 1. Quòd in foro conſcientiæ cauſa agitur inter hominẽ, & Deum: in foro autem exteriori cauſa agitur hominis ad hominem. Hinc ergo fit, vt prior poteſtas poſſit verſari circa actus interiores: imò illos potiſſimè reſpiciat, *D. Thom.*

quia per illos maximè ordinatur homo ad Deum, & in illis conſiſtit interna ſalus ſingulorum fidelium, propter quã maxime hæc poteſtas datur. Et ob eandem cauſam actus huius poteſtatis ad iuriſdictionem pertinent, quam Iuriſtæ vocant voluntarium, quæ exercetur in commodum ſubditi, ſeu rei, & ad petitionem, vel conſenſum eius, quia interior ſalus, & reconciliatio cum Deo voluntaria eſſe debet. Qui autem actus ad hanc poteſtatem pertineant, infra dicetur; certum eſt autem, legiſlationem non eſſe actum huius poteſtatis, & ideo ab illa nullum ſumi argumentum. At verò poteſtas Eccleſiaſtica, quatenus gubernatiua eſt totius communitatis; vt ſic, habet etiam ſuam materiam proportionatam, nimirum actus externos ad gubernationem etiam Eccleſiæ exteriorem pertinentes, & ad hunc ordinem pertinet poteſtas Eccleſiaſtica, vt legiſlatiua eſt. Nã licèt Eccleſiaſticæ leges etiam ordinẽtur ad finem ſupernaturalem, & ad internum bonum animarum, nõ tamen immediatè operando illud, ſed media honeſtate actuum externorũ, circa quos proximè verſantur.

11. Ad inductionem, quæ in contrarium fiebat, facilis etiam eſt ex dictis reſponſio. Nam primò aliqua ex his, quæ ibi recenſentur, non pertinent ad hanc poteſtatem legiſlatiuam, de qua agimus, ſed ad iuriſdictionem fori interni, vt abſolutio à peccatis, quæ maximè ſpectat ad iuriſdictionem fori ſacramentalis, quod eſt maximè internum. Quanquam eo modo, quo fit inter homines, neceſſariò poſtulet, vt licèt peccata ſint omnino interna, per externam confeſſionem ad tale iudicium deferantur. Quod ſolus Chriſtus inſtituere, & primario præcipere potuit. Quomodo autem Eccleſiaſtica etiam lex in hac materia verſari poſſit, in capite ſequenti dicetur.

12. *De diſpenſatione votorũ.* Secundum exemplum erat de poteſtate diſpenſandi in votis, etiamſi ſola mente interiùs facta ſint. Ad quos reſpondeo, non eſſe ſimilem rationem. Primò, quia illa poteſtas non eſt coactiua, ſed iuriſdictionis voluntariæ, & ideo mirum non eſt, quòd etiã circa actus internos data ſit. *Illa poteſtas nõ eſt coactiua, ſed iuriſdictionis voluntariæ.* Secundò, quia hæc poteſtas magis reſpicit forum animæ, ſeu eius bonum; quàm externam gubernationem Eccleſiæ, & ideo ex hac parte meritò extendi potuit ad actus internos. Declaratur, quia hæc poteſtas data eſt à Deo ad remittendum nomine eius obligationem illi factam per hominis promiſſionem, & ita eius actus verſatur tantùm inter hominem, & Deum, ideóque in actum interiorem cadit. Imò ſi attentè res conſideretur, propria voti obligatio, quæ per eius diſpenſationem tollitur, per actum internum inducitur: nam exterior prolatio voti magis eſt, vt hominibus innoteſcat obligatio voti, quàm apud Deum illam inducat, quia Deus non indiget ſigno externo, vt cognoſcat, & acceptet promiſſionem, & ideo talis poteſtas per ſe reſpicit illam obligationem, ſiue per ſolum actum internum, ſiue cum externo inducta ſit. Moraliter autem loquendo, ſemper neceſſarium eſt, vt votum internum exteriùs proponatur ſuperiori, vt illud valeat diſpenſare. Nam licèt cogitari poſſit caſus, in quo ſuperior votum ignorans, ſub conditione dicat. Ego tecum diſpenſo, ſi fortè votum emiſiſti, etiã ſola mente; tamen hoc non poteſt moraliter conſiderari, quia diſpenſatio voti requirit cognitionem cauſæ, & conſequenter cognitionem materiæ eius, & periculi, quæ vix poteſt intelligi moraliter ſine notitia voti. Verum eſt tamen hoc nun multum referre, quia ſemper actus huius diſpenſationis fertur in ipſum vinculum, & internum actum, licèt exterior ſignificatio illius præcedat.

13. *De commutatione voti.* Tertiò idem dicendum eſt, de commutatione voti: nam eſt eiuſdem poteſtatis, quatenus iuriſdictionẽ Prælati requirit, aliqualémque diſpenſationem partialem includit, vt tract. 6. de relig. lib. 6. cap. 9. & ſequentib. dictum eſt. De irritatione verò alia eſt ratio, quia non neceſſariò eſt poteſtatis iuriſdictionis, ſed dominatiuæ, vt ibidem dixi. Fit autem dupliciter, ſcilicet, vel ex parte materiæ, vel ex ſubiectione voluntatis vouentis. Prior modus tunc habet locum, quando materia eſt ſub alterius dominio, & poteſtate, & ideo neceſſe eſt, vt ſit materia ſenſibilis: nam illa tantùm ita eſſe poteſt ſub alterius poteſtate, vt poſſit liberè vſum illius prohibere, & ita ex hac parte talis irritatio directè verſatur circa materiam ſenſibilem, & indirectè, ac per conſequutionem tollit internum vinculum voti. Si autem tale eſſet votum, vt non ſolùm actus ipſe promittendi eſſet mentalis, ſed etiam materia promiſſa eſſet interna, vt ſancta cogitatio, vel mentalis oratio, non poſſit ex parte materiæ irritari, niſi remotè, præcipiendo nimirum aliquod opus externum, quod aliud internũ impediret. At verò per irritationem directam poſſunt huiuſmodi vota irritari, eo quòd vouens quoad ſuam voluntatem, & poteſtatem ſe obligandi firmiter pendet omnino à voluntate alterius, vel ob defectum ætatis, & naturalem ſubiectionem, vt in filio impubere, vel ratione religioſæ profeſſionis, & voti obedientiæ, quod includit: hanc autem dependentiam habent vota, vt promiſſiones ad Deum ſunt, ac ſubinde etiam, vt mentalia ſunt, quia reſpectu Dei ibi conſummantur. Denique vota hæc conditionem includunt, ratione cuius irritari poſſunt, non ſubſiſtẽte conditione. Et ita ex his actibus nullum poteſt ſumi argumentum à ſimili, quia ſunt valde diuerſi, & à diuerſis non fit illatio.

14. *De remiſſione pœnarũ per indulgẽtias.* Quartum exemplum erat de remiſſione pœnarum apud Deum per indulgentias, quod idem habet reſponſum. Nam poteſtas ad diſpenſandum theſaurum per conceſſionem indulgentiarum, magis reducitur ad poteſtatem fori interioris: nam illud negotium etiam verſatur inter hominem, & Deum, & ad perfectam liberationem animæ ab omni reatu ordinatur, vt in proprio tract. de Indulgent. dictum eſt. Denique quod vltimo loco ibi aſſumitur, falſum eſt, ſcilicet, excommunicationem ferri propter actum purè mentalẽ; nam iura, quæ loquuntur de peccato hæreſis, intelligũtur de illa, quæ prodit aliquo modo in actum externum, vt communiter Doctores allegati docent, & in propria materia ex profeſſo tractandum eſt, & explicandum, & nonnulla de hoc pũcto diximus in tom 5. de Cenſur. diſput. 4. ſect. 2. De alia verò difficultate ibi tacta de conditionibus occultis actuum externorum, dicemus commodiùs capite ſequenti.

15. Ad vltimam confirmationẽ de ſubiectione quoad actus internos mediante voto, non deſunt, qui exiſtiment, etiam ratione voti obedientiæ non poſſe ſuperiorem præcipere actum merè internum, vt v. g. orationem mentalem, quia licèt poſſit prohibere exteriores actus qui interiorem impedire poſſunt; non verò directè obligare ad exercendum actum interiorem. Et videtur fauere D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. *D. Thom.* quatenus generaliter ait, quoad interiores animi motus hominem ſoli Deo ſubiici. In contrarium verò eſt, quia homo poteſt vouere Deo immediatè, & abſolutè actum merè internum, vt omnes in materia de voto abſolutè fatentur, & eſt res clara, quia tale votum erit de meliori bono, & poſſibili. Ergo poteſt etiam idem vouere ſub conditione ſi Prælatus præceperit, quia hoc, nec difficilius eſt, nec minùs honeſtum, quàm primum: hoc autem virtualiter fit vouendo obedientiam in ordine ad talem actum; ergo ſuppoſito tali voto, poteſt ſuperior præcipere talem actum.

16. *Lex fundatur.* Quocirca loquendo de poſſibili, hoc poſterius

cenſeo

iuriſdictione quæ ſolùm data eſt quantùm expedit ad commune bonum.

cenſeo verum. Neque eſt ſimile de poteſtate legis, quia lex fundatur in iuriſdictione, quæ ſolùm data eſt, quantum expedit ad bonum commune, vt diximus: hoc autem præceptum fundatur in voluntate vouentis, & pacto, ſeu promiſſione eius, quæ quia Deo principaliter fit, de actu etiam merè interno fieri poteſt. Item quia materia voti latiùs patet, quàm legis: nam votum maximè eſt de conſiliis, de quibus non eſt lex. An verò de facto Prælati religioſorum habeant hanc poteſtatem, & hæc ſit intentio vouentiũ obedientiam, pendet ex regula vniuſcuiuſque religionis. Quia iuxta doctrinam D. Thomæ, & communem, non omnes religioſi vouent eandem obedientiam, ſed ſinguli ſecundũ ſuam regulam, & ideo ſi regula præcipit, vel conſulit actus mentales, vel ſignificat, Prælatos poſſe illos iniungere, tũc eodẽ modo interpretandum eſt obedientiæ votum, vt, ſcilicet, poſſint Prælati tales actus imponere: rectè autem facient, nunquam eos imponendo ſub rigore præcepti, propter periculum vitandum; ſatis enim eſt exteriorem vacationem præcipere.

CAPVT XIII.

Vtrùm lex canonica poßit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos ſimul cum externis.

1. Duobus modis cadere actum internum indirectè ſub præceptũ de externo actu.

DVobus modis poteſt interior actus cadere indirectè ſub præceptum de exteriori actu, vt notaui lib. 3. cap. 12. in fine; vnus eſt tantùm per quandam conſequutionem, quatenus per legis prohibitionem exterior actus ſit malus tam in ratione actus, quàm in ratione obiecti moralis, & ideo ex vi illius legis conſequenter ſit malum internum propoſitum faciendi talem actum prohibitum, vel non faciendi talem actum præceptum pro tali tempore. Et de hoc modo non mouetur quæſtio, quia dicto loco oſtendimus, ex omni lege humana iuſta conſequi hanc obligationem. Vnde neceſſe eſt, vt maiori ratione hanc vim habeat lex canonica. Quis enim dubitet eſſe peccatum mortale proponere nõ audire Miſſam in die feſto? cùm ſit de obiecto prauo, & actus interior ſumat malitiam ſuam ab obiecto. Vnde in cap. *nulli*, diſt. 19. dicitur, *Nulli fas eſt, vel velle, vel poſſe trãſgredi Apoſtolica ſedis præcepta.*

c. nulli, explicatum.

Quanquam illud velle non poſſit ab Eccleſia puniri, quia ad hoc oporteret directè, & per ſe de illo ferre iudicium, & ideo quæ de punitione in illo capite adduntur, neceſſariò ſunt de voluntate in effectum prodeunte intelligenda. Alter modus indirectæ prohibitionis, vel præcepti actus interioris per legem humanã eſt per quandam concomitantiam cum actu exteriori, ita vt præcipiendo, vel prohibendo exteriorem compræcipiatur, vel comprohibeatur actus internus, ita vt ſit quaſi pars actus integri, & compoſiti, qui eſt propria materia illius legis, & de hoc modo prohibitionis intelligitur propoſita quæſtio.

2\. Oportet autem ſatis diſtinguere hanc coniunctionem actus interni cum externo ſub eadem lege, quæ per ſe verſatur circa actum, vt externus eſt: fieri enim poteſt duobus modis. Prior eſt, quando coniunctio eſt talis, vt internus actus per exteriorẽ manifeſtetur, tanquam cauſa per effectũ, vt voluntas audiendi Miſſam cõiuncta eſt cũ actu audiẽdi libero: alter eſt, quãdo actus interior coniungendus exteriori per illum nõ manifeſtatur, vt eſt in eodẽ exemplo attẽtio aſſiſtentis ad Miſſam audiendam, vel intentio audiẽdi illam propter Dei cultum, vel propter turpem finem. De priori ergo modo nulla eſt quæſtio, quia in dicto etiam loco oſtenſum eſt, legem humanam, vt ſic poſſe præcipere indirectè huiuſmodi actum internum, qui ad externum requiritur tanquam neceſſaria cauſa eius, quia lex præcipit actum externum humanum, & liberè exercendum: impoſſibile autem eſt hoc modo illum præcipere quin ſimul compræcipiat (vt ſic rem explicem) talem actum. Reducitur ergo quæſtio ad actus interiores poſteriori modo cõiunctos cum externis.

3. Prima ſententia affirmãs licèt coniunctio ſit per accidens, & tãtum ex intentione operãtis ob vſum Eccleſiæ.

De his itaque actibus internis duas inuenio opiniones extreme contrarias. Prima eſt, poſſe legem humanam prohibere actum internum, vt coniunctũ alicui exteriori, etiamſi illa coniunctio nõ ſit per ſe, ſed merè per accidens ex arbitrio operãtis. Ita ſenſit Angel. verb. *hæreticus*, n. 2. & ſequitur Tabien. *excommunicatio*, 5. caſu 4. n. 4. & Caiet. in ſum. verb. *excom-*

Angel. Tabien. Caiet. Cordub. Couar.

B *municatio*, cap. 3. & verb. *horæ*, §. 3. Soto lib. 10. de iuſtit. q. 5. art. 5. & videntur cõſentire Cordu. lib. 4. q. 13. & Couar. in regul. *peccatum*, 2. p. nu. 7. Fundantur in vſu Eccleſiæ, afferúntque multa iura, quæ hoc modo videntur præcipere, aut prohibere actus internos ſimul cum externis. Primum ſit cap. *omnis vtriuſque*, de pœnit. & remiſſ. quatenus præcipiẽdo cõfeſſionem annuam, præcipit dolorem neceſſarium, & confeſſionem cogitationum merè internarum.

c. omnis vtriuſque.

Secundum eſt cap. *dolentes*, de celebrat. Miſſar. & Clement. 1. eodem, vbi præcipitur clericis recitatio attenta, & deuota.

c. dolentes.

Tertium eſt cap. *commiſſa*, §. *cæterùm*, de elect. in 6. vbi punitur qui recipit beneficia abſque intentione ſuſcipiendi debitum ordinem intra annũ, niſi mutata voluntate ordinetur.

c. commiſſa.

Quartò ex Clemẽt. 1. §. *verùm*, de hæret. vbi Inquiſitores, qui ex odio, vel

Clement.

C intentione turpis lucri omittunt contra iuſtitiam, & conſcientiam procedere contra aliquem in cauſa fidei, excommunicantur. Quintò ex Clement. 1. de ſtat. Monach. vbi Monachus Benedictinus ſine licentia ſe conferens ad curiam, animo accuſandi Prælatum, excommunicatur, & non ſine tali intentione. Sextò ex cap. *ſi quis*. 8. diſt. 30. vbi excommunicatur, qui ex contextu, vel interna ſuperſtitione ieiunium Eccleſiaſticum non ſeruauerit, & non aliàs; cùm tamen contemptus, interior actus ſit. Et eodem modo ſolent iura canonica excommunicare facientes hoc, vel illud, *ſcienter*, aut *temere*, & cum aliis ſimilibus particulis ſignificantibus modos merè internos actuum externorum, qui nec ſunt per ſe connexi cum illis, nec per illos manifeſtantur, & nihilominus cenſura in-

c. ſi quis.

D curritur cum illo modo, & non ſine illo, vt eſt communis doctrina; ergo.

4. 2. Opinio negatiua.

Secunda opinio negat, poſſe Eccleſiã præcipere, prohibere, aut punire actum internum coniunctum merè per accidens cũ externo; aut è conuerſo punire externum propter talem internũ, qui nec ſit cauſa externi, nec per illum manifeſtetur. Referri ſolet pro hac ſententia Syluest. verb. *excommunicatio*. 7. in 2. excommuni. quatenus impugnat ſententiam Angeli, ſed re vera non hoc ſentit, vt ex dicendis conſtabit. Refertur etiam Almai. de poteſt. ciuili. c. 3. & probare videtur Nauar. de pœnit. diſt. 5. in principio. nu. 26. clariùs in Cõment. cap. fin. de ſimon. n. 20. Vbi ex illo

Nauar. & aliqui recentiores.

E textu id confirmat: nam ideo ibi nõ punitur ſimonia mentalis in exterius opus prodiẽs, quia vitium illud non manifeſtatur in opere, ſed in intentione tantùm mentis conſiſtit. Allegat etiam cap. *venerabilem*, §. vlt. de ſentent. excommunicat. in 6. Et hanc ſententiam defendunt aliqui moderni in hac materia. Et ex illa inferunt primò, eum, qui in Quadrageſima confitetur diminutè, tacendo, & omittendo in confeſſione peccata cordis per ſe occulta non incurrere ſententiam excommunicationis latam contra eos, qui non obſeruant præceptum Eccleſiæ confitendi ſemel in anno, quia ille non tranſgreditur præceptum Eccleſiæ, ſed diuinum tantùm, quia non omittit circunſtantiam confeſſionis externam, de qua

c. venerabilē

poſſit

poſſit Eccleſiæ conſtare. Vnde idem à fortiori dicent de illo qui confitetur inualidè ex defectu interioris doloris neceſſarij. Secundò inferunt, clericum beneficiatum recitantem horas exteriùs integrè, & cõpletè, quamuis ſine vlla attentione rectiuè voluntariè, non tranſgredi proprium Eccleſiaſticũ præceptũ, nec incurrere pœnas Eccleſiaſticas impoſitas tranſgreſſoribus illius præcepti, quia nihil omittit eorũ, quæ exteriùs fieri debent, & de quibus poſſit Eccleſiæ conſtare. Secus verò eſſet, ſi illa mẽtis diſtractio ex actione exteriori prohibita proueniret: nam tũc iam poſſet conſtare de tranſgreſſione. Tertiò inferunt, non peccare contra prohibitionem Eccleſiæ inquiſitores iniuſtè agentes ex odio, nec cenſuram incurrere, niſi odium illud in ipſo externo opere oſtendãt; & ſic de aliis.

5. *Mens authoris & diſtinctio.*

Mihi autem videtur diſtinctione vtendum: nam interdum actus internus coniungitur cum externo tãquam neceſſarius ad aliquod eſſe morale, vel quaſi artificiale, quod lex humana poteſt intendere, vel præcipere, eſto, ille actus externus ad materialem illam actionem ſenſibilem, prout exteriùs apparet, neceſſarius non ſit. Vt v.g. intentio baptizandi neceſſaria eſt, vt fiat Baptiſmus, licèt non ſit neceſſaria, vt fiat ablutio, neque vt verba exteriùs proferantur, & ideo non obſtante priori neceſſitate, illa intentio baptizandi exteriùs non manifeſtatur euidenter per exteriores actiones abluendi, aut verba proferendi. Aliquando verò coniungitur internus actus exteriori omnino extrinſecè tam phyſicè, quàm moraliter, id eſt, tam reſpectu actionis externæ materialiter ſumptæ, quàm reſpectu eiuſdem ſub ratione ſacramenti, vel contractus, vel alterius ſimilis formalitatis moralis, quæ interdum eſſe poteſt materia legis humanæ, vel præcipientis, vel prohibentis: vt erit in dicto exẽplo intentio baptizandi gratis, & nõ propter pretium, vel alia ſimilis, à qua non pendet baptiſmus, nec vt ablutio, nec vt ſacramentum. De his ergo duobus generibus actuum internorũ cenſeo, eſſe diuerſo modo loquendũ, tam in præceptis affirmatiuis, quã in negatiuis, & ideo ſigillatim de illis dicemus.

6. *Sufficit neceſſitas alicuius eſſe moralis, vt actus internus iubeatur ob externum, vt patet induct. quo in ſacramentis Eccleſiæ.*

Dico ergo primò: Aliquando actus internus poteſt cadere ſub obligationem legis, ſeu præcepti humani, etiamſi ex vi actus externi innoteſcere nõ poſſit infallibiliter, id eſt, licèt non ſit neceſſarius talis actus internus ad efficiendum materialiter actum externum, dummodo ſit neceſſarius ad aliquod eſſe morale externi actus, quod ſæpe poteſt eſſe materia legis humanæ. In hoc ſentio cum priori ſententia, & fortaſſe Sylu. Almain. & Nauarr. non intendunt hoc negare; imò videtur eſſe communis ſententia Theologorum, vt patebit. Et probatur primò inductione: nam ad verè contrahendum per exteriora verba neceſſarius eſt internus conſenſus, licèt per exteriora verba contractus non euidenter appareat talis conſenſus, quia non eſt neceſſarius ad ſubſtantiam verborum, & tamen Eccleſia, imò & reſpublica poteſt ſubditis ſuis præcipere in multis caſibus, vt verè cõtrahant, & pro illis poſſet leges ferre; ergo ex vi talis præcepti obligatur homo ad contrahendum cum vero conſenſo, aliàs inutilis eſſet talis lex. Sic etiam Eccleſia præcipit omnibus recipientibus ſacrum ordinem, vt caſtitatem voueant, quod facere non poſſunt ſine interna intentione vouendi, aut ſe obligandi ad caſtitatem, quæ per exteriorem ordinationem non innoteſcit. Idem argumentum ſumi poteſt ex eo, quòd Eccleſia poteſt præcipere ſacerdoti, vt aliquando ſacrificet, quod facere nõ poteſt ſine interiori intentione conficiendi; ergo ad illam obligatur ex vi illius præcepti; aliàs ineſſicax valde, & inutile eſſet præceptum, ſimiléq; eſt de omni præcepto Eccleſiaſtico recipiendi aliquod ſacramentum, & de c. vlt. de hæret. in 6. Vbi præcipitur inquiſitoribus, *vt puram ac prouidam intentionem habeant*, &c. Et de præcepto recitandi horas canonicas: nam (quidquid ſit de attentione) ſaltem de intentione orandi omnes Doctores conueniunt, eſſe neceſſariã ex vi talis præcepti, quoniam ſine intentione orandi non erat vera oratio, ſed ficta.

7. *Soluitur obiectiuncula.*

Dicet fortè aliquis, in his omnibus caſibus non præcipi actum internum ex vi iuris humani, ſed ex vi iuris diuini, vel naturalis. Nã Eccleſia ſolùm præcipit exercitium illius actus exterioris in ordine ad talem finem, & tunc præceptum diuinum, vel naturale obligat ad operandum cum tali intentione, vel cõſenſu, &c. At hoc neque vniuerſaliter verũ eſt, nec in aliquo ex dictis exemplis ſuſtineri poteſt. Primum patet in actu v.g. recitandi horas canonicas: nam legere omnia illa, quæ recitantur animo addiſcendi, vel refricandi memoriã, non eſt per ſe malum, nec cõtra ius naturale, aut diuinum, vt per ſe conſtat, & tamen qui ſic legeret horas, & aliter non recitaret, nõ impleret Eccleſiæ præceptũ ſecundùm omnes; ergo obligatio recitandi cum illa intentione eſt ex præcepto Eccleſiæ. Idem eſt de intentione recipiendi ordinem ſacrum ſine animo ſeruandi caſtitatem, vel ad illam ſe obligandi: hoc enim non eſt intrinſecè malũ, aut contra ius diuinum, & tamen nunc eſt peccatum mortale ex vi præcepti Eccleſiæ. Idem licet conſiderare in præcepto dandi gratis titulos ordinis, aut officium temporale Eccleſiæ, vel aliquid ſimile, quod nõ ſit prohibitum vendi iure naturali, aut diuino, ſed tãtùm Eccleſiaſtico; nam intentio dãdi gratis talẽ rem, nunc neceſſaria eſt ad vitandum peccatum, & non ex iure diuino; ergo ex Eccleſiaſtico; ergo Eccleſiaſtica lex poteſt obligare ad ſimilem intentionem. Imò in hoc, & præcedenti exẽplo lex Eccleſiæ non obligat ſimpliciter ad hoc, vel illud exteriùs efficiendum, ſed obligat, vt ſi fiat, gratis fiat, quod pendet omnino ex intentione interna, quæ nõ eſt ſimpliciter neceſſaria ad actum externum, nec per illũ ſufficienter manifeſtatur; nam poſſet eſſe datio, & receptio, & vtraq; gratis fieri. In aliis etiam exemplis allatis non poteſt admitti illa reſponſio; tum quia ſæpe eſt longè maior obligatio habendi talem actum internũ ratione præcepti Eccleſiaſtici, quàm eſſet ſine illo, vt interdum fictè contrahere, vel proferre aliqua verba, eſſet tantùm veniale peccatum ex natura rei, & poſita lege humana præcipiẽte talem contractũ, erit graue peccatum; tũ etiã, quia peccatum, quod ibi ſolet committi contra ius naturale, ſolet eſſe peccatum cõmiſſionis, vel mendacij, aut fictionis, vel iniuriæ in proximũ, vel in Deum, quia actus exterior ſic factus inooluit iniuſtitiam, vel aliam ſimilem malitiam; at verò ſtãte lege poſitiua præcipiente talem actum, contra illam peccatur per omiſſionem, vt ſtatim declaratur.

8. *Prædicti actus ſunt neceſſarij ad humanũ cõuictum, vel ad cultum religionis.*

Ratio autem à priori aſſertionis eſſe videtur, quia iſti actus interni ſunt neceſſarij ad humanum conuictum, vel ad cultum religionis in Eccleſia neceſſarium, non ſolùm materialiter ſumpti ſecundùm eſſe phyſicum ſed etiam, formaliter accepti, vt ſunt tales actus morales, vel quaſi artificiales, id eſt, quatenus ſunt contractus, ſacramentum, ſacrificium, cultus, oratio, & ſimiles; ergo ad rectam Eccleſiæ gubernationem neceſſaria illi fuit poteſtas ad præcipiendum vſum, & exercitium talium actuum ſecundùm tales formales rationes. Non poſſunt autem ita præcipi, quin præcipiantur actus interni, ſine quibus rationes illæ conſiſtere non poſſunt; ergo illo modo præcipi poſſunt, ſiue per actus externos ſufficienter manifeſtentur, ſiue non, quia, vt præcipiantur ſatis eſt illa neceſſaria connexio, quia non præcipiuntur per ſe, ſed compræcipiuntur, nec aliter poſſunt præcipi efficaciter tales actus externi.

Conſir

Confirmatur, ac declaratur, quia ratio potiſſima, ob quam poteſt ſimul cũ actione materiali externa præcipi voluntas faciendi illam, eſt, quia illa actio externa eſt neceſſaria ad commune bonum reipublicæ, & non poteſt humano modo præcipi, non præcepta voluntate, ſed etiam hi actus externi ſunt neceſſarij communitati humanæ, ſecũdùm dictas rationes morales, & ſecundùm illas ſubſiſtere non poſſunt ſine internis, ergo hi etiam compræcipi poſſunt.

9. Accedit, quod vbicumque actus interior hoc modo coniungitur cum externo, morali, & humano modo per illum manifeſtatur, quia præſumitur homo habere debitã intentionẽ cùm operatur, licèt non ſit infallibilis indicatio, quia poteſt homo eſſe fictus, & mendax; ergo illud ſufficit, vt talis actus interior poſſit inuolui (vt ſic dicam) ſeu comprehẽdi ſub adæquata materia, & obligatione legis humanæ. Deniq; confirmatur à cõtrario, quia ſæpe ſuperior poteſt obligare ad aliquid agendum, quamuis honeſtas, vel vtilitas actionis exterioris præceptæ tota pendeat ex intentione præcipientis, argumento dicti cap. *venerabilem*. §. penult. de ſentent. excom. in 6. iuncta Gloſſ. verb. *iuſtitia*, quia non ſemper tenetur ſuperior rationem ſui præcepti ſubdito reddere; ergo eadem ratione poteſt præcipere actum externum ſub intẽtione, quæ pendeat à voluntate ſubditi operantis, etiamſi talis intentio videri non poſſit. Et multæ ex his rationibus probant idem de legibus ciuilibus, vt inſinuaui lib. 3. cap. 5. maiorem autem probationem in hunc locum reſeruaui, quia hæc neceſſitas frequentiùs occurrit in materia canonica, quæ magis ſpiritualis eſt, magiſque ex internis actibus pendet.

10. *1. Corolla.* Ex hac aſſertione infero primò, poſſe peccari grauiter contra legem Eccleſiaſticam ex defectu aliquo in actu mentis, etiamſi in exteriori actione non appareat defectus. Probatur, quia Eccleſia præcipit illũ actum externum nõ tantùm, vt talis eſt materialiter, & phyſicè, ſed etiam vt eſt talis moraliter, id eſt, vt eſt ſacramentum contractus, vel aliquid ſimile, ſed fieri poteſt, vt propter ſolum defectum interioris actus, exterior non ſit talis; ergo tunc non implebitur præceptum Eccleſiæ, ſed peccabitur grauiter contra illud. Hoc conſtabit clariùs in particulari.

Secundum. Secundò infero, tranſgredi præceptum annuæ confeſſionis, qui in Quadrageſima ita confitetur exteriùs, vt ſacramentum pœnitentiæ non percipiat, etiamſi hoc tantùm contingat ex ſolo defectu interiori. Ita dixi in 4. tom. 3. part. diſp. 36. ſect. 7. cum tutiori, & communiori ſententia, quam certiorem cenſui, quando defectus eſt in integritate. *Victor.* Vnde Victor. in ſum. 4. qu. de Confeſſ. num. 150. licèt credat ſatisfieri præcepto Eccleſiæ per confeſſionem ſine dolore, requirit nihilominus vt ſit integra; imò etiam poſtulat, *vt iſte confiteatur hoc ipſum, quòd non habet dolorem*; cùm tamen defectus doloris ſolùm ſit mentalis & internus. *Ledeſm.* Et eodem modo loquitur Ledeſm. in 4. qu. 80. art. 2. dub. 12. Et ratio particularis de defectu integritatis eſſe poteſt, quia licèt peccatum omiſſum in cõfeſſione ſit internum, tamen omiſſio ipſa eſt de actu externo: eſt enim omiſſio partialis confeſſionis exterioris; poteſt autem Eccleſia præcipere illum actũ externum, etiamſi materia eius remota ſit, ſeu circa quã ſit actus internus: nam licèt hoc excedat poteſtatẽ humanã in ordine ad forum externum; non tamẽ eſt, cur excedat poteſtatem Eccleſiaſticam in ordine ad forum internum, & ſalutem animæ.

11. Et poteſt hoc ab inconuenienti confirmari, quia aliàs fidelis habens conſcientiam peccati mortalis tantùm interni, & mentalis, non teneretur ex præcepto Eccleſiæ confiteri ſemel in anno ex vi præcepti confeſſionis, quod videtur abſurdum; ergo. Sequela eſt manifeſta, quia ſi præceptum Eccleſiæ non

A obligat ad partialem confeſſionem peccati mortalis interni, multò minùs obligabit ad confeſſionem totalem internorum peccatorum, etiam mortalium. Minor autem patet, tum ex vniuerſalitate præcepti, & communi intelligentia illius; tum maximè quia ille tenetur ex præcepto diuino confiteri; Eccleſia autem indiſtinctè, & abſolutè determinauit tempus, pro quo tale præceptum obligat; ergo poſito præcepto Eccleſiæ obligatur ille homo ad confeſſionem pro illo tempore. Et hæc eſt ratio generalis etiam pro defectu doloris, vt dicto loco dixi, quia Eccleſia præcipit ſacramentum pœnitentię recipere ſemel in anno, quod Chriſtus ſimpliciter præcipit aliquando recipere. Item quia Eccleſia præcipit ita confiteri vt poſſit quis abſolui, vt ibidem dixi, & rectè *Nauar.*

B notauit Nauarr. in cap. *placuit*, diſt. 6. nume. 183. cum Adrian. in 4. mat. de confeſſ. quæſt. 5. dub. 4. *Adrian.* Nec eſt, cur hoc excedat poteſtatem Eccleſiæ, cùm lex ſic intellecta ſit de vſu externo cuiuſdam ſacramenti pro tali tempore, & maximè conueniente communi bono Eccleſiæ. Et ideo ſemper probabilius credidi, potuiſſe Eccleſiam hoc præcipere, ſuppoſita ſola inſtitutione, & vtilitate talis ſacramenti, etiamſi Chriſtus vſum eius non præcepiſſet, vt latiùs tractaui in eodem 4. tom. diſp. 35. ſect. 1.

Tertiò infero, beneficium voluntariè recitantem ſine attentione non implere præceptum Eccleſiæ, etiamſi nullum ſignum externum illius diſtractionis exhibeat, nec faciat actionem aliquam externam prohibitam, nec omittat aliquid externum præ- 12. *3. Corollar voluntariè diſtractum non implere præceptum Eccleſia.*

C ceptum in ordine ad attentionem, ſed omnia exteriora plenè impleat, ſolùmque mente voluntariè diſtractus ſit. Nam ille ſine dubio peccat mortaliter ſic recitando, niſi iterum recitet intra tempus habile, & non contra ius diuinum, quia nullum eſt præceptum diuinum de tali recitatione, nec pro tali tempore, nec ſimpliciter; ergo illud peccatum quatenus eſt omiſſionis mortalis, eſt contra Eccleſiaſticum præceptum. Sed hæc latiùs à nobis tractata ſunt tom. 2. de relig. tract. 4. libro 4. capite 16. & ſequentibus.

Quartò infero, ſicut in his caſibus peccatur contra præcepta Eccleſię, ita poſſe incurri cenſuras, vel alias pœnas ipſo iure impoſitas non ſeruantibus talia præcepta. Ratio propria eſt, quia illa tranſgreſ- 13. *Quartum. poſſe etiam incurrere cẽſuras.*

D ſio non eſt purè mentalis, ſed externa, quia eſt omiſſio orationis vocalis, vel ſuſceptionis ſacramenti ſenſibilis, licèt per accidens occultetur per fictionẽ orationis, vel ſacramenti. Item quia quidquid poteſt Eccleſia ſub obligatione peccati mortalis præcipere, poteſt condigna pœna, vel cenſura punire per ipſammet legem, abſque alia ſententia ferenda per hominem, quando pœna apta eſt, vt hoc modo imponatur, & culpa eſt illa digna. Denique de cenſuris hoc oſtendi in 5. tom. diſp. 4. ſect. 2. De pœnis verò impoſitis non recitantibus cùm teneantur ex obligatione beneficij, idem dixi dicto lib. 4. de Horis Canon. c. 26.

Dico ſecundò, quando actus internus nullo mo- 14. *2. Concluſ.*

E do eſt neceſſarius ad eſſe phyſicum, vel morale exterioris actus, ſed ſolùm coniungi poteſt ex libertate operantis, tunc non cadit ſub Eccleſiaſticam legem, nec fortè cadere poteſt ſub humanum præceptũ, ſaltem regulariter loquendo. Prior pars, quæ loquitur de facto, videtur clara, quia (vt exiſtimo) nullum probabile exemplum afferri poteſt indicans ſimilem Eccleſiaſticam legem, vt patebit reſpondendo ad iura in principio allegata, & latiùs inferiùs explicãdo per quos actus impleãtur præcepta affirmatiua Eccleſiaſtica. Loquendo autem de poſſibili non eſt mihi certa concluſio, ſed probabilis; explicatur autem in hunc modum. Quia talis actus interior eſſe poteſt neceſſarius ad honeſtatem aliquam exterioris; hoc

autem

autem ſufficit, vt ſimul præcipi poſſint : ergo maior patet, quia præcepta affirmatiua non dantur, niſi de actibus virtutum, & in ordine ad aliquam honeſtatē, & ideo ſi actus interior pręcipitur cum exteriori, erit propter aliquam honeſtatem; non autem propter ſolum interiorem, quia interior non poteſt ab Eccleſia præcipi propter ſuam honeſtatem per ſe, & abſolutè ſpectatam, quia vt ſic non eſt materia legiſlationis humanæ, vt capite præcedenti oſtenſum eſt; ergo ſi poteſt præcipi vt coniunctus exteriori, ſolum erit vt communicans aliquo modo ſuam honeſtatem actui exteriori. Quod autem hoc ſufficiat declaratur, quia duobus modis poteſt requiri actus interior ad honeſtatem actus exterioris. Primò ſimpliciter, quia ſine tali actu non poteſt actus exterior honeſtè fieri, vt quando actus exterior non poteſt honeſtè fieri ſine aliqua intentione honeſta, vel quia dignè fieri non poteſt ſine interiori diſpoſitione, vt ſi Euchariſtia ſumenda ſit, & quia non poteſt dignè recipi, niſi à iuſtificato, ideo ſit neceſſaria contritio, vel attritio cum confeſſione ad dignè communicandum. Secundò poteſt requiri actus interior ſolùm ad melius eſſe, ſcilicet, vt actus exterior ſit honeſtus, ſeu pluribus modis bonus, licèt ſine tali actu poſſit eſſe bonus ex obiecto, & circumſtantiis propriis.

Requiri poſſe actũ int. ad honeſtatem actus exter. ſimpliciter vel ad melius eſſe.

15. De vtroque ergo ex his modis, veriſimile videri poteſt, poſſe cadere ſub præceptum humanum. Nam de primo inquiro, cur non poſſit Eccleſia præcipere, vt talis actus dignè fiat, ſiue illa dignitas pendeat ex circũſtantiis extrinſecis, ſiue ex intrinſecis. Nam illa honeſtas eſt ſimpliciter honeſtas actus exterioris, ſeu compoſiti ex interno, & externo, quod ſatis eſt, vt internus compræcipiatur cum externo. Item iam ille actus internus eſt neceſſarius ad quoddam eſſe morale magni momenti actus externi. Item poteſt eſſe valde expediens communi bono Eccleſiæ, vt actus externus cum tota illa integritate, ſeu rectitudine morali præcipiatur. Maximè ſi Eccleſia ſit in graui aliqua neceſſitate, & velit placare Deum per ſacras actiones fidelium ſanctè factas. Certè cùm poteſtas gubernatiua Eccleſiæ ſit maximè ſpiritualis, & ordinata præcipuè ad ſalutem animarum, non videtur hic modus præcipiendi improportionatus illi, cùm abſolutè ſit de actu viſibili ſancto, ſicut Eccleſia viſibilis & ſancta eſt. De alio verò modo licèt minùs videatur aptus ad præceptum; nihilominus videri poteſt non omnino impoſſibilis. Nam interdum præcipimur orare v.g. vel ieiunare pro tali neceſſitate; ergo poteſt per tale pręceptum directè iniungi, vt dicatur litania v.g. pro tali neceſſitate in particulari; hoc autem pendet ex intentione interiori operantis, quæ intentio non eſt neceſſaria ad honeſtatem illius orationis, vel ieiunij: nam ſine illa poſſent honeſtè fieri; ergo. Confirmatur, quia ſæpe conceditur indulgentia oranti, vel operanti cum tali intentione, & non alio modo; ergo ſi publica neceſſitas id poſtularet, poſſet etiam præcipi actus cum eadem conditione.

16. Nihilominus probabile ſatis eſt, vtrũque modum excedere menſuram humanæ legis, etiam Eccleſiaſticæ, & de poſteriori quidem videtur id clarius, quia per talem actum internum ſolum additur externo bonitas quædam accidentaria per extrinſecam relationem, vel imperium ab actu interiori omnino diſtincto; ergo non poteſt illa bonitas præcipi ex vi præcepti actus externi, ſed oportet, vt diſtincto præcepto per ſe & directè præcipiatur, quod eſſet præcipere directè actum internum, quod oſtenſum eſt fieri non poſſe. Secundò declaratur à contrario, quia ſi quis, non obſtante tali præcepto, faceret actum externum bene ex obiecto intrinſeco, & circumſtantiis per ſe requiſitis, & omittendo alium actum interiorem, tunc ſolùm peccaret omittendo actum internum, non autem faciendo externum actum tali modo; ergo ſignum eſt, illa eſſe duo præcepta diſtincta, & vnum per ſe verſari circa ſolum actum interiorem, illúdque tantùm non impleri per internam omiſſionem. At hoc fieri non poteſt, iuxta dicta. Tertiò id poteſt oſtendi ex vſu Eccleſiæ, & illo eodem exemplo indulgentiarum: nam Eccleſia non conſueuit cogere ad talem intentionem internam non neceſſariam ad ſubſtantiam moralium actuum, ſed inducit ad illam offerendo ſpiritualia commoda, ſub illa conditione, & non aliter: qui modus ſemper iudicatus eſt ſufficiens ad ſubueniendum communibus neceſſitatibus Eccleſiæ. Ergo alius neceſſarius non eſt, neque etiam eſt conueniens, quia eſt de re occultiſſima, & periculis expoſita, & ideo veriſimilius eſt, non eſſe materiam ipſam ad legem humanam.

Concluſio de probabilitate contraria.

17. Atque hæc vltima ratio poteſt applicari ad priorem modum de quo minor eſt certitudo, quia licèt ille modus operandi magis neceſſarius eſſe poſſit ad bonos mores fidelium; nihilominus tamen ad generalem, & conuenientem Eccleſiæ gubernationem videtur ſufficere, vt per leges præcipiantur actus externi de ſe boni, vel religioſi, cum conditionibus neceſſariis, vt ſint tales actus morales: nam eo ipſo naturalis ratio, vel ius diuinum obligat, vt honeſtè, ſeu dignè fiant; ergo non oportuit in hoc multiplicari Eccleſiaſtica præcepta: maximè quando rectitudo pendet ex ſolo actu, vel diſpoſitione interiori, de qua Eccleſiæ conſtare non poteſt. Accedit quòd talis circumſtantia per ſe non includitur in præcepto de tali actu externo ſubſtantialiter ſpectato, non ſolùm in eſſe materiali, & phyſico, ſed etiam in eſſe morali ſacramenti, vel contractus, orationis, &c. Ergo vt talis rectitudo præcipiatur, neceſſarium erit directè, & per ſe præcipi, quod eſſet directè præcipere actum interiorem.

18. *3. Concluſ.* Dico tertiò: Eccleſia non poteſt prohibere, vel punire actum externum de ſe bonum ex obiecto, & circumſtantiis externis, propter ſolum defectum, quem accipere poteſt ex affectu interno, vel intentione operantis. Vt eſſet v.g. punire per legem, dantem eleemoſynam propter vanam gloriam, etiamſi exteriùs non demonſtraretur, vel quippiam ſimile. Hæc eſt ſententia Almaini, ſuprà allegati. Aſſertio ſatis patet ex præcedenti, & ex rationibus in ea factis, quia profectò talis prohibitio eſſet directè de actu interno: nam externus non ratione ſui, ſed ratione interioris tantùm prohiberetur, vnde ſolus etiam internus verè puniretur. Item ad regimen Eccleſiæ viſibilis neceſſarius non eſt, nec conueniens talis modus prohibitionis, vel pœnæ; eſt enim præter humanam conditionem, & ita nunquam Eccleſia hoc conſueuit, vt conſtabit ex dicendis. Denique hoc bene probant cap. vlt. de ſimon. & cap. *tua nos*, eodem, vt paulò inferiùs dicam.

19. Vnde infero, & aduerto, faciliùs eſſe Prælato Eccleſiaſtico prohibere alicui eleemoſynam abſolutè, & ſimpliciter, & pœnam imponere, ſi fiat, quàm prohibere, vel punire eleemoſynam factam propter vanam gloriam. Quia cùm prohibetur abſolutè, poteſt ſubeſſe aliqua ratio pertinens ad externam gubernationem, & forum, propter quam præceptum ſit humanum, & iuſtum, vt notauit Gloſſa ſuprà citata in d. verb. *iuſtitia*. Neque eſt neceſſarium, vt ſuperior in ſuo præcepto ſuum motiuum exprimat: nam præſumitur iuſtum, dum aliud non conſtat, & ita de tranſgreſſione talis pręcepti ſufficienter cõſtat per ſolam effectionem extrinſeci actus. At verò ſi prohibeatur eleemoſyna tantùm ob circũſtantiam prauæ intentionis in lege expreſſam, eo ipſo declaratur, materiã prohibitionis non eſſe aptam, nec rationem prohibitionis

bitionis accommodatam poteſtati humanæ, nec de A
tráſgreſſione poſſe conſtare per actionem externam, quandoquidem licèt illa fiat, non ſtatim ſit contra tale præceptum, quia de intentione non conſtat.

20. *4. Concluſ. de actu externo dependenti ab interno.* Dico quartò: Eccleſia poteſt prohibere, & punire actum exteriorem cum dependentia ab interiori affectu, vel intentione accidẽtaria tali actui, quando actus aliàs eſſet malus ſine tali intentione, & dignus tali pœna. Iuxta hanc aſſertionem interpretor opinionem Caiet. & illam apertè docet Sylu. ſup. & res ipſa in ſe videtur ſatis clara, & vſui conformis. Ratio verò à priori eſt, quia Eccleſia poteſt prohibere ſimpliciter talem actionem externam, & punire illam; ergo poteſt etiam prohibere, & punire cum tali conditione, ſcilicet, ſi à tali intentione odij, vel ſimilis procedat, & non aliàs. Antecedens patet ex ipſa aſſertione: nam ſupponit, actionem illam eſſe malam B in ſe ſine tali intentione, & conſequenter eſſe dignã pœna, verſarique in materia Eccleſiaſtica, ſeu canonica: ſic enim ſemper loquimur. Conſequentia verò patet, quia per illam conditionem non extenditur poteſtas, ſed reſtringitur vſus eius. Magis enim moderata, & reſtricta eſt prohibitio, & punitio cum ea conditione, quàm ſi abſolutè fieret, vt per ſe notum eſt. Et declaratur exemplo: nam Eccleſia poteſt v. g. excommunicare omnem illum, qui graue ſacrilegiũ commiſerit; ſi ergo tantùm excommunicet eum, qui ſcienter illud commiſerit, non auget, ſed temperat rigorem, & ſuæ iuriſdictionis vſum, & tamen particula illa *ſcienter*, includit conditionem de actu interiori, id eſt, ſi ſciens, & volens directè hoc fecerit. C Hinc etiam Eccleſia grauiori (vt ſic dicam) ſed magis reſtricta irregularitate punit homicidium voluntarium, quàm caſuale, quæ tamen ſæpe differunt, niſi in cognitione, & intentione interna. Quia in rigore Eccleſia poſſet vtrumque homicidium æquali irregularitate afficere; ex benignitate autem voluit rigorem temperare, quando homicidium non eſt per ſe intentum, ſeu directè voluntarium.

21. Eſt etiam optimum exemplum, quod totam doctrinam datam confirmat: nam certum eſt, hæreticum externum non incurrere propriam cẽſuram hæreticorum, niſi animo hæretico exteriùs ſe prodat: nam ſi ſolùm fingat, & interiùs non diſſentiat, non incurrit cenſuram ipſo facto; ergo talis cenſura impoſita eſt propter actum externum cum dependentia D ab intentione interna; cùm tamen actus externus quoad materialem actionem, vel ſignificationem non pendeat ab illa, nec poſſit exteriùs diſcerni, an procedat ab animo ficto, aut verè hæretico. Similiter eſt impoſita irregularitas rebaptizanti, quam tamen non contrahit, ſi fictè, & ſine intentione exteriùs rebaptizet, etiamſi Eccleſiæ conſtare non poſſit de tali fictione, nec de intentionis defectu. Potuiſſetque Eccleſia Irregularitatem imponere propter externam rebaptizationem ſacrilegam, & ſcandaloſam, etiam ſine intentione factam: noluit tamen, ſed temperauit rigorem, ergo ſignum eſt, poſſe Eccleſiam hoc modo leges ferre circa actus externos, quãdo ſecundùm aliquam rationem moralem reſpicientem ſtatum Eccleſiæ pendent ab interiori actu, licèt E non pendeant in materiali actione externa, nec ex aliquo ſenſibili ſigno; ergo eadem ratione poterit ſimili modo prohibere, & punire alia delicta externa, prout iudicauerit expedire.

22. *Exponitur c. de ſimon. loqui de actu externo in quo nulla malitia apparet.* Nec contra hanc aſſertionem aliquid vrget cap. vlt. de ſimon. citatum à ſecunda opinione, quia loquitur, quando in actu externo nulla malitia apparet, nec præſumptio illius; & eodem modo loquitur expreſsè cap. *tua nos*, eod. Imò ibi eſt ſermo, quando actus exterior habet ſpeciem boni, vt eleemoſynæ, vel religioſi cultus: animus verò eſt ſimoniacus, & ideo textus illi procedunt in ſpecie tertiæ aſſertionis, & illam cõfirmant, huic autem quartæ nihil obſtant. In c. autem *venerabilem*, §. vlt. quod Nauarr. allegat, nihil inuenio, quod ad cauſam faciat. Ex §. autem vlt. quem ſuprà allegaui, ſolùm poteſt colligi, reuocari poſſe in dubium, an ſit iuſtum præceptum ſuperioris prohibentis actum de ſe bonum, quatenus ibi permittitur, vt tranſgreſſor talis præcepti abſoluatur ad cautelam, abſolute tamẽ potiùs ſupponitur tale præceptum præſumi iuſtum, licèt intentio præcipientis occulta ſit. Corollaria autem, quæ ibi inferuntur, vera non ſunt, vt de duobus primis iam diximus, & de tertio ſtatim dicemus.

Fundamenta verò primæ opinionis, partim hanc, partim primam concluſionem confirmant, & nihil aliud probant. De cap. ergo *omnis vtriuſque*, & de cap. *dolentes*, & Clement. 1. ſatis dictum eſt in corollariis primæ concluſionis. Ad tertium ex c. *commiſſa*, multi intelligunt textum illum de recipiente beneficium parochiale, ſeu curatum ſine intentione merè interna recipiendi ordinem intra annum, dicúntque illum defectum intentionis puniri per priuationem fructuum, propter coniunctionem cum opere exteriori, etiamſi exteriùs non oſtendatur. Imò addit Soto d. lib. 10. q. 5. art. 6. quòd ſi principio quis non habuit illam intentionem, & poſt ſex menſes illam habere incepit, nihilominus manet priuatus fructibus illorum ſex menſium, & è conuerſo ſi à principio bona fide recipit beneficium, & poſt ſex menſes mutat illam, & decernit non ordinari, ex tunc incipit non facere fructus ſuos; ac denique generalem ſtatuit regulam pro quocunque tempore anni, pro quo ille non habet intentionem ſacerdotij, vel formalem, vel habitualem ex illa relictã, & nõ retractatã, pro illo priuari fructibus, etiamſi tandem intra annum ordinetur. 23.

Sed profectò tantus rigor non habetur in textu, nec augendus eſt in lege pœnali. Et in primis ſenſus ille de intentione merè interna non videtur habere locum iuxta noſtram quartam aſſertionem, quia receptio beneficij per ſe non eſt malus actus, nec punibilis. Vnde videtur potiùs textus ille in illo ſenſu procedere contra tertiam aſſertionem, & ideo dicere aliquis poſſet, textum illum intelligendum eſſe de intentione non merè interna, ſed ſigno aliquo manifeſtata, vel ſaltem ita inſinuata, vt rationabiliter poſſit ab Eccleſia præſumi. Sed hic ſenſus admittendus non eſt, tum quia eſt contra communem intelligentiam, tam Iuriſtarum, quàm Theologorum, cum Gloſſa ibi; tum etiam quia eſt contra proprietatem verborum textus abſolutè dicentis, *Si promoueri ad ſacerdotium non intendens*, &c. tum propterea quia eſt contra rationem textus, *Cùm eos receperis fraudulenter*, hoc enim fit ex vi intentionis interioris; tum etiam quia textus addit, *Niſi voluntate mutata*, &c. ergo loquutus fuerat de intentione voluntatis; tum denique quia declarat priuationem fructuum ipſo facto, non ergo agit de præſumptione, ſed ſufficere cenſet, quod interior deſit intentio. 24.

Reſpondent ergo alij, non eſſe illam pœnam impoſitam per legem humanam, ſed eſſe obligationem reſtituendi, vel incapacitatem fructuum, quæ ex natura rei ſequitur ex tali intẽtione, & per illam legem declaratur. Patet, quia beneficium curatum non datur niſi propter officium, quod exerceri non poteſt ſine ſacerdotio, & ideo non ſacerdos, qui recipit beneficium ſine animo ſuſcipiendi ſacerdotium, eo ipſo iniuſtè recipit fructus beneficij, & conſequenter non facit illos ſuos. Quia tunc non recipit fructus propter officium, quod exercet, cùm ſit incapax illi*, ergo maximè poſſet recipere propter ſpem recipiendi quamprimum, vel tempore præſcripto: hãc autem ſpem aufert praua intentio; ergo reddit talem perſo- 25.

nam incapacem fructuum, niſi illam mutet, & tempore debito ordinetur.

26. Hæc verò reſponſio non habet ſolidum fundamentum. Nam ſine dubio, ſi lex lata in cap. *commiſſa*, non addidiſſet illam priuationem fructuum, non poſſet cum ſufficienti fundamento dici, recipientem beneficium ſine tali intentione non facere fructus ſuos, præſertim de fructibus totius beneficij. Primò, quia beneficium etiam curatum non datur propter ſolum officium proprium ſacerdotis: nã datur etiam propter officium dicendi horas canonicas, & ille ſic tenens beneficium, poſſet recitare horas. Datur etiam propter miniſterium chori, & adminiſtrationem Eccleſiæ, quæ poſſunt fieri ſine ordine ſacerdotali. Præterea non ita datur hoc beneficium propter officium dicendi Miſſam, & miniſtrãdi ſacramenta (propter quæ requiritur ſacerdotalis ordo) vt omnino obliget ad faciends hæc miniſteria per ſeipſum: nam poſſunt fiari per tertium, maximè ad tempus, quòd ſi ita fiant, ſufficiet, & ſaltem vt faciat beneficiatus fructus ſuos ſine obligatione reſtituendi, præſertim ſi perſonaliter reſideat, & regat Eccleſiam; ergo hoc etiam modo poſſet beneficiatus non ſacerdos, & intendens non ordinari, per annum ita ſatisfacere officio ſuo, vt ſuos faceret fructus, ſi per ius humanum non impediretur.

27. Confirmatur, ac declaratur: nam ſi ſacerdos acciperet tale beneficium cum intentione nõ miniſtrandi in illo per annum quoad ordinem ſacerdotalem, non ideo non faceret fructus ſuos, ſi aliàs integrè ſatisfaceret officio ſuo, partim per ſe, partim per alios, & ſimiliter qui acciperet beneficiũ ante ſacerdotium cum intentione accipiendi ſacerdotiũ intra annum; non tamen miniſtrandi in illo per ſeipſum tam citò, nec poſt aliquod tempus, nõ propterea teneretur reſtituere fructus omnes, nec fortaſſe partem, ſi aliàs per alium suppleret, quod per ſe non faceret, & ſufficientem curam haberet ſuæ Eccleſiæ: ergo ſecluſo iure poſitiuo, idem eſſet, licèt quis reciperet beneficium ſine intentione recipiendi ſacerdotium intra annum. Probatur hæc vltima conſequentia, quia nõ obſtante tali intentione, poſſet ſatisfacere obligationi officij, propter quod dantur illi redditus beneficij, pro eodem tempore. Et ita ex ſola rei natura non deeſſet titulus ad recipiendos, & retinendos illos fructus ſine iniuſtitia, ſcilicet, titulus beneficij cum recitatione, adminiſtratione, & ſeruitio ſufficiente beneficij pro toto illo tempore, modo declarato.

28. Vera ergo reſponſio mihi eſſe videtur, illam non eſſe propriam pœnam propter interiorem culpam, etiam adiunctam externo actui de ſe non malo, nec etiam eſſe obligationem reſtituẽdi propter defectum ſui officij, vel ſeruitio beneficij, ſed fuiſſe prudentem ordinationẽ Eccleſiæ, quæ ſtatuit, vt non daretur beneficium homini non ordinato, niſi ſub tali onere, & conditione. Vnde ex quo fuit conditus canon ille, eo ipſo, quòd talis perſona acceptat beneficiũ, acceptat illud cum illo onere, & ideo ſi non implet conditionem, non facit fructus ſuos, quia Eccleſia illi nõ contulit ius ad illos. Nec eſt incõueniens, quòd Eccleſia, licèt non iudicet de occultis, det beneficium ſub conditione occulta, & interna, quia ad hoc nõ eſt neceſſarium, vt ipſa iudicet de illa conditione, ſed ſatis eſt, quòd recipiens beneficium de illa iudicet, & per iudicium ſuæ conſcientiæ teneatur ad reſtituendos fructus, quos nõ fecit ſuos ſine alio iudicio Eccleſiæ. Sæpe enim in collatione aliqua exterius facta includitur cõditio interna ex parte ſuſcipientis, vt cùm Epiſcopus cõfert ordines alteri, ibi eſt cõditio incluſa, quod ille habeat intentionẽ recipiendi illos. Et ego poſſum dare eleemoſynam pauperi ſub conditione explicata illi, quòd habeat intentionem orandi pro me, & ſi il-

A lam non habeat, nõ fiat dominus eleemoſynæ? Quid enim vetat ita fieri? Cùm liberè poſſim diſponere de re mea prout libuerit. Ita ergo potuit Eccleſia diſponere circa collationem beneficiorum parochialium, quia ita oportebat obligare recipientes, & nullus poterat eſſe conuenientior modus illos cogendi ad habendam illam intentionem.

Quod ſi obiicias, quia ius illud etiam habuit locum in eos, quia iam ante illum canonem receperant beneficia. Reſpondeo negando aſſumptum, quia lex non extenditur ad præterita per ſe loquendo, & ibi non explicatur, nec eſt extenſio facienda in lege pœnali ſine ſufficienti cauſa. Vel certè ſi diſpoſitio illa habet locum circa beneficia priùs recepta, erit quatenus à tempore illius legis cœperunt retineri cum mala fide, & in ea perſeueratum eſt per reliquam partem anni iuxta dicenda in ſequenti puncto. Hoc igitur modo explicatus ille canon, nec facit pro concluſione quarta, nec obſtat tertiæ, ſed continet limitationem alterius rationis: nam limitat modum, & cõditionẽ cõferendi talia beneficia talibus perſonis. 29.

Aliter verò poſſet exponi iuxta tertiam aſſertionem, illam eſſe pœnam impoſitam pro omiſſione externa ſacerdotalis ordinis, quem ex præcepto diuino definito per Eccleſiam tenetur recipere intra annum, qui tale beneficium recipit, quoniam illa omiſſio proceſſit ex tali intentione fraudulenta. Ad hoc explicandum aduerto circa illum textum, ibi non imponi conditionem illam, *Si recipiat beneficium ſine intentione ſacerdotij intra annum*, vt abſolutè ſufficientem ad contrahendam illam obligationem reſtituendi, ſe cum illa moderatione, *Niſi voluntate mutata promotus fuerit*. Vnde fit, vt licèt quis accipiat beneficium ſine illa intentione, & ita perſiſtat per vndecim menſes, ſi tandem mutat intentionem, & intra vltimum mẽſem ordinatur, faciet fructus ſuos, vel confirmabit (vt ſic dicam) dominium in retentione eorum, quia noluit Eccleſia aliter ponere illam conditionem, vt ex texto patet. Eſtque optima ratio, quia hoc modo meliùs lex illa obtinet effectum intentum, qui eſt, vt ille ordinetur, & inſeruiat beneficio ſemel accepto, & ita per receptionem ordinis purgatur prior defectus, quia impletur conditio ab Eccleſia poſtulata, quæ in ſumma eſt, vt non habeatur illa praua intentio à principio, vel ſaltem, vt non perſeueretur in illa vſque ad effectum non recipiendi ordinem per totum annum. Vnde quod Soto ait de reſtitutione facienda pro quocunque tempore anni, pro quo illa intentio debita non habetur, non habet locum ſi tandem mutatur voluntas, & recipitur ordo intra annum, quia tunc nulla reſtitutio facienda eſt, vt dixi, & ex textu conſtat. Signum ergo eſt, pœnam illam (ſi pœna eſt) non imponi propter intentionem tantùm internam ſecundùm ſe, ſed prout annexam, & prodeuntem in omiſſionem externam totius anni, quæ omiſſio mala eſt, & poſſet poni illa pœna, etiam ſine illa intentione à principio concepta, ſed per negligentem dilationem totius anni contractam. Atque hoc modo textus ille confirmat tertiam concluſionem, & nihil obſtat quartæ. Alia verò, quæ attingit Soto, an ille textus loquens de receptione beneficij extendi debeat ad retentionem, & an loquens de beneficiis parochialibus extendendus ſit ad Epiſcopatus, & ſimilia, ad præſentem materiam non ſpectant. 30.

Circa quartum de Cenſura impoſita inquiſitoribus iniuſtè procedentibus ex odio, vel turpi affectu in dicta Clem. 1. §. *verum*, aliqui dicunt, loqui de odio manifeſto ſignis externis, ſed ſine fundamẽto in textu, & ſine cauſa, quia illa excommunicatio nõ fertur propter aliud ſignũ odij, ſed propter effectum iniuſtũ ab illo procedentem. Et ita ille textus probat quartam 31. *Explicatur Clement.*

tam aſſertionem, vt etiam dixi in tom. 5. dicta diſp. 4. ſect. 2. Idem dicendum eſt cum proportione ad 5. ex Clement. 5. de ſtat. Monch. Et ad ſextum ex dicto cap. *ſiquis*. nam actiones illæ, quæ ibi puniuntur, & alias prohibitæ ſunt, & prauæ, & muraliter loquendo ſufficienter manifeſtant prauum animum, à quo proficiſcuntur. Reliqua in illa opinione iuxta quartam aſſertionem procedunt.

CAPVT XIV.

Qua ſit ſeruanda forma, ſeu ſolemnitas in legibus canonicis ferendis.

1\. Nihil in præſenti tractãdum proponimus de forma intrinſeca legis canonicæ, quia omnia, quæ de hoc puncto diximus libro præcedenti, cap. 13. cõmunia ſunt legi humanæ vt ſic, nec aliquid ſpeciale notandum occurrit in lege canonica. Imò etiam quæ de forma extrinſeca diximus de legibus ciuilibus, magna ex parte communia ſunt canonicis, quia illis cõueniunt, quatenus humanæ ſunt, & non quatenus ciuiles, ſeu ſeculares ſunt. Et ideo leges canonicæ in ſigno etiam ſenſibili conſiſtunt, & verba requirunt, quæ ſufficienter explicent præceptum, ſeu voluntatem obligandi Prælati cum talibus conditionibus, quæ ad legem ſufficiant, vt cum perpetuitate, communitate, & ſimilibus, vt ibi explicatum eſt; vbi etiam ſufficientia verba declaramus.

2\. Vltra illa verò non eſt data determinata forma verborum in legibus canonicis ferendis, vel ex iure diuino, vel ex Eccleſiaſtico, præſertim quoad proprios canones, quorum conditor eſt Pontifex, qui ſemper eſt ſuperior illis, & ideo non arctatur ad certam formam verborum. Inferiores verò Epiſcopi, & Prælati, vel capitula limitari poſſunt ad ſeruandam certam verborum formam, vel ſolemnitatem. Sed de hac etiam non conſtat ſaltem ex iure communi. Nam licèt in quibuſdam ſtatutis requiratur conſenſus capituli reſpectu Prælati, vel è conuerſo conſenſus Prælati reſpectu Capituli, vel aliquid ſimile: illud magis pertinet ad limitationem poteſtatis, quàm ad determinationem formæ ſeruandæ in lege ferenda. Præterea non eſt etiam de ratione legis canonicæ vt ſit ſcripta: nam ea, quæ de hoc puncto allegauimus, pro lege ciuili maxime probant de canonica, & præcipuè de Pontificia propter ſupremam poteſtatem vt dixi. Inferiorum autem ſtatuta ſemper feruntur in ſcriptis, & ita ſeruandum eſt ad tollendam ambiguitatem, vel obſcuritatem. Vnde etiam oportet, vt ex tenore ipſius ſcripturæ conſtet, ex poteſtate legislatiua eſſe profectam, & continere actum eius, aliàs non erit ſufficiens ſignum voluntatis Principis ferendi legem, vel obligandi ſubditos communi, & ſtabili legis obligatione, quod in ſequenti puncto declarabitur.

Nõ eſt de ratione legis Canon. vt ſit ſcripta.

3\. Hinc enim ſuboritur dubium ſuprà tractatum de lege ciuili, an Epiſtolæ Põtificiæ leges canonicas inducãt, quoniã in eis reſpondent ad ſpeciales interrogationes, aut conſultationes. Canoniſtæ enim interdum indicant, hæc reſponſa Pontificum non introducere legem; Abb. in c. *tua*. de ſponſal. n. 3. & ibi Alex. de Neuo n. 15. & Præpoſi. n. 4. ad 7. nam exponens illum textum, dicentem verba eſſe de neceſſitate matrimonij, quoad Eccleſiam, dicit, non introducere legem, quia ſolùm continet reſponſum Pontificis ad priuatam conſultationem.

Sent. dicentium Epiſt. Põtif. inducere leges Canon. Alex. de Ne. uo. Præpoſ.

4\. Contraria verò ſententia vera eſt, à qua dicti auctores non diſſentiunt: eſt enim certa, & inter Iuriſperitos cõmunis tenet Gloſſa in c. ex *tua*, de fil. Presbyt. verb. *conſultationem*. vbi Panorm. idẽ ſentit, & tacitè declarat priorem ſententiam, vt ſtatim dicam. Idem Felin. rubr. de reſcrip. in princip. cum Rom. conſ. 260. & Archid. & Domini. in c. *ignorantia*. 38. diſt. Imo iuris ciuilis interpretes multò magis certam cenſent eſſe hanc ſententiam de Epiſtolis Pontificum, quàm Legum, aut Imperatorum, vt conſtat ex Bart. & Paul. Caſtr. in l. 1. Cod. de legib. Iaſone, & aliis, quos retuli ſuperiori lib. c. 13. Probatur apertè hæc ſententia ex c. 1. diſt. 19. quod eſt Nicolai I. in Epiſt. ad Epiſcopos Galliæ, quæ habetur in tertio tom. Bibli. Vbi in eandem ſententiã adducit Leonẽ I. Epiſt. 1. in fine, & Gelaſi. in c. *ſancta Romana*, diſt. 15. & ibi ex profeſſo probat Nicol. hoc non ſolũ eſſe verũ de Epiſtol. in iure canonico inſertis, ſed etiam de omnibus aliis. Ratio autem ſufficiens eſt, quia Pontifices habent auctoritatem ad ferendas leges hoc modo, & ipſimet declararunt hoc ſenſu, & hac poteſtate eſſe ſcriptas huiuſmodi Epiſtolas, vel reſponſa. Quomodo autem hoc intelligendum ſit, & quid requiratur, vt huiuſmodi Epiſtolę vim legis habeant, dicetur reſpondendo ad priorem ſententiam.

Vera ſententia. Gloſſa. Panorm. Felin.

Bart. Caſtr. Iaſon.

5\. Igitur ad cap. *tua*, de ſponſal. reſpondetur in primis, potiùs ex illo probari, quando conſultus Pontifex reſpondet, illud reſponſum habere vim legis, quatenus directè ſatisfaciat conſultationi, licèt cõſultatio priuata fuerit. Et hoc ſupponunt, & fatentur interpretes illius textus ſuprà allegati. Addunt tamẽ, per huiuſmodi reſponſa Pontificum ad interrogationes factas circa antiqua iura non introduci nouam legem, quæ antea conſtituta non fuiſſet, ſed ſolùm interpretationem eius, de qua fuerat Pontifex conſultus, ſiue illa ſit Eccleſiaſtica, ſiue diuina, aut naturalis. Vt in illo capite conſultus fuit Pontifex, an verba ſint neceſſaria ad matrimonium. Reſpondet autem, matrimonium mutuo conſenſu perfici, neceſſaria autem eſſe verba quantum ad Eccleſiam. Vnde colligũt dicti interpretes, per illud reſponſum non introduci nouam legem, aliquid de nouo pręcipientem, ſed tantùm declarari authẽticè id, quod antea erat ius diuinum, ac naturale, ſcilicet, de ſubſtantia matrimonij tantum eſſe mutuum conſenſum, vtique ſufficientibus ſignis expreſſum, quia aliàs non poſſet eſſe mutuus, & datus ſimul, & acceptatus. Vnde in hoc ſenſu rectè inferunt, noluiſſe ibi Pontificem introducere nouam legem Eccleſiaſticam, qua pręciperet, vt matrimonium fieret per verba, quando fieri poteſt, neque in hoc ſenſu dixiſſe, verba eſſe neceſſaria propter Eccleſiam, quia hoc præceptum Eccleſiaſticum non erat antea, nec Pontifex ibi illud ponit de nouo, cùm tantùm reſpondeat conſultationi. Vnde concludunt, ſolùm explicaſſe per illa verba moralem neceſſitatem, ſeu vtilitatem verborum in matrimonio, vt Eccleſia certior de illo fiat, eiúſque clariorem probationem habeat.

6\. Ex quibus apertè conſtat, non negare dictos auctores Epiſtolam Pontificiam habere vim legis in eo, quod decernit, ſed proponere regulam ad intelligendum quid decernat. Ordinariè enim huiuſmodi Epiſtolæ continentes reſponſa conſultationum ſunt potiùs declaratiua, quàm conſtitutiua iuris, quia non ſolet conſuli Pontifex, an aliquid facere iubeat, nec ne, ſed an aliquid faciendum ſit ſecundùm ius diuinum naturale, vel ab Eccleſia iam ſtatutũm. Et tunc reſpondendo Pontifex interpretatur ius, & in hoc habet eius reſponſio auctoritatem legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad ſeruandum antiquum ius, ſecundùm illam interpretationem, & hoc eſt, quod in Decretis ſuprà allegatis docetur. Non tamen ſolent per talia reſponſa condere Pontifices nouas leges, non quia non poſſint, ſed quia non hoc tunc agunt, nec de hoc conſuli ſolent, vt dixi. Si tamen occaſione ſumpta ex conſultatione, ipſi velint nouam legem introducere, ſine dubio poſſunt illo modo id facere, dummodo ſuis verbis hoc ſufficienter declarent.

Epiſtol. Pontificia habẽt auctoritatẽ interpretandi ius & obligãdi ad eam interpretationem tenendam.

7\. Quocirca quando Epiſtolæ non ſunt reſponſiuæ ad conſultationem, ſed directè ſcriptæ ad guber-

Quid de Epiſtola ...

per non ad conſultatio-nem ſed di-rectè ad gu-bernationem facilius poſ-ſunt habere vim legis, ſed hoc colligen-dum ex teno-re verborũ.

nationem, tũc faciliùs habere poſſunt vim legis conſtitutiuæ de nouo, quod ex tenore verborum ſpectandum eſt. Adiungendæ etiam ſunt circunſtantiæ temporis, & loci, & perſonarum, ad quas ſcribitur, ad intelligendum, an lex ſit vniuerſalis pro tota Eccleſia, vel pro aliqua tantùm prouincia, aut diœceſi. Denique neceſſarium eſt, vt talis Epiſtola per traditionem, vel declarationem poſteriorum Pontificum ſufficienter ſit nota, & in auctoritate habita; hoc enim neceſſarium eſt, vt obliget: licèt non ſit neceſſarium, vt ſit in corpore iuris inſerta, quia ita cautum eſt in ipſo iure, vt dixi, ac meritò, quia eſt valde accidentarium, & non poteſt ius limitare auctoritatẽ Papæ. Quod maximè verum habet in his, quæ ſpectant ad declarationem iuris naturalis, vel diuini. Nam in his non poteſt eſſe mutatio, nec error, quando Pontifices vt Pontifices definiunt, quod poſſunt facere per has Epiſtolas, & faciunt, quando oſtendunt, ſe loqui ad docendam, & inſtruendam totam Eccleſiam. Et ideo in his rebus ſunt talia decreta generalia, & perpetua, licèt fiant reſpondendo ad particulares interrogationes, quia illa particularis materia eſt accidentaria, & ſolùm concurrunt per modum occaſionis, doctrina autem ipſa generalis eſt. At verò, quando reſponſum concernit materiam iuris poſitiui Eccleſiaſtici, licèt vt proceſſit à Pontifice non potuerit continere errorem in moribus, per temporis ſucceſſionem poteſt accipere mutationẽ, & quoad hoc poteſt multum deſeruire, quod tale decretum ſit, vel non ſit moribus receptum, vel etiam quòd ſit in corpore iuris inſertum, vel extrà vagetur, & tunc etiam oportet conſiderare, an ſit conſentaneum iuri communi, vel illi contrarium: nam in priori caſu ſeruanda eſt; in poſteriori autem Pontifex eſt conſulendus, iuxta cap. *Paſtoralis*, de fide inſtrum. Quæ omnia vſui eſſe poſſunt ad intelligendas decretales Epiſtolas, & aliquid ſtatim addemus ſoluendo obiectionem, quæ in præſenti fieri poſſet.

8\. Præterea poteſt ſimile dubium de ſententiis Pontificum hìc definiri, quod ſuprà de ſententiis Imperatorum, & Regum tractauimus: nam ex ibi dictis à fortiori ſequitur, ſententiam latam à Papa in particulari cauſa introducere legem generalem pro omnibus ſimilibus cauſis: nam maior eſt authoritas Pontificia, quàm Regia. Et hoc modo videtur magna ex parte eſſe conſtitutum ius canonicum: nam plura illius decreta ſunt quædam ſententiæ Pontificum in ſingularibus cauſis latæ. Et in particulari videtur hoc declaratum in cap. *in cauſis*, de re iud. ibi, *Cùm in ſimilibus caſibus cæteri teneantur ſimiliter iudicare*. Et ita docent ibi expoſitores. Dubitant autem, an hoc intelligendum ſit tantùm de ſententia definitiua, vel etiam de interloquutoria, dummodo de illa ſatis conſtet, de qua videri poſſunt ibi Doctores, præſertim Panorm. n. 3. & 4. & Felin. n. 3. & ſeq quia de hac diſtinctione nobis ſufficiant dicta circa legem ciuilem. Alia verò diſtinctio de ſententia inſerta, vel non inſerta in corpore iuris, qua vtuntur etiam aliqui ex dictis Doctoribus, in præſenti non eſt admittenda, quia repugnat iuri canonico, quod expreſsè illam excludit in Epiſtolis Pontificum, vt vidimus; eſt autem eadẽ ratio de ſententiis. Item quia ex dicto cap. *Paſtoralis*, apertè colligitur, Epiſtolam Decretalem Põtificiam, etiamſi ſit contra ius commune, habere auctoritatẽ, ſolùmque limitatur modo ſuprà dicto, quãdo eſt cõtra ius commune: nomine autem Decretalis etiam ſententia lata, & ſcripta à Papa comprehenditur, vt omnes fatentur, & conſtat ex vſu Decretalium; non eſt ergo conditio ſimpliciter neceſſaria ad rationem legis, quòd ſententia ſit inſerta in corpore iuris, licèt ad promulgationem legis, & ad cognitionem eius magis publicam, & certiorem multum conferat.

Contra hanc verò reſolutionem obiici poſſunt verba Alexandri III. in cap. *Licèt*, de ſponſa duorum, vbi definit, matrimonium ratum non diſſolui per ſubſequens conſummatum, & adiungit, *Quamuis aliter à quibuſdam prædeceſſoribus noſtris ſit aliquando iudicatum*, vtique per ſententiam, vt communiter videtur intelligi; ergo ſententia Pontificis non poteſt facere legem, cùm tam grauem errorem continere poſſit. Similis obiectio fieri poteſt ex cap. *quanto*, de diuortiis, vbi Innocent. III. docet, matrimonium inter fideles baptizatos, & Catholicos contractum non diſſolui per hæreſim, ſeu apoſtaſiam à fide alterius coniugis, & ſubiungit, *Licèt quidam prædeceſſor noſter ſenſiſſe aliter videatur*. Quod dixit propter Cæleſt. III. qui contrarium reſpondit, vt in cap. *Laudabilem*, aliàs 1. de conuerſ. infideli. olim habebatur, vt ibi notat Gloſſa, & nunc habetur in collectionibus Antonij Auguſtini collect. 1. tit. 23. cap. 2. 9.

Obiiciuntur quædã Pontificũ verba quæ videntur aliis repugnare, & explicantur.

c. laudabil.

Ant. Auguſtinus.

Circa primum, Alexander III. non deſignat, qui fuerint illi Pontifices, qui aliter iudicarunt, & Gloſſa ibi ſolùm allegat cõſuetudinem quandam Mutinenſem, cuius ſit mentio in cap. vlt. eiuſdem tituli, quæ eſt impertinens: nam ibi non dicitur, illam conſuetudinem fuiſſe per aliquem ſummum Pontificem approbatam. Imò Innoc. III. in illo cap. vlt dicit, *Fuiſſe contra id, quod ſentit ſancta Petri Sedes*, & ideo non poſſumus certò dicere quale fuerit illud iudicium illorum Pontificum. Reſponderi ergo poteſt, ſupponendo, probabile eſſe, poſſe Pontificem ex iuſta cauſa diſpenſare in matrimonio rato non conſummato; fortè igitur illi Pontifices, quos Alexand. III. commemorat, non tantùm ſententiando, aut reſpondendo, ſed etiam faciendo diſſoluerunt illa matrimonia, non quidem iudicando ipſo facto diſſolui (ſtando in ſolo iure diuino) per ſubſequens conſummatum, ſed iudicando, illam fuiſſe cauſam ſufficientem ad illam diſpenſationem concedendam, & licèt fortè in hoc errauerint, erit error facti, & non iuris. Non eſt autem veriſimile, fuiſſe iudicium illud ferendo generalem legem formaliter, & expreſſè, ſed fortaſſe diſpẽſando cum aliquo populo, aut ſaltem ſimilem conſuetudinem alicubi tolerando, vel approbando: nam hoc totum pertineret ad errorem facti, & particularem, id eſt, non redundante in perniciem totius Eccleſiæ, & ideo non repugnat contigiſſe. 10.

Alex. 3.

Quòd ſi fortaſſe iudicium illud fuit per ſententiam latam in aliqua particulari cauſa (licèt id non conſtet) dicendum eſt, illam ſententiam non fuiſſe latam interpretando ex cathedra ius diuinum, ſed iudicando de facto ſecundùm opinionem priuatam, & ideo non potuiſſe inducere generalem legem. Atque ita reſpondet Couarr. 2. p. quarti, cap. 7. §. 3. num. 15. Non eſt item neceſſe, verbum *iudicandi*, referre ad ſententiam alicuius cauſæ definitiuam, ſed ad priuatum iudicium, quod interdum eſt per opinionem priuatam, & ita potuit contingere in iis Pontificibus. Et ita expoſuit Cano lib. 6. de locis, c. 8. ad 3. & Bellarm. lib. 4. de Roman. Pontif. cap. 13. in princ. Imò etiam de Alexand. III. dicit, non definiuiſſe, ſed tantùm quid ſentiret explicuiſſe, ſicut prædeceſſores ſui fecerant. Idque colligi poteſt ex verbis eiuſdem Alexand. in Conc. Later. p. 6. c. 8 vbi habetur integra Epiſtola, quæ valde familiaris eſt, & in ea ſolùm dicit, ſe velle aperire quid ſentiat, & poſtea nõ loquitur de omni matrimonio rato, ſed multas adiungit circunſtãtias, & ſolemnitates, ac tãdem concludit, *Quamuis alij aliter ſentiant, aliter etiam à quibuſdam prædeceſſoribus noſtris ſit aliquando iudicatum*. Sed licèt hoc fortè ita in principio fuerit; nihilominus poſtquam reſpõſio illa iuri Canonico per Gregor. IX. inſerta eſt, & pro generali lege tradita vniuerſæ Eccleſiæ, non eſt dubium quin ſit vniuerſalis, ac vera lex, ac ſubinde certam fidem 11.

Couarr.

Bellarm.

Alex. 3.

Conc Lat.

Gregor. 9.

fidem faciat, qui non poteſt intolerabilem errorem continere.

12. Secunda obiectio magis procedit contra priorē reſolutionē de Epiſtolis Decretalibus, quam cōtra hāc de ſentētia: nam illud dictum Cœleſtini fuit reſponſio eius ad quandam conſultationem, vt conſtat ex integra Antonij Auguſtini. Et eam ſe vidiſſe refert Caſtro lib. 1. contra hæreſ. cap. 4. & propter illam audet dicere, in eo erraſſe Cœleſtinum, non tantùm ex negligentia, ita vt illum erraſſe dicamus velut priuatam perſonam, & non vt Papam, qua in qualibet re ſeria definienda tenetur conſulere viros doctos, *Quia huiuſmodi definitio* (inquit) *habebatur in antiquis Decretalibus*. Sed excedit, & videtur malè ſentire de poteſtate infallibili Papæ ad definiendas res fidei. Meliùs ergo Canó, & Bellarmin. ſuprà reſpondent, non definiendo, ſed opinãdo Cœleſtinum loquutum fuiſſe, potuiſſéque Caſtro ex verbis Cœleſtini attentè perpenſis id colligere; ſolùm enim ait, *Non enim videtur nobis; quòd ſi prior maritus redeat*, &c. quæ verba ſont priuatum ſenſum aperientis, & cum formidine loquentis, non definientis, aut certam doctrinam tradentis. Nunquam ergo reſponſio illa habuit vim legis toti Eccleſiæ propoſitæ, quia nec in ipſa hoc explicatum eſt, nec ita fuit recepta, aut recipi potuit. Dices; etiam Innoc. III. ſuum reſponſum protuliſſe per illa verba, *Non credimus, quòd in illo caſu*, &c. reſpondeo etiam ex vi verborum id non fuiſſe ab Eccleſia definitum, vt etiam Bellarm. ſenſit; poſtea verò lex illa firmata eſt per Greg. IX. & vſu ipſo declarata, ac denique vt veritas fidei definita in Concilio Trid. ſeſſ. 24. can. 5.

Cœleſtinus. *Ant. Aug.*

13. Tandem circa hæc duo puncta de ſententia, & Epiſtola Pontificis dubitari poteſt, an idem cenſendum ſit de Epiſcopis cum proportione pro ſuis Epiſcopatibus. Nam Canoniſtæ communiter in hoc differentiam conſtituunt, vt patet ex Fel. dict. c. *in cauſis*, n. 8. & in rubr. de reſcrip. & alijs, quos allegat. Sed in hoc idem cum proportione ſentio de Epiſcopis, quod dixi de Magiſtratibus ciuilibus habentibus poteſtatem ad ferendas leges cum ſubordinatione ad aliquem ſuperiorem Regem, vel Imperatorem. Ita enim Epiſcopi comparantur ad ſummum Pontif. & ad ius Canonicum. Nam, & leges ferre poſſunt pro ſuis Epiſcopatibus, & non poſſunt contra ius commune ſtatuere, aut ſententias dicere. Si ergo ſententia vel reſponſum Epiſcopi ſit contra ius commune, non ſolùm nō inducet legem, verùm etiam nihil valebit; ſi verò per ſententiam interpretetur ſuum proprium ius, vim etiam proprij iuris habere poterit ſētentia, quia quoad hoc habet eandem poteſtatem, & idem eſt cum proportione de reſcripto, dummodo aliæ conditiones concurrant, ſcilicet quod ex verbis & modo ſcribendi ſatis conſtet de animo ſtatuendi, & quod materia, & ſententia, vel decretum Epiſcopi ſufficienter pro ratione ſuæ diœceſis promulgetur.

Felin. *Quid de Epiſcopi ſententiam.*

CAPVT XV.

Quæ promulgatio in legibus canonicis ſufficiat, vt vim obligandi habeant.

SVppoſitis quæ communia ſunt legi humanæ, vt talis eſt, & dicta ſunt libro præcedēti, c. 14. hic ſolū ſupereſt quæſtio, an pro quibus ſuis canonicis Pōtificijs ſufficiat vna promulgatio Romæ facta, vel in ſingulis diœceſibus, aut Archiepiſcopatibus, vel prouincijs plures neceſſariæ ſint. In hoc enim variè ſentiunt auctores. Prima opinio eſt in legibus canonicis ſeruandam eſſe regulam datam de legibus ciuilibus latis pro ampliſſimis regnis, plures, ac principales, & diſtantes prouincias comprehendentibus, videlicet, pro talibus legibus nō ſufficere vnam promulgationem Romæ factam, ſed neceſſarium eſſe, ſingulas promulgationes in ſingulis prouinciis Eccleſiaſticis; id eſt, in ſingulis Epiſcopatibus fieri. Ita tenet Panormitan. in cap. 2. de conſtitut. num. 7. ad finem, Fel. n. 7. Dec. lect. 2. n. 6. Nauarr. in ſumma c. 23. n. 44. Angel. verb. *lex*. n. 23. Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. qui illam tribuit Caiet. ibi, ſed ille non dicit, neceſſariam eſſe denuntiationem in prouincia, vt lex obliget, ſed ſolùm excuſari ignorantes, ſi lex propter incuriam paſtorum ad eorum notitiam non deueniat, quod verum, & longè diuerſum eſt, vt per ſe patet. Vnde potiùs poſſet Caiet. in contrarium induci. Soléntque pro hac ſententia citari aliqua iura canonica, ſed nihil probant, & ideo illa omitto.

1. Sententia. *Panorm.* *Felin.* *Decius.* *Nauarr.* *Medina.*

2. Fundamentum ergo ſumi debet ex Authentica, *vt factæ nouæ conſtitutiones*, collat. 5. quæ de legibus ciuilibus hoc diſponit, vt ſuprà viſum eſt. Addendu regulam ſuprà etiam poſitam, quod ius canonicum in huiuſmodi rebus vtitur iure ciuili, & veluti tacitè acceptat illud, quãdo aliquid contrariū, vel diuerſū non diſponit, & alioqui in re ipſa nihil eſt repugnans bonis moribus, aut religioni. In præſēti autē ius illud ciuile, quod requirit promulgationem in ſingulis prouinciis, non eſt reuocatum iure canonico, neque eſt contra bonos mores, imò eſt valde conſentaneum illis, vt leges ſuauiores ſint, & vt tollantur occaſiones allegandi, vel fugiendi ignorantiam. Acceditque hoc maximè neceſſarium videri in his legibus canonicis, quia pro toto orbe feruntur; ergo citata authentica extendenda etiam eſt ad canonicas leges.

Authentica vt facta.

3. Nihilominus contraria ſententia communiùs recepta eſt. Tenent Gloſſa, & Ioann. Andr. in fine Sexti, circa datam eius Panormitanus mutans ſententiā in cap. *nouerint*, de ſententia excommunicationis, in fine, Cardin. in Proœmio Clementinarum, §. *vniuerſitatis*, num. 4. Syluest. verb. *lex*, quæſt. 6. Roſel. num. 4. Armil. num. 11. & verb. *conſtitutio*. num. 3. Ludouicus Gomez in Proœmio ad regulas Cancellariæ, quæſt. 3. Nauar. non conſtans etiam in priori ſententia, dicto conſil. 1. de conſtit. num. 19. & idem ſentit Soto lib. 1. de iuſtit. quæſt. 1. artic. 4. & Palac. in tertio, diſt. 37. diſputat. 1. Ac denique Bartolus, & alij allegati in præcedenti libro, cap. 14. in hoc differentiam conſtituentes inter ius canonicum, & ciuile. Adduci autem ſolet pro hac ſententia c. 1. de poſtulat. Prælatorum, quod reuera non cogit: nam ibi ſolùm concluditur, neceſſarium non eſſe, vt lex ſemel promulgata, *ſingulorum auribus intimetur per ſpeciale mandatum, vel literas*. Quando vbi promulgata eſſe debeat lex canonica, ibi non explicatur.

2. & vera opinio. *Gloſſa.* *Ioan. And.* *Syluest.* *Roſel.* *Lud. Gom.* *Nauarr.* *Soto.* *Palac.* *Bart.* *Bald.*

4. Item allegatur cap. *nouerit*, de ſententia excommunicationis, cuius verba ſunt, *Niſi ea de capitularibus ſuis infra duos menſes poſt huiuſmodi publicationem fecerint amoueri*. Non declaratur autem, quæ ſit illa publicatio; veriſimile autem eſt, loqui Pontificem de publicatione Romæ facta, & ita hic textus probabilis eſt. Reſponderi tamen poſſet, in illa lege determinatum fuiſſe illum modum promulgationis; non verò fuiſſe latam legem, vt idem ſufficiat in omnibus legibus. Certum eſt enim, quoties lex canonica præſcribit modum promulgationis in ea ſeruandum, illum ſufficere, vel eſſe neceſſarium, etiamſi ex iure cōmuni, vel conſuetudine aliud requiratur. Sicut è cōtrario poſſet argumentum ſumi ex cap. *cùm infirmitas*, de pœnitent. & remiſſ. ibi, *Poſtquam per Prælatos locorum fuerit publicata*, inde colligendo, hunc modum publicationis eſſe neceſſarium in legibus Pontificiis: quod tamen re vera inde colligi non poteſt, quia eſt ſpeciale in illa lege, & fortaſſe magis, quoad inducendam pœnam interdicti ab ingreſſu

Eccleſiæ, quàm quoad obligationem legis. Vnde potiùs inde poſſet ab ſpeciali argumentum retorqueri, vt bene notauit Nauarr. ſuprà num. 21. Simile eſt in Concilio Tridentino ſeſſ. 25. quoad legem illam irritantem matrimonium clandeſtinum, in qua ſpecialem promulgationem poſtulat, quæ ordinariè nõ eſt neceſſaria in legibus Eccleſiaſticis. Ita ergo potuit in illo cap. *nouerit*, aſſignari vt ſufficiens illa vnica promulgatio in fauorem fidei, & immunitatis Eccleſiaſticæ, licèt fortaſſe iure communi plures requirantur; nam ſemper poteſt Pontifex commune ius poſitiuum immutare, prout expedire cenſuerit.

5. Fundamentum ergo proprium huius ſententiæ eſſe debet, quia ex natura rei illa promulgatio ſufficit, niſi aliud Eccleſia ſtatuerit; nihil autem aliud ſtatuit, nec prædictam Authenticam acceptauit, aut in hac parte ſuam fecit. Nullo enim iure ſcripto id oſtendi poteſt in particulari, nec etiam in generali, quia canones ſolùm in iudiciis cauſarum voluerunt, vt ciuiles leges ſeruarentur, vbi canonicæ deeſſent; modus autem ferendi vniuerſales leges longè grauior eſt, & pertinens ad propriam Pontificis actionem, & poteſtatem, & ideo non eſt illa generalis regula ad præſentem caſum extendenda. Nec etiam talis acceptatio poteſt conſuetudine oſtendi: nam potiùs contrarium poteſt conſuetudine probari, illius enim varia ſunt indicia. Primum eſt, quia in curia Romana totius orbis lites definiuntur iuxta leges Pontificias Romæ publicatas, etiamſi alibi promulgatæ non ſint, quod non eſſet iuſtum, ſi in aliis prouinciis illę leges non obligarent abſque ſpeciali promulgatione in eis facta, vt bene conſiderat Nauarr. vbi ſuprà. Poteſtque explicari exemplo adducto à Ioanne Andrea de quadam electione facta in vna prouincia contra conſtitutionem Pontificiam, quæ Romæ, & non in tali prouincia erat promulgata, & nihilominus irrita facta eſt. Idémque ſeruari in regulis Cancellariæ notat Anton. Gomez ſuprà.

Probatur 3. opinio.

6. Prætereà multa ſunt decreta in iure canonico, quę nunquam fuerunt promulgata in ſingulis prouinciis, ſed tantùm Romæ. Et quamuis enim ipſa editio publica iuris canonici habeat vim quandam promulgationis, quæ in ſingulis prouinciis fieri cenſetur, quia in ſingulis illi libri publicè circunferuntur, nihilominus in rigore obligatio talium Decretorum latiùs extenditur, quàm illa promulgatio. Deinde multa ſunt reſcripta Pontificum, vel Bullæ, aut Motus proprij, qui non ſunt inſerti in communi iure Canonico, & nihilominus cenſentur obligare per ſolam publicationem Romæ factam. Quod etiam in Bulla Cœnæ videre licet: vniuerſaliter enim obligat; cùm tamẽ rarò in ſingulis Epiſcopatibus publicetur. Tandem magnum argumentum eſt, quia quando Pontifices volunt neceſſariam eſſe promulgationem ſuæ legis in ſingulis Epiſcopatibus, ſeu prouinciis, hoc ſpecialiter declarant: rarò autem id faciunt, & in rebus maioris momenti, aut periculi; ergo ſignũ eſt extra hos caſus ſpeciales in legibus abſolutè latis, & Romæ promulgatis, illas ſpeciales promulgationes non requiri. Item à contrario interdum extendunt tempus, pro quo volunt differri obligationem legis etiam poſt promulgationem, vt Pius IIII. voluit, vt decreta Concilij Tridentini non obligarent, niſi poſt tres menſes à promulgatione, in quibus legibus ſupponunt, promulgationem in vrbe factam ſufficere, quia ſi aliæ particulares ſpectandæ eſſent, illa temporis dilatio neceſſaria non eſſet. Denique eſt optima congruentia, quia tota Eccleſia vt eſt ſub vno paſtore, eſt propriè, & perfectè vnum corpus myſticum, & vna reſpublica, & ideo pro toto hoc corpore ſatis eſt vna promulgatio facta in Metropoli huius reipublicæ. Et vlteriùs conſiderant Iuriſtæ, Sedem Pontificiam eſſe fixam Romæ, & Pontificem non vagari per prouincias, ſicut ſolent Reges, & idcirco inde accommodatiſſimè influere in vniuerſam Eccleſiam, & ob eandem cauſam Romanam curiam eſſe aptum, & ſufficientem locum ad huiuſmodi promulgationem.

Et ita ſolutum eſt fundamentum contrariæ ſententiæ, & obiter reddita eſt differentia inter leges canonicas, & ciuiles, tum quoad diſpoſitionem earum; tum quoad conſuetudinem; tum etiam quoad congruentiam, quia in Eccleſia eſt maior vnitas ſub vno Chriſti Vicario, quàm ſit in regno ſub tẽporali Rege. Vnde, licèt ad faciliorem notitiam legis, & ad vitanda aliqua incommoda, videri potuerit magis accommodatum, vt ſpeciales promulgationes etiam in legibus Eccleſiaſticis requirerentur. Nihilominus ob alias cauſas potuit oppoſitum eſſe congruentius tum ad commendandam maiorem Eccleſiæ vnitatem, maioremque obedientiam Pontifici debitam; tum etiam ne leges Pontificiæ ab Epiſcopis pendere videantur. Denique, quia vbi aliud neceſſarium fuerit in ſpecialibus caſibus, ab ipſiſmet Pontificibus ſtatui poteſt, ſicut interdum fieri diximus. 7.

Atque hinc facilè conſtat, quid dicendum ſit de aliis legibus canonicis. Nam ſi ſint leges concilij vniuerſalis, illæ per Pontificem approbari debent, & ita eadem eſt de illis ratio. Nam eorum publicatio Romæ fieri ſolet, & illa ſufficiet, niſi aliud in ipſamet lege diſponatur. Poterit etiam fieri in loco Concilij, ſi Pontifex contentus ſit. De legibus autem Epiſcoporum manifeſtum eſt ſufficere pro toto Epiſcopatu, eam, quæ fit in Matrice, vt à fortiori patet ex dictis, tum in præſenti, tum de legibus ciuilibus ciuitatum, aut regnorum particularium. Et cum eadem proportione loquendum eſt de Archiepiſcopis, & Patriarchis, ſi aliquando poſſunt ferre leges pro toto Archiepiſcopatu, vel Patriarchatu, quod tamen (vt ſuprà dixi) iure ordinario non poſſunt ſine concilio prouinciali, de cuius legibus cum proportione etiam cenſendum eſt. De modo autem ipſius promulgationis nihil noui dicendum occurrit; nam poteſt fieri aut voce præconis, aut affigendo legem ſcriptam in loco publico ad hoc deſignato, vt Romæ fit, in quo ſeruanda erit loci conſuetudo, nam ius ſcriptum non inuenitur. 8.

Supereſt verò inquirendum, an lex Pontificia Romæ promulgata ſtatim incipiat obligare omnes, vel poſt aliquod tempus, quod de lege ciuili latè tractatum eſt, & in præſenti poteſt breuiùs expediri. Dixit igitur Gloſſa in cap. *propoſuiſti*. 82. diſt. verb. *non probatur*, leges canonicas non obligare niſi poſt ſex menſes. Idque colligit ex cap. *decernimus*, diſt. 18. Sed ibi non agitur de promulgatione canonicarum legum, ſed de modo quo Epiſcopi ſuas plebes docere debent omnia, quæ in Conciliis prouincialibus acta fuerint. Nam Epiſcopis præſcribitur, vt intra ſex menſes à Concilio peracto ſuos clericos & plebes conuocent, *& coram eis pleniſſimè referant, quæ in eodem anno in Concilio acta, vel definita noſcuntur.* Quod non propter ſolam legum promulgationem, ſed propter plenam inſtructionem & doctrinam tunc præcipiebatur; nihil ergo ex illo textu colligi poteſt de modo, quo leges Pontificiæ, vel Canonicæ, vniuerſim obligare incipiant. Et ita illa ſententia Gloſſæ ab omnibus reprobatur, quia in iure non habet fundamentum, & eſt contra conſuetudinem, & contra vigorem Eccleſiaſticæ diſciplinæ. 9.

Duæ igitur ſunt opiniones, vna, quæ doctrinam datam de legibus ciuilibus cenſet eſſe applicandam ad canonicas, quia licèt in canonibus hoc expreſſum non ſit, Authentica, *vt factæ nouæ conſtitutiones*, 10.

extenditur ad leges canonicas propter illam regulam generalem, quod non contradicit canonibus, & potiùs iuuat illos, in quo caſu ius canonicum iuuatur ciuili, iuxta cap. 1. de noui oper. nuntiat. & cap. *ſi in adiutorium*, diſt. 10. Et fauent verba Pij I V. in Bulla pro euulgatione Concilij Tridentini, vt in ſuperioribus allegatum eſt. Et ita ſentiunt Panormit. Felin. & alij cap. 2. de conſtit. Syluest. Angel. & alij verb. *lex*, Nauarr. conſ. 1. de conſtit. quæſt. 4. Soto, Medin. & alij citati, qui in hoc indiſtinctè loquuntur de legibus canonicis, & ciuilibus. Et idem docuit Gloſſa in cap. 1. de conceſ. præbend. verb. *poſt tempus*, & Gloſſa vltima in data Sexti, quæ adducit iura canonica parum vrgētia. Vnum eſt cap. vlt. ne cleric. vel Monach. vbi religioſi egreſſi ex ſuis clauſtris ad audiēdam phyſicam, B vel ius ciuile, niſi poſt duos menſes ad clauſtra redeant, excommunicantur. Sed non eſt ad rem, quia illi duo menſes non requiruntur ibi ad complendam legis promulgationem, ſed dantur quaſi pro ſufficiēti monitione ad incurrendam cenſuram, vnde etiam poſt longiſſimum tempus à promulgatione illius legis neceſſarij ſunt illi duo menſes ad excommunicationem illam incurrendam, & ideo computantur non à die promulgationis legis, ſed à die commiſſi criminis, vt dixi in 5. tom. de Cenſur. diſp. 23. ſect. 3. Aliud caput, quod citat, eſt cap. *noueris*, de ſentent. excommunicat. ſed eſt ſimile præcedenti: nam in eo excommunicantur, qui infra duos menſes non delent de capitularibus ſtatuta immunitati Eccleſiaſticæ con- C traria. Quod tempus nō deſignatur propter legis promulgationem, ſed pro admonitione ſufficiente ad incurrendam contumaciam. Tertium eſt caput primum de conceſſion. præbend. in 6. At ibi in textu nihil dicitur de duobus menſibus, ſed in genere dicitur, *Niſi poſt tempus, infra quod ignorare minimè debuiſſent*. Quod non oportet referre ad duos menſes, ſed ad modum obligandi legis humanæ ex ipſa rei natura, vt in præcedenti libro explicaui.

11. Quapropter contrariam ſententiam tenent non pauci Theologi moderni, ſcilicet, in legibus Canonicis Pontificiis nō eſſe neceſſarium tempus duorum menſium. Quæ ſententia mihi valde probabilis videtur, & multum conſequens ad ea, quæ in priori puncto huius capitis diximus. Nam ſi illud tempus D eſſet neceſſarium, maximè propter illam authenticam, quia nec de iure naturæ, nec de canonico neceſſarium eſt, vt ex dictis conſtat: illa verò Authentica nō rectè applicatur ad leges canonicas. Duo enim in illa diſponuntur, vnum eſt de promulgatione iteranda in ſingulis prouinciis, aliud de dilatione duorum menſium, qui in vnaquaque prouincia computantur à promulgatione in ea facta. Sed illa lex quoad priorem partem non eſt acceptata à Pontificibus pro ſuis legibus; ergo nec quoad poſteriorem. Probatur conſequentia, tum quia non magis conſtat de acceptatione poſterioris partis, quàm prioris: in vtraque enim verum eſt, Pontifices non declaraſſe, velle ſe admittere leges ciuiles pro modo ferendi, vel ob- E ligandi Eccleſiam per ſuas leges, ſed ſolùm in iudiciis forenſibus, vbi leges canonicæ deeſſent, tum etiam quia conſuetudine receptum non eſt, vt teſtātur graues auctores, & ſpecialiter Vaſquez diſp. 156. c. 3. cum emphaſi dicit, ſe audere id affirmare. Nauarr. autem dicit de conſuetudine, & ſtylo in vrbe ſeruari, vt tranſgredientes legem Papæ ante duos menſes à promulgatione puniantur non ſolùm qui probantur ſciuiſſe promulgationem, ſed etiam qui non probauit, illam ignoraſſe.

12. Addit verò Nauarr. hæc verba, *Quæ conſuetudo reſtringi fortè poſſet ad forum tantùm exterius, & vrbicolas*. Sed prior reſtrictio non videtur mihi rationi conſentanea. Quomodo enim iuſtè punirentur illi tanquam A legis tranſgreſſores, niſi ſupponeretur lex iam pro illo tempore obligare. Ibi enim non habet locum præſumptio: nam certò conſtat, nondum eſſe elapſum tempus duorum menſium. Ergo ſi ſciens legem iudicatur vt tranſgreſſor, ex nulla præſumptione iudicatur, ſed ex certa probatione delicti, & ſi ignorās præſumitur tranſgreſſor dum non probat ignorantiam, hæc præſumptio ſupponit certam obligationem, tum legis, tum etiam ſciendi illam ante duos menſes, aliàs immeritò præſumeretur culpabilis, vel quod perinde eſt, punibilis ignorantia; illa ergo conſuetudo apertè ſupponit legē illam obligare Romæ ante duos menſes. Nec poteſt ſuppoſitio eſſe falſa, quia non fundatur in præſumptione, ſed in voluntate Pontificis, quia B neque hæc poteſt latere Romanos iudices, neque ipſe Pōtifex poteſt ignorare qualiter ſuæ leges Romæ ſeruari cogantur, & ſciendo, ac tacendo conſentit, ſatiſque oſtendit, ſe nolle vti diſpoſitione legis imperialis, ſed ſua, ſaltem pro curia. Poſita autem vera obligatione in illis legibus impertinens eſt diſtinctio de foro interno, & externo, quia lex canonica maximè obligat in foro interno, vt ſtatim dicemus, & Eccleſia non punit niſi propter culpam, aut veram, aut præſumptam, vtraque autem ſupponit obligationem legis in conſcientia.

Altera verò reſtrictio Nauarri, ſcilicet, ad vrbicolas, non eſt iuris, ſed facti, & ab ipſo non probatur; 13. imò nec ſimpliciter aſſeritur, ſed ſub particula, *fortè*, C nec per ſe eſt multum veriſimilis. Nam ſi lex publicata ſtatim obligat Romæ, iam quoad hoc diſcrepat ab Authentica. Vnde ergo conſtare poteſt, quòd Papa acceptet illam pro omnibus locis extra vrbem? Item cur non ſeruabitur proportio ad loca diſtantia, vt quò ſunt viciniora, eò intra breuius tempus obligentur, ſi vrbs ipſa ſtatim obligatur? Vnde etiam ſumitur optima coniectura: nam tempus illud duorum menſium erat aptum pro legibus ciuilibus publicandis in ſingulis prouinciis, quia pro vnaquaque erat ſufficiens. At pro legibus Pontificiis ſemel tantùm promulgandis Romæ minimè erat proportionatum, quia leges illæ obligaturæ ſunt totam Eccleſiam, quæ totum vniuerſum de ſe occupat; impoſſibile autem eſt euulgari per vniuerſum orbem intra D duos, imò nec per totam Europam moraliter loquendo; ergo non oportuit tale tempus acceptare pro reliqua Eccleſia, ſi pro vrbe receptum non eſt.

Denique hoc videtur ſupponi in capite, *cùm ſingula*, de præbendis, in 6. quatenus ait, *Intra menſem poſtquam hæc conſtitutio peruenerit ad eoſdem, vnum*, &c. *eligere teneantur, alioquin ex tunc pœnis ſubiaceant ſuprà dictis*. Vbi Gloſſa fatetur, quòd licèt illa lex peruenisſet ad notitiam ante duos menſes à publicatione, obligaſſet; ergo ſupponit textus ille non eſſe neceſſariū tempus duorum menſium ad obligandum. Neque poteſt hoc dici ſpeciale, quia textus nihil de hoc ſtatuit, ſed ſupponit, & potiùs pro ſpeciali addit conceſſionem menſis ad exequendum actum ibi præceptum, E & ad incurrendas pœnas: qui menſis ſemper inciperet currere à notitia præcepti, etiamſi poſt plures menſes haberetur, vt Gloſſa etiam fatetur. Ergo ſignum eſt, legem de ſe obligaſſe à publicatione independenter à lapſu duorum menſium. 14.

Et ita ſanè videtur in vniuerſum probabilius, leges Pontificias ſtatim obligare incipere: diffundere autem obligationem ſuam ſucceſſiuè, iuxta id, quod natura legis humanæ requirit, & ſuperiori libro explicatum eſt. Nam eo ipſo, quòd Pontifex non addit ſpecialem modum, ſeu temporis determinationem, nec ius Canonicum illam ponit, vel acceptat, talis obligatio ſequitur prout rei natura poſtulat. Vnde etiam conſtat, idem eſſe à fortiori dicendum 15.

Statim à publicatione incipere leges Pōtif. & reliquorū Prælatorum obligare, diffūdere obligationem ſucceſſiuè.

Panorm. Felin. Syluest. August. Nauarr. Soto. Medin.

de reliquis legibus canonicis, vt Epiſcoporum, vel aliorum Prælatorum inferiorum; tum quia etiam in his nulla facta eſt reſtrictio in iure, vel per Papam; tum etiam quia ita dictum eſt de legibus ciuilibus inferiorum Magiſtratuum: eſt autem eadem, vel maior ratio de legibus canonicis, & ita docent omnes auctores, qui ibi videri poſſunt.

CAPVT XVI.

Vtrùm lex Canonica obliget fideles priuſquam ab eis acceptetur.

1. *Sententia ae gatiua.* HAnc quæſtionem facilè in præſenti expediemus ex his, quæ de lege ciuili diximus, & hîc addemus ea quæ ibi in hunc locum remiſimus. Multi ergo auctores, qui in lege ciuili ponunt dependentiam ab acceptatione ſubditorum, eandem ponunt in lege Canonica, & indifferenter de vtraque loquuntur. Ita Maior, Driedo, Angel. Armill. Nauarr. Couarru. Felin. & alij Iuriſperiti pro illa opinione allegati, præſertim in cap. 1. de treug. & pac. vbi Gloſſ. verb. *frangere*. Et ſequitur Henricus, tractatu de Synod. poſt. 3. part. art. 2. à num. 50. ſed præſertim num. 62. dicit, ad integritatem legis, & conſtitutionis tria requiri. Primò, vt conſtituatur. Secundò, vt promulgetur. Tertiò, vt moribus vtentium approbetur, & ſiquid horum (inquit) deſit, non debet dici lex, vel conſtitutio: & ſubiungit, cùm agitur de impediendo vinculo ſtatuti noui, & non de præſcribendo contra ſtatutum, non peccare contrauenientes ſtatuto. Et refert Panormitan. in dicto cap. 1. & Decium in cap. *nam concupiſcentiam*, de conſtitut. lect. 1. Fundamentum huius ſententiæ totum videtur poni in præſumpta voluntate Prælatorum Eccleſiæ ponendi leges ſuas ſubintellecta conditione, vt moribus ſubditorum probentur. Solus Maior indicat etiam id eſſe ex defectu poteſtatis, quia non poſſunt aliter eas ferre. Et ad hoc ſuadendum dicit, Eccleſiam eſſe ſupra Papam, & ideo ſi Eccleſia non acceptat legem Papæ, non poſſe per illam obligari.

Maior. Driedo. Angel. Armill. Nauarr. Couarr. Felin. Henr.

2. *Pōtif. poteſt obligare Eccleſ. ad acceptādas ſuas leges ſufficiēter promulgatas ex eo, Quodcūque ligaueris.* Dico verò primò: Pontifex poteſt obligare Eccleſiam ad acceptandum leges canonicas à ſe latas, & ſufficienter promulgatas. Idémque eſt cum proportione de Epiſcopis. Hanc concluſionem declarauit expreſsè Caſtro lib. primo de lege pœnal. cap. 1. & Turrecrem. dicto §. *leges*, §. 2. qui licèt in communi loquatur, tamen maximè loquitur de legibus canonicis, & idem eſt de omnibus auctoribus allegatis libro præcedenti, cap. 16. pro ſecunda opinione. Quocirca prior pars concluſionis mihi videtur tam certa, vt ſecundùm fidem negari non poſſit, ex dictis ſuprà tractando de poteſtate legiſlatiua Pōtificis; vbi oſtendimus, Petro eſſe datam à Chriſto Domino ſupremam poteſtatem in Eccleſiam, & non alteri, ac ſubinde habere illam Pontificem ſucceſſorem Petri immediatè ab eodem Chriſto, à quo illā Petrus habuit, & non ab Eccleſia. Hinc ergo concludimus, Chriſtum ita dediſſe hanc poteſtatem Vicario ſuo, vt per ſe poſſet validè, & efficaciter operari ſine dependentia à conſenſu populi; ergo per illam poteſt ferre leges habentes efficaciam, & valorem ad obligandum Eccleſiam ad conſentiendum, & acceptandam legem, vel præceptum. Patet hæc conſequentia, quia aliàs poteſtas non eſſet abſoluta, & efficax. Prior verò probatur primò, quia aliàs illa poteſtas magna ex parte eſſet data populo Chriſtiano, quia tunc lex Eccleſiaſtica non haberet vim, vt eſt à Pontifice ſolo, ſed vt ab illo ſimul cum Eccleſia: ſi enim lex non poteſt eſſe lex, niſi conſentiente populo, profectò populus eſt conlegiſlator ſimul cum Pontifice, quod abſurdiſſimum dictu eſt.

3. Secundò, quia Chriſtus abſolutè dixit, *Quodcunque ligaueris, &c. Paſce oues meas*, de populo autem nihil dixit, nec poſuit conditionem, *Si populus acceptauerit*. Eſt ergo concluſio certa de hac poteſtate, prout eſt in ſummo Pontifice, quia in illo eſt immediatè à Chriſto, atque adeò cum eodem modo, & independentia, quo à principio data eſt. De inferioribus autem non eſt res ita certa, quia in illis poteſtas eſt ab ipſo Papa, à quo dari poteſt cum limitatione, & ſub prædicta conditione: nihilominus tamen illa non eſt admittenda, neque præſumenda, niſi de illa ſatis conſtiterit, iuxta dicta ſuperiùs de poteſtate Epiſcoporum ad ferendas leges. In quo etiam eſt notanda differentia inter Pontificem, & inferiores Prælatos, quòd nulla conſuetudo obſtare poteſt, quominus Pontifex habeat dictam poteſtatem, quia conſuetudo non poteſt præualere contra ius diuinum: reſpectu autem inferiorum, vbi eſſet conſuetudo contraria, multum valeret, quia in his, quæ pendent à iure humano, multum poteſt conſuetudo. Vnde & iuriſdictionem augere poteſt, & minuere, quando per hominem concedi poteſt, vt notat Gloſſa vlt. in cap. *cùm olim*, de Cler. coniug.

Secundò dicendum eſt, ſuppoſita iuſtitia legis canonicæ, per ſe loquendo, oriri ex illa obligationem ad acceptandum eam, ita vt non careant culpa, qui incipiunt illam non obſeruare poſt ſufficientem promulgationem. 4. *2. Concluſi.* *Non carere culpa qui in re iuſta non obſeruat leges Pont.* Dixi, *ſuppoſita iuſtitia legis*, quia lex euidenter iniuſta, etiamſi canonica ſit, non obligat, iuxta ſuprà dicta de lege in communi, & ſumitur ex cap. *ante triennium*, diſt. 31. & proſequitur latè Corduba in quæſtion. lib. 4. q. 7. Victor. in 3. relect. de poteſtate Eccleſ. Bellarmin. lib. 4. de Pontifi. cap. 15. Panormit. in cap. *cùm teneamur*. Felin. in cap. *ſi quando*, de reſcrip. & cap. *accepimus*, de fide inſtrum. Et ita eſt aſſertio clara, præſertim quando lex eſt non ſolùm iuſta, ſed etiam moderata, & facilis, quia tunc poteſtas non deeſt, & voluntas contraria nulla rationabili coniectura præſumi poteſt. Quod à fortiori patet ex dictis de lege ciuili. Addendum verò eſt ex dictis ibidem, etiam in legibus difficilioribus, & durioribus, ſi in rigore iuſtæ ſint, idem eſſe ſeruandum, vt declarat Corduba ſuprà ex cap. *in memoriam*. 19. diſt. ibi, *licèt vix ferendum ab illa ſancta ſede imponatur iugum, tamen feramus, & pia deuotione toleremus*. Quod cenſeo verum per ſe, & ex vi poteſtatis canonicæ, quæ maior eſt, quàm ciuilis: oportet autem, vt etiam de voluntate ſatis conſtet, tum ex verbis legis, & modo præcipiendi, tum etiā ex aliis indiciis, & circumſtantiis legis. Addo etiam, oportere, vt veriſimile ſit, legiſlatorem non ignoraſſe ſpecialem rei præceptæ difficultatem pro tali loco, vel tempore, aut alia occaſione. Nam ſi probabiliter credatur, hæc ignoraſſe, credi etiam poteſt, noluiſſe cum tanto rigore obligare.

Cordub. Victor. Bellarm. Panorm. Felin.

5. Sed tunc inquiri poteſt, an in ſimili caſu liceat ſubditis à lege ad legiſlatorem ſupplicare, & præſertim ad Pontificem. Quidam omnino negant, imò dicunt, friuolam, & inutilem eſſe talem ſupplicationem, & ex ignorantia profectam. Probatur, quia à lege non prouocatur, ſeu appellatur, vt colligitur ex l. vlt. ff. de appellat. recip. & l. antepenult. ff. de verbor. ſignific. vbi id notat Rebuff. adducens alios Doctores, & iura. Idem in Concordat. tit. de conſtit. Ratio etiam aſſignatur ex differentia inter ſententiam, reſcriptum, ac legem: nam ſententia eſt, cùm fertur in negotio particulari, & pendet ex partium probationibus, & ideo in ea admittitur appellatio, vt pars, quæ grauamen ſenſit, poſſit meliores, vel clariores probationes afferre. Reſcriptum etiam conceditur ſuper factum ſingulare, in quo poteſt Princeps decipi à collitigante, vel procurante ſuum commodum,

& ideo

& ideo in reſcripto meritò admittitur appellatio in cap. *ſignificauit*, de reſcript. At verò lex fertur in generali, & per vniuerſalem ſcientiam, contra quam priuata ſcientia ſubditorum non eſt admittenda, & ideo neque appellatio, vel ſupplicatio admittenda eſt. Accedit, quòd in legibus ciuilibus à Rege latis talis appellatio, vel ſupplicatio non admittitur, neque eſt in vſu, ergo neque in legibus canonicis admittenda eſt.

6. *Poſſe ſupplicari Papæ, de ſua lege ab exequutione illius patet cõſue. maior. Panorm. Felin. Anchart. Caſtro.*

Dico tamen, ſi ſupplicatio fiat ex rationabili cauſa, & licitè fieri poſſe, etiam in legibus Pontificiis, & eſſe valde vtilem, ac rationi conſentaneam. Hoc à fortiori ſentiunt Panormit. Felin. & alij in cap. 1. de treug. & pac. & in dicto §. *leges*, & citatur Anchart. conſ. 214. & expreſſè, ac indiſtinctè tam de lege ciuili, quàm de canonica id affirmat Caſtr. lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1. Et probatur primò, quia hoc nullo iure prohibetur, imò eſt iuri conſentaneum, & rationi. Prima pars patet, quia in legibus vlt. & antepenultima ſuprà citatis ſolùm dicitur, non licere appellare à pœna impoſita ſecundùm præſcriptum legis, nec à ſententia, ſeu deciſione data iuxta legem, ſeu perpetuum edictum; non verò dicitur non licere ſupplicare de tota lege coram ipſo Principe. Sunt autem hæc duo valde diuerſa, quia in prioribus caſibus appellatio repellitur tanquam planè iniuſta, quia illa non eſt appellatio à lege, ſed à ſententia iuſta, vtpote ſecundum legem lata. Quòd ſi appellatio eò tendat, vt legem arguat iniuſtitiæ, eſt etiam iniqua, tum quia ſupponitur lex vniuerſalis, & ſeruari ſolita, ac ſubinde iuſta, tum etiam, quia appellatio talis fit in particulari facto, in quo non licet à lege prouocare, quamuis liceat appellare, vel à declaratione legis, vel ab applicatione eius ad tale, vel tale factum: hîc autem agimus de lege nondum recepta, & de ſupplicatione facta ex cauſa rationabili, & à communitate, vel nomine eius ab eo, qui auctoritatem habeat. Vnde auctores citati non negant, licere ſupplicare à lege, ſed de appellatione loquuntur, & hanc non ſimpliciter negant. Nam Rebuff. expreſſè ait, *Tunc à lege non appellari, quando ab eo eſt condita a quo appellare non licet, vtpote à Principe ſuperiorem non recognoſcente.* Vnde ſentit, ex parte legis non repugnare appellationem: nam ſi ſit edita ab eo, qui habet ſuperiorem in eodem ordine, id eſt, in temporalibus, vel ſpiritualibus, & ſubditi grauari ſe intelligant, poterunt ad ſuperiorem prouocare, vt ab ſtatuto Epiſcopi ad ſummum Pontificem, ab ipſo autem ſupremo Principe non eſt ad quem appelletur, ſupplicatio autem ad eundem non repugnat. Imò addit Rebuff. in concordat. quòd licèt non appelletur à conceſſione literarum Regis, vel Papæ, ab executione appellatur, ſeu ſupplicatur. Sic ergo de lege dicere poſſumus, quod licèt ab ipſa propriè non appelletur, poſſe nihilominus ſupplicari ab eius exequutione, donec Papa informetur.

7. Deinde eſt hoc conſentaneum cap. *ſi quando*, de reſcript. vbi Papa declarat, licitum eſſe, non exequi reſcriptum eius, donec ipſe pleniùs informetur, quando vera, & rationabilis cauſa intercedit. Et ſimile habetur in cap. *cùm teneamur*, de præbend. Nec differentia ſuprà data ſatisfacit, quia eadem proportionalis ratio poteſt in lege interuenire. Quod patet, ratione oſtendenda eandem ſententiam. Quia eo ipſo, quòd lex vniuerſaliter fertur, facilè fieri poteſt, vt non congruat moribus, aut diſpoſitionibus gentium omnium, pro quibus fertur, quod maximè contingere poteſt in legibus canonicis, & Pontificiis, quæ pro vniuerſa Eccleſia dantur: nam Eccleſia complectitur varia regna, & prouincias, habentes varios ritus, & modos viuendi. Vnde licèt talis lex regulariter loquendo non ſit diſconueniens, vel nimis dura pro

A vniuerſa Eccleſia, & ideo reſpectu totius non habeat locum ſupplicatio, nihilominus in vno, vel alio regno, aut prouincia poteſt eſſe nimis diſſentiens à moribus eius, & contra conſuetudines eius, quas non ſolent Pontifices velle mutare, niſi id exprimant, ſed potiùs conſeruare, iuxta cap. *certificari*, de ſepultur. in tali ergo caſu ratio poſtulat, vt liceat ſupplicare Pontificem, quia ſcientia eius vniuerſalis non poteſt ſemper extendi ad hæc particularia. Et hoc ipſum eſt à Pontificibus iure ſtatutum in cap. 1. de conſtit. in 6. ex quo videtur colligi, abſque alia ſupplicatione à lege Pontificia, ipſam ex vi illius iuris ipſo facto non obligare in ſimili caſu; nihilominus tamen fieri poteſt, vt caſus non ſit ita clarus, & certus, quin ſit

B conueniens noua declaratio Pontificis; ergo in tali caſu licita eſt ſupplicatio, & iuri conſentanea.

Denique conſuetudo videtur ſatis hanc aſſertionem confirmare: ſcimus enim, ita ſeruari in multis prouinciis Eccleſiæ, & Pontificibus non diſplicere, quando cauſa eſt rationabilis, & cum debita moderatione, ac obedientia fit ſupplicatio. Et fortaſſe in legibus ciuilibus non tam ordinariè fit hæc ſupplicatio, quia non ſunt tam generales; & ordinariè vna, & eadem lex non fertur, niſi pro regno, vel prouinciis in moribus ciuilibus multum ſimilibus. Vnde in ipſis legibus Pontificiis frequentiùs fiunt tales ſupplicationes à prouinciis, vel regnis; quæ à Romana ſede 8.

C magis diſtant, quia faciliùs poſſunt earum propriæ conſuetudines ignorari. Denique in huiuſmodi caſu pro tempore, pro quo durat ſupplicatio, cauendum eſt omne periculum peccati. Vnde ſi fieri poteſt, vt pro illo tempore nihil fiat contra legem Pontificis, curandum omnino eſt, licèt eius exequutio ſuſpendatur, quia ita magis cauetur omne periculum, & eo modo paretur legi, quo commodè fieri poteſt. Si autem non poteſt hoc modo ſuſpenſio exequutionis fieri ſine magna rerum mutatione, vel periculo alicuius ſcandali, tunc ex benigna interpretatione voluntatis Pontificis, lex cenſetur pro tunc non obligare, & tali declaratione prudenter facta, ceſſat etiam omne periculum peccati.

Tẽpore ſupplicationum nil faciendũ cõtra legem, quod ſi fieri nõ poteſt ſine magna rerũ mutatione, vel ſcandali periculo, tũc ex interpretatione benigna Põtif. non cẽſetur obligare.

9. *3. Concluſ.*

D Dico tertiò: Lex canonica, ſi per conſuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligat, etiamſi fortaſſe in principio culpabiliter fuerit nõ obſeruata. Ita procedit communis ſententia ſuprà citata, & ſumitur ex cap. vlt. de conſuetud. vbi dicitur, legem etiam receptam poſſe ita conſuetudine abrogari, vt non obliget; ergo multò magis poterit impediri, ne obliget, cùm ante acceptationem minorem firmitatem habeat, iuxta dictum §. *leges*. Ratio autem eſt, quia tunc eſt magna cauſa præſumendi, legiſlatorem conniuere, & nolle cum tanto periculo communitatem obligare, & hoc etiam oſtendit vſus totius Eccleſiæ. Oportet autem, vt conſuetudo illa aliquam rationabilem cauſam habeat, vt dicitur in dicto cap. vlt. & infrà in loco latiùs explicabitur. Deinde neceſſe eſt, & ſufficit, vt à maiori parte populi

E non obſeruetur. Nam ſi maior pars legem ſeruet, quamuis alij eam non acceptent, ſuam vim retinet, quia id requiritur ad conſuetudinem, vt infrà dicetur, & videri poteſt Panormit. in cap. *cùm iam dudum*, de præbend. in fine, & in cap. *quia circa*, de conſanguinitate, & affinitate, nu. 8. vbi etiam Anton. & alij. Item Abb. in cap. *cùm olim*, de Cler. coniug. nu. 4. & Angel. verb. *conſtitutio*, num. 7. Et eadem ratione è conuerſo, ſi maior pars reſiſtat, introducet conſuetudinem contra obligationem legis, quia in rebus moralibus conſenſus maioris partis cenſetur communitatis, & ideo ſufficit ad conſuetudinem. l. *quod maior*, ff. ad municipalem. Abb. & alij ſuprà relati.

Si maior pars reſiſtat introducetur cõſuetudo contra obligationem legis.

Dubi

10. *Dubium de ſcientia Principis.* Dubitari autem poteſt, quantum tempus neceſſarium ſit, vt hæc conſuetudo præualeat contra legem, & an oporteat legiſlatorem ſcire, illam non ſeruari: videri enim poteſt hoc neceſſarium, vt conſentire cenſeatur. Et ita ſentit Gloſſa in cap. *vir*, de ſecund. nupt. Nihilominus certum eſt, non eſſe neceſſariam ſcientiam legiſlatoris, in quo conueniunt auctores ſtatim citandi, quia eſt res moraliter impoſſibilis, & præter conſuetudinem, & vſum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Et ideo quoad tempus diſtinguere ſolent Doctores. Nam ſi lex non obſeruatur, ſciente legiſlatore, nullum certum tempus neceſſarium eſt, quia nullum eſt ius, quod illud præſcribat; ſufficiunt ergo tot actus contrarij maioris partis communitatis, qui moralem coniecturam efficere valeant de tolerantia legiſlatoris, quod prudenti arbitrio definiendum eſt.

11. At verò quando interuenit ignorantia Principis, aliqui requirunt tempus 40. annorum, vt lex derogata cenſeatur, refert Felin. ex Panormit. in cap. 1. de treuga, & pace. Alij verò nullum requirunt tempus, ſed ſolùm non obſeruantiam ſubditorum per aliquos actus, qui prudenti arbitrio ſufficiant. Itaque nihil diſtinguunt inter ſcientiam, vel ignorantiam Principis. Ita tenet Henric. tract. de Synod. ar. 2. num. 63. cum Felin. dicto cap. 1. num. 13. & aliis. Fundantur, quia ſubditi non peccant non recipiendo legem à principio. Hoc tamen fundamentum à nobis reprobatum eſt. Vnde communis ſententia affirmat, ſufficere, & neceſſarium eſſe tempus decem annorum, quam multi tradunt, quos Felinus refert, & ſequitur Card. in dicto §. *leges*, & Iaſ. in l. *rem non nouam*, ff. de iudiciis. Fundamentum eſt, quia hoc tempus ſufficit, vt dicatur conſuetudo, ſeu præſcriptio longi temporis, iuxta Gloſſ. in cap. vltim. de conſuetud. in 6. Vt autem lex cenſeatur abſolutè non acceptata, & derogata, ſufficit conſuetudo longi temporis, vt loquitur idem Panormit. in c. *cùm olim*, de Cler. coniug. num. 4. & alij communiter. Denique quia breuius tempus poſtulandum eſt, vt lex nondum recepta non obliget, quàm vt abrogetur lex iam vſu præſcripta, ſed ad hoc poſterius ad ſummum requiritur tempus 40. annorum, vt poſtea videbimus; ergo ad alium effectum non eſt tantum tempus poſtulandum, ergo ſufficit decennium, quià nullum aliud cum fundamento præſcribi poteſt.

12. Hæc verò opinio quoad primam partem, vt non requiratur longius tempus, quàm decennium, practicè mihi certa videtur; quoad alteram verò quòd requiratur decennium, licèt ſit ſecurior, non videtur ſatis fundata, & ideo probabilis eſt ſententia Felini, & Henrici, qui tunc etiam non requirunt certum tempus, ſed ſolùm repugnantiam per actus contrarios in numero ſufficienti arbitrio prudentum. Quæ etiam ſumitur ex Gloſſa in cap. vlt. de conſuet. lib. 6. & Innoc. in cap. *cùm Petrus*, de fide inſtrum. & Dominico in dict. §. *leges*, quatenus dicit, ad hanc derogationem ſufficere habitualem voluntatem Principis non obligandi contra morem, argumento cap. 1. E de conſuet. in 6. & Authent. de fideiuſſ. in principio. Nam licèt Princeps ignoret ſubditorum conſuetudinem, ſemper retinet illam voluntatem. Et ita non requiritur nouus eius conſenſus, ergo nec ſcientia; ergo nec determinatum tempus. Probatur hæc vltima conſequentia, quia nullum eſt ius, quod præſcribat illud tempus decem annorum, neque ex natura rei eſt neceſſarium, & vſus videtur eſſe in contrarium, quia vt lex cenſeatur non acceptata, non ſolet expectari illud tempus, ſed ſolùm quod pro maiori parte per ſufficientem conſuetudinem repugnatum ſit: hæc ergo ſententia in conſcientia, & praxi videtur ſatis ſecura. Nihilominus tamen vt conſequenter loquamur, aliqua differentia adhibenda eſt inter caſus ſcientiæ, vel ignorantiæ Principis. Nam quando Princeps à principio ſcit repugnantiam, & non obſeruantiam ſubditorum, & diſſimulat, ſtatim poſt nonnullos actus contrarios toleratos, cenſetur prudenter reuocata lex. At verò quando Princeps ignorat, oportet, vt longior ſit conſuetudo, ita vt iam prudenter iudicetur, non eſſe vtilem tali populo, & ideo iuſtè præſumatur à Pontifice, vel Principe reuocata. *Differentia habenda inter caſus ſcientiæ, & ignorantiæ Principis de nõ recepta lege.*

13. Vlteriùs verò quæri poteſt cum Nauarro in dicto conſ. 1. q. 7. an lex ſic non obſeruata per aliquod tempus ſufficiens, cenſeatur ita reuocata, & nulla, ac ſi non fuiſſet lata, vel ac ſi fuiſſet directè reuocata à legiſlatore: nam ex dictis videtur ſequi pars affirmans, quia dicimus iam non peccari contra illam legem, quia reuocata eſt. Nihilominus placet mihi reſolutio Nauarri, non eſſe cenſendam illam legem omnino annullatam, & derogatam, quia ſi communitas illa poſtea mutaret conſilium, & inciperet illam legem recipere, & pro maiori parte illam ſeruare, re vera inciperet obligari tali lege ſine noua voluntate legiſlatoris. Vnde dicendum eſt, illam ſolùm fuiſſe quaſi ſuſpenſam, vel reuocatam non ſimpliciter, ſed quamdiu populus ille in illa conſuetudine, & moribus perſiſteret.

14. *Si à ſcientibus pro maiori parte obſeruatur lex, hoc ſufficit vt pro ignorantibus ſuã obligationẽ habeat.* Vltimò inquiri poteſt, ſi contingat, legem non ſeruari ex ignorantia populi neſcientis promulgationem eius, an hoc ſufficiat, vt deſinat obligare. Aliqui reſpondent, in eo caſu iudicandum eſſe de ignorantibus iuxta ſtatum, quem lex habet apud non ignorantes. Nam ſi à ſcientibus pro maiori parte obſeruatur, hoc ſufficit, vt pro ignorantibus ſuam etiam obligationem retineat, & è conuerſo ſi à ſcientibus non ſeruatur pro maiori parte, etiam pro ignorantibus derogata eſt. Quæ ſententia vera eſt, quando ignorantes, & ſcientes ſunt partes vnius corporis. Difficultas verò eſt, quando totum aliquod corpus politicum moraliter diſtinctum ab aliis ignorauit promulgationem legis, & ideo illam non ſeruauit per ſufficiens tempus, ſeu per ſufficientes actus contrarios. In quo caſu reſpondet Nauarr. dicto conſ. 1. q. 6. legem illam amittere ſuam vim, non obſtante ignorantia, quia ratio, ob quam deſinit obligare, non eſt ſcientia, & voluntas quaſi formalis non obſeruandi legem: nam hæc potiùs poſſet impedire, quia non eſt digna tali indulgentia, ſed ratio eſt mos ipſe, & quaſi præſcriptio quædam. Dico tamen, legem ſic non obſeruatam propter ſolam ignorantiam in ſe non auferri, ſeu reuocari, ſed ſolùm pro tunc non obligare propter ignorantiam, & ita ſolùm etiam negatiuè non eſſe acceptatam, neque etiam ablatam. Quapropter ſi poſtea tollatur ignorantia, manebit lex reſpectu talis populi in eo ſtatu, in quo eſſet, ſi tunc fuiſſet primò edita, & promulgata, & ideo tunc incipiet obligare, ſi in eo ſenſu fuit lata, iuxta doctrinam ſuprà tactam.

CAPVT XVII.

Vtrùm leges Canonicæ obligent in conſcientia.

1. *Negat Gerſon.* GErſon (cuius opinionem tractauimus libro ſuperiori, cap. 17. & 18.) in tract. de vit. ſpirit. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. dum negat, legem humanam, quæ talis eſt, obligare in conſcientia, non ſolùm de ciuili, ſed etiam de Eccleſiaſtica apertè loquitur: nam in legibus Eccleſiaſticis ponit exempla, & earum multitudinem, & rigoroſam obligationem tanquam neceſſariam ad ſalutem æternam præcipuè reprehendit, vt ex corol. 7. conſtat. Poteſt tamen

habere

habere illum duplicem ſenſum ſuprà declaratum in lege ciuili, ſcilicet, vel quòd lex Eccleſiaſtica non poſſit obligationem inducere, ſed tantùm explicare, vel proponere illam, quæ ex principiis reuelatis colligitur certò, vel probabiliter. Et hic ſenſus eſt omnino falſus multò magis in legibus Eccleſiaſticis, quam in ciuilibus, vt Almain. notauit in Moral. cap. 12. & ex dictis in libro ſuperiori ſatis conuincitur, & ſtatim oſtendetur. Alter ſenſus eſſe poteſt, quòd licèt leges Eccleſiaſticæ re vera obligent in conſcientia, non dicantur obligare quatenus Eccleſiaſticæ ſunt, vel humanæ, ſed quatenus ſunt aliquo modo diuinæ per deductionem ex aliquibus principiis reuelatis, & ſic erit quæſtio de vocabulo. In qua etiam modus loquendi Gerſonis probandus non eſt, vt ex dictis in lib. 3. à fortiori conuincitur.

2. *Concluſio affirmatiua.* Dico ergo primò: Lex canonica, ſeu Eccleſiaſtica obligare poteſt, & ex ſe obligat in conſcientia. Concluſio eſt certa, quam omnes Doctores Catholici docent, & ſufficiunt ſuprà relati lib. 3. cap. 17. & in præcedentibus capitibus. Nam ex ibi dictis de poteſtate Eccleſiaſtica ad ferendas leges, planè conuincitur hæc veritas. Quia ſi poteſtas Eccleſiaſtica nõ poſſet obligationem nouam imponere, ſed tantùm diuinam proponere, vel exponere, eſſet poteſtas declaratiua tantũ ſuperioris iuris, non tamen legiſlatiua. Hoc etiam à fortiori conuincunt omnia, quæ de obligatione legis ciuilis diximus. Denique ex dicendis ſtatim hoc euidentiùs confirmabitur. Circa hanc verò aſſertionem tractari poſſet, an hæc obligatio in conſcientia ſemper ſequatur ex omni lege Eccleſiaſtica, etiamſi pœnalis ſit, vel in præſumptione fundetur. Sed hæ quæſtiones tractatæ ſunt de lege ciuili, & quæ de illa diximus communia ſunt legi humanæ, qua talis eſt, ideóque omnia ſunt cum proportione ad legem Eccleſiaſticam applicanda, neque aliquid nouum, aut ſpeciale occurrit addendum, præter ea, quæ infrà de lege pœnali dicemus.

3. *Prælati religionum ſicut Eccleſiaſtici poſſunt condere leges obligãtes in conſcientia.* Sed obiici ſolet, quia Prælati religionum non poſſunt præcipere, niſi ſecundùm regulam religionis; ergo nec Prælati Eccleſiaſtici poſsũt præcipere aliquid, niſi ſecundùm legem Chriſti; ergo nõ poſſunt nouas leges ferre obligantes in conſcientia. Reſpondetur tamen facilè, etiam Prælatos religionum poſſe nouas leges condere obligantes in cõſcientia, vt in proprio tract. de Stat. Relig. oſtenditur. Vnde potiùs poteſt retorqueri argumentum, quia in hoc ſeruatur quædã proportionalis ratio inter vtroſque Prælatos. Nam vtrique poſſunt præcipere quæ ſunt conſentanea ſuo fini, & regulæ ſibi proportionatæ. Abſolutè tamen eſt differentia, quia Prælati Eccleſiæ poſſunt præcipere quæ ſunt conſentanea æternæ ſaluti conſequendæ ſecundùm regulam, vel inſtitutionem à Chriſto traditam, id eſt, quæ iuuent communiter omnes fideles ad legem Chriſti ſeruandam, quæ vnica eſt ſalutis via. Prælati autem religionũ poſſunt præcipere quæ conſentanea ſunt ad perfectionem etiam aſſequendam. Sed quia multæ ſunt viæ ad perfectionem, in vnaquáque religione eſt poteſtas præcipiendi ſecundùm ſuam profeſſionem, & regulam, quia illa iuriſdictio ſupponit voluntariam profeſſionem cui accommodatur; iuriſdictio autem Eccleſiaſtica accommodatur voluntati Chriſti, à quo perfecta eſt tam inſtitutio, & profeſſio Chriſtianæ religionis, quàm iuriſdictio illi conueniens, ac proportionata.

4. *Lex Eccleſiaſt. ex ſe obligare ſub peccato mor.* Dico ſecundò. Lex Eccleſiaſtica ex ſe, ſeu ex genere ſuo obligat ſub reatu mortalis culpæ, ſi abſolutè feratur. Eſt communis aſſertio Doctorum, quos retuli ſuperiori libro cap. 20. & Almain. de poteſtat. Eccle- A ſiaſtica c. 12. Panorm. cap. 1. de conſtit. n. 9. Felin. in c. 1. de ſponſal. n. 17. & 19. vbi plures refert, & ſpecialiter Gloſſ. in cap. *Matthæus*, de ſimon. verb. *conſulis*, iuncto textu, ex quo colligitur, præcepta Eccleſiaſtica circa ſimoniam obligare ſub reatu ſalutis æternæ. Quod etiam ibi notauit Ioan. de Anania. Probari autem poteſt primo à fortiori ex omnibus dictis de lege ciuili. Secundò poteſt oſtendi omnibus teſtimoniis, & rationibus, quibus Eccleſiaſticam poteſtatem ad cogẽdum per leges, & per ſpirituales pœnas, partim in principio huius libri, partim in libro de Cenſuris, copioſe oſtẽdimus. Tertiò nunc ſufficiunt verba Chriſti Domini Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et ſimilia habet Paul. 1. ad B Theſſal. 4. vbi priùs commendat præcepta à ſe data, & poſtea dicit, Chriſtum deſpicere qui ea negligit: conſtat autem ſpernere Chriſtum non ſolùm contra conſcientiam eſſe, ſed etiam graue peccatum. Facit etiam illud Actor. 15. vbi Apoſtolicum præceptũ abſtinendi à ſanguine, & ſuffocato, & alia præcepta ſimilia vocantur neceſſaria, vtique ad ſalutẽ, vt Chryſoſt. hom. 33. & alij declarant. Præceptum autẽ cuius obſeruãtia eſt ad ſalutem neceſſaria, ſub mortali obligat. At verò præceptum illud poſitiuum fuiſſe, illi tempori accõmodatum, ſententia eſt D. Thomæ q. 103. ar. 4. cum Aug. 32. contra Fauſt. cap. 13. quam infrà tractando de ceſſatione legalium, latiùs expendemus. Prætere a conſtat, leges Eccleſiaſticas ſæpe ferri C ſub excõmunicatione maiori, & ipſo facto incurrenda: non poteſt autem talis excommunicatio incurri, niſi per culpam mortalẽ, vt ex propria materia ſuppono; ergo certũ eſt, tales leges obligare in conſcientia, cùm tranſgreſſio earum non fiat ſine graui culpa. Denique conſtat ex communi ſenſu totius Eccleſiæ, & ex communi doctrina Patrum, leges Eccleſiaſticas de ieiuniis, & ſeruandis feſtis, & ſimiles, ita obligare, vt tranſgreſſio earum ſit peccatum, neceſſariò in confeſſione aperiendum, & qui hoc negaret, planè eſſet hæreticus; ergo tales leges obligant de ſe ſub mortali, cùm earum tranſgreſſiones voluntariæ tanquam mortalia peccata in confeſſione aperienda ſint.

tali, ſi abſolutè feratur. *Almain.* *Panorm.* *Felin.* *Gloſſa.* *D. Thom.* *D. Aug.*

5. Contra hanc aſſertionem præcipuè loqui videtur D Gerſon loco allegato, vbi indicat, in prædictis legibus, & exemplis ſolam legem diuinã eſſe quæ obligat ad talem culpam: Eccleſiaſticam autem legem ſolum interpretari, & proponere nobis tempora, & circumſtantias, cum quibus lex diuina obligat, vt patet in præcepto confeſſionis, vel communionis, & eodem modo ea ponit præcepta orandi, audiendi Miſſam, & ſimilia. Sed hoc, intellectum vt ſonat, nulla ratione ſuſtineri poteſt. Tum quia Eccleſia ſæpe prohibet, etiam ſub cenſura excommunicationis, res alioqui ita indifferentes, vt non eſſent malæ, niſi eſſent prohibitæ, vt comedere carnes tali tempore, audire ius ciuile clericos, vel monachos, & ſimilia; ergo non ſolùm prohibentur grauiter quoad circumſtantiam aliquam, ſed etiam quoad ſubſtantiam (vt ſic dicam.) E Tum etiam quia in iis, quæ præcipiuntur, determinando tempus, vel modum, plures actus præcipiuntur, vel prohibentur dicto modo ex vi iuris Eccleſiaſtici, quàm iure diuino præciperentur, vt conſtat apertè in præcepto audiendi Miſſam ſingulis diebus feſtis, & in præcepto clericorum de recitandis horis canonicis, ex quibus præceptis reſultat obligatio ſub mortali ad ſingulos actus graues, vt ad Miſſam audiendam ſingulis diebus feſtis, ieiunandum ſingulis diebus deſignatis, & ad recitandum ſingulis diebus officium canonicum, &c. Tum denique quia lex Eccleſiaſtica poteſt ita determinare tempus, vel modos exercendi actus iure naturali, vel diuino, vt actus contra ſolam legem Eccleſiæ propter omiſſionem in

illa

Illa circunſtancia ſit peccatum mortale;ergo ſimpliciter poteſt Eccleſia præcipere ſub mortali actum honeſtum, aliàs non neceſſarium, ſi in tali lege concurrant neceſſitas vel vtilitas, & aliæ cõditiones neceſſariæ ad iuſtam legem. Antecedens patet in præcepto confeſſionis annuæ: nam ſi quis eam omittat animo,& propoſito confitendi alio tempore arbitrario, in quo ius diuinum per ſe obligaret,nihilominus peccabit mortaliter, vt conſtat ex communi ſenſu Eccleſiæ, quia in re valde graui transgreditur iuſtum præceptum Eccleſiaſticum,licet in rigore non transgrediatur diuinum. Idémque eſt in præcepto ſoluẽdi decimas,ſi quis transgrediatur legem Eccleſiæ quoad quotam, volens alio modo implere diuinam legem de miniſtrorum ſuſtentatione,& ſic de ſimilibus.Cõſequentia autem prior probatur ex paritate rationis, quæ non eſt minor in aliis actibus honeſtis,quam in his circumſtantiis.

6. Quòd ſi Gerſon ſolùm intenderet, nunquam præcipi ab Eccleſia actum honeſtum, qui aliquo modo non ſit iure diuino, vel naturali præceptum ſaltem in generali,& abſtrahenda à determinato modo,& circunſtãtiis,& ideo talia præcepta Eccleſiæ ſemper niti in iure diuino,vel naturali,non eſſet multum cum eo contendendum,quia in bono ſenſu poſſet id admitti. Nã & D.Tho.ferè eodẽ modo loquitur 2.2.q.147.art. 3.Sed non obſtat,quominus ſimpliciter verum ſit legem Eccleſiaſticam obligare ſub mortali,ſicut etiam obligat lex poſitiua diuina,quãuis præcepta eius ſint etiam quædã determinationes legis naturalis.Neque in hoc eſt de verbis cõtendendum, cùm ſatis in ſuperioribus oſtenſum ſit, obligationem humanarum legum immediatè oriri ex humana voluntate, per poteſtatem à Deo datam,quæ poteſtas ſpeciali,& altiori modo data eſt Principibus Eccleſiæ, & illa vtuntur per humanam voluntatem leges ferendo,& ideo certum eſt,talem obligationem oriri ex iſtis legibus, vt humanæ ſunt:ita enim loquitur Paul. 1. ad Corinth. 7.dum diſtinguit quædam, quæ proponebantur, vt præcepta à Domino,& alia,quæ ipſe præcipiebat,non Dominus.

D. Thom.

7. Præter Gerſonem ſolent alij referri, qui dixerunt, peccatum contra legem Eccleſiaſticam,non eſſe, per ſe loquendo, peccatum mortale, ſed ſolùm quando fit ex contemptu legis.Ita tenuit Collectarius, vt refert Angel. verb.*inobedientia*,& idem ſentit Felin.c.ſ. de ſponſal.nu.19.& refert Gloſſ. in cap. *quis autem*, diſt.10.quæ ſolùm dicit,*qui contemnit legem, peccare, non tamen peccare eum,qui non paret legibus,vbi de conſilio loquuntur*,ex quibus verbis potiùs colligitur,etiam peccare illum,qui non paret legibus,vbi de præcepto loquuntur,licèt non tam grauiter, ſicut qui eas contemnit.In eandẽ verò ſententiã inclinat Caiet. verb. *Cleric.*&c.§.vlt. & verb. *ieiunium*,cap. 4.qui non vniuerſaliter loquitur,ſed de præcepto ieiunij,& de quibuſdam præceptis clericorum, tamẽ à paritate rationis videtur idem ſentire de reliquis præceptis Eccleſiaſticis, vt illis tribuit Nauar.in ſum.c.23.nu.55.Item fauere videtur huic ſententiæ D.Bernard.de præcept. & diſ.cap.12.vbi loquens de præceptis poſitiuis Prælatorum, quæ *factitia* vocat, ait inferre neceſſitatem longè diſparem à præceptis naturalibus, *Cùm tamen* (ait)*nec ſine offenſa negligi,nec cõtemni ſine crimine queãt.* Et infrà, *Mandatum peccato obnoxium facit, non magno tamen ſi contemptus defuerit.* Loquitur autem de eodem genere mandati. Vnde in cap.12.generalem regulam conſtituit de his, quæ per ſe,aut propter ſe nec bona, nec mala ſunt, nec diuina inſtitutione, aut propria cuiuſque profeſſione ſunt fixa,*Vt nõ iuſſa licitè admittantur, vel omittantur,iuſſa verò ſine culpa non negligantur,ſine crimine non contemnantur: vbique enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis eſt.* Quibus in

Opinãtes transgreſſionem legis Eccleſ. nõ eſſe per ſe peccatum, ſed ſolũ quãdo fit ex contẽptu legis: alij verò addunt ex conſuetudine. Collectar. Felin. Caiet.

D. Bern.

verbis dum culpam à crimine diſtinguit, per crimen mortale peccatum, per culpam verò veniale intelligit,ſentit ergo,non peccare mortaliter contra Eccleſiaſtica præcepta,niſi ex contemptu, ac ſubinde tales leges per ſe non obligare ſub mortali, ſed tantùm ratione contemptus.

8. Alij verò Doctores, hanc ſententiam ex parte ſequentes, præter contẽptum addunt conſuetudinem, quia ſi præceptum Eccleſiaſticum ex conſuetudine frangatur,peccatum erit mortale,eo quòd conſuetudo illa tacitum contemptum includat. Si verò nec contemptus, nec conſuetudo intercedat,non putant, peccatum eſſe mortale agere contra Eccleſiaſticam legem. Ita Angel. ſuprà citans Richard.quodlib.1.q. 59.vbi de omiſſione Miſſæ præceptæ in particulari loquitur. Idem ex parte ſentit Henric.quodlib. 3. q. 22.in fin.refertus etiam Archid. in cap. *vtinam*,76.d. vbi nihil clarè dicit. Refert item Angelus quandam Gloſſam, Panormitanum,& quædam iura,in quibus nihil,quod ad præſentem cauſam faciat,reperio. Adducitur denique Gemin.in cap.*generali*,de elect.in 6. Et tandem additur ratio, quia non eſt veriſimile, intentionem Prælatorum eſſe obligare ſub mortali, quando ex conſuetudine non peccatur cõtra eorum leges,cùm per vnam, vel aliam transgreſſionem non ex toto fruſtretur finis ſuarum legum. E conuerſo verò quia conſuetudo peccandi poteſt efficere, vt finis legiſlatoris grauiter violetur,vel in totum fruſtretur, ideo fieri poteſt, vt propter conſuetudinem peccatum ſit mortale,quod aliàs non eſſet.

Angel. Richard.

9. Veruntamen prior ſententia intellecta de contemptu formali improbabilis eſt, quia inductione conſtat iuxta communem Eccleſiæ ſenſum, peccari mortaliter, transgrediendo multas leges Eccleſiaſticas,vt ieiunij,Miſſæ,cõmunionis, confeſſionis, & ſimilium,etiamſi nullus alius contemptus,ſed ſola voluntaria omiſſio intercedat. Deinde propter vnam transgreſſionem ſimilem incurritur aliquando excommunicatio maior,etiamſi non ex contemptu, ſed ex voluntate fiat, vt rectè notauit Syluest.verb. *inobedientia*,& conſtat ex tract.de Cenſur. Ergo manifeſtum eſt,non eſſe neceſſarium contemptu ad peccandum mortaliter contra talem legem. Præterea hoc ſuprà probatum eſt de legibus ciuilibus, ergo multò magis procedet in Eccleſiaſticis. Denique ratio eſt clara,quia præceptũ Eccleſiæ per ſe inducit obligationem grauem, ſuppoſita materiæ capacitate, ergo transgreſſio eius deliberata ſufficit ad culpam mortalem,abſque alio contemptu. Nec contraria ſententia habet fundamentum,cui ſatisfactum non ſit ex dictis hic,& ſuprà de legibus ciuilibus.

Solum teſtimonium Bernardi difficile apparet, quia non videtur loqui tantùm de præceptis rerum leuiorum, ſed ſimpliciter de præceptis poſitiuis, nam loquitur de omnibus, *quæ à Prepoſitus diſpenſationem admittunt*,quæ omnia leuiora eſſe cenſet. Item quia generalem regulam conſtituit de præceptis factitiis, ea diſtinguendo à naturalibus de ſe ingerentibus neceſſitatem, & deinde addit generalem de omnibus, quæ per ſe nec bona,nec mala ſunt. 10.

Nihilominus tamen exiſtimo, non fuiſſe mentem Bernardi loqui de omnibus præceptis poſitiuis, quia præter ea, quæ per ſe bona,vel mala,ponit ea, quæ ſunt ex inſtitutione diuina,aut quæ ſunt *fixa vniuſcuiuſque profeſſione*,& in his omnibus ſentit peccari grauiter non ſolùm per contemptum, ſed etiã per negligentiã.At verò illa præcepta, quæ ſunt fixa vniuſcuiuſque profeſſione, poſitiua ſunt, & humana:per illa enim intelligit grauiores conſtitutiones vniuſcuiuſque religionis, & præcepta Eccleſiaſtica dici etiam poſſunt fixa profeſſione Chriſtiana. Videtur ergo per *præcepta factitia* intelligere leuiora quædam ſtatuta 11.

religio

religionum, quæ ſunt de rebus leuioribus, ſicut ipſe exemplis indicat, dicens; *Ex his v. g. dico eſſe, vel riſum interdictum, vel indictum ſilentium.* Et hæc vocat diſpenſabilia, vel per antonomaſiam, quia facile diſpẽſantur; alia enim grauiora tanquam immutabilia habentur in religionibus, ordinariè loquendo, vel certè, quia ordinariè per talia ſtatuta, vel regulas ſolùm ordinatur, ne hoc, vel illud fiat ſine licentia Prælati, per quam licentiam quaſi diſpẽſatur facilè, vnde etiã vocat *factitia*, quia facilè mutantur. De his ergo loqui videtur, cùm ait, in eorum tranſgreſſione non committi graue crimen, niſi contemptus interueniat. Et hoc fortaſſe intendit Syլueſt. verb. *inobedientia*, cùm ait, loqui Bernardum de mandatis, non de præceptis.

12. Vnde etiam patet, quid de altera ſententia ſentiendum ſit. Nam in primis falſum eſt, ad peccandum mortaliter contra leges Eccleſiæ eſſe neceſſariũ contemptum, vel conſuetudinem; nam in vno actu, vel omiſſione inuenitur ſæpe peccatum mortale, vt probant inductio, & rationes factæ. Et ab effectu conſtat, quia ſæpe per vnum actum, vel omiſſionem talem incurritur excommunicatio maior, vt ſuprà dicebam. Ergo ſatis eſt, quod violetur præceptum in materia graui, etiamſi non omnino deſtruatur finis eius, quoad alios actus, qui poſtea fieri poſſunt, quod eſt per accidens. Imò addo, conſuetudinem interdum poſſe minuere peccatum, quatenus minuit libertatem, licèt aliunde poſſit augere, augendo voluntarium, ſi ipſa voluntaria ſit, quod augmentum nunquam poteſt eſſe tale, vt augeat in infinitum, transferendo actum de veniali peccato ad mortale. Si ex parte obiecti, & circunſtantiarum cætera ſint paria, vt lib. præced. cap. 24. oſtenſum eſt, vbi etiam tractauimus, an violare legem ex contemptu ſemper ſit peccatum mortale, & doctrina ibi data communis eſt omnibus legibus Eccleſiaſticis, imò in his à fortiori locum habet, nihilque in præſenti addendũ occurrit.

CAPVT XVIII.

Quando lex Eccleſiaſtica obliget ſub mortali culpa, & quomodo id diſcernendum ſit.

1. *Tres conditiones vt leges poſitiua obligẽt ſub mortali, grauitas, verba præcipientis ſeu ſigna, & intentio præcipientis.*

CErtum eſt, legem Eccleſiaſticam, etiam abſolutè latam non ſemper obligare ſub mortali culpa, ſed interdum ſub veniali, quia in materia cuiuſcunque virtutis poteſt eſſe grauis, & leuis obligatio, iuxta materiæ capacitatem, ergo idem eſt in materia legis Eccleſiaſticæ. Item quoad hoc eadem eſt ratio de lege Eccleſiaſtica, quæ de ciuili. Vnde ſicut ſuprà poſuimus plures conditiones requiſitas, vt lex ciuilis obliget ſub mortali, quibus deficiẽtibus ad ſummum obligat, ad veniale, etiamſi ſit abſoluta, & vera lex; ita de Eccleſiaſtica lege cenſendum eſt: nam quoad hoc (vt dixi) eſt eadem ratio. Tres autem conditiones neceſſarias eſſe diximus, vt poſitiua lex obliget ſub mortali, quæ ſunt grauitas materiæ, verba, ſeu ſigna præceptiua, & intentio præcipientis, de quibus ferè nihil occurrit addendum his, quæ diximus de lege humana ciuili, ſed applicanda hic ſunt omnia ibi dicta, præſertim circa tertiam conditionem de intentione legislatoris, & de prima quoad neceſſitatem grauis materiæ, & quoad modum cognoſcendi illam. In hac verò conditione addi poteſt, materiam legis Eccleſiaſticæ ex ſuo genere magis ſpiritualem eſſe, & ad finem altiorem ordinari, & ideo faciliùs, ac frequentiùs materiam Eccleſiaſticarum legum eſſe grauem, licèt non tantò leuis etiam in eo ordine inueniatur. In quo etiam eſt aduertendum, aliter eſſe hanc materiæ grauitatem expendendam in communibus legibus Eccleſiæ, quæ ex ſola iuriſdictione procedunt: aliter verò in præceptis religionum, quæ non ſolùm in iuriſdictione, ſed etiam in voto obedientiæ nituntur: vnde fieri poteſt, vt materia, quæ ſecundùm ſe non eſſet grauis per ſe ſpectata in ordine ad nudam iuriſdictionem, & communem Eccleſiæ gubernationem, vt ſubeſt tali voto, & in ordine ad finem talis ſtatus grauis ſit, vt latiùs tractando de Statu religionis, diximus.

2. Circa tertiam verò conditionem de vi verborum ſuprà diſtinximus verbum ſimplex ab oratione complexa, & de verbo quidem ſimplici nihil occurrit addendum, quia in his etiam legibus nullum eſt verbum impoſitum, vel ex vſu aut iuris accommodatione applicatum ad ſignificãdam obligationẽ ſub mortali. Nam ſi aliquod eſſet, maximè verbum, *præcipimus*, aut æquiualens, hoc autem, licèt ſatis indicet vim præcepti, & obligationem in conſcientia, non tamen ſub mortali, niſi vt coniunctum grauitati materiæ, quæ ſemper conſideranda eſt, & ita explicuimus ſuprà Clementinam, *exiuit*, de verb. ſignific. & cap. *exiuit*, eodem tit. in 6.

3. *Verba indicãtia obligationem grauem.*

Circa verba autem complexa duo modi iudicandi hanc obligationem peculiares, ac proprij Eccleſiaſticarum legum adnotari poſſunt. Vnus eſt, quando adduntur verba, quæ vel expreſſè, vel implicitè addunt comminationem æternæ pœnæ. Huiuſmodi ſunt, quando additur *ſub interminatione mortis æternæ*, vel, *qui hoc fecerit, diuinam maledictionẽ incurrat*, aut *indignationem ſanctorum Petri, & Pauli*. Item talis cenſetur eſſe forma præcipiendi, *in virtute obedientiæ*, quæ frequentiùs eſt in vſu religionum, interdum verò etiam Pontifices illa vtuntur. Et ex eodem vſu conſtat, in hoc ſenſu addi; imò in religionibus iuxta communem vſum non intelligitur rigoroſum præceptum imponi, niſi quando illa verba, vel ſimilia adduntur, vel grauis cenſura imponitur; iuxta ſtatim dicenda. Denique etiam hæc verba, *ſtrictè præcipimus*, implicitè cenſentur eandem ſignificationem habere, quia illa exaggeratio non ſine cauſa additur, & in rigore indicat ſuperiorem velle obligare quantum poteſt. Alter modus explicandi hanc grauitatem eſt per adiectionem alicuius grauis cenſuræ, quæ pœna ſolùm per Eccleſiaſticas leges ferri poteſt. Et licèt in legibus ciuilibus etiam grauis pœna indicet grauem legis obligationem, vt ſuprà vidimus, & quoad hoc ſit aliqua cõuenientia inter vtraſque leges; nihilominus in cenſuris inuenitur hoc peculiare, quòd ſunt ſpirituales pœnæ, & ſæpe contrahi non ſolent, vel fortaſſe non poſſunt, niſi propter peccatum mortale. Quando ergo pœna, ſeu cenſura talis eſt, & illa imponitur trãſgreſſori talis legis, euidens eſt, violationem illius legis eſſe peccatum mortale, ſi clauis non erret, ac ſubinde talem legem obligare de ſuo ſub mortali, quia tranſgreſſio illius facit tranſgreſſorem tali cenſura dignum.

4. *Excõmunicatio minor non eſt ſufficiens ſignum grauis obligationis, ſecus de maiori, ipſo iure inflicta, vel ſtatim infligenda ſine alia monitione, contra verò quando requiritur monitio.*

Statim verò inſurgit quæſtio, quænam cenſura ſufficiens ſignum ſit talis obligationis. Sed hoc ſpectat ad materiam de cenſuris, & de irregularitate, vbi copioſè tractatum eſt, & ideo hic breuiter expediendum eſt. Primò enim de excommunicatione, ſi minor ſit, certum eſt, quocumque modo feratur, non eſſe de ſe ſufficiens ſignum obligationis ſub mortali, quia talis excommunicatio frequẽter incurritur propter venialem culpam. Excommunicatio autem maior dupliciter fertur, ſc. ipſo iure lata, vel per homines ferenda. De priori ergo eſt certum, indicare obligationem ſub mortali, quia incurritur ipſo facto ex vi tranſgreſſionis talis legis, & non incurritur, niſi propter peccatum mortale, vt eſt notum. De poſteriori autem controuerſia eſt: nam multi putant, etiam tunc eſſe ſufficiens ſignum obligationis legis ad mortale. Ita Auto. citatus Ioan. de Neapol. 2. p. tit. 4. c. 2. *Anton.*

Syluest. Angel. Caiet.

c.2.§. 3. & ſequitur Sylueſt. verb. *præceptum*, q. 3. Angel. verb. lex, n. 3. Caiet. 2.2 q. 89. ar. 3. circa ad 2. Alij verò cenſent, quando lex fertur ſub excommunicatione tantùm ferenda, non eſſe ſufficiẽs ſignum obligationis ſub mortali. Quam ſentẽtiam probabilem iudicat Anton. ſuprà, & idem ſentit Armil. verb. *lex*, n. 4. & verb. *præceptum*, num. 6. quia ſolum iudicat, priorem ſententiam eſſe ſecuriorem, & pro hac citat Caiet. in ſum. verb. *præceptum*, & ſolet referri Driedo libr. 2. de libert. Chriſtian. capit. 1. & poteſt referri Nauarr. cap. 23. nu. 53. Hi enim Caietanum in ſum. ſequuntur.

Armil.

Caiet. Driedo. Nauarr.

17. Veritas ergo eſt, diſtinguendum eſſe de excommunicatione ferenda. Nam dupliciter imponi poteſt, primò vt lex ſufficientem monitionem contineat, ita vt pro illius tranſgreſſione ſtatim ſine alia hominis admonitione poſſit excommunicatio maior in trãſgreſſores ferri. Et tunc veriſſimum eſt, excommunicationem ſic ferendam eſſe ſignum legis obligantis ſub mortali, quia ſi tranſgreſſor poteſt ſtatim excommunicari, ſupponitur peccaſſe mortaliter in illa trãſgreſſione; ergo ſupponitur lex obligare ſub mortali. Et hoc etiam ſentiunt auctores, qui abſolutè, & indiſtinctè dicunt, excommunicationis pœnam per legem impoſitam eſſe ſignum obligationis ſub mortali, vt ſunt Medin. dict. c. 7. de ieiun. Caſtro dict. c. 5. de lege pœnali, lib. 1. & Couar. in regula, *peccatũ*. p. 2. dicto §. 5. n. 3. & Nauarr. ſupponunt enim hi auctores, excõmunicationis vocẽ abſolutè prolatam pro maiori ſumi, vt conſtat ex iure, & tunc dicunt ferri per legem, quando ſola legis tranſgreſſio ſufficit ad illã ſubeũdam, ſiue per legẽ ipſam ſtatim inferatur, ſiue per homines ex vi tranſgreſſionis legis: hæc enim diuerſitas parum ad præſens refert, quia in vtroque modo ſupponenda neceſſariò eſt mortalis culpa, vt talis cenſura inferatur.

Couarr. Nauarr.

18. Alio verò modo poteſt excommunicatio imponi per legem, quæ non ſolùm non inferat illam ipſo facto, verùm etiam nec ſufficiẽter admoneat ſubditum in ordine ad talem cenſuram, ſed potiùs requirat ſuperioris admonitionem, vt ſi poſt illam ſubditus legis tranſgreſſor adhuc contumax ſit, excommunicetur. Et tunc excommunicatio ſic ferenda non eſt ſufficiens ſignum obligationis legis per ſe ſpectatæ ſub mortali, quia fieri poteſt, vt ante monitionem Prælati talis tranſgreſſio non ſit peccatum mortale. Nam licèt neceſſarium ſit, vt poſt monitionem Prælati contumacia in tali tranſgreſſione ſit peccatum mortale, vt tranſgreſſor ſit excommunicatione dignus; nihilominus non poteſt inde colligi, legem per ſe ſpectatam obligare ſub mortali, quia multũ augetur culpa ex inobedientia, & contumacia cõtra Prælati monitionem: includit enim maiorem cõtemptum non ſolùm legis, ſed etiam ſuperioris, per quem completur cauſa talis excommunicationis. Et hęc fuit mens Caietani loco citato, & ita etiã expoſuit Nauarr. & ſine dubio nihil aliud ſenſit Driedo. Quando autem lex quæ imponit excommunicationem ferendam, requirat poſtea hominis monitionem, vel illam per ſe faciat, licèt quidam dicant nunquam requirere monitionem hominis, niſi hoc exprimat. ego contrariam regulam ſtatuere ſoleo, vt ſemper talis lex intelligenda ſit, monitione præmiſſa, niſi illã apertè excludat. Tum quia hic ſenſus mitior eſt, & ideo præferendus in lege pœnali; tum etiam, quia eſt iuri conformius, quia excommunicatio prærequirit monitionem hominis, quando lex illam expreſſe non facit, tum quia iuxta communem vſum ita videntur intelligi ſimiles comminationes legum. Et hoc videntur ſupponere auctores prioris ſentẽtiæ, & ideo dixerunt ex vi talis cenſuræ non ſatis colligi legem obligare per ſe ſub mortali, vtique regulariter loquendo, & niſi lex ipſa declaret, vt excommunicatio feratur, nulla alia admonitione præmiſſa.

Ex his conſtat, quid dicendum ſit de aliis duabus cenſuris, ſuſpenſione, & interdicto. Caſtro enim, & Medin. abſolutè negant, has duas cenſuras eſſe ſignũ ſufficiens tranſgreſſionis mortalis, & conſequenter nec obligationis legis. Contrarium verò cenſent Angel. Sylu. Armil. & alij. Ego verò in materia de ſuſpẽſione diſtinxi ſuſpenſionem in maiorem, & minorem inſtar excommunicationis. Si ergo ſuſpenſio ſit maior, id eſt, totalis, vel partialis à graui aliquo munere, ſeu officio, ſignum eſt grauis obligationis, & ſub mortali, quia tam grauis pœna non imponeretur iuſte propter leuem culpam: ſi autem ſuſpenſio ſit minor, poteſt interdum incurri propter leuem culpam, & ita non poteſt eſſe ſufficiens ſignum obligationis ſub mortali. Idémque cum proportione dicendum eſt de interdicto: nam in illo etiam habet locum ſimilis diſtinctio, vt ex propria materia ſuppono. Loquor autem de interdicto prout habet veram rationem pœnæ reſpectu eius, qui dedit cauſam interdicto: ſic enim non imponitur ſine graui culpa eius, qui perſonaliter, & ſpecialiter interdicitur. Etiamſi vniuerſale interdictum ſoleat innocentes comprehendere, quia non eſt propria pœna reſpectu illorum, ſed illius, qui dedit cauſam, & per quandam redundantiam, & moralem vnionem redundat in alios: inde tamen euidentiùs concluditur, non poſſe tale interdictum imponi, niſi propter grauem culpam alicuius. Denique circa irregularitatem non habet locum propriè hæc doctrina, quia irregularitas non eſt cenſura: nihilominus tamen, quia eſt grauiſſima, & ſuo modo ſpiritualis, ſignum eſſe cenſeo grauis obligationis, quando pœnalis eſt. Neque in illa habet locum illa diſtinctio de maiori, aut minori: omnis enim irregularitas ſimpliciter talis, grauis eſt, & graue affert nocumentum, idcóque ſi ſit pœna, grauis eſt pœna, & conſequenter eſt indicium grauis obligationis legis, grauiſque tranſgreſſionis eius, quando propter illam imponitur per eandem legem. Dixi autem, *ſi ſit pœna*, quia illa irregularitas, quæ eſt indecentia tantùm, requirit cauſam; non verò culpam, & ideo illa in præſenti non conſideratur.

19. *Idem cũ proportione dicendum de ſuſpenſione, & interdicto maiori, vel minori ſuo modo.*

Irregularitatem eſſe ſignum grauis obligatiõis.

CAPVT XIX.

Quas perſonas obligent Eccleſiaſticæ leges.

Hanc materiam latè tractauimus de lege ciuili in præcedenti libro à cap. 25. & omnia ibi dicta generalia ferè ſunt legi humanæ, & ita in Eccleſiaſticam etiam conueniunt. Qualia ſunt obligare omnes, & ſolos ſubditos, ad quos loquuntur, & hanc obligationem extendi ad eos, qui in territorio verſantur, etiamſi permanenter, & quaſi in habitu, ſubditi non ſint: è conuerſo autem non extendi ad exiſtentes extra territorium, etiam ſi aliàs in habitu ſubditi ſint, quas quæſtiones in ſpeciali de legibus Eccleſiaſticis tractaui etiam in 2. tom. de relig. tractando de diebus feſtis, & in 5. tom. de Cenſur. diſp. 5. ſect. 4. & 5. Quæſtio etiam illa, an Princeps obligetur legibus, communis eſt Prælatis, ac legiſlatoribus Eccleſiaſticis, etiam ſummo Pontifici. Solùm ergo ſuperſunt adnotanda pauca circa perſonas inferiores, quæ legibus obligari ſolent, quæ propria ſunt Eccleſiaſticarum legum.

1. *Dictum generale pro lege ciuili, & canonica.*

Primò ergo dicimus, proprium eſſe legum Eccleſiaſticarum, vt tantùm homines baptizatos, etiamſi inter Chriſtianos habitent, & principibus Chriſtianis ſubditi ſint. Ratio eſt, quia infideles non ſunt Eccleſiæ membra, neque ſunt de communitate Eccleſiaſtica,

2. *Leges Eccleſiaſt. omnes & ſolos baptizatos obligare etiam*

Ac retinet ve pote qui habent fundamentum ſubiectionis characterem baptiſmalem.

ſiaſtica, & ideo licet poſſint obligari legibus ciuilibus, vel ſuorum Principum infidelium in ſuis regnis, vel Principum Chriſtianorum, quatenus poſſunt eſſe membra ciuitatis politicę, & temporaliter ſubiecti Principibus Chriſtianis, legibus tamen Eccleſię non obligantur, quia nec ſunt membra Eccleſię, vt Eccleſia eſt, nec habent fundamentum ſubiectionis ad Eccleſiaſticam iuriſdictionem. Dices, ergo neque hæretici obligabantur his legibus, quia illi etiam nõ ſunt membra Eccleſiæ, neque habent fundamentum fidei, ſine quo præcepta Eccleſiaſtica, quæ ad ſalutem animæ, & cultum Dei ordinãtus, nec fructuosè, nec verè obſeruari poſſunt. Reſpondeo negando conſequentiam: ſupponimus enim ſermonem eſſe de hęreticis baptizatis, qui generaliùs Apoſtatæ dici poſſunt, ſiue ad Iudaiſmum, ſiue ad paganiſmum, ſiue ad propriam hæreſim trãſlati ſint. De his ergo omnibus negatur conſequentia, quia ſunt verè ſubiecti Eccleſiaſticæ iuriſdictioni: nam retinent characterem baptiſmalem, quod eſt fundamẽtum huius ſubiectionis. Et licèt ſecundùm præſentem ſtatũ non ſint abſolutè membra, tamen aliquando fuerunt membra, & contra ius Eccleſiæ acquiſitum, deliquerunt, ſe ab illa ſeparãdo, ſempérque ad illam redire cogi poſſunt, quia ſignum Eccleſiaſticæ iuriſdictionis ſemper in ſe retinent, & ratione illius veluti incboationem quandam habent membrorum Eccleſiæ. Vnde fit, vt eius præceptia obligentur, & contra illa peccent illa non ſeruando. Neque refert, quòd non habeant fidem, ſine qua illa præcepta ſeruari non poſſunt, quia fidem habere poſſunt, & per illos ſtat, quominus nũ habeant, & ideo ex eo capite non excuſantur. Sicut peccator carens gratia non excuſatur obligatione præcepti communicandi, quia poteſt ſe ad gratiam præparare. Præterquam quòd multa præcepta Eccleſiaſtica poſſunt quoad ſubſtantiam ſeruari ab hæretico in eo ſtatu permanente; poteſt enim ieiunare, ſoluere decimas, & ſimilia.

3. *Leges Põtif. omnes vbique Chriſtianos obligare ſicut & canones Conciliorum ſi ab eo ſunt approbati.*

Secundò dicendum eſt, leges Pontificias de ſe obligare Chriſtianos omnes adultos, vbiq; terrarũ degẽtes, & cuiuſcunque ſtatus, ſeu conditionis exiſtant. In hoc etiam eſt magna differentia inter leges Eccleſiaſticas, & ciuiles: nam ciuiles nullæ ſunt, quæ vniuerſum obligent, vt ſuperiori libro probatum eſt, nec etiam obligent omnes ſtatus hominum, quia clericos obligare non poſſunt, niſi quatenus per canones permittuntur, & ſaltem ſummum Pontificem nullo modo obligare poſſunt: leges autem canonicæ ex ſuo genere vtriuſque effectus ſunt capaces. Probatur ergo prior pars, quia poteſtas Pontificis vniuerſaliſſima eſt ſupra totam Eccleſiam, ſed Eccleſia per vniuerſum orbem de ſe diffunditur; ergo & poteſtas Pontificis; ergo & leges ab ea procedẽtes. Vnde conſtat, hoc eſſe proprium legum Pontificum, quia vniuerſalis poteſtas propria eſt illius. Sub his tamen comprehendimus canones Conciliorum generalium, quia illi etiam à Pontificibus approbantur, & ea potiſſimùm ratione vim habent obligandi, & eadem ratione comprehendi poſſunt canones conciliorum Prouincialiũ, ſi à Pontificibus ita ſunt approbati, vt in corpore Decretaliũ ſint inſerti, vel aliquo modo pro vniuerſa Eccleſia acceptati, eique ſufficienter propoſiti. Et ideo dixi, has leges Pontificias de ſe obligare vbique quia poſſunt etiam Pontifices leges ferre pro certis prouinciis, vel regnis, & tunc ex intentione illorum limitabitur obligatio iuxta tenorem legis.

4. Et eodem modo probatur facilè pars ſecunda, quia leges Eccleſiaſticę obligare poſsũt clericos, & laicos, & nõ ſolùm inferiores homines, ſed etiam Principes, nec ſolùm ſeculares, ſed etiã religioſos; ergo maximè habent hãc vniuerſalitatem leges Pontificiæ cũ eadẽ limitatione, ſcilicet, *de ſe*, & niſi ab ipſo Pontifice limitetur. Quia poteſtas vniuerſalis eſt, nullúſque hominum baptizatorum inuenitur ab illa exceptus. Hoc autem ſemper intelligitur iuxta materiæ exigẽtiam. Quia non ſingulæ leges Eccleſiaſticæ, ſeu Pontificiæ obligant omnes fideles: imò paucæ tales ſunt, illæ videlicet, quæ reſpiciunt generalem ſtatum Chriſtianorum, & viatorum, quos dirigunt ad vitam æternã. Aliæ verò ſunt accommodatę diuerſis ſtatibus Chriſtianorum, & ita leges Põtificię, vt ſic ad omnes ſpectant; non tamẽ ſingulæ ad omnes, ſed partitione accõmoda. Intelligẽdum etiam illud eſt de ſtatibus Eccleſiaſticis, ſeu aliquo modo ſpiritualibus ex materia, & fine. Nam ſi Chriſtiani homines ſumantur politicè, & vt ciues ſunt, ſic non ſubduntur Eccleſiaſticis legibus per ſe loquẽdo, vt ſuprà tractatum eſt. Vnde licèt verè dicamus homines cuiuſcunque ſtatus obligari Eccleſiaſticis legibus, nihilominus verè etiam dicimus, leges Eccleſiaſticas non poſſe de omnibus omnino ſtatibus hominum diſponere, vt patet in his, quę ad ſtatum merè temporalem, & ciuilem pertinẽt.

5. *Leges Epiſcoporum ſiue ſynodales omnes obligare intra territorium, extrà verò, minimè, ſicut & leges Conciliorum prouincialium.*

Tertiò dicendum eſt, leges Epiſcoporum, ſeu ſynodales, licèt vbique nõ obligent, tamen intra territorium obligare poſſunt de ſe homines cuiuſcunque ſtatus. Prima pars clara eſt, quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè. l. vlt. de iuriſd. omnium iudic. & cap. *vt animarum*, de conſtitution. in 6. Secunda item pars eſt certa, quia Epiſcopus eſt generalis paſtor in ſua diœceſi, & omnes homines cuiuſcunque ſtatus illi ſubditi ſunt; omnes ergo poteſt ſuis legibus obligare in materia vnicuique proportionata, & ſuæ poteſtati ſubiecta, vt dictum eſt. Item in his omnibus, quę nõ ſunt propria Pontificis ſummi, poſsũt Epiſcopi in ſuis diœceſib[9] quidquid poteſt Põtifex in vniuerſa Eccleſia; ergo ſicut leges Põtificiæ de ſe obligãt in tota Eccleſia homines cuiuſcunque ſtatus, ita leges ſynodales obligãt omnes intra propriũ territorium. Vbi ſtatim occurrebat quæſtio, an hoc intelligendum ſit de omnibus aliàs ſubditis, ſeu habentibus ibi domicilium, vel etiam de exteris breui tempore commorantibus. Sed hæc quæſtio ſatis tractata eſt in locis in principio capitis citatis.

6. Sub legibus autem Epiſcoporum comprehendimus leges etiam Conciliorum prouincialiũ ſeruata proportione ad territorium, ſeu ad totam prouinciam, ad quam Concilium pertinet, eſt enim eadem ratio, vt conſtat. Imò cum proportione applicari poteſt concluſio ad omnes Prælatos, & communitates Eccleſiaſticas habentes poteſtatem legislatiuam reſpectiuè, & cum proportione. Nam vniuſcuiuſque ſuperioris leges obligant de ſe intra ſuam ſphęram omnes intra iſtam contentos, quia illi ſubditi ſunt. Sed in hoc eſt obſeruãda differentia inter Pontificem, & inferiores, quòd à iuriſdictione Pontificis nemo poteſt eſſe exemptus; à poteſtate autem cuiuſcũque inferioris poſſunt plures eximi per ipſum Põtificem, & ratione exemptionis poteſunt non obligari legibus Epiſcoporum. Et ita ſubintelligi debet in aſſertione, leges ſynodales obligare omnes, niſi per ſuperiorem impediantur. Sicut enim regula illa, quòd Epiſcopus poteſt in ſuo Epiſcopatu quidquid poteſt Põtifex in vniuerſa Eccleſia, habet ſubintellectam conditionem, *Niſi prohibeatur*, ita in præſenti ſimilis conditio ſubintelligenda eſt.

CAPVT XX.

An leges ſynodales perſonas religioſas exemptas obligent.

1. *Sententia negatiua. Palud.*

Aliqui abſolutè negant, citatur Paludan. in 4. diſt. 15. q. 4. ar. 3. Sed ille loquitur de conſuetudine; videtur tamen eadem ratio, quia tanta eſt vis conſuetudinis, quanta legis, vt infrà dicetur, & ita

Anton. Ledeſ.

Fundatur in exemptione religioſorũ, vel in diuerſitate ſtatus & religioſi habent propria onera.

idem ſequitur Antonin. 2. p. tit. 6. cap. §. 1. Citatur etiam Ledeſm. 2. p. 4. q. 17. ar. 3. §. *tertiò dico.* Hi autem auctores non videntur fũdati in exemptione religioſorum, ſed in diuerſitate ſtatus, & quia religioſi habent ſua propria onera, vt ieiunia, &c. & non debent grauati communibus legibus ſynodalibus: ſicut è conuerſo leges ſeu ſtatuta religioſorum non obligant ſeculares. Alij ſentiunt, religioſos teneri ad leges Epiſcoporum ſeruandas, quia non ſunt exempti à lege iuriſdictionis Epiſcoporum. Ita ſentiunt Gloſſæ, & Doctores ſtatim citandi, qui ſupponunt diſtinctionem quandam de duplici lege Epiſcoporum, vna dicitur lex iuriſdictionis, alia diœceſana ſtrictè ſumpta. Solet enim interdum lex diœceſana largè ſumi pro toto iure Epiſcopali, vt in cap. *audiſtis*, de præſcriptionibus, & tunc comprehendit legem iuriſdictionis. Alio verò modo ſumitur ſtrictè, & ſic diſtinguitur à lege iuriſdictionis, vt in cap. *dilectus*, de offic. ordin. & 10. q. 1. in ſumma, & cap. 2. vbi dicitur, religioſos eſſe exemptos à lege diœceſana, & ſupponitur non eſſe exemptos à lege iuriſdictionis. Cùm ergo præcipere pertineat ad legem iuriſdictionis, concluditur, religioſos non eſſe exemptos à præceptis Epiſcoporum.

2. *Legẽ iuriſdictionis cõſiſtere in agẽdo ſeu regendo: legẽ Diœceſanam in recipiendo.*

Vt autem hæc ſententia intelligatur, oportet de illa diſtinctione pauca præmittere, quid enim per illas voces ſignificetur, nõ inuenitur in iure ſatis declaratum. Gloſſæ igitur ſupra citata iura, ita illa explicant, vt lex iuriſdictionis ſit illa, quæ conſiſtit in agendo, gubernando, ſeu miniſtrando; lex autem diœceſana ea, quæ conſiſtit in recipiendo, id eſt, quæ ſtatuit de his, quæ ſunt conferenda Epiſcopo, & ab ipſo recipienda. Quod bis exemplis declarant; nam ad legẽ iuriſdictionis pertinent omnia quæ circa iudicia aguntur, vt ſunt citatio, cauſæ examinatio, deciſio, punitio, vel abſolutio, vt ex illo textu colligitur. Vnde omnia etiam, quę pertinent ad gubernationem diœceſis, ad hanc legem ſpectabunt, & cõſequenter etiam ſtatuta condere, & leges, ad eandem legem pertinet. Addit etiam illa Gloſſa, Sacramentorum collationem, conſecrationem Eccleſiarum, & confectionem Chriſmatis, ac ſimilia etiam pertinere ad legẽ iuriſdictionis. Quod Panormitano ibi videtur difficile, quia ſi hæc eſſent iuriſdictionis, poſſent delegari non habenti ordinem Epiſcopalem. Sed hæc nõ dicuntur eſſe iuriſdictionis, quia non requirunt poteſtatem ordinis Epiſcopalis, ſed quia requirunt iuriſdictionem vt debitè miniſtrentur. Et ſic Epiſcopus ratione ſuæ iuriſdictionis poteſt illa omnia auctoritate ſua in ſua diœceſi, & ſuis ſubditis miniſtrare, & non aliis, & è conuerſo ſubditi tenentur hæc recipere à ſuo Epiſcopo, & non ab alio ſine licentia illius, quæ ſubiectio debetur Epiſcopo propter legem iuriſdictionis, & ideo etiam in hoc religioſi ſubiiciuntur Epiſcopis, cap. *interdicimus*. 16. q. 1.

3. Ad legem autem diœceſanam, ait illa Gloſſa, pertinere Cathedraticum, quartã decimationem, & mortuariorum, Synodum, viſitationem annuam, de quibus in cap. *conquerente*, de offic. ordin. Et videtur fundari in hoc, quòd ab huiuſmodi iuribus, & oneribus eximuntur monaſteria in iure, cap. *inter alia*. 10. q. 3. cum aliis, quæ ibi à Gloſſa citantur. Obiici verò poteſt, quia licèt quædam ea bis conſiſtant in recipiendo, non tamen omnia, & præterea nullo iure probatur legem diœceſanam conſiſtere ſemper in recipiẽdo. Primum patet, quia Synodi congregatio nõ conſiſtit in recipiendo: nam vocare ad Synodum, agere eſt, & propriiſſimus actus iuriſdictionis, & ſimiliter illi præſidere: viſitatio etiam annua iuriſdictionis, & in agendo conſiſtit. Altera pars non aliter probatur, niſi quia Gloſſ. nullum textum ad id probandum adducit. Nihilominus explicatio Gloſſæ poteſt proba-A bili ſuaderi coniectura, quoad Epiſcopi ius, duo ſpectant, vnum eſt, regere, & paſcere, & omnia quæ ad hoc munus ſpectant, dicuntur eſſe de lege iuriſdictionis. Aliud eſt paſci, ſeu debitum ſtipendium accipere, & ita omnia ſeruitia, & ſubſidia temporalia, quæ debentur Epiſcopis ratione ſui muneris, dicuntur pertinere ad legem diœceſanam, ſic ſtrictè ſumptam.

Ad Epiſcopũ duo ſpectant paſcere, & paſci.

4. Admiſſa verò hac declaratione in illo ſenſu, exempla debent cum debita proportione aſſignari, ideóque congregatio Synodi, & viſitatio annua ad legem iuriſdictionis pertinebunt, vt probat ratio facta, licèt ius recipiendi Synodaticum (vt appellant) & procurationem, pertineat ad legem diœceſanam. Neque in B iure eſt aliquid, quod repugnet, quia in iure non inuenitur declaratum, qui actus ad hanc, vel illam legem pertineant. Tunc autem difficile erit defendere duas illas generales regulas, quòd religioſi sũt exempti à lege diœceſana, non verò à lege iuriſdictionis, vt ex his, quæ Panormitan. latè proſequitur, facilè intelligi poteſt. Poſſet autem reſponderi, vtramq; verificari cum exceptione, niſi in caſibus à iure expreſſis, ita vt ſenſus ſit religioſos eſſe exemptos à lege diœceſana, id eſt, à ſoluendo ſubſidio, vel quaſi tributo Epiſcopis, niſi in caſibus à iure expreſſis, non tamen eſſe exemptos ab obedientia, & lege iuriſdictionis, niſi in aliquo caſu ſpeciali in iure expreſſo.

5. *Regula Panormit. de prædictis regulis.*

Aliter verò Panormitan. declarat illas voces, ſup-C ponitque religioſos iure communi eſſe exemptos ab Epiſcopis in quibuſdam rebus, & non in aliis. Dicit igitur illa omnia, quæ in iure inueniũtur expreſſa, in quibus religioſi ſunt exempti ab Epiſcopali iure, appellari de lege diœceſana; reliqua verò omnia eſſe de lege iuriſdictionis. Neque aliam adducit probationem, vel rationem nominum, ſed dicit fuiſſe potiùs magiſtralẽ applicationem, quàm iuris impoſitionem, vel vſum. Vnde (quoad rem ſpectat) ſentit religioſos non eſſe exemptos, niſi in his, quæ ſunt in iure expreſſa, quæ ſunt decem, vel vndecim, quæ ibi ſigillatim enumerat, & plura in tribuendo, aliqua verò in agendo conſiſtunt. In eis tamen non continentur leges Epiſcopales, nec ſubiectio illis debita, & ita etiam hoc modo concluditur, leges Epi-D ſcoporum obligare religioſos, quia in hoc non inueniuntur iure exempti, & ita pertinet ad legem iuriſdictionis.

6. Hi tamen Doctores Canoniſtæ loquuntur de Religioſis ſtando in iure communi, vt ex doctrina eorum conſtat, & quia ſæpe excipiunt ſpecialem exemptionem. Et hoc ſenſu eorum ſententia videtur manifeſta ſaltem ſtando in iure antiquo, quia nullo iure inueniuntur exempti quoad ſynodales leges; ergo niſi aliàs ſpecialiter ſint exempti, tenentur illis parere. Patet conſequentia, quia ſunt ſubiecti ea vi ordinariæ iuriſdictionis Epiſcopalis. Item hac ratione iura antiqua præcipiunt, vt Monachi Epiſcopis pareant, & ab eis corripiantur, cap. *monaſteria*, & cap. *co-E gnouimus*. 18. q. 2. & D. Thom. in 2. diſtinct. 44. in vltim. dub. litter. ad 2. ait, Monachum teneri ad obediendum Abbati plus quàm Epiſcopo in illis, quæ ad ſtatum regulæ pertinent; in his autem, quæ ad diſciplinam Eccleſiaſticam pertinent, magis teneri Epiſcopo, quia in his Epiſcopus eſt ſuperior Abbatis. Ergo ſi leges Epiſcopales, & ſynodales non ſint contra ſtatum regulæ religioſæ, licèt ſint diuerſæ, & aliquid ei addant, tenentur religioſi eis obedire ea vi religioſi ſtatus, ſi aliàs exempti non ſunt.

Regula D. Thom. de obedientia Monachi.

7. Nec contra hoc obſtat motiuum prioris ſententię. Dico enim, religioſos, nõ obſtãte ſtatu, priùs obligari ad ſeruanda mandata Dei, & Eccleſiæ, quàm ſua ſtatuta.

ſtatuta. Vnde licèt per talia ſtatuta ſpecialia onera ſuſcipiant, propter illa non excuſantur a generalibus legibus, ſed illa voluntariè ſuſcipiunt vltra communia onera Chriſtianorum. Inter hæc autem generalia onera Chriſtianorum computantur ea, quæ per leges Epiſcopales, aut ſynodales omnibus imponuntur, & in quocunque ſtatu ſeruari poſſunt, vt ſunt ieiunia, feſtiuitates, &c. Et ideo ab his excuſari nō poſſunt propter ſpecialia onera ſui ſtatus. Neque comparatio ibi facta valet, quia ſtatuta religioſorum nō ſunt generalia pro tota diœceſi, ſed ſunt ſpecialia talis communitatis, & profeſſionis, ideo non poſſunt obligare ſeculares, ſiue clericos, ſiue laicos; leges autem Epiſcopi generales ſunt pro toto territorio, in quo morantur religioſi, & ideò illis obligantur, ſi exempti non ſint. 7.

8. De exemptis verò eſt ſpeciale dubium, an obligentur ad obediendum legibus Epiſcoporum. Videtur autem dicendum in rigore, & ex vi legis non obligari. Primò, quia ſunt ſimpliciter exempti à iuriſdictione, tam Epiſcoporum, quàm Synodorum Epiſcopalium; ergo maximè ſunt exempti à primo actu iuriſdictionis, qui eſt, legem ferre. Secundò, quia ſunt extra territorium, argumento cap. 1. de priuileg. in 6. & iuxta id, quod ſuprà diximus, exiſtentem in loco exempto eſſe extra territorium quoad effectum iuriſdictionis. Tertiò, quia hi religioſi exempti nō tenentur parere Epiſcopis, niſi in caſibus a iure expreſſis, vt colligitur ex dicto cap. 1. de priuilegiis in 6. ibi: *Saluis caſibus aliis, in quibus Epiſcoporum iuriſdictioni ſubeſſe canonica præcipiunt inſtituta*: nullum autem eſt decretum canonicum, quod præcipiat exemptos parere legibus Epiſcoporum; quinimo in cap. *nimis*, de exceſſib. Prælator. inter alia, quæ prohibentur Epiſcopis, ponitur; *quòd ſuis conſtitutionibus ſubiicere cogunt religioſos*. Et licet ibi nominentur ſpecialiter Prædicatores, & Minores, tamen id eſt gratia exempli; ſermo tamen generalis eſt de omnibus ſimilibus, vt patet ex illis verbis, *Cùm quidam viri religioſi, vt puta fratres prædicatores, & minores, &c.* Accedit, quòd Tridentin. concilium ſeſſ. 25. cap. 12. de regul. ſpecialiter præcipit, vt religioſi exempti obediant Epiſcopis in cenſurarum, & feſtorum obſeruatione ab eis præceptis, in quo videtur ſupponere, antea non fuiſſe ab hoc obligatos, ſed per illam legem eorum exemptioni derogatum iri. Et præterea inde ſumitur argumentum ab ſpeciali, quòd in aliis legibus Epiſcopalibus, vt ieiuniorum, v. g. religioſi exempti obedire non tenentur. Denique hæc exemptio pleno iure conceſſa eſt; vt ex priuilegiis talium religioſorum conſtat, & notat Felin. in cap. *dilectus*, de offic. ordin. in fine, ex Panorm. & Cardinal. quos allegat; ergo tales religioſi prorſus ſunt exēpti à iuriſdictione Epiſcoporum, vt in ſimili dicitur in cap. *ex ore*, de priuilegiis; ergo, & à legibus eorum in his omnibus, quæ per ſacros Canones non ſunt excepta.

9. Sed licet hoc verum ſit ex vi præcepti, & iuriſdictionis; nihilominus aliqui ſentiunt, religioſos teneri ex vi iuris naturalis ad ſeruandas has leges ſynodales, ſeu Epiſcopales, quando non derogant ſtatui religioſo, & ſpectant ad communem obſeruantiam, & deuotionem totius populi, aut cleri. Ratio eſt, quia licèt religioſi ſint exempti, nihilominus ſunt pars iſtius communitatis, & ideo propter vniformitatem tenentur conformari in his legibus, & moribus, quia turpis eſt pars quæ à toto diſcordat; ergo ex hoc principio lex naturalis obligat religioſos ad hanc vniformitatem, & conſequenter ad obſeruationem talium legum, ſaltem quoad vim directiuam, ſeu in foro conſcientiæ, quamuis non quoad vim coactiuam, quia propter exemptionem cogi non poterunt per Epiſcopos ad eas ſeruandas, nec incurrunt cenſuras etiamſi per eas latæ ſint.

Exiſtimo tamen, ſolùm teneri religioſos exemptos ad vitandum ſcandalum circa vſum, vel obſeruantiam talium legum, illo autem excluſo non peccare, illas non ſeruando, niſi vbi vſu, & conſuetudine illas acceptauerint, & ſuo iuſi ceſſerint. Et hoc apertè ſentiunt Palud. & Antonin. vbi ſuprà. Ratio verò eſt, quia conſideratio illa vniformitatis non ſufficit ad huiuſmodi obligationem. Et in primis quòd non ſufficiat ad obligationem ſub mortali; oſtendimus ſuprà, & dicemus infrà in terminis fortioribus, tractando de diſpenſatione harum legum. Quod verò hic nulla ſit talis obligatio, patet ex diuerſitate ſtatus religioſi à reliquis ſecularibus: nam ex ſua natura (vt ſic dicam) includit quandam difformitatem; ergo non eſt cur requirat talem vniformitatem. Declaratur exemplo Philoſophico: nam in corpore heterogeneo nō eſt neceſſaria vniformitas membrorum; hoc autem corpus ciuitatis conſtat ex laicis, clericis, & religioſis tanquam ex membris heterogeneis; ergo non poſtulat vniformitatem inter eos in his, quæ propria ſunt, ſed tantùm in his, quæ habent communia, vt ſunt Chriſtiani, vel membra Eccleſiæ: hæ autem leges ſynodales per ſe dantur pro ſecularibus, vel pro his, qui ſubduntur Epiſcopis; non ergo oportet, religioſos eis conformari. Declarari etiam poteſt exemplo morali de Nouitiis religionū, qui licèt communem vitam agāt cum cæteris religioſis, nihilominus non tenentur ex vi præcepti ad ſeruanda ſtatuta religionum, etiamſi talia ſint, quæ alios religioſos obligent in conſcientia, quia per ſe non tenentur, quia religioſi non ſunt, & ita deeſt in illis fundamentum illius obligationis, quod eſt vinculum profeſſionis, & voti obedientiæ, nec tenentur ratione vniformitatis, quia ad hanc non tenentur ex vi ſtatus, ſunt enim ibi vt probentur, non vt aliis in omnibus conformentur, ſed ſecundùm modum ſuum; multo ergo minùs tenentur religioſi conformari laicis etiam in operibus bonis, & obſeruantiis ſpecialibus eorum. Tandem accedit, quòd ideò hi religioſi eximuntur, quia habent propria onera, & ne cogantur alia ſuſtinere, niſi quæ Pontifices, vel eorum Prælati eis impoſuerint; ergo hæc ipſa exemptio declarat, non eſſe neceſſariam illam vniformitatem. Nihilominus ex decentia quadam rectè facient religioſi, has leges ſeruando, vbi ſine magno onere potuerint. Et vbi fuerit conſuetudo illas ſeruandi tanquam neceſſarias, obligabuntur ex vi conſuetudinis, non verò ex aliis capitibus. Et hæc dixiſſe ſufficiat de lege canonica; nam cætera, quæ deſiderari poſſunt communia ſunt legi humanæ quatenus talis eſt, ideóque ex libro præcedenti petenda ſunt & ob eandem cauſam de varia illius mutatione in lib. 8. dicemus.

10. *Solum teneri religioſos exemptos ad vitandum ſcandalum circa vſum, vel obſeruantiam talium legum. nec enim partes heterogenea ducēda ſunt regula vniuerſali.*

FINIS LIBRI QVARTI.

INDEX CAPITVM
LIBRI QVINTI.

De varietate legum humanarum, & præſertim de odioſis.

Cap. I. *De humanarum legum varietate.*
Cap. II. *De lege odioſa, & fauorabili, earúmque varietate.*
Cap. III. *Vtrùm leges pœnales obligent in conſcientia ad actus quos proximè intendunt.*
Cap. IIII. *An poßint dari leges humanæ ſolùm ad pœnam obligantes.*
Cap. V. *Vtrùm lex humana poßit obligare in cõſcientia ad pœnam ante condemnationẽ Iudicis.*
Cap. VI. *Quando leges pœnales contineant ſententiam ferendam, vel non latam.*
Cap. VII. *An pœna executio ſit debita in conſcientia ante Iudicis coactionem.*
Cap. VIII. *De pœna priuatiuæ executione ante ſententiam.*
Cap. IX. *De obſeruatione pœnæ priuatiuæ quæ per ipſam legem fit.*
Cap. X. *Vtrùm lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem ſaltem poſt ſententiam Iudicis.*
Cap. XI. *Vtrùm lex pœnalis obliget Iudicem ad pœnam in ea poſitam infligendam.*
Cap. XII. *Vtrùm ignorantia excuſet pœnam legis.*
Cap. XIII. *Vtrùm leges per quas tributa imponuntur, purè pœnales ſint.*
Cap. XIIII. *De poteſtate neceſſaria vt lex tributum imponens iuſta ſit.*
Cap. XV. *De ratione & cauſa finali ad iuſtitiam tributi neceſſaria.*
Cap. XVI. *De forma, & materia in legibus tributorum ſeruandis.*
Cap. XVII. *Vtrùm aliqua alia conditio præſertim ſubditorum conſenſus ad iuſtitiam tributi requiratur.*
Cap. XVIII. *Vtrùm leges tributorum obligent in conſcientia ad illorum ſolutionem etiamſi non petantur.*
Cap. XIX. *Vtrùm leges humanæ irritantes contractum, pœnales, vel oneroſæ ſint.*
Cap. XX. *Vtrùm leges irritantes actus illos in conſcientia prohibeant.*
Cap. XXI. *Quibus modis impediri poßit irritatio actus quem lex præcipit.*
Cap. XXII. *Vtrùm lex ipſo iure irritans actum, impedire aliquo modo poßit, ne actum nullum reddat.*
Cap. XXIII. *Vtrùm in lege irritante actum ipſo facto, & ante omnem ſententiã, habeat locum Epiikia.*
Cap. XXIIII. *Vtrùm lex irritans interdum priuetur ſuo effectu, quia in præſumptione fundatur.*
Cap. XXV. *Vtrùm omnis lex prohibens purè ac ſimpliciter actum eo ipſo irritet illum.*
Cap. XXVI. *Quibus verbis aut modis lex prohibens actum irritet illum.*
Cap. XXVII. *Vtrùm aliquando ſola prohibitio vi, & natura ſua irritet actum.*
Cap. XXVIII. *Vtrùm ex vi iuris communis actus factus contra legem prohibẽtem irritus ſit ipſo iure.*
Cap. XXIX. *Vtrùm ea quæ fiunt contra legem Canonicam prohibentem purè, ſint ipſo iure inualida.*
Cap. XXX. *Vtrùm contractus contra legem ciuilem purè prohibentem facti ſint ipſo iure irriti.*
Cap. XXXI. *Vtrùm lex dans formam actui humano ſemper irritet illum qui fit ſine tali forma.*
Cap. XXXII. *Quomodo lex dans formam actui, & addens clauſulam irritantem impediat valorem actus.*
Cap. XXXIII. *Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum actus irritandi.*
Cap. XXXIIII. *Vtrùm leges punientes aliquos actus comprehendant inualidè factos.*

LIBER

LIBER V.

DE VARIETATE LEGVM HVMANARVM, ET PRÆSERTIM DE ODIOSIS.

DIXIMVS hactenus de lege humana in genere, tam ciuili, quàm canonica: quia verò in vtroque ordine aliquæ ſunt, quæ ſecundùm ſuas peculiares rationes, vel proprietates, ſpeciali etiam declaratione indigēt, quia proprias habent difficultates, idcirco operæpretium duxi in hoc libro, & duobus ſequentibus de illis in particulari dicere. Doctrina tamen illorum communis erit ciuilibus, & canonicis legibus, quia in his rationibus ferè vniformiter conueniunt, quòd ſi aliquid peculiare interdum occurrit in aliquo ordine vtriuſque legis, facilè poterit per occaſionem adnotari. Quoniam verò tam leges ciuiles, quàm canonicæ in plura membra ſolent diuidi, quæ maiori ex parte ſolo nomine, vel ad ſummum accidentali, & materiali differentia, quæ ad doctrinam moralem nihil confert, diſtinguuntur, idcirco in hoc initio partitiones illas, & varias appellationes legum vtriuſque ordinis præ oculis ponere Inſtitui, & ex eis illas eligere, de quibus in hoc, & duobus ſequentibus libris dicendum eſt.

CAPVT I.

De humanarum legum varietate.

1. *Variæ legum diſtinctiones ſeu denominationes ex Gratian. Iſidor. Papin. Pompon. Vlpian.*

TRadunt varias legum humanarum diſtinctiones, ſeu potiùs denominationes vtriuſque iuris auctores, & expoſitores, vt in iure canonico Gratian. d. 1. 2. & 3. per totas, ex Iſidoro lib. 5. Etymol. cap. 1. & ſequent. & ibi expoſitores, & in rubr. de conſti. In iure autem ciuili Papinian. in l. *ius ciuile*, ff. de iuſtit. & iur. & Pompon. in l. 2. ff. de orig. iur. & Iul. in l. *neque leges*, ff. de legibus, & Vlpian. in l. *diuturna*, cod. & Iuſtinian. Imperator Inſtit. de iuſtit. & iur. & de iur. natur. gent. & ciuili, per plures textus, & interpretes eiſdem locis. Et ex Theologis tractat latè Ant. 1. p. tit. 17. 18. & 19. breuiùs D. Thom. 1. 2. q. 95. art. 4. cuius methodum ſequendo clariùs, & expeditiùs nonnullis partitionibus omnia comprehendemus, & elucidabimus.

D. Anton. D. Thom.

2. Primò ergo D. Thomas diuidit legem humanam in ius gentium, & ciuile, ſeu humanum ſtrictius ſumptum. Nos autem in ſuperioribus de iure gentium diximus, & ita illam diuiſionem omittimus, ſupponimúſque ſermonem eſſe de lege poſitiua humana propriè ſumpta, vt eſſe ſolet diſtincta, & in diuerſis gentibus, prouinciis, ſeu ciuitatibus, aut con-

A gregationibus vnicuique propria. Hæc igitur lex primò diuidi poteſt in ſcriptam, & non ſcriptam. Prior intelligi ſolet nomine legis, quia licèt vtraque ſit vera lex, nihilominus nomen legis humanæ ſimpliciter prolatum pro lege ſcripta accipi ſolet. Vnde Iſidor. ait, *Lex eſt conſtitutio ſcripta*: altera verò conſuetudo appellatur, quæ quoad ſubſtantiam, & obligationem veram legis rationem habet, quia verò habet peculiarem modum generationis (vt ſic dicam) ſeu introductionis, & efficaciæ, idcirco de illa in particulari dicemus in lib. 7. nūc verò de lege ſcripta tractamus. *Lex 1. diuiditur in ſcriptam, & non ſcriptam.*

Quæ interdum denominari ſolet à materia, vel modo, quo ſcripta eſt: ſic enim ſolemnes fuerunt apud Romanos leges duodecim tabularum, quæ à decem,

B quæ fuerant apud Græcos, duxerunt originem, quibus Romani duas addiderunt, vt habetur in l. 1. ff. de orig. iur. Decalogus etiam in duabus tabulis ſcriptus fuit, licèt inde nomen non acceperit. Eſt ergo illa denominatio accidentaria, & ad rationem legis parum confert.

3. Secundò diuidi poſſunt leges humanæ per habitudinem ad principia, à quibus procedunt, ſic enim diſtinguūtur leges canonicæ à ciuilibus, & in vtriſque inuenitur eadem diſtinctio, vel ſubdiuiſio, quæ aliquando materialiter tantùm, vt ſic dicam, datur, aliquando verò poteſt formaliter dari. Materialiter voco quando in auctoribus legum ſolùm conſideratur diuerſitas perſonarum: formaliter autem voco reſpectu munerum, quando ſpectatur diſtinctio regiminum, ac poteſtatum, quamuis totum hoc tandem ma- *2. Diuiditur lex per ordinē ad principia & hoc materialiter, aut formaliter.*

C teriale ferè ſit reſpectu obligationis ipſarum legum. Priori modo diſtingui ſolent in legibus ciuilibus, leges Triſmegiſti, Lycurgi, Solonis, Rhadamāthi, Minois, Cereris, & aliorum apud Iſidorum ſuprà, & Platon. in Dialog. *Minos*, & Plin. lib. 7. Hiſtor. cap. 35. & Ariſtot. ſæpe in libris Ethic. Imò interdum denominantur hæ leges non ſolùm ab auctoribus, ſed etiam à collectoribus, vt ſumitur de iure Papyriano, & Flauian. ex l. 2. ff. de orig. iur. Sic etiam denominatur lex Hortenſia Papia, aut Iuliana, & ſic ſunt varij tituli, ff. ad leg. Falcidiam, & ſimiles. Poſteriori autem modo diſtinguuntur leges ſecūdùm varias rationes guber- *Iſidor. Plato. Plinius.*

D nandi ciuitates, vel ſimplices, vel mixtas, & ſic in legibus Romanorum diſtinguuntur leges latæ à populo, & vocantur Plebiſcita, & latæ à ſenatu dicuntur Senatuſconſulta, & quia in ſenatu aliquis conſul præſidebat, nomen eius interdum notatur in ipſo legis nomine, vt cùm dicitur, Ad ſenatuſconſultum Velleianum, aut Macedonianum, &c. Atque huc referri etiam poteſt ius prætorium, quod à Prætore ferebatur, & honorarium etiam dicitur in l. 7. & 8. ff. de legibus. Item ius dictum Tribunitium, quia à Tribunis erat latum, & ſic de aliis, iuxta poteſtatem

ſtatem vnicuique magiſtratui conceſſam. Præterea huc ſpectant Reſponſa prudentum, id eſt, Iuriſconſultorum, quæ vim habebant legum, quando eis auctoritas Principis, aut reipublicæ accedebat: vel antecedenter illam eis committendo, vel conſequenter illam communiter acceptando, & hocius interdum per antonomaſiam vocatur ius ciuile. Leges autem, quæ ferebantur ab Imperatoribus, dicuntur Conſtitutiones Principum, dici poſſunt Ius Imperatorium. Nunc autem vtraſque leges complectitur ius commune ciuile, quod abſolutè dictum ſolet accipi pro iure Romanorum, vt dicitur in §. *ſed ius*, Inſtit. de iur. natur. illi verò reſpondet in ſingulis regnis ius regium.

4. Hæc tamen varietas vocum licèt conferat ad intelligendum ius ciuile, ad formalem diſtinctionem legum parum eſt neceſſaria, licèt cum proportione ad varias communitates, prout diuerſimode gubernantur, applicari poſſit. Et ſimiliter cum proportione poteſt applicari ad leges canonicas; nam leges Pontificiæ ſunt conſtitutiones Principum, & interdum nominantur à ſuis auctoribus, vt Clementinæ, &c. leges autem Epiſcopales cenſeri poſſunt quaſi ius prætorium, vel honorarium, leges autem Conciliorum quaſi Senatuſconſulta. In legibus autem canonicis non habent locum Plebiſcita, quia poteſtas ferendi leges canonicas nec in populo eſt, neque ab illo manauit.

5. *Diuiduntur leges in ordine ad eos ad quos feruntur.*

Tertiò diuidi poſſunt leges ex parte eorum ad quos feruntur, & hoc dupliciter, ſcilicet, vel ſecundùm communitates omnino diſtinctas, vel ſecundùm partes eiuſdem communitatis, quatenus intra illam diuerſa habent munia, & ſuo modo diſtinctas communitates, magis particulares componunt. Priori modo diſtinguuntur leges Ægyptiorum, Lacedæmonum, Athenienſium, ſeu Græcorum, Longobardorum, & Romanorum, vt notatur in §. *ſed ius*, Inſtitut. de iur. natur. gent. & ciuil. Et tunc etiam diſtinguimus leges Hiſpanorum à legibus Gallorum, &c. Poſteriori autem modo intra idem regnum, vel rempublicam, diſtinguuntur leges per ciuitates, & intra eandem ciuitatem, per communitates particulares, & ſic diſtinguũtur ius municipale, & commune, & municipalia diuiduntur iuxta modum, & nomina ciuitatum, aut communitatum. Hoc etiam modo diuiduntur iura, aut leges pro diuerſitate munerum, ſeu perſonarum communi bono reipublicæ deſeruientium, & ſic intra eandem rempublicam diſtinguitur ius militare, quod pro militibus ſpecialiter inſtitutum eſt, ius patronorum, libertorum, aut ſeruorum. Item ius Magiſtratuum, quod publicum etiam dicebatur. Dicebatur etiam apud Romanos ius publicum, quod erat de rebus ſacris, & ſacerdotibus, cap. *ius publicum*, diſt. 1. Vnde ſacerdotale etiam dici poterat. Nunc autẽ hoc ius in Eccleſia ſeparatum eſt à ciuili, ac temporali, & canonicum denominatum eſt, vt ſupra vidimus.

6. In quo Canonico iure poteſt aliquid propriũ conſiderari, quia leges Canonicæ in ſua generalitate vniuerſaliores ſunt, quàm leges ciuiles ex parte eorum pro quibus ferri poſſunt, quia dari poſſunt vniuerſo orbi, quia per illud totum Eccleſia diffuſa eſt. Atque ita communitas adæquata (vt ſic dicam) legibus canonicis non multiplicatur, ſed vna tantùm eſt; ideóque leges canonicæ ex hac parte vniuerſales ſunt, & non recipiunt varias denominationes ex parte eorum, pro quibus feruntur, ſed ſimpliciter dici poſſunt Canones Eccleſiaſtici, vel præcepta Eccleſiæ. At verò intra ipſam Eccleſiam, ex parte perſonarum, vel communitatum particularium diſtingui poſſunt variæ leges, ſeu iura, & ſic poteſt ſpecialiter dici ius ſacerdotale, vel clericale, quod non ſolùm canonicum eſt, ſed ſpecialiter pro ſtatu ſacerdotali, vel clericali

A fertur; ſic etiam dici poteſt ius Monachale, ſeu regulare proprium religioſis. Item hoc modo diſtinguuntur iura ſynodalia ſecũdùm varios Epiſcopatus, diœceſes, vel prouincias, à quibus etiam ſæpe denominantur, & appellari etiam poſſunt iura municipalia canonica.

Hinc etiam diſtinguere aliqui ſolent inter legem, & ſtatutum, quia lex dicitur propriè de lege pertinente ad totam communitatem alicui Regi, vel ſupremo Principi ſubiectam, ſtatutũ verò dicitur propriè de lege municipali. Sic enim leges vniuerſitatum, Collegiorum, religionum, &c. ſtatuta dici ſolẽt. Sed hoc ſolùm ad ſignificationem vocabulorum ſpectat, & ideo communis vſus obſeruandus eſt. Nam B ſine dubio ſtatuta municipalia ſunt veræ leges; illis enim cum proportione conueniunt, quæ hactenus de lege in communi, vel de lege humana dicta ſunt, & ita ſæpe appellantur, & è conuerſo leges communes, & vniuerſales vocari poſſunt ſtatuta, & frequenter ita vocantur, quia vis vocis non minùs in illas conuenit, vt per ſe conſtat: ſolùm ergo per quandam accommodationem ſolent illa vocabula ita diſtingui, præſertim in doctrina tradenda, vt habeamus vocabula quibus breuiter, & diſtincte loqui poſſimus. 7. *Quid inter eſt inter legẽ & ſtatutũ.* Ad eundem modum cenſendum eſt de nomine conſtitutionis. Aliqui enim putant legem ſimpliciter dici de lege ciuili, non de Canonica, conſtitutionem verò è contrario: ſed hoc etiam non habet fundamen-C tum in re, nam leges etiam ciuiles conſtitutiones Principum appellantur, Digeſtis de Conſtitution. Principum. Iſidorus in cap. *conſtitutio*, diſtinct. 2. ait, conſtitutionem eſſe edictum, quod Rex, vel Imperator conſtituit, & è conuerſo conſtitutiones Canonicæ verè leges ſunt, & ita etiam paſſim nominantur. Tamen per accommodationem ille modus loquendi videtur eſſe ſatis vſitatus, & conformis rubricæ de conſtitutionibus in decretalibus, vbi videri poſſunt interpretes.

8. Alia verò ſunt nomina magis propria legum Eccleſiaſticarum: vocantur enim Canones, Decreta Patrum, Decretalia vtique, iura, ſeu Decretales Epiſtolæ, vt conſtat ex titulo Decretalium, & ex capite primo & quinto, & de Conſtitut. & ex cap. primo, & ſecundo, diſtinctione tertia, vbi Gloſſa in ſum. ra-D tionem nominum declarat, & alia adiungit. Nos ſolùm aduertimus, illa tria nomina potiſſimum dici ſolere de legibus ſummorum Pontificum, vel Cóciliorum: nam leges Epiſcopales non ſolent Canones, vel Decreta appellari, de quo videri poteſt Felinus in capite primo de Conſtitution. Denique his nominibus addita ſunt alia plura, quibus leges Eccleſiaſticæ ſignificantur, dicuntur enim Extrauagantes, Motus proprij, Bullæ, &c. Hæ autem voces, & ſimiles ſolis quibuſdam legibus Pontificibus attribui ſolent, & varias habent origines, & etymologias, quę nunc nobis neceſſariæ non ſunt. Nam vis legum, quæ per has voces ſignificantur, eadem eſſe videtur, & quod occurrerit proprium, in ſequentibus adnotabitur.

9. E Quartò ſolent diſtingui leges ex rebus, ſeu materia, quam præcipiunt, éſtque hæc denominatio valde vſitata in iure ciuili, & interdum fit interpoſito nomine auctoris, vt ad legem Iuliam de adulteriis, ad legem Corneliam de ſicariis, ad legem Iuliam de ambitu, Maieſtatis, &c. Sæpe verò fit ſimpliciter denominatio ex materia, vt lex frumentaria, agraria & commiſſoria, &c. Et ferè omnes tituli vtriuſque iuris hoc modo diſtinguuntur. Sed hæc etiam diuiſio materialis eſt in ordine ad formalem rationem legis quam nos conſideramus, & ideo licèt in ordine ad vſum, & ad practicam notitiam legum neceſſariũ ſit ſcire, quid per vnamquamque legẽ præcipiatur, nobis tamen ad generalem doctrinã neceſſariũ non eſt. Et

ideo

ideo de his omnibus partitionibus, ſeu denominationibus legum nihil ampliùs dicere oportebit. Solùm enim illas propoſuimus, vt illarum vocum ſignificatio non ignoretur, id enim ad noſtrum vſum neceſſarium erat, ad eundem verò ſufficiunt, quæ dicta ſunt.

CAPVT II.

De lege odioſa, & fauorabili, earúmque varietate.

1. DIuiſionibus legis traditis in ſuperiori capite addere poſſumus quintam ex effectibus ſumptam, quæ inſtituto noſtro maximè deſeruiet. Quintò ergo lex humana generatim ſumpta diuiditur in odioſam, ſeu oneroſam, & fauorabilem, ſeu beneficium conferentem, quæ diuiſio ex multis iuribus colligitur. Nã interdum dicunt iura, odia eſſe reſtringenda, & fauores ampliandos. cap. *odia*, de reg. iur. in 6. cùm vulgaribus concordantibus, quæ regula præſertim intelligitur de fauoribus, vel odiis in iure contentis, ac ſubinde de legibus fauorabilibus, & odioſis. Et ita diuiſionem hanc legum communiter Doctores ſupponunt, vt cõſtabit ex his quos in diſcurſu capitis referemus. Tria verò ad intelligentiam huius partitionis deſiderari poſſunt. Primum eſt, vnde ſit ſumenda diſtinctio inter illa membra. Secundum eſt, an ſit ſufficiens, ita vt illa duo membra adæquatè diuidant legem humanã. Tertium eſt quot genera legum humanarum ſub ſingulis illorum membrorum contineantur, vt de illis ſigillatim in ſequentibus dicemus.

2. *1. Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex videtur fauorabilis.* Circa primum ratio dubitandi eſſe poteſt, quia nulla eſt lex quæ ſimpliciter fauorabilis non ſit; ergo non poteſt ſubſiſtere diuiſio. Antecedens patet, quia lex vt ſit iuſta, & vera lex, debet eſſe communi bono vtilis, & moraliter neceſſaria, ſed vtilitas boni communis maximus fauor eſt, quia bonum cõmune præferendum eſt ceteris: ergo omnis lex ſimpliciter inducit fauorem, & hoc eſt eſſe fauorabilem; nulla ergo eſſe poteſt odioſa. Et confirmatur: nam ſi quæ eſſet lex odioſa maximè illa, quæ pœnam imponit; at hæc non eſt odioſa: ergo nulla. Probatur minor, tum quia aliàs omnis lex eſſet odioſa, quia omnis lex imponit reatum pœnæ tranſgreſſoribus: quod autem illa pœna exprimatur, vel determinetur in lege, parũ auget grauamen ſeu odium, cùm ſolus reatus æternæ pœnæ ad huiuſmodi odium ſufficiat, & comminatio illius reatus in omni lege includatur, quæ grauis ſit, & nomen præcepti ſimpliciter mereatur. Tum etiam quia pœna non eſt intenta per legem, ſed potiùs apponitur, vt fugiatur, & vt ſaltem ex timore eius ſeruetur præceptum; ergo additio pœnę non facit legem odioſam, quia qualitas legis penſanda eſt ex fine, & bono per ſe intento per legem. Tum denique, quia licèt pœna ſit malum quoddam, eſt tantùm ſecundùm quid, & vt eſt medium ad ſeruandam legem, eſt maximum bonum; ergo eſt potiùs fauor, quàm odium. Eædémque rationes fieri poſſunt de quacũque ratione odij in lege conſiderabili.

3. *2. Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex humana videtur odioſa.* In contrarium videri poteſt, nullam eſſe humanam legem, quæ odioſa dici non poſſit, ac debeat, eo modo, quo talis denominatio poteſt in veram legem cadere. Lex enim non poteſt dici odioſa, quia per ſe ſit odio digna, nec quia per ſe habeat effectum qui reddat hominem odio dignum, ſic enim ſolum peccatum eſt per ſe odio dignum, & reddit peccatorem, vt talis eſt, odio dignum: lex autem nec peccatum eſt, nec ad peccatum inducit; nõ poteſt ergo hoc modo dici odioſa. Solùm ergo dici poteſt odioſa, quatenus aliquod onus imponit, quod durum, ac graue meritò reputatur, hoc autẽ modo omnis lex humana odioſa videri debet, quia addit nouum conſcientiæ vinculũ vltra omne vinculum diuinæ legis, quod graue onus reputatur, præſertim quia poteſt eſſe occaſio culpæ & æternæ mortis. Et confirmatur, quia ſi aliqua eſſet lex fauorabilis, maximè priuilegiatiua, quia hæc eſt, quæ magis directè, & ex inſtituto fauorẽ cõcedit, & priuilegiũ quatenus lex eſt, odioſũ eſt, quia eſt oneroſum, illis quos obligat per modum legis, & quatenus priuilegiũ eſt cenſetur odioſũ, quia derogat iuri cõmuni, & inducit ſingularitatẽ in communitate, quæ odioſa eſſe ſolet, vt poſtea ſuo loco videbimus, ergo nulla eſt lex, quæ quatenus eſt talis, ſimpliciter fauorabilis ſit. Tandem hæ rationes pro vtraque parte factæ videntur cõuincere, omnẽ legem miſtam eſſe, & partim fauorẽ, partim odiũ includere, quod ſatis eſt vt diuiſio non habeat locũ, cùm omnis lex ſub vtroque membro comprehendatur. Quod ſi dicatur in hac miſtione poſſe ex alterutra parte eſſe exceſſum, & ſecundùm exceſſum alterius partis illa membra diſtingui, tunc difficillimum erit, talẽ exceſſum expendere, & declarare, vixque poterũt applicari regulæ, quæ de fauoribus, & aliis in iure traduntur.

In explicãda igitur diſtinctione illorũ membrorũ, variæ ſententiæ referri poſſunt, de quibus videri poteſt Sarmiẽt. lib. 1. ſelect. c. 12. Prima eſt, ex fine legis iudicandum eſſe, an lex ſit fauorabilis, vel odioſa. Nã ſi lex intendit fauorẽ, ſeu bonũ aliquod conferre, fauorabilis eſt, quidquid ex ea ſequatur: ſi verò intẽdit inferre malum, ſeu onus imponere, erit odioſa, etiam ſi fauor aliquis ex ea ſequatur. Hac regula vtuntur Iuriſperiti, citatur gloſ. in c. *ſi propter*, de reſcript. in 6. illa verò ſolùm in verb. *intentionis*, aduertit, in legibus ad intentionẽ ſcribentis recurrendum eſſe. Citatur etiã Gloſ. verb. *alios*, in c. *ſciant cuncti*, de elect. in 6. quatenus dicit, legem illius tex. eſſe fauorabilẽ, quam ibi Dominic. & alij ſequuntur, & in ſimili Panorm. In c. *non dubium*, de ſent. excõmun. n. 3. vbi Fel. n. 2. Idem ſentit, *quia in omni diſpoſitione* (inquit) *attenditur, quod principaliter agitur*, l. *ſi quis nec cauſam*, ff. ſi certum petatur. Clariùs Panorm. in c. 1. de locato, n. 10. Itẽ Nauar. conſ. 11. de conſtit. & conſ. 31. aliàs 32. de regul. Bart. Bald. Alexand. & alij, quos refert Tiraq. in Præf. ad retract. n. 56. & 65. & tract. 1. de retract. §. 31. Gloſ. 1. n. 5. vbi etiam nonnulla adducit iura, ex quibus id colligi poteſt, & facit etiã c. 2. §. 1. de decim. in 6. Ratione itẽ ſuaderi poteſt, tũ quia finis eſt qui dat ſpeciẽ actibus humanis, & conſequẽter etiam proprietates, ergo etiam in legibus finis eſt præcipuè attendendus, vt iudicetur, an lex ſit fauorabilis, vel odioſa. Tum etiam quia id quod eſt per ſe, præfertur ei, quod eſt per accidens: at lex intendens fauorem, per ſe fauorabilis eſt, ergo ſimpliciter talis eſt, licèt ex accidenti inferat grauamen.

1. Sent. ex fine iudicandum de lege. 4.

Panor. Nauarr. Bart. Bald. Alexand. Tiraq.

Finis dat ſpeciẽ actibus, & proprietates conſequẽter.

5. Veruntamen hæc ſententia, niſi aliquo modo limitetur, aut explicetur, non poteſt ſimpliciter approbari. Primò ob generalem rationem, quòd proprietas legis magis eſt ſpectanda ex intrinſeca materia, & quaſi natura talis legis, quàm ex intentione ferentis: quia talis intentio extrinſeca eſt, & nõ poteſt mutare proprietatem intrinſecè inhærentem legi ex vi ſui obiecti, ſeu materiæ, ergo ſi materia legis fauorem continet, lex erit fauorabilis, etiãſi legiſlator aliud intẽdat, & è contrario. Neque enim intẽtio legiſlatoris facere poteſt, vt quod ſuapte natura odioſũ eſt, ſit fauorabile, vel vt quod fauorabile eſt, ſit odioſũ, vt rectè dicit Tiraq. in dicta præf. n. 67. Secundò, quia vel eſt ſermo de intẽtione finis vltimi, ſeu remoti, aut proximi, neutra autem ſufficit, ergo. De priori patet ex ratione dubitãdi propoſita, quia ſic omnis lex eſt fauorabilis, quia per omnẽ legẽ intenditur commune bonũ, aliàs enim nõ erit iuſta, cõmune autẽ bonũ fauorabile eſt. Itẽ quia lex nõ poteſt eſſe ita odioſa, vt in odio ſiſtat, niſi fortè feratur in odiũ alicuius vitij, quod per ſe, & abſolu

Ex intrinſeca materia ſumendam proprietatẽ odioſa aut fauorabilis.

abſolutè dignum eſt, & ideo tale odium inter fauo- A res computãdum eſt. Eo vel maximè quod per ſe refertur in amorem virtutis, & ita ex fine remoto fauorabile eſt. Reſpectu verò perſonarum nunquã lex intendit malum, niſi propter maius bonum; ergo ſi finis remotus ſufficit, vt lex ſit fauorabilis, omnis lex quantumuis grauis, vel pœnalis erit fauorabilis, ſi iuſta ſit: hoc autem eſt contra communem omnium ſenſum, & contra principia iuris. Si autem ſit ſermo de fine proximo, intento à legiſlatore, conſtat illum non ſatis eſſe; non ſolùm quãdo ille finis eſt extrinſecus, & accidẽtarius, vt probat prior ratio facta, ſed etiam ſi videatur intrinſecus, quia poteſt aliũde vinci, ac ſuperari. Quod patet exemplis. Nam diſpensãs B proximè intendit concedere fauorem, & tamen diſpenſatio non cenſetur fauorabilis, ſed odioſa, vt infrà videbimus; ergo idem eſſe poterit in lege. Et à contrario quãdo legiſlator infert grauamẽ, vt per illud obuiet maiori nocumento, diſpoſitio eius non cẽſetur odioſa, ſed fauorabilis, iuxta cap. 2. §. 1. de decim. in 6. Ex quo principio multi exiſtimant, diſpoſitionem capit. *ſi quis ſuadente*, eſſe fauorabilem, licèt proximè facta ſit ad grauem cenſuram imponendam; ergo ex ſolo fine proximo legiſlatoris non poteſt ſumi certa regula in hac materia.

6. Dici ergo poteſt, leges fauorabilem, & odioſam diſtinguendas eſſe ex materia, ita vt illa lex fauorabilis ſit, quæ fauorem concedit, illa verò odioſa, quæ pœnam, vel aliud ſimile grauamen infert. Quæ regu- C la erit certiſſima, quãdo materia legis talis eſt, vt vel purum fauorem, vel purum grauamen contineat, non ſolùm directè, & per ſe, ſed etiam indirectè, ſeu per quandam conſequutionem: tunc enim ex intrinſeco fine lex talis eſt, & non habet vnde contrariam denominationem accipiat. Nec verò repugnat dari huiuſmodi leges. Nam in primis ſæpe poteſt concedi fauor, aut beneficium alicui fieri ſine vllo illius grauamine, vel aliorum præiudicio, vt de nonnullis priuilegiis infrà dicemus, tũc ergo erit lex, & diſpoſitio fauorabilis; idem ergo erit in quacunq; lege cõmuni habente ſimilem conditionem. Sic enim per ſe valde probabile eſt, omnem legem prohibentem aliquid per ſe malum, vel præcipientem aliquid honeſtum, non nimis graue, aut oneroſum, ſed moderatum, & communi modo viuendi hominum conſen- D taneum, eſſe fauorabilem, quia re vera eſt magnum beneficium hominum, dum eos ſuauiter, & efficaciter dirigit ad operandum bonum, & vitandum malũ. Vnde nec ſola ratio obligationis, aut vinculi cõſciẽtiæ, nec periculum reatus, quod ad præceptum ſequi videtur, ſufficit vt cenſeatur lex non continere purũ fauorem, ſed mixtum, tum quia hoc cõmune eſt omni legi, & ideo non mutat rationes particularium legum. Tum etiam quia difficultas intrinſeca ipſi virtuti non impedit, quominus virtus ipſa maximus fauor ſit, ergo eadem ratione lex, quæ eſt regula virtutis, quatenus vinculum imponit cum moderatione debita, gratia eſt, & fauor ſecundùm rectam rationem ſpectata, licèt inferiori portioni grauamen eſſe inter- E dum appareat. Tum denique quia ſi quid eſt periculi alicuius mali ob tranſgreſſionem legis, illud non naſcitur ex ipſa lege, ſed ex hominis imperfectione, & ideo non impedit quominus lex huiuſmodi purũ fauorem contineat. Magis poteſt dubitari de lege odioſa quomodo poſſit purum odium continere, cùm ſemper bonum intendat. Dicendum verò eſt ex parte materiæ legis hoc non repugnare, etiamſi ex parte finis aliquid fauorabile per omnem legem intẽdatur: & ita lex purè pœnalis, ſeu quæ ſolùm fertur ad imponendam, vel augendam pœnam, poteſt dici ſimpliciter odioſa, & leges tributorum, & aliæ huiuſmodi ſub eodem ordine continebuntur.

A Difficultas verò ſpecialis eſt, quando materia legis vno reſpectu videtur fauorabilis, & ſub alio grauamen continet, vt ſæpius contingit, quomodo de illa iudicãdum ſit. Auctores enim in hoc etiam variè ſentiunt, quidam enim dicunt, omnem legem continentem præiudicium, vel grauamen alicuius, aut malum aliquod inferentem, ſimpliciter odioſam eſſe, etiamſi magnum fauorem, vel fauorem aliunde cõtineat. Ita ſentit Tiraquel. in dict. præf. n. 65. cum Ioan. Andr. & aliis in c. vlt. de verb. ſignif. circa Gloſ. verb. *ſimilibus*. Qui dicunt, cùm concurrunt fauor, & odium, diſpoſitionem eſſe odioſam. Fundari potuit Tiraq. in alio principio, quia exiſtimat, non poſſe eandem diſpoſitionem ſimul eſſe fauorabilem, & odioſam etiam re- B ſpectu diuerſorum, vel ſecundùm diuerſas rationes, neque idem ſtatutum poſſe eſſe partim fauorabile, partim odioſum, tum quia non poteſt vna, & eadem res diuerſo iure cenſeri l. *cum qui ædes*; ff. de vſucap. tum etiam quia non poteſt idem ſtatutum extendi in fauorem vnius, quin vertatur in odium alterius, & è conuerſo. Ex hoc ergo principio inferri poteſt, legẽ, in qua ſimul concurrunt fauor, & odium, odioſam cenſendam eſſe, quia non poteſt ſimul eſſe fauorabilis, & odioſa, nec etiam poteſt dici fauorabilis omnino, quia bonum ex integra cauſa, ergo erit odioſa, quia malum ex quocunque defectu, & odium habet rationem mali. Item quia legem eſſe odioſam non includit negationem omnis fauoris, ſed ſolam dicit im- C poſitionem alicuius odij, ſeu grauaminis, quod verificatur ſimpliciter de tali lege; eſt ergo ſimpliciter odioſa. Denique quia talis lex ſimpliciter reſtringenda eſt, ne odium aliqua ex parte augeatur; ergo eſt tantùm odioſa. 7.

Ioan. Andr.
Tiraquel.

Alij verò exiſtimant, vbi coniunguntur fauor, & odium in eadem lege, vel ſtatuto, talem diſpoſitionem fauorabilem omnino cenſendam eſſe. Fundari poteſt, quia vbi cõcurrunt fauor, & odium, fauor præualet, & præfertur odio; ergo conſtituet diſpoſitionem ſimpliciter fauorabilem. Antecedens ſumitur ex L. 2. C. de in ius vocando, vt notat, & ſequitur Panormit. in c. *in litteris*, de reſtit. ſpol. n. 34. Anchar. & alij, quos refert Tiraq. ſuprà, n. 66. Et confirmatur, quia vbi cõcurrunt fauor, & odium, fauor quoad fieri poſſit, ampliandus eſt, & odium reſtringendum eſt quantum D neceſſe fuerit, vt fauor amplietur, ergo talis diſpoſitio ſimpliciter iudicanda eſt fauorabilis. 8.

Panorm.
Anchar.

Dico tamen, in primis, non repugnare eandẽ legem diuerſis reſpectibus eſſe fauorabilem, & odioſã. Ita ſentiunt communiter Doctores, & expreſsè Gloſſ. in dicta l. 2. C. de in ius vocando, verb. *literis*, quam ibi Palud. Caſtrenſ. & alij ſequuntur. Idem ſentit Innoc. in c. *quòd dilectio*, de conſanguin. & affin. & ibi Panorm. n. 9. & communiter Summiſtę verbo, *priuilegium*. Poteſtque inductione oſtendi in priuilegio, diſpenſatione, lege pœnali, & ſimilibus, quæ reſpectu diuerſorum, fauorabilia ſunt, & odioſa. Ratione item patet, quia in hoc nulla ratio repugnantiæ oſtendi poteſt, nam relationes quaſi oppoſitæ poſſunt eidem rei E conuenire reſpectu diuerſorum, vt ſimilitudinis, ac diſſimilitudinis, æqualis, & inæqualis, maioris, ac minoris, ſed ita comparantur hæc duo: nam fauor, & odium reſpectiua ſunt, fauor enim alicuius eſt fauor, & odium ſimiliter, ergo nihil repugnat eandem diſpoſitionem, reſpectu diuerſorum, vni eſſe fauorabilem, alteri odioſam. 9.

Nõ repugnat legẽ ſecũdum diuerſos reſpectus eſſe fauorabilẽ & odioſã, ſunt enim, vt aliæ relationes oppoſitæ.
Bald.
Innocent.

Dices, verũ eſſe, hoc nõ repugnare, illos tamẽ duos reſpectus ita eſſe inter ſe connexos, vt vnus ex alio ſequatur, ideóq; nõ poſſe ſecundũ vnũ ampliari legẽ, quin ſecundùm aliũ etiam amplietur, neque è cõuerſo ſecundùm vnum reſtringi, quin ſecundùm aliũ reſtringatur, & idcirco neceſſarium eſſe de tali lege iudicare tanquam de fauorabili abſolutè, vel odioſa 10.

abſolu

abſolutè, ita vt vel nulla ratio odij habeatur propter A fauorem, vel nulla ratio fauoris propter vitandum, ſeu minuendum odium. Exemplum optimum eſt in lege tributum imponente, quæ odioſa eſt, ei cui tributum imponitur, fauorabilis autem ei, pro quo imponitur, vel rei, propter quam imponitur, nec poteſt vno reſpectu augeri, & minui ſecundùm alium, & ideo neceſſarium eſt, vt alter reſpectus vincat, ſecundùm quem lex iudicetur ſimpliciter fauorabilis, vel ſimpliciter odioſa.

11. Reſpondeo concedendo interdum illos duos reſpectus habere inter ſe illam cōnexionem, & tūc argumentū rectè procedere, quādo fauor vnius augeri non poteſt ſine damno alterius, neque è conuerſo poteſt incommodum vnius temperari, quin alterius cōmodum ceſſet, aut minuatur. Sic in motu phyſico nō poteſt quis latiùs, aut velociùs accedere ad vnum terminum, quin eum eadē proportione recedat ab oppoſito, nec poteſt homo plus donare ex propria pecunia, quin pauperior fiat, &c. Nihilominus tamen non ſemper eſt neceſſaria illa connexio inter fauorē, & odiū, ſæpe enim poteſt fieri, vel augeri fauor vni ſine præiudicio aliorum, & è conuerſo vnus poteſt grauari, vel puniri propter cōmune bonum ſine ſpeciali fauore aliorum, qui inde reſultet. Eadémq; lex ſeu regula interdum ampliatur reſpectu vnius ob fauorē, & reſtringitur in odiū alterius ratione boni cōmunis, vt eſt optimum exēplum in l. *qui exceptionem*, ff. de condict. indebiti. Quia poteſt fieri alicui beneficium ſine diminutione bonorum alterius, & è conuerſo. Item fauor poteſt conſiſtere in tempore, vel in modo, vel in bonore, aut aliis rebus, quæ non ſubtrahuntur vni, vt dentur alteri. Deniq; hoc poteſt inductiune oſtendi in priuilegiis, in diſpenſationibus, in pœnis, & aliis ſimilibus.

12. *Fauorē, aut odiū præferēda pēſatis circūſtantiis materiæ, intētionis, & boni communis maximè.*

Deinde addo, quando lex diuerſis reſpectibus eſt fauorabilis, & odioſa, non ſemper fauorem odio, aut odium fauori eſſe præferendum, ſed prudenter penſanda eſſe omnia, ſcilicet, intentionem legiſlatoris, rationem boni communis, & alias circunſtātias materiæ, & verborum, vt illud præferatur, quod videtur eſſe grauius, & honeſtati, ac iuſtitiæ legis magis conſentaneum. Hæc aſſertio quatenus media eſt inter duas ſententias allegatas, poteſt vtriuſque motiuis ſuaderi, & per ſe quidē ſpectata valde probabilis eſt. Quia fauor magis per ſe intendi poteſt, odium verò, ſeu grauamen minimè, ſed propter inſtantem neceſſitatem. Et ideo per ſe loquendo, ac cæteris paribus, fauor eſt præferendus: nihilominus tamen tanta eſſe poteſt neceſſitas imponendi grauamen, vt imponendum ſit, vel augendum propter maius bonum. Atque ſic ſentiunt qui cenſent, canonem, *ſi quis ſuadente*, eſſe legem fauorabilem, & eſſe extendendum, etiāſi cenſura extendi conſequēter videatur, quia eſt fauor religionis, & requirit illum rigorem, vt ſtabilis perſeueret. Similiter in lege imponente tributum poteſt eſſe cauſa tam pia, & neceſſaria, vt non habeatur ratio odij, ſeu grauaminis, quominus lex ſimpliciter fauorabilis, & extendenda ſit. E contrario verò lex excludens fœminas ab hæreditate, licet intendat fauorem maſculorum, odioſa ſimpliciter eſt, & coarctanda, vt eſt communis doctrina Iuriſtarum, vt videre licet in Tiraquello ſuprà dicta Præfat. num. 64. & aliis locis, quæ ipſe allegat, quia fauor ille priuatus eſt, & non admodum neceſſarius, neque ad pacem & honeſtatem morum multum vtilis, & ad hunc modum eſt de aliis iudicandum.

Lex excludēs fœminas ab hæreditate eſt odioſa quia fauor ille reſpectu bonum cō eſt priuatus.

13. *In dubio præferendū fauorem & legē ampliandā, quia per*

Vnde tandem aſſero, vbi res fuerit dubia, quia fauor, & odium videntur quandam æqualitatem habere, vel quia ad inuicem ſe habent, ſicut excedens, & exceſſum, tunc fauorem eſſe præferendum, & ad ampliandam legem, eſſe iudicandam ſimpliciter fauorabilem. Ita ſumitur ex Gloſſ. in l. 2. C. de his, qui non poſ. ad liber. peruen. verb. *interrogauerit*, vbi etiā Bald. & alij, idem Bald. in l. penult. C. de pactis, circa finem, vbi etiam Roman. & Alex. li. 7. conſilior. conſ. 197. Et ratio eſt facilis ex dictis, quia lex per ſe, & quaſi ſponte ſua inducit fauorem, odium verò quaſi ex accidenti, & coactè ob neceſſitatem, id autem, quod eſt per ſe præfertur ei, quod eſt accidentarium, cæteris paribus, ac ſubinde etiam in dubio. Explicatur hoc amplius, quia odium non intenditur, niſi vt tandem cedat in aliquod commodum, quod vel ſit fauor, vel vt fauor reputetur; fauor autem non eſt propter odium; imò ex genere ſuo eſt per ſe, ergo magis intenditur fauor ex ſuo genere. Nam propter quod B vnumquodque tale, & illud magis, ergo in dubio, ac cæteris paribus fauor præfertur. Et ita facilè conciliantur ſententiæ adductæ, & ſolutæ manent omnes rationes dubitandi, & facilè poteſt lector intelligere, & ideo non oportet circa ſingulas immorari.

ſe lex iatēdit fauorem.

14. *Poſſe legē eſſe mixtā odioſam & fauorabilem.*

Ex his reſoluitur, quod ſecundo loco ſuprà poſui de ſufficientia prædictæ partitionis. Poſſet enim facilè dici, non oportere, vt omnis lex, aut fauorabilis ſit, aut odioſa. Nam poteſt aliqua eſſe mixta ſecūdùm diuerſos reſpectos, & aliqua fortè eſſe poteſt neutra, ita vt videntur eſſe præcepta morum generaliter propoſita propter commune bonum. Meliùs tamen dicitur, diuiſionem eſſe adæquatam, quia lex, quę videtur mi- C ſta, ab ea parte denominatur, quæ in ea præualet: vel ſi eſt dubium, aut æqualitas, talis lex cenſetur abſolutè fauorabilis, vt declaratum eſt. Quòd ſi lex ſit, quæ nulli imponit ſpeciale grauamen, nec ita eſt grauis, & oneroſa, vt propterea odioſa cenſeatur, eo ipſo, quod eſt iuſta, & propitia communi bono, cenſetur fauorabilis, & amplianda intra limites fauoris, & ita relinquitur partitio ſufficiens, & adæquata.

15. *Quatuor eſſe ſpecies præcipuas legum odioſarum.*

Tandem quod ad vltimum punctum attinet, plures numerari ſolent modi, aut quaſi ſpecies legum odioſarum, tres autem, vel quatuor videntur eſſe præcipuè. Videlicet lex pœnalis, lex tributum, aut onus imponens, lex irritans factum, quod prohibet directè, vel indirectè, ſeu conſequenter lex exorbitans à iure antiquo, vel à communi iure, aut illi derogans, D vel limitans, aut corrigens illud, & à fortiori lex poſterior priorem abrogans, & de his omnibus in præſenti libro dicemus, quatenus peculiares proprietates, & effectus habent, quos explicare neceſſe eſt. Aliæ verò leges omnes, quæ huiuſmodi non ſunt, inter fauorabiles computantur. Veruntamen ex vi huius negationis non participant ſpecialem rationem, quæ propria conſideratione indigeat, tantùm ergo illæ, quæ priuilegij rationem habent ſpecialem, indigent ratione, & ideo de illis dicemus in libro ſequenti.

CAPVT III.

E *Vtrùm leges pœnales obligent in conſcientia ad actus, quos proximè intendunt.*

1. DVæ partes in lege pœnali diſtinguendæ ſunt, vna eſt de actu, quem intendit fieri, aut omitti, alia eſt de pœna, quam imponit contra tranſgreſſores talis legis, & quamuis prior pars videri poſſit expoſita tractando de lege humana, ciuili, & canonica, tamen aliquid ſpeciale habere poteſt in lege pœnali, & ideo priùs de illa priori parte dicemus, poſtea de poſteriori, circa illam verò partem multa inquiri poſſunt. Primum, an leges pœnales

pœnales poſſint obligare ad culpam: ſecundum, an de facto obligent; tertium, an poſſint non obligare ad culpam, ſed ad ſolam pœnam: quartum, an de facto ſic obligent. Et hæc duo puncta examinabimus capite ſequenti, nunc reliqua examinanda ſunt, & difficultas eſt de legibus imponentibus pœnam temporalem nam de ſpiritualibus, vt ſunt cenſuræ, & ſimiles; nulla eſt dubitatio, quin regulariter loquendo culpam ſupponant, vt ex dictis in lib. 4. conſtat, & in ſequentibus magis declaratur.

2. *Poſſe eſſe legē pœnalē obligantē in conſcientia, ſic enim efficacior erit.*

Circa primum ergo, de poteſtate nulla eſt controuerſia, & alteo breuiter dicimus, non excedere humanam poteſtatem præcipere aliquid ſimul obligando in conſcientia, & imponendo pœnam, ac ſubinde poſſe ab homine fieri legem obligantem in conſcien- B tia, & imponentem pœnam certam tranſgreſſoribus, quod etiam de Principe ſeculari nullus Iuriſperitorum negauit, vt fatetur Nauarr. in cap. *fraternitas.* 12. q. 2. n. 21. *Nauarr.* Et probatur facile primò, quia talis lex poteſt eſſe conueniens reipublicæ, imò experientia oſtendit, ſæpe eſſe valde neceſſariam, & alioqui nullā iniuſtitiam continet; ergo non eſt cur excedat poteſtatem humanam: neque vlla ratio probabilis ad hoc afferri poteſt. Secundò, de legibus imponentibus ſpiritualem pœnam, excommunicationem, &c. nemo dubitat, quin obligent in conſcientia ad actus præceptos, vel prohibitos; vt in lib. 4. diximus, quia ſpiritualis pœna maximè ſolet imponi propter contumaciam, quæ non eſt ſine inobedientia, & culpa, & C quia ſpirituales pœnæ ſunt medicinales, & præcipuè intendunt curationem animæ, & correctionem culpæ, ergo generatim loquendo, non excedit poteſtatem humanam obligare in conſcientia ſub certa etiā pœna per legem impoſita, ergo nec excedit hoc facultatem legis, ſeu poteſtatem ciuilem, etiamſi pœnas tātùm temporales imponat. Probatur conſequentia, quia nulla ſufficiens ratio differentiæ aſſignari poteſt, quia vtraque poteſtas ſicut includit vim dirigendi in conſciētia, ita etiā vtraq; includit vim coërcendi per pœnas proportionatas, & ſicut adiectio pœnæ ſpiritualis eſt moraliter neceſſaria in legibus Eccleſiaſticis, ita pœna temporalis eſt moraliter neceſſaria in ciuilibus, imò in vtriſq; legibus. Quia vtraque obligatio ſimul magis cogit, quàm altera tantùm, & ſenſuales homines efficacius terrentur commina- D tione temporalium pœnarum, licèt ſpirituales grauiores ſint. Tertiò, quia legiſlator humanus poteſt ſinè adiectione pœnæ temporalis obligare in conſciētia per ſuas leges, ergo etiam cum illa. Probatur conſequentia, quia legiſlator humanus poteſt adiicere pœnam temporalem obligationi legis naturalis, vt pœnam mortis propter homicidium, vel furtum grauiſſimum, & ſimiliter poteſt per poſteriorem legem adiicere pœnam priori legi humanæ purè morali, & obliganti in conſcientia, ita vt lex poſterior non auferat obligationem prioris, vt latè probat Nauarr. ſuprà, dicens, à nemine negari, & eſſe rem adeò claram, vt non egeat probatione, ergo idem poteſt facere ſimul per vnam legem, quia valde accidentaria E eſt vnitas, vel pluralitas legum, neque variare poteſt rationem iuſtitiæ, aut poteſtatis.

3. *Obiectio.*

Sed obiici ſolet, quia videtur excedere iuſtitiæ æquitatem, reatum duplicis pœnæ imponere propter vnam tranſgreſſionem: nam in foro Dei *non inſurgit duplex tribulatio*, propter idē delictum, vt dicitur Nahum 1. vbi Septuaginta legunt, *Non vindicabit bis in idipſum in tribulatione*: ergo multò minùs poteſt id facere legiſlator humanus: ergo dum imponit pœnam temporalem, non poteſt imponere æternam, vel aliam alterius vitæ: ergo nec poteſt obligare in conſcientia, quia ad hanc obligationem ſequitur reatus pœnæ alterius vitæ. *Reſponſio.* Reſpondetur, negando aſſum- A ptum, & patet inductione, quia Deus præcepto impoſito Adamo, obligauit illum in conſcientia, & ſub grauiſſima culpa, & reatu pœnæ æternæ, & nihilominus addidit pœnā mortis temporalis, idémque conſtat in multis præceptis legis veteris, quæ obligabant ſub pœna mortis, & de illis eſt generalis regula, quòd obligabant in conſcientia. Idem fit euidens ex dictis de lege addente pœnam excommunicationis, etiamſi ſupponat reatum pœnæ æternæ. Item de lege addente pœnam temporalem propter crimen contra legem naturalem, vel contra aliam priorem legem humanam, quia ibi etiā coniunguntur duæ pœnæ ſine iniuſtitia. Ratio verò eſt, quia vel peccatum propter ſuam infinitatem B eſt capax vtriuſque pœnæ, & plurium, vel quia tranſgreſſio legis humanæ non ſolùm eſt offenſio Dei, ſed etiam Principis, & reipublicæ humanæ, & ideo ab vtroque iuſtè punitur. Vnde etiamſi lex aliqua non imponat ſpecialem pœnam, ſed ſit purè moralis, poteſt Princeps punire temporaliter tranſgreſſorem talis legis, quàmuis etiam in foro Dei habeat reatum ſuæ propriæ pœnæ: ergo ſignum eſt, duplicem illam pœnam diuerſæ rationis, & diſtincti fori, diuini, & humani, non excedere meritum talis tranſgreſſionis. Nec locus Nahum aliquid facit ad cauſam, tum quia ibi non agitur de lege, aut eius pœna, ſed de quadam promiſſione Dei reſpectu populi Iudaici, quem tunc ſecundò ſtatuit C non punire, non quia iuſtè non potuit, ſed quia ex benignitate noluit, tum etiam, quia ibi eſt ſermo de duplici tribulatione temporali, licèt per figuram ibi ſignificatum fuerit, eos qui ita affliguntur ſemel in hac vita, vt veram pœnitentiam agant, non eſſe paſſuros ſecundam vitæ futuræ afflictionem.

Suppoſita ergo poteſtate, de facto, ſeu de voluntate legiſlatoris humani ſupereſt quæſtio. In qua eſt prima opinio aſſerens, leges humanas eo ipſo, quòd ſanciuntur temporalibus pœnis, non obligare in cōſcientia de facto, & iuxta præſumptam voluntatem legiſlatoris, niſi aliud ipſemet exprimat, quod rarò fit, vel nunquam in legibus ciuilibus. Hanc opinionem potiſſimùm defendit Nauar. ſuprà, & in ſum. c. 23. nu. 55. & pro illa refert Matheſilan. not. 78. quem etiam refert, & ſequitur Decius in cap. *nam concupi-* D *ſcentiam*, de conſtit. lect. 2. num. 7. vbi refert Hoſtien. & Ioan. Andr. in cap. *relatum*, ne cleri. vel monach. Tamen hi ſpecialiter loquuntur de quibuſdam ſtatutis religioſorum, vt Dominicanorum, nec putant, id eſſe generale, vnde etiam Matheſilanus eos referens, cum eis tantùm videtur ſenſiſſe. Idem verò generaliùs ſenſit Imola in c. 2. de maiorit. & obedient. & in cap. *cùm contingat*, de iur. iur. quem refert, & ſequitur Deci. ſuprà lect. 1. num. 3. Sed illi loquuntur non tantùm de pœnalibus legibus, ſed abſolutè de humanis prohibentibus, vel præcipientibus res indifferentes, ſeu non neceſſarias ad honeſtatem ex lege naturæ, quorum opinionem quoad hanc partem improbabilem eſſe ſuprà oſtenſum eſt lib. 2. & 4. & E Nauarr. etiam ab illis in hoc diſſentit, quamuis in præſenti eorum auctoritate vtuntur, referens alios pro illa ſententia, qui re vera illam non docent, vt Felin. in cap. 1. de ſponſ. nom. 12. & Caiet. de quo iam ſuprà dictū eſt. Quod verò ad præſens ſpectat, dictam ſententiā docuere priùs Iaſō in l. 2. C. de iur. emphyt. n. 143. & Ludou Gom. in cap. 2. de conſt. in 6. n. 60.

4. *Leges humanas habentes ſeparatā pœnas nō obligare in conſcientia, niſi exprimat contrariū legiſlator, quod rarò contingit, ſenſit Nau. quia ſunt odioſa.* *Matheſilan.* *Decius.* *Ioan. And.* *Imola.* *Iaſon.* *Lud. Gom.*

5. Fundamenta Nauarri ſunt, Primum, quia lex pœnalis eſt odioſa, & ideo interpretanda benigniùs quoad fieri poſſit: hæc autem intelligentia eſt benignior, & confert multum ad tollendos laqueos, & pericula animarū, & poteſt ſine inconuenienti ſuſtineri. Secundum, quia legiſlator addens pœnā temporalem præſumitur excludere æternam, quia qui ex

duobus

duobus vnum exprimit, & aliud tacet, cenſetur illud excludere, iuxta regulã text. in cap. *nonne*, de præſumpt. Tertiò, quia leges humanæ rarò explicant in actu ſignato obligationem in conſcientia, vel certè ciuiles nunquam hoc declarant: imò infideles Principes nunquam de tali pœna cogitarunt; ergo nõ eſt veriſimile illam intendere, maximè quando pœnam temporalem exprimunt. Quartò allegat Nauar. cõſuetudinem, teſtatúrque communi conſenſu receptum eſſe, vt hæ leges in hoc ſenſu intelligantur. Tandem, quia aliquæ leges pœnales non obligant in conſcientia; ergo nullæ, nam eſt eadem omnium ratio.

6. *Contraria ſententia verior, & ſecurior communíque Caſtro. Sotus. D. Thom. Driedo. Medina. Henric. Felin. Syluest. Angel. Tolet. Armil. Couar.*

Nihilominus contraria ſententia verior eſt, & ſecurior. Dicendum eſt ergo, legem, quæ in verbis ſuis & modo, quo fertur, præceptum continet, etiamſi pœnam adiiciat, obligare in conſcientia, vel ſub B mortali, vel ſub veniali culpa, iuxta qualitatem materiæ, & alia ſigna data in ſuperioribus libris, niſi aliunde conſtet de expreſſa mente legiſlatoris. De hac poſtrema limitatione dicam in capite ſequenti. Illa ergo omiſſa, aſſertio eſt communis Theologorum, quam maximè defendunt Caſtro lib. 1. de Leg. pœnal. cap. 8. & Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. artic. 4. & 5. qui allegat D. Thom. 2. 2. q. 186. artic. 9. ad 1. Tenet etiam Driedo lib. 2. de libert. Chriſtian. c. 1. & lib. 3. c. 3. ad 5. Medin. c. de reſtit. q. 1 a. aliàs 13. & q. 36. ad 6. & in c. de pœnit. tract. de Ieiun. Idem ſentit Henr. quodlib. 3. q. 22. Nam licèt variis diſtinctionibus vtatur, tandem in hac ſententia perſiſtit. Tenet etiam Tolet. de 7. peccat. mort. cap. 20. Bart. Medin. 1. 2. qu. 96. art. 4. dub. 3. Quæ eſt etiam communis Canoniſtarum, tenet Gloſſa in cap. *vt animarum*, de conſtit. in 6. vbi idem ſentit Domin. & in cap. *perpetuo*, eodem tit. Idem habet Felin. in cap. *nam concupiſcentiam*, de conſtit. n. 1. Syluest. verb. *Inobedientia*, in fine, & ibi Angel. & Armil. n. 2. & verb. *Lex*, n. 4. Couarr. in reg. *Peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3.

7. Fundari ſolet primò hæc opinio, quia lex pœnalis eſt vera lex; ergo obligat in conſcientia. Probatur conſequentia, quia vis obligandi in conſcientia eſt de eſſentia legis, & per hoc ſolùm diſtinguitur à conſilio, vt in ſuperioribus dictum eſt, & inſinuat D. Thom. 1. 2. q. 92. art. 4. Hæc verò ratio non conuincit, quia non eſt de eſſentia legis, vt determinatè obliget in conſcientia ad actum, quem præcipuè intendit; vt in capite ſequenti explicabo. Secundò fundari ſolet, quia pœna dicit eſſentialiter ordinem ad culpam, nec aliter dici poteſt iuſta. Nam vt dicitur Deut. 25. *Secundùm menſuram delicti erit plagarum modus*, & ſignificatur in cap. 2. de conſtit. in 6. & in cap. *non afferamus*, 24. q. 1. Vnde Auguſt. 1. Retract. c. 9. *Omnis pœna, ſi iuſta eſt, peccati pœna eſt, & ſupplicium nominatur*, & ideo culpam, & pœnam correlatiua eſſe dicit Gerſon, tract. de vita ſpirit. lect. 1. & inſinuat D. Thom. 1. 2. q. 87. art. 7. & q. 108. artic. 8. ergo cùm lex pœnalis iuſtè puniat, ſupponit culpam in tranſgreſſione eius. Verumtamen etiam hæc ratio non vrget, nam licèt pœna in quadam ſignificatione rigoroſa dicat ordinem ad culpam, tamen latiùs ſumpta pro quocumque ſupplicio, vel damno, aut incommodo poteſt iuſtè inferri propter iuſtam cauſam ſine culpa, vt latè oſtendit Nauar. in dicto cap. *fraternitas*, n. 10. vſque ad 14. Vel etiam dici poteſt, licet omnis pœna ſit propter culpam, non tamen ſemper eſſe propter culpam contra Deum, ſed interdum ſufficere culpam quaſi ciuilem, & humanam. Sed vrgent aliqui, quia ſi quis ex ignorantia inuincibili contra pœnalem legem committat, non fit reus pœnæ, vt infrà dicemus; id autem non videtur eſſe, niſi quia ignorantia excuſat culpam; ergo ſignum eſt, talem pœnam ſupponere obligationem ſub culpa. Reſpondeo tamen, etiam hoc ſignum non eſſe ſufficiens. Nam ſi A ignorantia excuſat pœnam (vt ſupponitur, & infrà examinabitur) non eſt ſolum quia excuſat culpam, ſed etiam quia reddit actum inuoluntarium, qui nec eſt culpa, nec iuſta cauſa pœnæ; maximè vbi pœna non ponitur, niſi ad inducendam, & quaſi cogendam voluntatem ad aliquid, quæ coactio non habet locum, vbi voluntaria ratio ignorantiæ inuenitur.

8. *Lex continẽs præceptũ obligat in conſcientia.*

Vltima ergo ratio aſſertionis eſt, quia lex continẽs præceptum obligat in conſcientia, vt ſuprà oſtenſum eſt, ſed talis lex continet præceptum, ergo obligat in conſcientia. Conſequentia patet, quia maior propoſitio vniuerſalis eſt, & quia adiectio pœnæ nõ obſtat obligationi in conſcientia, vt ſatis oſtenſum eſt. Eademq; ratione probari poteſt minor, quia lex illa cõtinet præceptum ex vi verborum, conſiderata qualitate materiæ, & aliis neceſſariis in ſuperioribus B declaratis; ita vt ſi non adderetur pœna, illa forma præcipiendi, tali modo prolata, & in tali materia, eſſet ſufficiens ad inducendum præceptum, & indicandam talem intentionem præcipientis, hæc enim in primis neceſſaria eſt, ſed adiectio præcepti non euacuat hanc vim legis, & verborum eius, nec etiam eſt ſignum intentionis non obligandi, aut præcipiendi in legiſlatore, quia non ſolent adiicere comminationem pœnę, vt ſuum præceptum deſtruant, ſed vt muniant, & quodammodo augeant obligationem, ſaltem extenſiuè, vt ſoluendo argumenta Nauarri facilè conſtabit.

9. Et hinc confirmari poteſt aſſertio exemplo præcepti recitandi horas canonicas: nam habet adiunctam C pœnam reſtitutionis in beneficiatiis, & nihilominus obligat in conſcientia. Reſpondent autem aliqui, obligationem recitandi in conſcientia, eſſe priorem illa lege pœnali, ex priori præcepto morali, ſeu conſuetudine, quæ non fuit ablata per poſteriorem legem pœnalem, iuxta doctrinam ſuprà datam. Sed contra hoc inſtatur ratione ſuprà facta, quia ſi diuerſis legibus inducitur hæc duplex obligatio circa idem, cur non etiam eadem? Quia ſicut lex poſterior addens pœnam priori obliganti in conſcientia, non reuocat illam, nec oſtendit talem eſſe intentionem imponentis pœnam; ita adiectio comminationis pœnæ addita præcepto, non reuocat vim eius, nec indicat, talem eſſe intentionem præcipientis, imò potiùs ſolet indicare ſeueritatem præcepti, & maiorem voluntatem obligandi. Accedit in dicto exemplo, quòd D lex recitandi officium Virginis impoſitum clericis penſionariis ſub eadem pœna obligat in conſcientia, & tamen non eſt antiquior illa obligatio; ſed per idem præceptum inducta.

10. *Lex taxans pretia obligat in conſcientia.*

Denique, leges iuſtæ taxantes pretia rerum; licèt ferantur ſub comminatione pœnæ, obligant in conſciẽtia, vt eſt in Hiſpania lex taxans pretium tritici; ergo idem erit in quacunque alia lege pœnali. Reſpõdent aliqui, non eſſe eandem rationẽ, quia per legem taxantem pretium fit, vt merces non plus valeant, & ideo ſi cariùs venditur, fit contra iuſtitiam, & inde oritur ratio culpæ. Sed contrà, quia lex taxãs pretium rei, ideo facit, vt non plus valeat, quia definit medium iuſtitiæ, ſed eodem modo per alias leges conE ſtituitur mediũ virtutis, vel in iuſtitia, vel in religione, vel in aliis, quia hæc eſt efficacia legis humanæ, vt in ſuperioribus oſtenſum eſt, vnde conſequenter cõtrarium actum conſtituit in ſpecie vitij oppoſiti; ergo obligat etiam in conſcientia ad ſeruandum tale medium, vel vitãdum tale vitium. Nec videtur poſſe aſſignari ſufficiens ratio, ob quam lex lata in materia iuſtitiæ, cenſeatur præſcribere medium virtutis, quãſi pœnam adiungat, & non idem cenſendum ſit de legibus præcipientibus ſub pœna in aliis materiis.

11. Neque in contrarium vrgent rationes Nauarri. Ad primam enim reſpõdeo, benigniorem interpretatio-

Benigniori interpretationi habere locū, vbi res eſt moraliter dubia.

nem habere locum, vbi res eſt moraliter dubia, & talem eſſe debere, vt verba legis nō corrumpat. At hic ſenſus legis non eſt dubius, quandoquidem ſupponuntur verba ex ſe ſufficienter ſignificantia præceptum, & ſine fundamento recurritur ad intentionem, corrumpendo, ſeu eneruando verba legis. Ad ſecundam dicitur primò, axioma illud, & cap. *nonne*, ibi allegatum habere locum, quādo vel duo, de quibus eſt ſermo, ſunt repugnantia, vel quando ſunt ad eligendum propoſita; tunc enim aſſumptio vnius præſumitur eſſe excluſio alterius: ſi autem non ſint huiuſmodi, non eſt illa ſufficiens coniectura niſi aliæ adiungātur. At hic obligatio ad culpam, & pœnam non repugnant inter ſe; imò ex ſe habent quandam connexionem, & ideo ſola adiectio pœnæ nulla eſt coniectura excuſationis culpæ. Deinde dicitur, in lege, de qua tractamus ſufficienter contineri obligationē ad culpam in verbis præceptiuis, & ideo dici non poſſe, eam legem comminari pœnam, prætermiſſa comminatione culpæ, quia nō ſolet aliter culpæ reatus proponi, niſi præcipiendo.

12. Vnde ad tertiam rationem negatur conſequentia. Quæ ſi alicuius eſſet momenti, probaret, etiam leges humanas morales non adiicientes pœnam non obligare in conſcientia, quia hoc nō exprimunt in actu ſignato; & leges Principum infidelium non ligare conſcientias, etiam ſi pœnales non ſint, quia tales Principes nihil de pœnis alterius vitæ cogitarunt; vtrunque autem abſurdum eſt, vt cōſtat ex lib. 3. Igitur ſicut in legibus moralibus ſufficit naturalis vis præcepti ad inducendam obligationem conſcientiæ, etiamſi Princeps illam non exprimat; imò nec de illa cogitet in actu ſignato, ſed tantùm de præcepto imponendo, ita etiam ſufficit in legibus pœnalibus. Et patet, quia præceptum morale Regis infidelis obligat ſub reatu pœnæ vitæ futuræ, etiamſi legiſlator illam non cognoſcat, quia ſufficit vis connaturalis præcepti; ergo etiam ſufficit in lege pœnali, quæ ſimul moralis eſt: nulla enim ratio differentiæ in his caſibus reddi poteſt. Ad quartū negamus talem cōſuetudinē, quam Doctores communiter non agnouerunt, nec ex cōmuni vſu, & ſenſu fideliū colligitur. De quinta ratione in ſequenti capite dicendum eſt.

CAPVT IV.

An dentur, vel dari poßint leges pœnales non obligantes in conſcientia, ſed tantùm ſub pœna, ſine interuentu culpæ.

1. *Negat Sylu. Armil.*

PArtem negantem tenet Syluester ſuprà, & ſequitur Armilla, licèt non videatur conſequenter loqui vt explicabo. Citatur pro hac ſententia Soto ſuprà, ſed ſi attentè legatur, non negat poteſtatem, nec in re diſſentit à communi ſententia, licèt in vſu verborū diſcrepare, & ſine cauſa cōtendere videatur. Citat etiam Syluester pro hac ſententia D. Thomam, & auctores, qui indiſtinctè dicunt, legem, vel præceptū ſuperioris obligare in conſcientia. Eidem ſententiæ adhærere videtur Bellarmin. lib. 3. de Laicis, cap. 11. probation. 6. Fundamenta huius ſententiæ tacta ſunt in præcedenti quæſtione, & ferè ſoluta. Summa eſt, primò, quia de ratione legis eſt obligatio in conſciētia; ergo repugnat eſſe veram legem pœnalem, quin obliget in conſcientia. Secundò, quia aliàs eſſet iniuſta inferens pœnam ſine culpa. Tertiò, quia aliàs nulla eſſet ratio inferendi maiorem, vel minorem pœnam per tales leges, quia pœna infertur maior, vel minor iuxta proportionem ad culpam; ſed vbi nulla eſt culpa, nō poteſt eſſe maior, vel minor culpa; ergo nec maior, vel minor pœna. Quartò quia nulla pōt ratio reddi, cur quędā leges pœnales potiùs obligent in conſcientia, quàm aliæ, nec declarari facilè poteſt, quo ſigno, aut modo diſcernendæ ſint huiuſmodi leges.

Bellarm.

Probat. 1.

Secunda.

Tertia.

3. *Affirmatiua pars vera.*

Nihilominus dicendum eſt primò, dari poſſe leges cogentes, ſeu obligantes ſub comminatione pœnæ, licèt non obligent in conſcientia ad actum, propter cuius tranſgreſſionem obligant ad pœnam. Hanc aſſertionem vt claram ſupponit Nauarr. ſuprà, eámq; tenet Victor. Relect. de poteſt. ciuil. n. 20. eam etiam latè oſtendit Castro, & ſequuntur alij antiqui citati. Qui diſtinguunt duplicem legem pœnalem, puram, & miſtam, ſeu compoſitam, quibus membris additur tertiū de lege humana non pœnali, ſed purè morali, qualis eſt illa, quæ obligat in conſcientia, & pœnam non adiicit. Nec refert, quod Nauar. ait, etiam ex hac lege non ſeruata incurri reatum pœnæ: nam hoc eſt ſemper verum in foro Dei, nō verò in foro humano, vnde ille reatus non oritur propriè ex lege humana, ſed ex natura rei, vel ex diuina lege, & ideo illa lex humana meritò dicitur moralis purè, id eſt nō pœnalis, quia ipſa nec taxat pœnam, nec directè imponit illā. Miſta verò dicitur, quæ ſimul moralis eſt, & pœnalis, & duo præcepta virtute includit, vnum faciēdi, vel vitandi talem actum, aliud ſuſtinendi talē pœnā, ſi id non fiat; & de hac intelliguntur omnia dicta in capite præcedēti. Lex autē purè pœnalis dicitur, quæ ſolùm habet vnum præceptum quaſi hypotheticum ſuſtinēdi talem pœnam, vel incommodum, ſi hoc, vel illud fiat, etiamſi de actu ſubſtrato tali cōditioni præceptum non imponatur. Et quamuis Nauarr. ſuprà nouam dicat eſſe diſtinctionem illam, & Syluest. & Armilla illam cōtemnant, vt puerilem, verbalem, & inutilem, nihilominus nec noua, nec puerilis eſt, quia illa vtuntur graues Doctores, non tantùm moderni, ſed etiam antiqui, vt Henric. Angel. Castro, & aliqui alij ex allegatis capite præcedenti pro noſtra ſententia. Nec etiam poteſt dici inutilis, aut verbalis: nam rem, quam tractamus, rectè declarat, & poteſt optima ratione fundari, quia ſimul etiam probabitur aſſertio poſita.

Nauar. Victor. Castro.

Nauar. Syluest. Armil.

Henr. Angel. Castro.

5. Ratio autem eſt, quia legiſlator poteſt ſimul ſua lege obligare in conſcientia, imponendo pœnam tranſgreſſoribus, vt in ſuperioribus oſtenſum eſt, & poteſt etiam obligare in conſcientia ſine adiectione pœnæ; ergo etiam poteſt obligare ſolùm ad debitum pœnæ, & ita reſultat diſtinctio trimembris reſpectu legis humanæ in communi, & bimembris reſpectu legis pœnalis. Solùm ſupereſt probanda prima conſequentia: negari enim poſſet, quia culpa eſt prior, quàm pœna, & ita poteſt ab illa ſeparari, & cum illa coniungi: pœna verò cùm ſit poſterior, quàm culpa, licèt poſſit cùm illa coniungi, non tamen videtur poſſe ab illa ſeparari, quia fundatur in illa. Sed nihilominus probatur conſequentia, quia ille modus præcipiendi non eſt contra rationem legis, nec contra rationem iuſtitiæ; ergo poteſt legiſlator pro ſuo prudenti arbitrio illum tantùm intendere, & non alium; ergo ſi ita faciat, conſtituet legem purè pœnalem, quæ in conſcientia non obliget ad actum præceptum, ſed tantùm ſub pœna. Prior conſequentia patet, quia cùm vtraque obligatio cadat ſub poteſtatem legiſlatoris, poteſt prout voluerit illa vti, quantum ratio legis iuſtæ permittit. Poſterior item conſequentia clara eſt, quia obligatio legis pendet ex intentione legiſlatoris, & non poteſt illam excedere ex vulgari regula, quòd actus agentium non excedunt intentionem eorum.

4. Prior verò pars antecedentis probatur exemplo regularum religionum, quæ hoc modo obligant. Reſpondent aliqui illas non eſſe leges, ſed vel conſilia, vel conuentiones quaſdā, & quaſi pacta. Sed hoc

Regulæ religioſorū ſæpe obligant ad

pœnam vbi non ad culpam.

gratis dicitur: nam commonitet vetæ conſtitutiones, & ſtatuta cenſentur, & ita à Pontificibus vocantur, cùm dant poteſtatem ad illa condenda. Item quia ſunt actus iuriſdictionis, & poteſtatis ſuperioris imponẽtis neceſſitatem aliquam ſic operandi, ergo excedunt rationem conſilij, & non ſunt tantùm conuentiones. Nam licèt illam ſupponant, quatenus in principio fuit neceſſaria profeſſio talis ſtatus; poſtea obligatio naſcitur ex iuriſdictione. Vnde quidam exiſtimant, ad rationem legis ſatis eſſe, quòd indueat neceſſitatem ſiue ad culpam, ſiue ad pœnam. *Caſtro.* Caſtro verò ſuprà dixit, huiuſmodi legem imponere obligationem in cõſcientia Iudici, vt tranſgreſſorem puniat, & ita fatetur habere magis proprietatem legis reſpectu iudicis, quàm reſpectu rei. Sed inſtari poteſt, tum quia præcepta religionis non magis videntur obligare in conſcientia Prælatum, quàm ſubditum; tum etiam, quia hìc agimus de lege reſpectu ſubditi. Et ita (vt ipſe etiam fatetur) ſi lex pœnalis imponat pœnam ipſo facto ſoluendam, obligat ſubditum in conſcientia poſt tranſgreſſionem legis, ad ſoluendam pœnam. Et ideo in vniuerſum magis placet, hanc legem ſemper reſolui, vt ſic dicam, in aliquam obligationem conſcientiæ, vt lib. 3. cap. 18. declaraui, quia licèt nõ obliget ad id, quod immediatè præcipit, tamen ſi quoad illud nõ ſeruetur, obligat in conſcientia, vel ad ſoluẽdam pœnam ſi ſit latæ ſententiæ, vel ad ſuſtinendam illam, cùm impoſita fuerit, vt ſenſit D. Thomas 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. ergo ſufficienter ſaluatur in tali ſtatuto vera ratio legis. *D. Thom.*

5. *Interdictum & irregularitas ſæpe incurritur ſine culpa.* *D. Thom.*

Altera verò pars, ſcilicet, hunc modum legis non repugnare cum æquitate, ſeu iuſtitia, probari ſolet ex regula iuris 23. in 6. quòd pœna interdum incurritur ſine culpa, quamuis non ſine cauſa, vt etiam dixit D. Thom. 2. 2. q. 108. art. 4. ad 2. afferens exempla irregularitatis, quæ ſæpe incurritur ſine culpa, & idem eſt de interdicto. Ad hęc verò dici poſſet, irregularitatem illam non eſſe pœnam; interdictum verò nunquam imponi ſine culpa alicuius, quamuis comprehendat innocentes propter aliquam vnionem, quam habent cum delinquente. Sicut pœna patris peccantis ſolet redundare in filios innocentes. Sed in hoc non eſt de nomine contendendum. Fatemur enim (vt dixi cap. præcedenti) pœnam in maxima quadam proprietate ſumptam includere rationem vindictæ, & dicere ordinẽ ad propriam culpam. Non eſt tamen neceſſe ita in præſenti ſumi: nam generaliùs omne incommodum naturæ, ex quacunque cauſa naſcatur, includitur ſub malo pœnæ, & ſpecialiter, ac morali modo loquendo, etiam dicitur pœna propria omnis afflictio, quæ fit per modũ coactionis, vt lex aliqua ſeruetur, & hæc poteſt ſine culpa cõtra Deum imponi, quamuis non ſine aliquo defectu, vel imperfectione apud homines. Quòd ergo hic modus pœnæ poſſit ſine iniuſtitia imponi, probatur, quia ſuperior poteſt cogere ad actum de ſe bonum, etiamſi in omiſſione talis actus non ſit culpa, quia illud poteſt expedire ad bonum commune, & nihil habet contra rationem, & contra debitũ ſuperioris officium; ergo eadem ratione poteſt ſuperior onus aliquod, vel afflictionem ponere propter omiſſionẽ illius actus, etiamſi culpa nõ fuerit apud Deũ. Probatur conſequentia, quia illa punitio tunc non eſt, niſi quædam coactio, vt fiat, vel non fiat talis actus, quæ neceſſaria eſt, vt timor illius antecedenter etiam cogat ad vitandam ſimilem tranſgreſſionem. Et confirmatur: nam interdum poteſt reſpublica alia onera imponere ex iuſta cauſa, & ſine culpa, vt probant exempla ſuprà adducta, & alia, quæ adducit Gloſſa in cap. 2. de conſtit. & ratio eſt, quia ad bonum regimen reipublicæ ſæpe id neceſſarium eſt; ergo ita etiam fieri poteſt in præſenti, nam cauſa eſt ſufficiens, ſecluſa culpa. *Gloſſa.*

6. Denique ſæpe poteſt expedire ad pericula animarũ

A vitanda hoc tantummodo cogere ad actum aliàs conuenientem communitati. Quia coactio aliqua eſt vtilis, & quòd maior non fiat, eſt etiam vtile animabus, & pertinet potiùs ad ſuauem prouidentiam, quàm ad rigorem. Et hoc prudenti conſilio fiunt ſtatuta in religionibus, in quibus ſupponitur virtuale pactum in voto obedientiæ, & profeſſione incluſum, acceptandi talem pœnam, ſi in hac, vel illa regulæ tranſgreſſione quis comprehendatur, vt notauit Anton. 3. p. tit. 16. c. 1. §. vlt. circa finem. Quod extẽdi etiam poteſt ad quãcunq; communitatem, ſeu rempublicam, quia inter eam, & ſingula membra eius intercedit, vel ſaltem ſupponitur talis conuentio ad ciuilem vnionem in vno corpore. Illa tamen ſuppoſita, ex vi poteſtatis iuriſdictionis, quæ eſt in ſuperiori, ſequi poteſt talis modus B imperandi, & imponendi talem obligationem, quia per ſe eſt iuſtus, & vtilis communitati, vt declaratum eſt.

Sæpe expedire ad pericula animarũ vitãda obligare ad pœnã, qui obligetur ad culpam, ſic in lege humana cenſetur, quæ pœnam imponit fugienti de carcere, & ſcindenti ligna in ſylua. Anton.

7. *2. Conclu.*

Dico ſecundò. Aliquæ ſunt leges purè pœnales, & in conſcientia non obligantes, niſi ad pœnam, quæ ex materia, & verbis, aliiſque circũſtantiis à legibus pœnalibus miſtis diſcernendæ ſunt. Prior aſſertionis pars clara eſt, eámque videtur ſupponere auctores allegati in priori aſſertione, & licèt Caſtro dubitet an dẽtur tales leges, tamen non videtur cadere in dubium, tũ, quia cùm poſſibiles ſint, & ſæpe poſſint eſſe aptiores ad regimen ſubditorum cum minori periculo, & grauamine in aliquibus materiis, in quibus maius onus neceſſarium non eſt, videtur per ſe credibile, ſæpe ferri hoc modo leges pœnales. Tum etiam, quia in reC ligionibus ſunt clara exempla harum legum, vt ſuprà dixi, & in legibus humanis purè pœnalis cenſetur illa, quæ pœnam imponit fugienti de carcere, ſcindenti ligna in ſylua communi, &c.

8. *Pendere ex intentione legiſlatoris, quòd lex ſit purè pœnalis vel non.*

Tota ergo difficultas eſt in poſteriori parte aſſertionis explicanda, quando, ſcilicet, lex pœnalis pura cenſenda ſit. In quo dici cõmuniter ſolet, hoc pendere ex intentione legiſlatoris, quod veriſſimũ eſſe credo, ob rationem factam. Neque hoc pẽdet ex illa quæſtione, an obligatio præcepti, ſeu legis in conſcientia, poſſit eſſe maior, vel minor ex intentione legiſlatoris. Nã quidquid de hoc ſit, ſtante iam præcepto, nihilominus certũ eſt, pendere ex intentione ſuperioris præcipere, & ſimiliter duo præcepta, aut vnũ tantum hypotheticũ imponere, ſicut pendet ex intentione vouẽtis ſub pœna aliqua, vel vtramq; per ſe vouere, & expreſsè, D aut tacitè duo vota emittere, vel vnũ tantũ hypotheticũ. Suppoſita ergo neceſſitate intẽtionis inquirimus, quomodo cognoſcetur, & vnde cõſtabit, intentionem Principis fuiſſe, vnũ tantũ præceptũ hypotheticũ imponere. In quo etiam eſt clarũ, maximè poſſe hoc conſtare per expreſſam declarationem ipſius legiſlatoris, ſiue hæc exprimatur in ipſamet lege particulari, ſiue per aliquã generalẽ regulã aliquarũ conſtitutionũ, in eis cõprehenſam, quę hoc declaret, vel deſignet verba, per quæ ſola ſignificetur obligatio in cõſcientia, vt in aliquibus religionibus fit, ſiue denique de tali intẽtione conſtet per traditionẽ, conſuetudinem, ſeu legẽ nõ ſcriptam. Quamuis enim talis conſuetudo nõ ſit vniuerſalis in omnib. legibus pœnalibus (vt Nauarr. voleE bat) poteſt in aliqua republica, ſeu congregatione introduci, & illa erit optima interpres cuiuſcunque legis talis cõmunitatis, niſi per ipſammet legem reuocetur, exprimendo vt talis lex obliget, vel habeat vim præcepti non obſtante contraria conſuetudine.

Conſuetudinẽ eſſe interpretẽ, an lex ſit pure pœnalis.

Nauar.

9. *Regula generalis.*

Vltra hos verò caſus poſſumus generalem regulam negatiuam conſtituere. Quoties per verba legis pœnalis non declaratur ſufficienter proprium præceptum obligans ad actum, vel omiſſionem eius, præſumendum eſt, eſſe legem purè pœnalem, ita vt in hoc caſu procedat opinio Nauarri tractata cap. præcedenti. Quia procedit etiam ratio eius: nam ſi lex

non ſatis explicat duplicem obligationem, ſeu præceptum, benignior pars eſt eligẽda, cùm res ſit dubia, & lex non ſatis explicet rigorem. Cenſebitur autem lex non ſatis explicare priorem obligationẽ conſciẽtiæ, quando nec lata fuerit per verbũ expreſsè præceptiuũ, quod in actum prohibitum, vel imperatũ cadat, nec ex circunſtãtiis, aut materia, vel pœna legis colligatur virtuale præceptũ, ſeu intentio ſufficiens præcipiẽtis. *Caſtri generalis regula.* In priori parte huius documenti videtur fundata regula, quam generaliter admittit Caſtro, quoties lex non fertur per verbum imperandi, aut prohibendi, ſed per verba conditionẽ tantùm ſignificantia, legem eſſe purè pœnalem. Vt cùm lex dicit, ſi quis inueniatur extrahens triticũ ex regno, perdat illud, vel duplũ, vel cùm dicit, quicũque deprehenſus fuerit venans in tali loco, ſoluat tale quid. Similes enim leges ex vi verborum nõ inducunt obligationẽ ad actum, B vel omiſſionem, quia in rigore non præcipiunt.

10. *Limitatur regula Caſtri.* Hæc autem regula indiget limitatione iuſinuata in poſteriori parte noſtri documenti. Nam ſi pœna legis intrinſecè ſupponat culpam, lex non eſt cenſenda purè pœnalis, etiamſi ſub illa forma feratur, quia conditio pœnæ ſatis declarat mentẽ legislatoris, vt quando excommunicatio fertur ſub hac forma, Si quis hoc fecerit, ſit excõmunicatus, vel, Qui hoc dixerit, anathema ſit. *Nauar.* Nam licèt Nauar. dicat, has leges eſſe purè pœnales, ſupponere tamẽ culpam ex prioribus legibus diuinis, aut humanis, nihilominus verum non eſt. Tum quia ſæpe nõ ſupponitur talis obligatio prior, vt quãdo nouo ſtatuto dicitur, Si quis ingreſſus fuerit talem locum, maneat excõmunicatus, idémq; cũ proportione eſt, quãdo veritas aliqua de nouo definitur ſub illa forma, Si quis tale, vel tale dixerit, anathema ſit. Tũ etiam, quia licèt cõditio appoſita ſit de re cõtra ius naturale, vel diuinũ, vt ſi quis percuſſerit, ſi quis furatus fuerit, &c. nihilominus ad excõmunicationẽ neceſſariũ eſt præceptũ Eccleſiaſticũ, & contumacia contra illud, vt talis pœna incurratur. Quoties ergo leges imponũt huiuſmodi pœnas, nõ ſunt purè pœnales, etiãſi dictis verbis vtantur. Idémque cenſeo, quando pœna eſt grauiſſima, etiã corporalis, vt ſi imponatur pœna mortis, vel mutilationis, aut alia æquipollens, idq; nõ ſolùm ratione periculi (vt quidam volunt) nam illud ſæpe vitari poſſet: ſed ex morali æſtimatione talis pœnæ. Nam lex cenſenda eſt prudens, & iuſta: eſſet autem intolerabilis, ſi propter rem, quæ culpa caret, pœnam mortis, vel mutilationis imponeret. Et ideo diximus in ſuperioribus ex doctrina Auguſtini, omnia præcepta legis veteris, quæ pœnam mortis corporalis imponebant, induxiſſe obligationem ſub mortali. Vnde licèt verba non ſint expreſsè præceptiua, vel prohibitiua, ſatis eſt, quòd virtute illam contineant, & ex adiuncta pœna declaretur, qualis ſit legislatoris ſententia.

11. *Conſiderandã materiæ grauitatem, ad cognoſcendam legis obligationem quoad conſcientiam vel tantùm ad pœnam.* Obiicies, quia ſatis grauis pœna eſt flagellationis publicæ, quæ imponitur frangenti carcerem, & nihilominus ille non obligatur in conſcientia ſeruare illã prohibitionem, nec peccat fugiendo. Reſpondeo, vel illam pœnam reſpectu talis perſonæ non cenſeri nimium grauem, vel a republica iudicatam eſſe proportionatam ad coactionem neceſſariam pro tali prohibitione, & quaſi ad defenſionem ſui iuris, & publicæ iuſtitiæ, & ideo omnia eſſe prudenter conſideranda.

12. Denique quamuis verba per ſe ſpectata, vel grauitas pœnæ, non ſatis oſtendant obligationem in conſcientia ad legem obſeruandam, conſideranda eſt materia legis: nam ſi illa fuerit moralis, id eſt, pertinens directè ad bonos mores reipublicæ, & ad cohibenda vitia, & ad eos fines cenſeatur neceſſaria, vel ad pacem eius, vel ad vitandum magnum incommodum eius, magna præſumptio eſt, legem poni ſub intentione obligandi in conſcientia, etiamſi modus præcipiendi A non ſit adeò expreſſus & formalis, nec pœna nimiùm grauis. Ita ſumitur ex Victor. & Conar. ſuprà. *Victor. Conar.* Et ratio eſt, quia credendum eſt, legislatorem in his caſibus velle obligare modo magis conueniente, & neceſſario reipublicæ: in tali autẽ materia, & occaſione maximè expedit, cogere obligando in conſcientia, ergo. Quando verò nihil horum interuenit, ſed materia eſt politica, vel non magni momenti, aut neceſſitatis ad bonos mores, & forma præcipiendi eſt tantùm conditionata & pœna non nimiùm grauis, ſignum ſufficiẽs eſt, talem legem non obligare in conſcientia.

Ad primam rationem contrariæ ſententiæ iam reſponſum eſt, legem pœnalem reſolui in aliquam conſcientiæ obligationem ſoluendi, vel ſuſtinendi pœnam, & hoc ſatis eſſe, vt ſit vera lex, etiamſi ad conditionem, ſub qua pœnam comminatur, in conſcientia non obliget, reſpectu cuius conditionis dicitur purè pœnalis, licet reſpectu ipſius pœnæ efficaciam habeat obligandi modo prædicto. 13. Ad ſecundam negatur ſequela, nimirum, talem legem fore iniuſtam, quia licèt inferat pœnam (id eſt, grauamen aliquod, ſeu malum) ſine culpa morali, non tamen ſine culpa ciuili, ſeu politica, & hoc ſufficit. Vnde ad tertiam negatur etiam ſequela, quia ratio inferendi maiorem, vel minorem pœnam, non ſolùm eſſe poteſt maior, vel minor culpa, ſed etiam maior, & minor cauſa, ſeu neceſſitas inferendi maiorem, vel minorem coactionem. Et argumentum deficit planè in regula religioſa, in qua inæquales pœnæ inferuntur propter varias tranſgreſſiones regularum, quæ ad culpam non obligant. C Ad quartum iam declaratum eſt, cur oporteat dari aliquas leges purè pœnales, & quibus ſignis à mixtis diſcerni valeant.

CAPVT V.

Vtrùm lex humana pœnalis poßit obligare in conſcientia ad illam ſoluendam, vel exequendam, ſeu obſeruandam ante iudicis condemnationem & executionem.

1. Diximus de obligatione legis pœnalis ad actum, vel omiſſionem prohibitum, nunc ſupereſt dicendum de altera parte talis legis, quæ eſt impoſitio D pœnæ, quæ ſcilicet, obligatio ex illa naſcatur, & dicemus prius de poſsibili, deinde de facto, habétque locũ quæſtio, tam in lege purè pœnali, quàm in mixta, eademque proportione in vtraque definienda eſt. *1. ſententia affirmatiua exceptã actione, quæ intrinſecam mali. rationem includeret.* Prima igitur ſententia docet indiſtinctè, legem humanam poſſe obligare in conſcientia tranſgreſſorem ante omnẽ ſententiam ad omnem pœnam quantumcunque grauem exequendam, etiamſi actionem ipſius rei requirat, illa tantùm actione excepta, quæ intrinſecam malitiam indueret, ſi ab ipſomet delinquente fieret, vt eſſet v.g. occidere, aut mutilare ſeipſum. Hanc opinionem tenere videtur Caſtro toto lib. 2. de lege pœnali, *Caſtro,* qui maximè loquitur in particulari de pœna confiſcationis omnium bonorum. Putat enim obligare in conſcientia delinquentem, qui illam ipſo facto incurrit, ad tradenda omnia bona ſua fiſco, etiam ante ſenE tentiam declaratoriam. Ex quo exemplo planè ſequitur dicta vniuerſalis regula, præſertim quoad pœnas, quæ corporales non ſunt, & rationes, quibus vtitur, generaliter procedunt. Sequuntur hanc ſententiã magna ex parte Panormit. Felin. & alij Canoniſtæ in c. 1. de conſtit. & plures ſumi poſſunt ex Tiraquel. in l. *ſi vnquam*, verb. *reuertatur*, n. 291. & ſequentibus. *Panorm. Felin. Tiraquel. Simancas.* Fundamenta huius ſententiæ ſunt multa, quæ latè refert, & ſoluit Simancas infra citandus.

2. Quibus omiſſis, quia in ſequentibus attingentur, duæ partes diſtingui poſſunt in hac ſententia. Vna eſt indefinita, ſcilicet, non deeſſe in lege humana poteſtatem

Non deeſſe in lege humana poteſtatem obligandi ad pœnã, & eius executionem ante ſententiã, cùm hoc poſſit conueniens eſſe cõmuni bono aliquando.

tem obligandi ad pœnam, & ad pœnæ exequutionẽ, ſeu obſeruationem ante omnem ſententiam, & hoc tanquam verum admittimus. Quia nulla in eo poteſt oſtendi repugnantia, & prætetea ex dicendis clarè cõſtabit. Altera pars eſt, hanc poteſtatem extendi ad omnem pœnam cum ſola exceptione pœnæ includentis maliriam, quia non poteſt alia cũ fundamento excipi. Quod probatur, quia lex humana poteſt directè præcipere quidquid honeſtum eſt, ſi ſit neceſſarium ad bonum commune Reipublicæ; ergo etiam poteſt id in pœnam præcipere dicto modo, quia poteſt etiam eſſe neceſſarium ad commune bonũ. Neque obſtabit acerbitas pœnæ, tũ quia tale poteſt eſſe delictum, vt totam illã mereatur, tũ etiam, quia lex humana poteſt obligare ad rem etiam difficillimam, ſi bono communi expediat: tum denique quia iudex per ſententiam declaratoriam poteſt ad hoc obligare, vt conſtat in pœna illa de confiſcatione bonorum; ergo lex poterit.

3\.

Prædictã poteſtatẽ non extendi ad omnem pœnam, excepta pœna includẽte mali tiã, cùm ſint aliæ nimis acerbæ & repugnantes naturæ humanæ.

Nihilominus ſententiam hanc non probo quoad hanc vnicam exceptionem, cum tanta generalitate in cæteris pœnis. Quia vltra pœnas, quas ipſe reus licitè in ſe non poteſt exequi, ſunt aliæ ita acerbæ, & non repugnantes naturæ, vt præter humanam poteſtatem ſit, illas dicto modo imponere. Cuius non minimum ſignum eſt, nullã talem inueniri legem humanã. Nam quod dicitur de confiſcante bona, quòd ratione illius reus teneatur illis ſe ſpoliare, verum non eſt, tum quia conſuetudo oppoſitum docet, & tenet, & nullus vir, aut confeſſor doctus obligat huiuſmodi delinquentes ad ſe ſpoliandũ ſuis bonis, priuſquam iudicentur. Tũ etiam quia in cap. *cùm ſecundùm leges*, de hæretic. in 6. declaratum eſt, non licere fiſco, vel iudicibus, vſurpare bona hæretici, etiãſi de eius delicto aliàs cõſtet, donec per ſentẽtiã declaretur; ergo ſignum eſt, ipſum nõ teneri in conſcientia ad ſe ſpoliandum. Ex hoc autem vſu ſatis probabiliter colligitur, non cadere hoc ſub humanam poteſtatem, quia ſi hactenus factum nõ eſt, etiamſi commiſſa fuerint delicta grauiſſima, quantum eſſe poſſunt, & ſatis frequentia, ſignũ morale eſt, fieri non poſſe. Itẽ quod hactenus non fuit neceſſariũ, nec expediens ad commune bonum, ſignum eſt, & nunquã futurum, & natura ſua non eſſe tale, ergo etiam eſt ſignum nõ eſſe materiã, vel effectum accommodatum legi humanæ. Confirmatur: nam hac ratione dicimus, materiam propriam conſiliorum nõ eſſe accommodatã præcepto humano, quia licèt actus ſit bonus, tamen obligatio per abſolutam legem eſt vltra humanã conſuetudinem, & vtilitatem; ergo ſimiliter non ſatis eſt, quòd actio pœnalis non ſit mala, vel quod ſit honeſta, ſi obligatio eſt extra humanam cõſuetudinem, & vtilitatem. Et hæc eſt ratio à priori huius partis, quæ in ſequentibus magis explicabitur.

Prædicta extenſio eſt vltra humanũ vſum & vtilitatẽ quod ſemper fiat ita.

4\.

2. Opinio vniuerſaliter negans poſſe legiſlatorẽ obligare ad pœnam ante ſententiam. Couar.

Secunda opinio principalis eſt extremè contraria, nam ſimpliciter negat poſſe legiſlatorem humanum obligare in conſcientia ſubditos delinquentes ad pœnam ante ſententiam. Pro qua referri poſſunt Couar. in Epitom. quarti, p. 2. c. 6. §. 8. & alij infrà citandi. Tamen nullus eſt, qui non addat aliquã exceptionem; & ita non videntur ita generatim loqui, quanquã plures eorum rationes, ſi efficaces eſſent, id probarent. Poteſt ergo hæc ſententia ſuaderi primò, quia contra iuſtitiã eſt, vt aliquis non accuſatus, & conuictus condemnetur, priuſquam audiatur, & ideo hoc damnant omnia iura: ſed ſi quis obligaretur ante ſententiam, damnaretur non auditus, & non conuictus; ergo eſſet contra iuſtitiam; ergo excedit omnem poteſtatem. Secundò, quia cogere ad obſeruantiam legis eſt officium iudicis, qui ab Ariſtotele propterea vocatur iuſtum animatum; ſed contra naturam eſt, obligare reum, vt in ſe exerceat officium iudicis, & ſibi inferat vim, & coactionem; ergo etiam eſt contra naturam obligare illũ, vt pœnam in ſe exequatur, quia per pœnã fit coactio.

1. ratio.

2. ratio.

Vnde argumentatur tertiò Soto, nam pœna conſiſtit in paſſione; ergo natura abhorret, vt aliquis cogatur eam in ſe exequi, quia non debet ſimul eſſe agens, & patiens. Quartò argumentantur multi; lex humana debet eſſe tolerabilis, vt ſuprà dictum eſt, imò & facilis, vt regulariter obſeruari poſſit, non. n. eſt præcipiẽdum multis, quod pauci poſſunt efficere, ſed exequi in ſe pœnam ante omnem condemnationem eſt res valde difficilis, quam moraliter loquendo pauci implebunt; ergo non eſt materia accommodata legi humanæ.

Natura abhorret in ſe exequi pœnam, & lex humana debet eſſe facilis.

5\.

Refutatur ab exẽplo excommunicationis.

Hæc ſententia non poteſt vniuerſaliter defendi, & ita à nullo Doctore catholico, quem viderim, vniuerſaliter, vel ſine limitatione aſſeritur. Quia excommunicatio eſt pœna, & grauiſſima, vt iura docent, & tamen certiſſimum eſt, ſæpe imponi ipſo facto, & incurri ante ſententiam iudicis, & idem eſt de aliis cẽſuris. Ex quo exemplo conſtat, rationes factas non habere vim, nam qui excommunicatur ipſo facto, condemnatur antequam in exteriori iudicio audiatur, accuſetur, & cõuincatur; ergo vel illa pœna iniuſta eſt, quod dicendum nõ eſt, vel hoc non eſt intrinſecè malũ, nec per ſe iniuſtum; ergo ex hoc capite non rectè probatur eſſe ſupra poteſtatem humanam obligare ad pœnã ante ſentẽtiam. Ratio autem huius eſt, quia accuſatio, & cætera debent eſſe accommodata condemnationi; quando autem quis per legem pœnalem obligatur ipſo facto, non condemnatur in foro exteriori, ſed in conſcientia; ergo in illo debet accuſari, audiri, & conuinci. Hoc autem modo conſtat, eum, qui ſibi conſcius eſt delicti contra legem commiſſi, in ſua conſcientia accuſari, & ſi aliquam accuſationẽ habet, audiri, & cùm rationabilis non appareat, conuinci; ergo nõ eſt alienum à iuſtitia, quòd tunc etiã in conſcientia obligetur. Non ergo cogit prima ratio. Nec etiam ſecũda, quia licèt iudex ex officio debeat cogere ad leges ſeruandas, tamen etiam legiſlator ipſe poteſt aliquam coactionem per ſe adhibere, præſertim pro his caſibus, pro quibus viderit officium iudicis non ſufficere; & hoc facit Eccleſia, quando imponit cenſuras ipſo facto; ergo etiam poteſt id facere quicunq; alius legiſlator, ſi aliunde nõ repugnet. Ex tertio etiam capite agentis, & patientis non repugnat; tum quia in viuẽtibus, & præſertim in liberis, non repugnat idem eſſe agẽs, & patiens, tum etiam quia interdũ poteſt pœna in actione conſiſtere, ſi voluntaria eſt; tum denique quia ſæpe lex ipſa ſecum affert executionem, & imponit pœnam, vnde ipſa eſt agens, & homo patiens. Denique difficultas non eſt tanta, quæ ſuperet conditionem humanam: nã excommunicatio ſatis grauis pœna eſt, & ad multa obligat ſatis ardua, vt ſunt, priuari omni vſu rerum ſacrarum, & omni humana cõmunicatione, & fructibus beneficiorũ, &c. & nihilominus ad hæc obligatur homo ante ſentẽtiã: ergo imponere hoc onus non eſt ſupra poteſtatẽ legis humanæ, nec repugnat in omni pœna, licèt in aliqua repugnet, vt diximus.

6\.

Sotus negãs de omnibus aliis pœnis, aſſerit cenſuras poſſe poni ipſo facto, ob exemplũ regis non admittentis ad menſam ſuam, niſi cũ tali conditione.

Eſt ergo tertia ſentẽtia, quæ à priori ſolùm differt, quia excipit ſolas cenſuras. Ita ſentit Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. ar. 6. & lib 4. q. 6. art. 3. Qui ſingularis eſt in hoc, quòd licèt fateatur, cẽſuras poſſe per legẽ imponi ipſo facto (id enim negare non poterat) de omnibus aliis pœnis id negat, ſolũ propter fundamẽta proximè ſoluta in præcedenti paragrapho. Conſtituit autem differentiam, quia per cenſuras, inquit, priuat Eccleſia fideles quibuſdam bonis communibus, quod poteſt facere, quotieſcunq; ex parte illorum ſufficiens cauſa fuerit, nullo ſpectato eorum conſenſu, neq; interueniente alia actione, præter ipſam ſententiam legis. Sicut poteſt (inquit) Rex non admittere ad publicum conuiuium de bonis ſuis eũ, qui hanc vel illam conditionẽ nõ habuerit, nulla interueniẽte ſentẽtia, ſed ipſo facto. Alia item ratio, & fortaſſe probabi-

ſior, reddi poſſet, quia cenſuræ nõ tam ſunt pœnæ vindicatiuæ, quã medicinales; vt autẽ medicina adhibeatur, non eſt neceſſaria ſententia iudicis, ſed vnuſquiſque tenetur eam aſſumere, maximè præcipiente medico, ſeu doctore; aliæ verò pœnæ ſunt vindicatiuæ, & ideo maiorẽ coactionem requirũt. Alia item ratio reddi poſſet, quia cenſuræ inducuntur per modum præcepti ſuperioris vetãtis talem actionẽ, receptionem, aut communicationem, vel quid ſimile, & ideo non ſequuntur conditiones pœnarum, ſed præceptorum, quæ obligant virtute ipſius legis, abſque alia ſentẽtia.

Refutatur Soti exemplo irregularitatis, quæ ante omnem ſententiam ligat, & idẽ de priuatione beneficij.

9. Nihilominus hæc ſententia defendi non poteſt, vt opinor; ſunt enim multæ aliæ pœnæ, quæ non ſolùm de poſſibili, ſed etiam de facto imponuntur per ipſam legem ante ſententiam hominis, & conſequenter imponunt aliquam obligationem in conſcientia. Hoc patet in primis in pœna irregularitatis, quæ non ſolùm poteſt ipſo iure imponi, ſed etiam hoc includit in ratione ſua, vt ex propria materia ſuppono, & conſequenter ante omnem ſententiam obligat in conſcientia ad abſtinendum ab omni vſu, & receptione ordinum. Scio, ipſum Sotum hanc irregularitatem pœnalem vocare cenſuram, ſed in hoc etiam falſa eſt eius ſententia: & contra cap. *quærenti*, de verbor. ſignificat. & contra communem vſum reſcriptorum, Põtificum, & Romanæ curiæ. Et in hoc exemplo deficit ſecunda ratio facta, quia irregularitas non eſt medicinalis pœna, ſed vindicatiua, & ideo eſt de ſe perpetua.

Cap. quærenti.

8. Idem eſt de priuatione beneficij etiam iuſtè priùs poſſeſſi: nam poteſt imponi ipſo facto ante omnem ſententiam, vt fatetur Nauarr. in Summ. cap. 23. n. 67. vbi de poſſibili loquitur, tamen nu. 110. verſic. *Nota decimò*, notat duos caſus ſimoniæ confidentialis, in quibus iuxta decreta Pij IV. & Pij V. quæ ibi refert, hæc pœna ipſo facto incurritur. Et quamuis Syluest. Couarr. & alij dubitent de facto, maximè in intelligentia vnius, vel alterius textus, tamen quòd id facere poſſit Eccleſia, non dubitant. Eſtque caſus ſatis expreſſus in cap. *Licèt*, de elect. in 6. Vbi id notat Gloſſa verb. *priuatus*, & Nauarr. cap. 25. n. 118. dicens, eum, qui intra annum poſt obtentũ beneficium parochiale, non ordinatur, amittere illud ipſo facto, ita vt non poſſit in conſcientia illud retinere. Et eodem modo intelligit pœnam amiſſionis Epiſcopi, qui intra ſex menſes non conſecratur, in Concil. Tridentino Seſſ. 23. de reformat. c. 2. Reſponderi autem poteſt ex eodẽ Nauar. & Soto ſuprà, illam non eſſe propriam pœnam, ſed quaſi conuentionem, quia, v. g. qui recipit beneficium parochiale priuſquam ſit ſacerdos, ſub hoc tacito pacto illud recipit, vt intra annum ordinetur, aliàs illud amittat, & hoc modo eludit Soto alia ſimilia exempla, ſed non ſatisfacit, tum quia ſimiles leges non tantùm habent efficaciam in eos, qui poſt illam legem receperunt beneficia, ſed etiam in eos, qui iam illa habebant, in quibus nulla conuentio præceſſit; tum quia licèt is, qui recipit beneficium, ignoret talem legem, & nullo modo conſentiat tali conuentioni, manet obnoxius illi obligationi, & pœnæ; ergo eſt ex efficacia legis, non ex conuentione.

Nauar. Syluest. Couar. Nauar. Soto. Euaſio Soti & eius refutatio.

De pœna cõfiſcationis bonorum. Cap. cùm ſecundùm.

9 Tertium exemplum eſt in pœna confiſcationis bonorum, quæ ipſo facto imponit, cap. *cùm ſecundùm leges*, de hæret. in 6. cum ſimilibus. De qua potiſſimùm diſputant Doctores relati, & ferendi, & inter eos eſt controuerſia, an reus teneatur in conſcientia ſe ſpoliare bonis confiſcatis, in qua concedimus veriorem eſſe partem negantem, quæ communior eſt; vt videmus. Eſt etiam controuerſia, an reus ipſo facto amittat dominium ſuorum bonorum, eſto non amittat iuſtam poſſeſſionem, vſumfructum, & vſum, tamen fortaſſe eſt quæſtio de modo loquendi, quia dubitari non poteſt, quin reus ipſo facto amittat aliquod ius, quod antea in ſuis bonis habebat, & fiſcus illud acquirat. Nam ratione illius iuris, quãdo poſtea fertur ſẽtẽtia declaratoria criminis, retrotrahitur executio pœnæ, & fiſcus recuperat omnia bona rei, vbicũque, & quomodocunq; illa inuenerit; ergo talis lex infert aliquã pœnam ſtatim ac fit crimen, ante omnem ſententiam. Vnde etiam ex illa naſcitur obligatio in cõſciẽtia ad non dilapidanda ea bona in detrimentum fiſci, & ad non faciendos contractus, qui poſſint in damnum tertij redundare. Sed de hac pœna in materia de Hæreſi, Deo dante, latiùs dicturi ſumus. Præter has denique ſunt multæ aliæ pœnæ priuationũ fructuum, irritationum contractuum, & inhabilitatum, ad quas ſæpe lex pœnalis obligat in conſcientia, vt conſtat de aliquibus impedimentis ex delicto ita inhabilitantibus perſonam ad matrimonium, vt ante omnem ſententiam irritent ſubſequens matrimonium, ex recepta, & indubitata ſententia, quam ipſo Soto in 4. amplectitur. Inhabilitas etiam ad donandum, acquirendum, vendendum, & ſimilia, ſæpe inducitur per legem humanam ipſo facto, vt infrà videbimus. Cur ergo, ſicut hoc facit lex ipſo facto, propter alias rationes non poterit etiam id efficere propter delictum: nõ eſt ergo ſufficiens illa exceptio, quam facit Sotus.

De aliis pœnis priuationũ fructuũ, irritationũ & inhabilitatum. Soto.

10. Accedit præterea, quòd generalis regula a Soto conſtituta nulla ſufficienti ratione probatur: nam potiſſimæ ſunt, quas adduxi in prima ſententia, & oſtendi nihil probare. Denique differentia, quam adducit Soto, non eſt conſtans. Tum quia cenſuræ etiam priuant propriis bonis, vt fructibus beneficij, vſu proprij muneris, ſeu officij, & aliquarum actionum, quarum homo eſt dominus. Tum etiam per alias leges inhabilitantes interdum priuatur homo bonis, ſeu iure proprio, vt eſt habilitas ad contrahendum matrimoniũ, vel quid ſimile, quod tamen per legem fieri ſolet in pœnam, vt dixi. Tum præterea quia dũ Eccleſia priuat bonis communibus, non ſe gerit vt domina, ſed vt fidelis diſpenſator, & iudex: ergo ſicut poteſt per legem ferre ſententiam, qua priuet hominem bonis communibus, ad quæ habebat ius ab ipſo domino, ita etiam poteſt priuari bonis propriis, quia non plus aliquando æſtimantur, nec magis vtilia ſunt bona propria, quàm communia, vt cathedræ ſuffragia, & ſimilia; ergo de his omnibus poſſunt ferre leges pœnales operantis ipſo facto, quod Soto negat. Et probatur conſequentia ad hominem, quia in hoc æquiparentur cenſuris, & nulla alia ratio differentiæ ab eo redditur. Ad ſecundam verò, quam nos adduximus reſpõdetur, etiam alias pœnas eſſe poſſe medicinales, & è conuerſo etiam cenſuras eſſe pœnas vindicantes delicta, præterquam quòd vindicatio reſpectu vnius, eſt medicina præſeruatiua reſpectu aliorum, & ideo poſtulare poteſt eandem vim & efficaciam. Tertia item differentia nulla eſt, quia etiam inhabilitas ad matrimonium per legem impoſita includit præceptum non cõtrahendi cum irritatione, & è conuerſo priuatio inducta per cenſuram, ſæpe nõ ſolũ præceptũ, ſed etiam irritationem includit; eſt ergo eadem ratio.

Soto.

11. Quarta ſententia diſtinguit duplicẽ pœnam, vna eſt, quæ in ſola paſſione cõſiſtit, nec requirit actionem ſeu executionem hominis. Alia quæ ſine hominis actione & executione fieri non poteſt. De priori affirmat hæc opinio, poſſe per legem ita imponi, vt ante omnẽ ſententiam obligetur homo in cõſcientia ad ſeruandam illam; de poſteriori autem negat. Hæc fuit opinio Caiet. 2. 2. q. 62. art. 3. & in Summa verb. *pœna*, vbi videntur ita ſentire Angel. Armil. & alij Summiſtæ. Approbat etiam diſtinctionẽ Caiet. Simanc. de Catholic. inſtit. tit. 9. n. 31. & ſequentibus, & inclinat Sylueſt. verb. *Aſſaſinus*, num. 4. in fine, tamen n. 4. in ea non perſiſtit. Citatur etiam Victor. in relect. priori de Indis n. 14. Adrian. quodlib. 6. q. 1. Córd. de contract. q. 7. Cordu. lib. 1. quæſt. 36. & plures ex Iuriſperitis, præter

4. ſent. de pœna in actione cõſiſtẽte, ad quam nemo obligatur ante ſententiã, ſecus de ea, quæ in ſola paſſione conſiſtit. Caiet. Angel. Armil. Simanc. Victor. Sil. Corrad. Cord.

Bart. Bald. Ioan. And. Anchar. præſertim Bartol. in l. *non qui delatorem* ff. de iure fiſci. & Bald. in l. *ad quod pauperibus*, C. de Epiſcop. & Cleric. Ioan. Andr. cap. 1. de homicid. in 6. & Anchar. in cap. *felicis*, de pœnis, in 6. Sed hi auctores re vera non non loquuntur generaliter, ſed de vna, vel alia graui pœna. Prior ergo pars huius ſententiæ de pœnis conſiſtentibus in paſſione ſufficienter probatur argumentis factis contra ſecundam opinionem. Aliqua verò ex fundamentis illius ſecundæ opinionis applicantur ad poſteriorem partem ſuadendam. Sed illa iam ſoluta ſunt, vnde vnicum ſupereſſe poteſt huius partis fundamentum, ſcilicet, quia leges humanæ debent eſſe tolerabiles, & accommodatæ humanę conditioni, cap. *erit autem lex*, diſt. 4. cap. *alligant*. 26. q. 7. cum ſuprà notatis de hac re; ſed lex, quæ obligaret hominem in conſcientia ad exequendum in ſe pœnam, quæ propriam eius actionem requirit, eſſet nimis grauis, & intolerabilis, & aliena à communi hominum vſu; ergo talis modus legis excedit humanam poteſtatem. De qua ratione præter citatos videri poteſt Nauarr. in Comment. de datis, & promiſſis, num. 44.

Cap. erit autem lex. Cap. alligant. Pœna quæ propriam actionem petit eſſet nimis grauis.

12. *Refutatur prædicta ſententia. exẽplo pœnæ damnantis ad mortem ex fame vel nõ fugiendum è carcere, & non celebrãdi, cum adſit infamia.*

Nihilominus hæc ſententia vniuerſaliter, & indiſtinctè ſumpta probari non poteſt, nec diſtinctio data poteſt ſubſiſtere. Quod ita declaro, quia vel prior pars de pœnis purè paſſiuis, ſeu negatiuis intelligitur vniuerſaliter, & ſine vlla exceptione, vel cum hac moderatione, *Niſi pœna contineat nimiam acerbitatem repugnantem humanæ conditioni*. In priori ſenſu non eſt vera prior pars. Nam ſi quis per legem damnetur, vt fame pereat, non poteſt in conſcientia obligari ad non comedendum, quamuis illud non requirat actionem, ſed carentiam actionis, cuius manifeſtum argumentũ eſt, quia etiam poſt ſententiam iudicis ad id non obligatur reus in conſcientia, vt traditur 2. 2. q. 64. & bene

Victor. Victor. in relect. de homicid. num. 28. Idem eſt, ſi per legem quis obligatur ad non fugiendum è carcere, in quo timet aliquod graue nocumentum: nemo enim ad hoc in conſcientia obligatur, vt ibidem docet Victor. & infrà attingemus, & tamen illa pœna non requirit actionem, vel motum, ſed quietem. Idem eſt, v. g. de pœna non celebrandi, aut non communicandi, nam ſi ex effectu ſequuto, v. g. infamia fiat nimis acerba, non obligatur quis in conſcientia ad ſeruandam illam. Propter quod dicunt omnes auctores, excommunicatum occultum poſſe licitè publicè communicare, quando ſine graui infamia id vitare nõ poteſt. Præterea ratio, quam dicta ſententia pro ſe adducit, perſuadet, in illa priori parte neceſſariam eſſe hãc moderationem, quòd pœna, licèt ſit purè paſſiua, nihilominus debeat non eſſe nimis acerba, & inhumana. At verò poſita hac moderatione, etiam erit adhibenda in altero membro diſtinctionis, & ſic erit falſum, & ruet tota diſtinctio. Nam pari ratione dicendũ eſt, pœnam quæ requirit actionem, tunc ſolùm non poſſe dicto modo in conſcientia imponi quãdo eſt nimis grauis, & præter humanam fragilitatem: ſecùs autem eſſe, ſi intra latitudinem illius generis pœnæ moderationem retineat. Tum etiam ceſſat fundamentũ illius ſententiæ, ceſſat etiam omnis ratio iniuſtitiæ, quia lex humana poteſt præcipere quidquid nec malum eſt, nec nimis graue, aut repugnat naturæ, ſi aliunde poſſit habere æquitatem, & vtilitatem boni communis.

13. *Nõ repugnare pœnã requirere actionẽ ipſius ſontis, & tamen eſſe moderatã. Sic enim eſt in priuationibus quæ nõ ſunt nimis graues.*

Supereſt tamen vt probemus, hæc duo non repugnare, ſcilicet, pœnam requirere actionem ipſius rei, & nihilominus eſſe moderatam, & humanam; id autem multipliciter oſtendo. Primò, quia dicti auctores fatentur, per ſententiam declaratoriã criminis incurri poſſe aliquam pœnam in conſcientia ſine alia condẽnatione, vel exequutione iudicis, aut miniſtrorum eius, ergo idem poſſet facere lex non poſtulando ſententiam declaratoriam. Probatur conſequentia; quia per ſententiam declaratoriam non fit coactio phyſica, vt ſic dicam, & reus ipſe obligatur, vt ſit exequutor pœnæ in ſeipſum, & nihilominus mandatum ipſum non cenſetur intolerabile, vt procedit à iudice; ergo nec reſpectu legis ille modus pœnæ eſt nimis acerbus, ſi aliàs ex parte materiæ boni communis ſit ſufficiens ratio vtilitatis. Secundò, quia moraliter loquendo non minùs graue, & oneroſum eſt homini liberè ſe priuare aliquibus rationibus, ad quas habet vel propenſionem, vel ius, vel ex quibus ſperat fructum, quàm aliquas actiones exercere, quæ pœnales, vel ſibi graues ſint, ergo ſi non eſt pœna nimis rigoroſa obligare hominem in conſcientia, vt ſe priuet multis actionibus, vt communicatione humana, & diuina, vſu ſui officij, etiam cum priuatione fructus, non erit etiam nimis durum, quòd obligetur aliquando ad actionem pœnalem moderatam. Probatur conſequentia, quia quòd ſit actio poſitiua, non includit ſpecialem malitiam, vt ſuppono, propter quam ab homino fieri non poſſit; in reliquo autem æqualis eſt ratio, præſertim cum voluntaria omiſſio moraliter ſit quædam actio, quatenus non fit ſine voluntate continendi ſeipſum. Vnde confirmatur: nam ſecundùm æſtimationem moralem plus vellet homo tantam pecuniæ quantitatem ſoluere, quàm priuari ſuffragio actiuo, vel paſſiuo circa tale munus, ſed poteſt per legem in conſcientia priuari ſuffragio actiuo, vel fieri inhabilis ad paſſiuum; ergo etiam poterit imponi pecuniaria pœna ipſo facto ſoluenda, etiamſi in actione conſiſtat.

Tertiò, quia leges imponentes pœnas priuatiuas, ſeu paſſiuas, conſequenter obligant ad multas actiones homini inuoluntarias, ſi neceſſariæ ſint ad ſeruandam priuationem, vel ea illã conſequantur. Vt excommunicatus ſi ſit in Eccleſia & Miſſa, vel diuinum officium inchoetur, tenetur egredi, vel ſi ei detur beneficium, tenetur non acceptare, quod licèt videatur negatiuum, non fit ſine poſitiua actione, & (quod difficilius eſt) quando quis per legem priuatur beneficio, obligatur in conſcientia relinquere illud ſecundùm multos. Reſpondent aliqui, per legem auferri titulum beneficij, quia hæc eſt pœna, quæ nõ requirit hominis exequutionẽ, inde autem ſequi obligationem renunciandi beneficium, quia ablato titulo, perditur dominium beneficij, quia omnino pẽdet à titulo, argumento regul. 1. de regul. iur. in 6. & cap. vnic. de eo, qui mittitur in poſſ. in 6. & cap. *relatum*, de iur. patronat. Hæc autem obligatio iam non eſt pœna legis humanæ, ſed obligatio legis diuinæ, quia nemo poteſt retinere quod ſuum non eſt. Sed hoc non eneruat, ſed confirmat potiùs rationem factam: nam ſi lex poteſt à ſe ipſa auferre titulum beneficij, etiamſi inde ſequatur nocumentum illud renuntiandi beneficium, cur non poterit directè obligare ad hoc ipſum nocumentum. Item quia eodem modo dicere quis poſſet legem priuare omni dominio, & iure in pecuniam, & illud in alium transferre, & inde ſequi obligationem non retinendi rem alienam, ſed tradendi illam vero domino, ſicut in præſcriptione lex priuat priorem dominum omni iure, quod in re, vel ad rem habebat. 14.

Cap. relatũ.

15. *Reſolutio prima.*

Concludo igitur, ex omnibus his ferè opinionibus aliquid ſumendum eſſe ex quo vera doctrina conſurgat. Primùm itaque aſſero, poſſe legem humanã obligare in conſcientia ad pœnam tam paſſiuam, quàm actiuam ante omnem ſententiam, ſi aliunde ſeruetur æquitas. Hoc probatur, quia legiſlator poteſt ſuo præcepto obligare non ſolùm ad ſuſtinendam pœnam, ſed etiam ad agendum quando pœnalis actio poteſt licitè ab ipſo reo exerceri, & nõ eſt nimis acerba, & inhumana; ergo poteſt per legem ita hoc præcipere, vt ſtatim obliget abſque alia declaratione. Etenim ſuperior poteſt propter alias rationes iuſtas ita

obligare ſubditum ad ſimilem actionem; cur ergo non poterit propter iuſtam cauſam ex delicto ortam? Certe non poteſt probabilis ratio reddi, vt ex dictis etiam contra alias ſententias conſtat.

16. *Secunda.* Secundò dicendum eſt, hunc modum obligationis habere locum in pœnis moderatis, non verò in quibuſcunque grauiſſimis, præſertim quando requirunt hominis executionem, hoc etiam proximè probatum relinquitur. *Tertia.* Tertiò dicendum eſt, hunc modum obligationis faciliùs poſſe imponi in pœnis priuatiuis, quàm in his, quæ requirunt actionem hominis, qui punitur, & inter priuatiuas faciliùs in cenſuris, & irregularitatibus, quàm in aliis. Hanc aſſertionem damus auctoribus ſecundæ, & tertiæ ſententiæ, & eam ſuadent rationes eorum, maximè tamen vſus, vt ſtatim videbimus, & illius alias congruentias afferemus. B Atque hæc ſententia ſic moderata eſt ſine dubio communior inter modernos Auctores, vt videre licet in *Cord. Conar. Nauar.* Corduba dicta q. 36. ferè in principio, Nauar. citatis locis, & idem tandem dicunt expreſſe Conar. & Simanc. & exiſtimo antiquos Doctores nihil ab hac ſententia diſcrepare.

CAPVT VI.

Quando leges pœnales contineant ſententiam ferendam, & non latam, & ideo non obligent in conſcientia ad pœnam ante iudicis ſententiam.

1. OStendimus non deeſſe poteſtatem legiſlatori humano ad obligandum ſubditos ad pœnam C ſuæ legis abſque interuentu alicuius ſententiæ per hominem latæ, ſupereſt dicendũ de actuali obligatione, quando imponatur: quoniam certum eſt, non ſemper vti legiſlatores hac poteſtate, neque etiam nunquam illa vti, ideóque neceſſarium eſt exponere, quando leges pœnales vno, vel alio modo obligent. In hoc ergo capite dicemus de legibus, quæ non ſtatim obligant ad pœnam: in ſequenti verò de his, quæ obligant, ex quibus, priores dicuntur continere ſententiam pœnæ ferendam per iudicem; poſteriores verò dicuntur eſſe latæ ſententiæ, quia per ſe ferunt ſententiam condemnatoriam de tali pœna, ſiue requirant ſententiam declaratoriam criminis, ſiue non, vt poſtea explicabimus.

2. Quia verò tota hæc diſtinctio legum maximè pẽdere ſolet ex ipſarum verbis, ideo ad hoc declarandum aduerto, duplici verborum genere ſolere vel leges ad pœnas imponendas, vnum poſſumus ſimplicẽ vocare, aliud compoſitum: ſimplicem voco, quando lex ſolùm vtitur verbo præcipiendi, & imponẽdi pœnam; compoſitum verò, quando illi verbo addit vel aduerbiũ aliquod, vel aliam particulam, aut clauſulam, per quam magis explicet modum imponendi pœnam. Et vterque modus eſt multiplex, & varius. Nam in priori, primò fieri poteſt ſimplex cõminatio pœnæ, vt cùm dicitur, *Prohibemus hoc fieri ſub tali pœna.* Secũdò poteſt fieri per verbum de futuro ſignificans actionem, vt, *excommunicabitur, deponetur, irritabitur,* &c. Tertiò per ſimile verbum de præſenti, vt, *excommunicamus, irritamus.* Quartò per verbum præteriti, quod rarò fit, niſi addito alio verbo, vt, *Nouerit ſe priuatum, ſciat ſe eſſe inhabilem,* &c. Quintò per verbum imperandi, vt, excommunicetur, &c. Sextò per verbũ ſubſtantiuum, *ſum,* quod ſemper adiungitur alicui participio, & per dicta tempora, & modos variari poteſt, vt, *Priuatus eſt,* vel, *fuit, priuatus erit, ſit priuatus;* & ex parte participij poteſt eſſe ſimilis varietas præſentis vel futuri, vt *Priuandus eſt,* vel *priuatus eſt.* In altero modo formæ legis compoſito diſtinguuntur etiam quàm plures particulæ, & modi quibus iuſſio pœnæ ſolet vrgeri, & A quaſi exaggerari, vt ſtatim incurrantur, quales in primis ſũt omnes illæ particulæ, quæ indicant præſentaneũ effectum, vt, *Eo ipſo, Ex nunc, Ipſo facto, Ipſo iure,* & ſimiles. Secundò ſunt aliæ excludentes expreſſè neceſſitatem ſententiæ, vt, *Ante ſententiam, abſque alia declaratione, nulla monitione præmiſſa,* &c. Tertiò ſunt aliæ explicantes obligationem in conſcientia, vt ſi lex dicat, *In conſcientia teneantur,* &c. Quartò ſunt quædam particulæ vniuerſales, quæ videntur hoc comprehẽdere, vt, *Omnino, penitus, plenè,* &c. *nullius momenti,* & ſimiles.

3. Præterea aduerto, iuxta communem vſum, & ſenſum Doctorum, omnes fere hos terminos habere maiorem vim circa pœnas, quæ hominis actionem non requirunt, quàm in aliis inuoluentibus talem actionẽ, B & ideo hoc etiam conſiderari ſolere ad regulas in hac materia conſtituendas. Quæ plures tradi ſolent. Antequam verò illas conſtituamus, aliud ſupponimus fundamentũ generale in hac materia, quod poſuit Gloſſ. in cap. *in pœnis,* de regul. iur. in 6. *Gloſſ. Cap. in pœnis.* Nimirum, quoties talia ſunt verba legis (quæcunque illa ſint) vt ex vi illorum incertus ſit ſenſus legis, an ſcilicet, contineat ſententiam latam, vel ferendam, de ferenda interpretandam eſſe, & ideo per ſe non obligare in conſcientia. Idemque tenet Gloſſ. in cap. *cupientes,* §. *ſi verò.* verb. *Priuentur,* de Elect. in 6. *Cap. cupientes* Item Gloſſa in cap. 2. §. 1. de hæreti. in 6. verb. *Innodetur.* ſequitur Caſtro dicto lib. 2. cap. 1. *Caſtro. Tiraquel.* Tiraquel. de pœnis temper. nu. 245. plures referens. Fundantúrq; in illo principio iuris, quòd pœnæ in partem mitiorem interpretandæ ſunt. Et ſanè C tenent alia principia iuris, quòd nemo præſumitur obligatus, niſi probetur; & quòd lex, & ſententia, præcipuè condemnatoria, debet eſſe perſpicua, & quòd ſi legiſlator ampliùs intendiſſet, expreſſiſſet, cap. *ad audientiam,* de decim. *c. ad audientiam.* His ergo poſitis,

4. *Legem vtentem verbis ſimplicibus comminantibus pœnam, non obligare in conſcientia ad talem pœnam ſubeundam.* Prima regula ſit, Quoties lex tantùm vtitur verbis ſimplicibus comminantibus pœnam, non obligat in conſcientia ad talem pœnam ſubeundam, cuiuſcunq; generis pœna ſit. Vt cùm lex dicit, *Sub pœna quadrupli,* vel, *ſub pœna inhabilitationis,* &c. Et communis, vt de Cenſuris diximus tom. 5. & ſumitur ex D. Thoma 2. 2. q. 62. art. 3. & ibi Caiet. Tenent Soto, Cordub. & alij Theologi, & Iuriſtæ etiam communiter cũ Gloſſa vlt. in cap. *fraternitas,* 12. q. 2. vbi etiam Nauar. & Tiraq. ſuprà num. 254. referens multos. *D. Thom. Caiet. Soto. Cord. Gloſſa. Tiraq. Nauar.* Ratio eſt, quia D talis lex ex vi ſuorum verborum nullũ præceptũ ponit de executione pœnæ, ſolùm ergo inſtruit iudicem, argumento cap. *de cauſis,* §. 1. de offic. deleg. Vnde ad ſummum virtute, & quaſi per neceſſariam illationẽ præcipit reo, vt pareat iudici imponenti talẽ pœnam. Confirmatur primò, quia iura præcipiunt pœnas benignè interpretari. reg. *In pœnis,* de regul. iur. l. penul. ff. de pœnis. Confirmatur ſecundò, quia aliud eſt deſignare pœnam imponendam, aliud illam imponere; talis autem lex deſignat pœnam, & non imponit, nec fert ſententiam, quia nullum eſt in ea verbum, quod illã ſignificet. *Caſtro.* Vnde Caſtro adhibet limitationem, vt hæc regula procedat, niſi præter verbum deſignans pœnam addatur aliud declarans ſentẽtiam latam. Sed hæc limitatio nõ eſt nunc neceſſaria: nam pertinet ad E caput ſequens, in præſenti enim ſolùm agimus de lege ſimpliciter loquente, vt dixi, & ita ex parte verborum nullam habet limitationem. Ex parte autem pœnæ ſolet duplex limitatio adhiberi.

5. Prima eſt, vt non procedat in pœna conuentionali, quæ in contractibus ſolet apponi. Quia violãs contractum, ſtatim tenetur ad pœnam deſignatam in contractu ſoluendã, licèt in cõtractu tantũ dictum ſit, ſub tali pœna, vel talẽ pœnam incurrat. Ita tenet Tiraquel. ſuprà nu. 256. citans Paul. Caſtren. in l. *ad diem,* ff. de verb. oblig. *Tiraq. Paul. Caſtren.* Expreſſè idem tenet Felin. in cap. 1. de conſtitut. num. 46. & Deci. ibi, lect. 2. nu. 20. & ſequitur

Caſtro.

tur Caſtro ſuprà. Ratio præcipua eſt, quia pœna conuentionalis debetur ex vi pacti, quod autem debetur ex pacto, debetur in conſcientia ante iudicis ſententiam; ergo. Maior videtur planè colligi ex l. *reſcriptũ*, § *ſi pacto*. ff. de pact. dicente, *Si quis in pacto pœnam ſtipulatus eſt, poſſe, vel ex agere vel ex pacto, vel ex ſtipulatione ſuo arbitrio*; ergo ſupponit illa lex, pœnam conuentionalem deberi ex pacto, & ex promiſſione. Vterque autem titulus inducit obligationem in conſcientia, & ideo Gloſſ. ibi differentiã in hoc conſtituit inter pœnam legalem, & conuentionalẽ, quæ nõ poteſt eſſe alia, niſi quòd lex per ſe non obligat ad pœnã; conuentio autem, ſeu pactum obligat. Declaratur in votis pœnalibus: nam ſi quis vouit aliquid ſub tali pœna, cenſetur vouiſſe pœnam, ideóque in cõſcientia tenetur implere, ſi principale promiſſum non impleuit, ergo idem eſt cum proportione in promiſſione, vel pacto humano: nam eſt eadem ratio, quæ in voto, in quo pœna cenſetur promiſſa Deo, vel in pœnam prioris tranſgreſſionis, vel in defectum alterius operis, quaſi ſub diſiunctione promiſſi, idem autem eſt modus promiſſionis humanæ, vt conſtat.

6. Nihilominus limitationem hanc non admittit Nauarr. d. cap. 13. num. 68. Imò ampliat regulam poſitam, vt non ſolùm procedat in pœna legali, ſed etiã in conuentionali. Qui neminem pro ſua ſententia allegat, nec probat illã aliquo textu, vel ratione iuridica, ſed tantùm ex conſuetudine, quia hæ pœnæ conuentionales communiter non ſoluuntur, niſi interueniat coactio, & ita ipſa conſuetudo interpretatur, intentionem contrahentium eſſe, vt talis pœna nõ aliter debeatur. Hanc opinionem ſequitur Vaſquez 1. 2. Diſp. 173. c. 1. Additque, Nauarrum intellexiſſe, hanc pœnã conuentionalem non deberi antequam petatur coram iudice, & debitor condemnetur, quod eſt veriſimile, licèt Nauarrus id non explicauerit, quia alia non eſt propria coactio. Addit præterea, hanc ſententiam procedere, etiam ſi in contractu expreſſum ſit, vt pœna ipſo facto incurratur, quod Nauarr. non dixit, nec ipſe aliter probat. Denique allegat Couarr. in 4. 2. p. cap. 6. § 8. nu. 11. cuius ſententia longe diuerſa eſt: ait enim, pœnam conuentionalem deberi in conſcientia, ſi ab altera parte petatur, vnde non requirit ſententiam iudicis, & ita interpretatur priorem ſententiam, & differentiam inter pœnam conuentionalem, & legalem. Nam in reliquo dicit ſeruare proportionem, quia ſicut non licet reſiſtere iudici imponenti pœnam, ita nec licet reſiſtere petenti pœnam ex pacto debitam. Addit verò Couar. ſicut pœna legalis non debetur ante ſententiam, ita nec conuentionalem deberi antequam petatur. Ratio eius eſt, quia quando alius pœnam non petit, ex iuſta coniectura alter præſumit, illam ſibi remittere. Non exponit autem, quæ ſit iſta coniectura, poteſt autem afferri illa, qua vtitur Nauarr. quia honeſtiores homines non decet has pœnas exigere, aut velle, argumento cap. *ſuam*, de pœnis, & cap. *fraternitas*. 12. q. 2.

Pœnam conuentionalem non deberi antequã petatur coram iudice, & debitor condemnetur, licet in contractu explicetur pœnã incurri ipſo facto, ſentit Vaſquez.

Nauar.

Couar.

Nauar.

Cap. ſuam.

Cap. fraternitas.

7. Neutra ex his ſententiis poteſt à nobis ſimpliciter, & in vniuerſum probari. Dicere tamen poſſumus, priorem eſſe veram de rigore iuris, de facto verò poſſe contrarium contingere ex intentione contrahentium. Quod ergo de lege diximus, ita de pacto dicendum eſt, ſcilicet, aliud eſſe loqui de poteſtate, aliud de facto. Nam de poteſtate certum eſt, poſſe contrahẽtes conuenire de pœna ſoluenda in conſcientia ab illo, qui contractum, vel promiſſum non ſeruauerit, etiam non expectata alterius petitione. Quod nemo negare poteſt, cum hoc nulla lege naturali, vel humana ſit prohibitum, & non concedat liberam facultatẽ contrahentium. Loquor autem generatim de contractibus, in quibus non eſt prohibitum, pœnam apponere: nam ſi quis eſt ſpecialis contractus, vbi hoc eſt prohibitum, vt de ſponſalibus ſtatuitur in cap. *gemma*, de ſponſ. ibi nec in conſcientia nec per ſententiam debita eſt pœna. Quandocunque verò licitum eſt, pœnam ponere, licitum etiam eſt, ſeſe inuicem contrahentes in conſcientia obligare. Sicut etiam eſt certum, quòd ſi nolint ſe ita obligare, ſed ſolùm vt cogi poſſint per iudicem ad talem pœnam ſoluendam, id etiam poſitum ſit in eorum voluntate, quia nihil eſt, quod eos neceſſitate ad ſe magis obligandum.

Reſolutio Auctoris.

Cap. gemma.

8. Ex his ergo colligo, in conſcientia iudicandum eſſe de obligatione contrahentium ex intentione ipſorum, ex illa pendet obligatio, & quoad illam eorum confeſſioni ſtandum eſt in foro conſcientiæ. Si autem neſciant ſpecialem intentionem explicare, ſed ſolùm generalem contrahendi, & obligandi ſe prout debebant: tum in primis verborum vis perpendenda eſt: nam ſi illa contineant promiſſionem ipſius pœnæ in tali euentu, ſine dubio oritur obligatio in conſcientia, quia eſt promiſſio conditionata, quæ obligat impletã conditione. Et hoc probat exemplum de voto, & quæ de illo tradi ſolent, habent enim locum in promiſſione humana pœnali, quæ eſt quidam contractus. Et eadem ratione procedent in quocunque contractu ſimilem promiſſionem includente. Atque idem erit, ſi contractus pœnalis reſoluatur in diſiunctiuum, vt, Faciam hoc, vel illud: nam ex illis verbis ſine dubio oritur obligatio ad vnum ex illis, & conſequenter ad ſecundum, ſi primum non impletur. Solet autem hoc fieri per modum pœnæ, quando vnum eſt per ſe primò intentũ per cõtractum, & aliud adiungitur in defectũ illius, & quaſi ad cogendum contrahentẽ, ne in principali deficiat. Denique ob eandẽ cauſam, ſi verba contractus ſatis ſignificent obligationẽ ipſo facto, vel eo ipſo, quòd aliquis fuerit pactum tranſgreſſus, non video, cur non oriatur obligatio in conſcientia, cùm ex verbis debeamus de volũtate iudicare, & illa verba ſatis indicent huiuſmodi voluntatem. Quapropter niſi conſtet de contraria conſuetudine (de qua mihi nõ cõſtat, præſertim pro tali caſu) cenſeo ſic contrahentes, & tranſgredientes contractum obligari ad pœnam in conſcientia, ante ſententiam, ſaltem ſi ab altera parte petatur, vt magis ex ſequenti puncto conſtabit.

Ex intentione contrahentium iudicandum de obligatione ſoluendi pœnã, & ex verbis ipſorum, ſi contineant promiſſionẽ, planè ſoluenda eſt in conſcientia ante ſententiã iudicis, niſi conſtet de contraria conſuetudine.

9. Addo enim vlteriùs, licèt in contractu ſolùm dicatur, ſub tali pœna, quam ſoluere debeat contrauenies contractui, iuxta commune ius, & attenta rei natura intelligendum eſſe ſoluendã eſſe pœnam, nulla ſentẽtia, vel coactione iudicis expectata. Hoc mihi ſuadẽt fundamenta prioris ſententiæ, quia re vera tota illa obligatio intelligitur naſci ex obligatione pacti, & promiſſionis humanæ mutuæ vel acceptæ; pactum autem humanũ obligat ex ſe, & ſine vllo ordine ad coactionẽ iudicis. Vnde quamuis non repugnet, pactũ fieri ſub illa conditione, ſcilicet ſub tali pœna per iudicem imponenda, vel poſt eius ſententiam ſaltem declaratoriam ſoluenda; talis tamen intentio nõ videtur conſentanea promiſſioni, vel pactioni humanæ; nec etiã videtur præſumenda, niſi in verbis declaretur, vel de illa certò conſtet paciſcenti. Vel certè niſi certum ſit, hanc eſſe communẽ conſuetudinẽ: tunc enim cenſendus eſt vnuſquiſque velle obligari ſecundũ cõmunem conſuetudinem. De tali autem conſuetudine mihi nõ cõſtat (quidquid Nauar. & alij dicant.) Et fortaſſe ad ſummum conſuetudo habet, vt talis pœna non cenſeatur debita, donec petatur, vt Couar. dicebat: potuit autẽ conſuetudo introduci ex probabili præſumptione ſuprà notata. Neque hæc eſt propria limitatio regulæ ſuprà poſitæ, quia illa procedit de pœna legis, quæ eſt ſimpliciter inuoluntaria, & ex obligatione impoſita, non aſſumpta: pœna autem conuentionalis eſt voluntaria in ſua origine, nam ex voluntario contractu naſcitur. Item lex veluti natura ſua dicit ordinem ad iudicem tanquam ad motorem ſuum; nam iudea

Nauar.

Couar.

dex eſt quaſi lex viua,ſeu anima legis, pactum autem ex ſe per ipſoſmet contrahentes executioni mandari debet, & ideo per ſe non requirit iudicem, etiam ad executionẽ pœnæ,ſed ſolùm quod in conſcientia conſtet,tam de tranſgreſſione, quam de volũtate alterius, & ciuili,ac ſpontaneo modo exigentis pœnas.

10.
Licèt teſtator ſolùm dicat, ſub tali pœna,nõ implẽs eius voluntatẽ tenetur in cõſciẽtia, eſt enim conditio ſine qua non.
Panormit. c. Rainald. Couar. Anton. Nauar. Caſtro. Tiraquel. Abb. Panormit.

Alia item limitatio ad dictam regulã adhiberi ſolet,vt ſcilicet,non procedat in pœna teſtamẽtaria,quę ſolet poni in legato,ſeu mandato teſtatoris imponentis talem,vel talem pœnam,ſi non impleatur. Nam licèt teſtator ſolùm dicat ſub tali pœna, nõ implẽs eius voluntatem tenetur in cõſcientia. Quæ eſt communis ſententia Panorm. in cap. *Rainaldus*, de teſtamen. n. 25. Anto. 3. p. tit. 10. c. 3. §. 11. quæſtione. 4. Caiet. in Summa, verb. *Pœna*, Couar. in dicto cap. *Rainaldus*, §. 1. nu. 6. & in 4. p. 2. § 8. nu. 17. Nauar. dicto cap. 23. num. 67. B & Caſtro dicto lib. 2. c. 1. Tiraquel. ſupra num. 54. Hæc autem limitatio licèt veram doctrinam contineat, re vera non eſt limitatio regulæ poſitæ. Quia hæc non eſt vera pœna,ſed conditio, vt rectè notauit Abb. ſuprà ex Gloſſ. ver. *Adiiciens*. Teſtator enim, ait rectè Panorm. non habet iuriſdictionem,qua puniat,& cogat,ſed habet plenum dominium rei ſuæ,ratione cuius poteſt legare, prout vult, & ideo quando videtur imponere pœnam,legat rem ſub conditione, qua nõ impleta,non vult, rem ſuam detineri ab hærede, vel legatario,& in hoc ſenſu imponit pœnam,id eſt,onus non retinendi illam, quia in illo euentu non vult illam donare, & ideo talis pœna obligat in conſcientia,quia ceſſat iuſtus titulus retinendi illam, & quia voluntas teſtatoris ex iuſtitiæ obligatione implenda C eſt. Secùs verò eſt de pœna legali, quæ per poteſtatem iuriſdictionis imponitur, & per eam reus priuatur re vel iure,quod abſolutè poſſidebat,ad reipublicę ſatiſfactionem,& correctionem,& ideo non eſt de illa ſimilis ratio. Alia limitatio poſſet adhiberi ex parte materiæ quam in regula ſequenti,cui communis eſſe videtur,explicabimus.

11.
Quando lex fertur ſimpliciter per verbũ futuri,non obligat ante ſententiã, cõmunis contra Barbat. verbũ ſiquidẽ futuri vi virtute includit negationem ſen. Tiraquel. Obuiatur obiectioni.

Secunda regula eſt, quando lex fertur ſimpliciter per verbum futuri temporis tantùm, non obligat in conſcientia ante ſententiam. Eſt communis vt de cenſuris dicto loco dixi,& generaliter Doctores allegati, præſertim Tiraquel. ſuprà num. 39. 40. & 41. vbi innumeros allegat Doctores, & Gloſſas, adiiciens, ſolum Barbat. contradixiſſe leuibus motum rationibus, quas ideo omittit. Ratio ergo regulæ clara eſt, quia D verbum futuri temporis non ſolùm non fert ſententiam in præſenti, ſed etiam virtute includit negationem eius, quia quod in futurum faciendum eſt, non fit. Vt ſi dicat, excommunicetur, irritetur, nondum excommunicat,nondum irritat. Dices, hoc eſſe verum in verbis ſignificantibus actiones, quæ non ab ipſo reo, ſed à ſuperiore facienda ſunt, vt ſunt excommunicare, irritare: ſecùs verò fore, ſi verbum legis ſignificet actionem ab ipſo reo exercendam, vt ſi dicat, Soluet, ieiunabit, &c. Nam tunc videtur imponere de præſenti obligationem ad actum poſtea futurum. Reſpondeo, tunc habere locum alia principia poſita, quòd ſaltem verba illa ſunt indifferentia ad inſtruendum iudicem, vel obligandum reum, ac ſubinde in mitiorem partem aſſumuntur. Et ideo quidam E dixerunt, quod ſi ex tenore legis conſtet verbum de futuro dirigi ad partem, & non ad iudicem, continet ſententiam latam,vt refert Tiraquel. ſuprà nu. 61.

Tiraquel.

Probatio autem, quam adducit, procedit in gratiis, non in pœnis, & ideo non admitto in præſenti illam doctrinam. Nam licèt lex loquatur ad reum,ſi tantùm per verbum de futuro deſignat pœnam, intelligitur præcipere,vt pareat tali pœnæ,quando illi fuerit iuridicè impoſita; nam hic ſenſus eſt mitior, & iuri,ac cõſuetudini conformis.

12.
Tiraquel.

Huic regulæ plures limitationes adhibet Tiraquel. A ſuprà,duæ tamen,aut tres tantùm ſunt examinandæ. Vna eſt,quod non procedat,quando verbum de futuro geminatur in lege,vt ſi dicat lex, *ceſſetur, & irritetur*, Ita habet num. 46. vbi pro ea refert Bald. Roman. Iaſon. Deci. Felinum, & innumeros alios. Qui ſolùm in hoc fundantur, quia verbum geminatum debet aliquid operari l. Baliſta. ff. ad Trebellian. adiuncta Gloſſa ibi, verbo, *Etiam fructus*. Nihilominus hęc ſententia mihi nõ probatur, quia nullo firmo fundamento nititur. Et ideo ab illa meritò diſcedit Caſtro, quem alij Theologi moderni ſequuntur. Et ex Iuriſtis illam retractarunt Decius in lege, *cùm poſtea*, C. de pactis, & Felin. in cap. vltimo, de offic. delegat. num. 1. in fine. Dico ergo, licèt lex habeat duo verba de futuro, eandem pœnam,ſeu effectum ſignificantia,nõ obligare in conſcientia, nec continere legem latam, ſed ferendam. Ratio in primis eſt,quia etiam in illo verbo geminato non continetur præceptum ipſo reo impoſitum exequendi,ſeu obſeruandi pœnam; ergo ad hoc non obligatur, donec à iudice per ſententiam præcipiatur, vt ſi lex dicat, irritabitur, & euacuabitur, per vtrumque verbum inſtruitur iudex, non cogitur reus.

Bald. Roman. Iaſon. Deci. Felin. Caſtro.
Regulã dictã procedere etiã verbo geminato. vt ceſſetur & irritetur. Felin.

13.

Nec fundamentum contrariæ ſententiæ eſt alicuius momenti,quia licèt geminatio verbi aliquid operetur, non tamen operatur nouum effectum non ſignificatum per mille verba ſimilia. Quocirca, ſi verba ſignificent diſtinctas pœnas,vel vnum augeat aliud in ipſa pœna; & vtrumque ſit de futuro, geminatio ſignificabit augmentum pœnæ imponendæ, non verò pœnam ipſo facto impoſitam. Quando autem verba ſunt ſynonyma in ſignificato,& vtrumque eſt de futuro, non poſſunt ſignificare aliquid de præſenti propter ſolam geminationem,quia hoc eſt vltra ſignificationem verborum,& ita eſt ampliatio valde voluntaria, quæ in omni materia cauenda eſt; maximè verò in pœnali. Illa ergo geminatio tunc ſolùm oſtendit, vel maiorem deliberationem legiſlatoris, vel maiorẽ affectum, vel maiorem criminis acerbitatem, vel indicat maiorem firmitatem,vel immutabilitatem in pœna,vt iudex nõ audeat illam minuere,non verò indicat nouũ effectũ, quem verba non ſignificant. Sicut in multis iuribus conſtat,& in legibus etiam ferentibus pœnam ipſo facto,vt poſtea videbimus,& admittit ipſe Tiraq. ibi. n. 25. 48. & ſæpe aliàs. Vnde non video,cur illi ſententię tam conſtanter adhæſerit: nam multitudo Doctorum non ſufficit,vbi nec textus,nec ratio ſuffragatur.

Tiraquel.

14.
Alia regulæ limitatio Tiraq. reiicitur, ſi pœna per verbum futuri imponatur per duas leges. Felin. Tiraq.

Atque hinc etiam non probo limitationem aliam, quam idem Tiraq. adiungit nu. 44. nimirum, ſi pœna per verbum de futuro imponatur per duas leges, priorẽ,& poſteriorũ,tũc licèt ex vi ſolius prioris legis fuerit pœna tantũ ferenda,ex vi poſterioris eſſe latam,ac ſubinde ſecundam legem obligare in conſcientia ad illã. Fundatur enim hæc limitatio in præcedenti, quia ibi geminatur verbum futuri. Nec impedit, imò iuuat, quòd geminatio per duas leges facta, iam iuxta doctrinam Iuriſtarum,efficacior eſt geminatio, quæ fit per actus diſtinctos,& per temporis interuallũ, quàm quæ fit vno momento,& contextu,vt tradit Felin. dicto ca. vlt. de offic. deleg. & idem Tiraquel. num. 49. Accedit, quod vltima diſpoſitio,ſeu lex idem ſtatuẽs, quod prima, aliquid debet operari, ne ſit ſuperuacua, vt ex multis idem auctor notat nu. 45. inde concludens, ſecundam legem imponentem pœnam de futuro plus operari,quàm primam,& ideo continere legẽ latam.

15.

Nihilominus,vt dixi, hæc limitatio admittenda non eſt, propter rationem factam, quia verba poſterioris legis non ſignificant ſententiam latam,nec mutant ſignificationem propter priorem legem. Nec geminatio ſufficit,vt oſtenſum eſt. Nec refert,quòd ſit cum interuallo temporis,quando effectus,& modus ſignificandi verborum idem omnino eſt. Neque propterea ſecũda lex erit ſuperflua, tũ quia habere poteſt omnes effect⁹

ſuprà

ſuprà dictos, tum etiā, quia poteſt deſeruire, vt ſi fortaſſe prior lex in diſſuetudinem abijt, per poſteriorē reſtauretur. Sic enim dixit Rota, deciſ. 31. de præb. in antiquis, aliàs 858. geminatam reſeruationem Papæ non operari nouum effectum, ſed ſolùm efficere, vt renocata priori, non cenſeatur ſublata poſterior. Item duplicata lex auget fortaſſe obligationem iudicis, & magis illū mouet ad talem pœnā imponendam.

Rota.

16\. Tertia, & valde notanda limitatio eſt, vt regula nō procedat, quando talis eſt pœna, vt niſi ipſo facto incurratur, illuſoria reddatur lex, & nullius momenti: tūc enim licèt lex ſimpliciter imponat pœnam, dicēdo, ſub tali pœna, vel per verbū de futuro, tacitè ſubintelligit, & includit actionem aliquam de præſenti factam virtute eiuſdē legis, ratione cuius poteſt verificari in futurum, quod lex diſponit. Ita ſumitur ex Gloſ. in l. *improbum*, C. ex quibus cauſis infamia irrog. Quam ſequitur Caſtro ſuprà, Tiraq. ſuprà n. 40. Et ratio optima eſt, quia lex nō eſt ita interpretanda, vt ſit vana, & inutilis: nā hoc cederet in iniuriā legiſlatoris; ergo ſi talis reddatur, intelligēdo pœnā imponēdā, & nō latā, non pōt ita intelligi, etiāſi per verba de futuro, vel generalia loquatur. Exēplis magis declaratur.

Regula prædicta nō procedit quando talis eſt pœna vt niſi ipſo facto incurratur, illuſoria redddatur. Lex enim nō debet eſſe vana.

Gloſſa. Tiraq. Caſtro. Bart. Bald.

17\. Dicti ergo auctores ponunt exemplum in pœna infamiæ, ita interpretantes dictū l. *improbum*, in qua dicitur, vſurario irrogandum eſſe infamiam, & nihilominus intelligēda eſt ipſo iure infamiam irrogare. Quam interpretationem, & opinionem ſequuntur ibi Bart. Bald. & alij, & rationē reddunt, quia niſi lex illa de infamia ipſo iure irroganda intelligatur, non poſſet habere effectum, quia non poſſet per iudicem imponi, & ita eſſet inutilis illa lex.

Exemplū in pœna infamia.

18\. Hoc verò exemplum improbat Vaſquez dicta diſput. 123. cap. 1. ſolúmque vtitur ratione huiuſmodi, quia ſententia iudicis ſit neceſſaria ad incurrendam infamiam, ſolùm eſt neceſſaria, vt conditio requiſita, illa verò poſita lex eſt, quæ per ſe infamiam infert, quatenus ſtatuit, vt condemnatus à iudice de talibus criminibus, ſtatim ſit infamis.

19\. Veruntamen Gloſſa, & Doctores allegati non admittunt illud aſſumptum, & vtūtur alia ratione, vt ſtatim dicā, quæ non diſſoluitur, & ita nō ſatis improbatur illo modo eorum ſententia. Deinde etiāſi vera eſſet illa ratio, per illā nō rectè improbatur exemplū, quia licèt infamia non ponatur per iudicē, niſi vt applicantem conditionem neceſſariā, nihilominus talis pœna imponetur ipſo iure; ergo licèt per verbum futuri exprimatur in lege, intelligenda erit lex de impoſitione ipſo iure. Denique, quod caput eſt, infamia in tota ſua latitudine ſumpta non illo tantùm modo, ſed etiam alijs poteſt imponi. Aliquando enim incurritur ex vi iuris per ſententiam declaratoriam, poteſt etiam aliquo modo incurri ante talē ſententiā ex vi ſolius criminis, etiam occulti, atq; etiā poteſt neutro modo incurri ipſo iure, ſed per iudicē, & ſentētiā cōdemnatoriā imponi: nullus enim modus ex iſtis repugnat tali pœnæ, vt probaui latè in 7. to. de cēſor. diſp. 38. ſect. 1. & pro legū varietate vno, vel alio, aut alio modo incurritur, vel imponitur; ergo nō eſt vniuerſaliter verum, infamiam ſolùm ferri per ſententiam, vt per conditionē neceſſariam; aliquādo enim imponitur per illā vt propriā cauſam per ſe in ſuo ordine.

Reijcit Vaſquez.

Refutatur Vaſquez, & approbatur dictū exemplum Iuriſtarum.

20\. Atq; hæc vltima ratio videtur efficaciter impugnare ſententiā Gloſ. & receptā, niſi limitetur. Dico verò aliud eſſe loqui de infamia in genere; aliud verò de infamia quatenus propter vſurā poteſt à iudice ſeculari imponi. Priori modo non eſt verum vniuerſaliter, infamiā eſſe talē pœnam, quæ nō poſſit per iudicē imponi, & ideo etiam neceſſarium non eſt vt quoties lex fert pœnam infamiæ, vel per ſolā cōminationē, vel per verbū de futuro, ſit de pœna ipſo iure intelligēda, quia cùm poſſit per iudicē imponi, vt dictū eſt,

A non erit inutilis lex, etiā ſi cum proprietate intelligatur, & ita erit intelligēda, ſi aliud non obſtet. Loquēdo autem poſteriori modo de tali infamia vſurarij, vt imponēda per ius ciuile, dicunt citati Iuriſtæ, niſi incurratur ipſo iure ex vi legis, non poſſe per ſe iudicē ciuilē imponi. Ratio autē eorū eſt, quia qui ſoluit vſurā, nō poteſt agere cōtra vſurariū actione criminali, nec famoſa, vt ipſi loquūtur, ſed actione ciuili, ſcilicet, cōdictione indebiti, vel ſimili: ex vi autē huius actionis nō infamabitur vſurarius per iudicem, etiāſi condemnetur ad reſtituendas vſuras, iuxta l. *ceſſat*, ff. de actionib. & obligat. Nec etiam poteſt criminaliter puniri ex vi talis actionis, & ideo ex vi talis ſentētiæ non infamaretur reus, & ideo vt infamis maneat, oportet, vt ex vi legis infametur, ideóq; ſi lex loque-B retur de pœna ipſo iure, inutilis eſſet. Hoc ergo modo defenditur exēplū illud, licèt ſit valde legale & mihi incertū, quia licèt ſit verū, & cōſtans ex alijs Iuribus, vſurariū eſſe ipſo iure infamem: nihilominùs, licèt non eſſet, non video, cur per iudicē poſſit fieri infamia ex vi illius l. *improbum*, ſi in iudicio de improbo fœnore conuincatur, quacūque actione cōtra illū agatur. Nam licèt condictio indebiti per ſe nō faciat infamem, nihilominus, quia fundatur in crimine vſuræ, poterit ad infamiam ſufficere ratione alterius legis. Sed hoc Iuriſperitis omitto.

21\. Clariora ſunt alia exempla huius regulæ. Vnū eſt de pœna irregularitatis: nā licèt canon tantùm dicat, ſub pœna irregularitatis, vel, irregularis fiet, aut quid ſimile, intelligendū eſt, ſententiā latā continere, quia C irregularitas eſt talis pœna, quæ non ab homine, ſed à iure tantùm imponatur, vt ſuppono ex dictis in 5. tom. diſp. 40. ſect. 4. Nam licèt interdū aliqua irregularitas nō incurratur, niſi impoſita ſentētia criminis aliàs occulti, illud ſolū eſt, quando irregularitas non imponitur immediatè ratione criminis, ſed ratione infamiæ, nō quia ad ipsā irregularitatē, per ſe loquēdo, requiratur ſententia iudicis, & ideo lex imponens irregularitatem ipſo iure, eā imponere intelligitur, etiamſi per verbum de futuro, vel ſimile loquatur.

2. Exēplum irregularitatis.

22\. Aliud exemplum eſſe poteſt de irritatione, ſeu annullatione vinculi indiſſolubilis. Nā ſi lex imponat in pœnam irritationē talis vinculi, licèt per verba de futuro loquatur, intelligitur inducere inhabilitatē ipſo facto; quia aliàs eſſet inutilis, & friuola. Vt ſi lex D prohibeat cōtrahere matrimoniū viri cum fœmina, quā polluit per adulteriū, & addat, aliàs tale matrimoniū irritetur, cēſetur ipſo iure impedimentū irritans imponere, quia niſi tale eſſet impedimentū, non poſſet poſtea irritari matrimoniū ſemel validū. Sic etiā, cū antiqui canones dicūt, irritandū eſſe matrimoniū virginū ſacrarū, ſatis indicāt, eas eſſe inhabiles ad validū matrimoniū. Idémq; eſt de clericis, & ſimilibus. Et ſimilis regula applicari poteſt ad impedimēta profeſſionis religioſæ: nā ſi canon dixerit, ſi quis hoc cōmiſerit, & poſtea profiteatur, eius profeſſio diſſoluatur, ipſo facto introducit impedimentū, quia aliàs nō poteſt habere effectū. Quādo verò canones dicunt, ſi E quis hoc commiſerit, eius ordinatio irritetur, tūc nō pōt eodē modo regula applicari, collatio ordinis, quoad valorē ſuū irritari nō poteſt, intelliguntur ergo illa verba de irritatione quoad vſū, & ſic ſolēt ſuſpenſionē ſignificare, quæ p hominē inferri pōt, & ideo nō eſt neceſſe, prædicta verba ſub hac regula cōprehēdi. Et ad hoc exēplū ſpectāt alia quæ affert Tir. ſ. n. 265.

3. De irritatione, ſeu annullatione vinculi indiſſolubilis.

23\. Denique poteſt ſumi tertium exemplum ex eodē n. 264. de lege præcipiēte aliquid ſub pœna periurij: nam eo ipſo imponit illam ipſo iure, non tam vi ſua, quàm alterius. Immediatè enim ex vi talis legis fit, vt in tranſgreſſione eius committatur periurium; nā talis lex neceſſariò ſupponit aliquod iuramentum, in cuius virtute ſic præcipit, & ideo tranſgreſſor talis

4. Exemplū de lege præcipiente ſub pœna periurij.

legis

legis contra præſtitum iuramentum peccat, & conſequenter incurrit pœnam ipſo iure propter periuriũ impoſitam. Sed hoc exemplum non eſt propriè de lege pœnali. Nam verba illa ſub pœna periurij nõ tam imponuntur ad comminationem pœnæ, quàm ad declarandum modum præcipiendi, exigendo obligationem prioris iuramenti, quod ſufficienter illo modo ſignificatur, iuxta communem ſenſum illorum verborum. An verò illi periurio impoſita ſit aliqua pœna ipſo iure, ex tali lege non habetur, vt per ſe patet, *Cap. cùm quidam.* & quamuis Tiraq. id affirmet ex c. *cùm quidam.* de iureiur. & l. 3. §. *ſi ad diem*, ff. de re milit. tamẽ in illis iuribus nihil tale habetur, & longam requirit diſputationem, quam tradidi lib. 3. de iuram. cap. vlt.

24. *3. Regula.* Tertia regula principalis ſit, quando lex loquitur per modum imperandi, anceps eſt loquutio, & ideo conſideranda eſt materia, circa quam proximè verſatur imperium. Nam ſi fuerit actio hominis, lex continebit ſententiam ferendam, & nõ obligabit ſtatim in conſcientia: ſi verò fuerit effectus aliquis, quem legiſlator per ſuam legem poteſt efficere, ſæpe continebit ſententiam latam, & obligabit. Hanc ſumo ex communi doctrina, eámque ſic declaro: nam verbũ imperandi interdũ eſt purè imperatiuum (vt ſic dicam) aliquando verò eſt practicè effectiuum. Priori modo ſumitur, quando dirigitur ad alium hominem ad mouendum, ſeu excitandum illum, vel etiam ad illum obligandum: vt ibi, *Exurge, qui dormis*, *Venite ad me omnes*, &c. *ad Epheſ. 5. Matth. 11.* Poſteriori modo ſumitur, quando dirigitur ad aliquem effectum immediatè faciendum, vt ibi, *Fiat lux*, & in ſimilibus locis, & ita ſolent Theologi interpretari formam Græcorum in Baptiſmo, *Gen. 1.* *Baptizetur ſeruus Chriſti*: nam illud verbum imperandi, nõ eſt de futuro, nec dirigitur ad alium, qui baptizaturus ſit, ſed in actu exercito imperat receptionem Baptiſmi, quem confert baptizans. His ergo duobus modis poteſt imperandi verbum ſumi in lege pœnali. Priori modo ſumitur, quoties cadit in actionẽ per alium exercendam, & tunc dicimus, tantùm continere pœnam ferendam, quia vel imperium illud nõ dirigitur ad ipſum reum, vt cùm dicitur, *Expellatur*, *priuetur*, vel ſi poſſit dirigi ad reum (vt cùm dicitur, *Soluat centum*, vel quid ſimile) & iuxta materiã ſubiectam intelligendum eſt, vel certè ſecundùm ordinem iuſtitiæ poſtquam condemnatus fuerit, vel etiam tũc dirigitur immediatè imperiũ ad inſtruendum iudicẽ: nam perinde eſt, ac ſi lex diceret, Condemnetur ad ſoluendum centum, & ita illa ſoluat. Hæc verò intelligenda ſunt de pœnis iudicialibus, ſeu fori externi: nam aliæ præcipiuntur interdum in ordine ad ſalutẽ animæ, quæ poſſunt ſtatim obligare, vt in decretis, ſeu canonibus pœnitẽtialibus ſæpe inueniuntur hęc verba. Pœniteat tanto tempore, ieiunet, &c. in quib. *C. accepiſti.* etiã diſcernendum eſt, an per modũ conſilij, vel præcepti id ſtatuatur, quod ex vſu, & circunſtantiis colligendum eſt, *Cap. vt menſura.* cap. *accepiſti*, de ſponſa duorum, cap. *vt menſura*, de empti. & vendit. c. *quicunque*, 6. q. 1. *Cap. quicunque.*

25. Poſteriori autem modo ſumitur verbum imperandi, quoties cadit immediatè in effectum abſque miniſterio hominis, ſolétque tunc paſſiuè vſurpari, vt, *amittat, priuetur, ſubiaceat, incurrat, fiat.* Et tunc etiam non poteſt generalis regula conſtitui. Primò quidẽ, quia ſæpiſſimè ſolent hæc verba vſurpari pro futuris, & ita de illis tractat latiſſimè Tiraq. ſuprà, nullámq; ſpecialẽ mentionẽ facit imperatiui modi. *Tiraquel.* Vnde quando ex adiunctis conſtiterit, tale verbũ accipi in vi futuri, ſuperior regula in illo ſeruanda eſt, vt cõſtat. Item quoties ſignificatio fuerit dubia, in vi futuri accipiendũ eſt verbum iuxta primum fundamẽtum initio poſitum. Præterea ſi verbũ tale eſt, vt poſſit & ad effectũ ipſum immediatè, & ad miniſterium hominis referri, etiãſi imperandi verbum ſit, referendũ

A potiùs eſt ad homines, quàm ad effectus & continebit tantùm ſententiam, vt patet in verbo *excommunicetur*, ſemper enim continet ſententiam ferendam ſine controuerſia. Idem ſentio de verbo *annulletur, irritetur, ſpolietur*, & ſimilibus. De verbo autem *Fiat*, ſolet eſſe maior dubitatio; plerumque autem videtur referri ad effectum ipſius legis, & illum imperare, & ideo in primis conſiderandus eſt terminus, cui adiungitur: nam ſi ſolùm ſignificet reatũ, ſeu obligationẽ, rectè exponi poteſt de pœna ferenda, vt ſi lex dicat, *Fiat obnoxius tali pœnæ, fiat reus, fiat debitor*, & ſimilia: ſi autem cadat ſuper ipſum effectum, veriſimile eſt, cõtinere ſententiam latam, vt ſi dicat, *Fiat inhabilis, fiat nullus, fiat irritus, fiat excommunicatus.* Et hoc videtur eſſe regulare, niſi ex materia, & circumſtantiis legis B aliud colligatur. Idem ferè eſt de verbo, *ſubiaceat*, vel *incurrat*, nam ſi illi adiũgatur ipſemet effectus in particulari, quem lex ipſa ſolet efficere, continebit ſententiam latam, vt ſi dicat, *Subiaceat excommunicationi, incurrat inhabilitatem*: ſi verò verba ſint generalia, vt, *Subiaceat pœnæ*, vel, *cadat in ſolum debitum pœnæ, incurrat reatum talis pœnæ*, vel quid ſimile, non inducent ſententiam latam de pœna ipſa, ſed tantùm de obligatione ad ferendam pœnam. Vnde etiam ſolent verba illa vſurpari circa pœnas, quæ per homines inferri ſolent, vt ſi dicatur, *Subiaceat flagellis, incurrat exilij pœnam, &c.*

Quarta regula eſt receptiſſima de verbo temporis 26. præſentis, & indicatiui modi, nimirum, legem, quæ pœnam ipſam fert per tale verbum, continere ſententiam latam, vt ſi dicat, *Excommunicamus hoc facientem*, vel, *notam infamiæ illi inurimus, inhabilitamus, priuamus*, &c. Hæc regula eſt frequentiùs recepta, vt latè refert Tiraquel. ſuprà num. 21. Caſtro, & alij moderni illã ſequuntur. Vt autem ratio reddatur aduertendum eſt, illũ modum loquẽdi, & inferendi pœnã maximè habere locum in his pœnis, quæ non ſolùm imponi, ſed etiam fieri poſſunt immediatè ab ipſo legiſlatore ſine actione rei, ſed cum ſola paſſione morali, ſeu priuatione, vt ſunt pœnæ cenſurarum inhabilitatum, confiſcationum, nullitatum, & ſimilibus. Et nũc eſt facilis ratio, quia per verbum de præſenti ſignificat ſufficienter legiſlator, ſe velle per ſeipſum, ſeu per ſuã legem inferre talem pœnam, & poteſt id facere; ergo facit; ergo verba continẽt ſententiam latam, imò etiam continent executionem eius.

Legem quæ pœnam fert per verbum præſentis indicatiui cõtinere ſententiam latã. Secùs enim contineret mendacium. Tiraq. Caſtro.

D Confirmatur, quia alias verba legiſlatoris continerent mendacium, quia dicit v. g. Inhabilitamus, & 27. non facit, hoc autem admittendum non eſt. Quapropter quando legis pœna talis eſt, vt non poſſit fieri immediatè per ipſam legem, ſed per actionẽ, vel miniſterium hominis, fieri non poteſt, vt lex hoc modo loquatur per verbũ præſentis tẽporis, quod indicet ipſum effectum pœnæ, ſed ad ſummum per verbum indicans obligationem, vt, Mandamus reſtituere, ſoluere, & tunc non credimus per huiuſmodi verbũ ſimplex ſignificari ſententiam latam, nec obligationẽ in conſcientia, ante ſententiam iudicis, niſi aliquid amplius addatur, obligamus in conſcientia, vel aliquid æquiualens, iuxta dicẽda capite ſequenti. Quia illud E verbum præſentis indicatiui non excedit vim verbi de præſenti in modo imperandi, vt reſtituat quadruplũ, *Soluat*, &c. Dictũ eſt autem hæc verba nõ ſignificare ſententiã latã; ergo idem eſt dicendum de aliis. Atque ita poſſent exponi auctores negantes hanc regulam, quos latè refert Tiraq. ſuprà n. 24. Quòd ſi de prioribus verbis loquatur, admittenda non eſt. Neq; obſtat, quod in multis legibus, etiamſi pœnam ferant per illa verba de præſenti, addũtur aliæ particulæ exprimentes ſententiam latam, vt, *Ex tunc, eo ipſo*, vel quid ſimile, in quo indicatur nuda verba præſẽtis nõ ſufficere. Hoc (inquam) non obſtat, nã ſæpe adduntur

Notandum pro præcedenti regula.

plures

plures ex his particulis ad maiorem abundantiam, A declarationem, & firmitatem, & ad exaggerandam rei grauitatem, vt ſuprà in ſimili dictum eſt, & ſæpe repetit Tiraquel. ſuprà n. 26. & ſequentibus. Qui nu. 32. addit ſimilē regulam de verbo præteriti temporis. Veruntamen vix poteſt per huiuſmodi verbum pœna ferri, niſi vtendo participio cum verbo ſubſtantiuo, vel alio ſimili, vt *ſit priuatus, nouerit ſe eſſe priuatum*, vel, *ſciat ſe amiſiſſe*, vel ſimilia, quæ in ſequenti regula meliùs explicabuntur.

Tiraquel.

1[illegible]. Quintò ergo dicimus, ſuperiores regulas applicandas eſſe ad verbum ſubſtantiuum participio coniunctum; nam ſi participium fuerit temporis futuri, ſententiam ferendam indicat, cuiuſcumque modi, vel tēporis ſit verbum ſubſtantiuum, vt ſi dicat lex, *Excommunicandus eſt*, vel, *inhabilitandus ſit*, vel, *irritādus erit*, B verbum autem præteriti cum tali participio, non poteſt commodè coniungi in lege ferente pœnam, quia reſpicit futurum, nō præteritum. Si autem eſſet diſpoſitio declaratoria præteriti, poſſet in hunc modum proferri, qui hoc fecit, fuit excommunicandus, & tūc etiam ſignificaret pœnam ferendam per iudicem, nō latam; quoties ergo participium eſt de futuro, non eſt canon, aut lex latæ ſententiæ. At verò ſi participium ſit de præſenti cum verbo ſubſtantiuo, *ſit*, vel *eſt*, indicatur lata ſententia. Oportet autē, vt per participium ſignificetur pœna ipſa, quæ per legem immediatè ab ipſo legiſlatore, ſine interuentu actionis alterius hominis fieri poſſit, vt cùm dicitur, *priuatus eſt, excommunicatus eſt*, &c. vt ſumitur ex Gloſſa in l. *iubilemus* x. C §. *œconomus*. C. de ſacroſ. Eccleſ. verb. *priuetur*, cum aliis, quę refert ſuprà Tiraque. n. 26. Et ratio eſt, quia talis loquutio ad ſui veritatem requirit effectum de præſenti; ergo facit illum, cùm verba legis verificari debeant. Secùs autem erit, ſi per participium non ſignificatur pœna ipſa, ſed obligatio ad illam, vt ſuprà in tertia regula in ſimili dictum eſt. Idémque cenſetur, ſi ponatur verbum *ſit*, vt, *excommunicatus*, vel *priuatus ſit*, quia denotat imperium efficax, & faciens. Item habet eandē vim, ſi adiungatur nominibus habentibus æquiualentem ſignificationem, vt ſi lex dicat. *Eſt*, vel *ſit inhabilis*, aut *ſit*, *vel eſt nullus*: nam hæc verba ſignificant contractū annullari ipſo facto. Imò tanta eſt vis illius negationis, vt etiamſi verbum *eſt*, D ponatur de futuro, ſignificare cenſeatur nullitatem ipſo facto, quanquam non ſit hoc omnino certum, vt videbimus capite ſequenti, vbi omnia, quæ pertinent ad pœnam ipſo iure latam, magis explicabuntur.

Si participium fuerit futurum indicat ſentēt. ferendam.

Participium de præſenti cū verbo ſubſtantiuo ſit, vel eſt, indicat latam ſententiam, quia talis locutio aliàs nō eſſet vera. Gloſſa. Tiraq.

CAPVT VII.

Quando leges imponentes pœnam latæ ſententiæ obligent in conſcientia ad exequendum ante iudicis ſententiam pœnam, quæ in actione conſiſtit.

1. QVæſtionem hanc in materia de cenſuris in 5. tom. 3. p. diſput. ſect. 11. ſuccinctè, & breuiter expediui, quoniā in illo genere pœnarum ferè nullam habet controuerſiam, vt ſtatim attingam. Nunc autē E quoniam de omni genere legum, & pœnarum diſſerimus, generaliùs, & accuratiùs tractanda eſt. Vt autem diſtinctiùs procedamus, ſupponenda eſt cōmunis partitio pœnarum. Nam quædā ſunt, quæ requirunt miniſterium hominis, vt executioni mandētur: aliæ, quæ per ipſas leges immediatè fieri poſſunt, inter quas hæc eſt differentia, quòd in prioribus pœnis lex non trahit ſecum exequutionem, id eſt, non infert pœnā ipſam, ſed ad ſummum obligationem ad illā: nam lex quæ iubet hominem flagellari, nō flagellat, & lex, quæ præcipit ſoluere quadruplum, non ſoluit, nec ſpoliat hominem ſua pecunia, ſed obligat, vt ſoluat. At verò in pœnis poſterioris generis, lex ipſa per ſe poteſt non ſolùm ferre, ſeu ſtatuere pœnam, ſed etiam inferre, ſeu exequi illam: lex enim canonica ferens excommunicationem latæ ſententiæ, ſecum aſſert exequutionem; per ſe enim cenſuram imponit, idémque eſt in lege irritante, vel inhabilitante. Hæc autem differentia indicat aliam, quia priores pœnæ requirunt aliquem effectum phyſicum, ratione cuius requirunt actionem hominis: poſteriores verò conſiſtunt in effectu aliquo morali; lex autem per ſe non poteſt facere effectum phyſicum; poteſt autem efficere effectum moralem, quales ſunt inhabilitationes, impedimenta, cenſuræ, priuatio dominij, &c. Et hinc etiam eſt, vt hæ pœnæ, quę per legem immediatè inferuntur, ſemper conſiſtant in priuationibus moralibus, vt ſūt inhabilitates, nullitates, &c. quia pœna eſt malum, & vt ſic eſt priuatio, & ideo lex per ſe puniēs non confert poteſtatem moralem, ſed aufert. Aliæ verò pœnæ poſitiuę dici poſſunt, quatenus requirunt actionem poſitiuam, ad quam ſequitur aliqua priuatio, in qua malum illud pœnæ conſummatur.

Communis partitio pœnarum.

Vlteriùs verò poſſumus ſubdiſtinguere primum membrum. Nam pœnæ requirentes actionem hominis, quædam poſtulant actionē tertiæ perſonæ diſtinctæ ab eo, qui punitur, aliæ per actionē ipſiuſmet rei fieri poſſunt, & ſolent, vel ex neceſſitate, vt comedere, ambulare, &c. vel iuxta communem, & vſitatum hominum morē, vt ſoluere pecuniam. De priori genere pœnarum, quæ poſtulant actionem alterius, non C oportet in præſenti dicere, regula enim generalis eſt, illas nunquam ferri per legem latæ ſententiæ, quæ ſtatim obliget in conſcientia. Ratio eſt, quia lex ad ſummum poteſt obligare reum ad ſuſtinendam patienter, ſeu obedienter talem pœnam, quod ipſe facere non tenetur, nec poteſt, donec talis pœna ab alio inferatur: alius autem non poteſt illam inferre ex vi legis, niſi vt miniſter iuſtitiæ, idcóque neceſſariò talis pœna requirit ſententiam, & mādatum hominis applicantis, & exequentis pœnam legis. Quomodo autem reus teneatur parere legi poſt ſentētiam in ſuſceptione talis pœnæ, attingemus capite ſequenti. De hac ergo pœna nihil ampliùs dicere neceſſe eſt. Non omittam autem aduertere, nō ſolùm cenſeri pœnam D requirentem actionem alterius illam, quæ phyſicè loquendo non poteſt aliter fieri: vix enim reperitur aliqua, quam non poſſit homo in ſe ipſo exercere, ſpectando phyſicam poteſtatem; cenſetur ergo talis pœna omnis illa, quam vel non poteſt homo honeſtè ſibi infligere, vt eſt pœna mortis, iuxta multorum ſententiam, vel certè quæ eſſet nimis acerba, & crudelis, ſi homo cogeretur ad illam ſibi infligendam, iuxta doctrinam cap. 5. datam. 2.

Subdiſtinctio membri primi.

Subdiſtingui poteſt pœna requirens actionem ipſius rei, in eam, quæ requirit poſitiuam actionem, 3. vt eſt ſolutio pecuniæ, vel flagellatio, & in eam, quæ requirit omiſſionem actionis: omiſſio enim moralis, & humana ſolet quodammodo inter actus morales computari, & in præſenti nō immeritò reputari poteſt per modum actionis, quia nec fit ſine poſitiua volun- E tate, moraliter loquendo, nec ſine dolore, & afflictione, imò ſæpe cum maiori, quàm poſitiua actio. Huiuſmodi enim pœna cenſeri poteſt ieiunium, quia nullā requirit actionem, ſed abſtinentiam. Denique in hoc conueniunt hæ pœnæ cum pœnis actiuis, vt ſic dicam, quòd non poſſunt inferri immediatè per legem quoad phyſicam priuationem actionis, ſed ad ſummum poteſt lex imponere obligationem in conſciētia ad talem omiſſionem: nam lex imponens pœnam ieiunij non poteſt per ſeipſam cogere hominē, vt abſtineat vel inuitus, poteſt tamen obligare ad abſtinentiam, & ſimiliter lex priuans ſuffragio non infert ipſam omiſſionem ſuffragij, ſed ad ſummū po-

teſt imponere obligationẽ ad illam. Veruntamen licèt hæc conſideratin & ſubdiuiſio in corporalibus pœnis poſſit eſſe vtilis ad intelligentiam legum, quia hæ corporales pœnæ ordinantur ad poſitiuam corporis afflictionem, vt ſunt ieiunium, vel abſoluta pœna non comedendi, vel non exeundi à carcere, vel à domo, aut ciuitate: nihilominus in ſpiritualibus pœnis ſimiles priuationes actionum ſub pœnis priuatiuis computantur, vt paret in ſuſpenſionis pœna, & magna ex parte in excommunicatione, quæ priuat communicatione, quæ in actionibus humanis conſiſtit, & idẽ eſt de priuatione ſuffragij, præſertim, quia ſimul ſolet lex inualidare illud, inhabilitando perſonam, quod pertinet ad moralem effectum ac priuationem iuris, ſeu facultatis moralis ad ſuffragium ferendum.

4. *Diſtinctio terminorum quibus ſignificatur ſententia lata.*

Tandem diſtinguere oportet varios terminos, quibus ſignificari ſolet ſenteutia lata per legem, præter eos, quos capite præcedenti obiter tetigimus. Interdum enim ipſum verbum, quo præcipitur pœna taliamodi, ac temporis eſt, vt pœnam latam indicet, vt ibi diximus, & hìc ampliùs explicabimus: frequentiùs verbo præcepti adduntur aliquæ particulæ, vel circumlocutiones, vel clariſſima verba, quibus ſentẽtia lata per legem indicatur: particulæ ſunt, *ipſo facto, ipſo iure, eo ipſo, ex nunc*, vel *ex tunc*, & æquiualentes circumloquutiones communiter eſſe ſolent per effectus legis, quando ſtatim fieri dicuntur, vt, *vacare cẽſeatur, ſine diſpenſatione non eligatur, non faciat fructus ſuos, non poſſit eos retinere tuta conſcientia, non valeat*, &c. clarioráque erunt verba, ſi addatur, *teneatur ante ſententiam*, vel *ante declarationem*, vel *ante omnem monitionem*. Clariſſima denique erunt, ſi lex tot verba ex his accumulet, vt nullus tergiuerſatiõi detur locus, & præſertim ſi dicat, ſtatim, & ante omnem ſentẽtiam hoc facere in conſcientia teneatur: ſemper tamen ſunt attentè ſpectanda verba pœnæ, cui hæ particulæ adiunguntur, vt illud tantùm grauamen intelligatur per legem ipſo iure impoſitum, quod per talem vocem in propria ſignificatione, vel ſecundùm ius, vel ſecundùm communem cõſuetudinem ſolet ſignificari; ita enim debent pœnæ, & rigores reſtringi, quæ animaduerſio poſtea exemplis meliùs explicabitur.

5. *Regula generalis.*

Primò igitur de pœnis exequendis per actionem ipſius rei ſit regula generalis; ſolùm ita imponi, quãdo per verba legis tam clarè explicatur lata ſentẽtia ſtatim obligans in conſcientia, vt vitari nõ poſſit ſine corruptione, vel magna extorſione verborum legis. Hanc aſſertionem ſumo ex communi ſententia Doctorum, quos cap. 5. retuli. Nam qui negant has pœnas poſſe imponi ipſo facto, videntur loqui de poteſtate ordinaria (vt ſic dicam) ſeu de ordinario iure: nã abſolutè fatentur, in caſu raro poſſe id fieri, vnde à fortiori dicent, nunquam eſſe ita legem intelligendam, niſi quando omnino verba cogunt. Alij etiam aliarũ opinionum auctores fatentur, difficiliùs, & rariùs imponi has pœnas ipſo facto, quàm alias priuatiuas, vnde oportet, vt clariſſima verba requirãt. Nam ſi in hoc genere pœnæ ſic imponendo maior eſt acerbitas ex genere ſuo, & ideo minor eſt illius vſus, certè neceſſarium eſt, vt talis modus poniendi omnino in lege declaretur, & aliàs nõ cenſeatur à legiſlatore intentus. Quando autem lex ſufficienter declarat obligationem ad talem pœnam, ſine dubio obligat, quia poteſtas non deeſt, vt probatum eſt. Supponimus autem legem eſſe ita moderatam, vt non contineat crudelitatem, nec apertã iniuſtitiam, & ideo regulariter tales pœnæ ſunt pecuniariæ, & non de omnibus bonis, ſed in quantitate moderata, aut tolerabili. Denique ſupponimus, legem eſſe receptam, & non derogatam per conſuetudinem contrariam quoad hanc partem, quod in omnibus legibus pœnalibus locum habet. Abrogari enim poſſunt per conſuetudinem

A quoad pœnam, vel modum pœnæ, licèt quoad reliqua obſeruentur, vt notant Caietan. in Sum. verb. *excommunicatio*, cap. 75. & Nauarr. cap. 27. n. 150. & infrà dicemus. Et ita in præſenti poſſet lex non eſſe derogata quoad vim obligandi ſtatim in conſcientia ad pœnæ ſolutionem, quia conſuetudo poteſt derogare legi in totum; ergo etiam in parte ſeparabili ab alijs.

Nauar. Caiet.

6. *Exempla regulæ prædictæ.*

Vt autem hæc regula meliùs intelligatur, faciliúſque poſſit ad vſum applicari, nonnulla illius exẽpla afferre oportet. Primum ſit de legibus pręcipientibus actiones afflictiuas corporis, vt eſt flagellatio, quam poteſt homo in ſeipſum, & ſine peccato exercere. Huc etiam pertinet pœna exilij, quam poteſt in ſe B quis exequi exeundo à loco prohibito, ſe mouẽdo, & agendo in ſeipſum, ſine vllo peccato, vel indecentia. Ordinariè verò nõ ſolent cogi homines per ſolas leges ad huiuſmodi actiones, licèt non repugnet obligari. Ideóque in his maximè pœnis verum eſt, verba debere eſſe luce clariora, vt talem obligationẽ inducant. Harum verò legum exempla non habemus in iure ciuili, vel canonico. In aliquibus autẽ religionibus dicuntur eſſe aliquæ regulæ pœnales, quæ licèt non obligent in conſcientia abſolutè ad proximum opus, quod iniungunt, vel ad cauendum, quod prohibent, obligant nihilominus ad aliquam pœnam, quã tranſgredientibus talem, vel talem regulam imponunt. Quæ pœna talis eſſe debet, vt non excedat diſciplinam religioſam, & communiter eſſe ſolet breC uis aliqua oratio, & poſſet extendi ad moderatã flagellationẽ propriam, & ſecretam, vel etiam ad ieiunium, vt infrà dicam. Vt tamen intelligatur eſſe obligatio in conſcientia ex vi legis, & ante præceptum ſuperioris, oportet, vt lex dicat in virtute ſanctæ obedientiæ, vel teneantur in conſcientia, aut quid ſimile iuxta conſuetudinem religionis.

7. *De pœnis pecuniarijs.*

Secundum exemplum eſſe poteſt de legibus imponentibus pecuniarias pœnas, in quibus faciliùs poteſt hæc obligatio imponi, quia ex genere ſuo leuiores ſunt, & ſine dedecore, vel infamia impleri poſſunt. Huiuſmodi ſunt aliquæ leges in regno Hiſpaniæ, quę prohibent aliquid recipere quibuſdam perſonis, & puniunt tranſgreſſores in quadruplo, addendo, *vt in conſcientia, & ſententia non expectata reddere teneantur.* D Ita referunt Couarr. Cordub. & alij ex lib. 2. Ordin. regal. tit. 9. l. 2. tit. 14. l. 4. ti. 15. l. 30. tit. 21. l. 15. vbi ſic habetur. *In quibus pœnis ex nunc pro tunc eos condemnamus, ita vt in foro conſcientiæ ad eas pœnas ſoluendas, etiã ante iudicis ſententiam teneantur.* Quia verò non dicunt hæ leges, *ante omnem ſententiam, vel abſque alia declaratione*, dubitari poteſt, an coarctari poſſint ad ſententiam condemnatoriam, & ſufficienter exponi, vt ante ſententiam condemnatoriam iudicis oriatur hæc obligatio in conſcientia, non verò ante ſententiam declaratoriam, ſed immediatè poſt illam: nã condemnatoria ſatis apertè ponitur per legem, non tamen videtur excludere neceſſitatẽ iuridicæ declarationis. Sed nihilominus cenſeo ex vi illorum verborum induci E dictam obligationem, nulla expectata ſententia iudicis etiam declaratoria, tum quia aliàs inutilis fuiſſet tot verborũ multiplicatio, & exaggeratio, vnde ipſamet extraordinaria forma præcipiendi indicat ſatis extraordinariam, & magis rigoroſam obligationem ad talem pœnam, tum etiam, quia cùm dicit lex, *ex nunc pro tunc*, particula illa *pro tunc*, nõ deſignat tempus poſt latam à iudice ſententiam declaratoriã criminis, de qua lex mentionem nõ fecerat, ſed tempus commiſſi criminis, de quo lex fuerat loquuta, tũ denique (quod notãdum eſt) quia illa particula *ante ſententiam*, licèt indefinita videatur, ęquiualet vniuerſali in lege abſolutè loquente, quia vbi lex nõ diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus, maximèquia illud

Couar. Cordub. Ordin. lib. 2.

Extraordinarius modus præcipiendi indicat rigoroſiorem obligationẽ.

verbum

verbum *ante*, includit negationem ſententiæ latæ à iudice. Atque ita intelliguntur illæ leges à citatis auctoribus.

8. At verò Soto ſuprà ad 4. auſus eſt carpere, aut reprehendere legiſlatorem ciuilem, eo quòd vſurpet verba illa, *in conſcientia*, quia non eſt, inquit, ſecularium Principum de conſcientia iudicare, & in iure communi exemplum ſimile nō inuenitur, & fortaſſe ob eam rem tales leges vſu receptæ non ſunt. Sed certè exceſſit Soto, quia leges, quæ magna conſideratione conduntur, non poſſunt tam facilè reprehendi. Item quia Princeps ſecularis poteſt obligare in conſcientia, vt ſuprà oſtenſum eſt, cur ergo peccat, explicando in actu ſignato vſum illius poteſtatis ad ſuperāda ſubterfugia, & tergiuerſationes hominum? Nec refert, quòd in iure communi non inueniatur exemplum, quia non tenetur ſupremus Rex formam præcipiendi ſumere à communi iure, ſed poteſt nouam ad lere, ſi expedire iudicet. Quòd ſi illæ leges (vt fertur) vel per poſteriores leges, quoad hāc partem mutatæ ſunt, non ideo fuit, quia eſſent iniuſtæ, ſed quia vel hominū proteruia præualuit, vel experientia docuit, aliud magis expedire. Et nihilominus in nouiſſima cōpilatione legū Hiſpaniæ lib. 2. tit. 18. l. 1. extat lex, quæ prohibet Secretarios regios munera recipere ſub pœna reddendi quadruplum, cum bis circunſtantiis, prima vt iurent, hanc pœnam ſoluere, ſi in illam inciderint: ſecunda ex nunc in illa condemnantur: tertiò declaratur, vt ad illam ſoluendam in conſcientia teneantur, nulla expectata condemnatione. De qua lege etiam ſolet dubitari, an ſit recepta quoad hanc partem; ſeu abrogata per contrariam conſuetudinem, & an poſſit in illa habere locum expoſitio, vt non excludat neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ, & quidem hoc poſterius valde probabile videtur. Tum quia non dicit, *ante ſententiam*, abſolutè, ſed *ante condemnationem*, ſeu *non expectata condemnatione*; tum etiam, quia licèt dicat, *ex nunc*, nō addit *pro tunc*, & ita licèt lex ferat ſententiam condemnatoriam, non deſignat tempus, pro quo illam fert, nec excludit ſententiam declaratoriam. Tum denique, quia etiam hoc modo tam iuramentum, quàm reliqua verba habent magnos effectus: nam ratione iuramenti tenetur quis ſtatim ac declaratur de crimine, ſoluere quadruplum ſub pœna periurij, nec poteſt occultare bona, quibus poteſt ſoluere pœnam, imò nec poteſt negare quantitatem munerum, quæ recepit, etiamſi in ſententia non declaretur, ſed tantum crimen recipiendi munera. Item ad hoc etiam obligat illa lex ſua propria vi præter obligationem iuramenti; imò ita obligat, vt facta declaratione delicti nullus inferior iudex poſſit illam minuere, qui eſt etiam magnus effectus illorum verborum. Et ſaltem hoc modo videtur mihi illa lex obſeruanda, nec poſſe dici abrogata contraria conſuetudine, quia nec talis conſuetudo probari poteſt, nec tolerantia Principis ſcientis illam.

9. Tertium exemplum afferri ſolet ex Concilio Later. ſub Leone X. & Motu quodam Pij V. vbi clerici beneficiarij non recitantes diuinum officium fructus omnes omnium beneficiórum ſingulis diebus reſpōdentes pro rata reſtituere obligantur in conſcientia, ſtatim, & abſque alia declaratione, ſeu ſententia. Ita enim eſſe illud præceptum, & pœnā in eo impoſitam intelligenda, latè oſtendi lib. 4. de Orat. cap. 29. & 30. Sed nihilominus hoc exemplum non pertinet propriè, & directè ad hanc regulam, quam modò tractamus, quia illa pœna priuatiua potius eſt, quàm actiua, vt ſic dicā. Lex enim illa immediatè impedit acquiſitionem fructuum beneficij propter omiſſionem officij, quo poſito impedimento ex natura rei ſequitur obligatio reſpectu fructuū, quia nemo poteſt retinere ſibi quod ſuum non eſt. Et ita interpretātur omnes illud præceptū. & colligitur apertè ex verbis Concilij, tum ibi, *Beneficiorum ſuorum fructus ſuos non faciat*, tum maximè ibi, *tāquam iniuſtè perceptos erogare teneatur*. Illud ergo priùs factum eſt virtute illius legis, ſecundum autem ſequitur ex vi iuſtitiæ, non quia per ſe, & immediatè in pœnam impoſitum ſit.

Conc. Lat. Motu Pij V. Beneficiarius non recitantibus fructibus correſpōdentibus beneficiis pro rata.

10. Dices, interdum ex vi illius legis beneficiarius tenetur ſe ſpoliare fructibus iā perceptis, & quos verè fecerat ſuos; vt ſiquis groſſam beneficij acquiſierit, & receperit, iure illam accepit, & fecit ſuam: & nihilominus ſi poſtea recitare deſinat aliquibus anni diebus, tenetur partem groſſæ illis diebus pro rata reſpondētem reſtituere: iuxta declarationem apertè factam à Pio V. ergo naſcitur hæc obligatio immediatè ex punitione legis, nō ex alia obligatione iuſtitiæ. Sed hoc nihil obſtat, nam hæc obligatio reſtituendi partem illam ex eodem fonte, & eodem modo naſcitur. Cùm enim expreſsè Concilium dicat. *Fructus ſuos nō faciat, ſed eos tanquam iniuſtè perceptos pro rata reſtituere teneatur*, & Pius V. nō mutet, nec augeat hanc pœnam, ſed tantùm ratam illam declaret: nō poſſumus nos ad aliquā reſtitutionem obligare ex vi illius legis, niſi eodem modo, & titulo. Dico ergo, ex vi illius legis factum eſſe, vt in dicto caſu nō percipiat fructus omnes groſſæ, niſi ſub conditione, & onere non omittendi peccaminosè diuinum officium. Vnde ſi tunc recepiſſet groſſam totam cum animo non recitandi decem diebus, iniuſtè recepiſſet, ſuámque non feciſſet partem illam, repugnante leg. Concilij. Quādo ergo bono animo, & propoſit totam recipit quaſi anticipata ſolutione, ſuam quidē facit, non tamen omnino plenè & abſolutè, ſed ſub modo, & cōditione tali, vt illa non impleta amittatur dominium, ex vi legis, quę illud à principio infirmauit, vt ſic dicam, & fecit pendens à futuro euentu, qui effectus legis priuatiuus etiam fuit, & ex illo naſcitur poſtea ex natura rei obligatio reſtituendi.

11. Quamuis autem hæc vera ſint, nihilominus ex illa lege ſumitur probabilis confirmatio dictæ regulæ: nam ſicut lex humana imponit ipſo facto pœnam priuatiuā, ex qua neceſſariò ſequitur obligatio ad actionem pœnalem, ita poteſt obligare ad ſimilem actionem pœnalem immediatè. Colligitur etiam ex illis decretis, vt lex obliget per ſe ad actionem pœnalem, ſiue mediatè, ſiue immediatè, nō oportere, vt ſemper expreſsè declaret formalibus verbis obligationem in conſcientia ante omnem ſententiā, ſed ſatis eſſe, vt id explicet per aliquem effectum, qui ſubſiſtere nō poſſit ſine tali obligatione, vel qui neceſſariò illam inferat, ſicut ibi, ex effectu impediendi acquiſitionem dominij, ſequitur obligatio reſtituendi. Eſtque ſimile huic exemplū in Concilio Trid. ſeſſ. 23. cap. 1. de reformat. vbi de beneficiario non reſidente modo ibi præſcripto dicitur, *Statuit ſancta ſynodus, eum pro rata temporis abſentiæ fructus ſuos non facere, nec tuta conſcientia, alia etiam declaratione non ſequuta, illos omnes ſibi detinere poſſe*, &c. *Conc. Trid.*

12. Atque ex dictis in hoc tertio exemplo intelligi poteſt, hanc regulam poſitam de pœnis conſiſtentibus directè in actione hominis, cum proportione applicandam eſſe ad pœnas, quæ proximè priuant actione humana, ex qua priuatione ſequitur pœnalis afflictio corporis. Nā hæ pœnæ, vt ſuprà dixi, moraliter æquiualēt illis, quæ in actione conſiſtunt, & ideo eadē doctrina ad illas eſt applicanda. Exemplum eſt in pœna ieiunij, quæ nō tam agendo, quàm carendo, ſeu abſtinendo impletur. Hæc verò nō tam eſt pœna ciuilis, quàm canonica, & nihilominus nō inuenio eam ipſo iure impoſitam in iure canonico. Nam licet Cordub. dicta q. 56. ad hoc alleget cap. *quicunque*. 6. q. 1. & cap. *vt menſura*, de empti. & vendit. & cap. *accepiſti*, de ſponſa

Extēſio prædicta regula ad pœnas quæ proximè priuant actione humana, ex qua ſequitur afflictio corporis.

Cordub. c. quicūque. c. vt menſura

ſponſa duorum; in his, & ſimilibus iuribus nullum eſt A verbum indicās talem obligationem, vel ſententiam latam; ſolùm enim dicitur, *vt contrahēs cum duabus, & periurus, & defraudans iuſtam menſuram, quadraginta dies in pane, & aqua pœniteat*; quæ verba non obligant ſtatim ad illam pœnitentiam agendam, donec imponatur, vt de periurio explicui lib. 4. de iuram. cap. vlt. in fine, & eadem ratio eſt de reliquis. Igitur in iure communi non habemus huius rei exemplum, tamen in regulis religioſis poſſet facile reperiri, in quibus ſeruanda ſunt quæ ſuprà de aliis actionibus pœnalibus diximus.

13. *Vt pœna famis vſque ad mortem.* Aliud exemplum huius pœnæ eſt de fame, & carentia cibi ſuſtinenda vſque ad mortem; hanc enim pœnam interdum leges imponunt: tam acerba autē B eſt, vt non poſſit ipſo facto imponi. Imò etiam credo, nec per ſententiam iudicis obligari hominem in cōſcientia ad illam implēdam, ſi comedere poſſit. Solet autem quæſtio eſſe, an tunc poſſit non comedere, & ſinere ſe mori, ſi facultas ſuppetat comedendi, quę ad materiam de homicidio ſpectat. 2. 2. q. 64. Aliud denique exemplum eſt de pœna permanendi in carcere, vel aliquo loco: nā illa etiam ſuſtinetur per priuationem actionis, ſcilicet, non fugiendo, & hæc etiam nō ſolet imponi per legem, ſed per mandatum hominis, de quo quando ponitur in ſolam pœnam, vel in ordine ad ſolā punitionem, dubium eſt, an poſſit obligare in conſcientia, de quo aliàs. Nam quod ad nos attinet, leges per ſe ad hoc non obligant in conſcientia, C maximè quando graue damnum inde timetur, abſolutè enim exiſtimo, nō eſſe in vſu tales leges, & ideo nihil ampliùs de illis in præſenti dicere neceſſe eſt. Nam quæ tractari ſolent de iuſta punitione rei fugiētis è carcere in 2. 2. habēt proprium locum q. 69. a. 4.

CAPVT VIII.

Lex imponens pœnam priuatiuam ipſo facto, quando obliget in conſcientia ad executionem eius ante ſententiam.

5. VEnio ad pœnas priuatiuas (vt communiter appellantur) quę per ipſam legem immediatè fieri poſſunt, quas in tres claſſes diſtinguo. In prima pono D cenſuras. In ſecunda priuationes quaſdam, quæ non conſequuntur ſuum plenum effectum ſine actione hominis, vt ſunt priuatio beneficij acquiſiti, vel propriorū bonorum. In tertia conſtituo quaſdam priuationes, quæ per legem ſolam integrè fiunt, & non requirunt per ſe aliquam actionem hominis, nec ad illam obligant, ſed ſolùm ad abſtinendum ab aliqua receptione, vel actione, vt inhabilitas ad matrimonium, ad beneficium, ad ferendum ſuffragium, & ſimilia. Et in hoc tertio ordine poſſet comprehendi irregularitas; illam verò omitto, quia, vt ſuprà dixi, irregularitas talis pœna eſt, vt nunquam niſi ipſo facto incurratur, & ideo quomodocunque feratur, ipſo iure imponi cēſetur, & incurri ante ſenE tentiam declaratoriam, niſi neceſſaria ſit, vt infamia compleatur, vt in propria materia latiùs dictum eſt. De cenſuris etiam in particulari diximus tom. 5. in 3. p. diſp. 3. ſect. 3. vbi generaliter diximus, inter omnes pœnas priuatiuas cenſuras eſſe, quę certiùs & faciliùs incurruntur quantum ad conſcientiam ipſius delinquentis ipſo facto, & ante omnem ſententiam declaratoriam criminis. Ideóque quoties in canone cenſuram ferēte additur, *ipſo iure*, vel *ipſo facto*, aut quid ſimile, eſſe canonem latæ ſententiæ. Quæ eſt communis doctrina ferè ſine cōtrouerſia, & pro ratione ſufficit, quòd verba illa in rigore ſufficiunt ad hoc ſignificandum, & quòd communis vſus, & ſenſus, ac obſeruantia talium legum oſtendit, in hoc ſenſu vſurpari,

Quoties in canone cenſurā ferente additione ipſo iure vel ipſo facto, aut quid ſimile, eſſe canonem latæ ſententiæ.

A neque in his canonibus temperatum eſſe aliquo modo rigorē talium vocum. Cuius ratio eſſe potuit, vel quia hæ pœnæ sūt ſpirituales, & medicinales, & ideo animām ſtatim ligare cenſentur, & cum hac veneratione, & timore ſemper ſuſceptæ ſunt, vel quia per cenſuras ſeparatur quis à communibus bonis Eccleſiæ tanquam indignus, & ideo ſtatim obligatur in conſcientia, vt ſe ſeparet, & abſtineat. Pertinet enim ad paſtorem Eccleſiæ ſeparare indignos, & illis præcipere, vt ſe ſeparent, quod præceptum in ipſa cenſura includitur.

Omiſſis ergo cenſuris, ac irregularitate, de aliis priuationibus, & inhabilitationibus, ſit prima generalis regula. Quoties in lege, per quam huiuſmodi pœna B imponitur, aliqua ex his particulis, *ipſo facto, ipſo iure, ex nūc, eo ipſo*, vel alia æquiualēs ponitur, pœna fit aliquo modo per ipſam legem, & hoc continet ſententiam latam quoad aliquid, & quoad illud vim habet obligandi in conſcientia ad pœnam. Hanc regulam ſumo ex communi ſententia Doctorū, quos allegaui in cap. 5. & refert etiam Tiraq. dicto verbo, *reuertatur*, n. 259. & poteſt ſumi ex c. vlt. de præſcript. in 6. vbi duobus modis dicitur quis priuari bonis in pœnam, ſcilicet, vel per ſententiam, vel ipſo iure. Inde enim colligimus, particulam, *ipſo iure*, ſemper efficere aliquid in quo non expectetur ſententia ferenda. Vnde ratio regulæ eſt, quia verba in lege non ſunt ſuperflua, nec falſa, non poſſunt autem eſſe vera, & vtilia, niſi aliquid operentur ante ſententiam; ergo aliquem C effectum habet lex vi talium verborum circa pœnam, quam imponit. Dices, poni ad terrorem, vel ad mouendum iudicem, vt cum rigore pœnam exequatur. Sed contrà, quia hoc modo eneruari poſſent, & fruſtrari omnes leges pœnales, nam ſemper dici poſſet, verba poni ad terrorem. Eſt ergo abſurda illa interpretatio, & contra communem vſum verborum, quæ ſynonyma non ſunt, & potiùs eſt verborum corruptio. Quamuis enim legiſlator interdum multiplicet ſynonyma verba, quia nec repugnat veritati, & efficaciæ legis, eundem effectum multis modis ſignificare, nec eſt omnino ſuperfluum, quia fit ad indicandum rigorem, & ad maiorem certitudinē, & claritatem: nihilominus quando verbum propriam vim, & ſignificationem habet, etiamſi vnum tantùm D ſignum ponatur de ſe ſufficiens ad indicandā voluntatem legiſlatoris, ſatis erit ad effectū legis, quia non ſunt cogendi legiſlatores ad exaggerationem verborum ſemper adiungendam: hoc enim contra rationem eſt, & frequenter non expedit. Sit ergo certum, huiuſmodi leges ſemper operari aliquid ratione talium verborum; quid verò illud ſit in his pœnis priuatiuis, explicandum ſupereſt.

2. In priuationibus & inhabilitatibus per particulam, ipſo facto, ipſo iure, eo ipſo.

Tiraquel. Cap. vlt. præſcr.

Sit ergo ſecunda regula, Quoties lex fert pœnam priuationis rei propriæ, & iam obtentæ, quæ ſine actione hominis non poteſt plenè mandari executioni, tūc talis lex, licèt aliquem effectum pœnalem per ſe faciat, non tamen inducit ſtatim abſolutam priuationem, nec obligat in conſcientia ad illam exequenE dam, quę ex actione rei pendet, ante ſententiam declaratoriam criminis, niſi ex aliis verbis legis, vel ex materia, aut cōſuetudine aliquid ampliùs colligatur. Hæc regula sūpta eſt ex doctrina magis recepta ſcribētium in hac materia. Prima ergo pars affirmās, illam legē aliquid per ſe operari, probatur ſufficiēter ex proxima præcedenti regula: oſtēdetur autem clariùs declarādo quid operetur. Nam primò ex vi illius legis ad incurrendā talem pœnā, & obligationē eius, non eſt neceſſaria ſentētia cōdemnatoria, ſed ſufficit declaratoria, nā cōdemnatoria per legem ipſam fertur. Quia ex vi dictorum verborum aliqua ſententia fertur, & nō declaratoria criminis, vt per ſe patet; ergo condemnatoria pro tali tempore, vel ſub tali conditione,

3. 2. Regula.

L. quo quis declarare. Bart. Felin. dictione, ſi de delicto iuridicè conſtet. Confirmari hoc A poteſt ex l. *cum, qui declarerī*, ff. de iur. fiſci, vbi Bart. id aduertit, & latè Felin. referens plures in c. vlt. de reſcrip. n. 47. Secundò hinc fit, vt talis cōdemnatio poſt factam declarationem extendatur, ſeu retrotrahatur vſque ad diem cōmiſſi criminis, quia ex tunc lata eſt ſententia, & propter hūc effectum poſita eſt illa particula, & ita ſumitur ex l. vlt. C. ad leg. Iul. maieſt. & tradunt Doctores citati, & ferendi. Tertiò hinc etiam fit, vt licèt talis lex non obliget in cōſcientia ante declarationem delicti ad dimittendam rem, qua priuat, vel abſtinēdum ab vſu eius: nihilominus aliquo modo diminuat, & infirmet ius circa talem rem, & poteſtatem vtendi illa. Hæc patet, quia eo ipſo, quòd poteſt pœna illa retrotrahi poſtea vſque ad diem commiſſi criminis, neceſſe eſt, vt poteſtas vtendi illa re non maneat tam libera, & abſoluta ſicut antea erat, & conſequēter, vt ius in illa fuerit diminutū, vt ſtatim exemplis magis declarabitur. Sumitúrq; ex c. *cùm ſecundùm leges*, de hæret. in 6. cum ibi [illegible] *c. cùm ſecundùm leges. Tiraq. Couar.* rant, & latè referunt Tiraquel. dict. §. *reuertatur*, n. 267. & 268. & Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 8. & 9. & alij ſtatim allegandi.

4. *Sententia contraria regulæ poſitæ.* Secunda verò pars negatiua controuerſa eſt inter [illegible] communiter Iuriſtæ aſſerūt, ex vi talis legis teneri delinquentem [illegible] relinquendam rem, qua per legem priuatur, ſiue ſit beneficium, ſiue officium, ſiue bona temporalia etiā omnia, quæ aliquis poſſidet, ſi pœna de omnibus vniuerſe loquatur. Ita tenent Abb. in c. 2. de cōſtit. & Fe- C *Abbas. Felinus. c. Rodulphus. Tiraquel. Nauar.* lin. in cap. *Rodulphus*, & vlt. de reſcriptis, n. 38. Matthæ. de Afflict. & alij relati per Tiraquel. ſuprà n. 291. quos & ipſe ſequitur, & Nauarr. in Sum. cap. 23. n. 67. vbi in hoc æquipa at priuationem beneficij, & ſimiles priuationes cēſuris, & irregularitati. Inclinat etiam Cordub. dicta q. 36. Sequitur Caſtro lib. 2. de leg. *Cordub. Caſtro. Ant. Gom.* pœnal. c. 6. & lib. 3. c. 10. & Antō. Gom. tom. 3. variar. c. 2. n. 5. Fundamentum eſt, quia verbum *ipſo iure*, vel *ipſo facto*, in rigore hoc ſignificat, & eſt efficax; ergo inducit talem obligationem, quia nihil eſt, quod impediat: nam ſupponimus fore iuſtam pœnam, etiamſi cum hoc rigore feratur. Antecedens probatur exemplo cenſurarum, nam ſi in eis illud idem verbum habet hanc ſignificationem, & efficaciam, vbique illam habebit. Neque refert, quòd ſimplex illud verbū D ſine alia adiunctione, vel exaggeratione ponatur. Nā (vt dicebam) non tenetur legiſlator multiplicatis verbis ſuam mentem indicare, ſed ſatis ſupérque eſt, quòd vno ſimplici, & ſufficiente illam manifeſtet.

Nihilominus regula poſita non ſolùm ſecura, ſed 5. *Auctores affirmantes regulā prædictā, quia eſſet oppoſitū nimis acerbum.* etiam probabilior eſt, cui multum fauet Innocent. in cap. *cum noſtris*, de conceſſ. præbend. nu. 1. Citari etiam poteſt Decius in cap. 1. de conſtit. lect. 1. num. 20. Sed non rectè ſentit, quia generaliter de pœna loquitur, & non diſtinguit inter legem imponentem pœnam ſimpliciter, & ipſo facto, ſed illam æquiparat. Felinus *Innocent. Decius. Felinus. Panorm. Bald. Imola. Cagnol. Iulius Clarus.* etiā in cap. *a nobis*, de ſimō. dubitat de ſententia Panormitā. quam priùs tenuerat, & cogitandam relinquit. Plurimáque in fauorem huius ſententiæ adduci multa, quæ idem Felinus accumulat in dicto cap. *Rodulphus*. E nu. 37. In eandem inclinat Bald. in l. 2. C. de vectigal. & cōmiſſ. nu. 2. dum ait, eum, qui cadit in commiſſum, non teneri in foro animæ, etiamſi moriatur, tenet etiam Cagnol. in l. *ſi quis maior*. C. de trāſact. n. 160. & ibi Alexand. de Imol. Idémque ſentit Iul. Clar. lib. 5. q. 73. n. 4. tenent etiā Archid. & Ioan. Andr. quos re- *Archid. Ioan. And. Syluest. Couar. Conrad. Penna.* fert, & ſequitur Syluest. verb. *Aſſaſinus*. n. 4. & verb. *hæreſis*. 1. q. 8. nu. 12. & 13. Couar. dicto §. 8. nu. 10. Conrad. tract. de Contract. q. 7. Peña referens alios in Directo. Inquiſ. 3. part. comment. 158. ad q. 129. Multi autem ex his fundantur in generali principio, quia talis lex eſſet nimis acerba, vel iniqua, cogeret enim ho-

A mines ad ſe prodendum, & ad exequēdum in ſe acerbiſſimam pœnam, ad quod nulla lex obligat. Sed hæc omnia non ſunt vniuerſaliter vera, vt conſtat ex dictis, & dicendis, & ideo probatio non eſt efficax.

Ratio ergo ſolùm eſt, quia particula illa, *ipſo facto*, vel *ipſo iure*, in his legibus poſita ſufficientem effectum habet, iuxta priorem huius regulæ partem; 6 ergo non eſt ampliùs extendenda in his temporalibus pœnis. Probatur conſequentia tum ex principio generali, quòd pœnæ temperandæ ſunt potiùs, quàm augendæ; tum etiam quia aliàs ſæpe tales leges eſſent nimis rigoroſæ, & ferè inhumanæ; tum præterea, quia communis vſus ita interpretatur huiuſmodi leges, & ideo iura ipſa, quando maiorem obligationem imponere volunt, plura etiam verba addunt, & ma- B gis rem explicant, vt videbimus. Denique confirmari hoc poteſt, quia in ipſo iure videtur ita temperatus rigor talium legum in cap. *cùm ſecundùm leges*, de hæretic. in 6. Nam ibi explicatur, in pœna confiſcationis [illegible] actualem priuationem propter hæreſim imponitur, tota criminis; ergo habemus ex ſita & quòd ad lam illam *ipſo iure*, in huiuſmodi pœnis non [illegible] dere neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ. Rectè [illegible] infert Syluest. ſuprà, ſi in crimine læſæ maie- *Syluest.* ſtatis diuinæ recipit illa particula illam moderationem, vt non excludat ſententiam declaratoriam, à fortiori dicendum eſſe idem in inferioribus delictis.

C Reſponderi verò poteſt, in illo textu non dici, non teneri reum in conſcientia ad exequendum in ſe ta- 7. lem pœnam ante ſententiam declaratoriam criminis, ſed ſolùm non poſſe ab aliis cogi ad illam, ſeu bonis ſuis priuari. Quod quidem longè diuerſum eſt, & diſtinctam valde rationem habet. Nam qui deliquit, conſcius eſt ſui delicti, & ita quoad ſe iam habet prolatam ſententiam ſui criminis, & ſine iniuria, vel ſcandalo poteſt pœnam ſuſtinere à ſe ipſo; quoad alios verò non eſt delictum de ſe ſufficienter notum, donec per ſententiam declaretur, vnde ſi aliis daretur licentia, exequendi pœnam ante talem declarationem, eſſet occaſio inferendi iniurias, aliáque ſcandala inde orirentur. Fateor equidem deciſionem D illius iuris non eſſe formaliter, & expreſſè de quæſtione, quam tractamus, aliàs nulla fuiſſet de bonis hæreticorum cōtrouerſia. Nihilominus tamen valde probabile ſumitur inde argumentum, quia ſi lex puniens ipſo iure in bonorum confiſcatione, nō dat ius fiſco ad vſurpanda illa bona ante ſententiam declaratoriam criminis, etiam non auferet ipſi poſſidenti ius retinendi illa, vnde fit, vt non obligetur in conſcientia ſe illis priuare ante ſententiam. Confirmarique hoc poteſt exemplis, quæ adducemus poſt ſequentem regulam. Nunc affero vnum ex Concilio *Conc. Trid.* Trident. ſeſſ. 22. c. 11. de reformat. vbi fertur ipſo iure pœna priuationis iuris patronatus contra laicos patronos, & beneficiorum contra clericos vſurpantes bona Eccleſiarum. Et tamen certum eſt, per E illam legem non obligari hos delinquentes ad ſe ſpoliandos, quia verba non cogunt ad interpretationem adeò rigoroſam.

Fundamentum autem contrariæ ſententiæ facilè diſſoluitur ex dictis. Particula enim *ipſo facto*, vel quęlibet æquiualens, capax eſt ampliſſimæ ſignificationis 8. *Explicatur particula, ipſo facto.* ſententiæ latæ abſque vlla neceſſitate declarationis iudicialis, vt probat exemplum de cenſuris. Oportet autem vt vel ex ipſomet iure, vel ex communi vſu conſtet, in hoc ſenſu, & hac intentione poni in lege à legiſlatore. Hoc autem in cenſuris inuenitur, & fuit cōgruum propter rationem ſuprà factam: in aliis verò pœnis nec locum habent prædictæ rationes, nec

etiam ex iure, vel conſuetudine conſtare poteſt ille A ſenſus, quando maior declaratio in lege non additur, imò contrarium conſtat conſuetudine, & inſinuatur in iure, vt dixi. Poſſuntque multa exempla afferri legum & canonum, in quibus, nõ obſtante illa particula, nõ ſtatim oritur obligatio ad pœnæ executionem, quatenus ex miniſterio hominis pendet, ex quibus exempla nonnulla ſtatim afferemus, explicando ſequentem regulam. In qua ſimul exponemus vltimam partem huius regulæ, per quam illam limitamus, niſi ex materia, vel adiunctis verbis aliud colligatur.

9\. *Tertia regula.* Tertia igitur regula ſit, leges pœnales imponentes priuationẽ ipſo facto, inducũt abſolutam priuationẽ bonorum, quam intẽdunt, & obligationem in cõſciẽ- B tia ad exequendam totam pœnam inde ſubſecutam, etiamſi ex actione hominis delinquentis pendeat, quando adduntur alia verba in lege, quæ hanc intentionem legiſlatoris ſatis explicant. [illegible] tionem mihi valde ſet inutilis. [illegible] opinio Panormit. & aliorum, quam [illegible] proximo puncto, priori loco retuli, & eam admittũt alij allegati pro noſtra ſententia, vno, vel alio excepto, vt in ſequentibus exemplis oſtendam. Ratio autem aſſertionis facilè reddi poteſt. Nam poſterior pars probata eſt in ſimili in capite præcedenti, vbi oſtendimus, non eſſe interpretãdam legẽ cum ipſius iniuria, & vilipendio, & ideo extendendam eſſe ad ſententiam latam ſi neceſſarium ſit ad vitandum hoc C incommodum; ergo idem in præſentia fortiori dicendum eſt, & omnia ibi dicta poſſunt hic cum proportione accommodari, neque ea repetere oportet. Ratio verò prioris partis, & totius regulę eſt, quia legiſlator humanus poteſt hoc modo per ſe, & ſua voluntate efficere talem priuationem ex iuſta cauſa, & obligare ad ſimiles actiones, vel omiſſiones ex ſimili cauſa, vt inhabilitat perſonam ad matrimonium, vel prohibet ferre ſuffragium quando expedit, vel aufert bona reipublicæ neceſſaria, ergo idem poteſt efficere in pœnam iuſtam; ergo ſi hãc voluntatem ſatis explicet, re vera id facit. Neque obſtabit, quòd inde neceſſitate quadam morali ſequetur actiones pœnales exequẽdas ab ipſo reo, tum quia oſtenſum eſt, has etiam actiones poſſe directè imponi in pœnam ipſo facto, & D ante omnem declarationem, ſicut poſſunt præcipi ob alias rationes iuſtas, tũ etiam, quia ſemper ſupponimus, tales debere eſſe huiuſmodi actiones, vt non excedant rationem iuſtæ pœnæ, conſiderata qualitate delicti, & reipublicæ neceſſitate, & humanæ naturæ morali cõditione, ac poſſibilitate. Vnde etiam per ſe loquimur de hac obligatione, nam ſi per accidẽs interdum nõ poteſt talis executio ab ipſo reo fieri ſine magno ſcandalo, vel ſine magna infamia, aut alio graui incommodo, quod vix poteſt homo ſibi ipſi inferre, tunc excuſabitur quis ab obligatione, ſeu executione legis, id tamen eſt per accidens: nam lex per ſe obligat.

10\. *Exempla tertiæ regulæ.* Magis autem explicabitur hæc regula, adductis E nonnullis exemplis, nõ vt illa, quæ ad alias materias pertinent, hic ex profeſſo tractemus, ſed ſolùm vt attingamus ea, quæ ad generalem doctrinam legum intelligendam fuerint opportuna. Primum ergo exemplum ſit de legibus canonicis, quæ propter aliqua delicta priuãt omnino titulo, & dominio beneficij legitimè antea obtenti, & poſſeſſi, & conſequenter obligant ad reſignationem beneficij iam obtenti, quæ reſignatio actio poſitiua eſt, & ſatis oneroſa, ac pœnalis. *Ca. licèt canon.* Sumiturque ex capite *licèt canon*, de elect. in 6. vbi recipiẽs beneficium parochiale abſque ordine ſacerdotali, ſi intra annum non ordinetur ſua culpa, ad illud renunciandum obligatur. Quòd autem hæc A obligatio ſit ſtatim in conſcientia, his verbis apertiſſime declaratur: *Quòd ſi intra idem tempus promotus non fuerit, Eccleſia ſibi commiſſa, nulla etiam præmiſſa monitione, ſit præſentis conſtitutionis auctoritate priuatus.* *De obligatione [illegible] quæ recipit beneficium parochiale.* Hinc enim conſtat, hanc pœnam immediatè eſſe priuatiuam: ad illam verò ſequi obligationem renunciandi, quia nemo poteſt retinere beneficium, quod ſuum non eſt. Vnde etiam obiter colligitur, legem non ſolùm poſſe ipſo facto imponere pœnam priuatiuam rei nondum habitæ, impediendo illius dominij acquiſitionem, ſed etiam rei habitæ, priuando dominio iam acquiſito: nam in illo caſu iam ille erat dominus beneficij, & tamen illo priuatur ante omnem monitionem, & à fortiori ante omnem ſenB tentiam declaratoriam, vt ibi ſentiunt Gloſſa, & Doctores, & Nauarr. in ſumma cap. 25. n. 118. *Gloſſa. Nauar.*

Dicunt verò aliqui, illam non fuiſſe pœnam impoſitam per legem Eccleſiaſticam, ſed fuiſſe declarationem legis naturalis; nam ordo ſacerdotalis neceſſa- [illegible] & ideo, qui non ordinatur debito tempore, eo ipſo ex natura rei amittit titulum beneficij, quod in illa lege fuit declaratum. Sed hoc eſt contra verba illius canonis, *Sit præſentis conſtitutionis auctoritate priuatus*; non eſt ergo illa lex tantùm declaratiua, ſed etiam [illegible] tur, nã licèt ex natura rei ſequatur ex beneficio parochiali obligatio ad ſacerdotium, & ideo grauiter peccet, qui eſt in mora notabili recipiendi illũ ordinem; C nõ tamen idcirco priuatus eſt beneficio ex natura rei, quia ſemper poteſt emẽdari, & retinere beneficium, ſi ordinetur, ſtando in naturali obligatione. Vnde licèt in illo capite determinetur tempus implendi obligationem illam ad annum, quæ determinatio non erat ita certa, nec vniuerſalis ex natura rei, etiam quoad obligationem, nihilominus ſi canon ille non addidiſſet pœnam illam, ſed ſolam obligationem ſuſcipiendi ordinem ad tale tempus definiſſet, non teneretur trãſgreſſor illius legis dimittere beneficium, ſed poſſet poſt annum, vel etiam poſt plures annos ordinari, & retinere beneficium ſine noua collatione, aut nouo titulo, quia in hoc nihil inuenitur contra legem naturalem: fuit ergo illa pœna ipſo iure D lata per illam legem. 11.

Aliter verò dici poſſet illam non fuiſſe propriam pœnam legalem, ſed cõuentionalem, quia ex vi illius legis datur beneficium ſub ea conditione, & dependentia ab illius complemento. Sed hoc licèt non multum referat, gratis dicitur, tum quia lex illa effectum habere potuit in beneficiis acceptis, & poſſeſſis ante illam legem: tum quia etiam nũc operatur lex illum effectum in pœnam negligẽtiæ, & virtute ſua ſine reſpectu ad conuentionem. Quia licèt is, qui recipit beneficium, ignoret pœnam illius legis, nec velit acceptare beneficium ſub conditione, ſed abſolutè, nihilominus lex operatur illum effectum. 12.

Secundum exemplum præcedenti ſimile ſumi poteſt ex Concilio Trid. ſeſſ. 23. cap. 2. de reformat. vbi 13. E ſimili modo punit Epiſcopos, qui intra ſex menſes à confirmatione ſua non conſecrantur, priuando illos Epiſcopatibus. *Epiſcopos, qui intra ſex menſes à confirmatione nõ conſecrãtur, priuari Epiſcopatibus.* Hanc enim legem æquiparat præcedenti Nauar. in ſum. cap. 25. n. 118. & eodem modo ait obligare Epiſcopum ad renunciandum epiſcopatui iam vacanti virtute illius legis. Sed aduerto, ibi non haberi omnia verba, quæ in ſuperiori canone, ſed tantùm dici, *ſint ipſo iure priuati*: omittuntur verò illa, *nulla etiam præmiſſa monitione*, & ideo licèt verba illa *Conc. Trid. Nauar.* contineant ſententiam latam, tum propter verbum præteriti, tum propter particulam, *ipſo iure*, nihilominus ſufficienter verificãtur de ſententia cõdẽnatoria, & limitari poſſunt, vt non obligent, nec habeant ſuũ effectum ante ſentẽtiam declaratoriam criminis. Nã

in his

in his pœnis rigoroſis ſubintelligenda ſemper eſt neceſſitas huius ſententiæ, quoties in lege expreſsè non excluditur, vt in præcedenti regula diximus, & ita hoc exemplum meliùs accommodatur ad præcedentem regulam, quam ad præſentem.

34. *3. Exemplū contra alienantes bonorū ſuorū beneficiorum. Extrauag. Ambitioſæ.* Tertium exemplum ſumitur ex Extrauag. *ambitioſæ*, de reb. Eccleſ. non alien: vbi inferiores Prælati, & rectores Eccleſiarum, qui ſuorum beneficiorum bona contra præſcriptum illius legis alienauerint, priuantur ſuis beneficiis, per verba de præterito, *Priuati exiſtāt*, & additis præterea his particulis, *ipſo facto, & abſque alia declaratione vacare cenſeātur.* Quæ vltima verba nullam patiuntur tergiuerſationem, quia non vacat beneficium, niſi quando amittitur titulus, & dominium eius; ergo ex vi talis legis ante omnem ſententiam etiam declaratoriam amittitur beneficium, vnde fit, vt ſtatim oriatur obligatio in conſcientia renunciandi illud. Et ita intelligunt pœnam illam *Caiet. Nauarr. Cordub.* Caiet. in ſum. verb. *excommunicatio*, cap. 75. Nauarr. in ſumma cap. 27. num. 150. Corduba dicta q. 36. & alij. Quamuis addant; legem illam, quoad talem pœnam contraria conſuetudine derogatam eſſe, vel multis in locis, vel vbique, quod ad præſens inſtitutum non refert.

35. *4. Exemplū de occidentibus per aſſaſinos.* Quartum exemplum ſumi poteſt ex c. *pro humani*, de homicid. in 6. vbi occidētes alios per aſſaſinos priuantur beneficiis ipſo facto, & eodem tenore, & eiſdem verbis, quibus excommunicātur, hoc modo, *Excommunicationis, & depoſitionis à dignitate, honore, ordine, officio, & beneficio incurrat ſententias ipſo facto.* Et præterea additur, *Et illa liberè aliis per illos, ad quos eorum collatio pertinet, conferantur.* Vbi etiam eſt ponderanda illa particula *liberè*, quæ indicat beneficia illa vacare ipſo facto, & ideo poſſe aliis conferre *liberè*, id eſt, non vocato poſſeſſore, nec admiſſa aliqua exceptione, vt *Corduba.* Gloſſæ ea ponūt, & ita vtitur hoc exemplo Corduba d. q. 36. Veruntamen licèt exemplum vix poſſit ad praxim reduci, iuxta illa, quæ de illo delicto diximus in 5. tom. diſp. 23. ſect. 5. num. 46. Nihilominus vt vim talium verborum explicemus, re vera illud exemplū magis ad præcedentē regulam confert, quàm ad præſentem. *In dicto exēplo nō infertur priuatio beneficij ante iudicis declarationem de delicto, ſed nec excōmunicatio.* Nam ibi non infertur priuatio beneficij ante iudicis declarationē de delicto: quia in textu ipſo expreſsè additur, *Poſtquam probabilibus conſtiterit argumentis aliquem tam execrabile ſcelus commiſiſſe*, non eſſe neceſſariam aliam ſententiam; ergo ad incurrendam priorem pœnam, & vt beneficia liberè poſſint conferri, neceſſe eſt, vt priùs de ſcelere conſtet probabilibus argumentis. Quod maximè videtur intelligendum, debere conſtare iudici, vt iudex eſt, ac ſubinde *Felinus.* per ipſum debere declarari. Quod ſentit Felin. in cap. 2. de fid. inſtrument. num. 9. Addit tamen ſufficere ad hoc declarandum vehementem præſumptionem ex indiciis, & coniecturis, quæ rem faciant moraliter indubitabilem. Poſſet etiam hoc extendi ad notitiam facti publicam, ita vt ſi delictum ſit ita publicum, vt nulla tergiuerſatione celari poſſit, omnes illæ pœnæ in actu incurrantur. Quod eſt probabile ſaltem quoad pœnam excommunicationis. Contrarium verò eſt probabilius quoad omnes, quia de omnibus reatos loquitur, & verba illa magis propriè, & iuridicè referuntur ad probationem delicti in iudicio, & non ſunt extendenda in lege odioſa, maximè, quia pœnæ ſunt multæ, & grauiſſimæ, quæ meritò requirent notitiam iuridicam delicti. Vnde obiter aduerto duo, vnum eſt, quòd in illo textu ex vi illorum poſteriorū verborum etiam ſentētia excōmunicationis non incurritur ante declarationem iudicis de delicto. quod eſt ibi ſpeciale, quia particula ipſo facto expreſsè limitatur per poſteriora verba. Aliud eſt, quòd licèt verba illa vltima non adderentur, nihilominus priuatio beneficij non incurreretur ante ſentētiam ex vi priorum verborum; quia verbum, *ipſo facto*, non ſufficit, & illud, *liberè conferatur*, requirit actum hominis, & conſequenter debitum ordinem per ſententiam, ſaltem declaratoriam criminis.

36. *5. Exemplū ex motu proprio Pij IV. contra committentes ſimoniā confidētialē, ſed videtur pœna illa de priuatione inſtāta neadero gata cōſuetudine. Nauar.* Quintum exemplum ſumi ſolet ex motu proprio Pij IV. contra committentes ſimoniam confidentialem, quem refert Nauarr. cap. 23. num. 110. & conceedit, in eo caſu contrahi hanc pœnam ſtatim, & ſentit, legem illam obligare ad renuncianda beneficia ante omnem ſententiam, quia Pontifex dicit, *Præſentium authoritate priuamus.* Ego verò in tomo primo de relig. lib. 4. de ſimon. cap. 43. in fine reſolui, pœnam illā non ita incurri ante ſententiam declaratoriam criminis, vt cogatur quis ſe ſpoliare beneficio, aut fructibus poſtea perceptis, quia illa verba tantùm continent ſententiam condemnatoriam, & æquiualent ſimplicibus verbis, *ipſo facto*, & non additur expreſsè particula excludens neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ, & ita exemplum hoc videtur magis pertinere ad proximè præcedentem regulam, quam ad præſentem. Nunc verò attentiùs conſiderando initium illius clauſulæ de illa reſolutione dubitare cœpi. Præmiſerat enim Pontifex plures cautiones, & circunſtantias, quibus facilè concederet viam ad probandum in iudicio hoc delictum, etiamſi magna cautela, & ſolicitudine à delinquētibus occultaretur, & deinde ſubiungit, *Sed ne quiſquam vana fiducia fretus non intendendi contra ſe iudicij, in crimine perſeueret, omnes, & ſingulos*, &c. In quibus verbis apertè declarat Pontifex, voluiſſe omnino præcludere viam permanendi in tali delicto, vel committendi illud ſpe ſubterfugiendi iudicium, & conſequenter pœnas, & ideo ſtatuiſſe tali modo omnes illas pœnas, vt ad illarum effectum planè contrahendum nullum iudiciū neceſſarium ſit, & conſequenter, nec ſententia declaratoria. Ergo ne fruſtretur intentio Pontificis, & lex illa in hac parte vana, & inutilis reddatur, neceſſe eſt fateri pœnas illas omnino contrahi, & obligare ante omnem iudicis ſententiam declaratoriam; quia hæc etiam ſententia non fertur ſine ordine iudiciario, & requiſitis probationibus. Quapropter in rigore loquendo, & ſpectata mente legiſlatoria ita mihi dicendum videtur, & ita hoc exemplo rectè explicatur poſterior pars huius regulæ. Probabile autem eſt, pœnā illam non eſſe in hoc ſenſu communiter receptam, & ideo fortaſſe eſſe illi derogatum in hac parte per cōmunem conſuetudinem, quæ tolerabilis iudicari poteſt, quia re vera pœna eſt valde rigoroſa.

Sextum exemplum hic addo ex Concilio Tridentino ſeſſ. 24. cap. 18. de reformat. vbi examinatores beneficiorum, ſimoniam in examine committentes, videntur ita priuari beneficiis priùs obtentis, vt ad illa dimittenda ſtatim in conſcientia obligentur, quia ibi dicitur, vt abſolui non poſſint à peccato ſimoniæ, *Niſi dimiſſis beneficiis, quæ quomodocunque antea obtinebant*: ibi enim apertè videtur loqui Concilium de abſolutione à culpa in foro ſacramentali, tum quia loquitur de abſolutione à vitio ſimoniæ, non à cenſura, tum etiam, quia ſi loqueretur de abſolutione in iudicio externo, non diceret, *Niſi dimiſſis beneficiis* (quæ verba ſignificant voluntariam dimiſſionem) ſed diceret, *niſi ablatis beneficiis*, vtique per iudicem à quo eſſet abſolutio danda. Præcipit ergo Cōcilium, vt tales non abſoluantur ſacramentaliter, niſi dimiſſis beneficiis; ergo obligat illos in conſcientia ad dimittēda beneficia, quia alias non poſſet præcipere, vt non abſoluantur, quia ſi non tenentur dimittere beneficia, non peccant non dimittendo; ergo poſſunt agere pœnitentiam de priori delicto, & ſufficienter diſponi, vt abſoluantur; cur ergo poterit illis negari abſolutio? Nec enim dici poteſt, illā fuiſſe quandā reſeruationē peccati, quia neque ibi eſt verbū indicans reſeruatio- 37. *6. Exēplum de examinatoribus ſimoniacis. Cōc. Trid.*

uero, nec reſeruatio fieri ſolet præcipiẽdo ſimpliciter negationem abſolutionis, nec conditio illa adhiberi ſolet in ſimilibus legibus, niſi quia abſque tali cõditione homo nõ poteſt bene diſponi ad abſolutionem, propter obligationem in conſcientia, quam habet ad talem conditionem implendam; hanc ergo obligationem habent examinatores ſimoniaci ex vi illius legis, quam aliunde illam habere non poſſunt. Illa ergo forma puniendi planè inducit ipſo facto hanc obligationem, vt ſenſit etiam lib. de ſimo. cap. 58. nu. 3. Vnde etiam videtur poſſe inferri, per illam legẽ priuari delinquentem beneficijs ſuis, quæ poſſent alias in conſcientia teneri vel illa dimittenda, nec actio dimittendi beneficium proprium ſolet directè præcipi, ſed ſolum quatenus conſequitur ex priuatione tituli, & carentia beneficij. Quod eſt quidem probabile, ſed incertum, quia non ſunt amplianda pœnæ adeò graues, minùſque onerosum eſt, vt quis ſolùm obligetur dimittere ſuum beneficium, quam vt ipſo facto illo ſpolietur, cogatúrque illud dimittere tanquam non ſuum, nec poſſet illud retinere ſine noua oblatione, & titulo, nec fructus eius, ſi fortè illos aliquo tempore percepit. Videtur ergo limitanda illa pœna ad vim verborum, & quoad hoc poteſt illud exemplum acceptari.

Lib. de Simonia.

18. Septimum exemplum ſumi poteſt ex vlt. Concilio Lateran. ſeſſ. 5. ſub Iulio II. vbi contra Cardinales ſimoniacos in electione ſummi Pontificis fertur pœna priuationis beneficiorum ſub hac forma, *Eo ipſo abſque alia declaratione priuatus exiſtat.* Circa quam formam non eſt nunc tractandum, an illa cõſtitutio habeat nunc vim ſuam in illo particulari caſu, vel vſu reuocata ſit (hoc enim in proprio loco actum eſt) ſed inquiri non immeritò poteſt, ac debet, an forma illa ferendi talem pœnam ſufficiat ad obligandum beneficiatum ad ſpoliandum ſe beneficio, illud renunciãdo ante omnem iudicis ſententiam, & conſequẽter, an faciat fructus ſuos, ſi illud retineat, vel teneatur illos reſtituere in conſcientia ſimiliter ante omnem ſententiam. Aliqui enim dixerunt, non obſtante illo rigore verborum expectandam eſſe ſentẽtiam declaratoriam criminis. Ita ſentit, Couarr. in 4. 2. p. §. 8. n. 3. illat. 3. Fundatur, quia etiam poſt ſententiam condemnatoriam, quandò leges pœnales illam requirũt, non tenetur in conſcientia reus cõdemnatus priuare ſe ſuis bonis, aut illa reddere fiſco, ſed iudex debet exequi pœnam, cui reus non poteſt reſiſtere; ergo multo minùs obligatur in conſcientia quis propter ſolam legem, etiamſi maximè dicat, ante omnem declarationem, ſed ad ſummum in foro exteriori poterit puniri, quia illam non ſeruat. Hoc enim vltimum etiam inſinuat Couar. reſpondendo ad Syluestrum, licèt non ſatis apertè loquatur. Vnde etiam indicat, ſi aliquid operatur illa particula, *Ante omnem declarationem*, eſſe in ordine ad forum externum, non quoad obligationem conſcientiæ. Atque hãc opinionem ſequitur Vaſq. t. 2. diſp. 168. cap. 4. num. 15. Solùm quia plures leges habent illam loquendi formam, eſſetque nimis aſperum, omnes illas ita interpretari. Quis verò ſit effectus illius particulæ ne inaniter in lege poſita videatur, ibi non explicat, ſed explicaturum promittit, non tamen inuenio ab ipſo declaratum, niſi fortaſſe id intendat in loco infrà citando.

Exemplũ de Cardinalibus ſimoniacis in electione Pont. Conc. Lat. Iulio 2.

Couar. ait expectãdam ſentent. declaratoriã.

Syluest.

Vaſquez.

19. Contraria ſententia communis eſt, nam à fortiori illam tenet communis opinio Canoniſtarũ ſuprà citata, & Nauarr. & Cordu. & maximè Caſtro; imò etiam Soto dicto loco citato ad 8. fatetur, hanc eſſe vim illius particulæ, *Ante declarationem*, confugit tamen ad pœnas conuentionales, & tandem dubitat de vſu, propter rigorem talium legum. Expreſſiùs verò, magiſque in particulari hanc opinionem docuit Syluest. verb. *Aſſaſinus*, in fine, & ver. *Emphyteuſis*. Ratio

Communis ſententia oppoſita.
Nauar.
Caſtro.
Corduba.

Syluest.

A verò eſt, quia illa verba ex vi particulæ *ipſo facto* continent ſententiam condemnatoriam, & addẽdo alteram, ſcilicet, *Abſque alia declaratione*, excludunt neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ, & ita relinquitur condemnatio abſoluta, & ſine vlla conditione, vel mora, ergo ſtatim operatur, & per ſe exequitur talis lex pœnam, quàm imponit. Probatur conſequentia, quia nec deeſt poteſtas in legiſlatore, vt ſupra probatum eſt, nec voluntas, cùm per illa verba ſatis explicetur, vt oſtenſum eſt.

Et declaratur ampliùs, ac confirmatur, quia alias verba illa eſſent inania, neque efficerent quod ſignificant; imò nec effectum aliquem moralem habere poſſent. Nam quod Couarr. reſpondere videtur, nimirum B in foro conſcientiæ non habere effectum, habere tamen poſſe in ordine ad forum externum. Hoc (inquam) non video, quomodo ſubſiſtere poſſit. Quia multo minùs poteſt quis incurrere pœnã in foro exteriori ante declarationem, quàm in interiori, quia nõ poteſt iudex exequi pœnam in aliquem priuſquam declaret illum commiſiſſe delictum: & ita non ſolum ad id non obligatur, verùm etiam nec iuſtè poteſt id facere. Reus autem ex ſe poteſt licitè, & per legem illam videtur obligari, non eſſet ergo vllius momenti obligatio, niſi eſſet in conſcientia. 20.

Diceret fortaſſè Couarr. particulam illam operari in ordine ad forum externum, non quia det licẽtiam iudici exequendi pœnam ante declarationem delicti, C vt bene probat ratio facta. Sed quia facit, vt ante omnem declarationem delinquens cẽſeatur incurrere pœnam, non quidem tunc exequendam, ſed poſtea ſubſecuta declaratione. At hoc duobus modis poteſt intelligi. Primo vt ex vi talis legis delinquẽs poſtea puniri poſſit ſpeciali pœna, eo quòd ſtatim ac deliquit non ſoluit pœnam, vel non renunciauit beneficium nulla expectata declaratione. Et hic modus probabilis non eſt, nec ſibi conſtans; tum quia ſi ille reus non obligatur ſtatim ad exequendam pœnam ex vi talis legis, nullaque expectata ſentẽtia declaratoria, cur debet poſtea puniri, quia id non fecit? vel ſi tenebatur ex vi legis, & ideo poſtea iuſtè punitur tanquã fractor legis, cur illa obligatio non erit in conſcientia, cùm per legem præcipientem imponatur? Deinde (quod caput eſt) in illis legibus non agitur de puni- D tione talis moræ in exequenda pœna, ſed tantùm de imponenda tali modo pœna pro alio delicto, ergo ficta eſt, & voluntaria talis interpretatio. Quocirca licèt in ſimilibus caſibus poſſit fortaſſe iudex Eccleſiaſticus poſtea punire beneficiarium, qui poſt tale delictum beneficium retinuit, & in illo miniſtrauit, hoc ſolum erit ex officio ſuo, & alia pœna fortaſſe arbitraria, & ad hoc ipſum neceſſe eſt ſupponere obligationem relinquẽdi beneficium ex vi talis legis pœnalis, quod nunc agimus. 21.

Cou. refutatur.

Alio ergo modo poteſt exponi, illum priuari ante declarationem, quia poſtea declaratione ſequuta, pœna retrotrahitur à die commiſſi criminis, ac ſi tunc fuiſſet exequutioni mandata, atq; hũc ſolum effectum E tribuit illis verbis Vaſq. diſp. 173. cap. 2. neque alium apud ipſum reperio. Mihi autem non ſatisfacit: nam hunc effectum habet lex ponens ſimilem pœnam ipſo facto, vel ipſo iure, etiamſi vlteriorem particulã nõ addat: ergo per hunc effectum nõ explicatur quid denuo faciat illa additio, *Abſque alia declaratione*, vel *nulla monitione præmiſſa*. Nec enim dici poteſt, talia verba addi ad exaggerationem, vel maiorem declarationem præcedentis vocis ipſo facto. Tum quia eſt contra manifeſtam intentionem legiſlatorum, qui optimè nouerunt, particulam, *ipſo facto*, iuxta communem interpretationẽ vſu receptam, non excludere in his pœnis neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ, & dico, ad excludendam illam addunt particulam prædictam, 22.

Vaſq.

Conc. Trid. dictam, & rectè intelligitur ex dicto loco Concilij Tridentini ſeſſio. 23. cap. 1. de reformat. ibi, *Nec tuta conſcientia, alia etiam declaratione non ſequuta, illos ſibi detinere poſſe*: nihil enim aliud per illa interpoſita verba efficere voluit, niſi excludere neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ. Tum etiã, quia, vt ſuprà dixi, illa interpretatio legum habet locum, quãdo verba re vera ſunt ſynonyma, & alia ratione multiplicari non poſſunt in eadẽ lege: hîc verò voces non ſunt ſynonymæ, & in omni proprietate intelligũtur addi propter proprior effectus, & ſignificationes; ergo nõ ſunt eludẽda, & interpretanda, vt vana, & inutilia reddantur.

21. *Couar.* Fundamentum autem Couar. falſum ſumitur, nam, vt oſtendam capite ſequenti, in his etiam pœnis, quę per iudicem imponendæ ſunt ex virtute legum, poſt latã ſententiam tenetur reus pœnã exequi iuxta præſcripta verba ſententiæ, & iuſtam iudicis mentem, & hoc ipſum de lege dicimus, quando non ſolùm fert ſententiam, ſed etiam præcipit executionem; hoc autem facit per verba prædicta, vt declaratum eſt. Dices; quamuis demus, legem per illa verba, *Sit priuatus beneficio*, aut *bonis, ipſo facto, & ante omnem declarationem*, tollere dominium rei, aut beneficij, non tamen inde ſequi obligare delinquentem in conſcientia ad ſpoliandum ſe re ſua, vel beneficio, quia hoc eſt duriſſimum præceptum, & in eis verbis nec formaliter continetur, vt conſtat, nec virtute, quia poſſeſſio, & vſus rei aliud eſt à dominio, & ita poteſt quis retinere poſſeſſionem rei, & vſum, quamuis dominio priuetur. Multi enim ita ſentiunt fieri in confiſcatione bonorum, quæ per legem ipſo facto fit. Et hoc modo habet ſufficientem effectum illa particula, *ante omnem declarationem*, quia ex vi illius ſtatim vacabit beneficium quoad titulum, & proprietatem, licèt quoad poſſeſſionem & vſum retineri poſſit.

24. Reſpondetur in primis, quidquid ſit de aliis bonis temporalibus, in beneficiis Eccleſiaſticis hoc non habere locum, & idem eſſe exiſtimo ſeruata proportione in officiis publicis. Ratio autem eſt, quia beneficium Eccleſiaſticum non poteſt in conſciẽtia retineri ſine vero titulo: qui autem priuatur beneficio, eo ipſo priuatur vero eius titulo. Item quia beneficium datur propter officium: qui autem eſt priuatus beneficio omnino, ita vt beneficium vacet, iam non poteſt licitè exercere officium proprium talis beneficij, & ideo non poteſt licitè illud retinere, aut illo frui. Imò tales effectus ſic facti, quando requirunt iuriſdictionem erunt inualidi per ſe loquendo, & licèt ſuſtineatur propter titulum coloratũ, poſſunt poſtea irritari, ſi alias irritabiles ſunt, quia ſentẽtia retrotrahitur ad omnia: hæc autem ſunt valde abſurda. Item eſt ratio à priori, quia hæc beneficia non dantur principaliter propter recipientes, ſed propter miniſterium, & propter fideles, quibus miniſtrari debet, & ideo qui priuatur beneficio, remouetur ab illo miniſterio, ac ſubinde illud ampliùs retinere nõ poteſt. Quæ ratio in quibuſcũque officiis publicis locum habet. Præterea ſequetur abſurdum de fructibus beneficij: nam vel illos faciet ſuos, qui ſic retinet beneficium, vel non: primum dici non poteſt, quia nemo poteſt iuſtè accipere fructus rei non ſuæ, neque ſine vero titulo poteſt quis facere fructus ſuos: ſi autem dicatur ſecũdum; qui fieri poteſt, vt quis poſſit iuſtè retinere fructus nõ ſuos? Vel ſi non poteſt retinere, quomodo poteſt iuſtè accipere? Vel ſi neque accipere illos iuſtè poteſt, quomodo poteſt iuſtè retinere beneficium, cui debẽtur tales fructus? Igitur ſi leges illæ per verba prædicta priuẽt titulo, & dominio beneficij, profectò etiam obligant in conſcientia ad dimittendum illud, & hanc conſequentiam in beneficiis omnes admittunt.

25. De aliis autem bonis fortunæ eſt magna quæſtio, quam in materiam de Fide reſeruamus, vt ſuprà dixi. Nunc ergo ſolum dico, non eſſe de illis eandem rationem. Tum quia leges ciuiles, & canonicæ videntur ita interpretari pœnam illam, & concedere delinquenti naturalem retentionem talium bonorum, & vſum in ſuum commodum, & ſuſtentationem, quandiu non iudicatur de crimine, vt ſumitur ex capite, *cùm ſecundùm*, de Hæret. in 6. & ex l. vlt. C. ad leg. Iul. Maieſt. & expreſſiùs in l. Hiſpaniæ, p. 7. tit. 2. l. 4. *Cap. cùm ſecundùm. L. Hiſpa. p. 7. tit. 2.* Neque in hoc eſt repugnantia, & ſi demus dominium transferri in fiſcum, transfertur enim ſub ea conditione, & limitatione, vt interim, dum non profertur ſententia declaratoria, antiquus dominus retineat poſſeſſionem naturalem, & adminiſtrationem, ac certum quendam vſum talium bonorum. Quod etiam non repugnat conditioni talium bonorum temporalium, quæ ad priuata commoda poſſidentis ordinantur, & prauis etiam hominibus facilè concedi poſſunt: in beneficiis autem Eccleſiaſticis nunquam hoc leges declararunt, nec eſſet conſentaneum illorum naturæ, & inſtitutioni, vt declaratum eſt.

Ad fundamentum autem ſecundum eiuſdem ſententiæ reſpondeo, maius inconueniens eſſe, omnes leges ſic loquentes ita exponere, vt inutiles fiant, & ſeueritatem fortaſſe ad commune bonum neceſſariam amittãt. Deinde dico, licèt videatur durum, ita interpretari leges omnes ponentes illam particulam, tolerandum nihilominus eſſe, quia ita ſcriptum eſt, vt de legibus canonicis dicitur in cap. *in memoriam*, diſt. 19. & de ciuilibus in l. *proſpexit*, ff. qui, & à quibus, eo vel maximè quòd leges punientes cum tanto rigore raræ ſunt, & in grauiſſimis criminibus. Et præterea in bonis temporalibus, quando omnia confiſcãtur, in iure ipſo habent limitationem, & declarationem ſuprà explicatam; in aliis verò bonis beneficialibus poterit etiam prudens moderatio ſecundùm rationem naturalem adhiberi, nimirum, vt hæc obligatio ſit per ſe, per accidens verò excuſari poſſit, ſeu impediri illius executio, vel quando ſine graui infamia, & publicatione delicti fieri non poteſt, vel quando neceſſarium eſſet ab ſtatu cadere, & in graui neceſſitate pro vita ſuſtentanda conſtitui: tunc enim licitum erit ſuſpẽdere executionem, dummodo ad ſuperiorem fiat recurſus, vt remedium adhibeat, & beneficiũ, aut officium reſtituat, & pœnam commutet, aut temperet, quod ſine infamia poteſt occultè fieri conſilio viri prudentis, quo in ſimilibus caſibus ſemper vtendum eſt.

26.

CAPVT IX.

Quæ obligatio oriatur in conſcientia ad executionem pœnæ priuatiuæ ex lege imponente illam ipſo facto, quando executio pœnæ actionem non requirit.

EX regulis ſuperiori capite propoſitis prima communis eſt omnibus pœnis priuatiuis, & ideo de illa iam non tractamus; ſecunda verò, & tertia tãtùm propoſitæ ſunt de pœnis, quæ licèt proximè priuationem inducant, in actione conſummantur. Et ideo ſupereſt dubium, qua ex his regulis vtendum ſit, in pœnis purè priuatiuis, quæ ad plenam executionem nullam hominis actionem requirunt. De quibus certum à fortiori eſt, quòd ſi in lege dicatur, *ipſo iure*, & addatur, *abſque alia declaratione*, vel quid ſimile, ſtatim abſque mora lex ipſa exequitur pœnam, quia poteſt, & nihil eſt, quod expectetur, vt probatum eſt. Dubium ergo ſolum eſt, an ſimplex verbum, *ipſo facto*, ſufficiat in his pœnis. Quæ diſtingui poſſunt: nam interdũ ſunt quaſi paſſiuæ, vt eſſe ineligibilem, eſſe incapacem bonorũ, & ſimiles, quæ tollunt paſſiuam capacitatẽ, ſeu habilitatẽ; aliæ verò dici poſſunt actiuæ, quæ priuant voce actiua, ſeu reddũt inhabilẽ perſonam 1.

nam ad ferendum ſuffragium, ad eligendũ, & ſimiles. A

1. *Regula generalis pro particula, ipſo facto.* De his ergo eſt valde recepta ſententia, quoties lex pœnalis cum additione, *ipſo facto*, vel ſimili, imponit huiuſmodi inhabilitatem, etiamſi non addat, *abſque alia declaratione*; vel aliud æquiualens, inducere ſtatim illam inhabilitatem ante omnem ſententiam, etiam declaratoriam criminis. Ita tenẽt apertè Caiet. 2. 2. q. 62. art. 3. Syluest. verb. *Aſſaſſinus*, Nauar. Cordu. & alij in cap. 1. de conſtit. & Tiraq. ſuprà. Conſentit etiam Medin. 1. 2. q. 96. art. 4. & in his pœnis idem ſentit Couarr. in 4. p. 2. cap. 8. §. 5. num. 8. loquens de incapacitate ad hæreditatem paternam, quæ illegitimis ſpuriis imponitur ipſo facto per leges; quamuis illa non tam ſit filiorum pœna, quàm parentum. Idémque ait in regula, *peccatum*. 2. p. §. 6. de lege, quæ in pœnam impedit acquiſitionem dominij alicuius rei, vt ex Cócilio Lateran. ſuprà retuli, & ex Trident. ſeſſ. 25. cap. 1. de reformat. & ſimile habetur in ſeſſ. 22. cap. 3. & Soto lib. 10. de iuſtit. q. 5. art. 6. nó audet hoc negare ſaltem de impedimento purè paſſiuo: ſemper tamen reducit has pœnas ad conuentionales, quia beneficia, vel officia dantur ſub his conditionibus. Quod, vt ſæpe dixi, voluntarium, & inſufficiens eſt: tum quia illæ leges generaliter feruntur, etiam pro his, qui ante illas beneficia, vel officia obtinebant; tum etiam quia non pendent ex pacto, vel conuentione, nec illo intuitu feruntur, nec requirunt ſcientiam, aut conſenſum talis pacti, ſed ex mera poteſtate legiſlatiua feruntur. B

Caietan. Syluest. Nauar. Tiraquel. Couar. Medin.

Conc. Lat. Trident. Soto.

C

3. *c. cùm ſingula. Gloſſa. Motus Pij V.* Probatúrque ex c. *cùm ſingula*, de præbend. in 6. ibi, *Ex tunc eo ipſo efficiatur ineligibilis*. & in fine, *Reddantur ineligibiles ipſo iure*, vbi omnes intelligũt cũ Gloſſa, illam pœnam ſtatim incurri, ita vt electio de tali perſona facta nulla ſit, & tamẽ inhabilitas illa, ſeu ineligibilitas nõ naſcitur ex aliquo pacto, vel cõuentione, ſed purè ex efficacia legis. Aliud exemplum huius aſſertionis ſumi poteſt ex Motu proprio Pij V. cõtra ſimoniacos, vbi recipiens beneficium per ſimoniã redditur inhabilis ipſo iure ad beneficia, quæ pœna ſtatim etiam incurritur ante omnem ſententiam, vt proprio loco dixi, ſtante illa lege in ſua vi. Huc etiã ſpectãt canones, qui in pœnam alicuius delicti, vt vxoricidij, reddunt perſonam inhabilem ad matrimonium, vt conſtat ex cap. 1. & cap. *ſuper eo*. & cap. *ſignificaſti*, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit, &c. Verum eſt, in his iuribus nó haberi particulã, *ipſo facto*, vel ſimiles, ſed ex effectu colligi inhabilitatem ipſo facto, quia talia matrimonia cẽſentur irrita, & ita illa iura non probant, an alia iura per ſolas particulas prædictas cenſeantur illam inferre. D

4. *Præbendati ſine iuſta cauſa nõ promoti intra annum ad ordines ſuis præbendis annexos ex tunc priuantur voce actiua in Capitulo: ſentiunt Gloſſa. Card. Bonifacius.* Præterea de priuatione quaſi actiua eſt optimum exemplum in Clement. *vt ii, qui*, de ſtat. & qualit. vbi præbendati in Eccleſiis Cathedralibus, qui ſine iuſta cauſa non promouentur intra annum ad ordines ſuis præbendis annexos, *ex tunc* priuantur voce actiua in Capitulo. Quod intelligitur ante omnem ſentẽtiam, iuxta Gloſſam, Cardinal. Bonifaci. & omnes, plura afferemos infrà, tractãdo de legibus irritantibus cõtractus. Ratio denique eſt, quia hic effectus eſt aptus fieri integrè, & perfectè per ſolam legem, & ita poteſtas non deeſt: voluntas autem legiſlatoris ſufficiẽter ſignificatur per illam vocem, neque eſt vllũ iuridicum fundamentum ad limitãdum illam. Item quia in hoc videntur hæ inhabilitates comparari cenſuris, & irregularitatibus, nec ſufficiens ratio differentiæ aſſignari poteſt, neque ex vſu aliud conſtat. E

5. *Diſſentiunt Soto, & Ledeſm.* Ab hac verò ſententia diſſentit Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. art. 6. ad 4. & lib. 4. q. 6. art. 3. circa finem. Ledeſm. in 4. p. 2. q. 18. art. 2. § *poſtremò haſitat*, qui loquuntur de inhabilitate quaſi actiua ad ferendum ſuffragium, tractant enim ſpecialiter de legibus vniuerſitatum, per quas pœna inhabilitatis imponitur ſcholaſticis

A hoc, vel illud committentibus, & docet, tales pœnas non incurri, donec ipſi condemnentur. Et Ledeſ. quidem nó addit expreſsè, *Licet lex dicat ipſo facto, vel ipſo iure*, ſed indefinitè loquitur, ſuppoſitque legẽ pœnalem nunquam aliter obligare ad pœnam, & eiſdẽ ferè verbis loquitur Soto in poſteriori loco: tamen in primo vbi ex profeſſo rem tractat, apertè loquitur de legibus punientibus ipſo facto, & extendit ſermonẽ ad omnes electiones, & ſuffragia. Et præter rationes generales, quas ſupponit, addit aliã, ſcilicet, quia aliàs vix eſſe poſſet tutus aliquis electus, vel qui cathedrã per ſuffragia ſcholaſtiũ obtinuit, quia multi electo ſuffragantes fortaſſe inhabiles erant ipſo facto, licet occulti. Hi verò auctores in primis excedunt, quatenus *Ledeſm.*

B indicant, has leges in priori ſenſu intellectas, aut fore iniuſtas, aut omnino excedere poteſtatem legiſlatoris humani: hoc enim ſatis improbatum eſt in ſuperioribus, & ideo neceſſe non eſt, hic ad rationes generales reſpondere: hoc enim ſatis in ſuperioribus actum eſt. Deinde ratio, quam Soto addit, non eſt magni momenti. Negatur enim ſequela, & primò dici poſſet de occultis Eccleſiam non iudicare, & ideo meritò approbari huiuſmodi electionem, ſeu collationem, & electum eſſe omnino tutum, & ſecurum, quia non tenetur malum præſumere, & præſertim contra ſe. Veruntamen etiamſi electo conſtet, aliquem ſibi ſuffragantem fuiſſe inhabilem pœnali inhabilitate, & ſolùm ratione illius cathedram obtinuiſſe; nihilominus

C dico, electionem fuiſſe validam, quia licèt ille eſſet inhabilis re ipſa, & quoad ſe, nihilominus erat miniſter toleratus, & publica authoritate ſuffragiũ tulit, & ideo acta eius tenuerunt, iuxta regulã l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. Et ſaltem, quoad leges Eccleſiaſticas imponentes hanc pœnam, habet in eis locum moderatio Extrauag. *ad euitanda*, vt ille cẽſeatur prohibitus quoad ſe, non quoad alios, & ideo ipſe peccat ſuffragio ferẽdo, nihil verò nocet electioni quatenus ad alios pertinet. *L. Barbar.* *Extrau. ad euitanda.*

6. *Fũdamentũ Auctoris.* Ex quo poteſt communis ſententia confirmari, quia niſi ex vi huiuſmodi legis obligetur talis homo inhabilis factus ad non eligendum, ſeu ad non ferendum ſuffragium, inutilis eſſet talis lex ipſo facto impoſita quoad particulam, *ipſo facto*: nullum enim moralem effectum inde haberet, quod admittendum nõ

D eſt, vt ſuprà oſtendi. Dices, etiam tũc operari vt ſufficiat poſtea ſententia declaratoria criminis ſine condemnatoria. Sed contra: nam tũc differentia erit verbalis, potiùs quàm realis. Declaratur, quia tunc nõ poterit ſententia retrotrahi, quia nõ poterit irritari ſuffragium iam datum, vel electio ratione illius facta, quia re vera fuit actus validus, vt oſtenſum eſt; ergo condemnatio non habet effectum, niſi ex quo fertur ſententia, & quoad futuros effectus, quod pertinet ad ſententiam condemnatoriam: & ita differentia erit de vocabulo, & vix etiam talis erit, quia, vt notauit Simancas, tit. 9. num. 163. nullus iudex profert ſententiam declaratoriam criminis, quin declaret delinquẽtem reum pœnæ legis, quod eſt condemnare; imò hoc *Obiectio cum reſponſione.*

E requiritur ad iuſtitiam ſententiæ definitiuæ, iuxta l. *Præſes*, C. de ſentent. & interloquut. Vt ergo ſit aliqua differentia in re, oportet, vt ſententia retrotrahatur, & quòd illa retrotractio per ſe habeat aliquem effectum, quo puniatur delinquens à die commiſſi criminis, quod in genere pœnæ locum nõ habet; ergo oportet, vt habeat ſuum effectum, etiam ante ſententiam declaratoriam. Accedit quòd aliàs moraliter illa lex eſſet inutilis, tum quia ſæpe non punit, niſi prohibendo, & inhabilitando ad vnum actũ, qui ordinariè fit ante ſententiam declaratoriam, & vix poteſt aliter fieri moraliter loquendo, quia hæ inhabilitates vix poſſunt ſufficienter probari. At ſententia poſtea lata inutilis eſſet quia iam

nun

non habet locum dicta pœna, & alia non imponitur per legẽ, nec videtur poſſe imponi etiam arbitrio iudicis, quia ille non peccauit ſic ferendo ſuffragium, quia non erat inhabilis, ſed inhabilitandus; ergo iuxta materiæ capacitatem veriſimillimum eſt, intentionem harum legum, quando addunt, *ipſo facto*, eſſe pœnam inferre ante omnem ſententiam extra conſcientiam ipſius perſonæ.

7. Quod autem diximus de valore ſuffragij, non obſtante inhabilitate cōtracta, ipſo iure, in primis locũ habet in actiua inhabilitate, non in paſſiua: nã rationes factæ non habent locum in eo, qui per legem ipſo iure factus eſt ineligibilis, vel inhabilis ad cathedrã: nam ille non exercet actũm aliquem publica authoritate, ſed vt priuata perſona ſuum commodum quærit, & ideo cùm iniquè ſeſe immiſceat, nō debet eius malitia illi ſuffragari. Vnde in illo etiã ceſſat altera ratio, quia licèt illa inhabilitas ſit occulta, nihilominus quoad ipſum inhabilem, habet totum ſuum effectum, & ita facit electionem, vel prouiſionem nullam, quia per hoc non nocet aliis, ſed ſibi, ſicut de excommunicato, vel irregulari dicitur.

8. Deinde quoad actiuam inhabilitatem debet id intelligi de inhabilitatibus pœnalibus, non de illis, quę tantùm ſunt ex defectu cōditionum neceſſariarum, vt alicui detur poteſtas ferendi ſuffragium, vt eſt in hac vniuerſitate, ætas quatuordecim annorũ, habere curſum integrum iuxta morẽ vniuerſitatis, audiuiſſe lectiones oppoſitorum, vel ſaltem ſufficientem habere notitiam, ſeu informationem eorum, & ad hanc conditionem pertinet, vt opinor (quidquid Soto, & Ledeſ. contradicant) cōditio, vt quis ſit inſcriptus in matricula vniuerſitatis, iuxta illius ſtatuta: nam ille, qui non eſt inſcriptus, priuetur ſuffragio non in pœnam prioris omiſſionis, ſed quia tunc non ſe gerit, vt membrum huius communitatis, & ideo ad illam nō pertinet electio eius, & idẽ eſt de ſimilibus. Quoties enim inhabilitas eſt ex defectu cuiuſcunque cōditionis, ex prædictis ſuffragium erit omnino nullum, etiamſi defectus ſit occultus, quia illa inhabilitas non eſt priuatio poteſtatis priùs habitæ, vt ſic dicam, ſed eſt perpetua carentia nũquam acceptæ poteſtatis. Nam hæc poteſtas non eſt ab intrinſeco, vt ſic dicam, ſed eſt ex conceſſione Principis, Patroni, aut ſuperioris, qui illam non vult concedere niſi perſonæ habenti tales, vel tales qualitates; ideo, ſicut ſuprà dicebamus de legato relicto ſub conditione, ea non impleta, nō obtineri, ita hìc dicendum eſt de habilitate ad ferendum ſuffragium. Et hoc planè ſignificat lex, cùm dicit, qui non fuerit quatuordecim annorum, non habebit ſuffragium, ſeu *no ſera voto*, vt noſtra habent ſtatuta. Quę eodem tenore loquuntur de aliis caſibus.

Soto. Ledeſm.

9. Hinc autem difficile eſt diſcernere, quando inhabilitas ſit pœnalis, quando verò ſubſtantialis, vt ſic dicam, & ex defectu conditionis neceſſariæ: id tamen ex qualitate conditionis, & materiæ diſcerni poterit, maximè tamen ex vſu. Illæ enim conditiones, quæ per ſe eò tendunt, vt perſona habeat qualitates moraliter conuenientes, vt ſit idonea ad talem actum, & ſine quibus ei non datur ius ſuffragij, poſſunt cenſeri ſubſtantiales; & carentia illarum nō habet rationem pœnæ, ſed cuiuſdam inidoneitatis. At verò quando inhabilitas ponitur non obſtante idoneitate perſonæ propter actiones incongruas, & diſconuenientes rectæ electioni, tunc cenſetur pœnalis. Quæ diſcretio maximè perfici poteſt conſuetudine, quæ eſt optima legum interpres. Et ita ſolẽt in hac vniuerſitate diſtingui duplices inhabilitates, quaſdam vocãt iuris, alias facti. Priores ſunt quas ego ſubſtantiales voco, & fortè dictæ ſunt iuris, quia omnino impediunt obtinere ius ad ferendum ſuffragium, vel quia extra omne dubium inducunt ipſo iure inhabilitatem, & annullant

A actũ, vel quia non fundantur in facto perſonæ, ſed in iure requirente talem conditionem vt eſſentialem in perſona, vt ſit capax ſuffragij. Aliæ verò dictæ ſunt facti, licèt etiam per ius introductæ ſint, quia in facto fundantur, & ad illud cohibẽdum poſitæ ſunt. Et ideo de his poſterioribus inhabilitatibus dicimus eſſe pœnales, ac ſubinde, licèt inhabilitent perſonam ipſo facto, poſſe ſuſtineri actum, ſi aliàs perſona habeat omnes conditiones per ſe, & iure requiſitas ad poteſtatem ferendi ſuffragium.

An verò in hac vniuerſitate iſtæ inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurrantur ipſo facto, ita vt obligent perſonam ad abſtinendum à ſuffragio ante omnem ſententiam declaratoriam, dubia res eſt. Quia partem B negantem ſuadet, quòd in ſtatutis non habetur particula, *ipſo iure*, vel, *ipſo facto*; affirmãtem verò ſuadet ille modus loquendi, *No ſean voto*, non habeant ſuffragium, qui videtur æquiualens, & habere vim negationis de præſenti, ſeu imperij practici denegãtis, ſeu non cōcedentis ius ſuffragij. Et fortaſſe in rigore verborum, & attenta ſerie capitulorum omnium ſub illo titulo contentorum, hoc poſterius probabilius eſt: tamen ſi aliud habet conſuetudo, ſuſtineri poteſt; quia eſt interpres, & moderatrix legum. Et cum hoc temperamento moneo eſſe accipiendam ſententiam hãc, qua docemus inhabilitates has ſtatim incurri ex vi legum loquentium per verbum, *ipſo facto*, ſcilicet niſi vbi aliud fuerit in aliqua lege conſuetudine receptũ. C Et hoc modo limitanda ſunt, quæ loquendo de particularibus vitiis, & pœnis in aliis locis ſcripſimus. 10.

Sed tunc occurrit aliud dubium, quod etiã Soto, & Ledeſ. attingunt, an ſcholaris, v.g. ſub iuramento à ſuperiore interrogatus, an hoc vel illud fecerit contra ſtatuta inhabilitantia, teneatur veritatem reſpōdere, etiãſi occultè fecerit, vel poſſit ſine periurio negare, ſaltem quando non laborat infamia, nec habetur ſemiplena probatio contra illum. Soto enim, & Ledeſ. ſuprà, abſolutè reſpondent non teneri, quãdo nec infamia præcedit, nec ſemiplena probatio, quia nō interrogatur iuridicè: ſupponunt enim, nō incurriſſe inhabilitatem ipſo facto, & ita nō poſſe iure repelli, donec legitimè conuincatur, & conſequenter nec poſſe interrogari iuridicè, donec præcedat aliqualis probatio. D At verò ſi ſupponamus hãc inhabilitatẽ ipſo facto incurri, neceſſariò dicendũ eſt, ſubditũ à Rectore interrogatũ teneri veritatẽ confiteri, & ad mentẽ interrogantis reſpondere ſub periurij pœna, etiamſi nulla præcedat probatio, vel infamia. Ratio eſt, quia tũc nō interrogatur per ſe, & præcipuè ad punitionẽ, ſed ad cauẽdum peccatum, & iniuriam tertij. Ille enim ſubditus ſuppoſita inhabilitate, & priuatione, vel ſuſpẽſione, quam incurrit, peccat grauiter ſe immiſcendo, & tẽdit ad faciendã alteri iniuriam, vſurpãdo iudiciũ, vel electionem ad ſe non pertinentẽ; ad hos autẽ fines habet ſuperior ius interrogãdi occulta, etiamſi nulla præceſſerit infamia; & ſubditus tenetur ſimpliciter veritatem fateri. Vt eſt certum in iure, cap. vlt. de clãdeſtin. deſpōſat. cum ſimilibus, & eſt communis ſententia E Innoc. Panorm. & aliorum in cap. *qualiter, & quã. do*, 2. de accuſat. Angeli, Sylueſt. & aliorũ Summiſtarum verb. *inquiſitio*, & Nauar. in cap. *inter verba*. concl. 6. n. 255. & ſequentib. & tenet ipſe Soto tel. ect. de ſecreto, membr. 2. q. 6. concl. 3. Quòd ſi hoc fuerit graue onus, ſibi imputet, qui ſe immiſcuit: quã ante omnẽ interrogationem tenebatur abſtinere. Et declaratur in aliis inhabilitatibus iuris, quas non pœnales, ſed ſubſtantiales appellauimus: de illis enim interrogati electores tenentur ſimpliciter veritatem fateri, tum quia agitur de cognitione neceſſaria ad legitimam electionem, tum etiam, quia intercedit ibi pactum tacitum, vt habeat ſuffragium qui tales conditiones habuerit, & non alias, ergo omnes de his conditionibus

11. *De iurantibus ſi fecerint contra ſtatuta vniuerſitatis inhabilitantia. Sotus. Ledeſm.*

Mi Authores.

Innocent. Panorm. Angel. Syluest. Nauar. Sotus.

tionibus legitimè interrogantur, ne iniquè ſe ingerãt qui ad illud munus non ſunt admiſſi, nec ius habent eligendi, & ideo in his nõ eſt neceſſe, vt præcedat aliqua probatio, vel infamia, quia non agitur de illorum punitione, ſed de cauenda iniuſtitia: ergo idem eſt dicendum in cæteris inhabilitatibus, ſi verum eſt, ita eſſe contractas ipſo facto, vt grauiter peccent, qui tale iudicium, ſeu ſuffragium vſurpant.

12. *Quãdo poteſt quis reſpondere amphibologicè.* At verò vbi inhabilitas non eſt contracta ipſo iure, donec per ſentẽtiam declaretur, probabilis eſt opinio Soti, nimirum, ſubditũ ſic interrogatum de actu occulto, de quo nulla infamia, vel ſemiplena probatio præceſſit, non teneri veritatem aperire, etiamſi iuret, ſed vti poſſe amphibologia, reſpondendo ad mentem ſuam, non ad mentem ſuperioris interrogantis, quia tunc, qui fert ſuffragium ante ſententiam, non peccat, per ſe loquendo, quia ſuũ ius retinet, dum nõ iudicatur inhabilis, & ita iure ſuo vtitur ferendo ſuffragiũ; ergo non peccat. Nec obſtat dicere, quòd per legem fuerit prohibitus, quia illa prohibitio nõ obligat illũ niſi per iudicẽ, & ita directè inſtruit iudicem, nõ obligat reum, donec condemnetur, atque ita non peccat iuxta illam ſententiam; ergo nec tenetur reſpondere ſuperiori interroganti ad mentem eius, & occultum ſuum factũ aperiendo, niſi legitimè interrogetur, quia præceſſit infamia, vel ſemiplena probatio. Probatur conſequentia, quia iam tunc illa interrogatio non tẽdit ad vitandam culpam, vel iniuriam tertij, quia oſtenſum eſt, nullam committi, etiamſi ille ſuffragium C ferat, ergo tendit ad punitionem, ergo debet in ea iuridicus ordo ſeruari.

13. *An prædictus tenetur reſtituere damna non electo, affirmant Sot. & Ledeſm. eſt tamen incertum.* Addunt verò Soto. & Ledeſm. ſuprà, quòd ſi quis iuridicè interrogetur, non ſolùm peccat, & eſt periurus negando veritatẽ, ſed etiã tenetur reſtituere dãna, quæ fortaſſe ob eam cauſam patitur non electus. Sed hoc ſecũdum valde incertum eſt, & contrariũ fortaſſe eſt probabilius, ſuppoſito illo principio, quòd ille nõ eſt inhabilis ipſo facto. Nã tunc ille negãdo veritatem non peccat contra iuſtitiam commutatiuam reſpectu eligendi, ſed contra obedientiam reſpectu iudicis, vel contra iuſtitiam legalem reſpectu reipublicæ, vel cõtra iuramentum, & religionẽ. Neq; etiam ferẽdo ſuffragiũ poſt negatã veritatẽ ille peccat contra iuſtitiã, quia non amiſit ipſo facto ius ferendi ſuffragiũ, etiam poſtquam veritatem negauit, donec re ipſa conde- D mnetur, quia illa eſt pœna ferẽda, vt ſupponitur, talis autem pœna nõ aliter incurritur. Et ideo reus, qui negando iniquè veritatẽ, euitat condemnationẽ pœnæ aliàs ferendæ, non tenetur illam reſtituere, iuxta probabiliorem ſententiam, quam nunc ſuppono ex Nauarro in ſum. cap. 18. n. 49. & aliis modernis.

14. *Iuridicè interrogatus tenetur reſpondere niſi ſit periculũ magni ſcãdali, infamia propria, vel inimicitia, vel alius ſimilis grauis iactura.* Alterũ verò de culpa regulariter verum eſt, ſuppoſita interrogatione legitima, quia non poteſt dari bellũ iuſtũ ex vtraq; parte, & quia lex illa iuſta eſt, & nõ in vanũ tales interrogationes præcipit, ergo obligat, ſaltem quando iuridicè fiũt. Hoc autẽ videtur intelligendum per ſe: nam ex accidẽti poſſet à culpa excuſari, qui non poteſt reſpondere verum ſine magno ſcãdalo, vel infamia propria, vel inimicitia, vel alia ſimi- E li graui iactura, & tũc licèt interrogatio per ſe ſit iuridica, quia tamen ex accidenti reſpõdens impeditur, licèt reſpondeat, ſe non fecitſe, habet locũ ſubintellecta interpretatio, ſcilicet, nõ ita feci, vt tenear propalare, & ita excuſatur à mẽdacio, & periurio. In his etiã legibus cõtingere poteſt, vt in præſumptione fundẽtur, & ideo iuxta doctrinam ſatis receptam, ſi is, qui aliàs verè habebat ius ſuffragij, habeat animũ ſeruãdi iuſtitiã, & fauendi digniori, poterit excuſari ab obligatione cõfitendi ſuum factum occultum, quia lex id iubens fundatur in præſumptione, quæ tunc ceſſat, & intentio legis ſeruatur. Hæc tamẽ poſterior excuſatio moraliter non eſt admittenda. Quia illa non eſt lex

A propriè fundata in præſumptione, ſed fundata in morali periculo, quod imminet reipublicæ, ſeu Academiæ ex huiuſmodi ſubornationibus, & muneribus, quibus electores corrũpuntur, & iuſtæ electiones impediuntur, quod fundamentũ non eſt præſumptũ, ſed verum, & licèt in particulari ceſſet effectus eius, non ideo ceſſat obligatio legis. Ideóque nõ excuſatur quis ab obligatione reſpondendi verũ, etiamſi intentionẽ habeat faciendi iuſtitiam. Eo vel maximè, quòd facilè hi decipiuntur, & formant conſcientiam iuxta ſuum affectum, quem habent ad alterã partem propenſum. Prior etiã excuſatio, licèt in rigore ſufficiat, & cõtingere poſſit, tamen moraliter loquendo rariſſima eſt, tum quia ferè ſemper poteſt quis ſe ſubducere, & co- B rã Rectore nõ apparere, tum etiã, quia poteſt ita moderari reſponſionem, vt ad inhabilitatem confitendam ſufficiat, & infamiam non inducat, qua ſublata, alia incommoda leuia eſſe ſolent.

Denique ſincerè ſpectato tenore ſtatutorum, & legũ, & præcipuè huius Academiæ, ſentio, teneri ſcholares, qui ad ſuffragia ferenda ſe offerunt, & corã Rectore præſentãtur, veritatem fateri, ſiue præcedat infamia, ſiue non. Tũ quia illa interrogatio non eſt primariò propter punitionẽ, ſed propter morale bonum commune reipublicæ, & (vt ita rem explicẽ) nõ oritur ex affectu iuſtitiæ vindicatiuæ, ſed ex affectu iuſtitiæ diſtributiuæ, & legalis, & hoc eſt ſatis, vt interrogatio ſit iuſta, etiãſi infamia non præcedat. Quia nõ eſt neceſſe, vt ſemper interrogatio fiat ad impediendum peccatum futurum, ſed ſatis eſt, vt fiat propter cõmunem vtilitatem, & ad tollendã materiam, & cõmunes occaſiones peccatorũ, vt bene notauit Nauar. in dict. c. *inter verba*, concl. 6. n. 258. & 264. & 265. Tũ etiam, quia lex illa indifferenter præcipit exigere iuramẽtũ, & ſub eodẽ tenore in omnibus illis articulis, ſiue pertineat ad conditiones quaſi ſubſtãtiales ad ius ſuffragij habendum, ſiue ad alias, quæ tendunt ad cauenda mala, & occaſiones iniuſtitiæ publicæ, & acceptionis perſonarũ. Et ſimiliter ponuntur pro omnibus perſonis, nulla habita ratione infamiæ, nec alterius ordinis iudicialis, ergo ſupponit illa lex, interrogationẽ illam eſſe iuſtã, & æquè poſſe omnes, & in omnibus caſibus obligare, aliàs lex ipſa nõ eſſet iuſta, quod dici non poteſt, ergo ſicut tenentur omnes reſpondere D veritatẽ in inhabilitatibus iuris, ſeu ſubſtantialibus, quantumuis occultæ ſint, ita in reliquis. Tũ præterea, quia ſub hac lege, & conditione admittuntur omnes ad ſuffragium ferendũ, vt illis interrogationibus verè reſpondeant iuxta mentem interrogantis (hæc enim ſine dubio eſt intentio legis) & has conditiones accipiũt electores ſine vlla limitatione, vel diſcrimine, ergo tenentur illas ſeruare, vel non dare ſuffragium.

15. *Teneri abſolutè ſcholares, offerentes ſe ad ſuffragia veritatẽ fateri, ſiue præcedat infamia, ſiue non.*

Vnde eſt magna differentia inter hanc interrogationem, & illã, quæ tẽdit ad vindictam: nam in hac poſteriori, interrogatio, & reſponſio eſt quaſi coacta, & in malum interrogati, illa verò prior eſt magis volũtaria ei, qui vult ferre ſuffragiũ, & per ſe ordinatur ad cauendam iniuſtitiam in electionibus, & ideo non E eſt neceſſarius alius ordo iuridicus in hac interrogatione præter illum, quem ſtatuta præſcribunt, cui electores voluntariè ſubduntur. Nec etiam facilè admittenda eſt excuſatio cõſuetudinis, per quam dici ſolet hic rigor talium legum temperatus. Nam cõſuetudo illa videtur potiùs corruptela, quia eſt contra bonos mores, & præbet occaſionem innumeris malis, nec etiam talis cõſuetudo cenſeri poteſt tolerata à Principe ſciente illam: nam ſemper reprehẽditur, & reprobatur, & ſi contingat, aliquem conuinci de mendacio, punitur. Atque hoc maximè obſeruãdum eſt in grauioribus actibus, & trãſgreſſionibus, vt ſunt emptio, & venditio ſuffragiorũ, & alia illicita pacta, & ſimilia, quæ valde corrumpunt iuſtitiã, & mores publicos. in 16.

Conſuetudo contraria dicta eſt corruptela.

Quomodo admitti poteſt conſuetudinis excuſatio.

rebus

rebus verò leuioribus, vt ſunt loqui, ingredi domum, & ſimiles, facilius admitti poſſet probabilitas contrariæ ſententiæ, maximè fauente conſuetudine, quæ quoad hæc leuiora magis tolerata eſſe videtur.

CAPVT X.

Vtrùm aliquis lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem, ſaltem poſt ſententiam iudicis.

1. HÆc quæſtio videri poteſt pertinere potiùs ad poteſtatem, & vim præcipiendi explicandam in iudice, quàm in lege: tamen quia ſæpe pendet ex ſola lege, & ſemper ad illā cooperatur lex, ideo breuiter hoc loco explicabitur. Duo igitur diſtingui poſſunt in omni pœna, ſcilicet, pati, & agere. In paſſione videtur conſiſtere pœna per ſe, ac formaliter de illa loquendo, vt pœna eſt, quia conſiſtit in priuatione alicuius commodi; priuatio autē vt ſic, in paſſione, vel quaſi paſſione conſiſtit. Quòd ſi aliquando pœnæ poſitiuæ eſſe videntur, vt verberatio, & cōbuſtio, & ſimiles, nō habēt rationē pœnę, niſi vt paſſiones, & receptiones quędā ſunt, tali ſubiecto diſcōuenientes, & ideo nulla eſt pœna ſine aliqua paſſione eius, qui patitur. Actio verò requiri ſolet quaſi antecedētar ad pœnam, & ideo interdū inferri poteſt pœna per actionem tranſeuntem alterius ſine cooperatione patiētis, interdum fieri poteſt à ſolo patiente quaſi immanenter in ſe operante, aliquando ab vtroq;, id eſt, partim à patiente, partim ab alio. Addit etiā Caiet. 2.2. q. 62. art. 3. aliquādo fieri ſine vlla actione, vt in cēſuris, irregularitatibus, &c. Et ita communiter loquūtur alij. Si quis autē rectè conſideret, ſicut ibi non eſt actio phyſica, ita neq. paſſio, & ſicut eſt paſſio quædā moralis, ita etiā eſt actio moralis, quæ eſt excommunicatio actiua, v.g. vel immiſſio talis inhabilitatis, &c. quę in virtute eſt veluti quoddā præceptū legis; vel hominis imponētis obligationem abſtinendi ab hoc, vel illo munere, fructu, vel cōmunicatione, vel etiā inhabilitātis perſonam ad aliquid. Et ita meliùs fortaſſe dicitur, hanc pœnam nō poſtulare aliam actionem propter illam, quam lex & ſententia facere poteſt.

Caietan.

2. Primò ergo, quod attinet ad paſſionem pœnæ, nulla eſt difficultas. Dicēdum eſt enim, legem etiam poſt ſententiam latam non obligare per ſe, & immediatè ad paſſionem, obligare tamen per ſe loquendo, ad ſuſtinendam paſſionem pœnæ patienter, & ſine propria reſiſtentia, vel obligare ad ea, quæ ſecum affert priuatio pœnalis ſemel illata. Priorem partem pono præcipuè propter pœnas, quæ conſiſtunt in phyſica priuatione, ſeu paſſione. Et probatur facile, quia pati, vt ſic, immediate, & per ſe, nō cadit ſub obligationem: nam obligatio cadit in actum liberum, paſſio autem, vt ſic, non eſt libera, niſi ratione actionis. Poteſt autem ſub obligationem cadere, nō reſiſtere paſſioni, ſeu ne paſſio inferatur. Et quoad hoc certum eſt, legem pœnalem obligare poſt ſufficiētem ſententiam latam, quia tunc habet iudex ius exequendi ſententiam; ergo alter non habet ius reſiſtendi, aliàs daretur bellum iuſtum, ex vtraque parte. Loquor autem de propria reſiſtentia poſitiua: nam impedire pœnam per fugam, non eſt prohibitum in conſcientia, quando pœna corporalis, & grauis eſt. Dixi autem, *Poſt ſufficientem ſententiam*, quia debet eſſe iuſta, & ſecundùm leges lata; aliàs non poteſt conferre ius ad ſui executionem.

3. Vbi ſtatim occurrebat quæſtio, quid dicendum ſit, ſi ſententia ſit iuſta in exteriori foro ſecundùm allegata, & probata, re tamen vera non habebat fundamentum veritatis. Sed hæc quæſtio magis pertinet ad poteſtatem iudicis, quā legis, habetq; proprium locum in 2.2. q. 60. ar. 5. & quæſt. 67. ar. 2. & q. 96. ar. 4. Vbi à cōmentatoribus tractatur, & Soto lib. 4. de iuſtit. q. 4. art. 5. Et de cenſuris tractata eſt a nobis latè quantum materia illa poſtulabat, tom. 5. diſput. 4. ſect. 7. num. 8. & ſequentibus. Videri etiam poſſunt, quæ ſuprà diximus de lege iniuſta, & de vi, quam habere poteſt ad obligandum. Reſolutio ergo breuis eſt, quòd licèt illa ſententia per ſe non obliget reum ad executionem pœnæ, quando illam commodè vitare, aut fugere poteſt, ſine publica reſiſtentia, vel ſcandalo; nihilominus obligare ad parendum executioni iudicis, vel legis, quando ſine reſiſtentia violenta, vel ſcandaloſa vitari non poteſt; hæc enim reſiſtentia nunquam licet, quando ſententia eſt iuſta ſecundùm allegata, & probata, quia tunc iudex legitimè vtitur poteſtate ſua, cui ſubditus parere tenetur.

D. Thom.
Sotus.

4. Secundò, nulla relinquitur quæſtio de pœna, quæ per ſolam actionem ſolius iudicis, aut legis inferri poteſt. Hoc patet, quia ſi pœna ſit phyſica, & efficienda per actionem iudicis, illū obligare poterit, aut miniſtros eius, non autem reum, niſi modo dicto in præcedenti aſſertione. Si verò ſit moralis priuatio, ſiue fiat per ſolam legem, ſiue mediante ſentētia per ſe ipſam operante, vt in excommunicatione, & ſimilibus, ibi nulla eſt neceſſaria obligatio reſpectu ſolius paſſionis talis pœnæ, quam immediatè facit lex vel ſententia, quia illa operatur etiam in inuitum. Vnde non eſt in poteſtate patientis illi reſiſtere: nam prolata ſententia excommunicationis iuſta per canones, vel homines, reus neceſſariò relinquitur excommunicatus, nec poteſt reſiſtere, licèt maximè velit, & idem eſt in ſimilibus. Ideóque quoad hoc non habet locum obligatio parendi, quia vbi non poteſt eſſe reſiſtentia, non eſt libertas in non reſiſtendo, & ideo nec poteſt eſſe obligatio parendi propriè quoad receptionem talis priuationis. Ipſa tamē priuatio, ſeu cenſura, aut inhabilitas affert ſecum obligationem ad patiendas, vel exequendas alias priuationes, ſeu carentias, quæ aliquo modo pendent ex hominis libertate, & neceſſariam connexionem habēt cum primaria priuatione, vt nō communicare, non contrahere, & ſimiles. Hoc etiam eſt per ſe clarum, quia quoad hæc pœna illa includit pręceptum legis, vel iudicis, in cuius obſeruantia cōſiſtit executio talis pœnæ; ſed tenetur quis obedire præcepto iuſto; ergo, & exequi pœnam quoad hanc partem, & hoc ſatis conſtat ex dictis capite præcedenti.

5. Tertiò ergo ſupereſt quæſtio, quando pœna, vel requirit actionem, aut cooperationem ipſius rei, vel ſaltem per illam fieri poteſt, an tunc obligetur reus ad operandum, vel cooperandum, ſaltem poſt ſentētiam iudicis. Multi enim affirmant, poſt latam ſententiam teneri reum ad exequendam pœnam lege ſtatutam, ſi actio illa nō includit intrinſecam malitiā, vel niſi hoc modo pœna reddatur iniuſta, vt eſſet, ſe occidere, vel mutilare. Tribui ſolet D. Tho. 2.2. q. 62. ar. 3. vbi negat teneri reum ad pœnā ante ſententiam, poſt ſentētiam verò iudicis condēnantis ad pœnam dicit teneri, & eodē ferè modo loquendi Caiet. ibi clariùs id docet, 2.2. q. 69. ar. 4. & Soto lib. 1. de iuſtitia, q. 6. ar. 6. concluſ. 5. Caſtro lib. 2. de lege pœnal. c. 3. Nauarr. in ſumma cap. 23. n. 56. Ledeſm. in 4. 2. p. q. 18. ar. 2. Anton. Gom. 3. variar. c. 14. n. 3. Cordu. dicta q. 36. Feli. cum Bald. & Anchar. quos refert in cap. 1. de conſtit. n. 46. & plures adducit Tiraq. in l. *ſi vnquam*, verb. *reuertatur*. n. 291. Ratio huius ſententiæ eſt, quia lex habet vim obligandi ad pœnam pro aliquo tempore, vel ſtatu, ſed nullum poteſt eſſe magis opportunū, quā poſt latam ſententiam iudicis (quid enim aliud ſpectandum ſupereſt) ergo. Item quia ſententia, quam iuſtam ſupponimus, habet vim præcepti, ſed ſubditus tenetur obedire ſuperiori præcipienti; ergo.

Sententia affirmās teneri reum poſt ſententiam latā ad exequendū in ſe quando actio non includit intrinſecā malitiam quod lex habet vim præcepti.

D. Thom.
Caietan.
Caſtro.
Nauarr.
Sotus.
Ledeſm.
Cord.
Felin.
Baldus.
Anchar.
Tiraq.

6. Secunda opinio negat teneri reū etiam per ſententiam dānatum, exequi pœnā in ſe, vel actionē aliquam exercere, qua illā exequatur, vel ad illam cooperetur. Ita ſentit Couar. lib. 1. variar. c. 2. n. 10. & in 4. 2. p. c. 6. §.

Sent. negatiua quia exequi eſt iudicis.

Couar.

Caietan. Adrian. Paul. in Clemen. Paſtoralis. Decius.

6.§.8.n.10.illat.2. & nu. 11. & tribuit Caiet. de quo A iam dixi. Citat etiam Adri.quodlib.6.art.1.illat.3. Sed ille apertè loquitur ante ſententiam, & potiùs inferiùs refert Paul.in Clement. *Paſtoralis*, de re iudicat. dicẽtem, quòd filij, quorum pater incidit in crimen læſæ maieſtatis, poſſunt ſubtrahere de bonis eius, & nunquam teſtituere. Ipſe verò ait, *Sed hoc non aſſero*, ſentiẽs teneri ad reſtituenda illa bona, ſi pater de crimine damnetur. Et ita ille Paul. videtur opinioni Couar. adhęſiſſe. Et pro eadem poteſt allegari Deci.in c.1.de conſtit. quia licèt in illa poſtea nõ perſiſtat, quia putat legem pœnalẽ etiam ante ſententiam obligare, nihilominus ex hypotheſi tenet, quòd ſi lex nõ obligat ante ſententiam, neq; poſt ſententiam obligabit ad pœnæ executionẽ. Solet ad hoc allegari c.*ſuam*, de pœnis, vbi

Cap. ſuam.

B Papa prohibet, ne quidam clerici in pœna moleſtentur etiam poſt cõdemnationem. Ratio autẽ præcipua eſt, quia ad officiũ iudicis ſpectat, nõ tantùm proferre ſententiã, ſed etiã exequi; reus autẽ non tenetur ſubire officiũ iudicis, nec fieri miniſter eius cõtra ſeipſũ; ergo per ſententiam non obligatur ad talẽ actionem, ſed ad ſolã paſſionem ſine reſiſtentia. Et ita ſoluit hæc ſententia fundamentũ præcedẽtis; tũ quia negat, legẽ pœnalem inducere hãc obligationem, etiã pro illo tempore; tũ etiam, quia putat, pręter ſententiã aliquid aliud eſſe expectandũ à iudice, ſcilicet, executionem. Vnde etiã negat, in ſententia iuſta includi tale præceptum, ſed ſolùm ſuſtinendi pœnam, quod probari poteſt argumento quodam in ſuperioribus facto, quia non plus poteſt præcipere iudex, quàm lex, vel ſaltem non intendit plus præcipere, quia iudicat ſecundùm legem, ſed lex non præcipit actionem executiuam pœnæ, ſed tantùm ſuſtinentiam; ergo.

7\. *Mens & diſtinctio auctoris.*

Veruntamen controuerſia hæc facilè componi poterit: nam ſi res ipſa diſtinctè explicetur, parua eſſe poteſt diſſenſio, niſi fortaſſe in vno, vel altero exemplo diuerſarũ pœnarum. Primò ergo ex parte ſententię diſtingui poteſt inter ſententiam condemnatoriam, vel declaratoriã: nam de vtraq; poteſt quæri, an poſt illã latã oriatur prædicta obligatio. In hoc autem puncto neceſſe eſt, vt ex parte legum diſtinctio cum proportione fiat. Nã ſi lex cõtinet tantũ pœnam ferendã, nec operari poteſt, nec locũ habere ſententia tantùm declaratoria criminis. Primũ patet ex dictis capite præcedẽti: nã hoc ſpecialiter operatur particula, *ipſo facto*; ergo illa deficiente, ceſſat effectus. Ratio etiã eſt euidens, quia ſententia tantùm declaratoria, vt talis eſt, non præcipit aliquid de nouo, ſed ſolũ dat publicã & iuridicã notitiã delicti; at neq; lex ipſa in illo caſu pręcipit, quia non fert pœnam ipſo facto, vt ſupponimus; ergo non eſt, vnde oriatur obligatio. Secũdum autem, ſcilicet, non eſſe locũ tali ſententiæ in eo caſu, patet, quia in illo maximè locũ habet dictum ſuprà citatum ex l. *Præſes*, C. de ſentent. & interloquut. *Legẽ definitiuã non abſoluentem, vel condemnantem reum pro iuſta non habere.* In eo autem caſu ſi daretur ſententia purè declaratoria criminis, nec abſolueret, nec damnaret, nec formaliter, vt ſupponitur, nec virtute, quia nec lex ipſa damnaret; eſſet ergo ſententia iniuſta, imò & ridicula, & adeò ſtulta, vt moraliter non ſit poſſibilis.

8\. Secundò aliter dicendum eſt, quando lex imponit pœnam ipſo facto: ſi ex parte rei aliqua actio, vel cooperatio neceſſaria eſt, ad illam obligatur ſtatim in cõſcientia poſt latam ſententiam declaratoriam criminis. Probatur contraria ratione, quia licèt talis ſententia non præcipiat, lex tamen præcipit illa ſententia poſita, ſeu pro illo ſtatu, vt capite præcedenti declaratum eſt. Supponimus autem præceptum eſſe iuſtum, id eſt, pœnam eſſe talem; quæ etiam hoc modo impoſita non excedit debitam moderationem, vel æquitatem humanam; ergo tale præceptum ſtatim obligat. Vnde propter hanc cauſam nunquam illa particula ponitur in lege, niſi vbi pœna adiuncta talis eſt, vt poſſit, & licitè, & conuenienter mandari executioni, & obſeruari ab ipſo reo; ergo ſignum eſt, legem intendere obligare eo ipſo, ſaltem poſtquam ſentẽtia declaratoria profertur. Cõfirmatur, ac declaratur: nam ſi lex dicat, *ipſo facto*, & *abſq; vlla declaratione*, per ſe obligat in conſcientia ad executionem pœnæ; ergo quando ponit, *ipſo facto*, ſolãq; ſententiam declaratoriã requirit, nõ poſtulat aliam iudicis executionem, cùm ab illo ſolùm ſententiam declaratoriam criminis requirat; ergo poſt illam ſententiam prolatam ſtatim obligat reum ad executionem pœnæ.

9\. *Obiectio Couar.*

Contra hãc verò aſſertionẽ obiici poteſt ex Couar. ſuprà, illat. 3. Nam etiam poſt ſententiam condemnatoriam, non tenetur reus pœnam exequi, niſi iudex illam exequatur: ergo multo minùs tenebitur poſt ſolã ſententiã declaratoriã, etiãſi lex cõdemnare cenſeatur ipſo facto. Reſpondeo in primis antecedens non eſſe in vniuerſum verũ, vt ſtatim dicã. Quia verò interdũ

Diluitur obiectio.

poteſt eſſe verum, vt etiam dicã, & inde poteſt argumentum confici, addo, eſſe differentiã inter legem punientem ipſo facto, & iudicem cõdemnantem; quòd lex puniens ipſo facto, ſtatim præcipit quidquid neceſſariũ eſt ad executionem pœnæ, ſolúmq; permittit trãſgreſſori expectare iudicis declarationem, & nullũ aliud miniſteriũ iudicis vult eſſe neceſſarium ad talem executionem. Et quia lex ſemel lata ſemper eodẽ modo præcipit, ideo ſemper etiam eodem modo obligat poſt declaratoriam ſententiam. Iudex autem dũ con- C dẽnat, nõ ſemper vtitur eiſdem verbis, & ideo nõ ſemper obligat, vel nõ obligat ad executionem immediatè faciendam per actionẽ ipſius rei abſq; alia executione ſua, ſed vno & altero modo poteſt cõdẽnare, vt iã dicã.

10\. Quanquam autem hæc ſit regula generalis de ſe, dubitari nihilominus poteſt, an patiatur aliquã exceptionem, & in particulari ſolet quæri de pœna confiſcationis omnium bonorum, an per eandem regulam obligetur reus in cõſcientia ad illam exequendã ſtatim, ac fertur ſententia declaratoria criminis. Nam multi ex auctoribus citatis affirmant, vt Soto, Medin. Cord. Anton. indicat Simanc. dicto tit. 9. n. 165. Nitũtur in fundamentis poſitis. Alij putant, in hoc caſu habere locum priorem ſententiam Couar. & hoc magis ſentit Simanc. n. 163. & mihi etiam magis probatur: D tũ quia illa pœna eſt grauiſſima, & conſequenter ille modus executionis eſſet nimis arduus, tũ etiam, quia in c. *cùm ſecundùm leges*, non imponitur hæc poſitiua obligatio, ſed iudici datur poteſtas ad auferẽda omnia bona à die commiſſi delicti poſt declaratoriam ſententiam, tum deniq; quia hæc eſt communis praxis, & conſuetudo. Sed de hac pœna confiſcationis in materia de fide ex profeſſo tractamus.

Soto. Medin. Cordub. Simanc. Couar. Simancas.

c. cùm ſecundùm leges.

11\. Venio ad alteram partem de lege, quæ tantùm continet pœnam ferendam, & de ſtatu eius, in quo iam eſt per ſententiam iudicis impoſita. In quo puncto oportet diſtinctionem adhibere ex parte pœnarum: nam quædam ſunt corporales, aliæ pecuniariæ. Et inter corporales quædam ſunt contra vitam, vel integritatem, E vel grauem dolorem, & ignominiam inferunt, vt mors, mutilatio, & publica, acerba, & vilis flagellatio. Aliæ ſunt, quæ in corpore, vel per corpus exercentur ſine crudelitate, vt abire in exilium, domi contineri, peregrinari, &c.

12\. *Reus condemnatus ad pœnas corporales contra vitam, integritatem, honorẽ & grauẽ dolorem inferentes, non tenetur ad propriam executionẽ, quia eſſet nimis violentum.*

Primò ergo dicendum eſt, Reus damnatus ad priores pœnas corporales, regulariter non tenetur in conſcientia ad propriam executionem earum, ſed hãc debet facere iudex per miniſtros ſuos. In hac aſſertione ferè omnes conueniunt. Probari ſolet, quia non licet reo talem pœnam in ſe ipſo exequi, quia eſſet occidere, vel mutilare ſe, quod eſt intrinſecè malum. Sed hæc ratio, & dubia eſt circa has pœnas, quia in eis non legeret reus vt priuata perſona, ſed vt miniſter iudicis

cis

A eis,& ideo non videtur eſſe hoc intrinſecè malum, de quo in 2.2.q.64.& non eſt vniuerſalis, quia aliæ ſunt pœnæ corporales, quæ ſine peccato poſſent ab ipſomet, qui punitur, fieri & tamen ad illas neque obligatur quis poſt ſententiam, nec forſan obligari poteſt, vt eſt infamis, & publica verberatio, & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles. Ratio ergo eſt ſuprà tacta, quia eſt nimia violentum, quòd idem ſit agens, & patiens in pœna tam acerba, qua igitur ratione hoc non imperatur per legem ipſam, eadem non præcipitur per ſententiam. Et ita conſtat ex communi vſu: nam in huiuſmodi ſententiis, verba paſſionem potiùs, quàm actionem ſignificant reſpectu rei.

Data ſententia poteſt reus extendere collum, aſcendere ſcalam, & cæt. aptando ſe morti recipiendæ.

13. Dubitari autem ſolet, an dum iudex exequitur ſententiam præſertim mortis, poſſit quis, vel teneatur aliquas actiones exercere, vt ambulare, aſcendere, & B extendere manum, vel præparare collum, &c. Aliqui abſolutè negant, teneri ad aliquid agendum, ſed ſolùm ad patiendum. Et ratio eſſe poteſt, quia quidquid agat, cooperatur morti ſuæ, quod non licet, vel eſt adeò durum, vt nemo videatur poſſe ad hoc obligari. Maximè, quia nulla videtur actio rei neceſſaria ad executionem pœnæ, v.g. mortis, quia ſi ipſe non ambulauerit, vel aſcenderit, poterit per violentiam fieri, ergo vel non poteſt obligari ad aliquam actionem ſimilem, quia cooperatur ſuæ morti, vel certè non debet obligari, quia eſſet nimis acerba, & non neceſſaria obligatio.

14. Communis tamen reſponſio eſt, neminem obligari ad eas actiones, quæ commodè fieri poſſunt per miniſtros iuſtitiæ, quia per ſe ſolùm tenetur ad patiendum: C ad aliquas verò actiones, quæ per alios commodè exerceri non poſſunt, & alioqui ſunt neceſſariæ ad illum effectum, obligari, quia aliàs non poſſet iuſta pœna executioni mandari. Vnde repugnare illis actionibus eſſet iuſtitiæ reſiſtere. Neque moraliter cenſetur cooperatio ad mortem, quia eſt actio valde remota, & de ſe indifferens, id eſt, non intrinſecè afferens mortem, vt eſt actio ambulandi, aſcendendi, &c. Vnde confirmatur, quia ſic condemnatus poteſt tuta conſcientia ex parte ſua exhibere huiuſmodi actiones, quia non continent intrinſecam malitiam, tum quia dici poſſunt exerceri ab ipſo reo, non vt priuata perſona, ſed vt miniſtro iuſtitiæ, tum maximè, D quia ſunt actiones de ſe indifferentes, & propter bonum fieri poſſunt, ſaltem propter vitanda maiora incommoda, & acerbiores coactiones, & propter vitandum ſcandalum, quod ex contraria reſiſtentia naſceretur. Ergo etiam poteſt illa actio præcipi à iudice, quia poteſt præcipere actiones honeſtas, moraliter conuenientes ad executionem pœnæ, & quæ non continent inhumanam crudelitatem, vel acerbitatem, ergo ex vi ſententiæ, & condemnationis cenſetur iudex obligare reum ad eaſdem actiones, cùm morali, & ordinario modo ad executionem pœnæ requirantur. Non eſt tamen hæc ratio ita accipienda, vt credatur iudex poſſe præcipere quidquid poteſt reus licitè exercere: hanc enim regulam non cenſeo veram, quia poteſt quis ſeueriùs in ſeipſum agere, E quàm poſſit cogi ab alio per iuſtum præceptum, vt poteſt quis damnatus ad moriendum fame non comedere, etiamſi fortaſſe ad id non poſſit obligari. Procedit ergo illa ratio in actionibus communibus, quæ & licitæ ſunt, & non ſunt nimis acerbæ, & crudeles: quæ autem hæ ſint, prudenti arbitrio ex communi vſu, & ſenſu hominum iudicandum eſt. Aliæ verò quæſtiones de poſſibili, an poſſit quis condemnari, vt ſeipſum iugulet, vel vt bibat venenum, pertinent ad materiam de Homicid. 2. 2. q.64. vbi Soto, & alij, & Victor. relect. de Homicid.

Sotus. Victor.

Damnatum ad exiliũ vel carcerem, flagellatio. vt moderatã, teneri ad executionẽ.

15. Secundò dicendum eſt, reum iuſtè damnatum ad pœnas corporales ſecũdi generis, vt ſunt exilium, de- A tentio in carcere, flagellatio moderata, & honeſta, ac ſimiles, teneri ad exequendas, ſeu ſeruandas huiuſmodi pœnas eo ipſo, quòd per ſententiam condemnatur. Eſt communis opinio, quam tenent omnes ſuprà allegati, & conſentit Couarr. ſuprà, & lib. 1. variar. c.14. & ſequitur Dried. lib. 3. de libert. Chriſtian. cap 6. Nauar. Comment. 4. de regular. n.65. Salced. in Pract. cap.137. liter. B. Ratio generalis eſt, quia ſententia iudicis condemnatoria, vel lex pœnalis, poſt talem ſententiam obligat in conſcientia ad pœnam impoſitam, quando non inuoluit iniuſtitiam, vel crudelitatem, aut aliquid ſimile; ſed talis eſt in illa pœna dicto modo impoſita, vt conſtat ex qualitate illius, & ex communi vſu, & iudicio hominum; ergo tenetur reus ſeruare, quia re vera eſt hæc intentio iu- B dicis, & præceptum, quod imponit, eſt iuſtum.

Couar. Dried. Nauar. Salced.

Deinde declaratur diſcurrendo breuiter per aliquas ex illis pœnis. Vna eſt detentio in carcere, ſeu certo loco præſcripto, quæ quidem pœna non indiget poſitiua executione, ſed ſolùm priuatione alicuius actionis, vt eſt, v.g. non egredi, aut non fugere ex carcere, & ex hac declaratione videtur clarum, poſſe hæc facilè præcipi. Et ita exercere contrariam actionem, eſſet reſiſtere iudici iuſtè cogenti, quod nunquam licet, cap. *qui reſiſtit*. 2. q. 3. Denique talis pœna poteſt ſine peccato obſeruari, ergo debet. Dices, hanc rationem non cogere, quia, vt diximus, non ſolùm eſt attendendum, an liceat, ſed etiam an pœna ſic impoſita, ſit humano modo tolerabilis: poteſt autem eſſe cru- C delis obligatio ad pœnam, non ſolùm quando includit actionem, ſed etiam quando includit acerbam ceſſationem ab actione, vt eſt obligatio ad non comedendum, vel non fugiendum, etiamſi inſtet mors. Dicendum verò eſt illam rationem procedere per ſe loquendo, & iuxta materiæ capacitatem: ſic enim permanentia in certo loco, ſeu carcere, non eſt res adeò acerba, & grauis, vt non poſſit ſub obligationem imponi, & tanto erit facilior, quanto latior fuerit locus, & paucioribus incommodis expoſitus. Secùs verò eſſet, ſi eſſet carcer nimis acerbus, triſtis, & inſalubris; tunc enim durum eſſet obligare reum, ſic condemnatum, ad non fugiendum, etiamſi poſſet. Multóque durius id erit, ſi quis non ſolùm detineatur, ſed etiam nimis D malè, & acerbè tractetur, ita vt paulatim ad mortem diſponatur, vel certè cogatur ferre vitam doloribus, & afflictionibus plenam. Tunc ergo non obligabitur in conſcientia ad ibi ſua ſponte permanendum. Et ideo credere non poſſum quod Nauarr. ait, damnatos ad triremes teneri in conſcientia ad non fugiendum, etiamſi poſſint. Nam hoc nimis violentum eſt, & ad miniſtros iuſtitiæ ſpectat illos cuſtodire. Excipio tamen caſum, in quo fuerit data fides, præſertim iurata, nam tunc iuſta promiſſio ſeruanda eſt, & maximè eſt implendum iuramentum, iuxta ea, quæ latè dixi lib. 2. de iurament. cap. 10. Et hac ratione ſpecialiter poſſunt obligari religioſi puniti ad carcerem, ad ſeruandum illud, quia voto obedientiæ obligantur, & ſpecialiter obligari poſſunt ad talem clauſuram ſeruandam iuxta regulam, vel in pœnam iuſtam, & ſuo sta- E tui conſonam.

16.

c. qui reſiſtit.

Nauar.

17. Ex eiſdem principiis iudicandum eſt de pœna exilij: ad illam enim obligari poteſt reus in conſcientia poſtquam condemnatus eſt, quia non habet iniuſtitiam, vel crudelitatem ex hoc præcisè, quòd per actionem eiuſdem hominis executioni mandetur: & ita fatetur etiam Couarr. cum cæteris. Oportet autem, vt per verba ſententiæ hæc obligatio ſatis exprimatur. Nam ſi aliquis condemnetur, vt deportetur in exilium, non tenetur exire, donec deferatur, poſtea verò tenebitur non redire intra tempus præſcriptum. Si autem ſimpliciter condemnetur ad exilium, videtur vtrunq; præcipi. In quo attendendum maximè eſt ad

Couar.

communem vſum, & modum, quo ſolet talis pœna A præcipi, vel executioni mandari, & ad promiſſionem, & pacta, quæ in hoc interuenire ſolent, & ad modum, quo leges loquuntur: inde enim facilè colligitur, quanta ſit hæc obligatio. In vniuerſum tamen loquendo, delatio extra territorium ſolet per coactionem, & miniſterium iudicis fieri; commoratio autem extra regnum, ſeu non reditus ad illud, ſolet ſub obligationem imponi. Sicut è contrario in pœna carceris perpetui delatio ad locum conſtitutum ſolet eſſe coacta, ſeu per executionem iudicis, detentio autem ſub obligatione relinqui. Regulariter enim faciliùs præcipiuntur hæ quaſi priuationes, quam actiones, & ordinariè ſolent iudices conſtituere reos in ſtatu (vt ſic dicam) talis pœnæ, & illis imponere, vt ſub B illa permaneant. In rigore autem vtrunque poſſunt committere reo, præcipiendo illi, vt totum exequatur, quod etiam ſæpe faciunt. Et licèt addant comminationem aliarum pœnarum, niſi priores obſeruent, nihilominus etiam obligant in conſcientia, quia præceptum eſt iuſtum, & comminatio pœnæ non minuit obligationem, vt ſuprà dictum eſt. Altera pœna corporalis poteſt eſſe flagellatio moderata, & nō turpis, neque infamis, & ad hanc etiam obligabitur reus poſt ſententiam latam, ſi conſtet in eo ſenſu ferri, propter eandem rationem, quòd talis pœna, vt proponitur, nō ſit per ſe iniuſta, nec inhumana. Non ſolet tamen talis pœna eſſe in vſu, niſi in religionibus, & aliquando in foro Eccleſiaſtico, vt in ſancto officio inquiſitionis. Frequentiùs tamen mandatur executioni C per miniſterium perſonæ ab ipſo reo diſtinctæ. Denique idem cum proportione dicendum eſt de pœna ieiunij, & ſimilibus, quæ in Eccleſiaſtico foro interdum ſolent imponi.

18. *De pœna pecuniaria.* Tertiò dicendum eſt, in pœnis pecuniariis faciliùs poſſe obligari reum in conſcientia ad ſoluendas illas, eo ipſo, quòd condemnatus eſt, quando pœnæ ſunt ordinariæ, & moderatæ. Ratio eſt, quia nec repugnantia, nec nimia difficultas in hoc inuenitur. Solùm ſunt attendenda verba ſententiæ: nam ſi reus ſimpliciter condemnatur ad talem pœnam, ſatis erit, ſi illam ſoluat, quando fuerit poſtulata, vt Couarr. dixit, & mihi placet, quia pœnæ ſunt leniendæ, vbi contrarium non conſtat. Vnde ſi abſolutè cōdemnetur reus, D vt ipſe ſoluat, tenebitur ſponte ſua facere, quia eſt ſatis clarum præceptum, & iuſtum. Et in hoc re vera non diſſentit Couar. à communi ſententia. *Couarr.* At hinc obiter colligitur, ſi reus poſt huiuſmodi ſententiam moriatur, non ſoluta pœna reali, teneri hæredem ad ſoluendam illam eo modo, quo reus tenebatur, quia ſuccedit in eodem onere, *Bald.* Bald. in l. *id, quod pauperibus.* *Caſtro.* C. de Epiſcop. & cler. q. 9. Caſtro dicto lib. 2. cap. 3. *L. ſi pœna.* Quod autem dicitur in l. *ſi pœna.* ff. de pœnis, pœnam ad hæredem non tranſire, vel intelligitur de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita, viuente reo, quia nondum erat ſententia lata, nec per iudicem, nec per legem: tunc enim pœna etiam pecuniaria non tranſit ad hæredem. Sed habet locum alia regula, quòd morte finiuntur delicta quoad hu- E *c. quorundā.* manum forum, iuxta cap. *quorundam.* 23. d. l. 2. C. ſi reus, vel accuſator, &c. Solùm quando pœna eſt ipſo iure lata, & incurſa ipſo facto, poteſt agi poſt mortem ad declarationem delicti, & executionem pœnæ, *Caſtro.* vt fit in crimine hæreſis, vt notant Caſtro lib. 3. de *Simancas.* iuſta hæret. punit. c. 19. & Simanc. de Cathol. inſtit. tit. *c. accuſatus.* 28. Eſtque expreſſum in cap. *accuſatus*, §. *in eo*, de hæret. in 6. Vnde fit, vt etiamſi poſt mortem innoteſcat delictum, & per ſententiam declaretur, confiſcentur bona, & auferantur ab hærede, quia cum illo onere ad illum peruenerunt, niſi per quadraginta annos bona fide illa præſcripſerit. Nam tunc titulo præſcriptionis confirmatum eſt dominium, & illud onus ſublatum, cap. *ſi qui*, de præſcript. in 6. De qua re in materia de Hæreſi latius. *c. ſi qui*

Ex his ergo ſufficienter reſponſum eſt argumentis 19 aliarum opinionum. Nam rationes primæ opinionis probant non excedere officium, & poteſtatem iudicis, hanc obligationem imponere. Ratio autem poſterioris ſententiæ ad ſummum probat, aliquas pœnas eſſe ab hac generali regula excipiendas. Solùm oportet pauca dicere de cap. *ſuam*, quod immeritò ad præ- *c. ſuam.* ſentem cauſam adducitur. Nam inprimis in illo non agitur de pœna ipſo facto impoſita, ſed ſolùm, de ſecunda pœna (vt ſic dicam) imponenda non ſoluenti priorem pœnam intra certum terminum de qua ſolùm dicitur, *Eſſetque pœna triginta librarum appoſita,* B *niſi eas ſoluerent in termino conſtituto.* Vbi nullus terminus additur ſignificans impoſitionem talis pœnæ ipſo facto. Vnde inferiùs dicitur, *Eos in præfatis triginta libris tibi per delegatum iudicem condemnari obtinuiſti.* Ex quibus verbis conſtat, auctores non tantùm ſententiam declaratoriam, ſed etiam condemnatoriam procuraſſe, & ita textus ille non poteſt applicari contra ſuperiùs dicta de pœna impoſita ipſo iure per legem, & iam debita poſt ſententiam declaratoriam.

Vltra hoc verò textus ille nullo modo facit ad cau- 20. ſam, quia ibi non ſimpliciter reprehenditur Epiſcopus, quia petebat reum damnari in pœna impoſita per legem, ſed *quia veritate tacita literas contra clericos impetrauerat.* Nam pœna illa impoſita illis fuerat, niſi intra certum tempus quadraginta libras ſolue- C rent; illi autem triginta tres ſoluerant intra terminum, & Epiſcopus occaſione reſiduarum ſeptem librarum cootra eos impetrauerat literas, *veritate tacita* (vt ibi dicitur) tacendo nimirum ſolutionem triginta trium librarum, & ſimpliciter debitum triginta librarum, vel aliquid ſimile narrando. Quæ fuerat manifeſta ſurreptio, quia non erat æquum integram pœnam poſtulare, cùm tarditas in ſoluendo tantùm in minima parte fuiſſet. Vltra hoc, fortaſſe ille Epiſcopuanon declarauerat modum, & cauſam illius nouæ exactionis triginta librarum, ſcilicet, quòd fuiſſet occaſione alterius pœnæ non ſolutæ, ſed ſolùm quòd clerici erāt debitores illarum librarum, quæ erat noua ſurreptio, quæ colligitur ex illis verbis, *Quia igitur te non decet tantùm Pontificalis modeſtiæ obliuiſci, vt in honeſtis quæ-* D *ſtionibus anhelando, deſideres cum aliena iactura ditari.* Nam hinc colligitur, Pontificem non intellexiſſe modum illius quæſtus, & non fuiſſe conceſſurum literas pro tali cauſa, ſi fundamentum illius ſibi narratum fuiſſet. Et ideo quaſi in pœnam ſurreptionnis imponit ſilentium Epiſcopo quoad petitionem illius ſecundæ pœnæ triginta librarum.

Non poteſt igitur ex tali reſponſo colligi, non te- 21. neri in conſcientia eum, qui damnatus eſt ad iſtam pœnam, eam perſoluere, ſed potiùs inferri poteſt, illos clericos non fuiſſe iuſtè damnatos; tum quia ſententia fundata fuerat in literis ſubreptitiis, tum etiam, quia non debebatur integra pœna pro tam leui patto non in tempore ſoluta, & hoc multum indicat Gloſſ. E ibi. Addo etiam, ex illo textu non poſſe abſolutè colligi, eſſe iniuſtum, aut inhoneſtum agere contra aliquem ad condemnationem pœnæ contractæ, ex eo, quòd incidit in commiſſum, ſed ad ſummum id non decere per ſimilem ſubreptionem, vel propter tam paruam tranſgreſſionem totum petendo. Nam aliàs per ſe loquendo non eſt malum, nec ſemper indecēs, agere contra alium ad ſolutionem pœnæ iuſtæ obtinendæ, vt videri poteſt in Fortunio tractatu de *Fortun.* vltimo fine, illat. 18. Couarr. 2. p. 4. c. 6. §. *Couar.* 8. n. 11. Sarmient. lib. 3. ſelectar. cap. 6. *Sarm.* num. 4. & Nauar. cap. 23. num. *Nauar.* 67. Simancas de Catholic. *Simanc.* inſtit. tit. 9. n. 178.

CAP.

CAPVT XI.

Vtrùm lex pœnalis obliget iudicem ad pœnam in ea præſcriptam imponendam.

1. DVos reſpectus habet lex pœnalis, vnus eſt ad ſubditos, quorum facta prohibet, aut præcipit, de quo hactenus dictum eſt: alius eſt ad iudicem, de quo dubitatur, an imponat illi obligationem. Nam in ſuperioribus ſolùm diximus, pœnam legi apponi ad inſtruendum iudicem, & hoc ſonant iura; ergo non eſt, cur addamus obligationem, quæ longè diuerſa eſt. Præſertim quia in his legibus non ſolent apponi verba præceptiua reſpectu iudicum, ſed tantùm ſubditorum; ergo ſaltem vbi non fuerint expreſſa, non erit talis obligatio. Item quia ſi eſſet talis obligatio, non liceret interpellare pro reo, rogando iudicem, vt remittat pœnam, quia non licet petere, vt agat contra obligationem ſuæ legis: conſequens eſt contra communem morem timoratorum, & religioſorum, quem fuiſſe à Sanctis, & antiquis Patribus obſeruatum, conſtat ex Soxomeno lib. 1. Hiſtor. cap. 13. vbi de ſancto Antonin loquitur, & ſimile de D. Ambroſio refert Nicephor. lib. 2. Hiſtor. c. 41. & Soxomen. lib. 7. Hiſtor. cap. 24. & de antiquis Monachis refert Caſſian. collat. 14. c. 4. Conſtat denique ex D. Auguſtino Epiſtol. 54. 127. 258. & ſequenti, & refertur in Decretis. 23. q. 5. cap. 1. & ſequentibus.

Sozom. D. Anton. D. Ambr. Nicephor. Caſſianus. Auguſt.

2. Nihilominus dicendum eſt, huiuſmodi legem obligare iudicem, vt ſecundùm illam iudicet, & puniat reum ſufficienter de crimine conuictum. Eſt communis concluſio cùm D. Thoma 2. 2. q. 66. ar. 5. & q. 67. art. 4. tradit Soto lib. 3. de iuſtit. q. 4. ar. 5. & ſumitur ex Iuriſperitis, quos ſtatim referemus, & ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 6. & 3. Politic. c. 18. Eſtque ſententia D. Auguſtini lib. de vera relig. cap. 31. & refertur in cap. *in iſtis*. diſt. 4. *Non licet*, inquit, *iudici de legibus iudicare, ſed ſecundùm ipſas*, & Gregor. in cap. *ſummopere*. 11. q. 13. *Diuina & humana lex reuoluatur, & ſecundùm quod ibi definitum eſt, proferatur ſententia*. Ratio etiam reddi poteſt primò, quia ſi lex pœnalis imponat pœnam ipſo facto, ad iudicem propriè non ſpectat pœnam imponere, ſed ſententiam ſuper delictum proferre, & executioni pœnæ incumbere; vtrumque autem horum manifeſtè cadit ſub obligationem iudicis. Primum quidem, quia tenetur ſecundùm veritatem probatam proferre ſententiam; ſecundum autem, quia eſt miniſter, & executor iuſtitiæ. Et quamuis hæc obligatio magis ex munere ipſo, & lege naturali, quàm ex lege puniente reum, oriri videatur, nihilominus etiam dici poteſt oriri ex tali lege, quia non niſi ratione illius determinatur obligatio exequendi talem pœnam potiùs quàm aliam.

Legem obligare iudicē, vt ſecundùm eā iudicet, & puniat reum ſufficienter conuictum. D. Thom. Soto. Ariſt. Aug. c. in iſtis. Gregor. c. ſummopere.

3. At verò ſi lex imponat pœnā ferendam, obligat iudicem, vt illam imponat, & inde etiam ſequitur altera obligatio, ſcilicet, vt poſt cōdemnationem illā exequi faciat, ne inutilis, & friuola ſit condemnatio. Et ita hoc poſterius per ſe notum eſt. Primum autem oſtenditur, quia lex imponens pœnam ferendam, etiam ſub ea ratione eſt vera lex, & vt ſic magis fertur ad iudicem, quàm ad reum, adeò vt Caſtro ſuprà dixerit ſolùm habere rationem legis reſpectu iudicis, quia antequam ipſe iudicet, non obligat in conſcientia reum, regulariter loquendo; ergo ſaltem neceſſe eſt, vt ipſum iudicem obliget ad imponendam pœnam; alias talis lex in ordine ad hunc effectum, valde eſſet inefficax; ergo ita inſtruit iudicem, vt obliget etiam illum ſiue expreſsè ſiue tacitè: nam ex natura rei ad iudicem diriguntur verba legis. Secūdò explicari poteſt ratio, quia eo ipſo, quòd lex taxat pœnam, tenetur iudex ex vi ſui muneris ad imponendam illam. Probatur, quia tenetur ſeruare æquitatem in pœna imponenda, cùm ſit iudex iuſtitiæ; hæc autem æquitas reſultat poſita lege: nam ante illam ſolùm erat æquitas naturalis, quā prudenti arbitrio diſcernere, & ſeruare tenetur iudex: poſita autem lege, reſultat æquitas legalis, quam etiam ſeruare debet, quia eſt cuſtos, & executor legum, & quaſi animata lex.

Per hæc igitur ſatisfactum fere eſt rationibus dubitandi in principio poſitis. Vt autem vltimam, & rem totam magis explicemus, aduertendum eſt, duo poſſe in hac æquitate pœnæ conſiderari, & diſtingui. 4.
Vnum eſt, vt pœna non excedat terminum præſcriptum à lege. Aliud eſt, vt ab illo non deficiat. In primo horum eſt manifeſtior obligatio, quia non ſolùm iuſtitia legalis, & obligatio proprij muneris reſpectu reipublicæ, ſed etiam ipſa iuſtitia commutatiua reſpectu rei obligat iudicem ad vitandum illum exceſſum. Ratio eſt, quia non poteſt à reo iuſtè exigi plus, quàm debet, ſicut neque à quolibet debitore; poſita autem lege taxante talem pœnam, qui contra illam committit, fit reus, & debitor talis pœnæ, & non maioris; ergo quicquid mali vltra illam infertur huiuſmodi reo, non eſt pœna, ſed iniuria. Vnde fit, vt in eo caſu teneatur iudex ſatisfacere, ſeu reſtituere reo damnum, vel nocumentum, quod ex illo exceſſu ipſi euenerit, quia iuſtitia commutatiua obligat ad reſtitutionem.

Dices, lex taxans pœnam non excludit prudens iudicis arbitrium, vt ſi ratione circunſtātiarum viderit, reum eſſe dignum grauiori pœna, poſſit illam augere. Quod vſu etiam obſeruari videtur. Reſpondeo, imò ad hoc præcipuè poni huiuſmodi pœnas in legibus, vt non maneant arbitrariæ, ſicut taxantur pretia rerum, vt tollatur arbitraria æſtimatio, ſaltem quoad augmentum pretij. Per hoc autem non tollitur, quominus ſi delictum habuerit extraordinarias circunſtantias, quæ illud atrox, vel grauiſſimum reddant, poſſit iudex prudenti arbitrio illas ſpecialiter punire, quia dignæ ſunt ſpeciali pœna, & hoc non excluditur per legem, quæ loquitur de delicto, vt ordinariè committi ſolet, & non excludit prouidentiam ad bonum commune; & ad aliorum exemplum neceſſarium eſt, vt ſumitur ex l. *quicquid ergo*, §. *pœna*, ff. de his, qui notantur infam. vbi Gloſſa verb. *onerauſſet*, id notat. 5.

L. quicquid ergo. Gloſſa.

Circa diminutionem autem pœnæ vlteriùs aduertendum eſt, aliquando eſſe pœnam legis, quæ in aliorum vtilitatem, & commodum cedit, vt eſt pœna pecuniaria, quæ interdum applicatur parti læſæ, interdum fiſco, vel aliis. Aliquando verò pœna tantùm eſt in vindictam ad ſatisfactionem reipublicæ, & præſeruationem aliorum, vt eſt pœna corporalis. Quando igitur pœna eſt prioris rationis, interuenit obligatio non ſolùm legis, ſed etiam iuſtitiæ ad non diminuendam illam. Quod maximè verum eſt, ſi talis pœna ipſo facto per legem impoſita ſit: nam tunc acquiritur ius alteri, cui talis pœna per legem applicata eſt, quia poſt latam ſententiam declaratoriam criminis, ſtatim lex ipſa transfert ius in illum; ergo iniuſtitia illi fit, ſi tali iure priuetur. Idem autem eſſe exiſtimo, etiamſi pœna legis non ſit ipſo facto, quia aliquod ius acquiritur alteri ad pecuniam illam, & iuſtè petit à iudice, vt illud ſibi ſeruet, teneturq; iudex ex officio reddere illi ius ſuum; ergo contra illum iniuſtus eſt, ſi talem pœnam ei non applicet. At verò quando pœna tantùm eſt vindicatiua, ſeu corporalis, non intercedit hoc genus iniuſtitiæ reſpectu tertij, quando pœna minuatur.

6. Obligatur iudex ad ſeruandam totam pœnam quādo ſecus faceret cōtra ius tertij, vt in pœna pecuniaria applicata parti læſa.

Nihilominus tamen duplici alia ratione illud non licet. Primò, quia eſt contra commune bonum, atque adeò contra legalem iuſtitiam, quòd delicta maneant impunita, aut non ſatis punita, quia eſt moralis

7. Remiſſio pœnæ vindicatiuæ, ſed

corporalis illa, ita quãdo contra commune bonũ.

occaſio, vt multiplicentur. Secundò, quia iudex ex officio ſuo, ac proinde ex iuſtitia tenetur obſeruare leges iuſtas, quæ ad bonum commune ordinantur: imò & facere, & procurare, vt ſeruentur: lex autem quatenus imponit iuſtam pœnam, iuſta eſt, & ad commune bonum neceſſaria, ergo. Tandem dici poteſt reſpublica, acquirere ſpeciale ius in talem perſonam delinquentem, vt ab illa ſumat iuſtam vindictam; ergo non poteſt voluntate iudicis illo iure priuari.

8.

Differentia communiter tradita inter ſupremũ iudicem, & inferiorem quoad remiſſionẽ pœnæ licita & difficilis videtur in foro cõſcientiæ. D. Thom. L. nulla iuris ratio. Sotus.

Solet autem hæc generalis doctrina limitari, vt locum habeat in ordinariis iudicibus; non autem in ſupremo Principe, vel Rege, quia illi licitum eſt, pœnam reo remittere. Docet D. Thom. 2.2. q. 67. artic. 4. quem alij communiter ſequuntur, & idem tradunt Iuriſtæ in leg. *nulla iuris ratio*. ff. de legib. Quæ doctrina in exteriori foro facilè admittetur, quia Princeps impunè id faciet; inferior autem iudex puniri ob eandem cauſam poterit, ſi in caſibus non permiſſis id faciat. At verò in foro conſcientiæ videtur difficilis ea differentia, & ita Soto ſuprà indifferenter de vtroque loquitur, quia vel eſt ſermo de remiſſione ex ſola voluntate ſine ratione, vel ex cauſa iuſta; prior modus etiam Principi non licet in conſcientia, quia ſuprà dictum eſt, legem iuſtam obligare Principem quoad vim directiuam, poſteriori autem modo, etiam inferior iudex poteſt interdum remittere pœnam legis, vt notat Gloſſa citata in dicto verb. *oneraſſet*, & Felin. multa referens in cap. 1. de conſtit. nu. 49. & ſumitur ex Decio ibid. lect. 1. n. vlt. Poſſunt enim occurrere plures legitimæ cauſæ huius remiſſionis, quibus occurrentibus, iudicibus hæc poteſtas committitur. Vt ſunt ætas ad tolerandam pœnam inſufficiens, qualis eſſe poteſt ſenectus, & pueritia, vt patet ex l. *diuus Adrianus*, ff. de termino moto, & l. *auxilium*, ff. de minorib. ibi, *Niſi quatenus interdum miſeratio ætatis ad mitiorem pœnam iudicem perduxerit*. In pœna autem pecuniaria cauſa remiſſionis ſolet eſſe paupertas, in l. *illicitas*. §. vlt. ff. de offici. præſid. Multum etiam refert modus probationis: nam ſi reus non eſt omnino conuictus, temperanda eſt pœna. Item modus peccandi conſiderandus, vt ſi ex paſſione, & c. l. *abſentem*, ff. de pœn. De qua re videri poteſt Felin. in c. *qualiter, & quando* 2. de accuſat. à n. 29. & latiſſimè Tiraquel. tract. de pœn. temperan.

Gloſſa. Felin. Decius. L. D. Adrianus. L. illicitas. L. abſentem. c. qualiter & quando. Tiraquel.

9.

Verũ diſcrimen inter Principem, & inferiorẽ iudicem ſucientius nempe poſſe indulgere non pro mero arbitrio.

Reſpondetur, vtrumque quidem verum eſſe, ſcilicet & inferiores iudices poſſe iuſtis ex cauſis temperare pœnas, & Principem non poſſe mero arbitrio, & ſine vlla prorſus cauſa indulgere peccātibus: nam ſine dubio eſſet magnum reipublicæ nocumentum. Nihilominus tamen aliquod interuenit diſcrimen: nam facilius hoc facere poteſt Princeps, quàm iudex. Nam inferior ſolum id poteſt, vel in caſibus iure expreſſis, vel conſuetudine receptis, aut certè per modum epiikiæ, quando non eſt facilis recurſus ad ſuperiorem. At verò Princeps habet ſupremam poteſtatem, & ad interpretandam legem, & ad diſpenſandum, quotieſcunque prudenter iud cauerit cauſam eſſe ſufficientem, vel rationabilem. Vnde inferior iudex vix poteſt aliquando minuere pœnam, niſi quando etiam tenetur, quia nimirum lex, vel conſuetudo diſponit, vt in eo caſu minuatur, aut ratio æquitatis neceſſariò id poſtulet. Princeps autem ſæpe poteſt diſpenſare, etiamſi non teneatur. Item aliquando poteſt iuſtè id facere in gratiam ſubditorum, vt ſe illis oſtendat benignum, & liberalem, vt eos beneuolos, & obſequentes habeat. Sicut Pontifex ſæpe cenſetur iuſtè indulgentiam concedere ob ſimilem cauſam. Item poteſt facere remiſſionem in gratiam alterius Principis id poſtulantis: nam hæc beneficentia mutua neceſſaria eſt, & redundat etiam in bonum commune. Item propter vtilitatem perſonæ, quæ deliquit, vel pro-

A pter priora obſequia, poteſt interdum iuſtè cum illo in pœna diſpenſare. Et facile eſt alias ſimiles rationes excogitare, quæ in inferioribus iudicibus non ſufficiunt. Eſtque alia differentia, quòd Princeps poteſt antecedenter, vt ſic dicam, concedere priuilegium, vt aliquis non poſſit tali pœna puniri, quod non poſſunt inferiores iudices. Ac ita etiam notatur à Gloſſa, & Doctoribus citatis, quòd iudex, licèt ante latam ſententiam poſſit interdum illam temperare, poſt latam ſententiam nihil poteſt, quia iam functus eſt officio ſuo. Princeps autem interdum poteſt, dummodo non redundet contra ius alteri quæſitum, ſeu in damnum tertij. Nam hoc non poteſt iuſtè Princeps inferre, niſi tantum interſit bono communi, vt propter illud pri-
B uari poſſit particularis perſona iure ſuo.

Hinc ergo facilè intelligi poteſt, quid ad vltimam rationem dubitandi reſpondendum ſit. Nam in primis cauendum eſt, ſi pecuniaria ſit pœna certæ perſonæ applicanda, vt illius remiſſio non procuretur cum detrimento tertij, quod vel ſit iniuſtum, vel charitati non conſentaneum. Vt enim dixit Ambroſ. 3. offic. cap. 9. *Si non poteſt vni ſubueniri, niſi alter lædatur, commodius eſt, neutrum iuuare, quàm grauare alterum, ideóque in cauſis pecuniariis interuenire non eſt ſacerdotis, quia frequenter fieri non poteſt, quin alter lædatur. Sacerdotis ergo eſt, nulli nocere, prodeſſe velle omnibus, poſſe autem ſolius Dei eſt*, cap. *denique*. 14. quæſt. 5. Vnde Auguſtinus ſuprà, *In huiuſmodi caſibus* (inquit) *non cum iudice, ſed cum alio tertio intercedendum eſſe, vt remittat pœnam.* 10.

Ambroſ. c. denique. Auguſt.

C Deinde in aliis pœnis, quæ tantùm ad bonum commune ordinantur, habenda etiam eſt ratio boni communis. Nam ſi delicta ſint frequentia, vel delinquens obſtinatus eſt, vel incorrigibilis, aut ſcandaloſus, vitanda eſt interceſſio: ita enim eſt indigentibus ſubueniendum, vt iuſtitia non lædatur. Quomodo exponit diuus Thomas 2.2. quæſtio. 62. artic. 4. ad tertium illud Exod. 23. *Pauperis non miſereberis in iudicio*, ſcilicet contra iuſtitiam, multóque minùs contra commune bonum. Duo igitur iuſtè poſtulari poſſunt, vnum eſt, vt ſi res fuerit aliquo modo dubia, mitior interpretatio fiat: id enim & rationi, & regulæ iuris conſentaneum eſt, cap. *in pœnis*, de regul. iuris in 6. cap. *alligant*. 26. quæſt. 7. vbi inter alia inquit Chryſoſtomus, *Melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter*
D *crudelitatem*, vbi Gloſſa limitat hanc regulam, niſi reus obſtinatus ſit, & incorrigibilis, & ſpem emendationis non præbeat; tunc enim etiam in caſu arbitrario, rigore potiùs, quàm benignitate cum illo vtendum eſt. Secundò, vt ait diuus Auguſtinus ſuprà, generatim poſtulari poteſt, vt tantùm de pœna remittatur, quantum intra latitudinem iuſtitiæ fieri potuerit, ſiue in grauitate pœnæ, ſiue in modo, aut tempore eius, vel in aliis circunſtantiis, quæ frequenter ex voluntate iudicis pendent.

D. Thom. Exod. 23. c. in pœnis. c. alligant. Chryſoſt. Gloſſa. Aug.

Poſſet autem hìc conſequenter tractari, an iudex iniquè agens remittendo pœnam legis, teneatur ad aliquam reſtitutionem, vel ratione nocumenti inde ſequuti reipublicæ, aut tertiæ perſonæ, aut ratione carentiæ lucri, quod in pœnis pecuniariis ſolet accre-
E ſcere illi, cui talis pœna eſſet applicanda. Sed hæc quæſtio pertinet ad materiam de reſtitution. & de offic. iudicis, ex quo naſci poteſt talis obligatio, ſi quæ eſt, & ideo illam remitto in 2.2. quæſtio. 62. & 67. Deinde poſſet etiam inquiri, quando pœnæ multiplicantur in diſtinctis legibus, an ſint omnes imponendæ, ſeu exequendæ, vel altera tantùm. Quod tractant Iuriſtæ, ad quos hoc magis pertinet, vt Bartol. in leg. 2. ff. de vi bon. raptor. Anania in cap. *quod olim*, de Iudæ. Nauar. in conſil. 10. de conſtit. & attingit in cap. *ita quorundam*, de Iudæ. Gloſſ. vltim. num. 24. 29. & 30. Breuiter tamen dico, ſi leges ipſo facto imponant diuerſas pœnas, iure omnes incurri per 11.

Bart. Anan. Nauarr. Gloſſa. Si leges ipſo facto imponãt diuerſas pœnas omnes

Non incurri per idẽ delictũ, vel ante, vel poſt contumaciã.

idem delictum, vel ante, vel poſt declarationem, iuxta verba legis. Probatur, quia non eſt maior ratio de vna pœna, quam de alia, ergo vel neutra, vel vtraq; incurritur. Primum autem dici non poteſt, vt per ſe conſtat; ergo ſecundum. Necetiam dici poteſt, incurri ſolam pœnam impoſitam à poſteriori lege, quia poſterior lex pœnalis non reuocat diuerſam pœnam poſitam à priori lege, niſi vbi ex verbis, aut modo legis conſtat, hanc eſſe mentem legiſlatoris, vt ſupra

Nauar.

Nauar. ex multis tradit, & dicemus infra tractando de abrogatione legum. At verò quando pœna eſt ferenda per iudicem, Iuriſtæ frequentiùs dicũt, in arbitrio iudicis eſſe vnam, vel alteram pœnam legũ imponere, nõ verò debere imponere plures ſimul. Quod etiam intelligendum puto, niſi ſufficienter cõſtet de mente poſterioris legiſlatoris, voluiſſe addere pœnã pœnæ, illas multiplicando, quod fieri ſæpe ſolet ad coercendam delictorum frequentiam, & delinquentium contumaciam.

CAPVT XII.

Vtrùm ignorantia excuſet pœnam legis.

1. DVpliciter poteſt quis excuſari à pœna legis ſuſtinenda, vel quoad executionem tantùm, vel quoad reatum, & debitum, priòrem modum attigimus capite præcedenti, ſcilicet per diſpenſationem, remiſſionem in integrum, vel in parte, vel per commutationem. Ita enim re vera fit, quando delinquẽs contraxit totum debitũ pœnæ, poſtea verò vel propter paupertatem, vel debilitatem viriũ, aut alias iuſtas cauſas, vel non poteſt pœna executioni mandari, vel non expedit, & ideo vel remittitur, vel commutatur. De alio ergo modo dicendum eſt in præſenti, videlicet, quando ex circunſtantia, vel modo operandi excuſatur quis, ne fiat etiam debitor pœnæ, vel ſaltẽ non tantæ pœnæ, etiamſi fuerit legis tranſgreſſor. Et quamuis ex pluribus cauſis poſſit hæc excuſatio oriri, nihilominus quia ignorãtia frequentiùs allegari, vel intercedere ſolet, ideo de illa in particulari dicemus, & per ſimilitudinẽ rationis, poterit doctrina ad alias excuſationes facile applicari. Oportet autem nõnullas diſtinctiones ignorantiæ præ oculis habere, quæ latiùs in 1.2.q.6.& 76. traduntur. Nam ex parte modi eſt vulgaris diſtinctio ignorantiæ in probabilem, quę inuincibilis, & inculpabilis, & antecedẽs dici ſolet, & in improbabilem, ſeu culpabilem, aut vincibilẽ, ſeu conſequentem (comitantem autem omitto, quia, vt talis eſt, mea ſẽtẽtia, neque accuſat, neq; excuſat quoad exteriorem actum.) Solet autem ignorantia culpabilis diſtingui in affectatam, craſſam, & generaliter vincibilem. Verũtamen de affectata non loquor, quia nihil excuſat, omnis verò alia, ſi talis ſit, vt nõ excuſet à culpa mortali, craſſa, & ſupina in vniuersũ dici poteſt: ſi autem ſolum habeat admixtam negligentiam venialem, non eſt culpabilis, niſi ſecundùm quid, rectéq; dicetur ignorantia leuis. Loquor autẽ Theologicè: nam Iuriſtæ in ordine ad aliquos effectus iuris aliter ſolẽt hanc ignorãtiam culpabilem diſtinguere in illam, quæ ex lata, leui, vel leuiſſima culpa procedit, vt videri poteſt in Couar. in 4.2.p.c.6.§.8.n.12. &

Couarr.

in reg. *poſſeſſor*. 2.p.§.7.n.7. Quæ diſtinctio nunc nobis neceſſaria non eſt.

2. Vlteriùs ex parte rei ignoratæ poteſt dari ignorantia, vel totius legis, & prohibitionis eius, vel ſolius pœnæ, vt quando quis non ignorat eſſe prohibitum, v.g. hodie comedere carnes, ignorat tamen aliquam cenſuram, vel pœnam eſſe illi peccato annexam. Et deinde quando ignoratur prohibitio ipſius legis humanæ, poteſt actus eſſe aliàs intrinſecè malus, vel diuina lege prohibitus, quod non ignoratur: aut poteſt

A tantùm eſſe malus, quia prohibitus, ac proinde, ſi probabilis ignorantia humanæ legis interueniat, erit non malus, ac ſubinde bonus, vel indifferẽs. Denique nulla interueniente ignorãtia iuris, poteſt intercedere ignorantia facti, quia nimirum opus non putatur eſſe tale, quale per legem prohibitũ eſt. Hæc de ignorantia. De excuſatione verò diſtingui poteſt, vtrùm fit in foro conſcientiæ, vel in externo, vel in vtroque ſimul. Et ad vtranque excuſationem intelligendam, conferet animaduertere, an pœna ſit ipſo iure lata, vel tantùm ferenda.

3. Omnis ignorantia quæ excuſat factum ne peccatũ ſit, excuſat pœnã debitam in vtroque foro per ſe, niſi aliud in lege exprimatur.

His poſitis, eſt prima generalis regula, Omnis ignorãtia, quæ excuſat factum, ne peccatum ſit, excuſat etiam debitum pœnæ in vtroque foro. Eſt cõmunis ſẽ-
B tentia Doctorũ in c.2. de conſt. & videri poteſt Caſtro li.2. de leg. pœn. c.14. Tiraq. li.1. de vtroque retract.§.35. Gloſ.4.n.27. qui refert alios, & probatur ex d.c.2. de conſt. dicente, *Quod culpa caret, in damnũ vocari non debet* & facit regula, *Ceſſante cauſa, ceſſat effectus*, c. *cùm ceſſante*, de appellat. Probatur etiam ex cap. *Apoſtolica*, de Clerico excõmunicato miniſtrante, & c. *vt animarum*, de conſt. in 6. c. *propoſuiſti*. diſt. 82. *Ignorantibus*, inquit, *non eſt venia deneganda* Et idem ſumitur ex cap. *ſi vir*, de cognat. ſpirit. Vbi id notat Gloſſ. & ideo in l. vlti ff. de decretis ab ordine faciendis, dicitur, pœnam non imponi propter ignorantes, ſed propter ſcientes. Ratio à priori eſt, quia lex iuſta non imponit pœnam, niſi vt pœnam, ſed ablata culpa non habet locum pœna,
C vt pœna, ergo nec debitum eius, ergo talis ignorantia, quæ tollit culpam, excuſat omnino à pœna.

Statim verò occurrit inſtantia de lege purè pœnali, 4.
ſed ex dictis in ſuperioribus facilè ſoluitur: nã vel illa non eſt rigoroſa pœna, ſed veluti pars diſiunctiui præcepti, & ideo incurri poteſt ſine culpa, vel eſt talis pœna, quæ ſolùm requirit culpam ciuilem, & legalẽ. Vnde cum proportione etiam in illa locũ habet prædicta regula. Quia vt pœna illa debeatur, neceſſe eſt vt præcedat voluntarius actus, vel omiſſio contra legem. Quapropter ſi intercedat ignorantia, quæ culpã excuſet, aut excuſare ſufficeret, ſi actus eſſet prohibitus, illa reddit actum inuoluntarium, & ideo etiã excuſat illam pœnam. Atque ſimilis reſponſio applicanda eſt ad ſimilem inſtãtiam, quę fieri poteſt de irregularitate, vel alia ſimili inhabilitate, quãdo non impo-
D nitur ſub propria, & rigoroſa ratione pœnæ, ſed propter indecentiam. Tunc enim excuſatio culpæ non impedit talem irregularitatem, quia nõ propter culpam, ſed propter ipſum factũ imponitur. Regulariter autem quando actus, propter quem illa quaſi pœna imponitur, eſt opus ipſiuſmet perſonæ, quæ defectum contrahit, oportet, vt ſit illi voluntarius, niſi aliud in lege exprimatur: interdum enim ſine vlla voluntate propria, & propter factum alienũ incurritur irregularitas, quæ non eſt pœna. Dices, etiam ſimili modo ſolet aliquando incurri pœna propter factum alienũ, non obſtante ignorantia eius, qui pœnam ſuſtinet, vt in ſimonia conſtat. Reſponden primò, regulam intelligi per ſe, & niſi aliud in lege exprimatur, quam li-
E mitationem expreſsè addit Deci. in dicto cap. 2. de cõſtit. lect. 2.n.5. Secundò dici poteſt, etiam in eo caſu non incurri illam pœnam ſine culpa alicuius, vt in ſimonia, licèt ignoret accipiens, peccat fortaſſe, dans beneficium, vel interceſſor ſimoniacus. Quomodo enim actio erit ſimpliciter ſimoniaca ſine culpa alicuius. Tunc ergo pœna illa non ceſſat, quia nec culpa omnino deeſt. Quòd verò redundet pœna in eum, qui non peccat, eſt per accidens, redundat enim non vt pœna, ſed vt incommodum, quod tolerandum eſt propter commune bonum, quia non ſine cauſa imponitur. Vnde ſi contingeret, aliquid ſimile imponi per legem etiam ignorantibus omnibus, qui in facto interueniũt, ac ſubinde ceſſan-

Decius.

te omni culpa: tunc habet et locum limitatio; quãuis etiam tunc dici poſſet illam non imponi vt pœnã, ſed vt remedium ad tollendas occaſiones, vel ad indecẽtiam vitandam, ſicut dictum eſt de irregularitate non pœnali. Et ita in rigore nõ erit limitatio regulæ, quæ de propria pœna loquitur.

5\. *Dictam regulã non tenere in ignorantia iuris ſentiũt falsò Scot. Turrecr.*

Sed licet hæc regula in facti ignorantia communiter recepta ſit in vtroq; foro, nihilominus in ignorãtia iuris habet nonnullam dubitationem. Nam aliqui auctores abſolutè negant, hanc ignorãtiam excuſare. Ita ſentit Scot. in 4. d. 6. q. 8. & Turrecr. in c. *quibus*, de conſecr. diſt. 4. n. 8. Qui videntur maximè loqui de ignorantia iuris humani, quando cadit in actum prohibitum iure diuino, vel naturali, quam dicunt non excuſare pœnam legis humanæ. Generaliùs verò loquitur Gloſ. in c. vlt. de verbor. ſignif. in 6. verb. *ſcientes*, ex regul. 13. iuris in 6. *Ignorantia facti, non iuris excuſat.* Nihilominus regula data cum proportione applicata, etiam in ignorantia iuris locum habet, vt latè oſtendit Caſtro lib. 1. de leg. pœn. c. 1. ad fin. & lib. 2. c. 14 Idem ſentit Soto in 4. d. 3. ar. 9. & ad 2. 1. q. 1. ar. 2. Couar. in regul. *poſſeſſor*. p. 2. §. 7. n. 7. Et declaratur breuiter in hunc modum: nam contraria ſententia vel fundatur in hoc quòd ignorantia iuris nunquam eſt inuincibilis, vel in hoc, quòd licèt ſit inuincibilis, non excuſat à pœna; neutrum dici poteſt, ergo.

Gloſſa. Caſtro. Soto. Couar.

6\. Minor quoad priorem partem clara eſt, quantum ſpectat ad ius poſitiuum humanum, imò etiam quoad diuinum poſitiuum. Nam licèt fortaſſe in hoc rarius contingat ignorantia inculpabilis, tamẽ neque repugnat, nec videtur eſſe nimis rara inter homines rudes. Quin potiùs etiam de iure naturali oſtendimus ſuprà interdũ ignorari inuincibiliter quoad aliquas concluſiones, quæ per ſe notæ non ſunt. Et ratio omnium eſt, quia ſæpe homo per ſe non valet ſcientiam omnium præceptorum conſequi, & interdum, ac ſæpe etiam deficiunt occaſiones, vel opportunitates ad comparandam illam notitiam ſine hominis culpa, aut voluntate, quia non habuit vnde, aut quomodo excitaretur ad illam notitiam procurandam. Dices; licèt fortè talis ignorantia aliquãdo non ſit in ſe culpabilis, nihilominus eſt culpabile applicari ad opus cum tali ignorantia propter periculum trãſgrediendi. Reſpondeo facile, in primis non ſemper intercedere aliam applicationem ad opus, præter omiſſionem actus præcepti. Deinde dicitur, quando interuenit opus factum ex ignorantia inuincibili, extẽdi etiam ignorãtiam illam ad applicationem ad opus, quia neque de illo periculo cogitatum eſt, nec dubiũ aliquod de tali obligatione in mentem venit. Et ita facile probatur altera pars minoris, quia ignorantia inuincibilis, etiamſi iuris ſit, excuſat à culpa, quia excuſat à voluntaria tranſgreſſione legis, ergo & à pœna, iuxta rationes factas pro concluſione.

7\. Contingit autem interdum actum prohiberi duplici lege, diuina, & humana, & humanam inuincibiliter ignorari, cùm tamen diuina non ignoretur, & tunc homo nõ excuſatur ſimpliciter à culpa, ideóque in eo caſu probabile eſt, non excuſari regulariter loquendo à pœna legis humanæ, in quo ſenſu Scot. & Turrecrem. loquuti ſunt. Et ratio eſt, quia tunc non ceſſat cauſa pœnæ: lex enim humana non ſolùm intendit punire tranſgreſſionem ſuam voluntariam, ſed etiam culpã contra legem diuinam commiſſam. Item, quia ſcientia pœnæ, vt ſtatim dicam, non eſt neceſſaria ad incurrendam illam. Sicque rebaptizans fit irregularis, etiamſi ignoret legem Eccleſiaſticam de hoc latam, ſi non ignorat inuincibiliter diuinam, vt latiùs dixi in tomo tertio, 3. part. diſput. 31. ſect. 6. Vbi etiam notaui, excipiendas eſſe cenſuras, quæ nõ contrahuntur, quãdo lex Eccleſiaſtica inuincibiliter ignoratur, etiamſi aliàs actus ſit malus contra legem

Scot. Turrecr.

Dei, quia requirunt contumaciam, vt ſumitur ex cap. *vt animarum*, de conſtit. in 6.

Igitur illa regula iuris, ſi intelligatur quoad forum conſciẽtiæ, debet intelligi regulariter, ſeu frequẽter, quia ignorantia iuris rarò eſt inuincibilis, quia vnuſquiſque tenetur ſcire leges ad ſe pertinẽtes, vt tradit D. Thomas 1. 2. quæſt. 76. articul. 4. Et ſumitur ex cap. 1. de conſtitution. & ex leg. *leges ſacratiſſimæ*, C. de legib. & ex leg. *conſtitutiones*, C. de iuris, & facti ignorant. Si autem illa regula intelligatur in foro externo (vt faciliùs exponitur) intelligitur ſecundùm præſumptionem iuris propter iura proximè citata, & nihilominus ſi talis ignorãtia ſufficienter probetur inculpabilis (quod difficile eſt) etiam in illo foro excuſabit à pœna, propter alia iura pro aſſertione allegata, quæ indifferenter loquuntur. Vnde etiamſi lex ponat pœnam ipſo facto ante omnem declarationẽ, non tenetur quis in conſcientia illam implere in eo caſu. Quòd ſi per iudicem condemnetur, quia deficit in probatione, & ipſe ſit certus in conſcientia de ſua inculpabili ignorantia, licèt exteriùs teneatur parere, tamen in conſcientia non tenetur exequi pœnam, poteſtque illam omittere cauendo ſcandalum. 8.

D. Thom.

9\. *2. Regula.* Secunda regula eſt: Quando ignorantia non excuſat à culpa graui, propter quam pœna legis lata eſt, non excuſat ſimpliciter à pœna, niſi in lege addatur verbum, quod ſcientiam, aut dolum requirat. Prior pars communis eſt, tradit illam Panormitan. in cap. 2. de conſtitution. num. 6. vbi Deci. lect. 1. num. 8. Felin. num. 4. Bartol. in l. *quod Nerua*, ff. depoſiti. num. 20. & alij moderni relati, & referendi. Et ſumitur ex l. 1. ff. de legibus, vbi dicitur, non ſolùm ſcientes, ſed etiam ignorantes eſſe tranſgreſſores legum, quod debet intelligi, quando ignorantia eſt vincibilis, quæ non excuſat à culpa, quia non tollit omnino voluntarium. Vnde ſumitur ratio, quia hæc ignorantia non tollit cauſam pœnæ, quæ eſt culpa, quia non tollit omnino voluntarium, ergo nec pœnam excuſat. Dixi autem eſſe neceſſarium, vt talis ignorantia non excludat culpam, propter quam impoſita eſt pœna, quia interdum poteſt ignorantia non excuſare ab omni culpa mortali, & nihilominus excuſare à pœna, quia excuſat ab ſpeciali grauitate orta ex ſpeciali circunſtantia, quam peccati grauitatem lex principaliter punire voluit. Vt v. g. ſi quis adulteretur, inuincibiliter ignorans matrimonium complicis, quanuis non ignoret nõ eſſe ſuam, excuſabitur à pœna poſita contra adulteros, licèt in eo facto mortaliter peccauerit, quia illud peccatum tantùm eſt in illo homine ſimplex fornicatio. Sic etiam, qui interficit hominem clericum, ignorans inuincibiliter eſſe clericum, non tamen ignorans eſſe hominem, non incurrit pœnam canonis, *ſi quis ſuadente*. licèt alias homicida ſit, & canonem non ignoret.

Panorm. Decius. Bart. Felin.

10\. *Exiſtente ignorantia craſſa integrè ſarciẽdũ damnum.* Sed quæret aliquis, an hæc ignorantia craſſa diminuat ſaltem pœnam, eſto non excuſet à tota illa. In hoc duo diſtinguenda ſunt, ſcilicet, damnum ob eam cauſam alteri illatum, quod reparandum, & reſtituendum eſt, & propria pœna vindicatiua. Quoad primum non habet locum diminutio, ſed integre reſarciẽdum eſt damnum, vt ſumitur ex l. *quod Nerua*. ff. depoſiti. & l. 1. ff. ſi menſor falſum modum dixerit, & bene Gloſſa in l. *in actionibus*, ff. de in litem iurand. verb. *non etiam*, & plura congerit Tiraquel. tractatu de pœn. temperan. cauſa 14. Et ratio eſt, quia illa obligatio naſcitur ex iuſtitia cõmutatiua, quæ reſpicit æqualitatẽ rei ad rem. Loquendo autẽ de propria pœna, ſubdiſtinguere oportet, an cõtrahatur per legẽ ante omnẽ ſententiã, vel imponenda ſit per iudicẽ. Nã in priori caſu nõ habet locũ diminutio, quia lex ipſa infligit pœnã ſimpliciter, & ſine moderatione, & ſẽper

Tiraquel. Nõ habet locũ diminutio in pœna impoſita per legem, ſecus verò in imponẽda per iudicem.

eadem

eodem modò loquitur, & ita nunquam diminuit illam; ergo nec reus auctoritate ſua poteſt diminuere, tum quia ad hoc requiritur poteſtas publica, tum etiam quia eſſet ſuſpectus diſpenſator in propria cauſa. Quin potiùs probabile exiſtimo, quoties lex ponit pœnam ipſo facto, quamuis requirat declarationem iudicis, non eſſe in poteſtate illius diminuere pœnam, ſi abſolutè per ſententiam declaret, reum commiſiſſe delictum, quia tūc non ipſe imponit pœnam, ſed legiſlator, & fortaſſe hæc eſt vna ex potiſſimis differentiis inter ſententiam declaratoriam, & condemnatoriam. Atque ita videmus vſu ſeruari in pœna confiſcationis. At verò quando pœna eſt imponenda per iudicem, tunc poteſt in eo caſu illam moderari, quia cauſa minor eſt, & quia hoc ei iure conceditur, iuxta dicta in capitulo præcedenti.

11. Et ex hac regula colligitur, ignorantiam ſolius pœnæ regulariter non excuſare eiuſdem pœnæ reatum. Ita docet Couarr. ſuprà, & videtur neceſſariò admittenda à Doctoribus pro ſecunda regula citatis. Multi tamen nihilominus diſſentiunt, vt Ioan. Andr. in cap. 2. de conſtitution. in 6. & Felinus ſuprà num. 6. & alij quos Couarr. refert. Quibus aſſentire videtur Menoch. lib. 2. de arbitris, cent. 2. caſu 185. numer. 45. dicens, legem requirere notitiam, quoad pœnam, non quoad commodum. Quod dictum probat Sancius lib. 3. de matrimon. diſputat. 36. num. 3. in fin. Fortaſſe verò intelligunt de notitia legis quoad prohibitionem, vel præceptum, non quoad pœnam: ſic verò dubia erit pars alia de præmio, de qua in lib. ſeq. Mihi ergo videtur illatio facta neceſſariò colligi ea regula poſita. Quia ignorantia pœnæ quantumcumque ſit antecedens, non excuſat culpam in tranſgreſſione legis, vt per ſe conſtat, quia vt lex obliget in conſcientia, non oportet, vt addat pœnam; ergo vt quiſpiam agat contra conſcientiam, violando legem, non oportet, vt ſciat pœnam; illa ergo ignorantia non excuſat culpam; ergo nec pœnam, quia non ceſſante cauſa non ceſſat effectus. Item quia illa ignorantia ad ſummum facit, vt illa pœna non ſit voluntaria; hoc autem nihil refert, quia pœna potiùs poſtulat, vt inuolūtaria ſit. Atque ita videmus ſeruari tam à Deo, quàm ab hominibus: punit enim Deus æterna pœna etiam illos, qui ignorabant, ſuis peccatis deberi talem pœnam; & ab hominibus ſuſpenditur fur, etiamſi pœnam ignorauerit. Neque in contrarium video rationes alicuius momēti. Dixi autem, *regulariter*, propter cenſuras, præſertim excommunicationis, de quibus eſt magna cōtrouerſia, an ignorantia cēſuræ excuſet illam, quam tractaui in tom. 5. diſp. 4. ſect. 9. & dixi admittendam eſſe exceptionem: nam ratione contumaciæ requiſitæ eſt ibi ſpecialis ratio. Denique intelligendum hoc eſt per ſe, ac præcisè: nam ſi ignorantia pœnæ redundet in ignorantiam obligationis legis, quia nimirum exiſtimat talis perſona, legem non imponentem pœnam grauem, non inducere grauem obligationem, tunc iam illa ignorantia excuſare poſſet culpam, & conſequenter pœnam.

Ignorātiam ſolius pœnæ regulariter non excuſare eiuſdem pœnæ reatū.
Ioan. Andr.
Felin.
Couar.
Sancius.

12. Dicti autem Iuriſperiti in hoc differentiam faciūt inter legem punientem actum iam damnatum, & legem de nouo damnantem, & punientem actum. Vt doctrina data procedat in priori, nō in poſteriori, ſed non eſt neceſſaria diſtinctio, quia in vtroque caſu ignorantia ſolius pœnę non excuſat illam, extra cenſuras. Quia, licèt lex puniat factum aliàs damnatum, nihilominus punit illum, vt culpabilem ſimpliciter, ſed hæc culpa non excuſatur per ignorantiam ſolius legis punientis; ergo nec pœna. Item ſi eadem lex prohibet actum alias non damnatum, & ſimul punit illum, qui committit illum actum vt damnatum per talem legem, quam vt prohibentem non ignorat, A incurrit pœnam eius, licèt ignoret eandem legem, vt punientem ſicut dictum eſt; ergo idem erit etiamſi actus damnetur per aliam legem, ſi talis damnatio, & malitia actus non ignoratur. Patet conſequentia, quia valde accidentarium, & per accidēs eſſe videtur, quòd damnatio, & punitio fiat per eandem legem, vel per diuerſas, quia lex non punit culpam præcisè, & quaſi formaliter, vt à ſe prohibitam, ſeu vt eſt contra ſuam prohibitionem, ſed abſolutè punit talem culpam. Sicut modò dicebamus de lege puniente furtū, & idem eſt de lege puniente ſimoniam contra ius diuinum: nam incurritur, licèt quis ignoret pœnam, vel prohibitionem iuris humani. Eadémq; ratio eſt de ſimilibus. Nec video obiectionem alicuius momenti, & ita B docet Panormit. in cap. *à nobis*, de ſentent. excommun. & latiùs Deci. in dicto cap. 2. de conſtit. lect. 1. n. 53. & alij multi, quos Felin. ſuprà refert. Neque etiam oportet diſtinguere inter pœnam latam ipſo facto per legem, vel per iudicem imponendam, licèt ita diſtinguant Bart. & alij, prout refert idem Felin. dicentes, pœnam lege latam ipſo iure excuſari per illius ignorantiam, non verò ferēdam. Hæc enim diſtinctio nec iure, nec ratione fundatur. Rationes enim à nobis factæ generaliter procedunt. Et probant pœnam ſimpliciter latam, ſimpliciter etiam incurri, non obſtante ignorantia pœnæ, quia hæc non excuſat cauſam pœnæ, & ita non poteſt excuſare pœnam, vel pœnæ reatum.

C Secunda pars aſſertionis poſita eſt propter quaſdā leges, quæ expreſsè addunt verbum, *ſcienter*, aut *præſumpſerit*, aut *qui temere hoc fecerit*, vel aliud æquiualēs, quod dolum requirit, vt Iuriſtæ loquūtur. De quibus legibus dixit Gloſſa citata cap. vlt. de offic. delegati, verè *ſcientes*, non obſtante tali forma legis, incurrere pœnam eius, qui ex ignorantia craſſa illam violat. Idem tenet Gloſ. in cap. 1. de conſanguinit. & affinit. verb. *ſcienter*, quas ſequuti ſunt multi, quos refert Tiraquel. in dictu tract. de pœnis temperandis, cauſa 13. n. 22. Fundantur in dicta l. 1. ff. ſi menſor falſum modum dixerit, quæ dicit, ignorantiam craſſam æquiparari dolo, & ratio eſſe poteſt, quia non excuſat culpam grauem contra talem legem. 13.

Gloſſa.
Tiraquel.

Sed nihilominus aſſertio poſita certa eſt, & pro materia de cenſuris neceſſaria, quam ibi ſequuntur D communiter Doctores, præſertim Caietan. verb. *excommunicatio*, explicando ferè ſingulas excommunicationes, & Nauar. in ſum. cap. 27. & dixi latè in tom. 5. diſp. 4. ſect. 3. à n. 9. & ſequitur Tiraq. ſuprà n. 23. & ſequentib. referendo plures. Ratio autem eſt, quia pœnæ, vt in iure dicitur, leniendæ ſunt potiùs, quàm exaggerandæ, cap. *pœna*, de pœnit. diſt. 1. & l. *pœna*. ff. de pœnis. Sed quando lex addit talia verba, ipſamet moderatur pœnam, nec vult illam incurri, niſi quando peccatum habet talem circunſtantiam, ergo non eſt extendenda, vt ſine illa circunſtantia incurratur. Et confirmatur, quia paulò ſuperiùs dixi, quamuis ignorantia non excuſet culpam mortalem, ſi excuſet modum, aut circunſtantiam, aut ſpeciem peccati, quam E lex reſpicit, ſatis eſſe, vt excuſet pœnam, quia re vera tollit cauſam eius, ita verò eſt in præſenti: nam peccare ex certa ſcientia, eſt circunſtantia, quæ multum aggrauat culpam, & iniuriam, quam grauitatem reſpicit lex, quando ſimilia verba addit: ignorantia autem licèt ſit craſſa, excuſat illam grauitatem, etſi nō excuſet culpam mortalem, ergo id ſatis eſt, vt excuſet pœna talis legis. 14.

Caiet.
Nauarr.
Tiraq.
c. pœna.
L. pœna.

Atque ita patet reſponſio ad rationem in contrarium. Nam licèt talis ignorantia non excuſet abſolutam grauitatem peccati, excuſat nihilominus ab illo modo grauitatis peccati, ſine quo noluit lex peccatum punire, vt verba dicta ſignificant. Ad dictā autē l. 1. reſpondetur, ſpectando rem ipſam, & in conſcientia, 15.

entia,& quoad grauitatem culpæ,ſolam ignorãtiam affectatam æquiparari ſcientiæ, quia ſola illa volũtarium directũ includit, vt bene notauit Gloſſa ex textu ſatis expreſſo in c.*eos*,de tempor.ordin.in 6. *Gloſſa.* Quin potiùs non defuerunt,qui dicerint, etiam ignorantiã affectatam ſufficere ad excuſandam in ſimili caſu pœnam legis, quia eſt minor, quàm ſcientia,argumento cap.*cum inhibitio*.§.1.de clandeſtin.deſponſat.ibi,*Non expertes ſcientiæ, vel ſaltem affectatores ignorantiæ.* Quod ſenſit Centus in cap.*vt animarum*,de conſtit.in 6. Sed re vera ignorantia affectata in iure æquiparatur ſciẽtiæ,quia & ſufficit ad directam intentionem, temeritatem , & præſumptionem:& includit ſcientiam ſaltem periculi,& dubitationis,& hac ratione quodammodo videri poteſt, potiùs augere culpam,quàm minuere,vt in t.2.latiùs traditur.Secluſa ergo ignorantia affectata,alia craſſa,& negligens non æquiparatur ſcientiæ.Illa verò lex 1.intelligenda eſt de æquiparatione non in culpa, vel pœna , ſed in obligatione ad reparandum damnũ inde ſubſequutum : nam qui negligenter, vel ignoranter craſsè exercet miniſterium ſuum, tenetur reſtituere damna ſequuta,non minùs, quàm ſi certa ſcientia feciſſet. Quod ita bene explicuit alia Gloſſa in l.*in actionibus*, verb. *non etiam*.ff. de in litem iurando. Poſſunt etiam æquiparari in pœna impoſita ipſo iure,quando lex non addit particulam, *ſcienter*, vel ſimiles ,ſed ſimpliciter punit trangreſſores: at verò quando addit particulam , *ſcienter*, nullo modo æquiparantur , nec incurritur talis pœna propter actum ex ignorantia craſſa factũ, vt dictum eſt.

16. *Ignorantia excuſans peccatum mortale excuſat à pœna graui legis. Soto. Medina.* Tertia,& vltima regula eſt,Ignorantia,quæ excuſet culpam mortalem , licèt non excuſet culpam venialem,excuſat à pœna graui legis.Ita ſentit Soto lib.5.de iuſtit.q.1.ar.9.ad fin.Medin.Cod.de pœnit.tract. de ieiun.q. de neceſſitate ſeruandi ieiunium. Ratio eſt,quia talis ignorantia verè tollit cauſam,& fundamentum talis pœnæ, quia pœna grauis non ſolet imponi per leges humanas , niſi propter culpam mortalem , vt ſuprà dictum eſt.Vnde hîc poteſt à fortiori applicari illud principium,Quòd ignorantia excuſãs circunſtãtiam,quam reſpicit lex,excuſat pœnam, etſi maneat culpa mortalis:nam multò magis excuſabit, ſi maneat tantùm culpa venialis , quia leges humanæ nõ ſolent ita punire veniales culpas, præſertim illas, quæ non fiunt directa voluntate,quales ſunt illæ,quę fiunt ex tali ignorantia. Vnde talis actus imperfectè voluntarius,& humanus dici poteſt:meritò ergo excuſatur ſic delinquens à tali pœna. Secùs verò eſſet ſi pœna eſſet leuis, quæ iuſtè in culpam venialem cadere poſſit;nam tunc verba legis ſeruanda ſunt.Inde verò oriri poterant variæ quæſtiones de cenſuris , & irregularitatibus , an propter veniales negligentias incurrantur.Sed illæ in locis propriis tractatæ ſunt. Supererat hoc loco dicẽdum de interpretatione ſtricta legis pœnalis , ſed hoc reſeruamus in lib.6.vbi de interpretatione legis humanæ dicemus. Reliquum ergo eſt,vt ad alias oneroſas leges tranſeamus.

CAPVT XIII.

An leges,per quas tributa imponuntur , purè pœnales ſint.

2. QVòd hæ leges tributorum oneroſæ ſint,& inter odioſas computentur, notiſſimum eſt , tum ex communi ſenſu non ſolùm iurium , & Doctorum,ſed etiam omnium hominum , tum etiam ex ipſis terminis , vt illos exponendo ſtatim patebit , ideóque ad hunc locum expectant , & meritò tum lege pœnali coniunguntur , quia ſunt adeò ſimiles, vt earum differentiam priùs explicare neceſſarium ſit. Priùs verò circa nomen tributi aduertere oportet, aliquos exi-

A ſtimaſſe , illud deriuari à tribus , vt ſcilicet , quia pecuniç olim tributim imperabantur,inde tributa ſunt appellata. Alij verò putant è contrario tribum à tributo eſſe appellatam. Nam quia tributa exigebantur à ſingulis partibus, in quas totus populus diuidebatur , ideo partes illæ tribus ſunt appellatæ. Et hoc videtur veriſimilius , ſequitur Gregor. Lop.in l.25.tit. *Greg. Lop.*
13.p.5. Gloſſ. 2.cum Ioan. de Platea in rubr. C. de annon.& trib.Vnde etiam videtur veriſimilius tributum à verbo,*Tribuo*,deriuatum eſſe , vt ſenſit etiam Vlpian.in l.*ager*.§.*ſtipendium*.ff. de verb. ſignif. Iuxta hanc autem vocis etymologiam quæcumque penſio, aut portio determinata,quæ alteri ex iure aliquo perſoluitur, poterit tributum appellari,lata,& generali
B ſignificatione,ſiue penſio illa ad ius priuatum pertineat,ſiue ad publicum.Verumtamen iam vox illa ſiue ex vſus accommodatione ,ſiue per antonomaſiam,ſignificat penſionem publicam , quæ ad Regios ſumptus,ſeu communes reipublicæ operas per ſingulos de populo diſtribuitur, & ſtata lege perſoluitur.Sunt autem alia etiam nomina , quibus tributa ſignificantur,vt vectigal,pedagium,& ſimilia, quæ quaſi ſpecificas rationes tributorum indicãt, licèt interdum generalibus vſurpentur, & ideo eorum ſignificationes breuiter exponere neceſſarium exiſtimo.

Vt autem commodiùs fiat,oportet priùs diſtinctionem tributi adnotare,in reale, perſonale,& mixtum, quæ ſumitur ex l.vlt.ff.de muner.& honor. Reale di- *2. Tributum diuiditur in reale, perſonale,& mixtum*
C citur,quod pro rebus immobilibus , & de fructibus earum quotannis perſoluitur , quomodo decimæ Eccleſiaſticæ poſſunt dici tributa realia,quãuis nec ſub *Reale quid.*
hac voce comprehendi ſoleant , nec de illis nũc diſſeramus.Solent igitur ita vocari penſiones quædam, quæ penduntur Regibus,& Principibus ex terris , & agris , quæ à principio ad eorum ſuſtentationem illis applicata fuerunt,ipſi verò in emphyteuſim, vel feudum aliis ea donarunt ſub certa penſione annua, quæ in iure ciuili ſolet *Canon* appellari, quia certa regula, *Canõ. quid.*
& lege præſcripta erat, l.1.C.de indictionibus,lib.10. Solet etiam hæc penſio appellari , *Vectigal* , & agri ei ſubiecti *Vectigales*,vt patet ex l.1. & 2.ff.ſi ager vectigal.Alia verò ſignificatio huius vocis ſtatim tradenda magis propria,& vſitata eſt.Perſonalia tributa dicuntur, quæ ratione tantùm perſonæ ſoluuntur , & vo-
D cantur *cenſus* , iuxta illud Matthæi 22.*Licet cenſum dare Cæſari,an non.* Nam cenſus ille tributum perſonale erat,propter quod imponendum facta eſt deſcriptio, quam narrat Lucas capit.2.& Actor.5.vt probabilior fert ſẽtẽtia ex Ioſepho lib.18.Antiquit.cap.1.& expoſitoribus ibi. Quod tributum generali nomine tributi appellatur Lucæ cap.20.à Matthæo verò ſpeciali,vel fortaſſe illæ voces ſynonymę ſũt reſpectu Principis,licèt reſpectu priuatorũ ſoleant diſtingui, vt notata Panormi.in cap.*innotuamus*,de cenſib.nu. 3. quod ſolum pertinet ad vſum vocis, vt dixi. Propriè item perſonale tributum vocatur à Iuriſtis *Capitatio* , in l. vlt.§.vlt.ff.de munerib.& honorib.& l.*ſacroſancta*.C. de ſacroſãctis Eccleſi. quia ſcilicet,per capita ſoluun-
E tur.Mixta dicuntur,quæ pro rebus præſertim mobilibus, & perſonis ſoluuntur , huiuſmodi ſunt *Gabella*, quæ ſoluitur de rebus,aut vẽditis,Hiſpanè *Alcaualla*. Item,*Vectigal* , quo nomine in iure ſignificat tributũ debitũ ex mercibus inuectis in prouinciã , vel ex illa euectis,ſeu,quæ per pontes,aut portus vehuntur,iuxta l.*vectigalia*.ff.de publican. & vectigal. & l. *ex præſcriptione*.C.de vectigal. Et ita diſtinguitur vectigal à tributo tanquam ſpecies à genere, licèt interdum videantur condiſtingui tanquam duæ ſpecies , vt apud Paul. Roma. 13.*cui tributũ,tributũ,cui vectigal , vectigal.* Vt tributũ videtur ſignificare penſionẽ debita ratione perſonę,vel poſſeſſionis;vectigal autem ratione mercium, vel rerum , quæ portantur. Et hoc habet

etiam

etiam fundamentũ in iure l. 1. §. 1. ff. de publi. & vecti. ibi. notat Gloſſa verb. *pendant*. Ordinario verò vſu nomen *tributi* generale eſt, *vectigalis* ſpeciale, quod ſolet etiam appellari, *Portorium*. l. 5. C. de vectigal.

3. Alia vocantur *Angaria*. l. *his oneribus*, ff. de vacat. & excuſat. mun. & l. *neminem*, C. de ſacroſ. Eccleſ. vbi Gloſſa inquit, Angaria ſunt, quæ ſunt in operis perſonarum. Alia vocãtur *Pedagia*, & *Guidagia* quorum ſignificatio nota eſt, & de illis videri poteſt Gloſſ. in c. *ſuper quibuſdam*, de verbor. ſignificat. Item Gloſ. in l. *cum quis*. ff. de verbor. ſignificat. vbi pedagium pro vectigali ponitur, vide etiam Syluest. verb. *Gabella*, in princip. Nauarr. in cap. *fraternitas*, à num. 41. Et de his poſterioribus tributis ſub nomine Pedagij dicitur in cap. *quanquam*, de cenſi. in 6. regulariter eſſe in iure reprobata, non quia ſemper iniuſta ſint, ſed quia ſolent eſſe ſuſpecta. Omnis autem hæc tributorum varietas, quantum ad præſens ſpectat, materialis eſt, ſumitur enim, vel ex rebus, ſuper quas imponuntur, vel ex fine, & cauſa impoſitionis: formalis autem ratio obligationis eadem eſt in omnibus, & ideo de illis tantùm generatim loquemur. Alij verò explicant illa tria membra ex parte oneris, ſeu penſionis alicui impoſitæ: aliquando enim eſt opus, ſeu labor perſonæ, &c. ideo perſonalis dicitur, interdum verò eſt res aliqua, vel vſus eius, vt pecunia, triticum, gallinæ, vel vſus equi, aut domus; nonnũquam verò vtrunq; includit, vt ſi quis certis tẽporibus teneatur ſeruire Principi, perſonâ, & ſumptibus ſuis. Quæ explicatio habet etiam fundamentum in dicta l. vlt. Tamen etiam eſt valde materialis, & magis habet locũ in priuatis oneribus, ſeu muneribus, quàm in tributis, quæ frequẽtiùs ſolent in pecunia exigi, quamuis aliquando etiam alia onera exigantur, de quibus quod ſpectat ad iuſtitiam legum, eadem eſt proportionalis ratio.

4 Ex his ergo facilè intelligitur, quæſtionem propoſitam non habere locum in tributis realibus: nam vt benedixit Nauar. ſuprà, sũt maximè naturalia, & præſeferunt iuſtitiã, quia exiguntur de rebus proprijs, & in cõtractu iuſto fundata ſunt. Et ideo leges, per quas talia tributa ſolui præcipiuntur, etiamſi in illis addatur pœna, ſine dubio purè pœnales dici non poſſunt, ſed morales, ſicut ſunt aliæ de ſeruãdis contractibus, & implendis promiſſis, & in vniuerſum de reddendo debito, quod vnicuique ex iuſtitia debetur. Vnde etiam certum eſt, tales leges obligare in conſcientia ad ſoluenda talia tributa, integrè, & ſponte, & ſine vlla diminutione, ac fraude; etiamſi non petantur: quia ſunt debita ex iuſtitia commutatiua, quæ ſecum affert hanc intrinſecam obligationem, niſi ex cõſuetudine, vel ſcriptura conſtet, aliam fuiſſe conditionem pacti, ſeu oneris rebus ipſis impoſiti: nam tunc illæ ſeruãdæ ſunt, & ita de his tributis nihil amplius hic dicemus: pertinent enim ad materiam de feudis, & alijs regalibus, vt vocant.

Obligatio eſt in conſcientia ad ſoluenda tributa realia licet non petantur.

5. Circa alia verò tributa ratio dubitandi eſſe poteſt, quia hæc tributa poni ordinariè ſolẽt ſine verbo præcipiendi, ſeu ſtatuendi ſub aliqua conditione pœnali, ergo leges, quibus præcipiuntur, merè pœnales ſunt. Probatur conſequentia, quia per talem conditionem indicatur, tributum non poni ſub reatu conſciẽtiæ, ſed ſub reatu ſolius pœnæ, vt ſuprà de lege purè pœnali dictum eſt. Confirmatur, ac declaratur, quia interpretando has leges in hoc ſenſu ſeruatur æquitas iuſtitiæ, quæ ad talem obligationem neceſſaria eſt: hoc enim modo non defraudatur Rex penſione ſibi debita, quia per adiectionem pœnæ compenſatur ſufficiẽter quidquid de bonis eius per denegationem tributi diminui poteſt, ergo pœna impoſita eſt ad ſatisfaciendum, vel potiùs vitandum nocumentum Regis, quo ceſſante, ceſſat etiam obligatio in conſcientia ſoluẽdi tributum, vel ex ipſa rei natura, quia nulla ſit inæqualitas: vel ex intentione legiſlatoris rationabiliter præſumpta. Quæ præſumptio confirmatur nam ſic explicatæ leges tributorum erunt moderatæ, & tolerabiles, quæ in maiori rigore erunt nimis duræ, & fortaſſe iniuſtæ. Et pro hac ſententia referri poſſunt auctores, qui dicunt, tributa non deberi in conſcientia, priuſquam petantur, quos cap. 15. referemus. Atque ita tenet apertè Angel. verb. *Pedagium*. num. 6. & poſſunt citari omnes, qui legem pœnalem negant in conſcientia obligare, ſicut conſequenter tenuit Nauarr. in ſum. cap. 23. num. 60. loquens ſpecialiter de vectigalibus, & portorijs. Declarat tamen, poſtquam aliquis cecidit in commiſſum, non poſſe res defendere vi, & armis, quia iuſtè impeditur, & punitur, poſſe tamen fugere, vel modo alio licito euadere, ſi poteſt.

Sylueſtr. *Nauarr.* *Nauarr.*

6. *Concluſio.* Dicendum nihilominus eſt, leges tributorum ex genere ſuo, ſeu ex vi materiæ, nec per ſe habere vt pœnales ſint, neque etiam eſſe merè pœnales ex eo tantùm, quòd in eis pœna adijciatur, niſi ex verbis, aut circumſtantijs legis aliud conſtet. Hanc doctrinam exiſtimo eſſe communem, eámque latè tradit Couar. in regula, *peccatum*. 2. p. §. 5. Eandémque ſupponunt omnes, qui dicunt, leges tributorum obligare in conſcientia, quos infrà cap. 15. referemus. Senſus autem eſt, nihil ſpeciale in hoc habere leges tributorum, ac ſubinde ſicut alias leges, ita & has poſſe tribus modis ferri, ſcilicet, per purum præceptum ſine adiectione pœnæ, & præcipiendo ſimul, & adijciendo pœnam non ſoluentibus, & imponendo tributum ſub onere tantùm pœnæ ſine interpoſitione præcepti. Ratio generalis eſt, quia materia harum legum eſt capax omnium horũ modorum, & nulla eſt ratio, ob quam aliquem illorum excludamus. Quod ita breuiter declaratur, & probatur, quia in lege tributi duæ partes diſtingui poſſunt, & debent. Vna eſt imperans, ſeu imponens tributum, alia eſt imponens pœnam non ſoluentibus tributũ: hæc autem pars non eſt per ſe, ac neceſſariò coniuncta cum prima, ſed pendet ex arbitrio Principis, vt per ſe notum videtur. Tũ quia ſecunda pars eſt poſterior, & re omnino diſtincta à prima, & prior nõ pendet eſſentialiter à poſteriori; ergo poteſt poni ſine illa. Tum etiam, quia poſſet lex comminari tantùm pœnam in genere non ſoluentibus tributum, nimirum, quòd dignè puniantur, niſi ſoluant, non taxando pœnã, ſed relinquendo arbitrio iudicis, ſicut in alijs rebus non minùs grauibus ſæpe fit, ergo etiam poteſt nullã omnino mentionem pœnæ facere, ſed ſimpliciter imperare tributum: nam ibi implicitè includitur, tranſgreſſorem fieri reum pœnæ, & poſſe puniri ſaltem arbitrio iudicis; eſt ergo poſſibilis ille prior modus, de alijs verò res eſt manifeſta.

7. Hinc ergo apertè concluditur prima pars aſſertionis: nam leges tributorum ex genere ſuo, & ex vi materiæ ſuæ tantum habent, vt tributa imponant, vt declaratum eſt; ſed vt ſic non ſunt pœnales, ergo. Probatur minor, quia licèt tributum ſit aliquãdo oneroſum, vel laborioſum, nõ tamen ſupponit culpam; nec trãſgreſſionem aliquam, etiam ciuilem, propter quam vindicandam, vel coërcendam imponatur, ergo nullam habet rationem pœnæ, ergo ex hoc capite non habet talis lex, quòd pœnalis ſit. Confirmatur, quia multæ aliæ leges poſſunt imponere grauiora onera, vel imperare res difficiliores, quæ non propterea ſunt pœnales, vt in legibus militiæ, & ſimilibus manifeſtum eſt. Denique materia talium legum eſt materia iuſtitiæ commutatiuæ, continétque veluti iuſtũ ſtipendium, ſeu ſubſidium reddendũ Regibus ad ſuſtentanda onera muneris ſui, iuxta illud Pauli, Rom. 13. *Soluite omnibus debita, cui tributũ, tributũ*, &c. Et rationẽ reddit, *quia miniſtri Dei sũt, in hoc ipsũ ſeruientes*. Ideo enim (inquit) *tributa præſtatis*. Ergo hæ leges, vt tales

ſunt, nullo modo poſſunt dici pœnales, ſicut leges taxantes pretia rerum, vel ſtipendia operariorum, aut militum, non poſſunt dici pœnales reſpectu eorum, qui talia ſtipendia ſoluere coguntur, quia in eorum vtilitatem, vel commodum illę res, vel munera ſiunt, vel conferuntur.

8. Dixi, interdum tributum aliquod poteſt imponi in pœnam, vt rectè docuit Victor. relect. de iur. belli, nu. 57 & colligitur ex Deuter. 20. & patet, quia Rex poteſt punire ciuitatem rebellem, vel aliud regnū, aut rempublicam, quæ iniuriam ſibi intulit, poſtquàm illam expugnauit; ergo poteſt iuſto arbitrio eligere aliquod tributum, quod illi in pœnam imponat. Reſpondeo, nos formaliter loqui de tributo, vt tributum eſt ſecundùm proprium finem, & quaſi intrinſecam naturam eius, & ſic manifeſtum eſt; non eſſe pœnam. Nihil tamē obſtat, quominus ſimilis impoſitio fiat in pœnam. Tunc autem ſequetur naturam pœnæ quoad obligationem: ſolùm eſt conſiderandum in iſtis caſibus, & ſimilibus tributum non imponi propter delictum futurum, ſed propter iam factum, & poſt iuſtam condemnationem, vt ſupponitur: & ideo ita obligari homines ad illud tributum ſoluendum, ſicut obligatur reus ad ſolutionem pecuniariæ pœnæ, poſtquam ad illam eſt iuſtè condemnatus.

9. Ex his vlteriùs infertur, leges tributorum ſpectatas præcisè ſecundùm id, quod per ſe, & intrinſecè requirunt, eſſe veras leges morales obligantes in conſciētia. Probatur, quia ſi lex hæc imperat tributum ſine adiectione pœnæ, imponit neceſſitatem ſoluendi tributum, & non imponit neceſſitatem pœnalem, quia, vt ſupponimus, illam non exprimit; ergo imponit neceſſitatem in conſcientia. Probatur vltima conſequētia, quia aliàs eſſet lex inutilis, & inefficax: nullo enim modo cogeret tranſgreſſorem. Quia ſi non obligaret in conſcientia, neque poſtea poſſet quis propter tranſgreſſionem puniri, quia neque ſub tali conditione fuit poſita. Secūdò, quia lex ſuperioris abſolutè poſita obligat in conſciētia iuxta capacitatem materiæ, ſed illa materia eſt capax obligationis rigoroſæ: nam eſt materia iuſtitiæ, & iuſti ſtipendij ſoluēdi, vt declaratum eſt; ergo. Quin potiùs licèt talis lex non contineret alia verba præceptiua præter taxam quantitatis ſoluendæ Principi in tributum, obligaret in conſcientia, quia debitum alendi, & ſuſtentandi o- **D** nera Regis, naturale eſt; ergo eo ipſo, quòd lex humana taxat quantitatem, & modum, obligat in conſciētia ad ſeruandam illam, quia illud ſtatim eſt medium iuſtitiæ, vt in aliis pretiis rerum; quæ lege taxantur, & in decimis Eccleſiaſticis, quoad quotam taxatam per Eccleſiam, eſt manifeſtum videre.

10. Iam ergo probatur ſecunda pars aſſertionis ex dictis de lege pœnali in communi: nam adiectio pœnæ nō tollit obligationem, quam eadem lex præcisè lata ſine pœna induceret; ſed oſtenſum eſt, legem tributorum, vt moralis eſt, præcisè latam obligare in conſcientia; ergo licèt illi addatur pœna, obligabit per ſe ad tributum perſoluendum, vel reſtituendum (cùm contra iuſtitiam non ſit ſolutum) abſque vlla conde- **E** mnatione, vel ſententia, etiamſi tūc nemo obliget ad pœnæ ſolutionem ante ſententiam, iuxta generalem doctrinam datam de lege pœnali. Quæ nō minùs habet locum in legibus tributorum, quàm in aliis, ſuppoſita paritate in verbis legis: nulla enim ratio diſcriminis excogitari poteſt. Declaratúrque in hunc modum, quia in tali lege miſta, ſeu quaſi compoſita ex tributo, & pœna, ad diuerſos fines ordinantur impoſitio tributi, & adiectio pœnæ: tributum enim eſt ad ſuſtentationem Principis, ſeu ad ſatisfaciēdum naturali obligationi dandi ſtipendium iuſtum laboranti in noſtram vtilitatem; pœna verò eſt ad cogendum, vt prior obligatio impleatur, vel puniēdum delictum, ſi

Adiectione pœnæ non datur vaſallo optio vt vel tributū vel pœnam ſoluat, licèt nō repugnet dari legem ſic ligātem ſub disiunctione.

A ordinatur; ergo licèt tributum ſit iuſtum, & adæquatum fini ſuo, & obligatio eius integra maneat, iuſtè additur comminatio pœnæ, & executio eius, ſi culpa intercedat, vltra integram tributi exactionē. Sicut in pœnis conuentionalibus, quæ addi ſolent inter contrahentes, iuſte exigi poteſt pœna à violatore contractus, etiam vltra intereſſe, & ſatisfactionē damni illati, vt ſuprà dictum eſt. Idem ergo eſt in præſenti, intercedit enim veluti contractus inter Principem, & ſubditos, vt ille gubernet, hi verò ipſum alant per tributorum ſolutionem, & ad ſoliditatem huius cōtractus pœna poteſt adiungi, quæ non minuat vim, aut obligationem contractus, ſed nouam coactionem adiungat. Vnde etiā poteſt ita declarari; quia propter **B** adiectionem pœnæ non conceditur libertas, ſeu optio vaſallo, vt vel tributum ſoluat, vel pœnam patienter ſuſtineat, ſi illi imponatur: ſic enim adiectio pœnæ nō augeret efficaciam legis, ſed minueret, quod planè eſt contra intentionem talium legiſlatorum; ergo addendo pœnam, non tollunt præceptum, ſed confirmant, & vrgent illud, ergo ſemper lex per ſe obligat, licèt illi addatur pœna. Et re vera hoc eſt maxime conſentaneum fini talis legis, &, vt ſic dicam, quaſi cōnaturale illi, vt in puncto ſequenti magis explicabo.

Supereſt ergo explicanda tertia pars aſſertionis, nimirum, quando ex verbis, & forma legis conſtiterit, mentem legiſlatoris eſſe, non abſolutè imperare tri- 11.
butum, ſed ſolùm ſub conditione, niſi quis malit fieri **C** pœnæ obnoxius, ſeu (quod perinde eſt) ſub diſiunctione, vel ſoluendi tributum, vel pœnam ob non ſolutionem, ſi de illa feratur iudicium, ſuſtinere: tunc leges non obligare in conſcientia determinatè ad ſolutionem tributi, ſed ſolùm per modum pœnæ, ſeu ſimul cum illa, quando exigatur. In qua parte duæ includūtur. Vna eſt poſſe tributum ſic tantùm imponi, & hoc eſt per ſe notum: nam pendet ex voluntate Principis, & non continet iniuſtitiam, nec rigorem, ſed potiùs lenitatem: nā in eo videtur Princeps potiùs ex parte cedere iuri ſuo, quàm in aliquo excedere. Ac denique non magis repugnat hic modus legis in hac materia, quàm in aliis: nulla enim ratio diſcriminis afferri poteſt, vt de aliis argumentati ſumus. Altera pars eſt, quòd poſita tali lege, illa non obligat in conſcientia ſtatim, ſeu determinatè ad ſolutionem tributi. Et hæc etiam eſt euidens eiſdem ferè rationibus, tū quia obligatio hæc pendet ex voluntate Principis, ipſe autē Princeps ſatis per talia verba declarat, nolle ſe obligare abſolutè, ſed tantùm ſub prædicta conditione, ſeu diſiunctione: tum etiam, quia non eſt maior ratio de hac materia, quàm de aliis: in aliis verò lex illa non obligat in conſcientia, niſi modo dicto, vt ſuprà oſtenſum eſt, ergo neque in iſta.

Statim verò inſurgit dubitatio ſuprà etiam de lege 12.
pœnali generatim tractata, an leges tributorū adiicientes pœnam, vt regulariter feruntur, intelligendæ ſint iuxta hanc vltimam partem, vel iuxta ſecundam. Sed de hoc puncto dicemus plurà paulo pòſt in cap. 15. Nunc breuiter cenſeo, leges has pœnales imponentes tributa ſub pœna, eſſe miſtas, ac ſubinde per ſe obligare in conſcientia ad ſolutionem tributi. Ratio eſt, quia verba legis ordinariè ſunt præceptiua, ſicut ſunt communiter in aliis legibus moralibus, quæ ad bonum regimen reipublicæ ordināntur, ideóque obligant in conſcientia, non obſtante adiectione pœnæ. Secundò, quia intētio talis eſſe præſumitur, niſi aliud certò conſtet morali certitudine, quia (vt dicebā) per pœnam volunt Principes augere efficaciam legis, non minuere. Et quia per ſe primò intēdunt in effectu cōſequi tributū ſibi, & cōmuni bono reipublicæ neceſſarium. Vnde eſt tertia ratio, quia materia talium legū maximè poſtulat huiuſmodi obligationē, quia eſt materia iuſtitiæ, & in re grauiſſima, ac pertinente ad cō-
mune

mum bonum, imò neceſſaria moraliter ad reipublicæ conſeruationem & gubernationem; ergo illi materiæ quaſi debetur, & connaturale eſt præceptum per ſe, & abſolute obligans, & nõ tantùm ſub conditionali pacto ſuſtinendi pœnam, quod eſt valde per accidens, & de ſe inſufficiens ad grauiſſimum tributorum finem. Ideóque cenſeo, non eſſe regulandas has leges per illas, quæ ſub pœna prohibent venari, aut ligna cedere, aut aliquid è regno extrahere: nã hæ prohibitiones, & ſimiles ſunt multo minoris momenti, ordinariè loquendo, & extra cauſas grauis neceſſitatis regni, & ad illas ſufficit illa coactio, vel compenſatio quaſi contingẽs per pœnam. Tributorum autem impoſitio, & ſolutio eſt per legem intenta tanquam per ſe debita, & neceſſaria reipublicæ, ac Principi, & ideo ex ſe poſtulat proprium, ac directum præceptum, per ſe & abſolute obligans, etiãſi pœnæ accumulentur. Quapropter non exiſtimo ſufficere, quod lex loquatur cõditionali modo, ſi quis non ſoluerit tale tributum, tali pœna puniatur, vt illo modo intelligatur. Nam talis lex ſupponit neceſſariò tale tributum eſſe debitum, & ideo moraliter nunquam ponitur illa cõditionalis, niſi poſt impoſitionem tributi, quæ fit per abſolutum præceptum, vel ſaltem per taxationem quãtitatis ſoluendæ, qua facta, naturalis lex iuſtitiæ obligat ad tributum ſoluendũ, etiam ante adiectionem pœnæ: illa autem obligatio non adimitur propter conditionalẽ illam adiunctam, vt ex dictis conſtat. Illa ergo non ſufficit in tali materia ad præſumendum, legem eſſe pure pœnalem, ſed oportet, vt vel clarioribus verbis declaretur, vel ex aliis circunſtantiis, aut certa conſuetudine colligatur.

11. *Vlt ſatis argumento cõtrariæ ſententiæ.* Ad fundamentum ergo contrariæ ſententiæ reſpondetur, ad ſummum probare tertiam partem aſſertionis noſtræ, quia verò ſimpliciter procedit cõtra ſecundam, & intendit ex adiectione pœnæ inferre ablationem abſolutæ obligationis in conſcientia, reſpõdetur, negando hanc conſequentiam. Quia non eſt hoc neceſſarium ad æquitatem iuſtitiæ, vt oſtenſum eſt, quin potiùs ad prouidendum ſufficienter iuſtitiæ, & æquitati, quæ debet ſeruari inter Principem, & ſubditos, neceſſarium eſt, vt ſubditi ſimpliciter, & abſolutè obligentur in conſcientia ad iuſta tributa ſoluẽda, & vt rebelles diſtincta pœna puniantur. Alia enim eſt iuſtitia vindicatiua à cõmutatiua, & prior obligatio ad commutatiuam pertinet, & tranſgreſſio eius cõſtituit nouum reatum, ſeu debitum in ordine ad iuſtitiam vindicatiuam. Neque etiam de intentione legiſlatoris aliud præſumi poteſt ex vi ſolius comminationis pœnæ, vt oſtenſum eſt, neque vlla inæqualitas, vel nimius rigor reſultat in his legibus ex illo ſolo capite, magis quam in aliis omnibus, quæ præcipiendo, pœnam tranſgreſſoribus minantur, vel quam in contractibus iuſtis, & æqualibus, quibus nihilominus adiicitur pœna, vltra intereſſe, vt dictum eſt.

CAPVT XIV.

De poteſtate neceſſaria vt lex tributum imponens iuſta ſit.

1. QVoniam obligatio legis ex illius iuſtitia maximè pendet, & iuſtitia tributorum multas conditiones requirit, ideo illas explicare neceſſarium eſt, quod diſcurrendo per cauſas tributorum optimè fiet. Quod ergo ad efficientem ſpectat, certum eſt, neceſſariam eſſe poteſtatem ad imponendum tributum in eo, qui huiuſmodi legem ſtatuit, alioqui non erit iuſta, ſed tyrãnica. Concluſio eſt clara, quia vbi deeſt poteſtas, actus non poteſt eſſe validus, nedum iuſtus. Item quia ſuperior non poteſt præcipere, nec inferior tenetur obedire, hæc enim correlatiua ſunt. Denique quia prima conditio neceſſaria ad iuſtitiam legis eſt poteſtas ferendi illam, vt ſuprà viſum eſt; ergo eadem requiritur cum proportione in lege imponente tributum. Imò hîc conſiderãdum eſt, non omnem poteſtatem, quæ ſufficit ad condendam legem in aliis materiis, ſufficere ad imponenda tributa: nam leges poteſt interdum condere Princeps non ſupremus, aut ciuitas, vel aliquis magiſtratus iuxta ſui muneris inſtitutionem; tributum autem imponere non poteſt, niſi ſupremus Princeps non recognoſcens ſuperiorem in ſuo ordine, vt ex dicendis conſtabit, & ideo ſpecialiter requiritur hæc cõditio in legib. tributorum, præter conditionem omnibus legibus generalem.

Statim verò occurrit inquirendum, quinam habeãt in republica hanc poteſtatem. Reſpondeo quod attinet ad leges ciuiles, primum omnium eſſe hanc poteſtatẽ in Imperatore, l. 1. & 2. C. noua vectigalia inſtitui non poſſe. Vbi in lege ſecunda additur, ciuitates non habere hanc poteſtatem, & idem habetur in l. *vectigalia.* ff. de publican. & vectigal. Intelligendum autem eſt, nunc durare hanc poteſtatem in Imperatore in terris imperij, in quibus ſupremam poteſtatem retinet, non tamen in aliis regnis, ſeu prouinciis, in quibus iam illam amiſit, iuxta dicta in libro præcedẽti. Vnde conſequenter addendum eſt ſecundò hanc poteſtatem eſſe in Regibus, qui in ſuprema poteſtate æquiparantur Imperatoribus, vt ſuprà dictum eſt, & ita habetur etiam in legibus horum regnorum, & vtrunque dicitur apertè in cap. *ſuper quibuſdam*, de verb. ſignificat. licet Hoſtienſ. ibi id neget, & per Reges exponat Regem Romanorum, contra vim verborum, & contra Gloſſam, & ſine vllo fundamento, imò vlterius extendi hoc debet ad Principes, vt habetur in *c. innouamus*, de cenſib. & ſentit Gloſſa ibi in d. l. *vectigalia*, & in *c. ſi quis Romipetas.* 24. q. 3. Intelligi autẽ debet de his Principibus, qui licet Reges non appellantur, tamẽ habent ſupremam iuriſdictionẽ in temporalibus. Et ſic eſt facilis ratio, quia ad ponendum tributum magis attenditur iuriſdictio, quàm nomẽ, vel alia dignitatis conditio. Itẽ, quia hi Principes poſſunt indicere bellum, & adminiſtrare rempublicam independenter ab alio ſuperiori tẽporali, ſed ad hoc ſunt neceſſaria tributa; ergo etiam habent poteſtatem imponendi tributa. Quartò verò addimus, reliquos omnes, qui recognoſcunt ſuperiorem in temporalibus, non poſſe tributa imponere, vt ex eiſdem legibus colligitur, & docent Deci. conſ. 534. & Rebuffus in expoſitione Bullæ Cœnæ, art. 3. Et ratio eſſe videtur, quia poteſtas agentis debet eſſe proportionata fini: finis autem tributorum eſt, commune bonum reipublicæ, & ideo poteſtas imperandi illa ei tantùm data eſt, qui ſupremam curam habet totius reipublicæ. Item hæc poteſtas per ſe primò, & ex natura rei erat in republica, vnde illæ reſpublicæ, quæ nunc ſunt ſupremæ, illam poteſtatem in ſe retinent, quia inter Reges, & Principes commutantur; ergo vbi reſpublica trãſtulit ſuam poteſtatem in Principem, ſolùm inuenitur hæc poteſtas in illo Principe, qui ſupremam reipublicæ poteſtatem habet.

Sed quæret aliquis, an Pontifex, vel Concilium, vel alia poteſtas Eccleſiaſtica habeat hoc ius. Aliqui enim dicunt, Concilium generale habere hanc poteſtatem, quia poteſt eam aliis concedere, vt ſignificatur in capite, *ſuper quibuſdam. §. præterea*, de verborum ſignificat. Reſpondetur tamen, Pontificem, quatenus temporalis Princeps eſt, poſſe in ſuis terris imponere tributa, quia re vera ibi eſt ſupremus in temporalibus per directum dominium, & poteſtatem. In aliis verò regnis, ſicut non habet dominium, vel temporalem iuriſdictionem directè, ita nec poteſt per ſe, & directè imponere temporalia tri-

Tributum non poteſt imponere niſi princeps ſupremus non recognoſcens ſuperiorem in ſuo ordine.

C. ſuper quibuſdam. Hoſtienſ.

Gloſſa. c. ſi quis Romipetas.

Decius.

buta, quia hic eſt actus illius poteſtatis. Quod à fortiori verum eſt de quocumque inferiori Prælato Eccleſiaſtico, vel Concilio etiam generali, cuius poteſtas ex Pontifice maximè pendet. Nihilominus tamen ſi ad ſpiritualem finem ſit neceſſarium, vt ad defendendam Eccleſiam ab infidelibus, vel hæreticis, poteſt ſummus Pontifex imponere temporalia tributa, quia ſub ea ratione habet ſupremā poteſtatem, etiam in temporalibus. Poteſt autem directè ſummus Pontifex propter eundem finem, vel in ſubſidium ſibi neceſſarium tributa imponere ſuper Eccleſiæ bona, ſicut tractando de Decimis, diximus, poſſe partem decimarum ſibi reſeruare, quia in illo ordine per ſe, & directè eſt ſupremus Princeps totius Eccleſiæ, & ſupremus diſpenſator bonorum eius, & ideo ſupremam etiam in hoc habet poteſtatem. Aliqui verò Epiſcopi hoc non poſſunt, capit. *probibemus*, de cenſib. Concilium autem etiam generale in tantum id poterit, in quantum fuerit à Pontifice conceſſum, vel approbatum. Poteſt præterea Eccleſia declarare, qui Principes temporales poſſunt imponere tributa, & prohibere, ne alij imponant, vt fecit Concilium Lateran. in dicto capit. *innouamus*, & ita etiam intelligitur dictum cap. *ſuper quibuſdam*. Et ſingulis annis ſub grauiſſima cenſura ſit ſimilis prohibitio in Bulla Cœnæ.

Niſi ſit opus ad ſpiritualē finē nō poſſe Papa imponere tributa temporaliter ſicut nec concilium vllum.

c. prohibemus.

c. innouamus. c. ſuper quibuſdam.

4 Additur verò in dicto cap. *ſuper quibuſdam*, non ſolùm illa eſſe iuſta tributa, de quibus conſtat eſſe impoſita a Regibus, vel Principib. ſupremis, ſed etiam illa, de quibus non conſtat, à quo impoſita ſint, dummodo *ex conſuetudine, de cuius initio non extat memoria, ſint introducta*. Cuius ratio eſt, quia vbi nec conſtat, nec conſtare poteſt de iniuſtitia, ſecundùm ius præſumitur iuſtitia: in huiuſmodi autem caſu conſtare non poteſt, tale tributum ſine legitima poteſtate eſſe impoſitum, imò cùm adeò præualuerit, vt per longiſſimum tempus a tota communitate ſolutum ſit, præſumitur iuſtè incepiſſe. Item quia præſcriptio præſertim immemorialis dat ius ſufficiens; illa autem conſuetudo inducit præſcriptionem, & ideo diximus, requiri bonā fidem, quia in omni præſcriptione neceſſaria eſt.

Illa tributa etiam eſſe iuſta quibus non conſtet à quibus ſint impoſita.

5 Occurrit autem hic graue dubium, an idem dicendum ſit de poteſtate imponendi nouum tributum, ex immemoriali conſuetudine, etiamſi is, qui illud imponit, non ſit ſupremus in temporalibus. Eſt enim attentè conſiderandum, hæc duo eſſe valde diſtincta, imponere tributum, vel exigere iam impoſitum, & ſimiliter aliud eſſe, habere conſuetudinem immemorialem exigendi aliquod tributum, quod ex eadem conſuetudine ſupponitur iam impoſitum; aliud verò habere conſuetudinem immemorialem imponendi noua tributa, & conſequenter illa poſtea exigendi. Hæc enim poteſtas ſine dubio eſt multo maior, vt bene notarunt Caſtro dicto lib. 1. c. 10. & Medin. dicto c. 13. §. *ſed fortè*, tum quia eſt poteſtas legiſlatiua, & dominatiua, & extenditur ad plures actus, & ad nouas impoſitiones faciendas; alia verò eſt quoddā particulare ius obtinendi, ſeu lucrandi penſionem, quæ ſupponitur iam impoſita. Vnde etiam certum mihi eſt, ex hac poſteriori conſuetudine nō bene inferri priorem. Multi enim Principes inferiores, imò & priuatæ perſonæ habent ex conſuetudine ius exigendi aliqua tributa antiqua, vel à Rege impoſita, vel de quorum initio, aut auctore non conſtat, qui non habent poteſtatem, vel conſuetudinem imponendi noua tributa. Ideóque licèt ratio facti probet antiquum tributū, de cuius initio non eſt memoria, reputari iuſtum, & legitima poteſtate introductum, & ideò exigi iuſtè poſſe à quocunque habente titulum vel conſuetudinem legitimā obtinendi talem penſionem, adhuc ſupereſt quæſtio, an noua impoſitio tributi fieri iuſtè poſſit à non ſupremo Principe allegante conſuetudinem immemorialem imponendi tributa.

Caſtro. Medina.

6 In qua dubitatione Medina dicto c. de reſtit. c. 13. §. *vt igitur*, aſſirmat tale tributum iuſtum eſſe. Fundatur præcipuè in dicto cap. *ſuper quibuſdam*, quod longè aliter intelligit, quam a nobis declaratū ſit. Ex illo enim capite colligit authoritatem imponēdi tributa eſſe in Imperatore, Rege, Papa, Concilio, & in antiqua conſuetudine. Et ita ſentit, Pōtificem in eo texto principaliter loqui de nouis tributis, qui imponuntur ex vi poteſtatis præſcriptæ per conſuetudinem ſine alio titulo, licèt paulo inferiùs, §. *de veteribus*, fateatur, etiam eſſe licitum exigere tributa antiqua in ſola immemoriali conſuetudine fundata, quia tunc pro recipientibus iuſtè præſumitur, & in §. *ſed forte*, obiiciendo contra hoc dictum cap. *ſuper quibuſdam*, reſpondet, non eſſe contrarium, ſed potiùs approbando illa noua tributa, *innuere* (ait) *etiam hæc antiqua iuſtè recipi poſſe*. Poteſt pro hac ſententia citari Panormit. in dicto cap. *innouamus*, n. 6. quatenus dicit, poteſtatem hanc imponēdi tributa, poſſe præſcriptione acquiri, & iura Principis poſſe conſuetudine obtineri, de cuius initio non extet memoria, iuxta doctrinam Bartn. in l. *inſ. mem.* ff. de publ. iud. & Innoc. in cap. *ego P.* de fide inſtrum. Expreſſiùs id docet Panorm. in dicto c. *ſuper quibuſdam*, n. 1. & 2. Ex quo videtur Medin. ſumpſiſſe illius textus interpretationem. Eandem ſententiā tenet D. Antonin. in 2. p. tit. 1. c. 13. §. 8. in fin. vbi in ſpeciali loquitur de quibuſdam impoſitionib. particularibus, quas aliquæ ciuitates facere ſolent pro ſuis tantùm membris, vt ad communes neceſſitates contribuant. *Quia licèt hoc*, inquit, *ordinariè non poſſint facere ſine licentia Principis, ſecus erit, ſi ita facere cōſueuerint ante hominum memoriam.*

Medina. Sic aſſirmās idem eſſe de poteſtate imponēdi nouū tributum ex immemoriali conſuetudine licet imponens non ſit ſupremus dominus.

Med. fundatur in c. ſuper quibuſdam.

Panorm.

Barto. Innocent.

Anton.

7 Ratione poteſt hæc ſententia, ſuaderi, primò, quia eadem ratio eſſe videtur quoad præſcriptionem de iure petendi tributum antiquum, & de poteſtate imponendi nouum, quantum ſpectat ad poſſibilitatem acquirendi illud per conſuetudinem: nam vtrumque eſt proprium Principis; ergo ſi vnū comparatur præſcriptione, cur non aliud? Nam quòd differant ſecundùm magis, & minus, parum refert, cùm hæc differentia accidentalis ſit, & in multis aliis reperiatur, quæ contra Principem præſcribi poſſunt. Vt ſunt iuriſdictio, quæ per conſuetudinem acquiritur, etiamſi propria Regis ſit, & poteſtas legitimandi ſpurios, reſtituendi famam infamibus, creandi tabelliones, & ſimilia, quæ Innoc. ſuprà notat, præſcribuntur contra Principem, cùm nō videantur minora, quàm poteſtas imponendi tributum. Vnde confirmatur quia, præſcriptio temporis immemorialis æquiparatur, priuilegio conceſſo à Principe ex certa ſcientia, teſte Bald. ſub titulo, Quæ ſint regalia in vſib. feudor. ſed per priuilegium Principis poteſt inferior imponere tributum, vt ex allegatis iuribus colligitur, quæ dicunt, neminem poſſe imponere tributum, niſi Principem, vel qui ab eo habuerit facultatem; ergo eadem poteſtas poterit per immemorialē præſcriptionem acquiri. Probatur conſequentia ſimul cum maiori, quia per talem conſuetudinē præſumitur, illam fuiſſe ortā ex aliquo ſimili priuilegio, & ita vel ipſa conſuetudo confert poteſtatē, vel ſaltem probat ſufficienter illam, quatenus eſt ratio ſufficiens ad præſumendā iuſtā originē eius. Vnde Gloſſa etiā in dicto c. *ſuper quibuſdā*, ver. *non extat*, dixit cōſuetudinē, cuius nō extat memoria, ius, ſiue priuilegiū inducere.

8 Contrariam nihilominus ſententiam tenet Caſtro li. 1. de lege pœnali, cap. 10. dicitque antiquam conſuetudinem, de cuius initio non extet memoria, valere ad exigendū tributa, quæ ab illo tempore antiquo ſunt introducta, nō verò ad noua imponenda. Probat primò, quia dictū c. *ſuper quibuſdā*, loquitur de antiquis tributis, nō de nouis per antiquam conſuetudinē impoſitis. In quo fundamēto duo cōſiderāda, & diſtinguenda mihi videntur. Vnū eſt intelligentia illius textus,

Sent. negatiua. Caſtro.

tus, aliud eſt illatiu, quæ ex illo fit. In primo hæc poſterior interpretatio verior videtur: nam in textu non dicitur, conſuetudinem ſufficere ad imponendum tributum, nec ad poteſtatem imponendi tributum, ſed dicitur illa tributa eſſe interdicta, *quæ non apparet Imperatorum, vel Regum, vel Lateranenſis Concil. largitione conceſſa, vel antiqua conſuetudine: cuius non exiſtit memoria, introducta.* Loquitur ergo apertè Pontifex in his vltimis verbis de tributis introductis per antiquam cõſuetudinem, & de illis ſolis. Vnde nõ video, cur dixerit *Medin.* Medina hoc innui in illo textu, & non potiùs, hoc ſolum expreſsè affirmari, & quidquid aliud inde affirmetur eſſe per illationem, non quia in textu contineatur. Nec etiam video, cur dixerit idem Auctor cum *Panorm.* Panormit. numerari in eo textu quatuor habentes auctoritatem ad imponenda tributa, ſcilicet Imperatorem, Regem, Concilium (vtique cum Pontifice) & conſuetudinem: nam ibi dicitur, conſuetudinem dare auctoritatem ad imponendum tributum, ſed dare auctoritatem tributo, quod hodie impoſitum inuenitur, *Caſtro.* quod ſine dubio longè diuerſum eſt, vt rectè dixit Caſtro. Medina etiam non negat, hæc duo eſſe diuerſa; malè autem conatur literam illius textus ad vtrumq; accommodare, & magis in eo fallitur, quod textum principaliter accommodat ad eam partem, quæ in litera eius non continetur.

9. Alterum verò, quod ex hac vera interpretatione colligit Caſtro, non videtur mihi ex illo textu probari poſitiuè, ſed ad ſummum negatiuè, quia licet ibi nõ affirmetur, conſuetudinem immemorialem poſſe dare poteſtatem imponendi tributa, non tamen negatur; ergo inde non poteſt colligi teſtimonium poſitiuum contra priorem ſententiam, ſed ſolùm negatiuum, hoc modo nemo habet poteſtatem imponendi tributa, niſi qui in illo textu numerantur, ſed ibi non datur hæc poteſtas conſuetudini; ergo. Et ſimile videtur eſſe aliud argumentũ, quod Caſtro ſumit ex dicto *Caſtro. c. innouamus.* capit. *innouamus*, quamuis ipſe dicat, quòd in eo *Authoritas imponendi noua tributa apertè negatur antiqua conſuetudini, quia expreſſè ibi dicitur, ſolùm Regibus, & Principibus eſſe conceſſam.* Vnde ex illa excluſiua, *ſolùm*, videtur colligere, negari hoc conſuetudini. Sed in rigore non eſt ſolida illatio, tum quia dictio excluſiua non excludit ea, quæ ſunt paria, ſicut ibi non excluditur Concilium; tum etiam, quia dictio excluſiua non excludit concomitantia, huiuſmodi autem dici poteſt conſuetudo, quia illa in tantum habet vim, in quantum præſumitur in auctoritate Principis fundata. Vnde addo, in illo textu non haberi verba, nec modum loquendi, quem Caſtro intendit, ſed verba eius ſunt, *Ne quiſquam alicui nouas pedagiorum exactiones ſine auctoritate, & conſenſu Regum, aut Principum ſtatuere præſumat.* Qui autem imponit noua pedagia ex vi conſuetudinis, non præſumit illa imponere ſine auctoritate Regum, vel Principum: ſed allegat, & præſumit talem conſuetudinem in auctoritate Regũ eſſe fundatam; ergo non poteſt dici apertè excludi in illo texto; ergo ad ſummum dici poterit, ibi non probari talem conſuetudinem ſufficere. Quod argumentum negatiuum ex vtroque textu leue eſt, & vtrumque retorqueri poteſt. Primum quidem, argumentando à paritate rationis, & negando talem conſuetudinem omnino omitti, quia in altera includitur, vel in poteſtate Regum, vel in conceſſione Concilij. Aliud verò, quia actus proprius Principis ſi fit ab inferiori, ex immemoriali conſuetudine, cenſetur fieri auctoritate Principis, ſed illo textu approbatur tributum nouum poſitum auctoritate Principis; ergo & poſitũ ex immemoriali conſuetudine, quia hæc includit auctoritatem Principis.

10. Alio ergo modo poſſumus illa iura in fauorem huius ſententiæ inducere, etiam quatenus auctoritatem tantùm negatiuam continent. Quia nulla poteſtas poteſt per conſuetudinem, ſeu præſcriptionem acquiri, niſi virtute alicuius legis ciuilis, aut canonicæ, ſed nulla talis lex eſt, quæ det auctoritatem præſcribendi hanc poteſtatem imponendi tributa; ergo non poteſt præſcriptione acquiri, & conſequenter nullus Princeps recognoſcens ſuperiorem poteſt iuſtè tali poteſtate vti, prætextu conſuetudinis, etiàm immemorialis. Maior conſtat, quia præſcriptio non eſt iure naturali introducta, imò quodammodo videtur ab illa diſcordare, vel ſaltem omnino illi addi: nec etiam conſtat eſſe de iure gentium, quia omnes gentes illa vtũtur, neque eodem modo, oportet ergo vt fundetur in iure humano ciuili, vel canonico, quia ſine authoritate iuris non eſſet præſcriptio, ſed iniqua vſurpatio rei alienæ. Probatur ergo minor, quia nulla inuenitur ciuilis lex, quæ talem præſcriptionem approbet, neque etiã canonica, quia maximè illa duo capita ſuprà tractata: oſtenſum autẽ eſt, in illis nihil de hac conſuetudine caueri, & alioqui generaliter damnari omnia tributa non conceſſa à Regibus, Principibus, vel Pontifice, ſeu Concilio, & in textu originali Cõcilij Lateranenſis ſub Alexan. III. p. 1. cap. 22. additur, *Vt nemo audeat tales exactiones ſtatuere, aut ſtatutas de nouo tenere.* *Conc. Later. Alex. III.* Item ibi videtur poſtulari ad iuſtitiam tributorum, vt conſtet auctoritate ſupremi Principis eſſe impoſita, ſi ſint noua, vel quòd ex cõſuetudine immemoriali præſumatur, ſi ſint antiqua: de præſumptione autem, vel præſcriptione pro poteſtate imponendi illa nullũ ibi eſt verbum. Nec etiam valet aliquid argumentũ, quod à ſimili ſumebatur, tunc quia hæc tranſlatio, vel vſurpatio alieni iuris per conſuetudinem odioſa eſt, & ideo non debet extendi, ſed reſtringi, tum etiam quia nõ eſt æqualis ratio cùm oſtenſum ſit, hanc poteſtatem eſſe maiorem, tum denique quia præſcriptio talis poteſtatis multò magis poteſt cedere in perniciem reipublicæ, & ideo multo minùs poteſt præſumi à Principibus approbari; ergo vbi non eſt expreſſa lex, nõ licet per ſolam coniecturam, vel æquiparationem illam colligere.

11. Et confirmatur hæc ratio ex alio principio Iuriſperitorum: nam ea, quæ ita conueniunt ſupremæ poteſtati, vt ad propriam illius rationem pertineant, non poſſunt à ſubditis conſuetudine præſcribi, ſed talis eſt poteſtas imponendi tributa; ergo. Maior habetur ex *Bald.* communi ſententia Iuriſtarum, Bald. in l. *comperit.* C. de præſcript. triginta, &c. *Panormit.* Panorm. cap. *cùm nobis*, & c. *ad audientiam*, de præſcript. & aliorum, quod refert, & ſequitur Couarr. in reg. poſſeſſor. num. 8. & 9. *Velaſc.* & in Practi. cap. 4. num. 1. & Velaſc. de iur. Emphyteut. q. 8. num. 29. & ſequentibus. Cuius ratio à priori eſt, quia nullum ius humanum fauet tali præſcriptioni; imò illi reſiſtit, vt in iure ciuili cõſtat ex dicta *l. comperit.* l. *comperit*, & in iure Hiſpaniæ l. 1. tit. 15. lib. 4. nouæ recopilat. & idem ſumitur ex l. 5. tit. 29. p. 3. Reſiſtit etiam ius Luſitaniæ lib. 1. Ordinat. tit. 26. in princ. & §. *Ordin. lib. 1.* 35. Congruentia verò eſt, quia præſumi non poteſt, Principem conſentire in huiuſmodi præſcriptione, imò nec iure poſſe, quia eſſet valde pernicioſa reipublicæ, & ipſimet Principi, quia ex parte priuaretur regia poteſtate. Minor itẽ propoſitio in argumento ſumpta colligi poteſt ex dictis cap. *innouamus*, & *ſuper quibuſdam*, *c. innouamus.* quatenus docent, ius imponendi tributa, eſſe reſeruatum Regi, & Imperatori, ac ſimilibus Principibus ſupremis, & eodem modo ſumitur ex l. *vectigalia.* *L. vectiga. Gloſſa.* ff. de publi. & vectig. & l. 1. C. nou. vecti. & ex l. 9. tit. 7. p. 5. vbi Gloſſa 1. notat, eſſe hoc ex reſeruatis Principi.

12. Sed fortè dicet aliquis, aliud eſſe, quòd actus ſit reſeruatus Principi, aliud verò quòd ſit quaſi de intrinſeca ratione ſupremæ poteſtatis eius, vel ſignum quaſi proprium, & quaſi poteſtatiuum ſupremæ excellentiæ

illius. De actibus ergo huius ſecundi ordinis eſt vera prima propoſitio;non verò de actibus prioris ordinis, vt probant adducta pro contraria opinione:imponere autem tributum tantum, probatur eſſe Principi reſeruatum priori modo. Neque aliud colligitur ex iurib. citatis,& ideo non procedit ratio, quia multa ſimilia reſeruata Principi poſſunt contra illum præſcribi, vt ſuprà inductione oſtenſum eſt.

Sed contra hoc oſtendo, eſſe proprium Principis poſteriori,& ſtricto modo. Et primùm expendo verba Pontificis in cap. *tributum*. 23.q.8.ibi, *Quod conſtitutum eſt pro pace,& æquitate, qua nos tueri debent,& defenſare, Imperatoribus perſoluendum eſt.* Quibus verbis ſignificatur, titulum,ob quem tributa debentur, fundari in ea obligatione,qua rex tenetur regnum ſuum in pace defendere, ſed hæc obligatio ſequitur ſupremam poteſtatem, & in illa fundatur; ergo tributum intrinſecè reſpicit illam poteſtatem ,& inter alia habet, vt ſit veluti ſignum exhibendum in ſignum ſupremi dominij. Hoc etiam confirmat quòd D. Auguſti. ait lib. 22. contra Fauſt. cap. 74. *Ad hoc tributa præſtantur, vt propter bella neceſſario militi ſtipendia præbeantur.* Nam licet non ſit hæc adæquata cauſa imponendi tributa,eſt vna ex præcipuis,& oſtendit,quòd ſicut poteſtas indicendi bellum eſt propria ſupremi Principis, nec poteſt acquiri per præſcriptionem ab inferiore Principe habente ſuperiorem, ita etiam poteſtas imponendi tributum. Præterea ex citatis legibus ſumitur magnum argumentum, quia expreſſè definiunt, neminem poſſe præſcriptione eximi à tributis ſoluendis, vt patet ex citata leg. *comperit*, & aliis horum regnorum. Et ex Panormitan. in dicto cap. *cùm nobis*, numer. 11. vbi reddit rationem, quia tributum debetur in ſignum ſubiectionis, ſed multo plus eſt præſcribere poteſtatem imponendi tributa, quàm præſcribere exemptionem à tributis, quia maius etiam ſignum ſupremæ poteſtatis eſt tributa imperare, quàm exigere; ergo.

c tributum. *Auguſt.* *Panorm. c. cùm nobis.*

13. Et declaratur hoc ampliùs,quia Rex habet poteſtatem imponendi tributa in toto ſuo regno, etiam in terris ſubiectis alicui inferiori Principi ipſi ſubiecto; quando ergo ille inferior Princeps acquiſit per conſuetudinem poteſtatem imponendi tributa in ſuis terris, vel Rex illam amittit, vel vterque retinet illã. Primum eſt intrinſecè cõtra dignitatem Regiam, eam enim magna ex parte conuellit,quod per præſcriptionem fieri non poteſt, vt oſtenſum eſt. Et etiam contra naturalem obligationem, qua vaſalli tenentur recognoſcere Regem vt ſupremum dominum. Secundùm autem eſt etiam contra iuſtitiam reſpectu populorum,ita enim ſupra modum grauarentur. Vtrumque ſic explico, quia populi ex naturali iuſtitia per ſe primò tenentur tributa pẽdere Regi,tum quia ille eſt ſupremus dominus,tum quia illius poteſtas cenſetur eſſe immediatè à populo, & ideo etiam populi ſubditi inferiori Principi ſubdito Regi, quatenus ſunt pars quædã regni, tenentur per ſe contribuere ad ſuſtentationem Regis, & ſtatus, ac dignitatis, omniúmque munerum,& onerum eius,quod faciunt populi tributa ſoluendo. Ergo cõtra iuſtitiam eſſet, quòd etiã inferior,& quaſi proximus Princeps, poſſet ſua auctoritate imponere eidem populo noua tributa, & quòd populus obligari poſſet à duobus Principibus,& præſertim ab illo, cum quo à principio non contraxit, neq; ei poteſtatem contulit. Iſti enim inferiores Principes non à populo,ſed à Regibus,vel Imperatore ſuum ſtatum ac dignitatem acceperunt, & ideo non à populo, ſed à Rege, vel iuxta Regis præſcriptum poſſunt certos redditus à vaſallis accipere. Atq; hæc videtur eſſe ratio propria,cur hic actus imperandi tributa,eſt proprius ſupremi Principis, quæ conſequenter optimè videtur oſtendere, eſſe hoc tam intrinſecum illi ſupremæ poteſtati, vt contraria conſuetudo illam deſtruat, & iuſtitiæ multum repugnet, idcóque non ſit admittenda cõtra Principem, neq; ſufficiat ad iuſtificãda noua tributa,ſine certa facultate a Regib. cõceſſa.

14. *Auctoris ſententia.* Hæc ergo ſententia mihi videtur verior, & ſecurior,quia eſt magis cõſentanea iuri,& rationi,& quia impoſitio tributorum eſt grauiſſima,& multa conſideratione indiget, vt iuſtè fiat, & ideo non eſt facilè cõmittenda volũtati eorum, qui in temporalibus habẽt ſuperiorem, nec conſuetudo aliud inducens honeſta cenſenda eſt. Neque præſumẽdum eſt, quòd bona fide ſit introducta, vel per ſcientiam, & patientiam Regum. Oportet tamen aduertere, aliud eſſe,quòd Princeps aliquis inferior præſcribat poteſtatem imponendi tributa retenta ſubiectione ad ſuperiorem, & ſine licentia eius:aliud verò eſſe, quod Princeps, qui priùs recognouerat ſuperiorem per conſuetudinem,& præſcriptionem,eximatur à tali ſubiectione, & fiat ſupremus,& ſic acquirat poteſtatẽ imponendi tributa. Hactenus ergo de priori modo loquuti ſumus,& ita diximus fieri non poſſe, tum propter iura citata,tum propter repugnantiam, quam inuoluit contra iuſtitiæ æquitatem,& debitum ordinem, qui ſeruãdus eſt,ſtante ſubiectione.

15. *Iuriſtæ cum Bart. Panorm. Couar.* At verò ſi in poſteriori modo ſupponamus, illam poteſtatem ſupremam, & exemptionem poſſe præſcriptione acquiri,vt Iuriſtæ communiter docent cum Bart. in l. *infamem*. ff. de publi. iudi. in fine,& in l. *hoſtes*, ff. de capti.& aliis quos refert,& ſequitur Couar. in dicta reg. *poſſeſſor*. 2.p.§ 2.n.8.§ *ex his verò*,& in reg. *peccatum*. §. 9.n. 9. Hac (inquam) ſententia ſuppoſita conſequens erit,vt talis Princeps acquirat etiam poteſtatem imponendi noua tributa,quia iam non eſt ſubditus,ſed ſupremus,& ita ad illũ pertinet regula textus in dicto cap. *innocentius*, & dicto cap. *ſuper quibuſdam*. Panormi. verò in cap. *cùm non liceat*. de præſcripti. n. 16. ſentit, non poſſe ſupremam regni poteſtatem illo modo acquiri, quia non poteſt inferior eximi à poteſtate ſuperioris conſuetudine ſola, etiam longiſſima. Sed hæc quæſtio nunc ad nos non pertinet; tantùm enim ex hypotheſi loquimur,quæ ſine dubio vera eſt, quidquid ſit de veritate ſuppoſitionis, quamuis etiam illa ſatis probabilis ſit, & fortaſſe etiam praxi comprobata. Nam multa regna cenſentur hanc poteſtatem vſu ipſo & præſcriptione acquiſiuiſſe præcedente aliqua probabili occaſione & titulo.

cap. innocentius. c. ſuper quibuſdam. c. cùm non liceat.

16. *Non eſſe parẽ rationem de cõſuetudine imponẽdi tributum, & exigendi.* Ad rationes ergo contrariæ ſententiæ nego eſſe parẽ rationẽ de conſuetudine imponendi tributum, vel exigendi, tum quia prior conſuetudo nullibi in iure cenſetur ſufficiens ad acquirendam poteſtatem imponendi tributum; poſterior verò inuenitur approbata, vt ſufficiens ad iuſtitiam tributi. Quia prior poteſtas multò maior eſt,magíſque pernicioſa reipublicæ,ſi indebitè vſurpetur,tum etiam, quia per illam conſuetudinẽ derogatur ſupremæ poteſtati regiæ,per poſteriorẽ autẽ minimè,imò fundatur in præſumptione contra ſubditos ſoluẽtes tributũ antiquũ,etiamſi nõ conſtet qua poteſtate,vel cauſa impoſitũ ſit. Vnde ex hac parte cõſuetudo illa,& præſcriptio fauet Principibus. Quòd ſi ſit ſermo de conſuetudine accipiendi tributũ, per quã ſolet præſcribi contra Regem (quod maximè intendunt Iuriſtæ ibi allegati)ſic etiã neganda eſt conſequentia,quia vtilitas tributi poteſt facilè à Rege donari aliis, & ita nihil eſt,quod vetet præſcriptionẽ in illam. Quia per illam non derogatur dignitati,& poteſtati regiæ, ſed tantũ cuidã temporali vtilitati, quod ſecùs eſt in conſuetudine imponendi tributa, vt oſtẽſum eſt. Et ita etiã reſponſum eſt ad alia exempla quæ ibi afferũtur:nam licèt ſint de actibus reſeruatis Principi, non tamen ſunt propria ſigna excellentiæ eius, vel actus,qui veluti intrinſecè includant dependentiã à ſuprema poteſtate, vt eſt tributorum impoſitio.

17. Ad confirmationem reſpõdeo, poſſe quidem Principem committere inferiori, vt nomine, & auctoritate ſua tributum imponat in particulari caſu, & examinata cauſa, ratione, & modo, vt in eiſdem iuribus ſignificatur: non tamen poſſe iuſtè concedere inferiori generale priuilegium imponendi tributum independenter à ſua approbatione, & redundans in ſolã vtilitatem ipſius inferioris; eſſet enim tale priuilegiũ valde pernicioſum reipublicæ, ac communi bono, & valde repugnans ſupremæ poteſtati eiuſdem Principis, & iuſtitiæ æquitati, vt oſtenſum eſt. Ideoque ex vi cõſuetudinis, quantumcunque longæuæ, nunquam præſumitur eſſe fundatam in aliquo priuilegio, vel iuſto titulo. Et hæc eſt ratio ſufficiens, vt per eam non poſſit talis poteſtas comparari.

CAPVT XV.

De ratione, & cauſa finali ad iuſtitiam tributi neceſſaria.

1. SEcunda conditio ad iuſtitiam tributi neceſſaria, eſt cauſa finalis, ſeu ratio. Ita ſumitur ex cap. *peruenit*, de cenſibus. vbi etiam ſignificatur, neceſſe eſſe, cauſam eſſe notam, quia *cenſus ignorantia* (vt ibi dicitur) id eſt, cuius cauſa iuſta ignoratur (vt ibidem exponit Gloſſa) *nullo iure diuino, vel humano probatur.* Et ideo, inquit Pontifex, *oportet, vt cenſus omnis, ad quid, & quomodo perſolui debeat, praſciatur.* Quod intelligendũ eſt de cenſibus nouiter impoſitis, vel imponendis, vt ibi ſentit Gloſſa, vt notat Medin. ſuprà q. 14. Nam de antiquis præſumitur cauſa, licet non ſciatur, vt dicemus. Imò etiam in tributis nouis (vt infrà dicam) non eſt neceſſarium, vt cauſa ſit nota omnibus, & ſingulis de populo; oportet tamen vt ſit nota Principi, & conſiliariis eius, vel procuratoribus regni, aut aliis ad quos pertinet, iuſtitiam tributi examinare. Quia niſi Principi conſtet iuſtam interuenire cauſam, vel probabilibus rationibus, vel fide digna auctoritate, & iudicio ſuorum conſiliariorum, non poterit iuſtè imponere, vel exigere tributũ, quia temere agendo non habet ius exigendi. Et ideo nec retinere poteſt, quod ſic exegit, niſi poſtea examinata cauſa inueniretur iuſtum fuiſſe tributum in re, licèt temere fuerit impoſitum.

c. peruenit.

Gloſſa.
Medin.

2. Vt autem cauſa ſit iuſta, dicunt Doctores omnes, neceſſarium eſſe, vt tributum imponatur propter bonum commune, non propter priuatum ipſius Principis. Sed in hoc oportet duo diſtinguere, vnum eſt id, quod debetur Principi ratione ſui muneris, & laboris, quod dici poteſt pertinere ad vtilitatem eius: nam datur ad ſuſtentationem, & quaſi ſtipendium. Aliud eſt, quod neceſſarium eſt ad ſubueniendum reipublicæ in occaſionibus neceſſariis occurrentibus. Si ergo de vtilitate Principis priori modo ſpectata ſit ſermo, iuſtè imponuntur tributa propter vſum, & vtilitatem Principis. In hoc enim ſenſu dixit Paulus ad Roman. 13. *Ideo enim tributa preſtatis.* & ſubdit, *Miniſter enim Dei eſt.* Quaſi diceret, ſoluitis ſtipendium Principibus, quia miniſtri Dei ſunt, *in hoc ipſum ſeruientes*, ac ſubinde propter eorum miniſterium. In hac autem vtilitate ſeruanda eſt æqualitas, vt ſcilicet detur Principi quantum neceſſe eſt, & quantum decet iuſta ſtatum, & labores eius, non verò ſine menſura iuxta concupiſcentiam eius. Addi verò poteſt, hanc vtilitatem Principis non eſſe omnino priuatam, ſed communem, quia ipſe eſt perſona publica, & ſuſtentare illum, & ſtatum illius, bonum commune eſt. Præter hunc autem finẽ, imponuntur ſæpe aliqua tributa propter inſurgentes occaſiones, & cauſas, & de his verũ eſt, cauſam eſſe debere non commodum Principis, neq; alicuius perſonæ priuatæ, ſed communitatis bonum.

Roman. 13.

3. Duplex ergo immediata cauſa in tributis ſpectanda eſt, vna pertinens ad perſonam Principis, vt talis eſt; alia ſpectans ad ſumptus communes. Et hæc poteſt eſſe multiplex. Vna, & valde communis eſt, bellum, & ideo dixit Auguſtin. à 2. contra Fauſt. cap. 74. tributa ſolui vt habeat Rex, vnde militibus ſtipendia ſoluat. Alia cauſa eſſe ſolet refectio pontium, & viarum, atque earum cuſtodiæ, & aliæ ſimiles, quæ in totius communitatis commodum cedunt. Sic igitur explicata cauſa tributi, non poteſt eſſe iuſta, niſi ad commune bonum pertineat: nam cùm onus tributi commune ſit, etiam finis, ſeu fructus eius debet eſſe cõmunis, alioqui nõ ſeruaretur æqualitas. Hoc autem præcipuè locũ habet in tributis, quæ per ſe vt tributa imponũtur. Nam imponi etiam poſſunt in pœnam alicuius delicti, vel in recompenſationem alicuius nocumenti illati, vt ſuprà dictum eſt. Tunc ergo non oportet, vt ad communem vtilitatem ſpecialiter ordinetur. Nam ſi ponantur in pœnam, poterunt ſicut aliæ pœnæ applicari fiſco, vel pauperibus, vel aliis piis, aut etiam publicis operibus, aut miniſtris iuſtitiæ arbitrio Regis imponentis. Si verò ſint ad damna recompenſanda, in eorum commodum redundare debẽt, qui damnum paſſi ſunt, vt per ſe conſtat.

Auguſt.

4. Atque hinc ſequitur, quantitatem tributi non poſſe iuſte excedere conditionem, ſeu indigentiam cauſę. Quia ſicut cauſa iuſta eſt neceſſaria, ita etiam proportio tributi ad cauſam eius neceſſaria eſt ad æqualitatem iuſtitiæ commutatiuæ, quæ eſt rei ad rem, quia tantum tributum iuſtè poteſt imponi, quantum ad finem eius eſt neceſſarium, & ſufficiens: nam ſi plus imponatur, iam in eo nõ habet cauſam, & excedit æqualitatem iuſtitiæ, vt in ſimili dicitur in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccleſiaſtica. Atque ita ſub hac conditione includitur alia, quam Caiet. ponit in ſum. verb. *vectigalia*, quam vocat vſum, id eſt, quòd tributum expendatur in illum vſum, propter quem eſt impoſitum, & ſumitur ex D. Thom. lib. 2. de regim. Princ. cap. 12. Nam vt iuſtè exigatur tributum, & ex debito ſoluatur, tanquam neceſſarium requirit, vt id fiat, propter quod imponitur, cúmque imitatus eſt Greg. Lop. in l. 2. tit. 1. part. 2. n. 9.

c. quia plerique.
Caiet.
D. Thom.
Greg. Lop.

5. Circa hanc verò conditionem eſt conſiderandum, ſi loquamur de tributis, quę penduntur ipſi Regi ad ſuos ſumptus, & propter ſuos labores, & vigilias, talium tributorum iuſtitiam non pendere ex vſu: nam ſiue malè, ſiue bene Rex poſtea expendat tales redditus, non erit iniuſtus accipiendo tributa, quia verè eſt dominus illorum, & de illis poteſt libere diſpenſare, ſine iniuſtitia, dummodo ſuo muneri ſatisfaciat, gubernãdo, & defendendo rempublicam, ſicut tenetur. Alioqui ſi in hoc deficiat, iniuſtè accipiet, & retinebit hæc tributa, quæ propter officium dantur, & ſunt tanquam merces operis, quam iniuſte accipit, qui non laborat. Si verò loquamur de tributis impoſitis ad opera communia reipublicę, de his clarum eſt, debere expendi in talia opera, aliàs committi fraudem, & iniuſtitiam, quę potiùs eſt in acceptione, & retentione illius, quàm in impoſitione. Nam hæc potuit eſſe iuſta, ſi vera cauſa ſubeſſet; poſtea verò acceptio, vel retentio fit iniuſta ex defectu debiti vſus. Neceſſarium ergo eſt, vt tributum expendatur in opus, propter quod impoſitum eſt: nam illius tributi non fit propriè Rex dominus, ſed diſpenſator. Vnde ad ſummum poteſit interdum, quando vera neceſſitas occurrerit, commutare illud in aliud opus pertinens etiam ad communem regni, vel populi vtilitatem. Nam quoq; ad hoc habet ſupremam poteſtatem, & adminiſtrationem.

6. Ex quo vlterius infertur, tributum pendere (vt ſic dicam) à cauſa in fieri, & conſeruari. Nam ſi cauſa eſt neceſſaria ad iuſtitiam tituli, non poteſt plus durare tributum, quàm cauſa. Quia ceſſante cauſa, vtique

Tributũ pendere à cauſa in fieri, & conſeruari.

cap. cùm ceſſante. cap. poſt tranſlationem.

neceſſaria, & in ſuo genere adæquata) ceſſat effectus, A cap. *cùm ceſſante*, de appellat. Quod ita ferè explicat Gloſſa citans varia iura in cap. *poſt tranſlationem*, de renunciat. verb. *ceſſante*, & notant Doctores in l. *cùm pater*. §. *dulciſſimis*. ff. de leg. 2. Sed in præſenti, cauſa eſt neceſſaria ad iuſtitiam tributi, vt dictum eſt; ergo illa ceſſante, ceſſat iuſtitia, & conſequenter debet ceſſare tributum. Et confirmatur, quia ſi ceſſante cauſa tributum exigatur, iam plus exigitur, quàm ſit neceſſarium; ergo in eo non ſeruatur æquitas, nec iuſtitia, quia, vt diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam cauſæ eſt neceſſaria ad iuſtitiam tributi; ergo ſi cauſa ſit perpetua, tributum poterit eſſe perpetuum: ſi autem ſit cauſa temporalis, tributum debet etiam eſſe temporale, ita vt illa ceſſante, hoc etiam ceſſet.

7. Hoc autem intelligendum eſt cum limitatione, ſeu declaratione, vt intelligatur formaliter de cauſa, potiùs quàm materialiter. Nam licèt ceſſauerit determinata cauſa, pro qua poſitũ fuit tributum, ſi alia æquiualens loco illius ſubſtituatur, poterit non ceſſare tributum, quia tunc non ceſſat ſimpliciter cauſa, ſed talis cauſa, quæ non eſt ſimpliciter neceſſaria, & eſt in poteſtate Principis, vt dixi, illam mutationem facere, ſicut poſſet nouum tributum imponere, noua inſurgente cauſa. Item oportet aduertere, interdùm cauſam tributi conſiſtere in vno actu, ſeu effectu, quo abſoluto omnino ceſſat cauſa, vt ædificato tali ponte, finito tali bello, & ſimilibus, & in huiuſmodi cauſa maximè procedit doctrina data, C quòd ceſſante illa, ceſſet iuſtitia tributi. Sæpius verò cauſa tributi eſt permanentior, & occaſio eius ceſſat pro aliquo tempore, ſemper tamen manet occaſio, vel periculum eius. Vt v. g. cauſa imponendi pedagium fuit ſecuritas itineris, & commoditas, quam Rex procurare tenetur. In his ergo, & ſimilibus cauſis, licet pro aliquo tempore ceſſet actualis neceſſitas expenſarum in tali opere, nihilominus non ceſſat tributum, nec iuſtitia eius, tum quia illud eſt accidentarium, & in re morali non poteſt eſſe tanta dependentia, aliàs quotidie fieret mutatio iuxta occurrentes occaſiones, quod ſine dubio non expedit. Tum præcipuè, quia illa cauſa de ſe eſt permanens, & Princeps ſemper tenetur eſſe paratus, & habere curam ſecuritatis viarum, aut maris, quę obligatio eſt digna ſtipendio. Tum denique, quia ſicut ceſſat interdum neceſſitas expenſarum in vno, vel alio opere, ita ſæpe occurrunt aliæ occaſiones expendendi, quæ loco aliorum operum poſſunt ſuccedere. Et ita vt in hoc etiam ſumatur æqualitas, tenebitur Princeps non pro quacunque exurgente occaſione nouã facere impoſitionem, etiam temporaneam, ſed prudenter penſare, an pro illis ſufficiant antiqua tributa, in quibus actualis neceſſitas faciendi expenſas ceſſauit, vel ſuſpenſa eſt.

8. *Dubium de conſuetudine.* *Cordub.* *Medina.*

Quæri verò vlterius poteſt, an in aliquo caſu poſſit iuſtè exigi tributum, cuius cauſa ceſſauit, ſaltem ratione antiquæ conſuetudinis, quæ ſuppleat vicem cauſæ. Hoc dubium tangit Cordub. in Summa Hiſpan. q. 95. & abſolutè negat, quia non putat poſſe bonam fidem in tali conſuetudine interuenire. Contrarium tenet Medin. dicto cap. 14. qui non ſolùm affirmat ſufficere conſuetudinem ad præſumptionem iuſtæ cauſæ, quãdo de illa eſt ignorantia negatiua, vt ſic dicam, verùm etiamſi conſtet cauſam, propter quam impoſitum fuit tributum, ceſſaſſe, atque adeò iam non ſubſiſtere legitimam cauſam; putat nihilominus, conſuetudinẽ antiquam, & bona fide, ac ſufficienti tempore præſcriptam, ſufficere, vt tributum iuſtè exigatur. Ratio eſt, quia præſcriptio dat ſufficientem titulum, & ſupplet defectum quemlibet, etiamſi proueniat ex defectu cauſæ. Quòd ſi obiicias, quia tunc non poteſt conſuetudo eſſe bona fide continuata, nam eo ipſo, A quòd ſcitur cauſam ceſſaſſe, non poteſt exactio tributi bona fide continuari. Reſpondet, poſſe durare bonam fidem, quia licèt prior cauſa ceſſauerit, loco illius ſucceſſit præſcriptio, quæ dat ſufficientem cauſam iuſtam ad exigendum tributum.

9. Sed hoc non videtur ſatisfacere. Nam conſuetudo antecedit titulum præſcriptionis, nam eſt cauſa eius; ergo bona fides conſuetudinis non poteſt fundari in præſcriptione, quia ante acquiſitum titulum præſcriptionis oportet vt conſuetudo bona fide continuetur: ergo toto illo tempore non poteſt fundari bona fides in titulo acquiſito per præſcriptionem. Neque tunc poteſt fundari in alia cauſa iuſta: nam ſupponimus, illam ceſſaſſe, & hoc conſtare Principi exigenti tri- B butum: ergo non potuit illa conſuetudo bona fide cõtinuari. Et declaratur amplius, quia dum iuſta cauſa tributi durat, conſuetudo exigendi non ſeruit ad præſcribendum ius exigendi etiam ceſſante illa cauſa, aliàs omne tributum poſitum propter cauſam temporalem, duraturam tamen longo tempore, quadraginta, aut centum annorum, præſcriberetur per illud tempus, vt perpetuò peti poſſit, etiamſi conſtet cauſam ceſſaſſe, quod eſt apertè falſum, quia eſſet inæqualitas magna inter tributum, & cauſam eius, quin potiùs eo ipſo, quòd conſuetudo exigendi cõtinuatur tantùm propter durationem cauſæ, præſcribitur (vt ſic dicam) contra ſolutionem talis tributi, ſi ceſſet talis cauſa. Et ita dum cauſa durat, & propter illam durat C etiam exactio tributi, non poteſt inchoari præſcriptio ad exigendũ illud ſine tali cauſa; ergo deberet inchoari poſtquam ceſſauit cauſa, & nihilominus continuata fuit exactio, at tunc non potuit eſſe bona fides, quia nec potuit fundari in cauſa, quæ ceſſauit, & non ignorabatur, vt ſupponitur, neque in præſcriptione, quæ nondum erat; ergo talis conſuetudo nunquam poteſt dare titulum præſcriptionis.

10. *Mens auctoris.* Alio ergo modo cenſeo eſſe poſſibilem bonam fidem in huiuſmodi conſuetudine, & ita eſſe explicandam, & præſumendam, vt præſcriptio iudicari poſſit legitima. Nam licèt cauſa prima, propter quam fuit impoſitum tributum, ceſſauerit, potuit loco illius alia, & alia ſuccedere, & ita bona fide tributum continuari: nam hoc eſt in poteſtate Principis, vt diximus. D Si ergo conſtaret, non ſolùm primam cauſam ceſſaſſe, ſed etiam nullam aliam extra præſcriptionem fuiſſe loco illius ſubrogatam, non video, quomodo poſſit bona fide continuari conſuetudo exigendi tale tributum, vt probat ratio facta. Si verò quamuis conſtet primam cauſam ceſſaſſe, non tamen conſtet, an alia fuerit loco illius ſubrogata, tunc poteſt facilè locum habere bona fides. Et ideo diſtinguenda ſunt tempora. Aut enim ſumus intra tempus nondum conſummatæ præſcriptionis, & tunc dicendum eſt, quam primum conſtiterit cauſam omnino ceſſaſſe, ita vt neque prima ſubſiſtat, neque alia iuſta ſubuenerit, ceſſandũ eſſe ab exactione tributi, quia tunc nec per ſe eſt iuſtum, vt ex dictis patet, nec ratione præſcriptionis, quia non fuit conſummata. Aut loquimur de tempore poſt conſummatam præſcriptionem, & tunc E poterit tributum ſuſtineri, quidquid ſit, vel fuerit de cauſa in re ipſa ſpectata: nam præſumitur fuiſſe iuſta. Neque eſt moraliter poſſibile, vt poſt talem præſcriptionem incipiat poſitiuè conſtare (vt ſic dicam) quòd nulla ſubſit cauſa, ſed ad ſummum negatiuè poteſt non conſtare de illa, & ita ſemper eſt locus præſumẽdi non deeſſe.

11. Præſertim quia eſt tanta varietas in ſtatu, & ſumptibus Principum, & in valore rerum, vt facilè credi poſſit, antiqua tributa, quæ propter alias cauſas impoſita fuêre, illis ceſſantibus duraſſe, quia iudicata ſunt neceſſaria ad honeſtã Principis ſuſtentationem.

Medina. Caſtro.

nem. Quod etiam ſtrigit Medin. ſuprà, & propter hoc Caſtro ſuprà, in bis tributis antiquis non requirit has conditiones, ſed pro illis dicit ſufficere immemorialem conſuetudinem. Et ita mihi probabile eſt, ad hanc conſuetudinem, quę ſuppleat cauſam iuſtam, non ſufficere certum tempus etiam diuturnum, ſed oportere, vt excedat hominum memoriam; argumento dicti c. *ſuper quibuſdam*, à paritate rationis, & quia tributum nunquam poteſt iuſtè exigi, niſi per reſpectum ad cauſam iuſtam, nec aliter poteſt præſcribi, quia hic reſpectus intrinſecè includitur in ipſa conſuetudine, vt iuſta, & bonæ fidei eſſe poſſit; ergo oportet, vt cauſa illa ſit nota, vel præſumpta; vbi autem ignoratur, non poteſt ita præſumi, niſi conſuetudo excedat hominũ memoriam, ergo talis conſuetudo neceſſaria eſt ad hũc effectum, & ita etiam ſentit Medina ſuprà.

CAPVT XVI.

De forma, & materia in legibus tributorum ſeruandis.

1. Ad iuſtitiã tributi neceſſariam eſſe formam, ſeu proportionẽ. Caiet. Caſtro. Medin.

TErtia conditio ad iuſtitiam tributi neceſſaria eſt forma, vt Caiet. loquitur, ſeu proportio, vt loquitur Caſtro: hæc enim duo in idem coincidũt, vt ſignificauit Medin. quia illa forma nihil aliud eſt, quàm proportio ſeruanda inter tributum, & ſubditos quibus imponitur. Nam præter proportionem inter quãtitatem totius tributi, & cauſam eius, quæ pertinet ad æqualitatem rei ad rem, ſeu iuſtitiæ commutatiuæ, de qua iam dictum eſt, ſeruãda eſt proportio tributi ad C perſonas, quibus imponitur, & hæc proportio vocatur forma tributi, pertinetque ad iuſtitiam diſtributiuam reſpectu communitatis, ſed redundat in commutatiuam reſpectu ſingulorum. Non eſt enim iuſtum, vt omnes æqualiter ſoluant, ſed iuxta facultatem, & conditionem vniuſcuiuſque; plus enim à diuite, quàm à paupere exigendum eſt, cæteris paribus. Vnde fit, vt iuxta proportionem, quam perſonæ inter ſe ſeruant quoad facultatem, ſeu conditiones alias requiſitas ad tributum, ſeruanda ſit proportio inter eas in impoſitione tributi, & hæc eſt proportio diſtributiua iuſtitię. Et ita declaratur hæc conditio à D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 4. Eſt autem talis proportio neceſſaria, vt à nullo ſubdito plus exigatur, quàm iuſtè poſſit, & debeat contribuere, & quoad hoc reſultat æqualitas commutatiuæ iuſtitiæ. D Atque hinc etiam eſt neceſſaria proportio ad res ſuper quas imponitur tributum: quas vocamus materiam tributi. Nam ſi imponatur ſuper rem immobilem, non debet excedere quantitatem moderatam, conſideratis fructibus eius, & laboribus, ac expenſis, quæ circa illam fiunt: nam ſi in hoc tributum ſit nimis oneroſum, planè erit iniuſtum. Si autem imponatur ſuper res mobiles, quæ venduntur, & emuntur, vel arte fiunt, obſeruari debet ne tales ſint huiuſmodi res, vel tantum, & tam magnum tributum, vt redundet in maius onus pauperum & artificum, aut mercatorum, quàm poſſint ſuſtinere commode, ad vitam, & familiam ſuſtentandam.

D. Thom.

2. Multi cenſent iniuſta vectigalia quæ pro reb. quæ ad propriũ vſum portãtur, imponuntur. L. vniuerſ. L. omnium.

Atque ex hac conditione inferunt multi, iniuſta eſſe vectigalia, quæ pro rebus, quæ ad proprium vſum E portantur, imponuntur, ſolúmque imponi poſſe in rebus, quæ cauſa negotiationis deferuntur, ſicut ſtatutum eſt in l. *vniuerſi.* & l. *omnium.* C. de vectigal. & idem habetur in l. 5. tit. 7. partit. 5. Ita tenet Caietan. verb. *vectigalia*, & hac ratione addit duas conditiones neceſſarias ad iuſtitiam tributi, ſcilicet, vt materia ſit apta ad illud; hæc autem non eſt apta materia. Ratio eſt, quia in ea non ſeruatur forma debita, & iuſta diſtributio oneris impoſiti per tributum: nam ſi imponatur in rebus neceſſariis ad prorium vſum, pauperes plus grauantur, quàm diuites. *Quia radix vſus* (ait A Caiet.) *eſt indigentia, & ita qui magis indiget, magis vtitur. Et pauper qui eſt oneratus filiis, pluribus rebus indiget, & ita plus ſoluit ex vectigalibus.* Et hæc videtur fuiſſe antiquorum opinio, vt Gloſſa, & Hoſtienſ. in cap. *ſuper quibuſdam*, & ſequitur Summa Piſan. & Sum. Confeſſor. & Driedo lib. 2. de libert. Chriſt. cap. 5. Qui addit, hæc tributa eſſe prohibita iure ciuili, & canonico. Priorem partem probat ex l. allegata, poſteriorem verò ex Bulla Cœnæ, in qua excommunicantur imponentes vectigalia prohibita, & ita ſentit incurrere in cenſuram Bullæ Cœnæ exigẽtes hæc vectigalia, quod apertè tradit etiam Tolet. lib. 5. ſummæ c. 79. num. 1. licèt poſtea nu. 2. ſententiam limitet. In eandem ſententiam inclinat Soto lib. 3. de iuſt. q. 6. art. 7. vbi priùs explicans quid ſit vectigal, portorium, & pedagium, B ſolùm ponit pro materia eius res quæ vehuntur negotiationis gratia, & poſtea dicit, eſſe iniuſta tributa prohibita in dicta l. *vniuerſi*, ſcilicet, quæ pro his rebus, quæ ad proprium vſum pertinẽt, exiguntur. Et inde videtur damnare iniuſtitiæ gabellam quam *Alcauallam* vocãt, quatenus exigitur de rebus, quæ ad propriam neceſſitatem ſubleuandam venduntur; quia tunc etiã plus ſoluit, qui plus eget, non qui plus habet, vel lucratur. Idem ferè ſentit Ledeſm. 1. p. 4. q. 18. art. 3. quatenus damnat quoddam tributum in Luſitania viſitarum, quod ſoluitur ab ementibus res ad ſuum vſum neceſſarias, & à vendentibus res, vt ſuis neceſſitatibus ſubueniant, quod tributum vulgo *Siſa* vocantur quod idem ferè eſt, quod *Alcaualla*, licèt in Luſitania non ſoluatur à ſolo venditore, vt in Caſtella, ſed partim ab emptore. Itaque ſentiunt hi auctores, tantùm peti poſſe ex lucris, vel fructibus, ſeu in rebus quatenus vel fructiferæ ſunt, vel ordinantur ad lucra, & ideo iniuſtè exigi ex rebus emptis, vel venditis, vel transportatis ad proprium vſum.

Caiet. Gloſſa. Hoſtienſ. Piſan. Driedo. Bulla Cœnæ. Tolet. Sotus. Ledeſm.

3. Contraria opinio auctoris. Anton. Gabr. Syluest. Angel. Armill. Tabien. Medin. Nauar. Molina.

Nihilominus dico, illam conditionem materiæ, quam ponit Caiet. prout ab ipſo explicatur, non eſſe neceſſariam, quia non eſt iniuſtum, tributum imponere de rebus, quæ ad proprium vſum feruntur, aut venduntur, vel emuntur. Hæc eſt communior ſententia, & ſumitur ex D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 10 § vlt. quam licèt loquatur de particularibus impoſitionibus ciuitatum, eadem eſt proportionalis ratio de generalibus tributis. Et idem omnino ſequitur Gabriel 4. d. 15. q. 5. art. 2. concl. 2. in fine, Syluest. *gabella*, 3. q. 5. vbi nonnullam differentiam in hoc conſtituit inter externos, D & incolas, de qua ſtatim dicam. Eodémque ferè modo loquitur Angel. verb. *pedagium*, num. 3. Armill. verb. *gabella*, num. 11. Tabien. verb. *pedagium*, num. 4. Idem tenet Medina dicto Cod. de reſtit. q. 15. in fine. Nauarr. cap. 17. num. 202. Molin. tom. 3. diſp. 669. Supponendum autem eſt ad probandam hanc ſententiam, ſermonem eſſe de impoſitione tributi habente alias conditiones ad iuſtitiam tributi requiſitas; nimirum quòd ab habente poteſtatem, & propter cauſas iuſtas, & proportionatas imponatur, & ſolùm tractari, an eo ipſo, quòd imponitur ſuper talem materiam, ſit iniuſtum, vel iniquum.

4\. Probatur ergo non fieri iniuſtum, neque iniquum ex illo capite. Quia vel eſt iniuſtum, quia prohibitũ, E vel quia per ſe, & natura ſua eſt intrinſecè malum: auctores enim primæ opinionis interdum vno fundamento, interdum alio vtuntur, & in hoc ſatis confusè loquuntur; neutrum autem fundamentũ ſolidum eſt. Probatur ergo, propter ſolam humanam prohibitionem non poſſe dici ſimpliciter malum, id eſt, vbique, & in omnibus regnis, vel prouinciis Chriſtiani orbis, quia nõ inuenitur prohibitum iure canonico, & ciuile ad hoc non ſufficit. Prior pars declaratur, quia in Bulla Cœnæ non fit ſpecialis prohibitio, ſed supponitur, & fertur ſpecialis modus cenſuræ contra imponentes tributa prohibita. Nec etiam in corpore iuris

canonici inuenitur ſpeciale ius, quod deſignet materiam vectigalium, ſeu pedagiorum, vt iuſta ſint. Neq; hoc rectè ab aliquibus ex cap. *quanquam*, de cenſibus in 6. colligitur, quia in eo dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam iure canonico, quam ciuili, regulariter methodo eſſe damnatas.* Nam vt ex gloſſ. ibi, Ioan. And. & aliis conſtat, ius canonicum, quod ibi citatur, non eſt aliud, niſi quod habetur in Cõcilio Lateranenſi, cap. *innouamus*, de cenſibus, & in Innoc. III. in cap. *ſuper quibuſdam*, de verbor. ſignificat. ibi autem non prohibentur talia tributa ratione materiæ, ſed quatenus non feruntur ab habentibus poteſtatem, vel ex conſenſu illorum. Et eodem modo intelligit Gloſſa ibi prohibitionem iuris ciuilis, citãdo legem *non ſolent*, C. vectigalia noua, &c. ſignificat etiam poſſe id referri ad prohibitiones pedagiorum reſpectu Eccleſiaſticarum perſonarum, dum allegat l. *placet*, C. de ſacroſ. Eccleſ. & cap. *generaliter*. 16. q. 1. Denique in illo capite non fertur prohibitio, ſed ſupponitur, & non ſimpliciter, ſed cum illo addito, *regulariter*, & fortaſſe id dictum eſt propter violentias, & exceſſus, qui regulariter fiunt in exactionibus pedagiorum.

Gloſſ. *Ioan. Andr.* *L. nõ ſolent.* *L. placet.*

5. Altera verò pars de prohibitione iuris ciuilis probatur in hunc modum, quia licet non negemus, vectigalia in rebus ad proprium vſum eſſe prohibita iure Codicis, tamen illa lex non obligat in Hiſpania, Luſitania, Francia, & aliis ſimilibus regnis, vel rebus publicis quæ ſuperiorem in temporalibus non recognoſcunt, quia, vt ſuprà oſtenſum eſt, leges Imperatoriæ ibi non obligant. Vnde miror, cur dixerit Tolet. Reges, & temporales dominos non poſſe de his rebus vſualibus pedagia exigere propter prohibitionem illius legis. Pontificem autem in ſuo dominio temporali id poſſe, quia non ſubditur legibus Imperatoris, cum non minùs ſint ſupremi in temporalibus alij Reges numerati in ſuis regnis, quàm ſit Pontifex in ſua ditione temporali, quod attinet ad poteſtatem, & dominium directum, de quo tractamus. Neque etiam video, cur Hoſtienſ. in ſum. tit. de cenſib. §. *ex quibus cauſis*, verſic. *quod ſi quis*, (quem multi alij ſequuntur) dixerit, non poſſe iuſtificari hæc pedagia, etiam ratione immemorialis conſuetudinis, niſi ſupponant legem illam non prohibere rem de ſe indifferentem, ſed rem per ſe malam, quod probare non poſſunt, vt ſtatim oſtendam. Ideóque concludo, legem illam nunc non obligare, niſi in terris Imperij, & niſi ibi ſit per contrariam conſuetudinem abrogata, vt facilè fieri potuit.

Tolet. *Hoſtien.*

6. Probatur igitur vltima pars, videlicet, hoc non eſſe prohibitum, quia malum; quia nulla ſufficiens ratio intrinſecè iniuſtitiæ in hac materia tributi inuenitur. Nam ſi quæ eſſet, maximè quia in tali materia non poteſt ſeruari debita forma, & proportio tributi, quia pauperes plus grauantur, quàm diuites; at hoc non ita eſt per ſe loquendo, ac moraliter; ergo. Probatur minor, primò tollendo quandam æquiuocationem, quæ latet in verbis Caietani, & eadem ferè eſt in aliis auctoribus. Ait enim Caietan. quod indigentia eſt radix vſus, & ita qui magis indiget, magis vtitur, & ita magis grauantur pauperes indigentes. At profectò vox illa *indigentia*, æquiuoca eſt, & aliter in antecedenti, & aliter in conſequenti ſumitur. Indigentia enim interdum ſignificat neceſſitatem, & de hac indigentia verum eſt, quod eſt radix vſus, & quod qui plus indiget, magis vtitur, vtique quando ſubuenit indigentiæ ſuæ, ſeu neceſſitati. Hæc verò indigentia communis eſt diuitibus cum pauperibus, imò in diuitibus eſt maior, vel propter ſuum ſtatum, vel propter ſuas delicias, & quia voluptates reputant indigentiam. Quapropter ſtando in eadem ſignificatione, non rectè infertur, pauperes, qui ſunt indigentes, plus vti, & plus grauari, quia nõ ſunt hoc modo plus indigentes. Alio ergo modo indigentia ſignificat paupertatem, & ſic falſum eſt, hanc indigentiam eſſe radicem vſus. nam potiùs pauper ſæpe indiget velle, & non vtitur illa, quia eget pecunia; & conſequenter etiam eſt falſum, quòd qui plus indiget, plus vtitur, quia multò magis vtuntur rebus vſu conſumptibilibus diuites, quam pauperes, & plures, ac pretioſiores ex illis emunt. Et ſimiliter pauperes non ſolent res portare ex diſtantibus locis, vbi ſolent vectigalia exigi, ſed diuites frequẽtiùs hęc portari ſibi faciunt ad proprium vſum. Vnde ex vi paupertatis non video, quomodo hinc ſequatur illa improportio. Quòd ſi contingat, pauperem habere plures filios, & ideo plura emere, illud eſt accidentarium, quod in re morali conſiderari non poteſt. Præſertim, quia etiam diuites poſſunt filiis abũdare, & ita quoad hoc eſt æqualitas, & aliunde pluribus, & pretioſioribus rebus vti ſolent ad eorum ſuſtentationem. & prætereà regulariter diuites habẽt maiorem familiam ſeruorum, & familiarium, quam alunt, præter expenſas equorum, &c. & ita plura emunt ad ſuum vſum, & cõſequenter plus ſoluunt ex tali tributo.

Caiet.

Et hic diſcurſus, licèt in vectigalibus, ſeu portoriis ſit euidentior propter illam conſiderationem, quòd pauperes rarò deferunt ex locis remotis res propter ſuum vſum, abſque adminiculo negotiationis: nihilominus etiam procedit de tributo impoſito propter ſolam emptionem, aut venditionem in rebus neceſſariis ad victum, & veſtitum, quia etiam ex his rebus plures emunt diuites per ſe, ac moraliter materiam expẽdendi. Nam contingit quidem diuiti, licèt plura conſumat, pauciora emere. quia vel ex fructibus ſuarum poſſeſſionum multa colligit, & alia domi alit, vel ſua induſtria comparat; licet hoc autem ita ſit, hoc totum eſt accidentarium, & in re morali impoſſibile eſt infallibilem regulam conſtituere, quæ non ſæpe deficiat. Quod ſi fortaſſe Caiet. & alij velint, eo ipſo eſſe formam tributi iniuſtam, quòd pro aſportatione, aut emptione eiuſdem rei ad vſum neceſſariæ, æquale tributum pauperi, & diuiti imponitur: immeritò id aſſerunt, alioqui etiam eſſet iniuſta forma tributi impoſiti pro rebus cauſa negotiationis allatis, quia æquale tributum ponitur pauperi negotianti pro vita ſuſtentanda, & mercatori diuiti, in eadem materia, & cæteris paribus. Imò & decimarũ diſtributio eſſet iniuſta, quia eadem quota pro pauperibus, & diuitibus ponitur. In his ergo rebus non poteſt ſemper tam exacta diſtributio fieri. Præſertim, quia hæc improportio poteſt compenſari aliunde, ſcilicet, quia diuites plura, & pretioſiora conſumunt, & tranſuehunt. 7.

Quapropter dicendum eſt in primis, conditionem illam ex parte formæ tributi, ſcilicet, vt cum proportione diſtribuatur quantitas oneris, iuxta vires facultatis vniuſcuiuſque, moraliter accipiendam eſſe, quãtum videlicet ſuauiter poſſit ſeruari, & haberi ratio illius proportionis ſine vexatione populorum, & ſine magna difficultate Principum. Vnde ſi hæc diligentia adhibeatur, nihil obſtabit, quòd aliqua improportio ſequatur, quia illa eſt moraliter ineuitabilis, & nõ eſt intenta, nec cenſetur volita, ſed permiſſa, ſicut videmus in decimis Eccleſiaſticis, quòd vniformiter imperantur, etiamſi per accidens contingat, aliquos pauperes nimium onerari. Deinde dicimus, conditionem aliam ex parte materiæ ſumptam, ſcilicet, vt tributa hæc non imponantur in rebus, quæ ad vſum propriũ portantur, emuntur, aut venduntur, non eſſe ſimpliciter, ac per ſe neceſſariam ad iuſtitiam tributi, quia nec inuoluit intrinſecè inæqualitatem in forma tributi, vt oſtenſum eſt, nec per accidentales euentus ſit iniuſta, vt etiã eſt declaratum, nec etiã propter leges ciuiles eſt iniqua, niſi vbi lex illa obligauerit in terris nũc ſubditis Imperatori. Solùm ergo neceſſe eſt obſeruare, vt ſit 8.

Conditio tributi vt cum proportione distribuatur quãtitatem rei iuxta viresuniuſque, intelligenda moraliter.

vt ſit iuſta cauſa imponendi talia tributa, quia nimirū alia non ſufficiunt, & publica neceſſitas viget, & alia ratio commodior illi ſuccurrendi non ſuppetit. In quo etiam tenebitur Princeps moralem diligentiam adhibere, vt modum magis æquum, & ſubditis magis proportionatum, ac ſuauiorem eligat, qua diligentia præmiſſa ſecurè poteſt eligere modum hunc, ſi probabiliter credit eſſe aptiorem. Accedit, quòd nemo dubitet eſſe iuſta vectigalia, quæ imponuntur pro oneribus, ſeu rebus, quæ gratia negociationis aſportantur, at hæc tandem redundant in onus ementiū: nam mercatores ob eam cauſam cariùs illas vendunt, & ita in re non videtur eſſe magna differentia inter hęc tributa, quantum eſt ea parte oneris, quod in pauperes redundat, quia non redundat in illos vt pauperes ſunt, ſed vt ementes ſunt, etiamſi illas ad ſuos vſus à mercatoribus emant.

9. Quapropter non exiſtimo, ciuilem legem prohibuiſſe iſtam vectigalium materiam, quia ſit onerosa pauperibus, ſed quia videtur aſperum, & durum grauare homines in his rebus, quibus quotidie nutriūtur, & indigent, & ſimiliter viſum eſt graue, difficilem, ac onerosam reddere aſportationem rerum ad proprium vſum pertinentium. Sed hæc difficultas non facit, rem eſſe per ſe malam, & ſuperari poteſt ex aliis commoditatibus, vel neceſſitatibus occurrentibus, propter quas poteſt aliud ſtatui ab habente poteſtatem ſupremam, quæ non ſubditur illi legi. Nihilominus tamen propter rationem, & fundamentū illius legis, & quia hæc tributa malè audiont, & odioſa ſunt communitati pauperum, rectè facient Principes, illa excuſando quoad fieri poſſit. *Optimum conſilium.* Multoque congruentius eſſet, in rebus, quæ ad vſus non neceſſarios, ſed ad delicias, vel nimium ornatum, vel curioſitatem deferūtur, ſimilia onera, & grauiora imponere, dum tamen illa ſufficiāt ad indigentiam, iuſtámve neceſſitatem regni, aut Principis ſubleuandam.

10. Vnde infero, hæc vectigalia, & pedagia, ſi generalia ſint, & propria tributa iuſtè exigi non ſolùm ab incolis, ſed etiam ab extraneis peregrinantibus in tali regno. Sicut vectigalia mercium ſoluuntur à mercatoribus etiam extraneis. Tum quia hoc conſuetudine ſeruatur in omnibus regnis, quia fortaſſe non poterat commodè fieri perſonarum diſtinctio, & quia aliàs occaſio fraudibus daretur, & ita fit virtualis compenſatio veluti quodam iure gentium introducta. Tum etiam, quia extranei multa cōmoda recipiunt à Principe illius regni, in quo verſantur, ſcilicet viarum ſecuritatem, & expeditionem, & pacis conſeruationem, & adminiſtrationem iuſtitiæ; tum denique quia dum ibi degunt, ſunt aliquo modo ſubditi, quatenus tenentur illius regni legibus parere. Illa ergo exceptio, quā aliqui ex allegatis Doctoribus addunt, neceſſaria non eſt. Dixi autem, ſi tributa ſint propria, & generalia; nā ſi ſint particulares impoſitiones ciuitatum ad propria commoda particularia introductæ, magis ex quadam ciuium conuentione, & voluntate, ac pacto tacito, vel expreſſo, tunc non obligabuntur externi, & in hoc caſu videntur loqui citati auctores. Non video tamē cur ſpecialiter hoc doceant de vectigalibus poſitis in rebus ordinariis ad proprium vſum, cùm eadem ſit ratio de omnibus ſi ſeruetur proportio. Ratio autem eſt, quia illi non cōſenſerunt in illo pacto, & conuentione, nec commoditas intenta in eos redundat. Nam ſi redundaret, & ex conſenſu Principis impoſitio generaliter fieret, tunc iam induceret rationem tributi ſuo modo generalis.

CAPVT XVII.

Vtrùm aliqua alia conditio, præſertim ſubditorum conſenſus, ad iuſtitiam tributi requiratur.

A Pars negans ſatis videtur ex dictis concludi; ex illis enim colligi poſſunt tres conditiones tributorū, ſcilicet, legitima poteſtas, iuſta cauſa, ac debita proportio, quæ planè videntur ſufficientes ad iuſtitiam tributi, & ita illas tantùm ponunt Caſtro & Medin. Et probatur: nam aliæ, vel neceſſariæ non ſunt, vel non niſi quatenus in his continentur, vt dictum eſt de vſu, & materia. Idémque eſt de perſonis, quibus imponitur tributum; debent enim eſſe ſubiectæ Principi ſecundùm eam poteſtatem, qua tributum imponit. *Caſtro. Medina.* Hæc enim conditio vera eſt, ſed includitur in prima de Principe habente poteſtatem: nam ſuperior & ſubditus correlatiua ſunt, & ideo eo ipſo, quòd requiritur poteſtas Principis, manifeſtum eſt, non extendi, niſi ad ſubditos. Vbi ſtatim offerebatur occaſio explicandi, B quomodo Eccleſiaſticæ perſonæ exemptæ ſint à tributis Principum ſæcularium, ſed hoc alio loco ex profeſſo tractatum eſt, & ad præſentem non ſpectat. Quomodo item priuilegia exemptionum in hac materia dari poſſint perſonis laicis, vel ſemel data ſeruāda ſint, alterius etiam eſt conſiderationis.

Non omittam tamen aduertere, excogitatam eſſe à quibuſdam conditionem aliam vt ſimpliciter neceſſariam ad iuſtitiam tributi, nimirum, vt cum conſilio & conſenſu regni imponatur. Putant enim, Principem etiam ſupremam non poſſe noua tributa imponere in regno ſuo ſine conſenſu regni. Fundantúrque in quadam lege Hiſpaniæ, quæ hodie habetur in lib. 6. nouæ recopil. tit. 9. l. 1. vbi ſtatuitur, vt in Hiſpania Rex nō poſſit nouum imponere tributum, niſi priùs conuocato regno per procuratores, & illis conſentientibus, & acceptantibus tributum. 2. *L. Hiſpan.* Volunt autem hanc legem non tam conſtituere nouum Ius poſitiuum, quàm declarare ius gentium, ſeu naturale, & dare modum, & formam, qua illud ſeruetur. Tum quia non eſt veriſimile, Reges Hiſpaniæ tam liberaliter voluiſſe cedere iuri ſuo, vel ligare, ac diminuere poteſtatem ſuam, ſi antea ex vi regiæ poteſtatis omnino liberam illam haberent. Tum etiam, quia niſi hæc poteſtas ita ſit reſtricta in Regibus, facilè verget vel in tyrannidem, vel certè in notabile incommodum, vel grauamen regnorum. Quia Principes valde propenſi ſunt ad imponendas ſubditis huiuſmodi exactiones, ſempérque cauſantur antiqua tributa ſibi non ſufficere ad ſuos eximios ſumptus, ſiue illi neceſſarij ſint, ſiue ſuperflui. Vnde ſi ſua ſola poteſtate tributa poſſent imponere ſine conſenſu regni, plus iuſto, vel certè nimium populos grauarent. Accedit regula iuris *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari.* cap. 29. de reg. iur. in 6. quæ regula eſt valde conſentanea iuri naturali; ergo maximè debet ſeruari in re tam ardua, quàm eſt tributorum impoſitio.

Hanc verò ſententiam ſic explicatam non inuenio in Iure communi, canonico, vel ciuili, neque in auctoribus antiquis, & ideo non cenſeo, hanc conditionē eſſe neceſſariam ex vi iuris naturalis, aut gentium, neque etiam ex iure communi; imò neque ex iure antiquo Hiſpaniæ. 3. *Nō eſſe opus ad tributū cōſenſum regni, niſi ex benignitate regis.* Probo ſingulas partes, & primò de iure naturali videtur per ſe euidens, quia conſtitutio regnorum, & poteſtas Regum non eſt immediatè de iure naturali, ſed mediante conceſſione populorum, vt E ſuprà oſtenſum eſt; ergo amplitudo, vel reſtrictio poteſtatis circa ea, quæ per ſe mala, vel iniuſta non ſunt, non poteſt eſſe de iure naturali, ſed pendet ex arbitrio hominum, & ex antiqua conuentione, vel pacto inter Regem, & regnum. At verò poteſtatem ad imponendum tributum intra limites iuſtitiæ abſolutè reſidere in ſolo Principe non eſt intrinſecè malum, nec contra bonos mores, vel è conuerſo quòd requiratur cōſenſus populi, non eſt per ſe neceſſarium ad iuſtitiam, & æquitatem; ergo neque illud prius eſt contra ius naturale, neque hoc poſterius eſt de eiuſdem iuris præce-

pta.

pto. Neque ſufficit dicere, hoc eſſe magis conueniens populis & regnis: tum quia ex maiori cõuenientia nõ poteſt colligi neceſſitas præcepti; tum etiam, quia illud non eſt certum, quia ſi cõiecturis, & congruentiis vtendum eſt, poſſunt facilè pro vtraque parte afferri.

4. Nam conſtat ex ſupra dictis, Monarchiam poſſe vtroque modo conſtitui, ſcilicet, vel ita vt Princeps in condendis legibus pendeat à conſenſu populi, ſeu ſenatus, tanquam ab habentibus ſuffragiũ definitiuum, vel ita vt poteſtas ſimpliciter ſit in ſolo Principe, licet vti debeat ſuorum conſilio. Et hunc poſteriorem modum diximus eſſe magis conſentaneum monarchico regimini, & magis vſitatum, ſatíſque conſonum prudentiæ, & iuſtitiæ, & conuenienti regimini, & obedientiæ ſubditorum. Si ergo hæc poteſtas eſt data ſolis Regibus in aliis legibus ferendis, etiamſi grauiſſimæ ſint, cur non poterit eſſe etiam in legibus tributorum, vel cur hoc repugnabit iuri naturali. Itẽ Princeps ſupremus ad inducendum bellũ, non indiget cõſenſu populi, neq; ad reficiendos pontes, vias, caſtra, mœnia, &c. cur ergo ex natura rei erit illi neceſſaria populorum acceptatio, in tributorum impoſitione, cùm propter has cauſas præcipuè fieri ſoleat. Denique Monarchia integra, & perfecta non eſt contra ius naturale, vt per ſe notum eſt; ſed non eſt perfecta, & integra monarchia, niſi habeat poteſtatem plenam ad imperanda tributa iuſta, tum quia quantum pendet in hoc à conſenſu regni, tantum deficit à perfecta monarchia, tum etiam, quia ſi in hoc pendet illo modo, conſequens eſt, vt etiam pendeat in omnibus aliis, quæ ſine tributis fieri non poſſunt; ergo monarchia cũ tali poteſtate non poteſt eſſe cõtra ius naturæ, ac ſubinde neque illa conditio, ſeu dependentia poteſt eſſe ex dictamine neceſſario iuris naturæ.

5. Atque hæ rationes idem conuincunt de iure gentium. Eo vel maximè quod creatio Regum, & poteſtas eorum non eſt de iure gentium, ſed eſt potiùs de iure ciuili, vel nationali (vt ſic dicam) vniuſcuiuſque regni, vel prouinciæ. Vnde licèt in communi dici poſſit de iure gentium diuiſio regnorũ, ciuitatum, & magiſtratuũ, aut regiminum; modus tamen conſtituendi regimen vel per plures, aut pauciores, vel per vnũ cum tanta, vel maiori poteſtate, & cum his, vel illis conditionibus, non eſt de iure gentium, ſed ex proprio iure ſingularum communitatum, & à principio fuit aut ex pacto voluntario, aut ex iuſto bello, vel conſuetudine introductus; ergo non poteſt hæc neceſſitas fundari in iure gentium. Multò autem minùs poteſt fundari in iure poſitiuo communi: nam (vt vidimus) in iure canonico hæc poteſtas conceditur ſimpliciter Imperatoribus, ac Regibus, & Principibus ſupremis, qui illis æquiparantur, & nulla limitatio additur, neque poſtulatur regni conſenſus. Eodémque modo loquitur ius ciuile, vt etiam citauimus; ergo illa conditio non ſolùm non poteſt fundari in iure communi, verùm etiã illi repugnat, dũ ſimpliciter loquitur: nam limitãdum non eſt ſine alio iure, vel ratione cogente. Et ita Doctores interpretantes illa iura abſolutè dicunt, eſſe in Principe hanc poteſtatem, nulla facta mẽtione conſenſus populi, vt patet ex Innoc. in dicto cap. *quod ſuper his*, & ibidem Panorm. & in dicto c. *innouamus*, Bar. & aliis in dicta l. *vectigalia*, & in l. 1. & 2. C. noua vectigal. &c. Bart. etiã in l. vnic. ff. ad leg. iuliam de ambitu.

Innocent.
Panorm.
Bart.

6. *Ius Hiſpaniæ.*

Tandẽ neque ex antiquo iure Hiſpaniæ talis dependẽtia Regis à regno, ſeu neceſſitas talis conditionis ad iuſtitiam vel valorem tributi colligi poteſt. Nam in l. 2. tit. 1. p. 2. prius dicitur abſolutè, Imperatorem habere ſupremam poteſtatem, & abſolutã imponendi iuſta tributa, & poſtea ſubditur, hanc poteſtatem in his regnis tranſlatam eſſe in Regem. Similiter in l. 9. tit. 8. p. 5. hæc poteſtas ſoli Regi tribuitur, idemq; ſupponitur in l. 5. tit. 10. partit. 7. Relinquitur ergo, concurſum re-

A gni, ſeu populi conſenſum per ſe, vel per procuratores ſuos, non eſſe conditionem neceſſariam ad iuſtitiã tributi. Imò etiam ſequitur, iuſtitiam tributi eſſe priorẽ, ex natura rei tali cõſenſu populi, ideóque ſupremũ Principem ſua poteſtate poſſe imponere tributũ iuſtũ, lege lata, & conſequenter poſſe obligare populum ad conſentiendum, & acceptãdũ tributũ, modo explicando in capite ſequenti. Aliàs tributum non poſſet imperari per modum præcepti, & legis, niſi priùs acceptaretur à ſubditis per modum noui pacti, & donationis, quod non poteſt eſſe verum ex natura rei, cùm tributum pertineat ad obligationem iuſtitiæ, non in noua, & liberali donatione fundatam, ſed in naturali iure, quo tenemur dare laboranti mercedem, & gubernãti ſubſidium ad onera muneris ſui ſuſtentanda.

B Lex ergo illa, & conſuetudo Hiſpaniæ requirendi conſenſum regni, quãdo tributa imponenda ſunt, ſpecialis inſtitutio Regũ fuit ex illorũ benignitate, nõ ex neceſſitate iuſtitiæ conceſſa, ante ducentos annos, vel circiter. Et ideo nõ eſt extendenda ad omnia regna, ſed in vnoquoque ſeruãda erit ſua lex, vel conſuetudo, & vbi nulla ſpecialis determinatio fuerit, ſeruanda eſt æquitas iuſtitiæ naturalis. Illa verò Hiſpaniæ inſtitutio in hoc fundata videtur, quòd eo tẽpore, in quo illa ſtabilita eſt, iam erant in Hiſpania impoſita multa tributa, quæ ad onera regni ſuſtentanda videbantur ſufficere, & ideo ne nouis oneribus grauaretur populus ſine magna, & publica cauſa, & vt maiori, ac ſuauiori prouidentia id fieret, quando fieri oporteret, ideo rectiſſimè id inſtitutum eſt. Et poſt conceſſionẽ illã à Re- 7.

C gibus factam, & moribus confirmatã, ſeruanda eſt. Nõ eſt autẽ ita intelligenda, vt ſit in arbitrio Procuratorũ, ſuum conſenſum non præſtare, etiamſi iuſtitia tributi, eiúſque neceſſitas nota ſit, tũc enim conſentire tenentur, ſicut etiam tenentur fortiter reſiſtere, quando iniuſtitia tributi eſt manifeſta, vel quando ea multitudine tributorũ tam grauiter onerantur populi, vt æquitatem iuſti ſtipendij, & auxilij Principi debiti, excedat.

CAPVT XVIII.

Vtrùm leges tributorum obligent in conſcientia ad illorum ſolutionem, etiamſi non petantur.

QVæſtio hæc locum habere poteſt etiamſi lex tributi pœnalis non ſit, vt diximus, quia licèt tributũ non ſit pœna, & ideo ad illius ſolutionem non ſit neceſſaria ſententia condemnatoria, imò nec declaratoria; nihilominus poteſt requiri exactio, ita vt ſine 1.

D illa nemo cogatur ſpontaneè offerre tributum. Sicut etiam pœna pecuniaria legis poſt ſententiam debita eſt ſine alia noua ſententia, & nihilominus Couarr. & alij ſentiunt, non deberi, niſi petatur; ſimili ergo modo poteſt accidere in tributis, & hoc eſt, quod inquirimus. In qua etiam quæſtione aduerto, non poſſe habere controuerſiam, ſi de poſſibili loquamur. Quid enim vetat tributũ imponi cũ hac moderatione, vt poſtulatum ſoluatur, & non aliàs? non eſt ergo dubium, quin poſſit hoc modo ferri, & quòd ſic lata lex nõ plus obliget, quia obligatio nõ eſt maior, quàm legis verba poſtulent, per quæ animus imperantis cognoſcitur. Et ſimiliter dubitare nemo poteſt, quin Princeps poſſit imperare ſolutionẽ tributi, nulla expectata petitione, vel *Couar.*

E monitione. Quia etiãſi imponatur hoc modo, & cum hac expreſſa conditione, poteſt eſſe iuſtum tributum ſecundùm omnes conditiones ſuprà numeratas, vt patebit facilè diſcurrendo per eas; ergo iuſtè poteſt ſic imponi; ergo ſic etiam obligabit: nam quoad hoc totũ lex illa eſt moralis, & procedunt omnia dicta in c. 11. Itẽ tributum imponitur vt ſtipendiũ iuſtũ, & debitũ ex lege iuſtitiæ, ſed præcipere ſolutionẽ debiti, non ſpectata petitione, non eſt onus iniuſtũ, imò nec nimiũ graue, ergo talis lex ex hoc capite nec iniuſta, nec nimis grauis cenſeri poteſt; cur ergo non ſtatim obligabit?

His

2\. *Leges tributorum nō obligare in cōſcientia ad illa ſoluēda, niſi petātur, ſententia multorum, imò nec obligare ad nō occultandū ſimile debitū, ſententia multis ob cōſuetudinem.*

His ergo exiſtentibus certis, ſolùm de vſu, & efficacia legum imponentiū tributa, ſeu de ſenſu verborum, quibus vtuntur, eſſe poteſt controuerſia. In qua varias inuenio opiniones. Prima negat, leges tributorum obligare in conſcientia ad illa ſoluenda, niſi petantur, imò neque ad declarādum cōtractū, aut vectationem mercium, aut aliam ſimilem actionem fundātem debitum tributi: quin potius nec obligare ad non occultandū ſimile debitum, ſeu fundamentum eius: ac ſubinde non eſſe contra iuſtitiā occultè, vel palliatè venditionem facere, ne gabella petatur, vel trāſire limina regni per loca inuia, aut intēpeſtiuis horis propter non ſoluenda vectigalia. Ac deniq; ſolum obligare has leges ad ſoluenda hęc tributa, ſi exactor, ſeu publicanus occurrat, & petat, vel ad ſummum ad nō decipiendum illum ſi interroget, præſertim cum iuramento. Hāc ſentētiam à fortiori tenēt Angel. & Nau. allegati c.11. & latiùs, ac expreſſiùs idem Nau. in c. *fraternitas*. 12. q. 2. à n. 21. verū eſt, ibi magis procedere argumentādo, quā definiēdo, quia non perfecit opus, ſatis tamen indicat ſententiā ſuā. Eandē tradit late Tab. verb. *pedagia*. n. 8. & 9. Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. Henr. to. 1. li. 7. de indulg. c. 36. §. 5. lit. D. vbi refert Soncinat. & Palladorium. Inclinat etiā Soto lib. 3. de iuſtit. q. 6. art. 7. in fin. Fundamentum præcipuū huius ſententiæ eſt conſuetudo, quæ poteſt interpretari, & moderari legē, & eadem ratione poteſt moderari quotam ſtipēdij taxatam per legem, ſicut videmus in quota decimarū: nam licèt pars decima ſit, quàm lex canonica ſtatuit, nihilominus ipſamet lex canonica declarat, id intelligendum eſſe, niſi obſtet conſuetudo, quæ præualere poteſt; ergo multo magis poteſt in præſenti.

Angel. Nauar. Tabien. Medin. Henric. Sotus.

3\. Confirmatur, quia alias omnes, qui in caſibus inſinuatis non ſoluunt tributa, obligandi eſſent ad reſtitutionem, quia peccarent contra iuſtitiā, conſequens eſt grauiſſimū onus, & moraliter impoſſibile, imò etiā eſt contra conſuetudinem, non tantùm pœnitentium, ſed etiam confeſſorum eruditorum, vt Nauar. refert. Confirmatur ſecundò, quia hoc modo fiunt leges iſtæ tolerabiles, & humanæ, quæ alioqui eſſent nimis oneroſæ, & difficiles ad obſeruandum, & aliunde hoc etiā ſufficit ad finem talium legum: nā Principes hoc modo recipiunt ſufficientia ſtipendia, & ſubſidia, & ſi interdum defraudantur, poſtea per executionem pœnarum fit compenſatio; ergo.

4\. *Secunda ſententia ſub diſtinctione loquens.*

Secunda opinio eſſe poteſt diſtinguens inter leges obligantes ad ſoluenda pedagia, ſeu vectigalia. Nam quædam procedunt ex antiqua conſuetudine, cuius initium ignoratur, & hæ indiſtinctè obligant in conſciētia ad ſolutionem talis tributi ſine fraude, vel occultatione, licet non petatur, quia præſumuntur omni ex parte iuſtæ, iuxta cap. *ſuper quibuſdam*, de verb. ſignific. & propter alias rationes quas in ſequenti ſententia afferemus, & in his tributis maximè ſunt efficaces, & in hac parte conueniūt auctores ſtatim allegādi in hac & ſequenti opinione. Aliæ verò ſunt leges imponentes noua pedagia, ſiue ſcriptæ ſint, ſiue ex cōſuetudine, de cuius initio cōſtet. Et de his ſubdiſtinguitur: nam ſi certò conſtet, talia tributa eſſe iuſta ex omni parte, & conditione, tunc etiam obligabunt illæ leges ad ſolutionem abſque præuia exactione, vel petitione, propter idem fundamentum: ſi verò nō cōſtet de iuſtitia earū, non obligabunt cum illo rigore. Quin potiùs ſi certò conſtiterit eſſe iniuſtas, nō obligabūt vllo modo, per ſe loquendo, ſed ad ſummum ratione ſcandali vitandi, quando aliter ſolutio tributi caueri non poteſt. Si autem nec de iuſtitia, nec de iniuſtitia cōſtet, tunc etiam non obligant in cōſcientia ad ſolutionem, ſaltem ſi tributum non petatur, & abſque violentia, vel deceptione vitari non poſſit.

5\. Hæc ſententia licèt non tam diſtinctè explicetur ab auctoribus ſtatim citandis, meritò tamen poteſt illis attribui, quia ſimpliciter aſſerunt ad ſoluenda hęc noua pedagia neminem obligari, niſi cui conſtiterit de illorum iuſtitia, ſatiſq; eſſe ad excuſationem, vt de illa nō conſtet, ac ſubinde, vt res ſit dubia. Quod ego moderor, & interpretor, donec petantur, vel vbi eorum exactio ſine vi, aut fraude vitari non poteſt. Tenet autem illam ſententiam Gabr. 4. d. 15. q. 5. concl. 7. & Syluest. verb. *gabella*. 3. q. 3. n. 9. & q. 14. n. 29. Caiet. verb. *vectigal*, in fine, inclinat etiam Driedo d. lib. 2. de libert. Chriſtia. c. 5. versùs finem, Armill. verb. *gabella*, nu. 18. Aragon. 2. 2. q. 62. art. 3. Inclinat Cordub. in ſum. q. 95. dub. 1. Medin. d. c. 13. Fundantur primò hi auctores, quia noua pedagia, & vectigalia in iure præſumuntur iniuſta, & reprobata, c. *quanquam*, de cenſib. in 6. ergo ſi B certò non conſtet de illorum iuſtitia, vnuſquiſque poteſt præſumere de illorum iniuſtitia, ac ſubinde tuta conſcientia illa non ſoluere, ſaltem niſi petantur. Cōfirmatur, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis, ſed ſubditi poſſident res ſuas; ergo in dubio non tenentur offerre tributum, cùm autem non ſunt certi de iniuſtitia tributi, eo ipſo dubitant de iuſtitia tributi; ergo.

Gabr. Syluest. Caiet. Driedo. Armil. Aragon. Medina. c. quanquā.

6\. *Sententia affirmans has leges tributorum iuſtas obligare ad ſolutionem.*

Tertia ſentētia ſine diſtinctione affirmat, has leges tributorum iuſtas obligare ad ſoluendum tributum, etiamſi non petatur. Ita tenet Hoſtienſis in ſumma tit. de cenſibus. §. *ex quibus cauſis*, in fine, & reprobat diſtinctionem de antiquis, & nouis vectigalibus, quam dicit fuiſſe Raymundi. Idem Antun. 2. part. titul. 1. cap. 13. §. 8. Bertachin. referens plures in tractatu de Gabellis. p. 9. nu. 1. & 3. Sequitur Couarr. in regul. *peccatum*. 2. part. §. 5. nu. 5. & dicit eſſe communem Canoni- C ſtarum in cap. *innouamus*, de cenſibus; tenet etiam Caſtro lib. 2. de lege pœnal. cap. 10. Medin. c. de reſtitution. quæſt. 13. & 15. Ledeſm. 2. p. 4. q. 18. art. 3. dub. 10. in fine, Nauarr. lib. 3. de reſtitution. cap. 1. num. 263. Fundamentum eſt, quia lex iuſta obligat in conſcientia, vt impleatur, nullo admonente, ſed lex tributum imponens eſt iuſta, vt ſupponimus; ergo obligat ad ſolutionem nullo etiam petente. Sed ait Bartol. de Medin. non teneri externos ſcire leges regni. Reſpondeo in primis hic non tractari, an ignorantia excuſet, vel an interuenire poſſit, ſed explicari obligationem, quā per ſe imponit talis lex. Deinde dico, extraneos teneri ſaltem ad procedendū via regia ſine fraude, & tunc ſi nullus petat, probabiliter poterunt præſumere, nul- D lum deberi tributum, & inde excuſari: regulariter verò res eſt adeò nota in huiuſmodi locis, vt vix poſſit probabilis ignorantia interuenire.

Raymund. Anton. Bertach. Couar. Castro. Medin. Nauar. Ledeſm.

7\. Secundò probatur eadem ſententia, quia tributum iuſtum eſt ex iuſtitia debitum, ſed vnuſquiſque tenetur ſoluere debitum iuſtitiæ, etiamſi nō petatur; ergo. Dicet fortè aliquis, non eſſe debitum ex iuſtitia, ſed ad ſummum ex obedientia legis. Sed hoc planè falſum eſt, & contra omnes Doctores, qui fatentur, hanc obligationem ſoluendi tributa, vbi interuenit, eſſe iuſtitię. Et ſupra id probatum eſt ex Rom. 13. & idem ſumitur ex illis verbis Chriſti, *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari*. Matt. 22. Agebat enim de redditione tributi, & ſi- E gnificat eſſe reddendum inſtar rei alienæ. Item quia tributum eſt debitum per modum ſtipendij iuſti, quod ex iuſtitia debetur, ſicut de decimis ſuo loco diximus; eſt autem eadem ratio cum proportione in præſenti. Denique lex humana non obligat immediatè ex ſola virtute obedientiæ, ſed reponit actum in propria ſpecie virtutis iuxta materiæ capacitatem, & motiuum, ſeu rationem præcipiendi; hic autem materia legis imponentis tributū eſt materia iuſtitiæ, & ratio præcipiendi eſt, vt ſeruetur æquitas ſubditorum ad Principem, & ad onera eius, ac regni ſuſtentanda; ergo talis lex non ex obedientia tantùm, ſed ex iuſtitia obligat, præſertim, quia Principes intendūt obligare quātum poſſunt ſecundùm exigentiam materiæ: poſſunt

Rom. 13. Matt. 22.

antem

autem ex iuſtitia obligare; ergo.

8. Dices, hoc eſſe verum, ſi lex ipſa expreſſè præcipiat ſoluere tributum, nulla expectata petitione; leges autem tributorum non ita ferri, & ex benigna, & conſueta interpretatione non id præcipere, ſed tantùm vt petita ſoluantur. Sed contra hoc eſt primò, quia etiam id, quod aſſumitur, non eſt vniuerſaliter verum. Nam in l. 5. tit. 7. partit. expreſsè præcipitur mercatoribus, vt via rectâ incedant per loca, vbi ſolent tributa exigi, & veritatem aperiant, nihil occultando, & multæ leges ſimiles habentur in noua recopilatione lib. 9. tit. 19. l. 13. 14. 18. & 32. vbi afferentes merces obligantur per certas vias incedere, & per definitas partes ingredi, & emptores præcipitur manifeſtare contractum, vel certum fieri de ſolutione gabellæ, & in l. 9. & 10. tit. 1. lib. 6. Ordinat. ſtatuitur, vt tranſmittens merces per loca publica, ſi nullum inueniat cuſtodem petentem vectigal, non incurrat pœnam, etiamſi tranſeat ſine ſolutione vectigalis, & nihilominus teneatur ad illud ſoluendum: vbi ſatis apertè declaratur, legem obligare ad ſoluendum tributum, etiamſi non petatur.

L. 5. tit. 7. part.

Noua recopilat.

Ordinat.

9. Præterea dicimus, etiamſi lex non declaret expreſſè vt tributum non petitum ſoluatur, ſed ſimpliciter vt ſoluatur, id ſatis eſſe, vt in conſcientia ſit reddendum, etiamſi non petatur, quoties lex non concedit expreſſè hanc moram, vel coarctat, ac limitat expreſſè præceptum, quod certè nunquam facit. Aſſumptum probatur primò, quia ſine dubio hæc eſt mens Principum; nam intendunt ſimpliciter, & integrè obtinere tale tributum, & intendunt obligare quantum poſſunt. Secundò, quia materia ipſa poſtulat hoc genus obligationis, vt oſtenſum eſt, quia eſt materia iuſtitiæ, & debiti ſoluendi; ergo ſi lex ſimpliciter præcipit, ſimpliciter etiam obligat. Nec licèt nobis aliquid addere legi, quod ipſi non addit, neque in materia legis habet fundamentum. ſupponimus enim tributum ſine tali conditione eſſe æquum, & iuſtum, alias nulla eſſet quæſtio. Denique neque conſuetudo ſufficit ad talem moderationem admittendam. Quia illa conſuetudo (ſi eſt) non eſt talis, vt poſſit derogare legi, quia non eſt vidente, & conniuente Principe, ſed potiùs reſiſtente, & puniente omnes, qui ſe occultãt, aut alio modo vectigalia defraudant.

10. In hoc puncto, cùm ius videatur clarum, difficillimum eſt de facto ipſo definitum iudicium ferre, & inter omnes auctores vix eſt vnus, qui generaliter loquatur, ſed ferè omnes vel addunt limitationes plures, vel loquuntur ſub conditione, & ita vix poteſt abſoluta reſolutio ex illis colligi. Varios ergo grãdus iuſtitiæ in his legibus diſtinguo. Primus ſit legum, de quarũ iuſtitia ex omni parte certò conſtat, moraliter loquẽdo. Secundus extremè contrarius earum legum, de quarum iniuſtitia certò, vel probabilioribus coniecturis conſtat, quia nimirum conſtat deficere in tributo aliquã ex conditionibus neceſſariis ad iuſtitiã eius. Hæc enim eſt differẽtia inter iuſtitiam, & iniuſtitiam, quæ ſolet eſſe inter bonum, & malum: quia bonum ex integra cauſa, malum ex quocunque defectu, & ita vt conſtet, legem tributi eſſe iuſtam, neceſſe eſt, vt cõſtet omnes conditiones in illa concurrere: vt autem conſtet eſſe iniuſtam, ſatis eſt, vt conſtet vnam deficere. Tertius gradus eſt medius, ſcilicet, quando non cõſtat de iniuſtitia, neque de iuſtitia tributi, quod poteſt contingere dupliciter, ſcilicet, vel negatiuè omnino, quia nec eſt ratio ad præſumendam iniuſtitiam, neque etiam de iuſtitia conſtat, vel quia pro vtraque parte ſunt coniecturæ, & probabiles rationes, neutra tamẽ conſtat.

11. Dico ergo primò, leges iuſtæ ſimpliciter imponentes tributa, licet non declarent, quomodo ſoluẽda ſint, per ſe, & natura ſua obligant ad ſoluendum tributũ, etiam non petitum; quando de iuſtitia legis ſufficienter conſtat morali modo. Hanc concluſionem præcipuè intendunt auctores ſecundæ ſententiæ & eam planè confitentur, ac præmittunt. Caiet. Gabr. Syluest. Soto, Dried. Cordub. & Aragon. Et conuincitur rationibus factis in probatione tertiæ ſententiæ: neque contra illam aliquid obiicitur in priori opinione, quod alicuius momenti ſit, quód ve inter probandam tertiam ſententiam non ſit ſolutum. Imò certè etiam Angel. Nauarr. & alij non videntur hoc ius negare, quia non negant in Principe poteſtatem ad præcipiendum hoc modo tributum; nec etiam dicunt, abſolutum imperium vt ſoluatur tributum, non ſufficere quoad vim verborum ad hanc obligationem, quæ in ipſa materia talis imperij intrinſecè incluſa eſt, niſi ob eam cauſam aliunde excedatur in æquitate iuſtitiæ. Et hæc eſt ratio à priori huius partis, videlicet legem hanc ſimpliciter latam, ſimpliciter obligare ſuppoſita poteſtate ferentis legem, & æquitate ex parte materiæ: nam ex parte verborum nihil amplius requiritur, neque ex vi ſignificationis eorum alia conditio intelligitur, nec ex declaratione iuris, neque ex vi alicuius conſuetudinis iuſtę, & toleratæ à Principe, maximè in his tributis, de quorum iuſtitia conſtat. Neque in terminis huius concluſionis inuenio aliam differentiam inter antiqua, & noua tributa, niſi quod antiqua, quorum initium ignoratur, ſupponuntur eſſe talia, vt de eorum iuſtitia ſatis conſtet, nec poſſint rationabiliter in dubium reuocari, quia pro illis ſtat præſumptio iuris, & de iure. Imò potiùs videntur ipſo iure approbata in dicto capite, *quod ſuper his*: nam qua ratione ſunt approbata quoad auctoritatem, eadem cenſeri debent approbata quoad cauſam, & formam. At verò tributa noua, quália cẽſentur omnia quorum initium cognoſcitur, non ſunt ſemper iuſta, nec eſſe ſupponuntur, niſi probentur: ſi tamen de eis conſtet ſufficienter eſſe iuſta in eis procedit aſſertio eodem modo, quia procedit in eis eadem ratio.

Leges ſimpliciter imponentes tributa

Ius tributi obligat ad ſoluendum tributum nõ petitũ, quando de iuſtitia legis conſtet moraliter.

Syluest. Soto. Driedo. Cordub. Aragon.

c. quod ſuper his.

Dico ſecundò: Leges tributorum, quando cõſtat eſſe iniuſtas, non obligant ad ſoluenda tributa, non ſolùm antequã petantur, ſed etiamſi exigantur. In hoc omnes conueniunt, & ratio eſt clara; quia ſi lex eſt iniuſta, etiam petitio tributi; ergo non poteſt magis obligare petitio, quàm lex. Imò hinc ſequitur primò, peccare grauiter, & teneri ad reſtitutionem, non ſolum Principes ferentes tales leges, & accipientes talia tributa, ſed etiam miniſtros illa exigentes, ſi illis conſtat de iniuſtitia legum. Sequitur ſecundò, omnes illos incurrere in cenſurã Bullæ Cœnæ Domini, vt latè alibi declarauimus in 5. tomo, diſp. 21. ſect. 2. nu. 35. & 43. Tertiò ſequitur, perſonas illas, à quibus talia tributa exiguntur, poſſe licitè non ſoluere tributũ, tum ſe occultando, tum etiam reſiſtendo aliquo modo, quantum ſine graui iniuria, & ſcandalo poſſunt, quia ius defenſionis naturale eſt. Poſſunt etiam vti amphibologiis ad non reuelandam veritatem, quia iniuſtè interrogantur, & non tenentur reſpondere ad mentem interrogantis. Mentiri autem non poſſunt, & multo minus peierare, ſi autem id faciant, licèt peccent contra veritatem, vel religionem, non tamẽ contra iuſtitiã, & ideo nihil reſtituere tenentur. Sequitur quartò, eos, qui coguntur ſoluere talia tributa, poſſe alia via reparare damnum, vel nõ ſoluendo alia tributa iuſta, ſi occaſio detur, vel alio ſimili modo occulto, ſine vi, & rapina, recompenſationem faciendo ex bonis Principis, vel eius, qui per iniuſtitiam tributum extorſit. Hæc omnia patent ex generalibus regulis de reſtitutione, quæ in ſuo loco latiùs tractantur. 12.

Leges trib. iniuſta quando cõſtet de iniuſtitia non obligant vnquam ad ſolutionem.

Eſt autem circa hanc aſſertionem diſtinguendum inter iniuſtitiã tributi ex parte imponentis, vel ex defectu alterius conditionis. Quando enim lex ita eſt iniuſta 13.

Limitationes præd. illa concluſio ex parte cauſa & exceſſus tributorum.

iuſta ex parte imponentis tributum, vt conſtet, illũ nullam habere poteſtatem, nec facultatem ad imponendum tributum, tunc tributum omnino eſt nullum, & maximè reprobatum, & iniuſtum, & ideo talis lex nec ad totum, nec ad partem obligare poteſt. Si autem in imponente ſit abſoluta poteſtas, & iniuſtitia, legis poſita ſit in abuſu, & exceſſu talis poteſtatis: tunc conſideranda eſt qualitas exceſſus, & quoad id non obligabit lex, quoad alia verò, quæ ſeparabilia, & diuiſibilia ſũt, poterit obligare, ſic enim vtile per inutile, non vitiatur. Vnde ſi exceſſus ſolùm ſit in extenſione ad perſonas exemptas, lex non obligabit illas, poterit tamen alias habiles obligare, vt ſi Rex in ſuo regno iuſta ex cauſa tributum ponat, præcipiátque ab omnibus etiam Clericis ſolui, nõ obligabit Clericos, obligabit tamen alios. At verò ſi exceſſus ſit in defectu cauſæ, conſiderandum eſt, an omnino cauſa deſit, vel ſolùm excedatur in proportione tributi reſpectu cauſæ quoad quantitatem, quia ſcilicet, plus exigitur, quam neceſſarium ſit. Et in priori caſu quando cauſa omnino deeſt, omnino etiam nulla eſt obligatio; quando verò iniuſtitia tantùm eſt in exceſſu oneris, tunc obligat lex ad ſoluendum tributum in quantitate moderata arbitrio boni viri; exceſſus verò poterit ſine peccato ſubtrahi, vel compenſari, interim ſoluendo totum, & interim totum negando, prout neceſſarium fuerit ad recuperãdum exceſſum. Idémq; cum proportione ſeruandum eſt, ſi iniuſtitia ſolùm ſit in proportionali diſtributione: nam tunc poterit, qui plus iuſto grauatur, minuere tributum in ea parte, in qua grauatur iniuſtè, tenebitur tamen aliquid ſoluere ſecundum debitam proportionem, ſi in reliquis conditionibus conſtet tributum eſſe iuſtum, quia lex iniuſta ſolùm non obligat in eo, in quo facit iniuſtitiam, in alio verò poteſt obligare, quia non eſt omnino nulla, & vnum eſt ab alio ſeparabile.

Quid agendum in dubio.

14. Dico tertiò: Quando tributum eſt nouum, & non conſtat Principes habere poteſtatem ad imponendum tributum, quamuis non conſtet carere illa, non obligantur ſubditi illa lege ad ſoluendum tributum: ſi verò conſtet, Principem habere poteſtatem ad imponenda tributa generatim, licèt in particulari tributo non conſtet ſeruari omnes conditiones ad illius iuſtitiam requiſitas, lex tributi obligabit ſubditos ad ſolutionem tributi, dummodo non conſtet de aliqua iniuſtitia tributi, ſeu de defectu alicuius conditionis ad illius iuſtitiam requiſitę. Prior pars huius aſſertionis eſt iuxta mentem auctorum ſecundæ ſententiæ, eámq; à fortiori admittent auctores primæ, de auctoribus autem tertiæ ſententiæ ſolùm dicere poſſumus, illi non contradicere, quamuis nec illam affirment. Ratio igitur illius partis eſt, quia primum fundamentum iuſtitiæ in tributis eſt poteſtas Principis, & obligatio, quæ inde in populo reſultat ad contribuendum pro illius ſtipendio, ergo ſi dubitatur de iuſtitia tributi in hoc fundamento, ceſſat omnis ratio præſumendi iuſtitiam in illo, ac ſubinde talia tributa præſumũtur iniuſta. Et in eis maximè procedunt rationes tertiæ opinionis, procedit etiam illa regula, *In dubijs melior eſt conditio poſſidentis*, quia tunc ſubditi poſſidẽt ſua bona & ſuam libertatem, & non ſunt certi de ſubiectione, in hac parte debita Principi. Poſſet autem hic caſus contingere præcipuè in quibuſdam Principibus temporalibus, qui non ſunt ſupremi, ſed recognoſcunt ſuperiorem, & nihilominùs ſibi vſurpant poteſtatem imponendi tributa titulo conſuetudinis, vel alio ſimili. Si enim non conſtet, talia tributa eſſe approbata à ſupremo Principe, vel cum illius facultate, & licentia eſſe impoſita, non eſt, cur præſumatur iuſta, & ita in his etiã ſo maximè procedere tertiam ſententiam. Hęc verò pars non minùs procedit ante petitionem tributi, quàm poſt illam, ſemper enim eſt eadem ratio excuſationis, nec petitio præſumitur magis iuſta, quàm impoſitio, & ideo non mutat rationem iuſtitiæ.

15. Altera pars videtur eſſe contra plures auctores allegatos in ſecunda ſententia, verumtamen in illa particula, *non conſtet*, poteſt eſſe multiplex ſenſus, & inde fortaſſe eſt varietas in modo loquendi auctorum. Primò ergo dicitur non conſtare quod non ſcitur clara, & euidenti ratione vel phyſica, vel morali, & in hoc ſenſu certa videtur illa pars, quia non oportet, vt ſubditi cum euidentia, vel certitudine ſciant, Principem obſeruaſſe omnes conditiones iuſtitiæ in ferendo tributo, vt teneantur illi parere: Tum quia licèt Princeps habeat hanc certitudinem, & euidentiam, eſt moraliter impoſſibile, vt omnes ſubditi illam aſſequantur, contra rationem autem eſſet aliquid moraliter impoſſibile poſtulare, vt lex iuſta obliget: Tum etiam, quia ſi hoc verum eſſet, ferè omnes poſſent excuſari à ſolutione tributorum. Non eſt ergo ſatis, vt non conſtet per euidentiam. Poteſt verò latiùs illa particula ſumi, & cum hac negatione alia coniungi, ſcilicet, vt neque per rationem probabilem conſtet de iniuſtitia tributi, & dicatur non conſtare, quod neq; certò, nec probabiliter cognoſcitur, ex qua negatione oritur dubium negatiuum. Et in hoc ſenſu dico, aliud eſſe loqui de Principe, aliud de ſubdito, & aliud de ſolutione tributi. Princeps ergo ſi cum ſimili dubio tributum imperet, agit iniuſtè, vt ſuprà dixi, quia agit temere, & onerat ſubditos ſine iuſta cauſa. Et ita in illo maximè habet locum, quod dicitur in ca. *peruenit*, de cenſibus, quòd cenſus ignorantię nullo iure probatur; Princeps itaque debet noſſe iuſtam cauſam tributi, & illam reddere quando oportuerit. Vnde ſi ſubditis conſtet, Principem cum illo dubio imperaſſe tributum, non tenebuntur ſoluere, etiamſi neſciant, an re ipſa interceſſerit ſufficiens cauſa, necne, quia ſatis eſt, quòd ſciant, tributum eſſe iniuſtum. Vnde tunc non poteſt dici tantùm negatiuè, non conſtare ſubditis de iuſtitia tributi: nam poſitiuè etiam conſtat, illis, de iniuſtitia tributi, & ideo talis caſus non ad præſentem conſuetudinem, ſed ad præcedentem ſpectat.

16. At verò ſubditus qui neſcit, Principem nõ habuiſſe cauſam, vel dubitaſſe de cauſa, ſed ſolùm ignorat, an habuerit cauſam, vel quam habuerit, & conſequenter ſolùm eſt dubius negatiuè de cauſa, vel iuſtitia tributi, tenetur ad ſoluendum tributum. Probatur ex generali regula quòd ſubditus tenetur obedire Prælato præcipienti, non ſolùm quando certus eſt, non eſſe contra Dei præceptum, quod homo iubet, ſed etiam quando, *Verum ſit, certus non eſt*, vt dixit Auguſt. 22. contra Fauſt. cap. 75. cap. *quid culpatur*. 23. q. 1. Nec video, cur ſint ab hac regula excipiendæ leges tributorum, cùm aliæ poſſint eſſe, vel æquè, vel magis oneroſæ, & cùm poſſit eſſe æquè oneroſum Principi, ſi illi non ſoluantur tributa, & cogatur militare, vel alio modo ſeruire Reipublicæ ſine neceſſariis tributis. Ad quod maximè iuuat, quod de Apoſtolica Sede dixit Carolus Imperator, Licèt vix ferendum ab illa ſancta Sede imponatur iugum, *Tamen ferendum eſt*, cap. *in memoriam*. d. 19. Hæc enim ſententia in quolibet Principe ſuperiore cum proportione, & intra ſuam menſuram locum habet; præſertim cùm tributum non poſſit dici intolerabile iugũ, ſolùm quia cauſa eius à ſubditis ignoratur. Præterea ſæpiſſimè poteſt cauſa tributi eſſe occulta, & tamen eſſe iuſta, neque tenetur ſemper Rex cauſam propalare, imò interdum tenebitur occultare ad negotij expeditionem. Regulariter etiam non poteſt cauſa innoteſcere omnibus, & ſingulis ſubditis, quia vel non ſunt capaces, vel quia non omnibus vacat cauſas tributorum examinare, & agnoſcere; imò de

Auguſt. c. quid culpatur.

c. in memoriam.

de facto fortaſſe ſunt multa tributa iuſta, quorum cauſas non agnoſcunt multi viri prudentes, & docti, nedum omnes ruſtici. Atque hæc ratio eodem modo viget de iuſtitia tributi, quatenus pendet ex forma. Qui enim fieri poteſt, vt omnes ſubditi informentur, & cognoſcant, an in tributo ſit aliqua inæqualitas ratione improportionis, ſeu iniuſtæ diſtributionis, cùm hoc vix poſſit à ſapientibus iudicari; & pendeat ex innumeris circunſtantiis? Ergo vt lex tributi obliget, poſtulari non poteſt paſſiua ſcientia, vel probabilis cognitio de iuſtitia tributi, quoad has omnes conditiones, ſed ſatis eſt, quòd conſtet eſſe imperatum à legitimo Principe, & quòd non conſtet iniuſtitiam continere.

17. *c. ſuper quibuſdam.* Et confirmari hoc poteſt ex cap. *ſuper quibuſdam*, de verbor. ſignif. vbi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, ſcilicet, impoſita ab Imperatore, Rege, Concilio, ſeu Papa, & antiqua ante hominũ memoriam: ſed in hoc quarto membro, ſi conſtat tributum eſſe ita antiquum, præſumitur legitimum ex parte cauſæ, etiamſi ignoretur, vt ſupra dictum eſt, & eſt communis ſententia ibi, & in cap. *peruenit*, de cenſib. *c. peruenit.* ergo eodem modo reliqua præſumenda ſunt habere iuſtam cauſam, eo ipſo, quòd ponuntur à Principe legitimo, niſi contrarium conſtet. Probatur conſequentia, quia illa quatuor æquiparãtur quoad hoc, vt non ſint interdicta. Ratio etiam hoc ſuadet, quia præſumptio eſt pro ſuperiore, dum contrarium non conſtat. Præſertim quando conſtat, vel creditur, Principem non temere proceſſiſſe, ſed conſueto conſilio vſum fuiſſe: tunc enim magna tatio eſt præſumendi iuſtam habuiſſe cauſam, licèt à priuatis ſubditis ignoretur. Et ita non obſtat huic ſententiæ dictum cap. *peruenit*, *c. peruenit.* dum reprobat cenſus ignorantiæ, tum quia loquitur de ignorantia eius, qui tenetur ſcire, & cauſam reddere, tum etiam quia non poteſt dici omnino cauſam ignorare, qui ſcit, legem tributi eſſe latam à Principe, de quo tenetur præſumere ex cauſa moueri, dum ſibi aliud non conſtat. Et hoc videtur mihi ſenſiſſe ibi Panormit. cum Innoc. dum ait, quando conſtat de debito cenſus, licèt cauſa ignoretur, eſſe ſoluendum. *Et idem*, inquit, *vbi conſtaret de ſtatuto, vel priuilegio indulto habenti poteſtatem, ſufficit enim confeſſio, & haberi poteſt pro cauſa.*

18. Et ſimiliter non obſtat dictum capit. *quanquam*, de cenſib. in 6. quia in eo non dicitur, noua tributa, vel pedagia præſumi iniuſta, ſed regulariter reprobari iure canonico, & ciuili, quod dictum eſt propter pedagia non impoſita legitima poteſtate, vt ſuprà cum Gloſſa declarauimus ex ipſis iuribus canonicis, & ciuilibus, in quibus pedagia reprobantur. Pedagia autem à legitimo Principe impoſita nullo iure canonico, vel ciuili reprobantur vllo modo, nedum regulariter. Neque eſt veriſimile, ius canonicum, vel ciuile hanc notam inurere Principibus legitimis, vt præſumat, regulariter eſſe iniqua noua pedagia ab eis impoſita; *c. quanquam.* ergo ex vi dicti cap. *quanquam*, non poſſunt talia tributa præſumi iniuſta; ergo nulla eſt probabilis ratio id præſumendi; quando autem nulla ſubeſt ratio præſumendi legem eſſe iniuſtam, & conſtat latam eſſe à legitimo Prælato, profectò obligat. Vnde etiam non rectè applicatur hìc illud principium, Quòd in dubiis melior eſt conditio poſſidentis, quando duo poſſident aliquomodo, & in caſu dubio alter eſt neceſſariò priuandus re, quam poſſidet, vel iure ſuo, melior eſt conditio eius, qui habet maius ius, & pro quo magis præſumitur; ita verò eſt in præſenti caſu. Nam ſicut ſubditus poſſidet ſuam pecuniam, ita Princeps poſſidet ſuum ius imperandi, & obligandi ſubditum, quod eſt maius, & excellentius, & pro illo magis præſumitur, & hæc eſt ratio, ob quam præceptum ſuperioris præfertur dubitationi ſubditi, licèt videatur poſſidere res ſuas, aut libertatem ſuam, vel actiones ſuas; ita ergo in præſenti dubio præfertur Princeps ſubdito, cùm eadem ratio militet, nec poſſit reſpublica aliter conuenienter gubernari.

19. *Si ſubditus habeat probabiles rationes de iniuſtitia tributi poſiti à legitimo Principe, poteſt illud nõ ſoluere.* Tertio modo poteſt illa particula, *non conſtat*, excludere tantùm euidentem ſcientiam, manente probabili iudicio, & cognitione, & ita erit difficilior aſſertio, quia licitum eſt vnicuique homini operari iuxta probabile iudicatum, vt eſt communis doctrina, quia non poteſt homo regulariter loquendo, certiorẽ cognitionem de rebus aſſequi; ergo ſi ſubditus habet probabiles rationes de iniuſtitia tributi poſiti à legitimo Principe, poteſt illud nõ ſoluere, & ſe indemnem ſeruare: & ita ſentiunt allegati auctores, & declarat expreſſiùs Nauarr. lib. 3. de reſtit. cap. 1. num. 267. & ſequitur Leſſi. lib. 2. cap. 33. dub. 8. nu. 64. *Nauarr. Leſſ.* Sed non videtur poſſe hoc diſtinctè affirmari. Et in primis ſuppono, in ipſo Principe non requiri euidentiam cauſæ, ſeu tributi, vt illud iuſtè imperet, ſed ſatis eſſe, vt poſt prudentem conſultationem probabiliter iudicet, cauſam, & impoſitionem eſſe iuſtam, vt iidem auctores fatentur, eo quòd frequenter impoſſibile ſit hominibus certiorem aſſequi, & maximè in his rebus moraliter, quæ ex coniecturis, & innumeris circunſtantiis pendent. *Auctoris diſtinctio de probabilitate tributi obligante vel non obligante.* Duobus ergo modis poteſt ſubditus contrarium probabiliter opinari. Primo habendo definitum iudicium probabile de iniuſtitia tributi ex defectu cauſæ, vel formæ, & ignorando omnino, an contrarium probabile ſit, vel an Princeps ductus fuerit probabili iudicio in lege ferenda. Et quando ſubditus hoc modo eſt affectus, & inſtructus, verum cenſeo, poſſe ſequi ſuum probabile iudicium, quia tunc humano, & morali modo loquendo, illi conſtat, legem eſſe iniuſtam, cùm de illa habeat definitum iudicium opinatiuum, ſeu probabile, ſine reſiſtentia contrarij, vt ſic dicam. Neque in eo caſu tenetur præſumere pro iuſtitia Principis, quia non tenetur tantum deferre auctoritati Principis, vt contra proprium iudicium probabili ratione fundatum, ſine alia ratione ptobabili pro illa præſumat.

20. Alio verò modo poteſt ſubditus ita opinari iniuſtam eſſe tributi impoſitionem, vt nihilominus iudicet contrarium etiam eſſe probabile, & tunc cenſeo, non poſſe excuſari ab obligatione legis propter illam probabilem opinionem. Primò, quia licèt illud iudicium ſit probabile ſpeculatiuè, nihilominus practicè poteſt certè iudicare, legem eſſe iuſtam, quia vt hoc ſit certum, ſatis eſt, vt conſtet, legiſlatorem ductum eſſe, vel certè duci potuiſſe probabili, ac ſufficiente ratione ad illam ferendam; ergo obligatur ſubditus ad parendum tali legi, quia non poteſt dari bellum iuſtum ex vtraque parte. Neque obſtat, quòd interueniente ignorantia dari poſſit, quia hoc habet locum vbi cætera ſunt paria; hìc autem non eſt ita, quia cæteris paribus præfertur ius ſuperioris, maximè quando practicè conſtat, illum iuſtè præcipere. Confirmatur primò ex dictis, quia quando dubium eſt negatiuum, eſt etiam ignorantia æqualis iuſtitiæ, & iniuſtitiæ, & nihilominus ſubditus cogitur obedire, vt oſtenſum eſt; ergo à fortiori quando eſt iudicium ſpeculatiuum æquale pro vtraque parte, debet practicè præferri ius ſuperioris; eſt enim eadem ratio, vel maior, quia in præſenti certò conſtat practicè de iuſtitia legis; ibi autem neutrum conſtat practicè, vel ſpeculatiuè, ſed præſumptione tantùm agitur. Confirmatur ſecundò, quia aliàs in omnibus legibus idem eſſet dicendum, & ita quotieſcunque ſubditus probabiliter iudicaret, Prælatum iniuſtè præcipere, etiãſi ſibi conſtaret Prælatum duci iudicio probabili, & ſufficiente, poſſet illi non obedire, quæ eſſet nimia licentia, & multam confuſionem, & ſcandala pareret. Tandem illud principium de vſu opinionis probabilis

babilis hîc non rectè applicatur, quia non ſemper A opinio probabilis ſpeculatiua de qualitate materiæ, vel de cauſis, aut effectibus eius, ſufficit ad licitum vſum eius in praxi, quando in cæteris non eſt æqualitas, vt quando in re ipſa ſemper ſubeſt periculum, quod imprudenter ſuſcipitur, vel quando ſit contra aliquod maius ius. Vt licèt quis probabilior opinetur, rem quam alius poſſidet, eſſe ſuam, non poteſt ſua auctoritate illam ſurripere, quádo conſcius etiam eſt, alteri non deeſſe rationem probabilem ad retinendam illam, quia tunc non poteſt applicare ad opus prius illud iudicium probabile, cùm ſciat in ſimili euentu meliorem eſſe conditionem poſſidentis; ita ergo eſt in præſenti, quia ſuperior eſt hic præferendus tanquam poſſidens principalius ius, vt declarauimus. Vt ergo contraria ſententia in praxi ſit ſecura, videtur intelligenda, quando rationes contra B iuſtitiam tributi ſunt valde vrgentes, & præſertim ſi iuuantur publico rumore, & fama, vel ſuſpicione etiam virorum ſapientium, vel quando aliæ circunſtantiæ concurrunt, de quibus in ſequenti concluſione dicam.

Poßit ne aliquando non ſolui tributum niſi petatur.

21. Dico quartò: Regulariter, ac per ſe loquẽdo, quoties lex tributi obligat in conſcientia, etiam obligat ad illius ſolutionem antequam petatur; & è conuerſo, quando non obſtante lege, iuſtè excuſatur ſubditus, C non ſoluendo tributum, ſi non petatur, poteſt etiam ſe occultare, ne petatur, vel non fateri veritatem, ſi abſq; mendacio valeat, imò licèt mentiatur, vel peieret, aut reſiſtat, non aget contra iuſtitiam denegãdo tributum, etiamſi aliàs peccet. In aliquo verò caſu accidere poteſt vt lex licèt ſimpliciter imperet ſolutionẽ tributi, non obliget, donec petatur, & tunc re vera obligat in cõſcientia ad ſoluendum ſine reſiſtentia, vel etiam ad veritatem prodẽdã, ſi de illa quis interrogetur ab exactore tributi. Tota hæc aſſertio ferè ſequitur ex dictis, ſolúmq; vltima pars aliquam declarationem poſtulat. Probantur ergo reliquæ partes, quia ſi conſtat ſufficienter, tributum eſſe omni ex parte iuſtum, lex per ſe obligat ad ſolutionem nulla expectata petitione, vt in D prima aſſertione dictum eſt; ſi verò conſtat de iniuſtitia tributi, lex non obligat etiamſi petatur, vt probant adducta in aſſertione ſecunda. Si verò ſit ſtatus medius, ſeu dubius, inſpiciendum eſt, per quæ principia poſſit, & debeat reduci ad certitudinẽ practicam, vel obligationis, vel excuſationis, iuxta dicta in tertia aſſertione. Et quando non obſtante dubio manet practica obligatio, non ſolùm eſt ad ſoluendum petitum tributum, ſed ſimpliciter ad ſoluendum, quia eſt obligatio ad ſeruandam legem, & lex per ſe ad hoc obligat. Si verò è conuerſo ex dubio naſcitur excuſatio, nõ ſolùm erit ad non ſoluendum, quòd non petitur, ſed etiã ſi licèt petatur, ſi cõmodè fieri poſſit, quia excuſatio illa ſimpliciter eſt ab obligatione legis, ergo loquẽdo per ſe, ac regulariter non eſt differentia inter obligationẽ ad ſoluendũ tributum poſt petitionẽ, vel ſine illa.

22. Nihilominus declaratur vltima pars: nam contingere poteſt, vt aliquod tributum abſolutè ſpectatum cẽſeatur nimis graue, & in ſuſpicionem iniuſtitiæ veniat, ita vt communiter ſubditi malè de iuſtitia illius opinentur, & nihilominus, quòd cum illa moderatione, ſcilicet, quòd tributum peti debeat, & aliàs nõ cenſeatur obligare, reputetur tolerabile, & facilè admittatur. Ergo nihil obſtat, vt in tali caſu lex non obliget ad ferendam ſolutionem, obliget autẽ ad parendum exigenti. Duobus autem modis hoc accidere poteſt, vnus eſt, ſi tributi quantitas, vel aliæ circunſtãtiæ eius cogant ad ita interpretandam legem, vt iuſta ſit arbitrio virorum prudentum cõſiderata proportione A tributi ad res ſuper quas imponitur, & ad perſonas, quibus imponitur. Neque obſtabit, quòd verba legis id non declarent, aut quòd de tali intentione legiſlatoris non poſſit ex verbis legis conſtare, quia vt lex non ſit exorbitãs, licitum eſt reſtringere verba eius iuxta materiæ exigẽtiam, & ita tunc talis interpretatio fit exigente iuſtitia, vt ſic dicam. Et ita videntur ſentire de Gabella, ſeu Alcauala, Soto, Medina, & alij. Neque *Soto.* *Medina* etiam huic moderationi obſtabit, quòd tributi contributio ſit cuiuſdam debiti ſolutio. Nam hoc debitum non habet ex natura rei certam quantitatem, ſed hanc taxat lex humana, & fieri poteſt, vt taxata cum abſoluta obligatione ſit nimia, & cum illa moderatione ſit accommodata.

B Alio modo poteſt intelligi talis moderatio facta vi 23. conſuetudinis, in qua (vt dixi) Nauarr. maximam *Nauarr.* vim facit, & poteſt habere magnam, quando conſtat, vel probabilius eſt iuxta publicam formam, nimium eſſe grauatos ſubditos. Tunc enim conſuetudo illa non poteſt dici irrationabilis, nec contra legem naturalem, quia non eò tendit, vt Rex priuetur debitis, & abondantibus ſtipendiis, ſed vt non ſint nimia, & vt populus commodè poſſit illa ſoluere. Cur ergo talis conſuetudo non habebit vim moderãdi legem quoad moderationem tributi ſoluendi, quæ per eam fit? Neque etiam in eo caſu obſtabit defectus conſenſus taciti in Principe, qui ſemper reſiſtit: & punit ſe occultantes, ne ſoluant. Hoc (inquam) non C obſtat, quia licèt Princeps per moderatas pœnas ſemper reſiſtat, ne ſubditi nimiam licentiam ſumant, præſumi meritò poteſt, illam coactionem eſſe purè pœnalem, & ad recompenſandam illo modo tributorum diminutionem: nihilominus verò conſuetudo habebit vim remittendi obligationem legis in conſcientia, & Princeps vel non poteſt, vel non debet in hoc ei reſiſtere, quia leges humanæ debent eſſe moribus vtentium accommodatæ.

Addo præterea, contingere poſſe, vt de nullo tributo in particulari iudicari poſſit eſſe nimis graue, vel 24. iniuſtũm, etiamſi lex obliget ad ſoluẽdum illud abſolutè & abſq; petitione: & nihilominus, quòd tot ſint multiplicata tributa, vt ex eorũ cumulo reſultet onus D nimis graue pro cõmuni populo ſubditorum, & quòd hoc moraliter conſtet ex effectibus, & ex publico clamore populi, & communi etiam prudentum iudicio. Tunc ergo habere poterit etiam locum dicta moderatio, quia ſi onus eſt nimium, parum refert, quòd vna, vel pluribus legibus, ac viis exigatur. Ergo tunc poterunt ſubditi illa moderatione vti in vna, vel altera occaſione, cùm commodè potuerint; non vt ſufficientia tributa non ſoluãt (hoc enim nunquam licere poteſt, quia eſt contra naturalẽ iuſtitiam) ſed vt cum moderatione iuſta ſoluant, ſéque indemnes obſeruent, vt habere poſſint, vnde ſemper iuſta tributa perſoluant.

Praxis in ſoluendis tributis declaratur.

Vltimò (quia potiſſima huius materiæ difficultas, & 25. E vtilitas eſt in applicatione huius generalis doctrinæ ad praxim) addendum eſt, ad iudicium ferẽdum in ſingularibus factis, & perſonis, neceſſarium eſſe in particulari ponderare conditiones perſonæ, an ſcilicet, diues ſit, vel pauper, & an vnum, vel alterum tributum, vel multa ex diuerſis capitibus, ſeu titulis ſoluere teneatur. Deinde conferre oportet facultatẽ, & conditionem perſonæ cum onere tributi, vel tributorum, & expendere, an reſpectu talis perſonæ onus ſit nimis graue, quia excedit facultatem eius, & lucra, vel redditus, quibus indiget ad ſuſtẽtationem, vel perſonæ, vel familiæ, vel ſtatus conuenientis, ac moderati, attenta eius conditione, & qualitate. Quibus ſpectatis iuxta

conditionem inde reſultantem poterit formari iudicium circa excuſationem, vel obligationem ſoluendi tributa integrè, vel ex parte, & ſub conditione, ſi petantur, vel abſq; illa. Nam in primis nunquam debet quis excuſari ab omnibus tributis ſoluendis, niſi tanta ſit paupertas vt impotentia excuſet; regulariter verò obligatio pendendi tributum Principi adeò naturalis eſt, & per ſe orta ex ratione iuſtitiæ, vt non poſſit quis omnino excuſari propter apparentem iniuſtitiam, aut nimium grauamen tributorũ. Nam eſto aliqua eſſent iniuſta, alia erunt iuſta, & ſaltem antiqua ſemper præſumuntur iuſta, & in cumulo tributorum ſemper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum Principi iuſtum ſtipendium, & auxilium ad publicas expenſas ſui muneris.

35. Quia verò hæc contributio debet eſſe proportionata perſonis, & non eſt eadem quantitas abſoluta iuſta reſpectu omniũ: ideo ſi in particulari conſtet reſpectu huius eſſe nimis graue, & improportionatam, excuſabitur quis à tanto, licèt nõ à toto, & ita poterit, vel tantùm ſoluere ea tributa, quæ petũtur, ſi moraliter iudicatur illa ſufficere iuxta proportionẽ debitam, vel poterit ſoluere ea, quæ ſine dubitatione ſunt iuſta, & alia vitare nõ propter ſolam dubitationem de illorum iuſtitia, ſed quia omnia ſimul continerent improportionem, quæ meritò vitatur non ſoluendo ea, quæ minùs certa ſunt. Quamuis ſi ordo iſte commodè ſeruari non potuerit, & faciliùs ſit occultare alia tributa, & ea ſoluere, quæ minùs certa ſunt, ſatisfaciet quis ſuæ obligationi, illa ſoluendo, dummodo iuſta quantitas tributorum perſoluatur; nam ibi quædam tacita recõpenſatio interuenit. Vbi autem ex improportione ad perſonã, non apparet exceſſus, & ſolùm agitur de iuſtitia, vel iniuſtitia tributi, regulæ aſſignatæ ſeruãdæ ſunt. Neq; obſtabit huic iuſtæ conſiderationi, & prudenti iudicio, quòd tributa pendantur publicano, qui illa conduxit, ſeu emit, quia propter contractum publicani cum Rege, non augetur debitum ſubditorum, & publicanus ſubrogatur loco Regis, & ideo eo modo, & cũ illis limitationibus vel moderationibus ad illum tranſeunt, quo debebantur Regi. Deniq; eſt optimum cõſilium, & moraliter neceſſarium, vt hoc iudicium practicum non fiat ab vnoquoq; de ipſo; tum quia non ſolet quis eſſe æquus iudex in propria cauſa: tum quia non ſolent eſſe ſinguli ſubditi ſufficiẽter inſtructi ad hoc iudicium ferendum; vnuſquiſq; ergo ſequi debet conſiliũ viri docti, & prudentis, ſeu confeſſoris, qui regulariter, ac cæteris paribus, debẽt inclinare ſubditum ad ſolutionẽ tributi, præſertim ante factũ, quia ius Regis de ſe & maius, & certius eſt, poſt factũ verò faciliùs eſt conuenire, vbi vtrinque fuerit dubitandi ratio, vt dixit Syluest. ver. *gabella*, 3. q. 14. & ferè alij ſequuntur.

CAPVT XIX.

Vtrùm leges humanæ irritantes contractum pœnales, vel oneroſæ ſint.

1. *Lex humana irritat contractus, quia hoc expedit aliquando communi bono.*

VNos ex effectibus legis humanæ eſt irritare contractus, vt in ſuperioribus diximus, & nunc ſupponimus tanquam manifeſtum ex vſu vtriuſq; iuris ciuilis, & canonici. Sic enim in conficiendis teſtamentis, & in contractibus minorum, & mulierũ, & in bonis Eccleſiaſticis, & in ipſo etiam ſacramento matrimonij aliquæ cõditiones ſunt iure humano requiſitæ, ſine quibus contractus non eſt validus ex vi eiuſdem iuris humani. Ratio autem cur hoc poſſit facere lex humana, eſt, quia non repugnat legi naturali, & alioqui expedit ad commune bonum reipublicæ, vt talis poteſtas ſit in republica, ſeu eius Principe. Prior pars conſtat, quia licèt poteſtas contrahendi validè ſit naturalis homini, tamen poteſt illa priuari, ſicut poteſt priuari libertate, neq; id eſt contra ius naturæ præceptiuum, ſed negatiuum, vt ſuprà lib. 2. declaratum eſt. Poſterior autem pars conſtat experientia, quia ad vitandas fraudes, & alia incommoda, ſæpe hoc eſt neceſſarium, & ideo ſicut data eſt reipublicæ poteſtas præcipiendi, ita & irritãdi actus. Item quia pars communitatis eſt magis reipublicæ, quàm ſua, & ideo habet operationes ſuas dependentes à republica, quando tales ſunt, vt in commune bonum, vel damnũ cedere poſſint, ergo caput reipublicæ habet poteſtatem in membra ſua, vt poſſit operationes eorum irritare, vel modum eis præfigere, ſine quo inualidæ ſint, quoad morales effectus, qui per eas fieri poſſent. Ab hoc ergo effectu leges aliquæ irritantes denominãtur, quæ ſecundùm illam rationem ſpecialem cõſiderationem habẽt, quæ in hunc locum optimè cadit: nam propter illum effectum inter oneroſas, & odioſas leges cõputantur, quia valde oneroſum eſt homini, eius voluntatem ita ligare, vt neq; licitè, neq; validè facere poſſit quod vult, & facere poſſet, niſi in lege impediretur. Ad explicãdam igitur harum legum obligationem oportet declarare quale ſit hoc onus, & an ſubeat rationem pœnæ: inde enim conſtabit, an hæ leges obligent ad modum pœnalium legum, vel moralium: nam quòd aliquo modo obligent, dubitari non poteſt, cùm veræ leges ſint, & intrinſecè includant omnia, quæ legi humanæ conueniunt ex vi generis, ſeu quatenus vera lex eſt.

In quæſtione igitur propoſita multi Iuriſperiti cenſent, leges irritantes eſſe pœnales. Ita tenet Gloſ. in c. *decet.* §. *ordinarii.* ver. *proceſſus*, de immunit. Eccleſiar. in 6. ſequitur Panorm. in c. vlt. de fer. n. 18. Idem habet Bart. in l. *ſanctio*, in prin. ff. de pœnis, & plures alij. Et poteſt ſumi ex c. *ſuper literis*, de reſcri. ibi, *in ſua peruerſitatis pœnam*, & ex l. *turpia*, ibi, *odio ſcribentis*, ff. de lega. 5. vbi id notat Bald. Imò aliqui vocant hanc pœnam naturalem, & intrinſecam, vt videre licet in Decio c. 2. de conſtit. lect. 1. n. 5. cum Imol. in cap. vlt. de reſcri. circa Gloſſ. verb. *perſonalibus*. Et ratio reddi poteſt, quia irritatio actus, quem homo ſuo iure, & naturali libertate poſſet validè facere, eſt non paruum grauamen, & nocumentum ſubditi, ergo non poteſt niſi in pœnam iuſtè imponi. Et declaratur, quia hæc annullatio non fit, niſi inhabilitando perſonam ad talẽ actionem, ſed omnis inhabilitas perſonæ per legẽ inducta eſt quædã pœna, ergo. Confirmatur, quia ſi lex irritãs non eſſet pœnalis, non eſſet reſtringenda, ſed potiùs extendenda, conſequens eſt cõtra communem omniũ ſenſum. Atq; hinc inferũt aliqui eo ipſo, quòd lex addit aliam pœnam, cenſeri non irritare, ne bis eundem actum punire videatur, de quo puncto in cap. 23. dicemus. 2.

Leges irritãtes eſſe pœnales ſentiunt multi, quia eſt grauamen ſubditi.
Panorm.
Bart.
Bald.
Decius.
Imola.

Aliorum verò ſententia eſt, leges irritantes non eſſe pœnales, ſed morales, ſeu per ſe directiuas cõmunitatis. Ita tenet Ioan. And. in c. vlt. de elect. in 6. regula, *odia.* de regul. iur. in 6. in Mercurial. Fũdatur quia pœna ſolùm eſt, quando lex diminuit patrimonium, aut tollit ius acquiſitum, quod non fit in actus irritatione. Idem tenet Domin. in dict. c. vlt. de elect. in 6. & idem ſentit Feli. in d. c. 2. de conſtit. n. 3. citans Innoc. in c. *ſi verò*, de ſent. excommu. vbi dixit, annullationem actus non eſſe naturalem pœnam. Sed dictum illud alium fortaſſe ſenſum habet, vt infrà hoc capite dicam. Ratio autem pro hac ſententia præter eam, quam tetigit Ioannes Andr. eſſe poteſt, quia pœna non eſt, niſi præcedat culpa, ſed annullatio actus fit ſine culpa præuia, ergo non eſt pœna. Dices, pœnam interdum imponi ſine culpa, licèt non ſine cauſa, vt ſuprà dicebamus de lege purè pœnali. Sed contra hoc, quia etiam loquendo hoc modo de pœna latè ſumpta requirit culpam etiam lato modo, ſcilicet, ciuilem, ſeu in eo foro, in quo imponitur pœna, eſto non ſit neceſſaria culpa in foro Dei, at hic nulla culpa requiritur, etiam legalis. 3.

Leges irritãtes nõ eſſe pœnales, ſed directiuas, ſen tiunt Ioan. And. Felinus. Domin. Innocent.

Probatur quia non eſt pœna ſine culpa.

Vel aliter, quando ad pœnam non requiritur culpa, A ſed cauſa, neceſſarium ſaltem eſt, vt illa cauſa ſit actus liber puniblis ex iuſta cauſa, quia pœna non eſt, niſi propter actionem, vel omiſſionē liberã; at nulla talis cauſa eſt neceſſaria ad irritandum actum, ſed alia, quæ conſideratur ex parte boni communis; ergo illa non ſufficit, vt ſit pœna. Confirmatur, quia alias omnis irregularitas eſſet pœna, quia eſt grauamen, quod non imponitur ſine rationabili cauſa: conſequens autem eſt planè falſum.

4.
Irritationē actus in proprio cōceptu nō includere quòd ſit pœna, & ſæpius non eſſe pœnam, interdū verò ſic.
Baldus.
Panorm.
Decius.

Vera tamen reſolutio eſt. Irritationem actus in proprio, ac neceſſario conceptum non includere, quòd ſit pœna, & ita ſæpius non eſſe pœnam, interdum verò poſſe veram rationem pœnæ habere. Hæc eſt reſolutio cōmunis, vt videre licet in Bald. in l. *non dubium*, C. B de legib. Panor. in c. 2. de conſtit. & meliùs Decio, ibi lect. 2. Vt autē diſtinctè & in ſpecie declaretur, aduerto, duobus modis poſſe irritari actū, primò directè aliquid conſtituendo, & præcipiendo, & ſolùm per conſequutionem, ſeu indirectè prohibendo, & irritando; ita videre licet in lege dante formam actui, & per conſequutionem irritante actum factum ſine tali forma. Exemplum optimum eſt in decreto Tridentini, ſeſſ. 24. circa contractum matrimonij: nam pro forma contractus poſuit, vt fieret præſente parocho, & duobus teſtibus, & aliter factum irritaui. Simile exemplum eſt de lege requirente ad valorem teſtamenti talem numerum teſtium. Item de lege dante formam alienationibus rerum Eccleſiaſticarum, Clem. 1. de reb. Eccleſ. non alienan. & c. *ſine exceptione*. 12. q. 2. Item de C dante formam eligendi, c. *quia propter*, de elect. Alius modus directè irritandi actum eſt negatiuus, ſeu prohibitiuus actua cū verbis ſufficientibus ad irritādum illum, talis eſt lex prohibens matrimonium inter conſanguineos, vel affines iuxta quartum gradum, & irritans matrimonium clerici in ſacris, aut Religioſi profeſſi, ſimiles. Hæc autem prohibitio ob triplicem cauſam, ſeu finem fieri poteſt. Primò per ſe propter commune bonum, quia ita expedit ad diuinum cultum, vel ad decentiam religionis. Secundò in fauorem aliquarum perſonarum, vt ad ſubueniēdum fragilitati earū, vt fit per leges irritantes aliquos contractus minorū. Tertiò in odium perſonæ, ſeu actionis eius, vt in legibus irritantibus acquiſitionem dominij in aliquibus D donationibus, vel acceptationibus. Aliqui addūt tertium irritādi modum per inhabilitatem perſonę, ſicut ſolent Theologi explicare impedimenta matrimonij

Conc. Trid.

& profeſſionis, & ſicut Conc. Trid. expreſsè declarauit factum ab ipſo eſſe in decreto edito cōtra clandeſtina matrimonia. Sed hic modus licèt veriſſimus ſit, in duobus præcedētibus includitur, nec poteſt ab illis ſeparari, ſi reſpectiuè ſumatur. Nā quoties lex irritat actū, reddit ſubditi voluntatem inefficacem, & impotētem ad contrahendum, vel transferendum, aut acquirēdū dominium, vel quid ſimile, & hoc eſt inhabilitare actū ad contrahendum, vel ſic contrahendum. Aliquando enim lex inhabilitat ſimpliciter perſonam ad actum aliquem in ſpecie, vt inhabilitat clericū in ſacris, vel religioſum profeſſum ad contrahēdum matrimoniū: E aliquando inhabilitat reſpectiuè tantùm vt ad cōtrahendum cum conſanguinea, vel ad donandum extraneis: aliquando ſolùm inhabilitat, *ad ſic contrahendum*, vt dixit Conc. Tridēt. in dicto decreto. Et in his omnibus reſpectiuè irritatur actus ipſe, & volūtatis conſenſus redditur inefficax ad talem effectum faciēdum. Per hoc autem, & non aliter perſona inhabilis fit ad eundem effectum. Quia ſicut actus humani voluntate perficiuntur, ita inhabilitas perſonæ ad tales actus in voluntate ſpectari debet, quatenus actus eius redditur inefficax. Et è conuerſo, non poteſt actus irritari, vel voluntas fieri inefficax, quin perſona eo ipſo inhabilis reddatur cum proportione, vt dictum eſt. Et ideo nobis ſufficit duos illos modos irritationis diſtinguere, quia interdum diſtinctam doctrinam requirūt; tertius verò in illis includitur & non habet aliquid ſpeciale, quod oporteat declarare.

5.
1. Concluſio.

Dico primò: Lex irritans actum indirectè tantùm, & per conſequutionem ad inſtitutionem formæ ſeruandæ in aliquo contractu, nō eſt pœnalis. Ita ſentiūt auctores allegati, & plures quos refert, & ſequitur Matien. lib. 4. recopil. tit. 4. l. 1. Gloſſ. 10. num. 35. Et alios refert Sanc. lib. 3. de matr. diſt. 4. num. 9. & 10. Et ratio eſt clara, quia ibi nulla præcedit culpa, nec ſufficiens cauſa pœnæ ex parte eius, cuius actus irritatur, verbi gratia, quando quis condit teſtamentum minùs ſolemne, quod ex illo defectu irritum eſt, nihil peccauit, nec aliquid fecit punitione dignum, quia ſicut liberè poſſet teſtamentum non condere, & non ideo eſſet dignus pœna, ita etiā liberè potuit minùs ſolemne teſtamentum facere ſine macula, vel cauſa pœnæ, ergo nullitas illa non eſt pœna, ergo nec lex eſt pœnalis, ſed directiua tali modo, & cum tali efficacia, vt conſtituat illam formam tanquam ſubſtantialem actui, etiamſi inde conſequatur alteri incommodum ex nullitate talis actus. E confirmatur, quia intentio talis legis non eſt punire actum, vel negligentiam alicuius, cuius ſignum eſt, quia in dicto caſu detrimētū, quod ex nullitate teſtamenti ſequitur, magis cedit in damnū hæredis, quàm teſtatoris, neque id reputatur incōueniens, quia re vera lex neutrum punire intendit, ſed communi bono prouidere; non poteſt ergo talis lex pœnalis reputari. Nec obſtat, quòd interdum in iure videatur hic effectus, prout fit per has leges, vocari nomine pœnæ, & in l. 1. C. de poſthum. hæred. Inſtit. ibi. *Ne pœnam patiatur præteritionis, qui ſuos non præteriit*: nam ibi lato modo ſumitur pœna pro incommodo, vel damno quocunque.

Matien.
Gloſſa.
Sanc.

6.
2. Concluſio.

Dico ſecundò: Lex prohibens actum, & irritans illum intuitu boni communis, vel priuatorum, nō eſt pœnalis. Hæc etiam aſſertio eſt communis, vt patet ex Gloſſ. cōmuniter approbata in Clem. 2. de hæret. ver. *ex nunc*. & Abb. c. 2. de conſt. n. 7. Dec. nu. 14. Felin. n. 7. Syluest. ver. lex. q. 6. Roſella n. 6. Qui omnes hanc irritationem à pœna diſtinguunt. Exempla illius ſunt in legibus irritantibus matrimonia inter conſanguineos, vel affines, vel inter cognatos ſpiritualiter: illa enim irritatio non eſt introducta in pœnam contrahentium, ſed per ſe, propter decentiam religionis, vel coniugalis honeſtatis. Item huc ſpectant leges irritantes profeſſiones minorum, vel annum profeſſionis, vel ſimiles. Ratio verò eſt, quia illa irritatio nō fit in odiū alicuius, nec in vindictam delicti, quoad pœnam in rigore ſumptam neceſſarium eſt, iuxta l. *ſancimus*. C. de pœnis, nec etiam fit in recompenſationem alterius transgreſſionis politicæ: vt explicatum eſt. Deniq; declaratur in hunc modum, quia pœna ſolùm per accidens introducitur, ſeu per occaſionem ad cohibendū, vel vindicandum: hæc autem irritatio per ſe imperatur, & fit, quia per ſe expedit bono communi, vel priuatorum. Neq; obſtabit, quòd talis irritatio cedat in nocumentum alicuius, quia hoc eſt indirectè, & per conſequutionem, non verò eſt illud damnum intentū à legiſlatore, vt ille puniatur. Vnde multi cēſent talem legem non ſolùm nō eſſe pœnalem, verùm neq; odioſam eſſe, ſed potiùs fauorabilem, quod ſentit ſuprà Dec. cum Alex. in l. 1. de. liber. & poſthu. Sed hoc ex principiis poſitis in principio huius libri iudicādū eſt.

Abbas.
Deci.
Felin.
Roſella.
Decius.
Alex.

7.
3. Concluſio.
Bald.
Panorm.
Decius.
Bartol.

Dico tertiò: Aliquæ leges irritantes pœnales ſunt, ſcilicet, quæ irritationem inducunt in odium alteriùs tranſgreſſionis, ſeu culpæ. Ita docent Bal. Panor. & Deci. ſuprà. Vt autem in proprio ſenſu intelligatur, oportet aduertere, aliud eſſe irritationem eſſe pœnam: aliud verò effectionem actus irritè puniri pœna: contingit enim legē irritari actum, & adiicere pœnam in

gum, qui talem actum irritum facit, ſicut notant Bart. in l. *Prætor ait*, §. *interdictum*. ff. de oper. nou. nunc. n. 3. Abb. Fel. & alij in c. 2. de teſtib, & conſtat ea vſu iuriũ in l. *iubemus*, 2. §. *ſanè*, C. de ſacroſ. Eccl. & ex l. 1. ff. de his, quæ pro non ſcrip. hab. & in Extraua. 2. de ſimo. cum alijs punientibus illud delictum vltra irritationẽ. Et ea Conc. Tri. ſeſſ. 25. vbi irritat matrimonium contractum ſine Parocho, & teſtibus, & inſuper præcipit puniri ſic contrahentes, vt poſſet pœnam deſignare, licèt nõ faciat. Deniq; ea c. 2. de reb. Eccleſ. non alien. vbi cõtra eos, qui res Eccleſiaſtic. à dominis temporalibus impetrant, & obtinent, dicitur, *Irrita habeantur, quæ obtinent, & à communione Eccleſiæ excludantur*, quæ lex pœnalis eſt quoad pœnam excommunicationis ferendam, quoad priorem verò partem de irritatione non eſt pœnalis, ſed moralis. Imò neq; eſt inſtitutiua irritationis, ſed declaratiua, quia illa obtentio fuerat rapina quædam. Nam (vt ibi dicitur) qui ſic obtinent bona Eccleſiæ, egentium ſubſtantiam rapiunt, quia dominus temporalis non poteſt illa validè conferre; ergo quòd obtentio ſit irrita, nõ fit, ſed declaratur per illam legem. Quando ergo actus irritus ſic punitur per legem, clarũ eſt, legem eſſe pœnalem quoad nouæ pœnæ impoſitionem, ſed id quaſi accidentarium eſt, ſeu adoentitium irritationi, & ideo illam pœnam hic non conſideramus, ſed per generalem doctrinam de lege pœnali metienda eſt. Agimus ergo priori modo de ipſa irritatione, quæ interdum in pœnam præcipuè introducitur.

Abb. et. Felin. — *Conc. Trid.*

8\. *Probatur concluſio inductione.*

Sic autem probari poteſt cõcluſio inductione: nam inter impedimenta matrimonij illa, quæ ſunt ratione delicti, pœnalia ſunt, vt ſunt vxoricidium cum promiſſione, adulterium cum aliquo viuente coniuge cũ promiſſione futuri matrimonij, vt habentur in toto titulo de eo, qui duxit in matrim. quam poll. per adult. & cap. *ſi viuente*. 31. q. 1. ſic etiam electio religioſi ad prælationem, cui ipſe conſentit ſine ſuperioris ſui licentia, irritatur, in pœnam ſuæ præſumptionis, vt expreſsè dicitur in cap. *ſi religioſus*, de elect. in 6. Idẽ colligitur ex cap. *diſpendio*, de reſcrip. in 6. ibi, *Simili pœna, ſi contra hoc fecerit puniendus*, ſcilicet, irritatione cuiuſdam reſcripti, & alia plura iura citantur à prædictis auctorib⁹, aliaque exempla de irritatione donationũ, vel acquiſitionum, largitionum, aut fructuum frequẽtia ſunt, & alijs locis tractata. Denique quoties in iure additur particula, *in pœnam*, vel, *in odium*, vel, *in iniuriam*, vt in cap. *cum ſecundum*, de præbend. cenſetur irritatio fieri in pœnam, aliquando verò ſine his particulis, & ea modo quo fertur, ſatis intelligi poteſt, ſub illa habitudine ferri. Ratio verò clara eſt, quia irritatio actus, eſt magnũ grauamen, & poteſt nocumentum afferre, ergo de ſe eſſe poteſt ſufficiens pœna, & aliquando eſt valde accommodata delicto; ergo poteſt per legem intendi ſub ratione pœnę: tunc ergo vel illa quatenus irritãs habebit ſimul rationem legis pœnalis. Nec obſtabit, quòd per irritationem nõ minuatur patrimonium, aut tollatur ius quæſitum: nam ſatis ſuperq; ſufficit, quòd impediatur acquirẽdum, vel quod priuetur homo poteſtate, quam habet ad efficiendum validè actiones ſuas. Nam hoc modo inhabilitas ad beneficium eſt magna pœna, & in l. *Senatus*, ff. de contrahend. empt. irritatio venditionis dicitur pœna venditoris, etiamſi re ſua non priuetur, & ſimiles pœnæ numerantur in l. *minoris*, ff. de pœnis.

§. ſi viuente. — *c. ſi religioſus.* — *c. diſpend.* — *L. Senatus.*

9\. *Sententiarũ conciliatio.*

Ex his ergo poſſunt facilè ſententiæ adductæ conciliari: nam indefinitè vtraque verum dicit, neutra autem vniuerſaliter. Vnde quæ dicit, legem irritantem eſſe pœnalem, vt ſit vera, permiſſiuè, ſeu potentialiter eſt intelligenda, id eſt, poteſt eſſe pœnalis. Quæ verò negat eſſe pœnalem, intelligenda eſt formaliter, ſeu ea neceſſitate, quia lex irritans, vt talis eſt, nõ poſtulat, quòd ſit pœnalis, neque hoc eſt illi intrinſecum. Et ita etiam facilè ſoluuntur fundamẽta illarum opinionum, ſi contra ea, quæ diximus, applicentur. Iura enim allegata in prima opinione ſolùm probant, irritationem interdum eſſe pœnam. Ratio verò ibi facta probat, hanc poſſe eſſe pœnam, non tamen neceſſarium eſſe reſpectum pœnæ, vt fiat, quia per accidens eſt, quòd reſpectu alicuius ſit grauamen, propter bonum commune multa grauamina toleranda ſunt ſine culpa, ſine perſonali cauſa, ſeu defectu. Vnde non eſt verum, omnem inhabilitatem perſonæ eſſe pœnam: interdum enim ad perfectionem, & ſtatum religioſum pertinet; aliquando verò eſt quid indifferens. Ad confirmationem verò ibi additam de interpretatione legis irritantis, dicemus latiùs in lib. 8. Nunc ſolùm reſpondemus, legem irritantem, ſi fuerit ſimul pœnalis, reſtringendam eſſe: aliàs verò interdum extendi poſſe, prout fauorem, vel vtilitatem communis boni proſpexerit: & aliquando reſtringi poſſe, niſi inde reſultet aliquid cõtra commune bonum, quia ad hoc ſufficit, vt ſit oneroſa, licèt pœnalis non ſit. Argumenta verò, & iura allata in ſecunda ſententia, probat rectè irritationem poſſe, & ſæpe induci in pœnam, non tamen hoc illi eſſe intrinſecum, nec in vniuerſum illi conuenire. Et hoc tantùm conuincitur exemplo irregularitatis ibi adducto, quod etiam probat, poſſe dari inhabilitatem, ac ſubinde irritationem, quæ non ſit pœna. Diſcurſus denique ibi factus conuincit in illis caſibus, vbi irritatio fit ſine culpa alicuius, & ſine cauſa (vt ſic dicam) perſonali, non poſſe irritationem eſſe pœnam. Sæpe autem imponitur irritatio præcedente culpa, & ratione illius, & ideo tunc meritò imponi poteſt in pœnam.

10\. *Poſſe in eadẽ lege irritationem actus ferri per ſe in bonum cõmune, & in pœnam.*

Addo denique aliquando accidere poſſe, vt in eadẽ lege irritatio actus feratur, & per ſe propter commune bonum, & ſimul in pœnam. Quia iſti duo reſpectus non repugnant ſimul coniungi in eodem effectu; vel reſpectu eiuſdem, vel reſpectu diuerſorum. In exemplum adduci poſſunt impedimenta irritantia matrimonium propter delictum introducta: nam illa pœnalia ſunt, vt vidimus, & tamen etiam per ſeſe erant expedientia ad commune bonum, vt ſecuritati, & fidelitati coniugum cõſuleretur. Vnde licèt alia pœna tale delictum cõdignè puniretur, nihilominus poſſet iuſtè irritatio ſimul perſiſtere ſine duplicatione pœnę, quia per ſe expediebat, etiamſi non adijceretur in pœnam. Dices, hinc ſequi, nunquam fieri irritationem in pœnam, quin etiam propter ſe, & propter ſuam vtilitatem fiat, quia ſemper talis irritatio confert ad commune bonum, & propter illud fit. Reſpondeo, negando ſequelam, quia hic non conſideratur tantùm communis vtilitas, quæ inuenitur in pœna, vt pœna eſt, quæ eſt vendicare delictum, & per illum modum coactionis præcauere, ne ſimilia fiant, quod eſt commune omni pœnæ: ſed vlteriùs cõſideratur vtilitas medicinæ (vt ſic dicam) auferendo occaſiones perpetrandi ſimilia delicta, quæ vtilitas non eſt communis omni pœnæ, nec de ratione eius, vt ad vindicationem ſpectat. Hoc ergo modo dicimus, per irritationem illam matrimonij in prædictis caſibus auferri occaſiones perpetrandi ſimilia delicta, & hanc cauſam fuiſſe ſufficiẽtem ad imponenda talia impedimenta, etiam ſine vindicatione delicti, quod per aliam pœnam fieri potuiſſet, ſicut de facto etiam fit. Aliquando verò imponitur in pœnam inhabilitas ad beneficia, propter rebaptizationem v. g. vel aliud ſimile delictum, ad quod vitandum nihil confert illa inhabilitas, niſi per modum comminationis, & vindictæ, ſicut quælibet alia grauis pœna prodeſſe poſſet.

Obuiatur obiectioni.

CAPVT XX.

Vtrùm leges irritantes actus illos in conſcientia prohibeant.

Ratio

1 *Ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi eſſe poteſt, quia hæ leges ſunt vera præcepta ſuperiorum, ſed de ratione veri præcepti, ſeu legis eſt, vt obliget in cõſcientia, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo neceſſe eſt, vt hæ leges in conſcientia obligent aliquo modo. Et confirmatur, quia ſuprà dictum eſt, etiam leges purè pœnales reſolui aliquo modo in obligationem conſcientiæ, quia alias non ſaluaretur in eis vera ratio legis, ſed leges irritantes non minùs ſunt veræ leges, quàm pœnales; ergo. In cõtrarium verò poteſt fieri inductio: nam lex irritans teſtamentum minùs ſolemne, nullam obligationem in conſcientia inducit, quia neque teſtatorem obligat ad ſeruandam ſolemnitatem, cum poſſit de rebus ſuis validè, & inualidè diſponere, ſicut poteſt aliter eas conſumere, ſi velit: nec etiam obligat hæredem, cùm illi nihil præcipiat. Similiter lex irritans contractum factum à minore non obligat illum in conſcientia, cuius ſignum eſt, quia poteſt illum iuramento confirmare, quod non poſſet, ſi eſſet peccatũ, & ſic de aliis.

2 *Diſtinguendas eſſe duas partes in lege.*

Ad reſolutionem huius quæſtionis (cum proportione ad ea, quæ de lege pœnali diximus) oportet diſtinguere duas partes in hac lege, vna eſt affectio, vel omiſſio actionis, quam lex iſta præcipit, alia eſt irritatio actionis, quam lex ipſa iubet, vel facit. Circa primum aduertere oportet ex dictis, tripliciter ferri hanc legem, ſcilicet, per modum affirmatiui præcepti, vel per modum negatiui, vel neutro modo, ſed tantùm quaſi conditionaliter ad modum legis putà C pœnalis. Primus modus habet propriè locum in legibus, quæ dant formam contractibus, vt patet in decreto Tridentini de matrimonio, quo præcipitur, vt matrimonium cum tali ſolemnitate fiat. *Trident.* Itẽ in canonibus dantibus formam in electionibus, in alienationibus Eccleſiaſticis, & ſimilibus: præcipiunt enim talem formam ſeruari, & quoad hoc habent formam affirmatiui præcepti. Si quis autem rectè conſideret, talia præcepta, vt affirmatiua ſunt, non ſunt abſoluta, ſed conditionata: non enim præcipiunt alienationem fieri, v.g. ſed vt ſi fiat, tali modo fiat, quia nimirum tales leges non præcipiunt exercitium actus, vt ſic dicam, ſed ſolùm formam, ſeu modum ſeruandum in actu, quando fit. Vnde talia præcepta reſoluũtur tandem in negatiua, ſcilicet, vt talis actus, ſiue D tali ſolemnitate non fiat, ſic Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 15. de regular. priùs prohibet, profeſſionem fieri ante expletum decimum ſextum annum ætatis, & annũ probationis, & deinde irritat profeſſionem aliter factam. *Conc. Trid.* Quocirca ſecundus modus legum negatiuarum prohibentium, ſcilicet, abſolutè actus, & irritantium illos frequentior eſt. Sic enim prohibentur matrimonia inter cõſanguineos, vel affines, vel cum religioſo profeſſo, aut clerico in ſacris, vel prohibetur, aut irritatur datio, vel acceptio ſimoniaca, & alia ſimilia. Tertius autem modus poteſt interdum cũ quolibet ex ſuperioribus coniungi. Aliquando enim lex dans formam actui, priùs præcipit ſic fieri, ſeu non aliter fieri, & poſtea irritat aliter factum, vt in exemplis ex Concilio adductis ſatis patet: nonnunquam E verò nihil præcipit, vel circa actum ipſum, vel formam eius, ſed tantùm conditionaliter ſtatuit, vt ſi abſque tali forma fiat, non valeat, vt patet in lege de ſolemnitate teſtamẽti, & ſimilibus, & ſimiliter in legibus directè irritantibus actus aliquos, non propter defectum formæ, ſed propter alias cauſas, ſæpe fertur priùs abſoluta prohibitio actus, & additur irritatio, vt patet in exemplis adductis de matrimonio: aliquã do verò nihil ſimpliciter prohibetur, ſed irritatur actus ſi fiat, vt in caſu cap. *quamuis*, de pact. in 6. cũ ſimilibus, de quibus infrà. *c. quamuis.*

3 *Poſſe per legẽ ſtatui irritationem, vel vt faciendam vel ipſo facto.*

Circa alteram partem iſtarum legum, ſcilicet, irritationem, aduertendum eſt, dupliciter poſſe per legem A ſtatui, nempe, vel ipſo facto, vel vt faciendam. Nam ſicut lex pœnalis interdum imponit pœnam ferendam, interdum per ſeipſam infert ipſo facto, ſeu ipſo iure: ita irritatio vtroque modo ferri poteſt per legem, quia vterque modus eſt poſſibilis, & vterque pendet ex arbitrio legiſlatoris, & conſequenter ex mente eius, quæ vno, & alio modo per verba legum ſignificari ſolet. Sæpe enim dicunt, talem actũ, ſi fiat, vel aliter fiat, eſſe irritum, vel nõ valere, vt in l. *ſtipulatio non valet*, ff. de verbor. oblig. cum ſimilibus: aliquando verò ſolùm dicunt, vt actus irritetur, vt de venditione vltrà dimidiam iuſti pretij, in l. 2. C. de reſcind. vendit. His autem duobus ordinibus legum ſolent Iuriſperiti addere tertium, earum legum, quas B vocant nec aſſiſtentes, nec reſiſtẽtes contractui, quia non dant actionem ciuilem alicui cõtrahentium. Sed hæ leges non ſolùm irritantes non ſunt, verùm etiam nec prohibentes actus, quia nec irritant, nec confirmant contractum, nec prohibent, nec præcipiunt, & ita verſari poſſũt & circa actus iniuſtos, vt eſt lex negans actionem contra venditionem iniuſtam citra dimidiam, & circa actus iuſtos, vt eſt lex negans actionem propter ſolam obligationem naturalem ortam ex ſimplici promiſſione. Qui modus legum præſertim inter ciuiles reperitur, & licèt irritantes non ſint, vt dixi, earum notitia aliquid conferre poteſt ad obligationem legum irritantium intelligendam, vt ex dicendis patebit.

4 *1. Concluſ.*

C Iam igitur dico primò: Lex dans formam actui, licèt non obliget ad exercitium actus, nihiluminus ex ſe obligare poteſt in conſcientia, vel ad ſeruandam formam in tali actu, ſi fiat, vel (quod perinde eſt) ad non faciendum actum ſine tali forma, & de facto ita obligat, quãdo vel materia legis id ex natura ſua poſtulat, vel in lege ſatis exprimitur, & non aliàs. Aſſertio eſt clara ex dictis. Primò enim iam oſtenſum eſt, per tales leges nullum actum abſolutè præcipi, vt eſt per ſe notum: nam lex dans formam matrimonio, aut teſtamento, non præcipit contrahere matrimonium, aut facere teſtamentum; ergo talis lex non inducit obligationem ad faciendum actum, quia hæc nõ oritur, niſi ex præcepto affirmatiuo abſoluto. Secunda verò pars etiam eſt per ſe clara de poſſibili, quia illa D poteſtas non excedit limites iuſtitiæ, & pertinere poteſt ad conuenientem reipublicæ gubernationem, & ab vſu oſtẽdi poteſt multis exemplis ſuprà adductis, quæ ſtatim neceſſariò repetemus. Quia verò talis lex non ſemper inducit talem obligationem, vt inductio in principio facta conuincit, ideo difficultas tota eſt, quando hæc lex ita obliget in conſcientia, vt omiſſio formæ in tali actu peccaminoſa ſit, vel, quod perinde eſt, vt contrahere, vel alium ſimilem actum facere ſine debita forma per legem humanam præſcripta, peccatum ſit, vel non ſit.

5 *Duo ſigna ad dignoſcẽdã obligationem circa omiſſionem actus ex obiecto.*

Duo ergo ſigna præbuimus ad dignoſcendam hanc obligationem. Vnum eſt, quando actus ex vi ſui obiecti, & naturæ talis eſt, vt velle illum facere, quando validè fieri non poteſt, turpe ſit, & contra rectam E rationem. Quod maximè videtur contingere in materia religionis, & in actibus ſacris, & in materia iuſtitiæ: nam efficere actionem ſacram modo irrito, & inualido, ſacrilegium eſt, quia eſt contra reuerentiam debitam rei ſacræ, vt facere ſacramentum irritum, & ſine debita forma, & materia. Et hac ratione etiamſi Concilium Tridentinum expreſsè non prohibuiſſet, ſed tantùm irritaſſet matrimonium factum ſine parocho, & teſtibus, eſſet graue peccatum illud ſic contrahere, quia eſſet contra reuerentiam ſacramenti. Idémq; eſt de quolibet alio matrimonio contracto cum impedimento irritante, & de profeſſione in religione facta, omiſſa forma, ſeu conditionibus ab Eccleſia requiſitis ad valorem eius. Idẽ

videre licet in materia iuſtitiæ nam electionem facere prætermiſſa ſubſtantiali forma, graue peccatũ eſt; quia neceſſariò inuoluit iniuſtitiam, & ideo grauiter punitur in Trident. ſeſſ. 25. cap. 6. de regular. Idem eſt quoties quis ex officio tenetur facere actum: nam cõſequenter tenetur facere validum, & ideo prætermittendo debitam formam contra iuſtitiam faciet, vt ſi iudex proferendo ſententiam ſubſtantiales circunſtantias omittat, & ſic de aliis.

6. Videri autem poteſt hæc obligatio in huiuſmodi caſibus non prouenire propriè, ac formaliter ex lege poſitiua, ſed eſſe de iure naturali, quãuis non reſultet, niſi poſita inſtitutione talis formæ, quam inuenit lex poſitiua, ſicut profanatio calicis cõſecrati ſacrilegiũ eſt contra legem naturalem, licèt ſupponat conſecrationẽ ex poſitiua inſtitutione. Sed licet verum ſit, tale peccatum eſſe contra legem naturalem, etiam eſt cõtra legem poſitiuam: nam eo ipſo, quòd præfinit talem formam in tali materia, cõſtituit in illa medium iuſtitiæ, vel religionis, & ideo, qui debitam formam prætermittit, etiam legem humanam violat, quia lex illa inſtituendo talem formam, ponit illam vt neceſſariam ad honeſtatem, & conſequenter prohibet actum ſine illa factum, ſicut lex, quæ taxat pretium rei, neceſſariò prohibet cariùs vendere, etiamſi verbis formaliter prohibentibus id non explicetur. Aliud ſignum erat, quando prohibitio actus aliter facti ponitur in lege, & additur irritatio: nã tunc lex illa continet præceptum negatiuum, ratione cuius obligat ad vitandum, ſeu non intentandum talem actum. Quod interdum fit directè prohibendo, vt patet in Concilio Tridentino ſeſſ. 25. c. 15. Vbi prius prohibet fieri profeſſionem ante expletum tempus profeſſionis, vel ætatis, & deinde irritat illam. Vnde interdum lex addit ſpecialem pœnam præter irritationem propter actum ſic factum: nam pœna eſt ſignum prohibitionis, vt in eodem Concil. cap. 6. eiuſdem ſeſſ. videri poteſt.

Conc. Trid.

7. Quando verò neutrum ex his ſignis in lege inuenitur, talis lex non obligat in conſcientia ad ſeruandam formam præſcriptam in actu, ſeu ad non faciendum actum ſine tali forma, & in hoc ſẽſu talis lex dici poteſt purè irritans. Hoc videtur ſufficienter probari exemplo de teſtamento ſolemni. In quo id expreſsè aſſeruit Matienſ. in lib. 5. recopil. tit. 4. l. 1. Gloſſ. 10. n. 18 & refert Nauarr. in Man. c. 23. n. 56. qui loquitur de lege purè pœnali: tacitè tamẽ videtur ſumere argumentum à ſimili; idem ergo eſt in ſimilibus. Ratio autem eſt, quia efficere teſtamentum, vel ſimilem actionem validè, non eſt de iure naturæ, nec etiam præcipitur per legem dantem formam ſubſtãtialem actui; ergo non eſt peccatum per ſe loquendo facere actum illum inualidum. Quia quod non eſt contra præceptum, non eſt peccatum, ergo nec facere illum ſine ſolemnitatẽ præſcripta erit peccatum, quia ſi omittere ſolemnitatem eſſet peccatum, maximè id eſſet, quia fieret actus inualidè, & ſine fructu, vel effectu; quæ enim alia deformitas ibi poteſt cogitari? Prima verò pars antecedẽtis probatur, quia ſicut ius naturæ nõ obligat ad illam actionem abſolutè exercendam (vt ſuppono) ita etiam nõ obligat ad effectum eius, vt v.g. ad transferendum dominium mearum rerum in alium, vel quid ſimile, ergo etiam non obligat ius naturæ ad efficiendam illam actionẽ validè, ſuppoſito, quòd fiat, ſeu non prohibet illam facere inualidè, quia ex hoc quòd fiat inualidè, tantùm ſequitur, vt non habeat effectum, quod non eſt contra præceptum.

Matienſ. Gloſſa. Nauarr.

8. Dices, ex tali actu inualido ſequi poteſt deceptio alterius, vel inimicitia, vel ſimile inconueniẽs, vel ſaltem ille actus ſic factus erit otioſus, & impertinens. Reſpondeo in primis, licèt hoc totum concedatur,

Diluitur obiectio.

A non ſequi, quòd ſit lege humana prohibitus. Deinde dico, hæc non per ſe ſequi, ſed eſſe accidentalia, quia poteſt interdũ ratio aliqua, vel finis honeſtus mouere ad teſtamentum faciendum, etiam ſine ſolemnitate, vt, ſi aliter non poſſit conſtare de voluntate morientis, ſaltem illo modo conſtet, vel certè vt ſic exterius ſatisfaciat teſtator importunis precibus alicuius extranei, volens, vt alius ab inteſtato habeat hæreditatem: tunc enim neque mentitur, neque alicui facit iniuriam, ſed vtitur iure ſuo, & fortaſſe redimit vexationem ſuam. Et ita ibi non interuenit deceptio, vel ſi ſequatur, erit paſſiua (vt ſic dicam) non actiua, & idem eſt de inimicitia, & aliis incommodis. Altera deniq; pars antecedentis ex dictis planè ſequitur, quia nec
B ex forma, ſeu verbis legis poſitiuæ, nec ex materia eius colligitur tale præceptum humanum, vt ſuppono, ergo non eſt, nec cum fundamento poteſt affirmari.

9. Dico ſecundò: Leges negatiuæ, quæ directè prohibent actum, & ad maiorem firmitatem, ſeu exaggerationem prohibitionis, irritant illũ, obligant in conſcientia ad talem actum vitandum. Concluſio eſt clara, de qua videri poteſt Nauarr. ſuprà, & probatur, quia talis lex eſt iuſta in tali prohibitione præcisè ſpectata, & continet præceptũ negatiuũ, ergo obligat in conſcientia ad vitandum talem actum. Patet conſequentia, quia hic eſt intrinſecus effectus legis iuſtæ, ſiue prohibentis, ſiue præcipientis: hic autem effectus
C non impeditur propterea, quòd lex addat irritationem prohibitioni, ſicut ſuprà dicebamus, additionẽ pœnæ non auferre obligationem in conſcientia legis pœnalis; eſt enim eadem proportione eadem ratio. Quin potiùs in præſenti auget obligationem, tũ quia ex ſuo genere grauius eſt, magiſq; à recta ratione exorbitat facere actum prohibitum, & irritũ, quàm tãtùm prohibitum, tum etiam, quia ille modus prohibendi indicat maiorem grauitatem prohibitionis, tũ ex parte neceſſitatis vitandi talem actum, tum ex parte intentionis legiſlatoris; ſatis enim ſignificat, ſe velle obligare quantum poſſit.

Leges negatiuæ directè prohibentes, & irritãtes actum, obligãt in conſcientia ad talẽ actum vitandum. Nauar.

10. Statim verò occurrit inquirendum, quomodo cognoſci poſſit, quando lex hoc modo obliget, ſeu (quod idem eſt) quando contineat prohibitionem ante irritationem. Reſpondeo vtendum eſſe principiis, ac re-
D gulis ſupra datis. Nam primò conſideranda ſunt verba: ſi enim præceptiua ſunt, ſeu prohibitiua abſolutè, tunc ſufficiunt ad hanc obligationem inducẽdam, vt ex dictis conſtat, & eſt exemplum in cap. *decet.* 89. diſt. Præter verba verò etiam ex materia poterit obligatio colligi, vt ſi lex irritet matrimonium cũ adultera machinatrice, etiã prohibet illud, & ſic de aliis. Præterea quoties irritatio imponitur in pœnam eiuſdem actus, ſignum eſt maximè prohiberi ipſum actũ: nam talis lex non ſolet eſſe purè pœnalis: non enim rectè accommodatur huic materiæ, ſeu pœnæ, & ideo admittenda non eſt, niſi aliud euidenter conſtet, quod erit rariſſimum. Et ideò moralis regula eſt, talem legem continere prohibitionem actus in conſcientia, vel ſaltem ſupponere illam, aut ex lege naturali, aut ex alia lege poſitiua; ſic lex irritans collationem beneficij per confidentiam in conſcientia prohibet il-
E lam, & lex irritans electionem religioſi ad Epiſcopatum acceptatum ſine licẽtia ſui Prælati, prohibet talem acceptionem, ſic etiam turpia legata dum irritãtur in odium ſcribentis, prohibentur, vel ſaltem prohibita eſſe ſupponuntur in l. *turpia.* ff. de legat. 1. & per hæc facile erit de ſimilibus iudicare. In legibus autẽ irritantibus actus in fauorem alicuius, vel cõmunitatis, vel priuatæ perſonæ, non eſt hæc regula ita vniuerſalis: nã interdũ prohibent ſimpliciter actũ, & tũc obligãt in cõſcientia ad illũ vitãdũ iuxta cõcluſionem poſitã, & rationem illius; ſecùs verò dicendũ erit, quã-

c. decet.

L. turpia.

do non ita prohibent præcipiendo, ſed tantùm irritant iuxta dicenda in ſequenti aſſertione.

51. Dico tertiò: Quamuis lex ſimpliciter, & abſolutè irritet actum, ſi fiat, non neceſſariò obligat in conſcientia ad non faciẽdum illum de facto, ſeu materialiter, vt ſic dicam, ſed interdum eſt lex purè irritans, & nõ prohibens actum. Hæc aſſertio in generali probari poteſt, quia hoc non repugnat, & interdum ſufficit ad intentionem legiſlatoris. Item ſuaderi poteſt exemplo legis purè pœnalis cum proportione applicato. Denique conuincitur aliquibus exemplis, vt legis irritantis venditionem fundi dotalis factam ab vxore, etiam cum licentia mariti, cùm tamen illam non prohibeat in conſcientia: vel irritantis renũciationem hæreditatis paternæ, quam facit filia, cũ nuptui traditur, dote contenta, & tamen licèt illam faciat, non peccat, quia cedere poteſt iuri ſuo. Quæ videtur eſſe ratio à priori, ob quã in talibus legibus fit irritatio actus ſine prohibitione illius, quia huiuſmodi leges beneficium intendunt conferre illi, cuius actum irritant, & ideo nolunt aliam coactionem, vel obligationem in conſcientia illi imponere.

52. *Quomodo diſcernatur lex purè irritãs ab ea, quæ in conſcientia prohibet actus.*

Hic verò ſtatim ſe offert inquirendum, quomodo poſſint diſcerni hæ leges purè irritantes ab aliis, quæ in conſcientia prohibent actus. Sed de hoc puncto diſputaui latè in materia de Iuramen. lib. 2. cap. 20. & ſequẽtibus, vbi varias retuli diſtinctiones, & opiniones Doctorum, eáſque examinaui, & in ſumma dixi, primùm omnium reſpiciendum eſſe ad verba legis, an dirigantur ad perſonam præcipiendo, vel prohibendo; an immediatè verſentur circa actionem, ſeu contractum illum, qualificando, ſeu inſirmando: nam priores ex vi ſuæ formæ præcipiunt, & conſeqnẽter obligant; poſteriores verò non prohibent actum ex vi talium verborum, licèt irritent illum in fauorem alicuius, niſi aliunde ex materia, fine, vel circunſtãtiis, contrarium colligi poſſit. Et ideo vlterius conſiderãdam eſſe dixi materiam legis, & an ordinetur ad bonum publicum, vel priuatum, & an ad talem finem nõ ſolùm irritatio, ſed etiam prohibitio expediat. Atque ita ex omnibus ritè penſatis, colligi poterit, an lex ſit purè irritans, vel etiam prohibens.

53. *Lex non irritans actum ipſo facto, ſed eũ præcipiens non obligat, niſi fortè iudicem.*

Dico quartò: Quando lex non irritat actum ipſo facto, ſed præcipit irritationem eius, tunc ad irritationem non obligat, niſi fortaſſe iudicem. Explicuimus obligationem harum legum quoad vitandum actum, ſupereſt explicanda obligatio, quæ ſpecialiter ex irritatione oriri poteſt, & quoniã lex irritans poteſt eſſe duplex, ſcilicet, vel præcipiens irritationẽ, vel faciẽs, ideo de priori hanc ponimus aſſertionẽ, de poſteriori verò dicemus in ſequenti. Cõcluſio ergo eſt clara, quia irritatio actus eſt effectus publicæ poteſtatis, ergo ſi non fit per legem, debet fieri per iudicem, ergo antequam fiat, non poteſt obligationem inducere, quia non eſt. Item talis lex vel eſt præceptiua, vel punitiua in tali irritatione imponenda: ſi ergo conſideretur vt punitiua, non obligat ante ſententiam, quia non ponit pœnam ipſo facto, quia ſolùm iubet actum irritari; vnde non obligat partes, ſeu priuatas perſonas ad efficiendam irritationem, ſeu ad diſſoluẽdum contractum, vel quid ſimile, ante ſententiam condemnatoriam iudicis, quia ſolùm ad patiẽdum obligat, iuxta ſuprà dicta de lege pœnali. Si autem talis lex ſpectetur vt præceptiua, iudici præcipit per ſe loquẽdo, ergo alios non obligat. Et hinc relinquitur probata vltima pars, ſcilicet, quòd obliget iudicem, quia ad illum loquitur, qui tenetur ſecundùm leges iudicare, ſicut ſuprà dictũ eſt de lege pœnali, & iuxta ibi dicta hæc aſſertio cum proportione explicanda eſt, neque alia difficultas circa illam occurrit.

54. *Ex lege irritante ſi ſuum habeat effectum ſequitur obligatio ad omnia quæ intrinſecè ex irritatione naſcũtur, ſecùs ſi effectus impediantur.*

Dico quintò: Ex lege irritante ipſo facto, ſi ſuum conſequatur effectum, ſequitur obligatio in conſciẽtia ad omnia, quæ intrinſecè ex irritatione naſcũtur: ſecùs verò erit, ſi effectus impediatur. Supponit hæc aſſertio, hanc legem non obligare ad irritationem ipſam faciendam, quia illam non facit homo, ſed ipſa lex, & ita quoad hoc nõ obligat lex, ſed operatur. Solùm ergo poteſt obligare ad ſuſtinẽdam, ſeu exequutioni mandandam irritationem à lege factam. Et hoc eſt quod per hanc concluſionem intenditur, quę duas continet partes, & vtraque eſt ſatis clara, & vniuerſalis ad omnes leges irritantes, ſiue in odium, ſiue in fauorem, ſiue in publicum, ſiue in priuatũ fiant. Prior ergo pars probatur, quia ſi lex illa conſequitur effectum ſuum, actus eſt nullus, ergo nullum confert ius, ergo ſi actus ille ſit acceptio, vel acquiſitio alicuius rei, ex tali lege ſequitur obligatio nõ vtendi, nec fruẽdi illa re tanquam propria, nec cõtrectandi eam illo modo quo rem alienam contrectare non licet. Vt ſi talis actus ſit matrimonium, non licet ad coniugem accedere, neque alia iura coniugis, aut mariti vſurpare. Si ſit profeſſio religioſa, non licet actus proprios religioſorum efficere, & ſic de aliis, quæ fũdari poterant in actus validitate: nam ſublato fundamento ruunt omnia, quæ ex illo oriri, aut in illo fũdari poterant. Et poteſt hoc confirmari ex verbis Concilij Lateran. ſub Leone X. ſeſſ. 9. vbi beneficiatis non recitantibus imponitur pœna irritãs acquiſitionem fructuum beneficij, his verbis, *Beneficiorum ſuorum fructus pro rata omiſſionis ſuos non faciant.* Vnde ſubiungit. *Sed eos tanquam iniuſtè perceptos erogare teneantur*, &c. Ergo proportionalis obligatio ſequitur ex omni lege irritante, & conſequente effectum, quocunque titulo, vel ratione irritatio fiat, quia obligatio non ſequitur ex titulo irritationis, ſed ex effectu ipſo, & effectus idem eſt, quocunque titulo fiat. *Conc. Lat.*

55. *Diluitur obiectio.*

Dices, ex illis verbis probari quidem obligationem naturalem ex vi iuſtitiæ: non tamen probari aliquam obligationem ipſius legis irritantis. Reſpõdeo in primis ideo in aſſertione non eſſe dictum, legem poſitiuam obligare ad hoc, ſed ex illa cum effectu eius ſequi talem obligationem, quod erit verum, ſiue hæc obligatio, quę ſequitur, naturalis ſit, ſuppoſito effectu poſitiuæ legis, ſiue ſit etiam ſpecialiter inducta per ipſam legem. Addo verò probabiliſſimum eſſe, etiam ipſam legem irritantem actum, obligare ad non vtẽdum illo actu vt valido, ac ſubinde per contrarium vſum non ſolùm peccari cõtra legem naturalem, ſed etiam contra ipſam legem irritantem, quia intentio irritantis principalis eſt, ne talis actus vtilitatem habeat, ſeu moralem vſum, & ideo irritando prohibet vſum illius actus vt validi. Et ideo etiam ſolet talis vſus ſpeciali pœna puniri: non ſolùm attenta malitia contra legem naturalem, ſed etiã ſpectata inobedientia contra legem poſitiuam irritantem, propter quam ſolent cenſuræ imponi per Eccleſiaſticas leges, cùm ad talem pœnam requiratur inobedientia, & contumacia contra Eccleſiaſtica præcepta.

56. Poſterior verò pars aſſertionis ex tenore prioris conſtat: nam illa prior ſub conditione tantùm poſita eſt, ſcilicet, ſi effectus legis irritantis ſequatur; ergo ceſſante conditione, nõ procedet illa prior pars aſſertionis, nec habebit locum legis obligatio. Et patet ratione, quia ceſſante cauſa adæquata, ceſſat effectus: ſed adæquata cauſa huius obligationis eſt nullitas actus facta per legem, ſeu lex irritans efficaciter, & cum effectu, vt diſcurſus facti ſatis oſtendunt; ergo ceſſante illo effectu, ceſſat cauſa obligationis, & conſequenter etiam obligatio ipſa. Poſita autem eſt illa conditio, & hæc poſterior pars, quia interdum poteſt impediri hic effectus.

Quibus autem modis impediri poſſit, in capite ſequenti dicam.

CAPVT XXI.

Quibus modis impediri poßit irritatio actus, quem lex præcipit pro infecto haberi.

1\. *Duobus modis fit irritus actus per legem immediatè vel per ſententiam iudicis.*

DVobus modis poteſt actus fieri irritus per legem, vno modo mediante ſententia iudicis, vel condemnatoria, vel ſaltem declaratoria criminis; alio modo immediatè per ipſammet legem ſtatim, ac fit, ſeu intẽtatur actus. In quibus modis manifeſtum eſt, difficiliùs eſſe impedire irritationẽ ſolius legis, quàm illam, quæ requirit ſentẽtiam iudicis, quia facilius eſt impedire iudicem, ne ſententiam proferat, quàm legem, ne operetur, & ideo hic dicemus de irritatione per iudicem inducenda, & in ſequenti de altera. Et quamuis dupliciter poſſit irritari actus per ſentẽtiam iudicis, ſcilicet, vel per ſententiam condemnatoriã, & hominis executionem, vel per declaratoriam tã tùm, qua poſita ſtatim lex operatur, inter quos modos eſt magna differentia, vt infrà videbimus, tamen in præſenti non multum intereſt, quia ſatis nunc eſt, quòd actus non ſit irritus ante ſententiam, quòd ſi aliquid ſpeciale occurrerit, adnotabitur.

2\. *Regula generalis.* Regula ergo generalis ſit, Quoties lex irritat actũ dependẽter à ſententia iudicis, licèt actus à principio irritabilis ſit ratione legis, vt per ſe cõſtat, nihilominus eius irritatio multis modis impediri poteſt: & dũ non irritatur actus, permanet validus, ſiue iuſtè ſiue iniuſtè irritatio impediatur, vtroq; enim modo id cõtingere poteſt. Primò enim impeditur ſine iniuſtitia, ſi actus ſit occultus, ita vt in iudicio probari non poſſit, quia ex vi talis legis nemo tenetur actum ſuũ irritare; vel contractum diſſoluendo, vel ſpoliãdo ſe rebus acceptis, vt capite præcedenti dictum eſt. Et ideo nihil peccat, qui talem actum occultum tanquam omnino firmum, & validum perpetuò conſeruat, quia re vera talis eſt, quandiu à iudice non irritatur. Neque etiam peccat etiamſi actum occultũ retineat ne irritetur, quia ex hoc capite non violatur lex, nec alicui fit iniuria. Cauendum eſt autem ne in ipſomet actu aliqua commiſſa ſit, nam illa reſcindenda eſt. Vt licèt venditio rei vltra dimidiam iuſti pretij nõ ſit irrita, ſed reſcindenda, licèt non reſcindatur de facto, quia eſt occulta, tenetur venditor in conſcientia, & abſque vlla coactione iudicis reſtituere partem illam pretij, in qua exceſſit iuſtitiæ æquitatem, & omnia damna, quæ ob eam cauſam, vel propter dilationem reſtitutionis iniquam emptor paſſus eſt. Et è cõuerſo ſi emptor fuit iniuſtus in paruitate precij, tenebitur ſupplere quod abſtulit, & damna, quæ ex illa diminutione alteri ſequuta ſunt, nihilominus tamẽ poteſt rem emptam retinere, & fructus eius ſimiliter, quia cùm actus fuerit validus, factus eſt dominus rei emptæ, cum ſola obligatione reſarciendi iniuriam.

Secundò poteſt hæc irritatio actus (etiamſi publicus, ſeu probabilis ſit) ſine iniuſtitia impediri, aut ex cõſenſu partium, quia neutra vult actum reſcindere, aut quia illa pars, cuius intereſt, non vult litem mouere, nec reſciſſionem intentare. Tũc enim nihil agitur contra legem, cùm ipſa non imperet partibus, vt actum reſcindat, nec etiam ſibi faciũt iniuriam, vel quando ex mutuo conſenſu actum conſeruant, quia volenti, & conſentienti non fit iniuria, vel quando is, qui habet ius, non intentat actionem, quia ipſe poteſt cedere iuri ſuo, & alter non obligatur ad irritationem procurandam. Semper tamen tenebitur ad recõpenſationem faciendam, ſi iniuriam intulit, iuxta proximè dicta in præcedenti puncto. Atque hinc etiam fit, vt poſſit hæc irritatio impediri per legitimam præſcriptionem aduerſus actionem, ſeu actorem, qui fuit negligens in petenda irritatione: nam

A ſi contra illum præſcriptum ſit, conſequenter eſt omnino firmatus actus, & irritatio excluſa, quia hæc nõ poteſt fieri, niſi mediante actione, & actio fuit per præſcriptionem excluſa. Quod verò tempus ad præſcribendam actionem ſufficiat, non eſt huius loci exponere. Vide Molin. tract. 2. de iuſtit. diſp. 71. *Molina.*

Tertiò poteſt irritatio hæc impediri, licèt actus ſit publicus, & probabilis, & ad iudicem delatus, vt illũ irritet, quia iudex cum effectu illum non irritat, ſeu ſententiam non profert: nam ſiue iure, ſiue iniuria id facere omittat, quãdiu cum effectu actum non irritat, ille valorem ſuum retinet cum omnibus effectibus, qui ab illo naſcũtur. Probatur, quia ſi omittatur irritatio ſine iniuſtitia alicuius, tunc manet res in eodẽ B ſtatu, in quo antea erat, & nulla ratio noua obligationis interuenit: ſi verò irritatio iniuſtè denegata eſt, tenebitur quidem ad recompenſandum damnum, qui iniuriam intulit, ſiue ille fuerit Iudex, iniuſtè iudicãdo contra allegata, & probata, ſiue fuerit falſus teſtis, ſiue alia tertia perſona iniuſtè cooperando, ſiue ipſemet reus iniuſtè ſe defendendo, nihilominus tamen actus ſemper conſeruabitur validus, & effectus eius, ſcilicet, dominium acquiſitũ, vel quid ſimile, ſemper permanebit, quandiu cum effectu actus non irritatur. Vnde etiam fit, vt ſi lex non irritet ipſo facto, ſed ſolùm præcipiat irritari actũ, tunc ſolum irritetur tempore latæ ſententiæ condemnatoriæ. Vnde ſi contingat actum reſcindi aliquo tempore, poſtquam factus C eſt non retrotrahetur reſciſſio ad initiũ actus, ſed ſolùm tunc incipiet, cùm fit, quia antea actus fuit validus, & fructus v.g. illo tẽpore accepti ex re acquiſita per talem cõtractum iuſtè accepti ſunt, & cum abſoluto, & perfecto illorum dominio. Tantumq; manere poterit obligatio recompenſandi damna, ſi quæ alteri iniuſtè illata fuêre, vel in actu ipſo in principio, vel in mora faciendi talem recompenſationem, vt dictum eſt. Quæ omnia ex principiis iuſtitiæ neceſſariò ſequuntur, & nõ poſſunt habere cõtrouerſiam, & ideo longiori probatione, aut diſputatione non indigent. Secùs verò erit ſi lex irritet actum ipſo iure cum ordine ad ſententiam declaratoriam, nam tunc retrotrahetur irritatio, vt infrà dicam. 4.

Quæri verò poteſt, ſi pars ipſa, quæ rem alterius per cõtractum irritabilẽ validè comparauit, per iniu- 5.
D ſtitiam nouam impediat, ne contractus irritetur, vel per vim, & metum alium cogendo, ne reſciſſionem contractus petat, vel ſubornando iniquum iudicẽ, aut falſos teſtes, &c. an in eo caſu teneatur ex iuſtitia reſcindere contractũ, etiamſi per iudicem irritatus non fuerit. Quando enim per alios ponitur tale impedimentum ſine iniuſta cooperatione ipſius partis, ſeu rei, non tenetur ipſe ſpoliare ſe re ſua, vel contractũ ſua volũtate ſoluere, magis quã antea teneretur, quia nulla noua ratio obligationis in eo inuenitur. Alij verò ſi iniuſti fuerunt, tenebuntur ad recompenſationẽ, non verò ad reſtituendum in ſpecie per reſciſſionem contractus, quia hæc non eſt in eorum poteſtate, cùm pendeat ex alterius volũtate, ſcilicet, ipſius rei. At verò quãdo ipſamet pars, ſeu reus fecit talem iniuriam, videtur teneri ad reparandum damnum, quod intulit in eadem ſpecie, quia poteſt, & ex ſola ſua voluntate E pendet: nam damnum illatum fuit priuare actorem debita irritatione contractus, & hanc poteſt facere reus ſua voluntate, ergo tenetur illam facere.

In cõtrarium verò obiici poteſt, quia hæc eſt quædam pœna: at verò nullus reus obligatur ad reſtituẽdam pœnam ad quam condemnandus eſſet ſecũdùm legem, ſi de facto non condemnatur, etiamſi per iniquam, & iniuſtam tergiuerſationem, vel ſubornationem, condemnationem impediuerit. Vt probabiliter tenet Nauar. cap. 18. n. 48. quẽ ſequitur Vaſq. in præſenti diſp. 175. c. 2. ergo neque hic tenetur ad reſcindẽ- 6. *Nauarr.* *Vaſq.*

dum

dum contractum, etiamſi dolo euitet condemnationẽ ad huiuſmodi pœnam. Licèt alij auctores contrarium opinantur cũ Soto lib. 1. de iuſt. q. 6. ar. 6. Sed quicquid de hoc ſit, probabilius mihi videtur in præſenti puncto, hunc reum teneri in conſcientia ad reſciſſionem contractus alio volente: vt ad reddendam rem priori domino, recuperato pretio, vel quid ſimile. Et ratio ptiùs facta apud me conuincit, quam hoc modo ampliùs declaro. Nam, vel ille tenetur reſtituere aliquid actori in illo caſu, vel non; hoc ſecundum videtur incredibile, quia planè irrogat illi iniuriam, cùm per media iniqua illum impediat à conſequutione iuris, quod per leges illi competit. Item ſi falſus teſtis per iniquam deceptionem illum impediat, tenebitur ei ſatisfacere; ergo & actor tenetur. Quòd ſi reſtituere tenetur, profectò debet in propria ſpecie illud reſtituere, quod iniuſtè impediuit, quando quidem poteſt. Nam vbi reſtitutio in propria ſpecie fieri poteſt, non habet locum recompenſatio pro voluntate debitoris, quia alter habet ius in ſuam rem propriam. Imò in præſenti caſu cùm agitur de reſciſſione contractus, præcipuè videtur intenta recuperatio rei propriæ in propria ſpecie, ergo.

Soto.

7. Propter rationem verò in contrarium factam limito hanc ſententiam, vt procedat, quando actus præteritus, qui reſcindendus, ſeu irritandus eſt, fuit priuatus pendens ex voluntate contrahentium, per quam res vnius in alterum trãſlata eſt, & poſtea per irritationem actus, intendit prior dominus peculiare emolumentum, ſibi debitum virtute legis. Tunc enim illa reſciſſio contractus non habet propriam rationem pœnæ. vel ſaltẽ in tali cauſa, per quam actor ille ius ſuum petit, non conſideratur præcipuè ratio pœnæ, ſed res actoris, & reparatio illius, & ideo cùm ab illa conſequẽda per iniqua media impeditur, illi fit iniuria contra iuſtitiam commutatiuam, quæ ad reſtitutionem obligat in propria ſpecie, vt dixi, quando debitor in illa ſoluere poteſt. Et ita ad obiectionẽ quatenus contra hoc procedit, negatur conſequentia, quia in pœna, licèt per fraudem impediatur, non fit cõtra iuſtitiam commutatiuam, vt eſt probabile. Vnde ſi contingat actum, qui irritandus eſt, ſolùm titulo pœnæ eſſe irritandum, & non propter ſpeciale ius, quod actor priùs haberet in rem, quæ per talẽ actum fuit in alium trãſlata, ſed ſolùm quia intendit, vt pœna illi applicetur, quia cedit in eius vtilitatem: in tali caſu non eſt improbabile, reum non teneri ad reſtitutionem, etiamſi per iniqua media ſe defendat. Quia tunc non peccat contra iuſtitiam commutatiuam reſpectu priuati actoris, ſed ſolùm cõtra iuſtitiam legalem reſpectu communis boni, vel contra obedientiã, & iuſtitiam, qua tenebatur iudici, & reipublicæ. Vt, v. g. ſi quis ſit conſequutus beneficium validè, non per reſignationem, vel donationem alicuius priuatæ perſonæ, cuius antea beneficium eſſet, ſed quia beneficiũ vacabat, & ordinario modo fuit ad illud electus, vel prouiſus, cum aliquo tamen defectu, ratione cuius poteſt, & debet collatio caſſari, tũc licèt alius impetret ius ad beneficium, & agat ad irritationem collationis, & poſſeſſor ſe iniquè defendat, vel defectum occultet, & irritationem collationis impediat, non videtur teneri in conſcientia ad relinquendum beneficium, quia nõ fecit alteri iniuſtitiam, ſed ſolùm egit ad excuſationem pœnæ, ad quam alter non habet ſpeciale ius iuſtitiæ commutatiuæ, quia non propter illius commodum impoſita eſt, ſed tantùm propter vindicationem delicti, quæ ad iuſtitiam legalem, ſeu boni communis ſpectat.

CAPVT XXII.

Vtrùm lex ipſo iure irritans actum impediri aliquo modo poſſit, ne actum nullum reddat.

A Agimus de lege, quæ per ſe, & ante omnem ſententiam actum irritat, & loquimur de illa permanente in ſua vi, & ſtatu, ita vt nec per abrogationem, nec per diſpenſationem ſublata ſit eius obligatio. Videtur enim tunc fieri non poſſe, vt talis effectus legis impediatur, poſita materia eius. Ratio eſt, quia talis irritatio fit per efficacitatem moralem ipſiuſmet legis, & ita fit in eodẽ momẽto, in quo actus fit, nullus autem poteſt legis actionẽ impedire. Quia ſolus Princeps conditor legis poteſt vim legis auferre, & conſequenter ſolus etiam poteſt effectum illius impedire, at legiſlator nõ poteſt in ipſomet tempore, in quo actus fit, illum irritare, niſi præcedat eius diſpenſatio, ſeu decretum, quo declaret, ſe nolle, vt in eo B caſu lex nõ obliget, nec habeat vigorem, de quo caſu non loquimur, ſed de lege integra, & immutata, vt dixi; ergo non videtur poſſe impediri talis effectus. Et cõfirmatur: nam ſi impediri poſſet, maximè per ignorantiam inuincibilẽ: ſed nõ poteſt impediri per ignorantiam, ergo. Maior cũ conſequentia patet, quia nulla eſt potẽtior excuſatio, nec quæ magis cauſet inuoluntariũ, quàm ignorantia. Minor verò patet, quia licèt ignorantia excuſet culpã, nõ verò tollit vires legis tam in obligando, quantũ eſt de ſe, quàm in efficiẽdo. 1.

In hoc puncto diſtinctione vtendum eſt inter irritationem propriè pœnalẽ, quæ in odiũ alicuius peccati principaliter imponitur, & illã, quæ per ſe inducitur propter bonum, & fauorem, aut communitatis, C aut membrorũ eius, ſiue directè per prohibitionẽ, aut irritationem actus, ſiue conſequenter per inſtitutionem formæ neceſſariæ ad valorem actus inducta ſit. 2.

Primò igitur dicendum eſt, quando irritatio tantùm in pœnam impoſita eſt, per ignorantiam, vel aliam ſimilem, quæ à culpa excuſat, impeditur. Docẽt Card. in Clement. 1. de elect. q. 18. Bolognet. in l. *omnes populi*, ff. de iuſt. & iur. n. 153. vbi alios refert. Probatur, quia ceſſante cauſa (vtique per ſe, & adæquata) ceſſat effectus, ſed in præſenti caſu culpa eſt cauſa per ſe, & adæquata talis irritationis, quia hoc modo eſt cauſa pœnæ, & illa irritatio pœna quædam eſt, vt ſupponitur, ergo. Vnde cõfirmatur ex generali principio, quòd ignorantia excuſans culpã, excuſet etiam pœnã, quod ſuprà traditum eſt, & probatum, ſed nõ eſt minor ratio in hac pœna irritationis actus, vt ceſſare debeat, D ceſſante culpa, quàm in aliis: ergo idẽ in illa dicẽdum eſt. Et poteſt hoc confirmari ex his, quæ diximus li. 4. de Orat. c. 30. n. 17. ſcilicet, eum, qui ex obliuione naturali omittit diuinum officium, facere fructus ſuos, non obſtante lege pœnali irritante acquiſitionẽ fructuum, contra non recitantes lata, quia per illã obliuionem ceſſat culpa, & conſequẽter etiam pœna; ergo idem erit in omnibus ſimilibus. Dices, collatio beneficij ſimoniacè facta irrita eſt, quæ irritatio eſt pœnalis, & nihilominus tenet, etiamſi ignorãti inuincibiliter ſimoniam beneficium collatum ſit, vt lib. 4. de ſimon. c. 57. n. 35. oſtenſum eſt. Reſponderur, illud eſſe ſpeciale, quia fuit in illa lege expreſſum in deteſtationem illius delicti. Addo etiam ibi, ſemper interE uenire aliquam culpã, vel collatoris, vel alicuius tertij, quæ ſufficit ad ſuſtinendam illam pœnam, etiamſi recipiens excuſetur: nam ad punitionem alterius, ipſe etiam per accidens patitur. Dici etiam poteſt, illã irritationem non tantùm eſſe pœnalem, ſed etiam per ſe inductam propter vitandam omnem indecentiam rerum ſacrarum, quæ ex ſimonia prouenit, & propter vitandam omnem notam, & infamiam illius in his, qui Eccleſiaſtica beneficia validè conſequuntur. 3.

Cardin.
Bolognet.

Ceſſante cauſa per ſe & adæquata, ceſſat effectus.

Tandem circa hanc cõcluſionem occurrebat quæſtio, an ignorantia irritationis, & non prohibitionis, quæ culpam contra legem excuſare valeat, impediat irritationem actus. Sed hoc etiam pendet ex quæſtione ſuprà tractata, an ignorantia ſolius pœnæ excuſet 4.

De ignorãtia irritationis, an impediat irritationem actus.

excuſet illam, etiamſi contra legem peccatum ſit. In qua partem negantem veriorem eſſe cenſuimus. Vnde conſequenter in præſenti dicendum eſt, quando lex humana prohibet actum, addendo irritationem per modum pœnæ, ſi lex non ignoratur, vt prohibēs, licèt ignoretur vt irritans, actum contra legem factū eſſe irritum, quia talis ignorantia non excuſat peccatum contra legem, & conſequenter nec excuſat pœnam, licèt ignoretur; ergo neque excuſat irritationem, quia irritatio non eſt talis pœna, quæ requirat ſpecialem contumaciam, ſicut excommunicatio, & ſimiles cenſuræ. Item hoc modo incurritur irregularitas pœnalis, licèt ignoretur ipſa pœna, ſi non ignoratur prohibitio, neque excuſatur culpa; ergo idem eſt de quacunque inhabilitate perſonæ; ergo & de irritatione. Denique inductione hoc oſtendi poteſt in beneficiato non recitante culpabiliter, qui non facit fructus ſuos, etiamſi pœnam ignoret, & ſic de aliis. Quæ doctrina etiam procedit indifferenter, ſiue actus irritatus per legem eſſet iam damnatus, ſiue de nouo per illam damnetur, quia hoc valde extrinſecum, & accidentarium eſt, vt de pœna etiam dixi. Et hoc magis conſtabit ex puncto ſequenti.

5. *2. Concluſ.* Dico ſecundò: Quoties lex, conſtituendo formam ſubſtantialem ſeruandam in actu, cōſequenter irritat illum, qui fit ſine tali ſolemnitate, impediri nō poteſt ille effectus, prout à lege præſcribitur ſtāte tali defectu, ideóque non poteſt eſſe validus actus factus cōtra talem legem. Supponimus ſermonem eſſe ſtante lege in ſua vi, & non interueniente diſpenſatione Principis. Probatur ergo primò ratione generali quaſi philoſophica, quia forma ſic ſtatuta per legem eſt ſubſtātialis tali actui ſub tali, vel tali ratione, ſcilicet, cōtractus, profeſſionis, teſtamēti, vel alia ſimili, ſed abſque forma ſubſtantiali non poteſt res ſubſiſtere; ergo neque actus ille poteſt ſuum eſſe habere ſine tali forma, ergo tali forma deficiente non poteſt impediri defectus nullitatis. Secundò lex illa reſiſtit valori talis actus, ergo ſi volūtas Principis nō derogat legi (vt ſupponitur) non poteſt priuata volūtas alicuius illi reſiſtere, vel illam impedire; ergo nullum impedimentum cogitari poteſt ad hoc ſufficiēs. Atque hæc aſſertio magis confirmabitur ſimul cum ſequēti: nam hæc lex in tantum irritat, in quantum virtute prohibet, vel nō admittit actum ſine ſolemnitate factum quoad valorem eius, & ideo eadem eſt ferè ratio de illa, & de lege directè, & per ſe prohibente, & irritante actum.

6. Dico ergo tertiò: Quando lex abſolutè, & ſimpliciter prohibet, & irritat actum, non poteſt irritatio illa per cauſam inferiorem, vel propter particularem occaſionem impediri, ſecluſa Principis diſpenſatione formali, vel præſumpta, vt nunc loquimur. Hæc aſſertio communis eſt, vt ex his, quæ ſtatim allegabimus, conſtabit. Et probatur ſufficienter illa generali ratione, quòd lex eſt, quæ operatur hunc effectum, & de ſe ſemper eſt efficax, nec poteſt impediri ab inferiori voluntate, aut poteſtate, quando ipſa abſolutè loquitur, & prohibet. Explicatúrque in hunc modum: Quia vt effectus ſit validus, nō obſtante tali lege, neceſſe eſt, vt intercedat aliqua ſufficiēs ratio interpretandi legem illam non procedere in illo caſu, id eſt, non fuiſſe mentem legiſlatoris, obligare ad ſeruandā talem formam in tali opportunitate, ſed hæc interpretatio admittenda nō eſt in tali lege irritante, quādo illa exceptio in ipſa lege, vel in alio iure nō habetur, ergo. Maior euidens eſt ex dictis, quia cōtra legē reſiſtentem non poteſt valere actus, ergo è contrario, vt valere poſſit in aliquo caſu neceſſe eſt, vt pro illo nō ſit poſita lex. Minor autem probatur, quia tres tātùm, vel quatuor cauſæ, vel occaſiones excogitari poſſūt, ob quas in particulari caſu poſſit illa interpretatio fieri in tali lege. Vna eſt defectus voluntatis in eo qui facit contra talem legem per ignorantiam. Alia erit ſimilis defectus propter metum. Tertia eſſe poteſt, quia contrahens, ſeu operās cedit iuri ſuo. Quarta eſſe poteſt neceſſitas aliqua, quæ cogat per epiikiam interpretari non fuiſſe mētem Principis pro eo caſu obligare. Quintò addi poteſt ceſſatio cauſæ, & rationis legis. Sed de his duabus dicemus meliùs capite ſequenti, quia ſi veræ ſunt, in eis interuenit quædā interpretatiua diſpenſatio legis. Ex aliis verò tribus cauſis nulla eſt ſufficiens.

Et in primis quòd ignorantia legis irritantis non impediat irritationem actus, ſiue ignorātia ſit de ſola vi irritandi legis, ſiue abſolutè de tota lege, indubitatum eſt apud omnes, vt patet ex Gloſſa in Clemēti. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam Cord. & alij communiter ibi ſequuntur, Decius in cap. 2. de conſtitution. lect. 2. num. 5. & ibi Abbas, Felinus, & alij, Soto lib. 1. de iuſtitia, quæſt. 1. art. 4. cum multis, quos infrà referemus tractando de promulgatione legis irritantis neceſſaria ad effectum irritandi, & plures etiam refert Sanci. li. 7. de matrimonio, diſput. 9. n. 10. Probatúrque ſufficienter ex cap. 1. de conceſſ. præbend. & ex cap. *dudum*, & cap. *quoddam*, de præbend. in 6. Ratio autem eſt ſuprà tacta, quia ignorantia ſolùm poteſt excuſare à culpa, hæc autem irritatio non pendet à culpa, quia non eſt pœna, vt cap. 19. dictum eſt, quia non in odium, ſeu vindictam peccati ponitur, ſed per ſe propter commune bonum, ergo ignorantia non poteſt obſtare huic effectui. Dices, quando actus ſimpliciter prohibetur per legem, tunc irritatio pœna eſt eiuſdem actus contra legem facti. Reſpondeo, etiam illam non eſſe propriè pœnam ex primaria intentione legis: nam per ſe intendit irritationem propter bonum commune, vt patet de lege irritante matrimonium inter cōſanguineos, & aliis ſimilibus. Quæ etiam quoad hanc partem leges morales ſunt, & directiuæ, vt ſuprà dixi, & ideo ignorantia non impedit talem effectum. Vnde etiam auctores, qui hanc vocant pœnam, dicunt eſſe adeò intrinſecam, vt per ignorantiam non impediatur, vt ex multis refert Sanci. lib. 3. de matrim. diſput. 17. num. 10. Quanquam plures ex illis potiùs condiſtinguant hanc irritationem à pœna, vt ſuprà retuli. Confirmatur à ſimili: nam irregularitas, quæ non eſt pœna, incurritur, non obſtante ignorantia, vt ex propria materia conſtat, & idem eſt de inhabilitate, quæ non eſt pœna, vt patet de inhabilitate ad matrimonium contracta ex affinitate, vel cognatione, ergo idem erit in præſenti. 7.

Gloſſa. Decius. Felin. Sotus. Corduba. Sanc. c. 1. de conceſſ. preben. c. dudum. c. quoddam. Sancius.

Denique patet concluſio inductione in teſtamento minùs ſolemni, & ſimilibus. Vnicum tamen exemplum pro multis ſufficit de ſolemnitate requiſita ad valorem matrimonij per Concilium Tridentin. Eſt enim certiſſimum ſi abſque illa nunc fiat matrimonium inter ignorantes, vbi Concilium eſt promulgatum, illud eſſe nullum, vt omnes moderni de matrimonio ſcribentes docuerunt, & Medin. 1. 2. q. 90. ar. 4. Et omnes Theologi conſentiunt, quia verba Concilij abſolutiſſima ſunt, & illam addere exceptionem valde temerarium eſſet. Imò ideo Concilium voluit, neceſſariam eſſe promulgationē illius decreti in ſingulis parochiis ad effectum irritandi, & poſt illam vnius menſis tempus conceſſit, ne matrimonia vlla inter ignorantes fieri contingeret. Ignorantia ergo nō impedit hanc nullitatem. Idem videre licet in aliis impedimentis irritantibus vel matrimonium, vel profeſſionem, & ſimilia. Dices, hæc irritatio ſæpe fit in gratiam contrahentis, at beneficium non confertur inuito, qualis eſt ignorans, ergo. Reſpondeo primò, per poteſtatem ſuperiorem etiam inuito conferri beneficium, quando illi, vel communi bono expedit. 8.

Conc. Trid. Medina. Diluitur obiectio.

Se

Secundò dico, illum non eſſe inuitum, ſed ad ſummum non volentem, quod valde diuerſum eſt: ignorantia enim præciſè ſumpta non cauſat inuoluntarium poſitiue (vt ſic dicam) ſed ſolùm non voluntarium, & ſæpe fit beneficium ignoranti, & ſine conſenſu eius expreſſo, vel tacito. Dici item poteſt, nunquam deeſſe præſumptum conſenſum. Quamuis re vera nec ille neceſſarius ſit, quia per has leges per ſe conſulitur communi bono.

9\. *De contrahente matrimonium ob metum.* Deinde quòd metus non impediat, eodem exemplo facilè oſtendi poteſt, quia ſi quis per metum mortis cogatur nunc contrahere matrimonium ſine parocho, & teſtibus, nihil efficiet, & idem in vniuerſum eſſe de contrahente per metum cum impedimento irritante, docet Caietan. 1.2.q.96.ar.4. & ibi Medin. & alij moderni. Soto lib. 1. de iuſtitia, q.6.art.4. & in 4. d. 22. q.1.ar.4. Nauarr. cap. 27. n. 141. Idem ergo erit in quacunque alia lege irritante. Dices in matrimonio illud inueniri, quia ipſe metus irritat contractum, & ideo operari non poteſt ad alias irritationes impediendas. Reſpondeo primò, illam irritationem eſſe accidentariam ad id, de quo agimus: nam licèt daremus, metum non irritare matrimonium, nihilominus matrimonium inter conſanguineos metu factum eſſet irritum. Et ita ibi interueniunt duo impedimenta, vt rectè notauit Sanci. lib. 7. de matrimon. diſp. 5. n. 4. Et declarari poteſt ex opinione dicentium, matrimonium contractum ex metu graui, illato non ſolùm ad contrahendum, ſed etiam ad conſummandum, non irritare matrimonium, ne vertatur in damnum, quod pro fauore conceſſum eſt: nam illi, vt exiſtimo, non concederent, matrimonium inter cõſanguineos fore validum, licèt fiat ex metu graui illato ad contrahendum, & conſummandum. Neque poſt Concilium Tridentinum dici poteſt validum fore matrimonium factum ſine parocho, & teſtibus ex timore ſimili, vt bene etiam docet Sanc. ſuprà; ergo tota ratio eſt, quia metus grauis non ſufficit impedire efficaciam legis irritantis.

Caiet. Medina. Soto. Nauar. Sanc. Conc. Trid.

10\. *Metus minuit libertatem, irritationem verò non impedit.* Denique ratione ſic declaratur, retorquendo obiectionem factam, quia metus de ſe ſolùm minuit voluntatem, & libertatem; at hoc impertinens eſt ad impediendam irritationem actus, quæ per legem fit, quin potiùs de ſe iuuat, vt magis irritet, quia lex non fauet his violentiis, ſed potius reſiſtit illis. Item magis impedit voluntarium ignorãtia, quàm metus, & nihilominus ignorantia non impedit irritationem; ergo nec metus impediet. Dices, rectè probari, metum per ſe, & ex vi intrinſeci effectus nõ impedire irritationem; nihilominus tamen propter vitandum grauiſſimum damnum mortis poſſe impedire, quia lex humana non obligat cum tanto rigore, & ideo licèt prohibeat, & irritet actum, ſi imminet grauis mortis metus, niſi fiat actus, non obligabit humana lex, nec impediet, quominus validè fiat. Reſpondeo, aliud eſſe conſiderare legem quoad prohibitionem actus, aliud quoad irritationem. Nam quoad primum fieri poteſt, vt metus excuſet à culpa faciendi actum contra legem, ſaltem ex ea parte, qua eſt contra humanam legem, vt patet, ſi quis ex timore profiteatur antè impletum annum profeſſionis, vel ſi contrahat exteriùs cum affine ad vitandam mortem: tunc enim probabile eſt, non peccare contra prohibitionem Eccleſiæ, quidquid ſit, an peccet contra ſacramenti reuerentiam, quod ad præſens non refert. Quoad aliam verò partem irritantem non eſt neceſſe, vt legis efficacia impediatur, quia illa non pendet ex culpa, quæ ibi committitur, vt dictum eſt. Neque eſt neceſſaria validitas actus ad vitandam mortem, quia per comminationem mortis non cogitur aliquis, niſi vt faciat, quod in ipſo eſt: non enim ipſe irritat actum, ſed lex; ergo nulla eſt ratio, cur tunc ceſſet efficacia legis.

Diluitur 1. obiectio.

Vrgebis, quia interdum poteſt eſſe neceſſaria validitas actus ad vitandam mortem comminatam, vt ſi quis metu cogatur ducere conſanguineam, & ſtatim conſummare, tunc valor contractus neceſſarius eſt, vt poſſit matrimonium conſummari ſine peccato mortali. Reſpondeo, metum mortis poſſe excuſare ab obligatione legis humanæ, quæ ab illa naſcitur; non tamen excuſare ab obligatione legis naturalis, quæ naſcitur, præſuppoſito aliquo effectu legis humanæ, quem effectum non potuit metus impedire, quia non pendet ex hominis voluntate. Vt, v.g. ſi quis ſimoniam committat circa rem conſecratam ex inſtitutione Eccleſiæ, non excuſabitur propter metum, neque etiamſi iniuſtitiam committat, vendendo rem vltra taxam legis. Sic ergo in præſenti non excuſatur quis in eo caſu ratione metus, quia re vera per illum non inducitur ad agendum contra legem Eccleſiæ, ſed ad committendam fornicationem. Per legem enim Eccleſiæ immediatè fit, vt hæ perſonæ ſint inhabiles, vt idem Concilium ait, quæ inhabilitas non eſt in poteſtate hominis, vt per metum auferatur: hinc verò conſequenter fit, vt copula inter perſonas ſic exteriùs contrahentes ſemper ſit fornicaria, & ideo cùm quis ad illam cogitur, non inducitur ad agendum contra legem humanam, ſed contra naturalem, & ideo metus talis non excuſat. Quòd ſi inquiras vnde conſtet, Eccleſiam tam abſolutè impoſuiſſe illam inhabilitatem, vt non ceſſet etiam in tãto diſcrimine, & quæ ratio huius rigoris reddi poſſit. Reſpondeo, id conſtare ex ſenſu, & vſu totius Eccleſiæ, & communi conſenſu Doctorum. Ratio verò eſt, quia eſſet contra efficaciam, & finem ipſius legis huiuſmodi exceptionem in ipſa ponere, vel admittere. Maximè cùm illud periculum ſit valde remotum, quod à lege non debuit conſiderari: nam inde ſumerent homines occaſionem incutiendi huiuſmodi metum circa vſum qui ſine tranſgreſſione prioris legis irritantis licitè fieri non poteſt, ad legem ipſam eludendam.

11\. *Obuiatur alteri obiectioni.*

Sed inſtabis: nam interdum aliquis incutit alteri hunc metum, vt ex nullitate actus commodum reportet, cum magno alterius detrimento, qui per violentiam cogitur ita facere actum; videtur ergo tunc alienum a ratione, vt lex faueat illi, qui iniuriam infert in damnum illius, qui iniuriam patitur; fauebit autem ſi is qui infert alteri iniuſtum metum, obtineat nullitatem actus, quam ipſe iniquè intendit, & alteri iniuriam paſſo pernicioſa eſſet. Exemplum eſſe poteſt in teſtamento minùs ſolemni, ſi per metum grauem quis cogatur in ſuo teſtamento non ſeruare ſolemnitatem requiſitam ad valorem eius, ne tranſeat hæreditas ad eum, quem ipſe vult inſtituere, ſed ad alium, & fortaſſe ad ipſum, qui incutit metum. In eo enim caſu cõſequetur ille iniquus virtute legis, quod iniquè intendit, ſi actus non ſit validus, quod videtur abſurdum. Item ſolemnitas illa introducta eſt in fauorem teſtatoris, vt tollantur occaſiones defraudandi mentem eius; ergo non debet ita ſeruari, vt redundet in eius incommodum, iuxta regulam iuris 61. in 6. *Quod in alicuius gratiam conceditur, non eſt in illius diſpendium retorquendum*: ergo in illo caſu non operabitur ſuum effectum. Et idem erit quoties metus redundauerit in fraudem legis, ſeu contra finem eius. Reſpondeo, hæc omnia nihil obſtare, quominus actus ille ſine legis ſolemnitate factus, inualidus ſit, quia caret ſubſtantiali forma, ſine qua ſubſiſtere non poteſt. Et quòd per iniquitatem, & iniuſtitiam illa priuetur, parum refert, quia nullitas formaliter prouenit ex carentia formæ, accidentariúmque eſt, quòd ab hac, vel illa cauſa proueniat. Nec lex cooperatur ad alterius iniquam vim, ſed illa non obſtante effectũ ſuum operatur, quia ita expedit communi bono. Et ideo etiam nõ cõſideratur priuatum incõmodum huius, vel illius

12\. *Obiectio.*

perſonæ; quod per accidens ſequitur, & non poteſt A ſemper à lege impediri. Et ita non procedit tunc regula iuris citata, quæ cum proportione eſt intelligenda, vel quando aliquid conceditur propter priuatum commodum, & reſpectu eiuſdem ceſſat, vel quando erat propter commune bonum, & generaliter ceſſat, & in commune diſpendium cõuertitur. In illo tamen caſu particulari manebit, qui iniuriam intulit, obligatus ad reſtitutionem damni illati, tam in conſcientia, quàm in exteriori foro, ſi metus, & iniuria in illo probari poſſit.

13. *Nihil obſtare quominus lex ſuum habeat effectum quoad irritationẽ, quãdo is cuius intereſt, cedit iuri ſuo, vbi commune bonũ.*

Atque hinc vlterius conſtat, quid de tertio membro dicendum ſit, ſcilicet, an hæc irritatio ceſſet, quando is, cuius intereſt, cedit iuri ſuo. Dicẽdum eſt, nihil hoc referre, vel obſtare, quominus lex effectum ſuum opeB retur. Et ratio à priori eſt, quia lex reſpicit commune bonum in tali irritatione, & hoc non ceſſat, etiamſi priuatum incommodum per ceſſionem perſonæ voluntariè ceſſare videatur. Nec poteſt quis renunciare, aut derogare communi bono, cedendo proprio, ſicut non poteſt quis renunciare priuilegio communitati per ſe primò conceſſo, & ſibi ratione totius corporis communicato, vt latè dixi lib. 2. de iuramen. cap. 23. in princ. & cap. 26. num. 6. talis ergo ceſſio in præſenti caſu friuola eſt, & nulla, vnde non poteſt irritationem legis impedire. Quod etiam inductione oſtendi poteſt in vtroque modo irritationis ſuprà poſito. Nam licèt teſtator dicat, ſe cedere iuri ſuo, & velle, vt teſtamentum ſine debita ſolemnitate ſit validum, & efficax, nihil efficiet, vt nunc ſuppono, & videtur eſſe extra cõ C trouerſiam quoad valorem teſtamenti, vt tale inſtrumentum eſt, etiamſi de efficacia voluntatis ad dandum dominium in conſcientia ſit controuerſia, quæ nunc tractanda non eſt. Magis verò indubitatum eſt in ſolemnitate præſcripta per Concilium pro matrimonio contrahendo: nam etiamſi contrahentes maximè velint cedere iuri ſuo, & aliter cõtrahere, non poterunt, etiamſi ex tali cõtractu in tali caſu nullum ſequeretur incommodum, quia generalis lex hoc non conſiderat. Idem eſt de lege irritante matrimonium metu contractum: nam licèt is, qui metum patitur, velit cedere iuri ſuo, & validè contrahere, vt poſſit licitè conſummare, & ſic mortem euadere, non poterit, vt verior habet opinio, quã rectè tractat Sanc. lib. 4. de D matrimon. diſp. 18. à num. 14. quia ita expedit ad commune bonum per legem illam intentum, & quia formalis diſpoſitio legis, & ratio eius ſemper ſubſiſtit, etiamſi perſona illa particularis velit cedere iuri ſuo propter vitandum priuatum incommodum, quod lex non conſiderat.

Idẽ eſt de ſolennitate matrimon. cum teſtibus Sic me, & in matrim. metu cõtracto.

Sanc.

14. *Obiectiones.*

Sed obiici poteſt, quia lex poſtulans annum integrum profeſſionis ad validitatem profeſſionis generalis erat ante Concilium Tridentinum, & tamen poterat aliquis cedere iuri ſuo, & ceſſabat irritatio; ergo idem erit in quacunque ſimili lege quandiu ipſa expreſsè nõ excludit hanc facultatẽ cedendi iuri ſuo, expreſsè diſponendo, vt tale ius non poſſit renunciari, ſicut nunc in illo caſu diſpoſitum eſt per Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 15. de regular. Deinde obiici poſſunt iura E canonica, & ciuilia, quæ dicunt ſuſtinenda eſſe iuramenta contra leges ciuiles irritantes, quando ſine diſpendio animæ impleri poſſunt, iuxta cap. *cùm contingat*, de iur. iur. cap. *quamuis*, de pactis in 6. Authent. *ſacramenta*, C. ſi aduerſus vẽditionem. Supponunt enim hæc iura, poſſe aliquem cedere iuri ſuo, etiam contra legem irritãtem, & ita licitè implere quod iurauit; ergo tunc ceſſat irritatio legis per renunciationem proprij iuris. Et ratio eſt, quia hæ leges ſæpe continent priuatum fauorem, cui vnuſquiſque renunciare poteſt, cap. *ad Apoſtolicam*, de regular.

Conc. Trid.

c. cùm contingat. c quamuis.

c. ad Apoſtolicam.

15.

Ad priorem partem reſpondeo, illam legem antiquam non fuiſſe ſimpliciter irritantem, ſed ſub illa A conditione, niſi vtraque pars, ſcilicet, nouitius, & conuentus cederet iuri ſuo, ſeu liberè conſentiret in profeſſionem antea factam. Vnde nec lex illa continebat abſolutam prohibitionem, vt profeſſio antea non fieret, ſed tantùm ſub eadem conditione. Nec erat tunc poſita primariò propter bonum ſtatus religioſi abſolutè, ſed incommodum contrahentium, & dependenter ab eorum renunciatione. Quæ omnia manifeſtè colliguntur ex cap. *ad Apoſtolicam*, de regular. Imò ſibi ſignificatur, tũc aliquo modo fuiſſe prohibitam illam renunciationem, non ſimpliciter, ſed ne paſſim fieret: vel ne indiſcretè admitteretur talis renunciatio anni probationis, *qui in ſubſidium fragilitatis humanæ noſcitur inſtitutum*. Itaque illa lex non erat irritans, vel non erat B ex illis, de quibus nunc loquimur, quia nec dabat formam ſubſtantialem contractui, ſed præfigebat tempus, nec prohibebat abſolutè cõtrarium, ſed cum certo modo. Concilium autem Tridentinum abſolutam legem prohibentem ſtatuit, & clauſulam abſolutè irritantem addidit, & ideo iam non eſt locus renunciationi proprij iuris, etiam ſi hoc ipſum Concilium non expreſſerit. Vnde poteſt potiùs retorqueri argumentum, quòd vbi lex dat formam abſolutè præcipiendo, vel prohibendo, & irritando ſimpliciter actum, non habeat locum priuata renunciatio, nec actus nullitatem impedire debet.

c. ad Apoſtolicam.

Conc. Trid.

Tunc verò occurrit altera pars in obiectione poſita, circa quam inſtitui poſſet longa diſputatio de vi, & 16. modo obligationis illarum legum; & quomodo iura C mentum quodammodo contra illas præualeat. Sed quia de hac re diſputaui latè in tract. de iuram. lib. 2. à cap. 20. ideo breuiter dico, in primis leges illas non eſſe ſimpliciter prohibentes, ſed tantùm purè irritantes, imò nec abſolutè irritantes, ſed quaſi ſub conditione, niſi ille, ob cuius fauorem latæ ſunt, iuri ſuo renunciauerit. Eſt enim magna differentia inter legẽ ſimul prohibentem, & irritantem, & purè irritantem: nam prior non ſolùm irritat actum, ſi fiat, ſed etiam prohibet, ne fiat, & ita regulariter talis lex non fertur in fauorem priuatorum, ſed intuitu communis boni, & ideo nihil conferre poteſt, ad impediendum effectum eius, renunciatio priuatæ perſonæ. Et patet, quia illa renunciatio non poteſt impedire, quominus pec D catum ſit facere actum contra legem prohibentem abſolutè, quia voluntas priuata non poteſt facere, vt lex prohibens non obliget: neque reſpectu obligationis legis habet locum renunciatio; ergo neque reſpectu irritationis habere poteſt locum, aut vim, quia non eſt veriſimile, legiſlatorem voluiſſe irritationem facere tantùm ſub ea conditione, prohibendo actum ſine conditione. At verò lex purè irritans non prohibet actum abſolutè, ſed fertur in fauorem priuatorum, cui poſſent ipſi renunciare. Et ideo dixit Panormit. in cap. *ad Apoſtolicam*, de regular. quòd lex cuius fauori renunciare quis poteſt, non tam eſt prohibitio, quàm exhortatio, vtique reſpectu illius: nam reſpectu aliorum poteſt continere vim prohibitionis. Sicut de priuilegio dicimus, non habere rationem legis reſpectu E eius, cui conceditur, ſed reſpectu aliorum. Tales ergo videntur eſſe illæ leges, nos autem de legibus prohibentibus, & irritantibus abſolutè loquimur. Quòd ſi fortaſſe leges illæ continent abſolutam irritationem (vt eſt probabile) dicendum eſt, nõ impediri irritationem talis actus per iuramẽtum, ſed ſuſtineri effectum eius, qui non erat per legem prohibitus, & ita formaliter, & in ſe non confirmari actum per legem abſolutè irritatum propter renunciationem priuatæ perſonæ, ſed ſolùm virtute formali alia via ſuſtinendo eundem effectum, vt in dicto loco latiùs tractatum eſt.

Panorm.

* * *

CAPVT

CAPVT XXIII.

Vtrùm in lege irritante actum ipſo facto, & ante omnem ſententiam habeat locum epikia.

Ratio dubit.

1. RAtio dubitandi eſt, quia interpretatio voluntatis legiſlatoris videtur poſſe habere locum in legibus irritantibus non minus, quàm in prohibentibus tantùm, vel præcipentibus; ergo poterit ceſſare irritatio per coniecturatam mentem legiſlatoris, ſicut ceſſat obligatio. Probatur æquiparatio, quia ſicut lex generaliter prohibens poteſt in particulari caſu non ſolùm non eſſe vtilis, ſed etiam nocere, ita etiam lex irritans quatenus talis eſt: ſeu (quod idem eſt) ſicut in priori lege poteſt ceſſare ratio legis in particulari, non ſolùm negatiuè, ſed etiam contrariè, ita etiam in lege irritante, vt ſi ex irritatione contractus hic, & nunc ſequantur abſurda, intentioni legiſlatoris contraria. Accedit, quòd hac ratione multi Iuriſperiti docent, legem annullantem actum in fauorem alicuius, non ſortiri effectum, ſi irritatio in eius nocumentum cedat, quia tunc ceſſat ratio legis contrariæ, quia vertitur in damnum, quod propter commodum fuerat conceſſum, & ita eſt contra intentionem legiſlatoris, & contra regulam iuris ſupra citatam. Quod tradit abſolutè Felin. in cap. *cum*, de teſtib. n. 1. cum Roman. conſ. 32. dicente, alienationem factam à minori, quamuis annulletur per ius, ſuſtineri nihilominus, ſi in vtilitatem minoris cedat. Sic etiam dixit Nauarr. Comment. de regul. n. 31. contractum factum à religioſo ſine licentia Prælati, licèt per ſe non valeat, ſi tamen cedat in vtilitatem religionis, ſuſtineri, quia in eius fauorem irritatio facta eſt. Atque eodem ferè modo idem Nauarr. in Comment. de alienat. rer. Eccleſiaſticar. à nu. 15. dicit alienationem rerum Eccleſiaſticarum, non ſeruata forma Eccleſiæ, & contra legem irritantem factam, eſſe validam: ſi eſt vtilis Eccleſiæ, & in ea ſeruatur forma iure naturali debita. Idémque dicit de electione facta contra formam iuris. Denique ex hoc principio aliqui auſi ſunt dicere, per epikiam poſſe nunc aliquando valere matrimonium inter Catholicos factum ſine parocho, & teſtibus, etiam in locis vbi eſt Concilium promulgatum, ſcilicet, in caſu extremæ neceſſitatis, vbi nõ adeſt parochus, & periclitatur ſalus æterna hominis concubinarij agentis animam, niſi priùs matrimonium cum concubina contrahat, & neceſſitas etiam magna vrget, vt filij legitimi efficiantur.

Felin.

Nauar.

Aliqui affirmaſſe epykiã ſufficere ad matrimoniũ ſine teſtibus, vbi promulgatum eſt Tridcnt.

2. Nihilominus cenſeo, in legibus irritantibus, quæ vel formam ſubſtantialem humanis contractibus præfigunt, vel abſolutè prohibent actus quos irritant, non eſſe admittendam exceptionem quoad irritationem actus per ſolam epikiam, moraliter loquendo. In his enim rebus, quæ ex varijs circunſtantijs pendent, vix poteſt tam vniuerſalis regula conſtitui, quæ non patiatur aliquam exceptionem, ſi fingendi, & excogitandi caſus detur licentia: & ideo moraliter loquimur de humanis rebus, prout ſecundùm ordinarium curſum contingunt, & ſic dicimus, actum irritum per legem ſimpliciter, & abſolutè, non poſſe vnquam validè fieri contra verba legis, per ſolam epikiam. Probatur primò, quando lex inducit ſubſtantialem formam, quia in nullo caſu poteſt res ſubſiſtere ſine tali forma; ergo in nullo etiam caſu poteſt irritatio ceſſare, quæ oritur ex defectu talis formæ. Dices, non ſubſiſtere rem tunc ſine forma ſubſtantiali, ſed deſinere formam illam ſubſtantialem eſſe, ſicut ſi in ea diſpenſatum eſſet. Sed contrà, quia forma ſubſtantialis cùm conſtituat rei eſſentiam, debet eſſe ſemper eadem, quoad fieri poſſit, debet etiam eſſe immutabilis in ſuo ordine, ita vt ſaltem ſolus ipſe illam mutare poſſit, qui illam inſtituit. Et hac ratione dicimus, nullum præter Chriſtum Dominum poſſe facere, vt ſacramentum ſine ſubſtantiali forma validè fiat, neque in hoc admittitur epikia, neque diſpenſatio per alium, quàm per ipſummet Chriſtum; ergo idem cum proportione dicendum eſt in omni forma ſubſtantiali per legem introducta.

Mens authoris negatiua moraliter loquendo.

3. Secundò de omni irritatione prohibente actum eſt efficax ratio, quia lex irritans voluntatem ad actum aliquem, inhabilitat perſonam, vel ſimpliciter, vel ad contrahendum, niſi iuxta formam legis, ſicut in principio capitis præcedentis declaratum eſt; ſed inhabilitas per legem inducta nõ poteſt reſtitui per modum epikiæ, quia epikia ad ſummum poteſt conducere ad excuſationem obligationis: ad dandam autem poteſtatem, quam homo nõ habet, aut reſtituendam ablatam, non ſufficit, quia ad hoc requiritur poſitiuus actus, qui tunc non fit, nec à ſuperiore, nec ab aliquo, qui vim habeat reſtituendi poteſtatem ablatam, vel auferendi inhabilitatem inductam. Nec cogitari poteſt, quòd per ſe eſſet inhabilitas, vel quòd ſub ea conditione inducta ſit, vt in caſu neceſſitatis auferatur, vel quaſi ſuſpendatur; id enim eſt veluti contra naturam inhabilitatis abſolutè, & ſine reſtrictione inductæ: eſt etiam contra morem talium legum, quoties talem inhabilitatem ſimpliciter inducunt, vt patet de inhabilitate ad contrahendum cum conſanguinea in gradu prohibito, quæ in nullo caſu ceſſare poteſt ſine diſpenſatione.

Ratio de omni irritatione.

4. Et hac ratione dicunt communiter Doctores, perſonam inhabilem ad matrimonium non poſſe propter quodcunque periculum, vel metum mortis contrahere matrimonium, & cõſummare, quia nunquam erit illud matrimonium validum propter inhabilitatem, quæ non reſtituitur per metum, vel ſimilem occaſionem. Ita docet Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. ar. 4. in fine, & ſequuntur Medi. 1. 2. q. 96. ar. 4. dub. 2. ad 2. & alij moderni; ergo idem erit in quacunque ſimili inhabilitate. Idem videre licet in irregularitate, quæ de ſe perpetua eſt: licet enim in caſu poſſit ſuſpendi vſus eius circa actum quem prohibet, & non irritat, non tamen poteſt ipſa auferri, niſi diſpenſatio intercedat. Et idem eſt in excommunicatione, & alijs cenſuris, quæ non auferuntur propter extrinſecas occaſiones, vt ſic dicam, niſi per abſolutionem auferantur; vel niſi in ipſa lege habeant terminum præfixum, quo abſolutæ eſſent. Quod etiam in irritationibus & inhabilitatibus locum habet, vt conſtat. Nam interdum imponuntur vſque ad certum tempus, vt patet, quando requiritur tanta ætas, &c. Interdum per alias leges fit exceptio, vt in extrema neceſſitate mortis quilibet miniſter ſacramenti confeſſionis quantumuis inhabilis ſit habilis, non per epikiam, ſed virtute legis ſcriptæ, vel traditæ.

Soto.
Medin.

5. Contra hanc ſententiam referri poteſt Molin. tract. 2. de iuſtit. diſp. 81. §. *ſum verò*, vbi [illegible] aliquando hunc iuris rigorem eſſe moderandum, quando non tota ſolemnitas, ſed aliqua parua circunſtantia bonæ fide omiſſa eſt, ſeruata æquitate naturali. Nam tunc ipſamet naturalis æquitas poſtulare videtur, vt actus ſuſtineatur. Sed de hoc puncto dicemus in cap. 26. Nunc ſolùm dico, regulam propoſitam ſeruandum eſſe. Eámque eo certiorem eſſe futuram, quo materia legis fuerit grauior, vt ſunt materiæ ſacramẽtorum, & ſtatus religioſi, atque ita per modum regulæ moralis vniuerſaliter cenſeo eſſe veram, quia rationes factæ vniuerſales ſunt. Et licet poſſit fortaſſe habere exceptionem recurrendo ad coniecturatam mentem legiſlatoris, mihi tamen nunc talis exceptio non occurrit, quæ moraliter ſit admittenda. Quia ſi contractus eſt iam factus, & re vera fuit inualidus propter ſolemnitatem prætermiſſam, non habet poſtea locum

Molina.

epikia, vel æquitas, propter effectus poſtea ſubſequutos, vel vtilitates, quæ alteri parti acceſſerunt: id enim accidentarium eſt. Si verò agitur de contractu faciendo, qui habeat effectum validum, & permanentem, tunc ſemper eſt res valde grauis, quæ intentari non poteſt contra legem irritátem propter ſolam extrinſecam neceſſitaté, ſine adminiculo alicuius legis. Ita enim intelligenda eſt aſſertio poſita, vt per ſe conſtat. Nam ſi in virtute alterius legis fiat exceptio, iam non erit epikia, ſed ius. Et ſic intelligenda ſunt, quæ tractat Felin. in cap. *ex parte*, de conſtit. n. 1. verſ. *recepiſtis*. Vbi ait, ratione periculi validum eſſe actum cótra formam mandati, in omiſſione conſilij, ita enim in iure fundatum eſt, in cap. vnic. §. vlt. ne ſede vacan. in 6. Et ad eundem modum ſunt ſimiles exceptiones admittendæ.

6. *Diſtinctio inter prohibitionem & irritationé.* Et ita reſponſum eſt ad rationem dubitandi in principio huius puncti poſitam; negatur enim æquiparatio inter prohibitionem, & irritationé, quia prohibitio natura ſua admittit excuſationem, vel ignorantiæ, vel moralis impotentiæ, & ideo in caſu morali frequenter ceſſat: nam (ſi quis rectè conſideret) ferè in omni interpretatione legis per epikiam moralis quædam impotentia interuenit. Irritatio verò non fundatur in obligatione, nec requirit voluntatem, vel poteſtatem ſubditi, ſed potiùs inducit impotentiam quandam, vel inhabilitatem in illo, ipſo etiam inuito, quæ per ſolam excuſationem auferri non poteſt. Deinde in legibus ſimpliciter præcipientibus, vel prohibentibus non eſt tam neceſſaria ad commune bonum vniformitas in obſeruatione legis, quin moraliter poſſit ſæpe expedire, non obſeruare legem, in legibus autem imponentibus formam ſubſtantialem, vel inducentibus inhabilitatem, magis neceſſaria eſt vniformitas, quia ordinariè ſunt grauiores, & in earum tranſgreſſione eſt maius periculum, & ideo magis expedit bono communi, quòd inuiolabiliter ſeruentur, quàm quòd in vno, vel alio caſu aliquod incommodum vitetur.

7. *Felin.* Ad regulam à Felino poſitam dico, vel eſſe intelligendam de legibus non irritantibus ipſo iure, ſed præcipientibus irritari actum aliter factum: tunc enim cùm actus ſit validus, licèt fortaſſe prohibeatur fieri, non eſt mirum, quòd per epikiam poſſit licitè fieri. Nam tunc penes iudicem erit arbitrium, an irritandus ſit poſtea talis actus, cùm ex neceſſaria occaſione fuerit factus. Vel certè ſi illi auctores loquuntur de actu irrito ipſo facto per legem, ſolùm habebit locum eorum regula, quando irritatio nó eſt abſoluta, ſed conditionalis, vt ſolet eſſe quando principaliter fit in fauorem alicuius priuatæ perſonæ, quæ includit conditionem, ſi illa non ceſſerit iuri ſuo, vel ſi cedat in illius incommodum. Et ita contingere in obligatione minoris, ſenſit clarè Gloſſ. in l. 2. ff. de acceptilat. Et idem exiſtimo eſſe dicendum de contractu religioſi: ſuppoſita illa ſententia Nauarri, de qua in proprio loco latiùs diſputabimus. Atque ita in his caſibus non ſuſtinetur actus propter epikiam contra legem abſolutè irritátem, ſed propter formam legis non irritantis ſimpliciter. Aliud item exemplum ex Nauarro ſumptum, ſi verum eſt, non fundatur in epikia, ſed in hoc, quòd lex illa fundata eſt in præſumptione, de quo dicemus in puncto ſequenti. Denique exemplum illud de matrimonio ſine parocho. & teſtibus, probabile non eſt, vnde retorqueri poteſt argumentum. quia in illo caſu non valet matrimonium contra legem irritantem, vt rectè ſenſit Nauarr. in conſ. 6. de clandeſtin. deſpon. dicens, in nullo caſu poſſe recedi à forma Concilij, tum quia verba eius expreſſa, & præciſa ſunt, tum quia ſi daretur licétia in vno caſu, oſtium aperiretur ad alios, quod eſſet magnum incommodum contra vim, & intentionem legis. Quæ ratio in gradu ſuo in omnibus

A legibus irritantibus locum habet. Idem latè docet Sanc. lib. 3. de matrim. diſp. 17. n. 4.

CAPVT XXXIIII.

Vtrùm lex irritans interdum priuetur ſuo effectu, quia in præſumptione fundatur.

Multorum opinio eſt, ſæpe legem non irritare actum in re ipſa, quia fundatur in præſumptione, & ſæpe veritas non eſt conformis præſumptioni. Ita ſentiunt Doctores, qui dicunt, legem præcipientem in præſumptione fundatam non obligare in conſcientia, quando veritatis fundamentum in re ipſa deficit; idem enim conſequenter dicunt de lege irritante, ſiue ſubſtantialem formam actus præſcribat, ſiue abſolutè prohibeat actum. Quos auctores latè retuli lib. 4. cap. 22. & aliquos adducit Nauar. in Comment. de alienat. rer. Eccleſiaſt. num. 16. vbi ipſe idem ſentit, & in Comment. de ſpoli. num. 6. & ex hoc principio deducit alienationem rerum Eccleſiaſticarum prætermiſſa forma iuris, licèt à iure annulletur, validam eſſe in cóſcientia, ſi in re ſeruetur naturalis iuſtitia, & Eccleſiæ vtilitas. Quod tenuerunt etiam Anton. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccleſ. & ibi Panorm. & in cap. 1. de in integrum reſtit. nu. 19. & alij. Idem infert idem Nauarr. de electione facta ſine ſolemnitate à iure requiſita ad valorem eius, ſcilicet, validam eſſe in cóſcientia, ſi iuſta alioqui ſit, & cum forma iure naturæ ſufficienti fiat. Quæ fuit etiam ſententia Innocent. in cap. *quia propter*, de electio. in cap. *ſi celebrat*, de Cleri. excómun. miniſt. & Archidiac. in regul. *beneficium*, de regul. iur. in 6. Panorm. & Felin. in cap. 1. de conſtit. Domin. in cap. 1. de ſponſal. in 6. — 1. *Opinio negatiua.* — *Nauar.* — *Anton.* — *c. quia plerique.* — B — C — *c. ſi celebrat.* — *Felinus.*

Sic etiam dicunt multi, teſtamentum inofficioſum, ſeu minùs ſolemne validum in conſcientia eſſe, & ſecurum reddere hæredem inſtitutum, ſi conſtet illi de volútate libera teſtatoris, & quòd nulla vis, vel fraus, aut deceptio interceſſerit. Quam eſſe magis communem ſententiam multis relatis tradit Couarr. in cap. *cũ eſſes*, de teſtam. n. 5. & tenet Medin. Cod. de reſtitut. num. 23. in fine, & ex parte Soto lib. 4. de iuſtit. q. 5. art. 3. vbi mediam tenet ſententiam, ſcilicet, talem actum validum eſſe in conſcientia, poſſe tamen irritationem eius etiam in conſcientia per iudicem poſtulari, quam nunc examinare noſtrum non eſt. Nec etiam poteſt ad omnes actus applicari; aliqui enim ſi ſemel valent irritari non poſſunt, vt matrimonium, & profeſſio, ad quos interdum illa ſententia extenditur ab auctoribus. Nam Felin. in dicto cap. 1. de conſtit. num. 39. cum Panormit. in cap. *porrectum*, de regularib. num. 13. dicit, profeſſionem factam ſine ſolemnitate iuris in conſcientia ligare, & validam eſſe, ſi cum ſufficienti libertate, & iuſtè facta eſt, & accepta; per dictum cap. *porrectum*, cum Gloſſ. 2. ibi. Ratio autem generalis eſt, quia deficiente fundamento deficit etiam quicquid in illo fundatum erat; in tali autem irritatione fundamentum eſt res præſumpta; ergo illa non exiſtente, non procedit irritatio, nec legiſlator videtur poſſe iuſtè illam intendere. — 2. *Teſtamentum minùs ſolemne validum in cóſcientia eſſe ſentiunt multi.* — *Couar.* — *Medina.* — *Soto.* — D — *Panormit.* — *Felinus.* — *Gloſſa.* — E

Hæc verò ſententia ſi in ea generalitate ſumatur, quam adducta exempla poſtulant, ſuſtineri profectò nó poteſt: quia ex illa multa ſequuntur valde abſurda. Nam ſi leges ponentes ſolemnitatem certam vt neceſſariam in teſtamentis, alienationibus, electionibus, & aliis ſimilibus actibus humanis, in præſumptione fundantur, idem dicendum erit de omnibus legibus, quæ circa profeſſiones, matrimonia & vota ſimilem ſolemnitatem, vt neceſſariam introducunt, & in vniuerſum de omnibus, quæ circumſtantias ſpeciales poſtulant non neceſſarias iure naturæ, vt eſt licentia tutoris in pupillo, &c. quia omnes iſtæ leges fundantur — 3. *Reiicitur generalitas prædicta ſententiæ.*

in pe

in periculis deceptionum, vel in periculo ſeu timore A deceptionis, coactionis, aut alterius iniuſtitiæ; ergo regula illa generaliter applicanda erit ad omnes has leges. Et ita nunc matrimonium clandeſtinum factum honeſta ratione, aut neceſſitate, & ſine vlla iniquitate præſumpta, eſſet validum, ſimiliter profeſſio facta ante legitimam ætatem, ſi conſtat de perfecta intelligentia, & conſenſu profitentis. idem de profeſſione facta ante expletum annum probationis, ſi conſtet, nouitium in minori tempore plenè fuiſſe expertum aſperitatem regulæ, & ex vtraque parte fuiſſe omnia iure naturæ neceſſaria, quia etiam illa lex lata eſt ex ſimili præſumptione, quòd in tali ætate, vel tempore non ſit profeſſio cum perfecto iudicio, deliberatione, ſeu experientia. Hæc autem, & ſimilia abſurda B ſunt, & nulla probabilis ratio differentiæ reddi poteſt, cùm negari non poſſit, has etiam leges latas eſſe ex illo genere præſumptionis. Item idem dicendum eſſet de legibus irritantibus acceptiones, vel donationes etiam gratuitas propter periculum corruptionis iuſtitiæ, vt in iudicibus, tabellionibus, &c. nam ſi quis eſſet certus de ſua voluntate, & animo ſeruandi iuſtitiam, nec timeret corrumpi, poſſet valide, & tuta conſcientia contra legem irritantem recipere, quæ magna eſſet morum corruptio.

4. *Regula generalis vera.*

Quapropter cenſeo, potiùs contrariam regulam eſſe generaliter conſtituendam, ſcilicet, actus factos contra leges inſtituentes ſubſtantialem ſolemnitatẽ tanquam ſimpliciter neceſſariam ad eorum valorem, eſſe nullos ex defectu talis ſolemnitatis, etiamſi in re fiant C ex vero conſenſu, & ſine vllo defectu cõtra legem naturalem. Probatur primò ratione facta, quia in multis caſibus neceſſariò ita dicendum eſt, & eadem eſt ratio de omnibus. Eſt autem generalis ratio, quia illa forma eſt ſubſtãtialis ex inſtitutione humana iuſta; ergo ſine illa actus eſt inualidus, quia non poteſt aliquid ſubſiſtere ſine ſubſtantiali forma. Vel clariùs, lex humana ex iuſta cauſa poteſt inhabilitare, ſeu impotẽtem reddere voluntatem ſubditi, vt non poſſit transferre dominium, niſi tali modo, & cum talibus circunſtantiis, ergo ſi lex ita hoc abſolutè diſponit, & eſt iuſta, ſemper id operatur, nec poſſumus nos eam limitare ad caſus particulares, in quibus re vera inuenitur malum, D quod timetur, cùm lex ipſa hoc non diſtinguat, nec ex ratione, in qua iuſtitia eius fundatur, id colligi poſſit, vt mox explicabitur. Et cõfirmatur, quia aliàs tales leges eſſẽt valde inefficaces, & parũ vtiles: vix enim poſſet aliquid contra illas fieri, quod nõ poſſet aliquo colorato titulo ſuſtineri, facilèque formarent homines dictamina conſcientiæ de talibus titulis ad ſuas conſcientias pacandas, vel fortaſſe fallendas. Atque hæc regula eadem ratione procedit in legibus abſolutè irritantibus actus, quos ſimpliciter prohibet, etiamſi in particulari nõ intercedãt ea mala, quæ lex timet, quia eodem modo procedit ratio, nimirum, quòd lex nõ nititur in particulari euentu, ſed generalem rationẽ conſiderat, quæ ſemper ſubſiſtit, licet in particulari ceſſet. Et ita incidimus in axioma commune, quòd legis effectus nõ impeditur, licèt ratio eius in particulari ceſſet, E quando ratio generalis ſubſiſtit, & lex poteſt in particulari ſine animæ diſcrimine ſeruari, vt rectè notauit Couar. in dicto cap. *cum eſſes*, n. 8.

Axioma commune.

Couar. c. cum eſſes.

5. Vnde duo ſunt maximè conſideranda in hoc puncto, vnum eſt, has leges, de quibus tractamus, re vera nõ fundari in præſumptione, ſed in ſolida veritate, & ideo ſemper conſequi effectum ſuum. Quod indicaui dicto lib. 3. c. 22. & nunc explico in hunc modum, quia præſumptio poteſt in legiſlatore cogitari, vel ad ferendam legem, vel ad irritandum hunc actum in particulari, in quo ceſſant incommoda, quæ lex timebat: in neutro autem modo inuenitur præſumptio à veritate diſcordans. De priori patet, quia aliud eſt periculum mali, aliud malum ipſum; lex autẽ licèt feratur, ne mala eueniant, non tamen fertur ex præſumptione illorũ, ſed ex certa ſcientia periculi illorũ: præſumptio autẽ non dicit certam ſcientiam, ſed cõiecturam; ergo ratio illius legis nõ eſt præſumptio, ſed certa ſciẽtia periculi. Et confirmatur, quia præſumptio propria verſatur circa facta particularia; lex autẽ illa generaliter lata de nullo facto particulari præſumit, ſed tantùm in generali periculum cõſiderat, quod in omnibus inuenitur, ſiue in ſingulis perueniat ad effectum, ſiue non, & ideo de periculo nõ eſt præſumptio, ſed certitudo. Sic igitur lex illa, quatenus à principio fertur, non fundatur in præſumptione. Neque etiã poſtea in effectibus particularibus, quando irritat ſingulos actus, in præ- B ſumptione fundatur, ſed in eo, quod certum eſt, nimirum, hunc actum carere ſolemnitate à iure requiſita. Nec enim talis actus irritatur à lege, quia in eo interuenerunt fraudes, &c. nec quia hoc de his cõtrahentibus hic, & nunc præſumatur, ſed ſolùm quia caret ſolemnitate, quidquid ſit de modo naturali in eo ſeruato, vel omiſſo. Item ille actus non irritatur niſi in virtute legis latæ, & iuxta rationem eius: illa autem non fuit lata ex præſumptione, ſed ex iuſta cauſa certa, quæ cauſa etiam in hoc actu particulari inuenitur, etiamſi in illo ceſſẽt fraudes, quia de ſe erat expoſitus periculo illarum, quod ſolùm lex conſiderauit, & iuſtè potuit irritare actum aliter factum independẽter à futuro euentu. Ergo etiã in tali actu particulari id facit, quia lex eſt iuſta, & ratio eius non ceſſat, & quamuis C ceſſaret in particulari, non impediretur effectus eius.

6. *Explicatur exẽ[illegible] à ſimili ſpecie ſimoniæ.*

Et declaratur à ſimili: nam lex Canonica, quæ prohibet actum aliquem, quia habet ſpeciem, vel periculũ ſimoniæ, propter vitanda pericula ſimoniæ, obligat in particulari, etiam vbi certò conſtat, nullam ſimoniam fieri cõtra legem naturalẽ, & talis actus erit ſimoniacus ex vi legis poſitiuæ, & conſequenter irritus, ſi per legem fuerit irritatus, quia lex illa nõ fundatur in præſumptione facti, ſed in certa ſcientia periculi, & in generali ratione vitanda pericula: ſic ergo eſt in legibus, de quibus loquimur. Et hoc rectè videtur cõſideraſſe Anton. Gom. in l. 3. Tauri, n. 123. in fine cùm dixit, has leges nõ fundari in præſũptione, ſed in re, de qua certò conſtare poterat, quod ſequitur ibi Burgos de Paz, D n. 1471. & idẽ apertè ſentit Molin. tract. 2. de iuſt. diſp. 81. in rationibus ſecundæ opinionis, quas in hac parte admittit, & in re idẽ ſentit Couar. in dicto cap. *cum eſſes*. Et Ledeſm. 2. p. 4. quæſt. 18. art. 1. dub. 12. ad 1. & ſentiunt omnes, qui tenent, hos contractus eſſe nullos in vtroque foro, qui à citatis auctoribus latè referuntur.

Ant. Gom.

Burgos de Paz.

Molina.

Couar.

Ledeſm.

7. Secundò conſiderandum eſt, quòd licet propoſita regula generaliter vera ſit, in applicatione eius ad particulares leges neceſſarium eſt, verba legum, intẽtionem, & materiam conſiderare, quia non omnes ad eundem effectum ordinantur, & quædam irritant ſimpliciter, & abſolutè contractus intuitu communis boni, in quib' indiſtinctè procedit regula data. Vt maximè cõſtat de lege Concilij Tridentini irritante matrimonia clandeſtina, & idem eſt de ſimilibus. Quædam E irritant nõ ſimpliciter, ſed in fauorem vnius partis, & quaſi optionem illi relinquendo, vt eligat, quod ſibi melius fuerit, vel vtilius, vt fortaſſe eſt in contractibus minorum, Eccleſiarum, religioſorum, &c. Aliæ poſſunt reſpicere commodum vtriuſque contrahentis, & irritare cõtractus quaſi ſub conditione, niſi partes mutuo ſibi inuicem remittant, & cedant iuri ſuo. Aliquando etiam poteſt lex non irritare voluntatem hominis operantis, nec effectum eius impedire, ſed ſolùm irritare ſcripturam, vt teſtamentum, vel aliam ſimilem, vt valorem non habeat ad illos effectus præſtandos, quos talis ſcriptura valida ſolet efficere. In omnibus ergo his legibus generaliter verum eſt, operari ſuum effectũ independenter à præſumptione propriè

Conc. Trid.

dicta, id eſt, quæ ſit de fraude, vel iniuſtitia, quæ in tali facto particulari interueniſſe præſumatur, non tamen ſemper irritatio eſt eiuſdem modi, ſed iuxta verba legis, quæ in particularibus quæſtionibus conſideranda ſunt: noſtrum enim nunc non eſt, ad ſingulas leges doctrinam applicare. A

1. *Quid de communi ſuprà citata ſententia ſentiendũ.*

Atque ex his tandem patet, quid de communi ſententia citata ſentiendum ſit; nam quatenus ſentit, has generales leges irritantes eſſe fundatas in præſumptione, mihi non placet quoad modum loquendi, vt explicaui. Ne tamen hæreamus in verbis, ſi intelligãt, leges has fundari in præſumptione particulari non ſolius periculi, ſed etiam facti, quã ſuprà vocaui definitiuam, ſic falſum eſt, tales leges fundari in præſumptione, & ideo etiam falſum eſt, ceſſare effectum earum, quando in particulari ceſſant fraudes, vel ſimilia mala. B Si autem per præſumptionem intelligant generalem timorem, & opinionem periculorum, quæ imminent in tali actu ſine debita ſolemnitate facto, ſic damus, leges has fundari in præſumptione, negamus tamen deeſſe veritatem præſumptam, etiamſi in particulari facto fraudes non interueniant, quia præſumptio illarum in eo ſenſu non fuit fundamentum legis. Tunc ergo dici poſſet ceſſare præſumptio legis, quando generaliter ceſſarent pericula, & rationes timendi fraudes in tota communitate, & tunc ceſſaret quidem lex nõ ſolùm in particulari actu, ſed abſolutè, quia eſſet inutilis, & irrationabilis: non eſt autem timendũ, quòd in natura corrupta ceſſent hoc modo præſumptiones talium legum, quia non ſunt præſumptiones re vera, ſed certa indicia. C

Vnde ad exempla adducta reſpondeo nullum illorum eſſe ſimpliciter admittendum. Alienationes enim rerum Eccleſiaſticarum ſine ſubſtantiali ſolemnitate factas cenſeo eſſe nullas, cum Innoc. in d. cap. *quia plerique*, & aliis: an verò ſit in poteſtate Eccleſiæ confirmare illas, & addere ſolemnitatem etiam altero renuente, alterius eſt conſiderationis. Idem cenſeo de electionibus nõ ritè factis, quantumuis electus dignus ſit, nec puto poſſe bona conſcientia retinere munus, vel prębendã, niſi defectus aliquo modo ſuppleatur. Sic etiam teſtamentum minùs ſolemne prorſus irritum eſt: an verò voluntas teſtatoris irritetur etiam per leges, alterius conſiderationis eſt. Denique quod de profeſſione religioſæ dicebatur, improbabile omnino eſt: nam ſi defectus ſolemnitatis ſubſtantialis contra leges Eccleſiaſticas interueniat, valida nõ erit, etiamſi optima fide, & cum omnibus circunſtantiis iure naturali ſufficientibus facta fuerit, vt apertè nunc conſtat ex Concilio Trid. Neque iam vllus hoc negat. Imò nec Gloſ. vel Panorm. in d. c. *porrectum*, loquuntur de defectu formæ ſubſtantialis, ſed accidentalis ſolemnitatis, vt legenti conſtabit. D

Conc. Trid.
Gloſſa.

CAPVT XXV.

Vtrùm omnis lex prohibens purè, ac ſimpliciter actum, eo ipſo irritet illum, ita vt omnis actus factus contra legem prohibentem nullus ſit.

3. DIſtinximus in ſuperioribus duos modos legum irritantium, quædam enim irritant, directè prohibendo, aliæ præcipiendo, ſeu dando certam formam actui: in vtriſque ergo neceſſarium eſt exponere, quando, vel quibus verbis id faciant. In præſenti autem ſolùm de prohibentibus agimus: in eis enim ſpecialis eſt difficultas, quæ præcipuè oritur ex l. *non dubium*, C. de legib. vbi Imperator declarat, omnes contractus, & actus ſimiles, qui fiunt contra legem prohibentem, eſſe inualidos, inutiles, & pro infectis haberi; & ſubiungit, hoc procedere, etiamſi lex non dicat, vt actus non valeat, ſed ſolùm vt non fiat. Dicetur fortaſſe, hanc legem eſſe ciuilem, & non obligare in conſcientia. A Sed contra hoc eſt. Primò, quia etiam lex ciuilis obligat in conſcientia. Deinde, efficaciter operatur quod intendit, & ex ipſo effectu irritationis ſequitur ex natura rei obligatio in conſcientia, vt explicatum eſt. Prætetea lex illa canonizata eſt per Gregor. Papam lib. 7. indict. 2. epiſt. 7. habetur in cap. *imperiali.* 25. q. 2. & concordat regula iuris Canonici 64. in 6. *Quæ contra ius fiunt debent pro infectis haberi.* Quæ ſumpta videtur ex l. *pacta, quæ contra.* C. de pactis. Secundò arguitur inductione: nam in primis lex naturalis prohibendo actum facit illum irritum, vt ſuprà viſum eſt. Deinde leges Eccleſiæ prohibentes matrimonia inter conſanguineos, irritant illa, quamuis nõ habent talia verba præter ſimplicem prohibitionem. Idem videre licebit in antiquis decretis prohibẽtibus matrimonia religioſorum vſque ad Innoc. II. quæ nõ habebant verba irritantia præter ſimplicem prohibitionem. B Tertiò argumentamur ratione, quia voluntas inferioris non poteſt eſſe efficax contra voluntatem ſuperioris; ſed quando lex ſimpliciter prohibet actum, reſiſtit illi voluntas ſuperioris, ergo non poteſt eſſe efficax. Et facit cap. *venientes*, de iur. iur. vbi dicitur, non poſſe iuramẽtum inferioris obligare contra volũtatem, ſeu decretum ſuperioris. Idem colligitur ex c. *licet* de teſtib. Quod præſertim verum habet in contractibus, & ſimilibus actionibus, quæ ſine adminiculo iuris validæ nõ ſunt: nam ius nõ cooperatur his actibus, qui contra legem fiunt. Tandem ex actione peccaminoſa non poteſt aliquis conſequi fructum, neque effectum; ſed hæ actiones prohibitæ, ſi fiant, ſunt grauia peccata, ergo eo ipſo ſunt etiam irritæ. C

Greg. Papa. c. imperi.
L. pacta, quæ contra.
Innoc. II.
c. venient.

2. *Legẽ ſimpliciter prohibẽtem actũ licet nil aliud addat, irritare illud ſentiũt plures.* *Bart.* *Panorm.* *Tiraquel.* *Couar.* *Greg. Lop.*

Propter hæc, ſententia plurium Iuriſperitorum eſt, legem ſimpliciter prohibentem actum, etiamſi nihil aliud addat, irritare illum. Ita ſentit Bart. in d. l. *non dubium*, vbi Iaſon plures alios refert. idem Bart. in l. *cum lex.* ff. de fideiuſſorib. n. 4. & 6. Gloſ. 1. in c. *licèt canon*, de elect. in 6. Panorm. cum aliis in c. *nulli*. de reb. Eccleſiæ non alienan. Idẽ in c. *ad Apoſtolicam*, de regular. n. 10. Tiraq. referens plures in l. vlt. connubialiũ. Gloſ. 4. n. 5. & 6. & in hanc ſententiam inclinare videntur Couar. in c. *quamuis pactum*. p. 2. §. 4. n. 6. Greg. Lop. in l. 18. tit. 11. partit. 5. num. 7. vbi eodem modo intelligit illam legem. Et alios in ſequentibus referemus.

3. *Cur difficilis prædicta ſententia indiſtinctè ſumpta.* *c. rurſus.* *c. vnic. de voto.* *c. penult. de regular.*

D Hæc ſententia ita indiſtinctè ſumpta difficilis eſt: nam ei obſtat aliud principium ſatis receptum in iure, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.* c. *ad Apoſtolicã*, de regular. Quod multis etiam exẽplis facilè confirmari poteſt. Nam matrimonium prohibetur habenti votum ſimplex caſtitatis, & tamen validum eſt, cap. *rurſus*, qui clerici, vel vouentes, c. *vnic.* de voto. in 6. Item qui habet votum ingrediendi ſtrictam religionem, prohibitus eſt in laxiori profiteri, ſi tamen id faciat, profeſſio valida eſt, c. *penult.* de regular. in 6. Et in vniuerſum prohibitũ eſt, donari vni rẽ alteri promiſſam, & tamen donatio valida eſt, & multa ſunt ſimilia, quæ prædicta communis ſententia non negat. Et ob eam cauſam variæ limitationes, & diſtinctiones ab eius auctoribus inuentæ ſunt ad explicandam tam aſſertionem, quàm dictam legem, *non dubium*, vt videri E poteſt in Angel. verb. *lex*. n. 18. & Syluest. q. 28. Vbi quatuor adhibet limitationes, ex quibus ſecunda, quę eſt de fauore priuatæ perſonæ, in cápite præcedenti tractata eſt, tertia verò ſpectat ad leges aſſignantes formam actibus, de quibus in capite ſequenti dicetur, alias verò hic expendere neceſſe eſt.

Angel. *Syluest.*

4. *Legẽ prohibentem ſimpliciter ſine adiectione pœnæ irritare ſentiunt* *Syl.* *Panorm.* *Card.* *Ioan. And.*

Primò dicunt multi, quoties lex prohibet ſimpliciter ſine adiectione pœnæ, irritare, ſi tamen pœnam adiiciat, non irritare. Ita Syluest. verb. *lex.* quæſtio. 28. cum Panormit. & Cardin. in Clementina 1. de reſcript. & Ioann. Andr. in cap. *ſicut*, ne Clerici, vel Monach. & plures refert Felin. in cap. 2. de teſtib. Priorémque partem ſupponunt ex dicta leg. *non dubium*,

dubium, cum communi ſententia. Ad poſteriorem autem ſuadendam inducunt legem vlt. ff. de repudiis, vbi ex pœna adiecta colligit Iuriſcõſultus actum non eſſe irritũ. Itẽ affertur *l. ſanctio*. ff. de pœnis. Ratio autem eſt, quia pœna adiecta indicat, non fuiſſe mentem legiſlatoris duplici onere grauare ſubditos, & pœna, & irritatione.

5. *Reiicitur prædicta ſententia.* Veruntamen in neutro membro videtur ſatisfacere hæc ſententia: nam contra primum procedũt principium, & exempla adducta, & multa alia, quæ poſtea dicemus. In altero autem membro nõ eſt in vniuerſum verum, legem imponentem pœnam nõ eſſe irritantem: ad ſummum enim poſſet ea regula præſcribi de lege purè pœnali, quæ cùm non prohibeat ſimpliciter actum, ſed ſolùm quaſi conditionaliter imponat pœnam facienti illum, clarum eſt non irritare, niſi id expreſsè declaret, quia cùm abſolutè non prohibeat actum, nullum irritationis ſignum in ea relinquitur. Loquendo verò de lege propria, ſeu directiua prohibente ſimpliciter actum, non eſt dubium, quin poſſit & irritare actum, & adiicere pœnam, vt cap. 14. oſtẽſum eſt. Dici verò poteſt hoc habere locum, quando vtrumque expreſsè ponitur in lege, quæ poteſt duas pœnas iniungere, ſed quia hoc non præſumitur, quãdo non exprimitur, ideo ſecùs eſt, quando ſolùm prohibet, & pœnam adiicit.

6. *Anchar. Panor. c. ſicut.* Sed contra hoc eſt, quia ſola pœnæ adiectio nõ eſt ſufficiens indicium, quòd actus prohibitus nõ irritetur, ſi aliàs abſoluta verba prohibentia ad irritãdũ ſufficiunt, vt expreſsè notauit Anchar. in cap. *ſicut*, ne Cleri. vel Monac. & ibi Panormit. num. 10. referens alios. Et patet primò, quia irritatio non eſt pœna, vt ſuprà diximus, & ita licèt addatur alia pœna, non eſt duplex, nec immoderata pœna. Et quamuis ſint duo onera, ſunt diuerſarum rationum, & habent diuerſas cauſas, & ideo meritò coniungi poſſunt: nam irritatio per ſe fit, quia expedit ad bonum commune; pœna verò imponitur propter culpam. Et ita lex *ſanctio*, *l. ſanctio.* quæ in contrarium afferebatur, non eſt ad rem, tum quia loquitur de duplici pœna propria, tum etiam, quia loquitur de pœnis non impoſitis per eandem legem, ſed per diuerſas, & vnam generalem, & aliam ſpecialem, de quibus eſt longè diuerſa ratio. Nam hîc loquimur de eadem lege irritante, & puniente, quæ in rigore poteſt etiam imponere duplicem pœnam. Quia violans legem irritantem nõ minùs, imò per ſe loquẽdo grauiùs peccat, quàm violans legem prohibentem, & non irritantem; ergo retenta irritatione, meritò poteſt lex adiicere pœnam; ergo pœna nullũ eſt indicium, quod lex prohibens nõ irritet. Niſi fortè in aliquo caſu ſpeciali, in quo ipſe modus pœnæ ſupponat valorem actus, vt contingit in caſu illius legis vltimæ, vt eam Bart. ſuprà interpretatur, & infrà iterum expendemus. Atque ita reſponſum eſt ad fundamenta illius ſententiæ. Vnum verò addere nõ omittam, videlicet, quando ipſa prohibitio legis eſt pœna alterius delicti, tunc nõ irritare, niſi expreſſis, & euidentibus verbis id declaret. Ratio eſt: quia tunc lex illa non eſt directiua, nec per ſe intẽdit, vt talis actus non fiat, ſed in odium, & vindictam alterius peccati, & ideo non eſt interpretãda iuxta rigorem legis prohibentis, & irritantis, ſed iuxta regulas legum pœnalium, quarũ vna eſt, vt eas mitiori modo interpretemur. Accedit, quòd pœna non incurritur ante ſententiam, niſi ipſa lege ſatis exprimatur.

7. *Cùm cauſa prohibitionis eſt tẽporalis legem nõ irritare, ſecus cùm perpetua, ſentit Bald. Gloſſa.* Secundò eſt alia diſtinctio ſatis communis. Conſiderandã, ſcilicet, eſſe cauſam prohibitionis legis, nam ſi cauſa temporalis eſt, ſignum eſt, legem prohibentẽ non irritare; ſi autem eſt perpetua, ſignum eſt irritationis. Ita Bald. in dicta l. *non dubium*, no. 18. ex Gloſſ. in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*. Prior pars probatur, quia effectus non excedit cauſam, & ideo ſolet actus reſtringi iuxta exigentiam cauſæ: l. *ſi ſtipulator*. ff. de verbor. obligat. Si lex prohibẽs matrimonium fieri certis diebus, non irritat, vt conſtat ex titulo, de matrim. contra interdictum Eccleſiæ, quia temporalem habet cauſam. Poſterior verò pars relinquitur vt probata omnibus rationibus in principio adductis: nam tunc maximè poteſt lex prohibẽs irritare, cùm habeat cauſam proportionatam.

In hac ſententia poſſumus prius membrum pro nunc acceptare, vt fauorabile, & verum, quando lex vtitur tantùm verbo prohibente, non tamẽ illud admittimus vt ſufficiens ad rem explicandã, nec vt rectè deductum ex illo fundamẽto. Ratio prioris partis eſt, 8. *Prædicta diſtinctio inſufficiens.*
quia ſi prohibitio abſoluta ſufficit ad irritãdum, quòd prohibitio, vel cauſa eius ſit temporalis, non ſufficit, vt lex non cenſeatur irritare. Probatur hoc ſimul cũ altera parte. Quia non repugnat cauſam eſſe temporalem, & legem prohibentem irritare, ſi id exprimat. Probatur, quia minor ætas temporalis eſt: breui enim diſcurſu temporis finitur, & tamen ſunt multæ leges irritantes actus ex illo capite. Annus etiam probationis temporalis cauſa eſt, & tamen defectus illius irritat profeſſionem. Item adulterium, vel homicidium cum machinatione, trãſitoria cauſa fuit, & tamen ratione illius data eſt lex irritans. Dices, licèt actus fuerit tranſiens, impedimentum, quod reliquit, eſt permanens, & perpetuum. Sed hæc eſt petitio principii: nam illud impedimentum non eſt cauſa legis, cauſa enim fuit peccatum commiſſum, ſed eſt illud impedimentum effectus legis, quia non ex natura rei, ſed voluntate legis fuit introductũ; ergo ex cauſa temporali poteſt lex irritare actum, & reddere perſonam perpetuò inhabilem ad illum. Et ratio eſt, quia actus licèt temporalis ſit, eſt dignus tali irritatione per legem introducta, vel certè ſi irritatio non ſit pœnalis, quæ ob præteritum actũ imponatur, habere poteſt rationabilem cauſam temporalem, vt eſt ætas, quæ ex certo tempore pendet, & ſufficit, vt pro tunc expediat, non ſolùm prohibere, ſed etiam irritare actum tali tempore factum: vt patet etiam in ſententia die feſto, vel noctis tempore prolata. Ergo in lege prohibente non debet attendi, an irritet, necne, ex parte cauſæ temporalis, niſi alia verba penſentur.

Aliud item membrum de quo eſt propria controuerſia, non poteſt indiſtinctè defendi. Nam votum 9.
ſimplex caſtitatis, vel religionis de ſe perpetua cauſa eſt prohibendi matrimonium, & tamen non irritat. Item cognatio, quæ ex Catechiſmo contrahitur, perpetua eſt, & nihilominus lex prohibens matrimonium ratione illius non irritat actum, c. *per Catechiſmum*, de cognat. ſpirituali, in 6. Ratio autem eſt, quia ſola cauſa, etiam ſi ſit perpetua, non irritat actum ſine voluntate legiſlatoris, quæ voluntas debet per legem ſufficienter exprimi: non exprimitur autem ſufficienter per ſolam prohibitionem, vt probant exempla adducta, & principium illud, *multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*.

Tertius modus explicandi, ſeu limitandi prædictam 10.
ſententiam eſt, vt locum habeat, quando lex prohibet actum ratione ſuæ ſubſtantiæ, non verò, quando prohibet ratione circunſtantiarum, vt quod fiat hoc tẽpore, hoc loco. Ita Baldus cum Paul. Caſtrenſ. in dicta lege, *non dubium*, ex Gloſſa in Authẽtica, *decernit*, C. de receptis arbit. verb. *ſacramenti*, Angelo, & Syluestro ſuprà, & ferè reliqui. In qua diſtinctione admittimus poſteriorem partem, quæ fauorabilis eſt. Non eſt autem intelligendum, non poſſe irritari actum, etiamſi tantùm ratione circunſtãtiarum, vel quoad ſolas circunſtantias prohibeatur, dummodo prohibitioni addatur irritatio. Sic enim irrita eſt profeſſio facta intra annum probationis, licèt non prohibeatur profeſſio abſolutè, nec ratione ſui, ſed in tali tempore, & ratio-

3. Limitatio, quando lex prohibet actũ ratione ſuæ ſubſtãtiæ, nõ verò quando ratione circũſtantiarũ. Baldus. Caſtrenſ. Angel. Syluestr.

ne circumſtantiæ. Sic etiam acta iudicialia prohibita die feſto irrita ſunt, vt vidimus tract. 2. de religion. lib.2.c.30. licet ſolùm ratione circumſtantiæ temporis prohibeantur, & idē eſt de ſimilibus prohibitis fieri in loco ſacro, vt in eodem tractatu diximus lib. 3.cap. 4.num.13. irrita enim ſunt, licèt ſolùm propter loci circumſtantiam talis prohibitio fiat. Hæ tamen irritationes in legibus exprimuntur, quòd ſi non fieret, nō cenſerentur irritæ ratione prohibitionis, vt in eiſdē locis diximus de cōtractibus factis in loco, aut die ſacro contra Eccleſiæ prohibitionem. Illa ergo pars vera eſt, non tamen propter rem prohibitam, ſed propter ſimplex verbum prohibendi; & ita parum confert pars illa ad expediendam difficultatem. Imò ex illa nonnullum ſumitur iudicium, verbum prohibendi de ſe non eſſe ſufficiens ad irritandum, quamuis illud ſolùm non cogeret.

11. Aliud autem membrum non videtur poſſe vniuerſaliter defēdi, vt patet primò in prohibitione matrimonij, quæ fit propter impedimentum voti ſimplicis caſtitatis, aut religionis: nā ibi prohibetur ſubſtantia matrimonij, & actus ipſe in ſe, & ratione ſui, & tamen nō irritatur ex vi talis prohibitionis. Ad hoc argumentum eludendum addunt aliqui aliam particulam, ſeu limitationem, ſcilicet, non ſatis eſſe, quòd prohibeatur ſubſtantia actus, niſi etiam prohibeatur directè, quod non ita fit per votum: nam ibi directè præcipitur reddere Deo promiſſum, & inde per quādam veluti reſultantiam prohibetur matrimonium, quod eſt prohiberi indirectè. Sed hoc diſplicet, in primis quia ſine ratione, & probatione adduntur iſtæ limitationes, & particulæ ad fugiendam difficultatem. Vnde etiam fit, vt in quocunque exemplo poſſit alia ſimilis euaſio inueniri, & ita res grauiſſima confuſa maneat, & ſine certa regula ad diſcernendum, quando prohibitio irritet. Deinde vrgeo exemplum adductum, quia licèt prohibitio matrimonij, comparata ad legem naturalem ſeruandi vota, indirecta, vel potiùs remota videatur, quia lex illa abſtrahit ab hac, vel illa materia, & à præcepto negatiuo, & affirmatiuo, vt alibi dixi, nihilominus lex obligans ad non faciendum actum, cuius carentia, ſeu priuatio Deo eſt promiſſa, ſatis directè prohibet talem actum, & prohibitio matrimonij eſt contenta ſub illa lege tanquā ſpecies ſub genere, quod ſatis eſt ad prohibitionem, D de qua loquitur lex, *non dubium*, vt ex illius tenore conſtat, ergo etiā illa prohibitio directa. Et præterea licet demus ex ſolo iure naturæ talem prohibitionem eſſe indirectam, nihilominus lex Eccleſiaſtica directè prohibet tali perſonæ matrimonium. Nihil autem refert, quòd prohibeat ob illam conditionem voti; nam etiam prohibet matrimonium cum conſanguinea ob talem conditionem, imò hic non prohibet ſimpliciter matrimonium tali perſonæ, ſed cum tali, ibi autem prohibet ſimpliciter, quia habens votum reſpectu omnium prohibitus eſt. Vnde quoad prohibitionem æqualia ſunt votum ſimplex, & ſolemne, vt dicitur in dicto cap. *rurſus*, & nihilominus differunt in irritatione, quæ per Eccleſiam reddita eſt voto ſolemni, & non ſimplici; ergo ſignum eſt, prohibitionem, vt ſic, quantumuis directam, & ſpecificam, non irritare. Denique ſi rationes communis ſententiæ in principio E adductæ eſſent validæ, non multum referret prohibitionem eſſe directam, vel indirectam, quia vtroque modo reſiſtit voluntas Principis, & actus eſt deficiens grauiter; ergo vel vterque modus prohibitionis ſufficit, vel neuter.

L. nō dubiū. — *c. rurſus.*

12. Præter hanc verò ſunt aliæ prohibitiones Eccleſiæ de matrimonio contrahendo ſatis directæ, quæ non irritant, vt ſunt omnes, quæ conſtituunt impedimenta prohibentia, & non irritatoria, & ſignatim in c.1. & c. *ex literis*, de eo, qui cognouit conſang. &c. d. rectè A prohibetur inceſtuoſis matrimoniū contrahere, quæ prohibitio perpetua, & abſolutè, ac directè fit, & tamen non irritat; ergo ſolum verbum prohibendi non ſatis indicat voluntatem legiſlatoris reſiſtētem valori actus, ac ſubinde neceſſariū eſſe aliquid aliud quo talis voluntas oſtendatur, cùm eſſe poſſit prohibēs, & non irritans. Extra materiam etiā matrimonij inueniuntur exempla: nam lex prohibens ludum alearū ſatis directè, & ſimpliciter prohibet illum, non quoad circumſtantias loci, aut temporis, ſed quoad ſubſtantiam actus, & nihilominus non irritat illum actum, ergo. Maior ſupponitur. Minor verò conſtat, quia lucrata per talem ludum non ſunt obnoxia reſtitutioni in conſcientia. Licèt enim detur actio ei, qui perdit, B ad petendum illa coram iudice, nihilominus ante latam ſententiam, alter reſtituere non tenetur; ſignum ergo eſt, acquiſiuiſſe dominium, ac proinde actū fuiſſe validum, licèt poſtea reuocari poſſit, quæ eſt communis ſentētia Theologorum in 4.diſt.15. & Summiſtarum verb. *ludus*, Nauar. in ſum. cap. 20. num. 19. Soto lib.4. de iuſtit. q.5. art.2. & Couarr. in regula, *peccatum*. 2.p.§.4. qui alios refert, eſtque ſententia communiter recepta in materia de reſtit. Quæ in hoc potiſſimùm fundatur, quòd iura prohibentia ludum, ſimpliciter prohibent, & clauſulam irritantem non addūt, vt patet ex toto titulo ff. de aleator. & in cap. *Epiſcopus* 35. diſt. ſed ad ſummum dant actionem ad repetendum, vt patet ex l. *alearum*. C. de religioſis, & ſumpt. funer. C & ex l.2. & vlt. tit.7. lib.8. nouæ recopilat.

Nauar. — *Soto.* — *Couar.* — *c. Epiſcopus.* — *L. alearum.*

13. Denique eſt optimum exemplum, quod ſumitur ex l.1.§. *biduum*. ff. quando appellan. ſit, & habetur in cap. *biduum*. 2. q. 6. vbi ſic dicitur, *Sanè quidem non eſt ſub conditione ferenda ſententia; ſed ſi fuerit dicta, quid fiet? Et eſt vtile, ſtatim tempora ad appellandum computari debere.* Vbi conſtat, vt Gloſſ. in verb. *non eſt*, notat, prohibitam eſſe talem ſententiam, factam tamen tenere. Et tamen illa prohibitio eſt ſatis directa, & abſoluta, ac de ſe habet cauſam perpetuam fundatā in illa regula, quòd *actus legitimi non recipiunt conditionem, neque diem*, vbi id notat Gloſſa. Dices, ſententiam nō ſimpliciter prohiberi, ſed tantùm ne ſub cōditione feratur. Sed quid, quæſo, hoc refert, cùm ſententia ſic lata ſit ſimpliciter prohibita? Imò ille modus prohibitionis videri poſſet magis inducere nullitatem, quia videtur pertinere ad formam actus, ſcilicet, quòd ſententia abſolutè feratur, & inde oriri prohibitionem ſententiæ ſub conditione, qui modus prohibitionis ſolet annullare actus, de quo dicemus in capite ſequenti. Adde, quòd prohibitiones circa contractus, de quibus loquitur lex *non dubium*, non ſolent eſſe abſolutæ de non contrahendo, ſed de non contrahendo hoc, vel illo modo, vel ſine hac, aut illa conditione. Vt prohibetur minor alienare ſine licentia tutoris, vel ſine decreto iudicis, vel ne vxor contrahat ſine licentia mariti, & ſic de aliis, ergo vel per ſimiles exceptiones, & additiones eluditur illa ſententia, vt nūquam verificari poſſit, quòd lex directè prohibens actum, irritet illum, vel gratis, & ſine ratione ad quoſdam actus applicatur, & in aliis negatur.

Gloſſa.

14. Quarta diſtinctio, ſeu limitatio eſt, quam tradit Gregor. Lop. ſuprà, ait enim, procedere ſententiam illam, quando nullitas actus eſt in præiudicium tātùm contrahentium, vel alicuius ex illis, non verò ſi cedat in præiudicium tertij. Ponit exemplum huius poſterioris membri ex cap. *ſicut*, ne clerici, vel monach. vbi clericus in ſacris prohibetur officiū tabellionis exercere, & nihilominus dicit ex ſententia Ioan. Andr. ibidem, inſtrumentum ab eo confectum non eſſe nullum, quia tunc pœna illa nullitatis cederet in damnum contrahentium, qui nihil peccarunt. At verò Ioan. Andr. non fuit motus illa ratione, ſed alia tacta in prima limitatione: illa verò ſententia, & ratio fuit

Greg. Lop. — *Quarta limitatio.* — *Ioan. Andr.*

Petri

Anchar. Panorm. Bald. L. placet. Petri de Anchar. ibi, quam Panormit. ibi, num. 10. non reprobat, licèt in caſu illo particulari alia diſtinctionibus vtatur. Aliud exemplū adducit ex Bald. in l. *placet.* C. de Epiſcop. & cleric. quia licèt *prohibitum eſſet Doctoribus ſalariatis aduocare*, ſi contra prohibitionem agerent, acta eorum non eſſent irrita.

15. *Reijcitur.* Veruntamen hæc ſententia quoad generalem regulam, quam admittit, non ſatisfacit difficultatibus hactenus propoſitis. Quantum ad exceptionem verò non videtur fundata, nec ſatis conſequenter loqui. Primò, quia quando actus prohibetur, vel irritatur, non in pœnam, ſed per ſe propter aliquam rationem virtutis, vel communis boni, non ſpectatur, an nullitas actus cedat in priuatum nocumentum, necne, ſed ſimpliciter irritatur, quidquid inde ſequatur; ergo ſi prohibitio abſoluta ſufficit ad irritandum, non obſtabit, quòd nullitas actus cedat in alterius præiudiciū ſine culpa eius, quia hoc eſt per accidens & non conſideratur à lege. Antecedens patet inductione, quia teſtamentum minùs ſolemne irritatur à lege, etiamſi cedat in magnum incommodum hæredis inſtituti, & ſententia modo indebito lata ſæpe irritatur, etiamſi aliàs iuſta ſit, & irritatio illa cedat in detrimentum partis habentis iuſtitiam, quæ ad ſententiæ nullitatem nullo modo cooperata eſt. Et in ſimili materia, ſi lex prohibeat, ne quis exerceat tabellionis officium ante examen, poteſt, imò & ſolet irritare actum antea factum, etiamſi fortaſſe ſolam prohibitionem ponat, vt poſtea videbimus, & tamen ex parte præiudicij tertij eadem eſt ratio, ergo illa non eſt ſufficiens ad impediendam irritationem, ſi aliàs verba prohibitionis de ſe illam ſufficienter ſignificant. Denique in ſtipulatione, quæ fit per tertiam perſonam, interuenit præiudicium illius, pro quo alter ſtipulatur, & nihilominus talis actus, quatenus prohibetur vel irritatur iure ciuili, nullam obligationem inducit reſpectu alterius, quamuis ille nihil fuerit ad illum actū cooperatus; ergo ad nullitatem actus hoc non conſideratur. *L. ad dubill.* Vnde cùm lex *non dubium*, generaliſſimè loquatur, ſine fundamento illi additur hæc exceptio, ſi generalis regula eius admittitur, vt Gregor. admittendā putat, & in hoc dicimus, non conſequenter loqui. Neque in eo, quod in exemplis, quæ adducit, negat actū irritari, ſi abſoluta eſt prohibitio. Neque in poſteriori exemplo id docet Baldus, *Baldus.* ſed ſolùm ait, Doctores illos poſſe puniri iuxta illam legem. In priori autem caſu de clerico in ſacris officium tabellionis exercente, ſi verum eſt, acta illius non eſſe irrita, vt communis habet opinio, magis conſequenter diceretur, hoc non eſſe ſimpliciter prohibitum in illo iure, ſed ſolùm præcipi, vt interdicatur, vt Panormit. notat.

16. *Quinta limitatio.* Eſt ergo quinta limitatio, ſeu diſtinctio de legibus prohibentibus: nam quædam ſimpliciter prohibent, nullo adiecto verbo, quo actum ſuſtineant, & illæ cenſentur irritare, aliæ cum prohibitione addunt aliquid, quod ſine valore actus non rectè adderetur, nec habere poſſet locum circa actum inualidum, & tales leges non poſſunt irritare, ne contraria, & repugnātia continere conuincatur. *Cyn. Bart. Bald. Syluest.* Ita docent Cyn. Bart. Bald. & ferè alij in dicta l. *non dubium*, & latè Syluest. ſuprà. *Refutatur.* Sed profectò diſtinctio non ſufficit ad ſatisfaciendum difficultatibus propoſitis. Nam contra primum membrum etiam ſic limitatum, procedunt exempla allata: quia in eis leges prohibentes ſimpliciter loquūtur, neque verba addunt, quibus ſpecialiter actum ſuſtinere, aut irritare videantur. Contra ſecundū verò membrum obiici poteſt, quia ſuppoſita illa ſententia non videtur poſſe euitari repugnātia in illis legibus. Nam ſi verbum prohibendi eſt ſufficiens ad irritādum; ergo ex vi ſuæ propriæ ſignificationis ſignificat irritationem, quam facit; ergo repugnantia continet lex, quæ priùs prohibet actum, & poſtea ſuſtinet. Veruntamen hoc non concludit contra illā ſententiam: nam reſponderi poteſt, verbum quidē prohibendi abſolutè ſumptum habere hanc vim, non tamen repugnare, quin illi addatur aliquid, quo eius ſignificatio, & vis limitetur. *Syluest.* Et ita dixit Syluest. dicta q. a 8. verſ. *ego verò*, quando fit talis additio, non eſſe prohibitionem ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, & ex parte. *Nam talis lex* (inquit) *ex parte prohibet, & ex parte concedit*, & ita non eſt lex ſimpliciter prohibens, de qua loquitur lex, *non dubium*.

17. Sed adhuc poſſumus inſtare, quia nūquam ferè talis lex ſuſtinet actum directè, id eſt, concedendo, vel faciendo aliquid, ſed potiùs præſupponendo, vt cum præcipit, actum prohibitum hoc, vel illo modo irritari, vel cùm effectum eius agnoſcit, & præcipit obſeruari, aut alio ſimili modo; talis ergo lex non confirmat actum poſitiuè, ſed negatiuè ſe habet, quia non irritat, ergo quoad prohibitionem ſimpliciter, & abſolutè prohibet, neque aliquid addit, quo prohibitionem limitet, aut extrahat à propria ſignificatione, ſed ſolùm non addit irritationem, & quod non addat, indicat ex aliis effectibus, quos præſupponit. Ergo ſignum eſt, prohibitionem de ſe quantumcunque abſolutam non irritare, & conſequenter non eſſe pro regula aſſignandum, vt lex prohibens irritet, niſi expreſsè ſuſtineat actum, ſed potiùs è contrario, quòd non irritet, niſi vel expreſsè addat clauſulam irritantem, vel aliquid, quo illam ſufficienter indicet. Et cōfirmatur: nam ille modus ſuſtinēdi actum lege prohibitum non ſolùm contingit fieri per eandem legem, ſed etiam per diuerſas, ita vt vna prohibeat, alia verò illum ſuſtineat, vel in modo puniendi illum, vel præcipiendo, vt irritetur, vt expreſsè dicit Ioan. Andr. in *Ioan. Andr.* Gloſſ. ad regulam, *quæ contra ius* 64. de regul. iur. in 6. Tunc autem poſterior lex ſuſtinēs actum, quem prior ſimpliciter prohibebat, non derogat aliqua ex parte priori legi, nec concedit, quod illa abſtulerat, ſed tantùm ſupponit, priorem legem non irritaſſe prohibēdo, & ideo aliquid diſponit circa illū actum, ſuſtinendo illum, id eſt, ſupponendo tenuiſſe, ergo verbū prohibendi in priori lege abſolutè propoſitum, non fuerat ſufficiens ad irritandum.

18. Tandem ad omnia dicta confirmanda vtor argumento ſumpto ex antiqua lege Eccleſiæ, quæ prohibebat matrimonia clādeſtina, cap. *aliter.* cum multis. *c. aliter. c. cùm inhibitio.* 30. q. 5. cap. *cum inhibitio*, de clandeſt. deſponſat. Illa enim lex directè, in ſpecie, & abſolutè, & cum omni exaggeratione intra latitudinem prohibitionis, vetabat illum actum, vt patet ex illis verbis, *penitus inhibemus*, & nihilominus non irritabat illum vſque ad *Conc. Trid.* Concilium Trident. vt eſt certa ſententia Theologorum in 4. d. 28. Quam idem Concilium in principio illius decreti approbauit. Súntque eius verba ad præſentem cauſam plurimum notanda. Simul enim docet, *matrimonia clandeſtina libero contrahentium conſenſu facta, rata, & vera fuiſſe matrimonia, quandiu Eccleſia illa irrita non fecit.* Et ſubiungit, *Nihilominus ſancta Dei Eccleſia ex iuſtiſſimis cauſis illa ſemper deteſtata eſt, atque prohibuit.* Ergo abſoluta prohibitio cum quacunque exaggeratione, & deteſtatione actus non irritat illum ex mente Concilij.

19. Quare hoc argumento conuicti aliqui reſpondent, eſſe ſpeciale in materia matrimonij, támque excipiendam eſſe à regula legis, *non dubium*, quod aſſeruit Decius in cap. a. de teſtib. num. 7. *Decius.* Sed quamuis verum ſit in matrimonio propter materiæ grauitatē, & periculum, magis ſpecificam, & indubitatā requiri irritandi formam, tamen non eſt proprium eius, quòd ſola prohibitio ad irritationem non ſufficiat. Nam extenditur ad omnes actus irretractabiles, ſeu initerabiles, vt dixit Rota tit. de deſp. impub. dec. vni. *Rota.*

aliâs 450. Vnde conſequenter videtur etiam extendi ad alios actus, qui licèt irritari poſſint, non tamen irritantur ex vi ſolius prohibitionis, quia iam conſtat, prohibitionem ex ſe non habere hanc vim, niſi aliud ei addatur. Nam quod aliqui dicũt, ſpiritualia difficilius ſolui, quàm temporalia, parum iuuat. Tum quia licèt hoc verum ſit de his, quæ per humanam poteſtatem irritari non poſſunt, vt quòd ſacerdos conſecret quantumuis prohibeatur, &c. tamen de aliis non eſt ita, præſertim quando eſt ſermo de irritatione antecedente, id eſt, quæ impedit, ne actus valeat. Tum etiam quia matrimonium, quatenus cõtractus humanus eſt, poteſt irritari per legem Eccleſiæ, vt conſtat ex Tridentino; ergo ſi abſoluta prohibitio ſufficit ad irritandum contractum, cur antea non fecit in matrimonio clandeſtino?

Conc. Trid.

20. Reſpondent ampliùs iuxta vltimam limitationem poſitam, ideo nõ irritaſſe, quia per alias leges canonicas ſuſtinebatur. Sed contrà, quia lex canonica nunquam fecit, vt talis actus eſſet validus, ſed ſuppoſuit validum; & ad ſummum declarauit, validum eſſe quãdiu per legem humanam nõ irritatur. Solum ergo declarabatur validum eo tempore, quia per legem prohibentem non irritabatur, & non quia per aliam legẽ ſuſtentaretur, vel potius, quia per naturalem legem ſuſtentabatur (vt ſic dicam) & hoc ſolùm declarari poterat per legem humanam, & declaratum fuit per Tridentinum, quæ declaratio non addebat valorem actui, ſed illum ſupponebat.

Reſolutio Auctoris.

21. Vt ergo, quod verum eſſe cẽſeo, breuiter declarem, aduerto, poſſe nos loqui vno modo de lege purè prohibente ex ſola rei natura, ſeu, quod idem eſt, attenta ſola verborum vi, ſuppoſita ſignificatione propria, & rigoroſa verbi prohibendi, ſine additione, extenſione, aut interpretatione aliqua iuris poſitiui. Alio verò modo loqui poſſumus de verbo prohibendi, vt amplíato, ſeu extenſo per legem aliquam humanam cõſtituentem regulam generalem ſic interpretãtem iuridicè ſenſum legis prohibentis, vt vim habeat irritantis, etiamſi per ſolum verbum prohibendi ſine additione clauſulæ irritantis feratur. Opinio ergo communis ſuprà relata videtur hoc poſteriori modo procedere, & poteſt fundari in dicta lege, *non dubium*, vel in aliis iuribus ciuilibus aut canonicis, de quibus oportet ſigillatim dicere in capitibus ſequentibus, nũc ſolùm in priori ſenſu quæſtioni ſatisfaciendum eſt.

l. nõ dubiũ.

22. Dico ergo, ex ſola rei natura legem purè prohibẽtem non irritare actum, niſi alio modo talis effectus, ſeu intentio legiſlatoris ſufficienter declaretur. Hæc aſſertio videtur eſſe ſpecialiter cõtra Baldum in cap. *nam concupiſcentiam*, de conſtit. in princ. vbi nullitatẽ actus prohibiti vocat pœnam naturalem eius, *quia omne* (inquit) *quod eſt prohibitum, naturaliter eſt inualidum*. Quod dictum probat Deci. in cap. 2. de conſtit. lect. 1. num. 5. Sed contrarium rectè docuit Felin. ibi num. 5. cum Innoc. in cap. *ſi verè*, de ſentent. excom. & aliis, quos refert. Vnde hanc aſſertionem exiſtimo eſſe communiter receptam, quia iuriſtæ, vt dixi, qui oppoſitum ſentire videntur, fundantur in iure poſitiuo; alij verò hanc aſſertionem vt certam ſupponunt, & ex omnibus adductis conuinci videtur, & confirmabitur ampliùs ex dicendis in ſequentibus. Ratio verò eius ita poteſt explicari, quia prohibere actum, & irritare illũ, ſunt effectus valde diuerſi; ergo vt per legem fiant, debent per eius verba ſufficienter explicari; ſed per ſolum verbum prohibendi non explicatur effectus irritandi; ergo non fit ex natura rei per legem vtentem purè, & ſimpliciter verbo prohibendi, quantumuis directè, & ſpecificè actum prohibeat.

Ex ſola natura rei legem purè prohibentem non irritare actum, niſi alio modo talis effectus ſufficienter declaretur.

Felin.

Innocent. c. ſi verè.

Antecedens clarum eſt. Tum quia prohibere ſolùm eſt præcipere, & obligare, vt actus non fiat; irritare autem non eſt præcipere, ſed facere, ſcilicet inefficacem reddere voluntatem, vel conſenſum eius, aut inhabilitare perſonam. Tum etiã, quia illi duo effectus ſunt inuicem ſeparabiles; nã ſæpe prohibetur actus, & non irritatur, vt per ſe, & ex dictis conſtat; imò ſæpe prohibetur actus, qui irritari non poteſt, vt cùm alicui ſacerdoti præcipitur ne ſacrificet, aut Epiſcopo ne ordinet. E contrario etiam interdum irritatur actus, ſi fiat, licèt non prohibeatur, ne fiat, vt de lege purè irritante dictum eſt. Sunt ergo illi duo effectus diuerſi.

23. Prima verò conſequentia, nimirum, neceſſarium eſſe vtrumque ſignificari per verba legis, vt per illam fiant, conſtat ex natura, & poteſtate legis, & voluntatis humanæ. Nam licèt apud Deum voluntas ſufficiat ad operandum; inter homines non ſufficit, niſi exteriùs ſufficiẽter exprimatur, vt in principio huius materiæ, & in materia de Cenſuris oſtenſum eſt, & eſt vulgare in omni materia de iudiciis, & contractibus. Et ideo verba humana non plus operantur, quàm ſignificent. Si ergo verba legis non ſignificant illum duplicem effectum, non poſſunt vtrunque efficere. Quòd autem verbum ſolum præceptiuum, aut prohibitiuum non ſignificet effectum irritandi, manifeſtum etiam videtur, tum ex primæua impoſitione talis verbi: non eſt enim impoſitum ad ſignificandum effectum, quem lex per ſe efficiat, ſed moralem obligationem, quam imponit ſubdito, quem mouet ò intendit, vt aliquid faciat, vel cohibere, ne faciat: tum etiam ex communi vſu illius verbi, quem vſum ſatis probant omnia, quæ contra communem ſententiam adduximus. Rectè ergo concluditur, legem latam per ſolum illud verbum ex natura rei non irritare actum, quem prohibet.

Et confirmari poteſt hæc ratio ex illo principio valde conſentaneo naturali lumini, quòd in materia odioſa verba ſunt reſtringenda, quoad fieri poteſt intra eorum proprietatem, potiùs quàm extendenda; ſed irritatio actus eſt valde odioſa, & valde repugnãs naturæ; quia quodammodo aufert quoddam naturale ius, modo in ſuperioribus explicato; ergo non debet extendi verbum prohibendi ad hunc effectum, quem de ſe non ſignificat, niſi alia verba, vel materiæ neceſſitas cogat. Iuuat etiam ad hoc ſecundò confirmandũ regula 75. in 6. *Contra eũ, qui legem dicere potuit apertiùs, eſt interpretatio facienda*, quæ iuuat etiam in præſenti poteſt ex regula 30. *In obſcuris minimum eſt ſequendum*. In præſenti enim non eſt dubium, quin potuiſſet legiſlator exprimere clariùs irritationem, ſi eam intẽdebat; debuit ergo id facere, quia ſolum verbum prohibitionis ad minimum eſt ambiguum, ergo ſi id non fecit, meritò interpretamur, id nõ intendiſſe, & minimum ſequimur, tribuendo illi legi minimum effectum, quem ex vi talis verbi habere poteſt. Cõfirmari hoc etiam poteſt, quia irritatio, quæ propter legem violatam incurritur, pœnalis eſt, pœna autem nõ incurritur ipſo facto, niſi in lege exprimatur, ergo nec irritatio. Nam, vt rectè dixit Innocent. in cap. *ſi verè*, de ſentent. excommun. num. 2. nõ eſt naturalis pœna contrahentium contra legem, vel contra mandatum Principis, vt irritum ſit factum cõtrarius. Quod veriſſimum eſt, quidquid Deci. & Bald. ſuprà citati dicant: tum quia nulla ratio talis cõnaturalitatis huius pœnæ reddi poteſt, tum etiam, quia lex naturalis multa prohibet fieri, quæ non irritat, imò vt irritet, neceſſe eſt, vt materia cogat, vt ſuprà viſum eſt, ergo idem dicere debemus de lege poſitiua ex natura rei loquẽdo.

24. *In odioſis, ac proinde in irritationibus eſſe reſtringẽdum quoad poteſt, intra proprietatẽ verborum.*

c. ſi verè.

Decius. Baldus.

25. Neque contra reſolutionem hanc procedit prima ratio dubitandi in principio poſita, quia tota fũdatur in iure poſitiuo, de quo poſtea dicendum eſt. Ad radictionem

Satisfit rationi dubitandi.

ctionem autem, quæ ſit in ſecundo argumento, patebit reſpōſio ex duobus capitibus ſequentibus. Ad rationem verò tertio loco propoſitam reſpondetur, voluntatem inferioris non præualere contra voluntatē ſuperioris in eo, in quo illi reſiſtit, ſed ſolùm in eo, in quo ſuperior non reſiſtit. Vt in præſenti, quia ſuperior prohibet actum, non poteſt illi ſubditus reſiſtere, quin peccet, & ſimiliter ſi ſuperior irritaret actum, non poſſet inferior illum validè efficere. Tamen quia per legem purè prohibentem ex natura rei ſuperior reſiſtit honeſtati, & libertati actus, non tamen valori, ideo licèt actus malè fiat, validus eſt. Quia vt actus valeat, non eſt neceſſarium, per ſe loquendo, vt ſuperioris volūtas, vel humanum ius iuuet, vel aſſiſtat illi poſitiuè, ſed ſatis eſt, quòd non reſiſtat irritando. Quia voluntas humana ex iure naturæ habet hanc poteſtatem contrahendi, donandi, & alia ſimilia faciendi, quandiu per ſuperiorem eius facultas nō eſt ablata, vel impedita, etiam quoad ipſam poteſtatem, & valorem actus. Et ideo non obſtat, quòd actus malus ſit: nam per actū malum poſſunt ſimiles effectus validè fieri, vt per ſe conſtat; imò ſæpe ius, & Deus ipſe aſſiſtit actui quoad valorem, & effectum eius, licèt non aſſiſtat malitiæ, ſicut patet in conſecrationibus, matrimoniis, & profeſſionibus peccaminosè factis. An verò interdum malitia actus impediat valorem eius, ex capitibus ſequentibus conſtabit.

CAPVT XXVI.

Quibus verbis, aut modis lex prohibens actum, irritet illum.

1. PRiuſquam ad ius poſitiuum declarandum accedamus, oportet exponere, quid ſit neceſſarium ex natura rei vltra prohibitionem, vt lex prohibens actū, irritet. Cùm enim dictum ſit, ſolum verbum prohibendi non ſufficere, oportet exponere, quæ verba legis ſufficiant, vt per ea explicetur irritatio actus prohibiti: & non agimus de prohibitione actus propter defectum formæ, de hac enim dicemus in capite ſequenti, ſed de irritatione actus ſimpliciter prohibiti. Ad hoc ergo explicandum, neceſſe eſt diſtinguere inter irritationem pœnalem, & non pœnalem, ſed per ſe intentam propter bonum commune. Itémque in pœnali diſtinguēdum eſt inter illam, quæ eſt tantùm ferenda, quia ſolùm fieri præcipitur, & quæ ipſo facto imponitur. Circa irritationem ergo tantùm ferēdam in pœnam, nihil ferè noui eſt, quod dicamus. Quia talis irritatio nullo modo ſtatim fit per legem, ſed per iudicem fieri debet, & per ſe loquendo ſolùm fit à tempore ſententiæ latæ; & tunc non retractantur præterita, niſi ſpecialem iniuſtitiam contineant, aut delictum aliquod dignum maiori pœna, vel niſi lex addat particulā, *ipſo facto*. Quia ſine illa lex nō obligat ad retrotrahendam ſententiam, per quam actus irritatur. Aliàs lex imponens ipſo facto irritationem pœnalem, nihil adderet vltra illam, quæ ſolùm præcipit irritare actū, quod veriſimile non eſt. Igitur talis lex nullam obligationem in cōſcientia inducit vſque ad ſententiam latam, & tunc eadem eſt ratio de illa, quæ de aliis pœnalibus legibus. Quando verò hæc pœna imponitur ipſo facto, duplici modo ſuprà inſinuato imponi poteſt, ſcilicet, vel ita vt requiratur ſentētia iudicis, priuſquam in effectu actus ſit nullus, etiam quoad naturalem obligationem, vel ita vt ſtatim ante ſententiam ſit in ſe omnino irritus. Et quidem hic poſterior modus frequentiùs traditur ab auctoribus, tamen quòd prior ſit etiā verus, & maximè obſeruandus, ſatis videtur in ſuperioribus probatū, idque ſupponit Mol. in diſp. 88. tract. 2. de iuſt. & ſumitur ex regulá generali ſatis recepta, quòd omnis Molina.

A pœna ipſo iure impoſita, intelligitur regulariter media ſententia declaratoria criminis, quę ſuprà tractata eſt, & declarata, eámque allegando multa, confirmat Felin. in cap. vlt. de reſcript. num. 35. Felin.

Quocirca ad cognoſcēdum modum pœnalis irritationis, non oportet nouas regulas, vel indicia tradere, ſed applicari debent, quæ de lege pœnali diximus: nam eadem eſt ratio de hac pœna, quæ de aliis. Itaque ſi non explicatur ſufficiēter, *ipſo facto*, vel *ipſo iure*, formaliter, aut æquiualenter, actus ſimpliciter valet, & irritatio eſt ferēda. Si verò additur, *ipſo facto*, aut *iure*, aut aliquid æquiualens, vt, *nō valeat, careat robore firmitatis*, cap. *decet*. §. *ordinarij*, de immunit. Eccleſiæ in 6. & nihil adiungitur, irritatio quidem eſt ipſo facto, non tamen obligat vſque ad ſententiam iudicis,

2. Quomodo cognoſcendus modus pœnæ irritationis.

cap. decet. §. ordinarij.

B & ita nō ſtatim annullat actum quoad effectū ſuum, nec quoad obligationem naturalem, donec ſententia feratur, & retrotrahatur, vt explicatum eſt. Vt ergo omnino annulletur actus, aliquid vltrà addere neceſſe eſt. Quid autem illud ſit, vix certa regula comprehendi poteſt; maximè autem hoc ſignificari ſolet per verba, quæ impediūt acquiſitionem dominij, vel obligationem ad reſtituendum ſtatim, vt, *nō faciat ſuum, teneatur ſtatim reſtituere*: nam ad huiuſmodi effectus, neceſſe eſt impedire ſtatim valorem cōtractus. Idémque cenſeo, ſi ex parte eius, qui obligatur, lex dicat, *ad nihil teneatur*, vel quid ſimile: nam reſpectu illius non eſt pœna, ſed fauor, & ita ſtatim poteſt illo frui,

C niſi velit illi renunciare, & ita tunc in rigore impeditùr naturalis obligatio, & conſequenter actus eſt ſtatim nullus. Secùs verò eſt ſi lex dicat, *non cogatur ſoluere*, vel, *actor non audiatur*, vel quid ſimile, quia tunc lex non ſtatim reſiſtit valori actus.

Præterea eſt conſideranda materia: nam ſi lex dicat, irritari actū ipſo facto, & actus ſit irritabilis antecedenter, ſeu priuſquam fiat, & non conſequenter, ſeu poſtquā validus eſt, tunc lex ſtatim irritat actum, vt videre licet in legibus irritātibus matrimonia, vel profeſſiones. Si verò actus non ſit irritabilis, nec in fieri, nec poſtquam factus eſt, & nihilominus lex dicat, irritari talem actum, intelligitur quoad vſum, vel aliquos effectus eius, quomodo dicuntur aliquando in iure canonico irritari ordinationes cōtra prohibitionem Eccleſiæ factas, vt alibi latiùs explicatum eſt. 3.

D Præterea ſolet hæc irritatio actus in ſe, & ante omnē ſentētiam explicari per effectus, vt cùm de matrimonio dicitur, poſſe coniugēs ad alia vota tranſire, vel non obſtante tali contractu, prolem eſſe illegitimam, vel debere perpetuò ſeparari; his enim modis ſolent in iure, non ſolùm canonico, ſed etiam ciuili explicari impedimenta irritantia matrimonium, vt patet ex cap. *ſuper hoc*, de eo, qui duxit, &c. cum aliis eiuſdem tituli, & ſimilibus.

De irritatione autem non pœnali dicēdum eſt, induci efficaciter, & ſtatim, nulláque expectata ſententia, vel declaratione iudicis, quoties lex ipſa declarat irritationem ipſo facto, vel quòd non valeat actus ex tunc, vel quid ſimile. Hoc patet, quia hæc irritatio

4. Irritatio non pœnalis quomodo inducitur.

E non eſt pœna, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo non eſt neceſſaria ſententia iudicis, vt incurratur; ergo ſi lex declarat irritationem ipſo facto, non eſt quid amplius ſpectetur. Item lex directiua ſtatim obligat in conſcientia abſque interuentu alterius præcepti iudicis, vel ſimile, ſed talis lex etiam vt irritās eſt directiua, & per ſe neceſſaria ad commune bonum; ergo. Tandem poſſet id cōfirmari inductione legum irritantiū matrimonia, profeſſiones, &c. Sed quia res videtur eſſe certa, & extra controuerſiam, non immoror. Quæ autem verba ad hoc ſufficiant, ſatis intelligi poteſt ex proximè dictis, & ſuprà de lege pœnali. Et videri poteſt latè Felin. qui alia multa refert in cap. vlt. de reſcript. num. 23. & ſequentib. Tiraqu. in l. vlt. connub. Felin. Tiraq.

Gloſſ.

Conar. Gloſſ. 4. à princ. Couar. in cap. *quamuis pactum*. 2. p. §. 4. Certum autem in generali eſt, verba prohibentia nõ ſufficere, vt ſæpe dictum eſt, ſed neceſſarium eſſe, vt vel per expreſſa verba, vel per effectus, vel per ipſam rationem legis ſufficienter declararetur. Et ita ceſſant iuſtantiæ, quæ in principio c. 25. aſſerebantur, de matrimonio, & profeſſione. Nam potiùs in his maximè neceſſaria eſt declaratio irritationis propter materiæ Sancius. grauitatem, & periculum, vt bene tractat Sanci. lib. 7. de matrim. diſp. a. Verum tamen eſt, antiqua decreta ſæpe hoc explicate per effectus irritationis, vt ſunt perpetua ſeparatio, illicitus concubitus, & ſimiles, de quibus in ſuis materiis dicendum eſt.

CAPVT XXVII.

Verùm aliquando ſola prohibitio vi, & natura ſua irritet actum, ſine adminiculo alterius legis humanæ.

2. HActenus ſolùm diximus, legem prohibentẽ non irritare actum vi ſua, & quaſi ſola rei natura cõſiderata. Oportet ergo exponere, an hæc regula ſit indefinitè ſumenda, id eſt, vt lex purè prohibens non ſemper irritet, vel generaliter, vt nũquam ſe ſola irritet, & hoc poſteriori modo intellecta, an aliquam exceptionem patiatur. Nam ſi ratio facta in cap. 25. valida eſt, videtur probare puram legis prohibitionem nũquam irritare actum, quia verbum prohibendi nunquam ſignificat nullitatem, ſed tãtum obligationem non faciendi; ſed verba legis nũquam poſſunt plus efficere, quàm ſignificant; ergo.

3. In contrarium verò eſt, quia ſæpe leges purè prohibentes videntur habere hunc effectum per ſeſe, & nõ in virtute legis, *non dubium*. Hoc in primis probatur de lege naturali: nam ſuprà dictum eſt, interdum irritare actum; & tamen in illa non poſſumus diſtinguere verba irritantia à verbis prohibentibus, neque etiam in ea locum habet deciſio legis, *non dubium*, cùm illa ſit merè poſitiua, & nõ declaret tantùm ius naturale; ergo cõuenit hoc alicui lege naturali ex parte materiæ habentis eandem indecentiam in continuatione, ſeu conſeruatione actus, quam habuit in prima effectione; ergo idem poterit cõtingere in lege poſitiua prohibente actum. Nam ſi eadem ratio, vel indecentia inueniatur in ipſo actu in facto eſſe, quæ fuit in fieri, intelligetur per talem legem non ſolùm prohiberi, ſed etiam irritari, quia in perſeuerãtia eſt, ſeu talem actum ſemper fieret contra legem. Et confirmatur primò, quia in hoc ſenſu videtur optimè intelligi, & defendi communis ſententia ſuprà relata, quæ aſſerit, quando prohibitio habet cauſam perpetuam, habere vim irritandi: ſcilicet, ſi perpetuitas illa non referatur ad quamcunque cauſam motiuam, ſed ad intrinſecam rationem pertinentem ad indecentiã, quam lex in actu conſiderauit, ad prohibendum illũ. Confirmatur ſecundò: nam quoties lex prohibet actũ intuitu iuſtitiæ, tunc prohibitio facit eſſe iniuſtum actum prohibitum, ergo ſemper talis lex irritat actum, quia ſemper obligat ad tollẽdam iniuſtitiam factam, & conſequenter obligat in conſcientia ad reſtituendum, & ad habendum pro infecto, quod factum fuerat, quod eſt annullare actum. Deniq; hoc modo videtur irritare actum multæ leges ciuiles, quę ita prohibent actum, vt ſi fiat contra legem, cedat in iniuriã tertij; vt lex prohibens meliorare filium vltra tertiũ, aut ſimiles: illæ enim in conſcientia obligant, & impediunt valorem actus, etiamſi lex per verba tantùm prohibentia loquantur.

4. Propter has poſteriores rationes videri poteſt neceſſarium, aliquam exceptionem addere generali regulæ ſuprà poſitæ in primã aſſertione. Et ita ſenſit Vaſq. dicta diſp. 184. c. 5. vbi aliquas regulas conſtituit ad diſcernendum, quando ex parte materiæ, vel ex motiuo legis prohibẽtis colligi poſſit nullitas, aut valor actus, ex quibus duæ tantùm ad rem noſtram facere videntur. Vna eſt, quando lex prohibet actum non intuitu iuſtitiæ, ſed alterius virtutis, vt religionis, vel liberalitatis, aut ſimilis, & non addit clauſulam irritantem, tunc nũquã annullare actum. Vaſquez. Vnde per argumentum à contrario inferet aliquis, ſi lex prohibeat actum intuitu iuſtitiæ, hoc ipſo irritare illum: quod tamen nec ab illo auctore conceditur, nec verum eſt, vt ſtatim dicam. Et ita ex illa regula non habetur, quãdo actus ſit nullus propter ſolam prohi- B bitionem, ſed quando ſit validus, non obſtante illa, quod iam habemus ex generali regula poſita in cap. 25. Per hanc verò additur, illam vniuerſalem regulam nunquam pati exceptionem in legibus, quæ non conſtituunt actum in materia iuſtitiæ. Quod licèt fortaſſe verum ſit, non tamen ſoluit obiectionẽ factã de lege naturali, quæ interdum reddit nullum actum prohibitum, etiamſi prohibitio non pertineat ad materiam iuſtitiæ, ſed honeſtatis, vel pietatis, aut obſeruantiæ, vt eſt prohibitio matrimonij inter fratres, vel inter patrem, & filiam, &c. Valde etiam vrget ille difficultas, cur non ſit idem in lege poſitiua lata, v. g. intuitu religionis, ſi contingat habere cauſam perpetuam, ſeu eandem rationem in ipſa duratione actus, C ſeu effectus eius, quæ fuit in ipſo fieri.

Alia regula eiuſdem auctoris eſt: Quoties lex ita prohibet ſimpliciter actum certo generi perſonarũ, vt deſignet legitimum auctorem illius, conſequẽter irritare actum contra illam prohibitionem factum, etiamſi nihil aliud præter prohibitionem explicet. Regula ſecunda à Vaſquez tradita. Non aſſignat autem generalem rationẽ huius regulæ, ſed variis exemplis legum pertinentium ad teſtamenta, & alienationes, illam confirmat. Vt ſunt illæ, quæ prohibẽt aliquibus perſonis teſtari, vel deſignãt partem legitimam, de qua teſtari poſſunt. Itẽ leges, quæ prohibent alienare propter incapacitatem, indicatam ſecundùm aliquem modũ à lege præſcriptum. In hac verò regula in primis deſideratur propria eius ratio. Et prætereà in multis legibus videri poteſt hæc regula repugnare præcedenti. Nam iuxta hanc regu- D lam lex prohibẽt minorem ſexdecim annorum profiteri, irritaret actum contra illam factũ ex vi prohibitionis, etiamſi amplius non procederet, quia eſt lex prohibens actum certo generi perſonarum, vt regula dicit. Conſequens autem & eſt falſum, vt conſtat ex iure antiquo, & repugnat priori regulæ, quia illa prohibitio non fit titulo iuſtitiæ, ſed religionis. Quòd ſi hæc regula reſtringatur ad legem prohibentem intuitu iuſtitiæ, ſic non erunt ad rem exempla, quæ afferũtur de prodigo, qui prohibitus eſt alienare, quia illa prohibitio nõ fit titulo vitandi iniuſtitiam, ſed vitandi prodigalitatem, & diſſipationem bonorũ. Et ſimiliter lex prohibens minori, ne teſtamentum faciat, non irritabit teſtamentum, quia etiam illa lex non fit intuitu iuſtitiæ, ſed conuenientis diſpoſitionis talium bonorũ. Cur ergo prohibitio pura teſtamẽti perſonæ minori facta irritat teſtamentum; prohibitio autem E profeſſionis facta eidem non irritat profeſſionem.

5 Vnde Mendoza infra citandus, ſentiens, legem ciuilem purè prohibentem aliquando irritare actum in conſcientia, aliam diſtinctionẽ, ac regulam cõſtituit. Regula Mendoza. Diſtinguitque tres ordines legum, quędam ſunt, quæ reſpiciunt vtilitatẽ eius, cuius actus prohibetur, aliæ, quæ reſpiciunt vtilitatem alterius tertij. quædã, quæ publicæ vtilitati cõſulunt. De primis affirmat, nõ irritare actum in conſcientia, nõ ſolũ purè prohibendo, ſed etiãſi addant clauſulã irritantẽ, quam putat ſolùm operari in ordine ad dandã, vel tollendã actionem in 6

foro

foro exteriori. De ſecundis verò, & tertiis legibus, ait irritare actus contra legem factos, etiam in foro conſcientiæ, & per exempla, quę adduxit, indicat, loqui de illis legibus, etiamſi purè prohibeant. Verumtamen primum membrum quoad poſteriorem partem falſum eſt, vt conſtat ex cap. præcedenti. Quoad ſecundum verò facilè poteſt admitti, iuxta generalem regulam noſtram c. 25. poſitam, quæ in talibus legibus non eſt cur patiatur exceptionem, cùm ſint iuris priuati, niſi fortè prohibitio pertineat ad defectum ſubſtantialem in forma actus, iuxta dicenda in capite ſequenti. In ſecundo autẽ membro de legibus reſpicientibus vtilitatẽ alterius, non video, quomodo fundari poſſit, quòd pura prohibitio annullet actum: nam lex de ſe indifferens eſt, vt prætendat vtilitatem tertij, vel tantùm prohibendo actum, vel etiam irritando. Vt ſi prohibeat clerico facere donationes prophanas ob vtilitatem pauperum, poteſt id facere, vel tantùm prohibendo, vel etiam irritando; ergo ex illo fine non ſatis colligitur irritatio per ſolam prohibitionẽ, niſi addatur in lege aliquod verbum, quo ſignificetur aliquid aliud operari, vt cõtingit in exẽplo de lege prohibente meliorare filium vltra certam quãtitatem, vt cap. ſeq. dicam. Multò verò minùs poteſt ſuſtineri illa generalis regula in legibus prohibẽtibus aliquid propter commune bonum, quia etiam propter illũ finem poteſt fieri prohibitio ſine irritatione, vt patet in prohibitione ludi, vel donationum, quę fiunt miniſtris iuſtitiæ. Et idem inuenitur in exemplo, quo vtitur ille auctor de lege taxante rei pretium, & prohibente carius vendere: nam actus contra illam legem non eſt nullus; valet enim venditio, licèt iniuſta ſit; & relinquat obligationem reſtituendi exceſſum.

6. *Mẽs auctoris* Dico ergo, legem purè prohibentem nunquam irritare actum, niſi vel ex ea conſtet, non ſolùm prohibere actum, ſed etiam impedire effectum, ſeu obligationem, quæ per talem actum induci poterat, vel aliquo modo conſtituat, aut ſupponat ſubſtantialem formam actus; & ob illius defectum actum prohibeat. Hæc aſſertio quoad regulam generalem ſatis eſt probata in prima aſſertione cum omnibus, quæ in ſuperioribus dicta ſunt. Quoad priorem verò exceptionẽ declarabitur ſtatim reſpondendo ad rationes dubitandi, quoad poſteriorem verò in cap. ſequenti. Et ratio in ſumma eſt, quia neque affertur exceptio, quæ ad illa duo capita non reuocetur, neque alia regula occurrit, quæ conſtans eſſe videatur ad diſcernendum per legem prohibentem, quæ irritet, vel non irritet ex vi prohibitionis. Et hoc etiam confirmat ratio dubitandi in c. 25. poſita, quæ ſemper habet vim, quandiu non datur alia ratio; ob quam ſola prohibitio ad irritandũ ſufficiat, quando non habet locum adminiculum legis, *non dubium.* Denique patebit hoc magis reſpondendo ad rationes dubitandi ſecundo loco poſitas.

7. Ad comparationem ergo quę fit cum lege naturali, negatur ſimilitudo. Quia lex naturalis non tantùm dictat, quid ſit honeſtum, vel turpe in actione aliqua, ſed etiã dictat quid tale ſit in vſu illius vinculi, vel effectus, quem talis actus poſt ſe relinquere poſſet. Nã ſi talis vſus habet turpitudinem intrinſecam eiuſdem rationis cum turpitudine prioris actionis, tunc neceſſe eſt, etiam illum vſum prohiberi ex vi eiuſdem legis naturalis, & conſequenter impediri effectum, ſeu vinculum, quod ſolùm propter talem vſum induci poterat. Nam ſi induceretur; eſſet etiam turpe, & contra rationem, quia eſſet iniquitatis vinculum, vt in exemplo de matrimonio inter cõſanguineos in primo gradu videre licet. At verò in lege poſitiua non procedit hæc ratio eodem modo, niſi ſit tantùm declaratiua iuris naturalis: tunc enim reputatur tãquam eadem lex, & ideo eadem erit vtriuſque ratio. Vt quando lex prohibet promiſſionem turpem ex parte obiecti; eo ipſo annullat illam, vel potius declarat eſſe nullam, quia eadem turpitudo, quæ eſt in actu promittendi, eſſet in obligatione ad rem turpem, ſi per illam induceretur, & ideo in præſenti non agimus de lege poſitiua declaratiua iuris naturalis, ſed de cõſtitutiua noui iuris. Hæc autem lex non prohibet actum, quia malum, ſed prohibendo facit, vt ſit malus. Poteſt autem prohibere actum, & non prohibere, ſed tolerare effectum eius, vel quia cauſa prohibitionis, quæ fuit in actu, ceſſat in effectu, vel quia licèt duret, non ita mouet ad prohibendum effectũ, ſicut actum, quia nõ apparet tanta indecentia, vel deformitas in vno, ſicut in alio. Hoc patet exemplis ſuprà adductis; nam lex prohibens contrahere matrimoniũ cõtra interdictum Eccleſiæ non irritat illũ, quia vinculum permanens, ſeu matrimonium in facto eſſe non eſt ita contra interdictũ Eccleſiæ, ſicut in fieri. Lex verò prohibens matrimonium inter cognatos ex ſolo catechiſmo prohibet actum, & non impedit effectum, etiamſi ille modus cognationis ſemper duret inter cõiuges, quia lex humana ſolùm reputauit illam, vt aliquãdem indecentiã ad contrahendum de nouo; non verò ad permanendum in matrimonio ſemel contracto.

8. *Vbi conſtiterit legẽ poſitiuam prohibere non ſolùm actum, ſed etiam obligationem & vinculũ ex illo reſultans, habere vim irritandi actum.* Hinc verò colligimus, vbi conſtiterit, legem poſitiuam prohibere non ſolùm actũ, ſed etiam obligationem, & vinculum ex illo reſultans, habere vim irritandi actum, quia tunc non ſolùm actus, ſed etiam obligatio erit mala, quia prohibita; obligatio autem praua, ſeu turpis eſſe non poteſt valida, quia eſſet vinculum iniquitatis: nam lex, quæ prohibet obligationem, prohibet multò magis, vel actum, ad quem eſt obligatio, vel ſaltem prohibet, ne ex obligatione fiat. Tunc ergo locum habet prima exceptio in aſſertione inſinuata, ſi tamen illa dicenda ſit exceptio, cùm talis lex iam non ſit purè prohibens actum, ſed vltra progrediens ad effectum eius impediendum. Et ideo neceſſe eſt, vt talis extenſio in lege ſufficienter declaretur. Poteſt autem (quantum nunc occurrit) duobus modis declarari, vnus eſt per verba expreſſa, & talis modus eſt ſine ambiguitate, aut ſcrupulo; illa tamen verba regulariter coincidunt cum illis, quibus ſolent irritari contractus, vel formaliter, vel æquiualenter, & tunc talis lex non poteſt dici prohibens tantùm, ſed abſolute irritans. Alius modus erit; quando ratio legis prohibentis magis, aut æquè reſpicit effectũ actus, quàm ipſum actum, quia nimirum actus prohibetur ſolùm propter vitandum talem effectum: nam tunc ſignum eſt, magis prohiberi ipſum effectum, iuxta illud, *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis.* Exẽplum eſſe poteſt in lege prohibente apponere pœnam ſponſalibus: ratio enim illius prohibitionis eſt, vt matrimonia ſint libera, cap. *gemma*, de ſponſal. & ideò lex prohibens appoſitionem talis pœnæ, non ſolùm negat actionem ciuilem ad talem pœnam extorquendã, ſed etiam impedit abſolutè, ne vlla obligatio ad pœnam ex tali contracto naſcatur; quia ſemper talis obligatio obſtaret libertati matrimonij. Aliud exemplum eſt de lege ciuili prohibente promiſſionem reuocandi teſtamentũ, vel inſtituendi hæredem, quæ lex cenſetur irritans ex vi rationis prohibendi, quæ eſt, quia teſtamenta debent eſſe libera, iuxta l. 1. C. de ſacroſ. Eccleſ. & ita intelligitur communiter lex, *ſtipulatio hoc modò*, ff. de verbor. obligat. Et ſimilia exempla videri poſſunt in Bart. & aliis in l. *ſi quis pro eo*, ff. de fide iuſ. & Couar. in cap. *quamuis pactum.* 2. p. in princ. nu. 2. & 3. *L. ſtipulatio hoc modo. Bart. Couar.* Eſt ergo verus etiam hic irritandi modus; neceſſarium autem eſt, vt ſatis conſtet de modo, & ratione prohibitionis: nam in dubio ſemper præſumitur pro actus validitate. Et hanc partem ſuadet etiam confirmatio prima ſuprà poſita, cui propterea aliter reſpondere non eſt neceſſe.

9. *Notan. imm.* Circa ſecundam autem confirmationẽ oportet aduertere,

mittere, aliud eſſe actum eſſe iniuſtum, aliud verò eſſe nullum: nam venditio vltra iuſtũ pretium iniuſta eſt, & tamen non eſt nulla, etiam quando exceſſus eſt vltra dimidiam; non ſatis eſt ergo, quòd lex prohibeat actum intuitu iuſtitiæ, vt illũ irritet. Et ratio eſt, quia non obſtante iniuſtitia poteſt actus fieri cum ſufficiẽti voluntate ad valorem eius, & poſtea conſeruari poteſt remouendo iniuriam, ſeu reſarciendo iniuſtitiam factam, & ideo ſola iniuſtitia contra legem prohibentem non ſufficit irritare actum, licèt ſufficere poſſit talis lex ad inducendam obligationem ad aliquam reſtitutionem faciendam. Sic lex taxans pretium rerum, licèt prohibeat cariùs vendere, non poteſt dici irritans actum factum contra illam prohibitionẽ, quia (vt dixi) venditio valida eſt cum obligatione reſtituendi exceſſum. Solùm videri poſſet probabile, tunc legem prohibentem intuitu iuſtitiæ irritare actum iniuſtum, quando iniuſtitia aliter reſarciri non poteſt, niſi annullando actum; tunc enim valor actus eſſet vinculum iniquitatis, daret enim licentiam permanendi in iniuſtitia, & ideo videtur prorſus impediri. Sed neque hoc poteſt in vniuerſum affirmari, quia ſi quis duxit vnã contra ſponſionem alteri factam, iniuriam priori facit, quæ reſarciri non poteſt, ſi matrimonium ſubſequens validum ſit, & tamen non propterea lex prohibẽs tale matrimonium, irritat illud. Idem contingit in venditione, & traditione rei priùs promiſſæ, vel vẽditæ alteri ſine traditione: nam poſterior contractus validus eſt, licèt ſit prohibitus, & iniuſtus, ſiue iniuria poſſit aliter reſarciri, ſiue non. Et ratio eſt, quia poſterior cõtractus cum traditione eſt poſterior priori, & diſſoluit illum, & ita licèt in ipſo actu committatur iniuſtitia, nihilominus non cõtinuatur, ſed ceſſat. Et illa, quæ ſemel facta fuit, reſtituenda eſt, eo modo, quo fieri poterit, quod ſi non poterit, eſt per accidens, nec ſufficit ad annullandum actum. Igitur ex ratione iuſtitiæ, vel iniuſtitiæ per ſe tantùm ſpectata non poteſt colligi, an lex annullet actum, ſed ſpectandum eſt ſemper, an verba, & ratio legis id requirant. Aliæ verò leges, de quibus in vltima confirmatione fit mentio, pertinent ad vltimam partem aſſertionis, quæ in ſequenti capite explicanda eſt.

CAPVT XXVIII.

Vtrùm ex vi iuris communis ciuilis, omnis actus factus contra legem prohibentem irritus ſit ipſo iure.

1. *De lege, non dubium.* IN hoc capite explicanda eſt deciſio legis, *non dubium*, & doctrina Iuriſtarum illam explicantium; ad illam ergo breuiter declarandam, dico primò, lex ciuilis prohibens actum ſimpliciter, & quoad ſubſtantiam eius, etiamſi purè prohibeat, & aliam clauſulam irritantẽ non addat, irritat illum. Hæc aſſertio videtur ſatis clara ex dicta l. *non dubium*. Nam in ea expreſſè annullantur omnes contractus contra legem facti, & poſtea extenditur deciſio illa ad omnium legum, tam antiquarum, quàm nouellarum interpretationes. *Vt* (inquit) *quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, non ſolùm inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur, licèt legiſlator fieri tantùm prohibuerit, nec ſpecialiter dixerit, inutile eſſe debere, quod factum eſt.* Quid clariùs?

2. *Sententia Ferdinandi Mendoza.* Veruntamen non obſtante hac verborum euidentia, quidam modernus Iuriſta conatus eſt hanc legem limitare, vt non intelligatur de omnibus actibus contra legem prohibentem, ſed ſolùm de factis in fraudem legis. Diſtinguit enim ille duos modos violandi legem, vnus eſt apertè, & clarè agendo contra verba legis, qui ſimpliciter dicitur contra legem; alius eſt ſeruando verba legis, & fraudulenter agendo contra intentionem, & prohibitionẽ eius, qui dicitur in fraudem legis. Dicit ergo, Imperatorem in l. *non dubium*, ſolùm de actibus in fraudem legis factis loqui, & illos irritare, non verò cæteros actus omnes, qui contra legem prohibentem fiunt. Ducitur ex principio eiuſdem legis, *Non dubium eſt in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem.* Vbi apertè loquitur lex de actu qui fit in fraudem legis, & ad hoc principium conatur cætera verba omnia accommodare. Et ideo (inquit) non dixiſſe Imperatorem, *Quod ad omnes leges trahi imperamus*, ſed dixiſſe, *Quod ad omnes etiam legum interpretationes trahi generaliter imperamus.* Non ergo conſtituit regulam pro omnibus legibus prohibentibus apertè, & nudè in ipſis verbis, ſed pro quacunque lege prohibente ſecundùm veram interpretationem, vel è contrario pro quocunque actu facto contra legem, non apertè, ſed ſecundùm falſam, & fraudulentam interpretationem.

Denique hoc confirmat ex lege originali, quæ fuit Theodoſij Imperatoris, & habetur in Cod. Theodoſ. in lib. 1. Nouellar. Theodoſ. qui habetur poſt finem Codicis tit. 4. Ibi enim conſtat, Theodoſium condidiſſe illam legem per occaſionem, quorundam curialiũ, qui cùm eſſent prohibiti, nec ad procurationes rerum alienarum accederent, ipſi conducebant illas, fingentes conductionem non eſſe procurationem, quæ erat fraudulenta tranſgreſſio legis, cùm conductio ſpecies quædam procurationis ſit. Et ideo de illis ſubiungitur in dicta lege originali, *priſtinæ legis laqueis fuiſſe irretitos*, & poſtea ex illa occaſione decernuntur reliqua, quæ in Cod. Iuſtiniano leguntur in dicta l. *non dubium*. Rectè ergo limitatur ad tranſgreſſiones fraudulentas. *(3. Cod. Theod.)* *(L. nõ dubiũ.)*

Obuiatur obiectioni. Quòd ſi obiicias, quia non minùs, imò magis videtur violare legem, qui apertè agit contra illam, quàm qui ſub dolo & fraudulenter, & ideo ſi lex irritat actum fraudulenter, contra legem, multò magis irritare, quæ apertè contra illam fiunt. Reſpondent in primis negando aſſumptum, vel quia in tranſgreſſione eſt æqualitas, quia vtroque modo agitur contra voluntatem legiſlatoris, & in fraudulentia eſt exceſſus: vel quia id eſt magis pernicioſum reipublicæ, quia illo modo multiplicantur tranſgreſſiones, & minùs vindicantur. Deinde reſpondet, quidquid ſit de comparatione tranſgreſſionum, Imperatorem ibi de fraudulẽta tantùm egiſſe, quæ ad ſuum inſtitutum ſpectabat: aliud verò genus tranſgreſſionum reliquiſſe diſpoſitioni aliarum legum, quia ſatis eſſe poterat ex verbis manifeſta.

Sed licèt hoc ingenioſè excogitatum ſit, tamen non ſolum non habet fundamentum in illa lege, ſed etiam intentioni, & verbis eius repugnat, ſiue integra ſpectetur, vt habetur in Cod. Theodoſiano, ſiue concisa, vt in Iuſtiniano. Hoc ita declaro, quia licèt verum ſit, occaſionẽ illius legis ſumptam eſſe ex illo facto curialium, & ideo initium eius ſumptum eſſe à deteſtatione eorũ, quæ fiũt in fraudem legis; nihilominus in leg. Theodoſij de ipſis curialibus ſtatim ſubiungitur: *Attamen ne fraudis ſuæ velamine legis lateant contemptores, neve eis fucata ſua calliditatis excuſatio relinquatur: hac perpetua lege valitura ſancimus, cõducendi quoq; fundos alienos licentiam curialibus amputari, locatas res fiſci viribus vindicari. Cõductor itaque locatori, vel contrà locator cõductori contra hanc legem nulla tenebitur actione.* Et deinde ſubiungũtur verba, quæ aliis prætermiſſis Iuſtinianus immediatè ſubiũxit: *Nullum enim pactũ, nullam conuentionẽ, nullũ contractũ inter eos videri volumus ſubſequutũ, qui contrahunt lege contrahere prohibente.* In quo cõtextu, prout apud Theodoſ. habetur, expẽdo, quòd ante datã hanc regulã generalẽ Theodoſ. expreſſè prohibuit curialibus conductionem. Vnde agendo poſtea cõtra illã legem, iã non agerent fraudulenter, ſed apertè, & nihilominus ſtatim annullat cõtractũ, & vtriq; cõtrahentiũ denegat actionẽ, & pro ratione reddit regulã generalem, *(4.)*

legem, *nullum enim pactum*, &c. Ergo non agit iam ſolùm de agente fraudulenter cõtra legem, ſed etiam de violante illam contra expreſſa, & ſpecifica verba eius, vt apertè etiam illa verba ſonant, *qui contrahunt, lege contrahere prohibente*, quæ nulliſime detorquentur, ac limitantur ad ſolam tranſgreſſionem fraudulentam contra mentem legis, maximè cùm in eadem ſæpius repetentur, & ad prohibita expreſsè, & implicitè extendantur.

5 *Expenditur textus Iuſtiniani.* Vnde vlteriùs expendo contextum Iuſtiniani; ille enim, videns hanc fuiſſe mentem Theodoſij, prætermiſit omnia, quæ ad caſum particularem de curialib. pertinebant, & regulam generalem tantùm, vt nullus contractus contra legem prohibentem validus videatur, poſuit; contractus autem contra legem prohibentem magis dicitur ille, qui eſt contra verba, & mentem legis, quàm ille, qui eſt contra mentẽ verbis retentis. Et ideo in vtroque textu extenſio addita eſt *ad omnium legum interpretationes*, &c. quę non ideo ita poſita eſt, vt reſtingeretur ad fraudulentas legum tranſgreſſiones, ſed potiùs vt ad illas ampliaretur. Cùm enim decreuiſſet Imperator, omnem actum contra legem prohibentem eſſe inualidum, declarat, illud decretum trahendum eſſe ad omnium legum interpretationes, id eſt, ad omnia, quæ ſecundùm veram mentem legum in eis intelligũtur comprehenſa, licèt verbis non ſatis exprimantur. Qui ſenſus manifeſtè patet ex ratione, & verbis ſubiunctis, *Vt legiſlatori, quod fieri non vult, tantùm prohibuiſſe ſufficiat. Caterdque quaſi expreſſa ex legis liceat voluntate colligere.* Primum ergo omnium pro fundamento ponit, quòd prohibitio ſufficiat; ergo maximè ſufficiet, quando eſt expreſſa. Item totam efficaciam ponit in voluntate legiſlatoris; hæc autem magis reſiſtit in prohibitione expreſſa. Denique ideo actus per fraudulentiam factus cenſetur irritus, quia ex legis voluntate reputatur quaſi expreſsè prohibitus; ergo irritatio per ſe primò tendit ad expreſsè prohibita, & extenditur ad reliqua, in quantum cenſentur ſub his comprehenſa. Semper ergo, & ante omnia intelliguntur comprehenſa ſub illa lege, quæ contra legem expreſsè prohibentem fiunt, & ad inſtar illorum declarantur etiã irrita, quæ per fraudulẽtiam fiunt. Et ideo iterũ in eadem lege repetitur, inutile eſſe debere, quod factũ eſt contra legem prohibentẽ, etiãſi legiſlator prohibuerit tantùm, & non ſpecialiter dixerit, ſi quid contrà fiat, inutile eſſe debere. Et iterum præcipitur, vt quod fuerit ſubſequutum ex eo, quod lege interdicente factum eſt, caſſum, & inutile ſit.

6. Et ita etiam concluditur ratio huius interpretationis, quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis, ſed implicitè prohibita irritantur per hanc legem, quia continentur in expreſſa prohibitione; ergo multò magis per eandem legem irritantur expreſsè prohibita. Neque contrariæ ſententiæ fundamentum quidquam vrget, quia hic ſenſus non minùs colligitur ex originali lege Theodoſij, quàm ex compendioſa Iuſtiniani: nam licet occaſio illius legis ferendæ ſumpta fuerit ex fraudulẽta cuiuſdam legis trãſgreſſione, non propterea ſola fraudulenta tranſgreſſio punita eſt, ſed potiùs pœna tranſgreſſionis apertè extenſa eſt ad fraudulentam. Et hoc ipſum tantùm in initio legis ſignificatum eſt, cùm dicitur, *Nec pœnas inſertas legibus euitabit, qui ſe contra legis ſententiam ſaua prærogatiua verborum fraudulenter excuſat:* non videtur ergo dubiũ, quin ex vi illius legis irritentur actus facti contra legem prohibentem, vbicunque lex illa obligare poteſt.

7. *2. Concluſ.* Nihilominus dico ſecundò: Quàuis ex vi illius legis actus ſit irritus ipſo iure, nihilominus talis irritatio non obligat in conſcientia, nec fit cum effectu, donec per iudicem declaretur. Quod probo primò ex principio ſuprà poſito de lege pœnali, quòd pœna etiam ipſo facto impoſita non incurritur ante ſentẽtiam. Nam hęc irritatio in illa lege lata pœnalis eſt; ergo non incurritur ante ſententiam, ita vt contrahentes obligentur ad irritationem contractus, vel ad alios effectus in illa contentos. Minor patet, tùm ex illis verbis eiuſdem legis, *Nec pœnas inſertas legibus euitabit.* Nã hoc poſitum fuit, tanquam fundamentum eorum, quæ dicenda erãt, tum, quia illa irritatio poſita eſt in odium trãſgreſſionis legis; ergo eſt pœna; ergo in ea ſeruanda eſt cõditio pœnæ. Secundò idem perſuadetur ex verbis eiuſdem legis. Nam in primis Theodoſius loquens priùs in particulari caſu de curialibus conducentibus res alienas, præcipit, *Locatas res fiſci viribus vindicari*, vnde poteſt rectè colligi, ex vi talis legis nõ omnino annullari locationem, ſed quaſi confiſcari. Deinde addit, *Nec locatorem conductori, nec conductorem locatori actione teneri*; negat ergo actionem, non ſtatim irritat in cõſcientia. Ruſſus conſequenter ſubiungit, *Nullum talem contractum videri volumus ſubſequutum inter eos, qui lege contrahunt prohibente:* pondero enim verba illa, *videri volumus*, quia ad actum hominis conuenientiſſimè referũtur, & ideo in benigniori ſenſu ſunt interpretãda, non enim dicunt actum abſolutè eſſe nullum, ſed ita videri, id eſt, declarari, & iudicari debere. Et eundem ſenſum habent illa, *non ſolùm inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur*, vtique in iudicio: nam hæc, & ſimilia verba ad iudicium hominis referri ſolent. Denique huic interpretationi conſonant verba Ioannis Papę in cap. *videt.* dist. 10. *Quod contra leges accipitur, per leges diſſolui meretur.* Et in hac expoſitione illius legis conſentit nobiſcũ quoad hanc partem Mendoz. ſuprà, & inclinat Molin. tract. 2. de iuſtit. diſp. 88. ad confirmationem primi argumenti. Alij verò antiqui confuſè loquuntur: aliquãdo enim exponunt illam legem de nullitate ipſo iure, aliquando verò de nullitate ope exceptionis, & ſi hoc poſteriori modo intelligatur, clarum eſt, nõ eſſe actum omnino nullum in conſcientia, donec per exceptionem irritetur: in priori autem ſenſu videtur dicendum ſtatim inducere obligationem in conſcientia. *c. videt.* *Mendoz. Molina.*

8. *Obycitur.* Vnde obiicere poſſumus contra aſſertionem poſitam, quia videtur contradictionem inuoluere, quòd lex irritet actum ipſo iure, vel facto, & quòd non ſtatim obliget in conſcientia. Nam ſi contractus, v. g. eſt ipſo iure nullus; ergo nec transfert dominium, nec dat ius; ergo non reddit tutum in conſcientia eum qui aliquid poſſidet ex vi talis contractus; ergo inducit obligationem in conſcientia. *Reſpõdetur.* Reſpondeo, negari non poſſe, inſpectis verbis illius legis, quin indicent pœnam ipſo iure latam, iuxta dicta ſuprà de lege pœnali. Quod patet ex illis, *Non ſolùm inutilia, ſed etiam pro infectis habeantur.* Et ex illis, *Sed & ſiquid fuerit ſubſequutum ex eo, illud quoque caſſum, atque inutile eſſe perſpicimus.* *Mens auctoris.* Nihilominus tamen dico, contrahentes non obligari illa lege ad exequendam in ſe talem pœnam, nec ad reſcindendum contractum ante ſententiam. Idque clarius eſt, quando contrahentes conſentiunt, & neuter ab altero petit diſſolutionem, ſeu annullationem actus, quia hic neuter alteri facit iniuriam, & vterque videtur iuri ſuo cedere. Veruntamen etiamſi vnus priuſtim petat, alius non tenebitur in conſcientia, quia neuter tenetur in conſcientia pœnam ſubire, vel admittere, donec per iudicem cogatur, vt in ſimili rectè dixit Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 2. corol. 3. Neque repugnãt illa duo, ſcilicet, nullitatẽ ipſo facto imponi, & non obligare in conſcientia ante ſententiam: nam in pœnis priuatiuis, maximè quando requirunt actionem eius, qui punitur, frequenter hęc duo coniunguntur, vt in ſuperioribus viſum eſt. *Caſtro.*

9. *Concluſio.* Dico ergo, talem actum dici eſſe nullum ipſo facto, vel ipſo iure, quia eo ipſo quòd fit contra legem prohibentem, eſt ſubiectus retractationi, & nullitati ab ipſo pũcto, in quo fit, ita vt licèt multo poſtea tempore feratur ſentẽtia contra valorem actus, nihilominus

min⁹ ſententia retrotrahatur vſque ad illud tempus, in quo factus eſt, & conſequenter reuocet, & annullet omnes effectus eius, & auferat omnes effectus, & vtilitates, quas contrahens ex illo actu toto illo tempore conſecutus eſt, quos tamen poſſet in conſcientia retinere, ſi contra illum actum nihil in humano iudicio fieret. Quòd autem hic modus irritandi actum ipſo facto ſit poſſibilis per legem humanam, per ſe notum videtur ex dictis de pœnis ipſo facto impoſita per legem: nam hæc irritatio, de qua nunc loquimur, pœnalis eſt, vt declaraui. Quòd verò de hoc ſaltem modo irritationis ipſo facto loquatur lex, *non dubium*, colligo primò ex illis verbis, quæ ſunt in lege Theodoſij, *Locatas res fiſci viribus vindicari*, quæ planè indicant, res illas locatas, eo ipſo manere confiſcatas; confiſcatio autem ipſo facto incurritur, cuiúſque vis eſt, vt ſententia declaratiua talis delicti vſque ad tempus commiſſi delicti retrotrahatur, licèt ante ſententiam nec poſſeſſionem auferat, nec omnino dominium tollat, ſeu impediat, & conſequenter neque actum omnino annullet in conſcientia. Secundò id colligo ex illis verbis vtriuſque codicis, *Nullum pactum, &c. videri volumus ſubſequutum.* Quæ ad minus habent hunc ſenſũ, quòd iudex ita debet iudicare, & declarare illũ actũ, ac ſi nullus contractus, aut conuentio per illum facta eſſet, & conſequenter declarare debet, nullam obligationem, nullúmve effectum habere potuiſſe: neceſſe eſt ergo, vt talis ſententia retrotrahatur, quia declaratio fertur de ipſo actu abſolutè, & conſequenter ab eo puncto, in quo factus eſt.

10. Tertiò id magis declaratur in illis verbis, *Huiuſmodi facta non ſolùm inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur.* Dicuntur autem inutilia, quia nullum fructũ parere poſſunt, reuocanda ſunt ergo à principio, aliàs nõ parum vtilia eſſe poſſent. Et hoc explicatur, cùm additur, *Sed, & ſiquid fuerit ſubſecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente factum eſt lege, illud quoque caſſum, atque inutile eſſe perſpicimus.* Et eadem ratione dicuntur pro infectis haberi, quia ita de illis iudicandum eſt, ac ſi nõ eſſent facta, & conſequenter omnes fructus auferendi ſunt, &c. Atque hoc modo explicatur verbum illud in l. *iubemus. §. ſanè.* C. de ſacroſ. Eccleſ. vbi alienatio bonorum Eccleſiaſticorum indebito modo facta, his verbis irritatur: *Qui hoc tentauerit, omnem fructum propriæ temeritatis amittat, & pretia lucris Eccleſiæ acquirãtur, & prædia cum fructibus, penſionibus, vel acceſſionibus totius medij temporis vindicentur, vt tanquam penitus à nullo empta, vel venalita teneantur.* Ergo habere aliquid pro infecto, nihil aliud eſt, quàm incurriſſe ipſo facto nullitatem, ſaltem fictione iuris. Nã, vt aduertit Bart. in dicta l. *non dubium*, hæc verba, *Pro infectis haberi, cenſeri*, & ſimilia, ſecundùm iuris fictionem ſignificant, & ideo non repugnant naturali valori actus, imò illum ſupponunt, non ſolùm quoad materialem actionem externam, vt Bart. interpretari videtur, ſed etiã quoad moralem valorem, ſeu naturalem obligationem, ſi alia via nõ excludit, quia verba rigoris limitanda ſunt ad proprium, & ſufficientem effectum. Rectè ergo exponitur illa lex de irritatione ipſo facto, etiamſi actus non ſit omnino nullus in ſe, & quoad naturalem obligationem, & conſequenter optimè conciliantur, quòd ſit irritus ipſo facto fictione iuris, & nihilominus non inducatur obligatio in conſcientia ad diſſolutionem eius vſque ad iudicis ſententiam.

11. Sed obijci poteſt ſecundò, quia iſto modo iam erãt irriti actus facti contra legem prohibentem per antiquum ius ante tempora Theodoſij; ergo maiorem irritationem addidit lex, *non dubium*, aliàs ſuperflua fuiſſet, ergo non tantùm inducit irritationem fictione iuris, ſeu in ordine ad ſententiam iudicis, ſed abſolutè, & in ſe, in ordine ad iudiciũ conſcientiæ. Antecedens patet ex dicta l. *pacta, quæ contra*, C. de pactis, vbi dicitur, pacta, quæ contra legem fiunt, *nullam vim habere, indubitati iuris ſit.* Nam licèt illa etiã ſit lex Codicis, fuit lex Antonini Imperatoris multo antiquioris, & adhuc in eadem lege ſignificatur, ius illud eſſe antiquum, cùm dicitur, *Explorati iuris eſſe.* Neque dici poteſt legẽ, *non dubium*, tantũ fuiſſe declaratiuã iuris antiqui, & nõ conſtitutiuã noui iuris. Nã oppoſitũ indicãt multa verba eiuſdem legis, vt illud apud Theodoſium, *Hac perpetua lege valitura ſancimus.* & illud, *Nullum pactum videri volumus ſubſequutum.* & illud *Generaliter imperamus.* illa enim verba, *volumus, imperamus*, manifeſtè ſunt condentis nouum ius.

12. Ad ſimilem obiectionem latè reſpondet Mendoza, ſuppoſita ſua interpretatione, & in ſumma dicit, ex vi iuris antiquioris fuiſſe irrita facta contra legem expreſsè prohibentem, non tamen facta in fraudem legis tantùm, & non contra verba eius, vt ipſe longè petito principio declarat: legem autem, *non dubium*, addidiſſe irritationem actuum, qui in fraudem legis fiunt, & ita nec eſſe ſuperfluam, nec declaratiuam tantùm, ſed conſtitutiuam noui iuris. Quæ reſponſio ſubſiſtere poſſet, etiamſi non admiſſa priori interpretatione; dicendo, legem, *non dubium*, & renouaſſe antiquum ius, & illud ampliùs declaraſſe, & præterea illud extendiſſe dicto modo. Verumtamen exiſtimo, reſponſionẽ illam neutro modo eſſe neceſſariam. Non enim pœnam illam, & irritationem, prout lata eſt, ipſo facto per legem, *non dubium*, in antiquiori iure reperiri, nimirum, cum illo addito, *Vt ea, quæ contra legem fiunt, inutilia, & pro infectis habeantur, licèt legiſlator prohibuerit tantùm, nec ſpecialiter dixerit, inutile eſſe debere quod factum eſt.* Hoc enim eſt proprium additamentum illius legis, propter quod principaliter cõdita videtur, quod in nullo iure antiquiori reperitur. Nam quod attinet ad iura Digeſtorum, licèt ſæpè dicant, *Turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti, L. generaliter.* de verbor. obligat. & pacta contra bonos mores inutilia eſſe. l. *ſtipulatio hoc modo: L. Titia*, eodem tit. & l. *ſi quis inquilinos.* §. vlt. ff. de legat. 1. vbi etiam additur, *ſi quis ſcripſerit contra legem aliquid, vel contra edictum prætoris, non valere.* Licèt hæc (inquam) & ſimilia ſint antiqui iuris, in eis tamen nunquam explicatur, ſolam prohibitionem legis ſufficere ad irritandum actum ipſo iure, modo explicato. Tũ quia cùm dicunt, eſſe inutilia, vel non valere, intelligi poſſunt, ſolùm in ordine ad ciuilem obligationẽ, vel ad dandam actionem ciuilem, tum etiã, quia illa iura ſemper loquuntur de actibus includentibus turpitudinem, vt ſunt illi, qui reſpiciunt obligationem in futurum, & obligant ad aliquid agendum, quod ſit turpe, vel lege prohibitum: talis enim pactio etiam ex natura rei irrita eſt, non in pœnam, ſed quia materia ipſa eſt incapax talis obligationis. Quod patet ex l. *veluti*, quæ ſubiungitur poſt dictam l. *generaliter*, ff. de verbor. obligat. vbi ponuntur exempla turpis pacti, *Veluti ſi quis homicidiũ, vel ſacrilegium ſe commiſſurum promittat.* Et ſimilia ſunt pacta contra bonos mores, de quibus aliæ leges loquuntur.

13. Solùm oportet aduertere, aliquando eſſe poſſe promiſſionem cõtra bonos mores naturales, & tunc omnino nullam eſſe, aliquando verò contra ciuiles tantùm mores, & tunc ſatis eſſe, quòd ſit nulla ciuiliter: cum proportione enim intelligendum eſt. Et ſic etiam in dicto §. vltim. (quod de teſtamentis, & legatis tractat) tunc dicitur aliquid eſſe ſcriptum contra legem, quando teſtator iubet aliquid fieri contra legem, quod mandatum nullius momenti eſt. Et ita in his iuribus non habetur irritatio pœnalis, ſed quaſi intrinſeca, & naturalis explicatur. Et eodem modo intelligo legẽ, *pacta, quæ contra*, C. de pactis, in qua ideo hoc dicitur eſſe indubitati iuris, quia eſt magis naturale, quàm poſitiuũ, & quia non eſt pœnale, ſed intrinſecũ actui. Et ita videtur exponi ſimilia iura in ca. vlt.

Extra

L. non dubiũ. — *L. iubemus.* — *Mendoza.* — *L. generaliter. L. ſtipulatio. L. ſi quis inquilinos.* — *L. veluti. L. generaliter.* — *Promiſſionẽ contra bonos mores nullã eſſe.* — *L. pacta, quæ contra.*

Gloſſa. Extrà de pact. vbi Gloſſ. latè id declarat, & rectè aduertit, pactū turpe dici, vel quia eſt de re turpi quoad factū ipſum abſolutè, vel quia eſt de re, quam nō decet, nec expedit fieri ex pacto, vel obligatione, vt datio rei ſpiritualis, & ſimiles, de quibus late diximus in li. 2. de iuram. Irritatio ergo pœnalis ipſo facto inducta per legem tantùm prohibentem non eſt antiqui iuris, ſed per legem, *non dubium*, inducta eſt, quæ quoad hoc, &c. noua, & conſtitutiua, & non tantùm declaratiua fuit. Et ad hoc confirmandum valere poſſunt dicta Iuriſconſultorum, quæ latè refert Mendoz. ſuprà: cenſebāt enim legem imperfectam, quæ aliquid fieri vetabat, & factum non reſcindebat, vel alia pœna puniebat. Ergo ſignum eſt, ex vi iuris antiqui ſolam prohibitionem non induxiſſe pœnam irritationis, niſi illam expreſſiſſet; fuit igitur hoc nouum ius.

14. 3. Obiectio. Tunc verò occurrit tertia obiectio: nā ex dicta explicatione ſequuntur duo incommoda extremè contraria. Vnum eſt, omnes contractus factos contra legem prohibentem præciſè eſſe irritos ex vi iuris ciuilis ipſo facto, ſaltē modo explicato, quod videtur durum & incredibile. Sequela patet, quia lex illa generaliſſimè loquitur, & extendit deciſionem ſuam ad omnium legum, tam antiquorum, quàm nouarū interpretationes, ſub quibus videtur comprehēdere leges omnes etiam poſt illam futuras. Nos etiam impugnauimus omnes limitationes, & diſtinctiones, quas Iuriſtæ adhibent; ergo erit regula indiſtinctè intelligenda de omni lege prohibente, ſcilicet, irritare actū ſaltem ex Inſtitutione, & interpretatione iuris ciuilis. Aliud incommodum eſt, quia ſequitur nullum contractū irritari ipſo facto in foro animæ, ſeu conſciētię, ſed ad ſummum in ordine ad ſententiam iudicis, quod non videtur etiam admittendum, vt de aliquibus contractibus vxorum, minorum, tutorum, & aliis ſimilibus communiores, & probabiliores ferunt opiniones. Sequela patet, quia nulla lex ciuilis poteſt expreſſiùs irritare contractus, quàm illa lex, *non dubium*, ergo ſi illa non irritat dicto modo, neque aliæ id facient. Hæ obiectiones poſtulabant multas, & graues quæſtiones, quas hîc ex profeſſo tractare non poſſumus, & ideo nunc breuiter reſpondebimus; in hoc autem regulas aliquas tradēmus, quæ aliis quæſtionibus decidendis vtiles eſſe poſſint.

15. Vaſquez. Ad priorem ergo partē obiectionis Vaſq. diſp. 164. fatetur ex vi illius legis, omnes cōtractus lege humana prohibitos eſſe etiā nullos, & omnino irritos ipſo iure, quod ipſe (vt videtur) intelligit in conſcientia, & ſtatim abſque alia declaratione, vel ſententia iudicis. Vnde à fortiori idem diceret de irritatione ipſo facto, prout à nobis eſt explicata. Tres verò limitationes adhibet, prima, vt hoc intelligatur tantùm in terris Imperij, quę vera eſt, vt in quarta aſſertione dicam. Vnde conſequenter dicendum eſt, interpretationem illius legis, prout ad alios extenditur, ſolùm adaptari poſſe his legibus, quas Imperator interpretari poteſt, ideóque ex vi illius non cadere interpretationem illā in iura canonica, neq; in leges latas à ſupremo Principe nō ſubdito Imperatori, vt in aſſertione tertia, & quarta explicabimus, & ita euitantur multæ inſtantiæ, & exempla ſuperiùs adducta.

16. Leges irritantes poſſe conſuetudine abrogari. Secunda limitatio eſt, vt hoc intelligatur, vbi lex illa viguerit: nam ſi per conſuetudinem abrogata ſit, non habebit effectum. Quam etiam veram cenſeo: nam ſuppono, leges etiam irritantes poſſe conſuetudine abrogari, vt infrà lib. 7. dicemus, & ita potuit in hac contingere. Imò ita de facto eſſe, & conſuetudinem contra legem illam præſcripſiſſe opinatur Molin. vbi ſuprà. (Molina.) Sed oportet aduertere hanc conſuetudinem non eſſe colligendam ex vſu illorum regnorū, ſeu prouinciarum, in quibus lex illa per ſe non obligat, quia conſuetudo illarum regionū nihil operatur

A in terris Imperij, vt per ſe conſtat, & ideo nobis incerta eſt derogatio talis legis, quia vſum, & mores illarū prouinciarum ignoramus. Solùm ergo dicere poſſumus, facilè fieri potuiſſe, vt derogata fuerit, quia eſt nimis rigida, & multa nimis complectitur, cùm leges prohibentes humanas actiones, & contractus plurimæ ſint. Vnde etiam fieri potuit, vt pro aliquibus actibus grauioribus fuerit recepta, & pro aliis derogata, ſed hoc ad factum pertinet.

Tertia limitatio eſt, vt intelligatur de lege prohibente ſimpliciter actum quoad ſubſtantiam eius, vel vt ita dicam, quoad exercitium eius, non tamen de lege prohibente circumſtantiam eius, præcipuè temporis, aut loci, quæ valdè extrinſecæ ſunt. Quam etiam admittendam cenſeo cum communi ſententia, 17.
B quia pœnæ reſtringendæ ſunt, & quia ſolæ priores leges dici poſſunt ſimpliciter prohibere actū; aliæ enim ſolùm prohibent, ne hîc, vel nunc fiat. Neque per hoc tollitur, quin poſſit lex irritare actum ratione talium circumſtantiarum, ſed dicimus id non fieri ex vi legis, *non dubium*, ac ſubinde per alias leges ſolùm tunc fieri, quando id ſufficienter explicauerint: nam per ſolam prohibitionem circumſtantiarum id nō faciunt. Et ita ſuprà circa tertiam limitationem hoc approbauimus. Inſtantiæ verò quæ ibi fiebant cōtra alteram partem vniuerſalem, ferè omnes ſumebantur ex legibus canonicis, quę non procedunt contra legem, *non dubium*, quæ ciuilis eſt, & de illis dicemus in capite ſequenti. Aliæ verò de ludo, & de ſententia conditionali, videtur mihi probare (quod diximus) actū non ita irritari
C per legem, *non dubium*, vt in ſe nullum valorem habeat, antequam per ſententiam declaretur, ſeu annulletur.

18. Limitatio autem, quæ ibi additur de directa vel indirecta prohibitione, non mihi videtur magni momenti, quia parum hoc referre videtur, ſi actus in ſe verè eſt prohibitus; imò hoc ipſum videtur excludi per ipſam legem, *non dubium*, quatenus deciſionem ſuam extendit ad omnes legum interpretationes, omneſque fraudulentos modos violandi illas. Dixi denique ſermonem eſſe de legibus prohibentibus actum quoad ſuum vſum, ſeu exercitium, quia ſi lex permittat actū, & deſignet modum, ſolúmque prohibeat actum aliter factum, iam illud pertinet ad aliud genus prohibitionis, quod nos vocamus quoad ſpecificationem, ſeu
D conditionatum, de quo dicendum eſt in cap. 31. Denique dixi intelligendum hoc eſſe de circumſtantiis, quæ ſunt extra ſubſtantiam actus, nam ſi tātùm ſit circūſtantia perſonæ, non ſufficiet. Quamuis enim lex prohibeat actum tali, vel tali generi perſonarum, ſimpliciter prohibet actū, etiamſi non prohibeat omnibus perſonis, & habet locū interpretatio legis, *non dubium*, vt patet etiam ex caſu particulari, occaſione cuius lata eſt, ſcilicet, de lege prohibente curialibus tantùm, & non omnibus, quia reſpectiuè ille actus ſimpliciter eſt prohibitus in ſe, & in ſubſtantia ſua.

19. Addo præterea, ſuppoſita noſtra interpretatione ad dictam legem, acceptari etiam poſſe primam limitationem communem, vt habeat locum circa leges purè prohibentes, & non adiicientes aliam pœnam. Nā
E ſi legiſlator aliam pœnam addidit, videtur illa fuiſſe contentus; oſtendimus autem irritationem introductam per legem, *non dubium*, pœnalem eſſe; non ergo exiſtimandum eſt, voluiſſe Imperatorem multiplicare pœnas, ſed loquutum fuiſſe de lege tantùm prohibente. Atque hoc modo ſanet regula legis, *ſanctio*, ff. de pœnis, quod *in huiuſmodi pœnis generi per ſpeciem derogatur*; lex autem, *non dubium*, quoad hoc generalitatem quandam continet per vniuerſalem quādam interpretationem aliarum legū; ergo ſi in alia lege eſt pœna ſpecialis impoſita, impedit generalem pœnam, ſeu interpretationem. Et ita cenſuit etiam Rota (Rota.)

Cyn. Din. Bart. tit. de appellat. in nouis, deciſ. 64. n. 7. cum Cyn. Din. Bart. & aliis. Neque contra hoc obſtant ſuperiùs obiecta contra primam limitationem, quia illa videntur procedere ex natura rei, & ſupponendo, irritationem hanc non eſſe pœnalem: non autem fatemur, verbum, *prohibendi*, ex ſe non inducere hanc irritationem, & vt inducitur virtute legis *non dubium*, eſſe pœnalem, & ita pœnam hanc oriri ex lege diſtincta ab altera prohibente, & non imponente aliam pœnam. Et ideo rectè accommodatur prædicta limitatio.

10. Atque ita etiam in bono ſenſu ſuſtinenda eſt altera limitatio de lege, quæ addit alium modum diſſoluendi actum, vel verbum, quo magis valere ſignificetur, quàm lex, *non dubium*, permittat. Nam tunc ſtandum eſt ſpeciali legi, quæ derogat generali, tum ratione ſpecialitatis, tum etiam quia eo ipſo non eſt tam perfecta, abſoluta, & pura prohibitio, qualis in l. *non dubium*, deſideratur. Neque contra hoc obſtant obiectiones factæ contra quintam limitationem communem, quia illæ, vel procedunt cõtra eos, qui dixerint legem prohibentem ex ſe irritare, & non ex interpretatione, & additione generali cuiuſdam legis ciuilis, vel certè ſumuntur ex legibus, & materia canonica, quæ non ſunt ad rem, vt diximus.

11. Præterea ſecunda diſtinctio communis quatenus generalem regulam admittit in lege habente perpetuam cauſam prohibitionis, improbari non poteſt, dummodo intelligatur non ex natura verbi, *prohibendi*, nec ex quocunque iure, ſed tantùm ex ciuili, & cõmuni, & ex vi dictæ l. *non dubium*. Nam ſi in aliqua lege habere poteſt ſuum effectum, maximè in lege habente cauſam perpetuam. Nec inſtãtiæ, in contrarium procedunt contra hunc ſenſum, quia ex iuribus canonicis deſumptæ ſunt. An verò perpetuitas hęc conferre per ſe poſſit ad irritationem, abſque alia declaratione poſita in lege dictum iam eſt. Limitatio verò, quæ altero membro, de legibus prohibentibus, & habentibus temporalem cauſam, vt in eis non procedat interpretatio legis, *non dubium*, non video quo ſufficienti fundamento probari poſſit. Quia licèt conſiderata ſola vi prohibitionis illud ſit verum, modo ſuprà explicato, tractando de lege naturali, tamen ſtante iure poſitiuo, non eſt neceſſarium, quia lex, *non dubium*, non conſiderauit cauſam prohibitionis, ſed abſolutam prohibitionem; poteſt autem eſſe abſoluta prohibitio licèt cauſa ſit temporalis. Item omnes tales tranſgreſſiones generaliter, & indiſtinctè punit lex, *non dubium*, & licèt cauſa legis ſit temporalis, nihilominus tranſgreſſio eius poteſt eſſe grauis, & digna tali pœna; ergo. Denique hoc probat diſcurſus factus cõtra illam limitationem ſecundam circa primum membrum eius. Nam licèt inſtantiæ ibi adductæ ſint ſumptæ ex iure canonico, tamen poſſent ſimiles prohibitiones fieri per leges ciuiles, & certè prohibitio facta curialibus in eadem lege, *non dubium*, cauſam temporalem habuit, ſcilicet, ne ſolicitudo, & cura in illo munere impediretur, aut rectitudo euerteretur: poterat enim officium eſſe temporale, & ita etiam cauſa eſſe temporalis. Quòd ſi dicatur perpetua, quia quandiu durat officium, durat cauſa: hoc modo quęlibet lex prohibẽs dicetur habere cauſam perpetuam, quia quãdiu cauſa durat, ratio etiam prohibitionis permanet. Illam ergo limitationem quoad illam partem nõ admitto, ſicut illam in ſimili non admittit lex, *ſtipulatur*, 35. ff. de verbor. oblig. Similiter etiam non admitto quartam à Gregor. Lopez poſitã de præiudicio cõtrahentium, vel tertij, quia nec fundamentum habet, nec l. *non dubium*, & verba eius, rectè accommodantur.

l. non dubiũ.

l. ſtipulatur.

12. Alia verò limitatio addi poſſet, ſcilicet, vt illa diſpoſitio procedat in actibus, qui introducunt vincula diſſolubilia & effectus habent reuocabiles; non verò in his, qui ſemel validi irritabiles nõ ſunt, vt ſunt matrimonium, profeſſio religioſa, & ſimiles. Veruntamen hæc limitatio eſſet fortaſſe vtilis, ſi diſpoſitio illius legis ad ius canonicum extẽderetur: nam in materia illius iuris inueniuntur huiuſmodi actus indiſſolubiles. In actibus autem merè ciuilibus, & humanis non ſacris, non inuenitur illa irreuocabilitas, & ideo non eſt accommodata limitatio, cùm dictum ſit, diſpoſitionem illius legis tantùm ad materiam ciuilem extẽdi. Præterquam quòd licet eſſet poſſibilis, non habet fundamentum in lege, nec fundamentum ſufficiens: & contra illam procedit ratio, quam ſtatim propunam. Alia denique limitatio eſſe poteſt, vt lex illa reſtringatur ad materias graues, in quib. prohibitiones ſunt etiam graues, & ideo actus contrarij ſunt digni tã graui pœna: nam iniuſta eſſet lex tam grauiter puniens leuiores actus. Quæ limitatio probabilis quidem eſt, nõ videtur tamen neceſſaria, quia ſi actus prohibitos cõtinetur in generalitate verborũ dictæ legis, nõ eſt cur excipiatur à pœna, quia ſi tranſgreſſio fuit leuis, etiam irritatio eius erit pœna leuis, & ita ſemper ſeruatur proportio, & æqualitas. ſi autem actus non eſt abſolutè prohibitus, quia non eſt materia ad ciuilem prohibitionem, tunc omnino eſt extra materiam illius legis, nec oportet de illo ſpecialem exceptionem facere.

Ad ſecundam partem obiectionis Mendoza ſuprà dicit in primis, in dubio cenſendum eſſe, leges ciuiles nõ irritare actus ſimpliciter & in ſe, quoad naturalem obligationem, ſeu in foro conſcientiæ, ſed tantùm dare, vel auferre actionem in ordine ad iudicium ciuile, & eodem modo irritare aliquos actus in ordine ad iudicis ſententiam. Nec tamen negat poſſe leges ciuiles illud facere, ſed potiùs expreſsè id affirmat: requirit autem, vt ſatis clarè lex declaret illam mentem ſuam, & illum effectum, quia ſi res maneat dubia, & obſcura, ſemper interpretabimur, legem irritare meliori modo. Quam regulam ego veram cenſeo, ſufficientérque poſſe probari ex dictis circa interpretationem legis non dubium. Obiectio autem facta videtur vrgere, quia nunquam lex ciuilis cenſenda erit explicare ſufficienter irritationem abſolutã actus, id eſt, quoad totum valorem, & obligationem naturalem, ſi lex, *non dubium*, hanc non explicauit. Reſpondeo tamen breuiter, negãdo ſequelam, quia in multis legibus ciuilibus poteſt eſſe multo maior ratio intelligendi omnimodã irritationem, etiam quoad naturalem obligationem. Quæ ratio diſcernendi has leges partim ex verbis, partim ex materia deſumenda eſt, vt ſuprà explicuimus.

13. *Satisfit 2. parti obiectionis. Mendoza.*

CAPVT XXIX.

Vtrùm ea, quæ fiunt contra legem canonicam prohibentem purè, ſint ipſo iure inualida.

RAtio dubitandi poſita eſt in cap. 25. Qua non obſtante dicendum eſt, actum huiuſmodi non eſſe ipſo iure irritum, quia leges canonicæ prohibẽtes actum directè, & in ſubſtantia eius, non irritant illum ipſo facto, niſi ex aliis verbis, vel aliæ particularibus ſignis conſtet de tali effectu. Hæc aſſertio ſumi poteſt ex Gloſſa vlt. in cap. penult. de deſponſat. impub. & videtur eſſe nunc communis ſententia Theologorum, imò & Iuriſperitorum: nam hac regula vtuntur ad explicanda decreta Pontificum. Item hac regula vtimur in explicandis pœnis, quæ ipſo facto incurruntur: hæc autem irritatio annexa prohibitioni ordinariè pœna quædam eſt, & vbi non eſt pœna, eſt graue onus, quod non præſumitur in lege, niſi illud declaret. Oſtenſum eſt autẽ ex natura rei nõ declarari ſufficienter per verbũ prohibendi, nulla eſt lex

1. *Leges cañ. prohibẽtes actũ non irritant ipſo facto niſi aliunde conſtat: eſt cõmunis Theologorum, & Iuriſtarum Gloſſa.*

lex canonica, quæ aliam vim, vel ſignificationem illi verbo tribuerit; ergo. Atq; hæc ratio probat de omni irritatione ipſo facto, ſiue incurrenda per ſententiam declaratoriam, ſiue ante illam. Denique hac ratione diligentiſſimè obſeruant Pontifices, & Concilia in ſuis decretis, vt quando irritare volunt, clauſulam irritantem adiiciant, per quam etiam modum, & tēpus irritationis declarent. Eſtque optimum exemplū in cap. *ſtatutum*, de reſcript. in 6. vbi cùm in §. *inſuper*, & ſequentibus acceptio munerū diſtinctè prohibeatur legatis Apoſtolicis, poſtea in §. *ſi quid autem*, additur irritatio acceptionis per obligationē in conſcientia ad reſtitutionem, quia nimirum cenſuit Pontifex ſolam obligationem non ſufficere ad illam obligationem.

Pontifices, & concilia quomodo irritent in ſuis decretis.

2. Dicunt verò aliqui, non hac ratione addi clauſulā irritantem, ſed ne contrahentes poſſint renūtiare iuri ſuo, quod facere poſſent, ſi lex tantùm prohiberet, & prohibendo irritaret quaſi in actu exercito, & non in actu ſignato, ſicut per clauſulam irritantem fieri videtur. Sed hæc ratio ſine fundamēto excogitata eſt, quia re vera additur illa clauſula ad explicandum irritandi effectum, vt ex exemplo proximè allato manifeſtè patet. Eſt etiam falſa illa diuerſitas, quia ſæpe non poſſunt cōtrahentes renunciare prohibitioni, etiamſi clauſula irritans non addatur, vt patet in prohibitione Concilij Trident. de non contrahendo matrimonio, non præmiſſis denunciationibus; non enim licet ſine diſpenſatione aliud facere, etiamſi cōtrahentes maximè velint ſuo iuri renunciare, quia illa lex nō eſt fauor illorum, ſed ipſius ſacramenti, & boni communis. Cur ergo Concilium ibi non addit clauſulam irritantem, & addidit illā in neceſſitate præſentiæ parochi, & teſtiū, niſi quia hîc voluit irritare actū, & non ibi? Idē explicatur optimè ex capite, *non ſolùm*, de regular. in 6. vbi prohibentur quidam religioſi, aliquem ad profeſſionem admittere ante elapſum probationis annum, & profeſſio aliter facta expreſsè irritatur, non tamen omnino, ſed quoad talem religionem. Vnde nec ex vi prohibitionis actus erat irritus, nec poſtea irritatur plus, quàm exprimatur, & nihilominus tunc poterat illi legi renunciari.

c. non ſolùm.

3. Præterea declaratur ex duobus conſtitutionibus à Sixto V. & Clemente VIII. editis. Sixtus enim priùs prohibuit profeſſionem fieri, niſi certo modo, & quia aliter factam valere noluit, clauſulam irritantem addidit. Clemens autem poſtea prohibitionem confirmans irritationē abſtulit, ſupponit ergo prohibitionem nudam non irritare, atque etiam ſupponi prohibitionem ſine clauſula irritante poſſe ſufficere, vt illi renunciari non poſſit, nam in illa prohibitione ita eſt, vt per ſe conſtat. Idem videre licet in canonibus, qui prohibent aliquid recipere: nā quando volunt irritare receptionem id explicant; quando verò non explicant, non cenſetur irritatio, etiamſi talis ſit prohibitio vt partes illi renunciare nō poſſint. Exemplum quoad legem irritantem ſumi poteſt ex lege irritante receptionem ſimoniacam, de lege verò tantùm prohibente ex prohibitione non recipiendi in ordinatione in Tridenti. ſeſſ. 21. c. 1. de reformat. cui legi non poſſūt partes renunciare, quia pro bono communi introducta eſt. Non eſt ergo illa ratio addendi clauſulam, ſed quia ſine illa non fieret effectus. Nam poteſtas renunciandi aliunde naſcitur, ſcilicet ex eo, quòd lex ſit in priuatum beneficium, & fauorem facta, cui renunciare quis poſſet, dum non impeditur, quod nō tantùm in lege prohibente, ſed etiam in irritante locum non habet.

Sixtus V. & Clem. VIII. de profeſſionibus quid ſtatuerunt.

4. Contra hanc verò concluſionem vrget obiectio ſuprà facta, quia lex, *non dubium*, canonizata eſt per Gregorium. Reſpondemus tamen negando aſſumptum, quia Gregor. nunquam acceptauit illam, vt in canonico iure habeat effectum, ſed vtitur illa ad effectum alterius legis etiam imperialis. Nam in illa Epiſt. 7. contra quoddam teſtamentum cuiuſdam Abbatiſſæ allegauerat Gregorius legem Iuſtiniani Imperatoris prohibentis, monachos teſtari, & conſequenter iubet retractari omnia per illud teſtamentum facta, & bona monaſterio reſtitui, & ad hoc mandatum confirmandum ſubiungit, *Quia imperiali conſtitutione apertè ſancitum eſt, vt ea, quæ contra leges fiunt, non ſolùm inutilia, ſed etiam pro infectis habenda ſint*; vbi clarè alludit ad legem, *non dubium*, & illi tribuit effectum à nobis ſuprà explicatum, non tamen circa canones, ſed circa alias leges imperiales.

L. nō dubiū. quomodo à Gregor. canonizata.

5. Sed inſtari poteſt ex cap. *quæ contra*, 64. de regul. iur. in 6. vbi pro regula ſtatuitur, quæ contra ius fiunt pro infectis haberi debere. Atque ita videtur ibi canonizata regula legis, *non dubium*. Vnde, licèt inde non colligatur irritatio omnium ſimilium actuum ipſo facto, & ſtatim in foro conſcientiæ, ſaltem ſequitur, debere ſecundùm ius Canonicum omnes talès actus per ſententiam iudicis ita tractari, vt ab initio pro infectis habeantur, & reuocentur omnia, quæ ex illis proceſſerant. Atque ita videntur intelligere regulam illam Dinus ibi, & Gloſſa, & alij Canoniſtæ. Alij verò declarant illam regulam de his, quæ ſunt contra ius dans formam ſubſtantialem actui, vt Sanct. lib. 3. de matrimon. diſp. quinta, num. 4. ad 4. aduertit. Sed hæc reſtrictio videtur nimia, & in textu non fundata; maior autem videtur rigor prioris ſententiæ, qui etiam in regula non explicatur, ſed valde generaliter loquitur. Et ideo cenſeo, eſſe quidem applicandam ad omnia, quæ contra ius fiunt; non tamen vniformiter, ſed cum proportione iuxta modum, quo acta fuerint iuri contraria, ſeu iuxta modum prohibitionis iuris, cui actus contrariatur. Per illam ergo regulam magis videtur inſtitui iudex, quā priuata perſona, quia, vt ſuprà ex Bart. dixi, actus factus contra ius per fictionem iuris pro infecto habetur: fictio autem iuris maximè ſolet in ordine ad iudicium externum fieri, & ideo dum regula dicit, talem actum pro infecto habendum, iudicem inſtruit, vt videat, in quo gradu actus ſit contra ius, & ita illum puniat, vel retractet.

c. quæ cōtra. quomodo intelligēdum.

Dinus. Gloſſa.

Sanchez.

Bart.

6. Poteſt autem actus eſſe contra ius, non ſolùm cùm fit, ſed etiam poſtea cùm impletur, & tunc omnino eſt declarandus actus nullus. Et fortaſſe de hoc maximè loquitur illa regula, ſicut ſuprà explicauimus legem, *pacta quæ contra*, vnde hæc regula videtur deſumpta. Et ita nullam facit difficultatem: nam retractatio talis actus non eſt ex vi legis poſitiuæ, ſed ex natura rei, quam lex declarat, vt ſuprà dixi. Poteſt etiam eſſe actus contra ius irritans ipſo facto, & tunc etiam retractandus eſt actus ab initio, vel nullus declarandus. Poteſt denique eſſe ius tantùm prohibens, & tunc poterit fortè iudex diſſoluere actum, & quoad hoc habere illum pro infecto, id eſt, à tempore, quo per ſententiam irritatur, non tamen poterit retrotrahi ſententia vſque ad initium actus, niſi lex talem pœnam per modum confiſcationis ipſo facto explicuerit. Intelligi etiam hoc debet de irritatione, cuius actus capax fuerit. Interdum enim actus eſt indiſſolubilis quoad vinculum, qui irritari non poteſt, vt matrimonium, & tunc ſi fiat contra legem tantùm prohibentem, non poteſt poſtea in ſe irritari; ſolet tamen ſecundùm quid diſſolui, ſeparando coniuges ad tempus, iuxta cap. 1. de matrimonio, contracto contra interdictum Eccleſiæ, & ſimiliter ordinatio recepta ab Epiſcopo ſuo, & ſine legitima licentia, dicitur ſit prohibita, valet; irritatur tamen aliquo modo quoad vſum ordinis ad tempus, iuxta cap. *Epiſcopus in diœceſim*, 7. quæſt. 1. Alij verò actus, qui irritabiles ſunt, licèt validè fiant contra legem prohibentem,

Quando declarandus actus nullus.

c. Epiſcop. in diœceſim.

poterunt ratione delicti diſſolui, & ita haberi pro infectis ex vi illius regulæ. Quia tamen hæc irritatio nõ fit niſi in pœnam, quæ non deſignatur in illa regula, tanquam ex neceſſitate omnino imponenda, ſed tanquam conſentanea tali delicto, iuxta caput *vides*, diſtinct. 10. ideo ſemper erit in prudenti arbitrio iudicis ſpectare grauitatem culpæ, & an talis pœna illi ſit proportionata, vel magis alia, iuxta occurrentes circunſtantias, & tunc poterit ſuſtinere actum, & punire delictum. *c. vides.*

CAPVT XXX.

Vtrum in regnis non ſubditis Imperio, contractus humani contra legem ciuilem purè prohibentem facti, ſint irriti ipſo iure.

1\. *Concluſio negatiua.* RESpondeo breuiter: Vbi non obligat ius ciuile commune, ſeu Imperatorium leges ciuiles prohibentes actus directè, & in ſe ipſis, ac ſimpliciter, per ſe non irritant ipſo facto actus contra ipſas factos. Hæc aſſertio ſequitur ex præcedentibus, quia talis irritatio, vel eſſet ex natura rei ex vi verborum talium legum, & hoc non, vt in prima aſſertione oſtenſum eſt, ex vi legis, *non dubium*, & hoc etiam non, quia non obligat in dictis regnis, vt ſupponimus, vel ex vi iuris Canonici, & hoc non, tum quia non datur tale ius faciens illam generalem interpretationem, tum etiam, quia licèt eſſet, non obligaret in materia ciuili, niſi in terris proprijs Eccleſiæ, vel denique ex vi alicuius legis talis regni facientis illam generalem interpretationẽ, & hæc oſtendenda eſt, alias non eſt credenda, vbi autem fuerit, habebit in ſuo territorio illam vim, quam lex, *non dubium*, habet in terris imperij.

2\. Hinc verò colligere poſſumus, in noſtro Hiſpaniæ regno leges purè prohibentes non irritare actus, niſi per ſpecialem clauſulam id ſufficienter declarent. Et eum proportione iudicandum erit de alijs regnis iuxta illorum leges, & conſuetudines. Atque ita de noſtro regno ſenſit Molina tractat. 2. de iuſt. quæſt. 88. Vaſquez diſputat. 164. cap. 3. *Molina. Vaſquez.* Ratio generalis eſſe debet, quia nulla lex eſt in Hiſpania, quæ ita generaliter interpretetur ſimplicem legum prohibitionem; ergo cùm ex natura rei illa non ſufficiat ad irritationem, non eſt vllum fundamentum ad talem interpretationem faciendam. Poteſtque hoc duplici vſu confirmari. Vnus ex ipſorum Regum, quia cùm volunt annullare actum, non ſunt contenti prohibitione, ſed ſpecialiter declarant irritationem. Eſt accommodatum exemplum in lib. 5. recopilat. titul. 2. l. 1. vbi poſtquam nonnullæ prohibitiones in dotibus, & donationibus inter ſponſos latæ fuerant, ſubditur in hæc verba, *Et vt fraudes euitentur præcipimus, vt omnes contractus, pacta, & promiſſiones factæ in huius legis nulla in ſe ſint, & nullius effectus.* *Mattienzo.* Immeritò autem Mattienzo ibi in Gloſſ. vltim. addidit, idem fore, etiamſi hæc poſteriora verba non adderentur: nullam enim legem ſequi ad hoc confirmandum adducit, ſed tantùm l. *non dubium*, de qua iam dictum eſt. *l. non dubium. l. fraus.* Et l. *fraus*, ff. de legibus, vbi ſolùm dicitur, peccari in legem per fraudem; de irritatione autem nihil dicitur. Addita ergo fuêre illa verba in illa lege, quia neceſſaria erant ad dictum effectum. Alia conſuetudo eſt ipſius regni; ita enim communi vſu accipiuntur leges prohibentes accipere munera, vel ludere aleis, vel ſoluere amiſſa in ludo, pecunia credita, & ſimiles, quando non addunt clauſulam irritantem, quando illam addunt, verba ita obſeruantur, vt non maior intelligatur eſſe irritatio, quàm per illa ſignificetur: & ſolùm cenſeatur incurri per modum pœnæ, ac ſubinde eum modo, & reſtri-

A ctione legis pœnalis iuxta exigentiam verborum eius, vt ſuprà dictum eſt.

3\. *Quomodo intelligatur lex de contractione contra bonos mores, aut contra legẽ regiam.* Obijci tamen poteſt ex legibus Hiſpaniæ, l. 28. titul. 11. partit. 5. vbi in fine dicitur, omnem promiſſionem, ſeu conuentionem factam contra legem regiam, vel contra bonos mores, obſeruandam non eſſe, etiamſi in illa fuerit addita pœna, vel iuramentum. Vbi Gregorius Lopez, num. 7. videtur, legem illam intelligere iuxta legẽ *non dubium*, ergo illa lex operatur in regno Hiſpaniæ, & in illo inducet generalem interpretationẽ ad omnes leges prohibẽtes, quam lex, *non dubium*, introduxit pro terris imperij. Reſpondeo tamen, illam interpretationem non eſſe neceſſariam. Nam idem Gregorius Lopez ad declarandam legem illam citat l. *ſi ſtipuler*, 35. ff. de verborum obligationibus, in *Greg. Lop.*
B qua manifeſtè ſermo eſt de promiſſione cõtra legem, vel contra bonos mores obiectiuè, id eſt, de promiſſione faciendi aliquid turpe, vel prohibitum per legem; hæc autem promiſſio dicitur non obligare, non quia prohibitio legis irritet actum, ſed quia facit, vt actus ſit prauus, & conſequenter, quia natura ſua promiſſio actus praui eſt nulla, inde fit, vt talis promiſſio ex natura ſua non obliget. Et hic ſenſus optimè confirmatur ex eo, quòd etiam addito iuramẽto dicitur lex illa non obligare, quia nimirũ iuramentum nõ eſt vinculum iniquitatis, neque obligat ad rem turpem. Si autem ſermo eſſet de lege tantum prohibente actum promittendi, vel paciſcendi, non eſſet vniuerſaliter verum, non obligare, etiam addito iuramento, vt alibi oſtenſum eſt. Accedit, quòd in illa lege non ſolùm dicitur, tale pactum non obligare, ſed etiam dicitur, *Non deue ſer guardado*, id eſt, obſeruari non debet, quæ verba ſignificare videntur etiam obligationem
C non obſeruandi; ſignum ergo eſt, loqui legem illam de promiſſione operandi contra legem, & ita nihil ad cauſam facit.

CAPVT XXXI.

Vtrùm lex dans formam actui humano ſemper irritet illum, qui fit ſine tali forma, etiamſi clauſulam irritantem non addat.

4\. DIximus de modo cognoſcendi irritationem per legem directè prohibentem, nunc ſupereſt, vt explicemus, quando lex, quæ dat formam actui, vel contractui, irritet conſequenter actum ſine tali forma, ac ſubinde contra talem legem factum. Aliqui
D enim ſine limitatione, vel declaratione reſpondent, quoties lex aliquid præcipit pro forma contractus, irritare actum aliter factum, etiamſi clauſulam irritantem non addat. Fundari hoc poteſt, quia forma eſt, quæ dat eſſe rei, quod principium cum proportione verum eſt, de forma morali reſpectu actuum moralium; *Quia defectus formæ propè ſubſtantiam rei deſtruit*, vt dicitur in lege *Iulianus*, §. *ſi quis*, ff. ad exhibendum. *Formæ etiã morales dãt eſſe rebus moralibus.* *L. Iulianus. [illegible]* Vnde eſt commune prouerbium Iuriſtarum, *Ex forma non ſeruata reſultat nullitas actus.* Quod ſumi poteſt ex l. 1. 2. & 5. Cod. quando prouocare non eſt neceſſe, quas latè refert Gratianus c. vlt. §. *diffinitiua*, 2. quæſt. 6. *Gratianus.* & ex alijs iuribus, quæ infrà referemus, & ex Gloſ-
E ſa iuncto textu in cap. *cum dilecta*, verbo, *irritam*, de reſcriptis. Panormitan. in cap. *nulli*, de rebus Eccleſiæ non alienand. num. 7. & in cap. *ſi quis*, eodem, num. 4. & in cap. *prudentiam*, de officio delegat. num. 5. & alijs Doctor. eiſdem locis, & Decius conſ. 261. numer. 4. *Panormit.* Aliiq; refert Tiraquel. in l. *ſi vnquam*, verb. *reuertatur*, num. 64. *Decius. Tiraquel.*

5\. Hæc tamen ſententia non poteſt indiſtinctè accipi, non enim omnis forma actus, etiam per legem ordinata ſubſtantialis eſt. Sæpe enim eſt accidentalis ſolemnitas, vt in ſacramentis conſtat, & in matrimonio

cap.

cap. *nostrates*. 30. quæſt. 5. & in ſententia ferenda ex lege 1. Cod. de appellationib. & in Electionibus, vt cap. *quia propter*, de electione. Omiſſio autem formæ accidentalis non tollit ſubſtantiam actus & conſequenter non annullat illum. Ergo non omnis corruptio formæ, ſeu non omnis formæ corruptio annullat actum; ſed cum diſtinctione de forma ſubſtantiali, vel non ſubſtantiali. Atque ita tota difficultas quæſtionis eo reuocabitur, vt ſciamus, quando forma lege præſcripta ſit ſubſtantialis, vel tantùm accidentalis: non enim id diſtinguere facile ſemper eſt, præſertim cùm contingat in eodem decreto, aut lege aliqua poni, quæ accidentalia ſunt, & alia, quæ ad ſubſtantiam pertinent, vt in dicto cap. *quia propter*, notat Gloſſ. verb. *ſanior*, & verb. *viris*. Et in cap. 1. de electione in 6. verbo, *formam*. Propter quod Doctores varias regulas aſſignant ad has formas diſcernendas, quarum præcipuas commemorabimus, quæ licèt ſingulæ non ſufficiunt, omnes tamen conferunt, vt ex omnibus ſimul formæ qualitas cognoſci poſſit.

Omiſſio formæ accidentalis non tollit aut annullat actũ.

3. *1. Regula.*

Prima regula eſt: Quando forma præſcripta per legem continet naturalem æquitatem, tunc omiſſio eius reddit actum inualidum, non verò alias ſi lex non habeat clauſulam irritantem. Exemplum eſſe poteſt in forma iudiciali, quæ habet, vt ſine præcedenti infamia contra aliquem non procedatur, de illo in particulari inquirendo, vel quòd accuſatio in ſcriptis fiat, & denũciatio in præcedente monitione, c. *inquiſitionis*, de accuſat. & cap. *licèt Heli*, de ſimon. cum ſimilibus. Nam illa omnia naſcuntur ex naturali æquitate, & ideo omnia ſubſtantialia reputantur. Poteſt autem prior pars huius regulæ duplicem habere ſenſum. Vnus eſt, vt intelligatur de æquitate neceſſaria ex ſe ad valorem actus, ita vt eius omiſſio impediat, ex natura rei valorem actus, & tunc à fortiori lex poſitiua ponens formam præcisè fundatam in illa æquitate, ponit illam vt ſubſtantialem, ita vt omiſſio illius reddat actum nullum, quod eſt ſe notum; quia talis lex non tam eſſet conſtitutiua, quàm declaratiua iuris naturalis, quando ibi intercedere ſupponitur. Vnde ad cognoſcendam talem legem, & eius æquitatem, vtendum eſt regulis ſuprà poſitis de lege naturali. Et ideo hic ſenſus non propriè ſpectat ad formam poſitiuam, de qua agimus.

Senſus 1. regulæ prædictæ.

4. *Secundus ſenſus.*

Alius ergo ſenſus eſſe poteſt de forma inſtituta in lege moraliter neceſſaria ad obſeruandam æquitatem; quia licèt non intrinſecè, neque neceſſariò ex ſe illam contineat, nihilominus ſine illa, vel nunquam, vel frequentiùs non ſeruabitur æquitas, & cum illa frequentiùs ſeruabitur. Et in hoc ſenſu eſt probabilis regula, maximè quando periculum illud fraudis, ſeu iniquitatis non ſolum imminet in ipſo actu, ſed etiam in valore, & effectibus eius. Nihilominus tamen etiam hoc modo regula per ſe non eſt infallibilis, nec ſufficiens: nam licèt hoc ſit magnum iudicium, quòd lex conſtituat illam formam, vt ſubſtantialem, ſolum non ſufficit ſine aliis coniecturis, vel maiori fundamento in verbis legis, vt ex dicendis magis conſtabit. Vnde certior eſt ſecunda pars negatiua regulæ. Nam ſi forma non eſt de re per ſe admodũ neceſſaria ad æquitatem, ſed ad ornatum, vel ad meliùs eſſe, & alioqui non adduntur verba irritantia, non eſt vnde illa forma poſſit iudicari ſubſtantialis. Secùs verò erit, ſi lex addat clauſulam irritantem, quia legis efficacia ad hoc extendi poteſt, & per illa verba ſatis ſignificatur ille effectus, vt videbimus.

5. *2. Regula.*

c. de cauſis. Felin.

Secunda regula eſt; Quando forma talis eſt, vt renunciari non poſſit, ſubſtantialis eſt: ſi verò poſſit renuntiari, non erit de ſubſtantia. Inſinuat Gloſſ. in cap. *de cauſis*. verb. *conſenſu partium*, de offic. delegat. ſequitur Felin. in cap. *tuis*, de teſtib. num. 1. vbi refert Baldum, & alios qui poſteriorem tantùm partem ponunt expreſsè. Cuius ratio eſſe poteſt, quia ſubſtantia & eſſentia rei eſt immutabilis, & ideo ſi per voluntatem partis cedentis iuri ſuo poteſt actus valere ſine tali ſolemnitate, ſignum eſt, illum non eſſe de ſubſtantia. Et conſequenter è contrario, quando eſt ita neceſſaria, vt etiam per voluntatem contrahentium auferri non poſſit, magnum argumentum eſt ſubſtantialem eſſe.

Bald.

6. *Regula prædicta non eſt generalis.*

Tamen hæc etiam regula generalis non eſt, & quantum attinet ad res morales parum habet vtilitatis. Nam in primis circa priorem partem multæ ſunt ſolemnitates actuum accidentales tantùm, quæ tanta neceſſitate ſunt præceptæ, vt non poſſint licitè omitti, etiam ex voluntate operantium. Vt conſtat de ſolemnitate Sacramentorum accidentali, vel ſacrificij Miſſæ, & de publicis denunciationibus matrimonio præmittendis, & de forma pro excommunicatione præſcripta in cap. 1. de ſententia excommunicationis in 6. Et ratio eſt, quia etiam præceptum de forma accidentali poteſt non reſpicere priuatum commodum operantis, ſed commune, vel rei decentiam, & æquitatem ſecundùm ſe, & ideo non poteſt priuatus operans illi renuntiare. Dices, quamuis non poſſit ita renuntiare vt licitè illam omittat, poſſe tamen, ita vt validè. Sed hoc nihil iuuat, quia illa renuntiatio nulla eſt, nullùmque effectum habet: nam ſiue fiat, ſiue non fiat, idem erit, nam facta, & non facta renuntiatione actus eſt validus, & vtroque modo eſt peccaminoſus. Si ergo tunc actus eſt validus, non eſt quia forma renuntiari poſſit, ſed quia ſupponitur eſſe accidentalis, quod aliunde colligere neceſſe eſt.

7. *Panorm. Felinus. c. tuis. c. de teſtibus.*

Alteram etiam partem huius ſententiæ impugnat Panormitan. in dicto cap. *tuis*, de teſtibus. Quia iuramentum eſt de ſubſtantia teſtimonij iudicialis cap. *de teſtibus*, eodem; & tamen per partes renuntiari poteſt, dicto cap. *tuis*. Reſpondent Felin. & alij, iuramentum eſſe quidem neceſſarium ad valorem teſtimonij, ſi partes non renuntient iuri ſuo, nihilominus tamen non eſſe de ſubſtantia, quia abſolutè loquendo ſeparari poteſt ab actu. Sed hæc ſpeculatio parum refert ad rem moralem: hîc enim de ſubſtantia vocamus quidquid tam neceſſarium eſt ad valorem actus, pro vt hîc, & nunc fit, vt eius omiſſio reddat actum nullum; loquendo autem hoc modo, argumentum conuincit, aliquam circunſtantiam poſſe eſſe neceſſariam, cui renuntiari poſſit, ſicut erat annus probationis ante Concilium Tridentinum. Vnde in illo exemplo verum quidem eſt, iuramentum non eſſe de ſubſtantia, ſeu neceſſitate omnis teſtimonij validi, quia poteſt aliquando eſſe validum ſaltem de conſenſu partium. Nihilominus tamen loquendo de re ſecundùm ſe ſpectata, & integro perſiſtente iure vtriuſque partis, ſic dici poteſt iuramentum de ſubſtantia teſtimonij, quia neceſſarium eſt ad valorem eius. Sicut etiam tempus præfixum à delegante, vt intra illud terminetur cauſa, abſolutè dici poteſt de ſubſtantia, quia poſt illud nihil valet proceſſus, niſi partes conſenſerint intra dictum tempus in eiuſdem prorogatione, vt dicitur in dicto cap. *de cauſis*.

8. *3. Regula.*

Tertia ergo regula eſt: Quando lex inſtituit actum cum ſolemnitate ab ipſamet lege inuenta, ſignum eſt formam eſſe ſubſtantialem, & abſolutè neceſſariam: ſecùs verò quando forma illa additur actui priùs inſtituto. Exempla eſſe poſſunt in formis ſacramentorum, quæ ſunt de ſubſtantia eorum, quia peculiariter à Chriſto Domino denuo inſtitutæ. Item in legibus humanis ſunt frequentia exempla de ſolemnitate alienationum in Clementina vnic. de rebus Eccleſiæ non alienandis. cap. *ſine exceptione*. 12. quæſtio. 2. vel de ſolemnitate electionum in cap. *quia propter*, de electione, &

Clementina.

ne. & ſimilibus. Hæc verò regula in vniuerſum non ſatisfacit, tamen in vno ſenſu poteſt eſſe valde vtilis. Prior pars declaratur, quia etiam accidentalis ſolemnitas poteſt aliquando ſimul cum ſubſtantiali inſtitui, vt mixtio aquæ cum ipſa inſtitutione Euchariſtiæ incepit: & in conſecratione altaris, aut calicis fortè non tantùm ſubſtantialis, ſed etiam accidentalis ſolemnitas ſimul ab Eccleſia inuenta, & præcepta eſt. Et è conuerſo licèt actus non inſtituatur de nouo, forma ſubſtantialis ei de nouo additur, vt in teſtamentis, alienationibus, & electionibus conſtat: & nouiſſimè in contracto matrimonij per Concil. Tridentinum id factum eſt. Et ſimiliter forma antiqua, quæ antea ſubſtantialis non erat, poteſt per nouam legē ſubſtantialis fieri. Annus enim probationis non ita erat de ſubſtantia profeſſionis ante Concilium Tridentinum, ſicut modò eſt; erat tamen iam inſtituta, & ſuo modo neceſſarius: ergo in vniuerſum loquēdo, ſignum illud nec neceſſarium eſt, nec ſufficiens.

Conc. Trid.

B

9. Regula.

9\. Explicatur verò altera pars, poſtētque eſſe noua regula. Quia quando legiſlator, qui inuenit, & præcipit formam, dat etiam poteſtatem ad efficiendum actum, ſeruata tali forma, magnum argumentum eſt, & ſecundùm ius ferè infallibile, talem formam eſſe de ſubſtantia actus, quando verò ſupponuntur poteſtas, & noua ſolemnitas additur, non cenſetur eſſe ſubſtantialis, niſi per ſpecialem clauſulam declaretur. Prior pars valde communis eſt, tenet Gloſſa in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*, vbi ait, Quando à principio datur poteſtas ſub tali forma, defectum formæ irritare actum. Et idem ſentit Felin. in cap. *ex parte*, de conſtitutionibus, in princip. Nam quia ibi Pontifex dat facultatem quibuſdam perſonis conferendi certas præbendas cum conſilio Epiſcopi, ſi conferant ſine conſilio Epiſcopi, dicit, collationem eſſe nullam, quia non ſeruata eſt forma, cum qua data eſt poteſtas. Et idem habetur in cap. *cùm dilecta*, de reſcript. Et rectè probatur ex l. *cùm hi. §. ſi prætor*, ff. de tranſactionibus. Et hoc confirmat optimè exemplum ſacramentorum: nam quia poteſtas, quæ in ſacramentis exercetur, data eſt ab ipſomet auctore ſacramentorum, forma ab eodem data ſubſtantialis eſt; ſolemnitas verò poſtea ab Eccleſia addita accidentaria eſt. Hinc etiam, quando poteſtas delegatur, & datur forma procedendi in cauſa, defectus talis formæ cenſetur actum vitiare, vt probat dictum cap. *cùm dilecta*, de reſcript. ibi, *Propter quod proceſſum ipſorum contra noſtri formam reſcripti, ac iuris ordinem attentatum, irritum decernimus, & inanem*, & cap. *venerabili*, iuncta Gloſſa de officio delegat. ibi, *Quorum proceſſus caſſauimus, quia contra mandati noſtri tenorem*, &c. vbi Gloſſa, *Caſſauimus*, exponit, id eſt, *Caſſos, & irritos denunciauimus*. Idem in cap. vltimo, de reſtitut. ſpoliat. ibi, *Irritum iudicauimus*, vtique propter defectum in forma commiſſum. Ratio verò eſt, quia poteſtas limitatur iuxta formam præſcriptam ab eo, qui poteſtatem dat. Et ideo actus, in quo forma non ſeruatur, excedit poteſtatem, & ita eſt nullus, tanquam ſine poteſtate factus; & proinde forma cenſetur ſubſtantialis. Quod intelligitur etiamſi non addatur ſpeciale verbum irritans: in hoc enim eſt differentia inter hanc formam, & alias, quæ ſupponunt poteſtatem, quia ex ſpeciali modo ſuo affert ſecū limitationem poteſtatis, ideo non indiget alia particula irritante.

Gloſſa.

Felin.

C

c. cùm dilecta.

D

Poteſtas limitatur ſecūdùm præſcriptā formam illius qui dat poteſtatem.

E

10\. At verò quando ſupponitur poteſtas, & præcipitur forma, ſeu ſpecialis modus procedendi, ſi non addatur clauſula irritans, forma conſequitur accidentalis, & omiſſio illius non cenſetur irritare actum. Et ita tradit Gloſſ. in dicto verb. *inhibentes*. & Felin. cum aliis in dicto cap. *ex parte*, limitat. 2. Et ſumi poteſt ex cap. *dilectus*, 2. de præbend. & ex l. 1. C. de appellationibus, vbi ſententia à Prælatore lata, non ſeruato ordine, dicitur iniuſta, nō nulla. Idem ſumitur ex l. penult. C. de ſententiis ex breuiculo recitandis. vbi ſententia recitata ſine ſcripto, licèt antea eſſet contra formam, non cenſebatur nulla, donec ibi clauſula irritans addita eſt. Quod optimè fundatur in hac regula, quidquid dicat Tiraquel. in leg. vlt. connubial. Gloſſ. 4. n. 6. Sic etiam forma ſeruanda in ferēda excommunicationis ſententia, cap. 1. de ſententia excommunicationis, in 6. accidentalis eſt, quia datur pro his qui iam habent poteſtatem excommunicandi, & non additur aliquid, quo maior neceſſitas in tali forma ſignificetur. Ratio verò eſt oppoſita priori parti, quia hæc forma ſupponit abſolutam poteſtatem, quæ poterat validè operari ſine tali forma, & ideo ſi noua lex expreſſè non tollit, aut minuit poteſtatem, cēſetur actus ab antiqua poteſtate manare, & ita eſſe validus, licèt indebito modo fiat propter ſolemnitatem, vel formam nouam non ſeruatam. Vt ergo talis forma ſubſtantialis cenſeatur, neceſſe eſt, vt in lege exprimatur: Et fortaſſe ita factum eſt in cap. *nouit*, de his, quæ fiunt à Prælato ſine conſenſu capituli.

Gloſſa. Felin. c. dilectus.

c. nouit.

11\. Declarari autem poteſt hæc regula ex alia, quam frequenter tradunt Iuriſtæ (poteſtque etiam ad ea, quæ de legibus prohibentibus dicta ſunt, deſeruire) nimirum, vbi lex formam conſtituendo, addit, actum aliter fieri non poſſe, inducere formam ſubſtantialem, ſine qua actus non valet. Quæ regula ſi vera eſt, habebit locum, etiamſi ſupponatur poteſtas ante formam inſtitutam. Quia per additionem illius negationis, *Aliter non poſſit*, &c. non ſolùm fertur ſimplex prohibitio, ſed etiam limitatur ipſa poteſtas, vel potiùs aufertur reſpectu actus facti ſine tali forma. Et hac ratione poteſt extendi hæc regula ad omnes leges prohibentes actum ſub illa verborum forma, *Et aliter non poſſit*, vel ſimpliciter, *Nemo poſſit*, &c. Exemplum eſſe poteſt in lege prohibente maritum alienare dotem inuita muliere, vt in §. 1. Inſtitutionum, quibus alienare liceat, &c. vbi ponitur verbū, *non poſſe*. Simile eſt de lege prohibente patrem meliorare filium vltra talem portionem hæreditatis, & in ſimilibus, quæ loquuntur per verba poteſtatiua, *poſſit*, vel *non poſſit*, vt videre licet in toto titulo 6. lib. 5. recopil. legum Hiſpaniæ. Et idem eſt de legibus, quæ ſtatuunt, minorem impuberem non poſſe contrahere, vel etiam puberem, ſi habeat curatorem, vt in l. 4. tit. 11. partit. 5. & lib. 17. tit. 16. & ſimiles ſunt leges, quæ taxant quantitatem rei, quæ donari poteſt, vel ſimiles, quæ vel formaliter, vel virtute addunt clauſulam, vt ampliùs non poſſit donari. Et ideo dixi in cap. 22. interdum legem prohibentem irritare actum prohibitum, licèt non addat propriam clauſulam irritantem, quia intelligitur prohibere propter defectum formæ, quam ſupponit, vel virtualiter cōſtituit. Hoc enim intelligitur facere lex, quæ prohibet per verbū, *non poſſit*, quia cùm poteſtas ſit primum fundamentum valoris actus, qui negat poteſtatem, tollit radicem valoris, & conſequenter excludit ſubſtantialem formam, quæ adhiberi non poteſt, niſi ab habente poteſtatem.

Declaratio regulæ.

12\. Hanc autem regulam de verbo, *non poſſit*, tradit Bart. in l. *cùm lex*. ff. de fideiuſſoribus, & in l. vlt. num. 6. ff. de feriis, & ſequitur Felin. in dicto cap. *cùm dilecta*, de reſcriptis, in 6. verb. *ſeptimum ſignum*, & latiſſimè locupletat Tiraquel. in l. vlt. connub. Gloſſ. 4. per totam. Conſtituit autem Bart. quandam differentiam inter verbum, *non poteſt*, quod eſt de præſenti, & *non poſſit*, quod reſpicit futurum: nam in hoc poſteriori dicit eſſe validam regulam, quia tunc negatur potentia etiam in futurum quę tamen non negatur per verbum præſentis. Sed hæc differentia nullius momenti eſt, vt notat Tiraquellus ſuprà num. 9. & Couarruuias in cap. *quamuis pactum*. 2. p. §. 4. num. 4. cùm Iaſon. in l. *Gallus*. ff. de liberis & poſthumis. Et ratio reddi poteſt, quia

Bart. Felin. Tiraquel. Couar. Iaſon. L. Gallus.

quia lex ſemper loquitur, & ideo licèt per verbum de præſenti dicat, *non poteſt*, ſemper hoc dicit, quando poſtea contractus fit, quia ſemper lex durat, & ita ſemper reſiſtit actui auferēdo poteſtatem; illa ergo diſtinctio nullius momenti eſt.

13. *Exponitur verbum, nō poſſit.* Poteſt tamen non immeritò circa hanc declarationem dubitari, quia verbum *non poteſt*, ambiguum eſt: ſæpe enim non ſignificat negationem potentiæ facti, vt ſic dicam, ſed iuris. Nam id ſimpliciter poſſumus, quod iure poſſumus, vnde ſimpliciter dicimus non poſſe, quod licitè facere non poſſumus; ergo ex verbo, *non poſſit*, non ſatis colligitur impotentia annullans actum, ſed tantùm prohibitio faciens, vt actus non liceat. Et ſanè Gloſſ. quæ ad hoc frequenter citatur in cap. 1. de regul. iur. in 6. verb. *non poteſt*, ſolùm dicit negationem additam verbo, *poteſt*, inducere neceſſitatem, quod eſt verum, quia inducit neceſſitatem obligationis, non tamen inde fit, vt inducat neceſſitatem impotentiç ad oppoſitum actum quoad valorem eius. Vnde cùm in illo primo capite dicitur, *non poteſt licitè*, Gloſſ. in verb. *licitè*, notat, illud additum *licitè*, ſuperabundare, quia idem dictum fuerat per verbum, *non poteſt*, quia id poſſumus, quod iure poſſumus. Nam quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt, vt dicitur in l. *filius, qui*, ff. de conditionibus inſtitutionum. Vnde in c. *faciat*. 22. diſtinction. ait Auguſt. debere facere hominem pro ſalute alterius, quod poteſt, non tamen debere peccare pro alterius ſalute, quia nimirum illud non poteſt, quòd nō liceat. Et ita in cap. *literas*, de reſtit. ſpoliat. dicitur, coniugem conſcium de impedimento conſanguinitatis, non poſſe alteri commiſceri, quia licitè nō poteſt. Ergo cùm verba legis, quæ rigorem continent, benignius ſint interpretanda, licèt lex dicat, *non poſſit*, ſufficienter intelligitur, id eſt, *licitè*; non ergo id ſufficit ad irritandum, ſed ad prohibendum. Vnde Bart. & alij citati pro illa declaratione videntur apertè fundari in regula legis, *non dubium*, quòd facta contra legem prohibentem, ſunt nulla. Suppoſita autem noſtra ſententia, & vbi lex, *non dubium*, non operatur, non videtur illa interpretatio admittenda. Atque ita ex vi illorum verborū non conſtituetur forma ſubſtantialis ad valorem actus, ſed ſolùm forma, ſeu modus neceſſarius ad honeſtatem actus, ſiue in ordine ad valorem ſubſtantialis ſit, ſiue accidentalis.

L. Filius. *c. faciat.* *c. literas.* *Bart.* *L. non dubiū*

14. *Iudicādum de verbo,* non poſſit, *iuxta materiam & circumſtantias.* Hæc obiectio apud me conuincit, doctrinam, & regulam datam de verbo, *non poteſt*, non eſſe infallibilem, neque ſufficientem, ſi præcisè, & nudè ſpectetur, ſed eſſe materiam, & alias circunſtantias conſiderandas, vt plenum iudicium de ſenſu illius verbi feratur. Quod etiam ſenſit Couarr. in dicto cap. *quamuis*, 2. p. §. 4. num. 10. qui aliam etiam ambiguitatem inſinuat. Nam licèt verbum, *non poſſit*, in lege poſitum referatur ad factum ipſum, ſeu valorem eius, & non ad conſcientiam, poteſt eſſe dubium, an tollat potentiam ſolùm ciuilem, ſeu ad ſe obligandum ciuiliter, vel etiam naturaliter. Et ideo neceſſariò ſunt alia verba legis expendenda, & vbi illa defuerint, materia erit conſideranda. Poteſtq; in primis conſiderari, an actus, cui forma præſcribitur, pendeat ex poteſtate conceſſa à Principe, vel republica, vel ab auctoritate iuris, vt eſt ſententia, electio, alienatio bonorum communium vel Eccleſiaſticorum, & quælibet adminiſtratio publica, vel quæ publica auctoritate fit, vt eſt officium tutoris, ſeu curatoris, & ſimilia: an verò ſit actus propriæ auctoritatis, & dominij, vt eſt facere teſtamentum, alienare res proprias, &c. In priori enim genere actionum valde probabilis præſumptio eſt, vbi lex prohibet actum, vel modum actus cum clauſula, *non poſſit*, vel *non poſſit aliter*, &c. irritare ipſam poteſtatem, ita vt actus aliter factus ſit inualidus, tum quia videtur lex loqui de poteſtate, quam ipſa, vel princeps concedit, tum etiam, quia idem qui dat poteſtatem, cenſetur tunc ponere formam, & ita procedit regula ſuprà data, quod illa forma ſit ſubſtantialis. Exemplum ſaltem à ſimili ſumi poteſt ex l. vlt. C. de vendendis rebus ciuitatis. lib. 11. ibi, *Non aliter, niſi imperiali auctoritate vendantur*, &c. Vbi Bart. notat, ibi eſſe formam ſubſtantialem.

15. *Quid dicendū quādo actus eſt priuati dominij.* At verò quando actus eſt priuati dominij, qui de ſe non pendet à poteſtate conceſſa à lege, vel republica, diuerſa ratio eſt, tum quia ibi non eſt auferenda poteſtas, quæ à lege vel republica prouenit, ſed quæ vnicuique, vel iure naturæ, vel iure gentium conuenit; tum etiam, quia ibi lex ſupponit poteſtatem ad actum, cui formam præbet, & ideo ex vi verborum non videtur eſſe forma ſubſtantialis, niſi per verba ſatis expreſſa declaretur, qualia non videntur eſſe ſola illa, *aliter non poſſit*, niſi aliunde conſtare poſſit, intentionem legis eſſe limitare ſimpliciter poteſtatem operandi, & non tantùm licitè operandi, & ideo ordinariè addi ſolent verba irritantia ad hoc explicandū. Item ſi non addantur, aliæ circunſtantiæ ſpectandæ ſunt. Et in primis tota ſeries verborum conſideranda eſt, & præcipuè an verbum, *non poſſe*, cadat ſuper effectum, ſeu obligationem, quæ induceretur, ſi actus valeret: nam tunc ſignum eſt formæ ſubſtantialis. Vt cùm dicitur, *ſine expreſſione cauſæ non poſſe conſtitui obligationem*. l. *iuris gentium*. §. *non poſſe*, ff. de pactis. Deinde inſpiciendum eſt, an iuxta materiæ qualitatem, & vſum per talia verba ſoleat auferri adminiſtratio bonorum, vel ita limitari, vt ſine alterius conſenſu, vel ſine facultate iudicis fieri non poſſit. Nam tunc etiam cenſetur lex præſcribere ſubſtantialem formam, vel auferre ſimpliciter poteſtatem moralem. Et ita contingit in legibus teſtamētorum & alienationum, quas ſuprà afferebamus. Nam licèt dominia rerum ſint de iure gentium quoad rerum diuiſionem in genere; nihilominus in particulari modus acquirendi, vel trāſferendi dominia, pendet multum ex iure humano, & ideo quando lex tollit poteſtatem donandi, aut abſolutè aut ſine alterius licentia, & conſenſu; vel negat facultatem teſtandi, vel inſtituendi hæredem, vel è conuerſo, tollit poteſtatem inſtituendi alios præter iſtos, aut ex illis meliorandi, niſi in tali parte, & ſimilia, cenſetur ſubſtantialem formam præſcribere, & ſimpliciter auferre poteſtatem, ac ſubinde inualidare actum. Denique conſuetudo, & communis acceptatio legis in hoc, vel in illo ſenſu multum in huiuſmodi dubio valere poteſt.

CAPVT XXXIII.

Quomodo lex dans formam actui, & addens clauſulam irritantem impediat valorem actus.

1. Regula recepta, &, moraliter loquendo, generalis, eſt, Si lex det formam, & addat clauſulam, vt actus aliter factus non valeat, vel ſit irritus, aut inutilis, vel quid ſimile, tunc forma eſt ſubſtantialis, & neceſſaria ſimpliciter ad valorē actus. Hæc regula communiter recepta eſt, & ſumitur ex Gloſſ. in cap. 1. verb. *ipſo iure*, & in cap. *ſtatutum*, in principio, verb. *committantur*, de reſcriptis in 6. Tradit ſeruus in cap. *cùm dilecta*, de reſcriptis, num. 6. verb. *quintum ſignum*, vbi alios refert. Et conſtat ex dictis de virtute legis ſimpliciter prohibentis cum clauſula irritante actum: nam perinde eſt prohibere cum eadem clauſula ne aliter fiat. Vnde ſolùm oportet aduertere, neceſſarium eſſe, vt verba contineant irritationem de præſenti, ſeu ipſo iure, quia alias nō explicabunt neceſſitatem ſimpliciter ad valorem actus, vt ſtatim magis explicabitur.

Gloſſa. *c. ſtatutum.* *c. cū dilecta.*

Aliis

2\. Adhibetur enim communiter huic regulæ declaratio, videlicet, vt procedat, quando ſolemnitas præſcribitur, vt obſeruanda in ipſamet effectione actus: tunc enim ſubſtantialis eſt, ſecus verò erit, ſi ſolemnitas ſupponat actum iam factum, quia tunc ſignum eſt, eſſe tantùm accidentalem. Hanc declarationem poſuit *Bart.* Bartol. in l. *vniuerſa*, C. de precib. Imperatori offerendis. & in l. *ſi ita quis*. t. 53. §. *ea lege*. num. 5. ff. de verborum obligationibus, vbi in Scholiis multi alij referuntur. Sequitur *Panorm.* Panormit. in dicto cap. *quoniam frequenter*, vt lite non conteſtata. num. 10. & ibi *Felin.* Felin. num. 4. qui alios refert. Alios etiam refert *Tiraquel.* Tiraquel. ſuprà nu. 4. præſertim *Bald.* Baldum in rubr. C. de reſcind. venditione. Exempla prioris partis ſunt, de ſolemnitate requiſita in teſtamento efficiendo, cap. *cùm eſſes*, de teſtamentis. l. *hac conſultiſſima*. C. qui teſtamenta facere poſſunt. Vbi certus modus, & numerus teſtium ad teſtamentum poſtulatur in ipſomet actu. Idem eſt de ſolemnitate ad electionem requiſita dicto cap. *qui propter*. Alterius verò partis exemplum eſt in lege poſtulante, vt donatio facta inſinuetur, vel quòd ex re vendita talia gabella ſoluatur, alias non ſit venditio. Ratio autem prioris partis eſt; quia quando forma in ipſomet actu poſtulatur, & additur, vt actus aliàs factus *non valeat*, ipſa immediatè reſiſtit valori actus. Et ideo talis forma ſubſtantialis cenſetur, prout nunc loquimur. Alterius verò partis ratio eſt, quia quando conditio eſt poſterior, ſupponit actum factum ſine reſiſtentia legis, & conſequenter validum, ac proinde licèt poſtea videatur illum irritare propter ſubſequentem omiſſionem, illud eſt per modum cuiuſdam pœnæ. Et ideo non ſtatim habet effectum, donec applicetur pœna, niſi lex expreſſis verbis maiorem rigorem declaret, iuxta regulas ſuprà poſitas de lege pœnali.

3\. Et proptereà dixi, hanc declarationem intelligendam eſſe, quando lex addit abſolutè verbum, *aliter non valeat*, aut aliud ſimile, quia ſi non addat huiuſmodi verbum, etiamſi in ipſomet actu ſolemnitatem apponat, non ſequitur eſſe ſubſtantialem: nam etiam forma accidentalis poteſt interdum requiri in ipſamet rei effectione. Exemplum eſſe poteſt de iuramento à iudicibus præſtando in principio litis, iuxta legem, *rem non nouam*. C. de iudiciis. (*l. rem nō nouam.*) Quod in ipſo actu poſtulatur, & tamen, licèt omittatur, actus eſt validus, vt ibi Gloſſ. vltim. notat. Idem eſt de forma ſeruanda in ferenda ſententia excommunicationis, iuxta cap. 1. de ſententia excommunicationis, in 6. & ita loquuntur citati auctores. Qui tamen videntur aliud membrum omiſiſſe: nam interdum ſolemnitas requiritur ante actum, vt in alienatione rerum Eccleſiaſticarum prærequiritur tractatus; in electione verò inquiſitio, vel informatio. Exiſtimo autem iuxta mentem horum auctorum, hanc ſolemnitatem antecedentem comprehendi in primo membro tanquam pertinentem ad ſubſtantiam actus. Quod ſenſit *Bart.* Bart. ſuprà, & in l. *ſi ita quis*. §. *ex lege*. ff. de verborum obligationibus. & expreſſe *Felin.* Felin. in dicto cap. *cùm delicta*, num. 6. verb. *& hinc eſt*. Et ratio eſt, quia tunc actus cenſetur moraliter incipere à tali ſolemnitate antecedente, & iam tunc lex reſiſtit actioni, ſi aliter fiat. Sic ergo declarata hæc limitatio, & doctrina probanda videtur, & quoad ſecundum membrum de conditione ſubſequente, eſt fauorabilis, & non indiget noua expoſitione.

4\. Circa alterum autem membrum de forma requiſita in ipſomet actu cum clauſula irritante, occurrere poſſunt quæſtiones. Vna eſt, an irritatio illa intelligatur ipſo iure induci ſtatim, & ante omnem ſententiam, vel requiratur ſententia ſaltem declaratoria talis defectus. (*Irritationē dictam aliquando eſſe pœnalem vt plurimum non eſſe.*) In qua breuiter dicendum eſt, irritationem hanc regulariter non eſſe pœnalem, vt per ſe conſtat, quia

A

per ſe imponitur, vel potiùs ſequitur ex defectu formæ, etiamſi culpa non intercedat. Nihilominus aliquando poſſe eſſe in pœnam. Exemplum ſumi poteſt ex cap. *nouit*, de iis, quæ fiunt à Prælato ſine conſenſu capituli. Vbi præcipitur Epiſcopis, ne inſtituant, vel deſtituant Abbates ſine ſuorum fratrum conſilio, & aſſenſu, & poſtea irritantur actus illi, ſi aliter fiant, vbi Gloſſ. vlt. notat, illas irritationes eſſe ipſo iure, malè autem illas fundat in l. *non dubium*, quia (vt ſuprà dixi) parum illa confert ad canones interpretandos; ſunt ergo ipſo iure, quia ibi ſatis exprimitur. Quòd autem illa irritatio fuerit pœnalis, clariùs colligitur ex integra in collect. 1. lib. 3. tit. 9. c. 4. vbi ſic dicitur, *Quòd ſi fortè contra prohibitionem noſtram attentare præſumpſeris, nos tales inſtitutiones, &c. auctoritate Apoſtolica caſſamus, & omni robore, & ſtabilitate carere decernimus.*

B

Pondero enim verbum, *præſumpſeris*, ex illo enim ſatis conſtat, irritationem ferri in odium inobedientiæ, & tranſgreſſionis.

Quando ergo irritatio non eſt pœnalis, clarum eſt, non eſſe neceſſariam ſententiam vllam, vt actus ſit nullus, eo modo, quo per legem irritatur. 5. (*In irritatione nō pœnali nō eſſe op⁹ ſententia, vt actus ſit nullus.*) Quia ad illam nullitatem per ſe non requiritur culpa, ſed defectus formæ ſufficit, nec eſt vlla ratio, cur ſententia neceſſaria ſit, niſi in ipſamet lege formaliter, vel virtute poſtuletur, iuxta ea, quæ in ſequenti quæſtiuncula dicentur. At verò quando eſt irritatio pœnalis, videri poteſt probabile, applicandam eſſe regulam legis pœnalis, ſcilicet, non incurri ante ſententiam declaratoriã, etiamſi ipſo iure lata ſit, licèt retrotrahenda ſit poſtea ſententia vſque ad initium actus.

C

Nihilominus tamen quia hæc pœna non eſt pura pœna, ſed includit etiam defectum ſubſtãtialis formæ, ideo regulariter loquendo, probabiliùs videtur incurri ſtatim ex illo capite, licèt ratio pœnæ nõ ſufficeret. Dico autem *regulariter*, quia ex verbis legis poterit fortè interdum exceptio fieri, vt in dicto cap. *nouit*, verbum illud, *præſumpſeris*, indicat (iuxta communem doctrinã) pœnam illam non incurri, ſi defectus committatur, ſine præſumptione ex ignorãtia, vel alia ſimili negligẽtia, & conſequenter indicat, illam ſolemnitatem non eſſe ſubſtantialem, ſed eſſe tantùm requiſitam ſub illa pœna, & ideo probabile eſt, tunc non incurri ante ſententiam declaratoriam.

Alia quæſtio eſſe poteſt, an hæ leges irritantes ex defectu formæ, irritent omnino actum, etiam quoad 6. (*An prædictæ leges irritēt in cōſcientia.*)

D

obligationem naturalem in conſcientia, vel tantùm in foro exteriori. Sed de hac quæſtione multa ſunt tacta in ſuperioribus, & in tractatu de iuram. lib. 2. Et vix poteſt in ea generalis regula ſtatui, quia poſſunt leges vtroque modo ferri, & ideo verba earum, & materia, ac circunſtantiæ conſideranda ſunt, ad diſcernendum irritationis modum; vt ſumi poteſt ex *Couar.* Couarruuia in c. *quamuis*. 2. p. §. 4. & *Molina.* Molina tractat. 2. de iuſtit. diſputation. 81. & 88. Quòd maximè locum habere cenſeo in legib. ciuilibus: nam leges diuinæ poſitiuæ inſtituentes ſubſtantiales formas aliquorum actuũ, clarũ eſt conſequenter irritare ſtatim, ac ipſo fa-

E

cto, & in conſcientia actum, cui deficit talis forma integra, vt patet ex materia de Sacramẽtis, & ſacrificio. Deinde idem ſentio de legibus canonicis, quatenus inſtituunt formas ſimiles, maximè ſi attingant ſacramentorum materias aliquo modo, vel etiam ſacramentalium proportione ſeruata. Ita videre licet in ſolemnitate ſubſtantiali requiſita ad contractum matrimonij ex inſtitutione Concilij Tridentini. Idémque ſæpe diſponũt iura in ordinationibus, quas irritant, ſi abſque tali, vel tali modo fiant, cap. *alienationes*. 12. q. 2. (*c. alienationes.*) cùm ſimilibus. Sed ibi irritatio accommodanda eſt materiæ; nam eſt tantùm quædam ſuſpenſio, ideóque ſi ipſo facto imponitur, ſtatim ſine alia ſententia incurritur tanquam cenſura. Idem etiam obſeruari

poteſt

poteſt in cõſecrationibus, aut benedictionibus ab Eccleſia inſtitutis, vt in prima tonſura, in conſecratione altaris, aut calicis, quia ſi non ſeruentur formæ ab Eccleſia inſtitutæ, nullæ erunt, & iterandæ ſunt abſque alia declaratione, nec antea licebit vti talibus rebus vt benedictis, aut conſecratis. De aliis verò actibus magis temporalibus, vel externis, vt ſunt alienationes, & electiones, & iudicia, &c. videri poteſt res magis dubia, nihilominus idem dicendum cenſeo, quia hæ leges non fundantur in propria præſumptione, vt dixi, & ita directè intẽdunt veritatem, aut nullitatem actus in ſe, non in ordine ad ſolam probationem, aut actionem in humano iudicio.

7. *Actus irritos iure ciuili ex defectu formæ ſæpius in conſcientia irritos eſſe.*

In legibus autem ciuilibus faciliùs id poteſt accidere, quia in illo iure præcipuè intenditur exterior pax, & gubernatio, quæ per iudices exhiberi ſolet. Nihilominus tamen frequentiùs verum eſſe exiſtimo, contractus, & actus irritos iure ciuili ex defectu formæ in conſcientia irritos eſſe, præſertim quando pertinent ad publicam adminiſtrationem, vt ſunt ſententiæ, electiones, & ſimiles, quæ à legibus ipſis, & poteſtate publica multum pendent, & ideo ſi lex ipſa reſiſtit irritando, ſtatim operatur, quia non fundatur in falſa præſumptione, ſed quia ita expedit communi bono. In aliis verò legibus, quæ magis cõſulunt commodis ſingulorum, & ponunt formam contractibus, teſtamentis, & ſimilibus, aliquando ſolent leges non irritare obligationem internam, nec impedire naturalem valorem actus, ſed tantùm vel negare actionem in iudicio, vel irritare inſtrumentum ſic factum, vel ſcripturam, vt non faciat fidem in iudicio: aliquando verò omnino irritant actum, etiam quoad valorem naturalem. In quo verba legis rigoroſè penſanda ſunt, & ſtrictè ſemper ſunt interpretanda, quia materia eſt odioſa. Semper tamen verum exiſtimo, eſſe licitum in conſcientia, vti his legibus ad irritandos actus, & eum, qui ab aliqua obligatione, vel promiſſione excuſatur, vel rem aliquam per ſententiam iuſtam ſecundùm illam legem latam obtinet, tuta conſcientia rem obtinere, & à ſolutione obligationis excuſari, quandiu lex ciuilis per canonicam non eſt derogata, & tanquam iuſta in ſuo foro ſeruatur. Quia licèt fortaſſe lex per ſe ſolam nõ tollat omnino obligationem naturalem, dat poteſtatem iudici, vt omnino irritet actum, & conſequenter tollat illam, vel mutet rei dominium: nam hoc non excedit poteſtatem legis ciuilis, & ſuppoſita tali lege, neceſſarium eſt, vt ſeruari poſſit ſine occaſione iuſtitiæ, & peccati. Vt v.g. in lege ſtatuente ſolẽnitatem teſtamenti, licèt demus per ſe ſolam irritare teſtamentum, nõ tamen voluntatem defuncti, & ideo poſſe hæredem inſtitutum in teſtamento minùs ſolemni tuta conſcientia retinere hæreditatem, quandiu ab illo non exigitur, quia moraliter certus eſt de voluntate defuncti: nihilominus is, qui ab inteſtato deberet ſuccedere, poterit tuta conſcientia litem mouere, & poſtulare hæreditatem, & ſi obtinuerit, retinere illam, quia lex hoc illi concedit, & ſaltem per ſententiam efficaciter applicatur. Et per hæc alia ſimilia, in quibus magna eſt varietas opinionum, probabiliter coniectari poſſunt.

8. *Quæ corruptio formæ ſufficiat ad annullandum actum.*

Vltima quæſtio eſſe poteſt, quanta corruptio ſubſtantialis formæ ſufficiat, vel neceſſaria ſit ad annullãdum actum: eſt enim talis forma diuiſibilis, & plura verba, actiones, aut teſtes, vel quid ſimile requirit. Vnde omitti poteſt vel in totum, vel in parte, aut graui, aut leui. Et quidem ſi omittatur omnino, vel in parte graui, certum eſt, annullari actum. Dubium verò eſſe ſolet, quãdo id, quod omittitur, leue eſt, aut minimum. Aliqui enim exiſtimant, tunc actum non irritari, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. Ita ſentit Molina tractat. 2. de iuſtit. diſputation. 81. in fine, & refert Molinam lib. 2. primogen. cap. 6. nu. 33.

Molin.

A cum Bart. & aliis dicentem, omiſſionem modicæ ſolemnitatis nõ vitiare, & idem ſentit Aluar. Valaſ. tom. 2. in conſil. 52. n. 8. ex l. vnic. §. vlti. ff. de ventre inſpiciendo. ibi, *Quale eſt enim, ſi quid ex iis, quæ leniter obſeruanda prætor edixit, non ſit factum.* Et hanc ſententiam referens Gregor. Lopez in l. 5. tit. 6. partit. 6. Gloſſ. 4. eã non improbat. Hoc etiam videtur ſupponere Felin. cum multis, quos refert in cap. *ex parte*, de conſtit. n. 5. in princ. Quòd ſi inquiras, quæ omiſſio ſolemnitatis ſit leuis cenſenda, reſpondent, hoc eſſe arbitrio prudentis relinquendum.

Bart. *Aluar. Valaſc.* *Greg. Lop.* *Sententia in hoc paruũ pro nihilo reputandum.*

9. *Actũ irritari in quacũque omiſſione ſentiunt antiqui.*

Contrariam ſententiam, ſcilicet actum vitiari, & irritari ex quacumque omiſſione formæ ſubſtantialis, vel partis eius, tenẽt plures antiqui, quos ſuprà refert Gregor. Lop. ſup. Alber. Angel. Ioan. Andr. in quorum B ſententiam ipſe inclinat. Tenet etiam Azor tom. 1. lib. 5. cap. 28. §. *animaduertendum.* Exempla verò ponit, ſi in teſtamento vnus teſtis, vel in electione vnus ex electoribus deficiat. Quæ quidem indubitata ſunt, vt per ſe conſtat, & tradunt Deci. in l. *hac conſultiſſima*, C. qui teſtamenta facere poſſunt. n. 12. reſponderi tamen nõ immeritò poteſt, illam non iudicari prudenter leuem ſolemnitatem, ſed valde grauẽ. Aliud exemplum eſt, quia inuerſio ordinis præſcripti ad procedendum, vt in petendo conſilio ante, vel poſt actum: nam videtur leuis defectus, & nihilominus irritat actum, iuxta cap. *cùm dilecta*, de reſcript. Sed hæc etiam non reputabitur leuis omiſſio, quia propter cõſilium potuiſſet ſententia mutari, vt notauit Felinus in cap. *ex parte* ſuprà C citato. Aliud exemplum poteſt ſumi ex l. *cùm hi*, §. *ſi prætor.* ff. de tranſactionib. vbi non ſolùm dicitur eſſe tranſactio nulla, quando Prætor eam permittit ſine cauſæ cognitione, *ſed etiam* (inquit) *ſi non de omnibus inquiſierit, quæ oratio mandat, hoc eſt, de cauſa, de modo, de perſonis, quamuis de quibuſdam quæſierit.* Ergo quidquid prætermittatur de forma ſubſtãtiali, vitiatur actus. Et ad hoc facere poteſt, quod eſſentia rei conſiſtit in indiuiſibili, vt Philoſophi dicunt; ſic ergo forma conſiſtit in integritate, & ideo paruus defectus vitiat illam, vt ſignificauit etiam Baldus in cap. *cùm alio*, de reſcriptis, num. 4.

Alber. Angel. Ioan. And. Azor. Decius. *Felin.* *Bald. c. cùm alio.*

10. *Sententia ſecurior.*

Hæc ergo ſententia videtur practicè ſecurior, maximè quia ſi hoc relinquitur arbitrio prudentis, multùm eneruantur leges formam ſubſtantialem inſtituentes: vix autem poteſt alia regula dari, ſi ſemel D datur locus, ſeu licentia aliquid excipiendi. Non diſplicet autem diſtinctio, quam tradit Felin. ex Barr. & Imol. in cap. *cùm dilecta*, de reſcriptis n. 6. §. *tertium ſignum*, ſcilicet, vbi conſtat, ordinem eſſe ſubſtãtialem, omiſſionem eius indiſtinctè vitiare actum, ſiue leue, ſiue graue præiudicium parere videatur: ſi autem ſumus in dubio, tunc poſſe diſtingui inter leue, & graue præiudicium. Idem enim meritò dici poteſt in omni dubio de forma ſubſtantiali. Applicari etiam in præſenti poteſt cum proportione doctrina, quæ de mutatione in forma ſacramenti tradi ſolet: nam ſi ſit formalis, vt ſic dicam, ſemper vitiat actum, id eſt, ſi mutet, vel corrumpat ſenſum verborum, etiamſi hoc E contingat per vnius tantùm literæ mutationem: ſi verò ſit merè materialis, non vitiat, id eſt, ſi verba eandem ſignificationem retinẽt. Tunc enim ſemper mutatio, vel omiſſio grauis eſt, etiamſi circa rem paruam eſſe videatur: è contrario verò poſterior mutatio dici poteſt leuis, etiamſi in re ſenſibili maior appareat. Ita ergo in præſenti, ſi omiſſio in re, quæ videtur parua, ſit contra intentionem, & mentem legis, tunc ſemper vitiat, & non eſt cenſenda leuis, ſed grauis, quia multum intereſſe poteſt: ſi autem non ſolùm eſt materialiter leuis circumſtantia, ſed etiam parum videtur referre ad finem legis, tunc non videtur vitiare, quia quaſi nihil reputatur. Et ita poſſunt conciliari dicti auctores: nam ſi attentè conſiderentur exempla, quæ affe-

Diſtinctio Felini, Barrol & Imol. *Mutatio corrumpens ſenſũ verborũ ſemper irritat actum, licèt ſit mutatio vnius tantùm literæ.*

runt, ſeu occaſiones in quibus loquuntur, videntur in prædicto ſenſu fuiſſe loquuti.

CAPVT XXXIII.

Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum irritandi actus.

1. QVamuis ſuperiùs dictum ſit de promulgatione legis, tamen quia nonnullæ leges irritantes cenſentur in hoc habere aliquid ſpeciale, explicandum in præſenti breuiter eſt. Primò ergo ſuppono, legem irritantem non annullare actum, donec ſolemniter promulgata ſit. In hoc omnes conueniunt. Et ratio eſt, quia ante talem promulgationem non eſt lex. Dices; hoc eſſe verum quoad vim obligandi, quia obligatio fit mediante notitia, quæ per promulgationem datur: non eſt autem idem de virtute irritandi, quia irritatio non pendet à notitia, & ideo fit etiam contra ignorantes, vt ſuprà diximus. Reſpondetur, quamuis in hoc ſit aliqua diuerſitas, quia irritatio in particulari non fit per applicationem conſcientiæ, ſicut obligatio: nihilominus in hoc conueniunt, quòd vtraque fieri debet per publicam, & notoriam regulam, & conſequenter omnibus propoſitam, quod non fit, niſi per promulgationem. Et ratio eſt, quia etiam lex irritans eſt generalis regula actionum humanarum, & ideo per ſe loquendo debet eſſe iuſta, ac ſubinde publice poſita, etiam vt irritans, quia neceſſarium eſt, vt homines ſciant, quomodo poſſint, ac debeant actiones ſuas facere, vt validæ ſint, alioquin infinita incommoda in communitate ſequerentur, & ideo ex natura neceſſaria eſt promulgatio legis, etiam ad hunc effectum.

Lex irritans eſt generalis regula actionum, ac proinde debet eſſe publicata, vt obliget.

2. Secundò ſuppono, per ſe, & ex vi talis effectus vnam promulgationem ſufficere factam in curia Principis, vel in metropoli regni cum proportione hoc applicando ad leges ciuiles, & canonicas, iuxta ſuperius dicta de vtriſque. Et probatio etiam inde ſumenda eſt, quia neque ex natura rei, ſeu ſola ratione, neq; ex iure aliquo poſitiuo aliud poſtulatur in his legibus. Aliqui verò moderni oppoſitum ſentiunt, quoad leges canonicas irritantes, nimirum, non habere hunc effectum poſt Romanam promulgationem, donec in ſingulis prouinciis promulgentur. Sentit Medina 1.2. q. 90. artic. 4. citatur etiam Soto, ſed immeritò, vt dicam. Fundamentum eſt, quia irritationes Eccleſiaſticæ ſunt de rebus grauioribus, & maioris momenti, & ideo non expedit aliter fieri. Reſpondetur, ſolam coniecturam non ſufficere ad certam regulam conſtituendam, ſine poſitiua lege, in re quæ ex ſolo iure naturæ neceſſaria non eſt. Illa ergo ratio ad ſummum declarat conuenientiam quandam, ob quam poteſt interdum expedire alium modum promulgationis ſtatuere, inde verò ſolùm inferri poteſt, ad prudentiam Prælatorum, & Pontificum pertinere, vt iuxta materiæ qualitatem, modum etiam promulgationis in ſua lege determinent: non tamen ex natura rei eſſe neceſſarium, ſi in lege non exprimatur. Exemplum optimum eſt in Concilio Tridentino ſeſſione 24. vbi in lege irritante matrimonium clandeſtinum expreſsè declarauit, neceſſariam fore promulgationem in ſingulis diœceſibus, quia materia erat grauiſſima, & multa poſſent incommoda ſequi ſi aliter fieret. Tamen inde per argumentum ab ſpeciali potiùs ſumitur coniectura, id non eſſe neceſſarium, niſi in lege exprimatur, quod à fortiori patebit ex dicendis.

Vnā publicationē factā in curia Principis ſufficere, vel in metropoli, iuxta dicta.

Medina. Soto.

Conc. Trid.

3. Tertiò ſupponendum eſt, poſt factam promulgationem in curia Principis, ſufficere ordinarium tempus duorum menſium, vt poſtea lex irritans incipiat habere ſuum effectum. Ita ſentiunt omnes, & colligitur ex Authentica, *Vt nouæ conſtitutiones*, quod planè loquitur de lege irritante. Et ratio eſt, quia nulla lex eſt, vel conſtitutio, quæ maioris temporis lapſum in legibus irritantibus poſtulet, quàm in aliis. Neque etiam ex ſola rei natura eſt neceſſarium, quia quod ſufficit ad obligandum, ſufficit etiam ex hac parte ad irritandum. Vnde fit, vt tempus illud eodem modo in his legibus declarandum ſit, quo in aliis, iuxta ea, quæ ſuperiùs diximus. Intelligitur enim quoad leges ſummi Principis, & reſpectu earum regionum, ad quas illud tempus ſufficiens eſt: nam ſi longiùs diſtent, maius tempus eſt concedendum prudentis arbitrio, quod maximè in his legibus neceſſarium eſt, propter incommoda, quæ ex irritatione ſequi poſſent.

Poſt promulgationem ſufficere duos menſes, vt lex irritans habeat effectum, illudque tempus neceſſarium eſſe.

4. Hinc quartò dicendum eſt, in legibus ciuilibus illud tempus neceſſarium eſſe, vt lex incipiat irritare actum contra eam factum. Ita docent omnes Doctores, quos ſtatim referam. Et ratio eſt, quia nulla etiam lex eſt ciuilis, quæ ad hunc effectum minori tempore ſit contenta. Quin potiùs dictum Authenticum, quod tempus bimeſtre concedit, loquitur de legibus teſtamentorum quæ includunt irritationem. Item quia ante lapſum illud tempus lex illa non habet vim legis reſpectu talis loci, pro quo illud tempus neceſſarium eſt, vel ſaltem non eſt illi ſufficienter applicata; ergo ſicut non obligat, ita neque irritat ibi. Tandem ſi lex irritat actum, obligat ad non faciendum illum modo ſuperiùs dicto, ſed ante lapſum illud tempus non obligat; ergo neque irritat.

5. Solùm ſupereſt difficultas de legibus canonicis: nam multi Canoniſtæ ſentiunt, eas habere effectum irritandi ſtatim ac fit Romæ promulgatio ſolemnis. Ita tenent Panormitanus, Decius, Felinus, & ferè alij in capite ſecundo de conſtitution. & in cap. *noueris*, de ſententia excommunicationis, Ioan. Andr. in fine libri ſexti ſuper datam eius, & Gloſſ. iuncto textu in cap. 1. de conceſſione præbendæ, in 6. Turrecrem. in cap. *in iſtis*, diſtinct. 4. artic. 4. Ioan. Staphilus lib. de gratiis, & expectatiuis, forma 8. num. 8. Nauarr. in ſumma cap. 23. num. 44. & conſil. 31. de regular. num. 5. & Soto lib. 1. de iuſtitia, quæſt. 1. artic. 4. Syluestr. verb. *lex*. quæſt. 6. dicto 3. & Roſel. num. 6. Fundantur in aliquibus decretis, quæ videntur ſupponere, cõſtitutiones Apoſtolicas habere ſtatim hunc effectum, cap. *dudum*, cap. *ſi poſtquam*, cap. *cum ſingula*, de præbendis, in 6. Vnde ratio ſum eſt, quia Pontifices poſſunt hoc facere, & declararunt, ſe velle; ergo faciunt.

Leges can. habere effectum irritandi ſtatim ac fiat Romæ promulgatio ſolẽnis, ſentiunt plures.

Panorm. Felin. Ioan. And. Gloſſa. Turrecr. Ioann. Staphilus. Nauar. Sotus. Sylueſt. Roſel.

6. Eſt autem in primis obſeruandum, hanc ſententiam nõ eſſe intelligendam abſolutè de omnibus legibus canonicis, quia in hoc ſenſu neque vllo iure probatur, neque eſſet conueniens, propter rationes factas in ſecundo, & quarto fundamento, quæ hîc etiam locum habent. Quocirca quando lex Eccleſiaſtica irritãs ſimpliciter fertur ſine adiectione alicuius particulę, quę ſufficienter excludat illud tempus, planè illa non irritat ante lapſum ordinarium tempus in ſingulis prouinciis ad obligandum neceſſarium. Probatur, quia dum lex noua non excludit ordinarium ius antiquum, nec repugnat illi, cenſenda eſt ſecundùm illud ferri, quia ſemper iuris derogatio vitanda eſt, quoad fieri poſſit, vt infrà dicam; ſed ex iure communi, & antiquo requiritur illud tempus, imò quatenus neceſſarium eſt ad humanam notitiam, videtur eſſe ex natura rei neceſſarium; ergo ſi lex noua illud non excludit, ſecundùm illud intelligenda eſt. Atque hoc etiam confirmant ſuperiores rationes. Vnde à fortiori conſtat, quando lex canonica expreſsè conceſſerit maius tempus ad obligationem, conſequenter etiam concedere illud ad irritationem, niſi aliud clarè exprimat, quia etiam eſt ordinarium ius, vt lex non priùs irritet, quàm obliget.

Dictā regulā non intelligi de omni lege can. ſed tãtùm in legibus Pont. habentibus particulam, ex nunc.

Præ

7\. Prædicta ergo ſententia ad ſummum habet locum A in legibus pontificiis habentibus illam particulam, *ex nunc*, vel ſimiles: nam illæ videntur excludere omnem temporis dilationem, quia aliàs eſſent ſuperfluæ, & ita de illis loquuntur expreſſe Panormitanus, & alij ſuprà allegati. *Panorm.* Ex eodem modo loquitur Gloſſ. ibi communiter approbata per Cardinal. Bonifacium, & alios in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, & ſequuntur moderni Theologi communiter 1. 2. quæſt. 90. artic. 4. Sanctius, qui alios refert, lib. 3. de matrimonio, diſputation. 17. num 10. à quorum ſententia recedendum non eſt. *Gloſſa. Card. Bon. Sanchez.* Quia re vera hæc videtur eſſe mens Pontificum. Obſeruandum autem eſt, huiuſmodi leges, in quibus tales particulæ apponuntur, regulariter loquendo, eſſe de quibuſdam rebus, vel actionibus, in quibus Pontifex poteſt liberè diſponere, & diſpenſare, vt ſunt beneficia, & collationes eorum, & ideo in his ſæpe inhabilitat perſonas, vel impedit valorem collationis à die promulgationis. Vt nouiſſimè fecit Clemens VIII. in hoc regno Luſitaniæ; conſtituendo nouum impedimentum ex defectu generis ad quædam Eccleſiaſtica beneficia & Sixtus V. hoc etiam fecit, & declarauit in profeſſionibus religioſorum, quia etiam valor profeſſionis pendet ex acceptatione ſedis Apoſtolicæ. *Clemens VIII.*

8\. At verò in aliis rebus, quæ non ita pendent ex voluntaria inſtitutione Pontificum, ſed ſupponunt aliquod naturale ius, quod per humanam legem interdum modificatur, id nunquam fit ſine conceſſione ſufficientis temporis, vt lex ad notitiam deueniat. C Tum quia regulariter eſſet nociuum bono communi, tum etiam quia videretur aliquo modo iuri naturæ repugnare, vt declaratum eſt exemplo legis Concilij Tridentini irritantis matrimonia clandeſtina. Quamuis autem hoc ita ſit, nihilominus ſemper pro lege eſt præſumendum, & ideo quandocunque lex Canonica habuerit ſimilem clauſulam, quamprimum ad notitiam deuenit, ſeruanda eſt, vt nullitatis periculum euitetur. Quod ſi per ignorantiam aliud contra illam factum fuerit, & habet eſſe permanens, à cuius ſubſiſtentia, & veritate alij effectus pendent, ſupplendus eſt defectus, propter eandem cauſam periculi euitandi.

9\. Sed quid ſi lex ita intellecta nimis grauis videatur, D & bono communi contraria, licebit ne ab illa ſupplicare ad ipſum Pontificem, & interim legem non ſeruare. Reſpondetur, licèt in reſcriptis particularibus admittatur hoc genus appellationis, vel ſuſpenſionis, cap. *ſignificaſti*, de reſcriptis, cum his, quæ ibi notantur, quia talia reſcripta ſæpe pendent ex facto, cuius ignorantia in Pontifice admittitur. *Cap. ſignificaſti.* In legibus autem communibus non admittitur ille modus appellationis, vel ſuſpenſionis, vt notant Doctores in cap. *conſuluit*, 3. de appellation. & in leg. *ſi res*, ff. eod. tradit Reboſſus in leg. *Scæuola*. §. *ſi qua pœna*, ff. de verbor. ſignific. *c. conſuluit. l. Scæuola.* Quia ignorantia iuris, & boni communis non præſumitur in Pontifice, & lex communis licèt in vno loco afferat incommodum, non ideo ceſſat efficacia eius. Quapropter in eo caſu ſupplicari quidem poteſt Pontifici, interim tamen ſeruetur lex, quia ſemper poterit ſine malitia ſeruari, & alioqui de ſe obligat, etiamſi aliquod incommodum, aut difficultatem contineat.

10\. Quæret verò aliquis tam circa leges ciuiles, quàm canonicas irritantes, an pro eo tempore, pro quo nondum obligant, neque efficiunt ſuum effectum annullandi actum, vel inhabilitandi perſonas non conſentientes, ſaltem efficiant illum, volente, & acceptante irritationem, vel inhabilitatem eo, ad quem commodum, vel incommodum talis irritationis ſpectare poteſt. *Aliud interrogatum.* Videri enim poteſt, poſſe aliquem vti lege irritante ſibi fauorabili, etiam ante tempus à lege præſcriptum ad obligandum, tum quia illud tempus conceditur in gratiam, & beneficium contrahentium, cui poteſt quiſque renunciare, tum etiam quia licèt legiſlator nolit obligare, v. g. intra duos menſes, nihilominus placitum erit illi, ſi lex antea ſeruetur à quolibet ſciente illam; ergo pari ratione credendum eſt, velle, vt actus ſit irritus, ſi ſubditus etiam velit ſtatim ſubdi legi. Et huic parti videtur fauere Bartol. in leg. *omnes populi*. ff. de iuſtitia, & iure, quæſt. 5. princi. num. 10. vbi ait, quòd licèt ſtatuta, quæ afferunt præiudicium, non operentur ante præfinitum tempus, nihilominus illa, quæ afferunt commodum, ſtatim ſuum operantur effectum. *Bart.* Et eadem diſtinctione vtitur Turrecrem. in §. *leges*, d. 4. num. 4. *Turrecr.*

B Nihilominus dicendum eſt, quoties lex irritans differt effectum irritandi, vel inhabilitandi vſque ad certum tempus, & poſt factum certum modum promulgationis, non poſſe legem effectum illum antea efficere, neque hoc pendere ex voluntate ſubditorum, ſiue commodum, ſiue incommodum illis differat: nam hoc eſt valdè accidentarium, & lex reſpicit commune bonum, cui expedit certam regulam in hoc præſcribi. 11. *Mens auctoris.* Exemplum euidens eſt in decreto irritante matrimonium clandeſtinum: nullibi enim potuit habere effectum, nec inhabilitare aliquam perſonam ad illo modo contrahendum, etiamſi ipſa maximè vellet, niſi ſeruato ordine, & modo à Concilio Tridentino præſcripto, quia legiſlator noluit illam legem habere illum effectum aliter, vel alio modo, quia ita expediebat ad commune bonum Eccleſiæ. Idem ergo eſt in omnibus ſimilibus legibus; quando in eis modus promulgationis, & tempus inchoandi irritationem deſignatur. Idem autem dicendum eſt, quando lex nihil ſpeciale declarat, ſed ſecundùm ius commune obligare, & operari incipit: nam eadem eſt ratio de tempore præſcripto à iure communi, reſpectu talis legis, quæ eſt de tempore ſpecialiter deſignato à lege, quando in ea exprimitur, quia etiam prior ſuſpendit ſuum effectum vſque ad tale tempus, nec illud ponit in voluntate ſubditorum. Tum quia non conſiderat priuatum commodum, ſed commune bonum, tum quia poſſent inde ſequi deceptiones, & alia incommoda, & ſcandala, tum denique quia lex indiſtinctè loquitur pro omnibus.

12\. Quapropter nunquam hæc lex incipit operari priùs circa volentem, quàm circa inuitum: nam ſi lex eſt ſufficienter promulgata, & tempus ſufficiens ad operandum decurrit, operatur etiam in ignorantes, & inuitos: ſi verò nondum eſt completa promulgatio cum tempore ſufficiente ad euulgationem eius, nihil operatur etiam circa volentes, quia hoc non pendet ex voluntate eorum, ſed Principis. Quod autem afferebatur de obligatione legis, partim ſimile eſt, partim diſſimile. Eſt quidem ſimile, quatenus non poteſt ſubditus, etiamſi velit, eſſe obligatus à lege ante ſimile tempus, quia legiſlator noluit ante obligare. E Eſt autem diſſimile, quoad executionem legis in actu præcepto, vel prohibito: nam hunc poteſt ſubditus ſine obligatione facere, ſi velit: irritationem autem non poteſt facere, quia non eſt ab ipſo, ſed à lege. Neque Bartolus, aut Turrecremat. de legibus irritantibus loquuntur, ſed de priuilegiis, quæ ad priuatum commodum conceduntur. *Bart. Turrecrem.*

CAPVT XXXIIII.

Vtrùm leges punientes aliquos actus, illos comprehendant, qui inualidè fiunt.

1\. HÆc quæſtio legibus pœnalibus, & irritantibus A communis eſſe poteſt, & ideo librum hunc, in quo de vtriſque diſputauimus, in illius inueſtigatione, & reſolutione conuenienter abſoluemus. Contingit ergo legem pœnalem fieri contra eum, qui tale ſacramentum confert, vel qui matrimonium ſic contrahit, vel qui teſtamentum, vel alium ſimilem actum facit, quem poſtea quiſpiam exteriùs facit, eum aliquo tamen impedimento actum irritante. Dubium ergo eſt, an ſic faciens actum prohibitum ſub tali pœna, pœnam incurrat. Ratio dubitandi eſt, quia ſi actus eſt nullus, non niſi æquiuocè talis actus nominatur; Baptiſmus enim nullus, non eſt Baptiſmus, ſed falſa effigies Baptiſmi; & teſtamentum ſolemnitate ſubſtantiali carens non eſt teſtamentum; at verò lex pœ- B nalis non punit actum apparentem, ſed verum; ergo non comprehendit talem actum. Confirmatur primò, quia verba legis pœnalis ſtrictè, & in rigoroſa proprietate accipienda ſunt; ergo non ſunt extendenda ad actum fictum, ſed ad verum reſtringenda. Confirmatur ſecundò inductione. Nam qui exteriùs negat fidem timore pœnarum, animo illam retinens, non incurrit pœnas hæreticorum, quia licèt appareat hæreticus, re vera non eſt. Item qui percutit alium lethaliter, ſi cum effectu alter non moriatur, etiam per miraculum, non incurrit pœnas homicidij, vt irregularitatem, &c. ſolùm quia ille actus non peruenit ad effectũ; ergo idem erit in omni actu, qui propter nullitatem non inducit effectum. Item tabellio inducens falſitatem in aliquo inſtrumento publico, ſi contingat C illud inſtrumentum aliàs eſſe inualidum, & nullum, non incurrit pœnas falſarij. l. 1. C. de ſepulchr. violat. in fine.

2\. In contrarium verò eſt, quia licèt actus ſit nullus quoad effectum moralem, nihilominus eſt verus actus realis exteriùs factus in tali materia contra prohibitionem legis; ergo non minùs propter illum incurritur pœna legis, quàm ſi eſſet validus. Antecedens conſtat in exemplis adductis: nam qui facit ſcripturam falſam, re vera facit illam exteriùs, & in ea ponit falſitatem; quòd autem illa ſcriptura poſtea valeat vel non valeat, eſt per accidens quoad animum tranſgrediendi legem. Idem eſt in matrimonio clandeſtinè contracto, ſi contingat eſſe inter affines, vel quid ſimile. Et ratio eſt, quia lex de ſe prohibet il- D lum actum externum vt procedentem à tali animo agendi contra legem, & hoc totum ibi inuenitur, ergo pœna legis etiam comprehendit ſic operantem. Et confirmatur, quia actus ille ſic factus eſt dignus tali pœna, quia eſt prauus, & quantum in ſe eſt repugnans intentioni legis; ergo. Confirmatur tandem, quia aliàs per actum nullum nunquam incurreretur pœna legis, quia non eſt maior ratio de vno, quàm de alio, & ſi priores rationes efficaces ſunt, in omnibus procedunt, conſequens autem eſt falſum, aliàs excommunicatus abſoluens ſacramentaliter non fieret irregularis, quia abſolutio, quam præbet, eſt nulla idémque eſſet de rebaptizante ſcienter, quia etiam ſecundus Baptiſmus eſt nullus, & ſic E de aliis.

3\. *Primũ punctũ certum.* In hac re nonnulla ſunt certa, vnum eſt, actum intentatum contra legem prohibentem, etiamſi contingat nullum eſſe, prauum eſſe, & dignum pœna, atque adeò iuſtè poſſe per iudicem condignè puniri. Hoc probant rationes ſecundo loco factæ, quia ille eſt actus humanus, & moralis, & rationi contrarius, quia quantum eſt ex animo operantis legi contrarius eſt; ergo eſt pœna dignus, & conſequenter etiam poteſt per iudicem puniri, quia eſt vindex tranſgreſſorum legum, & non ſolùm actus conſummati, ſed etiam intentati contra legem digni ſunt pœna. Et in hoc omnes conueniunt: dubitant autem, an ille actus reputandus ſit conſummatus, vel ſolùm intentatus, & conſequenter, an debeatur illi ordinaria pœna legis, vel extraordinaria, &, quod ad nos magis ſpectat, ſi lex imponat pœnam, vel cenſuram ipſo facto, an incurratur per talem actum.

4\. Secundò certum eſt, aliquando per actum nullum incurri pœnam legis, hoc etiam probant nonnulla exempla adducta in poſterioribus rationibus. Tertiò verò non minùs certum eſt, non ſemper incurri huiuſmodi pœnam per actum nullum, hoc perſuadent etiam nonnulla exempla priori loco poſita, & alia ſtatim afferemus. Difficultas ergo ſupereſt in explicando, quando actus nullus ſufficiat ad pœnam legis, quando verò non ſufficiat, & quæ regula in hoc poſſit obſeruari.

5\. *Regula communiter recepta.* In quo puncto regula communiter recepta eſt inſpiciendam eſſe primariam intentionem legis: nam ſi principaliter intendat punire purum factum externum, & prauum animum facientis, non reſpiciendo ad iuris effectum, tunc per actum nullum incurritur pœna legis; iuxta l. *quid ergo. §. cùm autem*, de his, qui notantur infamia, vbi Gloſſa verb. *cùm ea*, & alij id notant. *L. quid ergo. Gloſſa.* Si verò lex principaliter reſpicit effectum, & propter illum punit actum, tunc non ſequuto effectu, ceſſabit pœna legis, & conſequenter non incurretur per actum nullum, quia per illum non inducitur effectus, propter quem præcipuè ponitur pœna legis. Hanc regulam ſumo ex Bartolo in leg. *continuus. §. cùm quis*, numer. 5. ff. de verbor. ob- *Bart.* C ligationibus. Et eam tradit Felin. in cap. *ex tenore*, de reſcriptis, num. 9. & ſequentibus, vbi alios allegat, & varia adducit exempla, in quibus non conueniunt omnes Doctores, quos allegat; & plures adducit declarationes, & limitationes, quæ oſtendunt, regulam eſſe ſatis obſcuram. *Felin. Cap. ex tenore.* Nam licèt membra eius veritatem continere videantur, quia lex operatur iuxta præcipuam intentionem ferentis illam: nihilominus obſcurum remanet, quando lex intendat punire purum factum, vel effectum, & quæ regula in hoc ſeruanda ſit. Ad hoc ergo explicandum breuiter nonnullas aſſertiones, ſeu regulas ſubiiciam.

6\. *Prima concluſio.* Dico ergo primò: Quoties vna, & eadem lex, & irritat actum, & ponit pœnam facienti, talis pœna per D actum nullum incurritur. Hæc aſſertio ſumitur ex Bartolo in leg. *non ſtudium*, C. de legibus, num. 20. & in leg. *prætor ait*, §. 1. ff. de operis noui nunciatione, num. 2. & ex Felino ſuprà, & aliis, quos refert Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. §. 26. num. 8. *Bart. Felin. Tiraquel.* Eſtque ſatis conſentanea priori parti regulæ præcedentis, quia tunc ſatis manifeſtè apparet intentio legis. Nam ſi irritando actum punit illum, ſatis apertè oſtendit, velle punire actum, etiamſi non habeat iuris effectum, cùm ipſamet lex illum impediat. Neque contra hoc obſtat ratio Baldi in leg. *ea quidem*, C. ſi mancipium, argnentis, per actum nullum pœnam non incurri, quia ex nihilo nihil fit. *Obuiatum rationi Baldi.* Hoc (inquam) non obſtat, quia actus nullus non eſt omnino nihil; nam E licèt in ratione venditionis, v. g. ſit nullus, eſt tamen venditio intentata ex prauo animo profecta, ideóque meritò puniri poteſt, & de facto punitur per talem legem. Neque etiam erit inconueniens, quòd lex ſimul irritet actum, & puniat, quia irritatio poteſt non eſſe pœna, ſed per ſe conuenire, aut propter commune bonum, aut ad reſarciendum aliquod damnum, vltra quam reſtitutionem eſt actus punibilis, vel licèt ſit pœna, poteſt actus eſſe dignus ea multiplici modo. Priori modo irritauit matrimonium clandeſtinum Concilium Tridentinum, & nihilominus iubet puniri ſic nulliter contrahentes. Poſteriori autem modo irritatur à iure venditio ſimoniaca beneficij, & nihilominus

multiplici alia pœna puniretur. Et conſonat optimè A lex 1. C. de ſepulchro violat. dicens, eum, qui vendit rem ſacram, licet iure venditio non ſubſiſtat, læſæ tamen religionis incidere in crimen. Idem confirmari poteſt ex leg. *ſi quis legatus*, in princ. ff. ad leg. Corn. de falſis, & ex cap. *ſi religioſus*, de electione in 6. & ex Clementin. 1. de conſanguinitate & affinitate.

L. ſi quis legatus.

7\. *Obiicitur l. ea quidem.* Obiici verò poteſt lex *ea quidem*, C. ſi mancipium ita fuerit, &c. vbi dicitur, quòd ſi quis vendidit ſeruum ſub conditione, vt non poſſet ei libertas concedi, pœna adiecta nõ ſeruanti cõditionem, licèt poſtea dominus manumittat, nõ tenebit factum, nec ſeruus conſequetur libertatem; prior autem venditor ſerui non poterit exigere pœnam à manumittente, quia B actus fuit fruſtratorius. Ibi autem fuerat poſita pœna in eodem contractu annullante manumiſſionem, &c. *Bart.* ita Bartolus ibi inde colligit, non ſatis eſſe de facto contrà fieri, ad pœnam contrahendam. Reſpondeo, ibi nõ eſſe ſermonem de lege annullante, & puniente, ſed de priuato pacto prohibente conceſſionem libertatis ſub tali pœna, quòd pactum ex vi formæ ſuæ potiùs videbatur nõ annullare actum, ſed punire tantùm, iuxta dicta de modo irritandi legum prohibentium. Vnde quia illa lex hoc non obſtante declarauit manumiſſionẽ eſſe nullam, noluit pœnam adiectam exigi, non quia factum inefficax, ſeu fruſtratorium non poſſit puniri, ſed quia illo modo pactum fuiſſet nimis rigoroſum, & inæquale.

8\. *2. Concluſ.* Dico ſecundo: Quando lex punit actum ſub no- C mine includente nullitatẽ ex vi alicuius legis, aut inſtitutionis, tunc pœna legis incurritur per actum irritum, & effectu carentem. Concluſio eſt clara, & ſequitur apertè ex vi prioris partis regulæ cõmunis in principio poſitæ, quia tunc ſatis oſtendit lex voluntatem puniendi putũ factum ex malo affectu procedentem, cùm loquatur de actu, qui iuris effectum habere non poteſt. Item quia aliàs lex illa fruſtratoria eſſet; nunquam enim puniri poſſet malefactor ex vi illius, quia actus, de quo talis lex loquitur, vt ſupponitur, nunquam poteſt non eſſe nullus, vel ex ſe, vel ex efficacia prioris legis; ergo vt lex talis vtilis ſit, & habere poſſit effectum, neceſſe eſt, vt actum nullum puniat. Præterea quia eadem eſt ratio huius, & præcedentis aſſertionis. Ideo enim lex irritãs expreſſè actũ, D & adiiciens pœnam, punit actum nullum, quia ſupponit illum nullũ, & nihilominus punit, ſed in præſenti etiam lex pœnalis ſupponit actũ nullum, & de illo loquitur; ergo illum punit non obſtãte nullitate; nam quòd hæc nullitas ſupponatur ex alia lege, vel per eandem fiat, nihil omnino refert. Denique declaratur exemplis: nã pœna legis contra rebaptizantem lata, ſine dubio incurritur per actũ nullum, quia per rebaptizationem non poteſt fieri actus validus; ſimiliter pœna legis punientis ſecundas nuptias, viuente primo coniuge, incurritur per matrimonium nullum ex eodem capite, quòd ſecundum matrimonium non poteſt eſſe validum durante primo, & ſimiliter pœna legis punientis clericum in ſacris, vel religioſum pro- E feſſum vxorem ducentem, per matrimonium irritum incurritur, quia non poteſt aliter ab huiuſmodi perſonis fieri. Idem ergo eſt in omnibus ſimilibus, in quibus eadem ratio militauerit.

9\. *Corollar.* Vnde etiam colligo, ampliando aſſertionem, non ſolùm incurri tunc pœnã per actum irritum, verùm etiam non poſſe incurri per actum validum: nam ſi contingat, actum, qui putabatur nullus, eſſe validum, nõ incurretur pœna legis, quod mirum videri poteſt, eſt tamen verum. Explicatur: nam ſi quis putans, aliquem eſſe baptizatum, illum iterum baptizaret animo rebaptizandi, & poſtea in re conſtaret illum non fuiſſe baptizatum, vel priorem Baptiſmum habuiſſe A eſſentialem defectum, & fuiſſe inualidum, ille talis non incurreret pœnam legis punientis rebaptizãtes, quia ille non fuit rebaptizator verè, & in re, ſed tantùm putatiuè, ſeu ex conſcientia erronea: lex autem punit verum rebaptizantem, non putatum. Idem cum proportione eſt de illo, qui contrahit alterum matrimonium, putans eſſe ſecundum; & poſtea intelligit primum fuiſſe nullum: nam tunc non incurrit pœnas. Idem dixi in materia de Cenſuris, de illo, qui celebrat, vel ſolemniter miniſtrat ſacramentum, putans ſe eſſe excommunicatum: nam ſi poſtea intelligat priorem excommunicationem fuiſſe nullam, non eſt factus irregularis, quia hæc pœna non eſt impoſita excommunicato putato miniſtranti, ſed verè li- B gato. Ita ergo eſt cum proportione in præſenti. Atque ita ampliatur etiam primum membrum regulæ communis ſuprà poſitæ, quia hæ leges, de quibus tractamus, non ſolùm non puniunt propter effectum, ſed etiam deſinunt punire, quando actus habet effectum. Vnde directè, & quaſi formaliter puniunt actum quatenus nullus eſt, & quia fit cum illo defectu irritante, qui per ipſum nomen delicti exprimitur, ſcilicet, rebaptizationis, ſecundarum nuptiarum, & ſimilium. Et ita facilè tollitur admiratio, quia huiuſmodi lex intendit punire tale delictum verum, & non tantùm putatum; non eſt autem tale delictum in re, quando actus non eſt irritus, ſed verus, & habens ſuum effectum.

Quæri autem poteſt circa hanc, & præcedentem 10.
C aſſertionem, an procedant, ſi actus intentatus, ex alio capite præter id, quod lex punire intendit, nullus ſit, v.g. accipit quis ſecundam vxorem, viuente prima, putans non interuenire ibi aliud impedimentum, poſtea verò inuenitur, ſecundum matrimonium fuiſſe etiam nullum ex alio capite, v. g. quia ſecunda vxor erat cõſanguinea, vel affinis in gradu irritante, incurretur ne tunc pœna legis punientis ſecundas nuptias? Idem eſt de rebaptizante, ſi in ſecundo Baptiſmo fuit alius defectus. Videtur enim in his, & ſimilibus caſibus incurri pœna, quia ibi fit actus exterior putus, & ex prauo affectu, quem lex intendit punire; ergo inuenitur quidquid neceſſarium eſt ad pœnam talis legis incurrendam. Declaratur, quia ſi ſecunda nullitas non tollit primam; ergo neque additio nouæ nullita- D tis poteſt pœnam prioris impedire. Nihilominus dico, tunc non incurri pœnam legis punientis actus propter ſpecialem nullitatem, & prauitatem reſultantem ex illa circunſtantia, quam importat nomen, ſub quo lex punit talem actum. Itaque lex puniens rebaptizantem, intendit punire illum, qui quantum ex ſe facit, ſeu facere intendit Baptiſmum ſecundum validũ, & ita faceret, ſi primum nõ obſtaret. Idemq; eſt cum proportione de ſecundis nuptiis. Et hac ratione dixi in materia de Baptiſmo, eum, qui exteriùs rebaptizat hominem baptizatum ſine intentione baptizandi, non incurrere pœnas, quia re vera non facit ex ſe propriam rebaptizationem, ſed fictam: idémque eſt de contrahente exteriùs cum ſecunda ſine E conſenſu, & voluntate, etiam quantum ex ſe. Idem ergo erit etiamſi cum intentione idem facit; ſi à parte rei interuenit alius defectus etiam ignoratus, quia tunc ſolùm ex conſcientia erronea intendit facere ſecundas nuptias, in re autem ipſa eas verè non intentat, quia intentat nuptias aliàs nullas. Vnde etiam fit, vt ſi religioſus contrahat matrimonium cum ea, quam ignorat eſſe conſanguineam, animo contrahendi quantum ex ſe eſt: & in re illa non ſit conſanguinea, non incurrit pœnas latas contra religioſum ducentem vxorem, ſed potiùs incurret pœnam legis prohibentis matrimonium cum conſanguinea, quatenus ignorantia talis impedimenti culpabilis fuit, quia matrimonium illud pro ut intentatum à religioſo,

Vir ſacus quæſtionem ſoluit.

ex alio capite iam non erat verum, ſed apparens. Et iuxta hanc doctrinam intelligendam puto priorem partem regulæ generalis ſuprà poſitæ, cùm ſupponit tales leges punire actum purum cum prauo affectu: intelligi enim debet de puro actu aliàs ſufficiente de ſe ad effectum, ſi non interueniret impedimẽtum, propter quod ſolùm intẽdit talis lex punire talem actũ; & ſimiliter intelligi debet de prauo affectu, cui in re ſubeſt talis actus, & non tantùm in cogitatione, vel erronea conſcientia.

11. Declaratur, & confirmatur; nam ſi quis ſcienter rebaptizaret in aqua roſacea, ſciens in illa non poſſe perfici Baptiſmum, non incurreret pœnas rebaptizantis, ergo licèt ex ignorantia putet ſufficere, non incurret: nam conſcientia erronea nõ ſufficit ad pœnam humanæ legis, ſi in re non ſubeſt actus, quem B lex punire intendit. Atque hanc doctrinam ſumo ex Iuriſperitis, qui dicunt, notarium facientem inſtrumentum falſum, non incurrere pœnam falſarij, ſi inſtrumentũ illud ex alio capite falſum inueniatur, ſed alio modo extraordinario eſſe puniẽdum. Quia licèt lex illa puniat actũ ratione falſitatis, quæ ſufficit ad annullandum inſtrumentum, non tamen punit illũ, niſi quatenus aliàs validus eſſet, ſi falſitas non interueniret. ita docuit Bald. in l. 1. C. de ſepulchro violato, in fine, licèt contrarium ſentiat in dicto cap. *ex tenore*. num. 9. in princ. citans Bart. in l. *ſi quis legatus*, ff. ad leg. Corneliam de falſis. Qui non ſimpliciter id affirmat, ſed cum variis diſtinctionibus, & nunquam C dicit, illum notarium incurrere pœnam ordinariam falſi, ſed eſſe puniendum propter atrocitatẽ delicti, quod poteſt intelligi de pœna extraordinaria, vt dixit etiam Baldus. Simile eſt quod dixit idem Bald. in l. 2. C. de Epiſcop. audien. Emphyteutam, qui inconſulto domino rem vendit, non cadere in commiſſum, ſi venditio aliàs fuit nulla ex defectu ſolemnitatis, vel ex quacunque alia cauſa extra illam, quòd inconſulto domino facta ſit. Vt explicuit rectè Tiraquellus de vtroque retract. lib. 1. §. 1. Gloſſ. 2. n. 6. cum Card. & multis aliis, quos refert, & latiùs idem proſequitur in legibus connubialib. Gloſſ. 8. q. 24. à num. 205. vbi in n. 217. generalem conſtituit regulam, quando lex punit actum nullum, intelligendam eſſe de actu, qui non aliunde eſt nullus, niſi ex illo defectu, quem lex punire intendit.

Bald. *Bart.* *Tiraquel.* *Gloſſa.*

12. *3. Concluſ.* Dico tertiò: Quando lex punit actum qui tempore talis legis validus erat, licèt malè fieret, & poſtea fit nullus per legem poſteriorem, pœna prioris legis non habebit locum in illo actu poſtea nulliter facto. Ratio ſumenda eſt ex ſecunda parte regulæ ſuprà poſita; quia tunc prior lex pœnam imponens, dirigebat ſuam intentionem ad actum validum, & ſolùm intendebat punire malitiam, quæ in aliquo modo faciendi talem actum adiungebatur; ergo poſtquam annullatus eſt actus, deficit materia illius legis: nam poſteà actus, qui exteriùs fit, re verâ non eſt ille, de quo lex prior loquebatur, nec malitia eius eſt eadem, ſed longè alia; valde enim diuerſum eſt, actum validum inordinatè facere, vel intentare facere actum E nullum. Et licèt interdum fortaſſe hoc ſecundum ſit grauius, tamen ſimpliciter eſt diuerſum, & ideo ad illud non extenditur pœna prioris legis, præſertim quia licèt ſit grauius, poteſt non eſſe ita nociuum, nec habere illa incommoda, quæ prior lex conſiderabat. Et præterea ipſa irritatio eſt quædam incommoditas, quæ vicem pœnæ ſupplere poteſt. Exemplum eſſe poteſt in matrimonio clandeſtino; quod ante Concilium Tridentinum validè erat, licèt eſſet prohibitum ſub aliquibus pœnis: nunc autem irritum eſt ex vi decreti dicti Concilij, & ideo illud inualidè contrahentes non incurrunt antiquas pœnas, vt aliqui moderni probabiliter opinãtur, & latè tractat A Sanchus lib. 5. de matrimon. diſp. 2. Quibus fauet Concilium Tridentinum, quatenus præcipit, vt clandeſtinè, & irritè contrahentes arbitrio Ordinariorum puniantur: ſentire enim in hoc videtur, illos non incurrere alias pœnas per leges, vel conſtitutiones præſcriptas. Eſt autem hoc valde probabile, loquendo de pœnis quatenus per leges antiquiores Concilio erant ſtatutæ: nam ſi aliquæ ſunt poſtea per nouiores leges ſtatutæ, vel renouatæ, in eis non procedet in rigore hæc concluſio, ſed ex aliis principiis de illis erit iudicandum.

Sanctius. *Trid. Con.*

13. *4. Concluſ.* Dico quartò: Quando lex prohibet actum, quia validè fieri poteſt, non obſtante prohibitione, & adijcit pœnam, illa non incurritur regulariter, niſi per actum validum. Ratio eſt, quia tunc lex principaliter reſpicit actum ſecundùm ſubſtantiam ſuam, & effectum, & non tantùm ſecundùm externam apparentiam, vt v.g. ſi lex prohibet venditionem, principaliter reſpicit ad alienationem, atque adeò ad venditionem validam, ergo illam etiam directè punit, ergo per venditionem inualidam non incurritur illa pœna. Idem ergo intelligẽdum eſt in ſimilibus. Quod etiam confirmat vulgaris regula, quòd verba cum effectu ſunt intelligenda, vt dicitur in cap. *relatum*, de Clericis non reſidentibus, vbi Gloſſa multa refert, & habetur in l. 1. ff. quod quiſque iuris, vbi etiam dicitur, non nocere conatum, ſi nullum habuit effectum, vtiq; quando verba legis de ſe actum perfectum ſignificant. Et plura refert Tiraquel. lib. 1. de retract. §. 1. Gloſſ. 2. n. 5. & 6. & Rebuff. in l. *bones*, de verborum ſignificatione, limit. 2. & 3. Iuuat etiam generalis regula, nomen ſimpliciter dictum ſignificare veram rem, & non fictam, & conſequenter ſi actum ſignificet, ſignificare actum validum, non nullum. Vt nomen, *ſententia*, ſignificat ſententiam validam, cap. vlt. & Clementin. vlt. de re iudicata. & *condemnationis* verbum illam ſignificat, quæ rata eſt, l. 4. *condemnatum*, ff. de re iudicata. nomen *exhæredatio* illam indicat, quæ rectè fit, l. *non putauit*. §. *non quæuis*, ff. de bonorum poſſeſſione contra tabulas. Et ratio eſt, quia actus validus, & nullus non niſi analogicè tales ſunt, & ideo ſimpliciter vox ſumpta ſtat pro valido, de quo vide Rebuf. in d. l. *bones*. limitatione 1. num. 9. & Ripa in dicto §. *condemnatum*, d. D num. 4. Et augetur ratio, nam maximè hoc debet procedere in pœnis, quia reſtringendæ ſunt, & ad verborum proprietatem, & rigorem coarctandæ.

Tiraquel. *Rebuf.* *Clem. vlt.* *L. non putauit.* *L. bones.*

14. *Obuiatur obiectioni.* Sed obijci poteſt: nam ſequitur, ſacerdotem excommunicatum, ac denunciatum miniſtrantem alicui ſacramentum pœnitentiæ, non incurrere irregularitatem, conſequens eſt falſum; ergo. Sequela patet, quia illud ſacramentum eſt nullum ex defectu iuriſdictionis; ergo per illum actum non incurritur irregularitas; quæ eſt pœna ſacerdotis excommunicati miniſtrantis ſacramenta. Propter hanc, & ſimiles exceptiones dixi in aſſertione, accipiendam eſſe regulariter, non infallibiliter. Illum ergo caſum de ſacerdote excommunicato abſolutè tractaui in Tomo quinto, diſputatione vndecima, ſectione tertia, num. decimo tertio, & probabilius iudicaui, non obſtante nullitate abſolutionis, incurri irregularitatem in eo caſu, & idem nunc etiam videtur. Quia conſiderata intentione canonum, ſub illa prohibent excommunicato omnem vſum poteſtatis ordinis, etiamſi fiat cum illo defectu, quem neceſſariò habere debet, prout fit ab excommunicato. Itaque lex, quæ fert talem pœnam, iam ſupponit defectum in tali actu facto ab excommunicato, & illum intendit punire, & ideo etiamſi nullus ſit, dummodo illam nullitatem habeat ex vi excommunicationis, punit illum. Et hoc eſt maximè in legibus attendendum, reducitúrque ad

regu

regulam in ſecunda aſſertione poſitam ; quia ſi lex A explicitè, vel virtute ſupponit nullitatem in actu, vel defectum, vnde illa ſolet oriri, licet non ſemper oriatur, cenſetur punire etiam actum illum qui nulliter ſit ex vi cenſuræ, vel alterius ſimilis defectus ; quando autem nullitas prouenit ex alio capite, ceſſat prædicta ratio, & procedit generalis regula, quòd lex loquens de actu, intelligitur de actu valido, quia ſolùm ille ſimpliciter talis exiſtimatur.

FINIS LIBRI QVINTI.

INDEX CAPITVM LIBRI SEXTI.

DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE, & mutatione legis humanæ.

Cap. I.	*De ratione rectè interpretandi legem humanam.*
Cap II.	*De extenſione in legibus humanis per earum interpretationem.*
Cap. III.	*De extenſione legis ad caſum non comprehenſum ſub aliqua verborum ſignificatione.*
Cap. IV.	*Expediuntur nonnulla dubia circa extenſionem legis.*
Cap. V.	*De reſtrictione legis per interpretationem.*
Cap. VI.	*De ceſſatione obligationis legis in particulari contra verba legis.*
Cap. VII.	*De excuſatione legis per epikiam.*
Cap. VIII.	*De vſu epikiæ ſine recurſu ad Principem.*
Cap. IX.	*De ceſſatione legis cauſa ceſſante.*
Cap. X.	*De diſpenſatione in lege humana.*
Cap. XI.	*De effectibus diſpenſationis humanæ legis.*
Cap. XII.	*De materiali cauſa diſpenſationis.*
Cap. XIII.	*De forma diſpenſationis humanæ legis.*
Cap. XIV.	*De poteſtate ordinaria diſpenſandi in legibus humanis.*
Cap XV.	*Dubia circa poteſtatem inferiorum in legibus humanis.*
Cap XVI.	*De poteſtate ordinaria diſpenſandi, & commutandi.*
Cap. XVII.	*De poteſtate delegata ad diſpenſandum in legibus humanis.*
Cap. XVIII.	*De iuſtitia cauſæ ad iuſtam diſpenſationem.*
Cap. XIX.	*De validitate diſpenſationis legis humanæ ſine iuſta cauſa.*
Cap. XX.	*De ceſſatione diſpenſationis ceſſante cauſa.*
Cap .XXI.	*De nullitate ſeu inualiditate diſpenſationis.*
Cap. XXII.	*Quando obtenta diſpenſatio ſit ſubreptitia.*
Cap XXIII.	*Quæ taciturnitas inualidat diſpenſationem.*
Cap. XXIV.	*De diſpenſatione ab vno vinculo tacitis aliis.*
Cap. XXV.	*De abrogatione legis.*
Cap. XXVI.	*Quis poſſit legem abrogare.*
Cap. XXVII.	*Quibus modis fit abrogatio, & de effectibus eius.*

LIBER

LIBER VI.

DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE, ET MVTATIONE HVMANARVM LEGVM.

DIximus in tribus libris proximè præcedentibus de omnibus quæ ſpectant ad rationem,& efficaciam legis,tam ciuilis,quàm canonicæ,& ad quaſdam earum generales ſpecies,quæ omnes mutationem admittunt,& ideo priuſquam de iure humano non ſcripto,vel de priuato dicamus, de mutatione legis humanæ ſcriptæ dicendum eſt, ſimúlque canonicam,& ciuilem comprehendemus, quoniam vtraque mutationẽ admittit,& doctrina quoad hanc partem communis eſt,ac ferè vniformis. Diſtinguendæ autem ſunt variæ mutationes,quę in humana lege fieri poſſunt: poteſt enim mutari interdum quaſi ab intrinſeco,& de ſe,aliquando verò ab extrinſeco agẽte,& vtraque mutatio accidere poteſt,vel in parte ſolùm,vel in tota lege. Dico autem legem mutari ex ſe,& ab intrinſeco,quãdo ex defectu materiæ, vel finis,aut rationis eius obligatio ceſſat. Et quãdo hoc contingit tantùm in parte,ſeu in particulari occaſione,dicitur legis interpretatio ,ſeu æquitas, aut epikia;quãdo verò integra mutatio accidit,ceſſatio dici poteſt,& ita à nobis appellatur. Ab extrinſeco autem mutatur lex , quando per contrariam actionem auferetur eius obligatio,& ſiquidem id fiat ex parte,vocatur diſpenſatio , ſub qua commutationem comprehendo: ſi autem fiat in totâ lege,vocatur abrogatio,ſeu irritatio,aut ablatio legis. Ex quibus quatuor membra conſurgunt ſigillatim pertractanda , interpretatio,ceſſatio,diſpẽſatio,& abrogatio legis. Quibus addi ſolet mutatio legis per additionem,vt conſtat ex D.Thoma q.97.art.1. Veruntamen ſi additio legis fiat ſine diminutione , vel abrogatione præexiſtentium legum, magis pertinet ad introductionem nouæ legis,quàm ad mutationem,de qua tractamus, & ideo nihil de mutatione illa nobis dicendum ſupereſt. Si autem lex noua antiquioribus deroget,iam non eſt pura additio,ſed mutatio,quæ ſub abrogatione comprehenditur,& ita quatuor illa membra ſufficiũt. Et quod ad primum ſpectat, licèt ſola interpretatio,per quam lex declaratur in ſpeciali caſu non obligare per epikiam,ad legis mutationem pertinere videatur,nihilominus,vt illa meliùs intelligatur, & propter materiæ complementum, operæpretium erit aliquid de interpretatione humanarum legum generaliter præmittere.

D. Thom.

CAPVT I.

De ratione rectè interpretandi legem humanam quoad legitimum ſenſum eius.

1. *Gloſſa.* TRiplicem legis interpretationem diſtinguere poſſumus ex Gloſſa in l. *ſi de interpretatione*,ff. de legib.& Panormit.& Deci.in cap. 1.de poſtul.Præla.

A Syluest.verb.*interpretatio*,ſcilicet authenticam, vſualem,& doctrinalem. Authenticam voco,quæ fit auctoritate illius, qui poteſt legem condere; vſualem, quæ conſuetudine , & ipſo vſu fit,& doctrinalẽ, quæ fit per doctrinam,& authoritate interpretum; hîc de hac tertia præcipuè loquimur, & ideo breuiter alias duas expediemus. Dicta verò Gloſſa aliud membrum addit illius interpretationis , quæ fit per ſententiam iudicis. Sed hæc ſub conſuetudine includitur, vt patebit inferiùs loco ſuo.

Panormit. Dec. Syluest. Vide Bart.in l.Caſar.ff. de publ. & vectig.in repetit.n.22.q.3. de virtute huius verbi, interpretari,vbi multa de hac re.

2. *Dari poſſe interpretationẽ,quæ legis authoritatẽ habet.*

Primò ergo certum eſt , dari poſſe interpretationem aliquam legis, quæ authoritatem legis habeat, hanc verò fieri non poſſe , niſi vel ab ipſomet legiſlatore , vel ſucceſſore , vel ſuperiorem iuriſdictionem habente. B Tota aſſertio facilè probatur, quia interpretatio hæc ſæpe eſt neceſſaria ad bonum commune, & non excedit poteſtatem legiſlatoris , poteſt ergo cum authoritate legis ab eo fieri , non verò ab inferiori,qui legem ferendi non habet poteſtatem , vel non talem , vt cadat in actum ſuperioris. Et hoc eſt ,quod dicitur in l. vlt. C. de legib. omnem legis interpretationem ab Imperatore datam, *ratam , & indubitatam habendam eſſe.* Et reddit rationem ,*quia ſi leges condere ſoli Imperatori conceſſum eſt, etiam leges interpretari , ſolo dignum imperio eſſe oportet.* Quod neceſſe eſt intelligi de hac interpretatione , quam authenticam vocamus , de qua etiam dicitur in capit. *inter alia* , de ſentent. excommu- C nicationis. *Vt vnde ius prodiit , interpretatio quoque procedat.* Eſtque optimum, & nouum exemplum in motibus propriis Sixti V. de illegitimis: nam per priorem de illis diſpoſuit , per poſteriorem verò priorem interpretatus eſt , & vterque eandem legis authoritatem habet. Eſt autem aduertendum , non tantùm eandem perſonam poſſe hoc modo legem ſuam interpretari , ſed etiam eandem ſedem , vt ita dicam,ſeu ſucceſſorem in eadem poteſtate , vt clarè probatur in dicto c.*inter alia.* Et ratio eſt , quia lex non procedit à perſona, niſi vt habente poteſtatem, & lex ſemper pendet ab eadem poteſtate , in quacunque perſona ſit ; ergo qui in eadem poteſtate ſuccedit , ſemper poteſt prædeceſſorum leges interpretari. Verum quidem eſt , eundem hominem poſſe certiùs explicare ſuam mentem, & ſenſum, quem D re vera habuit , quando legem condidit , quia ſolus ipſe voluntatem ſuam certò cognoſcit , ſucceſſor verò ſolùm poteſt illam coniectare. Nihilominus tamen poteſt ſucceſſor interpretari ſenſum , in quo lex recipienda eſt , & obſeruanda , & hoc modo dicitur hæc authentica interpretatio. Vnde etiam manifeſtum eſt , poſſe ſuperiorem hoc modo legem inferioris interpretari , quia non eſt neceſſe , vt attingere certò poſſit perſonalem (vt ita dicam) ſenſum , & mentem eius,

qui a

quia hoc neque in ſucceſſore eſt neceſſarium, ſed ſatis eſt, vt poſſit definire, ac ſtatuere, quomodo talis lex accipienda ſit, & cuſtodienda, quod meliùs poteſt facere per iuriſdictionem ſuperiorẽ, quàm per æqualem, vt conſtat. Superiorem enim voco non tantùm in dignitate, vel extrinſeca perfectione, ſed in ſubordinatione, & prælatione. Quomodo iuriſdictio Regis eſt ſuperior iuriſdictione præfecti, aut Proregis, & iuriſdictio Papæ iuriſdictione Epiſcopi, non verò ita comparatur Archiepiſcopus ad Epiſcopum, vnde non poteſt ſic interpretari legem eius.

Hanc interpretationem nõ ſolùm eſſe nudã declarationẽ, ſed aliquãdo mutationẽ.

Vnde etiam intelligitur, frequenter contingere, vt hæc interpretatio nõ ſit nuda declaratio ſenſus prioris legis, ſed mutatio etiam aliqua, vel addendo, vel minuendo, quia totum hoc cadit ſub poteſtatẽ eius, cuius authoritate ſit talis interpretatio, & poteſt eſſe ad commune bonum neceſſarium. Vnde licèt contingat, interpretationem nõ videri omnino adæquatam proprietati verborum legis, non eſt dubitãdum de authoritate, & efficacia interpretationis, quia cùm auctor eius poſſit aliquam mutationem facere, ſæpe cum interpretatione illam miſcet ſub eodẽ interpretationis nomine illam comprehendendo, fortaſſe per modeſtiam, & comitatem, vt videre licet in cap. 1. de iuram. calum. & cap. vnic. de Cleri. coniug. in 6. cum ſimilibus. Denique obſeruare oportet, hæc omnia intelligenda eſſe de lege, quæ directè ſit ad interpretandum priorem. Sæpe enim vnam legem per aliam interpretamur, licèt neutra ad hunc finem cõdita ſit, ſed ex certo ſenſu vnius veriorem alterius ſenſum colligimus, aut coniectamus, vel propter cõſonantiam, vel propter verborum vſum, vel propter ſimilitudinẽ rationis, aut aliquid ſimile: tũc autẽ interpretatio nõ eſt authẽtica, ſed ſub doctrinali comprehẽditur, quia nõ habet legis authoritatem, vt per ſe cõſtat. Vt ergo authẽtica ſit interpretatio, oportet, vt habeat omnes legis humanæ cõditiones, atq; adeò vt ſit iuſta, procedens à legitima poteſtate, ſufficiẽter promulgata, &c. Vnde conſequenter ſit, vt hæc ipſamet lex humana interpretatiua alterius, expoſita ſit dubiis, & obſcuritatibus, ac ſubinde vt etiam propter illã aliæ interpretationes neceſſariæ ſint. Ideóq; obſeruant Doctores, quòd conſtitutio declarãs aliã, in his, quæ non exprimit, recipit omnes interpretationes, quas conſtitutio declarata, vt ſumitur ex Gloſſa in Clementin. *ſtatum.* verb. *conſuetudo*, de electione, & in cap. *is qui*, verb. *vel electi.* de election. in 6. & habetur expreſſè in Authentica de filiis ante dotalia inſtrumenta natis, in fine, collation. 3. vbi id notant Gloſſ. & Bart. & alij, quos referunt Matienz. lib. 5. recopilat. tit. 4. l. 2. gloſ. 6. num. 10. Burg. de Paz l. 1. Tauri, num. 288.

Quæ requiritur vt interpretatio dicatur authentica.

Gloſſa. Bart. Matienz. Burgos.

4. *Interpretationẽ ex vſu ſumptã interdum poſſe eſſe authenticam.*

Secundò dicendum eſt, multum valere interpretationem ex vſu deſumptam ad legis obligationem præſcribendam, & interdum talem eſſe poſſe, vt authentica ſit, & pro lege habenda. Hæc aſſertio communis Doctorum eſt, vt ſumitur ex cap. *cùm dilectus*, de conſuetud. quatenus in eo dicitur, conſuetudinem eſſe optimã legum interpretem, quod etiam habetur in l. *ſi de interpretatione*, ff. de legib. Pertinet autem ad materiam de conſuetudine, & ideo illam proſequemur in c. 7. libri ſequentis ad finem.

5. *Aliquando neceſſaria eſt doctrinalis interpretatio in legibus humanis.*

Tertiò dicendum eſt, leges humanas etiam admittere doctrinalem interpretationem, quæ licèt per ſe non inducat obligationem, quia non habet poteſtatem introducendi legem, habet tamen ſuum authoritatis gradum, qui poteſt interdum eſſe tam certus, vt inducat neceſſitatem. Hoc totum adeò notum eſt, vt probatione non indigeat: nam hæc eſt humana conditio, vt vix poſſit homo tam perſpicuis verbis ſenſum ſuum explicare, quin ambiguitates, & dubia naſcãtur, præſertim quia lex humana loquitur breuiter, & in generali, & in applicatione eius ad varios caſus in particulari oriũtur frequẽter dubia, propter quæ iudicium prudentum, & declaratio doctrinalis neceſſaria eſt. Denique ex hac neceſſitate orta eſt iuris ciuilis peritis, cuius præcipuus finis eſt, verũ ſenſum, veràmque interpretationem legum humanarũ tradere. Quod munus cõmendatur in l. vni. C. de profeſſoribus qui Conſtantinopol. lib. 12. quatenus honorari iubet eos, qui illo munere probè vtuntur.

6. *Communis ſentẽtia Do. magnã habet authoritatem.*

De hac igitur interpretatione certum eſt, non habere vim legis, quia non procedit à poteſtate iuriſdictionis, ſed à ſcientia, & iudicio prudentum, & ideo dicimus per ſe non inducere obligationem. Quia verò in omni arte iudicium peritorum in illa magnam inducit probabilitatem, ideo etiam in hac legum humanarum interpretatione hæc doctrinalis interpretatio magnam habet authoritatis pondus. In quo varij gradus eſſe poſſunt: nã ſi in alicuius legis intelligentia omnes interpretes conueniant, faciũt humanam certitudinem, & regulariter loquendo, etiam inducent obligationem ſeruandi legem, & vtendi illa in praxi iuxta talem interpretationem. Tũ quia tãta conſenſio Doctorum indicat communem acceptationem, & obſeruantiam legis in illo ſenſu, tum etiam, quia vix poteſt accidere, vt contra communẽ omniũ Doctorũ interpretationem tam efficax ratio occurrat, vt in conſcientia reddat ſecuram contrariam intelligentiam. At verò vbi variæ ſunt Doctorum interpretationes, iuxta pondus rationum, & Doctorum authoritatem iudicandum eſt, occurrebat hîc diſputatio de electione opinionum, illa verò ad materiam de Conſcientia ſpectat.

7. *Tria notãda vt verum ſenſum legis colligatur.*

Sed circa hanc interpretationem interrogari poteſt, quibus principiis, ſeu regulis vtendum ſit ad verum ſenſum, & obligationem legis colligendam. In quo puncto latiſſimè ſcribunt iuris interpretes, quia propriè ad illos ſpectat, quia verò etiam Theologis aliqua directio in legum, ac canonũ intelligentia neceſſaria eſt, eam breuiter cõprehendemus. Tria igitur capita obſeruãda ſunt, quæ ſuprà tractando de forma legis diſtinximus, ſcilicet, verba legis quatenus ſignificatiua ſunt, mens legiſlatoris, & ratio, & de ſingulis aliquid eſt dicendum, quoniam ex his omnibus pendet vera interpretatio legis. Circa verba dicendum eſt, in omni lege humana primum omnium expectandam eſſe verborum proprietatem, id eſt, propriam ſignificationem: nam ex illa maximè ſumenda eſt vera interpretatio legis, ſempérque eſt præſcrenda, niſi aliquid obſtet. Sic enim de teſtatore dicitur in l. *non aliter*, ff. de legat. 3 *Non aliter à ſignificatione verborum eius recedi, quàm cùm manifeſtum eſt, aliud ipſum ſenſiſſe*, ergo multo magis de verbis legiſlatoris idem aſſerendum eſt. Vnde in l. 1. §. *ſi is, qui nauem*, ff. de exercitoria actione, dicitur, *In dubiis non eſſe recedendum à verbis edicti*, & in l. *proſpexit*, ff. *qui & à quibus*, verbis inhærendum eſſe, etiamſi res grauis eſſe videatur. *Quod quidem (ait) perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt.* Hinc etiam in cap. 2. §. *ſed neque*, de tranſlati. Epiſcop. conceſſa ceſſione Epiſcopatus, non cenſetur conceſſa tranſlatio. Et ratio redditur: *nam ſi circa trãſlationem idem fieri voluiſſet, quod de ceſſione dixerat, & de tranſlatione poterat expreſſiſſe.* Significans, non eſſe recedendum à proprietate verborum, quoad fieri poſſit. Similia habẽtur in cap. *ad audientiam*, de decim.

L. nõ aliter.

Ratio verò clara eſt, quia verba in communi ſermone vſurpantur in propria ſignificatione: nam idcirco illã recipiunt; ergo multò magis hoc intelligẽdum eſt ſeruari in legibus, quia debent eſſe claræ, & non expoſitæ circumuentionibus, & falſis interpretationibus vt ſuprà diximus. Vnde confirmatur ab incommodo, quia aliàs nihil eſſet certum in legibus, neque per illas poſſent regulari actiones ho-

minum

minum, quia vnuſquiſque poſſet ſuo arbitrio ad impropios ſenſus illas deriuare. Confirmatur ſecundò, quia propter hanc regulam docēt Patres verba Scripturæ in proprio ſenſu eſſe accipienda, niſi ea circūſtantiis, vel aliis locis aliud cōſtet, quod maximè obſeruandum eſt, vbi dogmata fidei, aut morum traduntur; idem ergo eſt cum proportione in lege, quæ eſt regula morum. Denique etiam Dialectici dicūt, analogum ſimpliciter ſumptum accipi pro principali ſignificato; verba autem, ſi præter ſenſum propriū habere poſſunt impropriū, ſunt quaſi analoga, & in eis ſenſus proprius eſt quaſi principale analogatum; ergo abſolutè poſita in lege, accipienda ſunt in proprio, ac principali ſtatu. Atque hanc regulam tradūt Iuriſperiti communiter, vt latè refert Tiraquel. in l. *ſi vnquā*, §. *libertis*. n. 45. & ſequentib. & attingit breuiter Conſtanti. Rog. tractat. de iur. interpret. q. 2. nu. 20. Quando autem, vel quomodo hæc regula deficiat, ex dicendis patebit.

Tiraq. Conſtanti. Rog.

9. *Duplex verborum proprietas.*

Obſeruandum eſt autem in hoc puncto in verbis iuris, ſeu legum, duplicem proprietatē ſolere diſtingui, vnam naturalem vocant, aliam ciuilem. Prior non ſic appellatur, quia ſignificatio aliqua verborum legis ſit à natura, cōſtat enim omnia verba humanarum legū ad placitum, & ex impoſitione, ſignificare, ſed quia quædam ſignificatio eſt ex ſimplici, & primæua verborum impoſitione, & in ea ſolū ſignificari res prout verè, ac naturaliter ſūt, ſicut dictio, *mors*, ſignificat naturalem mortem. Significatio autē ciuilis dicitur, quæ eſt per extēſionem, ampliationē, vel fictionē iuris, vt dictio *mors*, ſignificare ſolet ciuilem, qualis fit per religioſam profeſſionem, & filius adoptatus dicitur filius, & ſic de aliis. Quibus addi poſſet tertia ſignificatio, quæ vocari poteſt vſualis, quia eſt ab vſu, & conſuetudine loquendi, quæ magnā vim habere ſolet in ſignificatione vocum interpretāda, adeò vt in legum expoſitione proprietati etiam verborum vſus præferendus ſit, vt Iuriſperiti cum Bart. docēt in l. *non dubium*, C. de legib. in l. *Labeo*, ff. de ſupellectile legata. & in l. 1. ff. de ſuis, & legitimis hæredibus. Panormitan. in Proœm. Decretalium: vbi latiſſimè Felinus plurima cōgerit. Ne verò tot membra multiplicemus, hanc ſignificationem ad duas præcedentes reuocamus: nam ſi vſus verbi ſit cōmunis totius populi in vulgari modo loquēdi, iam illa ſignificatio eſt facta magis propria magiſque naturalis, quàm primæua, quia vſus habet vim derogandi inſtitutionem, & mutandi impoſitionem humanam. Si autem vſus ſit ſolius iuris, talis ſignificatio ſub ciuili continetur.

Bart. Panorm. Felin. Significatio vſualis ad naturalem vel ciuilē reducenda eſt.

10. *Quomodo regula tradita ſit intelligenda.*

Regula ergo propoſita de priori proprietate eſt intelligenda, per ſe loquendo, & niſi circunſtantiæ occurrentes, vel alia iura cogant, extenſionem, vel limitationē facere, vt in ſequentibus proſequemur. Atque ita ſumitur ex lege vltima, C. de his, qui veniam ætatis, &c. Vbi perfecta, vel legitima ætas ſimpliciter dicta accipi dicitur pro naturali, non pro illa, *quæ imperiali beneficio ſuppletur*. Idem ſumitur ex cap. *ſuſceptum*, de reſcrip. in 6. vbi id notat Gloſſa verb. *non morte*. citās alia iura, & latiùs Tiraquel. dicta l. *ſi vnquam*, ver. *ſuſceperit*. num. 17. Sed obſeruandum circa hoc eſt, regulam hanc potiſſimum habere locum in vocibus vſualibus, vt ſic dicam, quas leges, ſeu iura accipiunt ex communi lege hominum, ſunt verò aliæ voces, quæ ſunt propriæ ipſius iuris, & ab ipſo inuētæ, ſicut vnaquæq; ars propria habet vocabula, quibus vtitur, vt in iure canonico tales ſunt, vox *cenſura, excōmunicatio*, & ſimiles, & in iure ciuili, *vſucapio, præſcriptio*, & ſimiles; in his ergo vocibus ſignificatio ciuilis, ſeu ſecundùm ius eſt ſignificatio naturalis illarū: nā eſt ex primæua impoſitione, & res per talem vocem ſignificata nō habet aliam naturam, niſi quam habet ex inſtitutione iuris, & ideo ſecundum eam ſignificationem ſūt

Gloſſa.

A tales voces in legibus accipiendæ, & proprietas illarum ex iure ſumenda eſt.

11. *Quādo vox habeat plures ſignificationes quid faciendum.*

Sed quid ſi vox habeat plures ſignificationes proprias in naturali proprietate? Reſpōdeo, tunc vtendū eſſe regula, quæ in omnibus ſermonibus ambiguis, ſeu æquiuocis prudenter obſeruari ſolet, videlicet, vt legis materia, aliæq; circūſtantiæ attente ponderētur: nā ex illis determinabitur facilè verborū ſignificatio. Maximè verò legis initium conſiderare, & cum illo ſequentia coniungere neceſſe eſt, quia ad illud debet trahi ſequentia, niſi aliquid obſtet. Nam in proœmio conſtitutionis ſolet cauſa finalis, & principaliter mouens contineri, & ideo illud maximè ſpectandū eſt ad legis intelligentiam, vt communiter tradūt Iuriſ-

B periti, quos latè refert Tiraqu. in tract. *Ceſſante cauſa*, limitation. 1. nu. 64. & 65. & Molina lib. 1. de primogen. cap. 5. à num. 3. & Gutierr. in practicis lib. 3. quæſtion. 17. num. 90. Vnde etiam in cōtractibus initium, & cauſa ſpectantur l. *ſi procuratorem*, in princ. ff. mādati, ergo multo magis in legibus obſeruandum eſt initium, vt ad illud cætera accommodētur. Quin potiùs additur in leg. 24. ff. de legibus. *Inciuile eſſe, niſi tota lege perſpecta, vna aliqua eius particula propoſita, iudicare.* Itaque ex antecedentibus, & conſequentibus cū materia, & aliis circunſtantiis determināda eſt æquiuoca verbi ſignificatio. Quòd ſi verba legis adeò eſſent æquiuoca, vt neque ex antecedentibus, neque ex ſubſequentibus, nec ex materia, aut ratione legis cō-

Tiraq. Molin. Gutier.

C ſtare poſſet definitiuè ſenſus eius, illa non eſſet lex, quia non ſolùm non eſſet clara, verùm etiam neque mentem legiſlatoris ſatis ſignificaret. Vix autem fieri poteſt, quin altera ſignificatio ſit rei de qua tractatur, magis accommodata, & illa ferenda eſt iuxta regulā legis 68. ff. de regulis iuris. *Quoties idem ſermo duas ſententias exprimit, ea potiſſimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior eſt.* Idē à ſimili ſumitur ex leg. *ſi ſeruus plurium*. §. *vltim*. ff. de legat. 1.

12. *Quid circa intentionem conſiderādū legiſlatoris.*

Circa intentionem, ſeu mentem legiſlatoris conſiderandum eſt, ab illa potiſſimum pendere tā ſubſtantiam, quàm efficaciam legis, quia, vt probatum eſt in lib. 3. mens legiſlatoris eſt anima legis, vnde ſicut in viuente ſubſtantia, & operatio vitæ ab anima maximè pendet, ita in lege à mente legiſlatoris. Illa eſt er-

D go vera interpretatio legis, per quam mentem, & voluntatem legiſlatoris aſſequimur, & ideo quacumque ratione de mente legiſlatoris cōſtare poſſit, ſecūdùm illam maximè erit lex interpretanda. Quod poteſt confirmari ex principio generali, quod ex Gregorio traditur in cap. *humanæ aures*, 22. quæſt. 5. *Non debet aliquis verba conſiderare, vtique nuda, ſed intentionem, & voluntatem, quia non debet intentio verbis deſeruire, ſed verba intētioni*. Quæ verba nō inueniuntur in Gregorio, ſed ſunt Cæleſtini, vt infra videbimus. Deniq; cōfirmatur ex vſu iurium, cōſiderātium vtique mentes legiſlatorum, c. *ſi poſtquā*, de electione, in 6. ibi, *Ex ſui mente exigit*, &c. & in c. *ſecundò requiris*, de appel. ex intētione legiſlatoris verba extenduntur: quia *verba intentioni deſeruiunt*, vt ibi allegatur. Sic etiam in l. *cum*

Gregor. Cæleſtin.

E *mulier*, ff. ſolut. matrim. ex mente legis negatur marito propter lenociniū accuſatio vxoris de adulterio. Idē probatur optimè ex l. *ſcire etiam*, §. *aliud*. ff. de excuſat. tutorū. ibi, *Sed etſi maximè verba legis hunc habebant intellectū, tamen mēs legiſlatoris aliud vult.* Simile etiam de Teſtamētis dicitur in l. *non aliter*, in princ. ff. de l. 3.

13. Quæret verò aliquis qui poſſit fieri, vt mens præter verba aliquid conferat ad legem interpretandam. Quia homines non poſſunt mentē alterius hominis percipere, niſi ex verbis eius: nam, vt Greg. dicit, 26. Moral. & infertur in dicto cap. *humanæ aures*, initio: *Apud homines cor verbis, apud Deum verò verba penſantur ex corde.* hic autem agimus de humano iudicio, & intelligentia, quomodò ergo poteſt ſenſus legis, quæ

in verbis conſiſtit, ex mente ſumi, cùm ipſa mens per verba tantùm nobis poſſit innoteſcere? Et confirmatur: nam ſi legiſlator per verba legis ſuam mentem non declaret, non cõſtitueretur lex, nec orivetur obligatio, etiamſi ex aliis coniecturis poſſemus aliquo modo voluntatem legiſlatoris cognoſcere, quia (vt ſuprà dictum eſt) lex non conſtituitur volũtate Principis, niſi per verba legis ſufficienter expreſſa, quia voluntas ſola non ſufficit per ſe ad obligandum, nec etiam eſt ſatis, quòd aliunde priuatim innoteſcat, ſed neceſſe eſt, vt in ipſa lege ſufficienter contineatur: ergo non poſſumus è contrario per voluntatem cognoſcere verborum ſenſum.

14. Ad interrogationem reſpondetur, cùm dicimus mentem legiſlatoris deſeruire ad interpretandam legem, non eſſe ſenſum, ipſam voluntatem legiſlatoris merè internam, vel ſecundùm ſe ſpectatam eſſe poſſe regulam interpretandi legem, contra hunc enim ſenſum rectè procedunt obiectiones factæ; ſed ſenſus eſt, verba nudè ſũpta ſæpe eſſe ambigua, & ex variis intentionibus, ac voluntatibus poſſe procedere, & ideo ex adiunctis, id eſt, ex materia, aut circũſtantiis prudenter penſandum eſſe, ex qua voluntate, & intẽtione proceſſerint, & tunc ad intentionem legiſlatoris accommodandam eſſe verborum ſignificationem, & interpretationem. Ita ſumitur ex ſentẽtia Hilarij lib. 4. de Trinit. dicente, *Intelligentia dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi, quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubiectus*, cap. *intelligentia*, de verbor. ſignificat. Verum eſt igitur, homines iudicare de mente loquentis ex verbis, non tamen ex illis nudè, & abſtractè ſumptis, ſed vt coniunctia omnibus circũſtantiis, à quibus determinari poſſunt ad hanc mutationem potiùs, quàm aliam iudicandam. Vnde ad cõfirmationem fatemur, legem non conſtitui per internam voluntatem, niſi in lege ipſa ſufficienter manifeſtetur, vt probat ratio facta. Nihilominus tamen vt verba legis ſufficienter indicent intentionem, & voluntatem legiſlatoris, nõ eſt neceſſe, vt abſtractè, & nude ſumpta illam indicent, ſed poſſunt, ac debent ex omnibus adiunctis determinari.

Quomodo mẽs legiſlatoris poteſt eſſe regula interpretandi.

Hilar.

15. Secundò interrogari hic poteſt, an mens legiſlatoris plus conferat ad veram interpretationem legis, quàm verba, vel è conuerſo. Nam ex dictis videtur ſequi, plus menti eſſe tribuendum, quàm verbis, quia mens eſt præcipuum in lege, nam eſt vita eius. Item propter quod vnumquodque tale, & illud magis: ſed verba ſunt propter mentem, & non è contrario, ergo præferenda eſt mens verbis. Vnde in cap. *in his*, de verbor. ſignification. dicitur, *Non debet aliquis conſiderare verba, ſed voluntatẽ, cùm non intentio verbis, ſed verba intentioni debeant deſeruire*. In cõtrarium verò facit, quia licèt ordine intentionis mens ſit prior verbis, ſic enim dicuntur verba eſſe propter mentem, quia ad illam indicandam inſtituta ſunt, nihilominus ordine executionis, ſeu in genere cauſæ inſtrumentalis priora ſunt verba; nam per illa deuenimus in cognitionẽ mentis, & voluntatis legiſlatoris; ergo præferenda eſt verborum vis in legis interpretatione. Et confirmatur: nam illud eſt præferendum, quod certius eſt, ſed verborum proprietas eſt certa, & clara: mens autem legiſlatoris ſolùm per cõiecturas cognoſcitur, in quibus ſæpe homines fallũtur; ergo præferenda ſunt verba per ſe loquendo, vel ſaltem regulariter. Quod videtur ſentire Tiraquel. in dicta l. *ſi vnquam*, verb. *libertis*. n. 23. cùm Bald. in c. *licèt*, de elect.

Tiraquel.
Bald.

16. Reſpondeo, hanc comparationem non poſſe fieri inter verba legis, & voluntatem legiſlatoris, vt in ſe eſt merè interna, cùm voluntas nõ hoc modo cognoſcatur, neque vt ſic deſeruire poſſit ad intelligendam legem. Poteſt ergo fieri comparatio, vel inter verba ex vna parte, & alias coniecturas, quibus mentem legiſlatoris indagamus ex alia, vel inter vim, & proprietatem verborum & mentem legiſlatoris ſufficienter coniectatam per varia ſigna ſimul ſumpta. Priori ergo modo dicendum videtur, verba per ſe loquendo eſſe potiſſimum ſignum voluntatis legiſlatoris, & illo maximè vtendum eſſe ad mentẽ legis perſpiciendam, non tamen illo ſolo, ſed ſimul cũ aliis, à quibus interdum vinci, ac ſuperari poteſt. Primum horum intendunt Doctores allegati, & conſtat, quia ſignificatio verborum eſt magis expreſſa, & certa. Itẽ, quia verba ſunt, quæ ex intentione legiſlatoris potiſſimum aſſumuntur ad declarandam volũtatem ſuam; ergo illa etiam primò, ac principaliter conſuli debẽt ad eandem voluntatem cognoſcendam. Altera verò pars ſufficiẽter probata eſt in principali regula, & in declaratione præcedentis dubitationis. Vnde conſtat, in ſecundo ſenſu comparationis mentẽ legis, vtcũq; ſufficienter cognita ſit, eſſe verbis præferẽdam, quod ſatis probãt rationes priori loco factæ. Probatur etiã ex l. *non dubium*, C. de legib. dicente, *Contra legem agere, qui per occaſionem verborum contra legis nititur voluntatem*, eſt ergo voluntas verbis præferentia. Item in l. *nominis*, de verborum ſignific. dicitur, *Ex lege eſſe tam quod eſt ex ſententia legis, quàm quod ex verbis*. vbi Gloſſa exponit, *Tam quod eſt ex ſententia præter verba, quam quod eſt ex verbis & ſententia*: nam quod eſt ex verbis ſine ſententia, non eſt lex, vt viſum eſt. Hoc denique modo dicitur in dicta l. *non aliter*, ff. de legat. 3. à verbis legis recedi, vbi de mente legiſlatoris conſtat. Dicimus autem à verbis legis recedere, quando illa extẽdimus, vel reſtringimus, vel multo magis quando à proprietate verborum aliquãtulum recedimus, quod etiam facere licet, quando neceſſarium eſt, vt à mente legiſlatoris non recedamus, quia tunc verba re vera non ſignificant volũtatem legiſlatoris ſecũdùm ſuam proprietatem, ſed ſecundùm aliquam tranſlationem, vnde eſt illud Gregorij in cap. *præterea*, de verbor. ſignificat. *Plerumque dum proprietas verborum attenditur, ſenſus veritatis amittitur*.

Quo ſenſu verba ſũt ſigna volũtatis legiſlatoris.

Gloſſa.

Interdũ proprietas verborum relinquenda, vt mẽs legiſlatoris manifeſtetur.

17. Tandem verò interrogari poteſt, quibus modis, vel coniecturis vtendum ſit ad mentem legiſlatoris indagandam præter nudam vim verborum. Reſpondeo multa aſſignari à Iuriſperitis, præcipua verò capita ſunt hæc. Primò materia legis: nam illi maximè debent verba deſeruire, iuxta ſententiã Gregorij ſuprà citatam. Sic in cap. 2. de tranſlat. Epiſcop. §. *ſed neque*, exponitur, *Eccleſiam dici viduatam*, etiamſi habeat Epiſcopum non conſecratum, vel inutilem, quia materia talem ſenſum poſtulabat. Sic etiam in l. *ſi verò*, ff. *locati*, verbum, *donationis*, per verbum tranſactionis exponitur, *materia exigente*. Secũdò quoties verborum proprietas induceret iniuſtitiã, vel ſimilem abſurditatem, circa mentem legiſlatoris, trahenda ſũt verba ad ſenſum etiam improprium, in quo lex ſit iuſta, & rationabilis, quia hæc præſumitur eſſe mens legiſlatoris, vt multis iuribus declaratum eſt in tit. de legib. ff. Et in eis ratio oſtẽditur. Nã in l. 18. dicitur, *Benignius leges interpretandæ ſunt, quo voluntas earum conſeruetur*. Ergo ſi neceſſaria ſit etiã impropria interpretatio, vt volũtas ſit, vel præſumatur iuſta, in eo ſenſu accipiẽda eſt lex, quia aliàs non cõſeruabitur voluntas legiſlatoris, cùm lex iniuſta non ſit lex. Et in l. 19. additur, *In ambigua voce legis ea potiùs accipienda eſt ſignificatio, quæ vitio caret, præſertim cùm voluntas legis ex hoc colligi poſſit*. Quia nimirum ſine vitio eſſe præſumenda eſt. Quod habet verũ, etiamſi illa ambiguitas ſit per analogiam, vel improprietatem, & idem ſumitur ex l. *nulla iuris ratio*, eodem.

Quibus modis mens legiſlatoris indaganda.

Gregor.

18. Tertiò ex comparatione ad alia iura poteſt indagari mẽs legiſlatoris in aliqua lege, etiam præter vim & proprietatẽ verborum eius, idq; dupliciter. Primò ex repugnãtia, & contrarietate aliarum legũ, quæ oritur

tur in vno verborum ſenſu, & vitatur in alio, tunc enim interpretamur mentem legiſlatoris non fuiſſe derogare ſuperioribus legibus, aut illas corrigere, & ideo vſum fuiſſe verbis in ea ſignificatione, quæ cum aliis iuribus ſtare poſſit. Quia non receditur à iure antiquo, niſi quatenus in nouo exprimitur, l. *præcipimus*, in fine. C. de appellation. & notat Gloſſa in cap. *cupientes*. §. *quod ſi*. verb. *petere*, de elect. in 6. Correctio enim, & mutatio legis odioſa eſt, & de ſe non admittitur, niſi vbi omnino vitari non poteſt. Vnde addunt Iuriſperiti, vitandam eſſe, etiamſi opus ſit verba poſterioris legis minùs propriè interpretari. Ita docent Anton. de Butr. in cap. *cum dilectus*, de conſuet. n. 15. & ibi Imol. n. 12. & Felin. in cap. *non poteſt*, de re iudic. num. 8. § *limita dupliciter*, cum Panormita. in cap. *cum olim*, de re iudic. in fine, qui ad hoc etiam inducit Gloſſam vlt. interpretantem illum textum iuxta hanc regulam. Nam cùm textus ille requirat concordiam eligentium & concordia in rigore ſignificare videatur, vt nullus diſcrepet: nihilominus ſufficere cenſet, vt fiat maiori parte conſentiente: nam hæc eſt concordia iuridica, de qua intelligenda eſt illa lex, cùm non declaret, ſe velle communi iuri derogare. Vnde colligo, ita licere ob eam cauſam verba legis impropriè interpretari, vt tamen ſeruetur aliqua proprietas verborum, ſaltem ſecundùm conſuetudinem iuris, vt in exemplo adducto conſtat, & idem inuenitur in aliis, quæ afferri ſolent. Eſtque valde conſentaneum rationi, quia eſto non ſemper legiſlatores loquantur iuxta naturalem proprietatem verborum, ſemper tamen videntur loqui ſaltem ſecundùm aliquam iuris proprietatem, aut conſuetudinem, quando materia aliud non poſtulat. Neque maior extenſio videtur admittenda, ne detur occaſio, & licentia corrumpendi iura, quod eſt maius incommodum, quàm admittere aliquam iuris correctionem. Altera via colligendi mentem legiſlatoris per comparationem ad alia iura, eſt per concordiam. Vbi enim conueniens ſenſus legiſlatoris ſumi non poteſt ex verbis in rigore, ac naturali proprietate ſumptis, & alia ſignificatio ſuppetit, in qua ſenſum accommodatum reddunt, multum iuuabit, ſi talis ſignificatio verborum conſentanea ſit aliis iuribus, in quibus ſimilia verba in illo ſenſu accipiuntur, vel æquiparantur: tunc enim valde probabilis fit talis interpretatio ex mente legiſlatoris, quia ſecundùm ius loqui præſumitur. Et hoc maximè habet locum, quando talis interpretatio benigna eſt, & nullum aliud habet incommodum: nam benigna interpretatio legis, cæteris paribus, præferenda eſt, iuxta l. *benignius*, ff. de legib.

Vide Gutierrez in Pract. lib. 3. q. 15. n. 34. & 25. Anton. de Butr. Imola. Felin. Panorm.

Semper aliqua proprietas verborũ ſeruanda.

59\. *Ratio legis valde conducit ad mentẽ legiſlatoris indagandam. Bald. Decius. Tiraquel.*

Vltimò circa rationem legis addendum eſt, illam quidem non ſufficienter continere mentem legiſlatoris, ſi tamen de illa conſtet, multum valere ad eandem mentem legiſlatoris inueſtigandam. Ita docuit Bald. in c. *licèt*, de elect. & Decius in cap. *ſecundò requiris*, de appellat. & plures alij apud Tiraq. in dicta l. *ſi vnquam*, §. *libertis*, nu. 23. & prior pars conſtat, tum quia ratio legis non eſt textus legis, tum etiam quia multa per legem humanam ſtatuũtur arbitrio potiùs, quàm certa ratione, & ideo, *non omnium, quæ per leges ſtatuuntur, ratio reddi poteſt*, vt dicitur in l. *non omnium*, de legib. Quamuis enim lex ſemper ſit rationi conſentanea, nihilominus electio inter ea, quæ rationabilia ſunt, ſæpe non habet rationem, & ideo nõ ſemper eſt inueſtiganda, vt dicitur in l. *& ideo*, ff. eodem. ergo ſola ratio legis non continet legiſlatoris voluntatem, quia pro ſuo arbitrio potuit non in omnibus illi conformari, ſed ſolùm quatenus voluit, & ſuis verbis explicauit. Vnde intulit Bald. ſuprà, maioris momenti eſſe verba, quàm rationem, *etiam magiſtralem*, vt ipſe loquitur, quia verba ſunt quaſi legis ſubſtantia, & immediatè continent voluntatem legiſlatoris. Ratio

Bald.

autem ſolùm remotè illam indicat.

60\. Nihilominus tamen poſterior etiam pars veriſſima eſt. Oportet tamen circa illam aduertere, duplicem eſſe poſſe rationem legis, vnam in lege nõ expreſſam, ſed ab interpretibus excogitatam. Aliam in lege ipſa explicatam. Prior ergo ratio licèt aliquid conferat ad aſſequendam legiſlatoris mentem, non eſt tamen certum iudicium, ſed probabilis tantùm coniectura, tum quia ſæpe ratio non eſt certa, ſed in opinione Doctorum poſita eſt, tum etiam quia multo minùs certum eſt, illam fuiſſe rationem, quæ mouit ipſum legiſlatorem, cùm poſſint eſſe aliæ, à quibus moueri potuerit, & conſequenter eſt incertum, ad quam rationem magis accommodandus ſit ſenſus legis. At verò quando ratio legis in ipſa lege continetur, magnum indicium eſſe poteſt mentis legiſlatoris, & poſt verba ipſa, videtur ſecundum certitudinis locum obtinere, quia tunc ratio legis eſt aliquo modo pars eius, nam in ea continetur, vt ſupponitur. Vnde neceſſe eſt, vt præceptum, & voluntas legiſlatoris ſit rationi ſuæ accommodata, & conſequenter, vt verba ſignificantia actum præceptum, ſi ambigua ſint, ex ratione ibi expreſſa determinationem accipiant; ergo ex tali ratione efficaciter probatur mẽs legiſlatoris. Quod ideo manifeſtum viſum eſt Bartolo, & multis aliis Iuriſperitis, vt ſæpe nõ diſtinguant inter hanc rationem, & mentem legiſlatoris, & vtramque pariter vocant animam legis, vt ſuprà lib. 3. dixi, & attigit Deci. loco proximè citato. Veruntamen licèt illa duo ſint valde propinqua, in rigore ſunt diſtincta, vt ibi probaui, & ideo ratio eſt medium ad indagandam mentem, & moraliter certum, quando eſt in lege expreſſa: non tamen ita infallibile, quin aliæ etiam circumſtantiæ ponderandæ ſint, quia etiam ipſius rationis ſenſus poteſt eſſe ambiguus, & ex aliis circumſtantiis certior redditur. Et contingere etiam poteſt, vt ex eadem ratione voluntas variis modis, & ad diuerſa moueatur, & ideo ad plenè cognoſcendam legiſlatoris voluntatem, quæ eſt propria mens eius, non ſufficit ſola ratio, etiam in lege expreſſa, ſed omnia expendenda ſunt, & attentè conſideranda.

Ratio legis in ipſa lege contenta magnũ indiciũ mẽtis eſt legiſlatoris.

Bart.

Decius.

CAPVT II.

Quando, & quomodo habeat locum extenſio in legibus humanis per earum interpretationem.

1\. LEgis interpretatio, ſi præciſè, ac ſecundùm vocis rigorem ſumatur, ſolùm conſiſtit in declaratione, & intelligentia proprij, & (vt ſic dicam) immediati ſenſus ipſius legis, ſiſtendo tantùm in vſitata, & propria ſignificatione verborum, & in ſenſu legis ex illis ſic intellectis reſultante, & hanc interpretationem videtur vocaſſe declaratiuam Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de inſtit. & iure, q. 6. principali, & de illa tractat in quæſtione 3. nobis verò nihil de illa dicendum ſupereſt, præter dicta in capite præcedenti. Alio ergo modo ſumitur interpretatio prout aliquid ſpecialiter operatur circa legem, quæ multiplex eſt ſecundùm varios effectus, vnus eſt correctio, vel abrogatio legis, de qua infrà dicemus, quia ſpecialiter fit per vnam legem circa alias, vel per poſteriores circa præcedentes; alij verò ſunt, qui in vnaquaque lege ſecundùm ſe ſpectari poſſunt, vt ſunt extenſio, reſtrictio, exceptio, vel excuſatio, ſeu ceſſatio obligationis legis, vel aliorum effectuum eius, & de ſingulis aliquid dicendum eſt, vt generales regulæ habeantur ad decidendos caſus ex legum intelligentia pendentes.

Legis interpretatio declaratur.

Bart.

2\. Primò igitur circa extenſionem aduerto, quadruplicem extenſionem in lege poſſe cogitari. Vna eſt intra verborum proprietatem ſecundùm naturalem ſignificationem, alia eſt vltra proprietatem naturalem, & intra proprietatem ciuilem, ſiue per communis iuris vſum, ſiue per aliquam iuris fictionem, tertia

Quadruplex extenſio legis.

eſſe poteſt vltra vtramque proprietatem per aliquam improprietatem, ſiue in ſignificatione alicuius verbi, aut nominis, ſiue in cõnexione verborum, ſiue in ſubintelligenda, vel ſupplenda aliqua particula non expreſſa in lege. Et ita in hoc tertio membro poteſt eſſe infinita varietas, & inæqualitas per maiorem, vel minorem improprietatem. Quartò poteſt cogitari extẽſio vltra omnem ſignificationem verborum etiam impropriam, ſolùm propter rerum, vel caſuum ſimilitudinem, aut identitatem formalem in ratione legis. Quintò addi poteſt extenſio vltra mentem legiſlatoris. Sed hanc non admittimus, vt infrà dicemus, nec vltra dictos modos extenſionis videtur alius poſſibilis per comparationem ad verba, vel rationem legis, quæ eſt veluti terminus à quo procedit extenſio. Poteſt autem extenſio fieri ad perſonas, ad res, ſeu caſus, ad loca, vel ad tempora, & ita ex parte termini ad quem (vt ita dicam) poſſunt etiam extenſiones multiplicari.

3. *Quæuis lex non odioſa extendenda eſt.*

Dico ergo primò: Omnis lex non odioſa per ſe loquendo, extendenda eſt ad omnia; quæ verba in ſignificatione propria, ac naturali comprehendunt, nõ verò vltra illa, niſi alia ſpecialis ratio id requirat. Exempla ſunt, ſi lex loquatur de filiis, vt filias etiam cõprehendat, quia illa vix in ſignificatione propria communis eſt, non verò ita comprehendit nepotes ex vi ſignificationis, niſi alia ratio cogat. Et ideo dixi, *per ſe loquendo*: nam ex accidenti poſſunt verba intra illam ſignificationem coarctari, vt ſi ex ampla intelligentia, etiã propriiſſima, ſequatur aliquod abſurdũ, vel correctio alterius legis, vel aliquid ſimile, vt in capite ſequenti explicabimus. Sic ergo explicata aſſertio cõmunis eſt in cap. 1. de conſtit. vbi bene Deci. lect. 1. n. 23. & ſequentib. Panormit. n. 14. & ſumitur ex Gloſſa in l. *non poſſunt*, ff. de legib. in fine. Prior ergo pars affirmans patet, quia tunc nulla eſt ratio extendẽdi legem vltra naturalem proprietatem verborum: ergo non debet fieri, quia regulariter homines loquũtur ſecundùm proprietatem verborum, & ſi abſolutè, & indefinitè loquuntur, de toto ſignificato verborum loqui intelliguntur. Et hoc maximè habet locum in legibus, in quibus indefinitus ſermo æquiualet vniuerſali, quia ſunt regulæ generales, & doctrinalem ſermonem continent, vt optimè probari poteſt ex lege *proſpexit*, ff. qui, & à quibus, & tradidit Bart. in l. 1. §. *ſed & ſi*, ff. de ventr. in poſſeſſ. mitten. n. 3. vbi in ſcholiis multa referuntur. Et confirmatur, quia lex, quæ non continet odium, aut ſpeciale grauamen, inter fauores reputari poteſt, vt in principio libri præcedentis dixi; ergo intra prædictos ſaltem limites extendenda eſt.

Decius. Panormit. Gloſſa.

Bart.

4. Altera verò pars negatiua cum ſua moderatione exceptiua, etiam eſt clara, quia per ſe loquendo, ac regulariter, homines vtuntur verbis in ſignificatione maximè propria; multo ergo magis id eſt obſeruãdum in legibus. Et hoc etiam confirmant multa ex his, quæ in ſuperiori capite adduximus, & nonnulla iuris principia, vt quòd *vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus*, quod ſumitur ex dicta l. *proſpexit*. & l. 1. ff. de legat. præſt. Cui æquiualens eſt, vt *quod abſolutè dicitur, ſimpliciter, & ſine diminutione accipiatur*. l. *de pretio*, ff. de Publiciana, &c. cui conſonat l. *cum prætor*. 170 ff. de regul. iur. iuuat etiam quod *ſimplicibus legibus eſt amica*, vt dicitur in §. *cæterum*, Inſtit. de legitim. agnat. ſucc. & alia ſimilia: Et hæc aſſertio ex ſequentibus magis declarabitur, quando verò ſpecialis ratio maiorem extenſionem poſtulet, quando verò tantam non patiatur, dicemus capite ſequenti.

5. *Lex fauorabilis ad omnem proprietatem verborum eſt extendenda.*

Dico ſecundò: Quando lex eſt fauorabilis, vel ſpecialis aliqua ratio iuris intercedit, extendenda eſt ad omnem proprietatem verborum, non ſolùm naturalem, ſed etiam ciuilem, ſeu iuridicam, non verò vltra illam, niſi maior neceſſitas id poſtulet. Hæc poſterior pars latiùs tractabitur in aſſertione ſequenti, nunc verò ſufficienter conſtat ex dictis in capite præcedenti, quia verborum proprietas tenẽda eſt, niſi neceſſitas cogat, quia aliàs nihil erit certum, & conſtans in diſpoſitione legum. Prior ergo pars aſſertionis, quę præcipue nunc intenta eſt, communis eſt, & clara. Et in communi ſuaderi poteſt, quia vnaquæq; ars vtitur verbis ſibi propriis, & iuxta propriam conſuetudinem, vel inſtitutionem; ergo multò magis id ſeruãdum eſt in legibus. Nec enim cogendus eſt legiſlator, vt quoties loqui vult de filiis naturalib⁹, & adoptiuis, ſpecificè id faciat, ſed aliquando vti poterit voce communi; ergo in legibus habere poteſt locum extenſio ſecundùm totam ſignificationem propriam verborum non ſolùm naturalem, ſed etiam ciuilem; ergo maximè ita ſunt accipiẽda verba in fauorabilibus legibus, iuxta vulgata principia iuris. Quod tamen ſemper eſt intelligendum per ſe, & niſi aliud obſtet, iuxta alia principia, & regulas, quas proponemus. Idémque erit, quando eadem omnino ratio in lege expreſſa in omnibus illis ſignificationibus inuenta fuerit, tunc enim ſatis indicat eadem ratio, intentionem legiſlatoris fuiſſe de omnibus illis loqui.

6. Atque ad hanc regulam ſpectant variæ quæſtiones, quæ de hac extenſione tractantur à Doctoribus, quarum reſolutio ab illa pendet, & à poſteriori, & quaſi per inductionem illam confirmat. Vna, & ſatis celebris eſt, an lex loquens verbis propriè ſignificantibus caſum verum, extendatur etiam ad fictum, quem ſub lata ſignificatione verba comprehendere poſſunt, modo explicato. Quam quæſtionẽ tractant Bart. & alij Legiſtæ in l. *ſi is, qui pro emptore*, ff. de vſucap. & in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. & in l. *cũ ex oratione*, ff. de excuſat. tutor. & in l. 3. §. *hac verba*, ff. de negot. geſt. nam ex his, & aliis iuribus inter ſe collatis conſtat, interdum legis verba extendi ad caſum fictum, interdum verò non extẽdi. Vnde ordinaria regula eſt, in materia ſtricta, id eſt, odioſa, correctoria, & ſimilibus non admitti extenſionem illam, in materia autem ampla, id eſt, fauorabili, admitti. Vt cùm lex loquitur in fauorem filiorum, adoptiui etiam venire ſolent, vt docẽt Baldus, & alij apud Menoch. lib. 4. præſumpt. 89. n. 36. & lex loquens de legitimis, legitimatos comprehendit, teſte Bart. in dicta l. *ſi is, qui pro empt.* n. 30. & Menoch. ſuprà n. 22. Vnde poteſt hic notari alia regula, ſcilicet, quando lex omnino æquiparat fictum cum vero, tunc quoad diſpoſitiones, ſeu effectus eiuſdem iuris, ordinariè habere locum extẽſionem legis ſecundùm totam proprietatem ciuilem, ſeu legalem, quia lex diſponere cenſetur ſecundùm eiuſdem iuris vſum, & inſtitutionem. Vt v.g. dicit lex, legitimatum nihil differre à legitimo, vtique quoad diſpoſitiones iuris, vel ſecundùm iura factas, Authent. quibus modis nat. effi. &c. cap. 1. & 3. Inde ergo fit, vt nomine legitimorum ordinariè veniant etiam legitimati, niſi aliud conſtet aliunde de mente legis. In quo etiam conſiderandum occurrit, hoc maximè habere locum, quando effectus per legem inductus eſt quaſi diſpenſatio in aliquo defectu non à natura, ſed ab hominibus introducto, vt eſt ingenuitas conceſſa contra ſeruitutem: nam ſeruitus non eſt conditio naturæ, & ideo ſeruus factus ingenuus per legem ſimpliciter venire ſolet in legibus nomine ingenui, vt patet ex dicta l. *cum ex ratione*. Maximè verò in materia fauorabili. Et alia exempla afferemus in ſequentibus.

Bart.

Extẽſio admittẽda in materia fauorabili, non verò in odioſa.

Baldus.

Bart. Menoch.

7. *Lex aliquãdo extẽditur vltra proprietatẽ verborum tam naturalem, quã ciuilẽ.*

Dico tertiò: Extenſio legis per improprietatem, ſeu vltra proprietatem verborum, tam naturalem, quàm ciuilem rarò locum habet, admittenda verò eſt, quando aliàs vel lex fieret illuſoria, & nullius momẽti, vel iniuſtitiam, aut aliam abſurditatem contineret. Hanc concluſionem in terminis poſuit Abb. in c. 5. de conſtit. n. 14. & ſequitur ibi Deci. & alij, & Felin. referens alios in cap. *tranſlato*, de conſtit. n. 14. Couarr.

Abb. Dec. Felin. Couarr.

5. va

Nauar. 3. variar. cap. 3. n. 9. Nauarr. in ſum. cap. 27. n. 51. & in cap. *pœna*, de pœnit. diſt. 1. n. 16. & 21. & ſumitur ex *Gloſſa.* Gloſſ. penult. in cap. 2. de vſur. in 6. Qui omnes præcipuè loquuntur de poſteriori parte aſſertionis. Nam prior, ſcilicet quòd hæc licentia extendendi legem ad improprium ſenſum, per ſe non liceat, ſed tantùm neceſſitate cogente, per ſe nota eſt, & ex dictis in capite præcedenti ſatis probatur. Quòd verò propter dictam cauſam liceat, optimè probatur ex l. *ſcire etiam*, §. *aliud*, ff. de excuſat. tutor. vbi propter vitandum abſurdum lex ibi dicens, *Vel intra cẽtum milliaria*, extenditur, vt etiam intra quatuor centum locum habeat. Et à ſimili etiam ſumitur ex l. *nam abſurdum*, ff. de bon. libert. & optimè in l. *ſi ſtipulatio*, de oper. liber. Et confirmari hoc poteſt ex cap. *ſi ciuitas*, de ſententia excommunic. in 6. vbi interdictum ciuitatis extenditur B ad ſuburbia, ne vilipẽdi valeat ſententia interdicti. Idẽ probatur ex cap. *ſignificauit*, de Iudæis, vt illud bene *Nauarr.* expendit Nauarr. in ſum. cap. 27. n. 51. Ratio autem eſt, quia eſt vulgaris regula, omnem diſpoſitionem ita eſſe interpretandam, vt valeat potiùs, quàm pereat; ergo multò magis lex, quæ magno conſilio fit: at verò ſi iniuſtitiam contineret, non eſſet lex, ergo ita eſt interpretanda, vt & ſit lex, & nõ ſit iniuſta, etiamſi ad hoc neceſſarium ſit verba extendere vſque ad improprietatem. Et eadem ratione vitanda eſt omnis abſurditas à lege per eius interpretationem, quia ſi eſſet abſurda, irrationabilis eſſet, & conſequenter non eſſet lex. Idem denique erit ſi ſit inutilis, & nullius momenti, quia etiam hoc modo nihil ad com- C mune bonum conferet, ac ſubinde non erit lex. Et præterea cùm lex auctoritate publica fiat, & magno conſilio, non poteſt præſumi facta in eo ſenſu, vt ſit iniuſta, abſurda, vel inutilis. Vnde etiam de ſtatuto *Albert.* dixit Albert. conſ. 20. n. 11. non eſſe ita interpretan- *Maſcard.* dum, vt eluſorium fiat, & ſequitur Maſcard. concl. 596. n. 2. Imò etiam in lege odioſa fit hæc extenſio, ne fiat fraus legi, & ita fiat inutilis, vt in l. 4. ad Macedon. ſub mutuo comprehenditur venditio pecuniæ credita. Et ad id valet l. *cùm quis*, 126. de regul. iur. & *Gloſſa.* Gloſſa vlt. in cap. vlt. de vſur. in 6. vbi nomen teſtamenti ad codicillum extendit in materia pœnali, ne lex fiat illuſoria, eſtq; ibi communiter probata. Et plu- *Tiraquel.* res alios in eandem ſententiam refert Tiraq. in ll. *Sarmient.* connub. Gloſſ. 5. n. 115. & Sarmien. lib. 1. ſelect. c. 12. n. D 7. Atque in his aſſertionibus non videtur eſſe controuerſia inter auctores: nam in his generalibus regulis conueniunt, licèt alij plures, alij pauciores limitationes adhibeant, quas nunc non expendimus, quia pendent magis ex particularibus materijs, ſeu ex applicatione generalis doctrinæ ad illas, quàm ex formali ratione interpretandi leges.

CAPVT III.

Vtrùm lex extendi poßit ad caſum non comprehenſum ſub aliqua verborum ſignificatione, propter ſolam rationis ſimilitudinem, vel identitatem.

1. QVæſtio hæc valde cõtrouerſa eſt inter auctores, & non paruam habet difficultatem, & ideo ſpecialiter tractanda eſt. Multi ergo ſentire videntur, tantam extenſionem fieri non poſſe. Et poteſt ſuaderi primò, quia ratio legis non eſt lex, nec formaliter illam conſtituit tanquam forma ſubſtantialis eius, quia hæc eſt voluntas legiſlatoris ſignificata per verba; ergo ſi verba in aliqua ſignificatione non extẽduntur ad aliquem caſum, quamuis fortaſſe ratio in eo militet, non eſt de illo lata lex. Dices, voluntatem legiſlatoris eſſe rationi conformem, & ideo tantum extendi, quantum ratio eius. Sed contra hoc argumentor A ſecundò, quia ſtante eadem ratione poteſt Princeps velle vnum, & non aliud, vel pro ſola libertate, vel certè, quia non expedit multa præcipere, aut prohibere, neque omnia omittere, & ideo eligit vnum pro arbitrio ſuo, quod ſæpe poteſt facere ſine culpa; imò etiam interdum propter aliquam rationem. Nam licèt nos lateat, fortaſſe non defuit legiſlatori aliquod motiuum, propter quod vnum præciperet, & non aliud, non obſtante aliqua ſimilitudine rationis. Vnde confirmatur tertiò, quia ipſa determinatio expreſſa verborum ad vnum caſum, & taciturnitas alterius, indicat potiùs legiſlatorem vnum voluiſſe præcipere, vel prohibere, & non aliud, ex illa coniectura iuridica, *quia ſi voluiſſet, expreſſiſſet*, cap. 2. de tranſlat. Epiſcop. cap. *ad audientiam*, de decim. Vnde potiùs ſolet in- B terdum ſumi argumentum ab ſpeciali, quia dum hoc in ſpeciali prohibetur, & alia tacentur, ſignum eſt alia non prohiberi. Denique lex non eſt vltra totam ſignificationẽ extendenda ſine neceſſitate, aut ratione cogente; hic autem nulla eſt, ſed ſola coniectura ſimilitudinis rationis, quæ & infirma eſt, quia nunquam poteſt illa ſimilitudo omnimoda ſatis probari, cùm non oporteat legiſlatorem omnem rationem exprimere, quæ ipſum mouit, & per alias coniecturas, quas adduximus, illa ſufficienter eliditur, argumento cap. *veriſimile*, de præſumptionibus; ergo propter ſolam rationem non eſt lex extendenda vltra verba. Et hanc ſententiam ſignificat Gloſſa in cap. *in fidei*, *Gloſſa.* verb. *inquiſitionis*, de hæret. in 6. tenet Anton. in cap. *Anton.* C vlt. de conſuet. n. 57. Domin. in cap. 1. de temporib. or- *Domin.* dinat. 6. n. 9. Adrian. in 4. Mater. de excommunic. q. *Adrian.* 3. excep. 8. & Cordub. lib. 1. q. 11. opin. 2. ad 3. & *Mater.* multi alij apud Tiraquel in l. *ſi vnquam*, verb. *libertis*, *Cordub.* à n. 2. vbi infinita penè congerit, & allegat vſque ad *Tiraquel.* num. 10. & præcipuè in num. 20. & 21.

2. Multi verò alij affirmant, tantam eſſe vim rationis legis, vt propter illam comprehendere cenſeatur caſus in lege omiſſos, ſi in eis par ratio militet, licèt aliter ſub verbis legis non contineantur. Pro qua ſententia multa etiam congerit Tiraquel. ſuprà à n. 42. vbi etiam plures auctores allegat. Idem Conſtant. Roger. in tract. de iur. interpret. §. 1. à num. 21. Molin. lib. 1. de primogen. c. 5. n. 7. & ſequentib. Couarr. in cap. *alma*, 1. p. §. 4. n. 7. vel l. *ſecundo*. Angel. verb. *lex*. n. 6. & D 8. cum Imol. & Gemi. Sylueſt. q. 18. cum Panormit. in cap. *in inſulis*, de regular. n. 3. vbi ait, diſpoſitionem legis extẽdi propter rationem expreſſam in lege, etiamſi verba id non patiantur. Idem ferè habet in cap. 1. de iuram. calum. 8. Fundamentum potiſſimum eſt, quia ratio legis, præſertim in ipſa expreſſa, indicat ſufficienter, intentionem legiſlatoris eſſe prohibere aliquid, non quatenus materialiter (vt ſic dicam) tale eſt, ſed vt ſubeſt tali rationi, ac ſubinde prohibere quidquid talem rationem æqualiter induit; ergo diſpoſitio talis legis tam vniuerſalis eſt, quam eius ratio, etiamſi verba eius id non exprimant. Et confirmatur, quia hoc modo deciſio vnius caſus per ſententiam Principis cenſetur habere vim legis pro omnibus ſimilibus, quia, nimirum, caſus ille particularis materialiter E ſumptus ſolùm cenſetur eſſe tanquam quoddam exẽplum, in quo ratio deciſionis exercetur, quia verò ratio eſt, quæ fundat deciſionem, ideo vniuerſalis eſſe cenſetur pro caſibus ſimilibus; ergo idem eſt cum proportione in quacumque lege. Et ad hoc confirmandum allegantur varia iura; quæ nunc non licet ſigillatim expendere, quia intellecta generali doctrina, poteſt vnuſquiſque iuxta eam ſingula interpretari.

Ratio legis aliquando extenditur vltra ſignificationem verborum. *Tiraquel.* *Conſtant.* *Roger.* *Molin.* *Couar.* *Angel.* *Imola.* *Gemi.* *Sylueſt.* *Panormit.*

3. In hac re difficile eſt iudicium ferre, propter varia dicta Doctorum, & iurium, quæ ab ipſis allegantur. Vt tamen quod ſentio dilucidè, & breuiter explicare valeam, ſuppono, ſermonem eſſe de lege humana

De lege humana propria ſermo eſſe debet.

propria, id eſt, diſponente, & inducente nouam obligarionem, quæ ea ſola ratione naturali non oriretur: nam ſi lex hominis tantùm ſit declaratiua rationis naturalis, ſioe dubio tantum extendetur, quantum ipſa ratio. Nec de hoc eſſe poteſt controuerſia. Deinde differentiam conſtituo inter paritatem rationis, & identitatem. Paritatem rationis voco, quando licèt rationes ſiot diuerſæ, habent inter ſe æqualitatem, vt ſont v. g. ratio amicitiæ, aut gratitudinis, quæ inter ſe diuerſæ ſunt, poſſunt aotem æquiparari, & moraliter æquales iudicari. Identitatem autem voco, qoando in diuerſis materiis vna, & eadem ratio pietatis promouendæ, aut nocumenti euitandi intercedit. Quam diſtinctionem attingunt Iuriſtæ allegati, & paritatem vocant ſimilitudinem rationis, aliam identitatem, vt videre licet in Baldo, & aliis, quos Tiraquel. citat, & expreſſiùs Rochus Curt. tract. de conſuet. ad cap. vlt. eod. ſect. 4. num. 23. ex Alex. conſ. 75. & Paulo de Caſtr. conſ. 338. & in conſ. 84. vt illum refert, & ſequitur Tiraqoel. in dicta l. *ſi vnquam.* verb. *libertis*, no. 45.

Roch. Alex. Paul. Caſt. Tiraquel.

4 *Similitudo rationis non ſufficit, vt obligatio legis ex vno caſu ad ſimilē extendatur.*

Paul. Caſt. Alex. Roch. Gloſſa.

Primò igitur cenſeo, ſolam ſimilitudinem rationis per æquiparationem, ſeu æquiualentiam ſine identitate non ſufficere, vt legis obligatio ex vno caſu ad ſimilem extendatur, vt ex perſona ad perſonam, aut alio ſimili modo, quando ſub verbis legis in aliqua ſignificatione non comprehenditur. Ita opinantur in primis auctores citati in prima opinione. Deinde idem planè ſentiunt Paul. Caſtrenſ. Alex. & Rochus proximè citati. Ad idem poteſt citari Gloſſa in cap. 1. de temporib. ordin. in 6. verb. *Italia.* Nam licet in principio videatur repugnare, in vltimis verbis tandem exponit illum textum, non admittendo extenſionem propter ſimilitudinem rationis, verum eſt, non fundari in hoc, quòd ſimilitudo rationis nō ſufficeret, ſed in hoc, quòd ratio aliqua diſſimilitudinis excogitari potuit. Verùntamen etiam hinc ſumi poteſt argomentum pro concluſione, quia ſi verba legis nullo modo caſum comprehendunt, ſola ſimilitudo rationis non poteſt ſufficere, vt diſpoſitio legis cenſeatur habere locum in alio caſu ſimili, quia nunquam poteſt ſimilitudo eſſe tanta, quin facile ſit aliquam rationem differentiæ inuenire. Sed vlteriùs declaratur, incipiendo à certioribus. Nam in primis ferè omnes fatentur, hanc extenſionem per ſimilitudinem rationis non habere locum, vbi alia lex aliter diſponit in alio caſu, quantumcumque ſimili, vt expreſſe docent Bartol. in Authent. *quas actiones*, C. de ſacroſ. Eccleſ. n. 8. & 9. & in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. q. 6. principali, quæſtione. 4. conſentit Abb. conſ. 29. n. 4. vol. 2. & in cap. *tranſlato*, de conſtitut. nu. 4. vbi clarè loquitur de ratione ſimili, non eadem, vt Bart. etiam loqui videtur, vt illum etiam Rochus expoſuit. Idem Felin. in dicto cap. *tranſlato*, de conſtit. nu. 13. Et ratio eſt, tum qoia legum correctio eſt iuris ſtrictiſſimi, vt infrà dicemus, & ideo non habet in illa locum extenſio propter ſolam ſimilitudinem rationis, tum etiam quia fortius vinculum eſt legis expreſſæ, qoàm ſit ratio alterius legis propter ſolam ſimilitudinem; ergo non poteſt hæc lex contra alteram præualere. Ex quo obiter colligo, ſolam ſimilitudinem rationis non ſufficere, vt caſus ſit comprehenſus in lege ex mente legiſlatoris: nam ſi eſſet comprehenſus, re vera eximeret illum à contraria lege antiquiori.

Bart.

Abb.

Roch. Felin.

5 *Duo in lege pœnali diſtinguenda.*

Deinde in legibus pœnalibus eſt facilior, magiſque recepta aſſertio (idémque intelligatur cum proportione in irritantibus, & in omnibus odioſis.) Vt autem caueatur æquiuocatio, quæ in hoc committi poteſt, diſtinguenda ſunt in lege pœnali duo, ſcilicet, præceptum, vel prohibitio, & pœnæ impoſitio. Quod ergo attinet ad pœnam, certum exiſtimo, non poſſe A legem pœnalem quoad pœnam extendi propter ſolam ſimilitudinem rationis, quantacumque iſta ſit. Quod præter auctores proximè allegatos ſenſit Gloſſ. in cap. *in pœnis.* 49. de regul. iur. in 6. dicens, *quòd de pœnis non arguimus ad ſimilia, quia pœna non excedunt proprium caſum.* Idem docuit Anton. de Butr. in cap. vlt. de conſuet. n. 57. & 58. & bene Caſtr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 7. docum. 3. eandem opinionem tenet, & communem Doctorum eſſe dicit Molin. tract. 2. de iuſtit. diſp. 176. §. *quartò.* Emman. Roder. tom. 1. quæſt. regular. qu. 11. ar. 6. regula 14. Sanct. lib. 10. de matrim. diſp. 4. Probari autem poteſt primò ex generali regula iuris, in pœnis benigniorem interpretationem eſſe faciendam; at extenſio pœnæ propter ſolam ſimilitu- B dinem non fit per interpretationem benignam, ſed nimis rigoroſam; ergo. Secundò, quia hæc extenſio vel fieri poſſet à caſu ad caſum ſimilem æqualem, vel grauiorem, vel à perſona ad perſonam, vel à pœna ad pœnam, vel à loco ad locum, aut alia ſimili circumſtantia; nihil autem horū poteſt dici cum probabilitate; ergo.

Gloſſa.

Anton. de Butr. Caſtr. Molin. Emman. Roder. Sanc.

6. Probatur prima pars de caſu ad caſum, qoia pœnæ impoſitio licèt ſecundùm generalem rationem æqualitatis, ſeu proportionis fundetur in ratione iuſtitiæ, tamen in determinatione talis pœnæ ad talem caſum pendet ex voluntate legiſlatoris, magis quàm ex ratione, vt cōſtat, quia nulla certa ratio cogebat Principem ad imponendam hanc pœnam pro tali delicto, poſſet enim imponere aliam, vel nullam per legem imponere, ſed committere iudici; ergo rationis ſimili- C tudo ex parte delictorum nō ſufficit ad extendendam pœnam ad caſum ſimilem, quia præter rationem neceſſaria eſt voluntas legiſlatoris, quæ ibi non interuenit. Declaratur, & confirmatur hæc pars, quia in pœnis, quæ ipſo facto imponuntur, manifeſtum eſt, neminem obligari in conſcientia ad exequendam, vel obſeruandam in ſe pœnam legis, niſi commiſerit illud ſpecificum delictum, propter quod eſt impoſita, vt in cenſuris, irregularitatibus, & aliis impedimentis canonicis manifeſtum eſt, vt conſtat ex doctrina ſæpe repetita in materia de cenſuris. Imò Doctores omnes in illa ponderant non ſolùm ſpecificam rationem delicti, ſed etiam modum, & conſummationem eius iuxta rigoroſum ſenſum verborum eſſe neceſſarium. Vnde ridiculum eſſet dicere, parricidam, vel incendia- D rium templi, aut imaginum, incurrere cenſuram canonis, *ſi quis ſuadente*, quia hæc delicta æquiparantur in grauitate percuſſioni clerici; ergo idem dicendū eſt in pœnis imponendis per iudicem; eadem enim ratio militat, quia lex imponens pœnam certam pro furto, in rigore non obligat iudicem ad imponendam illam pœnam pro alio delicto, etiamſi ſimile, vel æquale ſit. Quando verò poſſit iudex, vel etiam debeat ex alio principio vti ea ſimilitudine, ſeu imitatione legis punientis vnum delictum ad puniendum aliud, paulò pòſt explicabo.

Declaratur exemplo

7. Atq; hæ rationes conuincunt in aliis extenſionibus ſecundùm alias circumſtantias, quando variata circumſtantia, variatur factum, quod lex conſiderauit. E Vt patet in primis in variatione perſonæ: nam ſi lex definitè punit religioſum concionantem hoc, vel illud, non punit clericum ſecularem idem delictum committentem, quia licèt ſit in ſpecie idem, non tamē eſt idem, quod lex voluit, & expreſſit. Item hîc procedit illa ratio, quòd punire hanc, vel illam perſonam pendet ex voluntate legiſlatoris, & ideo non ſufficit ſimilis ratio, quia nec ſemper homo vult omnia, quæ participant ſimilitudinem rationis, nec ſemper expedit omnia velle, ſed vnum præ alio eligitur arbitrio legiſlatoris, vel propter alia motiua, quæ apud ſe habere potuit. Et hæc eſt iuridica ratio exponendi omnes canones pœnales, & deſtructo hoc generali fundamento, tollitur certitudo in his legibus explicādis.

Iuridica ratio exponendi omnes canones

Et

Et idem diſcurſus fieri poteſt de loco: nam ſi lex punit delictum factũ in tali loco, ita vt ex illa conſtet, habuiſſe reſpectum ad illum, non extẽditur ad alium, licet eadem, vel ſimilis ratio in eo eſſe videatur. *Bart.* Quod quidem dixit Bart. in Authent. vlt. C. de ſacroſanct. Eccleſ. quando cum illa extenſione inducitur correctio legis; ego verò cenſeo abſolutè, ac per ſe idem eſſe dicendum ex vi mutationis loci, & facti, quod lex conſiderauit. Et idem eſt de malo peccandi: nam ſi lex punit peccantem ſcienter, non extenditur, ad peccantem ex ignorantia, etiamſi contingat, delictum ex aliis circumſtantiis eſſe grauius, & ſic de aliis, propter eandem rationem. Denique idem eſt euidentius de extenſione à pœna ad pœnam: nam ſi certa pœna imponitur per legem, non poteſt iudex illam mutare, aliam ſimilem imponendo: quia aſtringitur lege ad ſoluendum, vt ita dicam, in tali ſpecie, niſi per modum diſpenſationis ex iuſta cauſa aliud ei permittatur, vt ſuprà dictum eſt. Et in pœnis, quæ incurruntur ipſo facto, non poteſt quis mutare pœnam in aliam ſimilem, quando poteſt pœnam lege præſcriptam exequi, imò licèt non poſſit, non tenetur aliam æquiualentem præſtare, vt in ſuperioribus dictum eſt, & in aliis legibus eſt certum, in eis non habere locum commutationem proprio arbitrio factam, vt infrà dicetur; nulla ergo extenſio, vel argumentatio per ſimilitudinem rationis habet locum in pœnis, quoad proprium reatum earum, etiamſi maxima congruentia, vel ſimilitudo intercedere videatur, vt dixi etiam in tom. 3. tertiæ partis, quæſt. 67. art. 8. in comment. *Tom. 3. in 3. p. q. 67. art. 8. in cõment.*

8\. *Ioan. Andr.* Supereſt dicendum de altera parte legis pœnalis, quæ eſt prohibitio, vel præceptum: nam Ioan. Andr. in cap. *diſpendia*, de reſcript. lib. 6. dixit, per ſimilitudinem rationis extendi diſpoſitionem legis pœnalis, licèt non extendatur pœna. Et poteſt ſuaderi, quia eadem eſt ratio de hac lege, quæ de qualibet alia obligante per vim directiuam, quia etiam lex pœnalis vt præcipiens, vel prohibens habet ſuam vim directiuam; ſolum hoc poteſt in ea conſiderari ſpeciale, quòd ratione adiunctæ pœnæ videtur potiùs reſtringenda, quàm extendenda, quoad hoc vt pœna reſtringatur, vt non extendatur. Sed hoc non cogit: quia pœna eſt quid acceſſorium, & directio legis eſt principale, & ideo non eſt habenda ratio acceſſorij, ſi principale per ſe ſpectatum petit, vel admittit extẽſionem, ſed lex directiua non adiiciens pœnam extẽditur propter ſimilitudinẽ rationis; ergo & lex pœnalis quoad diſpoſitionem, & directionem. *Reiicitur ſententia Ioan. Andr.* Sed hæc ſententia in primis in eo diſplicet, quòd ſeparat pœnam à diſpoſitione legis: nam licèt verum ſit, pœnam legis non poſſe extendi ad eum, qui illam legem non violat, cui adiecta eſt, etiamſi aliam ſimilẽ violet; vt probant omnia dicta in ſuperiori puncto, nihilominus ſi propter rationis ſimilitudinem extẽditur diſpoſitio legis pœnalis, conſequenter dicendum eſt, violari legem illam per actum illum, in quo ſimilis ratio militat, aliàs quomodo lex extenditur ad illum actum? Si autem lex violatur, pœna eius incurritur, quia adæquata eſt ipſi legi, & ſequitur tranſgreſſionem eius, tanquam acceſſorium principale. Deinde diſplicet ipſa aſſertio, quia licèt æquiparatio facta cum aliis legibus directiuis non pœnalibus videatur probabilis, nihilominus fundamentum etiam in aliis legibus cenſeo eſſe falſum.

9\. *Similitudo rationis non ſufficit ad vinculũ conſcientiæ inducendum.* Dico ergo, nullam legem extendi quoad vinculum obligationis in conſcientia, quod per ſe imponit, propter ſolam ſimilitudinem, vel paritatem rationis ad caſum omiſſum, & nullo modo comprehenſum ſub ſignificatione verborum legis, etiamſi de tali caſu nihil per aliã legem diſpoſitũ ſit, & ſiue lex pœnam addat, ſiue non addat. Vt hanc aſſertionem probem, A ſuppono diſtinctionem quandam, qua vtuntur Imol. Gemi. Tiraq. & Sylu. locis citatis, qui dicunt, duplicem eſſe mentem legiſlatoris, vel potiùs interpretationem mentis legiſlatoris, vnam comprehenſiuam, aliam extenſiuam, quod ego intelligo purè extenſiuam, generale nomen imperfectiori membro applicando. *Imol. Gemin. Tiraquel. Syluest. Duplex interpretatio mentis legiſlatoris.* Comprehenſiua interpretatio, vel extenſio eſt, quando per illam declaratur talem caſum, vel perſonam cõprehenſam fuiſſe in mente legiſlatoris, licèt verbis non ſatis eã declarauerit, vt eſt caſus in c. *ſi poſtquã.* §. *ſi verò,* de elect. in 6. ibi, *Qua non ſolùm vt quis veniat, ſed etiam ex ſui mente exigit, quòd vſque ad finem negotium proſequatur,* cum ſimilibus. Purè verò extenſiua mens, ſeu interpretatio dicitur illa, per quam extenditur diſpoſitio legis ad caſum non comprehenſum ſub mente B legiſlatoris, propter ſimilitudinem, vel paritatem rationis.

Hoc poſito ſic argumentor, interpretatio purè extenſiua, & non comprehenſiua nunquam ſufficit, vt diſpoſitio legis obliget in caſu, ad quem fit extenſio ex vi talis legis, ſed extenſio, quæ fit per ſimilitudinem rationis ſine adminiculo verborum, nunquam eſt comprehenſiua, ſed pura extenſio; ergo ratione illius tantùm nunquam lex obligat per vim directiuã. 10. *Interpretatio purè extenſiua non ſufficit, vt diſpoſitio legis obliget in tali caſu.* Quæ ratio procedit tam in lege fauorabili, quàm in pœnali, correctoria, & quomodocũque odioſa, vt per ſe patet. Maiorem videtur planè ſupponere Imol. & Gemin. imò etiam Syluest. & probatur, quia formalis ratio cõſtitutiua legis eſt mens legiſlatoris, ſub *Imol. Gem. Syluest.* C qua voluntatem eius præcipuè intelligo; ergo quod non fuit ſub mente legiſlatoris comprehenſum, non poteſt ſub lege comprehendi; ergo non poteſt cadere ſub legis obligationem; ergo ſi interpretatio ſit purè extenſiua, non poteſt ſufficere ad obligationem legis. Probatur conſequentia vltima (nam cætera omnia per ſe nota videntur) ex data declaratione terminorum, quia illa dicitur pura extẽſio, quæ fit vltra totum id, quod ſub mente legiſlatoris cõprehenditur. Quòd autem talis ſit extenſio, quæ fit per ſolam ſimilitudinẽ rationis, quod in minori ſumebatur, probatur, quia ſola ſimilitudo rationis non oſtendit, ſub voluntate legiſlatoris comprehenſa fuiſſe omnia, quæ ſimilitudinẽ rationis inter ſe habent, vt probant omnia dicta de pœnis. Nam ſicut obligatio ad pœnam talem non D naſcitur ex ſola ratione, ſed ex voluntate legiſlatoris, quæ ſtante ſimili ratione poteſt velle hanc, vel illam pœnam, & non aliam, ita obligatio directiua naſcitur ex voluntate, & hæc non ſemper tantum extenditur, quantum rationis ſimilitudo, vt in pœnis probatum eſt, & in rationibus pro prima ſententia adductis.

11\. *Syluest.* Reſpondet autem Syluest. verb. *lex.* quæſt. 1. §. ſicut phyſicè eſt impoſſibile, eſſe eandem cauſam, quin ſequatur idem effectus, ita loquendo iuridicè, eſſe impoſſibile, eſſe eandem rationem, & non eſſe idem ius, cùm ratio ipſa ſit formaliter ius, & lex, niſi hoc ſit ex voluntate legiſlatoris, quam tamen ſequi non tenemur, niſi exprimatur. Veruntamen hæc obiectio, ablata quadam æquiuocatione, quam inuoluit, magis *Refellitur reſponſio.* confirmat noſtram ſententiam, quàm eam oppugnet. E Æquiuocatio ergo ſæpe committitur in illo verbo, *eadem ratio*; nam ſi rigoroſè ſumeretur pro vera identitate rationis, prout à ſimilitudine diſtinguitur, non procederet ratio contra nos, qui hæc duo diſtinximus, & nunc de ſola ſimilitudine tractamus: Syluester autem latiùs loquitur de ratione eadem, prout antea *Syluest.* dixerat. *Si ratio ſit par ſimpliciter, ſeu eadem, aut certè maior.* Sic ergo loquendo de ratione eadem, pro ſimili, pari, vel maiori, falſa eſt maior, & inepta cõparatio, quæ fit cauſæ phyſicæ, quæ naturaliter agit, ad rationem, quæ moraliter inducit liberam voluntatem legiſlatoris: quod ipſemet Sylu. vidit, cùm addidit, *niſi hoc ſit de voluntate legiſlatoris*; ſi ergo legiſlatoris voluntas *Syluest.*

poteſt efficere, vt lex non tantum extendatur, quantum par ratio, non eſt iuridicè impoſſibile, eſſe eandem rationem, & non eſſe idem ius. Falſúmque eſt dicere, quòd talis ratio ſit formaliter ius, & lex: nam talis ratio per ſe non ſufficit, ius, aut legem conſtituere ſine voluntate legiſlatoris, aliàs non poſſet legiſlatoris voluntas facere, ne lex tantum extẽdatur, quantum illa ratio, quia non poteſt tollere ab illa ratione, quod illi eſt intrinſecum, & formale. Nam ob hanc cauſam non poteſt voluntas legiſlatoris humani facere, vt illa ratio naturalis, quæ per ſe inducit obligationem naturalis legis, & eſt quaſi formale ius naturale, non extendatur, quantum natura ſua poteſt. Secùs verò eſt de ratione congruitatis, ſeu conuenientiæ, quæ in lege humana reperitur; illa enim ratio per ſe non eſt formaliter ius, aut ratio, ſed potiùs eſt voluntas, vel ſaltem non ſufficit ratio ſine voluntate. Vnde libenter admittimus illud principium, quod Syluest. ſumit, quia non tenemur ſequi voluntatem legiſlatoris, niſi exprimatur: nihil autem illum iuuat, quia licèt legiſlator non exprimat, ſe nolle, vt lex extendatur ad omnia, in quibus ſimilis ratio inuenitur, non ideo ratio ſola per ſe obligat, vt oſtenſum eſt, niſi accedat voluntas legiſlatoris. Vnde retorquetur ratio, quia per talem legem non exprimitur voluntas legiſlatoris obligans ad talem extenſionem; ergo nulla eſt talis obligatio. Probatur conſequentia, quia voluntas legiſlatoris non obligat, niſi exprimatur, & illa non exprimitur; ergo ex illa non poteſt eſſe obligatio, nec etiam ex ſola ratione; ergo ex nullo capite.

12. *Obiectio.* Sed dici poteſt, quòd licèt ratio ſola non ſit lex ſine voluntate, tamen eſt ſignum voluntatis, præcipuè quãdo in ipſa lege exprimitur; ergo tunc tantum extenditur voluntas, quantum ratio, & ita ex ratione reſultabit interpretatio non tantùm purè extenſiua, ſed etiam comprehenſiua, & ſic etiam procedit, *Bald.* quod Bald. & alij dicunt, rationem eſſe ipſam legem, quia inuoluit voluntatem, & ideo æquè extendi legem ipſam, ac rationem eius. *Solutio.* Sed hoc, licèt poſſit habere apparentiam aliquam in propria identitate rationis, de qua ſtatim, non tamen in rationis paritate, aut ſimilitudine, quia de illa falſum eſt aſſumptũ; nam ratio per ſe non eſt ſufficiens, nedum adæquatum ſignum voluntatis, etiamſi in lege exprimatur, quia eſt tantùm ſignũ honeſtatis, vel vtilitatis, quam legiſlator in tali materia reſpicit, vt in illa per legem, ac voluntatem ſuam neceſſitatem inducat. Et ideo neceſſarium non eſt, nec moraliter verum, aut ordinarium, quòd voluntas legiſlatoris extendatur ad omnia, in quibus poteſt inueniri ſimilis ratio. Quia (vt dicebam) voluntas pro ſua libertate poteſt circa vnam materiam diſponere, & non circa aliam, licèt in vtraque inueniatur ſimilis ratio, quia fortaſſe non expedit in omnibus diſponere, & pro ſuo arbitrio legiſlator eligit vnam materiam potiùs, quàm aliam. *Exemplum morale.* Exemplum morale eſt, quia in lege taxante pretium panis, aut vini eadem profectò, vel potiùs ſimilis ratio conſiderari poteſt, & nihilominus lex poſitiua interdum taxat pretium panis, & non vini, vel olei, & ſic de aliis. Item aliquando lex canonica diſponit aliquid in vna religione mendicante, quod poſſet ſimili ratione generaliter diſponere, & tamen ſi lex ſpecialiter loquatur de Prædicatoribus, vel Minoribus, non extenditur ad alios, vt patet ex cap. *conſtitutione*, cum cap. *non ſolùm*, de regular. in 6. Nam prohibitionem factam Minoribus, & Prædicatoribus recipiendi nouitios ante annum probationis elapſum, eodem extendit *Bonifac. VIII.* Bonifac. VIII. ad aliorum Mendicantium ordines, & addit, *Nos pari ſimilitudine rationis inducti*, planè oſtendens, antea non habuiſſe locum extenſionem illam, non obſtante ſimilitudine rationis.

13. *Syluest.* Atque ita ex illo textu fatetur Sylu. probari ſententiam hanc quoad leges pœnales, & diſpoſitiones, ſeu prohibitiones earum, & in hoc eſſe communem ſententiã, cámque aliis in locis docuiſſe Ioan. Andr. *Ioan. And.* ſcilicet, in regula *odia*, in 6. & in Clement. 1. de elect. *Imol. Gemin. Panorm.* Imol. & Gemi. in dicto cap. *ſtatutum*, Panormitan. etiam in cap. 1. de re iudic. nu. 15. Nam licèt dicat, legem pœnalem extendi ad limites rationis expreſſæ, ſtatim ſubdit, *ſecùs vbi allegaretur ſimile ſub facilioribus terminis, vel paribus*, & citat Innoc. in cap. *cum ſpeciali*, de appellat. *Innocent.* apud quem nihil inuenio. At verò in legibus non pœnalibus, nec correctoriis plures ex dictis Iuriſtis admittunt extenſionem, ſed nec rationem ſufficientem afferunt, nec differentiam ſufficientem inter leges pœnales, & non pœnales, quoad vim directiuam aſſignare poſſunt, vt ſuprà dicebam, quia ſi leges pœnales non admittunt hanc extenſionem, non eſt propter pœnam adiunctam, quæ eſt quid acceſſorium, ſed quia voluntas legiſlatoris ex vi ſolius rationis ſimilis non comprehendit caſus omiſſos. quæ ratio eandem vim habet in legibus non pœnalibus. Præſertim quia obligatio in conſcientia etiam eſt res grauiſſima, quæ nõ eſt extendenda ſine maiori fundamento, quandoquidem ratione adiunctæ pœnæ ſimilis extenſio non admittitur. Denique dicti auctores nullo modo rationibus factis ſatisfaciunt.

14. *In quo ſenſu procedit aſſertio, declaratur.* Aduerto autem, aſſertionem à nobis poſitam procedere tantùm ex vi eiuſdem legis, & de rigore obligationis, in ordine ad obſeruationem, vel tranſgreſſionem eius, hoc enim modo cenſemus, legem non obligare ad aliquid, quod ſub verbis eius aliquo modo non comprehenditur, quantumcumque ſimilis, & æqualis, vel maior ratio in illo locum habeat. Quod aduerto, quia Iuriſtæ ſæpe in hac quæſtione loquuntur de vſu legum in ordine ad externa iudicia, & ad ſententiam in eis ferendam, vel ordinem ſeruandum. Et ita dicunt, deficiente lege, procedendum eſſe à ſimilibus ad ſimilia, & vtendum eſſe lege diſponente in vno caſu, ex ratione ſimili illi, quæ in alio caſu inuenitur, in quo lex nihil diſponit. Et in hoc ſenſu dicere ſolent, caſum ſimilem expreſſo, non cenſeri omiſſum, cùm in vtroque par ratio militare videtur, ad quod multa allegat Tiraq. de retract. conſanguin. *Tiraquel. Gloſſ. 1.* §. 2. Gloſſ. 1. n. 19. Hæc autem duobus modis poſſunt intelligi. Primò vt procedatur ex prudenti arbitrio, & rationali coniectura, ac præſumptione, quidquid ſit de obligatione legis. Et in hoc nullus prudens dubitare poteſt, tum quia nihil eſt magis conſentaneum rationi, & prudentiæ, quàm præcedentium veſtigia imitari, & præcipuè per leges ſuperioris approbata, tum etiam, quia iura omnia ad hoc inclinant. Vnde dicitur in lege *nam*, ff. de legibus: *Quando lex in vno diſponit, bonam eſſe occaſionem, cætera, quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certa iuriſdictione ſuppleri.* vbi Gloſſa addit, *procedendo de ſimilibus ad ſimilia*, & aliis iuribus id confirmat. *Gloſſ.* Imò ſæpe ſupremus legiſlator mouetur ex ſimilitudine æquitatis alterius legis, latæ etiam à Principe inferiori, ad aliam legem ſimilem, vel proportionalem edendam, qui eſt caſus proprius cap. *cum dilecta*, de confirmat. vtili, vbi Gloſſa, verb. *ſimilitudine prouocati*, alia iura *Gloſſ.* refert, & multa ad hoc congerit Felin. in cap. *tranſlato*, de conſtit. à num. 10. vbi cum Bal. dicit, hanc *Felin. Bald.* extenſionem habere locum etiam in pœnis procedendo à ſimilibus ad ſimilia, ſcilicet, in caſibus non prouiſis in iure, quod veriſſimum eſt, & vſu receptum. Et poteſt etiam aſſignari ratio, quia iudex debet ſecundùm leges iudicare, iuxta doctrinam D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 5. Ergo vbi deeſt lex expreſſa, optimè faciet vtendo ſimilitudine rationis. *D. Thom.* Et ſic dicit Menoch. lib. 1. de præſumpt. qu. 5. num. 8. *Menoch.* quando præſumptio, licèt non ſit ſcripta expreſsè in lege,

magnam

magnam cum ſcripta affinitatem, vel ſimilitudinem habet (quod maximè contingit ob maiorem, vel eandem rationem) de illa iudicandum eſſe, ac de ipſa ſcripta, & ita inquit, *Cùm caſus omnes lege comprehendi non potuerint, procedimus de ſimilibus ad ſimilia.*

15. Secundò poteſt id intelligi, vt ad hoc teneantur iudices, etiam ex obligatione legis, quod non eſt iam certum, eſt tamen valde probabile. Si tamē id verum eſt non oritur obligatio ex ſola lege diſponēte in caſu ſimili per ſe ſpectata, ſed ex aliis legibus approbantibus conſuetudinem illam, & ordinantibus, vt ſeruetur, vt ſumi poteſt ex l. *non poſſunt*, ff. de legib. ibi, *Is, qui iuriſdictioni præeſt, ad ſimilia procedere, atque ita ius dicere debet*, vbi verbum *debet*, licèt ambiguum ſit, ſatis indicat obligationem, maximè concurrente communi conſenſu, & conſuetudine. Dici etiam poteſt, hoc extenſionis genus eſſe neceſſarium ſecūdùm ius, quia ſe habet, ſicut præſumptio iuris, & de iure, contra quam non admittitur directa probatio, & ideo iudices eam ſequi in iudicando tenentur, niſi contingat oppoſitum aliunde euidenter conſtare. Ita ergo in præſenti, vbi aliàs non conſtiterit manifeſtè de contraria mente legiſlatoris, tenebitur iudex vti extenſione legis ſecundùm rationem ſimilitudinis, vbi caſus aliter non poteſt aperto iure decidi.

16. *Ex identitate rationis infertur extenſio ad caſum in verbis nō comprehenſum.* Secundò principaliter dicendum eſt, ex identitate rationis rectè fieri extenſionem comprehenſiuam legis ad caſum non comprehenſum in verbis, ſi conſtiterit rationem illam eſſe adæquatam, ſolāque animum legiſlatoris induxiſſe, quod ex materia, & circunſtantiis, ac verbis legis inſpiciendum eſt. Hanc aſſertionem pono propter ſententiam valde communem, aſſerentem, ex identitate rationis extēdendam eſſe legem, quam in aliquo ſenſu veram eſſe negare non poſſumus. Primò propter auctoritatem Canoniſtarum, & Legiſtarum, qui ferè in hac aſſertione conueniunt: nam licèt differre ſoleant in maiori, vel minori illius extenſione, vt infrà dicam, tamen in generali ferè omnes illam admittunt. Secundò propter varia iura, quæ hoc indicant, quanquam (ſi attentè expendantur) ferè nunquam ſeparant omnino rationem à verbis, quia non colligunt ex identitate rationis mentem legiſlatoris fuiſſe comprehendere aliquem caſum non ſatis expreſſum in verbis, niſi vel extendēdo verba in aliqua ſignificatione ſaltē lata, vel impropria, vel quia alia neceſſitas cogit, vt, quòd aliàs lex eſſet iniuſta, vel abſurda.

17. In hoc ergo ſolet aſſertio probari primò ex vltima regula iuris in 6. *In legem committit, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem.* Quæ habetur *L. nō dubiū. Gloſſa.* in l. *non dubium*, C. de leg. & ſumitur ex l. *ſcire*, & l. *contra*, ff. de legib. tamen, vt eiſdem locis Gloſſæ aduertunt, ille dicitur amplecti verba, & non voluntatem legis, qui nō accipit verba in ea ſignificatione, quam legiſlator intēdit, quāmque poſſet facilè ex legis ratione intelligere, & ita licèt verum ſit, legem cōprehendere, quidquid ratio eius exigit, non tamen ſine aliquo ſignificato verborum, cui ratio accommodetur. Et ita Gloſſæ in omnibus dictis locis exēpla ponunt, in eo, qui fraudulenter adhæret materialibus verbis, & ab intenta ſignificatione recedit, vt ſi prohibetur agere, non agit per ſe, agit autem per alium, ſi prohibetur mutuare, non mutuat, ſed vendit pecunia credita, & ſic de aliis. Deinde afferri poteſt dictum cap. *ſi poſtquam*, §. *ſi verò*, de elect. in 6. vbi lex præcipiens alicui, vt ad curiam veniat, extendit, vt etiam præcipere intelligatur, vt ille à curia ſine licentia ante finitum negotium non diſcedat. Quod dicitur eſſe ex mente, licèt non videatur *Verba cū ſuis circūſtantiis conſideranda ſunt.* eſſe ex verbis, quia ratio præcipiendi aduentum non eſt propter ipſum tantùm, ſed propter negotium præſentialiter peragendum. Nihilominus tamen A hæc extenſio, quæ comprehenſiua ſine dubio eſt, licèt ſit vltra expreſſam, & rigoroſam ſignificationem verbi veniendi, conſiderata nihilominùs materia, & circunſtantiis, non eſt omninò extra latam, & vſitatam ſignificationem verbi veniendi: nam qui dicit ſe ire aliquò ad aliquod negotium, virtute dicit, ſe ire ad permanendum ibi, quandiu negotium poſtulauerit, quod moraliter magis intelligitur in eo qui venit ex præcepto, quia magis pendet ex voluntate præcipientis.

Tandem facit cap. *quia in inſulis*, de regular. Quod de monachis loquitur, & extenditur ſecundùm omnes ad omnes religioſos in inſulis habitantes, vt ante decimum octauum annum non admittantur, ob B rationē textus, ſcilicet, quia in illis locis durior eſt monachorum congregatio. Sed data hac extenſione, conſtat ex vſu nomen monachorum ſæpe in lata ſignificatione pro religioſis ſumi, & ſic inuenitur in multis aliis. Aliquando autem videtur fieri extenſio omninò præter verba, imò quodammodo contra illa, vt in dicta l. *ſcire etiam*. §. *aliud*, ſed ibi cogebat alia neceſſitas vitandi abſurdum, vt ſuprà dixi. Aliud exemplum ſumo ex leg. *illud*, ff. ad leg. Aquil. vbi diſpoſitio quædam loquens de furto, ad omne dānum iniurioſum extenditur, & ſubditur probatio, quia ratio, quæ in furto mouit, eadem in dāno iniuriæ inuenitur, vnde ſequitur, vt idem debeat exiſtimari. Sumitur etiam optimum exemplum ex l. *cùm mulier*, *L. cū mulier.* C ff. ſolut. matrimon. Dixerat enim lex, *Cùm mulier adulterata fuerit viri lenocinio, non priuatur dote.* Et ſubiungit, *Audiendū eſſe, qui dixerit ex mente legis, virum non poſſe accuſare vxorē in eodem caſu*, vtique ex ratione legis, quæ attenta iuſtitia æquè vtrumque poſtulat, nimirum, quia tunc vxor non intendit iniuriam marito, quia volenti non fit iniuria, quæ ratio tam excludit maritum ab accuſatione, quàm à retentione dotis. Quamuis dici etiam poſſit, hoc virtute fuiſſe comprehenſum in verbis legis, licèt non expreſsè, ſed per quandam conſecutionem, quia qui iuſtè puniri non poteſt, profectò nec accuſari poteſt, vtique ſeruata proportione, & reſpectu eiuſdem.

Atque hinc facilè exponitur vltima pars aſſertionis, videlicet, vt hæc extenſio comprehēſiua ex iden- 19. *Vt ratio ſit adæquata legi duo requiruntur* D titate rationis locum habeat, neceſſarium eſſe, vt ratio ſit adæquata legi. Duo autem ad adæquationem neceſſaria ſunt, vnū, vt ratio per ſe ſola moueat ſufficienter, & efficaciter ad legem condendam; aliud, vt ſit veluti finis integrè intentus per legem. Ratio prioris partis eſt, quia ſi illa ratio per ſe ſpectata, & ſola non moueat, ſed coniuncta cum aliis; ergo licèt in aliis caſibus inueniatur, non poteſt ex illa inferri fuiſſe comprehenſos ſub mente legiſlatoris, quia potuit non moueri ad illos ex defectu aliarum rationum, vel circunſtantiarum. Ratio verò alterius partis eſt, quia ſi ratio non ſit integrè, & adæquatè intenta, non oportet, vt comprehendat omnia, quæ illam participare poſſunt. At verò quando ſic eſt adæquata, & integrè intenta, oportet ſaluari integrè, & ideò ex vi illius fit omnis ampliatio, quæ E neceſſaria eſt ad vitandam omnem fraudem, & circumuentionem legis. Et ita procedunt vulgaria iura in hac materia, l. *adigere*, §. *ſi patronus*, iuncto § *ſi verò*, ff. de iure patronat. & optimè in l. *cùm pater*, §. *dulciſſimis*, ff. de legat. 2. & alia, in quibus ex ratione extenditur lex ad eos caſus, in quibus fieret fraus legi, niſi lex ita ampliaretur.

20. *Ratio legis debet eſſe intrinſeca ad omnes caſus ad quos extenduntur.* Addo verò vlteriùs vt regula data procedat, neceſſarium eſſe, rationem legis eſſe adeò intrinſecam, & vniuerſalem ad caſus omnes, qui ex vi illius in lege comprehendi dicuntur, vt in ea habeant connexionem neceſſariam in ordine ad iuſtitiam, & prudentiam legis, id eſt, vt ſit contra rectam rationem, vel

contra prudentiam, in quibuſdam caſibus ob talem rationem diſponere, & non in omnibus eandem rationem æquè participantibus. Nam ſi talis nõ ſit ratio, non poteſt ſola illa cogere ad talem extenſionem faciendam, niſi aliunde ſumatur ex verbis eiuſdem legis, vel ex aliis iuribus. Probatur ratione ſæpe facta, quia lex pendet ex voluntate, voluntas autẽ pro ſua libertate poteſt vnum velle, & non aliud, etiamſi in vtroque ſit eadem ratio volendi. Et quãdo non intercedit dicta cõnexio, poterit etiam id fieri ſine iniuſtitia, vel etiam ſine imprudentia, quia fortè nõ expedit, vel non oportet omnia velle, ſeu de omnibus ſimilibus æquè diſponere, & quando non eſt diſparitas inter illos, libera eſt electio, etiam ſecundùm prudentiam, vel certè licèt in propria ratione legis ſit æqualitas, ex aliis circũſtantiis poteſt in aliqua materia magis mouere.

21\. Exemplum ſumi poteſt ex cap. 1. de tempor. ordin. in 6. vbi prius ponitur ratio generalis vitãdi periculum imminens, quòd indigni ordinentur, ſi extra patriam in locis remotis ad ordines admittantur, & nihilominus poſtea non ſit prohibitio generalis, ſed per illa verba, *Vt nullus Epiſcoporum Italiæ*, &c. vbi Gloſſa quærit, an extendatur prohibitio ad Epiſcopos Germaniæ quoad Italos ibi peregrinantes, & priùs dubitat propter rationis identitatem, tandem verò ait, non eſſe admittendam extenſionem. Quod mihi certè veriſſimũ ſemper viſum eſt, tum quia nõ fruſtrà Pontifex in ſpecie loquutus eſt de Epiſcopis Italiæ, & de clericis vltramõtanis, qui ab eis ordinãtur ſine litteris dimiſſoriis, & de illis tantùm loquitur applicando ad illos ſpecialiter rationem generalem, quod facere potuit, vel quia maius in ea prouincia periculum imminebat, quia frequentiùs ad illã confluunt vltramontani, quàm è conuerſo Itali vltra montes, vel quia faciliùs poterat vltramontanus habere remedium in Italia exiſtens, quàm è contrario, vt ibi Gloſſa notauit. Et ita licet ratio ſit eadem, tamẽ applicatio non eſt eadẽ, & potuit prudenter ad vnã materiam fieri, & non ad aliam. Et ideò illa ratio vt generalis, non fuit adæquata illius legis, ſed illa ſecundùm ſpecialẽ gradũ, & modum periculi in tali regione imminentis. Quæ doctrina poteſt facilè ad alia exempla applicari: nam in præceptis Eccleſiæ poſſunt multa inueniri ſimilia.

Gloſſa.

Tom. 1. de Cẽſur. diſp. 31. ſect. 1. ſuſpenſione 2. §. ibi tamẽ.

Gloſſa.

22\. At verò quando ratio legis eſt talis, vt in ea habeãt connexionem, tam quæ in lege exprimuntur, quàm quæ videntur omiſſa, tunc rectè ex vi rationis intelliguntur omnia cõprehenſa, vt probat optimè exemplum adductum ex l. *cum mulier*, & ſimilia. Et ratio eſt, quia lex præſumitur eſſe iuſta, & prudenter, ac debito modo à legiſlatore lata: non eſſet autem talis, niſi eſſet adæquata rationi ſuæ. Inde verò fit, quod ſæpè iudicauimus, hunc modum extenſionis legis ex vi rationis ſemper fieri, aut mediante ampliatione, & extenſione verborum in aliqua ſignificatione ſaltem minùs propria, aut ad vitãdam abſurditatem aliquã, vel iniuſtitiã legis, vt ſufficiẽter patet ex diſcurſu, & exẽplis adductis. Et ſpecialiter declarari poteſt, quia ex vi rationis non poteſt fieri extenſio comprehenſiua, niſi ſufficienter per illam iudicetur voluntas legiſlatoris, quia voluntas mente retenta, & non manifeſtata non obligat; ergo vel manifeſtatur per verba, quia ratio cogit, vt ſic illã interpretemur, vel ſi omninò deſunt verba, quia eadẽ ratio cogit, vt ea ſuppleamus, vel alio modo ad talem ſenſum illa accõmodemus. Hoc autẽ nunquam licere poteſt, niſi quando id neceſſarium eſt ad vitandum aliquod abſurdum in lege, cuius optimum exemplum eſt in dicto §. *aliud*.

23\. *Refellitur regula Panor.* Quapropter non probo regulam datam à Panormit. in cap. *quia in inſulis*, de regular. n. 3. quòd legis diſpoſitio ampliari debet, vel reſtringi ad limites rationis expreſſæ, etiamſi verba non patiantur, nec ſit alia neceſſitas præter applicationem eiuſdem rationis. Vnde infert textũ illum, licèt expreſse loquatur de monaſteriis inſularum, quia pro ratione reddit, quòd *ibi eſt dura congregatio*, extendi ad omnem durã religionem vbicumque exiſtentem. Quod profectò mihi incredibile eſt, quia illo modo infinita eſſet extenſio in legibus facienda, & quia regula illa nulla ratione nititur, vt oſtendi, & quia in illo particulari exemplo Pontifex non conſiderauit quancumque aſperitatem religionis, ſed illam, quæ ex tali ſitu loci naſcitur, & illa eſt propria, & (vt ita dicam) identica ratio legis; durities verò aliunde proueniens alterius eſt conſiderationis. Vnde magis eſt ibi ſimilitudo rationis, quàm identitas, & procedunt omnia dicta in priori puncto. Nec iura, quæ Panormit. allegat, illi quicquam fauent: nam ferè omnia in diſcurſu capitis longè aliter explicata ſunt, & l. *pater*, §. *fundum*, ff. de leg. 3. quam etiam adducit, potiùs probat oppoſitum: nam quia teſtator expreſsè dixit, *quoad vixerit*, non extenditur diſpoſitio ad ſucceſſores hæredis, etiamſi ratio ſumpta nudè id poſtulare videretur, vt Gloſſa etiam aduertit.

Panorm.

Gloſſa.

CAPVT IV.

Expediuntur nonnulla dubia circa extenſionem legis ob identitatem rationis, vel alius modus.

Circa ſuperiorem doctrinam nonnulla dubia ſuperſunt, quæ breuiter expedienda ſunt. Primũ eſt in quibus legibus locum habeat prædicta extẽſio. Multi enim auctores dicunt, hanc extenſionem per identitatem rationis habere locũ in lege fauorabili, & maximè ſi cedat in ſalutem animæ. Quod tradit Panormit. in c. *ex tenore*, qui fil. ſint legit. & ibi Ioan. Andr. Hoſtienſ. & omnes. Item Felinus, & alij in cap. *tranſlato*, de conſtitu. & in capit. vltim. de præſcrip. Bart. Authent. *ſacramenta puberum*, C. ſi aduerſ. vendit. vbi in ſcholio multi alij referuntur. & alios refert Couar. in 4. 2. p. cap. 6. n. 12. Flami. de reſignat. beneficior. lib. 11. q. 2. n. 17. Poteſt verò hoc intelligi, vel quãdo extenſio fit ex vi ſolius rationis propter neceſſariam connexionem aliorum caſuum cũ illa, ſeu propter iniuſtitiam aliquam, vel abſurditatem legis vitandam, vel quando fit non ex neceſſitate, ſed ex congruitate, quia verba facilè illam extenſionem complectuntur. In priori ſenſu non eſt illud proprium legis fauorabilis, ſed ampliùs extenditur, vt iam dicam. Vnde non eſt excluſiuè id accipiẽdum, ſed tanquam magis certum, & faciliùs admittendum. Idémque dicendum erit de lege fauorabili animæ comparata ad alias fauorabiles. In poſteriori autem ſenſu eſt hoc proprium legis fauorabilis, quia generatim, & quaſi per antonomaſiã conuenit ei, quæ animæ fauorem continet. Eſt autem intelligendum de extenſione intra aliquam proprietatem verborum, vt iam declaratum eſt. 1.

Panorm. *Ioan. And.* *Hoſtienſ.* *Felin.* *Bart.* *Couar.* *Flam.*

Vnde infero, eo modo, quo lex recipit extenſionem comprehenſiuam ex ſola identitate rationis, non ſolùm habere locum in lege fauorabili, aut nõ pœnali, ſed etiam in pœnali. Ita docent plures ex citatis auctoribus, præſertim Sylueſt. & Angel. Imol. & Gem. in dicto cap. 1. de tempor. ordin. in 6. & in dicto cap. *ſi poſtquam*. Panormit. frequenter, cap. vlt. de reſcrip. num. 10. & 11. & in cap. *nihil*, de elect. num. 9. vbi etiam de correctoriis loquitur, & in Clement. 1. de reſcrip. num. 2. & in Clem. 1. de ele. num. 8. quibus locis varia in vtramq; partem adducit: ipſe autem non ſolùm eſt conſtans in illa ſententia, ſed etiam valde illam extendit. Idem tenet alios referens Rochus Curt. de conſ. ſect. 4. n. 23. Itẽ Nau. in c. *fœna*, 2.

Extenſio cõprehẽſiua ob rationis identitatem etiã ad legẽ pœnalem extẽditur.

Sylueſt. *Angel.* *Imol.* *Gem.* *Panorm.* *Rochus.* *Cur.* *Nauar.*

Couarr. Ant. Gom. Gutier.

de pœnit. d. 1. vbi pluribus modis hoc extendit. Item Couarr. in cap. *alma*. 2. p. §. 4. num. 7. Anton. Gom. 1. variar. cap. 5. num. 1. & cap. 11. num. 22. Gutier. lib. 1. Canonicar. quæſtioo. cap. 10. n. 13. Debet autem hoc intelligi, nnn de extenſione ſolius pœnæ, hæc enim nunquam fieri poteſt, vt dixi, nec in illa poteſt inueniri identitas rationis, cùm magis pendeat ex voluntate quoad determinationem, ſeo qualitatem pœnæ. Nec etiam debet intelligi de extenſione quoad ſolã obligationem præcepti (vt aliqui ex dictis auctoribus ſentire videntur) quia ſi obligatio extenditur, conſequenter extendetur pœna, quia abſolutè ponitur contra legis tranſgreſſores, & qoia eſt acceſſorium, quod ſequitur ſuum principale, niſi ipſa lege expreſsè reſtringatur ad certum peccandi modum. Tunc enim ex defectu illius poterit non incurri pœna, vt in materia de Cenſuris, ſæpe dictum eſt. Et ideo cũ proportione intelligitur aſſertio de rota lege etiam pœnali. Præterea debet intelligi quãdo talis comprehẽſio ex vi rationis neceſſaria eſt vt verè, & integrè impleatur ratio legis, vel vt ſit iuſta, & rationabilis, vt explicatum eſt, tunc enim eſt euidens neceſſitas, quia nnn minùs efficax, & iuſta, ac rationabilis debet eſſe lex pœnalis, quàm quælibet alia.

Limitatur regula.

3\. Et hinc facilè ſoluuntur contraria, quæ obiici poſſunt ex illis regulis, quòd pœnæ ſunt reſtringendæ, & leniendæ & benignè interpretandæ. Hæc enim omnia de extenſiua interpretatione intelligi poſſunt, vt Gemin. Imol. Syluest. & alij volunt. Sed non placet expoſitio, quia etiam in nõ pœnalibus illa interpretatio locum non habet, ſaltem quoad propriã legis obligationẽ, de qua nos præcipuè tractamus. Dico ergo, extenſionem comprehenſiuam duplicẽ diſtingui, vnam neceſſitatis, aliam congruitatis, ſicut enim præſumptio duplex diſtinguitur a Iuriſtis, vna neceſſaria, alia probabilis, ſeu voluntatis; ita etiam extenſio comprehenſiua ex vi rationis duplex eſſe poteſt, vna omnino neceſſaria ad iuſtitiam, vel rectitudinem, & in gratiam obſeruantium leges, alia non neceſſaria, ſeu volũtaria, quia licèt in vno ſenſu poſſit lex multa comprehendere iuſtè, & ſine inconueniente, alia minor comprehenſio ſufficit ad iuſtitiam legis & proprietatem verborum cum ratione etiam legis ſeruandam. Dico ergo, generales illas regulas de non ampliandis legibus pœnalibus, intelligi de interpretatione (vt ita dicam) voluntaria, id eſt, ſine qua poteſt conſeruari prudens diſpoſitio, & iuſtitia legis, quia infra hanc latitudinem benignè ſemper eſt interpretanda lex pœnalis. Quando verò extẽſio eſt neceſſaria ad iuſtitiam legis, ſecùs eſt, & ita intelligenda eſt Gloſſ. in Clement. 2. de ætat. & qualit. ver. *in his*, idcóque meritò dicunt multi ex dictis auctoribus, hanc comprehenſiuam non eſſe propriam extenſionem, ſed adæquatam legis interpretationẽ, quæ in pœnalibus etiam ſeruanda eſt. Propter quod etiam ſuprà dicebamus, per ſe loquendo debere pœnalem legem ampliari ad omnia comprehenſa ſub aliqua propria ſignificatione verborum, licèt amplectenda ſit minùs ampla, dummodo propria ſit.

Gem. Imol. Syluest. Solutio. Refellitur. Extenſio cõprehenſiua duplex.

Vera interpretatio regularum generalium.

Gloſſa.

4\. Atque ex prædicto fundamento ſequitur, idem eſſe dicendum etiam in lege correctoria, vt apertè dicunt Panormit. Rochus, & alij ſuprà allegati, & Tiraquel. cum multis dicto §. *libertis*, num. 45. & ſumitur ex Gloſſ. in Clem. 1. de elect. verb. *eligatur*. Imò idem ſequitur, etiamſi ſimul pœnalis, ſiue odioſa, & correctoria ſit, vt ex eiſdem ſumitur, & ex aliis, quos refert Matienz. lib. 5. recopil. tit. 11. l. 19. Gloſſ. 2. num. 5 Gutier. de iuram. 3. p. cap. 2. num. 8. Et de lege exorbitante generaliter idem tradit Bart. in l. *ſi conſtante*, ff. ſolut. matrim. num. 44. Iaſn num. 73. Menoch. lib. 4 præſump. 89. num. 37. Tiraq. in dicta l. *ſi vnquam*, §. *libertis*, nu. 44. & 61. Denique in quacumque lege quantumuis grauis cogitetur, dummodo æquitatẽ legis retineat, ratio facta procedit, rectè applicata, & explicata rationis identitate, eſtque ſæpe multò facilior extenſio, ſi verba in aliqua ſignificatione, licèt latiſſima, poſſint caſũ comprehendere, vt per varia exempla exponit Rochus dicta ſect. 4. n. 12.

Quid in lege correctoria dicendum. Panorm. Rochus. Tiraq. Matienz. Gutier. Bart. Iaſon. Menoch. Rochus.

5\. Quidam autem hoc limitare vidẽtur, dum dicunt, hanc extenſionem in pœnalibus, correctoriis, & exorbitantibus, habere locum, quando alioqui ſunt fauorabiles, vt dicit Tiraq. ſuprà dicto nu. 61. vel quãdo ſunt propter vtilitatem animæ, vt ait Felin. in c. *tranſlato*, n. 13. de conſtitut. vel in fauorem Eccleſiæ, vt dixit Gloſſa in cap. *ſciant cuncti*, de elect. in 6. vel in fauorem boni publici, vt ait idẽ Felin. infrà n. 14. & Nauarr. in dicto cap. *pœna*, & ſentiunt alij, quos refert Rochus dicta ſect. 4. n. 20. Hæc verò & ſimilia vel dicta ſunt de extenſione non neceſſaria, vel non excluſiuè, ſeu reſtrictiuè intelligenda ſunt, ſed quaſi per antonomaſiam, & ob maiorem certitudinem, ſicut in ſimili, paulo antè explicaui. Nam ſi extenſio eſt comprehenſiua, & neceſſaria ad iuſtitiam, & plenam obſeruantiam legis iuxta vim rationis eius, tũc generaliter ſeruanda eſt regula in quacumque lege quomodocumque exorbitante, dũmodo vera lex ſit: ſi vera ratio non cogat ſimiliter ad talem extenſionẽ, tantámque comprehenſionem, tũc licèt in aliis pœnalibus vitanda ſit extẽſio, in his priuilegiatis (vt ita dicam) admitti poteſt, & interdum debet, quia (vt ſuprà dixi) licèt lex pœnalis ſit, vel odioſa ex vno capite, poteſt ex alio tantùm continere fauorem, tãtique momenti, vt in ea ſeruanda ſint principia legis fauorabilis, potiùs quàm odioſæ. Et iuxta hæc poſſunt nõ difficilè varia dicta Doctorum cõciliari, quæ in ſpecie verborum non ſolùm diuerſa, ſed etiam cõtraria ſæpe videbuntur, nõ tamen ſunt, quia de diuerſa extenſione, & de diuerſa rationis vnitate, ſeu ſimilitudine, aut identitate loquuntur, licèt hæc omnia pauci diſtinguant.

Quorũdam limitatio. Felin. Gloſſa. Nauar. Rochus.

Quærunt verò dicti auctores, an hæc intelligenda ſint tantùm de ratione expreſſa in lege, vel etiam de non expreſſa, ſed ab interpretibus excogitata. Sæpe enim auctores videntur doctrinam datã reſtringere ad rationem in lege expreſſam. Ita Panormit. in cap. 1. de iurament. calum. n. 8. & in cap. *nihil*, de electio. n. 9. & idem ſentit Bart. in dicta Authent. *quas actiones*, & alij ibi, præſertim vbi extenſio ſit in materia non fauorabili, vt pœnali, vel correctoria. Et ad hunc induci poteſt lex *pater*, §. *Iulian*, ff. de legat. 3. ibi, *Cum hoc nudum preceptum eſſet*, & indicat ibi Gloſſa. Nihilominus contrarium docent multi; videlicet, ſufficere rationem ſubintellectam, licèt expreſſa nõ ſit, dũmodo ſatis certò conſtet, illam, & nõ aliam potuiſſe eſſe rationem legis. Ita ſentit Bart. in l. *item quæritur*, §. *qui impleto*, ff. locati. nu. 10. & Bald. in l. *maximum*, C. de lib. præter. nu. 4. & Cyn. in l. *non dubium*, C. de legib. & Panormit. in Clement. 1. de reſcriptis, cum Gloſſa ibi, idem in cap. fin. de reſcri. Felin. in cap. *tranſlato*. de conſtitut. vltimo norab. Angel. verb. *lex*, num. 8. Syluest. q. 18. Anton. Gom. variat. cap. 11. n. 22. Fundamentum eſt, quia poteſt ſufficienter cõſtare de ratione legis, etiamſi ſcripta non ſit, ergo idem operabitur. Probatur conſequentia, quia non habet dictum effectum; quia ſcripta eſt, ſed quia in ſe talis eſt. Nihilominus tamen, quia quãdo eſt ſcripta, pars eſt legis, & de illa certiſſimè conſtat, & per cõtextum cõſtare etiam poteſt; quomodo determinet alia verba legis; ideo regulariter vix habet locum cum obligatione hæc extenſio ex vi rationis, niſi ſcripta ſit: Quandò verò nõ eſt ſcripta, iuxta legis æqualitatem, & materiam, poterit extenſio fieri cum maiori, vel minori certitudine præſumptionis, & interdum poterit eſſe tam euidens, vel communiter recepta, vt ad

6. Panorm. Bart. Ratio ſubintellecta quẽ effectum habet. Bart. Bald. Panorm. Gloſſa. Felin. Angel. Syluest. Ant. Gom.

obligatio-

obligationem legis ſufficiat.

7 *Ad ſuprà dictos modos extenſionis omnes alij modi reducuntur.* *Nauar. Franc. Domin. Gloſſa. Bart. Bald. Rochus. Ripa.*

Vlteriùs inquiri poteſt, an præter dictos modos extenſionis legis, alij dari poſſint: ſolent enim recenſeri alij peculiares modi extendendi leges, etiã pœnales, & onerosas, qui attinguntur à Nauarr. in dicto cap. *pœna*, ex Franc. & Dominic. in cap. 1. de tempor. ordin. Sed ſi rectè ſpectentur, omnes ad ſuperiores reducũtur, & iuxta illos intelligi debẽt, vt veri ſint. Quod breuiter declaro, attingendo præcipuos. Vnus eſt, vt fiat extenſio legis ad correlatiua ex Gloſſa, Bart. & Bald. quos ibi citat Nauarr. ſuprà, & idem dicit in ſum. cap. 23. num. 73. & Rochus dicta ſect. 4. nu. 13, & 16. & Ripa in l. *ait prætor*, §. *ſi iudex*, ff. de re iudic, vbi alij. Intelligẽdum autem hoc eſt in primis de correlatiuis, vt talia ſunt, vt maritus, & vxor, pater, & filius, menſura, & menſuratum, vt ſe reſpiciunt: nam ſi materialiter ſpectentur, non habent connexionem. Deinde neceſſarium eſt, vt eadem ratio in eis vigeat, ita vt nõ poſſit in vno procedere, niſi attingat aliud, vel certè, vt ratio iuſtitię poſtulet, vt diſpoſitũ de vno habeat locum in alio: alioqui relatio parum refert ad extenſionem. Exempla varia in dictis auctoribus videri poſſunt.

8 *Iuſtinian.*

Alius modus extenſionis eſt per radicationẽ plurium caſuum in eodem principio, ſeu radice: nã vna etiam lege prohibentur, iuxta illud Iuſtiniani Imperatoris in l. vlt. C. de nuptiis. *Cùm ex vna radice vitium naſcitur, conſequens eſt, vt eadem lege tollatur.* Qui modus etiã debet intelligi, quãdo ratio, & radix prohibitionis vna, & eadem eſt in vtroq; caſu, vt expoſuit Gloſſa in cap. *fraternitatis*, de teſtib. verb. *nouus*. Item explicandus eſt de identitate rationis eo modo, quo illã declarauimus Erit autem res euidentior, ſi radix ipſa ſit materia legis: nã ſi lex excludat radicẽ, quidquid ex ea oritur, videtur excluſum, vt dixit Bald. in dicta l. *maximum*, C. de lib. præter. n. 4. Similis modus extenſionis eſt inter ea, quæ ſe cõſequuntur, ſeu connexa ſunt, quẽ modũ poſuit Anton. de Butr. in c. vlt. de conſuet. limitat. 4. & latè Rochus ibi ſect. 4. nu. 16. & attingit Nauar. dicto cap. *pœna*, nu. 11. & 18. ex Gloſſis, quas allegat. Et varia exempla adducunt, quę maiori indigebant examine, ſed nõ poſſumus ad ſingula deſcendere. Exiſtimo igitur, ſecundùm eadem principia poſita eſſe de extẽſione iudicandũ, ſcilicet, vt connexio tanta ſit, vt non poſſit, v.g. vnum prudẽter, vel iuſtè prohiberi, quin prohibeatur aliud, ſicut de correlatiuis dictum eſt. Cõtingere etiam poterit, vt vnum ſub alio contineatur, tanquam imperfectũ ſub perfecto eiuſdem rationis, vt affinitas ſub conſãguinitate, vel tanquam pars ſub toto, vel cõmutatio ſub diſpenſatione, & tunc procedit regula à minori, non è contrario, & ſic intelligit Panormit. in cap. *dilecti filij*, de arbit. nu. 4. & 5. & colligitur ex illo textu. Item poteſt fieri, vt ratione connexionis vnum cõprehendi cenſeatur ſub alio ſecundùm communem vſum, & tunc non fiet extenſio ex vi ſolius rationis, ſed etiam propter ſignificationem verborum, in qua plurimum valet communis vſus, vt latè Felin. in Proœm. Decret. nu. 3. & ſequentib.

Anton. de Butr. Rochus. Nauarr. Gloſſa. Panorm. Felin.

9 *Gloſſa. Bart. Abb. Roch. Nauar.*

Alius præterea modus extenſionis eſt per æquiparationem caſuum per aliam legem priùs factam: nã tunc diſpoſitum in vno per aliam legem, cõſequẽter cenſetur diſpoſitum in alis, iuxta Gloſſam, & Doctores in l. *ſi quis ſeruo*, C. de furtis, & Bart. & alios in l. *vt tantùm*, ff. de ſeru. corr. & notat Abb. alia referens in cap. *de multa*, de præben. nu. 18. Roch. dicta ſect. 4. nu. 14. Iaſ. in l. *tranſigere*. C. de tranſact. Nauarr. dicto cap. *pœna*, nu. 14. & idem ferè num. 15. Hic verò modus extenſionis ſi in ſola ratione legis fundetur, iuxta prædicta moderandus eſt; ſi autem fundatur in diſpoſitione alterius legis, tunc ponderanda ſunt verba legis facientis æquiparationem, & in eo ſeruanda eſt regula, in quo facta eſt æquiparatio, & non vltrà, vt attingit Syluest. verb. *pœna*, q. 4. & ibi Angel. & latiùs Crottus in l. *ſi conſtante*, 2. lect. ff. ſolut. matrim. & Bernard. Diaz regul. 429. Et tunc propriè non fit extẽſio in eadem lege, ſed vna extendit effectum alterius, & ideo ſolet hæc extenſio vocari à Iuriſtis paſſiua, & non actiua, vt videre licet in Bart. ſuprà, & Rocho num. 9.

Quomodo hic modus ſit intelligendus. *Syluest. Angel. Crottus. Bern. Diaz. Bart. Rochus.*

Alius item modus addi poteſt, quando lex loquitur in determinato caſu gratia exempli: nam tũc extendenda eſt ad caſus ſimiles. Quem modum ponunt Syluest. verb. *lex*, q. 20. verb. *quarto*, & Angel. ibi nu. 7. Sed hic etiam modus locum habet iuxta diſtinctionem datam de identitate, vel ſimilitudine rationis: nam ſola ſimilitudo, niſi ſit etiam in idẽtitate ſpecifica, non ſufficit, cum hac verò identitate ſufficit, vt patet ex multis deciſionibus canonum; & in legibus, quæ ferri poſſunt per ſententiam Principis in particulari caſu, vt ſuprà dictũ eſt, & nihilominus intelliguntur eſſe generales leges. Idẽtitas autem illa optimè explicatur per motiuum, & rationẽ virtutis, ſub qua talis actus prohibetur, vel præcipitur: nã ſi fuerit lex lata in tali caſu intuitu religionis obſeruãdæ, vel ſacrilegij vitandi, vbi in ſimili caſu eadem ſpecifica ratio religionis, vel ſacrilegij interuenerit, lex extẽdetur, & idẽ eſt de ratione iuſtitiæ. Et hoc declaratur bene ex l. 1. ff. vti poſſi. iuncto §. *Nam interdictũ prætori loquens* de poſſeſſione domus, extẽditur ad poſſidentem agrum, vel quamcunque rem ſimilem, quia nimirum eadẽ eſt ratio iuſtitiæ in illis omnibus, cuius intuitu interdictum latum eſt. Et ita ex materia, vel ex ratione legis, vel ex alia lege, vel ex naturali ratione, non erit difficile intelligere, quando lex loquatur in particulari caſu gratia exẽpli, vel per aliã occaſionem. Et ſic etiam procedit alia frequẽs regula, quòd lex loquens in ſpeciali caſu, quia frequẽtiùs accidit, extenditur etiã ad ſimiles, licèt rariores ſint, dummodo eiuſdem rationis ſint in ratione virtutis, aut vitij, ad quam reſpexit lex. Quod notauit Gloſſa in l. 1. C. de his, qui ad Eccleſ. verb. *Iudæi*, & in l. vnic. de rapt. virg. verb. *ſponſam*. Idem Rebuff. in tract. nominat. q. 5. n. 25. Vgol. de excommun. tab. 2. cap. 23. §. 6. n. 6. Et eadem regula vſus ſum in 5. tom. diſp. 15. ſect. 4. circa finem, explicando cap. *quoniam multos*, 11. q. 3. Omnia verò fundãtur in identitate rationis, quæ attentè, & ſecundùm omnes circunſtantias poſitas ſpectanda eſt, vt explicaui.

10 *Syluest. Angel.* *Identitas ex motiuo colligenda.*

Vltimò inquiri poteſt, an huiuſmodi extenſio locum habeat nõ ſolùm in caſibus, ſeu actionibus, ſed etiam in perſonis, locis, ac temporibus, &c. Ad quod poteſt generaliter reſponderi affirmando, ſi ratio, aut verba legis, ſeruata proportione talem extẽſionem, vel ampliationem requirant. Addo tamen propriè & immediatè hanc extenſionem fieri ad caſus, ſeu actiones, quia illæ ſunt proxima materia legum, & ideo de his præſertim loquuti ſumus, conſequenter verò etiam fieri ad pœnas, quatenus fieri poteſt ad maleficia, ſeu delicta. Addo etiã propriiſſimè fieri ad perſonas, tum quia etiam lex loquitur ad perſonas, & illas obligat, tum etiam quia actiones per reſpectum ad perſonam variari poſſunt. Et ideo etiam de hac ampliatione legis frequentiſſimè loquuntur auctores, & varia eius exẽpla videri poſſunt in Rocho ſuprà dicta ſect. 4. n. 12. Tiraquel. in dicto § *libertis*, n. 28. & ſequentib. Anto. Gabr. li. 6. tit. de verbor. ſignificat. ferè per totum. 11

Ad loca verò poteſt quidem fieri extenſio intra latam vocis ſignificationem, quãdo ſaltem ſub illa poteſt nomen loci in lege poſitum extendi ad alia loca, vel quia nomen eſt ambiguum, & ea frequentiori vſu, vel ex materia, aut ratione legis determinatur, vel quia per connexionẽ vnus locus ſub alio cõtine- 12

tur,

tui, vt ſuburbia nomine populi, vel populi ſubiecti A ſub nomine ciuitatis, iuxta l. *qui ex vico*, ff. ad municip. & quæ inſimul docent Bart. in l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. q. 16. Roch. dicta ſect. 4. n. 17. Secluſis autẽ omnino verbis, aut nunquã aut rariſſimè poteſt fieri talis extẽſio. Et ratio in generali reddi poteſt, quia ſi locus ſit extra territorium legiſlatoris, clarũ eſt, non poſſe ad illum fieri extenſionem legis, quoad obligationem eius, iuxta regulam c. 2. de conſtitut. in 6. Sed ad ſummum per imitationem poterit ad vnum locũ applicari lex alterius per modum exempli, vel authoritatis. Si autem extenſio fiat ad alium locũ contentum in territorio, non verò comprehenſum vllo modo ſub loco, pro quo legiſlator expreſsè voluit legem ferre, non poterit eſſe extenſio comprehenſiua, B cùm intentio legiſlatoris ſatis limitetur per definiti loci expreſſionem, vt ſuprà attigi cap. 1. de tempor. ordin. in 6. nam ratio ibi adducta videtur generaliter procedere, moraliter loquendo.

Bart.
Rochus.

13\. At verò extenſio legis ad tempus fieri non poteſt, niſi ad præteritum, vel futurum: nam de præſenti ſẽper lex loquitur, vt conſtat, & nõ ſunt plures temporis differentiæ. De extenſione autem ad præteritum dictum eſt lib. 3. cap. 14. tractando, quomodo lex feratur circa præterita, declarando, non diſponendo, & ideo talis extenſio rectè fit per vim rationis in lege expreſſæ, quando ex illa colligi poteſt, legem eſſe declaratiuam, & non tantùm conſtitutiuam: idémque erit, quoties ex quolibet alio verbo, vel ex materia C id conſtare potuerit, nec aliter fit illa extẽſio. Reſpectu autem futuri temporis nõ eſt vera extenſio: nam hæc eſt propria legis natura, vt ad futura feratur, iuxta l. *leges, & conſtitutiones*, C. de legib. & ideo potiùs regula erit, legem de ſe comprehendere futurũ tẽpus, niſi reſtringatur, quia lex ſẽper loquitur, & ideo licèt de præſenti loquatur, ſemper in quolibet futuro tempore, quando eſt præſens, idẽ diſponit. Addit verò Panormit. in cap. 2. de conſtitut. nu. 2. quòd ſi lex remittat delictũ, tunc non extenditur ad futura, ne det materiam delinquẽdi. Plus verò dicitur in l. *cùm lex*, ff. de legib. videlicet, *Cùm lex in præteritum quid indulget, in futurum vetare*, vt: que ex mente legis, & ita ibi fit quædam extenſio ad futura, quia indulgendo præterita, ſupponit, illa eſſe mala, vel prohibita, quã prohibitionem non reuocat indulgendo præterita, ſed D potiùs tacitè confirmat.

Panorm.

CAPVT V.

Quando, & quomodo poßit lex per interpretationem reſtringi.

1\. MAteria huius capitis eadem ferè eſt, quæ præcedentis: nam cùm reſtrictio opponatur extenſioni, eandem ferè doctrinam cum proportione admittit, ſic enim oppoſitorum eadem ſolet eſſe ratio: nam quot modis vnum dicitur, tot dicitur reliquum. Quia verò materia ſolet eſſe obſcura, & perplexa, ideo aliqua in particulari dicere, neceſſarium viſum eſt. Reſtrictio ergo, ſicut extenſio, accipi ſolet, vel per comparationem ad verba, iuxta varias eorũ ſignificationes ſuprà poſitas, ſcilicet, aut propriã naturalem, aut propriam ciuilem, aut impropriam, vel per comparationem ad rationem legis: per compa- E rationem autem ad mentem non poteſt dari reſtrictio, nimirum, quæ aliquid eximat ab obligatione legis, quod fuerit comprehenſum ſub mente legiſlatoris, id enim repugnantiam inuoluit, ſtãdo in vi interpretationis, niſi intercedat diſpenſatio, quæ ſuperiorem poteſtatem requirit, vt infrà dicetur. Nam mens legiſlatoris, ſeu voluntas eſt ipſa lex, ſeu vnde habet lex vim obligandi: ergo impoſſibile eſt per interpretationem aliquid eximere à lege, quod non eximatur à mente legiſlatoris. Igitur omnis reſtrictio legis

Reſtrictio quo modo accipienda.

A côtendit, vt mentem ipſam legiſlatoris ad pauciora coarctet, quàm verba, vel ratio legis præ ſe ferre videantur. Ad maiorem autem claritatem diſtinguere poſſumus, aliud eſſe non extendere legem, aliud reſtringere illam: nam inter extenſionem, & reſtrictionem poteſt medium intelligi, per adæquationem ad verba ſecundũ eorum proprietatem, & rationẽ. Hæc autem non poteſt habere locum, vbi & verba legis non poſſunt, niſi vnam propriam ſignificationẽ habere, naturalem, vel ciuilem: nã ſi vtramque habeãt, eo ipſo, quòd ſecundùm alterã tantùm intelliguntur, eſt reſtrictio, & ſi ad vtramque amplientur, eſt extẽſio, & ideo rara eſt hæc adæquata interpretatio ſine reſtrictione, vel ampliatione, ideóq; nihil de illa ſpe- B cialiter dicere oportet, quia in capitibus præcedentibus, explicando quomodo liceat extendere leges, ſimul declarauimus, intra quos terminos contineri debeat quælibet extenſio, & conſequenter declaraui, quæ extenſio, ſeu ampliatio non liceat.

Reſtrictio quid tendit.

Atque hinc etiam facilè explicari poteſt quando reſtrictio legis non liceat. Dum enim reſtrictio extenſioni cõtraria ſit, quoties ampliatio legis ſecundũ regulas dictas neceſſariò facienda fuerit, tunc non licebit reſtringere legem, vtiq; ſecundùm idem: nam ſi ampliatio fiat in vno, & reſtrictio in alio, non erunt contraria, & ſic non repugnabit ſimul fieri circa eãdem legem diuerſis reſpectibus. Atque eadem ratione quoties non licet extendere legem vltra verborũ C proprietatem, tunc licita eſt, imò & neceſſaria reſtrictio, quando verba alia ſignificata minùs propria habere poſſunt, quia tunc non extenſio legis eſt illius reſtrictio. Nunc ergo pauca addenda ſuperſunt in particulari ad maiorem declarationem, quamuis magna ex parte per proportionem ad extenſionem accipienda ſint. 2.

Aliquando nõ licet legẽ reſtringere.

Dico ergo primò: Reſtrictio legis fieri poteſt, ac debet ad vitandam iniuſtitiam, ſeu iniquitatem, vel aliam abſurditatem in ipſa lege. Ita docent omnes, & eſt clarum ex eadem ratione facta in ſimili de extẽſione, quia ita debet lex intelligi, vt ſit iuſta, & honeſta, & præſumi debet ex mente facta, quæ nullam abſurditatem complectatur: ergo quantum fieri poſſit, ita reſtringenda eſt ad vitanda ſimilia incommo- D da, quando ad eum finem reſtrictio neceſſaria fuerit. Quod optimè probat ratio textus in cap. *ſuggeſtum*, de appellat. ibi, *Quia decretalem epiſtolã, qua tales muniri videntur, nõ ad deprimendã cuiuſq; iuſtitiã, ſed ad remouendum grauamen, nos feciſſe cognoſcat.* Vbi Panorm. n. 2. aduertit, legem poſſe reſtringi ſecũdùm rationẽ naturalẽ etiamſi non ſit in lege expreſſa. Et idem repetit in cap. *propoſuit*, eodem, num. 4. Vnde rectè dixit Gloſſa in Authent. *vt ſine prohibitione*, &c. verb. *exiſtimamus, ineptum eſſe, dicere, non fallere regulã, vbi æquitas id ſuadet.* Eſt autem hoc intelligendum de ratione naturali oſtendẽte iniuſtitiam, vel abſurditatẽ in lege, ſi abſque reſtrictione intelligatur: nam ſi ſolùm oſtendat eſſe æquam, vel rationi conſonam reſtrictionem, poſſe tamen ſine illa legem eſſe iuſtã, & rationalem, talis ratio nõ erit ſufficiens ad reſtringendam legem contra proprietatem verborum eius, ex alio principio in ſuperioribus declarato, quòd legis obligatio ceſſat in particulari, licèt ratio eius negatiuè E deficiat, ſi non deficit contrariè: nam eadem eſt ratio in præſenti. Dico autem hoc intelligi de reſtrictione contra proprietatem verborum: nam ſi in aliquo sẽſu proprio lex poſſit talem reſtrictionem admittere, tunc ratio oſtendens in reſtrictione æquitatem, licèt non oſtendat præciſam neceſſitatem, poterit ſufficere ad reſtrictionem faciendam, ſi alioqui materia iuuet, & reſtrictio cedat in fauorem, & maiorem benignitatem, iuxta l. *ſemper*, ff. de regul. iur. 3.

Reſtrictio fieri debet ad aliquod incõueniens vitandum.
Panormit.
Gloſſa.

Atque ex hoc principio infertur, diſpoſitionem le- 4.

gis

gis indiſtinctè loquentis, ita eſſe reſtringendã, vt non **A** cedat in præiudicium innocentis: nam auferre innocenti nocumentum, alienum eſſe præſumitur ab intentione legiſlatoris, quia iniuſtitiam inuoluit, vt rectè probatur ex l. 2. C. de noxalib. & ſancit cap. *ſuper eo*, de offic. deleg. ibi, *Non tamen eſt noſtræ intentionis diœceſano præiudicium generare.* Vbi ſermo quidem eſt de delegatione, & Gloſſa ibi illud extendit ad omnia reſcripta, tamen eadem ratio eſt in legibus, quia hæc reſtrictio in naturali iuſtitia fundata eſt. Et ita docet Alb. in c. *cauſam, quæ*, de reſcrip. Et idem ſolet dici de conſuetudine, quæ legi æquiparatur, Felin. in cap. *audiuis*, de præſcrip. verb. *quinta declaratio*, & Innoc. in cap. *dilecto*, de offic. Arch. num. 7.

Alb. *Felin.* *Archid.*

5. *Quando ratio legis non eſt adæquata verbis, reſtringẽda eſt.*

Dico ſecundò: Quando ratio legis non eſt adæquata verbis legis, reſtringẽda eſt ad terminos ſuæ rationis, & non eſt ſecundum totam verborum generalitatem intelligenda. Hæc aſſertio ſatis communis eſt, vt conſtat ex allegatis in cap. 2. & 3. nam quoad hoc idem cum proportione ſentiunt de extenſione, & reſtrictione, & ſpecialiter docet Abb. in cap. *quia in inſulis*, de regular. & in cap. *poſt tranſlationem*, de renunc. & in cap. *ſuggeſtum*, de appellat. & ibi Deci. notab. 1. & 2. Anton. de Butr. in cap. *poſt tranſlationem*, de renũciat. n. 34. & latiſſimè Tiraq. referẽs multos, in tract. *ceſſante cauſa*. 1. p. n. 144. vbi multa repetit ex his, quæ etiam habet in dicta l. *ſi vnquam*. §. *libertus*. Hæc autem regula neceſſariò intelligi debet de ratione expreſſa, & ſcripta in lege, quia vbi lex non exprimit rationẽ, **C** nemo poteſt prudenter talem rationem legis excogitare, quæ non ſit adæquata diſpoſitioni legis, & ita nũquam poteſt lex reſtringi ex ratione tantùm cogitata, vel præſumpta, quantũcumq; veriſimilis appareat. Quia licèt fortè Doctores aliam adæquatam rationem legis non inueniãt, fortaſſe legiſlator illã habuit, ſatiſq; eſt, quod per verba legis ſignificauit, ſe ita generaliter voluiſſe, & quòd nullũ ſignum reſtrictionis oſtenderit. Quia *quod Principi placuit, legis habet vigorem*, lege 1. ff. de conſtitut. princip. & fieri etiã poteſt, vt lex illa ſit ex his, quarum ratio non poteſt inueniri, vt dicitur in leg. *non omniũ*, ff. de legibus. Niſi fortaſſe lex inueniretur iniuſta, ſi vltra talẽ rationem, etiam cogitatam, obligaret: nam tũc incideremus in caſum præcedentis aſſertionis. Hæc ergo aſſertio **D** de ratione expreſſa in lege neceſſariò intelligẽda eſt, & ſic fundari poteſt, tum quia licèt verba legis generalia ſint, per adiunctã rationem limitãtur. *Inciuile autẽ eſt, niſi tota lege perſpecta, vna aliqua particula eius propoſita, iudicare, vel reſpõdere*, vt dicitur in l. 24. ff. de legib. ergo non eſt iudicandum de tali lege, eiúſve obligatione ex ſolis verbis præceptiuis ſecundùm ſe ſpectatis, ſed ex illis vt limitatis per rationẽ, quæ eſt veluti anima eius, vt in ſuperioribus dictum eſt. Et confirmatur, quia volũtas Principis rationabilis eſt: voluntas autem nõ vult rationabiliter, niſi quæ ſub ratione comprehenduntur, præſertim quando illam habet & proponit pro expreſſo motiuo, & fine adæquato. Tandem cõfirmatur, quia limitata cauſa limitatum **E** parit effectum, ſed ratio eſt ſola cauſa volendi; ergo volũtas limitatur iuxta limites rationis, etiamſi verba plus ſonare videantur.

Dec. *Ant. Butr.*

6. *Aliqua leges quæ dictare pugnare videntur explicantur.* *Gloſſa.*

Hæc verò aſſertio difficultate nõ caret, quæ in primis ſumitur ex Gloſſa in l. *non omnium*, ff. de legib. in fine, dicente, interdũ legẽ obligare vbi non habet locum eius ratio. Allegat l. 1. ff. de popular. §. *ſecũdo loco*, verb. *ſexus*. Sed illa lex parum cogit: nam ibi proponitur occaſio legis particularis, ratio autẽ vniuerſalis eſt. Magis ergo vrget lex, *proſpexit*, ff. qui, & à quibus, in qua expreſsè dici videtur, ſi verba legis vniuerſalia ſunt, illis ſtandũ eſſe, etiamſi in aliquibus ratio legis nõ ita procedere videatur. Vt ſi lex prohibet mulieri de adulterio accuſatæ alienare ſeruos, ne quæſtioni ſubducantur, dicitur comprehendere omnes, etiam ſi ſint extra miniſteriũ domus in agro, vel alibi, imò & poſtea comparatos, quia licèt ratio legis non videatur illos comprehendere, verba id faciunt. *Quod* (inquit) *perquam durum eſt, ſed ita ſcriptũ eſt*. Ratio autẽ reddi poteſt, quia ratio legis non eſt lex, imò nec proxima virtus legis, ſed hæc eſt volũtas legiſlatoris, hæc autẽ non eſt ſemper adæquata rationi: nã ſæpe generalior eſt voluntas, nec propterea erit irrationabilis, aut imprudẽs, quia ad maiorẽ ſecuritatẽ, aut cautelam poteſt voluntas vltra rationẽ extendi. Et confirmatur, quia ſuprà dictum eſt, interdũ poſſe voluntatem eſſe magis reſtrictam, quàm ſit ratio, & ideo non ſemper extendi legem ad omnia, ad quæ **B** extenditur ratio; ergo pari ratione è contrario poteſt voluntas eſſe generalior, quàm ratio; ergo nõ eſt lex reſtringenda ex ratione, quia lex pro ratione indicat legiſlatoris volũtatem. Confirmatur tandẽ, quia aliàs ceſſante ratione legis in particulari, ceſſaret obligatio legis: hoc autem non ita eſt, vt infrà dicam; ergo.

7. *Declaratur in quo ſenſu dicta aſſertio ſit intelligenda.*

Reſpondeo breuiter, aſſertionẽ eſſe intelligẽdam de ratione legis adæquata, & intrinſeca, & (vt ita dicam) conſtitutiua proximi obiecti eius, & hoc probate obiectiones proximè factas, & ita intellecta aſſertione illas ſolui. Itaque, ſicut diximus, non quãcunq; identitatem rationis ſufficere ad extẽſionẽ legis, ſed oportere vt ratio ſit adæquata, & ita intrinſeca, vt in illa connexionem habeant omnia comprehenſa ſub lege, quia per illã aliquomodo conſtituuntur ſub tali obiecto; ita cum proportione de reſtrictione cenſemus. Quia ſi ratio nõ ſit adæquata, licet ſit minùs vniuerſalis, quàm verba, ex alia ratione, vel aliquid rationi adiungendo, poteſt cõprehendere ſub lege omnia, quæ abſolutè ſignificat. Deinde etiam neceſſariũ eſt, vt ratio ſit quaſi conſtitutiua obiecti legis, quia aliàs non poteſt cenſeri adæquata, vt licèt Eccleſia præcipiat ieiunium propter comprimenda vitia, non eſt illa ratio adæquata, vnde licèt illa deficiat, ratio legis adæquata poteſt ſubſiſtere, quæ eſt honeſtas tẽperãtiæ in tali actu, ſeu materia. Quòd ſi materia legis nõ ſit propter ſe intẽta, ſed tantùm propter aliud, tũc oportebit, vt ratio contineat proximũ, & adæquatũ finem legis, quia tũc cenſebitur tanquã intrinſecus. Vt in dicta l. *proſpexit*, ratio illis verbis contenta, *Ne mancipia quæſtioni ſubducantur*, non fuit intrinſeca, & conſtitutiua obiecti legis: nam materia eius abſolutè fuit ſeruorum alienatio, ſeu diſtractio, quæ materia in ſe non habebat rationem intrinſecam, ob quã prohiberetur; fuit ergo illa ratio finis extrinſecus prohibitionis, qui licèt fuerit præcipuus, & ideo exprimatur, potuit non eſſe adæquatus: nam potuit abſoluta prohibitio fieri ad tollendas occaſiones fraudum, & deceptionom, & ad comprehendendos caſus omnes moraliter contingentes. Vnde ſi velimus illam rationem interpretari, vt ſit adæquata legi vniuerſaliter loquenti, ſumẽda erit nõ tantùm ſecundùm actũ, ſed etiam ſecundùm præſumptionem, & ſecundùm potentiam, vel moralem cõtingentiam. Quanuis enim mancipia, quæ ſunt in agro, vel poſtea emũtur, ordinariè nõ poſſint eſſe teſtes in tali crimine, nihilominus ſit abſoluta prohibitio, ne illo colore ſubducantur, qui poſſunt eſſe teſtes, fingẽdo, fuiſſe in agro, vel abſentes, vel poſtea emptos: nã qui ordinariè in agro habitant, potuerũt inueniri in domo præſentes tempore delicti, & ſic poteſt ratio ad omnes extẽdi. Quod cũ proportione applicari poteſt ad alias leges, vt non facilè abſoluta earum verba ex ratione limitentur, hoc enim ſeruandum eſſe, optimè ex illa lege, *proſpexit*, probatur.

Hoc etiam ſuadet ratio in obiectione facta: nam ſi ratio legis cõtineat intrinſecũ motiuum virtutis, vel vitij, cuius intuitu actus præcipitur, aut prohibetur,

fine

ſine dubio lex non cõprehendet caſũ, in quo talis ratio inuenta non fuerit, quia eſt adæquata, conſtituit enim lex materiã legis, & non loquitur extra propriã materiam, & ita illa ratio dici poteſt virtus legis, non per modum principij efficientis, aut formæ intrinſecæ, ſed per modum proprij obiecti, & materiæ, quæ in ſuo genere eſt cauſa legis, & neceſſaria ad illam. Si verò ratio legis contineat finem extrinſecum, ſic, vel non erit adæquata ratio, & ſic non procedet contra regulam, vel certè ſi accipiatur ſecundùm omnem habitudinem, quam participare poteſt in ordine ad maiorem cautelam, ſecuritatem, vel vtilitatem legis, ſic non poterit extendi verba legis vltra rationes in tota hac amplitudine ſumptas, quia iam voluntas legis omni ratione careret, quod præſumi non poteſt. Et ita etiam patet facile reſponſio ad primam confirmationem; cõcedo enim ſeruari aliquo modo commutatam proportionem inter extenſionem, & reſtrictionem per rationem legis, vt ſatis declaratum eſt. Tamen in hoc eſt aliqua diuerſitas, quòd voluntas poteſt etiam prudenter non velle omnia, in quibus eadem ratio militat, quia nõ ſemper expedit, quando alias non ſunt neceſſariò cõnexa; non poteſt autem voluntas aliquid prudẽter velle ſine aliqua ratione, & ideò vbi conſtiterit rationem legis eſſe adæquatam, non eſt veriſimile, extra illam extendi mentem legiſlatoris.

9. Panorm. Ad vltimam confirmationem, Panorm. in d. cap. *quia in inſulis*, ſentit etiam, eſſe legem reſtringendam pro omnibus caſibus, in quibus ceſſat ratio legis, prout in lege exprimitur, vt in illo textu, quia pro ratione redditur, *Quia in inſulis degit congregatio monachorum*, ait deciſionem eius non habere locum in inſulis, in quibus non fuerit dicta congregatio monachorum. Sed quidquid ſit de illo textu particulari (cuius deciſio, vt credo, magis pendet ex ſignificato illius vocis, *Inſula*, quale ſit) generaliter loquendo, nõ poteſt admitti doctrina, niſi intelligatur de ceſſatione rationis cõtrariá, & quæ tollat obiectum legis, vt infrà dicetur. Reſpondeo igitur, negando ſequelam intellectã de ceſſatione rationis legis merè negatiue, & in particulari. Et ratio eſt, quia licèt ratio ſic ceſſet quaſi in actu, nihilominus potuit mouere ad prohibendum actum, quiã de ſe erat obnoxius illi rationi, & ita ille actus fuit abſolutè cõprehenſus ſub ratione legis etiãſi poſtea in illo ceſſauerit. Et ſi rectè res cõſideratur, tunc nõ omnino ceſſat ratio legis. Quod in dicto c. magis exponemus.

10. Lex ex ſubiecta materia aliquãdo reſtringenda. Dico tertiò, legem reſtringi aliquando ex ſubiecta materia, & præſertim per cõparationem ad aliam legem. Sub hac aſſertione breuiter comprehẽdo varios modos reſtringendi leges, qui ab auctoritatibus traduntur. Vnus ex ſubiecta materia, quia verba legis iuxta ſubiectam materiam intelligenda ſunt, & ideo etiã ſecundum illam coarctari poſſunt. Exemplum ſumitur ex l. *adigere*, ff. de iur. patronat. vbi prohibetur patronus, ne libertum iureiurãdo cogat, ne vxorem ducat; & nihilominus dicitur infrà, qui tale iuramentum exigeret à liberto eunucho, non peccaturũ cõtra legem. Nã iuxta materiam ſubiectam lex loquitur de libertis, qui poſſint liberos procreare. Verum eſt, optimè poſſe reſtrictionem illam reduci ad rationem legis, quia ferè ſemper hæc reſtrictio ex materia eſt, coniuncta cum ratione, & ideo nihil ampliùs de illa dicere neceſſe eſt.

11. Aliquando verò fit reſtrictio legis generaliter loquentis, vt locum non habeat in caſu aliquo ſpeciali, propter ſpeciales circunſtantias vel prærogatiuas rerum, aut perſonarum. Quia iuxta generalem regulam iuris, *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet in ſpecie veriſimiliter conceſſurus*, § 1, num. 6, & in cap. *ſi Epiſcopus*, de pœnit. & remiſſ. in 6. Eodem enim modo in præſenti dicere poſſumus in generali prohibitione, vel præcepto legis non venire ea, quæ Princeps nõ eſſet in ſpecie veriſimiliter præcepturus, quia ſicut cõceſſio, ita & lex ex volũtate pendet. Hæc autẽ reſtrictio dupliciter fieri poteſt, vno modo ex ſpeciali iure determinante, vt tales perſonæ non veniant ſub generali clauſula, vt in c. *quia periculoſum*, de ſent. excom. in 6. & tunc eſt clara ratio, & reſtrictio, ſolumque verba legis ſpecialis expondenda ſunt, & ſeruanda. Cõtingere etiã hoc poteſt, quia in ſpeciali caſu eſt aliter per legem ſtatutum, aut priuilegium diſpoſitum, & generalis lex contraria illis nõ derogat, iuxta regulam iuris, quòd generi per ſpeciem non derogatur. Et de hoc modo ſpecialiter dicturi ſumus tractando de legum correctione, & derogatione.

Denique contingere poteſt illa reſtrictio ſine ſpeciali iure, ſolum ex coniectura de mẽte legiſlatoris, veriſimiliter applicando regulam illorum canonum nõ comprehendi ſub generali lege ea, quæ in ſpecie non eſſet quis voliturus. Et ſic eſt difficilis reſtrictio, & inter iuriſperitos multum controuerſa, vt videre licet in Antonn. Gabr. lib. 6. tit. de legibus, concl. 1. vbi refert cõtrarias opiniones, & earum auctores. Illa tamen communior eſt, quæ affirmat, etiam hoc modo poſſe hanc reſtrictionem fieri, quia generalis illa præſumptio, quòd nemo in generali ſermone cõprehendit id, quod in ſpecie eſſet voliturus, in iure fundata eſt, & in ratione naturali, quia illa præſumptio fundatur in defectu voluntatis, quæ præſumitur ex incogitantia talium circunſtantiarũ. Sub hac autem regula fieri poteſt applicatio ad caſum ſub lege contentum, arbitrio prudẽtis de illo iudicãdo. Neq; poteſt in hoc certior regula cõſtitui, quia ſine dubio vſus, huius reſtrictionis in particulari difficilis eſt. Vnde Socin. in regul. iuris 284. ponens regulam, quòd lex generaliter loquens, generaliter eſt intelligẽda, 55. limitationes ponit, quę ad hoc genus reſtrictionis pertinẽt, & in eo videri poſſunt, & in to. 1. regular. verbo, lex. Hic verò ſtatim occurrebat dicendum de caſu dubio, de quo in capite ſequenti tractabimus.

CAPVT VI.

Vtrum interdum ceſſet obligatio legis in particulari, contra verba legis etiamſi per Principem non tollatur.

1. HActenus explicuimus interpretationẽ legis humanæ, quoad generalem ſenſum eius, quo obligationem inducit, nunc dicendum eſt de mutationibus, quæ in ea contingunt, propter quas deſinit obligare.

2. Duplex modus mutationis in lege. Duplex autem modus mutationis poteſt in lege intelligi; vnus veluti ex ſe, & ab intrinſeco, ex defectu alicuius cauſæ obſeruantiæ, vel alicuius cõditionis neceſſariæ ad obligationẽ eius; alius modus eſt ab extrinſeco per actionẽ ſuperioris agẽtis, facientis in lege mutationẽ. Nã ſicut lex humana voluntate introducta eſt, ita per eiuſdẽ voluntatẽ poteſt mutari. Vnde prior mutatio contingit, quando perſeuerante eadem Principis volũtate, propter mutationem rerum lex deſinit eſſe, vel obligare; poſterior verò è contrario fit, quãdo ſtantibus omnibus alijs ad obligationẽ legis requiſitis, per voluntatẽ Principis lex mutatur, & prior generaliter dici poteſt ceſſatio, poſterior verò ablatio legis vocari poteſt. Et vtraq; mutatio poteſt dupliciter accidere, ſcilicet, vel partialiter in aliquo actu, vel occaſione, aut tempore, vel perſona particulari, perſeuerante lege in generali; vel totaliter per ablationem totius legis, & ita quatuor reſultant mutationes, ſcilicet, ceſſatio legis partialis, quæ dici poteſt, exceptio à lege, vel totalis, & dicetur abſolutè, & ſimpliciter ceſſatio, vel ablatio partialis, quæ generaliter comprehenditur nomine diſpenſationis, & ſolet etiam dici derogatio, & totalis ablatio, quæ dicitur reuocatio, ſeu abrogatio legis. De his ergo quatuor mutationum generibus ſigillatim dicendum eſt, & priùs de ceſſatione partiali, deinde de totali, poſtea verò de ordine

Al... m... legis.

ordine de vtraque oblatione.

2\. Primùm igitur omnium quærem9, an contingat ceſſatio legis vniuerſalis in particulari euentu, etiamſi ab alio non auferatur eius obligatio. Quæ quæſtio coincidit cum illa, quam ſub alio titulo proponit D. Thom. 1.2.q.96.art.6. ſcilicet, An liceat ſubdito interdum contra verba legis agere: conſtat enim, hoc non poſſe licere durante obligatione legis, quia tunc non poteſt ſubditus ab ea diſcordare ſua authoritate, ſed ei parere tenetur; ergo ſi interdum licet, eſt; quia ceſſat obligatio eius; eſt ergo vna, & eadem illa quæſtio. Et ſimiliter eſt eadem cum quæſtione tractata à D. Thom. 2.2.q.120. quando liceat vti epikia in vſu, ſeu executione legum. Vt autem intelligatur ſenſus quæſtionis, & diſtinguatur ab aliis, quę in ſuperioribus capitibus tractata ſunt, & non confundatur epikia cum generali interpretatione legum, aduerto, aliud eſſe inquirere de ſenſu verborum, an vniuerſalia ſint, & hos, vel illos caſus comprehendant, ſeu an in hac, vel illa ſignificatione accipiantur; & hoc pertinet ad generalem doctrinam datam capitibus præcedentibus, & magis ex profeſſo ad Iuriſprudentiam. Non verò ſpectat hoc ad epikiam, quia epikia (vt Ariſt. dixit) eſt emendatio legis propter vniuerſale; ibi autem non agitur de emendatione legis, ſed de eius ſenſu, nec ſupponitur vniuerſalitas legis, ſed inquiritur, qualis, & quanta ſit. Aliud ergo eſt, ſuppoſito ſenſu legis quoad verborũ vniuerſalitatẽ, & quod ex vi ſuę ſignificationis vniuerſalis, prout in lege vſurpatur, hunc actum comprehẽdat: nihilominus in particulari euentu propter circunſtantias occurrentes ceſſet obligatio legis circa talem actum, quia pro tunc non potuit cadere ſub poteſtatem, vel non cecidit ſub voluntatem legiſlatoris. ſed ab illa excipitur, & hæc exceptio eſt emendatio legis. quæ per epikiam fieri dicitur, & in illo ſenſu tractatur præſens quæſtio.

3\. Videtur ergo nunquã poſſe hoc modo ceſſare obligatio legis vniuerſalis in caſu particulari. Primò, quia ſi id poſſet accidere maximè ceſſante ratione legis in aliquo particulari euentu, ſed tunc etiam non licet; ergo nunquam. Maior patet, quia duo tantùm ſunt in lege, ex quibus tertium, id eſt, voluntatem legiſlatoris, ac ſubinde obligationem legis, vel eius ceſſationem cognoſcere valeamus. ſcilicet, verba, & ratio, vt ex hactenus dictis conſtat, ſed verba de ſe non ceſſant, in caſu, de quo tractamus, imò illum comprehendunt, aliàs non ageretur in illo contra verba legis; ergo ſolùm ſupereſt ratio, vt ex eius ceſſatione, legis ceſſatio in particulari oriatur. At hoc verum non eſt, quia, vt ſuprà dixi, voluntas legiſlatoris poteſt eſſe vniuerſalior, quàm ratio eius, imò interdum quoad nos omninò ceſſat ratio, quia non cognoſcitur, & nihilominus lex ſuam vim retinet; ergo. Secundò argumentari poſſumus, quia aliàs poſſet ſubditus ſua authoritate interpretando legem, illam non ſeruare, quod videtur eſſe contra legem 1. C. de legib. vbi dicitur ad ſolum Principem pertinere, declarare, an in aliquo caſu lex ſeruãda non ſit propter æquitatem, vnde multi Doctores hanc interpretationem diſpenſationem vocant; ergo ſine illa lex nunquam per ſe ceſſat. Tertiò argumentor teſtimonio Gloſſarum & Iuriſperitorum, qui ita ſentire videntur. Nam Gloſſa in cap. *poſt tranſlationem*, de renunciat. verb. *ceſſante*, dicit, ſi ius commune ſtatuitur ex cauſa, non ceſſare, licèt ceſſet cauſa, niſi aliunde in ipſo iure ſit expreſſum. Idem ſentit Gloſ. in l. *non dubium*, C. de legib. verb. *amplexus*, dicens, non licere agere contra verba ſcripta legis propter mentem legiſlatoris, niſi hęc mens in alia lege ſit in ſcriptis redacta, & citat Placent. pro illa ſententia, & l. *prospexit*, ff. qui, & à quib. cum aliis ſimilibus, & in eandem ſententiam quamplures refert Tiraq. in tract. *ceſſante cauſa*, n. 65. & ſequentib.

4\. Nihilominus res certa eſt, interdum ceſſare obligationem legis in particulari, etiamſi verba legis illũ caſum comprehendere videantur, & in nulla alia lege exceptus ſit, nec à Principe ſit in lege diſpenſatũ. Ita docet D. Thom. dicta p. 96. ar. 6. & 2.2.q.60.ar.5. ad 2. & q. 120. per totam; & his locis Caiet. & alij expoſitores, & Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. ar. 8. Idem ſupponunt tanquam manifeſtum Theologi in 3. d. 37. Scot. Gabr. & alij. Eſt etiam apud Iuriſtas receptiſſimum, vt latè refert ſuprà Tiraq. à n. 130. Hanc etiam veritatem tã quàm euidentem lumine naturæ tradit Ariſt. 5. Ethic. cap. 10. vbi hac ratione inter partes iuſtitiæ ponit æquitatem, quam definit eſſe, *emendationem legis ea ex parte, qua deficit propter vniuerſale*. In quibus verbis comprehendit rationem noſtræ aſſertionis, quam paulò ſuperiùs latiùs explicuerat, dicens, neceſſarium eſſe, vt lex humana interdum deſinat obligare in particulari aliquo euentu, quia lex vniuerſaliter fertur, & fieri non poteſt, vt vniuerſalis diſpoſitio legis humanæ in omnibus particularibus ita ſit recta, quin aliquando deficiat, quia res humanæ, circa quas humanæ leges verſantur, innumeris ſubſunt mutationibus, & caſibus côtingentibus, quos nec legiſlator humanus ſemper prævidere poteſt; nec ſi poſſet, illos omnes poſſet conuenienter in particulari excipere, quia infinitam cõfuſionem, & prolixitatẽ in legibus induceret, quod eſſet multò maius incommodũ, ergo neceſſe eſt, vt lex humana generaliter lata in aliquibus caſibus non obliget propter mutationẽ rerũ in eis cõtingentium. Neque inde fit, ait Ariſt. legem non eſſe rectam, quin potiùs recta non eſſet, ſi in talibus caſibus obligaret: & ad eius rectitudinem ſufficit, *quòd acceperit id, quod plerũque accidit*, vt dicitur etiam ff. de legib. l. 3. & ſequentib. *Defectus ergo*, ait idem Philoſophus, *non eſt in lege, neque in legiſlatore, ſed in natura*, id eſt, in materia mutabili, nec potuit legiſlator, aut lex totam cõtingentem mutabilitatem diſtinctè explicare propter multitudinẽ explicatam. Et ideo ex natura rei in lege humana ſubintelligitur illa conditio, vel exceptio, licèt non explicetur diſtinctè, quia aliàs non eſſet lex iuſta, & rationabilis. Ergo ex ipſa iuſtitia legis humanæ, cõſiderata naturali côditione materię, in qua verſatur, ſequitur neceſſariò, vt eius obligatio aliquãdo in particulari ceſſet. nõ per extrinſecam ablationem, ſed ex ſola materiæ, ſeu rerum mutatione.

5\. Atque propter hanc legum humanarum contingẽtiam poſuit Ariſt. ſpecialẽ virtutẽ, ſeu partẽ iuſtitiæ, quam epikiam appellauit, & à multis Latinis vocatur æquitas: nã licèt hæc vox interdũ pro iuſtitia, interdũ pro animi moderatione, & aliis etiã modis ſumatur, tamẽ aliquãdo cõdiſtinguitur à iure vtrique ſcripto & rigoroſo, vt explicaui ſuprà lib. 1. c. 2. etſi idẽ eſt, quod epikia, vel parum ab illa differt. Et ita etiã Iuriſtæ ſæpe de æquitate loquuntur, quam Bart. in l. 1. C. de legib. in fine, *conuenientiã quandã*, ſeu *benignitatẽ iuris*, appellauit. Panor. verò in c. vlt. de tranſact. n. 6. cũ Speculatore, & Ioan. Andr. dicit eſſe *Iuſtitiã dulcore miſericordia temperatã*. Eſt aũt conſiderandũ (vt hoc obiter explicemus) in hac æquitate pręſtanda concurrere, & iudiciũ intellectus proferentis ſententiã, hîc & nũc non obligare legẽ, etiamſi vniuerſaliter loquatur, & actũ volũtatis parẽtis huic iudicio, & operãtis cõtra verba legis. Vterq; ergo in ſuo ordine eſt actus virtutis, probabiliterq; exiſtimo, propter illos nõ multiplicari virtutes, ſeu nõ eſſe neceſſariũ addere aliquam ſpecialem virtutem. Nã prior actus ſi ſit in principe, ſeu ſuperiore interpretante legẽ erit actus prudentiæ regalis, vel politicæ, ſi verò ſit in ipſomet ſubdito, erit iudiciũ communis prudentiæ, præſupponens regulariter generalia principia iuris naturalis, vel etiam humani; quatenus ab eis tale iudicium in particulari pendet. Quod iudicium in omni materia prudentię neceſſarium eſt, illud

Interdũ ceſſat obligatio legis in particulari.
D. Thom.
Caietan.
Soto.
Theol.
Gabr.
Tiraquel.
Ariſt.
Ariſt.
Iuriſtæ.
Bart.
Panorm.
Ioan. Andr.

Ariſt. γνώμη. illúdque (vt opinor) Ariſt. 6 Ethic. cap. 11. *ſententiam* appellauit, Græcè *Gnomi.* Et in præſenti materia cum proportione inuenitur, nec habet ſpecialẽ difficultatẽ, vel rationẽ propter quam propriũ habitum poſtulet, diſtinctum ab eo, quo in aliis materiis virtutum prudentia ſententiã profert. An verò in quacunque prudentia, iudicium, & imperium pertineant ad eundem vel ad diuerſos habitus, alterius conſiderationis eſt.

6\. Alius verò actus voluntatis, qui ex tali iudicio ſequitur, non ſemper ad vnam virtutem pertinet, ſed pro materiæ capacitate, & motiui, ſeu rationis operãdi variari poteſt. Nam in Principe, v.g. ex illo iudicio ſequi poteſt actus volendi ita interpretari legem, & hic poteſt pertinere ad iuſtitiam legalem, quia per ſe ad commune bonum ordinatur. Poteſt etiam pertinere ad commutatiuam, ſi procedat ex motiuo non grauandi talem ſubditum contra æquitatem illi debitã. B Et vtroque modo poteſt intelligi, quod Ariſt. ait epiikiam eſſe partem iuſtitiæ: nam in fine capitis concludit, eſſe iuſtitiam, & non alium quemquam habitum. Quod autem ibi præfert æquum iuſto legali, reſpectiuè intelligendum eſt, intelligit enim per iuſtum legale, illud, quod conſiſtit in obſeruatione, vel impoſitione legis, & reſpectu illius præfertur in particulari caſu id, quod in illo æquum iudicatur, quia in illo vel nimis rigoroſum, vel iniuſtũ eſſet obligationem legis imponere. Abſolutè verò non eſt minùs iuſtum, legem iuſtam ferre abſolutè, quàm excuſationem eius per epiikiam admittere. Imò illud maiorem prudentiam requirit, & vniuerſaliorem iuſtitiam. At verò in ſubdito nõ poteſt ſequi ex illo actu in intellectu proprius C actus iuſtitiæ in voluntate, quia non eſt neceſſarium, vt ex carentia obligationis vnius legis ſequatur actus iuſtitiæ, ſed ſequi poteſt actus temperantiæ, vt ſi per epiikiam quis comedat carnes in die ieiunij, vel quid ſimile. Si autem epiikia verſetur in materia iuſtitiæ, tũc actus ille poterit pertinere ad materiã iuſtitiæ, vt per ſe conſtat. Et in vniuerſum poterit ille actus deſeruire generali iuſtitiæ, & ex motiuo illius fieri, ſiquis ſecundùm epiikiam operetur, quia per hoc non recedit à mente Principis, nec ab eo, quod æquũ eſt: quomodo etiam obedientia poteſt ibi intercedere, vel operando ſecundùm tacitam voluntatem ſuperioris, vel ſaltem ita operando, quia tunc obedientia legis non læditur, & alia honeſta ratio operandi occurrit.

7\. Sed quæret aliquis an hæc excuſatio, ſeu ceſſatio D obligationis, & epiikia habeat locum in præceptis tantum negatiuis, vel etiam in affirmatiuis. Nam de negatiuis non poteſt eſſe dubium, quia cùm obligent ſemper, & pro ſemper, in eis eſt maximè neceſſaria hæc excuſatio, & poteſt facilè accidere occaſio non ſeruandi præceptum in tempore, pro quo obligat, & ita propriiſſimè erit excuſatio, ſeu ceſſatio obligationis. At verò præcepta affirmatiua nõ obligant pro ſemper, ſed pro opportuno tempore, & ideo licèt pro aliquo tempore occurrat occaſio, in quo exequendum nõ ſit affirmatiuum præceptum, non erit vera excuſatio ab obligatione præcepti, nec ceſſatio obligationis eius, *Epiikia tam in præceptis affirmatiuis, quã negatiuis locũ habet.* cùm ipſum non obliget pro ſingulis temporibus, ſed dicetur potiùs dilatio obligationis, quia nondum occurrit occaſio, pro qua tale præceptum obligat. E Nihilominus tamen æquè ſolet epiikia attribui præceptis affirmatiuis, ac negatiuis, quod rectè explicatum verum quidẽ eſt. Videtur autem mihi id propriùs dici (niſi ſit quæſtio de modo loquendi) in præceptis affirmatiuis, quæ habent certum tempus deſignatum, pro quo impleri debent: nam ſi in eodem tempore veniat non cogitatum impedimentum, habet locum propriiſſimè epiikia. Idémque erit in quibuſdam præceptis affirmatiuis, quæ propter negationem, quã inuoluunt, vel in qua fundantur, obligant pro ſemper, ſeu ad ſtatim moraliter. Vt eſt præceptum reſtituendi, A & ſimilia. In his enim quælibet dilatio per occaſionẽ iuſtam dici poteſt excuſatio, & epiikia. Quando autẽ præceptum affirmatiuum nec pro ſtatim obligat, nec pro certo tempore, ſed arbitrario, tunc non videtur in illa habere propriè locum excuſatio, vel epiikia propter argumentum factum, quamuis lato modo interdum appelletur.

Supereſt ad rationes in principio poſitas reſpondere; pendent autem ex quibuſdam dubiis, quæ in capitibus ſequentibus commodiùs expedientur.

CAPVT VII.

Quando habeat locum excuſatio ab obligatione legis per epiikiam, ſeu æquitatem.

B IN hoc capite explicandũ eſt, quid ſit neceſſarium, vt obligatio generalis legis in particulari caſu ceſſet. 1. Aliqui putant ſufficere, vt ratio legis in tali caſu particulari ceſſet negatiuè, id eſt, quòd in eo nõ inueniatur ratio, quæ legiſlatorem mouit ad ferendam legem. Citatur pro hac ſententia D. Thom. 2. 2. q. 147. art. 1. & 2. *D. Thom.* quia ſignificat, præceptum ieiunij non obligare eos, in quibus neceſſitas, propter quam præceptum eſt ieiunium, non inuenitur. Sed immeritò allegatur D. Thom. quia ibi ad obligationem præcepti ſolùm requirit generalem rationem, quæ communiter, & vt plurimum communitati conueniat, ad excuſationem autem in particulari requirit cauſam rationabilem. Poteſt autem hæc opinio tribui Caietano tom. 1. Opuſc. tractat. 1. quæſt. 2. & Nauarr. *Caiet. Nauar.* C in ſum. capite 16. num. 37. qui ſpecialiter hoc admittunt in lege, quæ aliquid præcipit, vel prohibet ſolum propter vitanda incommoda: nam eo ipſo, quòd in particulari non ſequantur illa incommoda, dicunt, ceſſare obligationem legis, etiamſi ex obſeruatione legis nulla incommoda ſequantur. Et Caiet. ponit exemplum in lege prohibente matrimoniũ clandeſtinum ante Concilium Trid. Sed de hoc exemplo, & de hoc genere legum, quæ ſolùm dantur propter vitanda incommoda, dicam commodiùs in ſequenti capite. Eandem ſententiam tenet Panorm. in cap. *quoniam*, de probat. num. 6. *Panorm.* vbi doctrinam extendit ad legem ieiunij, & alias ſimiles leges Eccleſiæ, & allegat Arch. d. in cap. *vtinam.* 7. d. *Poſt B. Thomam* (vt ait) *Archidia. D. Thom.* D alludens ad locum citatum D. Thomæ, illũ enim Archid. adducit. Idem latiùs docuit Panormit. in cap. *quia in inſulis*, de regular. generalem regulam conſtituens, ceſſante ratione legis in particulari, ceſſare legis obligationem, & ita exponit caput illud. Cùm enim in monaſteriis monachorum exiſtentibus in inſulis requirat ætatem annorum 18. ad profeſſionem, *quia in inſulis durior eſt congregatio monachorum*, ait Panormit. vbi non fuerit durior, etiamſi monaſterium ſit in inſula, non requiri illam ætatem, ſequitur Angel. verb. *lex.* n. 4. caſu 7. inclinat etiam Syluest. ibi q. 8. & q. 9. verb. *octauò.* & Adrian. quodlib. 6. poſt ſecundam concluſionem. *Angel. Sylueſt. Adrian.*

2\. Fundari ſolet hæc ſententia in aſſertione tertia poſita in quarto capite, & in omnibus iuribus, & rationibus, E quæ ad illam confirmandam adducta ſunt, & in reg. *Ceſſante cauſa ceſſat effectus.* cap. *cum ceſſante*, de appellat. quæ ita poteſt applicari. Nam ratio legis adæquata, & qualis dicto capite explicata eſt, eſt in ſuo genere cauſa adæquata obligationis legis; ergo illa ceſſante, in quocunque caſu particulari, ceſſat obligatio legis. Antecedens probatur, tum quia ratio legis eſt anima legis; ergo non minùs eſt cauſa adæquata obligationis, quàm ipſa lex, quia ſicut corpus ſine anima mouere aliud non poteſt, ita nec lex ſine ratione poteſt ſubditum obligare. Tum maximè, quia iuſtitia legis pendet ex ratione, & ita deficiente

ratione, deficit iuſtitia, & conſequenter vis obligandi. Tum denique, quia lex ordinarie debet ad bonum commune, ergo non deſcendit ad particulares caſus, niſi mediante influxu communis boni, ſed vbi ceſſat ratio legis, non influit commune bonum, quia ibi non participatur; nec lex ibi obligat, quæ deficiente influxu cauſæ primæ, ſeu vniuerſalis, ſecunda, ſeu particularis non operatur.

3. *Vt obligatio legis ceſſet oportet deſi contrario legis nõ negatiuè ſolũ, ſed aliquo modo contrariè.*

Hoc verò fundamentum debile eſt, ideóque prædicta ſententia, niſi ſano modo explicetur defendi non poteſt. Dicendum ergo eſt, vt obligatio generalis legis in particulari caſu ceſſet, nõ ſatis eſſe, quòd ratio legis negatiuè deficiat, ſed neceſſarium eſſe, vt deficiat contrariè aliquo modo. Hanc doctrinam tradidit Caiet. 2. 2. q. 120. & ſequitur Soto dicto art. 8. & q. 7. art. 3. verſ. *ſed argues*, & lib. 3. q. 4. art. 5. in fine. Ledeſ. 2. p. q. 17. ar. 2. dub. 3. in fine. & q. 18. art. 2. dub. 12. & 14. Nauarr. ſuprà, Couarr. in 4. 2. p. §. 9. n. 8. Medin. de contra. q. 14. Et eam indicat D. Thom. dum ſemper exempla epiikiæ ponit in caſibus in quibus lex deficit contrariè, vt ſi redditio depoſiti ſit ad nocendum innocenti, vel ſi obſeruare præceptum non aperiendi portas ciuitatis noctu, ſit in perniciem plurium ciuium, quos hoſtes perſequuntur, & ita in 2. 2. q. 120. art. 1. requirit caſum in quo legem ſeruare, ſit nociuum, & ſubdit, *In his ergo, & ſimilibus caſibus malum eſt ſequi legem poſitam.* Vbi Caietan. ſic declarat rationem epiikiæ, quia *ſequi verba legis, in quibus non oportet, vitioſum eſt.* Et eodem modo loquitur in 1. 2. q. 96. art. 6. & idem ſentit 2. 2. q. 147. art. 3. ad 2. Vbi generaliter ait. *Præcipuè ſi caſus ſit talis, in quo ſi legiſlator adeſſet, non decerneret eſſe legem ſeruandam.* Et idem ſumitur ex Ariſt. ſuprà, vt ſtatim explicabo. Duas autem partes habet hæc ſententia, vna eſt affirmans, ceſſare obligationem legis, quãdo ratio legis ceſſat contrariè, & hanc ſupponimus vt claram, tum à ſufficienti partium enumeratione, tum quia lex obligare intendens pro tali euento eſſet iniqua, vel inhumana, vt magis ex puncto ſequente conſtabit.

Caietan. Soto. Ledeſm. Nauar. Couar. Medina. D. Thom. Caietan.

4. *Probatur nõ ſufficere rationẽ legis negatiuè ceſſare.*

Altera ergo pars eſt negans, ſufficere, quod ratio legis negatiuè ceſſet. Et hæc probatur primò contraria ratione, quia ſi ſolum negatiuè ratio legis ceſſet, non erit malum ſeruare legem, nec etiam erit iniuſtum, vel inhumanum ad eam ſeruandam obligare; ergo non eſt cur ceſſet eius obligatio. Conſequentia probatur ex Ariſt. dicente, tunc epiikiam habere locum, quando lex *peccat*, id eſt, peccaret, & iniuſta eſſet, ſi in tali caſu obligaret, & ideo etiam dicit, *epiikiam eſſe directionem legis*, vtique ne à recto deficiat. Vnde ſic concluditur, ſicut epiikia, ita etiam ceſſatio obligationis ſolùm habet locum, vbi obligatio ipſa eſſet contra rationem iuſtitiæ, vel debitam legiſlationem, ſi ad talem caſum extenderetur, ſed obligando in caſu, vbi tantũ negatiuè deficit ratio legis, non peccaret lex, quia nec malum aliquod, nec quidpiam inhumanum præciperet; ergo. Maior patet, quia tunc nulla ſupereſt ſufficiens ratio, cur ceſſet legis obligatio: nam ceſſante ratione illo modo, poteſt manere iuſta volũtas obligandi. Minor autem, & primum antecedens patet, quia poteſt actus eſſe de ſe bonus etiamſi ratio legis in eo ceſſet; vt ieiunium erit bonum, etiãſi non ſit neceſſarium alicui ad macerandam carnem, vel ſatisfaciendum pro peccatis, & carentia actus poterit eſſe bona, etiamſi finis legis prohibẽtis illum ceſſet, vt abſtinere à clandeſtina diſpenſatione, &c. & idem eſt in ſimilibus.

5. *Multa abſurda ex contraria ſententia ſequuntur.*

Vnde argumentor ſecundò inductione, quia innumera ſequentur abſurda, ſi tanta licentia detur non ſeruandi leges in caſibus particularibus, ſolùm quia in eis negatiuè ceſſat ratio legis. Sic enim in præceptis Eccleſiæ poſſent viri perfecti excuſari à ieiunio, quia non ſentiunt illius neceſsitatem ad fines ab Eccleſia intentos. Imò fornicatio poſſet cenſeri non prohibita in caſu, in quo euidenter ceſſaret ratio talis prohibitionis, vt ſi nullum omnino eſſet periculũ malæ educationis prolis, propter quam vitandam concubitus vagus prohibitus eſt. Et in materia obedientiæ poſſunt facile ſimilia exempla multiplicari. Vnde eſt optima ratio à priori, quia licèt ratio legis in particulari ceſſet negatiuè, ſemper manet aliqua vniuerſalior ratio, ob quam expedit etiam tunc ſeruari legem, tum quia eſſet valde contrarium bono communi, ſi propter illam ſolam cauſam poſſent leges non ſeruari, tum etiam quia per ſe eſt honeſta ratio ſeruandi legẽ vniformitas partium cum toto, vbi ſine incommodo ſeruari poteſt.

6. Atque hinc retorquetur ratio contrariæ ſententiæ. Quia licèt ratio legis ceſſet in hac perſona quoad particularem neceſſitatem, vel vtilitatem intentam per legem, non tamen ceſſat quoad vim obligandi illam per legem, quia licèt illa ratio tantùm vt plurimũ locum habeat, eſt ſufficiens, vt lex iuſtè feratur pro omnibus, qui illam ſeruare poſſunt, etiamſi ratio illa in eis ceſſet. Quod ſic declaro: nam licèt legiſlator aduertat, & prævideat rationem defecturam in aliquibus, vel diſtinctè, vel tantùm confusè cogitatio, nihilominꝰ poteſt iuſtè velle, vt indiſtinctè obliget omnes, dum contrarium impedimentum æquitati repugnans non obſtiterit; ergo ita eſt interpretanda voluntas legiſlatoris; ergo ex vi illius obligabit lex. Antecedens patet, quia volũtas in illa vniuerſalitate ſua oritur ex alia ratione generaliori, quia ita expedit ad commune bonum & priuato non nocet, quia ſemper eſt illi vtile obedire, & iuſtitiam legalem ſeruare, quam in tali obſeruatione legis intueri poteſt. Prima verò conſequentia clara eſt, tum quia verba generalia legis hanc voluntatem indicant, & nulla eſt ſufficiens ratio exceptionis, tum etiam quia illa voluntas eſt prudentior, & rationabilior; ergo illa præſumenda eſt. Denique ſecunda conſequentia conſtat, quia voluntas iuſta legiſlatoris eſt anima legis; & quia lex obligat ad materiam præceptam, non ad finem præcepti, vt ſuprà dictum eſt.

7. Et ita expenditur contrarium fundamentum, quia iam declaratum eſt, quomodo hæc obligatio in eo caſu pertineat ad bonum commune, quia licèt tunc ſubditus non participet illam vtilitatem intentam per legem, participat generalem vtilitatem quæ eſt in obſeruanda lege, & in vniformitate cum ſuo corpore, & ex hoc capite lex illa eſt iuſta, & fundatur in ratione altiori. Et hinc patet reſpõſio ad primam rationem in principio præcedentis capitis poſitam, procedit enim quando ratio tantũ negatiuè ceſſat, non tamẽ quando ceſſat contrariè. Solet autem inſtari contra hanc reſolutionem ex præcepto correctionis fraternæ. Sed de hoc puncto dicam commodiùs infra cap. 8. vbi hæc aſſertio magis confirmabitur.

8. *Quid requiritur vt ratio vel finis legis ceſſet cõtrariè. Caiet.*

Vt autem magis explicetur oportet ampliùs declarare, quid ſit neceſſarium, vt ratio, vel finis legis ceſſet contrariè. Et ſpecialiter an ſit neceſſarium, vt in tali caſu ſeruare legem ſit malum, & peccatum. Caiet. enim dicta q. 120. art. 1. ex profeſſo contendit, tunc ſolùm habere locum epiikiam, quando lex ita deficit, vt ſeruare illam ſit iniquum. Putátque eſſe ſententiã D. Thomæ in 3. diſt. 37. q. 1. artic. 4. vbi docet, epiikiam tunc ſolùm habere locum, *cum obſeruando legem diſcreparet quis ab intentione legiſlatoris*, quod ſolùm videtur contingere, quando diſcederet à rectitudine. Clariùs tamen fauet in aliis locis allegatis, indicat enim, tunc ſolùm ceſſare in particulari legis obligationem, quando obſeruantia illius mala eſſet, imò interdum ſolùm excipit caſum, in quo eſſet nociua reipublicæ. Ad idem inducit Caiet. Ariſtot. dicentem, epiikiam eſſe directiuum legis, *quia peccat propter vniuerſale*: ſolùm autem peccare poſſet, ſi obligaret ad actum iniquum.

Ariſt.

Item epiikia eſt pars iuſtitiæ; ergo materia eius eſt operatio, quæ non eſſet recta, ſi ſecundùm legem vniuerſalem fieret, & non ſecundùm æquitatem epiikiæ. Tandem argumentor ab inconuenienti, quia alias fornicatio poſſet eſſe licita, ſi neceſſariũ non eſſet, rationem legis contrariæ in dicto ſenſu deficere. Et cũ hac ſententia Caietani tranſeunt ferè Soto, & alij poſteriores Theologi.

9\. *Epiikia habet locũ licèt licitũ ſit actũ præceptũ facere.* Videtur tamen hæc ſententia nimis rigida, & limitata, quia ſæpe poteſt homo excuſari ab obſeruantia legis generaliter loquentis, etiam poſſet licitè actum per illam præceptum facere, vel prohibitum omittere; ergo non tantùm ceſſat obligatio legis in particulari, nec ſolùm habet locum epiikia, quando obſeruare legem eſſet iniquum, ſed aliquando, ac ſæpe illum habebit, etiamſi iniquum non ſit, ſolùm quia B eſt nimis graue, aut difficile. Conſequentia clara eſt, quia ſi epiikia ſolùm haberet locum, quando ſeruare legem eſſet iniquum, quoties licita eſſet epiikia, eſſet etiam ſub obligatione, quia vitare id, quod iniquum eſt, ſemper cadit ſub obligationem; ergo è contrario, ſi abſque tali obligatione poteſt interdum non ſeruari lex, poteſt etiam licita eſſe epiikia, etiam in caſu, in quo ſine peccato poſſet lex obſeruari. Antecedens autem manifeſtum eſt ex ſuprà dictis de obligatione legis humanæ cum periculo vitæ, vel alio magno incommodo: nam inde conſtat propter vitandum magnum grauamen licitum eſſe non ſeruare legem, quamuis ſi velim cedere iuri meo, poſſim facere actum præceptum cum illo grauamine; ergo excuſatio non ſemper eſt cum obligatione non faciendi aC ctum præceptum, nec oritur ſemper ex iniquitate actus, ſed ex alio iure, quod homo habet, vt non tam ſeruiliter (vt ſic dicam) obligetur. Deinde fit res clara exemplis: nam interdum poteſt homo, qui per ſe obligatur ad confeſſionem integram peccatorum, excuſari à confeſſione alicuius, quia non poteſt illud aperire ſine graui periculo infamiæ: & nihilominus poterit confiteri illud licitè, ſi ſua ſponte velit ſe exponere periculo illius infamiæ, hoc enim nullum peccatum eſt. Item damnatus ad iuſtam mortem famis, non tenetur abſtinere à cibo, ſi copiam illius habeat, & tamen poteſt ſine peccato abſtinere ſi velit; ergo idẽ eſſe poteſt in præſenti. Vt in ſtatu Carthuſianorum abſtinendi à carnibus, etiamſi eſſet propria lex obligans de ſe in conſcientia, poſſet ſine peccato non ſerD uari propter periculũ mortis, & nihilominus probabiliſſimum eſt, poſſe etiam ſeruari, ſi quis velit ſecum illo rigore vti. Et in ieiuniis, aliiſque ordinariis obligationibus Eccleſiæ ſæpe eſt licita excuſatio propter ægritudinem, vel ſimilem cauſam, & nihilominus ſi quis actum præceptum faciat, non obſtante excuſatione, non ſolùm non peccabit, verùm ſæpe etiam opus ſuperogationis faciet.

10\. *Quod munus eſt proprium epiikiæ.* Quapropter mihi certum videtur, ad virtutem, & prudentiam pertinere, non ſolùm diſcernere, quando obſeruatio præcepti quoad verba mala ſit, ſed etiam iudicare, quando non obliget, etiamſi abſque peccato ad literam ſeruari poſſit. Vnde ſi quis dixerit, vtrumque ſpectare ad materiam, & munus epiikiæ, nihil fortaſſe ab ſcopo aberrabit. Nec contra hoc vrgẽt ratioE nes Caietani. Omnes enim facilè ſoluuntur, aduertendo, non ſolùm eſſe alienum à prudenti legiſlatore iniqua præcipere, ſed etiam inhumana, & grauior, quàm humana conditio patiatur, vel quàm ratio communis boni poſtulet, vt ex dictis ſuprà in communi de lege manifeſtum eſt. Ergo non ſolùm peccaret lex præcipiendo, quod non debet, id eſt, iniquum, ſed etiam præcipiendo, quando, vel quomodo non debet, id eſt, obligando cum maiori rigore, quam par ſit. Vtrumque ergo peccatum legis emendat epiikia, & in vtroque habet locum definitio Ariſt. & diſcurſus eius, &

A eodem modo eſt intelligendus D. Thomas. Nam intentio legiſlatoris non ſolùm eſt recta præcipere, ſed etiam rectè, & ideo qui obſeruat legem tanquam obnoxius illi, quando per illam non obligatur propter occurrentem cauſam excuſantem, ab intentione legiſlatoris diſcrepat, etiamſi actus, quem facit, malus non ſit. Ad rationem autem, quod epiikia eſt pars iuſtitiæ, reſpondeo, etiam hic interuenire rationem iuſtitiæ ex parte legiſlatoris non obligandi in tali caſu per ſuam legem, etiamſi exequi illam malum non ſit, ideóque ſi ad ipſum legiſlatorem fieret recurſus in tali caſu, deberet ſecundùm iuſtitiam interpretari, legem tunc non obligare. Vnde ex parte ſubditi ſatis eſt, quòd poſſit iuſtè, & non declinando à rectitudine, non ſeruare legem in tali caſu, ſi velit, B etiamſi ad hoc non obligetur: nam ad hoc etiam ſpecialis prudentia neceſſaria eſt. Sicut in materia iuſtitiæ, ex æquitate aliquando iudicamus, aliquem non obligari ad reſtituendum, cadendo à ſtatu ſuo, licèt ſi id faciat, peccati argui non poſſit. Ad vltimam verò ſequelam de fornicatione negatur illatio, quia non dicimus ad epiikiam ſufficere, vt ratio legis negatiuè ceſſet, in qua illatio illa fundatur, ſed dicimus poſſe ceſſare contrariè, etiamſi obſeruantia legis praua non fiat, ſi nimis intolerabilis fiat: nam tunc etiam eſt contra legiſlatoris intentionem, & hoc eſt ceſſare contrariè.

11\. *Non ſolum iniquum, ſed valde difficile corrigit epiikia.* Conſtat ergo, epiikiam non ſolùm habere locum, quando aliàs lex in tali caſu præciperet rem iniquam, ſed etiam quando præciperet rem acerbam, & nimis C difficilem, in vtroque enim caſu peccaret lex, præcipiendo iniuſtè, vel quia malum præciperet, vel quia immoderatè, & vltra poteſtatem legiſlatoris. Addo verò vlteriùs habere locum epiikiam in caſu, in quo non deeſſet poteſtas in legiſlatore ad obligandum, ſed ex circunſtantiis iudicatur, non fuiſſe hanc mentem eius. Quia non ſemper Prælatus vult obligare cũ toto rigore, & in omni euentu, in quo poſſet obligare. Vt v.g. non ſolùm cenſetur quis excuſari à præcepto ieiunij propter ægritudinem grauem, in qua non poſſet ſuperior obligare, ſed etiam propter minorem debilitatem, qua non obſtante potuiſſet Eccleſia obligare, ſed nihilominus creditur ex benignitate noluiſſe, quæ intentio legiſlatoris colligi poteſt ex aliis circunſtantiis temporis, loci, & perſonarum, & ex ordinario moD do præcipiendi cum illa moderatione ſubintellecta, licèt non exprimatur. Et hunc certè modum videtur *Ariſt.* ſignificaſſe Ariſt. cùm dixit, epiikiam emendare legem, quod & ipſe legiſlator, ſi adeſſet, hoc modo dixiſſet, id eſt, ita eſſet moderaturus, & interpretaturus legem ſuam. Sic etiam dixit D. Thom. munus *D. Thom.* epiikiæ eſſe, prætermiſſis verbis legis, intentionem legiſlatoris ſequi. Ergo ad epiikiam non eſt neceſſe, interpretari caſum non comprehendi ſub lege, quia legiſlator non potuit ſua lege illum comprehendere, ſed etiam ſufficiet, ſi interpretemur, noluiſſe illum comprehendere, licèt potuerit: nam & hoc ſufficit ad excuſationem ab obligatione legis, & ſæpe contingit, aliam eſſe legiſlatoris voluntatem ab ea, quam nuda verba præ ſe ferunt, vt ex præcedentibus capiE tibus conſtat. Et ita ibi etiam interuenit emendatio legis, quatenus plus verbis videtur comprehendere, quàm fuerit in voluntate legiſlatoris. Igitur rectè vocatur hæc epiikia. Et ita tres modi, vel rationes vtendi *Triplex modus vtendi epiikia.* epiikia diſtingui poſſunt, vt vnus ſit propter cauendum aliquid iniquum, alius propter vitandam acerbam & iniuſtam obligationem, tertius propter coniectatam legiſlatoris voluntatem, non obſtante poteſtate.

12\. *Quando vtendũ ſit epiikia.* Quod ſi quis inquirat, quibus regulis vtendum ſit ad faciendas huiuſmodi exceptiones. Reſpondeo breuiter, in primo modo præcipuè conſiderandum eſ-

ſe, an in eo caſu occurrat aliud præceptum, præſertim A iuris diuini, & naturalis, cui repugnet executio legis humanæ, ſecundùm verba eius, & conſequenter, an actus tunc habeat iniuſtitiam, vel malitiam inſeparabilem, vel ſaltem contra præceptum grauius & magis obligans, & iuxta hæc principia debet fieri iudicium. In ſecundo modo conſideranda ſunt ſuprà dicta de modo obligandi legis humanæ, & iuxta illa iudicandum erit, an hoc factum particulare cum his circunſtantiis excedat poteſtatem legis humanæ. In tertio verò magis eſt vtendum coniecturis, ex circunſtantiis deſumptis, & præſertim ex vſu, & modo regiminis, & ex more interpretandi ſimiles leges.

53. *Aliquando obligatio legis ceſſat propter bonum perſonæ particularis.*

Vnam tamen in particulari inſeram ex dictis propter opinionum varietatem, non ſolùm poſſe ceſſare obligationem legis, quando in particulari euentu eſſet B contra bonum commune, ſeruare legem, ſed etiã ſi ſit tantum contra bonum particularis perſonæ, dummodo ſit nocumentum graue, & nulla alia ratio communis boni obliget ad illud inferendum, vel permittendum: nam tũc iuſtitia, vel charitas iubet euitare tale nocumentum proximi, cui non poteſt lex humana rationabiliter opponi. Ita Soto ſuprà, & omnes, nec refragatur D. Thomas, nam licèt in dicto art. 6. loquatur de detrimento communis boni, ſub illo cõprehendit detrimentum particularium ciuium: nam in damnum ciuitatis redundat, vt manifeſtè patet in exemplo, quo vtitur, & alia ſunt facilia: nam propter ſubueniendum proximo grauiter infirmanti interdum licere poteſt Miſſam omittere in die feſto, & ſic de C aliis. Dicunt verò aliqui hoc ſolum habere locum, quando tale eſt detrimentum proximi, vt non poſſit cedere iuri ſuo, vt eſt in periculo vitæ, vel ſimili: non autem quando poteſt cedere iuri ſuo, vt erit in bonis temporalibus, quia tunc detrimentum priuatũ non vergit in damnum cõmunitatis: ſi enim vergeret, non poſſet priuatus illi renunciare. Sed hoc verum nõ eſt. tum quia etiam propter vitandum graue nocumẽtum proximi temporale, quod ipſe poſſet voluntariè ſuſtinere, ſi vellet, licitum eſt interdum non obſeruare præceptum, vt v. g. ſi incẽdium domus imminet, vel quid ſimile, quia lex nec obligat illum, qui patitur damnum ad cedendum iuri ſuo, nec alium ad non ſuccurrendum illi ipſo inuito propter audiẽdam Miſſam v. g. Item quia illud damnum ſemper redundat in D communitatem, cuius intereſt, vt bona ciuium non dilapidentur.

Soto. *D. Thom.*

54. Aliter limitant Iuriſtæ dictam aſſertionem, vt procedat, quando detrimentum, vel proprium, vel proximi eſt in bonis acquiſitis, non verò in acquirendis: nã ex hoc ſumi non poteſt ſufficiens excuſatio, quia illud non eſt verum detrimentum, ſeu damnum emergens, ſed tantùm lucrum ceſſans, quod non conſideratur, aliàs poſſent homines non ſeruare præcepta, vt ſuis lucris attenderent. Ita ferè Bart. in l. *non dubium*, C. de legib. nu. 9. quem alij multi ſequuti ſunt, quos latè refert Tiraquel. in dicto tract. n. 151. Statim verò n. 152. refert Salicet. contradicentem, & plura contra illam diſtinctionem congerit Felin. in cap. *ſi quando*, de reſcr. n. 11. Nobis ergo nõ ſeruit diſtinctio: nam ſi damnum ſit leue, licèt ſit in bonis acquiſitis, poteſt non ſufficere E ad excuſandum ab obligatione legis, ſi verò lucrum ceſſans ſit iuſtum, & graue, ſæpe æquiparatur damnõ, moraliter loquendo, vt conſtat ex l. vnic. C. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt, profer. in fi. Et vſu receptum videmus, excuſari aliquem ab obſeruatione feſti, ne currentem, & tranſeuntem occaſionem magni lucri amittat. Igitur licèt vitatio dãni emergentis ex genere ſuo iuſtior, & grauior cauſa ſit, tamen etiam alia poteſt ſufficere, & in vniuerſum loquendo, omnia ſunt conſideranda, vt prudens iudicium in contingenti caſu feratur.

Bart. *Tiraquel.* *Salicet.* *Felin.*

CAPVT VIII.

Quomodo de excuſatione occurrente conſtare debeat vt epikia vti & legem non ſeruare liceat, ſine recurſu ad Principem.

HÆc omnia poſtulantur in poſteriori ratione dubitandi cap. 5. propoſita, & inter ſe ſunt connexa, ideóque ſimul tractanda ac definienda ſunt. 1. Variis ergo modis occurrere poteſt caſus excuſationis, ſcilicet, cum euidentia, & certitudine, quòd tunc malum ſit, & iniquum ſeruare legem. Secundò cum ſimili certitudine, quòd lex non obliget, licèt ſeruari poſſit ſine peccato. Poteſt autem contingere, vt hoc ſecundum non ſit æquè certum, ſed tantum probabile, B vel etiam dubium. Tertiò poteſt eſſe caſus tantùm probabilis in vtroque. Quartò dubius in vtroque. Quintò poteſt eſſe certum, in obſeruatione legis nullum eſſe peccatum, excuſationem autem eius eſſe tantùm probabilem, aut dubiam. Primò ergo dicendum eſt, quando certò conſtet, materiam legis ex accidenti euentu, vel circunſtantia factam eſſe iniquam, ſeu contrariam alteri præcepto, aut virtuti magis obliganti, tunc ceſſare obligationẽ legis, & propria auctoritate poſſe omitti ſine recurſu ad Principem. Sumitur ex D. Thom. dicta q. 120. ar. 1. ad 3. dicente, *In manifeſtis non eſt opus interpretatione, ſed excuſatione.* Idem ferè habet dicta quæſt. 96. artic. 6. ad 2. vbi etiam Caiet. & omnes. Et ratio eſt, quia ibi ſuperio- C ris auctoritas nullum effectum habere poteſt: nam etiamſi poſt recurſum ad illum vellet, & ſubditus legem ſeruaret, non poſſet illi obedire, quia obediendum eſt Deo magis, quàm hominibus; ergo impertinens eſt in eo caſu, licentiam poſtulare. Dices; interdum propter bonum ordinem ſeruandum, neceſſaria eſt licentia petita, etiamſi non ſit neceſſaria obtenta; ergo ſaltem ob hanc cauſam erit conſulendus Princeps in huiuſmodi caſu, quando periculum nõ imminet, & datur locus, ac tempus ad id præſtãdum. Reſpõdeo ex communi ſententia, etiã hoc non eſſe neceſſarium in tali caſu. Quia nulla eſt lex, quæ obliget ad illam facultatem petendam, nec ex natura rei eſt neceſſaria, quia ſubordinatio ſubditi ad legiſlatorem per ſe illam non poſtulat. Si autem in aliquo caſu publi- D co id iudicetur neceſſarium ad vitandum ſcandalum, vel propter aliam ſimilem cauſam, id eſt accidentarium.

Si lex ex aliqua circunſtãtia ſit iniqua ceſſat obligatio ſine recurſu ad principem, D. Thom.

Caietan.

Secundò dicendum eſt: Quando certò conſtat legem non obligare, etiamſi poſſit ſine peccato ſeruari, ſubditus propria auctoritate poteſt illam non ſeruare. Probatur eadem ratione, & ita Doctores de his duobus caſibus indiſtinctè loquuntur; ſolùm ergo illos diſtinguo, vt notem differentiam, quia in priori caſu non ſolùm poteſt ſubditus, ſed etiam tenetur, legem non ſeruare, ſiue petat licentiam à ſuperiore, ſiue non petat; at verò in hoc poſteriori caſu, licèt poſſit agere contra verba legis, ad hoc non obligatur, quando certus eſt in obſeruantia legis non committi peccatum. At ſi de hoc dubitet, pro ratione dubij iudicandum erit. Nam ſi dubium ſit tantùm formidinis, & E probabiliter iudicet non eſſe peccatum conformari verbis legis, liberè poterit id facere ſi velit, quia iudicium probabile tollit practicè dubium. Si autem dubium ſit propriũ, & negatiuum, tenebitur ſubditus partem ſecuriorem ſequi, & abſtinere ab opere, licet videatur conforme verbis legis, quia tunc nullum habet principium, quo expellat practicum dubium, quia tunc ille eſt certus, ſe nõ peccare, non obſeruando legem, cùm ſupponatur eſſe certus, quòd illa non obliget; ergo tenetur illam viam certam ſequi, & relinquere dubiam. Patet conſequentia, quia tunc nec iuuari poteſt auctoritate legis, ſeu ſuperioris ad

2. *Certitudo legis non obligantis tollit recurſum ad principem*

ad deponendam conſcientiam dubiam, quia iam illi certò conſtat, legem non cóprehendiſſe opus illud, de quo eſt dubium, vt ſupponitur, nec etiam poteſt iuuari iudicio probabili, quia nullum habet, vt etiam ſupponitur; ergo nullo modo licet operari eum tali dubio, quod neceſſariò eſſe debet practicum.

3. *Iudiciũ probabile tollit recurſum ad principem. Caiet. Soto. Medina. Syluest. Cordub. Henriq. Sanc. Nauar.*

Tertiò dicendum eſt, quia probabiliter iudicat, legem non comprehendere caſum illum, ſecurè poteſt excuſari ab obligatione legis, etiamſi formidet, vel vtrinque habeat rationes probabiles dubitãdi. Ita tenent Caiet. & Soto ſupra, & Medina, & alij moderni in dicto art. 6. Sumitur ex Syluest. verb. *Papa*, q. 16. in fine, ſaltem iuxta diſtinctionem infra dandam. Idem Cordub. Henriq. & Sanci. infrà referendi, & idem ſentit Nauarr. in ſumma præludio 9. numer. 16. & cap. 13. num. 43. dicens, excuſari à peccato mortali, qui tranſgreditur legem humanam bona fide, & ex iuſta cauſa; illam verò eſſe cauſam iuſtam, ob quam legiſlator, ſi adeſſet, eum pro excuſato haberet. Vtrumque autem concurrit in præſenti, vt conſtat. Vnde fundamentum aſſertionis eſt, quia licet ſequi iudicium probabile, conſcientiam dubiam practicè deponendo.

4. *Limitatio Caietan. & Sot.*

Hanc verò aſſertionem limitant Caietanus, & Soto ſuprà, vt locum habeat, quando occaſio eſt ſubita, & vrgens periculum, ita vt non detur tempus conſulendi ſuperiorem, alioqui dicunt, in illo caſu recurrendum eſſe ad ſuperiorem. Et ita exponunt D. Thomam vtentem illa diſtinctione, quia non poteſt in alio dubio verificari, vt ſtatim dicemus. *D. Thom.* Hæc verò doctrina aliquibus modernis non placet, neque putant, diſtinctionem illam D. Thomæ de caſu, in quo poteſt, vel non poteſt conueniri ſuperior, poſſe applicari ad caſum formidoloſum cum iudicio probabili, quia quòd ſuperior poſſit, vel non poſſit conueniri, nihil refert ad certitudinem iudicij de tali caſu, an ſub lege comprehendatur, nec ne. Ideóque diſtinguunt duos modos epikiæ ſuprà tactos, ſcilicet, vel excipiendo caſum à poteſtate legiſlatoris, vel à ſola voluntate. *Duplex modus epikiæ notandus.* Et in priori dicunt, poſſe ſubditum ex probabili iudicio, quòd talis caſus non comprehendatur ſub poteſtate legis, excuſari à legis obſeruatione; nulla expectata interpretatione ſuperioris, nõ ſolùm in caſu ſubito, & vrgente, ſed etiam in quolibet alio. Probatur, quia tunc non agitur de interpretanda ſuperioris voluntate, ſed de poteſtate, quam non tenemur interpretari ex iudicio ipſius Principis, quando ipſe illam non declarauit, ſed ex principiis Theologiæ aut iuris. Et declaratur ampliùs: nam licèt Pontifex poſſit ſuam poteſtatem declarare per clauem ſcientiæ, nihilominus quandiu illa non vtitur, non tenemur illum conſulere de poteſtate ſua, ſed regulis doctrinalibus vti; ergo etiam in particulari caſu, qui à poteſtate legiſlatoris excipitur ſecundùm aliquas doctrinas probabiles, non eſt neceſſarium ad interpretationem Principis recurrere, etiamſi tempus detur, ſed licitum erit probabili iudicio iuxta probabilem opinionem vti. Confirmatur, quia ſi ſubditus iudicat, nunc verba legis non obligare, quia probabiliter iudicat, eſſe peccatum in tali facto, tunc vtrinque videtur eſſe periculum ſpeculatiuum, vel faciendi contra hanc legẽ, vel contra aliã; ergo licitum eſt ſubdito ſeruare aliam, quam probabiliter iudicat eſſe grauiorem, & magis obligare, neque ad hoc indiget interpretatione ſuperioris. Si verò iudicium probabile eſt, ſuperiorem excedere poteſtatem ſuam, præcipiendo rem grauiorem, vel cum maiori periculo, quàm poſſit, tunc ſubditus probabiliter credit non potuiſſe ferri præceptum pro tali caſu, & aliàs ſuam libertatem poſſidet; ergo poteſt ius ſuum anteferre, & contra verba legis pro ſua libertate operari abſque alia interpretatione.

7. *2. Pars ſententiæ Caiet. Vaſq. diſp. 196. c. 3.*

At verò in altero modo epikiæ in quo caſus excipitur à ſola voluntate, & non à poteſtate legiſlatoris, ait hæc opinio, non ſolùm eſſe recurrendum ad ſuperiorem, quando fieri poteſt in caſu probabili, ſed etiam ſi caſus ſit moræ impatiens, nec det tempus recurrendi ad ſuperiorem, non licere vti iudicio probabili ad non ſeruandam legem, ſed omnino eſſe ad literam ſeruandam. Ratio eſt, quia tunc eſt certum, nihil peccari ſeruando legem; itémque eſt certum verba legis de ſe comprehendere caſum illum, & à legiſlatore comprehendi potuiſſe; ergo quandiu non conſtat certò, legiſlatorem caſum illum excipere voluiſſe, non licet à verbis legis recedere propter ſolum probabile iudicium. Probatur conſequentia, tum quia verba legis ſuam vim, & auctoritatem habere debent, & quaſi ius ſuum poſſident, & ideo præferenda ſunt; tum quia hæc eſt tutior pars, quæ ſemper præferenda eſt; tum etiam quia tunc non peccat lex, etiamſi caſum illum comprehendat; ergo non poteſt per epikiam emendari; tum denique quia ſi hæc licentia detur, infinita ſequentur incommoda. Et ideo Iuriſperiti dicunt, cùm verba legis ſunt clara, non eſſe ab illis recedendum in caſu dubio, vt patet ex Panormit. in cap. 1. de conſtit. num. 14. *Panorm.* Denique hic applicari poteſt illa ratio, quia in caſu, in quo poteſt conueniri ſuperior, non licet vti illo probabili iudicio; ergo nec tunc etiam quando non poteſt conueniri, quia quòd poſſit, vel non poſſit conueniri, non facit, vt ſit magis certum iudicium.

6. *Quando nõ poteſt conueniri ſuperior licet vti epikia ex probabili iudicio.*

Nihilominus ſententiam Caietani, & Soti cenſeo eſſe practicè certam quoad hanc partem, vt quando non poteſt conueniri ſuperior, liceat ex probabili ſententia, aut iudicio epikia vti, ſiue caſus excipi iudicetur à poteſtate legiſlatoris, ſiue à ſola voluntate. Ratio eſt, quia iudicium probabile in rebus moralibus ſufficit ad prudenter operandum, præſertim vbi regula certa applicari non poteſt, vt ex materia de conſcientia, ſuppono. Item quia alius modus operandi eſt vltra humanam conditionem, & prudentiam, cùm omnis ferè cognitio humana coniecturalis ſit, & præſertim in rebus agendis. Item quia imponeretur grauiſſimum onus hominibus, ſi nunquam liceret eis vti epikia ex iudicio probabili, quando non patet aditus ad ſuperiorem. Quis enim auderet vnquam excuſari à lege poſitiua propter neceſſitatem occurrentem? cùm nemo ſit tam certus de ſufficientia cauſæ, quin dubitet, vel formidet. Item in his caſibus non poſſent ſimplices ſequi conſilium hominis docti, & pij, nec ipſe poſſet tale conſilium dare, quia nunquam ferè ducitur, niſi iudicio probabili. Conſtat autem contrarium eſſe in vſu totius Eccleſiæ, & approbari ab omnibus Doctoribus. Addo, ſine cauſa conſtitui in hoc differentiam inter epikiam per exceptionem à poteſtate, vel à voluntate: nam licèt in hoc ſit verum diſcrimen, quòd in priori modo poſſit ordinariè eſſe maior certitudo, quàm in ſecundo, quia certiùs cognoſcitur poteſtas, quæ libera non eſt, quàm voluntas, quæ libera eſt, nihilominus ſtante æquali incertitudine, cum probabilitate in iudicio, eadem eſt ratio, ſaltem vbi certò conſtiterit, legem poſſe ſeruari ſine peccato, quia tunc etiam verba legis retinent vim ſuam, & ferè applicari poſſunt aliæ rationes in poſteriori membro allatæ. Maximè, quia quoties epikia non fundatur in iudicio certo, licèt excipiat caſum à poteſtate legiſlatoris, ſemper debet etiam inniti in coniecturata mente eiuſdem legiſlatoris, quòd ſcilicet, noluerit talem caſum comprehendere. Nam cùm non eſt certum, ſuperiorem non poſſe hoc præcipere propter rei arduitatem, aut inordinationem, ſi ipſe ſuperior nihilominus ex certa ſcientia id præcipiat, declarans, ſe poſſe, & iudicans in tali actu non eſſe inordinationem, vel nimiam grauitatem, ſubditus tenetur obedire, dum non eſt certus, etiamſi probabiliter iudicet, quia præualet ius ſuperioris, & ſubditus debet ſuum iudicium deponere, vt eſt communis doctrina,

& in praxi neceſſaria;ergo in illo caſu de epikia non ſufficit probabile iudicium de defectu poteſtatis, niſi accedat etiam iudicium, quòd ſuperior in eo caſu ſic dubio noluerit obligare;ergo cùm hoc tantùm ſit probabile, non ſufficit, vel certè ſi ſufficit iudicium probabile de poteſtatis,& volontatis defectu, ſufficiet etiam iudicium probabile de defectu ſolius voluntatis.

7. *Altera pars opinionis Caieta. & Soto refellitur.*

Vltimò poſſet ſufficienter cõfutari illa opinio quoad hanc partem, quia rationes eius non ſufficiunt ad imponendum grauiſſimum onus, deberent enim conuincere, vel illud ſufficientiſſimè probare, maximè contra communem ſententiam. Ad principale ergo fundamentum negatur conſequentia; ad primá probationem reſpondeo; verba legis ſine voluntate non habere vim,nec auctoritatem ad obligandum: verba enim legis ſecundùm ſe tantùm ſunt ad oſtendendam voluntatem legiſlatoris tanquam ſignum expreſſum eius, non eſt tamen hoc ſignum tam certum, quin poſſit ex circumſtantiis limitari,&extendi,vt ſuprà viſum eſt;ergo quando ex circumſtantiis occurrentibus probabiliter limitantur verba, vt non comprehendãt caſum aliquem, iam ex vi verborum non eſt certum, caſum talem comprehendi ſub lege, licèt ſit certum comprehendi ſub ſignificatione verborum legis. Vnde cùm dicitur, verba legis quaſi poſſidere ius obligandi, reſpondeo, inde ſolùm probari in caſu omniſio dubio; vel cæteris paribus præferenda eſſe verba legis, & ſecundùm illa eſſe iudicandum de voluntate, non verò vbi eſt in contrarium iudicium probabile. Ad aliud autem de parte tutiori reſpondeo, ſatis eſſe ſequi practicè tutam, vt alibi dixi.Deinde dico,magis cauendum eſſe,ne recedatur à voluntate legiſlatoris, quàm à verbis eius,vt iura docent.Ad illud,quòd tunc non peccat lex,reſpondeo, licèt non peccet præcipiẽdo malum,vel nimis arduum, peccare poſſe, plus ſignificando, quàm legiſlator voluerit,& hoc poſſe per epikiam emendari. Neque hinc ſequentur incommoda,ſi re vera iudicium probabile,& prudens ſeruetur, quòd verò ſequi poſſint per abuſum, impertinẽs eſt,multóque maiora ſequentur, ſi homines non poſſint in huiuſmodi euentibus iudiciis probabilibus vti. Panormitanus autem,& Iuriſtæ loquuntur de iudice, qui tenentur ſecundùm leges iudicare, & inter partes iuſtitiã diſtribuere,& ideo debet ſequi verba legis, quando ſunt clara, niſi in eodem iudicio poſſit ſufficienter probari, aliam fuiſſe voluntatem Principis:nã tunc ſecundùm illam poſſet iudicare.

Panorm.

8. *Quando nõ eſt periculũ in mora quid faciendum.*

Maior mihi difficultas eſt circa aliam partem opinionis Caietani,quod ſtante iudicio probabili,non liceat illo vti ſine interpretatione, vel conſenſu ſuperioris,quando non eſt periculum in mora, ſed conueniri poteſt.Quia in interpretanda etiam lege naturali vtimur ſententia probabili ſine recurſu ad Papam,vel Prælatos; ergo in legibus humanis poteſt etiã id fieri quoad particularem vſum. Sic enim dicunt Iuriſtæ, poſſe iudicem ad ferendam ſententiam probabiliter interpretari legem in caſu dubio,nec oportere, vt ad ſuperiorem recurrat, vt conſtat ex Bartol.in l.1.C. de legib.num. 8.& 9. & aliis ibi, & in cap.1.de conſtit. Dices,id eſſe verum, quando agitur de interpretatione legis quoad ſenſum eius. Sed contrà: nam cur non erit idẽ,quando aliter coniecturamus mẽtem ſeu voluntatem legiſlatoris? vel cur potiùs erit neceſſarius recurſus ad ſuperiorem,quando probabiliter conſtat de voluntate eius præter eius verba, quàm cùm probabiliter tantùm conſtat de ſenſu eius in ambigua ſignificatione verborum. Deniq; in quolibet alio euẽtu licet vti in conſcientia probabili ſententia ſine recurſu ad ſuperiorem etiamſi ab illo poſſet expectari certius reſponſum;ergo.

Bart.

9. Nihilominus in hoc etiam non eſt recedendum à A communi ſententia, quæ videtur vſu omnium plorum,& prudentum confirmata. Et ad hoc ſuadendum valere poſſunt rationes factæ in ſecundo membro præcedentis ſententiæ.Et præterea,quia inordinatum eſt vti coniecturis, & propter illas ſolas relinquere verba legis,vbi poteſt certò conſtare de mente, & voluntate legiſlatoris. Et ideo in omni epikia ſolùm probabili debet hic ordo ſeruari. Et quamuis ordinariè magis neceſſarius ſit in epikia,quæ eſt de ſola voluntate legiſlatoris,quàm in illa,quæ circa poteſtatem verſatur,nihilominus in vtraque ſeruandus eſt,iuxta materiæ neceſſitatem,vel probabilitatis gradũ, quia, vt dixi, ſemper ibi miſcetur coniectura de voluntate legiſlatoris.Neque contra hoc obſtat illa ratio, quòd B iudicium non redditur certius ex hoc, quod ſit, vel non ſit recurſus ad ſuperiorem. Hoc enim eſt verum de certitudine ſpeculatiua, non verò de certitudine practica. Nam cùm poteſt conſuli ſuperior, ceſſat neceſſitas vtendi iudicio probabili de voluntate eius, quod ſecùs eſt,quando eſt periculum in mora, & ideo tũc poteſt illud iudicium probabile ad praxim applicari ex principiis certis, quòd in neceſſitate vti poſſumus iudicio probabili ad euitandum aliquod grauamen, vel ad conuenientem obſeruationem legum, vt in caſu magis difficili,& dubio explicabitur in puncto ſequenti.

10. *In dubio nõ probabili ad ſuperiorem recurrẽdũ.*

Quartò dicendum eſt de caſu dubio, in quo iudicari non poteſt probabiliter, an caſus comprehendatur ſub legis obligatione, nec ne. In quo ſententia communis eſt, recurrendum eſſe ad ſuperiorem, ſi fieri poſſit; vel ſi non poſſit, ſeruandam eſſe legem. Ita D. Thom. dicta q.120.art.1.ad 3.& dicto art.6.ad 2.Idem C Conrad.Caiet. & Medin. & Soto ſupra, Medin.Cod. de pœnit.tract.de ieiun.cap.de his,qui tenentur ad ieiun.Quæ ſententia per ſe euidens eſt in caſu patiente moram.vt conſulatur Princeps:nam ſi in caſu tantùm formidoloſo,& probabili hoc fieri debet, multo magis in caſu dubio. Item tunc impoſſibile eſt operari cũ conſcientia certa practicè,quia ex tali dubio naſcitur practica dubitatio,an tunc lex violetur, nec ne, agendo contra verba eius, & nullum eſt morale principium, quo poſſit practicè deponi illa conſcientia dubia, inconſulto ſuperiore, quando ille poteſt conſuli; ergo nunquam licet cum illo dubio agere contra verba legis, quia operari cum conſcientia practicè dubia ſemper eſt malum. Denique tunc lex poſſidet ſuum ius, & in aliis melior eſt conditio poſſidentis; ergo.

D.Thom. Conrad. Caiet. Medin. Soto. Med.

11. *1.Opinio.*

D Difficultas verò eſt, an idem ſit dicendum in caſu vigente, in quo ſuperior conſuli non poteſt. Multi indiſtinctè dicunt, etiam tunc non licere vti epikia, ſed ſeruandam eſſe legem,& eius verba.Ita Caiet.1.2. q.96.art.6.qui ita interpretatur D.Thomam ibi ad 2. indiſtinctè loquentem.Idem Soto dicto art.8. Med.dicto art.6.ad fin.diſt.3. & alter Medin. ſuprà,& omnes moderni,& Sanci.lib.2.de matrimon.diſp. 41.nu.37. Ratio eſt, quia impotentia conſulendi Principem, non poteſt in eo caſu dare certitudinem practicam, cùm dubitans nec iudicium probabile habeat de ceſſatione obligationis legis in illo caſu.Item in caſu du-E bio præſumptio eſt pro lege, quia verba eius per ſe ſufficiunt ad obligationem, vnde ad minimum ſe habet tanquam poſſidens in caſu dubio,cuius melior eſt conditio;ergo. Contrarium nihilominus tenet Syluest.dicto verb.*Papa*,q.16.dict. 2. in fine, cùm enim dixiſſet in dubiis interpretationem legis pertinere ad ſuperiorem,ſubdit,*Quod limita,ſi commodè poſſunt haberi, aliàs ſecùs, vt cùm in repentinis periculum eſt in mora.* Idem cum maiori extenſione habet verb. *diſpenſatio.* q.4.ſequitur Cordu.lib.3.q.13.ante regulã 1.Henriq. lib.14.de irregul.cap.3.num.3.liter. X. Duci videntur ex illo vulgati principio, quòd neceſſitas caret lege, hoc

Caiet. D.Thom. Sot. Med. Medin. Sanct.

2.Opinio. Syluest.

Cordub. Henriq.

Gratian. hoc enim allegat Sylu. ex Gratian. in §. *ſed notandum*, poſt cap. *remiſſionem*. 1. q. 1. & habetur in cap. 2. de obſeruat. ieiun. illa autem videtur grauiſſima neceſſitas, cùm res ſit dubia, & non detur locus conſulendi ſuperiorem: nam videtur nimis graue obligare hominem propter ſolum dubium, quando non eſt in poteſtate eius dubium expellere. Item qui dubitat de lege, vel de voto, non obligatur, quando non poteſt expellere dubium; ergo neque qui dubitat, an hic, & nunc lex obliget.

12\. *Prior ſententia cũ moderamine approbatur.* Mihi prior ſententia vera videtur, adhibito moderamine. Dico ergo, ſi dubium naſcatur ex concurrentia legum, quæ pro eodem tempore ſimul impleri nõ poſſunt, & homo dubitat, quid facere debeat, tunc licitè poſſe agere contra verba vnius legis, implendo eam, quam tunc, facta diligentia morali iuxta B perſonæ, & temporis capacitatem, bona fide iudicat eſſe grauiorem, & magis obligare. Quia ille homo non debet eſſe perplexus, nec neceſſariò peccare, & faciendo quod in ſe eſt, ſatisfacit vni legi, & aliam non tranſgreditur. Et hunc caſum abſque vllo dubio non excludũt priores auctores, ſed vt tritum, & vulgarem illum ſupponunt. *Doctores primæ ſententiæ exponuntur.* Vnde loquuntur de caſu, in quo certò conſtat, legem ſine peccato impleri poſſe, & dubium eſt de obligatione. Et tunc certitudo practica fundatur in illo principio, quòd in dubio ſatisfacit quis eligendo partem tutiorem: tunc etiam rectè applicatur illud principium, quòd neceſſitas caret lege. Deinde tunc non eſt epikia voluntaria, vt ſic dicam, ſed neceſſaria, quia in eo caſu non ſolùm poteſt quis non ſeruare legem poſitiuam, ſed etiam tenetur, vt ſeruet aliam naturalem, quam reputat grauiorem. Vnde etiam rectè poteſt in eo caſu proferri iudicium poſitiuum, non ſolùm probabile, ſed etiam certum, in eo caſu legem poſitiuam non ligare, quamquam hæc certitudo magis ſit practica, quam ſpeculatiua.

13\. At verò quando ex alia parte nõ eſt periculum peccati, & ſubdito conſtat, poſſe ſine peccato ſeruare verba legis, nullo modo poteſt in caſu dubio de obligatione, agere contra legem, quia manifeſtè ſe exponeret periculo peccandi tranſgrediendo legem, de qua iudicium probabile formare non poteſt, quòd ceſſauerit obligare, vt planè oſtendũt rationes prioris opinionis. Et fortaſſe auctores ſecundo loco allegati non loquuntur de hoc dubio, ſed de dubio formidinis, *Doctores ſecundæ ſententiæ quomodo intelligendi.* iuxta dicta in præcedenti puncto. Nec tunc allegari poteſt neceſſitas ſufficiens, quia illa non eſt neceſſitas vitandi aliud peccatum, vt ſupponitur, nulla autem alia poteſt eſſe ſufficiens ad non ſeruandam legem, niſi etiam ſufficiens ſit ad probabiliter iudicandum, legiſlatorem in tali neceſſitate, vel non potuiſſe, vel noluiſſe obligare; nam ſi tantùm ſufficit ad dubitandum, profectò & parua eſt neceſſitas, & maior eſt neceſſitas ſeruandi legem, vitando periculum peccati, & quaſi conſeruando illam in poſſeſſione ſua. Nec eſt ſimile, quando dubitatur de tota lege, an ſit lata, nec ne, quia tunc lex nondum poſſidet, ſicut in ſimili dixi de vot. lib. 4. de vot. c. 5. & 6.

14\. Atque ex his tandem reſponſum eſt ad ſecundam rationem dubitandi capite quinto poſitam. Nam l. 1. C. de legibus, intelligitur primò de interpretatione authentica, quæ vim habeat obligandi, & neceſſitatẽ *Bart.* inducat ita intelligendi legem. Ita Bart. ibi num. 8. & *Bald.* ſentit Bald. in leg. *cùm de nouo*, eodem. Secundò etiam intelligitur de interpretatione in caſu dubio, in quo ſubditus non poteſt reſtringere legem contra verba *Panorm.* eius, vt dictum eſt, & ita exponit Panormitanus cap. 1. *Bald.* de conſtitut. numer. 14. & inſinuat Bald. in lege 2. C. de legib. num. 2. & ſumitur ex leg. *cùm de nouo*, C. eo- *Cynus.* dem, vbi id notat Cynus. Gloſſæ verò, & auctores relati ibidem in tertia obiectione ad verum ſenſum fa-

A cilè trahi poſſunt; nam prima Gloſſa loquitur quan- *Gloſſa.* do ratio legis negatiuè tantùm ceſſat, & non contrariè. Altera verò Gloſſa intelligenda eſt in caſu dubio, in quo non licet æquitatem ſequi contra ius ſcriptum inconſulto Principe, niſi ipſamet æquitas ſcripta ſit, vt dicitur in l. *placuit*, C. de iudiciis, iuxta vulgatã lectionem eius. Et in eodem ſenſu videntur loquuti auctores in eadem obiectione allegati.

CAPVT IX.

Vtrùm aliquando lex tota per ſeipſam ceſſet, cauſa eius ceſſante.

Cvm lex ſit de ſe perpetua, & pro communitate 1. feratur, manifeſtum eſt, non poſſe ceſſare ex defe- *Lex de ſe perpetua eſt, & pro communitate fertur.* ctu cauſæ efficientis, non enim finitur per mortem ferentis, vel ſucceſſoris, vt ex dictis in lib. 1. conſtat, & conſequenter nec per ſolam temporis ſucceſſionem tollitur, quia indefinitè conſtitui debet. Quòd ſi aliquando poteſt ad certum tempus ferri, illud extraordinarium eſt, & tunc in ſuamet conſtitutione habet talis lex quaſi annexam reuocationem pro tali tempore, quæ pertinet ad alium modum ablationis legis infrà tractandum. Præterea non ceſſat lex ex defectu eorum, pro quibus fertur: nam communitas ciuitatis, aut populi de ſe perpetua eſt; nam per continuam ſucceſſionem conſeruatur, & licet ciuitas, vel populus omnino deleri poſſit, id rarum eſt, & non habet moralem conſiderationem. Igitur ſolùm poteſt lex ceſſare C per mutationem obiecti, circa quod verſatur, quæ (phyſicè loquendo) poteſt multipliciter cõtingere, tamen in præſenti ſolùm oportet conſiderare mutationem in materia legis quoad rationem propriam, ob quam ſub obligationem legis conſtituitur; nam ſi illa perſeuerat, non ceſſabit lex ex illo capite, ac ſubinde ſimpliciter non ceſſabit, niſi reuocetur, quia nõ habet aliam cauſam mutabilem, à qua in ſua conſeruatione pendeat, vt declaratum eſt. Si autem in obiecto ſub ea ratione ſpectato fiat mutatio, vndecumque illa mutatio proueniat, eadem eſt quæſtio, an ex vi talis mutationis in materia legis deſinat ipſa lex, idem enim eſt quærere, an ceſſante omnino, & totaliter ratione, vel fine legis, ceſſet etiam lex, ita vt omnino extinguatur, & de medio tollatur. Dico autem, *ceſſante omnino, & totaliter ratione legis*: quia iam hic non conſideratur ceſ- D ſatio in vno, vel in alio actu, nec alia ſimilis mutatio partialis, quæ ſolùm contingit in vna occaſione, vel in aliqua parte materiæ legis pro aliquo tempore: nã de hac partiali mutatione ſatis dictũ eſt in capite præcedenti. Quamuis aliter poſſit in præſenti conſiderari partialis mutatio, vel perpetua in aliqua notabili parte materiæ legis, vel tẽporalis in tota materia, de quibus in fine dicam.

Altera verò diſtinctio tradita capite præcedenti de 2. duplici ceſſatione rationis, vel finis legis, ſcilicet, con- *Ceſſatio poteſt eſſe contraria, aut negatiua.* traria, & negatiua, hic etiam valde neceſſaria eſt tum vt videamus, an vtraque locum habeat reſpectu integræ legis, tum vt explicemus, per quam illarum deſinat eſſe lex. Tũc ergo dicitur mutari contrariè obie- E ctum legis, quando propter mutationem materiæ, vel rerum, ſeu circunſtantiarum fit, vt ſit iniuſtum, vel quocumque modo turpe ſeruare legem, vel ſi fiat impoſſibile, aut ſaltem ita difficile, & arduum, vt moraliter iudicetur impoſſibile reſpectu totius communitatis, vel denique ſi fiat prorſus inutilis, & vanum reſpectu boni communis. Mutatio autem negatiua erit, ſi in tota materia legis iam non inueniatur ratio, ob quam lex poſita fuit, licet ea ſublata, adhuc materia per ſe mala non ſit, nec impoſſibilis, nec inutilis, aut iniuſta.

Quando ergo mutatio fit contrariè in tota materia legis,

Mutatio contraria legis vigorem extinguit. Auguſt.

legis, nulla eſt difficultas, nec controuerſia, omnes enim fatentur, tunc legem ipſo facto ceſſare, quia eo ipſo incipit non eſſe iuſta; ergo incipit non eſſe lex, quia, vt ſæpe ex Auguſtino diximus, lex iniuſta non eſt lex. Antecedens patet, quia lex de re iniqua, impoſſibili, vel non conferente aliquid ad bonum commune eſt iniuſta, & nulla, vt ex dictis in lib. 1. conſtat; ſed per mutationem contrariam in obiecto factam res præcepta incipit eſſe iniqua, impoſſibilis, vel inutilis, vt explicatum eſt; ergo ſi lex vlteriùs duraret, iam eſſet de re iniqua, ac ſubinde ipſa eſſet iniqua, aut eſſet de re impoſſibili, vel inutili, & conſequenter ipſa eſſet iniuſta. Vnde fit, in huiuſmodi euentu non eſſe neceſſarium, vt Princeps illam reuocet, vt licitè poſſit non ſeruari, neque etiam vt conſuetudine tollatur: nam priuſquam conſuetudo introducatur, iuſtè incipiet non obſeruari: & ideo dicitur ipſo facto ceſſare. Hoc autem per ſe notum eſt, quando incipit eſſe iniqua ipſa obſeruatio legis, quia repugnat durare obligationem ad aliquid iniquum faciendum. Idem autem eſt, ſi fiat impoſſibilis, quia ad impoſſibile nemo obligatur, & reſpectu communitatis ſufficit, quòd ſit impoſſibilitas moralis; ergo ceſſabit tunc lex ipſo facto reſpectu communitatis; ergo etiam reſpectu ſingulorum. Eadémque ratio eſt, ſi fiat materia inutilis, & vana reſpectu boni communis: nam eo ipſo fit incapax obligationis legis reſpectu communitatis, & conſequenter etiam reſpectu ſingulorum. Oportebit au-

Euidentia neceſſaria eſt vt lex vigorem ſuum perdat.

tem, vt talis mutatio vniuerſaliter facta in tota materia legis manifeſta ſit, & euidés; nam in dubio ſemper lex retinet ius, & quaſi poſſeſſionem ſuam, ſempérque pro illius iuſtitia præſumitur. Præſertim quia quando mutatio non eſt euidens, & manifeſtè nota omnibus, ſignum eſt, non eſſe tantam, nec tam vniuerſalem, & ideo hîc non videntur neceſſariæ aliæ diſtinctiones de maiori, vel minori dubio; ſed ſimpliciter exigenda eſt notitia certa, ſatis verò erit, quod ex publica, & conſtanti populi opinione conſurgat.

4. Solùm ergo ſupereſt nonnulla difficultas, quando ratio legis tantùm negatiuè ceſſat generaliter, videtur enim id ſatis nõ eſſe, vt tota lex ceſſet, Primò quia eadem videtur eſſe ratio, & proportio totius ad totum, quæ partis ad partem, ſed ceſſante illo modo ratione legis in particulari, nõ ceſſat obligatio legis; ergo nec ceſſante in generali, tota lex perit. Secundò, quia ceſſante negatiuè ratione legis, non conſtat ſtatim ceſſare voluntatem Principis; ergo non eſt neceſſe ſtatim ceſſare legem. Patet conſequentia, quia lex à voluntate Principis habet ſuam efficacitatem ad obligandum. Antecedens autem ſuprà probatum eſt, quia voluntas poteſt vel à principio pluribus rationibus moueri, & Princeps poteſt præcipuam vel notiorem exprimere, & non omnes, vel certè poteſt voluntas in principio vna ratione moueri, & deinde alia continuari, vt ſuprà de tributis dicebamus. Tertiò, quando ratio, vel finis tantùm negatiuè deſinit, adhuc poteſt lex ſine peccato ſeruari; ergo ſeruanda eſt ex eadem obligatione donec reuocetur. Antecedens ex declaratione terminorum ſupponitur. Conſequentia verò probatur, quia tunc nullum eſt periculum in obſeruatione legis, & poteſt eſſe magnum in illius tranſgreſſione, tum quia non poteſt eſſe ſtatim certum, voluntatem Principis ceſſaſſe, tum quia poſſunt ſequi magna moralia incommoda, ſi tanta licentia populo tribuatur. Denique pro hac ſententia referri poſſunt auctores dicentes, legem non ceſſare, licèt eius ratio ceſſet, quos in principio capitis præcedentis retuli.

5. *Ceſſante ratione legis quando ceſſat lex.*

Nihilominus communis conſenſus eſt, ceſſante ratione legis generaliter, ſeu frequentiùs in tota communitate legem ceſſare. Ita cenſent in primis omnes, qui affirmant, ceſſante ratione legis in particulari, etiam negatiuè tantùm, ceſſare in illo particulari obligationem legis; nam à fortiori coguntur id dicere in vniuerſali, & ita poſſunt pro hac ſententia allegari Panorm. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccleſiar. Vbi idem planè ſentiunt Innoc. Anton. & alij cap. præced. allegati. Clariùs verò hoc docent Ledeſm. 2. p. quarti. q. 17. art. 2. dub. 3. ad 4. & q. 18. à dub. 12. poſt ſecũdam concluſionem, & dub. 14. poſt 3. concluſ. Couarr. in 4. 2. p. §. 9. numer. 8. & in cap. *cùm eſſes*, de teſtam. num. 9. vbi refert Forton. de vltim. fin. illat. 15. & 16. Idem Caſtro lib. 1. de lege pœnal. cap. 5. docum. 5. Caiet. 2. 2. q. 147. artic. 5. & in alijs locis ſuprà citatis, & communiter expoſitores D. Thomæ dict. art. 6. q. 96. in 1. 2. & Soto eodem modo loquitur, addit tamen limitationem, quam expendere neceſſe eſt, priuſquam veram rationem, & reſolutionem eius tradamus.

Panormit. *Innoc.* *Anton.* *Ledeſm.* *Couarr.* *Forton.* *Caſtro.* *Caiet.* *D. Thom.* *Soto*

6. Dubitari ergo poteſt, an intelligendum ſit, ceſſante ratione legis in vniuerſali, ceſſet lex ipſo facto, ita vt poſſit à ſubditis licitè non ſeruari, nulla expectatâ Principis declaratione, vel reuocatione, vel ſolùm dicatur ceſſare, quia deficiente cauſa, tenetur Princeps legem tollere. Reliqui enim auctores (Soto excepto) licet punctum expreſsè non attingant, planè loquuntur de ceſſatione ipſo facto. Et poteſt hoc confirmari, quia aliàs non eſſet hic modus peculiaris deſitionis legis, diſtinctus ab illius reuocatione, ſed ad ſummum aſſignaretur per hoc quædam legitima cauſa abrogandi legem. Sicut poſſunt etiam aliæ plures aſſignari. Item quia pro fundamento ſumitur, ceſſante cauſa, ceſſare effectum, quod intelligitur de ceſſatione ipſo facto, vt ſumitur ex cap. *& ſi Chriſtus*, de iur. iur. Et ideo ſolet explicari de cauſa propria, & adæquata, à qua effectus in conſeruari pendeat, vt ibi Gloſſa ſentit, & clariùs Gloſſ. in cap. *poſt tranſlationem*, de renunciat. verb. *ceſſante*, & in §. *ſed ſciendum*, poſt caput *ſtatuimus*, 61. diſtinct. verb. *cauſa*, in fine, & in cap. *quod pro remedio*. 1. q. 17. per textum ipſum. Cùm autem hîc loquimur de ceſſatione cauſæ, vel rationis, vel finis legis, de adæquata cauſa loquimur, alioqui non diceretur ſimpliciter ceſſare cauſa; ergo illa ceſſante debet ipſo facto ceſſare lex, quia ab illa pendet voluntas Principis, quàm vtilitas legis. Vnde ſi ratio à principio non fuiſſet, non poſſet lex iuſtè ferri; ergo nec poteſt ſine illa iuſtè conſeruari.

Gloſſa.

7. Nihilominus Soto contrarium apertè ſentit; nam in l. 1. de iuſtit. quæſt. 6. art. 8. ſic ait, *ſi in toto genere cauſa ceſſauerit, tunc & lex quoque ceſſare debet; veruntamen antequam Princeps, vel conſuetudo illam abroget, vim ſuam non amittit*. Vbi loquitur clarè de ceſſatione cauſæ negatiuè: nam ea interueniente in particulari, negat ſufficere, vt obligatio legis in particulari ceſſet. Idq́ ferè repetit in lib. 5. q. 4. art. 5. ad 1. *Nam licèt Principi*, inquit, *incumbat illam mutare, tamen ſubditis non licet contrà facere, dum ius naturæ id permittit* (vtique quod erat per legem præceptum) *niſi iam eſſe inciperet contra ipſum*. Itaque quandiu ratio legis non ita ceſſat, vt quod præcipit incipiat eſſe contra ius naturæ, non putat ceſſare legem ipſo facto, donec abrogetur. Non declarat autem Soto, quo fundamento ductus fuerit, inſinuat autem, quandiu materia legis eſt capax obligationis, tandiu durare legem, niſi reuocetur. Per ſolam autem ceſſationem rationis, etiam in vniuerſali non fit materia legis incapax obligationis, quia poteſt non eſſe mala, & eſſe vtilis Reipublicæ, etiamſi fortaſſe non ſit talis, vel neceſſaria, ſicut antea, hoc enim non eſt ſatis, vt ſtatim per ſe cenſeatur lex ablata. Cõfirmari hoc poteſt ab incommodis, quia contra debitum ordinem eſt, vt lex à ſuperiori poſita ſine cõſenſu illius non ſeruetur, dum licitè & facilè ſeruari poteſt: nam inde etiam ſcandala, & perturbationes, vel fraudes in Republica oriri poſſunt. Vnde poteſt media via excogitari, nimirum, ceſſante cauſa, vel ratione legis in vniuerſali, ceſſare quidem legem in ſeipſo facto,

nihil

nihilominus tamen non poſſe ſubditos licitè incipere agere contra illam, donec Princeps declarauerit ceſſaſſe, quia ita expedit ad commune bonum. Ad eum modum, quo diximus in ſuperiori libro, pœnam incurri ſæpe ipſo facto, ante ſententiam verò declaratoriam non obligare.

8\. *Duplex materia legis humanæ.* Vt meam ſententiam explicem, ſuppono ex ſuprà dictis, duplicem eſſe materiam legis humanæ. Quædam enim talis eſt, vt per ſe ſpectata ſit honeſta, & contineat actum virtutis, vt eſt præceptum ieiunij, orationis, &c. alia eſt materia per ſe indifferēs, vt portare, vel nō portare arma, extrahere à loco has res, vel illas, & ſimilia. Et hinc oritur alia differentia inter ipſas leges: nam cùm omnes leges humanæ conſtituāt actum, vel omiſſionem in aliqua ſpecie virtutis, vel vitij, vt ſuprà viſum eſt, quando materia legis in ſe, & per ſe habet honeſtatem, per legem conſtituitur proximè in illa ſpecie virtutis, ad quam per ſe, & intrinſecè pertinet illa materia, vt ieiuniū ponitur in ſpecie temperantiæ, & omiſſio eius intemperantia eſt; & ſic de aliis. Et idem eſt, quoties medium virtutis in tali materia poteſt per efficaciam legis conſtitui; vt eſt in lege taxante pretiū: nam ante legem illud non erat medium iuſtitiæ, poſtquam verò lege definitum eſt, in illo conſiſtit medium, & ideo actus illius legis in ſpecie iuſtitiæ conſtituitur, & illius violatio iniuſtitia eſt. At verò quando actus eſt indifferens de ſe, & à lege non præcipitur, conſtituendo in illo intrinſecum medium virtutis, ſed ſolùm propter vtilitatem ad aliquē finem extrinſecum, lex illum præcipit, aut prohibet, tunc tota honeſtas actus ex illo fine ſumenda eſt, & ſub illa accipit propriam obligationem, & neceſſitatem ex vi legis. Vnde tandem fit, vt in prioribus legibus finis extrinſecus materiæ præcepti nunquam ſit adæquatus legis: nam ſemper intrinſeca honeſtas, & ratio virtutis habet rationem finis proximi, & intrinſeci; imò finis eſt per ſe ſufficiens, licet omnis finis extrinſecus ceſſet: at verò in poſterioribus legibus finis extrinſecus eſt adæquatus, quia materia per ſe, & propter ſe non eſt capax præcepti, ſed tantùm propter vtilitatem in ordine ad aliquem finem extrinſecum.

9\. *Lex præcipiens actum virtuoſum non ceſſat deficiente quocunque fine extrinſeco.* Dico ergo primò: Lex præcipiens actum de ſe bonum, conſtituendo illum intrinſecè in aliqua materia virtutis, non ceſſat deficiente vniuerſaliter, quocunq; fine extrinſeco legis, etiāſi in illo genere fuerit adæquatus reſpectu intentionis legiſlatoris, & fortaſſe ita ſpectatus quòd ſine illo legem non tuliſſet. Probatur ratione facta pro opinione Soti, quia ceſſante omni fine extrinſeco, materia talis legis manet per ſe honeſta, & capax legis propter ſolum intrinſecum finem, id eſt, propter honeſtatem talis actus, & hic finis intrinſecus ſemper eſt intentus à legiſlatore, quandoquidem in tali genere virtutis conſtituit neceſſitatem, & medium illius actus; ergo ceſſante quocunque fine intrinſeco, habet lex illa vnde ſufficienter ſubſiſtat; ergo non euacuabitur. Et confirmatur: nam (ſi attentè res conſideretur) tunc non ceſſat cauſa adæquata legis, nam potiſſima cauſa finis, & ratio quaſi proxima illius legis, eſt honeſtas actus; ergo nō eſt, cur ceſſet lex. Denique quandiu durat materia præcepti cum ſua ratione formali, manet obligatio præcepti. Quia (vt D.

D. Thom. Thomas tradidit 1. 2. q. 100. art. 9. ad 2.) aliud eſt, quod legiſlator intendit præcipere, aliud, ad quod intendit præcipere, vnde ſicut præceptum de ſe obligat ad primum, & non ad ſecundum, ita è contrario, quandiu durat primum, ſi in eo perſeuerat ratio ſufficiens præcepti, durat præceptum, licèt finis extrinſecus ceſſet. Exemplis res declaratur: nam lex de ieiunio licèt feratur propter macerationem carnis, & fingatur communitas non indigens illo medio ad illum finem, quia habet multa alia, vel quid ſimile: nihilominus lex ieiunij obligabit, vt eſt certum; at ſi actus deſineret eſſe

A actus temperantiæ, vt in caſu neceſſitatis extremæ, tunc ceſſaret lex. Similiter ſi lex taxaret pretium tritici, quandiu in illo permanet æquitas iuſtitiæ, ita vt nō fiat euidenter inæquale, legis obligatio durat, etiamſi rationes omnes extrinſecæ, vel aliæ vtilitates ceſſent. Si autem ita res mutaretur, vt quantitas pretij euidēter eſſet iniqua, ceſſaret lex, & ſic de aliis.

Vnde infertur, ſi in tali lege ceſſet adæquatus finis tam intrinſecus, quàm extrinſecus, tūc ceſſare legem; ſi quis tamen aduertat, tunc ceſſatio finis non eſt tantùm negatiua, ſed tranſit in contrariam, quia materia iam non manet materia virtutis, ſed fit vitioſa, & ideo non poteſt eſſe materia legis obligantis. Et ſignum eſt, quòd tunc non ſolùm in generali, ſed etiam in particulari ceſſabit obligatio legis in tali actu, vel materia 10. *Ceſſante adæquato fine tam extrinſeco quā intrinſeco legis ceſſat lex.*

B eius. Vnde etiam fit, vt tunc lex ceſſet ipſo facto ſine alia recordatione, vel declaratione, quia deeſt fundamentum eius, nec poteſt eius obligatio cadere in materiam inhabilem. Solet eſſe vulgare exemplum in lege imponente tributum ad certum opus, vel finem, quo finito lex per ſe ceſſat, quia tunc non ſolùm negatiuè, ſed etiam contrariè ceſſat ratio legis, quia ex tūc incipit tributum illud eſſe iniuſtū. Quando verò non ceſſat intrinſecus finis, licèt extrinſeci ceſſent, ſicut non ceſſat lex ipſo facto, ita neque neceſſarium eſt, vt debeat per Principem abrogari. Quia materiæ honeſtas poteſt eſſe ſufficiens ad ſuſtentandam legem, niſi aliunde fieret lex nociua reipublicæ, vel intolerabilis; nam tunc ex alio capite poſſet eſſe obligatio reuocandi legem, imò etiam poſſet lex per ſe ceſſare, ſi nocu-

C mentum, vel grauamen eſſet generale, & nimium, quia tunc non eſſet ceſſatio negatiua, ſed contraria, vt conſtat. Vltimò tamen aduerto circa hanc aſſertionē, ſermonem eſſe de propria lege: nam ſi ſit ſermo de præcepto ab homine, & ex ſola obedientia, ſic fieri ſæpe poteſt, vt ceſſante fine, vel cauſa præcepti, ceſſet obligatio eius, etiamſi actus præceptus ſit aliàs intrinſecè honeſtus, vt ieiunium, vel oratio, vt ſi ſuperior præcipiat ieiunare ſemel in hebdomada hoc menſe, ſi conſtat, præceptum imponi propter ſpecialem neceſſitatem, vel occaſionem, & illa ante menſem finitur, intelligimus ceſſaſſe præceptum. Quia reſpectu illius præcepti tota ratio præcipiendi eſt finis extrinſecus, non extrinſeca honeſtas, licèt hæc præſupponatur: cuius ſignum eſt, quia tranſgreſſio talis præcepti non eſt intemperantia, v.g. ſed inobedientia; ſecùs verò eſt in *Differentia inter legem & præceptū.*

D lege propria, per quam primò intenditur honeſtas virtutis, ſub qua actus quaſi eſſentialiter conſtituitur.

11\. *Lex præcipiens actum indifferentē ob finem extrinſecū ceſſante adæquato fine ceſſat lex.* Dico ſecundò: Quando lex præcipit actum de ſe indifferentem propter finem extrinſecum, tunc ceſſante in generali adæquato fine talis legis, per ſe, & ipſo facto ceſſat talis lex, & obligatio eius. Ratio eſt, quia tūc ceſſatio finis negatiua tranſit in cōtrariā, quia facit materiam incapacem legis. Probatur, quia actus de ſe indifferens nonquā poteſt per ſe, vel propter ſe præcipi, quia vt ſic non eſt per ſe amabilis honeſtè, imò ſi ita fiat, nō honeſtè fiet, &, quod certius eſt, talis actus nō eſt materia legis, niſi propter aliquam communem vtilitatem, ad quam poſſit prodeſſe, vel eſſe neceſſarius, præcipiatur. At verò ceſſante fine legis

E in generali, actus ille neceſſariò incipit eſſe inutilis ad commune bonum; ergo eo ipſo fit incapax obligationis legis humanæ, ac ſubinde ceſſat ipſo facto lex. Conſequentiæ cum maiori ſatis patent ex dictis. Minor autem eſt euidens ex hypotheſi: nam ponimus ceſſare finem adæquatum, propter quem præcipiebatur ille actus, non poteſt autem ceſſare ille finis, niſi vel quia bonum proximè intentum per illum actum deſinit eſſe commodum ad commune bonum reipublicæ, vel quia ipſemet actus deſinit eſſe vtilis ad tale commodum: vtroque autem modo fit ille actus inutilis, & otioſus reſpectu communis boni, & conſequenter

ter deſinit eſſe materia legis. Dices, fieri poſſe, vt, licèt actus ſit inutilis ad finem à lege intentum, ad alios fines vtilis ſit. Reſpondeo, illud eſſe per accidens, & materiale, quia lex non conſiderauit in tali actu, niſi talē rationem commodi, & publici boni, & ideo illa ablata non manet materia illius legis, & conſequēter nec lex. Nam licèt actus poſſit eſſe vtilis ſub alia conſideratione, de illo non eſt lex data illo intuitu, & ita illa vtilitas nondum cenſetur neceſſaria reipublicę, donec de illo actu illo intuitu feratur lex.

Ad ceſſationem legis non requiritur vt talis lex deſinat obligare.

Et hinc ſequitur primò, in huiuſmodi euentu non eſſe neceſſarium decretum Principis, vt liceat non ſeruare legem poſtquam ſic ceſſauit: nam ipſo facto deſiit lex; ſolùm ergo eſt neceſſarium, vt de tali ceſſatione publicè, & manifeſtè conſtet per euidentiam facti generaliter noti in tali republica, ſeu communitate, quia eo ipſo, quòd lex ceſſat dicto modo, non eſt lex; ergo ex ſe non obligat; ergo vt ceſſet cum effectu, reſpectu communitatis, ſatis eſt, quòd illi ſit publicè nota. Nec datur ſufficiens ratio, cur neceſſe ſit expectare decretum Principis, quia vel eſſet neceſſarium per modū reuocationis, & hoc non, quia lex per ſe deſiit; vel per modum authenticæ declarationis, & hoc etiam dici non poteſt cum fundamento, quia nec ex natura rei hoc eſt neceſſarium, nec in iure poſitiuo inuenitur illud eſſe ſpecialiter præceptum. Neque in hoc debet ceſſatio legis cum pœna comparari, quia pœna eſt de ſe violenta, & ab extrinſeco illata, & ideo ex ſe requirit actionem, vel influxum iudicis, niſi cōtrarium expreſsè per legem diſponatur, & ideo non incurritur ipſo facto, niſi lex hoc declaret, & licèt incurratur ipſo facto, non excluditur ſententia declaratoria delicti, niſi vbi lex illam excludit, vel aliàs conſtat, quia ſemper eſt fauor rei, quòd non ſit obnoxius pœnæ, donec condemnetur. At verò ceſſatio legis in illo caſu non eſt violenta, imò per illā quaſi reſtituitur reſpublica ad priſtinum ſtatum, & ad ſuam libertatem, & in fauorem eius cedit, & ideo nulla eſt neceſſitas talis decreti per modum ſententiæ declaratoriæ. Dices, eſſe neceſſariam per modum promulgationis: nam hęc neceſſaria eſt in ablatione legis, cùm à Principe reuocatur. Reſpondeo, eſſe diuerſam rationem: nam reuocatio pēdet ex voluntate Principis, quam oportet omnibus proponi; ceſſatio autem legis, ceſſante cauſa eius, non pendet ex voluntate Principis; ſed ex facto ipſo, & ideo ſatis eſt, factum eſſe omnibus notum. Vt ſi per legem fuit impoſitum tributum ad ædificationem pōtis, & publicè conſtat, opus eſſe finitum, & iam nihil in eo expendi, ſatis per hoc promulgatum eſt, tributum ceſſaſſe, & ſic de aliis. Sufficit ergo publica notitia, & ſatis certa de generali ceſſatione cauſæ, & hæc ad minimum neceſſaria eſt, nec exiſtimo ſufficere, vt vni, vel alteri in particulari ſit nota, quia donec lex ceſſet reſpectu communitatis, non ceſſat reſpectu particularium perſonarum, & vt ceſſet pro communitate neceſſarium eſt, cauſam ita ceſſaſſe, vt hoc poſſit communitati conſtare, ac ſubinde vt ſatis ſit publicè nota. Et hoc maximè locum habet quando obſeruatio legis incipit eſſe iniuſta: nam tunc euidentiùs conſtat de ceſſatione legis; poteſt autem dici iniuſta, non ſolùm quando confert ſpeciale nocumentum, ſed etiam quando eſt omnino inutilis, & ſine ratione.

13. *Iuriſtarum diſtinctio examinatur.*

Secundò poteſt ex dictis intelligi, quam probabilitatem habeat diſtinctio quam nonnulli Iuriſtæ tradiderunt inter legem, quæ fertur propter tollenda inconuenientia, quæ ex aliquo facto frequenter ſequuntur, & legem, quæ per ſe fertur propter aliquod bonum, & vtilitatem. Nam priorem dicunt ceſſare quoties inconuenientia ceſſant; poſteriorem autem minimè ceſſare, licèt ceſſet ratio vtilitatis. Ita inſinuat Gl. in dicto cap. *& ſi Chriſtus*, de iur. iur. verb. *ceſſante*, in principio, & priorem partem probat ex illo textu exēplo iuramenti, quod prohibetur tantùm ratione periculi peierandi, & ideo ceſſante periculo, licet. Alterā verò partem probat ex cap. *Dixit Dominus.* 32. q. 1. & cap. *tantum.* 32. q. 7. quæ iura nihil ad rem faciunt: nā loquuntur de matrimonio, quod eſt vinculum indiſſolubile, de quo alia eſt ratio. Eandem diſtinctionē indicat Nauarr. in ſum. cap. 16. num. 36. & 37. vbi ſentit cum Caiet. clandeſtinum matrimonium (ſaltē antè Tridentinum Concilium) potuiſſe licere ceſſantibus inconuenientibus, propter quæ prohibetur: & nihilominus ait ceſſante fine legis in particulari, non ceſſare legis obligationem quando finis ille erat bonum aliquod acquirendum per medium à lege præſcriptum. Vnde ibi non ſolùm loquitur de ceſſatione legis in vniuerſali, ſed etiam in particulari, vt ſuprà notaui. *Glossa.* *Nauar. Caiet.*

At certè formaliter loquendo, nulla videtur eſſe differentia, quia ſi lex datur propter vitanda incommoda, pro fine habet remotionem incommodorum; ergo eadem eſt ratio de ceſſatione illius finis, & de aliis tam in vniuerſali quàm in particulari. Solùm ergo poteſt eſſe differentia quædam quaſi materialis: nam lex, quæ ponitur tantùm propter incommoda vitanda, non ſolet præcipere actum per ſe propter bonitatem eius, vel prohibere propter malitiam, ſed ſolùm propter occaſionem mali vitandam, & tunc ceſſante fine generaliter negatiuè, ceſſat etiam contrariè, quia actus fit inutilis, & incapax materiæ legis. Sicut diximus alibi de voto facto non ingrediendi talē domum propter vitandam occaſionem, ablata inde occaſione iam non obligare votum, quia tunc non ingredi talem domum, eſt materia indifferens, & impertinens ad religionem; ita ergo proportione ſeruata, erit in lege. At verò lex quæ præcipit actum propter ſe, & propter aliquem bonum finem, non ſtatim deſinit, ceſſante fine, quia in ipſo actu poteſt manere intrinſeca honeſtas, propter quam præcipiatur; ſi autem nō reperiatur, ſed ſit actus de ſe indifferens, idem prorſus dicendum erit de lege, quæ illum præcipit propter bonum acquirendum, quod de lege prohibente illum propter incommodum vitandum, vt ex dictis ſatis patet. Et è contrario ſi lex præcipiens, vel prohibens aliquid propter vitandum incommodum, habeat materiam per ſe honeſtam, & conuenientem, vltra vitationem incommodi, tunc non ceſſaret lex, etiamſi neceſſitas vitandi incommodum ceſſaret, tunc enim procedunt omnia in prima aſſertione dicta. In quo etiam attentè conſiderandum eſt, an aliquid prohibeatur ratione periculi, vel tantùm ratione futuri effectus; nam ordinariè prohibitio fit propter periculum, quod per ſe ineſt actui, & ideo licèt certò conſtet, non futurum effectum, ſeu damnum, nihilominus non ceſſabit obligatio legis, & effectus eius, quia ſemper actus eſt de ſe obnoxius illi incommodo, vt in præced. libro latiùs dixi cap. 23. Vnde non mihi probatur exemplum de clandeſtino matrimonio, quo Caiet. & Nauar. vtūtur: nam illi actui ita eſt annexum periculum, vt nec in vniuerſali, nec in particulari poſſit ab eo ſeparari, & ideo nunquam ceſſat obligatio eius, eo quòd certiſſimum ſit, omnia incommoda eſſe præcauenda. Vnde eo modo, quòd nunc matrimonium factum coram parocho, & teſtibus poteſt eſſe clandeſtinum ex defectu denunciationis, iuxta cap. vlt. §. 1. de clandeſtin. deſpon. non eſt licitum tale matrimonium etiamſi negatiuè ceſſet finis præcepti, niſi aliæ cauſæ legitimæ occurrant, ob quas per epiikiam iudicetur, præceptum hic, & nunc de illa accidentali ſolemnitate non obligare. Et hoc modo videtur tandem explicare exēplum illud Nauarr. vbi ſuprà. 14. *Diſtinctio diligenter notanda.* *Caiet. Nauar.*

15. *Quando obligatio fraternæ correctionis ceſſat declaratur.*

Tertiò hinc obiter expeditur difficultas in capite præcedenti huc remiſſa de præcepto correctionis fraternæ, cuius obligatio etiam in particulari ceſſat, ceſſante

ſante ſpe vtilitatis correctionis, ac ſubinde per ceſſationem negatiuã rationis legis, vnde cùm illa ſpes, vt plurimum generaliter ceſſet, conſequenter dicendum erit, totum præceptum ceſſare. Ad quod Medin. Ledeſm. & Couarr. ſuprà reſpondent, legem correctionis fraternæ datam eſſe propter priuatum bonum ſingulorum, & ideo in vnoquoque poſſe ceſſare, quoties in particulari ceſſauerit finis eius, etiam negatiuè tãtùm; ſecus verò eſſe in legibus, quarum finis communis eſt, & vniuerſalis, vt ſunt præceptum ieiunij, & ſimilia. Sed, vt verum fatear, non ſatis intelligo diſtinctionis ſenſum, aut rationem: nam omnis lex eſt propter commune bonum, licèt illud nõ in communitate immediatè, ſed in ſingulis intendatur, & acquirendum ſit. Sic enim lex ieiunij eſt propter Eccleſiæ bonum, tamẽ vtilitas eius exercetur in ſingulis. Ita verò etiam eſt commune præceptum de correctione fraterna, eius autem fructus in ſingulis in particulari procuratur; nulla eſt ergo differentia. Faciliùs ergo reſpondetur, vt attigit etiam Ledeſm. ſuprà, in correctione fraterna nõ interuenire epiikiam, nec ceſſationem obligationis propter ceſſationem finis, quia eſt præceptum affirmatiuum, quod nõ obligat pro ſemper, nec etiam habet determinatum tempus, pro quo obliget, ſine qua determinatione, vt ſuprà dixi, non habet locum epiikia. Quando ergo non eſt ſpes fructus, non ceſſat obligatio præcepti affirmatiui corrigendi fratrem, ſed ſolùm illa obligatio, quæ de ſe indefinita eſt, non coarctatur ad hoc tempus, quia recta ratio dictat, pro tunc non obligare, quia non eſt tempus vtile, neque ſubiectum eſt diſpoſitum. Sicut præceptum eleemoſynæ obligat ad ſubueniendum indigenti, ſi tamen ſubuentio futura eſſet nociua, vel ſi certò cõſtaret, indigentem non vſurum eleemoſyna, nõ obligaret præceptum, non per ceſſationem, aut epiikiam, ſed quia nõ eſt talis occaſio, pro qua obliget illud præceptum, quod naturale eſt, & non tantùm poſitiuum. Addo eo modo, quo dici poteſt, ceſſare ibi rationem præcepti, non ceſſare tãtùm negatiuè, ſed etiam contrariè, quia tunc correctio non eſſet actus virtutis, ſed otioſus, & inutilis, & poteſt eſſe nociuus proximo potiùs, quàm vtilis.

Medina. Ledeſm. Couar.

Ledeſm.

14. Tandem ex his facile eſt reſpondere ad rationes dubitandi in principio poſitas. In quarum prima petebatur difficultas, quia ex dictis videtur ſequi, nõ eſſe differentiam inter ceſſationem legis in vniuerſali, vel in particulari, propter ceſſationem finis, tãtùm negatiuè cũ proportione, ſcilicet, in vniuerſali, vel particulari; hoc autem videtur eſſe contra communem ſententiam ſuprà relatam. Sequela patet, quia in vniuerſali nunquam ceſſat lex, ceſſante fine eius purè negatiuè, ſed oportet, vt ceſſet cõtrariè, ſaltem hoc modo, quòd fiat actus inutilis, & conſequenter incapax materiæ legis; ac ſi hoc modo ceſſet in particulari, etiam ceſſabit obligatio legis; ergo. Reſpondeo, differentiam in hoc conſiſtere, quòd ceſſante adæquato fine legis modo explicato, conſequenter ceſſet abſoluta ratio conſtituendi legem, quia cum illa ceſſatione finis eſt neceſſariò coniunctum, vt materia reddatur inutilis ad legẽ. At verò ſi finis in vniuerſali ſubſiſtat, etiamſi in particulari actu ceſſet, manet ratio integra, cõmunis legis, quæ non reſpicit ad ſingula, ſed ad id, quod frequentiùs accidit: & ideo licèt in particulari ceſſet negatiuè ille finis, non fit inutilis actus, nec in eo ceſſat cõtrariè ratio legis, quia ſemper ratio illa communis poteſt mouere ad illum actum propter commune bonum, & propter conformitatem ad legem, & ad totum corpus, vt capite præcedenti explicatum eſt.

Differẽtia inter ceſſationẽ legis in vniuerſali, & in particulari.

17. Ad ſecundam rationem de voluntate Principis facilè reſpondetur ex dictis, cùm ceſſante ratione legis in generali, eo ipſo fiat inutilis lex, & materia eius fiat incapax obligationis iuſtæ, conſequenter neceſſarium eſſe, vt ceſſet voluntas legiſlatoris; tum quia ſolùm voluit iuſtè obligare, & quãtum licitè poſſet, neque aliud præſumendum eſt, tum etiam quia facta mutatione in materia legis, nõ poſſet obligare, etiamſi vellet. Quòd ſi fingatur (vt in eodem argumento additur) ceſſãte priori ratione aliam ſuccedere, vt in tributis dici ſolet, reſponſum eſt, priorem legem ceſſaſſe, & aliam non eſſe latam. Vnde ſi velit Princeps obligare ad eundem actum propter nouam rationem inſurgentem, oportet, vt denuo legem ferat, ſeu illam voluntatem promulget, aliàs non poterunt ſubditi ex vi prioris legis obligari. Tertia verò ratio, vel probat primam aſſertionem, ſi ceſſante fine extrinſeco legis adhuc materia eius honeſta ſit, & propter ſe conferens ad bonum commune, vel ſi ratio illa procedat, quando omnino ceſſat finis legis, negatur, tunc poſſe legem licitè ſeruari, quia eſſet actus vanus, & otioſus, & licèt illemet actus poſſit fortè honeſtè fieri propter aliam commoditatem particularem intentam ab operante, illud eſt valde extrinſecum, & accidentarium, vt lex prior perſeueret, quæ nõ obligabat ad operãdum illo modo, vel propter illum finem. Neque ex tali non obſeruatione legis, quæ iam euidenter, & publicè ceſſauit, poſſunt ſequi moralia incommoda, ſicut non timentur ex eo, quòd lex euidenter, & publicè iniuſta non ſeruetur, & maiora ex contraria obligatione ſequerentur.

Denique iuxta hæc, quæ diximus de totali ceſſatione legis, iudicari poterit de ceſſatione alicuius partis legis non reſpectu perſonæ, vel caſus particularis, ſed reſpectu totius communitatis. Poteſt enim lex plura præcipere, vel varia membra cõtinere, & quoad vnũ fieri inutilis, & non quoad alia. Et tunc idem iudiciũ eſt de illa parte, cuius ratio ceſſauit, quando eſt ab alia ſeparabilis, quod de tota aliqua lege: nam eſt eadem ratio. Imò illa lex, quæ videtur vna, in re eſt multiplex, & ita ceſſat vna licèt non ceſſent aliæ. Si verò lex ita contineret multa, vt eſſent inſeparabilia, & ita eſſet, quaſi indiuiſibilis obligatio, quia bonum ex integra cauſa, & malum, ex quocunque defectu, attentè conſiderandum eſt, an propter defectum in vna parte, tota lex reddatur iniuſta, vel inutilis, vel magis nociua, quàm proficua, & tunc ceſſabit tota lex; ſi verò non obſtante illo defectu, lex iuſta permaneat, & magis vtilis, quàm nociua, non ceſſabit ipſo facto, donec reuocetur. Illud etiã eſt cõſiderandum, vt lex ſimpliciter ceſſet, neceſſarium eſſe, vt eius ratio perpetuò ceſſet generaliter: nam ſi ad tempus tantùm ſic ceſſare videatur, tunc potiùs ſuſpendetur obligatio legis, quàm ipſa extinguatur, quia non fit ſimpliciter inutilis, vel iniuſta, ſed tantùm pro hoc tempore, & ideo limitata cauſa limitatum parit effectum; ergo ſuſpenditur lex, non extinguitur. 18.

Lex quoad vnã partem poteſt reddi inutilis, non quoad aliã.

Quando lex dicitur ſuſpẽdi non extingui.

CAPVT X.

Dari ne poſſit diſpenſatio in lege humana, & quid illa ſit.

POſtquam de ceſſatione legis dictum eſt, ſequitur dicendum de mutatione eius, ſeu ablatione per actionem extrinſeci agentis habentis poteſtatem ad tollendam, quæ duplex etiam eſſe poteſt, ſcilicet, partialis, quam nunc comprehendimus nomine diſpenſationis, & latiùs dici poteſt derogatio legis, & totalis, quæ dicitur legis abrogatio. De hac poſteriori dicemus poſtea, hic verò de priori tractamus, & non de omni, quia non omnis derogatio legis eſt propria diſpenſatio, vt explicabimus, ſed de illa tantùm, quæ propriam diſpenſationis rationem habeat, ſub qua nunc commutationem comprehendimus: nam ad diſpenſationem reducitur, vt capite ſequenti declara- 1.

Diſpenſatio, abrogatio.

bo. Vnde ſupponere oportet, diſpenſationem, de qua A tractamus, diuerſam omnino eſſe ab interpretatione, quæ per epikiam fit, ſiue in caſu euidēte, aut probabili, ſiue in caſu dubio, in quo authoritas ſuperioris poſtulatur. Licèt enim hæc nomina ſoleant confundi, diſtingui nihilominus debent, vt in diſcurſu latiùs, & commodiùs explicabo. Epikia enim non eſt actus iuriſdictionis, ſed doctrinæ, & prudentiæ, vt ſuprà viſum eſt: diſpenſatio autem, de qua tractamus, eſt actus iuriſdictionis, vt videbimus. Interpretatio autem in caſu omnino dubio, licèt præter prudentiam, iuriſdictionem requirat, non, ſupponit obligationem legis certam, ſed potiùs in dubio declarat, illam ceſſaſſe, nō autem in rigore aufert illam. Diſpenſatio autem, de qua tractamus, ſupponit obligationem legis, B etiam certam, & fertur ad tollendam obligationem, etiamſi præexiſtat. Vnde fit, vt in lege diuina habeat locum interpretatio hominis, etiam in caſu dubio, nō verò diſpenſatio, vt infrà lib. 7. dicam: at verò in legem humanam nō interpretatio tantùm in caſu dubio, ſed etiam propriiſſima diſpenſatio in caſibus, in quibus de præexiſtente legis obligatione nulla poterat eſſe dubitatio, concedi per hominem poteſt.

2. *Superior diſpenſare poteſt cū certa perſona, lege obligante quoad alios.*

Et quidem quoad ad rem ſpectat, nullus dubitare poteſt, quin obligatio legis humanę certò præexiſtens, & ligās talem perſonam, poſſit per ſuperiorem ex cauſā auferri, manente obligatione legis in reliqua communitate. Ita communiter Doctores, & primùm allegari poſſunt omnes, qui de voto hoc aſſerunt, quos retuli lib. 6. de voto, cap. 9. Deinde de lege idem tradūt Durā. in 1. d. 47. q. 4. n. 6. Richard. in 4. d. 17. ar. 2. q. 7. Scot. in 3. diſt. 37. & ibi Gabr. not. 3 Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. ar. 3. Ledeſm. in 4. 2. d. q. 5. ar. 6. & q. 17. art. 3. optimè Turrecremat. in cap. *ſicut quadam*, d. 14. & in §. *niſi rigor*, C poſt cap. *requiritis*, 1. q. 7. Rebuf. in Pract. p. 2. tit. de diſpenſat. nu. 1. & 2. vbi alios Canoniſtas refert Couarr. in 4. 2 p. cap 6. § 9 n. 42. vbi alios etiam refert, & idem ſupponit Nauar. in ſum. prælud. 7. n. 17. Et res eſt maniſeſtiſſima, tam in iure, quàm in vſu. Hac enim ratione August. Epiſt. 50. diſpenſationem vocauit, *vulnus contra integritatem ſeueritatis*, & habetur in cap. *ipſa pietas*. §. *ſi inquiras*. 23. q. 4. & Gelaſ. Papa in cap. *neceſſaria rerum diſpenſatione*. 1. q. 7. vocat illā relaxationē, moderationē, ac temperamentū canonū paternorū, quæ fieri poteſt diligenti conſideratione adhibita, ſic etiā dixit Cyril. in epiſtol. ad Gennadi. *Diſpenſationes nonnunquam cogunt parum à debito exire*. & infrà, *Diſpenſationum modus nulli ſapientum diſplicuit*. cap. *diſpenſationes*. 1. q. 7. prout in decreto Gregoriano habetur, & ſimilia ſumuntur ex cap. *tāta*. & cap. *ſi qui*, eadem q. & apertè ex cap. *de multa*, de præbend. vbi poſt rigoroſam prohibitionem de pluritate beneficiorum, ſubditur, *Circa ſublimes tamen, & literatas perſonas, quæ maioribus ſunt beneficiis honorandæ, cùm ratio poſtulauerit, poterit per ſedem Apoſtolicam diſpenſari*.

Dur. Richard. Scot. Gabr. Soto. Ledeſm. Turrecre. Rebuff. Couar. Nauar. Auguſt. Gelaſ. Papa. Cyril.

3. Vnde etiam apertè hoc confirmat vſus: nam certè cùm Papa dat licentiam alicui habendi plura beneficia, non declarat in illo ceſſaſſe legem ex præexiſtente cauſa, idémque in lege ieiunij, in modo obſeruandi censuras, & in aliis priuilegiis euidenter quotidie fit. Vnde incredibile eſt, D. Thomam 1. 2. q. 97. art. 4. intellexiſſe, in legum relaxatione ſolùm habere locum interpretationem in caſu dubio, non verò rigoroſam diſpenſationem per ablationem obligationis certò præexiſtentis, vt aliqui illi imponunt, & in eandem ſententiam allegatur Caietan. ibid. & Anton. 1. p. tit. 17 §. 20. Incredibile (inquam) eſt, in tam clara tales Theologos, & præſertim D. Thomam hallucinaſſe. Vnde D. Thom. quodlib. 19. ar. 15. expreſsè dicit, *Diſpenſatio humana non aufert ligamen legis naturalis, ſed poſitiuæ*. Auferre autem ligamen non eſt interpretari. Item hoc modo etiam poteſt interpretatio humana authentica A auferre ligamen iuris naturalis in caſu dubio, & in dicta quæſt. 96. art. 6. ad 3. negat cadere in ius diuinum diſpenſationem, cùm tamen id non poſſet de interpretatione negare. Idem latiùs quodlib. 4. art. 13. Denique in 3. d. 34. q. 1. art. 4. expreſsè diſtinguit diſpenſationem per modum relaxationis iuris, vel per modum declarationis, & primam etiam admittit in voto, & in dicto cap. 9. oſtendi, nunquam D. Thomam mutaſſe illam ſententiam, & modum loquēdi eius in illa materia declaraui. Idem ergo à fortiori ſenſit de lege, & ita etiam in dicto articulo 6. exponendus eſt, vt magis ſtatim exponam. Et Antonin. clarè idem ſentit. Nec Caiet. aliud docuit, quàm D. Thom. Adde, fateri Caiet. diſpenſationem in lege humana ſine cauſa B datam eſſe validam, at illa non poteſt fieri per declarationem, vt eſt per ſe euidens; ergo. Vnde omnes, qui idem tenent, quos infrà referemus, hoc idem neceſſariò ſentiunt.

D. Thom. Caiet. D. Thom. Caiet. D. Thom.

4. Quod ergo ad rem ſpectat, certum eſt, propriam diſpenſationem legis cadere in legem obligantem, & tollere obligationem eius in particulari caſu, vel perſona. Et ratio eſt clara, quia ſicut lex humana à voluntate humana orta eſt, ita per eandem tolli poteſt, & quia ad humanam gubernationem erat hæc poteſtas neceſſaria in hominibus, vt infrà latiùs dicetur. Quod verò ſpectat ad nomen diſpenſationis, negari non poteſt, quin latè ſoleat etiam interpretationem ſignificare: nam communis vſus ſapientum id obſeruat, vt conſtat ex D. Thom. & Bonauent. 4. d. 38. Scot. Gabr. C Dur. Anton. & aliis, & ex Specula. tit. de diſpenſatio. §. 1. & ferè ex communi vſu Canoniſtarum. Hoc autem nihil obſtat propoſitæ veritati, quam de re ipſa explicuimus.

D. Thom. Bonauent. Scot. Gabr. Dur. Anton.

5. Vt autem hæc reſolutio, & tota materia exactiùs declaretur, ratio propria diſpenſationis accuratiùs declaranda eſt. Et in primis ſupponimus, diſpenſationis vocem ex primaria impoſitione diſtributionem, ſeu adminiſtrationem ſignificare; nam diſpenſator in Latina proprietate adminiſtratorem domus, vel familiæ ſignificat, cuius eſt diſpenſatio; quæ ſignificatio non ſolùm in iure ciuili, l. *diſpenſatori*, ff. de ſolut. & l. *vrbana*. 166. ff. de verbor. ſignificat. Sed etiam in teſtamento veteri eſt valde vſitata, Geneſ. 43. 44. & 3. Reg. 18. In D nouo autem Teſtamento tranſlata eſt hæc vox ad ſignificandum ſpecialem, & Eccleſiaſticum adminiſtratorem, vt Lucæ cap. 12. *Quis putas, eſt fidelis diſpenſator, & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam*; hoc eſt ergo munus diſpenſatoris, actus verò declaratur, dum ſubditur, *Vt det illis in tempore tritici menſuram*, diſtributio ergo munerum, actionum, & bonorum Domini inter eos, qui ſunt de familia, generaliter dici poteſt diſpenſatio. Et ſic Apoſtoli, & eorum ſucceſſores dicuntur diſpenſatores myſteriorum Dei 1. Corinthiorum 4. & 1. Pet. 4. & actus reſpondens illi muneri, dicitur diſpenſatio, 1. Corinthior. 9. *Diſpenſatio mihi credita eſt*, in qua ſignificatione etiam Euangelij prædicatio diſpenſatio dicitur, vt ex eodem loco conſtat, & ex Michaele Papa in cap. *diſpenſatio*, diſtin- E ctio. 43. & ſacramentorum miniſtratio, & tota Eccleſiæ gubernatio dici poteſt diſpenſatio multiformis gratiæ Dei. Vnde Petrus poſtquam dixit, *Sicut boni diſpenſatores*, ſubdit, *ſiquis loquitur quaſi ſermones Dei, ſiquis miniſtrat tanquam ex virtute, quam adminiſtrat Deus*. Sic etiam indulgentiarum diſtributio dicitur diſpenſatio theſauri in Extrauagante, *unigenitus*, de pœnitentia, & remiſſione.

Michael Papa.

6. Ex hac ergo generalitate applicata eſt vox, *diſpenſatio*, ad ſignificandum actum quo quis ab obligatione legis eximitur, & quia vnus modus eſſe poteſt per interpretationē, ideo potuit etiā in ea ſignificatione vſurpari. Tamen in hac etiā ſignificatione ſumpta non quàcumque interpretationem legis, ſed illā ſolā, quæ

in caſu

in caſu dubio, & per poteſtatem ſuperioris datur ad liberandum ſubditum ab obligatione legis, ſignificat. Quia hæc tantùm eſt actus adminiſtrationis, & poteſtatis à Deo commiſſæ. Et illa tãtùm tollit aliquomodo onus legis, quod ſine tali poteſtate auferri non poſſet. Vnde meritò dixit Rom. conſ. 425. n. 52. diſpenſationẽ eſſe actum iuriſdictionis, vbi in ſcholiis hoc latè confirmatur. Denique multo magis certum eſt, nomen diſpenſationis in iure tractum eſſe ad ſignificandã ablationem vinculi legis in aliquo particulari caſu. Quin potiùs in materia legum, & iuris illa vox ſimpliciter dicta quaſi per antonomaſiam ſignificat huiuſmodi relationem. Et ita nos nũc illa vtimur, nec timemus Latinorum reprehenſionem, qui hanc vocem barbaram eſſe dicunt: nam vnaquæque ars habet facultatem inſtituendi propria vocabula, quæ ſuo vſui deſeruiant. Aduertit autem Decius in c. *at ſi clerici.* §. *de adulteriis*, de iudic. n. 3. hanc vocis vſurpationem iure canonico introductam eſſe: nam in iure ciuili non inuenitur, præterquã in lib. de pace conſtan. in prin. vbi pro gratia, aut remiſſione pœnæ ſumitur, quæ ſolet in iure ciuili indulgentia appellari, vt notauit Bald. in dicto c. *at ſi clerici.* Veruntamen, quia nomen indulgẽtiæ ſecundùm Eccleſiaſticum vſum iam habet aliam accommodationem, vt ſuo loco explicuimus, & liberatio à lege, quæ per interpretationem putam fit, alia nomina habet æquitatis, epiikiæ, vel interpretationis, ideo meritò nomen diſpenſationis in dicta ſignificatione nunc vſurpatur.

Diſpenſatio eſt actus iuriſdictionis.

Decius.

Bald.

7\. Atque hinc facile eſt definire diſpenſationem, de qua tractamus. Ex definitionibus autem quæ circunferri ſolent, hæc videtur ſufficiens: Diſpenſatio eſt *legis humanæ relaxatio.* Nam licèt diſpenſatio latiùs pateat, tamen vt de illa nunc tractamus, ad illam definitionẽ coarctanda eſt, & per illam ſufficienter explicatur. Quod autem verò Gloſſa addit, eſſe relaxationem iuris communis factam cum cauſæ cognitione ab eo, qui ius habet diſpenſandi in §. *cùm cauſa cognitione*, eſſe de neceſſitate diſpenſationis, & poteſt ſumi ea Panorm. in c. 2. de ſchiſmati. n. 4. & ſentit Nauar. in ſum. prælud. 9. n. 15. & alij, quos late refert Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 1. n. 2. Sed abſque dubio illa particula non eſt ponenda in definitione: nam datur vera diſpenſatio ſine cauſæ cognitione, vt poſtea dicemus, & tandem fatetur Panorm. ſuprà, & ideo particolam illam abſtulerunt Bart. conſ. 18. volum. 2. Deci. in dicto §. *de adulteriis*, & Oldrad. conſ. 327. & Freder. ſen. conſ. 30. qui omnes abſolutè ſic definiunt, *Diſpenſatio eſt iuris communis relaxatio.* Atque ita omittunt etiam cauſam efficientem, non immeritò, tum quia eſt intrinſeca, tum etiam quia in relaxatione ipſa continetur, ſi enim nõ ſit à poteſtatem habente, non erit relaxatio, tum denique quia quædam nugatio committitur, cùm diſpenſatio definitur per poteſtatem diſpenſandi, & meliùs diceretur ab habente poteſtatem ſupra ipſum ius.

Diſpenſationis definitio.

Panorm.
Nauar.
Sanci.

Panormit.
Bart.
Decius.
Oldr.
Freder.

8\. Præterea meliùs dici videtur, *Iuris humani*, quàm *iuris communis*, quia diſpenſatio, de qua tractamus, etiam poteſt cadere in ſtatuta, & quaſcunque alias leges, licèt in iure communi non contineantur. Reſponderi autem poteſt ex Rebuff. tit. de diſpenſ. num. 20. diſpenſationem dari in iure communi, in ſtatutis verò, & regulis dari indultum, per illud enim nõ dicitur ius ſolui, imò ſæpe redditur ad commune ius. Sed non video rationem horum verborum: nam relaxatio ſtatuti re vera eſt diſpenſatio, & relaxatio iuris communis dici poteſt indultum: nam hoc nomen genericum eſt, vt infrà de priuilegiis dicemus. Et ſæpe ſtatutum non eſt contra ius commune, vnde per relaxationem eius non reditur ad ius commune, item ſtatutum ſimpliciter eſt ius pro tali communitate: ergo relaxatio eius eſt propria diſpenſatio. Imò licèt ſtatutum ſit contra ius commune, eius relaxatio erit diſpenſatio reſpectu eorum, qui ligãtur ſtatuto, licèt ſit diſpenſatio magis fauorabilis, quàm aliæ, quæ omni modo iuri repugnant. Denique quanuis dari poſſit diſpenſatio in votis, in iuramentis, & in matrimonio rato, quæ videntur attingere ius diuinum, nihilominus illas diſpenſationes nunc excludimus, & omnes, quæ in ius diuinum, vel naturale, ſiue à Deo, ſiue ab homine dari, aut cogitari poſſunt, quia (vt dixi) de illis nunc non tractamus. In propoſita ergo definitione relaxatio ponitur loco generis, quia diſpenſatio re vera eſt ſolutio quædam, & remiſſio, quia verò aliæ ſunt ſpecies remiſſionum, additur per modum differentiæ particula, *iuris humani*, ad excludendas omnes alias relaxationes, & per eandem excluditur indulgentia Eccleſiaſtica, quæ licèt ſit relaxatio alicuius vinculi, & reatus, non eſt relaxatio iuris humani, ſed eſt remiſſio cuiuſdam reatus, quæ primò, ac per ſe fit, apud Deum, quanuis ex illa ſequi poſſit ablatio alicuius præcepti poſiti ab homine iniungentis pœnitentiam, vt ex materia de Indulgent. conſtat.

Rebuff.

Deinde (quod notandum eſt) per illam particulam diſtinguitur diſpenſatio ab abſolutione à cenſuris, vel alia ſimili. Quanuis aliqui interdum ita illas confundant, vt putent diſpenſationem eſſe abſolutionem, & in reſcriptis Apoſtolicis ſub illa comprehendi, quia abſolutio à cenſura, v. g. eſt relaxatio vinculi per legẽ humanam introducti, & impoſiti. Hæc verò ſententia falſa eſt, quia in indultis Pontificiis hæc duo diſtinguuntur, & conceſſa poteſtate abſoluendi, non cenſetur conceſſa poteſtas diſpenſandi, nec è contrario: ergo illa duo longe differunt. Abſolutio enim non datur contra ius, ſed ſecundùm ius, vnde in illa nulla fit iuris relaxatio: diſpenſatio autem datur contra ius, vt ex dictis cõſtat. Rectè ergo dicimus, in definitione illa per poſteriorem particulam, abſolutionem excludi, quia non eſt relaxatio iuris humani, ſed alterius vinculi, quod licèt ſæpe per ius humanum ſit inductum, vel impoſitum, per abſolutionem non tollitur cõtra ius, ſed ſecundùm ius, & ita per abſolutionẽ nõ relaxatur ius. Et hoc ſenſit Gloſſ. in c. *cupientes.* §. *cæterũ*, de elect. in 6. verb. *ſuſpenſos*, dicens de abſolutione à cenſura, *Verè loquendo ibi pœna non remouetur* (vtique contra ius) *ſed quod ius ſtatuit remouetur*, quãuis paulo ſuperiùs eadẽ Gloſſa impropriè vtatur nomine abſolutionis pro remiſſione pœnæ ad certum tempus impoſitæ, ante tempus impletum: nam illa re vera potiùs eſt diſpenſatio. Et idem in re ſentit Panorm. in c. *tam literis*, de teſtibus, nu. 3. licèt voces non explicuerit.

Diſtinguitur diſpenſatio ab abſolutione.

Gloſſa.

Panorm.

Porrò, quia res ipſa facilè declarari, quia abſolutio ſiue à peccatis, ſiue à cenſuris, ſeu pœnis, non datur, niſi ſuppoſita diſpoſitione ex parte pœnitẽtis, & poteſtate ex parte abſoluentis. Tunc autem nulla lex per talem actum relaxatur: nam potiùs lex præcipit pœnitẽtem abſolui in eo euentu, vt eſt manifeſtum in abſolutione à peccatis. Idẽ autem cũ proportione eſt in abſolutione à cenſura, quia cenſura de ſe nõ eſt pœna perpetua, vel ad definitum tempus, ſed donec à cõtumacia recedatur, quia eſt pœna medicinalis, & ideo in ſua intrinſeca ratione includit, vt ablata cõtumacia, ipſa etiam tollatur, & ita iura diſponunt: illa ergo ablatio nõ eſt diſpẽſatio in aliqua lege, ſed potiùs legis executio. Ergo abſolutio in hoc rectè diſtinguitur à diſpenſatione, quòd illa eſt ſententia quædam, per quam (ſi clauis non erret) nõ vulneratur lex, nec minuitur iùs, ſed potiùs executioni mandatur: diſpenſatio verò non eſt ſententia, ſed actus quidam iuriſdictionis voluntariæ quo vulneratur lex, dum ex parte tollitur, vt optimè docuit D. Thom. in 4. diſt. 20. q. 1. ar. 5. quæſtiune. 4. ad 3. Inde colligẽs aliam differentiam inter abſolutionẽ & diſpenſationem, quòd idem non poteſt abſoluere ſeipſum, poteſt tamen idem ſecum diſpenſare, vt infrà dicetur, poſſumus etiam ex dictis aliam differentiam 10

D. Thom.

colligere inter diſpenſationem, & abſolutionem, quòd illa eſt ſtricti iuris, vt infrà dicetur, hæc verò eſt iuris fauorabilis, & ampliabilis, quia eſt ſecundùm ius.

11. *Simplex licentia nõ poteſt dici diſpenſatio.* Præterea per eandem particulam definitionis excluditur ſimplex licentia, quæ non poteſt dici diſpenſatio, nec contra ius, ſed ſecundũ ius. Illam enim voco ſimplicem facultatẽ, per quam re vera non aufertur obligatio legis, ſed conceditur operatio, vt fiat iuxta modum a lege præſcriptum. Quod etiam eſt neceſſarium aduertere, quia in multis legibus poteſt aliquis facultatem concedere, qui non poteſt diſpenſare, & valde diuerſa cauſa ſolet requiri ad ſimilẽ facultatem concedendam, vel ad diſpenſandum. Exempla eſſe poſſunt, v.g. in voto paupertatis: nam Prælatus religionis poteſt dare licentiam ad aliquid donandũ, non tamen poteſt diſpenſare in paupertate, capit. *cùm ad monaſterium*, de ſtatu Monach. Similiter Epiſcopus poteſt dare facultatem ad ingrediendum monaſterium monialium ex legitima cauſa, non tamen poteſt diſpẽſare, quia nihil in eo genere poteſt cõcedere, niſi iuxta tenorem, & rigorem legis. Et ſimiliter ſunt multæ leges, vel ſtatuta, quæ nõ prohibent aliquid ſimpliciter, ſed ne fiant ſine tali facultate, tali modo conceſſa; tunc ergo dare facultatem non eſt diſpenſare, ſed ſeruare, & exequi legem. Et ideo etiam hæc licentia non eſt tam ſtricti iuris, ſicut diſpenſatio, debet tamen eſſe intentioni iuris accommodata. Imò probabile eſt, per ſe non eſſe actum iuriſdictionis, ſed dominij, vel ſuperioritatis cuiuſdam, & poteſt eſſe tantùm cõditio quædam requiſita ex voto, vel alio ſimili modo; longè ergo differt à diſpenſatione.

12. Adhuc tamen non videtur adæquata illa definitio, primò, quia conuenit abrogationi legis humanæ, quia illa eſt multò maior relaxatio humanæ legis. Propter quod dicere aliquis poteſt, meliùs definiri diſpẽſationem, vt ſit derogatio humanæ legis: nam per genus illud excluditur, vt nõ ſit abrogatio: nam vt dicitur in l. 102. ff. de verbor. ſignificat. *Derogatur legi, cùm pars detrahitur; abrogatur legi cum prorſus tollitur.* Vnde etiam dixit Lactan. lib. 6. c. 8. de lege naturali, *Neque ex hac derogari aliquid licet, neque prorſus tolli.* ex Cicer. lib. 3. de republ. *Cicer. Lactant.* Sed hoc etiam poteſt impugnari, quia licèt omnis diſpenſatio ſit quædam iuris derogatio, non tamen è contrario omnis derogatio legis humanæ videtur eſſe diſpenſatio: nam ſi pars aliqua legis pro tota communitate auferatur, eſt propria derogatio; & tamen nõ dicetur diſpenſatio, quia de ratione diſpenſationis legis eſſe videtur, vt eadem lex, prout per diſpẽſationem relaxatur, circa quoſdam tollatur, in ſe verò maneat. Nomen autem relaxationis optimè retineri poteſt, quia in ipſomet indicatur vinculum, quod aufertur, non auferri, aut prorſus tolli, ſed laxari tantùm, & ideo abrogatio nõ dicetur propria relaxatio, ideóq; etiam ablatio eius ex parte, licèt ſi perpetua ſit, & pro tota communitate, nõ dicitur propriè diſpenſatio, ſed derogatio; è contrario verò ſi lex tota relaxetur, etiam pro tota communitate, ad vnum tantùm actum, vel ad certum tempus, illa propriè dicetur diſpenſatio, quia per illam non tollitur lex, ſed ſuſpenditur, & illa etiam eſt quædam relaxatio.

13. Altera obiectio eſſe poteſt, quia priuilegium etiam eſt relaxatio iuris humani, & tamen non eſt diſpenſatio. Propter hoc aliqui varias tradunt differentias inter priuilegium, & diſpenſationem, ſed meliùs illa comparatio tractabitur in lib. 8. vbi de priuilegiis dicetur. Nunc ergo breuiter dici poteſt, priuilegium, *Priuilegium dici poteſt interdum diſpenſatio.* quod fuerit cõtra ius, & illud relaxauerit, eſſe diſpenſationem: illud autem priuilegium, quod non fuerit contra ius, non eſſe relaxationem iuris, ideóque nec diſpenſationem eſſe, & ita nihil contineri ſub definitione, quod diſpenſatio non ſit. Vel etiam dicere poſſumus, diſpenſationem eſſe relaxationem iuris per modum actus ſecundi, ſeu tranſeuntis: priuilegium autem concedere aliquod ius per modum actus primi, & permanentis, & ideo non eſſe propriè ipſam relaxationem, ſed eſſe ius vtendi aliqua re, vel facultate ſuppoſita relaxatione facta à Principe, ideóque non tam eſſe, quàm ſupponere diſpenſationem. Sed hæc poſterior reſponſio obſcurior eſt, & de illa dicemus loco citato: nunc prior nobis ſufficit, quia nullum eſt inconueniens, diſpenſationem vocare priuilegium, & aliquod priuilegium diſpenſationem, nec iura repugnant, nec communis modus loquendi.

Tandem obiici poteſt, quia relaxatio non eſt diſpenſatio, ſed diſpenſationis effectus; ergo non rectè per illam definitur. Sicut lex nõ dicitur eſſe obligatio, quanuis hæc ſit legis effectus, nec votum etiam dicitur eſſe obligatio, ſed promiſſio ex qua obligatio naſcitur. Sed hæc obiectio parui momenti eſt, quia ſola vocis interpretatione diſſoluitur: poſita autem eſt ad explicandum magis actum, in quo diſpenſatio conſiſtit. Ad obiectionem ergo reſpondetur, relaxationis nomine intelligi actũ illum, quo ſuperior relaxat ſubdito legis obligationem, & effectum, vnde perinde eſt dicere diſpenſationem eſſe relaxationem, ac dicere eſſe actum, quo lex relaxatur. Poteſt etiam diſtingui relaxatio in actiuam, & paſſiuam, & reſponderi actiuam relaxationem eſſe ipſam diſpenſationem, paſſiuam verò eſſe diſpenſationis effectum. Et idem reuoluitur: nam actiua relaxatio nihil eſt aliud, quàm act⁹, quo vinculum legis ſoluitur. Vnde obiter intelligitur, diſpenſationem quoad effectum ſuum tantùm priuatiuè opponi effectui legis, quia non inducit poſitiuum effectum, ſed tollit vinculum. Et ideo ſtatutum ſpeciale, vel priuatum derogans vniuerſali legi, licèt dici poſſit relaxatio iuris, non poteſt dici diſpenſatio, quia nõ eſt relaxatio pura (vt ſic dicam) nec per ſe primò, ſed quaſi conſequens ad aliam obligationem; definitio autem debet intelligi de pura relaxatione, & per ſe primò intenta; talis enim eſt diſputatio. At verò diſpẽſatio ipſa poſitiuum quid eſt, & contrariè opponitur legi; eſt enim actus legi contrarius, non integrè, ſed ex parte tolléſ effectum eius. Ex quo poterat hic excitari quæſtio, quidnam ſit hic actus, in quo diſpẽſatio conſiſtit, & an ſit rationis, vel voluntatis actus: ſed non oportet in hoc immorari, nam applicari poſſunt cum proportione dicta de lege. Et hic multo clarius eſt, diſpenſationem non eſſe niſi actum voluntatis Principis, quo vult, liberum eſſe ſubditum à iugo legis ſuæ, aliquo exteriori ſigno ſufficienter manifeſtatum. 14.

CAPVT XI.

De effectibus diſpenſationis humanæ legis.

QVia diſpenſationem per eius effectum deſcripſimus, ideo illi ſtatim annectimus explicationem effectus diſpenſationis ante cauſas eius, quia hic effectus habet quodammodo rationem obiecti, & ita illo cognito perficietur diſpenſationis cognitio, & quia materia eſt facilis, breuiter expedietur. De diuiſionibus autem diſpenſationis ſpecialiter non tracto, quia inter cauſas, & effectus diſpenſationis meliùs explicabuntur. Primò ergo ex definitione conſtat, quaſi adæquatum effectum diſpenſationis eſſe, tollere vinculũ legis ex parte: nam hoc modo relaxat legem, non aufert, aliàs nõ eſſet diſpenſatio legis, ſed ablatio. Poteſt autẽ hic effectus eſſe ex parte, vel ratione perſonæ, vel ratione temporis. Et ita poteſt primò diuidi diſpẽſatio in ſuſpẽſionem legis, & exceptionẽ à lege. Poteſt enim Princeps concedere toti cõmunitati, vt pro vno anno præciſè legẽ non ſeruet, quę ſine dubio eſt propria diſpenſatio, quia eſt relaxatio legis, & non ablatio: nam tráſacto tẽpore ſtatim per ſe obligat ſine alia cõſtitutione, vel promulgatione, & ideo rectè dicitur ſuſpẽſio legis, 1. *Effectus diſpenſationis quis.*

legis, ſicut etiam priuilegia interdum ſuſpendi ſolent, & non auferri, vt infra videbimus. Frequentiùs verò Princeps concedit vni perſonæ, vel alteri vt non ſeruet legem, & illam voco exemptionem a lege, quando ſine temporis determinatione, perpetuò, vel ad vitam conceditur: nam ſi concedatur ad definitum tempus, erit vtroq; modo partialis ablatio vinculi, & ita eſt quaſi mixta ex ſuſpenſione, & exemptione. Aliquando verò diſpenſatio datur ad vnum tantùm actum, & tunc etiam eſt per modum ſuſpenſionis ab obligatione legis pro breuiſſimo tempore, niſi actus habeat effectum permanentem, ac perpetuum, vt legitimatio, ac ſimiles, quæ propriè ſunt exemptiones a lege, & inter priuilegia numerantur.

2. *Præcipuus effectus diſpenſationis eſt vinculũ tollere in cõſcientia.* Ex quo vlteriùs ſequitur, quot ſunt effectus legis, tot poſſe diſpenſationi cum proportione attribui, tum quia quot modis dicitur vnum oppoſitorum, tot dicitur, & reliquum; tum etiam quia diſpenſatio abſolutè, & indefinitè dicitur iuris humani relaxatio; ergo quidquid lex humana ligat, poteſt diſpenſatio abſoluere. Primus autem, ac præcipuus effectus legis eſt obligare in conſcientia, ſub quo duo concluduntur, qui ſunt præcipere, & prohibere, vt ſuprà viſum eſt; igitur primus, ac præcipuus effectus diſpenſationis erit obligationem in conſcientia tollere, quia, vt diximus, non ſupponit obligationem ablatam, ſed illam aufert. *Gemin.* Et ideo rectè dixit Geminian. conſ. 106. nu. 6. & conſ. 38. n. 9. diſpenſationem eſſe actum, qui facit de illicito licitum, quia reſpectu diſpenſati tollit legem, per quam res erat mala, tantùm quia prohibita. Sic etiam rectè dixit Turrecrem. in cap. vlt. d. 14. nu. 3. omne diſpenſabile, ait, eſt illicitum illi cum quo diſpenſatur: factibile autem licitum per alterius poteſtatem. Non eſt tamen neceſſarium, vt omnis diſpenſatio hoc faciat, vt ſtatim dicam, ſed ſatis eſt, hunc eſſe præcipuum effectum diſpenſationis, quémque ſemper efficit, ſi diſpenſatus illo indiget.

3. *Alter effectus diſpenſationis.* Alius effectus legis dicitur eſſe permittere, ſed iam ſuprà diximus, propter puram permiſſionem, non eſſe neceſſariam legem, ſed quatenus ipſa permiſſio ponitur ſub præcepto, vt ſic, poſſe eſſe effectum legis. Sic ergo videri poteſt, non poſſe permiſſionem eſſe effectum diſpenſationis: nam per diſpenſationem in illa lege permittente potiùs fiet, vt permiſſio tollatur, vel ſaltem, vt præcepta non ſit, & conſequenter, vt licitè tolli poſſit. Aliunde verò omnis diſpenſatio videtur habere hunc effectum permittendi, quia eo ipſo, quòd aufert obligationem legis, v. g. ieiunij, permittit non ieiunare, licèt non cogat. Et ſic de aliis omnibus cum proportione. Quod verè dictum eſt, oportet tamen cauere æquiuocationem: nam diſpenſatio plus eſt, quàm permiſſio, & permiſſio propriè ſumpta, & ſecundùm communem vſum non eſt diſpenſatio. Aliquando enim permittere non aliud ſignificat, quàm voluntariè non impedire: quod non eſt diſpenſare. Nam Deus permittit peccatum, in quo non diſpenſat. Aliter verò permittere ſignificat idem, quod ſinere impunè operari malum, vt in republica dicuntur aliqua peccata permitti, & quando id fit ex decreto legis, dicitur permiſſio eſſe legis effectus: illa verò non relaxat legem, quandoquidem non excuſat culpam, quam propria diſpenſatio tollit. Et ideo neque illa dicetur diſpenſatio. Solùm ergo poteſt dici diſpenſatio permittere, quia licèt reddat actum bonum, ſeu non malum, neceſſitatem illius non imponit. Poſſet verò hîc inquiri, an diſpenſatio interdum poſſit obligare ad actum contrarium illi, in quo fit diſpenſatio. Sed breuiter dico, non poſſe, formaliter loquendo, licèt concomitanter cum diſpenſatione, v. g. in irregularitate, poſſit ſimul imponi præceptum ſuſcipiendi ordines, vel quid ſimile. Aut etiam è contrario poteſt fieri ſtatutum ſpeciale obligans, & derogans iuri communi: ſed illa etiam non eſt diſpenſatio, vt ſuprà declaraui. Diſpenſatio ergo, vt talis eſt, non inducit obligationẽ, & idem dicam in lib. 8. de priuilegio, vbi plura de hoc puncto tradémus.

Diſpenſatio formaliter loquendo nõ poteſt obligare ad actũ cõtrarium illi in quo fit diſpẽſatio.

4. *Alius effectus diſpenſationis.* Alius effectus legis eſt pœna, & hanc etiam relaxat diſpenſatio conſequenter ad primarium effectum, niſi alia limitatio in ea exprimatur, quia ablata culpa tranſgreſſionis, conſequenter tollitur reatus pœnæ. Aliquando verò poteſt diſpenſatio habere ſuum effectum circa ſolam pœnam, idque duobus modis. Primò antecedenter ad reatum eius, vt ſi alicui concedatur, vt non incurrat pœnam legis, licèt committat contra illam non auferendo ab illo legis obligationem, illa enim eſt diſpenſatio in pœna, & non in culpa. Hæc autem videri poteſt permiſſio quædam potiùs, quàm diſpenſatio, tamen non eſt propria permiſſio: nam licèt quis fiat immunis à pœna legis, nõ ideo permittitur impunè peccare; poterit enim aliter puniri, & licèt ſub illa ratione videatur permiſſio, quatenus eſt ex parte exemptio à lege, eſt propria diſpenſatio. Sicut ſolet abrogari lex quoad pœnam, & non quoad vim directiuam, quæ non eſt abſoluta permiſſio, quia tranſgreſſio illius poterit aliter puniri, & quatenus aliqualis permiſſio eſt, per abrogationem tollitur. Et ſimili modo poteſt è contrario fieri diſpenſatio in lege quoad obligationem culpæ, & non quoad pœnam incurrendam. Quamuis enim hæc diſpenſatio rarior ſit in vſu, non eſt impoſſibilis. Nam ſicut dari poteſt lex purè pœnalis reſpectu totius communitatis, vt ſuprà viſum eſt, ita poteſt lex, quæ eſt mixta reſpectu communitatis, fieri per diſpenſationem purè pœnalis reſpectu alicuius, & ita auferet vinculũ conſcientiæ, licèt non tollat grauamen pœnæ.

5. Alio modo poteſt diſpenſatio per ſe fieri in pœna iam contracta per præcedentem culpam, vt quando fit remiſſio pœnæ per legem impoſitæ: nam illa etiam eſt quædam legis relaxatio, vt conſtat. Et interdum fit hæc diſpenſatio poſt contractum reatum pœnæ, cùm nondũ eſt pœna ipſa incurſa, vt quando eſt tantùm ferenda, & nondum eſt lata ſententia: aliquando verò fit indulgentia poſt pœnã illatam, vel per ipſam legem, vel per ſententiam: & tales ſunt diſpenſationes in irregularitatibus, & in aliis pœnis, quæ non ſunt cenſuræ. Nam cenſuræ non diſpenſantur poſtquam incurſæ ſunt, ſed abſoluuntur, vt capite præcedenti explicaui. Poſſunt autẽ diſpenſari priori modo, ſcilicet, antequam incurrantur, ſicut fit per priuilegia, vt aliquis non poſſit excommunicari, vel ſub pœna excõmunicationis obligari, etiamſi præcepto ſimplici obligari poſſit. Et quæ dicta ſunt de pœna, applicari poſſunt ad irritationem actus, & ad taxationem pretij, & ſimiles effectus: nam prout ſunt à lege humana per diſpenſationem auferri poſſunt, vel ſimul cum aliis, vel etiam per ſe ſoli, quando ab aliis ſeparabiles ſunt.

6. Atque hinc facilè declarari poteſt alia diuiſio diſpenſationis, quam attigit Gloſſa vlt. in cap. *nos conſuetudinem*, d. 12. quæ in ſpecie loquitur de diſpenſatione irregularitatis ad ordines, & diſtinguit in ſemiplenã, & plenã. Imò addit etiam pleniorẽ, & pleniſſimam. Nos autẽ generaliter diuidere poſſumus in plenam, ſeu totalẽ, ac puram, & partialem, ſeu mixtam. Prior eſt, quando per diſpenſationem tota obligatio legis, omniſque effectus eius tollitur, nullo onere ſuperaddito. Poſterior autem contingit duobus modis, prior eſt, quando lex non in toto, ſed in parte diſpẽſatur, vt in exemplo de irregularitate, ſi quis diſpẽſetur tantùm ad ordines minores, eſt partialis diſpenſatio, quæ ab illa Gloſſa ſemiplena vocatur. Si autem diſpenſetur ad ordinem ſacrum infra ſacerdotium tantùm, à dicta Gloſſa vocatur plena comparatione prioris.

Diſpenſatio plena, & totalis: & ſemiplena ac partialis appellatur.

prioris. Vnde pleniorem vocat, ſi ſit ad ſacerdotium, plenissimam ſi ad Epiſcopatum. Tamen in rigore omnis diſpenſatio, quæ totum impedimentum non aufert, ſemiplena eſt, & partialis. Vnde ſi auferatur obligatio ad pœnam, & non ad culpam, partialis etiam eſt diſpenſatio, & valde diminuta; ſi verò fiat è contrario, maior quidem eſt, ſed nondum eſt perfecta, & integra, & ita dicendum eſt in aliis effectibus explicatis.

7.
Diſpenſatio partialis aliquãdo commutatio eſſe poteſt.

Alio verò modo poteſt partialis dici, quæ licèt auferat totã obligationem, loco illius imponit aliam, quę proprio nomine vocatur commutatio. Et quãdo onus impoſitum eſt pecuniarium, ſeu eleemoſynæ, vocatur redemptio. Quæ voces in votis magis vſitatæ ſunt. Tamen cum proportione in præſenti accommodantur. Solùm notanda eſt differentia inter votum, & legem, quòd in voto fieri poteſt commutatio propria auctoritate, ſi ſit in melius, vel ſi ſit in æquale, iuxta probabilem opinionem. In lege verò non poteſt fieri commutatio in quantũcumque melius, niſi interueniat auctoritas diſpenſantis. Et ratio differentiæ eſt, quia votum propria voluntate factum eſt, & per ſe primò ſolùm reſpicit diuinum cultum, & ideo ſi reſpectu Dei maior eſt cultus, intelligitur ſatisfieri promiſſioni illi factæ, ideóque per voluntatem promittentis poteſt commutari. Lex autem, & materia, ac obligatio eius determinatur per voluntatem ſuperioris, & per illam conſtituitur actus in tali ſpecie virtutis, tãquam neceſſarius ad honeſtatem eius, & ideo niſi obligatio auferatur auctoritate diſpenſantis, non poteſt opus præceptum in quodcumque opus conſilij commutari, neque vna pœna in aliam, & ideo hæc commutatio in lege magis inducit rationem diſpenſationis, & ſeruata proportione, in omnibus illam imitatur.

Differentia inter votum, & legem.

8.
Diſpenſatio non habet effectum antequã perueniat ad notitiam illius cui diſpenſatur, ſi ſit quoad obligationem in cõſcientia.

Quæri verò poteſt, quando diſpenſatio incipiat habere effectum ſuum, in qua quæſtione (vt locum habeat) ſupponendum eſt, abſolutè, & ſine expreſſa dilatione eſſe à diſpenſante conceſſam: nam ſi conceſſa ſit ſub aliqua conditione, clarum eſt, non habere effectum. Difficultas ergo eſt de diſpenſatione perfectè conceſſa ex parte Principis per abſolutum *fiat*. Hæc verò quæſtio habet connexionem cum ſimili quæſtione de priuilegio, & ideo ſimul illam diſputabo infrà lib. 8. cap. 26. Nunc breuiter reſolutio mea eſt, diſpenſationem legis quoad obligationem in conſcientia, & quoad omnem effectum, quia ex illa pendet, non concedi de facto, & moraliter loquendo, ita vt ſuum effectum habeat, priuſquam ad notitiam diſpẽſati perueniat, & illam per ſeipſum acceptet. Ratio eſt, quia ante notitiam talis diſpenſationis non poteſt eſſe licitus vſus eius, & ideo veriſimile non eſt, aliter concedi. Quando verò diſpenſatio non tollit obligationem conſcientiæ, ſed alia onera, non repugnat, ſtatim à conceſſione acceptata ſaltem per procuratorem, vel per epiſtolam habere de ſe ſuum effectum, in quo tenor diſpenſationis, & intentio concedentis attendenda eſt.

9.
Diſpenſationis effectus per ſe, & per accidens.

Hic autem aduertere oportet, in diſpenſationibus ſæpe diſtingui proximum effectum diſpenſationis à remoto, qui poſſunt etiam dici effectus per ſe, & per accidens: nam diſpenſatio per ſe, ac proximè ſolum tollit vinculum aliquod, ſeu incapacitatem, & hunc voco effectum per ſe, quia per ipſammet diſpenſationem fit, inde verò ſequitur vel cõtractus matrimonij, vel receptio valida beneficij, qui non immeritò cenſentur diſpenſationis effectus, quia ſine illa fieri non poſſunt, ſunt tamen remoti, & per accidens, quia ſolùm pendent à diſpenſatione tanquam à remouente prohibẽs. Igitur quæ diximus, de prioribus effectibus intelliguntur: nam illi (vt dixi) fiunt per influxum diſpenſatum, vel acceptantem, vel non repugnantem, iuxta exigentiam effectus. Alij verò poſtea fiunt per

A ſolam voluntatem diſpenſati, quando in ſola actione eius conſiſtunt, vel per voluntatem alterius, vt quãdo recipiendo conſummantur. Hic verò occurrebat ſtatim quæſtio, an ad hos poſteriores effectus neceſſarium ſit, diſpenſationem alteri manifeſtare, vt ſi irregularis diſpenſetur ad ordines, vel ad beneficia, an ad conſequendum effectum neceſſarium ſit, diſpenſationem allegare. Aliqui enim ita affirmatũt, quòd habebit locum, ſi defectus, ſeu impedimentum ſit publicum, aut notum alteri, per ſe autem id non eſt neceſſarium, quia diſpenſatus iam eſt habilis, ſeu capax beneficij, & vt talis operari poteſt, non explicata cauſa habilitante, neque declarato modo inhabilitatis, id enim impertinens eſt, quia neque ex natura rei eſt ne-
B ceſſariũ, neque in iure poſtulatur. Ita Panorm. in cap. penult. de præſcript. n. 14. Rebuff. in Pract. tit. de diſpenſat. num. vlt. cum Ioan. Andr. & aliis, quos allegat in cap. 2. de filiis Presbyter. *Panormit.*

Alia item quæſtio circa hos effectus tractari poteſt, ſcilicet, an quoad illos largè, vel ſtrictè ſit diſpenſatio interpretanda; illa verò coincidit cum alia ſimili de priuilegiis, quam infrà lib. 8. cap. 27. tractabo, & omnia, quæ de rigoroſo priuilegio dixerimus, in diſpenſatione cum proportione procedunt. Et ideo nunc ſolùm ſupponimus, diſpenſationem, per ſe loquendo, ac regulariter, reſtringendam eſſe, quia à iure exorbitat, & ius vulnerat, & ita procedit in illa regula, *quæ à iure*, de regul. iur. in 6. & ſumitur ex cap. 1. de filiis Presbyter. in 6. Hæc verò reſtrictio non de- 10.
C bet eſſe vltra proprietatem verborum iuxtà ſuprà dicta cap. 2. & 3. nec debet eſſe tanta, vt excludat ea, quæ neceſſaria ſunt ad valorem, & effectum diſpenſationis, quęve cum illo ſunt neceſſariò connexa, ſeu ad illam neceſſaria, vt rectè aduertit Angel. verb. *diſpenſatio*. n. 9. & Syluest. q. 5. n. 9. qui allegant Gloſſas, & Doctores. Et ratio eſt per ſe clara: nam qui dat formam, dat conſequentia ad formam, aliàs eſſet fruſtratoria diſpenſatio. Denique eſſe non debet tam vniuerſalis reſtrictio, vt de omnibus diſpenſationibus indifferẽter intelligatur. Nam excipiendæ ſunt illæ, quæ ratione materiæ, vel grauiſſimæ, aut piiſſimæ cauſæ, omnibus penſatis, cenſentur fauorabiles, iuxta principia poſita in capite primo, & dicenda de priuilegiis, & videri poteſt Panormit. in cap. *ad aures*, de reſcrip.
D n. 8. & in cap. *ac ſi clerici*. §. *de adulteriis*, de iudic. vbi etiam Felin. nu. 16. & in cap. *cauſam quæ*, de reſcrip. nu. 15. cum Dominic. in cap. *nos conſuetudinem*, d. 11.

Diſpenſatio per ſe loquẽdo eſt ſtrictè intelligenda.

Angel. Syluest. Gloſſa.

Panorm. Felinus. Dominic.

Denique addit Couarr. in 4. 2. p. cap. 8. § 8. n. 11. hoc 11.
præcipuè intelligi de diſpenſatione ab homine, non à lege, quia lex iam conſtituit ius. Quod duobus modis poteſt intelligi, primò, vt ſi lex aliqua ſpecialis diſpenſet in anteriori lege vniuerſali, illa diſpenſatio cenſenda ſit fauorabilis, quod verum eſt, quando talis lex inſerta eſt in corpore iuris, ſicut de ſimili priuilegio infrà dicemus. Alio modo poteſt intelligi, vt quoties lex ipſa expreſsè concedit, vel permittit, diſpenſatio non ſit ſtrictè interpretanda, & hoc modo non eſt id ſimpliciter verum, quia illa diſpenſatio cùm ſit
E ab homine eſt, & vulnerat ius. Poteſt ergo intelligi non abſolutè, ſed comparatè: nam illa non tam rigoroſè reſtringenda videtur, ſicut illa, quæ eſt contra legem abſolutè prohibentem, nulla facta mentione diſpenſationis, quia hæc magis videtur exorbitare à iure. Et in his comprehenduntur breuiter omnes limitationes, quæ ad prædictam regulam adhiberi ſolent. De quibus videri poteſt Sanc. lib. 8. diſput. 1. & quæ de priuilegiis dicemus.

Couar.

* * *

CAPVT

CAPVT XII.

De materiali cauſa diſpenſationis.

1\. Explicata ratione,& effectibus diſpẽſationis,cauſas eius explicare incipimus. Et in primis materialis occurrit,in quo ſoleo veluti duas partes diſtinguere in his actibus,quę ad alterum tendunt,ſcilicet, rem vel actionem,circa quam opus verſatur,& perſonam, ad quam ordinatur; hæc ergo duo in diſpenſatione diſtinguenda ſunt, quia diſpenſatio actio eſt, quæ de ſe ad alterum tendit, & ita in ea hæc duo inueniuntur,quod diſpenſatur,& cui diſpenſatur. Vtrũque ergo explicãdum eſt,quod breuiter in hoc capite expediemus,quia eſt res partim facilis, & ferè iam in dictis explicata, partim connexionem habens cum his,quæ de priuilegiis dicẽda ſunt.Priorem ergo partem de materia proxima diſpenſationis tractat latè Turrecrem.in cap.*ſicut quædam*.14.diſt.ille verò latiùs ibi agit de diſpenſatione, quàm nos in præſenti; ſub illa enim comprehẽdit etiam interpretationem, quæ in ius diuinum,aut naturale cadere poteſt,& ita etiam latè loquitur de materia diſpenſabili, & ab ea excludit ſolùm bona neceſſaria ad ſalutem, & mala intrinſecè talia, & reliqua omnia comprehendi dicit ſub materia diſpenſabili, quam diſtinguit in tres ordines. In vno ſunt bona, quæ ex natura rei bona ſunt,ac neceſſaria,vt in pluribus: interdum verò propter circumſtantias non expediunt,vt reddere depoſitum. In alio ordine ſunt ea,quæ è cõtrario per ſe mala ſunt regulariter, aliquãdo verò propter circũſtantias expediunt,vt occidere hominem. Et hæc ait eſſe diſpenſabilia per modum interpretationis, vel epikiæ, non per modum relaxationis, & (quod mirum eſt)ſub his conditionibus comprehendit vota,& ſimilia.In vltimo vero ordine ponit actiones de ſe indifferentes, quæ per leges fiunt bonæ, aut malæ, & hunc ordinem dicit complecti materiam propriè diſpenſabilem.

Turrecrem.

2\. Sed quod ad primos duos ordines ſpectat, ego in primis cenſeo vota,& iuramenta non eſſe ſub his ordinibus conſtituenda: nam præcepta illorum potiùs continentur ſub materia indiſpẽſabili:ipſæ verò promiſſiones aliud genus diſpenſabilitatis habent,vt iam dicam.Deinde addo,hos duos ordines actuum,ſi rectè ſumantur,nullo modo comprehendi ſub materia diſpenſabili, non tantùm ab homine, ſed ſimpliciter. Quia priora bona, licèt per ſe bona ſint, non tamen ſunt pro ſemper neceſſaria, & determinatio temporis,pro quo neceſſaria ſunt,nullo modo poteſt dici diſpenſatio;imò nec epikia,vt in ſuperioribus dixi.Illa verò mala,quæ in ſecundo ordine collocantur,prout intrinſecè,ſeu ex ſe mala ſunt, diſpẽſationem,aut interpretationem non admittunt,abſtractè autem ſumpta ſine certis circunſtantiis, aut habitudinibus, non ſunt mala ex ſe,& idcò licèt fieri poſſint bene,nõ per diſpenſationem,vel interpretationem, ſed per determinationem ad aliam ſpeciem actus in genere mutis talia fiunt.

Vota & iuramenta in quo ordine diſpenſandi contineantur.

3\. Pro explicãda ergo quaſi adæquata materia diſpenſabili,de qua tractamus,aduerto, aliud eſſe vinculum legis poſitiuæ(naturalem enim omitto, quia indiſpẽſabilem eſſe ſuppono) aliud verò eſſe vinculum contractus, ſub quo promiſſiones,ſiue ad Deum, ſiue ad hominem comprehendo: vtrumque enim vinculum diſpenſabile, ſeu ſolubile eſt per poteſtatem ſuperiorem,alio verò, & alio modo. Nam promiſſiones, vel contractus non diſpenſantur,tollendo obligationem alicuius legis,ſed quaſi abrogando factum, ſeu remittendo promiſſionem,vt in materia de voto,lib.6.fusè explicaui,& illa doctrina tam in iuramento,quàm in humana promiſſione, & in matrimonio rato (ſi diA ſpenſabile eſt)locum habet. Tota ergo illa materia illo modo diſpenſabilis, ad præſentem materiam non ſpectat,tractamus enim de ſola diſpenſatione in vinculo legis poſitiuæ,quæ alterius rationis eſt,vt cõſtat. De hac verò vlteriùs ſubdiſtinguendum eſt:nam ſicut duplex eſt lex poſitiua,diuina vna,altera humana;ita duplex eſt materia diſpenſabilis, vna à vinculo legis diuinæ,altera à vinculo legis humanæ:in præſenti autem non tractamus de priori materia,quia ſolùm tractamus de vinculo legis humanæ, & de modo, quo poteſt in particulari auferri, & ideò adæquata materia huius diſpenſationis eſt lex humana, aut vinculum eius, aut omnis obligatio, quæ ex lege humana præciſè naſcitur.

Materia adæquata huius diſpẽſationis eſt lex humana, & vinculum ex illa reſultans.

B Vnde omnes effectus morales, qui ex huiuſmodi lege naſci ſolent, & de ſe ſunt perpetui, vel tempore definito per legem neceſſariò duraot,ſub hac materia diſpenſabili comprehenduntur. Atque ita omnia impedimenta matrimonij,ſiue impedientia tàntùm,ſiue etiam irritantia,& omnes irritationes actuum per leges introductæ,& irregularitates,infamiæ,& aliæ pœnæ,vel debita pœnarum ex lege orta, ſub materia diſpenſabili continentur,quatenus à lege pẽdent.Quia non fit in eis mutatio, niſi derogando legi, & è contrario auferendo vinculum legis, ipſa tolluntur,quia à lege pendent(vt ſic dicam)in fieri, & conſeruari. Et ideò dixi,*quatenus à lege pendent*: nam ſub quacunque alia ratione conſiderentur, non erunt materiæ huius 4

C diſpenſationis, de qua tractamus, etiamſi alio modo ſint mutabilia,vel auferibilia per humanam poteſtatem. Vt v.g. filius ſpurius ante mortem patris per diſpenſationem legitimari poteſt, vt fit hæres tanquam legitimus, quia illud impedimentum,& ille effectus pendet ex lege pro eo tempore, & ita non aliter tollitur,niſi tollendo vinculum legis.Si autem pater iã ſit mortuus,& alij acquiſierunt hæreditatem,iam nõ poterit talis filius diſpẽſari,quoad illum effectum, quia iam non impeditur ſola lege, ſed alio titulo iuſtitiæ, quia iam alij fratres facti ſunt domini omnium bonorum patris. Quod ſi in aliquo caſu poſſit Princeps aliquid de bonis paternis ab aliis tollere,& illi cõferre,non erit illa diſpenſatio in lege,ſed erit ex alia poteſtate,quaſi ſuperioris dominij in bona ſubditorum, ad diſtribuendum illa, prout communi bono fuerit

D expediens.

Hic verò occurrere poſſet quæſtio,an omnes leges, quæ ſunt in Eccleſia, & à Deo immediatè non manarunt, ſub hac materia diſpenſabili comprehendãtur, id eſt, an traditiones Apoſtolicæ diſpenſabiles ſint, quãdo ab ipſis Apoſtolis immediatè originem traxerunt. Aliquando enim iura canonica, & eorum interpretes videntur hoc negare,vt de ieiunio Quadrageſimæ,de quota decimarum,de irregularitate bigamię, & ſimilibus,de quibus generaliter dicitur in cap.*contra ſtatuta*.25.q.1.& in cap.*ſicut quædam*, diſt.14. aliqua eſſe à Patribus ſtatuta,quæ omninò sũt immutabilia. Sed hæ quæſtiones, & ſimiles attingunt generalem diſputationem de poteſtate Papæ,de qua,quantum ad præſens ſpectat,in cap.11.aliquid dicemus. Nunc di- 5

E co generalem eſſe regulã,& ſine exceptione, omnem materiam neceſſariam tãtùm ex lege humana, à quocunque puro homine, vel hominum congregatione lata ſit, eſſe materiam diſpenſabilem per poteſtatem hominibus datam.Hanc ponit D.Thom.quodl.4.art. 13.Et ratio eſt, quia ex parte materiæ non eſt repugnantia,vt conſtat,quia voluntas humana mutabilis eſt,& circa materiam mutabilem verſatur.Et poteſtas nõ deeſt,vt dicto cap.11.dicam,& videri poſſunt quæ dixi in 5.tom.diſp.49.ſect.6.Dicta autem iura,& ſimilia loquuntur de dogmatibus fidei,& de inſtitutionibus, ac præceptis diuinis, vt ſunt de ſacramentis, & ſacrificio,vt ex Gloſſis,& Doctoribus conſtat,& ratio

Regula generalis.

D.Thom.

ipſa,ac contextus facilè demonſtrat.

6. *Ad quas perſonas extendatur diſpenſatio.*

Circa alteram partem huius materiæ,ſcilicet, perſonam,cui concedi poteſt diſpenſatio, ſupponendum eſt, diſpenſationem eſſe actum poteſtatis iuriſdictionis,ſine qua validè concedi non poteſt, vt tradit Roman. conſ. 325 *quoad primum*. n. 12. verſ. *ex quibus verbis*,vbi in ſcholio alij referuntur, & dicitur eſſe communis ſententia. Et ratio eſt manifeſta, quia eius eſt ſoluere,cuius eſt ligare,cap. *inferior*. diſt. 21. ſed ligare imponendo legem ad iuriſdictionem pertinet; ergo etiam auferre obligationem eius,quod per diſpenſationem fit,quia oppoſitorum eadem eſt proportionalis ratio. Solet autem cõſtitui differentia,quòd imponere legem eſt actus iuriſdictionis quaſi inuolũtariæ, quia lex imponitur etiam nolenti: diſpenſatio autem eſt actus iuriſdictionis voluntariæ,quia cõceditur volenti, vel etiam petenti: nam ſuperior ex officio ſuo non ſolet derogare iuri, ſed ad iuſtam inſtantiam alicuius.Hoc tamen non impedit,quominus diſpenſatio ſit verus actus iuriſdictionis,tum quia voluntaria iuriſdictio vera iuriſdictio eſt, tum etiam quia poteſtas ligandi,& ſoluendi eadem eſt, licèt reſpectu ſubditi actus ligandi ſoleat eſſe coactus & ſoluendi voluntarius. Aliquando etiam(vt ſuprà dicebam)ſi diſpenſationi præceptum adiungatur,poteſt ſubditus compelli ad diſpenſationem acceptandam, ſi ad commune bonum expediat.

7. *Omnis ſubditus, qua talis, eſt capax diſpenſationis.*

Atque hinc colligitur perſonam iuriſdictioni alicuius ſubiectam,eſſe, quantum eſt ex parte ſua, ſeu C ſtatus ſui,capacem diſpenſationis, quia nulla alia cõditio poteſt cogitari neceſſaria ex parte perſonæ,vt ſit capax diſpenſationis.Item omnis ſuperior reſpectiuè poteſt cum ſuis ſubditis diſpẽſare in legibus,vel præceptis à ſe poſitis, vt infrà dicemus; ergo & è contrario omnis perſona ſubdita,quatenus alterius legibus, vel præceptis ſubeſt,capax eſt diſpenſationis.Neque in hac generali reſolutione ratio dubitandi occurrit. Solùm notanda eſt obiter differentia inter legem, & diſpenſationẽ, quòd lex ferri non poteſt, niſi ad communitatem, vt libr. 1. dictum eſt; diſpenſatio autem per ſe primò verſari poteſt circa perſonam priuatam, quia ſolùm eſt particularis exceptio à communi lege; poteſt autem etiam ferri circa communitatem aliquam,quæ ſit pars maioris communitatis, ſicut vni religioni,vel Eccleſiæ, aut ciuitati conceditur D priuilegium,per quod excipitur à lege communi.Item poteſt diſpenſatio concedi toti communitati, pro vno actu,vel pro certo tempore,per modum ſuſpenſionis, vt ſuprà dictum eſt.

8. *Diſpenſatio non verſatur neceſſariò circa perſonam ſubditam.*

Solùm ergo ſupereſt difficultas,an è cõuerſo omnis perſona capax diſpenſationis, debeat eſſe ſubdita, ac ſubinde an diſpẽſatio neceſſariò verſari debeat circa perſonam ſubditam. Videtur enim, hoc etiam ſequi ex illo principio, quòd diſpẽſare eſt actus iuriſdictionis,iuriſdictio enim tantùm exercetur circa ſubditos, c. *cùm inferior*,de maiorit.& obed. quia nulla poteſtas agit extra ſphæram ſuæ actiuitatis; ergo etiam è contrario ſola perſona ſubdita eſt capax diſpenſationis. E In contrarium autem eſt,quia inde ſequeretur,Pontificem non eſſe capacem diſpenſationis, quia non eſt perſona ſubdita, idémque ſequitur de ſupremo Principe temporali, in ordine ad diſpenſationem in legibus ciuilibus, quibus ipſe ligatur, & reſpectiuè eadẽ difficultas eſt de omni Prælato, reſpectu legũ ſuarum,quatenus eis ipſe ligatur. Tota ergo difficultas ad hoc reuocatur,an legiſlator poſſit ſecum diſpẽſare in ſuis legibus,quatenus illis etiam ipſe ligatur. Hoc dubium attigi in tertio tomo 3.p.diſp. 82.ſect. 2.circa finem, verſ. *ſoles verò*, & ſimile de indulgentiis in 4. tom.diſp. 52.ſect. 1.n. 20. & de votorum diſpenſatione tom. 2. de relig. libr. 6. c. 11. in principio, breuitérque definiui, Põtificem poſſe indulgentias ſibi appli-A care, ſeu theſaurum pro ſe etiam diſpenſare, ſiue diſpenſando pro tota communitate, cuius ipſe eſt præcipuum membrum, ſiue ſibi ſoli immediatè, & directè indulgentiam concedendo. Et ſimili modo poſſe ſecum in legibus,& in votis diſpenſare, vel committendo alteri poteſtatem, vt ſecum diſpenſet,ſi iuſtum eſſe iudicauerit(quod melius & conſulendum eſſe iudicaui)ſiue per ſeſe rem iudicando,& diſpenſationem ſibi concedendo. Quæ ſententia in ſummo Pontifice communis eſt, vt eruditè refert Sanci. lib. 8. diſp. 3. num. 6. eadémque reſolutio locum habet in quocunque ſupremo Principe,ſeu rege temporali, quoad leges ciuiles,quia ſeruat eandem proportionem, & ſumitur ex c. *per venerabilem*, qui filij ſint legitimi. Et B apertè docet Caiet. 1. 2. q. 96. art. 5. in fine, & Syluest. verb. *lex*. q. 14. Cordub. lib. 5. q. 31. Idémque ſentiunt priores auctores,qui de Pontifice hoc affirmant,& de Regibus non negant.

Summus Pontifex poteſt ſibi indulgentias concedere, & ſecum in legibus & votis diſpenſare.

Eadem reſolutio in ſupremo principe.

Sanc.
Caiet.
Syluest.
Cordub.

9.

Ratio verò eſt,quia non omnis actus iuriſdictionis requirit diſtinctionem perſonalem inter eum,qui iuriſdictionem exercet, & eum, circa quem exercetur, ſed tantùm illi actus, qui requirunt coactionem, vel propriam ſententiam,per quam dicitur ius inter partes, & ideò requirit tertiam perſonam diſtinctam ab illis.At verò diſpenſatio per ſe eſt actus iuriſdictionis voluntariæ reſpectu eius,cum quo diſpẽſatur,& ideò ex ea parte non requirit perſonam ab illo diſtinctam. Reſpectu etiam ipſius legis,aut legiſlatoris, vel boni communis, quibus poteſt aliquo modo præiudicare diſpenſatio, non poteſt requiri perſona à legiſlatore diſtincta:nam ad ipſum pertinet ſuam legem tueri,& communi bono conſulere; ergo non repugnat ex natura rei,ſupremum legiſlatorem ſecum diſpenſare in lege à ſe lata,quia circa ſe exercet voluntariam iuriſdictionem,& contra rempublicam etiam non eſt coactio,ſed prudens adminiſtratio cuiuſdam rei communis. Vnde cõfirmatur primò: nam ſupremus Princeps poteſt diſtribuere bona cõmunia inter membra communitatis,comprehendendo etiam ſeipſum,& ita ipſe imponit tributa ſibi ſoluenda, prout ratio iuſtitiæ exigit,ſed diſpenſatio in lege eſt,quaſi commune bonum diſtribuendum,& applicandum membris,prout expedierit; ergo non minùs poteſt Princeps hoc facere circa ſeipſum,quàm circa alios. Confirmatur ſecũdò,quia Princeps ſeipſum ligat ſua lege; ergo multò magis poteſt ſe ſoluere, quia ligare magis ſpectat ad iuriſdictionem inuoluntariam, & coactiuam, & ideò non poteſt ſeipſum immediatè, & (vt ita dicam) priuatim per legem ligare, ſed ſolùm concomitanter cum communitate,cui legem imponit, idque non ſola volũtate propria,ſed adminiculo iuris naturalis, vt ſuprà vidimus: ſoluere autem ſeipſum poteſt directè, & priuatim, quia diſpenſatio & eſt actus, qui per ſe exercetur circa vnam perſonam, & eſt iuriſdictionis voluntariæ, ideóque magis poteſt Princeps ſeipſum immediatè eximere à legis ſuæ obligatione ex iuſta cauſa. Denique ſi hoc nõ repugnat ex natura rei Pontifici,aut ſupremo Principi,nec ex iure poſitiuo poteſt repugnare, tum quia nullum tale ius reperitur, tum quia ipſe eſt ſupra ius,ſeruata proportione, atque ita non poteſt per tale ius ſua poteſtate priuari, ſed potiùs per illam poſſet in tali iure diſpenſare, & conſequenter in quacunque lege à ſe lata.

Non deſunt tamen qui contra hanc reſolutionem 10. opinentur, Pontificem non poſſe ſecum diſpenſare in communibus legibus Eccleſiæ.Idem enim tenet Supplementum Gabr. 4. diſtinct. 38. quæſt. 2. art. 5. circa finem, verb. *ſi quas rationes*, & aliqui Canoniſtæ, quos Sanci. ſuprà refert nu. 4. Veruntamen eorum fundamentum ſolutum eſt ex dictis,ſolùm enim argumentantur, quia actus iuriſdictionis requirit diſtinctionẽ perſonarum. Ad quod iam dictum eſt, non eſſe vniuerſa

Supp. Gabr.

uerſaliter verum, ſed ſolùm in actu iuriſdictionis in-
A uoluntariæ, vel in actu ſententiæ, per quam dicitur ius inter partes, qua ratione etiam in abſolutione ſacramẽtali, quia eſt vera ſententia & abſolutio, ideò ita inſtituta eſt iure diuino, vt non poſſit exerceri ab aliquo (etiam ſummo Põtifice) erga ſeipſum. At verò in actu diſpenſandi, & aliis, qui ſunt iuriſdictionis voluntariæ, non inuenitur talis repugnantia, nec inſtitutio ſpecialis, vt declaratũ eſt, & ideò optimè poteſt Princeps ſecũ diſpenſare. Et tunc etiam ille eſt actus iuriſdictionis, & ſuo modo exercetur circa ſubditum, quia eadem perſona, vt homo ſubditus legibus, eſt inferior ſibi ipſi, vt eſt Princeps, & conditor legũ. quæ diſtinctio formalis ſufficit, vt poſſit talem actũ circa
B ſeipſum exercere, vt in citatis locis dixi, & Sancius ſuprà latiſſimè declarat, & confirmat.

21. Supereſt verò explicandum, an idem dicendum ſit de aliis Epiſcopis, & Prælatis, & eum proportione de aliis ciuilibus magiſtratibus, qui leges cõdere, vel in eis diſpẽſare poſſunt. De quibus loqui poſſumus, aut reſpectu legum, quas ipſi cõdunt, quatenus eis obligantur, aut reſpectu legum ſuorum ſuperiorum, ſeu iuris Pontificij, aut Regis. Loquẽdo enim priori modo, ſine vlla controuerſia dicendum eſt, poſſe ſecum diſpenſare in ſuis legibus, ſicut Papa, vel Rex in ſuis. Eſt enim eadem proportio, ac ſubinde eadem ratio, quia ſcilicet, talis lex principaliter, ac per ſe pendet ab Epiſcopo; ergo diſtributio obligationis eius (vt ſic dicam) ab eadem voluntate, & poteſtate pendet; ergo non minùs poteſt diſpenſare ſecum, quàm cum aliis. Probatur conſequentia, quia per ſe loquẽdo, eius eſt ſoluere, cuius fuit ligare, & res per eaſdẽ cauſas tolli poteſt, per quas fuit conſtituta, niſi aliud obſtet. Hic verò ſolùm obſtare poteſt identitas perſonæ diſpenſantis, & diſpenſatæ, hæc autem non obſtat ex natura rei, vt oſtẽſum eſt, nec etiam eſt ſpeciale ius, quo hoc prohibeatur Epiſcopis, aut ſimilibus legum cõditoribus, & earum diſpenſatoribus; ergo. Atque ita ſentiunt auctores ſuprà allegati, quia vel loquuntur abſolutè de legiſlatoribus, vt Caiet. vel de Principe, vt Sylueſt. d. q. 14. & iſti planè intendunt loqui de omnibus, qui ligantur legibus ſuis, vel loquũtur de Papa, & ſic dum alios non excludunt, comprehendunt eos, in quibus eadem proportio ſeruatur. Vna verò diffi-
D cultas hic ſupereſt de modo, quo legiſlator poſſet ſecum diſpenſare, quam infrà meliùs tractabo cap. 14.

Epiſcopi & cæteri Prælati poſſunt in legibus à ſe latis diſpenſare ſecum.

Caiet.
Syluest.

22. Loquendo autem alio modo de his prælatis, vel magiſtratibus inferioribus, qui poteſtatem habent diſpẽſandi in legibus ſuperiorum, maior eſt difficultas, ſed ſpectat ad c. 11. Nã quod ad præſens attinet, certum eſt, diſpenſationem non repugnare propter idẽtitatem perſonæ: nam quoad hoc eſt eadem ratio, tamen in poteſtate actiua diſpenſandi poteſt eſſe diuerſitas. Nã reſpectu propriæ legis ex natura rei ſequitur, vt qui illam tulit, poſſit in ea diſpenſare, niſi prohibeatur: in lege autem ſuperioris hoc nõ ſequitur ex natura rei, ſed pendet ex modo poteſtatis à ſuperiori conceſſæ, de qua poteſtate in dicto c. 11. dicemus. Nunc ergo ſolùm dicimus, quotieſcũque con-
E ſtiterit, poteſtatem datam eſſe ſub hac amplitudine, Prælatos poſſe ſecum diſpenſare, ſicut de Prælatis religionũ ſenſit D. Thom. 2. 2. q. 185. art. 8. in fine corporis, vbi ait, Prælatos religionum poſſe ſecũ diſpenſare in præceptis, ſeu ordinationibus ſuæ regulæ. Idémque poſſe Epiſcopos regulares, quoad eadem præcepta regulæ. Quod eodem modo docent Anton. 3. p. tit. 20. c. 2. §. 7. & Sylueſt. verb. *religio*. 6. qu. 1. & 7. q. 12. Tabien. verb. *Epiſcopus*. q. 6. Turrecrem. in c. *de monachis*. 16. q. 1. Conſtat autem præcepta regulæ non eſſe lata ab ipſis Prælatis ordinariis, ſed vel à tota religione, quæ ſuperior eſt, vel à generalibus. Aliqui verò dicunt, D. Thomam nõ loqui de propria diſpen-

Quomodo Prælati poſſunt ſecum diſpenſare in legibus, quas ipſi nõ tulerint.
D. Thom.

D. Anton.
Syluest.
Tabien.
Turrecr.

A ſatione, ſed de licentia, quæ non eſt diſpenſatio, vt ſuprà dixi. Verũtamen D. Thom. & alij clarè loquuntur de propria diſpenſatione derogãte legi prohibenti, vel præcipienti abſolutè. Quamuis doctrina à fortiori vera ſit de licẽtia, ſi tamẽ illa eſt Prælato neceſſaria: nam fortaſſe propriùs diceretur, quoties regula ſtatuit, vt aliquid non fiat ſine licentia, ad ſubditos tãtum loqui, non ad Prælatos: nam illi non indigent licentia, ſed diſcretione, & prudentia. Niſi vbi regula apertè diſpoſuerit, vt Prælatus inferior aliquid non agat ſine licentia maioris Prælati, tunc enim id agere non poſſet, ipſe ſibi ordinariè licentiam cõcedendo, quia eſſet contra regulam. Quòd ſi in caſu vrgẽte occurreret cauſa iuſta ſic operandi, tunc poſſet ſecum
B diſpenſare ad id agendum ſine licẽtia, & hoc poſſunt etiam religioſi facti Epiſcopi; illa verò nõ eſſet mera licentia, vel impropria diſpenſatio (vt alij loquuntur) ſed eſſet propria relaxatio legis in particulari caſu, & ita eſſet propriiſſima diſpenſatio.

CAPVT XIII.

De forma diſpenſationis in lege humana.

SErmo eſt de forma externa, & ſenſibili: nam interior actus nõ habet aliam formam inſenſibilem, ſed ipſe eſt quædã forma ſpiritualis, de quo actu quis vel qualis ſit iam dictũ eſt, quia verò exterius manifeſtari debet, vt inter homines operari poſſit, ideò ſi-
C gnũ illud, quo manifeſtatur exterius, vocatur forma eius, ſicut in lege ipſa diximus. De hoc ergo ſigno inquirimus, quale eſſe oporteat. Ad hoc autẽ explicandum præmittenda eſt alia diuiſio diſpenſationis in expreſſam & tacitam: expreſſa dicitur, quæ propriis & apertis verbis conceditur, tacita verò, quæ aliis ſignis, vel factis indicatur. Et explicãdo hæc duo membra, & ſufficientiam illorum, hanc formam ſufficienter explicabimus. 1.

Diſpenſatio tacita & expreſſa.

Circa expreſſam diſpenſationem in primis aduerto, licèt ad illam regulariter requirãtur verba, nulla tamen eſſe determinata, vel ex natura rei, vel in iure ad diſpenſationem concedẽdam, ac ſubinde illa ſufficere, quæ iuxta cõmunem vſum, & diſpenſantis voluntatem, & effectum diſpẽſationis ſatis indicare va-
D leãt. Vnde licèt aliqui dicant, illam eſſe expreſſam diſpenſationem, quæ per verbum, *diſpenſandi*, datur, vt patet ex Rebuffo in Pract. p. 2. tit. de diſpenſ. nu. 19. nihilominùs non eſt intelligendum illam ſolam eſſe expreſſam, id enim nullo iure probatur, & ſunt alia verba, vel æquiualentia, vel ſufficientia, licèt nõ ſint tam clara, vt, *damus licentiam*, *indulgemus*, & interdum poſſet ſufficere verbum, *permittimus*, cùm ex materia cõſtiterit, de quo genere permiſſionis ſit ſermo. Verbum ergo proprium, *diſpenſandi*, eſt regulariter vſitatum in iure, & reſcriptis Pontificum, & ideò ponitur quaſi exemplar aliorum, quæ ad expreſſam diſpenſationem ſufficiunt, non vt ſimpliciter neceſſarium. 2.

Ad diſpẽſationem expreſſam nulla determinata verba requirũtur.

Rebuff.

Deinde aduerto, ad hanc diſpenſationẽ expreſſam neceſſarium eſſe, vt materia eius ſufficiẽter exprimatur, id eſt, de qua obligatione, lege, aut impedimẽto,
E vel inhabilitate detur diſpenſatio, & cui detur. Quia aliàs verbum diſpenſandi non haberet ſatis determinatam & indiuiduam ſignificationem, & ita nihil poſſet operari. Non eſt autem neceſſe, vt materia diſpenſationis ſpecificè ſemper declaretur, ſed poteſt ſufficere generale verbum, vt, *diſpenſo tecum in quacunque irregularitate, vel in impedimento, ſi quod habes, vel quid ſimile*. Nam id, quod in generali verborum ſignificatione cõprehenditur, cenſetur etiam expreſſum, licèt non ſit ſpecificum, iuxta Gloſſ. in l. *Lucius*, ff. de vulgat. verb. *non ad matrem*, & notat latè multa allegando Tiraq. poſt leges connubiales, Gloſſ. 7. n. 86. 87. & ſequentib. Et in præſenti eſt manifeſtum; 3.

In diſpenſatione requiritur, vt materia ſufficienter exprimatur.

Gloſſa.

Tiraquell.

quia

A quia expreſſa diſpenſatio diſtinguitur cōtra tacitam, ſeu præſumptam; conſtat autem generalem conceſſionem verbis expreſſam, non eſſe præſumptam, aut tacitam reſpectu ſpecierum ſub generali ſignificatione verborum indubiè contentarum, igitur ex parte materiæ ſufficit generalis expreſſio. Et idem erit cum proportione de perſona, cui fit conceſſio, ſi diſpenſatio ſimul concedatur multis: nam tunc expreſſa erit diſpenſatio pro ſingulis, ſi omnes vno generali verbo comprehendantur. Si autem diſpenſatio vni tantùm concedatur, tunc oportebit, vt perſona illa in particulari deſignetur, ad quam dirigitur diſpenſatio, ſiue id fiat nomine proprio, ſiue circumlocutione aliqua, ſiue pronomine demonſtratiuo, iuxta varias ſcribendi, aut loquendi formas.

B

4\. *Ad valorem diſpēſationis non requiritur ſcriptura, nec ad ſubſtantiam illius.*

Vnde eſt tertiò ſupponendum ad valorem, & ſubſtantiam diſpenſationis, etiam expreſſæ, non requiri ſcripturā, ſed verba ore prolata ſufficere. Nam ſi lege ipſa non eſt neceſſaria ſcriptura, multò minus erit neceſſaria in diſpenſatione legis. Item infrà oſtendemus, ſcripturā non eſſe de ſubſtantia priuilegij, ergo nec erit de neceſſitate diſpenſationis. Denique nullū eſt ius, quod ſcripturam requirat, & vocale verbum non eſt ſignum minùs expreſſum, quàm ſcriptum; ergo. Dico autē non requiri ſcripturam ad ſubſtantiam diſpēſationis, quia ad probationem pro foro externo poterit eſſe neceſſaria, & regulariter illa poſtulatur, illa verò deficiēte, aliæ probationes poterunt ſufficere, niſi in aliquo caſu plus in iure requiratur. Imò aliquādo etiam poteſt eſſe neceſſaria diſpēſatio ſcripta, C vt in conſcientia liceat illa vti, ſed hoc nō habet locū, niſi in caſibus in iure expreſſis, de quibus videri poteſt

Gloſſa. Gloſſ. in c. 1. § *poſtquam*, verb. *in ſcriptis*, de cenſib. in 6. Idémque eſt quando Pōtifices in aliquibus bullis requirūt licentiam in ſcriptis obtentam, vt habemus exemplum in Trid. ſeſſ. 25. c. 5. de regular. extra hos verò caſus verba diſpenſantis ſufficiūt. Tunc ergo ſatis eſt deſignare perſonam, cui fit diſpenſatio per ſigna quælibet determinatiua, & deſignatiua indiuidui. Vt, *concedimus huic, ſibi, &c.* In ſcriptura verò ordinariè neceſſarium eſt nominare perſonam, vel ad illam ſemel nominatam ſufficientem facere relationem. Perſona autem diſpenſans in forma ſcripta, neceſſariò eſt nominanda, in verbali autem cōceſſione ſatis eſt, quòd ipſa loquatur, & verbum de præſenti D proferat, vt ex materia etiam de Sacramentis cōſtat.

5\. Quartò aduerto, nonnullos auctores dixiſſe, de neceſſitate huius formæ eſſe, vt à petitione diſpenſationis inchoetur, quia diſpenſatio non datur motu proprio, ſed tantùm poſtulata. Quia cùm diſpenſatio ſit iuris relaxatio, nō debet Princeps proprio motu eam concedere, ſed rogatus, & quaſi coactus argumento l.

Mendoſ. 4. § 1. ff. de damn. infect. quod ſentit Mendoſ. de ſigna-

Roderic. tur. grat. tit. de diſpenſ. & ſequitur Roderic. tom. 1. q. 22. art. 3. Imò multi exiſtimant, ad valorem diſpenſationis neceſſarium eſſe, vt vel ab ipſo indigente petatur, vel ex eius mandato, ac ſubinde eſſe nullam, ſi ab aliquo tertio ſine mandato impetretur. Ita

Panorm. Panormit. per illum textum in cap. *innotuit*, de elect. nu. 10. E Idem in c. *nonnulli*, §. *ſunt & alij*, de reſcript. vbi idem

Hoſtienſ. tenet Hoſtienſ. Fundamentum ſumitur ex dicto cap. *innotuit*, vbi negatur diſpenſatio, quia fuit petita ſine mandato.

6\. *Diſpenſatio per amicum impetrata valet.*

Vtrūque autem cenſeo eſſe falſum. Aſſero itaque in primis, diſpēſationem impetratam ad petitionem amici, ſine mandato partis diſpenſandę ex ſe validam eſſe, & operari poſſe, ſi ab eo cui conceſſa eſt, acceptetur. Ratio eſt, quia nullum eſt ius, quod pro forma validæ diſpenſationis illam conditionem requirat, ſine iure autem nullum eſt fundamentum ad id aſſerendum, quia ex natura rei quodlibet donum, vel eleemoſyna, vel gratia poteſt validè per amicum impetrari ei, qui nihil procurabat. Cōſequentia eſt euidens. Antecedens autē patet, quia in iure ciuili nihil eſt, quod obſtet, & potiùs in l. *vniuerſis*, C. de precibus Imperatori offerēd. dicitur, reſcriptum per quemcūque impetratum valere; ergo etiamſi impetrator non ſit procurator conſtitutus, valebit ex vi illius legis, quia abſolutè, & ſine vlla reſtrictione loquitur. In iure autem canonico dictū c. *innotuit*, nihil probat, tum quia ibi non dicitur, diſpenſationem futuram fuiſſe nullam, ſi abſque mandato fuiſſet conceſſa, ſed ſolùm dicitur; Pontificem ob eā cauſam noluiſſe illam cōcedere, quod longe diuerſum eſt. Tum etiam, quia ibi non negatur diſpenſatio, quia petebatur ſine mādato perſonæ diſpenſandæ, ſed quia petebatur ſine B mandato capituli, quod perſonam illam elegerat in Epiſcopum, & confirmationem, non diſpenſationem petebat, & ideò vtraq; ei denegatur. Vnde potiùs ſupponitur, potuiſſe peti à capitulo, ſine mandato eius, pro quo petebatur, & tunc fuiſſe concedendam, & futuram fuiſſe validam.

Neque etiam obſtat c. *nonnulli*, § vnic. de reſcript. 7.
vbi annullatur reſcriptum impetratum ſine mādato, & impetrās punitur. Nam cap. illud apertè loquitur de reſcriptis iuſtitiæ, ſeu ad lites, non de reſcriptis ad gratias, ſeu beneficia. Nam & verba textus, & ratio eius ad priora tantùm reſcripta accommodantur, vt ibi notat Gloſſa penult. in fine, & Felin. ibi n. 10. referens alios. *Gloſſa. Felin.* Qui etiam hoc extendit ad impetratio- C nem priuilegiorum, & immunitatū, quod ex Gloſſis, & Doctoribus, & ex identitate rationis confirmat, quæ ſine dubio eadem eſt, quæ in diſpenſationibus. Præterea partem hanc apertè ſupponunt Doctores, qui docent, priuilegium per mandatarium obtētum ſtatim eſſe validum, non verò ſi abſque mandato obtineatur, in quo idem de diſpenſatione indicant, vt infrà lib. 8. ſufficienter videbimus. Denique conſuetudo curię hanc partem ſufficienter confirmat, vt ſumitur ex Rebuff. in Praxi, tit. de diſpenſ. n. 23. iuncto *Rebuff.* tit. de differentiis inter reſcriptum gratiæ, & iuſtitiæ, & optimè Nau. conſ. 2. de reſcr. & conſ. 4. n. 4. *Nauar.*

8\. *Diſpenſatio poteſt à prælato proprio motu cōcedi.*

Deinde aſſero, nullam petitionem, vel ſupplicationem neceſſariam eſſe in rigore ad formam, & valorē diſpenſationis, ſed poſſe à Prælato proprio motu cōcedi. Hoc ſequitur ex præcedenti, & ita poteſt eiſdem D Doctoribus attribui. Nam ſi tertia perſona ſine mādato poteſt amico diſpenſationem impetrare, cur nō poterit prælatus proprio motu, ex ſua tantùm prouidentia illā indigēti indulgere. Deinde ratio facta hìc etiam procedit, quia neque natura ſua hoc malū eſt, neque vllo iure prohibetur, non ſolùm Pontifici, aut Principi, vt eſt per ſe notū, verùm etiam nec Epiſcopo, aut Prętori. Neque lex illa 4. ad cauſam facit, quia non de gratia, vel diſpēſatione loquitur, ſed de iuſtitiæ executione inter partes cōſtituendæ, quibus non ſolet prouidere iudex, niſi altera poſtulante. Quanquā interdum ex officio poſſit iudex ſubuenire, quādo aliquis damnū patitur, & impeditur, ne poſſit poſtulare, vt in eodem tit. de dāno infect. l. *hoc amplius*. 9. E dicitur. Multò autem faciliùs poteſt hoc facere Princeps, aut Prælatus in cōceſſione diſpenſationis, quæ eſt quædam gratia, quam poteſt ſua ſpōte facere. Nec obſtat quòd relationem iuris contineat: nam etiā priuilegium illam continet, & nihilominùs ſæpe conceditur motu proprio. Item ipſa relaxatio poteſt eſſe in caſu neceſſaria, vel ad cōmune bonum, vel ad priuatum particularis perſonæ, cui poteſt ſuperior ex officio prouidere, ſi ipſa ſit indigens. Imò non ſolùm poteſt diſpenſare, ſed etiam præcipere ſubdito, vt diſpenſatione vtatur, vt paulò antea dixi.

9\. *Aliqua diſpenſatio poſtulat expreſſa verba.*

Ex his ergo notari poteſt quintò, aliquā diſpenſationem expreſsā neceſſariò poſtulare expreſſa verba ſuperioris, vt quando illam proprio motu concedit,

iuxta

iuxta c. *ſi motus*, de præben. in 6. aliquã verò eſſe poſſe expreſſam etiam ſine proprio verbo ſuperioris. Vt eſt illa, quæ fit ad petitionem alicuius. Hanc enim ſemper eſſe expreſſam ſentit Rebuff. d. tit. de diſpẽſ. n. 19. & licèt de illa, quæ eſt apertè poſtulata, res ſit clarior, tamen idẽ eſt, ſi petatur à quocunque alio interceſſore, ſeu poſtulatore. Nã c. *ſummouit*, quod allegat, potiùs loquitur de poſtulatione facta à tertio, vt ſuprà notaui. Ratio autem eſt, quia cùm poſtulatio expreſſa diſpenſationis præcedit, neceſſariò conceſſio illi coniuncta facit expreſſam diſpenſationẽ. Vnde licèt poſt ſubditi petitionẽ ſuperior nihil ſcribat, vel loquatur, ſed nutibus tantũ annuat, demonſtrando conſenſum, eſt diſpenſatio ſatis expreſſa, quia ſuperior ſuum cõſenſum oſtendendo facit ſua verba petẽtis, ſuper quæ cadit: præterquam, quòd nutibus ſolet cõſenſus ſatis clarè, & expreſsè indicari. Sicut matrimoniũ ſatis expreſsè cõtrahitur, quando procedit interrogatio per verba, & nutibus explicatur cõſenſus. Quãdo autem non præcedit expreſſa petitio, tũc non ſemper eſt diſpenſatio expreſſa, imò nec videtur eſſe poſſe per nutus, aut alia ſigna, præter expreſſa verba, vbi autem hæc interceſſerint, poſſunt ſufficere, etiamſi poſtulatio non præcedit, vt ex dictis conſtat.

10\. *Diſpenſatio regulariter cõceditur ad petitionem alicuius.*

Eſt autem vltimò obſeruandũ, regulariter diſpenſationem cõcedi ad poſtulationem alicuius, quia rarò occurrit tanta neceſſitas diſpenſationis, vt etiã non petentibus offeratur, & quia mens cõcedentis ex poſtulatione optimè intelligitur, ideò in ordinariis inſtrumentis diſpẽſationum quaſi pro ordinaria forma ſeruatur, vt præmiſſa poſtulatione ſubiungatur conceſſio. Aliquando verò non obſtante poſtulatione dicitur conceſſio fieri motu proprio, quæ duo quomodo cohæreant, & quam vim habeat illa clauſula, *motu proprio*, & quando ſubintelligenda ſit, dicemus infrà tractando de priuilegiis, vbi etiam explicabimus ferè æquiualẽtem clauſulam, *ex certa ſcientia*, & alias ſimiles & varias etiam formas concedendi priuilegia, quæ in diſpenſationibus poſſunt habere locum, ſed quia magis ſunt propriæ priuilegiorum, in eum locum eas reſeruamus.

11\. *De diſpenſatione tacita.* *Calder.* *Oldrad.* *Ant. Gab.*

Venio ad aliud membrum tacitæ diſpenſationis, quæ difficilior eſt ad explicandum, quia non conſiſtit in aperta ſignificatione voluntatis, ſed tãtùm in præſumpta, quæ obſcurior eſt. Et ideò multi Iuriſperiti non admittunt hanc tacitam diſpenſationem, vt ex Calder. & Oldrad. refert Anto. Gabr. dicto tit. de præſumpt. concl. 8. n. 6. & ſequentib. qui dicit ſecundùm ſtylum curiæ eſſe veriorem ſententiam. Cõmuniter verò ferè omnes tanquam certum ſupponunt, eſſe poſſibile & ſufficiens hoc genus diſpenſationis. Sed in hoc eſt magna varietas: nam in ſupremo Principe omnes admittunt diſpenſationem tacitam in omnibus, quæ ad ius humanum pertinent, quia ſupremus Princeps intra ſuam ſphæram eſt ſupra humanum ius, & poteſt in illo, vt voluerit diſpenſare, ſaltem quoad valorem diſpenſationis. Secùs verò docent de eodem, vt diſpenſante in votis, & aliis, quæ ius diuinum attingunt: nam reſpectu illorum ita ſe habet ſicut inferiores in lege ſuperioris, de quibus etiam ſunt opiniones.

Explicatur modus quo in ſupremo principe omnes admittunt tacitam diſpenſationem.

12\. *Innoc.* *Panorm.* *Rebuff.*

Aliqui enim abſolutè negant, inferiorem poſſe tacitè diſpenſare in lege ſuperioris, ſed tantùm expreſſè. Quod videtur ſentire Innoc. in c. *veniens*, de filiis Presb. & Panorm. in c. *diuerſis*, de cler. coniug. n. 4. & in c. *cum in cunctis*. § *inferiora*, de elect. n. 8. cum Gloſſ. in c. vnic. de ætat. & qualit. in 6 Rebuff. referens plures in pract. tit. de diſpen. n. 15. & 16. & plures refert Anton. Gabr. ſuprà & plures Menoch. de præſumpt. lib. 2. præſumpt. 20. n. 24. & 25. & plures alij, Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 4. n. 15. Et rationem differentiæ aſſignant, quia Princeps poteſt validè diſpenſare ſine

Ant. Gab. *Menoch.* *Sanci.*

A cauſæ cognitione, non verò inferior: in diſpenſatione autem tacita non interceditcauſæ cognitio, & ideò tunc non præſumitur voluntas, quia eſſet temeraria, & licèt admitteretur, non eſſet ſufficiens. Quia verò dicta ratio vniuerſalis non eſt, ideò alij ſubdiſtinguũt in inferioribus diſpenſantibus: nam vel diſpenſant in proprio iure, vel in iure ſuperioris. In priori caſu abſolutè poſſunt per tacitam diſpẽſationem ius ſuum relaxare, quia eandem proportionem ad illud habent, quam Princeps ſupremus ad commune ius, & eorum diſpenſatio valet, etiam ſine cauſa, vt infrà dicemus. In poſteriori autem caſu aiunt, non poſſe tacitè diſpenſare propter rationem factam. Ita ſupplementum Gabr. in 4. diſt. 38. q. 1. art. 5. dub. *Supp. Gab.*
B penult. & ſequitur Nauarr. in ſumm. prælud. 9. n. 15. *Nauarr.*
& cap. 25. n. 74. vbi hoc limitat, vt procedat in foro exteriori: *nam in foro conſcientiæ aliud*, inquit, *fortaſſe verum eſt*. Sequitur Azor lib. 5. cap. 15. q. 10. in 1. tom. extendens hoc ad forum conſcientiæ. Aliter Sylu. verb. *diſpẽſatio*, q. vlt. indicat, non repugnare diſpenſationem eſſe tantùm tacitam, & fieri cum cauſæ cognitione, & ideò (inquit) ſi Epiſcopus procedat cum cauſæ cognitione diſpenſando tacitè in lege ſuperioris, eſſe validam diſpenſationem. Qui ita videtur limitare & exponere ſuperiorem communem opinionem. Et eandem ſententiam indicauit. Caiet. 2. 2. q. 104. art. 5. in fin. *Azor.* *Syluest.* *Caiet.*

13\. Alij verò, & plurimi auctores indifferenter dicũt,
C diſpenſationem tacitam habere locum in quocũque potente diſpenſare, ſiue in iure ſuo, ſiue in iure ſuperioris diſpenſet. Et hanc opinionem ego tenui in tomo de cenſur. diſp. 41. ſect. 3. in fine, cum Palud. in 3. d. 38. q. 4. art. 4. concl. 2. Anton. 2. p. tit. 11. c. 2. § 9. Et idem tenet Angel. verb. *diſpenſatio*, num. 12. Medin. in ſum. 1. p. c. 11. § 12. dicens, ſi Prælatus religionis det literas dimiſſorias ad ordines ſuſcipiendos, ſubdito, quem ſcit eſſe irregularem, eo ipſo diſpẽſare cum illo, cùm poſſit, vt ſupponitur. Idẽ Ludouic. Lop. in inſtruct. 1. p. c. 4. Denique hoc latè defendit Sanci. ſuprà referens plures auctores. Et ſanè cõſequenter loquendo, ita dicendum eſt, ſi præciſe ſiſtamus in ratione tacitæ diſpenſationis, quia in omnibus eſt eadem ratio: nam in omnibus ſupponitur poteſtas diſpenſandi, & eſt eadem præſumptio voluntatis, & nulli
D Prælato eſt præſcripta in iure certa forma diſpenſandi, neque etiam vt per verba expreſſa diſpenſet.

Palud. *D. Anton.* *Angel.* *Medin.* *Lud. Lop.* *Sanch.*

Vt autem hæc ratio declaretur, aduertendum eſt, aliud eſſe tractare, quo ſigno debeat voluntas diſpenſantis indicari, vt ad diſpẽſandum ſufficiat, aliud verò quæ conditiones debeant cõcurrere, vt illa voluntas ſit efficax; hìc enim non hoc poſterius agimus, ſed illud tantùm prius. Vnde licèt verũ ſit, ad diſpenſandum in iure ſuperioris eſſe neceſſariã iuſtam cauſam, & ſine illa non eſſe validam diſpenſationem, vt infrà trademus: tamen hæc differentia impertinens eſt ad quæſtionẽ de tacita diſpẽſatione, quam tractamus, quia & tacita diſpẽſatio poteſt fieri ex iuſta cauſa, tam in lege ſuperioris, quam in propria, ſiquidem ius æqualis, vt ſic dicam, & è cõuerſo expreſſa diſpenſa-
E tio poteſt dari ſine iuſta cauſa, & tunc etiã erit nulla, ſi ab inferiori detur in lege ſuperioris. Et cõfirmatur, quia ſi diſpenſatio tacita non poſſet eſſe ex iuſta cauſa, nunquam præſumeretur etiam in ſupremo Principe, quia conſequenter præſumeretur cõcedi ſine iuſta cauſa, & ſic in ea præſumeretur peccatum, quod admittendum non eſt, maximè quãdo non eſt neceſſarium ad vitandum maius peccatum, vt hìc eſſe poteſt. Poteſt ergo diſpenſatio eſſe tacita, & ex iuſta cauſa; ergo poteſt eſſe in inferiori, etiã in lege ſuperioris. Tunc enim optimè procedit ratio facta, quòd in eo non deeſt poteſtas ad diſpenſandum abſolutè, vt ſupponitur, & indiciũ tacitæ voluntatis eſſe poteſt idem, vel

14\. *Status quæſtionis magis aperitur.*

vel æquale, nec præſumitur peccatũ, quia poteſt talis diſpenſatio eſſe ex iuſta cauſa, & conſequenter iuſta, & valida quantum eſt ex parte cauſæ. Nec etiã eſt inualida ex defectu formæ, quia nulla eſt præſcripta in iure, etiam pro Inferioribus diſpenſantibus; nec etiam inuenitur eis præceptum, vt per verba expreſſa diſpenſent, ſed oppoſitum potiùs inuenitur per argumentum à contrario ſenſu in cap. 2. de bigam.

35. Dices, aliud eſſe diſpenſare ex iuſta cauſa, aliud diſpenſare cum cognitione cauſæ, & illud prius poſſe optimè ſimul eſſe cum diſpenſatione tacita, non verò hoc poſterius. Quia cognitio cauſæ requirit, vt iuridicè inquiratur, & conſtet intercedere ſufficientem cauſam ad diſpenſandũ, cum decreto, ſeu ſentẽtia de ſufficientia cauſæ. Quod videtur ſignificaſſe Angelus, verb. *diſpenſatio*. num. 12. dum ait, requiri cauſam eſſe notam Prælato tanquam iudici. Quando autem hæc cognitio præmittitur, ſatis expreſſe ſignificatur voluntas diſpenſandi, quæ ſignificatio conſummari poteſt per aliquod factum poſtea ſubſecutum, & ideò licèt poſtea non interponatur verbũ diſpẽſandi, cenſebitur expreſſa diſpenſatio. In inferioribus autem requiritur, vt diſpenſent non ſolũ ex iuſta cauſa, ſed etiam ex cauſæ cognitione, maximè quando diſpenſant in iure communi, ſeu ſuperioris, & ideò non poſſunt in eo niſi expreſsè diſpenſare.

Angel.

36. Sed hoc etiam non ſatisfacit: nam in primis in foro conſcientiæ nõ eſt neceſſaria illa iuridica cognitio cauſæ, ſed ſatis erit, quod ſubſit iuſta cauſa, quæ diſpẽſanti quomodocũque nota ſit. Imò ſubdito ſatis erit, quòd bona fide procedat, & præſumat, ſuperiorem ſuum iuſtè procedere, & habere iuſtã cauſam, quando non habet fundamentum contrarium exiſtimandi: quin etiam in dubio poteſt ſuam conſcientiam deponere; ſecus verò eſſet, ſi illi conſtaret, nullam ſubeſſe iuſtam cauſam, quod tamen totum æquè locum habet in expreſſa, ac in tacita diſpenſatione. Deinde etiam quoad forum externũ exiſtimo, ſatis eſſe cauſam eſſe notam Prælato, vt homini, vt aſſeruit Syluest. verb. *diſpenſatio*, in fine cũ Bart. in leg. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. n. 8. quia nulla ratione probatur eſſe neceſſariũ ad valorem diſpẽſationis, vt præcedat illa iuridica examinatio, & cognitio cauſæ. Quanuis enim verum ſit, in illo foro non fore admittẽdam talem diſpenſationem, niſi legitimè probetur ex cauſa iuſta eſſe conceſſam, nihilominus ſi poſt factum hoc probetur, ſufficiens eſſe videtur, vt ſit valida etiam in illo foro. Ergo abſolutè loquendo, qui poteſt diſpenſare expreſsè, poteſt etiam tacitè, ſi in reliquis neceſſaria concurrant.

Quæ cognitio cauſæ ſufficiat in foro externo. Syluest. Bart.

37. Iam verò explicandum ſupereſt (in quo maior difficultas conſiſtit) quibus modis, vel ſignis hæc tacita diſpenſatio ſufficienter præſumatur, ita vt cõſcientiæ diſpenſati ſatisfacere poſſit, illam quietam, & pacificam reddendo, & in foro etiam externo admittenda ſit, ſi legitimè probetur. In quo duo modi huius tacitæ diſpenſationis tradi ſolent. Vnus eſt per ſcientiam & patiẽtiam Prælati rationabilem (vt aliqui loquuntur.) Hic ergo modus contingit, quando Prælato vidente ſubditus contra legem operatur, v.g. matrimonium contrahit impedimentum habens, vel quid ſimile, & ſuperior non impedit, nec contradicit, cùm facilè poſſet, ſed tolerat, tunc enim cõſentire præſumitur diſpẽſando. Ratio eſt, quia præſumitur, id permittere ſine peccato ſuo, & ſubditi quoad fieri poſſit, at ſi non taceret ex voluntate diſpẽſandi, & ſubditus peccaret, vt conſtat, & ipſe etiam peccaret contra officium ſuum, cùm teneatur ſubditum corripere, ac impedire, ne frãgat legem; ergo illud eſt ſufficiens ſignum tacitæ diſpenſationis. Et cõfirmatur, quia illa taciturnitas eſt quædam ratihabitio de præſenti, quæ mandato comparatur, vt dicitur in cap. *ratihabitio*, de regul. iur. in 6. Et ideò ſufficit etiam ad delegandam iuriſdictionem, & ad alios ſimiles actus, vt multi opinantur, quos refert & ſequitur Sanci. libr. 3. de matrim. diſp. 35. n. 20. ergo multò magis ad diſpenſandum ſufficiet. Accedit etiam regul. 43. iuris in 6. *Qui tacet conſentire videtur*. nam maximè habet locum in eo ad quem ſpectat ex officio non tacere, niſi conſentiat, & approbet factum: ergo, &c. Atque hoc ſignum, & genus tacitæ diſpenſationis admittunt ſimpliciter, & ſine diſtinctione Palud. & Anton. & indicant Nauarr. & Azor, & idem ſumitur ex Panorm. in cap. *quia circa*, de conſang. & affinit. in fine, vbi ex illo textu id colligit, quamuis poſſit etiam aliter exponi. Idẽ Panorm. lib. 2. conſilior. conſ. 53. nu. 5. & Alex. lib. 2. conſilior. in 1. in fine.

Duplex modus, quibus tacita diſpẽſatio colligatur. Sanci. Nauarr. Panorm. Alexand.

18. Nihilominus contrarium ſentiunt cõmuniter Canoniſtæ cum Innoc. & Hoſtien. in c. *veniens*, de filiis Presbyter. & Gloſſ. in Clement. vnic. de ſentent. excommun. verb. *approbamus*, quam cõmuniter ſequũtur his locis Panorm. Anton. Cardinal. & Imnol. & ferè alij, & Felin. in c. *gratum*, de offic. deleg. n. 9. & in c. *præterea*, de teſtib. cog. n. 8. Cardin. in c. *olim*, de conſib. Anton. Gabr. ſuprà n. 18. Selua de benef. p. 3. q. 8. n. 49. & q. 10. n. 25. Menoch. lib. 2. præſumpt. 20. n. 32. Sayrus lib. 7. Theſau. cap. 14 n. 18. & hanc ſententiam in ſimili tenui in 4. tom. diſp. 16. ſect. 1. à n. 13. licèt illam non ſatis explicuerim. Et ſumitur ex Gloſſa cum textu in cap. *cùm iamdudum*, de præben. ibi, *cùm multa per patientiam tolerentur*, quæ ſi deducta fuerint in iudicium, exigente iuſtitia non debent tolerari. Vnde Gloſſa colligit, patientiam Prælati ſcientis non eſſe ſignum conſenſus, nec diſpẽſationis. Facit etiam cap. *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. ibi, *id in Eccleſia tua diſſimulare poteris, ita quòd nec contradicere, nec tuum videaris præſtare aſſenſum*. Ex quibus colligitur fundamentum huius ſententiæ, quia ſola patientia non eſt ſufficiẽs ſignum conſenſus. Nam licèt dicatur quis conſentire indirectè, quando tenetur impedire, & non impedit, non tamen inde colligi poteſt directa volũtas, qualis ad diſpenſandum requiritur, & hoc eſt quod Canoniſtæ aiunt, *illa, quæ tantũ in patiendo cõſiſtunt, non eſſe ſufficiens ſignum diſpenſationis, quæ actum poſitiuũ requirit*.

Innoce. Hoſtienſ. Gloſſa. Panorm. Anton. Cardin. Imnol. Felin. Ant. Gab. Selua. Menoch. Sayrus. Gloſſa.

19. In hoc puncto diſtingui ſolet triplex ratihabitio, de futuro, præterito, & præſenti. Prima eſt per ſolã præſumptam voluntatem, ſeu diſpẽſationem, Prælati, ita vt quando ſubditus contra legem operatur, Prælatus nihil ſciat, aut velit, ſed credatur poſtea conſenſurus cùm ſciuerit, & quòd ſi nunc cõſuli poſſet, diſpenſaret. De præſenti dicitur præſumptus conſenſus, vel ratihabitio, quãdo prælatus eſt præſens actioni, quę fit contra legem, & tacet. De præterito autem erit, ſi præceſſit tacitus cõſenſus in actum poſtea futurum, & retractatus non eſt. Veruntamen ſi quis rectè attendat, hic tertius modus in præſenti locum non habet, niſi priùs de pręſenti deceſſerit, & liquerit diſpẽſationem validam, etiã pro actibus futuris. Quia licèt ſcientia eſſe poſſit de actu præterito, taciturnitas propriè nõ eſt, niſi de actu præſenti, qui poteſt impediri: nã præteritus actus nõ poteſt, ſed ad ſummũ poteſt non puniri, quod non eſt ſignum diſpenſationis in ordine ad futuros actus, vt per ſe notum eſt. Circa actum ergo præteritum ſecundùm ſe non eſt tolerantia voluntaria, ſed neceſſaria, & ita non eſt ſignum conſenſus, nec etiam talis actus ſecundùm ſe diſpenſationis eſt capax: nam ſi fuit contra legem, nõ poteſt nõ fuiſſe, poterit autem diſpenſari quoad pœnã, & ſic cadet diſpenſatio in aliquid præſens, vel futurũ, ſi verò dicatur ex taciturnitate in aliquo actu præterito, quãdo fuit pręſens, induci diſpenſationem in ordine ad ſequẽtes actus ſimiles, & illa dicatur ratihabitio de pręterito; iam hæc reducitur ad aliam de præſenti, & ideo ex illa pendet, vt videbimus.

Tertius ratihabitionis modus nõ eſt ſufficiens.

Præterea

20. *Inſufficiêtia primæ ratihabitionis modi oſtenditur.*

Prætetea de prima ratihabitione de futuro certũ existimo, non ſufficere ad propriam diſpenſationem, neque ad agendum licitè contra legem, niſi quando talis eſt caſus, vt neceſſitas cogat, cenſeatúrque locum habere epiikia. Rstio eſt, quia quandiu obligatio legis per ſe non ceſſat ratione occurrentis neceſſitstis, vel occaſionis, durat, donec per voluntatem ſuperioris auferatur, per voluntatem autem præſumptam in futurum non aufertur de præſenti obligatio; ergo non ſatis eſt ad operandum contra legem. Qua ratione alibi dixi (& eſt communis ſententia) huiuſmodi ratihabitionem de futuro non eſſe ſatis ad actus iuriſdictionis in præſenti exercendos. Sicut etiam è contrario præceptum præſumptum in futurum, vel ſub conditione, quòd ſi ſuperior adeſſet, prohiberet, non ſatis eſt in rigore ad inducendã præcepti obligationem. Vnde in hoc inuenio differentiam inter ſimplicem facultatem, & propriam diſpẽſationem, quòd

Differentia inter ſimplicem facultatem, & diſpenſationẽ.

in illa interdum ſufficit voluntas præſumpta ad licitè operandum; quomodo dicunt communiter auctores, non agere contra paupertstem, religioſum dantem aliquid ex voluntate præſumpta ſuperioris, quando non poteſt facilè obtinere expreſſam, quod tamen in diſpenſatione non admittimus, & ratio differẽtiæ eſt, quia ibi actio non eſt ſimpliciter prohibita, ſeu ſolùm vt non fiat abſque ſuperioris voluntate, quæ conditio extenditur ad voluntatem præſumptã ex communi viſu, & prudenti ratione. Hic autem actio ſupponitur abſolutè prohibita, & ob eam rstioné mala, & ideo de præſenti neceſſaria eſt aliqua volũtas, quæ prohibitionem, & conſequenter malitiam auferat.

21. *a Sententia in foro exteriori probabilior.*

Igitur opiniones propoſitæ de ratihabitione, ſeu tacito conſenſu, de præſenti loquuntur. Inter quas poſterior videtur, maximè procedere in foro exteriori, in quo maiorem profectò videtur probabilitatem habere, & ſecundùm eam omnino iudicandum eſſe, moraliter, ac regulariter loquendo. Tum quia eſt valde communis inter grsuiores iuris interpretes, quorum auctoritas illo foro præferenda eſt, tum etiã quia illa præſumptio in nullo iure fundata eſt, imò aliquis iuris non parum illam diminuunt, vt ex allegatis conſtat, & ex Clement. vlt. de ſentent. excommunicatum denique, quia ipſum iudicium taciturnitatis Prælati videntis factum, eſt valde incertum, & de ſe ſolùm indicat permiſſionem, non conſenſum. Et ſæpe poteſt illa permiſſio eſſe ſine peccato Prælati, quia ita ſe gerit ad vitandum maius malum, vel propter indiſpoſitionem, quam in ſubdito timet, vel propter ſcandalum aliorum, quando factum eſt publicum, vel quia aliud graue nocumentum timet. Sæpe etiam poteſt eſſe illa permiſſio ex quadam negligentia, & nimia conniuentia Prælati, vel expuſillanimitate nimia, & ideo licèt ſuperior non excuſetur à culpa, non ideo præſumitur diſpenſatio, quia fortaſſe maior eſſet culpa, ita temere diſpenſare. Quod maximè habet locum, quando diſpenſatio eſſe deberet in aliquo defectu permanente, vt in irregularitate, vel alio ſimili. Eſt enim incredibile, propterea quod Epiſcopus ſciat ſubditum irregularem celebrare, & diſſimulet, ſtatim præſumi, diſpenſare cum illo in irregularitate, etiamſi alias poſſit. Niſi ex aliis certioribus coniecturis de illius voluntate, & iuſta cauſa diſpenſandi conſtet, quæ coniecturæ in foro exteriori difficillimè probari poſſunt, & fortaſſe non admittentur.

22. *2. Sententia in foro interno cũ moderatione non eſt reiicienda.*

At verò in foro conſcientiæ non cenſeo eſſe omnino reiiciendam priorem ſententiam, dummodo prudenter limitetur. Nam ſola taciturnitas dicta, nunquam videtur mihi ſufficiens indicium voluntatis poſitiuæ diſpenſandi propter diſcurſum factum. Si tamen aliæ circumſtantiæ adiungerentur, poſſet conſummari præſumptio, vt ſi cauſa diſpenſandi tam ſubdito, & ſuperiori ſigillatim, quàm alteri de altero inuicem nota eſſet, & intercederet aliqua occaſio iuſta non petendi expreſſum conſenſum, & ex conſuetudine, vel neceſſitudine inter ſubditum, & ſuperiorem præſumi prudenter poſſit talis voluntas ſuperioris. In quo eſt maximè aduertendum pro conſcientiæ foro, vt ſubditus in eo caſu honeſtè operetur, neceſſarium eſſe, vt ante factum præſumat ſe eum eſſe diſpenſatum; nemo enim poteſt honeſtè operari contra legem ſpe futuræ diſpenſationis, ſed neceſſarium eſt, vt præcedat notitia diſpenſationis, vt infrà in materia de Priuileg. latiùs dicemus. Ergo impoſſibile eſt, quòd hæc diſpenſatio tacita fundetur in ſcientia, & patientia operis iam facti, alioqui iam eſſet factum opus ante diſpenſationem, ergo cum peccato eſſet factum; ergo ex illo nulla coniectura ſumi poteſt diſpenſationis; oportet ergo, vt antequam ſubditus inchoet opus, habeat rationes alias præſumendi Prælatum præſentem eſſe contentum, & tacitè ſecum diſpenſare, vt tale opus faciat. Vnde etiam colligo, hanc præſumptionem non eſſe extendendam vltra opus illud, quod fit coram Prælato: nam licèt in illo cenſeatur diſpenſare, non ideo cenſetur tacitè diſpenſare ad ſimilia, niſi fortè tanta ſit conſuetudo, vt intelligatur conceſſa perpetua diſpenſatio, & quaſi priuilegium, vt infrà ſuo loco dicetur. Quocirca ſi talis eſſet diſpenſatio, vt non poſſet dari pro actu præſenti, niſi habilitando perſonam in futurum ad ſimiles actus, vt de irregularitate dixi, tunc difficilior erit præſumptio, & vix poteſt dari licentia vtendi poſtea tali diſpenſatione tacita, non requirendo expreſſam declarationem voluntatis Prælati, cùm poſſit facilè fieri.

23. *2. Modus tacitæ diſpẽſationis.*

Alius modus tacitæ diſpenſationis eſt, quando ſuperior ex certa ſcientia aliquid præcipit, vel concedit ſubdito, quod ſine diſpenſatione fieri, aut valere non poteſt, vt ſi Pontifex det beneficium alicui, quem ſcit, eſſe irregularem, vel ſi præcipiat comedere carnes die prohibito. Ita docent Innocent. Hoſtienſ. Panormit. & alij in locis citatis, & hunc ſolum modum poſuit Rebuff. in dicto tit. diſpenſa. à nu. 5. vbi alios allegat, & Anon. Gabr. & alij ſuprà allegati. Et colligitur ex l. *quidam*, ff. de re iudic. ibi, *Princeps enim qui illi dignitatem dedit, omnia gerere decreuit.* Idem in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. Ratio eſt, quia Princeps non præcipit repugnantia, nec præſumitur præcipere iniquitatem, vel facere actum inualidum; ergo intelligitur, concedendo aut præcipiendo tollere impedimentum. Et ita hæc coniectura eſt multo efficacior, quàm præcedens, quia hæc requirit actum poſitiuum, qui virtute includit aliũ, nam qui introducit formam, cenſetur præmittere diſpoſitiones, & qui dat poteſtatem, dat omnia neceſſaria ad illam, vnde ita eſt hæc diſpenſatio tacita, vt poſſit dici virtualis, quod non ita eſt in præcedenti indicio. Et hæ rationes procedunt de quolibet Prælato potente diſpenſare, ſicut de ſupremo Principe, neque inuenitur in hac parte ſpecialis prohibitio, & ideo neceſſarium non eſt inter eos diſtinguere, vt ſuprà dixi.

Innocent. Hoſtienſ. Panormit. Rebuff. Ant. Gab.

24. Oportet autem Prælatum procedere in eo actu ex certa ſcientia defectus, ſeu vinculi, in quo tacitè diſpenſat, quia ſi illud ignoret, non poterit voluntas ad illud tollendum extendi, quia voluntas non fertur in incognitum, & ita etiam ceſſabit diſpenſatio, quæ ſine voluntate eſſe non poſſet. Dubitant autem Doctores, quomodo conſtare debeat de hac ſcientia Principis diſpenſantis. Veruntamen quod attinet ad conſcientiæ forum, ſatis eſt, quòd quacumque ratione conſtet ipſi diſpenſato, vt quia ipſemet defectum aperuit Prælato, vel quia certò ſciebat, illi eſſe notum. Quia in foro conſcientiæ veritas attenditur, non præſumptio, nec requiritur ſcriptura, vel aliquid ſimile. In foro autem exteriori incumbet, & qui diſ-

penſationem tacitam allegat, probare, Prælatum ex certa ſcientia proceſſiſſe, quia eſt ſcientia facti, quæ ordinariè non præſumitur, vt docet Felin. in c. *præterea*, de teſtib. cogen. n. 9. cum aliis. Quod maximè verum cenſeo de Principe, qui nec tenetur, nec poteſt facta ſubditorum noſſe, iuxta c. 1. de conſtit. in 6. Epiſcopo autem, aut Prælatis particularibus, qui ex officio tenentur ſcire vitam ſubditorum, contrarium fortaſſe dicendum eſſet, quia in facto alieno, quod quis indagare tenetur, præſumitur ſcientia, vt tradit Abb. in c. *innotuit*, de elect. n. 9. quod ex textu ibi, & Gloſſ. colligit, & ex cap. penult. extrà de regul. iuris, vbi dicitur, *Non poteſt eſſe paſtoris excuſatio, ſi lupus oues comedit, paſtor neſcit.* Sed cenſeo verum reſpectu ipſius paſtoris: nam ſi ipſe ſe excuſet, tenebitur probare ignorãtiam inculpabilem, aliàs præſumitur in eo ſcientia, vel ſaltem negligentia. Vnde non eſt, cur præſumatur ſcientia in Prælato reſpectu ſubditi allegantis diſpenſationẽ, quia ſimpliciter eſt res facti, quæ facilè ignoratur, ſiue abſque culpa, ſiue cum illa, parum enim id in præſenti refert. Maximè quia diſpenſatio odioſa eſt, & reſtringenda, & ideo etiam non præſumitur, niſi probetur, vt Panorm. etiam tradit in dicto c. *præterea*.

Abb. *Gloſſ.* *Panormit.*

25. Dubitant autem vlteriùs Iuriſtæ de modo probationis huius ſcientiæ, an ſcilicet neceſſarium ſit, vt de illa conſtet, ex narratis in ipſo indulto diſpenſationis, vel ex clauſula, *Ex certa ſcientia*, in illo poſita, vel admittatur aliud genus probationis, ſi hæc deficiant. De quo dubio, quia ad nos non ſpectat, videri poſsũt auctores allegati in principio huius puncti. Mihi tamen videtur non eſſe neceſſarium, vt ex inſtrumento diſpenſationis conſtet, ſed ſufficere, vt alia ratione ſufficienter probetur, per teſtes, vel alio modo, quæ eſt etiam communior ſententia. Et ratio eſt, quia nullum eſt ius, quod reſtringat probationem ad ſcripturam indulti, ſeu diſpenſationis. Imò infra de priuilegio dicemus totum priuilegium poſſe probari per teſtes, ſi ſcriptura ſit amiſſa; ergo idem eſt in diſpenſatione. Nec etiam hæc conditio ſcientiæ in Principe eſt tam occulta, vt non poſſit per teſtes, vel ex rei notorietate probari. Plura de hoc puncto videri poſſunt in Sancio ſuprà, qui nam accuratè illud diſputat.

Sanc.

CAPVT XIV.

Apud quos ſit poteſtas ordinaria diſpenſandi in legibus humanis.

1. POſt materiam, & formam diſpenſationis dicendum ſequitur de cauſa efficiente, in qua duo ad efficiendum requiruntur, poteſtas ſcilicet, & voluntas, & de voluntate, quæ libera eſt, nihil dicendum ſupereſt, præter ea, quæ diximus de forma, per quam talis voluntas explicanda eſt. Supereſt ergo dicendum de poteſtate. Quæ in ordinariam, & delegatam diſtingui poteſt: nam his duobus modis ſolet haberi, vel participari iuriſdictio, ad quam hæc poteſtas pertinet, vt dixi; vterque ergo modus in præſenti locum habet. Nam in primis conſtat, neceſſarium eſſe, vt hæc poteſtas ſit ordinaria in aliquo, quia poteſtas delegata manat ab ordinaria, in qua ſiſtendum eſt, tum quia non proceditur in infinitum, tum etiam quia poteſtas ordinaria conuenit ratione officij, & qui habet officium, ſeu munus legiſlatoris, vel paſtoris, eo ipſo ratione illius habet poteſtatem diſpenſandi. E conuerſo etiam nihil eſt in hac poteſtate, cur delegari, aut committi non poſſit. Non enim poſtulat ex intrinſeca ratione, vt ſuperior per ſeipſum illam exerceat, niſi aliunde ſpeciali iure cum tali reſtrictione, & modo conceſſa ſit; hic ergo de poteſtate ordinaria dicemus, & poſtea de delegata.

Poteſtas ordinaria, & delegata.

2. Primò igitur certum eſt, eum habere ordinariã poteſtatem diſpenſandi, qui legem tulit, quia ab eius voluntate, & potentia pendet. Idémque dicendum eſt de ſuperiore ipſius, dummodo formaliter ſit ſuperior in iuriſdictione, vt in ſuperioribus declaraui, itaque poteſt Papa diſpenſare in lege Epiſcopi, quia inferior poteſtas, & actus eius ſemper pendet à ſuperiori. Idémque dicendum eſt de æquali in eadem Sede, & iuriſdictione, qualis eſt ſucceſſor, quia illa potiùs eſt idẽtitas, formaliter loquẽdo. Atque hoc modo poteſt Põtifex diſpẽſare in toto iure canonico, quia ſi iura ſint ab aliis Pontificibus cõnſtituta, eſt æqualitas; ſi verò à Conciliis, ipſe eſt ſuperior, etiam Concilio generali per ſe ſpectato; ſi verò includat Pontificis authoritatem, eſt etiam æqualitas, & ita loquitur Innoc. in cap. *innotuit*, de elect. Imò addit Cordu. lib. 4. q. 48. etiam illos auctores, qui dixerunt, concilium eſſe ſupra Papam, non fuiſſe auſos hoc negare. In quo prudenter fecerunt, quàm verò conſequenter poſſent id defendere, ipſi viderint, nobis enim neceſſarium non eſt, cùm certum exiſtimemus, Concilium etiam approbatum non poſſe poteſtatem Pontificis limitare. Imò etiam addimus, poſſe Pontificem diſpenſare in quacunque lege Apoſtolica humana (nam de diuina infrà dicã.) Quod optimè docuit D. Thomas quodlibet. 4 art. 13. & Victor. in relect. de poteſt. Papæ, Couarr. cum multis, quos refert in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. num. 6. Et ratio eſt, quia licèt Apoſtoli in aliis prærogatiuis, & gratiis fuerint excellentiores, in poteſtate iuriſdictionis Pontifex non eſt inferior illis, nec Petro, cuius eſt ſucceſſor; de quo alibi. Et cum proportione loquendum eſt de aliis Epiſcopis reſpectu ſuarum diœceſum, & legum, & de aliis Principibus reſpectu ſuarum.

Ordinariam poteſtatẽ habet qui legẽ tulit ſuperior illius, & æqualis in eadem ſede. *Innoc.* *Cordub.* *D. Thom.* *Victor.* *Couarr.*

Supereſt verò difficultas grauis, an inferior, iuriſdictione ordinaria, poſſit ex vi ſui muneris diſpenſare in lege ſuperioris. Quod ſolet quæri de Epiſcopo reſpectu Papæ, ſeu iuris communis, idémque eſt cum proportione in omni inferiori gubernatore, an poſſit diſpenſare in omnibus legibus Pontificis, quando non eſt ſpecialiter prohibitus. Quod enim Pontifex poſſit ita legem ferre, vt reſeruet ſibi diſpenſationem, & conſequenter prohibeat, ne vllus inferior in ea diſpenſet, irritando diſpenſationem ab alio datam, certiſſimum eſt, quia ab illo pendet poteſtas inferioris. Dicunt tamen multi, quoties Pontifex expreſsè non prohibet diſpenſationem, ſed ſimpliciter legem fert, Epiſcopum poſſe in ea diſpenſare. Poteſt ſumi ex D. Thom. dicto art. 4. q. 91. quatenus ſimpliciter ait, rectorem multitudinis poſſe diſpenſare in legibus. Expreſſéque id affirmat D. Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Soto in 4. diſt. 27. q. 1. ar. 4. §. *at quo tandem*. Indicat etiam Victor. in relect. de poteſtate Eccleſ. n. 18. Qui hanc regulam conſtituunt; Vnũquemque Epiſcopum poſſe in ſua diœceſi quoad diſpenſationes, quidquid poteſt Papa in vniuerſa Eccleſia, niſi ab eodem Papa prohibeatur. Quam regulam multi Canoniſtæ ſequi videntur in cap. *at ſi clerici*, §. *de adulteriis*, de iudic. vt ibi licet videre per Felin. & alios. Et poteſt probari primò ex cap. *nuper*, de ſentent. excommun. vbi dicitur, eo ipſo quòd legiſlator ſibi non reſeruat abſolutionẽ, eam inferiori concedere; ergo ſimiliter eo ipſo, quo non reſeruat diſpenſationem, illam concedit. Secundò grauius eſt, & difficilius diſpenſari in votis, quàm in legibus ſuperioris, quæ merè humanæ ſunt: vota autem attingunt diuinum ius, ſed Epiſcopus poteſt in votis omnibus diſpenſare ſibi non prohibitis, ſeu nõ reſeruatis; ergo, &c. Tertiò ex vſu: nam leges ieiuniorum, & feſtorum Pontificiæ ſunt, & tamen in eis diſpenſant Epiſcopi, quia nõ ſunt prohibiti; ergo idem erit in omnibus ſimilibus. Quartò denique, quia diſpenſatio in his legibus eſt vnus ex actibus moraliter neceſſariis ad populi gubernationem; ergo cui hæc gubernatio committitur, conſequenter datur hæc poteſtas,

3\.

D. Anton. *D. Thom.* *Soto.* *Victor.* *Felin.*

4\.

poteſtas, niſi peculiariter excipiatur, ſed Epiſcopus ex vi ſui muneris habet totam gubernationem ſui Epiſcopatus; ergo.

4 Nihilominus dicendum cenſeo non poſſe Epiſcopum diſpenſare in lege Pontificis, vel concilij, niſi in caſibus ſibi conceſſis. Ita ſentit Gloſſ. vltima in cap. *in quibuſdam*, de pœnis, clarius tenet Gloſſ. in cap. *cum ſingula*. §. vlt. verb. *canonicè*, de præbēd. in 6. Innoc. in cap. *dilectus*, de tempor. ordinat. nu. 2. & 3. & cap. 2. De eo, qui furtiuè ordines ſuſcipit. Panorm. in cap. *tam literis*, de teſtib. n. 3. & in dicto §. *de adulteriis*. n. 13. vbi hæc ſentētia communiter approbatur, vt notauit Couarr. in 4. p. 2. cap. 6. nu. 15. Gutierr. lib. 1. canonicar. quæſt. cap. 5. n. 10. Rebuff. in tract. nominat. q. 5. num. 32. & ſequentibus, & in Pract. 1. part. tit. de trāſl. Monacho. n. 9. Et ſine dubio eſt ſententia D. Thomæ dicto ar. 4. ad 3. vt ibi aduertit, & planè ſequitur Caiet. & Syluest. verb. *diſpenſatio*. n. 14. Probatur primò ex Clem. *ne Romani*, de elect. vbi dicitur, inferiorem non poſſe tollere legem ſuperioris, & ſtatim explicatur, *abrogando, diſpenſando*, &c. Idem ſumitur ex cap. *inferior*, de maiorit. & obed. & cap. *inferior*. 21. diſt. c. *ſunt quidam*, & cap. *ideo*. 25. q. 2. & ex l. 1. C. de legib. Et ratio eſt, quia inferior non poteſt irritare, vel impedire voluntatem ſuperioris, non ſolùm ipſo inuito, ſed etiam ipſo non conſentiente; ergo non poteſt diſpenſare in lege eius propter ſolam non prohibitionem ſpecialem, ſed neceſſaria eſt poſitiua conceſſio per voluntatem expreſſam, vel ſaltem tacitam aliquo ſufficienti modo ſignificatam. Antecedens patet tū ratione phyſica, quia inferior virtus non poteſt impedire ſuperiorem, tum ratione morali, quia rectitudo gubernationis poſtulat, vt voluntas ſuperioris præualeat contra volūtatem inferioris, niſi ſuperior ipſe cedat. Ad hoc autem neceſſe eſt, vt tollat priorem voluntatem. quod non fit, niſi per poſitiuum conſenſum. vel conceſſionem. Conſequentia verò clara eſt, quia diſpenſatio aufert voluntatem ſuperioris, ſeu impedit effectum eius in particulari materia. Cōfirmatur, quia diſpenſatio eſt actus iuriſdictionis, ſed inferior, vt ſic nō habet iuriſdictionem circa legem ſuperioris, nec circa perſonas illi ſubditas, formaliter in eis talem ſubiectionem conſiderando, quia eſt altioris rationis, vt ſic dicam; ergo non habet inferior poteſtatem diſpenſandi in lege ſuperioris, niſi ei concedatur.

Gloſſa. *Innoc.* *Panormit.* *Couarr.* *Gutier.* *Rebuff.* *D. Thom.* *Caiet.* *Syluest.*

Inferior non poteſt tollere legem ſuperioris.

5. Dices, ratione officij concedi, eo ipſo, quòd officium datur. Sed hoc eſt, quod contendimus, falsò, & ſine fundamento dici, quia illa implicita conceſſio, ſeu conſecutio, neque ex natura rei habetur, vt probant rationes factæ, quia illud munus, ſeu officium abſolutè inferius eſt, & ſubordinatū ſuperiori, neque in illa intelligitur conceſſa virtus ſupra actionē, vel effectū ſuperioris. Neq; etiam illa conſecutio habet in iure fundamētum, quia potiùs generales regulæ iuris ſunt in contrarium, vt ex allegatis conſtat. Et optimum argumentum eſt, quia quando iura volunt concedere hanc poteſtatem inferiori, id declarant, vt ſtatim dicemus. Et è conuerſo multæ irregularitates, ſuſpenſiones, &c. non poſſunt ab Epiſcopis diſpenſari iuxta receptam doctrinam, de quibus non inuenitur prohibitio, ſed tantùm quia non inueniūtur conceſſæ; ergo ſignum eſt, requiri conceſſionem præter officium, vt inferior poſſit in lege ſuperioris diſpenſare.

6. Hoc autem fiet euidentiùs, & explicabitur ampliùs reſpondendo ad fundamenta contraria. Et in primis axioma illud. *Epiſcopus poteſt in ſuo Epiſcopatu, quidquid Papa in Eccleſia, niſi prohibeatur*, & nullo iure fundatum eſt, & in rigore cēſeo eſſe falſum, niſi multis modis limitetur. Nam in primis ſuppono, Epiſcopos habere ex iure diuino abſolutā, & vniuerſalem iuriſdictionem intra ſuas diœceſes, limitabilem tamen à ſummo Pontifice. Ego verò exiſtimo immediatè ha-

Contraria fundamenta diluuntur.

A bere ab ipſo ſummo Pontifice, ad quem etiam ſpectat, gradum, & modū illius iuriſdictionis definire, vt ſupra in hac materia tetigi, & latiùs in tom. de pœnitent. & cenſur. Deinde multa ſunt, quæ poteſt Papa in vniuerſa Eccleſia, quæ in rigore nunquam potuerunt Epiſcopi, ſaltem eo modo, quo illa poteſt Pontifex, vt v. g. committere Presbytero miniſteriū Sacramenti cōfirmationis, vel ordinis, ſaltem quoad minores. Diſpenſare in matrimonio rato non cōſommato, vel in voto ſolemni. Concedere indulgentias abſolutè pro viuis, & defunctis vſq; ad plenariam remiſſionem. Inſtituere cenſuras, approbare religiones, canonizare Sanctos eo modo, quo à Pontifice fit. Quæ nunc ſuppono, quia non poſſumus omnia perſequi. Denique ſi in aliquo ſenſu id tolerari poteſt, ſolùm eſt quoad ea,

Epiſcopi habent iuriſdictionem immediate ab ipſo ſummo Pontifice.

B quæ pertinent ad ordinariam & gubernationem moraliter neceſſariam, vel cōuenientem ad ſalutem animarum, & conſiderando poteſtatem Epiſcoporum, priuſquam Pontifex aliquid agēdum ſtatuat, vel prohibeat, ſic enim intelligitur vnuſquiſque Epiſcopus habere in tota ſua diœceſi totam poteſtatem, quia ex vi muneris conceditur, & vt ſic ſpectata non habet vnde limitetur. Poſtquam verò Pōtifex aliquid particulare per ſuam legem præſcribit, aut prohibet, eo ipſo excipit illud ab ordinaria iuriſdictione inferioris. Et ideo niſi aliunde ei concedatur poteſtas diſpenſandi, non habet illam ex vi ſolius ordinariæ poteſtatis. Denique dici poteſt, legem ipſam eo ipſo, quòd ſuperioris eſt, ſecū afferre prohibitionem, vt nullus infe-

C rior audeat in eam falcem mittere, niſi ei concedatur: neq; præter hanc virtualem, & quaſi innatam prohibitionem alia formalis, & expreſſa per ſe requiritur. Vnde illud axioma vel falſum eſt, vel malè ad præſētem materiam applicatur, quia in diſpenſatione legis ſuperioris, vel inuoluit repugnantiam, vel aliquid ſuperfluum, & ſine fundamento requirit, & limitatum, vt dixi, nihil in propoſito deſeruit.

Ad c. *nuper*, reſpondetur, ſermonem ibi eſſe de abſolutione à cenſuris, de qua longè diuerſa ratio eſt quā de diſpenſatione. In quo multi errant ab vna ad aliam argumentantes, non conſiderando differentiam inter illas, quam ſuprà poſuimus. Abſolutio enim non eſt contra, aut præter legem ſuperioris, ſed ſecundùm il- 7.

Differentia inter abſolutionem à cenſuris, & diſpēſationem, maximè notanda.

D lam, & ideo nihil mirū, quòd poſſit ab inferiori dari, quādiu non reſeruatur. Præterea abſolutio à cenſura, præſertim ab excōmunicatione ordinatur ad bonum animæ, & eſt neceſſaria ad vſum ſacramentorum, & ideo meritò conceſſa intelligitur, quādo non reſeruatur. Quod ſecùs eſt de diſpenſatione ab irregularitate v. g. & ſimilibus, huius etiam euidens argumētum eſt, quia in d. cap. *nuper*, nō ſolùm Epiſcopo, ſed etiam parocho cenſetur conceſſa abſolutio à cenſura canonis non reſeruantis. Nemo autem dicet, parochum poſſe diſpenſare in omni lege, vel pœna non ſpecialiter illi reſeruata.

Circa alias verò rationes explicandū ſupereſt, quādo, ſeu quibus modis, vel in quibus caſibus cenſeatur Epiſcopis conceſſa poteſtas diſpenſandi in lege ſuperioris. Quam rem bene tractat Caiet. in d. ar. 4. & Syl- 8.

Quando poteſt Epiſcopus in lege ſuperioris diſpenſare. *Caiet.* *Syluest.*

E ueſt. d. n. 14. Primus ergo modus, & cæteris clarior eſt, quādo ius ipſum concedit talem diſpēſandi poteſtatē, quod ſæpe fit, vel per aliquam clauſulā generalem, vt in Concil. Trid. ſeſſ. 24. c. 6. de reformat. vel in aliquo caſu ſpeciali, de quo lex loquitur. Aduertendū eſt autem ex communi ſentētia Canoniſtarū, quoties in lege Pontificia additur, vt in eo poſſit diſpenſari, eo ipſo intelligi diſpenſationem cōmitti Epiſcopo, tum quia aliàs verba illa eſſent ſuperflua, cū per ſe conſtet talē legē eſſe à Pontifice diſpenſabilem, tum quia poteſtas diſpenſandi ampiè eſt interpretāda. Hæc fuit ſentētia Innocentij in cap. *dilectus*. de tempor. ordinat. nu. 2. quem Canoniſtæ communiter ſecuti ſunt in ca. *at ſi*

Conc. Trid. *Innoc.*

Felin. Gloſſa. *clerici.§.de adulterijs*, de iudi. vbi Fel. plures refert Gloſſas. Præcipuè verò allegatur Gloſſa vlt. in dicto c. *in quibuſdam*, de pœnis. Nam quia textus dicit, *Niſi cũ eis fuerit miſericorditer diſpẽſatum*, Gloſſa colligit poſſe diſpẽſari ab Epiſcopo. Veruntamẽ nõ fundatur in dicto principio, ſed in alio generali, quòd Papa cenſetur cõcedere diſpenſationẽ, quam nõ reſeruat. Sed hoc modo nec ratio, nec inductio textus erit efficax, iuxta ſupra dicta, niſi intelligatur, non ſufficere, vt Papa merè negatiuè nõ reſeruet, ſed neceſſarium eſſe, vt poſitiuè permittat, ſeu concedat diſpenſationẽ, nõ reſeruando illam ſibi, nec determinãdo perſonam, cui cõmittitur, tunc enim cenſetur Epiſcopo, ſeu Prælato ordinario illam permittere, ne in vanum ſimilem promiſſionẽ, vel cõceſſionẽ addidiſſe videatur. Et ita eſt probabilis B ratio, & inductio textus, quam ibi probãt Abb. n. 5. & *Abb.* alij communiter. Vnde Rex Alphonſus in l. 8. tit. 18. *Gloſſa. Panormit. Couar.* partit. 1. referẽs illud decretum, addidit, *Niſi cũ eo Epiſcopus loci diſpẽſaret*. Et ſimilis eſt textus cum Gloſſa in cap. *poſtulaſtis*, de Cler. excom. vbi etiam Innoc. & Panor. & alij communiter illã probãt, & Couarr. in cap. *alma mater*. 1. p. § 7. n. 8. expendens illum textum. Item *Angel.* Angel. verb. *diſpenſatio*. n. 5. & ibi alij Summiſtę. Solẽt autẽ variæ limitationes ad hãc regulã aſſignari, vt videri poteſt in Decio in dict. § *de adulterijs*. n. 7. & Felin. *Dec. Sanc.* n. 1. & latiùs in Sãcio lib. 8. de matrim. diſp. 5. vſque ad nu. 5. ſed illas omitto, quia nõ iudico eſſe neceſſarias.

9 Secundò intelligatur facta hæc conceſſio ex recta ratione interpretãte voluntatem ſuperioris, & quoad *Caiet.* hoc ponit Caiet. tres caſus. Primus quãdo materia eſt C leuis, & parui momenti, ita vt lex nõ obliget ad mortale, vel quãdo præceptum nõ eſt rigoroſum (ait Caiet.) ſed ſimplex ſtatutũ, vtiq; ſolùm obligãs per modũ regulæ, vt ſolet eſſe in religionibus. Quod eſt per ſe veriſimile, vel quia in moralibus parũ pro nihilo reputatur, vel quia cui cõmittitur gubernatio in maioribus, videtur hæc minora cõceſſa, vel etiã quia ſuperior nolẽs ponere rigoroſã legis obligationẽ, hoc ipſo indicauit, voluntatem ſuam non eſſe adeò definitam circa illã materiam, quin particulares caſus cõmittat gubernatori. In ſecundo ordine ponuntur ea, quæ frequenter occurrunt, quia nõ eſt veriſimile ſuperiorem velle, vt in ſingulis rebus frequenter, & ad ordinariũ regimen neceſſariis, ad illũ recurratur. Et hoc probãt *Caietan. Ledeſm. Nauar.* exempla adducta de voto, & de ieiuniis, & ſimilibus, D vt notarũt etiam Caietan. 2. 2. q. 143. ar. 4. & in ſum. verb. *ieiunium*, Ledeſm. in 4. 2. p. q. 17. ar. 3. Nauar. cap. 21. n. 21. Vnde in his frequentibus admitti poſſet illa regula, *Epiſcopum poſſe diſpẽſare in omnibus ſibi non prohibitis*. Quod maximè verũ habet, quãdo talis diſpenſatio ordinatur ad bonũ animæ, & ad tollendum vinculũ cõſcientię, aut periculũ peccati. Nam ſi ſit tantũ diſpẽſatio in pœnis, vel in aliis impedimẽtis, nõ tã facile eſt extẽdẽda facultas, niſi cõſuetudo etiam iuuet.

10 *Caiet.* In tertio ordine ponit Caiet. ea, quæ vocat propria, id eſt, eas leges, quæ licèt manent à Pontifice, nõ ſunt pro vniuerſa Eccleſia, ſed pro tali prouincia, Epiſcopatu, aut cõgregatione, nam in his cenſet poſſe diſpẽſare Prælatum illius loci, vel cõgregationis. Quod alij E etiam ſequuntur. Et ratio eſſe videtur, quia quæ ſunt propria, & particularia, minùs ſũt nota ſupremo Principi, argumento c. 1. de conſtitut. in 6. Et ideo credendum eſt, committi proprio gubernatori illius cõmunitatis. Hic verò caſus mihi nõ videtur certus, ſed valde dubius, quia neq; in iure, neq; in vſu video illius ſufficiens fundamentum, & ratio illa non cogit, ſicut enim Pontifex habuit ſufficientẽ notitiã illius particularis cõmunitatis ad ponendam legem, ita habere poteſt ad diſpenſandum in illa. Quapropter niſi cõcurrat, etiam frequẽtia, aut cõſuetudo, non exiſtimo hoc eſſe admittendum, quãdo ſine incommodo poteſt diſpenſatio peti ab auctore legis. Vltimò enim addendũ A eſt, etiam intelligi hanc poteſtatem cõceſſam in caſibus extraordinariis, quando neceſſitas re vera magna eſt, & eſt periculum in mora, vel impotentia adeundi Pontificem, tunc enim ex rationabili interpretatione voluntatis Pontificis, cenſetur Epiſcopus habere poteſtatem diſpenſandi, vt tradunt Panormit. in dicto §. *de adulterijs*, n. 9. & ibi Deci. n. 10. & Felin. n. 3. qui alios allegat, Rebuf. in Pract. tit. de diſpẽſat. ad plura benef. n. 30. & 31. Felin. in c. 1. de conſti. n. 49. cum Rota deciſ. 262. in nouis, aliàs de iur. patrun. deciſ. 5. n. 2. in nouis, Syluest. verb. *diſpenſatio*. q. 14. n. 13. & ibi Angel. n. 5. & Armill. nu. 19. Nauarr. c. 22. n. 85. & cõmuniter Doctores, præſertim Sanc. lib. 2. de matrim. diſp. 40. & lib. 8. diſp. 9. n. 22. & alij recentiores tractãtes de voto, B de matrimonio, & de cẽſuris. Quibus omnibus addẽda eſt conſuetudo, quæ eſt optima legum interpres, & ad iuriſdictionem acquirendã ſufficit. Atq; hinc cõſtat quid dicendũ ſit de Parochis, & aliis Rectoribus animarum nõ habẽtibus iuriſdictionẽ Epiſcopalem, vtrũ poſſint diſpenſare in legibus ſuperiorum. Multi affirmant, quando non poteſt adiri Epiſcopus commodè, quod latè tractat Sãc. lib. 8. diſp. 9. n. 17. qui videri poteſt. Reſolutio eſt, de iure non poſſe parochos diſpenſare, quia nõ habent ordinariã iuriſdictionem fori externi, et ã voluntariam, ad quam pertinet hæc diſpenſatio, nec inuenitur ius illã tribuens. De cõſuetudine autem ſolent diſpenſare in caſibus particularibus occurrentibus in quibuſdã frequentioribus præceptis, vt ieiuniis, in feſtorum obſeruatione quoad vacandũ C ab operibus, quæ conſuetudo vbi fuerit, ſeruari poterit in legibus, circa quas fuerit introducta, non verò extendi ad ſimiles, quia eſt iuri contraria.

In quibus caſibus nõ eſt neceſſarius recurſus ad ſummum Pontificem. Panormit. Deci. Felin. Rebuf. Felin. Rota. Sylueſt. Angel. Armill. Nauarr. 11 *Sanci.* *De iure non poſſunt parochi diſpẽſare in legibus ſuperiorum, de cõſuetudine autẽ in aliquibus.*

CAPVT XV.

Nonnulla dubia circa poteſtatem inferiorũ ad diſpẽſandum in legibus ſuperiorum explicantur.

DE poteſtate, quam vnuſquiſq; Princeps, vel Prælatus habet ad diſpenſandũ in ſua propria lege, vel ſui inferioris, nihil ſpecialiter dubitandum, vel declarandũ occurrit, præter ea, quæ de cauſa diſpenſandi infrà dicemus: circa poteſtatem verò inferioris ad diſpẽſandum in lege ſuperioris, nõnulla ſuperſunt explicanda. Primum eſt, an hæc poteſtas dicenda ſit D ordinaria, vel delegata, quia non eſt innata proprio muneri, & iuriſdictioni, ſed per ſuperioris volũtatem conceditur, ergo non eſt ordinaria poteſtas, nam hæc ſolùm eſt illa, quæ iure proprio habetur, erit ergo delegata. Sed hoc nullã cõtrouerſiã habet, aut difficultatem. Dicendum eſt enim, hãc poteſtatem eſſe ordinariam in Epiſcopis, & idẽ eſt in ſimilibus. Ratio eſt, quia licèt hæc poteſtas commiſſa ſit à ſuperiore, vt à Papa v. g. confertur ex vi muneris, ita enim eſt illud munus inſtitutũ, vt radicatam in ſe habeat totam illam iuriſdictionem ex vi ſuæ collationis, & inſtitutionis, ſiue hæc inſtitutio, & conceſſio ſit ex vi iuris diuini, ſiue per Pontifices facta, vel cõſummata ſit: hoc E enim parum ad rem præſentem refert, vt conſtat, & videtur apertè declaratũ in c. vlt. de offic. ordinar. vbi *Felin.* Felin. in princ. id aduertit, dicens, licèt diſpẽſatio à iure conceſſa, intelligatur ſolis Epiſcopis commiſſa, nihilominus poſſe Epiſcopum illam committere inferiori, quia nimirum in illo iam eſt poteſtas ordinaria. Quod etiam dixit Dominic. in c. *cum eo*, de elect. in 6. *Dominic. Feder. Bald.* & Feder. conſ. 36. Imò addit generaliter idem Felin. in c. *licèt*, de offic. ordin. cum Bal. in l. 1. ff. de offic. conſul. q. 9. iuriſdictionem in perpetuũ cõmiſſam eſſe or- *Gloſſa.* dinariam. Et ſic etiam dixit Gloſſa vlt. in dicto c. vlt. poteſtatem datam ex priuilegio, ſi ſit conceſſa ex peculiari inſtitutione, & tanquam perpetuò annexa dignitati, ordinariam cenſeri. Quę eſt ſententia com- *Couarr.* munis, vt referens plures tradit Couar. lib. 3. var. r. c. 20. n.

1 *Poteſtas hæc nõ delegata, ſed ordinaria dicẽda eſt in Epiſcopo quãdo confertur à Papa ex vi muneris.*

20.n.6.& 10.& plures refert Sanc. lib. 2. de matrim. diſp.40. n.14. Et eſt optima ratione fundatum, quia ex ipſo, quòd iuriſdictio perpetuò eſt conceſſa, & annexa dignitati, in illa manet radicata, & cum illa confertur, & ideo ordinaria ſeu innatur, & qui illam habet, delegare eam poteſt. Et ſic poteſtas, quam habet Legatus a latere Papæ ad diſpenſandum in legibus, ordinaria eſt, ſicut de votis alibi diximus, & tradunt Specolat. in tit. de diſpenſatione. §. *conſequitur*: & Panorm. in cap. vlt. de tranſact. n.5. Quia Legatus eſt ordinarius in ſua prouincia, & maior omnibus poſt Papam. Vnde diſpenſare poteſt in omnibus, quæ non ſunt Papæ reſeruata, vt ſumitur ex cap. *quòd translationes*, de offic. legati.

Speculat. Panorm.

2. Secundum dubium eſt, an Epiſcopus, vel Archiepiſcopus poſſit diſpenſare in legibus concilij prouincialis tanquam in lege propria, vel tanquam in lege ſuperioris, hoc enim multum intereſt, vt conſtabit ex infrà dicendis de cauſa diſpenſationis. Et idem dubium cum proportione eſt de Patriarchali, ſeu nationali concilio reſpectiuè. In quo in primis ſupponendū eſt, ſermonē eſſe de Prælatis illius prouinciæ, ſeu Archiepiſcopatus, vbi concilium celebratum eſt: nā ibi tātùm obligant illius leges, & conſtat, extraneos Prælatos nō poſſe in illis diſpenſare ordinaria iuriſdictione, quæ extra territorium nō extenditur. Deinde ſupponimus non ſolùm Archiepiſcopum, ſed etiam Epiſcopos ſuffraganeos poſſe in talibus legibus diſpenſare, niſi ſpecialiter ſint alteri reſeruatæ, quod intelligendū eſt reſpectiuè, id eſt, ab vnoquoq; pro ſuis ſubditis, & pro ſua diœceſi, quatenus in illa obligant tales leges. Neq; Archiepiſcopus iure ordinario ampliùs poteſt, ſed cum proportione pro ſua diœceſi: nam in diœceſibus ſuffraganeorum nihil immediatè, & ordinariè poteſt, ſicut de diſpenſatione in votis ſuo loco diximus. Quod autem hoc modo poſſint diſpenſare, conſtabit ex dicendis.

3. Dubitari ergo poteſt, an vnuſquiſq; diſpenſet in tali lege tanquā in ſua propria, an verò tanquā in lege ſuperioris. Videri enim poteſt illud prius, quia vnuſquiſq; ſolùm diſpenſat in tali lege in ſua diœceſi, ergo ſolùm diſpenſat in ea tanquam à ſe lata; ergo tāquam in ſua, & non alicuius ſuperioris. Declaratur, quia in Concil. prouinciali non videtur eſſe ſpecialis iuriſdictio, quæ ſit vna ſupra omnes diœceſes Archiepiſcopatus, vel prouinciæ. Quis enim illam cōtulit illi cōmunitati? Neq; enim de iure diuino eſt, nec de humano oſtendi poteſt: ſolùm ergo videtur eſſe in tali concilio aggregatio iuriſdictionū plurium Epiſcoporū, qui in talibus legibus ferendis quaſi communi pacto conueniunt, & ita vnuſquiſq; Epiſcopus illas fert pro ſuo Epiſcopatu, & omnes ſimul pro tota prouincia; ergo poſtea vnuſquiſq; pro ſuo arbitrio in illis diſpēſat tanquā à ſe latis, & nō tāquā ab aliquo ſuperiore.

4. Nihilominus reſpectu ſingulorum Epiſcoporum certum eſt illas leges cenſeri leges à ſuperiori latas, & ita ſolùm poſſe in illis diſpenſare, quatenus illis conceſſum eſt expreſſe, vel tacitè, aut cōſuetudine. Ratio eſt, quia re vera in Concilio prouinciali, vt eſt vnum corpus myſticum, eſt vera iuriſdictio quaſi per ſe vna moraliter (vt ſic rem explicem) & non tantùm eſt aggregatum iuriſdictionū. Quod quidem tāquam certum ſupponimus ex materia de conciliis, quam, Deo dante, in tom.6.3. partis tractabimus, in illū enim locum totum ordinem Eccleſiaſticæ Hierarchiæ explicandum reſeruamus. Nunc id ſatis cōſtat ex communi vſu, & perpetua Eccleſiæ traditione, quæ cōſtat ex diſt. 18. per totam. Item ex 9.q.3.c. *ſalua*, cum multis ſequentibus, & ex c. *graue nimis*, de præben. & ex c. *ſicut olim*, de accuſat. vbi ſupponitur, huiuſmodi concilium poſſe ſtatuta condere, quæ Epiſcopi, & ſeruare debent, & facere vt ſeruentur, idémq; renouat Conc.

Leges prouinciales concily tanquā leges ſuperioris habentur reſpectu Epiſcoporum.

A Trident. ſeſſ.24. cap.2. ex quibus etiam conſtat, poſſe huiuſmodi concilium ſingulos Epiſcoporum iudicare atq; adeò habere in illos vim directiuam, & coactiuā, quam habere non poſſet, niſi haberet propriam iuriſdictionem, diſtinctā à iuriſdictione ſingulorum Epiſcoporum, & ſuperiorem illis. Nam licèt plures Epiſcopi in vnum aggregarentur, ſine capite nō facerent vnum corpus, nec in illis ſimul ſumptis daretur iuriſdictio ſupra ſingulos. Longè ergo aliter iudicandum eſt de Concilio prouinciali. Hinc ergo cōcluditur, leges ab eo latas eſſe leges ſuperioris reſpectu ſingulorum Epiſcoporum, & conſequenter vnumquemq; Epiſcopum tantum poſſe in illis legibus diſpenſare, quārum illis conceſſum eſt, vel permiſſum, quod etiā à fortiori conſtabit ex his, quæ de Archiepiſcopo

Conc. Trid.

B dicemus. Deniq; inde etiam cōcluditur, quòd licèt Epiſcopus poſſit in tali lege diſpenſare in ſua diœceſi, nō tamen poteſt illam abrogare, etiam pro ſua diœceſi, quia eſt lex ſuperioris, quæ ab inferiori etiam ex parte abrogari non poteſt, vt infrà dicetur.

5. An verò idem ſit dicendum de Archiepiſcopo, videtur eſſe dubium, quia Archiepiſcopus videtur eſſe ſupra tale concilium, ſicut Papa eſt ſupra concilium generale: nam eſt caput in illo concilio, & ideo ipſe cum concilio poteſt punire Epiſcopos, concilium autem non poteſt punire Archiepiſcopum, vt ſignificatur in c. *graue*, de præben. Et in cap. *multis*, diſt. 17. ſignificatur appellari à Cōcilio prouinciali ad Metropolitanum. Nihilominus dicēdum eſt, Archiepiſcopum

Archiepiſcopus nō aliter diſpenſat in lege Concily prouincialis, quàm alij Epiſcopi. Gloſſa.

C non aliter poſſe diſpenſare in legibus Cōcilij prouincialis, quam cæteros Epiſcopos, eſt enim etiam ipſe inferior tali cōcilio, vt ſenſit Gloſſa vltima in cap. *ſicut*. 2.q.7. Et ſumitur etiam ex Gloſſ. vlt. in cap. penult. de appellat. in 6. quatenus ait, appellari à Metropolitano ad Concilium prouinciale, quod eſt ſignum diſtinctæ, & ſuperioris iuriſdictionis in cōcilio. Id autē colligit ex dicto cap. *multis*. nam priùs ibi dicitur, quòd ſi Epiſcopi alicuius prouinciæ aliquam inter ſe controuerſiam habeant, *ad maiorem ſedem*, id eſt, Metropolitanam illam referant. & ſubditur, *Si illic facilè, & iuſtè non diſcernuntur, vbi fuerit Synodus regulariter congregata, canonicè, & iuſtè iudicentur. Synodus* (inquit) vtique prouincialis, quia nec Epiſcopalis ſufficit, nec generalis eſt neceſſaria; ergo clarè ponitur recurſus à

D Metropolitana ſede ad Concil. prouinciale tanquam ad ſuperius. Et ita etiam ſentit Nauar. in conſ. 6. de maiorit. & obedi. cum Paulo de Eleazar. & Cardin. in Clement. 1. §. *quod etiam interdictis*, de ſent. excommu. vbi idem tenet Anchar. num.5.

Nauar. Paul. de Eleaz. Cardin. Anchar.

6. Ratio autem eſt, quia iuriſdictio illa, quæ eſt in Cōcilio prouinciali, non eſt eadem, quæ eſt in Archiepiſcopo, neq; etiam eſt ab illo: ſed eſt altior, & vniuerſalior, quàm illa. Quod patet, tum quia ad plures effectus extenditur, quia Archiepiſcopus per ſuā iuriſdictionem nō poſſet de Epiſcopis ſuffraganeis iudicare, vel eos punire, nec leges pro eorum diœceſibus ferre, c. *nullus*, cum aliis. 9.q.3. c. 1. de offi. legat. quæ tamen poteſt concilium. Tum etiam quia talis eſt iuriſdictio

E Concil. prouincialis, vt actus eius cōmuni conſenſu, ſeu maioris partis fieri debeant, vt apertè colligitur ex dicto c. *nullus*, & ex vſu, & ordine taliū conciliorū, prout ex Iſidoro deſcribitur in 1. tom. Conciliorum, vbi etiam dicitur conſtitutiones edi à toto Concilio, & ab omnibus debere ſubſcribi. Neq; poſſet Archiepiſcopus, etiamſi id tentaret, tale ius ſibi vſurpare. Signum ergo euidens eſt, iuriſdictionem cōcilij non eſſe illius, nec ab illo, ſed eſſe ſuperiorem illo. Et ita non ſedet Archiepiſcopus in Concilio tanquam maior iuriſdictione toto cōcilio, ſed tanquā præſidens, vt maior dignitate, & poteſtate, vt rectus ordo ſeruetur. Vnde autē cōcilium illud habeat iuriſdictionē, an à iure diuino quaſi naturali gratia, vel à Pontifice ſummo,

alterius conſiderationis eſt: vtrumque autem poteſt probabiliter defendi.

7. *Archiepiſcopus ligatur legibus Concil. prouincial. tanquā membrum eius.*

Hinc ergo concluditur, Archieſpiſcopum ligari legibus concilij prouincialis tanquam vnum ex membris eius, & inferiorem illo. Vnde conſequens eſt, vt non diſpenſet in illius legibus tanquam in ſuis, ſed tanquam in legibus ſui ſuperioris. Atq; ita quoad hoc eadē eſt ratio de Archiepiſcopo, quæ de aliis. Omnes ergo eatenus poſſunt in talibus legibus diſpenſare quatenus illis permiſſum eſt, vel conceſſum. Vnde ſi concilium reſeruaſſet ſuæ legis diſpenſationem, nullus poſſet in ea diſpēſare ſua auctoritate, niſi ſummus Pontifex, vel Concilium generale, vel idem prouinciale iterum congregatum. Ordinariè verò cùm nō ſit talis reſeruatio, intelligitur cōmiſſa Epiſcopis poteſtas diſpēſandi, vnicuiq; reſpectiuè pro ſua diœceſi, & Archiepiſcopo etiam pro ſua tantùm, & non pro diœceſibus ſuffraganeorum, quia (vt dixi) non habet ibi ordinariam iuriſdictionem immediatam, niſi quoad aliqua dum viſitat. Colligitur autem dicta conceſſio tum ex vſu, tum quia eſt moraliter neceſſaria, ne oporteat vel ſummum Pontificem adire, vel aliud cōcilium expectare pro ſingulis diſpenſationibus, quod eſſet graue incommodum. Dices: potuit committi diſpenſatio talium legum Archiepiſcopo. Reſpondeo, potuiſſe quidem ab eodem cōcilio committi, conſentientibus omnibus Epiſcopis, vel à Pontifice, per cōmune ius; neutro autem modo ei committitur, quia neutrum ex vſu conſtat, nec eſt veriſimile Epiſcopos ſuffraganeos velle tantam poteſtatem Archiepiſcopo cōcedere. Nec etiam iure communi, vel Pontificio ſit illa commiſſio Archiepiſcopo magis, quàm aliis, tum quia non poteſt oſtendi tale ius, tum etiam quia eſſet in præiudicium Epiſcoporū, maximè quia ſtatuta talium conciliorum ſolēt eſſe de rebus ordinariis, & ad ſingularum diœceſum cōmune regimen pertinentibus. Adde quòd diſpenſationes in iure communi, vel in votis non committuntur Archiepiſcopo pro diœceſibus ſuffraganeorum, vt oſtendi lib. 6. de voto, c. 10. ergo nec diſpēſatio in legibus Concilij prouincialis.

8. Tertium dubium ſimile præcedenti eſt de ſingulis Epiſcopis reſpectu cōſtitutionum propriarum ſingulorum Epiſcopatuum. Duplicia enim eſſe poſſunt huiuſmodi ſtatuta ſeu leges, quædam conditæ à ſolo Epiſcopo, ſua authoritate, & voluntate, & de his clarū eſt, poſſe in illis diſpenſare ex intrinſeca poteſtate, & voluntate, à qua ſola pendent. Aliæ ſolent eſſe leges ſynodales, quæ fiunt ab Epiſcopo cum Synodo Epiſcopali, & reſpectu talium legum videtur ſe habere Epiſcopus tanquam inferior, ſicut de Archiepiſcopo diximus, quia iſtæ leges ſunt conciliares, & ſic ſunt à poteſtate ſuperiori. Nihilominus tamen contrarium verum eſt, quia iuxta veriorem ſententiam in Epiſcopali Synodo non eſt iuriſdictio propria, & legiſlatiua diſtincta à iuriſdictione Epiſcopi, quia inferiores, qui cum Epiſcopo in ea Synodo conueniunt, non habent iuriſdictionem propriā Epiſcopalē, aut legiſlatiuam, ſicut habent Epiſcopi conuenientes in Conc. prouinciali. & idem inferiores clerici cum Epiſcopo conuenientes ex ſe non habent poteſtatem conferendi illi Synodo ſpecialem iuriſdictionē ab Epiſcopali diſtinctam, & illa ſuperiorem, quaſi ex natura rei reſultātē in tali conuentu ex conſenſione omnium. Quia hoc nō habet fundamentum in ſupernaturali iuriſdictione ſingulorum, vt ex dictis cōſtat. Nec etiam Chriſtus immediatè illam cōfert, neque etiam Pontifex, nullo enim iure aliquid iſtorum oſtendi poteſt. Et ideo iuriſdictio illius Synodi nō eſt alia, niſi ſolius Epiſcopi, & Synodus tantùm congregatur, vt maiori conſilio, & maturitate, ac ſuauiori modo res ordinentur. Quod ſignificauit Bellarmin. lib. 1. de Concil. c. 4. dicēs diœceſanas Synodos vix poſſe concilia appellari, cùm in

Epiſcopus nō eſt inferior reſpectu legum ſynodalium.

Bellar.

A eis ordinariè nullus ſit, qui iuriſdictionē habeat præter vnum Epiſcopum. Quapropter ita poteſt Epiſcopus diſpenſare in cōſtitutione Synodi ſicut in ſua propria, vt expreſſe docuit Nauarr. in ſū. cap. 25. n. 74. in fine, & in Comment. de ſimon. n. 4. & ſequitur Sanc. lib. 8. diſp. 17. n. 34. vbi allegat quoſdam modernos cōtrarium ſentientes, quia ſupponunt Synodum eſſe ſupra Epiſcopum, & excommunicationem latæ ſententiæ latam in tali Synodo ligare etiam Epiſcopum. Sed hoc ſine dubio falſum eſt, & ſine fundamēto dicitur, quia per ſe loquendo in ea Synodo non eſt alia poteſtas excommunicandi, niſi poteſtas Epiſcopi, qui non poteſt ligare ſeipſum, & ideo leges in tali Synodo factæ, licèt obligēt Epiſcopum quoad vim directiuam, B non tamen quoad coactiuam, in quo etiam differunt à legibus Concilij prouincialis, vt ſenſit etiam Nauarr. conſ. 6. de maiorit. & obed. n. 5. in fine. Eſt ergo magna differentia etiam quoad diſpenſationem: nam Epiſcopus diſpenſat in lege Concilij prouincialis tanquam in lege ſuperioris, in ſynodali autem tanquam in ſua, & ideo longè aliter requiritur iuſta cauſa in vtraque diſpenſatione iuxta doctrinam inferiùs tradendam.

Nauarr.

9. Quartum dubium eſt, an Epiſcopus poſſit ſolus in legibus canonicis diſpenſare, vel indigeat cōſenſu, vel cōſilio ſui capituli. Aliqui enim Canoniſtę dixerunt, non poſſe Epiſcopum diſpenſare in his legibus ſine cōſenſu, vel conſilio capituli. Videntur autem loqui tam de diſpenſatione in iure communi, ſeu Pōtificio, aut conciliari, quàm etiam ſynodali; nam indefinitè, C imò & vniuerſaliter loquuntur, vt patet ex Gloſſa vlt. in c. vlt. q. 5. & ex Gloſſa in cap. *ſi quis ſine*, 81. d. & in c. *ex pœnitentibus*, diſt. 50. Vbi Turrecrem. ſentit, de iure veram eſſe hāc ſententiam, quam etiam tenet Archid. in cap. 1. de filiis Presbyter. in 6. & Oldrad. conſ. 326. n. 6. Fundamentum eſt, quia diſpenſatio eſt actus ſolemnis, & inter ardua, & grauiora negotia reputatur, vt dicitur in cap. *dudics*, in fine. 1. q. 7. huiuſmodi autem negotia non poteſt Epiſcopus ſine ſuo capitulo expedire, iuxta cap. penult. 15. q. 7. & cap. *quanto*, de iis, quę fi. à Præl. &c. Aliter verò Hoſtienſ. in ſumm. lib. 3. tit. de iis, quæ fi. à Pręlat. nu. 1. diſtinctione vtitur. *Nam in magnis* (inquit) *beneficiis diſpenſare non poteſt ſine conſenſu capituli, ſecus in minimis*, ſequitur Syluest. verb. *diſpenſatio*, q. 4. & refert plures, & Turrecrem. in dicto D cap. *ſi qui ſine*.

De poteſtate Epiſcopi in legibus canonicis.

Turrecre. *Archid.* *Oldrad.*

Hoſtienſ.

10. Dico verò in primis, indubitatum videri, poſſe Epiſcopum ſolum, & ſine conſenſu capituli diſpenſare in ſuis legibus & conſtitutionibus. Probatur, tum quia talis diſpenſatio inter minores meritò computatur, tum etiam quia talis lex poteſt ferri ab Epiſcopo ſine capitulo, vt ſuprà dixi; ergo multò magis diſpenſari. Deinde dico, ſaltem ex cōſuetudine poſſe Epiſcopum diſpenſare in quocumque caſu ſuo ſine capitulo, ita fatetur etiam Turrecrem. ſuprà cum Archid. in dicto cap. *ex pœnitentibus*, & idem tenet Gloſſ. in c. *cùm ex eo*, de elect. in 6. verb. *Epiſcopi*, cum Hoſtienſ. in cap. *dilectus*, de tempor. ordin. nam de facto ita obſeruāt Epiſcopi. & cōſuetudo poſſet ius dare, etiam derogando E iuri. Dico verò vltimò, etiam de iure nō habere in hoc actu Epiſcopum dependentiam à capitulo. Ita ſentit dicta Gloſſ. in cap. *cùm ex eo*, quam alij ibi ſequuntur, & Angel. verb. *diſpenſatio*. n. 6. Ratio autem eſt, quia nec iure diuino, aut naturali eſt neceſſarius cōcurſus capituli cum Epiſcopo ad diſpenſandum, nec ex iure poſitiuo Eccleſiæ: ergo. Antecedens quoad ius diuinum patet, quia iuriſdictio Epiſcoporum, vel non eſt abſolutè de iure diuino, & ita neque habet modum præſcriptum ex diuino iure, vel eo modo, quo eſt de iure diuino, pertinet ad Monarchicum regimen immediatum. Vnde non eſt cur fingatur data cum illa limitatione, neque etiam in iure naturali id poteſt habere fundamentum.

Epiſcopus in ſuis legibus & conſtitutionibus diſpēſare poteſt.

Turrecre. *Archid.* *Gloſſ.* *Hoſtienſ.*

Gloſſ. *Angel.*

De

De iure autem Eccleſiaſtico probatur, quia vbicunque iura canonica committunt diſpenſationem Epiſcopo, de illo ſolo loquũtur, nulla facta mentione capituli, cap. *at ſi clerici*, §. *de adulteriis*, &c. *cum ex eo*, cum ſimilibus quæ ibi Gloſſa refert. Et eodem modo loquitur Concilium Tridentin. ſeſſ. 14. cap. 7. ſeſſ. 24. cap. 6. & frequenter. Quòd verò dicunt aliqui, ſubintelligendam eſſe conditionem de concurſu capituli, gratis dicitur, cùm id nullibi ſit expreſſum. Et declaratur tandem: nam tribus modis poteſt intelligi concurſus capituli, ſcilicet, per ſolam præſentiam, per cõſenſum, & per cõſilium; Doctores enim allegati ambiguè nunc de vno, nunc de altero modo loquuntur. Primum ſignificat Gloſſa quædam, & alij dum dicunt, requiri ad ſolemnitatem actus, & vt de illo poſſit ſufficienter conſtare. Sed hoc friuolum eſt, quia nec diſpenſatio per ſe requirit tãtam ſolemnitatem, nec vllo iure poſtulatur, & aliis modis poteſt ſufficienter de diſpenſatione conſtare. Secundum verò nimium eſt, quia etiam in dicto c. *quanto*, non dicitur, *cum conſenſu*, ſed *cum conſilio*, & eodem modo loquitur cap. *nouit*, de his, quæ fiunt à Prælat. &c. Et ita non requiritur conſenſus, niſi in caſibus expreſſis, qui ordinariè ſpectant ad ius, vel indemnitatem Eccleſiæ, ſeu capituli. Tertium verò de conſilio fortaſſe habet aliquam probabilitatem de antiquo iure, & in rebus arduis. Sed iam non eſt neceſſaria talis forma, vt conſuetudo, & poſteriora iura probãt. Maximè quia diſpenſatio per ſe non reputatur ex rebus arduis, quæ requirunt conſilium capituli, vt notat Federic. de Senis conſ. 40. in fine, & indicat Syluest. ſuprà. Qui ſolùm excipit diſpenſationes, quæ poſſunt cedere in præiudiciũ Eccleſiæ, quod intelligendum puto de præiudicio cõtra ius propriũ Eccleſiæ, vel capituli. Vnde non placet exemplum de diſpenſatione ad ordines, quo vtitur Sylu. nam talis diſpenſatio per ſe nullum præiudicium affert.

Feder. Syluest.

CAPVT XVI.

Vtrùm habentes poteſtatem ordinariam ad diſpenſandum in legibus habeant etiam ad commutandum.

1. Summus Pontifex poteſt leges ſuas cõmutare, & in illis diſpenſare.

1. SEnſus quæſtionis eſt, an liceat legiſlatoribus, vel Prælatis, quando relaxant vinculũ legis, onus aliquod, vel perſonale, vel pecuniarium imponere. id enim videtur in vſu eſſe, & tamen non eſt facile rationem illius reddere, & iuſtitiam, vel poteſtatem explicare. Primò ergo de Pontifice ſummo (& idem erit cum proportione in quolibet Principe ſupremo in ſuo ordine) omnes fatentur poſſe hoc modo leges ſuas diſpenſare, & commutare, quia hoc non eſt per ſe malum, vt cõſtat, & in ſequentibus declarabitur: nec poteſt eſſe prohibitum Papæ, cùm ſupremam poteſtatem habeat. Nec alicubi inuenitur talis prohibitio, vt etiam oſtendetur à fortiori. Imò habemus talis diſpẽſationis exemplum in cap. *licèt*, de fer. vbi Pontifex diſpenſat in quadam piſcatione in die feſto cum onere cuiuſdam eleemoſynæ. Nam licèt quidam Summiſtæ dixerint, illud onus eſſe conſilij, non neceſſitatis, vim faciunt textui, & verbis eius. Quia illa indulgentia ſub tali conditione, vel modo conceditur per hæc verba, *Ita quòd poſt factam capturam, Eccleſiis circumpoſitis, & pauperibus congruam faciant portionem.* Conceſſio autem ſub conditione, vel modo inducit neceſſitatem adimplendi conditionem, ſi quis diſpenſatione vtatur; vt rectè viderũt ibi Panormit. Anton. & alij, & Nauar. in ſum. cap. 3. n. 9. cum Angelo, & Caiet. & idem dixi in primo tom. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 19. n. 7. & latiùs cap. 33. à n. 5. Et in diſpenſationibus, præſertim in matrimonij impedimentis, & aliis ſimilibus hoc obſeruat cõſuetudo Romana, vt latè explicui dicto tomo 1. de religion. tract. 3. lib. 4. de ſimon. c. 20. n. 11. & 12.

Panorm. Anton. Nauar. Angel. Caiet.

2. Epiſcopi & alij inferiores legiſlatores poſſunt in legibus ſuis diſpenſare per modum cõmutationis.

2. Secundò videtur etiam extra controuerſiam poſitum, poſſe Epiſcopos, ſeu alios inferiores legiſlatores diſpenſare in ſuis legibus, non purè, ſed per modum commutationis, aut compenſationis. Ita ſupponit vt manifeſtum Sanch. lib. 8. de matrim. diſp. 14. n. 1. licet neminem allegat, quia non videtur fuiſſe hoc in controuerſia poſitum. Rationem reddit, quia huiuſmodi leges à volũtate Epiſcopi, vel ſimilis legiſlatoris pendent; ergo ex iuſta cauſa poteſt eadem voluntate relaxare legem, vel omninò, vel partim, in aliud opus illam obligationem commutando. Item quia eadem eſt proportio inter Epiſcopum, & ſuam legem, quæ eſt inter Pontificem, & ſuam: nam in vtroque pẽdet obligatio legis à propria voluntate reſpectiuè, & in neutro deeſt poteſtas ad imponendum nouum onus loco alterius, eadem enim poteſtas, quæ fuit ſufficiens ad legem ferendam, erit etiam ſufficiens ad aliam obligationem loco illius imponendam.

3. Nihilominus tamen de Epiſcopis, ſeu inferioribus diſpenſantibus in lege ſuperioris, negant aliqui, poſſe diſpenſare commutationem miſcendo, ſeu compenſationem exigẽdo, ſed ſolùm purè relaxando legem, ſi cauſa exigat, vel iuſtè id permittat. Ita tenet Sanc. ſuprà n. 2. & latiùs lib. 3. diſp. 10. à n. 8. vbi refert Sotum 4. diſt. 28. q. 1. ar. 2. vbi ſpecialiter loquitur de diſpenſatione in denũciationibus matrimonij, dicitque vbi iuſta cauſa diſpenſandi ſubeſt, iniquiſſimum eſſe, aliquam mulctam imponere, etiam pro Eccleſiæ fabrica. Et poteſt ad idem allegari Nauar. conſ. 18. de pœnit. & remiſſ. n. 3. dicens, peccare Prælatum cõcedentem diſpenſationem ſubdito, quæ iure communi competit, pro aliquo adiutorio temporali, & intelligit etiam pro eleemoſyna facienda, vt ex n. 4. conſtat, quia non eſt pecuniã dandum, quod iure communi gratis debetur, iuxta l. 2. ff. de condict. ob turp. cauſ. Fundamẽtum eſſe poteſt multiplex. Primùm quia illa actio eſt iniuſta, ſi diſpenſatio habet iuſtam cauſam, quod indicant Nauarr. & Soto. Secundum, quia in Epiſcopis vix poteſt excuſari à labe ſimoniæ, vt ait etiam Nauar. & indicat Tabien. verb. *ſimonia*. nu. 51. Tertium, & magis proprium, quia hoc excedit poteſtatem Epiſcopi, aut ſimilis diſpenſantis in lege ſuperioris: nam ipſe non poſuit obligationem talis legis, nec fortaſſe potuiſſet illã ferre; ergo nec poteſt aliquam obligationẽ ponere loco obligationis talis legis. Probatur cõſequentia, quia à ſuperiore ſolùm illi commiſſum eſt, vt tollat vinculum legis ſuæ, quando iuſtum fuerit, non verò vt aliud onus imponat, & Prælatus nõ plus poteſt in illo actu, quàm ei ſit commiſſum. Neque habet aliquem iuſtum titulum ad imponendum tale onus. Et confirmatur, quia aliàs poſſet Epiſcopus ſua voluntate, & ſine alia cauſa commutare opus legis in aliud opus pium, ſicut poteſt in votis facere, quod ſine dubio falſum eſt. Confirmatur ſecundò ex Trid. ſeſſ. 25. cap. 18. de reform. præcipiente diſpenſationes gratis dari; non ſit autem gratis, quod ſit onere impoſito, etiamſi titulo eleemoſynæ imponatur.

Sanch. Soto. Nauar. Tabien. Trident.

4. Poteſt Epiſcopus diſpenſare in lege ſuperioris per modum compenſationis.

4. Hæc verò ſententia ita definitè & nudè prolata mihi probari non poteſt, & ita contrarium abſolutè docui in d. tomo 1. de relig. tract. 2. lib. 2. c. 33. n. 11. & tract. 3. lib. 4. c. 20. n. 15. eſtque ſententia Panormit. in dicto cap. *licèt*. n. 4. & in rubric. de obſeruat. ieiun. n. 9. vbi alij Doctores communiter, in diſpenſatione ieiunij facta per Epiſcopum, vel alios Prælatos, non ſolùm approbant compenſationem, ſed etiam conſulere videntur. Et idem habet Innoc. ibi c. 1. quem refert, & ſequitur Palud. in 4. diſt. 15. q. 4. art. 13. & omnes Summiſtæ & Doctores tractantes de ieiunio. Et idem tenet Caiet. 1. 2. q. 97. ar. 4. Et præterea conſuetudo valde communis, tam in ieiuniis, quàm in diſpenſationibus, circa opera ſeruilia in die feſto, & circa præceptũ recitandi horas canonicas, & ſimilia. Ratio verò eſſe

Panorm. Innoc. Palud. Caiet.

poteſt, quia hoc non eſt per ſe malum, nec eſt prohibitum inferioribus Prælatis, nec excedit illorum facultatem; ergo poſſunt id facere & licitè, & validè. Antecedens quoad primam partem patet facilè reſpõdendo ad duas primas rationes. Quia in tali commutatione non intercedit iniuſtitia. Nam licèt detur cauſa iuſta relaxandi legem, poteſt illi ſatisfieri miſcendo aliquam compenſationem, quæ ex parte ſuppleat intentionem legiſlatoris, quia non impeditur ex vi talis cauſæ. Imò interdum cõtingere poteſt, vt cauſa ſit iuſta, & ſufficiens ad relaxandum hoc modo, & non ad purã remiſſionẽ; ſicut in votis dicere ſolemus, quoad hoc enim ferè eadem eſt ratio, vt oſtendam. Ac denique licèt cauſa ſit talis, vt propter illã poſſit iuſtè diſpenſari purè; nihilominùs poteſt non obligare ad ſic diſpenſandum, & ita ſine iniuſtitia poterit aliqua recompenſatio imponi, dummodò iuſto titulo imponatur, vt declarabo. Deinde poteſt in tali remiſſione nulla ſimonia, nec vmbra eius committi, vt in dicto cap. 20. latè declaraui, & eſt manifeſtum in commutationibus votorum. Item eſt clarum, quãdo non intercedit pecunia, nec fit compẽſatio per modum redemptionis, ſed puræ commutationis, imponendo opus orationis, aut ſimile. Deniq; etiãſi onus pecuniarium imponatur, ſi nullo modo in vtilitatem imponentis, ſed ad pia opera purè, & ſincerè applicetur, ceſſat omnis ſuſpicio ſimoniæ; ergo talis modus recompenſationis non eſt per ſe, ſeu intrinſecè malus, nulla enim deordinatio intrinſeca cogitari poteſt.

51 Secunda verò pars antecedentis, nimirum hoc non eſſe malum, quia prohibitum his Prælatis, probatur, quia nulla poteſt oſtendi lex Eccleſiaſtica hoc prohibẽs, etenim ſi qua eſſet, maximè decretum illud Concilij Trid. ſeſſ. 25. cap. 18. At illud in primis non loquitur de diſpenſationibus tantùm Epiſcoporum, ſeu inferiorum Prælatorum, ſed ſimpliciter de diſpẽſatione legum. Vnde tota illa doctrina ſine dubio generalis eſt, etiam de diſpenſationibus Papæ, vt patet ex principio capitis, & ex abſoluto loquendi modo, & ex illa diſtributione poſita in fine capitis, *A quibuſcunque, ad quos diſpenſatio pertinebit*; at Pontifices quando diſpenſant imponendo ſimilia onera, non derogãt illi decreto, aliàs non rectè facerent, paſſim, & ſine ſpeciali cauſa, illud tranſgrediendo. Deinde lex illa etiam cõprehendit diſpenſationes Epiſcoporum in propriis legibus, vt ex eadem verborum conſideratione, & ponderatione conſtat, & tamen in illis non cẽſetur prohibitus hic modus compenſationis; ergo nec in aliis. Denique qui cõmutat votum, gratis commutat, ſiue imponat onus perſonale, ſiue reale, dummodò non propter temporalem vtilitatem, ſed propter operis pietatem compenſationem faciat. Vnde in illo decreto hoc ſolùm intẽditur, vt nihil temporale exigatur propter diſpenſationem, non ſolùm per modum pretij, verùm etiam nec per modum ſtipendij, aut congruæ ſuſtentationis, vt in dicto cap. 20. n. 14. & 15. latè explicaui, vbi etiam ſic expoſui ſententiam Nauarri, Tabienæ, & aliorum. In compenſatione autem, vel commutatione, de qua loquimur, non imponitur vnum opus loco alterius eo titulo, id eſt, propter diſpenſationem, ſed purè propter opus pietatis, vel diuinũ cultum, vt ſupponimus; ergo prohibitio illa cõcilij nihil ad rem præſentem ſpectat, & præter illam nulla alia affertur, nec ego illam hactenus inueni; non eſt ergo hoc malum, quia prohibitum.

Conc. Trid.

Nauar. Tabien.

Tertia denique pars antecedentis, ſcilicet, quòd poteſtas nõ deſit, patet, quia author legis habet poteſtatem hoc modo diſpenſandi in lege, vt ſupponitur; ergo poteſt committere inferiori, vt eodem modo diſpenſet, quãdo illi videbitur expedire. Quid enim obſtat, quominùs id poſſit. Si autem poteſt; ergo quoties abſolutè, & ſimpliciter committitur diſpenſatio, ſine vlla declaratione, vel limitatione intelligitur, vt eo modo poſſit fieri, quo commiſſarius prudenter iudicauerit expedire; ergo non limitatur poteſtas ad relaxationem per purã ablationem, ſed extenditur ad mixtã cum aliqua recõpenſatione: nã hæc ſæpe eſſe poteſt nõ ſolùm iuſta, ſed etiam melior, & vtilior animæ, ac ſubinde magis ſecundùm intentionem legiſlatoris.

9. Vnde optima eſt etiam illa ratio, qua vſi ſumus in libr. 6. de voto, cap. 12. poteſtatem diſpenſandi eſſe maiorem, quàm commutandi, & virtute illam includere, & ita cõceſſa poteſtate diſpenſandi, intelligi conceſſam poteſtatem commutandi, quod ſaltem in poteſtate ordinaria omnes admittunt; ergo ita eſt in præſenti dicendum. Reſpondent, licèt ita ſit in voto, ſecùs eſſe in lege. Nam in voto, quando commutantur, non aufertur obligatio voti, nec aliqua de nouo imponitur, ſed fit tantũ mutatio in materia, & ideò minùs fit, quàm cùm per diſpenſationem aufertur tota obligatio, ideóque maior eſt poteſtas diſpenſandi. At verò in præſenti maior eſt poteſtas commutandi, quàm poteſtas auferendi vnam obligationem legis, & imponendi aliam alterius rationis: poteſtas autem purè diſpẽſandi ſolùm eſt ad auferendam obligationem. Sed hoc non rectè dicitur, quia etiã in voto aufertur per commutationem vna obligatio, & ponitur alia: non enim poſſunt eſſe vna numero, mutata materia, & promiſſione, licèt fortaſſe ibi ſint eiuſdem ſpeciei, & in commutatione legis mutetur ſpecies virtutis, quod parùm refert ad intentam differentiam. Et deinde poteſtas diſpenſandi non dicitur maior reſpectu plurium effectuũ, ſed reſpectu relaxationis obligationis, & ſic negari non poteſt, quin ſit maior ablatio obligationis ſimpliciter, illa, quæ fit per purã relaxationem, quàm quæ fit per recõpenſationem. Et hoc modo dicimus, legiſlatorem, qui committit abſolutam diſpenſationem, à fortiori committere commutationem, & hanc in illa includi, quia reſpectu legis, & legiſlatoris minor relaxatio eſt. Denique ſicut in cõmutatione voti, obligatio, quæ relinquitur, non inducitur ſine conſenſu diſpenſati, & per modum cuiuſdã pacti, & ideò non excedit poteſtatem diſpenſantis: ita in præſenti commutatio illa non fit ſine cõſenſu diſpenſati acceptantis vnam obligationem loco alterius, & ideò non excedit poteſtatem diſpenſantis, ſiue obligatio acceptata ſit eiuſdem, ſiue alterius rationis. Declaratur exemplo patrisfamilias committentis œconomo poteſtatem remittendi debitoribus, ſi oportuerit: nam à fortiori cenſetur dare poteſtatem componendi, vel commutandi debitum, etiamſi ſpecies debiti, vel obligationis mutetur, ſemper enim domini negotiũ meliùs agitur. Et licèt fines ſeruandi ſint, *Melior cauſa mandantis fieri poteſt*, vt dicitur in l. *diligenter*, ff. mãdati: ergo ſimiliter in præſenti.

Conceſſa poteſtate diſpenſandi intelligitur poteſtas commutandi.

Ex dictis ergo ſatis reſponſum eſt ad fundamẽtum contrariæ ſententiæ: ſolũque ſupereſt negãda ſequela, quæ in prima confirmatione fit, nimirum, poſſe Epiſcopum ſine cauſa mutare obligationem legis, & aliud opus loco illius imponere, ſicut in votis fieri poteſt. Negatur ergo ſequela, & in primis ſi ſermo ſit de opere minori, vel etiam æquali, etiã in votis id non eſt verum, vt in lib. 6. de voto, cap. 19. probaui. Si verò ſit ſermo de opere euidenter meliori, ſic eſt diuerſa ratio in voto, & in lege. Nam votum etiam propria auctoritate vouentis poteſt commutari in opus euidenter melius, vt ibidẽ cap. 18. probaui, quod de lege dici non poteſt. Et ratio differentiæ eſt, quia voti obligatio oritur ex voluntaria promiſſione facta Deo, qui ſemper intelligitur acceptare in ſolutione quicquid melius eſt: at verò legis obligatio eſt neceſſaria, vt ab alio impoſita, & ideò præciſè eſt ad ſoluendum in tali ſpecie. Nec inferiori committitur poteſtas mutandi hãc obligationem quomodocunque, ſed per modum

Differentia inter obligationem voti & legis.

rela

relaxationis, quando fuerit neceſſaria, vel maximè cõueniens, & ideò quando nulla eſt neceſſitas, nulla eſt etiam poteſtas mutandi obligationem etiam in opus melius. Neq; eſt vlla ratio præſumẽdi hoc eſſe magis gratum legiſlatori, quia licet opus fortaſſe ſit melius, magis per ſe loquẽdo expedit communi bono, vt lex, quæ cõmunis eſt regula, immutabiliter, & vniformiter obſeruetur. Vnde fortaſſe neque ipſe legiſlator poteſt prudenter talem cõmutationem facere ſine iuſta cauſa, erit tamen ſufficiens ſi intelligat fore vtiliorem ſubdito, præſertim ad bonum animæ, & ſine vlla offenſione aliorum poſſe obſeruari.

9. *Dicta reſolutio temperanda.* Vltimò tamen temperanda eſt dicta reſolutio, vt locum habeat in legibus, per quas ſubditi obligãtur ad aliqua onera, à quibus per diſpenſationem eximuntur: non verò in illis legibus, quæ non feruntur per ſe ad imponenda onera ſubditis, ſed propter alios iuſtos fines pertinentes ad communo bonum propter ſeruandum debitum ordinem, vel vitanda aliqua incommoda. In prioribus enim legibus optimè cadit diſpenſatio miſta commutationi, quia onus cum onere ſeruat proportionem ad compenſationem faciendam, vt ſi lex imponat talem pœnam, & ſubſit cauſa non imponendi illam in ſpecie, vel tollendi illam iam incurſam, iuſtiſſima eſſe poterit commutatio, & in hoc caſu canones ſæpe docent, eſſe faciendam, vel præmittendam, vt ſumitur ex dicto cap. *at ſi clerici.* §. *de adulteriis*, & ex Tridentino ſeſſ. 24. cap. 6. cum ſimilibus, & interdum poterit iuſtæ diſpenſationi miſceri pecuniaria compenſatio. Sic ergo in legibus, quæ præcipiunt aliqua onera virtutis, vel religionis, poterit iuſta diſpenſatio fieri cum commutatione in aliud opus facilius, & cui non obſtet cauſa diſpenſationis, & ſic procedunt omnia dicta. At verò ſunt aliquæ leges, quæ per ſe non imponuntur propter opus exhibendum à ſubdito, ſed præcisè propter vtilitatem ad aliquem finem particularem: & in his non videtur, per ſe loquendo, iuſta ſe compenſatio, niſi fiat in aliquid, quod ad finem per legem intentum conferat.

Trident.

10. Talis mihi videtur lex præcipiens denunciationem publicè fieri ante matrimonium, ille enim actus non poſtulatur propter ſe, ſed propter vitanda pericula, & ideò, ſi cauſa ſubeſt iuſta ad diſpenſandum, vt matrimonium fiat omiſſis denunciationibus, impertinens eſt commutatio per impoſitionem mulctæ pecuniariæ, etiam in opus pietatis, quia hoc nihil deſeruit ad finem talis legis, & ideò in illo caſu probabiliſſima mihi videtur opinio Soti, & Sancij, quòd tunc iniuſta ſit talis impoſitio. Secùs verò eſſet, ſi loco denunciationum imponeretur onus abſtinẽdi à copula poſt matrimonium factum, donec denunciatio, vel alia æquiualens diligẽtia fiat, etiãſi oporteat aliquibus expẽſis fieri: nam tunc iuſtiſſima eſſet compenſatio. Simile exemplum eſt in diſpenſatione circa interſtitia ordinum: nam propter illam imponere pecuniarium onus, etiam ſub ſpecie eleemoſynæ, vel religionis, planè videtur omninò improportionatũ, atque adeò iniuſtum, quia nihil deſeruit intẽtioni talis legis, nec ſubeſt rationabilis titulus illud imponẽdi: ſecùs verò eſſet, ſi ob talem diſpenſationem imponeretur onus ſeruiẽdi aliquo tempore in priori ordine, qui eſt onus proportionatum legi, & non iniquum. Idem dico de licentia, & quaſi diſpenſatione concedendi dimiſſorias ad ordinem ſuſcipiendum ab alio Epiſcopo: nam pro illa imponere onus pecuniarium pro fabrica Eccleſiæ, eſſet profectò abſurdum, & non parum redolens ſimoniam. Et de his legibus, & in hoc ſenſu cenſeo loquutos eſſe Sotum, Nauarr. Tabien. & alios, vt etiam in dicto cap. 20. ſignificaui. Si quis tamen rectè aduertat, hæc omnia æquè procedunt in Epiſcopis reſpectu ſuarum legum, & aliorum ſacrorum canonum, quia ratio iniuſtitiæ, vel ſpecies ſimoniæ eadem

In quo caſu ſententia Soti ſit probabilis.

Soto. Nauar. Tab. end.

A eſt, & ideò in illis nullam inter hæc differentiam cõſtituo. Pontifex verò interdum poteſt hæc onera imponere, non tantùm per modum commutationis, ſed etiam per modum oneris, vel tributi, propter alias ſuperiores rationes, & propter ſupremam poteſtatem illi peculiarem, vt eodem capite dixi, & ideò non ſunt hæc, quæ ſpecialia ſunt, ad inferiores extendenda.

CAPVT XVII.

De poteſtate delegata ad diſpenſandum in legibus humanis.

B EX dictis in duobus præcedentibus capitibus duo vt clara ſupponimus. Vnũ eſt, poteſtatem diſpenſandi in legibus humanis poſſe per delegationem cõmitti, quia diſpenſatio ex genere ſuo eſt actus iuriſdictionis ſatis communis, & frequenter neceſſarius, & nihil habet ſpeciale, quod illius delegationem impediat. Vnde in votis etiam delegatur; ergo à fortiori in legibus. Alterum eſt, hanc delegationem non fieri per legem, ſed per hominem, quia commiſſio iuriſdictionis per legem facta non eſt propria delegatio, ſed tranſit in inſtitutionem ordinariæ iuriſdictionis, quia perpetua de ſe eſt, ſicut & lex eſt perpetua; ergo delegatio huius poteſtatis ſẽper eſt ab homine. Vnde fit, ex parte delegantis ſupponendã eſſe poteſtatem ordinariã: nam ab illa per ſe loquẽdo procedit delegatio, l. *more.* ff. de iuriſdict. omn. iudic. Sub ordinaria autem comprehendimus æquiualentem ordinariæ, vt ſolet eſſe commiſſio vniuerſalis cauſarum, iuxta l. 1. §. *ab eo.* ff. quis, & à quo, comprehenditur etiam poteſtas delegati habentis ſpecialitatem in ſubdelegando, vt eſt in delegato Papæ, ſeu Principis, iuxta cap. vlt. de offic. deleg. vel habentis ſpecialem extenſionem ſuæ delegationis ad ſubdelegandum, iuxta ſententiam communiter receptam, & l. *non diſtinguemus.* §. vlt. ff. de recept. arb. Præter poteſtatem autem neceſſaria eſt voluntas eiuſdem ſuperioris, vt delegatio in actu fiat, quæ volũtas ſigno aliquo externo manifeſtari debet, vt conſtat, & ordinariè fit per reſcriptum Principis. Quod moraliter neceſſarium eſt in ordine ad forum externum, vt poſſit de delegatione, & de qualitate eius conſtare, de quo videri poteſt Panormit. in cap. 2. de ſchiſmat. num. 2. & Gloſſ. 1. in cap. *ſi qui.* 81. d. Simpliciter autem, & in foro conſcientiæ non eſt neceſſaria ſcriptura, quia nullo iure præſcribitur, & ſecluſo ſpeciali iure, quicquid fit per ſcriptũ poteſt fieri verbo, ſicut infrà tractando de Priuilegio, latiùs dicemus. 1.

Panorm. Gloſſa.

Hinc ergo præcipuum dubium circa hanc poteſtatem delegatam ad diſpenſandum eſt, an ſcriptum, ſeu verba, per quæ illa conceditur, ſint ſtricti iuris, vel fauorabilis. Et ratio dubitandi eſt, quia hæc poteſtas duplici titulo odioſa eſt, & ideò reſtringenda. Primò ratione generis, quia delegata eſt: nam eo ipſo derogat ordinariæ, ergo conſequenter eſt odioſa, iuxta Gloſſ. in cap. 1. de reſcrip. in 6. verb. *proceſſus*, & in cap. *ſolet*, de ſententia excommunicationis, in 6. verb. *per ſuperiorem*, quæ dicit, poteſtatem delegatam eſſe ſtricti iuris. Quam ſequitur Gemini. in cap. *præſentium*, de teſtibus, & Angel. Syluest. & plures Summiſtæ verb. *delegatus.* Secundò ratione differentiæ, ſeu ſpeciei, quia diſpenſatio eſt ſtricti iuris, vt diximus; ergo & poteſtas data ad diſpenſandum, quia talis eſt poteſtas, qualis eſt actus, cùm ab illa ſpeciem ſumat, & quia ſi actus eſt odioſus, non poteſt poteſtas non eſſe odioſa, quia virtute continet actum, & quia ampliata potentia, neceſſe eſt, actum ampliari, quia ad plura, vel plures actus extenditur. Et ita ſentit Anton. de Roſel. tract. de legitimat. lib. 2. §. de cauſa materiali, num. 10. In contrarium verò eſt, quia poteſtas 2.

Gloſſa.

E

Gemini. Angel. Syluest.

Anton de Roſel.

dele

delegata ad diſpenſandum non eſt iuri cõtraria, & eſt beneficium Principis; ergo eſt fauorabilis, ergo non eſt ſtricti iuris, ſed extendenda.

3. In hoc puncto eadem ferè doctrina, quæ in diſpenſatione votorum data eſt, lib. 6. de voto, cap. 16. in diſpenſatione legum locũ habet, & infra de Priuilegiis ferè in ſimili ex profeſſo tractanda eſt, & ideò breuiſſimè eſt hoc loco expedienda. *Duplex diſtinctio notanda.* Duplex ergo diſtinctio præmittẽda eſt circa huiuſmodi delegationem, & varios modos, quibus fieri poteſt. Vna eſt, quia interdum immediatè datur directa iuriſdictio ipſi delegato: aliquando verò datur facultas ei, qui diſpenſandus eſt, vt eligat perſonã, à qua poſſit diſpenſari, vt in delegatione iuriſdictionis pro ſacramento cõfeſſionis, & diſpenſatione votorum diximus; eadem enim eſt ratio in præſenti, vt per ſe conſtat, & frequens vſus confirmat. Nam hoc modo conceduntur quotidie diſpenſationes irregularitatum, impedimentorum matrimonij, & ſimiles. Non enim ordinariè Papa ipſe diſpenſat, ſed diſpenſationem committit, & quando tantùm conceditur in foro conſcientiæ, ſolet ordinariè indifferenter committi perſonæ huius, vel illius qualitatis, quam diſpenſandus elegerit. Vnde inter hæc duo genera delegationum hæc eſt differentia, quòd illa, quæ fit ex parte ſupplicantis, dando illi facultatem eligendi, eſt fauor illius, non perſonæ delegatæ. At verò quando commiſſio fit immediatè ipſi delegato, non ſemper eſt fauor diſpenſati, ſed diſtinctione opus eſt.

4. *Secunda diſtinctio notanda.* Vnde eſt ſecunda diſtinctio. Nam hæc delegatio aliquando fit ad diſpenſandum in hac, vel illa lege cum determinata perſona: interdum verò abſolutè delegatur facultas diſpenſandi in tali lege, nulla nominata perſona, cum qua poſſit diſpenſari, ſed indifferenter; & prior modus regulariter fit ad petitionem partis, poſterior verò minimè, ſed vel ad petitionem commiſſarij, vel motu proprio delegantis. Et ideò quando priori modo conceditur delegatio, non cenſetur fauor delegati, ſed eius, propter quem delegatio fit, & cui concedenda eſt diſpenſatio, tum quia ad petitionem eius cenſetur concedi, tum quia ad illum dirigitur principalis intentio, quæ in his reſcriptis in primis conſideranda eſt, iuxta ſuprà dicta de interpretatione legum, & infrà dicenda de interpretatione priuilegiorum. At verò delegatio facta poſteriori modo, cenſetur fauor eius, cui fit delegatio, vt religioſis conceduntur ſimiles facultates in eorum fauorem. Hoc autem limitandum eſt, niſi ex indulto conſtet, intentionem delegantis dirigi principaliter ad fauorem eorum, qui diſpenſandi ſunt: nam tunc illorum principaliter cenſetur eſſe gratia, etiamſi in particulari non determinentur, vt patet in bullis Cruciatæ, & in Iubileis ſimiles gratias continentibus.

5. *Facultas alicui ſupplicanti cõceſſa vt eligat perſonam, quæ ſecum diſpẽſet, odioſa eſt.* Dicendum ergo eſt primò, delegationem diſpenſationis, quæ fit media facultate data alicui ſupplicanti ad eligendam perſonam, quæ ſecum diſpenſet, eſſe odioſam, ac ſubinde ſtrictè interpretandam. Hãc aſſertionem poſui in dicto lib. 6. de voto, c. 16. & eam à fortiori tenent authores omnes citãdi in aſſertione ſequẽti. Ratio aſſertionis eſt, quia illa facultas quantũ eſt ex parte Pontificis, ſeu Principis, eſt conceſſio diſpenſationis, ſed diſpenſatio eſt ſtricti iuris, & odioſa, vt ſuprà oſtenſum eſt, & de priuilegiis dicetur; ergo. Dices, re vera illa facultas nõ eſt diſpẽſatio, hæc enim poſtea concedenda eſt à cõmiſſario poſtquam electus fuerit, & ideò actus anteà factus, non erit licitus, aut validus, ſi eius valor ex diſpenſatione pendeat, vt ſi diſpenſatio ſit futura in impedimento irritante: ergo nõ eſt, cur reſtringatur illa facultas, ſeu mandatũ, ſicut diſpẽſatio. Antecedens eſt, vt rectè admonet Nauarr. *Nauar.* in ſum. c. 22. nu. 79. § *duodecimo*, & additio ad Rotam,

A tit. de fil. Presby. deciſ. 2. in nouis, & latiùs Couar. in 4. *Couar.* 2. p. cap. 6. §. 9. in fine, vbi refert Præpoſitum contrarium ſentientem in cap. *qui circa*, de cõſanguin. num. 20. Reſpondeo concedendo aſſumptum, quod adeò eſt certum, vt Nauarr. ſuprà dixerit, ſolùm aliquos ſimplices in eo eſſe errore. Præpoſitus autem ſolùm dixit, mandatum illud habere vim diſpenſationis, vtique quãtũ eſt ex parte Pontificis. *Præpoſit.* Vnde videtur dici poſſe quaſi conditionata diſpenſatio, quæ ſuſpenſa quidem eſt, & non habet effectum, donec conditio impleatur, ac ſubinde donec commiſſarius diſpenſet, quia illa fuit cõditio in mandato poſita. Et quicquid ſit de ſenſu Præpoſiti, & de modo loquendi, in re verum eſt, quòd illa conceſſio Pontificis eſt quaſi diſpẽ-
B ſatio in fieri, iam enim ab illo procedit tanquam approbata in ſe, & in cauſa propoſita, ſi tamen cauſa vera eſt, quod alteri examinandum committit. Et iuxta hoc reſpondetur ad obiectionem, negando conſequentiam, quia licèt illa non ſit conſummata diſpenſatio, & formalis, eſt inchoata, & virtualis, vt ſic dicam, ideóque æquè odioſa cenſetur, ac propria diſpenſatio.

Sed inſtabis; nam licèt hoc ſit valde apparens & probabile in commiſsione, quæ fit per mandatum, non tamen in illa, quæ tantùm per modum facultatis datur. 6. Nam in priori procedunt omnia dicta, & ideò illa dici ſolet diſpenſatio neceſſaria, quia ita eſt à Pontifice conceſſa ſub illa conditione, *Si preces veritate nitantur*, vt poſt exploratam, & inuentam veri-
C tatem non poſſit diſpenſatio negari, & ideò non immeritò de tali modo conceſsionis, & mandati, perinde, ac de diſpenſatione iudicatur, quoad reſtrictionem, vel odium. At verò in poſteriori fit commiſsio libera, ita vt ſimpliciter relinquatur diſpẽſatio in arbitrio commiſſarij, propter quod talis diſpenſatio voluntaria appellari ſolet. Illa ergo non eſt, cur æquiparetur diſpenſationi, quia nec abſoluta diſpenſatio eſt, nec conditionata, nec ex neceſsitate diſpenſationem infert, etiam verificata narratione; non eſt ergo, cur æquiparetur diſpenſationi, ſed tanquam ſola poteſtas diſpenſandi iudicanda eſt, iuxta communem doctrinam diſtinguentem in hoc inter diſpenſationem, & poteſtatem diſpenſandi. Reſpondeo, argumentum conuincere, non eſſe tam certam aſſertionem in hoc
D ſecundo membro, ſicut in priori. Dico tamen in primis, moraliter, ac regulariter loquendo, diſpenſationem conceſſam ad poſtulationem ſupplicantis nunquam dari per modũ liberæ facultatis, reſpectu commiſſarij, ſed per modum neceſſarij mandati, ſiue commiſsio fiat determinatæ perſonę ſub proprio nomine, ſiue nomine alicuius dignitatis, vel officij; ſiue optio perſonæ ipſi ſupplicanti cõceditur, vt ex vſu conſtat, & ita eodem modo procedit concluſio, & moraliter verificatur iuxta prius membrum declaratum. *Diſpenſatio conceſſa ad poſtulationẽ ſupplicantis moraliter loquendo non datur per modum liberæ facultatis, ſed neceſſarij mãdati.* Si autem contingat ſecundo modo fieri conceſsionem ad petitionem ſupplicantis, etiam cenſeo, aſſertionem in illa eſſe veram; ratio verò eius aliter vrgenda eſt iuxta dicenda in puncto ſequenti.

E Dico ergo ſecundò: Quoties conceditur facultas ad diſpenſandum cum aliquo in particulari, ſiue fiat delegatio ad petitionem partis, ſiue ad petitionem delegati, & ſiue fiat determinatæ perſonæ, ſiue electio perſonæ committatur diſpẽſando, ſtricti iuris eſt conceſſio, ſeu delegatio, aut diſpenſatio. Hæc videtur eſſe communis ſententia Doctorum in capit. *at ſi clerici*, §. *de adulteriis*, de Iudic. & in cap. vltim. de ſimon. aiunt enim, poteſtatem diſpenſandi cum certis perſonis expreſsis eſſe ſtrictè interpretandam. Idem Angel. *Angel.* verb. *diſpenſatio*, num. 9. Syluest. q. 5. num. 9. *Syluest.* & idem ſenſit Gambara de authorit. legati, lib. 10. n. 200. *Gambar.* Frãc. *Franc.* in cap. *is qui*, de filiis Presbyter. in 6. dicens, quando poteſtas diſpenſandi deriuatur in aliquem, vtique

in particulari, noo eſſe latè interpretandam. Quod etiam ſequitur Tabien. verb. *beneficium*, 2. num. 16. & Sayrus tom. 1. Theſauri, cap. 1 t. oum. 8. 10 fine. Et ſolet probari hæc aſſertio ex cap. *ſi cui nulla*, de præbend. in 6. quia ibi dicitur, gratiam conceſſam ad prouidendum de beneficiis, nulla facta perſonarum expreſſione, non expirare per mortem concedentis, etiam re integra, facultatem autem gratioſè conceſſam alicui, ſuper prouiſione certæ perſonæ facienda, expirare per mortem concedentis, ſi res ſit integra. Hinc ergo colligitur cõmuniter, hanc facultatem ad diſpenſandum datam pro certa perſona, vel perſonis, non eſſe fauorabilem, ſed ſtricti iuris, quo argomento in materia de voto vſus ſum. Vnde quia in illo textu non abſolutè, ſed cum limitatione id dicitur, ſcilicet, *ſi non ob ſuum*, id eſt, eius, cui facultas datur, *ſed eius, cui prouideri mandatur, gratiam, vel fauorem*. Ideò etiam ſolet limitari aſſertio noſtra, vt procedat, quando commiſſio diſpẽſationis facta eſt in gratiam perſonæ diſpenſandæ: ſecùs verò eſſe, ſi in gratiam perſonæ diſpenſantis, ſeu diſpenſaturæ, quia in dicto textu hic caſus non excipitur, ſed potiùs per argumentum à contrario conceditur, vt etiam tum gratia non expiret, vel etiam quia exceptio particularis firmat regulam in contrarium. Ergo etiam in præſenti, licet in facultate diſpenſandi exprimatur perſona, cui danda eſt diſpenſatio; ſi tamen data eſt in fauorem eius, cui conceditur, erit fauor ampliandus. Atque ita referendo aliquos tenet Sanci. dicto libr. 8. diſputat. 2. num. 6. Cenſetur autem dari facultas in gratiam diſpenſaturi, quomodo noo obtinetur ad petitionem diſpenſandi, ſed ipſiuſmet commiſſarij, vel quando ex aliis verbis conceſſionis id ſufficienter colligitur. Alioqui in caſu dubio quoties facultas datur pro perſonis nominatis, præſumitur fauor earum, & ideò reſtringendus.

Sayr.

Facultas data ad diſpenſandum pro perſona certa, vel perſonis non eſt fauorabilis, ſed ſtricti iuris.

Limita aſſertionẽ, vt procedat quando facultas cõceſſa eſt in fauorẽ perſona diſpẽſanda, non verò diſpenſantis, iuxta quoſdam.

Sanc.

8\. Sed, vt verum fatear, non ſatis capio rationem huius diſtinctionis. Cur enim eadem facultas diſpenſandi data in fauorem diſpenſaturi, fauorabilis eſt, & amplianda, & data in fauorem eius, cui concedenda eſt diſpenſatio, non eſt fauorabilis, ſed odioſa, & reſtringenda? Nam illa facultas in ſe eadem eſt, & ſemper habet illos duos reſpectus, & fieri poteſt, vt perſona indigens diſpenſatione non ſit minùs digna illo fauore, quàm perſona volens diſpenſare. Imò petitio illius facultatis ex parte perſonæ indigentis diſpenſatione, videtur magis fauorabilis, quia eſt perſonæ indigentis, & ſub ea ratione miſerabilis, & humiliantis ſe, ac confitentis fortaſſe defectum ſuum. Petitio verò actiuæ diſpenſationis facta ab ipſo, qui diſpenſaturus eſt, videtur magis ambitioſa, niſi principaliter fiat in gratiam eius, cui ſubuenire deſiderat, & tunc etiam cenſeri poteſt gratia principaliter facta illi cum qoo diſpenſandum eſt. Vel certè licet fiat ipſi delegato, non apparet, cur ſit magis fauorabilis, qoàm facta indigenti diſpenſatione, præſertim quando vtroque modo facultas conceditur ad vſum voluntarium ipſi commiſſario. Nam tunc talis facultas data ex intentione conferentis propter commodum diſpenſandi, non magis continet virtualem diſpenſationem, quàm datam in fauorem diſpenſantis; ergo vel vtroque modo reſtringenda eſt, ſi reputatur virtualis diſpenſatio, vel vtroque modo eſt amplianda, ſi talis non exiſtimetur, ſed ſolummodo poteſtas diſpenſandi.

9\. Secundò, dictum cap. *ſi cui nulla*, non videtur rectè in contrarium induci, quia longè aliud eſt, gratiam eſſe manſuram, vel non eſſe manſuram mortuo concedente, re integra; aliud verò, eſſe fauorabilem, aut reſtringendam in aliis, quæ ad durationem non pertinent; à diuerſia autem oon rectè fit illatio, maximè quando neque ſunt neceſſariò connexa, neque ex eiſdem principiis oriuntur. Talia autem ſunt illa duo: nam mandatum diſpenſandi cum tali ſupplicante diſpenſatione neceſſaria (vt vocant) permanet mortuo mandãte, etiam re integra, vt probabilior opinio fert, quam latè defendit Sanc. dict. libr. 8. diſp. 28. nu. 75. & nihilominùs ſtricti iuris eſt: vt in prima aſſertione oſtendi, & fatetur idẽ Sanc. ſuprà cum aliis: ergo illæ duæ proprietates, ſcilicet, indultum durabile eſſe poſt mortem concedentis, & eſſe fauorabile: vel è contrario expirare per mortem, & eſſe reſtringendum, non ſunt connexæ, per ſe loquendo; ergo licèt facultas diſpenſandi cum perſona expreſſa data in gratiam delegati ſit permanſura, non ſequitur eſſe latè interpretandum: & è contrario licèt eadẽ facultas data in gratiam eius, cum quo eſt diſpenſandum, non ſit permanſura, noo ſequitur ex vi illius proprietatis eſſe reſtringendam. Et ratio eſt, quia illa duo poſſunt oriri ex diuerſis principiis: nam gratia habet, quòd non expiret, ex eo, quòd eſt plenè facta ante mortem concedentis, vnde ſiue ſit fauorabilis, ſiue exorbitans, permanebit, ſi plenè fuit conceſſa: è contrario verò, quãdo gratia eſt in fieri, & non plenè facta ante mortem concedentis, cenſetur expirare, ſi re integra concedẽs moriatur, quod etiam habebit, etiamſi fauorabilis ſit. Vt conſtat de mandato conferendi alicui, & in fauorem eius beneficium, vel gratiam quantumuis fauorabilem ex parte materiæ, & aliarum circumſtantiarum, nihilominùs tamen expirabit per mortem concedentis, re integra, iuxta dictum c. *ſi cui nulla*. Ergo licet ex illo texto colligatur mandatum prouidendi tali perſonæ, vel diſpenſandi cum illa, factum in fauorem executoris non expirare, non ſequitur, eſſe latè interpretandum in aliis, & è contrario licèt factum in gratiam prouidendi expiret in dicto caſu, non ſequitur, eſſe reſtringendum in aliis, nec in ſe odioſum eſſe, niſi aliunde id oſtendatur.

Sanc.

10\. Ratio ergo, ob quam facultas diſpenſandi cum perſona in particulari expreſſa ſtrictioris cenſetur, noo eſt, quia facultas illa datur in gratiam indigentis diſpenſatione, vel in fauorẽ delegati, ſed quia moraliter perinde reputatur, ac ipſa diſpenſatio: nam quod eſt ex parte ſuperioris iam fit diſpenſatio, licèt executio, & modus alteri committatur: quòd autem hæc commiſſio fiat in fauorem commiſſarij, vel alterius, non mutat naturam actus, nec moralem illam æquiualentiam, ſeu æſtimationem. Nec etiam multũ refert, quòd illa commiſſio fiat cum mandato diſpẽſandi, vel cum libera facultate, quia reſpectu legis idem odium continet talis cõmiſſio: nam eodem modo illi derogatur, licèt intercedẽte mandato rigoroſo ex parte ſuperioris, efficaciùs fieri videatur. Atque ita Felin. dicto cap. vlt. de ſimon. nu. 8. limitat. 3. generaliter docens, eſſe diſpoſitionem odioſam, quoties perſona, cum qua eſt diſpenſandum, nominatur: rationem reddit, *quia tunc non eſt vna ſimplex facultas diſpenſandi, ſed quaſi diſpẽſatio in eſſe producta, ſolã executionem ſpectãs*. Et hæc ratio ex dicendis in ſequẽti aſſertione magis declarabitur.

Cur facultas diſpẽſandi cũ certa perſona ſit ſtricti iuris.

Felin.

11\. Dico tertiò: Delegatio poteſtatis diſpenſandi in aliqua lege generaliter facta, quoad perſonas ſine illarũ expreſſione, fauorabilis eſt, & latè interpretãda. Hæc eſt communis ſententia iuris canonici interpretum in eiſdem locis, ſcil. dicto §. *de adulteriis*, & dicto c. vlt. de ſimon. & Doctorũ iuris ciuilis in leg. *Gallus. §. & quid ſi tantum*, ff. de lib. & poſt. & in leg. 2. ff. de verb. obligat. & alia referunt Couarr. in 4. p. 2. cap. 8. §. 8. n. 6. & ſequẽtibus, & Sanci. lib. 8. diſp. 5. n. 1. Solet etiam hæc aſſertio probari ex c. vlt. de ſim. & c. *per venerabilem*, qui filij ſint legit. ſed in his locis non videtur eſſe ſermo de poteſtate delegata, ſed de poteſtate ordinaria, maximè in cap. *per venerabilem*: nam de illo poteſt eſſe controuerſia, quam omitto, quia hæc aſſertio magis nititur ratione, & communi ſenſu Doctorum prudenter

Poteſtas diſpenſandi in aliqua lege generalis ſine expreſſione perſonarum fauorabilis eſt.

Sanc.

denter indicantium, hanc poteſtatem ſic conceſſam eſſe fauorabilem. Poſſumus verò ex illis textibus ſic argumentari, quia poteſtas ordinaria ad diſpenſandum in lege non cenſetur odioſa, ſed fauorabilis, & amplianda; ergo etiam poteſtas conceſſa dignitati ex priuilegio, vel per legem iuris communis eſt fauorabilis, quia iam eſt ordinaria, vt ſuprà dixi; ergo etiam poteſtas delegata generaliter ad diſpenſandum eſt fauorabilis. Probatur conſequentia, primò quia modus conceſſionis per delegationem, vel per legem, aut viam ordinariam, non variat rationem poteſtatis, ſed ſolùm pluribus conceditur, & pluribus modis, hoc autem non facit illam odioſam, ſi ſecundùm ſe fauorabilis eſt. Secundò, quia ideò illa poteſtas ordinaria fauorabilis eſt, quia non eſt contra ius, ſed potiùs ſecundùm ius, nec per ſe poteſt cenſeri odioſa, aut nociua, cùm ſit ſimpliciter neceſſaria ad commune regimen, & ad conuenientem vſum legum: ſed poteſtas etiam delegata generaliter oon eſt contra ius, nec alicui nocet, ſed ad commune etiam commodum ordinatur; ergu ſimiliter eſt fauorabilis. Tertiò per hanc poteſtatem ſic conceſſam per ſe primò ſolùm intenditur fauor communitatis, & illius, cui talis poteſtas communicatur, quod totum eſt beneficium Principis; ergo eſt latè interpretandum. Et hinc etiam intelligitur differentia inter poteſtatem generatim conceſſam, vel per reſpectum ad expreſſam perſonam: nam prior non reſpicit bonum priuatum, ſed cōmune, poſterior verò neceſſario reſpicit priuatum commodum cum exceptione à communi iure, & ideò hæc poſterior ex ſe eſt inuidioſa, & reſtringenda, prior verò minimè.

11. *Differentia inter poteſtatem generatim conceſſam & per reſpectum ad priuatam perſonam.*

Iam verò occurrebat hic explicandum, quomodo hæc reſtrictio, vel extenſio facienda ſit in reſcriptis has delegationes cōtinentibus. Sed hæc materia coincidit cum ſimili de priuilegiis, & ideò lib. 8. ex profeſſo tractabitur. Nunc ſolùm dico in hac vltima aſſertione extenſionem potiſſimùm faciendam eſſe contra delegantem; nam ſi contingat, delegationem eſſe in præiudicium tertij, aut minuere aliquo modo iuriſdictionem ordinarij Prælati, quando delegatio ſit à ſuperiori, & remoto, tunc ex hac parte poterit reſtringi conceſſio. Et ita docent authores omnes citati. In reliquis verò conſtat, verborum proprietatem retinendam eſſe, & intra illam tantùm eſſe ampliationem faciendam, iuxta principia poſita in c. 2. & 3. quæ in præſenti etiam applicari poſſunt. Tandem in vſu huius poteſtatis ſeruāda eſt forma reſcripti, vt ſi perſona ſit eligenda, habeat omnes qualitates, quæ in reſcripto poſtulantur; ſi verò iam eſt electa, vel in reſcripto eſt determinata, ipſa ſeruet in diſpenſando formam in reſcripto traditam: nam ſi excedat fines mādati nihil faciet, iuxta dicta ſuprà in lib. 5. quæ latiùs ad materiam de Priuilegiis in libr. 8. applicabimus. Et multa etiam dixi in lib. 6. de voto, cap. 16.

CAPVT XVIII.

Vtrùm ad iuſtam diſpenſationem cauſa iuſta neceſſaria ſit.

1. *De cauſa finali diſpenſationis.*

INcipimus dicere de finali cauſa diſpenſationis, à fine enim maximè ſumitur iuſta diſpēſationis cauſa. Hæc autem cauſa poſtulari poteſt, vel ad honeſtatem actus diſpenſandi, ſcilicet, vt licitè petatur ex parte ſubditi, & iuſtè etiam, ac licitè ex parte ſuperioris concedatur, vel etiam ad valorem diſpenſationis, & vſus eius. Nunc ergo ſolùm de iuſtitia, ſeu honeſtate agimus, in ſequenti verò capite de valore dicemus. Intelligitur autem quæſtio præcipuè de ipſomet legiſlatore diſpenſante in lege ſua, inde enim à fortiori conſtabit reſolutio de inferioribus diſpenſantibus in legibus ſuperiorum per poteſtates ſibi commiſſas: nam ſi ſuperiori non licet talis diſpenſatio, multò minùs licebit inferiori, vt à fortiori ex ſequenti capite patebit.

Ratio ergo dubitandi generalis eſſe poteſt, quia ſi 2.
iuſta cauſa eſſet ſemper neceſſaria ad diſpenſandum, non eſſet neceſſaria authoritas ſuperioris diſpenſantis. Probatur conſequentia, quia iuſta cauſa per ſe eſt ſufficiens ad excuſandum ab obligatione legis humanæ, de qua tractamus. Vel certè ad ſummum eſſet neceſſarius actus ſuperioris per modum interpretationis authenticæ, vt conſtet, talem cauſam eſſe iuſtam, & ſufficientem ad excuſandum à lege, ipſa verò ſuperior non tolleret obligationem, & conſequenter non diſpenſaret. Secundò eſt ſpecialis ratio dubitandi in ipſo legiſlatore, quia lex ſola illius volūtate poſita eſt; ergo per eandem auferri poteſt licitè abſque alia cauſa. Probatur conſequentia, tum quia ſuperior eſt dominus ſuæ voluntatis, tum etiam quia non ſubditur legi, tum denique quia poteſt ſua voluntate totam legem auferre; ergo etiam ex parte. Tertiò, quia diſpenſare ſine cauſa in lege, non eſt intrinſecè malum, nec eſt malum, quia prohibitum reſpectu legiſlatoris; ergo nullo modo. Maior patet, tum ex vſu, quia Papa ſæpe diſpenſat ſine cauſa, idque ſcienter, & expreſsè, non eſt autem præſumendum, malè facere; ergo ſignum eſt, illud non eſſe intrinſecè malum, alias nunqoam liceret, tum etiam quia nulla poteſt aſſignari virtus, cui intrinſecè repugnet talis actus, non eſt enim contra iuſtitiam, vel contra charitatem, quia talis diſpenſatio prodeſt accipienti, & nemini eſt nociua. Altera verò pars patet, quia vel hoc eſt prohibitum per eandem legem, in qua ſit diſpenſatio, & hoc non, quia tantùm obligat circa ſuum actum, quē prohibet, vel præcipit, vnde dici non poteſt legiſlator tranſgredi legem, in qua ſine cauſa diſpenſat, quia non agit contra obligationem eius, ſed tollit illam; vel hoc prohibitum eſt per aliam legem poſitiuam, & hoc etiam dici non poteſt, quia nulla talis aſſignari poteſt, præſertim reſpectu ipſius Principis, ſeu legiſlatoris.

Propter hæc opinari poſſet aliquis, non eſſe (per ſe 3. *Diſpenſare ſine cauſa an ſit licitū.*
loquendo) peccatum diſpenſare in propria lege ſine cauſa, ſed ad ſummum ex accidenti, quando id generaret ſcandalum, vel perturbationem in republica, aut daret occaſionem aliis ſubditis violandi legem, aut ſi ob talem diſpenſationem grauamen iniuſtum in alios redundaret, quæ omnia extrinſeca ſunt, & ſeparari poſſunt à tali actu: hoc ergo modo reputari poteſt ille actus per ſe non malus, ſed indifferens, ac ſubinde honeſtari poſſe ex quocunque alio fine, ſine iuſta cauſa, quæ ſpecialem rationem præbeat diſpenſandi. Sicque aliqui authores dixiſſe videntur in ſupremo Principe non eſſe neceſſariam Gloſſ.
cauſam ad diſpenſandum. Gloſſ. vlti. in l. *relegati*, ff. de pœnis: nam cùm lex dicat, neminem poſſe diſpenſare in pœna exilij, *niſi Imperatorem ex aliqua cauſa*, addit Gloſſa, *Magna, & iuſta cauſa eſt eius voluntas*, quam ibi Bart.
Bart. approbat, num. 4. Eandem opinionem videtur Innoc.
tenere Innoc. in cap. *cùm ad monaſterium*, de ſtat. Mona- Panorm.
chor. num. 3. & 4. quem alij ibi ſequuntur, & Panormit. in cap. *diuerſis*, de Cleric. coniug. num. 4. in c. 2. de
ſchiſmat. n. 4. Dec. in c. *quæ in Eccleſiarum*, de cōſt. n. 29. Decius.
Roſel. verb. *diſpenſatio*, n. 6. Felin. referens plures in c. Roſel. Felin.
2. de conſtitut. fallent. 4. n. 23. vbi Anton. de Butrio di- Anton.
xit, ſolam liberalitatem Papæ ſufficere pro cauſa diſpenſationis, quod approbat Felin. in cap. *ad audientiā*, 2. de reſcript. num. 4. Qui clariùs quàm alij declarat hanc ſententiam procedere non ſolùm in foro contentioſo, ſed etiam in foro conſcientiæ, exiſtimo tamen etiam in hoc committi æquiuocationem, vt infrà dicam. Citatur etiam Turrecrem. in cap. *ſingula*, Turrecr.
89. diſt. n. 14. circa finem, & plures alios pro hac ſen- Sanchez.
tentia refert Sanc. lib. 8. de matrim. diſp. 18. n. 2. Verùntamen

runtamen hi authores, ſi attentè legantur, non tractant punctum huius quæſtionis, an poſſit legiſlator licitè, ſed ſimpliciter an poſſit diſpenſare in ſua lege ſine cauſa, & hoc modo affirmant, & interdum declarant, talem diſpenſationem reddere tutum diſpenſatum apud Deum, & in conſcientia, vt patet ex Felin. ſuprà, & Sylu. verb. *diſpenſatio*, q. 3. Angel. nu. 3. & Palud. 4. d. 38. q. 4. art. 4. n. 40. Exiſtimo ergo vel nullos, vel certè paucos auctores tenuiſſe ſententiam illam in dicto ſenſu; quod eſt maximè attendendum, ne alicui propter auctoritatem tot Doctorum probabilis fortaſſe videatur.

Felin. Syluest. Angel. Palud.

4. Dicendum ergo eſt, legiſlatorem, etiamſi Princeps ſupremus, vel ſummus Pontifex ſit, non poſſe licitè diſpenſare in lege ſua ſine cauſa iuſta, vel proportionata legi, in qua diſpenſat. Eſt communis Theologorũ, tenet D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 5. Caiet. q. 96. ar. 4. & alij expoſitores ibi, & Soto lib. 5. de iuſt. q. 7. art. 3. Ex iuris autem peritis idem declarant Hoſtienſ. in ſum. tit. de filiis Presbyt. in fine, verb. *non omitto*, Panormit. in cap. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtit. num. 17. & cap. *extirpandæ*, §. *qui verò*, de præbend. in repet. num. 44. & in cap. *per venerabilem*, qui fil. ſint legit. num. 4. vbi ita exponit ſententiam Innoc. ſuprà allegatam, & dicta Doctorum, qui illum ſequuntur. Idem ex profeſſo Turrecrem. ſententiam D. Thomæ ad literam ſequens in cap. *conſequens*, diſt. 11. Rebuff. in concordat. tit. *forma mandati*, verb. *diſpenſationes*, & in Praxi tit. de diſpenſat. in plural. benef. nu. 55. vbi num. 56. dicit, hanc eſſe communem ſententiam Theologorum, & ferè omniũ iuris canonici interpretum, & idem tenet Nauarr. in cap. *ſi quando*, de reſcript. excep. 8. n. 13. & alij communites, quos ſuprà Sanc. refert, nu. 3. & in ſequentibus alios deſignabimus.

Requiritur cauſa iuſta vt licitè diſpenſet, etiã princeps ſupremus, vel ſummus Põtifex. D. Thom. Caiet. Soto. Hoſtienſ. Panorm. Turrecrem. Rebuff. Nauar.

5. Atque hæc ſententia eſt conſentanea iuri canonico 1. quæſt. 7. cap. *neceſſaria*, & ſequentibus, vbi tunc ſolùm permittitur à Patribus diſpenſatio, quando iuſta cauſa intercedit: & dicitur, illa ceſſante, debere etiam indulgentiam ceſſare, ibidem in cap. *quod pro remedio*. Multum etiam iuuat Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 18. de reform. vbi indicat, diſpenſare ſine iuſta cauſa, *nihil aliud eſſe, quàm vnicuique ad leges tranſgrediendas aditum aperire*. Et ideo ſeſſ. 24. cap. 5. de reformation. ſtatuit, vt in contrahendis matrimoniis diſpenſationes non dentur, niſi ex cauſa. Secundò conſonat dicta lex *relegati*, de pœn. nam de Imperatore dicens, poſſe diſpenſare in pœna iure impoſita, addit, *ex cauſa aliqua*, perperámque addidit Gloſſa voluntatem Principis eſſe magnam cauſam: nam per ſe manifeſtum erat, Imperatorem non diſpenſare, niſi ex ſua voluntate; ergo lex illa vltra voluntatem requirit cauſam. Niſi fortè Gloſſ. illa intelligatur de voluntate rationabili: nam hæc cauſam inuoluit. Ad idem induci poteſt lex 4. in princip. ff. de damn. infect. quatenus dicit, Prætorem *poſſe definitum terminum ex cauſa dare*.

Gloſſa ſuprà allegata reijcitur.

6. Tertiò, ac præcipuè probatur aſſertio ex naturali iure, quod D. Thomas colligit ex verbis Chriſti Luc. 12. *Quis putas, eſt fidelis diſpenſator, & prudens.* Nam Princeps etiamſi ſit author legum, non eſt dominus (vt ſic dicam) ſed diſpenſator illarum; ergo etiam quando in illis diſpenſat, ſe gerere debet, vt fidelis diſpenſator, & prudens, & non vt abſolutus dominus. At ſi abſque cauſa vnum, vel alium liberet ab obligatione legis, nec prudenter, nec fideliter diſpenſat, ergo abutitur ſuo munere, & peccat. Primum antecedens probatur, quia Pontifex, vel etiam Rex non eſt abſolutus dominus communitatis ſibi ſubditæ, ſed paſtor, & rector, & ideo non poteſt leges ponere in ſuam priuatam vtilitatem, ſed pro communi ciuium vtilitate, vt ſuprà dictum eſt, & propterea legiſlatores à Paulo vocantur miniſtri, & diſpenſatores Dei; ergo ipſa le-

A giſlatio eſt quædam fidelis adminiſtratio, ſeu diſtributio obligationis, quæ per legem imponitur. Prima verò conſequentia probatur, quia eiuſdem poteſtatis eſt in legiſlatore actus diſpenſandi in lege, cuius eſt actus ferendi legem, vt conſtat; ergo eſt actus non dominij abſoluti, ſed adminiſtrationis, & (vt ipſum nomen præfert) eſt actus diſpenſatoris, vt ſic; ergo etiã debet eſſe fidelis, & prudens. Quòd autem diſpenſatio ſine cauſa facta non ſit prudens, per ſe notum videtur; quia non eſt conſentanea rectæ rationi, nec fini poteſtatis, à qua procedit: nam illa per ſe eſt propter bonum commune; illa autem diſpenſatio eſt tantùm propter priuatum commodum, vel affectum, & ita eſt abuſus poteſtatis, item quia lex eſt commune bonum, & illa vulneratur ſine cauſa. Denique quia vniformitas, ac proportio inter membra corporis per ſe B ſpectat ad totius corporis bonum, quod etiam per tales diſpenſationes læditur, & deformatur. Vt hæ rationes probant etiam, illum actum non eſſe fidelitatis debitæ à diſpenſatore, quia tenetur ex vi fidelitatis debitæ ratione ſui muneris conuenienter vti ſua poteſtate ad finem eius, & conſeruare, ac promouere commune bonum. Nam vt Paulus ait 2 Corinth. 10. poteſtas non eſt data in deſtructionem, ſed in ædificationem. Et ita ſoluta manet ſecunda ratio dubitandi, quæ fortaſſe probat talem diſpenſationem eſſe validam, non tamen iuſtam, quia Princeps non eſt ita dominus ſuæ voluntatis, vt non ſubdatur legi naturali, & propriæ. An verò idem ſit de ablatione totius legis, infrà dicetur.

2. Cor. 10.

C 7. Sed obijci poteſt contra hunc diſcurſum: nam ſequitur, malitiam huius actus diſpenſandi ſine cauſa in lege, tantùm eſſe contra fidelitatem, ac ſubinde tantũ eſſe ex ſuo genere venialem: conſequens eſt creditu difficile; ergo. Sequela declaratur, quia ex hoc, quòd actus ſit contra prudentiam, non habet actus ſpecificam malitiam: nam ille defectus generalis eſt omni peccato; ſpeciem autem ſumit ex materia virtutis, vel vitij moralis, in qua verſatur. Illa ergo malitia imprudentis diſpenſationis tãtùm eſt cõtraria fidelitati morali; fidelitas autem ex ſuo genere tantùm obligat ſub veniali, ſicut & veritas; ergo illa malitia ex ſuo genere tantũ eſt venialis. Hæc obiectio duo petit inter ſe connexa, vnum eſt, ad quam virtutem pertineat obligatio hæc non diſpenſandi in lege, niſi ex cauſa iuſta: D aliud eſt, quàm grauis ſit ex genere ſuo tranſgredi hanc obligationem.

8. Et incipiendo ab hoc poſteriori puncto, Nauarr. in ſum. prælud. 9. n. 14. docuit, hoc tantùm eſſe peccatum veniale, citátque Caiet. 1. 2. q. 96. artic. 5. vbi Caietan. ſolùm dicit, malè facere Principem, ſe vel alium eximendo ab obligatione legis ſine cauſa, non tamẽ peccare contra legem, in qua diſpenſat, ſed contra alia principia naturalia, præſertim contra illud, *Turpis eſt pars, quæ non conſonat ſuo toti.* Quia verò hæc turpitudo videtur leuis, ideo Nauar. videtur Caietanum allegaſſe pro hac ſententia, & in eandem inclinat Soto li. 5 de iuſtitia, quæſtio. vlt. artic. vltim. licèt non declaret E apertè. Eandémque ſequuti ſunt aliqui moderni quos refert, & ſequitur Sanci. dicta diſput. 18. num. 7. Non explicant autem hi auctores, cuius ſpeciei ſit malitia, quam habet actus mala diſpenſandi ex obiecto ſuo, ſed dicunt, ex circumſtantia extrinſeca poſſe eſſe mortalẽ ratione ſcandali, vel notabilis nocumenti, vel iniuſti grauaminis aliorum; extrinſeco autem obiecto, quatenus præciſè eſt exemptio à lege ſine cauſa, non videri rem tanti momenti, vt ad peccatum mortale ex genere ſufficiat.

Nauar. Caiet. Soto. Sanci.

9. Ego verò cenſeo, in Principe eſſe peccatum mortale ex genere ſuo, diſpenſare in lege ſua ſine cauſa. Ita ſentit Caietan. in ſumm. verb. *diſpenſatio*, dum ait, eſſe hoc peccatum veniale in paruis, vnde videtur

Peccatũ eſſe in principe diſpẽſare in lege ſua ſine cauſa & hoc mortal. ex genere ſuo.

ſupponere in magnis eſſe mortale, ac ſubinde ea genere eſſe tale. Poſtea verò ita id explicat, vt potius ſignificet, tantùm eſſe mortale, quando diſpenſatio redundat contra ius diuinum, vel naturale, & conſequẽter eſt inualida, & illum imitatur Armil. ibi n. 13. Clarius hoc ſentit Valent. 2. p. d. 7. q. 5. punct. 9. qui etiam ad hoc inducit Caietan. 1. 2. quæſtion. 96. art. 5. Apertiùs tradidit Couar. in 4. 2. part. cap. 6. § 9. nu. 7. & inclinat Soto in 4. d. 39. artic. 2. in fine corporis. ibi, *ſed non eſt*, & ſequuntur quidam alij ſummiſtæ, quos refert Sanci. & eandem ſupponere videntur omnes, qui tenent, talem diſpenſationem eſſe inualidam, quos capite ſequenti referam. Ac ſubinde hoc fatentur de inferiori diſpenſante in lege ſuperioris ſine cauſa, vt ſumitur ex Nauarr. in ſum. cap. 25. num. 5. vbi rationem reddit, quia hæc eſt iniuſtitia grauis, quæ eſt peccatum mortale. Hæc verò ratio cum proportione, licèt non cum æqualitate, ad præſens accõmodari poteſt, vt ſenſit Couar. ſuprà, & ſimul per hanc rationem explicatur primum quæſitum, ſcilicet, ad quam virtutem pertineat, hanc circunſtantiam in diſpenſatione obſeruare, nimirum, vt non niſi ex iuſta cauſa fiat, ſeu cuius ſpeciei ſit malitia contraria.

Caiet. Armil. Valent. Couar. Soto.

Nauar.

10\. Ratio ergo eſt, quia legiſlator ex iuſtitia tenetur nõ diſpenſare in ſua lege ſine iuſta cauſa; ergo peccat contra iuſtitiam aliter diſpenſando; ergo illud peccatum eſt mortale ex genere ſuo: nam violatio cuiuſcunque iuſtitiæ ex ſuo genere mortale peccatum eſt, iuxta doctrinam omnium; ergo. Conſequentiæ claræ ſunt. Primum verò antecedens probatur, quia triplicis iuſtitiæ obligatio in præſenti videtur concurrere. Primò commutatiuæ, quia Princeps ex officio tenetur talem diſpenſationem non dare: obligatio autem ex officio maxime ſpectat ad iuſtitiam commutatiuam. Secundò iuſtitiæ legalis, ex qua tenetur Princeps nihil agere contra commune bonum; talis autem diſpenſatio ex ſe multum nocet communi bono, & eſt illi contraria. Tertiò diſtributiuæ, & hæc videtur eſſe proxima, & contra illam videtur eſſe propriè ſpecifica malitia talis actus; nam directè eſt acceptio perſonarum, vt rectè docuerunt Abulenſ. Matth. 22. q. 147. & Soto 3. de iuſtit. q. 6. art. 5. ad 3. Anton. 2. p. titul. 1. cap. 20. §. 2. in fine. Acceptio autem perſonarum opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ, vt conſtat ex 2. 2. quæſt. 63. Vnde ex ſuo genere eſt peccatum mortale, maximè quando radicatur in obligatione officij, vt ibidem tractatur. Ita verò eſt in præſenti. Et declaratur: nam à principio ferre legem non ſimpliciter pro tota communitate, ſed excipiendo aliquos ad libitum ſine cauſa, contra iuſtitiam diſtributiuam eſt, & de ſe mortale contra totam illam communitatem: hoc autem fit virtute per talem diſpenſationem; ergo. Confirmatur: nam illud peccatum eſt mortale ex genere, quod intra propriam ſpeciem poteſt eſſe mortale ex materiæ grauitate, ita verò eſt in præſenti, vt patet exemplis. Quis enim dicat, non eſſe mortale diſpenſare in obſeruatione Quadrageſimæ ſine cauſa, vel cum Sacerdote in onere recitandi officium pro libito, & ſimilia? certè ſtatim actus apparet adeò grauis, & deformis, vt peccatum mortale iudicetur. Item licèt fortaſſe de facto ex illo non ſequatur ſcandalum, quia occultè fit, de ſe eſt ſcandaloſum, & oſtendit Eccleſiam, ſeu rempublicam, quod eſt indicium, in ſe, ac de ſe eſſe rem grauem. Et hanc rationem indicat Valent. ſuprà.

Abulenſ. Soto Anton.

11\. Confirmatur hæc reſolutio, ſimul expendendo quæſtiunculam aliam hic occurrentem, an ſcilicet hæc doctrina locum habeat etiam in Principe ſecum diſpenſante. Reſpondendum enim eſt affirmatiuè: nam ſuppoſita doctrina ſuprà data lib. 3. Principem ſuis legib. obligari, conſequenter ſequitur, eum peccare, ſecũ diſpenſando in tali lege, alioqui inutilis, & ridicula eſſet talis obligatio, ſi poſſet Princeps illam à ſe tollere ſine peccato ſua voluntate ſola, & ſine cauſa. Et ita fatentur Caiet. Soto, Nauar. & omnes. Addo verò, hanc culpam in Principe eſſe grauem, & ex ſuo genere peccatum mortale. Probatur eadem ratione, quia alias nunquam obligaretur ſua lege ſub culpa mortali: nam etiam eſſet ridicula obligatio in illo gradu, ſi ſua voluntate & ſine cauſa poſſet auferre à ſe obligationem illam ſine peccato mortali. Quis enim eſt, qui volens non ſeruare aliquam legem non priùs auferat à ſe obligationem grauem eius, ſi poteſt, etiamſi in illa ablatione peccet venialiter, vt caueat peccatũ mortale. Denique nullius momenti eſt obligatio, quam poteſt quis a ſe auferre ſuo arbitrio, & ſine cauſa; ergo vt illud prius dogma, quòd Princeps obligatur ſuis legibus iuxta grauitatem earum, ſolidum ſit, neceſſe eſt fateri, Principem non poſſe à ſe auferre pro ſua voluntate talem obligationem ſine graui cauſa, quin in tali diſpenſatione peccet mortaliter. Hinc ergo concludimus, tales diſpenſationes ſine cauſa eſſe peccatum mortale ex genere ſuo, quia in Principe reſpectu ſui non eſt ita grauis ex aliquo extrinſeco accidente, ſed præcisè ex vi ſuæ ſpecificæ malitiæ, quia eſt contra iuſtitiam diſtributiuam, quæ in illa acceptione perſonæ grauiter læditur, &c. Idem ergo erit reſpectu diſpenſationis ſubditorum, nam malitia eſt eiuſdem ſpeciei, & licèt ex circunſtantia perſonæ circa quam, aggrauetur in Principe diſpenſante, tamen (vt indicat Caietan. dicta quæſtion. 96. artic. 5.) hoc non obſtat, quominus etiam circa ſubditos peccatum ſit mortale ex genere, & poſſit eſſe in indiuiduo mortale ex grauitate materiæ. Licèt in lenioribus legibus, vel circunſtantiis earum ſæpe poſſit eſſe peccatum veniale ex leuitate materiæ, vt in aliis rebus contingit.

Principi nõ poteſt ſecum diſpenſare ſine cauſa.

Caiet. Soto. Nauar.

Caietan.

12\. Et hinc etiam expeditur aliud dubium hîc occurrens, quantum ſcilicet peccet ſubditus petẽdo diſpenſationem ſine cauſa. Nam quòd peccet, omnes allegati authores fatentur, eſtque manifeſtum ſuppoſita dicta reſolutione, quia petit rem irrationabilem, & communi bono contrariam, & quia vult diſcrepare à toto corpore ſine cauſa. De quantitate verò culpæ eædem ſunt opiniones. Dico autem breuiter illam actionẽ ſubditi dupliciter conſiderari poſſe. Primò præcisè vt eſt actio propria ſubditi, & voluntas cuiuſdam inordinati obiecti, alio modo vt eſt inductio ſuperioris ad actionem iniquam, & cõſequenter eſt cooperatio ad illam. Priori modo poteſt excuſari ſubditus à culpa mortali etiam ex genere; quia non tenetur propria obligatione iuſtitiæ ad illam conformitatem cum toto, vt capite ſequenti magis declarabimus. At verò poſteriori ratione peccat ex ſuo genere mortaliter, quia cooperatur peccato mortali, & eſt cauſa illius: in indiuiduo autẽ ita peccabit ſicut ſuperior, quem inducit. Et ita ſentit Couar. ſupra. Poterit tamen accidere, vt ſubditus ignorantia excuſetur, & tunc poterit ipſe nihil peccare, putans Prælatũ nihil peccare. & nihilominus fieri etiam poteſt, vt Prælatus non excuſetur, quia vel nõ ignorat, vel ignorãtia, quæ in ſubdito eſt inuincibilis, in Prælato eſt culpabilis propter maiorem occaſionẽ, & obligationem ſciendi. Quocirca ſi ſubditus bona fide procedat, & petat diſpenſationem. putans, ſe habere cauſam, vel fideliter narrans factum, & remittens ſuperiori iudicium cauſæ, nihil peccabit, etiamſi non ſit certus, non peccare Prælatũ, quia in dubio pro illo præſumere debet, vt ſæpe dictum eſt, & in materia de voto in ſimili diximus cum D. Thom. 1. 2. q. 88. art. vlt. ad 2. & tradit etiam Nau. dicto prælud. 9. n. 15.

Subditus petendo diſpẽſationem ſine cauſa peccat mortaliter ex genere ſuo ex vno capite, ex alio autem venialiter tantùm.

Couar.

D. Thom. Nauar.

13\. Sic etiam è contrario ſi ſubditus mala fide procedat, & decipiat Prælatum falſam cauſam allegando, ipſe peccabit, & Prælatus eſſe poterit à culpa immunis,

& hanc

& hanc culpam eriſtimo eſſe mortalem in ſubdito ex genere ſuo, quia de ſe grauem iniuriam Prælato infert, niſi ex leuitate materię minuatur. An verò ſi Prælatus offerat diſpenſationem ſine cauſa ſubdito non petenti, ille peccet, acceptãdo Sanc. ſu. 12. n. 8. ait, peccare eo modo, quo Prælatus, id eſt, vel venialiter, vel mortaliter, prout Prælatus peccauerit, quia cooperatur peccato illius, cùm diſpenſatio nõ ſortiatur ſuum effectum, donec acceptetur. Sed dicendum cenſeo, tunc ſubditum non peccare, ex vi cooperationis, quia illa non eſt vera cooperatio, quia diſpenſatio à ſolo ſuperiori datur, & ad illam vt procedit à ſuperiori, ſubditus non concurrit, ſicut cooperatur, quãdò ſuperiorem excitat, vel inducit. Nec refert, quòd acceptatio ſit neceſſaria ad effectum, tum quia non eſt neceſſaria, vt concauſa, ſed vt conditio neceſſaria, quam ponere, ſolum eſt permittere effectum, non facere. Tum etiam quia poſita diſpenſatione ex parte ſuperioris, ponitur tota malitia grauis illius actionis, & quod ſequatur effectus, non habet nouam malitiam, & ideo acceptare, aut velle illum effectum, non eſt in ſubdito cooperatio ad malum. Poteſt verò cogitari ibi aliqua malitia in voluntate talis effectus, ſine cooperatione, quæ venialis ad ſummum eſt, ſi tamen aliqua eſt, quod nunc non definio, donec dicam de culpa eiuſdem ſubditi in vſu talis diſpenſationis, quam in ſequens caput reſeruo, quia ſupponit aliam de valore talis diſpenſationis, & ibi etiam dicemus, an teneatur Prælatus talem diſpenſationem reuocare.

14. *De qualitate cauſæ ad licitã diſpenſandum.*

Supereſt reſpondere ad rationes dubitandi in principio poſitas, & expedire alia breuia dubia, quæ in eis petuntur. Prima ergo ratio dubitãdi petit generatim, qualis debeat eſſe cauſa iuſta ad licitam diſpenſationem ſufficiens: triplex enim cauſa poteſt intelligi, vna per ſe ſufficiens ad excuſandum, vel certò, vel ſub dubio, alia per ſe non excuſans, ſufficiẽs tamen, vt poſſit tolli obligatio, alia quæ licèt per ſe non tollat obligationem, & reddat iuſtam diſpenſationem, & obliget Prælatũ ad diſpenſandũ. Dico ergo non eſſe neceſſariam primam cauſam. Et hoc ſolùm concludit illa prior ratio dubitandi. Nam ſi certò conſtet, cauſam, ſeu neceſſitatem eſſe talem, vt per ſe excuſet, tunc nõ ſolùm diſpenſatio vera, ſed etiam nec interpretatio Prælati neceſſaria eſt: ſi verò ſit talis, quæ rem faciat dubiam, & dubium non poſſit per doctrinã, vel aliam diligentiam expelli, tunc ad ſuperiorem recurrendum eſt, ſi fieri poſſit, vt interpretetur potius, quàm diſpenſet, licèt interpretatio in illo caſu ſoleat large diſpenſatio vocari. Ad propriam ergo diſpenſationem non eſt neceſſaria tam rigoroſa cauſa. Nec etiã eſt neceſſaria tertia, quæ ſuperiorem obliget, ſed ſufficit media, quæ nimirùm ſatis ſit, vt ſine acceptione perſonarum poſſit pars excipi à generali onere, & regula totius corporis. Sæpe enim occurrere poteſt cauſa ſufficiens ad prudenter iudicãdum, poſſe fideliter, & iuſtè ſubditum eximi ab aliquo onere, vel quia in eo non ita militat ratio legis, ſicut in aliis, vel quia aliæ occaſiones, vel impedimenta occurrunt, quæ licet non cogant, prudenter inducunt ad miſericordiam, vel benignitatem, aut liberalitatem cum illo oſtendendam, vt canones frequenter loquuntur, & paulò poſt magis explicabimus.

15. Quæri autem hic poteſt, quæ ſit cauſa iuſta ad diſpenſandum in humana lege, quam quæſtionem tractaui de diſpenſatione voti, lib. 6. cap. 17. & doctrina ibi data poteſt in præſenti cũ proportione applicari. Vnde breuiter aduerto, quæſtionem hanc poſſe tractari & comparatè, & abſolutè. Priori modo quæri ſolet, an ſit neceſſaria tam grauis cauſa ad diſpẽſandum in legibus humanis, ſicut in iuramentis, aut votis, aut aliis quæ dicuntur attingere ius diuinum, aut naturale. Quam comparationem attingit Nauar. in ſumm. cap. 12. num. 57. & ſimpliciter dicit, difficiliorem eſſe diſpenſationem in his, quæ ius diuinum attingunt, ac ſubinde maiorem cauſam ad illam poſtulari. Soto verò lib. 7. de iuſt. q. 4. art. 3. §. *hoc autem.* quæſitum hoc de voto proponens, putat non habere vnum reſponſum: nam interdum lex difficiliùs relaxatur, quàm votum, interdum verò è contrario. Hæc ergo quæſtio ſupponit aliam, quam tractaui libr. 1. de voto, cap. 3. quæ ſit maior obligatio legis humanę, an voti, & dixi pro materiæ qualitate interdum vnam, interdum aliam eſſe grauiorem; ita ergo dicendum eſt de cauſa diſpenſationis: nam vbi fuerit maior obligatio, ibi maior cauſa poſtulatur.

Absoluta præterea interrogatio, ſcilicet, quàm grauis cauſa ſufficiat, vel quomodo poſſit de illa iudicium ferri, non poteſt etiam certa reſponſione definiri, ſed prudentis arbitrio definienda eſt, vt etiam de voto dixi. Capita verò, ſeu loca, ex quibus hæc cauſa ſumenda eſt, numerãtur à Gratiano in §. *niſi rigor.* 1. q. 7. dicente, *Pro tempore, pro perſona, intuitu pietatis, neceſſitatis, vel vtilitatis, & pro euentu rei*, quæ per diſcurſum totius quæſtionis variis canonibus comprobat. Sed ſi attentè cõſiderentur, omnia continẽtur in illis tribus capitibus, *neceſſitas, vtilitas, & pietas*, hæc tamen ſecundùm alias circunſtantias variantur. Nam temporis conditio facit, vt tunc occurrat neceſſitas vel vtilitas, & idem ſuo modo eſt de conditione perſonæ, & rei euentu, ſub quo continetur quælibet occaſio, & ad hæc etiam reducitur opportunitas loci: nam ex his omnibus cõſurgere ſolet neceſſitas, vel vtilitas, vt ex ſe conſtat, & ex decretis à Gratiano ibi inductis, & ex c. *fraternitas*, d. 34. & optimè ex cap. *neceſſe eſt*, diſt. 29. c. *ipſa pietas*, 23. q. 4. & in vniuerſum loquendo, interdum hæc cauſa poteſt ſufficienter oriri ex vno, vel altero capite, aliquando verò ex multis ſimul: dum ſingula, quæ non proſunt, ſimul collecta iuuant, vt conſtat.

16. *Vbi fuerit maior obligatio, maior cauſa requiritur ad diſpenſationẽ.*

17. *Diſpenſatio iuris publici, & priuati quando dicatur.*

Atque ex hac numeratione cauſarum colligi poſſunt tres aliæ diuiſiones diſpẽſationis. Prima eſt in illam quæ eſt boni publici, vel priuati. Sicut enim lex licet ſit propter commune bonum, nihilominùs interdum eſt iuris publici, interdum priuati, vt ſuprà traditum eſt, ita diſpenſatio, quando pro immediata cauſa habet publicam vtilitatem, dicitur iuris publici; quãdo verò eſt proximè propter vtilitatem perſonæ, petentis diſpenſationem, dicetur iuris priuati. Vnde etiã colligitur, quomodo intelligẽdum ſit, quod D. Thomas dicta q. 97. art. 4. ait, ad fidelitatem diſpenſatoris pertinere, vt intentionem habeat ad commune bonum; indicare enim videtur, neceſſarium eſſe ad iuſtam diſpenſationem, vt cauſa eius ſit neceſſitas aliqua publica, vel communis vtilitas. Vnde Soto dicto art. 3. inquit, diſpenſationem non poſſe eſſe iuſtam, niſi in commune bonum cedat: nam ſicut lex pro cõmuni bono conſtituitur, ita pro illo diſpenſanda eſt. Et Panormitanus in cap. *de multa*, de præbend. num. 8. referens eundem locum D. Thomæ, ait diſpenſationem non propter priuatam cauſam, ſed propter publicam debere concedi. Ac denique Tridentinum ſeſſ. 25. c. 18. de reform. leges dicit tantùm debere relaxari, vt communi vtilitati ſatisfiat.

D. Thom. *Soto.* *Panorm.* *Conc. Trid.*

18. *Quæ cauſa debet diſpenſationis, vt bonum cõmune.*

Non eſt autem intelligendum, ad iuſtam cauſam diſpenſationis neceſſariam eſſe, vt immediatè pertineat ad commune bonum; ſatis enim eſt, vt immediatè contineat tale bonum illius perſonæ, cum qua diſpenſatur, vel propter quam diſpenſatur, quod redundet in commune bonum: nam bonum partis in bonum totius corporis redundat, quod patet ex vſu, & ex ratione, quia legiſlator ita debet communi bono proſpicere, vt etiam habeat curam ſingulorum quoad fieri poſſit; ergo ita etiam debet diſpenſare obligationem legis, vt neceſſitatibus ſingulorum ſubueniat, ſaluo

commu-

communi bono, & ideo rectè dixit Gratian. diſpenſationem concedi pro tempore, & perſona. Et D. Thomas dicit diſpenſationem rectè dari, quando lex, quæ communitati expedit, huic perſonæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum maioris boni; tunc ergo ſubuenire per diſpenſationem, redundat in commune bonum, & ita eſt iuſtum: erit autem iniuſta diſpenſatio, ſi ſit propter priuatum commodum, quod in commune bonum non redundat.

18. *Diſpenſatio voluntaria & neceſſaria quando dicatur.* *Syluest.*

Secunda diuiſio diſpenſationis quæ ex dictis colligitur, eſt in voluntariā, & neceſſariam, ſeu iuſtam, & debitam, vel non debitam, licèt iuſtam. Aliqui enim authores in hoc nihil diſtinguunt, ſed quoties intercedit iuſta cauſa diſpenſandi, putant, diſpenſationem eſſe debitam. Ita Sylu. verb. *diſpenſatio*, q. 1. & hoc ſequuntur aliqui Canoniſtæ in cap. *at ſi clerici*. §. *de adulteriis*, de iudic. & fauet Gloſſ. in cap. *domino ſancto*, d. 50. verb. *neceſſe*, quæ priùs colligit ex illo textu aliquam diſpenſationem eſſe debitam, poſtea verò generaliter infert *peccare Epiſcopum negando diſpenſationem, vbi patet ratio diſpenſandi*, & ſequitur ibi Turrecr. num. 9 Qui tamen in cap. *cum conſtitueretur*, 50. d. nu. 9. triplicem diſtinguit diſpenſationem, debitam, prohibitam permiſſam. Et nihilominus ſubiungit, omnem diſpenſationem, quæ ex iuſta cauſa datur, eſſe debitam. Quam diſtinctionem, ac doctrinam ſequuntur Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Roſel. verb. *diſpenſatio*, nu. 4. Videtur tamē repugnantiam involuere, cum tertio membro diſtinctionis: Quia non dicitur diſpenſatio permiſſa per modum actus illiciti, ſed quæ non datur per modum iuris, ac legis, ſed ex miſericordia in caſibus perplexis, & non præcepta in iure, vt idem cum Archidiac. exponit: at diſpenſatio talis licita eſt; ergo habet iuſtā cauſam. Vnde videtur eſſe aliqua æquiuocatio in verbis illis, quia non eſt veriſimile, in verbis tam paucis dici contradictoria. Videtur ergo Turrecr. tacitè diſtinguere cauſam iuſtam, id eſt, ex iuſtitia obligantem, à cauſa honeſta, ex miſericordia, vel pietate, aut rationabili liberalitate.

Turrecr. *Anton.* *Roſel.*

19. *Diſpenſatio quæ licitè concedi poteſt aliquando debetur ex iuſtitia aliquā do non.* *Panorm.* *Decius.* *Felin.* *Abbas.* *Gloſſa.*

Sit ergo certum, non omnem diſpenſationem, quæ poteſt licitè concedi, eſſe debitam ex iuſtitia, vel præcepto, aliquando tamen eſſe poſſe. Ita Panormitan. Deci. Felin. & alij in dicto §. *de adulteriis*. Idem Abbas in cap. *conſilium*, de obſeruat. ieiun. num. 4. & in cap. *ex parte*, de conſuet. in fine. Qui authores ſpecialiter aduertunt, iuſtam, ſeu rationabilem diſpenſationem aliquando eſſe debitam, tanquam ſupponentes pro certo, non ſemper eſſe debitam, & ita etiam dixit Gloſſ. in cap. *diſpenſationes*, 1. q. 7. diſpenſationem non eſſe ius, interdum tamen eſſe debitam. Idem repetit eadem Gloſſ. in cap. *exigunt*, eadem cauſa, & quæſtione. Idem Roderic. tom. 1. q. 24. art. vlt. in fine, Sanch. lib. 3. de matrim. diſp. 10. q. 1. qui alios refert. Et poteſt ſatis colligi ex Trident. ſeſſ. 14. cap. 7. de reformat. vbi in caſu per ſe iuſto, vt eſt occiſionis alterius in propriæ vitæ defenſionem, dicitur eſſe diſpenſatio quodammodo indebita. Poteſt etiam facilè probari explicando titulos, ob quos poteſt diſpenſatio eſſe debita; extra quos non erit debita, licet poſſit eſſe iuſta.

Roder. *Sanch.* *Tridem.*

20. *Diſpenſatio debita ex præcepto.*

Primò ergo poteſt eſſe diſpenſatio debita ex iuris præcepto, vt quoties aſſignando aliquam cauſam diſpenſationis, iubent verbis præceptiuis ordinando, vt exiſtente tali cauſa concedatur diſpenſatio, quod maximè fieri ſolet in diſpenſationibus circa pœnas poſt condignam ſatisfactionem, vt in dicto cap. *domino ſancto*, vb. id notant Gloſſ. & Turrecrem. Item Gloſſ. in c. *ſi quis*, & cap. *condemnandum*, diſtinct. 50. propter verbum, *debet*, quod eſt in texto, quod non cogit, ſed conſideranda ſunt alia verba, & materia. Quando verò lex ſolùm concedit, vt poſſit diſpenſari, non eſt debita diſpenſatio, vt notatur in dicto §. *de adulteriis*, ex ipſo textu. Intelligendum autem hoc eſt permiſſiuè, ſeu negatiuè, id eſt, ex vi illius cōceſſionis non eſſe debitam diſpenſationem, non tamen abſolutè, vt non poſſit eſſe aliunde debita. Quia ſæpe denotatur per illum modum loquendi conceſſio poteſtatis, non verò excluditur obligatio, ſi aliunde oriri poſſit, vt notatur in cap. *cum ex eo*, de elect. in 6. per ipſum textum. Secundò poteſt eſſe debita diſpenſatio per præceptum ab homine, vt in diſpenſationibus, quas concedit Pontifex, remittens cauſas ordinariis, vel diſcreto confeſſori, mandans, vt diſpenſent, ſi preces veritati nitantur, tunc enim impleta conditione diſpenſatio debita eſt.

Gloſſ. *Turrecr.* *Gloſſ.*

21. *Diſpenſatio debita ex natura rei vel ex officio.* *Gloſſ.* *Turrecr.* *Panormit.*

Tertiò ex natura rei poteſt eſſe debita de iuſtitia diſpenſatio, quando eſt neceſſaria ad commune bonum, vel vitandum publicum ſcandalum, vel quid ſimile. Ita notatur in dict. cap. *vt conſtitueretur*, per illum textum, vbi Gloſſ. & Turrecr. ſuprà, Panormitan. & alij ſuprà citati. Quartò, poteſt eſſe debita diſpenſatio ex officio, ac ſubinde ex iuſtitia, vbi fuerit neceſſaria ad ſpirituale bonum poſtulantis, vel ad vitandum graue periculum animæ. Ratio eſt, quia Prælatus ex officio tenetur prouidere in his caſibus ſaluti ſubditi, & hoc maximè ſentiūt authores primo loco citati; huiuſmodi enim (vt exiſtimo) vocant *iuſtam cauſam diſpenſationis*. Quintò aliquando, licèt cauſa non inducat debitum iuſtitiæ, poteſt inducere debitum charitatis, & miſericordiæ. Aliquando enim diſpenſare eſt opus miſericordiæ; ita enim interdum iura loquuntur, cap. *poſtulaſti*, de Cler. excommun. miniſtr. at opus miſericordiæ interdum eſt debitum, quando proximus grauiter indiget, & ſine diſpendio poteſt illi concedi; ergo. Vnde tandem fit, vt extra hos caſus poſſit eſſe iuſta diſpenſatio, & non debita. Patet, quia poteſt eſſe ex miſericordia, vel liberalitate ſine graui neceſſitate ſubditi, & ſine præcepto poſitiuo; ergo erit iuſta, quia ratio miſericordiæ cum conceſſione iuris poſitiui illā iuſtificat, & non erit debita, quia nec iure naturæ, nec ex præcepto humano. Confirmatur, quia priuilegium ſæpe eſt iuſtum hoc modo, & non debitum: ergo & diſpenſatio. Denique hæc diſpenſatio dicitur in iure gratia, vt auctores ſuprà citati aduertunt.

Diſpenſatio debita ex miſericordia.

22. *Cauſa iuſta aliquando non excuſat à legis obligatione.*

Vnde etiam intelligitur, quod ſuprà etiam diximus poſſe dari iuſtam cauſam diſpenſationis, quæ per ſe non ſufficiat ad excuſandum ab obſeruatione legis. Et conſequenter etiam ſequitur, ſi exiſtente tali cauſa, ſubditus petat diſpenſationem, & illa denegetur, non ideo poſſe ſtatim agere contra præceptum; quia ſola iuſta cauſa non excuſat, & ideo non requiritur tantùm diſpenſatio petita, ſed etiam obtenta, quia aliàs non tollitur vinculum legis. Atque hoc maximè locum habet in diſpenſatione non debita ex iuſtitia, etiāſi ſit debita ex ſola charitate, vel miſericordia. De diſpenſatione autem debita ex iuſtitia poſſet quis dubitare, ſed quia illa iuſtitia non eſt propriè commutatiua reſpectu particularis ſubditi, ſed eſt reſpectu communitatis, vel legalis, & communis, ideò per ſe loquendo, & pro regula ſtatuendum eſt, etiamſi diſpēſatio ſit debita de iuſtitia, vel præcepto, & denegetur, non poſſe ſubditum contra legem agere, quia iniuſtitia Prælati non tollit legis vinculū. Quare ſi lex eſt ſuperioris, & inferior abutitur poteſtate ſibi conceſſa, ad ſuperiorem recurrendū eſt (ſi non eſt periculum in mora) qui poterit compellere, vt diſpenſet, vt docet Panormit. in cap. *Paſtoralis*, de appellat. nu. 17. Quomodo autem ſit recurrendum, an per appellationem, vel implorando officium eius, & ſupplicando, tractant latius ſuprà allegati, ad eos enim pertinet. Veritas autem eſt, hanc non eſſe materiā appellationis, ſed ſupplicationis. Quod ſi ſit periculum in mora & graue nocumentum immineat, tunc epikia vti licebit, interpretando

Panormit.

voluntatem ſuperioris, quãdo materia eſt capax illius. Nam iuxta doctrinam ſuprà datam, etiam hoc poſſet licere ante petitam diſpenſationem à proximo Prælato, ſi peti nõ poſſet ſine eodem detrimento. At verò ſi ſit Princeps ſupremus, qui negat diſpenſationem, quæ iudicatur debita, ſtandum eſt iudicio, ſeu volũtati eius, niſi nocumentum tam graue immineat, vt non poſsit lex humana obligare cum tanto diſcrimine, quia extra hanc neceſsitatem lex non relaxata per diſpenſationem ſemper obligat.

24. *Diſpenſatio ex cauſa intrinſeca, vel extrinſeca quando detur.*

Tertia diuiſio diſpenſationis, quæ ex dictis colligitur, eſt in eam, quæ, attenta ratione legis, ab intrinſeco neceſſaria, vel iuſta eſt, alia, quæ ſolùm per extrinſecam cauſam iuſtificatur. Intrinſecam cauſam appello, quæ directè opponitur obſeruationi legis, illi impedimentum afferens; vel grauem, & oneroſam reddens eius obligationem. B Extrinſecam autem appello, quæ ab aliis circunſtantiis extrinſecis ſumitur, vt ex nobilitate perſonæ, ex meritis eius, vel aliis ſimilibus occaſionibus. Prius ergo genus cauſæ ſine dubio eſt maximè proprium, in quo principaliter debet attẽdi, an ratio legis ſaltem negatiuè ceſſauerit in tali perſona: nam ſi ceſſat, licèt per ſe non ſufficiat, vt lex non obliget, nec etiam vt per diſpenſationem tollatur, ſi nulla alia ratio ſuppetat, tamen ſuppoſita illa ceſſatione cauſæ finalis legis in particulari, quælibet ratio adiuncta vtilitatis, vel pietatis, etiamſi nimis grauis non ſit, ſufficere poterit ad honeſtandam diſpenſationem, vt ſentit Soto dicta q. 7. art. vlt. §. *ſi ca ſanguis*, ponens exemplum in præcepto ieiunij. Si verò ratio, ſeu finis legis in tali perſona non ceſſauit, C maior quidem cauſa neceſſaria erit, tamen etiam poterit eſſe intrinſeca, vt eſt debilitas corporis ad ieiunandum, etiamſi aliàs indigeat ieiunio ad corporis macerationem, &c.

25. *Cauſa extrinſeca quando eſt ſufficiens.*

Poſterius verò genus cauſæ, quod extrinſecum appellaui, etiam conferre poteſt multùm: imò interdum eſſe ſufficiens, vt notauit Panormit. in cap. *innotuit*, de elect. n. 5. per illum textum, in quo *perſonæ ſcientia, morum honeſtas, bona fama*, conſiderantur ad honeſtandam diſpenſationem. Et addit Panorm. ſolam prærogatiuam meritorum poſſe ſufficere ad inducendum Principem ad diſpenſandum, licet non concurrat Eccleſiæ neceſsitas, vel vtilitas, vtique proximè, nam remotè, & vltimatè perſonæ merita vel ſunt vtilia Eccleſiæ, vel illorum remuneratio in magnam Eccleſiæ D vtilitatem redundat. Et ſic etiam D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 2. ad 2. dixit, conditionem perſonæ, quòd diues ſit interdum conſiderari ad diſpenſationem, ob communem vtilitatem. Et ſic etiam Concilium Tridentinum dictn cap. 18. ſeſſ. 25. dixit, in diſpenſando habendum eſſe, *rerum, perſonarumque delectum*, & in ſeſſ. 24. cap. 5. de reformat. inter cauſas diſpenſand. ponit *nobilitatem perſonarum*, quod etiam in iure frequens eſt. Aliquãdo verò diſpoſitio perſonæ confert etiam ad intrinſecam rationẽ diſpenſationis, vt in c. 1. qui cleri. vel vouent.

Panorm. *D. Thom.* *Conc. Trid.*

26. *Diſpenſatio ſemper requirit aliquam cauſam ſaltem extrinſecam.*

Denique ex his patet reſponſio ad tertiam rationem dubitandi in principio poſitam: dico enim, diſpenſare in lege ſine cauſa iuſta, non ſolùm eſſe malum, quia prohibitũ, ſed ex ſe, & ex natura rei, ac ſubinde ſemper eſſe malum, iámque declaratum eſt, E contra quã virtutem ſit illa malitia. Solùm ſupereſt, vnum verbum addere de conſuetudine concedendi aliquas diſpẽſationes ſine cauſa. Dici autem in primis poteſt, concedi quidem ſine cauſa intrinſeca, non tamen ſine aliqua ſaltem extrinſeca, conſiderata ex parte legiſlatoris ad oſtendendam benignitatem ſuam, vel miſericordiam in occaſione opportuna. Deinde dicitur, licèt non antecedat cauſa, per ipſam diſpenſationem, & modum eius ſæpe conſummari: nam quãdo datur diſpenſatio ſine cauſa, imponitur aliqua ſatisfactio, vel multa in pium opus, vel in aliam communem Eccle-

A ſiæ vtilitatem, per quod opus conſurgit cauſa diſpẽſationis, quæ tunc fit per modum commutationis, ſicut etiam in 4. tomo, diſputation. 54. in conceſſione indulgentiarum fieri diximus, & in diſpenſationibus id notauit Ledeſma 2. par. 4. quæſt. 17. artic. 5. in vltimis verbis eius, dicens, ad iuſtam diſpenſationem nõ ſemper requiri cauſam intrinſecam ex parte eius, cui conceditur, ſed ſufficere extrinſecam, vt eleemoſynam, aut contributionem aliquam in ſubſidium belli cõtra hoſtes Eccleſiæ, vel aliud ſimile pium opus.

Tom. 4. diſp. 54. *Ledeſm.*

CAPVT XIX.

Vtrùm diſpenſatio legis humanæ ſine iuſta cauſa data valida ſit.

1. *Inferior in lege ſuperioris ſine iuſta cauſa nõ poteſt valide diſpenſare.*

B Diſtinguere in primis oportet inter diſpenſationem datam à legiſlatore in lege ſua, & datã ab inferiori in lege ſuperioris. Nam de hac poſteriori omnes fatentur, datam ſine cauſa non ſolùm eſſe illicitam, ſed etiam eſſe inualidam, quia excedit poteſtatem diſpenſantis; non enim eſt efficax voluntas inferioris ad tollendum effectum per ſuperiorem voluntatem cõſtitutum, niſi quatenus ab ipſo ſuperiore eſt conceſſum: non eſt autem veriſimile eſſe conceſſum, vt hoc poſſit inferior ſine cauſa. Et ideo tunc inferior excedit formam mandati, & operatur ſine poteſtate, & ideo actum nullum facit. Quod latiùs probaui li. 6. de voto c. 17. vbi ſufficienter authores allegaui & omnes ſtatim allegandi in hoc conueniunt; & ideo nõ eſt C neceſſe in hoc immorari.

2. *Qua cognitio cauſæ requiritur ad validitatem diſpenſationis.*

Solùm oportet aduertere, communiter Iuriſperitos docere neceſſarium eſſe ad valorem diſpenſationis ab inferiori datæ, vt diſpenſet, cauſa cognita. Sed hoc dupliciter poteſt intelligi. Primò de cognitione iudiciali cauſæ, id eſt, vt ſecundùm ordinem iuris de illa inquiratur, & ea probetur. Alio modo poteſt intelligi de cognitione cauſæ, quæ in re ſufficiens ſit, quacumque via, ſeu diligentia adhibita. Quod igitur ad forum cõſcientiæ ſpectat, cenſeo hanc poſteriorem cognitionem ſufficere, quia ex natura rei ſufficit, & nullum eſt ius poſitiuum annullans diſpenſationem datam, non ſeruata forma iuridica in cognitione cauſæ. Cuius ſignum eſt, quia non ſolùm in diſpenſationibus inferiorum, ſed etiam in diſpenſatione ſupremi Principis requiri ſolet cognitio cauſæ, vt patet ex Tridentino ſeſſ. D 25. cap. 8. & tamen conſtat apud omnes in diſpenſationibus pontificiis non requiri illam formam cognitionis cauſæ, vt validæ ſint. Igitur ſolùm poteſt illa forma eſſe neceſſaria, vt in foro exteriori cenſeatur valida diſpenſatio, quia vbi non præceſsit illa cauſæ cognitio, ſubreptitia præſumitur diſpenſatio, vt idem Tridẽtin. dixit. Imò exiſtimo poſſe hanc præſumptionẽ elidi in foro externo, ſi ſufficienter probetur, cauſam legitimã interfuiſſe, quia tunc per ſufficientem probationem conſtabit in foro externo, diſpenſationem eſſe validã; ergo nulla ratio ſupereſt, cur poſſit nulla præſumi, aut pronuntiari, neque etiam cur poſſit irritari, quia nullum eſt ius, quod hoc præcipiat, vel quod talem pœnam imponat.

Trident.

3.

E Hinc ergo ſuppoſito, difficultas eſt de diſpenſatione Principis in lege ſua, & eadem eſt de quocumque legiſlatore in ſua lege, etiamſi ſupremus ſimpliciter non ſit, quia eandem proportionem ſeruat ad legem ſuam. Videtur ergo talis diſpẽſatio ſemper eſſe nulla. Primò, quia ſemper eſt iniuſta, vt ſuprà probatum eſt; ergo ſemper eſt nulla. Probatur conſequẽtia, quia lex iniuſta non eſt lex; ergo nec diſpenſatio iniuſta eſt diſpẽſatio, iuxta dictum Bernardi lib. 3. de conſid cap. 4. in fine, vbi numeratis cauſis iuſtæ diſpenſationis, ait, *Cùm nihil horum eſt, non planè diſpẽſatio, ſed crudelis diſſipatio eſt.* Secundò talis diſpẽſatio, etiam excedit pote-

D. Bern.

ſtatem diſpenſantis; ergo eſt nulla; ergo actus ſine poteſtate factus nullus eſt. Antecedens patet ex ſupradictis, quia ſuperior diſpenſans etiam in lege ſua, non operatur vt dominus, ſed vt diſpenſator fidelis, & prudens; ergo operatur per poteſtatem a ſupremo rectore, ac legiſlatore Deo conceſſam, ſed non minùs Deus, imò multò magis, quàm humanus Princeps. præſumitur dare ſuam poteſtatem adſtrictam legibus iuſtitiæ, & illius formam poſtulare tanquam eſſentialem in actu talis poteſtatis, quia *quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt*, multò certè magis, quàm ea, quæ ſunt ab humano Principe, & ideo dicitur Deus non dare poteſtatem in deſtructionem, ſed in ædificationem. 1. Corint. 10. ergo illa diſpenſatio, quæ diſſipatio eſt, & in deſtructionem, non eſt à poteſtate data à Deo, ac ſubinde eſt nulla.

4. Tertiò, illa diſpenſatio non reddit tutum diſpenſatum, ſi de defectu cauſæ illi conſtet; ergo non eſt valida. Probatur conſequentia, quia ſi eſſet valida, tolleret obligationem legis, & ſic redderet ſubditum tutum in conſcientia, quia non violaret legem. Probatur autem antecedens, quia non obſtante tali diſpenſatione peccat ſubditus, vtendo illa, vt ferè omnes fatentur; ergo non eſt tutus. Reſpondet Caiet. peccare quidem, non tamen contra obligationem legis poſitiuæ, quæ per diſpenſationem ablata fuit, ſed contra legem naturæ præcipientis vniformitatem partis cum toto tempore. Sed contrà: nam lex naturæ non obligat ad vniformitatem in opere, in quo non eſt vniformis obligatio, ſed poſita diſpenſatione valida, iam non eſt vniformis obligatio reſpectu talis operis; ergo nec ius naturæ obligabit ad ſeruandam vniformitatem in illo, vel ſi obligat non obſtante tali diſpenſatione, ſignũ eſt, non eſſe validam illam diſpenſationem. Quartò ſi Princeps poſſet validè diſpenſare cum ſubdito ſine cauſa, & pro ſua voluntate; ergo multò magis ſecum, quia ſicut voluntate ſua poſita eſt lex reſpectu aliorum, ita & reſpectu ſui; ergo eadem abſoluta voluntate poterit à ſe obligationem talis legis auferre, qua poteſt à ſubdito. At conſequens eſt falſum, aliàs nunquam Princeps obligaretur illa lege, quia obligatio, quæ ſine cauſa & propria voluntate tolli poteſt, nulla profectò eſt, vel nullius momenti, vt ſuprà argumentabar.

Caiet.

5. Propter hæc, vel ſimilia argumenta aliqui dixerunt, diſpenſationem datam, etiam à Papa in lege canonica eſſe nullam, nullúmque effectum habere, ac ſubinde æquè peccare ſubditum, non ſeruando legem poſt illam diſpenſationem, ac ſi illam non haberet, & ſi lex irritet actum, etiam fore æquè irritum poſt diſpenſationem. Ita tenet Fortun. Gar. in l. *Gallus*, §. *& quid ſi tantùm*, ff. de lib. & poſthum. ſequitur Mendoz. de pactis, lib. 1. q. 2. nu. 35. & in foro conſcientiæ idem eſſe dicendum, cenſuit Loazes de matrim. Reg. Angli. dub. 4. num. 14. & 15. & quando diſpenſatio affert præiudicium tertio, idem cenſuit Mincha. lib. 1. quæſtionum illuſtr. cap. 25. num. 16. & cap. 26. nu. 26. de cuius ſententia dicam, ſoluendo argumenta. Ex Theologis verò ſolus Vaſq. inclinat in hanc ſententiam 1. 2. diſp. 178. cap. 4. quamuis in fine dicat aliis iudicium relinquere. Refert etiam pro hac ſententia Gloſſam, Iaſ. & alios aſſerentes, talem diſpenſationem non reddere tutum in conſcientia eum, cum quo diſpẽſatur, ſed illi in alio ſenſu loquuti ſunt, vt in ſolutionibus argumẽtorum dicam.

Fortunius. Garr. Mendoz. Loazes. Mincha. Vaſquez. Gloſſa Iaſon.

6. Nihilominus dico, talem diſpenſationem eſſe validam, ac ſubinde habere illum effectũ, ad quem datur. Hanc aſſertionem nunquam ſatis expreſſit D. Thom., indicat tamen in eo, quod ſolùm vbique dicit, peccare legiſlatorem ſine cauſa diſpenſando, vel non debere diſpenſare ſine cauſa, vt patet 1. 2. q. 97. art. 4. & quodlib. 4. art. 13. & ſæpe aliàs. Alij verò Theologi, qui

Diſpenſatio in lege ſua eſt valida ſine cauſa inſta. D. Thom.

A quæſtionem attigerunt, in hac aſſertione conueniunt, vt Caietan. dicta q. 96. art. 5. Soto dicta quæſt. 7. art. 3. & alij nouiores Theologi tam generatim ad dictam q. 97. D. Thomæ ar. 4. quàm in particularibus locis, quos congerit Sancius ſuprà n. 24. vbi etiam refert Summiſtas, & Iuriſperitos quamplures. Maximè verò tractari ſolet in cap. *quia in Eccleſiarum*, de conſtit. vbi videri poſſunt Deci. num. 17. & Felin. numer. 15. & in §. *de adulteriis*, ſub cap. *at ſi clerici*, de iudic. & in cap. *de multa*, de præbend. & in cap. *ad monaſterium*, de ſtatu monach. & in cap. *non eſt*, de voto. Quibus locis videri præcipuè poſſunt Innoc. & Panormit. & alij allegati capite præcedenti in principio, & præſertim Couar. in 4. 2. p. cap. 6. & 9. n. 8. & ſequentib. & Gigas de penſio. q. 6. n. 9.

Caiet. Soto. D. Thom. Sanct. Decius. Felin. Innocent. Panorm. Couar. Gigas.

B Fundamentum huius aſſertionis eſt, quia lex pendet ea voluntate imponentis illã, ergo ſi ipſemet voluntate ſua fert illam reſpectu alicuius, re ipſa ablata manet, licèt fortaſſe ſuperior peccet auferendo. Nam, vt Gloſſa dicit, in lege *relegatum*, ff. de pœnis, vt lex non obliget eſt in Principe pro ratione voluntas, quia à voluntate eius pendet lex, vt in fieri, ita & in conſeruari. Confirmatur: nam hac ratione, licèt Princeps abrogando legem ſine cauſa, peccet, nihilominus ſubditi iam non obligantur lege, quia in effectu pendet à voluntate legiſlatoris; ergo idem, ſi ex parte tantùm reſpectu alicuius tollat legem. Declaratur etiam: nam ſi diſpenſatio non eſſet cum vna perſona tantùm, ſed cum tota communitate pro vna, vel altera vice, re vera eſſet valida diſpenſatio, C quia eſſet ablatio præcepti pro tali die; ergo idem eſt, ſi ſit ablatio præcepti pro tali perſona. Item ſi a principio Princeps tuliſſet legem, excipiẽdo ab illa Petrum, vel Paulum, illi nunquam eſſent obligati lege, quia de facto illis nunquam eſt impoſita, ſiue legiſlator cum ratione exceperit, ſiue non; ergo idem eſt, ſi ſemel poſita auferatur. Denique confirmatur, quia abſolutio à cenſura data iniuſtè, & ſine cauſa ab auctore cenſuræ, valida eſt, cap. *venerabilis*, §. *ſanè*, de ſentent. excommunic. in 6. ergo idem eſt de diſpenſatione: nam quoad hoc par eſt ratio.

Diſpẽſationis vis ab auctore legis pẽdet.

Vt autem hoc fundamentum ſolidiùs appareat, obiici contra illud poteſt, quia interdum eſt in poteſtate voluntatis habere, vel non habere actum, & impedire effectum eius, vt in voluntate mea eſt promittere, vel non promittere; non eſt autem in poteſtate mea promittere, & non me obligare. Sic ergo licèt in voluntate legiſlatoris ſit ponere, vel auferre legem, tamen ſi vult per legem obligare totam communitatem, non poteſt, etiamſi velit eximere aliquem ab efficacia legis ſine cauſa. Quia lex per ſe primò reſpicit communitatem, & ideò quandiu durat, neceſſariò, & quaſi naturaliter, ſeu ex virtute naturæ obligat omnes, qui ſunt de communitate, & vniformiter participãt cauſam, ſeu rationem legis; ergo exemptio ab illa obligatione, iam non poteſt effici ſola voluntate, ſed per poteſtatem diſpenſatiuam, quæ reſpicit cauſam. Nam quodammodo læditur ius naturale, ſine cauſa diminuendo obligationem legis, perſeuerante lege. In quo cernitur clara differentia inter abrogationem, & diſpenſationem legis: nam per abrogationem tollitur omninò lex, & ideò licèt irrationabiliter fiat, valet, quia legem eſſe, vel non eſſe abſolutè pendet à voluntate legiſlatoris; at verò per diſpenſationem non tollitur lex, ſed manente lege per legem diſpenſationem fieri tentatur, vt obligatio legis non vniformiter deſcendat ad eos, in quibus eadem cauſa, & ratio reperitur, quod eſt contra legem naturalem, & ideò non ita pendet ex nuda voluntate legiſlatoris, etiam vt factum teneat, ſed oportet, vt inæqualitas, vel diſparitas ſit in cauſa. Et hanc obiectionem confirmant duæ 7.

ratio

rationes in principio factæ. Et per eandem videntur facilè dilui exempla pro aſſertione adducta. Nam de abrogatione iam dictum eſt, non videri ſimilem rationem. Idémque videtur de abſolutione, quia non eſt actus, qui verſetur circa communitatem, ſed circa particularem perſonam. In alio verò exemplo poterit facilè negari quod in eo ſupponitur.

8\. *Lex non eſt regula indiuiſibilis, ſed extenſionem habet.*

Hæc verò obiectio ſupponit, legem eſſe aliquam indiuiſibilem regulam, quæ ſemel poſita neceſſariò, & quaſi naturaliter obliget omnes, ita vt non poſſit ab aliquibus auferri, etiamſi pro communitate permaneat. Hoc autem falſum eſt: nam hæc regula re vera non eſt niſi voluntas legiſlatoris, nam illa eadem eſt ipſa lex, vel certè ab illa omnino pendet obligatio legis. Voluntas autem legiſlatoris libera eſt, in obligãdo tam communitatem totam, quàm ſingulos de communitate, & ita ex parte obiecti non eſt indiuiſibilis, ſed extenſionem habet, ratione cuius poteſt perſeuerare circa communitatem obligando illam, & mutari circa vnum, vel alium de communitate, nolendo illum obligare. Quod manifeſtè patet, quia etiam diſpenſatio ex cauſa ſupponit hanc extenſionem ex parte obiecti, & partialem diminutionem (vt ſic dicam) ex parte voluntatis obligandi; ergo quod attinet ad poſſibilitatem poteſt eodem modo mutari, ſeu diminui voluntas legiſlatoris, etiam ſine iuſta cauſa, ſolùm cum hac differentia, quòd mutatio ex iuſta cauſa eſt licita, ſine cauſa autem erit illicita. Nihilominus tamen ſuum effectum habebit, quia voluntas ſuperioris diſpenſantis abſoluta eſt, & efficax, vult autem tollere obligationem ab eo, cum quo diſpenſat, ergo tollet illam. Probatur conſequentia, quia nihil eſt, quod irritam faciat illam voluntatem diſpenſantis, quia nec datur ius poſitiuum irritans illam, nullum enim aſſignari poteſt, maximè reſpectu ſupremi legiſlatoris: nec etiam iure naturæ oſtenditur irrita, vt patebit facilè reſpondendo ad argumenta. Et declaratur optimè argumento facto, ſi à principio feratur lex, excipiendo aliquem indebitè à vinculo legis, tunc enim aut tota lex erit nulla, quod veriſimile non eſt, aut exceptio erit valida, quia non minùs fit per abſolutam voluntatem legiſlatoris, quàm ipſamet lex. Et idem etiam confirmat exemplum de abrogatione legis vtilis ſine cauſa facta: nam certè non eſt minùs iniuſta, imò magis, quàm diſpenſatio iniqua, & nihilominus facta tenet; ergo etiam diſpenſatio. Neque obſtat differentia aſſignata, quia licèt facta diſpenſatione maneat lex, non tamẽ æquè integra ſicut antea, ſed vulnerata. Quòd ſi contrarium aſſumitur in differentia aſſignata, falſum eſt aſſumptum, & in illo petitur principium, quia licèt lex maneat circa communitatem, non ſequitur neceſſariò manere circa ſingulos de communitate, in quibus eadem ratio reperitur, quia hoc pendet ex libera voluntate legiſlatoris, ſiue iuſta, ſiue iniuſta.

9\. Vnde ad primum argumentum concedo, talem diſpenſationem eſſe iniuſtam, & nego, inde conſequi eſſe nullam, quia multa iniuſtè fiunt, quæ nihilominus facta tenent, donec annullentur. Quod maximè locum habet in his, quæ tantùm ſunt contra iuſtitiam legalem (vt oſtendit exemplum de iniqua abrogatione legis) vel contra ſolam diſtributiuam, vt patet in electione digni, prætermiſſo digniori, quæ valida eſt licèt ſit iniuſta. Vel etiamſi actio ſit contra iuſtitiam commutatiuam, poteſt eſſe valida, ſi iniuſtitia poteſt aliter tolli, quàm per actus nullitatem, vt patet in venditione rei iniuſto pretio citra dimidiam. Hæc autem omnia habent locum in præſenti, quia diſpenſatio ſine cauſa per ſe tantùm eſt contra iuſtitiam diſtributiuam, vel remotè contra legalem, & quatenus eſt contra obligationem iuſtitiæ commutatiuæ ratione officij, debet retractari; quandiu verò A non reuocatus, valida permanet. Vnde mihi valde probabile eſt, quod licèt illa diſpenſatio ſit valida, ſemper tenetur legiſlator illam licentiam auferre, quia ſemper pendet ab eius voluntate, in qua perſeuerare inordinatum eſt, durante eodem defectu cauſæ, quia ſemper repugnat communi bono, & obligationi officij.

Quomodo legiſlator teneatur licentiã datam auferre.

10\. Addo præterea, interdum ex tali diſpenſatione ſequi iniuſtum nocumentum tertij repugnans commutatiuæ iuſtitiæ, & tunc ex illo capite diſpenſationem poſſe eſſe inualidam, quia non poteſt dare licentiam ad actum iniuſtum, & quoad hoc tantùm rectè æquiparatur diſpenſatio iniuſta cum lege etiam iniuſta. Oportet tamen aduertere, duobus modis poſſe nocumentum iniuſtum tertij coniungi cum diſpenſatione. B Primò per actionem ipſius Principis, vt ſi Princeps ſine cauſa eximat aliquem à lege tributi, & nihilominus à communitate exigat eandem pecuniæ quantitatem, plus iuſto onerans reliquos, & hoc non eſt ſatis, vt diſpenſatio ſit nulla, quia illa iniuſtitia non fit à ſubdito diſpenſato, neque eſt intrinſecè connexa cum diſpenſatione, ſed fit ex iniuſta voluntate Principis, & ab eodem debet reſarciri, & non à ſubdito exempto, niſi ad talem iniuſtitiam cooperatus fuerit. Alio modo poteſt fieri iniuſtitia per actionem ipſius ſubditi obtinentis diſpenſationem, vt ſi ratione illius vendat rem carius, quàm valeat ſecundùm communem æſtimationem, & tunc procedit, quod dictum eſt, diſpenſationem ex eo capite eſſe nullam.

11\. *Duplex poteſtas in legiſlatore.*

Ad ſecundum reſpondeo, hanc diſpenſationem excedere poteſtatem iuris (vt ſic dicam) non facti. C Diſtingui enim debet duplex poteſtas in legiſlatore, vna eſt naturalis, volendi, vel nolendi, quam voco poteſtatem facti; alia ſuperaddita, ſeu iuriſdictionis ad obligandum alios. Diſpenſatio ergo ſine cauſa data magis eſt à priori poteſtate, à qua habet ſubſtantiam, & valorem ſuum, quia ſuperior volens ſic diſpenſare, operatur vt dominus ſuæ voluntatis, & quoad hoc non operatur vltra ſuam poteſtatem, & hoc eſt ſatis, vt ſit validus actus, etiamſi non ſit ſecundùm vſum debitum alterius poteſtatis iuriſdictionis ſuæ. Nam ſi quis rectè aduertat, ille abuſus talis iuriſdictionis omiſſiuus potiùs eſt, quàm actiuus (vt ita dicam:) nam qui vult diſpenſare, ſolùm vult non obligare ſubditum ſua lege, & ita potiùs vult non vti circa illam iuriſdictione ſua, quàm vti, & ideo talis actus validus eſt, etiamſi ſit extra talem poteſtatem, D id eſt, extra poſitiuum vſum eius. Quia poteſtas iuriſdictionis quoad vſum eſſentialiter pendet à voluntate habentis illam, & ideo vt non influat, vel non obliget, ſatis eſt, vt ſuperior nolit ſua iuriſdictione vti, etiamſi male faciat, non vtendo. Ita ergo ſe habet, cùm vult diſpenſare ſine cauſa: nam licèt verbum *diſpenſare*, ſignificet per modum effectus poſitiui, re vera eſt priuatiuus, & ideo non tam propriè dicitur ille actus excedere poteſtatem iuriſdictionis, quàm deficere à debito vſu eius; actus autem habens ſimilem defectum validus eſt ex vi abſolutæ voluntatis, vt patet in abrogatione legis, & idem eſt in remiſſione pœnæ ſine cauſa facta, & ſimilibus.

12\. E In tertio argumento petitur, an liceat ſubdito vti in tali diſpenſatione; multi enim doctores negant, vt expreſsè Rebuffus in Practic. titulo de diſpenſation. ad plura beneficia, num. 55. ait enim, nec Papam diſpenſantem ſine cauſa eſſe tutum, nec diſpenſatum. Idem Couarr. ſupra vbi refert plures Canoniſtas ex ſuprà allegatis, indicátque diſpenſationem hanc ſolùm eſſe validam quoad tollenda impedimenta irritantia, vel inhabilitates legales, ita vt actus in virtute eius factus teneat, & in foro exteriori, & in re ipſa: non verò eſſe validam talem diſpenſationem quoad

Rebuff. *Couar.*

tollendam obligationem legis, & ideo non reddere A tutam conſcientiam diſpenſati. Exiſtimo tamen, Couarruuiam non fuiſſe loquutum in hoc ſenſu, ſed in alio intento à Caiet. quem allegat. Itaque conſequenter ad dicta certum eſt, diſpenſationem hanc eſſe validam, etiam quoad tollendam obligationem legis, de qua conceditur, vt expreſſe declarauit Caiet. dicta q. 96. art. 5. in fine. Et patet ex dictis, tum quia non minùs pendet obligatio à volũtate legiſlatoris, quàm alij effectus legis humanæ, quales ſunt inhabilitates, vel irritationes actuum, tum etiam, quia nulla maior repugnantia poteſt in vno oſtendi, quàm in alio, tum præterea, quia multæ diſpenſationes conceduntur in legibus prohibentibus ſine irritatione, vel in legibus purè directiuis, & nihilominus eodem modo cenſentur validæ, propter idem fundamentum quòd pendẽt B ex voluntate diſpenſantis.

13\. Hinc ergo neceſſariò ſequitur, ſubditum ſic diſpenſatum non peccare contra legem, in qua cum illo diſpenſatum eſt; quia ablata eſt illius obligatio, vt ſi erat lex de ieiunio, ablata fuit obligatio temperantiæ, & ideo non ieiunando, non eſt intemperans. Neque etiam dici poteſt inobediens, cùm non agat cõtra voluntatem ſuperioris. Quæ ratio in vniuerſum probat, legem illam tunc non obligare, quia obligatio legis humanæ nititur in illo principio, *obediendum eſt ſuperioribus*, quod non habet locum vbi voluntas ſuperioris deeſt; ergo nec obligatio legis; ergo nec peccator contra illam: quoad hunc ergo effectum etiam eſt valida diſpenſatio. Nihilominus tamen Caietanus putat, ſubditum peccare, vtendo tali diſpenſatione, quia licet non agat contra legem humanam relaxatam, agit contra principium illud naturale, quòd pars non debet diſcordare à toto ſine cauſa. Quia turpis eſt pars, quæ toti non conuenit; eſt enim rationi diſſonum, vt aliquis in communitate viuat, & non vtatur eodem iure cum aliis, ſine iuſta excuſatione. Atque in hoc ſenſu loqui videntur Couarr. Rebuff. & alij antiquiores Canoniſtæ, quos ipſi referunt, dicentes, ſic diſpenſatum non manere tutum in conſcientia, & idem ſequitur Nauarr. in ſumma prælud. 9. num. 14. qui hoc temperat, vt intelligatur de obligatione ſub culpa veniali, non mortali, quod placet multis modernis, quos refert, & ſequitur Sancius dicta diſput. 18. num. 12. & 53. & eſt valde probabilis opinio.

Caiet.

Couar.
Rebuff.

Nauar.

Sancius.

14\. *Subditus nõ peccat per ſe loquendo vtendo diſpẽſatione ſine iuſta cauſa obtenta.*

Angel. *Syluest.* *Soto.* *Nauar.* *Adrian.* *Arag.* *Medin.* *Palac.* *Gigas.* *Felin.* *Innoc.* *Cardin.* *Speculat.*

Mihi verò probabilius videtur, in vſu talis diſpenſationis nullum eſſe peccatum, per ſe loquendo, ac ſecluſo ſcandalo, prout tenet Angel. verb. *diſpenſatio*, num. 3. & Syluest. quæſt. 3. Soto etiam lib. 1. de iuſtitia, q. 7. art. vlt. in fine ſatis propenſus eſt in eandem ſententiam: nam eius ratio ad hoc tendit, quamuis poſtea ſolùm concludat, ceſſante ſcandalo, non eſſe culpam peiorem, quàm venialem. Abſolutè verò non eſſe culpam dixit Nauarr. in ſumma cap. 12. num. 57. citans Adrianum in 4. in materia de reſtitutione, & ſequitur Aragon. 2. 2. quæſt. 89. art. 9. in fine, & Medin. in ſumma lib. 1. cap. 14. §. 10. Palacius in 4. diſtinct. 15. diſput. 8. column. 17. & diſtinct. 38. diſput. 2. column. 2. Gigas de penſio. quæſtio. 6. numero 13. & idem videtur ſequi Felin. in cap. *ad audientiam* 2. de reſcript. numero 4. vbi ita intelligit Innocentius, Cardinal. Speculator, & alios ſimpliciter dicentes, ſic diſpenſatum manere tutum in conſcientia. Ratio verò eſt, quia in primis ſubditus vtens tali diſpenſatione non cooperatur peccato diſpenſantis, ſed vtitur effectu talis diſpenſationis, in quo effectu nulla eſt malitia. Imò licèt fortaſſe ſubditus peccaret petendo diſpenſationem, licèt poſtea illa vtatur, non proſequitur, vel quaſi continuat prius peccatum, quod iam præteriit. In quo magnam inuenio differentiam inter diſpenſantem, & diſpenſatum ſine cauſa: nam qui diſpenſauit, poteſt reuocare diſpenſationem, quoad vſum futurum, & tenetur id facere, vt ſuprà dixi, & ideo quoties ſciens, & videns id non facit, quaſi proſequitur prius peccatum ſeu de nouo illud repetit, ſicut dici ſolet de illo, qui furatus eſt, dum non reſtituit. At verò ſubditus poſtquam obtinuit diſpenſationem, ſiue in eo peccauerit, ſiue non, poſtea non poteſt illam reuocare, imò neque illi poteſt renuntiare ſemper, vt infrà dicam, & quamuis poſſet, non tenetur, quia non ſpectat hoc ad officium eius, & ideo nullo modo perſeuerat moraliter in peccato, ſi quod fortaſſe commiſit, obtinendo talem diſpenſationem, etiamſi illa vtatur, imò cum tali vſu ſtat vera pœnitentia prioris peccati. Et ex hac parte eſt mihi certum, non eſſe deformitatem grauem in illo vſu. Quòd B verò nec leuis, ſeu venialis ſit per ſe, & ex obiecto, probatur, quia tunc ille ſubditus non poteſt dici turpiter agere diſcordando à toto in tali opere, quia etiam eſt diſpar in obligatione legis, neque apparet vnde oriatur obligatio ad tantam vniformitatem in opere, vbi eſt difformitas in obligatione legis. Item nõ apparet, cuius ſpeciei eſſe poſſit malitia illius culpæ, quia non eſt contra iuſtitiam; vt per ſe notum videtur, nec etiam contra charitatem, quia ſecluſo ſcandalo, nulla interuenit ratio talis obligationis. Eſt ergo veriſimilius nihil peccare eum, qui ſecretè, & ſine ſcandalo vtitur ſua diſpenſatione, quando alioqui ille vſus, ſeu actus vtendi de ſe non eſt malus, & fit propter honeſtum finem, quia illud nec eſt nouum C præiudicium legis, neque etiam bono communi præiudicat.

Quartum argumentum petit, an legiſlator ipſe poſſit hoc modo ſecum diſpenſare valide in ſua lege ſine cauſa. In quo Caiet. ſuprà affirmat, & prorſus eodem modo cenſet de ipſo legiſlatore, ac de ſubdito diſpenſato; ait enim non peccare poſtea contra legem ſuam, peccare autem cõtra naturalem obligationem, quam caput habet non diſcrepandi à corpore. Et quidem Caiet. conſequenter loquitur, ſupponendo, legiſlatorem obligari ſua lege propriè, & per ſe, ſeu immediata obligatione legis poſitiuæ humanæ: nam tunc procedunt rationes ſuprà factæ, quòd talis obligatio efficaciter tollitur per abſolutam voluntatem eius, qui illam poſuit. Nihilominus tamen in vſu ta- D lis diſpenſationis neceſſariò eſt conſtituenda differentia inter legiſlatorem, & ſubditum: nam in legiſlatore talis vſus peccaminoſus eſt, etiamſi in ſubdito poſſit eſſe ſine peccato, vel licèt demus in ſubdito eſſe peccatum veniale, in legiſlatore eſt mortale ex ſuo genere. Et ratio differentiæ ſumitur ex dictis, quia ſuperior peccat grauiter ſecum diſpenſando ſine cauſa, vt ſuprà oſtendimus, & poteſt, conſequenterque tenetur, illam diſpenſationem reuocare, & quoties volũtariè in ea permanet, peccatum illud proſequitur, ſeu repetit, vt iam declaratum eſt. Vtendo autem tali diſpenſatione virtute illam confirmat, imò iterum illam ſibi concedit, ergo ſaltem hoc titulo peccat mortaliter in illo vſu. Et in hoc eſt diſpar ratio in ſubdito, vt declaraui. Neque eſt mirum, quòd in hoc ſit maius grauamen Principis, quàm ſubditi, quia Princeps E tenetur ex officio, & ex iuſtitia diſtributiua vitare illam improportionem, quæ eſt in tali diſpẽſatione, qua obligatione ſubditus non tenetur. Et confirmatur, quia aliàs vel nullius, vel parui momẽti eſſet obligatio Principis per ſuam legem, quia ſola voluntate poteſt validè auferre à ſe obligationem illam, & poſtea non peccare, ſaltem grauiter, illam legem non cuſtodiendo. Conſequens autem eſt contra ſuperiùs dicta lib. 3. cap. vltim. Quamuis ergo dicatur illa diſpenſatio valida, quia dum durat, aufert vinculum legis, iuxta prædictam opinionem: nihilominus non tranſit in factum (vt ſic dicam) omnino præteritum, ſed ſemper

15\. *Caiet.*

Licèt ſubditus non peccat, peccat tamen legiſlator ſecũ iniuſtè diſpẽſando, & ea diſpenſatione vtendo.

per pendet ex voluntate ipſius Principis, qui poteſt, & debet illam retractare, & ideo in vſu illius nõ mi-nùs peccat, quàm in eiuſdem diſpenſationis vſurpatione. Et idem dicendum eſt iuxta hanc ſententiam, ſi Princeps à principio ferret legem, animo obligandi alios, & non ſeipſum: nam exceptio de facto valida eſſet, peccaret tamẽ grauiter in illa voluntate, & ſemper teneretur eandem retractare, & ob id ſemper grauiter peccaret, non contra ipſam legem poſitiuam, ſed contra naturalem.

16. Id verò, quod hæc ſententia ſupponit, nimirum, obligari Principem ſua lege ex vi ſuæ voluntatis, difficillimum creditu eſt, quia obligatio legis, quatenus fundatur in voluntate ferentis illam, eſt obligatio manans ab imperio. Vnde eſt obligatio ſubditi ad ſuperiorem, hæc enim relatio eſt intrinſeca proprio imperio morali. Vnde licèt dicatur quis ſibi ipſi imperare phyſicè ſe mouendo, ſeu impellendo, non tamen moraliter ſe obligando, ſicut etiam promittendo, vel contrahendo non poteſt ſe obligare ſibi, ſed alteri; ergo etiam in præſenti non poteſt illa obligatio legiſlatoris per legem ſuam à propria eiuſdem voluntate manare. Et confirmatur; nam obligatio legis humanæ, vt eſt ab humana voluntate, eſt obligatio obedientiæ, vel ſaltem illam intrinſecè includit, ſeu in illa radicatur, non poteſt autem eiuſdem ad ſe ipſum eſſe vera obedientia; ergo. Propter quod ſuprà lib. 3. cap. vlt. cenſui, hanc obligationem legiſlatoris ad opus præceptum per legem ſuam, ſuppoſita voluntate ferendi talem legem, non pendere ex ſpeciali voluntate eiuſdem legiſlatoris comprehendendi ſeipſum ſub tali lege, quia neceſſariò obligatur, etiamſi nolit, ex vi legis naturæ præcipientis illi, vt obſeruet illud medium virtutis, quod per legem ſuam ſtatuit pro tota communitate, quando materia legis communis eſt, & vniformitatem poſtulat in capite cum corpore, vbi nulla ratio iuſta exemptionis interuenit.

17. *Diſpenſatio quam legiſlator ſibi concedit ſine iuſta cauſa nulla eſt, nullúmque effectum habet.*

Hoc igitur veriori principio ſuppoſito, conſequenter dicendum eſt, diſpenſationem, quam ſibi legiſlator concedit in ſua lege ſine cauſa iuſta, nullam eſſe, nullúmque effectum in ipſo habere. Probatur, quia per diſpenſationem datam ſine cauſa non aufertur obligatio legis naturalis, ſed obligatio Principis ad obſeruantiam legis ſuæ eſt de iure naturali, & non à voluntate humana; ergo non aufertur per illam diſpenſationem; ergo valida non eſt. Et confirmatur: nam diſpenſatio data ab inferiori in lege ſuperioris ſine cauſa, non eſt valida, ſed quando Princeps ſecum diſpenſat circa obſeruantiam ſeu executionem ſuæ legis, non diſpenſat re vera in lege ſua; quia non obligatur per illam vt ſua eſt, ſed diſpenſat in ſuperiori lege; ergo niſi id faciat ex iuſta cauſa, non erit valida diſpenſatio. Dices imò nec ex iuſta cauſa valebit, quia non poteſt Princeps diſpenſare in iure naturali. Reſpondeo, negando ſequelam; quia ipſum ius naturale dictat, Principem debere ſuam legem ſeruare, niſi ex iuſta cauſa ſecum diſpenſet, quia non debet in hoc eſſe peioris conditionis, & magis ita ſeruatur debita proportio. Et confirmatur ſecundò, quia ſi à principio Princeps legem ferat animo non ſe obligandi ſine cauſa, ſed ſola voluntate, nihilominus manebit obligatus ex vi legis naturæ, vt oſtenſum eſt; ſi autem ex iuſta cauſa ſe eximeret, valeret exceptio; ergo idem in diſpenſatione.

18 *Diſpenſatio ſine cauſa in ſubdito valida eſt, non autem in legiſlatore.*

Atque ita patet reſponſio ad quartum argumentum; negatur enim ſequela, nimirum, poſſe Principem ſine cauſa validè ſe eximere ab obligatione, quã habet ſeruandi ſuam legem. Neque in hoc eſt æquiparandus cum ſubdito: nam in ſubdito obligatio manat immediatè, & per ſe à lege, & voluntate hominis, qui poteſt illam efficaciter mutare quacunque ex cauſa: obligatio autem Principis non eſt per ſe à lege ſua, ſed à ratione naturali, eiuſque auctore, & ideo, niſi Princeps auferat ſuam legem reſpectu communitatis, non poteſt ſola voluntate propria auferre à ſe obligationem, quæ in ipſo naturaliter reſultat poſita tali lege. Neque mirum videri debet quòd in hoc quodammodo ſit durior conditio Principis, quia etiã ſtatus eius requirit altiorem obligationem, cùm non poſſit directè per ſuum ius humanum obligari, & ideo in Principe naturalis obligatio ad vniformitatem ſeruandam in legis executione, ex parte illius immediatè fundatur in dignitate, & officio ſuo, in ſubditis verò fundatur potiùs in obligatione legis poſitiuæ, vt ſuprà declaraui. Et ideo etiam eſt in Principe longè grauior illa obligatio ſeruandi conformitatem, quàm in ſubditis, quia &, ad exemplum ſubditorum, & ad communem obſeruantiam legis multo magis neceſſaria eſt.

Solùm ſupereſt in hac reſolutione difficultas de effectu legis humanæ irritandi actus, ſeu, quod perinde eſt, inhabilitandi perſonam ad contractum, &c. nam ſequitur ex dictis, ſi Princeps ſecum diſpenſet in tali lege ſine cauſa, nihilominus actum eius non eſſe validum, quod veriſimile non eſt; conſtat enim, contractum irritum iure poſitiuo, ſi ſcienter fiat à Principe, validum eſſe; imò eo ipſo diſpenſare cum alio ſecum contrahente, vt validè contrahat, vt ſumitur ex his, quæ tradit Nauarr. in ſumm. capite 23. numero 108. Couarr. in cap. *quamuis pactum.* p. 1. §. 3. num. 5. Reſpondetur ergo negando ſequelam, quia probabilius eſt, legem humanam non habere hunc effectum circa voluntatem, & perſonam ipſius legiſlatoris, quia ordinariè eſt pœnalis, vel quando talis non eſt, in hoc ei aſſimilatur, quòd includit quandam veluti coactionem voluntatis, quatenus eius conſenſus irritus fit, quod requirit efficaciam ſuperioris voluntatis, nec poteſt fieri ab aliquo circa ſeipſum. Nec naturalis obligatio ſeruandi conformitatem extenditur ad hos effectus, quaſi coactos, & violentos, ſed ſolùm verſatur circa mores humanos, neque plus dictat naturalis ratio. Imò licèt quis contendat, etiam perſonam Principis eſſe inhabilem, quando lex eius inhabilitat ſubditos ad aliquem contractum, nihilominus negari non poſſunt, diſpenſando ſecum, etiam ſine cauſa tollere à ſe illam inhabilitatem, quia nunquam eſt immediatè à lege naturali, ſed à lege humana, ſicut ſi Papa diſpenſet ſine cauſa in impedimento habente obligationem ex naturali lege, & irritationem ex humana, valebit diſpenſatio quoad tollendam irritationem, licèt non valeat quoad obligationem auferendam. Exemplum eſt, ſi Papa diſpenſet ſine cauſa cum Clerico in ſacris, vt vxorem ducat, validum eſſe matrimonium, quamuis peccet mortaliter contrahendo illud, quia obligatio voti auferri non potuit per talem diſpenſationem; impedimentum autem irritans, quod mere humanum eſt, validè ablatum fuit, ſine cauſa. 19.

Atque ex his tandem concluditur, quid dicendum ſit de diſpenſatione ſine cauſa data à ſuperiore in lege inferioris, an valeat, nec ne. Nam licèt ex maiori poteſtate videatur neceſſariò fore validam, aliunde ex diuerſitate voluntatum videtur hoc difficile, quia non tam facilè mutat quis voluntatem alterius, etiam inferioris, ſicut ſuam. Dicendum verò eſt, hoc pendere ex modo ſuperioris poteſtatis, quia ſi tantùm ſit poteſtas ſuperior quaſi remota, quia videlicet, ſolùm in gradu appellationis, vel ſupplicationis, aut alterius ſimilis recurſus poteſt verſari circa ſubditos inferioris Prælati, tunc certè diſpenſatio non valebit, data ſine iuſta cauſa, quia tunc nulla eſt ratio recurrendi ad talem ſuperiorem, & conſequenter neque illius iuriſdictio ibi locum habet. Et ita diſpenſatio 20. *Quomodo ſuperior in lege inferioris diſpenſare poteſt.*

alia

data ab Archiepiſcopo in lege Epiſcopi ſine cauſa, nulla erit. At verò ſi poteſtas ſuperior ſe extendat immediatè ad regimē ſubditi per modum cauſæ vniuerſalioris etiam immediatè, tunc valida erit talis diſpenſatio Papæ in lege Epiſcopi, & diſpenſatio Generalis in præcepto Prouincialis, & ſic de ſimilibus. Quia licèt ſuperior propriè non mutet voluntatem inferioris, poteſt mutare, ſeu tollere effectum eius per iuriſdictionem ſuperiorem, quæ de ſe non pendet ab inferiori. Sicut etiam poteſt talis Prælatus ſuperior reſeruare ſibi, immediatū regimen talis ſubditi. Quod ſemper intelligendum eſt, niſi eius poteſtas per aliquam legem limitata ſit, & tunc, vt dixi, ſolùm valebit diſpenſatio iuxta gradum, & modum conceſſæ poteſtatis.

CAPVT XX.

Vtrùm ceſſante cauſa diſpenſationis, ceſſet diſpenſatio, vel aliter interdum amittatur.

QVoniam in præcedentibus capitibus diximus, cauſam eſſe neceſſariam, vt diſpēſatio iuſta, vel etiam interdum valida ſit, conſequenter oportet exponere, an huiuſmodi cauſa adeò ſit neceſſaria, vt illa ceſſante ceſſet diſpenſatio, quæ eſt effectus eius ſecundùm regulā, *ceſſante cauſa, ceſſat effectus*, cap. *cum ceſſante*, de appellat. cum ſimilibus. Et hac occaſione ſimul dicemus de omnibus modis, quibus poteſt diſpenſatio amitti: quam materiam (quæ lariſſima eſt) in hoc capite quaſi remiſſiuè perſtringemus, ne omnino prætermitti videatur, nam plenam diſputationem in lib. 8. reſeruamus, vbi commodiùs de priuilegio generaliter tractabitur, & ita poterit facilè ad diſpenſationem applicari, quæ parum à priuilegio differt, & lato modo ſub illo comprehendi poteſt. Oportet autem in primis præ oculis habere diſtinctionem ſuprà datam inter indulta, breues, facultates, aut mandatum diſpenſandi, ſiue abſolutè, ſiue ſub illa conditione, *ſi preces veritati innituntur*, vel alia ſimili, & diſpenſationem ipſam. Nam illud indultum, licèt vulgò *diſpenſatio* appelletur, re vera non eſt diſpenſatio, vt ſuprà dixi, quia non relaxat legem, nec tollit vinculum per ſe ipſum, ſeu ipſo facto, ſed requirit actionem hominis per quam fit diſpenſatio. Deinde in diſpenſatione ipſa oportet diſtinguere duos effectus ſuprà relatos, vnum immediatum, & per ſe, qui eſt relaxatio legis, auferendo vinculum, vel effectum eius, vt inhabilitatem, irritationem, &c. Alium remotū, & quaſi per accidēs reſpectu diſpenſationis, qui eſt executio eius, vt eſt contrahere, ieiunare, vel alium actum efficere per diſpenſationem conceſſam.

Diſtinctio inter indulta, breues, & facultates, & inter diſpenſ.

Ex quibus conſurgit triplex ſtatus, in quo poteſt diſpenſatio exiſtere, ſub illa indultum diſpenſandi cōprehendendo. Primus eſt, quando iam indultum diſpenſandi eſt conceſſum, nondum tamen eſt diſpenſatio facta. Secundus eſt quando diſpenſatio eſt iam facta, & habuit ſuum proximum effectum, nondum tamen habuit remotum, neque eſt executioni mandata. Tertius, quando iam eſt executioni mandata, ſuúmque vltimum effectum habuit. Quando ergo diſpenſatio ad hunc ſtatum vltimum peruenit, nec ceſſare poteſt, ceſſante cauſa, neque etiam poteſt amitti quocunque modo. Vtrumque poteſt facile probari inductione, quia ſi diſpenſatio data eſt in gradu conſanguinitatis ad contrahendum matrimonium, & matrimonium iam eſt contractum, clarum eſt, non poſſe ceſſare, aut reuocari diſpenſationem, & idem eſt in diſpenſatione circa ieiunia, vel ſimiles actus, imò etiā in diſpenſationibus votorum. Intelligendum tamen ſemper eſt de diſpenſatione, quatenus ad illum ſtatum A tertium peruenerit: nam contingit, diſpēſationem habere tractum ſucceſſiuum, ſeu habere poſſe plures effectus, vel actus, & quoad aliquos eſſe executioni mādatam, non verò quoad alios, & tunc partim eſt in tertio ſtatu, partim in ſecundo, vel primo, & ideo ſolùm ex ea parte, qua peruenit ad tertium ſtatum, comprehenditur ſub prædicta regula; quoad alteram verò, quæ reſpicit futuros, comprehendetur ſub ſequentibus. Et hic eſt facilis ratio aſſertionis, quia ſi diſpenſatio iam habuit conſummatum effectum, ille non poteſt eſſe non licitè factus, vel validè iuxta exigentiam diſpenſationis, quia ad præteritū non eſt potentia; ergo diſpenſatio quoad illum effectum nec ceſſare poteſt, nec amitti.

Poteſtque hoc inductione ſimul & ratione oſtendi. B Nam ſi actus fuit merè tranſiens, & nullum relinquens effectum, non poteſt ampliùs ſub legem cadere, neq; indigere diſpenſatione. Item ſi fuit actus relinquens effectum permanentem, & irreuocabilem, vt eſt matrimonium, religioſa profeſſio, & ordinis ſuſceptio, conſtat retractari non poſſe, non ſolùm quoad vinculum, ſeu ordinem, verum etiam, nec quoad vſum eius reſpectiuè, quantum eſt ex parte diſpenſationis, quia actus fuit legitimè factus, & ius plenè acquiſitum. Denique idem eſt, etiamſi ſit effectus permanens, & de ſe reuocabilis, vt eſt alienatio rei, vel alij contractus: nam ſemel factus legitimè in virtute diſpenſationis, de ſe perpetuò manet, nec poteſt ceſſare propter defectum, vel ceſſationem cauſæ, aut retractationem diſpenſationis, quæ iam præterijt, & ſuū effectum cōſummatum reliquit: ſupponimus enim diſpenſationē C fuiſſe ſimpliciter factam ad talem actum abſolutè præſtandum: nam ſi ſolùm fuiſſet data ad alienandum, v.g. cum tali conditione, vel durante tali cauſa, tunc ceſſare poſſet effectus, ceſſante cauſa, non quia ex eo capite ceſſet diſpenſatio, ſed quia à principio non fuit diſpenſatio aliter conceſſa. Hoc autem ordinariè non fit, quia eſſet valde oneroſum, & periculoſum, & ideo nunquam eſt præſumendum, niſi ſit adeò expreſſum, vt nullam aliam interpretationem admittat. Et in hoc ſenſu dicunt iuris interpretes, poſtquam effectus eſt conſummatus, ceſſante cauſa, non ceſſare effectum, vt videre licet in Decio in cap. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtit. & Bart. & aliis, quos ipſe allegat, & plures refert Tiraquel. tract. *ceſſante cauſa*, limit. 12. & Menoch. li. 4. D præſumpt. 189. nu. 197.

Decius. Bart. Tiraquel. Menoch.

Difficultas ergo eſt de aliis ſtatibus, ad quam explicandam, ſuppono, varijs modis poſſe intelligi, diſpenſationem vim ſuam amittere, ſicut etiam de lege, & de priuilegio infrà dicemus: quatuor autem modi nunc nobis ſufficiunt, ad quos poſſunt alij reuocari. Primò, per defectum cauſæ efficientis, id eſt, per mortem concedentis, ſecundò per reuocationem eiuſdem; tertiò per renuntiationem diſpenſati; quartò per defectum cauſæ finalis, de quo præcipuè tractamus, & ideo alios modos breuiter expediemus. Et quidem circa primum modum manifeſtum eſt, ſi diſpenſatio peruenit ad ſecundum ſtatum, non amitti propter E mortem concedentis, quia iam gratia eſt perfecta, & conſummata; iam enim diſpenſans fecit, quidquid ad ipſum pertinebat: nam vſus diſpenſationis non ad diſpenſantem, ſed ad liberam voluntatem diſpēſati pertinet, & ideo ille vſus non requiritur vt gratia ſit conſummata; conſtat autē gratiam perfectā non expirare per mortem concedētis, vt eſt vulgatū principium iuris. De primo autem ſtatu graue dubium eſt, an diſpēſatio in eo ſtatu perſiſtens extinguatur per mortē concedentis, illud verò remitto in c. 21. lib. 8. quia connexum eſt cum ſimili dubio de priuilegio. 4.

Quot modis ceſſat diſpenſatio.

Circa ſecundum modum amiſſionis diſpenſationis per reuocationem concedentis, nulla eſt difficultas, ſiue diſpenſatio ſit in primo, ſiue in ſecundo ſtatu: nam 5.

in

in vtroque reuocari poteſt per volũtatem concedẽtis, à qua ſemper pendet, quandiu non habuit vltimum, & conſummatum effectum. Quod quidem eſt clarius in primo ſtatu: nam in illo, vt dixi, non eſt facta diſpẽſatio, ſed eſt delegata poteſtas diſpenſandi, vel ad ſummum eſt conceſſa diſpenſatio ſub conditione: poteſt autem delegans iuriſdictionem ſuam tollere, & delegationem reuocare, & qui conſenſum tantùm conditionatum tribuit, dum non eſt impleta conditio, illum reuocare poteſt. Vnde fit, vt hæc reuocatio in eo ſtatu valida ſit, ſiue fiat ex noua cauſa, ſiue ex ſolo arbitrio concedentis, & ſiue licitè fiat, quia iuriſdictio delegata ſemper pendet ea abſoluta voluntate concedentis, moraliter ſaltem permanente, id eſt, non retractata.

6\. De ſecundo verò ſtatu non eſt res tam clara, quia talis diſpenſatio videtur eſſe tunc quaſi donatio conſummata. Nihilominus tamen ſatis certum eſt, poſſe Principem reuocare diſpenſationem, etiam in ſecundo ſtatu conſtitutam, & conceſſam, ſicut poteſt priuilegium reuocare, ante conſummatum vltimum effectum. Et ratio eſt, quia per talem diſpenſationem nullum ſpeciale ius ſubditus acquiſiuit, ſed ſolùm liberatus eſt à vinculo legis: poteſt autem Princeps iterum illum legi ſubiicere, ſeu legem ad priſtinum ſtatum reſtituere, vt omnes indifferenter obliget; poteſt ergo etiam diſpenſationem reuocare. Et quidẽ ſi iuſta cauſa interueniat non ſolùm validè, ſed etiam licite fieri poteſt, quia princeps vtitur iure ſuo, nulliq́ue infert iniuriam, & ea iuſta cauſa honeſtatur mutatio. Si autem id fiat ſine rationabili cauſa, non erit quidem actus laudabilis, inducet autem ſuum effectum: quia poteſtati, & voluntati Principis nihil tunc eſt, quod reſiſtat. An verò hæc reſolutio aliquam limitationem, vel declarationem recipiat, circa priuilegia dicemus.

7\. De tertio modo amiſſionis per renuntiationem, breuis etiam reſolutio eſt, poſſe vnumquemque renunciare diſpenſationi ſibi conceſſæ, per ſe loquendo, quia eſt gratia, & fauor priuatus, ſeu pro priuata ... perſonæ: huiuſmodi autem fauori vnuſquiſque renunciare poteſt, iuxta cap. *ad Apoſtolic.* de ... regular. cum ſimilibus; ergo. Atque hæc ratio probat de diſpenſatione, tam in primo, quàm in ſecundo ſtatu. Duobus autem modis poteſt intelligi hæc renunciatio. Primò quoad ſolum vſum, ſecundò etiam quoad poteſtatem vtendi diſpenſatione. Prior modus nulla indiget declaratione, quia conſiſtit tantùm in facto, vel potius in libero non vſu. Et ita conſtat poſitum eſſe in libertate eius, qui à Põtifice impetrauit literas diſpenſationis, id eſt, continentes mandatum, vt cum eo diſpenſetur, v.g. in impedimento matrimonij, non vti illis literis, & ita renunciare per non vſum fructui illarum: nam per hoc fiet, vt ſemper maneat ligatus, & impeditus, quia de facto non fuit diſpenſatus. Et ſimiliter qui ad ſecundum ſtatum peruenit, & actualem diſpenſationem obtinuit, licèt iam poſſit licite matrimonium cõtrahere, pro ſua libertate poteſt nunquam illud contrahere, quod eſt renunciare diſpẽſationi quoad eius vſum, quæ ſatis impropriè renunciatio dicitur; nam illa propriè fit, quando aliquis ita à ſe abdicat ius diſpenſationis vt iam ei ampliùs non liceat illo vti. Et hic modus renunciationis difficiliùs explicatur.

Cap. ad Apoſtolicam.

8\. Dico autem breuiter, duobus modis id fieri poſſe, ſcilicet expreſſè, & tacitè. Expreſſa renũtiatio præter voluntatem renunciandi requirit verba, quibus illa voluntas ſufficiẽter explicetur, exiſtimóque neceſſarium eſſe, vt talis renuntiatio ipſi diſpẽſanti fiat nota, & quòd ab illo acceptetur: nam quandiu acceptata non fuerit, poterit prior voluntas non vtendi diſpenſatione à tali perſona retractari, & conſequenter ſemper erit illi integrum ſua diſpenſatione vti, ſicut de priuilegio latius dicemus: nam, vt ſæpe dixi, intercedit eadem ratio. Implicata renuntiatio cenſetur fieri

A per aliquod factum indicãs voluntatem renuntiandi, quale eſſe cenſetur in priuilegiis non vſus, vel vſus contrarius, vt infrà ſuo loco tractabitur. Hic autem cenſeo, ſolùm non vſum nunquam eſſe ſufficiens ſignum voluntatis renuntiandi poteſtati vtendi diſpenſatione, quia nec per ſe, & ex natura rei datur talis ſignificatio, cùm poſſit aliquis velle retinere poteſtatẽ, licèt illa non vtatur, neque etiã inuenitur ius, in quo talis præſumptio fundetur, quia nec de priuilegio generaliter inuenitur, ſed ad ſummum ſpecialibus caſibus, qui etiam in propria diſpenſatione locum non habent, vt infrà dicam. Imò etiam in actibus poſitiuis vix poteſt actus ita continere vſum contrarium diſpenſationi, vt ſufficienter indicet animum abdicandi illam, & poteſtatem eius omnino, quod patebit diſ-
B currendo breuiter per aliqua exempla, quæ adduci ſolent.

Primò dicunt aliqui, quòd ſi quis habens diſpenſationem circa ieiunium, v.g. poſtulet ſecundam circa idem, quia fortè de prima dubitauit, eo ipſo cenſeri renunciare primæ, adeò vt obtenta ſecunda non poſſit redire ad priorem, etiamſi fortaſſe illa magis ampla, & fauorabilior ſit, Imò ſi contingat, poſteriorem eſſe inualidam propter aliquam ſurreptionem, putant etiam primam amitti propter animum renuntiãdi in manibus Papæ, qui maximè ſufficit ad gratiam amittendam, vt ſumitur ex cap. *veniens*, de præſcript. Sed mihi hæc ſententia non placet: nam in primis ſi ſecunda diſpenſatio non fuit valida, prior diſpenſatio non potuit per renuntiationem amitti, quia non poteſt
C præſumi animus abſolutè renuntiandi, ſed ad ſummũ ſub conditione, ſi ſecunda obtineatur validè, & ideo non impleta conditione, non poteſt ſequi effectus, vt rectè notauit Bald. in dicto cap. *veniens*, num. 12. Ex l. *ſi iure*, ff. de legat. 3 Deinde abſolutè loquendo, petitio ſecundæ diſpenſationis non indicat animum renuntiandi primæ, ſed obtinendi aliam ... certam, vel magis fauorabilem, vnde ſi talis non obtineatur, non amittetur prior, nec conſummabitur renuntiatio propter ... proximè factam: nam ibi etiam includitur conditio melioris diſpenſationis, quæ non impletur. Quòd ſi aliquando cõtingat, poſteriorem, & validam eſſe, & fauorabiliorẽ (de quo dicam in capite ſequenti) tunc probabile eſt, per ſecundam diſpenſationem deſtrui priorem, ſiue hoc ſit propter animum renuntiandi, ſiue (quod magis credo) quia non videtur
D eſſe animus diſpenſantis, duas diſpenſationes circa idem concedere. Et idem eſt, ſi quis poſt primam diſpenſationem, impetret aliam repugnantem priori, vt ſi priùs quis poſtulet diſpenſationem ad ducendum vnam conſanguineam, noliťque ea vti, & ideo obtineat diſpenſationem ad ducendam aliam, tunc enim probabile eſt, non poſſe reuerti ad priorem: nam per poſteriorem extincta fuit, vt bene docet Sanci. lib. 8. diſp. 22. num. 19.

9\. *Per ſecundã diſpenſationẽ aliquãdo prima inualidatur.*

Bald.

Sanc.

Aliud exemplum eſt, ſi is, qui diſpenſationem obtinuit, facit actum incompoſſibilem cum vſu talis diſpenſationis, vel valido, vel illicito, vt ſi quis poſtquam obtinuit diſpenſationem ad ducendam conſanguineam, ducat aliam, tacitè cenſetur renuntiare
E priori diſpenſationi: nam vſus eius non poteſt eſſe licitus, aut validus, ſubſiſtente alio matrimonio. Item ſi quis poſt talem diſpenſationem circa matrimonium, faciat votum caſtitatis, eo ipſo cenſetur renuntiare diſpenſationi, cùm non poſſit ea licitè vti, ſtante tali voto. Sed neque ſententia, neque exempla placent. Quia licèt actus ſit incompoſſibilis cum vſu diſpenſationis, non eſt tamen incompoſſibilis cum ipſa diſpenſatione, nec cum proximo ac per ſe effectu eius, qui eſt ablatio impedimenti. Vt in priori exemplo licèt diſpenſatus ad contrahendum cum conſanguinea, contrahat cum alia, iſta mortua, poterit conſangui-

10\. *2. Indicium renuntiationis impugnatur.*

ſanguineam ducere, cum qua fuerat diſpenſatus, quia iam fuit impedimentum ablatum, & non redit propter prius matrimonium, quia nulla ratio talis reditus, nec cauſa eius aſſignari poteſt, quia impedimentum ſemel ablatum à ſolo ſuperiori habente poteſtatem, iterum poteſt imponi. Imò licèt diſpenſatio non perueniſſet ad ſecundum ſtatum, etiam mandatum diſpenſandi non periiſſet propter prius matrimoniũ, ſed poſſet qui indultum obtinuit, illo vti poſt mortem primæ vxoris, quia delegatio per illud facta non fuit renouata, nec facta fuit ſub tali conditione, aut temporis limitatione, vt ſupponimus. Similiter in alio exemplo de voto non eſt repugnantia intrinſeca inter votum, & diſpenſationem obtentam, ſeu effectum per ſe eius: nam votum non reſtituit impedimentum, quod diſpenſatio abſtulerat; ergo quoad hoc non videtur habere locum renuntiatio tacita. Et idem cum proportione eſt de mandato diſpenſandi, etiamſi in primo ſtatu perſeueret, quantum eſt ex parte renuntiationis. Nam aliunde probabile eſt, in eo caſu non poſſe delegatum diſpenſationem concedere, propter mutationem in rebus factam, ratione cuius iam eſſet ſubreptitia diſpenſatio, iuxta dicenda capite ſequenti. Vnde in hoc differẽtiam aliquam inuenio pro illo caſu inter primum, & ſecundum ſtatum diſpenſationis, quando enim iam eſt conceſſa diſpenſatio, facta permanet, etiamſi votum ſuperueniat, vnde ſi quis voti diſpenſationem obtineat, licitè vti poterit priori diſpenſatione matrimonij, imò licèt ſine diſpenſatione voti contrahat matrimonium, & in hoc peccet, nihilominus matrimonium validum erit, quia impedimentum irritans fuit ſublatum, & non redit, vt diximus. At verò ſi commiſſarius nõdum diſpenſauit, nec licitè, nec validè poterit diſpenſare, quia excedit terminos ſui mandati, & aget contra intentionem mandantis, exiſtentibus rebus in illo ſtatu. Non tamen ideo exiſtimandum eſt, tunc fuiſſe per votum extinctam diſpenſationem, aut reuocatam commiſſionem ſed impeditam: nam obtenta diſpenſatione voti, licitè, & validè poſſet commiſſarius ſua poteſtate vti, quia iam eſſet res ad priorem ſtatũ reſtituta, & ablatum impedimentum, quod illam poſſet ſubreptitiam facere. Ergo per huiuſmodi actus nõ ſatis oſtenditur tacita renuntiatio diſpenſationis, ſicut infrà etiam oſtendam, vnum actum contrarium vſui priuilegij non eſſe ſufficiens indicium tacitæ renuntiationis totius priuilegij, neque id ex iure probari. Vbi alia iura exponam. Nunc verò non obſtat dictum cap. *veniens*, tum quia in eo non eſt ſermo de renuntiatione diſpenſationis, ſeu priuilegij, ſed præſcriptionis, tum etiam quia actus petendi priuilegium, & vtẽdi illo, de quo ille textus loquitur, erat contrarius nõ ſolùm vſui præſcriptionis, ſed etiã ipſimet titulo præſcriptionis, & ideo multò maior erat præſumptio renuntiationis, præſertim in foro externo, de quo ibi eſt ſermo.

11. *3. Indicium renuntiationis diſpenſationis in foro tantum externo locũ habere.* Tertium indicium renuntiationis tacitæ eſſe ſolet, ſcindere inſtrumentum, ſeu indultum diſpenſationem continens. Quod quidem quoad forum externum erit magnum indicium voluntatis nolẽdi talem diſpenſationem, ac ſubinde renuntiandi ius illius, quia cùm diſpenſatio non poſſit eſſe vtilis in foro externo ſine literis authenticis, profectò qui illas voluntariè rumpit, ſatis indicat animum renuntiandi. Nihilominus tamen in foro conſcientiæ duo ſunt attẽdenda, tam in hoc caſu, quàm in cæteris. Vnum eſt, an actio illa externa verè procedat ex animo renuntiandi: nam ſi deſit hic animus nunquam in conſcientia amittitur diſpenſatio, propter quamcunque externam præſumptionem, quia veritas, quæ in conſcientia attenditur, illi non conſonat, & ſpecialiter in prædicto caſu, quia ſcriptura non eſt de ſubſtantia gratiæ, vt in lib. 8. A oſtendam. Aliud eſt, non ſufficere animum cum ſigno externo ex parte renuntiantis, niſi accedat acceptatio Principis diſpenſantis, quia ſolus ille poteſt vel ſuperimponere vinculum legis per diſpenſationem ablatæ, vel reuocare delegationem à ſe factam, tum etiam propter alia multa, quæ infra de priuilegijs adducam. Hæc autem acceptatio debet ab homine fieri (vt ſic dicam) quia non inuenitur aliter in iure declarata, vt aliquando cenſeri poſſit ipſo iure facta. Propter quæ omnia cenſeo, hanc tacitam renũtiationem moraliter loquendo non habere locum in diſpenſationibus, quia vt conſummetur renuntiatio, oportebit, vt factum indicans animum renuntiandi, ſit notum Principi, & iudicatum ſufficiens ſignum voluntatis renuntiandi, & vt tale acceptatum, quæ omnia B vix poſſunt moraliter concurrere. Et ob hanc etiam cauſam, licet rumpantur literæ diſpenſationis ex animo renuntiandi, quandiu à Principe non eſt acceptata renuntiatio, poteſt diſpenſatum pœnitere ſui facti, & vti diſpenſatione in foro interno, vel pro externo obtinere nouas literas, ac ſi priores fuiſſent inuoluntariè amiſſæ, & illæ ſufficient ſine noua gratiæ conceſſione, quia renunciatio, vt dixi, effectum non habuit.

Venio ad ceſſationem diſpenſationis propter ceſſationem cauſæ. Et, vt omittamus vulgatem diſtinctionem de cauſa finali, & motiua, vel de cauſa principali, aut ſecundaria, ſuppono, ſermonem eſſe de cauſa iuſtificante (vt ſic dicam) diſpenſationem, quia illa non exiſtente, diſpenſatio, etiam à Principe data, non eſſet iuſta, & ab inferiori conceſſa non eſſet valida. Et ideo meritò dubitatur, an ceſſante tali cauſa ceſſet diſpenſatio, etiamſi conceſſa ſit, dum cauſa C durabat. Nam videtur eſſe eadem ratio de conceſſione, & de duratione, quia diſpenſatio debet eſſe iuſta, non ſolùm cum fit, ſed etiam quandiu durat; ergo non poteſt durare, niſi quandiu durat cauſa iuſta; ergo iſta ceſſante, illa ceſſat. Nihilominus aliter reſpondendum cenſeo, ſi diſpenſatio ſolùm exiſtit in primo ſtatu: aliter verò ſi ad ſecũdum tranſiit, etiamſi ad tertium non peruenerit. 12.

Dico ergo primò: Quamuis mandatum, ſeu facultas diſpenſandi conceſſa fuerit ex legitima cauſa tunc exiſtente, ſi cauſa interim ceſſauit ante conceſſam diſpenſationem, ceſſat etiam vſus talis facultatis, nec poteſt ex vi illius, actualis diſpenſatio iuſte, aut validè fieri, ſi tamen cauſa rediret, etiam diſpenſatio poſſet cõcedi. Ratio prioris, ac præcipuæ partis eſt, quia talis D diſpenſatio in eo caſu non eſſet iuſta; ergo eſſet contra intentionem Principis diſpenſantis, ſeu delegantis; ergo etiam eſſet inualida. Hæc poſterior conſequentia clara eſt, quia talis diſpenſatio excederet facultatem, & formam mandati, & conſequenter eſſet nulla ex defectu poteſtatis. Prior item conſequentia clara videtur, quia præſumi non poteſt, Principem velle concedere diſpenſationem iniuſtam, aut ad hoc dare facultatem. Item quia ipſe non vult dare tale mandatum, niſi ſuppoſita cauſa iuſta; ergo multò minùs vult, vt concedatur diſpenſatio deficiente cauſa iuſta. Atque hinc facilè probatur primum antecedens, quia per mandatum diſpenſandi non eſt facta diſpenſatio, vt E ſæpe dictum eſt; ergo ſi poſtea fiat iam non exiſtente cauſa iuſta, fit indebito modo, & ſine legitima cauſa; ergo erit iniuſta. Confirmatur, & declaratur, quia ſi Princeps ipſe, rebus exiſtentibus in illo ſtatu, diſpenſationem concederet, malè faceret; ergo etiam commiſſarius eius iniuſtam diſpenſationem cõcederet, & conſequenter nullam, vt dixi. Quocirca quãdo in huiuſmodi mãdatis apponitur, vel ſubintelligitur conditio, *ſi preces veritate nitantur*, non ſolùm refertur ad tempus, in quo diſpenſatio petitur, & facultas conceditur (quod eſt manifeſtum) ſed etiam ad tempus, in quo

13. *Facultas diſpẽſandi ex iuſta cauſa ceſſante cauſa ante obtẽtam diſpenſationẽ ceſſat vſus talis facultatis, & redeũte cauſa redit facultas diſpenſandi.*

quo

quo diſpenſatio conceditur, ſeu concedenda eſt, quia, vt iuſtum ſit mandatum, hoc totum neceſſarium eſt,

24. Altera verò pars aſſertionis ex dictis facile probatur, quia ſi ceſſatio cauſæ non fuit perpetua, & iterum redeat, iam tunc diſpenſatio etiam erit iuſta, vt contrario diſcurſu facilè probari poteſt, ergo nihil eſt, propter quod non poſſit tunc eſſe licitus, & validus vſus prioris facultatis, & conſequenter poterit eſſe valida diſpenſatio. Vnde colligitur, per talem ceſſationem cauſæ temporalem non omnino extingui mandatum illud, ſeu commiſſionem, quæ per talem diſpenſationem fit, ſed ſuſpendi, vt exerceri non poſſit quandiu cauſa ceſſat, quandoquidẽ, vt dixi, redeunte cauſa diſpenſatio poteſt conſummari, quod fieri nõ poſſet, ſi iuriſdictio fuiſſet omnino ſublata. Et cõfirmari hoc poteſt, quia deficiente cauſa, non poſſunt tempore diſpenſationis verificari verba reſcripti, & conditio in eis contenta, redeunte autem cauſa, vera inueniuntur; ergo licèt in priori tempore non poſſit concedi diſpenſatio, poterit in poſteriori ex vi eiuſdẽ indulti, quia in eo non poſtulatur, vt cauſa illa toto tempore duret, ſed ſolùm, vt ſubſiſtat, quando datur diſpenſatio, quia illud ſufficit ad iuſtitiam diſpenſationis. Dices ergo, licèt in principio, quando fuit poſtulata, & obtenta commiſſio diſpenſationis cauſa nõ extitiſſet, ſi poſtea, cũ de facto datur diſpẽſatio, cauſa exiſtat, id ſatis eſſet, vt diſpẽſatio eſſet valida. Reſpõdetur, negando ſequelam, quia ſi in principio cauſa non exiſteret, diſpẽſatio fuiſſet ſubreptitia, ac ſubinde inualida quoad ipſam delegationem, iuxta dicẽda in c. ſequenti; & conſequenter diſpenſatio poſtea ſubſequuta non poſſet eſſe valida ob defectum poteſtatis in proximo diſpenſante, ſeu commiſſario. Secùs verò eſt, quando narratio in principio fuit vera, nam tunc delegatio valida fuit, & poſtea ceſſante cauſa non extinguitur omnino, niſi cauſa etiam perpetuò ceſſet. Et hæc doctrina circa hanc concluſionem explicata, vt cenſeo, eſt cõmunis Doctorum, quos ſtatim referam.

25. Dico ſecundò: Si diſpenſatio ad ſecundum ſtatum peruenit, in quo vinculum legis ſimpliciter ſublatũ eſt, etiamſi cauſa ceſſet ante tertium ſtatum, id eſt ante exequutionem diſpenſationis, non ceſſat, neque tollitur diſpenſatio, ſed licitum eſt ea vti. Probatur, quia gratia diſpenſationis cõſummatur, & perficitur in relaxatione legis, ſeu ablatione vinculi, aut impedimenti per legem introducti; ergo non reuocatur propter ceſſationem cauſæ. Probatur conſequentia, quia licèt cauſa poſtea ceſſet, nihilominus diſpẽſatio manet iuſta, & valida; ergo, & effectus eius permanet, quia ille effectus non pendet in ſuo eſſe à tali cauſa. Et confirmatur, ac declaratur exemplis. Nam irregularis diſpenſatus ad ordines propter paupertatẽ propriam, vel parentum, vel propter indigentiam miniſtrorum Eccleſiæ, licèt poſtea ceſſet illa cauſa ante ſuſceptos ordines, nihilominus poteſt licitè ordinari ex vi illius diſpenſationis, quia per illam fuit irregularitas ſimpliciter, & abſolutè ſublata, neque eſt, vnde redire valeat propter ſolam ceſſationẽ cauſæ, quia nec ab aliqua lege, vel homine fit, nec eſt veriſimile, ſolùm fuiſſe ſublatam quaſi ſub conditione, ſi cauſa illa duraret vſque ad ordinum ſuſceptionem. Talis enim reſtrictio ex forma diſpenſationis colligi non poteſt, nam abſolutè conceditur: neque eſt neceſſaria ad iuſtitiam diſpenſationis, quia non tenetur diſpenſans præuenire effectus contingentes, & accidentarios, ſed ſatis eſt, quòd eo tempore, quo fit diſpẽſatio, habeat iuſtam cauſam. Nam diſpenſator legis, ſicut & legiſlator, non tenetur conſiderare rarum, & contingentem euentum, ſed ea, quæ in plurimum accidunt, & ideo illa reſtrictio eſt nimis dura, & ſcrupuloſa; ergo admittenda non eſt.

Ad quẽ ſtatum diſpenſatio peruenire debet vt licitè poſſit exerceri.

26. Alioqui eadem proportione dici poſſet in eodem A exemplo, illum irregularem ſic diſpenſatum, & iam ordinatum, ceſſante cauſa diſpenſationis, debere ceſſare ab vſu ordinũ, quod nemo dicet. Et ſequela patet, quia etiam ille vſus ordinum eſt effectus diſpenſationis, & quoad illum nondum fuerat conſummata diſpenſatio vſque ad tertium ſtatum. Quod ſi dicas, eſſe effectum remotum, & quaſi per accidens, idem dici poteſt de ipſa ordinis ſuſceptione. parum enim refert, quòd in ordine executionis propinquior ſit ordinis ſuſceptio, quàm vſus eius, quia in ordine intentionis vſus eſt prior, & maximè intentus per diſpenſationẽ, ergo ſi talis vſus abſolutè conceditur virtute diſpenſationis priùs factæ, ſiue cauſa ceſſauerit, ſiue non, etiam potuit iuſtè concedi abſoluta facultas ad ordines, B ſeu ablatio irregularitatis, quæ duret quoad omnem ſuum effectum, ſiue cauſa diſpẽſationis duret, ſiue non. Quòd ſi poteſt ita iuſtè fieri, ſine dubio ita fit, cùm hoc ſit magis conforme verbis diſpenſationum, vt dixi, & ad prouidentiam magis benignam, & ſuauem pertinere videatur, vt dixi. Simile exemplum eſſe poteſt in diſpenſatione neophyti. v. g. vt ſit capax alicuius dignitatis, aut beneficij intuitu virtutis, ſeu honeſtorum morum, quos re vera habebat, cùm diſpẽſatus fuit: nam licèt poſtea mutet mores, & grauiter peccet, non amittet diſpenſationem. Quis enim hoc dicat? Ergo ceſſante illa cauſa etiamſi ſola illa diſpenſationem iuſtificauerit, non ceſſat diſpenſatio. Quòd ſi dicas, præexiſtentia merita potuiſſe iuſtam cauſam conferre ad abſolutam, & permanentem di- C ſpenſationem tribuendam, idem meritò dici poterit, quoties cauſa præſens prudenter iudicatur ſufficiens ad concedendam diſpenſationem ſimpliciter, & abſolutè, prout de facto concedi ſolet in impedimentis matrimonij, & in votis. Ex quibus poſſũt plura exempla, & argumenta deſumi ad hanc aſſertionem confirmandam, quæ latiùs proſequar infrà lib. 8. vbi ſimilis quæſtio de Priuilegio, occurret.

27. Atque hanc ſententiam videtur tenere Gloſſa in reg. *in argumentum*, de regulis iur. in 6. & clariùs Gloſſ. in c. *ex tua*, de filiis Presbyter. verb. *irritare*, quatenus dicit, diſpenſationem ſemel cõceſſam non eſſe reuocandam ſuperueniente facto; ergo multò minùs per ſe ceſſabit. Et idẽ ſequitur Federic. 78. & Angel. verb. *diſpenſatio*, n. 14. qui expreſsè id declarat de diſpenſa- D tione data, quę nõdum peruenit ad vltimum effectũ, & idem habet Syluest. verb. *diſpenſatio*, q. 6. n. 11. Præterea idem ſentit Panorm. in c. *poſt tranſlationem*, de renuncia. n. 17. ait enim, poſt ius acquiſitum, non ceſſare diſpenſationem etiamſi cauſa ceſſet: eſt autẽ ius acquiſitum per diſpenſationem, quæ iam contulit ſuũ proximum, & per ſe effectum, vt explicat. & ſequitur Tiraq. in d. tract. *ceſſante cauſa*, n. 92. & 94. & Gutier. lib. 1. Canonicar. qq. c. 15. n. 22. & li. 2. c. 15. n. 30. & n. 32. & plures pro hac ſententia refert Sanc. lib. 8. de matrim. diſp. 30. n. 13. Nihilominus verò ipſe n. 14. cõtrariam opinionem ſequitur, multos etiã referens, & varia fundamenta adducit, quę magis ad priuilegiũ ſpectant, & ideo in loco citato expendentur. In præ- E ſenti verò præcipuum fundamentum eſſe videtur, quia diſpenſatio, vt ſit iuſta, neceſſariò includit hanc conditionem, ſi cauſa perſeueret, quando executioni mandanda eſt, aliàs iniquus eſſet diſpenſans, dans licentiam ad operandum contra legem, etiam ſine cauſa. Et maximè hoc declaratur exemplo: nam diſpenſatio conceſſa alicui ad comedendum carnes in Quadrageſima propter ſpecialem ægritudinem, ceſſabit, quotieſcunque in Quadrageſima talis ægritudo ceſſauerit, quia aliter non eſſet iuſta diſpenſatio: ergo idem dicendum eſt in omni diſpenſatione.

Glossa. *Federi. Angel.* *Syluest. Panormit.* *Tiraq. Gutier Sanc.*

Sed licèt hæc ſententia probabilis ſit, aſſertio poſita videtur ſatis ſecura, & ſimpliciter probabilior, 28.
quia fundamentum poſitum parum cogit: negamus

enim, diſpenſationem ſimpliciter, & abſolutè conceſſam, & ſtatim habentem ſuum proximum, & per ſe effectum, includere illam conditionem, ſeu limitationem, vt effectus non duret, non durante cauſa, oppoſitum enim oſtenſum eſt. Vnde etiam negamus, diſpenſationem fore iniuſtam niſi illam conditionem includat, vt etiam probauimus, quia cauſa præſens poteſt eſſe ſufficiens ad tollendum vinculum, vel impedimentum, ita vt ſemel ablatum non redeat, etiamſi contingere poſſit, in rebus fieri aliquam mutationem. Ad exemplum verò reſpondeo, diſpenſationem illam non eſſe talem, quę ſimul, & in præſenti tota fiat, quia materia eius non eſt indiuiſibilis, ſeu ſucceſſionem habet. Nã lex ieiunij quadrageſimalis, licèt per modum vnius cõcipiatur, re vera virtute eſt multiplex, & ſingulis diebus quaſi nouam obligationem imponit, & ideo diſpenſatio in illa lege non fit abſolutè tota ſimul, & virtute eſt multiplex diſpenſatio, & pro ſingulis diebus veluti ſingulæ diſpenſationes conceduntur, & vnaquæque propriam cauſam pro ſuo tempore, ſeu die requirit. Atque ita quamuis in eo caſu videatur dari ſimul pro tota Quadrageſima, non ita datur, vt ſtatim auferat totum vinculum legis pro tota Quadrageſima, ſed vt ſucceſſiuè illud auferat, prout ſucceſſiuè obligauerit, ſi eadem ratio excuſationis perſeueret. Neque in illa materia poteſt aliter cõſiderari cauſa iuſtificans diſpenſationem, niſi vt habẽs tractum ſucceſſiuum cum ipſa lege, & ideo in talibus diſpenſationibus regulariter ſolet explicari illa conditio, quod ſi interdum non exprimitur, ideo eſt, quia vel duratio cauſæ tanquam moraliter certa ſupponitur, vel quia ex qualitate materiæ tãquam nota relinquitur. Et idem eſt in ſimilibus præceptis habentibus tractum ſucceſſiuum: ſecùs verò eſt in diſpenſatione, quæ ſtatim tota ſimul conceditur, & habet quaſi indiuiſibilem effectum, tollendo inhabilitatem, impedimentũ, aut votũ: nam illa ſimul habet totum effectum, & ſimul etiam habere poteſt cauſam, propter quam abſolutè concedatur.

Diſpenſatio reſpectu totius Quadrageſimæ non eſt tota ſimul, ſed ſucceſſiuè eſt intelligẽda.

13. Aliæ quæſtiones hîc tractari poterant, nimirum, quando liceat vti diſpenſatione, ſcilicet, an ante, vel poſt notitiam eius, & an ad illam, vel illius vſum requiratur acceptatio. Item an extinguatur, per primũ vſum eius. Item an liceat illa vti extra territorium concedentis. Sed hæ, & ſimiles quæſtiones tractabuntur commodiùs de priuilegiis: nam communem habent doctrinam.

CAPVT XXI.

Quib. modis poßit eſſe nulla ſeu inualida diſpẽſatio.

1. EX dictis in ſuperioribus capitulis ſumi poteſt alia diuiſio diſpenſationis; quædam enim eſſe poteſt valida, & iuſta, alia valida, licèt iniuſta, tertia nulla, ſeu inualida, quam non oportet diſtinguere in licitã, vel illicitam, quia diſpenſatio inualida ſemper etiam illicita eſt, per ſe loquẽdo, quia continet abuſum poteſtatis contra rationem, & prudẽtiam, niſi per ignorantiam excuſetur. Duo igitur membra huius partitionis ex dictis in ſuperioribus manifeſta ſunt: declarauimus enim in diſpenſante neceſſariam eſſe poteſtatem, & cauſam, vt valida, & iuſta ſit, ſi ſufficienti voluntate, & illius ſignificatione concedatur, & cõſequenter declarauimus, quando poſſit eſſe valida diſpenſatio propter poteſtatem, & abſolutam voluntatem, licèt ex defectu cauſæ iuſta non ſit. Solùm ergo de inualida diſpenſatione, & de cauſis nullitatis eius aliquid dicendum ſupereſt. Triplex autem cogitari poteſt defectus, ex quo diſpenſatio inualida fiat, ſcilicet, defectus poteſtatis, iuſtitiæ, aut voluntatis. Nam hæc tria tantùm requiri poſſunt ad valorem diſpenſationis, & ita ex quocunque defectu illorũ, & ex ſolis illis poteſt nullitas diſpenſationis oriri. Ex his autem defectibus duo primi in ſuperioribus explicati ſunt, & ſolùm de tertio aliquid addendum ſupereſt.

Triplex defectus quibus diſpenſatio redditur inualida.

Primus itaque defectus per ſe notus eſt, quia ſine poteſtate, ſeu iuriſdictione non poteſt fieri validè actus, qui ab illa per ſe, & eſſentialiter pẽdet. Quibus autẽ modis contingat hic defectus poteſtatis, ex dictis de ipſamet poteſtate, & de modis habendi illam accipiendum eſt. Nam hic defectus eſſe poteſt, vel poteſtatis ordinariæ, vel delegatæ. Prior eſt in omnibus, qui non habẽt munus, cui proprio iure talis poteſtas conueniat: poſterior verò erit in omnibus non habẽtibus poteſtatem ordinariam, quibus nulla delegatio facta eſt, vel non eſt validè facta. Et quidem ſi nulla omnino facta ſit delegatio, res eſt per ſe nota. Solet autem geri, vel per priuilegia generalia data in fauorẽ hominũ, quibus committitur, in quibus obſeruandum eſt, ne forma, & tenor delegationis excedatur, neque hic poſſumus ad particularia deſcendere; nonnulla verò attingemus in li. 8. tract. de Priuilegiis. Aliquando verò committitur hæc poteſtas per particularia reſcripta diſpenſationum, quæ ſolent etiam, vt ſuprà dixi, diſpenſationes vocari, quia in eis virtualiter, & quaſi conditione cõtinentur, & ideo ſi tale reſcriptum, vel diſpenſatio in primo ſtatu inualida ſit, à fortiori erit inualida ſubſequens diſpenſatio virtute illius facta. Diuerſo tamen modo: nã diſpenſatio ipſa erit inualida ex defectu poteſtatis; commiſſio autem ſeu delegatio priùs facta non erit nulla ex hoc capite, quia ſupponimus à Principe concedi, ex aliis autem eſſe poteſt eodem modo, quo diſpenſatio ipſa, & ideo nunc ſub diſpẽſatione totum curſum eius, ſeu omnes illius ſtatus comprehendimus. 2.

De ſecundo defectu conſtat ex dictis, non ſemper eſſe irritantem, ſeu annullantem diſpenſationem, cũ poſſit eſſe aliquando diſpenſatio valida, licèt malè conceſſa. In duobus ergo caſibus (qui ad vnum ferè reuocantur) defectus iuſtitiæ eſt contra valorem diſpenſationis. Primus eſt ſi inferior diſpenſet in lege ſuperioris ſine cauſa iuſta, vt in cap. 19. ſatis declaratum eſt. Secundus eſt, ſi diſpenſatio data etiam à ſupremo Principe attingat aliquo modo ius diuinum, aut naturale, & ſit contra ius acquiſitum tertio, ſiue Deo, ſiue homini abſque cauſa iuſta, vt de diſpenſatione in voto dixi lib. 6. de voto, c. 17. Eadémque ratio eſt de omni alia ſimili, & diſpenſatione cõtinente iniuriam alterius contra commutatiuam iuſtitiam, vt ſuprà etiam in cap. 16. ſufficienter tactum eſt, & ideo de hoc defectu nihil noui dicendum ſupereſt. Prætertim, quia hic defectus ſemper eſt coniunctus cum defectu poteſtatis, quia nec inferiori data eſt tanta poteſtas ſupra legem ſuperioris, vt ſuprà etiã tetigi, nec ſupremo Principi data eſt ſimilis poteſtas in his, quæ attingunt naturalem, ſeu diuinã iuſtitiã, quia etiã ipſe eſt longè inferior Deo, iuris diuini naturalis auctore. 3.

Tertius autem defectus voluntatis inueniri poteſt ſine defectu poteſtatis, aut iuſtitiæ, vt per ſe cõſtat; poteſtq; variis modis contingere. Primò ſi re vera in diſpenſante deſit interior voluntas, ac intentio diſpẽſandi: hic autem defectus cõſtare non poteſt, nec præſumi, niſi per verba, vel ſigna externa ſufficienter manifeſtetur, & ideo de hoc defectu interioris voluntatis in ſe ſpectato nihil aliud dicere poſſumus. Præter voluntatẽ autẽ internã requiritur ſignificatio eius externa, vt diſpenſatio fieri poſſit, & ideo ſi voluntas diſpenſantis exterior nõ ſignificetur ſufficienter, ex illo etiam capite erit diſpenſatio inualida, quem defectũ cõprehendimus ſub defectu voluntatis, vtique ſufficientis, vt aliquid inter homines operetur. Quid verò dicendum ſit, ſi voluntatis ſignificatio ſit ambigua, vel dubia, in ſuperioribus tactum eſt, & infra tractando de priuilegiorum interpretatione latiùs dicetur. Contingit autem interdum diſpenſationem

ſatis

ſatis clarè, & expreſsè concedi, & ex vera voluntate abſoluta diſpenſantis, cum admiſtione tamẽ alicuius inuoluntarij, ratione cuius difficultas naſcitur, an illud inuoluntarium impediat valorem diſpenſationis.

5. In qua re vlterius conſiderandum eſt, ex duplici capite poſſe hoc inuoluntarium oriri, ſcilicet ex metu, ſeu coactione, vel ex errore, ſeu ignorantia. Prior modus rarò contingit in diſpẽſationibus, & ideo fortaſſe nihil in ſpeciali de hoc iura diſponunt in materia diſpenſationis; nec à Doctoribus ferè hoc punctum tractatur, ego verò illud attigi de diſpenſatione voti dicto lib. 6. cap. 27. n. 17. & 18. & in ſumma dixi, metum non impedire valorem diſpenſationis voti, ſi de facto detur cum abſoluta voluntate, & ex cauſa legitima; idem ergo à fortiori cenſeo de diſpẽſatione in lege humana, quæ facilior eſt. imò in hoc poteſt addi differẽtia, quia ſi diſpenſatio ſit in propria lege diſpẽſantis, etiam ſi propter metum detur ſine iuſta cauſa, valida erit, iuxta generalem doctrinam ſuprà datam, ſicut etiam reuocatio legis facta ex metu eſt valida, ſi abſoluta voluntate fiat, & independenter a cauſa. In quo etiam poteſt conſiderari, ex ipſo metu poſſe ſumi iuſtam cauſam diſpenſandi, quãtum ad ipſum diſpenſantem, id eſt, vt non peccet, ſic diſpenſando, quia, vt dixi, ea cauſa extrinſeca poteſt interdum honeſtari diſpenſatio.

Metus non impedit valore diſpenſationis in voto vel lege humana ſi detur abſoluta voluntate ex cauſa legitima.

6. Quòd ſi obiiciatur, incommodum videri, vt iniquus ſubditus ea iniqua violẽtia commodum reportet. Reſpondetur primũ fieri poſſe, vt vis non ab illo, ſed ab alio inferatur. Deinde fieri etiam poſſe, vt metus non inferatur ad illum finem, ſed aliunde naſcatur, etiam ſine culpa, vt ſi ſit per bellũ iuſtum. Si verò metus ſit iniurioſus, & directè illatus ad obtinendum conſenſum, & iniuria fiat ab eodem, qui diſpenſationem deſiderat, quæſtio generalis eſt, an tunc ratione iniuriæ irritetur conſenſus. Et certè in præſenti probabile eſt irritari, quãdo diſpenſatio extorquetur ſine iuſta cauſa, propter rationem factam, & quia non eſt veriſimile, aliquẽ liberari à iugo legis, violãdo illam, & vim, ac iniuriam illi inferendo. Item quia illa iudicari poteſt potiùs permiſſio, quàm diſpenſatio, & ideo ſubditus in eo caſu vix poteſt excuſari à tranſgreſſione legis, cùm præſumere poſſit, ac debeat, illum conſenſum ſuperioris permiſſiuũ eſſe potiùs, quam approbatiuũ. Addo denique ſi oppoſitum admittatur, facile eſſe remedium: nam diſpenſator, quamprimum ſit ſuæ libertati reſtitutus, poteſt iuſtè ſine noua cauſa diſpẽſationem reuocare. In quo eſt alia differentia notanda inter diſpenſationem legis, & voti, quãdo effectum ſortita eſt: quia diſpenſatio voti ſemel data non poteſt reuocari, quia obligatio voti nõ poteſt iterum imponi, niſi perſona diſpenſata voluntariè iterum voueat. Diſpenſatio autem legis reuocari poteſt, quia obligatio legis poteſt iterum imponi ſine conſenſu ſubditi per voluntatem legiſlatoris, & ita reuocata diſpenſatione, ſtatim redit illa obligatio.

7. Circa aliam cauſam huius inuoluntarij, ſcilicet, ignorantiam, & errorem, duo principia ex iure deſumpta propoſui in dicto cap. 27. vnum eſt, diſpenſationem interdum fieri nullam ex falſa narratione propoſita ad diſpenſationem obtinendam, aliud eſt, diſpenſationem aliquãdo eſſe nullam ob diminutam narrationem veritatis, tacendo aliquam cauſam, vel circunſtantiam neceſſariam. Ratio vtriuſque eſt, quia diſpenſatio per ſubreptionem obtenta eſt nulla, ſed diſpenſatio fit ſurreptitia per taciturnitatem veri, & à fortiori per expreſſionem falſi; ergo ex his duobus capitibus fit diſpenſatio nulla. Conſequentia eſt euidens. Totum autem antecedens ſumitur ex cap. 2. de filiis Presbyter. in 6. & cap. *quod ſuper his*, de fide inſtrumentor. cum aliis iuribus, & Doctoribus, quos in prædicto loco allegaui. Quia verò non omnis occultatio veritatis, aut falſitatis expreſſio inualidã reddit diſpenſationem, ideo ad hoc diſcernendum, multa à Doctoribus ſcribuntur, quę in citato loco pro captu meo in ſummam redegi, duas regulas circa illa duo principia aſſignando, & explicando, quæ in diſpenſatione legis eadem, ſeu proportionali ratione locum habent, neq; illis nunc aliquid addendum in generali occurrit circa falſitatis expreſſionem. Circa occultationem autem veritatis tria puncta occurrunt, quę ad huius materiæ complementum neceſſaria viſa ſunt.

Duplex caput ex quo diſpenſatio redditur nulla, verum taciturnitate veri & narratione falſi.

CAPVT XXII.

Vtrùm obtenta diſpenſatio, priùs petita, & non conceſſa, ſurreptitia ſit propter taciturnitatem illam.

1. FRequenter contingit, vt diſpenſatio ſemel petatur, & denegetur, & poſtea iterum petatur, tacita priori denegatione, & obtineatur: inde ergo naſcitur dubium, an talis diſpenſatio ſit nulla ob priorẽ taciturnitatem; & ratio dubitandi eſſe poteſt, quia veriſimile eſt, ſuperiorem non conceſſurum diſpenſationẽ, ſi prioris denegationis memoriam, vel notitiã haberet. Et ita diſpenſationem eſſe nullam, indirectè aſſerit Menoch. lib. 2. de arbitrar. caſu 203. n. 6. Contrarium tamen opinatus eſt Sanc. lib. 8. de matrim. diſp. 22. n. 14. quia hoc nullo iure diſponatur, neq; ab aliis auctoribus aſſeritur, nec ſufficienti ratione probatur. Quæ ſentẽtia mihi etiã placet, quia illa præſumptio nullo iure fundata eſt, nec per ſe ſpectata eſt ſufficiẽs. Et quidem ſi in ſecunda petitione plures rationes, & cauſæ allegentur, quæ diſpenſationem magis honeſtent, & ſuperiorem magis mouere prudenter poſſint, tunc nec probabilis eſt illa pręſumptio, nec in eo caſu ſuperior eſſet rationabiliter inuitus. Si autẽ nihil de nouo additur, ſed eadem repetitio, & cum eiſdem circunſtantiis, vel cauſa prior erat ſufficiens, vt diſpẽſatio eſſet valida, ſi concederetur, & ita in ſecunda vice erit ſufficiens, quia prior denegatio nihil ad cauſam refert, & ob eam ſolam cauſam denegare diſpenſationem non videtur rationi conſentaneum: nam ſi iuſta cauſa ſubeſt, potiùs decet priorem rigorem temperare; aut verò iuſta cauſa diſpenſandi non ſubeſt, & tunc neganda eſſet diſpenſatio, etiamſi priùs negata non fuiſſet. Hæc ergo circunſtantia præcedens, vel memoria eius impertinens eſt ad valorem diſpenſationis poſtea ſubſequutæ.

Menoch. Sanc.

2. Atque hæc reſolutio procedit tum in eadem perſona, quando propter mutationem temporis prioris denegationis oblita eſt: nam de illa maximè procedit diſcurſus factus, tum in ſucceſſore reſpectu prædeceſſoris in eadem ſede, quia habet eandem poteſtatem, & non regitur per iudicium, & voluntatem ſui prædeceſſoris, & ita in illo multò minùs probabilis eſt illa præſumptio inuoluntarij, præterquam, quòd hic etiam nihil ad cauſam refert. Tum præterea idem procedit in ſuperiore reſpectu inferioris, vt ſi Epiſcopus neget diſpenſationem alicuius voti nõ reſeruati, & à Papa poſtea obtineatur, non facta mentione prioris recurſus ad Epiſcopum, valida erit diſpenſatio, quia multo magis videtur impertinens illa circunſtantia reſpectu ſuperioris; minùs enim regitur inferioris iudicio, aut ex eo pendet, multóque minor præſumptio inuoluntarij eſt in ſuperiore, minuſque ad cauſam refert.

De quo procedit præcedens reſolutio.

3. At verò è contrario nonnulla difficultas eſt, ſi ſuperior diſpenſationem negauit, & poſtea inferior inſcius illius negationis illam concedat. Quia inferior tenetur præſumere, ſuperiorem iuſtè negaſſe diſpenſationem, ergo de illo etiam meritò præſumitur, non fuiſſe conceſſurum diſpenſationem, ſi ſciret, fuiſſe à ſuperiore denegatam; ergo illa taciturnitas,

ſeu ignorantia cauſat in inferiore iuſtum inuoluntarium; ergo illa ratione erit inualida talis diſpenſatio. Vnde in hoc caſu diſpenſationẽ inferioris eſſe inualidam, tenet idem Sanc. dicto lib. 8. diſp. 14. n. 5. quamuis propter aliam rationem, ſcilicet, quia eo ipſo, quòd Pontifex denegauit, videtur facultatem auferre inferiori in illo caſu particulari diſpẽſandi, niſi noua cauſa emergente, ſeu propoſita. Iuxta quam rationem non fundatur hæc nullitas in defectu voluntatis, ſed in defectu poteſtatis. Vnde fit iuxta hanc ſententiam, vt licèt Epiſcopo declaretur, Pontificem in tali caſu noluiſſe diſpenſare, licèt diſpenſare tentet, nihil efficiat, quia priuatus eſt poteſtate. Sicut poſtquam Pontifex aliquem cõdemnauit, non poteſt Epiſcopus illum abſoluere, licèt fortaſſe potuiſſet, ſi cauſa priùs ad illum delata fuiſſet.

Sanc.

4. Hæc verò ablatio poteſtatis, præſertim ordinariæ, mihi non videtur ſufficienter probari, quia illa præſumptio nullo iure fundatur, neque ex illo facto ſufficienter colligitur, conſiderata natura diſpenſationis, quæ eſt quædam gratia. Cùm enim diſpenſatio non ſit debita, poteſt denegari à Pontifice ex ſola voluntate; ergo per hoc non eſt, cur cenſeatur auferre ab inferiori poteſtatem illam concedendi, ſi velit. Deinde denegatio diſpenſationis poteſt prouenire ex particulari iudicio, quòd talis cauſa nõ ſufficiat ad iuſtam diſpenſationem; ſed Epiſcopus non tenetur conformari Pontifici in hoc iudicio; ergo neque in eo caſu tenetur præſumere fuiſſe mentem Pontificis in illo caſu, ſibi auferre poteſtatem diſpenſandi. Imò potest præſumi, voluiſſe ſe exonerare, tacitè ſubditum ad ſuum ordinarium remittendo. Conſequentia cum maiori videtur clara. Minor autem patet, quia licèt Papa non ſoleat diſpenſare ex aliqua cauſa, neque admittere illam, vt ſufficientem, poteſt Epiſcopus diſpenſare ex illa, ſi probabiliter iudicet, eſſe legitimam. Quod concedit idem Sanc. ſuprà, quando de illa conſuetudine, ſeu iudicio Pontificis ex aliis caſibus in generali conſtat, non verò, quando in particulari caſu præceſſit denegatio diſpenſationis.

5. Sed non video, quid hoc referat, aut cur inde cenſeatur ligata poteſtas inferioris, cùm illa denegatio tantùm ſit applicatio propriæ voluntatis ad operandum iuxta proprium iudicium, cui non repugnat, vt alteri relinquatur ſua poteſtas, & arbitrium operandi etiam iuxta iudicium ſuum. Neque per hoc derogatur poteſtati Pontificis, quia inferior, dum non prohibetur, poteſt in ſuo foro vti ſua poteſtate, vt iudicauerit expedire; hîc autem nulla facta eſt prohibitio. Nec petitio priùs oblata Pontifici operatur præuentionis effectum, ne liceat poſtea id ab inferiori petere, tum quia in vſu iuriſdictionis voluntariæ non habet locum hæc præuentio, cùm liberum ſit poſtulanti recedere à priori petitione, & aliam intentare, vt ſenſit Nauar. conſ. 2. de offic. deleg. & idem Sanc. ſuprà n. 3. tum etiam, quia ſuperior negãdo diſpenſationem, iam quodammodo à ſe abiecit caſum illum. Vnde etiam non eſt ſimile, quod de condemnatione à ſuperiori facta afferebatur, quia condemnatio fit per ſententiam, quæ includit præceptum, & imponit obligationem, quam non poteſt inferior auferre; negatio autem diſpenſationis non fit per ſententiam iuridicam, nec præceptum aliquod, vel obligationem ſuperior per illam imponit, ſed ſolùm relinquit præexiſtens vinculum, denegando vſum propriæ poteſtatis; ergo non eſt, cur inde cenſeatur ligata, & diminuta inferior poteſtas.

Nauar.
Sanc.

6. Cenſeo igitur, in illo caſu poſſe Epiſcopum diſpenſare, & conſequenter, ſi id faciat non ignorans priorem denegationem, & iudicans, cauſam eſſe legitimam, diſpenſationem eſſe validam, quia neque habet defectum poteſtatis, nec voluntatis, nec iuſtitiæ. Imò ſi diſpenſatio eſſet in lege propria, ſufficeret ſua poteſtas, & voluntas, iuxta ſuperiùs dicta. Vnde vlterius in noſtro caſu, quãdo Epiſcopus ignorat priorem recurſum ad Pontificem, etiam exiſtimo, taciturnitatem illam non reddere diſpẽſationem ſurreptitiam, vel nullam, quia ſuppoſita poteſtate, quoad voluntatem eadem eſt ratio in inferiori, quæ in æquali, vel ſuperiori, vt ex dictis facile conſtat.

Diſpenſans non ignorãs priorẽ denegationẽ, ſi iudicat cauſã eſſe iuſtam, valida erit diſpenſatio.

7. Et hæc reſolutio, vt dixi, maximè procedit in inferiori ordinario, quia ordinaria poteſtas difficiliùs tollitur, & maiorem cauſam requirit, & ideo in delegato ad diſpenſandum videri poteſt magis veriſimile, quòd priuetur poteſtate diſpenſandi in caſu, & ex cauſa, quæ delegantem non mouit, aut certè, quòd nõ præſumatur à principio delegata poteſtas pro ſimilibus caſibus. Sed nihilominus etiam in delegato contrarium cenſeo, quia poteſtas generaliter, & ſine reſtrictione commiſſa nõ eſt reſtringenda ſine maiori fundamento, & rationes factæ etiam probant, ex ſola denegatione nõ poſſe colligi diminutionem prioris poteſtatis, etiam delegatæ. Nam ſæpe ſuperior committit alteri poteſtatem delegandi, qui ipſe non vult, vel non audet ſua vti, & quia quando poteſtatem delegat, prudentiæ delegati committit iudicium cauſæ iuſtæ. Suppoſita autem poteſtate in delegato, quod pertinet ad volũtatem, rationes eodem modo procedũt, & ideo indiſtinctè verum eſt, in eo caſu non committi ſurreptionem, quę diſpenſationem reddat inualidam.

CAPVT XXIII.

An taciturnitas prioris diſpenſationis obtentæ reddat poſteriorem inualidam.

MVlti Iuriſperiti indiſtinctè affirmant, ſicut impetratio ſecundi beneficii, vel ſecundi reſcripti iuſtitiæ facta ſine narratione prioris beneficij, vel reſcripti iam obtenti eſt ſurreptitia, & nulla, ita ſecundam diſpenſationem obtentam ſine mentione primæ eſſe ſurreptitiam. Ita notat Gloſſa in c. 2. de filiis Preſbyt. quæ ibi ab expoſitoribus, & communiter à Iuriſtis approbatur, vt notat Rebuff. in Pract. tit. de diſpenſation. n. 24. & 25. & tit. de diſpenſat. ſuper defectu natalium, n. 59. & Couarr. lib. 1. variar. cap. 20. num. 8. verſ. *quarto*. in fine, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 4. n. 50. & ſequentib. & Gutier. lib. 2. Canonicar. quæſt. cap. 15. n. 91. & plures refert Sanc. lib. 8. de matrim. diſp. 22. n. 2. Quæ ſententia præcipuè fundatur in dicto cap. 2. de fil. Presbyter. in 6. & in cap. penult. de præſcrip. Ratio verò, ſeu congruentia eſt, quia Pontifex vel non concederet, vel difficiliùs concederet diſpenſationem ſecundam, ſi de priori mentio facta fuiſſet.

Gloſſ.
Rebuff.
Couar.
Molina.
Gutier.
Sanchez.

1. Hæc verò ſententia variis modis limitatur, ac declaratur. Primus eſt, vt procedat, quando diſpenſationes ad diuerſum finem tendunt, & ſunt obtenta propter diuerſos effectus: ſecùs verò ſi propter eundem, quia cùm vna ſufficiat, non eſt neceſſe facere mentionem de alia. Ita habetur in additione ad Rotam in deciſ. 2. de filiis Presbyter. in nouis, n. 5. alias in nouiſſimis, tom. 3. lib. 2. deciſ. 47. & ſequitur Mãdoſi. de ſignatura gratiæ, tit. de diſpenſat. in fine. Quam ſententiam referens Sanci. ſuprà n. 5. dicit penitus illam non intelligere, neque ſine magna occaſione. Quia potiùs ferè omnes auctores declarant, & limitant ſententiam communem, vt intelligatur, quando ſecunda diſpenſatio verſatur circa idem cum prima, & tendit ad tollendum eundem defectum, impedimentum, aut vinculum: nam ſi cadunt ſuper diuerſas materias, & tendant ad fines, ſeu effectus omnino diſparatos, omnes fatentur, non eſſe neceſſarium, in ſecunda diſpenſatione facere mentionem prioris. Ita Panormitan

Varia limitationes præcedentis ſententiæ.
Mandoſ.

Panorm. tam in dicto cap. penult. de præſcrip. & Nauarr. conſ. *Nauar.* 6. de reſcrip. & conſ. 8. de conſanguinit. & affinit. n. 6. Sanci. ſuprà referens alios. Eſtque veriſſima ſententia quoad hanc partem de diſpenſationibus omnino diuerſis, vt ſunt diſpenſatio in recitatione horarum v. g. & in voto caſtitatis. Nam ſi quis alteram impetrauit, nullam ſurreptionem committet, petendo alteram ſine mentione prioris, & ita ſecunda ſic obtenta erit valida, & idem eſt in omnibus ſimilibus. Et hoc ſatis cõfirmat generalis conſuetudo, frequenter enim ita diſpenſationes ſucceſſiuè petuntur iuxta occurrẽtes caſus, ac neceſſitates. Ratio autem eſt, quam tetigit Panormit. quia nullo iure cauetur, vt fiat mentio talis diſpẽſationis prioris, neque ea natura rei neceſſaria eſt: nam illa taciturnitas per ſe non cauſat' inuoluntarium, vt videtur ex ſe manifeſtum. Quid autem potuerit additio ad Rotam intẽdere in prædictis verbis, infrà, prout potuero, coniectabo: vbi alteram partem huius ſententiæ examinabo.

3\. *2. Limitatio.* Secundò, limitata hæc ſententia ad diſpenſationes, quæ circa idem verſantur, ampliùs declaratur, vt procedat quando ſecunda diſpenſatio petitur ad extendendum effectum prioris circa idem vinculum, ſeu *Sanc.* defectum tollendum. Ita tenet Sanci. ſuprà num. 6. cum multis aliis, quos refert, & præſertim id explicat *Panorm.* Panormit. in dicto cap. penult. nu. 17. Hæc verò ſententia, & declaratio tam generaliter facta mihi eſt creditu difficilis, quia neque iure, nec ratione video ſufficienter probari. Primò enim fundatur, vt dixi, in dicto cap. 2. de filiis Presbyt. in 6. inde autem non probatur, quia in illo textu dicitur, ſi illegitimus diſpẽſationem obtinuit ad vnum beneficium, & non facta mentione ſui defectus natalium, obtineat ſecundam diſpenſationem ad plura beneficia, poſteriorem diſpenſationem eſſe ſurreptitiam, ac nullam. Ponderanda ergo ſũt illa verba, *Tacito prædicto defectu*, iuxta quę non erat neceſſarium in ſecũda diſpenſatione facere mentionem primæ, ſed tantùm de perſonæ defectu, quia hæc duo diuerſa ſunt, & textus tantùm de vno *Dominic.* loquitur. Et ita intellexerunt textum illum ibi Domi*Franc.* nic. & Franc. Vnde colligunt, quòd ſi ille illegitimus declarando ſe eſſe illegitimum, peteret diſpenſationem ſecundam, nulla facta mentione primæ, valida eſſet diſpenſatio.

4\. Et hæc ſententia quoad hanc partem mihi probabiliſſima videtur. Tum quia ille impleret quidquid ex vi verborum illius textus ad non committendam ſurreptionem neceſſarium eſt, vt ponderaui; ergo aliquid aliud exigere, & onus adiungere in materia odioſa, & reſtricta, contra omne ius eſt. Tum etiam ex ratione textus, ſcilicet, quia veriſimile eſt, Pontificem non fuiſſe cõceſſurum diſpenſationem ad plura beneficia, ſi defectus illegitimitatis illi fuiſſet manifeſtatus. At verò non eſt hoc minùs veriſimile, manifeſtato ſolo defectu ſine priori diſpẽſatione, quàm illa manifeſtata. Imò quodammodo difficilior redderetur ſecunda diſpenſatio, ſimpliciter propoſito defectu, ac ſi non eſſet diminutus, vt ſic dicam, per priorem diſpenſationem, quia de ſe faciliùs eſt ſucceſſiuè, & per partes, defectum tollere quàm totum ſimul. Tum denique quia iuxta hunc ſenſum optima ratio redditur illius deciſionis. Nam irregularitas ex defectu natalium orta reddit perſonam inhabilem ad vnum, & plura beneficia, & ablata reſpectu vnius, non eſt ablata reſpectu plurium, & ideo non explicato hoc defectu, diſpenſatio petita ad plura beneficia meritò cenſetur ſurreptitia. At verò ſi textus ille extendatur ad neceſſitatem exprimendi priorem diſpenſationem, nec ratio textus illi accommodatur, vt oſtendi, nec alia ſatis probabilis adduci poteſt, vt paulò pòſt dicam. Et confirmatur, quia ſi in illo caſu prior diſpenſatio non fuiſſet limitata, & partialis, ſed integra natalium re-

A ſtitutio, tunc ſecunda diſpenſatio eſſet valida, etiamſi obtenta eſſet non expreſſo defectu natalium, nec legitimatione, quia iam prior defectus fuiſſet ſublatus etiam reſpectu plurium beneficiorum, & procederet regula legis 16. ff. de ædilitio edicto, *Quod ita ſanatum eſt, vt in priſtinum ſtatum reſtitueretur, perinde habendum eſt, quaſi nunquam morboſum fuiſſet.* Et ita intellexit textum illum Couarr. in 4. 2. p. cap 8. §. 8. num. 5. verſ. *Couar.* *ſeptimò*, cum Ioan. Andr. & Dominic. in dicto cap. er- *Ioan. And.* go ſignum eſt, ex vi illius ſolùm eſſe neceſſarium de- *Dominic.* clarare defectum, quatenus ablatus non erat. Et hunc ſenſum verum, & legitimum eſſe cenſeo, ideòque ex illo textu non probari illam ſententiam.

Secundò probari ſolet ex dicto cap. penult. de 5.
B præſcrip. vbi dicitur, eſſe ſurreptitium priuilegium amplioris exemptionis, obtentum ſine mentione prioris priuilegij exemptionis magis reſtrictæ, eidem, & in eadem materia, & reſpectu eiuſdem conceſſi; ergo idem cenſendum eſt in diſpenſationibus, quæ verſantur circa idem, quotieſcumque poſterior tollit, ſeu ampliat moderationem prioris. Et videtur ampliare illum textum Panormit. ibi, num. 17. ad *Panorm.* omnia priuilegia etiamſi non attingant ius tertij; de diſpenſationibus autem expreſſè non loquitur: videtur autem eſſe eadem ratio, vt alij ſuprà citati opinantur. At verò Innocent. ibi, num. 4. reſtrictè in- *Innoc.* telligit textum illum in materia, de qua loquitur, ſcilicet, quoties primum priuilegium cedit in præiudicium tertij, & conceſſum eſt cum aliqua limitatio-
C ne moderante præiudicium tertij, & conſeruante aliquod ius, quod illi de iure communi competit. Nam tunc ſi obtineatur ſecundum priuilegium amplians primum, & plus derogans iuri tertij, neceſſarium eſt in ſecundo facere mentionem de primo, ne ſit ſurreptitium. Ita enim textus ille loquitur, & locum habet vbicumque eadem ratio formalis materiæ, ſeu iuſtitiæ verſatur, vt eſſe ſolent materiæ decimarum, beneficiorum, & ſimiles, in quibus ius, vel præiudicium tertij intercedit. Inde autem non poteſt ampliari illa regula ad alias materias nõ ita odioſas, nec cedẽtes in præiudicium tertij, quia cùm ſimus in materia ſtricti iuris, non eſt illa deciſio extendenda, præſertim cùm non ſit eadem ratio in aliis materiis. Et ita ſentit Innoc. vt dixi, & approbant ibidem Cardin. *Innoc.* *Cardin.*
D & Felin. num. 2. & Bald. num. 10. *Bald.*

6\. Et confirmari hoc poteſt ex verbis eiuſdem textus, ibi, *Non obſtante priuilegio Clementis Papæ, per quod priuilegiis ſuorum prædeceſſorum non extitit derogatum, cùm de ipſis nullam fecerit mentionem*, In quibus aduerto, ibi non dici, poſterius priuilegium non faciens mentionem prioris fuiſſe ſimpliciter ſurreptitium, ſed ſolùm quoad hoc, vt non deroget priuilegiis prioribus, quorum mentionem non facit, & ſpecialiter conſeruantibus ius tertij, quod illi iure communi competebat. Vnde meâ ſententiâ ex illo textu ſolùm colligitur quędam regula notanda. Vt enim videbimus infrà tractando de Priuilegiis, controuerſum eſt, an priuilegium deroget iuri communi, cuius mentionem non
E facit per clauſulam, *Non obſtante*, & communior reſolutio eſt, derogare. Ex dicto ergo cap. penult. colligitur regula limitans hanc doctrinam, nimirum, ſi ius commune conſeruatur alicui, ſeu in aliquo, per prius priuilegium illi conceſſum, tunc poſterius priuilegium non derogare iuri communi redacto in formam, & tenorem priuilegij, & rationem reddit Bald. *Bald.* quia ius commune per Principem ſpecialiter conſeruatum fortius eſt, & plus operatur. Et ſine dubio hic eſt caſus proprius illius textus, & ſpecialis eius deciſio; ergo non eſt extendenda ad omnes diſpenſationes abſolutas (vt ſic dicam) id eſt, quæ non verſantur circa ius alterius, nec illi præiudicant.

Denique affertur ratio ad probandam illam ſurre-

ptionem in omni tali diſpenſatione, quia meritò præſumitur, non fuiſſe Principem conceſſurum abſolutam diſpenſationem, vel abundantius priuilegium in eadem re, ſi illi fuiſſet propoſitum, ipſummet, vel prædeceſſorem priùs conceſſiſſe diſpenſationem, cum maiori moderatione, quia tam facilis, & leuis mutatio non debet præſumi de conſtantia Principis. Vnde inferunt, ſi noua ratio, & maior cauſa ad diſpenſandum proponatur, tunc diſpenſationem poſteriorem fore validam, quia tunc ceſſat dicta præſumptio leuis mutationis. Quæ ratio optima eſt, conſiderata vi ſolius rationis propoſitæ, tamen ego non admitterem conſequens in terminis dicti cap. penultim. & ex vi iuris communis. Exiſtimo enim, ſi poſterius priuilegium redundet in præiudicium alterius, etiamſi ex noua cauſa petatur, non derogare priori priuilegio ſpecialiter conſeruanti illud ius tertio, ſi illius non faciat mentionem, idque nõ ex vi illius præſumptionis, ſed ex diſpoſitione illius iuris, quæ, vt exiſtimo, non fundatur in præſumptione, ſed in hoc, quòd priuilegium poſterius non derogat priori priuilegio quatenus ad tertium quouis modo ſpectat, niſi illius mentionem faciat. Quod eſt certum quãdo prius priuilegium fuit directè datum tertio, vt infrà lib. 8. dicam; tamen in illo capite videtur extẽdi, etiam ad priuilegium priùs conceſſum eidem priuilegiario, quatenus per illud ſpecialiter ius tertij reſeruatur. Et hoc verum cenſeo ſecundùm ius canonicum, an verò idem ſit ſecundùm ius ciuile, aliis remitto.

8. Secluſo autem iure poſitiuo illa ratio, & præſumptio videtur non eſſe magni momenti. Quia in primis ſi perſona concedens ſecundam diſpenſationem ſit diuerſa, vt eſt ſucceſſor, non poteſt dici illa leuis mutatio, cùm non ſit idem qui operatur. Quod inde etiam patet, quia ſi in caſu omnino ſimili ſucceſſor aliter diſpenſet cum eadem, vel alia perſona, quàm ſuus prædeceſſor, non poteſt dici, leuiter mutare qualitatem diſpenſationis, ſeu modum diſpenſandi, ſiue ſciat, ſiue ignoret, quid egerit ſuus prædeceſſor; ergo idem erit, etiamſi in eodem caſu, & cum eadem perſona aliter diſpenſet. Deinde idem ferè eſt, quamuis perſona diſpenſantis ſit eadem, quia ſine animi leuitate poteſt contingere, vt in caſu omnino ſimili idem Princeps diſpenſet, vel gratiam faciat, nunc liberaliùs, & poſtea moderatiùs, vel è conuerſo; ergo licèt id faciat cum eadem perſona in diuerſis temporibus, non ideo præſumitur, aut imponitur ei leuis mutatio. Eo vel maximè quòd illa mutatio non eſt in caſu propoſito per reuocationem gratiæ, ſed potiùs per additionem liberalitatis, & benignitatis, quæ ſemper decet Principem intra latitudinem cauſæ ſufficientis, & iuſtæ. Vnde licèt id faciat ex certa ſcientia, non ignorans priorem gratiam limitatam, non ideo iudicabitur leuiter mutare conſilium; ergo inde nulla ſumitur præſumptio, quòd non concederet ſecundam diſpenſationem, ſi prioris facta mentio fuiſſet. Denique ex conceſſis ab aliis auctoribus videtur mihi ſumi efficax argumentum cõtra dictam rationem, & aſſertionem: nam quando prima diſpenſatio poſtulata à Principe, fuit negata, & iterum poſtulata cùm eadem cauſa fuit conceſſa, maior fit mutatio in iudicio, vel voluntate Principis, quàm cùm priùs concedit limitatam, & poſtea amplam diſpenſationem, & nihilominus in priori caſu ſecunda non eſt ſurreptitia, nec ibi admittitur præſumptio, quòd Princeps non eſſet tam leuiter mutandus, ſi prioris denegationis recordaretur; vt ſuprà probatum eſt, & admittit Sanc. ibi citatus cum aliis; ergo multo minùs valet illa præſumptio in præſenti caſu. *Sanc.*

9. *Limitatio cõmunis ſentẽtiæ ſupra propoſitæ.* Quapropter aliter cenſeo eſſe limitandam, & declarandam communem ſententiam in principio huius puncti poſitam. Dico enim, ſolùm habere locum vel in caſibus in iure expreſſis, vel quando neceſſaria eſt commemoratio prioris diſpenſationis, vt Princeps non ignoret totum, & proprium vinculum, ſeu impedimentum, quod aufert: neq; etiam ignoret qualitatem, ſeu quantitatem gratiæ, quam facit per vnam, vel per plures diſpenſationes. Prima pars præcipuè ponitur propter dictum cap. penult. cuius deciſio habet locum in omnibus priuilegiis, vel diſpenſationibus, quarum variatio ſiue per diminutionem, ſiue per augmentum cedit in præiudicium tertij. Nam tunc ſecunda diſpenſatio illam mutationem faciens ſine mentione prioris, quãtum ad id ſurreptitia eſt, ſeu inualida ex vi illius iuris. Quod eſt valde conſentaneum rationi, quia omnis gratia cum præiudicio tertij valde odioſa eſt, & ideo nunquam cenſetur valida, niſi ex ſufficienti notitia Principis procedat. *Omnis gratia cũ præiudicio tertii valde odioſa eſt.* Atque hac ratione qui diſpenſationem habet non ſoluendi decimas ex vinea v. g. ſi deinde obtineat priuilegium non ſoluendi illas ex area, vel fundo, nulla facta mentione prioris, non poterit vti ſecundo priuilegio, quia ſurreptitium eſt; quia cedit in præiudicium tertij, quod Papæ non ſatis fuit illo modo propoſitum, quãuis hic etiam alia ſurreptio intercedat, vt ſtatim explicabitur.

Secunda pars ſumpta eſt ex dicto capite 2. de filiis Presbyter. in 6. nam diſpenſatio ſecunda ibi obtenta ideo ſurreptitia iudicatur, quia non fuit ſufficienter propoſitum iudici totum impedimentum, quod illi obſtare potuiſſet. Et ratio eſt manifeſta, quia tunc voluntas diſpenſantis non potuit extendi ad id, quod latebat; ergo ex ea parte impedimentum manſit integrum, ac ſubinde diſpenſatio effectum habere non potuit. Vnde colligitur, tunc per ſe non eſſe neceſſariam declarationem prioris diſpenſationis, ſi alio modo impedimentum totum ſufficienter referatur, quia tunc ceſſat ratio facta, & textus ille non plus requirit, vt probaui. Interdum verò poterit eſſe neceſſaria expreſſio prioris diſpenſationis, ſi aliter nõ poſſit materia, ſeu vinculum tollendum per ſecundam diſpenſationem ſufficienter explicari, vt ſtatim declarabo. 10.

Dices; ergo ſi in exemplo poſito de priuilegio decimarum aliquis poſtulet ſecundum priuilegium, exprimendo, & quaſi de nouo petendo exemptionem in vinea, & area, vel fundo ſimul, non facta mentione prioris priuilegij, erit validum ſecundum, quia in illo expreſsè proponitur totum vinculum per diſpẽſationem tollendum; ergo illud ſufficiet ſine declaratione prioris petitionis. Reſpondetur negando conſequentiam, tum quia ibi ſurreptio ex alio iure naſcitur, propter præiudicium tertij, vt declaraui, tum etiam quia ibi eſt neceſſaria notitia prioris diſpenſationis, vt qui concedat ſecundam, plenè intelligat nocumentum Eccleſiæ. Nam qui poſtulat exemptionem à ſolutione decimarum ex ſuis poſſeſſionibus, nulla facta mentione prioris priuilegij, tacitè indicat, antea nullas decimas ex illis poſſeſſionibus retinuiſſe, & ita Papa nõ intelligit præcedentem diminutionem fructuum Eccleſiæ, & conſequenter non percipit totum præiudicium eius, ideóque non cenſetur habere voluntatem inferendi illi nouum nocumentum. Quæ ratio optima eſt, & accommodari rectè poteſt ad caſum textus in dicto cap. penult. de præſcrip. ibi enim religioſi, qui priùs fuerant exempti cum quadam moderatione, poſtea obtinuerunt exemptionem ſimpliciter, nulla facta mentione prioris, nec moderationis in ea contentæ, quod totum cedebat in maius præiudicium Epiſcopi, quàm poſſet ex ſimplici poſteriori ſupplicatione intelligi, ideóque meritò ſurreptitia iudicatur, quod magis ex ſequenti puncto declarabitur.

11. Addidi vltimam partem regulæ, quia licèt in dictis iuribus non contineatur expreſſe, neceſſaria ratione col

colligitur: nam ſi Princeps non ſatis intelligat qualitatem, & quantitatem gratiæ, quam confert, non poteſt illam velle; ergo ſi ex taciturnitate prioris diſpenſationis ſequatur illa ignorantia, clara eſt ſurreptio: nam eſt in re valde ſubſtātiali. Declaratur exemplis.

Exemplum de beneficiato valde proprium. Primùm ſit de beneficiato, qui obtinuit diſpenſationem non reſidendi per quinquennium cum perceptione fructuum, qui expleto quinquennio, aliam ſimilem poſtulauit, nulla facta prioris mentione, tunc enim ſecunda diſpenſatio ſurreptitia eſt, vt rectè dixit

Ioan. And. Felin. Ioann. Andr. quem refert, & ſequitur Felin. ſuprà n. x. Quod intelligendum puto quando tempus illud eſt continuum, propter ea, quæ infrà dicam. Poſſet autem ratio ea dictis reddi, quia ibi interuenit præiudicium tertij, quod non ſatis declaratur; tamen optima ratio eſt, quia Papa nunquam concipit, ſe diſpenſare in decennio reſidentiæ, quia concipiendo priùs vnum quinquennium, & poſtea aliud ſine recordatione prioris, nunquam concipit decennium, quod veriſimiliter non conceſſiſſet, ſi intellexiſſet. Sic enim qui furatur per minima, quando peruenit ad vltimū, in quo grauis quantitas conſummatur, ſi illud aduertat, longè grauiùs peccat, quam ſi ignoret; ergo ſignum eſt, illam circunſtantiam multum variare voluntatem. Rectè ergo dicimus tunc eſſe neceſſariam expreſſionem prioris diſpenſationis, vt Princeps intelligat quod concedit, & totam relaxationem, quam in lege facit.

12\. *Exemplum caſtitatis diſpenſandæ.* Secundum exemplum eſſe poteſt, ſi quis habens votum caſtitatis obtineat diſpenſationem ad vnum matrimonium contrahendum, & mortua vxore, iterum petat diſpenſationem ad matrimonium tacita priori; exiſtimo enim poſteriorem eſſe ſurreptitiam, propter rationem proximè factam, quia non poteſt Pontifex concipere quantam relaxationem faciat in illo voto.

Tertium exemplum de vxoricidio. Tertium exemplum ſit, ſi aliquis ſemel obtinuit diſpēſationem ad matrimonium in impedimento vxoricidij cum machinatione, & poſtea iterum ſimile crimen committat, & aliam diſpenſationem de illo petat, non facta mentione prioris. Argumento l. 3. C. de Epiſcopali audient. dicens, *vt remiſſionem veniæ crimina, niſi ſemel commiſſa non habeant*, &c. Ratio ergo eſt, quia ſecundùm crimen eiuſdem rationis præcertim adeò graue commiſſum poſt remiſſionem primi magis pœnam meretur, & difficiliùs remiſſibile eſt. Ita ergo in præſenti ſecunda diſpenſatio eſt longè difficilior in ſecundo crimine poſt diſpenſationem in primo crimine, & ideò neque grauitas impedimenti, neque gratia, quæ conceditur, ſufficienter concipitur ſine expreſſione prioris diſpenſationis, & ideò meritò poſterior ſurreptitia iudicatur; vt bene notauit

Sanc. Sanci. ſupra num. 20. & ſumitur ex auctoribus, quos citaui.

13\. *Quando declaratio prioris diſpenſationis non ſit neceſſaria.* Ex his ergo videtur ſatis declarata, & probata tota aſſertio, & regula poſita. Vbicunque autem non interceſſerit aliqua circunſtantia ex dictis, ſeu ſimilis connexio inter poſteriorem diſpenſationem cum priori, non erit neceſſarium priorem exprimere, vt poſterior valida ſit: Et hoc modo intelligo

Panorm. Panormit. in dicto cap. penult. n. 13. dicentem, *Quoties conceditur priuilegium ſuper ſeparatis, vel ſuper eiſdem, vel quaſi ſuper executione primæ gratiæ, non eſſe neceſſariū, vt de prima fiat mentio*: nam illa particula, *vel ſuper eiſdem*, vt non repugnet aliis dictis eiuſdem auctoris, ita intelligi debet, vt per ſe loquendo, non ſit neceſſarium, priorem diſpenſationem exprimere, propter ſolam pluralitatem diſpenſationum, etiamſi circa idem verſentur, ſed ſolùm in caſibus in iure expreſſis, vel quando aliunde non poteſt ſatis explicari grauitas rei, cuius diſpenſatio poſtulatur, niſi priorem diſpenſationem

Panorm. Innoc. commemorando. Et ita exponit Panormitan. Innocentium, & alios; ita ergo intelligenda erit prior ſententia, vt vera ſit. Ratio autem nō eſt alia, niſi quæ inſinuatur ab eodem Panormitano, & quam ſæpe tetigimus, ſcilicet, quòd nullum ſit ius requirens per ſe hanc conditionem ad valorem ſecundæ diſpenſationis, etiam circa eandem rem, neque eſt ratio, quæ illam probet, niſi quando occurrunt aliæ circunſtantiæ explicatæ, vt ſatis oſtenſum eſt: magis autem declarabitur, aliqua exempla, & quaſi corollaria aſſerendo.

14\. *Cum quis ob dubium, vel ſcrupulum prioris diſpenſationis petat ſecundam non eſt prioris mentio neceſſaria.* Primum ſit, quando aliquis propter ſcrupulum, vel dubium prioris diſpenſationis petit aliam de eadem lege, impedimento, defectu, aut voto, & illam obtineret æqualem quoad gratiam, certiorem verò quoad circunſtantias. Exiſtimo enim ſecundam eſſe validam, etiamſi non declaretur, peti propter dubium prioris diſpenſationis, neque huius fiat mentio, ſed abſolutè proponatur gratia, ſeu relaxatio vinculi, quę poſtulatur, & vera, ac legitima cauſa diſpenſationis. Ratio eſt, quia cōtra nullum ius poſitiuum eſt, nec in ſe continet taciturnitatem, quæ veriſimiliter reddat inuoluntariam poſteriorem diſpenſationem, neque ingerit deceptionem, vel ignorantiam relinquit, quæ faciat ad cauſam. Et hoc modo poſſet intelligi, quod deciſio Rotæ ſuprà citata dicit, quando poſterior diſpenſatio ad vnum, & eundem finem tendit cum prima, non eſſe neceſſarium, facere iſtius mentionem, & reddit rationem, quia tunc vna diſpenſatio ſufficit, vtique obtenta cum ſufficienti rei, & cauſæ declaratione, & cognitione. Et ideo etiam non eſt inconueniens, tunc vtramque diſpenſationem manere validam, quia quando ſecundum priuilegium petitur ad corroborationem primi, vtrumque valet, vt dixit

Innoc. Bald. Innoc. in dicto cap. penult. nu. 5. & ſequitur Bald. ibi nu. 53. nam effectus vtriuſque ſimul ſumpti non excedit intentionem concedentis.

15\. *Diſpenſatio ſuper irregularitate quādo valet.* Secundum exemplum eſſe poteſt de diſpenſatione ſecunda petita ad extenſionem, ſeu ampliationem primæ ſine præiudicio tertij, & explicando totum vinculum diſſoluendum cum toto effectu deſiderato: tūc enim nulla ſurreptio committitur, propter idem fundamentum. Vt v. g. ſi irregularis petat diſpenſationem ad ordines minores recipiendos, & ea obtenta antequam illa vtatur, petat aliam ad omnes ordines, eandem irregularitatem declarando, non verò primam diſpenſationem, nihilominus valida erit ſecunda, quia neque agit contra aliquod ius, neque aliquid occultat, quod veriſimiliter poſſet voluntatem Pontificis mutare, aut impedire. Quòd ſi ille iam eſſet vſus priori diſpenſatione, & poſtea poſtularet ſecundam ad ordines tantum ſacros, multò magis valeret, quia explicando irregularitatem, neceſſariò ſupponit, iam eſſe diſpenſatum ad ordines minores. Similiter ſi ille irregularis diſpenſatus ad omnes ordines poſtea petat diſpenſationem in interſtitiis v. g. nulla facta mentione prioris, credo ſecundam eſſe validam, etiamſi non declaret defectum irregularitatis, quia ille iā eſt ſublatus per diſpenſationem, & per ſe non refert ad interſtitia, nec difficiliorem reddit illorū diſpenſationem, & idem eſt in ſimilibus.

16\. *Aliud exemplum de voto caſtitatis.* Simile videtur eſſe in diſpenſatione voti, v. g. caſtitatis, ſi poſt primam diſpenſationem datam cum aliquo onere, & commutatione, petatur ſecunda ad maiorem remiſſionem obtinendam, nulla facta mentione primæ, ſed petendo puram diſpenſationem voti caſtitatis, videtur enim ex dictis ſequi ſecundam diſpenſationem fore validam. Aliqui verò hoc non admittunt, niſi cum duplici diſtinctione. Solet enim ex ſtylo curiæ communiter concedi talis diſpenſatio cū quibuſdam limitationibus ordinariis, & ſolitis. Quādo ergo prior diſpenſatio fuit tantùm huiuſmodi, dicunt poſteriorem eſſe validam, nō obſtante taciturnitate prioris, quia cū illa limitatio ſoleat iure ordinario

 poni,

poni, & Pontifex in poſteriori diſpenſatione illam prætermittat, ſignum eſt, ea voluntate, & non ex aliqua ignorantia eam omittere, cùm ſtylus curiæ ipſum non lateat. Si autem prior diſpenſatio cũ maiori moderatione data eſt, additur altera diſtinctio. Nam ſi poſterior petatur, propoſita noua, & maiori cauſa, dicunt eſſe validam, non obſtãte prædicta taciturnitate, quia maior cauſa tollit omnem fraudem. At verò ſi poſterior obtineatur ex eadem cauſa, & tacita priori diſpenſatione, dicunt, eſſe nullam propter fraudem Pontifici factam. Ego verò in hoc præciſè, quòd prior taceatur, nullã fraudem inuenio, quandoquidem totum votum auferẽdum proponitur, & Pontifex ignorare non poteſt, peti putam diſpenſationem ſine limitationibus ſolitis, & inſolitis, & ideò ex hoc capite non video ſurreptionem, aut nullitatem. Aliunde tamen dubito de hac diſpenſatione, quia non videtur continere veritatem in proponendo vinculo, quod per diſpenſationem auferendum eſt, quia per priorem diſpenſationem ſublatum fuit votum; ergo iam falsò petitur diſpenſatio in voto, quod non ſubſiſtit, & quãuis fuerit commutatum in alia onera, iam illa obligatio non pertinet ad votum caſtitatis, ſed ad aliud votum diſtinctum quoad materiam.

17. *In quibus caſibus diſpenſatio voti commutati valida ſit.* Dico ergo in multis caſibus etiam ex hoc titulo diſpenſationem illam eſſe validam. Primò, quando prima diſpenſatio ſimpliciter non abſtulit votum, ſed tantùm ad determinatum vſum, vt ad primum matrimonium, vel ad petendum debitum durante matrimonio. Nam tũc vera eſt narratio, cùm votum maneat. Secundò, ſi prima diſpenſatio non fuit acceptata, licèt data eſſet ad tollendum ſimpliciter votum cum commutatione, quia non habuit effectum propter non acceptationem, ſeu renunciationem. Et idem erit, quoties per ignorantiam, vel alia via impeditur effectus prioris diſpenſationis, & à fortiori ſi prior fuit inualida, quia *non præſtat impedimentum, quod de iure non ſortitur effectum*, vt dicitur de regul. iur. in 6. cap. 52. At verò ſi prior diſpenſatio fuit acceptata, & ſimpliciter abſtulit votum, quamuis reliquerit obligationem ad ieiunia, vel alia pia opera, valde probabile videtur, non poſſe peti ſecundam diſpenſationem de voto caſtitatis, vt nondum diſpenſato. Primò propter rationem factam. Nam licèt reſponderi poſſit, peti diſpenſationem de voto emiſſo, & ita eſſe veram narrationem, nihilominùs moraliter intelligitur peti de voto permanente. Secundò, quia aliàs non proponitur ſpecificè vinculum auferendum, ſcilicet, obligationem ad talia opera pia, quæ licèt remotè duxerit originem à voto caſtitatis, & fortaſſe ſit minor, nihilominùs eſt diuerſa, & ideò neceſſe eſt ſpecificè cognoſci, vt per diſpenſationem auferatur. Tertiò, quia in ſecũda diſpenſatione, neceſſarium erit proponere cauſam proportionatam obligationi, & materiæ ſubſtitutæ loco voti caſtitatis. Neque enim ſufficiet proponere maiorem cauſam, quæ difficiliorem, vel periculoſiorem reddat obligationem caſtitatis, quia iam tunc hæc cauſa eſt impertinens; ergo ſignum eſt, ſecundam diſpenſationem debere cadere ſpecificè in aliam obligationem, quæ ſatis explicari non poteſt, niſi facta mentione prioris diſpenſationis, & ideò in illo caſu probabiliùs cenſeo eſſe neceſſariam.

18 Vltimum exemplum eſſe poteſt, quoties duæ diſpenſationes verſantur circa eandem legem, quaſi ſecundùm diuerſas partes, quarum vna non vnitur alteri, nec cedit in præiudicium tertij. Tunc enim valida erit poſterior diſpenſatio ſine mentione primæ, quia nullam habet ſpeciem ſurreptionis iuxta doctrinam datam. *Exemplũ de ieiunio Quadrageſimæ.* Exempla eſſe poſſunt, primò in diſpenſationibus circa ieiunia: nam ſi quis diſpenſationem obtinuit ad comedendum cibos prohibitos in vna Quadrageſima, vt ſimilem in alia validè obtineat, non oportet facere mentionem prioris, quia licèt verſentur circa eandem legem, materiæ non vniuntur inter ſe, neque vna aggrauat aliam, & vnaquæque poteſt habere ſuam propriam cauſam. Secundò idem eſt in diſpenſationibus circa præceptum laborandi in die feſto, vel non recitandi, & ſimilibus. Imò etiam in exemplo ſuprà poſito de diſpenſatione ſoluendi pro aliquo tempore: nam ſi diuerſis temporibus, & non continuis occurrat neceſſitas ſimilis diſpenſationis, non oportebit ſemper in poſteriori facere mentionem prioris, quia hoc & præter hominum conſuetudinem eſſe videtur, & eſt magnum grauamen, quod ſine iure, aut euidenti ratione imponendum non eſt. Ibi autem ceſſat ratio ſuprà facta, quia ibi vnum tempus non coniungitur alteri, neque fit quaſi continuatio ſurreptitia eiuſdem diſpenſationis, ſed ſunt omnino diuerſæ, quarum vna non fit grauior, aut difficilior ratione alterius; ergo vtraque eſt valida licèt in neutra fiat alterius mentio.

Denique idem eſt in lege v. g. prohibente matrimonium inter conſanguineos: nam licèt quis obtineat vnam diſpenſationem cum vna cognata, & illa mortua, ſecundam petat pro alia in eodem, vel diuerſo gradu coniuncta, valida erit ſecunda, licèt obtineatur ſine mentione primæ, quia ſunt de rebus diſtinctis, & vna non habet connexionem cum alia, neque aggrauat illam, aut difficiliorem reddit, & vnaquæque poteſt habere propriam cauſam ſufficientem, non obſtante alia, & independenter ab illa. Vnde ſequi videtur, idem eſſe dicendum, etiamſi talis perſona non fuerit vſa priori diſpenſatione quacunque ex cauſa, & petat ſecundam, non facta mentione prioris. Nam eædem rationes procedunt, vt hæc poſterior ſit valida. Et ita fatetur Sanc. dicta diſp. 21. n. 13. *Sanc.* 19.
Sed obſtare videtur, quia ſequitur, talem perſonam habere ſimul duas diſpenſationes validas, per quas poſſit eligere, & ducere quam maluerit ex illis duabus cognatis, quia prima diſpenſatio valida fuit, & non poteſt elidi, vel irritari per ſecundam. Conſequens autem videtur abſurdum, quia eſt præter ſcientiam, & conſequenter præter intentionem concedentis; ergo talis facultas, & diſpenſatio non poteſt eſſe valida.

Reſponderi poteſt negando ſequelam, quia qui petit ſecundam, eo ipſo renũciat primę, ideóque obtenta ſecunda euaneſcit prima. Et ita ſenſit idem author ſuprà n. 29. Sed non caret difficultate reſponſio, primò, quia etiamſi demus, ex parte petentis ſecundam diſpenſationem, renunciari primæ: nihilominùs Papa non poteſt illam renũciationem acceptare, cùm illius cognitionem non recipiat. At renunciatio non acceptata non habet ſuum effectum; ergo ex hoc capite non euaneſcit prima diſpenſatio. Deinde aut agimus de renunciatione præſumpta, aut vera: prior non ſufficit, vt in conſcientia habeat effectum, vt conſtat; poſterior autem non ſemper inuenitur, poteſt enim quis petere ſecundam diſpenſationem, non intendens renunciare primæ: ergo tunc non eſt cur excludatur per ſecundam: ergo ambæ ſimul manebunt. Nam licèt nõ poſſint ſimul mandari executioni, ſatis eſt, quòd in vſu earum poſſit eſſe optio, vt poſſint eſſe ſimul. Item ſatis eſt, quod ſucceſſiuè poſſit vtraque habere ſuum vſum. Imò hinc fieri videtur, nec præſumptam renunciationem ibi interuenire; ſicut habens diſpenſationem ad contrahendum cum conſanguinea, licèt ducat extraneam, non cenſetur renunciare diſpenſationi, quia poteſt poſt viduitatem illa vti: ergo ſimiliter in præſenti. 20.

Propter quod probabilius cenſeo, in illo caſu poſteriorem diſpenſationem eſſe ſurreptitiam, & neceſſarium eſſe exprimere priorem diſpenſationem, vt vel 21.

Ponti

Pontifex eius renunciationem acceptet, vel illam irritet, vel vtramque ſimul validam eſſe cócedat. Alioqui enim veriſſimum cenſeo, ſine ſcientia & conſenſu Pontificis non poſſe illas duas diſpenſationes validas ſimul permanere, quia eſt indulgentia quædam nimis extraordinaria, & parum rationi cóſentanea, & longe veriſimilius eſt, non fuiſſe Pontificem eam conceſſurum, ſi proponeretur. Deinde etiam etiam cenſeo, vnam illarum diſpenſationum non expellere aliam quaſi per repugnantiam formalem: quia illam re vera non habent, vt probat ratio facta; imò poſſet Pontifex vtramque ſimul concedere ſi vellet. Tertiò exiſtimo primam non excludi per renunciationem ſine animo renunciandi, quia eſt repugnantia, & tamen etiam túc non erunt ambæ ſimul validæ; ergo oportet, vt ſecunda ſit nulla. Præterea etiamſi adſit animus renunciandi, cenſeo non habere effectum ex defectu acceptationis, nec enim dici poteſt, Pontificem, concedendo ſecundam, acceptare renunciationé primæ, quia ab illo non petitur ſecunda, vt ſecunda, cum non habeat notitiam, vel memoriam primæ, ergo talis petitio diſpenſationis abſolute non eſt ſignum externũ alicuius renunciationis; ergo nec conceſſio Papæ poteſt habere vim acceptationis; ergo vt duæ illæ diſpenſationes ſimul non maneant, neceſſarium omninò eſt, poſteriorem eſſe inualidam: non enim inuenitur modus, quo excludatur prima, quæ ſemel valida fuit, & aliunde non fuit extincta. Ratio autem ſubreptionis eſt clara ex principiis à nobis poſitis, quia tunc ſecunda diſpéſatio coniungitur primæ, & ex vtraque ſimul reſultat vna gratia exorbitãs, quæ non cadit ſub intentionem Pontificis, & ideò ad valorem ſecúdæ neceſſarium eſt exprimere priorem, quo illud incommodum vitetur. Et ideò non eſt ſimile, quando prior diſpenſatio ſuum vſum habuit, per quẽ extincta eſt: nam tunc non coniunguntur diſpenſationes, ſed quælibet eſt vnica pro ſuo tempore. Eſſet autem ſimile, ſi abſque vſu prior diſpenſatio fuiſſet extincta per morté alterius partis, vel aliud impedimentum perpetuum: nam tunc ex defectu obiecti euaneſceret prima diſpenſatio, & ideò eſt impertinens eius memoria, atque ita formaliter procedit doctrina data, quæ ad ſimiles caſus cum proportione applicanda eſt.

CAPVT XXIV.

An diſpenſatio in vno vinculo, tacitis aliis obtenta, ſurreptitia, & nulla ſit.

1. *Sanchez.* HÆc quæſtio tractatur optimé circa impedimenta matrimonij à Patre Thoma Sanc. in dicto libr. 8. diſputat. 23. habet autem locum cum proportione in aliis diſpenſationibus & legibus, & ideò breuiter expedienda eſt. Duæ ergo ſunt opiniones, prima ſimpliciter affirmat, talem diſpenſationem eſſe validam, quãtùm ad effectum, ad quem impetratur, vt ſi quis habés duas irregularitates ad ordines, petat diſpenſationem vnius, v.g. illegitimatis, tacita bigamiã, conceſſa diſpenſatione tolletur impedimẽtum illegitimitatis, manebit tamen aliud, ratione cuius nõ ſufficiet illa diſpenſatio, niſi addatur alia de altera irregularitate, & ſimile exemplum facile poteſt poni in ma-
Nauar. trimonio. Ita tenet Nauar. cóſ. 6. de reſcript. & conſ. 7. & 8 de conſang. & affinit. & ſæpe alias in ſuis conſiliis, quem ſequuti ſunt multi moderni, quos ſupra re-
Sanc. Ioan. And. fert Sanc. num. 1. Ex antiquis verò ſolùm refert Ioannem Andr. in arbore affinitatis. §. 2. n. 5. in tom. 9. tract. nu. 5. dicentem, qui habet ſimul impedimentum affinitatis, & publicæ honeſtatis, ſi petat diſpenſationem primi, tacito ſecundo, illud tolli, iſto manente. Fundamentum eſt, quia poteſt tolli vnum impedimentũ ſine alio, ſicut & poteſt eſſe: ergo ex hac parte nõ repugnat, talem diſpenſationem eſſe validam, & habere ſuum effectum. Nec ratione ſubreptionis, quia nulla eſt lex, quæ præcipiat expreſſionem plurium defectuum, vt tollatur vnum. Nec ex natura rei eſt neceſſarium, quia vt Princeps habeat iuſtam, & efficacem voluntatem tollendi aliquem defectum, vel vinculum, ſatis eſt, vt illud perfecte narretur cum cauſa ſufficiente ad diſpéſationem: hoc autem totum ſufficienter narrari poteſt, explicando vnum impedimentum ſine aliis. Et addit Nauar. ita obſeruari ex ſtylo curiæ.

Secunda ſententia vniuerſaliter affirmat, eſſe irritam, & ſurreptitiam diſpenſationé vnius impedimenti, quando occultantur alia, quæ erant coniuncta cum illo. Hanc opinionem cenſet eſſe lóge probabiliorem 2.
Sanc. Sanc. ſupra num. 1. citatis multis authoribus loquentibus, circa impedimenta matrimonij. Frequenter enim dicunt Doctores, non valere diſpenſationem in
Panorm. vno impedimento, tacito alio, vt patet ex Panormitan. in cap. *non debet*, de conſanguinit. & alii ibi. numer. 12.
Gabr. Couar. quem multi Summiſtæ imitantur, & Supplement. Gabriel. in 4. d. 41. artic. 3. dub. 7. & in ſimili Couar. in 4. 2. part. cap. 6. §. 4. num. 11. Poſſunt autem hi authores exponi, vt intelligant non valere, id eſt non ſufficere, ſeu non valere ad matrimonium contrahendum: an verò valeat ad vnum impedimentum tollendum, non definire. Sed eſt difficilis, & dura expoſitio, quia non dicunt, non valere matrimonium, ſed non valere diſpenſationem, & Couar. dicit, eſſe irritam. Denique multi alij authores in propriis terminis dicunt, talem diſpenſationem eſſe ſurreptitiam. Fundamentum huius ſententiæ reducitur ad principium poſitum, vt diſpenſatio legitimé obtineatur neceſſarium eſſe proponi Pontifici totum vinculum diſſoluendum ſecundùm totam grauitatem, quæ intrinſece poteſt diſpenſationem difficiliorem reddere: vnum autem impedimentum cenſetur moraliter habere maiorem grauitatem in illo genere, quando eſt coniunctum aliis, quam ſolitarie ſumptum, ergo. Minor probatur ſolet primò ex cap. *ex tenore*, de autho. it. & vſu pallij. quod allegat Panormitan. ſed iudicio meo nihil, vel parum probat. Item citatur cap. *Paſtoralis*, de priuileg. quod nihil etiam iuuat, nec plus valet caput, *poſtulaſti*, de reſcriptis. quod Couarr. allegat:
Couar. nam regula ibi conſtituta in beneficiis, non habet locum in diſpenſationibus, vt ſuprà notatum eſt cum
Panorm. Panormitan. in cap. penult. de præſcriptionibus. Denique allegatur cap. 1 de treug. & pace, quoniam ibi dicitur *funiculus triplex difficile rumpitur*. Reſponderi autem poteſt, in præſenti etiam cumulum impedimentorum difficilius tolli, quia vel requirit vnam diſpenſationem difficiliorem, vel cumulum diſpẽſationum. Ratione igitur probatur illa minor, quia impedimenta ſimul iuncta ſine dubio reddunt perſonam minùs dignam diſpenſatione, etiam in ſingulis, vnde etiam ſimul propoſita magis auertunt animum Principis ad concedendum tale matrimonium, vel habilitandam talem perſonam, vt experientia ipſa docet, & per ſe videtur prudentiæ conſentaneum. Vnde in remiſſione pœnarum, cùm in aliqua perſona plura ſunt atrociora delicta, ſingula difficiliùs remittuntur in humano iudicio. Confirmatur, quia aliàs aperitur via fraudibus, obtinendo per plures diſpenſationes, quod ſæpiſſime Pontifex, re tota intellecta, per vnam non concederet.

Inter has ſententias hæc poſterior ſecurior eſt. Et in materia ſaltem matrimonij eſt practicé probabilior, & ſeruanda, tum propter conſenſum plurium auctorum, tam ex antiquis, quam ex modernis, tum propter praxim Romanam, quæ hoc obſeruat, exceptis quibuſdam caſibus occultis, vt Sancius notat, quæ exceptio potiùs firmat regulam in contrarium. Tum præterea propter periculum, quod eſt in efficiendo 3. *Probabilior posterior ſententia, & ſecurior.*

matri-

matrimonio nullo, ratione diſpenſationis malè impetratæ. Deniq; quia talis diſpenſatio directè videtur peti, & concedi ad cõtrahendum matrimonium, & ideò intentio diſpenſantis non videtur eſſe tantum tollere vnum, vel aliud impedimentum, ſed ſimpliciter habilitare perſonam. Quapropter ſi narratio ad hoc non ſufficiat, tota diſpenſatio cẽſetur irrita ex mente concedentis; eſſẽtque hoc lõgè certius ſi Pontifex directè interrogaret, an talis perſona haberet aliud impedimentum. Nam per hoc magis oſtenderet animum non aliter diſpenſandi, & ideò qui habens plura impedimenta, illa negaret, nihil obtineret propter grauem deceptionem contra intentionem Pontificis ſatis inſinuatam per dictam interrogationem. Vſus autem non habet, vt talis interrogatio fiat, & ideò res eſt minùs certa. Nihilominùs tamen ipſemet vſus non faciendi ſimilem interrogationem indicat, Pontificem ſimpliciter accipere verba talium ſupplicationum, & intelligere perſonam non habere aliud impedimentum ad matrimonium, niſi quod proponitur, & ideò qui vnũ proponit, & aliud tacet, virtualiter illud negat, & Pontificem decipit. Ac denique experientia etiam oſtendit, longè aliter, & cum maiori onere, vel grauamine dari diſpenſationem, quando plura impedimenta concurrunt, & ſæpe propter eam cauſam negari; ſignum ergo eſt, nolle Pontificem diſpenſare in ſingulis impedimentis, niſi omnia, quę ſimul ſunt, ſimul proponantur. Et præter experientiam poteſt alia ratio reddi, quam in puncto ſequenti commodiùs explicabo.

4. Hæc autem regula non videtur poſſe tam generaliter conſtitui de omnibus aliis diſpenſationibus, & vinculis. Nam in primis de diſpenſatione voti caſtitatis rectè docet Sanci. ſuprà n. 4. ſi priùs petatur diſpenſatio eius, quàm alterius impedimenti, v.g. cõſanguinitatis, validam fore, etiamſi ſolum illud ſine alio impedimento proponatur. Quod ego intelligo eſſe verum, etiamſi habens tale votum habeat intentionem ducendi conſanguineam, obtinendo poſtea aliam diſpenſationem, quia hoc accidentarium eſt, & diſpenſatio voti per ſe non ordinatur ad tale matrimonium, ſed generaliter, vt liceat vſus coniugalis, quem votum caſtitatis impediebat. Tunc autem non immeritò dubitari poteſt, an quando vlteriùs proceditur ad petendam diſpenſationem impedimenti conſanguinitatis, neceſſarium ſit, prioris diſpenſationis mentionem facere. Nam licèt immediatè ſint circa diuerſa, re vera ordinantur ad eundem finem, & ex vtraque reſultat quædam maior conceſſio, quàm fortaſſe concederetur, ſi de vtroque impedimento ſimul fuiſſet aliquando facta mentio. Item quia videtur inconueniens admittere, poſſe illam perſonam habilitari ad matrimonium cum conſanguinea per plures diſpenſationes incipiendo à diſpenſatione voti, & non incipiendo à diſpenſatione conſanguinitatis, cùm ex parte Pontificis nulla ſit ratio præſumendi magis inuoluntarium in vno caſu, quàm in alio; eſt ergo hoc valde probabile, & accommodatum ad impediendas fraudes.

Sanci.

5. Nihilominùs tamen ſi re vera detur ſufficiens cauſa diſpenſationis voti, independens à matrimonio cum tali conſanguinea, rectè poterit obtineri diſpenſatio de ſolo voto, vt dixi, & poſtea etiam ad obtinendam diſpenſationem circa conſanguinitatem, non oportebit prioris mentionem facere, quia iam impedimentum voti non exiſtit, ſed legitimè fuit ſublatum abſolutè, & ſine ordine ad matrimonium, quantum eſt ex ſe, & ex vi cauſæ: intentio autem operantis eſt per accidens, & non mutat diſpenſationis naturam. Neque eſt inconueniens, vt aliqua certo ordine licitè fiant, quæ commutato ordine debitè fieri non poſſunt; id enim ſæpe contingit, vt alio exemplo ſtatim declarabo, & ratio eſt, quia ordo agendi ſæpe ſpectat ad honeſtatem, propter diuerſam depẽdentiam vnius rei ab alia. Et ideò etiam dixi, neceſſarium eſſe, vt cauſa diſpenſationis voti non pendeat ex matrimonio cum tali perſona: nam ſi pendeat, neceſſarium erit, omne aliud impedimentum matrimonij cum eadem perſona explicare, quia nõ poteſt aliter iudicium ferri de tali cauſa, & quia tunc vnum impedimentum colligatur cum alio, in ordine ad diſpenſationem.

Quomodo detur diſpẽſatio voti in ordine ad matrimoniũ tacito impedimento cõſanguinitatis.

6. Quod autem dixi de voto caſtitatis, eandem rationem habet in voto religionis, & ideò eadem doctrina ad illud applicanda eſt. Imò, licèt eadem perſona vtrumque votum habeat, poterit validas diſpenſationes vtriuſque obtinere, non facta mentione aliorum impedimentorum matrimonij, quia neutra ex illis diſpenſationibus, neq; vtraque ſimul dicit habitudinẽ ad matrimonium cum impedimento contrahendum. De ipſis autem votis, quando ſunt ſimul, meritò dubitari poteſt, an ad obtinendam diſpenſationem alterius, debeat alterum narrari, & è conuerſo. Hinc enim videtur, id non eſſe neceſſarium, quia ſunt vincula omninò diſtincta, & inter ſe non colligata: nam vnum obligat ad caſtitatem ſeruandam, & non aliud, & hoc obligat ad religionis ingreſſum, ad quod non obligat alterum. Inde verò apparet contrarium, tum quia non videntur illa vincula minùs inter ſe connexa in ordine ad ſtatũ, ſeu viam perfectionis, quàm duo impedimenta matrimonij in ordine ad illud, tum etiã, quia vnum videtur difficiliorem reddere diſpenſationem alterius, & è conuerſo.

7. Breuiter mihi videtur, in eo caſu validam fore diſpenſationem voti religionis, ſi ab eo inchoetur, nulla etiam facta mentione alterius. Moueor ex prioribus rationibus, & quia votum caſtitatis faciliorem potius, quàm magis difficilem facere poteſt diſpenſationem voti religionis: nam facilius diſpenſari ſolet cum eo, qui perpetuam caſtitatem eſt conſeruaturus, quia in hoc aliquam participationem religionis retinet. E conuerſo autem votum religionis non eſt connexum cum voto caſtitatis, niſi tãquam addens habitudinem ad maiorem perfectionem, quæ tota ſufficienter explicatur ſine alio voto. Et præterea poteſt per ſe dari cauſa ſufficiens ad tollendum votũ religionis, relicto alio; tunc ergo rectè poterit poſtulari pura eius diſpenſatio, ſine mẽtione alterius voti. Secus verò eſſet, ſi cauſa honeſtans diſpenſationem voti religionis ſumeretur ex ordine ad matrimonium contrahendum, etiam in generali: nam tunc oporteret votum caſtitatis explicare, quatenus impedimentum eſt ad quodlibet matrimonium contrahendum.

Obligatus votis caſtitatis & religionis poteſt ab vno vinculo liberari tacito alio.

8. At verò è contrario, ſi diſpenſatio inchoetur à voto caſtitatis, neceſſarium ſemper exiſtimo, ſimul explicare votum religionis, propter rationes poſteriori loco factas. Habenti enim votum religionis, irrationabilis planè videtur liberatio ab obligatione caſtitatis, cùm nec ad matrimonium contrahendum illi ſufficiat, neque etiam liberet à vinculo religionis, & quia maximè decet, vt qui religionis obligationem habet, caſtitatem interim ſeruet. Propter quæ non eſt veriſimile, Pontificem fuiſſe conceſſurum talem diſpenſationem ſolam, ſi alterius voti conſcius fuiſſet. Accedit, quòd non videtur poſſe dari cauſa iuſta ad diſpenſandum in voto caſtitatis cum eo, qui ligatus eſt voto religionis, tum quia votum religionis etiam obligat ad non nubendum, & licet non obliget ſtatim ad caſtitatem, obligat ad promittendam illam, tum etiam, quia talis perſona, licèt difficultatem habeat in ſeruanda continentia, non poteſt illi ſuccurrere per matrimonium, ratione alterius voti, & ſic uſo hoc medio, tenetur abſolutè vincere illam; ergo tunc cauſa eſt inſufficiens, & irrationabilis ad talem diſpenſationem. Et quoad hoc bene æquiparantur hæc duo vincula cum aliis impedimentis matrimonij.

Si diſpẽſatio inchoetur à voto caſtitatis, Religionis votum explicãdum eſt.

Et

9. Et ſimiliter poteſt hæc ratio ad ea, quæ diximus de matrimonio, adaptari: nam cùm quodlibet impedimentum impediat totum matrimonium, de ſe inutilis, & irrationabilis eſt diſpenſatio vnius ſine aliis; non enim poteſt deſeruire, niſi fortaſſe ad decipiendum diſpenſatorem, vt per partes faciat quod fortè ſimul non faceret, ſi totum cognoſceret, & ideo ſemper talis diſpenſatio meritò iudicatur extra intentionem diſpenſantis. Et præterea non videtur poſſe habere cauſam legitimam, vel non poſſe ferri de illa legitimum iudicium ſine cognitione aliorum impedimentorum, quia talis cauſa ſumi debet ex neceſſitate, vel vtilitate talis matrimonij, de quo iudicari non poteſt, non cognitis omnibus impedimentis eius. Et hæc ratio videtur mihi ſatis efficax, & notanda.

10. *In diſpenſationibus a pœnis à caſtitate, & religione quid dicendum.* In diſpenſationibus autem irregularitatum, & aliarum inhabilitatum, ac pœnarum, exiſtimo non habere locum rationem iſtam, neque regulariter doctrinam datam, ſed potiùs, per ſe loquendo, vnam irregularitatem poſſe tolli ſine alia, præſertim quando illæ irregularitates ſunt omnino diſparatæ, & vna aliam non aggrauat. Vt ver. gr. eſſe illegitimum, & caſu hominem occidiſſe, & ſimiles. Et quoad hoc videntur mihi efficaces rationes Nauarri *Nauar.* in conſ. 1. de conſtit. quæſt. 19. nam licèt de impedimentis matrimonij tractet, rationes ſunt generales. Præcipua eſt, quia inter has irregularitates, & pœnas non eſt connexio, nec taciturnitas vnius aliquid confert ad diſpenſationem alterius, niſi quatenus tollit aliquam maiorem difficultatem, quam fortaſſe haberet Princeps in diſpenſando, ſi omnes cognoſceret: hoc autem non ſufficit ad ſurreptionem, niſi vel ius aliquod cogat, vel aliæ circunſtantiæ, & rationes concurrant, vt dixi in libro 6. de voto, capite vltim. & affirmat Nauar. cum Rota, Ægidio, & Felin. *Nauar. Rota. Ægid. Felin.* Hic autem nullum eſt ius, nec oſtendi poteſt. Quod enim quidam dicunt, hoc contineri in iure, quia ius præcipit explicare omnem veritatem conferentem ad diſpenſationem, friuolum eſt, & principium petit; nam hoc eſt, quod inquirimus, an cognitio alterius irregularitatis, vel inhabilitatis, aut criminis ſit intrinſeca diſpenſationi, quæ circa aliud crimen, vel irregularitatem verſatur. Hoc autem ex iure probari non poteſt; ergo verum eſt hanc ſurreptionem non fundari in iure.

11. Altera verò pars de ratione probatur, quia multitudo irregularitatum, vel ſimilium vinculorum ad ſummum reddit perſonam magis inhabilem (vt ſic dicam) extenſiuè, & minus dignam quocumque beneficio; hoc autem non ſatis eſt ad ſurreptionem. Et rationes omnes in contrarium, quæ ſolùm fundantur in ſola hac indignitate, & quaſi reſiſtentia ex parte perſonæ, re vera ſunt inefficaces, quia cum illa ſtat, quòd diſpenſatio fiat cum plena voluntate, & cum cognitione omnium, quæ ad valorem actus neceſſaria ſunt. Et patet à ſimili: nam qui plures habet excommunicationes, minùs dignus eſt quacumque abſolutione, & tamen ſi impetret abſolutionem vnius tacita altera, valebit, vt eſt certum apud omnes, quia nullo iure plus poſtulatur. At nec in irregularitatib. poſtulatur. Item qui plura habet crimina, minùs dignus eſt beneficio, & ſi eſſent cognita, difficiliùs illud obtineret, vel fortè non obtineret, & nihilominus collatio eſt valida, ſecluſo alio maiori impedimento. Item qui propter diſtincta crimina obnoxius eſt multis pœnis, minùs dignus eſt cuiuſlibet remiſſione, & difficiliùs illam obtineret, ſi omnia ſimul remittenda proponeret, & nihilominus, valida eſt remiſſio vnius cuiuſque tacitis aliis, niſi vbi lex aliud diſponit, vel vnum non poteſt ſine alio ſufficienter explicari, quia quando ſunt omnino diuerſa, nullam connexionem habent in remiſſione, & illa difficultas, quæ per taciturnitatem euitatur, non cauſat inuoluntarium, niſi valde accidentarium, & diminutum, quod non impedit valorem actus. Idem ergo eſt in irregularitatibus & aliis ſimilibus pœnis.

Regula ergo obſeruanda eſt, vt, per ſe loquendo, valeat diſpenſatio vnius ſine expreſſione alterius, niſi grauitas vnius non poſſit ſatis ſine alia explicari. 12. *Regula attendenda.* Ad eum modum, quo Nauar. conſ. 18. de reſcript. dixit diſpenſationem irregularitatis contractæ occidendo clericum, non eſſe validam explicato homicidio, niſi explicetur ſacrilegium. *Nauar.* Et ſimiliter cenſeo, qui plura homicidia commiſit, ſi vno tantùm narrato velit diſpenſationem vnius irregularitatis obtinere, nihil faciet, quia licèt illæ cenſeantur irregularitates numero diuerſæ, moraliter quaſi efficiunt vnam grauiorem, vel certè nulla illarum ſatis explicatur ſine alia, ac denique tunc ferè procedunt rationes de matrimonio factæ. Extra hos verò, & ſimiles caſus valida eſt diſpẽſatio vnius vinculi, tacito alio omnino diuerſo, quoties per ſe habere poteſt ſufficientem cauſam, & rationem, vt auferatur, etiamſi cætera non tollantur. Et hactenus de diſpenſatione.

CAPVT XXV.

Quando, & ex quibus cauſis poßit lex abrogari.

1. DEclarauimus relaxationem legis, quæ per diſpenſationem ex parte fit, ſolùm ſupereſt dicendum de mutatione, quæ per abrogationem fit: ſic enim appellari ſolet in iure totius legis ablatio, *l. derogatur*, ff. de verborum ſignific. Diſtinguũt autem aliqui inter abrogationem, & irritationem legis, vt irritatio ſit, quando tota lex impeditur, ne vires obligandi accipiat, priuſquàm plenè conſtituta ſit, vt ſi lex poſtulans confirmationem Principis, vt obligare poſſit, ab eo non confirmetur, vel ſi lex lata à Principe, à populo non acceptetur, iuxta opinionem exiſtimantem acceptationem eſſe neceſſariam. Sed hoc poſterius exemplum falſum ſupponit: nam lex Principis ante acceptationem populi eſt vera lex, & illa mutatio per reſiſtentiam ſubditorum pertinet ad mutationem ſeu abrogationem per conſuetudinem, de qua in libro ſequenti dicturi ſumus. Altera verò abiectio, ſeu non admiſſio legis per reſiſtentiam Principis non eſt propria mutatio legis, quia non mutatur propriè niſi quod præexiſtit, imò nec irritari propriè dicitur, niſi quod iam erat ratum, & validum, ſicut aliàs de voto diximus, & ita non acceptatio legis in illo caſu non eſt legis mutatio, quòd ſi dicatur irritatio quaſi antecedens, non eſt de voce contendendum, nec enim eſt inuſitata illa ſignificatio vocis, vt conſtat ex dictis de lege irritante. Nullam verò ſpecialem explicationem in præſenti requirit, quia ſolùm eſt quædam negatio inſtitutionis legis, quæ erit valida, ſi ex ſufficiente poteſtate fiat, & iuſta, ſi cauſam habeat honeſtam, & ad bonum commune pertinentem. Solùm ergo nunc agimus de propria legis abrogatione. Aduertimus autem, licèt abrogatio propriè dicatur de integra legis ablatione, ſub illa tamen nunc comprehendi illam diminutionem legis, per quam in perpetuum lex tollitur, & licèt non in totum, ſed quoad aliquam partem; illa enim non eſt propriè diſpenſatio, vt in ſuperioribus tetigi, ſed dici ſolet derogatio. Veruntamen ſeruata proportione eandem habet rationem, & doctrinam, quam integra legis ablatio, & ideò ſub abrogatione nunc comprehenditur.

2. Ex dictis ergo concluditur, legem tunc abrogari, quando ſupponitur eſſe vera lex, & permanens toto tempore,

ex l. debet eſſe iuſta, rationabilis, &c.

tempore, priuſquam abrogetur, & conſequenter debet etiam ſupponi iuſta, rationabilis, & vtilis: nam ſi priùs fiat iniuſta, nociua, aut inutilis, priùs per ſe deſinet eſſe, quàm abrogetur, & ita iam non habebit locum abrogatio, quia ceſſatio legis diſtinctus modus deſitionis eſt, vt ſuprà vidimus. Hinc ergo ſumi poteſt

Optima ratio dubitandi.

ratio dubitandi, quomodo ſit poſſibilis valida, & iuſta abrogatio legis: nam ſi lex, quæ ſupponitur, non eſt iuſta, nec vtilis, ablatio eius non erit abrogatio iuris, ſed facti, vel potiùs declaratio nullitatis legis; ſi verò ſit iuſta, abrogatio erit iniqua. Quidenim magis iniquum, quàm legem iuſtam, & vtilem abolere: ergo conſequenter etiam erit inualida; nam ſicut lex iniuſta non eſt lex, ita abrogatio iniuſta nocere non debet communi bono, cùm ſit ex poteſtate data ad ædificationem, non ad deſtructionem. Dici verò poteſt ex Diuo Thoma, & aliis ſtatim referendis, legem iuſtam in vno tempore poſſe per temporum mutationem fieri iniuſtam, & ideo illius abrogationem poſſe eſſe iuſtam. Sed contra hoc eſt, quia ſi mutatio temporis fecit legem iniuſtam, iam non habebit locum abrogatio, ſed per ſe deſinet lex, & ita nunquam erit neceſſaria, imò nec poſſibilis.

3. *Legē humanam validè & iuſtè abrogari poſſe. D. Thom. Syluest. Couarr. Auguſt.*

Nihilominus dicendum eſt primò, humanam legem interdum abrogari poſſe & validè, & iuſtè. Eſt certa, & communis ſententia, quam tradit D. Thomas 1. 2. q. 97. art. 1. & ibi omnes, & Sylu. verb. *lex*, q. 25. & ibi alij Summiſtæ, & Iuriſtæ, quos refert, & ſequitur Couar. in cap. *alma mater*, p. 2. in princip. Et ſumitur ex Auguſtin. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. vbi hac ratione legem humanam vocat *temporalem*, quia licèt iuſta ſit, pro temporum varietate mutari poteſt, & debet. Sumitur etiam ex Ariſt. lib. 2. Politic. cap. 6. vbi,

Ariſt.

agitata quæſtione pro vtraque parte, eam indeciſam relinquere videtur, nihilominus tamen abſolutè hoc ſentit, licet indicare voluerit, hanc legum mutationē non debere eſſe frequentem. Idem tradit Plato Dialog. 6. qui *Ciuilis*, ſeu de regno inſcribitur, longè poſt medium, & Dialog 6. de legib. Sumitur etiam ex vtroque iure, l. vnic. C. de caducis tollend. in princ. vbi ferè omnes cauſæ huius mutationis attinguntur, & ex cap. 2. diſt. 14. & aliis, quæ ſtatim afferemus. Denique ſumitur ex Dei exemplo, qui legem ſuam abrogauit: ſi enim hoc potuit facere Deus immutabilis propter hominum, & temporum mutationem, vt latè expendit Auguſt. contra Fauſt. multò magis id erit conceſſum hominibus. Atque hinc concluditur ratio aſſertionis; nam in lege humana inueniuntur omnia principia mutationis, tum ex parte authoris proximi, qui mutabilis eſt, & in intellectu: quia paulatim cognitionem acquirit, & in voluntate, quia finita, & potentialis eſt; tum ex parte actionum circa quas proximè verſatur, quia nec ſunt intrinſecè malę, neque ita bonæ, vt ſint per ſe neceſſariæ ad morum honeſtatem, & ideo lex humana non eſt hoc capite immutabilis ſicut lex naturalis. Aliunde verò etiam quoad vtilitatem, per mutationem temporum poſſunt huiuſmodi actiones variari: nam quæ vno tempore vtiles ſunt, vel expediunt, in alio fiunt inutiles, aut nimis graues. Denique etiam ex parte ſubditorum, quibus leges humanæ imponuntur, habet locum hæc mutatio, quia etiam ipſi homines mutabiles ſunt, & propter morum, vel aliarum rerum mutationem, illis nunc non expediunt leges, quæ antea expediebant: conſtat ergo hanc mutationem poſſibilem eſſe.

Plato.

Auguſt.

4. *Vt abrogatio legis iuſta ſit & licita, iuſta cauſa propter cōmune neceſſaria ſit. D. Thom.*

Vt autem explicemus, quomodo poſſit eſſe iuſta, dicendum eſt ſecundò: Vt lex humana iuſtè, ac licitè abrogetur, neceſſarium eſt ex iuſta cauſa, propter cōmune bonum abrogari. Ita D. Thomas ſuprà, & omnes. & tradit bene Plato Dialog. 7. de legib. parum à principio. Vbi pro fundamento ſumit mutationem omnibus in rebus præterquam in malis, eſſe periculoſiſſimam, & inde concludit, maximè hoc eſſe verum in mutatione legis, & ideo magnam conſiderationem ad illam requirit, ſicut etiam in Dialog. 6. latè docuerat. Sumitur etiam ex cap. *non debet*, de conſang. & affinit. & ex cap. *alma mater*, de ſentent. excommun. in 6. & ex l. 2. ff. de conſtit. Princip. vbi *vrgens neceſſitas*, vel *magna vtilitas* poſtulatur. Ratio verò eſt primò, ne contemnantur leges frequenti mutatione. Secundò ait D. Thomas, quia conſuetudine firmantur, & ideo niſi ita durent, vt earum obſeruatione, & conſuetudo fiat, & quaſi habitus acquiratur, nunquam pro dignitate ſeruabuntur. Poſtquam autem conſuetudine firmatæ ſunt, non facile eſt ab honeſta conſuetudine recedendum, præſertim cùm leges humanæ eſſe debeant moribus, & conſuetudinibus accommodatæ. Tertiò, quia ſicut lex non debet poni niſi propter commune bonum, ita nec auferri; nam vterque eſt actus publicæ poteſtatis, & iuriſdictionis, quæ ad commune bonum ordinatur. Vnde ita concluditur: nam vel lex poſita erat rationabilis, & ad commune bonum vtilis, & in eo ſtatu perſeuerabat, vel non? Si primum, irrationabiliter tollitur, quia contra bonum commune fit. Si ſecundum, iam intercedit cauſa iuſta ad legem tollendam.

5. *Duplex modus mutandi legem.*

Vnde intelligitur, dupliciter poſſe fieri hanc mutationem. Primò ſolùm propter mutationem legiſlatoris, quæ poteſt eſſe vel in ſola voluntate, vel in intellectu. Quādo eſt tantùm ex parte ſolius voluntatis, regulariter irrationabilis eſt, vt ſtatim dicam, quia negotium publicum, vt iuſtè adminiſtretur, non iam voluntate, quàm ratione gubernari debet. Vnde niſi conſtiterit, priorem voluntatem fuiſſe irrationabilem, non fit honeſtè mutatio. Quando verò etiam dictamē rationis mutatum eſt, poteſt eſſe mutatio legis iuſta, etiamſi in rebus nulla facta ſit. Supponit tamen humanum defectum ſæpe inculpabilem, quia homo non ſtatim, nec ſemper aſſequitur veritatem præſertim practicam, & prudentiæ. Et ita ſæpe experientia legem non fuiſſe conuenientem, etiamſi fuerit lata ſine culpa, vel quia, ſi fuit iniuſta, lex ignorantia inuincibili lata eſt, vel quia licet fuerit iuſta, & reputata conueniens, poſtea experientia compertum eſt, aliam magis expedire. Sic Concilium Trident. ſeſſ. 24. cap. 2. & 4. de reform. matrim. ad mutandum leges aliquas circa impedimenta matrimonij, moueri ſe dicit, quia experientia oſtendit aliqua grauia incommoda, quæ ex prioribus legibus ſequebantur, quamuis malè non non eſſent. Aliquando verò fit mutatio in lege, etiamſi ſuo tempore iuſta, optima, & vtiliſſima fuerit, quia in rebus ipſis facta eſt mutatio, ratione cuius iam non expedit, & tunc fit iuſtiſſimè, & ſinę propria, ſeu formali mutatione, ſeu contrarietate in iudicio rationis, quia prudenter iudicatur, aliquid eſſe conueniens vno tempore, & eſſe diſconueniens in alio mutatis rebus.

Conc. Trid.

6. *Quæ mutatio ſufficit, vt lex ſit abroganda.*

Non eſt autem neceſſarium hanc rerum mutationem tantam eſſe, vt legem effecerit, aut iniuſtam, aut prorſus inutilem, ſed ſatis eſt, vt vel nimis rigoroſa, vel minùs vtilis eſſe videatur, ſeu quòd maior fructus ex eius reuocatione ſperetur, vel quòd maiora pericula, aut mala illo modo euitētur. Et ita ſoluitur facilè ratio dubitandi in principio poſita. Nā licèt ad tollendam, vel abrogandam legem cauſa iuſta neceſſaria ſit, nihilominus non eſt neceſſaria tam vrgens & grauis, vt propter illam lex ipſa ſtatim ceſſet, ſicut etiam ad diſpenſandum requiritur cauſa iuſta, quæ per ſe ſolam legis obligationem auferre non valet. Neque repugnat abrogationem eſſe iuſtam, licèt lex non fuerit iniuſta, quia iuſtum etiam poteſt omitti, vel mutari propter magis iuſtum, ſicut aliquid etiam omitti poteſt, quamuis non ſit inutile propter aliud vtilius. Ac denique multa huiuſmodi ſunt, quæ ex humano

mano arbitrio pendent, ita vt & iuſtè ſtatuantur, & ſi derogentur, iniuſtitia non fiat, quia prudenti aliqua ratione abrogari poſſunt, Couar. citato loco aduertit.

7. *Soto.* Ex hac verò aſſertione intulit Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. ar. 1. in fine, ſummum Pontificem non poſſe errare in abrogandis legibus canonicis ſine iuſta cauſa, quando leges illæ neceſſariæ ſunt populo Chriſtiano, quia non poteſt errare in his, quæ ad fidem, & mores pertinent. Quod eſt piè, & prudēter dictum quantum ad leges quaſi fundamentales, & maximè neceſſarias, & quantum ad vniuerſalem abrogationē earum. Eſt autem ſciendum, Pontificem non poſſe errare in ferendis legibus, approbando, ſeu proponendo Eccleſiæ quod malum eſt, vel bonis moribus contrarium. Et cum eadem proportione non poteſt errare abrogando legem, reprobando tanquam malum, quod bonum eſt, vel bonis moribus vtile. Poteſt tamen aliquando eſſe exceſſus in multitudine legum, quia hoc pendet ex prudentia humana in particulari iudicante. Et eadem proportione poſſent leges nimis diminui, vel aliqua abrogari eo tempore, quo erat vtilis, quia hoc etiam pendet in particulari ex arbitrio prudētiali. Nūquam tamen, ita prouidente Spiritu ſancto, id fiet cum notabili Eccleſiæ detrimento.

Peculiaris aſſiſtentia Spiritus ſancti in Eccleſia.

8. Atque ex his poteſt facilè intelligi, vtrùm legis mutatio vt licita ſit, debeat eſſe rara, & longo tempore poſt legem latam. Et ratio dubitandi eſſe poteſt, quia lex non debet poni, vt modico tempore duret, vt dicit *D.Thom.* D.Thom. 1. 2. q. 96. ar. 1. & patet, quia ſuprà oſtenſum eſt, legem de ſe debere eſſe perpetuam; ergo non debet intra breue tempus mutari. Item quia, vt ſuprà dicebamus, conſuetudo eſt neceſſaria ad firmandam legem: talis autem cōſuetudo requirit diuturnum tempus, ergo ratio poſtulat, vt intra breue tempus mutatio legis non fiat. Præterea hæc mutatio legis tūc præcipuè rectè fit, quando experimento conſtat legem non expedire; hoc autem experimentum non niſi lōgo tempore ſumitur. Denique ob has, & ſimiles rationes frequens mutatio legum communiter pernicioſa cenſetur; ergo oportet, vt leges non niſi poſt longum tempus mutentur, ne huiuſmodi mutatio frequenter contingat.

9. Breuiter autem dicendum eſt, in hoc non poſſe certam, & vniuerſalem regulam conſtitui. Cùm enim dictum ſit, legem ex iuſta cauſa iuſtè mutari; quotieſcūque cauſa iuſta contingat, iuſta erit mutatio, ſiue ſit poſt breue, ſiue poſt longum tempus à lege condita: nam hoc accidentarium eſt, & vtrumque ſine dubio poteſt cōtingere. Regulariter verò loquendo, ſicut eſt vitanda, ita etiam eſt differenda mutatio, quātum fieri poſſit. Vnde in caſu dubio, vel tantùm probabili, & quoties vtrinque ſit æqualitas, conſeruāda potiùs eſt lex, quàm mutanda, tum quia poſtquam eſt lata, quaſi eſt in poſſeſſione, & in dubio melior eſt cōditio poſſidētis, tum etiam, quia ſemper præponderat damnum mutationis, & hoc etiam ſuadent rationes factæ. Nihilominus tamen duabus ex cauſis fieri poteſt iuſta mutatio legis intra breue tempus. Primò ſi ex aliquo errore, vel inconſideratione, ſiue culpabili, ſiue inculpabili lata ſit, nam error, quocunque tempore cognoſcatur, emendandus eſt, & præſertim quando in commune incommodum redundare poteſt. Secundò, quādo legum materia multùm variabilis eſt, vt contingit in legibus taxantibus pretia rerum, quia valor earum ex copia vel inopia earum pendet, & in his ſolet eſſe frequens mutatio propter frequentem temporum varietatem. In his ergo legibus non erit iniuſta, nec imprudens mutatio, etiamſi frequenter fiat. Et ob eandē cauſam poteſt mutatio fieri intra breue tempus, vt intra annum propter accidentem ſterilitatem, vel intra breuius tempus, ſi ex aliquo caſu contingente ſimilis

Quoties iuſta cauſa contingit, iuſta erit mutatio.

A mutatio fiat.

Vltimò dicendum eſt, abrogationem legis humanæ à ſupremo Principe factam ſine cauſa legitima validā eſſe, licèt iniuſte fiat. Dixi, *à ſupremo Principe*, quia ſi fiat ab aliquo inferiori ex cōmiſſione eius, inualida iudicanda erit talis abrogatio, propter ſuprà dicta de diſpenſatione, quę hîc euidentiùs procedunt, quia vel hæc poteſtas non ſolet committi inferioribus, vel non niſi per modum diſpenſationis, vel ad ſummum per modum partialis reuocationis, de qua eadē eſt ratio. Ideóque de ſolo Principe ſolet iſta concluſio ſtatui, quę communis eſt, & ab illis etiam auctoribus admittitur, qui ſimilem de diſpenſatione negant. Ratio autem eadem eſt, quia legis obligatio pendet ex voluntate Principis: voluntas autem illa, licèt mala ſit, abſoluta, & efficax eſt, ergo tollit imperium, & obligationem. Dices; voluntas ponendi legem ſine iuſta cauſa non facit legem validam, etiamſi ex parte legiſlatoris ſit abſoluta, quia non poteſt quicquid vult; ergo idem eſt è contrario. 10.

B

Reſpondetur negando conſequentiam, quia multò difficilius eſt imponere, quàm tollere leges. Nā ſi impoſitio ſit iniuſta, aut erit de materia, cui repugnet obligatio legis humanæ, vt ſi ſit de re iniqua, aut certè erit de materia, quæ excedat poteſtatem, ſine qua voluntas nihil poteſt efficere. At verò ad auferēdam, vel impediendam legis obligationem (quod fit per abrogationem legis) non poteſt materia cōferre, quia quātumcumque ſit bona, & honeſta, poteſt nō adiungi illi obligatio humana, vel licèt ſit intrinſecè mala, poteſt non addi prohibitio humana. Et quantumuis contineatur ſub poteſtate legiſlatoris, poteſt ipſe circa illam non operari, quia illa poteſtas non agit naturaliter, ſed media voluntate. Si autem non operetur, non obligabit, etiamſi ipſe peccet. Denique hinc etiam fit, vt ponendo legem iniuſtam, peccet contra iuſtitiam, & non tantùm legalem, ſed etiam commutatiuam, tollendo autem legem iuſtam, non facit contra iuſtitiam commutatiuam ſingulorum ſubditorum, & ideo valida eſt obligatio, licèt imprudens ſit, & contra iuſtitiam legalem. 11.

C

CAPVT XXVI.

Quis poßit legem abrogare.

D

IN præcedenti capite & materiam huius abrogationis, & cauſam finalem attigimus, in hoc efficiens cauſa breuiter explicanda eſt, de qua tres regulæ conſtitui poſſunt. Prima eſt: Cōditor legis illam abrogare poteſt. Ratio eſt clara, quia res per quas cauſas naſcitur, per eaſdem diſſoluitur: ſed voluntas, & poteſtas legiſlatoris ſunt principia, à quibus lex pendet; ergo per ea poteſt abrogari. Atque ita maximè procedit aſſertio in ſupremo Principe, qui ſuperiorē in ſuo ordine non recognoſcit, & ideo ſemper habet eandem poteſtatem, & mutare poteſt voluntatem. Sub conditore autem legis ſucceſſorem comprehendimus, quia eiuſdem eſt poteſtatis, argumento cap. *innotuit*, de elect. & ſumitur ex cap. 1. de cōſtitut. in 6. Eſtque res facilis, & cum proportione applicari poſt ad inferiores legiſlatores, an verò in eis recipiat aliquam limitationem, paulo inferiùs dicam. 1.

Cōditor legis legē abrogare poteſt.

E

Secunda regula eſt: Superior etiam poteſt legem inferioris abrogare. Eſt etiam recepta, & facilis, quia res magis pendet à cauſa vniuerſali, quàm à proxima: lex autem inferioris pendet à ſuperiori tanquam ab vniuerſali cauſa: ergo. Item hac ratione diximus, poſſe ſuperiorem diſpenſare in lege inferioris; ergo & legem illius abrogare poteſt, nam eſt eadem ratio. Imò poteſtas legiſlatiua ex ſuo genere eſt magis propria ſupremi Principis, quàm diſpenſatiua, & ideo magis etiam eſt in inferiori dependenter 2.

Superior legē inferioris abrogare poteſt.

à ſupremo Principe, ideóque ſemper hic poteſt legẽ ſubditi abrogare. Hac verò occaſione poteſt hic dubitari, an lex Eccleſiaſtica poſſit ciuilem abrogare, etiamſi a ſupremo Principe tẽporali lata ſit, quia lex canonica ſuperioris poteſtatis eſt. Sed quæ de hoc puncto dici poterant, in tertio, & quarto libro dicta ſunt, explicando ſubordinationem vtriuſque poteſtatis.

3. *Quomodo lex ciuilis legi canonicæ ſit ſubordinata.*

Dicendum ergo, legem canonicam, & ciuilem abſolutè ſpectatas non habere inter ſe ſubordinationem: nam licèt canonica ſit dignior, formaliter nõ eſt à ſuperiori iuriſdictione: nam etiam ciuilis eſt ſuprema in ſuo ordine. Nihilominus tamen in ordine ad bonum animæ lex ciuilis ſubordinatur Eccleſiaſticæ, & ideo ſub hoc reſpectu poteſt illam abrogare. Hoc autem contingit duplici titulo. Vnus eſt, ſi lex ciuilis verſetur circa materiam, quæ licèt ſecundùm ſe temporalis videatur, ad ſpiritualem ordinẽ euecta eſt, vt eſt contractus matrimonij, diſpoſitio ad pias cauſas, bona Eccleſiaſtica, & ſimilia. Alius eſt, ſi lex ciuilis etiam in propria materia ſit contra bonos mores, vel inferat periculum animæ, & vtroque modo inueniũtur leges ciuiles per Eccleſiaſticas, vel reprobatæ tanquam per ſe malæ, vel etiam abrogatæ tanquam minùs conuenientes, quas hic referre, neceſſarium non iudico, videri autem poſſunt apud Azor. 1. tom. lib. 5. cap. 20. 21. 25. & 26.

Azor.

4. *Inferior nõ poteſt abrogare legem ſuperioris. Clement.*

Tertia regula ſit, inferiorem non poſſe abrogare legem ſuperioris. Ita habetur in Clement. *ne Romani*, de elect. & eſt manifeſtum ex ratione cõtraria ſupra poſita, quia poteſtas ſuperior nõ pendet ab inferiori, neque indiget illa in his, quæ per ſeipſam facit: nec etiã poteſt inferioris voluntas voluntatem ſuperioris mutare, vt per ſe conſtat, & probari poteſt ex cap. *cùm inferior*, de maiorit. & obed. eſtque res per ſe ſatis clara: nihilominus tamen duo grauia dubia circa illam occurrunt.

5. Primum dubium eſt, an inferior poſſit interdum abrogare legem ſuperioris, ſaltẽ in ſuo territorio, ſeu in ditione ſua. Clarum eſt enim, adæquatè & totaliter non poſſe inferiorem reuocare legem ſuperioris, cùm inferior nõ habeat poteſtatem ordinariam in totam prouinciam ſuperioris, nec etiam delegata ſoleat tam ampla concedi, quia multum repugnat dignitati ſupremæ ipſius Principis. Quòd ſi fingamus, ſuperiorem de facto delegare tantam poteſtatem, iam non fieret reuocatio ab inferiore per ſe, ſed in virtute ipſiuſmet Principis ſuperioris. Igitur de inferioribus habẽtibus poteſtatem aliquam legiſlatiuam in particularibus ciuitatibus, prouinciis, ſeu territoriis, dicũt aliqui, aliud eſſe in legibus canonicis, aliud in ciuilibus. Nam in canonicis non poteſt inferior ſtatuere in ſuo territorio contra ius ſuperioris, & derogando illi, vt prouinciale concilium cõtra generale, vel Epiſcopos contra ius Pontificium, aut conciliare, generale, aut prouinciale, & ſic de aliis. At verò (inquiunt) in ciuilibus, inferior ciuitas, v. g. poteſt ſtatuere contra ius commune. Ita Panormit. in cap. vlt. de cõſuet. vbi diſtinctionem illam vt certam ſupponit, & rationẽ diuerſitatis inquirit. Sequitur Iaſõ in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. Et Felin. in cap. *quòd ſuper his*, de maiorit. & obed. num. 2. licèt in reddenda differentiæ ratione, non conueniat cum Panormit. in diſtinctione autẽ conuenit. Idem in cap. *cognoſcentes*, nu. 2. de conſtit. Idem Alberic. tract. de ſtatut. 1. p. q. 7. vbi latè impugnat eos, qui dicunt, laicos non poſſe ſtatuere contra ius ciuile. Item Roch. Cort. tract. de conſuet. ſect. 3. num. 7. Vbi addit, laicos non ſolùm contra ciuiles leges, ſed etiam contra canones poſſe ſtatuere, quãdo eorum ſtatuta non ſunt peccati nutritiua, ex Felin. & aliis in cap. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, de conſtit. & Panormit. per illum textum, & in cap. *quod clericis*, de foro

Panorm.

Felin.

Alberic.

Roch.

competenti, in fine, per cap. *venientes*, de iureiur. Aliter verò Azor 1. tom. lib. 5. cap. 25. q. 11. quærens, an ſtatuta cõtra ius commune condita valeant, ſine diſtinctione inter ius ciuile, & canonicũ videtur affirmare, idque variis exemplis proſequitur vſque ad finẽ capitis, & per totũ caput ſequẽs varia exempla proponit. *Azor.*

Ego verò nullum video fundamentum ad aſſerendũ, inferiores poſſe per ſuas leges derogare legibus ſuperiorũ, ſeu municipale poſſe derogare iuri communi, vbi ius commune obligauerit, idemque eſt de abrogatione cum proportione loquendo. Ratio eſt, quia inferior non habet poteſtatem ſupra legem ſuperioris, niſi quatenus illa conceſſa eſt ab eodem ſuperiore, vel alio ſupremam poteſtatem ſupra vtramque habẽte; ſed nullibi legitur data poteſtas inferioribus ad ſtatuendum, vel ferendum leges contra leges ſuperiorum derogãdo illis; ergo nullus inferior habet hanc poteſtatem. Conſequentia euidens eſt. Maior etiam eſt per ſe nota, quia inferior tenetur ſuperiori parere, & ab illo pendet in ſua voluntate; ergo non poteſt ex ſe mutare voluntatem ſuperioris; ergo nec legem eius. Vnde ſuprà oſtendimus, non poſſe diſpenſare inferiorẽ in lege ſuperioris, niſi quatenus illi fuerit conceſſum. Imò in lib. 3. oſtendimus ciuitates, vel Principes non ſupremos, ſed aliis ſupremis ſubiectos non poſſe leges cõdere, niſi quatenus illis eſt priuilegio, vel conſuetudine conceſſum; ergo multo magis hoc verum eſt de legibus derogantibus iuri ipſorum ſuperiorum, vel ex parte abrogantibus illas. Supereſt probanda minor, quæ per ſequentes illationes meliùs explicabitur. 6.

Sequitur ergo primò, inferiores Prælatos, vel communitates Eccleſiaſticas non poſſe condere decreta, aut ſtatuta contra ius canonicum, vel contra canones ſuorum ſuperiorum reſpectiuè. In hoc conueniunt omnes citati Doctores, & ſumitur ex cap. *quòd ſuper his*, de maiorit. & obedien. vbi ſupponitur Epiſcopum in ſua Synodo nihil poſſe ſtatuere, *quòd canonicis obuiet inſtitutis*. Idem ſumitur ex cap. *inſtitutionis*, c. *comparato*, c. *Eccleſiaſtica*, 25. q. 2. & optimè ex dicta Clement. *ne Romani*, de elect. Ratio propria eſt, quia nullibi legitur inferioribus conceſſa talis poteſtas, nec erat expediens, tũ propter vnionem, & debitam ſubordinationem in Eccleſia ſeruãdam, tũ etiam, quia canones ex fine maximè proprio tendunt ad ſpirituale bonũ animarum, & ideo quæ per illos à maioribus cõdita ſũt, nõ ita facilè ſunt à minoribus mutanda. Omitto ſpecialia priuilegia regionum, vel aliquarum Eccleſiarum; illa enim in generali ſemper intelliguntur excepta, in particulari verò ſciri ab omnibus non poſſunt, cùm ad factum, ſeu ius priuatum pertineant. Et præterea in eis continetur authoritas ſuperioris concedentis illa. 7.

Sequitur ſecundò, multo minùs poſſe laicos ſtatuere propriè cõtra canones, derogãdo illis, ſeu eorũ obligationem aliqua ex parte minuendo. Ratio eſt, quia multo magis inferiores ſunt laici reſpectu omniũ legiſlatorũ canonum, quàm inferiores Prælati Eccleſiaſtici reſpectu ſuperiorum, multóque minùs legitur laicis data talis poteſtas; ergo multo minùs poſſũt laici contra quoſlibet canones, vel ſtatuta Eccleſiaſtica, etiam infimorum Prælatorum, legem cõdere, vel eis quouis modo derogare. Tantúmque abeſt, vt oppoſitũ colligatur ex dict. c. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, vt potiùs ille textus hoc conuincat, in quo dicitur laicis nullã eſſe attributam poteſtatem ſuper Eccleſiis, & ſtatutum ab eis factũ, etiam in fauorem Eccleſiarum, nullius eſſe valoris, niſi ab Eccleſia fuerit approbatum. Cap. autẽ *venientes*, de iur. iur. non loquitur de ſtatuto municipali, ſed de conſuetudine, & illa nihil derogabat canonibus, vt in textu manifeſtum eſt. 8. *Laicos contra canones nihil poſſe ſtatuere.*

Vnde Doctores Canoniſtæ, qui contrario modo 9.

loqui

Canoniſtæ quomodo intelligendi. loqui videntur, re vera non contradicũt, ſed in diuerſo ſenſu loquuntur. Dicunt enim, laicos poſſe leges ferre contra canones, non ſecundùm propriã contrarietatem, ſed ſecundùm proportionem ad ſuum forũ, id eſt, laicos in foro ciuili, & temporali, poſſe contrario modo diſponere, quàm canones in ſuo foro diſponant. Quod veriſſimum eſt, quia illi canones nõ obligãt laicos pro foro ſuo, nec leges illæ derogãt canonibus in foro ſuo. Et ita dixit Panorm. in d. c. *quod clericis*, *Panorm.* quòd leges poſſunt diſponere contra canones, in rebus cõcernentibus ipſos laicos, vbi nec canones legibus reſiſtunt, nec illæ ſunt contra honeſtatem morum, aut cõtra reſeruata Principi. Et hoc modo etiam canones diſponunt contra leges ciuiles reſpectu clericorum, alium vtique ordinem, & ius ſtatuendo, vt B conſtat in iudicialibus, & ſimilibus.

10. *Quid magiſtratus ciuiles circa ius cõmune ſtatuere valeant.* Tertiò infero, etiam magiſtratus ciuiles, aut reſpublicas inferiores, & ciuitates ſubiectas alicui Principi, non poſſe abrogare, aut quidquam detrahere de iure communi, vt eſt lex ſuperioris, aliquid propriè contra illam ſtatuendo. Hæc etiam ſequitur ex dicto principio, & ex regula textus in dicta Clement. *ne Romani*, quòd lex ſuperioris per legem inferioris mutari non poteſt. Reſpondent dicti auctores per ipſum ius commune datam eſſe hanc poteſtatem laicis poteſtatibus inferioribus. Allegant autem ſolam l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. Reddúntque rationem, quia Imperatores acceperunt poteſtatem legiſlatiuam à populis, & ideo quaſi ex gratitudine illis conceſſerunt illam poteſtatem. Atque hinc colligunt C multi differentiam, ob quam laici poſſunt contra leges Imperatorum ſtatuere, & non clerici contra leges Pontificum, nimirum, quia Imperator habet poteſtatem à populo, Pontifex autem minimè, ſed à Deo.

11. Sed prætetquam quòd illa lex, *omnes populi*, habere poteſt alias interpretationes, vt ſuprà lib. 3. tactum eſt, etiamſi intelligatur de ciuitatibus Imperatori ſubiectis, in ea non dicitur poſſe ferre leges contra leges Imperatorum, ſed ſolùm habere poteſtatem condendi leges proprias, ac ſuis moribus accõmodatas, quod poteſt ſatis intelligi de legibus vltra ius commune nõ contrarias illi, ſed diuerſas, & aliquid illi addẽtes; ergo nõ eſt, cur illa lex extendatur ad poteſtatem ſtatuendi contra ius ſuperioris. Accedit, quòd conceſſio D talis poteſtatis eſſet inordinata, & cõtra debitam ſubordinationem, atque adeò contra dignitatem propriam ipſius Imperatoris, contra quam nõ ſolet ipſe vel alij Reges aliquid concedere. Vnde differentia illa impertinens eſt, quia ſi tractemus de abſoluta poteſtate, etiam Pontifex poſſet illam poteſtatem communicare inferioribus, licèt illam habet à Deo, & non ab illis, ſicut communicat plures alias. Si verò conſideremus conuenientem vſum, etiam Imperator non debuit illam poteſtatem concedere, neque fuiſſet ordinata gratitudo, ſed nimia prodigalitas. Vnde etiam non refert, quod Panormitanus conſiderat, quia leges canonicæ ordinantur ad bonum animæ, ciuiles autem ad temporalia commoda. Nam hoc nõ impedit, quin E in vtriſque ſeruandus ſit debitus ordo, alioqui, & ad neutrum finem expedit illi poteſtas in inferioribus.

12. *Statuta quæ videntur cõtra ius commune quomodo intelligenda.* Adde, exempla omnia, quæ adducuntur ſtatutorum ciuilium contra ius commune, non oſtendere cõtrarietatem, ſed additionem, & ita nõ continere propriã poſitiuam derogationem iuris ſuperioris per ius inferioris, ſed velut determinationem, aut additionẽ. Vt v. g. ius commune non permittit, aliquem puniri in propriis bonis propter culpam alterius, niſi illius ſit particeps, & nihilominus aliqua ſtatuta municipalia id ſtatuunt in certis caſibus, quæ iuſta cenſentur, & valida. Tamen re vera hæc non eſt contrarietas, & derogatio, quia ius commune non ſtatuit poſitiuam,

A & generalem id prohibentem, ſed ſolùm negatiuè, nõ imponit talem modum pœnæ, & ita ſolùm prohibet imponi ex vi iuris cõmunis, non tamen excludit, quin alicubi aliud ſtatui poſſit, ſi expediat. Quomodo interdum dicuntur quædam eſſe introducta iure gentium contra ius naturæ, vt ſeruitutes, priuata dominia, &c. non quia ius naturæ hæc prohibeat, ſed quia ea vi ſolius iuris naturæ hæc non erant, ex quo non ſequitur derogatio iuris naturalis, ſed additio. Ita ergo poſſũt illa ſtatuta dici contra ius commune. Quòd ſi in hoc ſenſu loquuntur Iuriſtæ prædicti, non eſt de nomine contendendum: tamẽ nec inde ſequitur derogatio legis ſuperioris per legẽ inferioris, nec ferè eſt differentia inter laicos, & clericos reſpectiuè. Nã etiam Epi- B ſcopi poſſunt ſtatuere hoc improprio modo cõtra ius commune, id eſt, vltra illud, videlicet reſeruando caſus, quos ius commune nõ reſeruat, vel addendo cenſuras, aut alias pœnas in caſibus, in quibus ius commune illas non præſcribit.

Addo denique, ſi per ius cõmune intelligamus ius 13. ciuile proprium, poſſe nunc ciuitates non ſubiectas Imperio, contra illas leges ſtatuere, quia illis non obligantur, cùm non ſint ſubiectæ Imperatori, à quo ius illud habet authoritatem. Vnde reſpectu talium ciuitatum ius commune erit ius totius regni, & non ius ciuile Imperatorũ, niſi quatenus per ius regni fuerit acceptatum, & cõtra illud ius regni non poterunt ciuitates, vel Principes Regi ſubiecti ſtatuere, derogando illi communi iuri, quod verè eſt lex ſuperioris, in C quam non habet poteſtatem inferior. Nec cum fundamento dici poteſt, eſſe à Rege alicui conceſſam talem poteſtatem: niſi vbi fortaſſe de ſpeciali priuilegio conſtiterit.

Secundum dubium eſt, an ſtatutum inferioris con- 14. firmatum à ſuperiori poſſit nihilominus ab eodem inferiori, qui illud condidit, reuocari, non expectato beneplacito ſuperioris, qui illud confirmauit, vt ſæpe contingere poteſt in aliqua congregatione Eccleſiaſtica reſpectu Pontificis, & ciuitate reſpectu Regis. Hinc enim videtur, non poſſe, *quia illa noſtra facimus, quibus authoritatem impertimur*, vt dicit Pontifex in cap. *ſi Apoſtolica*, de præben. num. 6. & facit cap. *pro illorum*, & cap. *dilecto*, de præben. ergo ſtatutum confirmatum authoritate Apoſtolica, D factum eſt Apoſtolicum; ergo non poteſt inferior illud reuocare iuxta regulam datam. Et confirmatur, quia per illum modum iam eſt conſtitutum ius publicum, quod non poſſunt priuati derogare, l. *ius publicum*, ff. de pactis, cap. *ſi diligenti*, de foro compet.

In contrarium autem eſt, quia interdum legimus in 15. *Statutũ inferioris à ſuperiori cõfirmatũ quã vim habet.* iure ſtatuta facta ab inferiori, & confirmata à Pontifice poſſe validè tolli ex cõſenſu eorum, qui ſtatuta fecerũt. Ita habetur in cap. *cùm acceſſiſſent*, de conſtit. & in dicto cap. *dilecto*, ſolùm negatur, id fieri poſſe quãdo in confirmatione Apoſtolica expreſſe additur clauſula, *vt quidquid in contrarium factum fuerit, irritum ſit*; ergo confirmatio Apoſtolica per ſe non tollit illam po- E teſtatem. Sic etiam in l. *omnium*, C. de teſtament. dicitur; teſtamentum confirmatum ab Imperatore poſſe reuocari à conditore. Vnde ſumitur ratio, quia hæc confirmatio ſolùm eſt quaſi conditio, vel ſolemnitas adiecta tali actui, quæ non immutat naturam eius, quia non deſtruit illum; ergo relinquit illum cum eadem depẽdentia à proximo conditore, quia Pontifex non intendit ponere talem legem, niſi ſuppoſita voluntate proximi inſtitutoris. Vnde talis confirmatio, gratia, & fauor eſſe videtur, non coactio reſpectu eorum, quibus conceditur, ergo ea non obſtante, poſſunt illi renunciare tali fauori, & conſequenter legẽ abrogare.

In hoc puncto variæ ſunt opiniones. Prima ne- 16. *1. Sent.*

gat abſolutè, tale ſtatutum, ſeu legem inferioris con- A firmatã à ſuperiore poſſe reuocari ab inferiori, niſi ſuperior reuocationem approbet. Ita tenet Bald. in l. *omnium*, C. de teſtamẽt. num. vlt. nullam verò nouam probationem adducit. Secunda opinio eſt, poſſe inferiorem reuocare ſuam legem, non obſtante confirmatione ſuperioris, ſentit Bartol. in dicta leg. *omnium*, & latiùs declarat in leg. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. num. 33. vbi duas limitationes adhibet, de quibus ſtatim. Tertia opinio eſt Panormit. in cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtitut. num. 2. & in dicto cap. *dilecto*, num. 10. qui diſtinctione vtitur. Quia, vel lex inferioris concernit propriam vtilitatem ſtatuentium, & tunc dicit, poſſe ab eiſdem reuocari, & talem putat eſſe caſum dicti cap. *cum acceſſiſſent*, & ſimilis eſt in cap. B *pro illorum*, de præben. vbi talis confirmatio indulgentia reputatur, ſeu gratia, cui vnuſquiſque poteſt renunciare. Et ita hoc membrum videtur ſatis probari ratione poſteriori loco facta. Vel ſtatutum pertinet ad publicum bonum aliorum, pro quibus conditum eſt, & tunc inquit, non poſſe reuocari, niſi authoritate Pontificis, poſtquam illa fuit cõfirmatum. Hoc enim videntur priora iura, & rationes probare. Et hæc diſtinctio videtur communiter probata per Doctores eiſdem locis, qui partim referuntur in ſcholiis ad Pan. & Bart. partim à Felin. in dicto cap. *cum acceſſiſſent*, nu. 3. & 4. Idem Syluest. verb. *ſtatutum*, q. 15. & alij Summiſtæ.

Bald.
2. Sent.
Bart.
3. Opin.
Panorm.

61. M hi autem in primis videtur præmittenda diſtinctio inſinuata à Bartol. & Bald. & magis declarata ab C eodem Bald. in l. *ex placito*, C. de rer. permut. nu. 12. 13. & 15. ſcilicet, duplicem eſſe confirmationem legis, vnam eſſentialem, aliam accidẽtalem. Eſſentialis vocatur, quando eſt veluti forma dans eſſe legi, vt quãdo inferiores non habent poteſtatem ſtatuendi, ſeu ferendi legem, quæ vim habeat, niſi prius à ſuperiore confirmetur. Accidentalis autem vocatur quando inferior habet poteſtatem ferendi veram legem, quæ talis ſit, & vim habeat obligandi, & nihilominus ad maiorem authoritatem, & robur, cõfirmationem petit. Quando ergo ſtatutum confirmatum eſt primi generis, videtur generalis regula, tale ſtatutum non eſſe reuocabile ſine authoritate Principis confirmante abrogationem. & in hoc ſenſu loquitur apertè Bald. & idem tenet Salicet. in dicta l. *omnium*, & in l. D vlt. C. de iuriſdict. omni. iudic. & Felin. dicto cap. *cum acceſſiſſent*, num. 5. vbi alios refert. Ratio verò eſt, quia tunc lex illa verè eſt cõdita authoritate ſuperioris: nam tunc inferior non condit legem, ſed quaſi poſtulat à ſuperiore talem legem, ergo non poteſt reuocari, niſi eadem authoritate, qua fuit condita. Quia eadem authoritas requiritur in deſtruendo, quæ in conſtruendo, vt dictum eſt, & ſumitur ex Authent. *è contra*, C. de repud.

Bart.
Confirmatio legis dupl. x eſſentialis, & accidẽtalis.

17. Hanc verò partem non ſimpliciter admittit Bart. ſuprà, ſed alia ſubdiſtinctione vtitur, Aut enim (inquit) habentes ſtatutum confirmatum à Principe, volunt illud reuocare condendo aliud illi repugnans, & tunc non poſſunt ſine authoritate, aut ſolùm volunt E tollendo ſtatutum redire ad ius commune, & tunc poſſunt ſine authoritate ſuperioris. Et primum membrum eſt euidens ex ſuppoſitione, in qua loquimur, ſcilicet, de communitate, quæ non poteſt facere legem validam ſine confirmatione ſuperioris: nam inde neceſſariò ſequitur, quòd ſi talis communitas velit priorem legem confirmatam per poſteriorem reuocare, neceſſarium ſit, vt poſterioris etiam confirmationem obtineat, aliàs non erit lex, & conſequenter nec poterit abrogare priorem. Poſterius autem membrum probatur ab Panormitan. in dicto cap. *cum acceſſiſſent*, inducendo quaſdam leges de teſtamentis. Sequitur etiam Bald. in leg. *ex placito*, num 12. ex alio

Bart.
Panorm.
Bald.

fundamento, ſcilicet, quòd ſtatutum eſt fauor populi, & ideo poteſt populum pœnitere, & redire ad ius commune. Idem ſequitur Felin. ſuprà num. 5. verb. *hanc declarationem*, & varijs exemplis, & argumentis illam confirmat. Quibus addi poteſt, quòd ius commune etiam eſt ex authoritate Principis, ſicut ſtatutum ab eodem Principe confirmatum, & ita cùm relinquitur ſpeciale ſtatutum propter ius commune, nõ relinquitur ſine authoritate Principis, quia Princeps, per ſe loquendo, vult potiùs commune ius ſeruari, quàm ſpecialia, quæ ſunt quaſi diſpenſationes, & exceptiones à iure communi, & ideo regreſſus ad commune ius fauorabilis cenſetur, & voluntati Principis conſentaneus.

Felinus.

Sed quid, ſi ſtatutum ſic confirmatum tollatur ſine nouo ſtatuto, & ſine reditu ad ius commune? hoc enim membrum reliquerunt Bartol. & alij, cùm tamẽ ſit facilè poſſibile. Nam ſæpe ſtatutum ſpeciale eſt præter ius commune, & non contrà; tunc ergo poterit abrogari ſine reditu ad ius commune, niſi largè, & impropriè per ſolam negationem additionis ad illud, quæ non videtur ita fauorabilis, ſicut poſitiuus reditus ad ius commune. Nihilominus tamen ex fundamento Baldi erit tunc illud ſtatutum reuocabile, quia confirmatio data eſt in fauorem, cui poſſunt cedere illi, in quorum gratiam data eſt. Tunc autem neceſſarius erit conſenſus totius communitatis, cuius commodum publicum Princeps intendit. 18.

Adhuc verò ſupereſt difficultas in illo ſecundo membro: nam ſtatutum confirmatum eſſentialiter (vt ſic dicam) per Papam, eſt Papale, quia ibi interuenit authoritas Papæ, non tantùm vt cauſa vniuerſalis, ſed vt ſpecifica, & propria, vt rectè exponit Bald. dicto num. 12. ergo nullo modo poteſt talis lex auferri, niſi per authoritatem Papæ, ſiue auferatur per ſolam ablationem legis, ſiue tranſeundo ad aliud ius commune. Probatur conſequentia, quia iidem authores pro regula ſtatuunt, quoties ſtatuentes fecerũt ſtatutum, non propria authoritate, ſed vice, & authoritate ſuperioris, nõ poſſe tollere ſtatutum, ſed ſolùm ſuperiorem, cum Bart. & aliis tradit Felin. ſupra num. 6. & ſequitur Nauarr. conſ. 8. de conſtitut. num. 1. Reſponderi poteſt, ſtatutum confirmatum dicto modo, nunquam auferri ſine authoritate Principis, ſed ſolùm renunciari ex ſubintellecta illius voluntate, & in hoc eſſe differentiam inter legem factam ab inferiori poſtulante confirmationem eius à Principe, & legem datam à Principe quaſi motu proprio, ſiue per ſe, ſiue per alium, cui ſuam poteſtatem commiſit. Nam prior cenſetur ſolùm confirmata in gratiam petentium, vel populi, in cuius commodum cedit, & ideo habet ſubintellectam conditionem, ſi ipſi conſenſerint. Poſterior verò lex inducitur ex pura poteſtate legiſlatiua Principis, & ideo non habet in illa locum renunciatio, ſed eadem poteſtate reuocanda eſt. 19.

Bald.
Barto.
Felinus.
Nauar.

Hæc reſponſio, & ſententia probabilis fortè eſt, mihi verò non ſatisfacit, quia nulla eſt lex, quæ non feratur propter bonum publicum communitatis, & nihilominus non poteſt communitas eam tollere, quaſi renunciando fauori ſuo; ergo idem erit in lege data per neceſſariam confirmationem Principis: nam tunc re vera à Principe fertur, licèt præcedat conſtitutio facta ab inferiori ſenatu, vel conſilio, & Principi præſentata, vt ab eo confirmetur. Nam illa ſolùm eſt veluti excitatio poteſtatis Principis, & propoſitio legis conuenientis communi bono; ergo poſtquam Rex illam confirmat, tam ſtabilis permanet, ac ſi ab ipſo per ſe lata fuiſſet. Declaratur, & confirmatur, quia in illo ſtatuto, vel lege præter Principem confirmantem oportet diſtinguere conſilium, 20.

lium, ſeu congregationem ſtatuentium, & totam cõmunitatem integram, pro qua lex fertur, vt eſt in religione capitulum repræſentans religionem, & tota religio 10 le ſpectata. In illo igitur caſu Capitulũ, ſeu ſtatuentes non poſſunt reuocare legem ſic confirmatam a Principe, iuxta doctrinam Abbatis ſupra relatam, quia non eſt facta in eorum fauorem, ſed totius religionis. Ergo neque religio poteſt illã tollere, nec cedere ſuo fauori, quia non operatur per modum vnius, niſi mediante capitulo. Vnde non poteſt intelligi quomodo tota ciuitas, vel religio renunciet tali legi, niſi per contrariam conſuetudinem, quam oportebit eſſe toleratam à Principe, iuxta dicenda in ſequenti libro. Vnde vix aliquam inuenio differentiam inter legem ſic latam per confirmationem neceſſariam Principis, vel per propriam ipſius editionem, ideóque cenſeo non poſſe tolli à ſubditis, niſi vbi conſtiterit ſolùm confirmari cũ illa amplitudine, vel per modum fauoris, cui poſſit renunciari. Et tunc veriſimilius erit talem renunciationẽ fieri poſſe per Capitulum, ſeu per congregationem ſtatuentium, quia repræſentat communitatem, & fauor ille debet intelligi cõceſſus modo accommodato tali communitati. Et in eo caſu nihil obſtabit obiectio facta, quia cùm dicitur, eum, qui vice Principis legem poſuit eius auctoritate, non poſſe poſtea illam reuocare, intelligẽdum id eſt, quando poteſtas ſolùm ad legem ferendam eſt commiſſa. Nam ſi abſolutè ſit data ad gubernandum cum poteſtate legiſlatiua, poterit idem, qui legem tulit auctoritate Apoſtolica, v. g. eam reuocare, quia in hoc etiam auctoritate Apoſtolica vtitur, & ſic Legatus Papæ fert legem per poteſtatem Papæ ſibi commiſſam, & idem poteſt illam reuocare. Idémque eſt ſuo modo in religionibus, & conſequenter idem erit eum proportione in dicto caſu.

22\. Supereſt dicendum de lege propria inferioris confirmata à Principe, non ex neceſſitate, ſed ad maiorem auctoritatem, & approbationem. De illa ergo regulariter videtur procedere ſententia Bartoli, quòd talis lex, non obſtante cõfirmatione Principis, poteſt tolli ab his, qui poteſtatem habent condendi talem legem. Et hoc etiam videtur ſentire Baldus in dicta l. *ex placito*, cum ait, talem legem etiam a Papa confirmatam, non eſſe Papalem, ſed ſemper manere in propria ſpecie ſtatuti, vel (vt ſic dicam) legis quaſi municipalis; ergo per talem confirmationem nõ eſt lex illa facta irreuocabilis à propriis auctoribus, quia nõ mutauit naturam ſuã, ergo procedit per ſe à iuriſdictione Papali. Item confirmatio illa non eſt conſtitutiua talis legis, ſed potiùs ſupponit illam cõſtitutam, & addit quandam ſolemnitatem accidentalem ad maiorem ſtatuti approbationem, & auctoritatem; ergo ſtatuentes ſemper poterunt cõſtitutionem ſuam tollere, & tunc definet etiam confirmatio, quaſi ad defectionem fundamenti, ſeu ſubiecti. Hæc ergo ſententia videtur mihi vera per ſe loquendo, id eſt, niſi aliod conſtiterit de voluntate Principis, quia licèt eius confirmatio non petatur vt neceſſaria, nihilominus poterit ipſe, ſi velit, legem facere ſuam, & ita illam confirmare, vt ſuo nomine ſubſiſtat, & tunc non erit reuocabilis ab inferioribus; oportebit autem, vt de tali voluntate Principis ſatis expreſsè conſtet.

23\. Ex quibus tandem intelligi poteſt, quid ſentiendum ſit de diſtinctione Abbatis, ad vtramque enim confirmationem tam eſſentialem, quàm accidẽtalem poteſt accommodari. Rariùs tamẽ ac difficiliùs in accidentali: maximè tamen ad eſſentialem. Quia iuxta proximè dicta, etiamſi lex ad bonum publicum pertineat, per ſe nõ fiet irreuocabilis propter confirmationem accidentalem; nã de illa etiam lege procedit ratio facta. Quia tamẽ Princeps, vt dixi, ſic confirmando legem poteſt illam ſuam facere, ſi nulli, id præſumi poteſt in lege pertinente ad publicum commodum, quàm de pertinente ad proprium commodum ſtatuentium. In noſtra autem eſt id facilè admittendum, niſi ex verbis confirmationis conſtet.

24\. In altera cõfirmatione eſſentiali magis ſeruari poterit illa diſtinctio, & de illa videtur loqui Panorm. Nam de eadem ſermo eſt in dicto cap. *cum acceſſiſſent*, quia Capitulum Eccleſiæ nõ poteſt extinguere dignitatem aliquam ſine confirmatione Papæ, & nihilominus ibi ſupponitur, potuiſſe capitulũ renunciare tali ſtatuto à Papa confirmato. Addendum verò eſt, licet hoc procedat, cõſiderata materia; & quaſi ordinario iure: nihilominus ſi Pontifex ad hæc illa verba iniceret, *Quidquid in contrarium factum fuerit, irritum ſit*, cenſetur tale ſtatutum fieri irreuocabile ſine auctoritate Pontificis. Ita enim habetur in dicto cap. *dilecto*, vbi ſtatutum, de quo ſermo eſt, ſine dubio erat fauorabile his, qui cõfirmationem petierant. Ratio verò eſt, quia poteſt Põtifex plus concedere, quàm petatur, & velle, vt illa met commoditas, & vtilitas talis cõmunitatis per legem eiuſdem communitatis introducta ita per ſuam confirmationem ſtabiliatur, vt mutari nõ poſſit ab ipſamet communitate ſine ſuo conſenſu, quia ad ipſum vt ad ſuperiorem ſpectat, inferiorum commoda proſpicere, & cõſeruare per legem ſuam, & poteſt ita illam confirmare, vt faciat ſuam. Hoc tamen in tali materia non præſumitur, niſi per aliqua verba declaretur.

25\. E conuerſo verò contingit in alio membro de lege publicè commodum ſi fertur cum cõfirmatione eſſentiali Principis, ex vi materiæ eſt lex ſuperioris & irreuocabilis, hæc præſumitur eſſe intentio Principis, aut Pontificis confirmantis. Nihilominus tamen non eſt ita neceſſarium, quin poſſit Pontifex confirmare illa ſtatuta, non imponendo neceſſitatem retinendi illa, ſed per modum fauoris, cui poſſit communitas per ſe, vel per ſuum ſenatum, vel capitulum renunciare, ſi velit, vt dictum eſt, ita vt ſit potiùs conceſſio poteſtatis ferendi illam legem cum poteſtate etiam tollendi, quàm abſoluta legiſlatio. Id autẽ (vt dixi) ſentio non præſumitur, niſi in ipſa confirmatione declaretur. Oportet ergo verba confirmationis diligenter expendere, ſæpéque mẽs Pontificis ex petitione intelligitur: nam regulariter ita cõfirmat, ſicut poſtulatur, niſi plus exprimat. Si tamen ex verbis aliud non colligitur, & materia pertinet ad bonum publicum, & cõfirmatio neceſſaria eſt, cenſetur confirmando facere legem illam ſuam, & irreuocabilem à ſubditis, vt ſententia communis habere videtur.

CAPVT XXVII.

Quibus modis fiat abrogatio legis, & quos effectus habeat.

1\. IN hoc capite explicabimus formam ſeruandam in abrogatione legis, ſimúlque de effectibus eius dicemus, quia res eſt facilis, & breuiter explicari poteſt. Suppono igitur, duplicem diſtingui poſſe legis abrogationem: vnam vocare poſſumus non ſcriptam, quæ per diſſuetudinem, vel contrariam conſuetudinem fit, de qua in libro ſequenti dicturi ſumus; hic autem de abrogatione ſcripta tractamus, quæ licèt generaliter fieri poſſit per verba ore prolata ab habente poteſtatem, nihilominus regulariter ſcribitur ſicut humana lex, propter certitudinem, & durationem, aliáſque ſcripturæ vtilitates. *Duplex legis abrogatio.*

2\. Circa hanc ergo reuocationem in primis aduertendum eſt variis modis fieri poſſe. Primò purè abrogando legem; id eſt, tollendo obligationem eius, & nullam aliã imponendo, & hæc abrogatio eſt omniũ

facillima, quia & oportet fieri per declarationem cõtrariæ voluntatis, & maiorem requirit cauſam, quia non imponit unus, ſed tollit. Alter verò fit reuocatio vnam obligationem tollendo, & oppoſitam inducendo. Quę oppoſitio poteſt eſſe, vel negatiua tantùm, & quaſi contradictoria, obligando, ſcilicet, ad non faciẽdum id, quod antea præceptum erat, quod propriè habet locum, quando lex prior affirmatiua erat: nam ſi eſſet prohibens formalis cõtradictio, eſſet præcipere poſtea eundem actum, qui antea erat prohibitus. Et hoc etiam genus abrogationis eſt ſatis expreſſum, & formale, quod nulla ferè indiget interpretatione. Aliquando verò oppoſitio inter priorem, & poſteriorem legem, eſt per poſitiuam repugnantiam, & quaſi contrarietatem, quę propriè inuenitur inter leges affirmatiuas præcipientes actus repugnãtes, quarũ poſterior non facit mentionem prioris, illam formaliter abrogando, addita particula, *non obſtante*, vel in ſpeciali, vel ſaltem in genere. Et hæc poteſt dici abrogatio implicita, & virtualis, quæ habet locum, non ſolùm quando vtrumque præceptum eſt affirmatiuum, ſed etiam quando alterum eſt negatiuum, ſi non ſit immediatè, & formaliter oppoſitum, ſed ſolùm ſub aliqua ratione magis generali. Quando ergo in noua lege repugnante priori additur clauſa formaliter reuocatiua, tunc ſolùm ſunt conſiderãda verba reuocationis, an ſint ſpecialia, vel ſaltem ſufficienti modo generalia ad comprehendendam priorem legẽ; alterum enim horum neceſſariũ eſt, vt formalis reuocatio facta intelligatur, alioqui erit tãtùm implicita, & ferè eiuſdem rationis cum altera, in qua nulla clauſula expreſſa derogationis additur, quæ non paruam difficultatem apud auctores habet, illam tamen breuiter expediam.

3. 1. Concluſio. Gloſſ.

Dico ergo primò: Lex inferior interdum abrogat præcedentem, etiamſi nullam eius mẽtionem faciat. Hæc aſſertio communis eſt, & certa. Sumitur ex cap. 1. de conſtitut. in 6. cum Gloſſa ibi verb. *reuocare*, & verb. *noſcatur*, & ex l. *ſed, & poſteriores*, ff. de legib. ibi, *niſi contrariæ ſint*. Ratio eſt, quia volũtas poſterior ſuppoſita poteſtate vincit, & reuocat priorem. Poſterior autem lex quando concordari nõ poteſt cum priori, ſufficienter indicat voluntatem priori contrariam, ſaltem virtualem, quę formali æquiualet; ergo ſufficit ad abrogationem.

4. 2. Concluſio. Bart. Decius. Felinus. Tiraquel.

Dico ſecundò: Hæc abrogatio reſtringẽda eſt quoad fieri poſſit, regulariter loquendo. Hæc etiam concluſio communis eſt, de qua videri poteſt Bart. in l. *ſi conſtante*, ff. ſolut. matrim. num. 39. & in repetit. l. *Cæſar*. ff. de public. vect. colum. 8. Decius in cap. 1. de conſtit. lect. 1. num. 11. Felin. in cap. *nonnulli*, de reſcript. num. 6. & ſequentibus, Tiraquel. in præfat. ad retract. num. 62. Sumitur ex cap. *cum expediat*, de elect. in 6. vbi Doctores, & ex l. 1. C. de inoffi. dotibus. l. *non eſt nouum*, cum ſequentibus, ff. de legibus. Item ex aliis iuribus, quæ aſſerunt, correctionem iurium eſſe vitandam, quoad fieri poſſit, vt ſumitur ex cap. *cum dilectus*, de conſuetudin. & leges poſteriores ſæpe ad anteriores trahi, & ſimilia facit etiam regula iuris, *Quæ à iure exorbitant, non eſſe extendenda*. Nam conſtat, legem reuocatoriam ex ſuo genere exorbitantem eſſe. Ad idem facit regula, *Quòd odia ſunt reſtringenda*, quia monſtrauimus cap. 18. mutationem legis de ſe nociuam eſſe. Vnde ſic concluditur, abrogatio legis per ſe loquendo, nõ expedit reipublicæ, niſi neceſſitas cogat, quia ea ſe infert nocumentum; ergo reſtrigenda eſt quoad fieri poſſit. Et confirmatur: nam ob hanc cauſam legis abrogatio magna conſideratione facienda eſt; ergo non eſt veriſimile (ait Decius) *voluiſſe Principem vno verbo, & quaſi aliud agentem, reuocare legem obſeruatam*; non eſt ergo admittendum niſi neceſſitas ſumma ſit.

5. Bart. Tiraquel.

Atque hinc ſequitur, idem eſſe dicendum de quacũque correctione, ſeu derogatione legis, etiamſi non ſit in totum, ſed in parte. Sumitur ex Bartolo in dicta leg. *ſi conſtante*, ff. ſolut. matrimon. num. 39. & Tiraquel. ſuprà, & paſſim ita loquuntur Iuriſtæ, vt ſuprà de diſpenſatione dictum eſt, & infrà de priuilegiis dicetur. Et rationes adductæ cum proportione applicari poſſunt: nam licèt minus nocumentum ſit correctio, vel derogatio, quàm abrogatio, nihilominus non paruum eſt, & ideo ſi fieri poteſt, vitandum eſt. Veruntamen ſæpe difficillimum erit, omnem prioris legis derogationem, & abrogationem vitare, quando poſterior repugnare videtur, & ideo ſi vtraque excuſari non poteſt, derogatio potiùs, quàm abrogatio admittenda eſt, vt ex duobus malis minus eligatur. Tamenſi aliqua probabilis ratio, aut via occurrerit ad concordãda iura, etiam ſine derogatione, præferenda eſt. Quòd verò aliqui addunt, legem poſteriorem, etiamſi non deroget priori, eo ipſo, quòd aliquid addat, odioſam eſſe, & reſtringendam, veriſimile non eſt: aliàs omnes leges de nouo editæ eſſent odioſæ, quod dici non poteſt. Conſideranda ergo eſt additio, & iuxta materiæ capacitatem, & regulas poſitas in principio huius libri iudicandum erit, an talis diſpoſitio odioſa ſit, vel fauorabilis. Addit denique Bart. ſuprà, quem Tiraquel. ſequitur, diſtinguendam eſſe limitationem legis à correctione. Nam correctio propriè eſt, quando lex præcedens ex parte tollitur, quia quoad illam minùs vtilis inuenitur, limitatio verò intelligitur ineſſe ipſi legi, ex quo condita fuit: nam poſtea ſolùm per declarationem adhibetur. Et ideo dixit idem Bartolus limitationẽ etiam in iure diuino locum habere, in leg. 1. ff. de conſtitut. Princip. & in lege 1. C. ſi cõtra ius, vel vtil. public. Vnde limitatio ſic ſumpta, quę potiùs interpretatio cenſenda, non eſt exorbitans, nec odioſa, quia explicat verum ſenſum legis, & potiùs fauorabilis eſt dicenda, etiamſi fortaſſe alicui minùs vtilis ſit, vt ſumitur ex capite ſecundo de Decimis, in 6.

Vnde colligitur dum eſt legẽ eſſe odioſam. *Bart. Tiraquel.* *Bart.*

6. *Duplex limitatio.* *Ant. Gab.* *Marienz.*

Solent verò addi huic aſſertioni limitationes plures, duæ tamen videntur præcipuæ. Vna eſt, legem correctoriam extendi propter ſimilitudinem, vel idẽtitatem rationis, vt eſt apud Antonium Gabr. tom. 2. comm. opini. lib. 17. & Marienz. in leg. 19. titul. 11. lib. 5. recopil. Gloſſ. 2. num. 5. & ſequentibus. Sed hoc exponendum eſt iuxta dicta ſuprà cap. 2. & 3. huius libri, & omnino reſtringendum, vel non admittendum, niſi vbi tanta ſit identitas, vt non poſſit ſine graui abſurditate vitari extenſio. Alioqui multo magis incerta eſt vtilitas extẽſionis legis propter rationis ſimilitudinem, quàm ſit nocumentum in correctione legis, imò ſatis dubia res eſt, an talis extenſio aliquando expediat; de correctione autem legis conſtat, minimè expedire, ſi vitari poteſt. Ac denique non inuenio illam limitationem eſſe in iure fundatam; reſtrictio autem correctionis legum in iure fundata eſt, ſempérque antiqua lex melioris eſt conditionis, & ius ſuum quaſi poſſidet, quando de correctione expreſſè non cõſtat. Vnde oritur regula l. *præceptum*, in fin. C. de appellationib. *Quidquid in poſteriori lege ſpecialiter non fuerit expreſſum, id veterum legum conſtitutionumque regulis relictum eſſe, intelligendum eſt.*

7. *Tiraq. Barto. Felinus. Decius. Gozad. Hieron.*

Alia limitatio eſt, niſi per correctionem legis redeatur ad antiquum ius: nam tunc illa correctio cẽſetur fauorabilis, quia eſt (vt ita dicã) reuocatio prioris correctionis, quæ fuerat odioſa. Ita notat Tiraquel. dict. præfat. ad retract. n. 58. cum Bart. Felin. Deci. & Gozad. quos allegat, & fauet, quod Hieronym. lib. 1. contra Iouin. ſentit, abrogationem legis veteris per nouam fauorabilem eſſe, quia nos ad princi-

pium,

pium,ſeu ad priorem ſtatum reuocauit, vt habetur in c. *hoc conſid.* 35. diſt. Hoc etiã principium repetit idem Tiraquell. de prim. gen. q. 24 num. 2. & 6. Couarr. lib. 3. variar. cap. 6. num. 4. Nauar. in cap. 1. §. *labores*, de pœn. c. diſt. 6. num. 16. & 17. qui allegant Gloſſam in cap. *ſtatutum*, de præbend. in 6. verb. *numeranda*, cum multis antiquis, & idem ſentiunt alij moderni. Et pro ratione reddunt, quia ſicut vnaquæque res facile reducitur ad naturam ſuam, ita etiam lex reuertitur ad ius commune, quod videtur eſſe magis naturale.

Tiraq. Couar. Nauar. Gloſſa.

8\. Contra hanc verò limitationem obiicit Tiraquel. in dicta præfatione ad retract. num. 59 quia ſæpe contingit, antiquiorem legem priùs reuocatam, fuiſſe odioſam; ergo reditus ad illam non debet cenſeri fauorabilis. Quod multò magis procedit, ſi illa lex antiqua iniqua fuit, vel licèt iuſta fuerit, & vtilis, ſi altera reuocans illam erat melior, & vtilior: nam tunc derogatio huius propter reditum ad antiquiorem, non eſt iudicanda fauorabilis. Non poteſt ergo talis regula generalis conſtitui, ſed videtur cõſiderandum, quale fuerit illud ius antiquius priùs reuocatum, & iuxta qualitatem eius iudicandum fore de reditu ad illud. Veruntamen hæc obiectio fieri etiam poteſt contra aſſertionem ſecundam: nam ob eandem cauſam non poteſt pro regula ſtatui, reuocationem legis eſſe odioſam, quia ſi lex abrogata odioſa erat, vel ſi erat nimis rigida, aut parum vtilis ad bonos mores, certè abrogatio illius non debet cenſeri odioſa, ſed potius fauorabilis, quia moderari rigorem, vel tollere odium, fauorabile eſt. Quod quidem in particulari loquendo, quando cætera ſunt paria, non videtur mihi poſſe negari nam ratio facta videtur ex terminis nota. Et ideò in ſecunda aſſertione addidi, *regulariter loquendo*, vnde concluſio ipſa intelligenda eſt ex vi reuocationis, ſeu ex ſuo genere, aut cæteris paribus, & ita procedunt rationes, quibus probata eſt. In eodem ergo ſenſu ſuſtineri poteſt limitatio poſita, ſcilicet, reditum ad antiquam legem ex ſuo genere fauorabilem eſſe.

Tiraq.

9\. Aliter verò obiici poteſt, quia lex abrogata iam non eſt lex, quia deſtructa eſt per alteram, quæ poſtea condita eſt, & permanet, quandiu non reuocatur: ergo ex tunc mutatio poſterioris legis eſt ſimpliciter odioſa, & reſtringenda ex genere ſuo. Probatur conſequentia, tum quia iam nihil obſtare poteſt lex illa antiquior, vel reſiſtere alteri legi, quia quod non eſt, non poteſt alteri reſiſtere, tum etiam, quia ius actu exiſtẽs præferendum eſt illi, quod iam præteriit, & non eſt: ergo fauorabilior eſſe debet conſeruatio præſentis iuris, quam reductio ad præteritũ, eo vel maximè quòd cùm illud præteritum ius iam non ſit lex, non poteſt dici, eſſe ius commune. Tum denique, quia mutatio legis eo eſt magis odioſa, quo multiplicatur ſæpius, quia eo magis derogat naturæ, & vtilitati legis: ergo non minus, imò magis reſtringi debet mutatio ſecundæ legis abrogantis priorem, quã ipſamet, quæ priorem abrogauit. Propter hæc cẽſeo, illud vulgare principium non eſſe intelligẽdum de lege vniuerſali vniuerſaliter abrogata, quia tunc apud me argumenta conuincunt, non eſſe habendam rationem eius, neque illam poſſe amplius vocari ius commune, nec reductionem ad rei naturam. Intelligẽdum erit ergo illud principium de generali lege, quæ vniuerſaliter quidem perſeueret, in particulari autem derogata ſit per ſtatutum, aut legem particularem. Tunc enim ceſſat obiectio facta: nam lex illa poſt derogationem durat, & de ſe conſtituit ius commune, & ita de illo procedit rectè communis ratio, & doctrina.

10\. Dico tertiò: Lex poſterior non habens clauſulam derogantem, vel abrogantem priorem, non reuocat illam, niſi quando illi directè opponitur, ita vt niſi priori deroget, fiat inutilis. Ita docent communiter

A authores citati, & in primis, quòd illa duo ſufficiant ad derogationem, manifeſtum eſt, quia aliàs nunquam poſſet fieri abrogatio legis, ſine formali clauſula derogatoria, quia nihil aliud requiri, aut cogitari poteſt: conſequens autem eſt aperte falſum, tum ex cap. 1. de conſtit. in 6. cum Gloſſa ibi, & Doctoribus, tum etiam quia voluntas poſterior, quæ ex vi obiecti non poteſt conſiſtere cum præcedenti, mutat illam, etiamſi formaliter, & expreſsè non intendat ipſam abrogationem; ergo, &c. Quòd verò illa duo ſunt neceſſaria ad hanc abrogationem, quaſi virtualem, ſeu indirectam, patet ex præcedenti aſſertione, quia ſi leges poſſunt conciliari, non eſt admittenda correctio, ſed quando vtraque poteſt habere effectum, conciliari

B poſſunt: ergo. Et declarari hoc poteſt duobus exemplis. Vnum eſt, quia lex poſterior imponens nouam pœnam non cenſetur eo ipſo reuocare aliam pœnam per priorem legem poſitã, teſte Bart. in l. 1. ff. de vi bonor. quem ſequitur Nauar. in cap. *ita quorundam*, notab. 11. num. 14. & 30. Ratio autem eſt, quia non repugnat, idem delictum duabus pœnis puniri, & ita illæ leges poſſunt ſimul ſubſiſtere, quoad pœnas, ſi alioquin de pœnæ ipſæ inter ſe repugnantes non ſint. Aliud exemplum eſt: nam lex poſterior dans aliquod remedium, vel concedens aliquid, non aufert eo ipſo remedium datũ per priorem legem: habet enim eãdem rationem, quando remedia alia inter ſe non pugnant. Et ita notat Nauar. conſ. 8. de offic. ordin. & ſumitur

C ex leg. *quoties*, ff. de action. & oblig. vbi dicitur, legem dantem nouam actionem, non auferre antiquas, niſi eas expreſsè excludat.

Addunt verò aliqui, ſi poteſt vitari contrarietas legum, alterius verba impropriè intelligendo, tunc poſteriorem eſſe impropriandam, vt vitetur prioris correctio. Ita docent abſolutè ex modernis referendo aliquos antiquos, Gutier. lib. 3. Practicar. q. 15. num. 34. & Sanc. libro 1. de matrim. diſput. 17. num. 6. Sed non video ſufficiens fundamentum tam generalis regulæ, quia ſi illa licentia abſolutè accipi poſſet, vix admittenda vnquam eſſet correctio, vel abrogatio inter leges, propter contrarietatem, quia improprietas verborum tantam habet latitudinem, vt ſi propter hanc

Gutier. Sanc.

D ſolam cauſam illa vti liceat, ferè ſemper facile ſit cõtrarietatem vitare: conſequens autem eſt falſum, aliàs nihil eſſet firmum, & ſtabile in legibus. Vnde confirmatur, quia maius inconueniens eſt, admittere improprietatem in poſteriori lege, quàm derogationem in priori, præſertim quia nulla eſt maior ratio impropriandi priorem, quàm poſteriorem. Confirmatur ſecundò ex Gloſſa in l. *non poſſunt*, ff. de legib. dicente, in dubio de benignitate legis proprietatem verborum eſſe tenendam, & in ſuperioribus generaliter diximus, reſtrictionem legis ſemper eſſe intelligẽdam intra proprietatem verborum, niſi contineat iniquitatem, vel abſurditatem, vt tradit Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. num. 57. & 58. Panorm. Decius, Felin. & alij communiter in cap. 1. de conſtitut. derogare autẽ

Gloſſa. Bart. Panorm. Decius. Felin.

E priori legi, neque iniquum eſt, neque abſurdum; ergo per ſe loquendo, non ſunt verba legis poſterioris impropriè intelligenda, ne derogent priori. Poſſet autem illud admitti, quando improprietas nõ eſt tanta, quin ſecundùm communem vſum ſoleant verba in illa ſignificatione vſurpari, vel quando ſecundum vſum iuris cenſeri poteſt illa ſignificatio propria, licèt attenta prima ſignificatione videatur impropria, vt patet in particulari exemplo, in quo loquuntur Panor. in cap. *cum olim*, de re iudic. num. vlt. & Felin. in cap. *non potest*, eod. tit. num. 8. ſcilicet de electione facta in cõcordia, quæ in iure ſolet dici etiam de illa, in qua maior tantùm pars conſentit, ideóque ad vitandam contrarietatem poterit interdum vox illa ita exponi. Minor autem improprietas verborum non videtur admittenda,

Panor. Felin.

niſi vbi abrogatio ipſa, vel contrarietas aliud ſpeciale incommodum, vel abſurditatem contineret.

12. *Lex generalis poſterior abrogat priorem.* Ex hac ergo aſſertione ſequitur primò, legem generalem poſteriorem omninò abrogare priorē, etiam generalem dicto modo illi contrariā. Ita docent omnes, & ſumitur ex cap. 1. de cognat. ſpirituali, & ex dicto cap. 1. de conſtit. in 6. & ex l. *non eſt nouum*, ff. de legib. & notat Gloſſa penult. Ratio autem eſt, quia tunc lex poſterior non poteſt ſimul ſubſiſtere cum priori, nec etiam poteſt ex parte valere, & ex parte derogare alteri, tum quia vniuerſaliter loquitur, tum etiā quia non eſt maior ratio de vna parte, quam de alia.

Quid dicendum de lege ſpeciali. Secundò ſequitur, idem eſſe dicendum, quando vtraque lex prior & poſterior eſt ſpecialis, & includunt ſimilem contrarietatem, quæ contradictionem inuoluat, tunc enim poſterior abrogat priorem, propter eandem rationem. *Bart.* Et ita docuit Bart. in dicta leg. *omnes populi*, num. 29. & 35. Intelligitur autem de legibus ſpecialibus, aut in iure communi cōtentis, aut de ſtatutis, quæ fiunt à particularibus cōmunitatibus, vel legiſlatoribus, qui ſcire poſſunt, & debent ſua ſtatuta.

Quid faciat lex generalis contra ſpecialem. Secùs verò erit de particularibus legibus conceſſis à Principe extra commune ius: nam tunc clauſula reuocatoria requiritur, vt infrà de Priuilegiis latiùs dicemus. Tertiò ſequitur, quando lex prior eſt generalis, & poſterior ſpecialis illi contraria, poſteriorem derogare priori, quamuis illam non abroget. Hoc enim poſterius facere non poteſt, quia non eſt illi adæquatè contraria: illud autem prius neceſſariò ſequitur ex dictis, quia poſterior lex, quoad id, quod ſpecialiter diſponit, nō poteſt ſubſiſtere ſimul cum priori; ergo neceſſarium eſt, vt ex parte illam reuocet, quod eſt illi derogare. Nam alias eſſet inutilis, ſupponimus autem eſſe factam ab habente poteſtatem, & ſine ignorantia prioris iuris, quia non præſumitur Princeps ignorare ius commune, ſeu generale, iuxta cap. 1. de conſtitut. in 6.

13. *[illegible] Bart.* Quartò infertur ex dictis, ſi lex prior ſit ſpecialis, & poſterior generalis, poſteriorem, etiamſi ſit contraria priori, non abrogare illam, ſed potiùs ſecundùm illam limitari, ſeu derogari. Hæc eſt communis Iuriſperitorum in cap. 1. de reſcript. vbi Panorm. num. 2. & alij, & Bart. in l. *quæſitum*, §. vlt. ff. de fide inſtrumentor. num. 12. Et ſumitur ex regula iuris in 6. *generi per ſpeciem derogatur*, vbi Gloſſ. & omnes intelligunt, etiamſi ſpecies antecedat, iuxta cap. *quamuis ſibi*, de præbend. in 6. vbi etiam id notat Gloſſa, idémque habetur in cap. 1. de reſcript. Ratio verò eſt, quia Princeps præſumitur ignorare particulare ſtatutum, quando illius mentionem non facit, & ideò licèt vniuerſalem legem faciat, non cenſetur velle particulare ſtatutum tollere. Quæ ratio & deciſio habetur in dicto cap. 1. de conſtit. in 6. vbi eſt ſermo de particularibus ſtatutis, quoad loca, eadem verò ratio eſt de ſpecialibus ſtatutis, quoad materias, vel perſonas, vt probant alia iura, & ſimilitudo rationis. Vnde in his etiam habet locū illa ratio, quia tunc poteſt vtraque lex habere effectum cum aliqua concordia in iure vſitata, ergo vitanda eſt correctio prioris legis, & credendum potiùs intentionem legiſlatoris eſſe, poſteriorem legem generalem ferre cum illa particulari limitatione, & exceptione, vt infrà latiùs de conſuetudine, & de priuilegiis dicemus. Et hāc regulam variis modis declarant, & amplificant doctores, *Sanc.* quos congerit Sancius lib. 2. de matrim. diſp. 24. n. 6. & ſequentibus.

14. Atque ex dictis etiam facile eſt definire dubium hîc incidēs, an promulgatio ſit neceſſaria, vt abrogatio legis plenè facta ſit, & ſuum effectum cōſequatur. In hac enim re Theologi præſertim moderni nō conſentiunt. Quidam enim abſolutè affirmant, ad reuocationem legis neceſſariam eſſe promulgationem. *Vaſq.* Ita tenet Vaſq. 1. 2. diſp. 156. c. 4. & ſequuntur aliqui moderni. Fundari poteſt hæc opinio. Primò, quia ſeruari debet proportio inter legem, & reuocationem eius, quia opponuntur quaſi priuatiuè: priuatio autem reducitur ad genus formæ contrariæ, & ex parte ſubiecti requirit omnes conditiones requiſitas ad poſitiuum oppoſitum, aliàs propria priuatio non erit. Secundò, quia ſicut lex eſt regula humanarum actionum, ita etiam reuocatio legis eſt ſuo modo regula, ſaltē permittens oppoſitum eius, quod lex vetabat, vel præcipiebat; ergo ſicut lex non poteſt habere rationem regulæ, niſi promulgata ſit, ita nec legis abrogatio.

15. Alij nihilominus cenſent conſtituendam eſſe differentiam inter legem, & reuocationem eius, quòd ad reuocationem nō eſt neceſſaria promulgatio, ſicut ad legem ipſam. *Capreol. Conrad. Medin. Cordub.* Ita tenet Capreol. in 4. d. 1. q. 5. ad 1. contra primam concluſionem. Sequitur Conrad. 1. 2. q. 90. art. 4. vbi idem tenet Medin. circa finem articuli. Tenet etiam Cordub. lib. 4. de indulgent. q. 36. Fundari poteſt hæc opinio primò, quia plus requiritur ad ponendam obligationem, quam ad auferendam: nam ad primum requiritur concurſus omnium conditionum neceſſariarum ad veritatem, & ſubſiſtentiam legis, ad ſecundum autem ſufficit defectus cuiuslibet cōditionis: ſed reuocatio legis nō ponit, ſed aufert obligationem; ergo non eſt, cur ad illam requirantur omnes conditiones, quæ ad legem. Vnde ſuprà dicebamus, ceſſante euidenter iuſtitia legis, ceſſare legem, & obligationē eius ſine alia promulgatione; ergo ſimiliter ceſſante voluntate Principis de obligatione legis, reuocabitur lex ſine alia promulgatione. Vnde intulit Medin. ſupra, poſſe reuocari legem per ſolum actum internum volūtatis Principis nolentis, vt lex ampliùs duret. Quod poteſt fieri veriſimile, quia ſi in principio Princeps ferret, & promulgaret legem ſine intentione obligādi, licet exteriùs putaretur lex lata, nihilominùs illa nō eſſet vera lex, nec per ſe obligaret, ſed ad ſummum ex conſcientia erronea. Ac deniquè licèt demus, debere hanc voluntatem Principis exteriùs oſtendi, nihilominus nō erit neceſſaria promulgatio, ſed ſufficiet, vt quocumque modo de illa ſufficienter conſtet.

16. *Reſolutio dub.* Mihi diſtinguendum videtur inter reuocationem puram, & per ſe tantùm factam, & reuocationem mixtam cum aliqua obligatione contraria, & quaſi conſequentem ad illam. Et primò dicendum eſt, ad reuocationem quæ ex obligatione contraria ſequitur, neceſſariam eſſe promulgationem, quod procedit, ſiue illa obligatio ſit ad actum repugnantem priori legi, ſiue ſit præciſè ad non vtendum priori lege, ſeu ad illam non ſeruandum. Probatur, quia illa obligatio imponitur per nouam legem; ergo ad illam legem requiritur promulgatio, quia eadem eſt ratio de illa, quæ de cæteris, cùm promulgatio ſit de ratione legis, vt talis eſt. Ergo ad dictam abrogationem eadem promulgatio neceſſaria eſt. Probatur conſequentia, quia talis reuocatio eſt effectus propriæ legis, imò eſt quaſi acceſſorius, & conſequens ad alium primarium, qui eſt contraria obligatio legis; ergo requirit legem plenè conſtitutam, atque adeò promulgatam. Vnde fit, hanc promulgationem eodem modo, & cum eiſdem conditionibus hîc poſtulari, ſicut ad legem neceſſaria eſt. Vnde ſicut lex ante promulgationem non obligat, licèt priuatim ſciatur, ita in præſenti talis lex ante promulgationem cum tempore ſufficiente ad obligationem eius non deobligat ab alia, quia non priùs habet ſecundarium effectum, quàm primarium. Et è conuerſo, ſicut poſt promulgationem, & tempus ſufficiens lex obligat, etiam priuatim ignorata, quamuis ignorans inuincibiliter excuſetur; ita in præſenti lex hæc promulgata tollit obligationem prioris legis, per ſe loquendo, quamuis ſi ignoretur, ex conſcientia erronea obligare poſſit.

17. Dico ſecundò: Pura reuocatio legis per ſe, & eſſentialiter

tialiter nõ requirit promulgationem. Probatur argumento ſecundæ ſententiæ. Et quia talis reuocatio non fit per aliquam legem, ad quam ſolam eſt neceſſaria promulgatio. An verò talis reuocatio per ſe requirat ſaltem ſignum externum, incertum eſt. Videtur enim probabile, eſſe neceſſarium, quia ſicut voluntas humana non poteſt habere effectum poſitiuum circa alium hominem, niſi illi intimetur, ita etiam neque effectum priuatiuum, ſeu ablatiuum obligationis: nam videtur eſſe eadem ratio. Vnde ſi hoc concedatur, diſtinguenda erit manifeſtatio voluntatis Principis, à promulgatione: nam hæc requirit peculiarem ſolennitatem, quam negamus eſſe neceſſariam ad puram reuocationem legis. Quia ſufficiet quælibet manifeſtatio voluntatis pro his, quibus immediatè fit: pro aliis B verò ſatis erit diuulgatio illius notitiæ per ſufficientem famam, aut teſtificationem, ita vt quamprimùm aliquis illam notitiam conſequatur, priori lege reuocata non obligetur. Supponimus enim Principis decretum dicto modo manifeſtatum fuiſſe, vt lex ex tunc non obligaret. Aliũde verò probabile eſt, internam retractationem volontatis per ſe poſſe ſufficere ad tollendam legem, ſi ſupponatur Princeps abſolutè velle, vt ex tunc non obliget, quia ſtatim ceſſaret obligatio ex defectu cauſæ conſeruantis: nam ſicut lex in fieri pendet ab interna intentione, ita & in conſeruari, & ita procedit ratio ſuprà pro Medina facta. Et tunc conſequenter dicendum eſt, obligationem, quæ relinquitur in ſubditis, eſſe merè per accidens ex ſola ignorantia, C & fictione legislatoris: nam ſi de voluntate eius conſtaret, etiam per reuelationem, lex per ſe non obligaret; talis autem voluntas Principis omninò irrationabilis eſſet, & contra debitam gubernationem.

18. Vnde dico tertio: vt abrogatio legis etiam pura debito modo fiat, publicè proponenda eſt, prudenti arbitrio legislatoris. Hoc ſuadent aliquo modo rationes primæ ſententiæ. Et quia niſi reuocatio ſit publica, poſſunt facilè ſequi ſcandala, dum aliqui propter priuatam notitiam legem non ſeruant. Vnde ſicut expedit, communem obligationem de ſe ſimul incipere in eodem loco, ita expedit obligationem communis obligationis eſſe iam publicam, & communem, quoad omnes, quantum commodè fieri poſſit. Et ideò nunquam præſumendum eſt, Principem voluiſſe antea vel A aliter legem reuocare, niſi euidentiſſimè conſtet. Dixi autem, modum huius promulgationis relinqui arbitrio Principis, quia in iure non eſt certus, nec definitus, nec videtur neceſſarius in reuocatione ſeruari omnem tẽporis dilationem, quæ pro legum promulgatione præſcribitur. Quia non eſt æqualis ratio, neque oportet, quod in fauorem introductum eſt, extendere ad rigorem. Stabitur ergo cõſuetudini, vel actuali principis diſpoſitioni. Atque ita cõſtat etiam quando incipiat hæc abrogatio legis habere ſuũ effectum: nam in hoc dependet à principis voluntate; ordinariè verò incipit à ſufficienti publicatione: applicatur autem in particulari, cùm primùm peruenit reuocatio ad vniuſcuiuſque notitiam, quamuis hæc magis pro- B pter conſcientiam, quàm propter reuocationem legis ſecundùm ſe, neceſſaria ſit.

De effectibus autem huius abrogationis nihil dicendum ſupereſt: nam per ſe ſolùm conſiſtit in ablatione legis. Vnde quot fuerint effectus poſitiui prioris legis, tot erũt effectus priuatiui abrogationis eius. 19.
Si ergo prior lex erat prohibens & irritans, abrogatio vtrumque tollet, modo tamen vtrique accommodato. Quia quoad obligationem pẽdet aliquo modo in particulari à notitia: nam propter ignorantiam poterit in aliquo durare obligatio, quod nõ ita eſt in irritatione: nam abrogata lege irritante, etiamſi abrogatio ignoretur, & actus cum mala conſcientia fiat, poterit eſſe validus, ſi fiat cum ſufficienti voluntate. Et eadem pro- C portione iudicandum eſt de reuocatione legis pœnalis quoad pœnam, vt ſunt excommunicatio, irregularitas, & ſimilia. Poni etiam poteſt inter effectus abrogationis, quòd lex ſemel abrogata non poteſt redire per voluntatem ſubditorum, niſi iterum à legislatore feratur, quia iam ſubſtantia eius periit. Quod notauit Nauarr. conſtituens hoc diſcrimen inter abrogationem, & non acceptationem legis, & conſ. 1. de conſtit. q. 7. Et huc etiam ſpectat quod dicunt Iuriſtæ, legem abrogatam non poſſe allegari, vtique in vi legis, quia nulla eſt; ſecùs in vi exempli, aut rationis. De quo videri poteſt Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. nu. 68. & Dec. in cap. 1. de conſt. lect. 1. n. 15. & lect. 2. n. 5. Denique etſi abrogatio non ſit pura, habebit per quam facit ſuos proprios effectus ſibi accommodatos, qui ad præſentem conſiderationem non ſpectant.

FINIS LIBRI SEXTI.

INDEX CAPITVM LIBRI SEPTIMI.

DE LEGE NON SCRIPTA, QVÆ conſuetudo appellatur.

Cap. I.	*De conſuetudine, more, vſu, ſtylo, &c.*
Cap. II.	*Conſuetudo quando inducit ius non ſcriptum.*
Cap. III.	*Quotuplex ſit conſuetudo, & an forum & ſtylum comprehendat.*
Cap. IV.	*De tertia diuiſione conſuetudinis, ſecundùm ius, præter ius, contra ius.*
Cap. V.	*De varijs partitionibus conſuetudinis.*
Cap. VI.	*Quid ſit conſuetudo bona & rationabilis, & è contrà.*
Cap. VII.	*De conſuetudine iure reprobata.*
Cap. VIII.	*De alia diuiſione conſuetudinis.*
Cap. IX.	*De cauſis conſuetudinis.*
Cap. X.	*De introductione conſuetudinis.*
Cap. XI.	*De iuridica notitia, neceſſaria ad conſuetudinem.*
Cap. XII.	*De inductione conſuetudinis per ſolos actus voluntatis.*
Cap. XIII.	*De conſenſu principis ad conſuetudinem introducendam.*
Cap. XIV.	*Quæ conſuetudo legem non ſcriptam inducit.*
Cap. XV.	*De tempore ſufficiente ad legem introducendam.*
Cap. XVI.	*De cauſis & effectibus legis non ſcriptæ, inductæ per conſuetudinem.*
Cap. XVII.	*Quomodo conſuetudo habeat vim legem interpretandi.*
Cap. XVIII.	*An conſuetudo legem humanam abrogare poſſit.*
Cap. XIX.	*An talis abrogatio exceptionem, vel intenſionem admittat.*
Cap. XX.	*Quibus modis poſſit conſuetudo mutari.*

LIBER

LIBER VII.

DE LEGE NON SCRIPTA, QVÆ CONSVETVDO APPELLATVR.

HActenvs de legibus ſcriptis præcipuè diſputauimus: nunc verò de conſuetudine, quatenus ius continet, vel inducit, ex profeſſo dicẽdum eſt. Quem ordinem ſeruauit Greg. 9. in lib. 1. Decretalium, priùs de conſtit. & reſcr. & poſtea de conſuetudine titulos inſtituendo. Nam licèt conſuetudo antiquior fuerit iure ſcripto, nihilominùs ius ſcriptum certius eſt, & notius, & ideò priùs de illo tractari debuit. Accedit, quòd inter humana iura ſcriptum antiquius eſt, quàm nõ ſcriptum, etiamſi multi Iuriſtæ, quos ſequitur Rochus Curt. tractat. de conſuetud. in principio pro certo ſupponant, ius conſuetudinis eſſe antiquius. Nam licèt priùs homines cœperint ſine legibus in communi viuere, quàm leges ſcriberentur, vt clarè dicitur in l. 2. ff. de orig. iur. inde non fit conſuetudinem habuiſſe pro lege, ſed Regis imperium perſonale, quod non eſt lex, nec conſuetudo, & ita inſinuatur in dicta l. 2. Ex §. autem, *ſine ſcripto*, Inſtit. de iure natur. &c. colligi poteſt, ius conſuetudinis fuiſſe antiquius apud Lacedæmones, quàm ius ſcriptum apud Athenienſes, à quibus ius ciuile duxit originem. Quidquid verò de hoc ſit, nunc conſtat, conſuetudinem ſæpe eſſe antiquiorem iure ſcripto, & ſæpe nouiorem, & aliunde ſcriptum eſſe præcipuum, & ab illo magna ex parte pendere vim conſuetudinis, & intelligentiam eius, iuxta cap. vltim. de conſuet. & quæ ibi notantur, & ideò meritò liber poſt præcedentes ſequitur. In quo conſuetum ordinem obſeruauimus: nam priùs quid ſit conſuetudo explicabimus, conditiones ad illam requiſitas, & cauſas eius aperiendo, poſtea de effectibus, tandem de illius abrogatione, ſeu mutatione dicemus.

Ordo procedendi in hoc lib. 7.

CAPVT I.

Quid ſit conſuetudo, vſus, vel mos, forus & ſtylus, & quomodo à ſcriptione differat.

1. *Iſidor.* COnſuetudinem ſic definit Iſidor. lib. 2. orig. c. 10. & lib. 5. cap. 3. *Eſt ius quoddam moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur, cùm deficit lex.* Et videtur ſumpſiſſe ex Tertul. lib. de Corona militis, dicente, *conſuetudo in ciuilibus rebus pro lege ſuſcipitur cùm deficit lex.* *Tertul.* Circa quam deſcriptionẽ triplex ſtatim occurrit difficultas. Prima circa genus: nam conſuetudo videtur potiùs eſſe quid facti, quàm iuris; non eſt ergo ius, ſed factum, vel actio ſæpiùs reperita. Vnde idem Iſidor. *Iſidor.* ſtatim ſubiungit, conſuetudinem ſic dictam eſſe, *quia in communi eſt vſu*: conſtat autem, vſum factum dicere,

A non ius. Et ita frequenter dicere ſolemus, cùm in re aliqua dubitatur, an detur conſuetudo, necne, quæſtionem eſſe facti, non iuris. Secunda difficultas eſt de illa particula *moribus*, quia videtur definitum in definitione poni: nam mos, & conſuetudo idem eſſe videntur, ſolóque nomine differre. Vnde ibidem Iſidor. *Iſidor.* morem definiendo dicit, *Mos eſt conſuetudo*, cap. *mos.* cap. *conſuetudo*, diſt. 1. &, quod mirandum eſt, ibidem expreſſiùs idem vitium committere videtur, dicens, *Mos eſt cõſuetudo de moribus tracta tantùm* Vbi nõ alio, ſed eodem nomine definitum in definitione ponit. Et auget difficultatem, quòd mos eſſe dicitur conſuetudo tracta de moribus, ac ſi eſſe poſſit conſuetudo aliter introducta. Tertia difficultas eſt circa alteram par-
B tem, *quod pro lege ſuſcipitur*, quia hoc non pertinet ad eſſe conſuetudinis, ſed ad effectum eius, vt infrà dicemus. Item videtur illis verbis ſignificari, ius conſuetudinis non eſſe verã legem, ſed pro lege reputari, quod falſum etiam eſt. Aliæ etiam difficultates hìc occurrunt, quæ in diſcurſu commodiùs proponentur.

Superiores verò difficultates magna ex parte oriuntur ex æquiuocatione terminorum, ideóque ſignificationes eorum explicandæ priùs ſunt, vt res ipſa intelligi poſſit. Tres ergo termini in primis ſunt notandi, ſcilicet, vſus, mos, conſuetudo: nam in hoc conueniunt, quòd ſolùm in actibus liberis propriè dicuntur, & quandam inter ſe affinitatem, & connexionem habent, & nihilominùs aliquod diſcrimen inter illos in- 2: *2. Opinio.*
C uenitur. Vſus ergo in theologica proprietate ſignificat actum, quo voluntas liberè exequitur, quod eligit, iuxta doctrinam D. Thomæ, 1. 2. qu. 16. per totam, & Auguſtini lib. 10. de Trinitate, cap. 11. & lib. 83. quæſtion. q. 30. vbi hac ratione dixit, non poſſe vti, niſi animal, quod rationis eſt particeps, quia ſolùm illud liberè ſe, vel alia applicat ad operationem, quam applicationem vſus ſignificat. Vnde fit, vt vſus in Philoſophico rigore dicatur de quolibet actu vtendi per ſe ſpectato, quia quilibet eſt libera applicatio facultatis ad medij executionem, ſicut quicunque actus gaudij de fine adepto dicitur fruitio. Nihilominùs tamen communi, & vſitato modo loquendi vſus ſignificat ſimilium actuum frequentiam. Quomodo dicitur in l. 1. titul. 2. partit. 1. vſum naſci ex his rebus, quas aliquis facit longo, & continuo tempore, vt notauit ibi Greg. *Vſus quid.* *D. Thom.* *Auguſt.* *Greg. Lop.*
D Lopez. Vbi hac ratione dicit, vſum eſſe quid facti, ſcilicet, frequentiam ipſam liberè operandi circa rem aliquam, eodem, ſeu vniformi modo. In lege autem illa dicitur, vſum eſſe id, quod relinquitur, ſeu naſcitur ex illa frequentia actuum, quod videtur ad tertium ſignificatum pertinere, quod ſtatim explicabitur.

3. *Mos quid.* *D. Thom.* Mos autem teſte D. Thoma 1. 2. q. 58. art. 1. non ſolùm rationalibus, ſed etiam brutis tribui ſolet: nam etiã in Scriptura dicũtur homines operari more brutorum,

entum, interdum in bonam partem, vt 2. Mach. 11. *Leonum more impetu irruentes in hoſtes*; interdum in malam, vt 4. Eſdræ 8. *Qui mores pecudum habuerunt*, interdum indifferenter, vt 2. Mach. 10. *In montibus, & ſpeluncis more beſtiarum egerant.* Nihilominus tamen, vt

D. Thom. idem D. Thomas rectè notauit in 3. diſt. 25. q. 1. art. 4. quæſtiuncul. 2. mos ſolùm per ſimilitudinem, ſeu analogiam brutis attribuitur, quatenus ex naturali inclinatione eandem rationem operandi ſeruant: nam pro-

Mos propriè in liberis tantùm actibus reperitur. *D. Thom.* priè tantùm in liberis actibus reperitur. Nam genus moris ibi incipit, vbi dominium voluntatis inuenitur, vt idem D. Thomas dixit in 2. diſt. 24. q. 3. art. 2. & ideo ſolus actus liber propriè denominatur moralis, quia ſolus liber actus eſt laude, vel vituperio dignus: moralis autem actus eodem modo laudis, ac reprehenſionis

Ariſt. capax eſt. Vnde eſt illud Ariſtot. 1. Ethic. cap. 13. *Cùm de moribus loquimur, non ſapientem, aut perſpicacem, ſed manſuetum; aut temperantem aliquem dicimus.* Mos ergo propriè dictus nihil aliud eſt, quàm frequentia, ſeu continuatio ſimilium actuũ moralium, & humanorum per aliquod tempus. Et hoc modo dicitur aliquid fieri ſecundùm morem, vt Ioan. cap. 19. *Mos eſt Iudæis ſepelire*, & Geneſ. 50. *Iſte quippe mos erat, cadauerum conditorum.* Et eodem modo qui conformes ſunt in operando moraliter, vnius moris eſſe dicuntur. Pſalm. 67. *Qui habitare facit vnius moris in domo.* Vnde hoc videtur differre inter morem, & vſum, quòd vſus tam de frequentia actuum, quàm de ſingulis actibus dici poteſt, vt dixi: mos autem non dicitur propriè de vno actu, neque id eſt in vſu, ſed de frequẽtia actuum ſimilium. Vnde ſi vſus ſumatur pro frequentia actuũ, non videtur à more differre. Addit verò D. Thomas ſuprà, morem in alia ſignificatione dici de inclinatione ad ſimiles actus, ex illorum frequentia relicta, quæ inclinatio non eſt aliud, quàm aliquis habitus, quod etiam dici poteſt de vſu, iuxta ſententiam Alphonſi in lege citata, quamuis illa plura comprehendat, vt mox explicabo.

4. De conſuetudine igitur, ſi ſumatur, vt eſt quid facti (vt dicitur in cap. 1. de conſtit. in 6.) idem ferè ſen-

D. Thom. tiendum eſt: nam vt eiſdem locis D. Thomas ait, mos, & conſuetudo idem ferè ſunt, quia vtraque vox ſignificat moralium actuum frequentiam. Propria enim conſuetudo non eſt, niſi in actibus liberis: nam in neceſſariis, potiùs nunquam conſuetudo vim habet, & ideo propriè non eſt in brutis, licèt per analogiam interdum illis tribuatur. §. *pauonum*, Inſtitut. de rer. diuiſ. Deinde conſuetudo non eſt in ſingulis actibus, ſed in

Iſidor. *D. Thom.* eorum frequentia, vt Iſidorus inſinuauit, & apertiùs diuus Thomas in 3. vbi ſuprà dixit, *conſuetudinem importare quandam frequentiam circa ea, quæ facere, vel non facere in nobis eſt.* Dixi autem hoc eſſe intelligendum de conſuetudine ſumpta vt eſt quid facti, quia oportet in conſuetudine duo diſtinguere, vnum eſt ipſa frequentia actuum, quam poſſumus vocare conſuetudinem formalem, & hanc dicimus eſſe quid facti, ſicut vſum. Aliud verò eſt id, quod ex tali frequentia relinquitur, quod poteſt eſſe vel quid phyſicum, vt eſt habitus, quod aliquando ſolet vocari cõſuetudo apud Iuriſtas, ſatis verò impropriè, & ideo illud omittimus, & ſub conſuetudine facti illud computamus. Aliud ergo, quod ex conſuetudine relinquitur, eſſe poteſt quid morale per modum facultatis, vel iuris obligantis ad ſic operandum, vel tollentis aliam obligationem, quod poteſt vocari ius conſuetudinis, ſeu conſuetudine introductum. Sicut enim conſuetudo inducit inclinationem ad ſimiles actus, & conſequenter dat facilitatem, & delectationem in opere, quæ non eſt tantùm aliquid morale, ſed etiam phyſicum, quod habitum appellamus; ita conſuetudo facti inducit moralem facultatem, vel obligationem, vel mutat illam (vt poſtea videbimus) non inducendo aliquid phyſicum, ſed moralem facultatem, aut vinculum, quod ius appellamus. Et ideò ſicut nomen moris ex frequentia moralium actuum tranſlatum eſt ad ſignificandum ipſum habitum, ſeu inclinationem, ita conſuetudo, licèt aliquid facti primariò ſignificet, etiam tranſferri potuit ad ſignificandum aliquid iuris, quod ex frequentia actuum relinquitur, quatenùs ſuo modo inducit ad ſimiles actus. Quia nomen cauſæ transferri ſolet ad effectum, & è conuerſo: & ita vocatur conſuetudo, & ipſa frequentia actuum, & ius per illam introductum. Et quoad hoc videntur diſtingui mos, & conſuetudo ab Iſidoro ſuprà, quia mos ad factum tantùm refertur, conſuetudo verò etiam ad ius, vſus verò iuxta tertiam ſignificationem in dicta lege indicatam poteſt etiam hoc modo accipi, licèt plura comprehendat. Iſidorus verò vſum etiam retulit ad ſolum factum, vt ex allegatis verbis intelligitur.

Ex his ergo conſtat, cùm inquirimus, quid ſit conſuetudo, neceſſarium eſſe diſtinguere, ſub qua ratione conſuetudo ſumatur; nam aliter definienda eſt, vt eſt quid facti, aliter vt eſt quid iuris. Priori enim modo optima eſt definitio, quæ ex diuo Thoma ſumitur, ſcilicet, *conſuetudo eſt frequentia operandi liberè eodem modo*, ſeu frequentia liberi vſus circa quamcunque rem, quæ noſtræ ſubſit poteſtati. Eſt autem aduertendum, non quamcunque conſuetudinem facti habere vim conferendi aliquod ius: nam vitioſa conſuetudo nullum ius confert, neque illa, quæ ex lege naſcitur, licèt conſuetudo dicatur, iuxta illud Lucæ, cap. 2. *Vt facerent ſecundùm conſuetudinem legis pro eo.* Quæ etiam mos ſolet appellari, vt Actorum 15. Circunciſio eſſe dicitur, *ſecundùm morem Moyſi.* Et multæ ſunt conſuetudines ſimiles, quæ omnes ad præſentem conſiderationem non ſpectant. Et ideò vt definitio limitetur ad illam conſuetudinem facti, quæ ad ius aliquod introducendum ſufficiat, neceſſe eſt, vel hoc ipſum, vel aliquid æquiualens in illa definitione addere, ſcilicet, eſſe legitimam frequentiam actuum, iuri alicui conſentaneam, vel habentem conditiones omnes iure requiſitas, vel quid ſimile. Atque ad conſuetudinem ſic ſumptam poterit applicari definitio Iſidori, ſi nomen iuris nõ formaliter, ſed cauſaliter intelligatur, ſi tamen intentio Iſidori, & contextus, ac proprietas verborum conſideretur, non videtur in hoc ſenſu loquutus. 5. *Conſuetudo iuris & facti quid.* *D. Thom.* *Iſidor*

6. Quocirca, licèt probabile ſit, Iſidorum in citatis locis vtraque ratione conſuetudinem conſideraſſe, & in illa parte, quæ ponitur in cap. *mos*, loquutum eſſe de conſuetudine, prout eſt quid facti: nam hoc modo, mos, & conſuetudo idem ſunt, & in eodem ſenſu dixiſſe, *conſuetudinem dictam eſſe, quia in communi eſt vſu.* Nihilominùs in cap. *conſuetudo*, vbi illam definit modo ſuprà poſito, conſideraſſe videtur conſuetudinem, prout eſt quid iuris, ſeu quoad ius ipſum, quod ex facto, ſeu frequentia actuum reſultat. Et ita facilè expediuntur obiectiones in principio factæ.

7. Ad primam enim dicimus, in conſuetudine vtrumque reperiri, ſcilicet, quid facti, & iuris, ideò nunc eſſe ſermonem de illa ſecundùm vnam rationem, nunc ſecundùm aliam. Et quia in ordine ad leges, de quibus ibi Iſidorus tractabat, magis pertinet ius, quã factum, ideò ſub ea ratione, & per genus iuris illam definiuit. Et ſumitur ex leg. *de quibus*, ff. de legibus, vbi priùs dicitur, *de quibus ſcriptis legibus non vtimur, id cuſtodiri oportet, quod moribus, & conſuetudine introductum eſt.* Et infrà, *Inueterata conſuetudo pro lege non immeritò cuſtoditur, & hoc eſt ius, quod dicitur moribus conſtitutum.* Sic etiam in lege Hiſpaniæ part. 1. titul. 2. l. 1. definitur conſuetudo, *Eſt ius non ſcriptum, quod ex longo, & continuo vſu ortum eſt.* Et eodem *Iſidor.*

modo per idem genus definiunt Iuriſtæ conſuetudinem in rubrica de conſuetudine, & Bart. in dicta leg. *de quibus*, in lectura, & in repetit. quæſt. 1. vbi nominis æquiuocationem rectè diſtinguit, ferè modo à nobis explicato. Particula autem illa *non ſcriptum*, quam addit lex Hiſpaniæ, & multi Doctores, virtute continetur in eo, quod dicitur, eſſe ius moribus inſtitutum: nã per hoc diſtinguitur à lege, vtique ſcripta, & in cap. 3. ampliùs particulam illam explicabo.

Bart.

8\. Atque hinc facilè expeditur ſecunda obiectio: nam ſumpta conſuetudine prout eſt quid iuris, rectè dicitur eſſe ius moribus inſtitutum, quia mores ad factum ſpectant, non ad ius, & ita non ponitur vllo modo definitum in definitione, quia ius conſuetudinis per frequentiam actuum moralium introducitur, quæ frequentia dicitur mos. Et ita etiam in re nullum committeretur vitium, ſi ius conſuetudinis, per factum eiuſdem cõſuetudinis definiretur, vtendo terminis in diuerſa ſignificatione. Quod autem Iſidor. ait, *Morem eſſe conſuetudinem tantùm, à moribus tractam*, optimum habet ſenſum, & ſine vllo vitio, aduertendo, mores interdum dici quaſi diuiſiuè, ſeu diſtributiuè de ſingulis actibus moralibus. Morem autem, vt ſignificat conſuetudinem, quaſi collectiuè ſignificare collectionem illam, ſeu frequentiã actuum; ſic ergo dicitur mos trahi ex moribus, id eſt, ex actibus liberis, & moralibus. Vel etiam conſiderari poteſt, non quemcunque morem, ſed communem, & publicum alicuius communitatis eſſe ſufficientem ad inducendum ius conſuetudinis de quo tractamus, id eſt, quod obligationem legis poſſit inducere, nam priuatus mos, vnius perſonæ, vel familiæ non inducit ius legis, vt infrà dicemus. Dicitur ergo hæc conſuetudo, quæ ad inducendũ ius ſufficit, debere trahi ex moribus, id eſt, debere eſſe morem ita communem, vt ex morib. totius cõmunitatis, & omnium, vel plurium partium eius conſurgat. Addit denique Iſidor. particulam excluſiuam, *tantùm*, ad denotandum nullum morem ad cõſuetudinem iuris cõſtitutiuam (vt ſic dicam) ſufficere, qui ſolo vſu, & moribus introductus ſit, abſque lege, & iure ſcripto, quod illum induxerit: nam mos ille cùm ſit ea iure, vt ſic, nõ inducit ius, licèt firmare poſſit illud, vt infrà dicemus.

Iſidor. B *Iſidor.*

9\. Ad tertiam difficultatem iam dictum eſt, licèt ius conſuetudinis ſit effectus conſuetudinis facti, nihilominus hic non definiri conſuetudinem facti, ſed iuris, & ideo eum additur, *quod pro lege ſuſcipitur*, non poni effectum conſuetudinis definitæ, ſed ſubſtantiam eius declarari. Dicitur autem pro lege ſuſcipi, nõ quia non ſit vera lex, ſed quia Iſidorus nomen legis accommodat ad legem ſcriptam, & ideo dicit, ius conſuetudinis loco illius ſuſcipi, vbi illa deeſt. Aduertit autẽ Bart. in dicta repetit. n. 6. per hãc particulam diſtingui conſuetudinem à iure, quod deſcendit ex vſu ſingularis perſonæ, quod non ſuſcipitur pro lege, nec eſt ius diſponens, ſed potiùs diſpoſitum per legem. Ad quod intelligendum aduerto (quod in principio huius tractatus notaui) ius dupliciter dici, vno modo de illo, quod conſiſtit in facultate vtendi, quod eſt dominium, vel quaſi dominium: nam poteſt includere ius in re, & ad rem, & generaliter dici poteſt ius dominij, vel quaſi dominij, & ita in rigore ſpectat ad factum: alio modo dicitur ius de illo, quod vim habet obligandi, & imperandi, & dici poteſt ius legis, ſeu legale. Priuatus ergo vſus vnius perſonæ poteſt conferre ius in re, vel dominium rei, aut ius ſeruitutis, & ſimilia, vt in præſcriptione contingit: illud tamen ius non habet vim legis, & ideo rectè dicitur non eſſe ius diſponens, quia non præcipit, nec ordinat, ſed potiùs eſſe ius diſpoſitum, quia acquiritur ſecundùm iuris diſpoſitionem. Conſuetudo autem de qua modò loquimur, non hoc ius, ſed legale eſt, & ideo dicitur eſſe ius, quod pro lege ſuſcipitur, & ad illud requiri conſuetudinẽ, quæ moribus vtentium, id eſt, communitatis alicuius inducatur.

C D *Bart.* A

10\. Vnde obiter declarata eſt differentia inter conſuetudinem, de qua loquimur, & præſcriptionem: ſæpe enim illæ duæ voces conſuetudinis, & præſcriptionis reciprocè, & quaſi pro eadem accipi ſolent, propter aliquas conuenientias, quas habent. Nihilominus tamen ſecundùm proprias rationes ſumptæ multùm differunt, vt Bart. dicta quæſt. 1. in fine docet, & alij antiquiores, quos refert, & alij poſteriores, vt Panormitanus, & Rochus Curr. in cap. vltim. de conſtitut. cum Gloſſa ibi verb. *legitimè*, & Haim. Crauet. de antiquit. tempor. 4. p. in princip. Balb. de præſcript. 1. p. quæſt. 10. Rochus Curt. in cap. vltim. de conſuetudin. ſect. 5. num. 3. & Couarr. in regula, *poſſeſſor*, 2. p. §. 3. numero 2. Matienz. lib. 5. recopil. titul. 7. l. 1. Gloſſ. 6. num. 3. & Molin. lib. 1. de primogenit. cap. 6. numer. 10. qui plures differentias aſſignant, quibus omiſſis radix diuerſitatis ex dictis clariùs colligitur. Quia tam in præſcriptione, quàm in lege nõ ſcripta interuenit aliquid facti, & iuris, quod per factum introducitur, vnde & præſcriptio conſuetudinem aliquam requirit, & lex non ſcripta interdum requirit conſuetudinem aliquo modo præſcriptam, ſeu certam & legitimam.

Differentia inter conſuetudinẽ, & præſcriptionẽ notanda. B *Bart. Panorm. Roch. Curt. Gloſſa. Haim. Crauet. Balb. Couar. Matienz. Molina.*

11\. Differũt autem in primis, ac præcipuè in ipſo iure, quia præſcriptio ſtrictè ſumpta non introducit ius legale, ſeu diſponens tanquam lex, ſed confert ius dominij, aut aliud ſimile ius vtendi, vel fruendi, aut re corporali, vt domo, veſte, aut incorporali, vt iuriſdictione, ſuffragio. Et hinc etiam differunt in conſuetudine facti, per quam vnum, vel aliud ius introducitur; nã alias conditiones requirit conſuetudo præſcriptionis, quàm legis. Nam ad ius legis neceſſaria eſt conſuetudo populi, ad præſcriptionem ſufficit vſus priuatæ perſonæ, niſi res præſcribenda communitati ſit acquirenda. Aliqui verò ex Iuriſtis citatis conſuetudinem vocant, quoties communitas eſt, quæ præſcribit, vel contra communitatẽ præſcribitur. Sed non rectè, quia ius acquiſitum non eſt lex, ſed dominium, vel aliud ius vtendi: nam tunc communitas ſe habet tanquam vnus priuatus poſſeſſor, ac dominus; & differentia, quòd perſona præſcribens, vel contra quam præſcribitur, ſit vera, vel ficta, valde materialis eſt. Nõ oportet autem de nominibus contendere.

Prima differentia. C

12\. Alia differentia eſt, quia ad conſuetudinem propriam, & legalem, de qua loquimur, neceſſarius eſt conſenſus populi, vel principis, contra quem quodammodo inducitur; in præſcriptione autem non eſt neceſſarius conſenſus eius, contra quem præſcribitur, vt notaui in tract. 2. de relig. lib. 1. cap. 5. & hinc eſt, vt ad conſuetudinem non requiratur titulus, quia conſenſus ſufficit, ad præſcriptionem autem requiritur. Ita Gloſſa, Abb. & alij dicto cap. vlt. Intelligitur autem negatiuè, ſeu indefinitè, quia ad præſcriptionẽ ſæpe requiritur titulus, non tamen ſemper, ad conſuetudinem verò nunquam. Vnde etiam in præſcriptione requiritur bona fides, in conſuetudine autẽ non ſemper, ſaltem in principio. Denique licèt in vtraque aliquis temporis curſus requiratur, non tamẽ idem, ſed in præſcriptione poſtulatur iuxta legis diſpoſitionem; in conſuetudine autem, vel non eſt eadem iuris diſpoſitio, vel per ſe neceſſaria nõ eſt, ſed illud ſufficit, quòd ad iudicandum conſenſum Principis, vel populi ſufficiens ſit, vt poſtea exponemus. Aliæ differentiæ aſſignantur à dictis auctoribus, quæ vel re vera non ſubſiſtunt, vel eas examinare nobis non eſt neceſſarium.

D *Secunda differentia.* *Gloſſa. Abb.* E

CAPVT II.

An conſuetudo ſemper inducat ius non ſcriptum, & definitio data integra ſit.

1. RAtio dubitandi eſt, quia Iſidorus in definitione data ſolum addit particulam illam, *cum deficit lex*, vel ad explicandum, conſuetudinem debere eſſe ius non ſcriptum, vel etiam ad indicandum, non debere ſupponere legem ſcriptam. Vtrumque verò videtur habere dubium. Primum, quia ſæpe contingit leges conſuetudinis eſſe ſcriptas, quales cenſentur eſſe leges feudorum, & in noſtra Hiſpania leges fori; ergo eſſe non ſcriptum, non eſt de ratione conſuetudinarij iuris. De ſecundo etiam dubitari poteſt, quia ſæpe conſuetudo derogat legi præexiſtenti, vt infrà dicetur, ergo falſum eſt, quòd conſuetudo non ſupponat legem. Vnde poteſt addi tertium dubium circa priorem particulam, *Quod pro lege ſuſcipitur*, quia ſæpe conſuetudo non ſuſcipitur pro lege, ſed potiùs tollit legem: vnde non obligat ad aliquid agendum, ſed ad ſummum permittit. Quarta item difficultas addi poteſt, quia in tota illa definitione non explicatur id, quod maximè eſt ſubſtantiale, & eſſentiale conſuetudini, ſcilicet, vt ſit communi populi conſenſu recepta.

2. *Germana interpretatio illius particulæ. Cum deficit lex.* Reſpondeo in primis, proprium ſenſum illius particulæ, *cum deficit lex*, & rationem eius eſſe, ius conſuetudinis ſolere introduci in defectu legis: nam vbi ius ſcriptum ſupponitur, non eſt neceſſaria conſuetudo quæ ius introducat, quia lex ſufficit. C Imò nec videtur moraliter poſſibilis talis conſuetudo, quia de ratione conſuetudinis eſt, vt ex tacito, & non expreſſo cõſenſu introducatur, l. *de quibus*, ff. de legib. vbi hoc notat Bart. in repetit. numero 7. *Bart.* & idem ſumitur clarè ex §. *non ſcripto*, Inſtit. de iur. natur. &c. Vnde ſi conſuetudo orta eſt ex vi legis, eo ipſo non poteſt habere vim introducendi legem, quia non eo animo inchoatur, vel continuatur, vt homines per illam obligentur, ſed potiùs vt obediant legi præexiſtenti. Nec refert, quod interdum dicitur conſuetudo introduci poſt legem: nam hoc intelligitur vel ſolùm de conſuetudine facti, quæ legem tantùm confirmat, vel de conſuetudine limitante, aut interpretante legem, quæ quoad hoc poteſt nouum ius inducere, vt infrà dicetur, tamen D quoad id non ſupponit legem, ſed aliquid illi adiungit. Sic ergo veriſimile dicitur, conſuetudinem eſſe ius non ſcriptum, & ita habetur in l. *inio*, ff. de legib. & in l. *ius ciuile*, ff. de iuſtit. & iur. & in §. *conſtat* §. *non ſcripto*, Inſtit. de iur. natur. Et ratio eſt, quia nec per ſe ſcripturam requirit, nec etiam manat ex iure ſcripto, imò nec ex proprio, & expreſſo præcepto ſuperioris, ſed vſu ipſo introducitur, vſus enim non in ſcripturis, aut verbis, ſed in factis conſiſtit. Et hoc docent Theologi de aliquibus legibus Eccleſiaſticis, quæ traditione habentur, de quibus in duobus ſequentibus capitibus aliquid dicemus.

3. E Diſputant autem Iuriſperiti, an ſcriptura ita repugnet conſuetudini, vt ſi in ſcripta redigatur, eo ipſo deſinat eſſe conſuetudo, ſeu ius conſuetudinarium, & incipiat eſſe lex alterius rationis. Aliqui enim id affirmarunt, vt Bart. ſuprà refert, & indicat Gratian. §. *cum itaque*, poſt cap. 5. d. 1. vbi dicit, conſuetudinem in ſcripta redactam conſtitutionem eſſe, non ſcriptam autem conſuetudinem appellari, & ſequitur Rochus Curt. tract. de conſuetud. in Præf. num. 5. & 6. cum Bald. in dicta l. *de quibus*, & Iaſ. in l. 2. ff. de vulgar. & pupill. dicente, conſuetudinem redactam in ſcripta per eum, qui non habet poteſtatem condendi leges, manere nihilominus in vi cõſuetudinis, quod eſt clarum, quia illa ſcriptura non eſt lex, ſed poteſt deſeruire *Bart. Gratian. Roch. Curt. Bald.*

A te ad memoriam, vel probationem, ſicut nos probamus traditiones non ſcriptas ex Patribus. At verò ſi conſuetudo redigatur in ſcriptum ab habente authoritatem condendi legem, eo ipſo deſinere eſſe conſuetudinem, quia iam non eſt ius nõ ſcriptum, nec ex cõſenſu tacito, ſed expreſſo. Addi etiam poteſt, quòd, licèt conſuetudo ſcribatur per modum legis ab habente authoritatem condendi leges, ſi tamen per ſcripturam non intendat nouam vim addere conſuetudini, nec authenticè declarare, vel affirmare, illam eſſe cõſuetudinem ſufficientem, ſemper illa maneat in vi conſuetudinis, quomodo multi cenſent de legibus fori: ſi verò per veram legem ſcriptam ab habente authoritatem, & per verba obligantia conſuetudo ſtabiliatur, iam tunc non eſſe conſuetudinem, ſed ſcriptã legem.

4. B Mihi autem videtur, etiam in hoc vltimo caſu perſeuerare conſuetudinem in ſua vi, & in propria ratione conſuetudinis, niſi per legem denuo ſcriptam auferatur. Et ita ſentit Bart. in dicta l. *de quibus*, q. 1. num. 7. *Bart.* & loquuntur frequentiùs Iuriſtæ ibi, & in dicta l. 2. de vulgat. & pupil. & Anton. extrà de conſuetud. in rubr. *Anton. Roch.* & alij, quos refert Rochus ſuprà. Et poteſt probari ex cap. 2. de præbend. in 6. ibi: *Huiuſmodi conſuetudinem authoritate Apoſtolica approbantes, ac nihilominus volentes eam inuiolabiliter obſeruari.* Illa ergo lex ſcripta non deſtruit conſuetudinem, quam ſeruari præcipit, ſed illi addit nouum robur, &, vt Gloſſa ibi inquit, de ſpeciali conſuetudine fit ius commune. *Gloſſa.* Et ratio eſt, quia non repugnat, illa duo vincula ſimul permanere, ſcilicet, conſuetudinis, & legis ſcriptæ, ſicut poſſunt eſſe C ſimul duæ leges ſcriptæ de eadem re, ſimulque obligare. Et ita ipſimet iura ſcripta ſæpe allegant conſuetudinem, & ius ſcriptum, tanquam ſimul corroborantia rei honeſtatem, vel obligationem, vt conſtat ex c. *videtur*, qui matri. accuſ. poſ. ibi, *Tam antiqua conſuetudine, quàm legibus approbatur.* Neque eſt inutilis perſeuerantia conſuetudinis, & obligationis eius, non obſtante lege ſcripta, quia ſi conſuetudo ſit ſpecialis, & lex ſuperueniens ſcripta ſit ius commune, vt in cap. *cum inhibitio*. de clandeſtin. deſponſ. & contingat per priuilegium derogari talem legem; nihilominus vbi antiquior viguit conſuetudo, non cenſetur per illud priuilegium derogata, niſi expreſsè etiam conſuetudini deroget. Et ideo non eſt quæſtio de ſolo modo loquendi, ſed de re, quia ad morales effectus multum re- D ferre poteſt, quòd conſuetudo, quæ incipit ſine lege, curret cum lege, & ſuam vim retineat, ſecundùm quã ſemper erit non ſcriptum ius: nam ſola concomitantia legis ſcriptæ nõ tollit, quin aliud ius in ſua vi, & formalitate ſit non ſcriptum. Oportet autem vt ante legem ſcriptam conſuetudo ſit conſummata, & ſufficienter introducta, nam ſi tantùm ſit inchoata, & per legem ſcriptam quaſi anticipetur, & introducatur obligatio, manebit purum ius ſcriptum, vt conſtat.

5. Ad ſecundam obiectionem de conſuetudine legi contraria, quæ legem ſupponere videtur, reſpondetur facilè, non eſſe contra rationem conſuetudinis, vt ſup- *Quomodo conſuetudo legẽ ſupponere debet.* E ponat quamcunque legem, ſed ſolùm vt ſupponat legem ſcriptam ſtatuentem illud ipſum quod conſuetudine introducendum eſt: illam verò conſuetudinem, quæ derogat legi, non ſupponere legem circa idem, ſed potiùs circa oppoſitũ: nam potiùs cõſuetudo facit, vt hoc liceat: lex autem faciebat, vt non liceret, vel è conuerſo. Aliter verò explicat Bart. ſuprà num. 6. *Bart.* illam particulam, *cum deficit lex*, quòd ſcilicet, per illam denotetur, conſuetudinem non debere eſſe reprobatam per legem, quia ſi conſuetudo non eſt contra legem, ibi clarè deficit lex; ſi verò ſit contra legem, oportet, vt conſuetudine lex vincatur, & ſic deficiat, vt poſſit conſuetudo ſubſiſtere: nam ſi conſuetudo facti ſit contra legem, & illam non auferat, nunquã poterit ius aliquod

aliquod introducere. Quæ doctrina vera eſt, & ingenioſè cogitata, non credo autem fuiſſe ab Iſidoro intentam, ſed in ſenſu ſimpliciori fuiſſe loquutam, vt ſupra explicaui. Neque oportebat id ſpecialiter in definitione explicare, quia per ſe clarum eſt, non poſſe conſuetudinem ius introducere contrarium præexiſtenti, niſi illud auferat, cum repugnent circa idem ſimul eſſe duo iura contraria.

6. Sed tunc vrget tertia obiectio, quia conſuetudo derogans priori legi eſt vera conſuetudo, & non eſt ius. Ad hoc verò reſpondeo primò, in his rebus moralibus ſub habitu priuationem intelligi, ſicut peccatum definitur ab Auguſt. eſſe dictum, vel factum, &c. ſub quibus actibus intelliguntur omiſſiones eorum legi contrariæ. Ita ergo cùm cõſuetudo dicitur eſſe ius, ibi intelligitur vel reuocatio iuris. Nam lex reuocans aliã, vera lex eſt, licèt oppoſitum non præcipiat. Ita ergo conſuetudo reuocans legem, dicitur ius nõ ſcriptum, quia pro lege reuocante ſuſcipitur. Vnde dicitur ſecundò, quòd ſicut promiſſio ponitur inter effectus legis, & lex permittens vera lex cenſetur, quia licèt non præcipiat actum permiſſum, præcipit permiſſionem; ita conſuetudo legi derogans ius inducit, non quidem præcipiens actum priori legi contrarium, ſed permittens tantùm. Conſequenter autem præcipit permiſſionem, ſeu prohibet, ne quis cogatur ad legem derogatam ſeruandam, vel ne propter illam non obſeruantiam puniri poſſit.

7. *Iſidor.* Quartam obiectionem poſui propter aliquos, qui reprehẽdunt definitionem Iſidori vt diminutam, quia in ea deficit illa particula, *populi conſenſu*, vel *communi conſenſu*, vel ſaltem particula, *populi*, ita quod non diceretur tãtùm, moribus *inſtitutum*, vt ait Iſidor. ſed, *moribus populi inſtitutum*. *Bart.* Atque ita ſentit Bart. in dicta l. *de quibus*, in lectur. num. 6. Imò ibi etiam magis approbat aliam definitionem prolixiorem per plures particulas explicantem conditiones ad conſuetudinem requiſitas. Alij etiam Canoniſtæ dictam definitionem breuitatis reprehendunt, & plures alias multiplicant quas referre ſuperuacaneum eſt, quia non habent vtilitatem, & videri poſſunt in Hoſtienſe in ſumm. tit. de conſuetud. & Rocho vbi ſuprà, & in ipſo Bart. in dicta repetit. num. 1. vbi priorem ſententiam reprobat, & in ſola definitione Iſidori perſiſtit. *Hoſtienſ. Rochus. Bart. Iſidor.* Dico ergo, nullam ex illis particulis eſſe neceſſariam, nec afferre claritatem, ſed dubitationem. *Approbatur definitio Iſidori initio propoſita.* Nam ſi in definitione ponatur, *populi conſenſu*, ſtatim oritur quæſtio cuius populi, & an v.g. capituli conſenſus ſufficiat, & idem eſt de ſimilibus. Cùm ergo dicitur, *moribus inſtitutum*, ſatis ibi includitur conſenſus, quia mores voluntarij ſunt, vt ſuprà dixi. Subintelligitur autem, mores debere eſſe tales, qui ad ius introducendum ſufficiant. Quas autem conditiones ad hoc habere debeant, vel quorum conſenſu oriri debeant, non oportuit, nec debuit in definitione explicari: nec enim eſt neceſſe, vt omnes cauſæ rei in definitione ponantur, ſed tantùm intrinſeca ratio formalis eius; reliqua verò in diſcurſu materiæ explicanda ſunt.

CAPVT III.

Quotuplex ſit conſuetudo, & an forum, & ſtylum comprehendat.

1. QVoniam multiplex eſſe poteſt conſuetudo, & non omnis inſtituto noſtro deſeruit, quia ſolùm tractamus de illa conſuetudine, quæ ad ius humanum pertineat, & poſſit illud introducere, vel aliquo modo abrogare, ideo neceſſe eſt conſuetudinis varietatem præ oculis ponere, vt poſtea de ſola conſuetudine, quæ ad nos pertinet, diſputemus, & ita etiam fiet, vt definitio conſuetudinis exactiùs declaretur, & intelligatur.

A Præcipuè autem tractabimus de conſuetudinibus, vt ſunt quid facti: nam inde conſtabit, quid iuris ex eis poſſit conſurgere: nam in hac materia cognitio iuris maximè pendet ex cognitione facti, tanquam ex prima cauſa, & radice.

Primò ergo diſtingui poteſt conſuetudo in eam, quæ verſatur circa res vel perſonas diuiſim, aut coniunctim, & in eam quę verſatur circa facta hominum. Hanc enim diuiſionem tetigit lex 4. tit. 2. partit. 3. exemplis que declaratur: nam conſuetudo ſoluendi, vel nõ ſoluendi decimas ex agro, vel vinea, verſatur circa res, & illis quaſi imponit onus; conſuetudo verò ſoluendi, vel non ſoluendi decimas perſonale, vel ſoluendi tributum perſonale, circa perſonam verſatur; conſuetudo verò ieiunandi, vel orandi, verſatur tantùm circa humanas actiones, vt cõſtat. 2. *Prima diuiſio conſuetudinis in eã quæ verſatur circa res vel perſonas diuiſim, aut coniunctim, & illã quæ verſatur circa facta hominum.* B Dicunt ergo aliqui, priores conſuetudines, ſiue circa ſolas perſonas, vel ſolas res, ſiue circa vtraſq; ſimul verſentur, ad præſcriptionẽ pertinere, non ad legem, quia ſolùm conferunt per ſe, & immediatè ius in re, vel ad rem, vel in perſonam, quod eſt facultas quædam moralis, non lex. Quia licet ex illo iure morali obligatio in conſcientia oriatur ad ſoluendum decimas, vel quid ſimile, illa obligatio nõ oritur ex conſuetudine immediatè, ſed ex lege iuſtitiæ naturalis quæ obligat ad reddendum vnicuique quod ſuum eſt. Sicut ex præſcriptione rei ſequitur obligatio non rapiendi rem præſcriptam, quæ immediatè oritur, ex naturali præcepto non furandi, & ſimiliter ex præſcriptione ſeruitutis tranſeundi per agrum, ſequitur, vt non poſſit quis iuſtè impediri, ex eodem principio. Et idem inuenitur in quacunque alia conſuetudine circa rem, vel perſonam. C At verò conſuetudo circa facta hominum dicitur ad legem pertinere, non ad præſcriptionem, quia nemo præſcribit aliquid circa actiones ſuas, vt præcedenti libro dicebamus. ſed poteſt conſuetudine obligari, & per illam conſuetudinem circa facta propria inducitur ius conſuetudinis.

3. *Prima explicatio diuiſionis.* Hæc verò doctrina maiori indiget explicatione. Primò, quia nulla videtur eſſe conſuetudo, quæ non verſetur circa humanas actiones, quia omnis conſuetudo conſiſtit in frequentia actionum humanarum. Quod ſi dicas, omnes conſuetudines conſiſtere in actionibus, non tamen omnes illas verſari circa actiones humanas. Contra hoc eſt, quia hoc modo ferè nulla erit cõſuetudo, quæ verſetur circa facta hominum. Nam cõſuetudo ieiunandi, licèt actibus humanis fiat, tamen illi actus verſantur, & circa res illas, quæ ſunt D materia temperantiæ, & circa perſonam operantem cuius paſſiones moderatur, & ſic de omnib. alijs. Quòd ſi illæ cõſuetudines dicantur ſpecialiter verſari circa res, vel perſonas quæ circa bona aliorum, vel circa perſonas ab operante diſtinctas verſantur: ſic verum quidẽ eſt, conſuetudinem præſcriptionis aliquo modo verſari circa rem alterius, quia nemo præſcribit rem propriam, & circa perſonam diſtinctam a præſcribente, tum quia pertinent ad materiam iuſtitiæ, & ideo debet conſiſtere ex actionibus, quæ ad alterum ordinantur. tum quia præſcriptio ſemper eſt contra aliquam perſonam, quæ neceſſariò eſſe debet diſtincta a præſcribente.

4. *Refutatur prædicta explicatio.* E Nihilominus non ſatis ſubſiſtit diuiſio illo modo declarata. Primò quia in ipſa præſcriptione oportet diſtinguere perſonam, circa quam præſcribitur, à materia, quæ præſcribitur. Nam priori modo omnis conſuetudo præſcriptionis verſatur circa perſonam, vt per ſe conſtat: poſteriori autem modo non tantùm verſari poteſt circa rem, & perſonam, ſed etiam circa facta humana. Poteſt enim Princeps præſcribere contra vaſallos, vt illi exhibeant hoc, vel illud miniſterium perſonale, vel in bello, vel in domo, vel in agro; cõſuetudo ergo ſic ſeruiendi, vel miniſtrandi

ſtrandi induceit ius præſcriptionis circa ſimilia facta, ſicut cōſuetudo ieiunandi dicitur inducere obligationem ieiunandi. Deinde in eodem ſenſu etiam conſuetudo, quæ verſatur circa alterum, & circa actiones, vel res quæ in obſequium, vel vtilitatem alterius fiut, poteſt ſine præſcriptione legem inducere. Vt pia conſuetudo offerendi ſpontaneè aliquid in Eccleſia, de qua loquitur c. *ad audientiam*, de ſimon. verſatur circa res, quæ offeruntur, vt circa proximam materiam, & circa Deum, vt perſonam, cui offeruntur, & circa Eccleſiam, vel Sacerdotes, vt circa perſonas, in quarum vſum offeruntur: & nihilominus ex tali conſuetudine circa tales res, & perſonas poteſt induci obligatio legis. Imò communior opinio eſt, de facto induci, iuxta prædictum textum. Et licèt probabile ſit, poſſe etiam illam obligationem ſufficienter explicari per modum B præſcriptionis, certum nihilominus eſt, poſſe etiam inducere obligationem humanæ legis, ſi aliæ conditiones concurrant. Nam ſi eſſet conſuetudo de ſolo cultu perſonali, vt eundi tali die ad proceſſionem, vel aſſiſtendi officio diuino ſine reali obligatione, poſſet illa conſuetudo eſſe inductiua iuris præcipientis; cur ergo non poterit idem facere conſuetudo offerendi? Denique etiam è contrario non omnis conſuetudo, quæ verſatur circa actiones ſolius perſonæ, quæ ad alium non ordinantur, ſufficit ad ius inducendum: nam conſuetudo ſcribendi, aut pingendi, & ſimiles circa facta verſantur, & ius inducere non ſufficiunt.

5. Quomodo intelligenda prædicta diuiſio conſuetudinis.

Diuiſio ergo illa, vt inſtituto noſtro deſeruiat, non C materiali modo (vt ſic dicam) ſed formali intelligenda eſt, & ſumenda ex fine, ſeu ſcopo, vt ſic dicam, conſuetudinis. Nam quædam videtur dirigi ad conſtituendum in rebus ipſis, vel inter perſonas ius aliquod, & hæc dicitur propriè verſari circa perſonas, vel res. Et de illa verum eſt pertinere ad præſcriptionem, & non ad legem non ſcriptam, quam hic veluti per antonomaſiam conſuetudinem appellamus. Neque obſtabit, quòd talis conſuetudo poſſit interdum verſari circa facta hominum, vt circa proximam materiam, tum quia vel tunc non conſiderantur facta hominū, vt humanæ actiones ſunt, ſed vt res quædam tantæ æſtimationis aut valoris: vel certè quia talis conſuetudo ſub illa meritò comprehenditur, quæ eſt circa perſonam, D quia per illam perſona manet obnoxia, & obligata, nō ex conſuetudine tanquam ex lege, ſed ex iure acquiſito alteri circa talem perſonam vi conſuetudinis, quod ius ad præſcriptionem ſpectat. Sicut è contrario conſuetudo, vel potiùs vſus, per quē ſolet actio præſcribi, licet videatur proximè verſari circa actionem, quæ præſcribitur, nihilominus immediatè cadit in perſonam, quæ erat obnoxia tali actioni, & per illam quaſi conſuetudinem liberatur.

6. Alia verò conſuetudo per ſe ordinatur ſolùm ad vſum, vel non vſum ſimilium actionum, præcisè vt ſunt actiones ipſius operantis, ſiue ſint quaſi immanētes in ipſo, vt ieiunare, orare, &c. ſiue ſint tranſeūtes in rem extrinſecā, vt ſcribere, arare, &c. & ſiue ordinentur ad alterum, ſiue ſint ab illa habitudine abſolutæ: omnes enim iſtæ actiones poſſunt in conſuetudinem fieri ſolùm propter ſe, ſeu propter directionem illarum ſine E reſpectu ad ius, quod alteri inde reſultat, vel in rem, vel in perſonam. Et ad hoc genus conſuetudinis pertinet illa, quæ ius præcepti poteſt inducere, quæ ſub illa conſideratione dici poteſt verſari circa actiones, quia illarum vſum, vel exercitium per ſe intendit, nō tamen debent excludi conſuetudines, quæ circa res extrinſecas, vel perſonas verſantur: nam per illas etiā poteſt obligatio ſpecialis humanæ legis introduci, ſi ſub illo tantùm reſpectu fiant, vt argumentum de conſuetudine obligationum conuincit, & pōſſunt facilè adduci ſimilia. Nam conſuetudo eleemoſynæ po- A teſt eſſe talis, quæ legem inducat, cum tamen eleemoſyna circa rem extrinſecam, & perſonam diſtinctam verſetur, quia conſuetudo illa poteſt habere intuitu miſericordiæ, & boni vſus ipſius operantis, ſine ordine ad ius alterius. Vnde ratio generalis videtur, quia illæ actiones, etiamſi ſint ad alterum, vel circa materiam extrinſecam, ſunt capaces obligationis introductæ ex vi ſolius conſuetudinis, etiamſi per illam nullum ius alteri tribuatur, ſicut poſſent etiā præcipi lege humana, vel ſicut poſſet ſe homo per votum, aut puram promiſſionem ad illas obligare. Addendum verò eſt, non omnem ſimilem cōſuetudinem, etiamſi circa pura facta verſetur, eſſe ſufficientem ad ius non ſcriptum cōſtituendum, ſed illā tantùm, quæ verſatur circa actiones morales vt bonas, vel malas in ordine ad commu- B nem vtilitatem. Nam ſicut de ratione legis eſt, vt huiuſmodi actus præcipiat, vel prohibeat, ita idē neceſſarium eſt ad cōſuetudinem legalē, vt ſic dicam. Et ita excluduntur conſuetudines ſcribendi, & ſimiles, quæ & indifferentes ſunt, & priuatæ, & per ſe ſolùm conferunt facilitatem, vel artificioſum vſum in huiuſmodi actionibus, non pertinent autem ad obligationem operandi, quam per ſe reſpicit conſuetudo, de qua tractamus.

Secundò principaliter diuidi poteſt hæc moralis cōſuetudo in communiſſimam, ſeu vniuerſalem, communem, ſeu publicam, & particularem, ſeu priuatam; quæ diuiſio ſumitur ex parte ex l. *ſi ſeruus plurium*, §. vlt. ff. de legat. 1. & latius illam tradit Hoſtienſ. in ſum. C tit. de conſuet. §. vlt. Bald. & alij, quos refert Roch. ſuprà num. 20. & 21. Sed illi aliter explicant, prout in eis videri poteſt. Ego verò ſub primo membro præcipuè pono illas conſuetudines totius orbis, quæ ius gentiū conſtituunt, vt lib. 2. diximus. Nā illud re vera eſt ius, & in ſuo ordine tanquam vera lex obligat, vt ibi probaui. Eſt etiam ius nō ſcriptum, vt etiam eſt manifeſtū: eſt ergo vſu introductum, & moribus non vnius, vel alterius gentis, ſed totius orbis. Illam ergo vocat vniuerſalem, ſeu communiſſimam conſuetudinem. Vnde obiter intelligi poteſt, definitionem conſuetudinis ſuprà ex Iſidoro declaratam in rigore competere iuri gentium. Neque hoc eſt contra rectitudinem eius ſecundùm ſe ſpectatæ, quia re vera ius gentium cōſuetudo quædam eſt, & inde habet vim ſuam, non ex ſo- D lo iure naturali, vt ſuprà probaui, neç ex voluntate alicuius humani Principis, vt per ſe conſtat. At verò accommodando nomen, & rationem conſuetudinis ad præſentem tractatum, in quo de legibus ciuilibus, id eſt, humanis, prout à iure gentium diſtinguuntur, diſſerimus, nomine conſuetudinis intelligenda eſt illa, quæ tantùm communis eſt, quam ciuilem appellare poſſumus: & ſimili proportione coarctanda eſt definitio, vt vel nomine iuris intelligatur ius humanum, ſeu ciuile, vt comprehendit etiam canonicum, vel certè hoc ipſum intelligatur indicatum per illam particulam, *Moribus vtentium inſtitutum*. Nam per illam ſignificatur, hoc eſſe debere ius denuo introductum, ſeu in particulari loco, aut prouincia, vltra iura gentium communia, quæ quaſi naturalia reputantur. Quod magis explicatur, cùm dicitur hoc ius habe- E ri pro lege vbi deficit lex; nam ius gentium non eſt introductum quaſi in defectum legis, ſed tanquam per ſe neceſſarium, & quia per ſe modum illum poſtulat; non enim poterit aliter humano modo introduci. Et ita primum illud membrum quoad hāc partem omittimus. Ad illúdque reduci poſſunt Eccleſiaſticæ traditiones, quarum initium, & author ignoratur, & ab vniuerſa Eccleſia obſeruantur: nam illæ etiam ius non ſcriptum continent, & moribus totius Eccleſiæ firmatæ ſunt. Nam cùm Eccleſia de ſe vniuerſalis ſit pro toto orbe, meritò tales conſuetudines vniuerſales, & generaliſſimæ dici poſſunt.

7. Secunda diuiſio conſuetudinis in vniuerſalē & particularem. Hoſtienſ. Bald. Roch.

Accommodāda eſt ratio cōſuetudinis ad præſens inſtitutum, vtique gentiū excludat.

Eccleſiaſticæ traditiones quomodo ius non ſcriptum contineant.

De his

De his verò traditionibus pauca addemus in ſequenti diuiſione, & inde conſtabit, an inter eas, quæ ius humanũ non ſcriptũ conſtituere poſſunt, recēſendę ſint.

8. *Priuata conſuetudo non intelligitur de vna perſona vel imperfecta communitate quæ leges ferre nõ poteſt.*

Conſuetudo particularis, & priuata eſt omnis illa, quæ ab vna tantùm perſona exercetur, vel ab imperfecta communitate, cuius conſenſus ad legem ferendã non ſufficit, vt eſt priuata domus, ſeu familia, de qua, & de eius capite, ſeu patrefamilias ſuprà lib. 1. oſtendimus, non poſſe legem ferre. Hanc ergo priuatam cõſuetudinem in præſenti ſub conſuetudine non computamus, ex illo eodem fundamento, quod ius conſtituere non poteſt. Et ita docent communiter Iuriſtæ cum Bart. in dicta l. *de quibus*, & Anton. de Butr. in cap. vlt. de conſuet. & alij. Ratio verò eſt, quia ſi conſuetudo ſit priuatæ perſonæ, illa non poteſt ſibi legem propriam imponere, imò nec obligationem ex vi ſolius repetitionis actuum, etiamſi habeat propoſitum ſemper ſic operandi, niſi addat promiſſionem, quæ vi ſua, non ratione conſuetudinis obligabit, & non per modum legis, ſed per modum facti, id eſt, voti, vel pacti quo ſuppoſito lex naturalis inducit obligationem, vt in materia de voto explicaui. Quod adeò verum eſt, vt licèt perſona operans aliàs habeat poteſtatem condendi legem per ſuam priuatam conſuetudinem, non poſſit illam inducere, vt notauit Rochus ſuprà num. 16. & 22. Quia reſpectu ſui eadem eſt ratio in Principe, quæ in priuatis perſonis, quia in ſuis actibus propriis, vel frequẽtia eorum ſe gerit vt priuata perſona, non vt Princeps, nec ſibi ipſi poteſt imperare, obligationem ſibi ſoli directè imponendo, vt ſuprà viſum eſt. Reſpectu verò aliorum etiam non poteſt ex priuata, ſeu perſonali conſuetudine Principis ius conſuetudinis in ſubditos redundare. Tum quia vna ex conditionibus requiſitis ad ius conſuetudinis eſt, vt ex tacito populi conſenſu introducatur, qui non interuenit, niſi per vſum, & morem eiuſdem populi, ſine illis ergo nõ ſufficit priuata conſuetudo Principis. Tum etiam quia non tenentur ſubditi Principem imitari in ſuis actionibus, etiã honeſtiſſimis & frequentibus, niſi ipſe præcipiat: non præcipit autem ſufficienter, operando tantùm per ſuam priuatam conſuetudinem, quia illa non eſt expreſſum, nec tacitum ſignum voluntatis obligãdi, vt per ſe patet. Vnde rectè dixit Bart. in l. 2. C. quæ ſit long. conſ. in princ. poteſtatem condendi legem cõſuetudinariam, tunc ſolùm transferre in Principem, cùm procedit ex populi conſenſu. Sic ergo perſonalis conſuetudo nunquam inducit legem.

Bart. Anton. de Butr.

9. Eadémque ferè ratio eſt de conſuetudine imperfectæ communitatis, vt vnius familiæ, quia illa etiam non poteſt inducere ius, quia vna familia non poteſt ſibi imponere legem expreſſam, vt ſuprà oſtendi in li. 1. ergo multo minùs poterit inducere tacitam, qualis eſt conſuetudo. Accedit, quòd licèt talis communitas poſſit aliqua priuata ſtatuta condere, quæ licèt nõ per modum legis, ſaltem per modum pacti, ſed mutuæ conuentionis obligent: nihilominus etiam hoc modo non videntur poſſe obligari perſonæ talis communitatis per ſolam conſuetudinem, quia pactum, vel promiſſio nõ inducitur ſola conſuetudine, niſi intercedat præſcriptio, vel ſupponatur aliqua lex, vel inſtitutio, in qua talis cõſenſus in obligationem pacti fundetur. Et eadem ratione licèt paterfamilias præceptum poſſit ponere in ſua familia, non tamen poteſt per ſuam conſuetudinem illam obligare, ob eandem rationem, quòd ſola conſuetudo perſonalis nõ eſt ſignum tacitũ præcepti.

10. *Quæ ſit conſuetudo quæ legẽ inducit.*

Relinquitur ergo, vt ſola conſuetudo quaſi media quam communem appellauimus, ſeu publicam, ſit proprij iuris humani poſitiui inductiua. Et ita illa ſola intelligitur in hac materia nomine conſuetudinis, vt ſenſerunt Bart. in dicta l. *de quibus*, in lectur. num. 4. & Bald. in rubr. quę ſit longa conſuetudo, Panorm. Roch.

Bart. Bald. Panorm. Roch.

A & omnes in dicto cap. vlt. Et facilè cõſtat, tum ex ſufficienti partium enumeratione, tum ex dictis circa definitionem conſuetudinis, quæ in ſequenti capite quoad hanc partem magis explicabitur. Aduertere autem oportet, aliud eſſe communitatem aliquam eſſe capacem poteſtatis ad ferendas leges, aliud eſſe habere illam. Nam per ſe ſolum habent hanc poteſtatem quoad leges ciuiles reſpublicæ ſupremæ, quæ ſuam iuriſdictionem in Principem aliquem non tranſtulerunt. capacitatem verò habent omnes communitates perfectæ, ſeu ciuitates, aut populi, qui poſſunt proprijs legibus communibus, vel municipalibus obligari, etiã ſi principem ſuperiorem habeant, quia ſaltem ex conſenſu illius poſſunt leges ferre. Conſuetudo ergo publica cuiuſcumq; communitatis capacis obligationis B propriæ legis, eſſe poterit inductiua iuris, quãtum eſt ex parte communitatis, etiamſi actu non habeat poteſtatem ferendi leges. Quamuis talis conſuetudo plures conditiones requirat ad inducendam legem in communitate nõ habente de facto illam poteſtatem, quàm in habente, quia ſaltem requirit tacitam licentiam Principis, vt poſtea dicemus.

Vnde tandem infertur, iuxta varias communitates magis, vel minus amplas, ſeu generales, poſſe etiam diſtingui varias conſuetudines publicas, & ſub hoc mẽbro medio contentas. Et iuxta eandem varietatem reſultat etiam varium, & multiplex ius conſuetudinis. Nam ſi communitas ſit Eccleſiaſtica, cõſuetudo illius inducet ius Eccleſiaſticum; ſi laica, inducet ius ciuile. Item in primo ordine ſi conſuetudo ſit totius Eccleſiæ, conſuetudo inducet ius canonicum commune, de quo ſunt multa decreta diſt. 11. Si verò ſit totius prouinciæ, erit quaſi nationale; ſi verò ſit ſpecialis Epiſcopa- C tus, erit quaſi ſynodale, ſeu diœceſanum, ſi priuati capituli, vel communitatis, erit quaſi municipale. Et cũ proportione in ciuilibus: nã ſi ſit conſuetudo vnius regni, erit ius, vt ita dicam, regale, ſeu prouinciale, aut nationale: ſi autẽ ſit ciuitatis, erit municipale. Ius autẽ ciuile commune in hoc genere inueniri non poteſt vltra ius gentium, quia varia regna in eiſdem moribus ciuilibus conuenire non poſſunt, & licèt interdum in aliqua conſuetudine ſimilitudinem habere poſſint, non tamẽ per modum vnius, ſed per modum plurium inter ſe ſimilium, ſicut in multis legibus regni varia regna concordant, lex tamen vnius non obligat alios, nec è conuerſo. Neque etiam in hoc genere exiſtimo reperiri ius prætorium propriè quidquid aliqui Iuriſtæ dicant (vt videri poteſt apud Rochum ſuprà num. D 22.) quia illa duo, ſcilicet, ius prætorium, & conſuetudinarium inuoluunt repugnãtes conditiones, vt facile conſideranti patebit, illud enim omitto, quia parum ad nos refert. 11.

CAPVT IIII.

De tertia diuiſione conſuetudinis, ſecundùm ius, præter ius, & contra ius, vbi nonnulla de traditionibus Eccleſiaſticis tractantur.

TErtiò principaliter diuiditur conſuetudo in eam, quæ eſt ſecũdùm legẽ, præter legem, vel contra E legem. Quam diuiſionẽ tradunt Abb. in dicto cap. vlt. de conſuetud. circa finem, & ibidẽ Anton. & Rochus ſect. 5. num. 5. & Car. q. 45. & inſinuat Hoſtienſ. in ſum. §. vlt. eodem tit. Poteſt autem illa triplex comparatio fieri vel ad legem naturalem, vel ad poſitiuam diuinam, vel ad humanam, & ita iuxta illas tres leges conſurgit triplex diuiſio trimembris, & de omnibus aliquid breuiter dicemus, vt reiectis quæ ad inſtitutum non pertinẽt, & breuiter explicatis, quæ clariora ſunt ad propria, & difficiliora tranſitum faciamus. 1.

Abb. Anton. Roch. Card. Hoſtien.

Igitur reſpectu legis naturalis nullus actus moralis 2.

videtur eſſe præter illam ſaltem in indiuiduo, quiá omnis actus moralis in indiuiduo eſt bonus, vel malus (iuxta probabiliorem ſententiam;) ergo eſt conformis, vel diſſonus legi naturali, quia lex naturalis de omnibus humanis actibus diſponit: conſuetudo autem conſurgit ex actibus in indiuiduo factis; ergo ſemper eſt vel conformis legi naturali, vel ab illa diſcrepans, & ita nulla erit præter illam legem.

5. *Quæ dicatur ſecundùm legem naturalem, quæ contra eam dici poſſint.*

Nihilominus tamen loquendo de lege naturali vt prohibente actus, vel vt in rigore præcipiente exercitium eorum, ſic quædam conſuetudo dicetur eſſe ſecundùm legem naturalem, quia ab illa procedit, & per eam obſeruatur lex ipſa naturalis. Extremè verò contraria erit contra legem, ſcilicet per quam lex naturalis quouis modo violatur, etiam leuiter. Alia verò erit præter naturalem legem, ſiue conſtet ex actibus indifferentibus in indiuiduo ſecũdùm probabilem opinionem, ſiue ex actibus honeſtis, qui licèt approbentur à lege naturali, vel præcipiantur quoad modum, ſeu ſpecificationẽ, id eſt, vt ſi fiant, tali, vel tali modo fiant, abſolutè non præcipiuntur quoad exercitium, ſed abſque lege naturali præcipiente fiunt.

4. Prima ergo conſuetudo ſecundùm legẽ naturalem, licèt optima ſit, vt per ſe conſtat, nõ tamen habet proprium effectum moralem, qui ad præſens ſpectet. Non enim introducit nouam legem poſitiuã, ita eoſdem actus, quia non fiunt ex tali intentione, vel voluntate, ſed animo ſeruandi legem naturalem, vt ſuprà tactum eſt. Vtilis verò eſt talis conſuetudo ad corroborandam (vt ſic dicam) quoad nos, naturalem legem conſeruãdo memoriam eius, & facilitatem præbendam toti communitati in illius obſeruantia. Interdum etiã poteſt hæc conſuetudo interpretari legem naturæ, ſi ſit à prudentibus, & ſapientibus, ac ſtudioſis viris probata. Conſuetudo autem contra legem naturæ nõ meretur nomen conſuetudinis, ſed corruptelæ, vt iura loquuntur. Vnde nullum effectum legis habere poteſt, reuocando, vel introducendo illam, vt docent D. Thom. 1. 2. q. 97. ar. 3. ad 1. & traditur in dicto c. vlt. de conſuetud. & in cap. *ſi conſuetudo*. & in cap. *quæ contra mores*, cum ſimilibus, d. 8. de hac etiam conſuetudine dicitur, nullo tempore confirmari. Authent. *vt nulli iudicũ liceat*, &c. collat. 9. titul. 9. cap. 1. Ratio etiã euidens eſt, quia lex naturæ eſt immutabilis, vt ſuprà vidimus, & ideo non poteſt abrogari. Actus etiam illi contrarij habent inſeparabilem malitiam, & ideo repugnat, vt ſub obligationẽ cadant. Atque hæ rationes probãt, non ſolùm non poſſe introduci per huiuſmodi actus legem obligantem, verùm etiam nec poſſe auferri obligationẽ legis naturalis, vel tolli aliquod præceptum eius aut omnino, aut ex parte, quia quoad hæc omnia immutabilis eſt lex naturalis, vt ſuprà lib. 2. viſum eſt. Tertia verò conſuetudo, quæ dicitur eſſe præter legem naturalem, cogitari poteſt vel conſtans ex actibus de ſe honeſtis, vel ex actibus indifferentibus. Prior eſt propria conſuetudo de ſe apta ad ius inducendum, ſi alia concurrãt. Et de illa principaliter dicturi ſumus. Poſterior verò per ſe, & ex obiecto ſpectata inutilis eſt ad ius inducendum, quia actus indifferentes, vt tales ſunt, non cadunt ſub obligationẽ, tamẽ ſi in eis ſpectetur aliqua vtilitas de ſe honeſta, poterit per talem conſuetudinẽ aliquod ius introduci, vel ſaltẽ ius humanũ abrogari, vt infrà tractãdo de effectib. cõſuetudinis explicabimus.

Conſuetudo contra legem naturæ nullum effectũ habet. D. Thom.

8. *Dubium incidens.*

Hic verò occurrit quæſtio, an eodem modo cenſendum ſit de conſuetudine reſpectu iuris gentiũ. In qua non agimus de conſuetudine illi conformi: nam conſtat, illam eſſe continuationem vniuerſalis conſuetudinis, & ita eſſe idem ius, & non nouum. Nec de conſuetudine præter illud ulla eſt vlla difficultas: nam de ſe bona, & apta ad ius introducendum eſſe poteſt, niſi aliud obſtet. Difficultas ergo ſolùm eſt de conſuetudine contraria iuri gentium: aliqui enim abſolutè negãt

A poſſe inducere ius, vt Panorm. in dicto cap. vlt. & Rochus ibi ſect. 5. nu. 16. ducuntur autem, quia putant ius gentium eſſe verè & propriè ius naturale. Nos autem ſuprà illa diſtinximus, & ita loquendo de proprio iure gentium, ceſſat ratio facta.

Panorm. Roc.

6. *Poteſt aliquid per conſuetudinem, quod eſt de iure gentiũ abrogari. Gloſſ.*

Quapropter dicendum cenſeo, abſolutè non repugnare, aliquid de iure gentium per conſuetudinem abrogari. Ratio eſt, quia illud, quod tantùm eſt contra ius gentium proprium, non eſt intrinſecè malum, cùm oppoſitum nõ ſit de intrinſeca obligatione legis naturæ. Exemplum afferri ſolet ex Gloſſ. in l. *ſi locus*, ff. quemadmodum ſeruitus amittatur: nam de iure gentiũ eſt, vt nullus priuetur poſſeſſione ſua, etiã ad publicam vtilitatem, niſi ſoluto pretio, & tamen conſuetudine introduci poteſt vt ſine pretio tollatur. Quod exemplũ

B aliqui negant, tamen ſine cauſa, quia conſuetudo inducere poteſt modum, & conditionem dominij, atque adeò poteſt introducere, vt dominia particularia includant illam conditionem, & quaſi ſeruitutem reſpectu boni publici. Veruntamen ſi attentè conſideretur, per illã conſuetudinẽ non derogatur alicui legi, formaliter loquendo, ſed fit mutatio in materia legis, quomodo etiam in lege naturali poteſt fieri hæc mutatio, vt ſuprà dixi, & patet in exemplo præſcriptionis, & ſimilibus. Vnde quæ hic obijci ſolent contra poſitam aſſertionẽ, hoc vnu verbo ſoluuntur. Magis accommodatũ exemplum eſt de ſeruitute captiuorum in bello, quæ iure gentium introducta eſt, & per conſuetudinem tolli poteſt, ita vt non liceat in aliqua prouincia, & idem credo eſſe de dominiorum diuiſione. Et in Ec-

C cleſia poteſt dari exemplum: nam quadrageſimale ieiunium in Eccleſia eſt quaſi de iure gentium, & nihilominus alicubi per conſuetudinem eſt immutatũ ſaltem ex parte, quoad aliquot ex primis diebus.

7. *Ius gentium moraliter loquendo non poteſt tolli totaliter.*

Addo tamen, licèt aliquid de iure gentium poſſit ex parte conſuetudine ſeparari, tamen moraliter non accidere, vt in vniuerſum tollatur, quia oportet omnes gentes in tali cõſuetudine iuri gentium contraria cõcordare, quod moraliter fieri non poteſt. Tũ quia hæc vniformitas in quacumque materia vix inuenitur; tũ maximè, quia iura gentium ſunt valde cõſentanea naturæ, & ideo quæ illis oppoſita ſunt, in paucioribus cõtingunt. Ex quo etiam ſequitur (quod eſt in hoc pũcto aduertendum) conſuetudinem contrariam iuri gentiũ ita poſſe probari, & tolerari in aliqua natione, vt ex illa nõ redũdet præiudicium, vel iniuria alterius natio-

D nis, vt ſi alicubi non concederetur trãſitus per vias publicas, niſi ſub aliqua conditione oneroſa, non poſſet extendi ad extraneos, qui in ſuis terris tranſitum ſine tali conditione concedunt, niſi eſſet iuſtũ tributũ poſitum ex cauſa, peregrinos etiã comprehendente; tunc enim iã non eſſet contra ius gentium. Secus verò eſſet, ceſſante illa ratione, tunc enim extendere conſuetudinem ad extraneos, redundaret contra ius naturæ, quia priuaret alios iure ſuo, qui non tenentur illi conſuetudini parere, cùm ſint extra iuriſdictionem eorũ, qui talem conſuetudinem introducere potuerunt.

8. Sed hinc obijci poteſt contra priorem reſolutionẽ. Nam Princeps non poteſt aliquid ſtatuere contra ius gentium, quia poteſtas eius, & iuriſdictio inferior eſt,

E vt ait Bald. tit. de nat. feud. cap. 1. & tit. qui feudum dare poſſunt. c. 1. §. vlt. & ſequitur Iaſon in l. *quominus*, ff. de flumin. in repetit. n. 3. ergo nec conſuetudo vnius populi poterit derogare iuri gentium, quia nõ eſt potentior, quã lex Principis. Reſpõderi poteſt primò negando cõſequentiam, quia potẽtior eſſe poteſt conſenſus populi, & Principis ſimul, qui in conſuetudine cõcurrit, quã ſolus conſenſus Principis, quo ſtat lex: nam fortaſſe Princeps non poſſet cogere populum ad aliquid acceptandum contra ius gentium, tamen ex communi conſenſu, & conſuetudine poſſet introduci. Secundò verò dico, Principẽ fortaſſe poſſe ferre legẽ

Bald. Iaſon.

contra

contra ius gentium derogando illi quoad aliquid, quod in ſuo regno, & reſpectu ſuorum ſubditorum expedit non ſeruari, vt verbi gratia quòd in tali regno homines non ſint ſerui, ſed omnes ſint liberi, vel quid ſimile etiam hæc poteſtas non eſt contra rationem naturalem, nec contra debitum reipublicæ regimen. Vnde ſicut Rex poteſt ſtatuere contra aliam conſuetudinem, ita etiam contra hanc quoad illam partem, quæ ſuum regnum concernit, quia propter ſulam vniuerſalitatē ibi non eſt fortior, vel immutabilior reſpectu ſuorum ſubditorum, ſed ſulum reſpectu aliarum nationum.

9. Secundo loco applicanda eſt tertia diuiſio ſuprà poſita ad legem poſitiuam diuinam: nam aliqua conſuetudo eſt ſecundùm illam; alia præter illam; alia eſſe poteſt contra illam. Circa primum membrum ſupponendum eſt, illam conſuetudinem dici nunc ſecundùm ius diuinum, quę continet obſeruantiam alicuius legis diuinæ poſitiuæ, & propriè præcipientis. Nam ſi lex latiùs ſumatur, vt comprehendit conſilia, ſic conſuetudo conformis conſiliis dici poteſt ſecundùm ius diuinum; imò omnis conſuetudo honeſta, quam Chriſtus ſpecialiter approbauit, poterit dici ſecundùm ius diuinum, & ſic ferè nulla erit propriè præter ius diuinum. Nunc ergo omnem conſuetudinem conſtantem ex actibus conſentaneis iuri diuino, ab illo tamen non præceptis, vocamus præter illud ius, ſecundum illud ergo dicitur eſſe conſuetudo, per quam præceptum aliquod diuinum impletur. Vnde ſub hoc membro videntur maximè contineri aliquæ traditiones Eccleſiaſticæ non ſcriptæ. Nam quando lex diuina ſcripta eſt, vt lex de Baptiſmo, Eucharistia, & ſimiles, conſuetudo, quæ eſt ſecundùm illam, non pertinet ad ius non ſcriptum, vt ex dictis conſtat, quia ex lege ſcripta trahit originem, & non inducit nouum ius. Vnde licet interdum hæc vocetur conſuetudo, ſeu mos, vt conſtat ex Luc. 2. & Actor. 6. & 15. intelligitur eſſe conſuetudo facti, & obſeruantia iuris ſcripti, nō ſpeciale ius. Traditiones verò Eccleſiaſticæ non ſcriptæ poſſunt ad hoc membrum pertinere.

10. Oportet tamen in primis aduertere, in rigore aliud eſſe traditionem, aliud cōſuetudinem. Traditio enim ad mores pertinens, de qua nūc loquimur, videtur eſſe prima inſtitutio alicuius operis, ſeu modi operandi: vel doctrina, per quam talis inſtitutio hominibus data eſt, ſeu promulgata: conſuetudo verò traditionem cōtinens eſt executio, & quaſi conſeruatio primæ traditionis. Vnde traditio eſſe poteſt ſcripta, & non ſcripta: conſuetudo autem in vſu conſiſtit, & ſic ſcripta nō eſt. Ita colligitur ex Paul. 2. ad Theſſal. 2. dicente, *Tenete traditiones, quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam*, id eſt, ſiue verbo tantùm, ſiue ſcripto, & ita ſupponit vtramque traditionem. Dum verò ait, *Tenete*, vſum, & executionem præcipit, in qua conſuetudo conſiſtit. Idem ſumitur ex illo 1. Corinth. 11. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*, vtique verbo, & poſtea ſcripto per illam Epiſtolam. Vſum autem & conſuetudinem indicat, cum dicit, *Itaque cùm conuenitis ad manducandum*, &c. Sic Tertul. lib. de coron. mili. cap. 3. dixit, *Hanc* (ſcilicet traditionem) *ſi nulla Scriptura determinauit, certè conſuetudo corroborauit, quæ ſine dubio de traditione manauit*, & ſubiungit cap. 4. *Traditio tibi prætendiiur auctrix, conſuetudo confirmatrix, & fides obſeruatrix*. Diſtinguit itaque conſuetudinem à traditione, adeò, vt dicat, *Quomodo obſeruari quid poteſt, quod traditum non eſt?*

Aliud eſſe traditio, aliud conſuetudo.

Tertul.

11. Sed in hoc vlteriùs aduerto quòd ſicut conſuetudo interdum manat ex lege diuina ſcripta, ita potuit manare, & inchoari ex vi legis etiam diuinæ non ſcriptæ: nam ſicut Scriptura non eſt de ratione legis, vt ſic (vt ſuprà vidimus) ita multò minùs eſt de ratione legis diuinæ. Imò lex noua per ſe ſolum verbum pullulat, vt infrà, lib. 10. dicemus, & in principio ita fuit tradita, vt ex citatis Pauli teſtimoniis conſtat. Multáſque eſſe nūc traditiones in Eccleſia non ſcriptas, quæ ex diuino præcepto manarunt, & illud continent, certiſſimum eſt, vt ex Conc. Trident. ſeſſ. 4. colligitur, & in materia de Sacrament. & de fide, latius eſt dicendum, & docet erudite Bellarminus lib. 4. de verb. Dei. Illæ autem non ſunt propriæ conſuetudines iuris, ſed facti, quia licet contineant ius non ſcriptum, non eſt ius conſuetudine inductum, ſed potius conſuetudo ex iure diuino manauit, & ideò tale ius non humanum, ſed diuinum eſt, traditionéſque ipſæ diuinæ dicuntur, licet per conſuetudinem conſeruatæ ſint, quæ illis non addidit nouam iuris obligationem, licet ad illud interpretandum quamplurimum valere poſſit: quia, ſicut diuinum præceptum oſtendit, ita etiam proponit modum, vt ſic dicam, ſeu conditiones eius. Addo verò obiter præter has eſſe alias traditiones non ſcriptas, quæ non ex diuinis, ſed ex Apoſtolorum præceptis, & legibus manaſſe creduntur, vt lex de ieiunio quadrageſimali, de Dominicæ diei obſeruatione, & ſimiles, quæ Apoſtolicæ traditiones dicuntur. Et earum conſuetudo dici poteſt ſecundum ius Apoſtolicum, quod etiam conſuetudinarium non eſt, quia non conſuetudo induxit legem, ſed lex conſuetudinem, & ideò etiam talis conſuetudo facti eſt, non iuris, prout nunc de illa loquimur. Aliquando verò potuit conſuetudo Eccleſiaſtica, etiamſi vniuerſaliſſima ſit, inchoari ſine vllo præcepto expreſſo, ſiue ſcripto, ſiue verbo lato, ſiue diuino, ſiue Apoſtolico, vt de aliquibus cæremoniis Sacramentalibus veriſimile eſt, & nunc inuenitur quidem conſuetudo ſine traditione præceptiua, non tamen omninò ſine traditione: nam ipſummet initium conſuetudinis ab Apoſtolis, & primis paſtoribus Eccleſiæ approbatum, traditionis vim habuit. Et ita dixit Auguſt. libr. 4. de Baptiſm. paruu. cap. 24. *Quod vniuerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi authoritate Apoſtolica traditum rectiſſimè creditur*. Quia hæ immemoriales conſuetudines, ſi ab vniuerſa Eccleſia ſeruentur, à temporibus Apoſtolorum fuiſſe, & non ſine eorum doctrina, & authoritate, ſaltem approbante, incepiſſe creduntur.

Bellarm.

Quæ traditiones ex Apoſtolorum præceptis manarunt.

Aliquando conſuetudo Eccleſiaſtica ſine vllo præcepto inchoari poteſt.

12. Ex quibus facile eſt exponere ſecundum membrum de cōſuetudine Eccleſiaſtica præter ius diuinum; talis enim dici poteſt generaliter omnis illa, quæ nec ex diuino præcepto manauit, nec cōtra illud exiſtit. Non tamen hoc ſatis eſt, vt talis cōſuetudo inter illas computetur, quæ ius non ſcriptum continent, niſi etiam addatur, vt ex nulla lege expreſſa Apoſtolica, vel humana manauerit, vt paulo antea declaraui, & ex dictis circa definitionem conſtat, & paulò inferius tractādo de lege humana iterum dicemus. Si autem cōſuetudo eſt præter ius diuinum, & nulla lege expreſſa cœpit induci, tunc de ſe ſufficiens eſt ad inducendum ius non ſcriptum conſuetudinarium per tacitum conſenſum populi, & Prælatorum, ſeu Principum, & huiuſmodi ſunt in Eccleſia illæ traditiones, quas vniuerſa Eccleſia ſeruat, de quibus nec Chriſtus Dominus, nec Apoſtoli expreſſum præceptum tradiderunt, vt eſt v. g. cōmunio laicorum ſub vna ſpecie, Baptiſmus infantium, & ſimiles. Oportet autem circa huiuſmodi vniuerſales conſuetudines Eccleſiæ obſeruare, non ſemper inducere ius non ſcriptum, & obligans ad vſum, vel obſeruationem cōſuetudinis, vt eſt in fronte cruce ſignari, & orare verſus Orientem, quòd inter has traditiones ponit Tertull. ſuprà, & Baſil. lib. de Spir. ſancto, c. 27. c. *Eccleſiaſticarum*, diſtinct. 11. & alij, quos alibi allegaui, quia alia ponunt exempla harum traditionum, quæ ſub præcepto non obligant. Nihilominus tamen ius aliquod inducunt, vel potiùs oſtendunt, approbatiuum, vt ſic dicam, talium actuum. Nam talis conſue-

Quæ conſuetudo Eccleſiaſtica eſt præter ius diuinum.

Tertull. Baſil.

tudo vniuerſalis Eccleſiæ, eſto non obliget ſpecialiter ad aliquem vſum, obligat ad credendum talem vſum eſſe licitum, & ſanctum, tum quia ſemper cēſetur approbata ab ipſis Apoſtolis; tum quia vniuerſalis Eccleſiæ authoritas ad hoc ſufficit, cùm in moribus non poſſit tota errare, aliquid turpe committendo, vel approbando.

13. *Conſuetudo contra ius diuinū nullum effectū habet.*

Tandem dari poteſt conſuetudo contra ius diuinū, quę in malam partem in Scriptura appellari ſolet traditio hominum, Matth.15. *Tranſgredimini præceptum Dei, propter traditiones veſtras*, & Marc. 6. dicatur, *Propter traditiones hominum.* Vnde ad Coloſ. 2. dicebat Paulus, *Videte, ne quis vos decipiat ſecundùm traditiones hominum.* Appellantur etiam hæ traditiones vanæ à diuo Petro Epiſt. 1. cap. 1. Hæc ergo conſuetudo nullum effectum moralem legis habere poteſt, & ideo nihil ad nos pertinet. Non enim valet abrogare legem diuinā, vt D. Thomas ſuprà docet, & Panurmitan. cum Gloſſa, & aliis in dicto cap. vlt. de conſuet. Et ratio eſt, quia licèt materia talis legis, non ſit intrinſecè mala, ſed ſolùm quia prohibita, & ex ea parte nō repognaret per conſuetudinem introduci, tamen, quia illa prohibitio diuina eſt, non poſſunt homines contra illam præualere, quia non poſſunt mutare diuinam legem, aut voluntatem. Nec Deus ipſe cenſetur conniuere, & auferre legem (ſicut infrà de homine dicemus) quia nullum eſt principium, vel fundamentum ad hoc præſumendum de diuina voluntate, neque etiam erat expediens, aut diuinam decens authoritatem; oportet enim legem eius immutabilem eſſe, vt infrà videbimus tractando præcipuè de lege gratiæ. Dicunt autem aliqui ex dictis Iuriſtis, poſſe conſuetudinem limitare, & quaſi diſpenſare in diuino iure, ſi iuſta cauſa ſubſit. Sed non eſt intelligendum de propria limitatione, vel diſpenſatione, quæ obligationem legis præexiſtentis ex parte tollat: in hoc enim ſenſu falſum id eſt; nā ratio facta de tota lege procedit cum proportione de parte, vt infrà libro decimo latiùs dicam. Debet ergo intelligi per modum interpretationis: ſic enim conſuetudo poteſt interpretari legem, etiam diuinā, & quod in tali caſu, & tali cauſa interueniente, non obligat, quia non pro illo caſu poſita eſt.

D. Thom. Panorm. Gloſſa.

Conſuetudo cotra ius diuinum poteſt eſſe interpres eius.

14. *De conſuetudine ſecūdū, præter, & cōtra legē humanam.*

Supereſt, vt eandem tertiam diuiſionem ad legem humanam applicemus: nam de illa potiſſime tractamus, & in illa faciliùs contingit, vt conſuetudo ſit ſecundùm legem, præter legē, vel contra legem. Et quidem de his duobus vltimis membris nulla eſt controuerſia, neque aliquam declarationem addere oportet, quia de illis potiſſimum diſputandum eſt in ſequentibus capitibus. Circa primum autem membrum aliqui Iuriſperiti contendunt, nullam cōſuetudinem eſſe poſſe ſecundùm legem humanam. Ita ſentit Felin. in c. 1. de reſcrip. num. 17. cum Anton. de Butr. ibi, & Ioan. de Ligna. Domin. & Gemin. in c. 1. de conſtit. in 6. Alij verò, quos ſuprà retuli, qui hanc tertiam diuiſionem tradunt, contrarium ſupponunt: nam maximè illam tradunt reſpectu legis humanæ. Veruntamen in re non eſt diſſenſio, quia hi auctores loquuntur de conſuetudine, vt eſt quid facti, illi verò vt eſt quid iuris. Et clarum eſt dari conſuetudines facti ſecundùm humana iura, vt eſt conſuetudo audiendi Miſſam diebus feſtis, vel confitendi in Quadragesima, & ſimiles. Vnde eadem eſt ratio reſpectu legis humanæ, quæ diuinæ, vel naturalis, ſcilicet, quia in omnibus poteſt dari frequentia actuum legi conformium, & hæc eſt conſuetudo facti.

Felin. Anton. de Butr. Ioan. de Lignan. Domin. Gemin.

Datur conſuetudo facti ſecūdùm legem humanā nō iuris.

15. Nihilominus tamen certum eſt, per hanc conſuetudinem non introduci nouum, ius non ſcriptum, ſeu conſuetudinarium, & in hoc ſenſu dicunt prędicti auctores quòd licèt populus per mille annos ſeruet legem, non introducet conſuetudinem. Ratio eſt ſuprà tacta, quia illa conſuetudo ſolùm eſt quædam obſeruantia præexiſtentis legis, & ideo non tendit ad nouam legem introducendam, quia non eo animo incepta, vel continuata eſt, ſed ſolùm animo implendi legem. Nec etiam Princeps habet nouam voluntatem introducendi circa illam rem aliam legem, quia voluntas quaſi continuata, quam ſemper habet, ſolùm eſt, vt lex ſua ſeruetur. Vnde rectè dixit Baldus in lege vlt. C. quæ ſit longa conſuetudo. Hanc conſuetudinem ſecundùm ius non eſſe diſpoſitiuam, ſed imitatiuam iuris, vel tu dic eſſe executiuam. Ex quo rectè infert Gloſſa in cap. 1. de conſuetud. in 6. & Panormit. in cap. vlt. de conſuetud. num. 21. abrogata illa lege per aliquam poſteriorem, abrogari etiam talem conſuetudinem, etiamſi illius mentio non fiat. Quia illa non addit nouum vinculum, nec cenſetur tanquam per ſe introducta, ſed vt annexa legi, & in ea fundata, & ideo nulla obligatio ex ea manet ablato legis fundamento. An verò quando conſuetudo antecedit, & poſtea fit lex ſcripta, reuocata lege, maneat conſuetudo, ſuprà præcedenti capite tactum eſt, & videri poſſunt quæ latè tractat Felin. cap. 1. de reſcrip. in vlt. regula à numer. 15. & prę́ſertim limit. 7. & Roch. ſupr. ſect. 5. num. 7.

Bald.

Gloſſa. Panorm.

Felin. Rochus.

16. *Quos effectus habet prædicta cōſuetudo.*

Quamuis autem conſuetudo ius non inducat, aliquos effectus habere poteſt circa legem præexiſtentem in ordine ad perſeuerantiam illius, & effectus ſubſequentes. Atque hoc modo dicitur primò confirmare legem; ſic enim dixit Gratian. §. *leges*, ſub cap. *in iſtis*, d. 4. *Leges inſtitui, cùm promulgantur: firmari autem cùm moribus vtentium approbantur*, & ſignificatur etiam in l. vlt. C. quæ ſit longa conſuetudo, & optimè explicat Bart. in repet. legis, *de quibus*, ff. de legib. numer. 4. dicens, hanc conſuetudinem confirmare legem, non per ſe, ſed remouendo, prohibens, ſcilicet, contrariam cōſuetudinem, & abrogationem. Atque eodem ferè modo dicitur hæc conſuetudo adiuuare legem, vt ſumitur ex cap. *ſopita*, de cenſibus nimirum, quia & faciliorem reddit obſeruantiam eius, & quodammodo facit illam magis immutabilem, iuxta proximè dicta. Alius effectus huius conſuetudinis eſt interpretari legem, imò vocatur in iure, *optima legum interpres*. cap. *cùm dilectus*, de conſuet. l. *ſi de interpretatione*, ff. de legib. & declarat Bart. dicto num. 4. & 5. & Panurmitan. dicto cap. vlt. numer. 28. & ratio eſt, quia indicat, quo ſenſu fuerit lex in principio lata, & recepta. Quòd ſi aliquando faciat talem interpretationem, quæ inducat nonnullam legis mutationem à prima ſua inſtitutione, illa non eſſet mera interpretatio, & ideo ſub ea ratione illa conſuetudo non erit ſecundùm legem, ſed ſuperaddita legi. Et quantum ad hoc eadem ratio eſt de illa, quæ de conſuetudine legi contraria. Quia ex parte aliqua repugnantiam aliquam habet cum lege, vt in principio fuit poſita: nam in aliquo illi derogaſſe dicitur. Et ita de illa quantum ad hunc effectum ſimul dicemus cum conſuetudine abrogante legem.

Bart.

17. Denique addi ſolet alius huius conſuetudinis effectus, qui dicitur extenſio legis. Vt ſi v. g. pro laicis tantùm poſita ſit lex, & poſtea per conſuetudinem à clericis etiam ſeruetur, fieri poteſt, vt ratione conſuetudinis obligentur clerici, qui ex vi legis non obligarentur, ſumpto argumento ex Panormit. per illum textum in cap. *cum cauſa*, de re iudic. num. 4. Felin. in cap. *Eccleſia*, de conſtit. num. 62. Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 10. num. 18. & Tiraquel. de primogen. num. 44. qui dicunt, conſuetudinem iuſtam, ſeu communem clericis, & laicis obligare clericos; ergo à fortiori conſuetudo clericorū obligabit illos etiamſi ſecūdum legem laicorum inducta ſit. Sed in hoc conſiderandum eſt, aliud eſſe, conſuetudinem eſſe ſecundum legem, id eſt, ex vi legis, & imperio eius, aliud verò conſuetudinem eſſe ſecundùm legem, id eſt, ad inſtar, & ſimilitudinē,

Panorm. Felin. Couar. Tiraq.

ſeu

ſeu imitationem eius. Nos hîc priori modo intelligimus conſuetudinem ſecundùm legem, & illa re vera non extendit legem, niſi fortè per interpretationem, quæ cadere poſſit in verba eius. Neque in dicto exemplo conſuetudo eſt illo modo ſecundùm legem, quia non eſt ex lege ciuili, ſed ex libera voluntate eorum, qui facere voluerunt, quod lex ciuilis præcipiebat, etiamſi per illam non obligarentur, quales erant clerici in dicto exemplo. Tantùm ergo dici poteſt illa conſuetudo ſecũdùm legem ciuilem per imitationem. & ita mirum non eſt, quòd poſſit nouum ius introducere: nam hoc per ſe habet conſuetudo iuxta legem vltimam, C. quæ ſit longa conſuetudo, & quòd illa imitatio ſit alterius legis extraneæ, nihil refert, neque aufert conſuetudini vim ſuam. Vnde etiam fit, vt illa non ſit propria extenſio prioris legis, ſed inductio nouæ alterius rationis, ſeu fori. Nam obligatio, quæ circa tales perſonas inſurgit, re vera non eſt ex priori lege ciuili, ſed ex noua lege Eccleſiaſtica conſuetudine clericorum introducta. Et ideo talis conſuetudo vt ſic, reducitur ad eam, quæ eſt vltra legem.

CAPVT V.

De variis partitionibus conſuetudinis, ex eius materia ſumptis.

1\. QVantò diuidi poteſt conſuetudo ex parte rerum, ſeu materiæ, circa quam verſatur (ſub qua multæ ſubdiuiſiones, ſeu faciliores partitiones connecti poſſunt. Sic enim diuidi poteſt conſuetudo in canonicam, & ciuilem ad eum modum, quo diuiditur lex in membra ſimilia. Nam ſi conſuetudo ſit in materia ſpirituali, erit canonica, vt conſuetudo ieiunandi, ſeruandi aliquod feſtum. Et in vniuerſum omnis conſuetudo propria clericorum canonica eſt, etiamſi videatur aliquando circa materiam temporalem verſari, quia ſemper verſatur circa illam materiam, prout ſpectat ad bona, vel perſonas clericorum, aut Eccleſiarum, & ſub illa ratione ſacra, ſeu ſpiritualis eſt. Conſuetodo autem ciuilis eſt propria laicorum, & circa temporalem materiam verſari debet, legem enim ciuilem imitatur, argumento l. vlt. C. quę ſit longa conſuetudo.

Conſuetudo canonica, & ciuilis.

2\. Dices, non eſſe adæquatam diuiſionem, quia datur conſuetudo communis laicis, & clericis, & vtriſque obligans, vt cap. præcedenti ex Panormit. & aliis dicebamus: illa autem non poteſt dici canonica, vel ciuilis, ſed mixta. Reſpondeo, vel illa comprehendit clericos tantùm, vt ciues ſunt, quia eſt de materia pertinente ad temporale regimen, & commune bonum politicum ciuitatis, & talis conſuetudo ciuilis erit, tũ quia tota tendit ad finem temporalem, & ſubiacet poteſtati temporali, tum etiam, quia eſt à ciuitate, vt ciuitas humana eſt, à qua denominatur lex, vel conſuetudo ciuilis. Nec eſt inconueniens, quòd obliget clericos vt ciues ſunt, quia etiam illi nomine ciuitatis veniunt, vt notat Bart. in l. 1. ff. ad municip. & Panormit. in cap. *cum cauſam*, de re iudic. & per legem etiam ſcriptam ciuilem poſſunt hoc modo obligari quoad vim directiuam, modo ſuprà explicato. Aut eſt conſuetudo pertinens ad clericos, vt clerici ſunt, vel vt Chriſtiani ſunt, & tunc neceſſe eſt, vt conſuetudo ſit canonica, quia ſola illa poteſt clericos, vt tales ſunt, obligare, illa ſola eſt eminentioris ordinis, quę poſſit etiam laicos comprehendere, quia ſemper conſuetudo imitatur legem, & à poteſtate, ſeu iuriſdictione eiuſdem ordinis pendet. Poteſt autem id dupliciter contingere. Primò, quia materia, & finis conſuetudinis ſpiritualis eſt pertinẽs ad laicos, & clericos vt Chriſtiani ſunt, & talis eſt vna ſimplex conſuetudo, & canonica, qua-

Panorm.

Bart. Panorm.

A lis eſt conſuetudo ſeruandi diem feſtum vtriſque cõmunis. Secundò contingere poteſt ſolùm per quandam conuenientiam, & ſimilitudinem, vt v. g. quia in tali loco tam iudices laici, quàm Eccleſiaſtici ſeruant aliquam conſuetudinem in ſuis iudiciis. Et tunc in rigore non eſt vna conſuetudo, ſed duplex, vna canonica, & altera ciuilis, quæ ſolùm per aggregationem per modum vnius reputatur. Et ita diuiſio eſt adæquata, & hęc videntur ſufficere ad expoſitionem eius, deſeruietque in ſequentibus ad vſum terminorum.

3\. Alio modo etiam ex parte materiæ poteſt diuidi conſuetudo, in morem ſtrictè ſumptum, ſtylum, ritum, & forum. Quæ diuiſio conſtabit explicando tres voces vltimas: nam omnem aliam conſuetudinem ſub illis vocibus non comprehenſam ſub more ſtrictè B ſumpto comprehendimus. Primò igitur ſtylus ſignificare videtur vſum ſpecialem in ſcribendo, vel loquendo, vt colligi poteſt ex c. *quàm graui*, de crim. falſ. vbi dicitur, ad diſcernendum vera reſcripta Pontificia, inter alia reſpiciendum eſſe ad ſtylum. Vnde aliqui colligere voluerunt, ſtylum ſolum morem ſcribendi ſignificare: nam ita etiam ſumunt in c. *venerabilem*, de confirmat. vtil. vel inutil. Ita ſentit cum aliis, quos allegat Rochus Curt. in dicta. Præfat. num. 28. & fauet vocis trãſlatio: nam primò ſignificaſſe videtur æneum inſtrumentum ſcribendi, & inde tranſlata eſt ad ſcripturam ſignificandam, iuxta l. 1. C. de ſacroſ. Eccleſ. & inde ad modum, ſeu ordinem ſcribendi. Sed licèt in prædictis iuribus ita vſurpetur illa vox, non excludũtur alia ſignificata: nam etiam ſignificat vſum, & mo- C dum loquendi. Indéque videtur hæc vox accommodata ad ſignificandum modum ſeruari conſuetum in aliquo ordine iudiciali. Et ita dixit Cyn. in l. 1. C. quæ ſit long. conſuet. ſtylum eſſe practicam alicuius curiæ, & idem habet Bald. in l. vlt. C. eod. & per antonomaſiam ita vocari ſolet ſtylus Romanæ curiæ. Et ferè in idem redit, quod dicit Bart. in d. cta repet. l. legi, *de quibus*, num. 10. in fine quæſtionis primæ, ſtylum eſſe conſuetudinem, quæ reſpicit ordinem loquendi, & procedendi, ſcilicet, in iudicio. Nam ob hanc cauſam dixit idem Bart. in l. 1. C. quæ ſit long. conſuet. num. 9. ſtylum ſolum induci per actus iudiciarios eorum, qui in iudicio verſantur, Angel. verò in §. *ex non ſcripto*, Inſtit. de iur. natur. dicit, ſtylum non magis dici in iudiciis, quàm extra illa. Quod certè verum eſt ſpectata generali vocis ſignificatione: conſiderando autẽ vſum D eius in ordine ad ius explicandum, vel introducendũ, propriè videtur reſpicere ordinem iudiciorum, ſub iudiciis omnes Scripturas, bullas, & reſcripta comprehendendo: nam licet in eis expediendis non interueniat ordo iudicialis, ſtylus eorum in iudiciis attenditur. Et plura de hac voce erudité congerit Chriſtophor. de Paz in 1. p. rubr. ad leges Hiſpaniæ, quæ ſtyli appellantur.

Stylus quid ſignificat.

Roch.

Cyn.

Bald.

Bart.

Bart.

Angel.

Chriſtoph. de Paz.

4\. Vt autem non ſiſtamus in ſola vocis ſignificatione, ſed rem, quæ ad ius pertineat, explicemus, poſſumus in ſtylo cum proportione ad conſuetudinem duo diſtinguere, ſcilicet ſtylum facti, & iuris. Stylus quoad factum videtur mihi eſſe non tam frequentia actuum ſic ſcribendi, loquendi, aut procedendi, quàm forma E illa quaſi artificialis, quæ ſeruari ſolet in ordine ſermonis, ſcripturæ, aut proceſſus, ita vt inter partes eius, vel talia verba vſurpentur, vel tali modo, aut ordine conſtituantur. Hæc enim ſignificatio ex communi vſu conſtat, & ex iuribus allegatis, & ſimul etiam poteſt ex l. 1. C. de ſacroſ. Eccleſ. vbi dicitur, *Voluntatis vltimæ ſtylum liberum eſſe debere*, id eſt, formam diſponendi per teſtamentum, vbi conſtat, ſtylum eſſe quid facti, & non ſignificare frequentiam actuum, ſed ipſam formam diſponendi. Et clariùs in illa ſignificatione vſurpatur l. 3. Cod. de bon. vacant. lib. 10. Et ſic etiam dixit Terent. in Andria, *Diſſimili oratione ſunt factæ*,

Stylus facti quid.

Terent.

facta, ac ſtylo. At vero quia in loquendo maxime, & ſcribendo talis forma vſu comparari ſolet, ideo vſus ipſe, ſeu conſuetudo, ſic ſcribendi, vel loquendi, ſtylus appellatur, & ita ſignificat conſuetudinem facti, vt
Bald. ſenſit Bald. in dicta l. 1. C. de ſacroſ. Eccleſ. & in l. *ſi quis intra.* C. de bon. præſcriptorum. Quod intelligendum eſt non abſolutè de quacumque conſuetudine, ſed in tali materia, vt ſuprà dixi.

5\. Si ergo ex tali ſtylo facti introducatur obligatio ſeruandi talem modum, vel ordinem in pronunciando, ſeu procedendo, quoad hoc ſtylus erit ius ſpeciale, & non ſcriptum. Vnde quia hæc obligatio non videtur ordinariè poſſe introduci per ſtylũ facti, ita vt vim legis habeat, niſi in his, quæ iudicia concernunt, ideo ſtylus ſpecialiter vt eſt quid iuris, videtur accommodari ad iudiciarium morem, & ordinem, vt ex
Bart. Bart. diximus. Nam in aliis materiis, ſermonibus, vel ſcripturis vſus ſic, vel ſic loquendi, aut ſcribendi parum videtur referre ad commune bonum, vt poſſit legem inducere: in iudiciis autem multum referre po-
Anchar. teſt, adeò vt dixerit Anchar. conſ. 55. ſtylum curiæ facere ius in caſibus à iure non deciſis. Et ideo ſtylus,
Varii effectus ſtyli enſinuantur. vt eſt aliquid iuris, propriè dicitur ad iudiciaria pertinere. Sic ergo ſtylus eſt quoddam ius non ſcriptum, interdum poſitiuè obligans, vt ab eo non recedatur, iuxta l. vlt. C. de iniur. interdum obligationem tollẽs, vt, licèt iure communi ſententia debeat pronunciari à iudice, de ſtylo curiæ dicitur non eſſe neceſſariũ. Interdum interpretationem iuris inducit, etiam authẽticam, & ſequendam. Quomodo autem ſtylus introducatur, vt habeat hos effectus cum proportione ad conſuetudinem, explicandum eſt, & in ſequentibus ſi quid habuerit ſpeciale adnotabitur.

6\.
Quæ & quales ſint leges ſtyli. Atque hinc tandem intelligi poteſt, quæ & quales cenſendæ ſint leges ſtyli. Dupliciter enim poteſt illa determinatio ſumi, cùm aliqua lex dicitur eſſe ſtyli. Vno modo, vt illa denominatio ſit ab obiecto legis, ſeu materiæ, circa quam verſatur. Et ſic propriè talis lex per ſe non pertinet ad conſuetudinem, ſed magis ad legem ſcriptam, quæ diſponit de ſtylo ſeruando in his, quæ concernunt iudicialia, ſicut in rhetorica dicuntur leges ſtyli, quæ tradi poſſunt de modo, & ordine grauiter, ac ſuauiter, ac clarè loquendi, vel ſcribendi. Et huiuſmodi ſunt leges ſtyli regni Hiſpaniæ, in quibus etiam ſæpe ſtylus moris, & conſuetudinis allegatur. Et ita exiſtimo ab ipſa materia denominatio-
Chriſtoph. de Paz. nem illam ſuſcepiſſe, licèt Chriſtoph. de Paz ſuprà numer. 53. aliter illam rubricam explicet. Alio verò modo poteſt lex ſtyli dici ab intrinſeco modo quo introducta eſt per ſolum vſum in tali materia forenſi, ſeu iudiciaria, & ſic eſt propriè ius non ſcriptum ſub conſuetudine comprehenſum, vt explicatum eſt.

7\. Aliud membrum dictæ partitionis erat *ritus*: nam
Ritus quid ſignificet. Roch. Panorm. hunc etiam inter ea, quæ ad conſuetudinem pertinẽt, ponit Rochus Curt. in dicta Præfat. numer. 28. ex Panormit. in cap. *cum ſecundum*, de tempor. ordin. vbi ſic inquit, *Ritus eſt conſuetudo ſolemnitatem præbens in aliquo actu exercendo, ita vt vbi vſus diſponit erga ſolemnitatem actus, ritus, ſeu obſeruantia dici poſſit.* Et ſolùm allegat cap. vltim. de conſuetud. vbi nihil de ritu in particulari dicitur. Iuxta quam deſcriptionem, etiam ſtylus erit quidam ritus, licèt non omnis ritus dici poſſit
Panorm. ſtylus. Idem verò Panormitanus in cap. *in aliquibus*, de decim. in princip. reſtrictiùs dixit, *Ritus ſignificat mores in ſpiritualibus.* Et iuxta hoc non omnis ſolemnitas actus dicetur ritus, ſed ſpecialiter illa, quæ eſt in materia ſacra, vt ſacrificij, ſacramentorum, & ſacramentalium, aut orationum, ſeu diuinorum officio-
Panorm. rum, & hic videtur communis Eccleſiaſticus vſus illius vocis. Nunquam autem probauit Panormit. illam vocem ſpecialiter ſignificare conſuetudinem aliquam, imò in cap. *presbyter*, de ſacra vnct. notat idem Panormit. quòd *ritus eſt quædam ſolemnitas, & forma ſpecialiter in actu ſacramentali.*

Quapropter doctrina data de ſtylo videtur ad ritum applicanda. Nam ritus eſſe poteſt vel quid facti, vel quid iuris, item vt eſt quid facti, primò, & per ſe conſiſtit in ſolemnitate aliqua, ſeu cæremonia alicuius actus. Et in hac acceptione vſurpatur in tribus capitulis allegatis. Vnde ad huiuſmodi ritum non eſt per ſe neceſſaria conſuetudo, nec actuum frequentia; ſæpius enim inſtituitur ante omnem vſum, aut verbo, vt Chriſtus Dominus inſtituit ſubſtantialem ritum ſacramentorum, aut ſcripto, vt multæ accidentales ſolemnitates, & actiones ſacræ ab Eccleſia inſtitutæ ſunt, vt conſtat. Non repugnat autem, imò etiam ſæpe contingit, ritus huiuſmodi vſu, & conſuetudine introduci, & tunc talis conſuetudo dici poteſt ritus quidam, vt voluerunt dicti auctores, oportebit autem illam diſtinguere, vt eſt quid facti, vel iuris. Nam priori modo erit frequentia ſic operandi in tali materia; poſteriori autem modo eſſe poterit ius aliquod non ſcriptum in eadem materia per illam frequentiam inductum, & ſic fere omnes conſuetudines canonicæ in actibus pertinentibus ad cultum Dei, quatenus eis dant formam, ſeu ſpecialem modum, dici poterunt ritus. Quale autem ſit hoc ius, & quomodo introducatur ex generalibus regulis, de conſuetudine petendum eſt: nihil enim videtur habere ſpeciale, ſed cum proportione principia de conſuetudine applicanda ſunt. *Ritus facti vel iuris.*

Tertium membrum in eadem partitione poſitum eſt, *Forum*, quæ vox in communi iure vſitata non eſt in hac ſignificatione, & ideo Bart. Panormit. Rochus, & alij de conſuetudine ſcribentes, illius non meminerunt. Tamen in legibus noſtri regni forum inter conſuetudines ponitur, in l. 7. tit. 2. partit. 1. vbi id notat Gregor. Lopez, & conſiderata illius vocis deriuatione, videtur idem eſſe quod ſtylus, prout à nobis explicatus eſt, vel parum ab illo differre. Forum enim in vſu vulgari locum publicum ſignificare ſolet ad mercaturam, & negotiationes venales deſtinatum, vt eſt apud Iſidor. lib. 15. orig. cap. 6. & quia iudicia in his locis publicis exerceri ſolent, ideo credit, illud nomen tranſlatum eſſe ad ſignificandum locum iudiciorum. Idem verò lib. 15. orig. cap. 2. & libro 18. Etymol. cap. 15. Forum ait, exercendarum litium locum ſignificare, & a fando eſſe dictum, & habetur in capit. *forum*, de verbor. ſignificat. Vnde etiam ſignificare ſolet proprium territorium vniuſcuiuſque iudicis, aut Prælati, & ita videtur ſumi in tit. de foro compet. vt ibi Hoſtienſ. Panormitan. & alij notant. Atque hinc etiam actiones iudiciales per antonomaſiam vocari ſolent actiones forenſes, vt in l. penult. ff. de feriis, vnde etiam dicta ſunt inſtrumẽta forenſia ſcripturæ publicæ, quæ fidem in iudicio faciunt l. *comparationes*, C. de fide inſtrumen. Ita ergo conſuetudines pertinentes ad ordinem iudiciorum forenſes dici poſſunt. 9. *Forum quid. Bart. Panorm. Rochus. Greg. Lop. Iſidor. Hoſtienſ. Panorm.*

Hæ igitur conſuetudines cenſentur in Hiſpania comprehendi nomine fori: nam leges, quæ fori dicuntur, ex vſu originem habuerunt, vt in earum proœmio dicitur, & dubium non eſt, quin vſus in tali materia poſſit ius inducere, non minori ratione, quàm in aliis. Vnde dicitur in l. *Labeo*, ff. de ſtatulib. *Morem agentium ſequi debemus*, & in l. 1. §. *in honorariis*, ff. de variis, & extraord. cogn. expreſsè dicitur, *pro fori conſuetudine æſtimationem habendam eſſe*, & notat Bart. in dicta l. *de quibus*. Vnde in hac ſignificatione conſtat, parum à ſtylo differre, vnde licèt in Hiſpania diſtinctæ ſint leges fori, & leges ſtyli, tamen hæ cenſentur eſſe quaſi interpretationes illarum, vt in rubrica illarum dicitur. Differunt nihilominus forum, & ſtylus, quod 10. *Bart. Forum, & ſtylus in quo differunt.*

quòd forum non ſignificat ordinem, aut modum loquendi, aut procedendi in iudicio ſicut ſtylus, ſed ſignificare videtur omnia iura competentia ratione iuriſdictionis, vel in ordine ad illam, vel vſum eius. Vnde tota collectio legum ſpectantium ad iuriſdictionis vſum videtur poſſe nomine fori, quaſi collectiuè ſumpto, ſignificari, quamuis ſingulæ etiam leges huiuſmodi ſoleant dici fora, Hiſpanè *fueros*.

11. *An forũ indifferenter comprehẽdat leges ſcriptas, & non ſcriptas.* *Burgos.* Hinc dicunt aliqui, forum in hac acceptione non ſolam conſuetudinem ſignificare, ſed indifferenter comprehendere leges ſcriptas, vel non ſcriptas, ſeu conſuetudine introductas circa vſum iuriſdictionis, & iudiciorum. Ita ſenſu Burgos de Paz in l. 1. Tauri, nu. 385. leges enim fori ſcriptæ ſunt, & tamen ſub nomine fori rectè comprehenduntur. De illis autem legibus fori frequentiùs ſentiunt Hiſpani Iuriſperiti nõ habere vim legum, niſi in virtute conſuetudinis, ita vt lex ſcripta fori ius non conferat, neque ad probationem ſufficiat, niſi vſus eius probetur, vt docet Gregor. Lop. dicta l. 7. & l. 28. tit. 15. partit. 7. & Suarez in Procem. fori, numero 1. 2. & 3. & Valdeſ. in additione ad illum, & Chriſtoph de Paz in ſolenc. ad Styli, p. 1. numero 36. & alij circa l. 1. Tauri, quæ eſt l. 3. tit. 1. lib. 2. compil. ex qua idem colligitur. *Greg. Lop. Suarez. Valdeſ. Chriſtoph. de Paz.* Quòd ſi hoc verum eſt, profectò leges fori, vt ſcriptę ſunt, non ſunt leges. Nam lex ſcripta non habet vim, & ſubſtantiam ſuam ab vſu, ſed ex inſtitutione, & promulgatione; illæ autem non ſic inſtitutæ ſunt, & propoſitæ, vt per ſe obligent, ſed ſolùm quantum de vſu conſtiterit. Solùm ergo ſunt quaſi memorialia conſuetudinum, ac ſubinde iuris earum, illis non obſtantibus, erit ius non ſcriptum, & conſuetudinarium, quia talis ſcriptura ei non repugnat, vt ſupra dictum eſt.

12. Sed quidquid ſit de illis ſpecialibus legibus fori, non dubium eſt, quin potuerint dari leges ſcriptæ de toto negotio forenſi, & aliquæ etiam potuerint conſuetudine introduci, & ita omnia, quæ diximus de ſtylo quoad factum, & quoad ius ſcriptum, vel non ſcriptum, cum proportione poſſunt ad forum applicari. Addo etiam, licèt in regno Caſtellæ leges fori ad illam materiam iudiciorum determinentur, fortaſſe in aliis regnis Aragoniæ, &c. alio modo, vel latiori ſignificato ſumi.

13. Fora enim ibi appellati videntur leges propriæ illorum regnorum antiquæ, & quaſi inuiolabili vſu cõfirmatæ, & maximè quæ pertinent ad modum regiminis, & iuriſdictionis Principis, & ſubiectionis populi, & nobilium, & fortaſſe plura complectuntur, & mihi non conſtat, an ab expreſſa inſtitutione originem habuerint, vel conſuetudine ſint introductæ, vtroque enim modo introduci potuerunt, ſi iuſta, & rationabilia ſint, vt ſupponimus. Exceptis ergo his ſpecialibus vocibus, aut conſuetudinibus, omnia alia iura vſu introducta in quacunque morali materia generale nomen conſuetudinis retinuerunt. Atque ita conſtat, per hanc partitionem non multiplicari formaliter, vt ſic dicam, ius conſuetudinarium, ſed tantùm materialiter ex parte rerum, ſeu materiarum, circa quas verſatur. Idémque eſt de aliis, ac ſimilibus partitionibus, quæ facilè excogitari poſſunt.

14. *Diuiſio conſuetudinis in poſitiuam & negatiuam.* Vltimò notanda eſt altra diuiſio, quæ vtilis eſſe poterit ad ſequentia. Nam diuidi poteſt conſuetudo in poſitiuam, priuatiuam, ſeu negatiuam. Prior ex poſitiuo vſu ducit originem, & in frequẽtia actuum quoad factum conſiſtit, & ita quod ius ad agendum inclinat, vel obligat. Poſterior verò conſiſtit potiùs in non agendo, & ducit originem ex non vſu, & ita interdum vocatur. Quatenus verò ille non vſus frequens, ſeu continuatus eſt, habet modum conſuetudinis, quæ velut in facto conſiſtit, & ſi ius aliquod inducit, ad non agendum tantùm inclinat, vel obligat. Eſt autem hoc loco notanda diſtinctio de non vſu negatiuo, & priuatiuo quam infra circa priuilegia latiùs explicabimus. Quia non vſus negatiuus non inducit conſuetudinem, vt rectè notauit Paul. de Caſtro in dicta l. *de quibus*, quia non eſt actio, nec omiſſio moralis, & ita non habet rationem moralis & voluntarij vſus, ſine quo non poteſt conſuetudo introduci. Priuatiuus autem non vſus continuatus, aut ſuis temporibus repetitus conſuetudinem moralem inducit, propter contrariam rationem. Maximè quia hic non vſus moraliter non eſt ſine actu poſitiuo, ſicut de omiſſione Theologi dicunt. Id autem dupliciter contingere poteſt. Primò, quia ille non vſus conſiſtit in carentia alicuius circunſtantiæ, vel ſolemnitatis alicuius poſitiui actus, vt eſt v. g. inceſtuoſum contrahere matrimonium ſine diſpenſatione: nam ex hoc frequenti vſu colligunt multi cum Nauarr. illam eſſe veram conſuetudinem, quæ potuit auferre illud impedimentum, & talis dici poteſt non negatiua tantùm, ſed poſitiua conſuetudo, quia non eſt de omiſſione, ſed de actu facto cum tali negatione, nec negatio ſufficeret ad conſuetudinem ſine actu. Aliter verò contingit, vt non vſus conſiſtat in ſola carentia actus tempore alias debito, vt erit omiſſio audiendi Miſſam tali die non obſtante lege, quæ omiſſio vt conſuetudinem inducat debet eſſe voluntaria, & ex ea parte actum aliquem includit; formaliter verò conſiſtit in carentia actuum, & ideo priuatiua conſuetudo dicitur. Et dici etiam poteſt diſſuetudo, quamuis hæc vox æquiuoca ſit, vt notat Rochus Curt. dicta Præfat. num. 30. & 31. *Roch.* quia diſſuetudo propriè videtur ſupponere conſuetudinem: nam cùm ab ea receditur vocari ſolet diſſuetudo, ſiue ab illa recedatur per contrarios actus, atque adeò per conſuetudinem poſitiuè contrariam, ſiue per ſolam omiſſionem antiqui vſus, vtroque enim modo contingere poteſt, vt conſtat. Et hoc modo dari poteſt diſſuetudo per contrariam conſuetudinem, & poteſt etiam dari negatiua conſuetudo, quæ non ſit diſſuetudo, ſi conſuetudinem oppoſitam non ſupponat. Veruntamen etiam dici poteſt diſſuetudo ſine reſpectu ad priorem conſuetudinẽ, quæ præceſſerit, ſed tantùm ad illã, quæ poſſet, vel deberet induci. Et ita videtur illa voce vti I.C. Iulianus in l. *de quibus*, ff. de legib. in fine. Et ſic formaliter conſiſtit in carentia actuum, & propriè ſignificat conſuetudinem negatiuam, vel priuatiuam. Et in hoc ſenſu claritatis gratia illa voce vtemur: quomodo autem illa habeat moralem vim conſuetudinis, vel effectus eius, in ſequentibus videbimus.

CAPVT VI.

Quæ ſit conſuetudo bona, & rationabilis, vel praua, ſeu irrationabilis.

HÆc poteſt eſſe alia diuiſio conſuetudinis, quæ ad moralem rationem, & effectus conſuetudinis explicandos, neceſſaria eſt, & ideo hic eſſe præmittendam cenſui. Duplex autem partitio in titulo inſinuatur, vna eſt conſuetudinis in bonam, & malam; alia eſt in rationabilem, & irrationabilem, quæ voces non ſunt ſynonymæ, ſed aliquid addit ſecunda vltra primã, & ideo de illis ſigillatim dicendum eſt. 1.

Cùm ergo diuiditur conſuetudo in bonam, & malã, de bonitate morali, id eſt, de honeſtate, & malitia illi oppoſita intelligẽda eſt, quia aliæ bonitates per ſe ſpectatæ vel malitiæ illis tantùm oppoſitæ, non reddunt homines, aut mores eorum bonos, vel malos: hic verò ſolùm conſideratur conſuetudo vt moralis eſt, & regulam aliquam morum humanorum conſtituere, vel auferre poteſt. Et ideo etiam non adiicitur in illa diuiſione tertiũ membrum de conſuetudine indifferẽte, quia vel in vſu exercitio dari non poteſt, vt eſt veriſimilius 2. *Conſuetudo bona vel mala.*

ſimilius, vel licèt admittatur, illa vt ſic ſpectata eſt impertinens ad ius conſtituendum, niſi reducatur ad aliquã rationem honeſtatis, modo ſtatim explicando. Vnde etiam intelligi poteſt, diuiſionem illam dari de conſuetudine, vt eſt quid facti, nam ius conſuetudinis non poteſt eſſe turpe, ſeu inhoneſtum, quia inuoluit contradictionem cum ratione iuris, quod turpe ſit. Sicut enim lex, ſi ſit iniqua, nõ eſt lex, ita ius iniquũ non poteſt eſſe ius, ideòque conſuetudo mala ſolùm poteſt eſſe in facto, non poteſt autem aliquid iuris inducere, niſi ceſſet eius malitia. Datur ergo diuiſio illa de conſuetudine, vt in facto publico, & communi alicuius communitatis cõſiſtit, & ſic eſt per ſe ſatis clara, tum quoad exiſtẽtiam vtriuſque membri, quia ſicut in ſingulis perſonis poſſunt eſſe honeſtæ, & prauæ conſuetudines, ita & in populo, & communitate, tum etiam quoad ſufficientiam eius, vt declaratum eſt, tum denique quoad membrorum diſtinctionem, quæ ex ipſis terminis nota videtur.

Conſuetudo mala ſolùm in facto eſſe poteſt, in iure nunquã.

3. *Conſuetudo bona duplex.*

Vt autem magis explicetur ſenſus diſtinctionis, & diſtinctio membrorũ, aduerto vlteriùs, duobus modis eſſe poſſe conſuetudinem bonam, vno modo ex parte obiecti tantùm, alio modo etiam ex parte operantis, & ex circunſtantiis actuum honeſtorum, per quos introducitur, & hoc poſterior dicitur bona ſimpliciter, prior verò ſecundũ quid ſolùm, ſcil. obiectiuè, ſi cætera requiſita illi deſint. Quia bonum ſimpliciter tantũ ex integra cauſa cõſurgit, & ideò vt cõſuetudo ſit honeſta ſimpliciter oportet, vt per actus vndique honeſtos generetur; vt autem ſit bona tantũ obiectiuè, ſatis eſt, quòd ſit de obiecto de ſe bono, id eſt, ex actibus, qui ex vi obiecti ſui, vel boni ſint, vel bene fieri poſſint, & ex iuſta cauſa fieri. Atque pari ratione (licèt non modo omninò ſimili) ſubdiuidi poteſt mala conſuetudo. Nam quia malum eſt ex quocunque defectu, ideò vndecũque ſit mala, conſuetudo poteſt dici mala ſimpliciter: nihilominùs tamẽ vna poteſt eſſe mala ex parte obiecti ipſorum actuum, in quorum frequentia conſiſtit, quia nimirũ ex vi obiecti mali ſunt: alia verò verſari poteſt circa materiam de ſe non malam, & nihilominus eſſe aliunde mala ex parte operantis, vel ex alia circunſtantia, aut conditione impediente bonitatem. Quando ergo conſuetudo eſt mala per ſe, & ex obiecto, non meretur nomen conſuetudinis, ſed abuſus, ſeu corruptelæ, vt iura loquũtur, quia talis cõſuetudo non poteſt ius proprium inducere, nec poteſt per illam fieri, vt actus cõſuetus bonus ſit, aut non malus. At ſi conſuetudo ſit ſaltem obiectiuè bona, ſeu non mala, licèt non bene inducta fuerit, ſed per actus malè factos ab operante, aliquid bonæ conſuetudinis retinet, & ex illa parte non repugnat, vt aliquid iuris non ſcripti retinere, ſeu inducere poſſit.

4. *Conſuetudo mala intrinſece nullum ius inducit.*

Pro eius declaratione aduerto vlteriùs, aliquam conſuetudinẽ poſſe eſſe malam natura ſua, quia actus vel ſunt intrinſece mali, vel ita ſunt mali, quia prohibiti, vt per nullam humanam poteſtatẽ honeſtari poſſint, & tũc propriè dicitur conſuetudo mala ex vi obiecti, & de tali conſuetudine certum eſt, non poſſe ius aliquod introducere, quia eſt contra ius naturale, vel diuinũ, de quibus iam dictum eſt. Alio verò modo poteſt actus, ſeu materia conſuetudinis eſſe mala, ſolùm quia prohibita iure humano. Et de tali cõſuetudine dici nõ poteſt, quòd ſit ſimpliciter nulla, vel nullius momenti, vt ex ſtatim dicendis, & ex capitibus ſequentibus conſtabit. Et in illa habere poteſt locũ regula illa, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.* Et ratio eſt, quia talis conſuetudo nõ eſt intrinſecè mala, neq; habet malitiam inſeparabilem per humanam poteſtatem, & voluntatem, & ideò licèt in fieri ſit mala, poteſt in facto eſſe carere malitia, ſi tandẽ ceſſet, ſeu auferatur humana prohibitio, & ita abſolutè, & ſimpliciter loquẽdo, non eſt illa conſuetudo mala ex vi ſo-

A lius materiæ per ſe ſpectatæ, ſed ſolùm ſuppoſita prohibitione humana, ſeu ex vi illius, ideóque non repugnat, aliquid iuris per eam introduci. Idemque à fortiori erit, ſi actus, per quos inducitur conſuetudo, nec per ſe mali ſint, nec prohibiti etiam per legem humanam, fiant tamen cũ aliqua mala circunſtantia ex parte operantium, tum enim ſi talis circũſtantia ſit ſeparabilis ab actu, fieri poteſt, vt conſuetudo quoad circunſtantiam non valeat, quoad ſubſtantiam autem actus valeat, ſicut alibi de voto diximus, vt ſi ſit conſuetudo celebrandi aliquod feſtũ per ludos indecẽtes, vel tauror um agitationem, non tenet quidem conſuetudo quoad modum; tenere autẽ poteſt quoad feſti obſeruationem. Et ita cenſendũ eſt, niſi aliunde certò conſtet, non fuiſſe populi conſenſum, & voluntatem aliter ſe
B obligare: nam, vt infrà dicemus, ſine conſenſu non introducitur conſuetudo. Tunc autem illa circunſtantia dici poſſet de ſubſtantia talis conſuetudinis, & conſequenter illã eſſe prauã intrinſecè, & ex obiecto propter illã inordinationẽ, & neceſſariã connexionẽ eius cum actu, ſaltem ex primaria intentione operantium.

5. *Conſuetudo rationabilis, & irrationabilis.*

Iam verò occurrit dubitatio circa aliud membrum illius partitionis continens aliam diuiſionem conſuetudinis in rationabilem, & irrationabilẽ; eſt enim obſcurum, an hæc duo membra idem importent, quod præcedentia, & qua regula tam inter ſe, quàm ab illis diſcernenda ſint: in hoc enim laborant Doctores, & variè loquuntur. Et primò Nauar. in Commẽt. de ſpoliis, §. 14. definit rationabilem cõſuetudinem eſſe illã, *quæ non eſt contra legem naturalem, vel diuinam directè,*
C *vel indirectè,* & è conuerſo, *omnem, & ſolam conſuetudinem, quæ directè, vel indirectè repugnat naturali legi, vel diuinæ,* eſſe irrationabilem. Idem autem eſt conſuetudinem eſſe contrariam legi naturali, vel diuinæ, quod eſſe malam ex vi ſui obiecti, ſeu materiæ, vt ex declaratione data conſtat. Probat autẽ ſuam ſententiã. Primò ex Auguſtino Epiſtol. 118. cap. 2. dicente. *Quod neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores eſſe conuincitur, indifferenter eſt habendum.* Secundò, quia quod eſt contra legem naturalem, vel diuinã, per cõſuetudinem induci non poteſt, & è cõuerſo quidquid tale non eſt, per conſuetudinem induci poteſt; ergo prior conſuetudo irrationabilis eſt, poſterior verò rationabilis. Conſequentia patet, quia nulla cõſuetudo præualere poteſt, niſi rationabilis, & nulla induci nõ poteſt, niſi irrationabilis. Antecedens autem proba-
D tur, quia quidquid per legem humanã induci poteſt, conſuetudine etiam poteſt induci, & è cõuerſo quidquid non poteſt induci conſuetudine, nec lege humana ſtatui poteſt. At verò lex humana ſtatuere poteſt quidquid non repugnat legi naturali, nec diuinæ, non verò quod illis repugnat, argumento cap. *ſunt quidã,* 27. quæſt. 1. & Clement. *Paſtoralis,* de re iudic. ergo. Eandem ſententiam indicat idem Nauar. conſ. 3. de cenſib. dicens, nõ eſſe irrationabilem conſuetudinem, niſi quæ eſt contra ius naturale, vel diuinum. Quod etiam ſenſit Gerſon 3. p. Alphab. 62. lit. P. Supplemẽt. Gabr. 4. d. 42. q. 1. art. 3. dub. 6.

Auguſt. *Nauar.* *Gerſon.* *Gabr.*

6.

Alij verò aliter dicunt, omnem cõſuetudinem malam, quia eſt contra legem, ſiue naturalem, ſiue di-
E uinam, ſiue humanam, eſſe irrationabilem. Vnde è contrario iudicant, illam conſuetudinem eſſe rationabilem, quæ bona eſt ſaltem ex parte operis, & materiæ non prohibitæ, quidquid ſit de malitia quaſi extrinſeca, & per accidens ex parte operantis. Citatur Gloſſa in cap. vlt. de conſuetudin. verb. *rationabilis,* dicens, *Illam dico rationabilem, quam non improbant iura.* Clariùs Gloſſa in cap. *ad noſtram,* eodem, verb. *Canonicis,* dicens, *Non valet conſuetudo contra canonicã inſtitutionem,* & videtur ſumi ex illo textu, in quo quędã cõſuetudo minùs rationabilis dicitur, *quia canonicis obuiat inſtitutis;* ergo ſatis eſt, cõſuetudinẽ eſſe malã,

Gloſſa. *Gloſſa.*

quia

quia prohibitam per Eccleſiaſticam legem, vt irrationabilis cẽſeatur. Item facit cap. *cùm non liceat*, de præſcrip. quatenus ſtatuit, *non poſſe præſcribi contra obedientiam.* Et alia multa iura ſimilia à prædictis gloſſis allegantur. Ratione etiam cõfirmari poteſt, quia lex iuſta eſt rationabilis; ergo cõſuetudo illi contraria erit irrationabilis; ergo omnis conſuetudo mala, ſiue ex natura rei, ſiue quia prohibita iure diuino, vel humano, irrationabilis erit; & è conuerſo omnis non prohibita erit rationabilis.

7. *Impugnatur præcedẽs ſententia 1.* Sed nihilominus dico in primis, cõſuetudinem rationabilem, & irrationabilẽ non directè diſtingui per hoc, quòd ſint, vel nõ ſint prohibitæ iure naturali, vel diuino, nec per bonitatem, vel malitiam, quam ex vi materiæ, vel obiecti habeant. Probatur, quia licèt omnis vſus cõtrarius iuri diuino, vel naturali, irrationabilis ſit, nõ tamen ſolus ille, quod declaro dupliciter. Primò, quia ſi loquamur de vſu ſpectato in ordine ad inducendum ius conſuetudinis, ſic aliquis vſus, ſeu conſuetudo poteſt eſſe vndiq; honeſta in facto, & in ordine ad ius inducendum eſſe irrationabilis, nõ quia in bonitate deficiat, ſed potiùs (vt ita dicã) quia excedat: talis autem conſuetudo nõ eſt contra ius naturale, vel diuinũ, directè, vel indirectè; ergo. Maior patet de cõſuetudine audiendi Miſſam quotidie à toto populo obſeruata, quę honeſtiſſima eſt, & ſi fieret animo inducendi ius, quoad id, imprudẽter fieret, ac ſubinde irrationabilis ſub ea ratione dici poſſet, & idem eſt in ſimilibus. Hæc verò ratio nõ conuincit, quia talis cõſuetudo non eſt irrationabilis, ſed intentio inducendi obligationem per illam, ſeu ad illã eſt irrationabilis, & vt ſic dici poteſt cõtra naturale ius. Sicut lex poſitiua id præcipiens nõ eſſet de materia irrationabili in ſe, ipſa tamẽ lex eſſet irrationabilis, & vt ſic eſſet cõtra naturalem rationem, & prudentiam. Quòd ſi ſub ea ratione dicatur materia illa irrationabilis, nõ quia mala, ſed quia improportionata ad legem cõmunem, etiam illo modo repugnat rationi naturali dictanti, non omnem materiam honeſtam eſſe materiam legis humanę: idem autem cum proportione eſt de iure tacito cõſuetudinis, & de expreſſo legis. Solùm ergo illa ratione probatur, poſſe ius conſuetudinis eſſe irrationabile, ac ſubinde nullum, licèt conſuetudo ſecundùm ſe irrationabilis non ſit, ſed honeſtiſſima, quod veriſſimum eſt, ſicut poteſt eſſe lex iniqua, licèt res præcepta iniqua nõ ſit. Nihilominus tamen illa ratio

Nauar. videtur efficax contra Nauarr. tum quia deſtruit fundamentum eius, vt ſtatim oſtendam, tum quia illa videtur ſentire, conſuetudinem nõ eſſe irrationabilem in ordine ad ius inducendum, niſi quia directè, vel indirectè eſt contra legem diuinam, vel naturalem in actibus ſuis, ſeu in ipſo facto, vt in ſuo fundamento oſtendit.

8. *Impugnatur 2.* Secundò verò impugnatur clariùs illa ſententia, quia multæ conſuetudines non contrariæ diuino, vel naturali iuri, cẽſentur in iure irrationabiles, nõ ſolùm in ordine ad ius inducendum propter exceſſum bonitatis, ſed abſolutè, & ſecundùm ſe, propter defectum aliquem, ſeu inordinationem, quæ licèt non attingat illum gradum malitiæ, ſufficit ad conſtituendam cõſuetudinem irrationabilem; ergo vt cõſuetudo ſit rationabilis nõ ſufficit illa duplex negatio, nec quòd ſit bona, aut non mala, quantum eſt ex vi obiecti. Probatur antecedens, ex conſuetudine nõ ſeruandi interdictum generale loci quoad aliquas circunſtãtias eius; de qua loquitur cap. *cùm inter*, de conſuetud. & dicitur eſſe irrationabilis, cùm tamen nihil contineat contra ius diuinum, vel naturale, vbi Abb. notab. 3. aduertit, omnem conſuetudinem contra honeſtatem eſſe irrationabilẽ, iuxta cap. *cùm decorem*, ne vit. & honeſt. clericor. Intelligit autem contra honeſtatem, id eſt, contra decentiam, quæ non ſemper includit aliquid contra

A ius diuinum, vel naturale. Vt v.g. quòd laici in choro ſedeant cum clericis, non eſt contra ius diuinum, vel naturale. & tamen indecorum eſt, & ideo non poteſt conſuetudine introduci. Idem cenſent Canoniſtæ de conſuetudine venandi cauſa voluptatis in clericis, vt Ioan. Andr. in cap. 2. de Cler. venat. & multa ſimilia *Ioan. And.* refert Rochus in cap. vlt. de conſuet. n. 30. Diceret ta- *Roch.* men Nauar. hæc, & ſimilia eſſe indirectè cõtra legẽ, *Nauar* vel diuinam, vel naturalem. Sed hoc non ſatisfacit, tũ quia explicari ſatis non poteſt, in quo conſiſtat illud *indirectè*, cùm totum illud factum poſſit cõſiſtere ſine violatione legis diuinæ, aut naturalis, tũ quia magis videtur eſſe indirectè cõtra ius naturale opus prohibitum lege humana, cùm ius naturale præcipiat ſupe- *Nauar.*

B rioribus obedire, & tamẽ ipſe Nauar. negat, illam cõſuetudinem eſſe directè, vel indirectè cõtra ius naturale, vel diuinum, tum demq; quia ſaltem cõcluditur, cõſuetudinem illam non eſſe malam ex vi materiæ, & obiecti, & nihilominus irrationabilem reputari.

Tandem fundamentum Nauarri contra illum retorqueri poteſt, falſum eſt enim legẽ humanam poſſe præcipere quidquid nõ repugnat legi diuinæ, vel naturali: nam licèt non poſſit præcipere aliquid eis repugnans, non ideo poteſt præcipere quidquid eis nõ repugnat, vt ſupradictum eſt. Et patet in operibus cõſiliorum, vel etiam in bonis, quæ repugnãt conſiliis, vt eſt matrimoniũ, & (magis ad cauſam) in operibus minùs cõuenientibus, vel decentibus, licet contra illa iura non ſint, vt eſſet lex præcipiens ludos minùs 9. *Retorquetur Nauarri argum.*

C decentes, aut nõ expedientes, etiamſi mali nõ eſſent: vel concedens clericis actum, vel habitum non ſatis honeſtum, vel ſimilia; ergo leges humanæ poſsũt eſſe irrationabiles; etiamſi nõ ſint prauæ, ex materia prohibita iure diuino, vel naturali; idem ergo eſſe poteſt in conſuetudine.

Deinde contra aliam ſententiam addo, vt aliqua conſuetudo irrationabilis ſit, nõ ſufficere, quòd ſit cõtra iura canonica, neq; id ſemper eſſe neceſſarium. Ita ſentiũt Panorm. & fere alij in d. c. vlt. de cõſuet. Bart. in d. l. *de quibus*, ff. de legib. & in l. 2. C. quę ſit lõga cõſuet. & alij, quos ſtatim referã. Et probatur prior pars, quia conſuetudo irrationabilis non poteſt præualere contra legem humanam, vt habetur in d. cap. vlt. de conſuet. & tamen conſuetudo cõtraria legi humanæ 10. *Vt cõſuetudo irrationabilis ſit, nõ requiritur vt ſit cõtra iura canonica. Panorm. Bart.*

D poteſt præualere contra illam, vt infrà oſtẽdemus; ergo non omnis cõſuetudo contraria legi humanæ poteſt cenſeri irrationabilis. Altera pars clara eſt in his, quæ ſunt contra ius diuinum, vel naturale, licèt non ſint ſpecialiter prohibita per legem humanam. Præter hæc verò ſunt aliqua, quę licèt nulla lege ſpecialiter ſint prohibita, habent indecentiam, vel conditionem aliquam, ob quam inepta, & indigna cenſentur, vt per conſuetudinem inducantur; ergo in talibus conſuetudo erit irrationabilis, etiãſi canonibus, ſeu legibus contraria non ſit. Antecedens declaratur ex illo Pauli 1. Cor. 11. *Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum*, & infrà, *Turpe eſt mulierem tonderi, aut decaluari.* Hæc enim, & ſimilia nõ ſunt ab- *D. Paulus.*

E ſolutè prohibita iure naturæ tanquam moraliter mala, & nihilominus licèt nulla lege poſitiua diuina, vel humana vetentur, habent quandam indecentiam, vt ſignificauit Paulus ſubiungẽs, *Neque ipſa natura docet vos, quòd vir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi, mulier autem ſi comam nutriat, gloria eſt illi*, vbi Ambr. *D. Amb.* *naturaliter hoc honeſtum, & propemodum decretum vult eſſe.* Vbi meritò dixit *naturaliter*, & *propemodum*, non ſecluſa lege poſitiua, hæc decentia naturalis eſt, non lege naturali rigorosè contrarium prohibẽte, ſed *propemodum*. Id autem ſufficit, vt cõſuetudo illi decentiæ cõtraria irrationabilis ſit. Poteſt etiam hoc declarari ex operibus, quæ licèt lege poſitiua non prohibeantur, neq; intrinſecam habeant malitiam, in malũ to-

nare dicuntur à Theologis, quia periculum mali habent, præſertim ſi frequenter fiant, aut communiter permittatur, vt eſt vendere officia iuſtitiæ, item dona recipere miniſtrum iuſtitiæ, itē dare ſpirituale, interueniente dono temporali, etiamſi non detur in pretium, item ſubditos nō viſitari, aut corrigi à Prælatis, & ſimilia. Conſuetudines ergo de huiuſmodi rebus, ſecluſa lege prohibente irrationabiles meritò cēſentur. Deniq; declarari hoc poteſt ex hís, quæ diximus in materia de iuram. & de voto, aliqua eſſe, quæ licèt non malè fiant, malè promittuntur, vt maritum non accuſare mulierem de adulterio, nō reuocare teſtamētum, & ſimilia, & ita poteſt eſſe promiſſio irrationabilis, etiāſi materia eius nulla lege prohibita ſit; ita ergo cōſuetudo. Et talis eſt in vniuerſum illa, quæ B præbet licentiam peccandi, vt eſſet, quòd filij ſpurij eſſent æquè hæredes ac legitimi, quòd homicidium leui pœna pecuniaria puniretur. Quæ exempla cum aliis latè proſequitur Rochus dicto cap. vlt. n. 26.

Rochus.

11. *Conſuetudo mala eſſe poteſt licet ex materia mala non ſit.*

Vnde concludo, conſuetudinem poſſe eſſe irrationabilem, etiamſi ex materia mala non ſit, vt patet, ſi cōtingat materiam eius eſſe indecentem, vel haberē aliquid periculi, vel incommodi, ſi publicè, & cōmuniter introducatur, & nihilominus nec per ſe mala ſit, nec prohibita iure aliquo poſitiuo, vt in multis ex dictis exemplis cōtingere poteſt. Et è contrario etiam poſſe eſſe conſuetudinem malam ſaltem in fieri, & in actibus, per quos introducitur, quia nimirū prohibiti ſunt ſaltem per legem humanam, & nihilominus nō eſſe irrationabilē, quia ſecluſa lege humana, materia C illa non eſſet omnino inepta ad cōſuetudinem circa illam introducēdam. Et ita ſentit apertè Panormit. in d. cap. vlt. n. 4. vbi verba illius textus dicentis, non eſſe vilem auctoritatem longæuæ cōſuetudinis etiam de mala poſſe intelligi: nam poteſt præualere contra legem, ſi rationabilis ſit; ſupponit ergo, malam conſuetudinem poſſe eſſe rationabilem. Hoc autem intelligendum eſt de illa, quæ ita eſt mala in fieri, vt in facto eſſe poſſit eſſe non mala, vt in ſequentibus explicabitur.

Panorm.

12. Atq; ita etiam concluditur, nō eſſe eandem partitionem conſuetudinis in bonam, & malam, & in rationabilem, vel irrationabilem. Et ratio reddi poteſt, quia bonitas, & malitia attendūtur ex obiectis, ſeu ex lege prohibente, aut non prohibente; rationabilitas D autem, vel irrationabilis videntur conſiderandæ ex proportione ad communem vſum, & ius conſuetudinis, vt in cap. ſeq. magis explicabo. Neq; contra hoc obſtāt adducta in ſecūda opinione, quia iura, & Gloſſæ ibi citatę in alio ſenſu loquuntur, vt ſtatim in alio membro harum diuiſionum explicabitur. Ratio autem ibi facta inquirit, quomodo poſſit cōſuetudo legi contraria eſſe rationabilis, quod tractabimus infrà diſputando, quomodo conſuetudo contra legem humanam præualeat.

13. Supereſt verò inquirendum, in quo conſiſtat, conſuetudinem aliquam eſſe irrationabilem, vel quid ad illam requiratur vltra, vel extra prohibitionem, & è conuerſo, quid præter bonitatem neceſſarium ſit, vt E cōſuetudo cenſeatur rationabilis, ac deniq; qua regula poſſit hoc diſcerni. De qua re tractat latè Panorm. in d. cap. vlt. de cōſuet. n. 5. & 6. vbi varias refert opiniones. Idē latè Rochus in d. tract. ſect. 2. à n. 20. Bart. in d. l. *de quibus*, & in dicta l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. &c. vbi etiam Iaſon, & alij, & plura refert Menoch. lib. 2. de arbitrar. cent. 1. caſu 82. In ſumma verò voo ex duobus modis declarari illa membra, eorúmque diſtinctionem.

Panorm.

Rochus.

Bart.

Iaſon.

Menoch.

14. *Irrationabilis conſuetudo quæ.*

Primò per effectus, ſcilicet, vt illa cenſeatur irrationabilis conſuetudo, quæ fuerit contra Eccleſiaſticam libertatem, vel quæ licentiam, vel occaſionem peccandi aliquo modo præbuerit, vel communi vtilitati A ſit pernicioſa, vel aliam ſimilem conditionem habuerit, etiamſi contra ius diuinum non ſit: nam ſi hoc habuerit, illa maximè irrationabilis ſemper cenſetur. E contrario verò illa iudicabitur rationabilis, quæ nec fuerit contraria iuri diuino, aut naturali, nec aliquam ex dictis conditionibus habuerit. Et forte Nauar. ſuprà nihil aliud in re intendit, ſed videtur exiſtimaſſe, hæc omnia breuiùs comprehendi per illam particulam directè, vel indirectè, quæ tamē multò obſcurior mihi videtur, quia vt intelligi poſſit, nō poteſt aliter, quàm per ſimilia exempla explicari. Et illud indirectum nunquam eſt neceſſarium eſſe tale, vt ratione illius materia conſuetudinis verè, & in rigore habeat intrinſecam malitiam contrariam iuri naturali: nam re vera hoc neceſſarium non eſt ad conſuetudinem irrationabilem, vt oſtendi.

Nauar.

Alius modus reſpondendi eſt, de hac re non poſſe abſolutam regulam generalem tradi, ſed relinquendum eſſe arbitrio prudentis. Quam regulam tradit Gloſſa in cap. 1. de conſtit. in 6. verb. *rationabile*, quam ibi Franc. & alij ſequuntur, & fuit ſententia Hoſtienſ. in ſum. tit. de conſuetud. §. *quid ſit conſuetudo*, cumque ſequūtur Ioan. Andr. Panorm. & alij in dicto cap. vlt. de conſuetud. cum Bart. & alis. Qui quidem priorem reſpondendi modum non reiiciunt, ſed illum acceptant vt aptum ad informandum animum eius, qui in particulari hoc iudicaturus eſt, vltimam verò reſolutionem ponunt in prudenti arbitrio. Ipſi verò hoc declarant in ordine ad iudicem, qui in exteriori foro C de qualitate conſuetudinis iudicaturus eſt: cum proportione verò applicari poteſt ad confeſſorem in ſuo iudicio pœnitentiali, & ad Doctorem in conſilio ferendo. Intelligunt etiam hoc habere locum, quando per ius poſitiuum declaratum non eſt, an conſuetudo ſit irrationabilis: nam ſi lege hoc declaratum ſit, illi ſtandum eſt per ſe loquendo, vt mox explicabimus. Addit denique Bald. in d. l. *de quibus*, & Fontā. in ſchol. marginali ad dictum cap. 1. de conſtit. in 6. in dubio præſumi cōſuetudinem rationabilem, & pro illa eſſe ferendum iudicium. Quod intelligo, quando conſuetudo eſt antiqua, & à viris probis, vel indifferenter ab omnibus ſeruata eſt. Et hoc modo explicata hæc reſolutio mihi valde probatur. 15.

Gloſſa.

Franc.

Hoſtien.

Ioan. And.

Panorm.

Bart.

Bald.

Fontan.

Ad maiorem tamen illius declarationem occurrit D addenda regula inſinuata in cap. 1. de iis, quæ fiunt à maiori parte Capituli, vbi illæ conſuetudines indicantur irrationabiles, *quæ nec ratione innituntur, nec ſacris congruunt inſtitutis*. Qui textus ſumptus eſt ex Cōcil. Lateran. ſub Alexand. III. part. 1. cap. 16. vbi affirmatiuè præcipitur, ſeruare conſuetudines, *quæ ratione innituntur, & ſacris congruunt inſtitutis*. Ex vtriſque autem verbis poteſt colligi conſuetudinem eſſe irrationabilem, ſi ratione deſtituitur, etiamſi contra rationem apertè non ſit. Ad iudicandum autem an ſit omnino ratione carens, oportet aduertere, conſuetudinem in præſenti maximè dici rationabilē, vel irrationabilem in ordine ad eius effectum moralem, qui poteſt eſſe varius. Nam interdum habet effectum E obligandi ad eius obſeruantiam: aliquādo ſolùm permittendi talem vſum, reuocando legem, illum prohibentem: nonnunquam ſolùm habet vim approbandi tale factum, vel ad ſummum excitandi, & inclinandi rationabiliter ad vſum eius. Et ideo attentè eſt conſiderandus effectus reſpectu cuius dicitur conſuetudo rationabilis, vel irrationabilis, vt talis iudicetur. Nā plures conditiones poteſt requirere ad vnum finem, ſeu effectum, quàm ad alium. Plus enim requiritur, vt conſuetudo inducat legem v. g. quam vt ſit honeſta. & ideo vt ſit rationabilis in ordine ad illum finem, vltra honeſtatem oportet conſiderare, an habeat alias conditiones legis iuſtæ, vt quòd ſit obligatio eius tolerabilis, & communi bono vtilis. Si verò conſuetudo 16.

ſpectetur

ſpectetur in ordine ad reuocat[illegible]m legis humanæ, vt ſit rationabilis, non eſt neceſſe, vt [illegible] ſit mala, ſaltem quia prohibita, ſed ea ex parte ſufficiet, vt per ſe & ſecluſa lege prohibente mala nõ ſit. Oportebit autem, vt habeat cauſam aliquam rationabilem, ob quã contra legem inducatur. Quia aliàs irrationabiliter induceretur contra legem: nam in vniuerſum reuocatio legis iuſtæ, ſi abſq; legitima cauſa fiat, irrationabilis eſt, vt infra dicemus.

1. *Duo effectus præcipui in hac materia.* Quocirca conſiderando conſuetudinem in ordine ad hos duos effectus, qui in hac materia ſũt præcipui, obligandi ad ſimiles actus, vel deobligandi ab illis, non obſtante lege, optima regula mihi eſſe videtur, vt ſuppoſita honeſtate materiæ, ſaltem quoad non repugnantiam cum diuina, vel naturali lege, applicẽtur ad conſuetudin[illegible] conditiones neceſſariæ ad legem iuſtam, vel ad iu[illegible]m reuocationem legis. Nam ſi in cõſuetudine cum proportione inuentæ fuerint, cum eadem erit rationabilis: ſi autem defuerint, erit irrationabilis per comparationem ad talem effectum. Et hanc regulam inuenio traditam à Gemin. in c. 1. de conſtit. in 6. Anton. in c. vlt. de conſuet. quos imitatur Sylu. verb. *conſuetudo*. q. 1. Soto lib. 1 de iuſti. q. 7. ar. 2. Sanc. lib. 7. de matrim. diſp. 4. n. 41. Dixi autem, *per comparationem*, &c. quia ſi conſuetudo ſolùm conſideretur abſolutè quoad vſum, ſeu voluntariam imitationem, ſic rationabilis erit, ſi ſit honeſta. Et iuxta hanc regulam erit facile ferre iudicium de cõſuetudine in ordine ad quemcumq; alium effectum eius, vt declarando ipſos effectus, in ſequentibus magis explicabimus. Et in ſequenti pu[illegible] al[illegible] a ſubdiuiſio cõſuetudinis irrationabilis declarabitur.

Optima regula dignoſcendi conſuetudinẽ rationabilẽ vel irrationabilem. Gemin. Anton. Syluest. Soto. Sanc.

CAPVT VII.

Quæ conſuetudo ſit, vel non ſit in iure reprobata.

1. EXplicanda ſequitur alia diuiſio conſuetudinis in reprobatam in iure, vel permiſſam, quæ licet affinis ſit præcedentibus, diſtincta eſt, vt videbimus. Titulus autem quæſtionis intelligitur de iure poſitiuo humano: nam de iure naturali ſufficiunt, quæ in ſuperiori capite dicta ſunt. Quia illa conſuetud[illegible] quæ p[illegible]denti arbitrio ſecundùm rectam rationem n[illegible] alem iudicata fuerit irrationabilis, erit etiam reprobata in iure naturali, & quæ ſecundùm rectam rationem non apparuerit irrationabilis nõ erit reprobata in eodem iure. Ius autem [illegible]inum de hoc nihil diſponit, vt conſtat. Igitur de iure po[illegible] [illegible] primis v[illegible]end[illegible] eſt, quæ cõ[illegible]ud[illegible] [illegible]nda ſit reprobata in iure. Al[illegible]ul enim cen[illegible]ent [illegible]nem conſuet[illegible]dinem expre[illegible]e, a[illegible] in ſpecie [illegible]brogatam pe[illegible] [illegible]gem, [illegible]e in iure reprobatam. Alij addunt, hoc n[illegible] [illegible]ſſicere, ſed neceſſ[illegible] eſſe vt conſuetudo p[illegible] legem prohibeatur. Alij vero exiſti m[illegible]t, etiam hoc [illegible] ſufficere, ſed oport[illegible]e, [illegible] conſu[illegible]do per legẽ declaretur irrationabilis, vel prohibeatur ſp[illegible]ecialiter ſub hoc titulo, ſeu propter hanc cauſam, quòd irrationabilis ſit. E[illegible] hæc [illegible] ſententia vera eſt, & magis recepta, eamq; tenent apertè Nauar. loco ſupra citato, & Couar. & a[illegible] ſtatim citandi, i[illegible]am autem exponere, & probare neceſſe eſt.

Conſuetudo per legẽ declarari debet, vel prohiberi ſub tali titulo, quod irrationabilis ſit. Nauar. Couar.

2. *1. Concluſ.* Dico ergo, legem humanam interdum abrogare conſuetudinem, interdum etiam prohibere, aliquãdo verò reprobare, & hæc tria eſſe diuerſa. Hoc nõ inuenio ita expreſſe declaratum in auctoribus, imò reperio ſæpe conf[illegible]ndere terminos: re tamen ver[illegible] tria diſtincta ſunt, & ita ex communi doctrina [illegible]gitur: imò poſſet addi quartum membrum, ſcilicet, *reſiſtere ſimpliciter conſuetudini*, ſed hoc licèt aliquo modo ſit diuerſum, cum tertio coincidere videtur. Probo igitur ſingula. Et primò de abrogatione, ſeu reuocatione dico, ſolùm a[illegible]ferre præexiſtentẽm cõſuetudinem. Nam verbum derog[illegible], aut reuocand[illegible], [illegible] quod perinde eſt [illegible] [illegible]ula [illegible] [illegible]atoria abſo[illegible]utè propoſita [illegible] propter tate ſermonis [illegible] cadit in præteritum factum: ergo lex abrogans conſuet[illegible]m ſolum cadit in conſuetudinem præ[illegible]ntem. Sicut lex reuocans legem contrariam in p[illegible]a[illegible]ſtentem legem cadit: nam ſi nulla præexiſteret, nõ [illegible]et neceſſaria, imò vana eſſet reuocatio, nec fieri poſſet niſi ex deceptione, vel ſub cõditione, ſi talis lex ſit, & ita ei[illegible] ſemper refertur ad præexiſtentem legem, idem ergo eſt de lege reuocante conſuetudinem. Vnde fit, vt quando in lege tantùm additur clauſula, *Non obſtante quacumq; conſuetudine*, vt in Clement. *ſtatutum*, de elect. & ſimilibus, per illam ſolùm abrogetur præexiſtens conſuetudo, non tamen prohibeatur cõſuetudo in futurum, quia clauſula illa non reſpicit futurum tempus, ſed tantum præteritum. Quia conſuetudo, quæ in futuro tempore eſſe poteſt, & nondum eſt, nõ poteſt reſiſtere legi, quæ nunc fit: illa autem clauſula ſolùm tollit conſuetudinem, quæ tali legi reſiſtere poſſit, cadit ergo in præexiſtentem, & non extenditur ad futuram. Et idem eſt de quibuſcumq. verbis reuocantibus conſuetudinem, niſi in eis aliquid addatur. Et ratio iuuat, quia talis effectus odioſus eſt, & ideo verba extendi non debent vltra vim, & rigorem ſuum. Confirmat h[illegible]c etiam vſus: nam quando legiſlator amplius vult efficere, id declarat, vt ſtatim dicemus.

Axioma illud, non obſtante quacunque conſuetudine, quo modo intelligendum.

3. *Pura cõſuetudinis abrogatio non eſt illius reprobatio.* Et [illegible]b eaſdem ferè rationes pura conſuetudinis abrogatio non eſt illius reprobatio, quia poteſt abrogari conſuetudo, non quia irrationabilis, ſed ſolùm quia ita placet legiſlatori, quia iud[illegible]car, ita nunc magis expedire. Poteſt autem conſuetudo aliqua nunc minùs expe[illegible]e[illegible] [illegible] ſe non ſit mala, nec irrationabilis, quod videtur per ſe notum, ſuppoſita declaratione con[illegible]ſuetudinis malæ, & i[illegible]rationalis in ſuperioribus data. Ergo quando [illegible]x [illegible]cuneat con[illegible]uetudine[illegible] purè, & ſine alia declarati[illegible] [illegible] [illegible]tur illam damnare ve[illegible] irrationabilem. Sicut quãdo lex poſterior reuocat priorem, non [illegible] [illegible] [illegible]m reprobare vt malam, vel irrationab[illegible]lem. Et generaliter in l[illegible] [illegible] ſecundum ius, quod nõ probatur eſſe [illegible] [illegible]c vt tale reprobatur, non præſumitur mal[illegible]m, ſed potiùs bonum, etiamſi aliud ibi præferatur, quia poteſt eſſe melius, vel hic & nũc magis expediens reputari. Deniq; ſumitur hoc ſatis c[illegible] ex c. 1. de conſtit. in 6. dicitur [illegible] *[illegible] abrogare conſuetudinem rationabilem, niſi expreſſe caueatur in ip[illegible]a* [illegible]go ſupponit, interdu[illegible] [illegible]gem reuoc[illegible] conſuetud[illegible]m rationabilem; ergo ex [illegible]la ten[illegible] [illegible] [illegible] con[illegible] [illegible]ſuetudinẽ eſſe rationabilem a[illegible] reprobatam. [illegible] hæc doctrina quoa[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ſelt, ex Gloſſa in Clement. *ſtatutum*, [illegible] *conſuetudine*, de elect. & ibi Imo. & Domin. in c. *licet*, de conſtit. in 6. Angel. verb. *conſuetudo*. n. 9. Sylueſt. q. 6. n. 10. licet priùs videatur [illegible] pugnare, de quo ſtatim dicam, & idem tenent Anchar. Abb. cum aliis in cap. vltim. de conſtit. Felin. in cap. 2. de probat. num. 11 vbi refert Bart. Bald. & alios. Idem tenet Nauar. ſuprà, & Couar. lib. 3. variar. c. 13. n. 4 concl. 4. licet in ſecunda aliter loquatur, cum Anton. de quo iam dicam.

Gloſſa. Imol. Dominic. Angel. Sylueſt. Anchar. Abb. Felin. Bart. Bald. Nauar. Couar. Anton.

4. *Anton. Archid. Ioan. And.* Contra priorem enim partem videtur ſentire Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. citans Archid. & Ioan. Andr. in c. 1. de conſtit. in 6. Dicit enim, licet lex non improbet conſuetudinem contrariam, ſi abſolutè & ſimpliciter illam tollat, intel[illegible]: de conſuetudine inducta, & inducenda. Et idem videntur dicere Angel. ſupra, & Syluest. n. 9. quando lex addit clauſulam derogatoriam conſuetudinis, & in eam ſententiam citant Bart. & Anton. ſumpſerúntq; ex Panormit. in cap. 2. de probat. num. 8. & Felin. num. 11. Et videntur intelligere, etiamſi lex expreſsè non prohibeat pro tempore futuro. Nã cõtendit ratio eorum, ſcilicet, quia lex ſemper lo-

Angel. Sylueſt. Bart. Panorm. Felin.

quitur; ergo ſi ſemel expreſsè derogat conſuetudini, ſemper derogat, & illi reſiſtit. Et poſſet pro eadem ſententia referri Couar. ſupra in ſecunda concluſione. Veruntamen ille vtitur verbo, *reprobandi*, de quo alia eſt ratio, vt ſtatim dicam. Alij verò auctores, ne ſibi ſint contrarij, non loquuntur de lege tantùm reuocante conſuetudinem, ſed de reſiſtente ſimpliciter conſuetudini, de qua etiam alia eſt ratio, vt ſtatim explicabo, indicando verba, quibus fiat à lege talis reſiſtentia, & quem effectum habeat. Et ita ratio adducta ad ſummum poteſt habere aliquam vim in lege ſimpliciter reſiſtente conſuetudini, contra doctrinam autem datam non vrget. Nam lex diſponens circa actum præteritum tantùm, ſemper quidem loquitur contra illum, nunquam tamen loqui poteſt contra futurum, quod non erat factum, quando lex illa fuit condita.

Couar.

5\. *Legē prohibentem ſibi contrariam cōſuetudinē tam præteritā, quàm futuram complecti.*

Secundò de prohibitione dicendum eſt, legem prohibentem ſibi contrariam conſuetudinem, non tantum præteritam conſuetudinem, ſed etiam futuram tollere, ſeu potiùs impedire, aut præuenire, ne introducatur, non tamen propterea reprobare talem conſuetudinem. Prior pars ſupponit interdum legem prohibere futuram conſuetudinem, quod eſt commune, & in exemplum adduci ſolet l. 3. §. *diuus*, ff. de ſepul. viol. quę de ſtatuto municipali loquitur, per ęquiparationem tamen adducitur. Et ita Tiraquel. in Præfat. ad retract. num. 17. in fine, ex illa colligit, *Cum lex damnat* (id eſt, prohibet) *conſuetudinem futuram, id nuncupatim exprimere.* Priorem ergo partem intendunt auctores C proximè allegati, Antonin. Angel. Syluest. Et eandem expreſſiùs poſuit Nauar. & Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. art. 2. Et ratio eſt clara, quia prohibitio reſpicit futura: nam præterita prohiberi non poſſunt, imò neque præſentia, vt iam facta ſunt, ſed vt in futurum durare poſſunt, quia vt ſic ſolùm ſunt libera, vt prohiberi poſſint; ergo ſi lex prohibet conſuetudinem, reſiſtit non tantùm iam inductæ, ſed etiam inducendæ, & quantum eſt ex ſe, impedit, ne introducatur. Intelligitur autem prohibere conſuetudinem, Primò ſi expreſsè vetet, ne contra talem legem conſuetudo aliqua introduci permittatur, vel quando iubet, ne inducatur, vt Nauar. ait. Deinde idem eſt probabile, quando abſolutè prohibet omnem conſuetudinem contrariam, etiamſi de futuro tempore, vel de introductione illius expreſſam mentionem non faciat, vt ſi dicat, *Nolumus* D *contra hanc legem aliquam cōſuetudinem valere*, vel quid ſimile, videtur comprehēdere tam introductam, quàm omnem, quæ introduci poſſet, & omnibus reſiſtere, quia verba ſunt valde abſoluta, & vniuerſalia, & indifferentia ad præterita, & futura, & ideo non eſt cur reſtringantur. Et ſimilia verba videntur intelligere auctores, per clauſulam derogatoriam ſimpliciter cōſuetudinis contrariæ. Et in eodem ſenſu dicit Antonin. per talem legem tolli ſimpliciter conſuetudinem, & colligi poteſt hic ſenſus ex exemplo, quod adducit ex l. *eas*, C. de cenſib. vbi in §. *ſuper*, ſic dicitur, *Nec liceat iudici memoratam augere taxationem occaſione conſuetudinis in regione obtinentis.* Quæ verba non viden- E tur tantùm reuocatoria præexiſtentis conſuetudinis, ſed ſimpliciter reſiſtentia conſuetudini, etiam futuræ, quia non tantùm reuocationem, ſed etiam prohibitionem continent. Vt patet ex illis verbis, *nec liceat iudici*: nam verbum, *non liceat*, prohibitiuum eſt, vnde non dirigitur ad ſolos iudices tunc exiſtētes, ſed ad omnes futuros, & conſequenter etiam loquitur de conſuetudine futura tempore cuiuſcumq. iudicis. Et quoad hoc rectè applicatur ratio ſuprà facta, quòd lex ſemper loquitur. At verò Bart. ibi ſolum ex illa lege colligit legem reuocare præteritam conſuetudinem. Sed nihilominus quod ad illam legem attinet, maior videtur eſſe vis illorum verborum, ex ſententia tamen Bartoli

Tiraquel.

Anton. Angel. Sylueſt. Nauar. Soto.

Anton.

Bart.

A colligo, verba non eſſe facilè extendenda ad futuras conſuetudines, ſed ſolùm quando proprietas verborum id poſtulauerit.

6\. *Lex prohibēs futuram cōſuetudinem nō ideo eam reprobat. Nauar.*

Poſteriorem partem, ſcilicet, legem etiam prohibentem ſimpliciter futuram conſuetudinem, non ideo reprobare illam, docuit expreſſius, quàm cæteri Doctores, Nauar. in loco citato. Ait enim cōſuetudinem non eſſe irrationabilem eo, quòd ius ei reſiſtat, tollendo illam, & iubendo, ne inducatur, niſi etiam declaret, eam eſſe irrationabilem, vel eſſe corruptelam. Poteſtq; ſumi ex Bart. in dicta repet. l. *de quibus*, poſt oppoſit. 10. num. 5. diſtinguit enim inter reprobationem conſuetudinis, & prohibitionem eius, etiam expreſſam, & in futurum. Et poteſt probari ferè rationibus B factis in priori membro de lege reuocante. Præſertim illa, quòd ſicut lex poteſt reuocare præexiſtentem conſuetudinem, non quia irrationabilis ſit, ſed propter alias cauſas, ita etiam poteſt prohibere, ne in futurum inducatur, nō quia ſit irrationabilis, ſed quia propter alias cauſas ita legiſlatori videtur expedire, vel quia præſumit, rationes, quæ ad reuocationem mouent, perſeueraturas ſemper, & ideo eiſdem mouetur ad prohibitionem, vel denique addit fortaſſe illam prohibitionem, vt magis moueat, & cogat ad legis obſeruationem; ergo ex ſola prohibitione in futurum non poteſt colligi, nec præſumi, quòd lex ſit irrationabilis, vel quòd vt talis reprobetur. Quem autem effectum habeat hæc prohibitio conſuetudinis, quæ introduci poteſt, in ſequentibus videbimus.

Bart.

7\. *Tunc conſuetudo reprobatur cùm per expreſſa verba irrationabilis declaratur.*

Venio igitur ad tertium membrum de conſuetudine iure reprobata: concluditur enim ex dictis, tunc eſſe cōſuetudinem reprobatam in iure, quando non ſolùm reuocatur, aut prohibetur, ſed etiam per expreſſa verba irrationabilis declaratur. Quod varijs modis fit in iure, vt in cap. vnic. de Cleric. non reſiden. in 6 per illa verba, *Conſuetudinem illam penitus improbantes*. In cap. 2. de probat. *Talem conſuetudinem reprobamus*, cap. *cùm inter*, de conſuetud. quædam conſuetudo irritatur eo, quòd *ex illa diſrumperetur neruus Eccleſiaſtica diſciplinæ*, & cap. *ad noſtram*, eod. tollitur conſuetudo, *eo quòd minus rationabilis habeatur*. & cap. *cùm venerabilis*, eod. *Cùm hæc non tam conſuetudo, quàm corruptela meritò ſit cenſenda*, cap. *ex frequentibus*, de inſtit. *Conſuetudinem prauam*, & infra declaratur *contra decentiam, contra honeſtatem, & contra canonica inſtituta*. Et perinde valere cenſeo, quando conſuetudo appellatur *abuſus*, & ideo non obligare declaratur, vt in cap. penult. de conſuet. Quando ergo aliquo ſimili modo reprobatur conſuetudo, tunc lex non ſolùm habet vim prohibentis, ſed etiam declarantis, talem conſuetudinem eſſe iniquam, vt ſentit Couar. ſupra in dicto cap. 2. & ideo illam ſpecialiter reuocare dicitur. Et ob eandem cauſam neceſſaria ſunt huiuſmodi verba quia ſine illis lex non declarat, qualis fuerit, vel ſit conſuetudo, ſed ſolùm illam vetat.

Couar.

8\. Et hinc eſt, vt licèt lex retractet conſuetudinem præteritam, ſi pro ratione addat, quòd ſit corruptela, vel irrationabilis, eo ipſo etiam in futurum illam prohibeat, & reprobet, ſtantibus eiſdem circumſtantiis, vt dixit Panorm. in cap. 2. de probat num. 7. & 8. & Tiraquel. referens plures in præfat. ad retract. n. 18. & 19. & ratio eſt, quia conſuetudo irrationabilis omni iure, & pro omni tempore eſt prohibita, [illegible] cap. vlt. de conſuetud. cum ſimilibus. Atque ita [illegible] etiam Nauar. & ita intelligitur Gloſſa [illegible] cap. ult. de conſuetud. verbo, *rationabilis*, d. cen[illegible] *conſuetudinem rationabilem, quam* [illegible] verbum *improbandi*, in ſua proprietate [illegible], & in eodem [illegible] acceptione [illegible] illam eſſe ration[illegible] *non obuia* [illegible], à quibus [illegible] poſuit. Vnde ſtatim ſub[illegible] irrationabilem

Panorm. Tiraquel.

Nauar. Gloſſa

con

conſuetudinem, *quæ à iure improbatur*. & ex omnibus iuribus, quæ allegat, conſtat, vti verbo improbandi in omni proprietate. Ac denique ita intelligendi ſunt auctores, quando dicunt, conſuetudinem iure reprobatam amplius valere non poſſe. & licet interdum vtantur nomine derogationis, poſſunt piè ita interpretari: quomodo autem hoc limitandum ſit, & quæ differentia in hoc ſit inter conſuetudinem prohibitam, & reprobatam, dicam infra cap. 16.

9. *Dupliciter cõſuetudinis reprobatio fieri poteſt.* Supereſt verò circa hanc conſuetudinis reprobationem aduertere, dupliciter intelligi poſſe per ius fieri, vno modo per modum puræ declarationis, alio per modum etiam diſpoſitionis. Prior modus ſolùm contingit, quando conſuetudo vel eſt clarè turpis, vtpote contra ius naturale, aut diuinum, vel quando euidenter eſt inutilis, & communi bono inimica, & nociua. Poſterior autem modus videtur intercedere, quando ex ſolis principiis naturalibus, vel diuinis non ſtatim apparet cõſuetudo irrationabilis, & nihilominus propter maiorem decentiam, vel religionem, vel diſciplinæ ſeueritatem diſponit lex, vt talis conſuetudo pro irrationabili habeatur: nam ſine dubio poteſt hoc efficere lex humana, & præſertim canonica, cùm ad honeſtatem morum poſſit eſſe maximè conueniens. Et videntur hi duo diuerſi modi inſinuari in iure. Nam interdum reprobatur cõſuetudo per verbum, *declaramus*, vt in cap. *ex parte*, de conſuetud. aliquando verò per verbum irritandi, vt in cap. *cum inter*, eod. vbi dicitur, *Talem conſuetudinem duximus irritandam.* Quæ verba in rigore indicant, talem conſuetudinem antea, & de ſe non fuiſſe nullam, ac proinde nec per ſe eſſe irrationabilem, ſed per illud ius irritatam fuiſſe. Quod

Molin. bene ponderauit Molin. tract. 2. de iuſt. diſp. 79. Exiſtimo tamen, per illam irritationem ſimilem conſuetudinem manſiſſe in perpetuum ipſo iure reprobatam, quia illa irritatio non fuit tantùm facti particularis, & tranſitoria (vt ſic dicam) ſed fuit iuris conſtitutiua, & ideo vniuerſalis, ac perpetua, & ideo ſemper loquitur, ſemperque reſiſtit tali cõſuetudini tanquam irrationabili. Et declaratur ampliùs, quia illa irritatio non fuit pœna, neque enim lata eſt propter culpam, ſed quia, *Si talis conſuetudo teneret, diſrumperetur neruus Eccleſiaſticæ diſciplinæ*; ergo eſt ita lata vt obuiaret per ſe tali conſuetudini, ne introduci valeat, & nunquam diſrumpere poſſit neruum Eccleſiaſticæ diſciplinæ. Quia verò qualitas, & modus diſciplinæ non eſt ex ſola rei natura, ſed ex iuris diſpoſitione, ideo dicimus, illam reprobationem talis conſuetudinis non eſſe purè declaratiuam, ſed ex diſpoſitione iuris pendere.

50. Et in hoc ſenſu intelligenda videntur multa iura, reprobantia aliquas conſuetudines, aut præſcriptiones, quæ ex ſola rei natura non ſtatim apparent irrationabiles: eodémque modo aliqua decreta reprobant conſuetudines, quæ inſtituta canonica conuellunt, aut diminuunt cõtra rigorem, ſcilicet, ab eis iniùrum.

Gloſſa. Præterea ſic etiam poteſt intelligi Gloſſa ſupra, dicẽs, illam conſuetudinem eſſe irrationabilem, quæ à iure

Bald. improbatur. Quod exclusiuè videtur intellexiſſe Bald. conſ. 401. volum. 5. dicens, vt conſuetudo dicatur rationabilis, ſatis eſſe, quòd non ſit improbata. Quod tamen in rigore non videtur verum, quia poteſt eſſe aliqua conſuetudo per ſe, & natura ſua irrationabilis, licèt in iure non improbetur. Vnde fortaſſe illi loquuntur ſolùm in ordine ad forum externum: vel certè poteſt illa ſententia intelligi de improbatione à iure, vel in particulari, vel ſaltem in principiis generalibus, vt quia diſſoluit neruum diſciplinæ, vel quia derogat Eccleſiaſticæ libertati, vel quippiam ſimile. Denique notari poteſt differentia inter hos duos modos reprobationis: nam ille, qui eſt purè declaratiuus, videtur immutabilior, vtpote in ſola ratione naturali, vel iure diuino fundatus: alter verò, qui eſt poſitiuus, cùm ſit

A ex humano iure poteſt mutationem recipere, vel per nouum ius, vel interdum per ipſarum rerum mutationem, vt ſenſit Panormit. dicto c. 2. de probat. num. 8 & in cap. vlt. de conſuet. num. 12. & infra in cap. 16. magis explicabitur. *Panormit.*

CAPVT VIII.

De alia diuiſione conſuetudinis in præſcriptam, & non præſcriptam.

HÆc eſt vltima diuiſio conſuetudinis, quam in hoc capite explicare decreui, quia & ad loquendum in hac materia, & ad effectus conſuetudinis explicandos neceſſaria eſt; quia verò præcipua difficul- 1.

B tas verſatur circa conſuetudinem præſcriptam, ideo de illa præcipuè quærimus: nam illa explicata, facile erit, aliud membrum exponere. Quidam ergo Legiſtæ dixerunt, nullam eſſe conſuetudinem præſcriptam. Ita ſenſerunt Cynus, & Petrus relati ab Abb. dicto *Cyn.* cap. vltimo, & Angel. in l. *ſi quis emptionis*, C. de præ- *Petr.* ſcript. 30. annor. Mouebantur, quia conſuetudo non *Abb.* eſt ius diſpoſitum, ſed diſponens; ſic enim in cap. 2. *Angel.* diximus, conſuetudinem de qua tractamus, à præſcriptione diſtingui, ac ſubinde conſuetudinem hanc non eſſe præſcriptionem; ergo fieri non poteſt, vt talis conſuetudo præſcripta ſit. Probatur conſequentia, quia vel cùm dicitur conſuetudo præſcripta, intelligitur de conſuetudine iuris, vel de conſuetudine facti. Primum ſeparari non poteſt à ſecundo, quia omne id

C quod præſcribitur, aliquo vſu præſcribitur, ergo ſi ius conſuetudinis præſcribitur, aliquo vſu præſcribi debet, qui vſus non eſt, niſi ipſa conſuetudo facti. Quòd ſi de illa ſit ſermo, interrogo rurſus, quo vſu præſcribi poſſit, an vſu à ſe diſtincto, vel ſe ipſa: non primum, quia conſuetudine non vtimur alio vſu, ſed ſe ipſa, quia ipſa eſt quidam vſus, & de vſu non datur alius vſus, alias procederetur in infinitum, nec etiam ſe ipſa, quia ipſa non eſt præſcriptio, vt ſupponitur: nihil autem præſcribi poteſt, niſi aliqua præſcriptione. Et confirmatur, quia omnis præſcriptio requirit bonam fidem; hæc autem in hac conſuetudine non eſt neceſſaria, quia per actus peccaminoſos interdum fit, vt diximus. Item præſcriptio requirit aliquod tempus lege ſtatutum, in hac verò conſuetudine nulla eſt lex,

D quæ certum tempus ad illam requirat. Denique omnis præſcriptio eſt contra aliquem inuitum, hæc autem minimè. Non ergo poteſt requiri in hac conſuetudine, quòd ſit præſcripta, & ſic non ſubſiſtet diuiſio.

Nihilominus dicendum eſt primò, aliquam eſſe 2. *Conſuetudo præſcripta approbatur.* conſuetudinem diſponentem, ſeu legalem, quæ præſcripta eſſe poteſt. Hæc aſſertio eſt expreſſa in iure, cap. vltimo, de conſuetud. ibi, & *legitimè præſcripta*, & inſinuatur ſatis in cap. *non eſt*, eodem. in 6. & in cap. *cum dilectus*, eodem. vbi Gloſſa vltima notat, & in cap. *cum Eccleſia*, de cauſ. poſſeſſ. vbi etiam id aduertit Gloſſa, verb. *de conſuetudine*, & aliis ſimilibus, quæ ab Auctoribus referuntur. In quibus tamen cauen-

E dum eſt, quòd differenter allegant iura, quæ de propria præſcriptione rerum, ſeu priuatorum iurium dicuntur, cùm tamen nos non de præſcriptione, ſed de conſuetudine legali tractemus, in qua vix inuenio ius requirens cõſuetudinem præſcriptam præter dictum cap. vlt. Nam cap. *non eſt*, fortè de præſcriptione loquitur, quia agit de conſuetudine Epiſcopi ad vtendum iuriſdictione ſine conſilio capituli: caput autem *cum dilectus*, non nominat præſcriptam conſuetudinem, ſed ſolùm dicit, *Si talis fuerit conſuetudo, quæ iuri communi præiudicet*, caput autem, *cum Eccleſia*, optimè de præſcriptione propria iuris cogẽdi intelligitur, & de eodem loquitur caput, *Cumana*, de elect. & ſimilia, quæ citantur. Veruntamen ſufficit ibis

vnum ius, vt à verbis illius recedendum non ſit. Et ita in hoc conueniunt Canoniſtæ ibi, & Panormit. num.7. & ſequenti, Rochus latè in ſect. 4. à princ. & ibidem Antonin. & alij, Cardin. in cap. *fruſtra*, diſtinct. 8. & expreſſe Bart. contra Petrum quem allegat in l. *de quibus*, in repet. q. 2. numero 15. & ibidem Bald. Iaſon, & alij, eſtque optima Gloſſa, quæ ita loquitur in l. *nemo*, 166. ff. de reg. iur. Et licèt videatur quæſtio de modo loquendi, ad illam explicandam, neceſſe eſt reddere rationem illius loquutionis, quam dicti Iuriſtæ ferè reddunt per ſolam nominis interpretationem. Panormit. ait conſuetudinem eſſe præſcriptam, nihil aliud ſignificare, niſi eſſe obtentam per curſum temporis requiſiti ad præſcriptionem. Et ſimiliter dixit Roch. idem eſſe dicere conſuetudinem debere eſſe præſcriptam, quod dicere, poſtulare temporis diuturnitatem, & Bald. ſupra oppoſit. 7. dixit, eſſe præſcriptam, id eſt, curſu temporis perfectam, roboratam, ac firmatam. Bartol. verò exponit, dici præſcriptam, id eſt, conſuetudine inductam ac modum ſeruitutis. Quod videtur diuerſum, tamẽ vtrumque in bono ſenſu verum eſt.

Panorm. Roch. Anton. Card. Bart. Bald. Iaſon. Gloſſa. Panorm. Rochus. Bart.

1. *Tam conſuetudo ipſa quàm ius per illam acquiſitum dici poteſt præſcribi.*

Ad hanc ergo aſſertionem, & rationem eius magis explicandam aduerto, in præſcriptione propria, quàm in conſuetudine dici poſſe præſcriptam, & conſuetudinem ipſam, & ius, quod per illam acquiritur. Sic enim in propria præſcriptione dicitur domus, vel ſeruitus, vel actio præſcripta, & conſequenter conſuetudo vtendi tali re, eſt ipſa præſcriptio; non tamen eſt talis, niſi debito tempore cum alijs circunſtantijs conſummata ſit; & ideo quando talis eſt, dicitur etiam præſcripta, vt diſtinguatur à conſuetudine inchoata, vel alio modo imperfecta. Sic ergo in præſenti conſuetudo, vt eſt quid iuris, eſſe poteſt præſcripta, quia per conſuetudinem conſummatam, id eſt, habentem conditiones iure requiſitas, acquiſita eſt. Et hoc eſt, quod docuit Bartol. qui id explicuit per analogiam ad præſcriptionem ſeruitutis. Nam licèt in ſeruitute, & in lege non ſcripta ius ſit diuerſum, nihilominus modus, quo vtrumque inducitur, ſeruat proportionem, & ideo etiam ius conſuetudinis dici poteſt præſcriptum. Vnde etiam fit, vt ipſa conſuetudo facti, per quam ius legale inducitur, quatenus certam perfectionem, & conſummationem requirit adminiculo iuris, dici etiam poſſit præſcriptio, non enim poſſet ius ipſum dici præſcriptum, niſi etiam via ad illud (vt ſic dicam) dici poſſet præſcriptio. Et hinc etiam talis conſuetudo facti denominari poteſt præſcripta, quia poteſt interdum eſſe inchoata tantum, vel imperfecta, & ideo vt ſignificetur habere omnes conditiones requiſitas, & præſertim temporis diuturnitatem, dicitur eſſe præſcripta. Et hoc voluerũt Bald. & Panormit. ſuprà, & Gloſſa in dicto cap. *nemo*, vocans conſuetudinem roboratam.

Bald. Panorm. Gloſſa.

4. *Soluitur fundamentum contrariæ ſententiæ.*

Vnde facilè ſoluitur fundamentum contrariæ ſententiæ: nam in primis procedit per æquiuocationem; ſuprà enim quando diſtinximus cõſuetudinem à præſcriptione, etiam aduertimus, interdum hæc nomina latè ſumi, & vnum pro alio vſurpari: nam & præſcriptio eſt conſuetudo quædam certo modo perfecta & omnis conſuetudo ſimili proportione conſummata ſolet vocari præſcriptio, & eadem ratione conſuetudo vocari poteſt præſcriptio, tam in iure, quàm in facto, vt explicatum eſt. Quando ergo ſuprà diſtinximus cõſuetudinem à præſcriptione, de illis preſsè ſumptis loquuti ſumus: nunc autem dicimus, conſuetudinem etiam legalem poſſe eſſe, & vocari præſcriptam, lato modo illa voce vtendo. Et ad rationem factam reſpondemus, conſuetudinem quoad ius denominari præſcriptam à conſuetudine, per quam acquiritur: conſuetudinem autem facti denominari præſcriptam à conditionibus, quibus affecta eſt, ſcilicet, quia eſt diuturna, voluntaria, communi conſenſu, &c. & ſimilibus. Et ita poteſt dici præſcripta ſe ipſa, quia totam illam perfectionem habet ex ſua veluti intrinſeca, & quaſi formali perfectione. Quod totum perinde ferè applicari poteſt ad quamcunque propriam præſcriptionem. Ad confirmationem autem dicimus, ſolũ probare, hanc conſuetudinem vocari præſcriptam, ex diuerſis conditionibus, quàm habeat propria præſcriptio, & conſequenter eſſe diuerſæ rationis, non verò probant, non poſſe eſſe præſcriptam generali appellatione.

Conſuetudinem in præſcriptione conſiſtere ... (margin note, partly illegible)

5\. Atque ex hac reſolutione intelligitur hanc denominationem, & eius declarationem eò tendere, vt ſciamus, eſſe aliquam conſuetudinem, quæ certam temporis durationem cum alijs conditionibus requirit, vt vera conſuetudo ſit, & ſimpliciter talis in iure nominetur; & hoc eſt, quod maximè ad rem pertinet, quódque circa concluſionem hanc ſupereſt explicandum. Et in primis dubitari poteſt, an conſuetudo hæc legis interdum requirat certam temporis præſcriptionem, ſeu præſcriptionis certam, ac durationem. In quo eſt aliquorum Theologorum ſententia negans requiri definitum aliquod tempus ad conſuetudinem legalem, ſeu iuris, ſed tempus prudentis tantùm arbitrio putant eſſe hoc tempus definiendum. Ita tenet Soto lib.1. de iuſtit. q.7. art.2. quem plures ex modernis expoſitoribus D.Thomæ ſequuntur in 1. 2. qu.97. Ducuntur, quia hoc tempus non eſt ex natura rei definitum, vt per ſe conſtat, nec etiam iure canonico, vel ciuili ſaltem communi; ergo non poteſt alia ratione definiri, niſi prudentis arbitrio. Conſequentia per ſe nota videtur, quia non poteſt alius modus excogitari. Minor autem probatur, quia omnia iura tam canonica, quàm ciuilia, quæ certum tempus ad præſcribendum deſignant, loquuntur de præſcriptione priuata ſeu iuris diſpoſiti, vt dominiorum, ſeruitutum, & ſimilium iurium, non ergo poſſunt extendi ad ius conſtituendum in tempore requiſito ad conſuetudinem legalem.

Soto. D.Thom.

6\. Antecedens quoad ius canonicum probatur, quia omnia iura quæ ad hoc ſignantur, clarè loquuntur de propria præſcriptione, vt notaui, & videre licet in toto titulo de conſuetudine, in quo ſolùm vltimum loquitur de conſuetudine præſcripta, & illud non deſignat tempus. De iure autem ciuili idem notius eſt, & expreſsè fatetur Abb. in dict. cap. vltim. & ideo aliqui Legiſtæ negarunt, conſuetudinem præſcribi, vt dixi. Denique qui oppoſitum dixerit, oportet, vt textum oſtendat. Et ideo de iure communi loquutus ſum, quia de iure ſpeciali alicuius regni aliud eſſe poterit, de quo infra dicam. Conſequentia verò probatur, quia propria præſcriptio eſt longè diuerſa à conſuetudine, vnde diſpoſitum in vna, non poteſt cum fundamento extendi ad aliam. Præſertim cùm non ſit eadem ratio: nam in præſcriptione acquiritur ius contra alium, ipſo inuito, qui priuatur re ſua, vel iure ſuo, & ideò oportuit definiri certum tẽpus, intra quod poſſit, & debeat dominus, contra quem præſcribitur, diligentiam adhibere ad rem ſuam recuperandam, vel conſeruandum ius ſuum, vel ſi negligat id facere, poſſit merito ſuo iure priuari, & ideo pro qualitate rerum, & iuxta cõditionem præſentiæ, vel abſentiæ maius, vel minus tempus ad præſcriptionem definiri ſolet. At verò in conſuetudine non præſcribitur contra inuitum, imò in tacito conſenſu fundatur, vt infra dicetur, & ideo non fuit neceſſarium certum tempus definiri, quotieſcunque habeatur ſufficiens coniectura taciti conſenſus Principis, ſufficiat continuatio conſuetudinis, ſiue maiori, ſiue minori tempore fiet.

Abb.

Dicendum nihilominus cenſeo, ad præſcriptam conſuetudinem, de qua iura loquũtur (ſaltem in dicto cap. vlt.) neceſſarium eſſe aliquod certum, ac definitum

Ad præſcriptã conſuetudinem,

tum

requiritur definitum tempus. Ioan. Andr. Panorm. Anton. Roch. Gloſſ. Abb. Felin. Bart. Bald. Iaſon. Greg. Lop. Burgos de Paz. Alexand. D. Ant. Angel. Syluest. Cord. Nauar. Molin.

tum tempus, ſiue ſit hoc, ſiue illud, quod poſtea videbimus. Hęc eſt communis ſententia Doctorum vtriuſque Iuris. Canoniſtæ tradunt in dicto cap. vlt. de conſtitution. Ioan. Andr. Panormit. Antonio. Rochus. Item Gloſſa, & Doctores in cap. vltim. de conſtitution. in 6. & in cap. *fruſtrà*, diſtinct. 8. & in capite *conſuetudinis*, diſtinct. 11. & in cap. *conſuetudo*, diſtinct. 12. Item Abb. & Felin. in cap. 1. de treug. & pac. Legiſtæ verò in dict. l. *de quibus*. Bartol. 2. quæſtion. princi. numer. 14. Bald. & Iaſon numer. 41. & in §. *ex non ſcripto*, Inſtitution. de iur. natur. gent. & ciuili, vbi omnes dicunt eſſe communem. Sequitur Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Gloſſa 4. Burgos de Paz, in l. 1. Taur. n. 205. Alex. conſ. 66. volum. 2. Idem tenet D. Antonin. 1. p. tit. 16. cap. vnic. § 4. Angel. in verb. *conſuetudo*, num. 8. Syluest. q. 2. Cordub. lib. 1. q. 12. ad. 4. Nauar. conſ. 2. de conſuetud. Molin. tract. 2. de iuſtit. diſp. 77. Quapropter non videtur tutum in re morali diſcedere à receptiſſima ſententia, præſertim cum hæc materia ex iure poſitiuo pēdeat, in quo maior fides adhibenda eſt peritis in illo, quàm aliis, & quia non poteſt ratio efficax in cōtrarium adduci, vt oſtendemus.

8\. Probatur autem hæc ſententia primò ex dicto cap. vlt. de conſuet. vbi inter conditiones huius conſuetudinis ponitur quòd præſcripta ſit: non dicitur autem præſcripta niſi in ordine ad aliquod certum & legitimum tempus, pro quo durare debet, vt præſcripta ſit.

Euaſio. Reſpondetur aliqui, non dici præſcriptam vniuocè, ſicut dominia, vel alia ſimilia iura, quæ præſcribi dicuntur, ſed analogicè tantùm & per imitationem quādam, quia ſufficienter firmata eſt, licèt non tempore

Refellitur. lege definito, ſed arbitrario. Sed hæc fuga voluntaria eſt, & contra omnes authores & illius iuris vim, & vtilitatem eneruat. Vnde licèt ſit verum, conſuetudinē differre à præſcriptione, nihilominus neceſſe eſt, vt cōſuetudo illa, quæ præſcripta dicitur, cum præſcriptione conueniat ſaltem in diuturnitate tēporis, per quod firmari, ſeu præſcribi dicitur, aliàs nihil certi ex illa denominatione haberemus. Vnde cùm ille d tus textus eodem tenore verborum requirat, conſuetudinem eſſe præſcriptam, ſicut alia decreta poſtulant, vt ius eligendi, vel aliud ſimile legitimè præſcribatur, neceſſe eſt, vt ſaltem quoad temporis determinationem vniuocè loquatur, alias non ſatis illam proprietatem explicaſſet, & adeo Panormitan. & ferè omnes exponunt, debere eſſe præſcriptam, id eſt, obtentam per curſum temporis ſufficientis ad præſcriptionem, quod ipſum nomen præſcriptionis fert ſecum certi temporis determinationem: nam quod arbitrarium eſt, non poteſt dici certum, vel præſcriptum.

9\. Secundò confirmatur hoc ex appellatione longæuę conſuetudinis, quia idem capitulum requirit, quæ appellatio ſumpta eſt ex iure ciuili, C. *quæ ſit longa conſuetudo*, & ibi in l. 2. & aliis locis vocatur *diuturna*, vt in §. *non ſcriptum*, Inſtitut. de iur. natur. gent. &c. & in l. *diuturna*, ff. de legib. Tempus autem longum, ſeu longæuum non eſt in iure indefinitum, nec relinquitur arbitrio prudentis, ſed requirit tempus ſaltem decem annorum. Vnde abſolutè dictum *longum tempus*, diſtinguitur à tempore infra decennium, quod breue reputatur, & à tempore vltra vicennium, quod longiſſimum dicitur, complectiturque à decennio vſq; ad vicennium, & ita iuxta varias materias, vel circunſtantias ſolet in iure decennium, vel vicennium poſtulari. Quæ omnia conſtant, tam ex rubrica C. de præſcrip. longi tempor. quàm ex l. 1. & 2. & ex tit. ſequent. ergo cùm ius ad conſuetudinem ſufficienter roboratam, ſeu præſcriptam longum tempus requirat, non indefinitè loquitur, ſed ſecundùm ius, & ad minus poſtulat definitè decennium.

Tempus longum eſſe ſaltem decē annorum, nec relinqui iudicio prudētis in iure.

10\. Vnde ſi aliquid eſſet arbitrio relinquendum, non eſſet de certo decennio accipiendum: nam hoc quaſi per ſe requiritur ad conſuetudinem abſolutè dictam, vt ſenſit Gloſſ. in cap. vlt. de conſuet. in 6. vbi ait in iure canonico conſuetudinem præſcriptam intelligi quadraginta annorum, conſuetudinem autem abſolutè dictam vtique introducentem ius, intelligi decem annorum, quia ſumitur ſaltem pro longæua conſuetudine. Igitur ſi arbitrium eſſet admittendum, ad ſummum eſſet vltra decennium, id eſt, an illud expletum ſtatim ſufficiat, vel adhuc relinquendum ſit arbitrio prudentis, an maius expectandum ſit. Veruntamen hoc etiam admittēdum non eſt, tum quia eſſet nimis reſtringere conſuetudinem longæuam, & incertam illam reddere ſine fundamento; tum maximè quia quocunque modo tempus ponatur in arbitrio, deſtruitur non ſolùm veritas, ſed etiam ſpecies, vel certa denominatio præſcriptæ conſuetudinis, vt prima etiam ratio facta ſufficienter probat. Et non parum iuuat cap. *cum dilectus*, de conſuet. dum ibi, *Si talis fuerit conſuetudo probata, quæ iuri communi præiudicet*, quæ verba ſupponunt, talem conſuetudinem non relinqui arbitrio (ſic enim vix, aut nullo modo probari poſſet) ſed habere certam in iure naturam, ac ſolennitatem, ac ſubinde certum tempus, in quo præſcribenda ſit, vt ibi Gloſſ. aduertit.

Tertiò confirmatur eadem ſententia, quia contraria ſupponit, diuturnitatem temporis non per ſe, ſed per accidens requiri ad conſuetudinē, quę in iure præſcripta dicitur; conſequens eſt falſum; ergo. Declaratur ſequela ex fundamento contrariæ ſententiæ. Putant enim, conſuetudinem, de qua tractamus, quæ præſcribi dicitur, ſolùm requiri vt ſignum taciti conſenſus Principis, & inde inferunt nō poſtulare certum tempus, ſed quod arbitrio boni viri fuerit ad indicandum conſenſum Principis neceſſarium. Hinc ergo, in ſententia ex illa opinione tēpus requiri per accidens, quia ... ſignum conſenſus ... vel manifeſtiùs poteſt ... manifeſtari, ... non poſtulatur tanquam conditio neceſſaria; eſt ergo clara ſequela in dicta ſententia. Falſitas autem eius probatur. Tum diſcurſu facto quia hîc omnis vmbra præſcriptionis tolleretur à tali conſuetudine: nam præſcriptio per ſe poſtulat tēporis curſum, & determinationem, iuxta modum loquendi omnium iurium. Tum maximè quia conſuetudo ſæpe conſummatur, & præſcribitur, etiamſi iudicio prudentis non ſufficiat ad indicandum conſenſum Principis, ſecluſo iure humano, ac ſubinde talis conſuetudo non ideo præſcripta eſt, quia durauit tempore ſufficiente ad iudicandum conſenſum Principis iudicio prudentis, ſed potiùs quia præſcripta eſt, ideo indicat tacitum conſenſum Principis; ergo illa præſcriptio nō poteſt conſiſtere in determinatione temporis per iudicium prudentis, ergo in certa aliqua continuatione iure definita. Conſequentiæ per ſe patent. Antecedens autem conſtabit ex dicendis cap. 16. de conſuetudine ſufficiente ad reuocandum ius.

Ad fundamentum ergo contrariæ ſententiæ nego minorem, aſſeróque hoc tempus eſſe definitum per ius poſitiuum, vel canonicum, vel ciuile ab vnoquoque in ſuo ordine. Duobus autem modis poteſt intelligi factam eſſe hanc determinationem, vno explicitè, & in particulari, prout nos nunc illam tractamus, & in cap. 15. & 16. magis in particulari explicabitur. Et hoc modo fatemur non eſſe factam in iure determinationem pro hac ſpeciali materia legum, ſeu conſuetudinum legalium, quia nō eſt hic modus neceſſarius, ſed alius poteſt eſſe ſufficiens. Alio ergo modo definitur hoc tempus implicitè, & quaſi in generalibus principiis ſufficienter applicatis ad hanc materiam, per proprias loquutiones eiuſdem iuris. & hoc modo dicimus, ſecundum ius eſſe aliquod certum tempus neceſſarium ad hanc conſuetudinem præſcriptam. Nam ius ipſum in communi, diſtinguit 12.

Ad fundamenta oppoſita reſpondetur.

Determinatio duplex fieri poteſt.

conſuetudinem in immemorialem, longiſſimi temporis; longi temporis, & communem, ſeu breuioris temporis: & vnicuique ſuum modum durationis, vel certi temporis curſum præfigit, vt notauimus cum Panormitano & aliis. Hæc autem iuris deciſio communis eſt, & conuenit conſuetudini facti, quæ inducere poteſt ius, ſiue legis, ſiue dominij, vel alterius moralis facultatis, vt videre licet per Bald. conſ. 34. lib. 5. n. 2. Cornel. conſ. 188. n. 10. lib. 4. In particulari autem de conſuetudine, quæ inducit, vel aufert ius legale, determinant iura debere eſſe longæuam, vel diuturnam, aut etiam præſcriptam, vt etiam oſtendimus. Sic ergo ſatis declarant, certum aliquod tempus eſſe ad talem conſuetudinem neceſſarium. Et ita hæc declaratio iuris non eſt per extenſionem a præſcriptione propria ad conſuetudinem legalem, ſed eſt ex generali determinatione temporis in ipſa conſuetudine, ſub hoc, vel illo nomine requiſiti. Eo vel maximè, quòd differentia illa inter conſuetudinem, & præſcriptionem, quæ in argumento contrariæ ſententiæ proponebatur, non ſufficit. Quia licèt in conſuetudine legali non ſit neceſſarium tempus definitum ex illo capite, quòd ſit contra aliquem inuitum, ſeu non volentem, vt in præſcriptione, ex alio non minùs vrgente poteſt eſſe neceſſarium, vt habeamus certum, & legitimum ſignum conſenſus Principis, & res tam grauis, communis, & publica non relinquatur incerto arbitrio viri prudentis, cùm ius etiam non ſcriptum debeat eſſe certum, & conſtans, quoad fieri poſſit. Vel etiam poteſt illa determinatio temporis eſſe neceſſaria, quia ſupplere debet aliquando conſenſum Principis, vt iure ipſo intelligatur præſtitus, etiamſi conſtet, in re ipſa non eſſe perſonaliter datam, vt infra videbimus.

Baid.

13. *Ad præſcriptam conſuetudinem requiſitum ſaltem decennium.*

Iam verò ſupereſt inquirendum, quantum ſit hoc tempus, quod ad præſcriptam conſuetudinem requiritur. Sed hoc non poteſt conuenienter in generali definiri; nam pro diuerſis effectibus conſuetudinis, & variis circunſtantiis eius, poteſt breuiùs, vel longiùs requiri. Et ideò nunc ſolùm generatim dico, ad minus requiri tẽpus decem annorum ex illo principio, quòd requiritur longum tempus, quod in iure decennium ſaltem requirit. Et ita hoc expreſsè determinauit, loquendo de conſuetudine legali, lex Hiſpaniæ 5. tit. 2. partit. 1. vbi disiunctiuè dicit, *decem, vel viginti annorum*; cur autem illam disiunctionem poſuerit, dicam in capite 15. Dixi verò *ad minus* requiri hoc tempus, quia in aliquibus caſibus maius poſtulatur, qui autem illi caſus ſint, in cap. 15. & 16. explicabo. Et hæc reſolutio ſic explicata communis eſt omnium authorum, quos allegaui, & non habet nouam difficultatem, præter eam, quam tractabo in cap. 16. quia eſt propria illius.

14. *Requiritur temporis continuatio, vt conſuetudo legitimè præſcripta dicatur.*

Vlteriùs verò inquiri poteſt, an oporteat hoc tempus eſſe continuum. Breuiter tamen reſpondeo, neceſſariam eſſe temporis continuationem, vt conſuetudo dicatur eſſe legitimè præſcripta, vt loquitur dictum caput vltimum. Vbi ita ſentiunt omnes, & ponderant particulam *legitime*, quia ſignificat, debere eſſe conſuetudinem continuatam eo modo, quo ad præſcriptionem leges requirunt temporis continuationem; conſtat autem præſcriptionem requirere tempus non interruptum; idem ergo eſt de hac conſuetudine. Et ita docuit Feder. de Senis, conſ. 91. numer. 5. vbi hac ratione in definitione conſuetudinis poſuit, vt ſit ſoprito tempore longo ſine interruptione. Idem tenet Anton. de Butr. in dicto cap. vltim. in repetit. Iaſon dicta leg. *de quibus*. Sylueſt. ſupra quæſtion. 5. cum Panormitano, dicto cap. vltim. num. 19. Poteſt etiam confirmari, quia cùm tempus in iure ad aliquid requiritur, in dubio, ſeu regulariter intelligitur de tempore continuo, vt dixit Lapus allegat. 47. Et recipit

Feder. de Senis. Anton. de Butr. Iaſon. Sylueſt. Panorm.

A Sylueſt. verb. *relig.* 5. qu. 5. qui allegat Gloſſam ſuper rubri. ff. de variis, alias diuerſis, & tem. præſcrip. ſequitur etiam Nauar. conſ. 87. de regular. num. 1. & allegat textum in l. 1. ff. eod. tit. Sed ferè nihil probant, & licèt Gloſſa penult. in illa l. 1. aliquid indicet, loquitur in præſcriptione. *Gloſſa. Nauar. Gloſſa.*

15. Sed quæres, quomodo, aut quando intelligatur conſuetudo interrumpi? Nam in conſuetudine non eſt poſſeſſio neceſſaria, nec alius titulus præter bonitatem conſuetudinis, non poteſt ergo ex his capitibus interrumpi, ſicut præſcriptio. Nec etiam ex defectu bonæ fidei, cùm etiam illa neceſſaria non ſit. Reſpondeo, aliquo modo eſſe neceſſariam bonam fidem, vt conſuetudo legem inducat, vt infrà dicam. Tunc ergo B vbicunque fuerit bona fides neceſſaria, interrumpetur per defectum eius, ſicut in propria præſcriptione contingit: nam eſt eadem ratio, & conſtabit magis ex dicendis cap. 15. At verò vbi nec bona fides neceſſaria fuerit, ſolùm poterit interrumpi per contrarios actus.

Panorm.

Et Panormit. cenſet ſufficere vnum actum contrarium, quia per illum ſatis indicat populus nolle conſuetudinem introducere. Vt ſi conſuetudo procedat contra ius, interrumpetur per actus obſeruādi legem: nam illi obuiant tali conſuetudini, & retractant priorem voluntatem, vel inducendi nouum ius, vel reuocandi antiquum. Et præterea faciunt, vt ex vitalis vſus miſti ex contrariis actibus non poſſit certa voluntas Principis tacita colligi, ex qua multùm pendet vis cōſuetudinis, vt videbimus. C Vt autem actus ſit ſufficiens ad interrumpendam conſuetudinem, neceſſarium erit, vt vel ſit à tota communitate, a qua eſt conſuetudo: nam actus paucorum priuatorum non obuiant communi conſenſui; ideò non obuiant communi conſenſui, & conſequenter non poſſunt conſuetudinem communem interrumpere, vel certè ſufficiet, quòd authoritate publica habentis poteſtatem aliquid fiat conſuetudini contrarium, vt ſi aliquis publicè puniatur propter talem obſeruantiam, vel aliquid ſimile faciat quo oſtẽdatur, non eſſe illam voluntatẽ Principis.

Qui actus ſufficit ad interrumpendā cōſuetudinē.

16. *Diuidi conſuetudinē in præſcriptam, & non præſcriptam.*

Secundò principaliter dicendum eſt, non omnem conſuetudinem eſſe præſcriptam, ac ſubinde rectè diuidi poſſe conſuetudinem, in præſcriptam, & nõ præſcriptam. Hanc aſſertionem omnes docere videntur, ſed pauci explicant ſenſum, quem nos intendimus. D Poſſumus enim loqui de conſuetudine ſolius facti, vel de conſuetudine ſolius iuris. Priori modo per ſe eſt euidens aſſertio, eámque ſatis indicat dictum caput vltimum, dum ait, *Niſi fuerit legitime præſcripta*; clarè enim ſupponit, poſſe eſſe aliquam conſuetudinem non legitimè præſcriptam. Item eo ipſo, quòd conſuetudo præſcripta certum tempus requirit, ante completum illud præſcripta non erit, & tamen aliqualis conſuetudo erit. In hoc autem ſenſu non oportet, vt conſuetudo illa non præſcripta ius inducat, ſed in mera frequentia aliquorum actuum conſiſtet. Poſteriori autem modo ſenſus aſſertionis eſt, non ſolùm conſuetudinem præſcriptam, ſed etiam non præſcriptam aliquando inducere ius, & hunc ſenſum nos intendimus, quem videtur intendere Panormi-E tanus in dicto capite vltimo, dum ait, conſuetudinem præſcriptam ſolùm requiri Iure Canonico, quando eſt contra ius, non verò quando eſt præter ius, ſignificans, tunc poſſe inducere ius, etiamſi non ſit præſcripta. Quod difficile viſum eſt Rocho ibi ſect. 4. à num. 5. vnde ille videtur non admittere conſuetudinem non præſcriptam, niſi in conſuetudine imperfecta, & inchoata, quæ nondum potuit ius inducere, vel in quibuſdam moribus, ſeu conſuetudinibus paucorum, quæ ſolent ad imitationem ferri, tanquam exempla, & vocantur potiùs obſeruantiæ quædam, vt illo latiùs dixerat in Præfat. num. 2. Ego verò in priori ſenſu aſſertionem intelligo: exiſtimo enim dari

Panor. Rochus.

conſuo

Dari poteſt conſuetudo iuris, abſque præſcriptione & certi temporis determinatione.

conſuetudinem iuris abſque præſcriptione, & certi temporis determinatione, vt eſt illa, quæ fit cum ſcientia, & patientia Principis, illa enim inducit ius, non in modum præſcriptionis, ſed tu vt perſonalis cōſenſus taciti quem ſufficienter indicare poteſt conſuetudo non præſcripta, vt per ſe clarum videtur. Et in eo caſu poſſet procedere opinio Soti ſuprà impugnata, quatenus generaliter loquebatur, & cum hac etiam moderatione non videtur iudicium relinquendum arbitrio priuati viri prudentis, ſed aliqua certior regula neceſſaria erit, quam explicabo commodiùs in cap. 15. & 16.

17. *Quid ſignificat conſuetudo abſoluta.*
Abb.
Ioan. Andr.
Anton.
Bald.
Roch.

Quæri verò tandem poteſt, an hæc diuiſio in vſu iuris ſit analoga, ita vt nomine conſuetudinis abſolutè dictæ veniat conſuetudo præſcripta, alia verò non, niſi quando ſufficienter explicetur. Tangit hoc Abb. in cap. *Cumana*. 1. 5 o. de elect. not. 9. cum Ioan. Andr. & Anton. ibidem, & ſentit conſuetudinem abſolutè dictam in iure, in dubio debere intelligi de conſuetudine præſcripta. Inclinat ibi Baldus, num. 10. ſequitur Petrus de Vbaldis, tractat. de Canonica Epiſcop. & pa. in par. vltim. cap. 5. num. 2. Rochus dicta ſectione 2. num. 5. citàtque Bald. tit. de feud. cognitione, cap. 1. dicentem conſuetudinem non præſcriptam non eſſe conſuetudinem, ſed voluntatem inducendi illam. Dicuntque hi authores, ſententiam hanc maximè probari ex dicto cap. *Cumana*. nam in principio refertur conditio appoſita ſub his verbis, *Quod vox eorum, qui non deberent intereſſe, de iure, vel conſuetudine non valeret*, & poſtea in reſolutione dicitur, *Per hoc tamen non conſtitit, id eis de iure competere, vel de conſuetudine iam præſcripta*. Sed non video, quomodo inde inferatur, vocem cōſuetudinis abſolute prolatam, ſolam præſcriptam ſignificare. Imò potiùs videtur colligi, eſſe vocem communem, & indifferētem, & ideò in reſponſione additum eſſe, non ſimpliciter præſcriptam, quia ad dandum ius eligendi ſine lege, non quæcunque conſuetudo ſufficit, ſed præſcripta.

Et ideò cenſeo, ſi ſpectemus proprietatem vocis, communem, & indifferentem eſſe. Quod tenuit Ioan. in cap. *certificari*, de ſepult. Vt Vbaldis ſupra refert. Et Gloſſa in cap. vltim. de conſuetud. in 6. verb. *conſuetudo*, quæ alios refert. Poteſtque hoc probari, ſiue conſuetudo ſpectetur vt eſt quid facti, ſiue vt eſt ius non ſcriptum. Quia priori modo conſuetudo de ſe non determinat certum tempus, nec longum, aut breue, & ideò per has varietates diſtinguitur, neque in iure inuenio fundamētum alterius ſignificationis, etiamſi vox, *conſuetudo*, abſolute ponatur. Poſteriori etiam modo, quoties ius non ſcriptum per conſuetudinem non præſcriptam induci poteſt, tam proprium ius eſt, & tota definitio conſuetudinis tam propriè in illud conuenit, ſicut conſuetudini præſcriptæ. Et ideò non video fundamentum illius regulæ generalis. Eo vel maximè quòd omnia iura, quæ a dictis auctoribus allegantur, loquuntur de præſcriptione propria, & non de iure conſuetudinario. Ideóque vbicunque fuerit ſermo de conſuetudine abſolute, maximè ſpectandum erit ſeu ad materiam, vel effectum, de quo tractatur. Nam ſi talis ſit, vt per ſolam præſcriptionem, ſeu per conſuetudinem præſcriptam [illegible], meritò intelligitur, interpretationem [illegible] loqui de conſuetudine præſcripta: ſi autem [illegible] hoc non poſtulat, non eſt cur vox reſtringatur [illegible] accipienda erit, vel indifferenter, vel [illegible] alia ſignificatione, de qua agitur [illegible] magis accommodata. Et [illegible] dicunt citati authores per limitationes, quas [illegible] adiungunt, & per [illegible], quibus illas confirmant.

A

CAPVT IX.

De cauſis conſuetudinis, & præſertim quis illam introducere valeat.

1. *Cauſa conſuetudinis explicatur.*

EXplicuimus rationem, & eſſentiam cōſuetudinis, [illegible] tum ſpecies eius indicādo, quantum expedire viſum eſt, ſupereſt, vt cauſas, & effectus eius explicemus. Et primò quoad cauſas, cū ferè omnes in explicandis definitione, & diuiſionibus conſuetudinis tactæ ſint, ſola efficiens ampliùs ſupereſt explicanda. nam in conſuetudine non datur propria materia, & forma, ex quibus conſtet. Sed quatenus eſt quid iuris, materia, circa quam verſatur eſt eadē, quæ materia legis humanæ, nam ius ſcriptum, & non ſcriptum non differunt in materia, circa quam verſantur, ſed in ſigno, quo conſtituuntur. Vnde etiā in iure conſuetudinis non datur ſpecialis forma ſenſibilis, & exteriora, & ipſa opera, quæ debent eſſe externa, & ſenſibilia, & quatenus ſunt ſigna conſenſus dici poſſunt [illegible] non ſcripta, quibus tale ius in memoriis [illegible] Et ideò in hac forma non requiritur ſpecialis promulgatio, quia conſuetudo vſu ipſo ſe [illegible] manifeſtat, & promulgat. Forma verò intrinſeca [illegible] legis eſt aliqua voluntas, quæ alia conſideratione eſt cauſa efficiens obligationis per conſuetudinem inducta, de qua ſtatim dicemus. Si autem conſideremus conſuetudinem, vt eſt quid facti, materia, ex qua cōſtat, ſunt actus ipſi, in quorum frequentia conſiſtit, & quia conſuetudo debet eſſe vtilis, & honeſta, ideò [illegible] quaſi forma erit eius honeſtas, & vtilitas in [illegible] actibus, & in eorum frequentia inuenta, vel [illegible] ipſa cōtinuatio, vel frequentia ſine interruptione [illegible] ſufficienti tempore, dici poteſt quaſi forma conſuetudinis. Et hæc omnia ſe tenent aliquo modo ex parte [illegible] ſufficientis, & cum illa magis declarabuntur. Cauſa verò finalis eadem eſt cum proportione, quæ in lege ſcripta, ſcilicet, vtilitas publica, vel ratio cōſuetudinem honeſtans, quæ obiectiuè ſumpta habet rationem finis, & ea parte coincidit cum effectibus conſuetudinis, cum quibus magis explicabitur. Solùm ergo ſupereſt dicendum de efficiente cauſa.

2. *Conſuetudinis duplex cauſa efficiens*

Poſſumus [illegible] duplicem cauſam efficientem diſtinguere, ſcilicet, proximam, & primariam inter cauſas humanas, de his enim tractamus. Proximam voco ipſos homines conſuetudinem introducentes, illi enim inchoant vſum, & [illegible] continuant operando, ac ſubinde efficiendo. Primariam verò appello ſuperiorem poteſtatem ſeu Principem, ſi forte influxus eius neceſſarius eſt ad [illegible] conſuetudinis. Vnde prior cauſa vocatur proxima, præſertim quoad conſuetudinem facti [illegible] per ſe primò, & immediatè operatur. [illegible] verò erit præcipua cauſa iuris conſuetudinis [illegible] poterit immediata immediatione virtutis, [illegible] non ſit proxima immediatione ſuppoſiti, vt [illegible] In [illegible] verò proxima tria occurrunt conſideranda, [illegible], perſona operans, exterior operandi frequentia, & interior voluntas, ſeu [illegible] Quæ notauit Baldus in capite vltimo, & [illegible] quartum, ſcilicet, tempus, ſed illud nō eſt cauſa, ad ſummum conditio requiſita, de qua dictum eſt præcedenti capite, & in particulari dicetur in ſequentibus. Igitur [illegible] breuiter explicanda ſunt.

Bald.

3. *Cōmunitas perfecta requiritur, vt conſuetudo inducatur.*

Circa primum eſt dubium, quis poſſit conſuetudinem inducere. In quo in primis aſſerunt omnes, non ſufficere priuatam perſonam, ſed debere eſſe aliquam communitatem perfectam. Hoc ſatis conſtat ex dictis [illegible] capite ſecundo circa ſecundam diuiſionem, vbi etiam [illegible] reddimus, & declaratur optimè in l. *de quibus*, ff. de legibus.

4. Poteſt verò obijci, quia interdum priuata perſona, vel

vel communitas conſuetudine acquirit priuilegium, vt ib. quæri dicetur: priuilegium autem eſt ius quoddam, & priuata lex. Item per conſuetudinem priuatã poteſt quis excuſari ab obligatione legis, ergo talis conſuetudo legalis eſt. Antecedens patet: quia iure communi tenetur Epiſcopus in correptione ſubditorum procedere de conſilio Capituli, & tamen per conſuetudinem excuſatur, cap. non eſt, de conſuetud. in 6. Idemque ſumitur ex cap. ... de præſcript. in 6. ibi, Cum ius commune contra ſe fieri faciat. Et ratione probari poteſt, quia poteſt ſaltem ex parte tolli, quæ dicitur legis derogatio, l. derogatur. ff. de verbor. ſignif. ergo per conſuetudinem vnius perſonæ poterit illi derogari, ſaltem quoad talem perſonam.

5. *Priuata abſolute duplicit. excuſat a lege communi.* Ad priorem partem reſpondeo in primis, hic non eſſe ſermonem de priuilegio, quod eſt lex priuata, ſed de iure non ſcripto, quod habeat propriam rationem legis. Deinde dico, priuilegium magis acquiri per propriam præſcriptionem, quam per conſuetudinem propriam de qua nunc tractamus, vt dicemus lib. ſequenti. Conſtat autem præſcriptionem à priuata perſona, & per priuatum vſum, ſeu conſuetudinem introduci. Vnde ad poſteriorem partem reſpondemus, dupliciter poſſe priuatam conſuetudinem excuſari ab obligatione legis communis. Vno modo præſcribendo per illam aliquod ius, quo acquiſito poteſt mutari materia communis iuris, & conſequenter ceſſare poteſt obligatio communis iuris, & hoc modo poteſt conſuetudo priuata excuſare, vel potius tollere obligationem iuris communis ab aliqua perſona, quia illa non eſt derogatio iuris cõmunis, ſed ablatio materiæ. Quod etiam in iure naturali contingit per rerum mutationem, vt ſæpe dictum eſt, & in ipſa præſcriptione notum eſt. Et hoc modo procedunt iura ſupra citata, vt ex illis conſtat. Alio modo poteſt intelligi, priuatam cõſuetudinem derogare legi communi per ſe, & directè ſubtrahendo ab obligatione eius, & hoc dicimus eſſe impoſſibile, quia conſuetudo priuata frangendi legem, etiam poſitiuam, nunquam excuſat culpam, ſed potius ... auget illam. Et hoc modo dicent iura, contra obedientiam non præſcribi, cap. cum non liceat, de præſcr. vbi Gloſſa, & alij communiter id notant, quia nec poteſt eximi aliquis ab obedientia propter inobedientiam, nec per ſuum abuſum poteſt derogare poteſtati ſuperioris, aut illam aliquo modo minuere. Et ſic etiam dicunt doctores, ſubditum non poſſe præſcribere, vel intentionem ſuperioris derogare, quia hoc intrinſecè includit obedientiæ vitium. De quo videri poteſt Archidiac. c. cum de beneficio, de præbend. in 6. & Felin. in cap. cum acceſſiſſent, de conſtitut. n. 30. verb. quarto limita. Sic ergo non poteſt ſubditus priuatus ſua praua conſuetudine ſe eximere à lege. Vnde licet lex poſſit ex parte derogari ab habente poteſtatem, non tamen a priuato ſubdito, qui illam poteſtatem nõ habet, nec præſumitur ſuperior eam illi quaſi diſpenſare propter abuſum eius, quia eſſet irrationabilis voluntas contra neruum diſciplinæ, imò contra vim, & efficaciam omnium legum.

Gloſſa. *Archid. Felin.*

6. *A qua communitate poſſit conſuetudo introduci.* Secundò dicendum eſt, conſuetudinem non à quacunque communitate introduci poſſe, ſed ab illa, quæ ſit capax poteſtatis legiſlatiuæ proprie, ipſa, vel ſaltem ſufficienter, vt ei lex poſſit imponi. Hæc aſſertio communis eſt, quoad hoc, vt ad conſuetudinem introducendam requiratur communitas perfecta, qualis eſt ciuitas, vel ... vt ſumitur ex dicta l. de quibus, vbi priùs dicitur, conſuetudinem inueteratam vim ... habere, ... rationem reddit, quia ipſæ leges vim habent, quia iudicio populi receptæ ſunt, ergo ... de his quæ ſine ſcripto populus probauit. Vbi ... eſt de populo perfecto, & ... primæuam inſtitutionem habentem ... poteſtatem condendi leges. Et in l. ſed ea, additur conſuetudinem introduci tacitũ ciuilium conſenſum, ciues autem ciuitatem conſtituunt, ciuitas autem eſt communitas perfecta. Et in l. ſi de interpretatione, appellatur ius ciuitatis. Idemque ſumitur ex §. ſine ſcripto. cum ſequentib. Inſtit. de iur. natur. gent. & ciu.

7. Vnde communiter Doctores aſſerunt, ſolum populum, qui poteſtatem habeat cõdendi leges, poſſe conſuetudinem introducere, Bar. Iaſon, & alij in dicta l. de quibus. Panorm. Rochus & alij in dicto cap. vltim. Innoc. in cap. ex parte, de conſti. Felin. in c. qua in Eccleſiarum, de conſtit. c. 25. & c. accedentes, de præſcript. Nauar. in Comment. de ſpolijs. §. 14. nu. 6. & alij, quos refert Tiraq. de iur. primogenit. q. 16. vnde Ioann. Andr. tract. de conſuet. poſt cap. vltim. illius tit. hac ratione in definitione conſuetudinis ponit, debere eſſe ius populi, qui authoritate publica legem condere poſſit, & ſequitur ibi Barbat. & alij. & Angel. verb. conſuetudo. n. 7. vbi ait, requiri populum habilem ad condendam legem. Idem clariùs Syluest. qu. 3. Sed melius hoc explicuit D. Thomas 1. 2. q. 97. ar. 3. ad 3. dicens, communitatem, a qua poteſt conſuetudo introduci, debere eſſe, aut rempublicam liberam, ſeu ſupremam, aut ſi inferior ſit, hoc poſſe in vi taciti cõſenſus illius Principis, cui ſubeſt. Et ideò etiam conſiderate dixi in aſſertione requiri communitatem, quæ ſit capax poteſtatis legiſlatiuæ, quia non eſt neceſſarium, vt actu illam habeat, quia per licentiam, ſeu tacitum conſenſum Principis ſuppleri poteſt. Capacitas autem iſtius poteſtatis actu neceſſaria eſt, quia debet eſſe communitas perfecta, omnis autem communitas perfecta, eſt de ſe capax huius poteſtatis, vt ſupra dictum eſt.

Bart. Iaſon Panorm. Rochus Innoc. Felin. Nauar. Tiraq. Ioan. Andr. Barbat. Angel. Syluest. D. Thom.

8. Sed contra hoc obijcit Panorm. in rubr. de conſuetud. num. 1. Quia communitas clericorum poteſt inducere conſuetudinem contra canones, iuxta cap. vltim. de conſuetud. & tamen non poteſt legem facere contra canones, cap. inſtuantiam. 25. quæſt. 2. cum ſimilibus, ergo poteſt induci conſuetudo ab eo, qui non habet poteſtatem condendi legem. Poſſumus etiam obijcere, quia communitas populi laici non poteſt legem Eccleſiaſticam condere, vt per ſe notum eſt, tamen ſua conſuetudine legem Eccleſiaſticam introducit, qualis eſt ... ieiunij, vel feſtiuitatis alicuius, ergo. Item communitas mercatorum non habet poteſtatem faciendi legem, & tamen conſuetudo eorum poteſt ... induci, iuxta ... quæ per Bartol. & alios notantur in l. 2. C. de conſt. pecun. Præterea fœminæ non poſſunt legem condere, vt omnes in hac materia videntur ſupponere, & tamen communitas fœminarum ſua conſuetudine poteſt ius introducere, vt in ... ione Monialium, quod ſentit Bart. in dicta l. de quibus, & dicta l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. Præterea multi auctores, quos refert Tiraquel. de iure primogen. q. 16. ... conſuetudinem vnius familiæ poſſe inducere legem pro illa familia, cùm tamen in illa non ſit poteſtas ferendi leges.

Panorm. Bart. Bart. Tiraq.

9. *Reſponſio.* Propter primam obiectionem Panorm. in rubr. de conſuet. reiicit dictã definitionem Ioan. Andreæ. Verumtamen reſponderi facilè poteſt primò, communitatem clericorum poſſe legem cõdere, ſaltem non repugnantem canonibus, & hoc ſatis eſſe, vt poſſit etiam conſuetudinem introducere, de qua ... Neque obſtat, quòd latiùs extendatur de facto poteſtas eius ad inducendum ius per conſuetudinem, quàm ... ſtatutum, quia hoc ... ex ... & Põtifice ... peculiarem rationem ... inueſtigat idem Abb. in cap. vlt. de ... vbi Rochus, & alij. Semper tamen verum eſt, conſuetudinem non introduci niſi ... habente poteſtatem ... leges. Hoc verò melius explicatur per dictam ... tam, quia non requiritur poteſtas, quæ iam acta habeatur, ſed ſufficit capacitas. Et hanc re vera habet

Abb. Rochus.

habet communitas clericorum; poſſet enim eis dari poteſtas ſpecialiter ſtatuendi contra canones, etiamſi de facto illis data non ſit.

10 *Obiectio.* Sed tunc viget ſecunda obiectio, quia in communitate laicorũ, neque hæc capacitas eſſe videtur ad poteſtatem ferendi legem ſcriptam Eccleſiaſticam. *Reſponſio.* Ad illam verò reſponderi poteſt primò ex dictis libr. 4. de voto, c. 9. communitatem populi de ſe, & ſola natura rei ſpectata, capacem eſſe poteſtatis legiſlatiuæ, etiam in materia religionis, & diuini cultus, & ideò licèt nunc in Eccleſia hæc poteſtas eleuata ſit ad ſuperiorem ordinem, & Paſtoribus Eccleſiæ fuit commiſſa, nihilominus ex conſenſu eorundem Prælatorum Eccleſiæ permitti populis, vt ſua conſuetudine poſſint obligari in tali materia, cum tacito conſenſu eorundẽ Prælatorũ modo explicando in ſequenti capite. Deinde reſponderi poteſt, ſatis eſſe, quòd illa communitas populi ſit communitas perfecta, & de ſe paſſiuè capax talis legis, vt eam poſſit per conſuetudinem introducere in materia ſpirituali, medio conſenſu tacito, vel expreſſo ſpiritualium Prælatorũ. Et ad hoc indicandum addidi in aſſertione illa vltima verba, *Vel ſaltẽ, vt communitas ſit talis, cui lex poſſit imponi.* *Duplex capacitas in communitate intelligi poteſt.* Duplex enim capacitas poteſt in communitate intelligi, vna ad ferendam legem, & alia ad recipiendam. Et quamuis nunc in populo Chriſtiano laico non ſit prior poteſtas ad ferendas Eccleſiaſticas leges, & fortaſſe neque capacitas ad talem poteſtatem, ſaltem ſecundum legem ordinariam; nihilominus eſt in illo capacitas C paſſiua, vt illi poſſit talis lex imponi. Et hanc dicimus neceſſariam eſſe, & ſufficere, vt per talis populi conſuetudinem cum tacito conſenſu Prælati poſſit conſuetudo introduci. Dico autem eſſe neceſſariam illam capacitatem, quia non poteſt forma introduci, niſi in ſubiecto capaci, & ita ſuo modo non poteſt ius ſpiritualis conſuetudinis (vt ſic dicam) introduci, niſi in ſubiecto capaci legis Eccleſiaſticæ. Sufficiens verò eſſe dico, quia hoc ſatis eſt, vt illa cenſeatur communitas aliquo modo integra, & perfecta in tali ordine: nam communitas omninò imperfecta, & particularis non eſt capax propriæ legis, licèt ſit capax præcepti, vt ſuprà lib. 1. cap. 9. oſtendi. In omni autem communitate perfecta conſuetudo poteſt ſufficere ad ius D introducendum, ſi cum illa concurrat capitis conſenſus.

11 *Reſp. ad 3. obiect.* Et ita patet reſponſio ad tertiã obiectionem. Nam communitas mercatorum v. g. eo modo poteſt conſuetudinem introducere, quo eſt capax legis. Imò Bart. *Bart.* in dicta l. 2. dicit, poſſe facere ſtatuta, quod quomodo intelligendum ſit, in lib. 3. explicaui. Nam ſi per ſe ſpectetur illa communitas, ſolùm poteſt condere ſtatuta conuentionalia, non proprias leges: ſi autem conſideretur, vt coniuncta Principi, vel habens facultatem ab illo, poteſt facere ſtatuta, quaſi municipalia. Sic ergo poteſt inducere conſuetudinem, quæ cum eadem proportione vim legis habeat. Quod mihi colligere videor ex l. vlt. C. quæ ſit longa conſuet. vbi in principio abſolutè dicit Imperator, conſuetudinem probatam, & tenaciter retentam imitari legem, quod debet intelligi de populo potente condere legem. Et E ſubſtit ſtatim. *Et quod officiis, curiis, ciuitatibus, vel collegiis præſtitum fuiſſe cognoſcitur*, vtique per patientiam Principis, vt ibi dicit Gloſſa. *Gloſſa.* Sufficit ergo, quòd ſit communitas capax legis, *accedente conſenſu tacito Principis, vel Prælati.* *Sol. 4. obiect.* Atque eodem modo expedienda eſt quarta obiectio: nam communitas fœminarum eſſe poteſt capax legis, & ita conſuetudo earum acceptata à Prælato poteſt legem inducere, vt expreſsè notauit *Bart.* Bart. in dicta l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. n. 13. *Ad vlt.* ad vltimam verò dicitur, falſam eſſe ſententiam ibi allegatam: nam priuata familia non poteſt inducere proprium ius conſuetudinis, quia per ſe ſola non eſt ca-

A pax legis, etiam paſſiuè tantùm: nam eſt imperfecta omninò, & nunquam ſua conſuetudine poteſt introducere ius, etiam cum conſenſu Principis, quia illa ſola, ac per ſe ſumpta non eſt capax legis, etiam imponendæ à Principe, vt libr. 1. cap. 9. declaraui. Nec etiam poteſt circa alios conſuetudinem introducere, quia conſuetudo vnius non obligat alium, nec ibi poteſt præſumi voluntas Principis obligandi totam communitatem perfectam, propter conſuetudinem vnius partis imperfectæ, vt in ſequenti puncto explicabimus. Quomodo autem hoc locum habeat in conſuetudine abrogante legem, facilè explicabitur ex hac vltima conſideratione.

Dico tertiò: Vt conſuetudo à populo inducatur, ne- 12
B ceſſarium eſt, vt ſaltem à maiori parte communitatis obſeruetur, atque illa ſufficit. *Vt conſuetudo inducatur, requiritur, vt ſaltè à maiori parte communitatis obſeruetur, & hoc ſufficit.* Aſſertio eſt communis omnium auctorum, quos retuli, & videri poteſt latè Bart. in l. 2. C. quæ ſit lõg. conſuet. à n. 12. & Roch. ſuprà ſect. 4. à principio. *Bart. Roch.* Ratio prioris partis eſt, quia conſuetudo debet eſſe moraliter à tota communitate, cùm ius eius in totam cadat: minor autem pars non ſufficit, vt conſuetudo ipſi communitati ſimpliciter tribuatur, neque vt inducat cõſenſum eius. Item quia ad ferendam legem per expreſſam voluntatem communitatis, non ſufficeret cõſenſus minoris partis, nec ſolet ſufficere in electionibus, & in aliis actibus, qui à communitate fieri ſolent, vel poſſunt; ergo multò minus ſufficiet ad inducendam conſuetudinem legalem.
C *Obiect.* Dices, hoc rectè procedere vbi conſenſus communitatis eſſet propria cauſa legis, non verò vbi lex per conſuetudinem inducitur ex conſenſu Principis. *Solut.* Reſpondeo, vel agitur de conſenſu expreſſo Principis, & tunc verum eſt poſſe Principem ferre legem, reſpiciendo, ſi velit, ad conſuetudinem paucorum, ſi illi melior, vel magis expediens videatur, illud verò non erit ius conſuetudinarium, ſed erit lex ſcripta, vel expreſsè lata. Vel agitur de conſenſu tacito, & hic non poteſt rationabiliter præſumi propter ſolam conſuetudinem minoris partis etiam ſufficienter toleratam, tum quia illa præſumptio nullo iure fundatur, tum etiam quia Princeps per hoc ius non ſcriptum, non cenſetur velle obligare populum non conſentientem, D vt conſentiat, ſed potiùs, quia populus conſentit, & tacitè poſtulat conſenſum principis, ideo cenſetur Princeps tacitè conſentire, ſuppoſitis aliis conditionibus, vt populus non conſentit ratione minoris partis; ergo.

Poſterior autem pars, ſcilicet, vſum maioris partis 13.
ſufficere, contraria ratione fundatur, quia in omni communitate ad valorem actuum eius conſenſus maioris partis ſufficere ſolet, vbi ius aliquid ſpeciale non ſtatuit. Quia in perſona ficta conſenſus maioris partis cenſetur totius corporis, l. *quod maior*, ff. ad municipalem, & notauit, congerens multa Felin. in cap. *Felin.* *cum omnes*, de conſtit. num. 17. & in ſuperioribus id iam attigimus: ergo etiam in præſenti cenſetur conſuetudo totius communitatis, ac ſubinde ſufficiens. Et ita E ſentiunt ferè auctores allegati, quia ſolùm hoc requirunt. Quomodo autem hoc ſufficiat ad conſuetudinem derogantem legi, dicam in cap. 16. Addit verò Angel. ſuprà nu. 7. eſſe neceſſarium, vt duæ partes *Angel.* communitatis conſentiant, & adducit l. *nulli*, & l. *planè*, ff. quod cuiuſ. vniuerſ. & ſumpſit ex Panormit. *Panorm.* in dicto cap. vltim. n. 18 qui magis hoc declarauit. At verò quocunque modo declaretur, eſt parùm neceſſaria in præſenti hæc reſtrictio. Nam ſi intelligatur, vt duæ partes populi conſentiant, & conſuetudinem obſeruent, hoc non eſt verum, quia nullo iure probatur: nam in illis legibus hoc non dicitur, ſed ſolùm, eſſe neceſſariam præſentiam duarum partium vniuſcuiuſque communitatis, vt acta illius nomine communitatis ficti cenſeantur, vbi Gloſſa notat, etiam tunc *Gloſſa.*
non

non eſſe neceſſarium conſenſum duarum partium illorum, qui aſſiſtunt, ſed ſatis eſſe conſenſum maioris partis præſentium. *Panorm.* Quod etiam Panormit. in præſenti fatetur, & ita intelligit dictam l. *quod maior*, & c. 2. de his quę fiunt à mai. par. cap. Si verò ſolùm intelligatur, eſſe neceſſariam præſentiam duarum partium populi, hoc ſuperfluè poſtulatur in conſuetudine populi, cùm per ſe conſtet, ferè integrum populum neceſſariò eſſe præſentem in longa conſuetudine.

14. *Panorm.* Et ideò Panorm. addidit, *oportere, vt ſaltem duæ partes ſcientes ſint conſuetudinis, quæ introducitur.* Sed hoc ſpectat ad alias conditiones requiſitas in his actibus conſuetudinis, ſcilicet, vt publicè fiant, inde enim neceſſariò conſequens eſt, vt ſi maior pars populi publicè cõſuetudinem ſeruet, non ſolùm illa, ſed etiam alij notitiam illius habeant. Quanquam hoc neceſſarium non ſit: nam licèt multi ignorent, dummodo pro maiori parte ſciant, ſufficit, quia cùm non requiratur eorum conſenſus, nec notitia neceſſaria eſt, ſatiſque eſt, quòd res de ſe ſit publica. *Rochus.* Ideóque dixit Rochus dicto c. vlt. ſect. 4. n. 24. ad conſuetudinem requiri ſcientiam populi, vel maioris partis, vbi late hoc proſequitur, & confirmat. *Greg. Lop. Gloſſa.* Sic etiam dixit Greg. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Gloſſ. 4. *Burgos de Paz.* quem ſequitur Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 205. in conſuetudine ſeruata à maiori parte populi, ſemper eſſe præſentiam ſufficientem reſpectu totius populi, nec poſſe propter aliquorũ ignorantiam impediri. Supererat verò explicandum, quomodo ſit cõputanda hæc maior pars populi, ſeu ex quibus perſonis numerus ille componendus ſit. *Quomodo computanda ſit maior pars populi.* In hoc verò omnes conueniunt, eſſe cõputandas tantùm perſonas habiles ad conſenſum præſtandum in iure cõſuetudinis. Vnde excluduntur omnes infantes, & amẽtes. Aliqui etiam omninò excludunt fœminas, quia non poſſunt legem ferre; & ex viris excludunt omnes minores viginti quinque annis. Neutrũ tamen video ſufficienter iure probari, nec ratione conuinci. Sed hoc reſoluetur melius circa ſingulos effectus legis.

CAPVT X.

1. *Quibus actibus conſuetudo introducatur.*

Dicendum breuiter eſt, cõſuetudinem non introduci, niſi per frequentiam actuum, qui publicè, & voluntariè fiant, quatenus conſenſus populi eſt ad introducendam conſuetudinem neceſſarius. Prima particula videtur per ſe nota, quia ſi ſit ſermo de conſuetudine facti, illa ſubſtantialiter conſiſtit in actuum frequentia, vt ſuprà declaratum eſt, & ideò reſpectu talis conſuetudinis, licèt ſinguli actus poſſint dici cauſa efficiens illius, nihilominùs frequẽtia, ſeu collectio actuum magis videtur eſſe illius ſubſtantia, & quaſi formalis ratio. *Per frequẽtiam actuũ qui publicè, & voluntariè fiunt, introducitur conſuetudo.* Si autem loquamur de cõſuetudine, vt eſt quid iuris, hæc introducitur per cõſuetudinem facti, & ideò per eandem frequentiam actuũ induci debet. Vnde hæc pars videtur ſufficienter probari ex definitione, quia conſuetudo debet eſſe moribus vtentium inſtituta: mores autem nõ ſunt ſine actuum frequentia. Item ex nomine, dicitur enim conſuetudo, *Iſidor.* quia in communi eſt vſu, vt ait Iſidor. c. *conſuetudo*, d. 1. quomodo autẽ eſſe poteſt in vſu cõmuni ſine actuum frequentia. Item conſuetudo dicitur vſus longæuus, c. *conſuetudinis*, diſt. 11. & in l. *ſed & ea*, ff. de legib. & in l. *de quibus*, dicitur, in cõſuetudine populum factis declaraſſe ſuam voluntatem: facta autem non ſunt ſine actuum multiplicatione, & hanc vocamus frequentiam; ergo.

2. *Obiect. 1.* Obiici verò poteſt, quia interdum ſufficit omiſſio. Iam verò dixi, moralem omiſſionem ſub actu morali comprehendi, & vbi illa ſufficit, etiam illius frequentiam poſtulari. Quando autem, & quomodo ſufficiat, in cap. 16. declarabitur. *Obiect. 2.* Secundò obiici poteſt, quia aliqui Doctores graues aſſerunt, interdum ſufficere vnum actum ad conſuetudinem, vt refert Bart. in dicta l. *de quibus*, & dicta l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. *Bart.* Idque admittit Panorm. dicto cap. vlt. num. 17. quando actus eſt permanens, & ſufficienti tempore durat, *Panorm.* vt per vnã collationem beneficij inducitur conſuetudo, ſi illa durauit in facto eſſe tempore ſufficiente, cap. *cùm de beneficio*, de præbend. lib. 6. & per vnum actum ædificandi pontem, acquiritur ius, ſi pons ſufficienti tempore durauit. Veruntamen hæc, & ſimilia exempla habent locum in præſcriptione, ad quam re vera non eſt per ſe neceſſarius proprius actus conſiſtens in operatione humana, ſed ſufficit habitualis poſſeſſio (vt ita dicam) cum aliis conditionibus. Et ratio eſt, quia præſcriptio frequentiùs verſatur circa res, aut perſonas, vt cap. 1. & 2. ſufficienter tactum eſt, & ideò in præſcriptione quando vnus actus ſufficit, non durat propriè actus, ſed effectus, ſeu terminus actus, vt eſt poſſeſſio beneficij, aut pontis. Quamuis in his exemplis moraliter etiam interueniat frequentia actuum vtendi ponte, aut beneficio, &c. At verò in conſuetudine, de qua tractamus, & in vniuerſum in omni illa, quæ verſatur circa actus humanos, vt tales ſunt, impoſſibile eſt introduci conſuetudinem ſine actuum multitudine, & frequentia, quia iſti actus non durant per tempus diuturnum, & conſuetudo debet eſſe diuturna. Vnde non poteſt eſſe talis, niſi per actuum ſucceſſionem. Dices; *Obiect.* licèt actus tranſeat, cenſetur manere moraliter, quandiu non retractatur, etiamſi non iteretur. *Sol.* Reſpondeo, id eſſe verum, quantum ad reatum, ſeu habitualem culpam, non verò quantum ad conſuetudinem; nemo enim dicetur habere conſuetudinem furandi, quia ſemel furatus eſt, & per longum tempus non reſtituit. Eo vel maximè, quòd reſpectu legis inducendæ, vel tollendæ non poteſt fieri, vt populus, qui vnum actum fecit, v. g. ſeruando feſtum aliquod, vel ieiunium, multo tẽpore perſiſtat, quin aut repetat ſimiles actus, vel faciat contrarios. Et ideò ſimpliciter, & ſine limitatione verum eſt, ad hanc cõſuetudinem actuum frequentiam requiri. *Bart. Gloſſa. Rochus.* Et ita docet latè Bartol. in dicta l. 2. n. 12. & Gloſſ. in c. *conſuetudo*, d. 1. & in c. vlt. de conſuet. vbi latè Rochus ſect. 5. n. 36. dicens, eſſe ab omnibus receptam, ferè nullo contradicente.

3. *Quæ actuũ frequẽtia requiritur ad cõſuetudinẽ inducẽdam.* Dubitant verò vlteriùs hi Doctores, quæ actuum frequentia neceſſaria ſit, vel ſufficiat ad huiuſmodi conſuetudinem inducendam. *Bart. Roſel. Syluest.* Quidam enim antiqui Iuriſtæ duos actus ſufficere dixerunt, vt Bartol. ſuprà refert, & ſequitur Roſell. verb. *conſuetudo*, & Syluest. ibi, q. 4. adhibendo aliquas diſtinctiones. Allegátque l. 3. C. de Epiſc. aud. & c. *itanos*, 25. q. 2. vbi geminatio eiuſdẽ criminis vocatur conſuetudo. Sed, vt rectè dixit Bart. illud intelligitur de quadã aſſuefactione pœnæ, non quæ ſufficiat ad ius introducẽdum, ſed ad punitionem grauiorem, & ad non facilè concedendam veniam, & ſimiles effectus, facti potiùs, quàm iuris. *Bart.* Et ideò Bartol. & alij hanc ſententiam communiter reprobãt, quia nulla ratio inueniri poteſt ad certum numerum definiendum, & iura illum non præſcribunt, vnde dicunt arbitrio prudenti eſſe relinquendum. *Ad iudiciũ prudẽtis vetuſ conſuetudinem.* Quorum ſententia certa mihi eſſe videtur, loquendo in noſtra materia de propria conſuetudine legali, quicquid ſit de numero actuum ſufficiente ad propriam præſcriptionem, vel ad alios effectus facti, vt ſic dicam.

4. Declaratur autem in hunc modum. Quia hæc conſuetudo aliquando debet eſſe præſcripta, vt ius inducat, vel auferat, aliquando verò id non eſt neceſſarium. Quando ergo præſcribenda eſt conſuetudo, primùm cõſiderandus eſt numerus annorum neceſſarius iuxta dicenda in capitibus ſequentibus. Et deinde ſpectandum eſt, an conſuetudo requirat in ſingulis annis vnum tantùm actum, vel plures; nam ſi vnum tan-

tum

tium actum, vel plures: nam ſi vnum tantùm poſtulet, vt obſeruandi tale feſtum, ieiunandi tali die, tunc tot actus erunt neceſſarij, quot fuerint anni neceſſarij ad præſcriptionem. Si verò requirit plures actus in certo numero, cum eadem proportione erunt in annis ad præſcriptionem requiſitis multiplicandi. Poteſt autem numerus actuum in ſingulis annis non eſſe certus abſolutè, ſed ſub conditione, vel opportunitate aliqua, vt eſſe poteſt conſuetudo publicè orandi, vel aliquid ſimile faciendi, quoties talis occaſio, vel temporis neceſſitas occurrerit. Et tunc iuxta numerum, & frequentiam occaſionum erit neceſſaria frequentia actuum, tempore neceſſario, ſine interruptione. Item hi actus reſpectu communitatis ſunt per modum vnius, quatenus vel tota communitas per modum vnius perſonæ facit, ſeu collegij, vt eligendo, ordinando, &c. vel quia omnes de communitate, vel maior pars eorum concurrunt, licèt ſinguli per ſe operentur, vt in obſeruatione feſti, in ieiunio, &c. Et ita reſpectu communitatis pauci actus ſufficiunt. In ſingulis verò perſonis multiplicantur, & iuxta populi magnitudinem quoad multitudinem actuum, qui ſimul ab omnibus de populo fiunt, & iuxta temporis durationem quoad frequentiam ſimilium actuum, qui a ſingulis fiunt ſucceſſiuè. At verò quando non requiritur certi temporis ſucceſſio, tunc ſicut tempus ipſum, pro quo debet continuari conſuetudo, arbitrium eſt, ita etiam actuum frequentia, iuxta exigentiam materiarum, vel occaſionum, pro quibus conſuetudinem quaſi continuari neceſſe eſt. Et quoniam talis conſuetudo populi, & Principis conſenſum requirit, illa actuum multiplicatio cenſebitur ſufficiens, per quam, & conſenſus populi, & tacita voluntas Principis poſſit ſatis innoteſcere. Ita ferè Hoſtienſ. in ſum. & Archid. cap. 1. de conſtitution. in 6. Panormit. dicto cap. vltim. num. 17. & Bartol. dicta l. 2. num 12. quos alij ſequuntur. An verò idem dicendum ſit in ſtylo ſeu conſuetudine actuum iudicialium, dicam in cap. ſequente ad finem.

Hoſtienſ. Archid. Panorm. Bart.

5. *Obſeruantia publica neceſſaria ad conſuetudinē.*

Et hinc conſtat, neceſſarium eſſe obſeruantiam conſuetudinis eſſe publicam, & conſequenter actus conſuetudinis debere publicè fieri, tum vt omnes de populo, vel maior pars in præſtando conſenſu circa talem conſuetudinem poſſit conuenire: tum vt talis conſuetudo, quantum eſt ex ſe, poſſit eſſe nota Principi, cuius conſenſus etiam deſideratur. Duobus autem modis poteſt aliquis actus eſſe publicus, ſcilicet facto, & iure, ſicut dupliciter dici ſolet actus notorius, ſcilicet, notorietate facti, aut iuris. Priori modo eſt actus notorius, qui licèt ſit actus priuatæ perſonæ, & poteſtatis, nihilominus in conſpectu aliorum publicè fit, & nō furtiuè, ſeu in occulto, poſteriori autē modo dicitur actus publicus, qui publica authoritate, & iuridicè fit, vt eſt sētentia iudicis, & ſimiles. Quando ergo conſuetudo ipſa eſt de actibus priuatis, tunc certum eſt debere illos actus fieri publicè ſaltem primo modo, & notorietate facti, vt poſſint cōſuetudinem inducere, propter rationes factas. Quia ſi actus clam fiant, & in abſcondito, per illos, & per talem modum operandi indicatur, non fieri ex communi conſenſu populi, nec conſentiente Principe, ideóque niſi actus ſint publici, ſaltem notorietate facti, non poſſunt eſſe apti ad publicam cōſuetudinem inducendum, & ita declaratur hæc conditio in l. 5. tit. 2. partit. 1.

Actus publicus eſſe poteſt dupliciter. Publicitas facti & iuris quæ.

CAPVT XI.

Vtrùm ad conſuetudinem iuridica notitia de actuum frequentia neceſſaria ſit.

1. *Actus publici notorieta-*

SEnſus quæſtionis eſt, an vt conſuetudo introducatur, neceſſarium ſit, frequentiam ſufficientem actuum eſſe in iudicio publica authoritate defenſam, aut probatam. Aliqui affirmant oportere, vt conſuetudo ſit in contradictorio iudicio probata. Ita docet Gloſſ. in cap. vltim. de conſuetudine. & in cap. *fruſtrà*, diſt. 8. in §. *ſine ſcripto*, verb. *diuturnis*, Gloſſa etiam in rubric. C. quæ ſit long. conſuetud. ſequitur Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Fundantur primò in cap. *Abbate*, de verbor. ſignific. vbi quædam conſuetudo allegatur inſufficiēs, quia nō fuerat incōtradictorio iudicio introducta, vbi Gloſſa id notat, & confirmat exemplo præſcriptionis, in qua requiritur proteſtatio, iuxta l. *ſic alia*, §. 2. ff. quemadmodum ſeruitut. amitt. *Sic videtur* (inquit Gloſſ.) *quod requiratur in conſuetudine præſcribenda.* Secundò allegatur l. *cum de conſuetudine*, ff. de legib. Quæ dicit, cùm aliquis allegat conſuetudinem, primum omnium eſſe explorandum, *An etiam in contradictorio iudicio conſuetudo firmata ſit.* Tertiò fauet lex Hiſpaniæ, part. 1. tit. 2. l. 5. quæ habet conſuetudinem decem, aut viginti annorum ille in poſterum ſeruandam, ſi hoc eodem tempore lis iuxta eandem conſuetudinem iudicata fuerit. Quartò addi poteſt coniectura, quia donec ita ſit conſuetudo confirmata, non poteſt eſſe ſatis cognita, ſatiſque publica, ita vt alios obliget ad illius obſeruationem, vel ſecuros reddat in conſcientia illam imitantes. Quòdſi quæres, quot actus iudiciarij neceſſarij ſint. Reſpondent Gloſſæ, geminatum iudicium conforme, & ſine contradictione, eſſe neceſſarium, quod ſolum probant ex dicta l. 3 C. de Epiſc. aud.

te facti poſſunt conſuetudinem inducere. Gloſſa. Gloſſ. Anton.

2\. *Actus iudicialis nō requiritur ad conſuetudinē inducendā. Abb. Bart. Iaſon. Roch. Greg. Lop. Pet. de Salazar.*

Hæc verò ſententia falſa eſt, & contraria eſt communis Canoniſtarum, & legiſtarum, vt dixit Abbas in dicto cap. vlt num. 16. & tradit Bartol. in dicta l. 2. & d. l. *de quibus*, in repetit. q. 2. vbi etiam Iaſon col. 12. & Rochus dicta ſect. 4. num. 34. vbi refert alios, Gregor. Lop. dicta l. 5. partit. & Pet. de Salazar lib. 1. de conſuetud. cap. 7. Et probatur primò, quia actus iudicialis nō eſt neceſſarius ex natura rei ad conſuetudinem, nec ex iure poſitiuo; ergo non habet, vnde ſit neceſſarius. Conſequentia eſt clara, quia omnis conditio, vel cauſa neceſſaria ad conſuetudinem fundari debet in aliquo iure, aliàs gratis, & ſine fundamento aſſeritur. Maior autem probatur, quia nulla eſt ratio naturalis, quæ illam neceſſitatem probet. Nam (vt ait Bart.) conſenſus communis populi, vel maioris partis eius ſufficienter oſtendit conſenſum populi, & vſus ipſe publicus per ſe poteſt innoteſcere Principi, vt cenſeatur tacitè cōſentire; ergo nō eſt, cur ex natura rei requiratur actus iudicialis. Poſitiua autem iura, quæ de hac conſuetudine rationabili loquuntur, nunquam requirunt hanc conditionem, ſed ſolum vt ſit præſcripta, inueterata, antiqua, & ſimilia, vt patet ex dicto cap. vlt. & ex l. *de quibus*, cum ſimilibus. *Bart.*

3\. Deinde argumentor ratione, quia vt interueniat ille actus iudicialis ſupponi debet contradictio in iudicio; quid ergo ſi nunquam talis cōtradictio facta eſt? nunquam ergo poterit tunc introduci conſuetudo, quod eſt contra omnem rationem, & contra omnia iura. Dici poteſt, in decem, vel viginti annis ſolis non firmari conſuetudinem, ſi contingat non deferri ad contradictorium iudicium, tamen ſi maiori tempore, vt per triginta annos, vel ampliùs durat, iam illa diuturnitate temporis ſuppleri illam neceſſitatem actuum iudicialium. Atque ita ſaltem ſecundùm ius Hiſpaniæ ſenſit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, num. 247. At verò in iure communi hoc ſubſiſtere non poteſt, quia conſuetudo decem annorum longæua eſt, ſecundùm ius commune, & vt illa ſit conſummata, & perfecta, non eſt neceſſaria illa conditio ex vi iuris communis, vt probatum eſt. De iure autem Hiſpaniæ ſtatim dicam. *Burgos de Paz.*

4\. Tandem addenda eſt ratio inſinuata à Panorm. quæ mihi videtur optima. Nam inuoluit hæc condi- *Panorm.*

tio quandam repugnantiam: ſi enim requiritur ſententia in contradictorio iudicio, vel repugnat dari primam ſententiam iuſtam in fauorem conſuetudinis, & ſic repugnabit introduci perfectam conſuetudinem, cuius contrarium ſupponunt etiam authores contrariæ opinionis, vel neceſſe eſt, vt talis ſententia ſupponat perfectam conſuetudinem ante ipſam, & ſic ſententia non erit neceſſaria ad conſuetudinem, ſed ad ſummum notificabit illam. Prior pars probatur, quia ſi ſententia in fauorem conſuetudinis eſt neceſſaria ad firmitatem conſuetudinis, ante primam ſententiam non poteſt eſſe conſummata conſuetudo, cùm deficiat illi neceſſaria conditio; ergo non poteſt per primam ſententiam declarari conſummata, nec quòd ſit validus, aut licitus actus factus in virtute illius, nec denique quòd aliquam obligationem inducat, quia talis ſententia continebit errorem contra veritatem, quia re vera ante ſententiam non erat talis illa conſuetudo, iuxta illam opinionem. Vnde etiam per ſe patet altera pars: nam ſi per ſententiam verè, & iuſtè conſuetudo denunciatur perfecta; ergo abſque ſententia conſummata iam erat, nam ſententiam non conſummat illam, ſed declarat, qualis ſit.

5\. *Reſpondetur ad ſundamenta contraria ſententiæ.* Ad primum ergo ex cap. *Abbate*, reſpondetur in primis, ibi non eſſe ſermonem de conſuetudine iuris, ſed de præſcriptione iuris eligendi, quæ eſt res diuerſa, de qua eſſe poteſt alia quæſtio, non tamen ab illa licet ad præſentem argumentari. Secundò, verba illa non ſunt in deciſione, ſed in allegatione partis, contra quam cauſa definita eſt, vt ex textu conſtat. Tertiò ibi nõ interponuntur illa verba inſinuandum, ſententiam in contradictorio iudicio eſſe neceſſariam ad præſcriptionem, hoc enim tam clarè falſum eſt, vt non ſit veriſimile, fuiſſe allegatum, ſed ſolùm ad probandum, talem conſuetudinem non ſufficienter probari ex his indiciis, quæ pars aduerſa in illius probationem induxerat. Vnde Panormitan. ibi *Panorm.* num. 13. dicit, contrarium potiùs ex illo texto colligi. *Gloſſ.* Exemplum autem, quod Gloſſa adducit ex l. *ſiquis alio*, nihil ad rem præſentem facit, tum quia ibi non eſt ſermo de conſuetudine iuris, ſed præſcriptione ſeruitutis; tum etiam quia non eſt ſimile, ibi enim non explicatur, quomodo acquiratur ſeruitus præſcriptione, ſed quomodo non amittatur, & dicitur non amitti per non vſum quando occaſio eius non occurrit, ſed fuit merè negatiuus & non priuatiuus, vt infrà tractando de priuilegiorum amiſſione latiùs explicabimus. Et quia hęc occaſio vtendi aliquando non occurrit, niſi priùs aliquid operetur, ideo ibi dicitur, ante hanc occaſionem non amitti ſeruitutem propter ſolum nõ vſum, quod maximè in ſeruitutibus vrbanis contingit, vt habetur ex l. *hæc autem*, ff. de ſeruit. vrb. præd. inde ergo nihil colligi poteſt de neceſſitate contradictionis alterius, præſertim in iudicio.

6\. *Ad 2.* Ad ſecundum ex l. *cùm de conſuetudine*. reſpondeo, ibi ſolùm dici, ad explorandam, & probandam cõſuetudinem, multum referre, ſi aliquando in contradictorio iudicio firmata ſit, & ideo hoc eſſe in primis ſpectandum. Quod eſſe poteſt verum, non quia talis ſententia ſit neceſſaria ad veritatem, & conſummationem conſuetudinis, ſed quia ad illius probationem multum poteſt conferre. Omitto aliter legi textum illum negatiuè, ſcilicet, multum referre, *an non contradictorio aliquo iudicio conſuetudo firmata ſit*, & ſic eſt res clarior: nam hæc negatio neceſſaria eſſe poteſt ad firmitatem conſuetudinis: quia per ſententiam datam contra conſuetudinem, interrumpitur, vel ceſſat præſumptio taciti conſenſus reipublicæ, aut Principis. Sed prior lectio cen[illegible] germana, quam aliis etiam modis exponunt ibi Gloſſa, & Doctores, vt in eis videri poteſt.

7\. *Ad. 3.* Ad tertium ex lege Hiſpaniæ, circa illam noſtri interpretes laborant, & quidam conantur illam interpretari de præſcriptione, ſed malè, tum quia apertè loquitur de conſuetudine, vt conſideranti patebit, tum etiam quia etiam in præſcriptione id non eſt verum, vel habet eandem difficultatem. Alij verò ſentiunt ex iure ſpeciali Hiſpaniæ eſſe neceſſarias duas ſententias in contradictorio iudicio, vt conſuetudo firmetur. Ita Burgos de Paz, in l. 1. Tauri, num. 247. *Burgos de Paz.* Sed licèt verba literæ faueant, ſenſus eſt tam abſurdus, vt non videatur admittendus. Quia (vt ſuprà oſtendi) inuoluit repugnantiam hæc conditio. Quia ſi illa eſſet neceſſaria, nunquam poſſet prima ſententia iuſtè proferri pro conſuetudine, ſeu ſecundùm illam. Duo ergo in illa lege diſtinguenda mihi videntur, *Duo diſtinguenda.* vnum eſt, quòd conſuetudo ſit plenè introducta, & ſuum effectum iuris habeat, alterum eſt, quòd talis cõſuetudo ſit irreuocabilis ex virtute, & ordinatione illius legis. Ad primum ergo non poſtulatur duplex ſententia, & hoc eſt, quod ad nos ſpectat; ad ſecundum autem videtur poſtulari, & quoad hoc videtur peculiare illud ius Hiſpaniæ, quod an ſit in vſu, & quomodo intelligendum ſit, ad nos nunc non pertinet. Hic autem ſenſus facilè ex verbis legis colligetur, quæ ſic habent, *Si populus decem, vel viginti annis aliquid fecerit, ſciente domino, & non contradicente, poterunt deinde id liberè facere.* Hæc eſt prima pars, in qua ad ius conſuetudinis nihil aliud poſtulatur. Deinde verò additur, *Et talis conſuetudo obſeruanda in poſterum eſt, ſi hoc eodem tempore iuxta prædictam conſuetudinem bis iudicatum fuerit.* Hæc ergo eſt altera pars, in qua iam non dicitur, liberè poſſe id fieri, ſed omnino obſeruandum id eſſe, & ad hoc ſpecialiter poſtulatur illa ſecunda conditio. Et hic ſenſus magis declarabitur ex dicendis tum in præſenti, tum in cap. 16.

8\. *Ad 4.* Ad quartum ex ratione ſumptum reſpondetur, ad ſummum probare, ſententiam in cõtradictorio iudicio conferre ad probationem conſuetudinis, & ad notitiam eius, quod facilè concedimus. Nihilominus tamen ante illam ſententiam eſt vera conſuetudo, imò dum conſuetudo eſt in fieri, non poteſt talis ſententia habere locum ex vi cõſuetudinis, vt iam probaui. Item ante ſententiam procedere debet probatio ſufficiens, ergo ſine ſententia poteſt eſſe moralis certitudo de qualitate, & ſufficientia cõſuetudinis introductæ, imò reſpectu eorum, qui non poſſunt per ſe modum conſuetudinis expendere, ſufficiet probabilis Doctorum opinio. *Quid valet vnius grauis Doctoris aſſertio.* Quin potiùs ſatis eſſe vnius grauis Doctoris aſſertionem cenſuit Bart. in d. l. *de quibus*, q. 4. & multi *Bart.* graues auctores ſequuti ſunt, quos diligenter referunt *Maſcard.* Maſcard. de probat. conc. 426. & Sanci. lib. 7. de ma- *Sanc.* trim. diſp. 17. nu. 8. Quod intelligendum eſt, dummodo alij non contradicant, & tunc etiam verius eſt requiri, vt vel plures, & graues Doctores in illa aſſertione cõueniant, vel dictum vnius aliis grauibus coniecturis adiunetur. Et fortaſſe in hoc ſenſu voluit Rex Alphonſus in dicta l. 5. duas ſententias concordes ad certitudinem, & probationem talis conſuetudinis ſufficere, ita vt contra illas ampliùs iudicari non poſſit, nec maior probatio pro conſuetudine poſtulari. Quod potuit optimè inſtitui, licèt in iure communi fundari non poſſit. Nam l. 3. C. de Epiſc. aud. quam allegant dictæ Gloſſæ, non de hoc loquitur, ſed de venia non facilè concedenda ei, qui iteratò peccat, quod pertinet ad ſolum factum, & ad impropriam conſuetudinem inchoatam, ſeu aſſuefactionem, vt ſuprà dixi.

9\. *Panorm.* Addit verò Panorm. ex opinione Doctorum veriuſque iuris, licèt ſententia iudicis non ſit neceſſaria ad conſuetudinem, poſſe tamen iuuare ad illã non ſolùm probandã, ſed etiam introducẽdã. Quia nimirum ſi iudex iudicauit cõtra legẽ, populo ſciente, & nõ cõtradicẽte, per hoc iudicatur cõſenſus populi de cõſuetudine

iuriodu

introducenda. Sed certè ſi ſententia fuit iuſta, ſupponere debet conſuetudinem perfectam, & derogantem legi, & ita non poteſt deſeruire ad introducendam cōſuetudinem, ſed ad oſtendendam, & roborandam. Si autem fuit iniuſta, debilis eſt coniectura, quia non poteſt facilè populus reſiſtere iudici, aut contradicere, & ideo inde nō colligitur conſenſus eius, ſed tolerantia, quia obuiare non poteſt. Et ideo Anton. & Rochus ibi multas addunt circunſtantias, vt coniectura vim aliquam habeat; quas omitto, quia non obſtante tali ſententia, ſeu iudicio, iidem actus neceſſarij ſunt ad conſuetudinem, idémq; tempus ad illius præſcriptionem, quia ſententia iniuſta non poteſt in hoc aliquid indulgere, neque oppoſitum in iure aliquo poteſt fundari.

Anton. *Rochus.*

10. *Syluest.* Aliter verò Syluest. verb. *conſuetudo*. q. 4. dicit, in actibus iudicialibus ſententiam conferre ad conſuetudinem introducendam, *ita vt*, inquit, *ex duabus ſententiis, interueniente lapſu temporis congruo, & accedente conſenſu populi à principio, vel ex poſtfacto, præſumatur conſuetudo*, quia habent aptitudinem ad conſuetudinem inducendam. l. *nam & his*, ff. de inoffi. teſt. & l. *ſiquis*. §. *quod ſub eo dē*, ff. ad Syllan. Hoc verò declaratione, & examinatione indiget. Certum eſt enim, quòd ſicut per actus extra iudiciales cōtractuum, teſtamentorum, & aliarum obſeruantiarum poteſt induci ius conſuetudinis circa ſimiles actus, ita per actus iudiciales poteſt induci cōſuetudo ad ſimiles actus, quam ſuprà diximus nomine ſtyli ſignificari, & ex ibi dictis, & à paritate rationis, vel certè à fortiori hoc conſtat. Vnde vlteriùs addo, ſicut ad conſuetudinem extraiudicialem nō requiritur ſententia, ita neque ad iudicialem, ſeu quæ ex actibus iudicialibus cōſurgit. Quia etiam multi actus iudiciales ſunt diſtincti à ſententia, & poſſunt multiplicari, & ſufficienti tempore durare ſine vlla ſententia circa talem conſuetudinem, vel ſecundùm illam, aut contra illam. Tunc ergo introducitur conſuetudo abſque ſententia, nam æquè procedunt omnes rationes factæ in talibus actibus, & tali conſuetudine, ac in extraiudiciali. Imò licèt actus illi iudiciales ſint actus dicendi ius, ſeu licèt ſint ſententiæ multiplicatæ, non erit vnquam neceſſaria ſententia, quaſi reflexiuè iudicans de conſuetudine ſic iudicandi. Et ita formaliter, ac propriè loquendo, ad iudicialem conſuetudinem, vltra actus, per quos inducitur in actu exercito, nunquam requiritur ſententia in contradictorio iudicio de ipſa conſuetudine, vel de iure per ipſam introducto: licèt ſi conſuetudo ſit de iudicando hoc, vel illo modo, vel de pronunciando ſententiam per hunc, vel illum, neceſſarium ſit introduci per actus iudicandi, & ita formaliter, ac propriè nulla eſt differentia inter actus iudiciales, & extraiudiciales.

11. *Aliorum ſententia.* *Syluest.* *Gloſſa.* *Ioan. And.* *Bart.* Dicunt tamen multi in ſententiis ferendis, imò in actibus iudicialibus ſufficere duos actus ad introducendam conſuetudinem, & hoc videtur intendere Syluest. ſuprà, & ſentit Gloſſ. in d. l. *de quibus*, verb. *inueterata*, & Ioan. Andr. in d. c. *Abbate*, & Bart. in d. l. *de quibus*, in repetit. q. 4. & multi loquentes de ſtylo ſignificāt, duos actus in iudicio ſufficere ad ſtylum inducendum; ſtylus autem non eſt niſi conſuetudo quædam in illa materia, vt ſuprà dixi. Ita verò de ſtylo ſentire videtur Deci. in rubr. de conſtit. num. 35. vbi dicit, ad ſtylum non requiri temporis lapſum. Imò Rebuff. tract. de conſuet. art. 2. Gloſſ. 13. num. 10. & 17. dicit, ad ſtylum non requiri vſus probationem, actuúmve pluralitatem, vbi alios refert. Et hanc ſententiam probat Chriſtoph de Paz in rubric. legum ſtyli. 1. p. num. 76. & ſequentibus. Et citat Cynum in lege 2. C. quæ ſit longa conſuetudo, dicentem tantam eſſe ſtyli auctoritatem, vt etiamſi ab vno iudice inductus ſit, legis vim habeat, & loquitur de ſtylo inducto moribus ſine lege ſcripta, vt idem Paz latè declarat infrà num. 86. & ſequentib. Hoc etiam confirmare videntur multa, quæ

Decius. *Rebuff.* *Chriſtoph. de Paz.* *Cyn.*

A obſeruantia tradit Anton. in d. cap. vlt. & ex illo Rochus ibi in Præfat. num. 23. vbi dicunt, non requirere tempus, ſed duos, vel tres actus, & nihilominus in iudiciis eſſe ſequendam. Maximè ſi talis obſeruātia ſit declaratiua, & interpretatiua iuris. Denique ad idem faciunt multa, quæ de ſtylo, & conſueto tradit idem Rochus ſupra q. 5. nu. 34. contendens ad conſuetum duos actus ſufficere, præcipuè in iudicialibus.

Anton. *Rochus*

12. *Quid de actibus iudicialibus dicendū.* Sed nihilominus propriè, & cum proportione loquendo, nihil ſpeciale in hoc inuenio in actibus iudicialibus, his ſecluſis, in quibus interuenit perſona, & auctoritas ſupremi Principis potentis condere legem; nam in eo eſt ſpecialis ratio quoad aliqua, vt ſtatim exponam. Itaque licet veriſſimum ſit, per ſtylum non B ſcriptum poſſe induci ius, vt docent omnes Iuriſperiti in c. *ex literis*, de conſtit. & in d. l. 2. C. quæ ſi longa conſuet. & ſpecialiter Bald. in l. *ſiquis intra*, C. de bonis damnat. Iaſ. in l. *ſi domus*. §. *in pecunia* ff. de legat. 1. n. 5. nihilominus, quòd ad hoc ius inducendū ſufficiant duo actus, vel certus aliquis numerus, nullo iure inuenio definitum, nec veriſimili ratione probari poſſe, aut differentiam in hoc conſtitui inter ſtylum, & alias conſuetudines in aliis actuum generibus. Et ideo dico etiam in actibus iudicialibus requiri frequentiam cum ea temporis mora, quæ vel ad præſcribendam conſuetudinem ſufficiat, vel ad ſufficienter oſtendendum communem populi, & Principis conſenſum.

Bald *Iaſon.* *Quæ mora in actibus iudicialibus requiritur.*

13. Et in primis hoc ſignificant iura, quæ etiam in ſtylo, ſeu actibus eius abſolutè requirunt vſum frequentem, C & morem, vt patet ex l. 1. C. quæ ſit long. conſuet. ibi, *Probatis iis quæ frequenter in oppido in eodem controuerſiarum genere ſeruata ſunt.* Item ex l. *nam & ius* (quam Syluest. citat) ff. de inoff. teſtam. ibi, *cùm obtinere aſſiduè ſoleant*. nam particula *aſſiduè* plus ſignificat, quàm binos actus. Alia verò lex, ad Sylanian. quam Syluest. allegat, nihil prorſus ad rem præſentem facit. Alia item iura, quæ requirunt actuum frequentiam, generaliter, & indifferenter loquuntur. Præterea hoc clarè ſenſit Bart. in l. *de quibus*, num. 14. nam etiam in ſententiis requirit decennium, & tacitum conſenſum populi. Idem magis ſenſit Deci. dicto n. 35. ait enim, in ſtylo eius, qui habet poteſtatem condendi leges, non requiri temporis lapſū, alioqui verò deſiderari ad ſtyli introductionē; eadem ergo ratione requiritur actuum frequētia pru- D denti arbitrio definienda iuxta ſuprà dicta. Idem ſenſit Saliceт. in d. l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. num. 23. dicens, actus vnius iudicis plurificatos non inducere ſtylum, niſi ſummæ poteſtatis magiſtratus ſit. Quod probat Bald. in l. 3. eiuſdem tit. & Bart. in l. *iuriſperitos*, ff. de excuſ. tut. circa finem, & plura pro hac parte videri poſſunt in Burgenſi in Proœm. legū Tauri, n. 220. & ſequentib. & in Chriſtoph. de Paz vbi ſuprà. Ratio verò iam tacta eſt, quia neque in iudice, neque in miniſtris eius eſt poteſtas condendi ius, etiamſi expreſsè velint; ergo nec poſſunt per duos vel tres actus illud inducere tacitè, cùm nulla ratio, vel lex hoc eis concedat.

Syluest. *Bart.* *Decius.* *Saliceт.* *Bald.* *Bart.* *Burgenſ.* *Chriſtoph. de Paz.*

14. *Obiectiones.* Dices, Eſto hoc verum ſit in cæteris actibus iudi- E cialibus præparatoriis (vt ſic dicam) ad ſententiam, tamen in ipſa ſententia eſſe ſpecialem rationem, quia per illam dicitur, & explicatur ius, & ideo videtur habere vim ſtatuēdi ius, quia publica auctoritate fertur, & præſertim bis repetita, & communi conſenſu populi acceptata, quia tunc iam videtur eſſe ius communi conſenſu approbatum. Reſpondeo, ſi iudex proferens ſententiam non ſit ſupremus Princeps & ita non habeat poteſtatem condendi legem, eius ſententiā, etiam iteratam, vel etiam à diuerſis iudicibus eiuſdem ordinis repetitam non facere ius propter ſolum numerum actuum. Quod poteſt ſumi ex l. *nam Imperator*. ff. de legib. ibi, *Aut rerum perpetuò ſimiliter iudicatarum.* Ratio verò eſt, quia illæ ſententiæ non ſufficiunt inducere

Solut.

ius per modum conſuetudinis, propter rationem factam, nec per modum legis ſcriptæ, quia non eſt poteſtas in iudicante. In quo differt talis ſententia ab ea quæ eſt à ſupremo Principe: nam illa inducere poteſt ius, non per modum conſuetudinis, ſed per modum legis ſcriptæ, modo ſuprà explicato in lib. 3. & 4. & ideò tūc nec duo actus requiruntur, ſed vnus ſufficit. In inferiori verò nec plures ſufficiunt, vt expreſsè tradit Imperator in leg. *nemo*, C. de ſentēt. & interloquut. omn. iudic. Ratione cuius dixit Gloſſa in dicto cap. vlt. verb. *legitimè*, quòd duæ vices non ſufficiunt, *quia non exemplis, ſed legibus iudicādum eſt*, vt in dicta lege dicitur. Habet ergo ſententia priuati iudicis aliquam auctoritatem, & ſi ſit Senatus publici aut Regij, multo maiorem, augetúrque per iteratas ſententias conformes, non tamen habent legis auctoritatem, ſed grauis Doctoris, vel etiam plurium Doctorum, vt conſtat in deciſionibus Rotæ, & ſimilibus. Quòd ſi in aliquo regno ſpecialiter ſtatutum ſit, vt iudices nō recedant ab eo, quod bis, vel pluries in ſenatu Regio fuerit iudicatū, id erit ſpeciale in tali regno, & non in virtute conſuetudinis, ſed illius legis ſcriptæ: ſecluſa autem lege, tacitus conſenſus populi, aut Principis non præſumitur, niſi diuturno tempore, & per ſufficiētem actuum frequentiam de illo conſtet.

Gloſſa.

Ad ea verò, quæ de ſtylo in contrarium allegabantur, reſpondeo, duobus modis poſſe intelligi. Primò de ſtylo habente vim legis, & ſic dico, nō procedere, niſi quando ſtylus vel lege ſcripta probatus eſt, vel ſufficienti cōſuetudine præſcriptus, vel certè ita eſt proprius ſupremi Principis habentis auctoritatem condendi legem, vt ſufficienter per illum declaret, hanc eſſe ſuam voluntatem. Secundò id poteſt intelligi de ſtylo non fundato in auctoritate Principis, aut legis, nec ſufficienti conſuetudine introducto, ſed per aliquos actus conſueto, & tunc dico eſſe ſequendum, & imitandum, non ex legis obligatione, ſed ſecundùm prudentiam, & conuenientem procedendi modum, niſi ratio in contrarium vehementer vrgeat, vel alia grauiſſima neceſſitas cogat, & hoc modo credo eſſe loquutos de obſeruantia, & de ſtylo facti, Antonium, Rochum, & plures alios ex auctoribus allegatis.

[illegible] modis intelligēdi ſtylum.

Anton. Roch.

CAPVT XII.

Vtrùm conſuetudo per ſolos actus voluntarios induci valeat.

1.

CErta, & communis reſolutio eſt, actus introducentes conſuetudinem, voluntarios eſſe debere. Et ratio eſt, quia actus conſuetudinis non inducunt illam, niſi ratione conſenſus populi, qui per illos indicatur, ſed actus non indicant conſenſum, niſi ſint voluntarij; ergo vt cōſuetudinem introducant, neceſſariū eſt, vt voluntarij ſint. Conſequentia eſt euidens, & minor eſt etiam nota in philoſophia morali. Maior autem eſt communis cōſenſus Doctorum in hac materia. Vnde etiam in cap. 1. vidimus, multos velle, vt ille conſenſus in definitione conſuetudinis expreſsè ponatur, & omnes conſentiunt, ſaltem implicitè intelligi. Et ratio eſt, quia licèt requiratur etiam conſenſus Principis, vt ſtatim dicemus, tamen ille ſupponit conſenſum populi, cui in hoc morem gerit: quod eſt manifeſtum, quando conſuetudo derogat iuri Principis, idem tamen eſt, quando inducit ius, quia hoc ius conſuetudinis incipit (vt ſic dicam) à populo, & ideo ſupponit conſenſum eius. Vnde cùm in omni lege requiratur aliquo modo populi conſenſus, diuerſo tamen modo in lege ſcripta, quam in [illegible] non ſcripto: nam lex procedit primò, & per ſe à Principe, & exigit conſenſum à populo, illum obligando ad acceptandam legem, vt lib. [illegible] & 4. dixi: in iure autem conſuetudinis populus incipit, quantum in ſe eſt, volendo ius introducere, & tacitè impetrando conſenſum à Principe. Hæc ergo ratione neceſſarium eſt, vt actus conſuetudinis voluntarij ſint.

Actus introducentes cōſuetudinem debent eſſe voluntarij.

Ex quo principio infero, per actus ignorantia, & errore factos non induci conſuetudinem, quia inuoluntarij ſunt. Ita Gloſſa in d. cap. vlt. de cōſuet. & ibi Cardin. Gloſſ. in cap. *fruſtrà*, d. 8. Innoc. in rubr. de conſuet. num. 4. Gloſſ. & Bart. in [illegible] quæ ſit longa, & [illegible] q. [illegible] in vltimis verbis & Bald. in l. *de quibus*, in 5. oppoſit. & idem ferè dicunt reliqui, quos referam; addunt verò limitationem, & probationem ex l. *quod non ratione*, ff. de legib. de quibus ſtatim dicam. Meliùs poteſt probari ex d. l. *de quibus*, quatenus totam vim conſuetudinis ponit in cōſenſu populi, qui tollitur per errorem. Iuuat etiam l. *ſed & ea*, infra eod. dicens, conſuetudinem habere vim ex tacita ciuium conuentione: ceſſat autem vera cōuentio, vbi error interuenit. Item lex, *imò*, infrà eodem, dicens, ius conſuetudinis eſſe magnæ auctoritatis, *quia in tantum probatum eſt, vt non fuerit neceſſe ſcripto comprehendere*; at conſuetudo per errorem introducta non poteſt habere hanc auctoritatem, nec cenſeri verè probata, ſed ſolùm reputata. Item in l. [illegible] C. quæ ſit long. conſuet. dicitur, *Conſuetudo præcedens, & ratio, quæ in conſuetudinem euaſit, cuſtodienda eſt*: ſupponit ergo conſuetudinem debere eſſe ex ratione, & non ex errore profectam. Nam ſi per errorem inducta eſt, detecto errore, ceſſat ratio apparens, quæ eſſe potuit talis conſuetudinis, & cōſequenter ceſſat ipſa conſuetudo, quia non poteſt ſine ratione ſubſiſtere. [illegible] durante errore videatur conſuetudo [illegible] ius inducere, illud ſolum erit ex cōſcientia erronea; nam veritate intellecta ceſſabit vis cōſuetudinis, & ita prius non fuit verum ius, ſed putatum, & idem eſt de ipſa conſuetudine.

Per actus ignorantia & errore factos non inducitur conſuetudo.

Gloſſa. Card. Innoc. Bart. Bald.

Obiicitur autem contra hanc reſolutionem lex 39. de legib. ff. quæ ſic habet, *Quod non ratione introductum eſt, ſed errore primùm, deinde conſuetudine obtentum, in aliis ſimilibus non obtinet.* Ex quo textu colligi videtur conſuetudinem errore inductam, & roboratam, validam eſſe quoad illam materiam, circa quam inducta eſt, nō eſſe tamen extendendam ad ſimiles. Ita ſentit Bart. in dicta l. *de quibus*, num. 5. & in l. *diuturna*, ff. de legib. & in l. 1. cum Gloſſa ibi, C. quæ ſit longa conſuet. vbi etiam Bald. & alij. Itē Panormit. in dicto cap. vlt. [illegible] num. [illegible] & ibidem Ant. & Rochus ſect. 4. in princip. vbi alios allegat, qui in ſumma tria dicunt. Nam primùm ſupponunt, conſuetudinem ex certa ſcientia, & ſine errore inductam cum aliis conditionibus ſufficientibus, non ſolùm valere in materia, in qua verſatur, ſed etiam extendi ad ſimilia. Addunt ſecundò, conſuetudinem per errorem inductam etiam eſſe validam in ſua materia. Tertiò verò cōcludunt, poſteriorem conſuetudinem differre à priori, quia non patitur tantam extenſionem ad caſus ſimiles. Ex quibus dictis primum [illegible] et ſit valde receptum à Iuriſtis, apud me magnam difficultatem habet. Veruntamen quia in generali non poteſt rectè examinari, vel explicari, meliùs fiet circa ſingulos effectus principales conſuetudinis. Secundum verò dictum directè aduerſatur noſtræ aſſertioni, & ab eis non probatur vlla ratione, ſed [illegible] ex dicta l. *quod non ratione*, nec reſpondent rationi factæ, quia error tollit conſenſum, cum tamen ipſi eadem vtantur ad probandum tertium dictum.

2. Obiect.

Bart. Gloſſ. Bald. Panorm. Anton. Roch.

[illegible] l. ex propoſita.

Quapropter in propria conſuetudine, de qua tractamus, non cenſeo illam opinionem poſſe ſubſiſtere. Quod oſtendo per partes, aſſumendo aliqua ab eiſdem Doctoribus conceſſa. Nam in primis [illegible] nus, & alij antiqui, quos etiam ſequitur Bartolus, propter illam rationem limitant illud dictum vt non procedat

4. Impugnatur ſecundum dictum, & [illegible] [illegible] Bart.

procedat in conſuetudine, quæ eſt contra legem, quia ſi populus operatur contra legem ex ignorãtia eius, vel errans exiſtimando ita diſponere, clarum eſt non habere animum derogandi legi. Quomodo ergo in tali conſuetudine explicabitur dicta lex, *quod non ratione?* nam illa conſuetudo maximè dici poteſt non ratione, & per errorem inducta. Imò multi exponunt de hac cõſuetudine contra ius poſitiuum maximè loqui legem illam, cùm dicit, illam *non ratione* induci, ne videatur loqui de irrationabili conſuetudine. Præterea, etiam de conſuetudine præter legem Bartol. & alij diſtinguunt, an error ſit facti, vel iuris, & de conſuetudine inducta ex errore facti, fatentur non præualere ex defectu conſenſus, iuxta legem, *ſi per errorem*. ff. de iuriſdict. omnium iudi. Si verò error ſit tantùm circa ius, dicunt, nihilominus valere conſuetudinem cum dicta limitatione, ſeu non extenſione.

Bart.

Priorem ergo partem vt nobis non contrariam admittimus, & ex illa impugnamus ſecundam, quia etiam error iuris tollit cõſenſum in iure inducendo. Nam in his, quæ tantùm ſunt præter ius, non poteſt errari circa ius, niſi vel exiſtimando illa eſſe prohibita, vel exiſtimando eſſe præcepta. Stante verò priori errore non fit conſuetudo inductiua iuris, quia hoc non intenditur, ſed potiùs derogare iuri, neque inducitur conſuetudo derogans iuri, quia re vera nullum datur ius, cui derogetur. Stante autem poſteriori errore, non poteſt conſuetudo inducere legem, quia non fit eo animo, ſed potiùs animo ſeruandi legem. Sicut enim conſuetudo ex vera lege orta non inducit ius, vt ſuprà dixi, ita neque illa, quæ ex putata obligatione legis fit, non poteſt ius inducere, quia tollit conſenſum, vt ex dicendis in ſequenti capite euidentiùs conſtabit; ergo nunquam cõſuetudo ex errore inducit ius, etiam in propria materia. Vnde meliùs, & fortiùs cõcluditur, non extendi ad alias. Ideóque non probo exemplum, quod ex Baldo adducit Rochus, dicens, ſi populus conſueuit non extrahere frumentum ex loco, quia credidit id eſſe prohibitum, legem inducere conſuetudinem, quia licèt talis populus errauerit in iure, conſenſit in facto; nõ enim ſatis eſt, materialiter conſentire in facto, ſed oportet cõſentire in facto, vt inductiuo iuris, quia (vt idem Rochus ibi fatetur, & capite ſequẽti dicetur) ius non inducitur per conſuetudinem ſine animo inducendi conſuetudinem, id eſt, ius cõſuetudinis, & hunc animum tollit error, vt apertè probatum eſt; ergo. Optimum exemplum eſt de profeſſione tacita, quæ per nullum vſum inducitur, quãdiu error de valore prioris profeſſionis perſeuerat, ob defectum conſenſus, vt eſt vulgare.

Bald.
Roch.

Rochus.

6. Ad obiect. ex l. quod nõ ratione, reſp.

Ad legem autem, *quod non ratione*, primùm reſpondeo, poſſe explicari de præſcriptione, & non de propria conſuetudine legali. In illa enim propriè cõtingit, vt ſine ratione, id eſt, ſine vero titulo, & per errorem, cum bona fide incipiat conſuetudo, & eodem modo procedat, & præualeat vſque ad ius præſcriptionis inducendum. Quod tamen in conſuetudine propria, & legali vix poteſt intelligi, tum propter dicta de errore, tum quia ius conſuetudinis induci non poteſt ſine ratione. Solùm videtur, non poſſe applicari ad præſcriptionem illam vltimam particulam, *in aliis ſimilibus non obtinet*, quia eadem præſcriptio nunquam extenditur vltra propriam materiam propter ſimilitudinem in materia, quod ſi ſit ſimilitudo in præſcribendo, in quibuſcumque ſimilibus caſibus idem ius obtinebitur. Exiſtimo tamẽ rectè interpretari legem illam quoad hanc partem per regulam iuris, dicentem, *Quod alicui ſpecialiter conceditur, trahi nõ debet ab aliis in exemplum*, eſt 74. de regul. iur. in 6. & iuuat regul. 78. dicẽs, *In argumentum trahi nequeunt, quæ propter neceſſitatem aliquando ſunt conceſſa*. Et quod dicitur in l. 1. ff. de conſtit. Princip. conceſſiones perſonales nõ trahi in exemplũ. Sic enim dici potuit in dicta l. *quod non ratione*, id, quod alicui licet ratione conſuetudinis bona fide præſcriptæ, etiamſi abſq; ratione, & per errorem ſit inducta, non poſſe ab aliis vſurpari, etiamſi in cæteris videantur pares, ſeu ſimiles. Et hãc expoſitionem ſumere mihi videor ex Gloſſa in l. *quod verò*, ff. de legib. quæ ſimilis eſt præcedenti, & vna per aliam rectè declaratur. Gloſſa.

7. Obiect. Obſtare autem poteſt huic expoſitioni, quia illa lex ſub titulo de legibus continetur, & quia aliæ leges antecedentes, & cõſequentes de legali conſuetudine loquuntur. Sed ad euitandum alium abſurdum ſenſum, mirum non eſt, ſi nomen cõſuetudinis in illo loco aliquantulum ampliemus. Præſertim quia multa in illis legibus continentur, quæ communia ſunt vtrique cõſuetudini, & Doctores, dum illa exponunt, & conditiones cõſuetudinis tradunt, omnia miſcent, vt ſæpe admonui. Et certè vulgare exemplum, quo Iuriſtæ vtuntur de conſuetudine introducta, quòd ſi dominus vini impoſuerit manum ad plauſtrum, ex tunc ſit ſuum periculum, ad conſuetudinem præſcriptionis pertinet. Et Gloſſa in dicta l. exponit, quòd talis conſuetudo non tranſit ad ſimiles, vtique contra perſonas, contra quas per talem conſuetudinem non fuerit præſcriptum. Et totum hoc poteſt cenſeri pertinens ad titulum de legibus: nam licèt hæc conſuetudo non faciat legem, mutat materiam illius, ita vt ratione eius aliter in tali caſu legibus vtendum ſit.

Solut.

Gloſſa.

8. Alia interpretatio legis, quod ſine ratione. Secundò ſi velimus legem illam de propria cõſuetudine legali intelligere, reſpondebimus in illa nõ dici, poſſe conſuetudinem ſine ratione, & per errorem introduci, ſed cõtrarium potiùs definiri, vt intellexerũt Gloſſæ in noſtra illatione, & aſſertione citatę, allegantes pro ſua ſententia legem illam. Vnde cùm dicitur, *in aliis ſimilibus nõ obtinet*, nõ eſt ſenſus, in illa materia obtinere, nõ verò in ſimilibus. Hoc enim fortaſſe de omni cõſuetudine, etiam ex certa ſcientia introducta dici potuit, vt infrà dicam. Vel certè ſi aliæ conſuetudines extendãtur ad ſimilia, etiam hæc extenderetur, ſi eſſet vera lex, quia hæc extenſio nunquã fieri poteſt, niſi quantum ratio legis patitur, quæ ratio locum habet in quacumque lege, ſi vera lex eſt; ille ergo ſenſus non poteſt rectâ ratione accommodari. Senſus ergo erit, non obtinere in ſimilibus, id eſt, talem conſuetudinem non durare, & intellecto errore, nõ dare ius ad exercẽdus actus ſimiles illis, qui antea per errorem quaſi ex cõſuetudine putata legitima exercebantur. Hic enim ſẽſus nec abſurditatem habet, nec vim verbis infert, & ſecundùm illam lex illa probat aſſertionem noſtram, vt Gloſſæ voluerunt.

9. Qua ignorantia vel quis error ſit qui non inducit cõſuetudinẽ. Denique inquiri poteſt in hoc puncto, de qua ignorantia, vel errore hoc intelligendum ſit. Nam in hoc etiam Cynus, & alij Iuriſtæ diſtinguunt, vt ſolent de cauſa motiua, & finali, & dicunt aſſertionem eſſe intelligendam de errore circa finalem cauſam, nõ circa motiuã. Sed de hac diſtinctione, & de ſimili quæſtione dixi multa in lib. 2 de iuram. cap. 11. & in lib. 1. de voto, cap. 11. quæ hic poſſunt cum proportione applicari. Et ideo breuiter dico, aſſertionem intelligendam eſſe de ignorantia circa illa, quæ ſpectant ad ſubſtantiam cõſuetudinis, ſiue in iure ipſius, ſiue in facto, quod fundat ius: hæc enim ignorãtia eſt, quæ impedit neceſſarium conſenſum, vt declaratum eſt. Si verò ſit circa alia motiua accidentalia, non obſtabit, quia non impediet conſenſum. Et de hoc errore in accidentalibus intelligunt aliqui dictam legem, *quod non ratione*, ſupponentes, ſecundùm eam induci conſuetudinem, non obſtante errore. Sed hi non poterũt conuenienter exponere, cur dicatur talis conſuetudo, non

Aſſertio intelligẽda eſſ. de ignorantia qua ſpectat ad ſubſtantiam cõſuetudinis.

obtinere in ſimil.bus, quia error circa accidẽtalia hoc non poteſt impedire, ſi vera conſuetudo illam recipit extenſionem, & ideo illa expoſitio neceſſaria non eſt.

10. *Conſuetudo non inducitur per actus vi vel metu graui factos.* *Bart.* *Anton.* *Roch.*

Secundò infertur ex dicta aſſertione, conſuetudinem non obtinere, neque induci per actus factos per vim, vel grauem & iniurioſum metum. Ita docet in ſubſtantia Bart. in dicta l. 2. C. quæ ſit long. &c. q. 18. tota, & in num. 19. ad penultimam obiectionem, & Anton. dicto cap. vlt. de conſuet. At verò Rochus Curt. ibi ſect. 5. num. 3. oppoſitũ ſentire videtur, cùm ait, per actus meticuloſos induci cõſuetudinem, refert tamen prædictos authores, & iuxta illorũ declarationem, vult dictum ſuum intelligi. Nõ ergo à nobis diſſentit, ſed intelligit de actibus meticuloſis, vel quãdo leuis eſt metus, & pauci momenti, vel certè intelligit de actibus, qui licèt fuerint metu facti, poſtea liberè confirmantur, & succeſſu temporis acceptantur, ſic enim Bart. etiam expoſuit. Ratio ergo illationis eſt, quia vis, & metus impediunt conſenſum ad introducendam conſuetudinem neceſſarium. Quod quidem de vi propriè ſumpta manifeſtum eſt.

11. *Metus quomodo cauſat inuoluntariũ.*

De metu autem dubitari poteſt, quia licèt faciat inuoluntarium ſecundùm quid, de ſe relinquit abſolutum voluntarium. Vnde oriebatur occaſio diſputandi, an ex natura rei ſolus metus ſufficiat ad irritandum hunc conſenſum coactum, ita vt nõ habeat effectum inducendi ius conſuetudinis, & qualis debeat eſſe hic metus. Sed quia ſimilis quæſtio generalis eſt, ac frequens in multis materiis, & de illa dixi multa lib. 2. de Iuram. cap. 9. & lib. 1. de Voto, cap. 7. & ideo ab illa nunc abſtineo.

In præſenti materia maior eſt ratio cur metus impediat cõſuetudinem.

Et breuiter dico, in præſenti materia multo eſſe maiorem rationem, ob quam metus ex natura rei impediat cõſuetudinem, quia ad conſuetudinem, non ſufficiunt actus, ſed neceſſe eſt, vt fiant animo inducendi conſuetudinem, qui animus ordinariè eſt potiùs tacitus, quam expreſſus. At verò quando actus fiunt ex ſolo timore, ita vt ſine illo non fieret, nõ eſt talis animus, nec moraliter præſumi poteſt, quia metus de ſe quodammodo illum excludit, & ideo frequentia actuum ex ſolo metu factorum nunquam eſt ſufficiens ſignum publici conſenſus totius populi de conſuetudine inducenda. Accedit, quòd Princeps non poteſt præſumi tunc dare conſenſum ſuum, quia non vult ſubditos iniuſto metu cogi ad ſimiles cõſuetudines. Quòd ſi ipſemet vim, & metum inferat, iniuriam committit, quia non poteſt extorquere à populo conſenſum, per quem obligetur, vt in locis citatis in ſimili dixi.

CAPVT XIII.

Vtrùm conſenſus Principis, & qualis neceſſarius ſit vt conſuetudo ius introducat.

1.

IN hoc capite explicanda eſt præcipua cauſa efficiens conſuetudinarij iuris. In qua primùm omniũ ſtatuendum eſt conſenſum Principis in conſuetudine introducenda neceſſarium eſſe. Hanc aſſertionem ſumo ex communi ſententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem commodiùs infrà referam.

Varij populorum gradus.

Diſtinguendi ergo ſunt varij populorum gradus, vt certa ab incertis ſeparentur. Nam in primis cõſuetudo eſſe poteſt à populo qui habet ſupremam authoritatem ad ferendas leges, quod ſolum cõtingit in legibus ciuilibus, & in rebus publicis, quæ non recognoſcunt ſuperiorem in tẽporalibus. Et in huiuſmodi populis videri poteſt non neceſſaria aſſertio, eſt tamen vera quatenus in illis habere poteſt locum. Nam illic ſupremus Princeps eſt tota reſpublica; ergo ſi populus ille conſentit in conſuetudinem, neceſſe eſt, vt ſupremus Princeps conſentiat, quia ibi non diſtinguitur à populi vniuerſitate.

Primus gradus.

Ac de his populus clarè loquitur lex, *de quibus*, ff. de legib. Quòd ſi ſuprema poteſtas tranſlata ſit in ſenatum, & in illo ſit aliqua diſcordia, oportebat, vt maior pars eius conſuetudinem ſeruet, alias non poterit dici conſuetudo illa obſeruari à maiori parte illius populi, prout habentis poteſtatem inducendi legem. Nec poterit dici ſenatus tacitè cõſenſum ſuum præſtare, ſi maior pars eius conſuetudinem non ſeruet. Ita ergo in huiuſmodi populis verificatur aſſertio, nec de illis aliquid addere neceſſe eſt.

2. *Secũdus populorum gradus.*

Deinde poteſt eſſe populus recognoſcens ſuperiorem habens ab illo facultatem cõdendi leges, ſeu ſtatuta municipalia, prout iure communi habebãt præcipuè ciuitates, iuxta l. *omnes populi*, ff. de iuſti. & iur. Et de his populis certum eſt, ſicut poſſunt condere leges ſcriptas ita & conſuetudine poſſe illas introducere, iuxta dictam legem, *de quibus*, cum ſequentibus. ff. de legib. Vnde ſicut poſſunt legem condere ſine nouo conſenſu Principis, ita & conſuetudinem introducere. Nihilominus tamen non omnino ibi deeſt conſenſus Principis, quia per dictam licentiam illum præſtitit, & ſemper præbet, & ideo tunc neceſſarium non eſt, vt Princeps ſpecialiter ſciat conſuetudinem denuo introductam in tali, vel tali ciuitate: nam ſine tali ſcientia potuit anticipatum conſenſum (vt ita dicam) præſtare, & de facto præſtitit, quando dedit licentiam, quaſi ſub cõditione, ſi populus vellet ſpeciale ius ſibi condere, vno, vel alio modo. Quapropter ſi licentia eſſet limitata, & cum dependentia à futura confirmatione Principis, ita vt ante illam obtentam lex non obliget, vt videtur eſſe in Hiſpania, tũc aliter dicendum eſſet de conſuetudine, quia neceſſarium eſſet, illam etiam cõfirmari à Principe, & ideo etiam eſſet neceſſarius nouus conſenſus illius, quia noua cõfirmatio non datur ſine nouo conſenſu. Vnde quoad hoc reputaretur talis populus quaſi nõ habens licentiam condendi legem ſine Principe, de quo ſtatim dicemus, idem enim erit dicendum de tali confirmatione, ſeu de modo illam obtinendi.

3. *Tertius populorũ gradus.*

Præterea ſunt populi, qui nullam habent facultatem ſtatuẽdi, vel leges ferendi etiam municipales, ſed illas debent, vel à ſupremo Principe, vel ſaltem à propriis dominis, vel paſtoribus accipere, & hoc modo comparatur vniuerſa Eccleſia ad ſummum Pontificem, & omnes Eccleſiæ particulares ad ſuos Paſtores; quia ad leges canonicas ferendas nulla eſt poteſtas in populo, nec in ipſo clero ſine ſuo capite, & influxu eius, ſeruata ſemper proportione iuxta varios modos legum, & communitatum. Et ſimiles ſunt multi populi laici reſpectu ſuorum Principum, vt per ſe conſtat.

1. Sententia.

De his ergo dixerunt aliqui, nunquam poſſe conſuetudinem introduci ſine tacita voluntate peculiari ipſius Principis (quam volũtatem ego perſonalem voco) & ideo ad illam requirũt in Principe ſcientiam conſuetudinis, & patientiam. Ita docet Gloſſa in dicto cap. vlt. Quã multi ſequuntur, vt ibi ait Panormit. & expreſsè tenet Innoc. in rubr. de cõſuetud. n. 4. Idem tenet Gloſſa in l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. citans Ioan. & Azon. Idem Gregor. Lup. in l. 3. titul. 2. partit. 1. in Gloſſ. 7. & videtur conſentire D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ad 3. dicens, in his populis, qui habent ſuperiorem, in tantum poſſe cõſuetudinem ius introducere, *in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere; ex hoc enim videntur approbare, quod conſuetudo introduxit.* Conſentit Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. art. 2. & Syluest. verb. *conſuetudo*, q. 3. Dried. de libert. Chriſtian. cap. 12. idémque videtur ſentire Angel. verb. *conſuetudo*, n. 9. in princip. & Syluest. q. 3. Sed re vera multa ex his auctoribus intelligi facilè poſſunt, iuxta ea, quæ dicemus.

Gloſſ. *Panorm.* *Gloſſa.* *Innocent.* *Ioan.* *Azon.* *Greg. Lup.* *D. Thom.* *Soto.* *Syluest.* *Dried.* *Angel.* *Syluest.*

4.

Potéſtque hæc ſententia ſuaderi primò ex l. *de quibus*, ff. de legib. vbi tota ratio conſuetudinis ponitur in conſenſu populi, qui poteſt legibus vim, & efficaciam da

ciam date; ergo hæc erat primaria vis conſuetudinis in populo, quando habebat in ſe poteſtatem ſupremam; ergo poſtquam illam tráſtulit in Principem, ab illius etiam conſenſu principaliter pendet vis cóſuetudinis, & conſequenter neceſſe eſt, vt præcedat ſciétia, ſine qua non poteſt eſſe conſenſus: Secundò probatur ex dicta l. 3. tit. 2. partit. 1. vbi inter conditiones ad conſuetudinem ponitur, vt fiat conſentiente Principe. Tertiò argumentor ratione, quia non minùs eſt neceſſaria poteſtas legiſlatiua ad inducendum ius non ſcriptum, quàm ſcriptum, vt conſtat ex dictis de legibus in communi; ſed in his populis non eſt poteſtas legiſlatiua, vt ſupponimus, quia vel nunquam illam habuerunt, vt in legibus canonicis, vel quia in Principem illam tranſtulerunt, vt in ciuibus; ergo neceſſarium eſt, vt ille, apud quem eſt ſuprema poteſtas, det B vires conſuetudini per ſuam voluntatem, & conſenſum.

5. *Differentia inter poteſtatem ferendi leges Eccleſiaſticas, & ciuiles.* *Anton.* *Couar.* *Dried.*

Aliqui verò Doctores, licèt pauci, prædictam ſententiam in legibus canonicis admittere videntur, & negare in ciuilibus. Et rationem differentiæ reddunt, quia poteſtas ferendi leges canonicas nunquam fuit in populo, ſed in Prælatis; poteſtas autem ferendi leges ciuiles primariò fuit in populo. Ita ſentit Anton. 1. p. tit. 16. § 5. ſequitur Couarr. r. 5. q. 97. art. 3. & clariùs Dried. lib. 1. de libert. Chriſtian. Sed hæc diſtinctio non placet, nec videtur poſſe ſubſiſtere: nam licet poteſtas ciuilis primariò fuerit in communitate, poſtquam illam tranſtulit in Principem, iam non habet C illam in ſe; ergo non minùs à Principe pendet, quàm ſi nunquam illam habuiſſet.

Impugnatur diſtinctio.

Fortaſſe, dicent hi auctores, quando populus tranſtulit poteſtatem in Principem, non omninò ſe illa priuaſſe, ſed ſolùm in ordine ad gubernationem expreſſam (vt ſic dicam) & in ordine ad leges ſcriptas, & verbalia præcepta, ſemper tamen ſibi reſeruaſſe poteſtatem introducendi conſuetudines. Sed hoc in primis fundari non poteſt, quia nullo iure conſtat, nec conſuetudine, aut aliquo alio ſigno oſtendi poteſt in perfecta Monarchia. Quamuis enim in aliquo regno poſſit eſſe poteſtas Regis, illo, vel alio ſimili modo limitata ex tacita ſaltem conuentione, ſcilicet, vbi Monarchia perfecta non fuerit, ſed mixta ex Democratia, ſicut ſuprà diximus circa acceptationem legis. Ordinariè tamen non ita eſt, & illa D exceptio potiùs firmat regulam in contrarium. Deinde non apparet id veriſimile, quia Rex temporalis poteſt reuocare conſuetudines priuatas ſuorum populorum, & prohibere, ne introducantur, ſi ratio ſubſit. Et eadem ratione poteſt præcipere, vt vim non habeant ſine ſuo expreſſo conſenſu; ergo ſignum eſt, totam poteſtatem legum ferendarum quocunque modo, fuiſſe in Principem tranſlatam.

6. *Principis conſenſum ad vim conſuetudinis eſſe neceſſarium.*

Eſt ergo tertia, & vera ſententia, quæ in primis ſtatuit generatim, Principis conſenſum ad vim conſuetudinis eſſe neceſſarium. Hæc enim cómunis eſt apud Doctores, vt dixi, & efficaciter probatur ratione facta in prima ſententia. Deinde verò addit hæc opinio, hunc conſenſum duobus modis poſſe intelligi, vnum voco perſonalem, quia datur à perſona Principis, vel expreſſè conſentientis, vel antecedenter dando licen- E tiam ad introducendam conſuetudinem, vel conſequenter, aut concomitanter approbando illam, aut expreſsè, aut videndo, & non impediendo. Alium vocare poſſumus cóſenſum legalem, ſeu iuridicum, quia non datur perſonaliter à Principe, ſed per ipſum ius. Quia ſi Princeps ſtatuit legem, vt conſuetudo habens illas, vel illas conditiones valeat, ex tunc conſentit, & in particulari applicatur ille cóſenſus ad ſimiles conſuetudines, quando introducuntur in virtute illius legis. Dicimus ergo, non ſemper eſſe neceſſarium conſenſum priori modo præſtitum à Principe, ſed poſteriorem ſufficere. Nam, quòd prior ſufficiat, per ſe no- A tum eſt, quòd autem non ſit neceſſarius, ſed ſecundus etiam ſufficiat, probatur: Quia lex ſemper loquitur, & non minùs efficax eſt voluntas Principis per legem loquens, quàm immediatè per ſe volens, ut præcipiens. Quando autem vnus, vel alius conſenſus intercedat, ſequentibus illationibus explicabo.

7. *Infertur non requiri conſenſum Principis perſonalem.*

Ex his enim infero primò, quando conſuetudo præſcripta ius inducit, tunc non poſtulari conſenſum perſonalem Principis, ac ſubinde, nec ſpecialem ſcientiam eius de tali conſuetudine, ſed ipſo nihil de nouo ſciente, aut volente, tacitè, vel expreſsè conſuetudinem efficaciter induci. Hæc eſt communis ſententia Iuriſperitorum, teſte Panormit. in dicto cap. vlt. n. 13. Eam tenuit Gloſſ. vlt. in §. *leges*, poſt cap. *in iſtis*, diſt. 4. B Item Gloſſa in cap. *fruſtra*, diſt. 8. in vltimis verbis, ſi attentè legatur & ibi Cardin. Alex. in fine. Idem Anton. Barbat. & alij in dicto cap. vlt. vbi Rochus Curt. ſect. 4. num. 24. refert plures. Idem tenet Domin. diſt. 11. in ſum. circa finem, Angel. in ſum. verb. *confeſſio*, numero 9. Syluest. q. 4. vterque enim ſupponit, præſcriptam conſuetudinem ſufficere, ignorante Papa, Felin. in cap. *cum ex officij*, de præſcrip. num. 11. licèt nonnullas limitationes addat de aliquibus caſib. ſpecialibus, qui ad alias materias ſpectant. Ex Theologis autem tenent hanc ſententiam Palud. 4. diſt. 41. q. 3. art. 1. nu. 7. Supplemen. q. 2. art. 5. concl. 3. Anton. 1. p. tit. 16. §. 2. Sanc. referens plures lib. 7. de matrim. diſp. 4. num. 11. & 14. & diſp. 8. num. 50.

Panorm. *Gloſſa.* *Card.* *Anton.* *Roch.* *Domin.* *Angel.* *Syluest.* *Felin.* *Palud.* *Supplement.* *D. Anton.* *Sanc.*

8.

C Fundamentum præcipuum huius ſententiæ ſumitur ex dicto cap. vlt. de conſuetudin. vbi tantùm duæ conditiones ad conſuetudinem requirūtur, ſcilicet, vt conſuetudo ſit *rationabilis*, & *præſcripta*; ergo ſine fundamento iuris, imò contra illud ius eſt, nouam exigere, quæ in illis non continea tur, at ſpecialis ſcientia Principis eſt noua conditio in illis non incluſa, ergo non eſt neceſſaria; ergo nec perſonalis conſenſus, qui ſine illa ſcientia eſſe non poteſt. Confirmatur, ac declaratur, quia Princeps potuit generalem legem ſtatuere approbantem conſuetudinem habentem tales conditiones ab ipſo præſcriptas, & vt vim habeat abſque nouo ſuo conſenſu, vel ſcientia, ſed id fecit in illo decreto; ergo. Maior patet, quia hoc non excedit Principis poteſtatem, & ille modus oſtendendi ſuam voluntatem, eſt ſufficientiſſimus, vt declaraui, eſt etiam D conuenientiſſimus, quia moraliter impoſſibile eſt, conſuetudines omnes ad Principis notitiam peruenire, iuxta cap. 1. de conſtit. in 6. & alioqui expediat conſuetudines rationabiles obſeruari, & vim ſuam obtinere; ergo. Denique confirmari hoc poteſt ex analogia ad propriam præſcriptionem, ad cuius imitationem dicitur hæc conſuetudo præſcripta: nam in præſcriptione non requiritur ſcientia eius, contra quem præſcribitur, conſuetudo autem dicitur præſcripta contra Principem eo modo, quo præſcribi poteſt; ergo non poſtulat ſcientiam Principis, vt præualeat.

9. *Obiectio.*

Dices, hoc ſolùm procedere in conſuetudine abrogante legem, de qua loquitur caput illud, non verò de conſuetudine inducente legem, quia de illa nullum eſt tale ius. Item id ad ſummum procedet ſecun- E dùm ius canonicum, & in conſuetudine canonica: nam in iure ciuili nihil tale reperitur definitum. Reſpondeo ad priorem partē, à fortiori ius illud comprehendere cóſuetudinem inductiuam legis non ſcriptæ, quia quoad poteſtatem tanta requiritur ad abrogandam legem Principis, ſicut ad introducendum ius nouum non contrarium antiquo. Aliunde verò magis neceſſarius videri poterat conſenſus Principis, ad permittendam reuocationem ſuæ legis, quàm ad inducēdum nouum ius, quia magis eius voluntati, & auctoritati derogare videbatur. Et ideo cum emphaſi dicitur in illo textu, *Licèt non ſit vilis longæuæ conſuetudinis auctoritas, non tamen eſſe vſque adeo valituram, vt vel*

Solutio.

iuri poſitiuo debeat præiudicium generare, niſi, &c. ergo cùm hoc illi detur, ſi illas duas cõditiones habeat, ſimpliciter approbatur quodlibet conſuetudinarium ius, illas duas conditiones habens.

Ad alteram verò partem dicitur in primis, eſto ius ciuile non tam expreſsè id declarauerit, non tamẽ repugnare, quoad valorem conſuetudinis habentis illas conditiones, quicquid ſit de effectibus eius, de quibus poſtea dicemus. Imò in virtute idem in hac parte tradit ciuile ius, quod ius canonicum magis declarauit. Nam in dicta l. *de quibus*, ſic dicitur. *Rectiſſimè receptum eſt, vt leges non ſolum ſuffragio legiſlatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium, per diſſuetudinem abrogentur.* Vbi diſtinguitur populus à legiſlatore, & huius ſuffragium non poſtulatur, & in legibus ſequentibus ſuppoſita rationabilitate conſuetudinis, nihil aliud poſtulatur, vt pro iure habeatur, niſi quòd ſit *diuturna, & longa, & per annos plurimos obſeruata.* l. *diuturna*, & l. *ſed & ea*, & in l. *nam*, additur, Imperatorem ſtatuiſſe, perpetuam conſuetudinem vim legis *habere debere.* Et ita intellexerunt ius ciuile eius interpretes, vt ſecũdum illud etiam conſuetudo præſcripta ſine noua ſcientia Principis ſufficiat.

11\. *Si conſuetudo nõ præualeat ex vi præſcriptionis requiritur cõſenſus perſonalis. D. Thom. Syluest. Anton.*

Secundò infero, quando conſuetudo non præualet ex vi præſcriptionis, tunc neceſſarium eſſe cõſenſum Principis perſonalem, ſaltem tacitum, ac ſubinde neceſſarium etiam eſſe, vt ſcientiam conſuetudinis habeat. Hoc damus auctoribus prioris ſententiæ, ex quibus D. Thomas generaliter loquutus eſt de conſenſu Principis, & ita poteſt ad vtrumque modum à nobis expoſitum accommodari, vt etiam Syluest. & Anton. ſenſiſſe videntur, qui licèt ſententiã, & verba D. Thomæ referant, & ſequantur, nihilominùs fatentur, aliquando conſuetudinem præualere, ignorante Principe. Denique hoc etiam admittũt authores in ſuperiori puncto allegati, & probatur à ſufficienti partium enumeratione, quia cõſenſus Principis eſt neceſſarius, & in hoc modo conſuetudinis non datur virtute alicuius legis, nec lex aliqua definiuit certũ modum eius; ergo neceſſe eſt, vt conſenſus ſit perſonalis, ad quem ſcientia neceſſaria eſt, & hoc etiam cõfirmant motiua primæ opinionis.

12\. *Qui conſenſus Principis ſit neceſſarius. Anton.*

An verò hic conſenſus Principis debeat eſſe poſitiuus, & expreſſus, vel ſufficiat interpretatiuus, quia ſcit, & tolerat, vel non impedit, Anton. ſuprà indicat neceſſarium eſſe expreſſum, præſertim in ſummo Pontifice. Et poteſt ſuaderi, quia tolerantia ſola, ſuppoſita ſcientia, non indicat ſufficienter conſenſum, quia multa per patientiam tolerantur, quæ non approbantur, iuxta cap. *cùm iamdudum*, de præbend. Nihilominus D. Thom. ſuprà expreſsè docet, ſufficere tacitum conſenſum, & conſentiunt cæteri, & vſus probat, quia conſenſus tacitus æquiparatur expreſſo, vt in hac materia dicitur in dicta l. *de quibus.* Solùm oportet, vt moraliter conſtet, tolerantiam non eſſe tantùm permiſſiuam, ſed operatiuam, ſeu approbatiuam, quod ex circunſtantiis, & vſu facilè conſtare poterit, maximè quando vel approbatio eſt rationabilis, vel per ſolam permiſſionem non ſufficienter prouidetur ſubditorum ſaluti, & commodis, vt ſequẽtibus capitibus explicabo. Nec in hoc oportet exceptionem facere de ſummo Pontifice, quia nulla eſt ratio, vel ius, quod illã requirat. In aliquo autem ſpeciali caſu erit fortaſſe neceſſarius eius conſenſus expreſſus, quãdo ex rei grauitate, vel aliquo ſpeciali iure conſtiterit; hoc autem etiam in aliis Principibus contingere poteſt, & ideo regula data per ſe loquendo generalis eſt.

Sufficit tacitus cõſenſus. D. Thom.

13\. *Reſp. ad fundamenta contrariæ ſententiæ.*

Ad fundamentum contrariæ ſententiæ facilis eſt reſponſio. Nam l. *de quibus*, ſolùm probat eſſe neceſſarium conſenſum illius, qui habet ſupremam poteſtatem legiſlatiuam, nõ tamen probat hunc, vel illum modum conſenſus, nec vetat, quin per legem poſſet ille dari, imò id indicat, vt ponderaui. Lex item Partitarum nihil amplius requirit, quàm vt conſuetudo firmetur, conſentiente Principe, quod & nos fatemur, non verò dicit, eſſe ſemper neceſſariam ſcientiam, vel perſonalem conſenſum, quòd ſi ita ſtatueret, eſſet peculiare ius Hiſpaniæ, non ex natura rei neceſſarium, neque commune. Ratio denique ſolùm probat primam partem aſſertionis noſtræ, & confirmat vltimam, non tamen procedit contra ſecundam, cùm etiam ſecundùm illam authoritas Principis influat in conſuetudinem præſcriptam, & illi virtutem tribuat lege interueniente.

CAPVT XIV.

Quæ conſuetudo legem non ſcriptam inducere valeat.

4. Conſuetudinis effectus.

EXplicuimus eſſentiam, & cauſas conſuetudinis, iam de effectibus illius dicendum eſt; licet enim aliqua de illis obiter tetigerimus, tamen ad vtilitatem doctrinæ neceſſariũ eſt, ea, quæ generaliter dicta sũt, ad ſingulos effectus applicare. Solẽt autem conſuetudini quatuor tribui effectus, ſcilicet, legem inducere, interpretari, confirmare, & abrogare, ad quos omnes alij, qui cogitari poſſunt, reuocantur. Ex illis verò tertium omittimus, quia non eſt tam iuris, quàm facti, conſuetudo enim, quæ dicitur confirmare legem, ex ipſa lege naſcitur, & ideò non confirmat illam inducendo, ſeu addendo ius nouum vltra legem ſcriptam, vt ſuprà cap. 2. explicuimus; ſolùm ergo facto ipſo confirmat legem, vel promptiores homines reddendo ad eius obſeruationem, vel notitiam eius, imò illius authoritatem, & æſtimationem aliquo modo augendo, vel certè contra reuocationem illam tuendo, & quaſi elongando à contraria conſuetudine, & abrogatione, quæ per illam introduci poſſet. Et ita expoſui hunc effectum ſuprà lib. 1. cap. 11. nec de illo plura dicenda occurrunt, præter ea, quæ de acceptatione legis humanæ in tertio & quarto libro diximus. Secundus verò effectus, qui eſt interpretatio legis, vt ad ius pertinere poteſt, ſub primo continetur, vt explicabo, & ideo alij tantùm duo effectus explicandi ſuperſunt, & de primo dicemus in hoc capite; de vltimo verò in ſequente.

Primus igitur effectus conſuetudinis legitimæ eſt inducere legem non ſcriptam, vbi ſcripta non eſt, nec tradita. Dico, *vbi ſcripta non eſt*, quia ſi præcedat lex ſcripta conformis conſuetudini, & ex illa procedat conſuetudo, non inducit legem, vt dixi; ſi verò præcedat lex contraria conſuetudini, priùs abolenda erit, vt dicam in ſequentibus: propriè ergo habet locum aſſertio in conſuetudine, quæ eſt præter legem, id eſt, nec prohibita, nec præcepta. Addidi præterea, *nec tradita*, quia non omnis lex non ſcripta, eſt lex conſuetudinis, ſed illa tantùm, quæ à moribus, & vſu ciuitatis exordium ſumit. Aliquando enim licèt non ſit ſcripta, poteſt ducere originem ab ipſo Principe, vel Prælato, verbo ſaltem ferente præceptum commune, & duraturũ, quod ſit lex: & conſeruari poſtea à ſubditis ſolo vſu, ac traditione. Et tunc erit ius non ſcriptũ, neque conſuetudinarium, ſed traditum, & tales ſunt multæ leges Eccleſiaſticæ, quæ per traditionem habẽtur, vt ſuprà cap. 2. attigi. Oportet ergo vt non præcedat lex à ſuperiori lata verbo aut ſcripto, & tùc conſuetudo facti poteſt inducere legem non ſcriptam, quæ ius cõſuetudinis appellatur. Et ſic expoſita aſſertio certa eſt. Et habetur in vtroque iure. ff. de legib. l. *de quibus*, cum ſequentib. & C. quæ ſit long. conſuet. per totum, & in toto tit. de conſuet. in Decret. & in 6. & ſupponitur in cap. 1. de conſuet. in 6. & in cap. *cõſuetudo*,

tudo, diſt. 1. & d. 8. cap. *fruſtra*, & [illegible] per totam diſt. 1. vbi in c. *in his*, citatur Auguſt. Epiſt. 86. & d. 12. cap. *illa*, citatur in Epiſt. 118. cap. 2. & Tertul. lib. de Corona militis, c. 4. *Conſuetudo*, inquit, *etiam in ciuilibus rebus pro lege ſuſcipitur, quando deficit lex*. Et conſentiunt Doctores Theologi, & vtriuſque iuris, eſtque communis conſenſus Eccleſiæ, de quo dubitare non licet.

Auguſt.
Tertull.

3.
Ratio aſſertionis.

Ratio verò reddenda eſt, quia in conſuetudine legitima concurrere poſſunt omnia neceſſaria ad præceptum, & legem ferendam; ergo inducet illam. Probatur minor, primò, quia ad legem tria, vel quatuor ſunt neceſſaria, & ſufficiũt, ſcilicet, materia proportionata, poteſtas, & voluntas, ſufficienter exteriùs ſignificata, & hæc omnia poſſunt in hac conſuetudine concurrere. De materia patet, quia talis conſuetudo debet eſſe rationabilis: erit autẽ talis in ordine ad hunc effectum, ſi materia eius non ſit cõtra legem naturalem, vel diuinam, & ſit vtilis cõmuni bono, & non nimium difficilis, vel à cõmuni more honeſtè viuẽdi exorbitãs, ac denique talis, quòd lex ſcripta in tali materia lata poſſet eſſe iuſta, vt latè in c. 3. declaraui. Ergo ex hac parte apta eſt cõſuetudo rationabilis ad inducendam legem. Vnde iuxta capacitatẽ materiæ talis erit etiam lex: nam ſi materia ſit grauis, eſſe poterit graue præceptum ſub mortali obligans: ſi verò ſit leuis, erit lex ſecundùm quid tantum, leuiter obligans: & ſi materia pertineat ad ſpirituale bonum, pertinebit conſuetudo ad Eccleſiaſticum forum; ſi verò reſpiciat temporale commodum, ad ciuile forum ſpectabit, vt ſupra tetigi. Denique in hac parte in omnibus ſeruat proportionem ad legem ſcriptam.

4.
Poteſtas ad conſuetudinẽ requiſita.

Deinde, quòd poteſtas nõ deſit, patet ex dictis capite præcedenti, quia conſuetudo legitima, vel eſt populi liberi, & ſupremam poteſtatem habentis, & in illo non deeſt poteſtas ferendi legem, vel eſt populi habentis paſtorem, vel Principem, à quo regatur, & ſi conſuetudo legitima non ſumitur tanquã populi acephali, ſed vt coniũcti cum ſuo capite, & habentis aliquo ſufficienti modo influxum eius, vel per facultatem ad condendas leges municipales, ſeu ſtatuta, vel per approbationem cõſuetudinis, aut iure ipſo declaratam, aut per tacitam voluntatem demonſtratam: in populo autem ſic coniuncto capiti eſt ſufficiens poteſtas ad leges ferendas, vt conſtat: ergo. Solet autem hic quæri, an vna familia poſſit conſuetudinem introducere per continuatam ſucceſſionem, & prout familia, vt eſt perpetua. Sed iam ſupra dixi, propriam conſuetudinem non induci à priuata familia. Vnde licet familia ſemper duret parum refert, quia nunquam poteſt ab illa conſuetudo inchoari, ac ſubinde nec continuari. Item in lib. 1. c. 9. oſtenſum eſt, vnam familiam nec habere poteſtatem legiſlatiuam, nec eſſe capacem legis, niſi per modum priuilegij, & ideò nec legẽ propria cõſuetudine poteſt introducere, nec priuilegium poſſit acquirere, vt infrà dicam. Et de hoc puncto plura videri poſſunt in Rocho ſuprà ſect. 4. n. 6. & ſequentibus, & Antonin. Gabr. libr. 6. titul. de conſuetud. concl. 5.

Roch.

5.
De voluntate ad inducendã cõſuetudinẽ requiſita.

Præterea idem conſtat de voluntate: nam in populis liberè ſupponitur concurrere volũtariè ad conſuetudinem maiorem partem populi, & magiſtratus, in cæteris verò ad voluntatem populi, vel maioris partis eius, accedit conſenſus Principis aliquo ex modis iam declaratis, & ita ſemper concurrit voluntas ſufficiens eius, qui poteſtatem habet introducendi legem. Solùm eſt hic conſiderandum, quòd licet voluntas Principis, vel Prælati in hoc negotio ſit præcipua, nihilominus magis quodammodo pendet ex voluntate populi, quia illi ſe accommodat (vt ſic dicam) Princeps, quaſi licentiam concedens, vt ius conſuetudinis introducat, prout voluerit, vel tanquam approbans, & confirmans quod populus intendit. Et ideò ad hunc effectum maximè conſiderandum eſt, ex parte populi non ſufficere, vt aliquos actus frequentet, ex quibus conſuetudo facti reſultet, ſed oportere, vt conſuetudo ipſa ſit intenta, ita vt actus frequententur ad introducendam talem conſuetudinem propter vtilitatem communem, aut bonitatem religionis, vel aliam ſimilem conuenientam. Ita dicunt apertè Gloſſæ, & Doctores ſtatim citandi. Et ſupra oſtenſum eſt, hoc eſſe de ratione conſuetudinis, quia non poteſt eſſe voluntaria, niſi ſit intenta. Oſtendi etiam poteſt ex ratione legis, nam de illius ratione eſt, vt ſit intenta à Principe; quidquid autem eſt de ratione legis in communi, vel legis poſitiuæ, eſt de ratione legis conſuetudinariæ, quia ratiõ ſuperior in inferiori debet includi. Et ex hoc principio ſoleo admonere, in conſuetudinibus attentè conſiderandum eſſe, an ſint per ſe intentæ, vel aliunde conſequantur: nam ſi hoc poſteriori modo contingant, non ſunt propriæ conſuetudines legis obligationem inducentes. Vt conſuetudo ſatis recepta eſt, vt inter cœnam, & communionem intercedat ſomnus, ad hoc non eſt per ſe intentum, ſed conſequitur ex ordinario modo viuendi hominum. Vnde talis conſuetudo obligationem non inducit, vt alibi dixi.

Gloſſa.

An conſuetudo ſit per ſe intenta maximi notandum.

6.
Qualis debet eſſe voluntas inducendi conſuetudinem.

Adde non ſolùm requiri voluntatem inducẽdi conſuetudinem facti, ſed etiam inducendi ius cõſuetudinis, ſeu (quod idem eſt) inducendi conſuetudinem obligantem. Sunt enim hæc duo valde diuerſa: nam poteſt per ſe intendi conſuetudo, & non intendi, vt obliget, ſed ex deuotione, & ad melius eſſe. Quod in perſonalibus, ac priuatis conſuetudinibus eſt euidens; idem verò eſt etiam in cõſuetudinibus totius populi. Sic in populo Chriſtiano recepta eſt cõſuetudo ſalutandi Virginem ad ſignum campanæ noctis initio ex deuotione tantùm, non ex obligatione. Tales etiã cenſuit Bellarm. lib. 4. de Roman. Pontifice, cap. 18. multas conſuetudines in populo Chriſtiano, vt ſumẽdi cinerem benedictum in primo die Quadrageſimæ, & ramum in Dominica Palmarum, & aquam benedictam in ingreſſu Eccleſiæ. Sic etiam in multis populis eſt conſuetudo adeũdi Eccleſiam ſummo mane, vel etiam audiendi Miſſam ex deuotione in diebus non feſtiuis, & in feſtiuis eſſe ſolet vſus non ſumendi ientaculum ante Miſſam, quæ omnia, & ſimilia, etiam ſi à maiori parte populi ex deuotione fiant, non inducũt conſuetudinem legalem. Imò Soto lib. 9. de iuſtit. q. 3. art. 1. talem eſſe cenſet conſuetudinem deferendi ad Eccleſiam oblationem pro defunctis in die animarũ, quod etiam eſt probabile de alijs oblationibus voluntariis, niſi Eccleſia contra offerentes præſcripſerit, vt dixi tract. 1. de relig. lib. 2. cap. 5. vbi cum Caiet. & Soto notaui, ſpectandam eſſe intentionem, qua mores introducuntur, nam ſi ex ſola deuotione incipiãt, & continuentur, non inducunt propriam conſuetudinem.

Bellarm.

Soto.

Caiet.
Soto.

Sic ergo dixit Gloſſa in dicto cap. *fruſtrà*, diſt. 8. ad conſuetudinem neceſſarium eſſe, vt certo animo, & intentione ſeruetur, *vt ius in poſterum fiat*. Idem Gloſſa in dicto cap. vlt. de conſuet. vbi Abb. num. 17. in eodem ſenſu dicit, *debere ſeruari animo inducendi conſuetudinem*. Idem ibi latè Rochus Curt. ſect. 4. num. 30. vbi alios refert. Ratio etiam eſt clara, quia actus agentium non tranſgrediuntur intẽtionem eorum. Item quia de ratione legis eſt, vt fiat cum intentione obligandi. Item quia nemo ſe obligat ſine intentione, vt in voto, & promiſſione conſtat. Et quamuis per conſuetudinem populus habens ſuperiorem non videatur ſe obligare, ſed obligari à lege non ſcripta, & conſequenter à voluntate ſuperioris, nihilominus, quia Princeps non vult per conſuetudinem obligare, pluſquam populus velit obligari, ideò neceſſaria eſt ex parte populi intentio inducendi propriam conſuetudinem, & obligationem eius eo modo, quo poſſunt. 7.

Gloſſa.
Abb.

Rochus.

Tandem

8. *Sig. vo-luntatis ad conſuetudinem inducendam. Iulian.*

Tandem ſignum huius voluntatis, & obligationis eſt ipſa conſuetudo facti. Ita enim dixit Iulian. in dicta l. *de quibus. Quid intereſt ſuffragio populus voluntatē ſuam declaret, an rebus ipſis & factis*, & idem intendunt alia iura. Ac denique ex communi acceptatione, & quaſi naturali ſignificatione receptum eſt hoc ſignum conſuetudinis, tanquam ſufficiens ad indicandam talem populi volūtatem, quando per tempus ſufficiēs, & per ſufficientem actuum frequentiam continuata eſt. Difficultas autem ſpecialis, quæ hîc ſupereſt circa intentionem hanc neceſſariam ad conſuetudinem, & de ſignis illius tractabitur cōmodiùs in fine cap. ſequentis.

CAPVT XV.

Quanti temporis conſuetudo ad inducendam legem ſufficiat.

1. *De tempore ad cōſuetudinem requiſito.*

DE numero ſeu frequentia actuum ad conſuetudinem ſufficiente, ſatis in ſuperioribus dictū eſt; hîc ergo ſolùm dicendum ſupereſt de temporis diuturnitate. Nam licèt dixerimus, quandam eſſe conſuetudinem præſcriptam, & aliam non præſcriptam, non tamen explicatū eſt, quomodo illæ ad ius introducendum ſufficiant, nec quantum tempus requirant: hoc igitur in præſenti capite explicandum eſt.

2. *Præſcripta conſuetudo de ſe ſufficiēs eſt ad conſuetudinem inducēdam. 1. Sentent.*

Et in primis certum eſt, præſcriptā conſuetudinem de ſe ſufficere ad legem introducendam. Ita enim colligitur apertè ex c. vlt. de conſuet. vt ſuperiori capite declaraui, & tradunt communiter Doctores ibi allegati. Circa tēpus autem neceſſarium ad hanc præſcriptionem variæ ſunt opiniones. Aliqui enim antiqui immemoriale tempus poſtulabant, tamen ſine fundamento, & ita relicta, & antiquata eſt illa ſentētia. Alij in canonica conſuetudine quadraginta annorum ſpatium requirunt, vt Hoſtienſ. in ſumm. tit. de conſuet. §. *obtemum*. Sed hoc habet locum in his, quæ ſunt contra ius, non in his, quæ ſunt præter ius. Vnde ad hanc conſuetudinem decem annorum tempus neceſſarium, & ſufficiens cenſetur, etiam in canonica materia. Ita tenent Gloſſæ ſuprà allegatæ, & Bart. Panorm. Rochus. & alij in locis ſæpe allegatis. Et illos, ac alios referens tradit Couar. lib. 1. variar. cap. 17. num. 8. §. *quarto*, & ſentit Nauar. in ſum. cap. 23. n. 19. Ratio prioris partis eſt, quia iura dicunt longæuam, vel antiquam conſuetudinem ad hunc effectum ſufficere, ſed ad antiquam ſeu longi temporis cōſuetudinem decem anni requiruntur, & ſufficiunt; ergo. Quæ ratio ſuprà explicata eſt. Ratio autem alterius partis eſt, quia talis conſuetudo non eſt contra ius, ſed præter ius, vt ſupponimus: vt autem conſtat ex materia de Præſcriptionibus, in his, quæ non ſunt contra ius, non requiritur maius tēpus iure canonico, quàm ciuili ad præſcriptionem, quam in hac temporis cōditione conſuetudo præſcripta imitatur, vt ſuprà viſum eſt; ergo.

2. Sentent. Hoſtienſ.

Vera ſent. Decem anni requiſiti & ſufficientes. Gloſſ. Bart. Panorm. Roch. Couar. Nauar.

3. *Notandum.*

Aduerto autem, ſecundùm ius tempus longæuum non eſſe vnum tantùm, ſed eſſe decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes, §. 1. Inſtit. de vſucap. & nihilominus Doctores allegatos non facere diſtinctionem in hac conſuetudine præſcripta inter abſentes, vel præſentes, vt ad illam viginti annos requirant, ad hanc verò decem, ſed abſolutè tantùm decem annos poſtulare. Imò Bart. in dicta repetit. l. *de quibus*, num. 14. expreſsè dicit, in præſenti non eſſe faciēdam diſtinctionem, quia illud membrum (ait) *inter abſentes, hic non cadit, cùm populus ſemper ſit præſens, etiamſi aliqui de populo ſint abſentes*. In quibus verbis rationem hanc indicat, quia hæc conſuetudo non præſcribitur contra extraneos, ſed inter ipſoſmet ciues inducitur, quos neceſſe eſt, ſaltè pro maiori parte eſſe præſentes, cùm debeant eſſe conſcij cōſuetudinis, vt ſuprà dictum eſt. Conſentit Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Gloſſ. 4. &

Bart.

Greg. Lop.

A Burgos de Paz in l. 1. Taur. nu. 207. Sed ratio illa non videtur ſatisfacere, quia ſuprà dixi, conſuetudinem hanc ſuo modo præſcribi cōtra Principem, qui poteſt eſſe abſens, vel præſens, & ideò reſpectu illius ad præſcriptionem huius conſuetudinis debet requiri longum tempus cum proportione ad propriam præſcriptionem; ergo debet requiri tempus viginti annorum, quando Princeps abeſt.

Burgos de Paz.

4. *An diſtinctio data vtēda ſit in præſēti. Syluest.*

Propter hoc alij auctores cenſent, diſtinctione illa eſſe vtendum etiam in præſenti. Ita ſignificat Syluest. verb. *conſuetudo*. q. 2. & illius meminit Hoſtienſ. in ſumma, vbi ſuprà, referens, aliquos Canoniſtas ita ſenſiſſe, & quoad ciuiles conſuetudines multos legiſtas ita tenere, & refertur etiam Azo. in ſum. in rubr. C. quæ ſit
B long. conſuet. Et in dicta l. 5. tit. 2. partit. 1. cum eadem diſtinctione dicitur, cōſuetudinem à populo introduci per vſum decem, aut viginti annorū. Propter quam legem aliqui cenſent, ſaltem in Hiſpania ex ſpeciali illo iure ita eſſe diſtinguendum. Quia illa diſtinctio non eſt inepta, nec otioſa, nec aliud poteſt operari, niſi vt decem anni pro præſentia, & viginti pro caſu abſentiæ poſtulentur, eſtque hæc ſententia, quoad hanc partem probabilis.

Azon.

5. *Tēpus decennij ſufficiens vt cōſuetudo inducatur.*

Nihilominus exiſtimo, ſine vlla diſtinctione ſufficere decennij tempus, vt conſuetudo inductiua legis, & præſcripta eſſe cenſeatur. Probatur primò ex communi ſententia, quæ non ſine cauſa illam diſtinctionē omiſit in præſenti materia, cū tamen in propria præ-
C ſcriptione paſſim illa vtantur. Et idem obſeruo in noſtro Molin. dict. diſp. 77. tract. 2. de iuſtit. conferendo illam cum præcedentibus de tempore requiſito ad propriam præſcriptionem in varijs materijs. Secūdò, quia conſuetudine ita receptum eſt, vt ad præſcribendum cōtra legem nulla ratio præſentiæ, vel abſentiæ Principis habeatur, vt omnes fatentur. Dico autem ad præſcribendum, quia, vt infrà dicam, ad alios effectus conſuetudinis non præſcriptæ multùm referre poteſt abſentia, vel præſentia Principis, non ratione ſui, ſed ratione ſcientiæ, quæ facilior & certior præſumitur in præſentia, quàm in abſentia. Tertiò hinc ſumitur optima ratio, quia in hac conſuetudine non poſtulatur, quòd ſit præſcripta reſpectu Principis, niſi quatenus
D ignorat, vel ignorare poſſe ſupponitur cōſuetudinem: ergo ad hanc conſuetudinem, vt præſcribatur tanto, vel tanto tempore nihil refert abſentia, vel præſentia Principis: nam ſi ipſe ſciat conſuetudinem, ſiue ſit abſens, ſiue præſens, nō eſt neceſſaria præſcriptio, vt infrà dicam. Si autem ignoret, parū refert, quòd ſit præſens, quia licèt corpore ſit præſens, animo eſt abſens, & ideò tam citò præſcribitur contra abſentem, ſicut contra ignorantem, quia vterque eſt abſens.

Molin.

6. *Obiectio.*

Dices; De Principe præſente præſumitur, faciliùs poſſe ſcire, & ideò breuius tempus debuit pro illo ſufficere. Item ſi illa ratio valeret, potiùs dicendum eſſet, ſemper requiri ſpatium viginti annorum, quia hæc præſcriptio ſemper eſt contra abſentem formaliter, id eſt, contra ignorantē. Reſpondeo ad priorem partem,
E in hoc genere præſcriptionis non attendi facilitatem, vel difficultatem ſciendi ex parte Principis, ſed neceſſitatem boni communis, cui per hanc præſcriptionem conſulitur, quia multùm expedit, vt conſuetudines rationabiles, & ſufficienti vſu firmatæ, obſeruentur, & ad hunc finem conuenientiſſimum etiam eſt, vt vim habeant obligandi, & propter hunc etiam finem prudenter reputatur ſufficiens tempus decem annorum, ſiue Princeps ſit abſens, ſiue præſens. Quia talis conſuetudo de ſe ſatis eſt roborata, & alioqui tempus illud eſt ſufficiens, vt Princeps poſſit ſcire, ſi velit: maior autem, vel minor facilitas parum in præſenti referre videtur. Eo vel maximè, quòd in præſcriptione cōſuetudinis non cenſetur eſſe inuoluntarius Princeps, præcipuè quoad hunc effectum inducendi obligationem

Solutio.

ſuo

ſuo iuri non cõtrariam. Sicut eſſe ſolet inuoluntarius A dominus rei, contra quem illa præſcribitur. Quia inductio illius obligationis non affert præiudiciũ Principi, nec eſt contra iuriſdictionem eius, cum ſit ex iure illius, & conueniens ad debitam gubernationem, & ideò non eſt eadem ratio de præſcriptione aliarum rerum, quæ de hac conſuetudine. Et ita reſpondetur ad poſteriorem partem, negando ſequelam, quia cùm iura nihil diſtinguant, ſed ſolùm requirant longam conſuetudinem intra latitudinem longi temporis minimum intelligitur, tum quia hoc eſt fauorabilius, & illud eſt eligendum cùm agitur de communi bono, tum etiam, quia hic ſolum conſideratur ignorantia Principis, ſiue in abſentia, ſiue in præſentia habeatur, quod non eſt ita in præſcriptione: nam idem tempus ſufficit, cæteris paribus, ſiue dominus rei ſciat vſum præſcribentis, ſiue ignoret. B

7. *Doctores in contrarium non obſtant.* De auctoribus autem, qui in contrarium citantur, non multùm eſt curandum, quia pauci ſunt, reſpectu aliorum, & aliqui eorum fortaſſe non loquuntur de ſola conſuetudine legali, ſed generaliùs de conſuetudine, vt cõprehendit etiam illam, quæ in præſcriptione rerum interuenit: nam, vt dixi, hic ferè eſt vſus communis Iuriſperitorum. *Syluest.* Et profectò Syluest. in toto illo verb. *conſuetudo*, ita procedit ſicut & alij Summiſtæ, & Iuriſtæ, vt legenti facilè patebit; vnde ſub illa diſiunctione loquuntur, non quia ampliãda ſit ad omnes modos conſuetudinum, etiam moralium actionum. Et fortaſſe Rex Alphonſus ita etiam loquutus eſt in illa C l. 5. quæ poteſt etiam habere alium ſenſum, vt capite ſequenti dicam, vel ſi nouum ius introducere voluit, & approbare opinionem Azonis, cuius opera dicuntur eſſe factæ leges partitarum, illud ſpeciale ius etiam in Hiſpania cõſuetudine receptum non eſt, vt exiſtimo.

8. Supereſt dicendum de conſuetudine non præſcripta. Nam interdum poteſt ſufficere ad inducendam legem: & conſequẽter in breuiori tempore, quàm decennio illam inducere poterit, ſi ſcientia Principis intercedat. Ita ſentiunt Anton. in dicto c. vlt. de conſuet. *Anton. Syluest. D. Anton. Angel.* & Antonin. Syluest. Angel. & alij, qui illum ſequuntur, vt in ſimili videbimus in capite ſequenti. Nam diſtinguunt inter Principem ſcientem, & ignorantem populi morẽ, & dicunt breuius tempus requiri, quando Princeps ſcit conſuetudinẽ, quàm cùm illam ignorat. Sed conſuetudo decem annorum ſufficit ad inducendam legem, ignorante Principe; ergo breuius tempus ſufficiet ad eũdem effectum, interueniente ſcientia Principis. At in minori tempore, quàm decem annorum, conſuetudo non præſcribitur; ergo conſuetudo non præſcripta, cognita à Principe, poterit inducere legem. Et ita patet, quando requiratur præſcripta, ſcilicet, quando Princeps ignorat, & quando non ſit neceſſaria, ſcilicet, quando ſcit illam. Ratio verò reddi poteſt, quia licèt iura dicãt, longam conſuetudinem ſufficere, nunquam dicunt, minorem non ſufficere. Et alioqui ex natura rei poteſt ſufficere minor hæc conſuetudo, ſi Princeps habeat ſcientiam eius, quia poteſt ſufficienter indicare conſenſum eius, & populi, vt per ſe notum videtur; ergo illa conſuetudo ſufficiet, quia tantùm eſt neceſſaria, vt ſit ſufficiens ſignum voluntatis legislatoris. Et hæc eſt notanda differẽtia inter hos duos modos conſuetudinum: nam conſuetudo præſcripta non inducit legem, vt ſignum noui conſenſus voluntatis Principis, ſed vt continens requiſita per legem, in qua voluntas antiqua Principis continetur, & ideò nouæ eius ſcientia non deſideratur, nec conſideratur potentia habendi iſtam. Conſuetudo autem non præſcripta operari tantùm poteſt, vt ſignum voluntatis, & noui cõſenſus Principis, quod minori tempore ſufficiens eſſe poteſt reſpectu Principis ſcientis: nam reſpectu ignorantis nunquam poteſt eſſe huiuſmodi ſignum, vt per ſe notum eſt.

Sed quæres, quantum temporis infrà decennium ad hunc effectum ſufficiat. Reſpondeo non poſſe certa ratione definiri, quia nec iure definitum eſt, nec commode potuit, quia hoc ſignum, cum in factis conſiſtat, pendet ex coniecturis, quæ non ſunt æquales in omnibus conſuetudinibus, & ita in quibuſdam poteſt breuiori tempore hoc ſignum compleri, quàm in aliis. 9 *Tẽpus infra decenniũ indefinitum.* Nam quædam ſunt conſuetudines, quæ frequentiorem vſum habent, & magis communem, magiſque publicum, quàm aliæ, & ita ex illis, cæteris paribus, breuiùs compleri poterit indicium ſcientiæ in Principe, & conſequenter ſignum taciti conſenſus per voluntariam tolerantiam. Item ad hoc multum referre poteſt abſentia, vel præſentia Principis: nam præſumitur noſſe, quæ fiunt in loco, vbi adeſt, & non quæ fiunt, vbi abſens eſt, niſi aliæ coniecturæ accedant. Præterea in hac conſuetudine, & ad hoc coniectandum locum habere poteſt conſideratio ſuprà tractata de actibus iudicialibus. *Iudiciũ cõſuetudinis.* Præſertim verò ſententia lata in fauorem conſuetudinis, ſi illa proferretur, vel confirmaretur a ſupremo Principe, eſſet ſufficiens ſignum voluntatis eius. Imò etiamſi ſciretur data ab inferiori iudice, & toleraretur, eſſet non modicum ſignum. Item cuiuſcunque prudentis iudicis ſit ſententia, per ſe conciliat authoritatem conſuetudini, quia poteſt eſſe iuſta, ex cõſuetudine non præſcripta. Quia cùm non requirat certum tempus, ſed pendeat ex coniecturis, fieri poteſt, vt ex prudenti, & probabili iudicio detur ſentẽtia in fauorem conſuetudinis, quæ licèt præſcripta non ſit, reputatur ſufficiens, quia ſatis indicat voluntatem Principis, & populi. Vnde quamuis talis ſententia ſimpliciter neceſſaria non ſit ad ſufficientiam talis conſuetudinis, quia hoc ipſum ad ſententiam ſupponitur, & per illam declaratur, vt ſuprà in ſimili argumentabamur, nihilominùs ſi aliquando lata eſt, multùm confirmat coniecturam conſuetudinis, & ſi multiplicetur poterit facere moralem certitudinem: nam & per teſtimonia virorum prudentum multum confirmabitur. Denique in hac conſuetudine locum habet opinio Soti, & aliorum dicentiũ, tempus hoc determinãdum eſſe prudenti arbitrio, nimirum, quando agitur de coniectanda mẽte Principis, & populi. *Qua ratione ſententia Soti locũ habet.* Et ita poſſunt illi auctores pro hac parte citari; clarè enim ſupponunt, conſuetudinem non præſcriptam poſſe ad inducendam legem ſufficere. D

Vnum verò ſuboritur dubium ex dictis, quia nunquam videtur conſuetudo facti eſſe ſufficiens ſignum voluntatis Principis, & populi, quia dictum eſt, cõſuetudinem debere eſſe ex intentione inducendi conſuetudinem iuris; hæc autem intentio nunquam poteſt ex ſola frequentia actuum ſufficienter coniectari, niſi expreſſè declaretur, quia ſine illa poſſunt eodem modo actus frequentari. 10. *Dubium.* Accedit, quòd, vt notaui in citato tomo 1. de relig. licèt conſuetudo ex deuotione incipiat, poſtea facile mutatur intentio, & fiunt iidem actus ex intentione obligationis etiamſi in ipſis nulla mutatio appareat. Hæc difficultas practica eſt potiùs, quàm ſpeculatiua, & locum habet tam in conſuetudine præſcripta, quàm in nõ præſcripta: nunquam enim E præſcribitur conſuetudo ad effectum inducẽdi legem, etiamſi per mille annos duret, niſi frequentia actuum facta ſit ex intentione inducendi ius. *Debet frequẽtia actuum fieri ex intentione inducẽdi ius.* Imò exiſtimo neceſſarium, in toto decennio tali intentione ſiue facti, quia aliter non poſſunt concurrere, vt ſignum conſenſus populi neceſſarij ad conſuetudinem præſcriptã. Vnde ergo talis intentio cognoſci poterit.

11. *Angel.* Dubitationem hanc attigit Angelus verb. *conſuetudo*, num. 4. & 5. & in ſumma ſolùm dicit, id eſſe coniectãdum, vel ex frequentia, & multitudine actuũ, vel ſi fuit publici, & notorij accedente populi conſenſu. Sed hæc, & ſimilia non expediunt difficultatem, quia cõmunia eſſe poſſunt ad ſimplicem conſuetudinem ex deuotione,

tione,ſeu ex mera voluntate libera,& ad intentionem inducendi ius obligans. Eandem dubitationem proponit Rochus ſupra,ſect.4.in 7.requiſit.conſuet.n.36.& remittit ad qu.6. poſt Gloſſ. quæ habetur ſect.2.a nu.10.vbi n. 27. illam iterum diſtinctè proponit, ſolúmque dicit, in dubio iudicandum eſſe, vnumquemque cenſeri, operari animo inducendi conſuetudinem, quando facit actum pro iure ſuo,id eſt, credens ſe ius habere,vt in poſterum id faciat. Quando autem quis operatur,tanquam vtẽs iure ſuo,dicit ex natura actuũ eſſe colligendum, vt ſi ſint actus, qui ſolent fieri ex pura amicitia,vt prãdere in domo amici,etiamſi multiplicentur, non cenſentur fieri pro iure inducẽdo:ſecùs verò ſi ſint actus, qui ſolent ius poſtulare. Et ad hoc allegat plures Doctores. Sed in primis regula illa,coniectura,& exempla magis videntur accommodari ad conſuetudinem, per quam res præſcribuntur, quàm ad conſuetudinem legalem. Nam ibi vtens præſumitur in dubio ius ſuum quærere,vel exercere,quia hoc illi vtile, & fauorabile eſt,at hîc cur præſumetur quis in dubio velle inducere ius conſuetudinis,quod ſibi eſt oneroſum,& graue? Item in præſenti materia non poteſt illa cõiectura ex natura actuum ſumi:nam iidem actus ex natura ſua ſunt apti, vt ex deuotione, ſeu conſilio fiant,vel ex præcepto,vt patet de oblatione ſacra in Eccleſia, de ieiunio, & obſeruatione diei feſti,& ſimilibus.

Roch. Gloſſa.

12. *Petr. Rauen.* Denique idem dubium proponit Petr.Rauen.tract. de conſuet.num.15.& ſolùm reſpondet,remittendo ſe ad ea, quæ de præſcriptione iuriũ incorporalium tradit Innoc.in cap.*bona*, de poſtul. Prælat. & aliis locis, cum Bart. & aliis. Qui omnes loquuntur de propria præſcriptione, in qua multò faciliùs diſcernitur, an vſus ſit iuris,vel puræ facultatis,& ex parte vtẽtis ſemper præſumitur in dubio intentio habendi ius dominij,vel ſeruitutis, aut aliud ſimile in tali re. quod non ita eſt in præſenti, propter rationem factam. Deinde authores citati potiſſimè tractant de probatione conſuetudinis in foro externo; nos autem tractamus de foro conſcientiæ, in quo facile eſt iudicium in præſcriptione,& vſu eius,quia vel qui præſcribit, eſt perſona priuata, & tunc ipſe erit teſtis ſuæ intentionis, vel eſt aliqua cõmunitas, & tunc iudicium cõſcientiæ non verſatur circa cõmunitatem, vt ſic, ſed circa ſingulos:ſinguli autem poſſunt, & debent in conſcientia pro communitate præſumere, propter rationem factam. At verò ius cõſuetudinis ſemper pendet ex animo totius populi,& ſinguli non tenentur præſumere animum inducendi præceptum, quia hoc non eſt fauorabile communitati, ſed oneroſum.

Innoc. *Bart.* *Diſtinctio notanda.*

13. *In dubio potiùs dicendũ cõſuetudinẽ eſſe deuotionis,vel honeſtatis,quàm obligationis.* Vnde dico, non eſſe facile iudicare de obligatione præcepti per conſuetudinem inducta,& in dubio, ac cæteris paribus, potiùs eſſe inclinandum in eam partem,quòd conſuetudo ſit deuotionis,vel honeſtatis,& ad melius eſſe,potius quam obligationis. Quia generalis eſt regula,quòd in dubio nemo præſumitur velle obligari, vt in materia de Voto, dixi. Neque expedit multiplicari præcepta, vbi moraliter certa non ſunt, vel ſaltem probabiliora. Deinde, dico iudicium de modo conſuetudinis, & animo, quo introducta eſt, arbitrio prudentium eſſe relinquendum, nec certam aliam regulam poſſe aſſignari, quia iure definita non eſt, & ex ſe res eſt lubrica, & ambigua, vt difficultas propoſita oſtendit. Ad iudicandum autem de animo inducendi conſuetudinem, poſſunt conferre hæ coniecturæ. Prima,ſi conſuetudo ſit longi temporis, & rei grauis, ac difficilis, & communiter ſeruatur a populo pro maiori parte,quia non ſolet populus vniformiter conuenire in huiuſmodi actibus, niſi quando ex obligatione ſunt, & ſic eſt magnum indicium, tunc duci ex cogitatione obligationis, quæ inducta iam eſt, vel inducitur. Secunda,ſi prudentes viri,& timorati malè ſentiunt de his,qui non ſeruant conſuetudinem, vel communiter populus ſcandalizatur, etiam eſt graue ſignum talis animi. Tertia, ſi Prælati, aut gubernatores reipublicæ grauiter reprehendunt, vel puniunt, non ſeruantes conſuetudinem, etiam eſt non leue indicium. Quarta, ſi materia conſuetudinis ex ſe multum conferat ad vtilitatem Reipublicæ,ita vt obligatio eius prudenter credatur eſſe valde expediens communi bono eius,in dubio præſumi poterit,eſſe ex animo introductam.

Modus, & animus,quibus conſuetudo inducta eſt iudicio viri prudẽtis relinquuntur. *1. Cõiectura.* *2. Cõiectura.* *Tertia.* *Quarta.*

CAPVT XVI.

De cauſis,& effectibus legis non ſcriptæ,per conſuetudinem introductæ.

1. HÆc quæſtio breuiter definienda eſt ex principiis ſuprà poſitis de legibus humanis ſcriptis. Nam ex dictis intelligi poteſt generatim loquendo omnia, quæ dicta ſunt de lege humana quoad cauſas, vel effectus eius,conuenire cum proportione in legem per conſuetudinem introductam,his exceptis,quæ ad formam materialem, ſeu ſenſibilem, & promulgationem illius legis pertinent. Hoc vltimum patet, quia hæc lex cõſuetudinis per ſe non differt ab illa, niſi in ſigno ſenſibili, quo explicatur voluntas legiſlatoris (quod ſignum voco ſenſibilem formam legis) nam in lege strictè ſumpta illud ſignum eſt ſcriptura aliqua, vel ſaltem expreſſum verbum legislatoris: hîc verò non eſt ſignum ſcriptum,nec ita expreſſum, ſed ſunt facta externa,vt declaratum eſt. Atque hinc ſequitur, vt in lege,præter actum legislatoris, requiratur promulgatio, quia ille actus de ſe non eſt ſignum publicum, niſi promulgetur. Hic autem ſignum ipſum eſt publicum de ſe, & notorium populo ſeruanti conſuetudinem, & ideò non indiget alia promulgatione, quia(vt ſtatim dicam)conſuetudo tantùm obligat populum ſeruantem illam, & ideò alia promulgatione, vel diuulgatione non indiget. Nam vt ad alios populos extendatur,oportet,vt illi acceptent conſuetudinem, & illam imitentur, & ita ipſa imitatio erit apud illos inductio ſimilis cõſuetudinis,cuiúſque promulgatio. Si autem vnus populus acceptet conſuetudinem alterius, non per conſuetudinem ſuam, ſed per ſtatutum præcipiens ibi ſeruari quod alibi cõſuetum eſt,tunc ibi non erit ius illud conſuetudinarium, ſed ſcriptum, & eatenus propria, & promulgatione indigebit. In cæteris verò cauſis non eſt differentia inter has leges, cum proportione de illis loquendo, quia de materia iam dictum eſt,debere eſſe honeſtam, communi bono accommodatam, ac denique rationabilem. Ac ſubinde rationẽ eſſe veluti animam vtriuſque legis, & vtramque etiam maximè pendere a voluntate Principis habentis poteſtatem legislatiuam, quæ eſt in vtraq; propria cauſa efficiens, & voluntas eſt quaſi intrinſeca forma.

Conſuetudo ſeipſa promulgatur, cũ ſit ſignum publicum.

Simili modo diſcurri poteſt per effectus. Nã etiam conſuetudo obligat de ſe in conſcientia, cùm ſit vera lex,cap.*in his*,diſt.11.& tradunt communiter Doctores, vt videri poteſt in Felin. cap. 1. de ſpon. Rocho, ſuprà ſect.1.n.12.& 13.vbi alios allegat. Vnde conſequenter fit,vt hæc obligatio ſit grauis,vel leuis,iuxta materiæ qualitatem, niſi de contraria intentione populi conſtet: nam quoad hoc omnia dicta de obligatione legis humanæ ſcriptæ, poſſunt ad hanc legem accommodari;nam eandem rationem in illa habent, proportione ſeruata. 2

Effectus conſuetudinis ex dictis colligendi. Felin. Rochus.

Poteſt autem hîc inquiri, an poſſit hæc lex etiam obligare ad pœnam, ſeu an cõſuetudo poſſit inducere legem pœnalem. In quo breuiter dicendum eſt,poſſe, quia ratio facta de lege abſoluta,procedit etiam in lege pœnali. Quæ enim poteſt aſſignari repugnantia, vt 3

Conſuetudo poteſt legem pœnalem inducere.

num-

non poſſit conſuetudo obligare ad pœnam, ſicut poteſt ad culpam? Imò eo ipſo, quòd obligat ad pœnam, facit tranſgreſſorem conſuetudinis reum pœnæ: nam hic reatus ſequitur ex culpa; ergo pari ratione poterit eadem cõſuetudine introduci determinatio pœnæ, vt ſcilicet, quia talem conſuetudinem violauerit, tali pœna puniatur, & tunc iuſta erit pœna quaſi per legẽ conſuetudinis taxata. Exemplum accommodatum eſt in cap. *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. cum his, quæ ibi notant Innoc. Abb. & alij, de conſuetudine ſeruandi talem, vel talem ritum accidentalem in matrimonio, & ſeparandi ad tempus eos, qui aliter contraxerint, in pœnam prioris conſuetudinis violatæ: nam quoad vtrumque iuſta cenſetur, & ſeruari debet. Item poteſt conſuetudo taxare pretium alicuius rei, non minus quàm lex ſcripta; ergo & pœnam delicti, & ita communiter auctores loquuntur de conſuetudine pœnali, vt eſt videre in Rocho ſect. 4. num. 20. & ſequentibus, vbi plures allegat. Denique exiſtimo, conſuetudine etiam induci poſſe quaſi legem purè pœnalem, ratione cuius poſſit aliquis non obſeruans illam in aliquo mulctari, etiãſi in eo non peccet, quia quoad hoc etiam eſt eadem ratio de conſuetudine, quæ de lege ſcripta. Videtur tamen tunc illa conſuetudo magis per modum cuiuſdam præſcriptionis, quam per modum legis, quia tunc videtur eſſe illud veluti quoddã tributum, ad quod exigẽdum reſpublica, vel Princeps per conſuetudinem acquiſiuit ius, tali, vel tali conditione expleta, vel non ſeruata. Poſſet denique introduci conſuetudine, vt qui conſuetudinem non ſeruat, aliquid debeat in conſcientia ſoluere, etiam non punitus, & tunc propria ratio conſuetudinis legalis ſeruaretur: huiuſmodi autem conſuetudines raræ, vel nullæ ſunt.

Innoc. Abb.

Roch.

Conſuetudo inducere poteſt quaſi legẽ purè pœnalem.

4. Item ſolet quæri, an ius conſuetudinarium extendi poſſit ad effectum irritandi actus, ſeu contractus, vel inhabilitandi perſonas ad illos. Sed hoc propriè tractari ſolet in materia de matrimonio vt latè per Sanci. libro 7. diſput. 4. Eadem verò ratio ferè eſt de aliis contractibus, vt attigit Felin. in capite 1. de ſponſal. num. 2. & 3. Dicendum ergo eſt, conſuetudinem prohibentem aliquos actus vel dantem formam illis, poſſe ea mente, & animo introduci, vt actus aliter factus non valeat, & talem conſuetudinem rationabilem, & præſcriptam, vel à Principe expreſsè, aut tacitè approbatam, habere hunc effectum irritandi contrarium actum. Ita docent multi Doctores quos Felin. & Sanci. ſuprà referunt, & ſumitur ex cap. *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. vbi (iuxta veriorem interpretationem, & planum contextum) ſupponitur poſſe conſuetudinem Eccleſiaſticam introducere impedimentum irritans matrimonium, & tunc ſeparandos omnino eſſe, qui contra conſuetudinem contraxerint. Et idem colligitur ex cap. 1. eiuſdem tituli, vbi ſpecialiter poſtulatur conſuetudo, *quæ ſcandalum generet*, vtique ſi violetur, quã additionem ſpecialiter notant, & requirunt Canoniſtæ. Veruntamen ſi conſuetudo talis ſit, vt irritans impedimentum introducat, non poteſt eius tranſgreſſio non generare ſcandalum, & ita ſcandalum ponitur, vt ſignum talis conſuetudinis. Vnde non mihi placet, quod aliqui Canoniſtæ dicunt, hunc effectum in caſu illo, & ſimilibus, magis eſſe propter vitandum ſcandalum, quàm propter conſuetudinem. Nam propter vitandum ſcandalum vera matrimonia non diſſoluuntur, nec ratio ſcandali irritare poſſet matrimonium, niſi ſupponeretur impedimentum, ſeu lex irritans per conſuetudinem introducta.

Sanc.

Quid valeat conſuetudo circa contractus validitatem.

Felin. Sanc.

Sententia Canoniſtarũ reijcitur.

5. Simile colligi poteſt ex cap. *olim*, de Cleric. coniug. iuncta Gloſſa, verb. *repugnet*, quæ ex textu notat, aliquam aliàs habilem, propter conſuetudinem fieri poſſe ineligibilem. Sic etiam dixit Gloſſa in Authent. vt præpon. nom. Imper. cap. 1. verb. *auctore*, per textum illum; conſuetudinem poſſe introducere formam ſubſtantialem contractus, ita vt omiſſio illius contractum irritet, quam alij ſequuntur, quos Felin. ſuprà refert, & Rochus dicto cap. vlt. ſect. 1. num. 10. & alia refert Anton. Gabr. lib. 6. tit. de conſuetudin. concl. 3. præſertim à num. 4. Ratio denique eſt, quia conſuetudo rationabilis, & præſcripta habet cæteros effectus, quos lex humana habere poteſt; ergo & hunc, quia nulla ratio probabilis afferri poteſt, quare ad hunc ſit impotens magis quàm ad alios. Nam ſicut voluntas Principis expreſſa per verba poteſt hunc effectum efficere, ita & tacita per conſuetudinem declarata, iuxta rationem legis, *de quibus*, ff. de legib. Et ita hìc applicari poſſunt omnia iura generaliter loquentia de viribus conſuetudinis, & æquiparantia illam cum lege ſcripta, & ſpecialiter facit cap. vltim. de conſuetud. vt rectè ex illo argumentatur Sanci. ſuprà apud quem plura de hoc pũcto videri poſſunt. Neque occurrit difficultas alicuius momenti, cui ſatisfacere neceſſe ſit.

Gloſſa.

Gloſſa.

Felin. Rochus. Anton. Gabr.

Sanc.

6. Præterea æquiparatur conſuetudo legi in ſuo effectu quoad perſonas, quas iure ſuo obligare poteſt: nã ſicut lex obligat ſubditos, ita & conſuetudo, & ſicut lex non obligat extra territorium, pro quo fertur, ita nec conſuetudo. Vnde ſi conſuetudo ſit vniuerſalis totius Eccleſiæ, omnes Chriſtianos indiſtinctè obligat; ſi ſit ſolius regni, vel diœceſis, omnes incolas; ſi ſolius ciuitatis, omnes, & ſolos ciues, & ſic cum proportione de cæteris communitatibus. Generalis enim regula eſt, vt conſuetudo vnius communitatis non obliget aliam diſtinctam, quia nec vna communitas habet poteſtatem dandi leges alteri, nec Princeps ſuum conſenſum ad hoc præbet. Quod adeò verum eſt, vt etiam conſuetudo ciuitatis, aut Epiſcopatus Romani per ſe ſpectati, vt particularis Epiſcopatus eſt, non obliget alias Eccleſias, quia vt ſic, non ſe gerit, vt ſuperior illis, niſi Pontifex præcipiat, talem conſuetudinẽ alibi obſeruari, vt conſtat etiam ex vſu, & notauit Panormit. in cap. vlt. de feriis, in fine, & Turrecrem. in cap. *nolite*. diſt. 11. Rochus ſuprà ſect. 4. numer. 18. vbi alia allegat.

Quomodo cõſuetudo legi æquiparatur.

Panorm. Turrec. Rochus.

7. Obiici verò poteſt caput *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. vbi præcipitur cuidam Epiſcopo, *Conſuetudinem ſuæ metropolitanæ Eccleſiæ, vel aliarum circumpoſitarum inquirere, & diligentius imitari.* Vnde videtur colligi, conſuetudinem vnius Epiſcopatus obligare in alio, & præſertim conſuetudinem Eccleſiæ metropolitanæ obligare ſuffraganeos: & ratio ibi redditur, quia graue eſt antiquam conſuetudinem circũiacentium Eccleſiarum contemnere. Reſpondeo, duo tangi in illo textu. Vnum eſt de conſuetudine metropolitanæ Eccleſiæ, an ſit ſeruanda in diœceſi ſuffraganea. In quo in primis eſt certum, ſi in Epiſcopatu ſit contraria conſuetudo, illam præualere, quod omnes fatentur, cùm præualeat etiam iuri communi, vt capite ſequenti dicetur. Si autem in ſpeciali Epiſcopatu non ſit propria conſuetudo, tunc videtur ex illo textu colligi, ſeruandam ibi eſſe conſuetudinem metropolitanam. Et põt fundari in alio principio recepto à multis Canoniſtis, conſuetudinem ciuitatis obligare oppida ſubiecta, & intra diſtrictum ciuitatis conſtituta, ſi propriã conſuetudinem non habeant. Quod tradit Bart. in l. 2. C. quæ ſit lung. conſuet. q. 36. nu. 41. & Ant. in cap. vlt. de cõſt. & ibi Roch. referens multos ſect. 4. n. 17.

Obiect.

Solut.

Bart. Anton. Roch.

8. Sed hoc fortaſſe procedet, quando ciuitas ſuis ſtatutis municipalibus poteſt obligare caſtra vicina ſuæ iuriſdictioni immediatè ſuppoſita. At hoc non poteſt accommodari inter Eccleſiam metropolitanam & ſuffraganeam, quia non interuenit ibi illa ſubiectio, & immediata iuriſdictio. Vnde ſicut ſtatuta propria Archiepiſcopi non obligant in Epiſcopatibus ſuorum

Sicut ſtatuta propria Archiepiſcopi non obli-

Sicut ſtatutum ſuffraganeorum, ita nec conſuetud.

ſuorum ſuffraganeorum, ita nec conſuetudo. Exiſtimo ergo illum textum eſſe intelligendum, quando conſuetudo præualuit in tota prouincia, & in aliquo Epiſcopatu ignoratur, quia fortaſſe non accidit caſus, in quo praxis conformis, vel contraria conſuetudini poſſit oſtendi. Tunc enim ait Papa, conſulendos eſſe conuicinos Epiſcopos, & maximè Metropolitanum, & eorum conſuetudinem eſſe ſequendam, quando nimirum illam obſeruant, vt totius prouinciæ vniuerſalem, & non vt propriam ſuæ diœceſis.

8\. *Bart. Rochus. Quas perſonas obligat conſuetudo.*

Atque hinc expediendæ ſunt omnes quæſtiones, quas Bart. dicta l. 2. q. vltim. & Rochus ſect. 8. & 9. latè tractant de perſonis, quas obligat conſuetudo, vt an obliget Principem, vel ſenatum ſupremum, & an cõſuetudo ciuitatis, vel territorij obliget forenſes; item an obliget ciues extra territorium. Sed in his, & ſimilibus eadem ratio eſt in conſuetudinibus, quæ in legibus, vel ſtatutis ſcriptis, propter rationem fundamentalem poſitam, quòd conſuetudo, de qua tractamus, eſt vera lex, & ab eadem poteſtate, & iuriſdictione procedit, ſolúmque differt in modo, qui non variat rationem obligandi in omnibus illis caſibus, & ideo quæ de lege humana diximus in omnibus illis quæſtionibus, ad conſuetudinem applicanda ſunt. Qui verò plura de illis quæſtionibus deſiderat, videat dictos auctores, & Gregor. Lop. in l. 16. tit. 1. partit. 1. Gloſſ. 1. Ant. Gab. lib. 6. tit. de conſuet. concl. 1. & 2. & alios, quos ipſi allegant, & quę dixi to. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 13. & 14.

Gregor. Lop. Gloſſ. Anton. Gabr.

9\. *Conſuetudo laicorum nõ obligat clericos.*

Solum de quæſtione quadam ab omnibus diſputata pauca notabo, an ſcilicet, conſuetudo laicorum obliget clericos. In qua variæ ſunt opiniones, quas omitto. Communis, & recepta à Canoniſtis eſt, conſuetudinem, quæ eſt tantùm laicorum, non obligare clericos, quia ſunt veluti populi diſtincti, & inter eos eſt eminentior clericorum communitas. Ac denique quia clerici omnino exempti ſunt à poteſtate laicorum. At verò ſi conſuetudo ſit mixta laicorum, & clericorum, tunc obligabit clericos, quia iam ipſi clerici conſentiunt, & ita non ligantur conſuetudine laicorum, ſed propria. Ita tradit latè Rochus dicto cap. vlt. ſect. 5. num. 54. & 65. vbi varias ampliationes, & limitationes congerit, & plures allegat, quæ in eo videri poſſunt, & in Felin. in cap. *Eccleſia ſancta Maria*, de cõſtit. num. 100. & ſequentibus, & in cap. *ad noſtram*, de prob. num. 3. vbi etiam Abb. not. 3. Alberic. tract. de ſtat. 2. p. q. 9.

Conſuetudo mixta obligat id clericos, quã laicos. Roch. Felin. Abb. Alberic.

10\. *Notandũ eſt qua voluntate conſuetudo inducta eſt.*

Notandum verò occurrit, cùm conſuetudo, vt eſt lex, non inducatur principaliter à populo illam introducente, ſed à Principe cõſentiente, potiùs conſiderandum eſſe, qua poteſtate conſuetudo confirmetur, & in ratione iuris ſtabiliatur, quàm ſtatum perſonarũ, quæ illam obſeruauerunt. Nã voluntas Principis, ſeu Prælati eſt cauſa per ſe; voluntas autem populi eſt cauſa motiua, & quaſi occaſio, & petitio talis iuris. Ita ergo reſolutio quæſtionis, an cõſuetudo liget clericos, nullum ex hoc pendet, an conſenſu Prælati Eccleſiaſtici, vel Principis ſecularis firmata ſit. Hæ autẽ poteſtates per materiam, & finem optimè diſtinguũtur, vt ſuprà dictum eſt, & ideo ſpectanda etiam eſt materia conſuetudinis, an ſit ſpiritualis, vel temporalis, & an tendat ad ſalutem animæ, & cultum Dei, vel ad politicã gubernationem. Et ex his tribus principiis, poteſtate, materia, & fine, pendere cenſeo reſolutionem prædictæ quæſtionis, magis quàm ex perſonis conſuetudine vtentibus, quamuis hoc etiam iuuare poſſit.

11\. *Prima concluſio.*

Dico ergo, ſi conſuetudo ſit in materia ciuili, & politica, & vim habeat ex conſenſu Principis temporalis, non ligare clericos per ſe loquendo, id eſt, niſi ſit talis, quæ non ſit contra libertatem Eccleſiaſticam, ſed pertineat ad communem conuictum ciuium, vt A ciues ſunt, tunc enim de illa cẽſendum erit, ſicut ſuprà de lege ciuili dictum eſt. Nam hæc aſſertio ex dictis ibi pendet, quia conſuetudo illa ciuilis eſt, & ius ciuile introducit. Patet etiã prima pars, quia Princeps laicus per expreſſam voluntatem non poteſt obligare clericos; ergo nec per tacitam, nec etiam ipſi clerici poſſunt conſentire contra ſuam immunitatem, nec etiam Prælatus Eccleſiaſticus conſentire cenſetur. Altera verò pars conſtat ex dictis ſuprà de lege ſcripta: nam eadem eſt ratio de conſuetudine, in qua clerici non conſiderantur vt clerici, ſed tamùm vt ciues, & ita in eodem ſenſu accipienda eſt. Quòd ſi materia etiam mixta ſit, vt ſi pertineat ad politiam ciuilem, & Eccleſiaſticam, & in vtraque ſeruetur per communem vtriuſque populi, ſeu ſtatus conſuetudinẽ, tunc erunt B veluti duæ conſuetudines, & re vera duo iura, vnum ciuile habens vim à conſenſu Principis laici, & aliud Eccleſiaſticum habens vim à conſenſu Prælati Eccleſiaſtici, & vnaquæque obligabit ſuos ſubditos, & vna poterit ſine alia reuocari. Denique ſi materia conſuetudinis ſit ſpiritualis, & ad bonum animæ tendat, vt ieiunium, &c. ſiquidem vna erit, & obligabit clericos, & laicos, quia nititur in poteſtate, & conſenſu Prælati Eccleſiaſtici tamùm, & in ea non tã conſiderantur ſubditi vt laici, vel clerici, quàm omnes vt Chriſtiani.

Quando clericos obligat conſuetudo.

12\.

Tunc autem dubitari poteſt, an ſimili conſuetudine ſpirituali (vt ſic dicam) vſus tantùm laicorum poſſit introducere conſuetudinem, quæ clericos etiã obliget. Nam iuxta regulam dictorum Iuriſtarum negan- C dum eſt, & ex Theologis negat etiam Palud. in 4. diſt. 15. q. 4. art. 3. Tum quia clerici habent ſuum modum viuendi proprium, vt v.g. proprias abſtinentias, &c. Tum etiam, quia ſunt veluti ſenatores, quos non obligant Plebiſcita, niſi conſentiant. Tum denique, quia monachi non obligantur conſuetudinibus ſecularium clericorum, etiamſi religioſæ ſint, & laicæ; eadem autem eſt ratio, & comparatio. Sed hæ rationes me non cogunt, quia ius ex tali conſuetudine reſultans eſt Epiſcopale: nam à Prælati tacito conſenſu vim habet, & materia eius de ſe communis eſt clericis, & laicis. Nam in ieiuniis publicis, vel feſtorũ obſeruationibus non habent clerici ſeculares ſpeciales obſeruãtias ex lege, & ita ceſſat prima ratio. Atque etiam eneruatur ſecunda, quia hæc non rectè comparantur Plebiſcitis: D nam illa à populo cũ ſuo tribuno ſpeciali proficiſcebantur; iura verò talium conſuetudinum prodeunt à Prælato communi clericis, & laicis. Tertia etiam non procedit, quia clerici ſeculares non ſunt exempti à iuriſdictione Epiſcoporum, ſicut religioſi. De quibus etiam poteſt eſſe quæſtio, quæ vt fundatur in exemptione, eandem difficultatem habet in conſuetudine, quæ in præceptis ſynodalibus, de quibus ſuprà dictum eſt.

Paluð.

13\. *2. Concluſ.*

Dico ergo, poſſe obligationem huiuſmodi conſuetudinis extendi ad clericos, & de facto extendi, ſi tacita, vel expreſſa Epiſcopi voluntas ſit, ius Epiſcopale inducere pro ſua diœceſi, quod poteſt ſine dubio facere, & præſumetur ita facere, quando materia conſuetudinis, de ſe communis eſt, & ita omnibus æquè vtilis, ac facilis, vt ſine ſcandalo non poſſit obligatio quibuſdam imponi, & non aliis, & maximè E quando totus populus laicorum conſpirat. Qui reſpectu talis conſuetudinis, vt dicebam, non conſiderantur vt laici, ſed vt Chriſtiani, & ideò vincere poſſunt clericos, & pro illis etiam conſuetudinem introducere, conſentiente Prælato. Aliquando verò poteſt eſſe conſuetudo magis propria laicorum, vel ex modo, quo introducitur, v.g. per ſpeciale votum ipſorum, aut ex parte materiæ, quæ illos decet magis, quàm clericos, & tunc poterit facilè illos obligare, & non clericos, & ita etiam approbari, quod ex ipſo vſu, & circumſtantiis diſcernendum eſt.

Pertinet

14\. *De extenſione conſuetudinis ab vno caſu ad aliũ ſimilem.*

Pertinet præterea ad effectus conſuetudinis alia quæſtio, quã dicti Iuriſperiti tractant, ſcilicet, an hæc obligatio conſuetudinis ab vno caſu ad alium propter ſimilitudinem rationis extendatur. Et ferè communiter definiunt admittendam eſſe huiuſmodi extenſionem, licèt poſtea varias declarationes, & limitationes multiplicent, vt videre licet in Rocho Curt. in dicta ſect. 4. ferè à principio, Burgos de Paz in l. 1. Tauri, num. 51. Veruntamen hæc extenſio rara eſt, vt exiſtimo. Nam in primis non poteſt eſſe maior extenſio in iure conſuetudinis, quàm poſſit eſſe in lege, quia non eſt maior vis cõſuetudinis, quam legis, quoad obligationem, quam inducere poſſunt, proportione ſeruata, vt ex dictis conſtat. Deinde addo, difficiliùs fieri extenſionem in conſuetudine quàm in lege ſcripta. Primò quia lex maximè ſolet extendi ampliando verba, iuxta ſignificationem, & vſum quem ſecundùm ius habent in tali, vel tali materia. Vnde cùm in conſuetudine deſint verba, ille modus extenſionis in ea locum nõ habet: ergo ex hac parte conſtat non æquè poſſe extendi conſuetudinem, ac ſcripta. Deinde in ſuperioribus etiam circa legem ſcriptam monui, ratũ eſſe hanc extenſionem admittendam, niſi habuerit magnum fundamentum in iure. Hic verò addo, difficiliùs multo, ac ſubinde rariſſimè habere locum in cõſuetudine. Nam obligatio legis ex vi ſolius conſuetudinis difficillimè cognoſcitur in loco, & populo, & propria materia, in qua verſatur, quomodo ergo poterit facile extendi ad alia, niſi à iure fiat extenſio, vel niſi ſint tam ſimilia, vt moraliter idẽ reputentur? vel niſi vnum in alio a fortiori contineri, vel tãquam pars in toto includi, rationabiliter iudicetur. Et ideo in l. 1. C. quæ ſit long. conſuet. dicitur, *Vt præſes prouinciæ, probatis iis, quæ in oppido frequenter in eodem controuerſiarum genere ſeruata ſunt, cauſa cognita ſtatuat, &c.* Pondero enim illam particulam, *in eodem*, identitatem enim ſignificat, & ideo dico, tantam debere eſſe ſimilitudinem, vt identitas moraliter reputetur. Cætera in præcedenti libro, cap. 2. videri poſſunt.

CAPVT XVII.

Vtrùm conſuetudo habeat vim legem interpretandi.

1 Hic eſt ſecundus principalis effectus quem iura tribuunt conſuetudini. Conuenit autem conſuetudini, quæ ſecundùm legem ſit: nam quæ eſt præter legem, non ſupponit legem, quam interpretetur; quæ verò eſt contra legem, potiùs illi derogat, vt dicemus: igitur ſola conſuetudo ſecundum legem poteſt illam interpretari. Ratio autem huius effectus eſt, quia non eſt neceſſaria maior authoritas, nec expreſſior voluntas ad interpretandam legem iam factam, quàm ad nouam introducendam, & ita omnes rationes factæ ſuperiori cap. à fortiori procedũt in hoc effectu, & iura ſunt expreſſa, cap. *cùm dilectus*, de conſuetud. l. *minimè*. l. *ſi de interpretatione*, ff. de legib.

2\. *Primus modus quo conſuetudo legẽ valet interpretari.* *Iſidor.*

Vt autem aſſertio magis declaretur, & ratione confirmetur, aduerto, dupliciter poſſe conſuetudinem valere ad interpretandam legem, vno modo in ratione ſigni, vel teſtis, quia quando talis eſt, conſuetudo circa obſeruationem legis indicat, & teſtificatur, illã fuiſſe mentem legiſlatoris, & ita fuiſſe receptã, & non alio modo, quia leges moribus coaleſcunt, vt dicit Iſidor. in cap. 1. diſt. 1. Sub hac autem ratione conſuetudo nõ poteſt reddere certam, & infallibilem interpretationem, quia illa ſolùm eſt quædam humana coniectura, eſt autem valde probabilis, & ita iuuat multum ad doctrinalem interpretationem, & quo fuerit maior, & diuturnior conſuetudo, eo erit probabilior coniectura in quo nulla certa regula aſſignari poteſt, ſed prudenti arbitrio relinquendum eſt. Addi verò poteſt, non tantùm conſuetudinem, quæ eſt circa obſeruantiam ipſius legis, poſtquam condita eſt, ſed etiam quæ illam anteceſſit, multum iuuare ad legis ſenſum intelligendũ. Nam quod dicitur in dicta lege. *Si de interpretatione legis quæratur, in primis inſpiciendum eſt, quo iure ciuitas retrò in huiuſmodi caſibus vteretur*, poteſt conuenienter intelligi non ſolùm de conſuetudine conſequente legem, ſed etiam de antecedente. Nam quia, teſte Iſidoro, lex ſecundùm patriæ conſuetudinem fieri debet, cap. 2. d. 4. ideo ex antiquis moribus ciuitatis probabiliter coniectare poſſumus quo ſenſu fuerit lex inſtituta: vnde in hoc ſenſu dicunt frequenter Doctores legem eſſe interpretandam iuxta conſuetudinem loci, etiamſi oporteat verba legis minùs propriè exponere, quia debet moribus hominum accommodari, vt late Gloſſ. in cap. *nonnulli*, de reſcript. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. & Panorm. in cap. *certificari*, de ſepul. num. 2.

3\. Alio modo poteſt conſuetudo interpretari legem tanquam cauſa concurrens ad introducendam & ſtabiliendam talem interpretationem, & legis obligationem in tali ſenſu, vt allegati Doctores frequenter docẽt, & alij, quos refert, & ſequitur Maſcard. de probat. volum. 2. concl. 1045. per totam, & apertè declaratur in l. *nam Imperator*, ff. de legib. dum dicitur, *In ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiſcuntur, conſuetudinem, aut rerum perpetuò ſimiliter iudicatarum authoritatem, vim legis obtinere debere.* Sicut ergo diximus ſuprà, interpretationem lege factam eſſe authenticam ex efficacia legis, quæ poteſt illam ſtabilire, ita dicendum eſt de cõſuetudine quando ad illum gradum peruenit, vt vim legis obtineat. Hæc ergo eſt propria ratio huius aſſertionis, quia conſuetudo efficax eſt ad legem introducẽdam; ergo etiam ad interpretandam legem efficaciter, & per modum legis. Quapropter omnia, quæ neceſſaria ſunt in conſuetudine, vt legis vim habeat, eadẽ neceſſaria ſunt, vt hoc modo legẽ interpretetur. De illis ergo ſuperiùs dicta ſufficiunt. *Maſcard.*

4\. *Notandum. Gloſſa.*

Solùm hic adnotabo, Gloſſam in dicta l. *nam Imperator*, ex verb. *perpetuo*, colligere neceſſarium eſſe decenniũ, vt conſuetudo hanc habeat efficaciam. Sed ſi quis attentè conſideret, lex illa duo habet membra, vnũ eſt, *conſuetudo*, aliud, *ſententia iudicum*, & particula, *perpetuò*, non coniungitur cum priori mẽbro, ſed ſimpliciter dicitur, *cõſuetudinem*: particula autẽ *perpetuò*, ponitur in poſteriori membro, vt declaretur, nõ quaſcunque ſententias, ſed illas quæ ſemper fuerint concordes, hanc vim habere. Quocirca pro priori mẽbro nulla additur in illa lege temporis declaratio, ſed per generales regulas intelligenda eſt de conſuetudine legitimè præſcripta. In poſteriori etiam membro illa particula, *perpetuò*, non ſignificat annorum numerum, ſed concordiam ſententiarum perpetuam, id eſt, ſine varietate, aut repugnantia earum inter ſe; hic enim eſt planus ſenſus talium verborum in communi vſu. Quis autem numerus ſententiarum ad hoc ſufficiat, non declaratur ibi, ſed iuxta dicta etiam in ſuperioribus intelligendum eſt. Nam catenus ſententiæ habent hanc vim, in quantum conſuetudinẽ efficere poſſunt, vnde ſi vna tantùm fuerit, vel pauciores, quàm ad legitimam conſuetudinem ſufficiant, faciunt probabile argumentum, non certam legem. Et ideo ſæpe dixi, iudiciariam interpretationem (vt ſic dicam) ad vſualem, ſeu ad conſuetudinem reuocari: nam ſententiæ ipſæ ad hoc maximè valent, quatenus communi conſenſu populi recipiuntur, & probantur, vt Bartol. & alij authores in locis ſæpe citatis aduertunt.

5\. *Quã efficax ſit cõſuetudo in legibus interpretandis.*

Et iuxta hæc intelligenda eſt multorum ſententia dicentium, tam efficacem eſſe conſuetudinem ad interpretandam legem, vt licèt ex verbis, vel materia

materia legis ambiguum ſit, an contineat præceptum, obligãs ſub mortali, nec ne, & ideo per ſe ſumpta eſſet in benigniorem partem interpretãda, nihilominus ſi conſtet, conſuetudinem eſſe receptam, vt grauiter obligantem, ſub mortali obligare, cenſendam eſſe. Ita

Syluest. Caiet.

Syluest. verb. *præceptum*, num. 2. in fine, & Caiet. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 2. & q. 147. art. 3. circa ad 2. loquens in particulari de ieiunij præcepto. De quo idem habet

Nauar.

Nauarr. cap. 21. num. 11. Et eadem ratione poteſt conſuetudo interpretari verbum, *præcipiendo*, ſub quo lex fertur, rigoroſam obligationem ſignificare, vt ſuprà

Clem. Gloſſ.

Syluest. & Caietan. notant ex Clement. *exiuit*, §. *item ordo*, de verbor. ſignific. vbi Gloſſa etiam id aduertit. Et ratio eſt, quia legiſlator cẽſetur vti verbis iuxta communem vſum, vnde etiam eam verſo, quamuis verba & materia præcepti videantur ſufficere ad obligatio- B nem ſub mortali, ſi aliter conſuetudo interpretata eſt legem, ſolùm obligabit ſub veniali, vt etiam Caietan. adnotauit. Eſt enim eadem ratio, quia conſuetudo ſicut poteſt introducere legem, ita etiam poteſt illi detrahere, eo vel maximè, quoad vix poſſunt eſſe verba, & materia legis tam clara, quin aliquam ambiguitatẽ relinquant, & interpretationem admittant. Hanc ergo facere poteſt vtroque modo conſuetudo, ſcilicet, rigoroſam & benignam: vt autem eam faciat efficaciter, habere debet conditiones requiſitas ad legem introducendam, vel abrogandam, vt dictum eſt.

6.
Conſuetudo nõ ſolùm legem humanã ſed etiã diuinam & naturalẽ interpretatur.

Addo etiam, poſſe conſuetudinem, non ſolùm humanam legem, ſed etiam diuinam, & naturalem interpretari, vt omnes Doctores allegati docent. Tamen C diuerſo modo, quia humanam legem poteſt interpretari, etiam minuendo, vel augendo, iuxta dicta capite præcedenti, & dicenda in ſequentibus. Diuinam autem ſolùm interpretatur, indicando legiſlatoris mẽtem, & ideo vt certa ſit, oportet, vt conſuetudo ſit vniuerſalis Eccleſiæ traditio, vel vt ſit per Pontifices approbata. Addo denique conſuetudinem non ſolùm le-

Conſuetudo ſeipſam interpretari poteſt.

gem ſcriptam, ſed etiam ſeipſam interpretari poſſe, vt ex dictis conſtat, quia ipſa etiam oſtendit intentionẽ vtentium, quamuis etiam ratione ſit ipſa conſuetudo

Rochus. Bald.

interpretanda, vt notat Rochus ſuprà ſect. 4. num. 23. ex Baldo in l. *maximum*, C. de liber. præter. in princ. & eſt per ſe notum.

CAPVT XVIII.

Vtrùm conſuetudo poßit legem humanam abrogare.

1.
De abrogatione legis per conſuetudinem.

RAtio dubitandi quoad ius ciuile ſumitur ex l. 3. §. *Diuus*, ff. de ſepul. violato, vbi dicitur, ſtatutum municipale factum poſt legem ciuilem & contrarium illi, non derogare illi, ergo idem dicendum eſt de conſuetudine, quia ad paria iudicantur. Secundò argumentor, ex l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. expreſsè dicẽte, quamuis magna ſit conſuetudinis auctoritas, non tamen eſſe tantam, *vt aut rationem vincat, aut legem.* Vbi neceſſe eſt, Iuriſconſultum loqui de lege humana: nam lex naturalis ad prius membrum pertinet, in quo dicitur conſuetudo non vincere rationem, & habetur etiam in cap. *conſuetudinis*, diſt. 11. vbi multa alia decreta ſunt ſimilia, & concordat cap. *cum cauſa*, de re iudic. vbi etiam dicitur, *Licet vſus, vel conſuetudinis non minima ſit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præiudicat.* Tertia, & præcipua ratio dubitandi eſſe poteſt, quia conſuetudo non poteſt aliquid valere, niſi ſit rationabilis, vt habetur in c. vltim. de conſuetudin. & ſuprà oſtenſum eſt; ſed conſuetudo contra legem non poteſt eſſe rationabilis, tum quia eo ipſo, quod eſt contra legem, eſt contra rationem, tum quia actus eius ſunt praui, qui non poſſunt peccantibus prodeſſe, nec eos

Hoſtienſ.

à iugo legis liberare. Propter hæc Hoſtien. in cap. 1. de A treug. & pace, ſenſit, propriam legem præceptiuã non poſſe diſſuetudine abrogari. Sed eſt opinio ſingularis, in qua etiam ipſe non fuit conſtans.

2.
Lex humana ſiue canonica ſiue ciuilis poteſt per cõſuetudinẽ abrogari.

Igitur his non obſtantibus regula certa eſt, legem humanam, ſiue canonicam, ſiue ciuilem poſſe conſuetudine abrogari. In hoc omnes Doctores conueniunt, Theologi cum D. Thoma 1. 2. q. 97. art. 3. Canoniſtæ in cap. vlt. de conſuet. vbi etiam Hoſtienſ. & in ſum. Legiſtæ in l. *de quibus*, ff. de legibus, & in l. 1. & 2. C. quæ ſit longa conſuet. Summiſtæ verb. *conſuetudo* Et quan-

D. Thom. Hoſtienſ.

tũ ad ius canonicum habetur expreſsè in dicto cap. vlt. de conſuetud. Præter alia, quæ generatim docent, antiquam conſuetudinem eſſe ſeruandam, quæ capite præcedenti citaui. Item in iure ciuili eſt expreſſa l. *de quibus*, ff. de legib. in fine dicens, *Rectiſſimè receptum eſt, vt* B *leges non ſolùm ſuffragio legiſlatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per diſſuetudinem abrogẽtur.* Idem habetur in noſtro regno in l. 3. & 5. tit. 2. partit. 1. Ratione autem probanda eſt hæc aſſertio eo modo, quo ſimilem in capite præcedenti probauimus, quia ad hunc effectum non deeſt poteſtas in populo, ſi conuenienter explicetur, & voluntas per ipſam conſuetudinem ſufficienter oſtenditur; ergo nihil deeſt, quominus per conſuetudinem talis effectus fiat.

Et in primis quod ad poteſtatem attinet, res eſt clara quoad leges ciuiles in populis liberis non recognoſcentibus ſuperiorem, vt conſtat ex dictis in capite 16. 3.
nam eadem hîc eſt ratio. Difficultas verò eſt quoad leges ciuiles ſupremorum Principum, & quoad leges C canonicas. Quæ duobus modis expediri poteſt. Primò

Duplex modus reſpondendi.

dicendo, has leges non ferri abſolute, ſed ſub cõditione tacita ſi populus eas retinere velit, ſiue talis conditio appoſita intelligatur, quia nõ poteſt Princeps magis cogere populos ſuos ſuis legibus, vt aliqui exiſtimant, ſaltem de legiſlatoribus ciuilibus, ſiue ex benignitate, quia non vult illos obligare, niſi ſub illa limitatione, vt multi etiam de canonicis legibus ſentiũt. Et iuxta hunc modum conſequenter dicendum erit non eſſe neceſſariũ nouũ conſenſum tacitum Principis, ad hanc abrogationem, ſed in ipſo modo ferendi legem includi. Sed hunc dicendi modum reiecimus ſuprà lib. 3. cap. 18. & lib. 4. cap. 16. quia re vera nec poteſtas obligandi abſolutè deeſt, etiam in temporalibus Regibus, nec voluntas etiam in Prælatis Eccleſiaſticis. D Quod ex ratione, & vſu ibi oſtendimus quoad legis acceptationem: eſt autem multo certius in ordine ad abrogandam legem iam acceptatam, & vſu confirmatam, alioqui ſemper eſſet in populi arbitrio à ſe legem ſuperiorem abiicere ſine culpa, quia hæc poteſtas illi datur per conditionem illam, ſi in lege eſt incluſa. Vnde etiam poſſet populus ſubditus expreſsè, & definito conſilio legem ſui Principis, aut Prælati reuocare, quæ ſunt abſurda. Sit ergo certum, hanc poteſtatem eſſe explicandam per coniunctionem plebis cum ſuo Principe, & legiſlatore. Quia in plebe eſt poteſtas facti potiùs, quàm iuris ad abiiciendam illam legem, quantum in ſe eſt, & ex parte Principis eſt etiam poteſtas ad conniuendum, & conſentiendũ voluntati populi, & ita completur poteſtas ad auferẽdam legem, quia in effectu, qui eam tulit, idem met il- E lam aufert, quod facere poteſt, vt præcedenti libro oſtenſum eſt.

4.
Quæ poteſtas in populo requiratur vt conſuetudo introducatur.

Atque hinc conſtat, in hoc effectu maximè habere locum, quod ſuprà diximus, non eſſe neceſſarium, vt in ipſo populo per ſe ſpectato ſit poteſtas actiua ponendi, vel tollendi legem, ſed ſufficere capacitatem paſſiuam legis, & quòd conſuetudo introducatur ab illis, ad quod lex loquitur. Quia hic actus repugnandi legi per conſuetudinem, non eſt actus iuriſdictionis, vel publicæ poteſtatis, ſed eſt potiùs eorum qui parere deberent legi, quia ſunt actus quaſi contrarij, & ideo verſantur circa idem, & ita in po-

pulo laico eſt poteſtas introducendi conſuetudinem abrogantem legem Eccleſiaſticam. Imò etiam in fœminis idē poteſt, ſi ad illas ſolas dirigatur lex, vt de præcepto lato de clauſura monialium, in cap. vnic. de ſtat. regul. in 6. auctores docent. Et ratio eſt, quia conſuetudo hæc, vt eſt ex parte ſubditorum, non tollit legem quaſi actiuè, ſed ſuo modo exigit, & obtinet a ſuperiore, vt illā auferat; ſuperior autem poteſtatem habet, vt dixi. Voluntas ergo tantùm ſupereſt explicāda.

5. *Duplex voluntas requiſita ad conſuetudinem inducendam.*

Duplex autem voluntas deſideratur, vna populi, altera Principis. Prior ſatis conſtat: nam conſuetudo eſt ſignum voluntarij cōſenſus. Supponitur autem ex ſupra dictis, hanc conſuetudinem debere eſſe publicam, & à maiori parte populi introductam, vel acceptatam. Ergo eſt ſufficiens ſignum voluntarij conſenſus, iuxta dicta ſuperiùs. Imò hic maior ratio inuenitur, quia voluntas, quæ indicatur, non eſt voluntas ſe obligandi, vel aſſumendi onus, ſed tollendi. Vnde in præſenti non eſt neceſſaria intentio inducendi nouam conſuetudinem iuris, ſed ſolùm non habendi talem legem, & retinendi, vel recuperandi ſtatum antiquum, habendi libertatem ab obligatione legis in tali materia, quę intentio ex ipſa actuum frequentia, & ex conſenſione, ac pertinacia populi in talibus actibus, ſatis cognoſcitur.

6. *Dubium.*

Solùm video, poſſe dubitari de legibus Eccleſiaſticis latis pro tota Eccleſia; erit enim neceſſarium, vt conſuetudo ſufficiens ad derogandum tali legi ſit introducta, & acceptata à maiori parte Eccleſiæ, hoc autem expectare difficillimum eſt, & vix poteſt Eccleſiæ conſtare de tali conſenſu.

Reſponſum.

Reſpondetur, ſi lex vniuerſalis pro tota Eccleſia abroganda ſit, ad minus requiri conſuetudinem dicto modo vniuerſalem, quia aliàs non interueniret in eo cōſenſus Eccleſiæ abſolutè loquendo. Et ideo hic modus abrogationis rarus eſt, non eſt tamen impoſſibilis, quia per ſufficientem famam, & publicam communicationem per literas, & nuncios poteſt hæc notitia intra quadraginta annos diuulgari. Addo tamen iuxta morem Eccleſiæ, & canonica inſtituta, non expectari, vt hæc abrogatio ſimul pro tota Eccleſia vniuerſali, & vniuerſaliter fiat, ſed fieri per partes in prouinciis, Epiſcopatibus, & aliis cōmonitatibus, quæ per leges proprias gubernari poſſunt. Nam ſi in aliqua ex his communitatibus præualeat in maiori parte conſuetudo contra legem communem, pro illa communitate derogatur, etiamſi pro aliis integra maneat, & ita ceſſat omnis difficultas. Et com proportione poteſt hæc doctrina ad alias leges communes ſiue canonicas, ſiue ciuiles applicari. Et illā tradit expreſſè Gloſſa in §. *ſine ſcripto*, Inſtit. de iur. natur. verb. *imitantur.*

Gloſſa.

7. *Ad hunc effectum ſufficit conſuetudo priuatiua.*

Atque hinc etiam fit, vt ad hunc effectum, non ſit ſemper neceſſaria conſuetudo propria facti, ſcilicet, poſitiua, quæ ex frequentia actuum conſurgit, ſed ſufficiat priuatiua, quæ diſſuetudo dicitur, & in frequentia omiſſionis conſiſtit, & per ſe ſufficit contra præcepta affirmatiua, quia ipſa omiſſio repetita ſatis indicat voluntatem non habendi tale præceptum. Neceſſariū verò eſt, vt omiſſio ſit propria, id eſt, obligationi legis oppoſita, ac proinde pro eo tempore, pro quo præceptum obligabat. quia negatio actus pro tempore non debito, nullum iudicium eſt voluntatis non parendi legi, aut non habendi illam, vt per ſe notum eſt, & tradit Panorm. in c. *Ioannes*, de Cleri. coniug. Syluest. ſupra q. 8. & copioſiùs Rochus in dicto c. vlt. ſect. 4. num. 76. & ſequentib. Nauarr. conſ. 2. de conſuet. & dicemus latiùs tractando de amiſſione priuilegij per non vſum in lib. 8.

Panorm. Syluest. Rochus. Nauarr.

8. *Vt deſuetudo ſit requiritur vt peccaminoſa ſit in principio.*

Ex quo vlteriùs concluditur, neceſſarium eſſe, vt tales omiſſiones ſint peccaminoſæ ſaltem in principio, quia ſi prouenirent ex aliqua rationabili excuſatione, non poſſent oſtendere voluntatem legi contrariam, vt ſi non interet neceſſitas excuſans. Tunc enim non eſſet deſuetudo, ſed purus non vſus, qui non ſufficit, ex omnium ſententia. Idémque eſſet, ſi interueniret ignorantia legis, vel metus grauis, ob eandem rationem, imò licet metus non eſſet ſufficiens ad excuſanduum à culpa, nihilominus eſſe poteſt ſufficiens ad impediendam propriam conſuetudinem, ſeu deſuetudinem. Quia non tam eſt ex voluntate, quàm ex neceſſitate, & ideo non ſatis indicat animum contra legem, nec voluntatem abſolutam abiiciendi illam, ſed ſolùm quandiu imminet talis metus, ideóque videtur ſatis probabile, tunc non ſimpliciter abrogari legem, ſed ad ſummum derogari illi, ne cum tanto grauamine, & imminente ſimili periculo, obliget. Quod eſt valde notandum: nam ſæpe poteſt induci conſuetudo non ſeruandi legem in tali occaſione, vel neceſſitate, quæ per ſe non erat ſufficiens ad excuſandum ab obligatione legis, & propter conſuetudinem, ſi alias conditiones requiſitas habeat, non obligabit lex in ſimilibus occaſionibus, & nihilominus nō erit lex ſimpliciter derogata. Exempla poſſunt eſſe facilia in feſtorum obſeruatione, ieiuniis, & ſimilibus.

9. *Volūtas Principis requiſita duplex.*

Venio ad Principis voluntatem, ad quam omnino applicanda eſt doctrina capitis præcedentis. Nam hic etiam conſenſus Principis intelligi poteſt, aut à lege ipſa datus, aut perſonalis, & quaſi de nouo datus, licet tacitè, & vterque modus verus eſt. De primo eſt ſermo in dicto c. vlt. de conſuet. Et duæ conditiones conſuetudinis ad illum poſtulantur, ſcilicet, vt ſit rationabilis, & præſcripta, quæ ponuntur etiam in dicta l. partit. & cū aliæ non poſtulentur, illæ ſufficiunt, alioqui ius illud imperfectum eſſet, & inſufficiens. Neceſſariū autem eſt, illas exponere, & inde etiam ratio illatum cōſtabit, De priori multa dicta ſunt in cap. 6. & 7. vbi explicuimus, quæ conſuetudo irrationabilis dicatur. Hic verò ſpecialiter addenda ſunt duo, vnum eſt, ad hunc effectum multo minorem rationem requiri in conſuetudine, quàm ad effectum inducendi legem: quia minus eſt tollere legem, quàm inducere. Nam vt tollatur lex non eſt neceſſaria ſpecialis vtilitas, vel honeſtas in ipſa materia, ſed ſatis eſt, quòd ablatio talis obligationis non ſit contra vtilitatem publicam, quia licet aliquam tollat, aliunde compenſatur, vel tollendo occaſionem maioris mali, vel conciliando animna ſubditorum, vt ſuauiùs gubernentur.

Duo addenda. Primum.

10. *Secundum.*

Vnde addo ſecundò, nihilominus neceſſarium eſſe, vt aliquo modo illa conſuetudo, vel potius abrogatio legis ratione illius, aliqua ratione fulciatur. Quia abrogatio iuſtæ legis expreſſa non poteſt fieri ſine aliqua honeſta cauſa, vt libro præcedenti oſtenſum eſt, ergo nec tacita, quæ per conſuetudinem fit. ergo vt conſuetudo ſit rationabilis, non ſatis eſt, quòd non ſit contra rationem naturalem, nec cōtra ius diuinum, nec quòd non ſit iure reprobata. ſed neceſſarium eſt, vt voluntas carēdi tali lege aliqua ratione honeſtari poſſit in ſubditis, quæ honeſtet etiam in Principe cōſenſum abrogandi illam. Et hæc eſt ratio, & neceſſitas huius conditionis, quia niſi cōſuetudo ſit aliquo modo rationabilis, non præſumitur Princeps condeſcendere ſubditis, quia non præſumitur velle ſine vlla iuſta cauſa, ſeu ſufficienti ratione tollere legem, cùm id licitè facere non poſſit, nec debeat. Neque de hac conditione plura videntur neceſſaria, reſpondendo autem ad ſecundam rationem dubitandi aliquid addemus.

11. *2. conditio.*

Secunda etiam conditio, ſcilicet, vt conſuetudo ſit præſcripta, in ſuperioribus explicata eſt, hic ſolùm de tempore requiſito ad hanc præſcriptionē. ſuppoſimus non eſſe neceſſarium immemoriale tēpus, vt quidam dixerunt ſine fundamento, vt capite præcedenti dixi.

Diſtinctio in ter leges canonicas, & ciuiles notanda.

Certum ergo ſit, requiri definitum tempus. Eſt tamen A notanda diſtinctio inter leges canonicas, & ciuiles, quam omnes auctores ſuprà citati traduunt: nam in ciuilibus idem tempus ſufficit ad legem abrogandam quod ad introducendam, ſcilicet decem annorum. Ratio eſt, quia ius ciuile in hoc diſtinctionem non facit, ſed ad vtramque indefinitè requirit tempus longæuum, vt patet in dicta l. *de quibus*: tempus autem longæuum in eodem iure eſt tempus decem annorum, vt ſuprà dictum eſt, & expreſſius habetur in §. 1. Inſtit. de vſucap. Neque hic fit diſtinctio de tempore inter abſentes, & præſentes (quidquid Syl. ueſt. & alij ſentiant) propter rationem ſuprà tractatam, quòd ad neceſſitatem huius præſcriptionis ſemper ſupponitur ignorantia Principis: nam ſi Princeps ſciat, non eſt neceſſaria præſcriptio ad præſentem effectum, vt ſtatim dicam. Reſpectu verò Principis ignorantis impertinens eſt abſentia, vel præſentia, & ideo idem tempus indiſtinctè poſtulatur. Ponitur autem ab auctoribus potiùs decem, quàm viginti annorum, quamuis hoc iura non definiant, & ignorantia Principis videatur eſſe quædam abſentia, propter rationes ſuprà factas. Item quia in hoc iure interuenit fauor ex parte Principis, & ille ampliatur, dum breuius tempus eligitur, & interuenit onus ex parte ſubditorum: quatenus reuocatio legis per longum tempus differtur, & hoc minuitur, breuius etiam tempus eligendo. Et ita vtrumque eſt iuri conforme. Et conſonat etiam alia regula iuris, quòd *in obſcuris minimum eſt ſequendum.*

In legibus ciuilibus decennium ſufficit ad legem introducendam, & abrogandam. *Syluest.*

12. *De Eccleſiaſtica lege varietas.*

At verò in legibus Eccleſiaſticis eſt diuerſitas opinionum. Nam quidam exiſtimant ſufficere idem tempus decem annorum, quod in ciuilibus ſufficit. Refertur Azo, in ſum. tit. de conſuet. Calder. & alij in c. 1. de treug. & pace. Sed hi loquuntur de lege nondum acceptata de qua ſuprà lib. 3. & 4. dictum eſt. Quanquam fortaſſe nulla ſit differẽtia in ordine ad præſcriptionem, cum vtroque caſu conſuetudo ſit contra ius canonicum. Vera ergò, & communis ſententia eſt, in legibus canonicis requiri tempus quadraginta annorum, vt conſuetudo contra illas cenſeatur præſcripta. Ita Innoc. in cap. *cum dilectus*, de conſuetud. Panormit. dicto cap. vlt. num. 11. & in cap. 1. de treug. & pace, num. 4. & ibi late Felin. num. 13. Rochus ſuprà ſect. 3. num. 35. Turrecrem. in cap. *conſuetudo*, q. 2. & in cap. *mos*. q. 4. d. 1. Bart. in repetit. l. *de quibus*, quæſt. 2. princip. quæſtiunc. 3. num. 14. vbi in ſchol. alij allegãtur. Item Iaſon ibi col. 11. Anton. 1. p. titul. 16. § 4. Syl. ueſt. verb. *conſuetudo*, q. 4. Angel. nu. 8. & ibi alij Summiſtæ, Nauarr. conſ. 2. de conſuet. Cordub. li. 1. q. 12. ad 4. & Gregor. Lop. in dicta leg. 5. Gloſſ. 4. Probari autem hæc ſententia ſolet ex dicto cap. vltim. de conſuetud. quatenus requirit conſuetudinem legitimè præſcriptam, quia in iure canonico non dicitur conſuetudo legitimè præſcripta, niſi ſit quadraginta annorum. Ita Rochus ſuprà ſect. 3. num. 4. ex Gloſſ. cum textu in cap. *cum de beneficio*, de præben. in 6. Sed non exiſtimo hoc ſufficere, quia appellatio legitimæ præſcriptionis de ſe indifferens eſt, ſolúmque ſignificat conſuetudinem durantem tempore, & cum conditionibus lege præſcriptis. Vnde iuxta materiæ capacitatem applicari poterit ad præſcriptionem quadragenariam, vel ad decennalem. Nam etiam dici poteſt conſuetudo legitimè præſcripta neceſſaria eſſe ad inducendam legem, præter, & non contra commune ius, inſcio Principe. Addunt ergo prædicti auctores, Præſcriptionem legitimam contra Eccleſiam requirere tempus quadraginta annorum, iuxta cap. *de quarta*, cap. *ad aures*, cum aliis, de præſcriptionib. Conſuetudo autem contra canones dici meritò poteſt eſſe contra Eccleſiã, cùm ſit cõtra Eccleſiaſtica iura, & ideo legitima præſcriptio in illa, quadragenaria eſſe debet.

Vt conſuetudo cõtra leges canonicas præſcribatur requiritur ſpatiũ 40. ann. *Innoc. Panorm. Felin. Roch. Turrec. Bart. Iaſon. Anton. Syluest. Angel. Nauar. Cord. Greg. Lop.*

A Imò addunt aliqui auctores, non ſolùm requiri hoc tempus, quando conſuetudo eſt contra canones, ſed etiam quando eſt contra rationem canonis, vt notat Gloſſa in cap. *vt litigantes*, de offic. ord. in 6. verb. *ſtatuimus*, & ibi Geminian. & ſequitur Pet. Rauen. tract. de conſuet. ſect. 1. num. 21. Item Felin. in cap. *tua nos*, de iur. iur. numer. 3. & in cap. *ſtatuimus*, de maiorit. & obed. numer. [illegible] vbi declarat, hoc eſſe intelligendum, quando conſuetudo eſt contra rationem expreſſam in lege. Ego verò addo, etiam requiri, vt ratio ſit adeò intrinſeca, & eſſentialis, vt illa ceſſante, lex etiam ceſſare cenſeatur, & tunc optima ratione fundatur hæc ſententia, quia conſuetudo contra rationem legis, virtualiter eſt contra legem, & illi conſequenter derogat. Si autem ratio talis non ſit, ſed potius illa ſublata adhuc poſſit vigere lex, non video cur conſuetudo contra ſolam rationem legis cenſeri debeat contra ius, aut tantum tempus poſtulare. Denique addunt dicti auctores, ex parte materiæ poſſe requiri conſuetudinem immemorialem, vt ſi ſit contra ſpecialia iura Principis, ſicut etiam in conſuetudine præter canones poſſunt requiri quadraginta anni, ſi deroget iuri alicuius Eccleſiæ. Sed hæc licèt vera ſint, non habent propriè locum in conſuetudine legali, de qua tractamus, ſed quatenus miſcetur cum præſcriptione propria alicuius rei, quæ longiorem durationem requirat.

13. *Gloſſa. Gemin. Pet. Rau. Felin.*

Atque hinc colligitur, conſuetudinem habentem has duas conditiones, ſi ſit legi contraria, illam abrogare, etiamſi ad notitiam Principis talis conſuetudo non deuenerit. Ita docent ferè Doctores allegati, & Couar. in 4. Decret. 2. p. cap. 6. §. 10. num. 18. & 19. Dominic. bene in §. *leges*, poſt cap. *in iſtis*, diſt. cum Gloſſ. & Archid. ibi, & aliis, quos etiam refert Felin. ſuprà, & omnes, quos in ſimili puncto allegaui in capite præcedenti.

14. *Conſuetudo aliquãdo legem abrogat ignorante principe.* *Couar. Domin. Gloſſ. Archid. Felin.*

15\. Nam eſt eadem ratio, quia ſuppoſita lege concedente hanc efficaciam conſuetudini rationabili, & præſcriptæ, ex vi illius habetur ſufficiens conſenſus Principis abrogantis illam per tacitam volũtatem legalem, vt ſic dicam, ad quam non eſt neceſſaria noua notitia conſuetudinis, ſicut ad perſonalem voluntatem, nec nos poſſumus illam conditionem addere contra prædictum ius. Quia in effectibus iuridicis non debent plura poſtulari, quàm iura requirant: lex autem ponit illas duas conditiones vt ſufficientes ad effectum, & vtraque eſſe poteſt ſine ſciẽtia Principis. De priori eſt per ſe notum, quia conſuetudo non eſt rationabilis, quia ſcitur à Principe, nam quælibet alia æquè ſciri poteſt, vel ignorari, & rationabilis talis poni debet, vt verè poſſit talis cognoſci. De ſecundo etiam conſtat, quia præſcriptio non requirit ſcientiam in eo, contra quem præſcribitur, vt eſt notum. Præterea ratio humanæ legis hoc quodammodo poſtulat, debet enim eſſe humanis moribus accommodata, & ideo valde expedit, vt quando populus tanto tempore obſtinato animò perſeuerat in moribus contra legem, Princeps non inſiſtat, ſed deſiſtat ab imponenda talis legis obligatione; meritò ergo inſtitutum eſt, vt ſiue ſciat, ſiue neſciat Princeps, conſuetudo præſcripta legem tollat. Neque in hoc occurrit noua difficultas.

Poteſt tamen è contrario dubitari, an interdum cõſuetudo non præſcripta poſſit ſufficere ad effectum reuocandi legem, ſaltem interueniente ſcientia Principis. Nam Panorm. in c. vlt. n. 13. apertè ſentit, non ſufficere ſcientiam Principis, vt lex derogetur [illegible] tempore, quàm ſit ad præſcriptionẽ neceſſarium [illegible] poteſt primò in eodem c. vlt. quod abſolutè req[illegible] las duas conditiones ad hunc effectum; e[illegible] acunque deficiente, non fiet effectus, etiamſi [illegible] ſ[illegible]ciat. Et confirmatur: nam ſi conſuetudo nõ [illegible] rationabi[illegible], etiamſi

16. *Conſuetudo nõ præſcripta an ſcientiam habeat. Panorm.*

etiamſi Princeps illam ſciat, non ſufficiet ad tollendā legem, vt eſt communiſſima ſententia; ergo ſi non ſit præſcripta, non ſufficiet, etiamſi interueniat ſcientia Principis. Patet conſequentia, quia illæ duæ conditiones vt æquè neceſſariæ ponuntur. Confirmat hoc ſecundò Panorm. quia ex ſcientia Principis ad ſummum colligitur tolerantia, hæc autem non inducit conſenſum iuxta c. *tam dudum*, de præb. Vnde addit ipſe, quòd ſi Princeps non ſolùm ſciret cõſuetudinem, ſed etiam illa vteretur, tunc cenſeretur tollere legem, quia videretur quaſi expreſsè conſentire. Tandem argumentor, quia conſuetudo hæc valet per modum cuiuſdam præſcriptionis, ſed tempus præſcriptionis non minuitur propter ſcientiam eius, contra quem præſcribitur; ergo.

17 *Conſuetudinem non præſcriptam aliquãdo ſufficere ad legē abrogandā.* *D.Thom.*

Nihilominus contrarium cenſeo verum. Dico ergo conſuetudinem non præſcriptam aliquando ſufficere ad derogandam legem, ſi Princeps ſciat conſuetudinem, & ipſa talis, ac tanta ſit, vt moraliter ſufficiat ad indicandum Principis conſenſum. Hoc mihi videtur ſenſiſſe D.Thom. 1.2.q.79. art. 3. ad 3. vbi non requirit ad hunc effectum præſcriptionem conſuetudinis, ſed ſufficientem ſignificationem conſenſus Principis, & idem ſentiunt Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. art. 2. & Medin. ibi, & Gerſon dicto tract. de vita ſpirit. & videtur fuiſſe opinio Antonij dicto cap. vlt. qui dixit, ſi Papa ſciat conſuetudinem contra legem, ſufficere tempus decem annorum. Quod dictum approbat Sylu. dicta q. 4. & Angel. dicto num. 8. & idem ſentiunt Canoniſtæ communiter, quando conſuetudo reſiſtit legi canonicæ nondum acceptatæ, vt latè refert Felin. vbi ſuprà. De qua, vt dixi, eſt eadem ratio, tum quia etiam illa conſuetudo eſt contra Eccleſiam, & contra ius illius, tum etiam, quia obſeruantia legis pro aliquo tẽpore non auget ius, vt ſuprà dixi, ſed ſolùm facto dicitur illam confirmare; ergo ſtando in vi iuris, eadem eſt ratio de vtraque. Præterea non videtur eſſe maior ratio de iure introducendo, quàm de abrogando; ſed conſuetudo non præſcripta, ſciente Principe poteſt inducere ius, vt oſtendimus; ergo & abrogare. Maior cum conſequentia probatur, quia tota ratio vtriuſque effectus conſiſtit in tacita voluntate Principis, ſed hæc voluntas particularis, & quaſi perſonalis non minùs poteſt innoteſcere ex conſuetudine legi contraria nõ præſcripta, ſed ſcita, & tolerata à Principe, quàm ex conſuetudine præter legem; ergo non minùs illa ſufficiet ad derogandum legi, quàm hæc ad introducẽdam illam. Imò in caſu præſenti magis debere præſumi talis voluntas, tum quia eſt magis neceſſaria ad tollendam à ſubditis occaſionem peccandi contra perſeuerãtem legem, tum etiam quia ipſamet conſuetudo cauſat talẽ mutationem in ſubditis, vt quodammodo per illam fiant inepti ad talem legem, quia debet eſſe facilis, & moribus conformis. Denique hanc ſententiam confirmat vſus. Quia multæ leges Eccleſiaſticæ cenſentur breuiori tempore derogatæ, quia Pontifices nõ ignorant, & diſſimulant.

18. *De tempore ad legem abrogandā per conſuetudinem ignorãte principe.*

De tempore autem requiſito ad hunc effectum, quando ſcientia Principis non interuenit, licèt Anton. & alij cum illo deſignent tempus decem annorum, non videtur mihi cum fundamento dictum. Nam in legibus ciuilibus non poteſt id habere locum, quia etiam ignorante Principe, maius tempus non requiritur, vt dictum eſt, aſſertio autem poſita etiam in illis locum habet, quod interueniente ſcientia Principis, præſcriptio ciuilis, quæ eſt decem annorum, non eſt neceſſaria. Quòd ſi illi de ſolis canonicis legibus loquuntur, oportet, vt cum proportione tempus pro ciuilibus aſſignent. At in illis non poſſunt cum fundamento aſſignare certum tempus requiſitum; ergo neque in canonicis illa determinatio decem annorum habet fundamẽtum. Præterea eſt generalis ratio, quia illud tempus nullo iure determinatũ eſt pro tali modo conſuetudinis; ergo ſine fundamento præſcribitur. Et explicatur ampliùs, quia eo ipſo, quòd non eſt neceſſaria conſuetudo præſcripta, non operatur ex vi iuris, ſed ex vi naturalis ſignificationis, & indicij voluntatis Principis; at verò ad hoc iudiciũ nullum eſt tempus determinatum in iure, neque ex natura rei, quia poteſt ſecundùm circunſtantias variari, vt ſuprà declaraui; ergo fruſtra deſignatur illud tempus decem annorum. Idem ergo in hoc puncto dicẽdum eſt, quod in ſimili de introductione legis arbitrio prudentum relinquendum eſſe, & ita ſenſerunt Soto, Medina, & alij.

Hoc tempus arbitrio prudentis relinquendum.

Soto. Medina.

19. Imò hinc intulerunt aliqui Canoniſtæ, quando tota ciuitas, vel communitas operatur contra ſtatutum à ſe editum, vnum actum contrarium ſufficere ad reuocandum ſtatutum. Quia ibi per vnum actum ſignificatur, ſufficienter voluntas ſtatuentis de reuocando ſtatuto, cùm ſit idem, qui contra illam operatur, quòd ſecùs eſt reſpectu legis Principis. Ita docet Abb. in cap. *ad audientiam*, de Cler. non reſid. cum Ioan. Andr. ex cap. *pro illorum*, de præbend. & cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtit. vbi alij hoc notant. Sed de hoc puncto, & de illorum textuum intelligentia, dicemus tractando de priuilegiis: nam de illis eſt ibi ſermo. Et in propriis ſtatutis non credo eſſe illud ſignum ſufficiens, niſi ex aliis circunſtantiis conſtet, communitatem non feciſſe talem actum diſpenſando in ſtatuto pro illa vice, illud abrogando. Adde, etiam in ſtatutis confirmatis à Principe neceſſariam eſſe conſuetudinem, vt dixi.

Abb. Ioan. Andr.

20. *Cap. vlt. de conſuet. explicat.*

Ad cap. vlt. de conſuet. reſpondeo, ibi eſſe ſermonem de conſuetudine, quæ independenter à ſcientia Principis poteſt legem abrogare, ſeu de conſuetudine, quæ ſub propria ratione ſua, & per propriam vim, & efficaciam, quam à lege habet, poteſt legem abrogare; non verò excludere conſuetudinem, quæ ſolùm deſeruit per modum ſigni, & indicij volũtatis Principis. Nam hoc modo, non ſolùm conſuetudo, ſed etiam quodlibet factum Principis, quod ſufficienter oſtendat voluntatem eius, poteſt abrogare legem, vt colligitur à ſimili ex dicta l. *de quibus*, & eſt per ſe euidens, quia vis eſt in voluntate, & diuerſitas in materiali ſigno eſt accidentalis. Ad primam confirmationem negatur in primis æquiparatio, quia conditio, quòd conſuetudo ſit rationabilis, ex natura rei neceſſaria eſt: conditio autem præſcriptionis ſolùm ex lege, & ideò prior cõditio magis neceſſaria eſt, & in omni euentu, quia ſemper voluntas Principis eſſe debet, ac præſumi rationabilis, ſiue particularis ſit, ſiue generalis per legem. Deinde dicitur quòd ſi de voluntate Principis ſufficientèr conſtaret, etiamſi conſuetudo careret ratione, dummodò non eſſet contra rationem, nec aliquid turpe includeret, abrogatio eſſet valida, licèt fortaſſe illicitè fieret, ſicut ſuprà dictum eſt de abrogatione expreſſa, idem enim eſt de tacita, ſi ſupponatur: At verò rariſſimè, aut nunquam admittenda eſt quando conſuetudo ita caret ratione, vt ſit illicitum illi cõdeſcendere, & propter illam legem abrogare, etiamſi ſit cognita, quia non eſt præſumenda praua voluntas in Principe. Secùs verò eſſet, ſi ex ipſa duritia populi, licèt irrationabili, reſultaret reſpectu Principis moralis cauſa, & ratio, vt poſſit iudicari prudens reuocatio conſuetudinis: tunc enim etiamſi Princeps ſciat conſuetudinem non eſſe rationabilem ex parte populi, poteſt præſumi conniuentia, & abrogatio ex parte Principis tacentis, & tolerantis, quia tunc iam abrogatio iuſta eſt. Vnde ad ſecundam confirmationem iam ſuprà reſponſum eſt, tolerantiam per ſe non ſufficere, adiunctis verò circunſtantiis, poſſe eſſe prudens, & morale ſignum. Et in præſenti erit optimum ſignum, quando in Principe ſciente populi reſiſtentiam, permiſſio illius, ſtante lege, eſſet irrationabilis,

& notius populo: nam tunc præſumendum eſt oriri ex animo abrogandi legem, niſi contrarium conſtet. Idemque erit quoties res ad eum ſtatum deuenerit, vt prudens cenſeatur abrogatio; tunc enim meritò præſumitur conſenſus in Principe ſciente, & patiente talem conſuetudinem. Ad vltimam confirmationem negatur aſſumptum, iam enim oſtenſum eſt, in illo caſu conſuetudinem non occurrere in modum præſcriptionis, ſed tanquam ſignum, adiuncta ſcientia, & tolerantia ſufficiente, vt explicatum eſt.

21. *Ad 1. difficultatem.* Ad primam difficultatem in principio poſitam, & ſumptam ex §. *Diuus*, reſpondeo textum illum plures habere intellectus, quos hic expendere nó poſſumus: multi autem illum intelligunt, quando ſtatutum, vel conſuetudo præceſſit, & lex ſubſequitur, & ita non pertinet ad hunc locum, ſed ad quæſtionem tractandam in cap. 20. Alij intelligunt, quando lex generalis præceſſit, & ſtatutum municipale ſequitur: & videtur hoc magis ſignificari in litera, & negari, ſtatutum præualere contra legem, quod mihi eſt veriſimillimũ. *Panorm.* Nam licèt Panorm. cap. vlt. de conſuet. in hoc conſtituat differentiam inter ſtatuta laicorum, & clericorũ, quòd particulares Eccleſiæ non poſſunt ſtatuere contra canones, particulares autem ciuitates poſſunt ſtatuere contra ius commune. Ego non video fundamẽtum huius differentiæ: nam lex *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. nihil probat, & contrarium probatur ex dicto §. *Diuus*, & conſtat ex ſuprà tractatis lib. 3. de poteſtate ad leges ciuiles condendas. Vnde quoad hoc nego eſſe eandem rationem de ſtatuto, & conſuetudine, ſicut idem Panormit. in clericis fatetur. Ratio autem (licèt variæ tradantur à Canoniſtis, vt per Abbatem ſupra, & latiùs per Roch. ſect. 3. à num. 7.) eſſe videtur, quia leges humanæ debent eſſe accommodatæ moribus eorum, pro quibus feruntur, & ideo legiſlatores in hoc deferre debent rationabili conſuetudini ſuorum ſubditorum. Quæ ratio, & neceſſitas ceſſat in ſtatutis conſuetudinis: nam illa fiunt per inferiores poteſtates, quas oportet eſſe ſubordinatas ſuperioribus, & ideo ſtatuere non poſſunt contra leges eorum in- ordinatio, niſi ex ſpeciali conceſſione.

22. *Ad 2.* Ad ſecundam difficultatem ſumptam ex l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. dico, etiam legem illam varie exponi, vt refert Gloſſ. in cap. *conſuetudinis*, diſt. 11. communis tamen, & probabilis reſponſio eſt, illam eſſe intelligendam de conſuetudine non habente conditiones poſitas in dicto c. vlt. de conſuet. Ita Iaſ. in addit. ad Gloſſam in §. *ſine ſcripto*, de iur. natur. verb. *imitatur*, vbi Gloſſa aliter exponit. Re tamen vera ſenſus eſt, conſuetudinem non eſſe tantæ authoritatis, vt contra Principis voluntatem poſſit valere, quod in eadem lege ſignificatur, *Non vſque adeò ſui valitura momento*, id eſt, ſua vi, & poteſtate. Cum hoc autem optimè ſtat, vt poſſit eſſe talis, quæ oſtendat, voluntatem Principis fuiſſe mutatam, vel tanquam ſufficiens ſignum eius, vel in virtute alicuius legis.

23. *Ad 3. D.Thom.* Ad tertiam reſpondet D. Thom. dicto art. 3. ad 2. poſſe conſuetudinem contra legem per bonos actus introduci, ac ſubinde eſſe rationabilem, quia lex humana occurrente neceſſitate in particulari, ſine culpa non ſeruatur. Vnde ſi illa occaſio ſæpiùs occurrat, per actus illos legi contrarios inducitur quædam conſuetudo, quæ oſtendit, legem non eſſe vtilem, & conſequenter abrogat illam. Quam reſponſionem attigit *Panorm. Archid.* etiam Panormit. in dicto cap. 1 de treug. & pace, ex Archid. in cap. vnic. de treug. & pace. Sed non ſatisfacit, tum quia illi actus non licent, niſi propter neceſſitatem per modum epikiæ: hi autem non inducunt conſuetudinem contra legem, cùm non ſint illi contrarij, neque oſtendũt animum populi legi contrariũ, vt ſuprà declaratum eſt, neque ex vi conſuetudinis ex illis ſolis reſurgentis poteſt eſſe licitus actus, niſi in ſi-

A milli occaſione, in qua epikia per ſe ſemper ſufficit. Quòd ſi tam frequentes ſint illæ occaſiones, vt oſtendant legem eſſe inutilem, non abrogabitur propter conſuetudinem, ſed quia in ſe oſtẽditur iniqua, & nulla, vel ceſſabit, quia finis eius in generali ceſſat. Et ita idem niet D. Thom. dixit, *Eadem conſuetudinem manifeſtare, quod lex vlteriùs non eſt vtilis.* Secundò reſpondet *D.Thom.* D. Thomas, remoueri legem per conſuetudinem, quãdo tam firmata eſt conſuetudo, vt iam lex non videatur poſſibilis ſecundùm conſuetudinem patriæ. Verũtamen quando res ad hunc ſtatum deueniret, etiã non eſſet propria abrogatio legis, ſed ceſſatio per materiæ mutationem. At verò non ſemper neceſſarium eſt ad abrogationem legis, vt tanta rerum mutatio fiat. Quia ſæpe abrogatur, ſi circunſtantiæ ſuprà poſitæ concurrant, etiamſi alioqui poſſit vtilè obligare, ſi voluntas
B Principis tacita non interueniret aliquo ex modis ſupradictis. Vnde D. Thomas in illa ſolutione ſolùm videtur voluiſſe explicare modos, quibus poteſt contingere, vt ex conſuetudine reſultet ceſſatio legis abſque ordine ad conſenſum Principis, ſed quaſi ex natura rei, quæ non eſt propria abrogatio, ſed ceſſatio legis. In ſolutione autem ad 3. magis explicat modum abrogationis.

Reſpondeo igitur ex dictis in cap. 4. rectè fieri poſſe, vt conſuetudo incipiat per actus malos, quia prohibitos per legem, & nihilominus inducat conſuetudinem derogantem legi. Ita fatetur Caiet. dicta ſolut. ad 2. & omnes, imò ex dictis conſtat, ad hanc abrogationem neceſſarium eſſe, vt in principio actus ſint ta- 24. *Conſuetudo incipiens per actus malos quia prohibitos poteſt legi derogare. Caiet.*
C les, quia debent eſſe contra legem obligantem ſine excuſatione vel ignorãtia. Ratio verò, ob quã ſufficiunt, eſt, quia in primis non concurrunt vt cauſæ, ſed vt indicium voluntatis Principis, aut legis, poſſunt autem eſſe indicium talis voluntatis, etiamſi mali ſint. Et deinde id, quod tandem reſultat ex tali conſuetudine, non eſt malum, ſcilicet, vt ſimiles actus ſine malitia fiant, ablata lege, & in hoc cenſetur conſentire Princeps, abrogando legem. Atque hoc modo conſuetudo illa, licèt in modo, vel in fieri ſit irrationabilis, non tamen in ſubſtantia (quia actus illi poſſunt licitè fieri) nec in termino, nec in effectu, quia & Princeps poteſt propter talem conſuetudinem prudenter, ac rationabiliter legem abrogare, & completa conſuetudine actus poſtea licitè fiunt, & ius ad eos liberè faciendos
D iuſtum eſt: nam potiùs eſt quædam carentia iuris, ſeu prohibitionis, quæ rationabiliter auferri potuit. Addit verò Caiet. ſupra, & idem dicit Panormit. licèt *Caiet. Panorm.* ſi in principio agentes contra legem peccent, tamen eorum ſucceſſores poſſe præſumere, ex aliqua rationabili cauſa legem illam fuiſſe non ſeruatam. Quod quidẽ regulariter, veriſimile eſt, præcipuè, quando abrogatio fit per longam præſcriptionem. Dico autem id non eſſe neceſſarium: nam licèt omnes actus facti contra legem ante completum tempus præſcriptionis, vel ante ſufficienter præſumptam voluntatem tacitam Principis fuiſſent mali, nihilominus tandem completo tempore, vel indicio abrogaretur lex ex vi iuris, vel
E tacitæ voluntatis Principis, quæ iuſta eſt, licèt actus ſubditorum mali fuerint, vt declaratum eſt. Neque in hoc æquiparatur hæc conſuetudo præſcriptioni, vt in capite primo declaraui.

Vrgebit verò aliquis, quia lex erat rationabilis (nã hoc eſt de ratione legis, & ibi ſupponitur vera, & valida lex) ergo conſuetudo contraria erit irrationabilis, 25. *Obiectio.* non ſolùm quia per malos actus introducta fuit, ſed etiam quia tendebat ad tollendam legem rationabilem, hoc enim contra rationem videtur, & cùm illa ſint directè contraria, ſi vnum rationabile eſt, aliud erit irrationabile. Reſpondeo idem argumentum ſuprà *Solutio.* eſſe factum de abrogatione legis expreſſa, de qua cõſtat, poſſe eſſe rationabilem, & iuſtam eodem modo

d hie

A do hîc eſſe ſoluendam. Dico ergo, legem non eſſe rationabilem tanquam neceſſariam, ſed tanquam conuenientem propter aliquos reſpectus, quibus non obſtantibus, ablatio legis, & conſuetudo ad illam tollendam poteſt eſſe rationabilis ſub aliis reſpectibus honeſtis, & conuenientibus, ſicut duo contraria poſſunt eſſe probabilia, & quòd in altera parte ſit aliquis exceſſus, non facit alteram eſſe irrationabilem, præſertim quia hæc comparatio ordinaria dubiè eſt.

CAPVT XIX.

Vtrùm abrogatio legis per conſuetudinem aliquam exceptionem, vel extenſionem admittat.

1\. VT regula poſita in præcedenti capite magis declaretur, oportet exceptiones aliquas, quæ ab illa fieri ſolent, expendere, & in fine etiam videbimus, an recipiat extenſionem. Prima ergo exceptio cogitari poteſt de lege pœnali imponente pœnam ipſo facto. Aliqui enim dixerunt, illam non abrogari per conſuetudinem præſcriptam, etiamſi rationabilis ſit, quia ſtatim, ac violatur, inciditur in dictam pœnam, & in factum damnatum. Ita referunt Ioan. Andr. & Panormit. in cap. 1. de treug. & pace. Hæc tamen exceptio nullo iure fundatur, & eſt contra rationem, ideóque meritò à dictis auctoribus reiicitur. Quia etiam conſuetudo contra talem legem poteſt eſſe rationabilis, vt per ſe conſtat, & poteſt indicare ſufficienter volũtatem tacitam legiſlatoris, abrogandi talem legem. Non enim minùs poteſt hoc expedire ad commune bonum in lege pœnali, quam in qualibet alia, quando illa non eſt conueniens moribus populi, vel experimento conſtat, non eſſe illis proficuam. Item verba, & ratio cap. vltimi de conſuet. æquè in hanc legem conueniunt, ac in aliis. Denique poteſt hoc confirmari exemplo, in Extrauag. 1. de ſimon. prohibente ſub cẽſura, aliquid recipere pro ingreſſu religionis, & nihilominus vſu eſſe omnino abrogatam, probabile eſt, vt alibi diximus, & cenſet Nauar. cap. 27. nu. 106. & inde alia exempla ſumi poſſunt. Nec ratio cõtrariæ ſententiæ eſt alicuius momenti, quia licèt lex damnet actum, & pœnam imponat, quæ ipſo facto incurritur, ſtante lege in ſua vi, vſu tamen fieri potuit, vt legis virtus omnino abrogaretur per rationabilem, & præſcriptam conſuetudinem, ſeu tacitum Principis conſenſum, & quando ad illum ſtatum peruenitur, iam actus non eſt damnatus, nec pœna dignus.

Prima exceptio.

Ioan. Andr. Panorm.

Exceptio reiicitur.

Nauar.

2\. Eſt autem graue dubium, an poſſit conſuetudo derogare huiuſmodi legi quoad pœnam, relicta obligatione quoad culpam. In quo diſtinguunt aliqui inter legem imponentem pœnam ipſo facto, vel deſignantem imponendam. Et de hac poſteriori docent poſſe abrogari quoad ſolam pœnam, quod eſt certum, & communiter receptum. Ratio verò ſpecialis eſt, quia talis lex quoad illam partem iudicem inſtruit, & illum obligat. Vnde ſicut aliæ leges derogari poſſunt, ita etiam hæc, vt eſt præceptum cadens in iudicem. De lege verò imponente pœnam, vt cenſuram, v.g. ipſo facto, hoc negat Caſtro lib. 2. de leg. pœnali, cap. 12. citátque Hoſtienſ. in cap. de treug. & pace, & Tiraquel. qui de alia re loquitur, vt ſtatim dicam. Ratio eſſe poteſt, quia ſi lex non abrogatur in ſe, ſemper committitur culpa violando illam; ergo neceſſe eſt incurri pœnam. Vt, ſi pœna ſit excommunicatio, neceſſariò incurritur, quia præcedit contumacia contra legem, & ſic de aliis effectibus pœnalibus, qui per ipſam legem fiunt; ergo nunquam poteſt lex quoad illos tantùm derogari: ergo nec quoad ſolam pœnam. Confirmatur, quia talis conſuetudo eſſet irrationabilis, quia eò tenderet, vt peccata impunè fierent.

Dubium. Diſtinctio notanda.

Caſtro. Hoſtienſ. Tiraq.

3\. N hilominus contrarium dicendum eſt cum Panormit. in cap. 1. de treug. & pace, vbi etiam Felin. & alij communiter, Nauar. commen. 3. de regular. nume. 55. & in Manuali cap. 27. num. 106. Probari autem poteſt primò inductione. Nam olim filij clericorum ipſo iure naſcebantur ſerui in pœnam paternæ incontinentiæ, cap. *cùm multa*, diſt. 15. & tamen per diſſuetudinem abrogata eſt illa pœna, manente eadem culpa, vt ibi notat Gloſſa. Item in Extrauag. 1. de reb. Eccleſ. non alien. variæ ponuntur pœnæ ipſo facto, quæ per non vſum ceſſarunt, durante lege, vt videre licet in Nauarr. dicto cap. 27. num. 150. ex quo alia exempla peti poſſunt. Et quotidie videmus, reuocari legẽ quoad pœnas, & non quoad præceptum, vt nouiſſimè fe-

B cit Clemens VIII. in Motu Sixti V. de modo recipiendi nouitios in religionibus: derogatio autem, quæ fit per legem, poteſt etiam per conſuetudinem fieri, vt ex dictis conſtat. Ratio denique eſt, quia poteſt derogari legi; licèt non abrogetur. l. *derogatur*. ff. de verbor. ſign. vbi Gloſſa. *Derogatur enim, cùm pars detrahitur, abrogatur verò cùm prorſus tollitur*; ergo etiam per conſuetudinem poterit derogari, licèt non abrogetur, vt rectè intulit Nauar. conſ. 1. de conſuet. quia eadem ratio in illa procedit; ergo quacunque ratione lex diuiſibilis ſit, poterit in vna parte derogari, & non in alia. Eſt autem ſeparabilis pœna legis à culpa; ergo poteſt conſuetudo derogare legi quoad impoſitionem pœnæ, relicta obligatione ad culpam. Quia talis pœna non eſt

C per ſe annexa culpæ, ſed ex Principis voluntate, quæ poteſt in vna parte mutari, licèt non mutetur in alia, vt per ſe conſtat, & ex vſu oſtenſum eſt. Et Princeps obligatur lege quoad vim directiuam, licet non obligetur ad pœnam. Atque hoc modo dixit Gloſſa in ca. *denique*, diſt. 4. verbo, *conſuetudine*, aliquando conſuetudinem excuſare à pœna temporali, licèt non excuſet à gehennali.

Lex pœnalis poteſt per cõſuetudinem abrogari, ii eſt dicat ipſo facto.

Panormit. Felin. Nauar. Gloſſa.

4\. Ad rationem ergo in contrarium reſpondeo, quandiu conſuetudo non eſt præſcripta, ſeu non præualuit contra pœnam, verum eſt illã incurri per tranſgreſſionem legis, nihilominus tamen accidere poſſe, vt licèt pœna incurratur, nunquam ſeruetur, & quòd in ea diſſuetudine perſeueretur toto tempore neceſſario ad præſcriptionem, vel ad indicandam voluntatem

D Principis ſcientis, & tolerantis illam non obſeruationem, ſeu non executionem pœnæ, & id ſatis ad abrogationem pœnæ, quamuis contra obſeruationem legis non ſit inducta conſuetudo. Ad confirmationem dicitur, per talem conſuetudinem ſolùm fieri, vt pœna legis non ſtatim incurratur, non verò vt delictum per ſuperiores puniri non poſſit, & debeat, & ideo non ſequitur, conſuetudinem eſſe irrationabilem. Sicut etiam quando pœna non ipſo facto incurritur, ſed per iudicem imponenda eſt, licèt per legem derogetur, vt iudex non teneatur illam pœnam lege taxatam imponere, nihilominus non ligat iudicem, quin aliter punire poſſit, ſi expediat, alioqui etiam talis conſuetudo irrationabilis eſſet.

Ad fundamentum contrarium.

5\. Poſſet tamen aliquo modo illa opinio, ſeu diſtinctio applicari ad conſuetudinem irrationabilem con-

E tra legem, de qua multi iuriſtæ dicunt, quòd licèt non poſſit abrogare legem, nihilominus excuſare poteſt pœnã eius. Quod ſentit Gloſſa prima in cap. *cùm venerabilis*, de conſuet. & Gloſſ. in cap. 2. de tempor. ordin. verb. *antiqua*, in prima reſponſione, & Gloſſ. in capite *denique*. Et late tradit Rochus in dicto cap. vlt. de cõſuet. ſuper ipſum textum num. 23. & ſequentibus vſque ad num. 8. ſect. 1. vbi multa circa hoc congerit. Dico igitur diſtinctionem ſuprà poſitam de lege imponente pœnam latam, vel ferendam, poſſe ad hanc doctrinam applicari. Nam quando pœna eſt ipſo iure impoſita, non poteſt abrogari quoad illam, ſeu derogari propter ſolam conſuetudinem irrationabilem.

Gloſſa. Roch.

quia per talem conſuetudinem nunquam poteſt conſenſus Principis indicari de totalis pœnæ remiſſione. Nec etiam valere poteſt talis conſuetudo ad pœnæ diminutionem, ſi quoad hoc etiam irrationabilis ſit, quia procedit eadem ratio, vt ſtatim declarabo. At verò quando pœna eſt imponenda per iudicem, poteſt conſuetudo aliquam excuſationem inducere, ſaltem quoad diminutionem pœnæ, quia illam poteſt facere iudex.

6. *1 Aduertendum.* E nihilominus circa hãc doctrinam aduerto, aliud eſſe loqui de conſuetudine irrationabili communitatis, aliud de priuata conſuetudine peccandi vnius perſonæ. Hæc enim poſterior conſuetudo de ſe non excuſat pœnam, etiã in foro humano, ſed potiùs aggrauat, quia aggrauat culpam, & eſt modus peccãdi magis contrarius communi bono, nec de hac loquuntur dicti auctores, ſed de priori conſuetudine publica. Circa quã duo præterea animaduerti poſſunt. Vnum eſt, duobus modis poſſe intelligi, talem cõſuetudinem *2. Notandũ.* excuſare, vel minuere pœnam. Vno modo per abrogationem legis, vel aliquam derogationem, ſaltem quoad eam partem, qua pœnam imponit, alio modo per modum circunſtantiæ actus, eo quòd ex multitudine, & frequentia peccantium contra legem reſultet aliqua ratio conueniẽs, ob quam pœna minuatur, vel remittatur, etiamſi lex in ſe non ſit derogata. Aliud *3 Notandũ.* notãdum eſt, conſuetudinem contra legem pœnalem duobus modis poſſe eſſe irrationabilem, vno modo in tota eius trãſgreſſione, id eſt, tam in commiſſione culpæ contra ipſam, quàm in remiſſione, vel non obſeruatione pœnæ per legem impoſitæ; alio modo poteſt eſſe cõſuetudo irrationabilis quoad legis trãſgreſſionem, non verò quoad non exequutionem pœnæ, vt ſi non obſtãte malitia tranſgreſſionis, pœna videatur nimis acerba, aut præter mores patriæ, aut eſſe occaſio grauiorum peccatorum, vel quid ſimile.

7. *Conſuetudo irrationabilis quã vim habet.* Dico ergo conſuetudinem irrationabilem quoad pœnæ conniuentiam non poſſe inducere excuſationem pœnæ per modum abrogationis legis. Probatur quia conſuetudo irrationabilis non poteſt abrogare legem, cap. vlt. de conſuet. ergo nulla ex parte ſecundùm id, quod irrationabilis eſt, poteſt derogare legi in eo, in quo illi contraria eſt: nam eſt eadem ratio, & proportio: ergo conſuetudo irrationabilis in non exequenda, ſeu imponenda pœna lege præſcripta nunquam poteſt derogare legi, etiam vt imponenti pœnam. Et hæc aſſertio tam in lege imponente pœnam ferendã, quam latam locum habet, vt ratio facta probat. *Conſuetudo irrationabilis in conniuentia pœnæ rationem habens poteſt quoad eam partem derogare.* Addo verò vlteriùs, licèt conſuetudo ſit irrationabilis in tranſgreſſione legis, ſi verò in conniuentia pœnæ rationem aliquam habeat, poſſe derogare legi quoad eam partem, qua pœnam imponit, ſiue ipſo facto, ſiue per iudicem ferendam. Probatur contraria ratione, quia omnis cõſuetudo vt rationabilis eſt, poteſt præualere contra legem ſecundùm id, in quo illi contraria eſt, iuxta idem c. vlt. ergo cõſuetudo rationabilis in diſſimulanda pœna poterit derogare legi, vt imponit pœnam, licèt non abroget abſolutè quoad obligationem, quia in eo irrationabilis conſuetudo eſt, vt ſupponitur. Probatur conſequentia, tum quia cum proportione procedit eadem ratio. Tum quia vtile per inutile non vitiatur, quando ſeparabilia ſunt; hic autem ſeparabilis eſt pœna à tranſgreſſione, vt oſtẽſum eſt. Tum denique quia Princeps poteſt iuſtè conſentire in remiſſione pœnæ, etiamſi vis directiua legis integra maneat; ergo præſumitur id facere per cõſuetudinem in eo rationabilem, & præſcriptam, vel ſufficienter toleratam.

8. *Quomodo conſuetudo irrationabilis excuſet quoad utrã.* Vltimò verò addo, etiamſi conſuetudo ſit omnino irrationabilis quoad vtramque partẽ, poſſe aliquam excuſationem afferre per modum circunſtantiæ, quãdo lex non imponit pœnam ipſo facto, ſed imponenda eſt. Et hoc modo exiſtimo loqui Iuriſtas. Et declaratur primò ex parte ſingulorum peccantium, tũ quia ex publica conſuetudine alicuius delicti, & præſertim tolerata, ordinariè reſultat aliqua ignorantia, qua tale delictum minus graue exiſtimatur, vel ſaltẽ inaduertentia circa deformitatem eius, ex qua aliquo modo minuitur delictum, & conſequenter reatus pœnæ. *que partem poteſt aliquã excuſationẽ afferre.* Tum etiam, quia exemplum multorum eſt quaſi vehemens tentatio inducens per modum cuiuſdam vehementis obiecti, & paſſionis, quæ ſolet etiam aliquo modo excuſare. Et hunc modum inſinuat Gloſſa in dicto c. *cum venerabilis*, & magis ibi explicat Panormit. *Panorm.* nu. 5. latiùs Rochus ſuprà. *Rochus.* Secundò ex parte Reipublicæ ſolet ex multitudine peccantium inſurgere occaſio non exequendi pœnam, quia non poteſt tota multitudo facile puniri ſine ſcandalo, vel magna perturbatione, aut maiori detrimento reipublicæ, neque etiam expedit quoſdam punire, & non alios, quia etiã generaret ſcandalum propter acceptionem perſonarum. Vel ſi quando id fieri poteſt in aliquibus, propter ſpecialem rationem: illi ſolent eſſe pauci, & excuſatio in communitate populi locum habet. Et hi duo modi excuſationis inſinuantur in dicto c. 2. de tempor. ordi. & hic poſterior traditur à Gregor. *Gregor.* in dicto cap. *denique*, diſt. 4. & inſinuatur ab Auguſt. *Auguſt.* Epiſt. 50. in cap. *vt constitueretur*, 1 25. d. 50. & clariùs epiſt. 64. cap. 1. diſt. 44. Qui tamen non habet locum in pœna ipſo facto impoſita, quia lex nihil diſtinguit, ſed ſemper eodem modo loquitur.

9. Dubium. Tandem poteſt in hoc puncto dubitari, an poſſit cõſuetudo relaxare legem pœnalem, quoad directam obligationem, relinquẽdo nihilominus debitum pœnæ, & (vt ſic rem explicem) ex lege mixta facere legem purè pœnalem. Hoc punctum attigit Tiraquel. *Tiraq.* in l. *ſi vnquam*, verb. *reuertatur*, in 24. diſcrimine inter pœnã latam, & ferendam, num. 350. & refert opinionem cuiuſdam Matthæi *Matth.* in Procem. Clementin. diſtinguentis. Nam quando lex imponit pœnam ipſo iure, etiamſi in diſſuetudinem abierit, ait nihilominus incurri pœnã, & ad hoc citat cap. *Catholica*. 11. diſt. cap. 2. de conſtit. in 6. & cap. de locato, quod non deſignat, ſed nihil in toto illo titulo, vel in allegatis iuribus inuenio, quod ad rem faciat. Quando autem lex imponit pœnam tantùm ferendam, tunc ait, ſi lex in diſſuetudinem abiit, etiam pœnam abrogari, ex cap. *in iſtis*. diſt. 4. quod nihil etiam probat. De qua ſententia nihil Tiraquell. dicit, ſed ad alios, quos refert, remittit.

10. Impugnatur ratio præcedens. Mihi verò planè diſplicet. Quia vel eſt ſermo de diſſuetudine tantùm inchoata, & inſufficiente ad abrogandam legem, vel de perfecta, & conſummata. Prior de ſe non derogat legi, quoad primariam obligationem eius, vt conſtat ex dictis, & ex dicto cap. vlt. de conſuet. & conſequenter nec ad præſens punctum refert, nec tollit debitum pœnæ, ſiue ſit latæ, ſiue ferendæ ſententiæ, quia nec impedit culpam, nec etiam contra pœnam per ſe eſt ſufficiens. Si vero ſermo ſit de perfecta conſuetudine, rurſus inquiro, an de facto, ſeu neceſsitate, vel tãtùm de poſsibili intelligatur differentia, neutro enim modo applicari poteſt. Nam loquendo de neceſsitate, non eſt neceſſarium, vt abrogata lege, quoad obligationẽ, pœna ipſo iure lata incurratur per actum contra legem ex conſuetudine factum; imò contrarium eſt magis conſequens, quia ceſſante culpa, ceſſare debet pœna, & ita hoc videtur magis frequens. Et è conuerſo neceſſarium non eſt, vt in eo caſu ceſſet pœna, quæ per legem eſſet tantũ ferenda: nam poteſt conſuetudo eſſe talis, vt obligationem culpæ auferat, non verò pœnæ, vt ſtatim dicam; ſic ergo non habet locum talis diſtinctio.

11. Lex poteſt per conſuetudinem derogari quo Abſolutè ergo de vtraque lege dubitari poteſt ex ratione proximè facta, quia ceſſante cauſa adæquata ceſſat effectus: ergo ſi propter conſuetudinem ceſſat

culpa,

Ad obligationem ad culpam relicta obligatione quoad pœnã.

culpa, neceſſariò ceſſat pœna, ſiue lata, ſiue imponẽda, quia culpa eſt cauſa adæquata pœnæ. Vnde cõſuetudo aliter introducta irrationabilis eſſet. Nihilominus dico, fieri poſſe, vt conſuetudo deroget legi quoad obligationem ad culpam, relicto debito pœnæ, quando pœna intrinſecè non ſupponit culpam. Ita colligo ex Nauar. in Commentar. *c. fraternitas*, ex toto diſcurſu illius, & præſertim ex num. vlt. conſidet. 4. quæ ibi non eſt perfecta, tamen ſine dubio huc tendebat. Ratio verò eſt, quia lex poteſt derogari licèt non abrogetur, & ita poteſt derogari in quacunque parte ſeparabili ab alia, relicta altera in ſua vi, ſed impoſitio, ſeu comminatio pœnæ eſt ſeparabilis ab obligatione ad culpam, vt conſtat ex dictis ſuprà de lege pœnali; ergo poteſt lex mixta derogari in obligatione directa, & abſoluta, & relinqui in ratione legis purè pœnalis. Neq; hoc eſt per ſe iniuſtum, quia licèt pœna ſtricto modo ſumpta referatur ad culpam, tamen latè vt eſt onus, vel pœna ciuilis, ſeu humana, ſatis eſt, quòd habeat cauſam, & quaſi ciuilem culpam. Nec etiam eſt irrationabilis talis conſuetudo, quia poteſt habere congruam rationem ita mitigandi obligationem.

Nauar.

12\. Et ſic fortaſſè multæ leges ciuiles imponentes exactiones, vel prohibentes venari, ligna ſcindere, vel aliquid ex regno extrahere, licèt in principio directiuæ fuerint, poterunt vſu fieri merè pœnales, & quaſi naturam mutare, quia non aliter ſunt obſeruatæ, & illo tantummodo contra illas præſcriptum eſt. Dixi autem, *quando pœna non ſupponit intrinſecè culpam*, propter cenſuras. Nam leges, quæ prohibent ſub cenſura ipſo facto, non poſſunt derogari quoad obligationem, quin etiam derogentur quoad cenſuram, quia cenſura intrinſecè prærequirit culpam, & inobedientiam, quam non ita poſtulat quælibet pœna latè ſumpta. Poſſunt autem illæ leges vel ſimpliciter abrogari, vel tantùm quoad cenſuram, vt de Extrauag. 1. de reb. Eccleſ. non alien. cenſet Nauar. dicto cap. 27. num. 150. Ratio verò contrariæ ſententiæ nullius eſt momenti, quia licèt ex vi legis actus damnetur, & pœna ſtatim incurratur ab iis, qui in principio peccauerunt, vſu tamen potuit vtrumque, vel alterũ tolli pro ratione conſuetudinis, & taciti conſenſus legiſlatoris.

Nauar.

13\. *Secunda exceptio.* Secunda exceptio eſt de legibus irritantibus, multi enim cenſent, has non poſſe conſuetudine abrogari, ita enim videtur colligi ex cap. *quod ſuper his*, de cõſang. & affinit. quatenus in eo dicitur, non poſſe conſuetudine abrogari legem Eccleſiæ prohibentem matrimonium inter conſanguineos. Et idem ſignificatur in cap. *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. in princ. quoad cõſuetudinem prohibentem matrimonium inter cognatos ſpiritualiter. Ratio autem non videtur eſſe poſſe alia, niſi quia lex illa eſt irritans. Et videtur ſentire Couar. in 4. p. 2. cap. 6. §. 10. num. 18. citans Dried. de libert. Chriſtian. lib. 10. cap. 11. & plures alios pro hac ſententia refert Sanci. Qui licèt videantur ſpecialiter loqui in materia matrimonij, inde verò inferunt generalem regulam, ſcilicet, non poſſe conſuetudinem facere habilem eũ, quem lex fecit inhabilem: omnis autem lex irritans actum hominis, facit inhabiles perſonas ad talem actum, vel ad ſic contrahendum, vt dixit Concilium Tridentinum ſeſſ. 24. in decret. de matrim. & notauimus ſuprà lib. 5. ergo ſi conſuetudo nõ poteſt perſonam inhabilem habilitare, neque etiam poterit legem irritantem abrogare: nam abrogando talem legem, habilitaret perſonam. Confirmari poteſt, quia lex irritans facit perſonã incapacem, quando circa illam verſatur; at conſuetudo non poteſt tollere incapacitatem perſonæ, vt eſt apud Iuriſperitos receptũ, Felin. in cap. *accedentes*, de præſcriptionibus, in 6. Decius in cap. *nouit*, de iudi. num. 24. Aim. Crauet. de antiquit. temp. 4. p. §. 3. Et poteſt inductione oſtendi in irregularitatibus, cenſuris, & ſimilibus impedimentis canonicis, non enim poſſunt conſuetudine tolli.

Couar. Dried. Sanci. Cõcil. Trid. Felin. Aim. Crau.

14\. *Hæc etiam exceptio non eſt admittenda.* Nihilominus hanc etiam exceptionem non cenſeo eſſe admittendam, quia cap. vlt. de conſuetud. generaliter loquitur dum ait, legem humanam poſſe abrogari per conſuetudinem habentem illas duas conditiones, ſed lex etiamſi irritet actum, humana eſt; ergo ſi conſuetudo illi contrariæ habuerit illas duas conditiones, abrogabit illam, ſi verò illas non habuerit, non erit exceptio ab illa lege. Dicere autem, non poſſe eſſe conſuetudinem rationabilem contra legem irritantẽ, voluntarium eſt. Quia lex irritans, poteſt eſſe abrogabilis aliqua ratione honeſta, & ſæpe iuſtè abrogatur, vt patet in lege antiqua prohibente matrimonia in quinto gradu, quæ nunc ſublata eſt; ergo eadem ratione conſuetudo contra huiuſmodi legem irritantẽ, poterit eſſe rationabilis, & conſequenter poterit eſſe, vel eſſe præſcripta, ſi longo tempore duret, vel indicare conſenſum tacitum Principis, ſi illam ſciat; ergo poterit legem abrogare. Et confirmatur, quia cõſuetudo poteſt inducere legem irritantẽ, vt ſuprà dictũ eſt; ergo & abrogare irritantem legem. Probatur conſequentia: nam eadem eſt ratio, vt fatetur Couar. ſuprà, quia per vtramque indicatur conſenſus Principis, & in vtraque poteſt eſſe materia honeſta, & rationabilis, vt declaratum eſt. Atque hanc ſententiam ſenſit Gloſ. in cap. *fruſtrà*, d. 8. verb. *conſuetudinem*, dicens, perſonam ineligibilem poſſe conſuetudine fieri eligibilem, vtique abrogando legem per quam fiebat ineligibilis, ex cap. *nos conſuetudinem*, diſt. 12. Idem tenet Innoc. in c. 1. de cognat. ſpir. in fine, loquens in materia matrimonij, & in impedimentis irritantibus, de quibus maximè ſolet dubitari, & illum ſequitur Turrecr. in c. *placuit*, diſt. 32. art. 2. cum Hoſtienſ. in ſum. tit. de cognat. ſpirit. Gabr. in 4. d. 42. q. 1. art. 3. dub. 6. & Sanci. lib. 7. de matrim. diſp. 4. num. 4. Hoc etiam apertè ſupponunt Doctores aſſerentes, poſſe conſuetudinem derogare legi danti formam, & ſolemnitatem actui, non ſolùm accidentalem, ſed etiam ſubſtantialem, iure poſitiuo introductam. Quod tenet Rochus in dicto cap. vlt. ſect. 2. num. 34. & 35. vbi alia refert.

Couar. Gloſſa. Innoc. Turrecr. Hoſtienſ. Gabr. Sanci. Roch.

15\. *Ad fundamenta oppoſita.* Ad alia in contrarium propoſita reſpondeo, in primis auctores qui ſentiunt, impedimẽta irritantia matrimonium, non poſſe auferri conſuetudine, formaliter non eſſe nobis contrarios; non enim fundantur in vniuerſali principio, quòd lex irritans non poſſit conſuetudine abrogari, ſed in ſpeciali conditione talis conſuetudinis in materia matrimonij, quia putant, vel eſſe turpem, vel irrationabilem de ſe, vel ſaltem eſſe lege reprobatam: quod in propria materia examinandum eſt, & in ſequenti exceptione aliquid in generali dicemus. Non eſt autem veriſimile, eos ſentire, omnem conſuetudinem contra legem irritantem eſſe irrationabilem, quia nec talis conſuetudo ſemper inuenitur in iure reprobata, vt per ſe conſtat, nec ex ſola rei natura id poteſt cum veriſimilitudine cogitari, vt oſtenſum eſt.

16\. *Dupliciter quis fit habilis per cõſuetudinẽ.* Deinde addo duobus modis poſſe intelligi perſonam inhabilem ratione legis fieri habilem per conſuetudinem. 1. Primò per abrogationem legis inducentis illam inhabilitatem, & hoc modo dicimus, id poſſe fieri per conſuetudinem. Nam ſi illa inhabilitas ſit pœna, ſicut poteſt abrogari lex pœnalis quoad alias pœnas ipſo facto impoſitas, ita etiam quoad hanc, quia eſt eadem ratio. Si verò non ſit pœna, ſed propter aliquam indecentiam, vel aliam iuſtam cauſam ſit introducta, tunc videndum eſt, an eadem indecentia, vel ratio ſubſiſtat, vel ceſſauerit. Nam in priori caſu conſuetudo eſſet irrationabilis, & ex ea parte inefficax: in poſteriori autem caſu, etiam poterit conſuetudo legi derogare, & facere, ne illa inhabilitas contrahatur. 2. Secundò poteſt intelligi, vt perſona inhabilis, vel incapax fiat habilis per modum præſcriptionis

prionis talis habilitatis abſque derogatione legis vni- A uerſalis, & hic modus videtur impoſſibilis: non pertinet autem ad rem, de qua tractamus, quia non de præſcriptione, ſed de conſuetudine propria, & legali agimus. Et potiùs inde confirmatur, quod ſuprà dictum eſt, priuatum vſum ſingularis perſonæ non poſſe derogare legi: nam inde fit, vt non poſſit præſcribere cōtra prohibitionem eius.

17. *Quo ſenſu veri habet ſententia prædicta.* Et iuxta hunc modum procedere poteſt ſententia Iuriſtarum, ſeu axioma vltimo loco allegatum, vt patet in exemplo cap. *quando*, de conſuetud. quod ab eis adducitur. Simplices enim Sacerdotes, nulla conſuetudine acquirere poſſunt ius miniſtrandi Sacramentum confeſſionis, quia non obſtante quacunque præſcriptione, vel inueterata conſuetudine, lex diuina id prohibens ſemper manet integra, nec humana B conſuetudo contra illam poteſt præualere. Et idem eſt in lege poſitiua, nullus enim inhabilis, v. g. illegitimus poteſt præſcribere ſua conſuetudine capacitatem contrariam, quia lex Eccleſiaſtica ſemper manet in ſua vi, poſſet tamen per conſuetudinem communem derogari, & ita nihil obſtat inductio de cenſuris, &c. Nam conſuetudo non poteſt facere, vt excommunicatio per ſolum aliquem vſum ſine abſolutione tollatur, ſed poteſt facere, vt non incurratur, derogando legi, per quam inducebatur, & idem eſt in ſimilibus impedimentis.

18. *3. Excep.* Tertia exceptio eſt de lege, quæ non ſolùm præcipit, ſed etiam prohibet omnem conſuetudinem contrariam, & derogat illam, non tantùm præteritam, *Tria diſtinguenda.* ſed etiam futuram. Circa quam exceptionem oportet C diſtinguere tria illa, quæ ſuprà numerauimus, reuocare conſuetudinem, prohibere conſuetudinem, & reprobare conſuetudinem. *Reuocatio conſuetudinis quid operatur.* Certum ergo eſt, ſolam reuocationem conſuetudinis legi humanæ additam expreſsè, non impedire, quominus talis lex per ſubſequentem conſuetudinem derogari poſſit. Quia illa lex non prohibet conſuetudinem futuram, vt ſuprà oſtendi; ergo non obſtante reuocatione præteritæ cōſuetudinis, poteſt ſubſequens eſſe honeſta, & rationabilis, cùm nec ſit prohibita, nec ex natura rei neceſſariò ſit turpis, aut omni ratione deſtituta, id enim gratis fingeretur; ergo poterit ſucceſſu temporis præſcribi, ignorante legiſlatore, vel ab illo ſciente ita tolerari, vt voluntatem eius tacitam oſtendat; ergo poterit legem abrogare. Et ita communiter exceptio non fit D de huiuſmodi lege, vt conſtat ex ſupradictis, & ex his, *Couar. Burgos de Paz.* quæ tradit Couar. lib. 3. variar. cap. 13. num. 4. & videri poteſt Burgos de Paz in l. 1. Tauri, 464. & 479.

19. *Prohibitio conſuetudinis quē effectum habet.* In lege autem prohibente omnem conſuetudinem contrariam etiam futuram videtur valde probabilis hæc exceptio. *Primò.* Primò, quia talis conſuetudo eo ipſo, quòd ſpecialiter prohibetur, irrationabilis eſt; ergo nunquam poteſt præſcribi; ergo nec legem abrogare. *Secundò.* Secundò, quia aliàs nullum effectum haberent in tali lege illa verba, quibus etiam in futurum conſuetudo prohibetur, quia actus, per quos induci, vel inchoari poteſt talis conſuetudo, ex vi legis præcipientis abſque illa clauſula prohibiti ſunt, & conſequenter etiam eorum frequentia; ergo ad prohibendam con- E ſuetudinem facti non erant neceſſaria illa verba; ergo maximè intendunt prohibere conſuetudinem iuris, ne ſuperfluè poſita eſſe cenſeantur; ergo aut efficaciter illam prohibent, ita vt contra legem induci non poſſit, & habemus intentum, aut ſi hanc efficaciam non habent illa verba, ſuperflua etiam ſunt, quia ratione illorum conſuetudo nō eſt magis prohibita, nec alium poſſunt habere moralem effectum. *Tertiò.* Tertiò in conſuetudine præſcriptionis eo ipſo, quòd lex prohibet, ne aliqua res præſcribi poſſit, nulla conſuetudine fieri poteſt, vt præſcribatur. l. *vbi lex*, ff. de vſucap. ergo ſimiliter eo ipſo, quòd lex prohibet conſuetudinem contra legem, efficaciter operatur, vt contra talem legem nulla conſuetudo præſcribi poſſit, aut valere.

Quartò, quia conſuetudo non poteſt abrogare legem, ex tacito conſenſu Principis, vt dictum eſt, hîc verò conſenſus non poteſt præſumi, vbi ipſe legiſlator expreſsè illum negat per prohibitionem futuræ conſuetudinis ſuæ legi additam; ergo. Quintò, ſi Princeps dicat, vt lex, vel priuilegium non poſſit abrogari, niſi expreſsè, non poterit tacitè tolli, ſed hoc ipſum facit, quãdo prohibet omnē contrariam conſuetudinem induci; ergo. Denique, legiſlator poteſt irritare futuros contractus, vt non valeant; ergo etiam poterit irritare futuram conſuetudinem; ſed hoc intendit, quando illam prohibet, quia aliàs inutilis eſſet prohibitio, vt argumentabamur; ergo. Atque hanc exceptionem indicat Gloſſa in cap. 1. de conſt. in 6. multò verò clariùs Gloſſa in Extrauag. 5. de elect. Ian. 22. Idem ſentire videntur Anton. de Butr. in cap. vlt. de conſuet. Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. Syluest. verb. *conſuetudo.* q. 6. Angel. n. 9. & Bald. Bart. in tract. de dotib. p. 6. priuil. a. nu. 18. & 19. Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. ar. 2. verb. *hoc ergo memoriæ*, &c. & idem videtur ſentire Couarruu. ſupra cum multis, quos refert.

20. *Quartò.* *Quintò.* *Vltimò.* *Gloſſa. Anton. de Butr. D. Anton. Syluest. Angel. Bart. Bald. Soto. Couar.*

21. *Pura prohibitio non obſtat conſuetudini introducendæ.* Nihilominus probabilius cenſeo, ſi lex ſiſtit in pura prohibitione futuræ conſuetudinis, & illam non reprobat, poſſe ſubſequentem conſuetudinem introduci, quæ vim habeat abrogandi eandem legem. Ita docuit Nauarr. in Comment. de ſpoliis. §. 14 nu. 8. qui id colligit ex Gloſſ. in Clement. vlt. de elect. Vaſq. 1. 2. diſp. 177. cap. vlt. & Soto tandem cum aliqua limitatione hoc admittit. Medin. dicta q. 97. artic. 3. Gutier. lib. 3. Practicar. quæſtion. cap. 32. Ac denique Couar. & alij non reſiſtunt, licèt non ita diſtinctè rem declarent. *Nauar. Gloſſa. Vaſq. Soto. Medin. Gutier. Couar.* Ratio ſumenda eſt ex ſupradictis, quia non obſtante tali prohibitione legis, poteſt conſuetudo ſubſequens non eſſe irrationabilis, vt oſtendimus, ſuppoſita verò hac conditione, facilè poteſt adiungi altera de tēporis curſu, vel vſque ad præſcriptionem, interueniente ignorantia Principis, vel vſque ad indicandum ſufficienter voluntatem tacitam Principis ſcientis, & tolerantis conſuetudinem, vt etiam eſt per ſe manifeſtum, & ſatis probatum ex dictis. Ergo in tali conſuetudine habet locum, vel deciſio capitis vltimi de conſuetudine, quando fuerit rationabilis, & præſcripta, quia nulla ratio exceptionis dari poteſt, cùm hæc etiam ſit lex humana, quantumuis prohibeat futuram conſuetudinem. Vel certè vrgebit naturalis ratio, quando Princeps habuerit ſcientiam conſuetudinis, & illa indicauerit tacitam voluntatem eius, quia illa voluntas efficax eſt ad reuocandam priorem legē, non obſtante omni prohibitione in illa facta. Nam hæc ipſa prohibitio futuræ conſuetudinis per ſolam voluntatem Principis facta erat, & dum idem Princeps, vel ſucceſſor eius illam videt, & tolerat, ac tacitè conſentit, priorem voluntatem mutat; ergo abrogat totam priorem legem. Atque hæc ratio magis confirmabitur ſoluendo rationes pro contraria ſententia factas.

22. *Ad primum.* Ad primum negatur antecedens. Nam aliud eſt, E conſuetudinem eſſe irrationabilem, aliud eſſe prohibitam; poteſt enim prohiberi, etiamſi irrationabilis nō ſit, nec ex vi ſolius prohibitionis fit irrationabilis, quæ omnia ſuprà declaraui. *Ad 2.* Ad ſecundum, quod eſt difficilius, reſpondeo, primum effectum illius prohibitionis eſſe, vt talis conſuetudo in dubio ſemper præſumatur irrationabilis, quando oppoſitum non conſtiterit, nec probatum fuerit, quia cùm ſuperior illam ſpecialiter prohibuerit, veriſimile eſt, illam iudicaſſe irrationabilem, maximè quando res eſt dubia, vt intelligi poteſt ex adductis per Rochum Curtium in dicto cap. vlt. ſect. 7. numero vigeſimo quarto. *Rochus.* Alter effectus eſſe poteſt, vt gubernatores, & custo-

des

des legum magis inuigilent, & non permittant talem conſuetudinem iterum introduci. Tertiò veriſimile eſt, ſubditos maiori obligatione teneri ad abſtinendum à tali conſuetudine, propter voluntatem ſuperioris ſpecialiter declaratam. Quartò, & maximè poteſt deſeruire, vt talis conſuetudo vix, aut nunquam poſſit derogare tali legi, niſi poſt longum tempus, & legitimam præſcriptionem, quia antea vix poteſt præſumi de voluntate Principis, etiamſi conſuetudinem ſciat, vel certè multo plures circunſtantiæ neceſſariæ erunt, & maior temporis diuturnitas ad illam præſumptionem contra talem legem, propter cōtrariam voluntatem Principis magis expreſſè, & ſpecificè in illa declaratam, & hoc præcipuè videtur Soto voluiſſe.

23. *Ad 3.* Ad tertium negatur conſequentia, quia in præſcriptione priuata, & propria nunquam præſumitur mutata voluntas Principis, nec eſt aliquod ius, in quo talis præſcriptio iure prohibita poſſit inniti; at in præſenti ſemper manet integra virtus legis dantis hanc vim conſuetudini rationabili, & præſcriptæ, & manet naturalis ratio tacitæ voluntatis Principis derogantis priori. *Ad 4.* Ad quartum negatur minor: nam licèt Princeps expreſsè prohibuerit futuram cōſuetudinem, poteſt illam voluntatem mutare, & prætetea nunquam abſtulit ſuam vim conſuetudini præſcriptę rationabili. *Ad 5.* Ad quintum vera eſt maior, ſi Princeps perſiſtat in eadem voluntate, poteſt autem illam mutare. Item ſicut expreſſa derogatio ſolet fieri non obſtante illa clauſula, per verba quaſi reflexiua, vt derogando ſpecialiter legi, *etiamſi talem clauſulam habeat*, vel in generali, *Sub quacumque verborum forma lata ſit*: ita in conſuetudine tota hæc reflexio, & derogatio includitur, quatenus indicat vltimum conſenſum Principis, qui contra omnem priorem poteſt præualere. Deinde poteſt negari minor, quia non ſunt æquipollentia, prohibere futuram conſuetudinem, & dicere, vt lex non poſſit, niſi expreſsè derogari. *Ad 6.* Ad ſextum negari poteſt, hanc prohibitionem æquiualere irritationi, quia ſine illa poteſt habere alios effectus, vt ad ſecundum dictum eſt. Quia verò aliquando illa clauſula ponitur per verbum irritādi, vt patet ex dicto Extrauagant. 2. de elect. reſpondeo irritationem hanc ſemper pendere ex volūtate Principis. Vnde quia conſuetudo indicare tandem poteſt voluntatem Principis contrariam, ideo poteſt, non obſtante illa irritatione, habere ſuum effectum, ſicut diximus, legem irritantem poſſe conſuetudine auferri.

24. *Lex reprobās cōſuetudinem quomodo vinci poteſt ab ea.* Denique de lege reprobante conſuetudinem dicendum eſt, non poſſe per conſuetudinem contrariam abrogari, niſi tanta ſit in rebus facti mutatio, vt certò conſtet, ipſam etiam conſuetudinem illam conditionem mutaſſe. Et ita etiam hæc non eſt propria exceptio à regula conſtituta. Prima pars recepta communiter eſt, ferè ſine diſſenſione, vt conſtat ex Panormitan. in cap. 2. de probat. num. 7. & 8. cum aliis ibi, Gloſſa in cap. vnic. de Cleric. non reſid. in 6. verb. *improbantes*, iuncto verbo, *receperit*, cum aliis ibi. Nauarr. & Couar. ſuprà, cum multis aliis, quos ipſi referūt, & Tiraquellus in Præfation. ad retract. num. 18. & 19 Et ratio eſt clara, quia illa conſuetudo ſemper eſt irrationabilis, vt ſuprà probatum eſt, & ideo nunquam habet conditiones poſitas in dicto cap. vlt. nec eſſe poteſt ſignum ſufficiens tacitæ voluntatis Principis. Secunda item pars eſt communis, vt ex Couar. intelligi poteſt, qui refert plures, & multo plures Sanci. lib. 7. de matrim. diſput. 4. num. 14. Ratio autem eſt, quia lex non ſemper reprobat conſuetudinem propter intrinſecam malitiam, quam habet, ſed propter aliquod periculum, vel quia ita tunc cenſetur expedire reipublicæ, vel Eccleſiæ propter aliqua incommoda vitāda. At verò in huiuſmodi rebus ſæpe contingit, vt conſuetudo, quæ vno tempore erat rationabilis, in alio non ſit; ergo idem è contrario poteſt contingere; ergo ſi id contingat in aliqua conſuetudine reprobata per legem, non obſtante reprobatione, deſinet eſſe irrationabilis, vel quia iam re vera moraliter loquendo, non eſt illa conſuetudo, de qua talis lex loquebatur, vel quia totaliter, & vniuersè ceſſauit illa lex quoad illam partem, & ita etiā ceſſauit effectus eius; ergo iam tunc poterit illa lex abrogari tali conſuetudine. Vnde facilè etiam probatur tertia pars aſſertionis, quia tunc conſuetudo derogans legi ſemper eſt rationabilis, & nunquam eſt impotens ad hunc effectum, niſi vel quia eſt irrationabilis, vel quia non eſt legitimè præſcripta, nec ſufficiens ad indicandam tacitam Principis voluntatem; nulla ergo ibi ſit exceptio.

Quarta exceptio ponitur à multis Canoniſtis, vt abrogatio legis per conſuetudinem præſcriptam non habeat locum in ſacramentalibus. 25. *Sanci.* Primò ex cap. 2. de tempor. ordin. vbi reprobatur conſuetudo ordinandi ad ſacros ordines extra quatuor tempora. Secundò ex capite, *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. vbi ſimiles conſuetudines reprobantur. Tertiò ex capite, *quod ſuper*, de conſanguinitat. vbi ſimilis conſuetudo reiicitur. Quartò ex Clemen. V. in Clement. vltim. de ætate, & qualit. vbi confirmat conſuetudinem circa ætatem præficiendorum ad ordines, quæ contra antiquos Canones erat introducta, indicans, non potuiſſe præualere conſuetudinem illam, niſi ipſe illam confirmaſſet. Vnde in illa materia quidam volūt, nullam conſuetudinem valere ſine lege expreſsè derogante priori, vt Hoſtienſ. in ſumma, tit. de ſecundis nupt. num. 2. ad finem. *Hoſtienſ.* Alij volunt, ſaltem requiri ſcientiam Papæ cum tacito conſenſu, vt Richard. in 4. d. 42. artic. 3. quæſt. 2. *Richard.* Gloſſa, & Doctores in cap. *vir.* de ſecund. nupt. & plures alij, quos Sanci. refert. *Gloſſa.*

Veruntamen etiam hæc exceptio non eſt neceſſaria, quia ex dictis iuribus non colligitur, & regula dicti cap. vlt m. generalis eſt, nec apparet congrua ratio faciendi exceptionem. 26. *Exceptio reiicitur.* Et ita cenſent multi ex auctoribus, quos ſuprà citaui, qui generaliter negant requiri ſcientiam Principis ad hunc effectum, & in ſpeciali Palud. 4. d. 42. q. 5. art. 1. & ibi Supplement. *Palud.* Gabr. quæſt. 2. art. 2. *Gabr.* & Sanci. referens plures lib. 2. diſput. 28. num. 20. *Sanc.* & Nauarr. latè in ſumma, cap. 22. num. 83. *Nauar.* vbi reprehendit Rochum dicto cap. vltim. ſect. 4. num. 27. eo, quòd de hac re dubitauerit. Sed ille ſatis inclinat in hanc ſententiam, & bene illam confirmat, voluit tamen ab antiquioribus modeſtè diſcedere. Probat autem hanc ſententiam Nauarr. ex eodem cap. 2. de tempor. ordin. quod Hoſtienſ. pro ſe allegat: *Nauar. Hoſtienſ.* nam illa conſuetudo antiqua antequam eſſet reuocata per legem valida fuiſſe ſignificatur, ibi, *Niſi multitudo, & antiqua conſuetudo terræ eſſet, taliter ordinati non deberent permitti in ſuſceptis ordinibus miniſtrare*, vbi Gloſſa verb. *antiqua*, circa finem, id intelligit de conſuetudine rationabili, & præſcripta, & ſignificat excuſaſſe à culpa etiam in illa materia. *Gloſſa.* Et ita reſponſum eſt ad primum. Deinde poteſt confirmari hæc ſententia ex cap. 1. de cognat. ſpirit. ibi, *Niſi conſuetudo Eccleſiæ*. & loquitur in materia ſacramentali. Verum eſt, conſuetudinem, de qua ibi eſt ſermo, non eſſe contra legem præcipientem, ſed ſupra illam, vel contra permittentem. Sed certè ſi conſuetudo poteſt introducere nouam legem, & obligationem in materia Sacramentali, non eſt, cur non poſſit etiam abrogare. Et ita patet reſponſio ad ſecundum, & tertium: nam in illis iuribus non dicitur, conſuetudines illas non potuiſſe valere propter materiam Sacramentalem, ſed quia vel irrationabiles iudicantur, vel iuſtis de cauſis reprobantur. E contrario verò ad quartum

ex Clemen. reſpondetur ibi confirmati conſuetudinem, quia voluit Papa illam expreſsè approbare, non quia priùs valida eſſe non potuiſſet contra antiquiores canones.

17. *Regula in principio c. 17. data nullam patitur exceptioni. Nauar.*

Vnde tandem concludo, regulam datam nullam pati exceptionem, quia præter dictas nullæ aliæ probabiles occurrunt, nec à Doctoribus afferuntur, & rationes factæ videntur eandem poſſe habere vim contra quamcumque aliam, ſi cogitetur. Et ideo rectè dixit Nauarr. conſ. 1. de maior. & obedi. num. 3. *Omnis cõſuetudo rationabilis præſcripta valet cõtra quodcumque ius humanum.* Nam addens, *omnis*, & *quodcumque*, ſatis ſignificauit, nullum eſſe locum exceptioni. Denique quoties aliqua conſuetudo, licèt communis, & antiqua, dicitur in iure non præualere contra legem, ſemper pro ratione redditur, quia eſt irrationabilis, vel corruptela, &c. ergo ſignum eſt, quoties rationabilis eſt, ſi antiquitatem etiam habeat ſufficientem, nihil illi deeſſe ad derogandum legi.

18. *De extẽſione conſuetudinis.*

Tandem verò quærendum ſupereſt, an regula illa aliquam extenſionem, vel ampliationem admittat. Sed in hoc puncto Iuriſtæ communiter, etiamſi admittant extenſionem in conſuetudine præter ius, quę nouum ius inducit, nihilominus de hac conſuetudine legi contraria, & illam abrogante pro regula ſtatuunt, non debere extendi. Ita ſentit Abbas in cap. 2. de conſuetud. num. vlt. cum Innoc. ibidem, & tradit latè Iaſon in l. *de quibus*, ff. de legib. & copiosè Rochus ſupra ſect. 4. à num. 7. vſque ad. 23. vbi nouem limitationes ponit, quas hic expendere neceſſe non eſt. Nam (vt dixi) hæc quæſtio eadem eſt in conſuetudine, quæ in lege, ſeu ſtatuto. Vnde ſicut lex reuocans aliam, non extenditur per ſe, ac regulariter loquendo, quia talis lex odioſa, & quodammodo grauis cenſetur, quia correctio iurium vitanda eſt, ita conſuetudo abrogans legem odioſa cenſetur, & quodammodo exorbitans, ideoque ſtricti iuri eſt, & nõ extẽditur. Niſi fortè quando materia talis fuerit, vt conſuetudo cenſeatur fauorabilis ſimpliciter; tunc enim eam extenſionem admittet, quam fauores admittunt, dummodo extenſio non excedat terminos conſuetudinis, quæ ad vnguem ſeruanda eſt, vt dixit Baldus in l. *quicumque*, C. de ſeruis fugit. num. 20. ideóque de hac extẽſione, prout à Iuriſtis tractatur, nihil ampliùs hic dicere neceſſe eſt.

De cõſuetudine legi contraria negat. Abb. Iaſon. Innoc. Rochus.

20. *Conſuetudo contra ius quem effectũ habeat.*

Poteſt tamen ſpecialiter inquiri, an conſuetudo contra ius poſſit nõ ſolùm illi derogare, ſed etiam ius contrarium inducere. Poteſt enim interdum lex tolli purè negatiuè, ita ſcilicet, vt non obliget, licet actus eius non prohibeatur, vel cõtrarius non præcipiatur: aliquando verò tollitur etiam contrarię, præcipiendo ſcilicet actum, quem prohibebat, vel prohibendo quem præcipiebat. Et breuiter dico vtrumq; poſſe fieri cõſuetudine legitima. Probatur, quia vtrumq; fieri poteſt per legem ſcriptam; ergo & per conſuetudinem. Item conſuetudo poteſt ſub vtraq; ratione, & intentione contra legem induci, & poteſt eſſe rationabilis, & ſufficienter præſcribi. Vt tamen hæc præſcriptio ſpecialiter declaretur, poteſt conſequẽter inquiri, an illi duo effectus poſſint ſimul, & eodem tempore fieri, atque adeò vna, & eadem conſuetudine, vel tantùm ſucceſſiuè. Nam quòd ſucceſſiuè fieri poſſint, clariſſimum eſt: quia priùs poteſt abrogari lex per legitimam conſuetudinem, merè negatiuè, & ſola intentione tollẽdi talem obligationem, & poſtea poterit continuari conſuetudo animo inducendi legem, & ita eſt veluti noua conſuetudo: nam ex quo tempore lex fuit abrogata, iam conſuetudo non eſt contra ius, ſed præter. Vnde in ligebit quidem nouo cul[illegible] tempor[illegible] ad inducendam legem, non tamen v[illegible] [illegible]ngum tempus, quod ad conſuetudinem præter

Reſolutio.

A ius ſufficere ſolet.

19. *Dubium.*

Difficultas verò eſt, an ſimul, & eodem tempore eiſdémque actibus poſſit vtrumque fieri. Videtur enim non poſſe, quia quandiu lex reſiſtit, non poteſt alia lex introduci, quia non poſſunt conſenſus Principis, expreſſus, ac tacitus eſſe contrarij, ergo neceſſe eſt, vt priùs lex exiſtens abrogetur, vt alia poſſit introduci. Vnde in leg. 3. tit. 2. partit. 1. dicitur, non poſſe vſum cõtra legem, legem inducere, niſi priùs lex præexiſtens tollatur. Nihilominus dico, poſſe eodem tempore, eadémq; cõſuetudine legem auferri, & contrariam induci. Probatur, quia poteſt conſuetudo vtroque reſpectu eſſe rationabilis, & ſub vtroq; fieri; ergo etiam poterit ſufficienti tempore ſub vtraq; ratione B præſcribi, vel ſignificare ſufficienter cõſenſum Principis tacitum de vtroq; effectu. Confirmatur, quia per vnum actum expreſsè ferendi legem cõtrariam priori, poteſt vna auferri, & alia introduci expreſsè: ergo idem poterit fieri tacite; eſt enim eadem ratio. Neq; obſtat ratio in cõtrarium, quia ad id ſufficit prioritas naturæ, vt noſtro more loquamur. Verum eſt enim, non poſſe conſuetudinem contra legem nouam legem inducere, niſi tollatur lex contraria, ſed ſatis eſt, vt tollatur ſimul tempore, & quod noſtro modo intelligendi præcedat ordine naturæ abrogatio prioris. Nam in illo gradu eſt ſimpliciter prior, quia legis ablatio eſt veluti neceſſaria diſpoſitio ad inductionẽ poſterioris, & non fit proximè, & immediatè, & quaſi formaliter per introductionem nouæ legis, ſed per C abrogationem, quæ abſolutè fieri poſſet ſine noua lege. Et in hoc ſenſu poteſt illa lex partitarum ſufficienter intelligi, quidquid ibi Gregor. Lop. aliter ſentire videatur.

CAPVT XX.

Quibus modis poßit conſuetudo mutari.

1. *De mutatione conſuetudinis.*

QVamuis de mutatione legis humanæ ſuperiori libro generatim dictum ſit, & ibi dicta poſſint magna ex parte ad ius cõſuetudinis applicari: nihilominus aliqua exponere oportet, quæ huius iuris propria eſſe videntur. Habent autem locum circa conſuetudinem illi duo mutationis modi, quos ſuprà in lege D diſtinximus, ſcilicet, quaſi ab intrinſeco per ſolam priuatiuam ceſſationem, vel ab extrinſeco per actionem contrariam alicuius agentis. De priori modo nihil aliud dicendum occurrit, niſi per ſolam mutationem materiæ quoad eius honeſtatem, vel publicam vtilitatem poſſe cõſuetudinem per ſeipſam abſq; extrinſeca reuocatione ceſſare. Quòd enim poſſit mutari materia conſuetudinis, per ſe notum eſt, tum experientia, tum ex naturali conditione rerum humanarum. Quòd verò tanta poſſit eſſe mutatio in materia, vt per ſe ceſſet conſuetudo, ac deſinat obligare, patet, quia neceſſe eſt, vt conſuetudo in aliqua ratione fundata ſit, & propter aliquem finem adæquatum ſit introducta, quia hoc poſtulat eſſentialis ratio legis; E ergo ſi ita res mutentur, vt ceſſet ratio, & finis cõſuetudinis, nõ ſolum in particulari, ſed etiam in generali, deſinet etiam conſuetudo obligare. Imò ſi finis non tantùm negatiuè, ſed etiam contrariè ceſſaret, poſſet oriri obligatio non ſeruandi conſuetudinem. Vt, ſi conſuetudo inciperet eſſe moralis occaſio peccandi, vel aliter nociua communi bono reipublicæ. Idémq; erit, ſi in particulari caſu cõtingat, vt non tantùm negatiuè ceſſet ratio conſuetudinis, ſed etiam contrariè, ſicut de lege dictum eſt: nam eadem proportionalis ratio in conſuetudine locum habet. Denique quòd hoc tantummodo contingat, conſuetudinem per ſe ceſſare, patet, quia non pendet ex alia cauſa quaſi conſeruante per actualem influxum. Nam licèt pendeat ex

Duplex modus mutationis.

volun

voluntate Principis, ſatis eſt ad illius cōſeruationem, quòd à Principe non reuocetur, & idem eſt de populo, quatenus ab illo pendere poteſt.

2. *Reuocatio cōſuetudinis.* Omiſſo ergo illo genere mutationis, ſolùm de reuocatione conſuetudinis dicendum eſt, quæ à Principe per legem, ſeu expreſſam voluntatem, vel à populo per cōtrariam voluntatem fieri poteſt. Quos duos modos reuocationis poſuit lex 6. tit. 2. partit. 1. & ſunt frequētes in iure. Et ſub reuocatione comprehendimus non ſolùm integram abrogationem iuris cōſuetudinarij, ſed etiam partialem derogationem, quia eandem proportionem ſeruant. De diſpenſatione autem in iure cōſuetudinis nihil dicere neceſſe eſt, quia vel ſub reuocatione partiali cōprehenditur, vel ſi aliquo modo differt, vel pertinet ad priuilegium, de quo B ſequenti libro dicemus, vel eadem eſt ratio de illa, quæ de diſpenſatione in lege humana, de qua ſatis ſuperiori libro dictum eſt.

3. *Lex poſterior contraria reuocat conſuetudinem.* Dico ergo primò: Conſuetudo reuocatur per legē poſteriorem contrariam præcipuè quando legiſlator illam non ignorat. Supponit hæc aſſertio poteſtatem in Principe, qui poteſt leges ferre, ad reuocandam conſuetudinem. Quod eſt manifeſtum in iure, cap. *cùm conſuetudinis*, de cōſuet. cap. 1. de conſtit. in 6. l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. Nam quod ibi dicitur, non eſſe tantam vim conſuetudinis, vt legem vincat, in vno ſenſu, maximè verum habet de lege ſubſequente conſuetudinem. Ratio verò eſt manifeſta, quia conſuetudo non habet vires, niſi ex vol[untate] ſaltē tacita eius, qui poteſt legem ferre; ergo per eandem vo- C luntatem poterit conſuetudo reuocari, & vires amittere, imò & prohiberi, ac cōtrarium præcipi. Si enim Princeps poteſt per poſteriorem legē reuocare priorem, per expreſſam voluntatem à ſe factam, quomodo non poterit reuocare conſuetudinem tacita volūtate ſua introductam per poſteriorem legem, & voluntatem expreſſam? In hoc ergo nulla eſt controuerſia, nec dubitandi ratio ſi additur, *Non obſtante contraria conſuetudine*, tunc maximè reuocari conſuetudinem, quia non poteſt clariùs legiſlator ſuam mentem explicare.

4. *Obiect.* Poteſt verò in præſenti obiici lex vni. de feudi cognit. vbi ſic dicitur. *Legum Romanarum non eſt vilis authoritas, ſed non adeò vim ſuam extendunt, vt vſum vincāt, aut mores.* *Reſp. Gloſſa.* Reſpondeo in primis, id intelligi à Gloſ- D ſa ibi, eſſe ſpeciale in feudis, ſed non reddit rationem. Cuiac. ibi id intelligit de conſuetudine in cōtradictorio iudicio confirmata. At hæc etiam tollitur per legem. Alij intelligunt, illam legem loqui in locis extra ditionem Romanam, vbi leges Romanorum non habēt vim legum, niſi quatenus à Principibus acceptātur, & in illis locis dicitur, præferendam illis eſſe cōſuetudinem. Sed hoc & reddit ſententiam friuolam, quid enim mirum, quòd lex non obligans, & extranea non vincat conſuetudinem obligantem, & propriam? & non ſatisfacit, quia ibidem ait Obertus, *Iudicium de feudis etiam legibus noſtris contrarium dici ſolet.* *Bald.* Vnde Bald. ibi ait, ſenſum eſſe, cauſas feudales decidi conſuetudine, non legibus ſcriptis, ſiue Romano- E rum, ſiue Longobardorum. Quod intelligēdum puto de legibus vniuerſalibus: nam ſi eſſent propriæ leges ſcriptæ de feudis, ab habentibus poteſtatem latæ, illæ vincerent conſuetudinem ſeruando regulam datam. Senſus ergo erit in materia feudorum proprias conſuetudines eſſe ſeruandas, non obſtantibus generalibus legibus aliter diſponentibus. Vel certè intelligi poſſunt illa verba de conſuetudine præſcriptionis, in qua maxime ſolent feuda fundari, quia leges Romanorum non præiudicant huic conſuetudini, quia non tollunt iura, & dominia, per conſuetudinem præſcriptam comparata.

5. Maximè autem locum habet aſſertio poſita, quan- A do in lege additur clauſula, *Non obſtante conſuetudine*, quia non poteſt legiſlator mētem ſuam clariùs explicare. At verò quando nō additur illa clauſula, in primis requiritur repugnantia inter legem, & conſuetudinem, ita vt non poſſit lex obſeruari, ſi conſuetudo ſeruetur. Nam ſi poſſint in concordiam redigi, & lex poſſit ſuum effectum habere abſq; derogatione conſuetudinis, etiam reſtringendo verba quoad fieri poſſit, ſalua eorum proprietate, ita interpretanda eſt, quia iuris correctio vitanda eſt, & multò magis conſuetudinis quoad fieri poſſit. Tum quia eſt veluti in naturam verſa, ideóq; difficile mutatur, tum quia leges debent eſſe moribus vtentium accommodatæ.

Vt ergo lex reuocet conſuetudinem vi ſua, & ſine expreſſa clauſula, neceſſaria eſt omnimoda repugnātia, & contrarietas. Deinde neceſſaria eſt voluntas Principis, quia per illam fit reuocatio. Et quia voluntas requirit ſcientiam, ideo etiam neceſſe eſt, vt ſcientia cōſuetudinis in Principe ſupponatur. Atq; ita hāc vltimam conditionem, in qua eſt tota difficultas, poſuit Pontifex in cap. 1. de conſtit. in 6. 6. *Quid requiritur vt lex reuocet conſuetudinem.*

Ex quo textu, & ex hac conditione infertur primò, quādo conſuetudo erat vniuerſalis, v.g. totius Eccleſiæ, & lex contraria fertur pro tota Eccleſia, conſuetudinem omnino abrogari per talem legem, etiamſi clauſulam derogatoriam non habeat. Ita docuit Bald. cum alijs in l. 2. C. quæ ſit longa conſuetudo, Felin. in cap. *ſuper literis*, de reſcript. num. 8. verb. *tertia regula*, & in cap. 1. de re iudicat. num. 4. ampliat. 3. & Rota de- C ciſ. 2. de reſcript. in nouis, num. 2. & ſumitur apertè ex dicto cap. 1. de conſtitution. in 6. ibi, *Singularium conſuetudines.* Nam per hoc excludit generales, vt ibi etiā Gloſſa notauit. Ratio verò eſt, quia lex poſterior vniuerſalis, reuocat priorem vniuerſalem, etiamſi illius mentionem non faciat, vt in dicto capite dicitur; ſed conſuetudo vniuerſalis habet vim legis vniuerſalis, & reputatur ius canonicum, vel ciuile, non ſcriptum; ergo. Item Princeps, qui iura omnia in ſcrinio pectoris ſui cenſetur habere (vt dicitur in dicto cap. 1. & in l. *omnium*, C. de teſtam.) etiam cenſetur nō ignorare vniuerſalem conſuetudinem; ergo cenſetur reuocare illam, edendo legem, quæ cum illa ſubſiſtere non poteſt. 7. *Infertur 1. Conſuetudo vniuerſalis per legē vniuerſalem. Bald. Felin. Rota.*

Et hoc cum proportione procedit in vnoquoque D Epiſcopatu pro legibus ſynodalibus, & cōſuetudinibus generalibus vniuſcuiuſque diœceſis. Idémq; erit in legibus ciuilibus ſingulorum regnorum cōparatis ad conſuetudines vniuerſales vniuſcuiuſque regni: nam eſt eadem proportio. Idcóque dixit Abb. in cap. vlt. de conſuet. num. vlt. quòd ſi ciuitas fecit ſtatutum contra ſuam conſuetudinem, reuocat illam, licèt de illa non faciat mentionem, quia præſumitur ſcire conſuetudinem ſuam, cùm conſuetudo ſine ſcientia populi nō introducatur. Ego autem hoc puto intelligendum, dummodo ciuitas abſolutam poteſtatem ſtatuendi habeat, vel ſi indiget licentia, aut confirmatione Principis, illum certiorem reddat, legem ſieri, reuocando conſuetudinem. Argumento cap. *cùm* E *conſuetudinis*, de conſuet. quia Princeps aliter non poſſet conſentire in reuocationem conſuetudinis: cùm nō præſumatur ſcire conſuetudinem priuatam. Item quia multo difficiliùs, & maiori conſideratione ſtatutum illud permitteret, ſi conſuetudinis notitiam haberet. Ac deniq;, quia iure communi decernitur, vt non fiat conſuetudinis mutatio, l. *minimè*. ff. de legibus; ergo ad ſtatuendum contra conſuetudinem de licentia Principis neceſſarium eſt, illam conditionem illi aperire. Addo denique, hanc aſſertionem, ſeu illationem non minùs procedere in conſuetudine immemoriali, quàm in qualibet alia aliter præſcripta. Nam ſi lex eſt æquè vniuerſalis ipſi cōſuetudini, licèt nō faciat expreſſam mentionem eius, reuocabit illā. 8. *Regula dicta applicatio.* *Abb.*

Ratio eſt eadem, quia talis conſuetudo non præſumitur ignorata, & ſolùm legis communis poſitiuæ vim habet. Vnde nõ cenſetur reuocari ex vi alicuius clauſulæ vniuerſalis, in qua cenſeatur habere ſpecialitatem, ſed ex certa ſcientia Principis, qua non obſtante, vult condere legem, quæ valida eſſe non poteſt, niſi talem conſuetudinem reuocet; ergo illam etiam reuocat.

9. *Infertur.* Secundò infertur ex eadem conditione, & regula, per legem vniuerſalem latam pro tota Eccleſia, non reuocari conſuetudines particulares diœceſum, aut ciuitatum, vel prouinciarum, niſi addatur clauſula reuocatoria, *Non obſtante*, vel in ſpeciali, vel ſaltem in generali. Quæ aſſertio cum proportione applicanda eſt ad leges regnorum, vel prouinciarum, quatenus B vniuerſales ſunt in vnaquaque prouincia, & comparantur ad conſuetudines particularium locorum, regni, vel prouinciæ, ita vt ſeruetur proportio; ſic enim etiam militat eadem ratio, & iuriſdictio. Sic ergo aſſertio eſt expreſſè declarata in dicto cap. 1. de conſtit. in 6. vbi etiam ratio redditur, quia legiſlator vniuerſalis non cẽſetur ſcire facta particularia, ad quæ pertinent conſuetudines particularium locorum, ergo non cenſetur velle reuocare illas per legem vniuerſalem, niſi earum faciat expreſſam mentionem, vel ſaltem in genere omnes contrarias conſuetudines reuocet, addendo clauſulam, *Non obſtante*, &c. Atque *Gloſſa.* in hoc etiam conueniunt Gloſſa. & Doctores in dicto *Panorm.* cap. 1. de conſtitut. in 6. & in cap. vlt. de conſuet. *Roch.* vbi Panormit. num. 24. Rochus ſect. 7. num. 30. & C *Paul. Caſtrenſ.* Paul. Caſtrenſ. Iaſon, & alij in d. l. *de quibus*. At verò *Iaſon.* *Guido.* Bart. in eadem lege, *de quibus*, in lect. num 5. citat Guidonem in contrarium, ipſeque videtur idem ſentire ſecundùm ius ciuile, propter l. 3. §. *Diuus*, ff. de ſepul. viol. licèt noſtram ſententiam admittat ſecundùm ius canonicum, & ita illam intellexit Panormit. *Panorm.* ſupra, & illa fuit etiam ſententia Azonis in ſum. *Azon* quem refert, & ſequitur Hoſtienſ. in ſumm. tit. de *Hoſtienſ.* conſuetud. §. *quæ cui præiudicet*. Sed re vera Bart. Gui- *Bart.* donis ſententiam improbat, & communem ſequitur remittẽs ſe ad Canoniſtas, præſertim ad Ioan. Andr. *Ioan. And.* in dicto cap. 1. Clariùs verò in repetit. num. 5. generaliter id reſoluit, ac docet. Indicátque, licet hoc non ſit tam expreſſum in iure ciuili ſicut in canonico, D tamẽ rationem dicti capituli primi in omni iure procedere, & ita cap. illud 1. non tã eſſe ſpecialis iuris cõſtitutiuum, quàm declaratiuum eius iuris, quod ſecũdùm rectã rationem in quocumque legiſlatore locũ habet. Et ad §. *Diuus*, vno verbo ibi reſpondet, intelligendum eſſe, quando Princeps ſciebat cõſuetudinem, vel expreſsè voluit illam tollere, ſi eſſet. Quæ reſponſio procedit extendendo illum textum ab ſtatuto ad conſuetudinem, & intelligendo illum de conſuetudine antecedente ad legem, ſed alios etiam habet ſenſus, vt ſuprà dixi. Sic etiam videtur moderanda lex 6. tit. 2. partit. 1. cùm dicit, legem poſteriorem tollere cõ- *Greg. Lop.* ſuetudinem cõtrariam, licèt Gregor. Lop. ibi in Gloſſ. *Gloſſa.* 6. indifferenter, & ſine vlla limitatione illam intelligat, allegando dictum §. *Diuus*. E

10. *Dubium.* Sed quæri poteſt, de qua conſuetudine hoc intelligendum ſit, an de ſola conſuetudine præſcripta, vel quæ iam legem introduxit, an etiam de minori conſuetudine. Nam Doctores allegati nihil de hoc tractant, ſed ſimpliciter, & indiſtinctè loquuntur. Vnde videntur loqui de conſuetudine iuris, ſeu quæ ius introduxit, ac ſubinde de conſuetudine præſcripta. Nam tractant de conſuetudine, quam Princeps ignorare præſumitur: talis autem non poteſt inducere ius, niſi ſit præſcripta. Et ita hãc particulam inuenio additam *Gloſſa.* in Gloſſ. d. cap. 1. de conſtit. in 6. verb. *facti*, & colligi poteſt ex dict. cap. 3 quatenus vtitur verbo derogãdi, quia non dicitur propriè derogari, niſi iuri præcedẽti. A Et e conuerſo, ideo conſuetudo ſpecialis derogare cẽſetur iuri generali, quia ſpeciale ius derogat generali, etiamſi ſpeciale præcedat, vt eſt regula iuris, & quia nõ præſumitur Princeps iuri ſpeciali derogare, quod ignorat; ergo ſupponitur conſuetudo eſſe talis, quæ ius introduxerit. Tandem quia, niſi ſit ſermo de cõſuetudine præſcripta, nulla alia deſignari poterit, quę neceſſariò firma permanere debeat, non obſtante lege generali ſubſequente.

Nihilominus expendo in d. cap. 1. dicente, conſuetudines particulares non reuocari per abſolutam legem generalem, ſolùm addi, *Dummodo rationabiles ſint*, omiſſa alia conditione, *Dummodo præſcripta ſint*: ergo non eſt à nobis addenda. Nam vbi Pontifex voluit, il- 11. *Quædam in dic. cap. 1. expendenda.* B lam eſſe neceſſariam, eam non omiſit, vt patet ex dict. cap. vlt. de cõſuet. Item ibi pro ratione redditur, quòd conſuetudo eſt quid facti; ergo licèt nõ peruenerit ad conſtituendum ius, habet in illa locum ratio illius legis, quòd Princeps illam ignorat, & ideo nõ præſumitur illam reuocare. Dices, ibi cõſuetudinem appellari *Obiect.* *facti*, vt diſtinguitur à iure communi, ſicut ſtatutũ dicitur eſſe facti, nõ quia non ſit ius, & lex, ſed quia per ſpecialia facta inducitur, & ita ibi eſſe ſermonem de conſuetudine præſcripta, quia licèt in non præſcripta procedat eadem ratio quoad hoc, vt ignorari poſſit, nõ tamen quoad hoc, vt præſumatur Princeps noluiſſe ſua lege obligare cõtra talem conſuetudinem inchoatam, quia cùm non induxerit ius, non indiget derogatione, ſicut aliud contra, quia eſto, in hoc ſit diuerſi- *Reſp.* C tas, ex alia parte eſt magna ſimilitudo rationis in hoc, quòd Princeps non præſumitur velle ferre legem nõ conſonam moribus vtentium. Quæ ratio habere poteſt locum in cõſuetudine valde radicata, & obſeruata, etiamſi nondum præſcripta ſit. Et confirmatur ex regula iuris, quòd diſpoſitio generalis nõ comprehendit ſpecialia, quæ legiſlator veriſimiliter non intẽderet, ſi eorum notitiam haberet, ſed ſpecialem difficultatem habet cogere ſubditos ad mutandum ſimilem conſuetudinem, quæ multum mouiſſet Principem, ſi illam ſciuiſſet; ergo nõ eſt veriſimile voluiſſe obligare contra talem conſuetudinem.

12. *Regula illius textus quo ſe extẽdat.* Quamobrem probabiliter cenſeo, non eſſe reſtringendam regulam illius textus ad conſuetudinem præſcriptam, ſed intelligendam eſſe de conſuetudine ra- D tionabili, & honeſta, & tam publico vſu, & tãto tempore firmata, quòd ſufficeret ad legem introducẽdam, ſi Princeps illam ſciret, eo quòd prudẽti arbitrio veriſimile ſit, Principem fuiſſe in illam conſenſurum, ſi illam ſciret. Tunc enim, ob contrariam rationem, nõ eſt veriſimile, velle contra illam obligare per legem generaliter latam, ſeu velle illam tollere, dum illam ignorat, niſi expreſſiùs id declaret. Nam in talem conſuetudinem, & verba, & ratio dicti cap. 1. optimè cadunt. Nam verbum *derogandi*, rectè etiam de tali conſuetudine dicitur, tũ quia dici etiam ſolet de aliis iuribus iuſtitiæ, quæ non ſunt leges, vt dicimus, Principem concedẽdo priuilegium, nolle derogare iuri tertij, tum etiam quia illa cõſuetudo de ſe ſufficiens eſſet E ad ius inducendum, niſi obſtaſſet Principis ignorãtia, tum deniq; quia populus habet quoddam ius, vt non cogatur mutare talem conſuetudinem, cui nõ intelligitur velle derogare Princeps, niſi id exprimat. Et ita reſponſum eſt ad rationem in contrarium.

13. *Reſp. ad dictum.* Et ad vltimam cõfirmationem dicitur, verum eſſe, non poſſe vnum, & idem tempus huius cõſuetudinis deſignari, ſatis verò eſſe, quod prudẽti arbitrio diſcerni poſſit ſicut ſuprà dicebamus, conſuetudinem non præſcriptã poſſe inducere ius, ſi Princeps illam ſciat: tempus autem eius nõ eſſe idem, nec definitum pro omnibus, ſed prudenter determinãdum eſſe iuxta cõſuetudinis circumſtantias. Idem ergo tempus, idemq; iudicium dicimus in præſenti ſufficere. Et certè hoc

ſuppu

ſupponunt omnes, q ſi docent, conſuetudinem nunquam introducere legem, niſi ſciente Principe, illi enim negare non poſſunt, deciſionem dicti cap. 1. ſcilicet, legem generalem nõ abrogare conſuetudinem particularẽ ignoratam a Principe, quanuis ex ſententia illorum nondum legem introduxiſſet. Deniq; vſu videtur eſſe receptum, vt in defendenda particulari conſuetudine contra generalem legem, non rigorosè ſpectetur, aut allegetur tempus longum neceſſarium ad præſcriptionem, ſed tantum honeſtas conſuetudinis, & quod iudicio prudẽtum ſufficienter firmata ſit.

14. *Dubium.*

Dubitari etiã poteſt circa præcedentem regulam, vtrùm per legem particularem ſimpliciter latã à Papa, vel ab alio ſimili vniuerſali Principe, pro certo loco, Epiſcopatu, &c. derogetur particulari cõſuetudini cõtrariæ eiuſdem loci. Et ratio dubitandi eſt, quia lex derogat conſuetudini antecedenti, ſi adæquatè, vt ſic dicam, comparentur, id eſt, lex generalis ad conſuetudinem generalem, & particularis ad particularem, vt de priori parte diximus in priori regula, & de poſteriori parte videtur eſſe eadem ratio. Vnde etiam ibi diximus, per ſtatutum loci latũ à communitate eiuſdem loci habẽte poteſtatem ſtatuendi, reuocari priuatam conſuetudinem, licèt illius non fiat mentio; ergo à fortiori idem dicẽdum eſt, ſi ſtatutum fiat à Principe ſuperiore, cùm maior ſit eius poteſtas.

15. *Per legẽ particularem à Papa latã non reuocari cõſuetudinẽ, niſi, &c.*

Nihilominus dicendum videtur, per talem legem non ſtatim eſſe reuocatam conſuetudinem, niſi præcedat populi cõſenſus, petitio, aut informatio, vel alia via cõſtet, latam eſſe a Principe cum ſcientia conſuetudinis. Ratio eſt, quia nõ minùs procedit in tali lege deciſio dicti capituli primi, quam in lege generali, quia nõ minùs præſumitur Princeps ignorare cõſuetudinem priuatam ferendo vnam legem, quàm aliam, & alioqui ſuppoſita ignorantia, non cẽſetur velle derogare conſuetudini, niſi id exprimat. Et hæc eſt differẽtia clara inter Principem vniuerſalem, vel particularem, ſeu proprium ſtatuentem, quia in Principe ſupponitur dicta ignorantia facti, non verò in particulari communitate, aut gubernatore. Atq; ita verba illius cap. 1. generalia etiam ſunt de omni *conſtitutione à Papa nouiter edita*. Eſt etiam optima cõiectura, quia cùm res poſſit eſſe dubia, vel obſcura, ſi Princeps voluiſſet legem ſuam particularem valere, non obſtante conſuetudine contraria, expreſſiſſet: ita enim fieri ſolet receptiſſimo vſu, & iuri conſentaneo; ergo dum non addit, præſumendum eſt, noluiſſe conſuetudinem reuocare. Et hoc in praxi eſt obſeruandum pro multis legibus, quæ reſpectu poteſtatis, à qua feruntur, & reſpectu communitatis, ad quam illa poteſtas extenditur, ſunt particulares, & vniuerſaliter ferũtur pro aliqua diœceſi, vel congregatione, cuius conſuetudines licèt in illa generales ſint, ſunt particulares reſpectu Principis, & ideo non cẽſentur derogatæ per tales leges, niſi in eis exprimantur. Hinc etiam conſuetudo non cenſetur derogata per priuilegiũ à Principe conceſſum, niſi clauſulam derogantem contineat, vt infrà ſuo loco dicetur.

16. *Ob. Gloſſæ.*

Sed obiici poteſt ratio, qua vtitur Gloſſa in dicto cap. 1. verb. *ſingularium*, ſcilicet, quia talis lex ſuperflua, & inutilis eſſet, nullum enim effectũ poſſet alicubi habere; lex enim generalis, licèt in vno loco nõ tollat conſuetudinem, nõ eſt inutilis, quia in reliqua tota communitate obligat; lex autem lata pro loco, vel cõgregatione ſpeciali, ſi ibi impeditur propter cõſuetudinem particularem contrariam, inutilis fiet. Item videtur cõtra obedientiam debitam ſuperiori Principi, contempta illius lege in propria conſuetudine perſiſtere.

Reſp.

Reſponderi poteſt, legem illã de ſe vtilem eſſe, & efficacem; per accidens autem, & ex ignorantia cõſuetudinis non habere effectum, neq. hoc eſſe contra obedientiam, & reuerentiam ſuperiori debitam, quia

A creditur eſſe iuxta illius volũtatem iure communi explicatam. Addo verò legem illam non eſſe inutilem, neq; omnino carere effectu: nam obligat ſubditos ad reuerenter illam ſuſcipiendam, & recurrẽdum ad ſuperiorem, conſuetudinem ſuam, & rationem eius allegando, cum animo ſeruandi legem, ſi non obſtante cõſuetudine iam cognita, ſuperior voluerit legem obſeruari. Interim verò non tenentur contra conſuetudinem agere. Quæ omnia à ſimili optimè confirmantur ex cap. *ſi quando*, de reſcrip. cum his, quæ ibi notantur.

17. *Quæ verba addenda ſint vt cõſuetudo cenſeatur abrogari.*

Tandem explicare oportet, quæ verba addẽda ſint in lege generali, ſeu Principis, vt cenſeatur conſuetudinem abrogare. Nam in dicto c. 1. dicitur, *Niſi expreſſè caueatur in ipſa*. B In quo ſolùm occurrit aduertẽdum, hãc derogationem ordinariè ſolere fieri per particulam, *Non obſtante contraria conſuetudine*, vel alia ſimili, ſeu æquiualẽte, aut quę illam virtute includat, de quibus clauſulis dicam ex profeſſo in lib. 8. circa reuocationem priuilegiorum. Quãdo autem per huiuſmodi verba retractetur tantùm conſuetudo præterita, vel prohibeatur futura, aut etiam reprobetur, ſatis in ſuperioribus tractatum eſt. Solum ergo poteſt hîc inquiri, an per illa verba abſolutè prolata retractari cẽſeatur immemorialis conſuetudo, vel ſolùm aliæ, de quarum initio cõſtat. In quo tres ſunt ſententiæ.

Memorabilis conſuetudo quando cenſeatur abrogari. *1. Senten.* *Cardin.* *2. Sentent.*

Vna eſt abſolutè affirmans, per clauſulam, *Non obſtante cõſuetudine in contrarium*, reuocari cõſuetudinem, etiam immemorialem, licèt in illa clauſula nõ addatur parC ticula diſtributiua, *quacunq;*, vel alia ſimilis. Ita Card. Ratio eſſe poteſt, quia negatio eſt ſufficiens diſtributio, cùm omnia deſtruat. Alia ſententia eſt, addita diſtributione, comprehendi conſuetudinem immemorialem, non verò ſine illa. Ita plures Canoniſtæ, & Gloſſæ allegatæ à Couar. Ratio prioris partis eſſe poteſt ſpecialitas immemorialis cõſuetudinis. Poſterioris autem fundamentum erit, quia illa veluti geminata diſtributio vincit illam ſpecialitatem.

Gloſſa. *Couar.*

18. *3. Sentent.* *Couar.* *Tiraquel.* *Gloſſa.* *3. Concluſ.* *Approbatur 3. Sent.*

Tertia ſententia eſt, etiam addita diſtributione non reuocari talem conſuetudinem, niſi addatur, *etiam immemorialis*, vel aliquid æquiualẽs. Ita tenent multi Iuriſtæ, quos referunt, & ſequuntur Couar. lib. 3. variar. cap. 13. n. 5. & Tiraquel. de vtroque retract. tract. 2. §. 1. Gloſſ. 2. n. 25. idq; inſinuauit Gloſſa in Authent. *Vt de* D *cætero*, c. 1. verb. *præſcriptione*, cùm enim textus ille dicat, *Nulla præſcriptione obiicienda*, &c. Gloſſ. addit, *niſi centenaria*: nam hæc immemorialis reputatur, imò addit, *vel quadragenaria*, quod nimium eſt; ſentit verò, quoties reuocatur cõſuetudo, vel negatur præſcriptio, intelligi de ordinaria conſuetudine, aut præſcriptione longi temporis, non verò longiſſimi, & multò minus immemorialis. Sicut iura ciuilia dicunt, ſeruitutes diſcontinuas non præſcribi, l. *ſeruitutes prædiorum*, ff. de ſeruitut. & nihilominus non intelligitur præſcriptio temporis immemorialis, excluſa l. 3. § *ductus aquæ* ff. de aqua quotid. & æſti. Atq; hoc ferè tantùm fundamentum ad confirmandam hanc ſentẽtiam affertur. Quod ita induci poteſt; nam cùm initium conſuetudinis igE noratur, conſequenter etiam ignoratur, an ius illud fuerit cõſtitutum ſolo vſu, vel aliunde duxerit initiũ ex aliquo priuilegio, cõſtitutione, aut alio ſimili; ergo meritò dicimus talem conſuetudinem non ſatis derogari per generale nomen conſuetudinis, quia habet quandam ſuperiorem rationem. Adde, ob hanc cauſam immemorialem conſuetudinem valde ſpecialem in iure reputari, haberéq; multa ſpecialia priuilegia, ideoq; non comprehendi ſub generali clauſula, iuxta aliam vulgatam regulam iuris. Atq; ita hæc ſententia in praxi obſeruari poteſt. Addi verò illi ſolent aliquę limitationes, quæ ad materiam de præſcriptione ſpectant: hîc verò neceſſariæ non ſunt, videatur Tiraquel. ſupra.

19. *1. Concluſ. Conſuetudo antiqua per ſubſequentem derogari poteſt ſeruata proportione. Hostienſ.*

Secundò principaliter dicendum eſt, conſuetudinem antiquam per ſubſequentem abrogari poſſe, ſeruata proportione, id eſt, vniuerſalem per vniuerſalẽ, particularem per particularem in eodem loco: nam in diuerſis non ſunt contrariæ: vniuerſali verò derogari per particularem alicuius loci, pro illo etiã loco, vniuerſalem deniq; derogare particulari. Ita fere Hoſti. in ſum. eod. tit. §. *quæ cui præiudicet*, & omnes. Et ratio generalis eſt, quia ita comparantur conſuetudines inter ſe, ſicut leges, vel & conſuetudo, ſeruata proportione. Vnde quod dicitur in §. penult. Inſtit. de iur. natur. *Ea quæ ciuitas conſtituit ſæpe mutari ſolent, vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata*, ſicut eſt verum de his, quæ iure ſcripto ſunt conſtituta; ita etiam à fortiori de iure non ſcripto, quia non minus, imò magis videtur poſſe mutari tacitus conſenſus per tacitum contrariũ, quàm expreſſus per tacitum, ſed hoc poteſt fieri, vt oſtenſum eſt, ergo. Vnde in primis neceſſe eſt, conſuetudines eſſe contrarias: nam ſi poſſunt ad concordiam reduci, obſeruandæ ſunt, vt Hoſtienſ. ait, ſuppoſita autem cõtrarietate omnia membra ſunt clara. Solùm in vltimo oportet aduertere, in conſuetudinibus nõ habere locum clauſulam derogantem, quia non habent verba, ſed opera, & ideo neceſſarium eſſe, vt cõſuetudo vniuerſalis ad derogãdum particulari, extendatur ad locum illum, in quo particularis cõſuetudo antea erat. Et tunc res eſt clara, quia tunc conſummatur oppoſitio contradictoria, vt ſic dicam, & populus ille iã conſentit; ſecùs verò erit, ſi tantùm ſit vniuerſalis in reliquis partibus prouinciæ, aut regni, quia hæc non poterit obeſſe particulari conſuetudini tenaciter retentæ, ſicut nec lex vniuerſalis illi derogat.

20. *De tempore & actibus quibus conſuetudo reuocatur. Hostienſ. Panormit. Roch. Felin.*

Quæri autem poteſt, quanto tempore, vel quibus actibus poſterior conſuetudo deroget priori. Dicendùmq; eſt non ſufficere vnum, nec plures actus contrarios, ſed requiri conſuetudinem præſcriptam, vel ſufficientem ad reuocandam legem. Ita Gloſſa 2. in l. *nemo*, 166. ff. de regul. iur. Hoſtiẽſ. ſuprà §. *qualiter*, verb. *ſed nunquid*. Panormitan. dicto cap. vlt. n. 19. vbi latè Rochus ſect. 4. n. 69. & ſequentibus, Felin in cap. *cum acceſſiſſent*. n. 30. in fine, vbi in ſcholio multi alij allegãtur. Et ratio eſt, quia nulla cõſuetudo poteſt inducere nouum ius, niſi ſit præſcripta, vel conſenſu Principis probata. & conſequenter nec poteſt priorem conſuetudinem abrogare, niſi eiuſdem Principis conſenſum habeat. Vnde ad minimum eſt neceſſarium decennij A tempus, ignorante Principe; vel arbitrarium ſecundùm prudentiam, ſi Princeps ſcientiam habeat nouæ conſuetudinis.

21. Quæri autem poteſt, an in Eccleſiaſticis conſuetudinibus requiratur tempus quadraginta annorum, vt poſterior reuocet priorem. Panorm. eo in dicit, indifferenter ſufficere tempus decem annorum. ſequitur Felin. & reddit rationem, quia poſterior conſuetudo nõ eſt contra ius, quod ſic declarat, quia, vel prior cõſuetudo fuit contra ius, & ſic poſterior eſt ſecundùm illud antiquius ius, quod per priorem conſuetudinem reuocatum fuit, & ſic ad illud faciliùs ſit regreſſus: vel prior cõſuetudo fuit præter ius, & ſic etiam poſterior erit præter ius, & ita ſemper in poſteriori cõſuetudine ſufficiunt decem anni. *Panormit.* B Hunc verò diſcurſum non approbat Rochus ſuprà eum Barb. ibi, & mihi etiam videtur difficilis, quia nulla ratio iuris nõ ſcripti in eo habetur. Et ideo breuiter cenſeo primò, ſi prior conſuetudo non fuit contra, ſed præter ius, poſteriorem eſſe ſimpliciter cõtra ius, & ideo poſtulare tempus canonicæ præſcriptionis. Probatur, quia prior cõſuetudo induxit ius, cui eſt contraria poſterior, quæ non eſt conformis alicui iuri. Item ſi prior conſuetudo fuit vniuerſalis, & poſterior particularis, eſt id euidentius, quia conſuetudo vniuerſalis ius commune inducit, idem autẽ videtur, ſi prior fuerit particularis eiuſdem loci, & iuri communi non contraria. Nam cõſuetudo contra ſimile ſtatutum, eſſet contra ius, & poſtularet tempus canonicæ præſcriptionis, ergo idem eſt de cõ- C ſuetudine: nam eſt æqualis ratio. At verò ſi prior conſuetudo fuit cõtra ius commune, quod nõ fuit omnino ablatum illa conſuetudine, quia nõ fuit vniuerſalis, ſed particularis, quæ illi derogauit, tunc probabile eſt, poſteriorem cõſuetudinem decem annis præſcriptam ſufficere, quia non eſt ſimpliciter contra ius, quia ius commune ſemper manet, ad quod per illam conſuetudinem fit regreſſus. & tunc procedunt, quæ Felin tradit. Secùs verò cenſeo, ſi prior conſuetudo fuit vniuerſalis, & omnino abrogauit ius vniuerſale antecedens: nam tunc exiſtimo, neceſſariam eſſe præſcriptionem canonicam quadraginta annorum cõtra talem conſuetudinem, quia poſterior cõſuetudo iam eſt omnino cõtra ius commune inductum per priorẽ cõſuetudinem. Aliud enim ius antiquius vtraque cõſuetudine, perinde ſe habet, ac ſi nõ præceſſiſſet, quia omnino ſublatum eſt. Et hæc de cõſuetudine ſufficiãt.

Roch. Barb.

Tempus canonicæ præſcriptionis requiſitum & vna conſuetudo deroget alteri.

Quãdo ſufficiat tempus decennij.

Felin.

Quãdo 40. anni requiruntur.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

INDEX

INDEX CAPITVM
LIBRI OCTAVI

De lege humana fauorabili.

Cap. I.	*Quid ſit priuilegium.*
Cap. II.	*An ſcriptura ſit de ſubſtantia priuilegij, & quomodo à reſcripto, diſpenſatione, ſeu beneficio differat.*
Cap. III.	*De diuiſione priuilegij in reale, & perſonale.*
Cap. IV.	*De priuilegio remuneratiuo, & conuentionali, an reale ſit, vel perſonale.*
Cap. V.	*De diuiſione priuilegij in perpetuum, & temporale.*
Cap. VI.	*De quatuor aliis priuilegiorum diuiſionibus.*
Cap. VII.	*Vtrum ſit aliquod priuilegium per ſe non ſcriptum, nec expreſſè conceſſum, ſed vſu comparatum.*
Cap. VIII.	*Quiſnam poſſit priuilegium concedere.*
Cap. IX.	*De materiali cauſa, ſeu ſubiecto priuilegij, ſeu cui poſſit concedi.*
Cap. X.	*Quodnam ſit de facto ſubiectum priuilegij, quoad perſonam cui conceditur.*
Cap. XI.	*An priuilegium extendatur ad coniuncta, ſeu correlatiua.*
Cap. XII.	*De communi, & ordinaria forma priuilegij.*
Cap. XIII.	*Quæ ſit ſubſtantialis forma priuilegij, ſiue abſolutè, ſiue ſub conditione, aut modo concedatur.*
Cap. XIV.	*An de ratione priuilegij ſit, vt per formalia verba iuri communi derogetur,*
Cap. XV.	*De forma priuilegij quod vocatur,* ad inſtar.
Cap. XVI.	*De communicatione priuilegiorum, & earum collatione cum priuilegiis,* ad inſtar.
Cap. XVII.	*Vtrum communicato priuilegio etiam reſtrictio eius communicetur.*
Cap. XVIII.	*An confirmatio priuilegij ſit noua illius conceſſio, vel quid ſit, & an vna ab alia differat.*
Cap. XIX.	*Nonnulla dubia circa confirmationem priuilegiorum expediuntur.*
Cap. XX.	*An per innouationem priuilegij confirmetur, vel denuò gratia concedatur.*
Cap. XXI.	*Vtrum ad eſſe, ſeu ad valorem, vel fructum priuilegij aliqua iuſta cauſa conceſſionis neceſſaria ſit.*
Cap. XXII.	*Quot effectus habere poſſit priuilegium, vt priuilegium eſt.*
Cap. XXIII.	*Quem effectum poſſit habere priuilegium, vt lex eſt.*
Cap. XXIV.	*Vtrum ad priuilegium, vt lex eſt, & ad effectum eius ſit neceſſaria promulgatio, vel quæ notitia ſufficiat.*
Cap. XXV.	*Vtrum priuilegium nondum priuilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferre illi poſſit aliquod ius,*
Cap. XXVI.	*An vtique poſſit quis licitè ſuo priuilegio vti, & præſertim extra territorium concedentis.*
Cap. XXVII.	*Quando priuilegium quoad ſuos effectus reſtringendum ſit, vt odioſum, vel vt fauorabile amplіandum.*
Cap. XXVIII.	*Quæ ſint in reſtringendis, vel extendendis priuilegiis obſeruanda.*
Cap. XXIX.	*Quibus modis priuilegiũ per ſe finiatur, ſeu quaſi ab intrinſeco amittatur, & ſpecialiter per tẽporis lapſũ.*
Cap. XXX.	*Vtrum ceſſante cauſa finali priuilegij ceſſet priuilegium, & extinguatur.*
Cap. XXXI.	*Vtrum priuilegium expiret per mortem ſolam concedentis.*
Cap. XXXII.	*Quando de ratione formæ conceſſionis duratio priuilegij limitatur ad vitam concedentis,*
Cap. XXXIII.	*De amiſſione priuilegij per renunciationem expreſſam.*
Cap. XXXIV.	*Vtrum per non vſum perdatur priuilegium, propter tacitam renunciationem, vel propter alium titulum.*
Cap. XXXV.	*Quando, & quomodo amittatur priuilegium per contrarium vſum.*
Cap. XXXVI.	*Q ando, & quomodo amittatur priuilegium per illius abuſum.*
Cap. XXXVII.	*An priuilegium ſemel conceſſum reuocari poſſit à concedente, vel ab aliquo alio.*
Cap. XXXVIII.	*Quibus modis ſoleat priuilegium reuocari.*
Cap. XXXIX.	*Quando cenſetur Princeps tacitè reuocare priuilegium, contra illud operando.*
Cap. XL.	*Quando incipiat reuocatio priuilegij ſuum effectum ſortiri,*

DE LEGE HVMANA FAVORABILI, SEV PRIVILEGIVM CONCEDENTE.

DISTINXIMVS in cap. 2. libri quinti legem humanam, inodioſam, & fauorabilem, & in fine eiuſdem capitis inſinuauimus, dupliciter dici poſſe legem fauorabilem, generaliter ſcilicet, & ſpecialiter. Priori modo dicitur lex fauorabilis quæcunque lex iuſta, quæ ſpeciale grauamen non imponit, neque aliquod odium continet: nam his ſemotis, lex de ſe magna beneficia confert, nam illuminat, dirigit, & in officio continet, deinque fauorabilis cenſenda eſt, generali tamen appellatione, quia ex generali ratione iuſtæ legis hoc habet, ſuppoſita prædicta negatione, & ideò de lege fauorabili ſub hac generali ratione nihil dicendum ſupereſt, niſi quòd hic fauor poteſt eſſe maior, & minor in diuerſis legibus pro materiarum, & finium illarum diuerſitate. Sic enim leges directè intendentes commune bonum præferuntur legibus, quæ commoditates ſingulorum priuatorum continent: & quæ religionem fouent his, quæ de temporalibus diſponunt, & ſic de cæteris. Quomodo autem hæc proprietas, ſeu fauor legis ad eius interpretationem conferat, in lib. 5. dictum eſt. Poſteriori, ſeu ſpeciali modo dicitur lex fauorabilis, quæ ſpecialem fauorem aliquibus concedit, quæ nomine priuilegij ſignificari ſolet, quæ particularem requirit cõſiderationem in hoc libro tradendam, quia habet proprium quendam effectum legis non communem aliis, ratione cuius peculiaris ſpecies legis cenſetur, & aliquas habet proprietates, quas explicare neceſſe eſt. Sũt autem de hac lege tituli de Priuilegiis in omnibus tomis iuris canonici, vbi interpretes multa de hac materia diſputant; in iure autem ciuili non inuenio abſolutum titulum de Priuilegiis, ſed cum aliqua additione de Priuilegiis creditorum, & de Priuilegiis veteranorum, in Digeſt. nouo. Et de Priuilegio fiſci, vel dotis, vel variarum perſonarum, aut communitatum, in libris Codicis, quibus locis, & aliis multis iuris etiam ciuilis interpretes de hac materia tractant. Et Summiſtæ verb. *priuilegium*, & verb. *gratia*. Theologi verò de illis ex profeſſo non diſputant, ſed pauca per occaſionem, & ſuccinctè attingunt.

Quibus in locis agatur ſiue de lege fauorabili.

CAPVT I.

Quid Priuilegium ſit.

1\. *De nomine priuilegij.*

CIrca nomẽ oportet in primis aduertere, priuilegium duo includere, & ſignificare, ſcilicet, ius ipſum, ſeu gratiam conceſſam priuilegiario, & mandatum ipſum, vel inſtrumentum, quo Princeps concedit alicui ſpecialem gratiam, quod interdum vocatur reſcriptum, indultum, vel Bulla in canonicis priuilegiis, quamuis hæc nomina latius habeãt ſignificatum, quia non tantùm priuilegia, ſed etiam alij effectus per

A illa fieri poſſunt, vt infrà dicam. Et facilè fit tranſitus ab vno ſignificato ad aliud, quia reputantur tanquam idem, quia vnum eſt propter aliud, & ſe habent ſicut ſignum, & ſignificatum. Nos ergo in præſenti propriè agimus de Priuilegio ratione iuris, & gratiæ, quia eſt veluti ſubſtantia priuilegij: ſimul autem de toto priuilegio, quia agimus de illo quatenus eſt lex quædam humana, quæ conſtituitur in genere ſigni, vt ſuprà diximus.

2\. *Non omne priuilegium eſſe legẽ propriè, & in rigore ſumptã.*

Secundò ſupponendum eſt, non omne priuilegium eſſe legem propriè, & in rigore ſumptam, quia de ratione legis eſt, vt ſit perpetua, vt ſuprà dictum eſt, non autem omne priuilegium eſt perpetuum, vt ex dicendis conſtabit, ergo ſaltem illud, quod perpetuum non B eſt, non eſt propriè lex. Et hoc maximè locum habet quando priuilegium fertur ad determinatum tempus, ſi tamen abſolutè feratur, habet hanc perpetuitatem, quòd non finitur per mortem concedentis, vt infrà oſtendetur, in quo excedit vim præcepti, & conuenit cum lege, & in cæteris etiam ſeruat proportionem ad legem, & quandiu durat, per modum legis obſeruari debet. Et ideo in communi explicatur priuilegium per rationem legis applicandam, ſcilicet, & intelligendam cum dicta moderatione, & proportione reſpectu priuilegiorum, quæ ad tempus tantùm conceduntur.

3\. *Priuilegij definitio.*

His poſitis, priuilegium definiri poteſt, vt ſit *priuata lex aliquid ſpeciale concedens.* Sumitur ex Doctoribus in rubricis de Priuilegiis, & Summiſtis, verb. *priuile-* C *gium.* Antonin. 2. p. tit. 19. c. 1. Ponitur autem *lex* loco generis ratione iam dicta; *priuata* autem additur ex cap. *Abbate*, de verbor. ſignif. & cap. *priuilegium*, d. 3. vt priuilegium à cæteris legib. diſtinguatur: nam aliæ concedunt ius commune, hæc verò priuatum, vt Doctores circa prædicta iura declarant, Deci. & Abb. in rubri. de reſcrip. Sed dicèt aliquis differentiam hanc repugnare generi, quia de ratione legis eſt, vt reſpiciat communitatem, atque adeò quòd non ſit priuata, ſed communis. Sed aduertendum, priuilegium non vocari legem priuatam eo quòd vni tantùm perſonæ obligationẽ imponat (quod obiectio intendit) nam ſuprà diximus, & ſtatim declarabimus, priuilegium reſpicere etiam communitatem, & quoad obligationem, quã D inducit, & quoad bonum, & finem, quem ſaltem vltimatè intendit. Dicitur ergo lex priuata, quia particulari perſonæ, aut communitati ſpeciale ius concedit præter commune. Et ita vltima particula eſt declaratiua prioris, vt apertè exponitur in d. c. *Abbate*. Et ſic etiam dixit Gregor. in c. *hinc eſt*, 16. q. 1. *Priuilegium nõ conſtituere communem legem.* & Beda Act. 1. *Priuilegia ſingulorum communem legem facere non poſſunt*, cap. *nõ exemplo*. 26. q. 2.

Anton.

c. Abba.

Decius. Abb.

Gregor. Beda.

4\. *Eſſe de ratione priuilegij, vt concedat aliquid ſpeciale.*

Atque hinc conſtat, de ratione priuilegij eſſe, vt cõcedat aliquid ſpeciale, quod loco differentiæ additum eſt ex eodem cap. *Abbate*, & can. *his*, de priuileg. vbi

decla

declaratur, dici *aliquid ſpeciale*, vt diſtinguatur ab his, quæ iure communi conceduntur. Vnde additur ibidem, priuilegium ita eſſe interpretandum, vt aliquid præter commune ius cócedat, quia alias eſſet inutile, *Cum nihil* (inquit) *eis conferat memorata indulgentia, ſine qua id liceret, Prælatis indulgentibus*. Idem habet Gratian. in §. vlt. 25. q. 1. *Neque enim* (inquit) *aliquibus priuilegia concederentur, ſi præter generalem legem, nulli aliquid ſpeciale concederetur*. Ex quibus verbis ratio aſſertionis conſtat, quia ſecluſo hoc effectu, nihil proprium, & peculiare priuilegium haberet. Tacitè autem in hac particula cótinetur, priuilegium debere fauorem aliquem, ſeu beneficium concedere. Quia concedi dicitur quod voluntariè, & libenter acceptatur; illud autem ſemper eſt aliquid fauorabile; ſic ergo dicitur, priuilegium aliquid ſpeciale concedere: & ideò lex fauorabilis eſt. Vnde ſi aliqua lex imponat ſpeciale grauamen aliquibus perſonis, aut populis, nō dicitur priuilegiũ, quia non concedit, ſed imponit, vel (vt ſic dicam) compellit tale grauamen ſubire, & ita non conuenit illi definitio priuilegij, ſed odij, vel pœnæ, aut tributi. Poſſet verò quis obijcere cap. *hinc eſt*. 16. q. 1. vbi Gregor. vocat Priuilegium præceptum quoddam datum cuidam monaſterio, vt eius Abbas non poſſet in Epiſcopum eligi. Sed re vera Greg. illud reputauit magnũ beneficium monaſterij, *Ne fortè* (inquit) *occaſione Epiſcopatus Abbatia aliquid detrimenti pateretur*. Et ideò meritò illud Priuilegium appellauit.

Gratian.

Gregor.

5.
An dicta definitio ſit cóplecta

Panorm. in c. olim.

Sed quæri poteſt in primis, an illa definitio completa ſit. Et ratio dubitandi eſt, quia nonnulli exiſtimant, addendum eſſe, vt illud, quod priuilegium concedit, ſit aliquid contra commune ius. Ita ſentit Panorm. in cap. *olim*, de verbor. ſignif. nu. 7. vbi ait, de ratione priuilegij eſſe, vt concedat aliquid contra ius cómune: nam ſi ſolùm concedat ſpecialem gratiam, quæ iuri communi contraria non ſit, quamuis per illud nó detur, non eſt, inquit, propriè priuilegium, ſed beneficium Principis. Quæ fuit etiam doctrina Bart. in l. *ſi vrenta*, §. *ex hoc edicto*, ff. de damn. infect. nu. 5. & ſequitur Sebaſtian. Medicis tractatu de Definitione. 2. par. §. 17. Veruntamen licèt poſſit eſſe quæſtio de nomine, tamen etiam priuilegium contra legem conceſſum poteſt dici beneficium Principis, & beneficium ſpeciale datum præter ius commune ex liberali Principis gratia, vel donatione, eſt verè priuilegium, prout nunc de illo loquimur, quia eſt lex priuata, & fauorabilis. Vnde non poteſt ſub alia legis ſpecie cõtineri. Nec in dicto cap. *Abbate*, ad rationem priuilegij poſtulatur, vt aliquid contra ius concedat, ſed ſimpliciter, vt *aliquid ſpeciale*, & in dicto cap. *in his*, vocatur indulgentia, licentia, & gratia, & ſolùm requiritur, vt aliquid huiuſmodi concedat, & tamen conſtituitur caput illud ſub titulo de Priuilegiis. Et talia sũt in religionibus multa priuilegia, quæ ſunt meræ gratiæ Pontificum, & non ſunt contraria iuri communi, ſed aliquid vltra illud addunt, vt ſunt priuilegia abſoluendi, diſpenſandi, &c. Non eſt ergo neceſſarium, in definitione addere illam particulam *contra ius*: nam ſatis eſt, quòd ſit vltra, vel præter ius; hoc autem ſatis ſignificatur, cùm dicitur, priuilegium aliquid ſpeciale concedere: ſi enim nihil concederet vltra commune ius, profectò nec ſpeciale aliquid concederet, & hoc ad ſummum probant nonnulla iura, quæ Medicis allegat. At verò Syluest. verb. *priuilegium*, qu. 3. diſtinguit de priuilegio late, & propriè ſumpto: nam propriè ſumptum ait eſſe contra ius, latè, ſufficere vltrà, vel præter ius. Sed non oportet de nomine contendere, nec video cur vox illa non dicatur propriè in tota illa ſignificatione lata, quia per conceſſionem etiam, ſeu gratiam præter ius poteſt conſtitui lex priuata, à qua dictum eſt priuilegium, nec poteſt (vt dixi) ſub alia ſpecie propriè comprehendi.

Bart.

Sebaſtian.

Syluestri diſtinctio priuilegij in late, & propriè ſumptum.

Hinc verò naſcitur ſecunda obiectio, quia non omne priuilegium videtur aliquid ſpeciale concedere, & conſequenter non rectè ponitur illa, tãquam differentia priuilegij. Nam per illam fit, vt definitio non conuertatur cum definito. Aſſumptum patet ex cap. *quia*, de procur. vbi Innoc. III. vniuerſitati Pariſienſi priuilegium concedit conſtituẽdi procuratorem in cauſis, dicens, *Hoc vobis concedimus auctoritate præſentium*. Et infra, *licet de iure communi hoc fieri valeat*. Ecce priuilegium, quod nihil ſpeciale concedit, non ſolùm contra, verùm etiam nec vltra ius commune. Simile habetur in cap. *& ſi Christus*, in fine, de iur. iur. vbi poteſtas iurandi in proprijs cauſis religioſis conceditur, quando alia probatio deeſt, quod non ſolùm iure communi, ſed etiam naturali cõceſſum videbatur. Similia etiam ſunt multa priuilegia in religionibus, vt teſtãtur Nauar. in Enchir. de Orat. cap. 3. nu. 53. & c. 19. n. 84. & in ſum. c. 25. n. 89. & Emman. Roder. tom. 1. quæſtionum regular. quæſt. 7. art. 1.

6.
Obiectio.

c. quia.

cap. & ſi Christus.

Nauar.

Em. Roder.

Ad hanc obiectionem reſponderi poteſt primò, hæc non eſſe propria priuilegia, ſed tantum declarationes quaſdam iuris communis, vel naturalis, vel ſpeciales admonitiones, vt talia iura ſeruẽtur, vel vi maiori auctoritate fiant. Hoc inſinuauit Gloſſa in dicto c. *quia*, vbi ita exponit verbum *concedimus*, id eſt, *declaramus conceſſum*, & in dictu cap. *& ſi Christus*, eodem modo Gloſſa exponit verbum *indulgemus*, id eſt, *indultum eſſe oſtendimus*. Idem ſentit Nauar. dicto c. 3. num. 84. in princ. & §. 7. 8. & 9. ſæpe enim dicit, hæc non eſſe propriè priuilegia, vel non eſſe vera priuilegia, ſed declarationes iuris, quæ dantur ad tollenda dubia, & ſcrupulos, pacandáſque conſcientias. Nihilominus tamen dicendum eſt, hæc eſſe vera priuilegia. Ita tenet Emman. Roder. ſuprà, & fauet communis modus loquendi Doctorum, & religionum. Et poteſt illis propriſſimè adaptari illa particula definitionis. Primò, quia ipſamet declaratio dubij addit aliquam certitudinem, non ſolùm practicam, ſed etiam ſpeculatiuam, quæ multùm cõfert ad rectè operandum ſine remorſu, vel grauamine conſcientiæ, qui eſt fauor non contemnendus. Secundò additur ſpecialis admonitio Principis, vt ſeruetur aliquibus ipſum commune ius, quæ admonitio fauor eſt, & plurimùm valet, tum quia ſpecialis: nam ſunt aliqua, *quæ niſi ſpecialiter notentur, videntur neglecta*, vt dicitur in *l. item apud Labeonem*. §. *hoc edictum*, ff. de iniuriis, tũ quia intercedit perſona Principis, vel Pontificis, qui in gratiam petentium ſæpe hæc concedit, vt ſuo nomine maiori auctoritate ſeruentur, aut fiant, vt ſignificat Innoc. III. in d. cap. *quia*, ibi, *Auctoritate præſentium concedimus facultatem*, & in ſimili dixit Innocent. I. in cap. *quis neſciat*, diſt. 11. *Quibus idcircò reſpondemus, non quia te aliquid ignorare credamus, ſed vt maiori auctoritate eos inſtruas*. Hæc autem omnia ad ſpecialem fauorem pertinent. Nam ſpecialis prouidentia Pontificis per ſpecialem monitionem, declarationem, & protectionem ſine dubio eſt ſpeciale beneficium. Exemplum optimum eſt in cap. *innouamus*, de treuga & pace, vbi Pontifex ſpecialiter commendat quarundam perſonarum ſecuritatem.

7.
1. reſponſio ad obiectionem.

Nauar.

Em. Roder.

2. reſponſio ad obiectionem.

Aliquando verò id, quod erat per ſe malum, vel iure communi prohibitum, ſpeciali modò in fauorem aliquarum perſonarũ prohibetur cum additione ſpecialis pœnæ. Quæ lex licet reſpectu delinquentium pœnalis ſit, reſpectu eorum, quorum tuitio intẽditur, priuilegium eſt, & tale eſt priuilegium canonis, *ſi quis ſuadente*, perſonis Eccleſiaſticis conceſſum, & ſimile habetur in cap. *paternarum*. 24. q. 2. & omnia iura, quæ ſpecialibus pœnis muniunt Eccleſiaſticam immunitatem, poſſunt ſub hoc ordine priuilegiorum collocari. Præterea ſolet interdum fieri noua conceſsio illius rei, quæ per commune ius licebat, non ſolùm vt ...s licitè fiat, ſed etiam vt ab inferioribus Prælatis prohiberi

8.
Quod eſt per ſe malu, vel iure communi prohibitũ aliquãdo ſpecialiter prohibetur in fauorem aliquorum.

hiberi non poſſit. Sæpe enim poteſt ſubditus aliquid licitè facere, dum non prohibetur, poteſt tamen à ſuo Prælato prohiberi, ne id faciat. Et tunc ſi à maiori Prælato ſpecialem licentiam obtineat, dictum effectum operabitur, qui ſatis ſpecialis eſt. Vltimò per huiuſmodi conceſſionem reſtituitur quis ad ius commune, quod illi fuerat aliàs interdictum, vt ſi religioſo detur priuilegium ad appellandum, quod eſt veluti ius quoddam naturale, interdictum tamen religioſis quaſi iure ordinario. De quo priuilegio videri poteſt Panorm. in c. 1. de reſcrip. à no. 4. vbi etiam Dec. Hoſtien. & alij.

Panorm. Deci. Hoſtien.

9. *Felin. cum Panorm. & alij.*

Addendum verò eſt vltimò ex Felin. in cap. 1. de reſcript. n. 4. cum Panorm. & aliis ſuprà citatis. Quòd licèt priuilegium poſſit non cócedere aliquid vltra ius B commune, regulariter non eſt ita interpretandum, etiamſi neceſſarium ſit verba extendere, quantum commodè fieri poſſit. Et ideò, etiam regulariter loquendo, non eſt priuilegium ita contrahendum, vt nihil operetur præter certitudinem, vel aliquid huiuſmodi, ſed tunc ſolùm, quando ex materiæ qualitate, & verbis priuilegij manifeſtè conſtat, non fuiſſe aliam intentionem concedentis. Nam ſi commodè, & ſecundùm proprietatem verborum poteſt aliquid ſpeciale vltra, vel contra ius operari, id denegandum non eſt, quia & ipſa iura ita declarant priuilegia, quantum fieri poteſt, vt patet ex dicto cap. *in his*, cum ſimilibus. Et ratio fauoris, & beneficij poſtulat hanc amplitudinem in conceſſione, vt infrà latiùs dicemus. Atque hoc C etiam confirmat vulgare argumentum, quo multi colligere ſolent, id quod per priuilegium conceditur, ſine illo non licere, iuxta cap. *ſanè*, de priuileg. dicēs, *Nullus debet ſibi ſua authoritate præſumere, quod Romana Eccleſia alicui, ſpeciali ratione inſpecta voluit indulgere.* Et idem ferè habetur in cap. *peruenit*. 7. qu. 1. & in cap. *non exemplo*. 26. q. 1. & in regula iuris, quæ habet, non eſſe trahenda in conſequentiam, quæ à communi iure exorbitant. Hæc enim, & ſimilia in hoc fundantur, quòd priuilegium aliquid ſpeciale concedit, ſine quo vel actus eſſet prohibitus, vel non eſſet in poteſtate operantis. Hoc autem argumentum regulare eſt, vt ſic dicam, non certum, & vniuerſale: tenet enim, quando conſtat priuilegium concedere aliquid vltra commu- D nem conſuetudinem, vel legem, vt ſumitur ex Gregor. lib. 2. Epiſt. 54. aliàs c. 93. & habetur in cap. *contra morem*, d. 100. Et idem eſt, quando conceditur noua poteſtas, ſine qua actus non licebat. Quando verò priuilegium clarè conceditur ſolùm in gratiam petentis ad maiorem ſecuritatem, vel propter ſuum ſcrupulum, aut dubitationem; tunc argumentum dictum non eſt efficax: oportebit autē (vt dixi) talē eſſe materiā, taliáq; priuilegij verba, vt effectum alium non admittant.

Cap. non exemplo.

Gregor.

Aliquando datur priuilegiū in gratiā petentis ad maiorem ſecuritatem ipſius, aut tollendum ſcrupulum.

CAPVT II.

An ſcriptura ſit de ſubſtantia priuilegij, & quomodo à reſcripto, diſpenſatione, ſeu beneficio differat.

1. HÆc quæſtio neceſſaria viſa eſt ad exactam declarationem priuilegij tam abſolutè ſpectatam, quàm per comparationem ad alia, cum quibus affinitatem aliquam habere videtur. In definitione igitur priuilegij, nihil de ſcriptura diximus, ſed ſolùm eſſe legem priuatam, & ideò meritò interrogari poteſt, an ſit lex ſcripta, ſeu, quod idē eſt, an ſcriptura requiratur ad valorem, vel effectum priuilegij. Ratio autem dubitandi ſumi poteſt ex Gloſſ. in cap. 1. de cenſib. in 6. verb. *in ſcriptis*, vbi priuilegia ponit inter ea, quæ in ſcriptis redigi debent. Allegátque cap. *porrò*, de priuileg. quia in eo dicitur inſpicienda eſſe priuilegia, vt eorum tenor ſeruetur. Facit etiam cap. *contra morem*, A d. 100. ibi, *Aut ſcriptis priuilegiis ſe tueri.* Accedit, quòd interdum per ſpecialem gratiam Pontificis conceditur, vt viuæ vocis oraculo valeant in conſcientia; ergo ſignum eſt, per ſe non valere.

Ratio dubitādi ex gloſſa, & cap. porrò.

c. contra morem.

Nihilominus dicendum eſt, ſcripturam non eſſe de ſubſtātia priuilegij. Ita ſumitur ex cap. *inſtitutionis*, 25. q. 2. vbi id notat Gloſſ. & ex Clement. *dudum*, de ſepulchr. ibi, *Gratias, aut priuilegia verbo, aut ſcripto conceſſa*, vbi etiam Gloſſ. & Doctores, & ex Extrauag. *& ſi dominici*, cap. vlt. de pœnit. & remiſ. ibi, *Tā verbo, quàm ſcriptis, confectis exinde literis, vel non.* Et iterum, *Quas concedi quomodolibet in poſterum contingit, verbo, literis*, &c. Idémque docent ſub nomine gratiæ, Innoc. in cap. *conſtitutum*, de reſcript. num. 2. & Panormit. in cap. B *noſtra*, eod. Nauar. conſil. 1. de priuileg. Felin. in rubric. de conſtit. n. 5. & Decius num. 16. Syluest. verb. *priuilegium*, num. 14. Ratio verò eſt, quia nullum eſt ius poſitiuum, quod ſcripturam requirat ad valorem, vel effectū priuilegij, nec etiam ex natura rei eſt neceſſaria, quia ſufficit voluntas, & poteſtas Principis ſatis declarata; poteſt autem declarari verbo, vel conſuetudine, vt infrà dicemus. Confirmatur, quia priuilegium eſt quædam lex, ſed ſcriptura non eſt de ſubſtantia legis, vt ſuprà dictum eſt, nec in priuilegio interuenit aliqua ſpecialis ratio. Confirmatur, quia diſpenſationes, & licentiæ poſſunt ſine ſcriptis concedi; ergo & priuilegium: nam eadem ratio militat. Denique, quia regula Iuriſtarum eſt, omnem diſpoſitionem fieri poſſe C verbo, quæ ex iure poſitiuo ſcripturam non requirit, vt colligitur ex Doctoribus citatis, & Nauarr. conſil. 12. de clandeſtin. deſponſ. Et meritò, quia verbum ex ſe non eſt minus efficax ſignum, quàm ſcriptura, licèt non ſit adeò permanens, & ideò ad alios effectos, præſertim ad perpetuitatem, & probationem non ſit ita accommodatum: hæ autem conditiones non ſunt de ſubſtantia priuilegij: ergo nec ſcriptura, quia, vt dictum eſt, nullum datur ius poſitiuum, quod illam requirat.

2. *Scripturam non eſſe de ſubſtantia priuilegij. c. inſtitut. Gloſſa.*

Innoc. Panorm. Nauar. Felin. Decius. Syluest.

Nauar.

Neque contra hoc vltimum obſtat dictum cap. *contra morem*: nam ex illo ad ſummum colligi poteſt, ſcriptum priuilegium in cauſa, de qua ibi agebatur, fuiſſe neceſſarium ad probationē priuilegij, inde ve- D rò non licet inferre, fuiſſe neceſſarium ad ſubſtātiam: hæc enim valde diuerſa ſunt, & à diuerſis non fit illatio. Sic etiam intelligenda eſt Gloſſa citata: non enim tantùm numerat ibi caſus, in quibus ſcriptura eſt neceſſaria ad ſubſtantiam actus, ſeu diſpoſitionis, ſed in quibus eſt neceſſaria ad probationem. Imò in fine addit, non in omnibus illis ſcripturā eſſe ſimpliciter neceſſariam, ſed tātùm regulariter, vel ad melius eſſe, ſeu ad faciliorem, & certiorem probationem, & hoc modo eſſe poteſt neceſſarium ſcriptum inſtrumentum ad probationem priuilegij; non quidem ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, vt latè exponit, & probat Decius in rubr. de conſtitut. lect. 1. num. 12. & Felin. ibi n. 6. Vel nō in foro conſcientiæ, ſed in foro iudiciali, vbi ius poſitiuum talem modum probationis poſtulauerit. Et ita E Ludouic. Gom. in regul. Cancel. de non iudicando, &c. q. 14. Gigas q. 34. de penſion. exponunt regulam cancellariæ, quæ habet, *vt gratia Papæ nemini ſuffragatur, literis non expeditis*, intelligi in foro iudiciali, non in foro conſcientiæ, & idem dicunt de diſpenſationibus, eadémque ratio eſt de Priuilegiis.

3. *c. contra morē, exponitur.*

Decius. Felin.

Ludo. Gom. Gigas.

Referunt autem ibi, quendam virum doctum, & expertum in curia ſenſiſſe cōtrarium, quia gratia à Pontifice facta ſolo verbo, *Fiat*, nō intelligitur abſolutè facta, ſed tantùm in ordine ad expeditionem literarum, ideóque eſſe quaſi ſuſpenſam, donec authēticè ſit ſcripta literis expeditis. Nihilominùs tamen ab eius ſententia recedunt, & contra illam plura congerunt, quæ ad confirmandam ſupra poſitam reſolutionem valēt. Neq; id, quod ille auctor ſumit, ſcilicet, per verbum, *Fiat*,

4. *Quod expediatur per verbum ſolum, fiat, à Pontifice prolatum.*

Fuit, non côcedi gratiam abſolutè, & ex tunc, ſed tantùm ſub conditione literarum expediendarum, hoc (inquam) ab eo non ſatis probatur, nec iure ſcripto, nec conſuetudine, & oppoſitum docent communiter Doctores, & eſt vſu receptum, ſaltem in foro cóſcientiæ. Vnde quando iura volunt, vt gratiæ non valeant, quoad effectum aliquem abſque literis, id in particulari declarant, vt conſtat ex Extrauaganti 1. de elect. & vlt. de pœnit. & remiſ. inter communes. Et ex Triden. ſeſſ. 2. c. 1. de reform. & ſeſſ. 25. cap. 5. de regular. vbi quando vult, ſcripturam eſſe neceſſariam pro aliqua licentia, ſpecialiter id declarat. Vnde è contrario per argumentum ab ſpeciali colligitur, vbi non declaratur, neceſſariam non eſſe ſcripturam, in priuilegio autem nullibi declaratur talis neceſſitas.

Conc. Trid.

5. Neque eſt confundendum priuilegium cum reſcripto beneficiali: ſunt enim valde diuerſa, vt paulo pòſt dicam, & ideò, licèt in beneficiis prohibitum ſit, vti gratia ante impetratas literas, vt in Extrauagan. *ad inſtantia*, de elect. & aliis, quæ refert Azor infra citandus, nihilominùs illa prohibitio non extēditur ad priuilegia, & ideò in eis nulla eſt talis neceſſitas. At verò ad probationē priuilegij in foro exteriori ſit neceſſaria ſimpliciter ſcriptura, diſputāt latè Iuriſperiti, quibus hoc proprium eſt, & videri poteſt Abb. in cap. *in noſtra*, de reſcript. n. 11 cum Bald. in l. *humanum*, C. de legib. & Felin. & Beron. ac Decius in rubr. de conſtitut. Quorum reſolutio eſt, ſcripturam eſſe neceſſariam regulariter ad probationem priuilegij, aliquando verò poſſe probari per teſtes, vt notant ex cap. *cum olim*. a. de priuileg. Quod maximè videtur admittendum quando inſtrumentum fuit aliquando obtentum, & caſu periit, vel etiam in priuilegiis, quæ non cedunt in præiudicium tertij, quia cùm hæc probatio non ſit aliquo iure poſitiuo prohibita, videtur ad fauorem pertinere, & ideò eſt amplianda, vbi alterius præiudicium non interuenit, & maximè ſi aliqua conſuetudo faueat.

Azor. Abb. Bald. Felin. Bero. Decius. c. cum olim.

6. Ex quibus etiam colligendum eſt, quomodo intelligenda ſint indulta Pontificum concedentia religioſis mendicantibus, vt poſſint frui omnibus gratiis ſibi conceſſis, ſiue per Bullas, ſiue per Breuia, aut viuæ vocis oracula, prout in libris ordinatè reperiuntur, *in foro conſcientiæ tantùm, & pro maiori conſcientiarum ſecuritate*. Ita enim conceſſit Minoribus Leo X. vt habetur in Supplemento conceſſionis, ibi & in Compendio Minorum verb. *priuilegia*. Hæc enim gratia intelligi poteſt, fuiſſe conceſſa ſolùm ad tollenda dubia, quæ oriri poſſunt ex varietate opinionum, vt indicant illa verba, *pro maiori conſcientiarum ſecuritate*. Vel certè poteſt aliquid operari, ſi aduertamus, licèt ſcripturam non ſit neceſſaria ad vtendum priuilegio in foro conſcientiæ, nihilominus neceſſarium eſſe, vt aliqua ſufficienti via, & ratione de illo conſtet omnibus, & ſingulis, qui illo vti debent. Quia ergo valde incertum eſſe poterat, quæ notitia conceſſionis ſufficiat, ideò Pontifex ad pacandas conſcientias deſignat modum, dicit quæ ſufficere, quòd per Bullas, aut Breuia, aut viuæ vocis oracula ſint conceſſa, & addit, *Prout in libris ordinis reperiuntur*, itaque vult ſufficere, vt in libris ordinis extet memoria talium priuilegiorum. Et ne fortè quis dubitet, an aliqua ita eſſet, aut malè intellecta, & per errorem ibi poſita, vel aliter obſoleta, ideò addit, ſe pro maiori conſcientiarum ſecuritate illa de nouo concedere, vt in locis allegatis refertur.

Intelligentia indultorum datorum mendicantibus. Leo X.

7. Atque hinc facilè intelligitur, quod ſecundo loco in titulo capitis propoſui, quomodo priuilegium à reſcripto diſtinguatur: ſtatim enim apparet quædam differentia ex dictis. Nam priuilegium non requirit ſcripturam, vt dictum eſt, reſcriptum autem intrinſecè illam includit, vt nomen ipſum præſefert, vt ſumitur ex leg. 3. C. de ... authentica ... ſcriptura ad ... poſtulatur. Imò ſi vocis ipſius etymologia rigorosè ſpectetur, videtur poſtulare, vt reſcriptum iterum, atque iterum ſit ſcriptum, quod maxime dici poterat de Apoſtolicis reſcriptis. Nam (vt ait Gloſſa in cap. *ad audientiam*. de reſcript.) *per manus tranſit, & multa maturitate decoquuntur*. Sed non inde ſumptum eſt nomen illud: eſt enim antiquius, & in iure ciuili vſitatum, dictúmque eſt reſcriptum, quaſi reſponſum ſcriptum, & quaſi per antonomaſiam ſunt ita appellata Imperatorum reſponſa ad dubia iuris, quæ ab illis interrogabantur, vt ſumitur ex l. ... ff. de appellation. & relation. & ex l. ... ff. quando appellandum ſit. Et quia Princeps reſponſum legem conſtituit, vt ſupra lib. 3. & 4. dictum eſt, ideo reſcriptum ius ſcriptum aliquando continere dicitur, vtique, vel commune, vel inter partes, vel reſpectu eius, cui conceditur, vt referendo plures explicat Rochus Curtius in tractatu ſuper cap. *cum tanto*, de conſuetudine, in Præfation. num. 8.

Reſcriptum intrinſecè includit ſcripturam. Gloſſ. Rochus Curtius.

8. Hæc verò differentia & valde materialis eſt, & non eſt vniuerſalis: nam ſi per ſolum Principis poſſet ſine ſcripto dari, & eandem vim habere, ſi ipſe vellet: & priuilegia frequentius ſcripta conceduntur, & poſſent ita concedi, vt aliter non valeant, ſi ſuperior vellet, vt per ſe notum eſt: & præterea etiam priuilegium ſcriptum à reſcripto diſtinguendum eſt. Et quidem ſecundùm vſum iuris Canonici, & ciuilis, Reſcriptum generale nomē eſt, ſub ſe continens priuilegium ſcriptum, & multa alia, quæ priuilegia non ſunt. Vnde duplex ſolet diſtingui reſcriptum, ſcilicet, iuſtitiæ, & gratiæ. Iuſtitiæ eſt, quod datur, vel ad explicandum ius, vel ad lites, ſeu ad decendum ius inter partes. Et hoc reſcriptum manifeſtè differt à priuilegio, quia reſcriptum iuſtitiæ datur ſecundùm commune ius, vel ad interpretationem eius, vel ad debitam executionem: priuilegium autem datur potiùs contra vel vltra ius, vt in definitione diximus.

Aliud eſſe reſcriptum iuſtitiæ, gratiæ aliud, & quid ſint.

9. Reſcriptum autem gratiæ ſubdiſtingui poteſt: In illud, quod verſatur circa res, & quod verſatur circa facta hominum. Primum eſt, ad conferendum beneficium, vel donum aliquod gratis collatum, quod dici poteſt reſcriptum facti potiùs, quàm iuris. Et hoc à priuilegio differt, quia non eſt lex priuata, nec dat propriè facultatem operandi aliquid contra, vel vltra legem ſicut dat priuilegium. Et talia ſunt in iure canonico reſcripta, quæ beneficialia vocantur, & dantur ad collationem, reſignationem, & alias diſpoſitiones de beneficiis Eccleſiaſticis faciendas. Quæ reſcripta ſi hoc videntur cóuenire cum reſcriptis iuſtitiæ, quod ſecundùm commune ius concedi intelliguntur, niſi aliud exprimant: dicuntur autem gratiæ, quia Eccleſiaſtica beneficia gratis conferuntur. Et his reſcriptis reſpondent in iure ciuili illa, per quæ dicuntur Imperatores conferre beneficia, dignitates, adminiſtrationes, & c. lex quarta, & quinta, C. de diuerſ. reſcript. Ac denique in his reſcriptis beneficialibus maior eſt ſcripturæ neceſſitas ad conſequendum effectum gratiarum beneficialium à Pontifice conceſſarum, quàm in priuilegiis, quia Pontifices ipſi ita diſpoſuerunt, vt alibi dicemus, tractando de beneficiis, & ſufficienter tetigit Azor tom. 1. Moratum Inſtitut. lib. 5. cap. 2. quæſt. 5. Aliud ergo eſt reſcriptum gratiæ, pertinens ad ius operandi, & ſub hoc continetur priuilegium ſcriptum iuxta ſententiam Felin. in rubric. de reſcript. num. 4. & Panormitan. in cap. *plerunque*, de reſcriptis. Adhuc autem reſcriptum ſic gratioſum latiùs patet, quàm priuilegium: continet enim ſub ſe alias gratias, vel diſpenſationes, quæ priuilegia non ſunt.

Subdiuiſio reſcripti gratiæ. Azor. Felin. Panorm.

Al

10. *Communiter videntur differre diſpenſatio & priuilegium.* Ad cuius declarationem vlteriùs inquiri poteſt, an A diſpenſatio ſit priuilegium, vel ab illo differat; conuenit enim cum illo, quia etiam eſt gratia, & fauor, & non ſolùm eſt præter, ſed etiam contra legem. Nihilominùs communiter differre cenſetur, vt tradunt *Mandoſi.* Mandoſi. in Praxi ſignaturæ, verbo *diſpenſationes*, & *Rebuffus.* Rebuffus in Concordat. titulo, Forma mandati Apoſtolici, verbo, *diſpenſationum*, qui alios allegant. Conſtituúntque differentiam, quod ad diſpenſationem requiritur cauſa, non autem ad priuilegium. Sed hoc ſecundum non eſt in vniuerſum verum: nam priuilegia etiam contra ius non poſſunt dari ſine cauſa, vt infrà videbimus, quia eadem ratio in eis militat, quæ in diſpenſatione, vel certè maior, quia magis læ- B dunt commune ius. Vnde illa differentia etiam conſtitui poſſet inter priuilegia: nam quædam requirunt cauſam, & non alia. Imò & diſpenſatio interdum dicitur concedi ſine cauſa, vt ſupra viſum eſt. Et ideò dicunt alij, diſpenſationem eſſe quoddam priuilegium, ſolúmque differre à priuilegio in communi, tanquam ſpecies à genere: à priuilegio autem, quod *Syluest.* eſt contra ius, non differre. Inſinuat Sylueſter, verbo *priuilegium*, qu. 3. nam loquens de priuilegio contra ius, diuertit ad diſpenſationem. Sed nihilominùs, ſi ſpectemus communem modum loquendi, non omnis diſpenſatio dici poteſt propriè priuilegium. Nam frequenter conceditur diſpenſatio ad vnum actum tantùm, vt ad contrahendum matrimonium, vel quid ſimile: illa verò diſpenſatio non poteſt dici propriè C priuilegium, quia non eſt lex priuata: non enim per modum legis ſtabilitur, cùm nullo modo ius permanens conſtituat: ſicut ergo præceptum temporale non eſt lex, ita nec conceſſio ad vnum tantùm actum contra legem dicetur propriè priuilegium. Item licentia, quæ mihi ſemel datur ad agendum aliquid ſemel cótra, vel præter regulam, non poterit dici propriè priuilegium. Diſpenſatio etiam in irregularitate, vel alio ſimili impedimento canonico, non videtur poſſe dici priuilegium, quia ſolùm eſt ablatio cuiuſdam defectus, quo ſemel ablato, licèt diſpenſatus multa poſſit facere licitè, quæ antea non poterat, tamen iam non operatur ex priuilegio, ſed ſecundùm ius commune, quia iam non eſt irregularis. Sicut abſolutus à D cenſura multa poteſt facere, aut recipere, quæ anteà non poterat, & tamen nemo dicet, abſolutionem illam eſſe priuilegium, ſed eſſe beneficium auferens talem defectum, quo ablato iure communi alia licent. Solùm ergo illa diſpenſatio poterit priuilegium appellari, quæ per modum legis priuatæ conceditur ad operandum ordinariè, & ſtabilitur contra aliquod ius commune, vtendo priuato iure per talem conceſſionem conſtituto, & tale priuilegium dici poteſt quaſi permanens diſpenſatio, ideóque requirere cauſam tanto maiorem, quo maior eſt diſpenſatio, vel potiùs, quia eſt multiplex, ſeu permanens diſpenſatio. Vnde omnes conditiones requiſitæ ad diſpoſitionem, ad tale priuilegium erunt cum proportione neceſſariæ, & ob eandem cauſam pauca de tali priuile- E gio in præſenti dicemus: nam quæ in lib. 6. de diſpenſatione dicta ſunt, illi ſunt communia.

11. *Non eſſe omnino idé priuilegium ad gratiam & beneficium.* Atque ex his tandem colligitur, quomodo priuilegium ad gratiam, aut beneficium comparetur. Non enim ſunt omnino, ita vt inter ſe conuertantur, ſed priuilegium eſt veluti ſpecies gratiæ. Omne enim priuilegium dici poteſt gratia, ſeu beneficium, vt conſtat, quia eſt fauor, vt oſtendimus: fauor autem Principis beneficium eius eſt. Item priuilegium non ſolet eſſe debitum, & hac ratione gratis conceditur, ac ſubinde eſt gratia, vnde ſi ſit priuilegium ſcriptum, erit reſcriptum gratiæ. E contrario autem non conuertitur, quia non omnis gratia, vel beneficium Principis eſt priuilegium: nam omnis diſpenſatio

A ſub gratia, & beneficio continetur, & tamen non omnis illa eſt priuilegium, vt dixi. Quæ omnia deſeruire poterunt ad exponenda iura loquentia de reſcriptis, & quomodo applicanda ſint priuilegiis, etiam ſcriptis. Nam quæ pertinuerint ad generales rationes reſcripti, cum proportione conuenient priuilegio, non verò quæ conueniunt reſcripto rigoroſo, quod continet, & declarat commune ius. Nam in hoc habet ſpecialem rationem priuilegium. Et ad hunc modum de aliis iudicandum eſt.

CAPVT III.

De diuiſione priuilegij in reale, & perſonale.

B

Explicata ratione generali priuilegij, oportet varios modos, & quaſi ſpecies priuilegiorum exponere: nam ad intelligenda iura, & indulta hoc maximè neceſſarium eſt. Et in primis poteſt diuidi priuilegium in diuinum, & humanum, vt videre licet in Anton. 1. parte, titul. 19. capit. 1. Diuinum appellat *Anton.* 1. quod à Deo ipſo conceditur. Quod olim creditur fuiſſe in vſu reſpectu communitatis populi Dei, quaſi per generalem conceſſionem præter ius naturæ, qualis fuit in lege veteri facultas repudiandi vxorem, & in lege etiam naturæ licentia ducendi plures vxores viuentes, iuxta receptas ſententias. Nunc verò poteſt C in hoc ordine poni facultas, quæ aliquando datur alicui perſonæ per internam Spiritus ſancti inſpirationem ad aliquid ſingulariter operandum: illa enim in iure aliquando vocatur priuata lex, vt in cap. *duæ ſunt leges*, 2. q. 2. & in cap. *dixit Dominus*. 14. q. 5. & in cap. *ſi non licet*, §. *non occides*. 23. quæſt. 5. Quæ inſpiratio, *c. duæ ſunt leges. c. Dixit Dominus. c. ſi nó licet.* ſeu priuata lex interdum non repugnat præceptis, ſed ſubleuat hominé ad aliquid perfectius vltra illa operandum. Et tunc non meretur nomen priuilegij, ſed ſpecialis auxilij, & ſine periculo admitti poteſt, quamuis ſemper prudentia neceſſaria ſit. Interdum verò exorbitat à communibus, vt fuit in Samſone ad ſe occidendum. Et talis lex priuata, quamuis interdum dari ſoleat ex dono Spiritus ſancti, tamé multum habet D periculi, ſi non examinetur ſumma cum diligentia, & præſertim per Eccleſiaſticam regulam, & leges, iuxta cap. *niſi cùm pridem*, de renunc. cap. *cùm ex iniuncto*, de hæret. & legi poteſt D. Thom. 2. 2. qu. 171. art. 5. & ibi Caietan. *c. niſi cùm pridem. c. cùm ex iniuncto. D. Thom.*

2. Priuilegium autem diuinum hoc modo ſumptum, magis ſpectat ad quandam diſpenſationem, vel potiùs mutationem factam in materia legis naturalis, de qua ſuprà dictum eſt. Et præterea prior modus talis diſpéſationis iam non eſt in vſu: qualis autem olim fuerit, in materia de matrim. conſideratur. Poſterior autem modus diſpenſationis rariſſimus eſt, & pertinet ad diuinum inſtinctum, de quo in materia de Fide, & prophetia dicendum eſt. Præter hæc verò ſolent dici diuina priuilegia, quæ Chriſtus Eccleſiæ ſuæ conceſſit, E vel Pontifici vicario ſuo, aut ordini Clericali. Sed hæc non ſunt priuilegia, prout nunc de illis tractamus, tum quia licèt ſint ſpecialia dona, non ſunt ex lege priuata, ſed ex iure diuino, communi & ordinario legis gratiæ, & quaſi connaturali Eccleſiæ Chriſti, vt ab ipſo fuit inſtituta, & ita non ſunt præter ius, ſed ſecundùm ius, quod in ſe continent: tum etiam, quia nunc non agimus de lege diuina, ſed de humana.

3. *Priuilegium humanum aliud reale, perſonale aliud, & quid ſint.* Omiſſis ergo diuinis priuilegiis, humanum diuidi ſolet in reale & perſonale. Quæ diuiſio inſinuatur in cap. *mandata*. de præſumpt. ibi, *Non loco tribuimus, ſed perſonæ*, quamuis ibi non de proprio priuilegio, ſed de quadam Pontificia delegatione ſit ſermo, tamen eſt *c. mandata.* eadé ratio, & ferè ſimilia ſunt verba in l. *priuilegia*. 196.

ff. de

ff. de regul. iur. vbi dicitur, *Priuilegia quædã cauſæ ſunt, quadã perſonæ.* A Sumitur etiam clare ex l. *forma*, §. *quamquam*, ff. de cẽſib. & in eiſdem iuribus ſatis inſinuatur, diuiſionem eſſe ſufficientem: quamuis enim addi ſoleant alia membra, ad hæc poſſunt reduci, vt iam dicam. Priuilegium ergo reale dicitur, quod conceditur directè alicui rei, muneri, vel conditioni diſtinctæ à perſona. Perſonale verò, quod immediatè fertur in perſonam ratione ſui. Sicut diuidi ſolent decimæ in reales, & perſonales, & interdictum ſimiliter. Vnde ſicut in illis alibi diximus, ita in præſenti aduertendum eſt, quòd licèt omne priuilegium principaliter, & quaſi vltimatè referatur ad alicuius perſonæ vtilitatem, vſum, vel fructũ, quia ſicut leges, ita & priuilegia non feruntur, niſi propter hominum B commoditatem, aut fauorem, nihilominus fructus, & vtilitas priuilegij frequẽter verſatur proximè circa res, vt circa prædia, domos, merces, officium, & alias res ſimiles, per quas redundat vtilitas in perſonam habentem talem rem, aut dignitatem, aut exiſtentem in tali loco. Et ideo ad diſtinguenda illa duo membra, oportet attẽtè diſtinguere perſonam, quę fruitur priuilegio, à ſubiecto, cui veluti immediatè adhæret immunitas priuilegij; nõ enim ſumitur diuiſio ex perſona primo modo ſpectata, quia hoc modo omnia priuilegia dici poſſunt perſonalia, vel potiùs perſonarum: ſed ex re, vel perſona poſteriori modo conſideratis, vtriuſque membri ratio, & diſtinctio ſumenda eſt. Nã ſi priuilegium adhæret rei diſtinctę à perſonis, & per illam tranſit ad dominum, vel poſſeſſorem, priui- C legium reale eſt. vt ſunt immunitas templi, ſeruitus, vel tributum prædio, aut fonti adhærens. At verò ſi immunitas priuilegij ipſi perſonæ immediatè, quaſi ratione ſui inhæreat, & ſub hac ratione illi conceſſum ſit, tunc eſt perſonale. Contingit tamen, vt licèt priuilegium non adhæreat rei exiſtẽti extra perſonam, nihilominus nõ ſit in ipſa perſona, niſi ratione alicuius conditionis adhærentis illi, vt ratione dignitatis, v. g. Epiſcopatus, Clericatus, Principatus, aut Doctoratus, &c. aut ratione muneris, ſeu officij. vt iudicis, militis, ſcholaris, vel ratione neceſſitatis, vt minorũ, pauperum, &c. ratione actionis, vt piæ cauſæ, &c. & de his priuilegiis poteſt eſſe ambiguum, an ſint perſonalia, vel realia. In quo attendenda videtur qualitas conditionis, cui priuilegium primariè adhærere cenſetur. D Nam ſi illa ſit de ſe perpetua, vel per ſucceſſionẽ, vel per adhæſionem ad aliquod corpus perpetuum: tale priuilegium reale cenſetur, quia cum re ipſa trãſit, & durat: & tale eſt priuilegium Epiſcopatus, Cardinalatus, Senatoris, & ſimilia: ſi verò talis conditio ſit in ſe temporalis, vel ſaltem finiatur cum perſona, priuilegium nihilominus cenſebitur perſonale, licèt interdum multum habeat de reali, & ideo mixtum appelletur.

4. *Quomodo dignoſcatur an priuilegiũ adhæreat perſonæ, vel rei.*

Quæri autem ſolet, quomodo dignoſcatur, an priuilegium adhæreat perſonæ, vel rei, de quo puncto multa ſcribunt Iuriſtę in l. *quia tale*, ff. ſolut. matrim. & in aliis locis infra referendis. Nos autẽ breuiter dicimus, tria, vel quatuor ſpectanda eſſe, ſcilicet, modum E perſonæ, cui fit gratia; ratio, ſeu cauſa, quæ mouet ad cõceſſiones, res, quæ ibi interuenit, circa quam verſatur immunitas priuilegij, ac denique verba priuilegij. Circa perſonam aduertendum eſt, quandam eſſe perſonam propriam, vt eſt vnus homo, aliam fictam, quæ myſticum etiam ſolet appellari, vt eſt ciuitas, religio, collegium, monaſteriũ, vniuerſitas, & ſimilia. Si ergo priuilegium directè fiat perſonæ fictæ, id ſatis eſt, vt priuilegiũ ſit reale, quia perpetuũ eſt, iuxta l. *forma*. §. *quanquam*, ff. de cenſib. quia talis perſona ficta perpetua eſt, iuxta l. *proponebatur*, ff. de iudic. Procedit autem hoc, ſiue priuilegium cõcedatur corpori ad vſum totius corporis per modum vnius vniuerſitatis in vnum congregatæ, ſiue concedatur eidem ad vſum ſingulorum, ſiue è conuerſo detur ſingulis de tali corpore ratione totius, & vt ſunt membra talis corporis, id eſt, vt ciues, vel religioſi &c. Quia, vt ſumitur ex l. 2. ff. de reb. dub. etiam hoc modo cenſetur, priuilegium per ſe primò concedi tali corpori myſtico, quod eſt res quædam perpetua per continuam quandam ſucceſſionem, & ideo tale priuilegium reale eſt, & perpetuum.

Si autem perſona, cui conceditur priuilegium, ſit vera, nõ ſtatim priuilegium eſt perſonale, ſed ſubpartitione opus eſt. Nam aliquãdo eſt perſona particularis, aliquãdo verò eſt genus perſonarum, vt minores, mariti, vxores, & ſimiles, & vtrumq; ex his vocari poteſt perſonale, vt notat Barboſ. in l. *quia tale*, n. 14. ff. ſolut. matrim. cum Laſio in l. *maritum*, eod. n. 32. Et de B priori quidẽ per ſe patet. Quia tale priuilegium ſoli illi perſonæ adhæret, & cum illa finitur, quæ eſt cõditio maximè propria priuilegij perſonalis, vt patet ex dicto c. *priuilegia*, & ideo nõ trãſit ad hæredes, vt habetur in dicta l. *maritum*, & dicta l. *quia tale*, & dicta l. *forma*. Et optimè in l. *ſordidorum*, C. de excuſat. muner. lib. 10. De poſteriori verò ratio eſt, quia tale priuilegium ſingulis perſonis veris ſub illa cõmuni appellatione conceditur, non ratione communitatis talium perſonarum, aut alicuius corporis myſtici ex illis cõpoſiti, ſed ratione ſui, & prout in vnaquaque eſt, illi ſoli prodeſt. & cum illa extinguitur, quæ ſunt cõditiones priuilegij perſonalis. Quia verò hoc priuilegium ſic in C communi cõceſſum certo generi perſonarum moraliter perpetuum eſt, quia nunquam ſub illo communi genere deeſſe poſſunt indiuidua, in quibus priuilegium illud conſeruetur, ideo multum ſimile eſt priuilegio reali, & ab aliquibus ita vocatur. 5.

c. priuilegia.

Item poteſt conſiderari alia ratio, quia tũc videtur concedi priuilegium non tam perſonæ, quàm certæ conditioni exiſtenti in perſona, vt minori propter defectum ætatis datur priuilegiũ reſtitutionis: maioribus autem propter abſentiam cauſa reipublicæ, ff. ex quibus cauſis maiores, &c. Vxoribus datur Velleianũ ratione ſtat°, & ſubiectionis; filiisfamilias Macedonianũ ſimili titulo. Et ita ſimilia priuilegia magis videntur conceſſa ipſi cauſæ, vel rei, & ex hac parte cenſeri poſſunt realia, ſicut priuilegia piæ cauſæ, ſcholarium, D Doctorum, & ſimilia, argumento l. *in omnibus cauſis*, 69. ff. de regul. iur. Sed nõ oportet de nomine laborare, quãdo de re conſtat. Nam quod ad doctrinam moralem attinet, talia priuilegia in ſe ſpectata, & reſpectu totius generis talium perſonarum, planè ſequuntur in omnibus naturam, & conditionem priuilegij realis. Spectata verò prout vnicuique perſonæ particulari ſub illo genere contentæ applicantur, ſequũtur cõditionem, & doctrinam perſonalis priuilegij. & hoc intendunt citati Doctores, & probat ratio facta. Ex quibus cõſtat ad illam diuiſionem ſufficienter reduci omnes ſpecies priuilegiorũ, quæ ſub aliis nominibus numerant Hoſtien. Anton. Sylueſt. Augel. & alij tractantes de priuilegiorum varietate. 6.

Hoſtienſ. Anton. Syluest. Angel.

E Sic ergo ex parte perſonæ cognoſci poteſt, quando priuilegium ſit perſonale, vel reale, non tamen id ſufficit, præcipuè, quando priuilegium datur perſonæ veræ, ac ſingulari: non enim ſatis hoc eſt, vt priuilegium cenſeatur perſonale, argumento l. *iuris gentium*. §. *pactum*, ff. de pactis, ibi, *Plerumque perſona inſeritur pacto, non vt perſonale pactum fiat, ſed, vt demonſtretur, cum quo pactum factum eſt*, & ideo additur ibi, æſtimandam eſſe mentem contrahentium. Idem ergo contingit cum proportione in priuilegio, quia ſæpe cum perſona iungitur res, vel dignitas, aut ſimilis cauſa, & ideo ex intentione concedentis oportet diſcernere, cui primariò concedatur priuilegium. Ad hoc ergo diſcernendum ſubiungitur, ſecunda conſi- 7.

deratio, quæ eſſe debet de cauſa, cuius intuitu principaliter datur priuilegium: nam ſi illa ſit perſona ipſa, ſeu conditio per ſe adhærens illi, cēſetur priuilegium eſſe perſonale; ſi verò ſit dignitas, vel res alia, ſeu cauſa, quæ cũ perſona non cohæreat, priuilegiũ eſt reale. Atque ita hanc regulam aſſignant Bald. Romã. Anch. & alij, quos refert, & ſequitur Barboſ. ſuprà num. 3. & videtur ſumi ex dicta l. *in omnibus cauſis*. Et ex alio principio, quod in omni diſpoſitione attenditur præcipuè ad cauſam principalem, & immediatam, quàm ad remotam, vt eſt vulgare.

Bald. Roman. Anchar. Barboſ.

8. *Difficultas circa regulam datam.*

Non caret tamen hæc regula dubitatione: nam interdum principale motiuum cõcedendi priuilegium eſt conditio perſonæ, vt dignitas eius, vel meritum, & nihilominus intuitu illius priuilegium cõceditur rei principaliter, vt quando Rex alicui Comiti propter inſignes victorias in bello partas priuilegium maiorum Principum, quos Hiſpani *grandes* vocant, non ſolùm perſonæ ſuæ, ſed etiam dignitati, ſeu comitatui concedit, quod priuilegium reale eſt, licèt intuitu perſonæ fiat: è contrario verò licèt priuilegium concedatur principaliter intuitu dignitatis, ſi fiat perſonę, perſonale tantùm eſt, vt patet ex dicta l. *ſordidorum*, ibi, *Neq; enim poteſt eſſe perpetuũ, quod non rebus, ſed perſonis contẽplatione dignitatis, atque militia indulſiſſe nos conſtat.*

9. *Soluitur difficultas.*

Reſpondeo, argumentum conuincere, nõ eſſe principaliter attendendum motiuum operantis ad diſcernendum inter hæc priuilegia, ſed obiectum (vt ſic dicam) proximum, ad quod direxit intentionem ſuam, quando voluit priuilegium concedere. Nam Princeps concedẽs priuilegium, voluntate ſua facit, vt vel perſona, vel res alia priuilegiata ſit; ergo illa fit ſubiectum propriũ, cui veluti adhæret immunitas priuilegij, quę reſpectu voluntatis concedentis fuit proximum obiectum talis conceſſionis. Et in hunc modum interpretor verba illius l. *in omnibus*, quæ ſic habent, *In omnibus cauſis, vbi perſonæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiẽte ea, beneficium quoque deficit.* Nam conditionem perſonæ locum dare beneficio idem eſſe intelligo, quod præparare, & reddere capacem perſonam, vt ſit veluti proximum ſubiectũ beneficij, ſeu priuilegij. Et ſimili modo ſubditè conuerſo, *Vbi verò genus actionis id deſiderat*, id eſt, vt intelligatur fauor inhærens actioni, ac ſubinde priuilegium eſſe reale. Ex quo textu aliis verbis poſſumus explicare rem eandem; nam ſi intentio priuilegiatoris fuit prouidere perſonæ, priuilegiũ eſt perſonale; ſi verò intẽtio fuit prouidere cauſæ, dignitati, & ſimilibus, priuilegiũ eſt reale, ex quocũq; motiuo, ſiue intrinſeco, ſiue extrinſeco, ad vnũ, vel aliũ modũ intẽtionis inductꝰ fuerit priuilegiator, quia (vt dixi) id operatur, quod vult, vndecunque moueatur. Opinórque hoc intendere Iuriſtas, cùm dicunt, non ex cauſa impulſiua, ſed ex principali, & proxima diſtinctionem eſſe ſumendam. Nihilominus tamẽ multùm eſt conſideranda cauſa motiua; nã deſeruit multum ad indicandum intentionem concedentis, & ex illa ſæpe coniectandum eſt, quomodo priuilegium ad rem vel perſonam dirigatur, vt ex dicendis patebit.

10. *Quomodo ſciatur intentio concedentis.*

Vlteriùs verò ſupereſt explicandum, quomodo cognoſcatur intentio concedentis. Circa quod altera cõſideratio occurrit. Nam imprimis attentè cõſideranda ſunt verba priuilegij, & ſi illa nõ ſufficiũt, materia ipſa, & proportio eius cũ cõceſſione eſt ſpectãda, vt priuilegij cõditio diſcernatur. Et in primis ex parte verborum pro regula aſſignari ſolet, ſi verba dirigantur ad rem, priuilegium eſſe reale, ſi ad perſonam, eſſe perſonale. Vt ſi priuilegium dicat, Concedo vineæ tuæ immunitatẽ ſoluendi decimas, priuilegium eſt reale; ſi verò dicat, Concedo tibi facultatem nõ ſoluendi decimas ex vinea, priuilegium eſt perſonale, vt notat Gloſſ. in Clement. 1. verb. *excolentes*, de decim. Ratio eſt, quia illa verba deſignãt proximum obiectum, ſeu ſubiectum immunitatis conceſſæ, ergo priora indicant vt ſubiectum ipſam vineam, poſteriora verò perſonam, cuius eſt vinea. Et confirmari poteſt ex iuribus, in quibus diſtinguuntur perſonale, ac reale priuilegium, quia vnum perſonæ, aliud rei conceditur, vt patet ex l. 1. ff. de aqua quotid. & æſti in fine, cum aliis ſuprà allegatis: nõ poteſt autem meliùs ſignificari verbis, quod huic, vel illi concedatur priuilegium, quàm verba ad hoc, vel illud, id eſt, ad rem, vel perſonam dirigendo. Et ita ſentiunt Gloſſ. 25. quæſt. 2. in princip. & in c. *vna*, de his, quæ fiunt à Prælatis Bart. in l. 1. ff. de conſtitut. Princ. n. 2.

Gloſſa. Cap. vna. Bart.

Gloſſa.

Confirmari hoc poteſt ex regula iuris, quòd delegatio commiſſa alicui ſub nomine dignitatis, vt Epiſcopo Conimbricenſi, intelligitur conceſſa ſedi, ita vt ſi iſte decedat, ſucceſſor intelligatur delegatus: ſecùs autem eſſe ſi fiat ſub proprio nomine perſonæ, vt habetur in cap. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. ergo ſignum eſt, verba cõceſſionis ibi propriè collocare ſuum effectum, vbi directè, & immediatè diriguntur. Idem ergo eſt in priuilegio, vt notãt Panorm. & Felin. ibi, & Bald. in c. 1. de his, qui feud. dar. poſſunt. §. *Marchio*, num. 4. Vnde inferunt etiam ordinem literæ, ſeu conceſſionis eſſe in priuilegiis attẽdendum, ita vt ſi res collocetur proximè poſt cõceſſionem, priuilegium ſit reale, licèt poſtea adiungatur perſona: at verò ſi priùs nominetur perſona, priuilegiũ perſonale iudicetur. Ita Panorm. in dicto c. *mandata*, de præſump. n. 1. argumento legis, *ſi communis*, ff. de ſtipulat. ſer. ſtatim verò addit idem Panorm. explicationem, vt hoc intelligatur in dubio, & quando aliæ coniecturæ ceſſant, quod nos dicimus, cæteris paribus: tunc enim meritò hæc coniectura aliquid operabitur. 11.

c. quoniam Abb. Panorm. Felin. Bald. Panorm. c. mandata.

Addenda verò eſt duplex limitatio, vna eſt, vt hæc regula locum habeat, quando verba priuilegij ſunt abſoluta, & ſimpliciter diriguntur ad perſonam tantùm, vel ad rem tantùm: nam ſi aliquid eis addatur, per quod extendatur, vel diſtrahatur eorum ſignificatio, mutari omnino poterit ſignificatio, vel certè ambigua fieri. Vt v. g. ſi poſtquam priuilegium dixit, Concedimus Petro, vel tibi, addat, & hæredibus tuis, vel ſucceſſoribus tuis, &c. Priuilegium non eſt perſonale, ſed reale. Ita monet Bartol. in l. 1. ff. de conſtit. Princip. num. 2 per l. 1. ff. de iure immunit. ibi, *poſteriſque date*. Idem eſt ſi conceſſioni perſonæ factæ addatur, *in perpetuum*, ſeu *vt perpetuò valeat*, tunc enim priuilegium eſt reale, vt notat Felinan dicto cap *quoniam Abbas*, num. 11. cum Anchar. in reg *priuilegium*, q. 1. & conſ. 333. Aliqui verò putant, particulam *perpetuo*, non ſufficere, quia in iure ſignificare ſolet vitæ tempus, & coarctanda eſt. Alij verò vtũtur diſtinctione de liberalibus, vel remuneratoriis priuilegiis, vt per Barboſ. dicta l. *quia tale*, num. 11. Verùm etiam in liberalibus cenſeo tenendam eſſe proprietatem verbi, niſi alia verba, vel ratio vrgẽs cogat ad illam reſtrictionem. Regulariter enim illud aduerbium perpetuitatẽ priuilegij ſignificat, quia ſi abſolutè fiat conceſſio perſonæ ſine reſtrictione tẽporis, intelligitur durare toto tẽpore vitæ, ſi aliquid aliud non obſtet; ergo cùm additur expreſsè, vt priuilegium ſit perpetuum aliquid amplius cõceditur, nempe totum illud, quod vox illa propriè ſignificat. Et quia contra naturã priuilegij perſonalis eſt, vt ſit perpetuũ, ideo fit priuilegium reale. Quia licèt nominetur perſona, nõ nominatur, vt ſubiectum priuilegij, hoc enim tunc eſt genus ipſum, ſeu familia, ſed nominatur vt prima perſona incipiens vti priuilegio, ſeu tanquam fundamentum adæquati ſubiecti priuilegij. Idem è cõtrario erit, ſi priuilegij cõceſſio immediatè dirigatur ad rem, vel dignitatem, ſtatim verò addatur cauſa indicãs, intentionem dirigi ad perſonam, vt ſi ſub nomine Epiſcopi talis ciuitatis concedatur eidem facultas aliqua 12.

Bart. Felin. Anchar.

propter

propter inſignes labores, vel eminentiam ſcientiæ, &c. Priuilegium eſt perſonale; vt expreſsè notauit Panormitan. in cap. *mandata*, de præſumpt. num. 1. aſſignans pro regula, in priuilegiis magis eſſe vtendum coniecturis, quàm recurrendum ad expreſſionem nominis proprij, vel dignitatis. Eſt autem eadem ratio de aliis nominibus rem, vel perſonam ſignificantibus.

13. *Præter verba attendenda etiam materia priuilegij.* Altera declaratio eſt, vt vltra verba, materia priuilegij ſpectetur: oportet enim talis eſſe conditionis, vel qualitatis, vt poſſit iuſtè, & rectè ad illam adaptari priuilegium, ideóque iuxta illius capacitatem interpretanda ſunt verba. Nam licèt verba ſonent priuilegium reale, ſi materia non poteſt accomodari rectè perpetuitati priuilegij, interpretanda erunt de perſonali, & è contrario. Ita Panormitan. in cap. *aduerſus*, de immunitate Eccleſiarum, num. 17. & in cap. *quoniam Abbas*, de offic. delegat. & latè Anchar. in dicta regula, *priuilegium*, quæſt. 1. circa finem, vbi varia inducit exempla. & alij ſuprà citati. *Panorm. c. aduerſus. Abb. Anchar.* Sumitúrque ex illo principio iuris, quòd verba debent rebus ſeruire, non res verbis, & ideo interpretanda ſunt iuxta materiæ capacitatem. Item ex illo quòd leges ita interpretandæ ſunt, vt abſurdum non contineant. Atque ita in cap. *dilecti*, de for. competen. ſupponitur, reſcriptum datum ad quendam Epiſcopum ſub proprio eius nomine tranſire ad ſucceſſores; è contrario verò in cap. *aduerſus*, de immunitat. Eccleſiar. dicitur extingui cum perſona, quod ad Prælatum ſub hac appellatione dirigitur, quia in vtroque loco materia ita poſtulabat, & ſimilia multa videri poſſunt in citatis authoribus.

14. *Quid dicendũ an dubio an priuilegiũ ſit reale vel perſonale. Tiraquel.* Atque hinc obiter intelligitur primò quid dicendum ſit, quando fuerit dubium, an priuilegium reale ſit, vel perſonale. Auctores enim interdum dicunt, præſumendum eſſe reale, vt affirmat Tiraquel. de primogenit. quæſt. 40. num. 72. citat verò duas Gloſſas, vnam in l. *forma*. §. *quanquam*. ff. de cenſib. quæ nihil dicit, aliam 25. q. 1. in princ. quæ dicit contrarium. Citat etiam Alexand. & alios in l. *quia tale*, ff. ſolut. matrim. vbi Barboſ. num. 4. in fine plures refert. Sequitur etiã Ant. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. in fine, & Emman. Roder. tom. 1. q. 56. art. 12. *Barboſ. Anton. Emman. Roder.* Ad quod allegantur l. *ætas*, & dictus §. *quanquam*, ff. de cenſibus, quæ iura nihil probant præter regulam generalem, quòd priuilegium rebus cõceſſum eſt reale; perſonis autem perſonale. Allegatur etiam caput, *cùm veniſſet*, de inſtitut. quod ſolum probat, in aliquo caſu, licèt ſit aliquod dubiũ, multò maiores eſſe poſſe coniecturas, quòd priuilegium ſit reale, & ideo id eſſe præſumendum, niſi contrarium probetur, quod eſt per ſe notum, ſed non minùs poterit contingere oppoſitum, vt per ſe conſtat. Denique adducitur ratio, quòd licèt perſona inſeratur in priuilegio, non ſtatim ſit perſonale: idem verò dici poterit de re: nam licèt res inſeratur priuilegio, non ſtatim ſit reale.

15. *Gloſſa. Bart. Iaſon.* Et ideo alij communiter dicunt, in dubio priuilegium præſumi perſonale, quod tenet dicta Gloſſ. 25. quæſt. 2. in princip. & Bartol. conſ. 189. num. 4. Idem Iaſon in l. *ſi ſic*, 2. ff. de verborum obligat. qui tamen excipit immunitatem, ſeu priuilegia obtenta per viam contractus; dictam verò ſententiam abſolutè tenet Decius in leg. *in omnibus cauſis*, ff. de regulis iuris, & plures, quos Barboſ. ſuprà refert, num. 4. *Barboſ. Emman. Roder. Barboſ.* Hoc etiam tenuit Emman. Roder. eodem tomo, quæſtion. 30. artic. 15. nulla facta diſtinctione, vel adhibita concordia. Ratio pro hac ſententia eſſe poteſt, quia priuilegia ſunt ſtricti iuris, & ideo in dubio potiùs ſunt interpretanda eſſe perſonalia, quàm realia, vt reſtringatur conceſſio, quia reale priuilegium, quò eſt durabilius, eò eſt maius, cæteris paribus, vt per ſe conſtat; ergo in dubio reſtringendum eſt ad perſonale.

16. *Barboſ.* Has verò opiniones ita concordat Barboſa in dicta l. *quia tale*, num. 4. in dubio tunc cenſeri priuilegium perſonale, quando verba referuntur ad perſonam, & aliæ coniecturæ de alia principali cauſa, vel intentione non extant, & ſic procedere hanc ſecundam opinionem. In ſimili verò dubio ſi verba ferantur directè ad rem, priuilegium cenſeri reale, & ita procedere priorem opinionem citat Gloſſa in Clementina 1. de decim. verb. *excolendas*, & Panormitan. in cap. *ex parte*, 1. de decim. num. 4. Sed illi ſolùm tradunt generalem doctrinam ſuprà traditam de modo diſtinguendi priuilegiũ perſonale, & reale ex verbis. Vnde mihi non placet conciliatio, nec videtur expedire quæſtionem, quia non inquiritur, vel certè dubitari non debet, an priuilegium, quod in cæteris eſt æquè dubium, & in hoc excedit, quòd verba dirigantur ad rẽ, ſit reale, vel ſi excedat, quia verba diriguntur ad perſonam, ſit perſonale. Nam de hoc nulla eſſe poteſt ratio dubitandi. Imò tunc non videtur poſſe vocari priuilegium dubium, ſed certò reale, vel certò perſonale, iuxta exigentiam verborum: nam ſignum datum de verbis certum eſt, & iudicium, quando aliud ex coniecturis non conſtat, & conſequenter quando alia ſunt dubia. Quæſtio ergo propria eſt quando priuilegium eſt dubium omnibus penſatis, ita vt licèt verba videantur dirigi ad perſonam, aliæ coniecturæ indicant, intentionem legiſlatoris principaliter reſpexiſſe ad rem ipſam, vel è contrario: ac denique quando omnibus ſuprà dictis omni ex parte penſatis, res eſt vtrinque dubia. Tunc enim dici non poteſt, coniecturam verborum ſemper eſſe præferendam, quia nulla ratione hoc fundatur, cùm poſſit eſſe in aliis æqualitas, vel exceſſus. Præſertim, quia illa coniectura verborum non tam ex ſignificatione propria illorum, quàm ex ordine, vel tali coniunctione deſumitur, quæ coniectura magis incerta eſt. & ideo dixit Panormit. in dicto cap. *mandata*, alias coniecturas ex cauſis, & materia priuilegij eſſe anteponendas.

17. Sic ergo intellectam quæſtionem reſoluendam eſſe cenſeo, duplici diſtinctione priuilegij præmiſſa. Vna eſt vulgaris de priuilegio, quod eſt purum beneficium, & quod eſt contra ius commune, aut tertij. Alia eſt ſatis etiam trita de duplici dubio negatiuo, in quo deficiunt rationes determinantes intellectum ad alterutram partem, & ideo ſuſpenſus manet: & poſitiuo, in quo ſunt pro vtraque parte rationes probabiles, & ſufficientes ad definitum aſſenſum præſtandum, licèt incertum. Primum genus dubij via habet locum in propoſito, quia ſemper interueniunt coniecturæ ſufficientes ad ferendum aliquod iudicium, vt clarè cõſtat ex materia ſubiecta, & ex his, quæ diximus. Et licèt fingatur caſus, in quo tanta ſit æqualitas inter rationes, & coniecturas vtriuſque partis, vt intellectus dubitet quid verum ſit, ſemper tamẽ poteſt iudicare vnum, & alterum eſſe probabile, quod ſatis eſt ad iudicium practicum de agendis.

18. Dico ergo in primis, in quocumque ex his dubiis, ſiue negatiuum fingatur, ſiue poſitiuum, priuilegium fauorabile, ſeu quod eſt purum beneficium iudicandum eſſe reale per regulam iuris, *Decet conceſſum à Principe beneficium eſſe manſurum*, & per aliam regulã, quòd tale beneficium latam admittit interpretationem, l. vltim. ff. de cõſtit. Princip. & ita docet Bald in l. 3. ff. de conſtit. Princip. lect. 1. num. 17. *Bald.* & idem ſentit Bart. in l. vltim. ff. de ſeruit. legat. num. 4. *Bart.* Cuius ſentẽtiam aliqui extendunt etiam ad caſum, in quo verba clarè dirigantur ad perſonam. Sed hoc nec verum eſt, cùm repugnent omnia iura, nec ad mentem Bartoli, cũ ipſe apertè loquatur in caſu dubio, & addat ſemper,

niſi ex verbis aliud conſtet, vt latè expendit, & confirmat Barboſ. num. 11. & 12.

Barboſ.

19 *Priuilegium odioſum contra commune ius, vel in præiudicium aliorum cedens in dubio cenſendum eſſe perſonale, ſi vtraque pars dubij ſit probabilis.*

Bart.

Deinde dicendum eſt, priuilegium odioſum, quod ſit cõtra commune ius, vel cedat aliorum præiudicium, in dubio cenſendum eſſe perſonale, quia reſtrictè intelligendum, & ideo ita eſt interpretandum, vt potiùs temporale damnum inferat, quam perpetuum. Et hoc etiam docet Bartol. citato loco, & videtur eſſe ſine cõtrouerſia. Quia verò, vt dixi, hoc dubium poſitiuum eſt, ideo oportet ſupponere vtramque partem dubij eſſe probabilem. Nã ſi vna ſit probabilis, & altera improbabilis, illa prior non dubia, ſed certa habenda eſt. In gradu ergo probabilitatis poteſt eſſe æqualitas, & tunc ſi præſumptio, quòd priuilegium ſit perſonale, ſit probabilior, à fortiori procedit ſimpliciter regula. Si tamen probabilius videatur eſſe reale, tunc certè priuilegiatius ipſe poteſt in foro animæ illud retinere vt reale, & idem cenſeo, eſſe iudicandum in forenſi iudicio: tum quia maior probabilitas eſt quædam moralis certitudo, ſi exceſſus probabilitatis certius ſit: tum etiam, quia maior probabilitas ſuo modo confert maius ius, quod in ſentẽtia ferenda præferendum eſt, quia in ea ſeruari debet diſtributiua iuſtitia, vt diuus Thomas docuit 2. 2. quæſt. 63. art. 4. ad 1.

D. Thom.

Hæc autem intelligenda ſunt per ſe loquendo, & cõſiderando naturam priuilegij, & originem eius, antequam poſſeſſio, vel vſus eius in alterutrã partem inclinet: tũc enim ſuccedit alia regula iuris, quòd in dubio melior eſt conditio poſſidentis, & ideo ſi priuilegiarius poſſidet illud vt reale, licèt oriatur dubium, quandiu illa pars manet probabilis, poteſt ius ſuum retinere, donec aliud per iudicem authenticè declaretur.

CAPVT IIII.

De priuilegio remuneratiuo, & conuentionali, an reale ſit, vel perſonale.

1. EX dictis in ſuperiori capite intelligi poteſt, qualia ſint priuilegia remuneratiua, & conuentionalia, & obiter explicantur duæ aliæ diuiſiones priuilegij. Secunda ergo diuiſio illius ſit in gratioſum, & remuneratiuum. Gratioſum dicitur quod gratis conceditur ſine vllo reſpectu ad merita priuilegiarij, vel parentum, aut aliorum, qui qualecumque illud meritorum ius in illum tranſtulerint. Remuneratiuum autem dicitur, quod propter merita propria, vel aliena alicui applicata conceditur. In quo oportet aduertere, non omne priuilegium, in quo merita recipientis conſiderantur, eſſe remuneratiuum, ſed ſolùm quando tribuitur illi in præmium, & cõſequenter in commodum proprium. Aliquando enim conceditur priuilegium alicui propter commune bonum, & nihilominus in eo conſiderantur bona merita eius, cui cõceditur; non tamen vt merita, ſed vt indicia virtutis, prudentiæ, & induſtriæ, quæ in tali perſona conſiderantur, vt ei tale miniſterium, vel tam ampla poteſtas per tale priuilegium committatur. Exemplum eſt in dicto cap. *mandata*, de præſumptio. vbi Pontifex, cuidam maximo Epiſcopo legationem totius Siciliæ concedit, non quidem in remunerationem, ſed quia, *Mandata* (inquit) *cœleſtia efficacius gerimus, ſi noſtra cum fratribus onera partiamur*, qui reſpectus ſolum eſt boni communis, & nihilominus declarat, hoc concedere perſonæ, & pro ratione reddit, *Quia ex tranſacta in te vita didicimus, quid de ſequenti conuerſatione tua præſumamus.*

Priuilegium gratioſum quid.

Priuilegium remuneratiuum quid.

c. mandata.

2. Vtrumquè autem ex his priuilegiis eſſe poteſt, & contra commune ius, & ſolùm vltra, vel præter illud, quia vtrumque cõcedi poteſt intuitu meritorum, vel ſine illis: & ad eundem modum omnis alia varietas priuilegiorum poteſt in vtroque illorum membrorum inueniri, quia per ſe ſolùm differunt in ratione præmij, & ſimplicis gratiæ, ſeu in habitudine ad merita, aut carentia eius. Solùm de præcedenti diuiſione, & conſequenter de perpetuitate priuilegij ſolet dubitari, an locum habeat in vtroque ex illis membris. Nam de altero, ſcilicet, de priuilegio liberali omnes fatentur, & perſonale, & reale eſſe poſſe, & diſcernendum eſſe iuxta principia poſita, quia gratia poteſt fieri perſonæ, & rei, vt per ſe conſtat. At de priuilegio remuneratiuo, licèt conſtet eſſe poſſe perſonale, dubitari ſolet, an ſemper, ac neceſſariò tale ſit, vel poſſit etiam eſſe reale. Multi enim ſentiunt, priuilegium fundatum in meritis quaſi intrinſecè eſſe perſonale, nec poſſe iudicari reale. Ita tenent Iaſon, Alciatus, Paulus de Caſtro, Aretinus, & alij quos refert, & ſequitur Barboſa ſuprà numero ſexto, & ſequentibus. Fundatur præcipuè in leg. 1. ff. de conſtitut. Principum, & in ratione eius. Dicit enim ibi Vlpianus ex legibus quaſdam eſſe perſonales, quæ ad exemplum non trahuntur, & tales ſignificat eſſe priuilegia remuneratiua: ſubdit enim, *Nam quæ Princeps alicui ob merita indulſit, vel ſi quam pœnam irrogauit, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit, perſonam non egreditur.* Vnde etiam ſumitur fundamentalis ratio, quia cauſa principalis priuilegij præcipuè ſpectanda eſt ad iudicandum, an ſit perſonale, ſed merita ſunt principalis cauſa talis priuilegij, & ſunt ita propria perſonæ, vt illam nec egrediantur, nec ad alium pertineant, quia illa non habeat; ergo tale priuilegium neceſſariò eſt perſonale, iuxta regulam iuris, ff. 69. *Vbi perſonæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit.* Et confirmatur quia priuilegium, quod ſimpliciter conceſſum, fuiſſet reale, ſi in ipſo declaretur dari propter merita, efficitur perſonale, iuxta dictum cap. *mandata*, vbi id ſentit Panorm. num. 1. & in cap. *quoniam Abbas*, de officio deleg. & vtrobique Felin. & alij.

Priuilegium fũdatum in meritis eſſe quaſi intrinſecè perſonale, ſentiunt multi.

Iaſon.

Alciat.

Paulus de Caſtro.

Vlpian.

Cap. mãdat.

Panorm.

Felin.

Sed quidquid ſit de veritate opinionis, malè certè probatur ex lege 1. ff. de conſtitut. Princip. & alia fundamẽta leuia ſunt. Nam cùm illa lex dicit, *Planè ex his* (nimirum cõſtitutionibus) *quædam ſunt perſonales*, &c. Longè aliter accipit cõſtitutionem perſonalem, quàm nos loquamur de priuilegio perſonali. Diſtinguit enim ibi legem perſonalem à lege ſimpliciter, ſeu à lege, prout expreſſiùs declarauit, cõſummando diuiſionem Imperator, in §. *ſed & quod*, Inſtit. de iur. natur. &c. dicens in fine, *alias eſſe generales, quæ omnes obligant.* Et ita, vt diuiſio ſit integra, legem perſonalẽ ibi vocat legẽ priuatam, quæ intuitu priuatæ perſonæ fit, nõ intuitu communitatis. Sic autem lex perſonalis, non tantùm perſonale priuilegium, ſed etiam reale complectitur: quia etiam priuilegium reale eſt lex priuata, & cõceditur intuitu priuatæ perſonæ. Nã (vt dixi) omne priuilegiũ perſonæ datur, licèt aliquod ſuper rẽ immediatè cõſtituatur, & hoc modo in omni priuilegio interuenit perſona, id tamen nõ eſt ſatis, vt ſit perſonale ſtricto modo, vt nunc loquimur, & ſumitur ex dicta lege, *iuris gentium*. §. *paſtorum*, ff. de pact. ſufficit tamen, vt talis lex dicatur perſonalis, id eſt, in fauorem priuatæ perſonæ edita: & ita ſine dubio loquitur illa lex prima, comprehenditque ſub illa voce nõ tantùm priuilegium perſonale, ſed etiam reale. Imò non ſolùm lex priuilegiatiua, ſed etiam punitiua, ſi ſpecialiter feratur, & in odium certæ perſonæ fiat, vt interdũ ex iuſta cauſa fieri poteſt, ſub illo membro legis perſonalis comprehenditur, quia non eſt lex publica, & communis.

3. *Refutatur fundamentum prædictæ ſentẽtiæ.*

Tota autem hæc expoſitio ex exemplis à Iuriſconſulto adductis manifeſtè probari videtur. Nam primò ponit exemplũ de lege remuneratiua, ibi, *Quæ Princeps ob merita alicui indulſit*, vbi Gloſſa declarat. *vt priuilegium* 4.

Gloſſa.

priuilegium

uilegium, nec ſe reſtrinxit ad perſonale. Secundò de lege priuatim puniente, *Si quam pœnam irrogauit*, vtique ſpecialem, & præter legem communem, quod ſignificauit Gloſſa dicens, *Non merenti tantùm*. Tertiò addit, *Vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit*, vbi Gloſſa, *Vel quia peperit pœnam merenti*. Mihi autem videtur, omne liberale beneficium, ſeu priuilegium poſſe illis verbis cõprehendi, ſiue illud conſiſtat in remiſſione pœnæ debitæ, ſiue in conceſſione boni non debiti vllo modo. Et ita inſpecta tota lege, lex perſonalis legem non tantùm remuneratiuam complectitur, ſed etiam punitiuam, & liberaliter benefactiuam. Et in omnibus his membris poteſt inueniri quid reale, & perſonale ſtrictè, vt nunc loquimur. Nam incipiendo ab vltimo non ſolùm poteſt Princeps ſubuenire alicui gratis, & ſine exemplo remittendo pœnã perſonalem, ſed etiam remittendo pœnam realem, vt confiſcationem bonorum, quæ optimè dici poteſt pœna realis, quia rem afficit, & cum illa tranſit. Vel etiã poteſt ſubuenire alicui ſine exemplo liberaliter cõcedendo rebus illius realem immunitatem, ac perpetuam. Nam lex etiam ſic lata perſonalis eſt, id eſt, particulari perſonæ fauens, licèt fauor conſiſtat in rerum immunitate. Et ſimiliter in ſecundo exemplo habet locum pœna perſonalis, & realis extraordinaria, vt confiſcando eius bona, vel tributum aliquod ei imponendo vltra communem legem: ſed ſpeciali arbitrio Principis. Idem ergo inueniri poterit in primo exemplo de priuilegio remuneratiuo, vt ſtatim declarabo.

Gloſſ.

5. *Obuiatur obiectioni.* Neque contra hanc expoſitionem obſtant proprietates, quæ per verba iſtius legis tribuuntur conſtitutioni perſonali, ſcilicet, *Quod ad exemplum nõ trahitur, perſonam non egreditur.* Nam ſi priuilegium reale dici poſſet lex perſonalis, falſum eſſet abſolutè, legẽ perſonalem perſonam nõ egredi: hæc enim indefinita æquiualet vniuerſali, quæ falſa eſt: nã priuilegia realia perſonam egrediuntur, vt ſuprà dictum eſt. Sed hæc obiectio non obſtat: nam prior proprietas in vniuerſum vera eſt, & in reale priuilegium optimè cadit. Nam licèt prædia religionis v.g. ſint exempta à tributis, vel decimis, per priuilegia realia nõ poſſunt trahi in exemplum, vt omnia talia prædia ſint ſimiliter exempta. Idémque eſt in omnibus aliis. Itaque ſenſus eſt, legem priuatam non eſſe normam, ſeu menſuram operationum communitatis, vel ciuium indifferenter, ſed illius tantùm, cui conceſſum eſt priuilegium, quem aliis imitari non licet. Et ita hæc pars rectè explicatur per aliam regulam iuris, *Quæ à communi iure exorbitant, nequaquam in conſequentiam ſunt trahenda*, quæ eſt 28. in 6. vbi Gloſſ. allegando dictam L 1. hunc ſenſum indicat. Expreſſius verò id patet ex regul. iur. in 6. 74. *Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum.* Quod tam de priuilegio reali, quàm de perſonali verum eſt, & ita ibi Ioan. Andr. inter alia exempla ponit priuilegium decimarum.

6. In altera verò proprietate ſuboritur difficultas, quia priuilegia realia perſonam egrediuntur; ergo illa negatio non poteſt verè cadere in priuilegium, quia illa indefinita, cùm doctrinalis ſit, æquiualet vniuerſali. Sed hoc parum obſtat, quia illa poſterior pars ſecundum ſenſum cõtinet, quem prior. Dicitur enim lex perſonalis perſonam non egredi, quia nõ poſſunt aliæ perſonæ illo iuuari quaſi per imitationem, vel vſurpationem, quo ſenſu dicuntur hæc non eſſe trahenda in conſequentiam in illo capite, *quæ à iure*, de regul. iur. in 6. Vbi Gloſſa declarat hoc per priuilegia, quia per conſequentiam non extenduntur ad alios, præterquam ad expreſſos in illis, quod tam eſt verum in priuilegiis realibus, quàm in perſonalibus: neutra enim perſonam egrediuntur hoc modo, ſcilicet, per conſequentiam, vel exemplum. Huic ergo proprietati non obſtat, quòd priuilegium conceſſum Petro, & toti poſteritati tranſeat ad hæredes, tum quia non tranſit per conſequentiam, ſed per formalitatem (vt ſic dicam) tum etiam (& ferè in idem redit) quia tranſeundo ad hæredes, non egreditur perſonam, quia illis etiam facta fuit conceſſio. Similiter quòd priuilegium reale tranſeat ad alios, ad quos res tranſit, non tranſit per exemplum, vel conſequentiam, nec egreditur limites conceſſionis, quia in illa virtute continetur, vt illa fruantur omnes, ad quos talis res deuenerit, & ita in rigore priuilegiũ nõ egreditur perſonam, ſcilicet, pro quo facta eſt priuata lex, licèt abſolutè egredi poſſit perſonam, cui primò facta eſt gratia, non per conſequentiam, vt dixi, ſed quia modus conceſſionis totum hoc continere poteſt, vt declaraui: quamuis enim hoc in illa lege non explicetur, non tamen excluditur. Et planè ita exponitur à Gloſſa in §. *ſed & quod*, Inſtit. de iur. natur. &c. verb. *non tranſgreditur*, in vltima ſolutione dicẽs, *Vel melius licèt egrediatur perſonam, non eſt tamen generale ius, nec videtur alius*, &c.

e.quæ à iure.

Gloſſa.

7. Atque ita etiam non vrget ratio illius ſententiæ, quia licèt merita poſſint eſſe motiuum, & ratio dandi priuilegium, nõ neceſſariò ſunt quaſi fundamentum, vel ſubiectum priuilegij, ita vt ab illis pendeat in fieri, & conſeruari: & hæc cauſa proxima eſt conſideranda tanquam principalis, vt priuilegium ſit reale, ſicut explicaui. Declaratur ampliùs: nam propter merita tranſitoria, & ſolius perſonæ poteſt illi concedi priuilegium perpetuum, & propter merita vnius progenitoris conceditur iuſtè priuilegium ipſi, & poſteritati, vt per ſe conſtat; ergo poteſt cõcedi propter merita priuilegium reale, vt quotidie fieri cõſtat; ergo licèt merita ſint in ſola perſona, nõ rectè infertur, priuilegium propter illa datum, etiam cũ allegatione talis cauſæ, eſſe perſonale tantùm. Neque cõtra hoc rectè allegatur regula iuris, quæ loquitur de cauſa, ſeu cõditione, cui inhæret priuilegium, vt ſuprà declaraui. Nihil etiã ad rem faciunt cap. *mandata*, aut dicta Panormit. & Felini, quia non loquuntur de priuilegio remuneratiuo, ſed de illo, in quo merita perſonæ conſiderantur tanquam indicia perſonæ aptæ ad tale munus: de quo eſt longè diuerſa ratio, quia tunc induſtria perſonæ eligitur, & ideo perſonalis eſt conceſſio.

c.mandata. Panorm. Felin.

8. *Priuilegiũ remuneratiuũ per ſe, & ab intrinſeco eſt indifferẽs quod ſit perſonale, vel reale. Barboſ.* Dico ergo, priuilegium remuneratiuum per ſe, & ab intrinſeco non habere quòd ſit perſonale, ſed de ſe indifferens eſſe, vt ſit etiam reale. Vnde etiam non placet quod alij per contrarium extremum dixerunt, priuilegium datum propter merita eſſe reale, quos latè refert Barboſ. ſuprà num. 6. nulla enim ratione, vel iure id fundari poteſt: nã meritum de ſe indifferens cauſa eſt, & non eſt determinata ad præmium perpetuum potiùs, quàm ad temporale, loquendo inter homines. Imò frequentiùs ſufficienter fit remuneratio per priuilegium perſonale, ſeu vitale, & cõcedere diuturniùs eſſet ſupra merita. Igitur neutrum colligi poteſt ex eo, quòd merita in priuilegio exprimantur: ſed conſideranda vlteriùs erunt verba priuilegij. Nam ſi cadant directè, & proximè in rem, quamuis dicatur immunitas illius rei concedi propter merita petentis, ſeu poſſidentis talem rem, nihilominus priuilegium erit reale, vt tandẽ agnoſcit Barboſ. num. 8. Si autem verba conceſſionis directè referantur ad perſonam, cuius merita remunerari dicuntur, erit priuilegium perſonale. Quòd ſi omnibus penſatis verba ſint dubia, ponderãda erit proportio meritorum ad priuilegium, vt latior, vel reſtrictior interpretatio fiat iuxta exigentiam meritorum: nã veriſimile eſt, concedentem voluiſſe premiũ iuſtũ, & adæquatum conferre. Quod maximè locum habebit in beneficio Princips, & in priuilegio fauorabili.

Barboſ.

Vnde obiter aduerto, quoties priuilegij perpetuitas non cedit in commodum perſonæ, ſed loci, vel ſedis, ſeu dignitatis, non debere priuilegium in caſu dubio reale exiſtimari propter ſolam excellentiam meritorum, ſi aliæ circunſtantiæ non cogãt, quia in tali caſu ex eo, quòd priuilegium ſit reale, non magis augetur pręmium meritorum, & ita non videtur referre, quòd illa fuerint maiora. Niſi fortaſſe priuilegium ſit impetratũ ad petitionem talis perſonæ, cupientis tale beneficium facere loco, vel dignitati: tunc enim perpetuitas priuilegij in illius ſatisfactionem, & honorem redundaret.

9. Tandem eadem ferè ratione expeditur ex dictis ſimilis quæſtio de priuilegio conuentionali, & colligitur tertia diuiſio priuilegij, in conuentionale, & purum, ſeu abſque pacto. Regulariter enim priuilegia conceduntur, nullo interueniente pacto, ſed per abſolutam gratiam, & beneficentiam concedentis, & de his priuilegiis ſub hac ratione ſpectatis nihil ſupereſt dicẽdum, quia ſupra communem rationem priuilegij nihil addunt, niſi negationem conuentionis, & recompenſationis ex parte recipientis priuilegium. Aliquando ergo conceditur priuilegium interueniente conuentione, ſeu pacto, ratione cuius quodammodo cenſetur priuilegiarius emere, vel recompenſare priuilegium, & ideo diſtinctio hæc valde vſitata eſt inter auctores, vt in diſcurſu materiæ videbimus. Bald. tamen in l. vlt. C. vnde liberi. num. 33. & 34. indicat, nullum eſſe priuilegium cõuentionale, quia eo ipſo, quòd tranſit in pactum, deſinit eſſe priuilegium, & ita hæc duo ibi cõdiſtinguit. Sed videtur eſſe de nomine contentio, & in rigore ratio pacti non repugnat cum ratione priuilegij, quia nõ eſt de ratione priuilegij, vt liberaliter, & gratioſè concedatur: nullus enim hoc poſuit in definitione priuilegij, nec ex aliis principiis colligi poteſt. Poteſt ergo eſſe lex priuata aliquid ſpeciale concedens, vel contra, vel ſupra ius; non tamen omnino gratioſè, ſed cum aliqua obligatione iuſtitię, ſeu recompenſatione recipientis, & hoc appellamus priuilegium conuentionale.

De priuilegio cõuentionali, & puro.

Bald.º negat priuilegium cõuentionale, ſed eſt quæſtio de nomine.

10. De hoc ergo dicunt aliqui eſſe priuilegium reale, eo ipſo quòd in pacto fundatur, quia inde habet, quòd ſit perpetuum, & tranſmiſſibile ad hæredes. Quod patet, quia omnis contractus eſt trãſmiſſibilis ad hæredes, l. *veteris*. C. de cõtrahen. ſtipulat. & l. 1. C. vt actiones, &c. Sed priuilegium cõuentionale includit pactum; ergo eſt trãſmiſſibile ad hæredes; ergo eſt reale. Et hãc ſententiam indicat Socin. lib. 1. Conſil. in 59. num. 9. Nam inde cõfirmat, priuilegium remuneratiuum eſſe reale, & trãſmiſſibile; quia habet vim pacti: ergo multò magis ipſum priuilegium conuentionale, quod expreſſum pactum inuoluit, erit reale. Denique tale priuilegium irreuocabile cenſetur, vt latè docet Bald. in dicta l. vlt. C. vnde liberi. num. 33. & 34. & Panorm. in cap. *peruenit*, de immunit. Eccleſ. nimirum per ſolam voluntatem concedentis, quia cùm ex vi pacti includat mutuam obligationem iuſtitiæ, non poteſt à concedente reuocari; ergo de ſe perpetuum eſt. Quod enim ex mutuo conſenſu poſſit retractari, nõ tollit moralem perpetuitatem, de qua tractamus: ſic enim nullum eſt priuilegium ita perpetuum, quod non poſſit extingui ex voluntate alicuius; vt ergo priuilegium ſit de ſe perpetuum, ſatis eſt, quòd ſit irreuocabile ab alio; ergo tale priuilegium eſt perpetuũ, & conſequenter etiam reale.

Socin.

Bald.
Panorm.

11. Nihilominus dico, priuilegiũ reale non poſtulare per ſe, & intrinſecè, vt ſit conuentionale, neque è cõuerſo cõuentionale poſtulare vt ſit reale, ſed de ſe indifferens eſſe ad perſonale, & reale. Probatur primum, quia ſicut reale priuilegium poteſt cum onere, & pacto cõcedi, ita etiam poteſt liberaliter, & omnino gratioſè donari. Cur enim vterque ex his modis locum habet in priuilegio perſonali, & non in reali? Vel cur Princeps poterit ex pacto alicui rei immunitatem concedere, & non ex liberali voluntate? Quin potiùs liberalis cõceſſio priuilegij etiam perpetui, eſt magis digna Principe, quàm venalis. Item eſt magis conueniens communi bono, quia ſi priuilegia fiãt venalia, facilè multiplicantur, & hominibus indignis, ac quæſtuoſis conceduntur, ſi autem ex prudenti diſpenſatione liberaliter donentur, rariùs, & cũ maiori delectu conceduntur. Dices, hinc rectè probari priuilegium reale poſſe eſſe gratioſum, nihilominus tamen priuilegium nõ gratioſum, ſemper eſſe reale. Reſpondeo eadem proportione poſſe alteram partem oſtẽdi. Quia ſicut priuilegium reale poteſt eſſe gratioſũ, ita etiam perſonale poteſt eſſe conuentionale, quia bona etiam perſonalia, ſeu ad tempus, vel ad vitam ſolius perſonæ conceſſa poſſunt non gratis, ſed ex pacto dari, vt vſu ipſo, & experientia notum eſt; ergo priuilegium cõuentionale poteſt eſſe perſonale, ergo per ſe, & intrinſecè non poſtulat eſſe reale. Confirmatur primò, quia ſeruitus ſiue donetur, ſiue vẽdatur, poteſt, & ſoli perſonæ ad tempus, vel vitam concedi, & in perpetuum tranſigi, & è conuerſo, neque vnum eſt magis per ſe cõiunctum cum ratione ſeruitutis, quàm aliud; ergo idem eſt in priuilegio, eſt enim æqualis ratio ſeruata proportione. Confirmatur etiam retorquẽdo rationem ſuprà factam, quia priuilegium remuneratiuum, virtute eſt conuentionale, & nihilominus de ſe non eſt reale magis, quàm perſonale; ergo idem dicendum eſt de priuilegio conuentionali.

Priuilegium reale eſt per ſe indifferẽs, vt poſſit eſſe perſonale & reale.

Obiectio.

Reſponſio.

12. Vnde etiam infertur, priuilegium conuentionale non ſemper tranſire ad hæredes, ſed ponderanda eſſe verba priuilegij iuxta regulas poſitas capite præcedẽti. Nam formaliter loquẽdo (vt ſic dicam) priuilegium conceſſum perſonæ etiam ex pacto, nõ tranſit ad hæredes, niſi in ipſo priuilegio nominentur ſub nomine hæredum, vel ſub nomine poſteritatis, vel alio æquiualenti, & ex proprietate eiuſdem vocis colligendum erit, an tranſeat ad hęredes ſanguinis, & quaſi naturales, vel etiam ad voluntarios, & extraneos. Si autem priuilegium concedatur rei, vel dignitati, aut officio; tunc in tantum poterit priuilegium tranſire ad hæredes, in quantum res, vel dignitas, aut officium ad illos peruenerit: nã ſi cõtingat res illas peruenire ad alios, non hæredes, priuilegium etiam perueniet ad illos, quia cum ipſa re tranſit.

Priuilegium cõuentionale nõ ſẽper trãſire ad hæredes, ſed põderãda eſſe verba priuilegij iuxta dicta.

Priuilegium cõceſſum rei dignitati, aut officio, tranſit cum illis ad hæredes modo quo illa.

13. Ad illas verò leges, quæ dicunt, contractus tranſire ad hæredes, reſpondeo, illa verba generaliter ſumpta non dicere actum, ſed aptitudinem, quia cõtractus de ſe poteſt ita fieri, vt tranſeat ad hæredes, nõ tamen id ſemper eſſe neceſſarium, cùm poſſit etiam per reſpectum ad ſolas cõtrahentium perſonas contrahi, vt patet in matrimonio. Vel certè, ſi de actu ſit ſermo, intelligendum eſt, cõtractum tranſire ad hæredes, niſi de voluntate contrahentium conſtet fuiſſe limitatum ad perſonas, iuxta legem, *idem*, 25. ff. de pactis. Denique eodem modo dicitur irreuocabile priuilegium conuentionale, ſcilicet pro eo tempore, pro quo datum, & cõuentum eſt, & ita etiam priuilegium perſonale poteſt eſſe irreuocabile, vt per ſe notum eſt. Quomodo autem talia priuilegia ſint irreuocabilia, dicemus poſtea tractando de mutatione priuilegiorũ. Nunc ſolùm notatur, longè diuerſum eſſe, quòd priuilegiũ ſit perpetuum, vel quòd ſit irreuocabile, quia etiã temporalia poſſunt eſſe irreuocabilia pro temporibus ſuis, ſicut votum temporale reſpectiuè, tam irreuocabile eſt, quàm perpetuum.

Leges dicẽtes cõtractus trãſire ad hæredes generaliter ſũpta nõ dicunt actũ, ſed aptitudinem.

L. idem.

Longè diuerſũ eſſe, priuilegiũ eſſe perpetuũ ac eſſe irreuocabile.

* * *

CAPVT

CAPVT V.

De diuiſione priuilegij in perpetuum, & temporale.

1. QVarta diuiſio priuilegij, in perpetuum, & temporale, in præcedentibus ſæpe inſinuata eſt, eam vero paulò exactiùs explicare oportet. In illa igitur in primis aduertendum eſt, non dici priuilegium perpetuum, quia finiri non poſſit: ſemper enim amitti poſſunt priuilegia, vt poſtea videbimus, ſed dicitur perpetuum, quod vel adhæret rei de ſe perpetuæ, vel ſine limitatione tẽporis conceditur, durat enim de ſe, quandiu reuocatum non fuerit. Temporale autem multis modis contingit. Primò, quia ad definitũ tempus conceditur, quo elapſo finitur. l. *quoties*, C. de precib. Imperatori offeren. Secundò, licèt abſolutè, & indefinitè detur, nihilominus temporale erit, ſi ſoli perſonæ concedatur, ita vt ſit perſonale, & ſingulare, vt ſuprà declaratum eſt. Quamuis enim reſpectiuè poſſet tale priuilegium dici perpetuum, quia pro tota vita cõceditur (quomodo dicitur exiliũ pœna perpetua) vel ob eandem cauſam vitale dici poſſit: nihilominus ſimpliciter tẽporale eſt, ſicut & vita, qua finita finitur, c. *priuilegium*, 7. de regul. iur. in 6. & l. *priuilegia*, & l. *in omnibus cauſis*, ff. eod. Nam corruptis nobis, corrompuntur ea, quæ ſunt in nobis: hoc autem priuilegium cõceditur perſonæ, & illi ſoli adhæret: ergo cum illa perit, & neque ad hæredem, neque ad ſucceſſorem tranſit. Vide Deci. in cap. *ſane*, de priuil. Tertiò eſt priuilegium temporale, quod ſub cõditione datur, quæ lapſu temporis finitur: nã illa conditione impleta, ceſſat priuilegium, quia volũtas concedentis vltrà nõ extenditur. Et hoc modo poteſt etiam eſſe priuilegium vitale ex parte concedentis. Nam licèt abſolutè loquendo, priuilegium, vt ſic, non finiatur per mortem cõcedentis, ſicut nec gratia, nec fauor, c. *gratum*, de off. deleg. & c. *ſi ſuper gratia*, eod. in 6. nihilominus ſi cõcedens addat conditionem, *donec deceſſero*, finitur per mortem eius, vt cõſtat ex ratione facta, quia voluntas non vltrà extenditur. Et eũdem ſenſum cenſentur habere illa verba, *Vſque ad beneplacitum meum*, nam licèt ex vi illorum non ceſſet priuilegium, viuente authore eius, niſi illud reuocet; tamen per mortem eius finietur, quia virtute includit conditionem, vt ſemper pendeat à voluntate perſonæ concedentis: mortuo autem concedente iam non poteſt ab illius voluntate pendere, quæ iam non eſt voluntas talis perſonæ, & ideò ceſſat dependentia, & conſequenter etiam priuilegium. Secùs autem erit ſi dicatur, *Ad beneplacitum ſedis*, quia ſedes perpetua eſt, & ita ſemper reuocari poteſt, & ideò quãdiu non reuocatur, durat. Et ita hæ clauſulæ explicantur in c. *ſi gratioſè*, de reſcr. in 6. Et infrà tractando de amiſſione priuilegij plura de illis addemus.

Non dici priuilegiũ perpetuũ, quia finiri nõ poteſt, ſed quod adhæret vel de ſe perpetuæ, vel quod ſine limitatione datur. Temporale diuerſimode dicitur. c. priuilegiũ. Decius. Tertius modus priuilegij temporalis, quod ſub conditione datur, quæ lapſu temporis finitur. c. gratum. c. ſi ſuper gratia. c. ſi gratioſè.

2. Ex quibus conſtat, duo eſſe neceſſaria, & ſufficere ad perpetuitatem priuilegij. Vnum eſt, vt ſimpliciter, & abſolutè concedatur, vel cum aliqua cõditione perpetua, vt eſt proximè dicta, vel donec reuocetur, vel alia ſimilis. Hæ namque cõditiones virtute includuntur in quocunque priuilegio, ideóq; licet exprimãtur, non mutãt naturam eius. Et ideo tale priuilegium ex parte dantis perpetuum eſt, vt ſumitur apertè ex c. *ſi ſuper gratia*, de offic. deleg. in 6. & ex cap. *ſi cui nulla*, de præb. in 6. quibus locis Gloſſa, & Doctores id notant. Sumitur etiam ex Gloſſ. in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. & in c. vlt. de offic. deleg. vbi Panor. idem tenet. Adhibet tamen limitationem, ſcil. vt non procedat in priuilegio conceſſo ab Epiſcopo ſine cauſæ cognitione cum præiudicio Eccleſiæ parochialis, & ponit exemplum in licentia eligendi confeſſorem. Sed exemplũ verum non eſt, vt dixi in tom. de pœnit. & ita non eſt neceſſaria limitatio, vt infrà dicam. Syluest. autem verb. *confeſſor*. 1. q. 7. ſentit, quòd ſi in priuilegio dicatur, *Vſque ad beneplacitum ſedis*, eſt perpetuũ, etiamſi ſit priuilegium eligendi confeſſorem, non verò ſi abſolutè cõcedatur. Sed nulla ratione id probat, nec eſt veriſimile, vt rectè docet Nauar. qui regulam datã ſimpliciter approbat in d. conſ. 1. de priuil. & in c. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 161. & conſonat regula iuris, *Decet beneficium Principis eſſe manſurum*, vt dicitur in regul. 16. in 6. Denique poteſtas in concedente ſupponitur, & volũtas non deeſt, quia abſolutè poſita virtute durat, donec reuocetur: ſufficienter autem cenſetur abſolutè, & de ſe perpetuò poſita, quando abſoluta ſunt verba, & aliam limitationem non declarant.

c. ſi ſuper gratia. cap. ſi cui nulla. Gloſſa. Panorm. Syluest. Nauar.

3. Alia cõditio neceſſaria ad priuilegium perpetuum eſt, vt adhæreat rei perpetuæ, quia aliàs cum illa finietur, vt dictũ eſt. Res autẽ humanæ maximè ſunt perpetuæ per ſucceſſionem quandam. Et hoc modo eſt in primis perpetuum priuilegium conceſſum religioni, quia licèt perſonæ finiantur, religio manet. Itẽ eſt perpetuum priuilegium conceſſum dignitati, quia illa etiã ſemper durat per ſucceſſionem perſonarum. Vnde obiter notari poteſt priuilegiũ perpetuum reſpectu viuus, ſcil. dignitatis, vel loci eſſe temporale, reſpectu perſonæ: nam ſi perdat dignitatem, vel mutet locum, amittit priuilegium. Denique cẽſetur perpetuũ, quod cõceditur rei corporali immobili, vt Eccleſiæ, vel monaſterio. Quia res ipſa perpetua eſt, cap. *quæ ſemel*, 19. q. 3. Tamen quia cõtingit, hunc ipſum locum deſtrui, ſi abſolutè id eueniat, ita vt extinguatur, finietur etiã priuilegium, argumento c. *& hoc diximus*, 16. q. 7. vbi id notat Gloſſ. Idem Gloſſa vlt. in c. *Abbate*, de verbor. ſignificat. & Gloſſa in regul. *priuilegium*, de regul. iur. in 6. Item Gloſſa, & Innoc. in cap. 2. de nou. oper. nunc. vbi etiam Abb. num. 5. & Alex. de Neuo, qui alios refert, & Sylueſt. verb. *ciuitas*, q. 2. & ſumitur ex dict. cap. 2. de noui oper. nunc. Quia deſtructo principali deſtruuntur acceſſoria, & ablato fundamento cadit ædificiũ. Denique ita ſe habet priuilegium reale ad locum, ſicut perſonale ad perſonam, neutrum ergo poteſt eſſe durabilius ſuo fundamento, ſicut ergo extinguitur priuilegium perſonale, extincta perſona, ita etiam locale, extincto loco.

Conſetur priuilegium perpetuũ quod conceditur Religioni, vel rei immobili, vt Eccleſia, vel monaſterio: ac his deſtructis extinguitur priuilegium. c. quæ ſemel. Cap. & hoc diximus. Gloſſa. Innoc. Abb. Alex. de Neuo. Sylueſt. c. 2. de nou. oper. Nec priuilegiũ reale, nec perſonale eſſe durabilius ſuo fundamento.

4. Inſurgit verò ex hac declaratione difficultas, quia ſi valida eſt, abſolutè, & ſine limitatione cõcludit, at verò Innoc. Gloſſa, & Doctores citati non abſolutè tradunt doctrinam, ſed cum diſtinctione, & limitatione. Voluit enim doctrinam illam procedere, quando locus deſtruitur authoritate ſuperioris: nam tunc omninò amittit priuilegia, imò & iura omnia, & nomen tã in ſe, quàm in perſonis eius, ita vt non poſſint amplius ab illo loco nominari, vt v. g. dici non poſſint canonici talis Eccleſiæ, vel ciues, aut mẽbra talis ciuitatis, vel vniuerſitatis: imò etiam addunt, hoc debere intelligi, quãdo deſtructio loci fit à ſuperiore, ſine ſpe refectionis, vt notat Felin. in cap. *cũ dilecta*, de reſcript. nu. 25. ex Alex. in l. *inter ſtipulantem*, §. *ſacram rem*, ff. de verb. obligat. Secus verò eſſe dicunt, ſi locus ſit deſtructus contra voluntatem ſuperioris, vt ab hoſtibus vel latronibus, &c. Nam tunc dicunt, non amittere priuilegia, ſicut non amittit iura, nec nomen, aut denominationem perſonarum in ordine ad ipſum, iuxta c. *Paſtoralis*, 7. q. 1. Idémque dicendum erit conſequenter, etiamſi locus quocumque caſu contingente pereat, ſeu deſtruatur, argumento l. *æde ſacra*, ff. de contrah. empt. vbi dicitur, diruta æde ſacra, locum non fieri prophanum, & ideo vendi non poſſe.

Difficultas oborta ex dictis. Innoc. Gloſſa. Felin. c. Paſtor.

5. Reſpondeo, & doctrinam hanc veram eſſe, & nihilominus priorem aſſertionem ſimpliciter veram eſſe, rectéque probari ratione facta. Nam in illis caſibus, in quibus locus deſtruitur ex mandato ſuperioris, ſeu domini, ideo extinguitur priuilegiũ, quia omnino perit, & ideo rectè additur, quòd debet res deſtrui ſine ſpe

refectionis. Idem autem erit, ſi deſtructio naturaliter contingat, etiamſi ſine ſpe refectionis, quia militat ratio ſuprà facta, vt rectè notauit Felin. ſuprà ea Bald. in l. *non ambigitur*, ff. de legib. & aliis. Secùs verò eſt, quando locus re vera non ſimpliciter deſtruitur, ſed vel occupatur, vel captiuatur ab hoſtibus, qui eſt caſus dicti cap. *paſtoralis*, vel deſtruitur, & ad tempus impeditur, ne reædificari poſſit, tunc enim quandiu ex parte ſuperioris, ſeu domini manet ſpes, & ius, ac voluntas recuperãdi, vel reparandi illum, non poteſt cenſeri ſimpliciter perditus, vel deſtructus, ſed detentus, vel impeditus. Et ideò neceſſarium non eſt, vt regula data ad illum ſimpliciter applicetur, ſed cum proportione.

Felin.

c. Paſtor.

6\. *Quid dicendum quando locus per hoſtes, vel caſu dirutus eſt cum ſpe refectionis.*

In illo ergo caſu, quando locus per vim hoſtium, vel caſu dirutus eſt, aut combuſtus cum ſpe refectionis, diſtinguenda mihi videntur priuilegia loci, quæ ipſi ſolo ſine pauimento conceſſa ſunt, eíque nudè ſumpto adhærere poſſunt, ab his, quæ directè reſpiciunt ædificium, vt templum, vel quid ſimile. Priora enim ſine dubio permanent, quia eorum fundamẽtum non eſt deſtructum. Et tale eſt, quod dicitur in dicta l. *ædes ſacræ*, quia conſecratio, aut benedictio ſolo adhæret: & ideò priuilegia, quæ inde ſequuntur, vt non eſſe locum venalem, non poſſe conuerti ad vſus prophanos, & ſi quæ ſunt ſimilia, ſemper permanent. De poſterioribus verò ſubdiſtinguendum eſt: nam quædam ſunt priuilegia, quorum vſus eſſe poteſt extra illum locum, alia quæ præciſè requirunt, vt intra talem locum, vel templum aliquid fiat. Quæ ſunt priora modò non ſolùm non amittuntur omninò, verùm etiam nec ſuſpendũtur pro illo tempore, quia per habitudinem ad locum manent in perſonis, quæ habẽt ſpecialem relationem, ſeu morale ius illius, & tunc maximè procedunt quæ dicti authores dicũt, quòd Epiſcopus, vel canonicus talis loci, retinet denominationem ab illo, & fruitur priuilegiis ſibi cõceſſis ratione Epiſcopatus, vel canonicatus talis loci, & ſimilia. Quia ille locus non eſt fundamentum directum, vt ſic dicam, illorum priuilegiorum, ſed tantùm in obliquo, id eſt, vt terminus illius habitudinis: poteſt autẽ eſſe talis terminus, etiamſi non ſubſiſtat in re, ſed in ſpe, & iure, licèt nunc ſit occupatus ab hoſtibus, vel hæreticis, &c. Priuilegia verò, quæ ſunt poſterioris modi, licèt non amittantur omninò pro illo tempore, & ſtatu ceſſant, & quaſi ſuſpenduntur. Sic dici in vlt. ſect. de indulgẽt. ceſſare Indulgentiam templo conceſſam, ſi templum deſtruatur: & eadẽ ratione ceſſabit immunitas loci, ſi cẽſeatur primariò conceſſa ratione ædificij, non areæ.

7\. *Priuilegiũ reſtituitur reſtituto loco diruto, niſi dirutus fuerit ex inſtituto ab habente ius, & poteſtatem diruendi.*

Dici autem non omninò amitti tunc priuilegium, quando locus non eſt ex inſtituto dirutus ab habente ius, & poteſtatem, quia quando aliter deſtruitur, permanere cenſetur in iure, & ſpe, & ideò ſi ad priſtinum ſtatum reſtituatur, priuilegium etiam cum illo cõſurgit. Ad quod facit l. 36. ff. de religioſ. & ſumpt. fun. quæ ſic habet, *Cùm loca capta ſunt ab hoſtibus, omnia deſinunt religioſa, vel ſacra eſſe*, (vtique quoad vſum, & quoad dicta priuilegia pro illo tempore) *quòd ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi quodam poſtliminio reuerſa, priſtino ſtatui reſtituuntur*. Et idem ſumitur ex cap. *quia monaſterium*, de relig. dom. & ex dicto cap. *paſtoralis*, & dicto c. *quæ ſemel*. Ex quibus etiam ſumitur ratio, quia in illis caſibus ſemper manſit ſolum immobile, in quo, tanquam in ſemine, & fundamento conſeruari potuit priuilegiũ veluti quoad proprietatem, vt poſtea poſſet quoad vſum conſurgere. Et ita formaliter loquẽdo (vt ſic dicam) verum eſt, hæc priuilegia perpetua, ſeu realia eatenus durare, quatenus durat eorum fundamentum, vel hoc deſtructo, ceſſare, aut extingui, ſi illud omninò extinctum cenſeatur: nunquã autem cenſetur ita extinctum, niſi quando authoritate illius, qui poteſtatem habet, extinctum eſt.

c. quia monaſterium. c. paſtor. c. quæ ſemel.

8 Atque hinc etiam fit, vt ſi Eccleſia in vno loco deſtruatur, non vt deſtructa ſimpliciter maneat, ſed vt in alium locum transferatur, non amittat priuilegia, ſed cum illa transferantur, quando non ſunt conceſſa ratione ſitus, ſed directè ipſi templo, & ſub ſuo nomine. Tunc enim cenſetur templum comparari perſonæ, quæ ſecum defert priuilegium perſonale: nam illa etiam Eccleſia, vna numero cenſetur, vt communiter docent iuris interpretes, cum Gloſſ. in dicta reg. *priuilegium*, Alex. Bald. & Felin. vbi ſuprà. & Anton. 1. p. tit. 9. c. 1. §. 2. Quid autem dicendum ſit, quando vnus locus, vel Eccleſia alteri vnitur, vide apud Gloſſ. Hoſtienſ. & Panorm. in c. 1. ne ſed. vacan.

Alex. Bald. Felin.

CAPVT VI.

De quatuor aliis priuilegiorum diuiſionibus.

VLtra partitiones prædictas ſunt aliæ, quæ licèt breuiùs expediri poſſint, neceſſariam doctrinam cõtinent. Quinta ergo diuiſio priuilegij eſſe poteſt in illud, quod per ſe primò datur propter priuatũ bonũ, ſcilicet, alicuius perſonæ, vel intuitu boni communis. Circa quam diuiſionem ante omnia oportet terminos explicare. Diſtinguẽdo materiam priuilegij à fine priuilegij, & intelligendo diſtinctionem de materia, non de fine. Omne enim priuilegium ordinari poteſt, & debet ad commune bonum, tanquam ad finem, vt ſæpe in ſuperioribus dictum eſt, quia hoc ſpectat ad iuſtitiam eius: bono enim communi expedit, vt priuata priuilegia dignis, vel indigẽtibus cõferantur. Itẽ quia priuilegium, licèt vni, vel alteri cõcedatur, vt fauorem continet, tamen vt continet præceptum, & habet rationem legis obligat cõmunitatem reſpectu priuilegiati, vtique ad ſeruandum illi priuilegium, quatenus hoc ad alios ſpectare poteſt; ergo ſub hac ratione reſpicere aliquo modo debet commune bonum. Tamen in materia priuilegij, vt fauorem concedit, poteſt eſſe differentia. Nam materia priuilegij ſeu finis proximus eius eſt commodum illud, quod præbet priuilegiato. Hoc ergo commodum interdũ eſt priuatæ, & ſingularis perſonæ, vel ſi ad plures extẽditur, vnamquãque per ſe reſpicit, vt priuatã perſonam, & non tantùm vt partem alicuius cõmunitatis, & tunc dicitur dari propter priuatum bonum ſingulorũ. Aliquando verò priuilegium per ſe primò reſpicit bonũ alicuius cõmunitatis, & ideò dicitur per ſe primò reſpicere cõmune bonum. Neque hoc excedit naturã priuilegij, quæ lex priuata eſt: nam ſemper illa cõmunitas, cui datur tale priuilegium, conſideratur vt pars quædam totius reipublicæ, & ius illi conceſſum cenſetur ſpeciale, & non commune, ideóque per priuilegium concedi poteſt.

1\. *Priuilegium aliud ob bonum priuatum, ob commune aliud tanquam ob finem.*

Sic ergo explicata diuiſio rectè conſtituitur. Nam verè dantur illa duo membra: priuata enim priuilegia frequentiſſima ſunt, & communia etiam ſunt in vſu: nam immunitas clericorum commune priuilegiũ eſt; item priuilegiũ canonis, & fori, & ſimilia, & ex prædicta diuerſitate naſcuntur diuerſi effectus morales, & ideo meritò datur diſtinctio. Quã attigit Gloſſa in c. *ſi delictum*, de foro compet. & in l. *ius publicum*, ff. de pactis, & in Authent. vt ſine prohibitione matres, &c. verb. *Senatuſconſultum*, eſtque ſolenne diſcrimen inter illa membra, quòd priori ſpeciali priuilegio poteſt renunciare priuata perſona, in cuius gratiam conceſſum eſt, non autẽ poſteriori. Prior pars expreſſa eſt in multis iuribus, cap. *ad Apoſtolicam*, de regularib. c. *ſi de terra*, de priuil. l. *ſi quis*, C. de pactis. Poſterior etiã probatur in d. c. *ſi diligenti*, & cap. *contingit*, de ſent. excom. & in l. *ius publicum*, ff. de pactis, vbi Iaſon latè rem explicat, & limitationes adducit. Ratio verò eſt, quia priuatum ius, & cõmodum eſt ſub dominio vniuſcuiuſque, & ideò poteſt illi cedere, per ſe loquendo: bonum autem commune nõ ita pendet ex vniuſcuiuſque voluntate. Atque ita hæc doctrina communis eſt, quam locupletant Panorm. in dicto cap. *ſi diligenti*, num. 7. & latiùs

2\.

Gloſſa.

c. ad Apoſtolicam. c. ſi de terra. c. ſi diligenti. c. contingit.

latiùs ibi Felin. per totum,& ibi alij, & in dicta leg. *ſi quis*, vbi præſertim Bart. Bald. & Iaſon.

3 Et quidem quoad poſterius membrum ferè nõ recipit illa regula limitationem, ſed ampliationem propter excellentiam boni communis, ideóque licèt tale priuilegiũ redundet in commodum priuatum, nõ poteſt quis illi commodo renunciare, ne præiudicet bono communi. Quod procedit, quando vnũ non eſt ſeparabile ab alio: nam ſi quis poſſet priuare ſe ſuo cõmodo ſine præiudicio boni cõmunis, tunc fieri poſſet, quia ceſſat impedimentum. Colligi poteſt ex l. *ſi index*, ff. de minorib. Cẽſetur autem pertinere ad commune bonum, non ſolùm id, quod reſpicit temporalem vtilitatem, ſed etiam quod pertinet ad bonos mores, & ad conuenientem modum operandi, qualis eſt, vt actus cum perfecta libertate fiant. Et ideò addunt prædicti auctores, ſi ex renunciatione priuilegij ſequitur occaſio aliqua peruertendi bonos mores, nõ poſſe renunciari. Idem eſt, ſi priuilegiũ ſit datum propter imperfectionem iudicij, vel libertatis, vt eſt de profeſſione ante legitimam ætatem facta, quod non ſolùm nulla ſit, verum etiam nullam obligationem inducat, & ſimilia, de quibus videri poſſunt Gloſſa, & Doctores in dicta leg. *ſi index*, & ſuper alia iura citata.

Non poteſt quis renunciare priuilegio dato ob bonum cõmune, niſi poſſet ſeparari ſuum bonum à communi.

4 Circa aliud autem membrũ limitationes adhibentur. Nam ſi priuilegium conceſſum in priuatum commodum vnius perſonæ, reſpicit etiã commodum alterius, & vnum ab altero non eſt ſeparabile, non poteſt vnus eorum renunciare iuri ſuo ſine cõſenſu alterius, vt vxor, cui datur priuilegium Velleianũ, ne obligetur fideiuſſione non poteſt illi renunciare, ſaltem ſine cõſenſu mariti. Idem eſt, ſi priuilegium cedẽs in commodum vnius ſit principaliter introductũ in odium alterius, ſeu in vindicationẽ delicti: tunc enim non habet locum renũciatio, vt dicti Auctores aiunt, quia nõ poteſt priuatus impedire principalem finem legis. Vnde hoc videtur reduci ad prius membrum de bono communi. Cætera de hac renunciatione videri poſſunt in dictis auctoribus. Vnum verò adnotabo traditũ a Bart. Panor. & alijs dicentibus, poſſe hominem renunciare iuri gentium, vt dominio rei ſuæ, quod iure gentium introductum eſt, non tamen iuri naturali, quia immutabile eſt. Hoc autem non probo, quia ſi loquantur de iure, prout ſignificat legem obligantem, ſic nullus poteſt renunciare iuri gentium, magis quã naturali, quia licèt ius gentium non ſit ita immutabile, nihilominus reſpectu priuatorũ dici poteſt æquè immutabile, quia non magis poteſt quis priuata auctoritate mutare ius gentium, quàm naturale. Si autem loquãtur de iure, vt dicit dominium, ſeu facultatem vtẽdi, ſicut poteſt homo renũciare alicui iuri acquiſito per ius gentium, ita poteſt renunciare iuri à natura dato, ſicut renunciat homo libertati ſuæ, quæ de iure naturæ eſt. Quæ conſtat ex ſuprà tractatis de illis iuribus gentiũ, & naturali, & ideò de vtroq; magis videtur probanda diſtinctio Gloſſæ, in dicta Authent. vt ſine prohib. mat. &c. quòd iuri præcipienti renũciare nemo poteſt: iuri autẽ permittenti vnuſquiſque poteſt per ſe loquendo; & ſub iure permittente comprehẽdo quicquid per hæc iura ita cõceditur, vt retineri, aut cõſeruari nõ præcipiatur.

Quando nõ habet locum renunciatio priuilegij, ob bonum particulare conceſſum.

Bart. Panorm.

5 Sextò diuidi poteſt priuilegium in fauorabile, & odioſum. Quæ diuiſio videtur prima facie contra communem rationem priuilegij, quam diximus ſuprà de ratione priuilegij eſſe, vt ſpeciale illud ius, quod cõceditur, ad fauorem ſpectet, & non ad odiũ; quomodo ergo poteſt priuilegiũ in fauorabile, & odioſum diſtingui? Sed hoc expedietur facilè, ſi aduertamus relationes ſpecie contrarias, vt æquale, & inæquale, reſpectu diuerſorum non eſſe oppoſitas. Sic ergo priuilegium, ſi conſideretur reſpectu eius, cui conceditur, fauorem continet, & hoc modo ſuprà loquuti ſumus; reſpectu verò alterius tertij poteſt iuri illius præiudicare, & ſic eſſe odioſum. Igitur ſenſus diuiſionis eſt, priuilegium quoddam eſſe fauorabile, id eſt, purè fauorabile, quia ita vni prodeſt, vt nemini noceat: aliud verò dici odioſum, quatenus ex fauore vni conceſſo alteri ſequitur incommodum. Et ita exponitur diuiſio à Bald. in l. 1. ff. de conſt. Princ. nu. 8. & ſumitur ex Panorm. in c. *quia*, de priuil. & c. *olim*, de verb. ſig. & multis, quos refert Tiraq. de vtroque ret. in præfat. num. 62. Maximè verò priuilegia ad lites ſolent odioſa vocari, quia fauor conceſſus actori, v.g. premit reum, vel diminuit iudicis poteſtatem, & præſertim augetur odium, quãdo videtur priuilegium coarctare ius naturale, vt cùm datur, v.g. cum clauſula de *Appellatione remota*, vel aliã ſimili. Item beneficium ambitioſum, quale reputatur beneficiale, odioſum cenſetur à Gloſſ. in c. *quoniam*, de præb. in 6. & à Panor. ſupr. tale etiam iudicatur priuilegium decimarum, vel primogenituræ, licèt de hoc vtetes ſit dubia. De quo videri poteſt Tiraq. de primogen. q. 4. & Sarmi. lib. 1 ſelect. c. 12.

Priuilegium aliud fauorabile, odioſum aliud, quod ſcilicet vni alteri eſt fauori, eſt alteri incommodo.

Bald. Panormit.

Tiraquell.

Panormit.

Tiraq. Sarmient.

6 Dices, ergo erit priuilegium, licèt odioſum, diſpoſitio grauans aliquos, quando illud grauamen cedit in fauorem aliorum, vt ſtatutum excludens ducẽtes originem ex Hebræis, ab aliqua Eccleſia, dicitur priuilegium illius Eccleſiæ, quia cedit in honorem eius: nam licèt excluſis ſit oneroſus, nõ ideo non erit priuilegiũ, ſed erit odioſum. Reſpõdeo, in hoc poſſe eſſe quæſtionem de nomine. Tamẽ ſi propriè loquamur illud ex vi materiæ non eſt priuilegiũ, ſed ſtatutum odioſum cõſtituens quandam irregularitatem, vel inhabilitatem, quia ratio diſpoſitionis ex fine primario, & quaſi intrinſeco ſumenda eſt, & inde accipit quaſi ſpeciem, & nomen, & ideò non eſt propriè priuilegium, quia, vt ſuprà dixi, priuilegium per ſe dat fauorẽ, vnde non denominatur odioſum, niſi ex effectu per accidens reſultante, qui debet ſupponere fauorem. Fateor tamen illud ſtatutum poſſe dici honorariũ, & fauorabile tali Eccleſiæ quaſi per reſultantiam, & fortaſſe ex intentione operantis.

7 Tunc verò inſurgit contra diuiſionem altera obiectio per contrarium extremum, quia in hoc ſenſu nullum eſt priuilegium fauorabile: nam eo ipſo, quòd nemini præiudicat, etiamſi beneficium conferat, deſinit eſſe priuilegium, & manet in cõmuni ratione beneficij, vt teſtatur Sylu. verb. *priuilegium*, in principio, & ibid. Angel. & Tabien. nu. 1. qui in hoc ſequuti ſunt Panor. in c. *olim* de verbor. ſign. in fine. Sed reſpondemus negando aſſumptũ: ſicut enim ſuprà diximus eſſe poſſe verũ priuilegiũ, ſcil. ſi iuri communi non deroget, ita nunc dicimus, non eſſe de ratione priuilegij, vt alicui præiudicet; ſatis enim eſt, vt alicui fauorẽ extraordinarium conferat. Nam licèt hoc videatur pertinere ad modũ loquendi, tamen ad intelligenda iura, & interpretanda priuilegia poteſt conferre, vt poſtea videbimus. Quod autem id non ſit de ratione priuilegij patet, quia nullo iure probatur. Sed potiùs indicant iura, priuilegium eſſe intelligendum ſine præiudicio tertij, quoad fieri poſſit, quãdo aliud in ipſo priuilegio non exprimitur, cap. *quamuis*, de reſcrip. in 6.

Difficultas.

Syluest. Angel. Tabien.

Expeditur difficultas.

8 Neque etiam id colligitur ex definitione priuilegij communiter recepta, nec ex iuribus, ex quibus illam ſumpſimus. Nec etiam ex communi modo loquendi, quin potiùs multa indulta, quæ fauorẽ vnius ſine aliorũ præiudicio continent, communiter vocantur priuilegia, vt facultas audiẽdi Miſſam tempore interdicti, comedẽdi lacticinia in tempore Quadrageſimæ, laborandi, aut piſcandi in die feſto. Interdũ etiam priuilegiũ eſt reciprocum, & cõmune illi, cui poſſet nocere, & ideo non poteſt dici nociuũ alicui, vt priuilegiũ feriandi in illis temporibus lege præfinitis, vel faciẽdi teſtamentum, ſine iuris ſolemnitate, &c. Et ita ſunt priuilegia, quæ ſecundùm ius cõmune intelliguntur, ne alteri noceãt, vt latè proſequitur Felin. in c. [illegible]

Felin.

conſtit.

conſtit.n.4.& 9.Poteſt ergo inueniri priuilegium nullum aliis afferens præiudicium, & hoc eſt maximè fauorabile priuilegiũ. Et ita ſubſiſtit diuiſio, qua poſtea ſæpiùs vtemur circa interpretationem priuilegij, & inde magis cõſtabit differentia inter mẽbra prædicta.

9. *De priuilegio affirmatiuo & negatiuo.*

Septima diuiſio eſſe poteſt priuilegij in affirmatiuũ, & negatiuum, quæ minoris quidem momenti eſt, non eſt tamen omittẽda propter verborum vſum. Dicitur enim affirmatiuum priuilegium, quod concedit facultatem agẽdi: negatiuum verò, quod dat licentiam aliquid omittendi, ſicut alibi diſtinximus votum in affirmatiuũ, & negatiuũ. Nam licèt obligatio voti ſemper poſitiua ſit, nihilominùs ex parte materiæ vnũ dicitur affirmatiuum, & aliud negatiuum: ſic ergo omne priuilegium poſitiuè (vt ſic dicam) concedit fauorem, tamen interdum eſt ad vſum negatiuum, interdũ ad affirmatiuum, & ideò duplicem illam denominationem recipit, ad inſtar etiã legis, ſeu præcepti, quod eodem modo diuiditur, & eũ proportione explicanda eſt hæc partitio. Duplex autem differentia poteſt notari inter illa duo membra. Vna eſt, quòd priuilegiũ negatiuum ſemper eſt contra legem, affirmatiuũ autem non ſemper, ſed interdum eſt contra, interdum vltra, ſeu præter legem, vt ſuprà de priuilegio in genere dictum eſt. Et quando vtrumque eſt contra legem, etiã differunt, quia priuilegium negatiuum eſt contra præceptum affirmatiuum, priuilegium autem poſitiuum eſt contra negatiuum præceptum.

10. Ratio vtriuſque partis eſt, quia ad omittendum id, quod nõ eſt præceptum, non eſt neceſſarium priuilegium, quia ad non operandum abſolutè nõ eſt neceſſaria ſpecialis poteſtas, ſed voluntas ſufficit, quia ſermo eſt de omiſſionibus liberis: nec etiam ad omittendum licitè ea, quæ præcepta non ſunt, eſt neceſſaria ſpecialis indulgẽtia, quia ipſa carẽtia legis præcipientis actum eſt ſufficiens indulgentia; ergo tale priuilegium neceſſariò ſupponit affirmatiuũ præceptũ. Sub præcepto autem cõprehendo quamcunque regulam quocũque modo obligantem, vel dirigentem, vt cum proportione illi reſpondeat priuilegium, ſeu licentia. Comprehendo etiam præceptum, non ſolùm certum, ſed etiã dubium, vel ita intellectum, vt poſſit ſcrupulos generare; vt complectar etiam priuilegia, quæ ad tollendos ſcrupulos, & pacandas conſcientias conceduntur: nam hæc etiam negatiua eſſe ſolent, vt cõſtat. At verò actio poſitiua aliquando abſolutè non eſt in hominis facultate, quia illã validè facere non poteſt, neque licitè, neque illicitè, vt ſacerdos ſimplex nõ poteſt abſoluere ſine iuriſdictione, nec Presbyter non Epiſcopus poteſt confirmare: aliquando verò, licèt actio quoad ſubſtantiam ſit in hominis facultate, non eſt illi licita, quod ſolùm contingit quando eſt prohibita. Hinc ergo fit, vt priuilegium poſitiuum, quod facultatem aliquam moralem ad agendum concedit, interdum det facultatem licitè operandi, & tunc ſit cõtrarium affirmatiuo præcepto: aliquando verò dat abſolutam facultatem operandi, & tunc eſſe poſſet ſine derogatione alicuius præcepti per ſolam cõceſſionem nouæ facultatis, quam nullum præceptum prohibet.

Priuilegium negatiuum perdi nõ poteſt per non vſum, ſecus verò de affirmatiuo ſentiũt multi.

Et hinc ſequitur altera differentia, quia priuilegium negatiuum perdi non poteſt per omiſſionem, ſeu per non vſum, quia eius vſus in omiſſione conſiſtit, & ideò qui omittit, iam vtitur priuilegio, & ita ex vi omiſſionis non amittit illud. De affirmatiuo verò multi ſentiunt poſſe amitti per non vſum. Sed quia id controuerſum eſt, in proprio loco infrà tractabitur.

11. *Priuilegium aliud dari pro foro externo, aliud pro interno.*

Octauò notari poteſt alia diuiſio priuilegij ad praxim vtilis. Nam quoddam dicitur dari pro foro externo, aliud pro interno, vt conſtat ex dictis in c. 2. & ex communi vſu. Hæc autem duo membra ita ſunt intelligenda, vt ſe habeant tanquã includens, & incluſum, non tanquam mutuò ſe excludentia. Nam priuilegiũ

A pro interno foro excluſiuè ſumitur, id eſt, pro illo, quod in cõſcientia habet effectum, in foro autem exteriori nihil operatur; aliud verò quod in foro exteriori valere dicitur, accumulatiuè (vt ſic dicam) accipiendum eſt, ſeu non ad excludendum forum internũ, ſed ita vt ſenſus ſit, nõ tantũ in interno, ſed etiã in externo operari. Nam in hac materia priuilegium, quod in foro exteriori valet, etiã in interiori operatur, quia non in præſumptione fundatur hic valor, ſed in veritate. Vt autem vtrumque membrum meliùs intelligatur, oportet aduertere, duobus modis poſſe contingere, vt priuilegium valeat in foro interiori, & non in exteriori, ſcil. per ſe, & per accidens. Per ſe, appello, quando ex intentione dantis cum illa limitatione datur, quæ debet ex verbis priuilegij conſtare, alioqui

B priuilegium ſimpliciter conceſſum, in vtroque foro valere cenſendum eſt, niſi ex ſubiecta materia, vel circunſtantiis, adiuncto vſu, aliud ſufficienter cõſtet. Per accidens autem contingere dico priuilegium non valere in foro exteriori, quia ex ſolo defectu probationis, vel inſtrumenti nõ admittitur: hoc enim accidentarium eſt, & extrinſecum, vt conſtat ex dictis in cap. 2. & ideò non variat qualitatem priuilegij ſecundùm ſe, ideóque diuiſio propriè intelligitur de priuilegio per ſe limitato ad forum internum.

Et hoc modo etiam dicimus, non dari priuilegium limitatum ad ſolum forum externum, vtique per ſe loquendo. Nam per accidens contingere etiam pote- 12.

C rit, vt aliquod priuilegium, quod in conſcientia non valet, quia re vera habuit ſubſtantialem defectũ, ſubreptionis, vel aliud ſimile, in foro exteriori valeat, ſeu habeat effectũ ex defectu probationis talis nullitatis. Quanquam ſi ipſo iure ſit nullum, re vera non ſit verum priuilegium, etiam quoad forum externum, ſed tantùm apparens, vel præſumptum, quia non probatur contrarium, & ideò quicquid in foro externo, ex vi talis priuilegij fit, in conſcientia non valet, etiamſi in foro externo non poſſit impugnari, vel irritari. Nos autem loquimur de priuilegio valido, ac vero, & ſic dicimus, illud, quod in externo foro admittitur, & operatur, etiam in conſcientia conferre ſecuritatem, quia quidquid in virtute illius fit, verè, ac ſolidè factũ eſt. Neque in hoc inuenio exceptionem, aut dubitan-

D di rationẽ, præſertim in priuilegiis canonicis, ſeu Pontificiis, quæ magis conſulunt conſcientiis, quàm in externis iudiciis, & quando dantur de rebus pertinentibus ad hæc iudicia, ita dantur, vt ſecuras reddant conſcientias in vſu eorum, & in actibus, per quos dantur. De ciuilibus autem, ſeu temporalibus priuilegiis videri poteſt, interdum concedi ſolùm quoad forũ externũ, vt ſi Rex det miniſtro ſuo licentiam recipiendi impunè contra legem, vel ſtatuta ſui officij, vel quidpiam ſimile. Dico tamen huiuſmodi priuilegia, niſi talia ſint, & tam iuſta, vt poſſint in conſcientia habere effectum honeſtandi talem actum, tollendo re vera prohibitionem eius, iniqua eſſe, & fortaſſe nulla, vtpote contraria communi bono: vel certè licet aliqua talia poſſint cogitari valida, ſunt tantùm permiſſiones quædam in exteriori foro in ordine ad pœnæ remiſ-

E ſionem, & ideo non merentur nomen priuilegij.

13. *Forũ internũ conſcientiæ, & pœnitentiæ ſecundùm aliquos non coincidere.*

Vltimò circa priuilegium fori interni oportet aduertere, interdum forum illud vocari forum conſciẽtiæ, interdum verò forum pœnitentiæ, quæ duo (iuxta aliquorum opinionem) non conuertuntur. Nam forum conſcientiæ generalius eſt, & comprehendit forum pœnitentiæ: nam illud etiam eſt quoddam forum conſcientiæ, latiùs verò extenditur, quia multi ſunt effectus pertinentes ad conſcientiam, qui extra ſacramentum pœnitentiæ fieri poſſunt, ſicut eſt abſolutio à cenſura, vel diſpenſatio ab irregularitate, vel conceſſio, aut lucratio indulgentiæ, &c. Forum autem pœnitentiæ eſt forum ſacramentalis iudicij pœniten-

tiæ,

tiæ.quod magis limitatum eſt. Vnde fit, vt priuilegia, quorum vſus conceditur in foro pœnitentiæ, non ſolum tantùm valeant pro foro conſcientiæ, ſed etiam exerceri non poſſint, niſi per ſacerdotem audientem confeſſionem,& iudicantem in foro pœnitẽtiæ. Priuilegia verò,quæ ſimpliciter conceduntur in foro conſcientiæ,etiam extra ſacramentum pœnitentiæ,ad ſecuritatem,& fructum ſolius conſcientiæ obtineri poſſint etiam per non ſacerdotem, quandiu per hominis miniſterium applicanda ſunt,vt in abſolutione à cen- *Em. Roder. Cap. præterea.* ſura,&c.Ita ſentit Emman.Roder.tom.1.quæſtionum regular.q.61. art.10. Pro qua ſententia citat Præpoſitum in c.*præterea*.2.de ſponſal.diſtinguentem triplex forum,contentioſum,pœnitentiale,& mediũ,ſcil.conſcientiæ. *Anton. Syluest. Nauar.* Citat etiam Anton.Sylu.& Nauar.ſed in his auctoribus nihil reperio, quod ad prædictam ſubdiuiſionem pertineat, & non immeritò poſſent in contrarium allegari.Nam in primis Nauar.cap.17.num.41.vbi citatur,ſolùm diſtingui forum conſcientiæ, & contentioſum,refert quę opinionem dicentium,abſolutionem ab excommunicatione in foro contentioſo poſſe dari à non ſacerdote; in foro autem conſcientiæ ſolùm à ſacerdote, & ipſe limitat hanc poſteriorem partem,dicens eſſe veram, quã lo abſolutio à cenſura coniungitur cum abſolutione à peccatis: non verò ſi ſola detur,quia ſic etiam in foro cõſcientiæ poteſt dari à non ſacerdote. De foro autem pœnitentiæ nihil ſpecialiter dicit, neque affirmat,ſuam illam abſolutionem,quæ eſt ſacramentalis, vel cum ſacramentali datur,pertinere ad forum pœnitentiæ.

14. *Forum pænitentiale,& contentioſũ quomodo diſtinguunt aliqui.* Alij verò auctores longè aliter loquuntur de abſolutione ab excommunicatione in foro pœnitentiæ, ſeu pœnitentiali, quod diſtinguunt ab externo foro, ſeu contentioſo:nam pœnitentiale vocant quoties abſolutio datur in ordine ad cõſcientiã,iudiciale, quando datur in ordine ad Eccleſiam. Quia verò abſolutio ab excommunicatione etiam in ordine ad cõſcientiam dupliciter dari poteſt,ſcilicet,in forma canonis, *à nobis*.2\ de ſentent. excommun. vel ſimpliciter, ideò diſtinguunt illam in ſolennem, & non ſolennem, & priorem,aliqui vocant pœnitentialem, quaſi per antonomaſiã,non quia in ſacramento pœnitentiæ datur: apertè enim dicunt,id non eſſe neceſſarium, ſed quia datur in forma ſolennis pœnitentiæ, & cum Pſalmo pœnitentiali.Et hoc modo loquitur Roſel. verb. *abſo-* *Roſel.* *lutio*.2.num.8.in fine.& affirmat,abſolutionem pœnitentialem,id eſt,ſolennem à ſolo ſacerdote poſſe dari, licèt poſſit dari ſine ſacramento pœnitentiæ,& ita per forum pœnitentiale non intelligit forum ſacramenti pœnitentiæ, ſed forum ſolennis pœnitentiæ, & in re *Syluest.* idem tradit Syluest. verb.*abſolutio*.1. licèt latiùs ſumat forum pœnitentiale, vt comprehendit abſolutionem ſolennem,& non ſolennem.Vnde videtur illud ſumere pro foro conſcientiæ. Priori etiam modo loquitur *Anton.* apertè de foro pœnali Anton.3.p.tit.24.c.77.in fine, ante §.1.verb.*abſolutio autem*,&c. Docet tamen,etiam non ſacerdotem poſſe ex commiſſione abſoluere in illo foro pœnitentiali à cenſura, non abſoluendo à cul- *Tabien.* pa apud Deum.Et cum illo ſentit Tabien.*abſolutio*.2.q.4.n.7.Ex his ergo potiùs colligitur,forum pœnitentiale non limitari ad iudicium ſacramentalis pœnitentiæ, ſed extendi ad omne iudicium, quod habere poteſt effectum ſuum in foro conſcientiæ, & exercetur cum forma aliqua pœnitentiæ apud Deum.

15. *Licèt verba priuilegij loquantur de foro pænitẽtiæ non ſunt limitãda ad iudiciũ ſacramentale pænitẽtiæ.* Hinc ergo infero primò,quòd licèt verba priuilegij loquantur de foro pœnitentiæ,non ſunt limitanda ad iudicium ſacramentale pœnitẽtiæ,quia illa reſtrictio nec in proprietate verborum, nec in cõmuni vſu habet fundamentum, neque in re ipſa, quia pœnitentia etiam Eccleſiaſtica non eſt tantùm ſacramentalis, ſed extra ſacramẽtum aliquod etiam iudicium pœnitentiale exerceri poteſt. Vnde infero ſecũdò, inter forum

A conſcientiæ, & pœnitentiæ ſolam hanc differentiam conſtituendam videri, quòd forum conſcientiæ per ſe non ſupponat culpam,nec ordinatur ad remittẽdum, vel vindicandum aliquem defectum, vel aliquod vinculum apud Deum: multa enim conceduntur in foro conſcientiæ per ſe,propter bonum, vel fauorem concedẽdum,& non propter malũ tollendum;forum autem pœnitentiæ dicitur in ordine ad tollendũ aliquod vinculum,vel malum apud Deum, ſiue illud tollatur per proprium ſacramẽtum pœnitentiæ, ſiue per alios actus extẽſiuos,aut Inflictiuos pœnitentiæ.Hæc enim differentia rectè fundatur in proprietate verborum,& in vſu,& omnis alia non videtur habere fundamentũ.

Ex quibus infero tertiò,quando priuilegium tantũ conceditur *in foro pœnitentiæ*,per illa verba ſignificari, 16. *Priuilegium conceſſum tantum in foro pænitentiæ non extendi ad forũ contentioſum, intelligitur per illa verba.* B non extendi ad forum contentioſum,& externum,ſed ad forũ conſcientiæ limitari,quia eſt communis vſus, & ſenſus illorum verborum. Significatur etiam, tale priuilegium dari ad tollendum aliquod malum, aut vinculum apud Deum,vt ex dictis patet. An verò illud vinculum per tale priuilegium ſit tollendũ in ipſo ſacramento pœnitentiæ,nec ne,per illa verba non explicatur, ſed iuxta qualitatem vinculi explicandũ eſt. Nam ſi fuerit vinculum culpæ, forum ſacramenti requirit:ſi autem fuerit vinculum pœnæ,aut cenſuræ,ſine ſacramento tolli poterit,imponẽdo ſalutarem pœnitentiam. quod eſt exercere aliquod pœnitẽtiale iudicium. Vnde ſi indultum dicat, *in foro conſcientiæ iniuncta pænitentia ſalutari*(ſicut loquitur Cõcilium Tri- *Conc.Trid.* dentinum,ſeſſ.24.c.6. de reformat.) perinde eſt, ac ſi C diceretur in foro pœnitentiæ,aut pœnitentiali. Quapropter cenſeo, vſum priuilegij non eſſe limitandum ad ſacramentum pœnitentiæ,niſi vbi vel abſolutio ſacramentalis per ſe fuerit neceſſaria, vt in priuilegio obtinendi abſolutionem à reſeruatis,vel vbi verba indulti id manifeſtè explicauerint. Neq; ſatis erit,quod executio indulti committatur *ſacerdoti*, quia tũc,licet requiratur talis conditio in perſona, & quoad illam ſeruanda ſit forma indulti, nõ tamen ideo requiritur, quòd miniſtret actu tale ſacramentum; argumento cap *Canonica*, de ſentent.excommunicat. in fine, ibi, *Cap. Canonica.* *Qui Presbyter eſſe debet*, cum Gloſſ.ibi.Et eſt per ſe manifeſtum.Imò neque ſatis erit, quòd Indultum dicat *ſacerdoti confeſſori*,quia illud etiam eſt nomen officij,& muneris non actualis exercitij,& ita ex vi illorũ verborum requiritur,vt perſona ſit approbata,ita vt eligi D poſſit in confeſſorem,non verò vt actu confeſſionem audiat. Sicut in illo priuilegio Leonis X. quod ſuprà *Leo X.* refert Emman.ex ſupplem.conceſ. 174. quo conceſſit minoribus,*qui audiunt confeſſiones*, vt poſſint abſoluere à cenſura in foro conſcientiæ ſine forma ſolenni abſolutionis ab excõmunicatione:verbum illud, *Qui audiunt*,non dicit actum, ſed aptitudinem, id eſt,qui audire ſolẽt, vel ad hoc munus expoſiti ſunt,& ita vti poſſunt illo priuilegio etiam extra ſacramentum confeſſionis.Vt ergo priuilegium limitetur ad ſacramentum confeſſionis,quando materia illud per ſe non poſtulat,neceſſe eſt,vt expreſſis verbis,& formalibus in eo exprimatur: quæ autem verba ſufficiant in ſingulis bullis,vel indultis, prudenti conſideratione ex vi verborum, cum antecedentibus, & ſubſequentibus, E iudicandum eſt.

CAPVT VII.

Vtrùm ſit aliquod priuilegium per ſe non ſcriptum, nec expreſſè conceſſum, ſed vſu comparatum.

PRæter diuiſiones ſuperiori cap. explicatas poteſt addi alia de duplici priuilegio,ſcripto videlicet,& non ſcripto, tamẽ quia generatim ſumpta hæc diuiſio

nota

nota ferè eſt ex dictis in capite ſecundo, vbi explicando qualiter ſcriptura ſit ad priuilegiũ neceſſaria, ferè explicuimus, quæ ad ſcriptum priuilegium pertinere poſſunt, ideò tantùm de non ſcripto hîc ſupereſt dicẽdum. Supponimus ergo dari aliqua priuilegia ſcripta, quia licèt ſcriptura non ſit de ſubſtãtia priuilegij, poteſt multùm referre, quòd priuilegium ſcriptum ſit. Quia ſcriptura eſt ſignum expreſſum, & durabile, quod continere ſolet, ac debet modum gratiæ, & ideò vtiliſsimum eſt priuilegium eſſe ſcriptum, vt de illo meliùs, ac certiùs conſtare poſsit. Atque ita illud eſt maximè vſitatum in priuilegiis, quæ ab homine conceduntur. Oportet autem, vt ſcriptura ſit authentica, ita vt faciat fidem. Quod cum proportione applicandum eſt ad forum conſcientiæ, & externum: nam ad B forum conſcientiæ ſatis eſt, quòd faciat priuatam fidem probabilem: ad externum autem oportet, vt faciat fidẽ publicam, aliàs oportebit, vt veritas ſcripturæ alio modo per teſtes, vel alia inſtrumẽta probetur. Solet autem ſcriptum ſubdiuidi in ſimplex, & multiplex: nam illud continet tantùm vnam gratiam, hoc verò plures, vt in Bullis Pontificiis paſsim videbimus. Sed diuiſio valdè materialis eſt, magiſque datur de inſtrumentis priuilegiorum, quàm de ipſis priuilegiis: hæc enim, licèt in vno ſcripto contineãtur, & à continente dicantur eſſe vnum priuilegium, ſi tamen cõcedunt facultates, aut gratias diuerſas, plura ſunt, & tot ſunt priuilegia, quot ſunt huiuſmodi clauſulæ in indulto.

2. *Scripti priuilegij ſubdiuiſio.*

C Alio verò modo ſolet ſcriptum priuilegium ſubdiuidi in illud, quod in iure communi ſcriptum, ſeu incorporatum eſt, & illud, quod eſt extra ius in priuatis bullis, vel aliis ſimilibus inſtrumentis, aut codicibus. Inter quæ priuilegia, quod attinet ad ſubſtantiam, & effectum, in re ipſa, & coram Deo non eſt differentia, tum quia in vtriſque intercedit eadem voluntas, & poteſtas Pontificis, vel alterius Principis, ſeu ſuperioris reſpectiuè, tum etiam, quia ſuprà dictum eſt, ſcripturam non eſſe de ſubſtantia priuilegij; multò ergo minus erit, quod ſcriptura ſit in tali, vel tali libro cõtenta. Nihilominus tamen quoad aliquos effectus humanos, & morales poterit eſſe inter hæc priuilegia magna differentia. Primò quoad rationem legis, & D obligationẽ eius, quia priuilegia inſerta in iure communi, eo ipſo ſunt ſufficienter promulgata, & de ſe obligant omnes ad illorum obſeruationem: priuilegia autem contenta in priuata ſcriptura non ſolent ita eſſe promulgata in ſpeciali, vnde facilè poterunt ignorari, vel in dubium reuocari. Secundò, quoad firmitatem, & permanentiam. Nã illa priuilegia, quæ ſunt in iure cõmuni inſerta, difficiliùs reuocantur, & ſpecialibus indigent clauſulis, vt abrogentur ex diſpoſitione eiuſdem iuris communis, vt infrà videbimus.

3. *Dupliciter intelligi priuilegium eſſe non ſcriptum.*

Omiſſo ergo priuilegio ſcripto, circa non ſcriptum eſt vlterius conſiderandum, duplici modo poſſe intelligi, priuilegium eſſe non ſcriptum, ſcilicet, per accidens, vel per ſe. Per accidẽs voco, non ſcriptum illud, quod à Principe expreſsè conceſſum eſt, & ore prolatum, & (vt ita dicam) ſufficienter dictatum, vt ſcribi E poſsit. Per accidẽs autem contigit, vt non ſcriberetur, vel certè non literis authenticis. Et hoc poteſt vocari priuilegium ab homine conceſſum ſine ſcriptura, & in Pontificis conceſsionibus ſolet hoc vocari viuę vocis oraculum, & cum proportione poteſt nomen accommodari ad gratias aliorum Principum. De hoc ergo priuilegio procedunt maximè dicta in cap. 2. de valore priuilegij non ſcripti, & de modo, quo in foro conſcientiæ, vel iudicali probari poteſt. Per ſe autem voco priuilegium non ſcriptum illud, quod à nemine ita eſt expreſsè conceſſum, vt ſcribi poſsit, ſed vſu quodam, & tacita conniuentia Principis comparatum eſt: & huiuſmodi erit priuilegium cõſuetudine A introductum, ſi verè introduci poteſt: & de hoc in præſenti diſputationem inſtituimus.

4. *An ſine expreſſa Principis conceſſione poſſit priuilegium conſuetudine cõparari.*

Meritò enim dubitari poteſt, an ſine expreſſa Principis cõceſsione, poſsit priuilegiũ conſuetudine comparari. Ratio autem dubitandi eſt, quia nemo poteſt authoritate ſua ſe eximere à lege, conſuetudo autem operandi contra legem, vel præter legem propria authoritate ſubdit: fit, conſiſtit enim talis conſuetudo in propriis actibus ipſius ſubditi; ergo. Confirmatur, quia priuilegium, vel eſt quædam exceptio à lege, vel certè ius aliquod ſupra legem; exceptionem autem à lege ſolum poteſt facere Auctor eius, vel ſuperior ſpecialis item poteſtas operandi ſupra legem, participatio quædã eſt ſuperioris poteſtatis, & ideò ab illa etiam B manare debet; ergo non poteſt ſubditus per ſolos actus ſua voluntate factos illam vſurpare. Dices ibi interuenire tacitam voluntatem Principis. Sed contra, quia hæc tacita voluntas non poteſt eſſe ſine ſcientia; Princeps autem non præſumitur ſcire ſpecialia facta, vel conſuetudines, ſed ad ſummum vniuerſales; ergo ſpecialis conſuetudo non oſtẽdit, vel inducit tacitam voluntatem Principis. Et confirmatur hoc: nam hac ratione Gregor. Papa in cap. *contra mores*, d. 100. ſentire videtur conſuetudinem ſpecialem non præualere contra generalem, niſi in priuilegio ſcripto fundetur. Ideo enim ſcribit ad quendam Epiſcopũ, neceſſarium eſſe contra generalem conſuetudinẽ *ſcripto priuilegio ſetueri*. Imò idem Epiſcopus non videtur fuiſſe auſus

Gregor.

C allegare conſuetudinem ſpecialem contra generalẽ, niſi in virtute priuilegij ab homine conceſſi, patet ex illis verbis, *Præceptum Ioannis prædeceſſoris noſtri miſiſtis annexum continens omnes conſuetudines ex priuilegio prædeceſſorum noſtrorum conceſſas, vobis, Eccleſiæque veſtræ deberi ſeruari.* Non ergo ſufficit conſuetudo, quãdo illa eſt contra legem, niſi ipſa in priuilegio fundetur, & ideo Greg. ibidem vrget Epiſcopum, vt priuilegiũ oſtendat, alioqui non poſſe obtinere contra generalem morem. Vnde ſic concludit, *Reſtat poſtquam talia agere neque conſuetudine generali, neque priuilegio vendicas, vt vſurpare te comprobes quod feciſti.* Quæ partitio inſufficiens eſſet, & collectio claudicaret, ſi conſuetudo ſpecialis ſufficere poſſet; talem ergo conſuetudinem ſentit, eſſe vſurpationem alieni iuris, & ideo nihil D poſſe conferre. Similis ſententia habetur ex codẽ Greg. in cap. *illud*, 93. d. quod ex eadem epiſtola ſumptum eſt lib. 2. Epiſt. 51. cap. 93.

5. *Conſuetudinem ſufficere ad priuilegium conferendum communis ſententia Iuriſtarum.*

In contrarium verò eſt communis Iuriſtarum ſententia dicentium, conſuetudinem ſufficere ad priuilegium conferendum, vel ſub aliis verbis conſuetudinem priuilegio æquiparari. Ita dicit Gloſſa in cap. *nouit*, de iudic. verb. *conſuetudinem*, per textum illum dicentem, *Niſi fortè iuri communi per ſpeciale priuilegium, vel contrariam conſuetudinem aliquid ſit detractum*, vbi Innoc. III. illa duo æquiparat, in eo maximè quod ad rem præſentem facit, ſcil. in detrahendo aliquid iuri communi. Gloſſa etiam in cap. *conqueſtus*, 9. quæſt. 3. expreſsè dicit, quòd cõſuetudo dat priuilegium. Idem habet Gloſſ. in cap. *ſuper quibuſdam*, §. *præterea*, verb. *non extat*, de verbor. ſignificat. & conſentiunt alij ſtatim referendi. Probarique videtur ſufficienter ex E dictis iuribus, & cap. *duo ſimul* de offic. ordin. Ratione verò ſic declarari poteſt, quia duplex eſt priuilegium; vnum rigoroſum, quod ab omnibus cenſetur indubiè priuilegium, ſcilicet, quod eſt contra legem, ſeu aliquid ſpeciale concedit iuri communi contrarium; aliud largiùs, quod concedit aliquid ſpeciale vltra commune ius, licet non ſit contra illud, ſed vtrumque iſtorum effectuum poteſt conſuetudine acquiri, & fieri; ergo poteſt etiam priuilegium conſuetudine acquiri: nam priuilegium nõ conſiſtit in ſcriptura, vel inſtrumento, vt ſuprà dixi, ſed in ſpeciali iure. Maior conſtat ex dictis circa definitionem priuilegij.

Gloſſa. *Innoc. 3.* *Gloſſa.* *Gloſſa.* *Cap. Duo ſimul.*

Minor

Minor quoad primam partem probatur, quia conſuetudo poteſt derogare legi, & in totum illam abrogare, vt libro ſexto oſtendimus: ergo multò magis in parte contra illam præualere, ac ſubinde licentiam ſpecialem dare ad agendum contra ius, & hoc vocamus priuilegium. Hæc verò ratio ſolùm probat quando conſuetudo eſt alicuius communitatis, quæ poteſt derogare legi. nam in priuata perſona hic modus conſuetudinis non habet locum, vt in lib. 6. cap. 5. & 7. dictum eſt, & ideo neque hic modus priuilegij, ſed illud tantùm quod per propriam præſcriptionem acquiri poteſt, de quo procedit altera pars minoris. Quæ probatur, quia per illam cõſuetudinem acquiruntur moralia iura etiam grauiora; acquiritur enim iuriſdictio, cap. *duo ſimul*, de offic. ordin. cap. *cùm contingat*, de foro competente, vbi id notant Gloſſa, & Panormitanus, vtroque loco. Item acquiritur ius exigendi tributa ex dicto capite, *ſuper quibuſdam*, & ſuprà traditum eſt; ergo multò magis poteſt conſuetudo præbere hoc genus priuilegij.

c. duo ſimul. c. cùm contingat.
Gloſſ.
Panorm.

6\. Hæc ergo ſententia abſolutè vera eſt & efficaciter probatur; in modo verò explicandi, vel fortaſſe loquendi eſt aliqua varietas. Quidam enim volunt conſuetudinem non dare verum priuilegium, ſed æquiparari priuilegio, quod ſignificatur in quadam marginali Gloſſa in dicto cap. *conqueſtus*, & hoc videtur ſenſiſſe Socin. lib. 2. conſ. 260. Dum ait, hanc conſuetudinem, quæ inducere videtur effectum priuilegij, non venire nomine priuilegij in materia reſtricta: quod non videtur poſſe alia ratione fundari, niſi quia hoc non eſt verum priuilegium. Idem ſentiunt qui hoc appellãt priuilegium præſumptum, vel (vt ipſi loquuntur) fictum, fictione iuris. Ita loquitur Aimon Crauet. tract. de antiquit. part. 4. §. *abſolutus differentiis* q. 2. num. 10. & id colligit ex l. *hoc iure*. §. 1. verb. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æſtiu. vbi ſic dicitur, *ductus aquæ, cuius origo memoriam exceſſerit, iure conſtituti loco habetur*. Expendit enim verbum, *habetur*, quod denotat fictionem, teſte Bartolo in l. *ſi is qui pro emptore*. ff. de vſucap. Vnde ipſe infert, corrigendo, vel limitando ſententiam Socini, tunc nomine priuilegij venire conſuetudinem, quando licitum eſt extendere verba à caſu vero ad fictum; non verò in materia adeò ſtricta, vt id non permittat. Alij denique dicunt, conſuetudinem non dare priuilegium, ſed eſſe ſignum, vel probationem eius, & maximè quando eſt immemorialis, quæ facit præſumptionem iuris, & de iure, contra quam non admittitur probatio, & æquiparatur veritati.

Gloſſ.
Socin.
Aimo Crau.
Bart.

7\. Nihilominus dico, quando conſuetudo talis eſt, vt ratione illius liceat, quod liceret per priuilegium, tũc inducere verum, & proprium priuilegium: quod (vt rem declarem) eſt vniuocè priuilegium cum priuilegio non ſcripto, & ſub abſoluta priuilegij appellatione comprehenditur. Probatur primò ab effectu: nã talis conſuetudo ſi ſit contra legem, verè, & nõ fictè, vel præſumptiuè derogat illi, ſeu diſpenſat in illa, ſeu tollit in particulari obligationem eius (hæc enim fere æquipollentia ſunt) ſi verò ſit vltra legem, verè dat ius, vel facultatem operandi, aut iuriſdictionem, aut quid ſimile: ſed in hoc conſiſtit veritas, & ſubſtantia priuilegij, vt ſuprà declaratum eſt; ergo talis cõſuetudo dat verum priuilegiũ. Secundò, generalis cõſuetudo obligans in conſcientia, non conſtituit fictã, vel præſumptam legem, ſed veram, & vniuocè legem, vt ſuprà viſum eſt; ergo conſuetudo, de qua nos loquimur, inducit legẽ priuatam, quę priuilegiato dat ſecuritatem in conſcientia, & alios obligat ad ſeruãdum illi ius conſuetudine acquiſitũ; ergo dat verum priuilegiũ; patet conſequentia, tũ quia illi conuenit ſimpliciter, & verè definitio priuilegij ſuprà poſita, tum etiam quia nõ datur alia ſpecies legis, ſub qua ius illud contineatur. Tertiò, dominiũ præſcriptione acquiſitum non eſt dominium fictum fictione iuris, ſed factum efficacia iuris, quia dominium non eſt ex effectibus naturalibus, quos humana lex non poteſt verè efficere, & ſimiliter iuriſdictio, quam dat conſuetudo, non eſt ficta, ſed vera, imò & ordinaria, vt ex iuribus, & Doctoribus allegatis conſtat: ergo etiã priuilegiũ conſuetudine introductum eſt verum priuilegium: nam verum priuilegiũ effectus moralis eſt, qui poteſt verè fieri per legem, vel per conſuetudinem cum adminiculo legis.

Mihi Auctori.

8\. Ex qua reſolutione infero primò, cùm dicitur, conſuetudinem æquiparari priuilegio, eſſe ſermonem de priuilegio ſcripto, & æquiparationem illam non eſſe per analogiam, vel imperfectam imitationem, ſed per æqualitatem quoad veritatem, & eſſentiam priuilegij, ſicut etiam dici ſolet, conſuetudinem æquiparari legi, cùm tamen ſit vera lex. Vel certè (& in idem ferè redit) dicitur conſuetudo æquiparari priuilegio, quoad inſtrumentũ ſcriptum, & probationem: nam ſicut priuilegium expreſsè conceſſum efficaciter oſtenditur per inſtrumentum, ita priuilegiũ tacitè inductum non minùs ſufficienter probatur conſuetudine, quando de illa conſtat. Et quia iura loqui ſolẽt de priuilegiis, quatenus de illis in foro Eccleſiæ conſtare poteſt, ideo ſolent diſtinctè loqui de priuilegio, & conſuetudine, vt in dicto cap. *nouit*, & cap. *ſuper quibuſdam*, & ſimilibus.

1. Corollariũ
c. nouit.
c. ſuper quibuſdam.

9\. Secundò infero, abſolutè loquendo non rectè dici, conſuetudinem eſſe priuilegium fictione iuris: nam ſi ſit ſermo de inſtrumento priuilegij, non rectè dicitur conſuetudo eſſe inſtrumentũ fictione iuris, ſed meliùs dicitur ex declaratione, & auctoritate iuris, facere tantam fidem, quantam facit inſtrumentum. Si verò ſit ſermo de iure priuilegij, conſuetudo non dat fictũ, ſed verum ius, & hic eſt verus ſenſus dictæ l. *hoc iure*, vnde ibi quædam Gloſſa dicit, eſſe accuratè notandum, ipſam conſuetudinem ius inducere, & priuilegium. Vnde cùm lex dicit, *Iure conſtituti loco habetur*, idem eſt, ac ſi diceret, *Perinde eſt, ac ſi ductus aquæ iure conſtitutus ſit*, vt etiam in margine notatur, inducendo, & rectè ponderando verba legis primæ, eodem, verſ. *caput aquæ*. ibi. *Quocumque ſit conſtitutum ius aquæ*, id eſt, ſiue vſu, ſiue emptione, vel alio modo. Idem ſenſit Gloſſ. in dicto cap. *conqueſtus*, dum ex illo colligit, quòd *diuturnitas conſtituit ius*. Neque oportet, vt verbum, *habetur*, ſemper dicat fictionem, ſed tunc ad ſummum, quando materia non eſt capax veritatis: nã ſi ſit capax eius ſuperfluè ad fictionem recurritur, cùm verbum, *habetur*, propriſſimè ſignificare ſoleat propriam exiſtimationem rei, quæ verè talis eſt.

2. Corollariũ
c. conqueſtus

10\. Tertiò infero nomine priuilegij generatim ſumpti poſſe venire conſuetudinem ſufficientem ad dandum ius ſpeciale, quia confert verum priuilegium, & vniuocè tale vt oſtenſum eſt; ergo rectè comprehenditur ſub communi nomine. Non dico tamen ſemper venire, ſed poſſe, quia in vſu vocũ attendẽdus eſt mos iuris: ſolent autem iura ſæpe vti voce de ſe cõmuni pro aliquo membro magis vſitato, vt licèt nomen *legis*, etiam verè, & propriè ſumptum, commune ſit legi ſcriptę, & non ſcriptæ; nihilominus frequenter accipi ſolet, præcipuè in iure, pro lege ſcripta, vt in ſuperioribus notatum eſt. Ita ergo licèt priuilegium de ſe cõmune ſit ad ſcriptum, & non ſcriptum, nihilominus priuilegij nomen ſæpius accipi ſolet pro ſcripto, ſeu pro illo, qui regulariter ſcribi ſolet, ſeu quod ab homine expreſsè conceditur, & ita videtur accipi quando illi adiungitur conſuetudo, & tanquam diuerſa numerantur. Vnde fit, vt licèt lex loquens de priuilegio poſſit comprehendere illud, quod ſola conſuetudine fundatur, nihilominus hoc non ſemper neceſſarium ſit, ſed aliquando reſtrictiùs ſit ſumendum nomen priuilegij. Hoc autem non exiſtimo fundari in hoc, quòd conſuetudo habeat imperfectionem in ratione priuilegij: ſed potiùs in hoc, quod maiorem quandam vim

3. Corollariũ

habet, ratione cuius exiſtimo, in his, quæ ad fauorem, & libertatem pertinent nomen priuilegij ad conſuetudinem extendi; in his verò, quæ ad reſtrictionem, vel reuocationem ſpectant, non comprehendi.

11. Quæſtio incidenter deciſa. Ad hoc autem magis declarandum, & fundandum incidenter inquiro, quod ſit maius, ſeu potentius priuilegium, an illud, quod eſt ab homine, an quod eſt à conſuetudine præſertim immemoriali. Quod dubium Decius. tractat Decius in dicto cap. *nouit*, numer. 12. & in ſumma dicit, ſecundùm aliquid eſſe potentius priuilegium, & ſecundùm aliquid eſſe potiorem conſuetudinem. Priorem partem exponit, quia non quidquid poteſt priuilegium poteſt conſuetudo, ſed tantùm ſuppoſita capacitate perſonæ, vt dixit etiam Abbas in Abbas. dicto cap. *nouit*, num. 22. & in cap. *ſuper quibuſdam*, de verborum ſignificat. num. 8. in fine. Vnde ſentiunt hi authores, quòd circa multitudinem effectuum potentius eſt priuilegium, quia aliquam poteſtatem, vel fauorem poteſt Papa per priuilegium concedere, quæ per conſuetudinem, etiam immemorialem acquiri Ioan. And. non poteſt. Ad quod allegant dictum Ioannis Andreæ in cap. 2. de præbend. in 6. per priuilegium poſſe laico c. Adrianus. concedi, vt beneficia conferat, cap. *Adrianus*, 63. d. illam tamen facultatem non poteſt laicus per conſuetudinē etiam immemorialem acquirere propter perſonæ incapacitatem. Et ita ſentiunt, priuilegium poſſe auferre incapacitatem perſonæ, cōſuetudinem autem hoc non poſſe. Quod poteſt confirmari ex cap. *quanc. quanto.* *to*, de conſuetudine. Vnde ſumitur certius exemplum, quia facultas conferendi ordines minores, vel Sacramentum Confirmationis, poteſt ex priuilegio committi ſimplici Sacerdoti, non tamen poteſt conſuetudine acquiri, vt in illo textu dicitur, & eſt clarum, quia eſt iniqua & iuri diuino contraria, & ideo præſcribi Gloſſa. non poteſt, vt ibi notat Gloſſa. Extra hos verò caſus aſſignari ſolet regula generalis, conſuetudinem poſſe Panor. Felin. conferre quidquid poteſt priuilegium, vt patet ex eodem Panormitan. in ca. *accedentes*, de præſcrip. numero 3. vbi etiam latè Felinus numer. 6. vbi varias fallentias, & declarationes adhibet dictæ regulæ, quas repetit in cap. *cùm contingat*, de foro competente, nu-Nauar. mero 4. quam refert, cum alijs, & ſequitur Nauarr. Commentar. de ſpolijs, §. 14. numero 7. Quod autem è conuerſo quidquid poteſt conſuetudine acquiri, poſſit etiam per priuilegium obtineri, non declarant dicti Auctores. Imò Decius contrarium inſinuat, dum ait, ex illo textu non colligi, quod *vbi valeret priuilegium, valeret conſuetudo, vel è contra.* Et ita videtur illi æquiparare in hoc quòd ſe habeant, ſicut excedens, & exceſſum. Sed nihilominus mihi videtur ſentire contrarium eſſe verum, etiamſi ex illo textu non colligatur, videlicet, quidquid conſuetudine acquiri poteſt, poſſe etiam per priuilegium concedi. quia nullus eſt effectus, nullàve exemptio, vel immunitas, quam Princeps poſſet tacitè concedere, quam non poſſet faciliùs expreſsè donare, quia non eſt minùs potens expreſſus conſenſus, quàm tacitus; ſed conſuetudo ſemper operatur in vi talis conſenſus Principis; ergo omne priuilegium, quod poteſt conſuetudine acquiri, poteſt etiam ſine illa concedi.

12. Obiectio. Dices; conſuetudine poteſt acquiri iuriſdictio, & tolli ab alio, quod fortaſſe per abſolutum priuilegium fieri non poſſet: ſicut conſuetudine præſcripta transfertur dominium ab vno ad alium, quod tamen Prin-Reſponſio. ceps per ſolùm priuilegium facere non poſſet. Reſpondetur, etiam in illis exemplis poteſtatem non deeſſe, cauſam autem poſſe deeſſe, & inde ſequi, vt effectus ſiat vno modo, & non alio, non tamē ſequi, vt fieri non poſſit. Eſt enim aduertendum, in omni priuilegio tam hominis, quam cōſuetudinis requiri honeſtatem,

A & æquitatem, vt iuſtam cauſam, vt infrà dicetur: ſunt ergo aliqui effectus, qui in ipſa conſuetudine habent legitimam cauſam quaſi intrinſecam, & ideo per illam legitimè fiunt, ſeu conceduntur, nulla alia cauſa expectata, vt eſt translatio dominiorum per præſcriptionem, ne dominia ſint incerta, acquiſitio iuriſdictionis, vt ſeruetur pax. & actus publici validi ſint, quæ rationes in ipſa conſuetudine, & antiquitate includuntur. Ceſſant autem in ordine ad priuilegium ſcriptum, ſeu ad abſolutam Principis voluntatem, & ideo non poterunt illi effectus ſine alia cauſa iuſta, & honeſta fieri per abſolutum priuilegium, & interdum etiam neque validè; nihilominus tamen ex cauſa fieri B poterunt, & ita quoad poteſtatem non eſt potentior conſuetudo, quàm priuilegium, etiam reſpectu multitudinis effectuum.

Vrgebis, quia ſimili modo dici poteſt in priori membro, aliqua eſſe, quæ non fiunt per conſuetudinem, licèt fiunt per priuilegium, quia expedit, vel quia non ſubeſt cauſa, non quia deſit poteſtas, & ita erit æqualitas. Reſpondeo, negando paritatem: nam re vera quædam ſunt, quæ non poſſunt fieri per conſuetudinem, quia vel iure diuino habent definitum modum, quo fieri poſſunt. vt eſt in exemplo de commiſſione actuum, qui ad poteſtatem ſuperioris conſecrationis ordinariè pertinent, vel ex inſtitutione Eccleſiæ habent certum effectionis modum, qui conſuetudini repugnat; certè ſunt res ſpeciali iure prohibitæ, ne C præſcriptibiles ſint. Nam ſi loquamur de conſuetudine præſcriptionis, ea tantùm præſcribi poſſunt, quæ iure permittuntur. In quo etiam differt multùm inter priuilegium, & conſuetudinem, quia ius non poteſt prohibere ſupremum Principem, ne det priuilegium contra humanum ius, poteſt autem prohibere, ne in tali, vel in tali materia conſuetudine præſcribatur. Quod maximè habet locum in conſuetudine præſcriptionis per quam ordinariè acquiruntur priuilegia. Quando enim interceſſerit cōſuetudo derogans legi, ſeruanda eſt doctrina tradita lib. præced. cap. 7. & ſub priori ordine priuilegiorum ferè cōtinentur exempla, & exceptiones, quas dicti Auctores tradunt, quas nūc expendere aut latiùs proſequi non poſſumus: illi enim de propria præſcriptione ordinariè loquuntur. 13. 2. Obiectio. Reſpondetur.

D Sic ergo vt noſtro modo loquamur, rectè declaratur, priuilegium eſſe potentius conſuetudine extenſiuè, ſeu in ordine ad pluralitatem effectuum: nihilominus tamen addi poteſt, conſuetudinem eſſe potentiorē intenſiuè in ordine ad eoſdem effectus. Quod ſentit Decius, ſuprà cùm ait, in caſibus in quibus conſuetudo valet, potentiorem eſſe conſuetudinem priuilegio. Quod probat dupliciter. Primò, quia faciliùs tollitur priuilegium quàm conſuetudo. Secūdò, quia conſuetudo innititur in iure communi, iuxta l. *de quibus*, ff. de legib. & fortius eſt ius commune, quàm priuilegium, l. *eius militis* §. *militia miſſus*, ff. de teſtam. mili. Hæc autem poſterior ratio non videtur ſolida, quia priuilegium conſuetudine comparatum, non poteſt dici ius commune, non ſcriptum, ſed ſingulare, vt per ſe conſtat, nec etiam immediatè nititur in iure cōmuni ſcri-E pto, vt eſt etiam notum, ſed mediatè, quatenus ius cōmune approbat conſuetudinem, & præcipit obſeruari, vt conſtat ex l. citata. At verò hoc modo etiam priuilegium innititur in iure communi, interdum formaliter & immediatè, vt quando priuilegium eſt inſertum in corpore iuris, & tunc ius commune reputatur; ſæpius autem, & vniuerſaliter, ac per ſe loquendo, mediatè, quia etiam ius commune approbat priuilegia, & ſeruari ſtatuit. l. *ius ſingulare*. ff. de legibus, & l. 1. ff. de conſtit. Princip. ibi, *Conſtitutiones quædam ſunt perſonales*, &c. Et ſimilis ſunt multa iura; ergo ius cōmune de ſe æquè fauet priuilegio, & conſuetudini. Neque etiam contra hoc rectè adducitur l. de teſtamento militari, 14. Reſolutio ſubdiſtinctione. Decius.

quia

quia ibi comparautur effectus, qui immediatè ſunt à iure communi, vel ſpeciali. Altera verò ratio videtur firmior, & deſeruit intentioni noſtræ. Itaque in ordine ad amiſſionem priuilegij per contrauentionem, faciliùs perditur priuilegium, quàm mutetur ius conſuetudinis, vt infrà dicemus, & tractat Innoc. in cap. *accedentibus*, à num. 6. aliàs in cap. *cùm olim*, 2. à num. 6. de priuil. in ordine verò ad ſuperiorem videtur eſſe quædam æqualitas, quia vtrumque priuilegium ſcriptum, vel non ſcriptum poteſt ſuperior reuocare. Nihilominus faciliùs poteſt proprium priuilegiũ reuocare, quàm conſuetudinem abrogare, quia magna eſt vis conſuetudinis, & ideo maiorem cauſam requirit, vt infrà dicam.

Innoc.

15. Hinc ergo probabiliter concludimus, in fauorabilibus, quę ad conſeruationem, vel augmentum priuilegiorum pertinent, conſuetudinem dantem priuilegiũ, ſub generali clauſula, & nomine priuilegij comprehendi, quia eſt verum, & proprium priuilegium, vt oſtenſum eſt, & quia fauores ſunt ampliandi, præſertim intra verborũ proprietatem, & quia nulla eſt ratio diſtinguendi in hoc, vel ſeparãdi priuilegium non ſcriptum a cõmuni ratione priuilegij. At verò in his, quæ pertinent ad reuocationem priuilegiorum, & ad alia ſimilia, & odioſa, non videtur comprehendi conſuetudo ſub priuilegio, niſi illius fiat expreſſa mentio, propter rationẽ tactam, quòd in hoc maiores radices habet conſuetudo, & ideo nõ cenſetur euelli cum priuilegiis, niſi exprimatur. Vnde in canonibus vtrũque diſtinctè ponitur, quando vtrumque reuocandum eſt. Et ita licèt in hac poſteriori parte cũ ſupra citatis auctoribus conuenire videamur, in diuerſu tamẽ ſenſu, & ex diuerſo fundamento. Illi enim dicunt, conſuetudinem non comprehendi ſemper ſub priuilegio ad coarctandam illam, quia putant, nõ eſſe verum, ſed fictum, vel præſumptum priuilegium: nos autem dicimus non comprehendi, quia nõ ſolùm eſt verum priuilegium, ſed etiam in aliquo potentius eſt, & firmius, & quoad id nõ comprehenditur, per quod non coarctatur, ſed potiùs ampliatur eius virtus. Nihilominus tamen etiam eſt verum, nomine cõſuetudinis non venire priuilegium, quando ſolæ cõſuetudines reuocantur, & tacentur priuilegia. Sed id nõ eſt propter rationem maioris firmitatis, ſed quia nomen conſuetudinis de ſe non eſt ita commune ſicut nomen priuilegij, & ideo in illo nõ fit extenſio in odioſis. Alia etiam ratio eſſe poteſt, quia reuocatio conſuetudinis interdum eſt quædam reprobatio eius, vel ſaltẽ abrogatio propter aliquem abuſum, quæ rationes in priuilegiis nõ militant. Et ita ſatis conſtat, quomodo conſuetudo, & priuilegium ſit, & priuilegio æquiparetur.

16. *Quam antiqua conſuetudo ſufficiat ad conferendũ priuilegium.*

Statim verò occurrebat inquirendum, quàm antiqua conſuetudo ſufficiat ad conferendũ priuilegium. Aliqui enim ex dictis auctoribus tantùm generaliter de conſuetudine loquuntur, vt Innoc. in c. *cùm contingat*, de foro compet. & ibi Abb. num. 9. & ſequentib. Idem Abb. cum Gloſſa in dicto cap. *nouit*. Alij verò expreſsè loquuntur de conſuetudine, cuius initij non extet memoria, vt patet ex Gloſſa in dicto c. *ſuper quibuſdam*. Deci. Crauet. & aliis quos ipſi allegat. Quia verò de conditionibus requiſitis ad conſuetudinem, vt ius indicat, vel auferat in præcedenti lib. ſatis dictum eſt, nunc breuiter dicimus, nõ in omni priuilegio eſſe neceſſariam conſuetudinem æquè diuturnam, ſed pro quibuſdam requiri longiorem, quàm pro aliis, & ideo nunc tantùm in genere dicimus, requiri tẽpus legitimum, id eſt, vel lege definitum, vel ipſa etiam conſuetudine introductum: nam ad hoc ipſum valere poteſt ipſa conſuetudo, quaſi reflectẽs in ſe ipſam, quia non eſt minor ratio in hoc iure, quàm in aliis. Addo diſtinguendum eſſe de priuilegio contra ius, vel concedente tãtùm aliquid vltra, ſeu præter ius. Et de priori dicendum eſt, illud tempus eſſe ſufficiens, & neceſſarium, quòd fuerit tale, vt conſuetudo abroget legem, dummodo aliæ conditiones neceſſariæ ad pręſcriptionem, ſeu conſuetudinem cõcurrant. Quia illa conſuetudo licèt non abroget legẽ, ex parte tollit eam, ſeu illi derogat, & ideo idem tempus requirit, quia in hoc non variatur ius præſcriptionis, vt ſuprà dictũ eſt. De poſteriori verò priuilegio dicẽdum eſt, obtineri per modum præſcriptionis, & ideo iuxta exigentiam materiæ maius, vel minus tempus poſtulare: nam quędam iura breuiori tempore præſcribuntur, quàm alia, & contra quaſdam perſonas, vel communitates citius, quàm cõtra alias, & ita applicandæ hîc ſunt regulæ communes præſcriptionum, quas in præſenti proſequi nõ poſſumus, & ideo priores auctores generatim de conſuetudine loquuti ſunt. Qui verò immemorialem commemorant, non id faciunt, quia ſemper ſit neceſſaria, ſed vel quia loquuntur iuxta iura, quæ explicant, vel quia immemorialis cõſuetudo, & certior eſt, & quaſi generalis, & per ſe ſola ſufficit abſque alio titulo, quando ius illi expreſsè non reſiſtit, vt dicti auctores notãt, & ſuprà tractando de Tributis, tactum eſt.

Innocent. Abb. Gloſſ. Gloſſa.

17. *Reſpondetur ad rationes dubitandi.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio poſitam dicendum eſt, conſuetudinem, licèt per actus priuatorum paulatim introducatur, nõ dare priuilegiũ virtute, & efficacia talium actuum per ſe ſumptorum, ſed in virtute tacitæ voluntatis Principis, aut virtute iuris cõmunis dantis conſuetudini hanc efficacitatem. Per quod etiam ad confirmationem reſponſum eſt. Ad replicam autem ibi factam de ſcientia Principis in li. præced. explicatum eſt, hanc conditionẽ non eſſe neceſſariam, vbicunque effectus ex vi cõſuetudinis præſcriptæ. Vnde ſi conſuetudo ſit immemorialis, reputatur vt nota Principi, ſic dixit Bald. tit. quæ ſint regalia, cap. 2. nu. 3. *In præſcriptione longiſſimi tẽporis non poſſe dici, Principem ignorare, cùm ſciat per ſe, vel alium, vel etiam in genere*, & n. 4. addit, *talem conſuetudinem comparari conceſſioni Principis ex certa ſcientia*. Si verò ſit præſcriptio alterius temporis, dicẽdum eſt diſpoſitionem, & efficaciam iuris communis in illa ſupplere quancunque ignorãtiam. Nam per illud ius declarauit author eius, ſe velle dare authoritatem tali conſuetudini abſque alia eius notitia.

Bald.

18. Ad cap. *contra mores*, reſpondet tacitè Felin. in dicto cap. *accedentes*, num. 6. in princip. ibi contineri exceptionem à regula generali, quia vſus pallij extra Miſſarum ſolemnia (de quo ibi agebatur) non eſt materia præſcriptibilis, quia lex expreſsè vetat id fieri, niſi ex ſpeciali priuilegio. Et videtur ſumpſiſſe ex Gloſſ. in cap. *Catholica*. d. 11. verb. *particularis*. Non deſignant autem canonem, in quo ante illud decretum ſtatutum eſſet, vt non poſſet ille honor, vel facultas præſcribi. Imò neque vſus pallij extra Miſſarũ ſolemnia videtur fuiſſe tunc prohibitus canone ſcripto, ſed ſola generali conſuetudine: hanc enim ibi Gregor. allegat, & in illa ſola fundatur. Dici verò poteſt primò, conſuetudinem illam generalem ita fuiſſe intellectam, & explicatam à Gregorio, vt ipſamet prohiberet præſcriptionem contra ſe per ſolam priuatam conſuetudinem. Nam ſi lex ſcripta poteſt hoc prohibere, etiam conſuetudo id poterit introducere. Secundò dici poteſt, materiam illam de ſe nõ fuiſſe præſcriptibilem, quia talis priuata conſuetudo erat indecens, & contraria humilitati, & modeſtiæ Prælatorum, vt in ipſomet textu Gregor. ſatis ſignificat. Et hanc ſolutionem indicat ibi Turrecrem. dum ait, priuilegium honoris non acquiri conſuetudine, ſed oneris. Quod non puto eſſe vniuerſaliter verum, ſed tunc, quando vſurpatio honoris eſt indecens, aut minuens diuinum cultum, vel alio modo honeſtis moribus repugnans. Tertiò dici poteſt (& inſinuat etiam Turrecremat.) Gregorium ibi nõ loqui vniuerſaliter,

Felin. *c. Catholica.* *Gregor.* *Turrecr.*

priè priuilegium, ſed per quandam imitationem, ſeu analogiam. Vnde dicitur ſecundò, eo modo quo hæc vocantur priuilegia, ſolere etiam leges appellari, & ita cum proportione oriri à poteſtate legiſlatiua. Sic enim paterfamilias dicitur conſtituere legem viuendi in domo ſua, & ſic etiam dicitur in illa priuilegium concedere, vel inter filios, vel inter famulos, &c. Sic etiam teſtator dicitur, leges ponere in inſtitutione ſua ab hæredibus ſeruandas, quæ potiùs ſunt conditiones quædam, & eodem modo poteſt inter hæredes priuilegium vni concedere præ aliis, vel vni relinquere ſub conditione, vt alius habeat ius aliquod ſeruitutis in illam, vel prælationem aliquam, quæ habet modum priuilegij. Sic etiam contrahentes poſſunt cum aliqua conditione contrahere, quæ poteſt interdum vocari priuilegium propter effectum, vel fauorem, quem cõtinet. Sic etiam appellantur leges contractus, vel pœnæ conuentionales. Atque ita eſt in exemplo illo de ciuitate, quæ licèt non poſſit legem ferre municipalem, nihilominus per modum pacti, & conuentionis concedit aliquam immunitatem ciui, vel de nouo admiſſo ad ius ciuitatis ſub tali conditione, vel antiquo propter aliquod opus, vel propter onus, quod in ſe ſuſcepit. Illud enim non eſt propriè priuilegium, ſed cum addito, ſcilicet tantùm conuentionale, & vt tale ſeruandum eſt ex naturali obligatione iuſtitiæ, non ex ſpeciali lege ciuitatis.

7. *Prima illatio.* Ex dictis infero primò, ſummum Pontificem maximè poſſe concedere priuilegia. Ita docent omnes Doctores allegati, & eſt per ſe notum, quia maximè habet poteſtatem legiſlatiuam, & ita hæc C aſſertio procedit iuxta ſuperiùs dicta de illa poteſtate, vt eſt in Pontifice, vel in Concilio generali. Vnde inferunt omnes, Pontificem per ſe, & directè poſſe dare priuilegia in materia ſpirituali, quod etiam eſt per ſe clarum. Ideóque dicit Innoc. cap. 3. de tranſlat. Epiſcop. *Priuilegium Pontificis* (id eſt, eius ſupremum imperium) *eſſe generale, & diuinum, ab illo autem manaſſe omnia canonica inſtituta.* Eadémque ratio eſt de omnibus Eccleſiaſticis priuilegiis. At verò in materia temporali non ita poteſt Pontifex directè priuilegia concedere, niſi in propriis terris Eccleſiæ, vbi eſt dominus temporalis. Indirectè autem poteſt etiam in temporalibus concedere priuilegium, ſicut poteſt leges ferre, & ſic poteſt etiam temporalia priuilegia auferre, vbi ad ſpiritualia fuerit neceſſa-D rium, vel per modum condignæ pœnitentiæ, vel pœnæ coërciuæ, vel ad tollendam occaſionem peccandi, & vtrumque colligitur ex cap. 2. de priuilegiis. Duobus autem modis poteſt Pontifex concedere priuilegium in temporalibus, vno modo quia ipſa temporalia indirectè facta ſunt ſpiritualia, id eſt ſpiritualibus annexa, vt ſunt decimæ, in quibus Pontifex priuilegia concedit. In hoc tamen modo annexio illius materiæ temporalis ad ius ſpirituale antecedit ad priuilegium, illa autem ſuppoſita, Pontifex per directam poteſtatem cõcedit priuilegia in tali materia, ſicut per directam poteſtatem fert legem circa matrimonium, ſuppoſita connexione facta inter illum contractum, & rationem Sacramenti. Alio ergo modo poteſt concedere priuilegium in materia purè temporali intuitu finis ſpiritualis, ſicut interdum concedit priuilegium legitimationis, etiam quoad temporalem ſucceſſionem, cap. *per venerabilem*, qui filij ſint legitimi, vbi Panormitanus, & alij latè de hoc puncto. Roſel. verb. *illegitimus*, num. 15. Vbi alij Summiſtæ. Sic etiam poteſt Pontifex eximere aliquos à iuriſdictione Principum temporalium, ſi ad ſpiritualia expediſ, & ſimilia.

Innoc.

Cap. 2. de priuileg.

c. per venerabilem. Panormit. Roſel.

8. Addunt verò Anton. & Summiſtæ Pontificem non ſolere priuilegia concedere contra ſe. Exemplum ponunt in priuilegio, quem aliqui Principes dicunt ſe habere à Papa circa reſcripta eius, vt ſine ipſorum approbatione effectum non habeant: nam hæc, & ſimilia priuilegia ſunt contra ipſum Papam, & ideo non eſt credendum eſſe ab illo conceſſa. Citant Antun. & Syluest. cap. *cum ex officij*, de præſcrip. in quo nihil reperio, quod ad cauſam pertineat Roſel. verò citat l. *iubemus nullam*, C. de ſacroſ. Eccleſ. quæ magis ad rem facit, quatenus ibi ſignificatur, *oracula etiam cœleſtia*, id eſt, priuilegia etiam Principum, non concedi contra publicam vtilitatem, neque in eo ſenſu eſſe acceptanda. Hoc enim maximè in priuilegiis Pontificiis locum habet. Vnde aduerto teſtinctionem illam poſſe intelligi, vel de poſſibili, vel tantùm de facto, & priori modo habebit B locum quando priuilegium ita eſſet contra Papam, vt eſſet contra ſuam dignitatem, eámve minueret; tale enim priuilegium non poteſt Papa concedere, quia non poteſt ſuam dignitatem diuidere, aut minuere. Poſteriori autem modo loquendo de facto etiam eſt opus diſtinctione: nam ſæpe concedit priuilegia contra ſe, id eſt, contra ſuum commodum, vt dat priuilegium teſtandi interdum diminuendo reditus ſuos, vel indultum prouidendi beneficia, quæ ad ipſum aliàs pertinerent: non tamen concedit priuilegia conuenienti vſui ſuæ poteſtatis, & Eccleſiaſticæ gubernationi contraria, quia eſſet abuſus ſuæ poteſtatis, & prodigalitas quædam, quæ in Pontifice non præſumitur, & in hoc ſenſu videntur loquuti citati authores.

Anton. Syluest. Roſel.

9. *2. Illatio.* Secundò infertur ex dictis Epiſcopos, & omnes ſuperiores Prælatos Eccleſiæ poſſe reſpectiuè, ſeu cum proportione priuilegia concedere. Ita docent dicti authores, & communiter alij in cap. *cum olim*. 2. de priuileg. & probatur, quia omnes, qui poſſunt leges ferre, poſſunt priuilegia concedere, ſed Epiſcopi poſſunt leges ferre; ergo, &c. Ex qua ratione conſtat, poteſtatem hanc in Epiſcopis eſſe proportionatam ſuis legibus, ſuæque dignitati. Nam ſi priuilegium ſit cõtra ius, concedere illud poteſt Epiſcopus in iure à ſe condito, vel à ſuo prædeceſſore, quia illud ſubditur ſuæ poteſtati: non tamen in iure communi, vel Pontificio, ſeu lato à ſuo ſuperiore; & ideo dixit Hoſtienſ. eatenus poſſe Epiſcopum priuilegium dare, quatenus poteſt conſtitutiones facere, & Angel. ac Tabien. clariùs dicunt, poſſe priuilegium concedere ſe-D ſpectu conſtitutionis ad ſe pertinentis. Ratio autem eſt, quia Epiſcopi non poſſunt mutare iūs commune, aut illi derogare, vt tradit Archid. in cap. *Eleutherius*, 91. diſt. & ſuprà viſum eſt. Dices, Epiſcopus poteſt diſpenſare in iure communi, & in votis, & in nonnullis impedimentis per leges Pontificias introductis; ergo etiam poterit dare priuilegium contra ius commune. Reſpondeo, Epiſcopum per ſe non poſſe diſpenſare in iure communi, ſed quatenus iure, vel conſuetudine conceſſum eſt, vt dixi ſuprà lib. 6. & lib. 4. de Orat. capit. 28. in fine; non eſt autem illi conceſſum iure, aut conſuetudine, vt concedat priuilegia contra ius commune, niſi prædictæ diſpenſationes priuilegia vocentur, quod pertinet ad quæſtionem E de nomine.

Cap. cũ olim.

Hoſtienſ. Angel. Tabien.

Archid.

Obijcitur ob iectiuncula.

10. Denique ſimili modo dicendum eſt de priuilegiis, quæ non ſunt contra ius: nam illa etiã concedere poſſunt Epiſcopi reſpectu rerum ad ſe pertinentium, vt dicunt Hoſtienſ. Angel. & Tabien. & ſumitur ex cap. *conſtitutus*, de religioſ. domib. vbi Papa defendit priuilegium conceſſum ab Epiſcopo, verum eſt, fuiſſe confirmatum authoritate alterius Pontificis. Sumitur etiam ex cap. *cum venerabilis*, de cenſibus. vbi magis videtur eſſe ſermo de priuilegio conuentionali, quàm proprio. Et ordinariè hæc, quæ vocantur priuilegia Epiſcopalia, ſunt donationes liberaliter ab eis factæ monaſteriis, vel Eccleſiis, vel earum vniones, iuxta cap. *ficus*.

Hoſtien. Angel. Tabien. c. cõſtitutus.

c. cum venerabilis.

c. ficus.

c. cùm inter. *Cap. viſis.* de exceſſibus Prælat. & cap. *cùm inter*, de re iudic. & cap. *viſis*, 16. qu. 2. & quod addunt prædicti authores, Epiſcopum non poſſe concedere hæc priuilegia ſine conſenſu Capituli, de his largitionibus & quaſi alienationibus intelligendum eſt, iuxta cap. *cùm olim* 2. de priuileg. & cap. *paſtoralis*, de donat. quod quomodo intelligendum ſit explicant in eiſdem locis Panorm. & Doctores; nunc verò ad nos non pertinet. *Cap. cùm olim.* *Ca. paſtorалis.* *Panorm.*

11. *3. Illatio.* Tertiò infertur ex dictis Imperatores, Reges, alióſque Principes temporales ſupremos poſſe in ſua materia, & ditione priuilegia concedere, nimirum in rebus, immunitatibus, honoribus, ac poteſtatibus temporalibus, non verò in ſpiritualibus, quia in his leges ferre non poſſunt, nec mutare, nec etiam de illis diſponere, aut illas adminiſtrare: vnuſquiſque autem id poteſt in materia temporali in territorio ſuo, ſicut ſuprà de legum latione dictum eſt: nam cum eadẽ proportione hoc procedit. De quo videri poteſt Panorm. in cap. 2. de immunit. Eccleſiaſt. à nu. 13. & Syluest. ſuprà q. 2. & 9. è contrario verò de inferioribus Principibus qui ſuperiorem temporalem recognoſcunt, ſequitur, non poſſe propria priuilegia concedere, niſi quatenus eis fuerit ſpecialiter cõceſſum à ſuperiori Principe, quia non aliter habent poteſtatem legiſlatiuam, vt ſuprà dictum eſt. Syluest. autem dicta quæſt. 9. cum Panorm. dicit, eos concedere poſſe priuilegia immunitatis à tributis; ſtatim verò explicant, poſſe id facere in ſuum præiudicium, non communitatis, & ita vt ſuprà dixi, illa non ſunt propriè priuilegia, ſed donationes quædam, vel conuentiones. *Panorm.* *Syluest.*

CAPVT IX.

De materiali cauſa, ſeu ſubiecto priuilegij, ſeu cui poſſit concedi.

QVia concedens priuilegium aliquid, & alicui concedit, ideo hæc duo dici poſſunt ad materiam priuilegij pertinere, vnum per modum materiæ circa quam priuilegium verſatur, aliud per modum ſubiecti priuilegij. Eſt enim priuilegij conceſſio quædam actio ad alterum, in qua illa duo ex parte materiæ ſemper diſtinguimus, vt in materia pœnitentiæ religioſis, & in vniuerſum in materia iuſtitiæ. Primùm ergo de materia proxima circa quam verſatur priuilegium, tantùm generaliter dicere poſſumus, debere eſſe materiam legis capacem, & ex parte poſtulare generales conditiones legis, vt eſſe ſem iuſtam, rationabilem, & honeſtam, iuxta dicta libro 1. capite 9. ſpecialiter verò addere poſſumus, materiam priuilegij tria poſtulare. Vnum eſt, vt ſit fauorabilis, vt circa definitionem explicatum eſt. Et ita verſari poteſt in omnibus humanis commoditatibus, vt in honoribus, muneribus, prouentibus, & è conuerſo in oneribus, tributis, & aliis emptionibus; ſicque materia hæc infinitam habet varietatem, quæ per accidens eſt, & ideò ſub ſcientiam non cadit. *1. Conditio materiæ legis.*

2. Conditio. Alia conditio huius materiæ aſſignari poteſt, vt ſit ſpecialis aliqua facultas ad aliquid agendum, vel non agendum, recipiendum, aut non recipiendum. Non enim omnis materia fauorabilis eſt materia priuilegij, quia multi ſunt fauores, aut beneficia, vel liberales donationes, quæ non ſunt priuilegia, quia ſolùm in facto conſiſtunt, & non concedunt aliquod ius, & ideò nullo modo participant rationem legis: priuilegium autem permanentem aliquam facultatem tribuit, non communem; materia ergo priuilegij hanc conditionem requirit.

3. Conditio. Addi verò poteſt, neceſſarium etiam eſſe, vt ſecundùm hanc ſpecialem rationem participet conditionem iuſtitiæ, & honeſtatis, quæ debent eſſe veluti transcendentales, & incluſæ in omni ſpecie, ſeu differentia legis. Vnde cùm priuilegium habeat duos reſpectus, vnum ad eum, cui gratia fit, alium ad eos reſpectu quorum fit, ſeu à quibus debet ſeruari priuilegium, ſub vtroque reſpectu debet iuſtitiam, & honeſtatem ſeruare. Diuerſo tamen modo: nam reſpectu priuilegiarij ſatis eſt, quòd ſit talis materia, vt ab ipſo poſſit honeſtè, & ſine iniuria aliorum fieri, vel omitti talem ſuppoſito priuilegio: reſpectu verò aliorum oportet, vt vel nullum, vel moderatum grauamen contineat, ita vt ſecundùm rectam rationem ad illud ſuſtinendum obligari poſſint. Et iuxta hanc generalem regulam de ſingulis priuilegiis iudicandum eſt; neque enim hìc poſſumus magis in particulari ad illa deſcendere; infrà verò tractando de priuilegiorum interpretatione, nonnullas regulas ad interpretãda priuilegia, ex hac generali doctrina colligemus.

A

B

5. *De perſona cui cõceditur priuilegiũ.* Supereſt dicendum de perſona, cui priuilegium conceditur. De qua loqui poſſumus de poſſibili, vel de facto. Prior ſenſus pertinet ad capacitatem priuilegij, poſterior verò ad actualem conceſſionem paſſiuam, ſeu participationem priuilegij. Dicendum ergo in primis eſt, omnem hominem alteri ſubditum, vel aliquo modo inferiorem eſſe capacem priuilegij, & nullum alium. Quæ aſſertio tres habet partes. Prima eſt de perſonis ſubditis, ſub quibus comprehendimus omnes habẽtes in terris ſuperiores: nam ſicut omnes illi de ſe, ac per ſe loquendo ſunt capaces legis ſibi impoſitæ à ſuo ſuperiore, ita etiam ſunt capaces priuilegij, quia quãtum eſt ex ſe, poſſunt eximi à lege, ſi aliæ conditiones neceſſariæ intercedant. Itẽ dare, & recipere quaſi correlatiua ſunt ſeu reciproca; ſed omnes principes habentes poteſtatem ferendi leges, poſſunt priuilegia cõcedere, & conſequẽter maximè poſſunt illa ſuis ſubditis concedere; ergo è contrario ſubditi ſunt capaces priuilegij. Imò hinc inferunt aliqui, ſolos ſubditos vt tales ſunt eſſe priuilegij capaces, quia Princeps ſuis tantùm ſubditis, & intra ditionem ſuam poteſt cõcedere priuilegia, quia ſolis illis poteſt imponere legem, & ſolos illos poteſt à lege ſoluere; ergo etiam ſubditi à ſolis ſuis Principibus poſſunt priuilegia recipere; ergo tantùm homines ſubditi, vt ſubditi ſunt Principi habenti talem poteſtatem, ſunt capaces priuilegij.

C

4. Addidi verò ſecundam aſſertionis partem, quia non ſolus ſubditus videtur poſſe à ſuo ſuperiore accipere priuilegium, ſed etiam ab alio. Nam etiam Princeps non ſolùm ſubditis, ſed etiam non ſubditis poteſt concedere priuilegium. V.g. Dux Florentiæ poteſt cõcedere Luſitanis priuilegium, vt trãſeundo per ſuam ditionem non ſoluant pedagia, vel quid ſimile. Atque hoc clarum ſupponunt Innocent. Panorm. Felin. & ferè omnes alij in cap. *nouit*, de iudiciis. & in cap. 1. de probat. conſtituentes differentiam inter priuilegium conceſſum ſubdito vel non ſubdito, quòd illud reuocabile eſt, hoc irreuocabile, de qua differentia poſtea videbimus, nunc ſolum ex illa ſumimus, non ſubditum eſſe capacem priuilegij. Inductione etiam oſtenditur: nam Imperator concedit priuilegia iudicibus Eccleſiaſticis, licèt illi ſubditi non ſint, vt quòd in aliquo caſu per viam appellationis poſſint directè de laicis in cauſis temporalibus iudicare, vt patet ex cap. *quicunque*, 11. quæſt. 1. Similiter poſſunt ſæculares Principes priuilegium concedere clericis, licèt illis non ſint ſubditi, vt conſtat ex multis legibus Cod. de Epiſcop. & Cleric. & de ſacroſ. Eccleſ. Quin potiùs, cùm ſit certum, legem ciuilem diſponentem in ſpecie circa clericos, nec illos obligare, nec ab illis ſeruandam eſſe, ne videantur ſuo priuilegio ſori præiudicare, nihilominus ſi talis lex merum priuilegium contineat, ab eis acceptari poteſt, vt cum Abbate docet Felin. in c. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, de cõſtit. n. 40. in fine, & rationẽ reddit, *Quia tunc ceſſat ratio ſuperioritatis, cũ non ſubditus* *Innoc.* *Panorm.* *Felin.* *c. nouit.* *c. 1. de proba.* *c. quicũque.* *Abb.* *Felin.*

D

E

poſſit

c. nonit. *poſſit priuilegiari, cap. nouit,* de iudic. Ratio autem cur non ſubditus poſſit priuilegiari eſt, quia priuilegium vt ſic, non requirit vim coactiuam, nec vim directiuam in priuilegiarium, quia priuilegium illum non obligat, nec ad pœnam, nec ſub culpa; ergo priuilegium vt ſic non ſequitur ſubiectionem.

Propter hoc ergo dixi in ſecunda parte aſſertionis,
5. *Vel aliquo modo inferiorem,* quia in rigore non eſt neceſſaria propria ſubiectio in eo, qui priuilegium accepturus eſt, vel vt illius ſit capax. Hoc autem maximè verum eſt de priuilegio, quod non continet diſpenſationem, aut exemptionem ab aliqua lege, quia ſi diſpenſationem contineat, eo ipſo eſt actus iuriſdictionis voluntariæ, & ſupponit iuriſdictionem non voluntariã, ſcilicet, ad ferendum præceptum obligans, à quo fit exemptio, ſeu diſpenſatio, de quo priuilegio loqui videntur qui ſubiectionem tanquam conditionem neceſſariam in priuilegio requirunt. Priuilegium autem, quod non derogat alicui legi, non requirit, formaliter loquendo, iuriſdictionem reſpectu eius, cui tale priuilegium conceditur, quia talis conceſſio non eſt actus iuriſdictionis, vt per ſe patet, ſed eſt actus liberalitatis, vel poteſt etiam eſſe pactum aliquod, vt infrà dicemus; ergo tale priuilegium non requirit ſubiectionẽ in eo, cui conceditur. Vnde concedi poteſt, & æquali, & ſuperiori, & alieno (vt ſic dicam) vel peregrino, vt ex exemplis adductis conſtat.

6. *Recipiens priuilegium ſemper ſupponitur inferior aliquo modo.* Nihilominus tamen ſemper recipiens priuilegium ſupponitur aliquo modo inferior. Quod clariùs cernitur quando priuilegium datur à Rege clericis ſuæ reipublicæ, vel regni: nam licèt illi exempti ſint à iuriſdictione temporali, nihilominus ſunt vaſalli, & tenentur ſuum Principem recognoſcere in his, quæ ſuæ immunitati non ſunt contraria, quia ſunt mẽbra communitatis, cuius ille eſt caput. Idem cernitur in alienis, qui dum tranſeunt per terras alterius Principis, ab illo recipiunt aliquod priuilegium: nam illi dũ ibi peregrinantur aliquo modo ſunt inferiores, & ſubditi. Si verò vnus Rex alteri Regi, vel Principi ſupremo cõcedat priuilegium, ſemper erit cum habitudine ad terras ſuas; reſpectu quarum alter eſt inferior, & inæqualis, eſto non ſit ſubditus. Quomodo etiam Pontifex eſt capax priuilegij recipiendi ab Imperatore, vel Principe temporali, vt omnes dicti Iuriſtę ſupponunt, vt patet de illo priuilegio exercendi iuriſdictionem directam in aliquibus cauſis ciuilibus, & idem eſt in priuilegio extrahendi de regno alieno res prohibitas
Obuiatur obiectioni. per leges illius regni, & ſimilia. Dices; cùm priuilegium ſit lex, quomodo poteſt concedi ſine vſu iuriſdictionis? Reſpondeo, ideo dixi, me loqui formaliter reſpectu eius, cui priuilegium conceditur, quia vt ſic non obligat illum, & ideo reſpectu illius, non eſt neceſſaria iuriſdictio. Quatenus verò in tali priuilegio includitur ratio legis obligantis alios, ſic requirit iuriſdictionem in illos, & hinc eſt, vt nullus Princeps poſſit tale priuilegium concedere, niſi intra ditionem ſuam, vel in ordine ad illam.

7. Vnde patet facilè tertia pars aſſertionis, quæ potiùs videri poteſt ſuperflua, quia ſub duobus primis membris comprehenduntur omnes homines ſubditi, & non ſubditi, quid ergo mirum, quòd extra illos nulli ſint alij capaces priuilegij humani. Niſi fortaſſe intelligantur ibi excluſi homines non viatores, quod vanum eſſet. Poſita ergo eſt illa particula ad denotandũ, non poſſe vnum Principem concedere priuilegium alteri, vt æqualis illi eſt, in his rebus, quas ipſe in ſuo territorio cupit exercere: nam ſi per ſe non poſſit, nũquam poterit ex priuilegio alterius Principis, etiamſi in potentia, & diuitiis excedere videatur. Et ratio eſt clara, quia talis Princeps nullam habet in alieno territorio poteſtatem. Et eadem ratione non poteſt vnus Princeps priuilegium concedere vaſallo alterius ſine

A aliqua dependentia ab ipſo per habitudinem aliquam ad terras ſuas, quia ſine hac non poteſt intelligi quomodo poteſtas Principis ſe extendat ad alienos quoad priuilegia. Nam licèt poſſit liberalem donationem alteri facere de rebus ſuis, illa tantùm eſt purum donum in facto conſiſtens, non priuilegium, de cuius ratione eſt, vt per modum iuris ſpecialis, ac legis priuatæ conſtituatur, quam nullus Princeps poteſt conſtituere, dãdo alteri non ſubdito facultatem aliquid agendi, vel non agendi, niſi in terris ſuis, vel ex illis, aut circa illas, aut cum aliqua ſimili habitudine.

Sed quæres, an idem poſſit ſibimet concedere priuilegium, vt v. g. Pontifex, & qui in quolibet ordine non habet ſuperiorem. Nam ille etiam poteſt indige- 8. *An idem ſibimet cõcedere poſſit priuilegium.*
B re priuilegio, quod aliis poteſt concedere, & ab alio nõ poteſt recipere, poterit ergo ſibimet illud applicare, quia peioris conditionis eſſe non debet. Et confirmatur: nam hac ratione dicimus poſſe Pontificem ſibi indulgentiam concedere, & ſecum in præceptis Eccleſiaſticis, vel in votis diſpenſare. Item perinde eſt concedere priuilegium domui ſuæ, vel rebus ſuis, atque ſibi; ſed Imperator dat priuilegia domui ſuæ, & rebus ſuis, vt conſtat ex tit. C. de priuileg. dom. Auguſtæ, & de priuileg. eor. qui in ſacr. pal. milit. lib. 12. Ergo veriſimile eſt, poſſe Principem ſtatuere priuilegium ſibi ſeruandum, quia vt cedit in commodum Principis, non eſt actus iuriſdictionis, & vt eſt propria lex, circa ſubditos verſatur, dirigendo actus eorum circa ſuum
C Principem.

Nihilominus tamen facilè defendi poteſt, hæc non eſſe propriè priuilegia ipſius Principis, licèt fortè ad modum loquendi hoc pertineat. Hoc autem in Pontifice (& idem eſt cum proportione de reliquis) ita declaro, quia in his, quæ non ſunt contrà obligationem alicuius communis legis, aut voti, non poteſt inueniri materia priuilegij in Põtifice reſpectu ſui ipſius, quia nullam ſpecialem poteſtatem, aut gratiam aliis concedit, quam ipſe à Deo non habeat iure ſuo, & poteſtate ordinaria. Vnde licèt aliquãdo videatur ſibi ſpeciale ius aſſumere, vt quando quædam beneficia ſibi ſpecialiter afficit, vel ſpecialem honorẽ ſibi reſeruat, vel ſpecialem modum electionis pro ſua dignitate cõſtituit, in his, & ſimilibus, non tam priuilegia ſibi aſſumit, quàm ſuo iure vtitur, & ius diuinum ſuæ dignitatis vel declarat, vel determinat, & de tali determinatione ius quoddam commune conſtituit. Quando autem perſonas, vel communitates aliquas eximit à ſubiectione inferiorum Prælatorum, & ſibi ſubiicit immediatè, vel ſub ſua poteſtate aſſumit, &c. Aliis quidem priuilegia concedit, quoad ſe verò quod ſuum eſt retinet, & participationem poteſtatis, quam aliis communicauerat, interdum reuocat. Et idem eſt in ſimilibus, ideóque vbi non interuenit indulgentiarum applicatio, vel diſpenſatio in lege, non poteſt inueniri proprium priuilegium, quòd Papa ſibi, vel ſuæ dignitati propriè concedat. Et declaratur ampliùs, quia Pontificia dignitas ex ipſo diuino iure ſingularis eſt, & communis; ſingularis in excellentia, & poteſtate, communis in efficacia, & vtilitate: & ideo prærogatiuæ illius, ſi priuilegia dicenda ſunt, magis ſunt de iure diuino quàm humano, vt eſt priuilegium immunitatis in omni foro, & in omni cauſa tam ciuili, quàm criminali, & ab omni cenſura, & Eccleſiaſtica pœna, & ſimilia: quod ſi aliquid interdũ eſt ex inſtitutione Pontificia, eſt tanquam debitum iure naturę illi dignitati, ideóque (vt ita dicam) potiùs eſt determinatio quædã iuris diuini, quàm humanum priuilegium.

9. *Reſpondetur ad quæſitum negatiuè licèt fortè ſit quæſtio de nomine.*

Indulgentia verò habet ſpecimen quoddam priuilegij, communi tamen vſu non ita vocatur, nec ſolet comprehendi ſub nomine priuilegiorum in generalibus reſcriptis Pontificum, niſi mentio illius proprio nomine fiat. Et ratio eſt, quia indulgentia eſt quædam 10. *Non ſolet indulgentia ſignificari nomine priuilegij.*

abſolutiũ, & non eſt facultas aliquid agendi, vel non A agendi, quam priuilegium ſpecialiter ſignificat, vt dixi, vel certè indulgentia eſt quædam ſpiritualis eleemoſyna de theſauro Chriſti per diſpenſatorem eius facta; eleemoſyna autem non eſt priuilegium, ſed purum beneficium alterius rationis. Quapropter, licèt Pontifex poſſit ſibi indulgentiam applicare vt latè dixi in 4. tom. diſp. 52. ſect. 1. nõ inde ſequitur, poſſe proprium priuilegium ſibi concedere. De diſpenſatione item fatemur, poſſe Pontificem ſecum in ſua lege diſpenſare, vt eodem loco dixi, tamen non videtur facere per modum priuilegij, quaſi eximendo ſe à lege abſolutè, ſed ex iuſta cauſa, & quantum cauſa poſtulauerit, factum potiùs exercendo, quàm ſpeciale ius circa ſe conſtituendo, ideóque talis diſpenſatio non habet rationem legis priuatæ, nec priuilegij. In voto autem B poteſt ſecum diſpenſare, illud ſimpliciter auferendo ſi cauſa ſubſit: hæc autem diſpenſatio ſolùm eſt remiſſio quædam debiti, non exemptio ab aliqua lege, vt alibi dictum eſt, & ideo nec in Pontifice, nec in aliis habet propriam rationem priuilegij.

Pont. ſibi indulgentiã poteſt concedere.

CAPVT X.

Quodnam ſit de facto ſubiectum priuilegij, quoad perſonam cui conceditur.

1. DIximus cui poſſit priuilegium concedi; ad moralem autem, & practicam doctrinam deſiderari poteſt, vt explicemus, cui de facto concedatur priuilegium. Quod ita generatim ſumptum, quæſtio eſt facti, non iuris, nec cadit ſub ſcientiam, quia eſt contingens, & ex variis occaſionibus pendet. Si autem quæratur; quibus perſonis, aut communitatibus priuilegia in iure concedantur, erit quidem ſuo modo quæſtio iuris, ſed vaſtiſſima, quæ infinita comprehendit. Dantur enim priuilegia Epiſcoporum, clericorum, religioſorum, militum, Doctorum, ſcholarium, minorum, vxorum, piarum cauſarum, & ſimilia, quæ hîc proſequi non poſſumus, ſed videri poſſunt Doctores, qui varios tractatus de his priuilegiis ſcripſerunt, vt Rebuff. de priuilegiis ſcholarium, Tiraquel. de priuilegiis piæ cauſæ, & alia ſimilia quæ in tom. 18. tractatuũ videri poſſunt; & de priuilegiis religioſorum multa diſputauit Eman. Roder. in ſuis quæſtionibus regular. quę in 3. tom. de ſtatu Religionis reſeruamus.

Rebuff. Tiraquell. Emmanu. Roder.

2. Alia ergo quæſtio propria huius loci eſſe poteſt, an priuilegium his tantùm intelligatur conceſſum, qui in ipſo expreſsè nominãtur, vel ſub illis interdum comprehendantur alij. Nam prima facie videtur hæc res non poſſe habere dubitationem, ſed dicendum neceſſariò eſſe, illis tantùm concedi, qui expreſsè nominãtur. Primò ex illo principio, quòd priuilegia tantum valent, quantum ſonant, & non ampliùs, quæ regula non ſolum intelligitur quoad res conceſſas, ſed etiam quoad eos, quibus conceduntur, cùm eadem ſit vtriuſque ratio; ergo priuilegia tantùm valent illis, quibus expreſsè conceduntur, quia illi tantùm ſonant (vt ſic dicam) in ipſo priuilegio. Secundò, quia illis tantùm conceditur priuilegium, ad quos dirigitur intentio cõcedentis, cùm ex eius voluntate pendeat conceſſio, & extenſio priuilegij, ſed intentio tantùm extenditur ad eos, qui verbis cõcedentis exprimuntur, quia non poteſt nobis aliter de illius intentione cõſtare; ergo. Tertiò, quia priuilegium eſt ſtricti iuris, & ideo extendi nũ debet vltra verba formalia, & expreſſa.

Quæſtio cũ ratione dubitandi.

3. In contrarium verò eſt, quia in multis caſibus, ſub expreſsè nominatis intelliguntur alij cõprehenſi quoad participationem priuilegij, quia virtute in illis cõtinentur, licèt expreſsè non nominentur; ergo vel non poteſt regula generalis in contrarium ſtatui, vel ſi ſtię ſunt exceptiones, aſſignanda eſt regula obſeruãda in huiuſmodi exceptionibus faciendis. Antecedẽs patet primò, quia priuilegium conceſſum viris intelligitur eſſe conceſſum fœminis, ſi illius ſunt capaces, & in aliis quæ priuilegium concernunt, ita cum viris conueniunt, vt priuilegium poſſit illis cõmodè adaptari. Ita ſētit Gloſſ. in c. *generalis*, de elect. in 6. ver. *vniuerſos*, Gloſſ. in Clem. 1. de elect. verb. *homines*, expreſſiùs Archid. in c. *ſi quis ſuadente*. 17. q. 4. & Bald. in c. *ad audientiam*, 11. de reſcrip. num. 12. Rebuff. in l. 1. ff. de verb. ſignif. circa verb. *ſiquis*, ampliat. 17. Tiraq. lib. 1. de retract. linag. §. 1. Gloſſ. 9. num. 207. contra aliquos, quos num. 186. retulerat, & videtur colligi ex dicta lege, quæ declarat particulam, *ſiquis*, fœminam comprehẽdere. Facit etiam l. *Lucius*, 91. §. *quæſitum*, ff. de le- B gat. 3. vbi dicitur, in teſtamẽto nomine fratrum venire ſorores, niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem probetur. Secundum exemplum eſt de priuilegio conceſſo patri; nam intelligitur conceſſum filiis, quia cẽſentur vnum cum patre, l. *etiam*, 19. ff. ſolut. matrim. ſentit Bald. in l. vlt. C. de libertis, & eor. lib. num. 8. & in l. *non plures*, C. de ſacroſ. Eccleſ. num. 7. & videri poteſt Barboſ. in l. *maritus*, 12. num. 79. Tertium, & ſimile exemplum eſt, quòd nomine filiorum ſolent nepotes in priuilegiis venire, vt ſumitur ex Auth. *ſiquid*, C. qui potio. in pign. hab. & ex l. *iuſta*, 201. ff. de verb. ſignif. & tradit Bart. in l. *ſi cum procuratore*, ff. de re iudic. in fine, Anton. Negusan. tract. de pignorib. p. 1. memb. 4. num. 95. vbi alios refert. Quartum exemplum eſt: nam priuilegium domini conceſſum conſequenter conceditur ſeruis, qui C illum comitantur, & cõceſſum ſacerdoti ad celebrandum, eſt virtute conceſſum miniſtranti, & ſic de aliis, quæ videntur eſſe correlatiua, vel coniuncta in vſu priuilegij.

Gloſſ. in c. generalis, Archid. Bald. Rebuff. Tiraq. Bald. Barboſ. Bart. Anton.

4. Nihilominus in hoc puncto regula generalis cõſtituẽda eſt, ſubiectum actuale priuilegij (vt ſic dicã) ſeu perſonam, vel rem, cui actu cõceditur priuilegium, illam tãtùm eſſe, quæ in ipſo priuilegio exprimitur, vel ex vi vocis, aut actiõis, ſeu materię, vel ex aliqua iuris diſpoſitione ſub illa comprehẽditur. Hãc aſſertionem quoad regulam generalem probãt ſufficienter rationes dubitandi in principio poſitæ. Solùm in tertia ratione eſt aduertendum, non ęquè procedere in omni priuilegio, ſed diſtinctione vtendum eſſe, vt infrà tractando de interpretatione priuilegij latiùs dicemus. D Nam priuilegium iuri communi cõtrariũ ſub ea ratione odioſum cenſetur, & ideo potiùs reſtringendum eſt, quàm ampliandum. Item priuilegium licèt ſit pręter, vel ſupra ius, ſi cedat in præiudicium tertij, ſecundùm eam rationem eſt ſtricti iuris, & coarctãdum, vt omnes authores proximè citati fatentur. Et ita in his duobus priuilegiorũ generibus maximè procedit regula data, & vix habet exceptionem ſaltem *in caſu dubio*, ſed *tantùm in caſu certo*, iuxta circunſtantias in ſecunda parte aſſertionis inſinuatas. Et ratio eſt, quia nõ præſumitur Princeps pl' velle derogare iuri cõmuni, aut velle priuare aliquẽ iure acquiſito, vel maius pręiudicium tertio inferre, quàm ſuis verbis exprimat, ac E declaret; ergo in dubio ſemper limitãdum eſt priuilegium ad perſonam in eo expreſſam, quando vel derogat iuri communi, vel alterum lædit.

Regula generalis.

5. At verò quãdo priuilegium eſt omnino fauorabile ſine præiudicio iuris communis, aut tertij, tũc amplè quidem intelligendum eſt, ideóque extendi poteſt faciliùs ad perſonas non clarè expreſſas in priuilegio. Quia verò tota conceſſio, & extenſio pendet ex intẽtione concedentis, quæ ex verbis cognoſci debet, ideo neceſſe eſt, vt vel priuilegium intelligatur conceſſum ſoli perſonæ in illo expreſſæ, vel ſi aliqua extenſio eſt facienda, oportet, vt ſit per aliquam neceſſariam connexionem cum illa. Hæc autem connexio videtur neceſſariò ſumenda vel ex ſignificatione vocis, quia eſt propriu

proprietate patitur illam ampliationem, licèt alium etiam vſum habere poſſit, vel ex neceſſitate materiæ, vel actionis, quia ſine tali extenſione priuilegium redderetur inutile, aut inurbanum, aut moribus hominũ non accommodatum, quod de Principe præſumendũ non eſt. Neque præter hæc duo capita videtur poſſe excogitari aliud, quod ea ipſomet priuilegio ſumi poſſit, ad extẽdendum illud. Addidimus verò tertium caput in aſſertione, ſcil. iuris diſpoſitionem, quia ius habet vim, & authoritatem ad amplianda priuilegia, & ad priuilegiorum verba declaranda, vel augenda quoad eorum ſignificationem. Quãdo ergo prædicta connexio ex aliquo capite iſtorũ ſatis nota fuerit, tunc certa eſt illius ampliatio ad perſonas connexas, & in priuilegiis huius tertij generis, idem ſeruari poterit in caſu dubio, quia hoc priuilegium non eſt ſtricti iuris, & ita retorquendo tertiam rationem in principio factam manet declarata, & probata, tota aſſertio, declarabitur tamen ampliùs reſpondendo ad poſteriora exempla: nam priores rationes non poſtulant ſolutionem. Et rationi in contrarium obiectæ damus totum, quod intendit, propter illam enim aſſignauimus regulam cum prædicta moderatione, quæ nobis videtur exceptiones omnes, quæ fieri poſſunt, comprehendere, quod reſpondendo ad exẽpla adducta patebit, nam eadem erit ratio aliorum.

6. Ad primum ergo exemplum reſpõdeo duobus modis poſſe priuilegium concedi viris, vno modo per nomen definitè ſignificans viros, ſeu maſculos, vt ſi loquatur priuilegium per hæc ipſa verba, *viros*, aut *maſculos*: alio modo loqui poteſt priuilegium per nomen communis, ſeu ambiguæ ſignificationis, vt eſt hoc nomen *homo, filius*, & alia quæ cum illis adæquatè, vel adiectiuè coniungi poſſunt, vt, *Religioſus, nobilis*, & ſimilia, talia etiam ſunt illa ſigna, *nullus, omnis, quis, qui*, & ſimilia. Dico igitur, quoties priuilegium viris conceditur ſub prioribus nominibus, non comprehendere fœminas, nec illis cõcedi. Ita ſumitur ex Rebuff. ſuprà dicente, ſi priuilegium concedatur religioſis ſub hac additione, *Viris religioſis* (qualis habetur in c. *paſtoralis*, de priuileg.) non extendi ad moniales. Confirmarique hoc poteſt ex his quæ de nomine viri tradit Bart. in l. 1. C. de dignitat. lib. 12. num. 41. Idem certius eſt, ſi priuilegium concedatur *filiis maſculis*: nullo enim modo extenditur ad fœminas, etiamſi maximè fauorabile ſit. Et ratio eſt, quia hæ voces ita ſignificant mares, vt diſtinguant illos à fœminis, & ideo conſtat ex iure, quãdo inſtituuntur, ſeu vocãtur *maſculi*, ſub hac voce tantùm, excludi fœminas, vt latè ſuprà tradit Rebuff. dicta l. 1. ad verb. *maſculos*. Addit verò limitationes communes, niſi neceſſitas cogat aliter interpretari. Sed credo id habere locum in teſtamentis, quia ſæpe teſtatores vel propter imperitiam, vel propter turbationem, & memoriæ defectum nominibus impropriè vtuntur; rarò verò accidere in priuilegiis, quæ cũ maiori maturitate conceduntur. Item faciliùs id admitterem in nomine *viri*, quàm in nomine *maſculi*, aut *maris*. Nam *vir*, interdum videtur comprehendere fœminas etiam in communi, & vulgari ſermone, quando materia id requirit, vt eſt optimum exemplum in cap. 1. de præſump. quod continet illam ſententiam ſapientis Prouerb. 26. *Sicut noxius eſt, qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo.* Quæ ſententia etiam in fœminas conuenit. Et eſt frequens in Scriptura, vt Pſal. 1. *Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum*, & Pſal. 111. *Beatus vir qui timet Dominum.* Quibus locis videtur pro homine generatim ſumi. Quomodo etiam videtur intelligi cap. *licèt vniuerſis*, de teſtib. Sed hic vſus ratus eſt, & niſi euidens ſit neceſſitas, ad priuilegia non eſt accommodãdus. Multò verò magis vitandus eſt in nomine *maſculi*, vel æquipollenti, quia nunquam propriè accipitur in communi ſignificatione abſtrahente ab vtroque ſexu.

Cap. Paſtoralis. *Bart.* *Rebuff.*

7. At verò quando nomen eſt commune duorum, tũc habet locum dicta ſententia, quòd priuilegium præſertim fauorabile, cõceſſum ſub maſculino nomine comprehẽdit ſexum fœmininum, & ita priuilegia religioſis alicuius ordinis conceſſa, intelliguntur etiam concedi fœminis in his, quæ poſſunt ipſis adaptari, vt bene tradit Eman. Roder. to. 1. quæſt. 13. art. 22. Sic etiam priuilegium abſolutè conceſſum filiis, etiam filiabus eſt cõmune, niſi ea alio capite ex ſuprà dictis limitandum ſit, quia ex vi vocis, *filij*, nomen commune eſt filias complectens, vt habetur in l. *iuſta*, 201. ff de verb. ſignificat. & ſumitur ex l. *filij*, & l. *cognoſcere*, codẽ, quatenus in priori dicitur, filios vocari omnes liberos; In alia verò dicitur liberorum nomine cõtineri, & viros, & fœminas, & per ſe conſtat, quia liberorum nomen tantùm habet maſculini formam, & non fœmininam in hac ſignificatione. Ergo etiã in materia priuilegiorum quod filiis abſolutè conceditur, filiabus etiam datur ex vi vocis, ſi & illis adaptari poſſit, & aliũde non conſtet de mente magis reſtricta. Idem cenſeo de nomine fratrum, nam quod illis conceditur, debet intelligi conceſſum ſororibus, poſita capacitate & ablatis aliis impedimentis. Quia nomine fratrum in cõmuni modo loquendi, & Scripturæ, & vulgari, & iuris, nomen fratris cõmune eſt de ſe, & ideo nomine fratrum ſorores veniunt, vt ſumitur ex dicta l. *Lucius*, & ex l. *tres fratres*, ff. de pact. & multa ſimilia exempla de conſanguineis, propinquis, &c. ſumi poſſunt ex Rebuff. in dicta l. 1. & Tiraquel. lib. 1. de retract. linag. §. 1. Gloſſ. 9. num. 200. & ſequentib.

Quando nomen eſt commune duorũ priuilegium maximè fauorabile cõceſſum ſub maſculino nomine comprehendit alium ſexum. *Emanu. Roder.* *Rebuff.* *Tiraquel.*

CAPVT XI.

An priuilegium extendatur ad coniuncta, ſeu correlatiua.

8. HOc dubium petitur in poſterioribus exẽplis poſitis in capite ſuperiori, & continet varias quæſtiones de coniunctis, ſeu correlatiuis, an ſcilicet priuilegium vni conceſſum, cenſeatur conſequenter alteri conceſſum, vt an priuilegium conceſſum marito, cenſeatur conceſſum vxori, vel datum patri communicetur filiis, & datum auo, tranſeat ad nepotes, vel datum domino, communicetur familiaribus, ſeu ſeruientibus, vel datum vni ſociorum alteri cõmune ſit. De quibus quæſtionibus, qui multa deſiderat, legat Barboſam in l. *quæ tale*, ff. ſolut. matr. à num. 22. & Baptiſt. de S. Blaſ. tract. de Correlat. præſertim n. 23. & 35. Solùm ergo dicimus applicandam eſſe regulam generalem ſuprà traditam cum ſuis moderationibus. Nimirum, priuilegiũ conceſſum vni & propter rationem in illo ſolo exiſtentem, non tranſire ad alios quantumuis correlatiuos, neque illis communicari ex vi cõiunctionis, ſeu correlationis, quam inter ſe habent, niſi aliũde ex materia, vſu, aut verbis priuilegij, vel ex alia iuris diſpoſitione talis extẽſio habeatur. Ratio regulæ eſt, quia tale priuilegium ſimpliciter eſt perſonale, & relatio, vel connexio ad aliam perſonã non facit identitatem; ergo ſi per ſe non ſpectat ad vſum priuilegij, nihil etiam deſeruiet ad communicationem eius; ergo manet intra limites priuilegij perſonalis, cuius natura eſt, vt intra perſonam maneat, adeò vt alteri donari, vel in alium transferri nõ poſſit, etiam voluntariè cedente ipſo priuilegiario, vt Barboſ. ſuprà latè oſtendit. Non ergo cõmunicatur correlatiuo, niſi ex alio capite colligatur extenſio. Quod per aliqua exempla circa particularia membra numerata breuiter explicatur.

Barbaſ. *Bapt. de S. Blaſi.* *Barboſa.*

1. Nam in primis vxor non gaudet priuilegio mariti per ſe loquendo, & nihil ampliùs addendo propter rationem factam. Si tamen priuilegium conceſſum ſit marito ratione nobilitatis innatæ ex vi generis, & ſtirpis,

Quãdo vxor gaudet vel nõ gaudet priuilegio mariti.

ſtirpis ; tale priuilegium communicabitur vxori ex *A* diſpoſitione alterius iuris ſtatuentis, vxorem nobilis viri eſſe nobilem, etiamſi ex ſe ante matrimonium nobilis non eſſet, & ideo conſequenter gaudet priuilegio nobilitatis mariti. Et quia vxor per matrimonium cum perſona nobili, ita fit nobilis vt retineat nobilitatem, mortuo marito, ideo etiam in viduitate gaudet priuilegio mariti. Aliquando verò maritus non eſt nobilis ſanguine, fit autem nobilis ratione magiſtratus, & officij, quæ dici ſolet nobilitas accidentalis, & duobus modis acquiritur ſecundùm iura. Vno modo vt inſeparabilis, etiamſi magiſtratus, aut dignitas relinquatur, vt ſenator fit nobilis ex tali munere, & manet nobilis, etiamſi adminiſtrationem relinquat. Alio modo ſolet conferre officium nobilitatem quandiu geritur, illo verò depoſito ceſſat nobilitas ; vterque *B* enim modus habetur in iure, & ex illius diſpoſitione pendet. In vtroque ergo modo vxor participat nobilitatem accidentalem mariti, & conſequenter gaudet priuilegiis eius ; aliter verò, & aliter. Nam quando nobilitas accidentalis eſt de ſe perpetua, ſeu ſeparabilis ab adminiſtratione & munere, tunc vxor gaudet eius priuilegiis, non ſolùm viuente marito, ſed etiam mortuo, quia etiam tunc nobilitate gaudet : quando autem nobilitas accidentaria pendet in eſſe, & conſeruari à munere, tunc vxor gaudet priuilegiis mariti, illo viuente; non autem mortuo, quia iam amiſit nobilitatem. Imò idem erit, licèt maritus non moriatur, ſi magiſtratum relinquat, quia eo ipſo perdit nobilitatem, & conſequenter priuilegia. Vnde addi poteſt quartum membrum quando priuilegium datur mari- *C* to ſine vllo reſpectu ad nobilitatem naturalẽ, vel accidẽtalem, ſeparabilem, vel inſeparabilem ab officio, ſed purè ratione officij, vel adminiſtrationis: nam ſic aliquando conceditur priuilegium ſine vlla nobilitate, & tunc vxor non gaudet priuilegio mariti, etiã illo viuente. Quia officium non communicatur ſicut nobilitas, nec inuenitur diſpoſitio iuris in qua communicatio talis priuilegij poſſit fundari. Et ita applicatur optimè regula data.

3. Vnde obiter colligitur deciſio illius quæſtionis, an vxor clerici coniugati gaudeat priuilegiis eius, quam *Sanc.* tractat Sanci. lib. 7. de matr. diſput. 47. & rectè definit, non gaudere, ſequitúrque ex regula poſita. Nam illa priuilegia conceduntur, propter dignitatẽ, & munus clerici, quod nullo modo communicatur vxori : nec *D* eſt aliquod ius, quod illam communicationem talium priuilegiorum faciat. Imò in ipſo marito reſtringũtur ratione matrimonij, vt conſtat ex cap. vnic. de cler. *Conc. Trid.* coniug. in 6. & ex Trid. ſeſſ. 23. cap. 6. de refor. Et meritò, quia per matrimonium detrahit multum illi traditioni ad diuinum obſequium, quę per ordinationem fit, vel inchoatur, & eſt ratio talium priuilegiorum vt *Innoc.* dixit Innoc. in cap. 1. de maior. & obed. Solùm in l. 2. C. de Epiſc. & Cler. fit quædam ſpecialis conceſſio, quæ regulam generalem poſitam confirmet. Quæ regula poteſt ſimiliter applicari ad bona earundem perſonarum. Nam priuilegium mariti quoad immunitatem bonorum ſuorum, non communicatur vxori quoad *E* propria bona, niſi fortè illa immunitas bonorum concedatur media nobilitate : tunc enim cõmunicata nobilitate, communicabitur etiam immunitas bonorũ, vbi autem ſine nobilitate conceditur illa immunitas ratione officij, non eſt talis communicatio, niſi exprimatur. Et nihilominus addendum eſt, quòd ſi ratione matrimonij bona vxoris, & mariti fiant communia, & quaſi indiuiſa, tunc etiam vxor fruetur priuilegio mariti quoad immunitatem bonorum, quia tũc vſus priuilegij ex parte mariti eſt connexus cum vxore, nec poteſt ab illa ſeparari, & ideo oportet dicere, aut maritum non poſſe vti priuilegio, quod dicendũ non eſt, aut per quandam neceſſariam conſecutionem cõmunicari vxori, quod rationi cõſentaneum eſt. Et eodem modo philoſophandum eſt de quocumque priuilegio mariti, quo ipſe vti non poſſit ſine conſortio vxoris.

4. Præterea quæ de vxore, & marito diximus, ad patrem, & filios applicanda ſunt: nam filij in hoc æquiparantur matri, comparatione facta ad patrem, ſeu maritum. Proceditque quando in priuilegio patris filij nõ nominantur, quia ſunt perſonæ diuerſæ, & ſola habitudo relationis non ſufficit, vt in vxore declaratũ eſt. *Dicta de vxore & marito applicanda eſſe ad patrẽ. & filios.* Et ita de filiis docuit Gloſſ. in c. *licèt*, de cẽſib. quæ ſimpliciter negat, filium gaudere priuilegio patris. Sumitur etiam ea Gloſſ. in l. 2. C. de Epiſc. & Cler. & ibi Bal. num. 5. & Alex. de Neuo in c. 2. de foro comp. n. 22. Et *Gloſſ. Bald. Alex.* ratio patet ex ſuprà dictis, quia tale priuilegium perſonale eſt, quod nõ tranſit ad hæredes. Imò non ſolùm non tranſit ad hæredes filios, mortuo patre, verùm etiam nec communicatur filiis, viuente patre, quia nõ egreditur perſonam. Hoc autem cum duplici limitatione accipiendum eſt. Vna eſt, niſi aliunde, & ex vi alterius iuris fiat talis communicatio, vel tranſmiſſio, vt contingit in priuilegio conceſſo marito in dicta l. *maritum*, nam extenditur ad filios, in l. *etiam*, ff. ſolut. matrim. Alia eſt de priuilegio, quod datur, media nobilitate; nam tunc filij gaudent priuilegio patris, ſiue nobilitas ſit naturalis, quia illam habẽt ex vi originis, & quaſi naturali iure, aut gẽtium, ſiue ſit accidentalis, quia illam participant ex vi iuris ciuilis, vt patet ex l. *fœmina*, ff. de ſenator. & l. 1. C. de dignit. lib. 12. Quod procedit cũ proportione in nobilitate ex munere inſeparabili, vel ſeparabili ab illo: nam prior tranſit ad filios, etiam mortuo patre; poſterior autem tantùm illo viuente, ſicut de vxore dictum eſt. Et ita in ſimili expoſuit d. Gloſſa in l. 2. C. de Epiſcop. & Cleric. verb. *filij*, & explicatur aperte in l. vlt. C. de munic. Et iuxta *Gloſſa.* hæc intelligenda ſunt, quæ de hoc puncto docuit Panormit. in dicto cap. *licèt*. de cenſib. in fine, cum Cyno in l. 2. C. de Epiſcop. & Cleric. & Syluestr. ver. *priuilegia*, q. 5. & eodem modo intelligo quæ Baldus tradit in citatis locis: loquitur enim de immunitatibus vel priuilegiis quæ conceduntur patri ratione alicuius muneris, in quo filij participãt vel nobilitatem, vel ciuitatis ius, & ſimilia. *Panorm. Cynus. Syluest.*

5. At verò ſi priuilegium expreſſè contineat vocationem filiorum, aut poſteritatis: tunc priuilegium vel fit reale, ac perpetuum, & ſic tranſit ad hæredes iuxta dicta in ſuperioribus, vel certè directè cõceditur omnibus nominatis. Solùm eſt aduertendum, quando priuilegium conceditur patri, & filiis, ambiguum relinqui, an concedatur filiis tantùm poſt mortem patris, vel tantùm eo viuente, vel in vtroque tempore. Verumtamen dicendum eſt, per ſe loquendo, talem conceſſionem ita eſſe interpretandam, vt intelligatur facta filiis viuente patre. Ita Bart in l. *Gallus*. §. *quidam rectè*. ff. de liber. & poſtu. num. 11. Syluest. dicta quæſt. 5. *Bart. Syluest.* Exemplum clarum eſt in l. 2. C. de Epiſcop. & Cler. in fine, vbi clericis & filiis eorum (vtique legitimis, & ante ſacrum clericatum natis) priuilegia conceduntur. Debet autem hoc intelligi, quando priuilegium tale eſt, vt à patre, ac filiis ſimul, & diuiſim obtineri poſſit, quia tunc non oportet conſtituere ordinem inter patrem, & filios, nec eſt vllum fundamentum ad illum poſtulandum, vel ad differendum effectum priuilegij in filiis vſque ad mortem patris. Si autem priuilegium tale eſt, vt cenſeatur adhærere alicui conditioni, vel dignitati propriæ patris quæ non tranſit ad filium, niſi per mortem patris, tunc contrarium eſt dicendum, vt conſtat. Imò tunc non perueniret ad filium niſi quatenus in tali conditione, vel dignitate ſuccederet. Vnde ſi non poſſet eſſe in multis perſonis ſimul, etiam priuilegium non tranſiret ad filios in plurali ſimul, ſed ſucceſſiuè, prout in dignitate, vel maioratu ſuccederent. Et conſequenter ſi conditio illa,

la, in qua fundatur priuilegium, ita eſſet propria pa- A tris, vt filij in ea nõ ſuccederent, contenrentur ſi ij gaudere tali priuilegio ſolùm viuente patre. Iuxta regulam poſitam à Bald. d.l.2.C.de Epiſc & Cler.nu.5. & ab aliis probatam, & conſentaneam iuribus ſupra allegatis. Et rationi, quia ſi fundamentum omnino deſtruitur, & in ſucceſſoribus non permaneret vllo modo, quomodo poteſt priuilegium in eis manere. Et idẽ cum proportione probatur ex dictis de vxore viduata. Et infrà tractando de communicatione priuilegiorum magis conſtabit.

Bald.

6. *De nepotib.* Et iuxta hæc definiendum eſt tertium exemplum de nepotibus, quòd veniant nomine filiorum. Nam in priuilegiis ſimpliciter id negandum eſt, niſi verba ipſius priuilegij ſatis clarè nepotes comprehendant vel in ſpeciali, vel ſaltem in generali nomine poſteritatis, B aut deſcendentium, vel ab alio ſimili, vel etiam nomine hæredũ, quando ipſi hæredes fuerint. Ratio eſt, quia talia priuilegia, vt ſic, ſunt perſonalia, & ita non tranſcendunt perſonas, ad quas diriguntur. Nam de priuilegiis realibus nulla eſt quæſtio: quis ſi contingat illa tranſire ad nepotes, non erit ex eo, quòd ſub filiis intelliguntur, ſed quia res, cui adhæret priuilegium, ad illus peruenit, vel pertinet. Quomodo intelligẽdã pr to Authenticam, *ſi quid*, C. qui potiores, &c. Loquendo ergo de priuilegiis perſonalibus, vera eſt reſolutio, quòd nepotes non comprehenduntur nomine filiorũ niſi aliud exprimatur, quod maximè verum habet in priuilegiis odioſis, tamen in rigore etiam procedit in fauorabilibus, quia non extenduntur vltra verborum C proprietates, niſi fuerit iure expreſſum. Et ita ſentit Barboſ.d.l. *maritum*, numer.80.& ſumitur in his, quæ tradit Rebuffus in l. *liberorum*, 220.ff.de verb.ſignificat. Per quam exponenda eſt dicta l. *iuſta*, eodem, ſcil. ſæpe filiorum nomine venire nepotes ex benigna iuris interpretatione; hoc tamen non eſſe regulare, atque ita non eſſe ad priuilegia extendendum, niſi vbi de iure, vel de mente concedentis aliàs conſtiterit.

Barboſ.
Rebuff.

7. Ad vltimum denique exemplum reſpondetur, non eſſe inconueniens, vt ſub principali veniat acceſſorium, quando finis, & ratio priuilegij illorum concomitantiam, ſeu concurſum requirit. Et ita eſt in caſib. ibi inſinuatis. Et ita pro regula traditur, priuilegium eos comprehendere, ſine quibus inutile eſſet priuilegium ei, cui principaliter conceditur. Ita Abbas in c. D *quàm ſit*, de Iudæis, nu.1. ſic ergo dicendum eſt de priuilegio dicendi Miſſam tempore interdicti: nam inutile eſſet, ſi non poſſet miniſter aliquis illo gaudere. Nec enim cogendus eſt ſacerdos habens tale priuilegium quærere miniſtrum, qui ſimilem fauorem habeat, vt ab eo iuuari poſſit: hoc enim accidentarium eſt, & ab eo non pendet vtilitas prioris priuilegij, quod per ſe debet eſſe efficax. Neque tunc fit extenſio priuilegij, ſed rigoroſa, & iuridica interpretatio: nam qui facultatem, vel poteſtatem aliquam concedit, omnia neceſſaria ad illius vſum, quæ ab ipſo concedi poſſunt, intelligitur concedere, argumento textus in cap. *præterea*, de offic. deleg. Dubitari autem poteſt, an ſit idem dicendum, quando non eſt tam neceſſaria cõnexio, ſed ex quadam decentia, vel morali commoditate. E Exemplum in praxi contigit in Sacerdote quodam, qui à ſummo Pontifice priuilegium obtinuit recitandi matutinum paulo poſt meridiem, dubitatúmque fuit, an priuilegium illud extẽderetur ad ſocium, ita vt licèt ille etiam eſſet Sacerdos, aut beneficiatus, vel religioſus, ſatisfaceret ſuo muneri ſimul cum alio priuilegiato eadem hora recitando. Ibi enim erat maior dubitandi ratio, quia ſocius non eſt ita neceſſarius ad recitandum, ſicut ad faciendum ſacrum. Nihilominus tamen eidam viro grauiſſimo, & Apoſtolico Nuncio viſum eſt, priuilegium illud etiam ad ſocium extendi, & ita obſeruatum eſt. Potuit autem illa in-

Non eſſe inconueniens vt ſub principali veniat acceſſoriũ, quãdo finis, & ratio priuilegij illorum concomitantiam requirit.
Abb.
c. præterea.
Poſſe recitari cum priuilegiato hora qua ... priuilegiatus.

A terpretatio fieri ab illo Illuſtriſſimo viro, vel ex ſpeciali auctoritate, quam vt Apoſtolicus Legatus ad hoc habere poterat, vel certè ex probabili, & iuridica cõiectura mentis concedentis: qui priuilegium illud cõceſſit ad iuuandam ſenectutem, & labores priuilegiati: parum autem vtile fuiſſet leuamen, niſi ex vi eiuſdem priuilegij daretur facultas recitandi cum ſocio, qui ſimul poſſet ſuæ obligationi ſatisfacere.

Accedit, quòd licet recitare priuatim cum ſocio, nõ ſit abſolutè neceſſarium, eſt tamen communiter in Eccleſia vſitatum, & magis conforme choro Eccleſiaſtico; ergo credibilius eſt priuilegium dari ad illum etiam recitandi modum. Denique fauet cap. *licet*, de priuileg. in 6. vbi explicatur, priuilegium datum ſingulari perſonæ ad celebrandum, vel audiendum diuina tempore interdicti extendi ad familiares, & domeſticos eius, vt cum illa poſſint audire diuina, vel ei aſ- B ſiſtere celebranti. Quæ non videtur ibi tradi vt noua conceſſio, ſed vt legitima interpretatio prioris, fundata vel in quadam decentia, quia perſona illa ſolet eſſe illuſtris, vel grauis, & pro ſui ſtatus conditione ſolet familiares ſuos ſecum ad diuina officia ducere, vel tũ eis comitatus incedere: vel in morali quadã congruitate, quia patronus habens curam familiæ ſuæ non ſui tantùm, ſed etiam familiæ ſuæ curam gerere debet, & ideo mens Pontificis fuit, illi omnibus modis prouidere. Per hæc ergo de ſimilibus priuilegiis iudicandũ eſt; cauendum tamen eſt, ne hæc extenſio ad ſocios, vel familiares nimia facilitate, ſed magna conſideratione, C & maturitate fiat, iuxta capacitatem & exigentiam materiæ priuilegiorum. Quędam enim ſunt tam odioſa, & tam ſtricti iuris, vt extendenda nõ ſint ad ſocios, niſi quatenus in tenore priuilegij expreſsè contineantur. Et tale eſſe puto priuilegium ingrediẽdi monaſteria monialium, & alia huiuſmodi.

c. licet.

CAPVT XII.

De communi, & ordinaria forma priuilegij.

EXplicato ſubiecto, ſeu materia priuilegij, dicendũ ſequitur de illius forma, quæ in priuilegio ſe habet veluti eius cauſa formalis. Et quoniam diximus, humanum priuilegiũ eſſe quandam legem humanã, ad D illud debent cum proportione applicari, quæ de legis humanæ forma ſuprà generatim dicta ſunt; poteſt ergo hic etiam diſtingui forma interna, & externa. Sed circa priorem non immorabimur, quia ſi ſumatur pro voluntate, ſeu conſenſu, & intentione concedentis, ſatis per ſe conſtat eſſe neceſſarium, quia conſenſus Principis, & mens eius maximè eſt de neceſſitate legis, ſicut eſt de eſſentia omnis promiſſionis, donationis, & contractus humani, eadémque ratio eſt de priuilegio. Quomodo autem cognoſcatur, vel inueſtigetur mens concedentis ex verbis priuilegij, magna ex parte in præcedentibus capitulis declaratũ eſt, & paulatim conſummabitur in ſequentibus, præſertim infrà tractando de interpretatione priuilegij. Si verò interna forma priuilegij dicatur ratio concedendi priuilegium, illa coincidit cum finali cauſa priuile- E gij, de qua dicemus inferiùs. Formã autem legis externam appellauimus ſignum ſenſibile, & externum, quo voluntas legiſlatoris innoteſcit, & hoc ſignum pari ratione neceſſarium eſt in priuilegio, ſicut eſt etiam neceſſarium in omni humana communicatione. In eodem verò ſigno duo diſtinximus, quæ in priuilegio etiam inueniuntur, ſcil. res ſenſibilis, quæ eſt ſignum, & ipſa ratio formalis ſigni: addidimus verò tertium, ſcilicet ſolemnitatem promulgationis, quæ in priuilegiis habet ſpecialem difficultatem, & ideò infrà ſpecialiter tractabitur. Signum autem quoad eius materiam ſatis iam explicatum eſt, declarando eſſentiam

De forma interna, & externa priuilegij.

priuilegij, vbi oſtendimus, ſcripturam non eſſe ſimpliciter neceſſariam ad ſubſtantiam priuilegij, & conſequenter ſufficere quodlibet ſignum cuiuſcunque conditionis, ſeu materiæ ſit, dummodo ſufficienter declaret conſenſum principis, ſaltem tacitum, vt in priuilegio ex conſuetudine magis declarauimus.

2. *Significationem verborũ eſſe maximè de ſubſtantia formæ priuilegij.*

De ſignificatione autem ipſa certum eſt, illam maximè eſſe de ſubſtantia huius formæ, quatenus humana eſt, quia illa eſt, quæ in ſe continet ſuo modo voluntatem Principis, tanquam vnicum morale inſtrumentum eius (vt ſic dicam) ſeu virtutis, & operationis illius, quia voluntas Principis non operatur niſi vt manifeſtata hominibus: manifeſtatur autem per verba, aut ſcripta, quatenus vim ſignificandi habẽt, vt cõſtat. Et ideo in priuilegiis, ſicut in aliis legibus, maximè attendendum eſt ad propriam verborum ſignificationem, & ad vſum illorum vel ad communem, vel iuridicũ. Ad hanc igitur verborum ſignificationẽ pertinẽt variæ formulæ, & modi cõcedendi priuilegia, quæ valde diuerſam vim habent & efficaciã, ideóque illas attingere, & explicare operæpretium erit. Poſſumus autem hanc formam diſtinguere in ordinariam, ſeu directam, & abſolutam, & in virtualem, indirectam, ſeu reſpectiuam. De hac ergo poſteriori, quę multiplex eſt, dicemus in capitibus ſequẽtibus, hic breuiter de priori dicemus, nonnullas eius partes declarando.

Conſtat igitur ex dictis, ſubſtantiam huius formæ conſiſtere in verbis, quæ ſufficienter ſignificant conceſſionem alicuius gratiæ, aut ſpecialis iuris alicui factam pro ſe, vel pro rebus ſuis in perpetuum, vel ad certũ tempus, vel indefinitè iuxta dicta in præcedentibus capitibus. Ex quibus etiam conſtat ratio, & intelligentia huius deſcriptionis. Solúmque oportet aduertere licèt dictũ ſit, verba vocalia ſufficere ad ſubſtantiam priuilegij: nihilominus hic præcipuè eſſe ſermonem de verbis ſcriptis, tum quia ſicut ſunt moraliter neceſſaria inter homines ad ſtabilitatem, & durationem priuilegij, ita etiam ſunt maxime vſitata, tum etiã quia intelligẽtia priuilegij ex tenore verborũ eius maximè pendet, & ideo ille maximè ſpectãdus eſt, iuxta cap. *porrò*, cap. *recepimus*, cũ ſimilibus, de priuil. Hoc autem fieri commodè nõ poteſt, niſi ſcripta ſint verba priuilegij, vt tam ex illorum proprietate, quàm ex cõſecutione, ac collatione antecedentium cum conſequentibus vera mens concedentis percipiatur.

3. *Tres partes in priuilegio conſiderãdæ.*

Tres ergo partes in priuilegio conſiderandæ ſunt ad intelligendam ſubſtantialem formam eius, nimirũ illam, quæ antecedit conceſſionem priuilegij, quæ ſolet eſſe petitio priuilegij ſeu exordium, quod illam indicare ſolet, quando præceſſit, vel ſaltem rationem, cauſam, vel neceſſitatem priuilegij. Alia eſt conceſſio formalis priuilegij, per quam voluntas Principis explicatur. Tertia eſſe poteſt conſequens conceſſionẽ, & illã limitans, extẽdens, aut declarans. Ex quibus ſecũda videtur per ſe ſpectare ad ſubſtantialem formam, quia eſt ipſa intimatio voluntatis legiſlatoris, ſeu priuilegiatoris. Tamen quia talis ſolet eſſe cõceſſio, qualis eſt petitio, & ſubſequentia verba ſæpe declarãt antecedentia, etiam quoad ſubſtantialem eorum ſignificationem, ideo omnes iſtæ partes attentè ſpectandæ ſunt, & ideo circa vnamquamque illarum aliquid adnotabimus, vt inde facilè poſſint cætera colligi.

4. *De duplici modo quo ſolet concedi priuilegiũ.*

Circa primam igitur partem aduertere oportet, dupliciter ſolere priuilegium concedi, vno modo ad petitionem, & inſtantiam alicuius, alio modo ex mero Principis arbitrio, ſeu voluntate, ac liberalitate. Qui duo modi priuilegiorũ ferè ab omnibus admittuntur: licèt quidam negare videantur, priuilegia concedi ad inſtantiam partis: nam hoc eſt proprium diſpenſationis. Sic ſentit Emman. Roder. in quæſtionibus regular. tom. 2. q. 46. art. 2. dum in hoc differentiam conſtituit inter priuilegium, & diſpenſationem, quod priui-

Emman. Roder.

A legium ad nutum Principis, diſpenſatio verò nonniſi ad inſtantiam partis conceditur, quia cum contineat iuris relaxationem, non decet à Principe fieri, niſi parte ſupplicante. Sed hæc ratio æquè procedit de priuilegio rigoroſo, quod iuris communis derogationem, ſeu relaxationem continet: in illo ergo etiam interuenire debet inſtantia partis. In altero verò priuilegio, quod eſt purum beneficium, licèt iam neceſſaria non ſit, interuenire tamen poteſt, quia nihil repugnat, imò frequenter ita fit, vt ex vſu conſtat. Et è conuerſo etiam prius priuilegium concedi poteſt ſine inſtantia partis, imò, & diſpenſatio poteſt ita concedi, vt ſuprà dixi; ſi ergo ſuperior videat expedire, & ſubditus ſit remiſſus, vel ſcrupuloſus in petendo tali priui-

B legio, poteſt illud ſua ſponte offerre, quia nulla in hoc eſt inordinatio, imò poteſt eſſe actus charitatis, & iuſtitiæ legalis, vel diſtributiuæ. Certum ergo eſt, illos duos modos priuilegiorum eſſe poſſibiles, & vſitatos, multúmque referre, illos diſtinguere ad vim, & efficaciam priuilegij intelligendam.

Secundò igitur obſeruandum eſt, hos duos modos priuilegiorum ex forma conceſſionis per hanc generalem regulam eſſe diſtinguẽdos. Quoties in ipſo priuilegio expreſſè non dicitur concedi *motu proprio* concedentis, intelligi conceſſum ad alicuius inſtantiam. 5.

Probatur, quia tunc ſolùm cenſendum eſt gratia motu proprio facta, quando ita in priuilegio exprimitur: ergo è conuerſo quoties non exprimitur, intelligitur fa-

C cta ad petitionem alicuius. Antecedens habetur in cap. *ſi motu proprio*, de præben. in 6. Rationem reddunt Iuriſtæ, quia motus proprius includit negationem inſtantiæ, ſeu petitionis alicuius quæ difficillimam habet probationem, & ideo neceſſe eſt, vt modus concedendi motu proprio expreſſis verbis declaretur, & probetur. Ita ſignificat Gloſſa in d. cto cap. *ſi motu proprio*, & latiùs explicat cum aliis, quos refert Staphil. de gratiis, & expect. &c. §. *ſubſequente*. numer. 17. Et inde facilè probatur conſequentia, quia nõ datur medium, quidquid enim proprio motu non fit, neceſſe eſt, fieri ad petitionem alicuius. Sed contra hanc rationem, & probationem obiici poteſt, quia nec conſecutio illa immediata eſt, nec partitio videtur eſſe adæquata, quia fieri poteſt, vt vtroque ſimul titulo priuilegium

c. ſi motu. Gloſſa. Staphil.

D concedatur; non enim repugnat aliquid facere proprio arbitrio ac liberalitate, etiamſi alicuius petitio, & quaſi excitatio præceſſerit: imò fortaſſe non repugnat ex vtroq; motiuo ſimul operari. Sicut enim poteſt quis bene operari, & vt Deo placeat, & vt propriam beatitudinem conſequatur, ita etiam poteſt Princeps priuilegium concedere, & quia ſibi placet, ex ſuáque mera liberalitate, & vt alij petenti morem gerat. Denique in ipſis reſcriptis priuilegiorũ ſæpe videmus, præmiſſa petitione priuilegij, poſtea nihilominus concedi proprio motu; conſtat autem ex d. cap. ſemper cenſeri priuilegium motu proprio conceſſum, quando hoc in ipſo exprimitur; ergo etiamſi ſit ad petitionem partis, erit etiam motu proprio: nam in illo textu, generaliter ita dicitur, & veritas verborum Principis dicentis, ſe motu proprio id facere, requirit,

E vt ita ſit, etiamſi petitio præceſſerit. Ergo falſum eſt, quòd in prædicta ratione ſumebatur, motum proprium includere negationem petitionis, cùm poſſit eſſe ſimul cum illa. Vnde Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verbo, *motu proprio* dicit, hanc clauſulam operari ſuos effectus, etiam conceſſio emanauerit ad petitionem alicuius. Et in Pract. 1. p. tit. de clauſul. mandat. num. 21. dicit, Papam concedere motu proprio, etiamſi impetrans petat, quando non fuit motus ſola petitione. Quam ſententiam refert Bal. Pariſio, & Decio & eandem tradit Deci. c. 2. de reſcrip. num. 5.

Rebuff.

Decius.

D[…]dum verò eſt vtrumque [...] in d. 6.

uerſo

uerſo ſenſu. Nam in primis in vniuerſum, & ſine exceptione verum eſt, quoties Princeps ex motu proprio, vel propria ſponte aliquod priuilegium ſe concedere dicit, illud non ita concedi ad inſtantiam alicuius, vt eius petitio ſit adæquata cauſa finalis, vel ratio concedendi priuilegium, ita vt ſine illa non daretur; ſed potiùs ita concedi ex libertate Principis, vt etiam ſine petitione illud eſſet conceſſurus, vt rectè tradidit Bald. in c. *niſi*, de offic. deleg. & probat ratio facta. Quia ſi Princeps dicit, ſe motu proprio aliquid concedere, neceſſe eſt, vt in aliquo vero ſenſu ita ſit: nõ poteſt autem eſſe verum, niſi vel petitio non præcedat, vel ſaltem non ita præcedat, vt ab illa pendeat conceſſio priuilegij, quia aliàs non moueretur Princeps ex ſe, & quaſi ab intrinſeco motiuo, quod eſſet contra veritatem verborum eius, ergo vt verè dicatur conceſſio facta *motu proprio*, neceſſe eſt, vt excludat petitionem, vel omnino, vel ſaltem vt principalem cauſam, à qua pendens fuerit conceſſio. Vtroq; autem modo ſumpta illa negatio habet difficillimam probationem directam, & in ſe (vt ſic dicam) & ideo meritò poſtulatur expreſſio illius clauſulæ vt cõceſſio ſpontanea, & motu proprio eſſe cenſeatur. Et ita rectè procedit ratio ſuprà adducta. Nam ſi ipſe Princeps affirmet, ſe motu proprio aliquid facere, per illam affirmationem optimè probatur altera negatio in alterutro ſenſu ex dictis: ſi autem Princeps non declaret, ſe motu proprio dare priuilegium, non poterit id probari, niſi probando negationem dictam in vtroque ſenſu explicato, quod moraliter impoſſibile eſt.

Bald.

7. Vnde etiam fit, vt ſi in tenore priuilegij præcedat petitio, & poſtea non ſequatur clauſula motus proprij, ſtatim cenſeatur eſſe ad inſtantiam partis, tum propter dictum cap. *ſi motu*, tum quia nulla eſt ratio ad præſumendum aliud. Imò licèt contingeret, in priuilegio non præcedere petitionem, ſed tantùm narrationem cauſarum, & rationum, quæ mouerunt Principẽ, & poſtea etiam non ſubſequi clauſulam, *motu proprio*, ſemper priuilegium cenſetur, & ad inſtantiam alicuius conceſſum; tum quia abſoluta regula textus in dicto cap. *ſi motu proprio*, hoc requirit, tum etiam quia ratio adducta ad idem induci poteſt, quia nemo præſumitur vltrò ſeu merè liberaliter, & ſine vllius petitionis intuitu aliquid dare, niſi vel expreſſè id affirmet, vel probetur. At probari non poteſt, vt dictum eſt; ergo ſi non exprimitur non præſumitur. Vnde tandem concluditur, partitionem eſſe adæquatam, & per immediatam contradictionem, quia vel in priuilegio dicitur, dari motu proprio, & tunc ſemper eſt tale, ſiue petitio antecedat, ſiue non, vel non ponitur illa clauſula, & ita ſemper eſt ad inſtantiam partis. Poſſent autem non malè ſubdiſtingui ſingula ex illis membris iuxta proximè dicta, quę ſtatim ampliùs explicabimus.

c. ſi motu.

c. ſi motu.

8. Eſt enim aduertendum, magnum eſſe diſcrimen inter illas duas formas concedendi priuilegia; nã clauſula, *motu proprio*, plures habet effectus, quibus caret priuilegium ſine illa conceſſum. De quibus effectib. videri poteſt latè Rebuff. ſuprà in forma mandati. Et Staphileus ſuprà, & Anton. Gabri. lib. 6. communium opini. tit. de clauſul. cond. 2. Tres verò differentiæ ſunt præcipuæ, & nobis notandæ. Vna eſt, quod priuilegium ad inſtantiam petentis conceſſum, non eſt tam voluntarium & liberale, ſicut quod motu proprio cõceditur, quia hoc eſt magis ab intrinſeco, & ita magis ex propria liberalitate. Et ideo cæteris paribus priuilegium motu proprio conceſſum maius cenſetur beneficium. Vnde etiam fit, vt clauſula, *motu proprio*, ampliet priuilegium, quantum proprietas verborum patiatur, quod ſecùs eſt, quando in priuilegio illa clauſula deeſt: quia vbi gratia per ſolam inſtantiam petentis conceditur, præſumitur minùs voluntaria, vel etiam per importunitatem extorta, vt eſt commu-

Notandum.

Rebuff. *Staphil.* *Ant. Gabr.*

A nis ſententia Iuriſtarum, quos latè refert Anton. Gabriel ſuprà num. 61. & 72. Rebuff. in quarto effectu. Staphileus, num. 29. qui variis modis limitant, & ampliant hunc effectum.

Anton. Gabri. *Rebuff.* *Staphil.*

9. Aliud diſcrimen eſt, quòd priuilegium motu proprio conceſſum non retorquetur vnquam cõtra eum, cui cõceditur, ſicut interdum ſolet retorqueri priuilegium per propriam petitionem obtentum, vt notauit Rebuff. ſuprà §. *vigeſimum ſeptimum*. Et idem voluit Anton. Gabr. num. 66. qui pro regula ponit, quòd ſtãte motu proprio non habet locum titulus, *Quod quiſq; iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur*. Quod ſignificauit etiam Bart. in l. 1. ff. de conſtit. Princip. n. 2. Et ratio ſumitur ex ipſiſmet verbis tituli prædicti. Nã B cùm priuilegium datur motu proprio concedẽtis, nõ poteſt dici ortum ab ipſomet priuilegiario, & ideo nõ debet in illum retorqueri; at verò quando eſt obtentum ad petitionem eius, ipſe meritò cenſetur ſtatuiſſe ſibi tale ius, vt habetur ex lege 3. ff. quod quiſq; iuris, &c. Ex hac autem ratione colligere poſſumus, quãdo priuilegium eſt ad inſtantiam petentis, multũ referre, an fuerit ad inſtantiam eiuſdem, in cuius gratiam conceſſum eſt, vel alterius. Nam in priori caſu ipſe priuilegiarius eſt propria cauſa ſui priuilegij, & quodammodo voluntate ſua ius illud ſtatuit, actiuè ad illud operando: in altero autem caſu magis ſe habet paſſiuè, & ideo minus illi imputatur, ideóq; nõ ita facilè debet in illũ retorqueri, vel minùs debet cogi ad vtendum tali priuilegio, quãdo illud minùs ſibi vtile C eſſe experitur. Multum etiam intereſt cõſiderare perſonam petẽtis priuilegium, vt an ſit priuata perſona, vel communitas, & ſimilia: nam inde multum ſæpe pendet qualitas, & modus priuilegij, vt ſenſit Bald. in cap. 1. de his qui feud. dar. poſ. §. *Marchia* num. 4.

Rebuff. *Anton. Gabri.*

Bart. *Priuilegium motu proprio conceſſum nõ retorqueri vnquã contra eũ cui cõceditur: ſicut ſolet interdũ quod eſt conceſſũ per propriam petitionem.*

Bald.

10. Vltima differentia, & nobis magis vtilis eſt, quòd priuilegium per ſubreptionem impetratum ad purã inſtantiam petentis, non valet, ſecus verò eſſe cenſetur, ſi motu proprio cõcedatur. Prior pars communis eſt, ſumitúrq; ex cap. 2. de reſcrip. vbi dicitur, in huiuſmodi reſcriptis, vel poni, vel ſubintelligi ſẽper clauſulam, *Si preces veritate nitãtur*, vbi Panorm. aduertit, hoc habere locum, etiã in priuilegiis, quæ ad inſtantiam petentis conceduntur, & in cap. *ſuper literis*, eodem, docet, quomodo ſurreptio in obtinendis priuilegiis, D tam per falſitatis expreſſionem, quam per veritatis taciturnitatem, ſit contraria valori, & ſubſtantiæ priuilegij, quæ eſt cõmunis doctrina, & ex illo textu colligitur. Maximè verò habet locum in priuilegiis, quę ad aliquorum preces impetrantur, de quibus eadem ferè ratio eſt, quæ de diſpenſationibus, de quibus ſuprà diximus.

Priuilegium per ſurreptionẽ impetratũ ad purã inſtãtiã petentis, nõ valere, ſecus ſi motu proprio conceditur. *Panorm.*

11. Altera verò pars, quòd nimirum hæc regula non procedat in priuilegio motu proprio, videtur ex eo ſumi, quòd clauſula motus proprij tollit ſurreptionẽ, vt eſt communis doctrina, quam tradũt Panorm. cap. *ad aures*, de reſcrip. n. 5. & cap. *dilectus*, de præbend. n. 9. Felin. in cap. *cæterum*, de reſcrip. n. 9. & in cap. *ad aures*, n. 6. & ſequentib. & Rebuff. Staphi. & Anto. Ga- E br. ſuprà, qui plures alios referunt. Qui omnes allegant dictum cap. *ſi motu proprio*, de præbend. in 6. & Clemen. *ſi Romanus*, de præbend. cõtrarium verò ſenſit Deci. in c. 2. de reſcrip. n. 5. Dicit enim, licèt conceſſio fiat motu proprio, ſubintelligi clauſulam, *ſi preces veritate nitantur*, & inde conſequitur, non excludi ſurreptionem. Et allegat Cardin. cõſ. 90. Alij verò diſtinguũt de ſurreptione per veritatis taciturnitatem, vel per falſitatis expreſſionem, & de priori fatentur tolli per clauſulam, *motu proprio*, vt probant prædicta iura: de poſteriori autem negant, etiamſi cõceſſio fiat motu proprio: nam dicta iura in tali caſu nõ loquuntur: Ita ſentit Cardin. conſ. 98. vt refert, & ſequitur Felin. d. c. *ad aures*, n. 6. cum Panorm. in c. *quia circa*, de conſangui

Panormit. *Felin.* *Rebuff.* *Staph.* *Anton. Gabri.* *c. ſi motu.*

Decius.

Cardin.

Roſel. Abien. ſanguinis. & affinit. & idem tenet Roſel. verb. *reſcriptum*, nũ. 9. Tabien. q. 5. n. 4. Armi[illegible] num. 4. Ratio autem aſſignatur, quia falſitas cauſat errorem in mente Principis, & conſequenter addit gratiam inuoluntariam. Motus autem proprius non poteſt ſupplere defectum conſenſus, ſeu voluntatis, quia eo ipſo, quòd deeſt voluntas, deeſt in re ipſa Motus proprius, etiãſi verbis propter ignorãtiam proferatur. Quæ ratio nõ habet lucum in taciturnitate veritatis, quia tunc non cõſtat de informatione Principis qualis fuerit, & ideo non poteſt dici gratia contra mentem, aut voluntatem Principis, ideóque ſimpliciter creditur verbis eius.

12. Obiectio. Sed obijci poteſt, quia in conceſſione ex motu proprio Princeps nõ mouetur ex petitione alterius, immò ita id facit ſua voluntate, vt non minùs eſſet facturus, etiamſi nulla petitio proceſſiſſet; ergo etiamſi falſitas præceſſerit, eſt impertineus, nec ex illa colligi poteſt defectus voluntatis in concedente. Reſpondet, quòd licèt preces, vt preces non moueant Principem operantem ex motu proprio, nihilominus mouent, vt continent informationem, & proponunt cauſas, vel rationes, vel qualitates, & materiam talis grauæ, & ex hac parte per falſam informationẽ tollitur obiectum proprium conſenſus, & ita cauſatur inuoluntarium. Sed contrà: nam eodem modo diſtingui poterit in taciturnitate veritatis: nam ſi præcedant preces cum informatione non falſa, ſed diminuta, licèt non moueant vt preces, mouebunt vt informatio, & propoſitio obiecti, in qua intercedit ignorantia negatiua, quæ cauſat nõ voluntarium, ſi taciturnitas ſit in re ſubſtãtiali, & quæ voluntatem Principis longè aliter moueret, ergo intercedit eadem ratio. Accedit, quòd ſi circunſtantia ſit leuis, & quæ non mutaret animum Principis, non ſolùm purgatur per dictam clauſulam, quando per taciturnitatem peccatur, ſed etiam quando per falſitatem, vt fatetur ſuprà Felin. cum Anchar. conſi. 132. ergo nulla eſt differentia.

Felin. Anchar.

13. Pro reſponſione aduerto, aliud eſſe, quòd clauſula, *motus proprij*, excludat ſubreptionẽ, aliud quòd faciat valere gratiam: nam poteſt operari primum ſine ſecundo, vt notauit Gloſſa in Clem. *ſi Romanus*, de præbend. verb. *validam*, & ex illa Panorm. in cap. *cauſam quæ*. 2. de teſtib. n. 4. & ibidem Felin. n. 7. & Cardin. cõſ. 37. & ratio eſt, quia licèt tollatur ſurreptio, poteſt gratia eſſe nulla ex defectu conſenſus, & intentionis Principis, vel ob alios defectus, vt ſtatim etiam dicemus. Auctores ergo citati primo loco ſolùm dicunt, dictam clauſulam tollere ſurreptionem; alij verò de valore priuilegij loquuntur, de quo alia eſt ratio.

Gloſſa. Panorm. Cardin. Felin.

14. Ad quod explicandum notanda eſt diſtinctio conceſſionis motu proprio ſuprà inſinuata, nam quædam eſt ſine vlla petitione, vel informatione præuia ex parte petentis, alia verò eſſe poteſt coniuncta cum illa, licèt non ſit principaliter ex illa. Et ad vtrumque membrum poſſunt prædictæ opiniones adaptari, & inde fortaſſe pendet earum intelligentia. Quando enim cõceſſio purè fit motu proprio, id eſt, ſine interuentu petitionis, aut informationis ex parte petentis, tunc ex parte eiuſdem petentis, nec taciturnitas veritatis, nec falſitas interuenire poteſt, quia ille nihil loquitur, nec vllo modo cooperatur, niſi acceptando gratiam. Poteſt tamen in ipſamet narratione, quæ ex parte Principis fieri ſolet, vel taceri veritas, vel falſa cauſa proponi, vt per ſe conſtat, & tunc rectè procedit diſtinctio Felini. Quia in tali motu proprio etiamſi veritas taceatur de quacumque re, vel circunſtantia graui, & quæ aliàs debet neceſſariò exprimi, quando gratia poſtulatur, nullum cõmittitur vitium ex parte recipientis gratiam, neque propriè poteſt taciturnitas illi imputari, quia neque ipſe, neque alius loco illius aliquid loquitur, nec Principẽ informat. Supponitur ergo Princeps alias ſufficiẽter informatus, gratiam liberaliter cõcedere, & hoc modo dicitur *motus proprius* omnem tollere taciturnitatem veritatis. Et de huiuſmodi taciturnitate loquuntur apertè iura ſuprà citata, non in actu ſignato (vt ſic dicam) ſed in actu exercito. Declarando, ſcilicet, quando beneficium motu proprio conceditur, non impedire valorem gratiæ, licèt in reſcripto mentio nõ fiat beneficij priùs habiti, quia nimirum ſecundum beneficium nõ petitur ab habente aliud, ſed recipitur tantùm à Papa motu proprio donante. Hanc verò partem limitant prædicti auctores, vt præcisè intelligatur de vitio ſurreptionis, quod per taciturnitatem committeretur, ſi non eſſet poſita clauſula motus proprij, non verò de alijs defectibus, vel inhabilitatibus, quæ ſunt cõtra alia iura, nec etiam de præiudicio tertij, vt videre licet in citatis auctoribus, & breuiter, ac dilucidè cõplectitur Gigas de penſion. q. 9. n. 4. & 5. & q. 29. n. 4. & 5. & Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 21. q. 3.

Gigas. Sanci.

15. At verò ſi non ſolùm taceatur veritas, ſed etiam falſa cauſa in reſcripto, ſeu priuilegio exprimatur, tũc etiamſi priuilegium nullo modo ſit petitum, ſed acceptum, poteſt eſſe cõceſſio nulla ex defectu voluntatis concedentis, quem defectum ignorantia, ſeu error cauſauit; ſupponimus enim talem eſſe falſitatem, vt inducat in animum Principis eam voluntatem, quam non eſſet habiturus, ſublato errore. Vnde non refert quòd falſitas illa nõ prouenerit à poſtulante, ſeu recipiente gratiam, quia deceptio ipſa vndecumque proueniat, cauſat inuoluntarium. Et ita procedit optimè ratio data, quòd taciturnitas veritatis nõ oſtendit defectum voluntatis in Pontifice, ſicut oſtendit error ignorantiæ, & ideo non eſt eadem vtriuſque ratio. Nec auctores primæ ſententiæ, vt exiſtimo, in hoc cõtradicont, quia licèt negẽt, illam eſſe propriam ſurreptionem, quia illud vitium non committitur ex parte petentis, ſeu recipientis gratiam, fatentur nihilominus, impedire gratiam, quatenus impedit intentionem concedentis, & hoc modo aiunt, motum proprium non firmare gratiam contra intentionem concedentis, vt communiter tradunt Iuriſtæ allegati, & alij, quos latè refert Anton. Gabr. ſuprà n. 20. & ſequẽtib. & Menoch. de arbit. lib. 2. centur. 3. caſu 20. n. 80. Rebuff. & Staphil. ſuprà.

Deceptio vndecumque veniat cauſat inuolũtariũ.

Ant. Gab. Menoch. Rebuff. Staphil.

16. Si autem talis ſit conceſſio ex motu proprio, vt habeat nihilominus adiunctam præuiam petitionem, ſeu informationem ex parte deſiderãtis priuilegium, tũc ſi falſitas intercedat, & eſt eadem ratio nullitatis, & eſt aliqualis ſubreptio, quia interuenit deceptio actiua (vt ſic dicam.) Et hoc ſolum intendit Deci. Quod ſemper intelligendum eſt, quãdo deceptio fit in principali cauſa, ſeu motiuo, ſine quo Pontifex priuilegium non concederet, quia tunc ſolùm deeſt voluntas, & intentio in concedente, qui defectus non ſupplentur per clauſulam motus proprij, vt eſt communis doctrina. Videtur autem mihi idem eſſe cum proportione dicendum de taciturnitate ve[illegible], quãdo talis conceſſio etiam motu proprio facta, ſupponit poſtulationem aliquam, & informationem impetrantis, quæ mouet animum Principis per modum informationis, licèt non moueat per modum petitionis: tunc enim ſi informatio ita eſt diminuta in expreſſione veritatis, vt propterea moueat, & inducat voluntatem Principis, quam nõ induceret, ſi exprimeretur integra veritas, redditur conceſſio nulla, non tam ob ſubreptionem quàm ob defectum [illegible]us. Quod mihi videtur ſentire Panormit. in dicto cap. *quia circa*, de conſang. & affi. dicens: *Si talis eſt gratia, quia tacita, vel expreſſa, vel non exiſtente, Papa gratiam non conceſſiſſet, tunc vitiatur.* Et idem ſentiunt Gloſſa, & Ioan. Andr. ibi allegati ab ipſo, nec d[illegible] tatis. Idémq; ſumitur ex eodem Panormit. in cap. *ad aures*,

Panormit.

Auxer. de reſcrip. num. 5. vbi dicit, ſi quis impetret beneficium, non explicata eius qualitate, non valere gratiam, etiamſi motu proprio fiat, non propter ſubreptionem (ait) ſed quia non apparet de voluntate Principis. Quæ ratio vniuerſalis eſt ad omnia ſimilia, ſcilicet quia motus proprius nō firmat gratiam contra intentionem concedentis. Accedit, quòd illa taciturnitas eſt quædam virtualis deceptio, quandoquidem ratione illius res non concipitur, ſicut eſt, & ratio, quæ mouet, in re ipſa non ſubſiſtit, ſicut proponitur.

CAPVT XIII.

Quæ ſit ſubſtantialis forma priuilegij, ſiue abſolute, ſiue ſub conditione, aut modo concedatur.

1\. *De duplici modo quo ſolet concedi priuilegium ſine, & cum conditione.*

SEcunda pars verborum priuilegij ſuprà poſita eſt illa, quæ conceſſionem ipſam formaliter continet, & ideo maximè videtur (vt dicebam) ad ſubſtantiam formæ pertinere. Ad illam verò explicādam oportet aduertere, duobus modis ſolere concedi. Primò abſolutè, & purè, nullam conditionem, vel actionem exigendo à priuilegiario, vt effectum priuilegij conſequatur. Sic conceditur filio illegitimo priuilegium legitimationis, vel plebeio priuilegium nobilis, vel peregrino priuilegium ciuis, & ſimilia, quæ Princeps concedit, nihil exigens, vel requirens ad vtendum poſtea priuilegio. Alio modo datur priuilegium ſub conditione aliqua, aut modo neceſſario ad fructum priuilegij conſequendum, ſicut ſolent concedi indulgentiæ, hoc, vel illud opus facienti, vel ſicut ſolet cōcedi facultas abſoluendi, vel diſpenſandi impoſita tali pœnitentia, vel examinata cauſa, aut petito conſilio, vel conſenſu alicuius, & ſimilibus. Et ita ex vſu ipſo ſatis conſtat, vtramq; formam in priuilegiis concedendis obſeruari. Et ratio eſt, quia vterque modus eſt poſſibilis, vt per ſe notum videtur, & pendet ex voluntate concedentis, & iuxta materiæ qualitatem interdum vnus expedit, interdum alius. Circa priorem ergo modum nihil ſpecialiter adnotandum occurrit, quia in illo nulla forma præſcribitur priuilegiario ad vtendum priuilegio, ſed Princeps ipſe per verba ſua, quæ ſunt quaſi forma priuilegij, efficit effectum priuilegij, eo modo, quo moraliter facere illum poteſt, talem fauorem concedendo, aut auferendo talem inhabilitatem, vel quid ſimile. Vnde ſuppoſita veritate narrationis, & iuſtitia cauſæ, abſque vlla ſurreptione, aut deceptione, ex parte formę tantum eſt neceſſaria ſufficiens ſignificatio voluntatis concedentis, vt in principio explicuimus.

2\. *Notanda circa priuilegiū conceſſū conditionaliter.*

Circa alium verò modum concedendi priuilegium ſub certa aliqua conditione, aut modo, nonnulla breuiter animaduertenda ſunt. Primum eſt, attentè conſiderandum eſſe, an per illa verba, quibus præſcribitur modus vtendi priuilegio, conſtituatur veluti ſubſtātialis forma vtendi priuilegio, vel ſolùm adiiciatur aliqua ſolemnitas accidentalis, ſeu onus concomitans fructum priuilegij. Nam ſi forma ſit prioris modi, illa non ſeruata non obtinebitur fructus priuilegij, ſi autem ſit poſterioris generis, violatio eius nō impediet effectum priuilegij, poterit tamen eſſe peccaminoſa & ſufficiens cauſa, vt quis priuetur priuilegio, quod aliàs poſſet durare, & in futurum proficere. Vtraq; pars declaranda eſt, & probanda iuxta dicta in libro 5. de legibus irritantibus actiones, in quibus præſcripta forma non ſeruatur. Ratio enim, quę in contractibus, teſtamentis, iudiciis, & in quibuſcumq; mandatis reperitur, in priuilegiis etiam militat: nam ita pendet ex voluntate concedentis, ſicut mandatum v.g. ex voluntate mandantis; ergo ſicut forma mandati non ſeruata, ſi ſubſtantialis ſit, nihil efficitur, quia deeſt voluntas mandantis; ſi verò ſit accidentalis, actio facta tenet, licèt fortè reuocari, vel puniri poſſit; ita prorſus dicendum eſt de priuilegio, quia etiam deeſt voluntas concedentis, ſi formam præſcripſit ſubſtantialem, & illa non ſeruatur, quod ſecùs eſt, quando forma eſt accidentalis.

3\. *Duo cōſideranda ad cognoſcendū an forma priuilegij ſit ſubſtantialis.*

Ad cognoſcendum autem, an forma ſit ſubſtantialis, nec ne, ſeruandæ ſunt regulæ eodem loco poſitæ, & cum proportione applicandæ. Duo verò præcipuè conſideranda ſunt. Vnum eſt, an onus impoſitum ad cōſequendum fructum priuilegij ſit conditio propriè ſumpta, an verò ſit tātum modus. Nam ſi ſit conditio, clarum eſt, voluntatem Principis nihil operari, quia ſolùm habuit voluntatem conditionatam, quæ nihil operatur, imò nulla eſt, non impleta conditione. Vnde fit, vt talis conditio pro forma ſubſtantiali ponatur, ſine qua res eſſe non poteſt, l. *qui heredem.* §. vlt. ff. de condit. & demonſt. Secùs verò eſt, quando non eſt propria conditio, ſed modus, quia tunc non eſt conditionalis voluntas concedentis, ſed abſoluta, & ita ſuum effectum operatur ſtatim, licèt imponat tale onus, vel obligationem in futurum; ſicut in teſtamentis, ac legatis commune eſt, nam eſt eadem ratio in priuilegiis. Vnde ad intelligēdum, an id, quod exigitur, ſit conditio, vel modus, verba cōſideranda ſunt, ſicut etiam in teſtamentis, & aliis ſimilibus actibus fieri ſolet.

4\. Præcipuè verò eſt ſecundo loco obſeruandum, an opus requiſitum in priuilegio propter fructum eius, poſtuletur ante effectum priuilegij, vel pòſt. Nam ſi priori modo petatur, regulariter pertinebit ad ſubſtātialem formam ſeruandam, & eſt rigoroſa conditio, niſi oppoſitum conſtet expreſsè ex verbis priuilegij: ſi verò opus poſſit ſufficienter fieri poſt vſum, & fructum priuilegij comparatum, non eſt conditio, ſed modus, & pertinet ad ſolemnitatem, vel circumſtantiam accidentalem, regulariter etiam loquēdo, & niſi verba manifeſtè obſtent. Declaratur exemplo Iubilei, per quod & priuilegium obtinendi abſolutionem à reſeruatis, & indulgentia plenaria poſt ieiunia, orationes, & alias diligentias factas cōceditur; nam quia hæc opera non petuntur vt neceſſaria ante abſolutionem à reſeruatis, non ſunt conditiones neceſſariæ ad fructum illius priuilegij quoad hunc actum eius, nec pertinent ad ſubſtantialem formam ſeruandam ex parte pœnitentis ad illum effectum conſequendum, & ideo ſimpliciter eſt valida talis abſolutio, & rata manet, etiamſi alia opera non ſequantur, vt in materia de Indulgent. & in tract. de voto, dixi; reſpectu verò indulgentiæ petuntur illa opera vt diſpoſitiones præuiæ, & ideo conditionem neceſſariam continent, & formam ſubſtantialem cōſtituunt ad indulgētiam conſequendam. Quod ferè in omnibus indulgentiis obſeruatur. Eadémque doctrina applicāda eſt ad indulta diſpenſationum, abſolutionum, & ſimiliū gratiarum, in quibus dicitur, v. g. vt pœnitentia iniuncta detur diſpenſatio, vel abſolutio; tunc enim impoſitio pœnitentiæ antecedere debet, vnde eſt conditio neceſſaria, & de ſubſtantia formæ, executio autem pœnitentiæ eſt conſequens fructum priuilegij, & ideo licèt poſtea omittatur, non euacuatur effectus, erit tamen graue peccatum, & nō euitabitur, donec onus impoſitum impleatur, ſi poteſtas non deſit. Huc etiam ſpectat conditio frequens, quæ in his indultis abſolutionum ponitur, vt fiant, ſatisfacta, parte; nam ex vi verborum de præterito oportet, vt conditio priùs ſeruetur, aliàs nihil fiet: an verò interdum ſufficiat propoſitum, vel cautio, quando neceſſitas vrget, ex verbis indulti, & coniecturata mente concedentis definiendum eſt.

Vnde, vltimò maximè oportet expendere verba,

Standũ proprietati verborũ, & non plus exigendum.

per quę onus imponitur: nam ſtandum eſt proprietati illorum, & non plus exigendum, quàm per verba in rigoroſa, ac propria ſignificatione poſtuletur. Vt v.g. ſi datur alicui facultas faciendi aliquid, vt diſpenſandi, abſoluendi, vel puniendi cum conſilio alicuius, tunc petitio quidem conſilij ad ſubſtantiam formæ pertinet, quia conſilium natura ſua eſt conditio antecedẽs actum, vt colligitur ex c. *cùm in veteri*, de elect. vbi id notant Gloſſ. Innoc. & Panormit. in fine. Idem Panorm. in cap. *ex parte*, de conſtit. num. 5. & in cap. *cùm olim*, de arbit. cum Gloſſ. & Hoſtien. ibidem, ſicut etiam de licentia idem dicit per textum ibi in cap. *licèt*, de regular. num. 11. Sic igitur petitio conſilij ad formam ſubſtantialem pertinet. Non eſt tamẽ neceſſarium, ſequi conſilium, quia hoc per illa verba non exigitur.

c. cùm in veteri. Gloſſa. Innoc. Hoſtien. c. olim. c. licèt.

B Quod patet, quia in rigore aliud eſt poſtulare conſilium, aliud ſequi. Nam petere conſilium per ſe eſt vtile ad inquirendam, & inueniendam veritatem, quia collatio plurium iudiciorum multum cõfert ad veritatem inueniendam, vt ſumitur ex l. *ſi autem*, C. de ingen. manomiſſ. & l. *dubium*. C. de repudiis. At verò ob eandem rationem ſequi conſilium, non ſemper eſt neceſſarium, & ſæpe neque vtile. Ex vi ergo illius formę ſolùm requiritur conſultatio, non ſequi conſilium.

6. Nec refert, ſiue dicatur cum conſilio, ſiue de conſilio, ſiue ex conſilio, quia hæ dictiones in pręſenti quaſi ſynonymæ ſunt, & nõ magis per vnam importatur neceſſitas ſequendi conſilium, quàm per aliam, vt notauit Bart. in l. 1. §. *ſi plures*. ff. de exercit. action. n. 4. & 5. Secùs verò eſſet ſi diceretur, hoc fiat ſecundùm conſilium, vel iuxta conſilium, vel prout viſum fuerit Petro, tunc enim clarè imponitur onus non ſolùm petẽdi, ſed etiam ſequendi conſilium alterius. Idẽmq; erit ſi in forma conceſſionis detur facultas faciendi aliquid de, vel cum conſenſu alterius: tunc enim nõ ſufficit conſilium, ſed neceſſe eſt, vt etiã iudicium accedat, quod ſequi teneatur qui vult vti priuilegio, aliàs nihil faciet, quia non ſeruat ſubſtantialem formam. Conſenſus enim ad alterum relatus dicit conformitatem cum illo in affectu, vel in iudicio. Dico, *ad alium relatus*: nam vt dicit tantùm relationem ad aliam potentiam eiuſdem operantis, eſt actus voluntatis inclinantis ſe ad id, quod per intellectum indicatum eſt, vt tradit ex Damaſceno D. Thom. 1. 2. q. 15. ar. 1. At verò quando ponitur in forma priuilegij, vel mandati, dicit relationem ad alium, & concordiam duorum in eodem ſenſu, poteſtq; ferè indifferenter referri ad cõformitatem cum iudicio, vel voluntate alterius, quia quod alter vult, id practicè iudicat, eſſe faciendum. Et ideo cùm conſenſus requiritur, conformitas hæc neceſſaria eſt, aliàs nihil fiet ex defectu ſubſtantialis formæ, vt præter Doctores allegatos notant Gloſſa, in cap. *ſi proto*, de reſcrip. in 6. verb. *aſſenſu*, & in cap. 1. ne ſed. vacan. in 6. & Gloſſa per textum in cap. *obeuntibus*. 63. diſt. & in cap. *cùm in veteri*, de elect. n. 12. & cap. 1. de his, quæ fiunt à Prælat. n. 3. Feder. Senen. conſ. 1. n. 4. Felin. in c. *ex parte*, de conſtit. in princ. cum aliis, quos refert. Ad hunc ergo modum alia verba conceſſionis expendenda ſunt, vt proprietas eorum teneatur.

Bart. D. Thom. Gloſſa. c. ſi proto. c. 1. ne ſed. vacant. c. obeuntibus. Fede. Sen. Felin.

CAPVT XIV.

An de ratione priuilegij ſit, vt per formalia verba iuri communi derogetur.

1. TErtia pars ſuprà poſita, quæ in priuilegiorum indultis ſequi ſolet poſt formam conceſſionis, eſt clauſula reuocatoria, *Non obſtantibus*, &c. quæ videtur poteſt non eſſe de ſubſtantia priuilegij, cùm poſt cõſummatam formam, & conceſſionem ſubſequatur. Hinc ergo graue dubium circa hoc occurrit, an ſit de

A neceſſitate, & valore priuilegij, vt in eo fiat expreſſa derogatio illius iuris, cui priuilegium fuerit cõtrarium. De quo variè loquuntur Iuriſtæ, vt videre licet per Bart. in Extrauag. *ad reprimendum*, in fine, Bald. de pace Conſtant. §. *libellaria*, & Felin. in cap. *nonnulli*, de reſcrip. n. 19. & ſequent. Duæ verò ſunt opiniones præcipuæ. Prima affirmat, neceſſariũ eſſe, vt derogatio expreſsè fiat, tenet Panormit. in cap. *nonnulli*, de reſcript. Idem ſentit Syluest. verb. *priuilegium*, q. 9. dicto 5. cum quadam limitatione, *quia ſi priuilegium ſit contra legem, debet* (inquit) *illius facere mentionem, niſi proprio motu concedatur*, citat Bartolum in l. *vacuatis*. C. de decurion. lib. 10. vbi non loquitur de priuilegiis Principum, ſed de reſcriptis immunitatum ab oneribus

Bart. Bald. Felin. Prima opinio. Panorm. Syluest.

B realibus, & perſonalibus, quæ ciuitates poſſunt concedere, de quibus alia eſt ratio, & de eiſdem videtur loqui Syluest. Eundem Bart. adducit Panormit. in l. vlt. C. ſi contra ius, vbi planè requirit hanc clauſulam, *non obſtante quacunq; lege in contrarium diſponente*, & loquitur apertè de priuilegio, quidquid Felin. dicat. Et idem ſentit ibi Alexand. in ſcholio, in quo multa de hac materia congerit. citatur etiam Gloſſa in Authent. hoc inter liberos. C. de teſtam. & in Authen. quib. mod. nat. effici. ſui. §. vlt. Sed prior loquitur in generali reſcripto, alia de diſpenſatione, quæ magis fauet. Allegatur præterea cap. *ex parte*, iuncto cap. 2. de ſtat. Monach. Ac denique adiungitur coniectura, quia talia priuilegia contra ius regulariter emanant ex nimia importunitate, & ideo non cenſetur Princeps

Alex. Gloſſa. c. ex parte

C velle derogare iuri, niſi illud exprimat. Hinc conſequenter dixit Panormitan. priuilegium cõceſſum cõtra prius priuilegium inſertum in corpore iuris, non valere contra illud, niſi faciat expreſſam mentionem illius. Ita habet in cap. 1. de reſcript. quia de priuilegio inſerto in corpore iuris, idem iudicium fertur, quod de ipſo communi iure.

Panorm.

Contrariam nihilominus ſentẽtiam indicat Gloſſ. in cap. 1. de conſtit. in 6. verb. *noſcatur*, eámque communem eſſe teſtatur Felin. in cap. *nonnulli*, de reſcrip. regula 2. fallen. 2. n. 11. vbi adducit Hoſtien. in ſum. tit. de reſcriptis. §. *quas vires*, verſ. *ſed poteſt diſtingui*, item refert Ioan. Andr. Cardi. & alios. Idem ſentit Martin. Lauden. tract. de Priuil. q. 41. & 42. Archid. in cap. *re-*

2. 2. Opinio. Gloſſa. Felin. Hoſtien. Ioa. Andr. Cardin. Martin. Lauden. Archid. Bald.

D *ſcripta*. 25. q. 2. Bald. in l. *item lapidis*. ff. de rer. diuiſ. n. 8. Fundamentum eſt, quia priuilegium ex ratione ſua habet eſſe contra ius commune, in quo differt a reſcripto, vt ſuprà viſum eſt; ergo Princeps concedens priuilegium, eo ipſo, & quaſi intrinſecè (vt ſic dicam) vult derogare iuri communi; ergo non eſt neceſſe, vt in forma priuilegij hoc exprimat: nam Princeps pręſumitur ſcire ius commune, iuxta cap. 1. de conſtit. in 6. & ideo non præſumitur dare priuilegium ex ignorantia iuris; ergo dat illud, derogando iuri communi, licèt hoc non exprimat.

3. *Nota pro reſolutio.*

Pro reſolutione diſtinguendum cenſeo, tam ex parte priuilegij, quàm ex parte iuris communis, cui repugnat. Priuilegium enim tale eſſe poteſt, vt poſſit

E habere effectum, vel vtilitatem aliquam abſque derogatione iuris communis, licèt poſſit habere maiorem, derogando illi, vel poteſt eſſe tale, vt nullam prorſus vtilitatem afferat, ſi iuris communi non deroget aliqua ex parte. Ius etiam commune poteſt eſſe in duplici differentia, vnum ſimpliciter, & purè diſponens ſine aliqua derogatione, vel reſiſtentia directa, vt ſic dicam, contra priuilegia; aliud eſſe poteſt qualificatum, quia vltra præceptum, vel prohibitionem, quam ponit, addit reuocationem omnium priuilegiorum tali legi repugnantium, vel vt contra illam nulla priuilegia præualere poſſint.

4. *Mens auctoris.*

Dico ergo, ſi priuilegium poſſit effectum, vel vtilitatem habere ſine derogatione iuris communis, non habet vim ad derogandum illi, niſi hanc extenſionem

ex

eſpreſsè, ac formaliter contineat. Hanc aſſertionem A ſomo ex cap. *in his*, de priuilegiis, vbi in primis reprobatur quędam reſtricta interpretatio cuiuſdam priuilegij, per quam inutile reddebatur, deinde verò additur, ita eſſe interpretādum, vt priuilegiati aliquam inde gratiam conſequantur, & tandem adiungitur, *dummodo ab alijs, quæ iure parochiali proueniunt, prorſus abſtineant.* Ex quo textu omnes colligūt, priuilegium, quod vni iuri derogat, non eſſe extendendum contra alterum, ſi citra læſionem alterius poteſt ſuam habere vtilitatem, idémq; ſumitur ex cap. *patentibus*, eodem; ergo pari ratione ſi abſque derogatione alicuius iuris poteſt ſaluri vtilitas priuilegij, non eſt credendum, derogare iuri cuius expreſſam mentionem non facit. Et idem ſumitur ex cap. *vt priuilegia*, eodem.

c. in his.

c. vt priuilegia.

B Intelligendum autem hoc eſt de effectu, & vtilitate priuilegij ſufficiente ad explendā proprietatem verborum eius, quia hæc ſemper attendendā eſt, & ſeruanda, vt tradunt iura in principio allegata. Exemplo res declaratur, ſi aliquod priuilegium datur ad commutanda vota, intelligitur cum æqualitate, quia illa verba ſufficienter explentur per commutationem in æquale, ideóq; nō poteſt illud priuilegium extendi ad inæqualem commutationem, quæ iuri eſt contraria. Neque contra hanc aſſertionem procedit ratio ſecundæ opinionis. Quia licèt priuilegium ſtrictè ſumptū ſit cōtra ius, tamen cum proprietate etiam dicitur de conceſſione vltra ius, & de qualibet gratia, & beneficio Principis, vt ſæpe dictum eſt cum Baldo in præIud. feudor. num. 18. & aliis. Ideóq; ſi ſub hac ſignificatione ſufficiēter ſaluatur vtilitas, & proprietas verborum eius ſine derogatione alicuius legis communis, non eſt ad illam extendendum, quando illam non exprimit. C

Bald.

5. *2. Concluſ.*

Secundò dicendum eſt, quando priuilegium eſſet inutile nō derogando in re aliqui iuri communi ſimpliciter diſponenti, validum eſſe, & illud derogare etiamſi illius mentionem non faciat, neq; in ſpecie (quod eſt longè certius) neque generatim vt dicendo, non obſtante quacumque lege, vel quid ſimile. In hoc ſenſu loquitur ſecunda ſentētia, quæ efficaciter ipſius ratione probatur, quia priuilegium tale cōcedens derogat legi in actu exercito, vt ſic dicam, & cum ſufficienti voluntate fieri præſumitur, quia Princeps non ignorat ius commune; ergo non eſt neceſſe, vt illa intentio concedentis declaretur formaliter, ſeu in actu ſignato. D Probatur cōſequentia, quia neque ex natura rei eſt neceſſariū, neque ex diſpoſitione alicuius iuris poſitiui, neq; etiam ex vſu. Quod ſatis videtur etiam probari ex dicto cap. *in his*, vbi priuilegium datum Minoribus ad celebrā dū in altari portatili, declaratur eſſe intelligendum ſine licentia Epiſcoporū, licet hoc in ipſo priuilegio formaliter non cōtineretur, vt in textu clarè ſupponitur, quia derogatio iuris communis quoad illam partem ſatis cōtinebatur in actu exercito in ipſo priuilegio, quod ſine illo eſſet inutile, & ideo non fuit neceſſaria in actu ſignato. Nec obſtabit, ſi quis dicat, in nomine priuilegij non ſufficienter contineri derogationem illam in actu exercito, quia E non oportet, vt priuilegium deroget iuri, vt proximè dicebamus. Reſpondetur enim, quādo conceſſio talis eſt, vt niſi deroget iuri ſit friuola, & nullius vtilitatis, & illa ſit ſub nomine priuilegij, tunc neceſſariò intelligi, ſuperiorem loqui de priuilegio rigoroſo, & derogante iuri, quantùm neceſſarium fuerit, vt concedētis voluntas impleatur. Imò exiſtimo, idem eſſe, etiamſi ſub nomine gratiæ, vel fauoris, concedatur, quia etiā priuilegium rigoroſum eſt gratia, & fauor, & tūc generica verba ex materiæ qualitate, & intentione loquentis determinantur ad talem ſpeciem gratiæ, vel fauoris, quia beneficium Principis late eſt interpretandum, cap. *olim*, de verbor. ſignif. ergo multo magis

c. in his.

c. olim.

ad illam ſpeciem eſt trahendum, quæ neceſſaria fuerit, vt non ſit illuſorium; eſſet autem illuſorium, ſi eſſet inutile. Confirmatur, quia priuilegium eſt quædam lex priuata; ergo ita ſerri cenſenda eſt, vt valeat, non vt pereat, ſicut in ſpecie de priuilegio dicitur in cap. *inter dilectos*, verb. *ceterum*, de fide inſtrumen. vbi Gloſſ. & in dicto cap. *in his*, alia iura referunt.

cap. inter dilectos. *Gloſſa.*

6. *3 Concluſ.*

Tertiò dicendum eſt, ſi ius commune ſit qualificatum per ſpecialem clauſulam reſiſtentem priuilegiis, ſeu derogantem, & reuocantem illa, neceſſe eſt, vt in forma priuilegij fiat mentio talis iuris, vel in ſpecie, vel ſub clauſula generali ſufficiente ad derogandum illi iuri ſic fortificato, aliàs priuilegium non valebit cōtra illud ius, etiamſi reddatur fruſtraneum, & inualidum. Hanc aſſertionem ponit Felin. ſuprà limitando B ſuperiorem aſſertionem, in illius tamē probationem ſolùm adducit Cardin. in Clement. 1. de cenſib. q. 5. Idem ſumi poteſt ex Bart. in Extrau. *ad reprimendum*. §. *non obſtantibus*, n. 4. Ratio reddi poteſt, quia plus neceſſarium eſt ad derogandum legi firmiùs ſtabilitæ, quàm alus communi modo latis, & quia clauſula derogatoria addita priori legi aliquid operari debet; ergo ſaltem hoc operatur, vt non tā facilè derogetur tali legi per priuilegium ſimpliciter conceſſum. Itē iuxta hanc aſſertionē poſſet intelligi prior ſententia, & c. *reſcripta*, 25. q. 2. quę eſt lex Codicis tit. de precib. Imper. offer. dicens, *Reſcripta contra ius elicita ab omnibus iudicibus præcipimus refutari.* Nā licèt intelligi poſſint hæc verba de reſcriptis ad lites, tamen Archid. de C priuilegiis intelligit, & de ſe generalia ſunt, poſſunt autem optimè intelligi de priuilegiis, quæ ſunt cōtra ius expreſſe reſiſtens, & refutās ſimilia priuilegia. Sicut ſuprà dicebamus, illa priuilegia eſſe propriè cōtra Conc. Trid. quæ ſunt contra leges Concilij habentes clauſulam derogantem expreſsè talibus priuilegiis. Sed obiici poteſt contra hanc aſſertionem ratio facta pro præcedenti, quia tunc priuilegium Principis eſſet inutile, & nullius valoris, quod eſt cōtra principia iuris ibi allegata. Reſpondeo, negari non poſſe, quin in multis caſibus priuilegia etiam à Principe conceſſa poſſint eſſe inutilia ob aliquem defectum ſubſtantialem; vnde non poteſt hoc eſſe contra principia iuris, quòd beneficia Principum permanentia eſſe debent, & latè interpretāda, & ſimilia, quæ intelligenda ſunt, D quatenus ſecundùm rectam rationem, & alia principia iuris ſuſtineri poſſint. In illo ergo caſu concedo, in tali priuilegio eſſe ſubſtantialem defectum, & ideo inutile eſſe, ſibiq; imputet, vel qui impetrauit, quia non ſatis declarauit legis reſiſtentiam, imò præſumitur ſubreptionem aliquam commiſiſſe, vel etiam ſibi imputet, qui conceſſit, quia non ſatis voluntatem ſuā explicauit: nam eo ipſo præſumitur illam nō habuiſſe, neque ex certa ſcientia, & plena aduertentia tale priuilegium conceſſiſſe.

Felin. *Cardin.* *Bart.* *c. reſcrip.*

7. *De coniectura Panormit. & quādo habet locum.*

Atq; ita in ſpecie huius aſſertionis habet locum coniectura Panormitani, quòd præſumitur Princeps, quando hoc modo talia concedit priuilegia, per importunitatem, & cōſequenter per inaduertentiam illa conceſſiſſe. E Secùs verò eſt iuxta tenorem præcedētis aſſertionis, quia cùm morale, & regulare ſit, vt priuilegium aliquid cōcedat contra ordinarium ius, nulla inde pręſumptio ſumitur, quòd Princeps apertè cōcedens priuilegium, per importunitatem, aut incogitantiam, cōtra aliquod ius ſimplex, & ordinarium illud conceſſerit; imò potiùs præſumitur, illud nō ignoraſſe, & nihilominus priuilegium contra illud concedere voluiſſe. Solum ergo ſupereſt, vt reſpondeamus ad c. *ex parte*. Ad quod aliqui reſpondent, illud priuilegium fuiſſe cōtra legem Concilij, & ideo non valuiſſe ſine clauſula expreſsè illi derogante, vt, *Non obſtante*, &c. quia lex conciliaris habet hoc priuilegium, vt virtute cēſeatur habere clauſulam reſiſtentem futu-

c. ex parte.

ſis priuilegiis, etiamſi illam nõ exprimat. Sed contra hoc eſt, quia ad ſummum hoc procedit in Conciliis generalibus, Concilium autem Lat. ſub Alex. cui priuilegium illud repugnabat, generale nõ fuit. Quod ſi dicatur æquiparari in hoc generalibus per aſſiſtẽtiam Papæ, & multitudinem Epiſcoporũ, qui illi interfuerunt: hæc profectò nimia ampliatio eſt illius regulæ. Eo vel maximè quòd nec de legibus Conciliorum generalium eſt ſolidum illud principium, quãdo illæ leges non habent expreſſam clauſulam repugnantem priuilegiis, vt ſupra viſum eſt, & ſpecialiter dictum eſt de decretis Concilij Trid. Vnde aliter reſpõdet ſuprà Felin. cum Innoc. ibi non reprobari priuilegium, tantùm quia non faciebat mentionem legis Concilij, ſed ratione materiæ, quia videbatur eſſe parum cõſentaneũ bonis religioſorum moribus. Vnde cùm eſſet etiã contra ius, & illius derogationem non contineret, ſuſpicionem ſurreptionis generabat, & nihilominus nũ tãquam inualidum, aut ſurreptitium reiectum eſt, ſed à Pontifice fuit reuocatum tanquam minùs conueniens. Et ita poteſt ille textus potiùs in contrarium, & pro noſtra ſententia induci.

Felin.
Innoc.

8\. Ex quibus conſequenter ſequitur, priuilegium cõceſſum cõtra prius priuilegium inſertum in corpore iuris, præualere contra illud, etiamſi ſpecialem mentionem illius nõ faciat, dummodo in priuilegio priori non ſit ſpecialis clauſula reſiſtens cõtrariis priuilegiis. Hoc corollarium eſt cõtra aliud Panormitani, & ſequitur ex eodem fundamẽto, quia de priuilegio inſerto in iure communi idem fertur iudicium quoad ſciẽtiam, vel ignorantiam, quod de ipſo iure communi, vt ipſe Panormit. aſſumit, & tradunt Hoſtien. & Ioan. Andr. in cap. *ex parte.* 2. de decim. ergo regulæ datæ de iure communi procedũt etiam de priuilegiis in ipſo inſertis. Sicut ergo præſumitur Princeps concedere priuilegium ex certa ſcientia cõtra ius commune, ita etiam debet præſumi de priuilegio iuri communi inſerto. Et ita ſentiunt cõmuniter iuris canonici interpretes in dicto cap. 1. de reſcript. & ſumitur ex Gloſſa in cap. *vt circa.* de elect. in 6. verb. *corporali*, & Domin. ibi, & aliis relatis à Felino in dicto cap. 1. n. 11. & 12. Qui omnes docent, contrarium eſſe dicendum de priuilegio particulari extra ius commune exiſtente: nam contra illud non præualebit priuilegium poſterius, niſi clauſulam, *Non obſtante*, vel ſimilem derogantem contineat, ex eodem fundamento cum proportione applicato, quia tale priuilegiũ nullo modo pertinet ad cõmune ius, ſed vel ad factum, vel ad ius priuatum, quod Princeps facilè ignorare præſumitur, iuxta cap. 1. de cõſtit. in 6. & ideo non cenſetur Princeps habuiſſe voluntatem derogandi illi, quando id ſufficienter non declarat. Et eadem ratione idem dicendum eſt de iure acquiſito tertij, quia etiam præiudicium illud ad factum pertinet, quod Princeps ignorat, & ideo non præſumitur, velle illud, niſi expreſsè declaret, & ideo priuilegium non operabitur cũ tali præiudicio. Limitandum tamẽ eſt, niſi materia priuilegij talis ſit, vt intrinſecè ſecum afferat præiudicium huiuſmodi: tunc enim non habet locum præſumptio ignorantiæ, vt conſtat. Tamen in eo caſu limitandum eſt priuilegium, vt noceat quàm minimum fieri poſſit. Quæ doctrina ſumitur ex cap. *ſuper eo*, de offic. deleg. adiuncta Gloſſa ibi, verb. *intentionis*, cum his, quæ ibi notantur à Doctoribus, & ab Abb. in c. penult. de Cler. nõ reſid. Felin. in d. c. *cum nonnulli*, in regul. 2. fallẽ. 2. in fin. & fallẽ. 4. limit. 2. vbi plures alios allegat, & infrà tractãdo de interpret. priuilegij aliquid addemus.

Quid de præualet priuilegiu contra prius priuilegiũ inſertũ in corpore iuris.

Panorm.
Hoſtien.
Ioan. And.

Cap. 1. de reſcrip.
Gloſſa.

Ca. ſuper eo.
Gloſſa.
Abbas.
Felin.

CAPVT XV.

De forma priuilegij, quod vocatur, ad inſtar.

1\. QVæ hactenus diximus de forma priuilegij, communia ferè ſunt omnibus priuilegiis; nunc verò explicandæ ſunt nonnullæ ſpeciales formæ concedẽdi priuilegia, & in primis occurrit illa, à qua ſolet aliquod priuilegium *ad inſtar* appellari. Quia nimirum vnum priuilegium per ſimilitudinem, vel æquiparationem ad aliud, alicui priùs datum, alteri conceditur. Vnde vt clarum ſupponimus eſſe poſſibilem hanc priuilegij formam, tum quia non ſolùm res, ſed etiam nomẽ ſumitur ex l. *omnia*. 34. C. de Epiſcop. & cler. tũ etiam quia per ſe videtur res manifeſta. Nam (vt diximus) de ratione priuilegij tantùm eſt, vt Princeps ſufficienter declaret voluntatem ſuam, poteſt autem illam declarare, vel ſpecialiter omnia explicando, vel vno verbo generali cum relatione ad aliud, in quo omnia diſtinctè continentur. Nam & ad præceptum, & ad teſtamentum, vel donationem, imò & ad ipſam ſacramentalem cõfeſſionem poteſt ſufficere hic relationis modus, vt ſi pœnitens vno verbo ſe accuſet de omnibus, quæ cum ſacerdote extra confeſſionem cõmunicauit. Et hoc etiam confirmat vſus, vt patet ex cap. 2. de priuil. in 6. vbi licèt non ponatur expreſsè particula *ad inſtar*, ponitur æquiualenter per particulam *talibus*, & per particulam *ſicut illi*; ſimile exemplum eſt in l. *ad ſimilitudinem*, C. de aduocat. diuerſor. iudicior. & in aliis, quæ Mandoſi. refert tractatu de priuileg. ad inſt. q. 3.

2\. Inquirunt autem Iuriſperiti, quid ſignificet vox illa *ad inſtar*: nam quidam volunt ſignificare idem, quod ad ſimilitudinem, alij ad æqualitatem, alij dicũt, vtrãq; habere ſignificationem, vel etiam plures, vt late expẽdit Horat. Mandoſ. ſuprà q. 1. Omiſſis tamen aliis vſibus illius vocis, exiſtimo in præſẽti materia idem eſſe priuilegiũ ad inſtar alterius, quod eſſe ad imitationẽ alterius, ſeu reſpicere illud tanquam exemplar, ad cuius imitationem ſit. Quod ex citata lege, & ex communi modo concipiendi omnium ſatis conſtat. Quia verò hæc imitatio exemplaris interdũ eſt propria, interdum metaphorica, aliquando adæquata, aliquãdo deficiens: dicendum eſt, per illud *inſtar*, ſignificari propriam, & adæquatam imitationem, ita vt mẽſuratum adæquetur menſuræ, & nec ſuperet illam, nec ab illa deficiat. Probatur, quia ſi nõ eſſet propria imitatio nõ eſſet vniuoca, ſed analoga, vel æquiuoca conceſſio, & ſi non eſſet adæquata, eſſet incerta, & ambigua, & ita vtroq; modo eſſet inutilis, vel ambigua conceſſio. Priuilegium ergo *ad inſtar* concedit omnem fauorem, & gratiam formaliter contentam in ſuo exemplari, & in eodem ſenſu, in quo in exemplari continetur, & cum eadem extenſione, vel reſtrictione, & nõ maiori, neq; minori, quia hoc totum ſpectat ad propriam, & adæquatam imitationem, eſtq; neceſſarium, vt priuilegium ſit vtile, & certum. Et hoc ſentit clarè Nauar. in com. de Iubileo, not. 26. num. 2. cum Bald. in l. *omnia*, C. de Epiſc. & cler. idem confirmat, & locupletat variis exemplis Mandoſ. ſupra q. 4. & in ſequenti capite ampliùs explicabitur, & ſoluetur difficultas, quæ hic occurrere poterat.

Quid ſignificet vox ad inſtar.
Horat. Mandoſ.

Nauar.
Bald.
Mandoſ.

3\. Primò enim de hoc priuilegio quæritur, an aucto exemplari per nouas conceſſiones, *ad inſtar* augeatur, & è conuerſo. Vt v. g. ſi Complutenſi Academiæ conceſſa ſint priuilegia *ad inſtar* Salmanticenſis Academiæ, an facta noua acceſſione priuilegiorum vniuerſitati Salmanticenſi, intelligatur facta Complutenſi, vel è contrario. Hãc quæſtionem quoad priorem partẽ proponit Bald. in dicta l. *omnia*, refertq; opinionem cuiuſdam Guiliel. negãtis, priuilegium *ad inſtar* augeri ad augmentum exemplaris, quam veram eſſe exiſtimo, præcisè ſtando in vi priuilegij *ad inſtar*, quia quatenus tale eſt, dicit reſpectum imitantis aliud; dicitur autem aliquid fieri ad imitationẽ eius, quod iam extitit, ſeu priùs factum eſt: non eius, quod futurum eſt. Et moraliter loquendo, qui concedit priuilegium *ad inſtar*, de illo tantùm cogitat, quod eſt alteri conceſſum, non de futuris. Confirmatur à ſimili ex l. *in teſtamen*

An aucto exẽplari per nouas conceſſiones augeatur. & è cõuerſo.

Bald.
Guiliel.

mento, 2 ff. de condit. & demonſtr. Nam ſi teſtator iubeat fieri ſibi monumentum ad inſtar alterius, quod eſt in tali loco, licèt poſtea quod poſitum fuerat in exẽplum, augeatur, & perficiatur, non tenebitur hæres alterius vel augere quod ipſe fecit, vel imitari aliud, prout auctum fuit, ſed prout erat tẽpore cõditi teſtamenti, quia teſtator de illo tantùm cogitauit; ergo ſimiliter in præſenti. Nec obſtabit dicta l. *omnia*, dicens, *Omnibus priuilegiis, quæ eadem ſancta Eccleſia, vel nunc adipiſcitur, vel poſtea merebitur.* Quin potiùs hæc verba confirmant dictam reſolutionem: nam vt illud priuilegium extenderetur ad futura, oportuit exprimi in lege; nam ſi ſolùm diceret, *Concedimus hoſpitali priuilegia, ad inſtar Eccleſiæ maioris*, ſolùm fuiſſet intelligendũ de Eccleſia maiori, quoad priuilegia, quæ habebat, ergo ex vi particulæ *ad inſtar*, non poteſt fieri illa extenſio, niſi exprimatur, vel ſaltem declaretur, mentem concedentis eſſe, vt locus priuilegiatus *ad inſtar*, ſemper, & in omni tempore futuro ſit æqualis in priuilegiis alteri loco: tũc enim iſto aucto augebitur etiã

Bald. Panorm. Mandoſ. ille, vt ſeruetur æqualitas. Et hoc docuit etiam Baldus ſuprà, & Panormit. in cap. vlt. ne cleric. vel monach. nu. 5. & Mandoſ. q. 9. dicens eſſe communem omnium opinionem.

4. Et inde à fortiori deciditur altera pars: nam licèt exemplatum augeatur nouis priuilegiis, nõ ideò gaudebit illis exemplar, quia ſunt ſimpliciter diuerſa, & in priuilegiis non habet locum extenſio per æquiparationem, vel ſimilitudinem rationis. Item exemplar non habet habitudinem ad exemplatum, licèt hoc ad illud referatur, quia eſt illa relatio nõ mutua, nec etiã exemplatum eſt cauſa ſui exemplaris, & nouum priuilegium, quod ei additur, nullo modo datur per reſpectum ad exemplar; ergo non eſt cur redundet in ipſũ exemplar. Quinimò licet in priuilegio *ad inſtar*, cõtingat aliquando extẽdi ad futura, quia in eo exprimitur, vel de ſeruanda ſemper æqualitate ſufficienter diſponatur: hoc non poteſt vſu venire reſpectu exemplaris, niſi noua cõceſſio illi fiat, ſeu declaretur, vt illa æqualis ſemper ſit reciproca. Nã cùm priuilegiũ priori loco conceſſum anteceſſerit ſine vllo reſpectu ad poſterius, nõ poteſt mutari propter mutationẽ ſubſequẽtis.

5. Secundò quæri poteſt, an abrogato, vel quomodo-

2. quæſitum. libet amiſſo, aut deſtructo exẽplari intelligatur reuocatum, amiſſum, vel deſtructũ priuilegium *ad inſtar*.

Bald. Panorm. Mandoſ. Nauarr. Reſpondeo, non cenſeri reuocatum. Ita docet Bald. ſuprà cum eodem Guiliel. Panorm. nu. 6. & Mandoſ. q. 6. & Nauar. ſuprà n. 8. Et ratio eſt clara, quia priuilegiũ ad inſtar in re ipſa eſt diſtinctum à ſuo exemplari, & non eſt correlatiuũ eius, neque ab illo pendet in conſeruari, quia verba priuilegij abſoluta ſunt, vt ſupponimus, & ex vi particulæ *ad inſtar*, non ſequitur talis depẽdentia. Imò in rigore loquendo, priuilegiũ, quod ponitur in exemplum, non eſt propria, & per ſe cauſa alterius, ſed ponitur tantùm ad determinandam ſignificationem generalium verborũ, quibus priuilegium ad inſtar conceditur: facta autem illa determinatione, & cognita qualitate, & modo priuilegij ſic conceſſi, nulla ratio depẽdentiæ inter illa priuilegia relinquitur; & quamuis demus, illam eſſe propriam cauſalitatem exemplarem, hæc non eſt talis, vt ab exiſtentia exemplaris pendeat exemplatum, poſtquam factum eſt: ſic enim videmus multas res, vel ædificia fieri inſtar aliorum, quæ poſtea manent, licèt exemplaria deſtruantur. Igitur deſtructo loco, ad cuius inſtar alius priuilegium accepit, durat priuilegium cõceſſum poſteriori loco, etiamſi in priori deſtructum ſit. Multoq; magis reuocato priuilegio ad inſtar, non reuocatur aliud, ad cuius inſtar conceſſum fuerat, quia eſt omninò prius, & abſolutũ, atque independens à poſteriori.

Panorm. Et ex hoc principio infert Panormit. ſuprà, quando cõceditur priuilegium ad inſtar alicuius iuris, vel po-

A teſtatis, licèt poſtea reſtringatur exemplar, non propterea reſtringi priuilegium ad inſtar. Exemplum ponit in Clement. *dudum*, de ſepul. vbi declaratur, priuilegium abſoluendi conceſſum mendicantibus, legitime præſentatis, ſeu approbatis ab Epiſcopis extendi ad omnes caſus, præterquam ad eos, qui reſeruantur à iure, reſpectu parochorũ. Ait enim, quòd licèt poſtea Epiſcopi caſus reſeruẽt parochis ſibi ſubiectis, nihilominus priuilegiũ religioſorum non reſtringetur, quia eſt conceſſum ad inſtar illius poteſtatis, quam habebant Curati eo tempore, quo priuilegium fuit conceſſum. Quæ ſententia ſatis communis eſt, & fortaſſe vera, vt latè proſequitur Emman. Roder. tom. 1. regular. quæſt. q. 61. ar. 2. & de illa ſuo loco dicemus. Nam propria ratio (vt opinor) non ex tempore cõceſſionis, ſed

Emm. Rod.

B ex illa particula, *à iure*, ſumenda eſt: reſeruatio enim particularis Epiſcopi non eſt à iure, & ideò non obſtaret, etiamſi antea eſſet, & ita non rectè ibi accommodatur præſens reſolutio ex ratione priuilegij ad inſtar.

Sed quid, ſi contingat concedi priuilegium ad inſtar, & poſtea nullum inueniri priuilegiũ in loco, aut perſona, vel corpore, ad cuius inſtar alteri eſt priuilegium conceſſum. Reſpondeo, tale priuilegium ad inſtar ex vi illius generalis clauſulæ nihil operari, neq; eſſe validum, ſi in eo nihil aliud exprimitur, & exemplum non inuenitur. Hæc eſt communis ſentẽtia Doctorum, quos ſtatim referam, & ratio eſt euidens, quia illa conceſſio generalis manet incerta, & non poteſt ad particularia determinari: ergo eſt inutilis, quia actiones morales, & humanæ ſunt circa particularia.

6. 1. quæſitum cum reſponſione.

C Et confirmatur à ſimili ex l. *ſi ſic legatum*. 75. §. *ſi mihi*. ff. de legat. 1. ibi, *Si quantitas non ſit adiecta, euidenti ratione nihil debetur, quia non apparet, quantum fuerit legatum.* Dices: tunc prudenti arbitrio determinari poterit modus, & quantitas, vel qualitas priuilegij, conſiderata conditione materiæ, & perſonarum: & coniectata mente concedentis: ſic enim in d. l. *in teſtamento*, dicitur, ſi teſtator iuſſerit, ſibi monumẽtum fieri inſtar alterius exiſtentis in tali loco, & ibi nullum monumentum inuẽtum fuerit, non obligari hæredem ad faciendum monumentum ſimile alteri, obligari tamen ad faciendum monumentum decens, iuxta vires hæreditatis, & conditiones defuncti. Reſpondetur in præſenti materia nõ habere locũ hoc arbitrium, ſine recurſu ad eum, qui priuilegium conceſſit, quia ad illum ſpectat, & non ad alium, quod non habet locum in teſta-

l. in teſtamento.

D tore, qui poſt mortem non poteſt mentem ſuam interpretari: auctor autem priuilegij ſemper id poteſt, quia licèt perſonæ mutentur, ſemper eadem cathedra perſeuerat, quia ſedes non moritur. Item in caſu illius legis conſtabat ſatis de voluntate illius teſtatoris, quoad legati ſubſtantiam, determinatio verò, quoad modum non fuit ita dependens ab exemplari, ex mente teſtatoris, vt illa deficiẽte, fuerit omittenda principalis voluntas, quia nec illa poſita fuit, vt neceſſaria conditio, nec eſt vlla coniectura ad id præſumendum, iuxta ea, quæ in ſimili latè dixi, libr. 4. de vot. cap. 7. & 8. At verò in præſenti materia ſubſtãtia priuilegij ad inſtar tantùm generaliter conceſſi omninò pendet ab illo exemplari, ſeu ex termino, ad quem fit relatio, & ideò

E non poteſt determinari per priuatum arbitrium, ſed poteſtatem concedentis requirit.

Dixi autem, hoc eſſe intelligendum, quando priuilegium ad inſtar tantùm generaliter loquitur, non declarando ſpecies fauorum, vel gratiarum, quia ſi illæ exprimantur ſpecificè cum relatione ad aliud, v. g. dicendo, concedimus vniuerſitati Conimbricenſi tale, & tale priuilegium, ſicut Salmanticenſis eis fruitur: in eo caſu licet exemplar non ſubſiſtat, ſeu licèt Academia Salmanticenſis talia priuilegia non habeat, nihilominus priuilegium illud ad inſtar erit validum, & habebit effectum ſpecificum in eo 7.

declaratum, illa verò clauſula *ſicut*, &c. nihil operabitur, ſed valebunt talia priuilegia prout de iure valere poſſunt, vel prout abſolute ſonant, vel prout ſolent ſimilia intelligi, ac ſeruari. Quæ ſententia ſumitur ex capite *Abbate*, de verborum ſignificatione. vbi priuilegium ſub hac forma conceſſum, *Concedimus vobis hanc facultatem, vel hoc ius eligendi, &c. ſecundum antiqui temporis morem*, non conditionale, ſed abſolutum eſſe dicitur, ac proinde ſubſiſtere, licèt de illo antiquo more non conſtet, quando de ſpecie fauoris, & priuilegij conſtat. Et hæc eſt ratio à priori huius reſolutionis, quia illa particula relatiua *ad inſtar*, vel *ſicut*, aut alia æquiualens, non eſt conditionalis, ſed exemplificatiua (vt ſic dicam) ſeu demonſtratiua, vt iura ciuilia loquuntur: & ideò non ſubſiſtente exemplari valet priuilegium, quia nec determinatio priuilegij pendet ex exemplari, quia (vt ſupponitur) ſatis definita, & ſpecifica eſt conceſſio, nec etiam voluntas concedentis pendet ex illo exemplo, quia non eſt conditionata, ſed abſoluta, & diſpoſitiua, ſolúmque videtur additum illud exemplum ad maiorem explicationem, vel de noua videatur conceſſio. Atque ita ſenſit Gloſſa vlt. in cap. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. quam Bart. ſequitur in Extrauag. *ad reprimendum*, verb. *prout*, & in leg. *admonendi*, ff. de iur. iur. & in leg. *cum quis*, §. *Iulianus*, ff. de conſtit. pecun. & aliis locis, quos cum aliis auctoribus refert, & ſequitur Felin. in dicto cap. *quoniam Abbas*, num. 11. & Mandoſ. ſuprà, quæſt. 5. qui variis exemplis hoc confirmant, & exornant, quæ ibi videri poſſunt. Addit verò Felin. cum Bald. ſuprà, non ſolùm valere tunc priuilegium, verùm etiam quodammodo magis eſſe abſolutum, quando exemplar non comparet, quàm ſi inueniretur, quia ſi inueniatur, debet ſecundùm illud limitari ex vi illius relationis ad inſtar; ſi tamen non inuenitur, tunc abſolutè accipietur, ac ſi non eſſent verba illa appoſita. Quod non debet videri abſurdum: nam etiam poſſet priuilegium ad inſtar ampliari iuxta exemplar, ſi inuenietur, & ſine illo non poterit, & ita æqua eſt conditio ex vtraque parte. Non defuerunt tamen authores, ſentientes in eo caſu priuilegium nihil operari, quos ſuprà refert Mandoſ. Sed non video fundamentum vrgens, & ideò illos omitto.

c. Abbas. — *Gloſſa in c. quoniam Abbas.* — *Bart.* — *Felin.* — *Mandoſ.* — *Bald.*

8. Præterea quæri ſolet circa hoc priuilegium ad inſtar, an poſſit valere contra eum, ad cuius inſtar conceſſum eſt. Veruntamen generalis quæſtio infrà tractanda eſt, an priuilegiatus gaudere poſſit ſuo priuilegio cõtra pariter priuilegiatum, vbi regulam illam, vel negantem, vel affirmantem explicabimus. Nunc ergo ſolùm dicimus, priuilegiatum ad inſtar computandum eſſe, tanquam æquè priuilegiatum cum ſuo exemplari, ad cuius inſtar priuilegium accepit, quantum ad ea, quæ ex ſimili priuilegio illi competunt, quia, vt dixi, illa priuilegia æqualia ſunt, & tam exemplatum, quàm exemplar ſimpliciter, ac per ſe conceditur. Poterit ergo poſterior priuilegiatus ſuo priuilegio vti contra priorem in his, & eo modo, quo priuilegiatus gaudet priuilegio contra pariter priuilegiatum, non verò in aliis: quæ verò illa ſint, inferiùs dicemus, tractando de effectibus priuilegij.

An priuilegium ad inſtar poſſit valere cõtra eum, ad cuius inſtar conceſſum eſt.

9. Tandem occurrit hoc loco interrogare, an hoc priuilegium ad inſtar ſufficienter cenſeatur concedi per talem verborum formam, *Concedimus tibi dignitatem, vel cathedram, aut rem ſimilem, prout tuus prædeceſſor illam habuit.* Interdum enim, vt in facti contingentia in hac vniuerſitate vidimus, prædeceſſor habuit cathedram cum iure ordinario, adiuncto priuilegio, & ſucceſſori conceſſa fuit ſub prædicta verborum forma: ideoque meritò dubitatum fuit, an illa verba contineant in eo caſu priuilegium *ad inſtar*, nec ne. Quibuſdam placet pars negans, quia illa verba limitanda

Aliud quæſitum circa idem.

A ſunt ad ea, quæ anteceſſori competebant iure ordinario, & non ſunt extendenda ad ea, quæ habebat ex priuilegio perſonali, quod cum perſona fuit extinctum. Ita ſentit Barboſ. in l. *quia tale*. ff. ſolut. matrim. num. 1. & citat Gloſſ. in l. *hæres in omne*. 37. ff. de acquir. hæred. & ibi Angel. Roman. & Iaſon in lib. 1. conſilior. conſil. 20. Et probat, quia hæres, licèt repræſentet perſonam defuncti, & ſuccedat in omnia iura eius, nihilominus non ſuccedit in perſonalibus priuilegiis. nam hæc cum perſona extinguuntur, vt ex ſuperioribus conſtat; ergo ſimiliter quando conceditur alicui cathedra, vel dignitas, cum omnibus, quæ prædeceſſor habebat, non intelliguntur conceſſa, quæ habebat ex perſonali priuilegio, & extraordinario iure. Atque B ita verba illa non habent vim priuilegij ad inſtar. Et ad hoc confirmandum multa adducit Barboſ. ex variis legibus, & doctrinis earundem interpretum, quas non directè, ſed per æquiparationem inducit. Ex quibus tandem concludit, neceſſarium eſſe, vt exprimatur in conceſſione, vt ſuccedat quis in his, quæ competebant prædeceſſori ex priuilegio perſonali, & tunc ait, ad ſucceſſorem pertinere, quæ anteceſſori ex priuilegio competebant, non ex perſona eius, ſed ex noua conceſſione. Et ad hoc allegat l. *ſtipulatio iſta*, §. *ſed ſi quis*, ff. de verbor. oblig & l. *reperi*, in princip. ff. quibus modis vſusfruct. amittatur.

Barboſ. — *Gloſſa.* — *Angel.* — *Roman.* — *Iaſon.*

Veruntamen ex hac vltima aſſertione, quæ veriſſima eſt, & clariſſima, euertuntur omnia, quæ ad probationem prioris reſolutionis afferuntur. C Aliud enim eſt loqui de tranſlatione omnium iurium, quæ vel naturali, & ordinaria ſucceſſione, vel per legatum, vel aliam donationem priuatam fit; aliud verò eſt loqui de conceſsione facta à Principe. Nam de priori modo tranſlationis loquendo, manifeſtum eſt, clauſulam vniuerſalem non extendi ad priuilegia perſonalia, & ſucceſsioné iure ordinario, vel ex propria voluntate poſsidentis factam, non comprehendere priuilegia perſonalia, quia nec eſt in poteſtate poſsidentis illa transferre, nec in illis poteſt eſſe propria ſucceſsio, cum per mortem habentis extinguatur. Et ad hoc genus tranſlationis, vel ſucceſsionis ſpectant omnia, quæ pro exemplis, & ſimilibus adducuntur. Tale enim eſt illud de ſucceſsione hæredis in omnia iura D defuncti. Item illud de diſpenſatione, vt vnus ſuccedat in omni iure alterius, quæ non intelligitur de his, quæ habebat iure extraordinario. Quæ ideò vera ſunt, quia diſpoſitio loquens per verbum ſuccedendi, eo ipſo limitatur ad iura, in quibus ſuccedi poteſt, & ſimiliter diſpoſitio conſtituens ius ordinarium ſuccedendi in aliquo munere intelligitur de tali munere ſecundùm omnia, quæ iure ordinario illi competunt, qua ratione Capitulum ſuccedens Epiſcopo, ſede vacante, non ſuccedit in his, quæ illi competunt ex delegatione, iuxta cap. *verum*, de foro competent. & tradit Panormitanus in cap. *cùm olim*, circa finem, de maioritat. & obedient. At verò in caſu, quem tractamus, termini ſunt longè diuerſi. Quia non agitur de ſucceſsione, ſed de noua conceſsione, non priuata voluntate facta, ſed E Principis, qui potuit tale priuilegium concedere anteceſſori, & poteſt illud in ſucceſſore continuare, ſi velit, in quo omnes conuenimus, & ſolùm inquirimus, an per illa verba, *Concedimus tibi munus, vel cathedram ſicut anteceſſor tuus illam habebat*, cenſeatur concedi priuilegium anteceſſoris, vel (quod perinde eſt) aliud ad inſtar illius. Et quoad hoc nihil planè videntur probare illa exempla, nec generalia principia in aliis terminis loquentia. Nec etiam oſtenſum eſt, cur illa verba ſint reſtringenda ad ſola iura ordinaria talis muneris, & non comprehendant etiam illa, quæ ex particulari priuilegio anteceſſori data ſunt, cùm ſupponamus vtraque pendere

10.

c. verum. — *Panorm.* — *c. cùm olim.*

d[illegible]e à voluntate eiuſdem Principis concedentis, & vtraque poſſint commodè ſub illis verbis comprehendi, & aliqui regula generalis ſit, beneficia Principis latè eſſe interpretanda.

11\. *Oppugnatur regula Barboſæ.* Quapropter mihi non placet regula illa generalis, & abſoluta, quam Barboſa ponit, & in caſu ſuprà commemorato contrarium in praxi cenſui, duplici adhibita conſideratione, quam nunc etiam propono, & pro regula habendam cenſeo. Primò enim circa verba conceſſionis, per quæ non ſolum res, ſeu munus conceditur, ſed expreſsè additur, *prout anteceſſor id habuit*, ſeu, *cum omnibus iuribus, quæ prædeceſſor habuit*, conſiderandum eſt, an talis forma verborum ſit ordinaria in omni prouiſione talis muneris, vel cathedræ, &c. quoties ex gratia Principis donatur, ita vt ſemper in illa addatur illa æquiparatio ad anteceſſorem, quocunque modo munus illud habuerit, id eſt, ſiue cum priuilegio, ſiue abſque illo, vel potius illud additum, *prout*, &c. ſit extraordinarium, & ſpeciale. Nam in priori caſu procedit prior ſententia, tunc non cenſeri concedi per illa verba ſpecialia priuilegia, propter fundamenta dictæ ſententiæ, addendo, tunc nullum eſſe verbum in rigore ſignificans priuilegij conceſſionem, cùm per illa eadem verba ſignificari ſoleat prouiſio rei cum iure ſuo ordinario, vt communiter eſſe ſolet in prædeceſſoribus. At verò, quando forma conceſſionis ſpecialis eſt, & extraordinaria, magna præſumptio eſt, continere priuilegium *ad inſtar*. & illud additum, *prout*, &c. poſitum eſſe propter priuilegium anteceſſoris, quod voluit Princeps etiam ſucceſſori concedere, non ſorte ſucceſſionis, ſed gratia æquiparationis, quam ipſe Princeps facere voluit. Ratio eſt, quia tunc ceſſant omnes præſumptiones contrariæ ſententiæ, cum illa non ſit ſucceſſio, nec ordinaria diſpoſitio: & aliunde accreſcit magna ratio credendi, illa verba non fuiſſe addita ſuperflue, & ſine vllo effectu: nullum autem habent, ſi ad priuilegium prædeceſſoris non referantur; ergo non propter aliam cauſam poſita ſunt.

12\. Augebitur autem maximè hæc coniectura, ſi addatur ſecunda de qualitate priuilegij. Nam ſi non contineat præiudicium tertij, ſed fauorem Principis, tunc maximè cauendum eſt, ne verba priuilegij inania reddantur. Quando enim priuilegium fuerit odioſum, & aliis præiudicium afferens, vel bono communi, tunc maior eſt licentia reſtringendi verba, etiamſi ex parte non habeant effectum propter aliquam conditionem ſubintellectam, & non impletam, vt quòd voluerit Princeps concedere omnia iura ordinaria, & extraordinaria, quæ aliis non præiudicant. At verò quando priuilegium eſt ſimpliciter fauorabile, & poteſt habere iuſtam cauſam, & rationem, dici non poteſt, illa verba eſſe addita ſine vllo effectu, vel intentione Principis, & ideò ſicut extraordinaria ſunt, ita etiam aliquid vltra ius ordinarium concedunt, quod eſſe non poteſt, niſi æquiparatio in priuilegio cum anteceſſore fiat, ergo hoc concedunt, & hoc eſt priuilegium ad inſtar.

CAPVT XVI.

De communicatione priuilegiorum, & eorum collatione cum priuilegiis, ad inſtar.

1\. Alia forma concedendi priuilegium eſſe ſolet per communicationem priuilegij alteri priùs conceſſi, quæ eſt valde vſitata præſertim in priuilegiis religionum, vt conſtat ex compendiis eorum, & ex his, quæ latè refert Eminan. Roder. 1. tom. q. 55. per totam. *Emm. Rod.* Circa quam formam conceſſionis in primis clarum eſt, efficaciam eius in hoc conſiſtere, quòd

A ius vni conceſſum per aliquod priuilegium, alteri etiam conceditur per quandam extenſionem, vel certe per quandam multiplicationem talis priuilegij: vt nomine communicationis ſignificari videtur. Ad intelligendum autem, qualis, & quanta ſit hæc communicatio, verba indulti attentè penſanda ſunt, tum ex parte illius, cuius priuilegium communicatur, tum ex parte eius, cui communicatur, tum denique ex parte modi, quo communicatur, & in his omnibus ferè obſeruandæ ſunt generales regulæ de interpretatione, ampliatione, vel reſtrictione priuilegiorum, quæ in ſuperioribus tactæ ſunt, & in ſequentibus tradentur. Solet autem ſpecialiter quæri, an communicatio priuilegiorum, quæ religionibus, aut religioſis concedi ſolent, intelligatur fieri de priuilegiis conceſſis religionibus ipſis, vel de conceſſis etiam particularibus domibus,
B aut perſonis. Sed in hoc nihil certius dici poteſt, quam ponderanda eſſe verba communicationis. Regulariter autem eſt, vt communicari intelligantur priuilegia conceſſa intuitu religionis, ſeu totius congregationis, iuxta declarationem Leonis X. quæ refertur in ſupplemento Minorum. Aliqua verò ſunt ſpecialia priuilegia, quæ concedunt communicationem in priuilegiis etiam ſpecialium domorum, & hæc ipſa ſpecialia priuilegia per alias generales clauſulas aliis communicantur, & ita poterunt eum proportione eodem fauore gaudere, vt latiùs exponit Emm. Roder. 1. tom. q. 55. art. 18. *Emm. Rod.*

Sed explicare oportet, an hæc conceſſio priuilegij per communicationem eadem ſit cum conceſſione 2.
C priuilegij ad inſtar, ſolóque nomine differant, vel ſi maiorem habent differentiam, quæ illa ſit. Aliqui enim hanc differentiam conſtituunt, quòd per priuilegium ad inſtar non idem, ſed diſtinctum priuilegium conceditur, licèt ſimile: nam ipſa ſimilitudo, & relatio, quam importat particula *ad inſtar*, hãc diſtinctionem requirit, vt conſtat etiam ex Dialectica. At verò per communicationem non aliud, ſed idem priuilegium conceditur ei, cui communicatur. Nam communicatio priuilegij non eſt eius multiplicatio, ſed extenſio, & quaſi applicatio eiuſdem priuilegij ad plura ſubiecta.

Hanc differentiam latè tractat Mandoſ. dicto tract. de priuilegiis ad inſtar. qu. 2. & illam non probat, ac meritò, modus quo rem explicat, mihi non placet, 3. *Mandoſ.*
quia identitatem priuilegiis ponit in vtroque extre-
D morum, & negat ſimilitudinem inter priuilegia, licet illam ponat inter priuilegiata. In primis ergo ait, per communicationem idem priuilegium communicari, quia vis verbi communicandi hoc requirit. Et quia textus conceſſionis per communicationem eſt hic, *Concedimus Minoribus, v. g. communicationem priuilegiorum, quæ habent prædicatores*, in qua forma relatiuum *quæ*, refert ſubſtantiam, non accidentia. Item quia leges, quæ communicationem priuilegiorum concedunt, plerunque per relatiuum identitatis illa concedunt, vt ibi latè refert. Addit verò, idem eſſe in priuilegio ad inſtar, & hoc quidem tollere ſimilitudinem priuilegiorum inter ſe, quia idē non eſt ſimile ſibi, nihilominus tamen res priuilegiatas fieri ſimiles inter ſe, quia ubiecta eandem qualitatem habentia ſimilia ſunt. Vnde
E concludit illam identitatem nihil obſtare, quominùs priuilegium cōmunicatum ſit priuilegium ad inſtar, quia illud relatiuum *ad inſtar*, non dicit ſimilitudinem inter priuilegia, ſed inter priuilegiata.

Sed hoc nec in iure eſt neceſſarium, nec per analogiam ad Philoſophiam ſuſtineri poteſt. Interrogo 4.
enim, quo ſenſu dicat in communicatione priuilegiorum, idem priuilegium præexiſtens in vno communicari alteri: aut enim loquitur de identitate ſpecifica, vel numerica. De numerica dici non poteſt, tum quia idem numero priuilegium non poteſt ſimul eſſe in diuerſis ſubiectis, & æquè primò in

in ſingulis, priuilegium autem communicatum tam propriè, & per ſe conuenit ei, cui communicatur, ac priùs erat in altero, ſicut dictum eſt de Priuilegio *ad inſtar*. Tum etiam, quia tale priuilegium durat in eo, cui cõmunicatur, etiamſi in altero, in quo priùs erat, amittatur, vt ſtatim dicemus. Tum denique quia argumenta, quæ pro hac identitate fiunt, ad ſummum probant ſpecificam identitatem. Si autem de hac tantùm ſit ſermo, cum illa identitate ſtat perfecta ſimilitudo, non ſolùm inter priuilegiatos, ſed etiam inter priuilegia ipſa, vt conſtat de quacunque identitate ſpecifica inter qualitates, & ratione earum inter qualia, quatenus talia ſunt. Ergo immeritò dicit illi Auctor, per communicationem, & per priuilegium ad inſtar, concedi eadem priuilegia, non autem ſimilia; nam quæ illo modo ſunt eadem, etiam ſimilia ſunt: ſicut ergo priuilegium ad inſtar non excludit identitatem, ita non excludit ſimilitudinem.

5. *Particula, ad inſtar, ſemper referre priuilegia ipſa inter ſe, & non tantùm perſonas priuilegiatas.*

Neque eſt verum, particulam *ad inſtar*, non ſemper referre priuilegia inter ſe, ſed tantùm perſonas priuilegiatas: nam potiùs priuilegium ad inſtar dicitur tale, propter habitudinem ad aliud priuilegium, quod imitatur: ergo talia priuilegia etiam ſunt numero diſtincta, & vnum eſt quaſi exemplar alterius, & hoc eſt ad inſtar illius, vt ex ſuprà dictis patet. Nec poteſt intelligi, quomodo priuilegium detur vni ad inſtar alterius rei, vel perſonæ, niſi illa ſumatur formaliter, vt affecta tali priuilegio, vt in l. *omnia*. C. de ſacroſ. Eccleſ. cum hoſpitalibus conceduntur priuilegia ad inſtar Eccleſiæ primariæ, ſine dubio intelligitur ſupponi Eccleſia vt talibus priuilegiis affecta, & ita non ſolùm hoſpitale fieri ſimile Eccleſiæ, ſed etiam priuilegium hoſpitalis effici ſimile priuilegio Eccleſiæ, imò non aliter ſubiectum fit ſimile alteri, niſi efficiendo in eo formã, quæ ſit ſimilis formæ alterius. Per hæc ergo nulla differentia inter hæc priuilegia explicatur.

6. *Priuilegium ad inſtar, dicere ſimilitudinem non perfectã, ſed ad imitationem: communicationem autem priuilegij dicere exactam, ſeu ipſiſſt aliqui.*

Poſſet verò vlteriùs addi priuilegium ad inſtar dicere ſimilitudinem, non tamẽ perfectam, & exactam, ſed per quandam imitationem, communicationem autem priuilegij dicere integram, & totalem conceſſionem priuilegij, & ideò dici potiùs identitatem, quã ſimilitudinẽ, poteſtque hæc differentia confirmari ex quadam formula concedendi hanc cõmunicationem, quam ſpecialiter inuenio in quadam Bulla Pij V. Societati noſtræ conceſſa, cuius verba ſunt. *Poſſint liberè, & licitè vti, frui, potiri, & gaudere* (ſcilicet, priuilegiis aliarum religionum) *in omnibus, & per omnia, non ſolum ad illorum inſtar, ſed pariformiter, & æquè principaliter, Abſque vlla prorſus differentia, proinde ac ſi Societati, &c. nominatim, & ſpecialiter, ac generaliter conceſſa fuiſſent.* Quæ verba ſupponũt, priuilegium ad inſtar non eſſe pariforme ſuo exemplari, nec eſſe tam amplum, ſicut priuilegium per communicationem conceſſum, nec eiuſdem rationis cum illo. Et confirmatur, quia priuilegium communicatum eſt verum priuilegium, priuilegium autem ad inſtar, cõparatione alterius eſt, quaſi fictum fictione iuris. Vnde Bald. ait, ciuem ad inſtar, ſeu ex priuilegio non eſſe legitimum, & verum ciuem, ſed ſimilitudinarium; *Omnis autem ſimilitudo* (inquit) *eſt quoddam figmentum rei, & non proprietas ipſa*, citat l. *ſed ſi accepto*. ff. de iure fiſci.

Bald.

7. *Oppugnatur praedictus modus dicendi.*

Verumtamen hic etiam modus dicendi non placet. Primò, quia ſuprà dictum eſt priuilegium ad inſtar abſolutè conceſſum, extendi ad omnia, ad quæ ſuum exemplar extenditur, atque adeò de ſe dicere imitationem perfectam, & non tantùm adumbratam, vel fictam, cuius oppoſitum in hac differentia ſupponitur ſine ſufficienti fundamento, vt patebit, cùm tamẽ illud efficaciter videatur probatum ratione ſuprà facta, quòd aliàs incerta eſſet, & ferè inutilis conceſſio priuilegij ad inſtar abſolutè, & ſine alia explicatione. Quòd ſi dicatur, priuilegium ad inſtar, licet interdum ſit perfectum, poſſet interdum ſaluari cum imperfecta imitatione. Contra hoc eſt, quia illud ſolum habet locũ, quando in priuilegio explicatur. Hoc autem modo etiam communicatio poteſt eſſe imperfecta, & ſolum per quandam participationem. Quod ſi communicatio priuilegij abſolutè facta, & ſine limitatione intelligitur de adæquata communicatione totius priuilegij, etiamſi expreſsè hæc adæquatio non explicetur, quia non eſt vlla ratio addendi limitationem, quia ſi hæc licentia daretur, tota conceſſio eſſet incerta, & ambigua: ita etiam dicendum eſt de priuilegio ad inſtar, propter eandem rationem: ergo in hoc potius æquiparantur, quàm differant: nam abſolutè facta vtraque eſt perfecta conceſſio: per additionem verò, & expreſſam concedentis voluntatem vtraque poteſt limitari, & tantum ex parte, vel per imitationem imperfectam fieri.

8. Vnde etiam conſtat, non rectè adduci verba illa Pij V. ad differentiam prædictam cõfirmandam. Nam ſicut ex illis verbis videtur colligi, priuilegium ad inſtar poſſe eſſe inæquale, & ſecundum quid, ita etiã colligi poterit, communicationem priuilegij non eſſe pariformem, neque æquè principalem, neque abſque vlla differentia, niſi hæc expreſsè declaretur in priuilegio, quia cùm hæ particulæ expreſsè addantur, inſinuatur, ſine illis non eſſe ita adæquatam communicationem. Quòd ſi hoc falſum eſt, vt videtur probatum, dicendum neceſſariò erit, illud non colligi ex additione illarum particularum, quia non ſemper adduntur propter nouum effectum, ſed propter maiorem explicationem eiuſdem effectus, & ad tollendam omnem tergiuerſationem, & vmbram eludendi priuilegium. Imò etiam interdum multiplicantur huiuſmodi verba ad explicandum magnum affectum concedentis, vt patet de illis, *Vti, frui, potiri, gaudere*, & *in omnibus, & per omnia*. Idem autem dicendum erit de prædictis verbis, reſpectu priuilegij ad inſtar, vt expoſuit Mandoſ. dicta q. 2. num. 13. vbi ipſe refert alias priuilegiorum formulas, quæ habent, *non ad inſtar, ſed pariformiter*, & miratur quomodo illa negatio cum aduerſatiua coniunctione ponatur, ac ſi illud non eſſet priuilegium ad inſtar, vel ac ſi eſſe ad inſtar, & eſſe pariformiter eſſent oppoſita. In prædicta autem Bulla non legitur abſolutè *non ad inſtar*, ſed *non ſolum ad inſtar*, quæ verba faciliorem habẽt explicationem: nam quia priuilegium *ad inſtar* latitudinem habere poteſt, & obſcuritatem, vel tergiuerſationem, ſi ſolum ponatur, ideò ait Pontifex, concedere ſe priuilegia dicta non ſolùm *ad inſtar*, ſed etiam cum omni proprietate, & exaggeratione, vt magis ſtatim declarabimus.

Mandoſ.

9. *Notanda de priuilegio ad inſtar, & per communicationem.*

Quapropter tam de priuilegio *ad inſtar*, quàm de priuilegio per communicationem diſtinctio aliqua præmittenda eſt, vt propriè, & vniuocè fiat comparatio. Primò ergo duobus modis intelligi poteſt priuilegium eſſe *ad inſtar*; primò *ad inſtar*, alterius conditionis, ſeu proprietatis, quæ in exemplari non eſt ex priuilegio, ſed ex naturali origine, vel ex antiquo, aut ordinario iure. Secundò poteſt priuilegium eſſe *ad inſtar* alterius priuilegij, vel priuilegiati quoad ius quod ex ſpeciali priuilegio habet. Priori modo eſt verum, quod in quadam cõfirmatione ſuprà ſumebatur, priuilegiũ *ad inſtar* non conſtituere aliquid verè tale, quale eſt ſuũ exẽplar, ſed fictione iuris: ſic enim priuilegiũ legitimationis dici poteſt *ad inſtar* legitimorũ filiorũ, non tamen facit verè, & realiter legitimum filium, ſed fictione iuris. Et ſic etiam procedit quod dicebat Bald. ciuem ex priuilegio non eſſe legitimum, & naturalem ciuem, ſed inſtar eius, ſecundùm quandam ſimilitudinariam rationem. Sicut etiam dicere ſolemus, priuilegium nobilis non facere verè, & naturaliter nobilẽ, ſed ci... fictione iuris. Et cum eadem limi-

Bald.

tatio

ratione accipiendũ eſt quod idem ait, omnem ſimilitudinem eſſe figmentum rei, & non proprietatem: eſt enim verum de hac ſimilitudine legali (vt ſic dicam) reſpectu rei naturalis, nam alioqui perfecta, & naturalis ſimilitudo in veritate & proprietate cõſiſtit, imò ſi proprietas in vtroque extremo legalis ſit, poteſt ſimilitudo eſſe omninò propria, & non tãtùm analoga, vt iam dicam. Poſteriori autem modo nos hactenus loquuti ſumus de priuilegio *ad inſtar*, nimirum, quod datum eſt inſtar illius priuilegij, ſeu quod idem eſt, ad imitationem effectuum, & proprietatum, quæ in alio ſunt etiam ex priuilegio: nam hoc modo loquuntur iſta de priuilegio *ad inſtar*, & hic eſt communis vſus talis vocis: nam priùs non ſolet vocari priuilegium *ad inſtar*, ſed directum, & (vt ita dicam) primarium, licèt effectus eius poſſit dici eſſe *ad inſtar* alterius effectus naturalis, ſecundùm analogiam, & fictionem iuris. Hoc ergo priuilegium *ad inſtar* nõ eſt fictum, ſed verum, nec inducit aliquid per iuris fictionem, ſed verè, & propriè concedit, quicquid aliud priuilegium, quod eſt veluti exemplar ſuum, concedit, & ita inducit ſimilitudinem in priuilegiis omninò propriam, & abſque aliquo figmento.

10. *Reſolutio authoris.* Iuxta hanc ergo diſtinctionem dicendum eſt, priuilegiũ propriè dictum *ad inſtar*, vtrumque alterius proprij priuilegij, non diſtingui à propria communicatione priuilegij, & hoc rectè probari rationibus factis. Priuilegium autem vocatum *ad inſtar*, propter ſolam imitationem alterius iuris ordinarij, & quaſi cõnaturalis fundati in proprietate originaria, ſeu naturali, illud meritò diſtingui à priuilegio per cõmunicationẽ, quia ibi non fit re vera communicatio priuilegij, ſed conceditur per priuilegium, quod alteri conuenit ſine illo, vel ſi cõuenit ex priuilegio, illud eſt tam factum quaſi connaturale propter antiquitatem originis, vt in nobilitate originaria, vel in iure ciuitatis ex antiquo domicilio, & ſimilibus. Et fortaſſe Pius V. in prædicta Bulla, quæ incipit, *Dum indefeſſa*, ideò tam accuratè declarauit illam communicationem priuilegiorum ordinum Mendicantium factam Societati, non eſſe tantùm *ad inſtar*, quia in illa declarauerat, religionem Societatis Ieſu mendicantem eſſe, & ideò ne quis putaret, eſſe mendicantem ſolùm ex priuilegio, & fictione iuris, & ideò concedi illi mendicantium priuilegia, ſolùm *ad inſtar* verarum mendicantium religionum, ideò expreſſit concedere ſe talia priuilegia Societati pariformiter, & æquè principaliter, abſque vlla prorſus differentia, quia nimirum inter verum, & fictum fictione iuris, ſemper relinquitur aliqua differentia; Societas autem non fictione iuris, ſed verè religio mendicans eſt, & ideo æquè principaliter, & ſine vlla differentia illi communicantur priuilegia. *Pius V.*

11. Denique oportet alteram diſtinctionem adhibere ex parte cõmunicationis priuilegiorum, duobus enim modis fieri contingit. Primò, vt priuilegium vni tantùm per ſe, & propter ſe concedatur, ab illo autem quaſi redundet, & deriuetur ad alios propter connexionem, quam habent cum illo primo, ita vt non in propriis perſonis cenſeatur illis conceſſum priuilegium, ſed in alio. Sic priuilegia religionis alicuius interdum communicãtur familiaribus, non ratione ſui, ſed ratione religionis, à qua omninò pendent in illorum vſu, & fructu. Secundò, priuilegium vni corpori, vel perſonæ conceſſum, communicatur alteri propriè, & æqualiter, ita vt ex propria perſona illo vti poſſit, non minùs, quàm prior poterat, vel quàm ipſa poſſet, ſi primò, & per ſe fuiſſet communicatum ei priuilegium. Et hoc modo communicatio priuilegiorum ordinariè fit inter religiones per indulta Põtificum, vt conſtat in Societate, & Bulla citata, & ex alia Gregor. XIII. *Aſcendente Domino*, & idem eſt in aliis religionibus, vt conſtat ex compendiis verb. *com-* *Greg. XIII.*

A *municatio*, & refert latè Emman. Roder. 1. tom. qu. 55. præſertim art. 21. cum Cordub. in addit. ad Compend. verb. *communicatio*, in fine. *Em. Roder. Corduba.*

11 Priuilegium ergo cõmunicatum priori modo alicui tãquam acceſſorio, ratione principalis, non poteſt dici priuilegium *ad inſtar* propriè ſumptum, vt de illo in ſuperiori puncto loquuti ſumus: quia non eſt ibi conceſſio vnius priuilegij *ad inſtar* alterius, ſed eſt extenſio quædam eiuſdem priuilegij. Vnde ibi locum habet ratio tacta ſuprà, quod ibi non eſt priuilegiorum ſimilitudo, nec relatio, aut æquiparatio vnius ad aliud, ſed eſt idem priuilegium non tantùm ſpecie, ſed etiam numero, quod vni primo, & alteri ratione illius primi communicatur. Vnde fit etiam, vt inter ea duo membra, quæ illo priuilegio gaudent, non ſit æqualitas: B nam ſemper acceſſorium pendet à principali, & ſi principale illud renunciet, vel alio modo illud amittat, conſequenter illud etiam perdet acceſſorium. Vt ſi religio amittat priuilegium conſequenter donati, vel, ſeruientes intra domos viuentes illorum fructu priuantur, nõ verò è contrario: nam licèt priuilegium perdatur quoad acceſſorium, ſeu familiares, nõ amittetur quoad religionem, quia acceſſorium ſequitur principale, & ab eo pendet, nõ è contrario. Et eadem ratione licet illi, quibus ſecundariò communicatur priuilegium, illo gaudeant, & vti poſſint contra alios; non verò contra illum, ratione cuius illud participãt, ne quod in fauorem ipſorum recipiunt, in eorum grauamen & odium conuertatur, vt rectè docet Corduba, & Emman. Roder. ſuprà loquentes de priuilegiis C religionum, quatenus ſeruientibus communicantur. *Corduba. Em. Roder. Panorm.* Et generalius idem docet Panorm. in cap. *ex parte*, 15. de for. compet. num. 14. dicens, qui priuilegio vtitur iure alterius, non poſſe illo vti contra eum, ratione cuius illo gaudet, quod etiam affirmat Bart. in l. *donationes*, 26. C. de donat. inter vir. & vxor. ex l. *ſi iudex*. 14. ff. de minor. *Bart.* quæ nõ in propriis terminis, ſed per quandam particularem rationem induci poteſt. Denique in hoc quodammodo equiparatur priuilegium ſic cõmunicatum priuilegio *ad inſtar*, impropriè dicto propter imitationem impropriam, quam facit per fictionem iuris: ſic enim hoc priuilegium dum extenditur ad familiares religionis, v.g. æſtimare illos videtur, tãquam religioſos fictione iuris, vel per quandam habitudinem, & analogiam.

13 *Illatio contra dicta.* Dices verò aliquis, ergo priuilegia conceſſa religio- D ni, vt ſic, quatenus communicantur ſingulis religioſis diuiſim, ac perſonaliter, erunt priuilegia per communicationem, non per directam conceſſionem, quia non ratione ſui, ſed ratione totius corporis ſingula membra religioſa illis priuilegiis gaudent, & in eis à corpore dependent: nam ſi corpus religionis illis priuetur, vel illa renunciet, vel amittat, omnes & ſinguli religioſi illis carebunt: non verò è contrario. Religio etiam vti poterit tali priuilegio contra ſuum religioſum, non tamen è contrario: ergo eſt illud priuilegium per cõmunicationẽ imperfectã, & ſimilitudinariam, etiam reſpectu religioſorum: conſequens autem videtur abſurdum, & alienum à modo loquendi omnium de huiuſmodi priuilegiis.

14. *Reſponſio.* Reſpondeo, talia priuilegia reſpectu religioſorum, E non eſſe per communicationem propriè loquendo, ſed per conceſſionem primariam, & directam. Quia quando priuilegia religionis talia ſunt, vt pro ſingulis religioſis, & ad perſonalem vſum conſeruantur, primò, ac per ſe conceduntur ipſis perſonis religioſis: nã licet videantur concedi ſingulis ratione totius, etiam conceduntur corpori mediantibus membris ſecundùm diuerſa genera cauſarum. Nam ſi reſpiciamus rationem motiuam, illa videtur eſſe fauor religionis, & hoc modo conceditur membris propter totum: tamen ſi ſpectemus immediatum ſubiectum, cui hic fauor

fauor priuilegij, illud eſt vnaquæq; perſona religioſa, nec conceditur corpori, niſi quatenùs omnibus, & ſingulis membris datur, quia actiones, vel effectus, propter quos datur priuilegium, ad ſingulos ſpectant, non ad corpus, vt tale eſt, vt ſupponimus. Et in hoc eſt magna differentia inter ipſos religioſos, & alios, qui quaſi extrinſecè adhærent religioni. Et ideò etiam non poteſt dici tale priuilegium ſecundùm hunc reſpectum, eſſe *ad inſtar*, aut ſecundùm fictionem aliquam, neque ſecundùm propriam dependentiam, niſi fortaſſe quatenus partes pendent aliquo modo à toto, & è contrario. Dixi autem reſpectu religioſorum, vtique iam profeſſorum, quia reſpectu nouitiorum dici poteſt hæc communicatio ſecundùm aliquam fictionem, & extenſionem, & ideò vt talia priuilegia conueniant religioſis non eſt neceſſaria ſpecialis expreſſio, aut declaratio, ſed ſatis eſt, quòd religioni concedantur; vt verò complectantur nouitios, neceſſaria erit expreſſa verborum forma, & ita obſeruat vſus, & multò magis eſt neceſſaria, vt ad familiares extendatur. Vnde etiam in his ſolent requiri ſpeciales códitiones, vt v.g. quòd actu ſeruiant, intra monaſteria habeant, &c. in religioſis autem ſola profeſſio ſufficit, vt notari poteſt in Trident. ſeſſ. 24 cap. 1 2. de reformat.

Conc. Trid.

15. *Quodnā ſit propriū priuilegium per communicationem ſimpliciter idem quē vere nil differens à priuilegio ad inſtar, propriè ſūpto.*

At verò priuilegium, quod vni priùs cóceſſum eſt, & poſtea communicatur alteri in propria perſona, ita vt fiat illius proprium, non minùs, quàm ſi tali perſonæ, vel rei fuiſſet primariò conceſſum: illud eſt proprium priuilegium per communicationem ſimpliciter, & in re nihil differt à priuilegio *ad inſtar*, propriè ſumpto, quale ſuprà explicatum eſt. Ita tandem concludit Mandoſ. ſuprà, & idem ſentiunt Cordu. & Emman. Roder. licèt in terminis quæſtioné non tractent. Et probabitur facilè, declarando vim, & efficaciam huius communicationis. Primò enim hæc communicatio eſt veluti conceſſio noui priuilegij, quia illi, cui priuilegium cómunicatur, nouum priuilegium conceditur, quod antea non habebat, & licèt antea illud priuilegium in ſpecie eſſet in alio, non tamen erat in tali re, vel perſona, ergo quoad hāc indiuiduationem, vt ſic dicam, quaſi de nouo fit. Vnde communicatio illa etiā dici poteſt multiplicatio numerica eiuſdem priuilegij, vt ſuprà declaratum eſt. Deinde cùm dicitur, hoc priuilegium cōmunicari, nihil aliud per hoc ſignificatur, niſi quòd priuilegium, vt receptum in eo, cui communicatur, ſit eiuſdem rationis cum illo, quod communicatur: hoc autem ideò eſt, quia fit *ad inſtar*, & ſimilitudinem illius; eſt ergo illud priuilegium *ad inſtar*, & quod per hanc vocem ſignificatur, quaſi in actu ſignato per verbum communicationis ſignificatum in actu exercito; res autem eadem eſt.

16. *Proprietates ſuprà declaratæ in priuilegio ad inſtar, locū habent in priuilegiis communicatis abſoluto & perfecto modo.*

Præterea (quod ad rem moralem præcipuè ſpectat) hinc fit, vt proprietates ſuprà declaratæ in priuilegio *ad inſtar*, in priuilegiis communicatis abſoluto, & perfecto modo, locum habeant. Nam per communicationem hanc ita fit proprium priuilegium in eo, cui communicatur, vt mutatio in vno facta non neceſſariò fiat in altero, nec è conuerſo, ſiue illa ſit per modum augmenti, ſiue per modū diminutionis, aut corruptionis. Ratio eſt, quia communicatio priuilegij, ſeu priuilegiorum, ſi nihil aliud addatur, intelligitur fieri de priuilegiis conceſſis, vel ſecūdùm menſuram conceſſionis iam factæ, quia vel verbum *communicandi*, regulariter cadit ſuper verbum de præterito, quod ad futurum, de ſe non extenditur, vt dicendo, *Communicamus huic hoſpitali priuilegia conceſſa tali hoſpitali*: vel licèt non addatur verbum, *conceſſa*, ſed ſimpliciter dicatur, Tale hoſpitale gaudeat priuilegiis talis Eccleſiæ, intelligitur de conceſſis, quia non ſunt eo tempore priuilegia talis Eccleſiæ, niſi quæ illi conceſſa ſunt. Et ideò vbi Princeps vult largiorem facere communicationem, addit ſpecialia verba, quibus expreſſè decla-

A ret, non tantùm communicare priuilegia conceſſa, ſed etiam concedenda, ſicut fecit Pius V. in dicta Bulla, & ſimiles ſunt plures in compendio, verbo *communicatio*, & ita quoad hoc idem omninò ſentiendum eſt de priuilegio per communicationem, & *ad inſtar*. Et ita ſentit Mandoſ. dicto tract. Gloſſ. 14. vbi ita interpretatur quandam priuilegiorum communicationem Societati factam à Pio V. in Bulla, *Æquum reputamus*, anni 1565. & ideò putat communicationem priuilegiorum Societati factam à Pio V. non extendi ad priuilegia cócedenda, niſi per aliam communicationem quaſi reflexam, ſeu in quantum illi communicantur priuilegia aliarum religionum, in quibus illa extenſio continetur. Sed licèt hoc ſit probabile, attēto ſolo tenore B illius Bullæ, nihilominus eſt alia Bulla eiuſdem Pij V. *cum indefeſſa*, (quam ille author ſine dubio non vidit, quia fortaſſe ante illam editam, tractatum illum compoſuit, nam fuit poſt ſex annos à ſuperiori edita) in qua expreſſis verbis communicantur Societati priuilegia conceſſa, & concedenda. Hæc ergo clauſula, vel alia æquiualens neceſſaria eſt ad illam extenſionem, quæ ſolet etiam addi in priuilegio *ad inſtar*, vt conſtat ex l. *omnia*, C. de Epiſcop. & cler. & ita in hoc non eſt differentia inter hæc priuilegia.

Pius V.

Mandoſ. Gloſſa

Pius V.

17. *Mutatio priuilegij reſpectu eius, cui primò fuit datum, non mutat reſpectu aliorum poſterius.*

Simili modo dicendum eſt de mutatione priuilegij communicati quoad diminutionem, vel amiſſionem, quia licèt priuilegium minuatur, vel amittatur, ſiue per reuocationem, ſiue per non vſum, ſiue quocunque C alio modo in eo, cui priùs directè conceſſum fuit, inde nulla reſultat mutatio in eo, cui poſtea fuit communicatum, quia hæc poſterior conceſſio non pendet à prima, quia non conceditur poſteriori, tanquam acceſſorio, ſeu connexo cum priori, ſed per ſe, ac directè ex propria, & in propria perſona, ſolùmque eſt inter illas conceſſiones anteceſſio temporis, & quædam multiplicatio, ideoq; mutatio in vno facta non poteſt alteri nocere. Atque ita tradit Panorm. in c. *cū acceſſiſſent*, de conſtit. & cum illo Sylu. verb. *priuilegium*, q. 11. in fine. Mandoſ. ſuprà q. 6. Roder. tom. 1. qu. 55. art. 19. vbi in hoc ſenſu ait, per communicationem priuilegij dari ius vtendi illo, non tamen communicari vſum, vel non vſum eius, cui priùs tale priuilegium datum D eſt. Quod verè dictum eſt, & idem dici poteſt de quacunque renunciatione priuilegij, vel cauſa ab vno data ad illius amiſſionem; nam in his non eſt facta cōmunicatio. In his ergo non inuenitur differentia inter priuilegium per communicationem, & *ad inſtar*, nec etiam in aliis, quæ ſuprà notata ſunt.

Panormit. Syluest. Mandoſ. Roder.

CAPVT XVII.

Vtrùm communicato priuilegio etiam reſtrictio eius communicetur.

OCcurrit tamen in hac æquiparatione ſpecialiter inquirendum, an priuilegium alicui conceſſum cum certa reſtrictione, & poſtea communicatum alteri, intelligatur communicatum cum eadem reſtrictione, etiamſi illa non exprimatur, ſed abſolutè E dicatur, communicari huic priuilegium, quod alter habet. Nam videtur ex dictis ſequi pars affirmans, primò per argumentum à contrario, quia illa reſtrictio non ſuperuenit communicationi, ſed ſupponitur in prima conceſſione. Sed reſtrictio, quæ ſuperuenit, per communicationem non extendi ad talem reſtrictionem, ergo poſitiuè dicendum videtur in reſtrictione, quæ præcedit. Item illa reſtrictio neceſſariò tranſit ad priuilegium ad inſtar: ergo etiam tranſit cum communicatione priuilegij perfecta. Probatur conſequentia, quia hæc vel ſunt in re eadem, licèt verbis differant, vel certè parificantur: eſt enim eadem ratio in vtroque præſertim, quoad hanc conditionem.

Ad

Antecedens autem patet, quia priuilegium datum à principio cum reſtrictione cum eadem proponitur, vt exemplar alterius, quia re vera non eſt datum, niſi in tali gradu, vel cum tali modo, & ſic proponitur in exemplar, quando aliud datus ad inſtar illius; ergo illa reſtrictio neceſſariò tranſit ad exemplatum. In contrarium verò eſt, quia reſtrictio addita in prima conceſſione reſpectu eius cui facta eſt, non ſemper æquè aut bene accõmodatur alteri, cui tale priuilegium per communicationem conceſſum eſt; ergo non eſt veriſimile, reſtrictionem etiam communicari, vt v.g. conceduntur Societati ſua priuilegia cum hac reſtrictione, vt ſinguli religioſi illis vti non poſſint, niſi per caput proximum totius religionis, quod eſt generalis, id eſt per applicationem, & cõſenſum eius; quãdo ergo hæc priuilegia aliis religionibus communicantur, non eſt veriſimile reſtrictionem illam communicari, quæ non eſt gubernationi aliarum religionũ accommodata. Similiter cõceduntur Societati aliqua priuilegia cum hac reſtrictione, vt aliæ religiones illis vti non poſſint per viam communicationis; aliæ verò religiones habẽt priuilegia communicandi in omnibus cum cæteris aliis religionibus; ergo illa reſtrictio non poterit aliis religionibus nocere.

2. *Prima reſtrictio priuilegii.* Aduerto, triplicem poſſe cogitari reſtrictionem in huiuſmodi priuilegiis. Prima eſſe poteſt ad limitandum priuilegium ſecundùm ſe nõ intuitu religionis, vel in fauorem religioſi inſtituti, etiam abſolutè, & generatim ſpectati, ſed ratione tantùm conuenientis moderationis talis priuilegij, vel ad cauendum nocumentum aliorum, vel ad vitandum aliquam perturbationem, quæ ex maiori licentia oriri poſſet. Vt ſi priuilegium non ſoluendi decimas limitetur ad propria prædia, quæ propriis laboribus excoluntur, vel ſi priuilegium exemptionis limitetur, ne ad familiares extra monaſteria viuẽtes extẽdatur, vel ne tollat obligationem ſeruandi feſtiuitates, & interdicta, & ſimilia. Et de hoc genere reſtrictionis certum exiſtimo, ſeruandam omnino eſſe in communicatione priuilegij eodem prorſus modo, quo in prima, & directa conceſſione adhibita fuit. Hoc enim ad minimum conuincunt priores rationes dubitandi. Et præterea, quia eadem ratio, quæ fuit ad limitandam conceſſionem, eſt ad limitandam communicationem, & Pontifex, aut Princeps nõ declarauit ſe velle maiorẽ gratiã facere in cõmunicatione, non obſtãte paritate rationis (vt ſupponimus, aliàs nulla eſſet quæſtio) ſed ſolũ ſimpliciter voluiſſe cõmunicare priuilegiũ, quod alteri conceſſum fuerat: ergo intelligitur communicatio iuxta tenorem & rationem prioris priuilegij.

3. *Secunda reſtrictio.* Secunda reſtrictio priuilegij eſſe poteſt illa, quæ addi ſolet in fauorem, & conſeruationem inſtituti religioſi, vel ſimpliciter, vel quatenus tale, vel tale eſt, quæ interdum addi ſolet illis verbis, *Dummodo regulari obſeruantiæ non ſint contraria*, quæ frequentiùs adduntur in communicatione priuilegiorum, quia fortaſſe in illa ſunt magis neceſſaria; poſſent autem in quacunque conceſſione adiũgi, ſi ex tenore, & in fine priuilegij non ſatis conſtet. Eſt enim aduertendum, duobus modis concedi priuilegia religionibus, vno modo per modum relaxationis, ſeu diſpenſationis, vel generalis pro tota religione, vel particularis pro aliqua prouincia, aut domo in aliqua obſeruãtia rigoroſa, tales ſunt conceſſiones factæ aliquibus religionibus mendicantium, virorum vel fœminarum ad habendum proprium in communi, & factæ religionibus militaribus ad contrahenda matrimonia, & ſimilia. Alio modo conceduntur priuilegia religionibus ad fauorem earum, vel vt faciliùs poſſint vel temporaliter ſuſtentari, vel ſpiritualiter operari, quæ priuilegia non relaxant religiones, ſed de ſe potiùs tendunt ad fouendam perfectionem, & conſeruandam diſciplinam religioſam. Et hic modus magis eſt vſitatus, quia per ſe melior eſt, & ita etiam eſt per ſe intẽtus, prior enim potiùs eſt quaſi permiſſus, ſeu per accidens intentus ad maiora incõmoda vitanda. Quãdo ergo abſolute conceditur priuilegium & ex tenore, & verbis non conſtat concedi per modum diſpenſationis alicuius rei pertinentis ad proprium inſtitutum, & regularem obſeruantiam, intelligitur cõceſſum ſub illa tacita cõditione, *dummodo regulari obſeruantiæ non repugnet*, & ideo in prima conceſſione priuilegij ordinariè non exprimitur hæc limitatio, quia veluti per ſe ineſt, quandiu contrarium non exprimitur. Nam intentio Pontificis nunquam eſt relaxare religionem, neque id facere credendus eſt, niſi quando id declarat, cauſa cognita, & neceſſitate vrgente, quam ſignificare ſolet, quando talia priuilegia relaxantia concedere intendit.

4. Vnde à fortiori conſtat, quòd ſi talis reſtrictio expreſſe addatur in conceſſione, multo magis intelligetur adhibita in communicatione, etiamſi in illa non exprimatur: nam etiam tacitè ſubintelligenda eſſet, licèt in neutro exprimeretur propter eandem rationem. Poteſtque à ſimili argumentum ad hoc confirmandum ſumi ex cap. vlt. de obſer. ieiun. vbi generalem licentiam comedendi carnes in ſexta feria quando dies natalis Domini incidit, declarat Põtifex non extendi ad eos, qui voto, vel regulari obſeruantia ad illam abſtinentiam ſunt aſtricti: indicat ergo, generale priuilegium habere ſubintellectam illã conditionem, vt regularem obſeruantiam non relaxet. Quia intelliguntur communicari ea, quæ ad fauorem pertinent, non quæ ad perniciem communicarentur, & quæ ad ædificationem conferre poſſunt, non quæ ad deſtructionem. Sæpe autem in communicatione priuilegiorũ additur expreſsè illa modificatio, tum quia iſtæ communicationes per clauſulas valde generales fieri ſolent, & ideo ne ex illis ſumatur occaſio errandi, vtiliſſima eſt illa declaratio; tum etiam quia (vt dixi) ſunt multa priuilegia conceſſa aliquibus ad relaxandum rigorem, & oportuit exponere, in illis non fieri communicationem per ſolas clauſulas generales. Quocirca quia non ſolùm dãtur communicationes in priuilegiis priùs conceſſis, ſed etiam dantur communicationes communicationũ, vt ſic dicam, & ita fiunt quamplures veluti reflexiones, & mutuæ extenſiones harum communicationũ priuilegiorum, ideo licèt illa clauſula non addatur in quacumque forma communicationis, ſecundùm illam reſtringenda eſt, ſiue per concluſionem tacitam, quia per ſe ineſt, niſi apertè excludatur, ſiue per relationem ad priuilegia, quæ communicantur, in quibus talis clauſula poſita eſt.

5. Solùm oportet aduertere interdũ addi poſſe ſpecialem reſtrictionem priuilegij intuitu obſeruantiæ alicuius religionis, quia ſecundùm ſuum inſtitutum eſt neceſſaria, vel maximè conueniens ad rectam gubernationem, vel ad diſciplinam religioſam obſeruandam, quæ tamen in alia religione ſecundùm ſuã regulam, & inſtitutũ non ſeruatur, nec pertinere cẽſetur ad perfectã obſeruantiã ſui inſtituti. Et tũc veriſimillimũ eſt, in cõceſſione talis priuilegij alteri religioni facta nõ includi reſtrictionẽ illã, ſeu particularẽ modũ vtẽdi illo priuilegio priori religioni accõmodato. Ita ſẽtit Emman. Roder. d. q. 55. art. 17. de illa clauſula, quæ additur in priuilegiis Societatis, *Vt non intelligãtur cõcedi inferioribus ſingulis immediatè, ſed mediante Præpoſito generali*: exiſtimat enim hunc ordinem non eſſe neceſſarium in aliis religioſis, quibus per viam communicationis propria Societatis priuilegia conceduntur. Fundatur, quia aliis abſolutè, & ſine vlla reſtrictione communicantur, ac ſi directè eſſent illis cõceſſa; reſtrictiones autem, & limitationes *Emman. Roder.*

non communicantur. Reſponderi tamen poſſet iuxta prædicta, reſtrictiones quidem per ſe non communicari, nihilominus tamen quando priuilegium fuit reſtrictè conceſſum, non niſi reſtrictum communicari.

6. Sed nihilominus placet illa ſententia. Primò quidem, quia priuilegia ipſa priùs fuerunt abſolutè conceſſa Societati, poſtea verò addita fuit reſtrictio per ſpecialem declarationem, quæ non reſtringit modum vtendi priuilegio, niſi quoad Societatem ipſam: communicatio autem aliis religionibus poſtea facta eſt de ſolis priuilegiis, & gratiis, non de huiuſmodi declarationibus. Secundò, quia in ipſamet declaratione explicatur fũdari in ſpeciali modo Societatis. Propter inſtituti ipſius ab aliis religionibus diuerſitatẽ, vt dicitur in Bulla Gregor. XIII. *Ad futuram*, anni 1575. in princ. ergo quod ex propria, & (vt ſic dicam) diſtinctiua ratione in Societate ordinatum eſt, non eſt veriſimile ad alias religiones ſine alia declaratione, vel neceſſitate extendi. Et confirmatur, quia non ſolùm propria priuilegia, ſed etiam aliarum religionum indulta communicantur Societati cum illa expreſſa reſtrictione, *Dummodo inſtituto Societatis, & Præpoſiti, aut huiuſmodi perſonarum deputatarũ voluntati, & beneplacito non refragentur*, quæ limitatio non extenditur ad alias religiones quoad communicationem priuilegiorum cæterarum religionum, vt per ſe conſtat; ergo etiam non habet locum in communicatione priuilegiorum ipſius Societatis: nam eadem eſt ratio. Hoc autem limitari poteſt, vt locum non habeat in illis religionibus (ſi quæ ſunt) quæ in hoc modo regiminis, vel ſubordinationis Societatẽ imitantur, vel ſimpliciter, vel ſecundùm aliquem modũ, ratione cuius in damnum talis religionis cederet, ſi priuatæ perſonæ poſſent vti priuilegiis ſuo arbitrio, & ſine conſenſu Prælati, vel Capituli, ſeu illius, ad quẽ iuxta tale Inſtitutum illa cura, & ſolicitudo incumbit. Tunc enim videtur intelligenda communicatio priuilegiorum iuxta modum tali religioni accommodatum, non propter communicationem cum Societate in illa reſtrictione propria eius (nam in illa re vera non videtur habere locum communicatio, quia non eſt propriè priuilegium) ſed propter illud principium generale proximè poſitum, quod communicatio priuilegiorum in vnaquaque religione intelligenda eſt ſine diſpendio diſciplinæ religioſæ, vniuſcuiuſque inſtituto, & regimini accommodatæ.

Gregor. 13.

7. *Tertia reſtrictio priuilegii.*

Tertia itaque reſtrictio priuilegij eſſe ſolet, quia conceditur cum ſpeciali reſpectu ad res ſpectantes ſpecialiter ad religionem, locum, vel perſonam illam cui primò conceditur. Vt v. g. conceditur religioni ſancti Dominici priuilegium nõ ſeruandi interdictũ locale in feſtiuitatibus Sanctorum ſuorum in Eccleſiis ſuis, vel quidpiam ſimile, & poſtea illud priuilegium communicatur religioni S. Auguſtini ſine alia declaratione; conſtat autem illam non poſſe vti illo priuilegio cum illa reſtrictione, materialiter (vt ſic dicam) & vt ſonat ſumpta, quia ſic non redundaret in peculiarem fauorem ſuum, cùm tamen communicatio ad hoc fiat. Neque etiam poteſt intelligi cõceſſio abſoluta, & ſine vlla reſtrictione; quia ſic eſſet vel inutilis cõceſſio propter indeterminationem, & ambiguitatem, vel eſſet abſurda, ſi cum abſoluta generalitate acciperetur. In huiuſmodi ergo priuilegiis dicendum eſt, communicari cum eadem reſtrictione formaliter, ſeu cum proportione accommoda intellecta. Itaque quod conceditur vni religioni reſpectu ſuorum Sanctorum, communicatur alteri reſpectu ſuorum, idémque de locis, feſtiuitatibus, & aliis ſimilibus intelligendum eſt. Sicut quod conceditur vni religioni reſpectu ſuorum nouitiorum, vel familiarium, communicatur alteri reſpectu ſuorum, quando communicatio priuilegiorum in genere, vel talis priuilegij in particulari abſolutè & ſine alia declaratione fit. Quia ex ipſa materia ſatis conſtat, hac intentione, & proportione fieri talem communicationem. Atque ita declaratam eſſe à Iulio II. inter Prædicatores, & Minores refertur latè in Supplem. & ab Emman. Roder. dicta quæſt. 55. art. 20. Tamen cum proportione ad omnia ſimilia priuilegia eſt applicanda, vt reſpectiuè intelligatur facta communicatio; ita vt ſit illud priuilegium ad inſtar ſecundùm proportionalitatem, quæ regula ferè in omnibus priuilegiis ad inſtar ſeruari poteſt, & debet.

Iulius.
Roder.

8. *Quam vim habet reſtrictio incommunicabilitatis priuilegii.*

Et per hæc ſatisfactum eſt rationibus dubitandi pro vtraque parte in principio poſitis, ſolùm ſupereſt explicãdum, quam vim habeat reſtrictio illa, quę interdum addi ſolet priuilegio alicui conceſſo, ſcilicet, vt ſit aliis incommunicabile (vt ſic dicam) vel vt aliis non communicetur. Exemplum inuenio in noſtra Societate in Bulla Gregor. XIIII. vbi poſt varias conceſſiones in fine ſubiungit hæc verba, *Præſentis autem conſtitutionis, & gratiæ communicationem omnibus aliis, qui ſua priuilegia cũ ipſa Societate copioſè participãt, participareque poterunt, quomodolibet in futurũ fieri omnino prohibemus*. Et ſimilia verba circa quoddam ſpeciale priuilegium Societati cõceſſum habet Gregor. XIII. in Bulla anni 1584. *Satis ſupérque*. Ratio ergo dubitandi eſt, quia hæc prohibitio non videtur poſſe impedire quominus generalis, & abſoluta communicatio priuilegiorum Societatis, vel omnium religionum facta alteri religioni, has etiam gratias comprehendat, quia par in parem non habet imperium, & ideo prohibitio illa non poteſt impedire, quominus ſequens Pontifex illa priuilegia aliis communicet. Propter quod Emmanuel Rodericus ſupra art. 27. dicit (licèt cum formidine) per conceſſiones generales poſtea factas, etiam ab eodem Gregorio XIII. communicari aliis religioſis etiam illa priuilegia, quia generalis communicatio omnia complectitur. Sed non videtur mihi iuridica interpretatio, quia eſt vulgare in iure, quòd generi per ſpeciem derogatur, etiamſi ſpecies ipſa præceſſerit. Item quia vulgare etiam eſt ſub generali clauſula non venire, quod Princeps non eſſet in ſpecie veriſimiliter conceſſurus. Item, quia generalis conceſſio caſuum non extenditur ad reſeruatos, vt eſt etiam commune dogma. At priuilegia hæc, quorum communicatio ſpecialiter prohibetur, valde ſpecialia ſunt, & quaſi reſeruata quoad modum conceſſionis; ergo niſi vel in communicatione, fiat ſpecialis mẽtio illorum, vel ſaltem addatur clauſula, per quam comprehendantur omnia priuilegia, etiam illa quorum communicatio ſpecialiter prohibita eſt, per ſolam clauſulam generalem non exiſtimo talia priuilegia communicari. Et confirmatur, quia aliàs nõ obſtante illa prohibitione poſſent alij religioſi vti illis priuilegiis ex vi antiquæ communicationis, qua illis conceduntur priuilegia omnia conceſſa, & concedenda, quia illa etiam vniuerſalis eſt, & cõprehendit omnia; conſequens eſt planè falſum, quia aliàs talis additio, & prohibitio Pontificia vana eſſet, & fruſtrà fieret, cùm conſtet, innumera eſſe talia priuilegia, per quæ communicantur futura priuilegia. Quòd ſi hoc non admittitur de antiquioribus priuilegiis, etiamſi vniuerſaliter loquantur, neque in ſubſequentibus admitti debet: nam etiam ſi ſint tempore poſteriora, in eodem ſenſu conceduntur quo præcedentia, & eodem modo per ſpecialia præcedentia limitantur. Et ita reſponſum eſt ad rationem dubitandi: fatemur enim poſſe poſteriorem Pontificem communicare talia priuilegia, negamus tamen id facere per ſolam clauſulam generalem, & hanc vim & fructum dicimus habere reſtrictionem illam.

Gregor. 14.
Gregor. 13.
Roder.
Gregor. 13.

CAP.

CAPVT XVIII.

An confirmatio priuilegij ſit noua illius conceſſio, vel quid ſit, & an vna ab alia differat.

1\. QVarta forma concedendi priuilegia eſſe poteſt, per confirmationem eorum; conſtat enim, ſæpe confirmari priuilegia priùs conceſſa, quod maximè videtur eſſe in vſu in priuilegiis religioſorū, idem verò in aliis fieri poteſt, & ſæpe fit. Dubitari ergo poteſt in primis, an hæc confirmatio priuilegij ſit noua illius conceſſio, vel quid ſit. Si enim vim nominis attendamus, confirmatio non poteſt eſſe conceſſio, quia quod confirmatur, ſupponitur eſſe; quod enim nihil eſt, confirmari non poteſt. Sicut conſeruatio non poteſt eſſe rei productio, quia ſupponit rem eſſe, & conſequēter ſupponit productionem eius. In contrarium verò eſt, quia ſi confirmatio priuilegij non eſt noua conceſſio illius, nihil confert priuilegio; erit ergo actio inutilis, quod dicendum non eſt. Antecedens patet, quia confirmatio priuilegij non auget extenſiuè (vt ſic dicam) priuilegium quoad effectus, vel gratias priuilegij, ſed circa idem omnino verſatur, nec etiam auget intrinſecè, quia conceſſio priuilegij eſt quaſi indiuiſibilis, quæ non recipit magis, vel minus ex parte ſolius recipientis; ergo ſi non habet vim nouæ conceſſionis, nullum effectum moralem efficere poteſt, & ſic fruſtrà fit. Accedit, quòd non repugnat, idem ſæpius concedi ex parte concedentis: nam eadem promiſſio, ſeu idem votum poteſt iterari; ergo eadem conceſſio priuilegij poterit iterum fieri, quantum eſt ex parte concedentis, habebitque hunc effectum, vt ſi fortaſſe prima conceſſio non tenuit, vel perdita eſt aliqua via, per confirmationem iterum fiat. Et ita confirmatio erit veluti ſecunda conceſſio de ſe ſufficiens ad priuilegium, & efficax, ſi ſubiectum indigeat.

Ratio dubitandi.

2\. Ad explicandam hanc priuilegiorum formam, ſeo gratiam aduerto, confirmationem alicuius actus dupliciter poſtulari poſſe, vno modo tanquam per ſe neceſſariā ad conſummādum actū priùs inchoatum, & non perfectum quoad ſubſtantiam eius, vt quando in electione ad munus, vel dignitatem poſtulatur confirmatio, vel quando in pacto inter aliquos facto ad eius validitatem, & firmitatem neceſſaria eſt confirmatio Principis, vel iudicis. Alio modo confirmatio, quāuis non eſſet per ſe neceſſaria ad ſubſtantiam, & valorem actus, additur ad maiorem quandam authoritatem, vel alium ſimilem effectum. De priori confirmatione dici aliquo modo poſſet, eſſe nouam conceſſionem, ſeu collationem beneficij, aut alterius rei, de qua confirmatio datur, quia ante cōfirmationem non erat ius perfectè acquiſitum, & ita per confirmationem ſuo modo confert. Verumtamen, etiam in hoc modo confirmationis ad ipſam confirmationem ſupponitur alius prior actus, vt electio, præſentatio, concordia, pactum, vel quid ſimile, reſpectu cuius actus, illa conſummatio, quæ additur, dicitur confirmatio, & ideo tunc qui confirmat, non cenſetur ſimpliciter dare, ſed conſummare, quod inchoatum erat, vt ait Bart. in l. *more maiorum*, ff. de iuriſd. omn. iud. n. 5. Quamuis reſpectu rei, vel iuris, aut firmitatis conceſſæ dici poſſit noua cōceſſio, ſeu donatio. Et hinc eſt, vt hæc etiam confirmatio de ſe, & iure ordinario requirat validitatem in actu, quē ſupponit: nam ſi confirmatur electus, ſupponitur electio valida; & ſic de aliis. Ita habetur ex c. *quia diuerſitatis*, de cōceſſ. præben. quod ſpecialiter loquitur de confirmatione in forma communi, quam ſtatim explicabimus. Idem ſumitur ex cap. 1. & c. *examinata*, de conf. vtil. vel inut. quibus locis id notāt Gloſſ. & Doctores. Vnde à fortiori conſtat; poſteriorem confirmationem multo minùs poſſe dici cōceſſionem, cùm ad validitatem actus, vel effectus non requiratur, vt ſupponitur. Item quia illa confirmatio non ad hoc fit, ſed ex abundanti (vt ſic dicam) conceditur ad maiorem auctoritatem. Et in hac etiam confirmatione multò certius eſt nil operari, niſi ſupponat actum validum, per ſe loquendo, ſeu in forma communi, tum propter dicta iura, tum etiam quia eſt quid acceſſorium reſpectu actus, quem ſupponit tanquam principale, & ideo non ſubſiſtente principali, acceſſorium ſubſiſtere non poteſt. Et ex his duobus modis confirmationis, hæc poſterior magis videtur vſitata in priuilegiis, quàm prior: nam ſi priuilegium detur ab habente poteſtatem, ſimpliciter non indiget confirmatione ad valorem, vel effectum ſuum. Vnde tantùm videtur poſtulari ad melius eſſe, ſeu ad quandam accidentalem perfectionē, non tamē omnino repugnat prior modus confirmationis priuilegij, vt videbimus.

Cōfirmationē actus dupliciter poſſe poſtulari, primò quoad valorē ſubſtātia actus, ſecundò ob maiorē authoritatem aut quid ſimile.

Bart.

c. quia diuerſitatis.

c. examinata.

Gloſſa.

3\. Secundò præmittēda eſt vulgaris diſtinctio de duplici forma confirmationis, quædā eſſe dicitur in forma cōmuni ex c. *quia diuerſitatis*, de conceſ. præb. cui videtur opponi confirmatio in forma ſpeciali: communiter autem aliud membrū appellatur cōfirmatio ex certa ſcientia, ex cap. 1. de tranſact. ibi, *pleniſſima notione*, vbi id notat Gloſ. & in c. *veniens*, eodē tit. Quomodo autem dicatur confirmatio fieri in forma communi, non eodem modo ab omnibus explicatur. Quidam enim putant, neceſſarium eſſe, vt in forma confirmationis addatur verbum aliquod, quo declaretur, dari purā confirmationem eorum, quæ geſta ſunt, vt ſi dicat Pontifex, confirmo priuilegium prout factū eſt, vel prout eſt in vſu, vel quid ſimile. Nam ſi abſolutè, & ſine addito confirmet, cenſetur perfectè confirmare. Ita ſentiunt Abb. Antiq. & Ioan. Andr. in cap. *examinata*, de confirmat. vtili, & inutil. Alex. conſ. 59. n. 9. lib. 1. & Bart. conſ. 196. num. 2. lib. 1. vbi negat quandam cōfirmationem factam eſſe in forma communi, quia in ea non fuit adiecta hæc particula, *ſicut prouidè factum*. Et videtur alludere ad d. cap. *examinata*, vbi quædam confirmatio dicitur fuiſſe communis, quia data fuerāt ſub illa forma, *Sicut prouidè factum fuerat, & ab vtraque parte receptum.* Induci etiam ad hoc poteſt cap. *quia diuerſitatis*, de conceſ. præben. vbi dicitur, per confirmationem in forma communi confirmari beneficia, *ſicut iuſtè, & pacificè poſſidentur.* Ratio etiam adiungi poteſt, quia ſi Princeps dicat abſolutè, *confirmo*, ſimpliciter vult confirmare quidquid infirmum erat, & ita talis cōfirmatio habebit omnia, quæ poteſt habere in forma ſpeciali; ergo vt ſit in forma communi, oportet, vt per aliquam additionē reſtringatur, & quaſi leniatur proprietas verbi cōfirmandi. Hanc verò ſententiam limitat Panorm. in c. *examinata*, n. 5. vt habeat locum in priuilegiis, quæ ſunt contra ius: nam in dubio non præſumitur Princeps aliquid concedere contra ius. Secùs verò in priuilegio omnino fauorabili, maximè quando eſt datum à Pontifice, vel Principe, quia debemus illud latiſſimè interpretari.

Duplex forma cōfirmationis in forma cōmuni vel ex certa ſcientia.

c. pleniſſima.

Gloſ. in c. veniens.

Abbas.

Ioan. Andr.

Alex.

c. quia diuerſitatis.

Panorm.

4\. Vera tamen ſententia eſt, confirmationem in forma communi eſſe puram, & ſimplicem confirmationem. Vnde ſicut ſimplicitas per negationem explicatur, ita etiam hæc forma. Negatio autem hæc generaliter aſſignari poteſt, vt ſit confirmatio non ex certa ſcientia, vel ſine cognitione facta. Sicut dixit Bart. in l. *priuilegia*, C. de ſacroſ. Eccleſiis, tum Principem confirmare in forma communi, quando non eſt informatus, & ita quia priuatio per habitus cognoſcitur, ad cognoſcendum, quæ confirmatio ſit in forma communi, oportet cognoſcere, quæ dicatur eſſe ex certa ſcientia: nam illa confirmatio, quæ caruerit omni proprietate ſufficiēte ad hoc, vt confirmatio ſit ex certa ſcientia, erit in forma communi.

Confirmationē in forma cōmuni eſſe purā & ſimplicem cōfirmationem.

Bart.

5. *Cõfirmatione ex certa ſcientia, eſſe cũ notitia perfecta rei & omnium circũſtantiarum illius, quando verò eſt cũ confuſa tantùm notitia dicitur eſſe in forma communi.*

Aduertendum eſt ergo, duobus modis poſſe ab aliquo confirmari priuilegium, vno modo cum perfecta notitia illius, & tenoris eius, & omnium circunſtantiarum illius, alio modo cum ſola cognitione cõfuſa priuilegij, quod ſimpliciter proponitur, vt antea conceſſum ſine alio examine, vel diſtinctiori notitia illius. Quando ergo priori modo fit confirmatio, dicitur eſſe ex certa ſcientia. quando verò fit poſteriori modo, dicitur eſſe in forma communi. Vnde quando in ipſa confirmatione adduntur verba aliqua, quibus ſufficienter ſignificatur, præceſſiſſe examen, ſeu cognitionem perfectam, erit ex certa ſcientia; quando verò in confirmatione nihil ſpeciale inuentum fuerit, erit in forma communi. Signa autem, quòd fuerit cõfirmatio data cum exacta cognitione, ſunt hæc. Primum, ſi in inſtrumento confirmationis B inſeratur totus tenor prioris priuilegij: nam tunc conſtat, Principem re tota ſufficiẽter intellecta ſuam

c. venerabiles.

auctoritatem adhibuiſſe, iuxta cap. *venerabiles*, de confirmat. vtil. ibi, *Et ad maiorem rei euidentiam literis confirmationis, tenor compoſitionis inſertus.* Vbi Gloſſa addit, illam confirmationem fuiſſe ex certa ſcientia,

Panorm.

quia Papa cùm ea viderit, confirmauit. Et Panormitan. addit, hoc procedere etiamſi in confirmatione addatur illa clauſula, *Sicut prouidè factum eſt*, &c. quia tunc (inquit) non intelligitur hæc clauſula conditionaliter, ſed cauſaliter. Secùs autem eſſet, ſi te-

c. examinata. Panorm.

nor priuilegij non eſſet inſertus iuxta dictum cap. *examinata*, vbi etiam id notat Panormit. Et ratio eſt perſpicua, quia quando tenor inſeritur, iam non eſt neceſſaria conditio, cùm de re tota conſtet, & ideo C verba illa non poſſunt habere commodum ſenſum conditionalem, ſed abſolutum, ſeu affirmatiuum, ſeu cauſalem, videlicet, Confirmo hoc, quia conſtat mihi eſſe prouide factum. Secùs verò eſt, quando non inſerto tenore priuilegij in confirmatione ponitur dicta clauſula, quia non eſt veriſimile affirmari id, de quo non conſtat, & ideo conditionaliter intelligitur.

6. *Limitatio quadam.*

Limitatur autem hoc, niſi in confirmatione expreſſe dicatur, *Ex certa ſcientia*: nam tunc licèt non inſeratur tenor priuilegij, confirmatio erit ex certa ſcientia, & ita hoc verbũ eſt ſecundùm ſignum ſufficiens talis confirmationis, quia cùm per tale verbũ Princeps affirmet ſe ita confirmare, illi credendum

Panorm. Felin.

eſt. Ita Panormit. ſupra, & in conſ. 101. n. 9. lib. 1. & D plures alij, quos refert Fel. in c. *cùm inter*, de except. vbi à principio diſputat latè hanc quæſtionem, an neceſſaria ſint in reſcripto formalia verba, *ex certa ſcientia*, vt diſpoſitio cenſeatur eſſe ex certa ſcientia, & meritò concludit non eſſe neceſſaria, ſed ſufficere, quòd ex alijs verbis eiuſdem reſcripti, ſeu ex narratis in illo conſtet, Principem cum plena facti cognitione

Panorm. Decius. Felin.

proceſſiſſe. Quæ eſt ſententia communis Panorm. in d. c. *cùm inter*, & aliorum ibi, & in cap. *ad hæc*, de reſcrip. vbi Panormit. n. 7. Deci. n. 6. & latè Felin. in cap. *nonnulli*, eod. vbi etiam alij. Quod intelligendum puto quoad ſupplendas nullitates, quæ ex narratis colligi poſſunt, non verò quoad omnes alias, vt in-

Bart.

frà declarabo. Sic ergo eſt illa particula ſufficiẽs, quia vt dicit Bart. in l. *conficiuntur*. ff. de iur. codicil. credendum eſt pro vero id, quod Princeps diſponit ex certa ſcientia. Imò addere poſſumus ex dictis auctoribus, ſufficere clauſulam æquipollentem illi, *Ex certa ſciẽtia*, qualis cenſetur eſſe illa, *de plenitudine poteſtatis*, ex

Panorm. Felin. Decius.

Panorm. Decio, & Felin. ſuprà, qui dicunt, clauſulam, *Ex certa ſcientia*, includere illam, ex plenitudine poteſtatis, non declarant autem, an conuertãtur. Magis

Alex.

verò id declarat Alex. lib. 4. conſil. 122. num. 22. & lib. 5. conſ. 30. n. 9. quia per hanc clauſulam ſignificat Pontifex, ſe velle operari, non tantùm ſecundùm cõmune ius, ſed etiam ſupra, vel contra ordinarium

A ius, quod non præſumitur facere, niſi ex certa ſcientia. Et eadem ratione cenſetur ſufficere clauſula, *Non obſtante lege diſponente in contrarium*, quia tunc cenſe-

Felin.

tur etiam vti plenitudine poteſtatis, vt ait Felin. in dicto cap. *cùm inter*, n. 7. in fine, & in dicto cap. *nonnullis*, fallentia 4. vbi latè hoc proſequitur. Addo denique hanc clauſulam communiter intelligi de ſcientia facti: nam ſcientia iuris ſemper præſumitur in confirmatione, quæ fit ex certa ſciẽtia, quia Princeps habet ius in pectore, & illud ignorare non præſumitur, c. 1. de conſt. in 6. quod in priuilegiis omnes admittunt, etiamſi non in omnibus reſcriptis idem concedant, vt videri poteſt in Felin. in dicto cap. *nonnulli*, in ſecunda obiectione contra 4. fallen.

7. *Plena explicatio confirmationis in forma communi.*

Ex his ergo omnibus conſtat, tunc confirmatio- B nem eſſe in forma communi, quando in ea nullum ſignum ſufficiens additur, ex quo conſtet, cõfirmationẽ proceſſiſſe habita plena notitia prioris priuilegij. Quia ſi illud ſignum eſt neceſſarium, vt confirmatio ſit ex certa ſciẽtia, ſicut dictum eſt, illius negatio erit ſatis, vt confirmatio non ſit ex certa ſcientia, omnis autem confirmatio, quæ non eſt ex certa ſcientia, eſt in forma communi, quia diuiſio illa adæquata eſt; ergo illa negatio ſufficit, vt confirmatio ſit in forma communi. Et ita manet probatum contra priorem opinionem, vt confirmatio ſit tantùm in forma communi, non eſſe neceſſaria poſitiua verba, quibus id ſignificetur, ſed ſufficere negationem ſigni oſtendentis certam ſcientiam. Vnde fit licèt nũ addatur illa clauſula, *Sicut prouidè factum eſt*, vel æquiualens, cum ſola C illa negatione eſſe priuilegiũ in forma cõmuni. Neque oppoſitũ colligitur ex dicto cap. *examinata*, quia licèt ex illa clauſula rectè colligatur, confirmationẽ eſſe in forma communi, quando tenor priuilegij in eo non inſeritur, non tamen ibi dicitur, illud ſignum eſſe neceſſarium. Nec etiam in dicto cap. *quia diuerſitatis*, dicitur, neceſſarium eſſe ad confirmanda beneficia in forma communi, in tenore confirmationis addere verba illa, *Sicut iuſtè, & pacificè poſſidentur*, ſed dicitur, hunc eſſe ſenſum cõfirmationis in forma cõmuni. Ex quo tandem concluditur, confirmationem priuilegij datam per verbum confirmandi purũ, ſine narratione facti, & ſine aliquo alio ſigno alterutram partem indicante, cenſendam eſſe in forma cõmuni. Quæ eſt communior ſententia Iuriſtarum, vt videre

Tuſchus.

D licet in Tuſcho, tom. 2. lit. C. concl. 708. n. 10. & ſequẽtibus. Et cenſeo eſſe verum non ſolùm in priuilegiis contra ius (licèt in illis ſit multò certius, magiſque receptum) ſed etiàm in cæteris. Ratio generalis eſt, quia licèt beneficium Principis ſit latè interpretandum, non tamen vltra proprietatem verborum, ſed verbum confirmandi purè prolatum, non eſt verbum donandi, nec faciendi aliquid de nouo ſimpliciter, ſed tantùm approbandi quod factum eſt, vt apertè

Cap. inter.

ſupponitur in cap. *inter*, de fide inſtrum. §. *cæterùm*, & §. *cùm igitur*; ergo non plus operatur verbum illud per ſe ſumptum, etiamſi illud latè interpretari velimus, ſed in hac ſignificatione tantùm continet confirmationem in forma communi; ergo. Et hoc magis ex ſequentibus patebit.

a. *Confirmatio priuilegij in forma cõmuni nullũ ius nouũ cõfert, nec dat valorẽ priuilegio ſi erat inualidum.*

c. quia diuerſitatis. c. examinata.

E His ergo ſuppoſitis duæ ſunt communes regulæ. Prior eſt, confirmatio priuilegij in forma communi nullum ius nouum confert, nec dat valorem priuilegio, ſi erat inualidum, & ita non poteſt dici conceſſio priuilegij, ſed pura roboratio. Hæc regula communiter traditur in cap. *quia diuerſitatis*, de conceſſ. præben. & ex illo textu colligitur, vt dixi; ſumitur etiam ex dicto cap. *examinata*, & ex cap. 1. de conceſſ. præben. vbi dicitur, confirmationem rei litigioſæ non impedire proceſſum in lite, quod omnes intelligunt de confirmatione in forma communi: nam ſecùs eſſet in confirmatione ex certa ſcientia. Item ex

cap.

c. dudum.

cap. *dudum*, in fine, de decim. fateor tamen hæc iura loqui de priuilegiis, quæ iuri communi, vel alterius derogant. Ratio autem vniuerſalis eſt ſuprà tacta, quia confirmare non eſt de nouo facere, ſed roborare factum; confirmatio autem in forma communi ſolum ſignificat in Principe animum confirmandi, vt dictum eſt; ergo nec valorem, nec ius confert de nouo ex vi talis confirmationis. Et ita intelligunt prædicta iura Innoc. & Imol. & Anton. de Buttrio in dict. cap. *dudum*, tradit etiam Bald. in Feud. tit. per quos fiat inueſt. cap. 1. n. 2. Felin. in cap. *inter dilectos*, de fide inſt. n. 13. & ſeq. vbi etiam Panormit. Idem Felin. in c. *cùm veniſſet*, de teſtib. num. 2. Deci. in rubr. de confirmat. vtil. vel inutil. dub. vltim. qui optimè confirmat omnia, quæ diximus.

Innoc. Imol. Anton. Bald. Felin. Panorm. Decius.

9\. *Quid conferat confirmatio in forma communi.*

Interrogabis quid conferat talis confirmatio in forma communi? Gloſſæ, & Doctores allegati ferè dicunt, parum conferre, quandoquidem non dat nouum ius, nec valorem actui. Dico tamen, ſi hæc confirmatio cadat in materiam incapacem, ſeu actum nullum, nihil conferre, neque hoc eſſe inconueniẽs, imò eſſe iuxta intentionem concedentis, ideo enim ſub tacita, vel expreſſa conditione confirmat, vt ſi conditio non ſubſtiterit, nihil faciat. Si autem confirmatio cadat ſuper actum confirmabilem, non parum confert. Ad quod explicandum diſtinctè loquendum eſt diuerſo modo de confirmatione facta à ſuperiore, eodem, vel æquali. Ab inferiori enim dari non poteſt, vt cõſtat, quia nõ habet poteſtatẽ circa actũ ſuperioris. Poterit quidẽ inferior acceptare priuilegiũ alteri datũ à ſuo ſuperiore, quod ſibi aliquo modo præiudicare videatur, quæ acceptatio indirectè poterit in confirmationem priuilegij redundare, quatenus acceptans poſt acceptationem non poteſt priuilegium oppugnare, tamen illa nõ eſt propria, & directa confirmatio, vt per ſe conſtat.

10\. Si ergo hæc confirmatio à ſuperiori detur, & actus ſit confirmabilis, multum valet, vt colligitur ex cap. 1. de confirmat. vtili, &c. Nam contra poſſeſſionem pacificam à Papa confirmatam, non poteſt inferior iudex ſententiam ferre ſine Papæ mandato, quæ eſt magna vtilitas, ſi tamen vera eſt. Nam communiter ille textus exponitur, quoad illam partem de Confirmatione ex certa ſcientia, vt per Gloſſ. & alios interpretes. Quæ ſententia, licèt communis, apud me non caret difficultate. Nam prior pars textus, in qua dicitur, confirmationem rei litigioſæ non impedire proceſſum litis apud inferiores iudices, ab omnibus intelligitur de confirmatione in forma communi; ergo de eadem eſt intelligenda altera pars, quia eſt idẽ modus loquendi in vtraque, & quia aliàs non eſt debita conſequutio in litera textus. Sed nihilominus communis opinio contrà hanc expoſitionem, & conſequenter contra hanc vtilitatem talis confirmationis præualuit. Generalis ergo vtilitas ſolùm eſt robur auctoritatis, quod additur priuilegio. Iuxta principiũ legis 1. C. de veter. iur. enucleando, dicentis, ſuperiorem id facere ſuum, quod auctoritate ſua confirmat. Quamuis enim hæc regula ſoleat explicari (& benè) de confirmatione ex certa ſcientia, de qua apertè loquitur cap. *ſi Apoſtolica*, de præbend. in 6. & cap. 1. de tranſact. vt vtroque loco Gloſſa exponit. Nihilominus ſuo modo etiam poteſt extendi ad confirmationem in forma communi, quando cadit in materiam habilem, & ſuum effectum ſortitur: nam tunc iam res illa non ſolùm inferioris, ſed etiam ſuperioris, vel Papæ confirmantis auctoritate ſubſiſtit, & ita efficit illam ſuam.

c. ſi Apoſtolica. Cap. 1. de tranſact.

11\. Quando verò eadem perſona eſt, quæ conceſſit priùs priuilegium, & poſtea illud confirmat, duobus modis poteſt id accidere. Vnus eſt, vt pro illis diuerſis temporibus talis perſona ſibi ipſi ſit inæqualis in dignitate, vt in caſu, quem tractat Bart. conſ. 196. de Cardinali legato, qui priuilegium conceſſit eidem ciuitati, quod poſtea factus Pontifex confirmauit, & tunc, ait Bart. illam confirmationem habere vim, & efficaciam priuilegij ex certa ſcientia, quia confirmans non ignorat factum ſuum. Quod eſt valde probabile, quando ex ipſo inſtrumento confirmationis conſtat, ipſummet confirmantem exiſtentem in minoribus conceſſiſſe illud priuilegium, & confirmare illud tanquam à ſe factum, & ſufficienter memoria retentum. Aliàs non videtur excedere gradum confirmationis in forma communi, iuxta doctrinam cõmunem ſuprà traditam. Nihilominus tamen proderit illa confirmatio tanquam à ſuperiore data, ſi cadat in materiam habilem, quia formaliter loquendo, re vera eſt à ſuperiore, & identitas perſonæ ibi materialiter ſe habet. Alio modo poteſt concedens, & confirmans eſſe idem in perſona, & dignitate, & tunc nõ video quid addat confirmatio in forma communi ſupra conceſſionem, quia nec ius, nec valorem, nec auctoritatem addit. Quoad nos verò addere poteſt certitudinem quandam de voluntate concedentis, & præſumptionem maiorem de adhibita diligentia, & conſideratione in conceſſione priuilegij. Et ferè hoc idem dicendum eſt de confirmatione facta ab æquali ſucceſſore, & cum maiori exaggeratione: nam hîc intercedit plurium perſonarum conſenſus, & perſonalis auctoritas, quæ confert, vt plus timeatur, quod ita confirmatum eſt, vt ait Gloſſa in capit. vltim. de confirmat. vtil. argumento capit. *quanquam*, 23. diſt. vbi id etiam notat Gloſſa, & præſertim hæc confirmatio per ſucceſſorem ſecuriorem reddit priuilegiatum, quòd non ſint ab eo priuilegia reuocanda, ſed potiùs conſeruanda, & defendenda tanquam ſua.

Bart.

Gloſſa. Cap. quanquam.

12\. *Confirmatio priuilegij ex certa ſciẽtia habet vim nouæ conceſſionis, & confirmandi actum aliàs nullum.*

Secunda regula principalis eſt: Confirmatio priuilegij ex certa ſcientia habet vim nouæ conceſſionis talis priuilegij. Ita Gloſſa in d. cap. *quia diuerſitatem*, & in d. cap. 1. de tranſact. Innoc. ibi, & Bart. Panormitan. Deci. Felin. & alij ſuprà allegati, & cæteri, quos ipſi allegant, & plures refert Tuſch. verb. *confirmatio ex certa*, per totum. Sumitúrque ex cap. 1. & cap. *veniens*, de tranſact. cap. 2. de pactis. Ratio verò eſt, quia confirmatio ex certa ſcientia habet vim confirmandi actum nullum, reddendo illum de inualido validum; ergo habet vim conceſſionis priuilegij. Conſequentia patet, quia validare actum, ſeu priuilegium, quod antea erat nullum, planè idem eſt, quod denuo illud concedere. Antecedens autem probatur, quia quando Princeps confirmat actum, non fictè, aut vanè, ſed verè, & ſolidè vult confirmare; ergo vult confirmare actum iuxta capacitatem eius; ergo ſi ex certa ſciẽtia procedit, ita vult illud confirmare, ſicut re vera eſt confirmabilis. Vnde ſi eſt nullus, & princeps cognouit eſſe nullum, & nihilominus confirmat, manifeſtè vult illi dare valorem, & firmitatem; quia alias fruſtratoria, & ficta eſſet confirmatio. Ita verò procedit Princeps, quando ex certa ſcientia confirmat; ergo illa confirmatio habet vim validandi actum; ac ſubinde conceſſioni æquiualet, vel re ipſa eſt conceſſio, licèt verbum ſit confirmandi. Vt expreſſè notat Deci. in dicta rubrica de confirmat. vtil. n. 1. in fine ex Bart. Imol. Panormit. & aliis.

Gloſſa. Innoc. Bart. Panormit. Decius. Felin. Tuſchus. c. veniens.

Decius. Bart. Imol. Panormit.

13\. *Obiicitur obiectiuncula.*

Neque mirandum eſt, quod verbum videatur ampliari cum improprietate. Tum quia non eſt tanta improprietas, quin habeat etiam fundamentum in vſu, & in materia ſubiecta. Nam illa confirmatio ex certa ſcientia, etiamſi poſſit, & de ſe ſufficiat dare valorem actui nullo, non tamen ſemper id efficit, quia nõ ſemper ſupponit nullitatem in actũ, ſed ad maiorẽ cautelam, & certitudinem ita conceditur, ſiue actus confirmatus fuerit validus, ſiue non, & ideo talis

gratia meritò confirmatio dicitur, quia & poteſt ſupponere conceſſionem validam, & ſemper ſupponit ſaltem externam conceſſionem, quæ ſubſtantialiter (vt ſic dicam) confirmari valeat, ſi ſubſtantialem habuit defectum. Sicut etiam dicitur ratificari profeſſio, vel matrimonium factum cum impedimento irritante per iterationem conſenſuum poſt ablatum impedimentum. Tum etiam quia in præſenti caſu ratio, & ius cogit ad talem verbi interpretationem, ne diſpoſitio Principis ex certa ſciẽtia fiat illuſoria, & irrationabilis, quod in legibus vitandum eſt, & conſequenter etiam in priuilegiis, maximè cùm fiunt ex certa ſcientia.

14. *Limitatio Alexand. & Tuſch. ſcrupuloſa nimis.* Atque hinc aliqui ex Iuriſtis, præſertim Alex. quem ſequitur Tuſchus, dicunt, duas eſſe conditiones neceſſarias, vt hæc aſſertio procedat. Vna eſt, quòd confirmatio proferatur ex certa ſcientia; alia quòd re vera in Principe præcedat cognitio defectus & nullitatis prioris priuilegij, quia ſi non præcedit hæc cognitio, non poteſt ſubſequi voluntas efficax validandi illud, nec priuilegiũ in re ipſa erit ex certa ſciencia, ſed nomine tantùm. Sed hoc ſcrupuloſum eſt, reddit enim incertas omnes huiuſmodi confirmationes. Quis enim nouit, an Princeps exactè examinauerit valorem prioris actus, vel licèt præceſſerit examen, vnde conſtare poterit, an intellexerit Princeps nullitatem? Et ideo alij auctores illa non diſtinguunt, ſed eo ipſo, quòd priuilegium recitat ex certa ſcientia aliquo ex modis ſuprà dictis, cenſentur habere illã efficaciam, quia & præſumitur Princeps habere ſcientiam, quã profitetur, vel licèt illam fortè non habeat, cenſetur habere voluntatem confirmandi actum, ſicut indiget; hæc enim voluntas cõfuſa haberi poteſt ſine cognitione rei prout in ſe eſt, & ſufficit ad conferendum valorẽ actui, ſi in ſe fuit nullus, etiamſi ignoretur. Sic enim dubitans de profeſſionis valore, ratificat illam per nouum conſenſum, & poteſt dici ratificare ex certa ſcientia, non quia cognoſcat eſſe nullam, ſed quia non cognoſcit fuiſſe validam, & nihilominus abſolutè non vult illam de nouo facere, ſi neceſſe ſit. Sic enim hæc confirmatio, licèt ſit ex voluntate abſoluta reualidandi priuilegium, quando cognoſcitur nullitas præcedens, poteſt eſſe conditionata, quando res ignoratur, vel eſt dubia, ſcilicet, *volo confirmando de nouo concedere, ſi indiges*, quæ voluntas efficaciſſima eſt, ſi in re præceſſit defectus, ſicut patet in abſolutione data ſub conditione, *in quantum poſſum, & indiges*, & in rebaptizatione ſub conditione, & ſimilibus. Ita ergo cenſeo eſſe interpretandam hanc confirmationem ex certa ſciẽtia, vt ad illam ſufficiat profeſſio (vt ſic dicam) Principis confirmandi tali modo cum vera, & efficaci voluntate illi proportionata, ſiue cognitio nullitatis in re ipſa præexiſtat in perſona, & intellectu confirmantis, ſiue non.

15. Hinc verò ſequitur, ad huiuſmodi effectum, & vt locum habeat dicta regula neceſſarium eſſe, vt actus confirmandus talis ſit, vt poſſit ſola voluntate, & facultate confirmantis fieri: nam ſi actus ille pendeat ex conſenſu alterius, non poterit per ſolam confirmationem Principis ex nullo fieri validus, quantumuis ex certa ſciẽtia procedat. Patet quia ex certa ſciẽtia ſolùm colligimus voluntatem Principis; voluntas autem Principis quantumuis abſoluta non excedit in efficacia poteſtatem Principis. Vnde non poteſt conſenſum alienæ volũtatis ſupplere, nec naturalia impedimenta, vel inhabilitates tollere. Et ideo nõ poteſt Pontifex per ſuam confirmationem ſolam ratum facere matrimonium nullum, vel profeſſionem, ſed poterit tollere impedimenta annullantia de iure humano, vt per conſenſus nouos ratificetur actus. Tamen quia in materia priuilegiorum actus talis eſt, vt

A ad illum efficiendum voluntas Principis ſufficiat, quia Princeps eſt propria cauſa efficiẽs priuilegij, vt ſuprà viſum eſt, ideo indiſtinctè procedit regula, quòd cõfirmatio ex certa ſcientia æquiualet conceſſioni priuilegij. Nunquam enim Princeps confirmat ex certa ſcientia priuilegium, niſi quãdo poſſet illud à principio concedere, & hoc eſt per ſe neceſſarium, & intentum in tali confirmatione. Quòd ſi aliquando confirmatio ex temeritate excedat poteſtatem, id eſt accidentarium, & non mutat naturam actus: nam etiam conceſſio priuilegij poteſt interdum eſſe temeraria, & excedere poteſtatem, & nihilominus abſolute verum eſt, priuilegij conceſſionem dare ius, quia intelligitur de legitima conceſſione; idẽ ergo eſt ſeruata proportione de cõfirmatione ex certa ſciẽtia. *Nunquam princeps cõfirmat ex certa ſcientia niſi quãdo illud à principio cõcedere poſſit.*

B Præterea vt hæc confirmatio talem effectum conſequatur, oportet, vt ſimpliciter detur, & nihil addatur, quod repugnet reualidationi actus nullius, ſeu conceſſioni nouę priuilegij amiſſi. Hoc aduerto propter quædam indulta Pontificia, in quibus confirmantur ex certa ſcientia priuilegia, non tamen abſolutè, ſed cum addito aliquo, quod poteſt ita reſtringere confirmationem, vt licet ſit ex certa ſcientia, nõ confirmet priuilegium, ſi in eo non impletur conditio. Talia cenſentur illa verba, *prout ſunt in vſu*, quæ aliqui Pontifices addiderunt, confirmando priuilegia aliquarum religionum, vt Gregor. XIII. confirmãdo priuilegia Minorũ in Bulla, *Ex benigna*, ann. 1575. & in alia confirmatione, Religioni Ieſuitorum conceſſa, & in alia pro religione Clericorum, qui vocantur 16. *De aliquibus reſtrictionibus cõfirmationũ ſolere addi* *Greg. 13.*

C miniſtri infirmorum, & Sixtus V. confirmando priuilegia Ciſtercienſium, quæ refert Eman. Roder. d. q. 8. art. 1. & in articulo ſecundo interpretatur, per illam reſtrictionem ſignificari, Pontificem velle confirmare priuilegia, quę ſunt in viridi obſeruantia, ſuúmque valorem retinent, non autem illa, quæ inualida ſunt. Sed non videtur hoc vniuerſaliter intelligendum de omni nullitate, ſed de illa quæ per non vſum, vel per contrarium vſum inducta eſt, aut etiam è cõuerſo de quacunque abrogatione, vel reuocatione, ratione cuius talia priuilegia iam nõ ſint in vſu. Quia hoc in rigore, ac præciſè ſignificant illa verba, *prout ſunt in vſu*, & amplianda non ſunt, cùm reſtringant beneficium Principis. Atque ita videtur exponere ſimilem particulam referens plures alios Mandoſ. in dicto tract. de priuileg. ad inſtar, Gloſſ. 15. in princip. *Sixtus V. Roder.* *Mandoſ.*

D Idem iudicium ferendum eſt de ſimilibus limitationibus, qualis eſt illa Gregor. XIII. confirmantis priuilegia clericorum, qui dicuntur miniſtri infirmorum, cum illo addito, *Dummodo ſub vllis reuocationibus non ſint comprehenſa*. Item illa Leonis X. confirmantis priuilegia Minorum, *Prout in libris ordinum reperiuntur*, ſupplem. conceſſ. 191. Nam quæ in illis nõ reperiuntur, non intelliguntur ibi confirmata, niſi aliàs ſint authẽtica per bullas, aut alia publica inſtrumenta, nam hæc non excluduntur. Illa enim verba, licèt reſtringant ad priuilegia ſcripta, ad ampliandũ nihilominus poſita ſunt, vt inter ſcripta comprehendantur, quæ in libris ordinis inueniuntur. Denique 17.

E alia limitatio vſitata poſt Concil. Trid. in confirmationibus priuilegiorum eſſe ſolet, *Dummodo Concilio Trid. non ſint contraria*, vt patet ex Bullis Gregor. XIII. ſuprà citatis, & ex Bulla Sixti V. anni 1587. *Et ſi mendicantium*, in qua confirmat Minorum priuilegia ex certa ſcientia, & cum illa limitatione, quæ eſt cõformis reuocationi priuilegiorum regularium repugnantium Concilio Trident. factæ à Pio IV. in Bulla anni 1565. quæ incipit, *In Principis Apoſtolorum*, &c. de qua reuocatione in proprio tractatu de Religioni Deo dante dicetur. *Bulla Greg. 13 & Sixti.*

Nunc ſolum aduerto, aliud cenſeri poſſe, quòd priuilegia ſint contraria Conc. Tridentin. aliud verò 18. *Probabile eſſe nõ omnia*

quòd

quæ illi Conc. Trident. contraria, eſſe reuocata, ſed ea tantum, quæ expreſſè reuocantur à Concilio per clauſulam, Non obſtantibus, &c. Roder.

quòd ſint per illud reuocata. Probabile enim eſt, non omnia, quæ illi ſunt cótraria, eſſe per illud reuocata, ſed illa tantum, quæ expreſsè reuocantur à Concilio per clauſulam, *Non obſtantibus*, &c. Et propterea fortaſſe interdum illa clauſula additur, interdû non additur, vt patet ex ſeſſ. 23. cap. 8. de reform. & ſeſſ. 24. cap. 11. & ſæpe alias, & infra generaliter dicetur. Hinc ergo coniectatur Emman. Roder. d. q. 8. art. 6. clauſulam illam, *Dummodo Concilio Tridentino non ſint contraria*, intelligendam eſſe tantùm de priuilegiis reuocatis à Concilio. Sed contrarium videri poteſt. Tum quia, vt dixi, diuerſa ſunt eſſe reuocata, & eſſe contraria, & in diuerſis non fit interpretatio vnius pro alio, tum etiam, quia ſumus in materia odioſa: nam priuilegium contrarium Concilio odioſum eſt, & ideo illa verba, quæ repugnant huic odio, in omni proprietate, & rigoroſa amplitudine intelligenda ſunt. Tum denique etiam quia talia priuilegia, licèt non ſint reuocata per Concilium, videntur reuocata per Pium IIII. cui plane ſequentes Pontifices in prædicta reſtrictione conformari voluerunt. Sed nihilominus valde probabilis eſt illa expoſitio, nã, vt infra dicam, probabilius eſt Pium IIII. ſolùm reuocaſſe priuilegia contraria illis decretis Conc. in quibus ipſummet Concilium noluit, priuilegia contra illa valere. Vnde hæc tantum reputantur ſimpliciter contraria Cócil. nam vbi illud non reuocat priuilegia, tacitè illa admittit, & ita non ſunt illi contraria. Quod ſi hoc verum eſt, clare conſtat, in eodem ſenſu eſſe dicta clauſulam intelligendam. Sed hoc accuratiùs examinabitur infra tractando de reuocatione priuilegiorum.

Pius IIII.

CAPVT XIX.

Nonnulla dubia circa confirmationem priuilegiorum expediuntur.

1. *Primum dubium.*

NOnnulla verò ſuperſunt explicanda dubia circa hanc confirmationem. Primum eſt, vtrùm ſimpliciter, & ſine reſtrictione data ex cérta ſcientia, habeat vim reſtituẽdi etiam priuilegia reuocata. Videtur enim ex dictis ſequi conſequẽter pars affirmans, quia confirmatio ex certa ſcientia reſtituit priuilegiũ amiſſum per non vſum, vel per vſum contrarium, quando contraria limitatio nõ adhibetur: ergo etiam reſtituet priuilegium reuocatũ ab homine, quicumque ille ſit. Item habet poteſtatem hæc conceſſio reualidandi quod à principio fuit nullum, ergo multò magis quod fuit validum, licet fuerit reuocatum. Denique hæc confirmatio æquiualet nouæ conceſſioni; ergo. Et ita tenet apertè Roſel. verb. *abſolutio*, n. 123. inde concludens, per ſimilem confirmationem reſtitutam eſſe Minoribus priuilegiũ exemptionis à ſolutione quartæ canonicæ portionis, quod fuerat reuocatum in Clement. *dudum*, de ſepulchr. & ſequitur Roder. dicta q. 8. art. 3. citat Gloſ. in c. *cùm acceſſiſſent*, de conſt. verb. *confirmatum*, & Panorm. in c. *cum ſuper*, de cauſ. poſſeſ. n. 4. ſed ibi generaliter loquuntur, non ſpecialiter de priuilegiis reuocatis.

Roſel.

Roder. Panorm.

2. Poteſt ergo in contrarium obiici, quia vt lex reuocet priuilegium non ſatis eſt, quòd cótra illud diſponat, niſi expreſſè illud deroget, vt dicitur, ergo eadem ratione vt confirmatio reſtituat priuilegium, non ſatis eſt, quòd illud confirmet ex certa ſcientia, niſi expreſsè dicat confirmare illud nó obſtante reuocatione, imò niſi hoc dicat, non videtur eſſe cóſirmatio ex certa ſcientia quoad hunc effectum. Et confirmatur, quia alias, ſi nunc cõfirmentur omnia priuilegia alicuius religionis ex certa ſcientia, nó addita illa limitatione, *Dummodo Concilio Tridentino nõ ſint contraria*, manebunt cõfirmata, & reſtituta omnia, etiamſi contraria ſint. Quod difficile creditu eſt; aliàs per confirmationem priuilegiorum Societatis, in qua non ponitur illa limitatio, vt ex compendio conſtat, omnia illius priuilegia reuocata per concilium eſſent reſtituta. Vnde idem Eman. d. a. 1. vidẽs fortaſſe vim illationis, ad vitandum illud conſequens, coniectat clauſulam illam, quæ deeſt in noſtro compendio, eſſe in originali, quia poſt Pium V. non vidit Pontificem aliquem confirmaſſe abſolutè, & ſine illa reſtrictione priuilegia. Sed re vera illa limitatio non eſt in originalibus: nam Gregor. XIII. in Bulla, *Quanto fructuoſius*, & in Bulla, *Aſcendente Domino*, & Gregor. XIIII. & Paul. V. in ſuis Bullis confirmatoriis abſolutè, & ſine illa reſtrictione priuilegia Societatis confirmant ex certa ſcientia, & poteſtatis plenitudine; ergo erunt reſtituta omnia, quæ per Concilium Tridentinum fuerant reuocata, quod tamen etiam ipſa Societas non agnoſcit ex vi talium confirmationum.

Eman. Rod.

Greg. XIII. Greg. XIIII. Paul. V.

3. Igitur pro reſolutione aduertendum eſt, aliud eſſe, priuilegium fuiſſe à principio falſum, ſubreptitiũ, aut alia ratione nullum, aliud verò fuiſſe validum, & poſtea reuocatum. Nam prius priuilegium non conceditur de nouo per confirmationem etiam ex certa ſcientia, niſi expreſsè dicatur, non obſtante falſitate, aut ſubreptione. Ita ſumitur ex Rot. tit. de confirm. vtil. deciſ. 2. in nouis, Panorm. in c. *inter dilectos*, de fid. inſtr. n. 8. vbi latè Felin. n. 6. & in c. 2. de reſcrip. n. 42. vbi alios allegat. Et ratio prioris partis eſt, tum quia priuilegium falſum, vel ſubreptitium numquam fuit conceſſum re vera, quia nec Princeps illud conceſſit, ſed confirmatio eſt de priuilegiis conceſſis; ergo non cadit in illud. Tum etiam quia talis confirmatio non facta narratione talis defectus, ſubreptitia eſt. Vnde patet ratio ſecundæ partis. Nam Papa poteſt de nouo dare priuilegium, etiamſi fuerit falſum; ergo ſi id ſatis declaret, ſufficit. Priuilegium autem ſemel validum verè fuit conceſſum, & ideo in illud poteſt cadere confirmatio, etiamſi reuocatum ſit: inquirimus autem, an cadat ex vi confirmationis ex certa ſciẽtia.

Rot. Panorm. Felin.

4. In quo vlteriùs diſtinguendum cenſeo de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, vel de illa, quę facta eſt iure communi, & ordinario. Et de priori dico, cõfirmationem priuilegij ad illam extendi, quando particula *ex certa ſcientia*, vel *de plenitudine poteſtatis*, expreſsè, ac formaliter ponitur, quia tunc rectè procedunt rationes factæ. At verò ſi certa ſcientia non expreſsè ponitur, ſed colligẽda eſt ex narratis in indulto, non ſatis erit, narrari formam priuilegij cõfirmati, niſi fiat mentio reuocationis eius, vel addatur clauſula *Non obſtantibus*, vel generalis de omnibus defectibus, &c. vel ſpecialis de tali reuocatione. Quia alias nõ erit cõfirmatio ex certa ſcientia quoad talem circumſtantiam, ſeu reuocationem. Quia cũ ſit priuata, pertinet ad factum, vel priuatum ius, quod Princeps præſumitur ignorare, iuxta cap. 1. de conſt. in 6 ergo eſt neceſſaria ſcientia talis reuocationis, vt ea nõ obſtante, priuilegium reſtitui videatur. At verò quando certa ſcientia nõ exprimitur, ſed ex narratis colligenda eſt, non extenditur vltra illud, quod ex narratis colligi poteſt, ille autem defectus reuocationis non colligitur ex narratis, niſi illius fiat mentio, vel niſi addatur clauſula, *Non obſtante*, quæ hoc ſuppleat; ergo neque tunc extenditur confirmatio ex certa ſcientia ad hunc effectum. Quod eadem ratione procedit, ſiue reuocatio ſit facta à ſuperiore, ſiue per renunciationem expreſſam, vel tacitam.

Diſtinctio de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, & de illa, quæ facta eſt iure communi, & ordinaria.

5. Secùs verò videtur eſſe, quando reuocatio facta eſt iure communi, ex contrario fundamento, quod Princeps præſumitur nõ ignorare ius commune, d. cap. 1. & ideo ſi confirmat ex certa ſcientia priuilegium reuocatum iure communi, cenſetur illud reſtituere. Solet autem in hoc addi reſtrictio diſtinguẽdo inter ius commune ordinarium, vel ius Concilij generalis: vt in priori ſeruari debeat regula data: in poſteriori autem neceſſarium erit, vt fiat ſpecialis mẽtio per clauſulam,

Si princeps confirmat ex certa ſciẽtia priuilegiũ reuocatũ iure cõmuni, cẽſetur illud reſtituere, quia præſumitur non ignorare ius cõmune.

ſulam, *Non obſtante reuocatione talis Concilij*, vel ſaltẽ, generalis Concilij in communi. Quia Concilio generali non derogatur niſi per expreſſam clauſulã, vt eſt regula Iuriſperitorum communis, quos ſuprà lib. 6. retuli. Sed, vt ibi dixi, illa ſententia generaliter incerta eſt, & ſpecialiter in priuilegiis contrarium tradit ibi Felin. in regul. 1. n. 2. & 3. & infra n. 11. in 2. fallentia. Nihilominus tamen quidquid ſit de aliis caſibus, aut reſcriptis indeterminis, in quibus nunc loquimur, videtur omnino vera, ſcilicet, quando priuilegia in generali tantùm confirmantur ex certa ſciẽtia. Quia non eſt veriſimile, quòd per confirmationem adeò confuſam, & communem derogetur ſpeciali diſpoſitioni Cõcilij generalis reuocantis in particulari aliqua ex dictis priuilegij. Nã regula eſt, vt ſpecies deroget generi potiùs, quàm è contrario; ergo maximè ſeruanda eſt, quando authoritas Cõcilij generalis interuenit. Et ideo cenſeo, quòd licèt Greg. XIII. & Sixtus V. non addidiſſent illam exceptionem de priuilegiis contrariis Conc. Trident. nihilominus non eſſent reuocata per generalem confirmationem. Quod tandem agnoſcit Emmanu. Roder. d. q. 8. art. 10. Non video tamen, quomodo cum hac doctrina poſſit ſubſiſtere alia, quam ipſe acceptat cum ſumma Roſel. quòd per ſimilem confirmationem generalem priuilegiorum Minorum ex certa ſciẽtia reuocata ſit Clement. *dudum*. de ſepulchr. quoad quartam funeralem, cùm illa conſtitutio etiam ſit Cõcilij generalis, & directè reſiſtat tali priuilegio, & non fuerit in ſpeciali reuocata. Contrariũ ergo cenſeo verum, niſi aliunde conſtet de ſpeciali reuocatione Concilij, vt magis ex vltimo puncto huius capitis conſtabit.

Felin. — *Species potiùs derogat generi, quàm è contra.* — *Roder.* — *Roſel.*

6\. *De exceptione addita per Grego. XIII. & Sixtum V.* — *Roder.*

Sed quæret aliquis, cur Greg. XIII. & Sixtus V. addiderunt illam exceptionem ſi abſque illa intelligẽda foret. Reſpondet Roder. dicto art. 10. additam eſſe ad firmandam regulam in contrarium, id eſt, vt intelligerentur confirmata omnia alia priuilegia aliis Conciliis generalibus contraria. Sic enim aliàs dicimus, quòd licèt in generali conceſſione poteſtatis ad abſoluendum, non veniant caſus reſeruati, ſi tamen in illa generali conceſſione addatur exceptio vnius caſus reſeruati, intelliguntur alij conceſſi. Et licèt ſuprà dixerimus, per confirmationem in forma communi, non ratificari priuilegia nulla, nihilominus ſi in tali confirmatione addatur exceptio vnius priuilegij aliàs irriti, vel reuocati, eo ipſo intelligitur, mentẽ confirmantis eſſe confirmare omnia alia, etiamſi eſſent amiſſa, vel irrita, vt tradit Bald. in feud. tit. per quos fiat inueſtitura, c. 1. n. 2. & ſumitur à ſimili ex eodem in l. 1. §. *ſed excipiuntur*, ff. de fer. Vbi rationem adducit, quia exceptio firmat regulam in contrariũ. l. *tributum*, §. vlt. ff. de milit. teſtam. quem allegat, & ſequitur Iaſon in l. vlt. ff. quod quiſque iuris. Verumtamen valde etiam de hac declaratione dubito. Nam ex illa ſequitur, illam exceptionem additam eſſe ad ampliationem confirmationis, nõ ad reſtrictionem. Atque adeò maiorem eſſe confirmationem ab eodem Greg. XIII. factam cum tali exceptione, quàm ſine illa, quia cum illa ſolùm excipit Concil. Trid. & cõcedit alia, ſine illa verò omnia intelliguntur excepta; conſequens autem videtur planè abſurdum, & contra mentem Pontificum, vt idem Rod. apertè etiam ſentit in eadem quæſt. 8. art. 1.

Bald. — *Roder.*

7\. *Vera explicatio cur ſupradicta clauſula addita fuerit. Conc. Trid.*

Dico ergo illam exceptionem additam eſſe à Pontifice, quia voluit eſſe magis certam, & non relinqui ſub generalibus regulis, quæ incertæ ſunt, & infinitis interpretationibus, & opinionibus ſunt ſubiectæ. Itẽ voluit Pontifex ſpecialiter oſtẽdere voluntatẽ ſuam circa firmitatem Decretorum Conc. Trid. vt non ſolùm generaliter ſicut alia, ſed etiã ſpeciali modo videantur excepta, hoc enim vſitatum eſſe in iure ſentit Gloſſ. per textũ ibi in l. vlt. ff. quod quiſque iuris.

Gloſſa.

Et optimum exemplum, ac indicium ſumitur ex quadam confirmatione priuilegiorum ab eodem Greg. XIII. conceſſa clericis regularibus Miniſtris infirmorum, vbi priùs dicit, confirmare priuilegia, quæ non ſunt ſub vllis reuocationibus comprehenſa, & nihilominus addit, *nec decretis Concilij Trident. ſunt contraria*, vbi manifeſtũ eſt, per priora generalia verba excipi etiam priuilegia reuocata in Concilio Triden. & nihilominus additur ſpecialis exceptio Cõcilij Trid. ad denotãdam ſpecialitatem eius, & ſingularem obſeruantiam. Confirmari poteſt hæc reſolutio ex doctrina Canoniſtarum ſatis recepta, quòd licèt exceptio firmet regulam in contrarium, non tamen ampliat illam ad ea, quæ alio iure æquali fuerant excepta. Quam tradit Panorm. in c. *in noſtra*, de ſepul. in principio, per eundem textum. Et Anchar. in c. 2. de offic. vicar. in 6. & in rubr. de regul. iur. q. 4. circa finẽ. Latè Felin. in c. *quoniam frequenter*, vt lite nõ conteſt. n. 2. qui Bart. Bald. Oldrad. & plures alios refert. Et licèt fortè hæc etiam doctrina non ſit certa, & infallibilis, quia totum pendet ex coniecturata mente concedentis, confirmantis, ſeu diſponentis; nihilominus ex natura exceptionis puto eſſe verum, non ampliare diſpoſitionem ad id, quod alias exceptum erat à talibus verbis, vel de iure, vel ex natura rei, quia non ad hoc ponitur, ſed ad limitandam expreſsè diſpoſitionem. Vnde ſi aliquando videtur plus operari, eſt, vel quia verba ſunt per ſe vniuerſalia & in rigore ſufficientia ad comprehendenda omnia, quæ per exceptionem firmantur magis, vel quia ex vſu, & circũſtantiis conſtat, talem eſſe intentionem diſponentis; neutrum autem in præſenti caſu inuenio, & alioqui res eſt grauiſſima; ideóque credibile mihi non eſt, tam generalem extenſionem fieri illo indirecto modo per ſolam additionem exceptionis Concilij Tridentini, cùm alia ſufficiens ratio illius expreſſionis aſſignetur.

Greg. XIII. — *Panormit.* — *Anchar.* — *Felin.* — *Bart.* — *Bald.* — *Oldrad.*

8\. *De cõfirmatione data vni, an intelligatur, & data aliis locis, vel religionibus.* — *Ratio dubitandi.*

Secundum dubium eſſe poteſt, an confirmatio priuilegiorum ex certa ſcientia vni religioni, vel loco data, communicetur aliis locis, vel religionibus, quæ cum priori in priuilegiis cõmunicant. & conſequenter an confirmatis priuilegiis Societatis v. g. confirmentur priuilegia omnium aliarum religionum, quę habent communicationem priuilegiorum Societatis. Et ratio dubitandi eſt, quia ſuprà dictum eſt, aucto priuilegio, ad cuius inſtar aliud conceſſum eſt, non augeri priuilegium ad inſtar; ergo ſimiliter confirmato vno, non confirmatur aliud: nam eſt eadem ratio. Ergo facta confirmatione in priuilegiis in primo fonte conceſſionis (vt ſic dicam) non ſequitur, fieri in aliis, qui cum illo communicant: nam in hoc etiam videtur eſſe eadem ratio. In contrarium verò eſt, quia hæc confirmatio eſt quædam gratia; ergo facta vni, communicatur aliis, quibus gratiæ illius communicantur. Reſpondeo, duplicem eſſe poſſe ſenſum dubitationis. Vnus eſt, an confirmatis priuilegiis reſpectu religionis, cui primò fuerunt conceſſa, eo ipſo illa eadem cenſeantur confirmata pro omnibus religionibus, quibus ante confirmationem, & poſt conceſſionem fuerunt communicata. Alius ſenſus eſt, an confirmatio conceſſa vni religioni, quoad ſua priuilegia, eo ipſo cenſeatur facta alteri quoad ſua, etiamſi diſtincta ſint, ratione communicationis generalis in priuilegiis, quam aliàs habent tales religiones.

Duplex ſenſus quæſtionis.

9\. *De primo ſenſu.*

Circa priorem ſenſum oportet conſiderare, an communicatio priuilegiorum fuerit de cõceſſis tantùm, an verò de conceſſis, & concedendis. Nam ſi fuit prioris modi, negatiuè reſpondendum eſt. hoc enim probat ratio dubitandi poſita. Nam formaliter, ac per ſe loquendo, confirmato priuilegio exemplari, non confirmatur priuilegium ad inſtar, quia non fuit exemplar vt confirmatum, ſed tantùm vt cõceſſum,

ſum, nec priuilegium ad Inſtar per ſe reſpicit futurũ A ſtatum, ſed illum, quem habet exemplar, quando aliud ad inſtar illius conceditur. Vnde etiam è contrario, licèt priuilegium *ad inſtar*, confirmetur, non redundabit confirmatio in exemplar. Et hoc cenſeo verum ſiue confirmatio ſit ex certa ſcientia, ſiue in forma communi, quia ratio æquè in vtroque procedit. Et eadem ratione, ſi communicatio facta eſt tantùm de priuilegio conceſſo, non extenditur ad confirmationem poſtea factam, quia hæc nondum erat, quando communicatio facta eſt, & illa non eſt facta de futuris, vt ſupponitur.

10. *De communicatione conceſſorũ, & concedendorum ex certa ſciẽtia.* At verò ſi communicatio fuit de conceſſis, & concedendis, & fuit ex certa ſcientia, planè deriuatur, ac redundat in omnes, quibus talis communicatio facta B eſt. Quia illa confirmatio æquiualet conceſſioni priuilegij, vt dictum eſt, vnde cenſeri poteſt priuilegium quoddam, & noua gratia, ſed per illam communicationem etiam futura, & concedenda communicantur, vt ſupponitur; ergo etiam hæc confirmatio communicatur quoad vſum, & fructum illorum priuilegiorum, quæ confirmantur Atque ita ex prædicto *Mandoſ.* fundamento reſoluit Mãdoſ. d. tract. de priuil. ad inſt. q. 7. Qui tamen non videtur hoc admittere in confirmatione in forma communi: nam de illa ſimpliciter negat communicari, ſiue communicatio fuerit de cõceſſis, ſiue etiam de concedendis. Mouetur ſolùm illa ratione, quòd reuocato priuilegio exemplari, non reuocatur priuilegium ad inſtar; ergo nec illo confirmato confirmatur. Sed hæc ratio procedit tantùm in C priori ſenſu, ſcilicet per ſe, & nulla alia interueniẽte cõmunicatione. Ideo apparẽtiùs fundari poteſt, quia illa communicatio in forma cõmuni non habet vim conceſſionis, & ideo non reputatur priuilegium, ac ſubinde non communicatur per communicationem priuilegiorum, etiam cõcedendorum. Sed neque hæc ratio conuincit, & ideo probabilius puto, talem cõmunicationem extendi etiam ad confirmationem in forma communi, maximè quando communicatio non ſolùm eſt in priuilegiis, ſed etiam in omnibus fauoribus, gratiis, & Indulgentiis (vt cõmuniter fieri ſolet in indultis mendicantium, & in noſtris bul- *Roder.* lis, & aliis, quæ latè refert Roder. quæſt. 55.) Quia confirmatio etiam data in forma communi eſt fauor, & indultum quoddam, & beneficium, & conſequen- D ter eſt gratia; ergo ad illam extenditur communicatio de concedendis fauoribus. Imò licèt fuerit facta ſolùm nomine priuilegiorum conceſſorum, & concedendorum, videtur mihi communicari, vel quia omnis gratia, & beneficium Principis poteſt dici priuilegium ſaltem lato modo, vt in principio dixi, & *Bald.* tradit Bald. in Prolog. feud. n. 18. cum Ioan. Andr. in *Ioan. And.* c. *olim*, de verb. ſignif. & plures alij, quos refert Man- *Mandoſ.* doſ. ſuprà, priuilegium autem Principis latè eſt interpretandum. Vel quia confirmatio non per ſe ſtat, vt ſic dicam, ſed adhæret priuilegio iam cõceſſo, & reddit illud firmius, & ſtabilius quantum poteſt, ſed per communicationem priuilegiorum, quæ non tantùm ad conceſſa, ſed etiam ad concedenda extenditur, E communicatur illud priuilegium, non tantùm ſecũdùm ſtatum, quem habet tempore communicationis factæ, ſed etiam quem habere poteſt per nouam confirmationem; ergo illa etiam communicatur poſtea, etiamſi tantùm ſit in forma communi.

11. *De ſecundo ſenſu dubij. Mandoſ.* Supereſt dicendum de alio ſenſu dubij ſuprà poſito, quem attingit Mandoſ. ſupra q. 8. & abſolutè affirmat, confirmatis priuilegiis vnius religionis, confirmari etiam propria priuilegia alterius religionis habentis communicationem priuilegiorum cum priori. Ratio eius eſt, quia aliàs non manerẽt illæ duæ religiones æquales in priuilegiis, quod eſt contra mẽtem Pontificis cõcedentis illam communicationem.

A Confirmari hoc poteſt primò, quia hæc confirmatio, præſertim ex certa ſciẽtia, eſt quoddam priuilegium; ergo data vni religioni tranſit ad aliam per communicationem; ergo tranſit cũ proportione, id eſt, ad cõfirmanda priuilegia propria illius religionis, cui fit communicatio, etiamſi diuerſa ſint. Probatur hæc conſequentia ex ſupradictis ex quadam declaratione Pontificia, quod priuilegium datum vni religioni, & communicatum alteri, debet cum proportione, & nõ ſecundum identitatem applicari. Nam ſi priuilegium concedit fauorem pro tali feſtiuitate, vel ſancto religionis prioris, ad aliam religionem debet applicari pro alio feſto, vel ſancto ſuo, & ſic de aliis; ergo etiam in propoſito, ſi vni religioni confertur confirmatio B priuilegiorum ſuorum ex certa ſcientia, & hæc communicatur alteri, intelligitur cum proportione applicari ad ſua priuilegia.

12. *Prædicta ſententia probabilis, oppoſita probabilior.* Hæc ſententia fortaſſe probabilis eſt, mihi tamen contraria videtur in rigore vera. Et in primis ſi vna religio communicet cum alia in priuilegiis cõceſſis, non autem in concedendis, clarum eſt, confirmationem poſtea ſubſequutam non communicari, quia nõ habet rationem priuilegij conceſſi, ſed concedendi, & à fortiori conſtat ex dictis in ſuperiori pũcto. Neque hoc negaret prædictus auctor (vt exiſtimo) quanuis in illa quæſtione magis indiſtinctè loquatur, quã in proximè præcedente. Deinde etiamſi communicatio extendatur ad priuilegia concedenda, exiſtimo non extendi illo modo, quia Papa non intendit cõfir- C mare niſi priuilegia v. g. Minorũ; ergo non confirmat priuilegia propria Dominicanorum, aliàs plura confirmaret, quàm intenderet. Maximéque vrget hæc ratio in confirmatione ex certa ſcientia, quia Papa non habet, vel præſumitur habere ſcientiam aliorũ priuilegiorum, ſed eorum tantum, quæ directè, ac expreſsè ex tali ſcientia confirmat; ergo illa confirmatio non poteſt per communicationem tranſire ad alia priuilegia diſſimilia. Neque eſt ſimile exemplũ, ex quo argumentum in contrarium ſumebatur, quia in illo exemplo proportio conſideratur ex parte materiæ in vſu priuilegiorum, & non eſt extenſio communicationis, ſed interpretatio circa modum, quo debet applicari ad materiam, & vſum eiuſdem priuilegij, quæ interpretatio ſumpta eſt ex declaratione D ipſius Pontificis, & ex materia ipſa, & circumſtantiis conſtare poſſet, quia idem priuilegium applicatum ad diuerſos, debet vnicuique adaptari iuxta modum ſuum, alioqui eſſet inutile, & improportionatũ vtrique vel alteri eorum, & ad hoc tantùm confirmandum faciunt omnia, quæ Mandoſ. ſuprà allegat. At *Mandoſ.* verò in noſtro caſu non fieret ſola interpretatio, ſed extenſio confirmationis Pontificiæ ad plura priuilegia, quàm cadant ſub intentionem, aut mentem eius.

13. Nec dici poteſt, ſuppoſita communicatione, Pontificem confirmantem habere hanc intẽtionem virtualem, vel certè extenſionem ſequi ex intẽtione, & efficacia prioris Pontificis, qui communicationem conceſſit. Hoc (inquam) dici non poteſt, quia ſine E tali extenſione habet integrum effectum conceſſio vtriuſque Pontificis. Quod explico in hunc modum, quia quando Pontifex confirmat priuilegia. v. g. Minorum, illa confirmatio formaliter (vt ſic dicam) communicatur Prædicatoribus, id eſt, vt verſatur circa ipſamet priuilegia Minorum, quia illamet communicantur Prædicatoribus, non ſolùm vt antea erant, ſed etiam vt ſunt confirmata, vt per ſe cõſtat ex dictis, quia illa priuilegia per cõmunicationem ſunt facta tanquam propria illius religionis, & confirmatio illorum etiam eſt priuilegium, quod communicatur illi; ergo non poteſt illa communicatio habere etiam alium effectum confirmandi propria priuilegia Prædicatorum. Tum quia per priorem effectum

ſatis

ſatisfactum eſt mēti vtriuſque Pontificis, neque alter A eorū aliū explicauit, aut voluit. Tum etiā, quia alias his communicaretur illa confirmatio tali religioni, ſemel circa priuilegia priùs communicata, & iterum circa propria, quod eſt alienum à ratione, & ſine vllo fundamento in voluntate Pontificum. Secùs verò eſt in alio exemplo adducto: nam quando cōmunicatur priuilegiū feſtiuitatis alicuius ſancti proprij, ita applicatur vni religioni ad ſanctum eiuſdem ordinis, vt non cōmunicetur quoad ſanctum alterius ordinis, & ita ſaluatur vnica, &, vt ſic dicam, formalis cōmunicatio, licèt in materia ſeruetur tantùm proportio.

4\.
Quando cōfirmantur omnia priuilegia alicuius religionis, ſiue propria, ſiue cōmunicata, tūc conſequēter cōfirmātur priuilegia alterius religionis, vt per communicationem facta communia.

Neq; etiam propter ſeruandam æqualitatem inter illas religiones, neceſſarius eſt ille effectus, quia ſatis per hoc ſeruatur quod ſicut illa priuilegia manēt cōfirmata pro vna religione, ita etiam pro alia, & è cōuerſo, ſicut propria priuilegia, v. g. Prædicatorū non B manēt confirmata ex vi confirmationis datæ Minoribus, ita etiam non cōmunicabuntur Minoribus illa priuilegia Prædicatorum vt confirmata, ſed prout antea erant, & cōmunicabantur. Hinc verò poteſt limitari hæc noſtra ſententia, vt non procedat, quando per indultum confirmātur omnia priuilegia religionis alicuius ſiue propria, ſiue communicata: nā tunc conſequēter cōfirmantur priuilegia alterius religionis, non tamen vt illius, ſed vt per communicationē facta ſunt alterius. Quia illa prior religio etiā habet cōmunicationem cum altera quoad futuras gratias, vt ſupponimus: ergo per communicationem habebit ſua priuilegia confirmata ex redundantia (vt ſic dicam) generalis confirmationis conceſſæ alteri religioni, vt conſideranti facile patebit.

CAPVT XX.

An per innouationem priuilegij confirmetur, vel denuo gratia concedatur.

1\. SOlent Pontifices aliquādo ſimpliciter priuilegia confirmare, nihil ampliùs addendo, aliquando verò non contenti verbo confirmandi, addunt, *Confirmamus, & innouamus*, & interdum ſuperaddunt, *& de nouo concedimus*, ſicut Paul. V. in confirmatione Priuilegiorum Societatis adiecit, & ſæpe in confirmationibus Mendicantium inuenitur, & refertur in Supplem. conceſ. 101. & in Monum. Min. conceſ. 343. Dubium ergo eſt, quomodo verbum innouandi diſtinguatur à verbo confirmandi, & quid addat. Quod dubium propoſuerunt fratres Minores Iulio II. pro intelligentia cuiuſdam confirmationis ſuorū priuilegiorum factæ à Sixto IIII. cum illa additione, *Et de nouo concedimus*, interrogantes, an per illa reſtituerentur, ſeu de nouo concederentur etiam priuilegia priùs reuocata. Reſpondit autem dictus Papa Iulius II. per illa verba ſolummodo eſſe confirmata priuilegia dicti ordinis conceſſa, & non aliàs reuocata. Ita habetur in Bulla Iulij II. anni 1504. incipit, *In militantis Eccleſiæ agro*, & habetur in lib. Monument. Minor. fol. 125. & 126 pag. 2. conceſ. 277. in impreſſione Salmant. ann. 1511. & refertur ab Emman. Roder. in 1. tom. Bullarū p. 570. Habet autem difficultatem illa reſponſio: primò, quia videtur contra vim, & proprietatem verborū, præcipuè illorum, *Et de nouo concedimus*. Secundò, quia hoc modo videntur fruſtrà addi: nam illud ſatis fuerat factum per puram confirmationem non ſolùm ex certa ſcientia; ſed etiam in forma cōmuni, vt ex dictis patet. Tertiò, quia ſequitur minus cōcedi per illa verba, quàm per confirmationem ex certa ſcientia, quia per hanc reparantur, & reſtituuntur priuilegia reuocata, vt dictum eſt, quod negatur fieri per verba prædicta.

Paulus V.

Quid addat innouatio ſuper cōfirmationem.

Bulla Iulij II.

Roder.

Difficultates circa reſponſum.

2\. Reſpondeo, ſicut confirmatio diſtinguitur in eam, A quæ eſt in forma communi, vel ex certa ſcientia, ita etiam poſſe innouationem diſtingui: nam videtur eadem ratio, quia eſt in poteſtate Pontificis vtroque modo illam facere. Potius ergo tali diſtinctione, & illam applicando cum proportione ad confirmationem, videtur in primis dicendum, quando innouatio eſt in forma communi non reſtituere priuilegia reuocata, vel quomodolibet amiſſa, nec dare nouum ius, ſed ſolùm antiquum innouare. Ad hanc concluſionem probandam allegari ſolent ſequentia iura, cap. *ex par.* 1. de priuileg. vbi dicitur, *priuilegium, &c. duximus innouandum, ita tamen vt per innouationē ipſum, etiam Eccleſiæ non plus iuris accreſcat.* Sed ex his verbis poſſet quis in contrarium argumentari, quia niſi addidiſſet Pontifex, *ita tamen*, &c. innouando abſolutè, videretur ius nouum concedere, licèt conſtet ex textu B illam innouationem non fuiſſe ex certa ſcientia. Sed huic euaſioni obſtat cap. *quia intentionis*, eod. tit. vbi expreſſe, & abſolutè dicitur, *cùm innouatio nec ius nouum conferat, nec etiam tollat vetus.* Quare in alio textu clauſula illa, *ita tamen*, &c. non ponitur vt neceſſaria ad limitandam verbum, *innouandi*, ſed ad declarandum illud, vel etiam ad reddendam rationem, cur tam facile conceſſa fuerit illa innouatio, ſicut apertè etiam fit in cap. *cum dilecta*, de confirm. vtil. vbi additur, per innouationem ius nouum non acquiri, ſed conſeruari antiquum. In his ergo iuris frequens eſt hæc ſententia.

Innouationē in forma cōmuni nō reſtituere priuilegia reuocata, nec dare nouū ius, ſed ſolùm reuocare antiquum.

c. cùm dilecta.

3\.
Dupliciter ſumi poſſe nomen priuilegij.

Occurrit tamen circa hæc iura conſiderandum, nomen priuilegij æquiuocè poſſe ſumi, vno modo pro iure ipſo, vel gratia per Principem cōceſſa, prout priuilegium definiuimus in principio huius materię, C alio modo pro inſtrumento authentico, in quo talis conceſſio, & fides, ſeu probatio eius continetur, ſicut etiam nomen contractus interdum ſignificare ſolet pactum ipſum, interdum inſtrumentum authēticum eius, vt late tradit Tiraq. lib. 1. de retract. §. 2. Gloſſ. 1. in princip. Nam ex vſu non minùs cōſtat hoc in priuilegio, quam in contractu. Hinc ergo innouatio priuilegij interdum refertur ad ſolum inſtrumentum, quia vetuſtate forte conſumitur, & ideo innouatio eius conceditur. Aliquādo verò poteſt referri ad rem ipſam, vt ius antiquitus conceſſum poſtea innouatur. Priori modo clarum eſt, innouationem priuilegij nō conferre ius nouum. Et plane hoc modo loquitur dictum cap. *cùm dilecta*, vt patet ex illis verbis. *Prædicta priuilegia quaſi iam nimia vetuſtate conſumpta, cū fuerint non in pergameno, ſed in papyro conſcripta, duximus inno-* D *uanda.* Et in eodem ſenſu loquuntur alia iura. Innouari ergo priuilegium hoc modo, nihil aliud eſt, quā nouum inſtrumētum priuilegij antiqui ex veteri inſtrumento exēplari, quod eiuſdem ſit auctoritatis cū originali, quia Principis auctoritate factum, vel approbatum eſt. Argumēto cap. vlt. de fide inſtr. & ideo nouum ius dare non poteſt, quia ius in multis inſtrumentis contentum, nec eſt aliud, & aliud, nec eſt maius. Imò (vt rectè ait Panormit. in d. c. *cùm dilecta*) talis innouatio ius in priuilegio contentum non confirmat, vtique ſecundùm ſe, quia illi robur, aut valorē non addit, quoad nos verò quodammodo confirmat, quia facilior, vel diuturnior fit probatio eius, & hoc modo dicitur etiā hæc innouatio conſeruare priuilegiū, quia perdito, vel cōſumpto inſtrumento, perditur ius quoad forū ſaltem externū, niſi loco illius ſucce- E dat præſcriptio, & ideo per renouationem priuilegij quodammodo conſeruatur ius in eo contentum.

Tiraq. Gloſſa.

Panormit.

Quocirca de hoc innouationis modo nulla nobis eſt difficultas, nec de illo principaliter loquimur, ſed de alio modo, quādo ius ipſum, & nō inſtrumentum continens illud innouatur. De hoc enim modo innouationis videntur loqui Pontifices, quādo dicunt innouare priuilegia, tum quia eodē modo dicunt innouare, 4.

uate, quo confirmare; non confirmant autem inſtrumenta, ſed gratias in illis contentas; ergo illas etiā innouant; tum etiam quia non concedunt licentiam renouandi, aut exemplandi denuo vetera inſtrumenta, nec tranſumpta approbant, ſed ipſamet formalia priuilegia (vt ſic dicam) innouant, tum maximè, quia ſæpe dicunt expreſsè, de nouo priuilegia talia concedere: concedere autem priuilegiū, non eſt concedere inſtrumentum illius, ſed eſt ius ſpeciale donare. De hac autem innouatione, non probatur ſufficienter ex dictis iuribus, quòd nullum ius cōferat, quia hæc innouatio non eſt talis, qualis eſt illa, de qua dicta iura loquuntur, ſed diuerſa, vt conſtat ex dictis, à diuerſis autem non fit illatio. Maximè quia neque neceſſariò ſunt coniuncta: optimè enim poteſt innouari inſtrumentum, non renouato iure, imò nec confirmato, vt dictum eſt, & è conuerſo poſſet innouari ius ipſum, non conceſſa innouatione antiqui inſtrumēti. Aliūde verò innouatio idē eſſe videtur, quod renouatio; renouatio autem eſt reſtitutio rei iam deſtructæ ſeu finitæ, in quo à prorogatione differt quæ eſt cōtinuatio, ſeu dilatio rei, quæ adhuc durat iuxta l. *ſed etſi*, ff. de precario, & l. *dies*, ff. de damn. infect. vbi Gloſſ. & Doctores, & latè Tiraquel. de vtroque retract. lib. 2. §. 1. Gloſſ. 7. n. 24. ergo innouatio priuilegij ex vi verborum reparatio eſt priuilegij amiſſi; ergo ſemper habet hunc effectum, ſiue ſit ex certa ſcientia, ſiue non, quia priuilegium operatur quantum ſonat in proprietate verborum.

Poteſt renouari inſtrumentum nō renouato iure, imò nec cōfirmato.

B

Tiraq. Gloſſa.

C

5. *Nunquam vel ferè nunquā fit innouatio priuilegiorū ſine cōfirmatione ex certa ſciētia, vnde & ipſa innouatio eſt etiam ex certa ſcientia.*

Nihilominus ſi contingat, innouationem priuilegij quoad ius ipſum, & gratiā non fieri ex certa ſciētia, ſed in forma communi, vera eſt, & recepta aſſertio poſita. Dico autem (ſi contingat) quia non videtur illa innouatio in ſenſu explicato multum vſitata. In Bullis enim Pontificiis religionū nunquam (quod ego viderim) fit innouatio priuilegiorum ſine confirmatione ex certa ſcientia, & conſequenter ipſa etiam innouatio eſt ex certa ſcientia, & idem fortè eſt in aliis indultis, verumtamē de toto vſu mihi conſtare non poteſt; nec etiam repugnat innouationem adiungi confirmationi datæ tantùm in forma cōmuni, quia (vt dicebam) ex voluntate Pontificis pēdet. Hoc ergo poſito, probatur aſſertio ex interpretatione Iulij II. ſuprà allegata, quæ planè ſupponit, ſolum verbū, *innouandi*, vel, quod magis eſt, verbum, *concedendi de nouo*, non ſatis eſſe ad reſtituendum priuilegium reuocatum, vel amiſſum; ergo oportet, vt in aliquo caſu hoc poſſit in rigore verum eſſe; ergo maximè quādo talis innouatio fit in forma communi, & re non diſcuſſa, neque cognita. Secundò id probari poteſt à paritate rationis, quia innouatio reſtituens priuilegia reuocata, vel amiſſa, æquiualet nouæ conceſſioni, vt ſuprà in ſimili dictum eſt, ſed incredibile eſt Pontificem in generali loquentem, & ſine cauſæ cognitione intendere, noua priuilegia concedere; ergo incredibile etiam eſt, vti verbo innouandi in illo ſenſu, quando non procedit ex certa ſcientia, nec cauſa cognita; ergo talis innouatio in forma communi nō reſtituit priuilegia amiſſa, neque dat nouum ius. Tertiò, proprietas verbi, *innouandi*, non cogit interpretandum, ex vi illius fieri nouam conceſſionem priuilegij, etiam priùs inualidi, vel reuocati, quia ſæpe renouari dicitur quod durat, & nōdum extinctum eſt, ſicut patet non ſolùm in arte factis, vt in domo, & ſimilibus, ſed etiam in moralibus, vt in feudo, in emphyteuſi, in promiſſione, in voto, &c. & ideo res renouata non ſemper eſt altera ab antiqua, ſed eſt eadem in priſtinum ſtatum reſtituta, vel ad meliorem formam redacta, vt conſtat, tam ex cōmuni loquendi vſu, quàm ex Latina proprietate. Et tradidit Panorm. lib. 2. conſ. 67. n. 3. dicens, eum, qui petit renouationem, non ſupponere caducitatem, ſed potiùs ſup-

Iulius II.

D

E

Panorm.

A ponere exiſtentiam, & valorem rei, petere autem renouationem, ne vetuſtate pereat. Et probatur optimè ex cap. *longinquitate*, 12. q. 2. & cap. 1. de precariis, iuncta Gloſſ. ibi; ergo innouatio priuilegij pura, & communis non extenditur ad nouam conceſſionem, ſed ſolùm ordinatur ad cōſeruationem priuilegij iam conceſſi, & durantis. Probatur cōſequentia, quia hæc renouatio, cùm non ſit facta cum cognitione cauſæ, nec ex certa ſcientia, non eſt extendenda, ſed potiùs reſtringenda, quantum proprietas verbi patitur, quia fieret periculoſa, & odioſa; ergo ex vi talis formæ non inducit nouum valorem priuilegij, ſed ſolùm renouat antiquum.

c. longinquitate.

6. *De effectu prædicta innouationis.*

Sed quæres, quem effectum habeat talis innouatio ſic explicata diſtinctum à confirmatione ſimili: nam ſi contingat, cadere ſuper priuilegium inualidū vel reuocatum, aut amiſſum per contrarium vſum, vel alio modo, nihil confert, ſicut nec confirmatio, quia deficit in fundamēto. Si autem adiungatur priuilegio valido, & adhuc permanenti in ſua ſubſtātia, ad ſummum confert ad quoddam robur, & firmitatē eo modo, quo dictum eſt de confirmatione in forma cōmuni. Videntur ergo non diſtingui in effectu: ſed geminari voces, ad maiorem exaggerationem, & expreſſionem affectus concedentis. Alius verò effectus ſolet tribui huic innouationi, quòd per illam cenſetur ipſo facto renouatum priuilegium quoad probationem talis gratiæ, ita vt illud nouum indultum ſit quaſi prius priuilegium, ſeu inſtrumentum renouatum, quia Princeps non præcipit, vel concedit, vt renouetur inſtrumentum, ſed ipſemet renouat. Sed hoc re vera non ita eſt, niſi innouatio ſit ex certa ſcientia, vel tenor prioris indulti in poſteriori inſeratur, quod perinde eſt. Quia ſi vtrumque horum deſit, generalia verba non ſufficiunt, ſine alia probatione authentica.

7. Alium effectum indicat Emman. Roderic. dicta q. 8. art. 2. §. vlt. ſcilicet, per talem innouationem fieri, vt ad præſcribendum contra tale priuilegium, neceſſarium ſit computari tempus à tempore talis renouationis, quia licèt per aliquot annos priùs fuerit inchoata præſcriptio contra illud priuilegium, ſi non fuit conſummata, poſtea non poterit computari ad reuocationem priuilegij conſummandā, ſed oportebit de nouo inchoari. Quia innouatio eſt quædā reſtitutio rei ad priſtinum ſtatum, citat Corduba in compend. Man. verb. *abſolutio quoad ſeculares*, 2. §. 15. ſed ibi nihil inueni, in eod. autē verb. 1. §. 19. vbi hoc attingit, loquitur de innouatione ex certa ſcientia. Et ſic etiam confirmatio ex certa ſcientia per ſe ſufficiet ad eundem effectum iuxta ſuperiùs dicta. Et ideo non poſſum magis tribuere hunc effectum innouationi, quàm confirmationi in forma communi. Tum quia nec ius, nec auctoritatem ſufficientem video: tum quia etiam confirmatio communis eſt roboratio rei præexiſtentis, & conſequenter aufert omnem infirmitatem eius: illud autem tempus cōtrarium quandiu computari poteſt ad deſtruendum priuilegium, multum debilitat firmitatem eius; ergo hæc debilitas tolletur per illam confirmationem. At verò nullus auctor, quem ego viderim, tribuit hunc effectum confirmationi in forma communi, neque iura fauēt, quæ de illa loquuntur. Accedit, quòd ſi non obſtante tali innouatione priuilegiatus continuè procedit in non vſu, ſine temporis interruptione, magis culpabilis eſt, & magis renunciare videtur priuilegio. Concludo igitur, hanc innouationem parum prodeſſe, & ferè nihil addere ſupra confirmationem communem, & ideo (vt dixi) rarò fieri in priuilegiis.

Corduba.

Confirmatio communis eſt roboratio rei præexiſtentis ac proinde aufert eius infirmitatē.

Secunda concluſio.

Secundò dicendum eſt, innouationem ex certa ſcientia conferre ius nouum de ſe, & æquiualere conceſſioni, itáque reſtituere poſſe priuilegium

per

perditum, & a fortiori omnem vetuſtatem eius tollere, & in priſtinum ſtatum illud reſtituere. Hæc eſt ſententia communis omnium, quos retuli in capite præcedenti. Et eandem intendit Corduba loco proximè citato cum Ioan. de Lignan. & Panormit. in c. *cum ſuper*, de cauſ. poſſeſ. & propriet. Idem Panormit. & Felin. latè in cap. *inter dilectos*, de fide inſtrum. & in Compendio Minorum, verb. *priuilegia fratrum*, §. 15. refert Collector, hanc fuiſſe ſententiam doctiſſimorum virorum Salmanticenſium. Eiſdémque rationibus probari poteſt, quibus ſimilem aſſertionem de confirmatione ex certa ſcientia oſtendimus: nam ferè ſunt idem, & ſi in aliquo differunt, in rationis paritate conueniũt, & declarari poteſt in hunc modum. Nam verbum, *renouandi*, licèt poſſit dici de re præexiſtente, tamen cum proprietate etiam poteſt cadere in rem, quæ iam periit, & iterum excitatur, ſicut reſurrectio dici poteſt quædam renouatio. Et hoc modo interpretor differentiam illam, quam aliqui iuriſtæ aſſignant inter prorogationem, & renouationem, quòd illa eſt rei durantis, hæc verò rei, quæ iam præteriit: non credo enim eſſe verum diſcrimen, ſi vtrumque membrum præcisè, & æqualiter, ſeu excluſiuè intelligatur; ſic enim falſum eſt, quod de renouatione dicitur, vt ex dictis patet. Poterit autem differentia ſuſtineri, ſi primum membrum excluſiuè ſumatur, non verò ſecundum: ita vt ſenſus ſit, prorogationem dici tantùm de re nondum extincta, vel tempore nondum finito, quia eſt dilatio; & continuatio quædam, quæ non cadit in rem iam extinctam. At verò renouatio nõ ita limitatur, ſed propriè dici poteſt de re iam extincta, ſi eadem reſtituatur, quamuis alio modo etiã dicatur de re præexiſtente, vtrumque enim probant iura, ſuprà citata, & vſus, & ipſa vis vocis. Igitur quãdo priuilegium dicitur renouari ex certa ſciẽtia, amplianda eſt renouatio ad omnem modum poſſibilẽ, qui ſub propriam ſignificationem talis verbi cadere poſſit. Probatur conſequentia, quia talis renouatio, cùm ſit fauor Principis, & ab eo detur ex certa ſcientia, & conſequenter ex plenitudine poteſtatis, amplè interpretandum eſt tam ex parte perſonæ, quàm ex parte modi; ergo de ſe habet vim conceſſionis nouæ, ſeu excitationis priuilegij, ſi neceſſaria fuerit. Hoc autem magis indubitandum erit, ſi verba conceſſionis ſint, *& de nouo concedimus*, quia nulla poſſunt eſſe clariora; ergo ſi ſimul ſit, *ex certa ſcientia*, nihil ampliùs deſiderari poteſt ad hunc effectum intelligendum.

Corduba.
Ioan. de Lignan.
Panormit.
Felin.

Diſcrimẽ inter prorogationem & renouationem, illa ſiquidẽ eſt rei durãtis, hæc præterita.

9. Ad declarationem autem Iulij II. reſpondet Collector Mendicantium, dicto §. 15. fuiſſe datam abſolutè, & generaliter propter defectum relationis, indicans, attenta rei veritate non fuiſſe legitimam, vbi Corduba etiam conſentit, & Roder. dict. q. 8. art. 2. Nec video, quid aliud poſſit reſponderi, quia ex tenore indulti Sixti IV. euidenter apparet fuiſſe *ex certa ſcientia*, & *mera voluntate*, & *motu proprio*, & *pro potiori cautela*, omnes enim hæ particulæ formaliter ibi inueniuntur, quæ clariſſimè explicant, mentem Pontificis fuiſſe, priuilegia illa valida conſtituere, in quocunque ſtatu antea eſſent. In interrogatione autem, quæ fuit propoſita Iulio II. nulla mentio facta fuit conceſſionis de nouo ex certa ſcientia, ſed tantùm quod Sixtus IV. confirmando priuilegia, de nouo illa conceſſit, nullam aliam circunſtantiã, vel qualitatem renouationis declarando, aut proponendo, vt apertè conſtat ex tenore indulti Iulij II. in Monum. Minor. fol. 125. pag. 2. in tertia ſupplicatione. Reſpõdit ergo Iulius iuxta interrogata, reſtringẽs potiùs, quã extendens renouationẽ, & ita confirmat priorẽ concluſionẽ noſtrã, & nõ obſtat huic ſecundæ, quia reſponſio non cecidit in materiam eius.

Collector Mendicantiũ.
Corduba.
Roder.
Reſpõſio Iulij II. erat potiùs reſtringẽs quã extendens renouationẽ.

10. Sed quæret tandem aliquis; ſi tanta eſt vis renouationis priuilegiorum ex certa ſciẽtia, quid neceſſe eſt poſt illam addere clauſulam, quæ frequenter in his indultis additur, *Supplẽtes omnes iuris, & facti defectus, ſi qui forſitan interuenerint in eiſdem.* Nam eo ipſo, quòd per talem renouationẽ priuilegia omnino inſtaurantur, & de nouo fiunt, ſi neceſſe ſit, ſupplentur neceſſariò omnes iuris, & facti defectus, quæ interrogatio etiam de confirmatione ex certa ſcientia fieri poteſt: nam etiam poſt illam addi ſolet prædicta clauſula. Primò ergo generalem reſpõſionem dare poſſumus, has clauſulas non ſemper addi propter nouos effectus, ſed ad maiorem rei euidentiam, & ad tollenda omnia dubia, & ſcrupulos. Secundò dici poteſt, hæc poſteriora verba extendi ad omnes defectus, ſiue ſint contra valorem actus ipſo facto, ſiue non inualident ipſo iure priuilegium, dent tamen occaſionem mouendi lites contra illud, & procurandi irritationem illius: per ſolam autem renouationem, non conſtat ſatis, omnes hos defectus eſſe ſuppletos, ſed ſolũ generatim, priuilegium eſſe reſtitutum validè. Tertiò poſſet quis dicere per hanc clauſulam, *Supplẽtes*, &c. non ſolùm ſuppleri defectus commiſſos in prioribus conceſſionibus, ſed etiam illos, ſi qui forſan commiſſi ſunt in ipſa obtentione talis confirmationis, ſeu renouationis, qui non fuiſſent ſuppleti, ſi ſimpliciter, & ſine tali clauſula conceſſa fuiſſet. Et quidẽ hoc poſterius per ſe manifeſtũ videtur. Illud verò prius ex generalitate verborum videtur fieri veriſimile, & quia non repugnat, illam conceſſionem eſſe ſimul quaſi reflexiuam in ſeipſam, nec eſt maior ratio, cur aliorum indultorum defectus ſuppleat, quàm ſuos. Sed huic expoſitioni obſtat relatiuum illud, *in eiſdem*, nam priùs commemorantur priuilegia confirmata, & renouata, & poſtea ſupplentur defectus, & ſicut hoc vltimum indultum confirmans præcedentia, non cõfirmat ſeipſum, ita ſupplendo defectus præcedentium, non ſupplet ſuos, ſi qui fortè in ipſo cõmittuntur. Dices nõ poſſe efficaciter ſupplere defectus præcedentium, niſi ſuppleat ſuos. Reſpondeo, ad præſentẽ conceſſionem non pertinere ſupplere ſuos defectus, ſed cauere illos, ne interueniant, & hoc modo poſſe efficaciter ſupplere defectus præcedentium, cauendo ſuos. Imò non videntur poſſe ſuppleri defectus, qui nondum ſunt commiſſi, licèt poſſint tolli impedimẽta, vt cenſuræ, & ſimilia, vel diſpenſari in aliquibus circumſtantiis alioqui neceſſariis, vt ibi non requirantur, nec omiſſio earum ſit defectus, quod per alias clauſulas fieri ſolet, & nõ per illã. & ita veriùs videtur, illa verba ſolũ ad præcedentia priuilegia referri.

De clauſula indultis vſitata, cur addatur.
Prima ratio.
2. Ratio.
Obiectio cũ reſponſione

11. Vltimò eſt in illa clauſula conſideranda forma, & vis verborum, vt ius effectus intelligatur. Nam interdum adeò limitantur illa verba, vt non extendantur ad priuilegia, vt in Bullis Gregor. XIII. *Quanto fructuoſius*, &c. *Aſcendẽte Domino*, confirmationis inſtituti Societatis, cùm priùs nominaſſet cõſtitutiones, ſtatuta, priuilegia, indulta, &c. eaq; omnia cõfirmaſſet, poſtea limitatè ſubdit. *Supplẽtes omnes iuris, & facti defectus, ſi qui interuenerint in prædictis cõſtitutionibus, & ſtatutis.* Vbi conſtat ſupplementum hoc non extendi ad priuilegia. At Gregor. XIV. generaliùs dixit, *Si qui interuenerint in eiſdem*, planè referẽs omnia, quę ſuprà enarrauerat. Et eodem modo loquutus eſt S. D. N. Paul. V. & ſimilia habentur in Bulla Pauli IV. anni 1561. in qua priuilegia Minorum confirmãtur. Sixtus autem V. confirmando priuilegia Minorum, adiecit, *Supplentes omnes & ſingulos defectus iuris, & facti, ac ſolemnitatum etiam de iuris neceſſitate, aut aliàs quomodolibet requiſitarum forſan omiſſarum, & alios quoſcunque defectus, ſi qui forſitan interuenerint in eiſdem.* Quæ verba ſpecietenus videntur maiorem conceſſionem continere, re tamen vera in ſubſtantia non continent.

De forma, & vi verborum clauſulæ prædictæ.
Greg. XIII.
Greg. XIV.
Paulus V.
Paulus IV.

12. Certum eſt enim, per omnia hæc verba in primis nõ ſuppleri naturales defectus ex iure naturæ repugnantes valori actus, vt in ſimili tradit Hoſtienſ. in cap. 1. de tranſact. & Innoc. in c. *ex ſcruatis*, de reſcrip. vbi Felin. n. 4. plures refert. Et ratio eſt clara, quia talis defectus ſuppleri non poteſt. Imò licèt de facto poſſet, ſi non iuſtè poſſit, non eſt credendum ſuppleri, quia Princeps cenſetur tantùm ea concedere, quæ iuſte poteſt, vt rectè Hoſtienſ. ſuprà. Quapropter etiam defectus per ſubreptionem commiſſi non ſupplentur, vt ſuprà de confirmatione ex certa ſcientia dictum eſt. Nec denique ſubſtantialis defectus per dolum commiſſus, vt notauit Hoſtienſ. dicto cap. 1. & ſumitur ex eodem textu ibi, *incuria*, vel *imperitia*, & idem ſignificant alij Pontifices cùm confirmant priuilegia, & addunt illam clauſulam, ſupplentem defectus ſub dubio, & ſub conditione, ſi fortaſſe interuenerunt. Vnde neque per verba Sixti tales effectus ſupplentur, tum quia forma verborum eſt eadem quoad modum loquendi ſub conditione, & dubio de defectibus, *ſi forſan interuenerunt*, vtique ſine dolo, & ſurreptione, tum etiam quia ſimilis clauſula non ſupplet falſitatem, vel fraudulentam taciturnitatem, vt ſuprà ex Panormit. & aliis vidimus, & plures refert in ſimili Sanci. lib. 8. de matr. diſp. 24. num. 6. Et in eodem ſenſo dixit Martin. Lauden. tract. de priuil. q. 3. per huiuſmodi verba ſuppleri ea, quæ ſunt iuris, nõ quæ ſunt facti, ex Specul. tit. de legat. §. *nunc oſtendendum*, verb. *decimo octauo*, tum denique quia ab ordinario iure, & ſtylo non receditur ſine maiori ſpecificatione, & declaratione. Vnde non nego, quin aliquando poſſint verba clauſulæ eſſe tam ampla, vt etiam defectus prædictos ſuppleant, oportet tamen vt expreſsè id ſignificent, vt ſuprà de confirmatione diximus, de qua refert mirabile exemplum Emman. Roder. dicta quæſt. 8. art. 15 in fine, quod in eo videri poteſt.

Hoſtienſ.
Felin.
Defectus per ſurreptionem commiſſi non ſupplentur.
Hoſtienſ.
Sixtus.
Sanci.
Martin. Lauden.
Ab ordinario iure, & ſtylo non receditur ſine maiori ſpecificatione.
Roder.

CAPVT XXI.

Vtrùm ad eſſe, ſeu ad valorem, vel fructum priuilegij aliqua iuſta cauſa conceſſionis neceſſaria ſit.

1. EXplicatis aliis cauſis, dicendum ſupereſt de finali cauſa priuilegij, quam in hunc locum reſeruauimus, quia cognitis aliis faciliùs poterit expediri. Priuilegium autem conſiderari poteſt, vel vt eſt lex quædam, vel vt eſt exemptio à lege, ſeu conceſſio ſupra legem. Priori modo ſpectatum ita requirit cauſam iuſtam, ſicut quælibet alia lex, quia iuſtitia, & honeſtas ex parte cauſæ communis eſt omni legi, tamen honeſtas, & iuſtitia priuilegij ſub hac ratione legis, pendet ex iuſtitia eiuſdem ſub priori ratione. Nam tunc priuilegium alicui conceſſum ab aliis obſeruari iuſtè præcipitur, quando cõceſſio in ipſa ſpecialis, ſeu exemptio à lege iuſta eſt, & rationabilem cauſam habet. ideóque ſolùm oportet exponere, quæ cauſa neceſſaria ſit, vt talis exemptio, vel ſpeciale ius aut licitè, aut validè conferatur.

2. Dico primò: Vt priuilegij conceſſio licitè fiat, neceſſariam eſſe honeſtam, & proportionatam cauſam, quæ Principem ad illam faciendam inducat. Probo primò ex generali ratione actus humani, quia vt ſit honeſtus debet fieri ex cauſa rationabili, alias prudẽter nõn fiet, & conſequenter neque honeſtè. Deinde, vel priuilegium eſt contra ius commune, vel tantùm vltrà. In priori, vt ſeruetur iuſtitia legalis, & diſtributiua, eſt neceſſaria iuſta cauſa, vt cõſtat à ſimili ex dictis lib. 6. de diſpenſatione legis. In poſteriori autem priuilegio nõ eſt tãta inordinatio ſi abſq; cauſa cõcedatur, quia plus habet de gratia, quã de iuſtitia: nihilominus tamẽ vt nõ ſit actus prodigalitatis, ſed prudẽtis liberalitatis, nõnulla cauſa proportionata neceſſaria eſt. Præſertim quia priuilegia aliter cõceſſa multiplicantur nimis, & contemnũtur, & in aliis generãt inuidiam, & perturbãt pacem, quia nõ fiunt ſine aliqua perſonarum acceptione, & improportione inter membra eiuſdem corporis politici; ergo in omni priuilegiorum genere eſt aliqua cauſa neceſſaria.

Ad priuilegiũ cõcedẽdũ vt licitè fiat opus eſſe iuſtũ motiuum & proportionatũ inducẽs principẽ ad cõcedẽdũ, nõ tamẽ ſine eo eſſe irritũ ſi nõ ſit deceptio, aut iniqua occultatio.

3. Secundò verò dicendum eſt, hanc cauſam non eſſe ita neceſſariam, vt defectus illius reddat priuilegium irritum, ſi ex parte petentis nõ interueniat deceptio, aut iniqua occultatio, quia tunc priuilegium erit nullum, non tam ex defectu cauſæ, quàm ex defecto voluntatis concedentis. Prior pars eſt certa in priuilegiis, quæ ſunt pura beneficia ſine derogatione, aut repugnantia iuris communis, quia ſi cauſa deficiat, non fit propria iniuria, ſed ad ſummũ eſt nimia quædam elargitio quæ facta tenet, licèt minùs prudenter fiat. In priuilegiis autem contrariis iuri communi habet nonnullam dubitationem, quia multi putant, diſpenſationem legis humanæ ſine cauſa datam non ſolùm eſſe iniquam, ſed etiam nullã. Quod ſi eſſet verum, à fortiori idem dicendum eſſet de tali priuilegio, quia eſt veluti permanens, & continuata diſpenſatio in iure. Item quia indulgentia ſine cauſa data eſt nulla, priuilegium autem eſt indulgentia quædam.

4. Nihilominus aſſertio poſita etiam in hoc priuilegio eſt vera, & communior. Habet autem locum in priuilegio eximente à iure, quod pendet à voluntate ipſius concedentis priuilegium. Nulla enim poteſtas inferior (vt dixi) poteſt priuilegium concedere contra ius ſuperioris. Et ita ſolus Papa poteſt concedere priuilegium contra ius commune canonicum, & ſic de aliis proportionaliter, quia nullus inferior poteſt in ius ſuperioris diſpenſare, niſi in caſibus conceſſis, vel neceſſariis, propter quos non datur priuilegium. Hinc ergo patet ratio aſſertionis, quia author legis poteſt illam ex parte tollere, quod facit priuilegium concedendo, & quamuis iniquè id faciat ſine cauſa, quia tamen cum effectu mutat voluntatem, à qua eſſentialiter pendet obligatio legis, ideo etiam cum effectu validum concedit priuilegium. Et idem ſuprà dictum eſt de diſpenſatione, & ita ceſſat difficultas ſupra poſita. Et de indulgentia ſuo loco dictum eſt, attingere diuinum ius, & ideo requirere cauſam ad valorem ſuum.

Nulla poteſtas inferior poteſt priuilegium [illegible] contra ius ſuperioris.

5. Vnde obiter infero, ferè nullam eſſe differentiam, quam aliqui aſſignant inter priuilegium, & diſpenſationem, quòd illud ſine cauſa conceditur, hæc verò minimè. Nam ſi ſit ſermo de abuſu, etiam diſpenſatio concedi poteſt ſine cauſa, ſi verò ſit ſermo de legitimo vſu, etiam priuilegium requirit cauſam; ſi denique ſit ſermo de valore, ſicut priuilegium valet ſine cauſa datum, ita & diſpenſatio proportione ſeruata. Aliqui verò diſtinctionem illam admittendam eſſe putant inter priuilegium, quod non eſt contra ius, & diſpenſationem, ac ſubinde etiam inter priuilegium, quod eſt contra ius, vel tantùm ſupra ius: tenet Sanci. lib. 8. de matr. diſp. 1. num. 1. & ita cautiùs ponit illam differentiam, quod priuilegium ſine cauſa concedi poteſt, non tamen diſpenſatio, cum Reboff. in Concordat. in forma mandati, verb. *diſpenſationis*, & Mandoſ. Sed contra hoc etiam vrget ratio facta, quia ſi ſit ſermo de poteſtate, vt actus valeat, etiam diſpenſatio, & priuilegium contra ius poteſt dari ſine cauſa: ſi verò de poteſtate, vt actus licitè fiat, ſic etiam priuilegiũ ſolum vltra ius requirit cauſam honeſtam vt licitè detur. Concedo autem non requirere tantam eaoſam, nec ob defectum eius committi propriam iuiuſtitiam, & in hoc poſſe aſſignari aliquam differentiam. Quæ ita commode explicari

Sanci.
Reboff.
Mandoſ.

poteſt inter ipſa priuilegia, quia in priuilegio rigoroſo derogante iuri requiritur cauſa ex parte ipſius materię, ſeu actus, vt honeſtetur: in priuilegio autem, quod eſt purum beneficium, non ſemper requiritur cauſa ex parte materiæ, ſeu actus conceſſi, ſed ex parte concedentis, vt prudenter, & moderate ſua liberalitate vtatur, quod etiam ſuo modo in aliqua diſpenſatione locum habet, vt ſuprà dixi.

Deceptio impedit voluntarium, ac proinde valorem priuilegij.

6\. Circa poſteriorem partem, ſeu limitationem aſſertionis aduertendum eſt, tunc priuilegium ſine ſubſiſtente cauſa conceſſum validum eſſe, quando Princeps voluntariè illud concedit, quia omnino pendet ex voluntate eius. Hinc ergo fit, vt ſi falſa cauſa ei proponatur, conceſſio non ſit valida, quia deceptio impedit voluntarium. Poſſumus autem in hoc genere diſtinguere duplicem cauſam, & conſequenter etiam duplicem deceptionem. Vna eſt cauſa per ſe, ſcilicet illa, quæ mouet ad priuilegium concedendum; alia eſt cauſa per accidens, ſcilicet, remouens, prohibens, id eſt, occultans conditionem aliquam, quæ ſi aperiretur, impediret cognita, ne priuilegium concederetur. Ad priorē cauſam pertinet falſa narratio per quā aliquid proponitur, vt moueat Principem, quod verum non eſt. Et huiuſmodi falſitas (per ſe loquēdo) reddit irritum priuilegium. c. *ſuper literis*, c. *ad aures*, de reſcrip. c. *non poteſt*, de præb. in 6. c. *quia circa*, de conſang. & affini. vbi Gloſſ. & latiùs Panorm. in d. c. *quia circa*, & in c. *ad audientiam*. 2. de reſcrip. vbi etiam Felin. cum aliis, & in d. c. *ſuper literis*. Ratio verò ſatis conſtat ex dictis. Oportet autem, vt illa cauſa quæ falsò proponitur, verè talis ſit; vt moueat Principem: nā ſi abſque illa ſunt aliæ cauſæ, propter quas concederet Princeps priuilegium, etiamſi vna non exiſtat, poteſt aliquando eſſe validum priuilegium, non obſtante aliqua falſitate, præſertim ſi ex ignorantia, & abſque dolo miſceatur, iuxta dicta de diſpenſatione.

De duplici motiuo per ſe & per accidens, & duplici inde proueniente deceptione.

c. ſuper literis. c. ad aures. c. non poteſt. c. quia circa. Gloſſa. Panormis. Felin.

7\. Poſteriori cauſæ correſpondet diminuta narratio, quæ eſt, quando aliquid occultatur, quod ſi Princeps ſciret, priuilegium non concederet; vt docent Panormitan. & alij Doctores ſuprà, & colligitur ex eiſdem iuribus, & ex c. 2. de filiis Presbyteror. in 6. Quia tunc etiam cenſetur Princeps inuoluntarius. Hoc autem (iuxta communem ſententiam) maximè procedit, quando aliquid tacetur, quod ſecundùm ius eſſet narrandum, vt qui poſtulat beneficium, aperire debet, an aliud habeat, & in indulgentiis eſt ſimile. Idémque exiſtimo eſſe ſeruandum, quando ex conſuetudine, & ſtylo curiæ conſtat, talem conditionem eſſe aperiendam, quia ſolet multum impedire, aut mouere Principem. Nam totum hoc poſtulatur propter Principis voluntatem, ſc. vt voluntariè conſentiat: poteſt autem non minùs conſtare de hac voluntate per conſuetudinem, quàm per ius. Quando verò vtrunque deeſt, prudenti arbitrio vtendum eſt, vt latiùs de diſpenſatione dictum eſt.

Quodnam motiuū ſufficiat ad iuſtificandum priuilegium.

8\. Tandē circa hanc cauſam interrogari poteſt, quænam ſit ſufficiens ad honeſtandum, & iuſtificandum priuilegium. Hoc tamen non poteſt certis regulis definiri, ſed prudenti arbitrio ſuperioris relinquendum eſt. Vnde ex parte ſubditi bona fides ſufficit, ſi cum illa procedat, & veram, ac ſufficientem narrationem faciat, vt, niſi euidenter conſtiterit, rem eſſe iniquam, poſſit ſuo priuilegio licitè vti, quia ſemper debet præſumere pro ſuo ſuperiore. Et idem eſt, ſi Prælatus ſuo motu proprio priuilegium concedat abſque petitione ſubditi, tunc enim non oportet, ſubditum eſſe ſolicitum de cauſa, & an ſuperior ſufficientem diligentiam fecerit: nam vbi oppoſitum nō fuerit certum, ſupponere poteſt, ac debet, rem eſſe legitimè factam. Ex parte autem ſuperioris ſolùm aduerti poteſt (quod in principio huius materiæ inſinuaui) non oportere hanc cauſam ſemper immediatè pertinere ad commune bonum, quia priuilegium ex ſua primaria intentione eſt lex priuata, & ideo ſatis eſt, quòd reſpiciat commodum eius, cui conceditur. Mediatè autem ſemper redundare debet in commune bonum, quia ſemper debet fouere religionem, pietatem, aut iuſtitiam, aut dari in remunerationem virtutis, vel laborum, &c. De quibus cauſis videri poſſunt cap. *didici*, cap. *tali*, cum aliis 1. q. 7. & cap. *ipſa pietas*, 23. q. 4.

c. didici. c. tali. c. ipſa pietas.

CAPVT XXII.

Quos effectus habere poßit priuilegium vt priuilegium eſt.

EXplicuimus hactenus priuilegij naturā, ſeu eſſentiam, eiúſque cauſas, reliquum eſt, vt de effectibus eius dicamus. Diuerſorum autem priuilegiorum varij ſunt effectus: nam per diſtinctos effectus diſtinguuntur priuilegia, non quatenus effectus ſunt, ſed quatenus ad illos vt ad terminos, ſeu quaſi obiecta ordinantur. Vnde ſicut hîc non tractamus de diſtinctione priuilegiorùm inter ſe (quia non eſt præſentis inſtituti ad particularia priuilegia deſcēdere, ſed in communi tantùm legem priuilegiatiuam explicare) ita non intendimus dicere de particularibus effectibus priuilegiorum (illi enim ferè per omnes materias morales vagantur) ſed dicendùm tantùm eſt de effectibus in communi, quos priuilegium ſecundùm ſuam vniuerſalem rationem habere poteſt, & de conditionibus requiſitis in vnoquoque priuilegio ad operandum ſuos effectus, ac denique quanta ſit vis actiua priuilegij, & quomodo ex verbis eius illorúmque interpretatione colligenda ſit. 1.

Tres generales effectus conuenire priuilegio & quenam ſint.

Primū ergo ſtatuimus, tres generales effectus cōuenire priuilegio, videlicet dare ius aliquod ſeu facultatem aliquid agendi, vel non agendi, recipiendi, vel conferendi, obligare aliquem ad illud ius conſeruandum, vel non impediendum, & derogare alicui iuri priuilegio repugnanti. Hanc aſſertionem ſumo ex communi doctrina ſcribentium in hac materia: nam licèt diſtinctionem hanc formaliter, & ſub his terminis in nullo inuenerim, tamen ſingula membra paſſim in eis reperiūtur, & omnia quæ de effectibus priuilegiorum dicunt, ad illa tria capita reuocantur, vt ex diſcurſu omnium, quæ hactenus diximus, facilè intelligi poteſt, & conſtabit ampliùs ex ſequētibus. Declaratur etiam facili ratione ex definitione priuilegij deſumpta. Eſt enim priuilegium lex, & vt ſic habere debet effectum obligandi; eſt autem lex priuata, & vt ſic ſpeciale ius, vel facultatem concedit, & quia ſpecialia iura ſolent derogare communibus, ideo priuilegium ſaltem rigoroſè ſumptum effectum habet derogandi alicui iuri. Poteſt etiam ſic declarari, quia priuilegium comparari poteſt vel ad eū, cui conceditur, ſub quo reſpectu videtur propriam priuilegij appellationem ſortiri, vel cōparari poteſt ad alios, & ſic habet rationem legis, quamuis interdum poſſit rationem hanc exercere reſpectu priuilegiarij, vt dicemus: vel poteſt comparari ad alia iura, quæ illi repugnant. Priuilegium ergo reſpectu priuilegiarij habet effectum concedendi aliquid; reſpectu verò aliorum, habet effectum obligandi, reſpectu verò repugnātis iuris habet vim derogandi. Et ita conſtat diuiſio, & diſtinctio membrorum inter ſe, ac ſufficientia, quia ſicut in priuilegio non poteſt conſiderari alius reſpectus per modum cauſæ, ita nec poteſt eſſe aliquis effectus eius, qui ſub prædictis membris non comprehendatur. Vt autem magis conſtet diuiſio circa duo membra prima, aliquid adnotādum, & 2.

De illis ad quos comparari priuilegium poteſt.

inqui

inquirendum eſt, non repetendo ea, quæ in ſuperioribus dicta fuerint, ſed attingẽdo, & magis explicando vbi oportuerit. De tertio membro dicta ſunt multa explicando definitionem, & formam priuilegij, & infrà circa mutationem priuilegiorum aliquid addemus.

3\. Circa primum ergo membrum poteſt in primis dubitari, quia in ſuperioribus dictum eſt, nõ eſſe neceſſarium, vt priuilegium ſemper aliquod ius ſpeciale, vel nouam facultatem concedat, quia multa priuilegia dantur ad pacandas conſcientias, & ſcrupulos, vel dubia tollenda, vt præter ſuprà allegatos docent Panorm. in cap. *certificari*, de ſepult. & Mandoſ. in regu. 3. Cancel. q. 17. n. 5. & Emman. Roder. tom. 1. q. 11. ar. 9. ergo priuilegium vt ſic nõ neceſſariò habet aliquem effectum, licet multa priuilegia hanc efficaciam habeant. Reſpondeo, de ratione priuilegij eſſe, vt aliquẽ effectum habeat in priuilegiario, vt ſumitur ex c. *in his*, de priu. & c. *ſi Papa*, de priu. in 6. ibi, *Cum verba aliquid operari debeãt*, quia alias eſſẽt ſuperflua, quod in lege vitãdũ eſt, l. 3. ibi, *ne fruſtrà*, ff. de iur. iur. & in priuilegio debet operari aliquid ſpeciale, alias lex priuata non eſſet, vt dicitur in c. *Abbate*, de verb. ſignif. & optimè probatur, quia aliàs eſſet inutile, & ſuperuacaneum, & quaſi otioſus actus, quod de beneficio Principis præſumendum non eſt. Vnde fit debere priuilegij effectum eſſe aliquo modo diuerſum ab effectu iuris communis, quia alias nihil de nouo conferret. Duobus autem modis poteſt effectus priuilegij eſſe diuerſus ab effectu iuris communis, & (ad rem magis declarandam) vnum vocare poſſumus diſtinctum in re, & ſubſtantia ſua, alium tantùm ſecundùm modum. Effectus ſubſtantialiter diſtinctus eſt, quoties priuilegium dat ius, vel poteſtatem ad aliquid agendum, vel recipiendum, quod ius commune prohibeat, vel ſaltem non concedat: moraliter autem diſtinctum appello, quando non concedit nouam poteſtatem, vel actionem, quæ iure communi non eſſet poſſibilis, & licita, confert tamen illam nouo modo, vel nouo titulo aliquam vtilitatem moralem ſecum adducente. Dico ergo ad rationem communem priuilegij ſatis eſſe, quòd habeat effectum proprium vno, vel alio modo, quia quilibet illorum ſufficit, vt priuilegium non ſit inutile, & ita ſatis fit capit. *in his*, & rationi eius, & rationi dubitandi propoſitæ, ac communi ſententiæ.

Panormit.
Mandoſ.
Roder.
c. in his.
c. ſi Papa.
De ratione priuilegij, vt aliquẽ effectum habeat in priuilegiario.
c. in his.

4\. Solùm ergo poteſt inquiri, quando priuilegium vnum, vel alium effectum operetur, & præſertim, an ſemper intelligendum ſit, habere effectum ſubſtantialiter diſtinctum a iure communi, & ſupra, vel contra illud, an verò potiùs ſolum conferat nouum modum operandi, quoties ille modus locum habet, ſine nouo effectu. Hoc enim poſterius videtur perſuaderi, quia eo ipſo, quòd priuilegium aliquid operatur ſufficiens ad nomen, & rationẽ priuilegij, in aliis reſtringendum eſt, quia ſpecialia iura non ſunt multiplicanda ſine neceſſitate. Sed cõferendo nouum modum operandi habet ſufficientem effectum ad rationem, & nomen priuilegij; ergo non oportet, vt aliquid vltrà efficiat. In contrarium verò eſt, quia inde fieret, vt nunquam priuilegia conferant aliquid contra, vel vltra, ſeu præter ius, quia ſemper poſſunt ita intelligi, vt confirment ea, quæ ius commune concedit, & nouum tantùm modum circa illa conferant; conſequens autem eſt abſurdum, & contra intentionem dicti cap. *in his*, vnde eſt receptum axioma, ſi fieri poteſt, ita eſſe priuilegium interpretandum, vt aliquid ſupra commune ius, vel etiam contra illud operetur. Vt ſumi poteſt ex iuribus allegatis, & ex l. 1. ff. ad municip. vbi id notat Gloſſ. & ex cap. 1. de reſcript. vbi id notat Panormit. & latiùs Deci. n. 4. qui alia plura allegat, & Nauarr. in tract. de reddit. q. 3. moni. A 6. n. 3. & Syluest. verb. *priuilegium*, q. 3. Ac denique eſt de ratione beneficij Principis, quòd latiorem recipiat interpretationem, & conceſſionem.

Panormit.
Decius.
Nauarr.
Syluest.

5\. Reſpondeo, principaliter ſpectandum eſſe ad materiam, & verba priuilegij. Et ex illis colligendum eſſe, an effectus priuilegij ſit huius, vel illius qualitatis, ſimul habendo præ oculis illud principium, quod beneficia, & fauores ampliandi ſunt, onera vero, & odia reſtringenda. Si ergo verba conceſſionis priuilegij contineãt illud ipſum, quod clarè, & ſine controuerſia iure communi conceſſum eſt, & nullum alium effectum diſtinctum in ſua proprietate ſignificare poſſunt, tunc tale priuilegium non poteſt habere effectum ſubſtantialiter diſtinctum ab effectu iuris communis, ſed illum ipſum nouo modo, id eſt, nouo, & ſpeciali titulo. Ratio eſt, quia verba priuilegij nõ ſũt B extendenda ſine cogente ratione vltra illorum proprietatem, ſed in eo caſu verba non poſſunt habere effectum ſubſtantialiter diſtinctum intra proprietatem ſuam, vt ſupponitur, & nulla eſt neceſſitas impropriandi illa ex prima ratione ſuperiùs facta; ergo. Declaratur exemplo: nam ſi alicui detur priuilegium dicendi Miſſam ante recitatam Primam, quod conſtat iure communi eſſe licitum, ex vi illius priuilegij nihil aliud habebit, nec poterit illud priuilegium extendi ad dicendam Miſſam ante laudes, vt aliquid præter ius operari, vel dubium tollere videatur, quia verba illa, non recitata Prima, non ſignificãt laudes, nec poſſunt niſi valde voluntariè talem recipere extenſionem, quod à ſimili optimè confirmari poteſt, ex c. vlt. de verb. ſignif. Quod ſi tale priuilegium C videatur inutile, ſibi imputet qui illud poſtulauit; ordinariè enim talia priuilegia vel non dantur, vel non niſi ad importunitatem petentium. De ſe autem ſemper habent hunc effectum, quod illud, licèt nouo titulo, & ſpeciali iure. Qui nõ eſt omnino fruſtrà: nam per ſe ad hoc confert, vt licèt poſtea ius commune in contrarium ſtatuatur, nihilominus actus liceat ratione priuilegij, quia per ſubſequens ius commune non reuocatur, niſi exprimatur; vt infrà dicetur. Vt in caſu ſi poneretur præceptum recitandi Primam ante Miſſam, habens illud priuilegium maneret exemptus à tali præcepto, niſi ſpecialiter reuocaretur.

Beneficia, & fauores ampliandi, odia reſtringenda ſunt.
Verba priuilegij non sũt extendẽda ſine ratione vrgẽte vltra illorũ proprietatem.

6\. Secundò ſi verba conceſſionis in ſignificatione propria ſolum cõtineant effectum, de quo eſt dubiũ, vel opinio vtrinque probabilis, an iure communi liceat, nec ne; tunc etiam per tale priuilegium non fit effectus ſubſtantialiter diuerſus ab eo, qui probabili- D ter creditur conceſſus iure communi, nec poteſt tale priuilegium cum improprietate verborum extendi ad effectum aliquem, de quo certum ſit non poſſe fieri iure communi. Ratio eſt eadem, quia verba non ſunt improprianda ſine cauſa, quia aliàs nihil eſſet fixum, & certum: hîc autẽ nulla eſt cauſa, imò minor, quàm in præcedenti, quia hoc priuilegium & confert ſpecialem titulum, qui permanebit, etiamſi generale ius contrarium poſtea ſubſequatur, & ſimul confert ſecuritatem, & certitudinem in tali actu, quæ magna eſt vtilitas, & ideo talia priuilegia frequẽtiora ſunt. Poteſt hoc declarari vulgari exemplo de priuilegio concedente poteſtatem commutandi vota, quod extendi non poteſt ad diſpenſationem etiam partialem, E & ideo iuxta probabilem opinionem, quòd commutatio iure communi liceat in æquale, tale priuilegiũ ſolum datur ad tollendum ſcrupulum, vel dubium, & conferendum certum & ſpecialem titulum illius poteſtatis, vt dixi lib. 6. de voto, c. 19. n. 7.

Secunda concluſio.
De Priuilegio concedẽte poteſtatem commutandi vota.
Priuilegiũ ad ſolũ tollẽdum ſcrupulũ vel dubium.

7\. Tertiò, ſi verba priuilegij poſſunt cum proprietate comprehendere effectum iure communi non conceſſum, tale priuilegium habet effectũ ſubſtantialiter diſtinctum à iure cõmuni, nec eſt limitandũ ad ſolũ nouum titulũ, ſeu modum, etiãſi illum cõprehendere

Tertia concluſio.

poſſit. Vt v.g. ſi detur ſimplici ſacerdoti priuilegium miniſtrandi ſacramentum pœnitentiæ, per illud priuilegium datur poteſtas abſoluendi a mortalibus peccatis ſaltem ordinariis, & nõ reſeruatis, quia licet ſacramentum pœnitentiæ poſſit miniſtrari abſoluendo tantum a venialibus, quando pœnitens alia non habet; nihilominus illa poteſtas iure communi conceſſa eſt omnibus ſacerdotibus, ideoque per illud priuilegium maior poteſtas confertur. Item ſi parochus conferat ſubdito facultatem confitendi alieno, intelligitur conferre licentiam, vt cõfitenti, & abſolui poſſit, etiam de mortalibus non reſeruatis, quia cenſetur dare aliquid vltra ius commune. Quæ exẽpla certa, & communia ſunt, & ita videtur eſſe etiam aſſertio.

Ratio exclu-ſionis.

Ratio verò eius ſufficiẽs eſt, quæ in principio fuit ſecundo loco poſita, quia huiuſmodi priuilegia ſunt fauorabilia, & amplianda. Item quia hic videtur eſſe communis ſenſus talium conceſſionum, & maximè accommodatus materiis talium priuilegiorũ, & intentioni petentium; nam ſuperior concedens priuilegium, vel licentiam, intelligitur loqui cõmuni more, & accommodato rebus, & intentioni ſubditorum. Denique quia verba talium priuilegiorum ſolent eſſe indefinita, & cum proprietate poſſunt complecti totum illum effectum, vt in exemplis adductis patet; ergo non ſunt ſine cogente neceſſitate limitanda, quia ſicut in doctrinis, ita & in legibus indefinita locutio de ſe æquiualet vniuerſali, vt poſſit habere certam, & determinatam ſignificationem, nec voluntatiè poſſit vno, vel alio modo limitari, ſed ſolùm iuxta iuris exigentiam. Quod poteſt alio exemplo declarari: nam ſi Prælatus det ſubdito habili facultatem recipiendi a quocumque antiſtite ordines indefinitè, intelligitur etiã de ſacris, licèt de legitimatione ad ordines, aliud dici ſoleat, quia eſt ſpecialiter cõtra ius, propter inhabilitatem perſonæ; hic autem ſecùs eſt, quia cùm perſona ſit habilis, vt ſupponitur, nulla eſt ratio limitandi verba, quæ contra concedẽtem amplianda ſunt, cùm alteri iuri non præiudicẽt.

8. *4. Concluſio.*

Quartò, ſi verba priuilegij in proprietate ſũpta nõ poſſunt habere effectũ ſubſtantialiter diuerſum a iure communi, ſeu ſupra ius, niſi operando ſimul contra ius, & alias poſſunt habere effectum diuerſum, quoad modum, valde dubium eſt, an operetur ſimul vtrumque effectum, vel tantùm poſteriorem niſi in priuilegio addatur clauſula derogatoria iuris communis. Vt v.g. ſi Rex concedat alicui homini alias libero indultum, vt liberè finatur exire fines regni, & exire cum rebus, quas ſecum defert, dummodo ſoluat vectigalia conſueta, dubitari non immeritò poteſt, an ex vi talis indulti poſſit ille ferre res prohibitas educi de regno, & hoc debeat illi permitti. Nam ſi tale indultum nõ operetur hunc effectum, nullum habebit ſupra ius, quia vnicuique liberum eſt de regno exire, & ſecum ferre res non prohibitas, ſoluendo pro illis debita vectigalia; ergo vt operetur ſupra ius oportet, vt etiam operetur contra ius, dando facultatem trahẽdi ſecum res prohibitas. Ergo videtur, hoc eſſe admittendum, quia aliàs nimis friuolum eſſet indultũ, quod in alio ſenſu ſolum maiorem quandam ſecuritatem, vel recommendationem conferre videretur. Item quia illa extenſio cadit ſub proprietatem illorũ verborum, *cum rebus ſuis, vel quas ſecum defert*, quæ vniuerſalibus, ſeu diſtributis æquiualent. Ac denique tota extenſio videtur eſſe contra concedentem: ergo. In cõtrarium verò eſt, quia in illo indulto non ponitur ſpecifica conceſſio, nec clauſula derogatoria iuris prohibentis res aliquas educere de regno, vt in aſſertione ſupponit. Generalis autem locutio non ſolùm indefinita, ſed diſtributa non comprehendit ſpecialia, quæ ſunt cõtra ius tũ ex illo principio iuris, quòd ſub generali locutione eſſe veniũt ea, quæ ſunt con-

A tra ius, neque illa quæ in ſpecie nõ eſſet Princeps verisimiliter conceſſurus, tum etiam quia derogatio iurium vitanda eſt, quoad fieri poſſit. Atque ita illa extenſio nec eſt ſecundùm proprietatem verborum, prout de iure intelligi debent, nec eſt contra ſolum Principem, ſed contra commune bonum reipublicæ, cuius intereſt, ne tales res e regno extrahantur.

Quocirca deciſio ſimilis dubij, & effectus priuilegij in tali euentu multum pẽdet ex illa quæſtione ſuprà tractata, an priuilegium deroget iuri communi, quando non addit clauſulam derogatoriam. 9. Nam iuxta opinionem generaliter id negantem, conſtat, etiam in hoc caſu ſimpliciter dicendum eſſe, tale priuilegium non habere effectum ſubſtantialiter diuerſum ab his, qui licent per ius commune, quia ad ha-

B bendum illum oporteret aliquid cõcedere contra ius, quod ſine clauſula derogatoria fieri nõ poteſt. Nec erit conueniens, quòd tunc indultum imperfectiſſimam rationem priuilegij retineat, imò vix poſſit ſic nominari, ſed recommendatio, vel ſaluus conductus: nam hoc ſibi debet imputare impetrans, qui maiorem declarationem non procurauit: nam ſi illã procurauit, & obtinere non potuit, ſignum eſt, Principẽ noluiſſe plus concedere. At verò iuxta aliam opinionem affirmantem, priuilegium derogare iuri cõmuni, etiam ſine ſpeciali clauſula, contrarium erit dicẽdum in præſenti caſu, non tamẽ generaliter, nec ſine magna limitatione, & circumſpectione verborum priuilegij: oportet enim ex eis coniectare, an fuerit mẽs Principis proprium, & rigoroſum priuilegium cõ-

C cedere, vel ſolùm fauorem aliquem, & ſpecialem curam circa talem perſonam oſtendere, vt nulla vis, aut iniuria illi fiat: nam in priori ſenſu admittenda eſt extẽnſio iuxta dictam opinionem, non verò in poſteriori. Neque erit difficile, ex tenore reſcripti, attentè conſiderato initio, progreſſu, & verbis eius, intentionem ſcribentis probabiliter ſaltem coniectare, iuxta regulam mox tradendam de priuilegiorum interpretatione. In dubio tamen in eam partem inclinandum eſt, vt leges ſeruentur.

Tandem circa hanc partem, ſeu effectum priuilegij, vt priuilegium eſt, tractari poteſt quæſtio, an tales effectus verè, & propriè fiant virtute priuilegij, vel tãtùm fictione iuris. Sed hanc quæſtionem in ſuperioribus ſufficienter attigimus, tractando de priuilegio *ad inſtar*, ex Bald. in l. *in vrbe*, ff. de ſtat. homin. Et reſolutio in ſumma eſt, effectum per ſe priuilegij eſſe aliquod morale ius conſiſtens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali aut ablatione inhabilitatis moralis. Hic autẽ effectus poteſt ſpectari ſecundùm ſe, & abſolutè, & vt ſemper eſt verus effectus abſq; vlla fictione iuris, ſic imò per introductionẽ noui, ſeu ſpecialis iuris. Hoc

10. *Effectum per ſe priuilegij eſſe aliquod morale ius, conſiſtens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali aut ablatione inhabilitatis moralis.*

D patet induction, quia priuilegiatus, ne excõmunicari, vel ſuſpendi poſſit, niſi tali, vel tali modo, aut à tali iudice, licet aliter cẽſuretur, re vera nõ manet ligatus verè, & propriè, ſine vlla iuris fictione, & cõſequẽter per tale priuilegiũ verè eſt factus incapax moraliter talis cẽſuræ alio modo latæ, ſic etiam priuilegiatus ad

E comedẽdũ carnes in aliquibus dieb. Quadrageſimæ, verè manet immunis à præcepto ieiunij, & ſic de aliis. Denique ſicut diſpẽſatio verè tollit impedimentum, aut obligationẽ, & præſcriptio, vel donatio verè confert dominium, & lex irritans verè annullat cõtractum, ita priuilegiũ ſuos morales effectus verè, & ſine vlla fictione confert. Ratio verò eſt, quia hi effectus morales non cõſiſtũt in aliqua entitate, vel qualitate phyſica, ſed in morali habitudine, vel denominatione proueniente ex voluntate ſuperioris, aut domini ſufficienter declarata, & tunc verè, & ſine fictione fiunt, quando illa voluntas eſt efficax ad fundandos reſpectus morales, in quibus dominia, dignitates, &

alia

alia multa humana iura conſiſtunt, ſed priuilegium continet hanc Principis voluntatem; ergo.

11. *De effectu priuilegij cõparato cum aliquo eff. ſu naturali, & phyſico.*

Solet tamen aliquando effectus priuilegij comparari cum aliquo effectu naturali, & phyſico, & reſpectu illius dicitur interdum fieri fictione iuris, & non verè, quę comparatio non in omnibus effectibus priuilegiorum habet locum, & vbi facta fuerit, ſano modo intelligenda eſt loquutio, iuxta prædicta, v.g. priuilegium legitimationis dicitur facere filium legitimum fictione iuris, quia re vera non confert, nec conferre poteſt originem ex legitimo matrimonio, quia pendet ex actu præterito, qui non eſt in poteſtate legiſlatoris. Et licèt dicatur interdũ retrotrahi, id eſt fictione iuris, non verè, nihilominus conſiderando in filio legitimo non originis modum, ſed capacitatem quandam moralem ad plures effectus morales, ciuiles, aut canonicos, quam habet, niſi ob aliam cauſam illa priuetur, illa capacitas verè, & manifeſtè confertur filio illegitimo per legitimationem, vt ex dictis patet. Vnde, ſi denominatio legitimi non ſumeretur ex origine, ſed ex illa capacitate, verè, & non fictè diceretur legitimatus, factus legitimus. Vel è cõuerſo ſi in filio legitimo conſideretur, non modus originis, ſed capacitas moralis ad multa, quã habet, non ex ſe, ſed ex inſtitutione humana per leges, vel canones, & legitimatio ſolam ſignificet ablationem huius incapacitatis, ſic verè, & ſine fictione fit per priuilegiũ, ſicut verè auffertur irregularitas per diſpenſationem, & ita dici poteſt per illam fieri aliquis verè regularis. Et ita ſunt intelligendæ ſimiles locutiones in priuilegio nobilitatis, aut vrbanitatis, & ſimilibus.

12. *Dubium incidens.* *Bart.* *Bald.*

De quibus ſolet vlterius inquiri, an effectus factus per priuilegiũ æquiparetur, ſeu ſit æqualis naturali, tam in re, quàm in abſoluta appellatione, quod tractat Bart. in l. *ſi is qui pro emptore*, ff. de vſucap. ferè per totã, præſertim à n. 33. vſque ad 36. 43. & ſequent. & in l. *omnes populi*, ff. de iuſt. & iur. num. 62. & Bald. in l. 4. C. ad Velleian. Non poteſt autem quæri, an æquiparetur in naturali effectu (vt ſic dicam) id eſt, in origine ipſa, v.g. ex cõiugatis, vel ex nobilibus, vel ex ciuibus antiquis, &c. nam hoc modo conſtat, non poſſe habere æqualitatem, cùm nunquam fictio æquetur veritati. Solùm ergo poteſt eſſe quæſtio quoad effectus morales, ſeu (quod idem eſt) in morali capacitate, an æqualiter ſit reſtituta, vel collata. Et in hoc videtur mihi, nõ poſſe generalem regulam aſſignari de facto, ſed de poſſibili tantùm. Nam priuilegium ſine dubio poteſt ad totum extendi, quia totum eſt morale, pendetque ex iure, quod poteſt quoad omnes ſuos effectus per priuilegium immutari. De facto verò interdum priuilegiũ integrè reſtituet omnia, interdum verò minimè iuxta tenorem priuilegij, & iurium diſpoſitionem vt legitimatio facta virtute iuris canonici per ſubſequens matrimonium omnia reſtituit, quę haberet proles à principio nata ex legitimo matrimonio, quod fortaſſe non faciunt aliæ legitimationes, verba ergo priuilegiorum attendenda ſunt, & vſus.

13. *De æquiparatione in alicuius nominis appellatione, vel comprehenſione ſub illius abſoluta ſignificatione.* *Gloſſa.* *Bart.* *Bald.* *Geminian.*

In alio verò ſenſu ſolet illa quæſtio moueri quoad æquiparationem in alicuius nominis appellatione, vel cõprehenſione ſub illius abſoluta ſignificatione; vt an nomine filij legitimi veniat legitimat᷑, vel nomine ciuis, nobilis, aut Doctoris, veniant qui ſolùm ex priuilegio tales ſũt. Sed huius interrogationis materia ampliſſima eſt. De qua videri poteſt Gloſſa in cap. *ſuſceptum*, de reſcrip. in 6. verb. *non morte*, & ibi Doctores, & videri poteſt Gloſſ. in l. 3. §. *hæc verba*, verb. *hæredis*, ff. de negot. geſt. & ibi Doctores & Bart. ſuprà, & Bald. lib. 5. conſ. 159. & Geminian. conſ. 66. & ſuprà tacta eſt, lib. 6. cap. 2. nec accuratior de illa re diſputatio ad nos ſpectat; ideóque duo tantùm, vel tria circa illam aduertam. Primum eſt, quando priuilegium datur ad tollendum defectum, vel incapacitatem aliquam, aut inhabilitatem, & in eo adduntur verba ſignificantia plenam reſtitutionem, & reductionem ad ſtatum habilem, retrotrahendo priuilegium vſque ad radicem defectus (vt ſic dicam) tunc æquiparari priuilegiatum etiam quoad nominis appellationem, cum vero exemplari. Ita vt quoad omnes morales effectus iuridicos, ſeu qui iuris adminiculo fiũt, ſub tali nomine, vel appellatione comprehẽdatur. Exemplum poteſt eſſe in filio legitimato per ſubſequẽs matrimonium virtute iuris canonici; nã venit appellatione filiorũ legitimorum, vt eſt cõmuniter receptũ; idẽ ergo erit in omni ſimili priuilegio, etiamſi alio modo, vel alio titulo, ac verbis cõcedatur. Nã ratio ſemper eſt eadem, nimirũ quòd illa appellatio vt ſic ſpectata nõ ſumitur à naturali proprietate, ſed ex iuris efficacia, quę per priuilegium impeditur, & cõtraria appellatio ſufficiẽter tribuitur, quatũ ad omnes illos effectus neceſſaria eſt. Aliàs volũtas Principis nõ eſſet efficax ad tale priuilegium concedendũ, cuius contrarium ſupponitur in ipſo priuilegio, & ſuprà probatũ eſt ex natura talium effectuum. Vnde colligitur, vbi priuilegiũ non eſt tã amplum, & expreſsè conceſſum, nõ ſequi talẽ æquiparationẽ abſolutè, & ſimpliciter ex vi illius, ſed ſolũ quoad effectus, ꝓpter quos tale priuilegiũ cõceditur.

14. *Cauendũ ne extenſio fiat in præiudiciũ tertij aut in derogationẽ alicuius ſtatuti.*

Circa hoc tamen eſt ſecundò obſeruãdum maximè cauendũ eſſe, ne extenſio aliqua fiat in præiudicium tertij, aut in derogationem alicuius ſtatuti, ſpecificè poſtulantis talem, vel talem cõditionem naturalem, vt eſſe legitimum, non eſſe ex infecta origine, vel habere originariam nobilitatem, vel ſimiles. Nam priuilegium non derogat his ſtatutis, nec præiudicat iuri tertij, niſi expreſsè illa reuocet, vel declaret vt talis perſona reputetur talis, vel talis, vel vt ſub tali appellatione veniat in ordine ad tales effectus, non obſtãte quocumque ſtatuto, vel iure in cõtrarium exiſtente. Hoc enim apertè colligitur ex cõmuni doctrina, quam Bart. ſuprà latè tradit, & in ſuperioribus ſæpè inculcata eſt. *Bart.* *Nota.* Vltimò obſeruãdum eſt propter exẽpla ſuprà adducta, hoc procedere tantũ quando proprietas, vel conditio perſonæ, à qua nomẽ eſt ſumptũ, eſt naturalis, vel pendens ex aliqua conditione, quã lex humana, vel voluntas Principis nõ poteſt ſupplere, vt eſt naturalis origo, &c. ſecùs verò eſt, quãdo ſumitur denominatio ab effectu, quẽ verè, & propriè poteſt lex humana efficere: nã tunc licèt per priuilegiũ cõferatur aliter, quã fieri ſoleat ordinario modo, tũc priuilegium confert omnimodã æquiparationem ſub eodem nomine. Sic enim Doctor factus à Papa, vel Rege per priuilegiũ, ſeu reſcriptũ, tã verè eſt Doctor & venit ſub illa appellatione; ſicut creatus via ordinaria, quia effectus eſt idem in facto eſſe (vt ſic dicã) ſolũmq; differt in modo, quia à Principe fit ſine ſolemnitate iure ordinario requiſita, quam ipſe poteſt ſupplere, & ſine illa eundem effectum efficere.

CAPVT XXIII.

Quem effectum poſſit habere priuilegium vt lex eſt.

CIrca hunc priuilegij effectum, vnum poſſumus ex ſuprà dictis ſupponere, & duo alia inquirere, & explicare. 1. Supponimus itaque priuilegium vt habet rationem legis obligare alios, ad quos id poteſt pertinere, vt priuilegiario ſuum ſeruent priuilegiũ: nam ſine hac obligatione inefficax eſſet, & inutilis priuilegij conceſſio. Ideóq; ferè in omnibus indultis priuilegiorum ſolet hoc præceptum imponi omnibus iudicibus, vel aliis quibus incumbere poteſt obſeruãtia priuilegij. Et quãuis nõ ita expreſsè poneretur; ex natura rei ſequitur hęc obligatio, ſuppoſita validitate priuilegij, quia confert ius priuilegiario, ratio autẽ iuſtitiæ poſtulat, vt vnicuiq; ius ſuum ſeruetur.

2.
An gaudeat aliquis priuilegio ſuo contra pariter priuilegiatum.

Dubitari autem poteſt primò, an hæc obligatio etiam cadat in alium pariter priuilegiatum, quòd alias quæri ſolet, an gaudeat aliquis priuilegio ſuo contra pariter priuilegiatum: hæc enim duo vel in idem coincidunt, vel ſe neceſſariò conſequuntur: nam ſi priuilegium valet contra pariter priuilegiatum, obligat illum ad ſeruandum alteri ius ſuum; ſi autem non valet contra illum, illum non obligabit. Vt ergo vtrunque breuiter reſoluamus, aduertimus, duobus modis poſſe duos dici pariter priuilegiatos, vno modo propter ſolam ſimilitudinem, & æqualitatem priuilegiorum, vt ſi religio Minorũ dicatur æque priuilegiata religioni Prædicatorum, & è conuerſo: vel duo nobiles quoad immunitates, quæ illis ratione nobilitatis conceduntur, & ſic de aliis. Alio modo dici poſſunt aliqui pariter priuilegiati reſpectiuè, & cum oppoſitione mutua in ordine ad vſum eiuſdem priuilegij, vt ſi vnus habet priuilegium ad exigendum, & alius ad non ſoluendum, vel ſi vnus habet priuilegiũ, vt propter delictum incarcerari, aut torqueri non poſſit, & alius habet, vt quilibet contra ſe delinquẽs incarceretur, & torqueatur. Et hæc poſterior eſt propria, & per ſe comparatio pariter priuilegiatorum.

Nota ad reſolutionem.

3.
Concluſio affirmatiua.

Dico ergo primò: Æquiparatio in priuilegiis propter ſolam ſimilitudinem, aut equalitatẽ, non obſtat, quominus, & priuilegiatus vti poſſit ſuo priuilegio cõtra pariter priuilegiatum, & hic teneatur illud ſeruare. Ita ſumitur ex l. vlt. ff. ex quibus cauſ. maior. &c. vt ibi notát Bart. & Bald. Item Panorm. Felin. & alij, quos refert, & ſequitur Couar. in reg. *poſſeſſor*, 2. p. §. 2. n. 4. Et exemplis declaratur. Nam licet duę religiones æquales ſint in priuilegio, v. g. non ſoluendi decimas, nihilominus vna etiam contra aliam illo gaudebit, quia non tenebitur illas ei ſoluere, & è cõtrario hæc tenebitur ab illa non exigere decimas, etiamſi cõtra alios habeat ius decimarum. Et ſimiliter licèt æquè gaudeant priuilegio, vt profeſſus in tali religione nõ poſſit tranſire ad aliam, mutuo gaudent priuilegio contra ſe inuicem, & ſimiliter tenẽtur ſibi mutuo illud ſeruare. Item licèt duo nobiles æquè gaudeant priuilegio, ne propter debita incarcerentur, vnus cõtra alium illo vtetur, quia licèt vnus alteri ſit debitor, non poterit incarcerari, nec ille, qui eſt creditor, poſſet iuſtè id poſtulare, ſed tenetur alteri priuilegium ſeruare. Sic etiam clericus obligatur ſeruare priuilegium Canonis reſpectu Clerici pariter priuilegiati. Et alia exempla ſumi poſſunt ex citatis auctoribus, & ex Roderico, 1. tom. quæſtion. 9. artic. 12. Ratio verò eſt, tum quia illa ſimilitudo in priuilegiis eſt valde per accidens ad vſum priuilegij, & ideo vnum non poteſt impedire vſum alterius, etiam circa ſimilem priuilegiatum, ſicut æqualitas in potentia videndi non obſtat, quominus illam habens poſſit videre eum, qui ſimilem potentiam habet. Tum etiam, quia priuilegium ad propriam immunitatem non extenditur ad non ſeruandam alteri immunitatem, quia ſunt res valde diuerſæ, & à diuerſis non fit illatio: ſic ergo priuilegium, ne proprius religioſus ad aliũ ordinem tranſeat, non eſt ad recipiendum religioſum alterius ordinis æqualis, & ſic de aliis. Tum denique, quia hic vſus priuilegij non eſt contra pariter priuilegiatum formaliter, ſed tantùm materialiter, id eſt, contra perſonam habentem ſimile priuilegium, non tamen quatenus illo vti poteſt, & ideo tale priuilegium nihil confert ad vſum alterius priuilegij impediendum.

Bart.
Bald.
Panorm.
Felin.
Couar.

Roder.
Cum ſimilitudo in priuilegiis ſit valde per accidens ad vſum priuilegij, ideo vnum non poteſt impedire vſum alterius.

4.
Ampliatio concluſionis prædictæ.

Ampliatur hæc aſſertio, vt locum habeat etiam in his, qui gaudent priuilegiis eorum per communicationem propriam ſeu per conceſſionẽ ad inſtar. Nam is, qui per communicationem priuilegio fruitur, poterit illo vti etiam cõtra illum, qui priùs idem priuilegium habuit, & fuit tãquam primum exẽplar eius. Ita obſeruat Cordub. in compend. minor. verb. *communicatio*, in fine, & cum eo Roder. tom. 1. quæſt. 55. art. 21. Et ratio eſt clara, quia illa communicatio eſt noua conceſſio eiuſdẽ, ſeu ſimilis priuilegij cũ æqualitate (vt ſupponimus) hæc autem æqualitas non impedit vſum priuilegij contra alium æqualem, vt oſtẽſum eſt. Nec etiam obſtare poteſt illa prærogatiua (vt ſic dicam) in antiquitate priuilegij, ſeu in anteceſſione quoad primam obtentionem eius. Nam per hoc nullũ ſpeciale ius acquiritur antiquiori priuilegiato, nec datur exemptio, qua poſſit non ſeruare alteri priuilegium illi communicatum; ergo non minus ipſe ad hoc obligatur alteri, quam e conuerſo alter ipſi obligetur.

Cordub.
Roder.

5.
Secunda concluſio.

Dico ſecundò: Quando priuilegiati cõcurrunt in priuilegiis ſecundùm oppoſitionem reſpectiuam, tũc priuilegiatus non gaudet ſuo priuilegio contra pariter priuilegiatum, & conſequenter hic non tenetur alteri priuilegium ſuum ſeruare. In hoc ſenſu ſolet hoc pronunciatum exponi, vt patet ex Couarr. ſupra, qui dicit, eſſe commune axioma, & ſumitur ex Authent de ſanctiſ. Epiſcop. §. *ſed hac praſenti*, & ex l. *verum*. §. vlt. ex l. ſeq. ff. de minor. Et declaratur exemplis ſupra poſitis, & ſimilibus. Nam ſi quis habet priuilegium cogendi debitorem, & debitor habet priuilegium, ne intra tantum tempus cogi poſſit, non poterit creditor contra talem debitorem ſuo priuilegio vti, &c. Ratio verò eſt, quia tunc cõcurrunt duo priuilegia, quorum vnum alteri reſiſtit, & ideo nõ poteſt ſequi vſus vnius contra alium, ſicut Philoſophi dicunt, ad proportionem æqualitatis non ſequi actionem. Quamuis autem res intenta per hanc regulam ſic expoſitam vera ſit, nihilominus in modo loquendi poteſt quis non immeritò dubitare. Quia tunc re vera non prohibetur quis vti ſuo priuilegio contra pariter priuilegiatum, ſed cõtra magis priuilegiatum, quia ibi concurrunt duo priuilegia quaſi contraria, quia tuum v. g. eſt ad imponendum mihi onus, & meum ne imponi poſſit; ergo vt tu non poſſis vti priuilegio tuo contra me, neceſſe eſt, vt meum priuilegium ſpeciale deroget tuo generali; ergo reſpectiue, & ſecundùm oppoſitionem ego ſum magis priuilegiatus, & non tantùm æqualiter. Et patet à contrario, quia tunc ego vtor meo priuilegio contra te, impediendo ne contra me tuo priuilegio vtaris; ergo vel tunc deficit regula quoad hanc partem, quia iam priuilegiatus gaudet priuilegio ſuo cõtra pariter priuilegiatum, & ſic à proportione æqualitatis ſequetur actio, vel certè hic non eſt tantùm æqualis, ſed ſuperior in priuilegio, & conſequenter alter non eſt pariter, ſed minus priuilegiatus.

Maior explicatio pro modo loquendi.

6.
At enim quando de re conſtat, non eſt de modo loquendi contendendum, ſed verus ſenſus loquutionis explicandus. Itaque verum quidem eſt, in huiuſmodi euentu concurrere duo priuilegia quaſi contraria, vel in ſuis actibus, vel quaſi obiectis contradictionem includentia, vt ex dictis ſatis conſtat. Vnde neceſſe eſt, vt vnum præualeat contra alterum, vt poſſit eius actionem impedire, ſiue illud, quod præualet, dicatur ſub ea ratione maius, quatenus alteri derogat, ſiue dicatur par, quia non valet ad agendum in aliud, ſed tantùm ad reſiſtendum. Ex quo etiam ſequitur, ad vſum illius regulæ neceſſarium eſſe, conditiones priuilegiorum ſpectare; vt cõſtet, quod priuilegium præualeat contra alterũ, vel poſſit illi reſiſtere, quod infrà circa mutationem priuilegiorum tractandum eſt. Vt v. g. ſi vnum ſit generale, & aliud ſpeciale, hoc præualet, niſi ei ſit per ſpecialem clauſulam derogatum, tunc enim erit quaſi ablatum priuilegium. Si verò vtrumque priuilegiũ ſit generale, & neutrum alteri expreſſe deroget, oportebit inſpicere, quod ſit antiquius, & dignius, vel à maiori poteſtate

Quid ſi vtrumque priuilegium ſit generale, &c.

neutrum alteri expreſſe derogetur. teſtate procedens, & idem cum proportione eſt, ſi vtrumque ſit ſpeciale iuxta principia, & regulas infra tradendas de priuilegiis contrariis, quomodo componi poſſint, aut quod debeat contra alterum præualere. Vnde illud axioma, priuilegiatus non gaudet priuilegio ſuo contra pariter priuilegiatum, hunc ſenſum habet, priuilegium non habet effectum contra aliud priuilegium, per quod derogatur, per quæ verba clarius, & propriùs idem explicatur, & eum eadem proportione verum eſt, priuilegium, vt habet rationem legis, non obligare eum, qui per aliud priuilegiũ præualens exemptus eſt, ſeu tali obligatione exemptus, quæ limitatio, ſeu exceptio non eſt in præſenti ſpecialis, ſed in omni lege humana cum proportione locum habet, vt per ſe conſtat.

7. Aliud dubium circa hanc partem eſt, an priuilegiũ vt eſt lex, interdum obliget etiã ipſum priuilegiariũ. Nam quòd nemo cogendus ſit vti priuilegio ſuo, in iure cautum videtur, c. *ſi de terra*, de priuileg. Et ratio reddi poteſt, quia, quod alicui conceſſum eſt in fauorem, non debet in eius grauamen verti, vt eſt regula iuris in 6. magnũ autem eſſet grauamen ſi cogeretur quis ſuo priuilegio vti. Reſpondeo, in duobus caſibus obligari priuilegiarium ad vtendum priuilegio, *Duplex caſus obligationis priuilegiarij, vtẽdi ſuo priuilegio.* nunquam tamen formaliter loquendo obligari ſuo priuilegio, vt ſuum eſt, ad vſum, ſeu obſeruantiam eius. Probo ſingula.

8. *Primus caſus.* Primus enim caſus huius obligationis eſt, quando aliquis non poteſt renunciare priuilegio ſuo, vt de priuilegio fori clericorum, vel canonis, & ſimilibus ſupra dictum eſt. Tunc enim ſi occurrat caſus, in quo vel cedendum ſit priuilegio, vel illo vtendum, vt ſæpe occurrere poteſt, obligabitur quis vti priuilegio, ne illi cedat, imò cùm non poſſit validè cedere, licèt velit, cogitur illo vti, nec poteſt ſine peccato conſentire vt contra illud fiat, & hoc eſt obligari ad vſum, ſeu obſeruãtiam eius. *Secundus caſus.* Alter caſus huius obligationis eſt, quoties per priuilegium fit actus licitus, qui antea nõ erat, vel tollitur obligatio, quæ antea erat: nam tunc ſuperueniente alia lege præcipiente talem actum, poterit quis obligari ad actum per priuilegium conceſſum. Exemplis patet: nam qui habet priuilegium audiendi Miſſam tempore interdicti, obligabitur audire illam diebus feſtis ex præcepto Eccleſiæ, à cuius obſeruantia excuſaretur, ſi tale priuilegium non haberet, quia non erat ille actus licitus, poſtquam verò per priuilegium factus eſt licitus, ceſſat excuſatio, vt dixi in tom. 3. de Sacram. diſp. 88. ſect. 6. Item coniux habens votum caſtitatis tenetur reddere debitum alteri coniugi petenti, quia non eſſet illi licitum negare: nam contra iuſtitiam ageret; & nihilominus ſi petens adulter fuerit, vxor habens votum non tenebitur reddere, & conſequenter obligabitur non reddere, ſed ſeruare caſtitatem, quia licet in caſu adulterij, ſit priuilegium innocentis, vt non obligetur reddere debitum adultero petenti, poſito tali priuilegio fit licita obſeruatio voti caſtitatis, & ideo obligat præceptum ſeruandi votum, vt optimè docuit Sanch. *Sanchez.* lib. 9. de matrimon. diſp. 6. num. 15.

9. Ex his autem facile eſt probare vltimam partem aſſertionis. Nam in priori caſu obligatio vtendi priuilegio eſt ratione totius communitatis, propter cuius commune bonum conceſſum eſt priuilegium, & ita non tam cogitur quis ſeruare priuilegium ſuum, quàm ſeruare priuilegium communitatis, ſeu non lędere illam, prout grauiter offenderetur, cedendo priuilegio. *Præceptũ latum à capitulo obligat ſingulos capituli.* Declaratur à ſimili. Nam præceptum latum à capitulo obligat ſingulos de capitulo, ideóque quicũque illorum agens contra tale præceptum, peccat, non quia agit contra præceptum ſuum, ſed quia agit contra præceptum communitatis. Ita ergo priuilegiũ communitati conceſſum intuitu illius principaliter, communitatis eſt principaliter, & ideo vt lex eſt, obligat ſingulos de communitate, vt illo vtãtur, quãdo oportuerit, quia ſi contra illud agant, non ſuum tantùm, ſed communitatis priuilegium violabunt. In poſteriori verò caſu obligatio ad actũ per priuilegium conceſſum, non procedit ex lege priuilegij, ſed ex lege, quæ aliunde ſupponitur, vt ex præcepto Eccleſiæ, aut voto. Et ita formaliter loquendo ſubſiſtit ſemper regula, quòd nemo cogitur vti priuilegio ſuo, vtique quatenus lex priuata eſt ad ſuam peculiarem vtilitatem ſpectans. Et nullum eſt inconueniens, quòd ſuppoſito priuilegio, poſſit aliunde ſuperuenire alia obligatio, quia priuilegium facit quandam mutationem in materia, faciendo, vt ſit licitum, quod antea non erat, qua mutatione facta, obligatio aliunde prouenicns per accidens eſt, & non poteſt ratione priuilegij impediri.

CAPVT XXIV.

Vtrùm ad priuilegium vt lex eſt, & ad effectum eius ſit neceſſaria promulgatio, vel quæ notitia ſufficiat.

1. EXplicata virtute agendi priuilegij, oportet duas circumſtantias ad operandum neceſſarias exponere, ſcilicet, tempus, & locum, & de hac poſteriori dicemus in ſequenti capite, de priori in præſenti. Solet autem lex exercere vim ſuam à tempore promulgationis conſummatæ, & non antea, & præterea requirit notitiam, vel ſaltem carentiam inuincibilis ignorantiæ, vt cum effectu obliget, & ideo ſimul declarandum erit, quomodo hæc ad effectum priuilegij requirantur: hac enim de cauſa (vt ſuprà dixi) diſputationem de promulgatione, quæ ad formam pertinere videbatur, in hunc locum reſeruaui. Quia verò multa in titulo comprehenduntur, quæ indiſtinctè tractari ſolent, ideo erit operæpretium diſtinguere duplicem illam rationem, quam in priuilegio ſæpe diſtinximus, ſcilicet, ſpecialis conceſſionis, & legis; priúſque dicemus de illo, vt lex eſt, quoniã promulgatio ad legem vt lex eſt, requiritur. Ex hoc ergo capite videri poteſt neceſſaria promulgatio ad perfectã *Ratio dubitandi.* conſtitutionem priuilegij, & ad effectum eius, quia priuilegium eſt quædam lex, ſed promulgatio eſt neceſſaria ad legis conſtitutionem, ita vt ante illam nõdum ſit vera lex; at lex non poteſt operari antequam ſit; ergo nec priuilegium. Dices, priuilegium quatenus lex eſt, non operari, id eſt, non obligare ante pro- *Opponitur.* mulgationem, operari tamen vt priuilegium, id eſt, fauorem concedendo. Sed contra, quia priuilegium non eſt priùs priuilegium, quàm ſit lex; tum quia de intrinſeca ratione priuilegij, & quaſi genus eius eſt, quod ſit lex; tum etiam quia non poteſt priuilegium vni concedere beneficium, quin obliget alios ad ſeruãdum priuilegiario ius per priuilegium acquiſitum.

2. *Obuiatur.* In contrarium verò eſt, quia priuilegium eſt lex tantùm ſecundùm quid, ſcilicet, lex priuata, & ideo non eſt eadem neceſſitas promulgationis in illo, quæ in lege communi, & propria eſſe ſolet. Nam lex generalis loquitur ad communitatem, & ideo per ſe requirit publicam notitiam, & propter hanc neceſſaria eſt promulgatio. Hæc autem neceſſitas ceſſat in lege priuata, vt conſtat. Confirmatur, ac declaratur, quia aliud eſt, loqui de notitia, aliud de promulgatione: hæc enim duo diuerſa ſunt: nam poteſt ignorari lex promulgata, & ſciri non promulgata. In priuilegio ergo neceſſaria eſſe poterit notitia, vt vim legis exerceat, obligando, illa verò ſufficiet, etiamſi non præceſſerit promulgatio, quia cùm priuilegiũ ſit lex priuata, ſufficiet priuatim intimari illis, qui virtute illius obligandi ſunt; alij verò ignorãtes non obligabuntur

ratione ignorantiæ, vel quia fortè ad illos non diri-
gitur obligatio priuilegij.

3\. In hoc puncto diſtinguere poſſumus duplicia pri-
uilegia. Quædam enim feruntur per vniuerſales le-
ges, quarum exempla ſumi poſſunt ex cap *ſiquis ſua-
dente*, Clement. *dudum*, de ſepult. Clement vnic. de
Baptiſ. Clement. *dignum*, de celebrat. Miſſar. Clement.
Archiepiſcopo, de priuileg. Alia verò ſunt priuilegia,
quæ priuatim conceduntur per particularia indul-
ta, vel reſcripta conceſſa particularibus perſonis, vel
communitatibus, vt Religionibus, Vniuerſitatibus,
vel etiam Hoſpitalibus, in quibus priùs ſolent poni
conceſſiones, & poſtea adiungi præcepta, vel prohi-
bitiones ſub cenſuris, vt nemo talia indulta impediat,
&c. In prioribus priuilegiis affirmant Doctores, ne-
ceſſariam eſſe promulgationem; de poſterioribus au-
tem negant. Hanc diſtinctionem inſinuat Felin. in
cap. *cognoſcentes*, de conſtit. n. 7. limit. 3. licèt enim pri-
mum membrum non ita clarè exprimat, ſicut ſecun-
dum, vtrumque tamen intendit, vt ex diſcurſu, & ra-
tione eius conſtat. Et in eam ſententiam citat Baldũ,
& alios, loquitur tamen indiſtinctè de priuilegiis, vt
fauores ſunt, vel vt ſunt leges. Clarius tradit diſtin-
ctionem illam Gloſſa in Procem. Clement. verb. *de
cætero*, & vtrumque membrum amplectitur, eſtque
ſententia valde probabilis, ſi rectè explicetur.

c. ſiquis. Clem. dudũ. Clem. dignũ. Clem. Archiepiſcopo, de priuilegiis priuatim conceſſis

Felin.

Gloſſa.

4\. Primum ergo membrum de legibus communibus
tribuentibus priuilegia, probatur optimè ex l. penult.
C. de decuri. lib. 10. in fine ibi, *Ex die, quo promulgata
ſit.* Ratio verò eſt, quia ante promulgationem non
habent vim legis; ergo ante promulgationem nullam
vim obligandi habere poſſunt, ſiue ad effectum pri-
uilegij, ſiue ad quemcumq; alium. Confirmatur, quia
in talibus legibus, vel priuilegium inſeritur tãquam
acceſſorium principali, vel ponitur vt principalis ef-
fectus ipſius legis, propter quem ſtabiliendum lex
fertur. Si priori modo contineatur priuilegium in le-
ge, neceſſe eſt vt tanquam acceſſorium ſequatur na-
turam principalis, & conſequenter, ſicut lex requirit
promulgationem, ita etiam priuilegium, quod eſt
acceſſorium illius; ergo nondum conſtituto ſufficiẽ-
ter principali, nõ poterit eſſe, vel obligare acceſſoriũ.
Exemplum ſumi poteſt ab indulgentiarum conceſ-
ſione, in quibus habet etiam locum diſtinctio data:
nam frequentiùs quidem conceduntur priuatim, ali-
quãdo verò dantur per legem publicam, ſeu cõmune
ius, vt patet ex Extrauag. 1. de reliq. & vener. Sãctor.
inter communes, cum ſimilibus. Quando ergo hoc
poſteriori modo dantur, non poſſunt habere effica-
ciam, donec lex ipſa promulgata ſufficienter ſit pro-
pter rationes factas; idem ergo eſt in præſenti. Et li-
cèt hoc exemplum principaliter videatur procedere
de priuilegio, vt priuilegiũ eſt, nihilomin⁹ inde à for-
tiori ſequitur, idem eſſe de illo dicendũ, vt lex eſt. Nã
ſi tale priuilegium in ratione priuilegij nõ eſt efficax,
imò nec ſubſiſtit ante promulgationẽ, multo minùs
poterit obligare. Et inde facile probatur aliud mẽbrũ,
vbi lex tota principaliter tendit ad conſtituendũ pri-
uilegium, & illud habet quaſi pro obiecto, & fine, vt
videre licet in canone, *ſiquis ſuadente*, & in Clementi-
nis allegatis; tunc enim lex nondum promulgata nõ
poteſt efficere ſuum principalem effectum; ergo non
poteſt obligare ad priuilegium obſeruandum, quod
nondum ſufficienter conſtitutum eſt.

5\. Ex quo obiter infero, ipſum priuilegiarium non
poſſe obligari ad aliquid ratione, vel occaſione ſui
priuilegij ante promulgationem priuilegij, vel legis,
ex qua naſcitur talis obligatio. Explicatur ex ſupra di-
ctis: nam vel illa obligatio naſcitur ex priuilegio pri-
uato, ſeu in particularem commoditatem principa-
liter conceſſo, & tunc nõ eſt ipſum priuilegium per
ſe cauſa obligationis, ſed per accidens quaſi remo-

Priuilegiarium nõ poſſe obligari ad aliquid ratione priuilegij, ante eius promulgationem.

A uens prohibens, & ideo in ipſo priuilegio non eſt ne-
ceſſaria promulgatio, ſed notitia, vt infra dicetur, ta-
men in lege per ſe obligante neceſſariò ſupponenda
eſt promulgatio, vt per ſe conſtat. Vel obligatio na-
ſcitur ex priuilegio conceſſo communitati principa-
liter in ruitu illius, licèt ſingulis membris profit: &
tunc in tali priuilegio includitur neceſſariò lex gene-
ralis obligans totam communitatem, & ideo neceſſe
eſt, vt reſpectiuè ſit ſufficienter promulgata, & in ra-
tione communis legis propoſita, vt poſſit ſingulos
de communitate obligare ad ſeruandum, ſeu non
violandum priuilegium; ergo reſpectu priuilegiarij,
vt obligari poſſit priuilegio, præſupponi debet pro-
mulgatio ſufficiens iuxta modum legis obligantis.

6\. Secundum membrum diſtinctionis, & ſententiæ
B propoſitæ nõ caret aliqua difficultate. Nam licèt pri-
uilegium dicatur lex priuata quoad effectum per ſe
intentum, ſcilicet fauorem priuatum, & ius ſpeciale,
quod conſtituit, nihilominus quatenus vim habet
contra alios, reſpectu priuilegiati aliquod grauamẽ,
aut obligationem illis imponendo, ſic habet rationẽ
legis cõmunis, quia vniuerſaliter loquitur ad omnes,
& omnes obligare poteſt, ad quos materia priuile-
gij pertinuerit. Ergo vt tale priuilegium ſub hac ra-
tione obliget; neceſſaria eſt promulgatio propria,
qualis in lege communi poſtulatur. Antecedens vi-
detur notum ex terminis, & ex vſitato tenore talium
priuilegiorum. Conſequentia verò probatur, quia
eadem neceſſitas, & ratio promulgationis inuenitur
in tali priuilegio ſub dicta ratione ſpectato, vt ex diſ-
C curſu facto notum videtur. Et confirmatur, quia lex
priuilegij aliis non promulgata facilè poterit ab eis
ignorari, & ita poterunt ab obſeruatione priuilegij
excuſari, neque ob eam tranſgreſſionem meritò pu-
niri poterunt, quia ſecluſa promulgatione nemo te-
netur legis ſcientiam inquirere.

De ſecundo membro ſententia propoſita.

7\. Nihilominus dicendum eſt, in huiuſmodi priuile-
giis nõ requiri propriam promulgationem ad quam-
cumque obligationem, quæ reſpectu aliorum ex illo
poteſt oriri. Probo primò ex vſu, quia non ſolent ta-
lia priuilegia ſolemniter promulgari, & nihilominus
cenſentur obligare quantum poſſunt, ſi ſufficienter
probentur, & notificentur. Secundò declaratur ex re
ipſa: nam hæc obligatio dupliciter poteſt intelligi
exoriri. Primò per naturalem reſultantiam, & conſe-
D quutionem, ſicut ex præſcriptione ſequitur obligatio
non priuãdi alterum re legitimè præſcripta; alio mo-
do directè ratione præcepti impoſiti in ipſo priuile-
gio ab authore illius, ſicut in bullis Pontificiis, quæ
in fauorem religionũ, vel aliorum expediuntur, fie-
ri ſolet. Ad priorem igitur modum obligationis non
eſt neceſſaria promulgatio priuilegij, ſed ſufficit no-
titia, moraliter certa de iure conceſſo alteri per pri-
uilegium, quia ſtatim ex naturali ratione iuſtitiæ ori-
tur obligatio, facta in materia tali mutatione, ſicut
facta donatione alicuius rei alteri, ſtatim reſultat na-
turalis obligatio non priuandi donatarium iure ac-
quiſito in talem rem, neque oportet, donationem
promulgari, ſed ſatis eſt, vt ſit nota, ſic enim conceſ-
E ſio priuilegij eſt veluti donatio quædam. Vnde hoc
non procedit tantùm in foro conſcientiæ, ſed etiam
in foro exteriori, ſi in illo priuilegium ſufficienter
probetur, quod onus priuilegiario incumbit. Et ita
videmus in iure canonico iuxta huiuſmodi priuile-
gia paſſim proferri ſententiam, nec in illis requiri
promulgationem, ſed probationem.

Concluſio.

Duplex titulus promulgationis.

8\. Neque etiam ad alium modum obligationis neceſ-
ſaria eſt ſolemnis promulgatio, ſed ſufficiens præce-
pti intimatio per authentica inſtrumenta, vel æqui-
ualentem probationem, vt conſuetudo etiam probat.
Et ratio eſt, quia tale præceptum non imponitur Ec-
cleſiæ, aut alicui communitati per ſe, propter publi-

cum

cum bonum, vel gubernationem, ſed ponitur vt particulare præceptum aliis datum in fauorem priuilegiarij, ſoluo ad effectum, ac obſeruantiam priuilegij, & ideo non eſt in illo neceſſaria ſolẽnis promulgatio, ſed particularis notificatio accommodata fini talis præcepti. Confirmari hoc poteſt, quia in tali indulto priuilegium ipſum eſt principale: præceptum autem quaſi acceſſorium, & ideo ſequitur naturam principalis, ideóque vt lex priuata reputatur, ad quã ſolemnis promulgatio non requiritur. Denique ob eandem cauſam cura notificandi priuilegium non ſpectat ad Principem, ſicut pertinere ſolet cura ſolemnis promulgationis, vbi eſt neceſſaria, ſed ſpectat ad ipſum priuilegiatum, qui poterit priuilegium ſuum intimare, aut notum facere, prout ſibi vtile B fuerit. Atque hoc tam in foro conſcientiæ, quàm in foro exteriori locum habet, quia eadem eſt vtriuſque ratio, ſuppoſita ſufficienti probatione. Vnde ſi tale præceptum priuilegio inſertum habeat annexã excommunicationem ipſo facto, illam in conſcientia incurrit, qui contumax fuerit contra tale præceptum, ſi ſufficienter intimatum, & in iudicio exteriori talis veniet declarandus, ſi eius contumacia, habita poſt ſufficientem notitiam priuilegij, & præcepti in eo impoſiti ſub tali cenſura, legitimè probetur.

Cura notificandi priuilegium non ſpectat ad principem, ſicut ſolet cura ſolemnis promulgationis.

9\. *De notitia, vel probatione requiſita in priuatis priuilegiis.*

Statim verò occurrit dubitatio, quæ notitia, vel probatio requiratur in his priuatis priuilegiis, vt inferiores Prælati, aut iudices, aut aliæ perſonæ, ad quas pertinere poteſt, teneantur illis parere, vel eis C non contrauenire. Sed quia hoc magis ad forum externum attinet, quàm ad internum, breuiter illud expediam. Nam in foro conſcientiæ ſufficit notitia priuilegij moraliter certa, de qua probabiliter dubitari non poſſit, tunc enim quæſito aliquo falſo colore tergiuerſari & voluntati ſuperioris reſiſtere, non poteſt in conſcientia eſſe licitum. Ad hanc autem notitiam non ſufficit aſſertio dicenti, ſe habere priuilegium, etiamſi ſit perſona bonæ famæ, & fide digna, vt communiter cum Innoc. tradunt Canoniſtæ in ca. *ex parte*, de verb. ſignificat. Et ratio eſt, quia nemo eſt in propria cauſa teſtis omni exceptione maior, & quia Angelus ſatanæ transfigurat ſe in Ang. lũ lucis, & multa mala committuntur ſub doloſa ſpecie ſanctitatis, & ideo non ſolùm non tenetur quis D credere dicenti ſe habere priuilegium ad effectum admittendi vſum eius, verùm etiam nec rectè faciet tam facilè credendo, regulariter loquendo, propter pericula, & fraudes, quæ interuenire poſſunt. Aliquando verò id fieri poterit ex vrbanitate, quando nõ occurrit peculiaris cauſa ſuſpicionis, non verò ex obligatione. Ad hanc ergo neceſſaria eſt vel oſtenſio priuilegij, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio, & bona fide procedendo, ſufficiens exiſtimetur in conſcientia.

Non ſufficere aſſertionem dicentis ſe habere priuilegium licèt ſit perſona bonæ famæ & fide digna, ſed requiritur aut oſtẽſio priuilegij, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio ſufficiat.

10\. Multo verò magis in foro exteriori neceſſaria eſt oſtenſio indulti per inſtrumentum autheticum, vel in ſe demonſtratum, vel ſaltem per teſtes probatum iuxta ſuperiùs dicta cap. 2. & tradita communiter à Doctoribus ibi citatis, & à Syluest. verb. *exemptio*, q. 5. & 7. ex cap. *cum perſona*, de priuileg. in 6. vbi Gloſſa, Doctores, & Panormit. in cap. *cum ordinem*, de reſcript. Inno. Anton. Henric. & alij in dicto cap. *ex parte*. Qui addunt limitationem, dicentes, hoc eſſe neceſſarium, quando priuilegium non eſt publicè notoriũ. Vnde inſinuant, publicam notitiam eſſe ſufficientẽ probationem, vt tunc oſtenſio priuilegij poſtulari nõ debeat, nec iuſtè poſſit. Quod intelligendum eſſe exiſtimo, quando publica notitia non tantùm eſt per famam (quæ per ſe non facit ſufficientem probationem, ſed ad ſummum ſemiplenã) ſed etiam per vſum priuilegij communem, & notum. Tunc enim ipſe A vſus confirmat priuilegium, & confirmat ius: vnde ſi tantus ſit, vt notoriam præſcriptionem legitimè induxerit, alios probatio, vel publica notitia ſufficiet; ſi verò nondũ ſit conſummata præſcriptio, vel non ſit notoria, ſufficiet ille vſus, vt non priuetur quis poſſeſſione, & vſu ſui priuilegij, intra ſufficiens tempus ad tollendum illud, vt latiùs Syluest. ſupra q. 6. allegans plures, proſequitur.

Syluest. Gloſſa Panormit. Innoc. Anton. Henr.

CAPVT XXV.

Vtrùm priuilegium nondum priuilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferre illi poßit aliquod ius.

1\. VEnio ad alteram partẽ de priuilegio, vt priuilegium eſt, id eſt, vt fauorabilem effectum in priuilegiario operatur, & dat illi facultatem illo gaudendi: nam in illo vt ſic conſiderato habet locum quæſtio, quando incipiat operari ſuum effectum. De tribus autem temporibus dubitari poteſt, ſcilicet, an à tempore conceſſionis, vel promulgationis, vel notitiæ. Verumtamen de tempore promulgationis nulla eſt hic habenda ratio, quia in ordinariis priuilegiis priuatis neque eſt neceſſaria, neque fit promulgatio, vt dictum eſt. In priuilegiis autem publicè conceſſis per legem communem, & propriam, licèt neceſſaria ſit promulgatio, nihilominus per illam videtur priuilegij conceſſio conſummari ex parte concedentis: nam antea non eſt ſufficienter facta, quia voluntas Principis antea non eſt ſufficienter propoſita, & declarata. Et ita tota quæſtio verſatur inter conceſſionem, & notitiam, id eſt, vtrùm ſtatim à conceſſione ante notitiam priuilegij conſequatur quis effectum, ſeu gratiam priuilegij, vel (quod perinde eſt) an priuilegium operetur circa ignorantem.

2\. Prima, & communis ſententia eſt, neceſſariam eſſe notitiam priuilegij ad conſequendum effectum illius. Ita Gloſſ. in cap. *ex parte*, de conceſſ. præb. in 6. verb. *vim ſuam*, & ibi Cardin. & in Proœm. Clement. verb. *vniuerſitati*, quæſt. 5. Ioan. And. & ferè alij expoſitores in dicto §. *ex parte*. Sequitur Panormit. in cap. *cognoſcentes*, n. 7. & ibi Felin. qui referunt Innocen. & alios, & idem ſentit Bartol. in l. *beneficium*, ff. de cõſt. D Princ. num. 4. & ibi Bald. n. 15. & communiter Summiſtæ, & plures alij, quos refert, & ſequitur Sancius lib. 3. de matrimon. diſp. 36. n. 2. Fundamentum eſt, quia priuilegium non acquiritur abſenti, ergo neque ignoranti; ergo nec operatur in illo. Antecedens probari ſolet ex leg. *quæ abſenti*, ff. de acquir. poſſeſſ. vbi dicitur, libertatem non acquiri per reſcriptum manumiſſionis, donec ſeruus ſciat, & acceptet. Idémque de legitimatione dicitur in Authent. quibus modis naturales efficiantur ſui, §. *illud tamen*, verbo, *generaliter*, & idem de conceſſione beneficij dicitur in cap. *ſi tibi abſenti*, de præbend. in 6. & generaliter de priuilegio id dicitur in dicto cap. 1. de conceſſ. præbend. licèt non habeatur in deciſione textus, ſed in E narratione. Ratio autem adæquata eſſe videtur, quia ad effectum priuilegij non ſatis eſt conceſſio actiua, ſed debet etiam ſupponi acquiſitio paſſiua; hæc autem non fit ſine voluntate priuilegiandi acceptantis, quia beneficium non fit inuito, neque aliquis potens vti voluntate aliquid acquirit non volens; ad voluntatem autem acceptandi neceſſaria eſt notitia, quia voluntas non fertur in incognitum; ergo de primo ad vltimum priuilegium operari non poteſt ante ſui notitiam circa ignorantem.

Communis ſententia. Gloſſa. Ioan. And. Panorm. Felin. Innoc. Bart. Bald. Sancius. c. ſi tibi abſenti.

3\. Secunda ſententia extremè contraria eſt, priuilegium habere ſuum effectũ ſtatim ac perfectè conceſſum eſt, etiam ſi ab eo, cui conceditur, ignoretur. Pro hac

2. Sententia.

Gloſſa. hac ſententia citari ſolet Gloſſa in Procœmio Clem. verb. *de cætero*. Sed ſi attente legatur, de promulgatione loquitur, non de notitia. Tenent Gemin. in cap. 1. de cóceſſ. præben. in 6. Archid. in cap. *propoſuiſti*, diſt. 82. ad fin. Angelus verb. *renunciatio*, n. 5. quando priuilegium conceditur motu proprio, & plures alios refert Sanci. ſuprà num. 1. Fauet Bartol. in l. vltim. C. de ſentent. paſſis, n. 5. vbi ait, reſtitutionem deportati prodeſſe ignoranti, cùm tamen illa quoddam priuilegium ſit. Et ſuaderi poteſt ex l. *eius, qui in prouincia*, §. vlt. ff. ſi certum petatur, vbi dicitur, libertatem teſtamento relictam acquiri ignoranti; ergo pari ratione priuilegij beneficium acquiritur: nam voluntas Principis non eſt minùs efficax, quàm voluntas teſtatoris, imò æquiparantur in Authent. de nuptiis. §. *diſponat*, collat. 4. Et hoc poteſt adiungi ratio, quia voluntas Principis eſt de ſe efficax ad conferendum beneficium; ergo poſita illa voluntate efficaci Principis conferendi priuilegium Petro, ſine vlla conditione, vel limitatione, ſtatim conferet illud, & effectum eius. Probatur cóſequentia, quia voluntas efficax ſtatim operatur quod vult. Antecedens verò probatur, quia voluntas Principis ſuperior eſt, & non indiget voluntate ſubditi ad ſuum effectum. Vnde ſe ſola poteſt auferre dominium ſubditi ex iuſta cauſa, vel irritare conſenſum eius, & obligationem imponere ad acceptandum; ergo etiam conferre ignoranti priuilegium. Quòd ſi inquiras, quando ſit cenſenda cóſummata conceſſio priuilegij, vt effectum habeat ante notitiam. Gemin. ſuprà, & alij putant, eſſe hoc tépus, cùm primum reſcriptum priuilegij eſt authenticè confectum, & ſubſcriptum, ſeu bullatum. Quod fortaſſe locũ habet in foro exteriori: nam in interiori (cóſequenter loquẽdo) manifeſtatio voluntatis Principis per verba, vel quocunque modo erit ſufficiẽs.

Gemin. Archid. Angel. Sanci. Bart.

4. *Tertia ſententia.* Inter has ſententias extremas ſunt aliæ mediæ, quæ moderantur, vel conciliant præcedentes. Tertia ergo ſententia diſtinguit de priuilegio conceſſo per ſtatutum, ſeu legem, aut per reſcriptum, vel priuatam conceſſionem. Nam primum habebit effectum ante notitiam legis, non tamen ſecundum. Ita diſtinguit Ioan. de Imol. in c. 2. de conſtit. vbi ita concordat varia dicta Bart. in hac materia. Nam in locis ſuprà citatis in prima opinione dicit, priuilegium non prodeſſe ignoranti, & tamen de priuilegio lato per legem aliter ſentit in locis citatis in ſecunda ſententia, & generaliùs in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. n. 37. & in l. penult. C. de diuor. lib. 10. item Menoch. 2. de arbitr. cent. 2. caſu 185. n. 45. & ſequentib. Vnde hæc opinio quoad poſteriorem partem ſequitur primam ſententiam, & habent idem fundamentum. Quoad priorem verò limitat illam. Et fundamentum ſpecialitatis ex Menochio ſuprà, eſt quia priuilegium datum à lege habet rationem præmij, quod Princeps ex officio confert ei, qui hoc, vel illud pro republica egerit: non eſt autem minùs dignus illo præmio qui ignorans legem, facit opus requiſitum ad illud, quàm qui ſciens facit, imò quodammodo videtur dignior; ergo non minùs acquirit priuilegium. Confirmatur, quia licèt ſic operãs ignoret in particulari legem offerentem tale præmium, non ignorat in communi, ſe eſſe præmio afficiendum. Hanc verò limitationem non admittunt Panormit. Felin. & alij in cap. 2. de conſtit. & ſpecialiter illam impugnat Deci. lect. 1. n. 176. & de illa dubitat Iaſon in leg. *beneficium*, ff. de conſtit. Princip. n. 51.

Ioan. de Imol. Menoch. Panorm. Felin. Decius. Iaſon.

5. *Infirmatur fundamentũ prædictæ ſententiæ.* Et re vera tam diſtinctio, quàm limitatio non caret difficultate. Et in primis fundamentum non videtur ſatisfacere. Primò, quia non eſt adæquatum: nam poteſt eſſe priuilegium lege conceſſum, & non per modum præmij, ſed propter paupertatẽ, vel propter religioſum ſtatum, aut aliam piam cauſam. Secundò quia etiam priuilegium nó conceſſum per ſtatutum, poteſt proponi per modum præmij in aliquo certamine per tranſitorium edictum ab homine propoſitum; ergo etiam tale priuilegium acquiretur ignoranti, ſi eodem modo ſit propoſitum. Vel certè ſi tale commodum per edictum propoſitum nó acquiritur ignoranti, licet faciat actum propter quem præmium offertur, etiam non acquiretur propoſitum per ſtatutum; nam eſt eadem ratio: nam etiam edictum tranſitorium poteſt propter bonum commune, vel aliquam rationẽ publicam fieri, & quod ſit magis vel minùs durabile, videtur accidentarium. Nec minus lex ſcientiam requirit, quàm reſcriptum, nec è cóuerſo magis obſtat ignorantia reſcripto, quàm legi. Vnde ſi ad ducem belli Rex ſcriberet promittens in præmium talem honorem, ſi talem obtineret victoriam, & ille ante receptum reſcriptum obtineret victoriam, de illo eſſet eadem ratio, quæ de præmio propoſito per ſtatutum generale, quia ille non eſſet minùs dignus præmio, & quia etiam militabat ſpe præmij; ergo vel in vtroque caſu admittenda eſt doctrina, vel neganda, & ita diſtinctio, ſeu limitatio nó ſubſiſtit. Quòd ſi non fiat vis in ſtatuto, ſed in hoc ſolùm, quòd priuilegium proponatur per modũ præmij: in primis habet generalem difficultatem, quomodo interueniat ibi vera ratio meriti, & præmij. Et deinde non videtur poſſe reddi ſufficiens ratio, cur priuilegium propoſitum in remunerationem futuri operis acquiratur per opus, antequam promiſſio, vel collatio talis præmij ad notitiam operãtis perueniat, & priuilegium remuneratiuum operis iam facti, & verè digni tali præmio nó acquiratur ante notitiam conceſſionis, quia quòd promiſſio, ſeu collatio conditionata præceſſerit, cùm fuerit ignorata, moraliter nihil conferre potuit, quia in moralibus perinde eſt, legem omnino ignorari, ac non eſſe, quantum ad opus operantis. Ac denique fundamentalis ratio vnius membri diſtinctionis æque in altero locum habet, ſcilicet, quia priuilegium non acquiritur ſine acceptatione: nam ſi hoc verum eſt in priuilegio remuneratiuo operis iam facti; cur non erit in remuneratione operis faciendi? vel ſi in vtroque neceſſaria eſt, à neutro, vel ab vtroque haberi poterit ſine notitia conceſſionis. Eſt ergo difficilis pars illa, & tota diſtinctio.

A B C D

6. *Quarta ſententia.* Quarta ſententia cogitari poteſt cum diſtinctione alia, etiam ex parte priuilegij. Nam quoddam eſt cóncedens per ſe, ac principaliter aliquod ius, dignitatẽ, aut poteſtatem, quæ per modum actus primi confertur priuilegiario, vt poſtea illo vti poſſit ſuo arbitrio; aliud eſt per ſe, ac principaliter tollens onus aliquod vel impedimentum, aut obligationem, quam Princeps potuit imponere, & poteſt poſtea auferre per modum diſpenſationis. Vnde huiuſmodi priuilegiũ potiùs conferri videtur per modum actionis, ſeu actus ſecundi, qui principaliter, & per ſe fit ab ipſo cócedente priuilegium, & poſtea non habet nouos effectus per ſe, ſed quaſi per accidẽs, quatenus abſtulit impedimentum. Exempla in vtroque mẽbro ſunt facilia, & ideo illa omitto. In priuilegiis ergo primi generis admittitur prima ſententia propter eius fundamentum, quia cum illa conferãt aliquid, requirunt acceptationem recipientis. In priuilegiis autem ſecundi generis præfertur ſecunda ſententia, quia in ea deficit fundamentum primæ ſententiæ, imò poteſt formari contrarium. Nam onus obligationis, vel impedimentum, quod per tale priuilegium aufertur, ſola Principis voluntate impoſitum fuit ſine acceptatione alterius; ergo per eandem aufertur; ergo ſtatim operatur etiam circa ignorantem, quia illius acceptationem non requirit, & notitia priuilegij ſolum poteſt poſtulari propter acceptationem. Et

E

hæc

hæc ſententia quoad prius membrum ſupponitur ex prima, quoad poſterius verò ſumitur ex Soto in 4. diſtinct. 29. quæſt. 2. art. 1. quatenus ſupponit, impedimentum dirimens auferri per diſpenſationem conceſſam, etiamſi ignoretur, & ita matrimonium contractum ſub illa ſpe, vel coniectura, quòd Romæ data ſit diſpenſatio, ante propriam notitiam eius, validum eſſe, & permanere, ſi poſtea conſtet, diſpenſationem iam illo tempore fuiſſe expeditam. Quod ſequitur Veracrux in Speculo, 1. part. dub. 19. in appendice, §. *an ſi poſt diſpenſationem*, & Ludouic. Lopez 2. p. tract. de matri mon. cap. 4. fol. 1087. colum. 1. Sed in hac ſententia hoc poſterius membrum habet grauem difficultatem moralem, quam in capite ſequenti inferius commodiùs proponam.

Veracruz. Lud. Lop.

7. *Quinta ſententia diſtinguēs ex parte effectus priuilegij.*

Quinta opinio diſtinguit aliter ex parte effectus priuilegij. Nam poteſt eſſe perfectus, & integer, vel tantum inchoatus, & ſecundùm quid. Priori modo fatentur auctores huius opinionis, priuilegium non habere effectum ſuum priuſquam priuilegiarius notitiam illius habeat, illúdque acceptet, propter fundamentum primæ ſententiæ, quam dicunt illo modo eſſe intelligendam. Poſteriori autem modo aiunt procedere ſecundam ſententiam; putant enim neceſſarium, vt priuilegij conceſſio à Principe facta ſtatim incipiat habere aliquem effectum. Quòd ſi inquiras, quiſnam hic effectus ſit? Aliqui reſpondent, eſſe hūc, quia conceſſio illa, licet nondum in alterum tranſtulerit ius, nihilominus retractari non poteſt, nec alteri fieri, donec ille, cui facta eſt, poſt illius notitiam habitam illam non acceptet. Poteſtque fundari in cap. *ſi quis abſenti*, de præbend. in 6. vbi hoc ipſum dicitur de collatione beneficij abſenti facta, quia nō habet effectum donec acceptetur, interim tamen mutari non poteſt. Ita docet Deci. ſuprà, allegans Cardinal. in Proœm. Clement. in verb. *vniuerſitatem*. At profectò fundamentum inualidum eſt: nam collatio beneficij non eſt priuilegium, ſed res longè diuerſa, vt ſuprà dixi: à diuerſis autem non fit illatio. Præſertim quia illud, quod textus ille diſponit, non eſt ex natura rei tantùm, ſed ex poſitiuo iure canonico. Vnde ſummus Pontifex, qui non ita ſubiicitur iuri poſitiuo, ſicut reliqui, bene poteſt collationem factam abſenti ante acceptationem mutare ſine vlla iniuſtitia, licet fortaſſe requirat aliquam cauſam; ergo non licet extendere illam diſpoſitionem ad priuilegij conceſſionem, ſicut non licet illam extendere ad alias donationes, vel promiſſiones non acceptatas; ergo nec ad priuilegium. Deinde vt notauit Couarr. 3. var. cap. 16. num. 1. differentia notanda interuenit inter priuilegium, & collationem beneficij. Nam Prælatus tenetur ex officio ſuo conferre beneficium, & ideo poſtquam ſemel functus eſt officio ſuo, non permittitur ei retractare actum, nec alteri conferre beneficium, donec alius prouiſus non acceptet. At conceſſio priuilegij non fit ordinariè ex obligatione, ſed ex gratuita voluntate concedentis, & ideo talis conceſſio non comprehenditur ſub diſpoſitione illius textus. Vnde concluditur, falſum eſſe, quod illa ſententia ſumit: nam potiùs per ſe loquendo, priuilegium eſt liberè reuocabile a concedente priuſquam acceptetur, vt tenet Couar. ſuprà, & Menoch. de arbitr. lib. 2. cent. 2. caſu 185. n. 46. & 47. qui plures alios referunt, & ex dicendis magis conſtabit.

c. ſi quis.

Decius.

Couar. Notādū diſcrimē inter priuilegiū & collationem beneficij.

Couar.

Menoch.

8. *Roder. Alia expoſitio dictæ diſtinctionis.*

Alio modo viſus eſt dictam diſtinctionem exponere Emanu. Roder. tom. 1. quæſtion. regul. q. 7. art. 6. dicens, per priuilegium ſtatim acquiri ius ignorāti, licèt non conferat illi ſtatim omnem ſuum effectum. Et hanc dicit eſſe communem ſententiā Bart. Panorm. & Cardin. locis citatis, Iaſon in l. vlt. ff. de conſtit. Princi. & vtitur argumento à ſimili, quo

Iaſon.

A Bart. etiam vtitur: nam per legatum acquiritur ius legatario etiam ignoranti, l. *cum pater.* 9. *ſurdo.* ff. de legat. 2. Quod ius non eſt in re, quia non eſt dominium vſque ad aditam ab hærede hæreditatē, iuxta l. *ſi tibi homo* §. *cum ſeruus*, ff. de legat. 2. & l. *a Titio*. ff. de furtis, quibus locis Gloſſæ, Bartol. & Doctores id notant, & Couarr. in cap. *Rainaldus*, de teſtament. §. 4. num. 1. & Anton. Gom. 1. tom. variar. cap. 19. num. 7. Illud ergo ius legatarij in principio imperfectum eſt; idem ergo erit in priuilegio: nam (vt dixi) æquiparantur. Hæc verò ſententia ſi aliquid intendit per hanc explicationem, quòd ſit diuerſum à præcedenti, minus veriſimilis eſt; oportebit enim, vt illud ius, quod acquiri dicitur priuilegiario ignoranti, ſaltem ſit ius ad rem, tum quia nullum aliud poteſt intelligi ante ius in re, quod per acceptationem acqui- B ritur, tum etiam quia tale cenſetur eſſe ius legatarij ignorantis ad legatum ſaltem ante aditam hæreditatem; hoc autem dici non poteſt; ergo.

Gloſſa. Bart. Couar. Anto. Gomez.

Oſtendo aſſumptum in minori propoſitione, excludendo æquiparationem cum legato: nam licèt in hoc ſeruent aliquam proportionem, quòd ſicut legatum pendet à voluntate teſtatoris, per quam fit, ita priuilegium a voluntate concedentis, nihilominus ſimpliciter ſunt longè diuerſa, & non oportet, vt in omnibus ſeruent ſimilitudinem, & præſertim in his, quæ per ſpeciale ius ſunt depoſita in legato, & non in priuilegio, quale eſt illud, quod aſſumitur. Et præterea in hoc ipſo intercedit notabilis differentia: nam legatum non dat ius, niſi poſt mortem teſtatoris, quando voluntas eius retractabilis non eſt. Priui- C legium autem à concedente, qui viuere ſupponitur, retractari non poteſt, dum acceptatum non eſt. Præterea in priuilegiis diſpenſantibus, ſeu datis tantùm ad auferenda onera, non poteſt intelligi tale ius ad rem; imò nec aliquis effectus prior ipſa diſpenſatione, vel ablatione vinculi, præter delegationem ad diſpenſandum, de qua certum eſt, non comparari ante acceptationem, neque aliquod ius ad illam. Vnde etiam de aliis omnibus priuilegiis cōceſſiuis, ſine fundamento, vel doctrinæ conſequutione fingitur tale ius ad rem. Nam peto, contra quem eſt illud ius? maximè enim contra concedentem, quia contra alios eſſe non poteſt, vt conſtat, ſed neq; contra concedentem vllum inſurgit ius, vel obligatio, cùm eius con- D ceſſio, quæ eſt quaſi quædam donatio, nondum fuerit acceptata, & conſequenter liberè potuerit reuocari; ergo. Vnde contra illud membrum generaliter procedit ratio, quæ pro altero fit, quia illud ius, quodcumque ſit, debet eſſe effectus priuilegij; at hoc eſſe non poteſt, quia priuilegium nihil operari poteſt in nondum volentem, & acceptantem. Nec enim minùs requiritur acceptatio ad acquirendū ius ad rem, quam in re, vt in aliis donationibus conſtat, ideo enim liberè reuocari poſſunt ante acceptationem, ſaltem ſtando in communi iure. *l. abſenti*, ff. de donat. *l. ne ambigi*. C. eod. Denique plus eſt, acquirere ius, ſiue in re, ſiue ad rem, quàm donationem fieri irreuocabilem, ſed priuilegium ante notitiam, & acce- E ptationem, non eſt irreuocabile; ergo ſignum eſt, non contuliſſe aliquod ius.

9.

Sexta ergo ſententia diſtinguit aliter ex parte modi cōcedendi priuilegium, interdum enim fit propria ſponte concedentis priuilegiario non petente, nec per ſe, nec per alium, & tunc cenſet procedere primā opinionem propter fundamentum ſuum. Aliquando verò conceditur priuilegium ad petitionem partis, quam per ſe, vel per epiſtolas, aut nuncium facit, & tunc iuxta hanc ſententiam ſtatim à conceſſione incipit operari. Quia ſtatim, ac priuilegium datur, acceptatur, vel per procuratorem, vel per epiſtolas, imò acceptatio tunc videtur antece-

10. *Sexta ſententia aliter diſtinguens ex parte modi concedendi priuilegium.*

dēter

denter facta ex vi petitionis quaſi ſub conditione, *ſi Princeps concedat*, ergo nulla ſupereſt neceſſitas notitiæ conceſſionis in priuilegiario ad effectum priuilegij, quia ſolùm propter acceptationem poſtulatur; ergo nihil aliud eſt, quod ex parte priuilegiarij deſideretur; ergo cùm voluntas Principis ſit efficax, ſtatim operatur. Et hanc ſententiam tradit Syluest. verb. *priuilegium*. q. vlt. & verb. *renũciatio*, q. 4. Tabien. verb. *indulgentia*, q. 20. Roſcl. n. 8. ſequitur Sanct. referens plures lib. 1. de matrim. diſput. 6. num. 29.

Syluest. Tabien. Roſcl. Sanct.

Et hæc ſententia fortè non eſt contraria primæ: nam eoſdem ferè habet auctores; ſed eſt eius declaratio, & moderatio, proximéque ad veritatem accedit, aliqua tamen maiori indiget explicatione, quæ partim reſtrictionem maiorem, partim aliquam ampliationem contineat. Igitur in primis aduerto, quæſtionem hanc poſſe tractari de poſſibili, vel de facto, id eſt, an dans priuilegium, ſi velit, poſſit illud ita cõferre, vt ante notitiam priuilegiarij habeat ſuum effectum in illum, vel an, licèt Princeps hoc poſſit, nihilominus de facto, & ſecundùm legem ordinariam nunquam illud ita concedat. Deinde conſidero, aliquando talem eſſe effectum priuilegij, vt ad illũ moraliter non requiratur conſenſus, vel acceptatio priuilegiarij, vt eſt v. g. exemptio alicuius, vt excommunicari non poſſit, quia hic effectus non fit in illo directè, ſed reſultat in illo, auferendo ab alio poteſtatem excommunicandi illum. Sæpius verò effectus priuilegij talis eſt, vt requirat acceptationem recipientis, vt eſt conceſſio poteſtatis ad eligendũ confeſſorem, vel ad audiẽdas confeſſiones: nam hæc priuilegia renunciari poſſunt, & per renunciationẽ perduntur, vt infrà oſtendetur; ergo maiori ratione per refutationẽ (vt ſic dicam) vel non acceptationem non recipientur; ergo ſignum eſt, requirere acceptationẽ. Deniq; aduerto, inter priuilegia quædam eſſe, quorũ effectus poteſt habere aliquem vſum, vel fructum in priuilegiario, antequam habeat notitiam illius, vt eſt priuilegium, per quod eximitur ab aliquo onere pœnali, vt eſt immunitas à cenſura, vel à tributo, &c. Alia verò ſunt priuilegia, quorum effectus etiãſi fiat ante notitiam priuilegiatij, non poteſt in illo habere vſum, vel fructum moralem ſine periculo peccati, vt eſt diſpenſatio in obligatione legis, vel in impedimento matrimonij: nemo enim poteſt licitè vti tali diſpenſatione ante notitiam eius.

Duplex ſenſus quæſtionis.

Ad aliquem effectũ priuilegij requiritur acceptatio, ad alium verò minimè.

Notitia priuilegij ad quem effectũ requiritur.

15\. Dico ergo primò: In Principe ſupremo concedente priuilegium, non deeſt poteſtas ad conferendũ illud cum tanta amplitudine, & efficacia, vt ſtatim operetur ſuum effectum in priuilegiario nondum habente notitiam priuilegij. Hanc aſſertionem ſupponunt auctores ſecundæ ſententiæ, quam in hoc ſenſu admitto, & non in alio. Item ex parte illam admittunt auctores tertiæ, & quartæ ſentẽtiæ, & ſatis expreſsè illam indicauit Syluest. ſuprà, vbi cùm dixiſſet, priuilegium motu proprio conceſſum nõ habere effectum ante ſui notitiam, addit limitationem, *Niſi appareat de voluntate contraria concedentis*; ſupponit ergo non deeſſe illi poteſtatem, & eodẽ modo loquuti ſunt Angelus, & Roſcl. & expreſsè Felin. in dicta limitat. 3. Vnde ferè reliqui auctores negãtes de facto hunc effectum, vtuntur coniecturis indicantibus voluntatem concedentis, non verò nituntur in defectu poteſtatis. Et conſequenter non ſentiunt, hoc repugnare priuilegio, vt priuilegium eſt. Ratio ergo eſt, quia ex parte priuilegij nõ poteſt aſſignari repugnãtia; ergo neque ex parte Principis poteſt aſſignari ratio, cur deſit poteſtas. Declaratur antecedens, ſimul probando conſequentiam, quia vel illa repugnantia eſt cõtra legem naturalem, & hæc nulla eſt, vt ſtatim oſtendam diſcurrẽdo per omnes modos, ſeu effectus priuilegiorum, qui ab omnibus opinionibus relatis

Datur poteſtas in ſupremo principe dandi priuilegium quod operetur ſuum effectum antequam perueniat ad notitiam priuilegiati.

Angel. Roſcl. Felin.

A tanguntur; vel eſt contra legem poſitiuam, & huic derogare poteſt Princeps ſupremus per ſuam poteſtatem legiſlatiuam, vel diſpẽſando ſecum in tali iure, vel per interpretationem, aut alio modo ſe ab illa eximendo, & ſic ablata repugnantia, non deerit in illo poteſtas ad concedendũ illo modo priuilegium; nam hæc æquè ſuprema eſt, ac poteſtas legiſlatiua.

11\. Declaratur autem hæc ratio, & roboratur aſſertio, diſcurrẽdo per omnes diſtinctiones tactas ab aliis auctoribus. Et in primis in priuilegiis, quæ conſiſtũt tãtùm in ablatione oneris impoſiti à Principe, vel republica, aut à lege, videtur res clara propter rationẽ factam in quarta ſententia, ſcilicet, quia illud onus a voluntate Principis manauit, non ſpectato conſenſo, vel ſcientia eius, cui imponitur, & ab illa pendet; B ergo per eandem ſolam poteſt auferri, non expectata notitia, vel acceptatione ſubditi. Dices; diſpenſatio in lege eſt ablatio oneris à lege impoſiti, & tamen requirit conſenſum recipientis, vt communiter dicitur. Reſpondeo, quidquid ſit de facto, de potẽtia abſoluta diſpenſantis, falſum eſt aſſumptum. Poteſt enim Papa clericum in ſacris habilitare ad matrimonium, etiam inuitum, imò illi præcipere, vt contrahat illud, ſi ad commune bonum Eccleſiæ, vel alicuius regni viderit expedire. poteſt etiam Prælatus religionis diſpenſare in ieiunio cum ſubdito non petente, imò de ſe repugnante, & illi præcipere, vt non C ieiunet. Non eſt ergo neceſſaria ſimpliciter acceptatio partis ad diſpenſationem; ergo neque eſt neceſſaria ad effectum priuilegij includentis diſpenſationẽ, quale eſt omne illud, quod onus tantum aufert. Eſt autem hoc euidentius in priuilegio auferente onus tantum pœnale quod poteſt conferre fructum ſine periculo conſcientiæ, quia tunc non ſolùm repugnãtia, verùm etiam indecentia oſtendi non poteſt in tali priuilegio. Ergo non eſt extra poteſtatem Principis concedentis. Quando verò effectus priuilegij coniunctus eſt cum periculo conſcientiæ ſubditi, tunc videri quidem poteſt eſſe ſupra poteſtatem, quia non eſt ad deſtructionem, ſed ad ædificationem. Veruntamen etiam tunc fortè non ita deeſt, vt factum non teneat, ſed ſolùm ne licitè fiat, quia illud D periculum non eſt per ſe, ſed ex malitia abutẽtis priuilegio. Vel certè licèt demus ibi deeſſe poteſtatem, non eſt per ſe ex ratione priuilegij, ſed per occaſionẽ adiunctam. Addo etiam, tunc non eſſe neceſſariam acceptationem priuilegiarij, ſed ad ſummum notitiam, vt in ſequentibus explicabo.

Confirmatur aſſertio. Primo

13\. Præterea in priuilegiis concedentibus ius, vel poteſtatem aliquam, Bart. & alij allegati in tertia opinione, admittunt, ſaltem mediante lege, vel ſtatuto poſſe Principem hoc facere. Difficultates autem ibi obiectæ oſtendunt, non eſſe maiorem repugnantiam in priuilegiis priuatis, quæ per reſcripta cõceduntur, quod attinet ad poteſtatem concedentis. Præcipua verò ratio, vel ſumma omnium eſt, quia ſi in ius eſſet neceſſaria notitia priuilegij ad aſſecutionem eius, maximè propter acceptationem; hæc autem neceſſi- E tas eadem eſt, in priuilegiis eiuſdẽ rationis datis per legem, vel ſi non repugnat, dati ante acceptationem, & notitiam per legem, neque alio modo repugnabit. Quia nulla ratio repugnantiæ aſſignari poteſt, quidquid ſit de voluntate Principis, an magis vno modo oſtendatur, quàm alio, quod infrà videbimus. Præterea hoc videtur certum quoad notitiam priuilegij, quando tale priuilegium conceditur ad petitionem priuilegiandi abſentis per epiſtolam, vel nuncium, ſeu procuratorem, quia ibi non deeſt acceptatio ſaltem per alium, quæ in donationibus, & aliis humanis contractibus ſufficit, vt conſtat; ergo etiam in priuilegiis ſufficiet, vt rectè dicebat ſexta opinio, quæ non ſolùm de poſsibili, ſed etiã de

Probatur ſecunda Bart.

facto

facto admittit hanc partem in omnibus priuilegiis per procurationem obtentis propter dictam rationẽ. Vnde conſequenter infert, non eſſe neceſſariam notitiam priuilegij, quia hæc maximè poſtulatur propter acceptationẽ. De qua illatione ad factum applicata infrà dicam: nunc verò ſaltem de poteſtate videtur optima, quia priuilegium nõ requirit, vt ille, cui datur, per ſe illud acceptet; ergo acceptare illud poteſt per alium; ergo ſtatim poteſt illud obtinere ante notitiam conceſſionis factæ; ergo in concedente non deeſt poteſtas, nec reddi poteſt ratio, cur talis notitia neceſſaria ſit.

14. *3. probatur.* Denique generaliùs probatur etiam in priuilegiis conceſſiuis, non eſſe ita neceſſariam acceptationem etiam per alium, quia ſit in Principe poteſtas ad conferendum illa cum effectu motu proprio, & ſtatim; antequam ad notitiam priuilegiarij deueniat. Primò, quia ad acquirendum commodum ex natura rei videtur ſufficere generalis voluntas formalis, vel virtualis, quam omnes homines habent, acceptandi quidquid ſibi eſt commodum, & moralis præſumptio, quæ interdum eſt maxima; ergo in rigore hæc ſufficiet, vt Princeps ſupremus ſua voluntate efficaci, & ſuprema poteſtate conferat priuilegium cum effectu alicui non petenti, nec cogitanti de illo. Secundò explicatur hoc ampliùs: nam licèt in promiſſionibus, & donationibus humanis, vt habeant effectum, & obligationem inducant, regulariter ſit neceſſaria acceptatio, vt nũc ſuppono, tamen nõ eſt hoc tã intrinſecè neceſſarium ex iure naturæ, quin virtute legis humanæ poſſit interdũ ſequi effectus, vel oriri obligatio, etiam ante acceptationem, vt de legato ſuprà dicebamus, & de donatione, vel promiſſione facta abſenti, ſi promittens, vel donãs moriatur, antequam alter poſſit acceptare, multi tenent, & de promiſſionib⁹ humanis cauſa pietatis, vel boni publici aliqua iura diſponunt, vt videri poteſt in Couarruuia 1. var. cap. 14. num. 16. Molin. 2. tom. de iuſt. diſp. 263. & latiùs Tiraq. de priuileg. piæ cauſæ, priuileg. 116. & Felin. in c. 1. de pactis. n. 7. & de infante eſt certum, donationem illi factam eſſe ratã ſine vlla acceptatione, ex l. *iubemus*, C. de emancip. lib. & aliis, quæ refert Sanci. lib. 1. de matrim. diſp. 6. n. 15. & 27. ergo maiori ratione poteſt Princeps concedens priuilegium facere validam conceſſionẽ priuilegij, & efficacem, ſi velit abſque dependentia ab acceptatione alterius. Hoc etiam confirmant exempla adducta in ſecunda ſententia, licèt certa non ſint, illis tamẽ admiſſis, ad ſummum probant poteſtatem ex facto aliquo in caſu ſpeciali, ex quo non licet inferre generalem regulam de priuilegiis, prout de facto conceduntur, quia ex particularibus factis non fit recta argumentatio vniuerſalis. Poteſtas autem colligitur, ſaltem vbi iuſta cauſa interuenit. Procedũtque dicta exempla, & rationes non tantùm de iure ad rem, ſed etiam de iure in re, quamuis reuocabili, ſeu renunciabili per priuilegiarium, cùm primùm ad notitiam eius deuenerit, ſicut de legatario dicitur, poſt aditam ab hærede hæreditatem. Et hæc magis in ſequenti aſſertione explicabuntur.

Couarr.
Molina.
Tiraq.
Felin.

15. *Regulariter non conceditur priuilegium ad operandum ſuũ effectum ante notitiam aliquam priuilegiarij.* Dico ergo ſecundò: Priuilegia non ita regulariter conceduntur, vt effectum priuilegiario directè conferant ante notitiam, vel acceptationem, ſaltem per procuratorem, vel epiſtolam. Ita interpretor primam opinionem, quam ſequor. Et probo, quia intẽtio concedentis regulariter talis non eſt, nec verba priuilegiorum hoc indicant, nec moraliter loquendo expedit taliter priuilegia concedi: ergo de facto non ita fit, licèt poteſtas non deſit. Conſequentia clara eſt. Prima autem pars antecedentis pendet ex aliis duabus; ſecunda verò ad factum ſpectat, illud autem etiam pendet ex vltimo membro: nam ſi ille modus concedendi priuilegium moraliter non expedit, profectò admittendus non eſt in aliquo priuilegio, niſi verba omnino cogant, ita vt alium ſenſum habere non poſſint; vix autem oſtenditur priuilegium habẽs talia verba, & nos affirmare poſſumus nunquam vidiſſe, etiamſi multa viderimus, & certè tot auctores, qui negant hanc efficaciam priuilegiis, ſatis ſignificant regulariter non vidiſſe priuilegia, quæ haberent verba ſignificantia talem voluntatem concedentis; ergo meritò dicere poſſumus, verba priuilegiorum regulariter hoc non indicare. Hæc verò pars ſimul cum tertia meliùs oſtendetur, diſcurrendo per priuilegia iuxta particulares opiniones recitatas.

Et primò circa priuilegium conceſſum per legem, vel ſtatutum aduerto, ad effectum talis priuilegij in primis neceſſarium eſſe, vt talis lex ſit ſufficiẽter promulgata, iuxta dictam priori parte hui⁹ capitis, quia talis lex, & priuilegium eius in communi, & pro aliqua communitate ferri debet, alioqui non magis erit lex, quam cætera priuata priuilegia: lex autem communis, & generaliter lata ante promulgationem nõdum eſt vera lex, & conſequenter nullum effectum legis, etiam priuilegiatiuum habere poteſt. Vnde etiamſi ante promulgationem haberet quis notitiam talis legis, & effectum eius deſideraret, non poſſet illo gaudere. Facta autem promulgatione, iam datur notitia publica legis, & conſequenter etiam priuilegij, & ſimiliter eſt acceptatio communis, & publica, eo ipſo, quòd per totam communitatem non eſt publicè, & ſufficienter renunciatum legi, ac priuilegio, vt nunc ſupponimus. Ergo iam tale priuilegium non habet ſuum effectum ſine notitia, & acceptatione per ſe requiſita, vt ſic dicam. Per accidens autem contingere poteſt, vt priuata perſona, quæ ſit pars cõmunitatis, cui per ſe primò priuilegium conceditur, ignoret illud, vt ſæpe contingere poteſt in religioſis, & tunc verum eſt, ignorantiam per ſe non impedire effectũ priuilegij, quia iam illud eſt acceptatum, & non pendet ex priuata notitia particularis perſonæ. Dico autem per ſe non impedire effectum, quia per accidens poteſt impedire aliquid, quod pendet ex conſcientia operantis. Vt, v. g. ſi religioſus habeat priuilegium ſuæ religioni conceſſum ad abſoluendum ab aliquo caſu reſeruato, & ignorando priuilegium abſoluat temerè à tali caſu, non excuſatur à graui peccato, quia hoc pendet ex conſcientia, & conſcientia pendet à notitia priuilegij.

16. *Probatur dicta doctrina circa priuilegium conceſſum per legẽ, vel ſtatutũ.*

An valeat abſolutio data à priuilegiato neſciẽte priuilegiũ.

17. Imò graue dubium eſt, an talis abſolutio valeat, quia iuxta regulam Iuriſtarum, quãdiu quis ignorat iuriſdictionem ſe habere, non valet quod agit: nam vſus iuriſdictionis non conceditur ignoranti, vt ſumitur ex l. *hac autem*. §. *non defendi*. ibi, *debet cõſtare Prætori*, ff. quib. ex cau. in poſſeſſ. & tradit Bart. in l. *multum* ff. de condit. & demonſt. n. 2. & in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. in repet. n. 18. quæ potiùs eſt Baldi ibid. lect. 2. n. 27. & 28. & Felin. in c. *Eccleſia*, verb. *decimo*, n. 14. de conſtitut. vbi plures allegat, & alios refert Vanti. tract. de nullit. tit. de nullit. ex defectu iur. n. 53. & 167. Sanc. lib. 3. de matrim. diſp. 36. n. 8. ergo ſi hoc principium etiam in foro pœnitentiæ locum habet, talis abſolutio non erit valida. Eritque ratio ſpecialis, quia eſt priuilegium concedens iuriſdictionem pro tota religione, & non dat illam, nec applicatur particulari perſonæ, niſi ſcienti, & acceptanti. Quod quidem maximè procedet, ſi ille abſoluat, putans ſe non habere iuriſdictionem, quia tunc vix poteſt habere intentionem abſoluẽdi. Si autẽ abſoluat exiſtimans ſe habere iuriſdictionem, non tamen ex priuilegio, ſed ex alio errore, vt quia putat, caſum nõ eſſe reſeruatũ, vel quid ſimile, tunc probabile eſt, abſolutionẽ eſſe validam, & re vera habere priuilegiũ, & iuriſdictionem, quamuis ignoret in particulari,

Bart.
Bald.
Felin.
Vanti.
Sanc.

quia voluntatem generalem habuit gaudendi, & vtendi priuilegiis ordinis, & voluntatem etiam habet abſoluendi, & ignorantia priuilegij eſt error valde priuatus, qui non excludit priuilegiũ, nec generalem intentionem. Accedit, quòd principium illud Iuriſtarum habet locum in iuriſdictione contentioſa, non verò in iuriſdictione voluntaria, vt tradit Bald. in Authent. *matri*. Cod. quando mulier tut. &c. & ſequitur Felin. ſuprà in fine, & ſcholi. Bart. vbi ſupra. Similiter clericus coniugatus habens conditiones à iure requiſitas, verè gaudet priuilegio fori, licet illud ignoret, non excuſabitur autem à peccato, non obediendo iudici ſeculari, & ex conſcientia erronea reſiſtendo illi, cùm id facere non poſſit intuitu priuilegij, cùm illud ignoret. Et alia exempla in his generalibus priuilegiis facilia ſunt.

Bald. *Felin.* *Bart.*

18\. *Priuilegia per modum præmij quãdo habẽt effectũ abſque notitia accipientis.*

In legibus autẽ concedentibus priuilegia per modum præmij operis, vel laboris ſubeundi, de quibus Bart. & tertia opinio ſpecialiter loquuntur, oportet aduertere, in primis neceſſarium eſſe, vt verba priuilegij contineant donationem ipſo facto, & non tantùm promiſſionem de futuro. Quia alias impoſſibile eſt, vt priuilegium ſtatim fit conceſſum ignorãti, ſed ad ſummum vel orietur obligatio in Principe ad implendum promiſſum, vel operanti acquiretur ius ad præmium promiſſum, non verò in re. Sicut enim in legibus pœnalibus non incurritur ſtatim pœna per ipſam cõminationẽ impoſita, niſi lex dicat, *Ipſo iure*, vel *ipſo facto*; ita profectò neceſſariò dicendum eſt in præmio. Nam licet fauores magis ampliandi ſint, non tamen vltra vim verborum; verba autem promiſſiua non ſignificant donationem, nec verbum de futuro ſignificat effectum præſentaneum; licet ergo lex dicat, qui hoc fecerit, fiet nobilis, aut ei promittitur talis immunitas, non fiet nobilis, vel immunis ipſo facto, imò nec ſciens legem poterit ſtatim ſua authoritate priuilegium vſurpare, quia ex vi taliũ verborum ei non conceditur talis facultas. Rarò autem (vt exiſtimo) inuenietur lex, quæ per huiuſmodi verba priuilegia concedat in præmium futurorum operum. Quamuis probabile ſit, ſi lex dicat de præſenti, facienti tale opus concedimus talem immunitatem, vel imperatiuè hoc faciens ſit immunis ab oneribus, vel quid ſimile, hoc ſatis eſſe, vt priuilegium cenſeatur illi conceſſum ex vi talis legis.

19\. *Dubium.*

Vlteriùs autem aduerto, etiam poſita tali lege dubitari poſſe, an priuilegium illud quoad dominiũ, & omnes effectus ſuos acquiratur ipſo facto ſine notitia, & declaratione Principis. Sicut enim pœna legis, licèt ipſo facto imponatur, regulariter non mãdatur executioni, donec cauſa eius authẽticè declaretur, ita veriſimiliter credi poteſt, non eſſe mẽtem Principis, vt tale priuilegium ſtatim vſurpetur priuata authoritate, antequã de cauſa, ſeu de cõditione impleta iuridicè conſtet per declarationem Principis, vel alterius, qui eius poteſtatem habeat. Nam hoc poſtulat conueniens ratio gubernationis. Nã ſi vniuſcuiuſque arbitrio, & poteſtati hoc cõmitteretur, infinitę fraudes, & ſcandala oriri poſſent. Satis ergo eſt, quòd ex vi talis legis, & operis in ea poſtulati acquiratur ex tunc ius ad tale priuilegiũ, ita vt facta iuridica declaratione de adimpleto opere in lege requiſito, retrotrahatur declaratio vſque ad diem patrati operis, & ex tũc percipiat priuilegiarius fruct⁹ priuilegij quoad fieri poſſit. Quæ omnia per analogiam ad pœnam legis imponentis illam ipſo facto, dicta ſunt, & quæ inter ea ſpectant ad ampliationem, & cõſecutionem priuilegij à die boni operis, à fortiori ſequuntur, quia ſupponitur ſimilitudo verborũ, & eſt exceſſus in materia fauorabili. Quantum ad ea verò, quę ſpectãt ad limitationẽ, vt eſt ſuſpenſio executionis vſque ad iuridicam declarationem, in illis reſpicitur ad bonum

A commune, & conuenientem gubernationem, quę nõ minus in conferendis præmiis, quàm in pœnis tribuendis ſeruãda eſt. Quod ſi hoc verum eſt, vix accidere poterit, vt ſic operans comparet priuilegiũ ante notitiam eius, quia præcedere debet publica notitia, & declaratio Principis de adimpleta cauſa priuilegij; ergo moraliter non poteſt accidere, vt poſt talem declarationẽ adhoc priuilegiarius ignoret legẽ, & præmium, ſeu priuilegium eius. Nihilominus tamen in aliquo caſu id accidere poſſet, præſertim propter locorum diſtãtiam, & tunc habere poſſet locum ſententia Bart. & maiorem probabilitatem habet quoad ius ad rem, vt ſcilicet, adimpleta cõditione in lege poſtulata ſtatim acquiratur ignorãti in reſpectu talis præmij, ſeu priuilegij, ſicut violator legis pœnalis ſtatim

Reſponſio. *Bart.*

B fit debitor pœnæ, etiamſi illam ignoret, iuxta veram ſententiam; ergo idem erit cum proportione in lege promittente præmium.

20\. *Obiectio.*

Sed obiici poteſt; quòd eſt magna differentia inter pœnam, & præmium: nam qui violat legem, ipſe fit debitor, & reus pœnæ, non ex vi alicuius pacti, ſed ex vi culpæ: & ideo ſi ignorantia non excuſat culpam, licèt occultet pœnam, non impedit reatum eius. At reſpectu præmij legislator ipſe eſt, qui fit debitor ex vi ſuæ promiſſionis, aut donationis per legem factæ, nõ poteſt autem ille fieri debitor, niſi impleatur cõditio: ſub qua promiſit. At hæc cõditio non videtur impleri ab ignorante. Nam ignorans priuilegium promiſſum etiam ignorat promiſſionem, & pactum, ergo nõ poteſt operari ex vi eius, ergo neque illud implere; er-

C go nõ implet conditionem, & conſequẽter nõ acquirit ius ad præmium. Hæc verò obiectio poſtulat fuſã materiam, quæ nõ arctatur ad priuilegia, ſed cõmunis eſt ad materiam de merito, & præmio, vbi latiùs diſcutienda eſt. Nunc verò conſequẽter ad ſentẽtiam Bart. breuiter dici poteſt. Quando lex confert pręmium ipſo facto, non fundari re vera in pacto, ſed in abſoluta volũtate Principis conferendi tale priuilegiũ facienti hoc, vel illud: illa enim voluntas non fuit reſtricta ad facientem cum notitia legis, ſeu pręmij, vel talis voluntatis Principis, ſed indifferenter poſita eſt ſub illa conditione talis operis, abſtrahẽdo à tali ſcientia, vel ignorantia. Quando verò lex ſic loquitur promittendo, tunc lex ipſa videtur conferre ius operanti, & implenti conditionem, quia non eſt expreſ-

Reſponſio. *Lex promittens ipſo facto non fundatur in pacto.*

D ſum in ea, vt ſcienter impleatur. Quod ius reſpectu inferiorum iudicum erit iuſtitiæ commutatiuæ, quia ex officio tenentur ſecũdùm leges iudicare: reſpectu verò Principis erit ſaltem diſtributiuæ: nam obligationi ex commutatiua videtur obſtare obiectio facta, niſi dicamus, ſatis eſſe, quòd promiſſio fuerit facta communitati, & quòd ab illa fuerit acceptata quãdo lex promulgata fuit, vt operanti debeatur præmium tanquam membro communitatis, cuius ignorantia non impedit, quominus bonis communibus fruatur.

21\. *Aliud dubium.*

Petebatur autem in argumentis factis contra tertiam opinionem, an idem dicendum ſit in priuilegio ſeu pręmio promiſſo per trãſitorium edictum, ſeu generale reſcriptum. Et ſanè videtur, ſi in cæteris ſeruetur proportio, idem eſſe dicendum, nam hoc probant

E rationes ibi factæ. Et declaratur à ſimili de pœna lata per ſtatutũ, vel per ſentẽtiam generalẽ ab homine. Nam in efficacia inferendi pœnam æquiparãtur, licet in aliis proprietatibus, quæ illis conuenire poſſunt, vt ſunt lex permanẽs, vel præceptũ trãſiẽs, differãt: ita ergo in præſẽti illa duo æquiparãtur in modo conferẽdi priuilegiũ dũ durãt, licèt in ipſa duratione differant. Quando autẽ edictũ nõ eſſet generale, ſed particulare reſcriptũ cũ obligatione, vel promiſſione priuilegij in præmium, poſſet quidẽ cõſiderari differentia in generali publicatione, & acceptatione, vel priuata intimatione. Nihilominus tamen vis verbo-

Reſponſio.

rum

rum eadem eſt cum proportione, & ideo diſtinctio illa de priuilegio dato per ſtatutum, vel alio modo, mihi neceſſaria non videtur, magiſque conferre poſſet conſiderare, an priuilegium ſit cóceſſum, vel oblatum communitati, aut priuatæ perſonæ: nam in priori minùs videtur impedire ignorantia priuatæ perſonæ, quàm in poſteriori loquendo de facto, & ſecundùm communem priuilegiorum vſum.

22\. *Eadem eſt ratio de priuilegio per quod remuneratur opus factum & faciendum.*

Petebatur etiam in iiſdem argumentis, an idem ſit iudicium quoad præſentem quæſtionem de priuilegio, per quod remuneratur opus iam factum, & quod datur in præmium futuri operis, & quaſi ſub códitione. Et mihi videtur (quidquid aliqui dicant) eandem eſſe rationem de vtroque, proportione ſeruata. Id enim probare videntur, quæ ibi ſunt propoſita. Nam ſi attendatur poteſtas, eadem eſt in Principe, vt oſtẽſum eſt, vnde eadem etiam eſſe poterit volũtas; ergo ex verbis conſtare debebit, an ſit, vel non ſit; ergo ſi in illis ſeruetur proportio, idem etiam erit effectus. Quia ex parte recipientis nó magis requiritur notitia, vel acceptatio in vno caſu, quam in alio, neque enim vlla ratio differentiæ aſſignari poteſt, quæ ſatiſfaciat. Denique ſi de facto, ſeu de vſu loquamur, ſicut priuilegium remuneratiuum operis iam facti nó ſolet dari perfectè ante notitiam, & acceptationem recipientis, ita priuilegium propter opus futurum non ſolet ordinariè ipſo facto dari, ſed tantùm promitti. Solùm ergo interueniet differentia, quòd quando opus præcedit ſine promiſſione priuilegij, non ſolùm non acquiritur priuilegium, verùm etiam neque fit debitum: quando verò præcedit promiſſio ſub conditione operis, oritur ſtatim obligatio facto opere, & ita fit priuilegium debitum; ad hoc autem etiam ſupponitur moraliter loquendo notitia promiſſionis. Et ita quod attinet ad conſecutionem priuilegij, nulla eſt differentia.

23\. *Priuilegium dans ius non acquiritur ante acceptationẽ per ſe aut per aliũ. ante notitiã autẽ acquiritur per aliũ nõ per ſe. Vſus priuilegij requirit notitiam.*

Vnde etiam in vniuerſum declaratũ relinquitur, priuilegium dans ius, & poteſtatem numquam actu acquiri ante acceptationẽ, vel per ſe, vel per alium. Ante notitiam verò poſſe acquiri per alium, licèt nõ per ſe ipſum. Quia nemo per ſe acceptare poteſt, niſi præuia notitia, & ideo nemo poteſt, dum ignorat priuilegium, illud per ſe conſequi, id eſt, per propriam acceptationem. Poteſt autem per alium acceptare, & acquirere prius quàm notitiam conceſſionis habeat, vt per ſe patet. Non poterit autem propriè vti priuilegio ante notitiã eius, quia vſus proprius, & legitimus requirit notitiam, vt per ſe cõſtat. Si autem quis velit anticipare priuilegij vſum ante notitiam certã propter ſpem priuilegij, ordinariè nũ rectè faciet, vt mox declarabo, & ille met vſus non erit ſine aliqua notitia probabili, quæ ſpem illam fundare poſſit.

Priuilegium à die conceſſionis quomodo fructuoſum.

Nihilominus tamen poterit tale priuilegium eſſe fructuoſum à die conceſſionis, & ante plenam notitiam eius quoad illos effectus, qui non requirunt formalem vſum priuilegij pro illo tempore, vt ſi ſit priuilegium obtinendi v.g. decimas, poterunt recuperari à die conceſſionis, niſi aliud in ea declaretur, & in priuilegiis tollentibus onera eſt hoc frequentius, vt iam explicabo.

24\. *Priuilegium ablatiuum oneris quomodo operatur.*

Venio ergo ad priuilegium ablatiuum oneris, vt tollens inhabilitatem, vel obligationẽ legis, in quibus diſtinguo illa, quæ continent diſpenſationem legis, auferendo obligationem in conſcientia ab illis, quæ auferunt onus temporale, aut pœnale tantùm. De prioribus ergo certum eſt, ordinariè non habere effectum ante acceptationem recipientis, quia licèt acceptatio non ſit de eſſentia diſpenſationis, vt dixi, eſt nihilominus de decentia (vt ſic dicam) quia non expedit, Principem relaxare iura, niſi ad ſupplicationem, & inſtãtiam indigentium, & ideo ordinario iure nõ aliter fit. Præſertim per modum priuilegij, quod

A eſt veluti permanens, & continua diſpenſatio, & hoc ferè omnes admittũt. Difficultas verò eſt, an ſufficiat acceptatio per nuncium, vel inſtrumentum, vel requiratur propria, & perſonalis acceptatio: cum quo dubio cõiunctum eſt aliud, ſcilicet, an requiratur notitia propria priuilegiati ad effectum talis diſpẽſationis priuilegiati, vel neceſſaria non ſit, ſed conferatur effectus abſenti, & ignoranti eo ipſo, quòd per alium acceptatur. In quo Syluest. ſuprà partem tenet affirmatiuam; & idem tenet Soto, & alij allegati in quarta opinione. *Dubium.* *Syluest.*

25\. *Vaſq.*

Cõtrarium autem ſentit Vaſq. hîc diſp. 156. n. 30. & 31. & videtur profectò valde credibile, ſi prudenter ſpectetur. Quia inprimis priuilegiatus nó poteſt vti tali diſpenſatione, tuta conſcientia, donec illius notitiam habeat, ſed diſpẽſatio eſt propter vſum; ergo non eſt veriſimile, ita concedi, vt habeat ſuum effectum antequam perueniat ad notitiam eius, cui cõceditur. Maior patet, quia honeſtas talis actus aliàs prohibiti pendet ex diſpenſatione valida, & iam conceſſa; ergo qui non ſcit diſpenſationem validè, & cum effectu eſſe iam conceſſam, non poteſt prudenter, & ſine graui peccato exercere talem actum. Quomodo enim quis prudenter operari poteſt id, quod nondum ſcit ſibi licere? *Obiect.* Dices; ſufficit moralis præſumptio, & ſpes diſpenſationis, qualis habetur, quando v.g. per coniecturas conſtat, iam nunc eſſe Romæ impetratam per procuratorem diſpenſationem. *Reſpon.* Reſpondeo, omnino falſum id eſſe, & contra iudicium omnium prudentum: nam talis operandi modus eſt infinitis periculis expoſitus: nam coniecturæ illæ facilè fallunt, & negotium, quod breui tempore expediẽdum creditur, per occaſiones innumeras impeditur, vel differtur. Et confirmatur; nam lex (vt ita dicam) eſt in actuali poſſeſſione ſuæ obligationis; ergo non poteſt illa priuari, donec conſtet, derogatum illi eſſe per diſpenſationem, ſeu priuilegium Principis.

26\. *Obiect.*

Dices vſum illum eſſe malum per accidens, & ratione periculi ex ignorantia prouenientis: nam ſi conceſſa re vera eſt diſpenſatio, actus de ſe iam non eſt malus, nec contra legem. *Reſpon.* Sed contrà: nam hoc priuilegium, & inordinatio ſunt moraliter inſeparabilia à tali vſu; ergo non eſt veriſimile, voluiſſe Principem concedere cum effectu diſpẽſationem ante eius notitiam, tum quia non eſt veriſimile, velle dare occaſionem illius praui vſus: tum etiam (vt dicebam) diſpenſatio non datur niſi propter vſum honeſtum, vel qui moraliter, & regulariter poſſit eſſe honeſtus. *Obiect.* Dices: etiam diſpenſatio huiuſmodi ſæpe datur vt actio poſſit eſſe valida; ergo quantum ad hoc tenebit diſpẽſatio, ita vt ſi matrimonium fiat in virtute diſpenſationis ſic præſumptæ, matrimonium ſit validum à tempore, quod factum eſt, ſi poſtea conſtet, iam tunc fuiſſe diſpenſationem conceſſam, licèt peccaminosè contractum fuerit. *Reſpon.* Reſpondeo, ſi Princeps non habet intentionem diſpenſandi in lege prohibente notitiam ſuæ diſpenſationis, vt probat ratio facta, profectò multò minùs habebit intentionem aliter diſpenſandi in lege irritante. Nam cùm eadem ſit lex prohibens, & irritans, non eſt veriſimile, diſpenſare ſtatim in illa, vt irritans eſt, & non vt eſt prohibens. *Probabilius eſt matrimonium nõ valere ex diſpenſatione ante notitiã priuilegij.* Probabilius ergo videtur in illo caſu non fieri validum matrimonium ex vi talis diſpenſationis, priuſquam ad notitiam contrahentium deueniat. Et fortaſſe ad vitanda hæc pericula (inter alias cauſas) non ſolent Pontifices has diſpenſationes ſtatim concedere, ſed committere, vt in partibus fiant.

27\. *Quid de priuilegio exẽptiuo.*

Tandem dicendum ſupereſt de priuilegio, quod concedit immunitatem ab onere, ſeu exemptionem ab alterius iuriſdictione abſque diſpẽſatione in aliqua lege obligante in conſcientia, de quo eſt ſpecialis ratio dubitandi, an requirat acceptationem, vel

notitiam priuilegiati. Nam ſi tale priuilegium datum vni in fauorem, reſultet in præiudicium tertij, præiudicat tertio etiam ignoranti; ergo multo magis valebit, etiam priuilegiato ignoranti. Conſequentia probatur, vel à paritate rationis, vel à fortiori, quia magis ampliandus eſt fauor, quàm præiudicium. Antecedens verò ſumitur ex cap. 1. de conceſſ. præbend. in 6. vbi priuilegium alicui conceſſum, vt à ſuo Epiſcopo excommunicari non poſſit, dicitur habere effectum, etiam ignorante Epiſcopo, quia excommunicatio ab illo ignorante lata valida non eſt. Nihilominus de acceptatione ex parte Epiſcopi, ſeu tertij clarum eſt, nõ eſſe neceſſariam, quia illi nihil conceditur, ſed potiùs ipſe priuatur aliquo iure per poteſtatem ſuperiorem in fauorem priuilegiati, ſiue conſentiat, ſiue non. De priuilegiato autem ſtatim dicetur. Igitur de notitia ſupereſt controuerſia.

1. Sententia. Nam multi cenſent, licèt ex parte priuilegiati notitia priuilegij ſit neceſſaria, quia ille debet acquirere priuilegium, illam non requiri in tertio, qui illud damnum patitur, quia ſequitur veluti per quandam conſecutionem. Ita Deci. & Felin. dicto cap. 7. de conſtitut. & Menoch. ſuprà, qui alios referunt. *Decius. Felin. Menoch.*

2. Sententia. At verò alij etiam in tertio requirunt notitiam, quia non videtur eſſe intentio Principis priuare aliquem iure ſuo, illo inſcio, quia videtur valde conſentaneum rationi, vt illi detur locus proponendi, vel ſupplicandi aliquid in ſuum fauorem. Quod ſentit Beroi. in cap. 2. de conſtit. n. 48. *Beroi.* & in exemplu adducto de exemptione à iuriſdictione ordinarij quoad excommunicationem, idem ſuppouit Richard. in 4. diſt. 18. art. 5. q. 5. *Richard.* ait enim ſi Epiſcopus non habeat notitiam exemptionis, nec per illum ſtat, quominus illam habeat, validã eſſe excommunicationem, & conſequenter priuilegium non operari. Allegat cap. *ſi duobus*, cum Gloſſa de appellat. *c. ſi duobus. Gloſſa.* & facit etiam cap. *cùm perſona*, de priuil. in 6. *cap. cùm perſona.* vbi, ſi iudici petenti oſtenſionem priuilegij aliàs non publici, neque manifeſti, à parte non oſtendatur, excommunicatio ab eo lata dicitur eſſe valida; ergo ſupponitur neceſſarium eſſe, vt priuilegium innoteſcat iudici, vt priuet illum iuriſdictione ſua.

28\. *3. Sententia.* Tertia ſententia eſſe poteſt, notitiam priuilegij nõ requiri nec in priuilegiario, nec in iudico, ſeu tertio damnum paſſo. Prior pars ſumitur ex Syleſt. verb. *Syleſt.* *priuilegium*, q. vlt. & verb. *renũciatio*, q. 4. quatenus ait, ſufficere acceptationem per nuncium, vt priuilegiarius incipiat frui priuilegio ante aliam notitiam, & expreſsè ponit exemplum in exemptione à iuriſdictione quoad excommunicationem. Altera verò pars ſumitur ex eodem verb. *exemptio*, q. 8. vbi limitat ſententiam Richardi, dicens, *Niſi in priuilegio ſit clauſula irritans*, quam ipſe Richard. non omiſit. *Richard.* & ſi res attentè expendatur, neceſſariò includitur in priuilegio exemptionis, ſi efficaciter concedatur. Vnde formari poteſt ratio in hunc modum, quia hoc priuilegium exemptionis eſt veluti reſeruatio quædam iuriſdictionis, ſed reſeruatio habet ſuum effectum eo ipſo quòd fit, etiamſi ad alterius notitiam non perueniat, ergo etiam illud priuilegium non pendet in ſuo effectu à notitia Epiſcopi, & idem eſt cum proportione de quocumque alio tertio.

29\. *Obiectio.* Dices, hac ratione probaretur, ex parte priuilegiati neque acceptationem requiri, quia reſeruatio caſuũ v. g. valida eſt, & habet effectum, etiam non acceptante, vel repugnante ſubdito, cuius caſus reſeruantur; ergo ſimiliter exẽptio erit valida motu proprio facta, etiam ignorante exempto. *Reſponſio.* Reſpõdeo, non eſſe ſimile: nam reſeruatio caſuum non habet rationem fauoris, ſed rigoris, & odij, & non fit in fauorem ſubditi propriè loquendo, ſed potiùs cum onere eius propter commune bonum, & ideo nõ ſpectatur conſenſus eius. Quamuis vt prudenti modo fiat reſeruatio notificanda ſit ſubdito, quantum eſt ex parte ſuperioris, antequam habeat effectum, vt vitentur incommoda, quæ aliàs ſequi poſſent, quod ſufficienter fit per publicam promulgationẽ, ſeu publicationem cum tempore ſufficiente, vt ad omnium notitiam deueniat, quia fertur per modum legis, aut generalis præcepti irritantis, quod nõ oportet ſingulorum auribus intimari, vt ſuum effectum habeat. Exemptio autem conceditur in fauorem priuilegiati, & ideo priuſquam effectus acquiratur, debet ab eo acceptari, ſaltem per nuncium, vel inſtrumentum, hæc autem acceptatio ſufficiet ſine alia notitia eius. In ipſo autem ordinario, à quo fit exemptio, vt priuetur à iuriſdictione in talem perſonam, neque notitia, vel conſenſus eius poſtulatur, aut expectatur.

30\. *Vltima ſententia approbatur.* Hæc ergo vltima ſententia probãda videtur. Nam de priori parte (ſcilicet, quòd in hoc priuilegio ad valorem, & effectum ſufficiat acceptatio in abſentia per tertium) videtur eſſe eadem ratio, quæ de aliis priuilegiis poſitiuis, ſeu concedentibus aliquam poteſtatẽ, imò maior, quatenus faciliùs eſt eximere, vel tollere onus, quam dare aliquid de nouo. Et alioqui ceſſat hoc genere priuilegiorum moralis occaſio abuſus cum periculo violandi aliquam legem, quia per hæc priuilegia non conceditur diſpenſatio in aliqua lege, ſed tantùm intenditur ablatio iuriſdictionis in vno, per quam reſultat exemptio in alio. Et licèt verum ſit neceſſariam eſſe notitiam ſufficientem in priuilegiato, vt poſſit licitè vti ſua exemptione, non parẽdo alteri, vel contemnendo cenſurã eius; nihilominus nõ eſt morale periculum abuſus conceſſionis priuilegij, etiamſi ſit valida ex vi acceptationis tertij; poteſt autẽ eſſe valde vtilis ad reuocãda omnia contra priuilegium facta à tempore cõceſſionis. *Vtilitas priuilegij ante acceptationẽ ad reuocãda cõtraria illi à tẽpore cõceſſionis.* Sicut ſi Papa concedat abſenti collectionẽ, & vtilitatem alicuius partis decimarum, & per procuratorem priuilegium acceptet, licèt non poſſit exigere decimas, nec priuilegio vti ante notitiã eius, nihilominus poſt notitiam habitam poterit exigere omnia à tempore conceſſionis ex tunc factæ, ſi de mente Pontificis ſatis conſtet. Altera verò pars, quòd ſcilicet, in iudice, vel tertio nõ requiratur notitia, videtur ita expreſſa in dict. c. 1. de conceſ. præb. vt negari non poſſit. Eam tamen intelligendam puto, quando iudex non petiit oſtenſionem priuilegij, & ſufficiens tempus elapſum eſt, in quo poſſet illius notitiam conſequi, & per illum ſtetit, vel caſu accidit, vt non haberet. & ſic ceſſant coniectura, & iura, quæ in contrarium afferebantur.

CAPVT XXVI.

An vbique poßit quis licitè ſuo priuilegio vti, & præſertim extra territorium concedentis.

1\. *De circũſtantia loci in priuilegiis.* DIximus de circunſtantia temporis, dicẽdum ſequitur de circunſtantia loci, quæ in legum obſeruatione maximè neceſſaria eſt. Poteſt autem locus dupliciter ad priuilegium, ſeu ad illius vſum comparari. Primò ex parte obiecti, ſeu actus cõceſſi per priuilegium, ſecundò ex parte perſonarum, vel concedentis, vel cui conceditur priuilegium, & ita duplex eſſe poteſt ſenſus quæſtionis. *Duplex ſenſus quæſtionis.* Prior eſt, an priuilegio conceſſo pro vno loco liceat vti in quolibet alio; alter eſt, an priuilegiarius poſſit licitè vti priuilegio ſibi abſolutè conceſſo extra territorium ſui ſuperioris concedentis priuilegium. Et quidem quæſtio in priori ſenſu in ſolo Pontifice, & priuilegiis eius videtur habere locum, quia ſolus ille habet vbique iuriſdictionem, & ideo ſolus ille poteſt per ſe, & ex parte obiecti,

Pontifex concedit priuilegiū pro omni loco.

obiecti, vt ſic dicam, cōcedere priuilegium pro omni loco; poteſt tamen cum proportione quæſtio tractari, & reſolutio eius accōmodari ad Prælatos inferiores pro ſuis diœceſibus, & ad Reges, pro ſuis regnis, ſumendo particulam *vbique*, cum proportione intra terminos vniuſcuiuſque principatus. In poſteriore autem ſenſu quæſtio non habet locum in priuilegiis Pontificiis, ſed in aliis, quia Pontifex nō habet limitatum territorium, ſed totum orbem complectitur, vt Pontifex eſt. Poteſt tamē illi aliquo modo accommodari, & ideo priorem quæſtionem reſoluemus directè circa Pontificem, & per accommodationem de aliis; in poſteriori verò contrarium ordinem tenebimus.

2\.
Priuilegium à Pontifice conceſſum vbique valet ſi abſolutè concedatur.

Circa priorem ergo quæſtionem dicēdum eſt, priuilegium a Pontifice conceſſum ſimpliciter, & ſine determinatione ad certum locum, vbique valere, & B licitum eſſe vbique illo vti, niſi aliud conſtet de mēte concedentis. Probatur aſſertio cum ſuis limitationibus. Quia conceſſio indefinita procedēs ab habente vniuerſalem poteſtatem, vniuerſalis eſt, ſi ab ipſo concedente non limitetur, vel determinetur ad aliquid particulare, ſed poteſtas Pōtificis vniuerſalis eſt ad concedendum priuilegium pro omni loco; ergo ſi abſolutè concedit, & non limitat locum expreſsè, nec ex circunſtantiis, tale priuilegium vniuerſale eſt ex parte locorum. Minor, cum conſequentia notæ ſunt. Maior autem eſt quaſi axioma, & receptum principium Iuriſtarum, quòd in legibus indefinita loquutio æquiualet vniuerſali, tum quia eſt quaſi doctrinalis, tū maximè, quia aliàs eſſet ambigua, & incerta ac C ſubinde inutilis, quia non eſſet maior ratio determinandi diſpoſitionem legis ad hoc particulare, quàm ad aliud, vt manifeſtè conſtat in præſenti; cur enim tale priuilegium indefinitè loquens de locis, vel nullam mentionem de loco faciens, magis determinabitur ad hunc locum, quàm ad alium? Hinc enim etiam manauit vulgare pronūtiatum, quòd vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus, vtique ſine alia lege limitante, vel ſine cogente ratione, vtique quia indiſtincta loquutio legis de ſe vniuerſalis eſt. Denique hac ratione priuilegium conceſſum ſine limitatione temporis, cenſetur perpetuum, vt ſuprà vidimus.

3\.
Priuilegium pro certo loco cōceſſum pro illo ſolū valet.

Prima verò limitatio, ſeu conditio de ſe manifeſta eſt: nam tenor priuilegii ſeruādus eſt; ergo ſi priuilegium ex parte materiæ, & obiecti ponit determinatū locum, pro illo ſolo poteſt valere, ſicut ponens determinatum tempus, pro illo tantùm valet, & loquens in materia determinata, circa illam tantùm dat poteſtatem. Et hac ratione ſi Pontifex concedat priuilegium ad habendas duas præbendas in tali Eccleſia, non poterit quis virtute talis priuilegij habere duas ſimiles in alia Eccleſia. Item ſi alicui daretur priuilegium ad audiendas Miſſas in ſuo Epiſcopatu tempore interdicti, non poſſet illam audire in alio Epiſcopatu interdicto. Sic priuilegium Papæ ad concedenda lacticinia, & oua diebus prohibitis in Hiſpania, non extenditur ad Italiam, vel Galliam, & ſic de aliis. Sicut enim priuilegium locale non extenditur ab vno loco ad aliū, nec perſonale ab vna perſona ad E aliam, ita nec priuilegiū perſonę datū pro certo loco poteſt illi valere ad vtēdum eo in alio loco, quia tale priuilegium eſt veluti locale ſimul, & perſonale reſpectiuè, quia ſicut non conceditur niſi pro tali perſona, ita nec conceditur illi, niſi pro tali loco.

Determinatio loci ex parte obiecti, & ex parte ſubiecti notanda.

Oportet autem diligenter aduertere, an determinatio loci ponatur ex parte obiecti, vel ex parte ſubiecti; aliud eſt enim priuilegium cōcedi tantum pro hominibus Hiſpaniæ, aliud verò concedi pro vſu Hiſpaniæ, ſeu in Hiſpania: & in priori ſenſu non arctatur priuilegij vſus ad Hiſpaniam, ſed ſolùm ad Hiſpanos, qui vbi- A que poterunt illo vti, niſi aliud obſtet, quia cùm ſit priuilegiū perſonale cū perſona incedit, & quia cùm determinatio loci non cadat in vſum, quia non ponitur ex parte obiecti, vniuerſalis eſt ex parte locorum iuxta regulam poſitam. Dico autem, *niſi aliud obſtet*, propter limitationem ſequentem.

4\.
Mens concedentis etiam limitat priuilegium.

Secūda limitatio etiam vera eſt, quia priuilegium non habet efficaciam, niſi ex mente, & intentione concedentis; ergo ſi mens illius eſt non concedere vſum priuilegij, niſi pro certo loco, non eſt licitum illo vti extra talem locum. Item ſi hæc limitatio eſſet expreſſa per verba ſuperioris, nō liceret aliter priuilegio vti, iuxta priorem limitationem; ergo idem eſt, quacunque alia ratione conſtet dē mente concedentis, quia mens coniecturata non minùs efficax eſt, quàm expreſſa quando coniectura moraliter ſufficiens eſt. Eſt autem hæc limitatio cognitu difficilior, quàm prior, quia non continetur in ipſis formalibus verbis conceſſionis, ſicut prior, & ideo neceſſarium eſt hic vti regulis generalibus in ſequētibus capitulis tradendis de interpretatione priuilegiorum, & illas cum proportione ad locum accommodare, ſcilicet, vt conſiderentur, ſupplicatio, & materia eius, & connexio ſequentium cum antecedentibus, vt inde cōlligatur, an ad aliquem locū determinetur conceſſio.

Regula ad mentem concedentis indagandam.

Præcipuè verò ſpectandum eſt, ad rationem principaliter mouentem, & dantem cauſam iuſtam conceſſioni. Nam ſi illa ſumpta eſt ex propria circunſtantia talis loci, probabile valde eſt, pro tali tantùm loco priuilegij vſum concedi, etiamſi expreſsè non fiat in illo determinatio. Quod dubium moueri ſolet in C Bulla Cruciatæ, quatenus dat Hiſpanis facultatem comedendi lacticinia, quamuis enim fortaſſe non ponat expreſsè illam determinationē ex parte actus, id eſt, quòd in Hiſpania poſſint illa comedere, nihilominus probabile eſt, hāc eſſe mētem Pontificis, quia ratio talis conceſſionis ex peculiari circūſtantia loci ſumitur, ſcilicet, ex penuria piſcium, qua illa prouincia laborat.

Bulla cruciata quomodo dat Hiſpanis licentiam comedendi lacticinia.

Sicut ſi daretur hominibus alicuius prouinciæ priuilegium conficiendi Sacramentum in ſolo pane propter penuriam vini, eo ipſo cenſeretur limitatum ad locum prouinciæ, potiùs quàm ad perſonas, licèt expreſsè id non diceretur, quia cauſa ipſa limitat, & determinat locum, quod gratia tantùm exempli dictum ſit.

5\.
Applicatio doctrinæ ad prælatos inferiores.

D Tandem ex his facile eſt, præſentem doctrinam ad inferiores Prælatos, aut Principes applicare. Nā vniuerſalis, ſeu totalis loquutio quoad loca in illis erit, quæ cōprehēderint totam vniuſcuiuſque diœceſim, territorium, aut regnum, nec enim extra illa poſſunt directè operari, ſeu iuriſdictionem ſuam per ſe exercere. Sic ergo vniuſcuiuſque cōceſſio indefinita quoad loca cenſenda erit vniuerſalis reſpectiuè, cum eiſdem declarationibus, & propter eaſdem rationes: eſt enim eadem conſequutio doctrinæ, nec aliquid ſpeciale occurrit, quia ius poſitiuum nihil circa hoc ſtatuit, & ex natura rei nulla diuerſitatis ratio inuenitur. Solùm poteſt aduerti in Rege habēte plura regna per ſe non vnita, ſed tantùm ex accidente in vna perſona, an cùm concedit priuilegium abſolute loquatur E vt Rex vnius, vel alterius regni: nam tūc conceſſio illa erit vniuerſalis pro regno illo, & nō pro aliis. Quomodo autem loquatur ex tenore priuilegij conſtabit. Idémque cum proportione aduerti poteſt in inferioribus Principibus, vel dynaſtis habentibus plures prouincias, vel dominia, ſeu titulos Comitum, Marchionum, &c. Item in Prælato Eccleſiæ habente plures Epiſcopatus, in vnoquoque enim ſpectandum eſt, ſub qua ratione loquatur: nam tali etiam dominio, vel iuriſdictione vtitur, & ſecundùm illam determinandus erit locus. Secùs verò erit in Imperatore, vt Imperator eſt; ille enim

enim pro ditione habet totũ Imperium, & ad totum illud extendi poterit priuilegium. De ipſa autem ditione Imperij aliter hodie cenſendum erit, quàm antea, quia multum hodie diminutũ eſt proprium territorium Imperatori ſubiectum, ſemper tamen cum proportione intelligendum erit priuilegium de terris ſubiectis Imperio. Et quidpiam ſimile conſiderari poteſt in Archiepiſcopo, vel Patriarcha: nam regulariter priuilegia ab eis cõceſſa non exeunt proprium Epiſcopatum, quia extra illud non habent immediatam iuriſdictionem. Si tamen aliqua priuilegia concedere poſſunt vt Archiepiſcopi, vel Patriarchæ, ad ſummum extendi poterunt intra fines Archiepiſcopatus, vel Patriarchatus, & tunc oportebit, vt ſatis declarent, qua vtantur poteſtate.

Poteſtas imperatoris quomodo ſe extẽdat in priuilegiis concedendis.

6\. *De valore priuilegij extra territoriũ concedendi.* *Rebuff.* *Decius.* *Nauar.*

Iam verò occurrit quæſtio in alteru ſenſu declarato, quem attingit Rebuff. in Concord. tit. *forma mandati*, ver. *diſpenſatione*, vbi quærit, an diſpenſandus per legatum ad obtinenda plura beneficia poſſit ea obtinere extra territorium legationis. Et refert Deci. cõſ. 407. affirmantem. Ipſe verò contrarium docere videtur in principio; poſtea verò diſtinctione vtitur, per quam cum Decio planè conſentit, vt infrà dicam. Eandémque attingit Nauar. in Conciliis, tit. de priuileg. conſ. 6. in poſteriori editione, & 15. in prima, non in generali de priuilegiis, ſed in ſpeciali de priuilegio legẽdi libros vetitos, an valeat extra territorium cõcedentis. Quam quæſtionem ibi nõ reſoluit, ſed propoſitis hinc inde argumẽtis indeciſam relinquit. Tamen quia poſteriori loco ponit argumenta ſuadentia valere, videri poteſt in hanc partem inclinaſſe. Auctor verò cuiuſdam Scholij aduertit, conſilium non inueniri integrum, & ita non poſſe pro alterutra parte allegari, ipſe verò probabilius exiſtimat, non valere. Mihi tamen, generaliùs materiam tractando, diſtinctione vtẽdum occurrit. Actus enim pro quo datur priuilegiũ, poteſt eſſe prohibitus in alio Epiſcopatu per proprium ſtatutum, vel conſuetudinem illius, aut ſaltem poteſt eſſe dependens à voluntate alterius Epiſcopi, vt ibi licitè, vel validè fiat, vel poteſt eſſe indifferens, & independens ab alio Prælato, & nõ prohibitus per particulare ſtatutum alterius diœceſis, nec per generale præceptum Eccleſiæ, ſiue ſit prohibitus particulari lege territorij, aut Epiſcopi cõcedentis, ſiue non; hoc enim nihil refert, nec variat reſolutionem, vt videbimus. Aut denique actus eſt generaliter prohibitus lege cõmuni Eccleſiæ, cadens tamen ex iuſta cauſa ſub diſpenſationem Epiſcopi, vt eſt opus ſeruile facere in die feſto, comedere carnes in die prohibito, & ſimiles. Nam ſi actus non ſit diſpenſabilis per Epiſcopum, non poterit priuilegium dare in tali materia, iuxta doctrinam ſuprà traditam, quia neceſſe eſt, vt tale priuilegium diſpenſationem contineat.

Status quæſtionis generaliter aperitur.

7\. *Vis priuilegij ab vno Epiſcopo, vel Principe in alieno territorio.*

Dico ergo primò: Priuilegium datum ab vno Epiſcopo, & reſpectiuè à quocũque particulari Principe, diſpenſando in aliquo ſpeciali iure ſui territorij, vel regni, non poteſt valere ad operandum in alieno aliquid in eo prohibitum per ſimile ſpeciale ſtatutum illius loci. Probatur, ſupponendo, peregrinos, dũ verſantur in alieno territorio, teneri ad ſeruandas proprias conſuetudines, & ſtatuta illius territorij, in quo adſunt, quando ſunt communia toti populo, vel perſonis omnibus eiuſdem conditionis, vel ſtatus. Hinc enim fit, vt licèt aliquis in propio Epiſcopatu priuilegiatus ſit ad ſimilem actum ibi prohibitũ per ſuum Epiſcopum, non poſſit vti illo priuilegio in altero Epiſcopatu. Probatur, quia priuilegium vnius Epiſcopi non poteſt derogare præcepto alterius Epiſcopi, vel iuriſdictioni eius: illa autem obligatio prouenit ex alieno præcepto, & ex iuriſdictione alterius Epiſcopi; ergo tale priuilegium non poteſt prçualere

A contra illam. Deinde (& ferè in idem redit) ille priuilegiarius, dum verſatur in alieno territorio, non ſe gerit vt incola ſui Epiſcopatus, nec vt ſubditus ſui originarij Prælati; ergo non poteſt ſe gerere, vt priuilegiatus à ſuo Epiſcopo, ſed vt ſubditus pro tunc alteri; ergo non poteſt vti priuilegio contra legem territorij. Tandem confirmatur inductione: nam ſi quis habens in Hiſpania priuilegium ad ferẽda arma prohibita per leges regni, vel ſimpliciter, vel in tali tẽpore, vt noctu, vel in tali loco, &c. vellet illo vti in Gallia, non permitteretur, ſed armis priuaretur, vel alias pœnas incurreret, niſi talia priuilegia ſint per proprium Principem territorij acceptata, vt vbique obſeruari videmus, & meritò. Nã illi, qui in proprio B territorio per ſe, & ſine priuilegio non tenentur aliquid obſeruare, quia ibi non eſt præceptum, aut prohibitum, alibi degentes tenẽtur loci ſtatuta ſeruare; ergo multo magis ille, qui tantùm ex priuilegio liber eſt, à ſimili obligatione in proprio territorio, obligatur propriis ſtatutis alterius territorij, dum in illo verſatur, ſi in illo priuilegium non habet, nec quod alibi habet, ibi acceptatum eſt à proprio ſuperiore illius territorij.

8\. *Infertur 1. Libri prohibiti quomodo legẽdi ex priuilegio.*

Ex quo infero, in caſu illo particulari à Nauarro propoſito, non poſſe aliquem vti priuilegio legendi libros probibitos ſibi cõceſſo à ſupremo ſenatu vnius territorij, in alio territorio, vbi eſt ſpeciale ſtatutum circa prohibitionem librorum latum à ſupremis iudicibus illius territorij, ſeu regni. Vt eſt clarum exẽ- C plum in Caſtella, & Luſitania, quia habens tale priuilegium ſpeciale ab inquiſitoribus Caſtellæ, non poterit vti illo in Luſitania, nec è cõuerſo, quia vnumquodque ſtatutum obligat in ſuo regno, nec aliquod illorum derogari poteſt pro tali loco ab eo, qui iuriſdictionem ibi non habet. Item eſt hoc manifeſtum quoad libros prohibitos, v. g. in Luſitania, & non in Caſtella; quomodo enim poteſt Inquiſitor Caſtellæ dare facultatem ad legendum in Luſitania libros ibi ſpecialiter prohibitos, cũ ibi iuriſdictionẽ nõ habeat? ergo idem dicendum eſt etiamſi libri ſint prohibiti per ſpecialia ſtatuta vtriuſque regni. Probatur conſequentia, quia perſona, quæ verſatur in Luſitania, pro tunc tenetur ſeruare ſtatuta, & conſuetudines loci, neque pro tũc in hoc ſubditur ſenatui alterius re- D gni; ergo priuilegium in alio regno obtentum non poteſt in alio valere, vel aliquid operari. Tandem Luſitanus dum in Caſtella verſatur poteſt legere ibi libros prohibitos in ſuo regno, ſi ibi prohibiti nõ ſint, & ibi prohibitos poterit legere de licẽtia ſenatus illius regni, & idem è contrario dicendum eſt de Caſtellano, vel Gallo dum verſatur in Luſitania; ergo ſignum eſt tunc debere conformari moribus, & ſtatutis regni, & conſequenter non poſſe ibi vti priuilegiis ſpecialibus alterius territorij.

9\. *Infertur 2. Actus pendentes à voluntate principis alieni territorij quomodo faciendi.*

Secundò infero, idem dicendum eſſe de huiuſmodi particulari priuilegio quoad actus, qui in alieno territorio pendent à volũtate Principis, vt licitè fiãt, etiamſi abſolutè prohibiti non ſint. Vt licèt clericus habeat priuilegium faciendi ſacrum, & miniſtrandi ſacramenta in toto ſuo Epiſcopatu, non poterit face- E re ſacrum in alieno Epiſcopatu ſine licentia Epiſcopi loci, vel qui eius vicem gerat, & multò minùs poterit miniſtrare ſacramẽta. Clarius exemplũ eſt, quia religioſus in domo propria habens a proprio Prælato particulari talis monaſterij priuilegium domo exeundi ſine licentia, non poterit illo vti, dum eſt hoſpes in alio monaſterio ſine approbatione Prælati illius loci. Ratio eſt eadẽ, quia priuata iuriſdictio non extenditur ad alienum territorium, Item quia licet domo exire non ſit ſimpliciter prohibitum, tamen exire ſine licentia eſt prohibitum, & in vnoquoque loco eſt illa prohibitio quaſi ſpecialis reſpectiue ad

Præla

Prælatum talis loci; ergo priuilegium particulare A tollens illam prohibitionem cum particulari reſpectu ad vnum locum, vel territorium, non poteſt in alio valere.

10. *Priuilegio in alieno territorio quādo licitè vti poſſit.*

Dico ſecundò: Poteſt aliquis priuilegio ſibi cōceſſo à ſuo particulari Principe, aut Prælato, licitè vti in alieno territorio, quādo actus de ſe eſt indifferens, & neque iuri communi, neque particulari talis loci eſt prohibitus, nec pendens ab ſpeciali licentia ſuperioris talis loci. Hæc aſſertio videtur adeò clara, vt appareat potiùs impertinens vſus talis priuilegij, quia ſi actus eſt de ſe indifferens, & per commune ius Eccleſiæ, vel proprium alterius territorij non eſt prohibitus, ſine priuilegio eſt ibi licitus, etiamſi in proprio territorio ſit prohibitus, & pro illo neceſſarium fuerit priuilegium. Patet, quia ſtatutū territorij nō obligat incolam extra territorium peregrinantē; ergo ad nō ſeruandū tale ſtatutū, non indiget priuilegio; ergo

In quo ſenſu locum habeat præcedens concluſio.

nō rectè dicitur prodeſſe ibi tale priuilegiū. Sed licèt hoc per ſe loquendo ita ſit; nihilominus habere potest locum concluſio, vel in caſu dubio, vel in caſu, in quo proprium præceptum Prælati ſubdito impoſitū poſſit obligare illum extra territorium ſuum. Exempla eſſe poſſunt, primò de priuilegio eligendi confeſſorem: nam per illud à proprio Prælato conceſſum poteſt quis vbique locorum confeſſorem eligere. Quia ſine tali priuilegio, vel eſt dubium, cui poſſit, & debeat confiteri, qui in alieno Epiſcopatu verſatur, vel eſt probabilius ſolùm poſſe confiteri iure cōmuni proprio parocho loci, ad quem peruenit; at per C illud priuilegium eligere poterit ſacerdotem quemcumq; iuxta c. *placuit*, de pœnit. diſt. 6. & quæ ibi Nauar. notat.

c. placuit. Nauarr.

Quod intelligendū nunc eſt, dūmodo ſacerdos ſit approbatus iuxta tenorem Conc. Trid. Similiter parochus qui habet licentiam ad nō reſidēdū à proprio Epiſcopo, poteſt illo priuilegio vti, & gaudere extra territorium, dummodo ibi ſtudeat. Ratio eſt, quia priuilegium perſonale de ſe incedit cū perſona: nam illi adhæret; ergo vbiq; habet effectum, quatenus alibi neceſſarium, aut vtile eſſe poteſt, ſi alienæ iuriſdictioni non ſit contrarium, vt contingit in caſibus dictis, & vniuersè in omnibus, in quibus D actus non eſt malus, nec ſpecialiter prohibitus in tali loco.

11. *Declaratur doctrina tradita.*

Nec refert, quòd videatur iuriſdictio exerceri in alieno territorio, quia exercetur in tali territorio materialiter (vt ſic dicam) & per accidens, non formaliter, nec per ſe, quia exiſtentia in tali, vel tali loco impertinens eſt ad vſum talis priuilegij. Vel aliter illud non eſt inconueniens, quando vſus iuriſdictionis non eſt cum externa ſolemnitate publica, & eſt circa perſonam ſubditam quoad aliquid, in quo ſubdita manet, licèt ſit abſens, & in actu, qui nullo modo opponitur iuriſdictioni Prælati alterius loci, & maximè quando ſimul eſt actus iuriſdictionis voluntariæ, vt eſt conceſſio priuilegij, vt alibi latiùs diximus tractādo de abſolutione à cenſura.

Quomodo tradita aſſertio ſit intelligenda.

Eſt autē intelligēda hæc aſſertio de priuilegio, vt priuilegium eſt, ſeu vt gratiam vel diſpenſationem ſubdito cōcedit, non vt E lex eſt, quæ alios valeat obligare ad permittendū priuilegij vſum, quia nemo poteſt ſua lege obligare homines alterius territorij, qui ſubditi alteri ſunt. Et ita licèt quis poſſit vti ſuo priuilegio in alieno territorio, ſuperiores illius loci poterunt id nō permittere, ſi iuſtā cauſam habebāt. Tunc tamen reducetur hic caſus ad præcedentem aſſertionem, quia iam ille vſus erit de re prohibita tali perſonæ in tali loco, à qua prohibitione liberare non poteſt priuilegium alieni Principis, vt dixi.

12. *Diſpenſatus in actu iure cōmuni prohi-*

Dico tertiò: Quando actus eſt prohibitus iure communi, & non particulari ſtatuto alterius territorij, diſpenſatus à ſuo Epiſcopo circa talem actum per A particulare priuilegium poteſt licitè vti tali priuilegio extra territorium, niſi ex ſpeciali ratione contingat diſpenſationem ad locum limitari.

bito, & non alia ratione vbique valet priuilegium.

Iuxta hanc aſſertionem interpretor opinionem Deci. ſupra citatā. Nam habere plura beneficia iure communi prohibitum eſt. Vnde clarum eſt non poſſe legatum concedere priuilegium ad habēdum illa hominibus extraneis à ſuo territorio, iuxta c. 2. de conſt. in 6. & l. vlt. ff. de iuriſd. om. iudic. & alia quæ Rebuff. ſuprà adducit.

Rebuff.

Nihilominus tamen ſi hominem ſui territorij legatus habilitet ad plura beneficia, vtiq; illa obtinere poterit, quia habilitas illa cum perſona incedit, & hoc includit Deci. & approbat Probus in c. *officij*, de offic. legat. in 6. & tandē conſentit Rebuf.

Decius.

Simile exēplum eſt de marito qui erat impeditus ad petendum B debitū propter votum caſtitatis, vel propter aliquam affinitatem per illicitam copulam contractam, & diſpenſatos à ſuo Epiſcopo vbiq; locorum poteſt petere debitū. Diſpenſatus etiam in irregularitate occulta à ſuo Epiſcopo, licitè miniſtrat vbique. Sed in his caſibus, & ſimilibus ratio eſt facilis, quia per diſpenſationem ſublatum fuit à perſona impedimentum, & ideo pro quocumque loco libera manet. Vnde videri poteſt, non eſſe illum propriè vſum priuilegij in alieno territorio, quia priuilegium, ſeu diſpēſatio ſemel habuit effectum, & poſtea libera perſona manet, & priuilegium iam nō operatur, niſi vt cauſa per accidens, & remota, quæ abſtulit impedimentum. Sicut abſolutus à cenſura vbique licitè communicat, vel C miniſtrat, non quia abſolutio ibi operetur, ſed quia abſtulit impedimentum. Nihilominus tamen reſpectu radicis impedimenti, quæ manet, poteſt non incongruè dici, tunc aliquem vti ſemper, & vbique tali priuilegio, quia votum manet, & nihilominus non impedit ratione priuilegij.

13. *Difficultas de diſpenſatione in præcepto eccleſiaſtico.*

Maior difficultas eſt in priuilegiis, per quæ derogatur præcepto Eccleſiaſtico, quod de ſe ſemper obligat, vt eſt, v. g. priuilegium laborandi in die feſto, comedendi lacticinia in die prohibito, quando illud non à Pontifice, ſed à priuato Epiſcopo conceſſum eſt. Nam tunc videtur, non poſſe aliquem vti priuilegio ſui Epiſcopi in alieno territorio. Primò ex vſu, D quia licet in hoc Epiſcopatu ex licentia Epiſcopi liceat comedere lacticinia in diebus prohibitis, non poterunt incolæ huius loci illo priuilegio vti in alieno Epiſcopatu, in quo talis licentia non conceditur, vt videtur habere vſus. Et ratio poſtulat, tū quia nemo poteſt vti priuilegio ſui Prælati in alieno territorio cōtra legem illius territorij, vt dictum eſt; ergo nec contra legem totius Eccleſiæ ibi obligātem. Probatur conſequentia, tum quia non eſt potentior priuatus Epiſcopus ad diſpēſandum in lege Eccleſiæ in alieno territorio, quàm ad diſpenſandum in propriis ſtatutis alicuius territorij. Tum etiam quia ſicut Prælatus alterius diœceſis habet poteſtatē obligandi ibi ſuis ſtatutis, non obſtante conceſſione alieni paſtoris, ita habet poteſtatem, & curam obligandi, vt ibi ſeruentur communia Eccleſiæ præcepta, & caſtiE gandi violatores eorum, ergo etiam in his non poteſt ibi valere aliena diſpenſatio. Tum denique quia ratio, ob quam peregrini obligantur ad ſeruanda ſtatuta, & conſuetudines loci, multò magis viget in legibus Eccleſiæ communibus, quia in illis debet ſeruari vniformitas, & turpior eſt pars, quæ in illa obſeruantia diſcordat à toto, & de ſe maius ſcandalum eſt, ibi non ſeruare cōmunes Eccleſiæ leges, ſed propter has rationes ita obligatur peregrinus illis priuatis ſtatutis, vt diſpenſatio ſui Prælati non poſſit contra illa valere, ergo multò minùs poterit aduerſùs generalem prohibitionem Eccleſiæ eſſe ſufficiens pro alieno territorio.

Hæc argumenta videntur hanc partē facere pro- 14

Duplex modus concedendi priuilegium. Primus.

babilem, nihilominus tamen diſtinctione quadam vtendum videtur. Nam duobus modis contingere poteſt, vt Prælatus det priuilegium contra ius commune per modum diſpenſationis, vno modo per generalem conceſſionem factam pro toto Epiſcopatu, vel pro aliquibus locis illius ex peculiari cauſa & conditione, ſeu neceſſitate ſpeciali talis loci orta. Exemplũ familiare eſt in conceſſione, quę in aliquibus Epiſcopatibus huius regni fieri ſolet ad comedendum lacticinia in diebus prohibitis in quibuſdã locis, vel diœceſibus à mari disiunctis. Alio modo per ſpecialem conceſſionem alicui perſonæ factam ex propria, & perſonali cauſa ipſius. *Secundò.* Quando priuilegium eſt prioris modi, dico non valere extra territorium concedentis, vel extra locum diœceſis, pro quo conceditur, iuxta dicta in puncto præcedenti: quia priuilegium illud non extenditur. Item ibi ceſſat ratio diſpenſationis, quæ non incedit cum perſona, ſed loco quaſi adhæret; ergo nec diſpenſatio iuuat. Et hoc à fortiori confirmant rationes proximè factæ. Ex quo declarata manet vltima pars, & exceptio in aſſertione poſita, nam propter hoc genus priuilegij eſt poſita.

15. *Priuilegium perſonale ob legitimã cauſam cũ ipſa perſona vbi incedit.*

At verò quando diſpenſatio, ſeu priuilegium eſt poſterioris rationis, ſeu mere perſonale, & habet legitimam cauſam in ipſa perſona, & cum ipſa perſona ſemper incedit, videtur mihi valde probabile, poſſe ſic priuilegiatum vti diſpenſatione ſua extra territorium concedentis, vt v.g. comedere lacticinia in diebus prohibitis, ſi de hoc ſit priuilegium propter ſpecialem neceſſitatem perſonalem ſubditi, & ſimilia. *1. Ratio.* Ratio eſt, primò, quia ita videtur vſus interpretari huiuſmodi diſpenſationem: nam religioſus habens talem diſpenſationem à ſuo Prælato, vel Prouinciali, illa vtitur vbicumque peregrinetur, non ſolùm quia eſt exemptus, & fortè caret ſuperiore in alio loco, ſed etiam ſi ad aliam domum, vel prouinciam perueniat, vbi poſſet à Prælato proprio ſui ordinis, cui pro tunc ſubeſt, diſpenſari. *2. Ratio.* Secundò, quia illud ius commune non pendet ab hoc, vel illo loco, & per diſpenſationẽ ſimpliciter ſublatum eſt reſpectu talis perſonæ; ergo non redit obligatio eius propter loci mutationem; ergo neque ibi eſt neceſſaria diſpenſatio noua; ergo licet vti priori, vel potiùs effectu eius, qui fuit auferre ab hac perſona obligationem talis præcepti. Vnde conſiderando hunc effectum æquiparatur hæc diſpenſatio cum aliis in exemplum adductis in prima probatione concluſionis, de quibus nullum videtur eſſe poſſe dubium. *3. Ratio.* Tertiò eſt optima cõgruentia moralis, quia proprius Prælatus talis perſonæ habet, vel habere præſumitur notitiam illius, & cauſarũ particularium, quæ in ea ſunt ad eximendum illam à tali obligatione. E contrario verò arduum, & moleſtum eſſet tali perſonæ vbicumque peregrinatur, Prælatũ loci, & ſibi alienum cõuenire, eique rationem ſuam, vel neceſſitatem aperire, vel (quod durius, & difficilius eſſet) perſuadere, & probare, vt diſpenſationem pro illo loco ratam haberet; ergo veriſimile eſt, talẽ diſpenſationem proprio Prælato ita eſſe commiſſam vt vbique valeat. Vnde tandem confirmatur, quia Prælatus particularis non diſpenſat in hoc iure, niſi ex voluntate, & conceſſione Pontificis expreſſa, vel tacita, cùm ius ſit ipſius Pontificis, ſed ſi Pontifex dediſſet priuilegium, vbique valeret: ergo & datum à proprio Prælato, qui ſubrogatus eſt, vt faciat id, quod Pontifex faceret, ſi adeſſet. *Nauar.* Et hanc cõcluſionem ſatis videtur ſupponere Nauar. ſuprà. Et eandem cõfirmat primum exemplum de diſpenſatione legati ad plura beneficia, nam illa immediatè derogat præcepto, & ita perſonam habilitat.

16. *Satisfit fũdamentis oppoſitæ ſententiæ.*

Neque contra hoc obſtant rationes in contrariũ factæ: nam inductio quæ affertur, pertinet ad priorẽ partem diſtinctionis poſitæ, & illam confirmat. Ad A rationem autem negatur ſimpliciter conſequentia, & ad primam probationem negatur aſſumptum, & æquiparatio, quæ ibi fit inter ius commune Eccleſiæ, & priuatũ alterius territorij, quia illud eſt generale, & ſuperioris, qui pro aliquibus caſibus, & perſonis potuit committere diſpenſationem eius alicui inferiori Prælato ſibi ſubordinato; hoc verò eſt ſpeciale, & ab æquali Prælato latum, à quo nulla iuriſdictio manauit, vel communicata eſt alteri ſibi æquali, & ita non eſt ſimilis ratio. *Obiect.* Dices, videri abſurdum, quòd poſſit quis vti priuilegio ſui Prælati ad non ieiunandum in alieno territorio in die præcepto ab Eccleſia, & non in ſpeciali die præcepto à Prælato loci. *Reſp. 1.* Reſpõdeo primò, non eſſe inconueniens, quia licèt præce- B ptum Eccleſiæ grauius ſit, eſt aliquo modo commiſſum diſpenſationi vniuſcuiuſque Prælati pro perſona ſibi ſubdita, nõ tamen ita eſt illi commiſſum præceptum inferius, vel æquale. *Secundò.* Addo ſecundò, probabile eſſe, quando diſpenſatio data eſt ex legitima cauſa, & pro omnibus ieiuniis, excuſare etiam à ſimili præcepto loci, quia non eſt veriſimile, velle Prælatũ loci obligare perſonam habentem legitimã cauſam excuſationis iam probatam per propriam diſpenſationem ſui Prælati, quin potiùs virtute cenſetur illam diſpenſationem acceptare. Et iuxta hoc declarãda, vel limitanda erit prior aſſertio, in qua eſt longè diuerſa ratio, quia priuilegium contra ius proprium C concedentis poteſt valere ſine cauſa, vel ſine legitima excuſatione præcepti, propter alios reſpectus, & ita ibi nulla eſt ratio præſumendi conſenſum, vel acceptationem Prælati. In præſenti autem eſt maxima, ſaltem quandiu Prælatus loci aliud non indicat.

17. *Tertiò.*

Addo enim vlteriùs, præſertim propter ſecundam probationem ſuprà poſitam, poſſe Prælatum territorij prohibere, ne aliquis aduena ibi vtatur talibus diſpenſationibus ſine ſua notitia, & ratihabitione, quãdo vſus earum eſt publicus, & in actibus, & moribus communibus toti populo, quia hoc eſt valde conſentaneum rationi, & ad debitum ordinem & ad tollenda inconuenientia, quæ ſequi poſſent, eſſe poteſt neceſſarium. Tunc ergo non poterit quis vti tali diſpenſatione ſine aſſenſu Prælati loci, ipſe autem tenebitur diſpenſationem acceptare, niſi habeat legiti- D mam cauſam præſumendi, vel ſurreptionem, vel cauſæ mutationem. Et per hoc ſatisfit tertiæ probationi, quia interueniente legitima diſpenſatione, ceſſant rationes omnes, quæ per ſe pertinere poſſent ad talem obligationem ratione vniformitatis, vel conſuetudinis. Ratio verò ſcandali accidentaria eſt, & illa ſemper habet locum in proprio territorio, ideoque ſemper prȩſupponimus, hoc debere fieri ſine ſcãdalo.

18. *Applicatio dictæ doctrinæ ad ſummum Pontificem ſaltem aliquo modo.*

Vltimò ex dictis conſtare facile poteſt, quomodo hæc reſolutio applicanda ſit ad ſummum Pontificem, quatenus in eo aliquo modo locum habere poteſt. Abſolutè enim ille nõ habet definitam diœceſim vt Pontifex eſt, ſed totum vniuerſum complectitur; nõ enim loquimur de illo vt ſpecialiter eſt Epiſcopus Romanus habens propriam diœceſim, ſed vt eſt vni- E uerſalis paſtor. Vnde priuilegiũ ab eo, vt talis eſt, cõceſſum, vbique valet, & vbique licitum eſt vti illo, quia ſemper talis vſus eſt intra territorium concedẽtis. Imò videri poteſt, aliquando eſſe licitum illo vti extra territorium humanum, vel abſoluendo iam defunctum a cenſura, vel vtendo indulgentiis conceſſis pro defunctis, ſed re vera nunquam vſus talis priuilegij eſt extra territorium Papæ: nam vſus ille in terra fit, & hominibus viatoribus conceditur, vt illo, dum viuunt in terra, vtantur, licet effectus aliquis illius vſus communicetur defunctis, & acceptetur in cœlis, quia totum hoc cadit ſub territorium, & poteſtatem Põtifici conceſſam. Et ita verum abſolutè eſt, neminem poſſe vti priuilegio Pontificis extra territorium

torium eius, & poſſe illo vti in quocumque territorio alterius Prælati, vel Principis. Solùm oportet aduertere, quid contineatur ſub conceſſione, & intentione Pontificis: nam licèt hoc totum poſſit, non ſemper facit quantum poteſt. Et ideo ſæpe non licet vti priuilegio eius, contra ſpecialia ſtatuta, vel conſuetudinem Epiſcopatus, non quia non poſſit Pontifex hoc concedere, ſed quia non concedit, niſi exprimat per clauſulam ſpecialiter derogantem, quod ſecus eſt in iure communi, vt in ſuperioribus explicatum eſt.

CAPVT XXVII.

Quando priuilegium quoad ſuos effectus reſtringendum ſit vt odioſum, vel fauorabile ampliandum.

1. *Quando priuilegium reſtringendum quando ampliandum.*

HÆc quæſtio, propter modum interpretandi priuilegia declarandum, proponitur: nam licèt hæc materia ſæpe in ſuperioribus tacta ſit, propria indiget conſideratione, & in hunc locum optimè cadit, tum quia parat viam ad explicãdam mutationem, ſeu derogationem priuilegiorum, de qua nobis dicendum ſupereſt, tum etiam quia neceſſaria eſt ad tractatum de effectibus priuilegiorum conſummandum. Nam ſicut de indulgentia dici ſolet, ita de priuilegio dicere poſſumus, tantum valere quantum ſonat, id eſt, quãtum verba eius ſignificant, vel comprehendunt, & ideo ex verborum interpretatione pendet actiuitas, vel (vt ſic dicam) adæquatum obiectum, & ſphæra actiuitatis priuilegij. Hæc autem interpretatio, & regulæ, quæ circa illam tradi poſſunt, pendent ex illa iuris regula, *Odia reſtringi, fauores conuenit ampliari*. Et ideirco ante omnia explicare oportet, quãdo ad effectum reſtrictionis, vel ampliationis priuilegium ſit iudicandum fauorabile, vel odioſum. Eſt autem hoc difficile ad explicãdum, tum quia iura ipſa videntur variè loqui. Nam in cap. *olim*, de verb. ſignificat. abſolutè dicitur, priuilegium eſſe latè interpretandum, vbi id notãt Gloſſa, & Doctores. At verò in cap. *ſanè*, & cap. *porrò*, de priuilegiis, dicitur, priuilegia eſſe reſtringenda, vbi etiam id cõmuniter notatur. Tum etiam quia hinc priuilegium concedit fauorem, & ex ea parte videtur extendendum, & præſertim quia frequentiùs, eſt beneficiũ Principis, quod ampliſſimè accipimus, vt dicitur in dicto cap. *olim*, cum ſimilibus, quæ ibi Gloſſa refert. Illinc verò priuilegium eſt ius ſingulare, quod propter commune reſtringendum eſt, iuxta l. *quod verò*, ff. de legibus.

cap. olim. *Gloſſa.* *cap. ſanè.* *cap. porrò.*

2. *Priuilegium quod eſt purũ beneficiũ, vel quod eſt alicui iuri contrarium.*

In hac igitur dubitatione communis doctrina eſt, diſtinguendum eſſe inter priuilegium, quod eſt purum beneficium, ſeu fauor, nulli præiudiciũ afferens, nec iuri cõmuni derogans, & rigoroſius priuilegium, quod derogat vel iuri communi, vel alicuius tertij. Inter quæ, vt ſuprà diximus, eſt differentia: nam prius eſt priuilegium ſimpliciter fauorabile, poſterius verò licèt ſit fauorabile reſpectu priuilegiatij, reſpectu communitatis, vel alicuius tertij odioſum eſt, & prout magis, vel minus ad alteram partem declinat, ſimpliciter odioſum, vel fauorabile denominatur.

3. *Priuilegium purũ beneficium fauorabile eſt.*

Primò ergo dicendum eſt, priuilegium, quod eſt purum beneficium, eſſe fauorabile in ordine ad interpretationem, id eſt, amplè eſſe interpretandum, quantum recta ratio, & prudentia permiſerit. Ita docent omnes auctores ſtatim citandi. Probatur autẽ primò ex dicto cap. *olim*, de verbor. ſignificat. quod de hoc priuilegio loquitur, imò de beneficio Principis, & conſtituit regulam iuris, beneficium Principis amplè eſſe interpretandum. l. *beneficium*, ff. de conſtitut. Princip. Hoc autem priuilegium à Principe conceſſum propriiſſimum beneficium eius eſt, vt per ſe conſtat. Tandem declaratur ratione, quia in tali priuilegio

cap. olim.

A duplex conſiderari poteſt reſpectus, vnus ad concedentem, alius ad eum, cui conceditur, neque in illo poteſt alius reſpectus conſiderari, cùm ad alios impertinenter ſe habeat, cùm neminem lædere ſupponatur, ſed ſub vtroque illo reſpectu amplè interpretandum eſt; ergo. Probatur minor quoad priorem partem, quia ad ſtatum, & amplitudinem Principis ſpectat, liberaliter agere, ſeruata prudentia, & recta ratione; ergo intra illos limites (ſic enim concluſionem propoſuimus) amplianda eſt eius conceſſio reſpectu illius. Ne autem videamur hoc limitare ad ſupremos, vel magnos Principes, in quibus principium illud maximè locum habet, addi poteſt alia congruentia. Quia ad concedentem ſpectat, ſufficienter explicare mentem ſuam; ergo in dubio contra ipſum concedentem verba meritò interpretamur; ergo reB ſpectu illius latè ſunt accipienda.

Altera item pars minoris probatur ex regula iuris, quòd fauores ſunt ampliandi. l. *hoc modo*, ff. de condition. & demonſt. & l. *cum quidam*, ff. de liber. & poſtum. vbi Gloſſa plura refert. Sunt autem fauores maximè ampliandi reſpectu eorum, quibus conceduntur: nam eorum ſunt fauores; ergo quando ex illis nõ reſultat præiudiciũ alterius, tota ratio interpretationis fauorabilis eſt, & ideo ampla eſſe debet. Nec contra hoc conſideratur præiudicium ipſius cõcedentis, tum quia tale præiudicium ferè eſt intrinſecum humanæ largitioni, & ideo voluntarium eſſe cenſetur ipſi concedenti. Tum etiam quia, vt dixi, contra con-C cedentem etiam eſſe debet ampla interpretatio. Dices, omne priuilegium eo ipſo, quòd inducit ſingularitatem, odioſum reputari poteſt: nam præſefert quãdam acceptationem perſonarum; ergo ſub hoc reſpectu reſtringendum eſt, etiamſi non ſit aliter contra ius commune, vel tertij. Reſpondeo, hinc ad ſummum concludi, interpretationem eſſe cum ratione, & prudentia faciendam, ita vt in tota illa amplitudine ſit conceſſio facta prudenter, & ex cauſa legitima, ac ſubinde ſine vera acceptatione perſonarum. Numquam enim eſt præſumendum, voluiſſe concedentem aliquid contra rectam rationem concedere: eſſet autem contra rationem fauorabilis conceſſio ſi-D ne competenti cauſa facta, vt ſupra oſtendi. Hac autem moderatione ſeruata, neminem poteſt ſingularitas priuilegij rationabiliter offendere: propter offenſionem autem irrationabilem non eſt omittenda iuſta priuilegij extenſio, & ampliatio.

4. *Probatur amplius aſſertio.*

5. *Priuilegium derogãs iuri communi eſt reſtringendum.*

Dico ſecundò, Priuilegium derogans iuri communi regulariter eſt reputandum odioſum in ordine ad interpretationẽ, & ita reſtringendum eſt potiùs, quàm extendendum. Ita docet Innoc. in cap. *quod dilecto*, de conſanguin. & affinit. vbi etiam Panorm. dicit, eſſe certam & communem doctrinam, idem in cap. *olim*, & in cap. *Abbate*, de verbor. ſignific. & in cap. *quia circa*, de priuil. Gloſſæ, & alij ſcribentes ſuper hæc iura, & Bart. in l. *ſi finita*. §. *ex hoc edicto*, ff. de dam. infect. n. 5. Syluest. verb. *priuilegium*. q. 3. Nauar. in ſumma c. 12. n. 79. & Sanci. referẽs plures lib. 8. de matrim. diſp. 1. n. E 1. & 4. Et probatur primò dictis c. *ſanè*, & *porrò*, & ex regula iuris, *odia eſſe reſtringenda*: nam derogatio iuris communis ex eo capite odioſa eſt, per ſe loquendo, & ideo vitanda quoad fieri poſſit, vel ſi omnino vitari non potuerit, ac priuilegium inutile fiat, erit reſtringenda, vt omnia iura docent, cap. *cum dilectus*, de conſuetud. vbi id notat Gloſſa. Tradit in ſimili Bart. in l. *Cæſar*. ff. de publi. & vect. n. 21. in reper. & in l. vl. ff. de cõſtit. Princ. per totũ, & alios refert Tiraq. in præfat. ad retract. n. 62. Tandẽ hoc priuilegiũ includit diſpẽſationem iuris cõmunis, vt ex ſupra dictis conſtat, diſpenſatio autem eſt ſtricti iuris, & reſtringenda; ergo. Et confirmatur, quia bonum commune præferendum eſt ſingulari; ergo & ius cõmune particulari, ſed priuilegium

Cap. olim. *Cap. Abbate.* *Cap. quia circa.* *Gloſſa.* *Bart.* *Syluest.* *Nauarr.* *Sanci.*

Cap. cum dilectus. *Bart.* *Tiraquel.*

uilegium eſt ius particulare; ergo ex ſuo genere illi præferendum eſt ius commune, ideóque vbi oportuerit vnum reſtringere, vt aliud minùs lædatur, priuilegium reſtringendum eſt reſpectu iuris communis.

6. *Circa dictam doctrinam aliqua notanda. Primò,* Circa hanc verò aſſertionem aliqua obſeruanda ſunt. Primò intelligendam eſſe de reſtrictione, quæ admittat aliquam vtilitatem, & effectum priuilegij: nam priuilegium ſemper ſuſtinendum eſt, vt ſit vtile, vt ſuprà oſtenſum eſt, intra latitudinem verò effectuum habet locum reſtrictio. Quæ vlteriùs intelligenda eſt præciſè in ordine ad derogationem iuris communis, id eſt, ſolùm quatenus neceſſaria eſſe poteſt, ne derogatio communis iuris amplietur. Nam ſi cum æquali derogatione iuris communis poſſit priuilegium ampliari in fauorem priuilegiarij, ampliandum eſt, quia licèt ratio odij, & fauoris ſint coniunctæ in eodem priuilegio reſpectu diuerſorum, vt ſuprà dictum eſt, nihilominus ſuas proprias rationes retinent, & vbi non opponuntur, ſed poteſt fauor ampliari ſine ampliatione odij, ita faciendum eſt, quia tunc nihil eſt, quod repugnet. Vt ſi detur alicui priuilegium comedendi carnes tempore Quadrageſimæ, cenſetur conceſſum ad lacticinia comedenda, quia per hoc non plus derogatur iuri communi, & ſi quid eſt ſimile; rarò enim accidere videtur in his priuilegiis, vt poſſint in fauorem ampliari, ſine aliqua derogatione iuris etiam ampliori.

7. *2. notandū.* Præterea intelligenda eſt regula, cæteris paribus, aliquando enim tam neceſſarius, & pius eſſe poteſt fauor priuilegij, vt ampliandus ſit, etiam augendo derogationem iuris communis. Ita ſumitur ex communi doctrina in variis caſibus, & materiis, vt attingit *Tiraq.* Tiraquel. tract. de pia cauſa, num. 160. & ſequentib. Exemplum ſit, quia priuilegium conceſſum filiis legitimis contra commune ius reſtringitur ad verè, ac naturaliter legitimos, iuxta l. vlt. C. de iis, qui veniam *Bart.* ætat. impet. & doctrinam Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. num. 60. & 62. & nihilominus ſi priuilegium ſit in gratiam religionis, & piæ cauſæ, extendetur ad legitimos fictè, per priuilegium legitimationis, vt docet idem Bart. in l. *ſi conſtanter*, ff. ſolut. matrimon. n. 44. Similiter priuilegium exemptionis clericorum à temporali iuriſdictione, vel religioſorum ab ordinariis, etiamſi deroget iuri communi, ampliatur in fauorem religionis. Et idem eſt in ſimilibus ex illo principio, quod etiam Iureconſultus agnouit, t. *ſumma ratio eſt, quæ pro religione facit.* in l. *ſunt perſonæ.* ff. de religioſ. & ſumptib. funer. Eadémque ratio erit, quoties priuilegium ex vna parte derogās iuri communi, ex alia cenſetur eſſe neceſſarium communi bono reipublicæ: nam tunc poteſt hæc ratio illi præponderare, & ea ratione priuilegiū ampliari cōtra commune ius. Et ſic ſolēt ampliari priuilegia militum, & ſimilia. Ratio autem clara eſt, quia cum hæc priuilegia habeant miſtionem odij, & fauoris reſpectu diuerſorum, neceſſe eſt, vt in effectu fauoris, vel odij illud vincat, quod ſecundùm rectam prudentiam maioris ponderis fuerit. Item quia prudenter coniectamus, hanc fuiſſe tunc mentem Principis concedentis priuilegium, in qua coniectura ferè tota hæc interpretatio priuilegiorum nititur.

8. *3. notandum. Priuilegium motu proprio conceſſum ampliatur. cap. ſi motu proprio. Abba. Ioan. And. Felin. Alex. Rebuff.* Vnde addi etiam ſolet communiter alia limitatio ad aſſertionem poſitam, vt non procedat, quando priuilegium eſt conceſſum motu proprio, nam tunc etiamſi ſit contra ius commune ampliatur, & in ordine ad interpretationem cenſetur ſimpliciter fauorabile, iuxta c. *ſi motu proprio*, de præben. in 6. & tradunt Iuriſtæ, Abb. cum Ioan. Andr. in c. *cùm in cunctis*, §. *cùm verò*, de elect. n. 8. Felin. in cap. *ex parte*, de reſcrip. n. 15. limit. 6. Alex. de Neuo in cap. *qui circa*, de conſang. & affinit. n. 10. Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*,

A verb. *motu proprio*, Anton. Gabr. lib. 10. concluſ. 2. n. 61. & ſequētib. vbi plures refert. *Ant. Gab.* Ratio verò eſt, quia hęc extenſio videtur pertinere ad fauorem, & honorē ipſius Principis: nam quod motu proprio concedit, cenſetur proprium beneficium eius, & ex certa ſcientia fieri, vt ſuprà dictum eſt, & in dubio extenditur potiùs, quàm reſtringatur. Excipiuntur etiam priuilegia, quæ in iure communi continentur: nam illa iam non cenſentur ius priuatum, ſed commune, & ideo per regulas iuris communis iudicanda ſunt.

Dico tertiò: Priuilegium inferens præiudiciū tertiæ perſonæ contra ius, quod iam habet acquiſitum, ſub ea ratione odioſum eſt, ita vt reſtringi debeat quoad fieri poſſit, quia non eſt mens Principis auferre alteri ius ſuum, niſi id expreſsè declaret: vt ſumitur ex l. *nec auus*, C. de emanc. liber. Quod adeò ve- 9. *Priuilegium inferens præiudiciū tertiæ perſonæ.*
B rum eſt, vt licèt priuilegium motu proprio ſit conceſſum, extendendum non ſit ad priuandum alterum iure ſuo iam acquiſito, vt ſuprà dictum eſt. Et ita aſſertio hæc communis eſt omnium auctorum, quos retuli, & ſumitur ex c. *licèt in corrigendis*, de offic. ordin. cap. *ex tuarū*, de auctor. & vſu pall. l. 2. §. 1. verb. *merito*, ff. ne quid in loco publ. & tradit ſpecialiter Panor. in cap. *certificari*, de ſepult. n. 9. *c. licèt in corrigendis. & c. ex tuarū. Panorm.* & omnia dicta in præcedenti aſſertione à fortiori hanc probant. Quia ius vniuſcuiuſque illæſum ſeruare, iure cōmuni, vel etiam naturali poſtulatur, & licèt Princeps poſſit interdum illud auferre, non tamen ſine magna cauſa, & ſatis clara. Hinc verò etiam recipit hæc concluſio limitationem, quam præcedens, ſcilicet, vt intelliga- *Limitatur concluſio.*
C tur, niſi ex grauitate cauſæ, & materiæ neceſſitate aliud præſumatur de Principis intentione; tanta enim poteſt eſſe neceſſitas, vt extenſio facienda ſit non obſtante alterius præiudicio: nam in hoc eadem ratio, quæ in præcedentis aſſertionis limitatione poſita eſt, hic procedit. De quo in cap. ſeq. aliquid addemus.

CAPVT XXVIII.

Quæ ſint in reſtringendis, vel extendendis priuilegiis obſeruanda.

Ex dictis in præcedēti capite ſolùm in genere habemus, quando, & quibus conſiderationibus priuilegium ampliandum, vel reſtringendum ſit. Super- 1. *Ampliatio vel reſtrictio priuilegij qualis.*
D eſt igitur explicādum, quanta eſſe poſſit, aut debeat ampliatio, vel reſtrictio, & quomodo iuxta principia poſita priuilegiis applicanda ſit.

2. *Prima regula.* Circa priorem partem duæ regulæ pro reſtrictione aſſignari poſſunt. Prima eſt, Reſtrictio priuilegij nunquam debet eſſe tanta, vt reddat illud inutile, quantumuis graue, & odioſum appareat, niſi eò perueniat, vt ſit etiam iniuſtum. Regula eſt communis ex cap. *in his*, de priuil. & cap. 1. de reſcrip. *cap. in his. cap. de reſcriptis. Decius. Panorm. Syluest. Nauar.* Quibus locis communiter Doctores, præſertim Deci. & Panormit. Syluest. ver. *priuilegium*, q. 3. Nauar. in ſum. c. 12. n. 79. & in Apologet. de reddit. q. 3. m. 6. n. 3. Et ratio eſt, quia volūtas Principis nunquā debet fruſtrari, neque inefficax reddi, & ideo etiā de omni lege cautū eſt, vt per interpretationem non reddatur inutilis, l. *non dubium*,
E C. de legibus. quia ſemper id eſt contra intentionem Principis, quia nō creditur otioſè ferre legem. Vnde qui legis intentione omiſſa, ita adhæret verbis, vt reddat inutilem legem, illam deſtruit, & præuaricator legis dicitur in l. *qui cōtra*, C. de legib. Idem eſt ergo in priuilegio: nam eſt eadem ratio. Et ideo hæc regula locum habet, etiamſi oporteat priuilegium ad aliquid extendere, quod exorbitans, vel odioſum apparet, vt colligitur ex l. *ſi filiusfamilias*, 4. in fine, ff. ad Macedonian. vbi priuilegium illud filiifamilias quod aliàs reputatur odioſum, extenditur ne inutile fiat, de quo videri poteſt Tiraque. poſt leges connubiales,

les, Gloſſ. 5. n. 115. Et eadem ratione ſi neceſſe ſit, vltra rigoroſam proprietatem verba extendere, ne quis defraudetur priuilegio, fieri debet ſecundùm ius. Eſtque optimum exemplum in cap. *quantò*, de priuileg. Hinc denique ſumptum eſt generale principium, priuilegium debere aliquid operari vltra commune ius, quod ſine priuilegio non liceret, quia aliàs eſſet inutile, quod quomodo intelligendum ſit, ſuprà cap. 20. diximus.

cap. quanto.

3. *2. Regula.*

Secunda regula ſit: Verba priuilegij ſecundùm proprietatem tenenda, & obſeruanda ſunt, & extra illam trahenda non ſunt ad reſtringendum priuilegium, niſi vel ratio iuſtitiæ cogat, vel aliunde talis voluntas concedentis rationabiliter præſumatur. Regula hæc, ſuppoſitis, ac rectè explicatis duabus limitationibus illi adiũctis ſatis per ſe clara eſt, quia in legibus
B intelligendis, & obſeruandis, proprietas verborum eſt in vniuerſum tenenda per ſe loquẽdo, vt ſæpe dictũ eſt; ergo idem ſeruandum in priuilegiis, tum quia eſt eadem ratio, tum etiam quia priuilegium eſt quædam lex. Confirmatur primò, quia fauores etiam non ſunt reſtringendi, & præſertim cum violentia verborum, & abſque neceſſitate, ſed priuilegium continet fauorem ex ſua directa intentione, eiúſque verbis vis infertur, quãdo à ſua proprietate extrahuntur, & nulla eſt neceſſitas, quãdo in fauore non eſt iniuſtitia, nec præſumptio iuſta talis voluntatis Principis; ergo talis reſtrictio priuilegij admittenda non eſt. Denique confirmatur, quia voluntas concedentis, ſi non ſit iniuſta, plene, & (vt ſic dicam) adæquatè implenda eſt, ſed hæc voluntas indicatur per eius verba iuxta pro-
C priam eorum ſignificationem; ergo ita eſt ſeruandum priuilegium integrè, ac plenè; ergo non licet illud reſtringere per verborum improprietatem voluntariam. Alias nihil eſſet firmum in priuilegiis, & ſub nomine reſtrictionis eludi, & corrumpi facilè poſſent.

4. *Duæ limitationes in concluſione poſitæ neceſſariæ.*

Duæ autem limitationes poſitæ neceſſariæ ſunt, quia duo ſunt ad effectum priuilegij neceſſaria in concedente, ſcilicet, poteſtas, & voluntas, & quacumque illarum deficiente, non ſequetur, effectus. Prima ergo limitatio reſpicit poteſtatem: nam id tantùm poſſumus, quod iure poſſumus; ergo Princeps non cenſetur poſſe concedere quod ſine iniuſtitia, ſeu iniuria alterius fieri non poteſt; ergo nec præſumitur id concedere, aut velle. Probatur hæc vltima conſequentia, tum quia nunquam præſumitur
D voluntas Principis eſſe iniuſta, niſi euidẽter conſtet; tũ etiam quia licèt daretur talis voluntas, eſſet inefficax, & impotens ad validum priuilegium cõcedendum, quia repugnat per priuilegium licere actionem iniuſtam. Dices, addi interdũ in priuilegiis clauſulam *Salua iuſtitia*, vt patet ex cap. *certificari*, de ſepult. ergo vbi nõ additur, priuilegium abſolutè operabitur. Reſpondetur, negando conſequentiam: nam vt rectè ibi aduertit Panormitan. licèt illa clauſula non addatur expreſsè, ſemper ſubintelligitur, quia naturalis ratio illam poſtulat. Additur ergo aliquando (quod in aliis reſcriptorum clauſulis frequẽter obſeruatur) ad maiorem perſpicuitatem, & ne excedatur fortaſſe in v-
E ſu priuilegij, & ita per illam monetur priuilegiatius, vel iudex priuilegij, vt ſeruet iuſtitiam, tum naturalem, tum etiam per leges canonicas, vel ciuiles reſpectiuè conſtitutam.

Obiect.

cap. certific.

Reſponſ.

Panormit.

5. *Priuilegium iniuſtum quoad vſum quale, & quem effectũ habet.*

Sed quæret aliquis, de qua iuſtitia, ſeu iniuſtitia intelligendum hoc ſit, id eſt, an de iniuſtitia priuilegij quoad vſum eius, vel etiam quoad ſolam conceſſionem; eſt enim conſiderandum duobus modis intelligi poſſe, priuilegium eſſe iniuſtum, vno modo quoad vſum, & conſequenter ſimul quoad conceſſionem, non enim poteſt vſus priuilegij eſſe iniuſtus, & non eſſe iniuſta illius conceſſio, è contrario verò fieri poteſt, vt priuilegium ſit iniuſtum tantùm quoad con-
A ceſſionem, non verò quoad vſum, quia multa malè fiunt, quæ facta tenent, & ſæpe licitum eſt vti malitia alterius, ſeu effectu, qui ab alio malè fit. Quando ergo priuilegium eſt iniuſtum quoad vſum, aſſertio maximè locum habet, imò etiam extenditur ad omnem iniuſtitiam generaliter, id eſt, ad omnem iniquitatem. Quia quomodocumque reddatur iniquus vſus priuilegij per interpretationem adæquatam alicui proprietati verborum, vitãda omnino eſt, & reſtringenda interpretatio, quia non poteſt priuilegium dare licentiam ad faciendum iniquum. Quod intelligendum eſt, quando iniquitas maneret, exiſtente priuilegio, vt ſi eſſet contra legem naturalem, vel aliam diſpenſabilem per tale priuilegium. Nam ſi iniquitas ſolùm oriatur ex lege poſitiua diſpenſabili
B ab eo, qui priuilegium concedit, iam illa non manet conceſſo priuilegio, quia legis obligatio per illud aufertur, & ita in vſu talis priuilegij per ſe loquẽdo nulla eſt iniquitas, ideóque tale priuilegium non comprehenditur ſub hac limitatione, ſed ad talem vſum extendi poterunt eius verba, ſi propria illorum ſignificatio id poſtulet, & aliud non obſtet.

6. *Priuilegium iniuſtum quoad conceſſionem quid operatur.*

At verò priuilegium iniuſtum tantùm quoad conceſſionem, in primis vix habet locum in priuilegio iniuſto contra commutatiuam, non quia illud non ſit maximè iniquum, ſed quia vix poteſt eſſe validum, ſi non ſit validum, iam erit etiam iniquus vſus eius, vt per ſe conſtat. Aſſumptum declaratur, quia conceſſio priuilegij maximè poteſt eſſe iniuſta contra commutatiuam iniuſtitiam, quia cõcedit aliquid faciendum
C cum iniuria tertij, ſed talis conceſſio nulla eſt; nemo enim poteſt dare vni ius, ſeu facultatem ad iniuriam alteri faciendam, eſt enim implicatio in adiecto, ergo tale priuilegium non ſolùm eſt iniuſtum, ſed etiam nullum. Imò inde concluditur, tale priuilegium intrinſecè eſſe iniuſtum non ſolùm quoad conceſſionem, ſed etiam quoad vſum, quia concedit iniuſtum vſum. Dixi autem *vix* oppoſitum accidere, quia non repugnat, priuilegium contra iuſtitiam commutatiuam conceſſum validum eſſe, & conſequenter non repugnat, conceſſionem priuilegij eſſe ſic iniuſtam, vſum autem priuilegij non eſſe iniuſtum, quia vtitur quis iure ſuo per illud acquiſito. Vt v. g. ſi Rex cum conductore ſuorum tributorum paciſcatur ſub conditione, & obligatione non concedendi alicui priuilegium exemptionis à ſolutione tributorum, & po-
D ſtea tale priuilegium cõcedat, contra iuſtitiam commutatiuam peccat, quam ex pacto ſeruare tenebatur, nihilominus tamen priuilegium validum eſt, & priuilegiarius non peccabit, non ſoluendo tributa; ipſe verò Rex tenebitur damna cõductori reſarcire: fortaſſe tamen tunc etiam à principio non peccabit Rex contra iuſtitiam commutatiuam, ſi priuilegium concedat cum intentione reſarciẽdi damna, ſeu diminuẽdi penſionem conductoris. Et ita regulariter loquendo, non eſt priuilegium ſic iniuſtum, quin vſus eius ſit iniuſtus, & conſequenter totum priuilegium ſit nullum. In quocumque autem alio genere iniuſtitiæ, ſæpe contingit eſſe iniuſtam conceſſionem pri-
E uilegij, non verò vſum, quia iniuſtitia, vel iniquitas conceſſionis non ſemper inualidat illam, vt ſi tantùm ſit contra iuſtitiam diſtributiuam per acceptionem perſonarum, vel quia fit ſine iuſta cauſa, & cum ſcandalo, vel quid ſimile: tunc enim conceſſio facta tenet, & conſequenter ſi actus conceſſus non ſit intrinſecè malus, ſed ſolùm quia prohibitus, poterit per validum priuilegium fieri non malus, & conſequenter vſus talis priuilegij poteſt eſſe licitus, ſicut in ſimili ſuprà de diſpenſatione diximus.

Conceſſio iniuſta priuilegij non facit ſemper eſſe iniuſtum vſum eiuſdem.

7. *In quo ſenſu procedat concluſio tradita.*

Dico ergo ad interrogatiuẽ factam aſſertionem maximè procedere de iniuſtitia contraria valori priuilegij, atque adeò præcipuè verificari in priuilegio

iniuſto,

injuſto, vel iniquo quoad vſum. Talis enim iniuſtitia maximè vitanda eſt in priuilegiis, quia ſummam abſurditatem continet, & ideo etiamſi oporteat maximè impropriare verba, vt a tali iniquitate priuilegiũ excuſetur, eum tota illa improprietate reſtrictio facienda eſt. Nam hæc eſt etiam generalis regula interpretandarum legum, vt ſenſus abſurdus vitetur, quo lex fieret noxia, vel iniqua. Maximè quia licèt verbis expreſſis priuilegium concederet actum iniquum, nullius eſſet momenti, aut efficaciæ; ergo vbi verba non ſunt ita expreſſa, & ſenſum alium admittunt, licèt improprium, ita eſt reſtringendum priuilegium, vt aliquo modo fiat vtile per applicationem ad aliquem licitum vſum; & ita quæ videtur eſſe reſtrictio, erit potius fauor & ſuſtentatio (vt ſic dicam) ipſius priuilegij.

8. Secluſa iniuſtitia, & verbis priuilegij in ſua proprietate retentis quid faciendum.

At verò quãdo ex verbis priuilegij in ſua proprietate retentis, non ſequitur iniuſtitia, vel iniquitas in vſu priuilegij, ſequitur tamen in conceſſione, quia videtur eſſe nimia prodigalitas, aut relaxatio, tũc videtur non eſſe dandam tantam licentiã reſtringendi priuilegium cum improprietate verborum, quia loquendo abſolutè non deeſt poteſtas in Principe ad concedendum tale priuilegium, & quando in vſu eius non apparet iniquitas, vix poteſt eſſe certa in conceſſione, quia Princeps poteſt habere plures cauſas, & rationes, quibus moueatur, & excuſetur, quæ non ſunt aliis notæ. Aliunde verò rationes pro conclusione tacta videntur probare, non eſſe præſumendam iniuſtitiam, vel iniquitatem, etiam in ſola conceſſione, ſed reſtringendam eſſe ad illum gradum, in quo licita eſſe potuerit. Item videntur probare de tali conceſſione in eo ſenſu, in quo eſſet iniqua, iudicãdũ eſſe, vt de re moraliter impoſſibili, ex illo principio, quòd id poſſumus quod iure poſſumus, & ideo non eſſe ad illam extendenda verba priuilegij. Dico ergo, in hanc poſteriorem partem inclinandum magis eſſe, cum magna tamen moderatione prudentis arbitrij, ita vt fere ſit moraliter ineuitabilis iniquitas cõceſſionis, niſi verba reſtringãtur, tũc enim reſtringi poterunt etiam cũ aliqua improprietate, dũmodo hæc tanta non ſit, vt videatur potius illuſio, vel euerſio priuilegij, quàm interpretatio. Nam ſi euidentia verborum tanta ſit, vt aliter vitari non poſſit, ſtandum eſt voluntati Principis, etiamſi male faciat, quia nihilominus validè facit, & dat ius. Ideoque ad illum eſt in tali caſu recurrendũ, & non eſt per violentiam, vel cõtemptum contra illius voluntatem agendum.

9. Relinquẽda eſt proprietas verborũ ad ſequendam voluntatem concedentis.

Altera verò limitatio poſita in vltima parte aſſertionis pertinet ad voluntatem Principis quæ præter poteſtatem neceſſaria eſt, contingit enim non rarò, vt non ſit voluntas Principis totum id concedere, quòd verba præſe ferũt etiã in proprietate ſumpta, & ideo quando de hoc fuerit probabilior præſumptio, iuxta mentem concedentis reſtringendum eſt priuilegium, quia ab illa principaliter pendet. Prima verò coniectura huius voluntatis eſſe poteſt, quam in fine præcedentis puncti aſſignabamus, nimirum, ſi neceſſaria ſit reſtrictio ad vitandum aliquod abſurdum, vel delictum & iniquitatem in ipſo Principe, aut nimiam imprudentiam contra cõmune bonum. Oportet autem, vt neceſſitas ſit moraliter euidẽs, & manifeſta, quia ſi res fuerit dubia vel vtrinque probabilis, tenori priuilegij ſtandum eſt, quia hoc eſt conſentaneum fauori, & iuri, & in dubio ius prætereũdum eſt: melior enim eſt conditio eius, cui ius fauet, ſicut etiam melior eſt conditio poſſidentis. Alia coniectura eſt, quãdo priuilegium poſterius contrarium eſt priori, niſi reſtringatur, quia tunc reſtringendum eſt etiam præter verborum proprietatem, quia non præſumitur Princeps velle derogare priuilegio priori, imò nec illud ſcire, niſi illius mentionem faciat. Idémque

A eſt, ſi deroget particulari ſtatuto, iuxta regulam cap. 1. de conſtit. in 6. Idem ſi repugnet conſuetudini, niſi de illa expreſſam mentionem faciat, iuxta doctrinam Bartol. in Authent. *quas actiones*, C. de ſacroſ. Eccleſ. in fine, verb. *item quæritur Gloſſa*, & tradit latè Felin. in rubr. de reſcript. n. 18. verb. *cõſidera ſecundo*, cùm Aret. conſ. 15. circa finem. Idem denique erit de quocunque alio facto, vel iure priuato, quod præſumitur Princeps ignorare, & ideo cẽſetur illud nolle, quãdo inde redditur priuilegiũ nimis odioſũ, vel oneroſum aliis.

Bart. Gloſſa Felin. Aret.

10. Priuilegium derogãs iuri acquiſito alicuius tertij quomodo intelligẽdum.

Atque hinc tandem conſtituitur eadem exceptio, quoties priuilegium derogat iuri acquiſito tertij, niſi reſtringatur, tunc enim licet tale ſit ius illud, vt poſſit Princeps illud tollere ſine iniuſtitia ex rationabili
B cauſa, non cenſetur velle illud tollere, quando illud expreſsè non declarat, ideoque licèt generaliter loquatur, non cõprehendit damnum tertij in iure iam acquiſito, imò præſumitur illud ignorare, & conſequenter nolle. Atque hac ratione talis reſtrictio eſt veluti conditio, & exceptio intrinſecè incluſa in generalibus verbis, licèt non exprimatur. Quæ eſt communis doctrina, vt in ſuperiori cap. tactum eſt, & traditur ſatis expreſsè in l. 2. §. *ſiquis a Principe*, ff. ne quid in loco pub. & c. Idem docet Bart. in l. *impuberi*, ff. de admin. tut. n. 2. & in l. *Gallus*, §. *& quid ſi tantum*, ff. de liber. & poſtum. in fine, Panor. in c. 1. de iud. Ioan Andr. in c. *ſi motu proprio*, de præb. in 6. Sylu. verb. *priuilegiũ*, quæſt. 3. diſt. 4. & q. 9. in fine. Rod. tom. 1. q. 11. art. 9. Sanc. lib. 8. diſp. 7. n. 6. in fine, & plura refert Rebuff.
C in l. 1. ff. de verb. ſignific. §. *decimoſeptimo*. Ratio verò reddi poteſt, vel ex generali principio, quòd odia ſunt reſtringenda, priuilegium enim nocens tertio, vt ſic odioſũ eſt, & ideo eſt reſtringendũ iuxta regulã legis, *quoties*, C. de prec. Imper. offer. *Quòd abſorbẽs ius alterius debet ab omnibus iudicibus refutari*, vel certè ex alio principio, quòd contra inauditam partem nihil fieri poteſt, iuxta cap. 1. de cauſ. poſſeſſ. & propriet. nam licèt id præcipuè intelligatur in iudiciis, per æquiparationem extendi poteſt ad priuilegia: nam eſt eadem, vel maior ratio, quia ſæpe per importunitatem, vel taciturnitatem, & captatam occaſionem impetrantur, & ideo non cenſetur Princeps velle damnum inferre tertio, ipſo inſcio, & non audito. Quapropter licèt Princeps concedat priuilegium ex certa ſcien-
D tia, non cenſetur illa habere de nocumento tertij, & conſequenter nec ad aliud extendere voluntatem ſuam, niſi illud exprimat, vt in ſuperioribus dictum eſt. Declarant autem ferè omnes, hoc intelligendum eſſe, quando priuilegium non lædit alterum in re graui, quia ſi nocumẽtum leue ſit, quaſi nihil reputatur. Quod ſumitur ex dicta l. *quoties*, & in præsẽti accommodandum exiſtimo, quando damnum illud leue ſine magna violentia, & improprietate verborum priuilegij vitari non poteſt, quia ſi verborum proprietas ſufficienter ſaluari poteſt ſine nocumento tertij etiam leui, non eſt ad illud extendendum, vt in hoc conſtituatur differentia à nocumento graui, quia hoc non eſt permittendum, etiam ſi oporteat verba pri-
E uilegij eo improprietate reſtringere. Imò licèt priuilegium reddatur inutile, ſi damnum graue inferat tertio in iure acquiſito, ſi illud non exprimat, potiùs eſt ob præſumptam ſurreptionẽ annullandum, quàm admittendum, vt dicti auctores tradunt, propter eandem rationem. Et hæc de reſtrictione.

Bart.

Panorm. Ioan. And. Syluest. Roder. Sanci Rebuff.

Res leuis quid efficit contra priuilegium.

11. 3. Regula. Priuilegium ob ſimilitudinem rationis non extendendũ.

De extenſione poſſumus alias duas regulas ſtatuere. Sit ergo in ordine tertia regula: Priuilegium nunquam eſt extendendum ad alias perſonas, vel alios actus propter ſimilitudinem rationis. Eſt communis Cardin. Clem. 1. de teſtam. q. 6. Bart. in l. 1. & vlt. ff. de conſt. Princip. Bald. in c. *inter cætera*, de reſcrip. n. 9. & Beroi. in c. 1. de prob. n. 70. & ſumitur ex l. *ſi pupillorũ*, §. *ſi prætor*, ff. de reb. eor. & c. ex c. *ſanè*, de priuil. & Clement.

Cardin. Bart. Bald. Beroi.

men. 1. de cenſib. Ratio eſt, quia virtus, & efficacia priuilegij neque omnino, neque eſſentialiter poſita eſt in ratione, ſed in voluntate concedentis; ergo parum refert quòd in ſimili caſu, vel perſona eadem ratio verſetur, ſi voluntas ad illam nõ extenditur. Non autem extenditur, ſi non exprimitur, quia (vt ſæpe dixi) inter homines voluntas non operatur, niſi vt ſignificata. Confirmatur à ſimili de lege pœnali, in qua pœna nunquam extendi debet, quia pendet ex voluntate imponẽtis, vt ſuprà dictũ eſt: quoad hoc autẽ eſt eadẽ ratio de priuilegio, licèt in aliis ſit diuerſitas.

12.
Obiect. e cap. cum dilecta.

Contra hoc obiici ſolet cap. *cum dilecta*, de cõfirm. vtili, vel inutili, in illis verbis, *Eiuſdẽ æquitatis ſimilitudine prouocati*. Ex quo textu multi colligunt, legem exorbitantem, ſeu excipientem caſum ſingularem à communi iure, extendi ad alios propter ſimilitudinem rationis, vt videre licet in Panormit. ibi. Felin. in cap. *quoniam frequenter*, vt lite conteſtata. Nauar. in cap. 1. §. *laborem*, 24. Cõfirmatur primò, quia lex exorbitans extenditur in cauſa pia, & miſerabili ob ſimilitudinem rationis, vt multi Iuriſperiti teſtãtur, quos refert, & ſequitur Barboſ. in l. *ſi conſtante*, a 5. ff. ſolut. matrim. n. 73. in fine, & n. 74. Ergo idem erit in priuilegiis, ſaltem in his, quæ ad cauſas pias conceduntur. Confirmatur ſecundò, quia priuilegium, per quod datur poteſtas ad abſoluẽdum in aliquibus caſibus, extenditur ad alios, in quibus eadem, vel maior ratio militat, & dans facultatem ad diſpenſandũ vota, dare cenſetur ad commutandum, & dans priuilegium teſtandi, cenſetur dare ad faciendam codicillum, vel donandum cauſa mortis, & dans facultatem clerico beneficiario ad fruendum fructibus in abſentia, vt Theologiã audiat, cenſetur datu etiam audiẽti ius canonicum. Atque in hanc partem propter aliqua ex his argumẽtis inclinat Didac. Perez in legib. ordin. q. 2. Prologi. Fauet Nauar. afferens aliqua exẽpla in ſum. cap. 22. n. 74. Sarmien. in lib. ſelect. c. 12. num. 7. & Barboſ. in l. 1. ff. ſolut. matrim. nu. 19. & 20. Propter quod Eman. Roder. licèt in 1. tom. q. 7. art. 2. prædictã regulam abſolutè tradidiſſet, nihilominus in q. 119. addit, ſolùm regulariter procedere, & illã limitat, vt nõ procedat in priuilegiis cauſæ fauorabili cõceſſis, vt eſt cauſa pia, cauſa dotis, religionis, &c.

Panorm. Felin. Nauar. Barboſ. Dida. Per. Nauar. Sarmien. Barboſ. Roder.

13.
Nulla limitatio admittenda.

Dico tamen, ſi verè, & propriè loquamur, non eſſe neceſſariam limitationem, ſi extenſio excedat propriam verborum ſignificationem. Ita ſentiunt auctores pro regula citati, qui indiſtinctè loquuntur. Sic etiam loquuntur iura, quæ iubent, tenorem priuilegij obſeruare, & illum non præterire; ergo intra illũ tantùm, & intra verborũ proprietatem licita eſt extenſio, non tamen vltrà. Confirmari hoc poteſt variis exemplis, plura inconuenientia ex illa extenſione deducendo; ſequitur enim, priuilegia conceſſa vni religioni poſſe extendi ad aliam æqualem, vel arctiorem propter ſolam paritatem rationis in pietate cauſæ, conſequens eſt omnino falſum: quis enim auderet illam extenſionem facere niſi Pontifex communicationem priuilegiorum conceſſiſſet? Item ſequitur, priuilegium conceſſum perſonæ patris, tranſire ad filium, ſi in eo eadem ratio militet, quod licèt admittat Roder. dicta q. 7. art. 7. in principio, tamen & ſibi ipſi videtur repugnare, & generali regulæ iuris, quòd priuilegia perſonalia non tranſcendunt perſonas, c. *priuilegium*, de regul. iur. in 6. Alias non ſolùm inter patrem, & filium id eſſet admittendum, ſed etiam inter quaſcũque duas perſonas æquè dignas, in quibus eadem ratio pietatis, aut gratitudinis, vel remunerationis inueniretur, quod nemo concedet. Ratio denique à priori ſuprà tradita æquè procedit in priuilegio piæ cauſæ, quia etiam illud pendet ex voluntate Principis, qui licèt velit facere vnũ pium opus, non ideo vult facere omnia ſimilia, vel æqua-

Roder. Cap. priuilegium.

A lia, ſeu in quibus eadem ratio militat, vt per ſe conſtat in quolibet operante, eſtq; eadem ratio in Principe. Confirmatur, quia niſi ſtandum eſſet verbis priuilegij, omnia eſſent incerta, & alius poſſet ſimilem extenſionẽ facere in priuilegio remuneratorio, quod honeſtiſſimam habet rationem, & in ſimilibus, quæ nulla ratione admittenda ſunt.

14.
Ad cap. citatum in contrariũ r.ſ.

Ad cap. ergo *cum dilecta*, reſpondeo, Principem quidem optimè facere poſſe illam extenſionem, quia iam accedit eius voluntas, & non facit tantùm declarando, ſed conſtituendo, neque aliud probat textus ille: nos autem loquimur de priuatis perſonis vtentibus priuilegiis. Propter ea verò, quæ in confirmationibus congeruntur, eſt conſiderandum, aliud eſſe, deriuare priuilegium ab vno ad aliud per ſimilitudinem rationis, quod non licet; aliud verò ita illud B interpretari, vt plura comprehendat, quàm in ſuperficie verborum appareat, quod licet, quando ratio ſuadet. Exemplum ſit, ſi alicui concedatur priuilegiũ celebrandi ſacrum in loco interdicto, licebit illud extendere ad miniſtrum. Et ſi concedatur perſonæ nobili ſimile priuilegium audiendi ſacrum, extenditur ad ſocios, vel familiares iuxta decẽtiam ſtatus, vt ſuprà dictum eſt ex Panormit. in c. *quàm ſit*, de Iudæis; quia illa non eſt extenſio per ſimilitudinem, ſed per virtualem continentiam verborum iuxta rationabilem eorum interpretationem. Ad hunc ergo modum habet aliquando locum extenſio in lege exorbitante, non verò propter ſolam rationis æquiparationẽ, vt in lib. 6. in principio dixi. Et eodẽ modo diximus in materia de voto, ſub facultate diſpenſandi includi facultatem commutandi. Et ſimili modo eſt proba- C bile, ſub teſtamento comprehendi codicillum tanquam acceſſorium ſub principali, vel quia extẽditur illa vox ad omnem diſpoſitionem cauſa mortis factam, quando non vſurpatur propter ſpecialem modum diſponendi per modum teſtamenti, de quo videri poteſt Nauar. de redit. monit. 20. & Mandoſ. in Praxi ſignat. gratiæ, verb. *licentia*. Ad hunc ergo modum fit extenſio in fauorabilibus priuilegiis quoad ſignificationem verborum, maximè quando iuuatur conſuetudine, vel iuris, vel iudicum, aut ſapientum; tranſiens verò a cauſa ad cauſam, vel à perſona ad perſonam propter ſolam rationis æquiparationem, nunquã licet, quod magis in ſequẽti regula explicabitur.

Deriuatio vnius ad aliud differt à virtuali continentia. Panorm. Lex exorbitans quomodo intelligenda. Nauar. Mandoſ.

15.
Quarta regula de ampla interpretatione priuilegij. Gloſſa. Alex. de Neuo. Sanci.

Quarta regula, ſeu ſecunda de extenſione ſit. Interpretatio ampla priuilegij ſemper eſt intra verborũ proprietatem facienda, niſi maior omnino neceſſaria D ſit, vt priuilegium aliquid operetur. Regula ſumitur ex Gloſſa in Clement. *per literas*, de præben. verb. *directas*, vbi loquens de priuilegio etiam motu proprio conceſſo, ait, non eſſe ampliandum, vltra vim propriam verborum. Idem ſentit Alex. de Neuo, in cap. *quia circa*, de conſanguinit. & affinit. n. 16. & Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 1. n. 5. Ratio autem eſt iam tota in ſecunda, & tertia regula, quia verba priuilegiorum ſunt ſicut verba iuris, quæ in proprio ſenſu, & ſecundùm ius ipſum ſunt accipienda, aliàs nihil eſſet certũ, ſi ad improprias ſignificationes extendere liceret. Exceptio autem addita eſt, quia fundatur in ipſo iure, quod præcipit, ita interpretari legem, & priuilegia, vt nec iniuſta ſint, nec inutilia, vel fruſtrà data, vt in fine præcedentis regulæ explicatum eſt. Atque ita res eſt facilis.

16.
Proprietas verborũ vnde ſumenda eſt.

E Hæc autem proprietas verborum in primis ſumẽda eſt ex vſitata ſignificatione, vel communi vſu, vel (quod maximè attendendum eſt) ſecundùm ius priuilegio proportionatum, quod ideo addo, quia ſi priuilegium eſt regium, magis attendendum eſt ius ciuile, ſi verò fuerit Pontificium, canonicum ius attendendum eſt. Notauit hoc Syluest. verbo, *priuilegium*, q. 3. & ſumitur ex Bald. l. *ſi quando*, 1. C. de bonis va-

Syluest. Bald.

cantib. lib. 10. Quod vno vel altero exemplo declaratur. Nam ſi priuilegium concedatur v. g. Epiſcopo pro ſuis familiaribus, familiares intelligendi ſunt, qui actu ſunt in obſequio, & famulatu eius, iuxta c. vltim. de verborum ſignificat. in 6. Et notauit Abbas in cap. *cum dilectus*, de clericis non reſidentib. Item ſi aliquis irregularis per priuilegium fiat habilis ad beneficia, intelligitur de ſimplicibus, niſi aliud explicetur, iuxta c. vltim. de præben. Item ſi illegitimus per priuilegium fiat habilis ad ordines indefinitè, intelligitur de minoribus tantùm, quia eſt materia odioſa, & in maioribus cenſetur eſſe ſpecialis ratio, & conſideratio, vt voluit Syluest. dicta quæſt. 3. & in verb. *Clericus*. 1. quæſt. 4. Præterea immunitas ab oneribus ſimpliciter conceſſa, intelligitur ab extraordinariis, non ab ordinariis, niſi exprimatur, ne alij nimium grauentur, vt dixit Syluest. ſupra q. 9. cum Bart. in leg. 2. ff. de iure immunit. Sic etiam facultas ad minuendum numerum miniſtrorum Eccleſiæ, cuius facultates diminutæ ſunt, non extenditur ad augendum illorum numerum, etiamſi creſcant redditus, vt notauit Panormit. ex textu ibi in cap. vltim. de verbor. ſignificat. Quia moderari propriè non ſignificat augere. Similiter priuilegium circa modum ſeruandi interdictum, non extenditur ad ceſſationem a diuinis, niſi exprimatur, vel aliunde conſtet de mente concedentis, quia illa duo in iure diuerſa ſunt, vt notat Nauar. cap. 27. n. 189. Denique facultas data ad aſcendendū ad maiorem dignitatem non extēditur ad æqualem, quia verbi proprietas hoc non admittit, cap. *licet*, de transl. Epiſc. Et ſic etiam intelligitur cap. *licet*, de regularib. vbi cōceditur religioſo tranſitus ad arctiorem religionem. Vnde non cenſetur conceſſus ad æqualem. Denique ſi alicui detur facultas prouidendi v. g. primam præbendam vacantem per deceſſum, non intelligatur data, ſi vacauerit per renūciationē, vel ceſſionem, quia in rigore verborum illa duo diſtincta ſunt, cap. *ſuſceptum*, de præben. n. 6.

Abbas. *Cap. vlti. de præbend.* *Syluest.* *Bart.* *Panorm.* *Nauar.* *c. licet.* *c. ſuſceptum.*

17\. Ad hunc ergo modum de aliis intelligendum eſt, & iuxta has regulas intelligendæ ſunt aliæ, quæ frequenter in auctoribus inueniuntur. Vna eſt, Priuilegia non plus operantur, quàm verbis exprimant, iuxta cap. *priuilegia*, diſt. 3. & cap. *porrò*, de priuileg ſubintelligendum enim eſt, *quàm verbis exprimant*, aut latè, aut reſtrictè interpretaris, iuxta cōditionem priuilegij, & obſeruata propria illorum ſignificatione, vel communi, vel ſaltem iuridica, niſi ſpecialis neceſſitas cogat aliquam improprietatem admittere. Alia regula eſt, priuilegium ſimpliciter fauorabile extendendum eſſe; intelligenda verò eſt, ſalua verborum proprietate iuxta materiam ſubiectā, vel vſum iuridicum, vt dictum eſt. Item procedit contra concedentem: nam reſpectu aliorum reſtringēda ſunt verba, vt præiudicium aliorum caueatur. Alia regula eſt, priuilegium ſimpliciter odioſum reſtringendum eſſe vt quàm minimū operetur, ita vt non priuetur effectu, & vltra effectum præciſè neceſſariū non extendatur. Eſt tamen intelligenda, tum vt reſtrictio ſit reſpectu aliorum, non reſpectu concedentis, tum vt effectus ſit adæquatus verbis in aliquo proprio ſenſu, iuxta ſuprà dicta, & plura videri poſſunt in Felin. in c. *poſtulaſti*, de reſcrip. n. 8. cum ſequent. & Deci. in c. 1. de reſcrip. & Bart. in l. *beneficium*, ff. de conſtit. Princip.

Iuxta has regulas aliæ intelligendæ. *Prima.* *c. priuilegia.* *c. porrò.* *Secunda.* *Tertia.* *Felin.* *Decius.* *Bart.*

18\. Tandem ex dictis facilè expediri poteſt quod ſecundo loco propoſui de modo, ſeu praxi obſeruanda in hac priuilegij interpretatione. De qua re multa tradunt Iuriſtæ, præcipuè Panorm. in cap. *peruenit*, de immunit. Eccleſ. & cap. *licet*, de cenſib. & toto titulo de priuil. quæ in ſummam redigit Syluest. verb. *priuilegium*, à q. 3 & 9. Sed illi ad multa ſingularia deſcendunt, quæ ad nos nun ſpectāt. Solùm ergo eſt generatim adnotandum, quando verba priuilegij ſunt ſatis clara, & certā habent ſignificationem, nullam eſſe adhibendam interpretationem, ſed tenorē, & formam priuilegij eſſe obſeruādam, iuxta cap. *recepimus*, & c. *porrò*, de priuil. Et ſumitur etiam ex l. *ille aut ille*, ff. de legat. 3. Quando verò verba ſunt aliquo modo ambigua, tunc principaliter quærenda eſt, & omnibus modis coniectanda intentio concedentis, iuxta cap. *intelligentia*, & cap. *in his*, de verbor. ſignific. cap. *ſedulo*. diſt. 38. cum ſimilibus. Et ratio patet ex dictis, quia ex voluntate concedentis pendet tota virtus priuilegij.

De praxi obſeruanda in priuilegij interpretatione. *Panorm.* *Syluest.* *c. recepimus.* *c. porrò.* *c. intelligentia.* *c. in his.* *c. ſedulo.*

19\. Ad hanc autem coniecturam faciendam, in primis eſt ſupplicatio ſpectanda: nam illi ſolet Princeps cōformari, cap. *inter dilectos*, §. *cæteri*, de fide inſtrum. vbi Felin. & alij, & l. *ſi præſes*, ff. de pœnis, & tradit Iaſon in l. *Gallus*. §. *idem*, ff. de liber. & poſth. lect. 1. Matienz. lib. 5. recopil. tit. 2. l. 5. Gloſſ. 2. n. 3. Gutier. lib. 3. pract. quæſt. 17. & 18. n. 42. & 43. Deinde initium ipſius indulti attentè conſiderandum eſt, quia iuxta illud ſolent adiungi omnia ſubſequentia, vt ſumitur ex l. vlt. ff. de hæred. inſt. & notant Bart. in l. *ambitioſa*. C. de decretis ab ordine facien. & Panormit. in cap. *aduerſus*, de immunit. Eccleſ. n. 2. Præterea ſpectanda eſt materia ſubiecta: nam ad illam ſolent verba accommodari, & præcipuè ſpectandum eſt, an ſit materia ambitioſa, vel etiam, periculoſa, ex qua poſſit ſumi occaſio ad multiplicandas lites, vel peccata, vt verba coarctētur. Præterea circunſtantiæ omnes cauſarum, & perſonarum diligenter attendendæ ſunt: nam hæc omnia conferunt, tum ad ſignificationem verborum, tū ad mentem Principis intelligendam. Denique interdum poſſumus vnum priuilegiū per aliud interpretari, & quod in vno defuerit ex alio complere, vt docet Bald. in cap. *audiuis*, de præſcript. num. 4. & latiùs Iaſon in l. *triticum*, ff. de verbor. obligat. n. 6. Quòd ſi adhuc res ſit dubia, & per receptam doctrinam probabiliter definiri non poſſit, conſulendus eſt Princeps, niſi ſit aliquod periculum in mora: nam tunc prudenti arbitrio vti licebit. De quo videri poteſt Hoſtienſ. lib. 5. ſum. titul. de priuileg. §. *quid operetur*.

Supplicatio eſt ſpectanda ad indagandū mentem concedentis. *c. inter dilectos.* *Felin.* *Matienz.* *Gloſſa.* *Gutier.* *Bart.* *Panorm.* *Materia ſubiecta ſpectanda.* *Circunſtantia diligēter attēdenda.* *Bald.* *Iaſon.* *Vnū priuilegiū per aliud interpretatur.* *Princeps quando conſulendus.* *Hoſtienſ.*

CAPVT XXIX.

Quibus modis priuilegium per ſe finiatur, ſeu quaſi ab intrinſeco amittatur, & ſpecialiter per temporis lapſum.

1\. DEclarauimus omnia, quæ circa ſubſtātiam, varietatem, cauſas, & effectus priuilegiorum opportuna viſa ſunt, reliquum eſt, vt de illorum mutatione, ac deſtructione dicamus. Conſtat enim priuilegia eo ipſo, quòd iura humana ſunt, mutabilia eſſe, & quantumuis aliqua perpetua dicātur, omnia poſſe aliquo modo aboleri, ac deſtrui, vt ſuprà c. 3. & 5. attigimus, & nunc exactiùs explicabimus. Non eſt autem hic modus mutationis vnus tantùm, ſed multiplex; cùm enim priuilegium ſit humana lex, ferè omnes modos mutationis recipit, quos lex humana, de quibus ex profeſſo lib. 6. diximus. Nunc verò ex ibi dictis ſupponimus, mutationē priuilegij, inſtar phyſicæ mutationis circa rem præexiſtentem verſari: ac proinde priuilegium tunc mutari dicitur, quando fuit validum, & talis qualitatis, vel quantitatis, & poſtea ſubſtantiam, vel proprietatem mutauit. Nam ſi contingat, priuilegium à principio eſſe nullum, vel impediri, aut ſuſpendi, ne operetur, illa non erit mutatio priuilegij, ſed nullitas, vel irritatio, aut ſuſpenſio anticipata, de quibus, & de cauſis earum, explicando cauſas, & effectus priuilegij dictum eſt; hic ergo de propria mutatione tractamus.

De mutatione priuilegiorum. *Multiplex modus mutationis in priuilegiis.*

Quæ

2. *Mutatio propria duplex, partialis, & totalis.*

Quæ diuidi poteſt primò in totalem, & partialem, A per priorem totum priuilegium, & totaliter, ac omnino extinguitur: per poſteriorem autem non omnino, ſed ex parte priuilegium tollitur, vnde generatim diminutio priuilegij dici poteſt. Comparantur autẽ hæ duæ mutationes ſicut priuatio integra, quæ in termino ſemper eſt eadẽ, quia totum eſſe deſtruit; & partialis, quæ ſecundùm varia accidentia fieri poteſt. Hoc autem non obſtante, variæ ſunt mutationes totales, ſeu deſtructiones priuilegiorum ex parte modorum, ſeu cauſarum à quibus procedunt. Poteſt enim priuilegium veluti corrumpi inſtar aliorum accidentium, vel rerum corruptibilium, aut quaſi ab intrinſeco, & ſponte ſua, quam vocare poſſumus puram amiſſionem priuilegij, aut per contrariam actionem, quæ eſſe poteſt, vel intrinſeca ipſius priuilegiati, quæ dici ſolet renunciatio priuilegij, vel alterius extrinſeci agentis, & vocabitur reuocatio, ſeu abrogatio priuilegij, & de his omnibus ſigillatim dicendum eſt: de partialibus autem mutationibus non oportet ſpecialiter dicere, quia in priuilegiis non habet locum propria diſpenſatio, quia priuilegiũ vt tale eſt, non ponit vinculum, quod per diſpenſationem relaxetur, ſed potius ipſum priuilegium ſolet vinculum relaxare. Et ideo non mutatur ex parte per diſpenſationem, ſed per ſuſpenſionem, vel partialem reuocationem, aut renunciationem, & ideo explicando integras mutationes, cum proportione declarabuntur partiales.

Varia mutationes totales.

Pura amiſſio.

Renunciatio priuilegij. Reuocatio, ſeu abrogatio.

3. *De pura amiſſione.*

In hoc ergo capite dicere incipimus de pura ceſſatione priuilegij. Multis autem cõtingit amitti priuilegium abſque actione vlla contraria corrumpentis. C Declaratur: nam hic corruptionis modus peruenire ſolet ex defectu alicuius cauſæ conſeruantis; in priuilegio autem plures cauſæ concurrunt, & ita ſecundùm modum cauſarum poſſunt hi modi multiplicari. Ex his verò duo ſunt certi, ſcilicet ex parte formæ, ſeu qui ad illam reducitur, & ex parte cauſæ finalis, ex parte verò cauſæ efficientis res eſt controuerſa, & fortaſſe non neceſſaria, vt videbimus: nam de his tribus agemus. De deſitione autem ex parte materiæ non oportebit dicere, quia duplex materia poteſt in priuilegio conſiderari, vna eſt materia, circa quam, & mutatio, quæ ratione illius prouenire poteſt, reducitur ad cauſam formalem, vel finalem, vt explicabo; alia eſt materia ſubiectiua, vt eſt perſona, vel res quæ D eſt ſubiectũ priuilegij, & de hac, quatenus priuilegiũ deſinere poteſt ad deſitionem ſubiecti, ſatis dictũ eſt ſupra circa diuiſionẽ priuilegij in reale, & perſonale.

Deſitio ex parte materia.

4. *Amiſſio ex parte forma.*

Primus ergo modus amiſſionis priuilegij ex parte formæ ſumitur, eſtque per temporis lapſum. Qui modus non habet locum in priuilegio perpetuo, vt ſupra dixi: in priuilegio autem temporali eſt clarus, & iuri conſentaneus in cap. *de cauſis*, de offic. deleg. & in l. 2. & 4. C. de precib. Imperator. offeren. & ratio id conuincit. Nam priuilegium temporale dicitur, quod ad definitum tempus conceditur; ergo neceſſe eſt finiri, finito termino, quia ceſſat (vt ſic dicam) influxus cauſæ conſeruantis, ſcilicet, voluntas concedentis, quæ in priuilegio neceſſe cenſetur tanquam in ſigno, & ideo ſolùm durat, quantum in priuilegio ſignificatur, vel certe (& ferè in idẽ redit) quia à principio datum fuit ſub illa conditione, vt illo tempore finiretur, & ita non fuit productum, niſi cum illa duratione, & ita hic modus prouenit ex parte formæ, quia limitata fuit ad tempus, vel expreſſe, vel æquiualenter, vt dicam; & ita fuit à principio imperfecta, & tandem ceſſauit. Neque in hoc occurrit difficultas, ſed videri poſſunt ſupra dicta de priuilegio temporali, & quæ in ſimili dixi tom. 5. tractando de ſuſpenſione ad tempus facta, & Panormit. ac Doctores in c. *cum acceſſiſſent*, de conſt.

c. de cauſis.

Panorm.

Atque ad hunc modũ reducitur amiſſio priuilegij ſub conditione conceſſi: nam ceſſante conditione, ceſſabit, vt ſumitur ex Couar. 1. variar. c. 15. & Molin. tom. 2. de iuſtit. diſp. 298. Ratio verò eſt, quia tale priuilegium virtute continet in conceſſione ſua temporis, & durationis terminum præfinitum, non quidem fixum, & certum, ſed per comparationem ad conditionem, ſcilicet; vt tandiu duret, quandiu conditio durauerit, talis voluntas concedentis per adiunctam conditionem ſignificatur, & ideo ſolùm confert priuilegio durationem proportionatam; tale ergo priuilegium ideo perditur, ablata conditione, quia finitum eſt tempus, pro quo fuit cõceſſum, & ita hic modus amiſſionis ſub prædicto membro continetur. Ex ratione autem facta conſtat, neceſſarium eſſe, vt conditio ſit appoſita non ſolùm ad fieri, ſed etiam ad cõ- B ſeruationem priuilegij. Certum eſt enim vtroque modo adiungi poſſe, & poſitam tantum pro fieri, nõ ſufficere, vt ad mutationem eius, mutetur priuilegiũ, quia tunc priuilegium non pendet in conſeruari à conditione, ſed tantùm in fieri, ſeu non eſt conditionatum quoad perſeuerantiam, ſed ſolùm quoad productionem, & ideo impleta conditione in ipſo fieri, poſtea manet priuilegium omnino abſolutum, & ideo non perditur mutata conditione. Exemplo res declaratur. Nam ſi Papa concedat alicui monaſterio priuilegium non ſoluendi decimas, ſi Epiſcopus conſenſerit, & Epiſcopus ſemel conſentiat, acquiritur priuilegium, nec erit in poteſtate Epiſcopi reuocare illud; quia illud non donauit, ſed Papa, & C licèt Epiſcopus poſtea diſſentiat, non amittitur, quia non fuit eius conſenſus requiſitus vt conditio perpetua; ſed ſolùm ad valorem conceſſionis. Secus verò eſſet, ſi in priuilegio diceretur, quandiu Epiſcopus conſenſerit, vel ſi conditio poneretur non ex parte priuilegij, ſed ex parte actus, ſeu vſus eius. Vt ſi diceretur, Concedimus tibi, vt poſſis non ſoluere decimas, non reſiſtente Epiſcopo, vel vt poſſis concionari conſentiente Epiſcopo: tunc enim ceſſaret priuilegium, ceſſante conditione: tunc autem non omnino amitteretur priuilegium in ſe, ſed ſolùm quoad vſum pro illo actu: nam poſtea iterum conſentiente Epiſcopo, poſſet quis vti tali priuilegio; quia cõditio non fuit appoſita pro ipſo priuilegio in ſe, ſed tantùm pro vſu. Et ideo modus conditionis ex tenore priui- D legij diligenter ponderandus eſt.

5. *Priuilegium conditionale quomodo ceſſat.*

Couar.

Molin.

Præterea ad hoc membrum reducentur amiſſiones priuilegiorum, quæ contingunt per mutationem ſtatus, vel alterius vinculi, à quo talia priuilegia pẽdebant tanquam à conditione neceſſaria, ſaltem virtuali, ſeu generali, & ideo deſinunt eſſe deſinente cõditione, & ita omnia illa habent certum terminum durationis in conceſſione præfixum, non in particulari definitum, ſed per comparationem ad alium terminum, ſeu conditionem. Sic nouitius religionis, dimiſſo habitu religionis, amittit priuilegia, quibus in probatione gaudebat, quia ſolùm fuerunt conceſſa ſub illa conditione, ſeu durante illo viuẽdi modo. Sic etiam religioſus mutata profeſſione, amittit priuilegia prioris religionis, vt illius ſunt, & à fortiori ſi B poſſit tranſire à ſtatu religioſo ad non religioſum, vel per diſpenſationem, vel alio modo, amittit priuilegia omnia religioſi, quia ſtatui, ſeu ratione ſtatus potiſſimè conceduntur, atque adeò dependenter ab illa conditione. Et eadem ratione familiaris religionis intra illam habitans, mutando habitationem, amittit priuilegia, quæ per religionem communicabantur quaſi ſub conditione illius vnionis cum illa, iuxta regulam traditam à Bald. in l. 1. C. de Epiſc. & cler. n. 5. Quotieſcumque, videlicet, vnus gaudet priuilegio propter vnionem cum alio, cui principaliter conceſſum eſt, & in quo ſolo ratio conceſſionis inuenitur,

6. *Dictus modus amplius declaratur ex parte ſtatus.*

Bald.

cunc diſſoluta vnione,& à fortiori interueniẽte morte priuilegiarij,conſequenter amittere priuilegiũ alterum,vel alios, quibus per talem communicationẽ priuilegium conceditur. Fundamentum huius regulæ eſt,quia reſpectu aliorum conceſſio illa eſt virtualiter conditionata, & temporalis,ſcilicet,quãdiu ille vixerit,vel quandiu durauerit vmbra illius,vel coniunctio cum illo , vt ſic dicam. Ex hoc modo diximus ſuprà, aliquibus priuilegiis gaudere vxorem ratione mariti,viuente illo,& filios viuente patre, quibus nõ gaudent , mortuo patre , vel etiam viuente,ſi amiſit priuilegiũ.Hoc autem non eſt vniuerſale, vt ibi dixi, & ideo regula Baldi intelligẽda eſt regulariter,ſeu vbi neq; ex verbis priuilegij, neque ex alio iure conſtat maiorem fieri cõmunicationẽ, vt ibidẽ explicuimus.

9. *An per vnũ actum amittitur priuilegium.* *Nauar.* *Panorm.* *Felin.* *Bart.*

Tandem ad hunc primum modum amittendi priuilegium pertinet ordinarium dubium. An priuilegium amittatur per vnum actum vtendi illo. Quod attingit Nauar.in c. *placuit*, de pœnit.diſt.6.n.166.& Panor.in c.2.de treug. & pace, & ibi Felin.latè,& ex illis colligi videtur hæc regula , Odioſa priuilegia, quę ad lites dantur,finiri per vnũ actum cõſummatũ, fauorabilia autem non amitti, etiam finito tali acto, vel vſu. Fauet Bart. in l. vlt. ff.de conſt.Princ.n.6.dicens,priuilegium ad agendum in iudicio durare, durante iudicio,& illo finito,finiri; aliique addunt,priuilegium ad excipiendum non ita finiri,ſed eſſe perpetuum,& ſumitur ex Gloſſ.in l.*falſo*,C.de diuerſ.reſcrip.verb *premiſſo*,vbi ait, priuilegium ad excipiendũ eſſe perpetuum.Latiùs tradit Panorm.in c.*cùm acceſſiſſent*, de conſtit. n. 6.Ratio autem eſſe videtur,quia priuilegium ad agẽdum,odioſum eſt, quia eſt contra alium ; ad excipiendum verò eſt fauorabile, quia eſt ad propriam defenſionem.

Gloſſ.

8. *Reſolutio dubij.*

Sed dicendum cenſeo,reſolutionem propoſiti dubij non pendere,per ſe loquendo,ex eo,quòd priuilegium ſit fauorabile,vel odioſum, ſed ex forma cõceſſionis,& vi verborum eius.Nam ſi priuilegium detur tantùm ad vnum actum , illo finito, finitur priuilegium , ſiue ſit in materia odioſa , ſiue fauorabili, ſiue ſit reſcriptum ad litem, ſiue ad electionẽ, ſiue ad indulgentiam ; in quacumque enim materia poteſt tantùm ad vnum actum dari pro arbitrio concedentis. Vnde propter eãdem cauſam idem erit in reſcripto ad lites,etiamſi ſit ad excipiendum,quia etiã illud poteſt dari ad vnũ tantùm actũ , quid enim repugnat? E contrario verò ſi priuilegiũ detur indefinitè ad aliquam ſpeciẽ actuum , vel ſi detur per modum poteſtatis ad aliquid agendum abſolutè, vt ad eligendum cõfeſſorem,ad audiendas cõfeſſiones,&c.tale priuilegium non finitur per vnũ actum , quia de ſe eſt vniuerſale,vt ſuprà oſtenſum eſt;imò de ſe perpetuũ,donec reuocetur,ſi tẽporis limitatio in eo non addatur.

9.

Hoc autem modo poteſt dari priuilegium tam in materia odioſa, quàm in fauorabili, quia hoc etiam pendet ex arbitrio concedentis , & conſequenter in vtraque materia non finietur priuilegium per vnum actũ,nec per plures , niſi definiatur in ipſo reſcripto. Igitur materia fauorabilis,vel odioſa poterit deſeruire ad reſtringenda,vel amplianda verba reſcripti , & interpretandum dari ad hos,vel illos actus , ſeu effectus , iuxta ſuperiùs dicta.Proxima verò,& per ſe regula eſt forma conceſſionis, an ſit definita ad vnum actũ,vel ad certum numerum actuum,nec ne. Quòd primò, & præcipuè ex verborum proprietate colligendum eſt : quãdo enim datur ad ſolum vnum actũ, addi ſolet,ſemel in vita,vel in morte,vel in anno,aut pro hac vice dũtaxat,vel ad talem effectũ , vel quidpiam ſimile.Quando verò hoc non additur,regulare eſt,vt latiùs detur , niſi ex ſupplicatione facta,vel ex qualitate materiæ , vel aliis circumſtantiis contrariũ ſatis conſtet. Intellecta autem mente concedentis,

Optima regula ad dignoſcendum, quando priuilegium amittit ſuas vires eſt forma conceſſionis.

ſcilicet,quòd fuerit ſolùm concedere priuilegium ad vnum actum,veriſſimum eſt , illo facto extingui priuilegium , & idem erit de duobus , & quolibet alio certo numero. Tunc autem dico , modum hunc definiendi priuilegij coincidere cum illo , qui eſt per lapſum temporis in priuilegio deſignati:nam licèt ibi non determinetur certa menſura temporis abſolutè, deſignatur tamen quaſi ſub conditione, ſcilicet , ſtatim ac fuerit actus perfectus.Interdum verò ſolet deſignari, vt actus intra tale,ſeu tantum tempus faciẽdus ſit,& tunc finito tempore finitur priuilegium, etiamſi actus factus non ſit , quia ſub illa conditione, & mẽſura fuit datum,vt tradit Bart.ſuprà,& procedit per ſe loquendo,an verò limitandum hoc ſit,quando per accidens impedimentum interceſſit,vt voluit Iaſon in l.2.C.de diuerſ.reſcrip.dicemus in ſequẽtib.

Bart. *Iaſon.*

CAPVT XXX.

Vtrùm ceſſante cauſa finali priuilegij , ceſſet priuilegium , & extinguatur.

1. *Cauſa finalis priuilegij.* *c.cùm ceſſante.* *Cauſa finalis propriè ſumenda.*

SEcundus modus,quo finitur priuilegium quaſi ab intrinſeco,eſt, ceſſante cauſa finali eius , iuxta regulam iuris,*Ceſſante cauſa,ceſſat effectus*,cap.*cùm ceſſante*,de appellat.l. *adigere*. §.*quamuis*, ff.de iur. patronat. Sumitur autem hic cauſa finalis propriè,& rigoroſè, prout à Iuriſtis diſtinguitur à cauſa impulſiua , quæ ſolùm ſecundariò , & per occaſionem mouet : cauſa autem finalis hìc dicitur,quæ eſt propria,& principalis cauſa dans ſufficiẽtem rationem concedendi priuilegium,atque ita reddens illud iuſtum,& honeſtũ, vt ſine illa tale non eſſet. Et ſic explicata aſſertio cõmunis eſt,vt conſtat ex Panorm. in cap.*ſuggeſtum*, de decim. n. 5.& in cap.*recolentes*,de ſtat.Monach.num. 1.in fine,Felin.in cap.*quæ in Eccleſiarum*, de conſtit.n. 29.Bald.in l.*generaliter*, C.de Epiſcop.& cler.num.5. Tiraq.in tract.Ceſſant.cauſ.in princip.num. 19. & à num.210.vſque ad 220.&tota limit.23.Couar.lib.1. variar.cap.20.Gutier.lib.2.Canonicar.quæſt.cap.15. num. 30. Barboſ.in l. 1 ff.ſolut.matrim.p.1.à num. 83. & Sanc.lib.8.de matrim.diſp.30.n. 14. Probatúrque ex c.*Abbate*,in fine, de verbor.ſignif.vbi id expendit Gloſſa,& cap.*generaliter*.16.q.1.verb.*non deuagantes*, & cap.*tua*,de Cler.non reſid.& ex l.*ex facto*,in princ. ff.de vulgar. & pupil. Ratio verò eſt,quia valor priuilegij pendet à tali cauſa in fieri,& conſeruari,ſicut enim non poſſet concedi , niſi iuſtum eſſet , quando concedebatur , ita nec poteſt durare,niſi vſus eius ſit iuſtus.Quæ ratio ex ſequentibus animaduerſionibus elucidabitur.

Panorm. *Felin.* *Bald.* *Tiraquel.* *Couar.* *Gutier.* *Barboſ.* *Sanc.* *c.Abbate.* *Gloſſa.*

2. *In quo priuilegio locũ habet dicta doctrina.*

Primò ergo aduertimus,hunc modum definitionis non habere locum in priuilegio , quod non derogat iuri,ſiue cõmuni,ſiue alterius tertij,ſed eſt mera gratia,& beneficium Principis. Quia vt tale priuilegiũ ritè,& licitè concedatur,vel non,requirit cauſam(vt aliqui volũt)vel licèt illam requirat , vt honeſtè , & prudenter concedatur(ſicut nos diximus) poſtquam ſemel facta eſt conceſſio,iam non ampliùs requiritur talis cauſa , quia ſolùm fuit neceſſaria reſpectu volũtatis Principis,vt honeſtè moueretur; volũtas autem Principis ſimpliciter contulit beneficium, & ad hoc habuit legitimã cauſam, & ideo beneficium permanet,etiamſi cauſa ceſſauerit. Decet enim beneficium Principis eſſe manſurum , vt in regula iuris dicitur, quod maximè locum habet in beneficio mero, & fauorabili,quod ſine conditione,& abſolutè fit. Sicut eleemoſyna facta pauperi rata manet,etiamſi deſinat eſſe pauper, & donatio facta amico ſẽper durat, etiãſi amicitia ceſſet. Vnde fit, ad hanc priuilegij amiſſionem non ſufficere,vt ſit talis mutatio cauſæ,quę mutaſſet voluntatem Principis , ſi tunc operatura eſſet, id eſt,

id eſt, quia ceſſante tali cauſa eo tempore, quo conceſſit priuilegium, fortè non concederet. vel quia ſi nunc conceſſurus eſſet priuilegium, ſecundùm præſentem ſtatum rerum non faceret. Nam hæc conditio non variat priorem voluntatem, quæ abſoluta, & efficax fuit, vt in ſimili dixi in materia de Voto.

3. *Priuilegium derogãs iuri communi, vel alicuius duplex.*

Hinc præterea colligo, & aduerto, priuilegium rigoroſum derogans iuri communi, vel alicuius, duplex eſſe poſſe, vnum eſt, quod vno actu conſummatur, vel perficitur, quia vel ſolùm eſt per modũ vnius actionis, vel ad ſummum per modum poteſtatis ad vnum actum. Aliud eſt, quod habet tractum ſucceſſiuum, quia datur per modum poteſtatis ad ſucceſſiue operandum, vel omittendum. In priori ergo genere priuilegiorum, ſi priuilegium iam habuit cõſummatum effectum, non habet locum hic modus ceſſationis, ſeu deſitionis. Quia cõſummato effectu, iã priuilegiũ non eſt, ſed trãſiit iuxta proximè dicta in præcedẽti pũcto; ergo non eſt quòd poſſit deſinere ceſſante cauſa. Dices; poteſt retractari effectus, qui per priuilegium factus fuerat. Sed contrà, quia aliud eſt priuilegium, aliud effectus priuilegij, vt conſtat, & non ita pendet effectus à cauſa priuilegij, ſicut priuilegium ipſum, quia priuilegium pendet a ſua cauſa propria, & per ſe; effectus verò ſolum remotè, & per accidens, quatenus ad eſſe priuilegij neceſſaria fuit illa cauſa; ergo non ceſſat effectus iam factus, licèt cauſa priuilegij ceſſet. Et confirmatur primò, quia ſi vſus priuilegij conſideretur, vt eſt actus præteritus, irreuocabilis eſt; ſi verò ſpectetur effectus, quem reliquit, iam eſt in illo ius acquiſitum, & in eo talis eſt facta mutatio, vt non pendeat ex cauſa priuilegij.

4. Confirmatur ſecundò, quia ſi priuilegium conſiſtat in vnica tantùm actione, quam Princeps per ſe facit, vt eſt habilitare perſonã, legitimare, nobilitare, &c. tale priuilegiũ potiùs habet rationem cuiuſdam diſpenſationis: diſpenſatio autem poſtquam habuit cõſummatum effectum, non retractatur quoad effectum, etiamſi cauſa mutetur, quia factum legitimè non retractatur, quamuis poſtea deueniat ad ſtatum, in quo non poſſit inchoari, vt eſt reg. 37. iuris in 6. & tradit latè Tiraquel. dicto tract. limit. 12. & Menoch. de præſumpt. lib. 4. præſumpt. 189. num. 196. & patet in diſpenſatione voti: nam ſemel facta, non redit votum, etiamſi cauſa mutetur, & idem eſt in ſimilibus; ergo idem eſt de priuilegio quod in vna tantùm actione Principis conſiſtit. Et conſequenter idem erit in priuilegio dante poteſtatem ad vnum actum, quãdo iam operatum eſt perfectè, ac integrè ſuum actũ, quia tunc etiam ſe habet vt diſpenſatio cõſummata. Quòd ſi priuilegiarius fortaſſe nondum fecit actum, quantum ad illum habet priuilegium tractum ſucceſſiuum, & non comprehenditur ſub prædicta regula. Imò hinc etiam intelligitur, quòd licet priuilegium det poteſtatem generalem, & habeat tractum ſucceſſiuum in variis actibus: ſi aliquos actus operatum eſt, non habet locum ceſſatio, ceſſante cauſa, quoad illos effectus, quia de illis eſt eadem ratio, nec eſſet iam ceſſatio, ſed retractio actus perfecti, & conſummati. Igitur aſſertio poſita, intelligenda eſt de priuilegio habente tractum ſucceſſiuum, & prout reſpicit vſum futurum, ſic enim ceſſare dicitur, ceſſante cauſa. Et ita diſertè explicuit Panormit. quem Tiraq. imitatur, & eadem eſt mens aliorum, quos ſuprà Menoch. refert.

Tiraquel. Menoch.

Panorm.

5. *Obiectio.*

Obiici verò poteſt Lex *pacto*, ff. de vul. & pup. vbi priuilegium datum ad ſubſtituendum pro filio amente, non ſolùm dicitur ceſſare ceſſante cauſa quoad futurum vſum, ſed etiam retractari quoad iam factum. Quia filio amente ad mentem reſtituto, dicitur euaneſcere ſubſtitutio iam facta, & redditur ratio, *Quia iniquum incipit eſſe priuilegium Principis, ſi adhuc ei valere dicamus: aufert enim teſtamenti factionem homini ſanamentis*, vbi Doctores aduertunt, effectum illum reuocari, quia reuocabilis erat, & perſeuerantia eius fuiſſet iniuſta. Reſpondetur primò, illum effectũ non fuiſſe plene conſummatum, quia ſemper erat in fieri, & pendens ab euentu futuro: nondum enim ſubſtitutus ſucceſſerat, & ſubſtitutio includebat eandem conditionem, quam priuilegium, ſcilicet, niſi filius habere poſſet hæredem. Vnde dicitur ſecundò, & elatiùs, priuilegiũ illud, vt eſſet iuſtũ, à principio fuiſſe conceſſum ſine præiudicio tertij, & ideo non fuiſſe ſubſtitutionem omnino abſolutam, ſed quaſi ſub cõditione, vel præſuppoſitione amentiæ filij, & impotentiæ ad teſtandum, ac ſubinde ceſſante illa conditione, non propriè retractatur effectus priuilegij iam factus, ſed per ſe deſinit, & irritatur, propter conditionem non impletam, quia non fuit abſoluta ſubſtitutio, ſed ſub conditione amentiæ, vtique vſque ad mortem, ſeu durantis vſque ad effectum decedendi ſine teſtamento ratione illius.

A

Reſponſ.

B

6. *Ceſſatio cauſa contrariè neceſſaria eſt vt ceſſet priuilegium.*

Tertiò hinc aduerto, neceſſarium eſſe, vt cauſa ceſſet, non tantùm negatiuè, ſed etiam contrariè, vt ea ceſſante, ceſſet priuilegium habens tractum ſucceſſiuum etiam quoad futuros actus. Declaratur ratione, explicando terminos, tũc enim dico cauſam priuilegij ceſſare negatiuè, quando ratio, quæ induxit Principem ad concedendum priuilegium, iam non ſubſiſtit, nihilominus tamen vſus priuilegij non eſt iniuſtus, nec per ſe contra aliquam virtutem, vt cõtingit ſæpe, & ſtatim declarabitur, exemplis adductis. Contrariè autem dico, ceſſaſſe cauſam priuilegij, quando vſus priuilegij, propter mutationem materiæ, vel circonſtantiarum factus eſt iniuſtus, vel iniquus, vt v. g. ſi monaſterio applicata eſſet aliqua pars decimarum alicuius Eccleſiæ, quia tempore conceſſionis ex reliquo poterat Eccleſia ſufficienter ſuſtentari, & prouideri; poſtea verò mutatis rebus non poſſit ſuſtentari, ſi in tota illa parte decimarũ defraudetur, tunc ceſſat cauſa priuilegij, & conſequenter ceſſat priuilegium. Hinc ergo facilis eſt ratio aſſertionis ſic declaratæ, quia priuilegium de re illicita nullum eſt; ergo priuilegium, cuius vſus factus eſt illicitus, factum eſt nullum, quia quoad hoc eadem eſt ratio de conſeruatione, quæ de inceptione, quia neutro modo poteſt dari licentia ad illicitum perpetrandum. Sicque habet hîc locum principium iuris, *Quod peruenit ad ſtatum, in quo incipere nõ poſſet, in eo remanere non poteſt*, l. *Vranius*, 71. §. *ſed cùm duo*, ff. de fideiuſſ. vbi Gloſſ. ferè æquiualentibus verbis ait, *quod impedit faciendum, deſtruere quoque iam factum*. Et in l. *patre*, ff. de his, qui ſui, &c. verb. *retinere*, declarat, hoc principium procedere, quando impedimẽtum eſt ex parte cauſæ finalis. Ego verò addo, intelligendum eſſe de impedimento contrario, & tunc deſtrui quod factum eſt, quatenus eſt principium actus futuri, & faciendi, in quo tale impedimentum inuenitur. Denique confirmari hoc poteſt ex dictis ſuprà de lege communi, ceſſare, ceſſante cauſa per contrarietatem ad legem: nam priuilegium eſt quædam lex, & tantò mutabilior, quantò ſpecialior, iuxta legem *eius militis*, §. 1. ff. de militat. teſtam. vbi Gloſſa id notat verb. *quocumque modo*, & ibi alij Doctores, & Tiraquel. dicto tract. limitat. 11. ad finem, ergo.

C

Ceſſare negatiuè quid ſit, & quid contrariè.

D

E

Gloſſa.

Tiraquel.

7. *Altera pars aſſertionis declaratur.*

Altera verò pars, ſcilicet, priuilegium ex vera, & ſubſiſtente cauſa legitime obtentum non amitti propter ſolam ceſſationem cauſæ negatiuam. Declaratur primò exemplis: nam priuilegium non ſoluendi decimas datum monaſterio propter indigentiam, non ceſſat, etiamſi monaſterium iam non indigeat, ſed aliunde habeat, vnde ſufficienter ali poſſit. Item priuilegium retinendi plura beneficia ſimul, quia neutrum ſufficiebat ad ſuſtentationem, non extinguitur,

etiamſi vnum beneficium creſcat, & fiat ſufficiens ad congruam ſuſtentationem. Item priuilegium ad anticipandum tempus recitandi diuinum officium vltra commune ius datum alicui propter nimiam occupationem alicuius muneris, non videtur ceſſare, etiamſi munus relinquat, niſi in ipſo priuilegio dicatur, *Quandiu tale munus exercueris*, vel aliquid æquiualens. Item in religionibus ſunt multa priuilegia propter cauſas, & rationes, quæ re vera per temporum varietatem, & morum mutationem ceſſarunt, & nihilominus non cenſetur ceſſaſſe priuilegia. Ratio verò eſt, quia tunc licèt ratio ceſſauerit, non eſt factum iniquum priuilegium, quia vſus eius nec iniuſtus, aut pernitioſus, nec illicitus factus eſt, vt ſupponitur; ergo non eſt cur priuilegium cenſeatur ſtatim euerſum, ac deſtructum. Et confirmatur etiam exemplo legis communis, quia non ceſſat obligatio B eius ex eo, quòd negatiuè tantùm ceſſet ratio eius in particulari.

8. *Retorquetur argum.* Sed contra hanc partem retorqueri poteſt vtraque ratio. Nam in primis vt priuilegium ceſſet, ſatis eſt, quòd conſeruatio priuilegij fiat illicita propter mutationem, vel ceſſationem cauſæ, licet vſus priuilegij, id eſt, actus ipſe, qui ex priuilegio fieri ſolebat, per ſe non fit illicitus; ſed vt priuilegij conſeruatio fit illicita ſatis eſt, quòd ceſſet ratio eius negatiuè, neque oportet vt in ipſo vſu orta ſit aliqua malitia, vel iniquitas diſtincta ab illa, quæ reſultat ex ceſſatione priuilegij, ergo. Maior patet, quia non eſt præſumendum, Principem facere aliquid illicitum; ergo neque quod conſeruet priuilegium eo tempore, quo facta eſt illicita eius conſeruatio, ſed potiùs præſumendum eſt à principio illud conceſſiſſe cum ea C intentione, vt eſſet, quamprimum duratio eius facta fuerit illicita. Minor autem probatur ex principio iuris ſuprà poſito, *quod in aliquo euentu inchoari non poſſit licitè, non poteſt in eodem ſubſiſtere, ſeu cõſeruari.* Nam hoc eandem rationem veritatis habet in ipſo priuilegio, quam in vſu eius. Et fortiùs vrget illud principium, prout habetur in lege prima, ff. de condict. ſine cauſa, & in lege, *nihil intereſt*, ff. de nautico fœnor. ſcilicet, *paria eſſe à principio non habuiſſe cauſam, vel illam eſſe deſiiſſe*, quod ita recipitur à Iuriſtis, vt videre licet in Tiraquel. *Tiraquel.* dicto tractat. in princip. num. 14. ſed ſi à principio non fuiſſet illa cauſa, priuilegij conceſſio fuiſſet illicita: nam ſupponimus eſſe cauſam finalem, & principalem, ſine qua concedere priuilegium iuri derogans, iniquum eſſet, vt ſuprà oſtẽſum eſt; ergo ſimiliter conſeruare priuilegium, ceſ- D ſante illa cauſa, eſt iniquum. Et ita in exemplis adductis dicendum erit, vel illas cauſas non fuiſſe principales fines, ſed motiuas, vel non fuiſſe adæquatas, vel ſi tales fuerunt, ceſſaſſe priuilegia, quia perſeuerantia illorum facta eſt iniqua.

9. *Confirmatur exemplo.* Declaratur, & confirmatur exemplo diſpenſationis: nam ſi conceſſa ſit ad vſum habentem tractum ſucceſſiuum propter cauſam neceſſitatis tanquam principalem, & adæquatam, ceſſante neceſſitate, ceſſat quoad actus reſiduos, etiamſi in illis non ſit noua malitia. Patet in diſpenſatione non ieiunandi pro tota Quadrageſima propter debilitatem virium, vel nimium laborem: nam ſi in medio Quadrageſimæ ceſſet neceſſitas, ceſſabit diſpenſatio quoad actus reſiduos, quia aliàs eſſet irrationabilis diſpẽſatio, idémque dicendum erit in exemplo ſuprà adducto de licẽ- E tia non recitandi, vel anticipandi horas, ſi neceſſitas re vera fuit cauſa adæquata, aliàs non eſt ad rem; ergo idem erit dicendum de priuilegio, quia & diſpenſationem continet, & quoad hoc habet eandem rationem. Vnde obiter etiã aperitur æquiuocatio, quæ committi poteſt in ſuperiùs dictis. Quando enim dicitur debere ceſſare cauſam priuilegij, ita vt vſus eius

A redditus ſit illicitus, dupliciter id intelligi poteſt. Primò vt debeat reddi illicitus per ſe, & ab intrinſeco, ita vt ſit contra iuſtitiam, vel contra naturalem legẽ, & hoc quidem licèt ſufficiat, vbi contigerit: falſum autem eſt, eſſe neceſſarium, vt cõſtat in exemplis adductis de diſpenſatione. Secundò intelligi poteſt, neceſſarium eſſe, vt vſus priuilegij fiat illicitus ſaltem contra ius poſitiuum, & hoc quidem eſt verũ, eſt tamen conſequens ad ceſſationem diſpenſationis, ſeu priuilegij, non tamen eſt cauſa ceſſationis priuilegij, & ideo propter illam rationem non rectè dicitur, tũc ceſſare cauſam priuilegij cõtrariè, quia ceſſatio cauſæ, quæ ſupponitur ad ceſſationem priuilegij, tantùm eſt negatiua. *Vſus priuilegij illicitus duplicìter.* Aſſumptum declaratur in exemplo diſpenſationis. Nam eo ipſo, quòd ceſſat neceſſitas comedendi carnes, fit illicitus ille actus, non quia ha- B beat intrinſecam malitiam, ſed quia eſt prohibitus, & tali perſonæ iam incipit eſſe prohibitus, cùm antea non eſſet, quia iam ceſſauit diſpenſatio; ergo malitia actus non eſt cauſa ceſſationis diſpenſationis, ſed ad illam conſequitur. Diſpenſatio autem ipſa ſolùm ex carentia negatiua (vt ſic dicam) & pura ceſſatione cauſæ ceſſauit. Sic ergo erit in priuilegio, quod vim habet cuiuſdam diſpenſationis. Quod ſi quis dicat, etiam tũc ceſſare contrariè cauſam, quia facit illicitam conſeruationem priuilegij, in primis de nomine diſputabit, & deinde non poterit diſtinguere negatiuam ceſſationem à contraria, nec declarare quando cauſa priuilegij ceſſet tantùm negatiuè.

10. *Retorquetur argumentũ à lege deſumptum.* Tandem retorqueo argumentum à lege deſumptum. Nam lex communis in particulari non deſinit obligare, ceſſante tantùm negatiuè cauſa eius in illo C particulari, quia non ceſſat tunc cauſa eius adæquata etiam in illo particulari; at verò ſi finis legis ceſſet in vniuerſali, & generaliter, etiamſi tantùm negatiuè ceſſet, lex ceſſare cenſetur, quia fit inutilis, & conſequenter irrationabilis, etiamſi vſus eius aliam particularem malitiam habere non incipiat; ergo cum proportione loquendo idem dicendum eſt de priuilegio, ceſſante fine eius negatiuè. Probatur conſequentia, quia priuilegium eſt lex particularis, vnde ita comparatur ad finem ſuum particularem, ſicut lex vniuerſalis ad finem vniuerſalem, quia tam adæquatus eſt finis particularis legi particulari, ſicut vniuerſalis vniuerſali legi; ergo.

11. *Defenditur prædicta regula.* Fateor, rem eſſe intricatam, & perplexam, vt ſolent eſſe hæ res morales, quando generales regulæ tradẽ- D dæ ſunt, quæ vix poſſunt eſſe regulares, nedum infallibiles. Dico nihilominus, abſolutè veram eſſe regulam indicatam, vt priuilegium ceſſet, non ſatis eſſe cauſam eius finalem negatiuè ceſſare, etiam adæquatè. Loquor autem nunc de cauſa finali more aliquorum Iuriſtarum, id eſt, de illa, quæ ita mouit Principem, vt fuerit vnica, vel ita principalis, vt ſi illa non adfuiſſet, Princeps non concederet priuilegium, vt exponunt Panormit. Deci. Couar. Tiraq. & alij, vt in lib. de ſimo. c. 44. latiùs tractaui. *Panorm. Decius. Couar. Tiraquel.*

12. *Ceſſatio negatiua non eſt ſufficiens vt ceſſet priuilegium.* Dico ergo, ceſſationem huius cauſæ merè negatiuã non eſſe ſufficiẽtem cauſam, vt ceſſet priuilegium. Et idem dico de diſpenſatione. Et confirmatur ac declaratur exẽplo de diſpẽſatione voti. Nam ſi concedatur fœminæ diſpenſatio in voto caſtitatis propter morale periculum incõtinẽtiæ, ita vt hæc ſit cauſa expreſ- E ſa in indulto, & vnica, & illa poſtea nubat, non obligabitur ad non petendum debitum, etiamſi pro certo ſupponamus, quoad hoc ceſſaſſe periculum incõtinẽtiæ, quia ſufficienter ſubuentũ eſt periculo incõtinẽtiæ fœminæ ſi ſit in ſtatu, in quo poſſit licitè reddere, quia honeſtæ fœminæ vix ſolent petere. Dices, tũc nõ ceſſare omnino cauſam, ſed tantùm quoad aliquid. *Euaſio.* Sed hoc non ſatisfacit, tum, quia eadem eſt propor- *Refellitur.*

tio

tio partis ad partem, quæ totius ad totum. Tum etiam quia alias ſi tanta eſt dependentia a cauſa, vt licitè diſpenſatio concederetur, debuit à principio ita intelligi, vt eſſet ad contrahendum matrimonium, & ad reddendum, non verò ad petendum, quia reſpectu integræ diſpenſationis non erat adæquata cauſa. At hoc eſt inuſitatum, & nimis ſcrupuloſum; ergo etiam interpretatio priuilegij ſub intellecta conditione, vt non duret, ceſſante cauſa tantùm negatiuè, eſt nimis dura, & ſcrupulis plena, & ideo nec neceſſaria reputanda eſt ad licitam conceſſionem, nec conſueta, aut præſumenda.

13. *Confirmatur præcedens doctrina exemplo dicto.*

Quod ampliùs corroboro, vrgendo idem exemplum: nam ſi in eo caſu fœmina illa viduetur in ea ætate, vel diſpoſitione, in qua iam non timet periculũ continentiæ, nihilominus iterum nubere poteſt licitè; ergo non ceſſat diſpenſatio, ceſſante cauſa negatiuè; ergo nec priuilegium. Antecedens probatur, quia ſuppono, in diſpenſatione non dici, vt ſemel, vel pro vna vice nubere poſſit, ſed abſolutè, quòd diſpẽſatur in voto caſtitatis; ergo ex illius vi poterit iterum nubere, tum quia illæ diuerſæ formæ diſpenſandi, quæ ſolent eſſe in vſu, oſtendunt, plus concedi per ſecundam, quàm per primam, tum quia verba indefinita æquiualent vniuerſali in his diſpoſitionibus, vt ſuprà oſtendi, & ita illa diſpẽſatio eſt abſoluta, & perpetua: tum denique quia alias non eſſet propria diſpenſatio voti, ſed quaſi ſuſpenſio. Vt ſi humanus creditor remittat debitori debitum ſimpliciter, & abſolutè propter paupertatem eius, licèt hic veniat ad pinguiorẽ fortunam, nõ tenetur ſoluere, nec remiſſio retractatur propter ceſſationem cauſæ; ſi autem non abſolutè remitteret, ſed quamdiu eſſet pauper, tunc acquiſitis diuitiis tenetur ſoluere; prior autem nõ fuiſſet remiſſio, ſed ſuſpenſio debiti. Voti autem diſpẽſatio eſt quædã remiſſio debiti ad Deum, & propter cauſã præſentem poteſt fieri abſolutè, & ita fit per propriam, & abſolutam diſpenſationem, ideóque etiamſi ceſſet cauſa non redit debitum, nec retractatur diſpenſatio. Sic ergo dicendum cenſeo de priuilegio: eſt enim vel remiſſio, vel donatio, vel aliquid æquiualens, quę ſemel facta de ſe permanens eſt, licèt cauſa, quæ ad illam faciendam principaliter induxit, ceſſet, & ita ceſſatio negatiua cauſæ non eſt ſufficiens, vt priuilegium ceſſet, quamuis hæc regula aliquam limitationem, vel exceptionem recipiat, vt reſpondendo ad propoſitam difficultatem meliùs explicabo.

14. *Ad principalem difficultatem reſp.*

Ad principalem ergo difficultatem reſpondeo, in ea ſupponi vnum, quod nec neceſſarium, nec verum eſt, ſcilicet, conſeruationem priuilegij fieri malam ceſſante cauſa conceſſionis. Aut enim per conſeruationem intelligitur poſitiua actio conſeruans priuilegium: & ſic falſum eſt, priuilegium ſemel cõceſſum indigere conſeruatione concedentis, quia in rigore ſatis eſt, vt non retractetur ab habẽte poteſtatem, quia, ſiue Princeps malè faciat, ſiue bene, nõ retractãdo, & ſiue id omittat ex ignorantia, ſiue ex voluntate, priuilegiũ permanebit ſine alia poſitiua conſeruatione concedentis, ſi aliunde prauũ non fiat, vel corrũpatur, aut finiatur. Et ita in rigore falſa eſt maior, quia eſt affirmatiua de ſubiecto non ſupponente, ſeu impoſſibili, quia conſeruatio non poteſt fieri illicita, cùm non ſit actio humana, imò licèt ſpeculatiuè res conſideretur, talis conſideratio priuilegij non eſt permanentia prioris actionis, vt fuit actio, ſed eſt tãtùm permanentia ipſius effectus, qui fuit ius aliquod, vel poteſtas acquiſita, qui effectus ſemel factus iam non pendet poſitiuè in conſeruari à concedente, ſed tantùm negatiuè, vt non retractetur, iuxta infrà dicenda. Sic ergo talis conſeruatio non poteſt fieri mala. Quòd ſi ipſa perſeuerantia priuilegij vocetur conſeruatio, etiam illa non poteſt fieri mala per ordinem

A ad concedentem, quia non eſt actio eius, nec habet nouam dimanationem ab illo, & prima, quam habuit, fuit bona, & iam pertranſiit: fuit enim à conceſſione præterita, quæ bona fuit, vt ſupponitur. Solum ergo poteſt illa perſeuerãtia fieri mala, ſi priuilegium fiat malum dando licentiam ad actum, vel vſum iniquum, quod non fit per ſolam ceſſationem negatiuam cauſæ, ſed neceſſarium eſt, vt ceſſet cõtrarie, ſicut explicatum eſt. Vnde probationes, quæ in illa ratione adduntur, omnes procedunt ex ſuppoſitione falſa, ſcilicet, quòd priuilegiũ duret per actionem poſitiuam, quæ vere ſit actio libera concedentis. Et ita non rectè applicantur principia iuris ibi citata, quia intelligenda ſunt de cauſa, a qua pendet effe-B ctus in fieri, & conſeruari, quamuis etiam poſſint alio modo intelligi, vt paulo pòſt dicam.

Ad rationes contrarias.

15. *Obiectio.*

Dicet verò aliquis, ipſammet priorem actionem cõceſſiuam priuilegij vocari conſeruationem eius: nã in virtute illius permanet, & tantum durat, quantum fuit per illam intentum, & non ampliùs, vt in præcedẽti puncto dicebamus. Et ita ſenſus propoſitionum in ea difficultate ſumptarum eſt, intentionem concedẽtis eſſe, vt ſolum duret priuilegium, quamdiu cauſa eius durauerit: nam alioqui fieret illicita cõſeruatio, non quæ in re ſit diſtincta à conceſſione, vel quæ in re duret, illa tranſacta, ſed quę virtute in illa includitur, & moraliter permanere cenſetur, quamdiu nõ retractatur. Tamen licet ſit vna actio, dicitur magis fieri illicita vt conſeruatio, quàm vt conceſſio, quia

C concedere tale priuilegium pro tempore durãtis cauſæ licitũ fuit: concedere autem illud, vt duret, etiam ceſſante cauſa, eſſe illicitum. Et ita dicitur cõſeruatio fieri illicita ex illa hypotheſi, non quia malitiam illã de nouo acquirat, quando deſinit eſſe cauſa, & priuilegium conſeruatur, ſed quia à principio habuiſſet hanc malitiam, ſi conceſſio cum tali intentione fieret. Et quia hoc præſumendũ non eſt, inde neceſſariò fit, vt conceſſio talis à principio fuerit, vt ad conſeruationem priuilegij ceſſante cauſa non ſufficiat.

16. *Oſtenditur inefficacia rationis factæ.*

Hic autem diſcurſus eſſet efficax, ſi probaretur, conceſſionem priuilegij futuram fuiſſe illicitam, niſi daretur cum illa intentione formali, vel virtuali, vt non duret, niſi quamdiu cauſa durauerit: nam inde rectè ſequitur, deſinere eſſe, deficiente cauſa, & hanc

D illationem rectè etiam probant principia iuris adducta, quæ hunc etiam ſenſum optimè habere poſſunt, & eſt optimum exemplum in c. *Abbate*, de verbor. ſignif. in fine ibi. *Tamdiu monaſterium ipſum hac honoris debeat prerogatiua gaudere, donec ibi-ẽ viguerit obſeruãtia regularis.* Vbi clarè ponitur cauſa illa, ſeu circumſtantia vt neceſſaria ad conſeruationem priuilegij, & redditur optima cauſa, in qua explicatur, illum terminum deſignari, vt poſſit eſſe licitus vſus priuilegij, ſcilicet, *vt idoneæ perſonæ inueniantur in illo* (monaſterio) *qui poſſint in Abbatem aſſumi.* Atque ita illa deſitio priuilegij ferè reducitur ad modũ amiſſionis priuilegij poſitum in cap. præcedente: nã tunc duratio cauſæ eſt veluti conditio requiſita, vt duret priuilegium.

17. *Soluitur argum.*

E Verumtamen illud aſſumptum non ſatis probatur, nec probari poteſt vniuerſaliter, vt probãt exempla adducta, præcipuè de priuilegio non ſoluendi decimas, & de diſpenſatione abſoluta voti caſtitatis.

Ratio reſp.

Ratione etiam declaratur, quia multa illicitè fiunt, quæ tamen facta licitè conſeruantur; ergo è cõtrario multa licitè conſeruantur in eſſe, quæ tunc non poſſent licitè de nouo fieri; ergo licèt priuilegium ex defectu cauſæ perueniat ad ſtatum in quo non poſſet licitè incipere, poterit licitè, & honeſtè permanere; ergo à principio potuit honeſtè cõcedi ſub intẽtione abſoluta donãdi, & vt permaneat, licèt præſens cauſa neceſſaria ad conceſſionem ceſſet, quamdiu vſus eius nõ fuerit alioqui illicitus. Probatur hæc cõſequẽtia,

tum quia plus requiritur ad honeſtandam rei productionem, quam ad honeſtandam permanentiam rei iam productæ. Tum quia qui donat indigenti, nõ tenetur ſemper limitare donationem, pro tempore indigentiæ, etiamſi fortaſſe non poſſet licitè donare, niſi propter indigentiam; ergo idem eſt cum proportione in priuilegio, quod veluti quandam donationẽ continet. Tum præterea, quia decet, beneficiũ Principis eſſe manſurum, etiamſi cauſa, quæ ad benefaciẽdum mouit, nõ maneat, dummodo beneficium ipſum poſſit prodeſſe accipienti ſine iniuſtitia, vel iniquitate, quia alioqui non eſſet largitio, ſed quaſi mutatio, & inde dubia, & ſcrupuli in ſubditis orirentur circa intentionem Principis, & circa cauſam, quæ illum ſubſtantialiter mouit, quia ſæpe latet, & non facile intelligitur. Tum denique, quia licèt cauſa mouẽs Principem ſit temporalis, & tranſiens, poteſt eſſe ſufficiens ad perpetuam largitionem, vt cõſtat, quia ſicut apud Deum momentanea tribulatio æternum gloriæ põdus operatur, ita apud Principes momentanea victoria parentis comparat filiis perpetuam nobilitatem. Et ſimili modo apud Pontificem præſens vtilitas, vel auſteritas religionis poteſt eſſe ſufficiens cauſa, vt ei priuilegia perpetua concedantur, quæ durent, etiamſi ceſſet illa vtilitas, vel auſteritas, & religio perueniat ad illum ſtatum, in quo imprudẽter talia priuilegia illi concederentur. Ergo vt conceſſio priuilegij ſub ratione quacumque ſpectata licita ſit, non eſt neceſſe, vt includat illam limitatam intentionem, vt ſolùm duret quamdiu cauſa durauerit. Eo vel maximè quòd ſi ceſſante cauſa priuilegium fuerit reuocabile, ſucceſſor concedentis iudicare poterit, an talis reuocatio expediat, nec ne, & hoc eſt ſufficiens, & ſuaue remedium, vt ſtatim declarabo; ergo vt intentio concedentis ſit licita, hoc ſufficit, & ita nullum indicium ſufficiens ſupereſt præſumendi intentionem magis rigoroſam, & limitatam, & ideo præſumenda non eſt, cùm præſumptio ſit præter abſoluta verba conceſſionis, vt ſuppono, & præter generales regulas de Principum beneficiis conſeruandis, & ampliandis, quia illa limitatio intentionis eſt valde odioſa, & ſcrupuloſa; non eſt ergo admittenda, niſi vbi euidenter fuerit neceſſaria.

18. *Ad confirmationem reſp.* Ad confirmationem igitur illius difficultatis conſequenter reſpondeo, etiam in diſpenſationibus non eſſe generaliter veram illam regulam, vt mihi probat argumentum ex voto aſſumptum. Propter exẽplum verò ibi adductum de diſpẽſatione priuilegij in ieiunio ob neceſſitatem, addo, in diſpenſationibus habẽtibus tractum ſucceſſiuum habere noſtram doctrinam exceptionem aliquam: nam in illo caſu fateor, diſpenſationem non extendi vltra tempus, pro quo *Limitatio prædictæ doctrinæ.* durat neceſſitas. Ratio verò clara eſt, quia ſola neceſſitas in illo caſu talis eſt, vt non poſſit iuſtificare diſpenſationem, niſi adæquatè (vt ſic dicam) & *Ratio limitationis.* commenſuratè ad durationem ſuam. Nam debilitas hodierna nihil confert ad excuſationem craſtinam, ſi pro defutura nullo modo duratura eſt, quod ex qualitate materiæ, & conditione cauſæ & diſpenſationis eſt adeò notum, vt ferè apertè ſtatim appareat talis intentio diſpenſantis. Hoc autem non ita eſt in omnibus cauſis præſentaneis diſpenſationum, & multò minus priuilegiorum, & ideo non poteſt inde ſumi generalis regula, ſed potiùs contraria regula ſtatuenda eſt, propter ceſſationem negatiuam cauſæ non ſtatim deſinere priuilegium, niſi contrarium moraliter appareat ex conditione cauſæ, & imperfectione eius comparatæ ad priuilegium, vel diſpenſationem in illo incluſam. Quòd ſi aliquando ex parte cauſæ res fuerit dubia, aliæ circumſtantiæ conſiderandæ ſunt, & ſi materia non fuerit nimis odioſa, in fauorem potiùs eſt inclinandum, vt in exemplo illo de priuilegio anticipãdi horarum recitationem propter muneris occupationem, dubium eſſe poteſt, an actualis neceſſitas occupationis, vel munus ipſum trahens regulariter talem occupationem, dederit cauſam priuilegio, & in tali dubio, hoc poſteriori modo interpretandum eſt, ita vt non oporteat ſingulis diebus attendere ad actualem neceſſitatem, vt licitus ſit priuilegij vſus, & ſic de aliis.

Ad id autem, quod additur de æquiuocatione cõmiſſa in declaratione de duplici ceſſatione cauſæ negatiuè, vel contrariè, negamus aſſumptum; ita enim illa diſtinctione vtimur, ſicut illa communiter vtuntur auctores, vt ſuprà oſtenſum eſt tractando ſimilem quæſtionem de ceſſatione legis, ceſſante cauſa. 19. *Ad aliam partem reſpondetur.* Senſus ergo eſt, talem requiri mutationem in cauſa, quæ reddat iniquum priuilegium ex parte actus, ad quem datum eſt, & conſequenter eſſe neceſſarium, vt actus fiat malus, non tantùm conſequenter ex ceſſatione priuilegij, ſed aliunde, ita vt propter illius malitiam, ſeu nouam moralem conditionem priuilegium factum ſit prauum, vel nociuum. Et in hoc ſenſu procedunt omnia, quæ diximus cum rationibus factis. Nec contra illum procedit exemplum de diſpenſatione in ieiunio, quia non in omnibus diſpenſationibus id locũ habet, ſed ſolùm vbi materia, vel cauſa id poſtulat, vt dixi, & patet à contrario in exẽplo de diſpenſatione in voto. Imò in illo & in ſimilibus de diſpenſatione in irregularitate, illegitimatione, &c. non ſolum hoc inuenitur, vt non ceſſet, ceſſante cauſa, verùm etiam nec retractari poſſit à diſpenſante, quia diſpenſatio abſtulit impedimentum, vel obligationem, quæ à ſolo diſpenſante iterum fieri non poteſt, propter ſolam negationem cauſæ, talis enim eſt obligatio voti, vel tale impedimentum eſt irregularitas, &c. Vnde etiam reſponderi poteſt non in omnibus æquiparandum eſſe priuilegium cum actuali diſpenſatione, quæ non eſt propriè priuilegium, vt ſupra dixi, quia priuilegium eſt per modum cuiuſdam iuris, & potentiæ; diſpenſatio autem per modum actionis, quæ non cenſetur fieri tota ſimul, quando effectus eſt ſucceſſiuus, & cauſa diſpenſationis eſt etiam ſucceſſiua, quæ non proportionatur actioni, niſi quatenus cum illa extenditur, & durat, extra hunc verò caſum, & ſimiles durare poteſt effectus diſpẽſationis pluſquam eius cauſa, & idem contingit regulariter in priuilegio, vt dixi. *Priuilegium non in omnibus æquiparandum actuali diſpenſationi.*

Denique ad inſtantiam ſumptam ex æquiparatione legis cum priuilegio, dico, poſſe ſuſtineri æquiparationem, ſi priuilegium conſideretur ſub ratione legis obligantis; ſecùs verò eſſe, ſi ſpectetur in ratione priuilegij concedentis fauorem: nam ſub ea ratione non eſt propria lex, & ideo non oportet, proportionem in omnibus ſeruare ad legem, & præſertim in eo, quod in argumento intenditur. Declaratur, quia lex inducit obligationem, non autem priuilegium per ſe, & vt fauorem præbet tali perſonæ. Vnde fit, vt lex communis, ceſſante negatiuè, & in vniuerſali fine eius, ceſſet, quia facta eſt inutilis communitati, & conſequenter deſinit eſſe lex, quia amittit proprietatem, quæ eſt de eſſentia legis. 20. *Ad inſtantiam reſpondetur.* Vnde rectè etiam dici poteſt eo ipſo fieri prauam in ratione legis, *Lex quomodo fit praua.* quia imponere onus inutile communitati iniquum eſſet: ac denique ſub ea ratione non male dici poſſet talis ceſſatio cauſæ non tantùm negatiua, ſed etiam contraria legi, quia tollit iuſtitiam eius, ſicut in actu indifferente ex obiecto, & bono ex fine honeſto, ceſſatio, vel carentia talis finis dici poteſt contraria tali actui ſub ratione meriti, aut virtutis. At priuilegium de ſe non eſt onus, ſed fauor priuilegiarij, & licèt ratio concedentis ceſſet, ſeu tranſeat, non ſtatim fit inutile priuilegium ei, cui conceſſum eſt, nec etiam oneroſum, & ideo ex hac parte non

proce

procedit in illo dicta ratio, vt ceſſare debeat. Et conſequenter etiam vt habet rationē legis reſpectu aliorum, ceſſat vtilitas eius, nec propriè tunc ceſſat finis eius ſub ratione legis, quia neceſſe eſt, vt durante fauore priuilegiarij, & vtilitate eius, duret in aliis obligatio non violandi ius eius. Quòd ſi cōtingat non ſolùm ceſſare finem, priuilegij, ſed etiam ipſum fieri omnino inutile, tunc probabile eſt amitti priuilegium tam in ratione legis, quàm in ratione priuilegij, & quoad hoc ſeruari aliquam proportionem inter legem communem, & priuilegium, etiam vt priuilegium eſt, ſemper tamen eſt diuerſitas in modo, & ratione: nam lex facta inutilis fit nulla & facto, & iure, quia fit iniuſta: priuilegiū autem inutile fit nullum, non quia ſit iniuſtum, ſed quia, vel fit moraliter impoſſibilis vſus eius, vel non appetibilis. Et ita **B** eſt nullum facto ipſo, potiùs quàm iure. Item hæc nullitas non prouenit in tali priuilegio, ex ſolo defectu cauſæ finalis, ſed ex defectu materiæ, quæ ex aliis cauſis, vel circumſtantiis facta eſt inutilis: nam ſola ceſſatio finis concedentis ad tantam mutationem non ſufficeret regulariter loquendo, vt dixi.

21. *Priuilegium ceſſat, ceſſante cauſa finali dupliciter.*

Ex quibus omnibus aduerti poteſt quartò, dupliciter poſſe intelligi ceſſare priuilegium, ceſſante cauſa finali, ſcilicet, ipſo facto, vel media actione hominis, quod multum intereſt. Nam priori modo priuilegium fit ſtatim nullum, poſteriori autem modo fit tantum retractabile, quod longè diuerſum eſt, vt conſtat ex ſupra dictis de irritatione legum, quæ hic **C** cum proportione locum habent. Igitur omnia, quæ in hoc puncto diximus, intelligenda ſunt de amiſſione ipſo facto: nam hæc eſt propria ceſſatio priuilegij, ſeu deſitio ab intrinſeco, de qua nunc tractamus. Vnde in eodem ſenſu dictum eſt, ceſſante cauſa negatiuè tantùm, non ſtatim ceſſare, id eſt, annullari, & irritum fieri ipſo facto priuilegium, & hoc etiam ſuadent rationes factæ. Cùm hoc tamen ſtat, vt priuilegium fiat irritabile per ceſſationem tantùm negatiuam cauſæ, quia ex illa ſumi poteſt iuſta ratio, propter quam priuilegium reuocetur. Et de hac irritatione loquūtur multa iura allegata; & declarat Deci. in l. *in ambiguis.* 85. §. *non eſt nouum.* ff. de regul. iuris, **D** num. 4. Fauent etiam huic doctrinæ omnes, qui dicunt, poſt acquiſitum ius perfectè, & conſummatè, non ceſſare gratiam, vel fauorem Principis, etiamſi cauſa ceſſet, vt tradunt Panormit. in cap. *poſt tranſlationem*, de renunciat. n. 17. Tiraquel. & Menoch. ſuprà cum aliis, quos referunt, & Gutier. lib. 1. Canonicarum quæſtion. cap. 15. num. 22. qui loquuntur de diſpenſatione: eſt autem idem de priuilegio, per quod iam eſt ius acquiſitum, niſi enim reuocetur, non amittitur, propter ceſſationem ſolam cauſæ, niſi talis ſit, quæ vſum eius reddat illicitum.

Dicta in hoc pūcto de ceſſatione ipſo facto ſunt intelligenda

Decius.

Panorm. Tiraquel. Menoch. Gutier.

22. *Ceſſatio cauſa etiam cōtraria debet eſſe perpetua.*

Quintò aduerto, vt priuilegium extinguatur dicto modo, neceſſarium eſſe, vt ceſſatio cauſæ etiam contraria ſit perpetua: nam ſi ſolùm ſit ad tempus, non extinguetur priuilegium, ſed ſolùm ſuſpendetur eius effectus. Ratio eſt, quia tunc vſus priuilegij non fit ſimpliciter, & perpetuò prauus, ſed ad tempus; **E** ergo nec priuilegium in ſe fit ſimpliciter iniquum, cum pro alio tempore poſſit habere honeſtum vſum; ergo nec ſimpliciter irritatur, ſed ad ſummum pro tunc ſuſpenditur. Confirmatur, quia priuilegium, v. g. immunitatis ab oneribus, vel muneribus, ſeu contributionibus, tempore neceſſitatis non valet, nec iuſtus erit illius vſus, cùm neceſſitas careat lege, nedum priuilegium, & tamen non propterea extinguitur, licèt pro eo tempore vſus eius ſuſpendatur, vt ſupra libro quinto late diximus; ergo ſimiliter & cætera. Item indultum Pontificium ad diſpenſandum, deficiente cauſa ante illius executionem, ſuſpenditur, ne liceat vſus eius, non tamen ita extin-**A**guitur, quin redeunte cauſa tempore habili, valeat, & licitus ſit eius vſus, vt rectè tradit Sanct. lib. 8. diſput. 30. num. 16. ergo ſimiliter, &c. Denique lex, cuius obligatio ceſſat, ceſſante cauſa, non ſtatim extinguitur, ſed ſuſpenditur: nam redeunte cauſa iterum obligat, vt latè Mencha. lib. 1. controuerſ. illuſtr. cap. 46. num. 3. & lib. 1. de ſucceſ. in præfat. à num. 67. ergo, &c.

Sanc.

Mencha.

23. *Mutationes aliqua ex parte materiæ in dictis declarantur.*

Sextò, & vltimò in hoc puncto aduerto quod ſuprà dixi, in hoc, & præcedenti modo amittendi priuilegium includi deſitiones, vel mutationes, quæ in priuilegio reſultare poſſunt ex mutatione materiæ, circa quam verſatur; nulla enim materiæ mutatio extinguit priuilegium ipſo facto, niſi, quæ vſum eius reddit vel iniquum, vel inutilē, vel de quo aliunde **B** conſtare poſſit, non cecidiſſe ſub intentionem legiſlatoris. Quoties autē per mutationem materiæ vſus fit iniquus, vel inutilis, ceſſat finis priuilegij maximè intrinſecus, qui eſſe debet vſus aliquis vtilis, & honeſtus. Si autem extra hos caſus contigerit, vſum priuilegij eſſe contra, vel extra intentionem concedentis (quod rarò accidet, vt dixi) tunc neceſſe eſt, vt id proueniat ex aliqua limitatione addita in forma priuilegij, vel de qua ſufficienter conſtet ex tenore eius, & tunc ceſſatio illa pertinebit ad defectum formæ, vt ex dictis de primo puncto conſtat, & ita ſolùm ſupereſt dicendum de defectu ex parte efficientis

CAPVT XXXI. **C**

Vtrùm priuilegium expiret per mortem ſolam concedentis.

1. *1. Modus amiſſionis priuilegij, ex morte concedentis.* *Priuilegium ritè cōparatum non ceſſat per mortem cōcedentis.*

HIc eſt tertius modus amiſſionis priuilegij, qui cogitari poteſt, de quo dubitatur, an verus ſit. In quo generalem regulam conſtituo, priuilegium non amitti propter mortem concedentis, niſi conceſſio illius in ſua forma illam limitationem contineat. Atque ita pro generali regula, & ſine exceptione haberi poteſt, priuilegium ſemel ritè comparatum, non ceſſare, vel amitti per mortem concedentis **D** per ſe, & vt ſpectat ad defectum, & carentiam cauſæ efficientis. Hæc aſſertio communis eſt, & ſequitur ex regula iuris, quòd gratia ſemel obtenta, non ceſſat per mortem concedentis, iuxta cap. *ſi ſuper gratia*, de officio delegat. in 6. & cap. *ſi cui nulla*, de præbend. in 6. ex quibus iuribus illam regulam colligūt Gloſſa ibi, Archid. & Anchar. item Deci. in cap. *relatum*, de offic. delegat. num. 3. Rebuff. in pract. 2. p. tit. de Grati. §. *rationi congruit*, per totum, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 7. num. 63. Anton. Gabr. lib. 6. titulo de præbend. concluſ. 5. Summiſtæ verb. *gratia*, Nauarr. §. *in Leuiti.* notab. 31. num. 25. & in ſumma cap. 27. num. 153. & conſ. 2. de officio delegat. & conſ. 1. de priuileg. num. 1. Gutier. lib. 1. de Canon. quæſtion. cap. 15. num. 24. & lib. 2. cap. 17. à principio. At priuilegium eſt quædam gratia; ergo eadem regula in priui-**E**legio verum habet, quod non ceſſat per mortem concedentis. Ratio verò regulæ, etiam prout de gratia generaliter datur, eſſe poteſt, vel quia ius ipſū ita declarauit huiuſmodi conceſſiones in fauorem factas, ſub quibus priuilegia continentur: vel certè quia talis declaratio iuris ſupponit hanc eſſe intrinſecam rationem gratiæ, vel certè eſſe maximè conſentaneam illi: nam gratiæ conceſſio eſt quædam moralis largitio, vel donatio: donatio autem ſemel facta non finitur morte concedentis.

cap. ſi ſuper gratia. *cap. ſi cui nulla.* *Gloſſa.* *Archid.* *Anchar.* *Decius.* *Rebuff.* *Molin.* *Ant. Gabr.* *Nauar.* *Gutier.*

2. *Multiplex explicatio prædictæ regulæ.*

Hæc ergo regula multis modis explicanda eſt, & quando amplietur, vel limitetur. Primò ergo videri poteſt, regulam poſitam, eius ratione attenta, ſolùm procedere in priuilegio omnino fauorabili: nam illud eſt propria gratia, nō verò in priuilegio odioſo: *1. Dubium.*

nam

nam illud licèt ſit fauor reſpectu eius, cui conceditur, odium continet reſpectu aliarum, & ita non eſt pura gratia, ſed mixta, ideóque non debet ſequi regulam gratiarum. Atque ita videntur ſenſiſſe Gloſſa in cap. pen. de Cleric. non reſiden. verb. *licentia*, & Antonin. ibi n. 7. Syluest. verb. *indulgentia*, quæſt. 5. n. 16. Angel. n. 7. qui ſpecialiter loquuntur de licentia non reſidendi, quia eſt odioſa propter Eccleſiæ præiudicium. Quæ ratio ſi ſolida eſſet, idem conſequenter dicendum eſſet in omni priuilegio odioſo. Nihilominus tamen verius eſt, regulam poſitam generaliter habere verum in omni priuilegio, etiamſi deroget iuri communi, vel alicuius tertij. Ratio eſt, quia iura citata abſolutè loquuntur de gratia, & non diſtinguunt inter eam, quæ alteri præiudicat, vel non præiudicat; ergo neque nos diſtinguere debemus ſine textu, vel ratione cogente. At priuilegium etiam rigoroſè ſumptum pro illo, quod derogat iuri, eſt vera gratia abſolutè, & ſimpliciter loquendo, imò tanto eſt maior gratia reſpectu eius, cui fit, quanto non obſtante lege, vel iure alterius, ei conceditur. Vnde nulla ratio permittit, vt propter eam cauſam ſit gratia minùs ſtabilis, ſeu perpetua. Præterea ratio facta, quòd conceſſio priuilegij eſt quædam liberalis donatio, de quocumque priuilegio procedit: nam licèt deroget iuri alterius, de hoc ipſo fit perfecta donatio. Et ius ſtabile contra ius alterius conceditur, vt patet clarè in priuilegio non ſoluendi decimas: nam de ſe præiudicium affert, & tamen durat poſt mortem concedentis, non ſolùm quando in eo explicatur, vt ſit perpetuum; ſed etiam quoties non explicatur, vt ſit temporale, ſed indefinitè conceditur, iuxta principia ſuprà poſita. Et idem eſt de priuilegio recipiendi aliquam partem decimarum, vel non ſubeundi onera communia, & ſimilibus.

Gloſſa. *Anton.* *Syluest.* *Angel.* *Regula prædicta generaliter vera eſt.*

3\. *Probatur dicta ampliatio inductione.* Vnde oſtendi poteſt ampliatio hæc inductione, & exemplis, quæ vel clara ſunt, vel probabilia. Et in primis faciunt proximè poſita. Deinde diſpenſatio cenſetur odioſa, tamen quia reſpectu diſpenſati eſt gratia, ſemel conceſſa permanet, nec ceſſat per mortẽ concedentis. Quod ſi dicas, ideo id contingere in diſpenſatione, quia iam habuit effectum, id non eſt verum: nã ſi ſuperior diſpenſauit in ieiunio totius Quadrageſimæ, licèt diſpenſans ſtatim moriatur, poteſt diſpenſatus ſua diſpenſatione vti ad effectus nondum ſequutos, ſi aliàs cauſa ſubſiſtat, & idem eſt in diſpenſatione matrimonij, ſi per Papam fuit commiſſa Epiſcopo, vel officiali eius, & iſte iam diſpenſauit: nam licèt Papa moriatur ante effectum talis diſpẽſationis, id eſt, ante matrimonium contractum, valida manet, & poteſt conſequi effectum. Quin potiùs licèt commiſſarius nondum diſpenſaſſet, ſi facultas illi eſſet commiſſa, cum obligatione, & præcepto diſpenſandi, ſi preces veritate nitantur, non ceſſanit diſpenſatio, vt in ſimili dixi tom. 5. diſp. 41. ſect. 2. in fine, & latiùs explicat, & multis allegatis cõfirmat Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 28. n. 8. licèt Nauar. in locis citatis contradicat, cuius ſententia poſſet procedere, quando Princeps moreretur, nondum literis expeditis, vt vult Molin. ſuprà, quod nunc non examino: & videri poteſt Gutier. dicto cap. 17. Deinde licentia audiendi confeſſiones, & facultas eligendi confeſſorem, non expirant morte concedentis, licèt illæ contineant priuilegia præter ius commune, & quæ poſſunt derogare iuri ordinarij, vel ſucceſſoris, vt etiam dixi tom. 4. diſp. 26. ſect. 3. & diſput. 27. ſect. 4. & plures ad idem allegat Sanci. ſuprà n. 72. & 75. Et idem docent de licentia non reſidendi, Abb. dicto cap. penult. de Cleri. non reſid. nu. 9. & Nauar. q. 3. de redit. monit. 8. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 166. & Salzed. in pract. Bernard. Diaz cap. 56. & Sanci. n. 78. Neque reddunt aliam rationem, niſi quia illa licẽtia eſt gratia, cùm tamen negare non poſſint, quin aliqua ex parte odioſa ſit, & contra ordinarium ius; hoc ergo nihil intereſſe cenſetur ad limitandam concluſionem poſitam.

Sanci. *Nauar.* *Molin.* *Gutier.* *Sanci.* *Abb.* *Nauar.* *Salzed.* *Bern. Diaz.*

Secundò interrogari poteſt, an regula intelligenda ſit abſolutè de priuilegio, etiamſi res ſit integra, id eſt, etiamſi priuilegiarius nondum inceperit illo vti, vel limitanda ſit ad priuilegium iam firmatum, per aliquem illius vſum, poſt quem dicitur res non eſſe integra. Felin. enim in cap. *licet vndique*, de offic. deleg. n. 1. verb. *primo caſu*, ita limitare videtur dictam regulam, priuilegium non expirare morte concedentis, *ſi cœptum ſit illo vti*, & ex parte ſequi videtur Syluest. verb. *gratia*, q. 2. vbi ait, quòd poteſtas ad diſpenſandum alicui conceſſa per viam gratiæ per vnum actum diſpenſandi perpetuatur, vt non expiret per mortem concedentis, ſentiens, re integra non eſſe firmatã gratiam, & citat Ioan. Andr. & Anton. in cap. *ex tua*, de filiis presbyt. Moti autem videntur hi auctores ex dicto cap. *licet*, & ex cap. *gratum*. cap. *relatum*, eod. tit. vbi hoc dicitur de commiſſione poteſtatis delegatæ, quæ commiſſio gratia quædam eſt, & fauor, & ideo videtur illa deciſio extẽdi ad quãcumque aliam gratiam, vel priuilegium. Præſertim quia videtur militare eadem ratio, ideo enim reſcriptum, per quod delegatur poteſtas, extinguitur morte concedentis, re integra, quia nondum eſt firmata, & quaſi radicata iuriſdictio, vt dicitur in cap. *quamuis*, de offic. deleg. in 6. ſed eodem modo ius quodlibet per priuilegium conceſſum, non videtur firmatum, & radicatum, re integra, quia nondum eſt tradita priuilegiario poſſeſſio talis priuilegij, quia non videtur, niſi per aliquem vſum comparari.

4\. *Aliud dubium circa regulã traditam.* *Felin.* *Syluest.* *Ioan. And.* *Anton.* *cap. licet.* *cap. gratum.* *cap. relatũ.* *cap. quãuis.*

Nihilominus regula hæc non recipit talem limitationem, ſed abſolutè intelligenda eſt de priuilegio plenè conceſſo, & comparato, etiãſi nullus vſus eius fuerit inchoatus. Ita ſentiunt omnes alij citati auctores. Probatur autem hæc ſententia ſufficienter ex eo, quòd in dictis iuribus, quæ loquuntur de gratia, talis limitatio non additur, cur ergo à nobis addenda eſt, maximè cum gratiæ ſint potiùs ampliandæ, quàm reſtringendæ? Secundò probatur ab ſpeciali ex eiſdem iuribus, quæ in contrarium allegantur. Nam illa cõditio, vt res non ſit integra, ſolùm poſtulatur in reſcriptis iuſtitiæ, per quæ delegatur iuriſdictio, vt ex ipſis capitibus conſtat; ergo extra illum caſum non habet in gratiis locum illa conditio. Imò multi valde probabiliter cenſent, illam conditionẽ ſolùm requiri in delegatione iuriſdictionis contentioſæ, & inuoluntariæ: nam de hac planè loquũtur dicta iura, quæ in hac parte non ſunt extendenda, quia non continẽt fauorem, ſed potiùs ſunt ſtricti iuris. Vnde ſequitur contra Syluest. & alios, priuilegium, per quod datur poteſtas abſoluendi à culpis reſeruatis, & à cenſuris, vel diſpẽſandi in aliquibus irregularitatibus, vel impedimentis in fauorem eius, cui tale priuilegium datur, non expirare morte concedentis, etiamſi res ſit integra, quia eſt mera gratia plenè facta, & non eſt delegatio iuriſdictionis fori contentioſi. Hac enim ratione, vt ſuprà dicebam, per mortem concedentis non ceſſat licentia facta ſacerdoti ad audiendas confeſſiones, licèt per illam delegetur iuriſdictio in foro pœnitentiæ; ergo idem dicendum erit, etiamſi ille ſacerdos nunquam fuerit illa vſus. Idémque eſt cum proportione de licentia eligendi confeſſorem. Et ita tenent auctores in præcedenti puncto citati, & plures, quos Sanci. refert num. 8. & idem Syluest. ibidem fatetur cum Federic. conſ. 78. quando Papa concedit alicui, vt diſpenſet cum tali, non amitti gratiam per mortem concedentis, etiamſi antea non diſpenſauerit; quod difficilius eſt, vt patebit ex puncto ſequenti. Ratio denique à priori eſt, quia illa cõditio

5\. *Prædicta limitatio reiicitur.* *Syluest.* *Sanci.* *Syluest.* *Federic.*

ditio non eſt neceſſaria ex natura rei, quia poteſt fieri perfecta donatio, & traditio, antequam donatarius incipiat vti re donata; ſic ergo priuilegium dari poteſt, priuſquam priuilegiarius illo vti incipiat; ergo ita intelligendum eſt, dari cùm abſolutè conceditur, cùm nec lex, nec homo limitationem ponant. Et ita ex praxi, & conſuetudine videtur conſtare, priuilegium cenſeri ſufficienter radicatum, & poſſeſſum ante vſum, præſertim ſi reſcriptum ſit bullatum, & traditum. Et ita reſponſum eſt ad rationem in contrarium: nam quòd iuriſdictio contentioſa non firmetur, re integra, non eſt ex natura rei, ſed ex inſtitutione iuris poſitiui, & eſt ſpeciale in illa, & ideo non extenditur ad alias gratias. An verò in his requiratur ſaltem, vt priuilegium ſit acceptatum à concedente, dicam ſtatim.

6. *Tertium dubium circa prædictam regulam.*

Tertiò inquiri poteſt, an regula intelligenda ſit tantùm de priuilegio alicui conceſſo in fauorē ſuum, vel etiam ſi detur in fauorem alterius; vtroque enim modo concedi poteſt, ſæpe enim conceditur poteſtas diſpenſandi in fauorem delegati, aliquando verò in fauorem eius, qui diſpenſandus eſt, vt in reſcriptis, per quæ committitur prouido confeſſori, aut doctori, &c. vt diſpēſet cum aliquo in tali voto. Videtur ergo aſſertio indifferenter intelligenda, quia priuilegiū vtrouis modo datum eſt verè gratia: nam eſt conceſſio poteſtatis, & iuriſdictionis non contentioſæ, vel alterius ſimilis fauoris; ergo regula etiam de firmitate gratiæ eſt de illis indifferenter accipienda. In contrarium verò eſt dictum cap. *ſi cui nulla*, vbi dicitur, mandatum à Pontifice datum alicui Prælato, prouidendi aliquem de beneficio in gratiam prouiſi, expirare morte concedentis. Vnde colligitur, idem dicendum eſſe in omnibus ſimilibus gratiis, vt allegati Doctores fatentur.

Cap. ſi cui nulla.

7. *Adhuc deſtdatur prædicta regula in ſenſu generali.*

Hæc dubitatio ponitur ad explicanda verba in principio aſſertionis poſita. Loquuti enim ſumus de priuilegio, ſemel rite, & perfectè comparato, & intellecta regula hoc modo nullam habet exceptionē, vel limitationem ex parte priuilegij ſemel obtenti, ſiue detur in fauorem accipientis, ſiue aliorum. Secùs verò eſt, ſi fuerit tātùm inchoatū, ita vt adhuc non ſit obtentum, ſed obtinendum. Prior pars probatur ratione facta, & declaratur amplius, quia in primis nullum eſt priuilegium (ſi verum priuilegium ſit) quod non ſit gratia, & fauor accipientis, etiamſi fortaſſe detur in aliorum vtilitatem, & fructum: gratiæ enim gratis datæ verè gratiæ ſunt, & fauores accipientium, licet in aliorum vtilitatem dentur. Sic ergo facultas concionandi, abſoluendi, aut diſpenſandi directè facta ei, cui conceditur, fauor eſt eius, licèt ratio, vel cauſa dandi illā, & principale forte motiuum, ſit aliorum vtilitas. Solet autem in hoc communiter obſeruari, priuilegia aliis vtilia præter recipientem, dupliciter concedi ſolere, vno modo reſpectu aliorum in communi, & generatim, alio modo reſpectu talis perſonæ pro tali caſu, vel caſibus. Priori modo cenſetur gratia ſimpliciter facta ei, cui talis poteſtas conceditur: poſteriori autem modo cenſetur gratia fieri potiùs perſonæ deſignatæ, vt ei diſpenſatio ad beneficium conferatur. Vnde fit, vt priuilegium directè conceſſum alicui, vt per illud aliis indefinitè, ſeu in communi benefacere poſſit, vt ſic dicam, vel ius aliquod exercere extra iuriſdictionem contentioſam, non expiret morte concedentis propter rationem factam. Et in hoc conueniunt Gloſſ. & interpretes in dicto cap. *ſi cui nulla*, per illum textum, & alij, quos Anton. Gabr. ſuprà refert.

Duplex modus concedēdi priuilegiū.

Gloſſa.

Anto. Gabr.

8. *Quomodo priuilegium morte expiret cōcedentis.*

At verò quando poteſtas per priuilegium conceditur ad exercendum aliquem actum fauorabilem circa determinatam perſonam, regulariter cenſetur expirare, re integra, per mortem concedentis, etiamſi

A actus exercendus non ſit iuriſdictionis contentioſæ; & videtur colligi ex dicto cap. *ſi cui nulla*, vbi Gloſſa rationem reddit, quia tunc gratia non eſt perfectè facta, ſed facienda. Quia tunc nō fit propriè gratia illi, qui talem actum effecturus eſt, ſed illi in cuius cōmodum actus eſt efficiendus: nam tota gratia ordinatur ad illum actum, ideóque dum ille nō eſt factus, non cenſetur gratia facta, ſed facienda, & conſequenter commiſſio poteſtatis ad illum actum faciendum non eſt firmata, re integra. Exemplum eſt in caſu dicti textus, ſi Epiſcopo committat Papa, vt det beneficium, quod vacauerit, Petro, gratia cenſetur cōceſſa Petro, & antequam beneficium conferatur, cēſetur facienda, non facta, & ideo expirat in eo ſtatu exiſtens per mortem concedentis. Hoc tamen limitandum eſt, niſi

Cap. ſi cui nulla.
Gloſſa.

B ſi poteſtas illa etiam circa determinatam perſonam detur in fauorem delegati, qui dataturus eſt, vel facturus beneficium: nam tunc cenſetur gratia iam facta, & non eſt dubium, quin poteſtas ad operandum circa determinatam perſonam poſſit committi alicui in fauorem eius, non minus quàm poteſtas operandi circa plures indefinitè. In quo ſenſu videtur loquutus Syluest. ſuprà citatus cum Federic. & idem tenent Roſel. & Tabien. verb. *gratia*, & Angel. ibi n. 2. verb. *diſpenſatio*, nu. 13. Domin. & Fran. in dicto cap. *ſi cui nulla*, & colligitur ex illo textu: nam vt hæc facultas expiret, requirit, vt detur, *non ob ſuam*, id eſt, accipientis, *ſed in eius, cui prouideri mandatur gratiam*. Imò

Limitatio dicta aſſertionis.

Syluest. Feder. Roſe. Tabien. Angel. Domin. Fran.

C inde rectè colligitur, neceſſarium eſſe, vt gratia nón fiat delegato, ſed ſoli alteri, atque adeò, ſi in vtriuſque fauorem fiat, non extingui per mortem concedentis, quia in eo, cui facta eſt, permanet, & quia ex illo textu amplius nō colligitur, vt cum aliis notauit Sanch. ſupra num. 81. & intelligendum puto, quando gratia conceditur vtrique æquè primò, & principaliter: nam alioqui ſi fauor delegati ſit tātùm acceſſorium quid, & quaſi cauſa tantùm motiua, tunc ſequetur principale, & ſimpliciter cenſebitur talis gratia nondum facta.

Dices; nulla eſt ergo differentia inter poteſtatē datam indefinitè, vel circa determinatā perſonam conceſſam: nam indefinitè data poteſt principaliter, vel etiam totaliter dari in fauorem communitatis, vel multitudinis comprehēſæ ſub illo termino communi indefinitè ſumpto, nihil enim repugnat. Imò per

9. *Obiect.*

D bullas iubileorum videtur ita dari, per illas enim non intenditur fauor ſacerdotum, vel confeſſorum, quibus dantur poteſtates, ſi à pœnitentibus eligērur, ſed gratia, & fauor pœnitentium. E contrario verò ſimiles poteſtates dantur per priuilegia religionum in fauorem ipſorum religioſorum. At verò eodem modo quando deſignatur perſona diſpenſanda, vel promouenda, poteſt dari eiſdem modis, ſcilicet, vel in fauorem delegati tantùm, vel prouidendi tantùm, vel vtriuſque ſimul; ergo eadem ratione ceſſabit, vel non ceſſabit poteſtas per mortem concedentis, ſi fuerit, vel non fuerit data in fauorem delegati, ſiue ſit indefinita, ſiue particularis; & ita impertinens erit obſer-

E uatio ſuprà poſita, & nulla erit diſtinctio.

Reſpondeo, ex dicto cap. *ſi cui nulla*, hanc colligi differentiam inter illa duo membra, quia cùm datur facultas ad benefaciendum aliis, nulla perſonarum facta expreſſione, gratia cenſetur facta communitati ſimpliciter, & ſine addito, vel reſtrictione, & ideo ſimili modo cenſetur permanere poſt mortem concedentis, etiam re integra, & nulla limitatione, vel diſtinctione adhibita, an detur in gratiam accipientis, vel aliorum, ſed abſolutè; at verò quando perſona particularis exprimitur, circa quā facultas habitura eſt effectum, tunc dicitur expirare per mortem concedentis, re integra, non abſolutè, ſed cum illo addito, ſi datur poteſtas alicui, *non ob ſuam, ſed eius, cui*

10. *Reſpondetur.*

prouideri

prouideri mandatur,gratum. Ratio autem reddi poteſt, A vel quia talis facultas ſemper eſt magnus fauor delegati, qui nõ excluditur ſaltem præſumptione iuris, etiamſi ſimul fauor aliorum generaliter, ſeu indefinitè intendatur, vel quia fauor communitatis, ſeu multitudinis præfertur fauori priuato, & ideo licèt non ſit ad effectum perductus, propter ipſam conceſſionem cenſetur firmari ex virtuali declaratione, & conceſſione iuris. Atque ita ſimiles facultates conceſſæ per Bullam Cruciatæ iuxta cõmunem, & receptam *Sanci.* doctrinam, quam latè refert Sanci. ſuprà n. 93. non expirant per mortem concedentis. In qua bulla aliqui conſiderãt, quòd ipſamet præſcribit tempus ſuæ durationis, ſcilicet, annum, vel triennium. Sed licèt *Ant. Gabr.* hæc poſſet eſſe ratio ſufficiens, vt ſumitur ex Anton. Gabr. ſuprà num. 35. nõ credo eſſe rationem adæquatam; nam idem cenſent omnes de duratione iubilæo- B rum, licèt non præſcribant tempus ſuæ durationis. Ratio ergo ſumenda eſt ex ipſo modo conceſſionis indefinitæ, quæ eo ipſo cenſetur continere priuilegium permanens, quamuis aliæ rationes probabiles reddantur, quæ in Sancio ſuprà videri poſſunt. At verò quando facultas datur in ordine ad deſignatam perſonam, conſideratur in cuius fauorem datur, vt declaratum eſt, quia ius videtur præſumere, conceſſionem ſic factam ordinariè fieri in fauorem deſignatæ perſonæ, niſi aliud expreſsè declaretur. In hoc ergo poteſt conſiſtere differentia.

11. *Difficultas circa dictã ra.* Sed adhuc supereſt difficultas circa rationem ſuprà datam, ob quam conceſſio facta in fauorem perſonæ deſignatæ prouidendæ, ſeu diſpenſandæ, cenſeatur amitti morte concedentis. Ratio enim data non vi- C detur ſolida, ſcilicet, quia tunc gratia non eſt facta, ſed facienda: nam aliqua gratia eſt ibi ſimpliciter facta; ergo illa perire non debet, iuxta regulam datam; ergo nec effectus eius impeditur, etiamſi nondum ſit factus, ſed potiùs ſuſtinendus erit, ne prior gratia pereat, tanquam annexus illi, ſeu tãquam acceſſoriũ ſub principali. Antecedẽs probatur, quia quando alicui mandatur prouideri de beneficio, eo ipſo datur aliquod ius prouidendo, non in re, ſed ad rem: nam licet ſit valde remotum, aliquod profectò eſt, vel certè licèt appelletur licẽtia, vt prouideatur cum prælatione ad alios, talis licentia, vel ius, magnus fauor eſt, & ille non eſt faciendus, ſed factus, vt per ſe conſtat; ergo datur ibi gratia facta, & conſequenter nõ peri- D tura iuxta noſtram regulam: non poteſt autẽ permanere, niſi in delegato maneat poteſtas, vt per ſe notũ eſt; ergo. Confirmatur, quia ille, cui tunc conceditur facultas conferendi, vel diſpẽſandi, videtur quaſi executor gratiæ alteri iam factæ; ergo debet permanere ratione illius, tanquam acceſſorium ſub principali, *c. ſi ſuper gratia.* argumento cap. *ſi ſuper gratia*, de offic. deleg. cum his, *Gabr.* quæ ibi notantur, & à Gabr. ſuprà n. 3.

12. *Cõfirmatur exemplis.* Confirmatur, & declaratur exemplis, vnum eſt de licentia eligendi confeſſorem, quæ non expirat morte concedentis, vt dixi, ſolùm quia eſt quidam fauor factus pœnitenti, etiamſi detur propter effectum, qui nondum eſt comparatus, imò ne illud priuilegium, ſeu licentia pereat, ſuſtinetur poteſtas cõfeſſoris electi, & validitas abſolutionis ab eo collatæ. Cur ergo E non idem dicitur in altero priuilegio? vel cur in eo non reſpicitur ad licentiam, vel ius ſtatim cõceſſum, ſed ad effectum nondum factum, vt dicatur gratia nondum facta, ſed facienda? Et vrgetur hoc exemplum: nam licèt facultas directè daretur ſacerdoti determinato ad abſoluendum Petrum, vel diſpenſandum cum illo, non expirabit re integra per mortem concedentis, non ſolùm ſi detur in fauorem ſacerdotis, quod omnes ferè fatentur, ſed etiamſi tantùm ſit in fauorem pœnitentis, tum quia in tali materia maior, & durabilior eſſe debet fauor pœnitentis, quam A ſacerdotis, tum etiam quia in rem idem redit, quòd poteſtas detur ſacerdoti circa pœnitentem, vel quòd detur pœnitenti licentia ad eligendum confeſſorem, ſed data hoc modo durat, etiamſi principaliter detur in fauorem pœnitentis; ergo & data priori modo. Quid enim ad rem moralem hoc intereſt? Neque enim conſiderari in præſenti poteſt, quòd licentia ad eligendum confeſſorem eſt indefinita ex parte cõfeſſoris, licentia verò data confeſſori directè iam determinet perſonam. Hoc enim nihil videtur referre, tũ quia determinatio perſonæ à conferente poteſtatem facta, videtur magis iocunda, & præſumitur magis prudens, & ideo ex hac parte facultas erit magis durabilis, tum quia licèt pœnitentis licentia ſit, vt tali confeſſori confiteri poſſit, non expirabit, re integra, quia eſt priuilegium illi iam factũ, non minùs quam B licentia eligendi indefinitè.

Præterea multi probabiliter defendunt ordinaria reſcripta, per quæ committitur diſcreto confeſſori facultas diſpenſandi cum Titio v.g. in tali voto, vel impedimento, &c. non expirare, re integra, morte concedentis, vt videri poteſt latè in Sancio ſuprà n. 87. & tamen illa eſt gratia nondum facta quoad effectum intentum, tamen quia eſt facta quoad licentiam, ſeu facultatem cenſetur permanere; ergo idem in omni ſimili. Reſpondent aliqui illam facultatem diſpenſandi non relinqui in arbitrio delegati, ſed neceſſariò eſſe ab illo diſpenſandum, eo ipſo, quòd reſcriptum acceptat, ſi inueniat preces veritate niti, & ideo illam non eſſe tantùm licentiam diſpenſandi, ſed eſſe virtualem diſpenſationem, & ideo ſicut diſpenſatio non C retractatur per mortem concedẽtis, ita nec illam facultatem extingui. Sed hoc non videtur ſatisfacere, primò quia conſiderando ſtatum reſcripti antequam acceptetur, vel aperiatur, nullam neceſſitatem ponit, ſed meram facultatem cõcedit. Secundò, & præcipuè, quia neceſſitas illa, quæ imponitur delegato, videtur potiùs obſtare durationi gratiæ: nam tranſit in mandatum, & commune proloquium eſt, mandatum ceſſare per mortem mandantis, re integra, iuxta dictum cap. *gratum*, & cap. *relatum*, & l. *& quia*, ff. de iuriſd. omn. iudic. & l. *mandatum*, C. mandati; ergo ſi facultas diſpenſandi data ſacerdoti in fauorem tantùm diſpenſandi durat, quia fuit præcepta, etiam durabit data ſine præcepto, quia minus habet mandati, & D plus fauoris reſpectu delegati, quãdoquidẽ vſus ponitur in eius arbitrio, & non cogitur. Et profectò difficile creditu eſt, quòd licentia data à ſuperiori cuidam ſubdito ſacerdoti ad audiendam confeſſionem Petri, in fauorem ſolius Petri, & ſine præcepto impoſito ſacerdoti, vt talem confeſſionem audiat, ceſſet, re integra per mortem concedentis, & tamen quòd eadem facultas data eidem ſacerdoti in fauorem eiuſdem pœnitentis, & cum præcepto, non expiret, re integra, cùm aliàs ſit vulgare principium, præceptum ab homine, quod non eſt per modum ſtatuti, ceſſare mortuo præcipiente.

13. Declaratur dubiũ ex opinione probabili. *Reſponſio aliquorum.* *Impugnatur primò.* *Secundò.* *cap. gratum. cap. relatũ.*

Hæc argumenta petunt, vt explicemus, quando gratia cenſenda ſit iam facta, & quando tantùm facienda, in quo explicando non eſt facilè generalem E regulam præſcribere: nam eſt etiam difficile diſcrimen conſtituere inter multos caſus, de quibus ferri ſolet diuerſum iudicium, cùm tamen videãtur omnino ſimiles. Vnde cogitari poſſent duo modi dicendi extremè diuerſi. Vnus eſt, omnem licentiam, vel facultatem, aut qualecumque priuilegium, ſeu reſcriptum gratiæ conceſſum vni in ordine ad effectũ gratiæ conſequendum ab alio, cui poteſtas conferendi, vel diſpenſandi delegatur, cenſeri gratiam ſtatim factam ex vi priuilegij, ante quemcumque vſum eius; ſi materia gratiæ ſit ſpiritualis, pertinẽs principaliter ad bonum animæ eius, propter quem conceditur, 14. *Circa hæc duplex modus dicendi.* *Primus.*

alſequen

aſſequendum per vſum iuriſdictionis voluntariæ, A quæ ſine ſtrepitu iudicij illi operari poteſt, ideóque talem facultatem non expirare per mortem concedentis, etiamſi res ſit integra. Secùs verò eſſe in aliis facultatibus extra huiuſmodi materiam conceſſis. Nam iura, quæ de ſimilibus priuilegiis iudicant tãquam de gratiis non conceſſis, & ideo ceſſare in ſimili caſu ſtatuunt; loquuntur vel in materia ambitioſa, qualis eſt materia beneficialis, de qua eſt ſermo in dicto *c. ſi cui nulla*, & cap. *ſi ſuper gratia*: nam illa materia ſemper eſt odioſa, & reſtricti iuris. Vel loquuntur in materia fori contentioſi, ad quam reducuntur externi contractus, & negotia humana, de qua loquuntur dictum cap. *gratum*, & cap. *relatum*, & aliæ leges, quæ dicunt, mandatum expirare morte mandantis, re exiſtente integra.

c. ſi cui nulla c. ſi ſuper gratia.

c. gratum. c. relatum.

15. *Modus probabilis.*

Atque hic modus dicendi videtur fieri probabilis, tum quia iuxta illum facilè componũtur omnes difficultates poſitæ, & communia iura, quæ in hac materia loquuntur, commodè explicantur, tum etiam quia vtrumque membrum eſt per ſe probabile: nam primum fauet animæ, & religioni, & in illa materia veriſimile eſt, Pontifices non minùs velle fauere iis, pro quibus gratiæ conceduntur, quàm iis, quibus cõceduntur. Secundum autem eſt ſatis expreſſum in iure, & reſtringit ambitiones, & fraudes, ac lites. Tum denique quia omnia exempla in contrarium obiecta pertinent ad primum mẽbrum, & fere omnia admittũtur communiter, licèt propter alias rationes, quod parum refert. Solúmque illud de licentia data cõfeſſori in fauorem pœnitentis à multis negatur, vt videre licet in Sanci. ſupra n. 83. Sed profectò rationes à nobis factæ videntur contrarium efficaciter ſuadere, & non carere auctoribus. Nam Feder. Syluest. Angel. & alij, qui id admittunt in facultate diſpenſandi cum tali, idem dicerent in poteſtate abſoluendi ſacramentaliter, & cùm indiſtinctè loquantur non oportet reſtringere illam ſententiam ad priuilegium datũ principaliter in fauorem delegati. Præſertim quia, vt dixi, quando perſona deſignatur, regulariter, & ex vi formæ cenſetur dari in fauorem eius, ſiue facultas ſit ad diſpenſandum, ſiue ad abſoluendum. Nec etiam eſt cur id limitetur ad facultatem datam cum præcepto exercendi actum, vel ſine illo, quia hæc differentia à paucis Doctoribus cõſideratur, nec iure probatur, & parum intereſt, vt oſtenſum eſt, præſertim in negotio confeſſionis. Et ita re tota attentè conſiderata, nihil ex illo membro ſequitur, quod ſingulare ſit, vel nouum, vel alicui iuri repugnans, quia iura in aliis materiis loquuntur, vt dixi.

Sanci.

16. *Secundum membrum quid probat.*

Secundum autem membrum habet fundamẽtum non in ſola rei natura, nec tantùm in coniectutata mente concedẽtis, ſed in iure poſitiuo ita diſponẽte. Et ideo non procedunt contraria exempla, quia nec materia, nec diſpoſitio iurium eſt ſimilis. Nec etiam procedunt rationes, quia cùm hæc res pendeat ex iure, rationes nõ poſſunt eſſe efficaces. Nam illa licẽtia, vel qualecumq; ius, quod videtur reſultare in prouidendo ex facultate, vel mandato alteri dato ad prouidendum illum, in iure nõ reputatur vt aliquid factũ, ſed vt exiſtens in fieri, & ideo, ſicut ſuprà dicebamus, iuriſdictionem delegatam in foro contentioſo, non firmari, re integra, ex diſpoſitione iuris, ita dicendum eſt de illa licentia, vel qualicumque iure in illis materiis. Et ita facilè conciliantur, & expediuntur omnia. Et hunc modum dicendi ego libenter amplecterer, quia verò illum non inuenio ſub hac forma ab auctoribus aſſertum, aliis conſiderandum relinquo.

17. *Secundus modus dicendi.*

Alter ergo modus dicendi eſſe poteſt, vt regula hæc vniuerſalis ſit in omnibus materiis, quod facultas alicui data ad exercendum effectum gratioſum circa alium, ſi ſit facta tãtùm in gratiam perſonæ deſignatæ, cui talis effectus eſt conferendus, dum res eſt integra, non cenſetur gratia facta, ſed facienda. Et fundamentum eſſe debet, quia quædam iura ita ſtatuunt. Et licèt in determinatis materiis loquantur, non videtur niti in ratione ſpecialitatis materiæ, ſed in forma & modo conceſſionis, vt Gloſſæ, & Doctores interpretantur. Et ita admittendum non eſt, quod in quadam obiectione dicebatur, in his reſcriptis delegatum eſſe executorem gratiæ alteri conceſſæ, ſed dicendum eſt, delegatum eſſe executorem gratiæ alteri concedendæ; nam antequam ille vtatur ſuo munere, ſaltem inchoatiuè, non cenſetur gratia facta, ex iurium diſpoſitione. Ad exempla autem in contrariũ B adducta reſponderi poſſet, negãdo omnia, in quibus regula illa propriè nõ ſeruatur, etiamſi maximè verſentur circa materiam ſpiritualem, vel cõcernentem illam, & omnino fauorabilem, ac pertinentem ad iuriſdictionem voluntariam, & ſiue poteſtas delegata detur directè ſacerdoti diſpenſaturo, ſiue detur per licentiam directè conceſſam ipſi diſpenſando, vel abſoluendo. Hæc autem reſponſio eſt nimis rigoroſa, & valde contraria praxi, & fauori animarum, & ideo illam non cenſeo admittendam.

Quocirca meliùs fit diſtinctio inter facultatem 18. hanc directè datam delegato in fauorem tertij, & datam directè ipſi pœnitenti, vt eligat confeſſorem, vel C aliquid ſimile: nam per priorem non cenſetur fieri vlla gratia illi tertio, ſed ſolùm parari viam ad illam obtinendam, & creari cauſam, vt ſic dicam, per quam fiat, & ideo donec illa cauſa aliquid operetur circa illum tertium, non cenſeri gratiam vllam factam illi tertio, neque eſſe in illo factum aliquid, quod in ipſo permanere poſſit, ſi re integra concedens moriatur. Nam illud ius, vel licentia, quod in obiectione principali conſideratur, non reputatur vt aliquid in illo exiſtẽs, ſed vel eſt ſola permiſſio, vt alius poſſit circa illũ operari, vel eſt quaſi denominatio extrinſeca reſultans ex poteſtate alteri conceſſa, quę denominatio non poteſt durare, deficiente illa poteſtate, nec poteſtas illa firmari poteſt ex illa denominatione, cùm ab illa potiùs reſultet. Poteſtas autem ipſa ſic conceſſa, etiamſi iam ſit moraliter in eo, cui directè conceditur, D non cenſetur priuilegium eius, nec gratia illi facta, cùm non ſit data in fauorem eius, & ideo per ſe non firmatur ſine aliquo vſu, quia reputatur mandatum, & non gratia. Et idem cenſeo quoad hanc partem in reſcriptis diſpenſationum, quæ ſecum afferũt obligationem diſpenſandi, quia ibi non habet locum ratio, vel natura priuilegij reſpectu delegati, ſed potiùs ratio mandati.

Distinctio notanda ad declarationẽ doctrinæ traditæ.

At verò quando reſcriptum directè concedit facultatem aliquam, vel licentiam ſubdito, licèt vſus 19. eius pendeat ex alio operante circa ipſum, vt eſt in licentia eligendi confeſſorem, vel confitendi tali Sacerdoti deſignato à concedente, & in literis dimiſſoriis ad ſuſcipiendos ordines à quocumque vel à tali Epiſcopo, & in ſimilibus, tunc talis licentia eſt E verum priuilegium, & gratia re vera eſt iam facta quoad ſuam immediatam conceſſionem, & ideo etiamſi moriatur concedens, re exiſtente integra, non perit, ſed in eo etiam ſeruatur regula principalis, à nobis poſita, vt in aliis locis, quæ citaui, in particulari d. xi. Et declarari nunc poteſt, quia ſimiles licentiæ, & priuilegia data ad actus, qui non pendent ex actione alterius tertij circa priuilegiatum, vt ſunt licentia non ieiunandi, laborandi in die feſto, celebrandi in priuato oratorio, audiendi ſacrum tempore interdicti, & ſimilia non ceſſant per mortem concedentis, etiam re integra, vt eſt ferè communis conſenſus; ergo idem erit, etiamſi actus conceſſus conſiſtat in recipiendo aliquid ab alio, quia eodem

Altera pars diſtinctionis declaratur.

modo eſt iam facta gratia, & non tantùm facienda, cum ſub eadem forma datur licentia. Vnde in illo habere poteſt locum, quod ſuprà dicebatur, ſcilicet, illum tertium eſſe quaſi executorem gratię alteri iam factæ, & ideo firmari ratione illius, etiamſi res ſit integra, argumento cap. *ſi ſuper gratia*, de offic. delegati in 6. & regulæ generalis, quòd acceſſorium ſequitur principale. Et ita conſtruitur facile differentia inter hunc modum, & præcedentem, quia in hoc gratia, quæ fit priuilegiario, non eſt ſolus effectus futurus, neque eſt ſola permiſſio, vel denominatio à poteſtate alteri conceſſa, ſed eſt vera conceſſio alicuius immonitatis, vel moralis poteſtatis, vt ſatis explicatum eſt. Neque videtur neceſſarium ad ſingula, quæ ibi inculcantur, ſpeciatim reſpondere.

c. ſi ſuper gratia. Differentia inter duos modos prædictos.

Dubium incidens.

Solùm poteſt in particulari inquiri, an in iudicio cōfeſſionis admittenda etiam ſit illa differentia inter facultatem datam pœnitenti ad aſſumendum talem cōfeſſorem, vel datam confeſſori ad audiendum talem pœnitentem in ſolum fauorem ipſius pœnitentis. Multi enim ita ſentire videntur, quia hæc eſt generalis iuris diſpoſitio, quæ non ceſſat in illa materia particulari, licèt fortaſſe ceſſet negatiuè ratio eius, quod eſt probabile, mihi tamen contrarium magis probatur, vt in materia de pœnitentia dixi, quia illud iudicium magis eſt gratiæ, quàm iuſtitiæ, & ita iuriſdictio in illo foro conceſſa per regulam gratiæ potiùs quàm iuſtitiæ metienda eſt.

20\. *Quæ requiruntur ex priuilegio vt permaneat poſt mortem concedentis.*

Adhuc verò ſupereſt in alio ſenſu explicandum, quæ requirãtur ex parte priuilegij, vt cenſeatur plenè conceſſum, & firmatum ad permanendum poſt mortem concedentis. In quo primò peti poteſt, an oporteat eſſe ſcriptum. Nam ſi non ſolùm ſit conceſſum, ſed etiam authenticè ſcriptum, & à priuilegiario acceptatum, eo ipſo habet illam firmitatem, quia iam eſt plenè conceſſum in actu primo, vt ſic dicam, & nullus actus ſecundus, ſeu vſus eſt neceſſarius. Et ita in hoc omnes auctores citati concordant. Difficultas verò eſt, an præter conceſſionem concedentis verbis ſaltem expreſſam ſufficienter (nam hoc ſaltem indubitãter neceſſarium eſt) requirantur aliæ duæ conditiones. Et primò eſt dubium de inſtrumẽto ſcripto, & bullato, ſeu authentico. Sed hoc dubium definiendum eſt iuxta ſuprà dicta de neceſſitate ſcripturæ ad ſubſtantiam, vel valorem priuilegij. Nam ſupponendo, ſcripturam non eſſe neceſſariam ad eſſe, ſed ad probationem, dicendum eſt, priuilegium ſolo verbo conceſſum, & nondum in ſcriptis redactum, non amitti per mortem concedentis ex ſolo illo defectu, quia iam eſt firmum, & validum ex ea parte, & ita in illo procedit regula poſita. Tradit Syluester verb. *gratia*, quæſt. 2. cum Ioanne Andrea, & Archid. in Prolog. lib. 6. & alios plures refert Sanci. dicto lib. 8. diſputat. 29. & Nauar. de reddit. Eccleſ. quæſt. 3. monit. 8. cum Felin. in rubrica de conſtitution.

Inſtrumentũ ſcriptum & bullatum an confert ad priuilegium.

Syluest. Ioan. Andr. Archid. Sanci. Nauar. Felin.

21\. *Aliud dubiũ de acceptatione priuilegiarij.*

Aliud dubium eſt, an requiratur acceptatio priuilegiarij, & conſequenter an priuilegium nondum acceptatum à priuilegiario, neque per ſe, neque per alium, expiret morte concedentis. Videtur enim expirare, quia nondum eſt factum, ſed eſt in fieri; nondum enim eſt receptum in perſona priuilegiati, quia expectatur conſenſus eius, regulariter loquendo, iuxta ſuperiùs dicta. Nihilominus dicendum eſt, tale priuilegium non extingui ipſo facto morte concedentis, ſed manere in eodem ſtatu, in quo antea erat vt poſſit acceptari ab eo, cui eſt conceſſum, & ita conſummari, & prodeſſe illi. Hæc fuit ſententia Lapi, Dominici, Franci, & Portij, quos refert, & ſequitur Sanci. lib. 8. de matrimon. diſputat. 28. num. 43. & 69. Fundamentum eſt, quia priuilegium illud ex parte Principis fuit perfectè conceſſum, & in morte non eſt reuocatum per expreſſam voluntatem concedẽtis, vt ſupponimus; ergo in illo priuilegio ſeruanda eſt regula gratiarum, quæ non expirant morte concedentis, quia in ea magis attenditur abſoluta voluntas concedentis, quàm acceptatio alterius. Accedit, quòd in aliis donationibus ſimilis regula ſeruatur iuxta probabiliorem ſententiam, de qua videri poteſt Molin. lib. 4. de primogen. cap. 2. num. 77. & Couarr. de teſtament. in rubric. 3. part. n. 13. & Sanc. lib. 1. de ſponſal. diſputat. 6. num. 5. Dixi autem illud priuilegium permanere in eodem ſtatu, in quo antea erat, quia non confert nouum ius priuilegiario, ſed ſolùm ad hoc perſeuerat ex vi voluntatis defuncti, vt poſſit ab illo acceptari. Vnde fit, vt ſicut antea erat reuocabile à concedente ante acceptationem, argumento l. *nec ambigi*, C. de donat. ita poſtea poſſit reuocari à ſucceſſore concedentis antequam ſit acceptatum: nam eandem omnino, & æquè plenam poteſtatem habet, quia non ſuccedit tãquam hæres ex voluntate defuncti, ſed ſuccedit ex noua electione, vel prouiſione in integra dignitate, ac poteſtate.

Conclusio.

Lap. Dominic. Franc. Port. Sanc.

Molina. Couarr. Sanc.

Priuilegium quomodo reuocabile.

CAPVT XXXII.

Quando ratione formæ conceſſionis duratio priuilegij limitetur ad vitam concedentis.

1\. *Quomodo ratione formæ ceſſat priuilegium.*

IN regula ſuperiori capite poſita limitationem addidimus, videlicet, priuilegium non amitti per mortem concedentis, niſi forma id exigat: propter hanc ergo partem explicandam præſens caput propoſuimus. In quo vnum eſt clarum, ſcilicet, hoc maxime habere locum, ſi expreſsè concedens dixerit, *quamdiu vixero*, vel quid ſimile, quia non poteſt eſſe clarior forma. Tũc autem (vt hoc obiter notem) non fit exceptatio propriè à regula, quia tunc non amittitur priuilegium ex vi defectus cauſæ efficientis, ſed per lapſum temporis, iuxta dicta in primo modo amiſſionis. Quia illa verba habent vim ponendi terminum durationi priuilegij, vt ſi concedens diceret, quandiu præſens fuero, vel quandiu abſens fuero, vel quid ſimile. Sicut eſt etiam probabile, ex efficacia verborum formæ fieri poſſe, vt priuilegium non ceſſet morte concedentis, quod alias periret, niſi talis eſſet forma. Vt quidam dixerunt de priuilegio v. g. eligendi confeſſorem abſolutè conceſſum, amitti morte concedentis: ſi autem concedatur per annum, non perdi intra illum, etiamſi moriens in illo decedat, quod an ſit conſequenter dictum, in dubio ſequenti dicam.

2\. *Hinc referuntur.*

Et hinc conſequenter ſequitur, idem eſſe dicendum, quoties in forma priuilegij æquiualentia verba poſita fuerint. Explicandum verò ſupereſt, quænam hæc ſint, ſtatimque occurrunt illa ſupra tacta in cap. 5. per quæ ſuperior declarat, ſe concedere priuilegium, *vſque ad beneplacitum ſuum*, tunc enim cenſetur limitari priuilegium ad vitam concedentis, ideóque amitti per mortem eius. Vt explicatum eſt in cap. *ſi gratioſè*, de reſcrip. in 6. vbi in hoc conſtituitur differentia inter illa verba, *ad beneplacitum meum*, & *ad beneplacitum ſedis*, quòd priora includunt beneplacitum, quod vita finitur, & ideo etiam priuilegium illud finitur cum vita concedentis, poſteriora verò includunt beneplacitum perpetuum: nam ſedes non moritur, ſed per ſucceſſionem ſemper eadem perſeuerat, & ideo tale priuilegium non finitur per mortem concedentis, ſed durat, donec reuocetur. Et ita in hac doctrina Doctores conueniunt, exponentes dictum cap. *gratioſè*, &

c. gratioſè.

Anton. Gabr. Nauar. Didac. Perez. Couar.

& in aliis locis, quos latè referunt Anton. Gabr. lib. 6. tit. de præbend. concluſ. 1. per totam, & Nauar. in §. *in Leuitico*, not. 18. n. 28. Didac. Perez in lib. 2. Ordin. tit. 2. l. 2. Couar. lib. 3. variar. cap. 15. Et poſterior quidem pars nec difficultatem habet, nec ad præſens ſpectat, cùm illa non limitet, ſed potiùs ampliet, vel ſaltem confirmet generalem regulam poſitam.

3. *Duo aduertenda. Primum.*

Circa priorem verò partem duo aduertenda ſunt, vnū eſt, ſub illis verbis, *ad beneplacitum meum*, includi omnia æquiualentia verba, talia ſunt, *Quandiu voluero*, vel, *donec voluero*, licèt aliqui Summiſtæ moderni aliter ſentire videantur, planè ſine cauſa, quia illa verba donec, vel quandiu voluero, non requirūt nouum actum voluntatis, nec duratiuonem Phyſicam, vt ſic dicam, eiuſdem actus, ſed moralem, & humanam, ſeu interpretatiuam; hanc autem etiam poſtulant illa verba, *ad beneplacitum meum*, vt per ſe, & ex contextu conſtat. Et idem iudicium eſt de omnibus verbis, quæ ſimilem perſeuerantiam voluntatis poſtulauerint, & non amplius. De aliis verò poteſt eſſe dubitatio, de qua dicam ſtatim. *2. Notandū.* Aliud notandum eſt, regulam hanc procedere in omni priuilegio non ſolùm ambitioſo, vel odioſo, ſeu derogatiuo iuris, ſed etiam in quocumque fauorabili, etiam in Indulgentiis, vt alibi dixi. Quod rectè notauit Couar. ſuprà num. 4. & Sanci. num. 50. contra aliquos, qui oppoſitum dixerunt, & profectò ſine fundamento, & contra textum, abſolutè, & ſine limitatione loquentem, & contra rationem: nam hæc non eſt reſtrictio priuilegij, vt ob eam cauſam dicatur habere locum in odioſo, vel ambitioſo, non in fauorabili, ſed eſt propria, & genuina explicatio conditionis incluſæ in verbis aliis; conditio autem eadem idem operatur, vbicumque addatur.

Couar. Sanc.

4. *Obiect. 1.*

His poſitis, vt res magis declaretur, obiicitur primò, quia conditio illa, *vſque ad beneplacitum meum*, eſt intrinſecè incluſa in cōceſſione cuiuſcumque priuilegij, etiamſi verbis maximè abſolutis fiat, quia ſemper priuilegium eſt dependens à voluntate concedentis, vt infrà dicetur; ergo talis conditio expreſſa non mutat naturam diſpoſitionis: nam iuxta principia iuris, conditio incluſa, licèt exprimatur, nec facit diſpoſitionem conditionatam, nec aliquid operatur. Sed conceſſio priuilegij abſolutè facta non expirat per mortem cōcedentis; ergo licèt addatur illa clauſula, *vſque ad beneplacitum*, non expirabit. Secundò ſi Papa dicat: Concedo tibi hanc indulgentiam, donec illam reuocauero, non expirat morte concedentis; ergo neque ſi dicat vſque ad beneplacitum meum. Antecedens ſumitur ex c. *ſi delegatus*, de offic. deleg. in 6. & notat ibi Domin. & Franc. & in dicto cap. *ſi gratioſè*, vbi etiam Ioann. Andr. & Anchar. & planè Bartol. in lege *continuus*, 46. §. *ſi ita ſtipulatus*, ff. de verbor. obligation. num. 9. & 14. in lege *more*, ff. de iuriſdiction. om. iudic. num. 17. vbi etiam Iaſon nu. 15. Deci. in cap. *ex literis*, de conſtitution. in fine, & ibi Felin. num. 9. & 10. Angel. verb. *voluntas*, num. 1. Tabien. & Armil. verb. *gratia*, in fine, Nauar. conſ. 3. de priuil. Couar. & Anton. Gabr. ſuprà. Et ratio non videtur eſſe alia, niſi quia illa conditio eſt intrinſecè incluſa in quauis conceſſione priuilegij; vt ſumitur ex dicto c. *ſi delegatus*. Vnde probatur conſequentia, quia etiam altera conditio eſt incluſa, vt oſtenſum eſt. Probatur item, quia illa verba videntur æquiualentia; quid enim ſignificat, vſque ad beneplacitum meum, niſi donec voluero? hoc autem perinde eſt, ac ſi diceretur, donec reuocauero voluntatem, quia quādiu non reuoco, in priori voluntate perſiſto interpretatiuè, nec oportet, vt aliter velim; ergo quandiu voluero, idem eſt, ac quandiu non reuocauero. *3. Obiectio.* Tertiò ſequitur eandem differentiam eſſe conſtituendam inter formas priuilegiorum, ſi in eis explicetur ſuperior concedens, vel proprio nomine perſonæ ſuæ, vel ſuæ dignitatis: nam priori modo conceſſum priuilegium extinguetur per mortem concedentis, poſteriori autem modo minimè. Conſequens autem eſt falſum quoad priorem partem, quæ ad præſens ſpectat; ergo. Sequela patet à paritate rationis. Minor autem probatur, quia ſic deſtruerentur omnia dicta circa hanc regulam, vnde planè repugnat cum deciſionibus cap. *ſi cui nulla*, & cap. *ſi ſuper gratia*.

Dominic. Francus. Ioan. And. Anchar. Bart. Iaſon. Decı. Felin. Angel. Tabien. Armil. Nauar. Couar. Anton. Gabr.

c. ſi delegat. *c. ſi cui nulla.* *c. ſi ſuper gratia.*

5. *Ad 1.*

Hæc argumenta ſolùm proponuntur ad explicandam magis deciſionem iuris, & rationem eius: nam veritas illius certiſſima eſt. Ad primum ergo reſpondeo, negando maiorem: nam illud additum, *Ad beneplacitum meum*, aliquid addit, quod in abſoluta conceſſione non fuiſſet incluſum. Quia abſoluta conceſſio ſolùm requirit, vt cùm fit, interueniat conſenſus, & voluntas concedentis: de perſeuerantia autem eius nihil ſtatuit, nec poſtulat, & ideo talis conceſſio nunquam ab intrinſeco amittitur propter ſolum defectum voluntatis priuatiuum, vt ſic dicam, ſeu negatiuum, ſed neceſſaria erit aliqua cōtraria volūtas, per quam illa prior retractetur. At verò quando conceſſio fit ad beneplacitum perſonæ, tunc vltra conſenſum ad fieri priuilegij, requiritur perſeuerantia, ſeu permanētia eiuſdem voluntatis, vt neceſſaria ad perſeuerantiam eiuſdem priuilegij, & inde fit, vt tale priuilegium amitti poſſit non ſolùm per contrariā voluntatem, ſed etiam per defectum priuatiuum voluntatis concedentis, ſcilicet, per carentiam durationis illius beneplaciti, quæ contingit per mortem concedentis, vt magis in ſequenti reſponſione declarabitur.

6.

Ad ſecundum aliqui diſtinguūt inter has duas formas, *Concedo tibi hanc gratiam donec reuocetur*, vel, *donec reuocauero*, nam prior magis abſoluta eſt, & indefinita, quia non dicit relationem ad perſonam concedentis, ſed ad poteſtatem ipſam, per quam reuocari poteſt, & ita quandiu reuocata non fuerit, permanebit, & ſic æquiparabitur hæc clauſula cum illa, *vſque ad beneplacitum ſedis*. Et in hac parte nullum videtur eſſe dubium. De altera verò, *donec reuocauero*, videtur contrarium dicēdum propter contrariam rationem; dicunt enim illa verba habitudinem ad perſonā concedentis, & ita videntur includere dependentiam à vita eius: nam poſtea non poterit reuocare, ac ſubinde deficiente vita concedentis, ceſſabit gratia, quæ ita videtur conceſſa, vt ſi reuocari non poſſit, ceſſet. Et ita ſentiūt Tabien. & Armil. verb. *voluntas*, in principio. Sed vera eſt ſententia communis in obiectione adducta, dicens, clauſulam, *donec reuocauero*, non facere priuilegium dependens à vita concedentis, & ita quoad hoc æquiualere illi, *donec reuocetur*, quāuis ratio ſit reddenda diuerſa. Quia negari non poteſt illa differentia, quòd verbum, *reuocauero*, magis reſtrictum eſt, magiſque particularem reſpectum dicit, quàm paſſiuum verbum, *reuocetur*: nam vt hoc eſſet omnino æquiualens, deberet addi, *donec reuocetur à me*. Nihilominus dico, ex illa habitudine ad concedentem non inferri dependentiam priuilegij à vita eius, ſed potiùs contrarium.

Tabien. Armil. Vera ſententia.

Ratio duplex primum.

Ratio reddi poteſt duplex, prior eſt, quia particula, *donec reuocauero*, eſt incluſa intrinſecè in cōceſſione priuilegij, quod natura ſua reuocabile eſt, tam à concedente, quàm à ſucceſſoribus, & ideo ſiue generaliter addatur, *donec reuocetur*, ſiue ſpecialiter, *donec reuocauero*, nihil additur, quod in abſoluta conceſſione non ſit incluſum, & ideo non fit conceſſio magis dependens à vita concedentis, quàm ſi abſolutè eſſet facta. Et ita facilè reſpondetur ad obiectionem; negando conſequentiam, & negando etiā illa verba, *vſque ad beneplacitum meū*, & *donec reuocauero*, eſſe æquiualētia, quia hæc ſolùm explicāt clarè quod tacitè

ioeſt, & non deſeruiunt ad ſpecialem effectum, ſed ſolùm, vt facilior videatur reuocatio: illa verò aliquid addunt, vt explicui, & magis iam declarabo. Atque hæc ratio eſt ſatis conformis dicto cap. *ſi delegatum*. Poteſt tamen habere difficultatem, quia ſupponit, omne priuilegium eſſe reuocabile, aliàs non eſſet conditio illa incluſa in abſoluta conceſſione priuilegij. Illa verò difficultas infrà tractanda eſt. Altera ergo ratio ſit, declarando magis diſcrimen inter illa duo verba: nam clauſula, *vſque ad beneplacitum*, ſolùm poſtulat perſeuerantiam in priori voluntate, & non aliquem nouum actum eius. Vnde fit, vt illa perſeuerantia nihil aliud ſit, quàm conditio requiſita ad conſeruationem priuilegij, ideóque ablata perſeuerantia illa, ceſſat priuilegium, quia erat quaſi conditionatum, & ita dependens à conditione. Aufertur autem conditio, ſeu beneplacitum per ſolam mortem concedentis, quia licèt perſeuerantia illa tantùm ſit moralis, & interpretatiua, ad illam requiritur duratio perſonæ, & voluntatis eius in tali ſtatu, quia moralis hæc præſumptio, ſeu duratio non extenditur vltra ſtatum præſentis vitæ, præſertim quoad voluntatis diſpoſitionem dependentem à poteſtate propria huius vitæ. Quæ ponderatio nimis fortaſſe ſpeculatiua videri poſſet, niſi eſſet in iure expreſſa. At verò clauſula, *donec reuocauero*, ad deſtructionem priuilegij vel expreſsè, vel ſaltem tacitè poſtulat reuocationem eius, & ideo quamdiu illa non fit, priuilegium permanet. Vnde quia per mortem ſolam non fit reuocatio, ideo non ponitur conditio neceſſaria ad deſtructionẽ priuilegij iuxta verba cõcedẽtis, & ideo ex vi talis formæ non ceſſat priuilegiũ per mortem cõcedentis, imò per illã quodãmodo magis firmatur ex hac parte quatenus iam illa conditio impoſſibilis facta eſt.

c. ſi delegatum. — *2. Ratio.*

8. *Ad 3.* Ad tertium negatur conſequentia, & ſimilitudo rationis. Quamuis enim etiam in exprimenda perſona concedentis ſoleat obſeruari illa duplex forma, ſcilicet, vel nomine tantùm dignitatis, vel etiam proprio nomine perſonæ, & in aliis poteſtatibus delegãdis, ſeu in reſcriptis iuſtitiæ contentioſæ inde naſcatur aliqua diuerſitas, vt videre licet in Panormitan. & aliis expoſitoribus in cap. *relatum*, & cap. *licèt vndique*, & cap. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. Felin. in cap. *paſtoralis*, §. *quoniam*, de reſcrip. n. 3. fallen. 5. Couar. in Pract. cap. 11. & Sanc. dicta diſput. 28. n. 44. nihilominus quoad priuilegiorum durationem nulla inde oritur diuerſitas: nam ſiue in priuilegio dicat Papa, *ſedes Apoſtolica tibi hoc concedit*, ſiue dicat, *Ego concedo*, vel *Paulus*, v.g. hoc tibi concedit, non extinguetur priuilegium per mortem concedentis. Quod eſt clariſſimum ex vſu, & ex iuribus citatis, & ex omnibus dictis. Et ratio eſt, quia illa verba variata ſolùm ex parte perſonæ non limitant formam conceſſionis ex parte durationis, ſed abſolutam illam relinquunt, & ideo illa non obſtant, quominus procedat regula poſita, quòd priuilegium abſolutè conceſſum non expirat per mortem concedentis. Hoc enim verum eſt, ſiue concedatur à dignitate (vt ſic dicam) ſeu à ſede, ſiue concedatur à perſona. Imò pro ſola conceſſione, quæ fit à perſona, poſita eſt illa regula: nam pro illa, quæ fit à ſede, non erat neceſſaria, imò nec congruenter poſſibilis, cùm ſedes nõ moriatur. Secùs autem eſt, quando clauſula illa additur ad modificandam conceſſionem ex parte durationis eius. Cùm enim Papa etiam in propria perſona concedens poſſit priuilegium concedere dependens, vel independens in ſua duratione à vita cõcedentis, ex eo ſolùm, quòd ex parte concedentis exprimatur perſona, non limitatur priuilegium ad conceſſionem cum dependẽtia à vita concedentis, ſed indefinita manet, & ideo ſequitur fauorem gratiæ, & independenter conceſſa cenſetur: quando verò additur declaratio ex parte durationis, iam limitatur forma, & ideo fit dependens priuilegium à vita concedentis.

Panorm. — *Felin.* *Couar.* *Sanc.*

9. *Sententia Nauar.* Ab hac verò doctrina videtur diſcrepare Nauar. in ſumma, cap. 27. n. 264. in editione Hiſpana, vbi loquens de præſentatione religioſorum facta Epiſcopo ad confeſſiones audiendas, & de approbatione eius, ſeu licentia ad confeſſiones audiendas dicit, durare illam licentiam poſt mortem concedentis, ſi data ſit nomine dignitatis Epiſcopalis, non verò ſi nomine perſonæ ſit conceſſa, & citat Cardinal. in Clement. *dudum*, §. *& ſi ſidem*, de ſepult. q. 1. Verumtamen Nauar. non videtur conſideraſſe illam licentiam vt gratiam, vel priuilegium, ſed vt poteſtatem delegatam, quæ ceſſare ſolet per mortem delegantis, re integra, niſi ſit nomine dignitatis facta delegatio. Sed illa cõſideratio, vt dixi, non habet locum in præſenti, nec rectè applicatur ad dictam licentiam. Quod poſtea videtur Nauar. conſideraſſe, & ideo illa verba in Latina editione omiſit. Ratio verò eſt, quia ſi ſit ſermo de licentia, quæ nunc eſt neceſſaria ex decreto Concilij, quæ ſolùm eſt approbatio perſonæ, hæc ſine dubio perſeuerat poſt mortem approbantis, quia nõ eſt delegatio formaliter loquendo, imò nec priuilegium, ſed eſt quaſi iuſta ſententia, ſeu declaratio ſufficientiæ perſonæ. Vnde vix eſt reuocabilis, niſi ex magna cauſa. Si verò ſit ſermo de licentia, prout dicitur de facultate, & iuriſdictione conceſſa ad audiẽdas confeſſiones, de qua Nauar. loquitur, ſi detur indefinitè ad quoſcunque ſubditos concedentis, ſine dubio eſt fauor perſonæ, cui datur, verúmque priuilegium, & ita verius eſt, non ceſſare per mortem concedentis, etiamſi in propria perſona illam dederit. Quia licèt illud priuilegium contineat delegationẽ iuriſdictionis, non tamen fori contentioſi, ſed pœnitentialis, ad quod non extenditur regula illa de poteſtate delegata, vt ſuprà dixi. Supponimus autem in hoc, regulam datam de priuilegio, quòd non expiret per mortem concedentis, non limitari ad ſolum Papam, vel ſupremum Principem, ſed in Epiſcopis etiam, & in quibuſcumque aliis locum habere quoad ea priuilegia, quæ ipſi poſſunt in perpetuum concedere. Quod veriſſimum cenſeo: nam licèt iura clariùs loquantur de reſcriptis Pontificiis, tamẽ id eſt gratia materiæ; ratio verò eadem eſt, & cùm iura non aliter interpretentur conceſſionem inferiorum, nec innitãtur in illa declaratione in ſpeciali poteſtate Pontificis, ſed in ipſa ratione gratiæ, & fauoris, nõ eſt, cur illa deciſio iuris ad ſola priuilegia pontificia limitetur.

Nauar. *Cardin.* *Refellitur.*

10. *Duplex dubium.* Solum ſupereſt aduertendum, interdum occurrere poſſe, vt in forma priuilegij vtraque determinatio adiungatur, & temporis, & beneplaciti concedentis in propria perſona, & tũc dubitari poſſe, an priuilegium expiret per mortẽ concedentis, intra aliud tẽpus deſignatum. Vt v.g. ſi Papa concedat priuilegium vnius anni, vel pro vno anno ad beneplacitum ſuũ, dubium eſt, an ſi Papa intra annum moriatur, ceſſet priuilegium. Vnde etiam eſt dubium, an elapſo anno, priuilegium extinguatur, etiamſi Papa viuat, vel duret quoad vixerit, vel vſquequo ab illo reuocetur. Primũ dubium attigit Anton. Gabr. vbi ſuprà n. 33. & dicit, non extingui, etiamſi Papa moriatur, donec annus, ſeu tempus præfixum finiatur. ſequitur Sanc. ſuprà n. 51. & Henr. lib. 7. de indul. c. 21. n. 4. quia ſenſus conceſſionis eſt, Concedo ad annum, & vlterius, ſecundùm meam voluntatem. Ex qua interpretatione ſequitur reſponſio ad ſecundam dubitationem, ſcilicet ſum in eo caſu non extingui priuilegium, lapſo anno, & non mortuo concedente, donec illud reuocet. Patet, quia ſenſus conceſſionis fuit, vt daretur per annũ, & deinceps dũ duraret volũtas: ita vt prior duratio eſſet quaſi abſoluta, & independens à vita concedẽtis, non tamẽ eſſet præcisè definita ad illud tẽpus.

Primus breuius quæſtionum. — *Anton. Gabr.* *Sanc.* *Henr.*

ſed continuari poſſet alio modo, ſcilicet, cum dependentia à vita, & beneplacito concedentis.

11\. *Secundus ſenſus.*

Quòd ſi petatur ratio huius interpretationis, non redditur à dictis auctoribus, cùm tamen ſenſus illorum verborum multiplex eſſe poſſit, & ideo interpretatio illa non videatur neceſſaria, quia optimus ſenſus eſſe poteſt. Concedo per annum, & in illo, ac intra illum ad beneplacitum meum. Et licèt prior ſẽſus magis fauorabilis ſit, quæ fortè ratio mouit dictos auctores, poſterior videtur ſimplicior, & magis intentus ex vi verborum. Nam illa additio, *Ad beneplacitum meum*, facta in conceſſione abſoluta non fit natura ſua ad augendum, ſed ad reſtringendum, vt patet ex dictis; ergo etiam addita poſt conceſſionem ad annum, additur ad reſtringendum cum proportione conceſſionem illius anni, vt ſit dependens à vita concedentis. Nec refert, quòd verbis mutatis dicatur, Concedo tibi licentiam ad beneplacitum ad annum; nam licèt materialis ordo verborum ſit diuerſus, ſẽſus eſt idem, ſcilicet, licentiam ad beneplacitum tantùm ad annum concedi; licentia ergo ſemper eſt annua tantùm, & intra illum limitata ad beneplacitum.

12\. *Primus ſenſus nõ facilè diſſoluit ſecundum dubium.*

Vnde circa ſecundam dubitationem difficile creditu eſt, illam conceſſionem durare tranſacto anno, cùm ſimpliciter annua tantùm ſit, & additio, *Ad beneplacitum*, videatur reſtringere, non augere. Et confirmatur; nam ſi concedens dicat, ad annum, niſi reuocauero, certè finito anno, extinguitur facultas, etiamſi non reuocetur, quia ſecundùm communẽ ſenſum, illa additio, Si non reuocauero, non auget, ſed limitat, vel declarat conceſſionem annuam, vt nihilominus intra annum poſſit reuocari, idemque erit ſi dicatur, ad annum donec reuocauero; quãuis enim inuſitatus ſit talis loquendi modus, tamen ſi vſurpetur, idem erit ſenſus, & eadem intentio loquentis. Alioqui cenſeretur cõcedere irreuocabiliter per annum, & poſtea perpetuò donec reuocetur, quod certè veriſimile non eſt. Ergo idem cum proportione videtur dicendum de illo complexo, *Ad annum ſecundùm beneplacitum*, tum quia magis reſtrictiua eſt hæc particula, *ad beneplacitum*, quàm illa, *donec reuocauero*, tum etiam, quia magis ampla eſſet conceſſio illa cõplexa, *ad annum ſecundùm beneplacitum*, quàm ſimplex, *ad beneplacitum*, quod non videtur veriſimile. Denique iuxta priorem expoſitionem ſenſus eſt quaſi diuiſiuus, & copulatiuus, ſcilicet, Concedo ad annum, & ad beneplacitum, quem ego libentèr admitterem, quando dictio copulatiua in conceſſione poneretur modo prædicto. At verò quando non ponitur, non eſt ſupplenda, quia iam eſt ſenſus voluntarius, & improprius. Nam conceſſio eſt ſimplex, & per categoricam propoſitionem de prædicato complexo ex duplici additione ſe inuicem determinante, ſcilicet, annum ad beneplacitum, ſeu beneplacitum ad annum, & hoc ſecundo modo eſt limitata conceſſio annualis, vt explicatum eſt. Atque hic ſenſus in rigore verborum videtur mihi magis intentus, licèt fortaſſe ſuperior vt fauorabilior frequentiùs ſit acceptandus.

Senſus primus eſt fauorabilior, ſecũdus autem magis intentus.

13\. *Notandum circa primã ſententiam. Henr.*

Aduertendum tamen eſt, illam ſententiam probabiliorem videri, ſi verba conceſſionis ſint, Do licentiam *ex beneplacito ad annum*, de qua forma loquitur Henr. ſuprà, quia ibi beneplacitum non ponitur ex parte termini, nec vt limitatio durationis annuæ; ſed tantùm vt principium gratiæ, & conceſſionis ſimpliciter factæ per annum. Et in hoc ſenſu veriſſimum cenſeo, nõ ceſſare gratiam intra annum per mortem concedentis, quia pro illo anno ſimpliciter eſt facta ex beneplacito. Conſequenter tamen in eodem ſenſu dicendum eſt illam gratiam nõ durare poſt annũ, etiam viuente concedente, quia præcisè ad annum illam conceſſit, nec beneplacitum eius ad maius tempus fuit extenſum; nec per ſolam vitæ durationem

A extenditur, vt per ſe notum eſt.

CAPVT XXXIII.

De amiſſione priuilegij per renunciationem expreſſam.

1\. *De renunciatione*

Declaratis modis, quibus priuilegium ex ſe, & quaſi ab intrinſeco finitur, ſequitur dicendum de ablatione illius per actionem aliquam contrariã, quæ poteſt eſſe vel ipſius proprij priuilegiarij, vel alterius. Vna ergo actio priuilegiarij ſufficiens ad tollendum ab ipſo priuilegium cenſetur eſſe renunciatio, de qua in præſenti capite dicendum eſt. Et in primis ſuppono, priuilegium habens permanentem durationem cum tractu ſucceſſiuo in ordine ad futuras actiones, vel receptiones, aut omiſſionem illarum, renunciabile eſſe ab ipſo priuilegiario, per ſe loquẽdo. Loquor de priuilegio permanente per modum potentiæ, ſeu actus primi, vt excludam priuilegium, quod momentaneum habet effectum, & ſolùm datur per modum diſpenſationis tollentis aliquod vinculum, vel impedimentum, illud enim poſtquam ſemel eſt conceſſum, renunciabile non eſt, quia ſemel factum infectum eſſe non poteſt, ſeu quod ablatum eſt, redire non poteſt, præcipuè per priuatam hominis voluntatem. Sic priuilegium tollens irregularitatem renunciari non poteſt, quia non poteſt homo illam priorem irregularitatem in ſe iterum facere. Sic etiam qui diſpenſationem voti obtinuit, & ſemel acceptauit, non poteſt ampliùs illi renunciare, quia nõ poteſt priorem obligationem reparare, licèt poſſit nouum votum de nouo facere. Ita etiam qui eſt diſpenſatus in impedimento conſanguinitatis, non poteſt illi propriè renunciare. Poterit quidem ille nõ contrahere matrimonium, qui eſt veluti vſus illius diſpenſationis, licèt remotus, & tanquam à cauſa per accidens, ſcilicet, remouente prohibens, non tamen poteſt ita renunciare diſpenſationi, vt reddat ſe inhabilem ad tale matrimonium, quia hoc non eſt in voluntate eius, ſed pendet ex voluntate Prælati, qui poteſt quidem ſimile impedimentum iterum imponere, reuocando diſpenſationem, tamen ſpeculatiuè loquendo, cenſebitur idem in ſpecie, non numero, cum eo, quod per diſpenſationem ablatum fuit. Non ergo tractamus de diſpenſatione, ſed de priuilegio propriè ſumpto, & de illo dicimus, de ſe, ac per ſe loquẽdo, renunciabile eſſe ab ipſo priuilegiario. Hoc enim omnia iura ſupponunt, vt patet ex cap. *ſi de terra*, & c. *accedentibus*, de priuileg. c. *ad Apoſtolicam*, de regulatib. l. *ſiquis in conſcribendo*. C. de pactis, quibus locis Gloſſæ, & Doctores alia iura referunt.

Primò ſupponendum.

Priuilegium quod momẽtaneũ habet effectum, renunciabile non eſt.

Exemplũ in irregularitate.

Item in voto.

Item in impedimẽto matrimonij.

Per ſe loquẽdo priuilegiũ propriè ſumptum renunciabile eſt.

c. ſi de terra. c. accedentibus. c. ad Apoſtolicam.

2\. *Explicatur aſſertio.*

Dico autem *per ſe loquendo*, quia hoc poſtulat natura priuilegij, ſi ad ipſum priuilegiarium proprium, & quaſi adæquatum comparetur: nam reſpectu illius beneficium priuilegij non eſt coactum, nec confertur inuito, ideoque ab eodem renunciari poteſt, ſi velit. Contingit autem priuilegium non poſſe renunciari ab aliquo, qui illo gaudet, quia vel non eſt proprium ſubiectum, cui datum eſt priuilegiũ, & propter quod eſt datum, vel quia non pendet adæquatè ex voluntate eius. Priori modo non poteſt renunciari à particularibus perſonis priuilegium principaliter conceſſum in gratiam communitatis, vt eſt priuilegium cleri, tam fori, quàm canonis; vt ſuprà viſum eſt, & in ſequentibus dicetur. Poſteriori autem modo nõ poteſt aliquis renunciare priuilegio ſibi conceſſo, quod continet etiam ius alterius, cui per talem renunciationem præiudicaretur. Et ſic Prælatus non poteſt renunciare libertati Eccleſiæ ad ius Romanæ Eccleſiæ pertinentis, cap. *ſi eum tempore*, de arbit. ſecularis verò in his caſibus priuilegium renuncia-

Ex duplici capite priuilegium ſit irrenũtiabile.

Priuilegium clericale cur non poſſit ab aliqua perſona particulari renunciari.

Aliud exemplum. c. eum tempore.

bile eſt, & de hac renunciatione nunc tractamus.

3. *2. ſuppoſitum.* Secundò ſuppono duplicem poſſe diſtingui renũciationem priuilegij, vnam impropriam, aliam propriam. Prior conſiſtit in puro non vſu actuali priuilegij, vt cùm quis habens ſufficientem excuſationem ad non ieiunandum, nihilominus ieiunat, dici poteſt renunciare priuilegio ſuo. *Renunciatio propria & impropria.* Propriè autem renunciare priuilegio, non tantùm eſt non vti illo etiam voluntariè, ſed eſt tollere à ſe ius & poteſtatem vtendi, ſunt enim hæc duo valde diuerſa: nam per ſolam negationem vſus non tollitur poteſtas, ſed tantùm non exercetur actus, vt ſiquis habeat priuilegium loquendi cum excommunicato, & nolit loqui etiamſi poſſit, non ſe priuat poteſtate, ſed actu tantùm. Priuilegium autem, de quo tractamus, in poteſtate conſiſtit, vt explicatum eſt, & ideo ille non vſus etiam voluntarius per ſe, & intrinſecè non eſt propriè renunciatio priuilegij; an verò ſit ſignũ illius, infra dicemus. Renunciatio ergo priuilegij propria eſt volũtaria abdicatio, & refutatio illius iuris, & poteſtatis, quam priuilegium concedebat, ex qua ablatione conſequitur, vt nõ poſſit quis ampliùs vti tali priuilegio, quia nemo poteſt vti re, quæ iam non eſt. Vnde a fortiori fit, vt non poſſit quis ampliùs licitè vti tali priuilegio, quia nemo poteſt licitè cum deceptione, & nullitate aliquem actum exercere: talis autem eſſet vſus priuilegij iam non exiſtentis. Item ſi priuilegium concedebat vſum, qui ſine priuilegio non licebat, iam ille vſus non poteſt magis licere, quàm antea. Vnde tandem fit, vt ex tali renunciatione oriatur obligatio non vtendi ampliùs tali priuilegio, quia eo ipſo, quòd res fit illicita, oritur obligatio vitandi illam. Atque ita qui renunciat priuilegio in fauorem alterius, eo ipſo obligatur illi ad non vſum talis priuilegij, ſeu (quod idem eſt) dat alteri ius contra vſum priuilegij; & cõſequenter obligatur ipſe ad nõn vſũ priuilegij, tum quia tenetur ſeruare ius alteri ſemel datum, tum etiam quia tenetur non vti iure iam per renunciationem amiſſo.

4. *De propria renunciatione.* In præſenti ergo de propria renunciatione priuilegij tractamus, quæ poteſtatẽ ipſam, & ius auferat: & ideo de altera renũciatione impropria breuiter dico, per ſe licitam eſſe, conſiſteréque formaliter in volũtario non vſu. Dico autem *voluntario*, quia ſi volũtas deſit, non erit renunciatio, etiam ipſius vſus, ſed erit neceſſitas quædam, vel coactio, aut impotentia, vt paulo inferiùs magis explicabo. Hæc autem renunciatio per ſe licita, & libera eſſe dicitur, quia priuilegium quoad ipſum priuilegiarium eſt quaſi lex permittens ſeu dans facultatem, non verò obligans ad vſum illius, & ita liberum vnicuique eſt illo non vti, *c. cum nobis.* argumento cap. *cùm nobis*, de elect. præter alia ſæpe allegata. Quod intelligẽdum eſt, vt dixi, per ſe, id eſt, niſi aliunde à ſuperiore, vel à lege poſitiua, vel naturali cogatur quis ad vſum priuilegij, vt in multis caſibus ſpecialib⁹ in iure prohibetur, quos magna ex *Gloſ.* parte notat Gloſ. in l. *ſi quis in conſcribẽdo*, C. de pactis, & ibi alij Doctores. Maximè verò hoc cõtingit, quãdo priuilegium eſt iuris publici, & nõ tantùm priuati, iuxta dicta ſuprà cap. 6. extra hos verò caſus regu- *Obiect.* lariter licitũ eſt vnicuiq; nõ vti ſuo priuilegio, quod eſt quaſi renunciare actuali vſui eius. Dices, ergo qui habet priuilegium audiendi Miſſam tempore interdicti, poteſt liberè renunciare vſui eius in die feſto, & *Reſpondeo.* licitè non audire Miſſam. Reſpondeo, quãtum eſt ex vi priuilegij liberè quidem poſſet illam non audire, tamẽ quia in die feſto aliud præceptum obligat, non poteſt tunc licitè Miſſam omittere. Eſt enim conſiderandum, priuilegium illud non tam dare facultatẽ, quàm tollere prohibitionem & impedimentum, & ideo licèt quis poſſit merè negatiuè non vti priuilegio quoad effectum, qui ex illo ſequitur tanquam à remouente prohibens, non tamen poteſt ita illi renunciare, vt ſe reddat impeditum, & quaſi interdictũ ad Miſſam audiendam, quia tale priuilegium quoad hoc renunciabile non eſt, vt ſuprà declaraui, & ideo non poteſt vitare, quin obligari poſſit præcepto audiendi Miſſam.

Tertiò diſtinguere oportet renunciationẽ proprij priuilegij in tacitam, & expreſſam, quæ diſtinctio nõ habet locum in non vſu mero, quia quoties aliquis ſciens, & potens vti priuilegio illo non vtitur, factis apertè oſtendit voluntatem non vtendi. De priuilegio autem proprio eſt communis illa diſtinctio, & ſumitur ex iure, vt ex dicendis patebit, & ideo ante omnia explicare oportet, quid ſufficiat, & neceſſariũ ſit ad expreſſam renunciationem: nam per analogiã ad illam, ſeu per imitationem, vel participationem illius explicanda eſt tacita. Primò igitur ad expreſſam renunciationem proprij priuilegij neceſſaria eſt voluntas abdicandi a ſe totum ius, & facultatem priuilegij. Probatur, quia renunciatio priuilegij voluntate fit tanquam principali cauſa; ergo vt renunciatio ſit expreſſa, eſſe debet voluntas expreſſa. Declaratur quia ex parte obiecti non eſt ſatis voluntas, ſeu propoſitũ nunquam vtendi, quia talis voluntas non inducit obligationem, nec tollit poteſtatem faciendi oppoſitum, & mutandi propoſitum; ergo ex vi illius non abdicabitur proprium priuilegium, quod in facultate, & iure conſiſtit, vt explicaui; ergo eſt neceſſaria voluntas abdicandi à ſe ipſum ius, & facultatẽ priuilegij. Imò vt ſit propria renunciatio, oportet, vt voluntas ſit de toto priuilegij iure a ſe abdicãdo: nã ſi quis tantũ intendat, vel paciſcatur, renunciando iuri priuilegij pro vna vice, vel pro vno munere, &c. non ideo priuatur toto priuilegio, argumẽto l. *voluntaria*, cum Gloſſa ibi C. de excuſ. tutor. & ita illa nõ eſt abſoluta renunciatio priuilegij, dici tamen poterit renunciatio partialis, ſeu ſecundùm quid. Ad illámque cum proportione applicari poterunt, quæ de renunciatione dicuntur. *Glossa*

Sed obiici poteſt contra aſſertionem; quia ex illa ſequeretur, generalem voluntatem renũciandi iuribus, aut priuilegiis non ſufficere ad expreſſam renũciationem ſpecialium priuilegiorum; conſequens eſt apertè falſum, vt ex ſe, & ex vſu conſtat: ergo. Sequela patet, quia ibi non interuenit formalis volũtas renunciandi ſpecifica priuilegia. Adde non tantùm formalem voluntatem, ſed etiam virtualem ſufficere, vt ſiquis velit aliquid repugnans priuilegio, eo ipſo virtualiter vult abiicere priuilegium. Ad obiectionem reſpondeo negando ſequelam, & probationem eius, licet poſſit eſſe æquiuocatio in terminis: aliud enim eſt voluntas formalis, aliud ſpecifica. Nam volũtas vniuerſalis, & generica etiam eſt formalis, nõ ſolùm de ipſo genere, ſed etiam de ſpeciebus, quæ ſub illo conceptu confuſo comprehenduntur: nam licèt ex parte intellectus confusè cognoſcantur, tamen quia affectus tẽdit ad res in ſe, ideo voluntas illa formalis eſt de omnibus ſpeciebus ibi contentis. Imò & expreſſa dici poteſt ex parte voluntatis, & affectus, licèt ex parte cognitionis non ſit diſtincta, & clara, & hoc ſignificatur cùm dicitur voluntas ſpecifica, ſcilicet quæ terminetur ad rem diſtinctè, & in ſpecie poſitam. Igitur, quod ad rem ſpectat, renunciatio expreſſa non requirit ſpecificam voluntatem, vt obiectio probat, & vſus tam iuris quam facti confirmat. Et ratio eſt, quia voluntas generalis de ſe vſque ad ſpeciem decendit, & ideo ad talem renunciationem ſufficit, & requiritur formalis voluntas abdicandi à ſe tale ius, ſiue illud in ſpecie proponatur voluntati, ſiue ſub genere, in quod voluntas indiſtinctè, & generaliter fertur.

In hoc verò applicãda eſt, & ſeruanda regula iuris 7. *Regula iuris ſeruanda.*
vt ſub

Margin notes (right column): 5. *Renunciatio tacita & expreſſa.* — *Ad renunciationẽ propriã requiritur volũtas abdicandi a ſe totum ius priuilegij.* — 6. *Obiect.* — *Reſpon.*

vt ſub generali conceſſione non veniant, quæ non eſſet quis in ſpecie conceſſurus, eadem enim ratio procedit in renunciatione generali priuilegij. Et in vniuerſum locum hic habet vulgaris regula, quòd clauſula generalis comprehendit ſpecies, quarum poteſt, ſalua ratione iuris, & recti ſermonis, argumento l. *ſi ex pluribus*, ff. de ſolut. cum ſimilibus. Sicut enim conſenſus non extenditur ad non cogitata, nec veriſimiliter comprehenſa ſub cogitatis, ita nec renunciatio, quia conſenſum requirit. Et ideo ſub formali voluntate comprehendimus alias conditiones, quæ ad voluntarium conſenſum, & ad contrahendum, ſeu ſe obligandum ſufficientes, ac neceſſariæ ſunt. Vt quod non ſit voluntas coacta, vel per dolum, deceptionem, aut ſimilem iniuriam extorta: nam ſi hæc deficiant, non cenſebitur eſſe voluntas ſufficiens. Quia eadem eſt ratio de hac renunciatione, quæ de B aliis contractibus, vel obligationibus, vt latè per Socin. conſ. 263. volum. 2. & plura congerit Tuſch. lit. R. concl. 167. 168. 169.

Socin. *Tuſch.*

8. *Ad confirm. reſpon.* Ad confirmationem reſpondeo, ſiquis velit aliquid repugnans vſui priuilegij, non perpetuò, ſed in aliqua occaſione, vel pro aliquo tempore, talis voluntas de ſe non ſufficit ad renunciationem priuilegij, quia nec virtualis voluntas cenſeri poteſt. At verò ſiquis velit aliquid repugnans ipſi priuilegio in ſe, quia tollit fundamentum eius, vel perpetuò inhabilitat ad vſum eius, tunc illa voluntas cenſetur ſufficiens ad expreſſam renunciationem priuilegij, & dici poteſt voluntas formalis ex parte volentis, licèt ex parte obiecti virtualis ſit, cum hac enim amplitudine in- C telligendum hoc eſt, quamuis in hoc modo ſemper amittatur priuilegium ex aliis principiis, & cauſis, præter renunciationem.

9. *Renunciatio interior quã vim habet.* Sed quæri poteſt circa hanc partem, an ſola volũtas interior nullo exteriori ſigno indicata ſufficiat ad hanc priuilegij renunciationem. Quæ interrogatio ſolum fieri poteſt in ordine ad forum conſcientiæ: nam in exteriori foro conſtat, actum merè internum nihil operari, vt ſupra tractando de materia legis diximus, & idem eſt in contractibus & ſimilibus. Et hinc fit, vt quoties renunciatio talis eſt, vt in gratiam alterius fiat, ita vt vel ius illi remittat, vel conferat, aut obligationem, neceſſaria ſit exterior manifeſtatio voluntatis. Ratio eſt, quia ſola voluntas interna, vel promiſſio exterius non indicata non indu- D cit obligationem ad hominem: nã hoc eſt proprium promiſſionis, quæ Deo fit, vt in materia de iuſtitia latè tractatur, & videri poſſunt Sanch. lib. 1. de ſponſal. diſp. 5. & 6. Cord. in ſum. quæſt. 133. Et in particulari fauent authores, qui dicunt, renunciationem priuilegij non eſſe, reuocabilem, niſi ſit ab alio acceptata, quia æquiualet donationi, vel obligationi, vt ſumitur ex Gloſſa in cap. *cum veniſſem*, de eo qui mittit. in poſſeſſionem, verb. *obtulit*, & ibi notat Bald. n. 8. latiùs Iaſon alios adducẽs in l. *poſtquam litis*, C. de pactis, n. 1. Hæc enim doctrina, & eius ratio maximè procedit de renunciatione priuilegij, per quam alteri ius confertur, vel ex qua naſcitur obligatio reſpectu alterius, cuius acceptatio poſtulatur, propter quam aliqua exterior manifeſtatio neceſſaria eſt.

Sanch. *Cordub.*

Gloſſ. *Bald.* *Iaſon*

10. Igitur tantùm ſupereſt quæſtio, quando renunciatio fit ſolùm quoad abdicationem priuilegij ab ipſo renunciãte an ſola voluntas ſufficiat, vt redeat obligatio quæ per priuilegium fuerat ſublata. Exemplis declaratur, vt ſi habens priuilegium eligendi confeſſorem, velit ſe illo priuare, ita vt non ſolum velit illo non vti, ſed etiam non habere in ſe talem poteſtatem. Idem de habente priuilegium comedendi lacticinia, vel exigendi decimas, aut tributa, & ſimilibus, de qua re nihil inuenio dictum à Doctoribus in propria ſpecie, cùm tamen res dubitabilis ſit, & videa- A tur eſſe fundamentum aliarum, de quibus conſequenter erit ſermo.

Quòd ergo hoc ſufficiat ad amiſſionem priuilegij, 11. *Prima ſententia. 1. argum.* videtur ſuaderi poſſe, primò, quia ad hunc effectum non eſt neceſſaria acceptatio alterius, neque etiam vt illa voluntas nota ſit aliis; ergo nulla neceſſitas eſt manifeſtationis exterioris illius voluntatis; ergo ſola voluntas interna ſufficit. Antecedens probatur, quia illa acceptatio vel eſt neceſſaria in aliquo tertio, vel in ipſo ſuperiore, qui priuilegium dedit, nullus enim alius cogitari poteſt, in quo neceſſaria ſit, neutrum autem dici poteſt. Primum membrum probatur, quia renunciatio non dat ius alteri, vt ſupponimus, ſed tantùm aufert ab habente; ergo impertinens eſt acceptatio alterius, hæc enim ſolum requiri ſolet propter effectum moralem in alio reſultantem. B Et hæc ratio probat etiam alterum membrum de concedente: Præterquam quòd ille à principio dedit priuilegium dependenter à voluntate priuilegiarij, & ita tunc virtute conceſſit, vt poſſet priuilegiarius dimittere priuilegium, ſi vellet, ergo non eſt cur ex parte illius noua acceptatio requiratur. Et hæ rationes probant, etiam non eſſe neceſſarium notitiam, quia hæc propter acceptationem ſolet maximè requiri. Prima verò conſequentia nota eſt, quia exterior manifeſtatio voluntatis interiæ ſolùm ad hos effectus poteſt eſſe neceſſaria, vt in huiuſmodi quæſtionibus omnes fatentur, & videtur per ſe clarum. Vnde ſicut in promiſſione ad Deum non requiritur externa prolatio, quia Deus intuetur cor, ita in re- C nunciatione quam homo facit ſolùm in ordine ad ſe, nõ eſt neceſſaria externa prolatio, quia propria voluntas interna ſibi ſatis nota eſt. Et ita etiam patet ſecunda conſequentia, quia propria voluntas efficax, eſt de ſe ſufficiens ad relinquendum proprium ius, & fauorem, vt iura ſuprà allata probant.

Poſſumus ſecundò argumentari, quia ideo in principio ad conſequendum priuilegium eſt neceſſaria 12. *2. argum.* acceptatio priuilegiarij, quia ſua voluntate debet illud conſequi, & propter hunc effectum prærequiritur notitia conceſſionis, quia hæc debet antecedere ad conſenſum, illa tamen ſuppoſita interior conſenſus, & acceptatio ſufficit, neque neceſſarium eſt, vt illa voluntas exteriùs manifeſtetur: ergo eadem ratione contraria voluntas ſufficiet ad abdicandum à D ſe priuilegium. Tertiò ſimilis voluntas ſufficit ad *3. argum.* abdicandum à ſe dominium alicuius rei, quamuis enim non ſufficiat ad transferendum dominium in alterum, tamen ad tollendum proprium videtur ſufficiens, ſaltem ex natura rei, quia dominium eſt quid morale pendens ab habentis voluntate, & non ab alio, quando non repugnat, rem manere ſine vllo proprio domino humano; ergo multò faciliùs in præſenti ſufficiet ſola volũtas interna ad tollendum à ſe priuilegium, cùm non ſit in alium transferendum, nec amplius durare debeat, ſed deſtrui (vt ſic dicam.)

Quartò non videtur poſſe cum fundamento ex- 13. *4. argum.* plicari, quis actus externus cum interna voluntate requiratur ad hunc effectum, quia vel eſt ſola loqu- E tio, per quam illa voluntas ſignificetur, & hæc videtur impertinẽs, quia loquutio ſenſibilis ſolùm eſt neceſſaria propter notitiam alterius, actualem, vel ſaltem per ſe poſſibilem; notitia autem alterius ad hunc effectum impertinens eſt, ſiue in actu, ſiue in potentia. Quid enim neceſſe eſt, vt alius ſciat, aut ſcire poſſit, me carere priuilegio, cùm nullum ius inde illi acquiratur, vt ſupponimus? Vel ille actus exterior eſt executio aliqua, ſeu effectus carentiæ priuilegij, qualis erit non vſus eius, vel vſus contrarius, & hoc etiam non videtur dici poſſe cum fundamento; tum quia hic effectus eſt quid poſterius, ſequi enim

debet ex abdicatione priuilegij, ergo hæc priùs fit per voluntatem internam. Tum etiam quia rationes factæ de loquutione probant de quocumque effectu externo, quia ille non eſt neceſſarius propter alios, quia priuilegium non debet ab alijs auferri, ſed ab ipſo habẽte, nec etiam propter ipſum videtur neceſſaria, quia non addit aliquid voluntati, nec dat illi efficaciam. Tum denique quia explicari non poteſt, qualis debeat eſſe hic effectus, an poſitiuus, vel negatiuus, vnus, vel multiplex, diuturnus, aut breuis. Quòd ſi ſolùm requiritur hic effectus, vt ſit ſignum voluntatis, eſt magis impertinens, quàm loquutio, & minùs ſufficiens, quia neque eſt ſignum adeò expreſſum, neque ſatis ſignificat voluntatem quoad affectum relinquendi priuilegium omnino, & radicaliter, vt ſic dicam, ſed ſolùm pro aliquo tempore, vel vſu. Si verò propter aliud eſt neceſſarius, explicari non poteſt, quid illud ſit. Accedit tandem, quòd præſumptio iuris videtur multum fauere huic ſententiæ, vbicumque enim ius præſumit, ex vſu, vel non vſu externo voluntatem dimittendi priuilegium, ſtatim declarat, fuiſſe perditum, vt videre licet in cap. *ſi de terra*, de priuileg. ibi, *De priuilegio vobis detrahere voluiſtis*; ergo ſupponit, hanc voluntatem eſſe efficacem ad tollendum priuilegium, quia ſtatim ſuccedit alia regula iuris, quòd *renuntianti ius ſuum, non amplius licet regreſſus ad illud*, cap. *quàm periculoſum*. 7. q. 1. l. *quæritur*, ff. de ædilit. edict. Hæc ergo ſententia probabilis videtur.

c. ſi de terra.

c. quàm periculoſum.

14. *Secunda ſententia.* *1. argum.* Nihilominus contraria ſententia videtur poſſe efficaciter ſuaderi. Quia non poteſt quis ſeipſum priuare priuilegio, quin noua obligatio inde illi naſcatur, ſed talis obligatio non poteſt oriri ex ſola ſua voluntate interna, ergo nec poteſt per illam ſolam abdicare à ſe priuilegium. Conſequentia clara eſt; vt autem probetur maior, ſuppono, ſermonem eſſe de priuilegio concedente aliquid contra ius, ſeu quod iure communi non liceret: nam ſi ſolùm concedat ea, quæ iure communi licent, vix eſt capax renunciationis, quia non tam conceſſiuum eſt, quàm declaratiuum iuris. Illo ergo omiſſo, de alio probatur maior, quia priuilegium huiuſmodi proprium, & rigoroſum (de quo præſertim agimus) vel remittit aliquid de iure communi, vel aliquid contra illud concedit. Vnde ex vi talis priuilegij aliquid homini licet, quod ſine illo non liceret, vt comedere lacticinia die prohibito, recitare ante horam communem, & ſimilia. Ergo non poteſt quis renuntiare tali priuilegio, qui inde ſubijciatur obligationi, quam antea non habebat, ratione cuius aliquid illi non licet, quod antea licebat; ergo orta eſt obligatio non faciendi, quod antea licebat, vel faciendi, quod licitè omitti poterat; ſic igitur ex renunciatione priuilegij ſemper reſultat in priuilegiato noua obligatio.

15. *Probatur minor primò.* Iam ergo probatur minor primò, quia voluntaris promiſſio, ſi non tranſeat in promiſſionem reſpectu alterius, numquam inducit nouam obligationẽ, quia ſolùm eſt nudum propoſitum, vt ex materia de voto ſuppono; hîc autem non intercedit promiſſio, vt per ſe conſtat: iam enim ſuppoſuimus, non tractari de obligatione reſpectu tertij; ergo eſt nuda voluntas per modum propoſiti; ergo non poteſt inducere nouam obligationem, quæ antea non eſſet; ergo nec poteſt tollere priuilegium. *Secundò.* Secundò declaratur in hunc modum, quia vel illa obligatio, quæ reſultat ex renunciatione priuilegij, proximè eſt à voluntate propria renunciantis tanquam à cauſa per ſe, vel ſequitur ex aliqua lege, vel imponitur ab ipſo ſuperiore, qui priuilegium conceſſit; nihil horum dici poteſt; ergo. Maior quoad primam partem probatur, quia nunquam poteſt voluntas ita ſibi imperare, vt directè, & immediatè imponat ſibi obligationem præcepti, quia non habet propriam iuriſdictionẽ in ſe, & quia ſemper manet domina ſui, & poteſt retractare quantum ad ſe priorem voluntatem: ſolùm ergo poteſt ſe obligare aliquis ſua voluntate reſpectu alterius, contrahendo, vel promittendo, quod non ſit per ſolam internam voluntatem, niſi reſpectu Dei, & illi vouendo, & tunc obligatio, quæ in conſcientia manet, immediatius eſt a lege naturali, quàm à propria voluntate. Hinc ergo manet etiam probata ſecunda pars maioris, quia illa obligatio non prouenit a lege poſitiua; nulla enim eſt, quæ de hoc diſponat. Imò ſi humana ſit, non poteſt de actibus internis diſponere, & conſequenter nec ratione illorum obligare. Diuina autem poſitiua fingi non poteſt. Nec denique naturalis, quia hæc non obligat ad non mutandum propoſitum, vel volũtatem priorem. Item quia explicari non poteſt, quæ noua materia legis naturalis ex illa voluntate reſultet, neque ad quam virtutem pertineat. Denique tertia etiam pars maioris videtur clara, quia nullum præceptum ſuperioris hìc interuenit, à quo poſſit eſſe talis obligatio; nec enim generaliter latum eſt, nec in particulari tunc fertur, quando quis interiùs vult ſuo priuilegio ſe priuare.

16. *Reſpon.* Dices, hanc obligationem prouenire ex illa eadem lege, cui priuilegium derogabat, & ita ordinariè eſſe legem humanam poſitiuam: nam priuilegium ordinariè illi tantùm derogat, & ita non eſt obligatio per ſe orta ex voluntate propria, vel ex renunciatione priuilegij, ſed eſt ab illa tanquam à remouente prohibens, quia ſublato priuilegio redit obligatio antiqua. *Impugnatur.* Sed hoc non ſatisfacit, in primis quia ſupponit, quod probandum eſſet, quódque in controuerſia verſatur, ſcilicet, nudam volũtatem deſtruere priuilegium, & ita reſultare priorem obligationem. Deinde, quia in multis priuilegiis non poſſunt illa duo diſtingui: nam conceſſio priuilegij nihil aliud eſt, quàm ablatio obligationis, & ideo priuilegium non poteſt auferri, niſi a voluntate, quæ poſſit illammet obligationem iterum imponere; hæc autem eſt ſola voluntas ſuperioris, aut legis; ergo voluntas ſola priuilegiarij non poteſt obligationem priuilegio cõtrariam imponere, & conſequenter nec priuilegium deſtruere. Exemplis res declaratur. Vnum eſt ſuprà poſitum de priuilegio ad Miſſam audiendam tempore interdicti: ſemel enim obtento tali priuilegio, non poteſt quis ſola ſua voluntate ita illud a ſe tollere, vt teneatur deinceps lege interdicti, quia illa obligatio ſublata fuit, & non poteſt per propriam voluntatem reuocari, quia eſt propria legis Eccleſiaſticæ, ſecluſo voto. Et idem eſt de priuilegio comedendi lacticinia, anticipandi tempus Miſſæ, aut Officij diuini, & ſimilibus.

17. *Euaſio.* Dices, per hæc priuilegia non abſolutè auferri has obligationes, ſed cum limitatione, quamdiu priuilegiarius conſenſerit in tale priuilegium, & ideo poſita contraria voluntate non habendi tale priuilegiũ, eo ipſo ceſſare tale priuilegium, & conſequenter redire priorem obligationem ex vi prioris legis generalis. *Refellitur.* Sed contra hoc eſt, quia illud fundamentum gratis ſupponitur, quia priuilegiũ ſimpliciter, & abſolutè conceditur ſine tali conditione, vel limitatione. Neque illa eſt ex natura rei incluſa, ſed ad ſummum includit priuilegium conditionem ſi acceptetur, poſtquam autem acceptatum eſt, abſolutum habet effectum. Item aliàs idem dici poſſet de quacumque diſpenſatione actuali, quæ ſtatim habet ſuum effectum: nam illa etiam requirit acceptationem, & cõſenſum recipientis illam; ergo etiam intelligenda erit conceſſa, vt ſolùm perſeueret effectus, quamdiu durauerit conſenſus, & cõſequenter per contrariam voluntatem redibit, quod eſt abſurdum. Præterea illa additio

tio eſt ad limitandum, & reſtringendum priuilegium vltra verba eius; ergo admittenda non eſt. Denique eadem ratione quando quis habet voluntatem internam renunciandi priuilegio, ſubintelligitur conditio, vel limitatio, quamdiu in hac voluntate perſeueraſſet uero, vel donec ad illud redire placuerit: nam eſt eadē ratio, & ita erit in poteſtate talis hominis, mutata voluntate, gaudere poſtea priuilegio ſine noua cōceſſione ſuperioris; ergo ſignum eſt, non fuiſſe ſublatum priuilegium, quia non poſſet iterum fieri priuata voluntate, ſi fuiſſet corruptum; ergo ad ſummum fuit quaſi ligatum, vt operari non poſſit, durante illo affectu, & quaſi in ſenſu compoſito (vt ſic dicam) quod nihil eſt. Nam clarum eſt, eum, qui habet abſolutam voluntatem non fruendi priuilegio, non poſſe illo vti, perſeuerante illa voluntate, quia eſt repugnantia inter illam voluntatem, & vſum, ſed difficultas eſt, an ſola illa voluntas ita deſtruat priuilegium, vt iam non liceat ad illud redire.

18. *Præfertur ſecunda ſententia.* Hæc ergo poſterior ſententia mihi magis placet, quam ita declaro. Nam in primis talis voluntas ſemper ita explicanda eſt, vt ſit ſimplex nolitio priuilegij, id eſt, vt non ſit cum intentione ſe obligandi ad aliquid, ſed ſolùm per modum propoſiti non vtendi tali priuilegio in futurum, niſi aliud euidenter conſtet de intentione volentis. Hoc videtur mihi certum ex rationibus factis, & quia numquam præſumitur obligatio, niſi manifeſte de illa conſtet, & quia ex communi vſu moraliter conſtat, non aliter haberi hunc affectum. Sic autem explicata voluntate illa, certum mihi videtur non auferre priuilegium, ſed licitum eſſe mutare propoſitum, vt ex generali doctrina ſuppono, & illo mutato, licitum eſſe priuilegio vti, quia propoſitum illud non eſt contrarium priuilegio, ſed tantùm vſui, quod eſt valde diuerſum, vt in principio explicaui. Deinde cenſeo, licèt priuilegiatus prius habeat animum ex vi talis voluntatis priuandi ſe priuilegio ſtatim & efficaciter, ſeu ipſo facto (vt ſic dicam) nihilominus illam voluntatem nō habere ſtatim talem effectum, & tantùm eſſe ex ignorantiā & falſa cogitatione, ac ſi hoc eſſet poſitum in ſola propria voluntate. Hoc mihi perſuadent rationes poſteriori loco factæ. Explicatur verò ampliùs applicando hanc regulam ad nonnulla priuilegiorum genera. Nam quædam ſunt veluti diſpenſationes in aliqua lege; & de his cenſeo diſpenſationem conſummari abſolute in acceptatione priuilegij, & conſequenter non poſſe aliquem ſola ſua voluntate ſe iterum ſubmittere legi, à qua per priuilegiū fuit exemptus, ita vt per legem obligetur, licet poſſit illam, ſi velit, obſeruare abſque obligatione. Et conſequenter licèt interiùs velit non habere ampliùs tale priuilegium, nihilominus ſemper illi eſſe integrum retractare voluntatem, & ſuo priuilegio vti. Hoc mihi probat diſcurſus ſuprà factus, quia conceſſio ſuperioris fuit in acceptatione priuilegij conſummata, & fuit abſoluta quoad effectum tollendi legis obligationem, quæ redire non poteſt per voluntatem priuatam, ſed eiuſdem legiſlatoris, ſicut dicebamus de diſpenſatione tollente impedimentum matrimonij, vel aliam inhabilitatem.

Voluntas priuandi ſe priuilegio quid effectum habeat.

19. *De priuilegio per modum licentiæ quid faciat voluntas interior.* Alia eſſe poſſunt priuilegia per modum facultatum, aut licentiarum ad aliquid agendum pro aliquo tempore, quod ſine tali licentia facere non liceret. Et de his ſimiliter exiſtimo, licet quis interiùs dicat, ſe renunciare tali licentiæ, vel facultati; non ita illam ab ſe abdicare, quin poſtea mutata voluntate poſſit illa licite vti, quia ex vi ſuæ voluntatis non mutauit voluntatem concedentis, à qua ſola illa licentia pēdet poſtquam ſemel acceptata eſt. Nec per illam voluntatem propriam contraxit priuilegiarius ſpecialem obligationem non vtendi tali priuilegio, v.g.

A non ſoluendi decimas, vt etiam probatum eſt: nam per internam voluntatem renunciandi tale priuilegium non ſolùm non datur alteri ius ad decimas, verùm etiam nec ipſe priuilegiatus manet quoad ſe obligatus ad illas ſoluendas, vt videtur receptum frequentiùs in materia iuſtitiæ; ergo pari ratione in priuilegiis quaſi abſolutis, ſeu non reſpicientibus alterum, non obligatur aliquis permanere in illa voluntate; nec illa habet ſtatim effectum auferendi priuilegium.

20. *De priuilegiis per quæ delegatur iuriſdictio quid dicendum.* Alia ſunt priuilegia, per quæ delegatur iuriſdictio, & in his etiam exiſtimo iuriſdictionem non auferri per ſolam internam voluntatem priuilegiarij, vt ſi Prælatus mihi commiſit vices ſuas, vel caſus ſibi reſeruatos, & ego acceptaui illam, licet poſtea habeam B affectum, quantum in me eſt, efficacem, & abſolutum abdicandi à me talem iuriſdictionem, non priuor illa, ſed mutata voluntate, poſſum & valide, & licitè illa vti. Quia iam illa iuriſdictio non pendet in ſuo eſſe à recipiente, ſed à concedente, ideo delegante: nam à delegato tantùm in vſu pendet. Quod videtur certum in delegationibus, quæ fiunt in externo foro. Item ille modus mutandi iuriſdictionem per actum merè internum non eſt hominibus accommodatus, & infinita incommoda ex illo poſſent moraliter oriri; ergo nec eſt poſſibilis homini per priuatam voluntatem, nec eſt veriſimile hoc eſſe conſentaneum voluntati ſuperioris priuilegium concedentis. Atque hinc etiam dico, non extingui facultatem eligendi confeſſorem per ſolam voluntatem internam non habendi C illam; quia illa & eſt quædam virtualis delegatio iuriſdictionis, ſeu eſt quædam licentia, de qua eadem eſt ratio, quæ de reliquis. Et ad hos modos priuilegiorum videntur cætera reduci, & de omnibus cenſeo eandem eſſe rationem, quantum ad præſens punctum attinet.

21. *Ad renunciationem priuilegij voluntas exterior requiſita. Gloſſa. Bald. Felin.* Concludo igitur neceſſarium eſſe, vt voluntas renunciandi priuilegium exteriùs ſe prodat. Quam reſolutionem confirmant argumenta ſecundo loco facta, & Gloſſ. Bald. ac Felin. in principio allegati. & ex aliis, & ex omnibus dictis colligitur breuiter ratio, quia ad effectum abdicationis priuilegij ex vi illius voluntatis neceſſaria eſt acceptatio, ſeu conſenſus alterius. Nam ſi priuilegium reſpiciat alterum cuius intereſt talis renunciatio, quatenus in eius cedit commodum, quia ſibi præbet, vel aufert onus, & D Tunc ad conſummationem renunciationis acceptatio illius tertij requiritur. Quod egregiè confirmatur ex cap. *licet*, de procur. in 6. vbi dicitur, mandatum procuratoris non cenſeri abſolutè reuocatum, etiamſi is, ad quem dirigitur, dicat, ſe nolle acceptare mandatum: nam hoc non obſtante, poterit mutata voluntate, acceptare mandatum, quamdiu mandans priorem voluntatem ſuam non reuocauerit: nam mandatum de ſe ſemper durat, donec reuocetur, & alter liberè etiam poteſt reuocare ſuam voluntatem. *cap. licet* Quæ doctrina ex eiſdem principiis in omni caſu ſimili procedit; vt ibi notat Anchar. In præſenti autem eadem eſt ratio, vt conſtat. Atque eadem proportione, ſi priuilegium ſit abſolutum, & tertium non E reſpiciat, tunc neceſſaria erit ſaltem concedentis acceptatio, vt rectè docuit Sancius lib. 8. de matrimon. diſp. 32. cum Loazes tract. de matrim. Regis Angl. dubio 12. num. 28. Ratio autem eſt, quia renunciatio priuilegiati non mutauit voluntatem Principis, ſed eadem perſeuerat; ergo quamdiu non conſtat de illius mutatione, liberū eſt priuilegiario mutare ſuam voluntatem, & priuilegium acceptare. Accedit, quòd ad ſuperiorem per ſe pertinet tam mutatio priuilegiorum, quàm conceſſio, & ab illius conſenſu per ſe pendet tum priuilegij effectus, tum etiam effectus priuilegio cōtrarius. Ac denique ita expedit humanæ

Anchar. Sanc. Loazes. Confirm.

gen-

gubernationi, vt omnino ordinatè fiant. Hæc autem concedentis acceptatio tripliciter intelligi poteſt.
Triplex acceptatio. Primò. Vno modo ab homine, vt quia ſuperiori datur notitia renunciationis priuilegij, & ille acceptat, ſicut fit in beneficiis Eccleſiaſticis, & tunc eſt res clara, non poteſt tamen ſemper poſtulari talis acceptatio. Alio
Secundò. ergo modo intelligi poteſt ille conſenſus ſuperioris datus antecedenter, vt ſi in priuilegio ſit clauſula, vel conditio, vt ſi Petrus non acceptauerit priuilegium, tranſeat ad Paulum, vel cenſeatur non conceſſum, tunc enim eo ipſo, quod Petrus non acceptat, cenſetur concedens acceptare ipſo facto renunciationem, & ſuam voluntatem mutare, vt ſumitur
Gloſſa. Tertiò. ex Gloſſa in d. cap. *licet.* Tertio denique modo contingit hæc acceptatio ex vi alicuius iuris, vt in legibus ſuprà citatis in fine priorum argumentorũ, & in aliis iuribus, quæ capitibus ſequẽtibus tractabimus.

22. *Ad 1. arg.* Et ita eſt facilis reſponſio ad priora argumenta. Ad primum enim dicitur requiri acceptationem, vel ſuperioris, vel etiam tertij iuxta conditionem priuilegij, & ad illam requiri notitiam, & conſequenter externum ſignum, quo manifeſtetur interna voluntas. Vnde licèt priuilegium ordinariè ita detur, vt recipiens poſſit illud dimittere, ſi velit, intelligitur nihilominus, dimiſſionem ita eſſe faciendam, vt ordinata
Ad 2. arg. ſit, & humanis moribus accommodata. Vnde ad ſecundum dico, ante obtentionem priuilegij præcedere externum ſignum, quo voluntas habendi priuilegium manifeſtatur, & notitia eius comparatur, & conſequenter etiam neceſſarium eſſe externum ſignũ acceptandi illud vel apertè, vel ſaltem non refutando priuilegium: nam eo ipſo conſentire quis videtur.
Ad tertium. Ad tertium de amiſſione dominij aliqui concedunt antecedens, quo dato, poterit negari conſequentia, quia proprium dominium ſimpliciter pendet ex voluntate propria: priuilegium autem, & effectus eius, vel illi contrarius magis pendet ex voluntate ſuperioris. Ego verò nego antecedens, expreſsè enim ita cauetur in l. *ſi quis.* 17. §. *differentia,* ff. de acquir. poſſeſſ. & licèt ibidem videatur contrarium dici de poſſeſſione, ſcilicet, amitti ſolo animo, prout etiam habetur in l. 3. §. *in amittenda,* eod. nihilominus in l. *quẽadmodum.* 8. expreſsè dicitur poſſeſſionẽ non amitti, niſi animo, & corpore. In quarum legum conciliatione
Gloſſa. ne laborant Gloſſæ, & Iuriſtæ, quod illis remitto. Mihi autem conſtans videtur, iura, quæ dicunt poſſeſſionem amitti ſolo animo, non loqui de pura voluntate interna, ſed neceſſarium ſemper eſſe, vt quis cedat poſſeſſionem alteri, vt in l. 1. §. *ſi vir.* eodem titulo. Ceſſio autem ſaltem requirit manifeſtationem illius animi, & acceptationem; non ergo hoc excluditur in aliis legibus, ſed ſignificatur, non eſſe neceſſarium corpore recedere à re poſſeſſa ſi ſit immobilis.
Ad quartũ. Ad quartum reſpondetur, requiri externum ſignum, vel ſufficienter declarans internum affectum ab alio acceptandum; vel lege ſtatutum, vel acceptatum, vt dictum eſt. & in ſequentibus magis exponetur.

23. *Ad expreſſam renũtiationẽ, & voluntatem internã & ſignum externũ requiri.* Vnde tandem addo, ad expreſſam renunciationem priuilegij non ſolùm eſſe neceſſariam voluntatem internam ſatis formalem, ſed etiam ſignum externum, ſatis expreſsè declarans illam voluntatem: nam ſi tantùm illam oſtendat per aliquod ſignum implicitum, & obſcurum, erit potiùs tacita renunciatio. Vnde rectè videntur illa duo membra diſtingui, quia renunciatio expreſſa fit verbis, tacita verò fit potiùs factis, vel omiſſionibus: verba enim expreſſè ſignificant interiorem affectum, facta verò implicitè, & ſubobſcurè. Imò ad explicitam renunciationem neceſſe eſt, vt verba ſint ſatis clara: nam ſi ſint ambigua, in dubio non priuabitur quis priuilegio ſuo: nam in dubio melior eſt conditio poſſidentis. In quo dubio, quod attinet ad internum forum, ſtabitur intentioni, & aſſertioni renunciantis; in externo verò ſtabitur diſpoſitioni iuris, & conſeruabitur priuilegium, donec aliud ſufficienter probetur. Et hæc videntur ſufficere de priori membro illius diuiſionis, ſcilicet, explicita renunciatione; tacita verò in ſequentibus capitibus magis exponetur.

CAPVT XXXIV.

Vtrùm per non vſum perdatur priuilegium propter tacitam renunciationem, vel propter alium titulum.

1. *Tacita renũtiatio cõtingit dupliciter, vel tripliciter.* Dvobus modis cogitari poteſt implicita, ſeu tacita renunciatio priuilegij, ſcilicet, per non vſum eius, vel per contrarium vſum, quibus addi poteſt tertius, ſcilicet, per abuſum, quamuis hic propriè ad renunciationem non pertineat, licèt aliquid de illa participet, vt infrà dicam. Renunciatio enim tacita, vt paulò antea dixi, maximè attenditur ex ſignis, vel indiciis externis quæ non apertè, ſed per coniecturas oſtendunt voluntatem carendi priuilegio: hæ autem coniecturæ maximè videntur ſumi poſſe ex ordine ad vſum priuilegij, in quo tria illa membra diſtingui poſſunt, de quibus ſigillatim dicendum eſt.

2. *Per aliquem non vſum amittitur priuilegium. Gloſſa. Innocent. Panorm. Deci. Felin. Bald. Bart.* Quod ergo ad non vſum ſpectat, ſententia eſt valde recepta, per aliquem non vſum priuilegium amitti, quam docent Gloſſ. Innocent. Panorm. Decius, Felin. & alij in cap. *cum acceſſiſſent,* de conſtitution. Bart. & alij in leg. *falsò,* C. de diuer. reſcr. & in leg. 1. ff. de nundin. Vnde cum proportione inferunt, reſtringi priuilegium per vſum reſtrictum, quatenus includit non vſum maioris gratiæ, vel fauoris, vt notat Bald. ſuprà num. 8. ex Bart. in lege, *vſum aquæ,* C. de aquæduct. lib. 11. & Iaſ. in leg. vlt. ff. de conſtitution. Princip. eſt enim eadem ratio in non vſo quoad partem, quæ eſt in toto. Vt autem veritas huius ſententiæ expendatur, & res tota declaretur, quatuor, vel quinque inquirere, & explicare neceſſarium eſt. Primum, *Quatuor, vel quinque inquirenda. Primum.*
de quo non vſu ſit ſermo. Secundum quomodo intelligi valeat hæc amiſſio priuilegij per non vſum.
Tertium quanto tempore durare debeat non vſus, vt 2.
hunc effectum inducat. Quartum, an hæc amiſſio 3.
priuilegij ſit vera, & in conſcientia, vel ſit præſum- 4.
pta tantùm in foro externo; & conſequenter an ſit 5.
ipſo facto, vel tantùm per iudicis ſententiam.

3. *Circa primũ notandum.* Circa primum oportet aduertere, hunc modum amiſſionis priuilegij habere locum tantùm in priuilegiis affirmatiuis, quæ aliquid faciendum indulgent, quia negatio affirmationi opponitur; ſicut enim omiſſio peccaminoſa præcepto affirmatiuo eſt oppoſita, ſic etiam non vſus priuilegij ſolùm opponitur priuilegio aliquem vſum concedenti; quod affirmatiuum appellamus. Duobus autem modis po- *Duplex non vſus priuilegij.*
teſt contingere, vt aliquis non vtatur huiuſmodi priuilegio. Vnus dici poteſt merè negatiuus; alius priuatiuus, ſeu propriè omiſſiuus, morali modo loquendo. Priori modo non exequitur quis priuilegium, quando opportunitas, vel occaſio, pro qua datum eſt, non occurrit: ſicut enim præceptum affirmatiuum, licèt obliget ſemper, non tamen pro ſemper, ita priuilegium affirmatiuum, licèt ſemper habeatur, non tamen pro ſemper, ſed pro certis opportunitatibus, vt patet de priuilegio audiendi Miſſam tempore interdicti, vel habendi ſuffragium in electione, &c. Quando ergo quis non vtitur tali priuilegio extra occaſionem, & tempus, pro quo datum eſt, tunc eſt vſus merè negatiuus, ſicut qui non exercet actum præceptum, eo tempore, pro quo non obligat affirmatiuum præceptum, non poteſt dici omittere præceptum, ſed tantùm non exercere actum illius.

4. *Vſus merè negatiuus nõ deſtruit priuilegium.* Vnde etiam fit, vt ſicut hæc negatio non eſt contraria præcepto, ita ille non vſus non opponatur priuilegio, & ideo talis non vſus, quantocumque tempore

A tempore continuetur, non ſufficit ad amiſſionem priuilegij, quia non eſt morale indicium voluntatis renuntiandi priuilegio. Ita docent omnes, & facile probatur ex dictis, quia talis non vſus nec per ſe inducit aliquid priuilegio repugnans, cùm illi nó opponatur; ergo nec inducit tacitam renunciationem, quia nullum indicium eſt voluntatis relinquẽdi priuilegium, cùm non procedat à tali voluntate, imò nec à voluntate non vtendi priuilegio, ſed habeat aliam cauſam moralem adæquatam, & propriam, ſcilicet, carentiam occaſionis, vel opportunitatis exercendi actum conceſſum per priuilegium; ergo non poteſt prudenter attribui voluntati renunciandi priuilegio; ergo illa negatio non eſt morale indicium talis voluntatis, & conſequenter non habet vnde inducat tacitam renũciationem priuilegij. Et ita habetur expreſsè in Margarita Baldi, verb. *ſtatutum*, §. 6. & citat *l. in filus*, C. de decur. lib. 10. propter illa verba, *Etſi neceſſitas non exigit, tamen patria non remittit.* Vbi Gloſſa ait, *Quædam enim habere poſſumus, etſi nobis vtilia non ſunt.* Sic ergo habere poſſumus priuilegium, etiamſi occaſio non detur vtendi illo. Atque ita notat etiam Bartol. in eadem lege, & Gloſſ. in cap. *vt priuilegia*, de priuileg. verb. *ſemel in anno*, & ibi Panormitan. & conſ. 101. lib. 1. Deci. in cap. *cùm acceſſiſſent*, de conſtit. n. 17. & Felin. ibi, & Mandoſ. tract. de priuileg. ad inſtar, Gloſſ. 11. num. 9. qui alios refert, & plures Menoch. in ſcholio ad Bart. in dicta lege *in filus*, & Franc. Balb. tract. de præſcrip. 4. p. quintæ p. princip. q. 4. n. 3. vbi alia congerit.

Bald.

Bart. Gloſſa. Panorm. Decius. Felin. Mandoſ. Menoch. Franc.

5\. *Alius modus.* Alius modus non vtendi priuilegio affirmatiuo eſt, quando in propria occaſione, & pro eo tempore, pro quo conceſſum eſt, omittitur eius vſus, & hunc vocamus non vſum priuatiuum, ſeu omiſſiuum, quia eſt carentia actus in tempore habili, & pro quo maximè vtile poſſet, vel deberet iuxta tenorem priuilegij, ſeruata proportione ad omiſſionem actus præcepti pro eo tempore, pro quo præceptum obligat. Et de hoc non vſu intelligenda eſt communis ſententia, & iura, quæ de hac materia loquuntur. Quia talis non vſus opponitur ſuo modo priuilegio, & poteſt eſſe aliquod morale indicium volũtatis renunciandi illi. Vnde neceſſe eſt, vt in tali omiſſione concurrant conditiones neceſſariæ, vt ille non vſus voluntarius ſit, quæ ſunt ſcientia, & potentia, quia ſi non vſus non ſit voluntarius, non poteſt eſſe indicium alicuius voluntatis, nec moralem effectum inducere, vt per ſe conſtat; ergo nec poteſt eſſe indicium renunciationis, quæ voluntaria eſſe debet. Si ergo quis non vtatur priuilegio tempore opportuno, quia eſt impotens, abſens, infirmus, aut quia per violentiam impeditur, talis non vſus non poteſt illi nocere, vt priuilegium poſtea amittat, quia voluntarius non eſt, idémque argumentum procedit de ignorantia, quia cauſat etiam inuoluntarium. Quæ doctrina ſumitur ex Gloſſa in cap. *Abbate*, verb. *donec*, de verbor. ſignificat. & ex aliis auctoribus allegatis. Qualis verò ignorantia ad hoc ſufficiat, in ſequentibus dicemus.

Vſus priuatiuus destruit priuilegium ſi adſit voluntas, & potentia.

Gloſſa.

6\. *Circa non vſum. Duplex modus.* Circa ſecundum oportet aduertere, duobus modis intelligi poſſe priuilegium amitti per non-vſum, vnus eſt per viam præſcriptionis, ſeu vſucapionis, alius eſt per viam tacitæ renunciationis. Hi enim duo modi ſine dubio ſunt longè diuerſi: nam quando res amittitur per præſcriptionem, non amittitur ex voluntate amittentis, ſed ex efficacia alicuius legis, etiam inuito priori domino, & poſſeſſore; quando verò per renunciationem deſeritur, amiſſio fit ex voluntate poſſidentis, vt dictum eſt, ſiue illa voluntas expreſſè, ſiue tacitè ſolùm indicetur. Et ita Gloſſa hos duos modos diſtinxit in cap. vlt. 16. q. 4. ſignificans, longius tempus requiri ad præſcriptionem, quàm ad tacitam renunciationem.

7\. A Igitur in ſolo non vſu non habere locum præſcriptionem contra priuilegiũ, videtur ſumi ex Panorm. in cap. *Ioannes*, de Cleric. coniug. n. 9. vbi ait, per non vſum non induci conſuetudinem, quia conſuetudo conſiſtit in aſſuefactione, id eſt, actuum repetitione, cap. *cùm conſuetudo*, d. 1. cum ſimilibus; at verò in non vſu non eſt actus, præciſe enim loquimur; ergo nec aſſuefactio, nec conſuetudo inde generari poteſt; ergo nec præſcriptio, quia hæc per conſuetudinẽ inducitur; ergo non vſus non poteſt tollere non vſum in vi præſcriptionis. Confirmat hoc Panorm. adhibendo exemplum in eo, qui damnum paſſus agere poteſt ex l. *Aquilia* contra nocentem: nam licèt per longum tempus nolit contra illum agere, non amittit ſuam poteſtatem, nec inducta cenſetur conſuetudo contra B illam legem, & reddit rationem, *quia illa lex nõ neceſſitat ad agendum, ſed tantùm præbet facultatem agendi.* Et inde concludit generalem regulam, per negationem actus non contrariam legi præcipienti, ſed tantùm permittenti, non induci conſuetudinem. Quæ omnia vidẽtur habere eandem rationem in priuilegio, quia non neceſſitat, ſed dat facultatem, & ita negatio vſus non eſt contra legem præcipientem, ſed permittentem; ergo per non vſum non inducitur conſuetudo, vel præſcriptio contra priuilegium.

Panorm.

Panorm.

8\. *Confirmatur.* Confirmatur, quia nec ipſe priuilegiarius non vtendo præſcribit contra ſe, nec alius contra ipſum; ergo ex vi nõ vſus non inducitur præſcriptio tollens priuilegium. Conſequẽtia clara eſt, quia vbi eſt C præſcriptio aliquod ius tribuit; ergo alicui tribuit; ergo vel priuilegiario, vel alteri, quia non datur medium. Prima item pars antecedentis videtur per ſe nota, tum quia nemo poteſt contra ſe præſcribere, quia præſcriptio in propria definitione, & ratione includit habitudinem ad alterum, contra quem iure conceditur, vt ex propria materia ſuppono, tum etiã quia nulla materia præſcriptionis ibi interuenit cõtra priuilegiarium; aut enim poſſet præſcribere ipſum non vſum, ſeu ius non vtendi, & hoc non eſt præſcriptibile, quia vnuſquiſque quaſi ex natura rei habet hanc facultatem: ſimiles autem facultates non ſunt mate-D ria præſcriptionis, vt latè tradit Balbus tract. præſcript. in 5. p. princip. 4. p. illius q. 1. vel præſcriberet obligationem non vtendi ſuo priuilegio, & hoc etiam dici non poteſt, quia nemo præſcribit contra ſuam voluntatem, neque in ſuum præiudicium, ſed in ſuum commodum, & voluntariè: obligatio autem ad non vtendum priuilegio, eſt de ſe onèroſa, & conſequenter eſt contra intentionem non vtentis, per ſe loquendo, & ſecundùm ordinarium morem hominum. Altera verò pars antecedentis in primis videtur clara in priuilegiis non dicentibus ordinem ad alios, quia vſus, vel non vſus nihil intereſt aliorum, ſed ſolius priuilegiarij; ergo ibi nullus eſt, qui poſſit contra priuilegiarium præſcribere. Deinde probatur etiam de aliis priuilegiis, quæ circa alios verſantur, tum ratione facta, quia alij nullum habent vſum, vel conſuetudinem; ergo nec præſcriptionem efficere E poſſunt: nam, vt dicitur in lege *nec vtilem*, ff. ex quib. cauſ. maior. &c. iniquum eſt auferre dominium, quod vſus non abſtulit, id eſt, dominium vnius ſine vſu alterius; ergo idem eſt cum proportione in priuilegio. Tum quia præſcriptio ſupponit poſſeſſionem, alij verò nihil poſſident, quod præſcribant. Tum etiam quia *non intelligitur amiſſum*, quod oblatum alteri nõ eſt, vt in eadem leg. *nec vtilem*, dicitur, ſed qui non vtitur priuilegio, nihil offert alteri, neque actionem circa illum exercet; ergo nec amittit priuilegium propter aliquam alterius præſcriptionem.

Balb.

9\. *Reſponſio.* Ad hoc verò reſponderi poteſt, licèt priuilegium non amittatur per præſcriptionem poſitiuam (vt ſic dicam) amitti tamẽ per præſcriptionem priuatiuam,

ſed

ſeu priuatim aliquo iure. Voco præſcriptionem poſitiuam illam, per quam aliquod ius acquiritur, de qua rectè procedunt rationes factæ, quia hæc in vſucapione conſiſtit. Vnde & hoc nomine propriè, & generaliter vocatur: non poteſt autem intelligi vſucapio ſine vſu poſitiuo. Priuatiuam autẽ præſcriptionem appello, quæ ſolùm tollit ius, vel dominium aliquod, & hãc dico ſufficere ad amiſſionem priuilegij, & poſſe fieri per ſolum non vſum. Et in primis hunc modum amiſſionis eſſe poſſibilem, conſtat ex l. 1. & 2. ff. pro derelicto, vbi dicitur, rem pro derelicto habitam ſtatim deſinere eſſe noſtram, priùs etiam quam ab alio acquiratur, vel poſſideatur, quamuis res ſic derelicta occupabilis ab alio ſtatim ſit, & primi occupantis fiat, ſi in ſuo eſſe perſeueret: nam ſi non duret, ſed ſtatim deſtruatur, vt in iuribus incorporalibus interdum contingit, poterit ab vno amitti, etiamſi ab alio non acquiratur, nec occupabilis ſit. Poteſt autem fieri, vt res habeatur pro derelicta ex vi alicuius non vſus, ſeu derelictionis; ergo illa rectè dicitur præſcriptio amiſſiua, ſeu priuata, quæ in priuilegiis locum habebit. Minor probatur primò, quia ſicut res acquiritur vſu poſitiuo diuturno, eadem ratione amittetur non vſu diuturno: nam ſicut illud expedit, vt dominia rerum ſint certa, ita hoc expedit ad eundem finem, vt ſit certum, quæ res acquirantur primo occupanti. Et confirmatur, quia res mobilis aliena per triennium vſucapitur bona fide, ergo ſi per triennium ſit ab alio derelicta per non vſum, & ab illo poſtea occupatur, ſtatim fiet illius, quia illa occupatio cum priori non vſu domini æquiualet triennali vſucapioni; ergo ſignum eſt per illum non vſum fuiſſe rem amiſſam. Secundò principaliter hoc inuenitur in iuribus incorporalibus, vt ſunt ſeruitutes, & actiones: nam ſeruitus ruſticana perditur per purum non vſum certi temporis, vt habetur ex l. *ſequitur.* §. *ſi viam*, ff. de vſucap. clariùs in l. *hac autem*, ff. de ſeruit. vrban. præd. & l. penult. C. de ſeruit. Et ſimiliter actiones extingui ſolent, & amitti per non vſum earum certi temporis, iuxta l. 3. C. de præſcrip. ergo eodem modo poterit amitti priuilegium per modum præſcriptionis priuantis iure priuilegij; nam illud etiam incorporale eſt, & ſimilem ſubit rationem.

10. *Refellitur reſponſio dicta 1.*

Sed hic modus explicandi hanc præſcriptionem non videtur cum fundamento applicari ad priuilegium. Primò, quia licèt fateamur, aliquando poſſe dominium, vel poſſeſſionem rei amitti, etiamſi in alium non transferatur, vt probant aliqua ex iuribus citatis; tamen nunquam hoc fit per præſcriptionem purè priuatiuam, niſi interueniat poſitiua præſcriptio alicuius, ſed hæc in priuilegiis non inuenitur, vt in priori puncto probatum eſt; ergo non poteſt illa doctrina rectè ad priuilegium applicari. Maior declaratur, diſcurrendo per duo genera bonorum, quæ in argumentis tanguntur. Quædam enim ſunt corporalia, quæ naturaliter, & corporaliter poſſideri poſſũt, quæ quidem amitti poſſunt, relinquendo illa pro derelictis, etiamſi inde nihil alius acquirat, tamen hæc derelictio numquam intelligitur fieri per ſolum non vſum, cuiuſcumque temporis ſit; ergo non fit per modum præſcriptionis in amittendo, vt ſic dicam. Minor probatur primò ex Gloſſa 1. in dicta l. 1. ff. pro derelicto, vbi ait, rem mobilem tunc intelligi derelictam, cùm abiecta eſt; immobilem verò cùm de illa quis exit, animo derelinquendi, ſentiens, non ſufficere nõ vſum, niſi & animus, & actio aliqua externa illũ manifeſtans interueniat, hoc ſignificatur ibi in l. 2. cùm dicitur, *Deſinere amittentis eſſe*; ergo ſolus non vſus, etiam diuturnus non ſufficit. Secundò talis modus præſcriptionis nõ eſt ex ſola rei natura, nulla enim præſcriptio eſt ex ſola naturali lege, vt ſuppono tãquam notum; ſed nullũ eſt etiam ius ciuile, vel poſitiuum, quod diſponat per non vſum alicuius temporis amitti hæc bona, ita vt ſtatim habeantur pro derelictis, & ſint occupabilia à primo contrectante; ergo non datur talis modus amiſſionis. Tertiò, quamdiu aliquis rem ſuam poſſidet, nõ poteſt pro derelicta haberi, licèt multo tempore illa non vtatur, quia dum res iuſtè poſſidetur, non eſt occupabilis a quocumque alio, vt verò poſſeſſionem amittat, non ſufficit non vſus, ſed neceſſarius eſt animus dimittendi rem cum aliquo modo actualis dimiſſionis eius, vt ſuprà dixi; ergo ſolus non vſus talium bonorum numquam ſufficit, vt pro derelictis habeantur.

Gloſſa. *Secundò.*

11. *Differentia inter acquiſitionem per vſucapionem & amiſſionem per non vſum.*

Vnde notari poteſt obiter differentia inter acquiſitionem per vſucapionem, & amiſſionem per non vſum: nam vſucapio ſupponit poſſeſſionem rei, & addit cõtinuationem eius: nam ſine poſſeſſione non eſt præſcriptio, & ideo etiam è conuerſo non vſus per ſe non ſufficit ad amiſſionem dominij, niſi priùs poſſeſſio tollatur. Et ita ſeruabitur proportio, quòd ſicut acquiſitio ſupponit poſſeſſionẽ, ita derelictio ſupponit deſitionem, ſeu deſiſtentiam à poſſeſſione rei, & quando hæc præcedit cũ ſufficienti voluntate dimittendi bona, per illam amittuntur, & manent pro derelicto; ergo hoc non fit per ſubſequentem nõ vſum, licèt idem poſſit magis, ac magis oſtendere priorem dimiſſionem, & verum animum, à quo proceſſit. Et ita nihil includit prior ratio facta, quia licèt dominium poſſit amitti relinquendo rem ſub nullius dominio, quod vocatur pro derelicto, non tamen probatur, hanc amiſſionem fieri per ſolum nõ vſum ſine actione præuia dimittendi rem. Neque etiam valet confirmatio. Nam vſucapio non fundatur in non vſu alterius, ſed in diuturno vſu cum poſſeſſione, & bona fide, & ideo repugnat, dominium per vſucapionem ſine temporis legitimi ſucceſſione comparari. Vt autem acquiratur per rei occupationem, impertinens eſt, quòd non vſus domini præceſſerit: nam ſi res dimiſſa fuit, ſtatim occupari poteſt, licèt non vſus per aliquod longum tempus non præceſſerit: ſi verò non fuit res dimiſſa, nullus non vſus præcedens ſufficit, vt per ſolã occupationem dominiũ eius acquiratur.

12. *Alia ratio refellitur.*

Alia verò ratio de præſcriptione iurium incorporalium, vt ſeruitutum, & actionum, non videtur poſſe ad priuilegia accommodari: nam in illis etiam iuribus numquam datur amiſſio iuris per præſcriptionem, niſi vt conſequens ad poſitiuam præſcriptionẽ, per quam aliquid acquiritur tali iuri cõtrarium. Vnde præſcriptio, & amiſſio non ſunt in eodẽ, ſed vnus præſcribit contra alium, & præſcribens aliquid acquirit repugnans iuri alterius, qui conſequenter illud amittit. Id declaratur optimè in ſeruo præſcribente ſuam libertatem, iuxta l. 2. C. de præſcrip. long. temp. pro libert. ibi enim dominus amittit ius in ſeruum, ſeruus autem eſt, qui præſcribit ſuam libertatem contra dominum, & ideo ex parte ſerui conditiones ad præſcribendum neceſſariæ poſtulantur, nec fieri poteſt, vt dominus amittat ius in ſeruum per ſolum non vſum eius, niſi præceſſerit, vel ex parte domini ſufficiens manumiſſio, vel ex parte ſerui poſſeſſio ſuæ libertatis cum bona fide, & ſufficienti temporis diuturnitate. Ita etiam accidit ſeruata proportione in amiſſione ſeruitutis ruſticanæ per nõ vſum, licèt inter illam duplicem ſeruitutem hominis, & agri, ſeu prædij, ſit differentia, quod prior ſeruitus, quam perſonæ appellare poſſumus, fundatur in dominio heri in perſonam ſerui, qui etiam à domino poſſidetur: alia verò ſeruitus realis, ſeu prędialis fundatur ſolùm in iure vnius in prædiũ alterius quoad aliquem vſum eius. Vnde ius illud cadit in rem alienam, & à proprio domino poſſeſſam. Et ideò dicunt iura de his ſeruitutibus loquentia, neminis rem ſuam ſeruire, ſed alienam. l. *in re communi*, ff. de ſeruit. vrb.

i line

13. *Ius ſeruitutis quando amittitur.*

Hinc ergo fit, vt ius ſeruitutis non amittatur per non vſum diuturnum, niſi quatenus dominus prædij præſcribit libertatem, & exemptionem rei ſuæ: illa enim obligata erat, & obnoxia, vt alteri ſeruiret, dum autem dominus longo tempore illam poſſidet, eáque vtitur ſine impedimento, & ſine vſu ſeruiendi, præſcribit contra alterum libertatem rei ſuæ, & inde conſequenter alter ius ſuum amittit. Idem cum proportione inuenitur in amiſſione actionis per non vſum, non enim fit ſine præſcriptione alterius contra talem actionem: nam talis actio verſatur circa alium, qui eſt obnoxius tali actioni tanquam debitor; dum ergo iſte per certum tempus poſſidet rem ſuam, rerúmve ſuarum libertatem, illam præſcribit, quoad hoc, vt non poſſit tali titulo in iudicium vocari. At verò hic modus amiſſionis non videtur poſſe in priuilegiis inueniri, quia oſtenſum eſt, per non vſum priuilegiarij nullum alium præſcribere. Et confirmari hoc poteſt

Confir. Bald.

auctoritate Baldi in cap. *ad audientiam*, de præſcrip. n. 2. in fine dicentis, Per priuilegium Principis comparari ius ſine poſſeſſione, & illud ius non amitti, *etiamſi priuilegiarius per triginta annos ſit ſine poſſeſſione, ex quo alius interim in contrarium non præſcripſit*, ex dicta l. *nec vtilem* ff. ex quibus cauſis maior. &c.

14. *Additur aliud argum. Alberic.*

Denique addi poteſt argumentum Alberici in l. *falſo*, C. de diuer. reſcr. Quia lex non tollitur per non vſum, quia per ſolum non vſum nemo præſcribit contra legem; ergo idem erit in priuilegio. Sed reſponderi poteſt negando antecedens, quia præcipiens aliquid fieri, tollitur per non vſum, vt ſuprà dictum eſt. At hoc ſolum procedit in lege imponente neceſſitatem, quando pro temporibus, in quibus obligat, non ſeruatur, & de hoc fit longa conſuetudo: nam ille non vſus eſt legi contrarius, & ſemper includit (moraliter loquendo) vſum legi contrarium, vt libro ſuperiori dictum eſt. Ratio autem facta, vt verum in antecedente ſumat, & cum proportione concludat, intelligi debet de lege concedente facultatem, ſeu permittente, non verò de imponente neceſſitatem, vt ex

Panorm. Molina.

Panormit. ſuprà notauimus, & ſenſit Molin. tracta. 2. de iuſt. diſp. 5 1 3. In fine, & ita conſequentia videtur optima, vt ſuprà circa dictum Panormit. notatum eſt.

Decius.

Nihilominus tamen Deci. in cap. *cùm acceſſiſſent*, de præſcrip. negat conſequentiam. Quia difficiliùs (inquit) tollitur lex communis, quàm ſpecialis, iuxta l. *eius militis*. §. *militia*. ff. de milit. teſtam. vbi id notat

Gloſſa. Refellitur reſp.

Gloſſa verb. *quocumque modo*. Sed non placet ratio, nec reſponſio: nam licèt quoad alia difficiliùs tollatur lex communis, non verò quoad modum derogationis per conſuetudinem, ſeu præſcriptionem, ſeruata proportione, & hoc vltimum ſolùm ad præſens ſpectat. Itaque tollitur difficiliùs lex communis quoad effectum: nam id, quod iure communi habetur, difficiliùs tollitur quàm quod habetur ex ſolo priuilegio, & hoc ad ſummum probat dictus §.

Bart. Gloſſa. Grauior cauſa ad tollendum ius commune, quàm priuilegium.

militia, vt ex Bart. ibi ſumitur, & ex Gloſſ. in cap. vlt. 16. q. 4. Item grauior cauſa neceſſaria eſt ad tollendam legem communem, quàm priuilegium, & ex parte difficiliùs etiam tollitur, quia bonum commune priuato præfertur, Authen. de non alien. &c. c. 9. coll. 2. vbi Gloſſ. verb. *valere*, & Gloſſa in c. *ſi ſuper gratia*, de offic. deleg. in 6. verb. *principalis*. In modo autem tollendi legem, vel priuilegium per conſuetudinem, vel non vſum nulla ratio differentiæ, vel exceſſus firmitatis ex parte legis aſſignari poteſt, ſeruata proportione, niſi fortaſſe in hoc, quod maius tẽpus fortè requiritur ad tollendam communem legem, quàm priuilegium, de quo poſtea videbimus; nunc enim non refert. In hoc verò, quòd ad vtrumque ſit neceſſarius vſus contrarius, & non ſufficiat non vſus, omnino videtur eadem ratio, quia ſicut in non vſu talis legis permittentis, nullus eſt, qui præſcribat, vel quaſi præſcribat contra legem, ita in nõ vſu priuilegij nullus eſt, qui contra illud præſcribat.

15. *Diſtinctio inter priuilegia premittenda. Vnum genus priuilegiorũ.*

Nihilominus in hoc puncto diſtinguendum videtur inter priuilegia: quædam enim ſunt, quæ aliquid concedunt priuilegiario reſpectu aliorum, ex quibus in alios redundat aliquod onus, vel quaſi ſeruitutis genus, vt ſunt priuilegia decimas accipiẽdi extraordinario modo, vel imponendi aliquod tributũ; talis etiam reputari poteſt facultas eligendi ex priuilegio, quatenus redundat in grauamen aliorum, & ſimile

Gloſſa. Aliud genus priuilegiorũ.

reputatur priuilegium nũdinarum à Gloſſ. in dicta l. 1. ff. de nundinis. Alia verò ſunt priuilegia, quæ vel ſunt quaſi abſoluta, quia ſolùm cõcedunt priuilegiario aliquid circa actiones ſuas ſine reſpectu ad alios, vt ſunt priuilegia audiendi Miſſas in loco interdicto, vel tempore non conceſſo, vel recitandi ante horam, vel comedendi lacticinia, & ſimilia: vel certè licèt circa alios verſentur, fauorabilia ſimpliciter reputãtur reſpectu aliorum, quia ſunt vtilia, & in rigore neminem grauant. Talia videntur priuilegia audiendi

Priuilegium eligendi confeſſorẽ in rigore neminẽ grauat.

confeſſiones, vel eligendi confeſſorem; licèt enim videantur aliquo modo in præiudicium ordinarij paſtoris, hoc tamen non conſideratur, quia potiùs eſt iuuamen eius, & præcipuè, quia magis conſideratur fauor animarum.

16. *Prima concluſio quæ priuilegia per non vſũ amittuntur.*

Dico ergo primò: Priuilegia prioris generis, quæ redundant in grauamẽ, & quaſi ſeruitutem aliorum, eatenus poſſe præſcriptione amitti per non vſum priuilegiarij, quatenus alij poſſunt cõtra priuilegiariũ præſcribere, quod frequenter non fit ſine aliquo poſitiuo actu ipſius præſcribentis. Hæc aſſertio ſumitur ex communi ſententia, in principio recitata: nam auctores, qui dicunt priuilegium amitti per non vſum, certum tempus requirũt ad illam amiſſionem. Vnde planè ſentiunt, illam amiſſionem eſſe ratione alicuius præſcriptionis, ſeu vſucapionis; ergo neceſſe eſt, hoc intelligi de priuilegiis, in quibus alius poteſt præſcribere contra priuilegiarium ob non vſum. Re-

Reſponſ.

ſponderi verò poteſt, etiã tunc non intercedere præſcriptionem ex parte alicuius, ſed ſimplicem amiſſionem priuilegij ex voluntate Principis, vel ex inſtitutione alicuius iuris determinantis modum conſeruãdi priuilegium. Sed licèt hoc ſit probabile, quando

Impugnatur.

Princeps in ipſa ſcriptura priuilegij talẽ modũ præſcribit, vel in caſibus in iure expreſſis, vt ſtatim dicã; nihilominus extra hos caſus poteſt amitti priuilegiũ per non vſum legitimi temporis; ergo neceſſe eſt, vt id fiat per modum præſcriptionis, & ex vi alicuius cõmunis iuris ad præſcriptiones pertinentis, quia non poteſt alio modo cum fundamento affirmari talis modus amittendi priuilegium, cùm tamen ſint multi caſus, in quibus non videatur poſſe negari, vt in non vſu priuilegij ad eligendum cum aliis, qui ius habent ordinarium eligẽdi, & illo de facto ſoli vtuntur, & in non vſu priuilegij exigendi decimas, & ſimilibus. Ratio verò eſt, quia hæc priuilegia redundant in ſeruitutem, ſeu obligationẽ aliorum, & ideo iura, quæ diſponunt de amiſſione ſeruitutum per non vſum, in ſimilibus priuilegiis locum habent. Sicut ſi priuilegium expreſsè cõcederet ſeruitutem per alienum prædium (imò licèt proprius dominus prædij illam donaſſet) nihilominus per non vſum legitimi temporis amitteretur; ergo. Addidi autem in fine aſ-

Explicatur aſſertio.

ſertionis, ſæpius hanc præſcriptionem non fieri ſine poſitiuo actu ipſius præſcribẽtis, quia ſæpe nõ intelligitur priuilegiarius nõ vti priuilegio, niſi quãdo alij exercent actum ſine illo, vt eligendo v. g. ſine priuilegiato ad eligendum, acquirendo decimas, ſine illius conſortio, &c. Et tunc fit præſcriptio contra priuilegium, ad inſtar præſcriptionis vrbanarum ſeruitutum, in qua requiritur aliquis actus ex parte præſcribentis, vt ex propria materia conſtat.

17.
2. Concluſio. Priuilegia, quæ non amittuntur per non vſũ.

Dico ſecundò: Priuilegia, quæ non cedunt in aliorum grauamen, ſed ſunt fauores ſpeciales circa modum operandi abſolutum ipſius priuilegij, non amittuntur per non vſum, vel aliorum præſcriptionem, poſſunt tamen per tacitam renunciationem amitti, ſi interpretatio talis voluntatis ſufficienter ex iure cõſtet. Priorem partem negantem mihi ſufficientem probant argumenta facta in principio huius puncti, quia intelligi nõ poteſt in his priuilegiis præſcriptio aliorum contra illa, cùm ipſa alios nõ reſpiciant, vel illos non grauent, vt ſupponimus, multóque minus poteſt talis præſcriptio intelligi in ipſo priuilegiario, vt etiam oſtenſum eſt. Addidi verò poſteriorem partem, quia ſumpta de poſſibili negari non poteſt, cùm ſæpe voluntas tacita moraliter æquiualeat expreſſæ. Dixi autem, neceſſarium eſſe, vt intercedat aliquod ius (vtique commune, vel ſpeciale) ita interpretãs voluntatem priuilegiarij, quia ſolus non vſus non eſt ſignum certum, & infallibile talis volũtatis, & ideo per ſe non poteſt ſufficere ſine adminiculo iuris ad tollendum priuilegium, quia nõ vſus in tali caſu ſolùm ſe habet vt indicium voluntatis; ergo ſi re vera in re non fuerit talis volũtas, quia priuilegiarius non ex illa, ſed propter alias occaſiones priuilegio vſus non fuit, non erit ſufficiens non vſus ad renunciationem, vel amiſſionem priuilegij, niſi iure & voluntate Principis iuuetur, quia deeſt voluntas propria priuilegiatij, quæ ſola poſſet eſſe cauſa talis effectus, non interueniente ſuperiori voluntate. An verò de facto inueniatur tale ius quoad hæc priuilegia, dicam in duobus punctis ſequentibus.

18.
Quid operatur ius ſtatuens, vt priuilegium per non vſum amittatur.

Solùm hìc aduerto, etiamſi iure ſtatutum ſit, vt priuilegium aliquod per non vſum amittatur, nihilominus non amitti per tacitam renunciationẽ, ſed quia cum limitata conditione fuit conceſſum, qua non impleta, vel ab ipſo iure, aut a concedente tollitur, vel certè per ſe ceſſat per lapſum tẽporis ad modum explicatum in c. 28. & ſequentibus. Declaratur hoc optimè in priuilegio nundinarum, quod per non vſum in decennio amittitur, quia lex 1. ff. de nundinis, ita ſtatuit. Qua lege poſita conſtat, tale priuilegium ſub tali conditione concedi, & illa non impleta, vel per ſe ceſſare, vel virtute illius legis auferri. Cuius etiam ſignum eſt, quia fieri poteſt, vt tale tẽpus elabatur ſine aduertentia priuilegiarij, quia poſtea plurimum doleat de amiſſione priuilegij; ergo ſignum eſt, non eſſe neceſſariam renunciationem propriam, ſed ab extrinſeco tolli, vel per ſe extingui priuilegium ex vi formæ cõceſſionis, aut ſpeciali, & expreſſa, vel ſubintellecta ex vi iuris communis. Qui modus loquẽdi probabiliſſimus eſt, & poſſet ad alios caſus extendi: nam rectè explicat amiſſionem priuilegij, & res eodem recidit. Sed nihilominus per ſe, ac moraliter loquendo, ſatis conuenienter illa vocatur tacita renunciatio, quia is, qui non vtitur priuilegio, non obſtante illo iure, moraliter conuincitur nolle illud, ſaltem virtute, & interpretatiuè. Nam quòd inaduertentia intercedat, accidentarium eſt; an verò ſi inculpabilis ſit, poſſit hunc effectum impedire, dicam in punctis ſequentibus.

19.
Decennium requiſitũ vt priuileg. per non vſum amittatur.
Bart.
Iaſon.
Panorm.
Decius.
Felin.
Rebuff.
Mandoſ.
Balb.

Tertiò igitur inquiri poteſt, quanti temporis non vſus neceſſarius ſit, & ſufficiat, vt per illum priuilegium amittatur. In quo fere communis ſententia eſt, decennium ſufficere, & requiri. Ita docet Bar. in l. *falſò*, C. de diuerſ. reſcrip. vbi etiam Iaſon latè, idem Bar. in l. 1. ff. de nũdin. vbi alij communiter. Idem Panor. Deci. Felin. & alij in c. *cum acceſſiſſent*, de conſti. Rebuf. in Pract. tit. de differen. inter priuilegium, & reſcri. n. 41. Mandoſ. in d. tract. de priuil. ad inſtar. Gloſ. 11. n. 5. Balb. dict. tract. de præſcrip. in 4. p. quintæ partis princip. q. 4. vbi plures alios refert, cum varijs limitationibus, quas Felin. & alij etiam adhibent. Et omnes fundantur tantùm in dicta l. 1. ff. de nundi. Quia ex ſolo iure naturali non poteſt tale tempus determinari, vt per ſe notum apparet, & in iure poſitiuo alia determinatio non inuenitur.

20.
Vt alius contra priuilegiarium præſcribat, nullũ tempus determinari in ipſo nõ vſu.

Mihi tamen in primis videtur, quoties per non vſum priuilegium amittitur, quia alius contra priuilegiarium præſcribit, nullum tempus eſſe determinatum in ipſo non vſu ad amittendum priuilegium, ſeu ex parte priuilegiarij, ſed illud tempus neceſſarium eſſe, ac ſufficere, quod ex parte alterius tertij fuerit determinatum ad præſcribendũ contra hũc, vel illũ, quod ſolet iure ordinario decẽ annorum inter præſentes, vel viginti inter abſentes, vel extraordinario, ac ſpeciali iure requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt de monaſteriis ſignificatur in dict. c. *cum acceſſiſſent*, vbi Ioan. Andr. & alij id notant, & Felin. ait generaliter, procedere in Eccleſiis, ſeu locis piis, iuxta generalẽ regulam textus in Authent. vlt. C. de ſacroſ. Eccleſ. & c. *illud*, de præſcrip. cum ſimilibus. Ratio autem aſſertionis eſt, quia in huiuſmodi caſu priuilegium non amittitur formaliter per non vſum, ſed vi præſcriptionis alterius contra perſonam non vtentem; ergo illud tempus ſufficiet & requiretur ex parte non vſus ad amiſſionem priuilegij, quod fuerit legitimum ad præſcribendum contra priuilegiatium, tali conditione ſuppoſita, ergo non poteſt in his priuilegiis certior regula præſcribi.

Ioan. And.
Felin.

21.
2. Concluſio, de tẽpore ad priuilegium præſcribendũ requiſito.

Secundò dicendũ eſt, in priuilegiis abſolutis, contra quæ ab aliis non præſcribitur, non eſſe certum tẽpus iure definitum, intra quod per nõ vſum amittãtur, ideóque generalem regulam eſſe, talia priuilegia per nullius temporis non vſum amitti, etiamſi lõgiſſimum ſit, in caſibus verò iure expreſſis amitti tempore pro eis definito. Prior pars aſſertionis conſtat, quia hæc priuilegia non amittũtur per modum præſcriptionis, vt iam declaratum eſt; ergo nõ poſſunt ad illa applicari tempora præſcriptionũ; ſecluſa autem præſcriptione, nullũ aſſignabitur generale ius, quod certum tempus ſtatuat, in quo priuilegiũ amittatur per ſe, ac formaliter per nõ vſum; ergo. Minor probatur primò quoad ius canonicum, quia canones nunquã loquuntur de amiſſione priuilegij per non vſũ, ſed per contrarium vſum, vt capite ſequenti videbimus, vnde licèt circa tẽpus cõtrarij vſus aliquid definiant, quod poſtea videbimus; illud non poteſt ad purum non vſum, de quo ſolo nũc loquimur, applicari: tum quia materia eſt odioſa, in qua non licet leges extẽdere, aut de caſu ad caſum ſimilẽ transferre, tum etiam, quia lõgè maior ratio eſt, cur tollatur priuilegium per cõtrarium vſum, quàm per non vſum. Vnde canones loquentes de cõtrario vſu, fortaſſe locum habẽt, in omnibus priuilegiis tã abſolutis, quàm reſpectiuis, cùm tamen amiſſio per non vſũ per ſe nõ habeat locum in priuilegiis abſolutis, vt diximus. In iure item ciuili nõ inuenio legem, quæ vniuerſaliter de hoc tempore diſponat. Solùm enim à Doctoribus allegatur dicta l. 1. ff. de nũdin. lex autem illa non loquitur generaliter de priuilegiis, ſed in particulari de priuilegio nũdinarũ, ergo ex illa non poteſt generalis regula ſumi pro omnibus priuilegiis abſolutis, vel reſpectiuis, quæ alios non grauant, vt ſtatim dicã.

22.
Si ius poſitiuum non limitat tempus, non eſt vnde limitetur.

Hinc ergo concludi poteſt altera pars aſſertionis. Nam ſi ius poſitiuum nõ limitat tempus, nõ eſt vnde determinetur; ergo nullum tempus ſufficiet, niſi vbi in particulari lex illud determinauerit. Quod ſemper intelligẽdũ eſt de priuilegiis ſimpliciter loquẽtibus: nã ſi in eis addatur limitatio, ſeu poſtuletur vſus certi temporis, vt valeãt, vel durent, clarũ eſt, illa amitti per non vſũ in tempore in ipſis præſcripto, quia voluntas concedentis non plus extenditur. At verò in priuilegiis abſolutis, & abſolutè loquẽtibus, procedit regula negatiua generalis, vt oſtenſum eſt, cum dicta

exceptione

exceptione de caſibus in iure expreſſis. Quæ maximè A
additur propter dictam l. 1. ff. de nundin. quæ videtur
ius ſpeciale continere, nó generale. Quia priuilegiũ
nundinarum reſpectiuum potiùs videtur, quam abſo-
lutum, quia verſatur circa humaná negotiationé, &
mercaturam, eiſque certum locum determinat cum
aliquibus fauoribus priuilegiarij: negotiatio autē, &
mercatura eſt actio, quæ circa alterũ verſatur. Vnde
ex tali priuilegio alij grauãtur mercatores, q aliquid
ſoluere coguntur domino loci, quantũ illi priuilegiũ
concedit, iuxta l. 7. Hiſpaniæ, tit. 8. parti. 5. vel alij po-
puli, in quorum præiudicium redũdat illa loci deter-
Gloſſa. minatio, vt ſenſit Gloſſa in eadem l. 1. dicens, *Qui im-
petrat nundinas, in præiudicium vniuerſorum facit, & ideo
breuiori tempore priuilegium amittit*, & idem habet Gloſ- B
Archid. ſa in l. *falſò*, verb. *perennia*. C. de diuerſ. reſcri. & Archid.
in cap. 1. 25. q. 2. Vnde dici facilè poteſt, etiã illud pri-
uilegium amitti per nó vſum propter præſcriptioné
aliorum, quorũ intereſt talis priuilegij abolitio. Vel
certè licèt demus, ibi non interuenire præſcriptioné,
ſed puram ceſſationem priuilegij per non vſum pro
tépore ibi definito, nihilominus ius illud non erit ex-
tendendum extra caſũ, in quo loquitur, quia lex il-
la eſt odioſa, & reſtringéda, tum quatenus obligat ad
non vſum priuilegij intra certum tempus, quod eſt
præter naturam priuilegij, quod liberum ac volunta-
rium vſum de ſe concedit, iuxta l. *ſi iudex*, ff. de minor.
tum quatenus limitat priuilegium ad certũ modum,
& conditioné, etiamſi abſolute, & ſimpliciter videa-
tur conceſſum: vnde fit, vt priuilegium, quod ex vi C
verborũ eſſet abſolutum, & de ſe perpetuum, redda-
tur conditionale, & temporale ac caducum ex defe-
ctu conditionis incluſæ ex vi illius iuris, tum etiam
quia poteſt illa eſſe determinatio ſpecialis pro illa
Gloſſa. materia propter ſpecialem rationé in illo inuentam,
Alber. vt ſenſerũt Gloſſæ proximè allegatæ cum Archid. &
Decius. Alber. in dicta l. *falſò*, & probabile reputat Decius in
dicto cap. *cum acceſſiſſent*: ergo extra illum caſum, vel
ſi quis eſt ſimilis, generalis regula eſt, priuilegia, con-
tra quæ non præſcribitur ab aliis, non amitti propter
purum non vſum, cuiuſcunque temporis ſit, quod
magis in vltimo puncto confirmabitur.

23. Contra hanc verò partem obſtare videtur lex Hi-
Lex Hiſpa- ſpaniæ in partit. 3. tit. 18. l. 42. quæ diſtinguens gene-
niæ. raliter priuilegia negatiua, quæ onus auferunt, ab af- D
firmatiuis, quæ aliquid ſpeciale facere permittũt, de
his poſterioribus ſpecialem regulam ſtatuit, per non
vſum decem annorum amitti. Et præter exemplum
nundinarum, quod primo loco ponit, adhibet alia,
ſcilicet, priuilegium vendendi aliquid prohibitum,
vel extrahendi a regno merces vetitas, vel vtendi
ſpeciali menſura in rebus vendendis: ergo ſignum eſt,
illam temporis determinationem eſſe generalem pro
Gregor. Lop. omnibus pene legiis negatiuis. Et ita ſenſit Gregor.
Lop. ibi, & iuxta illam legem intelligit legem 1. ff. de
nundin. & ſolum remiſſiuè addit limitationes, quas
Felin. Felin. & alij poſuerunt.

24. Sed in primis dico, ius illud non eſſe commune,
Reſponſio ad ſed proprium Hiſpaniæ, & ideo per ſe, & vi ſua non
legem Hiſp. habere locum extra illud regnum. Deinde conſidero
allegatam. illa exépla omnia, quæ lex illa adducit, eſſe ferè eiuſ- E
dem rationis cum nundinis: nam omnia redũdant in
grauamẽ regni, aut communitatis, aut emptorum, &
ideo probabile eſt, in illo nõ vſu interuenire præſcri-
ptionem ex parte aliorum, vel certè ſpecialitatem il-
lam quæ conſiderata eſt in nundinis ad ſimilia exten-
di per modum noui iuris, vel per modum declaratio-
nis iuris communis. Atque ita non colligitur ex il-
la regula generalis pro omnibus priuilegiis abſo-
lutis, ſed tantùm pro his reſpectiuis, quæ ſunt eiu-
ſdem generis, & conditionis. Pro quo expendo vltima
verba generalia, quæ lex illa poſt exempla ſubiũgit,

ſcilicet, *O otras coſas qualeſquier, que fueſſen deſtas mane-
ras, tales priuilegios como eſtos durã*, &c. id eſt, *vel res ſimi-
les, quæ huiuſmodi ſint, nam talia priuilegia, qualia ſũt iſta
durant*, &c. & in eis conſidero reſtringi illam conditio-
nem, & temporis determinationé ad priuilegia eiuſ-
dem rationis, & modi, quæ circa materias talis cõdi-
tionis verſantur, ergo inde licet potiùs colligere ge-
neralem regulam in contrarium, ſcilicet, alia priuile-
gia, quæ huiuſmodi non ſunt, ſed omnino abſoluta,
vel ſine illo grauamine aliorum, non habere talem
modum deſitionis, neque in eis habere locum talem
temporis determinationem.

Tandem circa eandem legé conſideranda eſſe cen- 24.
ſeo verba, quibus illa conditio adhibetur, & tempus *Lex prædi-*
præſcribitur. Nã videtur ibi illa limitatio poni longè *cta magis*
aliter, quàm communiter ſoleat intelligi. Auctores e- *perpenditur.*
nim allegati abſolutè aſſerunt, priuilegiũ amitti per
non vſum decem annorum, & non limitant certum
tempus, vel initium eius, à quo computandum ſit il-
lud decennium, ſed abſolutè, & vniuerſaliter viden-
tur intelligere, computandum eſſe ab vltimo tem-
pore, in quo aliquis eſt vſus priuilegio, ſeu à pri-
mo non vſu, poſt quem nullus vſus ſucceſſit. Iu-
xta quem ſenſum, licet aliquis in principio con-
ceſſionis vſus fuerit priuilegio per multum tem-
pus, ſi poſtea interrumpat vſum per integrum decen-
nium, amittit priuilegium. Et huic ſenſui occaſionem
præbuit dicta l. 1. ff. de nundi. nam abſolutè dixit, *Nũ-
dinis impetratis à Principe non vtendo, qui meruit, decẽnij
tempore vſum amitti*. Vbi nullum initium illius decen-
nij aſſignatur. At verò in dicta l. Partitarum initium
præſcribitur hoc modo: *Hæc priuilegia perpetuo durãt,
ſi quis illis vtatur intra decennium a die conceſſionis com-
putandum, ſi autem intra illud tempus illis non vtatur, de-
inceps amittuntur, & valere non debent*. Et idem apertiùs
explicatur in l. 3. tit. 7. partit. 5. his formalibus verbis,
*Otroſi decimos, que ſi algũ home, o concejo ouierẽ priuilegio,
que pueda hazer feria nueua, aſſi como dicho es, e deſpues,
que lo ouiere, paſſaren diez annos, que non vſen del, que de
alli en adelante no les deue valer*, quæ facilè ex ſuperio-
ribus intelligẽtur. Et iuxta illa ſolùm videtur amitti
tale priuilegium nundinarum, vel ſimile, quãdo per
totos integros decem annos poſt diem conceſſionis
priuilegiarius illo non vtitur, quia hoc ſolùm lex illa
diſponit. Vnde è cõuerſo ſequitur, quòd ſi intra illud
decẽnium quis vtatur tali priuilegio, poſtea non am-
pliùs amittitur per ſolum non vſum, ſiue in decẽnio,
ſiue in quocumque alio tempore, quia de hoc lex illa
nihil diſponit, & extendenda non eſt vltra id, quod
præciſe ſtatuit, tũ quia, vt dixi, materia eſt odioſa, tũ
quia poteſt habere ſpecialem rationem, & congruẽ-
tiam quoad illam partem. Nam priuilegij poſſeſſio
videtur capi corporaliter, & realiter per aliquẽ vſum
priuilegij, & ideo qui per primum decennium priui-
legio non vtitur, toto illo tempore eſt ſine poſſeſſio-
ne priuilegij, ideóque meritò ſtatuit illa lex, vt contra
illum præſcribatur, vel vt cõceſſio priuilegij ampliùs
non valeat. Qui autem intra illud tempus priuilegio
conceſſo vtitur, illud poſſidet, & magis proprium ef-
ficit, & ideo non tam facilè illo priuatur. Qui ſenſus
eſt probabilis, & ſecũdum illũ poſſe intelligi dictã l. 1.
quia illi non repugnat, exiſtimo tamen priorem eſſe
communem, & vſu receptũ, & ideo illi ſtandum eſſe.

Quartum dubiũ erat, an hæc amiſſio priuilegij per 25.
ſolum non vſũ, intelligatur eſſe in foro exteriori tã- *De amiſſione*
tùm, vel etiã in foro conſcientiæ, etiamſi re vera pri- *priuilegij in*
uilegiarius non habuerit animum, aut voluntaté re- *quo foro in-*
nunciãdi priuilegio. De quo dubio nihil inuenio ab *telligenda.*
auctoribus dictũ, cùm tamen difficultate non careat.
Quia hinc tota hæc iuris diſpoſitio videtur in præ-
ſumptione fundata, ſcilicet, quia ille, qui non vtitur
priuilegio, cenſetur illud renunciare; ergo ſi veritas

nõ eſt præſumptioni conformis, non obligauit ius illud in conſcientia. In contrarium verò argui poteſt, quia præſcriptio dat, & aufert ius, etiã in conſcientia.

26. *Quando ius legitimè præſcribit citra aliquem priuilegium in vtroque foro deperditur.*

Igitur iuxta hæc principia recte applicata in hac materia, & iuxta diſtinctionem ſuprà datam breuiter poteſt hæc res definiri. Primò enim, quando priuilegium amittitur per non vſum, quia alius legitime cõtra illud præſcribit, non ſolùm perditur quoad externum forum, ſed verè, & in reipſa, ac ſubinde in conſcientia ſine vlla condemnatione, vel declaratione facta in foro contentioſo, quando priuilegiario ſufficienter conſtat de legitima aliorum præſcriptione. Hæc aſſertio ſupponit principium in materia de Iuſt. receptum, præſcriptionem legitimam dare iuſtum titulum in conſcientia, quod iam fere indubitatum eſt, & ideo illud hìc confirmare neceſſe non eſt, aliquid verò attingemus in libro ſequenti. Dictum eſt autem amiſſionẽ priuilegij per non vſum in dicto caſu prouenire ex alterius præſcriptione contraria; ergo in conſcientia amittitur, quia nõ eſt comparabile cum iure acquiſito à præſcribente. Vnde etiam fit, quacũque ex cauſa impediatur præſcriptio, conſequenter non amitti priuilegium, non obſtante quocumq; nõ vſu. Ex hac ratione dicunt Iuriſtæ, ſi aliquis multo tẽpore non vtatur priuilegio, propter aliquam conuentionem, per quam aliquid ei datur in ſingulos annos, aut dies, ne vtatur priuilegio, tunc nũquam amittere illud, quia per illam conuentionem, & præſtationem fit, vt contra illum non præſcribatur. Et aliud ſimile videri poteſt in Felin. in c. *illud*, de præſcrip. concl. 11. & Bald. dicta quæſt. 4. num. 6.

Felin. *Bald.*

27. *Quando priuilegia non amittantur in foro conſcientia.*

Secundò dicendum eſt, priuilegia omnino abſoluta, & alijs non oneroſa, contra quæ ab alijs non præſcribitur, nõ amitti in conſcientia per ſolũ non vſum cuiuſcumq; temporis regulariter loquendo. Hanc vltimam particulã addo ad excludendos caſus ſpecialiter in iure expreſſos, ſi qui fortaſſe sũt, de quibus ſtatim dicã. Et ſic aſſertio eſt clara, quia talia priuilegia non amittũtur per modum præſcriptionis, vt oſtenſum eſt, & ita ceſſat in eis ratio facta. Denique ceſſat voluntaria renunciatio, maximè quãdo præſumptio non eſt veritati conformis, vt ratio ſuprà facta cõuincit. Veruntamen etiamſi non vſus oriatur ex interno animo, & voluntate non habendi priuilegium, adhuc non ſufficit, vt in conſcientia cenſeatur amiſſum, donec auferatur. Quia, vt dixi, illa renunciatio non ſolũ non eſt acceptata, verùm etiam nec eſt ſufficiẽter ſignificata exteriùs: nam ſolus non vſus non ſatis indicat talem volũtatem, vt ſuprà etiam probaui, nec inuenitur ius faciens huiuſmodi interpretationẽ in talibus priuilegiis, aut diſponens, quòd ipſo facto amittantur propter ſolum non vſum, ergo nullum habemus fundamentũ ad aſſerendũ in conſcientia amitti.

28. *De foro exteriori quid ſtatuendum.*

An verò in foro externo veniat quis priuãdus huiuſmodi priuilegiis, non eſt mei muneris definire, fateor tamẽ, nullum me vidiſſe, vel allegatum inueniſſe ius, quod talem pœnam, vel quaſi pœnam imponat, nec etiam inuenire me in talibus priuilegiis fundamentum talis pœnæ, vel priuationis priuilegij, cũ illo non vſu per ſe nõ inueniatur culpa, nec aliorum incommodum, aut grauamen. Et quamuis regula cõmuniter recepta de amiſſione priuilegij per nõ vſum videatur eſſe contraria huic aſſertioni, ſi tamen attẽtè legantur exceptiones, quæ addi ſolent illi regulæ, maiori ratione excipiẽda iudicabuntur hæc priuilegia. Ait enim Felin. in dicto cap. *ſicut acceſſiſſent*, n. 26. in fine, & 27. Priuilegium, quod conſiſtit in mera, & expreſſa facultate, non amitti per non vſum, & dicit eſſe communem ſententiam. Ipſe verò ait, neceſſarium eſſe, vt in priuilegio expreſſè dicatur, *Quando volueris*, vel quid ſimile. Sed certè, vt bene ibi notat Abb. hoc parum refert, quia in ipſa ratione priuilegij includitur illa conditio, & ideo ille effectus non naſcitur ex ſola expreſſione illius particulæ. Melius ergo dicitur, talia priuilegia cùm natura ſua in mera voluntate conſiſtant, & contra illa alij non præſcribant, non amitti per non vſum in vllo foro.

Felin.

Abb.

29. *Priuilegia quæ ex diſpoſitione iuris per decennium amittuntur quomodo intelligenda.*

Tertiò dico, in priuilegiis, quæ ex peculiari diſpoſitione iuris per decennium non vtendo amittuntur, probabile eſſe in conſcientia amitti, licet ſit incertũ. Probo ſimul vtranque partem. Nam in primis probabile eſt, per huiuſmodi leges induci præſcriptionẽ reſpectu aliorum, quibus poſſunt eſſe oneroſa talia priuilegia, vt declaraui: & iuxta hoc principiũ procedit probabiliter prima aſſertio etiã in his priuilegiis, non tamen cum certitudine, quia hoc proximum principiũ de præſcriptione in eo caſu interueniente, dubium eſt. Deinde intelligi poteſt hæc priuatio per modũ pœnæ ipſo iure impoſitæ propter nõ acceptã poſſeſſionem priuilegij, vel propter quendam quaſi contemptũ eius. Hoc autem modo magis erit incerta aſſertio, tum quia non inuenitur ſufficiens fundamẽtum talis pœnæ, tum quia leges loquẽtes de hoc modo perdendi priuilegium, non addant particulam *ipſo facto*, vel, *iure*, vel *abſque aliqua declaratione*, aut ſimilẽ, vt patet in dicta l. 1. & in legibus Partit. ergo ſaltem donec priuentur iuridicè, non tenebũtur in conſciẽtia abſtinere ab vſu priuilegij. Aliunde verò eſt valde probabile, talia priuilegia quoad duratione ſuam fieri conditionata ex vi taliũ legum: quando autem priuilegium non conceditur niſi ſub tali conditione, illa non poſita ceſſat priuilegiũ, non præſumptione tantũ, ſed verè, ac in re ipſa, ac ſubinde in cõſcientia; ergo etiam in illo caſu amittitur ſtatim in conſcientia. Cõſequentiæ cum minori claræ ſunt. Malo autem, licèt non ſit omnino euidens, probabilior tamen videtur, attentè cõſideratis verbis, & diſpoſitionibus dictarũ legum, & ideo ex hoc fundamento probabilior videtur hæc ſententia quoad hæc priuilegia. Et in illis, & in aliis, de quibus prima cõcluſio loquitur, ſufficiẽter videtur procedere cõmunis ſententia, quæ abſolutè loquitur de amiſſione taliũ priuilegiorũ per non vſũ, vnde videtur planè intelligere de amiſſione vera, & in re ipſa, ac ſubinde ipſo facto, & nõ tantùm præſũptione iuris, vel in pœnam per iudicem imponendã.

CAPVT XXXV.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per contrarium vſum.

1. *De amiſſione priuilegij per contrarium vſum.*

Hic modus amittendi priuilegium propriè habet locum in priuilegiis negatiuis, quæ dant facultatem non faciendi aliquid, iure ordinario aliàs debitũ, vt non ſoluendi tributa debita, vel non ſubeundi onera, & ſimilia, vt rectè explicuit Rex Alphonſus in l. 42. tit. 18. part. 3. Vſus autẽ contrarius his priuilegiis, eſt actio contraria negationi, ſeu omiſſioni per priuilegiũ cõceſſę, vt ſoluere tributũ, ſubire on⁹, à quo priuilegiũ excuſabat. Dicitur autẽ hęc oppoſitio cõtraria, quia licèt inter poſitiuũ actũ, & negationẽ ei⁹ tantũ videatur eſſe oppoſitio cõtradictoria, nihilominus actus ille poſitiuus cũ ipſo priuilegio, ſeu eius cõceſſione habet poſitiuã oppoſitionẽ, & ideo meritò cõtrarietas appellatur, ſicut aſſẽſus propoſitionũ cõtradictoriarũ inter ſe contrarij sũt. Et ita in hoc multũ differt vſus cõtrarius priuilegij à nõ vſu, quia nõ vſus re vera nõ habet propriã oppoſitionem cum priuilegio, ſed tantùm cũ exercitio eius, ſeu cum actu illius, cui cõtradictoriè opponitur. Vſus autem cõtrarius priuilegio negatiuo non tantùm opponitur vſui priuilegij, ſed etiam poſitiuè repugnat ipſi priuilegio, quia qui ſic operatur, acto ipſo profitetur, ſe non habere talem fauorem, vel exemptionem.

Rex Alphõſus.

Hinc ergo magiſtralis regula in hoc puncto eſt, priuilegium amitti per cõtrarium vſum ſi circunſtã-

regula. Priuilegiũ amittitur per cõtrariũ vſum ſi adſint circumſtantiæ neceſſariæ. *Gloſſa.* *c. cùm acceſſiſſent.* *c. ſi de terra.* *c. cùm accedentibus.* *Bart.* *Iaſon.*

tiæ neceſſariæ concurrant. Ita ſentit Gloſſ. per textũ in c. *gratum*, de offic. deleg. verb. *receſſum.* Gloſ. in c. *ex ore*, de his, quæ fiunt à maior. par. & c. verb. *renunciaſſe*, etiam per illum textum. Item Gloſſa per textum in c. vlt. de vit. & honeſt. cler. verb. *cùm ſacrã.* Quæ Gloſſæ alia iura, tam canonica, quàm ciuilia adducunt, quæ in diſcurſu attingemus. Et idem ſentiunt interpretes eiſdem locis, & in cap. *cùm acceſſiſſent*, de conſt. & c. *ſi de terra*, & c. *accedẽtibus*, de priuil. Barr. in l. 1. C. de his, qui ſponte, &c. lib. 10. & in l. vlt. ff. de conſt. Princ. vbi etiam Iaſon, & alij. Ad explicandam autem, & fundandam dictam regulam, oportet tractare ferè eadem puncta, quæ in ſuperiore cap. tractata ſunt.

3\. *Quis vſus dicatur priuilegio contrarius.* *1. ſupponendum.*

Primò ergo declarandum eſt, quis vſus dicatur in præſenti contrarius priuilegio, vt illud poſſit extinguere. In quo in primis ſuppono, neceſſarium eſſe, vt actus ſit ipſiuſmet priuilegiarij: nam ſi ſit ab alio, B pro quo non eſt datum priuilegium, non erit priuilegio contrarius, cùm contraria debeant circa idem verſari, cuius rei exempla paulò pòſt ſubiiciemus. Deinde addo, actum debere eſſe repugnantem non tantùm materiali omiſſioni talis actus, vt ſic dicam, ſeu carentiæ eius, ſed etiam debere opponi exẽptioni, quam priuilegium concedebat, ita vt intelligatur actus fieri ex obligatione, vel ſubdendo ſe obligationi, quam priuilegium auferebat. Hoc conſtat, quia aliàs actus non eſt cõtrarius priuilegio, vt v. g. ſi quis habeat priuilegium non ieiunandi, & poſtea ieiunet diebus non præceptis, actus ille non cenſebitur contrarius priuilegio, quia priuilegium non pro illis diebus datus eſt, ſed pro diebus, in quibus ieiunium præcipitur. Hinc dixit Bart. in dicta l. 1. quem Panormit. & alij ſequuntur in dicto cap. *cùm acceſſiſſent*, eum, C qui aliquid operatur, quod videtur contrarium priuilegio, ſi proteſtetur, ita id agere, vt non præiudicet iuri ſui priuilegij, non efficere vſum priuilegio contrarium, ideóque per ſimiles actus non amittere priuilegium, quia ex vi illius proteſtationis profitetur, non id facere ex obligatione contraria exceptioni priuilegij, neque animo, renunciandi priuilegio, ſed ex mera voluntate, vel liberalitate.

Bart. *Panormit.* *c. cùm acceſſiſſent.*

4\. *Exemplum.*

Idémque eſt in exemplo illo non ieiunandi, ſi quis ex deuotione tantùm ieiunet in die aliquo Quadrageſimæ, &c. Item in priuilegio non recitandi, ſi quis ex deuotione recitet, & ſimilibus. Et declaratur hoc ampliùs, quia etiam ad hunc modum amittendi priuilegium, neceſſarium eſt, vt aliquis ſciens, & videns contra priuilegium operetur. Nam qua ratione conditiones huiuſmodi neceſſariæ ſunt ad non vſum, eæ- D dem ſunt neceſſariæ ad vſum contrarium, quia etiam hic vſus debet eſſe voluntarius, vt vel contineat virtualem renũtiationẽ priuilegij, vel alia ratione præiudicet operanti; ergo neceſſarium etiam eſt, vt ille vſus ſit voluntarius, non tantùm materialiter (vt ſic dicam) quatenus talis actus eſt, ſed etiam formaliter, vt eſt contrarius priuilegio. Nam ſi quis ita operetur non putans, vel non aduertens, illud eſſe contra priuilegium, non erit actus ſufficienter voluntarius ad prædictũ effectũ; idem ergo eſt, quoties aliquis directè præcauet, ne cõtra priuilegium operari videatur.

5\. *Secundum neceſſarium, vt fiat à perſona quæ poſſit renunciare priuilegium.*

Secundò principaliter neceſſarium eſt, vt vſus ille cõtrarius ſit in tali perſona efficax contra priuilegiũ, id eſt, vt fiat à perſona, quæ poſſit renunciare priuilegio. Quia ſi quis eſt impotens ad renunciandũ priuilegi, multò magis erit impotens ad deſtruendũ illud E per ſuos cõtrarios actus, quia nec tales actus recipiẽt efficaciam à voluntate operantis, vt per ſe conſtat; nec ab aliquo iure, quia potiùs ius prohibet tales actus tali perſonæ; ergo non poteſt dare illi efficaciam ad tollendum priuilegiũ. Quapropter ſicut talis perſona ipſo iure eſt impotens ad renunciandum priuilegio, ita etiam ad deſtruendum illud, vel ad expellẽ-

A dum illud à ſe per actus contrarios. Duobus autem modis contingit, actum priuilegiarij conantis contra priuilegium eſſe inefficacem ad tollendum illud. Primò quia priuilegium pertinet ad ius publicum, & commune, & ratione illius non ſolùm conceditur ſingulis de communitate facultas vtendi priuilegio, ſed etiam imponitur illis neceſſitas, quia quilibet vſus cõtrarius priuatæ perſonæ redundaret in damnum totius communitatis. Et tunc actus contrarius non ſolùm non valet ad renunciandum in totum priuilegio etiam pro actibus, ſeu temporibus futuris, verum etiam non valet ad renũciandum in præſenti pro vno actu. Caſus eſt in cap. *contingit*, de ſententia excommunic. nam clericus renuncians immunitati canonis & voluntariè ſe ſupponens violentæ percuſſioni, nihil operatur, ſed priuilegium retinet, etiam quoad illum B actum, & ideo percutiens illum etiam volentem, excommunicationem canonis incurret, vt ibi notat Gloſſ. vlt. & eſt recepta ſententia. Simile eſt in c. *ſi diligenti*, de foro compet. de priuileg. fori: nam licet clericus permittat, ſe à ſeculari iudice criminaliter iudicari, non ſolum non amittit exemptionem, verũ etiã tale iudiciũ nihil valet, & ita neq; pro illo acto priuilegium à ſe auferre potuit. Idémq; eſt in ſimilibus.

Duobus modis actus priuilegiati inefficax eſſe poteſt. *Primò.*

c. contingit.

c. ſi diligenti.

Alio modo contingit hæc prohibitio, quando priuilegium non eſt per ſe primò perſonæ priuatæ conceſſum, ſed communitati alicui. Quod cõtingit duobus modis. Primò vt priuilegium ita detur pro cõmunitate, vt ſit ad prærogatiuã eius, vt talis communitas eſt, vel etiam ad vſum totius corporis communitatis, vt eſt vna perſona ficta. Et tunc actus in contrarium facti à ſingulis de communitate, nihil auferunt C de priuilegio, ratio eſt clara ex dictis, quia tunc qui conatur contra priuilegium, non eſt ipſemet priuilegiarius. Nam aliud eſt corpus myſticum, cui datum eſt priuilegium, aliud membra illius, ſeu ſingulæ eius perſonæ, quibus tale priuilegium non datur. Igitur licèt ſinguli de communitate contra priuilegium agãt, nihil illi nocent ſaltem per modum renuntiationis; an verò per modum præſcriptionis poſſit nocere ſtatim videbimus. Alio verò modo contingit priuilegiũ cõcedi communitati per ſe primò, ad vſum verò ſingulorum, ita vt eis detur facultas, non tamen imponatur neceſſitas vtendi tali priuilegio, quia contrarius vſus non cedit in iniuriam, vel detrimentum cõmunitatis, & talia ſunt multa priuilegia religioſorũ, vt conſtat. Huiuſmodi ergo vſus contrarius ſingularum perſonarum nũquam poterit auferre priuilegiũ D ab ipſa communitate propter eandem rationem, poterit tamen ipſis priuatis perſonis præiudicare, etiam per modum renuntiationis, quia fauor illorum ſeparabilis eſt ab ipſis, ſine præiudicio communitatis. An verò hæc renunciatio tunc ſit de toto priuilegio, etiam pro futuris temporibus, vel ſolùm pro ſolis actibus præſentibus, qui contra priuilegium fiunt, in ſequentibus videbimus.

6\. *Secundo. Et hoc dupliciter. Primò.*

Secundo.

Secundò exponendum eſt, quomodo ſit intelligẽda hæc amiſſio priuilegij per contrarium vſum. Duobus enim modis ſupra poſitis poteſt intelligi, ſcilicet per renũtiationẽ tacitã, vel per modum alicuius præſcriptionis. Quibus addi poſſet tertius modus, videlicet per modum pœnæ in iure impoſitæ, ſed hunc omittimus; tum quia nec in iure fundamentum habet, nullibi enim legitur lata hæc amiſſio priuilegij E in hoc caſu per modũ pœnæ; tum etiam quia ſicut de non vſu dixi, ita etiam in cõtrario vſu verum eſt nullam rationem pœnæ in eo reperiri, quia licitè poteſt quis agere contra priuileg ũ ſuũ; non eſt ergo ob eam rẽ dignus pœna. Imò quando aliquis delinquit agẽdo contra priuilegium ſuum, cui renunciare non poteſt, non punitur priuilegij priuatione, ſed aliis pœnis, vt patet ex dicto c. *contingit*, & cap. *ſi diligenti*. Inter illos

7\. *Secundo ſuppono.*

A autem duos priores modos eſt difficultas, quia in iure vterque inſinuatur: nam in cap. *ſi de terra*, & cap. *accedentibus*, de priuilegiis, requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt per contrarium vſũ priuilegium amittatur. In quo ſignificatur, hunc effectum ſequi ex aliqua præſcriptione. In contrarium verò eſt, quia in eiſdem iuribus fundamentum huius amiſſionis dicitur eſſe tacita renuntiatio, vt patet ex illis verbis cap. *ſi de terra. De priuilegio tamen indulto tanto tempore vobis detrahere voluiſtis, cùm liberum ſit vnicuique iuri ſuo renũciare.* Et ex illis cap. *accedentibus, Cùm enim tanto tempore contra indulta priuilegia decimas ſoluerint, eis renunciaſſe præſumuntur.* Item ex cap. *ex ore*, de iis, quæ fiunt à mai. &c. ibi *Per hoc, quod dicto N. reuerentiam exhibuit, quæ debetur Præpoſito, iuri ſuo renunciaſſe videtur.*

c. ſi de terra. c. accedentibus.

c. ex ore.

8. *An priuilegium amittitur eſt tacitã renunciationem.*

B In hoc puncto communis opinio videtur eſſe priuilegium in hoc caſu amitti propter tacitam renunciationem. Ita ſentiunt Gloſſæ, & Doctores circa dicta iura, & Panorm. in dicto c. *cùm acceſſiſſent*, de conſtit. num. 8. magis rem explicans dicit, per contrauentionem amitti priuilegium ex tacita renunciatione, quoties contrauentio fit à perſona, quæ poteſt renunciare priuilegio: nam ſi perſona talis non ſit, tunc (ait Panormit.) eſſe neceſſariam præſcriptionem, & idem ſentit Felin. ibi num. 28. regul. 3. & num. 29. limitat. 3. ad hoc ponderans textum illum, & l. 2. C. de iur. dotium, ac denique varia dicta, & doctrinas Doctorum congerit, quibus ſemper indicant, per contrauẽtionem amitti priuilegium propter tacitam renunciationem abſq; præſcriptione, niſi in ſpecialibus C caſibus, quos per varias limitationes ibi proſequitur.

Gloſſ. Panorm.

Panorm. Felin.

9. *A incertidũ.*

Nihilominus aduerto, renuntiationem priuilegij duobus modis intelligi poſſe, vno modo ſolùm quoad valorem illius actus, qui continet vſum priuilegij, alio modo quoad totam facultatem priuilegij, ſeu quoad vſum eius in toto futuro tempore, & iuxta hos duos ſenſus diuerſis etiam modis reſpondendum cẽſeo. Dico ergo primò; per vſum contrarium priuilegio, amittitur priuilegium, vel potiùs fructus priuilegij quoad præſentem actum, ſeu cauſam, de qua tractatur propter tacitam renũciationem abſque titulo contrariæ præſcriptionis. Hæc aſſertio communiter recepta eſt ab auctoribus allegatis, & ſtatim referendis. Sumitórque ex dicto cap. *ex ore*, de his, quæ fiunt à mai. & ex c. *gratum*, cùm Gloſſa ibi de offic. deleg. D quę allegat varia iura hoc probantia, & non amplius. Idem patet ex l. vltim. ff. de priuil. veteran. & ſumitur etiam ex l. 2. ff. ad municipalia, & l. 2. in fine. ff. de decur. & l. 3. C. de his, qui ſpon publ. mun. ſub. lib. 10. Et habetur optimè in l. 43. tit. 18. part. 3. vbi ſi quis habens circa rem aliquam priuilegium, de re illa in iudicio conuincitur, & in eo priuilegium non allegat, & ideo condemnatur, perdit priuilegium quoad rem illam, de qua condemnatur, ita vt ampliùs non poſſit circa illam eandem rem allegare priuilegium. Vbi obiter noto, quòd licèt non allegare priuilegium videatur potiùs non vſus, quàm contrarius vſus priuilegij, nihilominus cauſam talem agere in iudicio, & velle iudicari ſine fundamento priuilegij, eſt vſus poſitiuus contrarius priuilegio, qui ſatis eſt, vt actus repugnans priuilegio validus ſit contra priuilegiarium E non obſtante priuilegio. Quod certè non poteſt fundari in præſcriptione, quia ibi nulla interuenit, vt cõſtat; ergo prouenit ex tacita renuntiatione, quæ perpetua manat in illa materia, circa quam verſatur. Ratio eſt, quia hæc renunciatio tacita fit per poſitiuam actionem, per quam ius acquiritur alteri, à quo acceptatur, & ideo quoad illũ effectum rata, & firma manet. Et in hoc differt multum inter non vſum priuilegij, & vſum contrarium, vt magis in ſequentibus punctis declarabitur.

1. Concluſio.

c. ex ore. c. gratum. Gloſſa.

A Dico ſecundò: Per vſum priuilegio contrarium nunquam amittitur priuilegium quoad vſum futuri temporis, ſeu quoad totam facultatem, & ſubſtantiã priuilegij per ſolam tacitam renunciationem, ſed neceſſe eſt, vt legitima præſcriptio contra priuilegiatõ intercedat. Hanc aſſertionem docet ſatis clare Greg. Lopez in l. 42. tit. 18. part. 3. Gloſſ. 1. quatenus ait, eũ, qui ex priuilegio immunis eſt à ſolutione tributorũ, licet ſæpius illa ſoluat, ſi non continuauit per legitimum tempus neceſſarium ad præſcriptionem, licèt præiudicet ſibi in ſolutis, non tamen in ſoluendis. Ex quibus duabus partibus prior pertinet ad præcedentem aſſertionem, & illam confirmat; poſterior verò apertè continet hanc ſecundam. Pro qua citat Cynũ, & Salicet. in l. *voluntaria*, C. de excuſat. tutor. & Bart. B cum Gloſſ. in l. 2. C. de his, qui ſpon mun. ſub. l. 10. & in l. 2. ff. de priuil. veter. ex quo textu apertè colligitur hæc aſſertio. Dicit enim priuilegiũ immunitatis à muneribus ciuitatis non labefactari, etiamſi aliquis *voluntate ſua honorem, aut munus ſuſceperit.* Vbi Gloſſa dicit non labefactari, quominus ipſi, & eorum liberi perſeuerent immunes in aliis. Quia nimirum non intelligitur amiſſum priuilegium in ſe, & in ſubſtantia ſua, ſed ſolùm quoad illum effectum, qui voluntariè admiſſus eſt. Idem indicatur ſatis in dicta l. 43. partitar. ibi, *Pierdeſe el priuilegio quanto a aquello ſennaladamente, en que fue dado el Iuzio*, id eſt, nõ allegãdo priuilegium in iudicio, qui in eo condemnatur, perdit priuilegium, quoad id, in quo condemnatur, & non amplius, hãc enim vim habet illa particula, *sẽnaledamente*, C vt ibi etiam expendit Gregor. Lop. referens Alexand. conſ. 33. volum. 5. Denique ad hoc etiam confirmandum faciunt cap. *ſi de terra*, & cap. *accedentibus*, ſuprà allegata, quatenus præſcriptionem requirunt. Ratio verò eſt, quia per ſolam contrauentionẽ non cenſetur quis renunciare priuilegio, niſi in eo, in quo venit contra priuilegium, ſed per aliquem vſum contrarium, non contra totum priuilegium in ſe, & tota facultate ſua etiam in profuturis tẽporibus, ſed tantùm hic, & nunc, & in tali materia; ergo non debet amplius extendi renuntiatio, nec eſt vnde maior præſumatur, imò etiam nullum eſt ius, in quo talis præſumptio fundari poſſit. Nam lex vltim. ff. de priuil. veter. & cap. *cùm acceſſiſſent*, de conſtitution. quæ in contrarium induci poſſunt, re vera nõ ſunt cõtraria, D vt in ſequenti pũcto commodiùs dicetur, vbi hæc etiam reſolutio magis explicabitur, & confirmabitur.

10. *2. Concluſio.*

Greg. Lop.

Cynus. Salicet. Bart. Gloſſa.

Greg. Lop. Alexand. c. ſi de terra. c. cum accedentibus.

c. cùm acceſſiſſent.

Tertiò igitur interrogari poteſt, quantum tempus neceſſarium ſit, & ſufficiat, vt priuilegium per contrarium vſum amittatur, & conſequenter quot actus huius contrarij vſus ſufficiant, vel neceſſarij ſint, vt priuilegium amittatur. Vbi primum occurrit tractanda vulgaris quæſtio, an priuilegium per vnum actum contrarium amittatur. In qua Panormit. in dicto c. *cùm acceſſiſſent*, diſtinguit de priuilegio dato priuatæ perſonæ, vel communitati. Et de priori dicit, amitti per vnum actum cõtrarium. Et rationem reddit, quia in priuato quælibet directa cõtrauentio inducit renunciationem validam, quia complectitur contrarium, & ſumit argumentum à ſimili ex cap. E *cùm renuntiatur*, 32. q. 1. & ita etiam intelligit dictum cap. *cùm acceſſiſſent*, dicens, hunc eſſe caſum eius. Citat etiam Bart. in l. 1. C. de his, qui ſpon. mun. pub. ſub. libr. 10. vbi ſentit, priuilegiatum, ne ſoluat tributa, ſi ſemel ſoluat, præiudicare ſibi in futurum niſi fuerit proteſtatus. At verò de poſteriori priuilegio conceſſo communitati, ſeu Eccleſiæ ait, non amitti per vnam cõtrauentionem, ſed requiri præſcriptionem, iuxta dictum cap. *ſi de terra*, & cap. *accedentibus*, & ratio eſt, quia ſingulares perſonæ non poſſunt renunciare priuilegio Eccleſiæ, vel communitatis expreſsè, ergo nec tacitè, & ideo non ſufficit contrarius

11. *De tempore vt priuilegiũ amittatur per cõtrariũ vſum.*

Panorm. ſententia, & diſtinctio.

c. cùm renũtiatur. c. cùm acceſſiſſent. Bart.

c. ſi de terra. c. accedentibus.

vſus

vſus vnius, vel alterius de communitate, ſed præſcriptio neceſſaria eſt. Quam diſtinctionem ſumpſit Panormit. ex Innoc. in cap. *accedentibus*, de priuilegiis, licèt paulo aliter ab Innoc. explicetur, & ſequitur Felin. ſuprà n. 28. & 29. regul. 3. limit. 3. [A]

Panorm. Innoc. Felin.

12. *Refellitur diſtinctio Panorm.*

Hæc verò diſtinctio, & ratio differentiæ mihi probari nõ poteſt. Quia ſi ſit ſermo de amiſſione priuilegij in ſe, & quoad vſum futuri temporis, cenſeo priuilegium etiam priuatæ perſonæ cõceſſum per vnum actum, ſeu vſum contrarium non amitti: & ita quoad hanc partem non habet locum differentia. Aſſumptum probatum eſt in præcedenti puncto, dicto 2. & probatur ad hominem contra Panormitan. quia ipſe fatetur (& meritò) quòd ſi quis habeat priuilegium generale, ne ſubeat aliqua munera publica, & ſponte eligatur ad vnum, non præiudicat ſibi in aliis, neque etiam in illo, ſi iterum eligatur ad illud, iuxta l. *voluntaria*. C. de excuſat. tut. quæ rectè poteſt ſic intelligi, licèt alios ſenſus patiatur. Verba legis ſunt, *Voluntaria tutelæ munera priuilegiis nihil derogant*, ſcilicet quoad alia munera ſuſcipienda præter voluntariè ſuſcepta, vt ibi Gloſſa exponit allegans alia iura. Et idem ſentit ibi Bart. cum Gloſſa & aliis. Denique idem fatetur Felin. ſuprà limit. 2. vbi ad hanc partem confirmandam multa allegat, quæ planè deſtruunt ſuam regulam, & dictam differentiam, noſtrámque ſententiam confirmant. Primò quidem, quia qua ratione habens excuſationem à multis muneribus, renũcians quoad vnum, non cenſetur renunciare quoad alia, eadem profectò ratione, qui habet priuilegium perpetuum, licèt in vno momento admittat aliquid contrarium priuilegio, non præiudicat ſibi pro toto tempore futuro: nam eſt eadem proportio. Maximè quia acceptans munus aliquod contra priuilegium ſuum vna vice, non ſibi præiudicat, vt acceptare cogatur, ſi iterum ad illud idem eligatur, vt Panormit. expreſsè fatetur; ergo idem erit in quocumque alio vſu contrario: nam licèt in vno actu, vel tempore admittatur non ideo præiudicat vtenti pro toto tempore futuro, quæ enim ratio differentiæ aſſignari poteſt? Præterea quando in actu contrario priuilegio poteſt cadere alia præſumptio, quam renunciationis totius priuilegij, nõ eſt talis renunciatio præſumenda, vt ex Anton. in dicto c. *accedentibus*, refert Felin. ſuprà, & meritò ſequitur, quia talis præſumptio eſt odioſa, & reſtringenda, vt ex Paul. Caſtren. conſ. 25. idem Felin. ait, & ſatis facit Gloſſ. in Clemen. *ſæpe*, de verb. ſignif. verb. *partibus*, in fine, & Panormit. in c. *ad audientiam*, de his, quæ vi, num. 3. vbi ait, modicam coniecturam ſufficere ad excludendam præſumptionem ſpontaneæ renunciationis. At verò in vnum actum priuilegio contrarium optime cadit alia præſumptio ſine renunciatione totius priuilegij in ſe, & pro toto tempore futuro, ſcilicet, renunciatio proprij fauoris in hoc negotio, vel in gratiam talis perſonæ, vel ad finiendam, aut vitandam hanc litem; ergo immeritò, & ſine fundamento extenditur præſumptio ad renunciationem totius priuilegij. [B] [C] [D]

Priuilegium etiam priuata perſona conceſſum per vnum actum non amittitur.

Bart. Gloſſa. Felin.

Probatur 1.

Panorm.

Secundò.

Anton.

Paul. Caſtr. Felin. Gloſſa. Panorm.

13.

At verò ſi ſit ſermo de amiſſione priuilegij ſolùm quoad præſentem materiam, circa quam verſatur vſus contrarius ſemel factus, ſic verum quidem eſt, amitti per vnum actum cõtrarium in priuilegiis priuatarum perſonarum, iuxta dicta in ſuperiori dubio. Dico tamen idem eſſe (ſeruata proportione) in priuilegio conceſſo communitati, ideoque etiam quoad hanc partem non procedere diſtinctionem. Probatur hoc ex Inno. in dicto c. *accedentibus*, ait enim, monaſterium habens priuilegium nõ ſoluendi decimas, ſi ſoluat illas ſemel, aut iterum ex communi conſenſu totius conuentus, non amittere priuilegium (vtique in ſe) quia præſumitur id agere ad vitandam litem, quod eſt laudabile, & ita quoad illam [E]

Quid de priuilegio cõceſſo communitati dicendum.

Inno.

[A] ſolutionem valet actus, & conſequenter etiam renunciatio priuilegij, quoad ſolutum, licèt non quoad ſoluendum. Et Panormit. ſuprà in fine fatetur, quòd vbi conuentus poteſt renunciare priuilegio conceſſo, per vnicam contrauentionem directam illud perderet, ſed clarum eſt, poſſe renũciare priuilegio quoad vnum actum, v. g. quoad vnam ſolutionem, vel quid ſimile; ergo quoad hoc valet vſus contrarius, & in hoc quidem poteſt conſiderari differentia in tali vſu, ſi fiat à priuato religioſo propria authoritate, vel à toto cõuentu, ſeu ex poteſtate, & ſcientia eius: nam actus priori modo factus non ſolùm non valet ad renunciandum priuilegio ſimpliciter, verùm etiam nec ſecundùm quid pro tali actu, nam validus non eſt, ſed retractari debet, quia non eſt factus ab habente [B] poteſtatem, nec ex conſenſu proprij priuilegiarij. Quod ſecus eſt, quando talis conuentio fit ex communi conſenſu, quia tunc, licèt non ſit ſatis ad renunciationem priuilegij in ſe, ſufficit tamen ad renunciationem quoad talem actum, contraria ratione. Tamen idem cum proportione intelligi poteſt in priuilegio non ſoluendi decimas conceſſo priuatæ perſonæ; nam ſi ipſemet priuilegiarius ſemel ſoluat, renunciare cenſetur, non ſimpliciter, ſed quoad illum actum: ſi autem miniſter eius, ipſo inſcio, & excedendo poteſtatem ſibi commiſſam, ſoluat, non valet renunciatio, etiam pro tali actu, quia non eſt à priuilegiario, nec ex voluntate eius; ergo ſeruata proportione non inuenitur diſcrimen, ideóque fruſtra fit diſtinctio inter priuilegia priuatorum, & [C] communitatum.

Panorm.

14. *Priuilegium nõ amittitur ſimpliciter per vnam cõtrauentionẽ ſed ſecundũ quid.*

Vnde tandem concludo, priuilegium non amitti ſimpliciter per vnam contrauentionem, ſed ſolùm ſecundùm quid quoad talem actum, ſi ab ipſo priuilegiario, vel eius authoritate, ſcientia, & voluntate fiat. Vtrumque ſatis patet ex dictis. Et hæc reſolutio ſumitur apertè ex Bartol. in dicta l. *voluntaria*, & in l. vlt. ff. de conſtit. prin. & ex Alexan. con. 53. quod refert, & valde commendat Gregor. Lop. dicta l. 42. & alia in confirmationem huius ſententiæ adducit, quæ in præcedenti puncto indicaui. Ex quibus colligo, non rectè dixiſſe Felin. ſuprà num. 28. cum Ioan. Andr. ſi Doctor habeat priuilegium non diſputandi, & ſemel diſputet, amittere priuilegium. Nam ſi intelligatur de amiſſione ſimpliciter (vt ipſe intendit) falſum eſt; [D] de amiſſione autem ſecundùm quid eſt impertinens, quia ibi non eſt alia amiſſio præter actualem vſum contrarium, qui ſupponitur. Infero etiam non rectè dixiſſe Angelum, quem ſuprà etiam Felin. refert, & ſequitur, ſi quis habens priuilegium non ſoluendi vectigalia, deſcribatur in libro talium grauaminum, & ipſe non contradicat intra decem dies, amittere priuilegium. Hoc enim nullo iure probatur, & illa remiſſio in contradicendo, ſeu appellando ad ſummum eſt cõſenſus in quendam vſum priuilegio contrarium, qui non ſufficit illud tollere vſque ad legitimam præſcriptionem, vt latè Iaſon in l. vlt. ff. de conſtit. Princip. & Gregor. Lop. ſuprà.

Bart. Alexan. Greg. Lop.

Felin. Ioan. And.

Infertur contra Angel.

Iaſon. Greg. Lop.

15. *Ad iura adducta pro Panorm. Reſp.*

Neque contra hanc partem obſtant iura, quæ Panormit. adducit, nam in c. *cùm renunciatur*, non eſt ſermo de hoc genere renunciationis, ſed de renunciatione peccati, quæ fit per pœnitentiam, quæ debet eſſe abſoluta, & in propoſito perpetuo, vt abiiciatur peccatum, neq; ſufficit facere actum virtutis peccato contrarium, vt intelligatur quis ſimpliciter peccato renunciaſſe; & ita ſi per analogiá textus inducatur, potiùs probat contrarium. Alia verò c. *ſi de terra*, & cap. *accedentibus*, potiùs probant, vnum actum contrarium nõ ſufficere ad tollendum priuilegiũ. Neque id fuit ſpeciale, quia monaſteria nõ poſſent renũciare priuilegio: nã contrariũ ſupponitur in ipſis textibus, vt ſuprà viſum eſt, & infrà ampliùs declarabimus. [E]

c. cùm renũciatur.

cap. ſi de terra.

cap. accedentibus.

16. *Obiect. c. cùm acceſſiſſent.* Aliunde verò obiici poteſt cap. *cùm acceſſiſſent*, de A conſtit. ibi, *Niſi prædicti canonici cõtrauenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo.* Per quæ verba indicatur, vnam cõtrauentionem eſſe ſufficientem ad deſtruendum priuilegium. *Reſp. 1.* Reſpõdeo tamen in illo textu non eſſe ſermonem de priuilegio priuatæ perſonæ, ſed de priuilegio conceſſo Eccleſiæ, ſeu capitulo canonicorum, & ita etiam Panormit. & alij tenentur illi reſpondere. *Panorm.* Vnde Panormit. ſentit illud reſcriptum pertinuiſſe ad vtilitatem canonicorum, non Eccleſiæ, & ideo de illo cenſeri ſicut de priuilegio priuatæ perſonæ. Sed certè diſpoſitiu de numero præbendarum, & qualitate earum per ſe primò reſpicit vtilitatem, & commune bonum Eccleſiæ, etiamſi ſecundariò redundet in vtilitatem ſingulorum, & de B tali diſpoſitiune ibi agebatur, vnde non poſſent omnes canonici vt ſinguli tali inſtitutioni renunciare, licèt poſſent renunciare ſuæ vtilitati; ſignũ eſt ergo, fuiſſe rem communitatis. Addit verò Panormit. ſub conditione, quòd ſi illud priuilegium reſpexiſſet Eccleſiæ vtilitatem, quoad id non fuiſſet ſublatum per contrauentionem à capitulo factam. Quòd ſi hoc verum eſſet, etiam contra nos ceſſaret obiectiu, tamen quia verba textus planè repugnant, aliter reſpondendum eſt.

17. *Reſp. 2. Bart. Alexan. Greg. Lop.* Reſpondeo ergo ſecundò cum Bart. Alex. & Greg. Lop. ſuprà, priuilegium illud ſeu reſcriptum non habuiſſe tractum ſucceſſiuum, ſed in vnico effectu, qui incontinenti fit, vel tollitur conſtitiſſe, & ideo per vnam contrauentionem potuiſſe amitti, quia in tali C materia renunciatio quoad vnum actum, eſt renunciatio ſimpliciter, quia totum priuilegiũ in vno actu conſiſtit. Hoc autem ita contigiſſe in materia illius textus, patet, quia agebatur de extinguenda, vel erigenda quadã præbenda, ſeu dignitate cuiuſdam Eccleſiæ, quæ priùs extincta fuerat cum conſenſu Papæ: ſi autem canonici contraueniſſent, iterum illam erexiſſent, & quia dignitas de ſe eſt effectus ſtabilis, & perpetuus, ideo ſicut prior extinctio vno actu conſummata fuit, ita per vnum actum contrarium fuiſſet priuilegium reuocatum. Tertiò addo, ibi eſſe ſermonem de ſtatuto communi conſenſu canonicorũ facto, & à Pontifice confirmato, quòd in tali Eccleſia amplius non eſſet talis dignitas, quod ſtatutum, præterquam quòd per vnum actum omnino conuellitur ex parte materiæ, vt declaratum eſt, quia dignitas ex- D tincta non reſtituitur pro vna vita, vel pro certo tẽpore, ſed vt perpetua, etiam ex parte ſtatuti reuocatur omnino, quia ſicut ſtatutum communi conſenſu factum fuerat, ita communi conſenſu reuocatum eſt, & contrarium fuit in virtute factum: cõfirmatio autem Papæ cenſetur fuiſſe in fauorem paciſcẽtium, & ideo diſſoluto pacto cenſetur reuocata. Et ſimilis deciſio habetur in l. 2. C. de iur. dominij impetr. & meliùs in l. 49. tit. 18. part. 3. vbi hac ratione expreſſe declaratur, talia priuilegia per primam contrauentionem amitti; ibi autem ſignificatur, id non tantùm eſſe per modum renunciationis, ſed etiam per modum pœnæ, propter circunſtantiam contraueniendi pacto à Rege confirmato.

18. *2. Obiect.* Secundò obiici poteſt l. vlt. ff. de priu. veter. vbi E dicitur, veteranos excuſatos ab aliquibus muneribus. *Si paſſim ſint, ſe in ordinẽ legi, muneribus fungi cogendos eſſe*, per quod ſignificatur per vnam contrauentionem amitti totum priuilegium. Sed reſpondetur primò, non eſſe intelligendũ de alijs muneribus, ad quæ electi non ſunt, nec etiam vt cogi poſſint, ſe iterum eligi, ſed ſolum vt cogi poſſint ſubire munera, ad quæ ſe eligi paſſi ſunt. Et ita non probatur per vnam contrauentionem amitti totum priuilegium, ſed ſolùm amitti in eo, quod actum eſt, & in eo amitti conſtanter, & irreuocabiliter. Nam qui conſenſit ele- A ctioni ad aliquod munus, virtute renunciauit priuilegio quoad omnem obligationem, quæ ex tali electione ſequi ſolet, alias friuola eſſet, & inutilis conſenſio; cum quo tamen optimè ſtat, vt priuilegium quoad alia integrum maneat. Aliter reſponderi ſolet *Reſp. 2.* communiter, ibi eſſe ſermonem de electione ad decurionatum, vt ibi Gloſſa expoſuit citans alia iura: tenebantur autem decuriones certa quædam munera *Gloſſa.* exercere, & ideo qui contra ſuum priuilegium decurionem fieri paſſus eſt, munera decurionis ſubire cogitur. Ita Bart. & alij ibi, & Panormit. & Felin. ſuprà. *Bart. Panorm. Felin.* Senſus verò in idem redit, quia etiam hoc modo non fundatur deciſio illius textus in illo principio, quòd per vnam contrauentionem amittitur totum priui- B legium, ſed in hoc, quòd renunciãs priuilegio in vno munere, cenſetur renunciare in omnibus, quæ cum tali munere ſunt connexa, quod veriſſimum eſt, eſt tamen longè diuerſum, vt per ſe conſtat.

Declarandum verò ſupereſt, ſi vnus actus contrarius non ſufficit ad deſtruẽdum omnino priuilegium, quot ſufficiant. 19. *Dubium. Reſp.* Ad quod duo breuiter reſpondeo, vnum eſt, ſicut vnus actus non ſufficit, ita neque plures in quolibet numero ſufficere, niſi legitimo tempore ad præſcriptionem neceſſariò talis vſus continuetur. Aliud eſt, ſi tempus neceſſarium ad præſcriptionem cum alijs conditionibus requiſitis intercedat, ex parte vſus contrarij non eſſe neceſſarium certum numerum actuum; imò nec plures actus, niſi quatenus neceſſarij fuerint, vt præſcriptio per totum C legitimum tempus non interrumpatur. Primum manifeſtum eſt ex dictis, quia eadem eſt ratio de vno, & de pluribus actibus ſeruata proportione, ſemper enim poteſt priuilegiũ ad plures extendi tractu temporis, vel per amplitudinem materiæ, vt ſupponitur. Item quia nullus certus numerus actuum deſignari poteſt, nec per aliquam legem eſt determinatus. Secundum autem ita declaratur ſupponendo vnam ex conditionibus ad præſcribendum requiſitis eſſe, vt tempus præſcriptionis non interrumpatur. Suppono deinde præſcriptionem cõtra priuilegiatum in præſẽti incipere cu ipſo, quòd ille cõtra priuilegiũ ſuum operatur. Vnde ſuppono tertiò, eũ, qui cõtra priuilegiarium præſcribere poteſt, incipere quaſi poſſidere ius contra illum, ſtatim, ac ipſe contra ſuum priuilegium operatus eſt, quia non poteſt inchoari præſcri- D ptio abſque poſſeſſione, & quia qui agit contra priuilegium ſuum in fauorem alterius, quantum eſt ex ſe aliquid illi confert, quod alter poſſidere incipit, vt ſi ſoluat tributum, alius incipit poſſidere ius petendi; ſi habens immunitatem permittat ſe eligi, alius videtur habere ius eligendi, & ſic de alijs.

His ergo poſitis dicimus, ad continuationem, & cõſummationem præſcriptionis neceſſarium eſſe, vt 20. *Poſt vnum actum priuilegio cõtrarium nõ debet retractari prior actus.* poſt vnum actum priuilegio contrarium nihil priuilegiarius faciat, quo videatur priorem actum retractare, & id ſufficiet, ſiue repetat ſimiles actus, ſiue non; eatenus enim erunt neceſſarij, quatenus ad non retractandum priorem voluntatem neceſſarij fuerint, & non aliter. Ratio eſt, quia cõtinuatio, ſeu non interruptio eſt neceſſaria ad præſcriptionem, ſed priuilegium non amittitur per contrarium vſum, niſi E media præſcriptione, vt dictum eſt; ergo eadem continuatio neceſſaria eſt ad hunc effectum. Hæc autem continuatio ſufficiens erit, ſi per totum tempus neceſſarium prior actus non retractetur: nam per hoc durat virtus eius, & alter ſemper continuat poſſeſſionem, quam inchoauit; ergo nihil aliud per ſe neceſſarium eſt; ergo multiplicatio actuum non eſt per ſe neceſſaria, ſed poſt vſum priuilegio cõtrarium ſatis eſt, amplius non vti priuilegio toto tempore neceſſario ad præſcriptionem, nec directè reclamare contra priorem vſum, nec retractare illum: his

enim

enim modis poteſt interrumpi præſcriptio; ſi autem nihil horum intercedat, cenſetur durare prior actus, & ſemper magis præiudicare. Vt v.g. ſi quis ſemel ſoluit gabellam, etiamſi iterum non ſoluat, non ex vſu priuilegij, ſed quia non occurrit occaſio, & in eo ſtatu permaneat per legitimum tempus, amittet priuilegium ſaltem quoad illam ſpeciem tributi, quia præſcribitur contra ipſum. Idem eſt, ſi paſſus eſt, ſe eligi ad munus, à quo erat immunis, vel ſi paſſus eſt electionem fieri ſine ſuo ſuffragio, ad quod habet priuilegium: nam licèt nulla alia electio fiat, illa cum tempore ſufficiente ſufficit. Et ſic de aliis. Quod poteſt etiam declarari per proportionem ad præſcriptionem contra ſeruitutes vrbanas, in quibus actus contrarius ſupponitur, vnus tamen ſufficit dum continuato non vſu.

21. *De tempore dub.*

Explicandum verò adhuc ſupereſt, quantum tempus neceſſarium ſit, vt amittatur priuilegium per contrarium vſum. Ad quod breuiter reſpondendum eſt, tempus hoc non eſſe definiendum per viam tacitæ renunciationis, ſeu quaſi per coniecturam illius, quia hoc modo nihil poſſumus cum certitudine dicere, quia nec in iure naturali, nec in poſitiuo fundari poteſt, vt in ſimili dixi in capite præcedenti. Explicandum ergo hoc eſt per viam præſcriptionis: nam illud tempus neceſſarium erit, vt amittatur hoc modo priuilegium, quod ad præſcribendum ſit ſufficiens. Hoc autem tempus regulariter eſſe ſolet decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes: nam hoc tempus ſolet requiri in præſcribendis ſeruitutibus, & iuribus incorporalibus, quæ inter immobilia bona computantur, vt videre licet in Couar. lib. 1. variar. cap. 17. & Anton. Gom. lib. 2. variar. cap. 25. & Molin. tract. 2. de iuſtit. diſput. 7. Ad hæc enim iura, & bona poſſunt hæc priuilegia reduci. In Eccleſiis verò ſeu monaſteriis, vt talia priuilegia amittant, maius tempus neceſſarium eſt ex ſpeciali diſpoſitione iuris, nimirum quadraginta annorum, iuxta cap. *accedentibus*, de priuileg. Alij verò exiſtimant ſufficere tempus triginta annorum, quia ita ſignificatur in dicto cap. *ſi de terra*, eod. & in alio capite dicunt mentionem fieri quadraginta annorum, quia ita in illo facto contigit, & ita narratum fuit, non quia neceſſarium eſſet. Sed hoc non admittit Gloſſa in dicto cap. *accedentibus*, quia in cap. *illud*, de præſcrip. expreſſe dicitur, contra Eccleſias minorem præſcriptionem, quam quadragenalem non admitti, *licet quidam canones comprobent tricennalem*, & idem confirmatur in cap. *de quarta*. Vnde dici poſſet, illud ius cap. *ſi de terra*, eſſe per aliud correctum. Hoc tamen obſtante Gloſſa in dicto cap. *accedentibus*, & Ioan. Andr. Hoſtien. Abb. Felin. & alij communiter docent, requiri tempus quadraginta annorum, & ad cap. *ſi de terra*, nihil aliud reſpondent niſi hodie non procedere. Mihi autem veriſimile eſt, Alexand. III. licet in aliis præſcriptionibus contra Eccleſiam quadraginta annorum tempus neceſſarium eſſe voluerit, in hac, quæ eſt contraria priuilegio, minori tempore fuiſſe contentum, vel quia non conſiderauit illam vt puram præſcriptionem, ſed vt coniunctam voluntariæ renunciationi priuilegij, quæ facilitare videtur præſcriptionem, vel etiam quia per præſcriptionem contra priuilegium reuertitur res ad ius commune, & ideo etiam debet breuiori tempore fieri. Nihilominus tamen Innoc. III. in dicto cap. *accedentibus*, extendiſſe videtur regulam cap. *illud*, de præſcript. etiam ad præſcriptionem contra priuilegia Eccleſiarum. Et hoc vſu confirmatum eſt, & communi ſententia Doctorum.

Documentum inter præſentes, 10. inter abſentes 20. quibus annis ad præſcriptionem. *Couar.* *Molin.* *cap. ſi de terra.* *Gloſſa.* *cap. illud.* *cap. de quarta.* *Gloſſa.* *Ioan. And.* *Hoſtien.* *Abb.* *Felin.* *Alex. III.* *Innoc. III.* *cap. illud.*

22. *Infertur 1.*

Tandem ex dictis in hoc, & præcedenti puncto tria infero. Primò amiſſionem priuilegij per contrarium vſum non habere locum in illis priuilegiis, quæ A ſuprà abſoluta appellauimus, quatenus non verſantur circa alios, nec tertiam perſonam grauant. Ratio eſt, quia contra hæc priuilegia non præſcribitur ab aliis, cùm alios non reſpiciant, nec per contrarium vſum aliis conferatur aliquod ius. Exemplis patet, quia ſi quis habens priuilegium non recitandi, per multum tempus recitet, non amittit omnino priuilegium, quia nullus contra eum præſcribit, & ſic de omnibus ſimilibus. Ac denique rationes factæ de nõ vſu, quoad hoc eodem modo procedunt de contrario vſu.

Secundò infero ex dictis, amiſſionem priuilegij per contrarium vſum in multis conuenire cum illa, quæ eſt per ſolum nõ vſum, videlicet, quia in neutra earum ſufficit ſola præſumpta renunciatio, vt verè, & B in re deſtruatur priuilegium, quia in vtraque debet adiungi præſcriptio. In qua præſcriptione etiam conueniunt quoad temporis longitudinem, & ita in hoc indifferenter de vtraque loquuntur authores, in duobus tamen maximè differunt, primò quia priuilegium ad agendum per vnam omiſſionem, vt ſic dicam, vel per plures, ſeu per ſolum non vſum, nec perditur, nec minuitur, ſed tantùm non exercetur, vt ex ſupra dictis conſtat. Priuilegium autem ad non agendum per vnam contrauentionem quodámodo amittitur per renunciationem operantis, quantum ad hoc, vt ſolutio, vel alia ſimilis actio facta contra priuilegium teneat: nam in hoc aliquo modo derogatur priuilegio. Quod habet locum in priuilegiis, quæ C verſantur circa alios: nam in abſolutis hæc differentia conſiderabilis non eſt, ſed contrarius vſus moraliter perinde ſe habet, ac non vſus. Secundò differunt, quia contra priuilegia affirmatiua præſcribi poteſt ſine vlla actione priuilegiarij, quia per ſolum nõ vſum eius poteſt inchoari, & conſummari alterius præſcriptio: in negatiuis autem vt præſcribatur contra illa, neceſſarium eſt, vt inchoetur præſcriptio ab aliquo vſu cõtrario priuilegiarij, quia ſine tali actu nullum ius, nulluſve poſſeſſionis modus poteſt in altero conſiderari, quod illi tribuat initium præſcribendi, quæ omnia ex dictis ſatis conſtant.

23. *Infertur 2.*

D Tertiò intelligitur ex dictis, quam vtilitatem habeat proteſtatio priuilegiarij, vt actus intelligatur, fieri ſine præiudicio ſui priuilegij, de qua dixit Bart. in l. 1. C. de his, qui ſpon. mun. &c. lib. 10. patari, vt per actum contrarium non perdatur priuilegium, quod valde commendat Panormit. in dicto capite, *cum acceſſiſſent*, num. 7. intelligens, prodeſſe, vt priuilegium non perdatur per vnum contrarium actum, & ad hoc eſſe neceſſariam talem proteſtationem, & hoc modo idem intellexit, & ſequutus eſt Felin. ibi num. 30. limit. 5. citátque Roman. & Bald. in eandem ſententiam. At verò iuxta doctrinam datam talis proteſtatio neceſſaria non eſt, vt priuilegium non perdatur ſimpliciter per vnum actum contrarium: nam licèt non fiat proteſtatio, vnus actus contrarius non ſufficiet per ſe tollere priuilegium; quoad forum verò externum poterit eſſe vtilis talis proteſta- E tio vt magis conſtet de animo operantis: Præter hoc verò eſſe poterit vtilis hæc proteſtatio ex iuſta cauſa facta, vt ipſemet actus, qui in præſenti fit, non noceat in aliquo contra priuilegium, etiam ſecundum præſentem effectum, quem habere poſſet, vt ſi per talem proteſtationem profiteatur operans, vel non voluntariè, ſed coactè operari talem actum, vel certè ignorare, an aliquid detrimenti contra ſuum priuilegium ſibi afferre poſſit, & ideo non eſſe intentionis ſuæ cum ſuo præiudicio illum facere. Nam cùm actus agentium non operantur vltra intentionem, & renunciatio priuilegij etiam ſecundùm quid, & quoad præſentem effectum à voluntate priuilegiarij pendeat, per talem proteſtationem meritò impeditur

24. *3. infertur.* *Bart.* *Panorm.* *Felin.* *Roman.* *Bald.*

tur talis effectus. Denique etiam poteſt prodeſſe, vt A à tali actu non poſſit inchoari præſcriptio cōtra priuilegium, quia per illam fit, vt nullum ius tribuatur alteri, nec aliquis modus poſſeſſionis, & conſequenter etiam bona fides illius impeditur. Et in hoc ſenſu verum eſt, proteſtationem illam deſeruire, ne amittatur priuilegium, non vtique per vnum ſolum actum integrè, ſed ne per illum inchoetur, & conſequenter ne conſummari poſſit, præcedente tantum illo contrario vſu. Quando autem talis proteſtatio nihil proſit, videri poteſt in Gloſſ. in cap. *cum M.* de conſtit. verb. *ſine præiudicio.* — *Gloſſa.*

25. *Dub. vlt.* Vltimò videndum ſupereſt, an hæc, quæ dicta ſunt de amiſſione priuilegij per vſum contrarium, locum habeant in foro conſcientiæ, vel ſolùm in exteriori, ex iuris præſumptione. In quo breuiter duo B ſunt clara ex dictis in præcedenti capite. Vnum eſt, — *Reſpon.* quoties vſus contrarius priuilegij dat alteri occaſionem, & tempus præſcribendi contra priuilegium, conſummata præſcriptione amitti priuilegium in re ipſa, ac ſubinde etiam in conſcientia. Secundum eſt, quamdiu aliter non præſcribit contra priuilegiū habens tractum ſucceſſiuum, per nullum vſum contrarium amitti in conſcientia tale priuilegium omnino, & quoad facultatem vtendi illo in temporibus futuris. Hæc duo non indigent noua probatione. Solum ergo ſupereſt difficultas de illa amiſſione priuilegij, quæ fieri cenſetur per quemlibet actum contrarium per modum tacitæ renunciationis, vel ſimpliciter, ſi priuilegium in vno tantùm actu conſiſtat, vel ſecundùm quid tantùm quoad præſentem actum, & C effectum eius. In quo breuiter dico, regulariter loquendo, talem renunciationem eſſe validam in conſcientia: ſuppono enim verſari circa alterum, qui ſtatim acceptat illam, vel effectum, qui ab illa pendet, quod perinde eſt: nam de aliis priuilegiis abſolutis iam non tractamus. Deinde, licèt hæc renunciatio non ſit expreſſa, ſed tacita, quatenus per actum contrarium priuilegio indicatur voluntas renunciandi priuilegio ſaltem pro illo actu, nihilominus moraliter loquendo, ac per ſe procedit ex interno affectu ſufficiente, quia ille actus exterius voluntarie fit, & ex animo validè, & cum effectu operandi, etiamſi ſit contra proprium priuilegium. Vt in caſu capit. *cum acceſſiſſent*, ſi canonici illi contra prius ſtatutum — *cap. cum acceſſiſſent.* à ſe factum, dignitatem Primicerij in ſua Eccleſia D creaſſent, verè, & non tantùm præſumptiuè priuilegium amitterent, quia talis actus, & effectus neceſſariò ſecum affert reuocationem prioris ſtatuti; & ſimiliter qui acceptat munus, cùm eſſet exemptus, in conſcientia tenetur illud adminiſtrare, & ſic de aliis. Secùs verò eſſet, ſi aliquis inuoluntariè exerceret actum, vel coactus, & poſitiuè interiùs intendens ſibi in nullo præiudicare, vel ignorās effectum illum repugnare ſuo priuilegio, tunc enim excuſaretur in conſcientia propter defectum conſenſus, ſine quo obligari non poteſt. Vnde etiam Iuriſtæ docent, — *Regula Iuriſtarum.* quotieſcumque ex ſignis vel coniecturis conſtare poteſt priuilegiatum non habuiſſe animum renunciandi, non eſſe priuandum priuilegio. Ita Gloſſ. in cap. — *Gloſſa. Bart.* *pro illorum*, verb. *authoritate*, de præben. quam Bartol. E locis citatis, & alij Doctores allegati ſequuntur. At verò ſi tunc priuilegiatus iniuſtè condemnaretur in foro exteriori, quia non poſſet intentionem ſuam probare, tunc etiam in foro exteriori teneretur parere, licèt poſſet occultè ſe indemnem ſeruare, ſi abſque ſcandalo poſſit. Aliquando verò poſſet per — *Quomodo ſententia valeat inducere obligationē in cōſcientia.* ſententiam veluti confirmari talis renunciatio priuilegij, etiamſi non eſſet ex animo facta, in pœnam fictionis, vel negligentiæ, & tunc poſt ſententiam teneretur quis in conſcientia, nō vti priuilegio quoad talem effectum, ſed ratum habere vſum priuilegio contrarium; etiamſi fortaſſe antea non teneretur, quia ſententia iuſta poteſt effectum hunc inducere, vt in ſuperioribus viſum eſt.

CAPVT XXXVI.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per illius abuſum.

VVlgaris eſt regula iuris, amitti priuilegium per abuſum. Vnde eſt illa ſententia Simplicij Papæ, *Priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate*, cap. *ubi*, diſt. 74, cap. *priuilegium*, 11. quæſt. 3. qua etiam vtitur Innocentius III. in cap. *licet*, de regular. & in cap. *vt priuilegia*, de priuil. & in cap. *contingit*. 2. de ſententia excommun. idémque ferè habet in cap. 1. & 7. de poſtulat. prælat. & Alexand. III. in cap. *recolentes*, de ſtatu Monach. vbi Gloſſ. verb. *communi iure*. Hanc verò regulam ita exponit Syluest. verb. *priuilegium*, quæſt. 10. dub. 10. vt idem dictū ſit, *per abuſum*, quod *per non vſum*, vel *contrarium vſum*. Sed cōtra vim verborum, & contra iurium intentionem, & contra veritatem; nam re vera hic eſt diſtinctus modus amittendi priuilegium. Igitur ad explicandam hanc regulam, eiúſque rationem reddendā, tria breuiter explicanda ſunt. Primum, de quo abuſu priuilegij ſit ſermo, vt cenſeatur ſufficiens ad priuilegium amittendum. Secundum, qualis, & quanta ſit hæc amiſſio, ſcilicet, aut totius priuilegij, vel tantùm alicuius, vel aliquorum effectuum eius. Tertiū, quomodo amittatur, id eſt, an ipſo facto per abuſum perdatur priuilegium, vel ſolùm veniat quis illo priuandus. — 1. *De abuſu priuilegij. Priuilegium amittitur per abuſum. Simplicius Papa. Innoc. Alexand. Gloſſa. Syluest. Tria explicanda. Primum. Secundum. Tertium.*

Circa primum aduertere oportet, aliud eſſe priuilegium perdi propter delictum, aliud verò propter abuſum: nam abuſus propriè ſignificat defectum in ipſomet vſu priuilegij, vel in his, quæ illud concernunt, vt ex vi ipſius vocis conſtat; delictum autem latiùs patet, & comprehendere poteſt quodcumque peccatum ipſius priuilegiarij. In præſenti ergo propriè tractamus de abuſu: nam quodammodo per ſe confert ad amiſſionem priuilegij, vel tollendo eius fundamentum, vel ſecundùm quandam proportionem pœnæ ad culpam, quia in his aliquis D punitur, in quibus deliquit. Propter alia verò delicta, quæ non continent abuſum priuilegij, poniri quidem poteſt aliquis pro arbitrio legis, ſeu Principis, ſicut poteſt puniri in aliis bonis, tamen id extraneum, & accidentarium eſt, & ideo in præſenti non conſideratur, ſed dicere tantùm poſſumus, poſſe interdum priuilegium propter delictum amitti, ſi lege ſtatuatur, quæ ſpectanda erit, vt ex verbis eius qualitas delicti, quod requirit, & modum inferendi talem pœnam colligatur. Vnde ſolet eſſe frequens regula Iuriſtarum, priuilegium non amitti propter delictum, niſi in caſibus in iure expreſſis, vt videre licet in Socino regula 380. alias regula 31. Videri etiam poteſt Bernardus Diaz regul. 592. Exemplum eſſe poteſt, quia Clericus exercens ſodomiam priuatur in pœnam priuilegio clericali per Bullam Pij V. E & ordinatus in minoribus, Sede vacante cum dimiſſoriis illegitimè datis à Capitulo, priuatur priuilegio clericali in Concilio Tridentino ſeſſione 6. cap. 10. de reformat. — 2. *Circa primū notandum. Regula Iuriſtarum. Socin. Bern. Diaz. Pius V. Concil. Trid.*

Abuſus autem priuilegij multiplex ſubdiſtingui poteſt, vnus eſt quaſi formalis in ipſomet actu priuilegij, in quo priuilegium vſurpatur, tanquam principium abuſus, exercendo illum, plus quàm priuilegium concedat; ſemper enim hic abuſus eſt per exceſſum: nam ſi defectus ſit in minori vſu, vel in non vſu, vel in contrario vſu, non poteſt dici abuſus — 3. *Abuſus priuilegij multiplex. Abuſus per exceſſum.*

priui

priuilegij. quia vel nullus eſt vſus prętextu priuilegij, vel non eſt vſus peccaminoſus, qui propriè dicitur abuſus. Verum eſt tamē quòd vbi quis obligatur priuilegio vti, ſi id non faciat quantum poteſt, & debet, dici poteſt priuilegio abuti, tamen ille abuſus magis pertinet ad non vſum, vel contrarium vſum, de quibus ſatis dictum eſt. Abuſus ergo, de quo agimus, per exceſſum propriè committitur, hic autem exceſſus vtendi priuilegio, amplius quàm ipſum concedat, per omnes ferè circunſtantias humanorum actuum variari poteſt, ſcilicet, vtendo priuilegio in tempore, aut loco, aut circa materiam, vel perſonam non conceſſam; ac deniq; huc ſpectat omnis iniuſta, ſeu irrationabilis extenſio priuilegij. Alius abuſus dici poteſt occaſionalis, in quo priuilegium ſcilicet habet per modum obiecti per occaſionem mouentis, vt cùm quis ex priuilegio ſumit occaſionem delinquendi, vt cùm exemptus inde ſumit licentiam peccandi vel inferendi alteri iniuriam, nō quia faciat illam prętextu priuilegij (hoc enim pertinet ad priorem modum) ſed quia ſpe impunitionis ex priuilegio concepta liberiùs delinquit, vel certè, quia quocumque alio modo ex priuilegio ſumit peccandi occaſionem. Tertio item modo dicitur quis abuti priuilegio, quando ſuis prauis moribus directè repugnat fini priuilegij, ſeu deſtruit fundamentū eius, ſi beneficiatus priuilegiatus vt ſit abſens propter ſtudium, dicitur abuti priuilegio, quando neglecto ſtudio, aliis inutilibus actionibus occupatur. Et ad hæc tria membra videntur poſſe reduci omnes priuilegiorum abuſus.

Abuſus occaſionalis. — *3. Abuſus.*

4\. *Regula propoſita generalis.* Dicendum ergo eſt, regulam poſitam generaliter eſſe intelligendam de quocunque abuſu priuilegij, tū quia ita cōmuniter videtur à Doctoribus intelligi. Tū etiā quia verba iuris ſunt abſoluta, & non debent à nobis limitari, cùm omnes illi exceſſus ſint propriè abuſus priuilegij, & in illius iniuriam, vel concedentis cedāt. Tum maximè quia de omnibus illis modis poſſunt in iure exempla inueniri. Nā capita in regula allegata potiſſimè loquuntur de primo abuſu per exceſſum vtendo poteſtate vltra limites eius, vt eſt, vti poteſtate ordinandi cogendo ſubditum vt ordinetur, de quo eſt ſermo in d. c. *vbi*. & ſimilis abuſus eſt negare licentiam tranſeundi ad religionem ſtrictiorem legitime illam poſtulanti, de quo eſt ſermo in dicto c. *licèt*, & ſimilis eſt quælibet indiſcreta extēſio priuilegij, de qua loquuntur cap. 1. & 2. de poſtul. prælat. & latiùs dictum cap. *vt priuilegia*. Et huc ſpectat deciſio cap. *ſuggeſtum*, de decim. vbi propter rerum mutationem cenſetur moderandū priuilegium, ne vſus, qui antea licebat, propter ſcandalū trā'eat in abuſum. Et ad idē iuuat lex *qui ſine*, ff. de negot. geſt. & optimè lex 42. tit. 18. partit. 3. vbi Gregor. Lop. Gloſſ. vlt. varia exempla ponit eorū qui prætextu priuilegiorum aliqua faciunt, vel vltra priuilegiū, vel etiam contra illud, & alia iura adducit. At verò cap. *contingit*, apertè loquitur de abuſu occaſionali, qui cōmittitur, quando occaſione priuilegij ſumitur licentia peccandi, & euadendi iuſtas pœnas, & de eodem ferè abuſu loquitur cap. vlt. de vit. & honeſt. cler. Vbi clericus negociator priuatur immunitate à tributis ſub certis conditionibus. Et ad idem reducitur diſpoſitio cap. vlt. de immun. Eccleſiæ. vbi delinquens in Eccleſia, Eccleſiæ immunitate priuatur, conſonat l. *Iudæos*, C. *de Iudæis*. Denique in cap. *recolentes*, ſermo eſſe videtur de abuſu contra finem, & fundamentum priuilegij. Et ad idem caput reuocantur canones, qui clericos cōiugatos laicè viuentes priuant priuilegio clericali, vt cap. *ex parte*, de cleri. coniug. & c. *vni*. eod. in 6. & Trid. ſeſſ. 23. cap. 6. de reformat. & concordat l. *libera*. ff. de peculio. & lex *Chriſtianis*, C. de pagan. Ratio verò omnium eſt, quia quilibet ex dictis abuſibus culpabilis eſt, & priuilegio iniurioſus, & ideo priuatio priuilegij meritò illi correſpondet, vel in pœnam proportionatam, vel alio ſimili modo in ſequentibus explicando. Neque in hoc puncto alia difficultas occurrit.

cap. vbi. — *cap. licet.* — *cap. vt priuileg.* — *cap. ſuggeſtū.* — *Greg. Lop. Gloſſa.* — *cap. contingit.* — *cap. recolentes.* — *cap. ex parte.* — *Ratio.*

5\. *Circa 2. dubium.* Circa ſecundum, quæ ſcilicet, amiſſio priuilegij incurratur per abuſum eius, aduerto cum proportione addita in præcedenti capite, duplicem eſſe poſſe priuilegij amiſſionem, alteram radicalem, vt ſic dicam, vt; quando ipſum ius vtendi etiam in futurum amittitur, ſiue priuilegium in tota ſua materia amittatur, ſiue in aliqua parte illius, vtramque enim amiſſionem nunc voco radicalem, ſeu amiſſionem ſimpliciter; alio modo intelligi poteſt amitti priuilegium ſolum in præſenti, nimirum quoad actum illum, qui fit cū abuſu priuilegij, quia ſcilicet, ratione abuſus perdit valorem, vel qualitatem, quam ex influxu priuilegij, ſeu poteſtatis habiturus eſſet, ſi eſſet legitimus.

6\. *Reſp.* Dico ergo breuiter, aliquando amitti priuilegium priori modo, ſcilicet, quoad ius ipſum, & omnem futurum vſum priuilegij, interdum adæquatè, & in tota materia; interdum verò inadæquate, ſeu in parte materiæ, aliqoando verò amitti tantùm quoad præſentaneum effectum. Prior pars ſumitur ex dicto cap. *priuilegium*, 11. quæſt. 3. Vbi aduerto, addi in regula poſita particulam *omnino*, ſcilicet, *priuilegium omnino meretur*, &c. Quæ non ponitur in cap. *vbi*, cùm tamen capita illa vnum eſſe, vel ex eodem originali ſumpta eſſe cenſeantur. Nec etiam in aliquo ex allegatis capitibus inuenio illam particulam, *omnino*, & ideo incertum mihi eſt, an ſit addita à Gratiano, vel caſu irrepſerit in textum ex aliqua interpretatione, ſeu ſcholio. Illa tamen admiſſa rectè per illam declaratur, aliquando propter abuſum priuilegij mereri quempiā radicalem, & totalem amiſſionem priuilegij. Quod etiam ſignificauit Auguſtin. ſerm. 247. de temp. *Iudicio legū iure abolētis dignitate deiicitur, qui priuilegio ſibi conceſſo abutitur.* Dum enim dixit, *deiici ab obtēta dignitate*, ſatis demonſtrat integram, & abſolutam priuilegij priuationem. Quòd autem non ſemper hæc priuatio ſit integra, ſatis oſtēditur in eodem capite, *vbi*, & in cap. *denunciamus*, 25. quæſt. 2. vbi propter abuſum priuilegij fit comminatio ſub diſiunctione, *Ordinationes tibi Rauennatis Eccleſiæ, vel Æmilienſis noueris auferendas*. Sæpe etiam propter abuſum, verbi gratia, in priuilegio eligendi, priuatur quis poteſtate eligendi in futurum, non ſimpliciter, ſed pro aliquo tempore, vel aliqua vice, vt in cap. *cùm in cunctis*. §. vlti. & cap. *cùm Vuintonienſis*, de election. & in cap. 1. & 2. de poſtulat. Prælat. Et ratio eſt clara, quia non ſemper exceſſus eſt dignus æquali pœna. Vnde etiam fieri poteſt, vt tantùm priuetur quis priuilegio in illo actu, in quo illo abutitur, quoad hoc, ſcilicet, vt talis actus non valeat, vel vt caſſari debeat nō obſtante priuilegio. Quod probari poteſt facilè ex ſuprà dictis de lege irritante: nam irritatio actus ſæpe eſt pœna illiuſmet abuſus, qui in illo actu committitur; ita ergo eſſe poteſt in præſenti. Sicut etiam propter abuſum ordinantis interdum ſuſpenditur ordinatus, cap. *vel non eſt compos*, de tempor. ordinat. Et ſic dicitur irrita ordinantis alienum indebitè, c. 1. 71. d. & ſimiliter in cap. *decernimus*. 16. quæſt. 7. Et ratio eſt, quia vel hæc poteſt aliquando videri ſufficiens pœna, vel cum illa poſſunt aliæ adiungi, abſque maiori priuilegij priuatione.

Auguſtin. — *cap. priuilegium.* — *cap. vbi.* — *cap. denunciamus.* — *cap. cùm in cunctis.* — *cap. cùm Vuintonienſis.* — *cap. vel non eſt.* — *cap. decernimus.*

7\. *Circa tertiū dubium. Intelli. eius prædicti dubij.* Circa tertium punctum de modo, quo priuilegium perditur, aduertendum eſt, dupliciter poſſe intelligi hanc amiſſionem, vno modo ex natura rei, alio modo ex iuris poſitiui diſpoſitione. Prior modus poteſt habere locum in ceſſatione priuilegij quoad valorem actus, qui per abuſum fit ſub vmbra, ſeu colore priuilegij. Quod tunc poteſt contingere quando quis vtitur priuilegio vltra vires eius, vel extra materiam

Ex natura rei vel iuris diſpoſitione.

materiã, vel caſum, in quo ipſum loquitur, vel quan- A do actus non ſit ſecũdùm formam in priuilegio præſcriptam; tũc enim actus ſit ſine legitima poteſtate, & conſequẽter eſt nullus, vel ſimpliciter, vel quoad id, in quo excedit poteſtatem. Et hoc ſignificauit Syluester verb. *priuilegium.* quæſt. 10. dict. 3. argumento cap. *porrò*, & cap. *recipimus*, de priuilegiis. Siquis autẽ rectè conſideret, hæc non eſt amiſſio priuilegij, quãdo talis defectus ex natura rei contingit, quia potiùs hic defectus ſequitur ex carentia priuilegij quoad talem caſum, quàm ſit cauſa illius, poteſt etiam habere locum iſte primus modus amittendi priuilegium ex natura rei, ſi per abuſum tollatur fundamentum priuilegij, vt in illo exemplo de beneficiato habente priuilegium, vt in abſentia cauſa ſtudij faciat fructus ſuos, nam ſi nihil ſtudeat, re vera non faciet fructus ſuos, & ſatis probabiliter dixit Perez lib. B 2. Ordinat. reg. tit. 2. l. 8. quia ſeruitium Eccleſiæ commutatum eſt in ſtudium, & ita fructus dãtur ratione ſtudij, ideóque, qui abeſt titulo ſtudij, & non ſtudeat, ita abutitur priuilegio, vt fundamentum priuilegij auferat, & contra intentionem concedentis faciat, & acceptationem ſtipendij ſine labore, ſeu ſeruitio iniuſtam reddat, ac proinde ipſo facto, & ex natura rei priuatur fructu priuilegij. Et ſimilis deciſio, vel potiùs declaratio in ſimili caſu ſumitur ex lege, *generaliter*, C. de Epiſcop. & Cleric. & cap. *generaliter.* 16. quæſt. 1. Idémque erit quoties ex priuilegio conſtiterit, priuilegium omnino concedi propter talem actionem. Tũc autem in ſimilibus caſibus (quod notandum eſt) non amittitur priuilegium in radice, C vel pro tempore futuro, ſi abuſus eius tollatur, quia hoc ex natura rei non ſequitur, vt per ſe conſtat, nec in iure ſtatutum eſt, vt ſupponimus. Aliquando verò poteſt per abuſum fieri, vt ceſſet omnino cauſa priuilegij adæquata illi ſecundùm ſe, & ſimpliciter ſpectato, & tunc ceſſabit etiam priuilegium, nõ formaliter ratione abuſus; nam idem eſſet, ſi abſque abuſu cauſa ceſſaſſet, ſed immediatè propter ceſſationem cauſæ, & ideo tunc ſeruãdæ ſunt regulæ, ſuprà datæ de modo deſinendi priuilegij cauſa ceſſante.

Syluest. — *Perez.* — *cap. generaliter.*

8. Alter modus perdendi priuilegium propter abuſum eſt ex iuris diſpoſitione, & hic eſt frequentior, & inſinuatur in verbis ipſis regulæ propoſitæ; *Priuilegium meretur amittere qui*, &c. Nam licèt maritum hoc ex natura rei inſit tali abuſui, nihilominus ipſa amiſ- D ſio non intrinſecè ſequitur niſi ab alio inferatur. Eſt enim quædam pœna illius mali meriti, & ideo dicimus fieri ex iuris diſpoſitione, ſub quo includimus, & ſententiam iudicis, vel actionem ſuperioris, quæ ſecundùm ius eſſe debet, & diſpoſitionem ipſiuſmet priuilegii, in quo interdum additur clauſula, vt propter talem, vel talem abuſum perdatur. Atq; hinc ſit, cùm hæc amiſſio ſit pœnalis, attendenda eſſe verba legis, vel reſcripti ad iudicandum, an per talem abuſum amittatur ipſo facto priuilegium, vel ſolùm veniat quis priuilegio priuandus, vel omnino, vel ex parte. Nam ſi verba non contineant ſatis expreſſè ſententiam ipſo iure latam, non amittitur ipſo facto, iuxta regulã legis pœnalis, & legis irritan- E tis. Et ſi citata verba regulæ præciſè ſpectentur, effectus hic non ſequitur ipſo facto; quia ſolùm dicis, *Meretur amittere*; at qui meretur, non ſtatim habet quod meretur. Idémque erit etiamſi lex dicat, *priuetur*, vel *careat priuilegio*, & à fortiori ſi dicãt, propter abuſum poſſe auferri, aut reuocari, vt in cap. 1. de poſtulation. Prælat. & in cap. *vt priuilegia*, de priuileg. At ſi dixerit, nouerint ſe priuatos, ipſo facto incurretur, vt cap. *cùm in cunctis.* §. vlt. de election. & idem ſignificatur in cap. 2. de poſtulat. Prælat. Et hoc modo ait Gloſſa in cap. vlt. de vita, & honeſtate Cleric. verb. *cum ſacto*, ibi amitti priuilegium ipſo facto. Quod li- A cèt in ſe verum ſit, vt dixi, non rectè ex illo textu colligitur, in quo dicitur, *Cum facto priuilegium abiiciant clericale*: nam aliud eſt abiicere facto, aliud amittere ipſo facto, qui enim per prauũ vſum meretur priuari priuilegio, dici poteſt ſuo facto abiicere priuilegium, etiamſi nõ priuetur illo ipſo facto. Quãuis dici poſſit in caſu illius textus priuilegium amitti, non tantùm per modum pœnæ, ſed quia per illum abuſum, quo Clericus ſe immiſcet negotiationibus ſecularibus, tollitur fundamentum priuilegij exemptionis à ſoluendis aliquibus tributis. Et in hoc ſenſu dixit Gloſſa in cap. *recolentes*, de ſtatu Monachorum, verb. *communium*. In eo caſu ſic abutentem priuilegio tacite renunciare illi. Idémque in ſimili dixit Ancharranus, conſ. 104. quem refert, & ſequitur Felinus in cap. *cùm acceſſiſſent*, de conſtitut. num. 28. Nihilominus in his, B & ſimilibus caſibus, cenſeo, ordinariè neceſſariam eſſe ſentẽtiam ſaltem declaratoriam criminis, quando priuatio fuerit pœnalis, iuxta doctrinam datam de lege pœnali. In aliis verò caſibus, quando abuſus tollit fundamentum priuilegij, ſi res ſit certa, & clara, non erit neceſſaria alia declaratio, tamen in caſu dubio poterit expectari.

8. Modus de iuris diſpoſitione, qui frequentior eſt. — *cap. vt priuilegia.* — *cap. cùm in cunctis.* — *Gloſſa.* — *Quid ſit abiicere ipſo facto.* — *Et, quid priuari ipſo facto.* — *Gloſſa.* — *Anchar.* — *Felin.* — *Quando ſit neceſſaria ſententia Iudicis.*

CAPVT XXXVII.

An priuilegium ſemel conceſſum reuocari poſſit à concedente, vel ab aliquo alio.

1. HIc eſt vltimus modus perdendi priuilegium, quẽ diximus, propriè eſſe per actionem extrinſecè agentis, à quo eſt reuelatio, ſeu abrogatio priuilegij, in quo ipſo poſt ſpecialem difficultatem priùs neceſſe eſt de poteſtate dicere, & poſtea dicemus de actu. Eſt ergo peculiare dubium, an poſſit priuilegium reuocari. Et ratio dubitandi eſt, quia ſi poſſet, maximè à concedente; ſed ab illo non poteſt; ergo. Probo minorem, quia donatio ſemel facta non poteſt reuocari à donante, ſed priuilegij conceſſio eſt quædam donatio; ergo reuocari non poteſt. In contrariũ verò eſt conſuetudo recepta, videmus enim quotidie reuocari priuilegia per leges Pontificias, conciliares, & Regias.

Reuocatio, ſeu abrogatio priuilegij.

2. D In hoc puncto in primis diſtinguunt Doctores inter priuilegia conceſſa non ſubdito, vel conceſſa ſubdito, & de illis duas aſſertiones conſtituunt. Prima eſt, Priuilegium conceſſum non ſubdito, & ab eo acceptatum, irreuocabile eſt à concedente. Ita docent communiter iuris canonici interpretes in cap. *nouit.* de iudic. Innoc. ver. *Theodoſius*, Panorm. num. 23. & ſequentibus, vbi alios refert Decius num. 14. & Felin. num. 8. ac 10. Idem in cap. 1. de conſtit. num. 19. ver. *Alius caſus eſt, quãdo lex*, &c. in cap. 1. de probat. num. 2. plurima referendo. Idem Hoſtienſis in ſumma, titul. de immunit. Eccleſiar. §. *ſed nec ille*, Aluar. Pelag. de plãct. Eccleſiæ, lib. 1. cap. 44. circa finem, Dried. lib. 1. de libert. Chriſtiana, cap. 9. Matienz. lib. 5. recopilat. titulo 10. l. 7. Gloſſa 1. num. 4. & plures refert Anton. E Gabr. lib. 3. tit. de iur. quæſit. non tollendo, concluſ. 6. num. 20. Ratio autem communis eſt, quia priuilegiũ cõceſſum non ſubdito, & ab eo acceptatum tranſit in contractum; ergo non poteſt reuocari. Probatur conſequentia, quia nullus Princeps habet ius priuandi non ſubditum rebus ſuis, & legitimè acquiſitis, vndecumque ad illum peruenerint; & ideo licèt aliquis illas receperit à Principe non ſuo, poſtea perinde manet in illis non ſubditus, ac ſi aliũde illas obtinuiſſet. & hæc ratio probat non ſolùm de Principe reſpectu ſuperioris, vt eſt Rex reſpectu Papæ, nec ſolùm reſpectu æqualis, vt eſt Rex reſpectu alterius Regis, vel

Diſtinctio præmittenda. — *Prima aſſertio.* — *Priuilegium conceſſum & acceptum à non ſubdito irreuocabile.* — *Innoc.* — *Theodoſ.* — *Deci.* — *Hoſtienſ.* — *Aluar. Pela.* — *Dried.* — *Matienſ.* — *Gloſſa.* — *Anton. Gabri.*

cuiuſcumque non recognoſcentis ſuperiorem in temporalibus (nam in hoc ſolum cõſideratur æqualitas) ſed etiam de ſupremo reſpectu alterius ſibi non ſubditi, etiamſi alium ſuperiorem habeat in temporalibus; nam hoc accidentarium eſt, & impertinens, ad prædictam rationem, ob quam tale priuilegium irreuocabile eſt.

3. *In quo ſenſu ſit reuocabile.*

Dices; hoc ad ſummum procedere de ipſomet concedente, non verò de ſucceſſoribus eius, quia ipſi non contraxerunt, nec tenentur ſeruare pacta ſuorum prædeceſſorum. Reſpondeo imò maximè teneri ad ſeruanda pacta, & conuentiones iuſtas; tum quia poſt pactum conſummatum ius eſt ſimpliciter acquiſitum ei, cui priuilegium conceſſum eſt, & ita æquè procedit ratio facta in ſucceſſore, ac in B ipſo concedente, tum quia neque ſucceſſor poteſt priuare non ſubditum iure ſuo, tum etiam, quia aliàs nulla pacta cum Principibus ſupremis eſſe poſſent firma, & perpetua, quod eſt contra ius gentium, & contra rectam gubernationem, & pacem generis humani. Quæ ratio non minùs procedit in alienatione iuriſdictionis per priuilegium datum non ſubdito, quàm in aliis materiis, etiamſi Felin. & alij circa iuriſdictionem hoc limitent. Eſt tamen circa hæc priuilegia generaliter ſpectandum, an res conceſſa per priuilegium non ſubdito talis ſit, vt potuerit à Principe alienari, & diuidi, non ſolum à perſona ſua, ſed etiam à Corona, ſeu Sede ſua: nam tunc irreuocabile C manet priuilegium reſpectu ſucceſſorum, quia ſupponimus eſſe abſolutè, & ſimpliciter conceſſum; tunc enim procedit ratio facta. At verò ſi priuilegium datum eſſet de ſe notabiliter præiudicante ſucceſſori, & ſedi, ſeu Coronæ eius, ita vt ab eo non poſſit ſimiliter alienari, tunc verum eſt, priuilegium eſſe reuocabile, quia non eſt de ſe perpetuũ: nec omnino abſolutum, ſed habet conditionem incluſam, ſi ſucceſſor conſenſerit, vel ſaltem non reuocauerit. Atque eadem ratione intelligenda eſt aſſertio rebus in eodem ſtatu manentibus, id eſt, non facta tanta rerum mutatione, vt priuilegium vergat in notabile detrimentum Regis, vel regni ſui, ita vt ſi à principio detrimentum illud interueniſſet, priuilegium iudicaretur iniuſtum, & iniquum; tunc enim etiam poterit Princeps non ſeruare D priuilegium, quia conditio, vel limitatio illa ex natura rei intelligitur incluſa in prima conceſſione, quapropter illa ceſſante, ceſſat obligatio ſeruandi priuilegium. Ideóque illa non tam erit reuocatio, quàm declaratio, quòd prima conceſſio non fuerit ad illum euentum extenſa, & in hoc includuntur variæ limitationes, quas Iuriſtæ ſuprà allegati adhibent prædictæ regulæ, & modo prædicto intelligendæ.

4. *Priuilegium conceſſum ſubdito reuocabile eſt.*

Secunda aſſertio eſt: Priuilegium conceſſum ſubdito reuocabile eſſe à concedente. Ita tradunt Doctores allegati, & præterea Gloſſa in cap. *decet*, de regul. iur. in 6. vbi allegat multa iura canonica, quæ in praxi hoc oſtendunt, & alia allegat Gloſſa in Clement. *dudum*, de ſepult. verb. *inſtante*. Idem docet Abb. lib. 2. conſ. 3. n. 10. quæſt. 19. Bald. in l. *qui ſe patri*, C. vnde liberi. Paul. Caſtrenſ. in 1. volum. conſilior. in 229. num. 4. & in 317. n. 5. & plures refert Anton. Gabr. ſuprà dicta concl. 7. à principio. Quia verò aſſertio ita generatim poſita variè limitatur à prædictis auctoribus, & quia in hac generalitate, & confuſione non poteſt propria, & accommodata ratione probari, ideo erit operæpretium, ſingula ferè eius verba ſubdiſtinguere, & declarare.

Gloſſa.
Abb.
Bald.
Paul. Caſt.

5. *Priuilegium per contractum oneroſum, ſeu lu-*

Priuilegium ergo in primis diſtinguendum eſt in illud, quod datur per contractum oneroſum, ſeu lucratiuum, & illud, quod gratis conceditur. Concluſio enim per ſe loquendo, non procedit in priuilegio da-A to per cõtractum lucratiuum, quia Princeps tenetur ſeruare pacta etiam cum ſubditis facta, quia hæc obligatio naſcitur ex naturali iuſtitia, quæ etiam Principem obligat, vt eſt per ſe clarum. Multáque de hoc puncto congerit Anton. Gabr. ſupra concl. 5. & 6. Dico autem per ſe loquendo, quia in caſu raro, in quo poſſet Princeps priuare ſubditũ propriis rebus ſuis, etiam poterit reuocare priuilegium, non obſtante contractu, quia eadem eſt, vel maior ratio, vt conſtat. Ita tamen (vt ſuprà in ſimili dixi) magis erit declaratio, quàm reuocatio, quia à principio intelligitur illa conditio in priuilegio incluſa, etiamſi per modum contractus conceſſum ſit, quia etiam alia bona ſubditorum, intelliguntur eſſe hoc modo, & pro talibus B caſibus ſubiecta diſpoſitioni Principis. Addendum verò eſt, in tali caſu debere Principem recompenſationem facere ſubdito de priuilegio ablato quatenus commodè poſſit. Ratio eſt, quia licèt Princeps poſſit reſcindere priorem contractum propter neceſſitatem publicam, vel aliam vrgentem cauſam, non tamen poteſt iuſtè omnino priuare ſubditum re ſua ſine vlla recompenſatione, & cùm hoc neceſſarium non ſit ad commune bonum, & ſubditus non teneatur gratis cedere iuri ſuo, quando poteſt ei recompẽſatio fieri, cùm Princeps non ſit abſolutus dominus rerum ſubditi, vt egregiè dicitur in l. 2. tit. 20. part. 2. legum Hiſpaniæ. Ex qua lege optimè hæc veritas C confirmatur, & ex l. 33. titul. 18. partit. 3. & Gregorius Lopez vtroque loco. Et tradunt Paulus Caſtrenſis lib. 1. conſil. 229. in fine, & Matienza ſupra numer. 13.

cratiuum: & priuilegiũ gratuitum. In quo ſenſu procedat doctrina tradita.
Anton. Gab.
Greg. Lop.
Paul. Caſt.

6. *Priuilegium remuneratiuum irreuocabile.*

Denique addunt ferè omnes communiter, priuilegium remuneratiuum reduci ad illud, quod per viam contractus obtinetur, & ideo eſſe æquè irreuocabile. Felin. ſupra num. 12. & Abb. d. conſ. 3. versùs finem, & in cap. *peruenit*, de immunit. Eccleſiar. n. 24. Bart. in l. *qui ſemel*. ff. de decret. ab ordin. fac. in l. 1. C. de his, qui ſponte, &c. lib. 10. Alex. lib. 2. conſ. 216. in princ. & Oldrad. conſ. 266. num. 7. & latè Tiraquel. in l. *ſi vnquam*, verb. *donatione largitur*. num. 13. Et ratio eſt, quia remuneratio continet vniuerſalem contractum: nam, quod in remunerationem datur, non cenſetur gratis dari. Item quod datur cum onere, & obligatio- D ne in futurum, reuocari non poteſt, impleta cõditione; ergo idem eſt, quando aliquid datur in remunerationem præteriti laboris. Eſtque hæc pars longè certior, quando remuneratio eſt ex debito iuſtitiæ; quando verò eſt tantùm ex gratitudine, poteſt pati dubitationem, vt ex Archid. notauit Felin. d. c. *nouit*, n. 8. in fine. Quia ſola ratio gratitudinis non ſufficit ad proprium, & rigoroſum cõtractũ. Quæ ratio rectè probat, non eſſe tam irreuocabile priuilegium datũ ex gratitudine, ſicut eſt iuſtitia, quia fortius eſt iuſtitiæ vinculum, vnde in caſu neceſſitatis, ac cæteris paribus, potiùs eſſet reuocandum priuilegium datũ ex antidorali obligatione, quàm datum ex commutatiua iuſtitia. Et ſi ex cauſa reuocetur, fortè non erit debita ex iuſtitia recompenſatio, ſed tantùm ex gra- E titudine ſicut fuit prior remuneratio. Nihilominus tamen priuilegium remuneratiuum eſt per ſe irreuocabile, quia ipſa ratio remunerationis hoc includit, idémque poſtulat ratio gratitudinis, niſi remuneratio exceſſiua ſit, vt in ſuperioribus etiam eſt tactum.

Felin.
Abb.
Bart.
Alex.
Oldrad.
Tiraquel.
Archid.
Felin.

7. *Priuilegium gratuitum duplex.*

Supereſt dicendum de priuilegio gratis omnino ſubdito conceſſo. De quo vlteriùs ſubdiſtinguendum eſt. Nam quoddam conſiſtit in abſoluta donatione cum tranſlatione dominij alicuius rei, vel iuris, vt cùm conceditur caſtrum, vel ius vectigaliũ, aut alterius tributi, aut ſeruitutis. Aliud verò eſt priuilegiũ conſiſtens tantùm in facultate, vel licentia operandi aliquid præter commune ius. Secunda igitur

2. Concluſio

In quo ſenſu procedat. *Panorm.* *Deci.* *Archid.* *Felin.* *Ant. Gab.*

aſſertio poſita non intelligitur procedere abſolutè in priori genere priuilegiorum: nam illa etiam irreuocabilia eſſe cenſentur, per ſe loquendo, & ſine legitima cauſa. Ita docent Panormit. Deci. Archid. Felin. & alij in dicto cap. *nouit*, & alij, quos refert Antõ. Gabr. dicta concl. 7. n. 3. & 5. Ratio verò eſt, quia non poteſt Princeps ſuo arbitrio, & volũtate rem à ſubdito tollere, cuius verum dominiũ habet, ſeu ius in eam acquiſitum, vt latè per Anton. Gabr. ſuprà concl. 1. quia etiã Princeps tenetur iuſtitiam ſeruare, vt non auferat rem inuito domino rationabiliter. Et eadẽ ratione non poteſt Princeps ſuo arbitrio reuocare donationem ſubdito factam, per quam in illum dominiũ tranſtulit, aliàs non fuiſſet donatio, ſed commodatio, vel conceſſio precariò: certum eſt autem poſſe verè donare, & transferre dominium in ſubditum; ergo facta donatione, ſuccedit prædicta obligatio naturalis iuſtitiæ; ergo idem in priuilegio, quando res per illud conceſſa in verum dominium ſubditi tranſiuit.

8.

Donatio eſt quidam contractus.

Atque ita hæc pars ferè habet eandem rationem, quàm præcedens, quia etiam donatio eſt quidam cõtractus, qui poſtquam conſummatus eſt, obligat iure gentium, & naturali ad non violandum illum. Vnde declarationes adhibitæ in præcedenti puncto, in hoc etiam locum habent. Quia non ſolùm in concedente, ſed etiam in ſucceſſore hæc aſſertio locum habet, C quia de illo procedit eadem ratio, ſaltem ratione dominij acquiſiti à ſubdito. Oportet autem ſupponere, potuiſſe anteceſſorem abſolutam donationem, & perpetuam talis rei facere, vt ſuprà declaratum eſt.

Limitatio quorundam doctorum nõ multum neceſſaria.

Et hac obſeruatione adhibita, non videtur multum neceſſaria limitatio, quam frequenter adhibent citati Doctores, ſcilicet, vt aſſertio nõ procedat in cõceſſione iuriſdictionis per priuilegium. Nam ſi iuriſdictio abſolutè donari poteſt gratis, ſicut per feudum, vel alium ſimilem contractum poteſt transferri, non erit admittenda exceptio quoad illum gradum, & modum in quo iuriſdictio poteſt alienari. Si verò ſit ſermo de ſuprema iuriſdictione, quam à ſe non poteſt abdicare Princeps reſpectu ſubditi; ſic verũ eſt quod per limitationem intenditur; illa verò non eſt propria limitatio, quia illa non eſt donatio, ſed com- D miſſio tantùm, ſeu delegatio iuriſdictionis, quæ ſemper reuocari poteſt.

9.

Ex cauſa legitima priuilegium reuocari poteſt.

Denique per hanc aſſertionem non excluditur, quin ex legitima cauſa poſſit Princeps tale priuilegiũ reuocare, ſicut etiam ex cauſa poteſt priuare ſubditum iure acquiſito, vel rei alicuius dominio. Oportet tamen, vt talis cauſa ad commune bonum pertineat, & moraliter neceſſaria ſit; ſimilis ergo in præſ̄eri requiritur. Probabile autem mihi eſt, in reuocatione huius priuilegij gratuiti ex cauſa legitima, non eſſe neceſſariam recompenſationem, & quoad hoc firmius eſſe priuilegium ex contractu oneroſo comparatum, quàm gratis receptum. Quia in oneroſo obligat ad recompenſationẽ res ipſa recepta à Principe propter priuilegium; in gratuito verò ſolùm poteſt E obligare donatio, & voluntas Principis, veriſimile autẽ eſt, cùm Princeps gratis donat priuilegium, non ſe obligare ad non reuocandum, etiam ex legitima cauſa, ſine recompenſatione, quia ſi talis cauſa in principio extitiſſet, nec donaſſet, nec rem aliam loco illius daret, quia non eſt hoc intrinſecum liberali donationi, ſicut eſſe videtur contractui includenti cõmutationem rei ad rem, vel ad laborem, cum aliqua æqualitate, & ideò in hoc non videntur ſeruare ſimilitudinem, ſicut in cæteris ſeruant. Et hoc videtur ſenſiſſe Deci. in dicto cap. *nouit*, n. 7. verb. *quartò fallit*, vbi alios refert, & exponit.

Decius.

10.

Priuilegium gratuitum quomodo reuocari poteſt.

Secunda igitur aſſertio ſuperiùs poſita ſimpliciter procedit in priuilegio gratuito, manente in pura ra- A tione priuilegij, id eſt, facultatis, & licentiæ præter, vel contra commune ius; nam hoc poteſt a concedente reuocari omnino liberè, & ſine cauſa, ſaltem cogente, aut neceſſitatem inducente. Ita explicant omnes auctores citati, quos latè congerit, & ita etiam explicat Ant. Aug. dicto cap. 7. n. 1. Et in hoc ſenſu probant aſſertionem conſuetudo, & omnia iura allegata in dictis Gloſſis. Ratio verò eſt, quia hoc priuilegium non tranſit in dominium ſubditi, & ita ſemper pendet ex voluntate Principis; per illam ergo poteſt reuocari. Item quia licèt ſuperior auferat præceptum, poteſt iterũ illud ponere, ſicut è cõuerſo poteſt auferre præceptum, quod antea poſuit; ergo eadem ratione poteſt liberè reuocare huiuſmodi priuilegiũ, B quia hæc reuocatio nihil aliud eſt, quàm iterata impoſitio virtualis præcepti priùs ſublati, vel virtualis prohibitio eius, quod antea concedebatur. Vnde hoc modo poteſt etiam Papa reuocare diſpenſationem, v. g. in matrimonio, priuſquam matrimonium fiat, quia poteſt impedimentum ſublatum reſtituere: non poteſt autem reuocare diſpenſationem factam in voto, quia non poteſt vinculum voti reparare, aut præcipere. Dices; ſi priuilegium hoc fuit legitime datum, contra rationem videri, illud reuocare ſine cauſa, idémque eſt de diſpenſatione; ergo non poteſt abſolutè dici, poſſe reuocari ſine cauſa. Reſpondeo; dupliciter intelligi valet illud, *poſſe*, primò ita vt reuocatio valida fiat, & hoc eſt præcipuè intentum, & cõuincitur rationibus factis, & quia talis reuocatio nõ continet iniuriam, ſaltem contra commutatiuã iuſtitiam, & ita in hoc potiſſimum conſiſtit differentia inter hoc punctum, & præcedentia. Secundò poteſt intelligi, vt etiam licitè fiat, & ſic neceſſaria quidem eſt aliqua honeſta cauſa, vt reuocatio decenter fiat, quia non decet Principem reuocare priuilegium à ſe conceſſum, nulla noua inſurgente cauſa, argumento cap. *decet*, de regul. iur. in 6. & ſignificatur in cap. *ſuggeſtum*, de decim. Vnde ſi Princeps id faciat, actus profectò non erit vndique honeſtus, quia indecenter operari aliqua culpa eſſe videtur, ſaltem venialis. Ex hoc verò ſolo capite nunquam erit mortalis; ſecùs verò eſſe poteſt ratione ſcandali, aut odij, vel grauis nocumenti proximi, quod licèt iniuſtè non D inferatur, contra charitatem non vitatur, cùm facilè poſſit: in his enim caſibus poterit eſſe culpa lethalis, extra illos verò ad ſummum erit venialis, & ſi quælibet ratio honeſta intercedat, & intendatur, nullum erit peccatum.

Ant. Aug. *Gloſſa.*

Papa nõ poteſt diſpenſationem in voto, reuocare.

c. decet. *c. ſuggeſtum.*

11.

Circa concedentem notandum.

Atque ex his ſatis declarata eſt aſſertio quoad illos duos terminos, de *priuilegio reuocabili*. Circa vltimam verò de *Concedente*, adnotandum in primis eſt, deſignari concedentem ad excludendum omnem inferiorem, quia non poteſt inferior volũtatem ſuperioris, vel decretum eius reuocare, vt per ſe notũ videtur, licèt Ioan. Faber aliter ſentiat, de quo vide Anton. Gabr. dicta concl. 7. n. 8. Deinde aduerto, ſub illo comprehendi ſucceſſorem, vt latè notat Afflict. deciſ. 392. quia ſuccedit in æquali poteſtate, imò mo- E raliter eſt vna, & eadem, neque in ea poteſt perſona præcedens ſuccedenti præiudicare. Item eſt certum, hoc maximè habere locum in concedente habente ſupremam poteſtatem in ſuo ordine, vt eſt Papa, vel Rex, &c. De inferioribus verò habentibus ſuperiorẽ, dubitari in primis poteſt, an ipſemet concedẽs poſſit reuocare ſine cauſa priuilegium à ſe conceſſum. Aliqui enim negant, limitando in hoc concluſionem, vt procedat in non recognoſcentibus ſuperiorem, non autem in alijs. Ita Ioan. Faber in l. *iuſſio*, C. de iudic. Ruin. conſ. 30. n. 9. vol. 1. quos refert, & ſequitur Ant. Gabr ſuprà n. 9.

Ioan. Faber. *Anton. Gab.*

Dubium.

12.

Regula pro-

Hi verò auctores nullam rationem, aut fundamentum afferunt ſuæ ſententiæ, neque ego illud reperio

dicta generaliter defendenda.

repetio, nec rationem differentiæ, ſi cum proportione fiat comparatio. Et ideo dico regulam datam, vt poſita eſt de tali priuilegio, & intra illius limites ſiſtendo, locum habere in quolibet concedente, etiamſi ſupremus Princeps non ſit, dummodo proportio ſeruetur. Probatur, quia Prælatus, vel Princeps ſuperior ſolùm poteſt concedere priuilegium iu re, quæ à ſua poteſtate, & voluntate pendeat, & non deroget iuri ſuperioris, ſed ad ſummum ſolis legibus ipſiuſmet inferioris concedentis, vt in ſuperioribus oſtenſum eſt; ergo poteſt reuocare priuilegium ſuo arbitrio, ſicut illud concedere poteſt ſua voluntate.

13. Probatur conſequentia, quia rationes factæ de ſupremo Principe cum proportione procedunt, quia tale priuilegium etiam pendet ex voluntate concedentis, & quia ille poteſt iterum ponere præceptum, vel prohibitionem, quæ abſtulit; nam illius ſubſunt poteſtati. Dixi autem, *intra limites illius ſiſtendo*, quia tractamus de priuilegio merè gratuito, & qui nõ trãſit in contractum, vel donationem trãsferentem dominium in alterum; nam hoc cùm ſit irreuocabile à Principe ſupremo, multo magis erit ab inferiori. Imò in caſu, in quo poteſt reuocari à ſupremo, ſæpius non poterit ab inferiori, quia non habet tantam poteſtatem inferior Princeps ad tollendum dominium, vel ius acquiſitum ſubdito, quantam habet ſupremus in caſu publicæ neceſſitatis. Poſui etiam eadem verba, vt ſiſtamus in puro priuilegio inferioris: nam ſi illud ſit confirmatum à ſuperiori ratione confirmationis, & iuxta modum eius poterit fieri irreuocabile ab inferiori, vt cum Hoſtien. tradit Syłueſt. verb. *priuilegium*. q. 10. intelligendum eſt autem iuxta ſuperiùs dicta de lege lib. 6. cap. 18. Denique dixi, *ſeruata proportione*, vt comparatio fiat inter priuilegia vnicuique propria: nam ſi commutentur, erit diſſimilitudo, vt ſtatim explicabo.

Syłueſt.

14. *Obiectio.*

Obiici enim poteſt, quia inferior Prælatus non ſemper poteſt reuocare ſine cauſa diſpenſationem à ſe datam, licèt Papa ſemper id poſſit; ergo idem diſcrimen quoad priuilegia conſtituendum eſt. Conſequentia patet à paritate rationis. Antecedens verò quoad poſteriorem partem de Papa tãquam certum ſupponitur, quoad alteram verò de inferiori Prælato ſumitur ex Gloſſ. in cap. *cùm ex eo*, de elect. in 6. verb. *ſeptennium*, dicente, non poſſe Epiſcopum reuocare licentiam datam parocho ſibi ſubdito, ad non reſidẽdum, vel ſacerdotij ordinem differendum per ſeptẽnium. Quam Gloſſam ibi ſequũtur Archidiac. Dom. & Franc. & Roman. ſingul. 517. Reſpondeo, differẽtiam eſſe inter diſpenſationem, & priuilegium inferioris, quia inferior ſolùm poteſt concedere priuilegium iuri ſuo derogans, diſpenſare autem non ſolùm poteſt in iure ſuo, ſed etiam ſæpe in iure ſuperioris. Si ergo antecedens intelligatur de diſpenſatione inferioris in iure proprio, falſum eſt: nam poteſt ab illo ſine cauſa reuocari, & quia hæc diſpenſatio ſeruat proportionem ad priuilegium, inde poteſt retorqueri argumentum, quia ſicut hæc diſpenſatio reuocari poteſt, ita & priuilegium. Si verò ſit ſermo de diſpẽſatione in lege ſuperioris, probabile quidẽ eſt antecedens, tamen illo dato, negatur conſequentia, quia inferior non concedit priuilegium contra legem ſuperioris, & ita non ſeruatur proportio, nec comparatio. Et ratio aſſignari poteſt, quia diſpenſatio data ab inferiori in lege ſuperioris, non ita pendet ex arbitrio ipſius inferioris, ſicut diſpẽſatio in lege propria, & idem eſt de priuilegio, tum quia per diſpẽſationem in lege ſuperioris tollitur illa lex reſpectu diſpẽſati, & non poteſt inferior legem ſuperioris ſemel ablatam iterum ponere, ſicut poteſt facere in propria; tum etiam quia inferior non diſpenſat in lege ſuperioris, niſi ex tacita, vel expreſſa conceſſione ſuperioris, quæ conceſſio fortè facta eſt ad diſpenſandum non ad reuocandam diſpenſationem, & ideo ſemel facta non videtur ita pendere ex voluntate illius, ſicut pendet diſpenſatio, aut priuilegium circa propriam legem.

Gloſſa. Archid. Domin. Franc. Roman. Reſpon.

15. *De poteſtate inferioris ad reuocandum priuilegium vel diſpenſationem in lege ſuperioris.*

Addo verò, ſatis probabile eſſe, poſſe inferiorem reuocare ſuam diſpenſationem datam in lege ſuperioris, ita vt ſit valida reuocatio facta, etiam ſine cauſa, licèt non bene fiat. Quia licet diſpenſando tollat legem ſuperioris, non tamen abſolutè, ſed dependenter à ſua voluntate, ſeu, ſub conditione tacita; niſi aliud iuſſero, vel niſi reuocauero: nam hæc conditio, licet non exprimatur, videtur intrinſecè incluſa, quãdiu non excluditur. Quia re vera eſt poſſibilis, & non turpis, ſed honeſta, & ita pendet ex voluntate Prælati, quia nunquam præſumitur abdicare à ſe ſuam poteſtatem. Nec refert, quòd poteſtas ſit conceſſa à ſuperiore; nam ſæpe data eſt per ordinariam iuriſdictionem, & ita eundem habet vſum quoad hanc dependentiam, & licèt interdum ſit delegata pendet in vſu, & in modo illius ex libera voluntate habentis. Et ideo Hoſtienſ. in ſum. lib. 3. tit. de Cleric. non reſid. circa finem, attingens hoc punctum, ſolùm dixit, *Non debet reuocari*, quod verbum non dicit impotentiam, ſed indecentiam, & potiùs videtur ſupponere poteſtatem. Et fortè Gloſſa, & alij Doctores non amplius voluerunt, non enim dicunt, reuocationem non fore validam, ſed non poſſe fieri, vtique iuſte, & bene. Qui ſenſus colligi poteſt ex his, quæ Gloſſa allegat, ſcilicet, regulam, *decet*, & cap. *ex tua*, de fil. Preſbyt. vbi textus ſolùm dicit, *nolumus irritari*, & Gloſſa dicit, non eſſe irritandam, & magis loquuntur de ipſo Papa.

Hoſtien.

Gloſſa.

16. *Alia explicatio.*

Vel certè dici poteſt, diſpenſationem datam ab inferiori in lege ſuperioris cum tractu ſucceſſiuo, & ſine tẽporis determinatione poſſe reuocari ſine cauſa; quia tunc maximè procedit diſcurſus factus: nam ipſamet indeterminatio temporis ſuam trahit depẽdentiam à voluntate concedentis. At verò quando data eſt pro tempore definito, probabile eſt, non poſſe validè reuocari ſine cauſa ante illud tempus, in quo caſu loquuntur dicti auctores, & fauet cap. vnic. de commodato, vbi dicitur, rem ad certum vſum, vel tempus commodatam non poſſe antea repeti, & pro ratione redditur, *Cum non deceat, beneficio nos decipi, ſed iuuari*. Quanquam hæc verba magis probent indecẽtiam, quam impotentiam. Ratio tamen pro altera parte facta in hoc caſu magis vrget, quia diſpenſatio data pro definito tempore ſimul valuit pro toto illo, durante cauſa, & ita pro toto illo abſtulit legem ſuperioris, quam inferior poſtea reſtituere non poteſt, nec quod ſemel factum eſt, infectum reddere. Sicut etiam non poteſt retractare diſpenſationem, quæ in momento habuit effectum, vt diſpenſando in impedimento ad petendum debitum, vel quid ſimile, quia non poteſt iterum tale impedimentum reparare.

Diſpenſatio data pro tẽpore definito, quando poteſt reuocari.

17. *Priuilegium conceſſum ab inferiori poteſt à ſuperiori reuocari.*

Vltimò circa eandem partem de reuocatione priuilegij à concedente, poteſt è contrario interrogari, an priuilegium conceſſum ab inferiori, poſſit à ſuperiori reuocari. In quo certum eſt, ex iuſta cauſa poſſe & validè, & licitè, quia ſuperior reuocare poteſt legem inferioris, quia habet altiorem iuriſdictionẽ cui inferior ſubordinatur; ergo maximè id poteſt ex iuſta cauſa. Secundò eſt certum, id non rectè fieri à ſuperiore ſine cauſa iuſta, quia eſt contra debitum ordinem, & non ſine iniuria inferioris Prælati, nec ſine detrimento ſubditorum, per ſe loquendo, ac regulariter. Dubitari ergo tantùm poteſt, an talis reuocatio ſine iuſta cauſa facta, valida ſit. In quo breuiter dico, ſi reuocatio fiat à Papa eſſe validam, quia ab illo pendet omnis iuriſdictio inferiorum. Si autem ſit ab inferiori Prælato, videtur probabile, eſſe

Requiritur iuſta cauſa.

inualidam, quia talis ſuperior non poteſt priuare inferiorem ſua ordinaria iuriſdictione, ſine cauſa iuſta, & pro ſua voluntate. Vnde ſi id facere tentet, non habebit effectum, quia excedit ſuam poteſtatem; ergo idem eſt in propoſito, quia priuilegium conceditur ab inferiori Prælato ex ordinaria poteſtate. Et ita in ſimili cenſui, quando iniuſtitia eſt manifeſta, in 4. tom. diſput. 26. ſect. 3. n. 3. & ſequitur Sanci. dicta diſp. 33. n. 7. Intelligẽdum autem eſt, niſi vbi ex peculiari inſtituto fuerit maior dependentia inferioris à ſuperiori Prælato, iuxta dicta ſuprà de Legib. lib. 6. c. 15.

CAPVT XXXVIII.

Quibus modis ſoleat priuilegium reuocari.

1. *De modis reuocandi priuilegium.* *Reuocatio duplex tacita, expreſſa. Expreſſa duplex. Primò.*

HÆc queſtio valde eſt ad praxim neceſſaria, & ad intelligenda reſcripta, vel leges, aut ſtatuta, per quæ ſolent priuilegia reuocari. Igitur ſicut de renũciatione diximus, ita hîc poteſt diuidi reuocatio in expreſſam, & tacitam. Prior etiã dupliciter fieri poteſt. Primò non ſolùm expreſſis verbis, ſed etiam in ſpecie, & in particulari, & tunc nulla ſupereſt difficultas, ſuppoſita poteſtate reuocandi priuilegium, quia de voluntate ſatis per illa verba cõſtat, ideoque de illo genere reuocationis nihil amplius dicendum occurrit. Aliter fieri ſolet expreſſà, & directa reuocatio, non tamen in ſpecie, ſed per clauſulam generalem, ſcilicet, *non obſtantibus quibuſcumque priuilegiis*, &c. & illa etiam regulariter ſufficit, quia genus de ſe comprehendit ſpecies. Dico autem *regulariter*, primò propter priuilegia in iure contenta, quæ aliquid ſpecialius requirunt. Nam eo ipſo, quòd in corpore iuris inſeruntur non tantùm priuilegia, ſed etiam leges publicæ cenſentur, & ideo non derogãtur per generalem clauſulam reuocatoriam priuilegiorum in poſteriori priuilegio poſitam, niſi addatur etiã clauſula derogatoria legum, ſeu canonum, vt rectè notat Gloſſa in Authent. *quæ*, C. vbi de crimin. &c. verb. *Illic omni priuilegio.* Quæ ibi communiter probatur; & ſenſit etiam Gloſ. in l. *heres abſens*, ff. de iudic. verb. *excuſatur.* & Gloſſ. 1. in l. 3. C. de ſilentiariis, lib. 10. Et poteſt ſumi ex illis verbis illius legis, *Non præiudicatura quacumque generalitate pragmatica.* Et de hoc puncto videri poteſt Iaſon in l. 1. C. ſoluto matrim.

Secundò. Clauſula generalis regulariter ſufficit derogare priuilegia ſpecialia. Dixi regulariter. 1. *Gloſſa.* *Gloſſa.*

2. *Secundò.* Secundò dixi *regulariter*, propter priuilegia, quæ in ſuo tenore continent, vt reuocari non poſſint, niſi fiat expreſſa eorum mentio de verbo ad verbum, vel aliquid ſimile. De quibus quomodo reuocari valeãt, ſeu per quæ verba, latè tractant Canoniſtæ, videriq; poteſt Felin. in cap. *nonnulli*, de reſcript. n. 6. & ſequentib. & Panormit. in cap. *cùm inſtantia*, de cenſib. n. 5. Summa tamen omnium eſt, oportere, vt addantur alia verba reflexiua (vt ita dicã) vt reuocari poſſint. Vt v. g. ſi dicatur, *Non obſtante tali, vel tali clauſula, reuocata intelligantur*, vel ſignatim dicatur, *Non obſtante priuilegio ſub quacumque verborũ forma concesso*, vt in Clement. 1. de ſepult. in fine, vel alio ſimili modò, vt in Clement. 2. eiuſdẽ tituli, & ſimilibus, quæ sũt in vſu frequentiſſima. Et ratio clara eſt, quia non eſt cogendus Pontifex, vt de verbo ad verbum talia priuilegia referat, quæ fortaſſe ſcire non poteſt, neque eſt priuandus poteſtate reuocandi illa, quãdo oportuerit; ergo ſatis eſt, vt per alia verba generalia, quæ priora comprehendant, ſufficienter explicet mentẽ.

Felin. Panorm. Clement. 1. Clement. 2.

3. *Tertiò.* Tertiò dixi *regulariter*, propter priuilegia conceſſa per modum contractus, quæ non reuocantur per clauſulam generalem, etiam expreſſam, niſi ſaltem in genere reuocẽtur priuilegia, *etiamſi per modum contractus fuerint conceſſa.* Quia cùm talia priuilegia iure ordinario ſint irreuocabilia, & neceſſaria ſit grauiſſima cauſa, vt iuſtè reuocentur, non præſumuntur reuo-

A cari, niſi prædicto ſaltem modo ſufficienter exprimatur. Item quia talis reuocatio eſt in præiudicium tertij in iure acquiſito, & iuſtitiæ; tale autem præiudicium non præſumitur, niſi exprimatur, vt ſuprà oſtenſum eſt. Et ita poteſt ſumi ex Gloſſa in Clement. *dudum*, de ſepult. verb. *pacta*, circa finem, & vide ibi Cardin. & notauit Azeu. in tit. 3. l. 24. lib. 1. Recop. n. 42. & Sanci. dicta diſp. 33. num. 8. *Gloſſa. Cardin. Azeu. Sanci.*

Venio ad tacitam reuocationem, quæ in vniuerſum dici poteſt omnis illa, quæ nõ fit per clauſulam expreſſe, & directè, vel (vt ſic dicam) in actu ſignato derogantem priuilegio, ſed fit in actu exercito, & implicite, ſeu per quandam conſequutionem. Quod maximè cenſetur contingere, quando Princeps facit aliquem actum, qui non poteſt ſubſiſtere, vel habere B effectum intentum, vel ſaltem non adæquatum ſine derogatione priuilegij priùs conceſſi, tunc enim cùm illæ duæ voluntates Principis ſint contrariæ, neceſſe eſt, vt vna impediat aliam, quia earũ effectus, vt ſupponitur, non poſſunt eſſe ſimul; ergo poſterior voluntas vincet priorem, & conſequenter tollet effectum eius, quia ſemper poſterior voluntas efficacior eſt, quia cadit ſupra præcedẽtem. De hoc ergo genere tacitæ reuocationis duo ſunt certa. Vnum eſt, tunc poſteriorem actum habere vim tollendi prius priuilegium, quando habet omnes conditiones neceſſarias ad virtualem volũtatem vnius obiecti in alio, vel effectus in ſua cauſa. Aliud eſt, ſine conditionibus huiuſmodi nõ ſubſiſtere tacitã reuocationẽ priuilegij. Ratio prioris partis eſt, quia hic effectus reuocandi C priuilegium pendet ex voluntate Principis, quia iam ſuppoſimus poteſtatem, ſed in moralibus virtualis voluntas æquiualet formali, & ideo in iure tacitum æquiparatur expreſſo, vt ſuprà viſum eſt; ergo etiam in præſenti æquiparantur, & illa voluntas habebit eundem effectum. Vnde à contrario concluditur altera pars; nam deficientibus illis conditionibus, deficit voluntas non tantùm formalis, ſed etiam virtualis, ſine voluntate autem non poteſt eſſe reuocatio, vt conſtat.

4. *Tacita reuocatio quæ.* *Duo certa. Primum.* *Secundum.*

His autem addendum eſt, conditiones requiſitas, & ſufficientes ex parte Principis ad hanc virtualem voluntatem, & conſequenter ad reuocationem tacitam, eſſe ſcientiam priuilegij, & voluntatem faciendi actum illi repugnantem, non obſtante priuilegio. D Nam ſi hæc duo concurrãt tam ex parte intellectus, quàm ex parte voluntatis, concurrũt omnia neceſſaria ad virtualem voluntatem. At verò ſi interueniat ignorantia priuilegij, volũtas formalis alterius actus de ſe repugnantis priuilegio, non erit virtualis volũtas reuocandi priuilegium, quia ignorãtia cauſat nõ voluntarium, eo quòd nihil ſit volitum, quin præcognitum. Quod eleganter indicauit Iuriſconſultus in l. *idem Vlpianus*. §. *ſiui & alij*. ff. de excuſat. tutor. Dicit enim facultatem alicui tutori datam ad mutandum domicilium, tunc eſſe virtualem licentiam dimittẽdi munus, & ſollicitudinem illam, cùm datã eſt *ex reſcripto Imperatoris ſciens tutorem eſſe eum*. Iudicãs apertè ſine tali ſcientia non poſſe eſſe illam tacitam facultatem, vbi id notant Gloſſ. Bart. & Doctores. Idem E ſumitur ſatis apertè ex cap. 1. de conſtit. in 6. vbi Papa dicit, ſe non reuocare tacitè per ſuam legem generalem ea, quæ ignorare præſumitur, quia nimirum cũ illa ignorantia non ſtat virtualis voluntas. Vbi etiam id cõmuniter notatur, & in cap. *nonnulli*, de reſcript. ex quo textu, & ex aliis referendis idem colligitur, & eſt res clara, & ab omnibus recepta. Solum eſt obſeruandum, quando conſtat, Principem non ignoraſſe priuilegium, tunc attentè inſpiciẽdum eſſe, quanta ſit repugnãtia inter actum Principis, & priuilegium, quia ſolùm in eo derogabit priuilegio & non amplius. Itaque ſi abſolutè eſt incompatibilis noua diſpoſitio

5. *Conditiones neceſſariæ, vt priuilegium tacitè reuocetur. Voluntas formalis cõtrariã, ignorato priuilegio, nõ tollit illud.* *Iuriſconſultus.* *c. nonnulli.* *Obſeruanda.*

diſpoſitio Principis cum toto priuilegio, totum auferet, & reuocabit; ſi verò ſolum ex parte deroget, tantùm ſuſpendet illud pro aliquo tempore, vel derogabit in vno effectu, vel actu iuxta menſuram repugnantiæ. Vt ſi Rex iubeat, ſemel exigi tributum à priuilegiato, non ſtatim cenſetur abſolutè reuocare priuilegium totum, ſed tantùm pro illa vice, ſicut ſupra in ſimili de tacita renũciatione dicebamus. Quia reuocatio eſt odioſa, & ideo non eſt extendenda vltra præciſam neceſſitatem. Item quia ſi repugnantia non eſt maior, nec virtualis voluntas in rigore eſt maior, niſi aliunde de illa conſtet.

6. *Dubium circa tacitam reuocationẽ.* Difficultas verò eſt circa hanc reuocationem tacitam, quando cenſeatur Princeps poſteriorem actum, ſeu diſpoſitionem facere cum ignorantia, vel ſcientia priuilegij, quando id non conſtaret ex ſecundo reſcripto, vel lege. Nam ſi id cõſtet per verba, vel clauſulam aliquam id ſufficienter explicantem, tollitur obſcuritas, imò tunc potiùs cẽſebitur expreſſa, quàm tacita reuocatio, vt ſi addatur clauſula, *Non obſtante*, &c. vel ſimiles de quibus in ſuperioribus dictum eſt. Propria ergo difficultas eſt, quando in poſteriori reſcripto nulla fit mentio priuilegij, nec in ſpecie, nec in genere, ſed ſolùm fit ſimpliciter, noua diſpoſitio repugnans priuilegio. De qua re multa dicunt iuris canonici interpretes in c. *veniens*, de præſcript. & in cap. 1. & cap. *nonnulli*, de reſcript. Gloſſ. & alij 25. q. 2. in princip. Syluest. & alij Summiſtæ verb. *priuilegium*: nos autem nonnullis regulis breuiter rem totam in ſequenti capite comprehendemus.

c. veniens. c. nonnulli. Gloſſa. Syluest.

CAPVT XXXIX.

Quando cenſetur Princeps tacitè reuocare priuilegium contra illud operando.

1. *Quatuor modis derogatur priuilegiis.* SVppono tribus, vel quatuor modis poſſe Principem derogare tacitè priori priuilegio. Primò per legem vniuerſalem, quæ vniuerſaliter, vt ſonat, intellecta derogabit priuilegium. Secundò per hominis mandatum, vel reſcriptum priuilegio contrarium. Tertiò per ſententiam latam contra priuilegium. Quartò per nouum priuilegium.

2. *Prima regula.* Prima ergo regula eſt, per legem vniuerſalem nõ derogantem priuilegia expreſſe, non derogantur tacitè priuilegia in corpore iuris non contenta. Ita docent auctores allegati. Et ratio eſt, quia legiſlator nõ præſumitur ſciſſe ius priuatũ, nec particularia facta, iuxta cap. 1. de conſtitut. in 6. ex quo textu planè colligitur dicta regula, quia certum eſt, priuilegium cõtinere particulare ius, vel potiùs ad factum, quam ad ius pertinere. Et ideo additum eſt in regula, ſermonem eſſe de priuilegiis in corpore iuris non contentis: nam illa, quæ in iure continentur, iam pertinent ad vniuerſales leges, & conſequenter non præſumuntur ignorari à legiſlatore, ideóque ſequuntur aliam regulam generalium legum, quòd lex poſterior reuocat priorem, etiamſi id non exprimat, iuxta ſuperiùs dicta lib. 6. cap. 19.

Cap. 1. de conſtitut.

3. *2. Regula.* Secunda regula eſt: Per particulare mandatum hominis, ſeu reſcriptum Principis non derogatur tacitè priuilegium, ſi expreſſa clauſula derogationis in eo non addatur. Eſt etiam communiter recepta ex cap. *cùm ordinem*, 6. de reſcript. cum Gloſſa vltim. in capite primo, eodem, & habet idem fundamentum, quod præcedens, quia etiam in præcepto ab homine, vel reſcripto particulari ad lites, vel aliquid ſimile, nõ præſumitur Princeps habere notitiam priuilegij. Imò multo maiori ratione in tali caſu hoc non præſumitur, quia (vt dixit Gloſſa in cap. 1. de conſtitution. in 6. verb. *noſcatur*, quam alij ſequuntur) maiori cum deliberatione, & maturitate fit publicæ legis editio, quàm priuati reſcripti conceſſio; ergo ſi in lege conſtituenda non præſumitur in Principe ſcientia priuilegiorum particularium, multo minùs præſumetur in reſcriptis, vel particularibus mandatis. Et confirmari hoc poteſt, quia reſcriptum contra communem legem non derogat illi, imò non valet, niſi illius mentionem faciat, iuxta l. *reſcripta*, C. de precib. Imperat. offer. & habetur in cap. *reſcripta* 25. q. 2. Ergo à fortiori particulare reſcriptum non valet contra priuilegium, cuius mentionem non facit, ac ſubinde non poteſt illud tacitè reuocare. Et ex ſequenti regula hæc amplius confirmabitur: nam à fortiori ex illa ſequitur, vt ſenſit Gloſſa in dicto cap. *veniens*, de præſcript. verb. *nullam*.

c. cùm ordinem.

Gloſſa.

Gloſſa.

4. *3. Regula.* Tertia regula ſit: Per ſententiam reuocatur priuilegium, ſed interdum reprobatur. Hanc pono propter cap. *ſuborta*, de re iudic. ex quo aliqui colligunt, ſententiam contra priuilegium latam eſſe ſufficientem ad reuocandum illud, præſertim ſi illa ſententia à Papa, ſeu Principe feratur, qui potuit priuilegium concedere, quia illa ſententia æquiparatur iuri contrario ipſi priuilegio, & ideo poteſt reuocare illud. Sed in hoc in primis conſidero, in illo capite non dici, *Si Innocentij priuilegium fuit Alexandro in iudicio præſentatum, & contra illud ſententiam tulit, per hoc ipſum intelligitur reuocaſſe* (vt aliqui allegant) ſed dicit, *Intelligitur reprobaſſe*. Longè autem aliud eſt reprobare, quam reuocare: nam reprobatio eſt declaratio nullitatis priuilegij, vel quia malè obtentum fuit, vel quia iam erat diſſuetudine amiſſum; reuocatio autẽ eſt ablatio priuilegij priùs validi, ac poſſeſſi. Atque hinc ſumo rationem aſſertionis. Nam vel priuilegium tollitur per ſententiam iudicis directè, propter aliquam culpam, vel ſimilem cauſam, & ſic reuocari quidem poteſt priuilegium, ſeu auferri per ſententiam, tamen illa non eſt tacita, ſed expreſſa, & directa reuocatio, quæ in pœnam fit, vel ex aliqua cauſa pertinente ad commune bonum. Et ideo tunc neceſſe eſt, vt ſententia feratur vel ab eo, qui poteſt reuocare priuilegium, vel ex vi alicuius legis habentis auctoritatem eius, quia aliter non poteſt priuilegium Principis per inferiorem iudicem auferri. Vel priuilegium tollitur indirectè per ſententiam, qua condemnatur reus, non obſtante priuilegio, & tunc non poteſt eſſe reuocatio, ſed reprobatio, quia per talem ſententiam virtute declaratur, tale priuilegiũ non excuſare reum, vel non prodeſſe illi, & ita ſupponit nullitatem, vel defectum in priuilegio, non autem facit: vel ſi iudex condemnat ſolùm, quia priuilegium non extenditur ad illum caſum, ſic etiam non limitat de nouo, ſed declarat authenticè, vaigtem eius limitatum eſſe. Ratio autem eſt, quia ſententia condemnatoria ſupponit defectum in actu, vel in iure de quo tractatur, ergo ſi tale ius, vel factum, pendet ex priuilegio, etiam ſententia cadit indirectè in qualitatem priuilegij, vt antea erat, non verò illam immutat, & ita cadit in illud declarando, & reprobando, non reuocando, vel derogando.

c. ſuborta.

Differentia inter reuocare & reprobare.

6 *4 Regula.* Quarta regula ſit: Priuilegium prius nunquam tollitur omnino per ſubſequens priuilegium per tacitam reuocationem, diminui autem interdum poteſt, ſeu ex parte derogari. Ratio prioris partis eſt, quia priuilegium poſterius non præualet contra primum, niſi mentionem illius faciat. Ita enim à fortiori ſumitur ex dicto cap. *veniens*, de præſcript. vt ibi notat Gloſſ. verb. *nullam*, & omnes, & ſumitur etiam ex cap. *Abbatem*, de reſcript. & tradit Gloſſa vltim. communiter recepta in cap. 1. de reſcript. Ratio autem eſt, quia præſumitur Princeps conceſſiſſe ſecundum priuilegium ex ignorantia primi, quando illius mentionem non facit, iuxta dictum cap. 1. de conſtit. in 6. Quia priuilegium eſt ius priuatum, &

Gloſſa. c. veniens. c. Abbatem. Gloſſa.

particulare, & ideo ignorari creditur, quandiu illius mentio non ſit. Ac proinde poſterius priuilegium cenſetur ſurreptitium, quia ſine ſufficiente narratione impetratur. Sicut etiam priuilegium contra ſtatutum patriæ, vel contra ſimilem conſuetudinem, non præualet contra illa, quia cenſetur cum virtuali deceptione Principis obtentum. Vnde intelligitur obiter, partem hanc non procedere, quando prius priuilegium eſt inſertum in corpore iuris, tunc enim poteſt per poſterius abrogari, vel etiam omnino reuocari, & tolli, ſi poſterius illi opponatur, ſiue poſterius ponatur in corpore iuris, ſiue non. Ratio eſt, quia (vt ſuprà dixi) priuilegium inſertum in corpore iuris, iam eſt commune ius, & ideò non præſumitur ignorari, iuxta dictum cap. 1. de conſtit. in 6. Ac ſubinde ſicut ius commune derogatur per ſubſequens priuilegium, ita & priuilegium, inſertum in corpore iuris, vt in ſuperioribus etiam dictum eſt. E contrario verò nihil refert, quòd poſterius priuilegium inſeratur in iure communi, ſi prius non eſt in illo, quia ſemper procedit regula, & ratio eius. A B

6. *Quando duo priuilegia ſunt generalia, quando valeat.* *Proportionaliter inter ſpecialia*

Ex hac ergo parte ſic probata, apertè concluditur, quando vtrumque priuilegium eſt generale, prius valere, non poſterius, quia non poſſet poſterius derogare priori, niſi in totum illud auferendo, quia non eſt maior ratio de vna parte, quàm de alia. Eadémque ratio procedit, ſi vtrumque ſit ſpeciale, vel etiã ſi primũ ſit ſpeciale, & ſecundũ generale; quia ſemper deberet ſpeciale priuilegiũ in totum auferri, quod fieri non poteſt. Et ita in his tribus comparationibus C

Quod de generali per ſpeciale derogatur.

æquè procedunt iura, & rationes adductæ. Poteſt autem eſſe quarta comparatio, ſi prius priuilegium generale ſit, & poſterius ſpeciale. In qua eſt maior difficultas. Nam ex vna parte videtur idem eſſe dicendum in illo caſu, quòd ſcilicet, poſterius priuilegium nihil valeat contra prius, neque illi deroget, tũ quia etiam tunc præſumitur, Princeps ignorare prius priuilegium, & conſequenter poſterius eſſe ſurreptitium, & non continere virtualem voluntatem Principis derogandi priori; tum etiam quia per prius priuilegium eſt ius acquiſitum priuilegiario, quod non cenſetur Princeps auferre velle ſine illius notitia. Atque hanc partem tenet Gloſſ. in ſumma, 25. quæſt. 2. & in reg. *generi*, de regul. iur. in 6. & ex parte ſequitur Panormitanus ſtatim citandus. D

Gloſſa.

Panorm.

7. *Priuilegium ſpeciale minuit generale.*

Nihilominus propter hanc comparationem poſui alteram partem regulæ: nam ſpeciale priuilegium, licèt non poſſit in totum auferre generale præcedens, nihilominus poteſt ea illa ſpeciali parte minuere illud, & hoc modo probabilius cenſemus, poſſe priuilegio generali tacitè derogari per poſterius ſpeciale. Quæ ſententia frequentiùs recepta eſt in dicto cap. 1. & dicto cap. *veniens*, & eam tenet Syluest. referens Hoſtienſem verbo *priuilegium*. q. 10. Et videtur expreſsè probari in cap. *dudum*. §. *nos igitur*, & cap. *quamuis tibi*, de præbend. in 6. & in vtroque allegatur communis regula, generi per ſpeciem derogari, etiamſi in ſpeciali nulla fiat mentio generalis, & declaratur in priuilegiis etiam procedere: nam iura citata expreſsè loquuntur de priuilegio ſpeciali, poſt generale conceſſo. Ratio verò eſſe poteſt, quia Princeps concedendo generalem fauorem, non cenſetur ſibi auferre poteſtatem faciendi alienam ſpecialem gratiam, illa generali non obſtante. Et ob hanc cauſam potuerunt Pontifices ita explicare mentem, & conceſſiones ſuas, habet enim rationem ſatis congruam, quia illa non eſt contrarietas propria volũtatum, ſed eſt quædam exceptio à generali gratia, quam exceptionem, ſeu poteſtatem ad illam faciendam voluit ſemper Pontifex ſibi reſeruare, ſine dependentia ab expreſſione, ſeu commemoratione prioris priuilegij, vt E

cap. veniens. *Syluest.* *Hoſtien.* *cap. dudum.* *cap. quamuis tibi.*

ſatis apertè declarauit Bonifac. VIII. in dicto cap. *dudum*. *Bonif. 8.*

Ad primam ergo rationem in contrarium reſpondetur, rationem ignorantiæ non ita procedere in hoc caſu, tum quia illa non eſt contrarietas voluntatum, & ideo nihil obſtat prior voluntas, quominus ſecunda ſit valida, tum etiam quia illa ignorãtia eſt tantùm concomitans, quia non minùs cõcederetur ſpecialis gratia, etiamſi generalis veniſſet in memoriam, vt in dicto cap. *dudum*, dicitur, tum denique quia ipſe Princeps voluit, vt illa ſcientia, vel memoria non eſſet ſibi neceſſaria, vt efficaciter poſſet ſpecialem gratiam facere, non obſtante priori generali. Ad ſecundam rationem reſpondeo, regulam dictam quoad hanc partem intelligi, ſiſtẽdo in pura ratione priuilegij, quod tantùm concedit ius ad rem. Nam ſi virtute prioris priuilegij iam ſit res acquiſita, & poſſeſſa tanquam propria; probabiliſſimum profectò eſt, quod Panorm. ait in dicto cap. *veniens*, n. 12. quem alij ſequũtur, tunc non procedere prædictam partem regulæ. Quia non eſt veriſimile, voluiſſe Principem præiudicium inferre tertiæ perſonæ in re iam ſua ſine maiori cognitione, & examinatione cauſæ. Et ita explicata hæc ſententia eſt valde rationi conſentanea.

Ad 1. in contrarium.

c. dudum.

Ad 2.

Panorm.

CAPVT XL.

Quando incipiat reuocatio priuilegij ſuum effectum ſortiri.

SVppoſitis quæ de legum irritatione, & abrogatione, & de conceſſione priuilegiorum in ſuperioribus dicta ſunt, breuiter poteſt præſens quæſtio expediri. Diſtinguendum ergo eſt inter generalem reuocationem priuilegiorum factam per publicam legem, & priuatã reuocationem alicuius priuilegij: nam de illis diuerſimodè cenſendum eſt, ſicut de cõceſſione priuilegij diximus. Primò ergo dicendum eſt ſi priuilegia per publicam legem reuocentur, illam reuocationem non habere effectum donec lex illa ſufficienter promulgata ſit. In hoc omnes ſtatim allegandi conueniunt, & eſt clarum, quia ante promulgationem nondum eſt lex illa verè, & ſufficienter conſtituta in ratione legis, & ideo non habet alios effectus legis; ergo neque hunc habebit. C 1.

De effectu reuocationis Diſtinctio notanda.

Priuilegia per publicã legẽ reuocata promulgationem ſufficientem expectant.

2. *Promulgatio in curia Principis ſufficiens.*

Secundò addendum eſt, vnam promulgationem in curia Principis, vel in loco ad hoc conſtituto ſufficere ad hunc effectum reuocationis priuilegiorum, ſicut ſufficit ad alios effectus legis, quando aliud non exprimitur in ipſa lege. Ita etiam ſentiunt frequentiùs auctores allegãdi. Et ratio eſt, quia ex natura rei non ſunt plures promulgationes neceſſariæ ad hunc effectũ, quàm ad alios, vt per ſe conſtat, nec etiã leges humanæ aliquid circa hoc ſpeciale diſponunt; ergo. Dicunt verò aliqui, in legibus canonicis reuocantibus priuilegia conſuetudine introductum eſſe, vt ſit neceſſaria promulgatio in ſingulis diœceſibus, vt priuilegia maneant cum effectu reuocata. Quod tenet Soto lib. 1. de Iuſtit. q. 1. art. 4. & Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. poſt quintam concluſionem. Sed non conſtat de tali cõſuetudine, imo potiùs videmus, quotidie fieri leges Pontificias reuocantes priuilegia, vt Pius V. & Gregor. XIII. reuocarunt priuilegia ingrediendi monaſteria monialium motibus propriis ad hoc ſpecialiter editis, & Romæ tantùm promulgatis, nec iuſſerunt, aut procurarũt, alias promulgationes in ſingulis diœceſibus fieri, & ſimilia exempla ſunt frequentia; ergo ſignum eſt, non eſſe neceſſarias tales promulgationes. Item ſæpe fiunt aliæ leges Pontificiæ directè ad alios effectus cum clauſula, *Non obſtantibus priuilegiis*, quæ ad illorum derogationem ſufficit, & vnica promulgatio Romæ facta cenſetur ſufficere ad

Sententia Soti & Medin.

Soto. *Medin.* *Refellitur.*

Pius V. *Gregor. 13.*

ad totam obligationem eius, & ad illius clauſulæ effectum; ergo eadem promulgatio ſufficit ad priuilegiorum reuocationem. Illa ergo ſententia meritò à poſterioribus Theologis reiicitur, quia fundamentum non habet. Sicut etiam de lege irritante diximus, quia eſt eadem, vel maior ratio.

3. *Lex reuocãs priuilegia nõ ſtatim habet ſuũ effectũ.*

Tertiò dicendum eſt, legem reuocantem priuilegia non ſtatim habere hunc effectum à die promulgationis, ſed poſt tempus neceſſarium ad illius obligationem, quod regulariter eſt duorum menſium, licèt pro curia ſoleat eſſe breuius, & pro locis diſtantioribus debeat promulgari, prout neceſſarium fuerit ad humanam notitiam, vt ſuprà declaratum eſt. Et ita etiam ſentiunt Bart. & alij referendi. *Bart.* Ratio verò eſt, tum quia nihil ſpeciale de hoc diſponũt iura, nec B ex natura rei cum fundamento cogitari poteſt, tum etiã quia idem dictũ eſt de lege irritante, qui effectus eſt valde ſimilis reuocationi priuilegiorum; tum denique quia lex reuocans priuilegium, ſimul obligat ad non vtendum illo, igitur non priùs reuocat, quam poſſit obligare, & conſequenter idem tempus ad vtrumque requirit. Probatur conſequentia, quia moraliter loquendo, non minùs conueniens, ac neceſſaria eſt publica notitia legis, vt reuocatio priuilegiorum conuenienter, & ſine publicis incommodis fiat, quàm vt obligatio imponatur. Contra hanc verò aſſertionem ſentit Franc. *Franc.* in cap. *ex parte*, de conceſſion. præben. putat enim, à die publicæ promulgationis manere priuilegia reuocata, quando lex directè fertur ad illorum abrogationem. *Fundamentum contra aſſertionem.* Fundatur in l. vlt. C. de decur. lib. 10. ibi, *Omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præſens ſanctio, ex præſenti die antiquãdis.* Et aliqui hoc maximè affirmãt de legibus Pontificiis reuocatoriis priuilegiorum, putant enim à die factæ promulgationis Romæ, ita reuocari priuilegia, vt actus eorum non valeant, etiamſi propter ignorantiam ſine culpa fiant. Ratio reddi poteſt, quia plus requiritur ad obligationem, quàm ad reuocationem priuilegij, quia illa pendet ex conſcientia, & conſequenter ex notitia legis: reuocatio autem fit ab extrinſeco per voluntatem reuocantis, & ideo ad illam nõ eſt tam neceſſaria temporis dilatio. *Soluuntur fundamenta contrariæ ſententiæ.* Sed hæc parum vrgent: nam in illa lege particula illa, *Ex præſenti die*, ſecundùm ius, & debitum ordinem intelligenda eſt. Alioqui etiam poſſet intelligi ex die conditæ legis in Regio conſilio. Vnde ad rationem dicitur, D verum quidem eſſe, notitiam legis magis ab intrinſeco eſſe neceſſariam ad obligationem legis, quàm ad effectum reuocandi, quia re vera fit per extrinſecam voluntatem. Nihilominus tamen ad conuenientem ordinem, & ad vitanda publica incommoda moraliter neceſſarium eſſe, vt reuocatio non fiat, niſi tali modo, quo poſſit commodè ad priuilegiatorum notitiam prouenire, & ideo ſecundùm iura, & rectam rationem æquè expectari tempus ſufficiens ad diuulgationem legis, ad reuocationem priuilegiorum, ſicut ad legis obligationem.

4. *Lex ſortitur effectum poſt debitum tempus licèt inuincibiliter ignoretur.*

Quartò lex reuocans priuilegium, effectum hunc ſortitur poſt promulgationem, ſtatim ac elapſum eſt E tempus ſufficiens ad communiter obligandum, etiamſi in particulari inuincibiliter ignoretur. Hæc aſſertio non eſt quidem certa, videtur tamen probabilior, & ferè conſequens ad dicta, quia hic effectus non pendet per ſe ex ſcientia ſubditi; ergo ex natura rei ſequitur ex lege perfectè promulgata, & de ſe omnibus ſufficienter propoſita, & ex poſitiuo iure nõ differtur; ergo ſtatim fit. *Confirm. 1.* Confirmatur à ſimili de effectu irritandi actum, qui non impeditur propter ignorantiam, vt ſuprà oſtenſum eſt; eſt autem maxima ſimilitudo in reuocatione priuilegij, & nulla ſufficiẽs ratio differentiæ reddi poteſt. *Secun. 2.* Confirmatur ſecundò, A quia ſuprà oſtenſum eſt, priuilegium per legem conceſſum poſt ſufficientem promulgationem, & euulgationem legis, non obſtante ignorantia, habere ſuum effectum, qui ab actuali notitia priuilegij non pendet; ergo idem è contrario dicendum eſt de lege reuocante, cùm reuocatio à notitia priuilegiati per ſe non pendeat. *Tertiò.* Tandem leges communes attendũt, quod eſt per ſe, & morale, non verò ea, quæ ſunt rara, & per accidens, qualis in præſenti eſt illa ignorantia.

5. *Obiect. Panorm. Felin.*

Contra hanc verò aſſertionem allegari ſolent Panormit. in cap. 1. de conſtit. n. 12. & Felin. n. 7. ſed illi loquuntur de priuilegio ipſo, & dicunt, non prodeſſe priuilegiario, donec habeat notitiam eius. Et illud vel ſolum habeat verum in priuilegiis priuatim cõceſſis B non communi lege, vel intelligendum eſt de vſu priuilegij, qui pendet ex notitia habentis illud. In quo non eſt eadem ratio de reuocatione. Allegari etiam poſſunt contra aſſertionem alij auctores, qui indiſtinctè dicunt, priuilegium, vel gratiã non expirare propter gratiæ reuocationẽ, donec de reuocatione certus fiat, qui illã habebat. Ita docet Syluest. verb. *gratia*, n. 4. & verb. *indulgentia*. num. 17. cum Geminiano in capite primo de conceſſion. præbend. in 6. & ſequitur Armill. verb. *gratia*, num. 6. & idem ſentit Cordub. in quæſtion. lib. 4. quæſt. 36. concl. 3. *Syluest. Gemin. Armill. Cordub.* & poſſunt pro hac parte allegari omnes, qui dicunt iuriſdictionem vicarij, vel delegati non tolli per reuocationem, donec illi intimetur, quos refert latè Sanci. lib. 3. de matrim. diſp. 30. n. 1. *Sanci. Reſponſ.* Dico tamen, hos auctores lo- C qui de reuocatione facta ab homine, non à lege, & ita non procedere contra aſſertionem poſitam: nam eſt longè diuerſa ratio, vt dicam in ſequenti puncto. Addo verò propter incommoda vitanda, ſi contingat aliquem vti priuilegio ſic reuocato ex ignorantia publica, & communi, & vſum priuilegij pertinere ad iuriſdictionem, vel ad aliud ſimile munus publicum, tunc actum ſuſtineri, & eſſe validum, non in vi ſolius priuilegij, ſed adminiculo iuris ſuſtinentis ſimiles actus factos titulo publicè reputato, ac tolerato, iuxta l. *Barbarius*. ff. de offic. Prætor. & ita vitantur incommoda publica; priuata verò minoris conſiderationis eſſe poſſunt, cùm ſint valde accidentaria, & caſus iuſtæ ignorantiæ poſſit eſſe rarus, ſuppoſita tanti temporis promulgatione.

6. *Reuocatio ab homine ſeu priuatim facta, quando ſortitur effectum.*

Vltimò dicendum eſt, reuocationem priuilegij D ab homine, ſeu priuatim factam non habere effectũ antequam priuilegiato ſpecialiter intimetur, ſeu ad eius notitiam perueniat. Ita ſumitur ex allegatis auctoribus, & ex aliis, quos retuli, & ſequutus ſum in materia de Indulgent. diſp. vlt. quarti tomi, ſect. 2. & quamuis hoc non ſit in iure declaratum, & pendeat multum ex intẽtione reuocantis, nihilominus communis vſus, & communis ſenſus Doctorum ita interpretatus eſt mentem Pontificis, vel Principis reuocantis priuilegium. Ratio verò reddi poteſt, quia, per ſe loquendo, neceſſarium eſt ad cõuenientẽ modum reuocationis priuilegij, vt fiat in ordine ad notitiam vtentis priuilegio, quia ex alio modo reuoca- E tionis plura ſequerentur incommoda, & ideo non eſt veriſimile, eſſe intẽtum à Principe. Sed in priuata reuocatione non eſt alius modus per ſe ordinatus ad dictam notitiam, niſi propria, & ſpecialis intimatio; ergo ſub hac cõditione, ſeu habitudine intelligenda eſt reuocatio. Vnde colligitur differentia inter hanc, & præcedentem aſſertionem: nam reuocatio priuilegij facta per legem habet definitum modum, quo per ſe poſſit, ac debeat publicari, & diuulgari, vt in aliorum notitiam poſſit peruenire, & ideo illa notitia publica per ſe ſufficit, & particularis ignorantia, quæ per accidens eſt, non conſideratur. *Differentia inter hãc, & præcedentem concluſionẽ.* At verò reuocatio priuata non habet per ſe alium modum pro-

mulgationis, neque illum poſtulat, & ideo per ſe expectat ſingulorum intimationem. Et poteſt hoc con- *Confirm.* firmari ex dictis ſuprà in ſimili de conceſſione priuilegij, vbi ſimili diſtinctione vſi ſumus, & diximus, priuatim conceſſum non operari donec intimetur ei, cui datur; ergo idem de reuocatione dicendum eſt: nam licèt ex ea parte, qua non requirit acceptationem, non ſit tanta neceſſitas, tamen ex alia, qua continet rigorem, & periculum, videtur eſſe quodammodo maior.

Sed quæres, an neceſſe ſit reuocationem notificari *7. Dubium.* per nuncium ad hoc miſſum, vel reſcriptum reuocantis, vel ſufficiat, quòd notitia ad priuilegiarium perueniat quacumque via. Quidam dicunt, neceſſarium eſſe, vt priori modo reuocatio notificetur. Ita *Prima ſententia. Sanci.* ſumitur ex Sanci. dicta diſp. 30. n. 13. & diſp. 36. n. 9. qui non generaliter de priuilegio, ſed de reuocatione iuriſdictionis commiſſæ, ſeu delegatæ loquitur, de qua fortè eſt ſpecialis ratio, quam modò expendere non eſt neceſſe. Præſertim quòd etiam in illa materia plures auctores, quos ibidem refert, contrarium docent, & non ſine graui fundamento in iure, & ratione. Quidquid verò ſit in ſpeciali caſu iuriſdictionis, vel commiſſionis muneris per ſe ordinati ad regimen communitatis, ſeu reipublicæ: loquendo generaliter de priuilegio, non video fundamentum illius limitationis. Et ideo cenſeo, hoc pendere ex voluntate reuocantis, qui poteſt vno, & alio modo facere reuocationem, ſcilicet, vel per nuncium, vel epiſtolam intimandam, ita vt aliter non habeat effectum, vel abſolutè, vt quacumque ratione perueniat ad notitiam priuilegiati, effectum ſuum faciat. Quod ſi de priori *Reſoluitur dubium propoſitum.* modo non conſtiterit, & reuocatio abſolutè facta innoteſcat, præſumendum cenſeo, poſteriori modo eſſe *Ratio.* factam. Ratio eſt, quia ad valorem reuocationis non eſt neceſſaria acceptatio priuilegiarij, imo eo inuito poteſt priuilegium reuocari; ergo notitia ſolùm expectatur ad vitanda inconuenientia, quæ aliter ſequi poſſunt. At verò ad hoc ſufficit notitia quacumque via comparata; ergo ſine fundamento alius modus præſcribitur, ſine iure, vel ratione cogente. Nam ratio illa, quòd res per quas cauſas naſcitur, per eaſdem tolli debet, non multum vrget, quia facilius eſt deſtruere, quàm cõſtruere, & ad acquiſitionem priuilegij per ſe requiritur acceptatio recipientis, ad reuocationem verò ſufficit voluntas reuocantis. Vltimò poterat hoc loco tractari, quibus modis impetratio priuilegij nulla ſit. Sed hoc ſufficienter tractatum eſt libro 6. cap. 17. vbi de diſpenſatione diſſeruimus, & illius occaſione de priuilegio diximus, quia in hoc ferè eadem eſt vtriuſque ratio. In ſuperioribus etiam in hoc libro multa per occaſionem tacta ſunt, & ideo tam de Priuilegiis, quàm de tota lege humana hæc ſufficiant.

FINIS LIBRI OCTAVI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI NONI.

De lege diuina poſitiua veteri.

Cap. I. *An ante legem Moyſi data fuerit alia lex poſitiua diuina.*
Cap. II. *An lex Moyſi à vero Deo data ſit, ita vt diuina fuerit.*
Cap. III. *De fine legis veteris, & præceptorum eius.*
Cap. IV. *De materia legis veteris, & præceptorum eius.*
Cap. V. *De conuenientia modi temporis, &c. legis veteris.*
Cap. VI. *De effectibus legis veteris.*
Cap. VII. *An lex vetus iuſtificauit.*
Cap. VIII. *De perfectione legis veteris.*
Cap. IX. *De mutabilitate legis veteris.*
Cap. X. *De ceſſatione legis veteris quoad obligationem.*
Cap. XI. *De ceſſatione legis veteris quoad omnia præcepta.*
Cap. XII. *De obligatione legis veteris ante Chriſti mortem.*
Cap. XIII. *De tempore quo ceſſauerit lex vetus.*
Cap. XIV. *An lex vetus non tantùm mortua, ſed etiam mortifera ſit.*
Cap. XV. *De tempore quo lex vetus mortifera fuerit.*
Cap. XVI. *An lex vetus fuerit ſemper mortifera poſt Euangelij prædicationẽ.*
Cap. XVII. *Lex vetus non ſemper poſt inchoatam prædicationẽ fuit mortifera.*
Cap. XVIII. *Satisfacit dubiis ex dictis reſultantibus.*
Cap. XIX. *Fueritne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.*
Cap. XX. *Quomodo fuerit illicitum gentes ad iudaizandum cogere, &c.*
Cap. XXI. *De inutilitate legis veteris quoad effectus ſuos.*
Cap. XXII. *De ceſſatione Circumciſionis quoad ſanctificationem infantium.*

LIBER IX.

DE LEGE DIVINA POSITIVA VETERI.

Diſtinximus in ſuperioribus legem poſitiuã in humanam, quæ à voluntate humana proximè vim habet obligandi, & diuinã, cuius proximus auctor, & conditor eſt Deus, à cuius voluntate vim habet, & authoritatem: & de humana lege, & ſpeciebus eius hactenus diſputauimus; ſupereſt ergo dicendum de lege diuina poſitiua. Hæc autem in veterem, & nouam quaſi in duas ſpecies, ſeu membra diuerſa diſtingui ſolet, & ideo de his duabus legibus ſigillatim dicendum eſt. Nam de ratione legis diuinæ poſitiuæ communi vtrique nihil præmittere oportet, tum quia ex ſuperioribus, & ex notatione ipſius vocis ſatis conſtat, vnde habeat aliqua lex, quòd diuina ſit, cúrque poſitiua dicatur; in quo verò à naturali diſtinguatur, in lib. 1. cap. 3. declaratum eſt: proprietates autem, vel effectus qui ad hanc communem rationem conſequuntur, partim noti ſunt ex dictis ſuprà de lege in communi, partim declarabuntur commodiùs ſecundùm ſpecificas rationes de ſingulis legibus diſſerendo. In hoc ergo libro dicemus de lege veteri, & in ſequenti de noua, generationis ordinem potiùs, quàm perfectionis cum D. Thoma, & aliis auctoribus obſeruando.

CAPVT I.

Vtrùm ante legem Moyſi data fuerit hominibus aliqua lex poſitiua diuina.

1. *Ratio dubitandi.* Ratio dubitandi eſt, quia lex diuina poſitiua non minùs fuit neceſſaria, vel vtilis hominibus ante Moyſis tempora, quàm poſt illa: ſed Deus non tradit homini ſpecialem legem vltra naturalem, niſi propter illius neceſſitatem, vel vtilitatem; ergo debuit dari talis lex, etiam ante Moyſis tempora. Et cõfirmatur: nam videmus, Deum dediſſe homini in ſtatu innocentiæ ſpecialem legem non comedendi de ligno ſcientiæ boni, & mali, Geneſ. 2. Poſt peccatum autem datum fuit hominibus præceptum de vſu alicuius Sacramenti, quo poſſent non ſolùm adulti, ſed etiam infãtes à peccato originali purgari, vt videtur eſſe communis Theologorum doctrina. Deinde ante diluuium legimus, quædam animalia reputata fuiſſe munda, quædam verò immunda, Geneſ. 7. illa autẽ diuerſitas non eſt ex lege naturæ, vt cõſtat; erat ergo ex lege diuina poſitiua. Et inde ſumi poteſt indicium, fuiſſe tunc aliquas leges ſacrificiorum à Deo latas, quia munda, & immunda animalia nõ diſtinguebantur niſi in ordine ad ſacrificia; ergo fuerunt ante diluuium plures leges diuinæ poſitiuæ. Præterea poſt diluuium legimus à Deo datum præceptum illud, *Carnem cum ſanguine non comedetis, ſanguinem enim animarum veſtrarum requiram*, &c. Geneſ. 9. hoc autem præceptum non eſt naturale, vt conſtat, vnde hodie non ſeruatur. Denique lex circumciſionis multo ante Moyſem data eſt: nam ideo dicitur Ioan. 7. non fuiſſe ex Moyſe, ſed ex Patribus, quia nimirum data fuit Abrahæ, Geneſ. 17. vbi Deus dicit, *Cuſtodias pactum meum*, &c. fuit ergo lex illa diuina, & poſitiua, & prior lege Moyſi. In contrarium verò eſt, quia ſi datur aliqua lex Dei ante Moyſem, inſufficiens eſt diuiſio legis diuinæ in duas prædictas, & incompletus etiam erit tractatus de legibus, de illis duabus tantùm diſſerendo.

2. *Lex dupliciter ſumitur.* Hæc quæſtio ſolùm propoſita eſt ad complementum huius doctrinæ, & vt conſtet diuiſionem illam eſſe ſufficientem, nihílque aliud de diuinis legibus deſideretur. Aduertendum eſt ergo, nomen legis interdum ſumi in vi nominis collectiui, frequentiùs autem in vi termini communis. Hoc ergo poſteriori modo dicitur de ſingulis particularibus legibus prout illã ferè in tota hac materia vſurpauimus; priori autem modo ſignificat multitudinem plurium legum prout ab vno legiſlatore tradũtur in ordine ad inſtituendam, ſeu dirigendam aliquam rempublicam, ſeu congregationem humanam ſecundùm aliquem peculiarem ſtatum, & hoc modo accipitur ſæpe in Scriptura, vt Ioan. 1. *Lex per Moyſem data eſt*, & ſæpiſſimè apud Paul. præſertim in Epiſt. ad Roman. & ad Gal. & ſic etiam lex gratiæ appellatur, *Lex ſpiritus vitæ*, tanquam vna lex, ad Roman. 8. Et ſimiliter lex naturæ tanquam vna lex ſignificatur: vtique per modum vnius collectionis. Ita ergo in præſenti de diuina lege loquimur, & explicata notione vocis, facilis eſt quæſtionis reſolutio.

3. *Ante Moyſem non fuiſſe data poſitiua lex in ſenſu de quo agimus.* Dico ergo primò, ante Moyſem non fuiſſe à Deo datam poſitiuam legem, plura diuina præcepta cõtinentem, per quam homines, vel aliqua hominũ congregatio in peculiari ſtatu à Deo inſtituta, & peculiari modo ad aliquẽ finem ordinata fuerit. Hæc aſſertio certa eſt, & ſufficiẽter probatur, primò ratione in contrarium facta, quia lex diuina ſumpta hoc modo ſufficienter diuiditur, in legem veterem, & nouã, ex communi ſententia Theologorum, & ex diuina Scriptura, in qua non legimus, niſi aut legem veterẽ, aut nouam. Priorem quidem in toto veteri Teſtamento contentam, propter quod totum illud interdũ ſolet nomine legis ſignificari, teſte Hieron. in Epiſt. 150. ad Algaſiam, q. 8. vbi latè ex Scriptura id probat: quo etiam modo Iſidor. lib. 1. ſentent. cap. 28. legem diuinam in tres partes diſtinguit, in hiſtoriam, præcepta, & prophetias. *Hieronym. in epiſt. 150. Iſidor.* Propriè verò ſumitur pro collectione præceptorũ, præcipuè vbi dicitur lex data per Moyſem, & ſic etiam dixit Chriſtus Luc. 24. *Hæc ſunt verba*, &c. *quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & Pſalmis de me.* Alteram verò legem promiſit Deus Ieremiæ 31. dicens, *Dabo legem meam in viſceribus eorum*, de qua etiam prædixerant Iſai. cap. 2. & Micheas cap. 4. *De Sion exibit lex, & verbum Dei de Hieruſalem*, & hæc eſt lex noua, quã Paulus vocat etiam *Legem fidei*, ad Rom. 3. & gratiam, ſeu legem gratiæ ad Galat. 5. Præter has

ergo

ergo duas leges nulla eſt alia data à Deo; ergo ante Moyſis tempora nulla fuit lex diuina.

4. *Ratio concluſionis.*

Ratio autem eſt, quia lex diuina hoc modo ſignificat ius quoddam integrum à Deo ipſo poſitum cõtinens ſtatutum religioſum, in quo homines ſub peculiaribus ſignis, ſeu Sacramentis in ordine ad diuinum cultum in vnum corpus myſticum cõgregentur, hoc autem modo nõ fuerunt homines ante Moyſem ſpecialiter inſtituti à Deo, aut ſpecialiter congregati in vnam rempublicam; ergo non oportuit, ante illud tẽpus dari ſpecialẽ legem diuinam. Maior ſatis declarata eſt. Minor verò cõſtat ex diſcurſu Scripturæ ſacræ, & in materia de Sacramentis latiùs oſtenditur, non fuiſſe in illo primo tẽpore datas à Deo peculiares leges, de ſacrificiis, aut ſacramẽtis, & eadem ratio eſt de aliis particularibus ritibus, aut moribus. Et ideo totũ illud primum tempus vocatur tempus legis, naturæ, B quia illa ſola tunc vigebat, ſub illa comprehendendo legem connaturalem gratiæ, vt ſuprà lib. 1. cap. 3. declaraui. Vbi etiam oſtendi, neceſſitatem legis diuinæ hoc modo ſumptæ non fuiſſe neceſſitatẽ ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, quod beneficium noluit Deus cõferre hominibus pro illo tempore. Per quod ſoluitur ratio dubitandi in principio poſita. Cur autem ita ſe geſſerit Deus eo tempore cum hominibus, licet poſſemus dicere, id feciſſe Deum pro arbitrio ſuo, congruentiam aliquam inferiùs tradcmus, circumſtantias legis veteris explicando.

5. *Probabile eſt Deũ dediſſe ante legem Moyſi vnũ vel alterum præceptũ opportunũ pro illo tempore.*

Dico ſecundò: Ante legẽ Moyſi, probabile eſt, dediſſe Deum hominibus interdum vnum, vel aliud peculiare præceptũ opportunum pro illo tẽpore iuxta conſilium voluntatis, & ſapientiæ ſuæ. Hoc probant alia exempla in argumẽtis adducta. Quamquam pri- C mum non multum ad rẽ præſentẽ pertineat, agimus enim de hominibus in ſtatu naturæ lapſæ. Cùm autẽ Innocentiæ ſtatus fuerit adeò diuerſus, mirũ non eſt, quòd in illo fuerit lex aliqua à Deo poſita illi ſtatui accommodata. Deinde verò dicimus, etiã in illo ſtatu non fuiſſe a Deo datum ius integrum poſitiuũ, prout illud explicuimus, ſed tantum ſingulare quoddã præceptum quaſi in ſignũ peculiaris ſubiectionis, & obedientiæ, & ad humilitatis, & aliarum virtutũ exercitiũ. Sic enim probabile eſt, etiã Angelis dediſſe Deũ aliquod poſitiuum præceptũ ob ſimiles cauſas, vt in propria materia latiùs dicemus. Imò ſũt, qui cenſeãt, præceptum illud datum primis hominibus nõ fuiſſe propriam legem de ſe perpetuam, ſed quaſi perſonale mandatũ ſolis primis parentibus pro ſuis perſonis, nõ pro tota poſteritate datum, etiamſi in ſtatu inno- D centiæ perſeuerarent. Sed hoc ego nõ probo, imò cẽſeo illam fuiſſe veram legem, ac de ſe perpetuam, tũ quia eadem ratio erat in filiis, quæ in parentibus, vt legẽ aliquã poſitiuam à Deo ſemper haberent, tũ etiã, quia illud præceptum fuit reſpectu Adæ non tantùm perſonale, ſed etiam (vt ita dicam) capitale, quando enim illi dixit Deus, *Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno ſcientiæ boni, & mali ne comedas*, loquebatur cũ illo, vt capite, ac ſubinde cũ tota eius poſteritate, vt oſtẽdunt ſequẽtia verba, *In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*. Ibi enim toti poſteritati mortẽ cõminatus eſt. Et ideo teſte Paulo, omnes in illo præceptũ illud trãſgreſſi ſumus, & mortem incurrimus; ergo fuit lex illa pro tota poſteritate lata. Imò eadem ratione cenſeo, præceptum illud ſemel datũ ſoli Adæ (iuxta ſimplicem contextum, & ordinem capitis 2. E Geneſ.) comprehendiſſe Euam eo ipſo, quod illi per Adam fuit præceptum intimatum, iuxta probabiliorem ſententiam Auguſt. 8. Geneſ. ad literam, cap. 17. & aliorũ, quia nimirum, lex illa pro toto genere humano poſita erat, ſicque verè dixit Eua Geneſ. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus, &c.*

Proæceptum Adæ vera lex fuit & perpetua, de ſe.

Auguſt.

6. *Ad 2. exemplum.*

Ad ſecundum exemplũ de præcepto vtendi aliquo ſacramento, ſeu ſigno neceſſario ad impetrandam à A Deo mediãte fide Chriſti remiſſionem peccati originalis, fatemur, ſemper fuiſſe in humano genere hoc præceptum diuinum, vt in tom. 3. tertiæ partis oſtendimus. Dicimus autem in primis, illud non fuiſſe integram legem in ſenſu ſuperiùs declarato, ſed fuiſſe vnum ſingulare mandatum ob peculiarem neceſſitatem datam. Deinde dicimus, non fuiſſe omnino poſitiuum, ſed (prout a Deo datũ eſt) fuiſſe ſuo modo connaturale fidei, ſecũdùm ſtatum, quem pro eo tempore in hominibus habebat, & ideo generaliter tantùm poſitum fuit, & per legem, vel conſuetudinẽ humanã determinationem accipiebat, vt in citato loco ex profeſſo tractatum eſt. Vt tamen ſimul reſpondeamus ad aliud exemplum de præcepto circumciſionis (quod iuxta probabiliorem ſententiam fuit quædam determinatio prædicti generalis præcepti ſpecialiter à Deo B facta pro populo Iſraël) addimus, præceptum illud fuiſſe inchoationem quandam legis veteris, quæ à Deo ſingulari ratione fuit anticipata per aliquod tẽpus ſufficiens ad multiplicationem populi, quod ſibi peculiariter congregabat, & cui poſtea lex dãda erat, & ideo idem præceptum eadémque circumciſio ſemper in ea lege manſit, erátque ianua, & profeſſio illius, obligationem inducens, teſte Paulo ad Galat. 5.

Ad aliud exẽplum, de circumciſione.

7. *3. Exẽplum.*

Tertium exemplum erat de animalibus mundis, & immundis, quorum fit mentio Gen. 7. ad quod reſpõdemus, nullum præceptum diuinum ibi inſinuari. Reſponſio enim communis eſt Moyſem ibi eſſe loquutum per anticipationẽ: nam ea animalia, quę poſtea lex vetus in mũda, & immunda diſcreuit, ideo ſic nominauit, quia ipſe ſcripſit poſt legem latã, quamuis tempore diluuij, de quo ipſe ſcribebat, nondũ fuiſſet C facta diſcretio, ita Abul. & alij. Sed hoc nõ caret difficultate: nam quidquid ſit de vſu vocis, quę probabile eſt, per præoccupationem fuiſſe, nihilominus etiam in re ipſa videtur clarè ſupponi diſcretio iã facta quando Deus iuſſit, introducere in arcam ſeptena, & ſeptena ex mũdis animalibus, & bina, & bina ex immundis, quia niſi iam reputarentur diuerſæ cõditionis, æſtimationis, vel vſus, nõ haberet locũ ille diuerſus modus præcipiendi. Et ideo Chryſ. Homil. 24. in Gen. probabile exiſtimat, Deum, qui præceptũ dabat, manifeſtam feciſſe differentiam illam ipſi Noe, quod potuit facere, etiamſi nulla lege tunc ſtabilita fuiſſet.

Chryſoſt.

Valde etiã probabile eſt, quod ibidem ſentit Chryſoſt. ante diluuium factam eſſe diſcretionem aliquam inter animalia, vel in ordine tãtùm ad diuina ſacrificia (ſi ante diluuium non erat in vſu eſus carnium, vt D ſentit Chryſoſt. ſupra Homil. 27. & D. Tho. 1. 2. q. 102. art. 6. & ad 2. & Abulenſ. & alij Gen. 9.) vel etiam in ordine ad humanum cibum, ſi ad illum tũc animalia ſumebantur, vt voluit Soto lib. 5. de iuſtit. q. 1. ar. 1. Nõ eſt autẽ neceſſe, vt illa diſcretio facta fuerit lege diuina, ſed prudentia, & conſuetudine humana, vt idẽ Chryſoſt. priori loco declarat, dicens, *Ipſa ſciẽtia inſito inſita docebat, quænam ad cibum accommoda, & quæ immunda, non quod ita ſint, ſed quòd pro immundis habeantur*, & inferius dicit, *Scientiam à Deo nobis ſuppeditatam docere quædam quadrupedia eſſe apta ad cibum, & nõ alia.* Quod etiam latè oſtendit Hieron. lib. 2. contra Iouinian. col. 7. & Zachar. Papa in epiſt. ad Bonifac. ait, Gentiles ad Chriſtum cõuerſos abſtinuiſſe interdum à quibuſdã animalibus, quæ natura abhorrere ſolita eſt. Sic ergo ductu naturæ, & conſuetudine, ac tradi- E tione ſuorum parentum potuit Noe habere etiam vſum diſcernendi inter animalia, maximè in ordine ad ſacrificia, quam differentiam anticipato nomine ſignificauit Moyſes per differentiam mundorum, & immundorum animalium, quamuis talia non eſſent tunc ex ritu legis, nec fortaſſe omnino eadem cum illa, quam poſtea lex vetus induxit. Et ideo etiam Sancti docent, plura eſſe ſeruata ex animalibus mundis, quia ex illis Deo ſacrificandum erat.

D. Thom. *Abulenſ.*

Soto.

Hieron. *Zachar.*

8. *Vltimũ exẽplum de abſtinẽtia à ſãguine explicatur.*

Vltimum exemplum erat de præcepto abſtinendi à ſãguine, dato à Deo Gen.4. De quo præcepto aliqui ſentiunt, per illud ſolũ prohibitum fuiſſe carnes crudas comedere, quod ſentit Soto ſuprà; alij verò dixerunt, ibi ſolùm prohiberi homicidium, quaſi ſub tropo, & figura, vt ſenſit Eugubinus. Et fauet Cypri. lib. 3. ad Quiri. cap. 119. qui in ſimili præcepto Act. 15. legit, *A ſanguinis effuſione*, tacitè ſic exponendo verba præcepti. Et videntur ſequi Chryſoſt. & Bed. ibi, Tertul. lib. de pudicit. cap. 12. ſequitúrque Salmer. plura referens tract. 43. in Acta versùs finem. Vnde iuxta vtrumque ſenſum facilè reſpondebitur, illud præceptum diuinũ non fuiſſe poſitiuum, ſed naturale. Vtraque verò expoſitio ſi excludat propriũ ſenſum de eſu ſanguinis & ſuffocati, reiicienda eſt, vt allegorica nimis, & contraria ſinceritati literæ, & ſimili legi latæ ab Apoſtolis Act. 15. & communi Patrum expoſitioni in vtroque loco, Geneſis, & Actor. & optimè declarat Ambr. ad Galat. 2. in principio, & Auguſt. 32. contra Fauſt. cap. 13. Concedo ergo fuiſſe tunc illud ſpeciale præceptum poſitiuum à Deo latum, fuiſſe tamen ſingulare, & non plenam legem. Et ita Chryſoſt. dicta Homil. 27. comparat illud cum præcepto Adamo, dicens, *Sicut Adam dictum eſt, vt de vno ligno ex omnibus non ederet: ita hic dictum eſt, cùm omnia ad eſum valde licenter permiſſa eſſent, veruntamen carnẽ cũ ſanguine non comedatis.* Vnde poſſet generalis ratio præcepti vtriq; accommodari: particularis autẽ talis præcepti in tali materia redditur ibidem ab eodem Chryſoſt. dicens, *Hoc facit, vt primis illis temporibus cõprimat illorũ impetum, & propenſionem ad homicidia.* Quam rationẽ habet etiam Auguſt. & iuxta illam exponendi ſunt Patres priùs allegati. Aliam verò rationem addit Auguſt. dicens, arcam Noe fuiſſe typum Eccleſiæ, & ideo tunc latum etiam eſſe præceptum, quod tacitam prophetiam contineret, quæ cœpta eſt impleri in gentibus ad fidem accedentibus, proptereáque præceptum illud ab Apoſtolis renouatum eſſe, de quo plura dicemus infrà tractando de ceſſatione legalium.

Ambroſ. *Auguſt.* *Chryſoſt.*

CAPVT II.

Vtrùm lex Moyſi à vero Deo data ſit, ita vt diuina fuerit.

1. *Error antiquus circa lationem legis veteris.*

FVit antiquus error, legẽ illam datam fuiſſe à malo Deo. Diſtinguebãt enim illi hæretici duo principia, malum, & bonum, & priori tribuebant nõ ſolùm mala omnia, & peccata, ſed etiam corporum creationem, & eidem attribuebãt antiquæ legis lationẽ, vel quia lex illa ſacrificia cruẽta principaliter præcipiebat, & circa iuſtitias carnis verſabatur, vt ait Paul. vel etiã quia putabãt, non fuiſſe puram, ſanctã, & immaculatam. Cuius hæreſis primum Auctorem fuiſſe Simonem Magum intelligimus ex Clemente Romano lib. 6. conſtit. cap. 19. Eum ſequuti ſunt Marcion, Valentin. & alij, contra quos diſputat Irenæus lib. 1. c. 10. 22. 29. & alijs, Epiph. hæreſ. 42. & 66. Potiſſimùm verò amplificarunt hunc errorem Manichæi, quibus ob eam rem tribui ſolet, vt patet ex Auguſt. hæreſ. 46. qui latè diſputat cõtra hũc errorem in libris contra Fauſtum, & contra Adimantum Manichæum, & lib. cõtra aduerſarium legis, & Prophetarum, & optimè in lib. de ſpirit. & liter. Fundamentum autem huius erroris de duobus principiis, eſt contra naturalẽ rationem, & in 1. p. latè impugnatur. Deinde auctorem veteris Teſtamẽti fuiſſe Deum ipſum oſtẽditur latè in materia de Fide, & ideo nunc ſufficiat teſtimoniũ Chriſti Domini, & Apoſtolorum, ſæpe in nouo Teſtamento approbantium vetus tanquam continens Scripturã ſacram, & diuina præcepta. Quod etiam contra illũ errorem definiuit Conc. Toletan. 1. in confeſſione fidei dicẽs, *Si quis dixerit vel crediderit, alterũ Deũ eſſe priſcæ legis, alterum Euangeliorum, anathema ſit.* & Conc. Trid. ſeſſ. 4. definiuit vtriuſq; Teſtamenti vnũ eſſe authorẽ.

Simõ Magus. *Marcion.* *Valentini.* *Clem. Rom.* *Iren.* *Epiphan.* *Manichæi.* *Auguſt.* *Conc. Tolet.* *Conc. Trid.*

2. *Alius error cuiuſdam Ptolomei.*

Aliter (Epiphanio teſte hæreſ. 33.) in hoc errauit Ptolomeus quidam dicens auctorem illius legis non fuiſſe vnum, ſed tres, & nullum eorum fuiſſe verum Deum. Nam partem legis dicebat fuiſſe datã ab Opifice mundi, quẽ non Deum, ſed numen ſecũdum eſſe dicebat; partem verò à Moyſe & aliam partẽ à ſenioribus illius populi. Sed prima pars huius erroris eſt manifeſta hæreſis, fundatúrque in alia hæreſi, quòd Verbum non ſit verus Deus, & ideo non indiget alia impugnatione. Tertia itẽ pars intellecta de lege Moyſi prout continetur in Pentateucho vſque ad finem Deuteronomij, erronea eſt, & ſine vllo fundamento: nam in illis libris nullũ eſt indiciũ alicuius legis datæ per alium Seniorem præter Moyſem, licèt poſtea fuerint illi legi aliqua præcepta humana adiuncta, vt de quadam lege iudiciali legimus. 1. Reg. 30. & de cæremonialibus quorũdam feſtorum Eſther 9. & 1. Machab. 4. &c. Omiſſis ergo illis duabus partibus, circa ſecũdam poteſt eſſe nonnulla difficultas, quia illi ex parte fauent aliqui Catholici, & præſertim refertur Origenes, Homil. 16. in Numeros, qui ſenſit aliqua præcepta fuiſſe data à Moyſe proprio arbitrio, & non diuina inſpiratione, de lege permittente repudium. Et poteſt fũdari in verbis Chriſti Domini Matth. 19. vbi priùs dicit legem illam, *Quod Deus coniũxit, homo non ſeparet*, eſſe diuinã, poſtea verò ſubdit de lege repudij, *Ad duritiem cordis veſtri permiſit vobis Moyſes.*

3. *Auctorẽ legis in quinq. libris Moyſi traditæ fuiſſe Deum.*

Dicendum primò eſt, legem ſcriptã & traditam in quinque libris Moyſi fuiſſe verè diuinam, & Deum ipſum fuiſſe principalem, & proximũ eius auctorem. Hæc aſſertio eſt D. Thom. q. 98. art. 2. & ſimpliciter loquẽdo eſt de fide, addo, *ſimpliciter loquendo*, vt excludam quæſtionem, an aliquod præceptũ poſſit excipi tãquam humanũ, de qua infrà dicam. Atque ita probatur ſufficiẽter Exod. 20. vbi in principio legis dicitur, *Locutúſque eſt Dominus cunctos ſermones hos, Ego ſũ Dominus Deus tuus, qui eduxi de terra Ægypti. Non habebis Deos alienos*, &c. Et paſſim ſimilia verba in illis libris repetuntur, vt ſæpe in ſequentibus videbimus; certum autem de fide eſt, illũ Dominũ fuiſſe verum Deum, vt ibidem conſtat, & ex Pſal. 18. *Lex Domini immaculata*, &c. de qua dixerat, *Cæli enarrãt gloriã Dei.* Et Pſal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulãt in lege Domini*, idémque ſæpe in aliis habetur, & in omnibus Prophetis. Concordat etiam Teſtamẽtum nouum, in quo illa lex vocatur lex Domini, & lex Dei. Mar. 7. *Irritũ feciſtis præceptũ Dei.* Matth. 15. *Deus dixit, honora*, &c. ad Heb. 9. *Hic ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Propterea lex illa erat prophetica, & figura futurorum teſte Paul. 1. Cor. 10. & Galat. 4. Quod cõfirmat latiùs in Epiſt. ad Heb. & Ioan. cap. 19. *Os non comminuetis ex eo.* Solus autem Deus potuit præceptis, & factis futura infallibiliter præſignare, præſertim quia talia erant, quæ ab illius pendebant voluntate. Tandem argumẽtatur optimè D. Thom. quia lex illa diſponebat ad Chriſtum Dominum, vnde ad illũ tota ordinabatur, propter quod ille dixit Luc. vlt. *Oportebat impleri, quæ in lege, pſalmis, & prophetis ſcripta ſunt de me.* Et Ioan. 5. remittit Phariſæos ad legem Moyſi, *Nam de me* (inquit) *ille ſcripſit*; ergo idem Deus, qui Chriſtum ad nos miſit, legem illam tulit. Contra hãc tamen veritatẽ obiiciebãt hæretici aliqua, quæ pertinẽt, ad proprietates, præcepta, & materiã huius legis. Sed commodiùs infrà in propriis locis tractabuntur.

D. Thom.

4. *Lex data eſt miniſterio Angelorum.*

Dico ſecundò: Lex vetus à Deo data eſt miniſterio Angelorum. Hæc aſſertio eſt D. Thom. q. 98. art. 3. & abſolutè, ac generatim sũpta omnino certa videtur. Primò ex teſtimonio Pauli ad Galat. 3. *Quid igitur lex? propter trãſgreſſiones poſita eſt*, &c. *Ordinata per Angelos in manu mediatoris.* Chryſ. autẽ ibi per Angelos, ſacerdotes intelligit. Sed ipſemet orat. 3. ad Hebræos expoſitionem hanc reiicit, & meritò, quia eſt

Chryſoſt.

contra

contra proprietatem, & frequentiorem vſum vocis A
ſine neceſſitate, & ſine fundamento in littera, aut
contextu. Item quia nullus ſacerdos interfuit in
promulgatione illius legis, niſi Moyſes, & tamen
ibidem condiſtinguuntur Angeli à Moyſe, vt in-
feriùs declarabo. Ponderat etiam ibidem Chryſo-
ſtomus in poſteriori loco Angelorum nomen in
plurali poni, & ſacerdotem, qui ibi interfuit, & a-
liquo modo miniſtrauit, ſolum fuiſſe vnum. An
verò Angeli re vera fuerint plures, infra dicam. Præ-
terea hoc confirmant alia verba Pauli ad Hebræ. 2.
vbi de illa lege loquens dicit. *Qui per Angelos dictus
eſt ſermo*, vbi ſine dubio non loquitur de ſacerdoti-
bus: nam ſtatim ſubdit, *Non enim Angelis ſubiecit
orbem terræ futurum*, & conſequenter affert illud,
Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis. Denique Ste- B
phan. Actor. 7. de Moyſe inquit, *Hic eſt, qui fuit in
Eccleſia in ſolitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in
monte Sina, & cum patribus noſtris, qui accepit verba vi-
tæ dare nobis.*

5. Nonnulli autem ex patribus antiquis in illo, &
ſimilibus locis veteris Teſtamenti per Angelum ver-
Cyprian. bum Dei intelligunt, vt Cyprian. lib. 2. contra Iu-
Tertull. dæos, cap. 5. & Tertull. lib. contra Iudæos, cap. 9. &
Euſeb. Cæſ. Euſeb. Cæſarienſ. lib. 1. de demonſtrat. Euangel. c. 5.
Lorin. & lib. 5. cap. 10. & alij, quos refert Lorin. Actor. 7.
num. 30. Vnde Iſidor. lib. 1. ſententiar. pro regula
ponit, *Vbicumque in Scripturis ſanctis pro Deo Angelus
ponitur, non Patrem, neque Spiritum ſanctum, ſed pro
incarnationis diſpenſatione ſolum filium intelligi.* Non
Iſidor. deſignat autem Iſidor. loca Scripturæ, in quibus An-
gelus pro Deo ponatur, nec ego illa inueni, præter
illum Iſai. 9. vbi Chriſtus vocatur *Magni conſilij An-
gelus*, iuxta verſionem Septuaginta: nam in vulgata
non habetur, nec etiam in Hebræo, vt Hieronym.
notat, & quamuis in vero ſenſu admittatur, vt com-
muniter Eccleſia admittit, ſolùm de Verbo incarna-
to, id prædicitur. Verbo autem vt Deus eſt, nomen
Angeli non rectè accommodatur, nec eſt conſenta-
neum dignitati Verbi, vt Deus eſt, quia nomen An-
geli abſolutè miniſtrum, & nuntium Dei in Scriptu-
ra ſignificat. vnde Malachiæ 3. dicit Deus, *Ecce ego
mitto Angelum meum*, ſcilicet, Ioannem Baptiſtam,
tanquam præuntium Verbi, de quo ſubditur, *Et
ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum dominator Do-
minus*, ſcilicet, filius incarnatus, qui ibidem vocatur
Angelus Teſtamenti, iuxta Hebræa, vel Angelus iu-
ſtitiæ, iuxta Septuaginta. Vbi etiam aduerto, non
vocari Chriſtum Angelum, niſi & cum aliquo addi-
to extollente ſignificationem vocis, & adiunctis aliis,
quæ diuinitatem eius indicant.

6. Præterea iuxta illam expoſitionem, vel magna eſt
Impugnatur admittenda æquiuocatio in ſermonibus Scripturæ,
dicta expoſi- præſertim in Teſtamento veteri. Nam cum in Ge-
tio. neſi, & Exodo dicitur Angelus Domini apparuiſſe,
loquutum eſſe, aut aliquid feciſſe, cum Patriarchis,
Moyſe, & populo Dei, aut omnia illa erunt tribuen-
da Verbo Dei immediatè loquenti, & operanti, aut
quædam Verbo, quædã verò creato Angelo: vtrum-
que autem magnum incommodum eſt; ergo veriùs,
& ſinceriùs intelligimus, ſemper eſſe ſermonem pro-
prium de Angelo miniſtro Domini. Explicatur to-
tum antecedens vno vel alio teſtimonio: nam Exodi
14. dicitur de Angelo Dei, *Præcedebat caſtra Iſrael*,
& latiùs cap. 23. promittitur, *Ecce ego mittam Ange-
lum, qui præcedat te, & cuſtodiat in via.* Actor. autem
6. dicitur, fuiſſe Angelus Domini, qui apparuit, &
locutus eſt Moyſi, *in igne flammæ rubi*, Exod. 3. ergo
vel vtroque loco eſt propriè ſermo de verbo Dei,
quod eſt planè abſurdum; quis enim dicat, ipſum
Verbum fuiſſe Angelum cuſtodem, qui præcedebat
populum, & ducebat illum? Vel dicendum eſt in

A vno loco ſumi Angelum pro ſpiritu creato, & in alio
pro Verbo Dei, quod eſt violentum, & contra pro-
prietatem, & certitudinem ſermonis; ergo dicen-
dum ſemper eſt, hæc miniſteria facta fuiſſe per ve-
ros Angelos. Et ita hæc eſt communis expoſitio Pa-
trum. Ratio verò non eſt alia, niſi quæ ſumitur ex
ſuaui prouidentia Dei, qui gubernat infima per me-
dia, & homines docet, ac inſtruit miniſterio Ange-
lorum. Poteſt denique addi alia ratio ſumpta ex
Paulo ad Hebræos 1. dicente, *Multifariè, multiſque
modis loquens olim Deus Patribus in Prophetis, nouiſſimè
loquutus eſt nobis in filio*, vbi hanc ponit tanquam præ-
rogatiuam propriam legis nouæ, quòd Deus per fi-
lium immediatè homines docuerit, quod impleri
cœpit Matth. 5. *Cùm Dominus aperiens os ſuum doce-
B bat eos*, &c. vt notauit August. lib. 1. de ſerm. Domi- *Auguſt.*
ni, in principio. Hæc autem prærogatiua ferè nulla
eſſet, ſi Verbum ipſum per ſe, & immediatè legem
dediſſet. Vnde idem Paul. ad Hebr. 2. expreſsè ponit
differentiam, quòd lex vetus fuit data per Angelos
tanquam miniſtros, & ſeruos, quia erat lex ſeruitu-
tis, vt D. Thom. notat; noua autem per Dominum, *D. Thom.*
quia eſt lex gratiæ.

Quæret verò aliquis, quod fuerit miniſterium 7.
ab Angelis exhibitum in illius legis promulgatione. *Miniſterium*
Ad quod exponendum tria diſtingui poſſunt, quæ *ab Angelis*
Exodi 19. & 20. narrãtur. Primò enim præmittuntur *exhibitum.*
ſigna aduentus Domini ad ferendam legem, ſcilicet,
ignis, & fumus, & ſonitus buccinæ. Secundò in c. 20.
principio narratur promulgatio Decalogi, his verbis,
C *Loquutus eſt Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra
Ægypti*, &c. Tertiò in fine eiuſdem capitis additur,
Dixit præterea Dominus ad Moyſem, hæc dices filiis Iſrael. *1. Sententia.*
Prima ergo ſentẽtia eſt, miniſteriũ Angelorum fuiſſe
in efficiendis ſignis primo loco numeratis, loquutio-
nem autem fuiſſe immediatè ab ipſo Deo. Ita ſenſit
Chryſoſtom. ad Galat. 3. & magis explicat orat. 3. ad *Chryſoſt.*
Hebræ. Sed licèt prior pars, qua affirmatur, illa ſigna
facta eſſe miniſterio Angelorum, vera ſit, tamen alte-
ra excluſiua admitti non poteſt, tum propter omnia
adducta in probatione concluſionis, tum maximè
quia Paul. expreſſe dixit, *Qui per Angelos dictus eſt ſer-
mo*, ad Heb. 2. nã plus eſt dicere ſermonem, quàm tu-
ba canere, vel ignem accẽdere, aut tonitrua excitare.
Item ad Gal. 3. dixit, *Ordinata, ſeu diſpoſita per Angelos*,
D nam plus certè eſt ordinare, vel diſponere legẽ, quàm
ſolùm aſſiſtere legiſlatori cum ſignis iuſtitiæ, & ma-
ieſtatis.

Poteſt ergo eſſe ſecunda ſententia diſtinguens in- 8.
ter duas partes vltimas probationis legis: nam prima, *2. Sententia.*
quæ ferè tantum continuit præcepta legis naturæ,
immediatè ab ipſo Deo prolata eſt; altera verò, quæ
comprehendit omnia præcepta poſitiua, data eſt
miniſterio Angeli immediatè loquentis Moyſi. Quæ
differentia colligitur ex modo narrationis Scriptu-
ræ: nam primam illam partem præceptorum imme-
diatè propoſuit Deus populo incipiens, *Ego ſum Do-
minus Deus tuus*, &c. Vnde terrefactus populus, fini-
ta illa lege morali dixit Moyſi, *Loquere tu nobis, non
loquatur nobis Dominus.* Poſtea verò in aliis præceptis
E ſolum præmittitur, *Dixit Dominus ad Moyſem, loquere
ad filios Iſrael*, &c. vt patet ex reliqua parte Exodi, &
ex Leuit. &c. Qui modus loquendi communis eſt
cæteris Prophetis, & ita conſtat, id eſſe factum mini-
ſterio Angelorũ. Item hoc ſufficit ad proprietatem,
& veritatem verborum Pauli, tum quia præcipuè
loquitur de lege, vt poſitiua fuit, tum etiam, quia vt
lex illa dicatur diſpoſita, & dicta per Angelos, ſatis
eſt, quòd ferè tota, & quoad omnia illa, quæ erant
maximè propria fuerit ordinata, & prolata per An-
gelos, quãuis Deus ipſe per ſeipſum inchoauerit ſer-
monem illum quoad moralem partem, quæ ad ipſũ

etiam vt autorem naturæ ſpecialiter pertinebat. Denique hoc modo videntur poſſe conciliari ſententiæ Patrum: nam quidam dicunt, Deum per ſeipſum immediatè tradidiſſe legem illam, propter verba illa, *Ego ſum Dominus Deus tuus*, vt videre licet in Chryſoſt. homil. 16. in Acta, & in aliis locis ſuper Paulum, vbi Theophylact. & Oecumeni. illum ſequuntur. Alij verò docent per Angelos fuiſſe loquutum Deum, vt ſtatim referam. Poſſunt ergo conciliari ſecundùm diuerſas partes illius legis.

9.
Poſterior pars. 2. Sententia admittenda.

Hanc verò ſententiam quoad poſteriorem partem libenter admittimus, ſcilicet, quòd præcepta cæremonialia, & iudiciaria per Angelos immediate Moyſi fuerint propoſita. Quoad alteram verò partem non videtur admittenda: probabilius enim eſt, etiam primam promulgationem præceptorum Decalogi factam eſſe miniſterio Angelorum formantium voces, quas populus audiebat, id enim eſt magis conſentaneum doctrinæ Dionyſij. in c. 4. de cœleſt. Hierar. volẽtis omnia hæc miniſteria fieri per Angelos, quod etiam probant communiter Theologi, & ſpecialiter in hanc materia D. Thom. q. 98. art. 3. Sumitur etiam ex Augu. lib. 2. de Trinit. c. 13. & lib. 3. c. 10. Probatur etiam rationibus, pro concluſione factis, quæ abſolutè probant de tota illa lege. Item quia ex textu Exodi 20. non poteſt colligi illa differentia: nam poſt promulgationem moralium præceptorum à Deo factam, ſubditur, *Dixit praterea Dominus ad Moyſem, hac dices filiis Iſrael*, &c. ergo idem, qui dixerat, *Ego ſum Dominus Deus*, &c. continuauit (vt ita dicam) ſermonem loquendo Moyſi. Denique non obſtat modus ille loquendi, *Ego ſum Dominus Deus tuus*: nam eodem modo dixit Deus Moyſi, in flãma rubi, *Ego ſum Deus patris tui*, & nihilominus tunc per Angelum fuiſſe loquutum, Stephan. interpretatus eſt. Rectè ergo dixit Gregor. in Præfat. ad libros Moralium cap. 1. aliàs 2. fuiſſe Angelum, qui exteriùs loquendo ſeruiebat: Dominum autem dici, *Quia interius præſidens loquendi efficaciam miniſtrabat.* Quod aliter ſcholaſtici dicere ſolent, perſonam miniſtri aliter loquentem, & immediatè efficientem verba ſermonis, fuiſſe Angelum; perſonam autem immediatè repræſentatam, & cuius nomine miniſter loquebatur, fuiſſe Deum, & ideo non in ſua, ſed in illius perſona, quem repræſentabat, potuiſſe Angelum verè dicere. *Ego ſum Deus.*

Dionyſius. *D. Thom.* *Auguſt.* *D. Greg.*

10.
Moyſes promulgator nõ auctor fuit legis veteris.

Dico tertiò: Lex vetus data eſt per Moyſem tanquam per proximum promulgatorem reſpectu totius populi Iſraël, non verò tanquam per authorem legis. Prima pars de fide eſt: nam habetur expreſſa in Scriptura Ioann. 1. *Lex per Moyſem data eſt.* Rectéque ponderat Clem. Alexand. lib. 1. Pædagog. cap. 7. non dixiſſe *factam*, ſicut dixit de Chriſto, ſed *datam*, quia ab alio legem recepit, vt eam daret hominibus. Et ſic etiam dixit Chriſtus Ioann. 7. *Nonne Moyſes dedit vobis legem*, & ita etiam videtur intelligendum, quod Paul. de eadem lege dicit ad Gal. 3. *Ordinata per Angelos in manu mediatoris*, vbi Chryſoſtom. quem aliqui Græci ſequuntur, & multi Latini per mediatorem Chriſtum intelligit, qui eſt vnicus mediator Dei, & hominum. 1. ad Tim. 2. iuxta quam expoſitionem particula illa, *in manu*, non de miniſteriali authoritate, ſed de principali poteſtate intelligenda eſt, ita vt ſenſus ſit, Angelos diſpoſuiſſe legem in virtute, & authoritate Verbi diuini, & in hoc ſenſu poteſt expoſitio ſubſiſtere cum his, quæ diximus. Sed non video, cur ibi potuerit Paulus mentionem facere de Chriſto ſub nomine mediatoris, tum quia non eſt mediator vt Verbum tantùm, ſed vt Verbum incarnatum: at verò ad veterem legem ferendam non vt Deus homo, ſed tantùm vt Deus operatus eſt, tum etiam quia Verbum diuinum nihil pe- A culiare habuit in illa legis latione, propter quod ei magis tribuatur, quam Patri, & Spiritui ſancto, nec etiam ei ſolet appropriari in Scriptura, neque apparet fundamentum talis appropriationis. Et ideo probabilius cenſeo, quod cum Nazian. & Cyrillo Alex. dixi 3. p. q. 26. ar. 2. ibi Paulum vocare Moyſem mediatorem inter Deum, & populum quoad illius legis promulgationem, alludens ad verba eiuſdem Moyſis Deuter. 5. vbi loquens de eodem tempore, & actione, dicit. *Ego ſequeſter, & medius fui inter Dominũ & vos in tempore illo*, *vt annuntiarem vobis verba eius*, id eſt, legem eius; ſic ergo fuit Moyſes mediator inter dãtem Deum, & populum, cui lex dabatur tanquam promulgator eiuſdem legis. Et hanc expoſitionem late confirmat Salmer. diſp. 28. in Epiſt. ad Galat. vbi B etiam proſequitur difficultatem, quæ oriri poteſt ex verbis proximè à Paulo ſubiunctis, *Mediator autem vnius non eſt: Deus autem vnus eſt*, quæ non videntur aptè coniungi cum præcedentibus, ſi de Moyſi erat ſermo. Omiſſis autem quæ dicit, exiſtimo Paulum ſubiunxiſſe illa verba, vt oſtenderet Moyſem non fuiſſe auctorem illius legis, ſed miniſtrum inter populum, & Deum legis auctorem, & ideo ſubiunxiſſe, *Deus autem vnus eſt*, vt oſtenderet, quod priùs dixerat legem non euacuare promiſſionem. Et ideo concludit, *Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? abſit*, quia ſcilicet Deus non poteſt eſſe ſibi contrarius: fuit ergo lex illa principaliter quidem à Deo, per Moyſem verò tanquam mediatorem data. Et ideo lex illa ſæpe vocatur lex Moyſi Malach. 4. *Mementote legis Moyſi ſerui* C *mei, quam mandaui ei in Horeb ad omnem Iſrael*, & Luc. 2. *Secundùm legem Moyſi.* Et ob hanc etiam rationem Clemens Rom. dicto lib. 6. conſtitut. cap. 19. Moyſem Regem, Sacerdotem, & legiſlatorem appellat. Ratio autem huius aſſertionis eadem eſt, quæ præcedentis, proportione ſeruata, ſcilicet, ſuauem Dei prouidentiam eſſe homines per homines gubernare, ſaltem vt miniſtros, quamuis ipſos ſupremos Principes per Angelos illuminat.

Cyril. Nazia. Alex. *Gal. 3.*

11.
Probatur 2. pars.

Secunda pars aſſertionis videtur ſequi manifeſtè ex prima. Nam ſi Deus fuit illius legis auctor; ergo non fuit Moyſes: nam vna lex vnum tantùm habet proximum auctorem. Item ſi Moyſes fuit proximus auctor illius legis, ab illius humana volũtate habuiſſet proximam vim obligandi; ergo fuiſſet lex huma- D na, ergo non eſſet diuina, quod eſt contra aſſertionem primam, vel eſſet ſimul diuina, & humana propriè, quod planè repugnat. Circa hanc verò partem nonnulla notanda ſunt. Primum eſt, cauendum eſſe modum loquendi Tiraquelli in Præfat. ad retract. n. 10. vbi adductis in exemplum quibuſdam illius legis præceptis, ita concludit: *Ex quibus planè intelliges præcepta legalia Moyſis nõ fuiſſe iuris diuini: nã ſi talia fuiſſent, perpetua quoque, & immutabilia permãſiſſent, nec crimini, atque peccato feneſtram aperuiſſent.* Loquitur autem de præceptis cæremonialibus, & iudicialibus, de quibus ſi intelligit, non eſſe iuris diuini naturalis, verum quidem eſt dictum, ſed tamen inutile, & extra rem, & ita indiſtinctè probatum, errandi occaſionem præbet: ſi verò loquitur de iure diuino E poſitiuo, grauem errorem continet dictum illud, vt conſtat ex adductis aſſertione prima. Et probatio eius prior malè infert, quia non oportet, omne ius diuinum eſſe perpetuum, & immutabile, ſed poni poteſt pro diuinæ voluntatis arbitrio, ac conſilio, vt ex ſequentibus conſtabit. Altera verò eius probatio falſum ſupponit: nam illa lex non aperiebat feneſtram vlli crimini, vt ex dicendis conſtabit, explicando promiſſionem repudij, in qua maximè ille fundatur.

Modus loquendi Tiraquel. cauendus.

12.
2. Obſeruandum.

Secundò obſeruandum eſt, Alfon. Salmeronem diſp. 61. & 62. in Acta latè docere, Moyſem fuiſſe

propriè

propriè legis veteris auctorem, & non tantùm promulgatorem qooad præcepta cæremonialia, & iudicialia, intet quæ, & Decalogum hanc differentiam conſtituit, quòd Decalogi Deus fuit auctor immediatione virtutis, & ſuppoſiti: cæterorum autem præceptorum tantùm immediatione virtutis: nam immediatione ſuppoſiti Moyſes fuit ex illius ſententia. Vnde cùm in diſp. 61. latè diſtinguat ius diuinum largè ſumptum & propriè, videtur planè ſentire, legem illam quoad cæremonialia, & iudicialia non continuiſſe ius diuinum propriè, ſed largè, pro vt dici ſolet etiā de iure Apoſtolico, & de canonico, & in vniuerſum de omni illo, quod fertur ab homine per ſupernaturalem poteſtatem diuinitùs datam, & per diuinam inſpirationem, & illuſtrationem. Quam ſententiam ſolùm probat quibuſdam teſtimoniis Patrum, qui non tam generaliter loquuntur, vt iam dicam; Et quia illa lex appellatur lex Moyſi, & ipſe Moyſes legiſlator eſſe dicitur. Sed hæc ſententia mihi non videtur probanda. Dicendum enim omnino cenſeo, Deum fuiſſe proximum auctorem, & legiſlatorem illius legis, non tantùm immediatione virtutis, ſed etiam ſuppoſiti. Et (vt non ſit ambiguitas in verbis) ſenſus eſt, præcepta illius legis, etiam cæremonialia & iudicialia habuiſſe vim obligandi immediatè à voluntate diuina, & independenter à voluntate Moyſi, & ita legem illam fuiſſe propriiſſimè diuinam, ac ſubinde in hoc etiam ſenſu, Moyſem non fuiſſe auctorem illius legis, ſed tantùm promulgatorem. Hanc enim veritatem in hoc ſenſu probant quæ adduxi in prima aſſertione. Et declaratur, quia Moyſes tulit illam legē ex ſpeciali reuelatione diuina, vt dictus auctor fatetur, & ex Scriptura expreſsè conſtat; per illam autem reuelationem immediatè indicabat Deus voluntatem ſuam circa ea, quæ ab illo populo obſeruanda erant; ergo ab illa voluntate habebant illa præcepta vim obligandi, & illam immediatè indicabant; ergo erant à Deo immediatè immediatione ſuppoſiti quoad vim obligandi, licèt quoad miniſterium ſcribendi illa, vel promulgandi eſſent immediatè à Moyſe. *Confirmat.* Confirmatur, quia aliàs illa lex quoad illas partes non eſſet magis diuina, quàm lex canonica, vel quàm propria Apoſtolica, de qua dicit Paulus, *Dico ego non Dominus*; conſequens eſt planè falſum, tum quia eſt contra expreſſum modum loquendi Scripturæ, in qua Deus ipſe dicitur tradidiſſe illa præcepta, & Moyſes ſemper refert illa vt tradita, & dicta ſibi à Deo, & vt oſtendentia immediatè diuinam voluntatem: tum etiam quia Patres, & Theologi communiter ita intelligunt Scripturam, & in hoc ſenſu vocant illam legem diuinam: tum denique quia aliàs non fuiſſet illa lex immutabilis ab homine, ſed potuiſſet Moyſes omnes illas cæremonias immutare, & alias loco illarū introducere, quod planè abſurdiſſimum eſt, vt optimè docet D. Thomas quodlib. 4. ar. 13. vbi apertè hanc docet veritatem, conſtituendo diſcrimen inter legem veterem, & nouam, quòd in illa determinationes cæremoniarum, & obſeruantiæ erant ex iure diuino: in hac verò minimè, ſed de iure Eccleſiaſtico, quæ differentia nulla eſſet, niſi de propriiſſimo, & rigoroſo iure diuino intelligeretur. *Obiect.* Dicere verò aliquis poſſet, legem quidem illam fuiſſe hoc modo propriiſſimè diuinam, & habuiſſe Deum proximum auctorem etiam immediatione ſuppoſiti; nihilominus tamen etiam Moyſem authoritate à Deo accepta illam tuliſſe, vt proprium legiſlatorem, & ita obligaſſe etiam immediatè ex vi voluntatis humanæ Moyſi, atque adeò obligatione humana non excludente diuinam illi adiuncta. *Reſp.* Reſpondeo, ſic explicatam ſententiam non continere errorem, quia non repugnat Scripturæ, vel traditioni; at verò dictus auctor non loquitur in hoc ſenſu, vt planè conſtat ex diſp. 162. ad 5. prioris partis, & ex diſcurſu præcedentis diſputationis. Nec etiam mihi videtur probanda, quia ſuperflua eſt illa duplex obligatio, & ſine fundamento, quia ipſe Moyſes ſemper proponit illam legem vt præcepta Dei, & vt indicantia diuinam voluntatem obligantem, neque authoritatem, aut voluntatem ſuam ipſe interponit, ſed omnia ſemper ad Deum refert. Vt autem lex illa attribuatur Moyſi, ſatis eſt, quòd per ipſum data fuerit, vt ait Ioannes.

13. *An Moyſes ſaltem alicuius præcepti fuit auctor.* Tertiò verò ſupereſt ſpeciale dubium an hæc generalis regula aliquam admittat exceptionem, nimirum, quia licèt non omnia, ſaltem aliqua, vel aliquod præceptum illius legis Moyſes proprio arbitrio tradiderit, & conſequenter illius fuerit non tantùm miniſter, ſed etiam auctor. *Origen. Can.* Origenes citato loco tradit ſpecialiter de lege repudij. Et licet Cano lib. 2. de locis c. 18. ad 2. dicat, illum non perſtitiſſe in illa ſententia, id non oſtendit, neque ego apud illum inuenio. Accedit, quòd eadem ſententia eſt planè Ambr. lib. 8. in Luc. in princ. Verum tamen etiam ad illum tacitè reſpondet Cano, aliter ſenſiſſe 1. Cor. 7. exponentem illa verba, *Cæteris ego dico, non Dominus.* *Ambroſ.* Dices, ibi potiùs dicere Ambroſ. id dixiſſe Paulū, *Vt oſtenderet, quid propriè Dominus iuſſit, & quid Pauli authoritati conceſſit; quia & per iſtum Dominus loquitur.* Hoc tamen non obſtat, quominus ibi diſtinxerit Paulus præceptū diuinum Chriſti à ſuo humano, vt omnes interpretantur, & verba declarant; ergo ſi idem accommodatur ad Moyſem, non tractat, ſed potiùs confirmat Ambroſ. priorem ſententiam. Adde duas ibi eſſe quæſtiones, quas Canus confundit, vna eſt, an Moyſes ſicut Paulus aliquid humano arbitrio, licèt authoritate à Deo data, præceperit; alia eſt, an vterque cùm præceptum illud ſcripſit, ac retulit, humano, vel diuino Spiritu ductus ſcripſerit. Et in hac poſteriori quæſtione certiſſimum eſt, omnia verba vtriuſque ſcriptoris fuiſſe canonica, & à Spiritu ſancto dictata. Neque hoc ibi tractabat Ambroſ. neque dubitabat, quin vterque canonicè ſuum præceptum ſcripſerit, at in priori loco docet illam nō fuiſſe legem diuinam, quod in poſteriori non negāt. Canus ergo priorem tractans quæſtionem, ſine cauſa adducit Ambroſium, & immeritò ait illum mutaſſe ſententiam: nam de Paulo conſtat, præceptum, vel conſilium eius ibi fuiſſe humanum; ita ergo Ambr. videtur ſenſiſſe de Moyſe. Et eodem modo interpretatur verba illa Chriſti loquētis de lege repudij. *Ad duritiē cordis veſtri permiſit vobis Moyſes,* *Hieron. Beda. Hug. D. Thom.* Hier. Mat. 5. 19. & ſequuntur ibi Beda, Hugo, Card. & D. Thom. Neque obſtabit huic opinioni authoritas Epiphanij, qui ſententiam Ptolomæi vt hæreticam damnat, quia vel id intelligendum eſt ratione primæ partis, quæ hæretica eſt, vt ſuprà dixi, vel illa etiam pars in illo hæretico damnatur, quia non ſolùm dicebat Moyſem authoritate propria tuliſſe aliqua præcepta, ſed etiam proprio ſpiritu, & contra ſpiritum Dei tuliſſe illa, vt Salmer. ſuprà latè exponit.

14. Nihilominus tamen dicendum eſt, totam legem contentam in libris Moyſi vſque ad finem Deuteronomij diuinam fuiſſe, & Moyſem non authorem; ſed ſolum fuiſſe promulgatorem omnium partium eius, ſine vlla exceptione. *Maldonatus Bellarm. Arbor.* Notauit hoc Maldonatus Matth. 19. vbi piè Sanctos interpretatur. Et idem ſentit Bellarm. lib. 1. de verb. Dei ſcripto. Arboreus lib. 10. Theoſophiæ. c. 9. & idem planè ſenſit Epiphan. d. hæreſ. 33. imò videtur eſſe communis ſenſus Doctorum. Et probatur, quia Exod. 20. & 21. & ſequentib. & ferè per totum Leuiticum præmittuntur illa verba, *Loquutus eſt Dominus ad Moyſem, Hæc dices filiis Iſrael.* Et Deuter. 3. in prin. ſimiliter dicitur, *Loquutus*

eſt Moyſes ad filios Iſrael omnia quæ præceperat ei Dominus, vt diceret eis. Quod ipſe repetit cap. 6. initio & poſtea eodem contextu, & modò omnes leges profert; ergo nullam poſſumus cum fundamento excipere, aliàs nihil manet firmum in reliquis.

5. *Ad exceptionem de lege repudij.*

Deinde ſpecialis illa exceptio de lege repudij nullum habet fundamentum: nam quod illa permiſſio, vel lex dicatur à Moyſe data, vel ſcripta, non obſtat, quominus ſit à Deo auctore: nam Matthæi 8. dixit Christus leproſis, vt offerrent, quod præcepit Moyſes, licèt illud fuerit diuinum præceptum, imò Marc. 7. ſimul dixit, *Moyſes dixit, honora patrem tuum,* & ſubiungit, *Irritum fecyſtis præceptum Dei,* ergo licèt in alio loco dicatur Moyſes permiſiſſe, non excluditur, quin

Chryſoſt.

Dei authoritate permiſerit. Vnde rectè Chryſ. Hom. 63. in Matth. dicit Chriſtum inæſtimabili ſapientia B pro Moyſe ſatisfeciſſe, & ſubiungit, *Nam quoniam ab ipſo etiam illa lex emanauit, iure ab omni crimine illam defendit.* Præterea materia ipſa diuinam requirit auctoritatem.

Duplex modus permiſſionis. 1. Diſpenſatiuè. 2. Permiſſiuè.

Duobus enim modis poteſt illa permiſſio intelligi, primo diſpenſatiuè, concedendo veram diſſolutionem vinculi matrimonij rati, & conſummati, quem ſenſum multi Patres approbant, & in eo certiſſimum eſt, ſolum Deum potuiſſe eſſe auctorem talis diſpēſationis. Alius ſenſus eſt, vt fuerit pura permiſſio minoris mali, quem ſcholaſtici magis probare ſolent, & in eo faciliùs intelligi poſſet authoritatem humanam ad talem permiſſionem fuiſſe ſufficiētem, tamen & prior ſenſus fortaſſe probabilior eſt, de quo

Nullū præceptum humana auctoritate latū.

infrà: & in poſteriori etiam non eſt veriſimile, Moyſem ſua authoritate auſum fuiſſe talē permiſſionem C concedere in materia intrinſecè mala, & quæ per ſe ſpectata non videbatur adeò neceſſaria ad maiora mala vitanda. Sit ergo certum, nullum ex illis præceptis humana authoritate latum eſſe, ac ſubinde totam illam legem ſtrictè, ac propriè eſſe diuinam.

CAPVT III.

Propter quem finem data ſint lex vetus, & præcepta eius ſaltem in generali.

7. *Finis legis & præceptorū.*

EXplicata cauſa efficiente veteris legis, vt eius ratio, & qualitas intelligatur, illius cauſa finalis explicanda eſt. Circa quam nonnullam difficultatem ingerit Paulus ad Rom. 5. dicens, *Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum,* quæ verba indicant, finem illius D legis fuiſſe, vt occaſione illius hominum peccata multiplicarentur, cui conſonat illud ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem poſita eſt,* quia, vt idem ait ad Rom. 7. per illam legem peccatum, quod mortuum erat, reuixit, vnde ibidem c. 8. vocat illā, *Legem mortis.* Et 2. ad Cor. 3. dicit, *Literam occidere*: per literam intelligens legem veterem, de qua ſubdit. *Quòd ſi miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, &c.* Si ergo lex vetus fuit miniſtratio mortis, hic intelligitur fuiſſe finis per ſe intētus per illā, quia non dominatur lex talis, ex iis, quæ per accidēs, & præter intentionem eueniunt. Secundò videtur finis illius legis fuiſſe merè tēporalis, ſcilicet, peculiaris inſtitutio cuiuſdam temporalis regni, quod in hac vita temporalem felicitatem conſequeretur. Quod E patet tum ex pluribus præceptis illius legis, quæ ſolùm pertinēt ad bonam reipublicæ gubernationem, iuſtitiam, & pacem: nam licèt multa alia pertinerent ad ceremonias ſacras, omnes illæ ordinabantur ad temporalem felicitatem illius reipublicæ. Tum, quia omnes promiſſiones, quæ à Deo fiebant obſeruatoribus illius legis, temporales erant, vt conſtat ex toto diſcurſu veteris legis, & docent multi Patres infrà referendi; ergo ad ſummum fuit illa lex veluti ciuilis ſpeciali Dei prouidentia data illi populo.

Nihilominus certum eſt finem illius legis, bonū, A ac honeſtum, & non temporalem tantùm, ſed etiam ſpiritualem, imò & ſupernaturalem extitiſſe. Quod

Finis legis bonus, honeſtus, ſpiritualis, & ſupernaturalis fuit.

totum ſufficienter probari poſſet ex eminentia legis diuinæ: vt tamen declaretur, ſuppono, poſſe nos loqui, aut de fine vltimate intento per legem illam, aut de fine proximo. Qui etiam duplex eſſe poteſt, ſcilicet, vel finis quaſi extrinſecus ipſius legiſlatoris, vel finis quaſi intrinſecus ipſius legis, de qua rurſus (iuxta ſuperiùs dicta) loqui poſſumus, vel collectiuè, prout comprehendit multitudinem, & ordinem præceptorum, quibus illa lex conſtabat, vel diuiſiue de ſingulis ordinibus, ſeu ſpeciebus illorum præceptorum. Et ita etiam agere poſſumus, vel de fine communi, & adæquato toti legi, vel de fine, & ratione vniuſcuiuſque legis ſeu præcepti.

8. *Finis vltimus à Deo intētus quis fuit. D. Thom.*

B Dico ergo primo: Finis vltimus per illam legem à Deo principaliter intētus fuit ſpiritualis, & ſupernaturalis felicitas illius populi, vel in hac vita per bonos mores, & veram ſanctitatem, vel etiam in futura per ſupernaturalem felicitatem. Hæc aſſertio ſumi poteſt ex D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 1. & q. 99. art. 2. & probatur ex illo Pſ. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis. Iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda,* &c. vſque ad illud, *In cuſtodiendis illis retributio multa.* Item ſumitur apertè ex toto Pſal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini,* &c. Præterea ex Paul. ad Rom. 7. *Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum,* & infrà *Lex ſpiritualis eſt, ego autē carnalis ſum.* Vbi licèt videatur principaliter loqui de il- C la lege naturali, *Non concupiſces,* tamen idem ſine dubio intelligit de tota lege. Idem rectè oſtendunt verba Stephani Act. 7. ibi, *Qui accepit verba vitæ dare nobis,* vbi per verba vitæ legem intelligit, quam Moyſes accepit, vt eam populo daret. Conſtat autem ibi non loqui de vita temporali, ſed de æterna. Vnde Matth. 19. quidam Chriſtum interrogauit: *Quid faciam, vt habeam vitam æternam?* Chriſtus autem docuit illum, per obſeruantiam mandatorum legis poſſe ipſum conſequi vitam æternam; ergo propter finem vitæ æternæ data eſt illa lex. Et ſimiliter Luc. 10. interroganti legiſperito, *Quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* reſpondit Chriſtus, *In lege quid ſcriptum eſt, quomodo legis,* ſignificans profectò, legē illam datam eſſe,

Ratio.

vt viam vitæ æternæ conſequendæ. Ratio autem eſt, D quia lex illa data eſt à Deo non tantùm vt Auctore naturæ, ſed etiā vt ſupernaturali Auctore gratiæ, ergo data eſt propter ipſam gratiam, & gloriam obtinendam: nam finis conſentaneus eſt principio in eo, qui perfectè operatur, vt eſt Deus. Antecedens verò probatur, quia lex illa data eſt à Deo ex prouidentia ſupernaturali, & vt ſuſcipienda, & credenda fide ſupernaturali, imò tota illa erat quædam profeſſio ſupernaturalis fidei, vt magis ex ſequenti aſſertione conſtabit; ergo fuit data à Deo vt auctore, & principio ordinis ſupernaturalis.

4. *Lex vetus in peculiarē Chriſti honorē data.*

Dico ſecundo: Lex vetus data etiam fuit in peculiarem Chriſti honorem, ad conſeruandam, & augendam fidem explicitam Chriſti venturi in hominibus, & per illam diſponendum, & præparandum pe- E culiarem populum ad ipſius aduentū. Hanc aſſertionem ſumo ex D. Thom. q. 98. ar. 4. eámque probo ex

D. Thom.

illo ad Rom. 10. *Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti.* Item ex eodem Paulo ad Gal. 3. dicente poſitam eſſe illam legem donec veniret Chriſtus, vnde ſubiungit, *Priuſquam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidē, quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur.* Nam ex his verbis ſatis conſtat, Deum dediſſe illam legem per reſpectū ad Chriſtum, ac ſubinde in honorem eius. Deinde conſtat, datam eſſe ad ſeparandū illum populū, & cuſtodiendū illū ab erroribus, & ido-

loiatriis

ſolatiùs gentium ſub cultu veri Dei, & in fide Chriſti venturi, per quem poſſet iuſtificari. Et ideo comparat Paulus pædagogo gubernanti pupillum, & cuſtodienti illum ab omni malo, & periculo; comparat etiam ſepi circũdanti, & concludenti vineam. Denique conſtat datam etiam eſſe propter conſeruandam fidem Meſſiæ venturi. Et ideo Stephan. Act. 7. priuſquam diceret, Moyſem accepiſſe hanc legem, dixit, *Hic eſt Moyſes, qui dixit filiis Iſrael: Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fratribus veſtris, tanquam me, ipſum audietis*, quod habetur Deut. 18. Fuit ergo Chriſtus tanquam fundamentum, & ſcopus illius legis, data eſt ergo in ſpecialem honorem eius, præparando, & ſanctificando populum, ex quo carnem erat aſſumpturus. Quod etiam ſignificauit Paul. ad Rom. 9. dicens de Iſraelitis, *Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, legiſlatio, & obſequium, & promiſſa*, & concludit, *Quorum patres, & ex quibus eſt Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Ac ſi diceret, ſicut alias prærogatiuas, ita etiã legiſlationem, ſeu legem datam eſſe illi populo propter Chriſtum, qui ex illo erat naſciturus.

5. *Confirmat.* Atque ex hac aſſertione confirmatur prior: nam fides Chriſti ad ſupernaturalem finem ordinatur, & eſt principium ſpiritualis ſanctificationis, & gratiæ; ergo lex illa, quæ cum illa fide coniuncta eſſe debebat, & in illa fundabatur, ad eundem finem principaliter ordinata eſt. *Obiect.* Dicet fortaſſe aliquis repugnare hoc Paulo dicenti, legem illam non poſſe viuificare nec iuſtificare, ad Rom. 3. 4. & 5. & ad Gal. 4. Sequela patet, quia ſi lex illa data eſt propter veram iuſtitiam, ſanctitatem, & gloriam, fuiſſet medium ad illam aſſequendam, & conſequenter ſanctificaret, & viuificaret. *Reſpon.* Reſpondetur tamen facilè, negando ſequelam, quia licet lex illa oſtenderat ſalutẽ, & viam eius, & vt ſic ordinaretur ad ſupernaturalem finem, & ad Chriſtum; non tamen dabat vires ad iuſtitiam vel ſalutem conſequendam, vt inferiùs oſtendemus, & ideo non poteſt dici iuſtificare, quia hoc propriè ſignificat, eſſe cauſam ſalutis. Vnde licet fuerit aliquale medium, non quidem per ſe neceſſarium, ſed ad ſummum vtile, nihilominus erat valde inſufficiens, adeò vt ſine viribus gratiæ poſſet eſſe occaſio maioris mali, non quidem ex parte ſua, nec ex intentione Dei, ſed ex infirmitate hominis lapſi.

6. *Soluitur 1. ratio in initio poſita.* Et ita etiam ſoluitur prima ratio dubitandi in principio poſita, lex enim illa non eſt data ex intentione Dei, vt abundarẽt peccata: hoc enim repugnat Deo, & ſummæ illius bonitati, ſed data fuit, præuidente Deo, ex lege ſumpturos homines, occaſionem multiplicandi peccata, idque permittente, vt & infirmitas humana, & neceſſitas gratiæ Chriſti magis innoteſceret, ſicut Paulus ad Roman. 7. declarat, & infrà iterum dicetur. Sicque exponitur. Atque eodem modo intelligendum illud eſt legem intraſſe, vt abundaret delictum: nam illa particula, *vt*, non dicit habitudinem cauſæ finalis, ſed ſolam conſecutionem, Deo permittente, vt eſt frequens in Scriptura, *D. Thom.* & ſpecialiter ibi notant D. Thom. & alij, & idem D. *Alia expoſitio D. Thom.* Thom. ad Galat. 3. Vbi addit, poſſe eodem modo intelligi illa verba, *Lex propter tranſgreſſionem poſita eſt.* Addit verò aliam expoſitionem, quam exiſtimo eſſe magis propriam, ſcilicet, legem eſſe datam, vt illuminaret homines ad vitandas tranſgreſſiones, ſicut dicitur data ad cuſtodiendos homines. Vel poteſt etiam dici data propter tranſgreſſiones antecedentes, quæ adeò erant multiplicatæ in humano genere, vt vix maneret in hominibus cognitio peccati. Tranſgreſſio igitur non fuit finis, neque propria cauſa legis, ſed induxit legis neceſſitatem, vt per illuminationem eius tranſgreſſiones vitarentur. Ex quo ſenſu potiùs confirmatur aſſertio prima: nam tranſgreſſionum citatio magna pars eſt ſalutis, & neceſſarium medium ad æternam vitam conſequendam. Quia verò lex oſtendebat peccatum vitandum, & vires ad illud vincendum non præbebat, ideo per occaſionem, vt dixi, vocatur adminiſtratio mortis, vt cap. 6. magis conſtabit.

7. *Finis adæquatus legis veteris inſtructio populi.* Dico tertiò. Finis proximus, & adæquatus legis veteris fuit, inſtruere populum Dei honeſtè, & conuenienter, non ſolùm in his, quæ ſpectant ad naturalem, ac neceſſariam rectitudinem, & honeſtatem, ſed etiam in his, quæ ad diuinum cultum, & iuſtam politiam pertinent. Hanc aſſertionem ſumo in primis ex verbis illis Exodi 19. *Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis gentibus; mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta.* Nam ex his verbis conſtat, ſeparaſſe Deum illum populum à cunctis gentibus, & ſub ſua ſpeciali cura illum ſuſcepiſſe. Item peculiarem rempublicam, ſeu regnum ad diuinum cultum ſpecialiter dicatum ex illo inſtituiſſe; ergo oportuit illi dare legem continentem præcepta neceſſaria, & ad bonos mores, & ad iuſtum, & ſacerdotale regnum. Præterea idem conſtat ex lege ipſa, in qua tres ordines præceptorum inueniuntur, quæ ſunt tres principales partes, in quas ſolet illa lex diuidi, ſcilicet, in præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia, vt tradit D. Thom. 1. 2. tota q. 99. *D. Thom.* Et hæc tria dicuntur Deuter. 6. *Præcepta, cæremoniæ, atque iudicia.* Nam licèt in quocumque illorum ordinum data fuerint præcepta, nihilominus ea, quæ moralia ſunt, & ad legem naturæ ſpectant, per antonomaſiam vocari ſolent præcepta. Soléntque etiam ſpecialiter vocari verba Dei, vt ſumitur ex Deuteron. 4. quia ſpeciali modo ſunt à Deo ipſo tradita vniuerſo populo immediatè audiente vocem eius, vt ſuprà notaui ex 20. cap. Exodi, & Deuteron. 4. & 5. Cæremoniæ verò dicuntur omnia, quæ ad diuinum cultum proximè ordinabantur, qualia erant præcepta ſacrificiorum, ſacramentorum, ſacrorum, & aliarum obſeruantiarum, quæ ſub nomine *ſabbatorum* videntur comprehendi Ezechiel. 20. Denique iudicia, ſeu iudiciales leges dicebantur, quæ ad regimen reipublicæ, & ad iuſtitiam cum proximo ſeruandam pertinebant. Et ad hæc capita reuocantur omnia præcepta illius legis, vt rectè declarat D. Thom. dicta quæſt. 99. art. 5. *D. Thom.* Ratio autem, & ſufficientia huius diuiſionis ſumitur ex fine intrinſeco illius legis, in aſſertione poſita explicato. Nam per illam legem intendit Deus facere homines bonos, & in ſe, & in ordine ad ipſum, & in ordine ad humanam rempublicam, & ideo dedit illis præcepta moralia, quibus mores neceſſarij ad honeſtatem ſimpliciter præcipiuntur. Et quia non poteſt eſſe homo in ſe bonus ſimpliciter, niſi ſit rectè ordinatus ad Deum, & ad proximum, ideo præcepta moralia hæc omnia comprehendebãtur ſub generalibus rationibus ex naturali, vel ſupernaturali lumine neceſſariis. Quia verò ad vſum, & obſeruantiam naturalium præceptorum aliquæ poſitiuæ determinationes erant vel neceſſariæ, vel valde vtiles, ideo addita ſunt in ordine ad Deum, & cultum eius præcepta cæremonialia, in ordine verò ad proximum, & rempublicam præcepta iudicialia; in ordine verò ad ſeipſum non fuerunt homini neceſſaria ſpecialia præcepta poſitiua, quia ad bonum animæ ſufficiunt ea, quæ ad Deum referuntur, ad bonum verò corporis naturalia præcepta ſufficiunt. Ex hac ergo præceptorum varietate, & ſufficientia rectè colligitur, proximum finem adæquatum illius legis fuiſſe rectitudinem conſtituere in motibus ſubditorum, tam vt ſunt homines, quàm vt ſunt Dei cultores, atque etiam vt ſunt ciues, vt ſic dicam.

8. *Soluitur 2. Obiect.*

Vnde obiter ſoluitur ſecunda obiectio in principio facta; negamus enim abſolutè finem illius legis fuiſſe temporalem; quamuis enim finis proximus illius aliqua ex parte fuerit temporalis, non tamé adæquatè, neque vltimatè vllo modo. Et ſolum illud oſtendit prima probatio ibi adducta: concedimus enim leges iudiciales proximè fuiſſe datas propter temporalem pacem, & felicitatem illius reipublicæ; ſicut autem illa præcepta pars quædam erant illius legis, non tota lex, vt viſum eſt, ita finis ille non erat adæquatus, ſed partialis, etiam in ordine finis proximi eiuſdem legis. Nullo autem modo erat ille finis vltimus, quia illa felicitas temporalis ad æternam principaliter ordinabatur. Imò illamet inſtitutio illius gentis ſub temporali, ſeu humana ratione vnius regni, ſeu reipublicæ, à Deo ſpecialiter ordinata eſt, vt eſſet veluti fundamentum neceſſarium ad religioſam inſtitutioné ſub cultu vnius Dei, & ad alios fines ſpirituales, & ſupernaturales à Deo intentos, vt diximus. Quocirca ſi quis rectè conſideret, inueniet, illam legem in ſe comprehendiſſe præter naturalia præcepta determinationes poſitiuas, quæ nunc fiunt per leges canonicas, vel ciuiles, quamuis tunc factæ fuerint à Deo, & alio modo illi tempori, & genti accommodato. Ex quo neceſſariò dicendum eſt, finem proximum illius legis, illíque adæquatum ſuo modo comprehendiſſe finem legis canonicæ, & ciuilis. Quid autem dicendum ſit de promiſſionibus illius legis, quod in altera probatione illius obiectionis petebatur, dicetur commodiùs inferius in cap. 6.

9. *Singula præcepta habuerunt proprios fines materiis accommodatos.*

Dico quartò: Singula præcepta illius legis habuerunt proprios fines immediatos, & rationes, propter quas data fuerunt propriis actibus, ſeu materiis accommodatas. Hæc aſſertio in generali ſumpta per ſe nota eſt. Tum quia vnumquodque præceptum ſumit propriam ſpeciem ſuam ex fine proximo, ad quem tendit, & ideo ſicut præcepta ſunt diſtincta, ita neceſſe eſt, vt vnumquodque habeat ſuum peculiarem finem. Tum etiam quia, licèt partes ordinentur ad finem totius, tamen ſi ipſæ inter ſe ſunt diuerſarum rationum, neceſſe eſt, vt ad fines etiam proprios ordinentur, ſicut videre licet in corpore humano, & in partibus heterogeneis eius. Idémque videre licet in iure ciuili, aut canonico: nam licèt vnumquodque illorum ſuum finem habeat adæquatum, nihilominus ſingulæ leges ſub eis contentæ proprios fines, & vtilitates neceſſariò habere debét. Denique in illa partitione generali præceptorum huius legis ſuprà tradita hoc ipſum reperimus, vt ex declaratione data manifeſtum eſt: nam moralia præcepta ad bonos mores naturales, iudicialia verò ad bonos mores ciuiles, vt ſic dicam, cæremonialia autem ad religioſum Dei cultum ordinabantur. Sic ergo ſingulæ ſpecies præceptorum ſub his generibus contentæ, proprios & quaſi ſpecificos fines habuerunt: eos autem omnes in particulari nunc proſequi, prolixum eſſet, & à noſtro inſtituto alienum, præterquam quod ſufficientiſſimè id egit D. Thom. 1. 2. à quæſt. 102. vſque ad 105. In generali autem, declarare modum inquirendi hunc finem, ſeu rationem in ſingulis præceptis huius legis, operæ pretium viſum eſt.

D. Thom.

10. *Duplex finis in præceptis conſiderandus. Moralis. Spiritualis.*

Aduertendum eſt ergo, duplicem finem, ſeu rationem eſſe in illis præceptis conſiderandam, vna dicitur literalis, ſeu moralis, alia ſpiritualis, ſeu figuratiua. Prior neceſſaria eſt in omni lege hominibus data, ſiue a Deo ſiue ab homine; quia cum detur de actibus humanis, neceſſe eſt, vt eorum honeſtatem, vel vtilitatem humanam reſpectet, & hæc vocatur literalis ratio præcepti. In lege autem diuina hoc proprium eſt, vt præter vtilitatem actus intendat ſignificationem, & propheticam figuram alicuius rei futuræ, quod Deus in veteri lege obſeruauit, iuxta illud 1. ad Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis*, & tradit latè D. Thomas ſupra, cum Auguſt. lib. contra Adimantum Manichæum, & lib. 4. contra Fauſtum, cap. 2. & lib. 22. cap. 4. & lib. 18. de Ciuit. cap. 11. Hæc igitur ſignificatio dicitur ratio figuralis, ſeu myſtica, quæ ſolet à Theologis triplex diſtingui, ſcilicet, tropologica, ſeu moralis, allegorica, & anagogica. Tropologica, ſeu moralis dicitur, quando per actionem externam ſignificatur interior ſanctitas, & honeſtas, quæ vel in illo populo deſiderabatur, vel in Chriſtiano populo futura prædicebatur, tale erat præceptum circuncifionis carnis, quæ circuncifionem cordis præfigurabat, quæ à Paulo dicitur *Circuncifio cordis in ſpiritu, non in litera*, ad Roman. 2. Allegorica ratio dicitur eſſe, quando legis opera Chriſti myſteria præfigurabant, quæ propterea à Paulo dicuntur, *Vmbra futurorum, corpus autem Chriſti*, ad Coloſſ. 2. Anagogica poſita eſt in ſignificatione futuræ gloriæ, & bonorum eius, de qua intelligi poteſt illud Pauli ad Hebr. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, &c.* Et de hac triplici ratione diſputant latè Theologi in principio primæ partis, tractando de variis ſenſibus ſpiritualibus Scripturæ, qui licèt ferè in omni veteri Teſtamento locum habeant, ſpecialiter tamen in præceptis illius legis obſeruantur: & iuxta illos variæ rationes propriæ ſingulorum præceptorum à Patribus aſſignantur.

Præter vtilitatem actus aliquid ſignificare debet.

D. Thom. Aug.

Tropologica.

Allegorica.

Anagogica.

11. *Diſtinctio dicta quomodo applicanda.*

Eſt autem vlteriùs aduertendum, illas duas rationes, literalem, & ſpiritualem, non eſſe æqualiter, vel eodem modo applicandas ad ſingulas partes illius legis. Nam in primis præceptorum moralium, vt talia ſunt, non eſt quærenda ſpiritualis, ſeu figuralis ratio, quia præcepta illa ſecundùm ſe ſpectata, & ratione materiæ non ſunt poſitiua, ſed naturalia. Vnde & ante illam legem obligabant, & nunc etiam obligant quando figuræ, & vmbræ legis veteris ceſſarunt. In illis ergo non conſideratur ratio figuralis, ſed moralis, tum quia ſicut præcepta illa ſunt perpetua, ita & eorum ratio, tum etiam quia ratio figuralis eſt poſitiua, vt ſic dicam, & ex inſtitutione, ratio autem illorum præceptorum non eſt ex poſitiua inſtitutione, ſed ex ratione naturali, vel pura vel adiuta lumine fidei; in hoc enim diſtinguuntur illa præcepta à cæremonialibus, & iudicialibus, vt ſentit D. Thomas quæſt. 100. art. 1. & vbi bene id explicat Caiet. Idem etiam D. Thom. quæſt. 99. art. 2. 3. & 4. & quæſt. 104. art. 1. & ita in omnibus illis quæſtionibus nullam rationem figuralem in his præceptis conſiderat. Præcepta autem iudicialia, & cæremonialia ſunt propriè poſitiua diuina, & in eis maximè conſideratur duplex ratio dicta, diuerſo tamen modo, vt voluit D. Thom. dicta quæſt. 104. artic. 2. nam cæremonialia dicit eſſe figuralia primò, & per ſe, quia ſunt principaliter inſtituta ad aliquid præſignandum; iudicialia verò non primò, & per ſe, ſed ex conſequenti fuerunt figuralia, quia non ad ſignificandum, ſed ad ordinandum ſtatum illius populi ſecundùm iuſtitiam, & æquitatem per ſe data ſunt, ex conſequenti verò aliquid figurabant. Exponit autem Caiet. nec per ſe primò, nec per ſe ſecundò fuiſſe ad ſignificandum inſtituta, ſed id habuiſſe per accidens, in quantum data ſunt populo, cuius totus ſtatus erat figuratiuus.

D. Thom. Caiet.

Quomodo diſtinctio data ſit applicanda præceptis iudicialibus, & cæremonialibus.

12. *Difficultas circa dictam ſententiam. D. Thom.*

Non caret tamen difficultate hæc ſententia D. Thomæ, quam auget interpretatio Caietani. Primò, quia à neutro redditur ratio illius differentiæ. Secundò, quia ſicut iudicialia præcepta ſunt per ſe primò inſtituta ad ordinandum homines inter ſe; ita etiam cæremonialia præcepta per ſe primò data ſunt propter cultum diuinum, & inde habent ſuam

literalem

literalem rationem, vt docet idem D. Thomas q. 102. art. 2. ergo etiam in illis figuralis ratio eſt tantum ſecundaria, & non primaria. Reſponderi poteſt ex Caiet. eſſe quidem ſecundariam, ſed per ſe, & in hoc differre cæremonialia a iudicialibus. Sed contra hoc obiicio tertiò, quia vel iudicialia præcepta fuerunt impoſita ex inſtitutione diuina ad ſignificandum futura, vel non? Si primum conceditur, profectò per ſe ſignificabant ſaltem ex ſecundaria intentione, & ita nulla eſt differentia, quia cæremonialia non alia ratione poſſunt dici per ſe ſignificare, niſi quia ad hoc fuerunt impoſita: non enim ex natura ſua talem ſignificationem habebant. Si autem negetur, iudici alia præcepta fuiſſe impoſita etiam ſecundariò ad ſignificandum, profectò non ſignificabant, quia in ſigno ad placitum impoſſibile eſt intelligere ſignificationem ſine impoſitione, ſicut relationem ſine fundamento. Nec poteſt intelligi, quid ſit ſignificare per accidens ratione ſubiecti, ſcilicet, populi, cuius totus ſtatus erat figuratiuus (vt Caiet. ait) quia eſſe in ſubiecto, cuius ſtatus eſt ſignificatiuus, ſeu eſſe partem illius ſtatus, non eſſet ſatis ad ſignificandum, niſi impoſitio ad figurandum in talem etiam partem caderet. Et tunc non totus ſtatus eſſet quoad omnia & (vt ita dicam) totaliter figuratiuus. Quòd ſi de facto ſtatus illius populi fuit figuratiuus quoad vtrumque genus præceptorum iudicialium, & cæremonialium, ideo eſt, quia ex intentione Dei vtraque fuêre ad ſignificandum impoſita.

Enaſio. *Refellitur.*

13. *Præcepta tã cæremõialia, quàm iudicialia habuerunt rationẽ figuralem ex inſtitutione Dei: & ſane, per ſe aliquo modo.*

Dico ergo, vtraque præcepta habuiſſe rationem figuralem aliquo modo per ſe ex inſtitutione diuina. Differentia autem à D. Thoma intenta videtur habere locum in illis præceptis ſecundùm particulares determinationes, & (vt ita dicam) ſecundùm ſpecificas rationes eorum. Nam loquendo in genere de vtroque ordine illorum præceptorum, non poteſt in eis ſufficiens ratio differentiæ conſtitui, vt probant rationes propoſitæ, quia re vera vterque ordo præceptorum per ſe primò fuit inſtitutus propter debitum ordinem hominum, vel religionis ad Deum, vel iuſtitiæ inter ſe, & in vtroque illorum ſignificatio, vel figuratio eſt adiuncta ex inſtitutione Dei. Conſiderando autem particulares determinationes præceptorum vtriuſque ordinis, videtur eſſe aliqualis differentia, quia in cæremonialibus particularis determinatio cæremoniæ in tali ſacrificio, vel Sacramento ordinariè ſumitur ex ratione figurali, in iudicialibus autem ſumitur ex ratione literali, ſeu morali. Et ratio eſt, quia licèt principalis ratio ſacrificij ſit diuinus cultus, ad hunc cultum parum referret, quòd præciperetur offerri hoc, vel illud animal, vel ſub hac, aut illa actione: propter repræſentationem autem, vel figuram determinata eſt talis materia, vel forma ſacrificij, & ita ferè in omnibus cæremoniis cum proportione inuenietur. At verò in iudicialibus non ſolùm in generali, ſed etiam in particulari in ſingulis præceptis, & actionibus eorum conſideratur vtilitas, ſeu commoditas, aut æquitas actionis præceptæ in ordine ad commune bonum reipublicæ humanæ, quia nihil in eo ordine præcipitur, niſi quod ad hunc finem eſt accommodatum; hac verò ratione ſuppoſita, illi adiuncta eſt ſignificatio. Et ita rectè ſubſiſtit differentia, quòd figuralis ratio in cæremonialibus eſt primaria, in iudicialibus autem ſecundaria. An verò in omnibus, & ſingulis præceptis vtriuſque ordinis neceſſarium ſit vtramque rationem ſimul inueniri, diſputari poſſet, id tamen expoſitoribus diuinæ Scripturæ relinquimus.

CAPVT IV.

Circa quam materiam lex vetus, & præcepta eius verſata fuerint.

1. *De materia veteris.*

IN materia legis duo conſiderare ſolemus, ſcilicet, id, quod præcipitur, & perſona, cui præceptum imponitur. Veruntamen hoc ſecundum explicabimus infrà declarando effectus, & obligationem illius legis; hîc ergo ſolùm materiam proximam, in quam lex illa cecidit, vel cadere potuit, explicaturi ſumus, quæ res magna ex parte in præcedenti capite tacta eſt, quia non poterat adæquatus finis illius legis ſine aliqua cognitione materiæ ipſius comprehendi: his autem ſuppoſitis, quæ dicta ſunt, reliqua facilè expediemus.

2. *Materia ſãcta, & honeſta.*

Dico ergo primò: Materia illius legis non potuit eſſe, niſi ſancta, & honeſta. Aſſertio eſt de fide certa, & quod attinet ad præcepta moralia, ſatis conſtat ex dictis ſuprà de lege naturali; quod verò ſpectat ad præcepta poſitiua, intelligenda eſt cum partitione accommoda: nam præcepta affirmatiua dicuntur verſari circa materiam honeſtam, quia ſolùm præcipiunt actus, qui ſanctè, & honeſtè exerceri poſſunt, & debent, ſaltem ſuppoſita tali lege; præcepta autem negatiua dicuntur verſari circa materiam honeſtam, vel quia omiſſio actus prohibiti honeſta eſt, vel quia actus prohibitus malus eſt, aut eſſe poteſt, ſaltem ratione prohibitionis. Sic autem declarata concluſio probatur apertè, tum ex communi ratione legis, de cuius ratione eſt, vt in materia recta, & iuſta verſetur, tum ex ſpeciali excellentia legis Dei, cui *non eſt ſimilis in legiſlatoribus*, vt dicitur Iob 36. & ideo lex, quæ Deum habet auctorem, non poteſt non eſſe ſancta, ſicut ipſe ſanctus eſt. Et ideo in Scriptura beati dicuntur, & immaculati, qui ambulant in lege Domini, Pſal. 118. quia, vt dicitur Pſal. 18. *Lex Domini immaculata, teſtimonium Domini fidele, iuſtitia Domini recta, præceptum Domini lucidum.* Item ad Roman. 7. *Itaq; lex ſancta, & mandatum iuſtum, ſanctum, & bonum.* Et ideo Chriſtus Dominus ſæpe monebat, non veniſſe ſoluere legem, ſed adimplere, & Matth. 5. dixit, *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege*, & idcirco, & ipſe legem ſeruauit, & ſecum etiam in infantia ſeruari voluit, Luc. 1. & 2. & alios eam ſeruare docuit, vt cùm leproſos miſit, vt oſtenderent ſe ſacerdotibus, & offerrent, quod præcepit Moyſes, Matt. 8. & Luc. 5. & 17. & generaliter cum dixit Matth. 23. *Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ, & phariſæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate, & facite, ſecundum opera verò eorum nolite facere.* Vbi Hieronym. per cathedram Moyſi, doctrinam legis intelligit, cui Chriſtus honorem, & obſeruantiam deferri voluit, etiamſi Doctores eius praui eſſent, & eam non ſeruarent.

Hieron.

3. *Contra dicta ob. 1.*

Contra hanc verò aſſertionem obiici poteſt primò teſtimonium Ezech. 20. *Dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuant, & pollui eos cum muneribus ſuis, cùm offerrent omne, quod aperit vuluam.* Secundò obſtat illud ad Hebr. 8. vbi de veteri Teſtamento dicitur, *Si prius illud culpa vacaſſet, non vtique ſecundi locus inquireretur*; vetus autem Teſtamentum idem eſt, quod lex vetus; ergo lex vetus non vacabat culpa. Tertiò, auctor operis imperfecti in Matth. homil. 28. circa finem, prius de lege dicit, *Non iuſtitiæ opus iniungit.* Vnde poſtea infert, *Vides, quia iniuſta eſt lex, & oneroſa*, & iterum infrà; *ergo lex immitis eſt, quia quidquid mandauit, in ira ſua mandauit.* Et infrà, *Item lex ſuperba eſt*, &c. Quartò, obiici poſſunt particularia præcepta, quæ iuſta non videntur, vt eſt lex de libello repudij, quam eſſe iniuſtam, & vt talem à Chriſto eſſe damnatam Matth. 5. dixit Tiraquel. in

Ob. 2 *Ob. 3.* *Ob. 4.* *Tiraquel.*

Præfat. ad Retract. nu. 59. vbi etiam refert, quæ diſſertatio. 10. ſimile videtur eſſe, quod de vſuris dicitur Deuteron. 23. vbi prohibetur dare ad vſuram fratri, non autem alieno. Addi etiam poteſt lex, quã auctor imperfecti in loco citato adducit ex Leuit. 19. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.*

4. *Locus Ezechiel. dupliciter exponitur.*

S. Auguſt.

D. Thom.

Ambroſ.

Chryſoſt.

Hieron.

Locus Ezechiel. 20. duas habet expoſitiones, vna eſt Auguſt. epiſt. 19. quam ſequitur D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 1. ad 1. ibi loqui Ezechielem de præceptis cæremonialibus, & ea vocare non bona, non quia eſſent de re mala, ſed quia non erant talia, vt homines facerent bonos, vel vt ſine illis boni eſſe non poſſint, vt ait Auguſt. vel quia gratiam nõ conferebant, vt ait D. Thom. ſic exponens illa ſubſequentia verba, *Et iudicia, in quibus non viuent,* vtique vita gratiæ. Alij etiam Patres illa verba intelligunt de præceptis à Deo datis in lege veteri, aliis verò modis explicant, cur dicantur non bona. Ambroſ. enim lib. 5. epiſt. 42. *Præcepta non bona,* exponit, id eſt, *non perfecta. Quia Deus,* inquit, *Euangelio perfectiora ſeruanit.* Et ita exponit locum illum per alium Pauli ad Galat. 3. vbi lex dicitur pædagogus, quia erat lex imperfectorum, & quaſi infantium. Simile habet Pſal. 118. octonar. 16. verſ. *Oculi mei defecerunt,* &c. vbi obiiciendo ex eodem loco infert, *Ergo Deus mala dat præcepta,* & reſpondet, *De præceptis ſic ſoluitur, quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta.* Idẽ ferè ſenſit Chryſoſt. hom. 7. in 1. ad Corinth. dicens, *Quid eſt autem non bona? quæ non multum conferunt ad virtutem, & ideo ſubiungit iuſtificationes, in quibus non viuent.* Nec videtur hæc expoſitio diſplicuiſſe Hieronymo Ezechiel. 20. in ſecunda expoſitione, vbi etiam per præcepta non bona, multiplices legis cæremonias intelligit, quas appellari dicit præcepta non bona, non quia ſint mala, ſed quia nõ erant per ſe bona, & quia occaſione mali data erat, ſcilicet, propter idololatrias, & blaſphemias, & ita data ſunt quaſi ad vitandum maius malum, *vt Deo offerrent victimas, quas dæmonibus offerebant.*

5. *Prædicta expoſitio ſufficienter ſoluit difficultatẽ.*

Hæc expoſitio ſufficienter ſoluit difficultatem, etiam admittendo, ſermonem ibi eſſe de ipſis præceptis Dei: nam quocumque illorum modorum ſufficienter explicatur particula, *non bona.* Imò etiã poſſunt dici non bona, quia erant valde oneroſa, quæ vix poſſent portari, vt dixit Petrus Actor. 15. vel quia etiã nimis rigida, *vt oculum pro oculo, dentem pro dente.* Exod. 21. &c. Veruntamen quod illa expoſitio ſupponit, ſcilicet, verba illa intelligi de præceptis legis veteris, ſiue cæremonialibus, ſiue iudicialibus, difficultatem magnã habet. Primò, quia dixerat ibidem Deus, *Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis, quæ faciens homo viuet in eis, inſuper & ſabbata mea dedi eis.* & deinde conqueritur Deus, *Irritauerunt me domus Iſrael in deſerto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis, & ſabbata mea violauerunt vehementer,* quæ verba iterum, atque iterum repetit, & poſtea ſubiungit, *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuant, & pollui eos in muneribus ſuis cum offerrent omne, quod aperit vuluã propter delicta ſua.* Ex quo contextu videtur manifeſtum, hæc præcepta non bona, non eſſe illa, quæ Deus priùs dederat, ſed potiùs illis opponi tanquam data in pœnã tranſgreſſionum priorum præceptorum, quod etiam indicat particula, *ergo,* & illa particula copulatiua, *&:* nam hæc indicat, hæc præcepta non bona eſſe diſtincta, & addita poſt priora; prior verò indicat cauſam, ſcilicet, quòd hoc fecerit, vel permiſerit Deus propter tranſgreſſiones priorum præceptorum. Et eadem ratione iudicia in vltimis verbis poſita, non ſunt eadem, quæ in prioribus, imò per antitheſim illis opponuntur: nam qui fecerit iudicia legis, viuet in illis; poſteriora autẽ

Difficultas ex dicta expoſitione.

A talia ſunt, in quibus non viuitur. Et hoc indicaſſe videtur Chryſoſtom. homil. 17. in Acta, ponderãs, Stephanum vocaſſe legem, *eloquia viua,* vt ipſe legit, quia ſunt, inquit Chryſoſtom. etiam eloquia non viua, de quibus Ezechiel dicit, *Et dedi vobis præcepta non bona, ad quæ reſpiciens Stephanus aicit, eloquia viua.* Clare ergo diſtinguit Chryſoſt. illa præcepta non bona à lege Dei. Et eandem expoſitionem primo loco ponit Hieronym. ibidem.

Chryſoſt.

Hieron.

6. *Præcepta nõ bona apud Ezechiẽ vera mala erant.*

Hac ergo expoſitione ſuppoſita, quæ mihi maximè literalis videtur, cõcedo, illa præcepta vocari nõ bona, quia re vera erant mala, & turpia, neque inde ſequitur, præcepta legis talia eſſe, ſed potiùs oppoſitũ infertur: nã hæc opponuntur illis tanquam non bona bonis, ſicut iudicia, in quibus nõ viuitur, opponuntur iudiciis legis, quæ qui fecerit, viuit in illis, & B munera, ac oblationes, quæ polluunt offerentem, opponuntur cæremoniis legis. Vnde videtur mihi, ſicut in lege diſtinguũtur illa tria, præcepta, iudicia, & ſabbata, ſeu cæremoniæ; ita in pœna illata tranſgreſſoribus illarũ triũ partiũ legis, diſtingui illa tria, præcepta non bona, iudicia, in quibus non viuitur, & munera, quæ polluunt offerentem. Supereſt verò explicãdum, quomodo Deus dicatur dare talia præcepta non bona. Reſpondeo tamen breuiter cum Hieronymo, intelligi permiſſiuè iuxta phraſim Scripturæ, ſicut dixit Paul. ad Rom. 1. *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum ſenſum,* vel ſicut dixit Dauid 2. Reg. 16. *Dominus præcepit ei.* Accedit, quòd propter tranſgreſſionem legis dabat Deus populum illum in captiuitatem, & inde per occaſionem populus ille imitabatur gẽtes in prauis moribus contrariis etiam le- C gi naturæ, vt de idololatria, & ſimilibus. Cogebatur etiam iniquorũ Regum leges ſuſtinere, quæ poſſunt dici iudicia, in quibus nec vitam, nec conſolationem haberent, & tunc etiam impias oblationes filiorum faciebant, & ſimilibus muneribus amplius polluebantur. Iuxta illud Pſal. 105. *Commiſti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt eis in ſcandalum, & immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis,* &c. vſque ad illud, *Et tradidit eos in manus gentium, & dominati ſunt eorum, qui oderunt eos.* Igitur ſicut eos Deus tradidit, ita eis dedit præcepta non bona, & polluit eos iuſtè id permittendo.

Dub.

Reſp.

Conſ.

7. *Ad locum Pauli, duplex expoſitio.*

Prima.

Caiet.

Ribera.

2. Expoſitio.

Ambroſ.

D. Thom.

Chryſoſt.

Secundum teſtimonium Pauli duas etiam habet expoſitiones. Vna eſt, *ſi culpa vacaſſet,* id eſt, *imperfectione,* vel, vt Græca habent, ſi eſſet irreprehenſibile D tanquam omni ex parte perfectum. Senſus ergo erit, ſi veteri Teſtamento nihil defuiſſet, nouum non fuiſſet neceſſarium. Ita Caiet. ibi, & ſequitur Franciſcus Ribera. Altera expoſitio eſt, vt ſit ſermo de vera culpa, & peccato non ipſius legis, ſed eorum, qui ſubiiciebantur legi, ita vt ſenſus ſit, ſi vetus Teſtamentum culpa vacaſſet, id eſt, *ſi illud primum teſtamentum inculpabiles effeciſſet obſeruatores ſuos, nunquam ſecundo locus relinqueretur,* vt ibi ait Ambroſius, & ſequitur D. Thom. ibi lect. 2. dicens, legem veterem, licèt bona fuerit, non vacaſſe culpa in his, quibus data eſt, tũ quia non purgabat commiſſa, tum quia non dabat gratiam adiutricem ad non committendum alia, ſed tantùm ad cognoſcendum. Quod vno verbo expreſſit rectè Chryſoſt. ibi homil. 14. dicens, *Si culpa vacaſſet,* id eſt, *ſi eos effeciſſet nulli culpæ affines.* Et põderat egre- E giè non ſubdidiſſe Paulum, *vituperans enim ipſum,* id eſt, teſtamentum, ſed, *vituperans enim ipſos,* id eſt, profeſſores illius legis; in ipſis enim erat culpa, nõ in lege, vt dixit idem Paulus ad Rom. 7. Et hoc ipſum colligitur ex verbis Ieremiæ 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum.* Et infrà, *Pactum, quod irritum fecerunt,* quæ vlti-

ma

ma verba Paulus caſualiter legit, *Quoniam ipſi non permanſerunt in Teſtamento meo, & ego neglexi eos*, illi ergo ſunt, qui culpa non vacabant, non lex. Poſſunt autem hæ duæ interpretationes conciliari, dicendo, legem quidem fuiſſe imperfectã, quia vires non dabat profeſſoribus eius, vt eſſent a culpa immunes.

Reconciliatio vtriuſque expoſitionis.

8\. *Ad 3. Auctor imperfecti operis inexcuſabilis.*

Ad tertium reſpondeo, auctorem illius operis non habere magnam auctoritatem, & ideo non eſſe neceſſarium ſingula verba eius excuſare. Nam ſine dubio in verbis illis excedit, nunquam tamen dicit, legem illam aliquod malum præcepiſſe, ſed fuiſſe oneroſam, quia præcipiebat, & non iuuabat, quod verum eſt. Quod verò addit, legem fuiſſe iniuſtam, vel ſuperbam, excuſabile non eſt, ſicut neque alia, quæ paulò inferiùs notabimus.

9\. *Ad 4.*

Ad quartum reſpondeo generaliter, licèt in ſenſu aliquarum legum, quæ videntur habere aliquid rationi contrarium, variæ ſint opiniones, nihilominus in nullo ſenſu admittendum eſſe, præceptũ aliquod illius legis iniuſtum, aut malum dici poſſe, in quo etiam exceſſit Tiraquel. loco ibi citato. Nam lex de libello repudij, ſi permiſſiua tantùm erat, non erat mala: nam licet facere malum culpa ſit, permittere malum, præſertim in Deo, non eſt malum, neq; etiam eſt iniuſtum, quia ſi id permiſit, non fecit ſine cauſa iuſta, vt Chriſtus etiam declarauit, Matth. 5. Vnde nõ rectè etiam loquitur Tiraquel. dum dicto nu. 10. ait, Chriſtũ damnaſſe, vel reprobaſſe illam legem; nam licèt eam abſtulerit, non damnauit, niſi exponatur, reprobaſſe, non vt malam, ſed vt minùs perfectam. In quo ſenſu etiam Iſidor. libro de Gentiũ vocation. cap. 15. & lib. 2. de different. ſpiritualib. cap. 28. dixit, propter ſimilia præcepta dictũ eſſe per Ezechielem, *Dedi eis præcepta non bona*, vtique ait, *quia quædam carnali populo carnaliter agenda permiſſa ſunt*, & adduxit exemplum de permiſſione facta Hebræis ad ſpoliandum Ægyptios Exod. 3. 11. & 12. quæ tamen non fuit pura permiſſio, ſed etiã conceſſio, & retributio.

Tiraquel.

B

C

Iſidor.

10\. *Lex de libello repudij potuit eſſe permiſſiua & conceſſiua.*

Quocirca etiam lex de libello repudij potuit eſſe non tantum permiſſiua, ſed etiam conceſſiua, & ſic etiam nec iniuſtitiam contineret, quia ex conceſſione diuina ſub illa lege, & conditione contractus à principio fieret. Atque idem dicendum eſt de lege vſurarum: nam eiſdem duobus modis ab auctoribus intelligitur, & vterque ſuam habet probabilitatem, vt videri poteſt in Couart. lib. 3. variar. cap. 1. nu. 7. Neutro autem modo eſſet lex iniuſta, aut mala: nam ſi fuit pura permiſſio, fieri potuit ex iuſta cauſa, ſi autem fuit etiam conceſſio, potuerunt Iudæi habere iuſtum titulum petendi, & accipiendi illas vſuras tanquam à Deo donatas, vel vt à ſupremo Domino, vel vt a iuſto iudice. Alia verò lex fallò allegatur; nam in Leuitico ſolùm dicitur, *Diliges amicum tuum, ſicut te ipſum*; antiqui autem Hebræorũ (vt ſumitur ex Matthæo 5.) male interpretando addebant, *Et odio habebis inimicum tuum*, cùm potiùs intelligere debuiſſent, proximum amici nomine ſignificatum eſſe, vt intelligamus, omnem proximum vt amicum diligendum eſſe, ſicut tacitè illud interpretatus eſt Chriſtus Dominus Matth. cap. 22.

Couarr.

D

Ad vlt. Leuit. 19.

E

11\. *Materia legis veteris actus internos per ſe, & directè comprehẽdebat. Vnde differt à lege humana.*

Dico ſecundò: Materia veteris legis actus etiam internos per ſe, & directè comprehendebat. Itaque in hoc differt lex illa à lege humana, quia hæc per ſe nõ extenditur ad actus merè internos, illa verò eos præcipiebat, & vetabat. Quæ differentia ex diuerſitate legiſlatorum naſcitur: nam homo non dominatur in actus internos, quia illos per ſe cognoſcere non poteſt; Deus autem ſcrutator eſt cordiũ, & ideo iuriſdictionem habet, & directum dominiũ in actus merè interiores. Quæ ratio optimè probat, legem diuinam poſſe cadere in actus internos; quod autem lex vetus hoc habuerit, probãdum eſt ex Scriptura,

A

oſtendi autem poteſt primò ex illo Leuitic. 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*, & infrà, *Diliges proximum tuũ ſicut te ipſum*, & ex illo Deuteronom. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. Et infra, *Eruntque verba hæc in corde tuo, & meditaberis in eis*, quæ omnia in actibus internis cõſiſtunt. Item facit illud Pſalm. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas*; nam conuerſio animæ actus interior eſt, lex autem non conuertit animam, agendo conuerſionem, ſed præcipiendo. Vnde lex illa præcipiebat veram pœnitentiam, & conuerſionem ad Deum, vt paſſim cõſtat ex Prophetis; imò ad hoc, tempus etiam deſignabat, Leuitic. 16. *Menſe ſeptimo decima die menſis affligetis animas veſtras*, vtique per internam pœnitentiam: nã exterior potiùs corpus, quàm animam affligit. Item pœnitentia interior eſt, quæ mundat à peccatis, & tamen ibi ſubiungitur, *in hac die expiatio erit veſtri, atque mundatio ab omnibus peccatis veſtris, coram Domino mundabimini.* Erat ergo præceptum illud præcipuè de interna pœnitentia. Deniq; Exod. 20. habetur generale mandatum, *Non concupiſces*, quod omnem immoderatam concupiſcentiam prohibebat, vt ſumitur ex Paulo ad Rom. 7. ergo lex illa etiam internos actus cohibebat.

Addi etiam poteſt ratio fundata in verbis Pſalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, & in verbis Chriſti Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, vtique in lege veteri contenta: nam qui Chriſtum interrogauerat ad illam obſeruandam tenebatur. Item in verbis Pauli ad Roman. 3. *Factores legis iuſtificabuntur.* Vnde formatur ratio: nam integra obſeruatio illius legis conſtituebat hominem immaculatum, & iuſtum, & dignum vita æterna, ſed ſine actibus internis ad ſalutem neceſſariis nõ poteſt homo eſſe iuſtus, & immaculatus, nec vita æterna dignus; ergo hi actus ſub materia illius legis comprehendebantur. Et huc etiam ſpectant diſcurſus Diui Thomæ hìc quæſt. 98. artic. 1. & qu. 99. art. 2. nam in priori probat, ad perfectam rationem legis diuinæ pertinere, vt dirigat hominem ad vitam æternam, quæ per quodcumq; peccatum impeditur, & non ſolùm per actus exteriores, ſed etiam per interiores; lex ergo vetus, quæ diuina eſt, circa vtrumque verſari debuit. In altero verò articulo docet, ſicut lex humana intendit amicitiã hominũ inter ſe, ita legem diuinam intendere amicitiã hominum cum Deo, & conſequenter intendere, facere homines ſimiles Deo, iuxta illud Leuitic. 19. *Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum*, quia ſimilitudo eſt cauſa amoris; hæc autem ſimilitudo ad Deum, & vera ſanctitas præcipuè per actus internos comparatur; ergo hos etiam actus præcipiebat lex illa, quæ diuina erat. 12.

D. Thom.

Contra hanc verò aſſertionem obiici poteſt primò, quia Paulus ad Rom. 3. legem veterem vocat legem factorum, quæ vox actiones externas propriè ſignificat, indicat ergo, legem illam ſolùm fuiſſe de externis factis, ad modum legis humanæ. Secundò obiici poteſt diuus Thomas quæſt. 91. art. 5. dicens, legem nouam ſuperabundare veteri, interiores actus animi ordinando, ſecundùm illud Matth. 5. *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c. Et ideo* (inquit) *dicitur, quòd lex vetus cohibet manum, lex noua animum*; ergo non verſabatur circa internos actus. Tertiò addi poteſt auctor imperfecti in Matthæum homil. 28. vbi ſic inquit, *Etſi impleuerit quis omnem iuſtitiam legis, viuit quidem in ea, non tamen iuſtificatus eſt.* Et reddit rationem, *quoniam lex abſtinentiam mandat malorum, vt non occides, non iuſtitia operi iniungit, vt non iraſcaris ſine cauſa, & non concupiſces.* Vbi ſignificat legem illam non prohibuiſſe hos internos motus, quod latè proſequitur. Quartò argumẽtari poſſumus, quia alias ſequitur, legem illam præcepiſſe

13\. *1. Obiect.*

2. Obiect. D. Thom.

3. Obiect.

4. Obiect.

actus Fidei, Spei, & Charitatis: cõſequens eſt falſum; ergo. Sequela patet ex dictis: nam illi ſunt actus interni, & maximè neceſſarij ad finem diuinæ legis, quia ſine fide viua impoſſibile eſt placere Deo; conſequens eſt falſum, tum quia alias lex illa iuſtificaret contra Paulum ad Roman. 3. & ſeqq. & ad Galat. 2. & 4. tum etiam, quia illa lex tantùm habebat præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia; ſub nullo autem membro iſtorum comprehenduntur præcepta Theologalia, vt ſic dicam, tum denique quia alias lex illa eſſet valde perfecta, ſi præcepta illa, quæ perfectiſſima ſunt, contineret, conſequens eſt contra Paulum vocantem legem illam infirmam, & imbecillam ad Hebr. cap. 7.

14. *Ad 1.* Ad primum reſponderi poteſt primò, Paulum ibi loqui de lege, quatenus poſitiua erat, & præſertim quatenus continebat præcepta cæremonialia, quæ vt ſic tantùm circa actus externos verſabatur, & ideo appellatur lex factorum, & ad Hebr. 7. vocatur *lex mandati carnalis*: cùm autem dicimus legẽ illam verſari circa actus internos, intelligendum eſt de illa quoad præcepta moralia. *Impugnatur reſp. Primò.* Hæc verò reſponſio non placet, primò quia Paulus cùm dicit, legem non iuſtificare, non tantùm cæremonialem, ſed etiam moralem complectitur: nam præceptum illud, *Non concupiſces*, morale eſt, & tamen loquitur de lege, vt illud comprehendit, vt patet ad Roman. 7. Item ratio Paul. ad Galat. 4. *Si ex lege iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt*, vt ſit efficax æquè procedere debet de lege morali, ac de cæremoniali, vt per ſe conſtat, & notauit Auguſtin. de ſpirit. & liter. ca. 14. *Secundò.* Secundò non placet illa reſponſio, quia etiam lex illa vt erat poſitiua, interdum verſabatur circa internos actus, vt de præcepto feſti expiationis ſuprà oſtendimus. Licèt enim verum ſit, præceptum illud ſolùm quoad determinationem temporis fuiſſe poſitiuum, & illam determinationem coniunctam fuiſſe cum exteriori celebratione diei feſti, nihilominus actus ille internus non erat per ſe coniunctus cum tali celebritate, *Vera reſp.* ſed ſolùm, quia directè præcipiebatur. Dico ergo, legem illam vocari factorum, ſumpta denominatione à maiori parte, & præcipuè addita per illam legem, Vnde nihil obſtat, quod aliquid etiam internum præcipetet. Addi etiam poteſt, omne opus hominis etiam internum quatenus ab ipſo fit, ſub factorum nomine comprehendi, vt ex dicendis conſtabit.

15. *Ad 2.* Ad ſecundam reſpondeo, illam differentiam à D. Thoma poſitam intelligendam eſſe de illa lege, vt poſitiua erat, vt ſic enim comparatur cum lege gratiæ nõ vt erat moralis: nam vt ſic quoad rem ipſam manet ſub lege gratiæ. Deinde D. Thomas non negat, legẽ veterẽ direxiſſe actus internos, ſed dicit, in hoc ſuperabundare legem gratiæ, quia perfectiori modo illos dirigit. Et ad hoc adducit verba Chriſti Matth. 5. *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarum, & phariſæorum, non intrabitis in regnũ cælorum.* In quo tamen aduerto, Chriſtum non loqui de iuſtitia legis, ſed de obſeruantia legis, quam ibi iuſtitiam vocat, vt *Maldon.* rectè ibi Maldonat. aduertit. Vnde ſenſus eſt, niſi legem ſeruetis meliùs, quàm ſcribæ, & phariſæi, non intrabitis in regnum cœlorum: nam phariſæi in exterioribus legem ſeruabant, non interiùs, vt colligitur ex Matth. 23. ergo perfecta obſeruatio illius legis, etiam interiorem rectitudinem poſtulabat. Et in hoc ſenſu dixit Gloſſ. ibi, illud, *niſi abundauerit*, referendum eſſe ad intellectum phariſæorum, non ad continentiam legis, & ita iuxta hunc ſenſum potiùs ex illo loco confirmatur noſtra aſſertio. Deinde aduerto ex Auguſtin. 19. contra Fauſt. c. 23. & 28. ea, quæ *Auguſt.* addit Chriſtus ad augendam iuſtitiam legis magna ex parte fuiſſe contenta in ipſa lege, licèt vel non fuerint intellecta, vel non obſeruata à phariſæis, & inter hæc fortaſſe vnum erat quòd lex cohiberet manum, non animũ. *Alia reſp.* Alia verò pertinentia ad maiorem perfectionem nõ tantùm in actibus internis, ſed etiã in externis conſtant. Denique poteſt illa differentia intelligi de lege non vt præcipiente, ſed vt operante; vtraque enim lex diuina vt præcipiens verſatur circa actus internos, & externos: lex autem vetus ſolum per ſe quaſi cogebat ad exteriores actus, per pœnas, & comminationes, quæ animũ non inducũt: lex autem noua per ſpiritum gratiæ animũ inducit.

16. *Ad 3.* Ad tertium reſpondeo in rigore falſam eſſe ſententiam illius auctoris: nam ſine dubio lex illa non ſolùm vetabat mala opera, ſed etiam prauum animũ, vel inordinatã concupiſcentiam, vt ex Paulo, & ex verbis legis conſtat. Item nõ ſolùm vetabat mala, ſed etiam præcipiebat opera iuſta. Vnde certum eſt, quòd qui ex vera fide legem illam ſeruaret, non ſolũ non eſſet malus, ſed etiam eſſet iuſtus. Imò intelligi non poteſt, quod ille auctor diſtinguit inter innocentem, & iuſtum, dicens, *Qui abſtinet ſe a malis eſſe innocentem, non tamen fore iuſtum, niſi opus iuſtitiæ faciat.* At certè apud Deum nemo eſt innocens, niſi iuſtus: nam ſi opus iuſtitiæ non eſt neceſſarium, ſicut poteſt eſſe innocens qui illud non facit, ita etiam iuſtus, quòd ſi opus iuſtitiæ neceſſarium ſit, qui illud non fecerit, nec iuſtus, nec innocens erit, quia non abſtinebit ab omni malo, ſaltem omiſſionis. Deniq; intelligi non poteſt alia diſtinctio, quam adhibet inter viuere, & eſſe iuſtum; non enim loquitur de vita corporali, adducit enim verba Chriſti Luc. 10. *Hæc fac, & viues*, & ponderat, non dixiſſe, *Et eris iuſtus*, quod certè ineptiſſimum eſt. Non poteſt ergo auctor ille habere commodam expoſitionem.

17. *Ad 4.* Ad quartum concedo ſequelam, ſcilicet, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis ſub præceptis illius legis comprehendi, quam ſententiam in cap. 7. latiùs tractabo, & confirmabo, & ibidem oſtendam, inde non ſequi legem illam dediſſe iuſtitiam, aut iuſtificaſſe. Et nũc breuiter declaratur, quia longè aliud eſt præcipere, aliud dare. Quamuis ergo lex illa præciperet actus veræ iuſtitiæ, non ſequitur dediſſe illos, & conſequenter, neque ſequitur dediſſe iuſtitiam, aut iuſtificaſſe, quãuis ergo illa lex præciperet fidem viuam, non dabat ſpiritum fidei, & viuificantem, vt infra dicemus, & ideo non iuſtificabat. Ad primam ergo rationem in contrarium obiectum negatur ſequela. Ad ſecundam rationem quidam dicunt, hæc præcepta non contineri ſub aliquo illorum trium membrorum, & putant eſſe ſententiam D. Thomæ dicta q. 99. ar. 5. quia ibi ſignificat, præceptum fidei comprehendi in Scriptura ſub *teſtimoniis* Dei; præceptum autem ſpei ſub *iuſtificationibus*. Sed veritas eſt, hæc omnia comprehendi ſub præceptis moralibus; nam illa comprehendunt totum id, quod pertinet ad legem naturalem, ſiue dicantur reſpectu ſolius naturæ, ſiue etiam per connaturalitatem ad gratiam, vt ſuprà lib. 1. & 2. declaraui, & attigit hic Caietan. quæſt. 100. art. 1. qui proinde hanc ſententiam indicat. *D. Thom.* Et clariùs ibidem D. Thom. in fine articuli, vbi ait, quædam eſſe moralia præcepta, ad quæ iudicanda indiget ratio humana introductione diuina, per quam erudimur de diuinis, & per hoc reſpondet ad tertium argumentũ, quod de præcepto fidei propoſuerat. Expreſſiùs vero in eadem q. 100. ar. 3. dicit, ad Decalogum pertinere illa præcepta, quæ ſtatim, vel ex principiis communibus, vel ex fide diuinitùs infuſa innoteſcunt. Denique ſuprà oſtenſum eſt, diuiſionem præceptorum in tria illa membra eſſe ſufficientem; cùm ergo conſtet, hæc præcepta non eſſe iudicialia, nec cæremonialia, rectè ſub moralibus comprehenduntur, non vt moralia a Theologalibus diſtinguuntur,

ſed

ſed vt actus liberi, & honeſti morales dicuntur. Neque obſtat, quod de iuſtificationibus dicebatur: nam omnium præceptorum obſeruationes poſſunt dici iuſtificationes, quia generalem iuſtitiam includunt, vt notauit D. Thomas dicta quæſt. 100. art. 2. ad 4. & eadem ratione omnia præcepta legis, quatenus in diuina reuelatione nitebantur, teſtimonia dici poſſunt. Vnde illæ duæ voces generales ſunt, vt ex Pſal. etiam 118. non obſcurè colligitur, & ideo non excludunt ſufficientiam partitionis præceptorum per illa tria membra. Tertia verò ratio petebat, vt aliquid diceremus de perfectione, vel imperfectione illius legis. Sed hoc dicetur meliùs in c. 6. & ideo breuiter dico ex Auguſtino contra Adimantum Manichæum, legem illam, licèt actus valde perfectos præciperet, dici imperfectam, quia vires ad illos exequendos non præſtabat.

Aug.
Quo ſenſu lex vetus imperfecta ſit dicenda.

18\. *Quos actus externos legis veteris materia comprehendebat.*

Dico tertiò: Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos neceſſarios ad honeſtatem morum, tam naturalem, quàm cæremonialem, ſeu religioſam, quàm etiam politicam, ſeu ciuilem. Hæc aſſertio manifeſta eſt ex dictis capite præcedenti de triplici ordine præceptorum; per quæ tres partes huius materiæ præcipuè diſtinguuntur: poſita autem nunc eſt, vt amplitudo illius materiæ, & numerus, vel ordo præceptorum ſub ſingulis membris contentorum magis explicetur. Aduertendum ergo eſt, materiam alicuius præcepti duobus modis poſſe eſſe neceſſariam ad honeſtatem morum. Primò ſecundùm ſe, & prout præintelligitur ad præceptum. Secundò vt conſequens ad præceptum, eiúſque obligationem. In aſſertione igitur indifferenter, ſeu generatim ſumitur hæc materia: nam vtramque materiam, ſeu actus ad illam pertinentes lex illa comprehendebat. Diuerſo tamen modo: nam lex illa ſecundùm moralia præcepta verſabatur in materia per ſe neceſſaria ad honeſtatem morum. Vnde quoad hanc partem materia illa non erat propria legis veteris, ſed quaſi accepta, vel mutuata à lege naturali: præcepta autem cæremonialia, & iudicialia ex genere ſuo verſabantur in materia non neceſſaria de ſe: per ipſa autem præcepta fiebat neceſſaria ad morum honeſtatem. Vnde generaliùs loquendo poſſent omnia illa præcepta vocari moralia, quia re vera rectitudinem moralem conſtituebant, tamen per antonomaſiam vſurpatum eſt nomen præceptorum moralium ad illa, quæ ex natura ſua talia ſunt ſignificanda.

Materia alicuius præcepti dupliciter ad honeſtatẽ morum neceſſaria.

19\. *Dubium.*

Circa priorem ergo materiam inquiri poteſt, quid neceſſe fuerit de operibus illi dari diuinam legem poſitiuam, cùm naturalis lex ad illa obliget. Imò videtur eſſe repugnantia, quòd lex diuina poſitiua ſit in tali materia, cùm de eadem data ſit lex naturalis, quæ diuina etiam eſt. Accedit, quòd lex circa talem materiam datur à Deo, prout eſt auctor naturæ; hæc verò lex eſt à Deo, vt auctore gratiæ, vt ſuprà diximus. Sed nihilominus negari non poteſt, quin lex vetus, vt a Deo data eſt, præcipuè comprehendat totam materiam legis naturalis; id enim manifeſtè conſtat ex Exod. 20. & 31. & Deuteronom. 9. & ex Paulo ad Roman. 2. vſque ad 7. &c. explicat latè D. Thomas dicta quæſt. 99. art. 2. & quæſt. 100. art. 1. & ſequentibus. Ratio autem, ſeu neceſſitas fuit, quia ratio humana valde erat obſcurata per peccatum, etiam circa moralia, & naturalia præcepta, & ideo ait D. Thomas. *Oportuit homini in hoc ſubueniri per auctoritatem legis diuinæ, ſicut per doctrinam, & reuelationem fidei ſubuenitur homini non tantùm in his, quæ rationem ſuperant, ſed etiam in his, quæ de Deo naturaliter cognoſci poſſunt*, ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis. Sic ergo non repugnat, legem diuinam poſitiuam verſari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturæ, quia ignorantia humana induxit neceſſitatem talis poſitiuæ legis, ſiue illa quoad hanc partem dicatur tantùm declaratiua, ſiue etiam nouæ obligationis inductiua, quod poſtea videbimus. Et eadem ratione conſtat, potuiſſe Deum etiam vt auctorem gratiæ legem ferre in tali materia, tum quia ferebat illã in ordine ad finem ſupernaturalem, quia non poteſt ſupernaturalis rectitudo ſine naturali ſubſiſtere, tum etiam, quia vt auctor gratiæ adiuuat etiam naturam, ſicut & naturalia reuelat, & auxilium præbet ad bene operandum moraliter, etiam intra naturæ ordinem, vt in tractatu de Gratia, dicemus.

Reſp.
D. Thom.
Nõ repugnat legem diuinam poſitiuã verſari circa materiã ab eodem Deo præceptam per legẽ naturalem.

20\. Poteſt verò etiam è contrario interrogari, an lex illa ſecundùm præcepta moralia tantùm in materia naturali, id eſt, per ſe neceſſaria ad honeſtatem, verſetur. Et ratio dubitandi eſſe poteſt, quia tertium præceptum de ſanctificatione ſabbati poſitiuum fuit in illa lege, & tamen ponitur inter moralia, quia ponitur in Decalogo. Idem videtur eſſe de primo præcepto quoad illam partem, *Non facies tibi ſculptile*: nam poſitiuum fuit in illa lege, & ideo ceſſauit, vt ſentit D. Thom. quæſt. 100. art. 3. Dicendum nihilominus eſt, præcepta poſitiua non pertinuiſſe ad moralia, ſed ad cæremonialia, vel ad iudicialia, quod ex ratione ſufficientiæ ſuprà datæ patet, & quia alias omnia præcepta eſſent dicenda moralia, quia ſub generali appellatione omnia erant de moribus hominum, & obſeruatio omnium erat neceſſaria ad honeſtatem morum, ſuppoſita illa lege. Et ſi ſemel admittatur aliquod præceptum poſitiuum ſub illo membro, eadem ratio erit de reliquis omnibus. Igitur illa tantùm, quæ per ſe bona ſunt, & neceſſaria ad honeſtatem naturalem, vel infuſam, dicuntur moralia.

Dubium.
D. Thom.
Reſp.

21\. Hæc autem ſic diſtinguuntur à D. Thoma: nam quædam (inquit) adeò ſunt per ſe nota, & generalia, vt ſine vllo diſcurſu ab omnibus ſciantur per lumen naturæ, aut fidei, quædam ſunt concluſiones proximæ, quæ facili diſcurſu ex illis principiis colligũtur, alia ſunt vt concluſiones remotæ, quæ maiori ſapientia indigent, vt cognoſcantur. Prima dicuntur præambula ad Decalogum, poſtrema illationes, ſeu corollaria ex illo. Media verò dicuntur propriè, & formaliter præcepta Decalogi, vt conſtat ex Deut. 4. vbi dicuntur decem verba, tamen virtute continent multa alia, vel antecedenter, vel conſequenter, vt dixi, & latè exponit D. Thomas tota ferè quæſt. 100. Circa quam quæſtionem ſolent ab expoſitoribus diſputari ferè illa omnia, quæ nos ſuprà libr. 2. de lege naturali, diſſeruimus, quia ad illum locum propriè pertinebant, & hîc repetenda non ſunt. De obligatione autem illorum præceptorum, vt ſpecialiter in lege veteri data ſunt, dicam in cap. 6.

Diſtinctio D. Thomæ de præceptis moralibus.
Deut. 4.
D. Thom.

22\. Vt autem ſatisfaciamus rationi dubitandi, oportet aduertere, differentiam eſſe inter auctores. Nam multi diſtinguunt quatuor præcepta erga Deum, & ſex tantùm erga proximum, confundentes duo vltima in vnum negatiuum, *Non concupiſces*. Et hoc ſupponit Hieron. ad Epheſ. 6. cùm ait, Præceptum honorandi parentes eſſe quintum Decalogi. Numeratio autem quatuor priorum præceptorum non vno modo fit. Nam Origen. hom. 8. in Exod. quem ſequitur Burgen. diſtinguit primum in duo negatiua, *Non habebis deos alienos. &c. Non facies tibi ſculptile.* Hieronym. autem Oſeæ 10. quem ſequitur Rupertus lib. 3. in Exod. cap. 32. diſtinguunt aliter illud primum in duo, vnum ſcilicet, affirmatiuum, *Ego ſum Dominus Deus tuus.* & aliud negatiuum comprehendens illa duo, quæ diſtinguit Origen. Heſych. autem Leuit. 26. vt refert D. Thom. quæſt. 100. art. 4. coniungendo dictas opiniones, diſtinguit primum præceptum in

Differentia inter Doctores notanda. De ordine Decalogi.
Hieron.
Orig.
Rupert.
Origen.
D. Thom.

tria, vnom affirmatiuum, & duo negatiua, & conſequenter excludit à Decalogo tertiuio præceptum de obſeruationne ſabbati, quia poſitiuum eſt. Et ita reſpondet priori parti rationis dubitandi, non tamen ſatisfacit poſteriori.

23. *Quid de dictis ſententiis ſentiendum.* Vnde nulla ex his ſeotentiis ſatisfacit omnibus difficultatibus occurrentibus. Et in primis tertia non conſequenter loquitur: nam eadem ratione excludere deberet a Decalogo aliud negatiuum, *Non facies tibi ſculptile.* Nam quatenus diſtingui poſſet ab alio, *Non habebis deos alienos*, poſitiuum eſt, & cæremoniale, vt notauit D. Thom. dicta quæſt. art. 7. ad 2. Et præterea tertium præceptum de ſanctificatione ſabbati tam expreſſe dicitur in Exod. 20. fuiſſe ſcriptum in tabulis, vt non poſſit abſolutè reiici à Decalogo. Et deinde contra dictas opiniones obſtat, quia duo vltima præcepta in ſecunda tabula vt diſtincta ponuntur, & habent materias diuerſarum rationum, & virtotum.

24. *Auguſt. D. Thom.* Et ideo præualuit opinio Auguſt. lib. de decem chord. cap. 5. & per totum, & q. 71. in Exod. quem ſequitur D. Thom. in præſenti, & 2. 2. quæſt. 122. & communiter Scholaſtici, & ferè a tota Eccleſia recepta eſt, quæ diſtinguit ſeptem præcepta erga proximum, & conſequenter tria tantùm erga Deum. Nã in primo verba illa, *Ego ſum Dominus Deus tuus*, non ſunt præceptiua, ſed præſuppoſitiua, vt ſic dicã, poteſtatis Dei ad ferendam legem. Et deinde ſi aliquod præceptum continent, eſt de vnitate Dei, quod includit negatiooem plurium deorum, quam explicant alia verba, *Non habebis deos alienos.* illa verò, *Non facies tibi ſculptibile.* Si intelligantur de prohibitione idoli ad hunc finem, vt colatur pro Deo, non diſtinguitur à priori negatione, & ita eſt præceptum morale, vt expoſuit D. Thomas ar. 4. Si autem exponantur de abſoluta prohibitione imaginum Dei, eſt cæremoniale, & non morale, vt D. Thomas expoſuit, & reducitur ad primum præceptum, vt circumſtantia eius. Similiter dicendum eſt de tertio; quatenus enim præcipit, vt aliquod tempus cultui Dei dicetur, naturale eſt, & morale; quatenus verò determinabat talem diem, fuit cæremoniale, & ceſſauit, vt expoſuit D. Thomas eadem quæſt. art. 3. ad 2. Vnde concluditur, in Decalogo prout ſcriptum fuit in lapidibus, aliquid cæremoniale fuiſſe admixtum, non verò ſequitur præceptum aliquod poſitiuum ad moralia pertinere. Cur autem in illo tertio præcepto ſpecialiter fuerit aliquid figurale additum, tractat *Auguſt.* Auguſt. lib. de ritib. Eccleſ. cap. 11. & 12. aliàs Epiſt. 119. ad Ianuar. & rationem myſticam reddit, ſcilicet, per ſabbatum ſignificari æternam requiem, & tertium illud præceptum Spiritui ſancto attribui, qui eſt amor, & ideo ad excitandum amorem, quo ad requiem tendimus, factam eſſe in illo tertio præcepto ſabbati commemorationem.

25. *Aliud membrum exponitur.* Circa aliud membrum de materia illius legis ſolùm neceſſaria, quia præcepta, dictum eſt in ſuperioribus, duas habuiſſe partes, aliam ad Deum, aliam ad homines pertinentem: quoad vtramque ergo partem fuit lex illa, & copioſè, & ſufficientiſſime tradita, quod breuiter in ſingulis comprehendi poteſt ex iis, quæ D. Thomas in prædictis quæſtionibus latiſſimè tradidit. Et in primis materia cæremonialis, ſeu ad Deum pertinens quatuor capita complectebatur. *Materia cæremonialis. 4. complectebatur. Primum.* Primum continet præcepta ſacramentorum, inter E quæ primum erat circumciſionis, quia ante legem incepit, & in ea tanquam eius ianua, & profeſſio retenta eſt; alia verò fuerunt in ipſa addita, vt agni paſchalis, conſecrationis Pontificis, &c. de quibus ex profeſſo tractator in 3. tom. tertiæ partis, tam diſputando de Sacramentis in genere, quam de Baptiſmo, & Circumciſione in particulari. *Secundum.* Secundum ca-

A put eſt de Sacrificiis, quæ ex parte rerum materialium, quæ offerebantur, erat multiplicia. Formalis verò diſtinctio illorum ex fine ſumenda eſt. Nam quoddam erat, *holocauſtum*, in recognitionem diuinæ maieſtatis. *Holocauſtũ quid.* Aliud dicebatur *hoſtia pacifica*, quæ ad impetrandum noua beneficia, vel ad agendas gratias pro iam ſuſceptis mactabatur. *Hoſtia pacifica.* Aliud denique dicebatur *ſacrificium pro peccato*, quia in eius expiationem, & ſatisfactionem aliquam immolabatur, de quo toto genere ſacrificiorum, & quomodo omnes illæ rationes in vno ſacrificio Euchariſtiæ contineantur, diſputatur eodem tom. 3. ad finem. *Sacrificium pro peccato.* Et præterea de illis ſacrificiis vltra D. Thomam hic, & Origen. Abulenſ. & alios in Leuiticum, & Philonem lib. de ſacrificiis, videri poteſt Riber. tract. de Templ. lib. 4. & Azor. tom. 1. lib. 6. à cap. 25. per plura. *D. Thom. Origen.*

B Tertium caput continet ſacra, id eſt, templum, altare, & omnia vaſa ad diuiuum cultum inſtituta, de quibus omnibus latè Riber. in dicto tract. lib. 1. & 2. & ad eum ordinem pertinent, feſtiuitates, & ſabbata, de quibus idem auctor lib. 5. & breuiter comprehendit Tolet. in cap. 7. iu Ioan. & Azor. ſuprà cap. 31. & ſequentib. *Tertium. Philo. Riber. Tolet. Azor.* Solùm aduerto in littera D. Thomæ q. 102. art. 4. ad 6. haberi, Propitiatorium fuiſſe lapideam tabulam. Exiſtimo tamen errorem irrepſiſſe in textu. Nam conſtat Exod. 25. fuiſſe tabulam auraem, quod D. Thom. non ignorauit, ſed id ſcripſit ad Hebr. 9. lect. 2. Quartum caput continet obſeruantias peculiares illius populi, vt erant ſpecialia ieiunia cibi prohibiti, & ſimilia, de quibus videri poteſt ſuprà art. 6. *Quartum.*

26. *Materia iudicialis alia 4. continebat.* Simili modo altera pars illius materiæ, quæ iudicialis, vel quaſi politica dici poteſt, ad quatuor C etiam capita reuocatur ex D. Thoma ſuprà, & ferè tota quæſt. 104. *D. Thom.* Quædam enim leges conſtitoebant ordinem ſeruandum inter Principem, & populum adinuicem. *Primum.* Aliæ ſtatuebant de moribus totius populi, & ſingulorum membrorum eius, tam in ordine ad communitatem, quam inter ſe, vt in iudiciis, contractibus, &c. *Secundum.* Aliæ dabantur de rebus ſeruandis in ſingulis familiis, vt inter dominos & ſeruos, parentes & filios, virum & vxorem, & huc ſpectabant leges matrimonij, quod tunc erat contractus humanus, & non Sacramentum proprie dictum, & ideo præcepta ad illud ſpectantia inter iudicialia numerantur. *Tertium.* Denique vltimum caput continebant leges pertinentes ad extraneos, id eſt, ad hoſpites, ſeu peregrinos, & hoc ſpectabant leges de bello ferendo, aut D vitãdo cum cæteris exteris nationibus, & de cõiugiis, & aliis cõtractibus cum eis ineũdis, de qoibus videri poteſt Azor. ſuprà à cap. 4. *Quartum.* Vnde factum eſt, vt præcepta illius legis in magno numero multiplicata fuerint, fuiſſe enim ſexcenta, & tredecim dixit Guilielm. Pariſi. lib. de fide, & leg. & ſequitur Abul. Deuter. 27. q. 5. & Burgen. in ſcrutin. 1. p. d. 8. c. 9. Galatin. autem aliter illa numerat, quod nunc expendere neceſſarium non eſt. *Præcepta legis veteris fuiſſe 613. Guil. Pari. Abulenſ. Deuter. 27. Burg. Galatin.*

27. *Materia legis veteris quædam etiam de conſilio comprehendebat. Vide dicta in lib. 1.* Dico quartò: Materia legis veteris generaliter ſumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant ſub rigoroſo præcepto, ſed ſub conſilio. Ad intelligendam hanc aſſertionem ſupponendum eſt, nomen legis, collectiuè ſumptum, ſignificare in rigore collectionem præceptorum ad aliquem ſtatum, ſeu communitatem pertinentium; interdum verò latiùs E ſumi, vt comprehendat totam aliquam viuendi rationem, in qua multa alia præter præcepta continentur, vt lex Euangelica abſolute dicta comprehendere dicitur conſilia Euangelica, & ſacramenta omnia, quamuis non de omnibus præcepta diuina data ſint. Loquendo ergo hoc poſteriori modo de lege veteri, dicimus, eius materiam extendi etiam ad aliqua conſilia. Et videtur poſſe ſumi ex illo Deuter. 11. *Ama*

Dominum

Dominum Deum tuum, & obſerua præcepta eius, & cæremonias, iudicia, atque mandata omni tempore, vbi per *præcepta*, intelliguntur moralia, vt ſupra dixi, & adduntur illis mandata præter cæremonias, & iudicia; ergo illa mandata non ſunt præcepta moralia, cæremonialia, aut iudicialia, quia ab omnibus diſtinguũtur; ergo ſunt conſilia. Patet conſequentia, quia non poteſt cogitari medium inter illa duo, & quia vox, *mandatum*, interdum ita accipitur, vt notaui 1. tom. 3. part. diſp. 43. ſect. 1. & 3. Et huic expoſitioni, & ſententiæ videtur fauere D. Thom. 1. 2. q. 99. ar. 5. Sentit enim ea vocari mandata in illa lege, *Quæ erant præcepta, vel prohibita, non vt ſimpliciter debita, ſed propter melius*. De quibus ait, *Vocari mandata, quia quandam inductionẽ habent, ac perſuaſionem*. Et adducit Hieron. in Procemio ad Marcum, diſtinguentem mandatum à præcepto. Vnde cũ D. Thomas priùs dicit, Hæc eadem, quæ vocantur mandata, fuiſſe præcepta, vel prohibita, latè videtur vti iis verbis, quatenus includunt omnem inductionem, & perſuaſionem, alioqui mandata confunderet cum præceptis in iiſdem verbis, in quibus vult illa diſtinguere. Item cùm ait ea, quæ mandantur, tantùm eſſe ad melius eſſe, intelligendum videtur non ſolùm ante mandatum, ſed etiam poſt illud, alioqui iam illud eſſet rigoroſum præceptum cæremoniale, vel iudiciale, relinquitur ergo vt tale mandatum ſit conſilium.

D. Thom. *D. Hieron.*

18. *Perpenditur vna rationum propoſita.* Sed licèt hæc probatio probabilis ſit, non tamen cogit, quia D. Thom. nõ perſiſtit in illa expoſitione; addit enim per mandata poſſe intelligi in loco Deuteronomij nõ leges datas à Deo per ſeipſum, ſed datas per homines, *Vt verbum ipſum*, inquit, *præſefert*. Et ita in illo loco præcepta dicentur tantùm decem Decalogi, mandata verò alia moralia, quæ per Moyſem data, vel explicata ſunt. Quæ expoſitio eſt probabilis. *Alia expoſitio.* Alia etiam eſſe poteſt, vt per mandata non intelligantur leges diuinæ, ſed præcepta, quæ per homines, Dei miniſtros dari contingeret *omni tempore*, vt ibi dicitur, & annumerari potuerunt cum legibus Dei, quia lex ipſa præcipiebat obedire Pontificibus, & miniſtris Dei. Accedit, quòd vox, *mandatum*, nunquam propriè ſignificat conſilium, neque in hac ſignificatione vſurpata inuenietur in Scriptura. Imò tota lex vocatur mandatum, Malach. 2. & tota lex vocatur lex mandatorum ad Epheſ. 2. *D. Hieron.* Nec D. Hieronym. in citato loco diſtinguit mandatum à præcepto in illo ſenſu, quia in exemplum mandati affert verba Chriſti, *Ioan. 13.* *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*, quod eſt rigoroſum præceptũ. Vnde nomine mandati videtur intelligere præceptũ affirmatiuum faciendi aliquod bonũ; nomen verò præcepti accommodat ad negatiuum *quale eſt*, inquit, *diuertere à malo*.

19. *Concluſio propoſita defenditur. D. Thom.* Nihilominus concluſionem poſitã cenſeo veram, & ſatis conſentaneam menti D. Thomæ. Potéſtque declarari, & probari inductione quadam & accõmodatione ad dicta tria membra præceptorum. Nam in primis in illa lege fuerunt inſtituta aliqua ſacrificia, quæ non præcipiebantur, ſed voluntariè offerebantur, iuxta illud Pſal. 118. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine*. quod ita ibi interpretatur Chryſoſt. *Chryſoſt.* De illis ergo ſacrificiis poſſumus dicere, datum eſſe conſilium, non præceptum. Deinde de votis dabantur conſilia in illa lege, iuxta illud Pſal. *Vouete, & reddite*: nam licèt ſecunda pars contineat præceptum naturale, prior continet conſilium. Quod generatim ſumptum poteſt dici conſilium morale, tamen ex parte materiæ poterat eſſe cæremoniale, quia etiã conſulebantur vota de aliquibus ſacrificiis, vel oblationibus voluntariis illius legis, quæ *dona* dicebantur, multa etiã in illa lege diſponebãtur circa obſeruationem, vel commutationem votorum, quæ propriè erant cæremonialia, & interdum continebant præceptum, aliquando verò permiſſionem, ſeu conceſſionem, vel etiam conſiliũ. Denique id, quod D. Thom. ſuprà affert ex 22. Exodi, *Si pignus acceperis veſtimentum à proximo tuo, ante ſolis occaſum reddes ei*, videtur non fuiſſe rigoroſum præceptum, ſed monitionem, aut inductionem, niſi in caſu, in quo veſtimentum eſſet proximo omnino neceſſarium, tunc enim videtur fuiſſe charitatis præceptum in ipſa lege ſignificatum: extra illum ergo caſum erat conſilium, vt D. Thomas indicat, potéſtque dici conſilium iudiciale. Atque ad hunc modum poterunt in illa lege alia conſilia intelligi, & explicari iuxta exigentiam materiæ, & verborum.

20. *Dubium.* Hic verò occurrebat iterum difficultas de imperfectione illius legis: nam amplecti, & ſuadere non tantùm præcepta, ſed etiam conſilia, videtur illius legis imperfectionem ſuperare. *Reſpondeo.* Sed quia de modo imperfectionis illius legis dicturi ſumus infrà, reſpondeo breuiter, conſilium abſolutè dictum latiùs patere, quàm conſilium perfectionis, quod ad ſtatum perfectionis conſtituendum ordinatur. In illa ergo lege non fuerunt data, nec explicata conſilia perfectionis; hoc enim imperfectionem eius ſuperabat: nam ſi fortaſſe aliqui ſtatum perfectionis profeſſi ſunt, illud non fuit ex doctrina legis, ſed ex diuino inſtinctu. At verò inducere ad aliqua conſilia, quæ in communi hominum vita, & ſtatu exerceri poſſunt, non excedebat perfectionem illius legis, imò erat illi conſentaneum, vt oſtenſum eſt.

CAPVT V.

Vtrùm lex vetus conuenienti modo, tempore, & aliis circumſtantiis data fuerit.

1. *De aliis circunſtantiis legis veteris.* Explicatis cæteris cauſis illius legis ſupereſt dicendum de forma ſeruata in illa lege tradenda, quæ res quãtum ad ſcholaſticum negotium ſpectat, facilis eſt. Quia forma legis (vt ſæpe in hoc opere notatum eſt) dicitur externum ſignum, quo voluntas, ſeu mens legiſlatoris manifeſtatur. Vnde hic non agimus de actu ipſo interno in Deo exiſtente, qui eſt veluti ſubſtantialis lex, & quaſi forma, & anima ſigni externi: nam de illo actu eadem eſt ratio in hac lege, quæ in omni alia, ſeruata proportione, ideóque applicanda eſt doctrina tradita in lib. 1. de Lege in communi. Agimus ergo de lege externa, & ſenſibili, per quam populo Iſraelitico innotuit interna mens, & volũtas Dei. Diximus autem in ſuperioribus, duo principaliter requiri in hac forma legis, ſcilicet, ſignificationem externam aliquo ſenſibili ſigno factam, & publicam promulgationem cum conuenienti ſolemnitate toti communitati factam; vtrumque ergo in forma illius legis ſeruatum eſt: nam licèt eſſet diuina ex parte auctoris, dici poteſt humana ex parte recipientium, & ideo humano modo, ſeu hominibus accommodato dari, neceſſarium fuit, & ideo vtrumque à nobis explicandum eſt, ſimúlque circunſtantias in illa lege tradenda ſeruatas, quatenus ad ſolemnitatem illius formæ pertinent, declarabimus.

2. *Forma illius legis quæ.* Circa primum dicendum eſt, formam illius legis fuiſſe verbũ ſenſibile ipſiuſmet Dei, hominibus ſufficienter ſignificans ipſius voluntatem. Hoc conſtat Exodi 20. *Locutúſque Dominus eſt cunctos ſermones hos*. & infrà, *Cunctus autem populus videbat voces*. Vbi verbum videndi, vt notat Auguſtin. quæſt. 72. in Exod. *Auguſt.* generaliter ſumitur prout de quocumque ſenſu dici ſolet, vel etiã prout ad mẽtem, & intelligentiam traducitur, & ita ſenſus erat, *videbat voces*, id eſt, intelligebat, quid per vocem Dei ſignificaretur. Illud autem dictum eſt de lege quoad Decalogum; de

cæteris verò præceptis ſubditur, *Dixit præterea Dominus ad Moyſem*, & ſæpe repetuntur illa verba, *Loquutus eſt Dominus ad Moyſem*. Neq; refert, quòd illa verba effectiuè formarẽtur immediatè ab Angelo in aëre, vel in Moyſi ſenſibus, quia nihilominus verba illa erant dictata à Deo ipſi Angelo, & ita erãt à Deo vt à propria cauſa principali. Et eadem ratione non ſolùm data eſt illa lex Moyſi per proprium Dei verbum, ſed etiam ab ipſo Moyſe data eſt populo, ipſomet Deo verba legis dictante: ſicut enim Moyſes illam ſcripſit, ita etiam verba protulit: ſcripſit autem illam legem vt canonicus ſcriptor, dictante Spiritu ſancto, vt de fide conſtat; ita ergo illam etiam protulit. Vnde Exodi 24. dicitur, *Venit ergo Moyſes, & narrauit populo omnia verba Domini, atque iudicia, reſponditq; omnis populus vna voce, omnia verba Domini, quæ loquutus eſt, facimus*; & ſtatim additur, *Scripſit autem Moyſes vniuerſos ſermones Domini*. Vbi ſignificatur, priùs dixiſſe, & poſtea ſcripſiſſe legem, fortaſſe tamẽ illud prius per anticipationem dictum eſt: nam paulo pòſt ſubditur, *Aſſumensq; volumen fœderis, legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus eſt Dominus, faciemus*. Et Paulus ad Hebr. 9. dixit, *Lecto enim omni mandato legis à Moyſe vniuerſo populo, accipiens ſanguinem*, &c. &c. vbi Riber. meritò reprehendit Eraſm, quòd pro

Riber.

dictione *lecto*, poſuerit *dicto*: nam licèt re vera dixerit, tamen ex libro dixit, vt verba Exodi oſtendunt. Fieri autem potuit, vt priùs verbo retulerit, quæ acceperat, & poſtea ea ſcripſerit, ac deinde iterum legerit audiente populo, quod incertum eſt, & veriſimilius apparet, priùs legem ſcripſiſſe, & poſtea ex ſcripto legiſſe. Vtcunque tamen ſit, ſemper verbis Dei, & Spiritus ſancti dictatis loquutus eſt.

3.
Obiect.

Dices, Quid ergo eſt, quod Paul. ad Hebr. 2. legem illam minùs perfectã eſſe oſtendit, eo, quòd ſit ſermo per Angelus dictus: nam ſi ſermo ille erat ſermo ipſiuſmet Dei, non variat, neque minuit dignitatem verbi, quod per Angelum, vel hominem, ſiue etiam per ipſum Deum proferatur, vt in ſimili dixit Gregor. lib. 1. Moral. cap. 1. Reſpondetur, quoad verbi certitudinem, & infallibilitatem, & quoad legis auctoritatem non referre, quòd per hunc, vel illum miniſtrum proferatur, & in hoc ſenſu pertinere ad magnam illius legis dignitatem, quod per verbum Dei ſuam voluntatem manifeſtantes formaliter (vt ſic dicam) conſtituta ſit. Nihilominus tamen ad maiorem quandam ſermonis excellentiam accidentalem, pertinere poteſt perſona miniſtri immediatè loquentis, vel quia ex proxima habitudine ad illum habet quãdam dignitatem moralem, propter quam maiorem reuerentiam meretur, quomodo Euangelij verba à Chriſto prolata maiori reuerentia audiuntur. Vel quia ſolet Rex grauiores leges per miniſtros maioris auctoritatis proponere, & hoc modo lex vetus, licèt fuerit verbum Dei, in hoc ipſo minorem dignitatem habet, quàm lex gratiæ, vt poſtea videbimus.

Gregor.
Reſp.

4
Prior 2
Reſp.

Interrogabis vlteriùs, quale fuerit illud verbum Dei, an prolatum, vel ſcriptum. Reſpondeo, iam ex dictis conſtare, vtrumque interueniſſe: nam lex Decalogi priùs voce prolata eſt, Exodi 20. & poſtea digito Dei ſcripta eſt in tabulis Exod. 24. 31. & 32. de cæteris autem præceptis iam declaratum eſt. Vnde ſi quæratur an vtrumque ſignum, vel alterum tantùm fuerit de ſubſtantia illius legis. Reſpondeo breuiter, quodlibet illorum per ſe fuiſſe ſufficiens, concurrentibus aliis requiſitis, & attenta communi ratione legis ſuprà tradita. Ex diſpoſitione autem diuina videtur fuiſſe neceſſaria ſcriptura ad ſubſtantiam, & obligationem illius legis, ſaltem vt duratura erat in tota poſteritate illius populi, *donec veniret ſemen*, vt Paulus ait. Nam ille populus non tenebatur leges aliis obſeruare vt diuinas, & à Deo expreſſè traditas, niſi quæ ſcriptæ erant, iuxta illud Deut. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neq; auferetis ex eo, cuſtodite mandata Domini Dei veſtri*, & inde ſæpe Deus præcipit, legem illam ſcribi Exod. 34. & & Deuter. 27. 28. & per antonomaſiam lex ſcripta vocatur, vt ſumitur ex Deuter. 30. & 31. Nihilominus tamen fieri potuit, vt populus ille, qui aderat editioni legis, ſtatim illa obligaretur ante ſcripturam, ſicut obligabãtur lege circumciſionis ante ſcripturam eius. In quo poteſt notari differentia inter præcepta Decalogi, & alia: nam Decalogus prius quàm ſcriberetur, voce Dei ſufficienter propoſitus eſt, & ideo ſine dubio ſtatim obligauit, non tantùm vt erat lex naturalis ratione fundata, ſed etiã vt erat lex ſpecialiter à Deo data, quæ hoc ſolo titulo obligaret, etiam eos, qui rationem talium præceptorum ignorarent. Alia verò præcepta, licèt Moyſi per ſermonem tradita fuerint, populo non fuêre propoſita, niſi ex ſcripto, vt diximus, & ideo antequam ſcriberentur, non habuerunt plenam, & conſummatam rationem legis.

Differentia inter præcepta Decalogi, & alia.

5.

Denique circa hanc formam, quatenus per voces edita eſt, nihil adnotãdum occurrit, præter ſuperius dicta de miniſterio hominis, vel Angeli in illis verbis formandis. Quatenus verò ſcripta eſt, ſufficit etiã dicere, conſulendam eſſe veterem ſcripturam, præſertim in Exodo, Leuit. & Deuteron. nam in illis tota forma illius legis, & ſingulorum præceptorum eius latiſſimè deſcribitur, præſertim quæ ad cæremonialia, & iudicialia ſpectant, & ideo ſolùm oportet, verba Scripturæ expendere: nam in illius ſenſu ſubſtantia illius legis conſiſtit. Quoniam verò de præceptis Decalogi ſpecialiter dicitur fuiſſe in duabus tabulis lapideis ſcripta, & Scriptura non declaret, quomodo fuerint diſtributa, ideo aliquid de hoc dicere neceſſarium eſt: nam ad formam illius legis aliquo modo ſpectat. Aliqui ergo dixerunt, in ſingulis earum fuiſſe quinque præcepta ſcripta. Quod tradit Ioſeph. 3. Antiquit. ca. 6. Et Philo lib. Decalog. & Hugo Cardinal. Exod. 20. & ſequitur Sot. lib. 2. de Iuſtit. q. 3. ar. 4. Alij verò putant, in vna tabula fuiſſe tantùm præcepta pertinentia ad Deum, in alia verò pertinẽtia ad proximum. Quod ſentit Auguſt. quæſt. 71. in Exod. & quæſt. 7. in lib. quæſt. vtriuſque teſtam. & lib. de decem chordis, cap. 6. Et hoc ſequitur Abulenſ. in cap. 20. Exod. q. 2. & Burgen. in cap. 32. Exodi, addit. 4. Inter quas ſententias difficile eſt ferre iudicium, quia auctores harũ opinionũ non viderunt tabulas ſcriptas, vt poſſint de illis ferre teſtimonium. Et ſcriptura non explicat modum partitionis, nec firma ratione, aut traditione certa oſtendi poteſt. Si tamen coniectura vtendum eſt, poſterior eſt præferenda, quia decuit, vt præcepta ad Deũ pertinentia ſeparatim, & in prima tabula traderentur. Et ita vſus obtinuit, vt illa dicantur præcepta primæ tabulæ, & alia ſecundæ, vt patet ex D. Thoma q. 100. ar. 4. & 5. Magiſt. cum Doctoribus in 3. d. 37. & aliis communiter.

De ordine & numero Decalogi in tabulis ſcripti.
1. Sententia Ioſeph. Philo. Hug. Sot.
2. Sententia Auguſt.
Abul. Burg.
2. Opinio præferenda.
D. Thom.

6.
Circa promulgationẽ legis veteris. Diſtinguendum.
Exod. 20.

Circa alteram partem illius formæ, quæ eſt promulgatio, diſtinguere oportet Decalogum à reliqua parte legis: nã ſolemnis promulgatio Decalogi ſufficienter deſcribitur Exod. 20. cum magnis ſignis terroris, & maieſtatis, quibus ille populus tunc indigebat, & accommodata erant illi legi, quæ timoris erat. Et quia tunc præſens aderat totus populus, pro quo tradebatur, & vox talis erat, vt à cunctis audiri poſſet, ideo ita fuit promulgatio ſufficiens, vt nulla diuulgatio, vel temporis ſucceſſio neceſſaria fuerit, atque ita lex illa ſimul edita, & promulgata eſt. Vnde rectè ſcripſit Auguſt. lib. 10. de Ciuit. cap. 13. *Cùm oporteret Dei legem in edictis Angelorum terribiliter dari, non vni homini paucisve ſapientibus, ſed vniuerſæ genti*,

Auguſt.

genti, & populo ingenti, coram eodem populo magna facta ſunt in monte, vbi lex per vnũ dabatur, conſpiciente multitudine metuenda, at tremenda, quæ fiebant. Non enim populus Iſrael ſic Moyſi credidit, quemadmodum ſuo Lycurgo Lacedæmonij, quod à Ione, ſeu Apolline leges, quas condidit, accepiſſet. Cum enim lex dabatur populo, quæ coli vnum iubebatur Deus, in conſpectu ipſius populi in quantum ſufficere diuina prouidentia iudicabat, mirabilibus rerum ſignis, ac motibus apparebat, ad eandem legem dandam docentem creatori ſeruire creaturam. Ex quibus verbis vnuſquiſque facilè colligere poteſt, circunſtãtias omnes neceſſarias ad ſufficientem promulgationem ibi interueniſſe, definitas iuxta conſilium diuinę ſapientiæ, & voluntatis eius cum rationibus, ſeu cõgruentiis eiuſdem voluntatis. Qui verò plura de illis

Abulenſ.

ſignis in particulari deſiderat, legat Abulenſem in c. 20. Exodi q. 36. & ſequentib. Poſt illã verò Decalogi promulgationem ad illius perpetuitatẽ voluit Deus, præcepta illa in lapidibus deſcribi miniſterio Angelorum ad maiorẽ illorum præceptorũ commendationem, vt planè colligitur ex 31. Exod. & Deuteron. 4. & 9. Poſtea verò Moyſes iratus contra populum propter vitulum cõflatilem confregit eas, deinceps verò ipſe Moyſes iuſſu Dei eadẽ præcepta in aliis duabus tabulis ſcripſit Exod. 34. Ac tandem tabulas illas intra arcam Dei poſuit, vt maiori veneratione præcepta illa haberentur, vt conſtat ex 3. Reg. 8. 2. Paralipomenon 5. & ad Hebr. 9. Reliqua verò omnia præcepta legis promulgauit Moyſes, ea publicè legendo coram populo, vt ſupra dictum eſt, & illa verbo Dei ſcripta non quidem in arca, neque intra Sancta ſanctorum, ſed extra illa obſeruari voluit. In quo ſignificatum quidem eſt, præcepta Decalogi eſſe grauiora, & magis neceſſaria, non tamen minutiora, & parui momenti, vt quidam inſcitè loquuntur.

Vide Marſil. Ficin. in libro de Relig. Chriſt. cap. 34. & Paul. Ritiũ in li. de Chriſtiana verit. tract. 2. p. 3. c. 3.

7. *Lex vetus cui populo data. D. Thom.*

Atque ex dicta legis promulgatione, & forma eius colligi poteſt primò, legem illam non eſſe datam pro vniuerſo mũdo, ſed pro ſolo populo Iſraël, vt tradit diuus Thomas, quæſt. 98. art. 4. & ſumitur apertè ex forma eiuſdem legis Exodi 19. 20. & ſequẽtibus, vbi ad illum populum ſolũ ſermo legis dirigitur, & Deuteron. 1. *Hæc ſunt verba, quæ loquutus eſt Moyſes ad omnem Iſrael*, & cap. 5. *Audi Iſrael*. &c. & infra, *Dominus Deus noſter pepigit nobiſcum fœdus in Horeb.* Deinde lex illa ſoli illi populo promulgata eſt, tantúmq; præcipiebat eis, quibus dabatur, vt eam docerent filios ſuos, ac nepotes, vt dicitur Deuter. 4. Denique pactum circuncidionis, & præceptum eius cum ſolo Abraham initum eſt, & pro illius poſteritate traditum, Geneſ. 17. illa autem lex circunciſionem ſupponebat, vt conſtat ex 12. Exodi, vbi ſermo ſpecialiter eſt de religione Phaſe: eadem autem ratio eſt de tota lege, vt conſtat ex Paulo ad Galat. 5. Vnde idem ad Roman. 3. Interrogãs, *Quæ vtilitas circunciſionis?* Reſpondet, *multum per omnem modum, quia credita ſunt illis eloquia Dei.* Ac denique ad Rom. 9. inter prærogatiuas Iudæorum ponit, quod eorum ſuit legiſlatio. Ratio autem, ob quam lex illa data eſt particulari populo, & non omnibus hominibus, reddi poteſt primò, quia illa non eſt data vt ſimpliciter neceſſaria ad ſalutem: nam ſine illa potuerunt homines ſaluari ante illã, & Gentiles, illa durante. & licèt poſſet eſſe vtilis, non cogitur Deus eadẽ media vtilia omnibus conferre, & multo minùs eadẽ præcepta omnibus tradere.

8. *Cur illi populo data lex vetus.*

Deinde data eſt illi populo potiùs, quam aliis, non propter iuſtitias eius, *Cùm populus eſſet duræ ceruicis*, vt dicitur Deuter. 9. ſed ex diuina electione, iuxta illud Pſal. 149. *Quia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo*, & illud Pſal. 147 *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis*, idémque latè ſumitur ex Deuteron. 4. & Exodi 19. *Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium*

A *de cunctis populis, mea eſt enim omnis terra.* Quæ verba ſupponũt electionem, & vocationem gratuitam, & ad executionem, ſeu durationem effectus conditionem requirunt. Ratio autem inde ſumi poteſt, quia ex illo populo erat Chriſtus naſciturus, in cuius honorem Deus voluit ſpecialiter diſponere illum populum, mediante lege, vt ſuprà dictum eſt, & ita electio ad illã legem ſupponit aliã electionem Abrahæ, vt eſſet Chriſti progenitor, quæ gratuita fuit, & non ex meritis eius, licèt illa electione ſuppoſita, & gratis recepta prima vocatione ad fidem, per illam potuerit mereri de congruo, vt Chriſtus ex ſe naſceretur, & conſequenter diſpoſitionem ſuæ poſteritatis conuenientem ad illum finem ex ordine diuinæ B prouidentiæ, iuxta illud Geneſ. 22. *Quia feciſti rem hanc, &c. Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli*, &c. de quo videri poſſunt dicta in 1. tom. 3. part. diſpu. 10. ſect. 6.

9. *Dupliciter gẽtes potuerunt legem illam acceptare.*

Aduertendum eſt autem, licèt lex illa non fuerit gentibus impoſita, nihilominus voluntariè potuiſſe illam amplecti, idque duobus modis. Primò per imitationem, acceptãdo, v.g. in ſuis regnis, vel rebuſpublicis, & in eis ſimiles leges ſtatuendo, hoc enim nec per ſe malũ erat, nec prohibitum. Tunc autem leges illæ in talibus populis humanæ eſſent, non diuinæ, quia ibi nõ obligarent ex vi diuinæ legiſlationis, ſed ex voluntate alicuius Principis humani, ſicut nunc lex ſoluendi decimas in Eccleſia quoad quotam humana eſt, licèt in populo Iſraël fuerit diuina. Secũdò, C poterant gentes legem illam voluntariè profiteri, aſſumpta priùs circunciſione, vt conſtat Exodi 12. tunc autem licèt legis profeſſio eſſet voluntaria, poſtea obſeruatio eſſet neceſſaria, iuxta illud Pauli ad Gal. 5. *Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quod debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ.* Et ideo Chriſtus Dominus Matth. 23. reprehendit Phariſæos, qui ſumma diligentia proſelytos facere procurabant, & poſtea illos faciebant filios gehennæ. Vbi non reprehendit priorem ſolicitudinem (ſed potiùs ſupponit eſſe de ſe bonam, & conformem legi) ſed reprehendit ſecundum, quia Gentiles factos proſelytos ad obſeruationem legis non iuuabant, ſed potiùs ſuis traditionibus, & prauis exemplis corrumpebant.

Vltimò circa hanc legis promulgationẽ duæ cir- 10.
D cunſtantiæ aduertendæ ſunt, ſcilicet locus, & tẽpus. Nam quoad locum videtur eſſe aliqua diuerſitas in Scriptura: nam in Exodo ſæpe ſignificatur, datam eſſe in monte Sina, vt patet ex c. 3. 19. & ſeq. & Actor. 7. in Deuter. autẽ c. 1. 5. & aliis, & 3. Reg. 8. & ſæpe aliàs dicitur lex data in monte Horeb, qui etiam dicitur mons Dei. 3. Reg. 19. fortaſſe, quia Deus illum elegit ad oſtendẽdam maieſtatem ſuam, & tanquã curiam regni ſui peculiaris ad legem ſuam promulgandam. In hoc tres inuenio ſententias. Prima dicit illos fuiſſe duos montes iuxtà poſitos in deſerto Arabiæ. Ita tenet Euſeb. in locis Hebraicis à Hieron. trãſlatis. Et aliqui addunt illos mõtes radicibus eſſe cohærentes, & Sina eſſe longè altiorem, quod in Euſeb. non inuenio explicatũ, nec ab aliis probatum. Et præterea E nullus eorum explicat quomodo lex in vtroq; mõte lata dicatur: nã licèt eſſent propinqui, non poteſt dici ſimul fuiſſe datã legem in vtroque loco: neq; etiã propinquitas ſola ſufficit, vt quod in vno fit, dicatur fieri in altero, neq; vt nomen vnius alteri tribuatur. Et ideo eſt 2. ſentẽtia Caiet. Exod. 3. montem Sinai fuiſſe montẽ præcipuum, & montẽ vocatum Heloim: Horeb autem fuiſſe partem eius, & habuiſſe formam cuiuſdam parui montis, vbi apparuit Deus Moyſi in flamma rubi. Suæ autem aſſertionis nullam probationem adducit Caiet. Et aliunde habet difficultatem, quia ipſe dicit ibi dictum eſſe, *Ad montem Dei Horeb*, ad deſignandam partem montis Sinai,

Duæ circunſtantiæ notandæ.

1. Opinio.

Euſeb.

2. Opinio. Caietan.

A in qua apparuit Dominus Moyſi; ergo ſimiliter cùm Malachiæ 4. dicitur, *Mementote legis Moyſi ſerui mei, quam mandaui ei in Horeb*, & cùm dicitur Deuter. 4. *Docebis eam filios ac nepotes tuos à die, in quo ſtetiſti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus loquutus eſt mihi*, &c. In his, inquam, & ſimilibus locis Horeb deſignat partẽ montis Sinai, in qua data eſt lex; ergo non poterat eſſe pars illa in forma mõtis parui, quia pars illa montis Sinai, in qua Deus apparuit ad dandam legẽ erat cacumen, ſeu vertex totius montis, vt cõſtat Exod. 19. & ſignificatur Deut. 4. vbi etiam indicatur, partem illam fuiſſe eminentiſſimam. Propter quod alij eandem opinionẽ quoad prius membrum ſequentes, ſcilicet, Horeb fuiſſe partem montis Sinai, dixerunt, Horeb eſſe velut iugum quoddam eminens

Pereir. B ſuperimpoſitum montis Sina. Ita refert Pereir. Exod. 3. diſp. 2. Non tamen affert probationem, & præterea habet hoc difficultatem toti huic ſententiæ, & ſequenti communem, quam ſtatim proponam.

11. *3. Opinio. D. Hieron.* Eſt ergò tertia ſententia D. Hieron. in dicto lib. de locis Hebraicis, ſub verbo Horeb, vbi, relicta ſententia Euſebij, ſic inquit, *Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc Horeb vocetur*, &

Ioſeph. idem ſentit Ioſeph. lib. 2. Antiquit. cap. 5. aliàs 12. vbi referens apparitionem Dei in rubo, quam Scriptura dicit, factam eſſe in monte Horeb, dicit, factam eſſe in monte Sina, quem celſiſſimum eſſe affirmat. Et ita hæc opinio videtur fieri valde probabilis. Habet tamen difficultatem, ſi c. 17. & 19. Exodi inter ſe conferantur: nam in 17. cap. dicitur, *Populum Iſrael profectum de deſerto Sin, caſtrametatum eſſe in Raphidim*, &

C ſubdit Deus infra, *En ego ſtabo ibi coram te ſupra petram Horeb, percutiesq́; petram*, &c. Vnde Hieron. in locis Hebraicis dicit, *Raphidim* fuiſſe locum in deſerto iuxta montẽ Horeb, & ita inter mirabilia facta eiuſdem montis poni ſolent, & apparitio in rubo, & fluxus aquarum ex petra. At verò in c. 19. additur, quòd filij Iſrael profecti de Raphidim peruenerunt in deſertum Sinai è regione montis, qui ſtatim vocatur mõs Sina, in quo lex fuit data. Ergo neceſſe eſt, illos montes eſſe diſtinctos, imò etiam eſſe ſatis diſtantes, quandoquidẽ ab vno ad alium profectus eſt populus. Quæ ratio rectè mihi probat, Horeb nõ poſſe eſſe ſolum iugum eminens montis Sina. Non tamen videtur vrgere contra ſententiam Hieronymi, quia licèt

D Horeb fuerit idem mons, qui Sina, nihilominus potuit mons ille protrahi per magnã magnitudinẽ deſerti, & ita potuit populus per radices montis varias mãſiones efficere, vt idem Hieron. declarat in epiſt. 127. ad Fabiolam, manſi. 8. & ſequentib. Solum ergo probat mihi illa ratio, petram Horeb, de qua fluxerunt aquæ Exod. 17. nõ fuiſſe in eadem parte eiuſdem montis, in qua data eſt lex. Et fortè illa pars erat in formam parui montis, de qua poteſt verificari opinio Caietani. Nihilominus tamen verum cenſeo etiam illam partem montis, in qua data eſt lex, fuiſſe vocatam Horeb, quia hoc planè ſignificat Scriptura, quoties dicit, legem datam eſſe in Horeb. Neque eſt veriſimile, loqui de eodem monte ſecundùm diuerſas partes eius quando eandem legis promulga-

E tionem, & omnia ſigna, quæ in ea acciderunt, indifferenter deſcribit ſub nomine Horeb, & Sina. Rectè

Hieron. ſententia appro-bandi. ergo Hieron. dixit, hæc fuiſſe duo nomina eiuſdem montis. Veriſimileque eſt montem Sinai fuiſſe quaſi nomen appellatiuũ, ſeu denominatiuũ à vicino deſerto, quod vocabatur ſolitudo Sinai, Exod. 19. nomen autem Horeb fuiſſe propriũ, & præcipuã, ac ex-

Omnia in concordiam rediguntur. celſiorem partẽ eius ſignificaſſe & ab illa montẽ totum montem Horeb, & montẽ Dei eſſe appellatũ. Et hoc modo facilè omnia in cõcordiam redigi poſſunt.

12. *Circa tempus* Altera circunſtantia promulgationis eſt tempus, quod certum in primis eſt, fuiſſe poſt multos annos

A à creatione mundi, & lapſum primi hominis: nam id *promulgationis legis veteris.*

in Scriptura euidens eſt. Cuius rationẽ inueſtigat D. *1. Certum.*

Thom. q. 98. ar. 6. Hæc verò quæſtio ferè ſimilis eſt *D. Thom.*

alteri, quæ de incarnatione tractatur 3. p. q. 1. cur videlicet tanto tẽpore poſt lapſum hominis dilata ſit. Sicut enim lex intuitu Chriſti, & incarnationis eius, data eſt, ita ad illã ferendam tẽpus illud diuina ſapiẽtia electũ eſt, quod reſpectu tẽporis futuræ incarnationis magis eſſet accommodatũ. Debuit ergo eſſe mediũ, ſeu interpoſitũ inter tempus creationis, & incarnationis. Nam poſt peccatũ hominis per multum tempus dilata eſt lex, vt homines lapſi fragilitatẽ naturæ ſuæ, & indigentiã ſui ſtatus magis agnoſcerent, & quia de ſua ſcientia, & ratione præſumebant, ſine lege relicti ſunt, vt agnoſcerẽt rationẽ naturalẽ ſibi

B non poſſe ſufficere: nam ſibi relicta plurimũ obſcurata eſt, & in varios errores lapſa. Poſtea verò ne hoc malum nimiũ creſceret, & omnes hominũ nationes prorſus occuparet, opportuno tempore data eſt lex, & ad illam electa eſt illa gens, ex qua Chriſtus erat naſciturus, & ita quodãmodo inchoata eſt tempore Abrahæ cui data eſt circũciſio, quia tunc ferè omnes homines idololatriæ dediti erant. Et hanc rationem illius dilationis tradit Paulus in Epiſt. ad Romanos à principio, vbi hac ratione dicit, per legem datam eſſe peccati cognitionem, & ſimilia.

Deinde data eſt etiam illa lex multo tempore ante 13.

Chriſti aduentũ, vt ab illo populo peculiari fide, & *Lex vetus multo tempore ante Chriſti aduentum data.*

ſpe crederetur, & ſperaretur, & maiori affectu deſideraretur, ac pateretur, ac deniq; vt Chriſti progeni-

C tores multo ante aduentũ eius ſpecialiter eſſent cultores Dei cũ tota ſua progenie, ſeu natione. Quia verò non ſolũ de ſcientia, ſed etiam de viribus ſuis homines gloriabantur, data eſt etiam illa lex, quæ præciperet, & non iuuaret, vt homines magis neceſſitatẽ diuinæ gratiæ, & Chriſti authoris eius agnoſcerẽt, vt Paulus in eadẽ Epiſt. ad Rom. & ad Gal. proſequitur. Non eſt autẽ illa lex data ſimul cũ circunciſione quia nondũ erat ſufficienter multiplicatus populus, cui lex illa danda erat, vt in ſuperioribus tactum eſt.

Quòd ſiquis inquirat, quo tempore, vel anno à creatione mundi data fuerit lex; Reſpondeo breuiter, veriſimile eſſe, datã eſſe anno 2513. à creatione mundi, *Lex vetus data anno 2513. à creatione mundi.*

vt colligimus ex computatione, quam ad incarnationis tempus declarandũ fecimus in 1. tom. 3. par. diſp.

D 6. ſect. 1. data etiã fuit 400. anno à circonciſione data Abrahæ, vt teſtatur Stephan. Actor. 7. vel (quod idem eſt) 430. annis poſt vocationẽ Abrahę, & egreſſum eius de terra ſua, Geneſ. 12. vt ſumitur ex Paul. ad Gal. 3. ita enim duo illa loca conciliantur. Deniq; data eſt quinquaginta diebus poſt exitum populi de Ægypto, vt ſupputat Hieron. d. Epiſt. 127. manſi. 12.

Et de hoc puncto, ſeu tempore videri poteſt Aug. *Auguſt.*

lib. 18. de Ciuit. c. 11. & 4. cont. Fauſt. c. 2. D. Thom. q. *D. Thom.*

98. ar. 6. & Pereir. in cap. 12. Exodi diſp. 19.

Vltimò tandem aduertendum eſt, ea, quæ de his circunſtantiis diximus, intelligenda eſſe de illa lege quoad præcipuã eius ferè partem, vel (vt ita dicam) quoad totum corpus illius; non verò quoad omnia, & ſingula præcepta eius, ſic enim nõ fuerunt omnia

E eius præcepta in eodẽ loco, nec in eodẽ tempore data. Nã de præcepto circũciſionis iam dictũ eſt multo tempore fuiſſe datum ante legẽ, & quia datum eſt, vt perpetuò in illo populo duraret, Gen. 17. neceſſarium fuit veteri legi adiũgi, vt etiam ante illam latũ Exod. 12. ſignificatũ eſt licèt poſtea etiam clariùs traditum ſit Leuit. 12. Item dicto loco Exod. 12. promiſſum eſt præceptũ de celebratione Paſchatis & Azymorum, & cap. 16. additũ eſt præceptum de obſeruatione ſabbati. Poſt legem verò datam in monte addita ſunt ei aliqua præcepta, vt conſtat Numer. 27. de modo ſuccedendi filij hæredis in hæreditate Patris, deficiente filio.

tilio, &c. & in ſequẽtibus capitulis adduntur aliæ leges, quæ videntur poſt legem, & in diuerſis locis latæ. A

CAPVT VI.

De effectibus veteris legis.

1. Concluſio. DVplex effectus legis diſtingui poteſt ex dictis in ſuperioribus, vnus per ſe & immediatus, qui per ipſã legẽ moraliter fit, alius remotus, qui reſultat ex opere, quo lex impletur, aut violatur: ſub priori membro continetur præcipuè obligatio in conſcientia, ſub qua, vt in ſuperioribus dixi, continentur quatuor effectus legis, quos Iſidor. numerat, præſertim duo primi, qui ſunt præcipere, & prohibere: etiam tertius, qui eſt permittere, vel dicit potius ablationẽ obligationis, vel ſi dicat exemptionem à pœna, dicit cõſequenter obligationem legis ad illam exemptionem ſeruandam. B Et ſimili modo punitio, quæ eſt quartus effectus, quoad obligationem eius ſub hoc membro comprehendi poteſt. Sub altero verò membro continetur in primis opus ipſum lege præceptũ, vel omiſſio operis prohibiti, deinde pœna impoſita transgreſſionis præcepti, ad quam etiam præmium reducitur, denique huc etiam ſpectat vltimus effectus per legẽ intentus, qui eſt facere bonũ ſubditum legis. Iſti ergo omnes effectus in hac lege diuina veteri cõſiderari poſſunt, & debent. Vnde dico primò legem illam habuiſſe illũ effectũ legis, qui per ſe conuenit legi eo ipſo, quòd vera lex eſt, qualis eſt obligatio in conſcientia. Hæc aſſertio videtur manifeſta ex dictis ſuprà de lege in communi. Item eſt etiam certum per trãſgreſſionem illius legis incurri poterat culpa, & peccatum coram Deo, atque etiam C reatus mortis æternæ; ergo lex ipſa in conſcientia obligauit. Item Paulus ad Galat. 5. teſtificatur omni homini circuncidenti ſe, quia debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ; debitum autem illud potiſſimè ad conſcientiam pertinet, vt per ſe notum eſt. De hac autem obligatione dubitari poteſt, quanta fuerit, id eſt, an fuerit ſub mortali, vel veniali. Hoc verò non habet in præſenti ſpecialem difficultatem. Nam de tota lege collectiuè ſumpta non poteſt vna generalis regula tradi: complectebatur enim plura præcepta, quædam grauiora, & alia leuiora, & ideo ſecundùm diuerſa præcepta vno, vel alio modo obligare poterat. Ad diſcernendam autem quantitatem, ſeu qualitatem obligationis, applicandæ ſunt regulæ ſuprà D datæ de lege humana. Nam licèt lex diuina ex dignitate præcipientis maiorẽ rationem obligandi habeat ſecundùm generalem rationem obedientiæ, iuſtitiæ, aut charitatis ad Deum, nihilominus lex etiam Dei ſimpliciter lata in vnaquaque materia obligat ſecundùm ſpecificam rationem, & grauitatem eius, D.Thom. vt ſumi poteſt ex D. Thom. quæſt. 100. art. 2. vbi de præceptis moralibus ſpecialiter loquitur, eſt autem eadem, vel maior ratio de cæteris. Vnde etiam ſumitur ratio; nam in lege naturali, licèt diuina ſit, ita diſcernitur illa duplex quantitas obligationis; ergo idem eſt in lege diuina poſitiua. In qua reperiuntur etiam ſpecialia verba, & comminationes pœnarum, quæ expendi etiam poſſunt ad grauitatem obligationis diſcernendam. E

2. Dubium. Secundò verò dubitari poteſt ſpecialiter, an lex illa, quatenus continebat præcepta moralia, induxerit nouam obligationem in conſcientia. Et ratio dubitandi eſt, quia illa præcepta ſolũ in materia neceſſaria verſabantur, id eſt, in qua lex naturalis obligabat, vt ſuprà viſum eſt, ergo non potuit lex diuina nouam obligationem addere. Probatur conſequentia, quia vel illa obligatio eſſet diſtinctæ ſpeciei, vel eiuſdem, non primum, quia lex diuina poſitiua, quatenus moralis fuit, præcipiebat morales actus ſub eiſdem rationibus virtutum; ſub quibus naturalis lex A eoſdem præcipit, vt planè ſentit D. Thom. dict. art. 2. & videtur per ſe manifeſtũ; ergo nõ potuit inducere obligationẽ ſpecie diſtinctam. Neque etiam ſolo numero diſtinctam, quia ſicut accidentia numero tantũ diſtincta non multiplicantur in eodẽ ſubiecto, ita neque obligationes eiuſdem rationis multiplicantur circa eandem materiã ſubiectam, vt plura vota caſtitatis in eadẽ perſona non inducunt plures obligationes. Et ita videtur hæc pars poſſe probabiliter defendi. Nã ſicut in lege humana, ita & in lege diuina poſitiua diſtingui poteſt duplex lex, vna conſtitutiua, quæ obligationem inducit, alia declaratiua, quæ non ponit nouam obligationem, ſed præexiſtentem declarat, & ita lex vetus quoad præcepta moralia dici poteſt fuiſſe declaratiua, non conſtitutiua.

B Nihilominus dicendum cenſeo, etiam illa præcepta de ſe induxiſſe obligationẽ in conſcientia. 3. Concluſio. Ratio eſt, quia illa fuerunt vera præcepta, & mandata; imò illa per antonomaſiam ſolent præcepta vocari, & diſtingui a cæremoniis, & iudiciis, vt patet Deuter. 4. & 5. ergo inducebant obligationem: nam hæc neceſſariò ſequitur ex vi præcepti, & legis. Nam lex purè conſtitutiua, ſi de ſe obligationẽ non inducit, magis eſt pura doctrina, quã lex. Et ita lex declaratiua humana, quando non inducit nouã obligationem ad actum, ſaltem obligat ad ſequendam illam declarationem, vt ſit vera lex. Lex autem illa diuina non ſolum obligat per modũ doctrinæ, ſeu Scripturæ ſacræ, ſed etiam per modũ præcepti, & legis. Vnde etiam ex citatis locis manifeſtè oſtenditur hæc obligatio, C vt patet ex illis verbis, *Cuſtodi igitur temetipſũ & animam tuã ſolicitè, ne obliviſcaris verborũ quæ viderunt oculi tui*, &c. & c. 5. *Quis det talẽ eos habere mentem vt timeant me, & cuſtodiant vniuerſa mandata mea.* & infrà, *Cuſtodite, & facite, quæ præcepit Dominus.* & infrà, *Per viam, quam præcepit Dominus Deus veſter, ambulabitis, vt viuatis.* Quæ omnia potiſſimè ibi dicuntur ratione præceptorum moralium. Declarari præterea hoc poteſt, quia præcepta illa ſolùm quia erant præcepta illius legis, obligarent quẽcunque Iſraëlitam, etiamſi inuincibiliter ignoraret aliquod illorum eſſe de lege naturali, & è conuerſo non obligarent alienigenam, etiamſi ſciret data eſſe a Deo illi populo, ſi aliàs eodem modo ignoraret omnia eſſe de iure naturali; nam etiam nunc non deſunt qui aliqua ex illis D vocent de iure gentium, & non naturali; ergo ſignum eſt præcepta illa induxiſſe ſpecialem obligationem reſpectu illius populi. Tandem idem confirmatur, quia Iudæi violãtes illam legem grauiùs peccabant, quam Gentiles, qui ſolam legem naturalem violabant. Dices, illud eſſe verum non ratione nouæ obligationis per illa præcepta impoſitæ, ſed quia per legem data eſt cognitio peccati, vt dicitur ad Roman. 3. & ex maiori cognitione aggrauatur peccatũ: nam ita explicatur illud peccatum ad Roman. 7. Sed licèt hic modus verus ſit, non poteſt alius excludi: nam etiam augetur peccatum, quando multa præcepta etiam eiuſdem rationis circa idem multiplicãtur. Et ita communiter cenſent Doctores, quando lex canonica, vel ciuilis, vel in eadem materia multiplica- E tur, vel aliquid præcipit iure naturali mandatum, maiorem oriri obligationem, ſiue illa maior obligatio ſit per aggregationem plurium obligationum, ſiue per augmentũ eiuſdem, quod ad rem moralem parum refert. Et ita reſpondetur facile ad rationem in contrarium; nam illa præcepta de ſe poſſunt inducere obligationem, etiamſi non præexiſteret, & augere præexiſtentem, & ideo non repugnat in materia alioqui neceſſaria ex iure naturali dari legem poſitiuam obligantem, ſiue humanam, ſiue diuinam.

4. An præcepta iudicialia in conſcientia obligabant. Tertiò poteſt ſpecialiter dubitari circa præcepta iudicialia, an illa etiam in cõſcientia obligarent. Nam

Reſpon. Nam Ioan. Gerſon in tract. de vita ſpirit. lect. 2. in alphab. 61. ſentit, præcepta iudicialia, quæ ad ciuiles mores inſtituendos ordinabantur, non obligaſſe in conſcientia, ſed ſolùm ad pœnam temporalem, maximè quando illam expreſſe imponunt. Fundamentum eius eſſe potuit, vel quia putat legem pœnalem non obligare in conſcientia, ſed tantùm ſub reatu temporalis pœnæ, vel potius quia exiſtimauit, legem humanam, vel quæ humanam in fine imitatur, non obligare in conſcientia. Voco autem imitantem humanam illam, quæ licèt à Deo lata ſit, propter humanum finem, id eſt, gubernationem humanæ reipublicæ poſita eſt. Vnde ibidem ſentit, talia præcepta iudicialia non fuiſſe diuina, non quia a Deo lata non ſint (hoc enim negare erroneum eſſet) ſed quia non ſint data, vt homines redderent dignos vitæ æternæ. Hanc enim particulam ille auctor poſuit in definitione legis diuinæ, quam ſic definit, *Eſt ſignum diuinæ rationis volentis obligare creaturam rationalem ad aliquid agendum, vel non agendum, vt digna reddatur vita æterna.*

5. *Reſp. aſſir.* Hæc verò ſententia ſine dubio falſa eſt: nam iudicialia præcepta non minùs obligabant in conſcientia, ſiue pœnam adderent, ſiue non adderent, quam cætera. Hoc videtur manifeſtum ex verbis legis, tum quia eiſdem verbis mandari dicuntur iudicia, ac cætera, vt Deuter. 6. *Hæc ſunt præcepta, & cæremoniæ, atque iudicia, quæ mandauit Dominus*, &c. tum etiam quia obſeruatio præceptorum iudicialium æqualiter exigitur, & eædem comminationes fiunt non obſeruantibus illa Deuteron. 4. 28. & aliis ſimilibus locis. Probatur etiam manifeſta ratione, quia illa fuerunt propria præcepta, & leges diuinæ, quantum ad formam præcipiendi, ſed materia eorum etiam erat capax obligationis in conſcientia, quia erat materia alicuius virtutis moralis, quæ maiori ex parte erat virtus iuſtitiæ, licet interdum alia etiam eſſe poſſet; ergo nihil deerat illis præceptis ad obligandum in conſcientia. Nam dicere, non habuiſſe Deum intentionem ſic obligandi, voluntarium eſſet, & fictum contra vim verborum Scripturæ. *Fundamentum contrarium improbabile.* Vnde fundamentum contrariæ ſententiæ improbabile eſt: nam lex humana etiam ciuilis in conſcientia obligat, etiamſi pœnam adiiciat, niſi aliud conſtet de mente legiſlatoris; ergo multo magis lex à Deo data. Vnde potius ex grauitate pœnæ temporalis addita in illa lege ſolet colligi obligatio in conſcientia ſub mortali, vt de pœna mortis indicat Scot. in 3. d. 40. & docet Caſt. lib. 2. de leg. cap. 4. vt ſuprà lib. 3. notauimus. Accedit, quòd non tantùm leges iudiciales, ſed etiam morales, & cæremoniales ſimilibus pœnis ſanciebantur, vt patet Leuit. 20. & ſequent. & Deuter. 25. & in 28. fiunt generales comminationes temporalium pœnarum. Denique, quòd illæ leges ordinarentur ad conuenientem illius reipublicæ gubernationem, non refert, quia etiam media conuenientia ad hunc finem poſſunt verè, & efficaciter præcipi ſub obligatione conſcientiæ. Neque hic finis excludit vltimum vitæ æternæ, ſed potiùs ſubordinatur illi: nam ſeruando externam iuſtitiam, & pacem reipublicæ, poteſt quis mereri vitam æternam ſi iuſtus ſit, ac ſubinde illa dignum ſe reddere. Quamobrem negari non poteſt præcepta iudicialia fuiſſe diuina, non ſolùm ex authore, ſed etiam ex fine vltimo per illa intento, vt ſuprà viſum eſt. Ideóque ſuperfluum eſt, addere illam particulam in definitione legis diuinæ, quia nihil Deus homini præcipit, niſi vt obediendo tandem fiat dignus vita æterna, quamuis alius proximior finis poſſit etiam per talem legem intendi.

6. *Dubium.* Tandem inquiri poteſt, an obligatio illius legis tanta fuerit, vt ad ſui obſeruationem in conſcientia cogeret, non obſtante quocunque periculo mortis. Sed hoc dubium eadem proportione expediendum eſt, quia ſimile ſupra tractatum de lege humana. Itaque de præceptis moralibus certum eſt, obligare cum eo rigore, præſertim ſi negatiua ſint, quia oppoſitum eſt intrinſece malum. *De præceptis moralibus dicendum obligare ſub quocunque periculo.* Affirmatiua autem, quia non obligant pro ſemper, poſſunt interdum non obligare ratione periculi mortis. Vnde idem à fortiori dicendum eſſe conſtat de poſitiuis præceptis affirmatiuis diuinis, vt magis ex dicendis patebit. De negatiuis autem præceptis a Deo poſitis poteſt eſſe nonnullum dubium, quia obligant pro ſemper, & Deus poteſt ita obligare ſine vlla exceptione propter ſummam authoritatem, quam in præcipiendo habet: ſtante autem obligatione a Deo poſita, impoſſibile eſt, vt liceat contra illam agere.

7. *Lex vetus poſitiua non obligabat cum periculo vitæ.* Nihilominus tamen dicendum eſt, illam legem vt poſitiuam non obligaſſe per negatiua præcepta cum periculo vitæ, niſi vbi occurreret ratio vitandi contemptum diuini præcepti, aut religionis. Ita docent omnes authores ſupra lib. 3. citati circa legem humanam & ſpecialiter de lege diuina in genere id docet Soto lib. 1. de iuſtit. quæſt. 1. artic. 6. in fine corporis, & Adrianus quodlibet. 1. art. 3. ad 5. & quodlibet. 6. art. 2. ad 2. & in 4. quæſt. 3. de Clauib. except. 8. *Sot. Adrian.* Vbi in exemplum adducit legem Sabbati, quæ non obligauit Machabæos, ad non bellandum die Sabbati, propter periculū vitæ, vt ſumitur ex 1. Machab. 2. Ratio autem eſt, non quia liceret tunc propter metum agere contra obligationem à Deo poſitam, ſed quia pro tunc ceſſabat obligatio. Nec refert, quòd præceptum negatiuum obliget pro ſemper, quia dum non prohibet rem intrinſecè malam, ſemper habet ſubintellectam conditionem, niſi interueniat ſufficiens neceſſitas, ſeu periculum excuſans. Quæ conditio etiam in diuinis præceptis includitur, non quia non poſſet Deus aliter præcipere ſi abſoluta poteſtate vti velit, ſed quia in ordinaria hominum gubernatione illa nō vtitur per generalia præcepta, quæ ſecundùm regulas prudentiæ & conuenientis gubernationis tradi cenſentur. Et inde etiam facile probatur exceptio poſita in aſſertione, quia agere aliquid in cōtemptum Dei, vel religionis, aut legis eius eſt intrinſecè malum, & ideo meritò conditio illa non extenditur ad talem euentum. Quod dictum etiam eſt de lege humana, multóque magis verum eſt de diuina, vt etiam confirmat aliorum Machabæorum exemplum lib. 2. cap. 7.

8. *2. Concluſio.* Dico ſecundò: Permiſſiones aliquæ fuerunt effectus illius legis, non tamen per modum puræ permiſſionis, ſed per modum diſpenſationis, vel potiùs per modum conceſſionis, & priuilegij. Declaratur, aduertendo, permiſſionem interdum latè dici de omni illo, quod non prohibetur, nec præcipitur lege, & ita D. Thom. in 4. d. 33. quæſt. 2. ar. 2. quæſtiunc. 2. diſtinguit varios modos permiſſionis, *D. Thom.* vnus quo minus bonum permittitur, relicto meliori, ſic matrimonium permittitur reſpectu virginitatis, & de vſu eius ait Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc autem dico ſecundùm indulgentiam, non ſecundùm imperium.* Hæc autem magis eſt approbatio, quàm permiſſio. Vnde magis impropriè appellatur permiſſio, conceſſio melioris boni non præceptiuam illud potiùs eſt conſilium: imò neque licentia faciendi aliquid, quod per ſe malum non eſt, nec prohibitum, eſt propria permiſſio, de qua nunc loquimur. Addit etiam D. Thomas peccatum veniale permitti reſpectu mortalis, quia non prohibetur. Sed hoc etiam impropriè dicitur: nam peccatum veniale reuera eſt prohibitum, licèt cum minori rigore quàm mortalē.

9. *Propria permiſſio.* Propria ergo permiſſio dicitur de quocumque malo, vel prohibito, non reſpectu maioris, vel minoris mali, ſed reſpectu cohibitionis eiuſdē mali permiſſi.

Permiſſio facti quæ. miſſi. Et ſic poſſumus diſtinguere duplicem permiſſionem, vnam facti, alteram iuris. Facti appello, quãdo ſine iure aliquid ſtatuente de facto peccatum voluntariè non cohibetur, & ſic Deus dicitur permittere peccata. *Permiſſio iuris quæ.* Iuris autem permiſſionem appello, quando lex aliqua permittit facere quod alias prohibitum erat, & hæc permiſſio dicitur propriè effectus legis, quia per legem introducta eſt. De hac ergo intelligitur aſſertio, quæ ex locis ſtatim allegandis manifeſta fiet. *In quo ſenſu procedit aſſertio.* Vlteriùs enim ſubdiſtingui poteſt hæc permiſſio iuris: nam quædam eſt impunitatis tantùm, quam lex talia concedit ei, cui permittit peccatum, & in virtute ſolùm iubet, ne ſic operans puniatur, vt in lib. 1. dixi. *Alia ſubdiſtinctio permiſſionis.* Alia verò eſt permiſſio conceſſiua exemptionis tollentis prohibitionem, vt ſine culpa fieri poſſit, quod antea non poterat, vt per diſpenſationem, aut priuilegium fit. Dicimus ergo, permiſſionem, quæ eſt effectus legis veteris, ſemper eſſe huius vltimi ordinis.

10. *Probatur aſſertio.* Probatur primò inductione ex Scriptura iuxta expoſitiones, quæ probabiliores nobis videntur. Nam in primis pluralitas vxorum permiſſa fuit in lege veteri, vt ſumitur ex Deuter. 21. ibi, *Si habuerit homo vxores duas*, &c. Non enim inuenitur lex, quæ diſpoſitiue, vt ſic dicam, hoc permittat, ſed præſuppoſitiue, vt ex tenore dictorum verborum conſtat. Fuit enim illa permiſſio conceſſa Patribus, & traditione, ac more recepta in illo populo, & poſtea in lege Moyſi nõ fuit prohibita, ac ſubinde tacitè fuit approbata, vt illis etiam verbis declaratum eſt. Vnde illa permiſſio dici poteſt, non eſſe ex lege, ſed ex Patribus, ſicut circunciſio, tamen ſicut circunciſio numeratur inter ſacramenta illius legis, ita permiſſionem hanc vocamus effectum illius legis, ſaltem retentum, ſeu probatum. Talis ergo fuit illa permiſſio in illa lege, qualis fuit in Patribus: in illis autem fuit illa permiſſio conceſſiua priuilegij auferentis prohibitionem, & culpam, ergo & in illa lege. *Innoc. III. c. gaudemus. Auguſt.* Minor traditur ab Innocent. III. in cap. *gaudemus*, de priuileg. & eſt communis ſententia Sanctorum, & expoſitorum, Matth. 19. & Auguſtin. lib. 1. de nupt. & concupiſcen. cap. 9. & videtur indubitatum ex ſanctitate antiquorum Patrum, & familiaritate, quam cum Deo habebant.

11. *Libellus repudij.* Alia permiſſio in lege diſpoſita fuit de libello repudij Deut. 24. quam multi explicant de permiſſione impunitatis, longè tamen veriſimilius mihi videtur *Auctor imperfecti.* eſſe intelligendum de permiſſione diſpenſatiua, ſeu *D. Thom.* cõceſſiua, & excuſante à culpa, quod tenuit Auctor imperfecti in Matth. hom. 17. & D. Thom. in 4. ſupra id valde probabile reputat, & videtur ſupponere 1. 2. q. 102. ar. 5. ad 3. & ſequuntur quàm plures ſcholaſtici in 4. diſt. 33. & Iuriſperiti in dicto cap. *Bellarm. Maldonat. Sanci.* *gaudemus*. & Bellarmin. lib. 1. de matrim. cap. 17. ad 14. & Maldonat. Matth. 19. & plures alij, quos refert, & ſequitur Sanci. lib. 10. de matrim. diſp. 1. num. 7. Ratio verò eſt, quia lex illa ſimpliciter id concedit, & nullum indicium præbet, quod illud permittat, licèt ſit malum, ſed abſolutè vt fieri poſſit, vt patet ex citato loco, & ex Malach. 2. nam videtur ibi approbari matrimonium; ergo incredibile eſt, illam permiſſionem fuiſſe quoad ſolam impunitatem reſpectu legis, quia hoc modo conſtitueretur ille populus in magno periculo peccandi, cùm hoc illi non explicaretur.

12. Alia permiſſio fuit mutuandi cum vſura alienigenis, de qua eadem eſt diſceptatio inter Doctores, mihi tamen ob eandem rationem placet ſententia quæ permiſſionem illam explicat de conceſſione excuſante à culpa, ſaltem propter donationem à Deo factam, vel quia iure belli poterant Hebræi accipere bona alienigenarum vicinorum, reſpectu quo- A rum illa conceſſio intelligenda eſt. Et ita explicat expreſſe Ambroſ. in lib. de Tobia, cap. 15. quem graues Theologi, & Iuriſtæ ſequuntur, quos refert Couar. lib. 3. variar. cap. 1. n. 7. *Ambroſ. Couar.* Aliud exemplum eſſe poteſt ex lege Deuteron. 23. *Ingreſſus vineam proximi tui, comede vuas, quantum tibi placuerit, foras autem non efferas tecum.* Vbi priora verba non ſunt præceptiua, ſed permiſſiua, excuſando nõ ſolùm culpam mortalem, ſed etiam venialem, & maiorem licentiam dando, quàm ſolo iure naturæ videatur conceſſa. Et ratio eſt eadem, quæ ſuprà eſt tacta. Nam potuit Deus fructus alienæ vineæ communes facere quoad illum vſum, & per illam legem ſimpliciter intellectam feciſſe videtur. Idémque eſt de alio exemplo de vſu ſpicarum, quod ibidem ſubiungitur. Denique afferri B poteſt exemplum de ſacrificio zelotypiæ Num. 5. *D. Thom.* quam inter permiſſiones ponit D. Thom. in 4. vbi ſuprà, & ſignificat, fuiſſe tantũ permiſſionem minoris mali, quia tentare Deum, per ſe malum eſt. Sed ſine dubio exiſtimo, etiam permiſſionem illam fuiſſe conceſſiuam: nam poſita illa lege, vti illo ſacrificio, non erat tentare Deum, quia ſignum, quod à Deo ibi poſtulabatur, ab ipſo erat inſtitutum cum promiſſione effectus, & ita ceſſat diuina tentatio, iuxta dicta 3. de relig. libr. 1. cap. 2. ergo etiam ceſſabat ratio culpæ, quia per ſe loquendo, nulla alia malitia illo actu poterat inueniri.

Ex his ergo ſatis probata relinquitur aſſertio, quia nulla permiſſio occurrit in illa lege facta, quæ ſit de 13. *Ex dictis infertur aſſertio tradita.* C actu malo, & prohibito, perſeuerante in ſua malitia poſt permiſſionem, quia ſemper facta permiſſione ceſſabat prohibitio, ſiue per propriam diſpenſationem, ſiue per mutationem materiæ, vt propriè loquendo dicendum eſt. Nam hoc genus permiſſionis tantùm habere potuit locum in aliquibus, quæ ex vi iuris naturæ non licerent, ſecluſa tali permiſſione Dei: quod autem iure naturæ non licet, non fit licitum per propriam diſpenſationem, ſed per materiæ mutationem, vt ſuprà lib. 2. declaratum eſt; ergo ita fieri etiam potuit in dictis permiſſionibus, vt ex dictis etiam facilè intelligi poteſt. Vnde etiam ſumitur optima congruentiæ ratio, quia Deus potuit illam permiſſionem facere cum immunitate à culpa, & verba conceſſionis ſunt abſoluta; ergo interpre- D tandum eſt, ita feciſſe. Probatur conſequentia, tum quia beneficia Principis, & maximè ſummi, latiſſimè ſunt interpretanda: illa autem permiſſio in illius populi commodum à Deo concedebatur, tum etiam quia ita magis expediebat ad bonum regimen, quod Deus intendebat per illas leges maiora mala vitare, tum etiam, quia hoc eſt maximè conſentaneum legi diuinæ, etiam poſitiuæ, nimirum, vt nullum malum culpæ permittat poſitiuè (vt ſic dicam) licèt negatiuè poſſit aliqua permittere, non iniungendo propter illa ſpecialem pœnam huius vitæ. Et (ſi quis rectè conſideret) ad hoc ſuadendum applicari facilè poteſt ratio quarta diui Thomæ, qua probat neceſſi- *D. Thom.* tatẽ legis diuinæ. 1. 2. q. 91. art. 4. & qua probat, legem E diuinã dari debuiſſe de omnibus actibus moralibus bonis, quia neceſſarij ſunt ad diuinam amicitiam, vt declarat q. 99. art. 2. iuncto art. 2. q. 100. nam eadem ratione non debuit lex diuina per modum iuris permittere malum aliquod, in quo perſeueret malitia diuinæ amicitiæ contraria. Vnde etiam concluditur, non ſolam permiſſionem, ſed etiam opus ex illa factum poſſe dici effectum talis legis, quia erat opus bonum, & tale fiebat per conceſſionem legis, ſicut opus priuilegio conceſſum eſt effectus eius. Neque contra hanc aſſertionem occurrunt obiectiones generales; illæ verò, quæ circa particularia exẽpla adducta fieri ſolent, & difficiles non ſunt, & in proprijs materiis tractantur. Addendum verò eſt, aliquando

in illa lege expreſsè tantùm dici, vt hoc vel illud faciens non ſubiaceat pœnæ, vt patet Exod. 21. &c. & tunc clarum eſt, ſolùm quoad impunitatem actum permitti.

54. *Lex vetus habet effectus pœnales.* Dico tertiò: Lex vetus habet etiam effectus pœnales, ſeu pœnarum. Hæc aſſertio per ſe nota eſt, quia magna ex parte lex illa pœnalis erat, paſſim enim in ea legimus, *qui hoc fecerit, morte moriatur*, vel, *delebitur de populo ſuo*, vel, *dentem pro dente, & ſimilia*, erant ergo illæ leges pœnales, non puræ, ſed mixtæ, ſeu habentes ſimul vim directiuam, vt dictum eſt. Ratio autem, propter quam comminationes pœnarum additæ ſunt in illa lege, eſt illa communis, quòd pœnæ neceſſariæ ſunt, præſertim propter illos, qui ſunt proni ad malum, vt ait *Ariſt.* Ariſtot. lib. 10. Ethic. cap. vlt. ille autem populus erat valde imperfectus, & pronus ad malum, & ideo maximè induci debuit comminationibus pœnarum. Quæ propter hanc cauſam fuerunt in illa lege, & multiplices, & grauiſſimæ, ac propterea vocatur illa lex timoria, & ſeruitutis, quia per comminationes pœnarum, magis quàm per amorem inducebat ad ſui obſeruationem. Vnde è conuerſo in tranſgreſſoribus erat cauſa punitionis: ſic enim pœna eſt effectus legis pœnalis, quamuis non ſemper eodem modo. Nam, vt in lib. 4. diximus, lex interdum pœnam ipſam per ſe exequitur, & tunc dici poteſt cauſa per ſe, & proxima ipſius pœnæ; aliquando verò ſolùm taxat, & deſignat pœnam imponendam, & tunc immediatè facit obnoxium pœnæ tranſgreſſorem legis: remote autem, & quaſi conſequēter eſt cauſa ipſiuſmet pœnæ, quam iudex, vel executor imponit, vel proximè efficit.

55. Poſſumus ergo hæc duo genera legum pœnalium in veteri lege diſtinguere: nam quædam imponebant pœnam ferendam, vel exequendam per hominem; aliæ verò per ſeſe illam faciebant, vel imponebant. In priori ordine pono, omnes leges imponentes pœnam corporalē ſignis. Leuit. 21. lapidationis, Leuit. 24. verberum, Deut. 25. ſiue pœna talionis, Exod. 21. Certum eſt enim has leges non obligare in conſciētia ad pœnæ ſolutionem ante condemnationem. Nā conſiderando verba legis videtur res clara, omnes illas pœnas fuiſſe impoſitas in ordine ad ſententias iudicum, vt patet Exod. 21. cum ſimilibus. Item in his corporalibus pœnis idem eſt manifeſtum, vel per ſe præſumptum, vbi aliud euidenter non conſtiterit de voluntate, & præcepto Dei, quod in illa lege *Pœna pecuniaria.* oſtendi non poteſt. De pecuniariis verò pœnis poſſet quis dubitare, vt quando lex præcipit reſtituere duplum, triplum, vel quadruplum, vt Exod. 22. nam verbum *reſtituat*, indicat obligationem in conſcientia. Sed nihilominus veriùs exiſtimo, quidquid ibi habet rationem pœnæ deſignari in ordine ad ſententiam iudicis, & antea non obligare, quia verba non habent maiorem vim; & miriori modo explicanda ſunt, & ita procedunt rationes aliæ factæ de legibus humanis. Dico autem, *quidquid habet rationem pœnæ*, quia id, quod ad reſtitutionem rei ablatæ, vel recompenſationem damni facti pertinebat, ex naturali obligatione, ſtatim reſtituendum erat, vt per ſe conſtat. Et hac ratione probabile eſt, legem Exod. 21. vt dominus ſeruum, vel ancillam percutiens, oculum aut dentes excuderet, illum liberum dimitteret, obligauerit in conſcientia, nulla expectata ſententia, *Caſtro.* quod tenet Caſtr. lib. 2. de lege pœnal. c. 4. qui tamen id explicat, etiam per modum propriæ pœnæ, non verò ſatis id probat, faciliùs verò intelligitur per modum recompenſationis damni illati, quam lex diuina illo modo taxabat, & definiebat. Addi etiam poteſt quædam alia onera impoſita fuiſſe per illam legem committentibus aliqua delicta, quæ non tam videntur fuiſſe pœnæ, in vindictam impoſitæ, quàm remeA dia, vel medicinæ talium delictorum in ordine ad diuinum cultum illius legis, & de his veriſimile eſt, obligaſſe in conſcientia ante iudicis ſententiā. huiuſmodi videntur fuiſſe leges imponentes aliquas oblationes, vel ſacrificia pro aliquibus delictis, cum aliquo modo confeſſionis delicti, vel ſine illo, vt latè proſequitur Caſtro cit. loco.

16. *Irregularitas.* In alio ordine pono irregularitates quaſdam, quas lex illa ipſo facto inducebat circa perſonas, propter varias occaſiones, vel euentus, vt propter tactū corporis mortui, Num. 19. & Leuit. 11. vel propter alias ſimiles cauſas, vt videre licet Leu. 12. & ſequētib. Has autem inter pœnas numeramus, latè loquendo, quia erant onera, & grauamina illius legis, re tamen vera ordinatiè non erant propriè pœnæ, quia ſine culpa B inducebantur, ad eum modum, quo nunc irregularitas ſæpe non eſt pœna, ſed indecentia quædam. Incurrebantur autem tunc tales irregularitates ipſo facto, & ex vi legis, & ideo dicimus illum fuiſſe proximum, & per ſe effectum illius legis: nam ex vi, & efficacia & inſtitutione illius immediatè fiebat. Atque *Lex irritans aliquem contractum ipſo facto.* in hoc etiam ordine conſtitui poſſunt leges, quæ ipſo facto irritabant aliquem cōtractum in illa lege, quod maximè admittendum videtur in legibus inducentibus impedimēta matrimonij Leuit. 18. nam in hoc ſenſu communiter ab expoſitoribus, & Theologis leges illæ intelliguntur. Et hoc indicant illa verba, *Turpitudinem patris, matris, ſororis, &c. non reuelabis.* nam per hæc directè prohibetur, vt ſit illicitus vſus talis matrimonij, & ideo neceſſarium eſt, vt matriC monium ad talem vſum ordinatum, non ſolùm ſit prohibitum, ſed etiam irritum, tanquam obligans ad actum illicitum, quod fieri non poteſt. An verò præter hæc præcepta fuerint alia in illa lege ipſo facto irritantia actus aliquos, vel cōtractus, teſtamenta, vel quid ſimile, definiēdum exiſtimo ex principiis ſuprà poſitis, & iudicium eſſe ferendum iuxta exigentiam verborum ipſorum præceptorum, quæ conſideranda, & expendenda ſunt.

17. *Opus præmio dignum, & ipſū præmiū inter effectus legis poſſe numerari.* Dico quartò; Opus dignum aliquo præmio, & præmium ipſum numerari poteſt inter effectus illius legis. Hoc facilè probatur ſupponendo, legem illam induxiſſe ad ſui obſeruationem per varias promiſſiones, vt conſtat ex libro Exodi cap. 19. & Deuteron. 4. 27. & 28. & ex Prophetis, aliiſque locis freD quenter. Et rationem reddit D. Thomas dicta q. 99. art. 6. quia hoc generaliter pertinet ad perfectam prouidentiam legiſlatoris humani; ergo multò magis ad prouidentiam Dei, cui non eſt ſimilis in legiſlatoribus; ergo dando illam legem, conueniens fuit, vt ſimul promitteret præmia obſeruantibus illam. Et confirmatur, quia non eſt Deus minùs liberalis in promittendo, & iuſtus in præmiando, quàm ſit ſeuerus in comminando, & iuſtus in puniendo; ſed Deus ſanciuit illam legem per comminationem plurium pœnarum, vt dictum eſt; ergo decuit, vt etiam per promiſſiones ſuas illam confirmaret. Et ideo ſolet lex illa in Scriptura ſignificari nomine pacti, ac fœderis, quia ita lata eſt ad obligandos homines, vt per promiſſionem adiunctam obligauerit E etiam Deum ad reddenda præmia ſeruantibus illam. *Probatur vtraq. pars aſſertionis.* Ex hoc ergo fundamēto facile probatur vtraque pars aſſertionis; nam opus legis cùm ſit, effectus eſt legis, licèt non proximus, ſaltem remotus, quia lex, quantum in ſe eſt, ad illud inducit, & mouet. Deinde opus illud ex obligatione legis factū ſub promiſſione præmij, quātū eſt ex ſe, dignū eſt tali præmio, ſicut mercenarius dignus eſt mercede ſua; ergo opus dignum mercede promiſſā in lege, effectus eſt eiuſdem legis. Vnde vlteriùs procedēdo, præmiū ipſum effectus eſt operis illo digni, cuique ex pacto, & promiſſione debetur; ergo lex, quæ eſt cauſa talis operis, conſequenter

quenter eſt etiam cauſa talis præmij: eſt ergo effectus eius, licet magis remotus. Neque in hac aſſertione abſolutè ſumpta ſupereſt ſpecialis difficultas.

18\. *Commune dubium de promiſſionibus legis veteris.*

Occurrit tamen commune dubium, quales fuerint promiſſiones illius legis an temporales tantum, vel etiam ſpirituales, & æternæ. Et ratio dubij eſt, quia D. Thomas dicto art. 6. ſignificat, promiſſa illius legis fuiſſe tantùm temporalia, & reddit rationem, quia lex illa diſponebat ad Chriſtum ſicut imperfectum ad perfectum, & dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione perfectionis, quæ erat futura per Chriſtum: imperfectorum autem eſt, quod temporalia bona deſiderent, & ideo illa lex per temporalium bonorum promiſſiones homines inducebat. Nam qui vult (ait D. Thomas) inducere alium ad obſeruantiam præcepti, ea debet promittere, quæ magis ſunt in eius affectu: nam ſicut qui docet, incipere debet à facilioribus, ita qui mouere alium vult, ea proponere debet, quæ faciliùs mouere poſſint. Vnde ob eandem cauſam comminationes illius legis erant de pœnis temporalibus, quia earum timor magis mouere ſolet animales homines, & imperfectos. Confirmátque hoc D. Thomas ex Paulo ad Gal. 3. comparante legem pædagogo, & conſequenter Iſraeliticum populum puero exiſtenti ſub pædagogo: nam ſicut puer maximè ſenſibilibus mouetur, & ideo à pædagogo interdum flagellis terretur, aliquando verò leuibus munuſculis, & promiſſionibus inducitur, ita lex illa populum ſibi ſubiectum inducebat, quod etiam conſtat ex tenore legis Deuter. 27. & 28. & ex vſu Prophetarũ Iſai. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis*, &c. Et ſæpe in aliis.

19\. *Explicatur D. Thom.*

Significat autem D. Thomas, hoc eſſe intelligendum excluſiuè, ita vt non ſolùm lex illa temporalia frequenter promiſerit, quod euidentiſſimum eſt, ſed etiam quòd nihil excellentius promiſerit, ad hoc enim diſcurſus D. Thomæ tendit. Vnde promiſſio illa, quæ habetur Leuit. 18. & Ezech. 20. *Cuſtodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis*, de vita corporali intelligit idem D. Thomas quæſt. 100. art. 12. ad 2. ex Paulo ad Galat. 3. vbi ſignificat, diuerſitatem eſſe inter illas duas ſententias, *Iuſtus ex fide viuit*, &, *Qui fecerit ea, viuet in illis*, quòd prior intelligitur de vita ſpirituali, poſterior autem minimè, quia lex non eſt ex fide. Et ideo in priori ſententia ſimpliciter dicitur, *viuit*, in poſteriori autem non ſimpliciter, ſed cum addito, *viuet in illis*, id eſt, in lege, cuius pœnas non incurret, vel in iuſtitia legis, vt exponere videtur idem Paulus ad Rom. 10. dicens, *Moyſes enim ſcripſit, quoniam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet in ea.* Præterea idem Paul. ad Hebræos ſcribens hanc ſententiam indicare videtur. Nam cap. 7. dicit, *noui Teſtamenti meliorem eſſe ſpem*, vtique quia eſt de æternis bonis, *per quæ approximamus ad Deum.* Ergo hæc non promittebantur in veteri Teſtamento. Et ideo cap. 8. addidit, nouum Teſtamentum melioribus promiſſionibus ſancitum eſſe. Hinc etiam ſancti Patres multum huic ſententiæ fauere videntur: nam D. Auguſt. lib. 18. de Ciuit. cap. 11. dicit, legem appellari vetus Teſtamentum, quia promiſſiones terrenas habet, & per Ieſum Chriſtum futurum fuerat Teſtamentum nouum, in quo regnum cœlorum promitteretur. Quæ differentia manifeſtè requirit vt promiſſio regni cœlorum in veteri Teſtamento facta non fuerit, & ſubiungit rationem ſimilem diſcurſui D. Thomæ dicens, *Hunc enim ordinem ſeruari oportebat, ſicut in vnoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur quod ait Apoſtolus, vt non ſit prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, poſtea ſpirituale.* Et ita in quæſt. 92. in Exodum dicit, licèt in veteri Teſtamento præcepta ad bonos mores pertinentia reperiantur, promiſſiones tamen carnales, atque terrenas fuiſſe, & quæſt. 33. in Numer. inter alias differentias inter vtrumque Teſtamentum hanc conſtituit, quòd in veteri promiſſa erant temporalia, in nouo ſpiritualia, quodlib. 4. contra Fauſt. & epiſt. 120. & in aliis locis ſæpe repetit.

Auguſt.

Vnde Bernard. ſerm. 30. in Cantic. de lege dixit, *Graue legis iugum, & vile præmium: nam terra eſt in promiſſione*, cui ſtatim opponit ſuaue iugum legis gratiæ, quæ promiſſionem habet vitæ, quæ nunc eſt, pariter, & futuræ. Hinc denique Hieronym. Dialog. 1. contra Pelagian. & Chryſoſt. in Matth. dixerunt regnum cœlorum cœpiſſe prædicari de Euangelio. *Legens* (inquit Chryſoſt.) *Legem, legens Prophetas, legens Pſalterium, nunquam regnum cœlorum audiuiſti, niſi in Euangelio.* Hieronym. autem reprehendit Pelagium, qui dicebat, regnum cœlorum, etiam in veteri Teſtamento repromitti. *Cum perſpicuum* (inquit) *ſit, regnum cœlorum primum in Euangelio prædicari.*

D. Bern.

Hieron. Chryſoſt.

20\. *Contraria pars ſuadetur.*

In contrarium verò eſt, quia non videtur poſſe negari, quin antiqui obſeruatores legis Moyſi vitam æternam per eam ſperarent, de hac enim retributione loquitur Dauid Pſalm. 118. cùm dicit, *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem*, & clarius Tobias cap. 2. filio dicebat, *Filij ſanctorum ſumus, & vitam illam expectamus, quam daturus eſt Deus iis, qui fidem ſuam non mutant ab illo.* Et 2. Machab. 7. vnus eorum dixit. *Rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit.* Vnde de illa vita intellexiſſe videtur illam promiſſionem, *Qui fecerit ea, viuet in eis*, de qua etiam loquitur Ezechiel. 8. cùm dicit, *Qui cuſtodierit præcepta mea, & fecerit iudicium, & iuſtitiam, vita viuet*, & ſimilia habet c. 33. & vita æterna expreſsè promittitur Daniel. 12. & Sapientiæ 5. *Iuſti autem in perpetuum viuent.* Denique Iſaias cap. 64. æterni præmij dignitatem agnoſcens, & expectans ait, *Oculus non vidit, Deus, abſque te, quæ præparaſti diligentibus te.* & cap. 13. deſcribit æternum præmium virtutis. Non videtur ergo dubium, quin homines ſub lege viuentes promiſſionem haberent vitæ æternæ, & illam ſperarent, quod apertè confirmat Apoſtolus ad Hebr. 11. vbi facta longa numeratione iuſtorum illius temporis, concludit, *& hi omnes teſtimonio fidei probati non acceperunt repromiſſionem*, quod neceſſe eſt intelligi de repromiſſione æterna: nam temporales promiſſiones multi acceperunt, de quibus in principio dixerat, *Sancti per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones.* Denique non ſolùm pœna temporalis, ſed etiam æterna cognoſcebatur, & timenda proponebatur in illo tempore, vt conſtat ex eiſdem locis. Vnde etiam tunc peccando mortaliter reatus illius pœnæ incurrebatur, vt eſt de fide certum; ergo neceſſarium eſt, vt etiam æternum præmium proponeretur: nam hæc duo connexa neceſſariò ſunt, & eadem eſt vtriuſque ratio. Quod etiam apertè oſtendit Princeps quidam Iudæorum, qui Chriſtum interrogauit, *Quid faciens vitam æternam poſſidebo?* Luc. 18. habebat ergo notitiam illius, & ſpem.

21\. *Vtraque pars benè intellecta amplectenda.*

Dicendum verò eſt, vtramque partem rectè intellectam veram eſſe. Nam lex propriè ſumpta non promittebat præmia æterna, ſed temporalia, vt priores Patres docent, & ratio eorum ſuadet, & ex teſtimoniis ex lege citatis colligitur addendo, nullum ex propria lege afferri teſtimonium, in quo ſpirituales promiſſiones fiãt. Et nihilominus veriſſimum etiam eſt, homines ſub lege conſtitutos habuiſſe promiſſionem vitæ æternæ, & ſpiritualium bonorum, & fidem, ac ſpem eorum, ſine qua impoſſibile eſt remiſſionem peccatorum obtinere. *Accedentem*, enim, *ad Deum oportet credere, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*, ad Hebr. 11. Neque hoc poſterius cum

priori

priori repugnat, quia hanc promiſſionem non habuerunt Iudæi ex lege, ſed ex Patribus (vt ſic dicam) vtiqueper traditionem eorum: nam à principio Eccleſiæ facta eſt hominibus fidelibus, & in eis per traditionem permanſit fides eius, & in Abraham reuocata eſt, & expreſſior facta, vnde eſt illud Eccleſiæ in Miſſis defunctorum, *Signifer ſanctus Michael repræſentet eas in lucem ſanctam, quam olim Abrahæ promiſiſti, & ſemini eius.* Sic ergo ad populũ Iſraeliticum peruenit, & poſtea per Prophetas ſcripta eſt, non tanquã noua, ſed tanquam antiqua. Quod totũ ſatis probat teſtimonium Pauli ad Heb. 11. vbi incipiens ab Abel, & progrediens per Patriarchas vſque ad Prophetas, omnes dicit habuiſſe hanc promiſſionem. Lex ergo nullam promiſſionem ſpiritualem huic antiquæ addidit, & in hoc ſenſu verè dicitur, tantùm promiſiſſe temporalia, ſcilicet, quantum ad promiſſiones, quas ipſa addidit. Et in hoc ſenſu loquutus eſt D. Thomas cum Auguſtin. Et in eodem dixit Bernardus, fuiſſe vile præmium, ſcilicet, proprium illius legis comparatum ad onus etiam proprium, quod lex illa imponebat. Chryſoſt. autem, & Hieronym. quia non de ſola lege, ſed de toto Teſtamento veteri loquuntur, exponendi ſunt, vt loquantur de promiſſione vitæ æternæ ſub expreſſo nomine regni cœlorum. Vel ſi hoc non probatur, quia Sapien. 5. vocatur *regnum decoris*, & cap. 6. *regnum perpetuum.* & quia verba Iſaiæ, & alia ſunt æquiualentia, dicendum eſt, ante Chriſtum non fuiſſe promiſſum regnum cœlorum, vt iam apertum, & ſecundùm illum ſtatum aſſequendum; & hoc modo inceptum eſſe prædicari tempore legis gratiæ, & hoc intendiſſe illos Patres, vt ex antecedentibus, & conſequentibus conſtare poſſet. Vel certè regnum illud non fuiſſe promiſſum, vt præmium operum legis, ſed vt præmium operum gratiæ, & vt ſic ſemper ad nouum Teſtamentum pertinuiſſe. Quæ doctrina magis declarabitur ex capite ſequenti.

Explicantur Patres prædicti.

22. *Aliud dubium*

Aliud dubium excitari poteſt circa eandem quartam aſſertionem, ſcilicet, quomodo opera legis eſſent meritoria illius præmij temporalis promiſſi per legem, vel præmij æterni promiſſi per fidem. Sed de hoc poſteriori puncto dicam in capite ſequenti. De priori verò dicendum eſt, fuiſſe illud meritum de condigno, & de iuſtitia, quia & opera erant ſatis proportionata tali præmio, (cùm Bernardus dixerit, fuiſſe vile præmium reſpectu tanti oneris) & fiebant ex pacto cum Deo, & ſub conditione talium operum. Oportebat autem, tale opus eſſe ſaltem moraliter bonum, quale de ſe erat quodlibet opus diuinæ legis, niſi ex parte operantis prauè fieret, tunc enim totum opus Deo diſpliceret, & ideo non poſſet eſſe meritorium de condigno apud Deum, etiam præmij temporalis, cùm pœnam potiùs mereatur. Et ita eſt intelligenda conditio illius promiſſionis, quod fiat opus ita implens aliquod præceptum legis, vt nullum aliud præceptum Dei per illud violetur. Imò addi poteſt ex D. Thom. dicto art. 6. ad 3. aliam etiam conditionem fuiſſe neceſſariam ex parte perſonæ operantis, ſcilicet, vt operans non eſſet inimicus Dei. Sic enim ait D. Thomas, aliquos ſeruantes legem illam non fuiſſe conſecutos, etiam præmia temporalia illis promiſſa, quia *cor totum habebant in temporalibus defixum, & à Deo elongatum.* Nam in tali ſtatu nemo poteſt mereri apud Deum de iuſtitia etiam temporalia promiſſa, cùm illis etiã bonis ſit indignus. Vnde licèt fortaſſe gratia non eſſet per ſe neceſſaria ad tale meritum tanquam principium per ſe eius, potuit eſſe neceſſaria conditio ad remouendum impedimentum. Et ideo hoc non obſtat, quominus tale præmium abſolutè dici poſſit effectus illius legis, quod de præmio æternæ vitæ ſimpliciter dici non poteſt, vt capite ſequenti conſtabit.

Meritum de condigno. Bernard.

D. Thom.

Denique indicat D. Thomas in dicta ſolut. ad 3. non obſtante dicta promiſſione, non fuiſſe infallibile illud præmium reſpectu ſingularum perſonarum, quia fieri poterat, *vt aliquæ perſonæ particulares, etiam iuſtitiam legis ſeruantes illa bona temporalia non obtinerent, quia iam erant ſpirituales effecti, vt per hoc magis ab affectu temporalium abſtraherentur; & eorum virtus probata redderetur.* Vnde ſentit D. Thomas, promiſſionem temporalium etiam tunc incluſiſſe conditionem, dummodo ſpiritualibus non nocerent, & ſub illa fuiſſe infallibilem, ita vt ratione illius talia bona obtinerentur, etiamſi ad ſpiritualem ſalutem non eſſent neceſſaria, ſimpliciter loquendo. Et ita intelliguntur ſpecialiter tunc promiſſa bona temporalia, vt talia ſunt, id eſt, ſine poſitiuo reſpectu ad ſpiritualia, quamuis noluerit Deus ſe obligare ad illa tribuenda, etiam cum ſpirituali nocumento. 23. *D. Thom.*

24. *Multiplicatio peccatorũ non fuit effectus illius legis.*

Vltimò dicendum eſt, quamuis occaſione illius legis peccata multiplicata fuerint, nihilominus dici non poſſe, ſimpliciter loquendo, multiplicationem peccatorum fuiſſe effectum illius legis. Hanc aſſertionem propono ad explicandas aliquas loqutiones Scripturæ, præſertim D. Pauli, & conuenientem modum loquendi in hac materia. Prior igitur pars expreſsè traditur ad Rom. 7. vbi priùs dicit, *Cum eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti.* Deinde obiicit, *quid ergo dicemus, lex peccatum eſt? abſit*, & infrà, *nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit*; igitur occaſione legis, non data ab ipſa, ſed ab homine accepta, multiplicata ſunt peccata. Ratio verò eſt, quia lex oſtendebat peccatum, & illud prohibebat, & conſequenter quodammodo augebat appetitum rei prohibitæ, *quia cùm aliquid concupiſcitur, & poſtea prohibetur, concupiſcentiæ flamma magis attollitur.* Vt ait Chryſoſt. hom. 12. in epiſt. ad Roman. & conſentit Hieron. quæſt. 8. ad Algaſ. Aliunde verò lex illa vires non præbebat ad peccatum vincendum, vt capite ſequenti dicam. Altera verò pars probatur ex eodem Paulo, quia lex eſt bona, & opus Dei; ergo non poteſt eſſe cauſa peccati. Probatur conſequentia, quia aliàs Deus ipſe eſſet cauſa peccati, & ideo Paulus eodem loco cautiſſimè loquitur, dicens, *Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? abſit, ſed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem.* Vbi peccatum vocat fomitem peccati, & illi tribuit cauſalitatem aliorum peccatorum, licèt per occaſionem legis. *Chryſoſt. Hieron.*

25. *Obiect. Auguſt.*

Sed contra poſteriorem partem obiici poteſt illud Pauli 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, ſpiritus autem viuificat*, vbi Auguſtin. nomine *literæ* legem intelligit, quæ ſic vocatur, vel quia in lapidibus ſcripta fuit, vel quia per autonomaſiam lex ſcripta appellatur, & conſonat quod ſtatim Paulus ſubdit, *Si miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus*, &c. Vbi clarè legem deſcribit. Verbum autem, *occidit*, de occiſione ſpirituali intelligitur, opponitur enim verbo, *viuificandi*, ſpiritui attributo, quod planè intelligitur de ſpirituali vita; ergo iuxta Paulum lex ſpiritualiter occidit; ergo peccatum, quod eſt mors animæ, eſt effectus illius legis. Atque ita illum locum exponit Auguſt. de ſpirit. & liter. cap. 4. & ſequentibus, præſertim vſque ad 14. & 15. contra Fauſt. cap. 8. & lib. 2. contra aduerſar. legis, & Proph. capit. 7. & idem ſerè tradit ibi Chryſoſt. homil. 6. ſequunturque D. Thomas, Anſel. & alij. Et ſimili modo ad Roman. 7. dicitur illa lex mortis, vtique ab effectu, quia occidendo, mortem animæ infert, mors autem animæ eſt peccatum. *Auguſt.* *Chryſoſt. D. Thom. Anſel.*

26. *Reſp.*

Ad prius teſtimonium aliqui nomine literæ non legem

legem tantùm, ſed totam literam veteris teſtamenti A intelligunt, quam dicunt occidere, ſi iuxta corticem literæ intelligatur, viuificare autem, ſi in ſpirituali ſenſu accipiatur. Ita Origen. lib. 6. contra Celſum circa finem, & lib. 7. prope medium. Quam ſententiam non reprobat Auguſt. dicto lib. de ſpirit. & liter. cap. 4. ſed potiùs admittit, nummodo alia non reiiciatur, & ita illa vtitur lib. 3. de doctri. Chriſtian. cap. 5. Et ſententia quidem ſano modo intellecta in ſe vera eſt, non eſt autem exiſtimandum, intelligentiam Scripturæ ſecundum proprium ſenſum verborum malam eſſe, vel nociuam, hoc enim hæreticum eſſet, vt per ſe conſtat, ſed ſenſus eſt, nociuum eſſe, vel cum Scriptura figurate loquitur adhærere cortici verborum, vel ſpiritualem ſenſum Scripturæ in vniuerſum abiicere; ſic enim dixit Chriſtus Io. 6. *Spiritus eſt, qui viuificat, verba, quæ ego loquutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt.* Sed licet hæc ſententia ſic intellecta in ſe B vera ſit, ſine dubio non eſt intenta a Paulo in illo loco: nam euidenter per literam legem intelligit, vt ex contextu conſtat. Dicunt tamen Chryſoſt. & Græci legi tribui, quod occideret corporaliter, quia pœnam mortis frequenter imponebat. Quod per ſe ſpectatum ſuſtineri poſſet, tamen non videtur intentum à Paulo, vt ratio facta probat, & quia infrà vocat Paulus eandem legem, miniſtrationem damnationis. Et ideo Aug. ſupra exponit, legem occidere, etiam ſpiritualiter, non quidem per ſe, & vt cauſa mortis ſpiritualis, ſed ſolum vt occaſio, ſicut in aſſertione explicatum eſt. Quia verò illa non eſt occaſio data, C ſed accepta; ideo ſimpliciter illa loquutio propria non eſt, ſed metaphorica ad eum modum, quo dicitur Deus in Scriptura, præcipere, quando ſolum permittit, ad indicandam certitudinem euentus, ita enim in præſenti, vt ſignificaret Paulus, poſita lege ſine ſpiritu gratiæ infallibiliter ſequi lapſum hominis, ideo dixit, literam occidere.

Aug. vſ.

Chryſoſt.

27. Vnde facilè patet reſponſio ad alium locum, in quo illa dicitur lex mortis, poteſt enim hoc intelligi de morte corporali, iuxta expoſitionem Chryſoſtomi, quam etiam indicat Gregor. 11. Moral. cap. 10. alias 11. vbi per vmbram mortis legẽ intelligit, quia mortem frequenter in pœnam imponebat. Et in hoc ſenſu non procedit obiectio, ſed locus ille probat tertiam aſſertionem, quia licèt lex per ſe, & abſolutè D non intenderet mortem, etiam corporalem, & ſub hac ratione dici poſſit, non eſſe cauſam illius, quomodo etiam de Deo dicitur, quòd *mortem non fecit*, nihilominus in tranſgreſſores legis mortem per ſe intendit, & facit, ſuppoſita tranſgreſſione, quia ſic bona eſt, quomodo dicitur Deus facere omne malum pœnæ. Dices, ergo etiam dici poterit lex illa lex vitæ, quia ſicut comminabatur mortem tranſgreſſoribus, ita promittebat vitam ſeruantibus. Reſpondetur, denominationem illam non ex ſola promiſſione, vel comminatione, ſed ex effectu deſumi: mors autem propriè infertur ratione legis tranſgredientibus ipſam: vita autem corporalis non datur propriè, ſed ſolùm non aufertur, & ideo non eſt eadem ratio denominationis. Alio modo intelligi poteſt ille locus de morte ſpirituali, iuxta expoſitionẽ Auguſtini ſuprà datam, & ſatis conſentaneum diſcurſui Pauli: nam veluti explicans illam denominationem, ſubiungit, *Inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem: nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit.* Loquitur ergo de morte ſpirituali, & explicat, illam vocari legem mortis, non quia ſit cauſa eius, ſed quia occaſione eius ſequuta eſt, & tacitè explicat verbum occidendi, quod in alio loco poſuit, & ita eundem habent ſenſum, & vnus per alium debet explicari.

Ad alium locum reſp.
Chryſoſt.
Gregor.

Obiect.

Reſp.

Alia expoſitio.

CAPVT VII.

Vtrùm lex vetus iuſtificaret.

1. QVoniam præcipuus effectus legis eſt, ſubditos facere bonos, & in illa lege habet hic effectus ſpecialem difficultatem, operæpretium viſum eſt, de illo ſpecialiter tractare. Poteſt autem duplex iuſtitia diſtingui ex Paulo ad Hebræos cap. 9. vbi vnam vocat iuſtitiam carnis, indicans eſſe aliam iuſtitiam ſpiritus, quas aliis locis vocat iuſtitiam legis, & fidei, ſeu ſpiritus. Iuſtitia carnis dicitur opus, quo fiebat munditia quædam ab illis irregularitatibus, quas lex illa inducebat, vt ſuprà diximus, & exponit D. Thomas quæſt. 103. art. 1. vbi in hoc ſenſu dicit, cæremonias legis vocari iuſtitias carnis, quia ſanctificabant ad B emundationem carnis. De hac igitur iuſtitia manifeſtum eſt, potuiſſe legem illam iuſtificare, quia ex vi ſuæ inſtitutionis tollebat per certas cæremonias illas immunditias legales, ſicut etiam illas inducebat. De hac verò iuſtificatione non tractamus, quia nec difficultatem habet, nec poterat iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem, vt ibidem Paulus ait. Iuſtitia autem animæ ſubdiſtingui poteſt. Nam vna eſt ſupernaturalis, quæ eſt propria iuſtitia fidei, & ſpiritus, & hominem ſanctum, ac iuſtum ſimpliciter facit, & ideo illius effectio theologico more iuſtificatio ſimpliciter, & abſolutè dicitur: alia eſt naturalis, ſeu acquiſita, quæ conſiſtit in rectitudine moralium C operum, quæ à Philoſopho morali vniuerſalis iuſtitia vocabitur. Hic de priori iuſtificatione tractamus, tum quia illa ſola facit habentem ſimpliciter bonum, tum etiam, quia illa iuſtitia per ſe pertinet ad legem naturæ: lex autem vetus ſupernaturalis erat, tum denique quia etiam poſterior iuſtitia ſine priori comparari non poteſt, vt in materia de Gratia oſtendemus. Et eo modo quoad illam erat neceſſaria gratia, non magis poterat per legem veterem dari, quam ad alia opera, vt dicemus.

Præcipuus effectus legis.

Duplex iuſtitia carnis, & ſpiritus.
Hebr. 9.
Iuſtitia carnis quæ.

D. Thom.

Iuſtitia animæ duplex.

Supernaturalis.

Naturalis.

2. De illa ergo iuſtitia aſſertio certiſſima eſt, legem veterem non habuiſſe ex ſe virtutem iuſtificandi. Ita docet D. Thomas quæſt. 100. at. 12. de præceptis moralibus, & quæſt. 103. art. 2. de cæremonialibus. De iudicialibus autem hoc non diſputat, ſed tanquam D manifeſtum ſupponit. Docuit autem hanc ſententiam Paulus in Epiſtola ad Romanos, præſertim à cap. 3. vbi inquit, *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo*, quod cap. 4. & ſequentibus proſequitur. Idem in Epiſtola ad Galatas, vbi cap. 3. *Quoniam* (inquit) *in lege nemo iuſtificatur apud Deum.* Idem in Epiſtola ad Hebr. vbi propterea cap. 7. legem vocat infirmam, & inutilem, quia nihil ad perfectum adduxit, quod explicans cap. 9. dicit, cæremonias legis, non potuiſſe ſecundùm conſcientiam perfectum facere ſeruientem. Explicat autem D. Thomas, hunc ſermonem Pauli eſſe verum, non tantùm quoad opera cæremonialia, ſed etiam quoad moralia ex ſententia Auguſtini libro de ſpiritu & liter. cap. 14. & E ſequentibus, ac meritò, tum quia Apoſtolus ſimpliciter loquitur de tota lege, tum etiam, quia ſpecialiter loquens de præcepto, *Non concupiſces*, ad Romanos cap. 7. dicit, non ſolùm non iuſtificaſſe, ſed etiam per occaſionem ſpiritualem mortem attuliſſe, vt explicuimus, tum denique quia ratio Pauli ad Galatas cap. 2. *Si ex lege iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt*, æquè procedit in tota lege, & omnibus præceptis eius.

Lex vetus non habuit ex ſe virtutẽ iuſtificandi.
D. Thom.

Auguſt.

3. Difficultas autem eſt in explicando, cur dicatur illa lex non iuſtificare, & quomodo intelligendum id ſit, & quæ ratio eius ſit reddenda. Ad quam breuiter dici poteſt, legem illam non iuſtificaſſe, quia opera eius non erant talia, vt poſſent hominem ſanctum efficere:

Difficultas.

Reſp.

efficere:nam lex non poteſt ſanctificare,niſi per opera,quæ præcipit. Aſſumptum declaratur, quia opera legis alienius dupliciter poſſit iuſtificare, ſcilicet, ex opere operato,vel ex opere operantis: opera autem illius legis neutro ex his modis iuſtificabant;ergo lex illa nullo modo iuſtificabat. Minor quoad priorem partem videtur expreſſa diui Pauli ad Galatas cap.4.vbi cæremonias legis vocat *egena,& infirma elementa*,quia non poterant à peccato mundare,& ad Hebr. 9. hac ratione dicit, fieri non poſſe, ſanguine hircorum,aut vitulorum auferri peccata. Ex quibus locis & ſimilibus id communiter docent Theologi in 4.diſt.1.ac definiunt Concilium Florent. in decreto Eugenij,& fauet Concilium Tridentin.ſeſſion. 7. Altera verò pars minoris videtur ſufficienter probata teſtimoniis ſuprà adductis, & ratione ex illis deſumpta, quia nulla opera iuſtificant ex opere operantis,niſi quæ ſunt opera fidei,teſte Paulo in eiſdem locis,ſed opera legis diſtinguuntur ab operibus fidei, vt idem Paulus paſſim repetit in eiſdem locis; ergo. Vnde ad Galat. 3.ex illo loco,*Iuſtus ex fide viuit*, concludit Apoſtolus,legem non iuſtificare, *ſicut ſcriptum eſt,quia lex non eſt ex fide.*

Conc. Flor. Conc. Trid.

4. *Obiect.*

Contra ſingulas verò ex his partibus ſingulæ obiectiones occurrunt. Contra primam eſt frequens obiectio de circunciſione, quia per illam aut ſaltem in illa dabatur gratia infantibus in lege Moyſi, & non ex opere operantis,ergo ex opere operato, quia non datur medium;ergo aliquod opus illius legis iuſtificabat.Occaſione huius obiectionis diſputant hic aliqui moderni,an ſacramenta veteris legis, vel aliquod illorum ſaltem circunciſio habuerit virtutem iuſtificandi apud Deum à peccato, ſaltem originali. Sed quia diſputationem hanc alienam ab hoc loco exiſtimo,& quia in principio tertij tomi tertiæ partis,qua potui diligentia illam tractaui, ideo ad illam lectorem remitto; doctrinam enim, quam ibi tradidi, nunc etiam omnino veram eſſe cenſeo, quæ in ſumma eſt. Primò,nullum ſacramentum proprium veteris legis,hoc eſt,in ea inſtitutum, quódque cum ea incepit, habuiſſe virtutem iuſtificandi, neque in eo datam eſſe gratiam, extra meritum operantis. Hanc enim aſſertionem tanquam certam ſecundùm catholicam doctrinam tenendam eſſe cenſeo,propter fundamenta fidei ſuprà allata, & propter communem conſenſum Patrum,& ſcholaſticorum,quos ibi retuli,& refert Cardinalis Bellarminus lib. 2. de Sacrament.in genere cap.15.Sub hac autem aſſertione comprehenduntur omnia ſacramenta illius legis præter circunciſionem.

Nullum ſacramentum veteris legis proprium habuit virtutẽ iuſtificandi, nec in eo dabatur gratia extra meritũ operantis. Bellarm.

5. *Quomodo circunciſio inſtituta fuit in remedium peccati originalis.*

Secundò cenſeo omnino verum circunciſionem fuiſſe aliquo modo inſtitutam in remedium originalis peccati, vt Innocent.III.docuit in cap. *maiores*, de Baptiſmo,ex ſententia Auguſtini lib. 2. de peccato origin.cap.30.& aliis locis ibi citatis. Vnde fit,vt applicata circunciſione paruulo debita intentione, & modo, illi daretur gratia, ſine qua nulli remittitur originale peccatum ſecundùm veram,& certam doctrinam. Addidi verò in citato loco, & veriſſimum cenſeo,in hoc non habuiſſe circũciſionem maius priuilegium,vel maiorem vim,quam ante Abraham,& poſt illum in cæteris hominibus extra Iſraëliticum populum habuerit ſacramentum, ſeu remedium illud,quo paruuli iuſtificabantur;hoc enim remedium in nullo tempore, vel natione defuit in hominibus, quantum eſt ex parte Dei. Solùm fuit differentia, quia ante circunciſionem,licet aliqua profeſſio, vel applicatio fidei per ſignum externum neceſſaria fuerit ad remedium originalis peccati,ſaltem in infantibus,vt probabilior opinio fert: non habebat tamen determinationem ex aliqua inſtitutione diuina, & hanc determinationem accepit quoad populum

Quodnã priuilegiũ habuit circũciſio præ cæteris.

A Iſraëliticum per inſtitutionem circunciſionis. In reliquis verò ad iuſtificationem pertinentibus nullum priuilegium, nulláve perfectio circunciſioni collata eſt,tum quia oppoſitum in Scriptura non habet fundamentum, tum etiam quia Paulus ad Romanos cap.3.per circunciſionem ſolùm dicit, credita fuiſſe Iudæis eloquia Dei,ſub illis eloquiis, comprehendendo legem,& finem eius, vt idem Apoſtolus declarat ad Roman.9.& 10. Tum denique quia in ordine ad iuſtificationem etiam circunciſio comprehenditur ſub infirmis,& egenis elementis,quia licèt non fuerit in lege inſtituta, à principio fuit eius inchoatio, & præparatio ad illam, & in illa permanſit tanquam profeſſio illius, & vnum ex potiſſimis ſacramentis eius.

B Vltimò tam de ipſa circunciſione, quàm de remedio legis naturæ dicendum eſt, non dediſſe gratiam ex opere operato, quamuis eſſet (cum proportione loquendo) ſignum neceſſarium, vt illo poſito iuſtificaretur paruulus. Ratio prioris partis, & principaliter intentæ eſt, quòd nullum opus legis ſiue ſcriptæ, ſiue naturalis potuit iuſtificare, quatenus erat opus talis legis, iuxta doctrinam Pauli ſuprà declaratam, & iuxta doctrinam Conciliorum,& Patrum,ſed circunciſio, & æquiualens remedium erat opus legis ſcriptæ, vel naturalis; ergo non potuit habere ex ſe virtutem iuſtificandi. Neque hæc pars repugnat poſteriori,quia Deus nõ ex vi legis,ſed ex merito Chriſti præuiſo voluit etiam pro eo tempore remedium paruulis adhibere, & conſequenter illud etiam prouidit modo conſentaneo meritis Chriſti, & hominibus accommodato. Et priori ratione inſtituit, vt talis gratia non daretur, niſi in fide Dei, & Chriſti venturi: poſteriori autem ratione inſtituit, vt illa fides non eſſet tantùm interior, ſed vt aliquo ſigno exteriori oſtenderetur, vt ita membra Eccleſiæ viſibilis, per viſibilem aliquam fidei profeſſionem aggregarentur,& hoc fiebat per circunciſionem in populo Dei,extra illum verò, vel ante illum fiebat aliquo ſigno arbitrio hominum determinato. Et ita conſtat, potuiſſe illud ſignum eſſe neceſſarium, & ſufficiens, vt ad præſentiam illius Deus iuſtificaret paruulum ſine vlla actione, vel virtute talis operis, ac ſubinde ſine opere operato, ſed ex gratia Dei per fidem Chriſti,& in eius virtute. Quid,nihil amplius neceſſarium eſt,neque habet fundamentum in Scriptura, vel ratione,neque erat conſentaneum illi ſtatui,in quo merita Chriſti nondum erant exhibita, vt D.Thomas ſuprà rectè declarat.

6. *Nec circũciſionẽ,nec remediũ legis naturæ dediſſe gratiã ex opere operante.*

C

D

D. Thom.

7. *Quomodo Baptiſmus ſuperet antiqua remedia.*

Quomodo autem in hoc Baptiſmus ſuperet antiqua remedia,in dicto loco tractatum eſt, vbi etiam obiectiones aliæ ſunt ſolutæ, neque inuenio nouam alicuius momenti, cui ſatisfacere neceſſarium ſit. Nam quod quidam inferunt ſequi, circunciſionem iuſtificaſſe ex opere operato, non intelligo, quam vim habeat, quia neque illius conſequentis ſenſum ſatis percipio. Quod enim eſt illud opus operandum? aut enim eſt ipſum opus redemptionis Chriſti, aut de alio eſt ſermo. Hoc poſterius non video, quod ſit, aut quo fundamento cogitari poſſit, & ideo facilè negatur ſequela. Si verò de priori E opere conſequens illud intelligitur, profectò non eſſet magnum inconueniens, ſequelam admittere, quia non propterea Chriſtus gratis mortuus eſſet, quandoquidem opus redemptionis eius ſupponitur eſſe, quod tunc iuſtificabat, ſaltem meritoriè. Nunquam tamen propriè dicitur circunciſio iuſtificaſſe quocunque modo, quia non erat cauſa iuſtitiæ, ſed tantùm ſignum neceſſarium ad profitendam fidem, ſine qua profeſſione gratia non fuiſſet data paruulo, ſub qua ratione rectè dici poteſt conditio, ſine qua non, quia illa non eſt cauſa,

vt con

vt conſtat. Nam etiam ipſa fides parentum erat conditio neceſſaria, & ſine qua non, & tamen neque de illa dici poteſt, quòd gratiam daret infanti ex opere operato, nec quòd gratiam contineret, imò nec cauſa iuſtificans paruulum propriè dici poteſt, niſi vel latè, aut impropriò modo, ſicut dicitur de quolibet remedio, vel conditione, ſine qua non, vel quatenus fortaſſe habere poterat aliquod meritum de congruo, vel impetrationem, quod pertinet magis ad opus operantis, de quo ſupereſt dicendum.

8. *2. Obiect. de opere operantis.* *Iuſtificatio ex opere operantis duplex.*

Alia obiectio eſt contra alteram partem de iuſtificatione ex opere operantis: nam hæc etiam duplex eſt, ſcilicet prima, & ſecunda, ſeu augmentum primæ, vtraque autem obtineri potuit in illa lege ex opere operantis per opera eiuſdem legis; ergo lex ipſa erat cauſa vtriuſq; iuſtificationis, quia erat cauſa operum, per quæ illa fiebat; ergo abſolutè dicenda eſt iuſtificaſſe ex opere operantis. Minor quoad prioram partē de prima iuſtificatione probatur, quia in illa lege cōparabatur prima iuſtitia media diſpoſitione operantis per actus Fidei, Spei, & Charitatis, ac contritionis, vt eſt de fide certum ex Ezechiel. 18. & 33. & ex doctrina Concilij Trident. ſeſſ. 14. cap. 4. *Conc. Trid.* ſupra autem oſtenſum eſt, legem illam præcepiſſe hos actus pœnitentiæ, & virtutum theologalium, ergo præcipiebat actus, quibus homines iuſtificabantur ex opere operantis diſpoſitiuè, & de congruo, licèt non de condigno; ergo iuſtificabat per opera ſua, non enim videtur lex aliqua poſſe meliori modo per actus ſuos iuſtificare. Altera verò pars de ſecunda iuſtificatione probatur, quia opera bona, quibus homines iuſti ſeruabant illam legem, erant meritoria de condigno augmenti gratiæ, iuxta doctrinam communem, certam, & definitam in Concilio Trident. ſeſſ. 6. cap. 10. quæ non eſt limitata ad ſtatum legis gratiæ, ſed generalis eſt ad omnia tempora, vt probant etiam ſpirituales promiſſiones capite præcedenti adductæ.

9. *Reſponſio quorundā.*

Circa priorem partem aliqui Theologi negant, actus Fidei, Spei, & Charitatis fuiſſe præceptos in illa lege, ducti potiſſimùm ratione facta, quia aliàs homo iuſtificaretur ex operibus illius legis. Quam opinionem indicat Medin. 1. 2. quæſt. 99. art. 5. *Medina.* vbi non ſimpliciter loquitur, ſed cum addito ait, quòd *præcepta fidei non pertinent præcipuè ad legem Moſaicam, ſed ad legem Euangelicam*, vbi particula, *præcipuè*, reddit obſcuram ſententiam: nam ex vi illius potiùs videtur affirmari præcepta illa etiam pertinuiſſe ad legem Moſaicam, licèt principaliùs ſpectent ad Euangelicam. In hoc autem ſenſu idem dicere poterat de omnibus præceptis moralibus, quæ perfectiori modo traduntur, & explicantur in lege Euangelica, intendit autem Medina differentiam conſtituere inter vtraque præcepta, & ideo videtur potiùs excludere præcepta theologalium actuum à lege Moyſi, inde enim infert, non contineri ſub moralibus, aut cæremonialibus præceptis. Et magis declarat in ratione, quam adiungit, quia Paulus diſtinguit legem à fide ad Rom. 4. & ad Galat. 3. loquitur autem de fide viua; ergo præcepta huius fidei diſtincta ſunt à præceptis legis. Et confirmari poteſt, quia aliàs præcepta moralia illius legis iuſtificarent, quod repugnat Paulo, *D. Thom. Auguſt.* vt ſuprà ex D. Thoma, & Auguſtin. explicatum eſt; ſequela autem patet, quia ſi præcepta fidei dabantur in lege veteri, ſub moralibus præceptis continebantur; ergo ſi ſub illis præceptis cōtinetur fides, per charitatem operans, negari non poteſt, quin illa præcepta iuſtificarent. Dicendum ergo eſt, hæc præcepta non contineri in illa lege, ſed eſſe ſupra illam, vel ab illa ſupponi.

10. *Vera ſententia.*

Nihilominus veriſſimam eſſe cenſeo ſententiam, quam cap. 3. propoſui, nimirum, legem illam præcepiſſe actus pœnitentiæ, & theologalium virtutum, quæ videtur expreſſa D. Auguſtini in lib. de gratia, *Auguſt.* & lib. arbitr. cap. 18. vbi ait, Præcepta charitatis eſſe in lege veteri, & noua, ſpiritum autem gratiæ ad illa implenda in veteri fuiſſe tantum promiſſum; in noua verò datum. Eſt etiam D. Thomæ quæſt. 100. art. 2. *D. Thomas.* vbi docet, præcepta moralia veteris legis data eſſe de actibus omnium virtutum, per quæ homines benè ordinantur ad communicationem cum Deo, & loquitur de communicatione, quæ conſtituit amicitiam inter hominem, ac Deum, vt quæſt. 99. art. 2. explicuerat; ergo ſub illis virtutibus includit etiam theologicas. Quod in ſecundo loco euidentiùs declarat, dicens, impoſſibile eſſe, hominem fieri amicum Dei, niſi efficiatur bonus, & adduxit illud Leuit. 19. *Sancti eritis, quia ego ſanctus ſum*; loquitur ergo de bonitate, quæ hominem facit ſanctum, quæ non eſt ſine Fide, Spe, & Charitate; ergo lex illa præcipiebat etiam actus harum virtutum. Et ita in quæſt. 100. artic. 3. ad 1. declarat, quomodo præcepta dilectionis Dei, & proximi in Decalogo contenta fuerint. Atque eandem ſententiam habet quæſt. 107. artic. 1. ad 2. in fine, cuius verba niſi à reſeciam. Eandem ſententiam videtur ſupponere Caiet. quæſt. 100. art. 1. Deinde poteſt hoc inductione oſtendi ex Scriptura: nam præcepta charitatis Dei, & proximi expreſsè habentur Deut. 6. & Leuit. 19. vt explicuit Chriſtus Matth. 22. & ſignificauit Paul. ad Rom. 13. dicens, in præcepto dilectionis eſſe radicata cætera mandata. Item fidei præceptum non aliter ponitur, quàm ſufficienter proponendo res credendas: ſic autem propoſita fuit illi populo fides vnius Dei, Exod. 20. *Ego ſum Dominus Deus tuus*, per quæ verba intellexit Hieronym. *Hieron.* datum eſſe præceptum fidei, & Deuteron. 6. *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt.* Et ſimiliter proponitur fides vnius mediatoris Deuteron. 18. *Prophetam de gente tua*, &c. Et ſimili modo præceptum ſpei in actu exercito (vt ſic dicam) ponitur per diuinas promiſſiones ſufficienter propoſitas, quod in illa lege frequenter fiebat. Nec refert, quòd eſſent promiſſiones temporales, quia vt erāt diuinæ pertinebant ad ſuperiorem ordinem, vt attigit D. Thomas quæſt. 99. art. 6. ad 2. *D. Thom.* & ideo ſicut per fidem diuinam credenda erant, ita per ſpem infuſam ſperanda, vt euidenter docet Paul. ad Hebræos 10. & 11. Denique de pœnitentia erat expreſſum præceptum in illa lege, vt ſuprà probatum eſt ex Leuit. 16.

11. *Reſponſ.*

Reſponderi autem poteſt, his teſtimoniis ſolùm probari, cum lege Moyſi ſimul habuiſſe illum populum præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, inde tamen non ſequi hæc præcepta, fuiſſe præcepta ipſius legis: nam ſunt antiquiora, & ita fuerunt in illo populo à Patribus recepta, ſicut ſuprà de promiſſionibus dicebamus. Sed hoc in primis repugnat verbis Chriſti Matth. 22. *Impugnat. Primò.* vbi cuidam interroganti, *quod eſt mandatum magnum in lege?* reſpondit, *Diliges Dominum Deum tuum*, &c. *hoc eſt maximum*, &c. ergo intellexit Chriſtus, hoc fuiſſe mandatum legis, aliàs non rectè interroganti reſpondiſſet. Vnde Matt. 19. alteri interroganti, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* reſpondit, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, vtique legis: nā interrogans non alia cognoſcebat, & ita Chriſtus ſtatim numerauit præcepta moralia, vſque ad illud, *Diliges proximum tuū ſicut te ipſum*, in quo includitur præceptum dilectionis Dei, vt explicuit D. Thomas dicta quæſt. 99. art. 1. ad 2. *D. Thom. Secundò.* Præterea præceptum dilectionis Dei tam expreſsè, & formaliter proponitur in ipſamet lege Deuter. 6. ſicut cætera, vel præceptum de dilectione proximi, quod dicitur eſſe ſecundum poſt illud, cur ergo negabitur intrinſecè pertinere ad ipſam legem? Nam in hoc iam

cernitur clara differentia inter hæc præcepta ſpiritualia, vt ſic dicam, & promiſſiones ſpirituales, quæ in lege non fiunt: & ratio ſufficiens, cur tale præceptum excludatur à lege dari non poteſt. Nam quòd illa præcepta fuerint antiquiora in lege naturæ, nihil refert, tum quia etiam circuncisio erat antiquior, & nihilominus fuit incorporata, vt ſic dicam, in illa lege, tum quia omnia præcepta Decalogi fuerunt etiam antiquiora illa lege, & nihilominus fuerunt in illa renouata, & ideo ad illam intrinſecè pertinuerũt, cur ergo non dicetur idem de præceptis theologalibus? Vnde ſumitur etiam efficax ratio: nam ideo præcepta merè naturalia in illa lege iterum data ſunt, quia humana ratio erat peccatis obſcurata, & indigebat noua inſtructione, & inductione per legem poſitiuam: ſed non minùs erat obſcurata ratio circa præcepta theologalia, nec minùs indigebat noua inſtructione, ergo non eſt veriſimile, data eſſe præcepta circa actus acquiſitos, non circa infuſos neceſſarios ad ſalutem. Et hoc etiam confirmat, quòd Paulus illam legem vocat ſanctam, & ſpiritualem, ergo intelligit, illam præcepiſſe actus veræ ſanctitatis, & maximè ſpirituales, quales ſunt actus theologici. Item illa lex data eſt propter felicitatem æternam, ergo etiam propter veram ſanctitatem, ergo data eſt etiam de actibus, quibus homo diſponitur ad veram ſanctitatem, aliàs etiam in ratione legis non eſſet adæquata ſuo fini, nec ſufficienter data.

Confirmat.

12. *Legem illam non iuſtificaſſe.* *Auguſt.* *D. Thom.*

Neque verò ex hac aſſertione ſequitur, legem iuſtificaſſe, vel homines eo tempore potuiſſe ex operibus legis iuſtificari. Probatur hoc, quia non minùs verum eſt, legem naturalem non habuiſſe virtutem iuſtificandi, quàm legem Moyſi, vt ex Auguſt. & D. Thoma ſæpe diximus, & eſt conſtans apud Theologos: ſed lex naturalis, vt in ea poterant homines ſaluari, includebat intrinſecè, & principaliter præcepta Fidei, Spei, Charitatis, & Pœnitentiæ, quia hæc media ſemper fuerunt ad ſalutem neceſſaria, & conſequenter, ſemper etiam fuerunt præcepta lege diuina, ergo intrinſecè pertinuerunt ad ſtatum legis naturalis, prout erat lex in ſua ratione ſufficienter præcipiens in ordine ad vitam æternam. Et ideo dixit D. Thomas hîc quæſt. 100. artic. 3. legem Decalogi, quæ eſt lex naturalis, non tantùm complecti ea, quæ ex principiis primis cognoſci poſſunt, ſed etiam illa, quæ ex fide diuinitùs infuſa ſtatim innoteſcunt: ergo quòd lex illa præciperet actus fidei viuæ, non ſufficit, vt dicatur iuſtificare, neque vt homo diceretur iuſtificari ex operibus naturalis legis, aliàs gratis Chriſtus mortuus eſſet: ergo neque id ſequitur in lege veteri, etiamſi illa præceperit eoſdem actus.

13. *Declaratur doctrina tradita.* *D Thom.*

Secundò declaratur idem ex doctrina D. Thomæ quæſt. 106. art. 7. vbi hanc quæſtionem tractans de lege Euãgelica, in ea diſtinguit duo, ſcilicet, gratiam Spiritus ſancti, & documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus. Et deinde negat, legem etiam Euangelicam iuſtificare, poſteriori ratione ſpectata, & in illam conuenire ait, illud Pauli, *Litera occidit*, ex Auguſtin. de ſpirit. & liter. capit. 4. & 17. qui idem ſentit libr. de gratia & liber. arbitr. capit. 11. & Hieronym. Dialog. 3. contra Pelagian. in eodem ferè ſenſu locum illum attingit. Negari autem non poteſt, quin ſub documentis, & præceptis legis nouæ, quibus ordinatur affectus humanus, comprehendãtur præcepta Fidei, & Charitatis, imò etiam conſilia, quæ ad perfectionem charitatis ordinantur. Atque ita concludit, legem Euangelicam ſolùm iuſtificare ratione gratiæ, quam confert. Ergo licèt præciperet, & doceret omnia, quæ nunc docet, ac præcipit, ſi non daret ſpi-

1. Cor. 3. *Auguſt.* *Hieronym.*

A ritum gratiæ, non iuſtificaret; ergo vt lex dicatur iuſtificare non ſatis eſt, quòd præcipiat actus, per quos poteſt comparari iuſtificatio, ſi non dat vires ad illos eliciendos, nec gratiam ſanctificantem. Ergo quamuis lex vetus præceperit illos actus, niſi aliunde oſtendatur, dediſſe ſpiritum gratiæ (quod oſtendi non poteſt, cùm ſit planè falſum, & doctrinæ Apoſtoli repugnans) inferri non poteſt, præcepta de talibus actibus iuſtificaſſe. Neque obſtat, quòd Paulus diſtinxerit legem à fide: nam per fidem intelligit ſpiritum fidei, per charitatem operantis. Nam, quia hoc eſt præcipuum in lege Euangelica, ideo inde denominatur: nomen autem legis, veteri accommodat, quia erat pura lex. Vnde potiùs hoc confirmat, quod dicimus: nam præceptum
B fidei non eſt fides, & ideo licèt fides ſuo modo iuſtificet, non ſequitur præceptum eius iuſtificare: nam præceptum illud per ſe ſpectatum ſine ſpiritu fidei, nihil prodeſſet.

Ex his ergo colligitur ſenſus, in quo dicitur lex vetus, non iuſtificare, & quæ ſit propria ratio, ob quam etiam ex opere operantis non potuerit iuſtificare à peccato. Senſus enim eſt, legem illam non dediſſe vires ad efficiendos actus, qui ad iuſtitiam, & peccati remiſſionem obtinendam diſponunt, etiamſi illos præciperet, vnde D. Thomas in dicta ſolut. ad 2. ſic inquit, *Lex vetus licèt præcepta charitatis daret, non tamen per eam dabatur Spiritus ſanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris.* Et ita reſpondetur facilè ad priorem partem obiectionis, negando
C conſequentiam, & vltimam probationem eius, quia lex non iuſtificat præcipiendo, ſed iuuando, vt ex frequenti Auguſtini doctrina conſtat. Dices, quomodo poterat lex ſupernaturales actus præcipere, ſi vires ad illos efficiendos non præſtabat, aliàs videretur impoſſibilia præcipere. Reſpondetur, non defuiſſe illis hominibus, quibus lex illa dabãtur, auxilia gratiæ neceſſaria ad illos actus præſtandos, quod rectè probat obiectio facta, illa verò auxilia non fuiſſe ex vi legis, neque ex vi alicuius principij pertinentia ad illum ſtatum obtineri potuiſſe. Mendicabantur enim (vt ſic dicam) ex lege gratiæ, & auctoris eius: nam per merita Chriſti venturi, & in fide, & propter fidem eius conferebantur, vt latiùs infrà tractando de lege gratiæ explicabimus. Addi etiam
D poteſt illa opera facta ab homine lapſo, & in ſtatu peccati exiſtente, nunquam per ſe valuiſſe ad iuſtificandum, ſeu ſanctificandum peccatorem, neque ad remiſſionem peccati præſtandam ſine ſpeciali gratia Dei, quæ gratia nec dabatur, nec promittebatur ex vi legis veteris, & ob hanc etiam cauſam lex illa non iuſtificabat quoad primam iuſtificationem.

14. *Senſus quæſtionis elicitur.* *Lex illa non dabat vires ad efficiẽdos actus, qui ad iuſtitiã diſponunt.* *Obiect.* *Reſpon.*

Vnde ad alteram partem obiectionis fatemur, iuſtos illius temporis potuiſſe de condigno mereri augmentum iuſtitiæ, & coronam gloriæ, vt apertè conſtat ex teſtimoniis Scripturæ capite præcedenti allegatis, & præſertim ex Paulo ad Hebr. 10. & 11. & ex doctrina Concilij Trid. ſuprà allegata. Et ex eiſdem principiis eſt æquè certum, iuſtos ſeruantes le-
E gem, ſiue moralem, ſiue cæremonialem, ſiue iudicialem per bonos actus morales factos ex fide per charitatem operante, per eoſdem actus meruiſſe de condigno augmentum iuſtitiæ, & æterni præmij, quod eſt æquè certum. Tum quia gratia in omni tempore, & ſtatu fuit ſemen vitæ æternæ, & fons aquæ in illam ſalientis, tum quia promiſſiones vitæ æternæ, vt mercedis in omni, & pro omni tempore fuerunt, vt ſuprà viſum eſt, tum etiam ex aliis principiis poſitis. Nihilominus tamen verum etiam eſt, legem illam non dediſſe augmentum iuſtitiæ, quia virtutem merendi dare non potuit. Omne enim meritum, & augmentum gratiæ, & vitæ æternæ fundatur

15. *Soluitur altera pars obiect.* *Iuſtos illius temporis meruiſſe de condigno augmentum iuſtitiæ, & coronã gloriæ Hebr. 10. & 11.* *Conc. Trid.* *Virtutem merendi dare non potuit lex vetus.*

datur in gratia ipſa, & requirit auxilium eius, & promiſſionem diuinam, nihil autem horum fuit ex vi illius legis, vt ſatis oſtenſum, ac declaratum eſt. Et ideo nec meritum ipſum, nec effectus eius poteſt illi legi attribui, quia nec fuit principium eius, nec ad illud iuuabat, ſed ſolùm illuminabat, & inſtruebat, & ideo frequenter in Scriptura vocatur lex illa lucerna, & ſapientia illius populi, quia ſolùm docebat, & non iuuabat. Vnde in ordine ad meritum, & augmentum iuſtitię nullam ſpecialem prærogatiuam habuit ille populus, præter illam, *quòd credita ſunt eis eloquia Dei*, ad Roman. 3. & ita de vtraque iuſtificatione verum eſt illud Pauli ad Galat. 3. *In lege nemo iuſtificatur apud Deum*, vtique ex vi illius, ſed *iuſtus ex fide viuit*.

16. *Quod de merito dictum, eſt de impetratione, & ſatisfactione dicendum.*

Et quod dictum eſt de primo merito, dicendum eſt de impetratione, & ſatisfactione iuſtorum non ſolùm pro pœnis temporalibus debitis pro peccatis propriis iam remiſſis, ſed etiam pro aliis, vel viuentibus, vel etiam mortuis. Nam quòd ſub illa lege iuſti poſſent hoc modo ſatisfacere apud Deum, manifeſtum eſt ex illo 2. Machab. 12. *Sancta & ſalubris cogitatio eſt, pro defunctis exorare, vt a peccatis ſoluantur.* Item ex illo Pſalm. 50. *Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me*, cum ſimilibus. Et rationes factæ idem probant. Quòd autem ille etiam effectus non fuerit ex vi legis, ſed ex fide, & meritis Chriſti, ex eiſdem locis Pauli conſtat, & eodem modo explicandum eſt, vt per ſe ſatis conſtat.

CAPVT VIII.

An lex vetus perfecta, vel imperfecta cenſenda ſit.

1. *Ratio dub. de perfectione legis veteris.*

RAtio dubitandi eſſe poteſt, quia oſtenſum eſt, legem illam fuiſſe principaliter, & immediate à Deo: opera autem Dei perfecta ſunt; ergo, & lex illa. Item lex illa fuit perfecta ex fine, quia ad optimum finem, tam vltimum, quam proximum ordinata eſt; atque etiam in mediis optime ordinata fuit, tum quia quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt, tum etiam quia oſtenſum eſt, præcepiſſe omnia, quæ ſuo ſubiecto erant accommodata, & quæ præcipi expediebat; atque ita etiam ex parte materiæ, ac mediorum perfecta fuit; ergo ſimpliciter perfecta fuit. Denique de Deo ſcriptum eſt, Iob 36. *Nemo eſſe ei ſimilem in legiſlatoribus*, quia lex ab illo lata non ſolum à ſumma bonitate, ſed etiam à ſumma ſapientia, & prudentia proficiſcitur; ergo non poteſt non eſſe perfecta; ſed lex vetus eſt à Deo vt legiſlatore; ergo.

Contrariũ.

In contrarium verò in primis eſt dictum Pauli ad Hebræos 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & imbecillitatem; nihil enim ad perfectum adduxit lex*; at infirmitas, & imbecillitas ſunt magnæ imperfectiones; & cauſa etiam, quæ nihil perfectum producit, profectò imperfecta eſt. Deinde, perfectum eſt cui nihil deeſt, at illi legi multa pertinentia ad perfectionem deficiebant; nempe virtus iuſtificandi, ſpiritus adiuuans infirmitatem noſtram; perfectio Sacramentorum, & Sacrificiorum, & conſilia perfectionis, ergo fuit ſimpliciter imperfecta. Denique ſi perfecta fuiſſet, permanſiſſet, non permanſit autem, ergo reprobata eſt, quia imperfecta, vt Paulus in citatis verbis ſignificat, & ad Galat. 3. dum illam comparat pædagogo cuius inſtructio imperfecta eſt, & puerilis.

2. *Res imperfecta dupliciter dicitur. Priuatiuè. Negatiue.*

Reſolutio huius puncti facilis erit, ſi ex lib. 5. Metaphyſic. ſupponamus, rem imperfectam dupliciter dici, ſcilicet, priuatiuè, vel tantùm negatiuè. Rem illam voco priuatiuè imperfectam, cui deficit aliqua perfectio ſibi debita ſecundùm ſpeciem ſuam, vel ſaltem valde illi expediens ſecundùm capacitatem ſuam: negatiuè autem dicitur res imperfecta; quæ maiori aliqua perfectione caret, cuius vel capax non eſt, vel ſaltem illi non eſt debita, nec conueniens ſecundùm aliquem ſtatum. Exempla poſſunt eſſe facilia, & ideo illa omitto, ſolumque aduerto priorem imperfectionem conſiderari in re ſecundùm ſe, & abſolutè ſpectata, poſteriorem autem imperfectionis modum præcipuè ſolere attribui alicui rei per comparationem ad aliam rem perfectiorem, vel in ordine ad aliquod genus, intra quod non habet maximam perfectionem ſub illo poſſibilem. Vt homo ignorans imperfectus eſt, non ſolùm comparatiuè reſpectu ſcientis, ſed abſolutè, & in ſe, quia caret magna perfectione conuenienti, & poſſibili humanæ naturæ: homo autem indigens diſcurſu ad intelligendum, & iudicandum, non dicitur abſolutè imperfectus, quia ille modus cognoſcendi eſt connaturalis homini, per comparationem autem ad Angelum imperfectus dicitur. Iuxta hos ergo modos iudicandum eſt de perfectione, vel imperfectione legis veteris, vtrumque enim diuerſis reſpectibus poteſt illi attribui, quod per ſequentes aſſertiones breuiter explico.

3. *Lex vetus imperfecta fuit ſecundùm negationem plurium perfectionum.*

Dico ergo primò: Lex vetus imperfecta fuit ſecundùm negationem plurium perfectionum, quibus caruit, ſeu per comparationem ad perfectiorem legem. Hæc aſſertio probatur in primis teſtimonio Pauli cum aliis rationibus ei adiunctis poſteriori loco. Secundò probari poteſt per comparationem ad perfectionem legis nouæ, quia verò comparatio ſupponit cognitionem vtriuſque extremi, hanc probationem vſque ad finem libri ſequentis omitto. Tertiò probatur numerando breuiter imperfectiones illius legis. Prima eſt, quia non dabat vires ad aſſequendum finem ſuum, neque ad exequendum præcipuos actus ſuos. Ita ſumitur ex D. Thoma q. 98. art. 1. & ſatis conſtat ex dictis in capite præcedenti.

D. Thom.

Ratio enim huius imperfectionis eſt, quia opera præcipua illius legis non poterant impleri ſine ſpiritu fidei, & gratiæ, ac ſubinde lex illa impleri integrè non poterat, vel collectiuè quoad omnia præcepta, vel etiam diuiſiuè quoad aliqua perfectiora ſine gratia, quam ipſa non conferebat, ſed aliunde expetenda, & expectanda erat. Et ſimiliter finis præcipuus illius legis comparari non poterat ſine iuſtitia apud Deum, & remiſſione peccatorum, quam dare non poterat, vt teſtatur Paulus ad Hebræos 9. & iam declaratum eſt; ſub genere autem legis diuinæ dari poteſt lex habens illam perfectionem, vt in ſequenti libro oſtendemus, ergo hoc titulo meritò dicitur lex vetus fuiſſe imperfecta in genere diuinæ legis.

4. *D. Thom.*

Imò indicat D. Thom. ſuprà, legem veterem quodammodo fuiſſe in hoc imperfectam per comparationem ad legem humanam, & ciuilem, quia lex ciuilis, licet dare nõ poſſit vires ſine gratia, nõ indiget illis, vt impleri valeat, & ideo illa non cenſetur tanta imperfectio in lege ciuili, & humana, quanta fuit in lege veteri.

Doctrina D. Thomæ ab aliquibus impugnata. Defenditur D. Thom.

Quæ doctrina aliquibus non probatur, quia etiam lex humana ciuilis, debet impleri per actus moraliter bonos, qui ſine gratia fieri non poſſunt. Sed hoc parum obſtat, tum quia fundamentum aſſumptum falſum eſt: poſſunt enim aliqui actus morales boni ex omni parte intra latitudinem rationis naturalis ſine ſpeciali gratiæ auxilio fieri: tum etiam quia lex aliqua ciuilis integrè impleri poteſt per actus bonos ſecundùm ſubſtantiam, etiamſi ex circumſtantia malè fiant, ad quos gratia non eſt neceſſaria in omni ſententia. Aliter verò videri poteſt illa differentia non ſubſiſtere,

quia licèt lex humana nõ requirat ſemper vires gratiæ, ſaltem requirit vires rationis naturalis, & alicuius etiam facultatis, quas lex humana nõ præbet, ſed ſupponit, & ita proportione ſeruata eandem habet imperfectionem. Reſpondetur, differentiam in hoc obſeruari, quòd lex purè humana, ſeu ciuilis nihil præcipiat, niſi quod eſt proportionatum viribus naturæ, & ſic licèt nõ præbeat vires, ex natura ſua ſupponit illas ſufficienter. Vnde fit, vt efficaciter, vel quantum in ſe eſt ſufficienter ordinet ad proprium finem à ſe intentum. Lex autem antiqua requirebat vires gratiæ, vt impleri poſſet, & illa non dabat, nec ex natura ſua, vel ſtatus populi, cui dabatur, illas ſupponebat, & ideo quantum in ſe erat, inſufficienter, & inefficaciter ordinabat homines ad ſupernaturalem finem, & ex hac parte erat quodammodo minùs per- B fecta, reſpectiuè, licet abſolutè fuerit lõgè perfectior ex fine, & ex aliis cauſis.

5.
Lex vetus magnum pondus imponebat.

Secunda imperfectio legis veteris fuit, magnum pondus operum imponere, quæ magna ex parte valde oneroſa erant, & grauia, parùmque vtilia. Ita ſumitur ex verbis Petri Actor. 15. vbi hac de cauſa legem illam vocat *iugum* importabile, *quod nec nos* (inquit) *nec patres noſtri portare potuimus.* Quæ verba non abſolutam impoſſibilitatem, ſed grauem difficultatem ſignificãt. Quæ difficultas in primis oriebatur ex ſarcina innumerabilium obſeruationum, vt ait *Auguſt.* Auguſt. ſerm. 9. de verb. Domini. Nam ob eam cauſam lex factorum à Paulo vocatur, vt ſuprà notaui. Deinde augebatur difficultas ex conditione operum, quæ præcipiebantur, erant enim ſacrificia multipli- C cia, & cruenta, & obſeruantiæ carnales, *In cibis, & in potibus, & variis baptiſmatibus, & iuſtitiis carnis, quæ non poſſunt perfectum facere ſeruientem*, vt dicitur ad Hebr. 9. & eleganter explicuit Clem. lib. 6. Conſti. cap. 20. Et ideo dicuntur etiam illa præcepta parum vtilia iuxta eundem Paul. ad Hebr. 7. & inde augebatur onus, & difficultas legis, quæ præcipiebat multa, & per illa ſpiritum, & gratiam non præſtabat.

Obiect. Dices, videri alienum à ſuauitate Diuinæ prouidentiæ, legem tam oneroſam hominibus imponere, præſertim non præbendo copioſiora auxilia ad illam implendam.

Reſponſ. Reſpondetur, ſuauitatem diuinæ prouidentiæ non eſſe æqualem, nec eiuſdem modi in omnibus operibus eius, ſed cum proportione diſtribui iuxta occurrentes occaſiones. D Homines ergo tunc indigebant illo onere, vt continerentur in officio, & ab idolorum cultu abſtraherentur, vt Clem. ſupra Auguſt. & alij Patres paſſim docent; onerare autem ſubditum, quando indiget tali onere ad maius bonum, non eſt contra ſuauem prouidentiam ſuperioris. Accedit, quòd illi populo nunquam negauit Deus auxilium ſufficiens ad legem implendam, vt docet *D. Thom.* D. Thom. q. 98. ar. 2. licèt illud non daret ea debito, aut virtute legis, ſed ex merito Chriſti, vt ſuprà dixi.

6.
Lex vetus grauiſſimas pœnas temporales minabatur.

Tertia imperfectio illius legis eſt, quia grauiſſimas pœnas temporales minabatur, & illis magis terrebat homines, quàm amore attraheret, & ideo dicta eſt lex timoris, quia licèt ſpe etiam præmiorum excitaret homines, præualebat tamen pœnarum ti- E mor, vt lib. contra Adimantum, c. 16. & 17. & lib. de mori. Eccleſ. c. 28. tradit *Auguſt.* Auguſt. vbi cum Paulo ad Hebr. 12. ex ipſa forma tradendi legem illã, id latè confirmat. Vnde etiam infert, legem illã fuiſſe potiùs ſeruorum, quàm filiorum, & poteſt eſſe quarta eius imperfectio, quæ ſumitur ex illo ad Rom. 8. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore.* *Chryſoſt.* Vbi Chryſoſt. & Græci, & Latini, & Auguſt. ſupra ita exponunt. Per illam enim particulam, *iterum*, alludit ad legem, quia ille erat ſpiritus legis veteris, propter quod dicitur ad Galat. 4. de veteri Teſtamento, *In ſeruitutem generaſſe filios.* Non quia iuſti illius A temporis verè non eſſent filij, ſed quia ex vi legis non gubernabantur vt filij, ſed vt ſerui. Vnde in principio eiuſdem capitis ſignificat Paulus, populum illum tunc fuiſſe veluti filium paruulũ, qui *non differt à ſeruo, ſed ſub tutoribus, & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à Patre.* Ex quo etiam videtur colligi legem illam eſſe infantium ſeu paruulorum, quæ poteſt eſſe quinta eius imperfectio. Quam etiam indicauit Paul. ad Gal. 3. aſſimilans legem illam pædagogo, vt ſupra explicatum eſt. Vbi etiam declarauimus, huic imperfectioni annexam fuiſſe aliam, ſcilicet, quòd lex illa res temporales promitteret, quibus paruuli allici ſolent ad parendum pædagogo; & hæc eſſe poteſt ſexta illius legis imperfectio. Et ſeptima eſſe poteſt, quia non dabat conſilia perfectionis, B vt paupertatis, & caſtitatis, quæ eſt etiam annexa præcedentibus, tum quia hæc non ſunt conſilia puerorum in fide, & gratia, ſed virorum, tum etiam quia talia conſilia non bene cohærent cum temporalibus promiſſionibus, quæ affectum illis conſiliis contrarium ſupponunt. Octaua eſſe poteſt, quòd lex illa quædam ſecundùm ſe mala permittebat. Hanc enim inter imperfectiones illius legis ponit Iſidor. lib. 2. de different. ſpirit. c. 28. *Iſidor.* licèt enim illa permiſſio eſſet cum excuſatione à peccato, vt ſuprà declaraui, fundabatur in periculo maioris mali, & in aliqua nimia concupiſcentia ſenſibilium rerum, & ideo ad imperfectionẽ legis pertinebat. Deniq; plures aliæ imperfectiones illius legis memorari poſſent, ſed hæ ſufficiunt ad eius imperfectionem oſtendendam, aliæ verò tractabuntur meliùs lib. ſequenti, vtramque C legem veterem, & nouam inter ſe conferendo.

7.
Lex vetus in ſuo ordine, & gradu perfecta fuit.
D. Thom.

Nihilominus dico ſecundò: Lex vetus in ſuo ordine, & gradu perfecta fuit. Ita docet D. Thom. q. 98. ar. 2. ad 1. & probatur ſufficienter rationibus dubitãdi priori loco poſitis. Declaratúrque in hunc modũ: nam lex illa conſiderari poteſt, vel ratione generis, quia ſcilicet lex diuina fuit, vel ſecundum propriam ſpeciem, quia fuit talis lex diuina. Priori modo ſpectata habuit omnem perfectionem legi diuinæ poſitiuæ cõuenientem, vt ex dictis facilè conſtare poteſt: nam Deum habet proximum authorem, in illius enim voluntate proximè fundata fuit, eámque indicauit, & ab illius poteſtate proceſſit, non tantùm vt authore naturæ, ſed etiam vt authore ſupernaturali. D Vnde etiam habuit, vt non ſolùm ſancta, & immaculata fuerit, ſed etiam per fidem innotuerit hominibus, & ad ſupernaturalem finem fuerit ordinata. Denique ex eodem principio, & gradu diuinæ legis immutabilitatem ſpecialem habuit, quam à diuina volũtate participat, id enim cõmune eſt legi diuinæ, vt diuina eſt, vt in ſequẽti capite latiùs explicabitur.

8.
Lex illa in ſpecie propria perfecta.

Poſteriori autẽ modo conſiderando legẽ illam, vt talis lex fuit quaſi in ſpecie, habuit aliũ modum perfectionis, quia ſub tali ratione nihil illi defuit quaſi quod illi eſſet debitũ ſecundùm talem rationem, ſeu quod in ordine ad proximum finẽ ſuũ adæquatum, & in ordine ad tales perſonas, ſeu talem populum, & talem ſtatũ generis humani habere debuerit. Et in E hoc ſenſu dixit Clem. Papa lib. 6. conſtit. c. 19. *Legem illam fuiſſe perfectam, plenã, & nulla ex parte deficientem.* Denique id optimè declarat D. Tho. ſuprà, quia per- *D. Thom.* fectio alicuius legis in ſpecie ſumptæ nõ cõſideratur abſolutè, ſed cũ proportione ad eos, quibus datur, ita vt ſtatui, & conditioni eorũ ſit accõmodata. Nã leges religioſis accommodatæ, ſi ſecularibus imponantur, exorbitãtes erũt, & deficient à perfectione legis, quia lex quoddã mediũ eſt: medium autem vt ſit perfectũ debet eſſe fini accommodatum. Vnde rectè dicit D. Tho. ſi lex imponatur puero, vt ſit perfecta, nõ debet ea præcipere, quæ propria ſunt virorũ, ſed quæ puerorũ inſtitutioni ſint accõmodata. Ita ergo ſe habuit

illa

illa lex reſpectu humani generis, quod tunc non erat capax maioris perfectionis, quia multis tranſgreſſionibus ſubiectum erat, & nondum ſatis agnouerat imbecillitatem ſuam & indigentiam mediatoris, & gratiæ eius, per quã poſſet ad excellentiorem ſtatum aſcendere, & ideo pro tunc non erat debita, nec accommodata illi legi maior perfectio. Quòd autem lex illa habuerit omnem perfectionem, quam ſtatus ille poſtulabat, ſatis patet ex dictis de materia illius legis: nã præcepit omnia neceſſaria ad cognitionem, & religionem veri Dei, & Chriſti, & ad rectitudinem vitæ tam moralis, quam humanæ, & politicæ; ergo nihil illi defuit ad perfectionem ſibi debitam. Nec etiam plura præcepit, quàm expediret, quia populus ille duræ ceruicis indigebat tunc illa ſarcina præceptorum, vt declaratum eſt. Et ita ſatisfactum eſt argumentis in vtramque partem in principio poſitis.

CAPVT IX.

An lex vetus fuerit mutabilis, & quomodo ceſſare potuerit.

1 *Mutatio legis veteris. Duo.*

EXplicata tota ratione veteris legis cauſis, affectibus, ac proprietatibus eius, ſupereſt de illius abrogatione dicendum, quod huius libri punctum præcipuum eſt. Priùs verò, quàm ad illud accedamus, operæ pretium erit exponere, an modi alij mutationum, quos in lege poſitiua humana explicuimus, in lege illa locum habuerint, & in vniuerſum, quomodo lex illa mutabilis, vel immutabilis fuerit. Ratio autem dubitandi eſſe poteſt, quia lex illa nihil aliud eſt, quàm diuina voluntas; ſed voluntas Dei eſt immutabilis; ergo & illa lex. Conſequentia videtur clara. Maior autem patet, quia lex illa propriiſſimè diuina fuit, vt oſtendimus; Lex autem diuina in Deo nihil aliud eſt, quàm voluntas eius, vt ex dictis in lib. 1. conſtare poteſt; ergo. Vnde hæc ratio de omni lege diuina quatenus talis eſt, æquè procedit; quia omnis diuina lex immediatè à diuina voluntate pendet, non effectiuè tantùm, ſed quaſi formaliter, quia ab illa immediatè accipit vim obligandi, per quam in eſſe legis conſtituitur; ergo neceſſarium videtur, vt ſit æquè immutabilis, ac ipſa voluntas Dei.

2 *Lex vetus à ſolo Deo mutabilis.*

In hoc puncto breuiter dicendum eſt primò legem veterem nullo modo mutari potuiſſe ab alio, quam à Deo, vel iuxta decretum ipſius Dei. Probatur ratione facta, quia fuit propriè lex diuina, & omnis lex propriè diuina hoc modo immutabilis eſt, vtique ab alio, quam à Deo, vt rectè docet Bern. in lib. de præcep. & diſp. cap. 5. ſatiſque colligi poteſt ex his, quæ ſupra de legis naturalis indiſpenſabilitate, ſeu immutabilitate diximus, & tradit Lactan. lib. 6. Inſtit. c. 8. Item ex his, quæ diximus de lege humana à ſuperiori lata, quatenus ab inferiori mutari, aut diſpenſari non poteſt. Ratio enim eadem eſt, quia voluntas Dei ſuprema eſt, & omnis alia eſt inferior, & ſubdita; ergo lex per diuinam voluntatem conſtituta, etiamſi poſitiua ſit per nullam aliã voluntatẽ mutari poteſt; ergo eſt immutabilis ab alio, quàm à Deo.

Bernard.

Lactan.

3 *Abrogatio legis ad ſolum Deum ſpectabat.*

Atque hinc ſequitur primò, legem veterem à nullo alio, quàm à Deo, ſeu, quod idem eſt, non niſi iuxta præſcriptum diuinæ voluntatis potuiſſe abrogari, ſiue in totum, ſiue in parte. Probatur facilè, quia legis abrogatio quædam eius mutatio eſt, ſed non potuit illa lex ab alio, quàm à Deo mutari, ergo nec abrogari. Vnde in hoc etiam eadem ratio eſt de qualibet parte legis, quæ de tota lege, quia non minùs pendet quælibet pars talis legis à diuina voluntate, quàm tota. Sicut ergo non potuit tota lex, niſi à Deo abrogari, ita nec pars eius.

4

Atque hinc vlteriùs ſequitur, non potuiſſe quempiam præter Deum ipſum in lege illa diſpenſare. Ratio eſt eadem, quia diſpẽſatio legis quædam eius partialis mutatio eſt. Item quia par in parem non habet poteſtatem, nedum inferior. Atque hanc veritatem ſpecialiter, ac fuſe tradidit Salmer. tracta. 61. in Acta, vbi illam confirmat verbis Chriſti, *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Amẽ quippe dico vobis, donec tranſeat cælum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*, Matt. 5. & aliis Scripturæ teſtimoniis, quibus diuina veritas, & verbum Dei in æternum manere dicitur, Pſal. 116. Quę teſtimonia potiſſimè loquuntur de verbo Dei aliquid affirmantis, vel prædicentis, ſic enim nihil impedire poteſt, quominus veritas eius ſubſiſtat, & impleatur. In quo ſenſu nec Deus ipſe facere poteſt, vt verbum ſuum in eo ſenſu, in quo dictum eſt, deficiat, ſeu non veniat, ſeu verum non ſit. Nihilominus cum proportione etiam probant illa teſtimonia de verbo Dei præcipientis, & obligãtis. Nemo enim facere poteſt, vt verbum præceptiuum Dei non obliget pro eo tempore, & modo, quo à Deo prolatũ eſt, alioqui tale verbum fieret ſuo modo falſum, & inefficax. Deinde adducit c. *ſuper eo*. de vſur. vbi Innoc. III. ſupponit indiſpenſabile eſſe, quod pagina vtriuſq; Teſtamẽti prohibitum eſt. Vbi licet Pontifex loquatur de vſura, quæ non eſt mala, quia prohibita, ſed prohibita, quia mala, nihilominus ſi conſideretur tãtùm vis diuinæ prohibitionis, eandem efficaciam habet in quacunque materia. Quia nullus poteſt facere licitum id, quod Deus ſua abſoluta prohibitione facit illicitum. Vnde etiam in hoc æquiparantur paginæ vtriuſque Teſtamẽti, infrà autem oſtendemus, legem nouam indiſpenſabilem eſſe, niſi à Deo, ergo idem dicendũ eſt de lege veteri.

Solus Deus diſpenſare potuit.

Salmer.

c. ſuper eo, de vſuris. Innoc. 3.

5 *Obiect. Reſponſ.*

Dices, Deus ipſe potuit homini cõcedere facultatem diſpẽſandi in lege ſua. Reſpondeo, potuiſſe quidem, non tamen dediſſe in veteri Teſtamento, quia nullibi legitur talis poteſtas data Põtificibus, vel aliis in illa lege, imò ſæpe abſolutè prohibentur aliquid addere, vel mutare de illa lege. Vnde nec vſus talis poteſtatis in illa lege cernitur, vel alicubi legitur, quia nec neceſſarius fuit, nec fuiſſet conueniens, quia eſſet magis in deſtructionem, quam in ædificationem. Si tamen Deus alicui homini talem poteſtatem dediſſet, iam illa diſpenſatio magis eſſet à Deo, quàm ab homine, quia Dei voluntate, & cõceſſione fieret, nec voluntas Dei obligandi per talem legem, fuiſſet omnino abſoluta, ſed haberet ſubintellectam cõditionem, vel determinationẽ, ſi talis homo in ea non diſpẽſaret, & ita diſpenſatio non eſſet cõtra, vel præter decretũ diuinæ voluntatis. Vltimò tamen in hoc puncto aduerto, non cõſequenter loqui, qui dicunt, legem illam quoad cæremonialia, & iudicialia non fuiſſe propriè diuinam, & nihilominus affirmant, indiſpenſabilem fuiſſe per hominem, quia prior aſſertio deſtruit fundamentũ poſterioris, vt ex dictis conſtat, nos autem ſupponimus, totã illam legem fuiſſe propriiſſimè diuinam, & ideo ferè eadem, certitudine concludimus, fuiſſe per hominem indiſpenſabilem, loquor autem de puro homine: nam Chriſtus Dominus poteſtatem habuit in illa diſpenſandi, eo quòd ſit Deus, vt ipſe ſignificauit Matth. 12. dicens, *Dominus eſt filius hominis etiam Sabbati.* Quamuis nunquam videatur vſus illa poteſtate, ſed iuſta interpretatione, vt ex ſequentibus patebit, quia non venit ſoluere legem, ſed adimplere.

Notandum vltimo.

6 *Lex illa ab homine interpretari potuit.*

Nihilominus tamen addendum eſt, potuiſſe legem illam recipere interpretationem per hominem. In quo omnes conuenire videntur, & patet primò ex vſu, 1. Regum capite 21. vbi per occurrentem neceſſitatem Achimelec dedit Dauidi panes propoſitionis, quibus veſci ſecundùm legem ei non licebat, quod tamen per interpretationem legis licuiſſe, Chriſtus Matth. 12. apertè docet. Et eodem modo

excuſat diſcipolos, quos Phariſæi calumniabantur, A
eo quòd in ſabbato ſpicas vellerent, fricarent, & co-
Abulenſ. mederent, vt latè exponit Abulenſ. lib. 1. Reg. quæſt.
8. c. 3. & 18. Quibus in locis hac ratione legem illam veteris Teſtamenti diſpenſabilem appellat, loquitur tamen impropriè de diſpenſatione, prout de interpretatione, & epiikia interdum dici ſolet, vt in libr. 6. dictum eſt. Hac etiam interpretatione vſi ſunt Machabæi ad bellandum in die ſabbati. 1. Macbab. 2. Sic etiam Chriſtus Dominus Matth. 12. dicit, ſe non violare legem ſabbati, opus miſericordiæ, aut pietatis, vel religionis in illo exercendo, etiamſi laborioſum ſit. Sicut licebat Iudæo extrahere de fouea in die ſabbati ouem in illam cadentem, vnde ipſe concludit, licuiſſe ſibi ſanitatem conferre in ſabbato. Atque eodem modo Ioan. 5. oſtendit licuiſſe homini B
ſanato ab ipſo portare grabatum ſuum in ſabbato, ex præcepto eius, quia ad opus pietatis, & oſtenſionem
Ratio concluſionis. miraculi id pertinebat. Ratio autem eſt, quia interpretatio legis, præſertim poſitiuæ etiamſi diuina ſit, eſt neceſſaria ad gubernationem humanam propter varietatem occaſionum, & neceſſitatum ſæpe occurrentium, in quibus contingit, vel duo præcepta ſibi obuiantia occurrere, ac propterea neceſſarium eſſe exponere, alterum non obligare, vel etiam contingit, talem eſſe rerum mutationem, vt prudenter præſumatur, non fuiſſe voluntatem legiſlatoris in tali caſu obligare, quæ neceſſitas etiam potuit in vſu illius legis ſæpe occurrere.

Quòd ſi interrogetur, quomodo, vel qua pote-
Dub. ſtate licebat tunc talem facere interpretationem cir- C
ca voluntatem Dei, non enim videtur cuilibet licere, volũtatem ſuperioris interpretari, ſed ſimpliciter
Reſp. Triplex modus interpretandi illam legem. Primò. Secundò. obedire. Reſpondeo tribus modis hoc licuiſſe, qui tum ratione, tum ex eadem lege colliguntur. Vnus eſt per poteſtatem à Deo ipſo datam, quæ maximè pro caſibus dubiis neceſſaria erat. Sicq; dicitur Deut. 17. *Siquid difficile, aut ambiguum*, &c. Secundò ex concurſu duarum legum, vnam per aliam interpretando. Sic Chriſtus Matth. 5. exponit, licuiſſe Iudæis circumcidere homines in ſabbato, vt non ſolueretur lex præcipiens circumcidi Infantem octauo die. Leuitic. 12. & eodem modo ait Matth. 12. *Non legiſtis, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant, & ſine crimine ſunt. violant* (ait) in exteriori ſpecie, ſeu materiali opere, & tamen ſine crimine ſunt, quia illud D
opus erat conſentaneum alteri legi, Leuitic. 24. Ac ſubinde non erat opus ſeruile, ſed religionis, vt be-
Abulenſ. ne expoſuit Abulenſ. 1. Reg. 21. quæſt. 17. Sic etiam circa tempus præſcriptum ad faciendum Phaſe, Exod. 12. interpretatio facta eſt, per legem latam Numer. 12. Neque ante hanc poſteriorem legem auſi ſunt Moyſes, & Aaron talem interpretationem facere, inconſulto Domino, quia nondum videbatur illis talis poteſtas commiſſa, nec ratio, aut neceſſitas
Tertiò. per ſe cogebat. Tertio ergo modo licebat hæc interpretatio per euidentiam facti, & neceſſitatis, vt eſt per ſe manifeſtum in caſu Machabæorum. Nõ oportebat autem, ſemper neceſſitatem fuiſſe extremam, vt videtur fuiſſe in illo caſu, ſed ſufficiebat eſſe mo- E
ralem, & accommodatam præcepto, vt in caſu Dauid latè diſputat Abul. ſuprà.

8. *Lex vetus à Deo ipſo mutabilis.* Dico ſecundò: Lex vetus mutabilis fuit à Deo ipſo. Hæc aſſertio ſatis nota eſt. Probari enim poteſt ex generalibus principiis, quòd quilibet legiſlator poteſt legem ſuam mutare, cùm ab eius voluntate pendeat. Item ex illa Chriſti ſententia, quia Dominus eſt filius hominis etiam ſabbati, ſic enim Deus eſt Dominus ſupremus totius legis, & omniũ actionum, quæ per eam præcipiuntur, aut vetantur; ergo poteſt prout voluerit illam mutare. Denique abrogare illam potuit, vt de facto abrogaſſe, ſtatim dicemus, ergo à fortiori in illa diſpenſare, & quamlibet aliam mutationem facere potuit: nam omnis illa minor eſt, quam abrogatio. Vt autem modum poſſi- *Nota Deum velle legem aliquam ferre variis modis intelligi. Primò.*
bilem abrogationis explicemus, aduertere oportet, varijs modis intelligi poſſe, velle Deum legem aliquam ferre. Primo abſoluto decreto voluntatis ſuæ, ſtatuendo, vt talis lex perpetuò duret abſolutè, & ſimpliciter, ac ſine limitatione vlla, ſicut ſtatuit, vt præmium vltimum bonorum operum, & pœna malorum æterna ſint, & talis lex ſemel ſic lata mutari, ſeu abrogari non poteſt, etiam ab ipſo Deo, in ſenſu (vt aiunt) compoſito, quia implicat contradictionem, Deum ita decreuiſſe, & decretum non impleri, aut impediri, alioqui voluntas abſoluta Dei, aut mutabilis eſſet, aut inefficax.

Secundò potuit Deus legem ferre pro tali tempo- 9. *Secundò. Tertiò.*
re, vſque ad certum terminum, ſeu euentum. Vel tertiò potuit velle, obligationem talis legis durare ſub tacita conditione, niſi ipſe aliud ſtatueret, vel vſque ad beneplacitum ſuum. Et vtroque modo poteſt lex diuina eſſe mutabilis, ſcilicet, quia elapſo tempore, pro quo lata eſt, ſeu adueniente termino eius ceſſat ſine alia reuocatione, vt contingit in legibus humanis, vel priuilegiis. Et ratio eſt clara, quia hæc mutatio legis non eſt per phyſicam, & realem ſucceſſionem in ipſa lege, ſed in tempore, pro quo obligat, vnde eſt per modum deſitionis relationis ad deſitionem termini. Nam lex eſt ſignum voluntatis obligantis pro tali tempore, vnde mutato tempore iam non ſignificat illam voluntatem, & hoc modo abrogatur, & deſinit obligare. Vel etiam poteſt lex auferri, quia per contrariam legem, ſeu voluntatem Dei reuocatur. Inter quos duos modos hoc differt, quod in priori lex ipſa per ſe deſinit, etiamſi noſtro modo intelligendi non ſit in voluntate diuina actus, quo velit legem tollere, ſed ex vi prioris actus lex ceſſat adueniente termino, quia diuina voluntas vltra illum obligare, vel operari noluit, & ſine actu diuinæ voluntatis non eſt lex. In poſteriori autem modo intelligitur lex reuocari per actum voluntatis diuinæ ratione diſtinctum, quo Deus vult, vel legem tollere, vel aliam repugnantem introducere.

Vnde tandem faciliimè ſatisfit rationi dubitandi 10. *Reſpondetur ad rationem dubitandi.*
in principio poſitæ, quæ ex quadam æquiuocatione procedit, lex enim vetus non eſt lex ad intra (vt ſic dicam) in Deo ipſo exiſtens, ſed eſt lex ad extra in lapidibus, aut membranis ſcripta. Vnde non eſt voluntas Dei, ſed ſignum quoddam externum voluntatis Dei, & effectus eius, & ideo licèt voluntas Dei ſit immutabilis, lex dici poteſt eſſe mutabilis, quia per temporum ſucceſſionem effectus diuinæ voluntatis mutari poſſunt, non mutata diuina voluntate, ſicut poteſt Deus Angelum in nihilũ redigere, quæ eſt magna quædam mutatio, latè de mutatione loquendo, prout nunc loquimur, licèt diuina voluntas nõ mutetur. Et ratio eſt, quia decretum Dei, quo res fit, aut conſeruatur, vel lex fertur, potuit ex æternitate ita conſtitui pro tali tempore, & non vltrà, vel negatiuè ſe habendo noſtro modo intelligendi, vel poſitiuè volendo etiam ex æternitate, vt pro alio tempore res aliter ſe haberet, vel alia lex conſtitueretur. Vnde ſolùm erit res, ſeu lex immutabilis ex diuinæ voluntatis iuxta primum modum ſuprà poſitum, quando Dei voluntas poſitiuè vellet, & abſolutè rem, aut legem pro tota æternitate durare, quaſi poſitiuum habens decretum nunquam illam deſtruendi, vel abrogandi. Solùm ergo probat ratio facta, legem diuinam in ſenſu compoſito non poſſe abrogari pro illo eodem tempore, pro quo Deus voluit illam cõſtituere: nam hoc inuoluit contradictionem, & mutationem in ipſamet diuina voluntate. Quòd ſi pro illo tempore diſpenſari poteſt ab ipſo Deo, ideo eſt, quia

decretum

decretum conſtituendi legem pro aliquo tempore, non includit decretum non diſpenſandi in illa: nam ſi fingeremus cum hac veluti reflexione eſſe poſitam, conſequenter eſſet talis lex pro eo tempore, & in ſenſu compoſito indiſpenſabilis, & cum proportione poteſt fingi omnino immutabilis. Secluſa autem tali ſuppoſitione, & quaſi reflexione, ac ſimpliciter loquendo, lex etiam diuina mutabilis eſſe poteſt, ac reuocari.

CAPVT X.

An lex vetus quoad ſuam obligationem iam ceſſauerit, ſeu mortua fuerit.

1. *Legem illam fuiſſe perpetuam ſomniabant Iudæi.*

IVdæorum ſententia, & exiſtimatio antiqua fuit legem illam fuiſſe perpetuam, ita vt numquam eſſet abroganda, quandiu mundus hic, & ſtatus hominum viatorum duraret: in qua ſententia perſeuerarunt multi ex Phariſæis, etiam poſtquam ad fidem conuerſi erant, vt Actor. 15. refertur. Et poſtea in eodem errore perſeuerarunt multi hæretici antiqui, vt Ebion, Cherintus, & Nazaræi, vt referunt Iren. lib. 1. cap. 26. Epiphan. in hæreſ. 18. 28. 30. 66. & in aliis. Auguſt. de Hæreſ. in 8. & 9. Hieronym. Epiſt. 89. ad Auguſtinum, Damaſc. verb. *Nazaræi.* Euſeb. lib. 3. Hiſt. cap. 21. Fundabantur præcipuè, quia lex illa data eſt à Deo, vt in æternum duraret; ergo neque ab ipſo reuocari potuit, quia non poteſt eſſe ſibi contrarius, neque ab alio, quia nullus poteſt præualere contra eius voluntatem. Probatur antecedens Geneſ. 17. *Erit pactum hoc meum in carne veſtra, in fœdus æternum.* Si autem circuncisio eſt æterna, etiam tota lex. Item Exod. 12. *Habebitis hanc diem,* &c. *ſolemnem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno.* Et infrà, *Cuſtodietis diem iſtam in generationes veſtras ritu perpetuo.* Et Pſalm. 104. *Statuit illud Iacob in præceptum, & Iſraël in teſtamentum æternum.*

Cherint. Nazaræi. Iren. Hieron. Auguſt. Epiphan. Damaſc. Euſeb.

2. *Lex vetus poſt Chriſti aduentum vim obligãdi amiſit & abrogata fuit.*

Nihilominus ſimpliciter dicendum eſt, legem veterem per Moyſem datam abrogatam eſſe poſt Chriſti aduentum, vimque obligandi amiſiſſe. Ita definitum eſt ab Apoſtolis, Actor. 15. per illa verba, *Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis,* &c. Et in illius confirmationem, & defenſionem, multa Paulus ſcripſit variis in locis. Primum in Epiſt. ad Roman. cap. 6. ibi. *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* & cap. 7. id declarat exemplo vxoris, quæ per mortem viri ſoluta eſt à lege illius, vnde concludit. *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti;* & infrà, *Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis,* &c. & iterum cap. 8. *Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege mortis.* Idem ex profeſſo confirmat in Epiſto. ad Galat. quam ad hanc veritatem perſuadendam præcipuè ſcripſit. Item ad Hebr. 7. quem locum infrà latiùs expendemus. Et in eodem ſenſu dixit idem Paul. ad Epheſ. 2. *Legem mandatorum decretis euacuans.* Nam lex mandatorum vocatur lex vetus, vt ſupra dictum eſt, & communiter Patres intelligunt, & illam dicitur Chriſtus euacuaſſe, id eſt, abſtuliſſe, *Decretis,* vtique Euangelicis, vt infrà declarabimus. Et hæc quidem teſtimonia contra hæreticos, qui nouum Teſtamentum admittunt, ſatis efficacia ſunt, & ſufficiunt. Tamen contra Iudæos neceſſarium eſt ex aliis etiam principiis argumentari, quod paulò inferiùs commodiùs præſtabimus.

3. *Duo explicanda. Primum. Secundum.*

Vt ergo hæc veritas exactè declaretur, & difficultas in principio poſita clariùs expediatur, duo à nobis explicanda ſunt. Primum reſpectu quarum perſonarum amiſerit lex illa vim obligandi. Secundum reſpectu quorum præceptorum. Circa primum diſtinguendum eſt inter Gentiles, & Iudæos, & vtrique ſpectari poſſunt, vel ſecũdùm ſe, & in ſua ſecta, ſeu infidelitate permanentes, vel iam conuerſi ad Chriſtum. Vnde quatuor quæſtiones oriuntur. Prima, an Gentiles non credentes in Chriſtum obligentur lege Moyſi. Secunda, an Chriſtiani ex gentilitate conuerſi ad Chriſtum teneantur, vel aliquando fuerint obligati ad ſeruandam legem Moyſi. Tertia, an Chriſtiani ex Iudæis conuerſi eandem Moyſi legem ſeruare teneantur. Quarta ſimilis eſt de Iudæis nolentibus in Chriſtum credere, ſed in ſua pertinacia permanentibus, an Moyſi legem ſeruare teneantur. Ex quibus tertia, & quarta ad nos propriè ſpectant, aliæ verò parum quidem ad nos referunt, & difficultatem non habent, tamen earum reſolutio cum cæteris coniuncta eſt, & ideo breuiter illas expediemus.

Quatuor quæſtion. Prima. 2. 3. 4.

4. *Legem veterem non obligare Gentiles in Chriſtum non credentes.*

Primæ igitur reſolutio viam parat ad ſecundam, & illi lucem affert, & ideo breuiter dico, legem veterem non obligare Gentiles in Chriſtum non credentes. Aſſertio eſt certa, neque ſcio fuiſſe in hoc vnquam ſententiarum, aut hæreſum diuerſitatem. Probatúrque facile, quia ante Chriſti aduentum lex illa non obligauit Gentiles, neque aliquos homines præter Iſraëliticum populum, niſi voluntariè illam ſuſciperent, & profiterentur, circumciſione accepta; ergo neque poſt Chriſti aduentum tenentur, neque vnquam obligati fuerunt. Antecedens manifeſtum eſt ex cap. 7. in quo oſtendimus, legem illam ſolùm pro Iſraëlitico populo fuiſſe datam, quia ad illum tantùm loquuta eſt, vnde illum tantùm obligauit. Vnde Paul. ad Rom. 3. in hoc ponit vtilitatem circunciſionis, quòd Iudæis ſpecialiter credita ſunt eloquia Dei, ſub quibus eloquiis maximè legem comprehendit, quæ ſolùm circunciſis data eſt, & ideo Gentiles à participatione templi, & ſacrificiorum illius legis arcebantur, niſi priùs circunciderentur: non obligabantur autem circuncidi, ſed in voluntate eorum ponebatur, vt conſtat Exod. 12. ergo lex illa ſimpliciter non obligabat Gentiles; ergo neque poſt Chriſti aduentum obligat, quia per Chriſtum non eſt data illi legi noua vis obligandi, vt per ſe notum eſt, ſed ſolùm per illum completa eſt.

5. *Secunda q. reſolutio.*

Hinc etiam manifeſta eſt ſecundæ quæſtionis reſolutio, quæ potiſſimùm agitata videtur ab Apoſtolis Actor. 15. nam de gentibus conuerſis ad fidem Chriſti controuerſia orta fuit, propter Phariſæos aſſerentes, debere eos circuncidi, & ſeruare legem Moyſi. Veritas autem ab Apoſtolis tradita fuit, eos non teneri ad circunciſionem vel legem, quæ non ſolùm eſt de fide ex prædicta definitione, & aliis ſuprà adductis, ſed etiam euidenter ſequitur ex principiis poſitis: Quia lex data Abrahæ de circunciſione neminem obligauit abſolutè, & ſimpliciter, niſi Abraham, & poſteros eius, vt latè explicuimus cum D. Thoma 3. p. q. 70. art. 2. & ideo non obligabat abſolutè aduenas, ac peregrinos, ſicut etiam ex citato loco Exodi 12. euidenter comprobatur: ergo neque lex illa ante Chriſti aduentum obligabat Gentiles, ſiue fideles, ſiue idololatras, neque poſt aduentum Chriſti obligat gentes idololatras ſeu infideles; ergo neque obligat Chriſtianos ex gentibus ducentes originem. Probatur conſequentia, quia nec lex Moyſi lata eſt pro illis, nec lex Chriſti eos obligat ad alterius legis ſuſceptionem; nunquam enim Chriſtus hoc præcepit, aut docuit, nec prædicatores eius talem Chriſti inſtitutionem docuerunt. Imò repugnaret hoc verbis Chriſti inuitantis ad ferendum iugum ſuaue, eſſet enim oneroſiſſimum, ſi præciperet cum ſua lege coniungere, & ſuſcipere legem Moyſi, quæ iugum fuit importabile, vt Petrus dixit. Item Chriſtus Matth. vltim. ſolùm dicit,

Gentiles conuerſi non teneri ad circunciſionem, nec legem veterem.

D. Thom.

Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quacunque mandaui vobis. Vbi nihil de circuncifione præcepit, ſed loco illius Baptiſmo contentus fuit, & conſequenter nihil etiam de reliqua lege veteri mandauit, ſed tantùm de ſua, quam ſolam Apoſtoli eius tradiderunt. Vnde ſubdit, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit*, vbi circuncifionem non requirit, nec aliquam legis veteris obſeruantiam, ſed ſuæ, quam ſub Baptiſmo concludit.

6.
Probatur tradita concluſio.

Denique poteſt ſic concludi ratio: nam ſi Gentiles facti Chriſtiani tenentur illa lege, vel eſt ex vi Teſtamenti veteris, & hoc non, quia cum illis non loquitur per ſuam legem, vel ex vi Teſtamenti noui, & hoc multò minùs, tum quia Chriſtus (vt dicebam) non extendit legem veterem, ſed compleuit, B tum quia Teſtamentum nouum, & miniſtri eius oppoſitum docent, & tradiderunt; ergo.

Ob. Hebr.

Dicere verò poſſent Hebræi iudaizantes, Meſſiam, & fructum eius non fuiſſe promiſſum, niſi populo Iſrael, & ideo licèt Gentiles per ſe non obligarentur lege veteri, nihilominus vt poſſint Chriſto coniungi, & ſpiritualia eius bona participare, debere per circuncifionem illi populo coniungi, & conſequenter legem profiteri, ac ſeruare. Sed hæc fictio erronea eſt, ſupponitque aliam hæreſim, nimirum, Euangelium ſolis Iudæis fuiſſe communicandum, quam ex profeſſo impugnauit Paulus in Epiſtola ad Roman. & in libro ſequenti aliquid dicemus. Nunc eodem argumento facto refutatur ſufficienter, tum quia nullibi in Scriptura gentibus imponitur talis neceſſitas, C tum etiam quia in Scriptura non promittitur Chriſtus ſolis Iudæis, ſed æquè gentibus, & vniuerſo mundo quoad participationem fructuum eius, licèt promitteretur venturus de populo Iſraël, & in illo ſpecialiter doctutus, & prædicaturus, ſicut etiam promittebatur venturus de ſpeciali tribu, & familia, & tamen non illi ſoli, ſed toti populo æquè promittebatur. Et ideo Geneſ. 46. vocatur, *Expectatio gentium.* & Aggæi c. 2. *Veniet deſideratus cunctis gentibus.*

7.
Refellitur error Hebræorum, & veritas confirmatur.

Præterea confutatur maximè hic error, & propoſita veritas confirmatur ex eo, quòd lex illa non ſolùm ad ſalutem ſpiritualem neceſſaria non erat, verùm etiam erat inefficax, & per ſe mutilis. Quod argumentum maximè vrget Paul. in epiſt. ad Galat. & ad Roman. & poteſt in hunc modum proponi, quia D cæremoniæ legis antiquæ non fuerunt neceſſariæ ad ſalutem gentium neceſſitate ſolius præcepti, ſeu legis, nec etiam fuerunt de ſe neceſſariæ neceſſitate medij, ergo neutro modo ſunt nunc neceſſariæ gentibus Euangelium amplectentibus; ergo neque lex vetus illas præcipiens obligat huiuſmodi Chriſtianos. Conſequentiæ notæ ſunt. Prior verò pars antecedentis ſufficienter manet probata ſuperiori argumento, quia lex illa in vi præcepti non fuit data gentibus, ſed ſoli populo Iſrael. Alteram verò partem multis modis probat Paulus in locis citatis. Primò quia Abraham ante illam legem latam, atque adeò ſine cæremoniis eius, vel circuncifione iuſtificatus E eſt. Quo exemplo iudicare voluit Paulus, omnes antiquos Patres, & iuſtos, qui ante Abraham, vel cum ipſo, vel poſt ipſum extra poſteritatem eius iuſti fuêre ante Chriſti aduentum; ergo euidens eſt, cæremonias legis non fuiſſe per ſe neceſſarias ad ſalutem; ergo nec poſt Chriſti aduentum neceſſariæ erunt, maximè pro Chriſtianis ex gentibus ortis.

Cyprian. Tertull.

Quod argumentum rectè proſequitur Cyprian. lib. 1. ad Quirin. cap. 8. latius Tertullian. lib. contra Iudæos. Et cap. 3. expendit, Melchiſedec incircunciſum obtuliſſe panem, & vinum Abrahamo iam circunciſo. Sed hoc poſteriùs repugnat Scripturæ: nam A oblatio illa præceſſit per aliquot annos circunciſionem Abrahæ, vt conſtat ex Geneſ. 14. & 17. id tamen non diminuit vim argumenti, ſed quodammodo auget: nam vterque erat iuſtus, & verus Dei cultor, imò & ſacerdos, licèt vterque eſſet incircunciſus. Addit præterea Paulus, non ſolùm non fuiſſe legem illam neceſſariam, verum etiam neque efficaciam, aut vtilitatem, ad veram iuſtitiam conferendam per ſe habuiſſe, vt ſuprà ſatis oſtenſum eſt, ergo non fuit medium neceſſarium ad ſalutem, ſed tantùm Iudæis, quibus præcepta fuit, neceſſarium fuit illam ſeruare, quandiu illos obligauit. Neque contra veritatem hanc procedit fundamentum hæreticorum, quia lex illa quocunque modo perpetua fuerit, vt talis erat, non ad gentes, ſed ad ſolos Hebræos loquebatur.

8.
Iudæi baptizati non tenentur legem veterem ſeruare.

Supereſt dicendum de ceſſatione illius legis reſpectu Iudæorum, & primò de conuerſis ad fidem Chriſti, & in illo baptizatis certum eſt, illos, non obligari ad legem veterem ſeruandam, ac ſubinde reſpectu illorum propriſſimè ceſſaſſe. Hæc veritas certa fide tenenda eſt: nam in hoc etiam ſenſu definita eſt, & ex Scriptura apertè colligitur. Poteſtque in hunc modum demonſtrari. Nam quando lex aliqua ceſſat, vel abrogatur, reſpectu illorum maximè ceſſat pro quibus lata eſt, ſed lex vetus lata eſt pro Iudæis, & abrogata eſt, ac ceſſauit; ergo pro illis maximè reuocata eſt; ergo etiamſi fidem Chriſti amplectantur, non poſſunt lege veteri obligari. Maior per ſe nota eſt, tum quia ſolui, & ligari reſpectu eiuſdem C dicuntur, alioqui oppoſita non eſſent, tum quia repugnantiam inuoluit, abrogari legem in ſe, & non reſpectu illorum, quibus erat impoſita, cùm totum eſſe legis ſit in ordine ad illos. Vnde licet propriſſimè dicamus, Gentiles, vel Chriſtianos, ex gentibus profectos non obligari illa lege veteri, non propriè dicemus reſpectu illorum fuiſſe abrogatam, quia nũquam fuit illis impoſita, nec habuit eſſe legis reſpectu illorum; at reſpectu Iudæorum propriſſimè ceſſaſſe, aut abrogata eſſe dicitur; ſi ergo abrogata eſt, pro Iudæis ablata eſt, quia erant impoſita, vt etiam oſtenſum eſt. Quòd verò lex illa in ſe abrogata fuerit, ac ceſſauerit, pro fundamento poſitum eſt in principio capitis, & latiùs ſtatim oſtendetur: nam poſito hoc fundamento, cætera euidenter conſequuntur. Nam vltima etiam conſequentia manife- D ſta eſt: nam fides Chriſti eo, quòd à Iudæis ſuſcipiatur, non ſuſcitat in eis obligationem legis veteris, quæ per aduentum eiuſdem fidei ſublata eſt, vt eſt per ſe clarum.

9.
Probatur eadem veritas ex Patribus. Cyprian. Iuſt. mart. Tertull. Epiphan. Auguſt. Clem. Rom. Galatin.

Præterea fundamentum illud, in quo vis tota poſita eſt, ex vtroque Teſtamento late confirmant antiqui Patres, Cyprian. lib. 1. contra Iudæ. cap. 9. & ſequentib. Iuſtin. Mart. Dialog. cum Tryphon. contra Iudæ. & Tertull. lib. contra Iudæ. Epiphan. hæreſ. 30. Auguſt. libris contra Fauſtum, & aliis contra dictum errorem, qui habentur in principio tomi 6. Aliqua etiam habet Clemens Roman. lib. 6. conſtitut. Apoſtolicar. cap. 12. 20. 21. 22. & 23. Multáque ex Hebræis E congerit Galatin. lib. 11. de arcan. &c. a princip. Nos autem breuiter pauca ex vtroque Teſtamento indicabimus. Et in primis videntur optima teſtimonia, quibus Deus olim promiſit, ſe daturum nouam legem. Quale eſt illud Ieremiæ 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum*, vbi nomine *fœderis*, legem ſignificat, iuxta morem Scripturæ Gene. 17. Exod. 34. Deut. 25. Et in eodem loco exponitur, dum ſubiungitur, *Dabo legem meam in viſceribus eorum*, &c. vbi expendit Paul. ad Hebr. 10. & 8. vbi in fine adiungit, *Dicendo nouũ, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Quod etiam ſatis indicauit Deus,

dicens, *Feriam fœdus nouum, non ſecundùm pactum, quod pepigi cum Patribus eorum*, &c. Nam conferendo illa duo pacta, ſatis oſtendit, poſterius fuiſſe futurum longè excellentius, & per illud fuiſſe prius auferendum.

10. *Confir.* Præterea mutationem legis, & ſtatus illius populi eſſe faciendam in aduentu Meſſiæ ſatis oſtendit Deus dicens per Malach. cap. 1. *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* In quo apertè prædicitur, totum illum cultum ſacrificiorum veteris legis abiiciendum à Deo fuiſſe, & in aliud puriſſimum ſacrificium commutandum, vt expoſuit B Concilium Trident. ſeſſ. 22. cap. 1. & in 3. tom. 3. partis tractauimus latiùs. Idémque ſignificauit Ierem. c. 23. vbi præmiſſa Meſſiæ promiſſione per illa verba, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum* &c. ſubditur, *Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent vltrà viuit Dominus qui eduxit filios Iſrael de terra Ægypti, ſed viuit Dominus, qui adduxit, & reduxit ſemen domus Iſrael de terra Aquilonis, & de cunctis terris.* Vnde Iſai. cap. 43. loquens à principio capitis de vocatione Iudæorum ad Chriſtum, & ad conuerſos, & credentes in illum (vt egregiè exponit Hieronym.) tandem concludit, *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini.* *Hieron.* Quæ verba licèt Hieronym. referat ad ſigna, & mirabilia antiqua, non negat poſſe etiam optimè referri ad legem, & ſacrificia, aliáſque cæremonias eius. C Sicut per figuram etiam indicatum eſt Leuit. 26. cùm dicitur, *Vetera nouis aduenientibus proiicietis.* Per hæc igitur omnia ſignificatum eſt, cæremonias legis veteris antiquandas fuiſſe in aduentu Meſſiæ.

11. *Ex teſtamento nouo.* Denique vt ad nouum teſtamentum tranſitum faciamus, hoc confirmat Paul. ad Hebr. 7. ex illo Pſal. 109. vbi de Chriſto dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec.* Inde enim colligit per Chriſtum aliud ſacerdotium nouũ inſtituendum, & introducendum fuiſſe, inferens, vetus fuiſſe temporale, nouum autem fore æternũ. Ac deinceps ſubiungit regulam, *Translato ſacerdotio, neceſſe eſt, vt legis translatio fiat.* Nam hæc duo neceſſaria ſeſe concomitantur. Ex quo tandem concludit, *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem.* D Maximè verò proſequitur argumentum hoc idem Apoſtolus in Epiſtol. ad Rom. & ideo in cap. 1. præmittit. *Cap. 1.* *Non erubeſco Euangelium, virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primùm, & Græco.* & cap. 3. *Cap. 3.* *Iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes, qui credunt in eum; non enim eſt diſtinctio,* &c. quod latè per ſequentia capita proſequitur, & cap. 10. adiungit, *Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti.* Idem in Epiſtola ad Galat. vbi cap. 2. ſic Petrum alloquitur, *Si tu Iudæus cùm ſis, gentiliter viuis, & non iudaicè, quomodo cogis gentes iudaizare. Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores: ſcientes autem, quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Chriſti, & nos in Chriſto Ieſu credimus, vt iuſtificemur ex fide, non ex operibus legis.* E *Propter quod ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro.* *Cap. 3.* Et c. 3. *Vbi venit fides, iam non ſumus ſub lege,* & infrà, *Non eſt Iudæus, neque Græcus* &c. quod latiſſimè confirmat cap. 4. & 5. vbi concludit, *In Chriſto Ieſu neque circuncìſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur.*

12. *Ex his teſtimoniis rationes colliguntur.* Atque ex his teſtimoniis poſſunt variæ rationes huius veritatis colligi. Prima, quia non eſt minùs ſufficiens fides, & gratia Chriſti pro Iudæis, quàm pro Gentilibus, ſed Chriſtianis ex gentibus conuerſis ſufficit obſeruantia Euangelij ſine obſeruantia legis; ergo etiam Iudæi per Euangelium liberati ſunt à iu- A go legis. Secunda, quia Chriſtus omnes indifferenter vocat ad iugum ſuum, quod ſuaue eſſe dixit; ergo nullis hominibus in Chriſtum credentibus neceſſarium eſt iugum legis, ſiue Iudæis, ſiue gentibus. Tertio etiã reſpectu Iudæorum fuit illa lex imperfecta, & inefficax ad iuſtitiam, & quaſi per occaſionem poſita eſt propter imperfectionem illius populi, vt eſſet quaſi pædagogus; ergo adueniente lege perfecta, obligante, & iuſtificante Iudæos, ceſſare debuit imperfecta.

13. *Obiect.* Vt tamen hæ rationes ampliùs declarentur, obiici poteſt, quia lex ſemel lata non abrogatur, niſi per expreſſam reuocationẽ, vel per legem poſteriorẽ incompoſſibilem priori; ſed in lege noua vt lata à Chri- B ſto, non inuenitur expreſſa reuocatio legis veteris, nec illæ leges ſunt incompoſſibiles, ſed poſſunt obſeruari, ergo poſterior nõ reuocauit priorem, ſaltem reſpectu illius populi, quem vetus obligabat; ergo non eſt, vnde ſit abrogata. *Reſp. 1.* Reſpondetur verò in primis negando vltimam conſequentiam. Nam præter illos duos modos abrogandi legem inuenitur tertius, qui eſt, vt lex per ſe ipſam ceſſet per temporum mutationem, & ſucceſſionem, per quam completur terminus, pro quo poſita eſt. Ita enim ceſſauit lex vetus. Nam poſita fuit, *Donec veniret ſemen*, id eſt, Chriſtus, vt ait Paul. ad Galat. 3. Nam finis illius legis fuit Chriſtus, vt idem dixit Roman. 10. & ideo completo illo fine, ac termino ceſſauit abſque alia abrogatione. Propter quod dicitur Lucæ 16. C *Lex, & prophetæ vſque ad Ioannem*, & infrà hoc magis conſtabit, cùm agemus de tempore, quando lex illa mortua eſſe incepit.

14. *Reſp. 2.* Deinde reſpondetur negando minorem quoad ſecundùm partem eius, quia licèt verum ſit, Chriſtum in lege ſua tradenda non addidiſſe formalia verba reuocatoria legis prioris, nihilominus ſimpliciter verum eſt, ſua noua lege veterem abrogaſſe, id enim ſignificauit Paul. ad Epheſ. 2. dicens, *Legem mandatorum decretis euacuãs.* *Epheſ. 2.* Quod enim ait, *decretis*, idem ſignificat, quod per decreta ſua. Nec audiendi ſunt Eraſm. & Caiet. *Eraſ. Caiet.* qui vocem, *decretis*, ſeu *in decretis*, referunt ad legem veterem, ita vt ſenſus ſit, euacuans legem mandatorum in decretis, ſupple exiſtentem. At rectè intellexit vulgatus interpres, particulam, *in*, licèt in Græco habeatur, non eſſe neceſſariã; & licèt D addatur, optimè ſignificare poteſt idem quod per, ita vt ſit ſenſus, *Euacuans in decretis*, id eſt, per decreta, & ad tollendam æquiuocationem rectè poſitum eſt abſolutè, *decretis*. Neque enim rectè vox illa refertur ad decreta legis veteris, tum quia ſit inutilis repetitio, tum quia oportet aliquod verbũ ſubintelligere ſine neceſſitate, tum denique quia repugnat communi Patrum expoſitioni. Vnde Chryſ. ibi *decretis*, exponit, id eſt, fide ſua, quod eſſet facilè, intellectum de fide ratione obiecti, & Euangelicæ doctrinæ, vel ſi intellexit fidem, id eſt, ſpiritum fidei, nõ excludit legem nouam, quæ ſolet etiam nomine fidei ſignificari. Vnde ad Roman. 3. *Excluſa eſt, per quã legem? factorum? non, ſed per legem fidei.* E Idem verò Chryſoſt. clariùs exponit decreta, id eſt, *præcepta*, quæ Hieronym. *dogmata Euangelica*, ibidem appellauit. D. Thomas etiam præcepta expoſuit, & ſequitur ibi, *D. Thom.* & bene declarat Adam. Chriſtus ergo ſuis præceptis, ſuáque lege noua veterem abrogauit.

15. *Expreſſa reuocatio non neceſſaria.* Neque fuit neceſſaria expreſſa reuocatio, quia opera illarum legum, licèt non videantur formaliter repugnare, nihilominus leges ipſæ inter ſe pugnant. Primò, quia lex noua traditur à Chriſto, vt per ſe ſufficiens ad ſalutem, & neceſſaria, cui repugnat, durare neceſſitatem prioris legis. Secundò ex fine, & ſignificatione talium actuum, quia obſeruantiæ antiquæ legis dabantur ad ſignificanda myſteria futu-

ra

ræ Meſſiæ: ſacramenta autem legis nouæ, præſertim Baptiſmus, & Euchariſtia data ſunt ad repræſentandam redemptionem iam factam, & myſteria illa iam impleta. Tertiò, quia prior lex data eſt vni populo ad diſtinctionem aliorum; poſterior verò toti mundo, vt Eccleſia habens perfectam vnitatem ex omnibus hominibus congregaretur, ad quod neceſſarium fuit, ſigna, & ſpeciales obſeruantias vnius populi è medio tollere. Et hoc eſt, quod Paulus dixit citato loco Epheſ. 2. Chriſtum abſtuliſſe medium parietem maceriæ, & inimicitias ſoluiſſe inter vtrumque populum, *Faciens vtraque vnum.* Item ex vi illius legis conſtituebatur ſpecialis ſtatus reipublicæ habens ſupremum Pontificatum ſuum, iuriſdictionem, &c. Lex autem noua introduxit nouũ ſpecialem ſtatum, & Pontificatum diuerſum cum ſuprema iuriſdictione in totum mundum, ac ſubinde repugnantem priori ſtatui. Conſequenter ergo hæc lex reuocauit illam. Et hoc eſt, quod Paul. dixit, Hebr. 7. *Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat.*

16. *4. q. de Iudæis qui Euangeliũ nõ ſuſceperunt. Pro his etiã legẽ veterem abrogatam eſſe.*

Atque hinc facilè conſtat, quid dicendum ſit de vltima quæſtione, an illa lex ſit etiam abrogata pro his Iudæis, qui Euangelium non ſuſceperunt. Videri enim poteſt, non eſſe congruum, eos liberos manere ab vtraque lege, & ideo debere antiqua obligari, dum nouam non ſuſcipiunt. Dicendum verò ſine dubio eſt, etiam pro illis abrogatam eſſe legem illam, quia ſimpliciter, & in ſe ſublata de medio eſt, vt probant omnia, quæ adduximus; ergo neminem iã obligat per ſe, & vi ſua. Item lex illa non deſinit obligare Chriſtianos ex Iudaiſmo cõuerſos, vel qui ab illis originem ducunt, quia Chriſtiani ſunt, ſed quia finitum eſt tempus obligationis illius legis, pro quo lata eſt, & quia iam euacuata eſt; ergo etiã Iudæos, non Chriſtianos per ſe non obligat. Prætereà iſti Iudæi conſtituti ſunt in ſtatu, in quo impoſſibile eſt obligari illa lege, quia nec ſunt in terra promiſſionis, nec tẽplum habent, extra quod præcipua ſacrificia, & præcepta implere non poterant, vt agni Paſchalis Exodi 12. & aliorum, de quibus Deut. 12. Item non habent ſacerdotes, nec habere poſſunt, cùm non habeant tribuum diſtinctionem, ergo ex conditione talis ſtatus ſequitur, iam non obligari illa lege, vel certè magnum indicium eſt abſolutè, & pro tota illa gente ceſſaſſe, vt rectè argumentatur Iuſt. dicto dialog. cum Tryphone. *Iuſtin.* Denique Iudæi, etiamſi increduli ſint, nihilominus obligantur lege Chriſti, quia tenentur illam ſuſcipere, & in Chriſtum credere, ergo eo ipſo non obligantur lege antiqua, & ita non procedit contraria coniectura. Dico autem per ſe non obligari, ſeu ex vi legis, quia ex conſcientia erronea poterunt obligari: exiſtimant enim adhuc legem illam retinere ſuã vim, & conſequenter opinantur ſe per illam obligari, & hoc modo obligantur ex conſcientia erronea. Ad hũc enim modum dixit Paulus ad Galat. 5. *Teſtificor omni homini circumcidenti ſe*, ſcilicet ritu Iudaico, *quia debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ*, vtique ex vi prioris exiſtimationis de obligatione circumciſionis, atque adeò ex conſcientia erronea: nam abſolutè nulla nunc eſt talis obligatio. Addo verò, quia ignorantia illa, non eſt ſine grauiſſima culpa, dici poſſe (vt aliqui loquuntur) ligari potius, quam obligari, quia ſiue illam legem obſeruent, ſiue non, grauiſſime peccant: nam ſi obſeruant ſuperſtitioſi ſunt, & infideles; ſi verò non obſeruant, tranſgreſſores ſunt legis, qua credunt obligari ſaltem ex ſua conſcientia. An verò lex illa etiam quoad omnem vtilitatem pro his Iudæis ceſſauerit, dicam inferiùs.

17. *Soluitur Iudæorum fundamentum.*

Ex dictis denique facilè ſoluitur iudaizantium fundamentum, quatenus ad ipſos Iudæos pertinere poteſt, quod ſolùm fundabatur in hoc, quia lex illa dicitur data vt perpetua, ſeu in æternum duratura. Duobus enim modis ſumitur vox *perpetuum*, vel *æternum*, in ſacra Scriptura. Primò, vt excludat terminum durationis abſolutè, & ſimpliciter. Secundò, vt ſolùm ſignificet perpetuitatem tantùm ſecundùm quid, quæ variis modis contingit. Lex ergo illa non poteſt dici perpetua in ſe priori modo: nam conſtat, omnem legem huius vitæ aliquando eſſe in ſe finiendam ſaltem cum ipſo mundo. Poteſtque apertè conuinci: nam cum minori rigore dici ſolet perpetuum, quod vſque ad finem mundi duraturum eſt, & tamen neque hoc modo dicta eſt illa lex perpetua. Quod probatur clarè ex eodem loco Geneſ. 17. vbi & fœdus Dei dicitur fore ſempiternum, & Deus ipſe promittit Abrahæ, & ſemini eius terram promiſſionis in poſſeſſionem æternam; ergo non eſt magis æternum fœdus, quàm promiſſio; at conſtat promiſſionem illius terræ non fuiſſe æternam illo modo, imò ſublatam iam eſſe; ergo idem intelligendum eſt de illo fœdere. Similique promiſſio habetur Geneſ. 13. *Omnem terram, quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo in ſempiternum*, & ſimiles ſunt aliæ promiſſiones rerum temporalium in veteri Teſtamento, cùm tamen conſtet, & bona temporalia non eſſe perpetua ſimpliciter, & de facto illammet terram non fuiſſe à Iudæis perpetuò poſſeſſam.

Perpetuum vel æternum duobus modis ſumi.

18. *Duplex expoſitio reſignata ab Aug.*

Duæ igitur ſunt expoſitiones indicatæ ab Auguſtino in eiſdem locis, vna eſt myſtica potiùs, quam literalis, vt in eis locis ſermo ſit de perpetuitate ſimpliciter, non tamen intelligatur implenda in re illa materiali, quæ proponitur, ſed in illa, vel in alia per illam figurata, ſeu myſticè repræſentata. *1. Expoſitio myſtica.* Vt ſolemnitas agni paſchalis durat perpetuò in ſe, vel in agno Dei per illum veterem repræſentato, & pactum circunciſionis eſt perpetuum non in ſola carnali circũciſione, ſed in illa, vel in ſpirituali per illam figurata, quæ fit per Baptiſmũ, & de ſe perpetuò durat, etiam in patria. Sicque promiſſiones temporales permanent ſemper in ſpiritualibus, quæ in illis vt in figura promittebantur. Ita ferè Auguſt. q. 31. in Geneſ. & q. 43. & 124. in Exod. & hanc reſponſionem videtur ſequi D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 3. ad 1. argum. *Auguſt. D. Thom.*

19. *2. Expoſitio literalis.*

Secunda reſponſio, & magis literalis eſt, non dici æternam legem illam niſi ſecundùm quid, etiam reſpectu durationis mundi. Solet autem hoc æternum ſecundùm quid multis modis accipi, vnus valde vſitatus eſt, quia æternum accipi ſolet pro ſæculo, vt notauit D. Thom. 1. p. q. 10. art. 2. ad 2. vbi ita exponit illud Exod. 15. *Dominus regnabit in æternum, & vltra.* Et ita facilè poteſt illi legi accõmodari. Accipitur etiam aliis modis in cõmuni modo loquendi cõſuetis. Dici enim ſolet perpetuum, quod ſine vllo certo termino præſcribitur, quomodo diximus ſuprà lib. 2. legem propriiſſimè ſumptam eſſe perpetuã, ſic etiam in materia de Cenſuris ſuſpenſio, quæ ſine termino imponitur, perpetua dici ſolet: ergo multo magis potuit lex vetus, aut fœdus circunciſionis, aut præceptum agni paſchalis dici perpetuum, quia ſine termino poſitum eſt. Nam licèt ex mente Dei ſolùm poneretur donec veniret ſemen, hoc tamen non fuit in lege expreſſum, ſed ſubintellectum in eius conditione, & ſignificatione, & vel maximè quòd etiam dici ſolet in Scriptura perpetuum, quod longiſſimo tempore, ſeu per multa ſæcula duraturum eſt, ſicut lex illa durauit. Deinde dicitur pactum perpetuum, quod natura ſua indiſſolubile eſt, licèt per cauſas extrinſecas, vel rerum mutationem ſolui poſſit, & ſic etiam aliqua, quæ per ſolam vitam hominis durant, ſolent dici perpetua, vt vinculum matrimonij, profeſſio religioſa, & quædam alia vota. Sic igitur pactum illius legis dicitur perpetuũ fœdus, quia diſſolui non poterat, donec impleretur, nec lex illa ceſſatura

erat,

erat, niſi per tantam rerum mutationem, cum qua nec veritas illius legis, nec eius obligatio poſſet ſubſiſtere. Et ita etiam exponit dictam loquutionem Auguſt. in citatis locis, & indicat D. Thomas 2.2.q. 98.ar.2.ad 1. & videri poteſt Abul. q. 18. in 12. cap. Exodi, vbi idem notat Pereir. & latiùs Geneſ. 13. & 17.

D. Thom. Abulenſ.

CAPVT XI.

Vtrùm lex vetus ceſſauerit, ſeu abrogata fuerit quoad omnia ſua præcepta etiam moralia.

1. *De adæquata ceſſatione legis veteris.*

QVamuis abſolutè dictum ſit, legem illam ceſſaſſe, tamen quia in illa lege varia erant genera præceptorum, & non eſt certum ceſſaſſe omnia, & conſequenter eſt controuerſum, an lex illa dicatur ceſſaſſe adæquatè, ſeu ſecundum ſe totam, vt ita dicam, vel ratione aliquarum partium habẽtium quoad hoc rationem ſpecialem, ideo in hoc capite hoc amplius explicandum eſt. Supponimus autem diſtinctionem ſupra datam de triplici genere præceptorum illius legis, cæremonialium, iudicialium, & moralium. Et de cæremonialibus certum eſſe ſupponimus, illa maximè ceſſaſſe, & ratione illorum præcipuè dici legem illam ceſſaſſe. Ita docent D. Thom. d.q. 103.ar. 3. & omnes Theologi infra referendi, & tradit Innoc III. in c.vnic.de purificat.poſt part. & Aug.lib.6.contra Fauſt. vbi ita exponit illud ad Coloſ. 2. *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomenia, aut Sabbatorum, quæ ſunt vmbra futurorum*, &c. Per hæc enim ſignificauit omnia cæremonialia, quæ velut vmbra tranſierunt. Et ſi quis rectè conſideret omnia, quæ præcedenti capite adduximus, de cæremonialibus præceptis maximè procedũt, vt in puncto ſequenti attingemus, ideóque de his nihil amplius diſputare neceſſe eſt.

Cæremonialia ceſſaſſe certum eſt. D. Thom. Auguſt.

Obiect. Poſſet autem quis obiicere, quia præceptum ſoluendi decimas, cæremoniale erat, & tamen eius obligatio durat, vt videntur probare quædam iura dicentia, decimas eſſe iure diuino debitas. *Reſp.* Sed de hac re ſatis dictum eſt tract. 2. de relig. lib. 1. cap. 10. in tom. 1. vbi oſtendimus, illud præceptum legis veteris, qua parte poſitiuum erat, ſcilicet, quoad quotam decimatum, ceſſaſſe quoad obligationem ſuam; relictum verò eſſe quaſi exemplar, ad cuius inſtar Eccleſia potuit ſimilem legem ſtatuere, hoc enim prohibitum non eſt, vbi nullum periculum ſcandali, aut falſæ ſignificationis imminet, vt poſtea videbimus. Eo vel maximè quòd præceptum illud, quoad illam partem, poteſt non immeritò inter iudicialia numerari.

2. *De iudicialibus.*

Circa præcepta indicialia poteſt eſſe nonnullum dubium, an mortua ſint. Ratio autem dubitandi in primis ſumitur ex authoritate negatiua Scripturæ ſacræ, quia cùm multis eius locis legamus, cæremonialia præcepta ceſſaſſe, nullibi id legimus de iudicialibus; ſignum ergo eſt, non eſſe parem vtrorumque rationem, vel diſpoſitionem. Tum quia legis abrogatio non eſt magis extendenda, quàm ſit expreſſum à legiſlatore, tum etiam quia vnus expreſſio, videtur tacita alterius excluſio, iuxta cap. *non ne*, de præſumptionibus. Antecedens autem patet: nam Actor. 15. quæſtio ſuborta præcipuè fuit de circumciſione, & conſequenter de aliis cæremoniis legis, & de his tantùm decretum illud Apoſtolicum interpretari videtur Cyril. Catechiſ. 17. Et de eiſdem loquitur Paul. dicto loco ad Coloſ. 2. & de illis dicit, fuiſſe vmbram futurorum. Vnde tum ibi, tum in epiſt. ad Roman. & ad Galat. & ad Hebr. in duobus præcipuè vim facit, vt oſtendat abrogationem illius

A legis. Vnum eſt, quòd lex illa non iuſtificabat apud Deum, ſed tantùm imperfectam carnis iuſtitiam conferebat. Aliud eſt, quòd lex illa erat figura, & vmbra, quæ ceſſare debuit, adueniente veritate: vtrumque autem horum in ſolis cæremonialibus locum habet, quia ſola cæremonialia ordinabantur ad ſanctificationem, vel iuſtitiam carnis, iudicialia enim ad politicam gubernationem pertinebant. Et ideo cæremonialia tantùm erant per ſe primò inſtituta ad ſignificandũm; iudicialia verò tantùm acceſſoriè, & quaſi per accidens, ceſſante autem acceſſorio, non ceſſat principale. Et ita etiam Leo Papa ſermone 6. de Paſſion. Domini hanc poſteriorem rationem explicans, ſolùm in cæremonialibus declarat legalium ceſſationem. B Accedit quod Auguſt. lib. 6. & 10. contra Fauſt. in principio duo tantùm genera peccatorum in illa lege diſtinguit, quædam vocat vitæ agendæ, alia vitæ ſignificandæ, & hæc poſteriora dicit ceſſaſſe, non verò priora. At verò præcepta iudicialia ſpectare videntur ad præcepta vitæ agendæ, vitæ (inquam) politicæ, & ciuilis; ergo illa non ceſſarunt ex ſententia Auguſt.

Leo Papa. Auguſt.

3. *Lex vetus abrogata quoad omnia præcepta iudicialia. D. Thom. Caietan. Conrad.*

Nihilominus certa concluſio eſt, legem veterem ceſſaſſe, ſeu abrogatam eſſe quoad omnia præcepta iudicialia. Ita docet D. Thom. q. 104. ar. 3. vbi Caietan. Conrad. & cæteri expoſitores id ſupponunt vt certum, éſtque commune dogma Theologorum. Vnde videtur de fide certum, quia licèt in Scriptura in particulari non ſit expreſſum, continetur in generalibus loquutionibus, C quas Eccleſiæ traditio, & communis conſenſus Theologorum ita interpretatur. Talis eſt regula Pauli ad Hebr. 7. *Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat*; ſicut enim vetus ſacerdotium ſimpliciter ablatum eſt, ita & lex vetus quatenus poſitiua erat, & cum illo ſacerdotio erat coniuncta. Alia generalis locutio Pauli eſt ad Epheſ. 2. *Medium parietem maceriæ ſoluens, legem mandatorum euacuans*: nam lex mandatorum ſine dubio iudicialia comprehendit, quæ erant non parua illius materiæ pars. Aliud principium eiuſdem Pauli eſt illud ad Rom. 7. vbi de vxore ait, *Si mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri*, ex qua ſimilitudine infert; *itaque fratres mei & vos mortificati eſtis legi per mortem Chriſti.* Vbi ſimpliciter dicendo *legi*, totam intelligit, & nihil excludit. Facit etiam D illa vniuerſalis eiuſdem locutio ad Galat. 5. *Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quia debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ.* Nam inde virtute ſignificat euacuata circumciſione, euacuatam eſſe vniuerſam legem, ac ſubinde etiam iudicialia præcepta fuiſſe ſublata. Præterea hoc principio vtuntur Theologi in materia de matrimonio, & ſimilibus, quando tractant, an prohibitiones aliquæ illius legis durent nunc. Vt v.g. an accedere ad menſtruatam etiam matrimonio coniunctam ſit peccatum mortale, ſicut olim videtur fuiſſe, quia erat prohibitum ſub pœna mortis, Leuit. 20. nam ſub diſtinctione reſpondent, ſi lex illa fuit iudicialis, non obligare: ſi autem materia E erat moralis, ex ea parte poſſe durare, vt patet ex Theologis in 4. d. 32. & diſputat latè Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. c. vlt. Sanct. lib. 9. diſp. 21. Et eodem modo diſputant de gradibus conſanguinitatis, vel affinitatis prohibitis in Leuitico. De quibus certum eſt, poſſe Pontificem diſpenſare in nonnullis gradibus eorum, vt in caſu Regis Angliæ Henrici VIII. declarauit Clemens VII. de primo gradu affinitatis, in quo ſupponitur, legem illam iudicialem ceſſaſſe, & hos gradus nunc non eſſe prohibitos ex vi illius; idem ergo eſt in omnibus ſimilibus.

Caſtro. Clem. VII.

4. *Ratio, & reſp. ad fundamentum.*

Ratio autem facilè reddi poteſt, & reſpondeo ſimul ad principalem rationem dubitandi. Nam licèt fortaſſe ex vi ſolius ſignificationis rerum futurarum,

non fuerit neceſſarium, hæc iudicialia præcepta ceſſare, æquè ac cæremonialia, quod poſtea videbimus, tractando, an illa lex ſit mortifera: oihilominus propter alias rationes maximè literales neceſſarium fuit extingui præcepta iudicialia ſimul cum cæremonialibus. Prima, & potiſſima eſt, quam indicauit D. Thomas, (*D. Thom.*) quia per Chriſtum ſublatus eſt illius reipublicæ ſtatus; ergo etiam ceſſarunt illæ leges, quæ ad ſtatum politicũ, & conueniens regimen illius reipublicæ ordinabantur, cuiuſmodi erant iudicialia præcepta. Cooſequentia per ſe euidens eſt, quia ſublatis nobis, tolluntur ea, quæ ſunt in nobis; ergo diſſoluto populo, cõmunitate, vel religione, pro qua latæ erant leges, deſinit talium legũ obligatio. Antecedens autem declaratur, quia ille populus poſt Chriſti aduentum, deſiit eſſe populus peculiaris Dei; hanc enim prærogatiuam habuit, quandiu Chriſtum in virtute, ſeu potentia continuit, poſt Chriſtũ verò totus quodammodo mundus, ſeu Eccleſia Chriſti Catholica (*Matth. 24.*) facta eſt populus peculiaris Dei, iuxta illud, *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi*, & il(*Matth. 16.*)lud, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.* Poſtquam autem Iudaicus populus deſiit eſſe populus peculiaris Dei, deſiit etiam diuinis legibus gubernari ex obligatione quia hoc pertinebat ad priorem ſtatum, & ad peculiarem coniunctionem cum Deo.

5. *Alia ratio.* Vnde ſumitur alia ratio, quia mutato principali deſinit etiam acceſſorium; principale autem in illo populo erat, diſponi, & præparari per legem ad Meſſiam ſuſcipiendum, & cooſeruari in fide eius venturi, & in cultu vnius veri Dei, hoc autem totum mutatum eſt per Meſſiæ aduentum, & hac ratione mutata ſunt ſacerdotium, ſacrificia, & alia cæremõialia, quæ proximè ordinabant populum ad illum finem; ergo cooſequenter etiam iudicialia ceſſarunt, quæ proximè pertinebaot quaſi ad temporalem gubernatiooem, quam Deus ad priorem ordinauerat. Vnde etiam magis confirmatur, & explicatur altera ratio, quia leges iudiciales ſuppooebant populum Iſraëliticum vt ſeparatum à gentilicio, & congregatum, & ordinatum peculiari modo ad ſpiritualia, & ſupernaturalia, & ideo ordinabant etiam illum in politicis, ideóque deſtructo priori fine, & fundamento, leges etiam has ceſſare neceſſariò conſequens fuit.

6. *Ad alia teſtimonia reſp.* Et ita reſpondetur facilè ad teſtimonia, quæ ad ſummum continent authoritatem negatiuam, quæ de ſe inefficax probatio eſt. Addo verò in loco Actorum abſolutè eſſe ſermonem de circuncifione, & de lege Moyſi, quæ includit etiam iudicialia. Ad teſtimonia verò Pauli dicitur, interdum illum loqui generaliter, vel indefinitè, vt vidimus, aliquando verò loqui de cæremonialibus, quia illa erant præcipua, & illis ablatis auferuntur reliqua, quæ erant veluti acceſſoria, vt explicatum eſt. Ad Auguſtinum verò dicitur, ſub præceptis vitæ ſignificandæ comprehẽdiſſe etiam iudicialia, quia re vera ſignificabant, & erant figuræ futurorum, vt in ſuperioribus declarauimus. Et quamuis fortaſſe hæc ſola ratio non ſufficeret ad abrogationem, quia in illis præceptis ſignificatio erat minùs principalis, nihilominus ſuppoſita alia ratione de deſtructione fundamenti; & diſſipatione, & reiectione illius populi, etiam illa ratio nonnihil iuuat; ſit ergo certum, etiam iudicialia præcepta mortua eſſe, & abrogata.

7. *De præceptis moralibus. Quatenus legis naturalis non eſſe abrogata.* Maior difficultas ſupereſt de moralibus præceptis: nam de illis opiniones variæ ſunt inter Catholicos. Nam licèt omnes fateantur, præcepta moralia quatenus erant pręcepta legis naturalis, non fuiſſe abrogata, imò nec potuiſſe mutari iuxta ſuperiùs dicta in lib. 2. de lege naturali. Imò etiam eſſe confirmata in Euangelio Matth. 5. vt libro ſequenti videbimus, & (*Matth. 5.*) tradunt Clemens Papa lib. 6. cooſtit. cap. 22. & 23. & (*Clem. Pap.*) Leo Papa ſerm. 6. de Ieiun. decimi menſ. & ſerm. 4. (*Leo Papa.*) de Ieiun. ſeptim. menſ. & Auguſt. lib. 6. & 10. contra (*Auguſt.*) Fauſt. in princ. Nihilominus de iiſdem præceptis (*De illis & 2. ſententia runt à Deo.*) moralibus prout tradita fuerũt à Deo in lege Moyſi ſunt opiniones. Aliqui enim Theologi diſtinguendum putant inter illa præcepta, vt erant legis naturæ, vel Moyſi, & priori modo fatentur, nõ ceſſaſſe: poſteriori autem modo putant, neceſſariò eſſe dicendum, iam ceſſaſſe. (*1. ſententia.*) Ita docuit Soto lib. 2. de Iuſtit. q. 5. (*Soto.*) ar. 4. concl. 2. vbi contrariam ſententiam dicit eſſe falſiſſimam. Medin. verò 1. 2. q. 105. ar. 3. quem aliqui (*Medin.*) moderni ſequuntur, putat eſſe rem certam, & indubitatam. Vnde ſignificant, eſſe de fide. Allegatur pro hac opinione D. Thom. 1. 2. q. 98. ar. 5. quatenus ait, (*D. Thom.*) Gentiles obligatos fuiſſe ad ſeruanda præcepta Decalogi, non quatenus erant de lege Moyſi, ſed quatenus erant de lege naturæ.

Fundamentum huius ſententiæ eſſe videtur, quod (8. *Fundamentum.*) nos adduximus in præcedenti puncto, quia Paulus, cùm ait, legem euacuatam eſſe, abſolutè, & ſimpliciter de ſola lege loquitur; ergo nihil poteſt à oobis excipi, quòd ſit pars illius legis, & quatenus pars eius eſt. Aliqui etiam ſpecialiter expendunt verba Pauli ad Hebr. 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem*, quia etiam moralia præcepta erant infirma, & inutilia, quia hæc infirmitas, & inutilitas in hoc poſita erat, quòd talia præcepta non iuſtificabant, quod etiam conuenit præceptis moralibus, teſte Auguſt. de ſpiritu, & liter. cap. 14. & (*Auguſt.*) 17. Hoc verò teſtimonium non probat intentum, aliàs eodem probaretur, præcepta moralia, etiam vt ſunt de lege naturæ, non durare in lege gratiæ, quia cum Auguſtin. dicit in citato loco, præcepta moralia non iuſtificare, non loqoitur tantùm de illis præceptis vt contentis in lege Moyſi, ſed etiam ſecundùm ſe, & vt ſunt de lege naturæ, quia etiam vt talia ſunt, pertinent ad legem factorum, & non ad legem fidei, iuxta diſcurſum Auguſtini dicto lib. de (*Auguſt.*) ſpirit. & liter. cap. 13. & Epiſt. 200. ad Aſillicum. Nam etiam lex naturalis iubet, & non iuuat, & ideo etiam illa non iuſtificat, aliàs Chriſtus gratis mortuus eſt; eſt ergo ſecundùm ſe infirma, & inutilis quoad negotium iuſtificationis, tum quia opera eius ex vi illius non valent ad iuſtitiam obtinendam, tum quia lex illa nec dat, nec ſupponit in homine lapſo vires ſufficientes, quibus tota poſſit impleri. Cùm ergo ait Paulus, *Reprobatio fit prioris mandati*, loquitur de mandato carnali, de quo paulò ante loquutus fuerat, vt etiam D. Thomas notauit, (*D. Thom.*) quod propriè erat mandatum cæremoniale, & ſpecialiter ſacerdotium, quod per originem carnalem traducebatur, de cuius imperfectione, & mutatione ibi ſpecialiter tractabat. Nunquam autem Paulus de lege Decalogi dixit reprobatam eſſe propter eius infirmitatem, & inutilitatem, nec ſancti Patres, aut Theologi ita loquuntur, & ſi permittatur talis extenſio in lege morali, vt ſcripta in duabus tabulis, eadem admittenda erit in lege naturali: conſtat aotem in lege naturali non poſſe verificari quoad ſubſtantiam, & obligationem præceptorum eius, ſed ad ſummum quoad imperfectionem ſtatus, quem habebant ante legem gratiæ; ergo idem dici poterit de lege morali vt per Moyſem tradita.

Solet etiam hæc ſententia probari ex variis teſti(9. *2. Probatur.*)moniis epiſtolæ ad Rom. quæ ſuprà adducta ſunt, ad probandum legem illam ceſſaſſe, & præſertim ex ca. 7. iuncto cap. 3. ad Corinth. 2. nam in illis Paulus abſolutè dicit, nos liberatos eſſe à lege mortis, & à litera occidente, *vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, non in vetuſtate literæ*, ſicut etiam de Chriſto dixit ad Epheſ. 2.

Legem mãdatorum euacuans: nam lex mortis includit etiam præcepta moralia, nam ad illa pertinet prohibitio, *Non concupiſces*, quæ moralis eſt, vt Auguſt. ſuprà ponderauit, & lex mandatorum ſine dubio includit prima mandata, qualia ſunt Decalogi. Hæc verò omnia non conuincere, & obiectione facta oſtenditur per deductionẽ ad abſurdum. Nam eodem modo ex illis teſtimoniis inferri poſſet, legem Decalogi, vt erat lex naturalis, & obligabat Gentiles, ſempérque obligauit fideles omnes à principio mũdi exiſtentes, abrogatam eſſe, & ceſſaſſe in lege gratiæ, quod eſſet plane hæreticũ. Probatur ſequela, quia etiam lex illa dicebat, & docebat, *Non concupiſces*, & tamen non iuſtificabat, nec iuuabat, vt ſæpe dictum eſt; ergo vt ſic erat lex mortis; ergo liberati ſumus ab illa; item erat **B** lex mandatorum; ergo euacuata eſt per Chriſtũ. Hic ergo neceſſariò dicendum eſt, & legem illorum mandatorum quoad ſubſtantiam, & obligationẽ non eſſe ablatam in lege gratiæ, & in ea datum eſſe ſpiritum, & abundans auxilium, quo impleri poſſit, & ita factum eſſe, vt nunc non ſit lex mortis. Idem ergo dici poterit de lege Moyſi quoad præcepta moralia, vnde ſimpliciter verum eſt, liberaſſe nos Chriſtum à lege mortis, non tamen eodem modo ab omnibus præceptis eius.

10. 3. *Probatur.* Tandem ſolet probari illa ſententia ex alio loco Pauli ad Galatas tertio, vbi priùs dicit, legem fuiſſe pædagogum; & poſtea ſubdit, *Poſtquam venit fides, iam non eſſe nos ſub pædagogo*: nam ibi nomine legis Decalogus etiam comprehenditur, nam pars illius pædagogiæ erat inſtructio circa præcepta moralia Decalogi. **C** Sed minus cogit locus hic: nam in primis ferè omnes expoſitores de lege cæremoniali, vel ſaltem de lege ratione cæremoniarum locum illum intelligunt: nam per illam cuſtodiebatur ille populus ab idolorum cultu, & imitatione gentilium, & conſeruabatur in fide, & ſpe Chriſti venturi, & in hoc conſiſtebat præcipuè illa pædagogia. Deinde pertinebant ad illam pædagogiam temporales promiſſiones, & comminationes pœnarum, & quatenus hæ fiebant etiam propter impletionem, vel tranſgreſſionem Decalogi, dici poteſt, Decalogum ceſſaſſe quoad pædagogiam, non verò quoad obligationem, nec quoad ſubſtantiam eius. Quia hæc non pertinet ad puerilem ſtatum tantùm, ſed etiam ad viros ſpectat. **D** Vel certè, ſi ipſamet lex Decalogi quatenus docens, & illuminans pædagogiæ pars appellatur, hæc etiam pædagogia erat in lege naturæ, iuxta illud Pſal. 4. *Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, & illa etiã manet in lege noua, nõ tantum per naturale lumen, ſed etiam per literã veteris Teſtamenti, & per Euangelicam doctrinam, quamuis nũc dici poſſet mutaſſe imperfectionem, & ſtatum pædagogiæ, quia cum lege vitæ, & ſpiritus coniuncta eſt. His ergo teſtimoniis non ſatis probatur illa ſentẽtia, quæ ideo tetigi, quiã illorũ intelligentia præſenti inſtituto neceſſaria eſt.

11. 2. *Sententia.* Eſt igitur ſecunda opinio affirmans, legẽ veterem nõ fuiſſe abrogatam quoad præcepta moralia, etiam prout in illa lege lata ſunt, ac ſubinde Chriſtianos obligari illa lege quoad illam partem moralium præceptorũ. Ita docent Bellarm. lib. 4. de Iuſtit. c. 6. quem **E** ſequutus eſt Lorin. Actor. 15. & hanc ſententiam ſibi maximè placere ait Vaſq. diſp. 180. cap. 3. qui declarat, legem veterem per præcepta moralia addidiſſe ſupra obligationem naturalem obligationem diuinam, & neutram eſſe abrogatam, ſed permanere nunc. Imò etiam addit, eam partem legis Moyſi, vt talis erat, obligaſſe non tantum populum Iſrael, ſed etiam gentium, quia lata eſt à Deo vt authore naturæ rationalis; & ideo non debuit ad vnum populum reſtringi. Denique addit etiam promiſſiones factas in lege veteri obſeruantibus Decalogum, ad Chri- **A** ſtianos pertinere. Citat pro hac ſententia Durand. in 4. d. 1. q. 9. n. 8. vel potiùs 9. & 10. ſed ibi tantùm dicit decimas, & oblationes manſiſſe in lege noua quantum ad id, quod morale eſt in eis, vbi non loquitur de obligatione antiqua, ſed de moralitate operis. Dicit etiam Chriſtum impleuiſſe legem quoad præcepta moralia ſuperaddendo conſilia, ex quo nihil colligi poteſt, quia etiam dicit impleuiſſe præcepta figuralia exhibendo veritatem. Allegat etiam Paludan. 4. diſt. 1. q. 6. art. 5. concl. 2. in qua dicit, moralia præcepta nõ fuiſſe abrogata: at ex probatione, quam adiungit, conſtat authoris intentio, *Quia iura* (inquit) *naturalia ſemper, & vbique immutabilia permanent.* Loquitur ergo de præceptis moralibus ratione legis naturæ. Vnde in 4. d. 1. q. 9. ſic ait, *Quia ratio, & æquitas naturalis ſemper locum habet, ideo præcepta moralia pro omni tempore, ſcilicet ante legem, ſub lege, & poſt legem manere debuerunt.* Et ita poſſent pro hac ſententia allegari ferè omnes Theologi: nam abſolute dicere ſolent, præcepta moralia legis veteris in noua obligare, & Paul. Burg. in ſcrutinio Scrip. diſt. 8. cap. 6. in noſtro, aliàs diſt. 1. cap. 9. aliàs cap. 77. vbi ait, legem veterem quoad ea, quæ non erant de lege naturæ, ceſſaſſe, non verò quoad moralia. Eodem modo loquitur Caſtro lib. 1. de lege pœn. cap. vlt. & alij, quos refert. Re tamen vera non intendunt dicere, obligare nũc illa præcepta ex vi legis veteris, ſed ex vi iuris naturalis, ſicut durabant ante legem, vel etiam docent nunc per ius Euangelicum renouata eſſe.

Durand.
Palud.
Burgenſ.
Caſtro.

12. *Ex Patribus.* Atque eodem ferè modo loquuntur multi ex Patribus, qui pro hac ſentẽtia allegari poſſent, vt patet ex Clem. Rom. lib. 6. Conſti. c. 22. & 23. qui diſertè loquitur de lege naturali, quam dicit, non fuiſſe abrogatam. Magis fauere videri poteſt Leo Papa ſerm. 6. de ieiun. decim. menſ. dicens, *Euangelicis ſanctionibus, dilectiſſimi, multum authoritatis præbet doctrina legalis, cùm quædam de mandato veteri ad nouam obſeruantiam transferuntur.* Quod magis declarat ſerm. 4. de ieiun. ſeptimi menſ. *Ne onerosum videatur, aut arduum, quod & præceptum exigit legis, & deuotio temperat voluntatis. Quæ cum in vnum gratia Dei auxiliante conueniunt, non litera occidit, ſed ſpiritus viuificat.* Multò verò apparentiùs ſerm. 14. de Paſſio. Domini, capite 5. cùm explicuiſſet cęremonialium abrogationem, ſubiungit, *In præceptis autem moralibus nulla prioris Teſtamenti decreta reprobata, ſed Euangelico magiſterio multa ſunt aucta.* In his autem locis omnibus, loquitur de præceptis legis ratione moralium operum; nam quædam imitatur Eccleſia, vel quia iudicialia erant, vel ſolùm ſecundum aliquam generalem rationem virtutis, mutando modum, vt ieiunia, oblationes, &c. & de illis interdum propriam legem profert, quædam verò retinet propter intrinſecam, & naturalem obligationem quam habent, quam Chriſtus etiam docuit, & confirmauit. In eodem ſenſu loquitur Bernard. ſerm. 28. ex paruis, vbi diſtinguit duplicia præcepta moralia, & figuralia, & addit, Chriſtum veniſſe, vt moralia impleantur per gratiam, & alia commutaret, vbi ſignificat, non abſtuliſſe priora. In quo imitatus eſt Auguſt. lib. 6. contra Fauſt. cap. 2. & lib. 10. cap. 2. vbi ſimiliter diſtinguit duplicia præcepta, *vitæ agendæ, & ſignificandæ*, & ſubdit, *ſeruari à Chriſtianis etiam ex ipſis libris præcepta vitæ agendæ*, vbi cùm addit, *etiam ex ipſis libris*, vetus Teſtamentum intelligit; ſignificat ergo ſeruari etiam ex vi eiuſdem teſtamenti, & legis. Verumtamen in rigore ſolùm dicit, illa præcepta moralia ſeruari à nobis, & diſci etiam ex veteri Teſtamento, quatenus naturalia ſunt, & vt talia in illo præcipiuntur. Et in eodem ſenſu Epiſtol. 200. in principio de illo præcepto, *Non concupiſces*,

Leo Papa.
Bernard.
Auguſt.
Bellarm.
Lorin.
Vaſq.

ait, *Quod vtique à Chriſtianis nullus ambigit eſſe dicendum.* Paulò verò inferiùs modum explicat, dum de præceptis moralibus ait, ita eſſe in illa lege ſcripta, *vt valeant ad informandos mores fidelium*, id eſt, *vt abnegantes impietatem, & ſecularia deſideria*, &c. in rigore ergo non dicit valere ad obligationem, ſed ad informationem, vt infrà explicabimus.

13. *D. Thom.* Magis videtur fauere huic ſententiæ diuus Thomas in hac materia, diſputat enim diſtinctè quæſt. 103. art. 3. de cæremonialibus, & iudicialibus præceptis, an ceſſauerint, & oſtendit ceſſaſſe; de moralibus verò omnino tacitè ſupponens, illa non ceſſaſſe, quia ſunt de lege naturæ, ac ſubinde immutabilia, vt in quæſt. 100. tradiderat. Clariùs verò ad Epheſios 2. lectio. 5. vbi tractans illa verba, *Parietem materiæ ſoluens*, obiicit verba Chriſti Matth. 5. *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere*, & reſpondet, *Dicendum eſt, quod in veteri lege duplicia erant præcepta; moralia, & cæremonialia; Moralia quidē præcepta Chriſtus non ſoluit, ſed adimpleuit*, &c. Et conſequenter inferiùs ita exponit verbum Pauli, *Soluens, intelligendum eſſe quantum ad obſeruantiam præcepti carnalis*, & ita virtute declarat omnia teſtimonia, quæ prior opinio afferebat, vnde mirum eſt, aliquem Thomiſtam auſum fuiſſe dicere, illam opinionem eſſe de fide, aut indubitatam. Nam licèt hoc teſtimonium D. Thomæ poſſit eandem reſponſionem pati, quam præcedentia, nihilominus & difficiliùs exponitur, & negari non poteſt, quin euertat ſimilem exaggerationem, eiúſque fundamentum.

14. *Teſtimonia Scripturæ.* Præterea afferuntur pro hac ſententia varia teſtimonia Scripturæ. Primum eſt illud proximè tactum Matth. 5. *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.* Nam verba illa videntur intelligenda de lege morali, vt declarant exempla, quæ ſtatim Chriſtus ſubiungit, & de illa lege dicit, ſe non veniſſe, vt illam ſolueret; ergo nec illam abrogauit. Et confirmatur hoc teſtimonium, quia ibidem Chriſtus confirmauit ſua authoritate illa præcepta; imò illa perfectiùs declarauit, reprobatis falſis Iudæorū interpretationibus, imò illis etiā conſilia perfectionis addidit, quibus modis illā adimpleuit, vt Patres exponūt; ergo non eſt veriſimile, illa poſtea abrogaſſe. Et hoc etiā confirmat illud Pauli Rom. 3. *Legem ergo deſtruimus per fidē? abſit. Sed legem ſtatuimus.* Nam illud etiam intelligendum videtur de lege morali, quæ per fidē non abrogatur.

15. *Quod dicta teſtimonia probant.* At verò prius teſtimonium apud me nihil probat. Primò quia ſentio, illud teſtimonium intelligi dē tota lege, & non de ſola morali. Tum quia abſoluta legis appellatio hoc præſefert, & nulla eſt ratio addendi limitationem, tum etiam quia quòd ſtatim ſubdit, *Amen quippe dico vobis, quia iota vnū, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Hoc (inquam) de tota lege intelligitur, vt conſtat etiam Lucæ 16. Tum præterea quia Patres omnes ita locum illum intelligunt, & ideò interpretantur, quomodo aliter impleuerit legem moralem, & aliter cæremonialem. Hæc enim erat figuratiua, & prophetica, ideóque de illa maximè dicitur, quòd *iota vnum non præteribit, donec omnia fiant, & faciliùs eſſe cœlum, & terram præterire, quàm de lege vnum apicē cadere*, vt ait Lucas. Tum etiā quia Chriſtus dixit illa verba, vt innocentiam ſuam oſtenderet, & ſic falſæ accuſationi Iudæorum occurreret, quia illum dicebant eſſe tranſgreſſorem legis, & diſcipulos ſuos præmoneret, quando legem diuinam tractare deberent, neutrum autem expleret, niſi de tota lege abſolutè loqueretur. Vnde ſecundò non cogit ille locus, quia (vt ex hac ratione conſtat) ibi, *Non ſoluere*, non eſt, *non abrogare*, vt neceſſarium ſit illud reſtringere ad moralem legem, de qua verificetur, ſed *non ſoluere* i. eſt *non tranſgredi* illam, nec implere dum obligat, ſeu pro tempore, pro quo lata eſt. Nam tollere legem poſt impletū tempus pro quo fuit lata, non eſt tranſgreſſio, nec iniuria legis, cùm ſit voluntas legiſlatoris, imò illud ipſum eſt implere legem.

Et ob eandem etiam cauſam non vrget confirmatio, quia eſto Chriſtus ibi confirmauerit præcepta Decalogi pro lege ſua (quod libro ſequenti ex profeſſo examinabimus) non ſequitur nunc obligare moralia præcepta ex vi legis Moyſi, imò oppoſitū inferri poteſt, quia poſita noua lege poſitiua diuina circa eandem materiam, iam non erat neceſſaria antiqua. Neque inde ſequitur aliquid ſuperfluum, vel ridiculum (vt quidam loquuntur) ſed potiùs eſt ordo connaturalis inter duas leges, quarū vna tantùm vſque ad certum terminum lata fuerat, & ad illum peruenit, & alia loco illius ſuccedit. Nam ſi contingit communicare in aliqua parte materiæ, in illa iam non eſt obligatio ex vi antiquæ legis, quia finita eſt, ſed ex vi poſterioris. Vnde non poteſt dici ſuperuacanea abrogatio, quando eſt ceſſatio ab intrinſeco ex vi termini in priori lege præſcripti, ſicut contingit in lege veteri, vt ſupra declaratum eſt. Dicere autem, terminum illum poſitum eſſe pro lege illa vt cæremoniali, & iudiciali, non verò vt morali, voluntarium eſt, cùm Scriptura ſimpliciter de tota lege dicat, fuiſſe poſitam donec veniret ſemen, & ſimilia. Neque eſt inconueniens, quòd in materia neceſſaria, & perpetua ponatur lex temporalis, quia hoc pendet ex voluntate legiſlatoris, & quia poſt illam legem diuinam danda erat alia ab ipſomet Deo, quæ moralia illa præcepta altiori modo comprehenderet. 16. *Soluitur confirmat.*

Alter verò locus Pauli eodem modo, quo præcedens intelligendus eſt: nam licèt ibi maximè loquatur Paulus de lege cæremoniali, non tantùm de illa ſola, ſed ſimpliciter de lege, de qua dixerat, Rom. 3. *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo*; &, *Per legem cognitio peccati.* Et eandem vocat, *Legem factorum*, quam à *Lege fidei* condiſtinguit. Eodem ergo modo loquitur de lege in illis vltimis verbis, in eis autem *legem deſtruere*, vel *ſtatuere*, non eſt, *legem abrogare*, aut *ſuſtinere*. Sed *deſtruere* eſt legem damnare, aut tanquam prauam reiicere; *ſtatuere* autem eſt, eam defendere, eiúſque proprium ſtatum, conditionem, & officium ei tribuere, & quomodo per fidem fulciatur exponere. Quod tam verum eſt de moralibus, quàm de cæremonialibus præceptis, vt omnes ibi, & præſertim D. Thomas exponit, qui etiam hunc locum per alterum Matth. cap. 5. declarat. 17. *Locus Pauli explicatur.* *D. Thom.*

Meliùs videtur poſſe ſuaderi hæc ſententia nonnullis noui Teſtamenti teſtimoniis, in quibus obligatio Decalogi in lege noua ex veteri Teſtamento confirmatur: nam in eis ſupponi videtur præcepta Decalogi, etiam vt data per Moyſem, obligare Chriſtianos. Sic à Iacobo in ſua Epiſt. cap. 2. præceptum illud, *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*, vocatur *Lex regalis ſecundùm Scripturas*, & tamen illud eſt præceptum morale veteris Teſtamenti, ergo ſentit, præceptum illud etiam nunc durare ex vi Scripturæ veteris, quam ſine dubio indicari voluit. Vnde cùm ſubdit, *Si perſonam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quaſi tranſgreſſores*, de lege Moyſis loquitur, quæ in Scriptura ſolet abſoluto nomine legis ſignificari, iuxta illud, *Lex per Moyſem data eſt.* Vnde de eadem lege ſubdit Iacobus, *Quicunque totam legem impleuerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus*, quod ſtatim declarat in præceptis Decalogi. *Nam qui dixit, non occides, dixit, non mœchaberis.* Ergò intelligit, hanc legem, & hæc præcepta vt à Deo data fuerunt in lege veteri, etiam obligaſe Chriſtianos, ſimiliſque locus eſt apud Paulum 18. *Suadetur dicta ſententia.*

ad Roma

ad Romanos, cap. 13. *Qui diligit proximum legem impleuit*, vtique Decalogi; ſubdit enim, *Nam non adulterabis*, &c. *in hoc verbo inſtauratur*, *Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.* Et ad Ephesios 6. ſuadet obſeruationem quarti præcepti Decalogi, quia eſt primum in promiſſione. *Vt bene* (inquit) *ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram*; ergo ſentit durare, & præceptum ipſum, & (quod magis eſt) promiſſionem factam obſeruantibus illud. Vnde Adam ibi ſic exponit, *Hoc enim iuſtum eſt, & naturæ lex id exigit, non ſolùm autem illa, ſed & diuina quæ habetur Exodi* 20. Eadem autem ratio eſt de reliquis præceptis.

Diſtinctio Iuriſtarum notanda. Lex declaratiua tantùm, conſtitutiua tantùm. Declaratiua & præceptiua ſimul.

19. Vt in hac cõtrouerſia quod ſentio, breuiter dicam, oportebit in memoriam reuocare diſtinctionem quandam legis à Iuriſtis vſitatam: nam quædam eſt lex declaratiua tantùm, alia tantùm cõſtitutiua; quædam verò declaratiua, & ordinatiua, ſeu præceptiua ſimul. Ex quibus membris tertium ſolum habet locum in legibus, quæ verſantur circa materias, de ſe indifferentes, ſeu non neceſſarias, quæ merè poſitiuæ dici poſſunt, & ideo nihil ad præſens refert, quia certum eſt legem Decalogi vt datam per Muyſem non fuiſſe hoc modo purè conſtitutiuam, cùm fuerit de materia naturali, ac neceſſaria. De aliis verò duobus membris controuerti poteſt, an illa lex vt data à Deo in veteri Teſtamento fuerit purè declaratiua, vel ſimul etiam præceptiua, & conſtitutiua. Quod dubium ſuprà à nobis tractatum eſt, & ex illius reſolutione pendet, vt exiſtimo, quæſtio præſens.

Dubium.

20. Nam ſuſtinendo opinionem aſſerentem, legem veterem vt proponentem, ſeu promulgantem legem Decalogi, fuiſſe tantùm legem declaratiuam diuinæ, ac naturalis obligationis, & non addidiſſe nouam obligationem poſitiuam diuinam, conſequenter quidem aſſeritur, legem Decalogi prout contentam in lege Moyſi non fuiſſe abrogatam, ſed nunc etiam in vi ſua permanere. Quia lex purè declaratiua magis habet rationem doctrinæ, quam præcepti: doctrina autem diuina nunquam poteſt ſua authoritate, aut veritate priuari, & ideo nunquam poteſt reuocari, aut lumen ſuum amittere; ergo etiam lex diuina purè declaratiua nunquam poteſt abrogari, aut vim ſuam amittere, quia eſt lucerna, & lux, quæ ſemper eodem modo illuminat. Et in hoc ſaltem D ſenſu ſuadetur valde illa opinio teſtimoniis vltimo loco adductis in eius probationem, quatenus in eis videntur colligi præcepta Decalogi ex veteri Teſtamento, & ex loco Exodi. illa enim collectio, ſeu probatio in hoc fundatur, quòd illa legiſlatio, quantum ad Decalogum ſpectat, non fuit niſi promulgatio legis naturalis, quam promulgationem ibi Deus ipſe fecit, quæ in ratione doctrinæ ſemper retinet eandem authoritatem.

Authores 1. ſententiæ in quo ſenſu loquuntur.

21. At verò authores prioris ſententiæ non videntur in hoc tantùm ſenſu loqui: nam expreſsè dicunt, legem moralem vt eſt data per Moyſem verè obligare Chriſtianos. Imò Vaſq. ſentit obligationem legis naturalis non eſſe diuinam propriè, id eſt, ex diuino præcepto, ſed ſolùm eſſe à Deo quatenus eſt author rationalis naturæ, quæ eſt ipſa lex naturalis, & ab illa ſola proximè naſcitur illa obligatio E naturalis, & nihilominus ait, legem per Moyſem datam addidiſſe diuinam obligationem, quæ nunc durat in Chriſtianis. Nos verò in ſuperioribus diximus, legem naturalem eſſe veram legem diuinam, & ex proprio imperio, & volũtate Dei, & nihilominus legem moralẽ vt ab eodem Deo ſpecialiter datam, & promulgatam illi populo addidiſſe poſitiuam obligationẽ legi naturali. Et ita in hoc videmur omnes conuenire, quòd lex Decalogi vt data per Moyſem, non fuit tantùm declaratiua, ſed etiam conſtitutiua, & propriè præceptiua. Imò hic addiderim,

A quòd licèt vtrumque habuerit, certiùs conſtare ex Scriptura, fuiſſe præceptiuam, & eſſe per ſe obligatiuam, quàm eſſe declaratiuam. Quia omnia illa præcepta Decalogi feruntur per eadem verba præcipiendi, vel probibendi, & ſub eodem tenore. Et in eis quædam miſcentur, quæ non ſunt de lege naturæ, & tamen eodem modo præcipiuntur, vel prohibentur, vt ſanctificatio Sabbati, & prohibitio ſculptilium, ſecundùm probabilem expoſitionem. Nec ex verbis Scripturæ diſcernere poſſumus, quid prohibeatur quia malum, vel quid ſit malum quia prohibitum, ſed ex ratione naturali, & ex communi ſenſu Doctorum Eccleſiæ hæc diſcernimus ac iudicamus. Eſtque optimum exemB plum Ezech. 18. quo à ſimili res declaratur. Ibi enim inter neceſſaria ad iuſtitiam æquè ponuntur, *Vxorem proximi non violare*, & *ad menſtruatam non accedere*, cùm tamen primum prohibeatur quia per ſe malum, ac morale peccatum, ſecundum autem (iuxta probabiliſſimam opinionem) ſolum erat malum, quia prohibitum ſaltem in gradu peccati mortalis. Ita ergo contingere potuit in lege lata Exodi 20. quantum eſt ex forma prohibendi, vel præcipiendi; certius ergo conſtat ex Scriptura, legem illam fuiſſe præceptiuam, conſtitutiuam obligationis nouæ, quam declaratiuam antiquæ, licèt adiuncta ratione vtrumque colligatur, & verum ſit.

Chriſtianos non obligari ex vi legis Moyſi ad præcepta Decalogi, & moralia eiuſdem legis. Victor. Barradas. Salmer.

C 22. Hoc ergo principio poſito probabilius cẽſeo, Chriſtianos non obligari ex vi legis Moyſi ad præcepta Decalogi, & moralia eiuſdem legis, ac ſubinde totã illam legem ceſſaſſe quoad obligationem, licèt quoad materiam non fuerit ita ſublata in moralibus præceptis, ſicut in cæteris. Quam opinionem ante authores citatos docuit Victor. rele. de matrim. 2. p. n. 3. in fin. & poſtea ex noſtris Tolet. Rom. 3. annota. 15. & Salmer. ad Roman. 7. diſp. 6. Barradas tom. 1. lib. 1. cap. 25. vbi cùm ſæpe dicat, Decalogum eſſe perpetuum, & in illum, abrogationem non cadere, eſſéque magnam legis partem, quæ adhuc viuit, & ſimilia, nihilominus cautionem, & declarationem adhibet, dicens, *partem quidem illam legis viuere, non tamen quia legis Moyſis pars, ſed quia naturæ lex eſt, & noua legis pars, viuit, viuètque in ſempiternum.* Idem tenet Valentia tomo 2. diſput. 7. quæſt. 7. punct. 7. vbi opinionem Soti commendat. Moueor autem præcipuè, quia tota illa lex à principio Decalogi data eſt ſoli populo Hebræorum, vt ſuprà oſtenſum eſt, & patet Exod. 20. vbi Deus præmittit illa verba, *Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo ſeruitutis*, & poſt illa ſtatim loquitur ad populum illum dicens, *Non habebis Deos alienos*, &c.

Valent.

Fundamentum.

Obiect.

23. Dicunt aliqui, etiam illa verba ad populum Chriſtianum pertinere, quia eductus eſt ex poteſtate diaboli, & quia eſt ſpirituale ſemen Abrahæ, teſte Paulo ad Galat. 4. Rom. 3. & 4. 1. Cor. 10. ac ſubinde legis etiam illius promulgationem ad Chriſtianos pertinere.

Reſp.

Hæc verò ampliatio illorũ verborum in illo loco literalis non eſt, ſed ſpiritualis, & ideo admittenda non eſt in ordine ad extenſionem obligationis illius legis. Alioqui etiam illa verba, *Memento, vt diem Sabbati ſanctifices*, ad literam pertinebunt ad populum Chriſtianum, & idem erit de præcepto, *Non facies tibi ſculptile, nec omnem ſimilitudinem*, etiamſi non fuerit merè naturale, ſed poſitiuum, vt aliqui volunt. Imò de tota lege ſequente idem dici poterit quia eidem populo educto ex Ægypto data dicitur, id autem falſum eſſe conſtat ex verbis Scripturæ, & omnium interpretatione, & communi doctrina Theologorum cum diuo Thoma dicta quæſt. 98. art. 4. ex dictis in ſuperioribus, vbi oſtendimus, legem illam promulgatam eſſe populo præſenti,

D. Thom.

A & ſucceſſoribus eius ſecundùm carnem, vt aliis locis ibi citatis Scriptura declarat, quæ ſine dubio propriè, & non figuratè loquitur in lege ferenda, & promulganda, niſi vbi ex verbis aliud clarè conſtiterit, vel ex communi traditione. Data eſt ergo illa lex pro Iſraël carnali, non ergo obligat Chriſtianum populum. Qua ratione omnes vtuntur quoad præcepta cæremonialia, & iudicialia, ergo idem eſt de moralibus quantum ad vim obligandi in virtute illius legis: nam eodem modo, & tenore tradita ſunt.

24. *Confirm. 2.* Et confirmatur ſecundò hæc ſententia, quia præcepta moralia illius legis vt erant illius, non obligabant tunc Gentiles, ſiue fideles, ſiue infideles, ergo neque nunc obligant Gentiles infideles, ergo neque obligant Chriſtianos. Prima conſequentia nota eſt ex paritate rationis, ſecunda item eſt clara ex dictis B capite præcedenti, quia Chriſtiani, vel ſunt ex gentibus, vel ex Iudæis, ſi ex gentibus, non magis obligantur lege veteri, & quacunque parte eius, quia Chriſtiani ſunt, quàm gentes infideles, ſi verò ſunt ex Iudæis, æquiparantur in hoc cæteris Chriſtianis, quia lex vetus non magis obligat quoſdam Chriſtianos, quàm alios, propter ſolam carnis originem. Antecedens autem eſt expreſsè D. Thomæ, vt citatum eſt ex q. 98. ar. 5. quam omnes ſequuntur. *D. Thom. Vaſquez.* Solus Vaſq. in dicto cap. 3. num. 14. oppoſitum conſequenter docet, dicens, & ex priori opinione ſua colligi, legem illam moralem quatenus datam à Deo per Moyſem, non tantùm Iudaicum populum obligaſſe, ſed etiam Gentilicum. Et addit ſuaſionem conſequentis, quia Deus legem illam tulit tanquam author naturæ C creatæ, cui neceſſariò talis lex conuenit, ergo non debuit illam ad peculiarem populum reſtringere. Nos autem libenter admittimus illationem illam; nam re vera ille author conſequenter infert, & loquitur, tamen ex falſitate conſequentis inferimus falſitatem antecedentis: nam ex vero non poteſt ſequi falſum.

25. *Impugnatur ſententia dicta.* Quod autem conſequens illud falſum ſit, in primis ex ipſius nouitate, & ſingularitate coniectamus. Deinde id conuincimus ratione proximè facta, quia lex illa etiam quoad eam partem pro ſolo populo Hebræo lata eſt, & illi ſoli eſt promulgata, ergo vt talis erat, non potuit Gentilem populum obligare. Lex enim non promulgata non obligat, ergo non potuit illa lex obligare gentes, quibus promulgata D non fuit. *Reſp. Vaſq.* Reſponderi poteſt ex Vaſquez ſuprà cap. 4. ſatis eſſe, quòd voluntas Dei fuerit, vt lex Decalogi ab omnibus gentibus ſeruaretur, licèt illam non explicauerit populo Gentilico pro illo tempore per illam legem, ſed tantùm per ius naturale. *Impugnatur.* Sed hoc planè repugnare videtur, quomodò enim poteſt eſſe obligatio ex vi alicuius legis exterioris, niſi per illam manifeſtetur voluntas legiſlatoris. Deinde aliàs ſequeretur, etiam ante legem illam per Moyſem datam obligaſſe non ſolùm gentes, ſed etiam Iſraëlitas, quia iam Deus habebat illam volũtatem, licèt illam non manifeſtaſſet. Quod ſi dicatur, habuiſſe illam volontatem, non tamen pro illo tẽpore, ergo eodem modo dici poteſt, & debet habuiſſe illã pro illo populo, & non pro aliis, & pro illo ſtatu, ac lege, & non E pro aliis temporibus, ſiue præcedentibus, ſiue ſequentibus quantum eſt ex vi illius legis.

26. *Confir.* Præterea hoc mihi valde confirmat Paul ad Roman. 2. dicens, *Cùm gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis.* Vbi euidenter de lege naturæ loquitur, quam dicit habuiſſe gentes ſcriptam in cordibus, ſignificans clarè legem ſcriptam in lapidibus, vt talis erat, eos non obligaſſe: nam ea ratione dicit, non habuiſſe legem, vtique ſcriptam, ſeu poſitiuã. Et in eodem ſenſu paulò ſuperiùs dixerat, *Quicunque ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Gentiles ergo peccãtes contra legem naturæ, non peccabant contra legem Moyſi, nec per illã iudicandi ſunt; ergo nec per illam, vt talis erat, obligabantur. Nec coniectura in contrarium facta vrget, tũ quia lex illa vt per Moyſem data, non erat neceſſaria creaturæ rationali, tum etiam quia non data eſt à Deo, vt eſt author naturæ tantùm, ſed etiam vt eſt author gratiæ, vtrumque enim ſuprà oſtenſum eſt, ergo potuit ſpecialiter illam dare populo ſuo quoad omnem partem eius, prætulit enim illum populum Deus, credendo illi eloquia ſua, vt ad Romanos ca. 3. idem Paulus dixit, éſtque verum tam de eloquiis, quibus ſpeciali modo legem naturalem B illis propoſuit, quàm de cæteris.

27. *3. Probatio.* Tertiò perſuadetur ſentẽtia noſtra, quia lex Moyſi poſita eſt vſque ad certum terminum, vtique, *Donec veniret ſemen*, ſed in hoc nulla diſtinctio facta eſt inter partes, & præcepta eius, ergo quantũ ad vim obligandi eundem terminum habuit ſecundùm ſe totam, & ſecundùm omnes partes ſuas, non enim licet nobis diſtinguere, aut exceptionem addere, vbi Scriptura non diſtinguit, ſed abſolutè loquitur, & nulla ratio, vel auctoritas cogit ad exceptionem faciendam. Et augetur hæc ratio, quia adueniente illo termino, danda erat noua lex diuina, per quam illa met materia moralium præceptorum nouo modo, & nouo ſpiritu præciperetur, vt infrà videbimus, ergo nõ oportuit priorem legem, etiam quoad hanc materiæ C partem poni vltra terminum pro tota illa lege deſignatum. Nec etiam oportuit in lege Euangelica eſſe duas obligationes poſitiuas diuinas circa eandem materiam, ergo adueniente prædicto termino, ceſſauit, & poſita noua obligatiõe diuina, prior lex ceſſauit. Sicut ſi vnus Pontifex præceptum aliquod ponat pro vita ſua, & ſucceſſor eius eandem materiam præcipiat, licet eadem materia ſub Pontificio præcepto maneat, nihilominus veriſſimè dicitur, ceſſaſſe obligatio prioris præcepti, & noua introducta, ita ergo in præſenti accidit proportione ſeruata.

28. *Probatur amplius dicta ſententia.* Ampliúſque declarari hoc poteſt ex quibuſdam actibus moralibus prohibitis in lege veteri, qui in lege noua ſpecialiter prohibiti à Chriſto non ſunt, ſed ſuæ naturæ relicti: nam eo ipſo nunc vel non D ſunt prohibiti, vel non in eo gradu, in quo in lege veteri prohibebantur. *Exemplum.* Optimum exemplum eſt in præcepto prohibente viro acceſſum ad vxorem menſtruatam, ſub pœna mortis vtriuſque coniugis, Leuit. 20. Quæ lex quatenus hanc pœnam adhibebat, iudicialis erat, & vt ſic omnino ceſſauit, vt apud omnes conſtat. Quatenus verò prohibebat abſolutè, talem acceſſum, controuerſia eſt, an iudicialis, ſeu poſitiua fuerit, an verò moralis, & de materia per ſe mala. In qua (omiſſis aliorum opinionibus) multi cenſent, fuiſſe moralem, quia ille acceſſus etiam nunc eſt peccaminoſus ex iure naturæ, & ſine alia poſitiua prohibitione. *Acceſſũ ad mẽſtruatam in lege veteri fuiſſe mortale peccatum.* Et nihilominus cenſent, in lege veteri fuiſſe peccatum mortale propter prohibitionem factam ſub tam graui pœna, quæ indicat grauem obli- E gationem talis legis, etiam in conſcientia, vt in ſuperioribus eſt dictum, nunc autem in lege noua ſolum eſſe peccatum veniale, *In lege noua veniale.* quia ex iure naturæ non habet maiorem obligationem, & lex noua illam ſpecialem non addidit, vt latè proſequitur Caſtro *Caſtro.* lib. 2. de lege pœnal. cap. vlt. & plures alij, quos refert, & ſequitur Sanci. *Sanc.* lib. 9. de matrim. diſp. 21. n. 5. & 6.

29. *Ex hoc exemplo infertur.* Hoc ergo exemplo intelligitur, obligationem ſpecialem, quam addebat lex Moyſi in illa materia morali, etiam de ſe mala, ceſſaſſe in lege gratiæ, ita vt licèt eadem actio prohibita ſit in lege Euangelica,

quia

quia turpis, & mala, alio tamen genere obligationis, & non tam graui obligatione, ſicut in lege veteri. Et quamuis in illo particulari actu id contingat, quia illa prohibitio inuoluebat præceptum iudiciale, nihilominus in aliis etiam præceptis moralibus rectè intelligitur, ceſſare potuiſſe ſpecialem obligationem legis poſitiuæ diuinæ, & in aliam obligationem legis nouæ commutatam fuiſſe. Et hoc ſenſu verum eſt, nullum Chriſtianum ſe agnoſcere obligatum ad vitandam vſuram, vel aliquid ſimile, quia illud fuit prohibitum in lege Moyſi, niſi quatenus inde colligi poteſt, illud fuiſſe prohibitum, quia malum, & iure naturali vetitum, quod ex ſolis verbis præcipientibus, aut prohibentibus, non ſatis colligitur, ſed ex materia, ex communi interpretatione, & ſenſu Eccleſiæ, & ex aliis circunſtantiis & diuerſorum locorum collatione colligendum eſt. Sic etiam rectè intelligitur locus Iacobi 2. ſuprà citatus pro contraria ſententia, vbi poſtquam dixit, totam legem *regalem*, ſeu moralem, aut Decalogi eſſe ſeruandam, ſubiungit, *Sic loquimini, & ſic facite, ſicut per legem libertatis incipientes iudicari*. Per legem enim *libertatis* legem gratiæ, ſeu Euangelicam ſine dubio intelligit, & per eam dicit eſſe iudicandos Chriſtianos, qui legem naturalẽ obſeruant, vel violant; ſignificat ergo, licèt præcepta Decalogi in hac lege libertatis obligent, non tamen accipere obligationem ſpecialem, ac diuinam ex lege veteri, ſed ex propria lege libertatis. Nam per illam legem iudicium fertur de actu, ex qua naſcitur obligatio, & ideo fortaſſe non dixit prius, *ſi tamen legem perficitis Moyſi*, aut *Decalogi*, ſed *legem regalem*, id eſt, charitatis, in qua radicantur ipſamet præcepta Decalogi, & ideò etiam in lege gratiæ præcipiuntur.

30. *Lex vetus ceſſauit non ſolùm quoad obligationem, ſed etiã quoad comminationes, & promiſſiones.* Atque ex his tandem concludo, præcepta moralia legis veteris non ſolùm ceſſaſſe quoad obligationem, ſed etiam quoad ſpeciales comminationes in ea factas pro tranſgreſſoribus, vel temporales promiſſiones obſeruantibus illa præcepta in eadẽ lege factas. Ita ſentiunt communiter Doctores vtriuſque ſententiæ, vno, vel alio excepto. *Probatur primò.* Et generatim probatur, quia in lege gratiæ ceſſauit obligatio propria legis veteris, etiam quoad præcepta moralia, vt declaratum eſt; ergo etiam ceſſauit pœna, vel promiſſio addita illi legi, vt talis erat. Patet conſequentia, quia ceſſante principali, ceſſat acceſſorium: comminationes autem, & promiſſiones temporales erant propriæ illius legis, vt talis erat, & diſtincta à lege noua, vt in ſuperioribus tactum eſt, & latiùs dicitur in lib. 10. ergo ceſſante obligatione propria illius legis, ceſſant reliqua. *Secundò.* Secundò id declaratur, quia illæ promiſſiones erant per modum cuiuſdam pacti, & ideo lex illa *fœdus* appellatur Exod. 19. Deut. 29. ergo ceſſante obligatione ex vna parte, ceſſat ex altera, vt ſit æqualitas in pacto, ſed ex parte hominum ceſſauit obligatio illius legis; ergo etiam ex parte Dei ceſſauit obligatio ad implendas promiſſiones; & ſimiliter ex parte hominum ceſſauit reatus proprius contra illam legem, & conſequenter etiam ceſſat pœna, & comminatio propria talis legis. *Tertiò.* Tertiò applicari in præſenti poteſt ratio facta, quòd lex illa ſolùm pro tali gente, & pro tali tempore poſita eſt; ergo extra illud tempus, & extra illam communitatem omnino ceſſauit, & quoad obligationem, & quoad reliqua omnia, quæ illi adiungebantur in ordine ad implendam obligationem. Præterea in particulari de pœnis res eſt manifeſta, vt bene attigit Caſtro dicto cap. vlt. lib. 1. de lege pœnali, tum quia leges pœnales, vt tales erant, non erant leges naturales, ſed poſitiuæ, omnes autem leges poſitiuæ illius legis ceſſarunt, vt oſtenſum eſt, tum etiam quia leges pœnales, vt ſic non erant *Caſtro* A morales, ſed iudiciales, ergo ceſſarunt, ergo omnes illarum pœnarum comminationes non tranſcendunt ſtatum illius legis, tum denique quia hac ratione (inter alias) dicitur lex gratiæ lex libertatis, quia non ita mouet terrore pœnarum temporalium, ſicut lex vetus, & ſic dicit Paul. 2. Corinth. 3. *Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas*, ergo lex gratiæ etiam liberauit nos a reatu, & comminatione legis, etiam vt moralis, ergo ceſſarunt illæ comminationes. Quomodo exponit ſæpe Auguſt. illud, *Iuſto non eſt lex poſita*, 1. Timoth. 1. vt latè ſuprà lib. 1. tractauimus. De promiſſionibus autem temporalibus illius legis doctrina eſt communis, ceſſaſſe in lege noua, vt conſtat ex Auguſtin. lib. 10. contra Fauſt. cap. 2. vbi ait, *promiſſa carnalia non manere, & ab illis vocari vetus* *Auguſt.* B *Teſtamentum*, & hac ratione in epiſt. 120. dicit, promiſſiones illas pertinuiſſe ad hominem veterem, non ad nouum. Idem ſignificat lib. 18. de Ciuit. cap. 11. & aliis locis.

Solum obiici poteſt, quia promiſſio illa addita quarto præcepto Decalogi, *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram*, Exod. 20. illa (inquam) temporalis fuit, & tamen etiam in nouo Teſtamento durat, vt ſentit D. Thom. 1.2.q.102. art. 4. ad 4 ex Paulo, qui videtur id expreſsè aſſerere 1. Timoth. 4. dicens, *Pietas ad omnia vtilis eſt promiſſionem habẽs vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ*. Et ad Epheſ. 6. *Honora* (inquit) *patrem tuum, & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in promiſſione, vt bene ſit tibi, &* C *ſis longæuus ſuper terram*. Reſpondeo promiſſionem illam, vt habetur in Exodo, fuiſſe planè temporalẽ, nam erat de terra promiſſionis, ita enim ibi additur, *Vt ſis longæuus ſuper terram, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi*. Vbi clarè adſtringitur, & limitatur promiſſio ad terram promiſſionis, neque extra illam poterat ad literam impleri. Quare addo promiſſionem illam vt merè temporalem omnino ceſſaſſe, durare autem quatenus in illa promiſſione figurabatur æternitas in terra viuentiũ, vt de aliis promiſſionibus temporalibus dicit Aug. in dicta epiſt. 120. & ſæpe alibi. Atque hoc ſignificauit Paulus in vtroque loco: nam ad Epheſ. aliquid addidit promiſſioni dicens prius, *Vt bene ſit tibi*, & aliquid etiam abſtulit, dicens abſolutè, *Et ſis longæuus ſuper terram*, non addendo D determinationem, *quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi*, vbi Caiet. aduertit, duplex bonum promitti à Paulo. Primum eſt, *ipſum bonum*, quod ego intelligo præcipuè de bono ſimpliciter, quod eſt bonum virtutis, & ſanctitatis. Secundum eſt, *diuturnitas in bono habito*, quæ in hac vita confertur per perſeuerantiam in vita gratiæ, & in futura per gloriam ipſam. Ad Timotheum verò vtramque vitam coniunxit, præſentem, & futuram, quod aliqui cum partitione accommoda interpretantur, ſcilicet, habens promiſſionem vitæ, quæ nunc eſt, pro Teſtamento veteri, & futuræ pro nouo: nam hoc ſignificauit Salmeron diſp. 14. ſuper ad Epheſ. 6. dicens, priorem partem illius promiſſionis eſſe ex Moyſe, poſteriorem verò ex Chriſto. Vel certè addidit futuram vitam poſt præſentem, vt ſignificaret, nunc non promitti longæuitatem vitæ præſentis, niſi quatenus neceſſaria, vel vtilis eſſe poteſt ad futuram, vel ad maiorẽ perfectionẽ eius, ſub qua ratione promiſſio illa ſpiritualis eſt, & ita tandem illam explicuit D. Thomas citato loco.

31. *Obiect. contra dicta.*

D. Thom.

Reſp.

Auguſt.

Caietan

Ad illud Timoth

Salmeron.

D. Thom.

CAPVT XII.

An lex vetus quoad obligationem mortua fuerit, ſeu ceſſauerit ante Chriſti Domini mortem.

1. *De tempore quo lex illa mortua fuerit.*

HActenus ſolùm oſtendimus, nunc eſſe mortuã legem veterem, nondum tamen declaratum eſt,

eſt, quando primum abrogata fuit, deſiitque. Nam licèt ex probationibus adductis ſatis etiam conſtet, multis retro temporibus, & à principio naſcentis Eccleſiæ Chriſti legem veterem mortuam fuiſſe, nondum tamen explicatum eſt in quo puncto, ac momento, vel tempore expirauit. Supponimus verò, ante Chriſti aduentum in carne nõ fuiſſe mortuam, quia data fuit, *donec veniret ſemen*: de tribus ergo temporibus reſtat dubitatio, ſcilicet de tempore vitæ Chriſti Domini ante mortem eius, de inſtanti mortis eius, & de aliquo tempore poſt mortem eius, ideóque de ſingulis dicendum eſt. Habet autem locum hæc quæſtio ſolùm reſpectu Iudæorum, quibus lex illa data erat: nam reſpectu Gentilium, quibus nunquam fuit impoſita, non oportet deſignare initium temporis, in quo illos non obligauit, quia numquam eos obligauit, nec ante incarnationem Chriſti, neque poſt illam ante mortem eius, neque etiam in morte, vel poſt mortem ipſius, vt ſuprà probatum eſt, & ideo diximus, reſpectu Gentilium non fuiſſe illam legem mortuam, ſed potiùs nunquam fuiſſe viuam, vt ſic dicam, quia ex quo lata fuit, illos non obligauit. Tota ergo quæſtio circa obligationem Iudæorum verſatur.

Non fuit mortua ante Chriſti aduentum. Triplex tempus in dubiũ reuocari.

1\. *Sententia affirmans circuncisionem ceſſaſſe ante mortẽ Chriſti. Scot. Gabr. Fundamentum.*

His ergo poſitis circa primum tempus eſt peculiaris opinio aliquorum ſcholaſticorum, ceſſaſſe circuncisionis præceptum ante mortem Chriſti, nimirum, quamprimum Baptiſmus inſtitutus eſt, & efficaciam cœpit habere conferendi gratiam. Ita tenet Scot. in 4. d. 3. q. 4. §. *quãtum ergo*. Sequitur Gabr. diſt. 1. q. 4. art. 3. Fundamentum eſt, quia ex quo Baptiſmus cœpit eſſe vtilis ad iuſtitiam, cœpit eſſe ſub conſilio; ergo ex tunc cœpit circuncisio nõ eſſe ſub præcepto, Baptiſmus autẽ vtilitatem habuit ante mortem Chriſti paulò poſt initium Baptiſmi Ioannis, vt nunc ſupponimus, ergo. Prima conſequentia patet, tum quia conſilium rei perfectioris, & vtilioris tollit præceptum inferioris rei, & minùs perfectæ, tum etiam quia cùm circuncisio iam non eſſet neceſſaria ad remiſſionem peccati originalis, non erat, cur ſub neceſſitate præcepti poſt Baptiſmi vtilitatem relinqueretur. Ex qua opinione ſequitur totã illam legẽ ceſſaſſe quoad obligationem reſpectu omnium puerorum, qui poſt Baptiſmi inſtitutionem ex Hebræis naſcebantur. Quia lex illa non obligabat niſi circuncisos, ideóq; circũciſio erat illius legis profeſſio, ergo qui non tenebantur ad circuncisionem, nec ad totam legem obligabantur, ſimpliciter loquendo. Hæc tamen ceſſatio totius legis ex vi huius illationis non habet locum in parẽtibus, ſeu hominibus illius populi, qui iam erant adulti, & circuncisi tempore inſtitutionis Baptiſmi, imò nec in paruulis potuit ad praxim reduci. Ratio prioris partis eſt, quia homines iam circuncisi poterant quidem liberari à præcepto (vt ita dicam) actiuo circuncisionis, id eſt, ab obligatione circuncidendi ſuos filios, non poterant autem eximi ab obligatione paſſiua, id eſt, recipiendi circuncisionem, quia iam erant circuncisi, & legem totam profeſſi fuerant, & ideo non liberabantur à toto onere legis ex vi ceſſationis præcepti circuncisionis, prout ad illos pertinebat. Alterius verò partis ratio eſt, quia infantes nati in illo populo poſt inſtitutionem Baptiſmi non poterant peruenire ad vſum rationis ante mortem Chriſti, & ideo non poterant propriè eximi ab onere legis per carentiam circuncisionis, quia nondum erant capaces obligationis eius.

3\. *Probatur prædicta ſententia.*

Aliunde verò probari poteſt vniuerſaliter, totam illam legem quoad obligationẽ ceſſaſſe ante Chriſti mortem, primò ex illo Lucæ 16. *Lex, & Prophetæ vſque ad Ioannem*, ergo ſaltem in Baptiſmate Ioannis lex mortua eſt. Secundò, quia quoad aliqua ſaltem A præcepta videtur antea extincta, quia multa myſteria Chriſti ſucceſſu vitæ eius impleta fuerunt ante mortem, quæ tamen per plures cæremonias legis figurabantur vt futura, ergo præcepta de talibus cæremoniis ante mortẽ Chriſti ceſſarũt, aliàs vigerẽt præcepta de ſignis falſis exhibendis, quod repugnat.

4\. *Lex vetus vſque ad inſtans mortis Chriſti obligabat. D. Thom. Bonauent. Maior. Richard. Palud. Durand. Hieron. Auguſt. Richard. de S. Vict. Bernard. Probatur primo.*

Nihilominus dicendum eſt, ante Chriſti mortem, legem veterem non fuiſſe mortuam quoad obligationem, ac ſubinde vſq; ad inſtans mortis Chriſti ad minimum obligaſſe. Eſt communis ſententia Theologorum D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 3. ad 2. Bonau. in 4. d. 3. 2. p. eius. ar. 2. q. 2. Maior q. 2. Richard. d. 1. ar. 6. q. 4. Capr. q. 3. ar. 3. ad 1, cõtra 1. cõcl. Palud. q. 6. ar. 3. Durand. q. 9. & aliorum, quos infrà referemus, & in hoc videntur conuenire Hieronym. Auguſt. Richar. de B S. Vict. Bernar. & alij, qui materiam hanc diſputarũt. Poteſtque oſtendi primò ex Euangelio, vbi ſæpe legimus, Chriſtum ſeruaſſe legem tam in infantia, quam in diſcurſu vitæ vſque ad mortem, paulò enim ante illam manducauit Paſcha, & ita ſemper conſueuiſſe facere, oſtendunt verba diſcipulorum dicẽtium. *Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha*, Matth. 26. Quamuis enim ipſe non ſubiiceretur legi, tamen quia lex ipſa vigebat, & myſteria eius non erant completa, tum propter exemplum, tum propter myſterium illam ſeruare voluit, iuxta id, quod dixit Matth. 5. *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere*. Et ob eandem rationem illos docebat illam ſeruare, Matth. 23. *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi, &c. quæcunque dixerint vobis, facite.* Quia nimirum, durabat legis C virtus, & poteſtas ſacerdotum. Sic etiam Luc. 17. miſit leproſos; dicens, *Ite, oſtendite vos ſacerdotibus*, & cap. 5. cum mundaſſet leproſum, eum ſimiliter miſit, vt oſtenderet ſe ſacerdoti, & addidit, *Et offer pro emundatione tua, ſicut præcepit Moyſes.*

5\. *2. Probatur concluſ.*

Secundò probatur claré aſſertio ex c. 9. ad Hebr. vbi priùs dicitur, *In ſecundo* (id eſt, in Sancta Sanctorum) *ſemel in anno ſolus Pontifex* (ſcilicet ingrediebatur) *non ſine ſanguine, quam offert pro ſua, & populi ignorantia: hoc ſignificante Spiritu ſancto, nondũ eſſe propalatam Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente ſtatum.* Vnde è conuerſo colligo, quandiu non fuit propalata Sanctorũ via, adhuc prius tabernaculum habuiſſe ſtatum. Quãdiu autem tabernaculũ illud ſuũ ſtatum habuit, etiã ſacerdotium in ſuo ſtatu durauit, D & ſacrificia, ac cæremoniæ ſeruabãtur, *vſque ad tẽpus correctionis impoſita*, vt ibidem dicitur, vtique per legem, ergo etiam tota lex durauit, quandiu tabernaculũ, & ſacerdotiũ ſuum ſtatum habuit: nã hæc ſe comitãtur, iuxta illud cap. 7. *Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat*: nam etiam è conuerſo verum eſt, tranſlata lege, ſacerdotium transferri, quia per legem ſtabilitur, ergo ante propalatã Sanctorum viam lex non fuit abrogata, Sanctorum autem via non eſt propalata ante Chriſti mortem, in cuius ſignum, Chriſto expirãte, velum templi ſciſſum eſt, vt Patres exponunt, & alibi diximus, ergo ſaltem vſque ad inſtans mortis Chriſti, non fuit mortua lex vetus.

Vnde ſubiungit Paulus eodem loco, nouum Teſtamẽtum in morte Chriſti fuiſſe confirmatũ, quod E declarat, vim faciendo in metaphora teſtamenti, dicens, *Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris: teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alioqui nondum valet, dum viuit qui teſtatus eſt.* Sicut ergo nouum Teſtamentum non fuit confirmatum, nec validum vſque ad mortem Chriſti, ita nec primum fuit ſublatum, quia, vt dixerat cap. 8. *Dicendo nouum veterauit prius*, &c. 10. ſubdit, *Aufert primum, vt ſecundum ſtatuat*, & in eodem cap. docet, non ceſſaſſe ſacrificia vetera, donec Chriſtus *vna oblatione conſummauit ſanctificatos.* Quod ſignificatum etiam eſt, quando Chriſtus Dominus in Cruce dixit. 6.

Conſum

D. Thom. *Conſummatum eſt*, vt interpretatur D. Thom. q. 103. art. 8. ad 2. & 3. p. q. 47. art. 2. ad 1. intelligendum eſt autem, vel in ſenſu myſtico, vel conſequutione quadam; ſignificando enim paſſionem ſuam eſſe conſummatam, & redemptionem noſtram fuiſſe impletam, conſequenter ſignificauit, legem veterem fuiſſe impletam; ergo ante illud tempus non fuit ſoluta, quia ſolui non debuit prius, quam eſſet plenè impleta. Ratio autem concluſionis patebit ex ſequenti.

7. *Omnia præcepta legis veteris vſque ad Chriſti mortem durarunt.*

Dico ſecundò: Omnia præcepta veteris legis ſine vlla exceptione, ac ſubinde præceptum circunciſionis vſque ad Chriſti mortem durarunt, & obligarunt ſine mutatione, vel abrogatione. Hæc aſſertio eſt contra Scot. generaliter autem ponitur de omnibus præceptis illius legis, tum quia eadem eſt ratio de ſingulis, quæ eſt de ipſo corpore legis, tum quia B teſtimonia adducta abſolutè loquuntur, & non licet nobis excipere ſine fundamento; tum denique quia ſi in aliquo liceret exceptio, maximè in circunciſione, quia eius præceptum non fuit ex lege; ſed ante legem, licèt cum lege, & in lege durauerit, ſed præceptum circunciſionis non fuit ablatum ante Chriſti mortem; ergo, Probatur minor, primò ex communi ſententia Theologorum, quos retuli, qui etiam loquuntur de circuncſione, & præſertim D. Thomas in 4. d. 3. art. 5. quæſtiunc. 3. Soto lib. 2. de Iuſt. quæſt. 5. art. 4. & bene Maior dict. quæſt. 2. vbi allegat Gloſſam in Ioan. 3. & ad Hebr. 10.

D. Thom. Soto. Maior. Gloſſa.

Secundò probatur, quia præceptum circunciſionis, vel fuit ablatum ante paſſionem per expreſſam reuocationem, & hoc non, C quia nullibi inuenitur, nec de illo, nec de tota lege, vel per ceſſationem puram, & hoc etiam dici non poteſt, quia lex circunciſionis tam abſolutè lata eſt, ſicut alia præcepta legis, & non eſt aliquis terminus durationis deſignatus pro præcepto circunciſionis diſtinctus à termino totius legis, & prior illo. Vbi enim talis termini fit mentio? Et ideo ad hanc ceſſationem, ſeu abrogationem impertinens eſt, quòd præceptum circunciſionis ante legem datum ſit, quia datum eſt cū eodem genere æternitatis, vt ſic dicam, ſeu longæuæ durationis, item datum eſt, vt inchoatio legis, & vt permanſurum cum illa, & incorporandum illi, & ideo vt duraturum vſque ad eundem terminum totius legis.

8. *Probatur concluſio.*

Vel abrogatum fuit illud præceptum per aliud illi repugnans, vel illud excludens, & hoc etiam eſt D falſum, quia maximè per præceptum Baptiſmi, illud autem non fuit impoſitum hominibus ante Chriſti mortem, vt nunc ſupponimus, ergo.

Obiect. *Reſp.*

Dices, fuiſſe datum conſilium. Reſpondeo, eſto ita ſit, poterat illud conſilium acceptari, & executioni mandari, ſeruato ſimul circunciſionis præcepto. Sicut enim Iudæus circunciſus poterat ante Chriſti mortem baptizari ex conſilio, non obſtante circunciſione priùs recepta, ita poterat ſimul circuncidere, & baptizare filium ſuum, ac ſubinde implere præceptum, & vti conſilio. Quando autem conſilium, & præceptum talia ſunt, vt ſimul ſeruari poſſint, conſilium non tollit præceptum, ſed tunc ſolùm, quando vtrumque ſimul exequi repugnat, vt contingit in conſilio caſti- E tatis, & matrimonio: nam ſi caſtitas eſt in conſilio, rectè colligimus matrimonium pro tunc non eſſe in præcepto: ſecùs verò eſt in præſenti. Imò ſi quis rectè conſideret, etiam tunc conſilium non derogat præcepto, ſed ſupponit non eſſe tunc tale præceptum, & ideo habet locum conſilium: nam ſi ſupponatur caſus, in quo præceptum obligat, nunquam poterit per conſilium auferri, quia non poteſt tale conſilium habere locum, niſi priùs ſupponatur, materia cum talibus circunſtantiis, cum quibus præceptum non obligat.

9. Vel denique ceſſaſſet præceptum circunciſionis A quaſi ex defectu materiæ, quia iam ceſſabat neceſſitas illius remedij, baptizando paruulum. Ex hoc etiam ſtare non poterit, tum quia præceptum circunciſionis non fundabatur in hac neceſſitate, vnde Ioannes Baptiſta ſanctificatus in vtero, ex præcepto eſt circunciſus, & infans, qui propter periculū mortis, remedio legis naturæ ſanctificaretur, poterat ante octauum diem, nihilominus poſtea, conualeſcens circuncidendus erat ex neceſſitate præcepti. Quia licet non indigeret illo, vt remedio peccati originalis, nihilominus neceſſaria erat vt profeſſio illius legis. Etenim circunciſio data etiam eſt (& fortaſſe primariò) ad diſtinguendum populum Dei, & profeſſores legis eius, & hic finis ſemper habuit locum, quandiu ſynagoga, & lex Moyſi durauit. Item Iudæus tenebatur B ſuum filium primogenitum v. g. in templo præſentare, & circa illum reliquas legis Moyſi cæremonias exercere, quarum capax non erat, niſi circunciſus; ergo neceſſaria erat tunc circunciſio illis paruulis tanquam ianua illius legis, & veluti capacitas ad ſacramenta eius, & ſacrificia; ergo hæc erat ſufficiens ratio, & neceſſitas durationis talis præcepti.

Proſequitur idem diſcurſus.

10. *Obiect.*

Dicet aliquis, ſi ante Chriſti mortem Gentilis in Chriſtum credens filium ſuum infantem baptizaſſet, non teneretur poſtea applicare illi ſacramentum legis naturæ; ergo neque Iudæus fidelis obligabatur in ſimili caſu applicare ſacramentum legis Moyſi.

Reſp.

Reſpondetur, negando conſequentiam, quia in lege naturæ non erat determinatio facta alicuius ſa- C cramenti, nec peculiare præceptum poſitum, præter illud generale ſubueniendi filiis per aliquod remedium ſufficiens, quale erat fidei applicatio, quocumque ſigno fieret, & ideo per Baptiſmum hæc obligatio ſufficienter implebatur. Imò iam non manebat paruulus capax noui ſacramenti legis naturæ, quia eo ipſo, quòd non erat peremptum, nullum erat. Secus verò eſt de circunciſione, quæ in particulari erat præcepta, non ſolùm in remedium; ſed etiam in ſignum, vt dixi, & dari poterat, non obſtante priori ſacramento, vt exemplis iam declaratum eſt. Atque ex hoc diſcurſu ſolutum manet fundamentum Scoti, Idemque diſcurſus facilè applicari poteſt ad totam legem, & ad primam aſſertionem confirmandam. Quia etiam illa tota non eſt expreſſè reuocata ante D mortem Chriſti, nec terminus illi appoſitus, fuit antea conſummatus: nam cùm dicitur, *Donec veniret ſemen*, intelligi debet de Chriſto conſummato in ratione redemptoris, vt ſic dicam, neque etiam tunc noua lex lata fuerat, quæ aliam excluderet.

Solutum manet Scoti fundamentum.

11. *Ad reliquas ob.*

Vnde facile reſpondetur ad duas obiectiones vltimas, & generales. Quarum prior ſumebatur ex verbis Chriſti Luc. 16. *Lex, & Propheta vſque ad Ioannem*, circa quæ conſiderandum eſt, legem veterem ſimul fuiſſe legem obligantem, & prophetiam futurorum, & pactum continens promiſſiones temporales, & magiſtram morum. Ibi ergo non tractat Chriſtus de lege vt lex eſt obligans, ſed ſub aliis rationibus, & præſertim vt docebat minùs perfecta, & promittebat temporalia bona. Nam quia Phariſæi Chri- E ſtum irridebant, eo quòd doceret contemptum diuitiarum, & reprehenderet nimium affectum lucrādi temporales diuitias, quia in hoc videbatur à lege diſcordare promittente temporalia: ideo dixit, illam doctrinam legis, & Prophetarum fuiſſe accommodatam prioribus temporibus vſque ad Ioannem, *Ex eo verò* (ait) *regnum Dei euangelizatur*, &c. Ita ferè Theophyl. ibi, quem ſequitur Ianſen. cap. 95. Concord. & conſonat Matth. cap. 11. qui clariùs dixit, *Omnes Prophetæ, & lex vſque ad Ioannem prophetauerunt*. Nam ſub verbo, *prophetauerunt*, tam prædictiones futurorum, quàm promiſſiones, & tota inſtructio legis intelligi poſſunt, & omnia ad intentionem

Chriſti ſunt accommodata. Quia ſenſus præcipuus eſt, totam doctrinam legis, & Prophetarum ad tempus Meſſiæ fuiſſe ordinatam, & in illo ſuum complementum recepiſſe, & hoc à prædicatione Ioannis maximè ſumpſiſſe initium. Licèt in loco Matth. magis videatur Chriſtus Dominus loqui de lege, & Prophetis, vt prædicentibus futura, vt ibi Hieronym. & Chryſoſt. exponunt, vel vt tradentibus moralem doctrinam infirmo ſtatui accommodatam, vt etiam videntur ſentire idem Theophyl. Matth. 11. & Ianſen. cap. 47. Concordat. Vlteriùs verò addere poſſumus, etiamſi verba illa de lege vt præcipiente intelligerentur, ex illis non colligi, legem illam fuiſſe mortuam à tempore Ioannis, ſed quia ægrotare tunc cœpit, non multo poſt mortem Chriſti moritura, ideò vſque ad Ioannem fuiſſe dicitur, vt dixit Maldonat. Matth. 5. verſ. 17. in fine.

Chryſoſt. Hieron. *Theophyl. Ianſen.* *Maldon.*

12. *Ad poſteriorem ob.* Ad poſteriorem obiectionem reſpondetur in primis, ſi alicuius eſſet momenti, non ſolùm probare, legem fuiſſe mortuam, ſed etiam mortiferam ante Chriſti mortem, quia colere Deum falſis ſignis intrinſecè malum eſt. Vnde neceſſariò dicendum eſt, illa non fuiſſe ſigna falſa eo tempore, quia vel non ſumebantur vt ſigna talium myſteriorum, quæ iam erant impleta, ſed ſecundùm alias ſignificationes veras, quæ nunquam deerant: nam circuncíſio ſemper ſignificare potuit ſpiritualem circumciſionem, vel reſurrectionem, vt Cypr. epiſt. 59. dixit; vel non ſumebantur vt ſignificantia myſterium cum habitudine ad tempus futurum, ſed ſecundùm ſe. De qua re plura diecemus cap. 14 & 16.

Cyprian.

CAPVT XIII.

An lex vetus ceſſauerit quoad obligationem in morte, vel reſurrectione Chriſti, vel ante diem Pentecoſtes.

1. Excluſo illo primo tempore, dicendum eſt de ſecundo, ſub quo comprehendimus tum inſtans mortis Chriſti, tum reliquum tempus vſque ad diem Pentecoſtes, quia ex reſolutione prioris puncti facilè de reliquo tempore conſtabit. In primo ergo multorum ſententia eſt, in puncto mortis Chriſti fuiſſe mortuam legem veterem quoad obligationem. Hæc videtur eſſe opinio D. Thom. in 4. d. 1. quæſt. 2. art. 5. quæſtione. 3. & aliorum auctorum, quos retuli in c. præced. & Marſil. in 4. quæſt. 2. art. 1. p. 4. Adr. quæſt. 1. in princ. tribui etiam ſolet Aug. & Hieron. ſed nihil tale docuerunt, vt infrà oſtendam. Suaderi autem poteſt primò omnibus teſtimoniis Pauli, quibus præcedentem ſententiam confirmauimus. Nam ſicut probant, fuiſſe viuam legem illam vſque ad mortem Chriſti, ita videntur probare per illam fuiſſe mortuam, tum quia in eo puncto lex fuit omnino impleta. Tum quia ſacerdotium tunc tranſlatum eſt, in cuius ſignum velum templi ſciſſum eſt, atque etiam in ſignum, quod tunc fuit maceries diruta, quæ vtrunque populum diuidebat; illa autem erat lex, vt ſuprà dixi, quæ per velum illud etiam ſignificabatur. Tum præterea, quia tunc completa eſt redemptio, *vna enim oblatione conſummauit ſanctificatos.* Tum denique quia figuræ omnes, & ſacrificia tunc completa ſunt; ergo tunc etiam lex fuit extincta.

Prima ſententia affirmās in puncto mortis Chriſti mortuā fuiſſe legem veterem. *D. Thom.* *Marſil.* *Adrian.*

2. *Confir. 1.* Et confirmatur primò ex 8. & 9. ad Hebr. vbi ex ſimilitudine teſtamenti probatur, Teſtamentum nouum non fuiſſe confirmatum vſque ad mortem Chriſti: nam eodem exemplo probatur, fuiſſe confirmatum in ipſa morte; ergo tunc etiam eſt reuocatum Teſtamentum vetus; ergo & lex. Similiter confirmatur ſecundò ex 7. ad Rom. vbi per ſimilitudinem matrimonij duratio legis declaratur. Nam ſicut viuente viro, mulier ſubiecta eſt legi, ita viro mortuo liberatur à lege ipſius; ergo ſimiliter ex ſententia Pauli, mortuo Chriſto, liberata eſt ſynagoga à legis obligatione. Confirmatur tandem, quia ab inſtanti mortis Chriſti nunquam licuit ſpem ponere in cæremoniis, vel ſacramentis illius legis, vt fatetur Aug. in Epiſt. ad Hieronym. infrà tractanda, & colligitur ex illa ad Galat. 5. *Qui in lege iuſtificamini à gratia excidiſtis*, ſcilicet, ponendo ſpem in lege: nam alias non ſemper fuit malum vti legalibus, vt infrà videbimus. Ponere autem ſpem in illis ſacramentis nihil aliud erat, quàm accipere illa vt neceſſaria ad ſalutem, vt ſentiunt Mag. D. Thom. & alij ſcholaſtici in 4. diſt. 1. & 3. ergo nunquam licuit illis vti, vt neceſſariis; ergo ſignum eſt, ceſſaſſe omnino obligationem legis.

Confiꝛ. *Confir. 3.* *Auguſt. Hieron.* *Magiſt. D. Thom.*

3. *2. Sententia affirmans legem veterem in morte Chriſti lethale vulnus accepiſſe, & paulo poſt mortuam fuiſſe.* Nihilominus eſt ſecunda ſententia aſſerens, licèt verum ſit, legem veterem per mortem Chriſti mortuam fuiſſe, nihilominus non eſſe hoc intelligendum ita rigorosè, & mathematicè, vt in eodem momento amiſerit illa lex vim obligādi, ſed moraliter id intelligendum eſſe, ſcilicet paulo poſt mortem, ita vt per mortem Chriſti acceperit lex lethale vulnus (vt ſic dicam) ratione cuius ſtatim cœpit deficere, & paulò poſt extincta eſt. Ita ſentiunt in 4. d. 3. Bonau. p. 2. art. 3. quæſt. 2. in fine, Scot. quæſt. 4. Sot. quæſt. 7. art. 3. & lib. 2. de Iuſt. quæſt. 5. art. 4. Gabr. in 4. d. 1. quæſt. 4. Maldon. Matth. 5. circa verba illa, *Non veni legem ſoluere*, &c. Et exiſtimo eſſe ſententiam Auguſt. & Hieron. nam Aug. Epiſt. 8. & 87. inter epiſtolas Hieronym. hæc habet verba, *Poſt paſſionem, & reſurrectionem Chriſti dato, ac manifeſtato Sacramento gratiæ ſecundùm ordinem Melchiſedec, adhuc putabant vetera ſacramenta non ex conſuetudine ſolemnitatis, ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe celebranda.* vbi Iudæi ſubintelligendi ſunt: nam hunc errorem ponit Auguſt. inter eos, quos Paulus in Iudæis reprehendebat. Non ergo intellexit Auguſtin. ſtatim poſt paſſionem legem illam deſiiſſe eſſe neceſſariam, quod eſt eſſe mortuam quoad obligationem, ſed poſt paſſionem, & reſurrectionem, imò addit etiam *manifeſtationem Sacramenti gratiæ*, tanquàm quid diſtinctum, quod poſtea explicabimus. Nec ab hac ſententia alienus eſt Hieronym. nam epiſt. 89. aliàs 11. apud Auguſtinum referens ſententiam Hieronymi in illa non dubitat, nec aliter declarat tempus, in quo lex illa cœpit eſſe mortua, ſed abſolutè dicit, poſt Euangelium Chriſti, neque inuenio locum, in quo dixerit poſt paſſionem, vel reſurrectionem. Hanc ego ſententiam veriorem exiſtimo: tribus autem aſſertionibus illam declarabo.

Bonau. *Soto.* *Gabr.* *Maldon.*

4. *1. Concluſ.* Dico primò: Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in inſtanti mortis Chriſti. Probatur, quia lex vetus non amiſit obligationem ſuam, donec lex noua cœpit obligare, ſed lex noua non cœpit obligare ab inſtanti mortis Chriſti; ergo nec lex vetus ex tunc amiſit obligationem ſuam. Conſequentia per ſe nota eſt. Minorem verò ſuppono nunc: nam in lib. ſequent. latiùs eſt declaranda, & probanda. Maior autem propoſita communiter recepta eſt. Eamque clarè docuit Bernard. in Epiſt. 77. ad Hugon. cuius ſententiam in ſequentibus latiùs expendemus. Quam etiam expreſsè ſequitur Hugo de ſanct. Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. Multum etiam fauet D. Thom. in 4. d. 3. art. 5. quæſtiunc. 5. nam de Baptiſmo loquens, inquit, *Poſt paſſionem obligatorius fuit, quando circumciſio mortua fuit, quantum ad omnes, ad quos inſtitutio potuit peruenire.* Sentit ergo non antea, nec aliter fuiſſe omnino mortuam circumciſionem quantum ad obligationem. Et rationem ſubindicans addit, *Nec præceptum obligat antequam ſit diuulgatum.* Agit autem de diuino præcepto Baptiſmi, & tacitè ſupponit principium, de quo

Hug. Vict. *D. Thom.*

tractamus, videlicet vnius legis obligationem non fuiſſe excluſam, niſi prout alterius obligatio inducebatur. Quod principium late comprobat Soto ſuprà dicens, pro certo eſſe habendum, ex Paulo ad Hebr. 7. dicente, *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius*, & ſtatim, *Introductio verò melioris ſpei, per quam approximamus ad Deum*, vbi ſentit introductionem vnius fuiſſe reprobationem alterius, & cap. 8. ad hoc allegat promiſſionem Dei per Ieremiam his verbis, *Conſummabo ſuper domum Iſrael & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum.* Et infrà declarat hoc teſtamentum dicens, *Quia hoc eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum ſuperſcribam eas*, &c. & in fine capitis B concludit, *Dices autem nouum veterauit prius*, ſicut etiam è conuerſo dixit in cap. 10. *Aufert primum, vt ſecundum ſtatuat*; ergo lex vetus per introductionem legis nouæ ablata fuit; non ergo priùs ceſſauit obligare lex vetus, quàm noua inceperit obligare. Quod etiam rectè confirmant verba Pauli ad Epheſ. 2. *Legem mandatorum decretis euacuans*: nam, vt ſuprà oſtendi, vox, *Decretis*, legem Euangelicam ſignificat, & illa, ſeu per illam dicitur Chriſtus euacuaſſe legem veterem, vtique formaliter, tanquam per formam excludentem aliam; ergo non fuit prior lex euacuata quoad obligationem, donec obligatio nouæ introducta eſt.

5. *Rationibus & congruẽtiis prob.* Vnde etiam poteſt idem principium rationibus, ſeu congruentiis oſtendi. Primò, quia non debuit C Dei populus priuari lege, niſi propter meliorem legem. Secundò, quia nullum eſt fundamentum ad affirmandum alium abrogationis modum, ſeu ſtatum medium, ſeu tempus quaſi neutrum. Tertiò, quia non legimus in morte Chriſti factam talem abrogationem formalem, & expreſſam, neque etiam oſtendi mortem ipſam Chriſti habuiſſe formalem repugnantiam cum obligatione illius legis, aut fuiſſe poſitam pro termino durationis illius, ſeu obligationis eius; ergo non poteſt talis abrogatio cum fundamento affirmari. *Confir.* Et poteſt tandem hoc confirmari, quia obligatio illius legis manſit in illo populo poſt Chriſti mortem ſaltem ex dictamine conſcientiæ erroneæ, ſeu ignorantis abrogationem, ſed illa ignorantia erat per ſe, ac neceſſaria in illo populo etiam D in morte Chriſti, & poſt illam, quia nec abrogatio ſuæ legis illi fuerat prædicata, neque etiam ex aliis, quæ prædicata illi fuerant, vel ex Teſtamento veteri ſatis colligebatur, quòd in puncto mortis Meſſiæ legis obligatio ſtatim eſſet ceſſatura. Vnde licet Iudæi, qui Chriſti prædicationem audierant, & miracula viderant, tenerentur credere ipſum eſſe Meſſiam, & Redemptorem mundi, non ideo cogebantur credere, legis ſuæ obligationem ceſſaſſe in Chriſti morte. Nam etiam ipſi Apoſtoli, & diſcipuli Domini, hoc ignorarunt. Erat ergo illa ignorantia per ſe inuincibilis; ergo è conuerſo abrogatio legis non fuerat E tunc ſatis promulgata; ergo non eſt veriſimile, fuiſſe tunc factam. Probatur hæc vltima conſequentia, tum quia nullius vtilitatis, vel fructus fuiſſet talis abrogatio, tũ etiam quia Deus diſponit omnia ſuauiter, & modo hominibus accommodato; lex autem poſitiua humana non cenſetur abrogata, donec talis abrogatio ſit de ſe ſufficienter promulgata, vel diuulgata; ergo idem cenſendum eſt de lege poſitiua diuina hominibus data.

6. *Ad fundamenta contraria. Reſp.* Neque erit difficile ad fundamenta contrariæ ſententiæ reſpondere. Et in primis nego, ex teſtimoniis Pauli ita colligi, deſiiſſe legem illam obligare in morte Chriſti, ſicut colligitur obligaſſe ante mortem, vel vnum ex alio inferri, cùm ſint valde diuerſa, & non neceſſariò connexa. Cùm autem dicitur, le- A gem illam fuiſſe omnino impletam in morte Chriſti, nego aſſumptum quoad particulam, *omnino*: nam multa erant prædicta, & figurata per illam legem, quæ vſque ad Chriſti reſurrectionem, vel etiam poſt illam impleta non ſunt. Et deinde licèt in ratione figuræ, vel prophetiæ fuiſſet impleta, oportuit impleri in ratione legis per expreſſam reuocationem, aut per nouam legem, quod factum non eſt in morte Chriſti. Vnde ad aliud de ſacerdotij tranſlatione, nego etiam vetus ſacerdotium plene tranſlatum eſſe in morte Chriſti, quia licèt Chriſtus eſſet Sacerdos, & ſacrificium obtuliſſet, nondum tamen illud, vt perpetuò duraturum in mundo, ſtabilierat, & manifeſtauerat. Alioqui etiam ante paſſionem fuiſſet tranſ- B latum vetus ſacerdotium, ſaltem in nocte cœnæ vbi Chriſtus ſe exhibuit Sacerdotem ſecundùm ordinem Melchiſedec, & Apoſtolos ſuos ſacerdotes creauit; certum eſt autem tunc non fuiſſe ita tranſlatum ſacerdotium vetus, vt fuerit ex tunc ſublatum, licèt dici poſſit inchoata eius tranſlatio, quia cœpit exerceri, & inſtitui ſacerdotium, per quod erat auferendum. In morte etiam Chriſti dici poteſt ſacerdotium vetus impletum, quia per ſacrificium crucis impletæ ſunt figuræ omnes antiquorum ſacrificiorum, & conſequenter fuit confirmata quodammodo tranſlatio antiqui ſacerdotij. Non tamen fuit ſtatim executioni mandata, quia non expediebat, donec nouus ordo Pontificum, ſeu Epiſcoporum in Eccleſia Chriſti inſtitueretur, & nouus Pontifex C ſummus, & Chriſti vicarius crearetur, quod tunc factum non erat, ſed poſt reſurrectionem factum eſt. Imò etiam oportuit ſacerdotium nouum in Eccleſia publicari, priuſquam vetus omnino deleretur, vt poſtea dicemus. Et ob eandem rationem non ſatis eſt, quòd in morte Chriſti fuerit completa redemptio, & omnes antiquæ figuræ, & vmbræ; plus enim erat neceſſarium, vt lex in ratione legis impleretur. Nec etiam obſtat, quòd velum templi ſciſſum ſit in morte Chriſti, tum quia illud per ſe primò, ac potiſſimè fuit ſignum apertionis ianuæ regni cœleſtis, quam proinde ſignificauit vt præſentem, & in eodem momẽto factam. Reliqua verò, ſcilicet, ablationem legis, vel tranſlationem ſacerdotij ſignifica- D nit potius per quandam accommodationem, vel conſecutionem, & ideo non oportet, vt illam ſignificauerit vt præſentem, & iam factam, ſed vt futuram ex vi mortis, & redemptionis Chriſti, ſeu, quod perinde eſt, vt factam tunc in radice, & in fundamento, non vt in ſe ſtatim conſummatam.

Ad primam confirmationem ex Hebr. 8. & 9. concedo, nouum Teſtamentum fuiſſe confirmatum in morte, & per mortem Chriſti, non tamen rectè inde infertur, ſtatim, & quaſi formaliter excluſiſſe antiquum quoad obligationem legis. Quia teſtamentum hominis per mortem confirmatum non ſtatim operatur, donec aperiatur authenticè, & ſufficienter *7. Ad conf. ex Epiſtol. ad Hebr.* E notificetur. Sic ergo Teſtamentum nouum, licèt in morte Chriſti fuerit confirmatum, erat tamen in illo puncto veluti clauſum, & ideo oportuit priùs quaſi aperiri, ac promulgari, vt antiquum omnino excluderet. Tunc ergò fundamentaliter, vt ſic dicam, fuit reſciſſum vetus Teſtamentum, nondum tamen formaliter, & in ſe. Cui conſonat quod dixit Paulus in fine illius capitis; *Dicendo nouum veterauit prius, quod autem antiquatur, & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Fauet etiam Chryſoſtom. homil. 16. in cap. 9 dicens, teſtamentum factum eſſe firmum, & ratum in die mortis, poſtea verò impletam fuiſſe promiſſionem in illo factam, ita enim de aliis effectibus cẽſendum eſt. *Chryſoſt.*

Alter verò locus Pauli ad Rom. 7. in ſe quidem difficilior eſt, quia eſt obſcurus & plures habet expoſitiones, & quod ad præſens ſpectat, non caret *8. Alter locus Pauli varias habet expoſitiones.*

d Hi. ul

Ambroſ. Chryſoſt. Theophyl. Adam. Caietan. Tolet.

difficultate: nam Paulus ita concludit, *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti*, vbi Ambr. Chryſ. hom. 12. & Theoph. Adam. Caiet. Tolet. & alij per *corpus Chriſti*, interpretātur corpus crucifixum, & mortuum pro nobis, atque adeò mortem ipſam; ergo ſenſit Paulus legem fuiſſe mortuam in morte Chriſti, id eſt, in eodem momento, in quo mortuus fuit Chriſtus. Dices, Paulum non dicere in morte, ſed per corpus Chriſti, quod poteſt rectè intelligi,

Reſponſio. id eſt, per efficaciam, & virtutem mortis eius. Nam propter virtutem mortis Chriſti mortua eſt lex, non tamen ſtatim, ſed quando, & quomodo oportuit. Eo vel maximè, quòd Paulus non dixit directè, mortuam eſſe legem, ſed nos eſſe mortificatos legi: conſtat autem nos non eſſe mortificatos legi in tempore mortis Chriſti, nec per ipſam mortem eius formaliter, vt ſic dicam, ſed mortificamur legi, quando Chriſto morimur in Baptiſmo, per quam nobis fructus mortis Chriſti applicatur, vt iidem Patres exponunt; ergo etiam neceſſe non eſt ex vi ſermonis Pauli, vt lex fuerit mortua in inſtanti mortis Chriſti, licèt fuerit mortua *per corpus eius*, id eſt, per virtutem mor-

Confir. tis eius. Accedit, quod Paulus ſtatim adiunxit reſurrectionem Chriſti, dicens, *vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit*, ſignificans, nos non tantùm eſſe mortificatos legi per Chriſtum mortuum, ſed etiam per Chriſtum reſuſcitatum, quia *mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*; ergo non ſolùm mors Chriſti, ſed etiam reſurrectio cooperata eſt ad mortem legis, & vt nos ſimus legi mortificati; ergo inde inferri non poteſt, legem fuiſſe mortuam in morte Chriſti, id eſt, in inſtanti eius, ſed in virtute illius, ſeu per efficaciam eius; illa enim ſunt valde diſtincta, vt conſtat, & ideo confundenda non ſunt.

9. *Contra dictam reſp.*

Sed contra hanc reſponſionem inſtatur: nam hinc deſtruitur diſcurſus Pauli, & ſimilitudo, quam affert de lege viri, & vxoris; nam in eo exemplo vxor non ſolùm quaſi effectiuè, ſed formaliter, & in eodem inſtanti, in quo vir moritur, liberatur ab illius lege per mortem eius; ergo vel exemplum non fuit accommodatum, vel ſenſus Pauli eſt, per ipſam mortem Chriſti, & in eodem momento liberatos nos eſſe à lege, ac ſubinde ipſam legem ſtatim mortuam fuiſſe. Quapropter ad ſatiſfaciendum exactè huic teſtimonio, neceſſarium eſt præcipuam illius difficultatem expendere, quæ poſita eſt in applicatione illius ſimilitudinis ad rem intentam. Quia ante mortem Chriſti nos non eramus deſponſati Chriſto, nec ratione illius ſpiritualis matrimonij ſubdebamur legi, vt per mortem Chriſti tanquam per mortem viri dicamur liberati ab illa lege. Quòd ſi Chriſtus non eſt vir, cui eramus quaſi matrimonio coniuncti, quomodo per mortem Chriſti liberati ſumus à lege, ſicut vxor liberatur per mortem viri, ac ſubinde quomodo quadrat exemplum?

10. *Aliorum expoſitio.*

Propter hoc variæ ſunt expoſitiones, quidam putant, Paulum ibi non loqui de lege veteri, ſed de lege peccati, à qua per Chriſti mortem liberamur. Lex autem peccati dici poteſt, aut lex fomitis, aut lex damnationis, cui nos ſubiecit peccatum, à qua lege liberamur per gratiam Chriſti, quia & tollit reatũ æternæ damnationis, & licèt non auferat fomitem, dat virtutem ad reſiſtẽdum illi. Iuxta quem ſenſum peccatum ipſum comparatur viro, cui homo peccando quaſi matrimonio cõiungitur, & inde oritur lex peccati, cui homo ſubiectus eſt, quandiu peccatum in eo viuit: mortuo autem peccato per Baptiſmum, deſinit homo eſſe ſub lege peccati. Vnde in hoc ſenſu mors Chriſti non comparatur morti viri, ſed ſolùm commemoratur à Paulo, vt cauſa, per quã moritur in nobis peccatum, & conſequẽter liberamur à lege eius;

A Et hunc ſenſum indicat Ambr. ibi, iuxta quem nihil facit teſtimonium illud ad præſentem cauſam.

Nobis autem non placet expoſitio, quia planè loquitur Paulus de lege veteri, de hac enim locutus fuerat in cap. 6. cùm dixit, *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia*, vbi apertè opponit ſtatum gratiæ ſtatui legis veteris: nam illa non dabat virtutem ad reſiſtendum peccato, quam dat gratia. Et certè vbicumque lex abſolute dicta gratiæ opponitur in Scriptura, de lege veteri ſermo eſſe ſolet. Vnde ibidem ſubditur, *Quid ergo? peccabimus, quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia?* Quæ interrogatio non habuiſſet locum, niſi eſſet ſermo de lege veteri præcipiente: nam ex eo, quòd non ſimus ſub lege peccati, non poterat apparenter inferri, liberum nobis eſſe peccare, reſpectu verò libertatis à lege habebat occaſionem obiectio. Et ideo Paulus reſpondet, *Abſit*, & eſt æquiualens ſententia ad Galat. 5. *Vos in libertatẽ vocati eſtis fratres, tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis.* Vbi apertè erat ſermo de libertate à lege veteri, de illa ergo loquitur in dicto c. 6. ad Rom. De eadem autem lege loquitur in cap. 6. volens oſtendere illam libertatem à lege; loquitur ergo de lege veteri. Quod patet etiã ex ſequentibus, *Cùm eſſemus* (inquit) *in carne*, id eſt, in ſtatu legis carnalis, & ſine ſpiritu legis gratiæ, *paſſiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris*, ſcilicet per occaſionem legis: nam id interpretans paulo inferiùs obiicit, *Quid ergo dicemus? lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem.* Nam concupiſcẽtiam neſciebam, niſi lex diceret, *Non concupiſces. Occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.* Quæ omnia non poſſunt niſi de lege veteri intelligi, quam etiam vocat *mandatum*, & *legem mortis*, & præterea ſubiungit; *Ego autem viuebam ſine lege aliquando*, quod certè dici non potuit de lege fomitis, vel peccati, vnde illam legem iterum vocat *mandatum*, imò & *mandatum ad vitam*, quod per occaſionem *factum eſt mors.* De hac ergo eadẽ lege loquitur, cùm ſuperiùs dicit, nos eſſe mortificatos legi per corpus Chriſti, tum quia non eſt veriſimilis æquiuocatio vocis in tam breui, & claro contextu, tum etiam quia ad prius illud probandum ſubiungit omnia ſequentia, vt oſtendit illa cauſalis, *Cùm enim eſſemus in carne*, &c.

Alij verò licèt fateantur, Paulum loqui de lege veteri, negant tamen loqui de ceſſatione illius, ſeu de liberatione ab eius obligatione, ſed ab eius dominio, & à ſeruitute eius. Vt enim ſuprà lib. 1. tactum eſt ex ſententia multorum, aliud eſt, eſſe in lege, aliud eſſe ſub lege: nam eſſe in lege, eſt obligari lege; eſſe autem ſub lege, eſt dominari à lege, & reos per illam fieri, & ita dicitur eſſe ſub lege, qui ſubiacet eius imperio, & comminationi, & non recipit vires, & ſpiritum ad illam implendam; in lege autem dicitur eſſe, qui licèt obligetur lege, per illam tamen, ſeu cum illa recipit vires, ſeu ſpiritum illam implendi, Paulus ergo (aiunt) in illo capite non tractat de ceſſatione legis quoad obligationem, ſed quoad dominatum, quia adueniente gratia, iam lex non premit, nec facit reum, ſi homo rectè gratia, & ſpiritu legis vti velit. Ita Adam, & Tolet. & ſumi poteſt ex Auguſt. lib. 83. quæſtio. q. 66. Qui hunc ſenſum maximè confirmant, quia Paulus ponit exemplum in lege, *Non concupiſces*, à cuius iugo dicit, nos eſſe liberatos per Chriſtum, cùm tamen non ſimus liberati ab obligatione eius, vt hæretici fingunt; ergo non loquitur de libertate ab obligatione, ſed à dominio legis, & à difficultate ſeruandi illam. Et iuxta hanc expoſitionẽ facilè etiam ſoluetur noſtra difficultas. Cõcedimus enim, per Chriſti mortẽ, & in illa

11. *Refellitur expoſitio.*

12. *Aliorum reſp.*

Adam. Tolet. Auguſt.

ſublatum

ſublatum eſſe dominium legis veteris, quia iam gratia, & ſpiritus ad legem ſeruandam per Chriſtum obtentus erat, licet obligatio legis nondum ceſſaret.

13. *Refellitur reſp. Prima.* Veruntamen neque hæc declaratio, & limitatio verborum mihi probatur. Primò quia illa doctrina valde generalis eſt, & non ſolùm de lege veteri, ſed etiam de lege naturali, & de quacunque alia tradi poſſet, quia omnis lex diuina ſine ſpiritu gratiæ premit, & per occaſionem operatur iram potiùs, quàm fructum, & ita Chriſtus per gratiam ſuam dici poteſt, liberare nos à ſeruitute legis, & facere, vt non ſimus ſub lege etiam gratiæ: at Paulus non hoc tantùm intẽdit, nec in illa ſola generalitate loquitur, ſed aliquid ſpeciale addidit de lege veteri. *Secundò.* Secundò, quia iuxta illum ſenſum non rectè accommodatur ſimilitudo, & contextus D. Pauli, tum quia cum in principio dixit, *Lex in homine dominatur, quanto tempore viuit*, loquitur de dominio quoad imponendam obligationem, vt oſtendunt præcedentia verba, *An ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor.* Nam ſcientes legem non cognoſcebant aliud dominium legis. Tum etiam quia hoc modo mulier ſubditur legi, viuente viro, & ab illa ſoluitur per mortem eius, vtique quoad obligationem, & durationem legis. Tertiò, quia quando Paulus in cap. 6. dicit, *Non enim ſub lege eſtis*, profectò intelligit etiam quoad obligationem, aliàs non haberet locum obiectio, quam ſubiungit. *Quid ergo? peccabimus, quia non ſumus ſub lege?* Deinde verba, *Soluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur*, non ſignificant tantum liberationem à ſtatu exiſtendi ſub lege in illa rigoroſa ſignificatione, ſed etiam à ſtatu eſſendi in lege; tunc enim liberatur quis à lege, in qua detinetur. Denique non aliter per Chriſtum factum eſt, vt non ſimus ſub lege veteri quocunque modo id ſumatur, niſi tollendo obligationem illius legis, non enim promiſſus eſt nobis per Chriſtum ſpiritus ad totam illam legem implendam, vt ſic liberemur aduentu eius, licet non ceſſaret eius obligatio. Nam de Chriſtianis dixit Petrus, *quid tentatis imponere eis iugum*, &c. ergo Paulus cum loquitur de illa lege, non alia ratione dicit, nos non eſſe ſub illa, niſi quia iam illa non obligamur.

14. *Soluitur aliud arg. Salmer.* Neque obſtat argumentum de præcepto non concupiſcendi. Rectè enim illi occurrit Salmeron ibi diſp. 6. dicens, legem moralem non concupiſcendi non obligare nunc ex vi legis Moyſi, & ita etiam quoad illam materiam nos non eſſe ſub obligatione eius, quamquam ex lege naturæ coniuncta cum ſpiritu nouæ legis ad illam materiã obligemur, & ideo non ſimus per Chriſtum liberati ab omni obligatione legis vetantis concupiſcentiam prauam, ſed tantùm ab illa, quæ ex veteri lege proueniebat. Ex quo etiam factum eſt, vt nunc non ſimus ſub ea lege non concupiſcendi, eo modo, & cum illa imperfectione, cum qua erant Iudæi ex vi legis. Quod fortaſſe etiam eſt intentum à Paulo, non tamen illud ſolum, neque primario, ſed quatenus ſequitur ex ablatione legis veteris per legem ſpiritus vitæ.

15. *3. Expoſitio illius loci Pauli.* Supponendo ergo Paulum loqui de lege veteri, & de ablatione illius quoad ſubſtantiam, ſeu obligationem, explicandum ſupereſt, quomodo mortua fuerit per mortem alicuius, cui nos fueramus coniuncti, & qui ad nos comparetur tanquam vir. Eſt ergo tertia expoſitio dicens, non oportere exemplum in omnibus accommodare. Quia Paulus non concludit, legem eſſe mortuam ex vi mortis alicuius viri, ſed quia illi, qui ſubdebantur legi, mortui ſunt per corpus Chriſti. Et ita dicunt, exemplum ſolum accommodari per argumentum à fortiori, quia ſi vxor liberatur à lege viri propter coniunctionem, multò magis quis liberabitur à lege, quia ipſemet mortuus eſt. Ita fere Chryſoſt. & Theophyl. & eſt *Chryſoſt. Theophy. Refellitur.* probabile, non tamen placet, quia ſic exemplum ferè eſſet ſuperfluum: nam eodem modo, & eadem efficacia potuiſſet Paulus ex illo principio, *Lex in homine dominatur, quanto tempore viuit*, immediatè inferre; ſed nos mortui ſumus per corpus Chriſti; ergo iam lex non dominatur in nobis.

16. *4. Expoſit.* Quartò igitur alij exponunt Chriſtum ipſum fuiſſe virum, cui nupſerat Iſraeliticus populus: atque ita per mortem Chriſti tanquam per mortem mariti omnes de illo populo mortuos fuiſſe legi, id eſt immunes ab eius obligatione. Iuxta hanc verò expoſitionem, non ſoluitur, ſed augetur noſtra difficultas, quia ſequitur illam legem fuiſſe mortuam ipſo facto per mortem Chriſti, ac ſubinde in eodem inſtanti extinctam fuiſſe. Et deinde alienum eſt à modo loquendi Scripturæ, & Patrum, vocare Chriſtum ſponſum, aut maritum Synagogæ. In Euangelio enim legimus, Patrem feciſſe nuptias filio ſuo Matth. 22. ibi tamen Hieron. Greg. Hilar. Orig. & omnes alij expoſitores intelligunt, Patrem æternum non feciſſe illas nuptias vſque ad incarnationem, ſiue intelligantur de deſponſatione Verbi cum humanitate per incarnationem, ſiue de deſponſatione Chriſti incarnati cum Eccleſia militante, aut triumphante, vt doctè exponunt Maldonat. ibi, & Ianſen. c. 115. Concord. Quod autem ante incarnationem interceſſerint nuptiæ inter Chriſtum Deum hominem, & Eccleſiam, nullibi legimus, nec eſt conſentaneum illi ſtatui. Quia ante incarnationem ſolum iungebantur fideles Chriſto apprehenſo per fidem, & ſpectato vt futuro, deſponſatio autem eſt inter eos, qui iam exiſtunt. Non eſt ergo veriſimile, Paulum accommodaſſe illo modo Chriſto futuro ſimilitudinem viri, & illas nuptias inter ſynagogam, & Chriſtum Deum hominem tacite ſuppoſuiſſe. Prætereaquam quòd illo modo etiam Gentiles iuſti ante incarnationem coniungebantur Chriſto, & tamen à nulla lege liberati ſunt per mortem eius.

Hieron. Gregor. Hilar. Origen. Maldon. Ianſen.

17. *5. Expoſitio.* Quintò igitur exponunt aliqui legem ipſam fuiſſe virum, cui nupta erat Synagoga, & ita per illius mortem liberatos eſſe Iudæos ab eiuſdem legis obligatione. Ita refert Tolet. annotat. 5. ex multis Patribus antiquis, & ſequitur Pereir. diſp. 5. Sed non quadrat expoſitio, ſi de ipſa lege propriè loquatur, quia Paulus diſtinguit virum, & mulierem à lege, & à legis obligatione, dicitque per mortem viri extingui obligationem legis. Vt ergo poſſit accommodari parabola, neceſſe eſt, vt lex deſineret obligare per mortem alterius qui ſit vir, & à lege diſtinguatur. Etenim ſi Paulus ſolùm diceret; per mortem legis liberatos eſſe Iudæos ab obligatione, quid conducebat exemplum de viro, & vxore, aut quæ probatio erat dicere, nos eſſe mortuos legi, quia lex ipſa mortua eſt.

Tolet. Pereir. Refellitur

18. *Vltima expoſitio.* Eſt ergo vltima expoſitio, quæ fortaſſe magis declarat præcedentem, ſynagogam ipſam, ſeu Iſraeliticam rempublicam, ſeu populum, aut imperium fuiſſe virum, cui ſinguli de illo populo vniebantur, & coniungebantur, & in hoc vxori comparantur: mortua eſt autem ſynagoga per corpus Chriſti, & conſequenter extincta eſt lex, & omnes, qui erant de illo populo, liberati ſunt à lege viri. Hanc expoſitionem colligo ex Anſelmo ibi dicente, *virum fuiſſe Moyſem*, non enim intelligi poteſt de perſona, ſed de imperio (vt ſic dicam) vel de republica illa à Deo per Moyſem congregata, & fundata, & ab ipſo Deo in peculiarem populum aſſumpta, illi enim copulabantur ſinguli Iudæi tanquam corpori ſuo, & tanquam capiti, ideóque meritò comparatur illa vnio cum vinculo vxoris ad virum. Illa verò reſpublica, ſeu ſynagoga per Chriſtum diſſoluta eſt, & in alium ſtatum mutata, quæ fuit veluti mors eius, illa verò mortua, fuit lex mortua, & conſequenter omnes de illo populo mortui *Anſelm.*

ti cati

tificati fuerunt legi, id eſt, ab illius iugo liberati. Sic A ergo rectè accommodatur exemplum, licèt enim à Paulo non fuerit expreſsè declaratum, implicitè, & conciſè ſatis indicatum eſt in illis verbis, *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti.* Neque refert, quòd Paulus non concludat, legem eſſe mortuam, ſed nos eſſe mortificatos legi: nam perinde eſt, ideo enim mortificati ſumus legi, quia lex ipſa ſuam vim in nos amiſit, Paulus autem poſuit vltimam concluſionem intentam, vt in ea omnes veluti illationes intermediæ ſubintelligerentur. Et vt Theodoret. ait, noluit tam apertè dicere, legem fuiſſe mortuam, ne Iudæos offenderet, aut ne videretur legem reprobare. Atque ita explicatus hic locus in re ipſa reducitur ad illum Hebr. 7. *tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat*, & virtute continet ra- B tionem, qua ſuprà cum D. Thoma vſi ſumus ad probandum, iudicialia ceſſaſſe, quia mutato ſtatu illius populi per Chriſti aduentum, conſequenter euacuata ſunt.

D. Thom.

19. Denique facilè ſoluitur obiectio ſuprà facta fundata in verbis illis, *Per corpus Chriſti*, quæ etiam variè exponuntur: omnibus autem modis confirmant expoſitionem datam, & nihil obſtant intentioni noſtræ. Primò enim interpretari poſſumus, *Per corpus Chriſti*, id eſt, per veritatem, quam Chriſtus fecit, iuxta illud, *Lex per Moyſem data eſt, gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*, Ioan. 1. Et explicatur optimè ex ſimili loco Pauli ad Coloſ. 2. vbi de legalibus cæremoniis ait, *Quæ ſunt vmbra futurorum, corpus autem Chriſti*, id eſt, cæremoniæ legales ſunt vmbræ & figu- C ræ: corpus autem, id eſt, ſignificata, & veritas earum ſunt myſteria Chriſti. Per hoc ergo corpus Chriſti, dicere potuit Paulus, nos eſſe mortificatos legi, quia adueniente veritate illius vmbræ, vmbra diſparuit. Et iuxta hunc ſenſum ceſſat obiectio, quia ibi non eſt ſpecialis ſermo de morte Chriſti, ſed de adimpletione, & ceſſatione legis per veritatem à Chriſto factam, quæ extendi poteſt ad tempus reſurrectionis, & vltrà, vt ſtatim dicemus.

Soluitur obiectio ſuprà facta.

20. Secundò exponuntur illa verba de corpore Chriſti myſtico, quod eſt Eccleſia, vt indicauit D. Thom. ibi dicens, *Per corpus Chriſti*, id eſt, *per hoc, quod facti eſtis membra corporis Chriſti, conſepulti ei per Baptiſmum*, &c. Vbi obſeruandum eſt, hanc mortem legis dupliciter conſiderari poſſe, vno modo ſecundùm ſe, & in D generali veluti quoad ſufficientiam, alio modo quoad efficaciam, prout applicatur huic, & illi homini, qui dicitur mortificari legi. Iſto ergo poſteriori modo dicuntur fideles mortificari legi per Baptiſmum, quia per illum efficiuntur membra Eccleſiæ, quod eſt corpus Chriſti. Priori autem modo lex mortua eſt per corpus myſticum Chriſti, quadrátque optimè cum dictis: nam Chriſtus inſtituendo, & fundando nouam Eccleſiam, ſynagogam diſtinxit, & conſequenter legem de medio abſtulit. Et ita etiam ceſſat obiectio. Nam Chriſtus non fundauit plenè ſuam Eccleſiam, dum vixit, nec in tempore mortis, multa enim fundamenta eius poſt reſurrectionem iecit, & E poſtea legem ſuam promolgare fecit, & ideo neceſſe non fuit, in morte Chriſti ſtatim legem extingui, quia non ſtatim ſynagoga deſtructa eſt.

Secundò.

21. Tertiò exponitur frequentiùs, vt dixi, locus ille de Chriſti corpore pro nobis crucifixo, & eſt optima expoſitio, & veriſſima ſententia, quia per virtutem, & efficaciam paſſionis Chriſti mortificati ſumus legi, vel lex ipſa mortua eſt. Ad occurrendum autem replicæ factæ, poteſt in præſenti applicari diſtinctio data: nam quoad ſufficientiá in ipſa morte Chriſti mortua eſt lex; quoad efficaciam verò, ſeu cum effectu, non ſtatim, ſed poſtea tempore congruo mortua eſt, virtute eiuſdem corporis Chriſti, ſeu mortis eius, & A vnicuique fidelium applicatur cum effectu hæc mortificatio per fidem Chriſti, & Baptiſmum. Neque refert, quòd in allato exemplo, per mortem viri efficaciter, & ſtatim ſoluatur mulier à lege viri, quia (vt dixi) non comparauit Paulus mortem Chriſti cum morte viri, & ideo non dixit, in morte Chriſti, ſed per corpus Chriſti tanquam per cauſam ſufficientem ad extinguendam ſynagogam, quæ viro morienti comparatur; ſynagoga autem non ſtatim mortua eſt in ipſa Chriſti morte, ſed poſtea congruo tempore: neque aliud ex verbis, aut comparatione, aut intentione Pauli colligi poteſt.

Tertiò.

22. Ex his autem quæ de hoc primo puncto illius primi temporis diximus, facile eſt, cætera, quæ ad ſecundum punctum ſuprà poſitum pertinent, expedi- B re. De illo enim fuit opinio Dominici à Soto loco ſuprà commemorato, legem veterem abrogatam fuiſſe in puncto reſurrectionis Chriſti, & non antea, neque poſt illam. Fundatur, quia myſterium ſalutis noſtræ non ſtatim in morte abſolutum fuit, ſed in reſurrectione; ergo tunc etiam ceſſauit lex. Antecedens patet, quia noſtra ſalus duos requirit terminos, ſcilicet, mori peccato, & reſurgere in nouam vitam, vt teſte Paulo Roman. 4. *Chriſtus mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*; ergo. Confirmatur, quia lex vetus non ſolùm mortem peccati, ſed etiam reſurrectionem in nouam vitam præfigurabat, vt etiam de circunciſione ſuprà ex Cypriano retulimus; ergo lex vetus in reſurrectione ceſſauit. Iuuari denique poteſt loco Pauli pro- C ximè tractato ad Roman. 7. *Mortificati eſtis legi, &c. vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit*, ergo hæc mortificatio, Chriſti reſurrectionem ſupponit. Hæc verò ſententia intellecta in rigore de puncto reſurrectionis vera non eſt, nec conſequenter defenditur, ſtante illo principio, quo pro conſtanti poſuit Soto, legem veterem non deſiiſſe obligare donec noua cœpit obligare.

De 2. puncto.

Soti ſententia.

Confir.

23. Vnde dico ſecundò: Lex vetus non fuit mortua in puncto reſurrectionis, ſed aliquo tempore poſt illud obligauit. Probatur, quia lex noua non plus obligauit in puncto reſurrectionis, quàm in puncto mortis Domini: ergo non magis potuit lex vetus ceſſare in vno, quàm in altero. Conſequentia euidens eſt, ſuppoſito dicto principio. Antecedens autem probatur, quia lex noua non fuit magis promulgata hominibus D in puncto reſurrectionis, quàm mortis Chriſti. Nulla enim promulgatio illius legis facta, vel addita eſt in illo triduo, vt per ſe notum eſt: ſi ergo viuente Chriſto in vita mortali ſatis eſſet promulgata lex noua, in morte Chriſti etiam obligaſſet, quia lex ſufficienter edita, & promulgata obligat, nec eſt aliud, quod expectetur; ſi autem ante Chriſti mortem promulgatio ſufficiens non præceſſit, & ideo in eius morte non obligauit lex noua, profectò nec in tempore reſurrectionis fuit ſufficiens promulgatio nouæ legis, & conſequenter nec eius obligatio. Nam etiam lex diuina poſitiua non obligat ante ſufficientem promolgationem, vt ipſe Soto ibidem fatetur, & libro E ſequenti latiùs dicemus, vbi etiam oſtendemus, legem nouam non obligaſſe ab inſtanti reſurrectionis; ergo neque tunc ceſſauit obligatio legis antiquæ.

Lex vetus mortua non fuit in puncto reſurrectionis, ſed poſt illud obligauit.

24. Fundamentum autem pro Soto adductum probabiliter oſtendit, ante reſurrectionem non ceſſaſſe legem veterem, non tamen probat ſtatim in reſurrectione ceſſaſſe. Nam myſterium noſtræ ſalutis duo requirit. Vnum eſt ſolutio ſufficientis pretij per meritum, & ſatisfactionem Chriſti, aliud eſt applicatio illius redemptionis, non ſolùm ex parte noſtra, ſed etiam ex parte ipſius Chriſti quoad aliquas actiones, quas in ordine ad hanc applicationem in generali ſpectatam, exercuit. Quod ergo ad primum ſpectat,

Fundamentum Soti quid probat.

re vera fuit redemptio plenè conſummata in morte Chriſti præſcindendo à reſurrectione. Ab illo enim puncto nihil aliud meruit Chriſtus Dominus, aut ſatisfecit. Quia in puncto mortis finita eſt via, & extra viam non eſt proprium meritum, vel ſatisfactio, vt in 1. tom. 3. partis latiùs dictum eſt. Vnde ante reſurrectionem ianua cœli aperta fuit, & animæ ſanctorum Deum videre cœperunt. Si autem vltra ſufficientiam, & plenitudinem redemptionis conſideremus omnia myſteria, & omnem modum, quo Chriſtus Dominus ſuas actiones, & myſteria ad noſtram ſalutem, eiúſque executionem ordinauit, non eſt ſiſtendum in reſurrectione: nam etiam Chriſtus Dominus aſcendit propter glorificationem noſtram, & miſit Spiritum ſanctum ad nouæ legis promulgationem, & confirmationem, & ad perfectam eius gratiæ communicationem, quam nobis meruerat, ergo eadem ratione non debuit ceſſare lex vetus, donec iſta omnia myſteria perficerentur. Vnde nihil vrget confirmatio. Nam lex etiam vetus, & cæremoniæ eius non tantùm mortem, & reſurrectionem, ſed etiam Aſcenſionem, Spiritus ſancti aduentum, vocationem gentium, & alia myſteria noſtræ ſalutis prophetabant, & ſignificabant: ergo vel ſiſtendum eſt in morte, vel vltra reſurrectionem progrediendum. Neque verò neceſſarium fuit, vt omnes figuræ illius legis implerentur ante abrogationem eius, alioqui non ceſſaſſet, donec multa alia myſteria complerentur, quod nimium, & abſurdum eſt, alias vſque ad vltimam reſurrectionem hominum non fuiſſet mortua, quia illam etiam præfigurabat. Non fuit ergo neceſſarium, vt omnes figuræ eſſent impletæ, ſed illæ, quæ erant de præcipuis myſteriis, neque etiam hoc ſolum attendendum eſt, ſed maximè, ad promulgationem neceſſariam ad nouæ legis introductionem, & excluſionem alterius.

25.
Lex vetus non fuit abrogata vſque ad diem Pentecoſtes.

Dico ergo tertiò: Lex vetus non fuit abrogata toto tempore poſt reſurrectionem vſque ad diem Pentecoſtes. In hac propoſitione non inuenio contradicentem extra allegatos auctores, neque etiam inuenio difficultatem, aut rationem dubitandi, ſuppoſita reſolutione in puncto præcedenti tradita. Quia non fuit lex noua promulgata in illis quinquaginta diebus; poſt reſurrectionem, magis quàm in die reſurrectionis, vt ex Euangelio, & Actibus Apoſtolorum conſtat: ergo nec lex noua magis obligare incepit in illis diebus vſque ad Pentecoſtem excluſiuè, quàm in reſurrectione, ergo nec lex vetus illis diebus abrogata eſt. Vtraque enim conſequentia euidens eſt ex principiis poſitis. Et ideo nihil amplius de hac aſſertione dicere neceſſe eſt, nec difficultatem in illa inuenio, cui reſpondere neceſſe ſit. Per has autem propoſitiones omnes ſolùm explicatum eſt, quibus temporibus non fuerit abrogata lex vetus, & conſequenter illam obligaſſe vſque ad diem Pentecoſtes ſaltem excluſiuè. Supereſt ergo dicendum, an in die Pentecoſtes deſierit obligare, vel ſaltem cœperit abrogari.

26.
Punctus difficultatis aperitur.

In hoc ergo puncto tres modi dicendi eſſe poſſunt. Primus eſt, legem veterem in die Pentecoſtes fuiſſe omnino mortuam, id eſt, pro vniuerſo mundo, & pro quocumque loco, in quo erant Iudæi diſperſi. Hæc verò ſententia habet difficile fundamentum, videlicet, legem nouam tunc obligaſſe vniuerſum orbem, quod nobis veriſimile non videtur, pertinet verò ad librum ſequentem, & ideo in illum locum impugnationem illius fundamenti remittimus, quo deſtructo, ruit etiam hic modus dicendi: ex alio principio ſuprà poſito, quòd lex vetus non deſiit obligare niſi quando lex noua obligare incepit. Secundus modus dicendi eſt, legem veterem obligaſſe Iudæos vſque ad perfectam Euangelij promulgationem, ideóque in die Pentecoſtes nec mortuam fuiſſe, nec cœpiſſe abrogari. Hæc verò ſententia ſupponit duo principia, vnum eſt, legem veterem non fuiſſe mortiferam vſque ad illud tempus. Aliud eſt, non priùs fuiſſe mortuam, quàm mortiferam, quæ duo inferiùs examinanda ſunt: nam hic non poſſent ſine confuſione tractari, & ideo ſententiam hanc falſam eſſe ſupponimus, quod c. 18. oſtendemus, impugnando præcipuè illud ſecūdum principium. Tertius modus dicendi eſt, abrogationem legis veteris cœpiſſe in die Pentecoſtes, non tamen ſimul factam eſſe pro toto orbe, ſed ſucceſſiuè creuiſſe, creſcente promulgatione legis nouæ, conſummatámque eſſe quādo legis nouæ promulgatio pro Iudæis ſaltem cōſummata eſt. Quæ fuit ſententia Bonauenturæ, Scoti, & ſequacium in 4. diſt. 3. ſumitúrque ex Bern. Epiſt. 77. & Hugo de ſancto Victor. lib. 2. de Sacr. p. 6. c. 4. Et illam exiſtimo eſſe veram ex illo principio, quòd obligatio legis veteris excluſa eſt quaſi formaliter reſpectu Iudæorum per obligationem legis nouæ. Quod ex parte in ſuperioribus probatum eſt, ſcilicet, quoad hanc negationem, quòd non priùs deſierit obligatio alterius. Quoad aliam verò partem, quam includit, videlicet, nunquam duraſſe, ſeu permanſiſſe ſimul obligationem vtriuſque legis, oſtendetur in capitulo decimo octauo, quia oportet priùs alia declarare. Et vlteriùs pendet hæc ſententia ex alio fundamento, nimirum, obligationem legis nouæ ita fuiſſe in mundum introductam, vt non ſimul vniuerſum obligauerit, ſed in die Pentecoſtes cœperit in Hieruſalem, & poſtea ſucceſſiuè creuerit, prout Euangelij verbum diuulgabatur. Hoc verò fundamentum in libro ſequenti tractandum eſt, & ideo de hoc puncto nihil in præſenti amplius dicam.

Primus.

Triplex modus dicendi.

Secundus.

Tertius modus dicendi verus eſt.

Bonau. Scot. Bernard. Hug. Vict.

Hæc ſententia approbatur.

CAPVT XIV.

Vtrùm lex vetus non tantùm mortua, ſed etiam mortifera ſit.

1.
Duplex reuocatio.

DVobus modis poteſt lex aliqua reuocari. Primò quaſi priuatiuè tantùm, auferēdo ſolum imperium, & obligationem eius. Secundò quaſi contrariè prohibendo vſum eius etiam materialiter, vt ſic dicam, id eſt, prohibendo opus illud, quod antea præcipiebatur, vel præcipiendo, quod prohibebatur. Quando igitur lex priori tantùm modo abrogatur, dicitur mortua; quando verò poſteriori modo tollitur, dicitur mortifera, quia illius obſeruatio mortem animæ afferret. Eſt igitur ſenſus, vtrùm non ſolùm non teneantur Chriſtiani legem illam ſeruare, verùm etiam teneantur illam non ſeruare. Et ita quæſtio vniuerſalis eſt de omnibus Chriſtianis, tam ex gentibus, quàm ex Iudæis originem trahentibus, quia eadem eſt ratio de omnibus. Non eſt tamen ita vniuerſalis quæſtio de omnibus præceptis illius legis. Nam de præceptis moralibus certum eſt, non eſſe mortifera, cùm potiùs neceſſarium ſit illa præcepta ſeruare in lege Euangelica. De iudicialibus etiā docet D. Thomas dicta q. 104. art. 3. non eſſe mortifera, licèt ſint mortua: cuius ſententiam in hoc omnes ſequuntur. Et poteſt vſu confirmari, quia nonnulla præcepta iudicialia retinentur nunc in lege Euāgelica, vt ſunt aliqua impedimenta matrimonij, quota decimarum, & ſimilia. Ratióque redditur, quia iudicialia non ordinabantur per ſe ad ſignificandum, ſed ad politicam vtilitatem, etiam ſecūdùm ſpeciales, ac proprias rationes ſuas, & ideo ſimpliciter poſſunt ad eundem vſum acceptari ab habentibus poteſtatem.

Mortua lex quæ.

Mortifera quæ.

D. Thom. Sententia communis. Confir.

2.
Difficultas de cæremonialibus. Ratio dubitandi.

Tota ergo hæc quæſtio ad cæremonialia præcepta reuocatur, an in lege gratiæ non ſolùm mortua ſint, ſed etiam mortifera. Ratio autem dubitandi eſſe

poteſt, quia ſi mortifera ſunt, hoc debet oriri ex aliquo præcepto poſitiuo, naturale enim non eſt, vt per ſe conſtat, quia obſeruare illam legem, non erat per ſe, & intrinſece malum, vnde ſi Deus voluiſſet, potuiſſet illam ſimul cum Euangelio relinquere. Oportet ergo, vt prohibitio poſitiua ſit. At hæc nulla apparet, aut enim eſt iuris diuini, aut humani; non primum, nullibi enim ſcriptum eſt, nec traditum, quia tempore Apoſtolorum non erat tale ius diuinum, ipſi enim obſeruabant legalia, vt videbimus. Secundum etiam & habet eandem difficultatem, & non ſatis eſt: nam ſi hæc eſſet tantum præceptum humanum, poſſet reuocare illud, & legalia ſeruare, quod dici non poteſt.

3. *Mortiferum nunc legis veteris cæremonias ſeruare. Hugo. Hieronym.*

Nihilominus dicendum eſt, eſſe mortiferum nunc ſeruare legis veteris cæremonias. Hæc aſſertio eſt certa de fide, eratque iam temporibus Aug. & Hier. vt conſtat ex Epiſt. 89. Hieron. & 19. Auguſtini. Vnde cùm Hieronymus in Epiſtola Auguſtini legiſſet, licere Iudæis ad fidem conuerſis legales cæremonias ſeruare, auſus eſt ad Auguſtinum ſcribere, ſe legiſſe in ſua Epiſtola aliquid, quod ſibi hæreticum videbatur: Auguſtinus autem reſpondit, explicando, mẽtem ſuam fuiſſe loqui *de illo duntaxat tempore, quo primum gratia fidei reuelata eſt.* Et addit, progreſſu temporis factam eſſe mortiferam illam legem. Magnáque aſſeueratione affirmat Hieronymo, ſe nunquã aliud ſenſiſſe, & ante Hieronymi admonitionem, ſcribendo contra Fauſtum ita mẽtem ſuam declaraſſe, ſentiens, dogma hoc pertinere ad fidei veritatem. In eadem ſententia eſt Ambr. Epiſt. 4. & tribus ſequentibus,

Ambr.

ſunt etiam alij Patres infrà referendi, & in c. *maiores*, de Baptiſm. oppoſita ſententia vocatur hæreſis damnata, vtique in Cherinto, Ebione, & Nazaræis ferè à principio naſcentis Eccleſiæ, teſte Hieronymo ſuprà, & conſentiente Auguſtino, qui in lib. de Hæreſib. ait, hoc ex Eccleſiæ traditione conſtare. Præter hoc verò poteſt fundari hæc veritas in teſtimoniis Scripturæ, quibus oſtendimus legem veterem ceſſaſſe, adiuncta Eccleſiæ intelligentia, quæ interpretatur, ita ceſſaſſe, vt non ſolùm non obliget, ſed etiam non liceat, nec Deo placeat vſus illarum cæremoniarum, iuxta illud Pſ. 39. *Sacrificium & oblationem noluiſti*, &c. Quod ita interpretatus eſt Paulus ad Heb. 10. & latè proſequitur Iuſt. Dial. cum Triph. & Aug. in enarratione eiuſdem Pſalmi. Et eodem modo expendit Hieronymus teſtimonium ſuprà tractatum Ier. 31. *Feriam, vel conſummabo domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod diſpoſui Patribus eorum.* Ex quo colligit Hieronymus, legalia eſſe mortifera non tantùm gentibus, ſed etiam Iudæis, quibus Deus ibi dicit, diſpoſuiſſe teſtamentũ nouũ, per quod vetus ita rumpitur, vt eo vti nõ liceat, ſicque ſentit eſſe intelligendam ponderationem Pauli ad Hebr. 8.

Iuſtin. Mart. Hieron.

4. *Triplex vſus legalium.*

Vt autem eandem veritatem ratione, & doctrina declaremus, aduerto triplicem poſſe diſtingui vſum legaliũ: vnus vocari poteſt omnino formalis, ſeu formaliſſimus, alius omnino materialis, tertius quaſi medius, partim materialis, partim verò formalis. Primus vſus eſt, ſi legalia fiant eodẽ ſpiritu, ſeu eadẽ credulitate, & cogitatione, qua à Iudæis fiebant. Et in hoc vſu poſſunt diſtingui tres gradus. Vnus ſi legalia fiant, ponendo in eis ſpem ſalutis, ac ſi per ea poſſet homo iuſtificari apud Deum, & quaſi ad hunc effectum ſufficientia, eſſéntque neceſſaria, & de tali vſu conſtat, eſſe mortiferum, ac valde perniciosum, quia eſt contra Euangelicam veritatem, & contra neceſſitatem redemptionis Chriſti, iuxta illud Pauli ad Galat. 2. *Si ex lege iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.* Vnde etiam eſt illud Pauli ad Galat. 5. *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Quod maximè de hoc vſu exponit Aug. & planè colligitur ex verbis, quæ ſtatim Paulus ſubiungit, *Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini.*

5. *Obiect.*

Dices, hinc ſequi talem vſum legalium, ponendo ſpem in cæremoniis legis; ſemper fuiſſe illicitum, etiam eo tempore, in quo maximè vigebat, & obligabat illa lex, nunquam enim iuſtificare potuit, ergo in illa ſpem iuſtitiæ ponere ſemper fuit illicitum, & gratiæ Chriſti etiam venturi cõtrarium. Reſpondeo, ſi iuſtificatio ſeparata fuiſſet virtute illorum Sacramentorum, & ex efficacia legis per ſe, & ſine Chriſto ſpectatæ, concedo ſemper fuiſſe damnatum talem vſum. Si verò ſperaretur ex fide Chriſti proteſtata, ſeu ſignificata per illa ſacramẽta, ſic quoad circumciſionem ſaltem non erat ille vſus malus, viuente illa lege, nunc autẽ mortifera eſt, cuius ratio conſtabit ex c. 18. & vltim. Et hic eſt ſecundus gradus huius formalis vſus. Tertius autem, & valde etiam formalis eſſe poteſt, ſi præcepta illa ſeruentur vt adhuc præfigurantia, ſeu promittentia Meſſiam venturum. Sic autem continet talis vſus perniciosum mendacium, & procedit ex manifeſta hæreſi, quòd Meſſias promiſſus nondum venerit, contra quam alibi diſputatum eſt ex profeſſo. Eſt præterea alius vſus ad hunc ordinem pertinens, ſi illa legalia fiant, abſtrahendo quidem à ſignificatione futuri, tamen vt permanentia adhuc ſub præcepti diuini neceſſitate. Et de hoc etiam vſu eſt certiſſima concluſio, & ratio eius eſt, quia ille vſus etiam procedet ex errore fidei contrario. Oſtendimus enim eſſe de fide, legalia abolita eſſe, & mortua; at verò quando fiunt illa intentione, & opinione, creduntur adhuc viuere vel quoad obligationem, vel quoad inſtitutionem, & totum hoc erroneum eſt. Relinquitur ergo omnem formalem vſum legalium eſſe perniciosum, & malum tanquam fidei, & veritati contrarium.

Reſp.

6. *Materialis vſus legaliũ qualis.*

Materialis vſus eſt, ſi res illæ, quæ per legem veterem præcipiebantur, in vſum aſſumantur, tum ſine ſpiritu, aut credulitate illius legis tanquam durantis, tum ſine intentione cultus, ſed ob aliam finem, vel commoditatem. Et hic vſus non eſt per ſe, & intrinſecè malus, ſed de illo iudicandum eſt iuxta intẽtionem operantis, & alias circumſtantias. Loquendo enim in genere, duplex intentio hic excogitari poteſt. Vna eſt commoditas tantùm corporalis, vt v. g. ſiquis ad curandum morbum tondeatur, vel abſtineat ab aliquo cibo, aut aliquid ſimile faciat, & quod per ſe damnari, aut reprobari non poſſit, ſolum ergo in huiuſmodi vſu cauendũ eſt ſcandalum, in reliquo enim nulla eſt per ſe malitia, dummodo re vera bona fide procedatur. Alia intentio eſſe poſſet ad ſimulandum, vel occultandum fidem, vel obligationem eius. Quomodo videtur Hier. dixiſſe, aliquando fuiſſe licitum talem vſum propter vitandam turbationem infirmorum in fide, contra quem argumentatur Auguſt. quia videtur ſequi nunc etiam fore licitum talem vſum, ſi occaſio ſimilis occurrat vitandi ſcandalum alicuius neophiti, quod omnino iudicat eſſe falſum, & erroneum, & pro certo ſupponit, non fuiſſe à Hieronymo admittendum. Quod ſine dubio ita eſt: nam ipſe ad ſummum dicit, ex diſpenſatione aliquando id licuiſſe, quod an ſit verum, dicam c. 16. & inde conſtabit ratio à priori, ob quam talis vſus malus eſt, ex quo legalia ita ceſſarũt, vt etiam mortifera facta ſint.

Hieron.

Auguſt.

7. *Tertius vſus legalium.*

Tertius vſus, quem voco medium, eſt, ſi cæremoniæ veteris legis fiant ex intentione cultus, & tanquã religioſæ cæremoniæ, nõ quidẽ ſpiritu illius legis, nec tanquã habentia in illa fundamentũ, ſed vel ex proprio arbitrio, vel ex aliqua cõſuetudine humana, vel ex præcepto, & inſtitutione Eccleſiæ. Et ideo voco hunc vſum medium, quia reſpectu legis veteris materialis eſt, & tamen quoad illam intentionem

cultus

cultus formalis dici poteſt in generali ratione religionis, & de hoc vſu eſt nonnulla controuerſia inter ſcholaſticos, an ſit omnino mortiferus, ſiue priuata, ſiue publica auctoritate fiat. In quo duo dubia tanguntur. Vnum an talis vſus poſſit interdum licere propria auctoritate, ſeu deuotione, ſine alia diſpenſatione; aliud dubium eſt, an ſit hic vſus ita prohibitus, vt non poſſit Eccleſia illum permittere.

[Caie]ta[nus] ſe[ntentia]

In priori puncto Caietan. 3. p. q. 37. art. 1. dicit, non eſſe mortiferum vti circunciſione, ſi fiat ſine ſpiritu legis veteris, ſolùm ex quadam intentione imitandi Chriſtum. Quia pia videtur, & non habere intrinſecam malitiam, neque inuoluere errorem, aut mendacium. Et aliunde non apparet ius poſitiuum diuinum, aut humanum, quo talis prohibitio ſit facta. Adducit etiam Caiet. conſuetudinem Æthiopum, B ſeu Indorum Ioannis Preſbyteri, vulgo *del Perſte Iuan*, qui circunciduntur, & non propterea cenſentur ſchiſmatici, vel hæretici: vnde talis conſuetudo non videtur damnabilis, quia nec per ſe mala eſt, nec ſcandalum affert in illis regionibus, nec nobis debet afferre, quia in his rebus indifferentibus liberum eſt vnicuique prouinciæ ſua conſuetudine vti. Illi autem non vtuntur circunciſionè vt legali, & ideo neque obligantur ad totam legem, nec intentione legis ea vtuntur, nec inde ſperant iuſtitiam, ſed ſolùm materialiter ea vtuntur, vt ſic autem indifferens eſt ſecundùm ſe, additáque extrinſeca intentione honeſta, fiet bona. Et ab hac ſententia non diſcordat Medina dicta q. 103. art. 4. ad 5. quia Eccleſia C tolerat illam conſuetudinem. Alij verò moderni illam extendunt ad priuatum vſum, ita vt liceat alicui circunciſionem ſumere propter mortificationem, vel alium ſimilem finem.

Contraria ſententia vera. Sot. Salm. Valent. D. Tho.

Nihilominus ſententiam hanc Caietani improbaui in 2. tom. 3. partis dicta q. 37. in Comment. art. 1. & ſimiliter improbat Soto lib. 2. de Iuſtit. q. 5. art. 4. in fine corporis. Neque approbat Salmeron ad Gal. 5. q. 3. & Valentia 2. to. diſp. 7. q. 7. punct. 7. & alij. Et ſumitur ex D. Thoma 4. diſt. 1. q. 2. art. 5. quæſtiunc. 3. ad 3. quatenus dicit, non poſſe honeſtari vſum circunciſionis ex quocumque fine honeſto, quia ex prohibitione factus eſt malus, & actus malus non honeſtatur propter bonam intentionem. Item ex eodem 1. 2. q. 103. art. 3. & 2. 2. q. 87. art. 1. quatenus differen- D tiam conſtituit inter cæremonialia, & iudicialia, quòd illa ſint mortifera, non verò hæc. Quod neceſſe eſt intelligi de vtriſque materialiter ſpectatis reſpectu legis Moyſi, tum, quia ſeruare iudicialia quaſi ex neceſſitate legis Moyſi, vel propter ſignificationem, quam in ea habebant, eſt mortiferum, tum etiam quia expreſsè dicit, iudicialia non eſſe mortifera quia poſſunt imitari, ſeu acceptari ab aliqua republica propter commoditatem humanam, qui vſus planè materialis eſt; ergo hunc etiam cenſet prohibitum in cæremonialibus. Et cùm abſolutè & indifferenter loquatur, vniuerſaliter profectò loquitur, & maximè circunciſionem comprehendit, quæ erat ex præcipuis cæremoniis. In his autē omnibus ſuppo- E nit D. Thom. illum vſum cæremonialium eſſe nunc prohibitum. Quod non dum generaliter probatum eſt. Et ideo in ſpeciali de circunciſione, & de illo modo vtendi illa, poteſt reddi ratio, quia ritus ille non poteſt à ſuperſtitione excuſari, eſto à Iudaico errore excuſetur.

10. *Declaratur tradita doctrina.*

Quod declaratur in hunc modum, quia circunciditur ob Chriſti imitationem, vel in ea intentione reſpicit Chriſtum, vt ſuſcipientem circunciſionem tanquam ſacramentum quoddam à Deo inſtitutum, & ſic vel non euitat ſuperſtitionem Iudaicam, vel fallitur & eluditur, ac ſubinde in ſuperſtitionem incidit. Probatur, quia non poteſt ſic cōformari Chri- A ſto, niſi intendat ſuſcipere circunciſionem, vt Sacramentum à Deo inſtitutum, & hoc pertinet ad Iudaicum errorem, vel ſi hoc non intendit, non poteſt conformari Chriſto, vt ſuſcipienti ſacramentum, & ſic vana eſt, & ſuperſtitioſa intentio. Vel per illam intentionem reſpicit Chriſtum ſolum, vt affectum illo corporali vulnere, ſeu cicatrice, & ſic quidem non eſt propria iudaizatio, tamen eſt vana ſuperſtitio, quia conformitas in illa ſola materiali, ſeu corporali læſione, aut affectione, nullius virtutis honeſtatem habet, neque in aliquem honorem Chriſti cedit, & ita eſt cultus ſuperſtitioſus, & vanus. Aut deniq; per illum actum intendit conformitatem ad Chriſtū in paſſione illius doloris, & ſic etiam eſt vana, & illicita intentio, quia ſi circunciſio in infantia ſuſcipiatur, vt B conformitas ad Chriſtū requirebat, ſic nullus fructus animæ eſt in tali conformitate, quia nullum ibi eſt meritum, nec ſatisfactio, nec paſſionum mortificatio, nec aliquid ſimile, & alioqui corpori nocere poteſt. Vnde vlterius etiam in ætate adulta non eſſet rationabilis intentio illius conformitatis, quia nō eſt licitum homini, partem corporis abſcindere, vel manum perforare, vt in illo dolore, & paſſione Chriſto conformetur. Nec etiā eſt prudentiæ opus velle imitari Chriſtū materialiter, vt ſic dicā, in omnibus ſuis actibus, alioqui celebremus Paſcha, & comedamus Agnum paſchalē, quia ipſe hoc fecit. & ſimilia, quæ abſurda planè ſunt, ſed in his imitandus eſt Chriſtus formaliter, vt ſic dicā, id eſt, in obedientia proportio- C nali, vt ſicut ille ſeruauit legem quæ ad tempus illud pertinebat, ita nos nobis datā ſeruemus, &c. Neque obſtat conſuetudo illius nationis, nec tolerantia Eccleſiæ: nam Eccleſia permiſſiuè ſe habet, quia in illo actu in rigore non inuenitur error pertinens ad doctrinam, vel Iudaiſmum; error autem practicus, & moralis non eſt tam clarus, vt non potuerit tolerari, & per ignorantiam excuſari, eo vel maximè, quòd gens illa grauioribus laborat erroribus, à quibus hactenus non potuit per Eccleſiam emendari.

11. *Nulla ratione licet vti vlla cæremonia legis veteris.*

Atque ex reſolutione huius puncti generaliter colligo, nunquam eſſe licitum alicui Chriſtiano, vel alicui priuatæ communitati Eccleſiæ ſuo arbitrio, ac priuata deuotione vti aliqua cæremonia legis veteris ex intentione cultus, etiam ſi nullus adſit animus D obſeruandi legem, nec vtendi tali cæremonia in ſignificatione legali. Et conſequenter ſequitur legalia nunc eſſe mortifera per ſe loquendo etiam quoad vſum hūc, quem medium, vel mixtum appellauimus. Ita planè ſentit D. Thom. in loco ſuprà citato ex 4. *D. Thom.* quia non de ſola circunciſione, ſed generaliter loquitur, dicens, nunquam fieri licitas tales cæremonias ex intentione bona, quia malæ iam ſunt propter prohibitionem. Idémque ſentiunt communiter Theologi in 4. diſt. 3. Soto, & alij ſuprà citati, videtúrque ſufficienter probari vſu, & traditione Eccleſiæ. Item quia talis vſus ſemper habet ſpeciem mali, non ex accidenti tantùm, ſed quaſi per ſe, ſuppoſito Eccleſiæ ſtatu. Denique eſt optima ratio, quia ſi talis E vſus in vna vel altera cæremonia ex ſola intentione operantis poſſit excuſari, vel approbari, eadem ratione in qualibet, & conſequenter in omnibus, quia non eſt maior ratio de vna, quàm de aliis. Poteſt verò contra hoc obiici capit. vnic. de purific. poſt part. vbi Innocent. III. inquit, licèt mulieres poſt partum non teneantur ab ingreſſu templi abſtinere propter legem Moyſi, ſi tamen abſtinere voluerint, deuotionem earum non eſſe improbandam. Reſpondetur tamen facilè, ſeparationem illam, ſeu abſtinentiam ab ingreſſu Eccleſiæ propter aliquam corporalem immunditiam, vel indecentiam non pertinere ad cæremoniam legalem, ſed ad honeſtam circumſpectio-

Obiect. Innoc. III.

Reſp.

nem,& moralem prudentiam. Nec cæremonia legis conſiſtebat in ſola illa ſeparatione, ſed in modo, & obſeruatione dierum,& in aliis cæremoniis, quæ in die ingreſſus, & purificationis fiebant. Quod magis in ſequenti puncto declarabitur.

12. *Aliud dubium quid poſſit Eccleſia circa hoc.* Hinc enim ſtatim ſuboritur aliud dubium propoſitum, an ſaltem Eccleſiæ auctoritate interueniente, poſſit talis vſus permitti aliqua ex parte, ſiue per diſpenſationem, ſiue per legem definientem, ſeu acceptantem talem cæremoniam pro Eccleſiæ vſu. *Pars affirmat.* Nam partem affirmantem ſuadere videtur exemplum Apoſtolorum, qui præceptum dederunt fidelibus etiam conuerſis ex gentibus abſtinendi à ſuffocato,& ſanguine, Actor. 15. quod tamen ad cæremonias veteris legis pertinebat. Nec refert, quod id fecerint propter vitandam offenſionem Iudæorum,& eo tempore, quo legalia nondum erant mortifera, vt paulò pòſt videbimus. Non, inquam, hoc ſatisfacit, quia illa obſeruantia durauit in Eccleſia vſque ad tempora Sylueſtri, vt conſtat ex Concilio *Conc. Gangren.* Gangren. eo tempore celebrato cap. 2. & poſt illa etiam tempora fuit renouatum illud præceptum in *Conc. Vuormac.* Conc. Aureli. 2. cap. 20. & Concil. Vuormaci. cap. 69. Nec apparet ratio, cur nó poſſit Eccleſia illam abſtinentiam præcipere, ſicut aliàs præcepit; ergo eadem ratione poterit aliam cæremoniam vſurpare, ſi ad ornatum, vel ad aliud effectum aptam eſſe iudicauerit. Sic enim multa cæremonialia Eccleſia inſtituit ad imitationem legalium, vt conſtat ex c. 1. cap. *ſicut* c. *ſolemnitates*, cum aliis, de conſecrat. d. 1.

13. *Pars neg. D. Thomæ.* In contrarium verò eſt, quia hoc modo non magis eſſent mortifera nunc præcepta cæremonialia, quàm iudicialia, contra D. Thomæ ſententiam à Theologis communiter receptam. Sequela patet, quia præcepta iudicialia obſeruata nunc vt legalia etiam ſunt mortifera: dicuntur autem non eſſe mortifera, quatenus illæmet actiones poſſunt per legem humanam renouari,& præcipi: ergo ſi hoc etiam poteſt licere in cæremonialibus, non magis ſunt mortifera, quàm illa. *Reſp.* Dices, hoc eſſe licitum in iudicialibus generaliter, & non ſolùm per Eccleſiaſticam legem, ſed etiam per ciuilem, in cæremonialibus raro poſſe id fieri, & non niſi per legem Eccleſiaſticam. *Refellitur.* Sed hæ differentiæ non ſatisfaciunt, quia ſi licet renouare vnam, vel alteram cæremoniam, ſecluſo ſpiritu,& ſignificatione legali, cur non ſingulas, & omnes? Nulla enim ſufficiens ratio reddi poſſe videtur. Si autem hoc admittatur, parum referet, quòd hæc cæremonialia per ſolam legem Eccleſiaſticam reuocari, ſeu acceptari poſſint, & non per ciuilem, quia id non prouenit ex maiori ceſſatione cæremonialium, quàm iudicialium, ſed ex eo, quòd materia cæremonialis, ſeu religionis ad ſolam poteſtatem Eccleſiaſticam ſpectat. Ergo non videtur poſſe illa differentia ſuſtineri, niſi dicendo iudicialia ita eſſe mortua quoad legem veterem, vt poſſint per humanam legem propter ſuam vtilitatem conſeruari, & introduci; cæremonialia verò nullo modo poſſint, ideóque non ſolùm mortua, ſed etiam mortifera eſſe dicantur. *Confirmat.* Et confirmari hoc poteſt ratione, qua D. Thomas probat differentiam illam, videlicet, quia iudicialia non ſunt præcepta principaliter propter ſignificationem, ſed propter aliquam vtilitatem politicam, vel moralem; cæremonialia verò ſunt principaliter propter ſignificationem. Et ideo priorum inſtauratio fieri poteſt ſine præiudicio veritatis fidei, non verò poſteriorum. Eccleſia autem non poteſt aliquid inſtituere, aut renouare, quòd ſit in præiudicium fidei, & falſam ſignificationem contineat; ergo nulla cæremonialia inſtaurare poteſt.

14. Reſolutio huius dubitationis pendet ex alia, nimirum, an hæc prohibitio ſit ex iure diuino, vel Eccleſiaſtico, ſeu Apoſtolico, quod dubium meliùs tractabitur in cap. 17. & ideò ibi meliùs explicabimus immutabilitatem huius inſtitutionis, & conſuetudinis, quam Eccleſia habet vitandi vſum cæremoniarum legalium tanquam mortiferum,& a Deo reprobatum. *Reſol.* Nunc ergo ſolùm dicimus, Eccleſiam non poſſe cæremonias illas reſuſcitare, ſeu admittere ſaltem quoad eas, quæ erant quaſi fundamentales, & ſubſtantiales, qualia erant ſacrificia, ſacramenta, & ſacerdotium, tum quia repugnaret inſtitutioni legis nouæ, tùm etiam quia in illis erat principaliter ſignificatio futurorum. De aliis verò ſecundariis cæremoniis, quæ ſacra, vel obſeruantiæ dicuntur, non eſt tam certum, quòd non poſſint ab Eccleſia vſurpari, nihilominus tamen ſimpliciter ita loqui poſſumus, quia vel nulla eſt talis poteſtas; vel ſi eſt, nunquam poteſt conuenienter ad actum reuocari, vel ſi interdum poteſt, ſolum eſt in aliqua re minima, & propter rationem moralem potius quàm cæremonialem, quæ exceptio non impedit, quin regula dicta generaliter conſtitui poſſit. Hanc verò doctrinam totam in dicto capite explicabimus, & confirmabimus.

Quænam legalia mortifera ſint in lege noua. Ex dictis verò poſſumus obiter inferre, non ſolùm veteris legis cæremonias, ſed etiam illas, quæ eſſe poterant in lege naturæ, & prout in illa erant quaſi ſubſtantiales, vel tanquam ſigna ſpecialia alicuius fidelis congregationis, etiam ceſſaſſe, & eſſe mortifera in lege noua. Explicatur, quia in lege naturæ poterat eſſe aliquod ſacramentum in remedium originalis peccati: velle ergo nûc tali ſacramento vti extra Baptiſmum, pernicioſum eſſet. Similiter erant tunc ſacrificia, & conſequẽter ſacerdotium illi tempori accommodatum, hæc igitur, & ſimilia tentare in Eccleſiam Catholicam inducere, mortiferum eſſet, neque vlla humana auctoritate licitum fieri poteſt. Non quidem propter ſignificationem futurorum myſteriorum, quæ iam facta ſunt: nam fortaſſe nõ erat in illis cæremoniis talis ſignificatio, ſed quia talis vſus repugnaret inſtitutioni ſacramentorum,& ſacrificij nouę legis, vt in tertio tomo tertiæ partis latiùs declaraui. *Quæ cæremoniæ accidentales accipere poteſt Eccleſia.* Ex aliis verò accidentalibus cæremoniis, quæ ad ornatum ordinantur, accipere poteſt Eccleſia qualeſcunque rationi conſentaneas, & inſtitutioni Chriſti non repugnantes, ſiue antea in lege naturæ in vſu fuerint, ſiue non fuerint; hoc enim nihil ad honeſtatem refert, vt per ſe conſtat.

CAPVT XV.

An lex vetus fuerit ſemper mortifera, poſt inchoatam Euangelij promulgationem.

DIximus, præcepta cæremonialia mortifera eſſe in lege gratiæ, quia vſus illorum non ſolùm iam non eſt præceptus, verùm etiam eſt prohibitus, tractandum nunc ſupereſt, quando illa prohibitio habuerit initium. *Controuerſia inter Hieron. & Auguſt.* Vbi ſimul tractanda eſt celebris controuerſia inter Hieronymum, & Auguſtinum, qui in hoc puncto diuerſas habuere ſententias, quas inter ſe epiſtolis mutuò miſſis diſputarunt, & vnuſquiſque ſententiam ſuam acerrimè defendit. Occaſio verò prædictæ controuerſiæ ſumpta eſt ex variis factis, & dictis Apoſtolorum, quæ hoc punctum pro vtraque parte dubium reddunt.

Nam ex vna parte legimus in Actibus Apoſtolorum, poſt reſurrectionem Domini, & prædicationem Euangelij ipſoſmet Apoſtolos exercuiſſe cæremonias legales; ergo ſignum eſt, eo tempore non fuiſſe mortiferas, ſed in illo tempore iam erant mortuæ,

mortuæ; ergo non ſimul, ſed priùs fuerunt mortuæ, quàm mortiferæ. Primum antecedens patet Actor. 16. vbi Paulus circuncidit Timotheum, qui erat ex patre Gentili, & matre Iudæa fideli, & cap. 21. dicitur, Paulum ſibi totondiſſe in Cenebris caput, quia votum habebat, & cap. 18. ſeniores Hieruſalem tale conſilium dederunt Paulo, *Sunt nobis quatuor viri habentes votum ſuper ſe, his aſſumptis ſanctifica te cum illis, & impende in illis, vt radant capita*, &c. & poſtea dicitur, *Tunc Paulus aſſumptis viris poſtera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio*, & cap. 24. ait Paulus ſe veniſſe Hieroſolymam eleemoſynas facturus, *oblationes, & vota*, & inuentum eſſe purificatum in templo. Quæ omnia faciebat Paulus, ne offenciculo eſſet Iudæis, vt ipſe conſulit 1. ad Cor. 10. ſuo exẽplo monens alios, *vt ſine offenſione ſint Iudæis, & gentibus, ſicut & ego* (inquit) *per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant*, & ideo c. 9. de ſe etiam dicit, *Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer iis, qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cùm ipſe non eſſem ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, lucrifacerem.* Conſtat ergo, Paulum exercuiſſe legalia. Petrum etiam illa obſeruaſſe ex Actor. 10. colligitur, cùm enim in oratione vidiſſet linteum, in quo erant quadrupedia, &c. & audiuiſſet vocem ſibi dicentem, *Surge Petre, occide, & manduca*, ipſe reſpondit, *abſit Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum*, &c. quod pertinet ad legales obſeruationes, & cap. 11. fideles, qui erant ex circunciſione *diſceptabant aduerſus Petrum eo, quòd introiſſet ad viros præputium habentes, & manducaſſet cum illis*, quod eſt ſignum, illos obſeruaſſe legalia vſque ad illud tempus, quibus non potuit Petrus aliter ſatisfacere, niſi diuinam reuelationem eis narrando circa gentium vocationem. Accedit, quod grauius eſt, quia licèt Actorum 15. declaratum fuerit, Gentiles ad fidem conuerſos non fuiſſe obligatos ad ſeruanda legalia, nihilominus aliquod legale præceptum fuit illis impoſitum, vtique abſtinendi a ſuffocato, & ſanguine; ſignum ergo eſt, non fuiſſe tunc mortifera legalia.

3. Aliunde verò videri poteſt, vſum legalium nunquam licuiſſe, ac ſubinde mortiferum fuiſſe poſt Chriſti paſſionem ex loco Pauli ad Galatas cap. 2. vbi narrat, cùm ipſe eſſet Antiochbiæ, veniſſe illuc Cepham, cúmque priùs quidem cum gentibus indifferenter conuerſatum fuiſſe, & ediſſe, poſtea verò cùm veniſſent quidam Iudæi à Iacobo miſſi (inquit) *ſubtrahebat, & ſegregabat ſe timens eos, qui ex circunciſione erant*, quod videns Paulus inquit, *In faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat*, & infrà, *Cum vidiſſem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus*, &c. Vbi Paulus damnare videtur factum Petri tanquam illicitum, & contrarium veritati Euangelij, quod non alia ratione dictum eſt à Paulo, niſi quia illa Petri ſubtractio ad legalium obſeruationem pertinebat; ſupponebat ergo Paulus, eo tempore iam fuiſſe illicitam obſeruationem legalium, nam ſi alicui licuiſſet, maximè Petro, ad quem vel diſpenſatio, vel interpretatio legum pertinebat: Ergo etiam quolibet tempore poſt Chriſti Euangelium legalia fuerunt mortifera. Probatur hæc conſequentia, quia non eſt maior ratio de illo tempore, quàm de quocumque alio, vel priori, vel poſteriori.

4 *Reiicitur ſententia affirmans Cepham illum à Paulo reprehenſum non fuiſſe Petrum.*

Non poſſumus autem hoc loco omnino prætermittere, quin breuiter reiiciamus ſententiam quorundam, qui, vt huius teſtimonij difficultatem effugerent, dixerunt, Cepham illum, de quo Paulus ibi loquitur, non fuiſſe Petrum Apoſtolum, ſed quendam diſcipulum ex ſeptuaginta, Petri Apoſtoli Gentilem. Ita refert (ex Clemen. Alexandr. lib. 5. Hypotypoſeon) Euſeb. lib. 1. Hiſtor. cap. 12. & non improbat, apud Clementem verò nunc nihil de hoc reperimus. Oecumen. autem in collectaneis epiſtolæ ad Galat. in eandem ſententiam inclinat, dicens habere apparentiam, & illam ſequitur Doroth. in Synopſi. vbi inter ſeptuaginta diſcipulos ponit Cepham, *quem Paulus* (inquit) *Antiochiæ redarguit, eiuſdem cognominis cum Petro, & Epiſcopus Cariæ factus eſt*. Et ex modernis ſequuti ſunt hanc ſententiam Barthol. Camera. in tract. de Ieiun. cap. 6. & Hector Pintus in Daniel. cap. 1. Fundantur præcipuè, quia hæc opinio eſt aptior ad vitandas difficultates, quæ ex illa narratione Pauli oriuntur. Item ad reſpondendum infidelibus, qui ex illa hiſtoria occaſionem ſumpſerunt calumniandi Apoſtolos, vel quòd in doctrina inter ſe diſſentirent, vt de Marcione refert Tertull. vel quòd inconſtantes eſſent, nunc ſeruando legalia, nunc damnando, & nunc conuerſando cum gentibus, nunc ſe ſubtrahendo, quod in Petro notauit Iulianus apoſtata, vt Cyrill. libr. 9. contra illum refert, in Paulo verò id notauit Porphyrius, teſte Hieronymo. Denique facit pro hac ſententia, quod Lucas in Actibus non narrat hunc aduentum Petri Apoſtoli in Antiochiam, neque contentionem hanc inter Apoſtolorum Principes.

Cle. Alex. Euſeb. Oecumen. Doroth. Bart. Cam. Hect. Pint. Tertull. Iulian. apoſtata. Cyrill. Hieron.

5 *Hæc ſententia eſt improbabilis.*

Hæc verò ſententia probabilis non eſt, quia eſt contra communem Patrum expoſitorum ſententiam, & ſine fundamento, imò contra planum contextum Scripturæ, ſolúmque ad fugiendam difficultatem excogitata. Et in primis Hieronym. ibi contra illã ſententiam dicit, neſcire ſe alterum vocatum Cepham præter Petrum. Quod intelligendum videtur de Scriptura ſacra: nam aliàs Martialis Epiſcopus dicitur vocatus cognomento Cepha: nam in Epiſt. 2. ad Toloſanos in initio ita ſeipſum nominat, *Seruus Dei Apoſtolus IESV Chriſti Martialis Cepha*, vt habetur in tom. 3. Bibliothecæ Sanctorum. Vbi in præfatione ad illas epiſtolas notatur ex Aureliano Epiſcopo ſucceſſore Martialis in vita eius, & refertur, Martialẽ fuiſſe conſanguineum Petri, & ab illo baptizatum, & magna charitate coniunctum, & inde poſſe coniectare, illum ſumpſiſſe Cephæ cognomentum, quod ipſe ſibi attribuit. Veruntamen quidquid ſit de auctoritate illius inſcriptionis, licèt demus, interdum ipſum Martialem ſibi aſſumpſiſſe cognomen illud, non conſtat, nec affirmari poteſt, illum communiter fuiſſe ita nominatum, & ideo veriſimile non eſt, Paulum de illo fuiſſe loquutum, præſertim cum ſæpe aliis locis Petrum Apoſtolũ Cepham ſimpliciter vocet 1. ad Cor. 1. 3. 9. & 15. cúmque quaſi per antonomaſiam Petrus vocaretur eo nomine, quod & à Chriſto illi erat impoſitum, & idem quod Petrus ſignificaret, vt Hieronym. notat. Accedit, quòd in eadem vita Martialis refertur, anno decimo quarto à Chriſti paſſione, fuiſſe Martialem Roma miſſum ab Apoſtolis in Galliam, vt eſſet Lemouicenſis Epiſcopus, ibique vſque ad vitæ finem vixiſſe; non ergo potuit Martialis adeſſe Antiochbiæ, neque eſſe Cepham illum, cui reſtitit Paulus, cùm ex narratione eiuſdem Pauli conſtet, illud factum contigiſſe poſt decimum ſeptimum annum à conuerſione ſua, ac ſubinde poſt decimum nonum à paſſione Domini. Nam conuerſio Pauli contigit biennio poſt reſurrectionem Chriſti, & triennio poſt conuerſionem aſcendit primò Hieroſolymam videre Petrum ad Galat. 1. deinde poſt quatoordecim annos ſecũdò aſcẽdit Hieroſolymã ad Galar. 2. & poſtea ſucceſſit contentio cum Cepha; ergo contigit decimo nono, vel vigeſimo anno poſt Chriſti paſſionẽ, ergo

Martial. Aurelian. Hieron.

ergo non potuit illa contentio eſſe cum Martiale, qui tam diu in ſuo Epiſcopatu Lemouicenſi reſidebat. Verum quidem eſt, Dorotheum non dicere, Cepham illum fuiſſe Epiſcopũ Lemouicenſem, ſed factum eſſe dicit Epiſcopũ in Caria, quæ eſt Aſiæ prouincia, vnde non videtur de Martiale loqui, ſed de alio Cepha, qui profectò ignotus eſt, & omnino reiiciendus. Nam ſi aliquis fortaſſe ex ſeptuaginta diſcipulis cognominatus fuit Cepha, non fuit alius niſi Martialis, vt rectè notat Baron. tom. 1. anno 53. n. 41. iuncto anno 74. n. 15. & anno 51. n. 25. Conſtat ergo, illum Cepham de quo Paulus loquitur ad Galat. 2. non potuiſſe eſſe illum, quem Euſeb. lib. 1. Hiſtor. ca. 12. inter ſeptuaginta & duos diſcipulos numerat, ac ſubinde fuiſſe Petrum Apoſtolum.

Baron.

6\. *Oſtenditur magis improbabilitas prædictæ ſententiæ.*

Maximè autem hoc ipſum conuincit textus ipſe beati Pauli: nam priùs nominat Iacobum, Cepham, & Ioannem, & de his dicit, *qui videbantur columnæ eſſe*; ergo dubitari non poteſt, quin ibi loquatur de Apoſtolo Petro. Cur enim Martialem potiùs, quàm aliũ ex ſeptuaginta diſcipulis inter tres Eccleſiæ columnas, quaſi per antonomaſiam poſitas, numeraret? aut quomodo in illo numero Petrum omitteret, qui erat omniũ caput? Præſertim quia de illis tribus dicit, *Cùm cognouiſſent gratiam, quæ data eſt mihi, dextras dederunt mihi, & Barnabæ ſocietatis, vt nos in gentes, ipſi verò in circumciſionem*, &c. Vbi in primis pondero verbum, *cùm cognouiſſent*, & ex illo colligo, cum illis tribus præcipuè contuliſſe Paulum Euangelium, quod prædicabat in gentibus, ad quod Hieroſolymã aſcenderat, vt præmiſerat; maximè autem illud conferre debuit cum Petro, vt per ſe conſtat; ergo neceſſe eſt, illum Cepham fuiſſe Petrum. Deinde expendo verbum, *dextras dederunt mihi*: nam hoc indicat magnam auctoritatem in dante, vel diuidente prouincias (vt ſic dicam) hæc autem auctoritas maximè erat in Petro. Denique idem conuincit illa particula, *ipſi autem in circumciſione*: nam ſuperiùs dixerat Paulus, Petro creditum fuiſſe Euangelium circumciſionis, & Deum ſpecialiter fuiſſe illi cooperatum in Apoſtolatu circumciſionis; ergo non potuit non comprehendi in illis tribus, qui ſibi aſſumpſerunt peculiarem curam circumciſionis; ergo Cephas illis annumeratus, non erat niſi Petrus Apoſtolus. Proximè verò ſubiungit Paul. *Cùm autem veniſſet Cephas Antiochiam*, &c. ergo ibi etiam loquitur de eodem Petro. Patet conſequentia, tum quia non eſt veriſimile, in tam breui contextu tranſiiſſe ad aliam perſonam, ſub eodem nomine, & nunquam alibi in Scriptura ſic nominatam, & cum magna totius hiſtoriæ æquiuocatione, tum etiam quia cum narraſſet ea, quæ cum Petro geſſerat Hieroſolymis, tranſitum facit ad ea, quæ cum eodem Antiochiæ tranſegerat: nam ideo præmiſit acta cum Petro Hieroſolymis, quia ad cauſam Antiochenam conducebant, quam narrare intendebat; ergo ipſe contextus cogit, vt Cepham illum ſemper intelligamus fuiſſe Petrum. Denique hoc etiam conuincunt verba illa ſequentia, *& ſimulationi eius* (id eſt, Cephæ) *conſenſerunt cæteri Iudæi, ita vt Barnabas duceretur ab eis in eandem ſimulationem.* Nam ex his verbis intelligimus, fuiſſe magnam Cephę auctoritatem, & in ea Barnabam ſuperaſſe; cùm illius factum non ſolùm cæteros, ſed etiã Barnabam quodammodo cogeret, quod neq; de Martiale, nec de aliquo alio ex ſeptuaginta diſcipulis cogitari poteſt.

7\. *Friuola euaſio à Patribus neglecta.* *Tertull.*

Meritò ergo ſancti Patres neque ad reſiſtendum hæreticis, vel infidelibus, neque ad expediendas alias illius loci difficultates, illa frigida euaſione vſi ſunt, ſed pro certo ſemper ſuppoſuerunt, Cepham illum fuiſſe Apoſtolum Petrum, vt conſtat ex Tertull. de præſcriptionib. aduerſùs hæreticos c. 23. & lib. 4. contra Marcion. c. 2. & lib. 5. c. 3. & ex Cyril. Alexand. lib. 9. contra Iulian. in fine, & ex Hieronymo, & Auguſt. in epiſtolis mutuò miſſis, & in epiſtol. ad Galatas, qui id ſupponunt tanquam manifeſtum. Idem Chryſoſt. & Græci omnes, Ambr. Anſelm. D. Thomas, Rupert. lib. 5. de operibus Spirit. ſanct. lib. 5. aliàs li. 1. de Conſilio, cap. 14. & alij moderni Latini, & optime Greg. hom. 19. in Ezech. vbi in laudem Petri eleganter dicit, *Ecce Paulus in Epiſtolis ſuis ſcripſit, Petrum reprehenſibilem, & Petrus in Epiſtolis ſuis aſſerit, Paulum in his, quæ ſcripſerat admirandum*, quod late proſequitur. Denique omnes etiam ſcholaſtici hanc quæſtionem tractantes, quos infra referemus, in hoc conſentiunt.

Cyr. Alex. *Hieron.* *Auguſt.* *Chryſoſt.* *Ambroſ.* *Anſelm.* *D. Thom.* *Rupert.* *Gregor.*

Neque refert, quòd Lucas aduentum illum Petri in Antiochiam, & alia, quæ Paulus commemorat, in ſua hiſtoria non narrauerit, quia multa etiam alia omiſit, neque id eſt contra veritatem, & fidelitatem hiſtoriæ, vt Hieronym. rectè reſpondet. Addo denique quod ad præſentem difficultatem attinet, non multum referre, quòd ille Cephas fuerit Petrus, vel alius diſcipulus. Nam licèt ille eſſet Martialis v.g. inde colligitur, malè feciſſe ſegregando ſe à gentibus, ac ſubinde videtur inferri, iam tunc legalia fuiſſe mortifera, de quo eſt præſens controuerſia, quam, quia diffuſa eſt, per diſcurſum ſequentium capitum diſtinctiùs tractabimus.

CAPVT XVI.

An lex vetus fuerit ſemper mortifera, ex quo Euangelium prædicari cœpit, & tractatur ſententia Hieronymi.

IN hoc puncto fuit D. Hieronymi ſententia, in comment. Epiſtol. ad Galat. cap. 2. & Epiſt. 89. ad Auguſtinum. Poſt Euangelium ſemper ab initio prędicationis eius poſt Chriſti mortem fuiſſe perniciosum, & mortiferum cæremonias legis verè, & ex animo obſeruare: quod tanta exaggeratione aſſeuerat, vt contrarium cenſeat pertinere ad errorem Ebionis, & Cerinthi. Vnde contra Auguſtinum tanquam magnum inconueniens, & hæreticum infert, quod poſt Euangelium Chriſti *Benefaciant Iudæi credentes, ſi legis mandata cuſtodiant*, hoc eſt, ſacrificia offerant, &c. Non inuenio autem apud Hieronymum propria Scripturæ teſtimonia, quibus hoc punctum ſpecialiter perſuadeat, ſed illis tantùm teſtimoniis vtitur, quibus ſuprà probauimus, legem veterem eſſe iam mortuam, & non poſſe cum lege Euangelica coniungi. Vnde tacitè inde infert, nunquam potuiſſe verè, & ex corde ſeruari, ſine diſceſſione à Chriſto, iuxta illud Pauli ad Galat. 5. *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit*, & illud, *Euacuati eſtis à Chriſto qui in lege iuſtificamini.*

1\. *D. Hieron.*

Deinde conſequutionem illam, quòd ſi lex erat mortua, erat etiam mortifera, nonnullis rationibus obiter ſuadet. Prima eſt, quia ſeruare illam legem iam mortuam verè, & ex animo, erat iniurioſum Chriſto, ac legi eius, quaſi illa ad ſalutem non ſufficeret. Secunda, quia talis obſeruatio continebat intrinſecè pernicioſum mendacium. Nam illæ cæremoniæ veteris legis ſignificabant Chriſtum, eiúſque myſteria, vt futura, & non vt facta. Vnde qui illas verè, & ex corde exercebat, ſeu obſeruabat, eo ipſo ſignificabat, Chriſtum nondum veniſſe, vel non redemiſſe homines, vel aliquid ſimile, hæc enim ſignificatio non erat ſeparabilis ab illis cæremoniis, ſi vt cæremoniæ legales fiebant: nam per ſe primò erant ad illam ſignificationem impoſitæ, & per eam in ratione legalium cæremoniarum conſtituebantur. Tertiam rationem præcipuè vrget, & repetit Hieronym. quia ſi aliquando licuiſſet ſeruare legalia iam mortua Iudæis conuerſis ad fidem, etiam nunc liceret,

2\. *Prima ratio D. Hieron.* *2. Ratio.* *3. Ratio.*

qu.a

quia non eſt maior ratio de vno tempore, quàm de A alio. Et ita ſæpe infert contra Auguſtinum, ex eius ſententia ſequi, licere Iudæis fidelibus coniungere legem cum Euangelio, etiam nunc, vel quod perinde eſt, tempore eiuſdem Hieronymi, & Auguſtini. Quia ſi Iudæis tunc licebat ſeruare legalia, *non ex neceſſitate ſalutis, ſed ex conſuetudine ſolemnitatis*, vt ait Auguſtinus, etiam nunc licebit, quia illa ratio ſemper durat. Et idem eſt de alia, quam ſolet tradere Auguſtinus, ſcilicet, vt illa lex ſemper in honore habeatur, nec videatur reprobari tanquam à Deo aliena, vt à multis hæreticis factum eſt.

4. ratio. Quarta ratio Hieronymi eſt, quia cæremoniæ illæ poſtquam fuerunt mortuæ, nõ erant indifferentes, ſicut eſt ambulare, & aliæ ſimiles actiones; ergo ſemper fuit aut bonum, aut malum; non poteſt autem cenſeri bonum colere Deum cæ- B remoniis ab ipſo iam repudiatis, & reiectis; ergo ſemper fuit malum.

3. *Hieronymi expoſitio de facto Apoſtolorum.* Atque hinc coactus eſt Hieronymus dicere, quoties Apoſtoli viſi ſunt cæremonias illas exercere poſt Euangelium, non verè, & ex animo eas exercuiſſe, ſed per ſimulationem. Fundamentum eius eſt, quia pro certo credit Apoſtolos in eo vſu non peccaſſe; peccaſſent autem, ſi veraciter illa obſeruaſſent iuxta dicta in præcedenti puncto; ergo dicendum eſt, per ſimulationem id feciſſe. Probatur conſequentia, quia hoc modo facilè excuſari poſſunt à peccato; nam ſimulatio interdum licita eſt, non ſolùm in materia politica, ſeu humana, ſed etiã in materia religionis, ſi bono fine, & intentione fiat. Hoc vltimum probat C Hieronym. ex facto Chriſti Lucæ 8. quando finxit ſe longiùs ire, quæ fuit quædam ſimulatio. Item ex facto Ioſue 8. vbi Ioſue cũ ſuo exercitu fugam ſimulatam ordinauit, vt hoſtes in inſidiis caperet, quas eis parauerat, vnde ſic dicitur, *Ioſue verò, & omnis Iſrael ceſſerunt loco, ſimulantes metum, & fugientes per ſolitudinis viam*, quod factum reprehendi non poteſt, vt conſtat etiam ex vſu omnium gentium. Pro materia autem cæremoniali adducit Hieronymus factum Iehu, qui ſimulauit ſe colere Baal, velléque illi ſacrificium offerre, quod fecit inſidioſè (vt dicitur 4. Reg. 10.) vt diſperderet cultores Baal. Addi etiã ſolet illud 4. Reg. 5. vbi Eliſeus permiſit Naamã Syro, vt ſimulare poſſet ſe adorare in templo Rẽmon, adorante Rege ſuo.

4. Denique directè etiam oſtendit Hieronym. hanc D ſimulationem Apoſtolorum. Et in primis de Petro ait, timore compulſum per ſimulationem, & condeſcenſionem abſtinuiſſe ab eo, quod facere ſolebat: nam Paulus expreſsè dicit, *ſegregabat ſe timens eos, qui ex circunciſione erant, & ſimulationi eius conſenſerunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem*. Ergo totum illud ad ſimulationem factũ eſt, & bona intentione ad vitandum ſcandalum Iudæorum. Neque enim id potuit facere Petrus, quia crederet, id eſſe neceſſariũ, iam enim per reuelationem didicerat, Euangelij gratiam gentibus eſſe communicandam, Actor. 10. imò cap. 11. ipſemet Petrus hoc ipſum alios Iudæos docuerat, & cap. 15. cum aliis Apoſtolis definierat, Gentiles admittendos E eſſe ad legem gratiæ ſine onere legalium. Deinde Paulum eſſe viſum eadem ſimulatione ex conſilio Iacobi, & ſeniorum, colligit ex Actor. 21. vbi cæteri dixerunt Paulo, *Vides frater quot millia ſunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis*. Ex quo intulerunt inferiùs, *Hoc ergo fac, quod tibi dicimus*, &c. vbi dederunt conſiliũ de purificatione, & oblatione legali, & ſtatim fructum, & finem illius ſimulationis ſignificant, dicentes, *Et ſciant omnes quia quæ de te audierunt, falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem*. Ex quo loco conſtat, Paulum non fuiſſe purificatum animo colendi Deum, ſed hoc ſimulaſſe, vt nomini ſuo, & famæ conſuleret. Item non habuiſſe animum obſeruandi legem, ſed hoc etiam ſimulaſſe, vt alij talem exiſtimationem de illo cõciperent; vel certè, vt ſcandalum in ipſo non paterentur. Hoc enim expreſsè videtur confiteri idem Paul. 1. ad Corinth. 9. dicens, *Factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer*. Et clarius, *iis qui ſub lege ſunt quaſi ſub lege eſſem, cùm ipſe non eſſem ſub lege, vt eos qui ſub lege eſſent, lucrifacerem*. Gerebat ergo ſe Paulus tanquam exiſtens ſub lege, cùm legalia obſeruabat; ergo ſimulabat, quod non erat, bona intentione, ſcilicet, propter ſalutem Iudæorum.

Tandem applicat Hieronym. hanc doctrinam ad 5. locum Pauli ad Galat. 2. & ex ea colligit primò, Petrũ nihil peccaſſe, ſegregãdo ſe à gentibus propter metũ Iudæorũ, quia id non faciebat animo ſeruandi legalia, nec quia putaret, illud ſibi eſſe neceſſarium ex vi legis, ſed ſolùm per diſpenſatoriã ſimulationem, quæ ſibi erat licita, vt declaratum eſt. Et in hoc ſenſu ait *Hieron.* Hieronymus, vſum fuiſſe Petrũ honeſta diſpenſatione, per vocem enim *diſpenſationis* non intellexit pro- *Auguſt.* priam relaxationẽ alicuius legis (vt Auguſtinus illũ interpretari videtur) ſed intellexit potius prudentem prouidentiam ita operandi, vt nec contra legem aliquam ageret, & infirmioribus ſeſe accõmodaret per dictam ſimulationem. Et confirmari hoc poteſt, quia *Confirmat.* ſi Petrus in eo facto peccaret, peccatum illud graue fuiſſet, aut ſacrilegij, aut pernitioſi mẽdacij, aut grauis ſcandali. Petrus autem tunc non potuit peccare mortaliter, cùm omnes Apoſtoli in die Pentecoſtes fuerint in gratia cõfirmati iuxta receptam doctrinam ſcholaſticorum, quam tradit D. Thom. in 3. diſt. 12. q. *D. Thom.* 2. ar. 3. & q. 24. de verit. art. 9. in 2. arg. *ſed contra*, & ad ſecundam, & ſenſit Ambroſ. lib. de benedictionib. Patriarch. c. 4. in fine dicens, *Apoſtoli, quos Dominus à peccatorum labe mundauit, ſuper lac candidiores facti ſunt, quos macula nulla poſtea fuſcauit, etenim lac temporale eſt, gratia autem Apoſtolorum perpetua manet*.

Secundò infert Hieronym. Paulum nõ verè, & ex 6. animo reprehendiſſe Petrum, ſed pia etiam ſimula- *2. Infert* tione, & ex præmeditato cõſilio inter illos, quod in- *Hieron.* ter ſe conuenerunt, vt Petrus tanquam circunciſionis Apoſtolus Iudæorum fragilitati condeſcenderet, & à gẽtibus in exteriori ſpecie ſegregaretur; Paulus verò ei reſiſteret, cúmque exteriùs reprehenderet, vt hoc modo tanquã Apoſtolus gentiũ gentibus ſuccurrere videretur, & ita vtriq. tam Iudæi, quàm Gentiles inſtruerẽtur, & vterque Apoſtolus peculiarem populi ſibi commiſſi curam oſtenderet. Et totum hoc conſilium comprehendit Hieronymus ſub nomine honeſtæ diſpenſationis, & illud colligit ex illo fundamento, quòd Petrus non peccauit. Nam ſi non peccauit, profectò id non ignorauit Paulus; ergo nec potuit verè illum reprehendere; ergo ex conuentione, & diſſimulatione. Item quia non eſt veriſimile, Paulum voluiſſe reprehẽdere in Petro, quod ipſe ſæpius fecerat, nec videbatur etiam decens, vt Petrum ſeriò reprehenderet, præſertim in re non manifeſtè mala; ergo veriſimilius eſt, id feciſſe ex præhabito conſenſu eius. Denique quia hæc interpretatio, licèt nõ colligatur ex textu Pauli, rectè accõmodatur verbis ei[9]. Nam quod dicit Paul. *In faciem ei reſtiti*, iuxta Græcũ legit, *Secundum faciem*, id eſt, in exteriori apparentia. Et illud, *Quia reprehenſibilis erat*, legit etiã iuxta Græcum, *Quia reprehenſus erat*, non ab ipſo Paulo, ſed à fidelibus gentibus, qui grauiter ferebant factum Petri, quia non intelligebant ſimulationem. Denique illa verba, *Cùm viderem quia non ambularent ad veritatem Euangelij*, non intelligit Hieronym. eſſe dicta propter Petrum, ſed propter Iudæos, quibus ipſe condeſcendebat.

Atque hanc totam expoſitionem firmat authori- 7. *Orig.* tate Græcorum, quorum fuit antiqua, refértque Ori- *Euſeb. Emiſſen.*

 genem

Didimus. Chryſoſt. Oecum. Theophyl. Theodor.

genem, Euſebium Emiſſenom, Didimum, Chryſoſt. & alios ad Galat. 2. Idem habet Chryſoſt. Homil. 36. in Acta, & lib. 1 de Sacerdotio. Et eum ſunt ſequuti Oecumen. & Theophyl. ad Galat. Apud Theodoretum verò mutila eſt illius loci expoſitio, deſunt enim priora verba; & ab illis incipit exponere, *Quomodo gentes cogis iudaizare*, & ideo nó ſatis certum eſt, quid ille ſenſerit. In verbis autem illis, *Quoniã ergo hic quidem reprehendit, ille verò reprehenſionem ſilentio excepit, & iis, qui ex Iudæis crediderant, & iis, qui ex gẽtibus, medicamentum vtile compoſitum eſt*, in his (inquam) verbis indicat, medicamẽtum illud ex cómuni conſenſu fuiſſe compoſitum: nam ad hunc modum loquuntur alij Græci, re tamen vera mens huius authoris pẽdet ex prioribus verbis, quæ deſunt. Clariùs sẽſit author commentariorum ad Galat. quæ nomine Athanaſij circumferuntur, & eandem ſentẽtiam ſupponit Caſſian. collat. 17. c. 2. inſinuat etiam Cyrillus Alex. lib. 9. contra Iulian. in fine, vbi ad Iulian, calumniantem Apoſtolos reſpondet, ignoraſſe ipſum *artificioſiſſimam in illis diſpenſationẽ*, quam ſic explicat, *Non enim aliud ſentiebat diſcipulus, ſed tempeſtiuè vtebatur congruis diſpenſationibus*, &c. Et ex recentioribus expoſitoribus ſequutus eſt hanc ſententiam Iſidor. Clarus ibi, & vt probabilẽ defẽdit Adam. Et ex parte ſequitur Caiet. ſimiliter ex Scholaſticis eam probabiliter defendit Maior 4. d. 3. q. & abſolutè ſequitur Adrian. in 4 q. 1. in princip. & inclinat. Ferdinand. Epiſcop. Lucenſis in Aduertentiis Theologicis, quæſito 6. vbi inter diſſimulationes, quæ non ſunt mendacia, ponit factum Petri, & fictam Pauli obiurgationem.

Caſſian. Cyr. Alex.

Iſid. Clarus. Adam.

Maior. Adrian.

CAPVT XVII.

Legem veterem non ſemper poſt inchoatam prædicationem Euangelij fuiſſe mortiferam, Auguſtini ſententia eſt; & vera.

1\. *Auguſt.*

Diſtinguit Auguſtinus duplicem modũ ſeruandi legalia, vnus eſt ponendo in illis ſpem ſalutis, alius ſimplicior, quem vocat ex conſuetudine ſolemnitatis. De priori ergo modo docuit Auguſt. ſemper fuiſſe mortiferum ſeruare legalia, vt ad ſalutẽ neceſſaria, ſeu ponendo in eis ſpem ſalutis, neque in hac aſſertione potuit Hieronymus ab Auguſtino diſſentire: nam generalius ipſe hoc aſſerebat. Et ideo illam limitationẽ redarguit, dicens, ſe neſcire, quid ſit, obſeruare legalia ſine neceſſitate, vel ſpe ſalutis, *Nam ſi ſalutem nõ afferunt* (inquit) *quid obſeruabuntur? vel quomodo, ait, ſalutem non afferunt, quæ obſeruata martyres faciunt?* quod in ſua Epiſtola ſcripſerat Auguſtin. Sed vt ſuprà dixi, tribus modis poteſt illa limitatio Auguſtini intelligi. Primò vt ponere ſpẽ ſalutis in legalibus cæremoniis, idem ſit, quod ab illis expectare iuſtitiam. & ſalutem ſine ſpiritu fidei Chriſti, & in hoc ſenſu ſemper illud fuit pernitioſum, quia talis ſpes procederet ex exiſtimatione, quòd per literam legis Moyſi poſſit quis iuſtificari, quod hæreticum eſt, vt docet Concilium Trid. ſeſſ. 6. cap. 1. & can. 1. & in ſuperioribus dictum eſt. Et ideo non videtur loqui Auguſt. in hoc ſenſu: nam loquitur de modo ſeruandi legalia, qui cœpit eſſe pernitioſus poſt inchoatam prædicationem Euãgelij, vt ex verbis eius citatis cõſtat; ille autem modus ſeruandi legalia ſemper fuit pernitioſus, & mortiferus. nam ſemper cõtinebat errorem cogitare, quòd litera legis ad ſalutem ſufficeret, qui & ad Iudaiſmum, & ad Pelagianiſmum ſpectat, & ita damnatus eſt à Concilio Trid. ſuprà, & à Paulo tota Epiſt. ad Roman. & aliis locis.

Limitatio Auguſt. tripliciter intellecta. Primò.

Conc. Trid.

2\. *Secundò.*

Secundo modo poterant fieri opera legis, ponendo ſpem ſalutis in illis, non ex vi legis, ſed ex vi fidei, & gratiæ Chriſti venturi, ſiue ſalus ſperaretur ex vi meriti fidei per charitatem operãtis, ſiue ex vi alienius benignæ promiſſionis Dei per Chriſtum. Et hoc modo certum eſt, non ſemper fuiſſe malum obſeruare legem, ſperando ſalutem ex tali obſeruatione, cum aliquando fuerit illa obſeruantia ad ſalutem neceſſaria, & ideo etiam martyres tunc facere poſſet, pro illa mortem ſuſtinendo, vt de Machabæis Eccleſia profitetur. At verò poſt Chriſti aduentum, & prædicationem, ſemper fuiſſet malũ exercere legalia, ſperando ex eorum obſeruatione ſalutem fundatam in fide Chriſti vt venturi, quia iam illa fides falſa eſſet, & ita vſus legalium ſub hac fide, ſemper poſt paſſionem fuit contrarius Euãgelio. Clarum autem eſt Iudæos, qui credebant in Chriſtum, vel ad prædicationem Apoſtolorũ, vel ad prædicationem ipſius Chriſti nó potuiſſe ſeruare legalia ſub hac fide, vel ſpe, quia hoc repugnabat fidei, quam iam de Chriſto conceperant, vt ſupponitur. Poterant verò fundati in fide viua redemptoris iam præſentis ſperare ſalutem ſaltem ſecundam (id eſt, augmentum gratiæ, & gloriæ) per obſeruationem legalium, quandiu mortifera nõ fuerunt, quia pro eo tempore religioſa erat obſeruatio. Et hoc etiã rectè probat ratio Hieronymi: nã alias cur obſeruarentur? Vnde neque in contrario ſenſu loqui potuit Auguſt. quia ipſe docet, pro aliquo tempore fuiſſe laudabile factum, & honeſtum obſeruare legalia, & hoc modo eſſe interdum ſeruata ab Apoſtolis, ergo negare non potuit, quin per illam obſeruantiam Apoſtoli mererẽtur gratiam, & gloriam; ergo rectiſſimè potuerunt ex hac ſpe illas cæremonias facere, & hoc eſt exercere illas ponendo ſpem ſalutis in illis, iuxta hanc interpretationem, ſicut poteſt poni in quibuſcumque bonis operibus ex fide, & charitate factis.

Tertio tandem modo poterat ſpes ſalutis poni in cæremoniis legis, tanquam in neceſſariis ad ſalutem, quamuis non per ſe ſufficientibus, aut efficacibus ad illam. Et in hoc ſenſu intelligitur ab Auguſtino dicta propoſitio, & Hieronymus (vt dixi) illam non improbat, ſed ſolùm ſentit, illam limitationem non eſſe neceſſariam; Auguſtinus verò illã addit, quia (vt ſtatim dicam) cenſet, pro aliquo tempore cæremonialia non fuiſſe mortifera, licèt fuerint mortua: nã inde infert, etiam pro tunc fuiſſe mortifera, ſi vt neceſſaria ad ſalutem fierent, quia talis obſeruatio cõtineret errorẽ, quòd legalia adhuc viuerent, & eſſent ſub obligatione, ſentitque iam illo tempore fuiſſe pernicioſum errorem. Idque colligit ex Paulo ad Galat. 5. dicente, *Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Quod non potuit intelligere Paulus de circunciſione quocumque modo ſumpta, aliàs eius propoſitio non fuiſſet pro eo tempore vniuerſaliter vera, nam ipſe circũcidit Timotheum, & nullum poſuit illi obicem, quominus Chriſtus illi prodeſſet. Ergo loquitur de circunciſione aſſumpta vt neceſſaria ad ſalutem, & hoc declarãt præcedentia verba. *Nolite iterum iugo ſeruitutis contineri*, & alia, quæ ſequuntur. *Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini*, id eſt, in obſeruatione legis tanquam neceſſaria ad ſalutem. Atque ita propoſitio hęc Auguſtini veriſſima eſt. An verò ſit certa de fide, vt ipſe indicat, in ſequenti cap. commodiùs dicemus. 3. *Tertiò.*

4\. De poſteriori autem modo ſeruandi legalia ex religione, abſque neceſſitate docet Auguſtinus, nõ ſemper fuiſſe mortiferum. Et, vt id oſtendat, ſupponit Apoſtolos non fictè aut ſimulatè, ſed verè, & ex animo ſeruaſſe legalia pro aliquo tempore poſt lucem Euãgelij. Et hoc eſt vnum ex punctis, in quo maximè diſſentit à Hieronymo, & cum illo contendit. Præcipua verò ratio, qua nititur, & quam ſemper inculcat, eſt, quia aliàs talis obſeruatio legalium mendacium, vel officioſum, vel pernitioſum contineret; non poſſumus autem, nec debemus Apoſtolis mendacium tribuere; ergo neque illam ſimulationem. Maior patet, quia

quia æquè eſt mendacium, factis contra mentem aliquid ſignificare ad decipiendum alium, ac verbis mentiri, quia tota ratio mendacij ſumitur ex ſignificatione contra mentem: nam quòd fiat hoc, vel illo materiali ſigno, verbo, ſcilicet, aut facto, accidẽtariũ eſt. Et ideo D. Thomas 2.2.q.111.ar.1. ſimulationem dicit eſſe quoddam mendacium, & æquè malam. Nec defuit qui diceret, Hieronymum ſenſiſſe, mendacium officioſum propter neceſſitatem honeſtã dictum, aut factum interdum eſſe licitum, & ideo non dubitaſſe, Apoſtolis dictam ſimulationem tribuere. Et idem dicitur de Chryſoſtomo, quia in alijs locis videtur approbare mendacium per iuſtam occaſionem dictum. Et ab illo tanquam à præceptore putatur didiciſſe Caſſianus illam falſam ſententiam de mendacio, quam citato loco latè defendit.

D. Thom. — *Chryſoſt.*

5. Reſp. Verumtamẽ hæc ratio ſinedubio non cogit, ſiſtẽdo in propria, & pura ratione mendacij: nam facile eſt ſimulationem illam à mendacio defendere. Et in primis de Hieronymo mihi non conſtat, quòd in aliquo alio loco mendaciũ approbauerit, nullibi enim apud illũ hoc legi, aut ab alijs allegatum inueni, potiùſque in Epiſt. 65. videtur ſententiam illam in Origene reprehendere. Et in præſenti pũcto expreſsè declarauit, non eſſe mentis ſuæ, Apoſtolis tribuere officioſum mendacium; ergo contra omnem rationem eſt, illum inuitum facere approbatorem mẽdacij. Aſſumptum patet ex dicta Epiſt. 89. vbi ad Auguſtinum reſpõdet, *Non officioſum mendacium, vt tu dicis, ſed honeſtã diſpenſationem oſtendentes.* Et quamuis Auguſtin. in Epiſt. 95. apud Hieronym. & 19. inter ſuas replicet, ſe nõ intelligere, quid ſit *ex diſpẽſatione*, ſiue *diſpenſatiue ſimulare*, niſi ex diſpenſatione mẽtiri, nihilominus ſine dubio nõ fuit illa mens Hieronymi, alioqui repugnãtia dixiſſet. Et ideo notaui ſupra, non accepiſſe diſpenſationem pro relaxatione legis, ſed pro prudenti adminiſtratione, & cauto modo operandi. Vnde etiam D. Thom. dict. q. 111. ar. 1. dixit, Hieronymũ vſum eſſe late nomine ſimulationis pro quacunque fictione.

6. De Chryſoſtomo autem verũ eſt, in alijs locis videri excuſare à culpa mendacium ſaltem ex diſpenſatione Dei, nihilominus tamen in præſenti materia nunquam dixit, Apoſtolos fuiſſe mentitos, ex aliqua diſpenſatione diuina, neque in hoc ſenſu de diſpẽſatione loquitur, quam *Oeconomiam* vocat, quæ vox non relaxationem, ſed prudentem adminiſtrationem ſignificat. Atque eodem modo in hoc puncto loquuntur alij Græci. Imò verò etiam in alijs locis, vbi de mẽdacio diſpenſato Chryſoſtom. loquitur, vt homil. 53. ſuper Geneſ. & Epiſt. 3. ad Olympiadem in eadem ſignificatione vti videtur nomine diſpenſationis, ſcilicet, pro ſpeciali Dei prouidentia, & ordinatione: nam eadem voce vtitur, & dicit, *diſpenſationem Dei fuiſſe implendam.* Vnde cùm factum, & verba Iacob oſtendentis, & dicentis ſe eſſe Eſau, vocat *fraudem, dolum, & ſimulationem*, vel *hypocriſim* (vt lib. 2. de Prouidentia) vel etiam *mendacium*, materialiter ſemper has voces ſumit, non formaliter. Ait enim quòd credebat Iacob, ſe duci & moueri à Deo, & ideo ſe committebat diuinæ diſpenſationi, credebátque ſe non peccate, nec mentiri. Quia licet fortaſſe non omnino intelligeret myſteriũ, committebat ſe diuinę diſpoſitioni, & iuxta diuinam mẽtem, quam Dei inſtinctu ſaltem generatim concipiebat, loquebatur. Sicut homo idiota, qui negat ſe feciſſe quod occultè fecit, ſciẽs ex teſtimonio hominis docti, reſponſionem illam poſſe habere verum ſenſum, licèt in particulari ignoret, quis ille ſit, nõ mentitur generaliter intendens illud negare, prout verum ſenſum habere poteſt. Ad hunc ergo modum piè poteſt exponi Chryſoſtomus, cùm videtur approbare diſpenſatiuum mendacium. Sed de hoc alias; nam in præſenti puncto nulla diſpenſa-

Chryſoſt.

A tio diuina ad vitandum mendacium eſt neceſſaria.

Probo igitur vlterius, admiſſa illa ſimulatione, nõ ſequi neceſſariò mendacium, quia ad mendaciũm duo ſunt neceſſaria, & ſignificatio falſa, & intentio fallendi; neutrum autem in illo facto reperitur; ergo. Maior eſt D. Thomæ 2.2.q.110.art.1. & per ſe clara, dummodo falſa ſignificatio intelligatur, falſam ſignificationem eſſe neceſſariam, ſaltẽ exiſtimatam, & intentionem fallendi vel formalem, vel virtualem, quę includitur in voluntate dicendi falſum, vel in volũtate exhibendi ſigna, à quibus ſit falſa ſignificatio inſeparabilis. Probatur ergo minor quoad priorem partem, quia vel conſiderantur illæ cæremoniæ externę vt habentes ſignificationem ex impoſitione diuina (vtique quatenus impoſita erant ad ſignificanda myſteria Chriſti futura) vel vt habebant aliquam ſignificationem naturalem: vt v. g. quòd ſic operantes *B* erant Iudæi, ſeu iudaizantes: neutro autem modo erat falſa ſignificatio in illis operibus, ſuppoſita bona intentione operantium. Non quidem prior (præſertim ſecundùm ſententiam Hieronymi) quia illæ cæremoniæ iam erant abolitæ, & reprobatæ, ita re vera iam non erant ſigna publicè impoſita ad ſignificandum; ergo iam vſus illorum materialiter tantùm intentus non poteſt dici vſus falſi ſigni, vel actionis, à qua ſit inſeparabilis falſa ſignificatio. Sicut ſi vox aliqua publica authoritate mutaret, vel amitteret antiquam ſignificationem, qui eam proferret non diceretur falſum ſignum exhibere, etiam ſi ignorãtes mutationem inde conciperent falſitatem, quia iam vox illam non ſignificat, nec loquens illud intendit, vt *C* ſupponimus: ita ergo in illis cæremonijs iã non erat falſa ſignificatio; ergo vti illis tantùm materialiter, non erat exhibere ſignum falſum ad placitum.

7. Ex illa ſimulatione non ſequi mendacium. D. Thom.

Altera verò pars de ſigno naturali probatur, quia naturalis ſignificatio ſecũdum ſe ſpectata ſemper eſt vera: nam ſi vera non eſt, nulla profectò eſt, quia in re ipſa non exiſtit, licèt fortaſſe à videntibus cogitetur. Eſt enim nota, & vulgaris differentia inter ſignũ ad placitum, & naturale, quòd prius pẽdet ab humana impoſitione, publica, vel à communi vſu, & ſenſu hominum; ſignum autem naturale ſolet maximè eſſe effectus reſpectu cauſæ, & in præſenti hoc tantùm conſiderari poteſt: illius autem ſignificatio pendet ex vera emanatione effectus à cauſa. Vnde ſi idem effe-*D*ctus poſſit ab alijs cauſis prouenire, re vera illam tãtùm ſignificat, à qua verè emanat. ideóque licèt alij decipi poſſint putantes, prouenire ab alijs cauſis, nihilominus illud dici non poteſt ſignum falſum naturale, ſed ad ſummum ambiguum, æquiuocum, ſeu incertum. Ita ergo cæremoniæ illæ, vt erant opera quædam, vel effectus ſic operantium, naturaliter ſignificabant eorum cogitationem, vel intentionẽ, à qua procedebant: ergo vt ſic non exhibebant ſignificationem falſam, etiamſi fortaſſe alij illam conciperent. Declaratur exemplo ſupra tacto de fuga in militia, naturaliter enim videtur ſignificare timorem, & deſiderium euadendi inimicum: poteſt autem interdum fieri potiùs ex deſiderio aggrediendi hoſtem in *E* loco tutiori, vel cum maiori commoditate & auxilio, & ideo qui ſic fugit, non exhibet ſignum falſum, licèt alij poſſint illud ſic concipere, & falli. Ita ergo eſt in præſenti: nã licèt illæ cæremoniæ potuerint fieri intentione Iudaica, & animo ſeruandi legem, tamen etiam poterant fieri ex alia intentione, & ita erant ſigna æquiuoca, non falſa.

8. Altera pars de ſigno naturali probatur.

Altera verò pars minoris de intentione fallendi, non minùs clara eſt, quia nec neceſſaria eſt ad illud opus, nec eſt vlla occaſio præſumendi, Apoſtolos illam habuiſſe, cùm non intenderent malum ſuorum fratrum, ſed commodum. Addo præterea, aliud eſſe intendere alterum decipere, aliud præuidere, alium

9. Altera pars de intentione fallendi probatur.

fore

ſore decipiendum,& illud permittere, aut velle, Primum ergo per ſe malum eſt, quia includit actionem decipientis, & ita ſupponit mendacium; talis autem intentio non eſt neceſſaria ad huiuſmodi facta, & ideo non debet præſumi, nec poteſt in Apoſtolis. Poſterior autem præſcientia, & permiſſio ſæpe admitti poteſt ſine vlla culpa, vel mendacio, quia tunc deceptio non eſt actiua, ſed paſſiua, quam ſibi imputare debet, qui facilè credit, aut iudicat. Imò fortaſſe interdum velle, & cupere vt alter decipiatur, me nõ decipiente, poteſt fieri ſine culpa, quia malitia mendacij ibi non eſt, cùm ego non decipiam, nec tenear vitare deceptionem alterius, & conſequenter non eſt etiam ibi malitia iniuſtitiæ, vt per ſe conſtat. Malitia autem odij proximi (quæ ſola ſupereſſe poſſet in affectu mali ad proximum) facilè vitari poteſt, ſi non ex effectu odij, ſed propter vitandum maius malum, vel propter iuſtam vindictam, aut defenſionem illud deſideretur. Et ſic facilè excuſãtur mẽdacia, & peccata in inſidiis, & ſimulationibus, vel fictionibus, quæ fiunt in bello iuſto; multo ergo faciliùs in præſenti poſſit ſimulatio Apoſtolorum excuſari à mendacio, cùm nec intentionem decipiendi, nec voluntatem deceptionis alienæ neceſſariò habuerint, ſed ſufficiens fuerit præuiſio cum permiſſione. Denique nec intentio virtualis fallendi poteſt illis tribui, quia non exercebãt actus, à quibus non poſſet ſeparari falſa ſignificatio, quantum erat ex parte ipſorũ, ſed exercebãt actus, qui poterant habere aliquem vſum, cum aliqua vera ſignificatione, vel saltẽ ſine vlla ſignificatione falſa. Et hęc ſolet vocari ſimulatio materialis, & non formalis, & honeſta fictio, qua interdum vſus eſt Chriſtus Dominus, & de illa etiã explicantur multa facta Prophetarũ, & ſanctorum virorum, quæ in ſimilibus actibus à culpa excuſantur, quia non falſum ſignificabant, ſed veritatem aliquam occultabant, aliam indicando vel aliquid aliud agendo ad quod ius habebant, vt etiam diuus Auguſtinus docet in libris de mendacio, & cõtra mendac. & D. Thom. dicta q. 110. & 111. qui etiam, vt dixi, hoc modo excuſat Hieronymum. Igitur ex pura ratione mendacij probari non poteſt, Apoſtolos non fuiſſe vſos ſimulatione, exercendo legalia. *Auguſt. D. Thom.*

10. *Conf. magis Aug. ſententia.* Accedit præterea, quòd etiam ſuppoſita Auguſtini ſententia nõ videtur poſſe negari, quin aliqua ſimulatio in eo negotio interfuerit. Nam licèt demus, Apoſtolos feciſſe illas cæremonias ex effectu cultus, & religionis, vt Auguſtin. intendit, nihilominus nõ poſſumus dicere ſecundùm eundem Auguſtinum, illas feciſſe animo ſeruandi legem tanquam ipſos obligãtem, vt ex præcedenti propoſitione conſtat. Apoſtoli autem quando illas cæremonias faciebant, ſimulabant, ſe obſeruare legem tanquam illi ſubiectos; imò vel volebant, vel ſaltem permittebãt, hoc ab aliis Iudæis videntibus illos actus, ita putari; ergo hæc ſaltẽ ſimulatio in illis actionibus interueniebat. Minor probatur Actor. 21. ibi, *Sanctifica te cum illis, &c. Et ſcient omnes, quia quæ de te audierũt, falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem.* Dicet aliquis ex Auguſt. ſuprà, Iudæos non ſolùm fuiſſe calumniatos Paulum, quòd legem non ſeruaret, vel quòd prædicaret iã ceſſaſſe, ſed etiam quòd illam tãquam malam reiiceret, & contemneret: nam hoc ſignificant verba illa, *Audierunt autem de te, quòd diſceſſionem doceas à Moyſe,* id eſt, apoſtaſiam, & ſeparationem. Hanc ergo falſam calumniam potuit Paulus ex conſilio fratrum refutare exercendo legalia, & cuſtodiendo legem, non quoad obligationem, ſed quoad vſum. *Obiect. Auguſt.*

11. *Reſp.* Veruntamen hoc non dicitur cum fundamento in texto, tum quia licèt Iudæi infideles illa mendacia ſparſiſſent de Paulo, tamen de Iudæis credentibus in Chriſtum non eſt id veriſimile. De illis autem ſolis eſt ibi ſermo, cùm dicitur, *Vides frater quot millia ſunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis, audierunt autem de te. &c.* Tum etiam quia ſtatim explicatur, quomodo Paulus prædicaret diſceſſionem à Moyſe, vtique docens, *non debere eos circumcidere filios ſuos, neque ſecundùm conſuetudinem ingredi.* Hoc autem non erat docere, legem Moyſi eſſe malam, ſed vel iam non obligare, vel ad ſummum non oportere illam ſeruare. Tum denique, quia licèt concedamus, etiam ibi eſſe ſermonem de falſis calumniis, quæ dicebantur de Paulo, nõ videtur poſſe negari, quin illi Iudæi fideles æmulatores legis, pugnarent pro legis neceſſitate, & obligatione, & ſub diſceſſione à Moyſe comprehenderent doctrinam, quòd lex illa iam non obligaret Iudæos: ergo totum hoc voluit Paulus ex conſilio fratrum vel refutare, vel occultare, ergo non poteſt ab illo facto excludi aliqua ſimulatio, ex qua alij ſumerent occaſionem cogitandi, Paulum ea facere ex obligatione legis.

Et hoc confirmant verba Pauli Actor. 24. ibi, *Eleemoſynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo.* Per quæ verba intendit, ſe excuſare, quòd nihil egiſſet contra legem, ita ſe gerens, ac ſi per legem obligaretur. Et idem colligere licet ex circumciſione Timothei, Actor. 16. nam illam fecit ſolùm vt ſatisfaceret Iudæis, qui putabant, eſſe neceſſariã homini nato ex fœmina Iudæa: nam ſi Paulus tunc auderet apertè docere, circumciſionem non fuiſſe neceſſariam Timotheo, illum non circumcidiſſet, ſicut non circumcidit Titum, ad Galat. 2. quia erat puer ex Gentili genere, & Paulus ſemper apertè docuit, Gentilibus non eſſe neceſſaria legalia. Denique videtur cõfiteri Paulus hanc ſimulationem, 1. ad Corinth. 9. dicẽs, *Factus ſum iis, qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cùm ipſe non eſſem ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, lucrifacerem,* quia non dicitur eſſe ſub lege, niſi qui obligatur lege, licèt fortaſſe è conuerſo non omnis, qui obligatur aliqua lege, dicatur eſſe ſub lege. Quid ergo eſt *fieri quaſi ſub lege,* niſi ita ſe gerere, ac ſi eſſet obligatus lege, ita vt ij, qui ſub lege erãt, exiſtimare poſſent eſſe ſibi ſimilem, ergo quoad hoc erat illa quædam prudens ſimulatio. Et ſimilem exercuiſſe Petrũ, ſatis expreſsè habetur in c. 2. ad Galat. Ita enim ſegregabat ſe à gentibus, ac ſi eſſet neceſſarium, & tamen in hoc nõ peccabat propter deceptionem Iudæorum, ſed ad ſummum ratione ſcandali Gẽtilium, neque Auguſt. priori ratione accuſat factum illud, ſed tantùm poſteriori, vt infrà videbimus, ergo ex ſola ratione deceptionis, vel mendacij non ſatis excluditur talis ſimulatio. 11.

Ex alio verò cap. poteſt ab inconuenienti probari hæc propoſitio Auguſtini contra Hieronymum, ſuppoſita alia ſententia eius, quòd eo tẽpore iam eſſent mortifera legalia, vel hoc modo argumentando, quia vel illo tempore legalia, licèt eſſent mortua, nõ erant mortifera, & ſic abſque peccato potuerũt ex animo, & verè fieri, & ſic non oportet ſimulationem fingere. Vel legalia tunc erant mortifera, & ſic non licebat ea ſimulare. Quod probatur, quia ſi erant mortifera, erãt mala, & prohibita; ergo nullo modo poterãt licitè fieri propter quemcunque bonum finem, quia non ſunt facienda mala, vt veniant bona. Reſponderi poteſt fuiſſe prohibita, & mala, ſi fierent, vt cæremoniæ ſacræ, & ſub intentione cultus, non verò materialiter, propter bonum finem facta, ſicut ſuprà dicebamus, poſſe aliquem nunc tonderi, aut circumcidi propter ſanitatem ſine vlla intentione cultus. Sed hoc non videtur ſatisfacere, nã in primis tũc vrget valde argumentum Auguſt. quia ſi tunc fuiſſet licita talis ſimulatio cultus Iudaici, etiamſi iam prohibitus, & mortiferus eſſet, etiam nunc eſſet licita, ſi ſimilis occaſio 12. *Conf. ſententia Auguſt.* *Euaſio.* *Refellitur.*

lucrandi aliquos Iudæos occurreret; conſequens eſt omnino falſum, & acriter damnatur ab Auguſtino, & à Hierony. nõ admittitur, nec poteſt ab aliquo catholico admitti, vt Auguſt. ait. Sequela patet, quia non eſt maior prohibitio legalium in hoc tempore, quã in illo, ſi in vtroque fuit mortiferus, quia ſemper eſt ex vi eiuſdem præcepti. Deinde eſt magna differentia inter vſum materialem circũciſionis. v. g. propter ſanitatem, & vſum ſimulatum religioſum eiuſdem circunciſionis, vel alterius ſimilis cæremoniæ: nam in priori nulla eſt ſpecies, vel mendacij, vel irreligioſitatis, in poſteriori autem, quidquid ſit de ſpecie mendacij, eſt malitia quædã irreligioſitatis, quia non ſolùm eſt contra religionẽ colere falſum Deum, quæ dicitur idololatria, ſed etiam colere Deum falſo cultu, quæ eſt ſuperſtitio; ergo ſicut eſt irreligioſum, & intrinſecè malum fingere idololatriam ſine animo adorandi, ita eſt irreligioſum, & intrinſecè malum, fingere ſuperſtitionem.

15. *Tertiò.* Tertiò inuenitur alia inordinatio in illa fictione, quia videtur contraria confeſſioni veræ fidei: nam poſtquam cæremonialia fuerunt mortifera, vſus eorum ad cultum eſt ſuperſtitioſus ſecundùm Catholicam fidem; ergo fingere talem cultum, eſt deficere in confeſſione fidei. Vnde licèt occultare veritatem per ſimulationem, non ſit mendacium, nec ſemper malum, nihilominus occultatio talis veritatis, quę ad fidem pertineat, cũ fictione contrarij erroris, eſt praua occultatio veritatis, quia & eſt contra confeſſionem fidei debitam, & non eſt ſine iniuria religionis Chriſtianæ. Quartò his accedit malitia ſcãdali. Nam ſi legalia erant mortifera, valde errabant Iudæi, ſiue infideles, ſiue ad fidem conuerſi illis vtendo ad cultum Dei, videntes autem Apoſtolos exteriùs vtentes ſimilibus cæremoniis, valde confirmabantur in ſuo errore; ergo malè faciebant Apoſtoli ſuo facto externo illos confirmãdo, imò & illorum errorem approbando. Et confirmatur: nam Iudæus, qui nunc vtitur cæremoniis Iudaicis ad cultum, profitetur falſam fidem, & ideo Chriſtianus, qui cum illo eaſdem cæremonias faceret ad fictum cultũ, duplici ratione grauiter peccaret, & confirmando ſocium in errore, & ſe Iudæum oſtendendo, & profitendo; ergo hoc accidiſſet Apoſtolis, vtendo fictè cæremoniis Iudaicis, quando iam erant mortiferæ. Vnde tandem fit, vt à tali fictione non poſſit ſeparari in eo caſu malitia pernicioſi mendacij, quia licèt in aliis actibus, vel rebus poſſit ſimulatio materialis ſeparari à mendacio, tamen in vſu cæremoniarum, vel ſacrarum veſtium cum exteriori fictione cultus, nõ poteſt ſeparari falſa profeſſio ab externa fictione facta per modũ cultus, quia eo ipſo eſt vſus talis rei per modum ſigni, ac ſubinde per modum falſi ſigni, vt latiùs tractatur 2.2. q.2. Neque apparet probabilis differentia, quæ inter hanc, & illam perſonam, vel inter hoc, & illud tẽpus aſſignari poſſit, videlicet quòd nunc ſit magis publica, & euidentior repugnantia cæremoniarũ veteris legis cum Euangelio, quàm tunc eſſet; parum enim hoc refert, & per accidens eſt ad malitiã actus ſecundùm ſe ſpectati. Eo vel maximè, quòd ipſi Iudæi etiã tempore Apoſtolorum directè æmulabantur cæremonias legis aduersùs libertatem Euangelij; ergo etiam tunc fictio illarum cæremoniarum fuiſſet contraria profeſſioni fidei, ſi iam erant pernicioſæ.

14. Quocirca ratio hæc vrgentiſſima eſt ſuppoſito illo principio à Hieronymo poſito, neque mihi videtur poſſe probabiliter ſolui, nec à peccato excuſari illa ficta ſimulatio illo modo explicata. Neq; exempla, quæ pro ſententia Hieronymi in eius tertia propoſitione afferuntur, ſufficiunt, ad illam ſimulationem excuſandam. Nam priora facta Chriſti Domini, Ioſue, & ſimilia ſunt facta humana, quæ per ſe non inſtituuntur, neque ordinantur ad ſignificandum, ſed habent alios vſus, & fines propter quos honeſtè fieri poſſunt ſine ſignificatione falſa, & occultando aliquam veritatem, quam operans manifeſtare non tenetur, & ita ſolum ibi eſt, ſimulatio materialis, quæ nomine prudentis fictionis ſolet ſignificari. Secùs verò eſt in cæremoniis falſæ, vel prohibitæ religionis, quæ ex primaria impoſitione ſignificant profeſſionẽ eius, & occultant veram religionem, quam quis profiteri tenetur. Vnde ad factum Iehu reſpondet D. Thom. 2.2. q. 111. art. 2. *D. Thom.* non eſſe neceſſarium excuſare illum à peccato, quia malus fuit & idolorum cultor, quod rectè dictum eſt. Præſertim, quia ille non tantum facto, ſed verbis apertè mentitus eſt, dicens, *Achab coluit Baal parum; ego autem colam eum amplius*, & infra, *Sacrificium grande eſt mihi Baal*. Dicitur autem ibi recepiſſe à Deo retributionem temporalem, quia zelum aliquem habuit deſtruendi cultum Baal, vt ibidem dicit D. Thom. Ait autem Abulen. 4. Reg. 10. q. 26. illud mendacium Iehu non fuiſſe peccatum mortale, ſed veniale. Ad exemplum autem Naaman reſponderi facilè poteſt, Eliſeum non approbaſſe, vel excuſaſſe factum Naaman. Certúmque eſt, non dediſſe illi licentiam fingendi idololatriam, cùm hoc ſit intrinſecè malum, Neque hoc ſignificant verba Eliſei dicentis, *Vade in pace*. Fuit ergo quædam permiſſio, & ſignificatio voluntatis orandi pro illo Dominum, ſi tale peccatum aliquando committeret. Addit verò Abul. ibi q. 25. Naamã non voluiſſe fictè adorare idolum, ſed ſolùm cum Domino ſuo genua flectere, non ad idolum, ſed ad Dominum ſuum, & ad miniſtrãdum illi in ſuo munere, quod etiam eſt probabile. Ad alia verò, quæ de facto Petri ibi afferuntur, & de factis etiam Pauli, dicemus commodiùs in ſequentibus, præter ea, quæ iam attigimus. Propter quæ omnia aliqui conãtur exponere Hieronymum, vt non loquatur de cultu ita ficto, ſed de vero, & Apoſtolis licito ex vi alicuius diſpenſationis, aut iuſtæ interpretationis, ita vt ſimulationem diſpenſatoriam appellet vſum, qui ſolùm ex occulta diſpenſatione licebat. Quod inſinuare videtur Hugo Cardin. ad Galat. 2. qui dicit, inter Auguſtinũ, & Hieronymum eſſe contradictionem in verbis, & non in re: nã Auguſtinus negat ſimulationem realem, Hieronymus verò exponit ſimulationem diſpenſatoriam, & ita non loquuntur de eadem ſimulatione. Simulatio autem realis in præſenti eſſet illa quæ fieret ſine intentione cultus; ergo ſentit Hieronymũ non poſuiſſe iſtam, ſed aliam, quæ licèt fieret cum intentione colendi, eam vocauit ſimulationem diſpenſatoriã, quia ſolùm ex occulta diſpenſatione licebat. Sed hæc fuga, & aliena eſt à mente Hieronymi, vt conſtat ex rationibus, & exemplis eius, & quia non in hoc ſenſu vſus eſt nomine diſpenſationis, vt ſuprà oſtendi, & eſt manifeſtum in Epiſtola eius. Eſt etiam gratis cõficta, & ſine fundamento, quia impropriiſſimè vocatur illa ſimulatio: nam qui operatur rem prohibitam ex diſpenſatione in lege, non ſimulat etiamſi diſpenſatio occulta ſit. Et præterea interrogo ſi vſus illarum cæremoniarum erat tunc ſimpliciter prohibitus, vnde conſtare poſſit Deum in illa prohibitione ſpecialiter cum Apoſtolis diſpenſaſſe? Vel ſi diſpenſatio non fuit ſpecialis, ſed generalis pro omnibus fidelibus in ſimilibus occaſionibus, fruſtra fingitur prohibitio pro illo tempore, meliórque prouidentia fuit pro illo tempore, ſimpliciter non prohibere talem vſum, quia communis plebs nõ valebat diſcernere iuſtam occaſionem, vel neceſſitatem exercendi tales cæremonias. Et declaratur amplius, quia vel ille vſus illarum cæremoniarum ex intẽtione cultus erat prohibitus, quia malus, & ſic non poterat fieri licitus ex fine extrinſeco, & diſpenſatio in illo, vel non erat

poſſi

poſſibilis, vel certè non eſt veriſimile, tam facilè fuiſſe conceſſam: vel erat malus, quia prohibitus, & ſic procedit ratio facta, quod fruſtrà fingitur prohibitio cum tam ampla diſpenſatione: præſertim cùm nullò teſtimonio oſtēdi poſſit talis prohibitio poſitiua pro illo tempore, & hunc diſcurſum latiùs circa ſequentem aſſertionem proſequemur.

16. Retento ergo priori, & communi ſenſu ſimulationis, ſeu fictionis diſpenſatiuæ præter rationem ab inconuenienti ſumptā, & quia per ſe videtur indecens, talē fictionē in talibus, & in tali materia admittere, directè oſtendere poſſumus ex Actibus Apoſtolorū in eorum cæremoniis inuentam non fuiſſe. Nam in c. 18. Actor. Paulus totondit ſe in Cenchris, quia votum habebat: nam quod fit ex voto non fit ſimulatè, nec etiam tunc factum eſt ex neceſſitate ad tollendū aliquod ſcandalum Iudæorum, ſed per ſe factū eſt ad votum implendū, & conſequenter vt res religioſa, & digna voti materia. Scio aliquos interpretari locum illum de Aquila, & non de Paulo, ſed non refert, tum quia etiā Aquila in eo non peccaſſet, tum etiam, quia expoſitio de Paulo fortaſſe eſt probabilior, cámque Hieronymus ſupponit. Scio etiā aliquos dixiſſe, tonſuram illam non fuiſſe cæremoniam legalē, neque ea intentione fuiſſe voto promiſſam, ſed propter aliquā corporis humilitatē, vel mortificationem. Hoc tamē in primis non valet ad defendendam ſententiā Hier. nam ipſe allegat illum locū inter ea quibus probat, Paulum cæremonialia exercuiſſe. Et conſentit Aug. & ferè omnes authores id pro certo ſupponunt, neq; aliud habet fundamentum in textu, vel in materia ipſa, quæ ſecundùm ſe ſumpta videtur valde differēs, & inepta ad votum, & ad corporis afflictionem & ad Dei cultum, ſecluſa inſtitutione, ratione cuius ad religioſam cæremoniam pertineret.

17. *Confir. ex Act. 21.* Præterea hoc confirmat alter locus Actor. 21. vbi Iacobus, & ſeniores conſilium dederūt Paulo, vt purificaretur, &c. Nam loquebantur ſine dubio formaliter de cæremonia legali, & non ſub alio titulo, vel mortificationis, vel ſimulationis, vt patet ſimili argumento: dicunt enim, *Sunt nobis viri quatuor votum habentes ſuper ſe*, vtique de ſanctificatione legali facienda, & addūt, *His aſſumptis ſanctifica te cum illis*, & poſtea de Paulo additur, *Purificatus cum illis intrauit in templum*, &c. & iterum cap. 24. ipſe ait, *Inuenerunt me purificatum in templo*: ergo verè fecit illā cæremoniam legalem, ſicut alij: nam hoc etiam in rigore ſignificat nomen *Purificationis*. & idem argumentum ſumi poteſt ex nomine *Oblationis*, & *voti*: nam vnumquodque in ſua proprietate ſumendum eſt, niſi aliquid neceſſariò obſtet. Denique expendenda cenſeo in cap. 21. illa verba Iacobi, vbi poſtquam ſententiam ſuam dixerat circa libertatem à legalibus, ſubiungit, *Moyſes enim à temporibus antiquis habet in ſingulis ciuitatibus, qui eum prædicent in ſynagogis, vbi per omne Sabbatum legitur*. Nam per hæc verba apertè ſignificare voluit, non fuiſſe pro tunc factam mutationem in legalibus ſaltem quoad legitimum vſum illorum reſpectu Iudæorum, etiam conuerſorum ad fidem, ac ſubinde licitum eis fuiſſe illorum vſum proprium, & legalem, & ideo ad ſolos Gentiles ſcribendum fuiſſe: nam Iudæi per ipſiuſmet legis doctrinam paulatim inſtruendi erant, & ab vſu legaliū abſtrahendi. Vt rectè Chryſoſt. notauit, & idem etiam Beda ſentit, & Moderni ſequuntur; hoc ergo modo approbatus eſt tunc ab Apoſtolis talis vſus; ergo eodem modo eſt ab eis interdum vſurpatus.

Cap. 24. — Cap. 21. — Chryſoſt. Beda.

18. *Infert Auguſt.* Secundò hinc colligit Auguſtinus, cæremonialia legis non fuiſſe à principio Euangelij mortifera, ſed aliquo tempore fuiſſe licita, poſt aliquod verò tempus facta eſſe mortifera. Hæc eſt manifeſta ſententia D. Auguſtini citatis locis, quam ſecutus eſt Beda ad Galat. 2. & ibidem Nicolaus de Lyra, & Hugo de ſancto Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. & lib. quæſtionum in Epiſt. ad Galat. cap. 6. D. Thom. ad Galat. 2. & 1. 2. q. 103. ar. 4. ad 1. & ibi Caiet. & alij communiter, Soto lib. 2. de Iuſt. q. 5. ar. 4. Victor. in ſumma quarti agens de Baptiſmo à princ. vſque ad q. 11. & eandem ſententiam ſequuti ſunt communiter Scholaſtici antiqui in 4. d. 3. vbi Bonau. ar. 5. q. 2. Scot. q. 4. Aureol. q. 4. dub. 3. & magis inclinat Maior q. 1. Item Richar. in 4. diſt. 1. ar. 6. q. 4. Palud. q. 6. Gabr. q. 4. ar. 4. dub. 3. & Ioan. Arbor. tom. 1. Theoſoph. lib. 3. c. 20. ac denique moderni ferè omnes tam ſcholaſtici, quàm expoſitores c. 2. ad Gal. & loca Actorum ſæpe citata, hanc ſententiam approbarunt. Eſt autem huius ſententiæ ſēſus, legem veterem, non fuiſſe mortiferam ſtatim à paſſione, vel reſurrectione Chriſti, neq; à die Pentecoſtes, nec per plures annos poſt inchoatam promulgationem Euangelij, etiā in illis locis, ciuitatibus, vel prouinciis, in quibus iam erat diuulgatum, & obligari inceperat. Ita explicant dicti authores. Et videtur probari ſufficienter ex dictis in propoſitione præcedenti. nam ſi Apoſtoli exercebant legalia, nō fictè, ſed ex intentione cultus, rectè à poſteriori infertur, nō fuiſſe prohibita, nec intrinſecè mala, ſeu mortifera, quia certum eſt non peccaſſe, nec erraſſe Apoſtolos in illo vſu. Tū quia ſi peccaſſent, illud fuiſſet peccatum graue, vt oſtenſum eſt, quod repugnat confirmationi Apoſtolorum in gratia. Tum etiam, quia redundaſſet in cōmunem lapſum Eccleſiæ illius temporis: & nō ſolùm in moribus, ſed etiam in doctrina, quia Eccleſia illo tempore communiter ſentiebat id eſſe licitum. Et hoc modo videtur mihi probari hæc pars ſatis efficaciter ex locis Actor. 15. & 21. ſi attentè expendantur, vt illa in fine præcedentis puncti ponderauimus.

Auguſt. Beda. Lyran. D. Thom. Caietan. Soto. Victor. Bonau. Scot. Maior. Richard. Palud. Gabr. Arbor.

Ratio verò à priori eſt, quia vt illæ cæremoniæ non ſunt factæ intrinſecè malæ ex vi mortis, vel reſurrectionis Chriſti, neque ex vi obligationis nouæ legis introductæ in aliquibus locis per inchoatā promulgationem Euāgelij in eiſdem locis, neque etiā erant tūc malæ, quia iam prohibitæ pro illo tempore: ergo nō erant mortiferæ. Prima pars probatur, quia nulla eſt ratio, quæ talem intrinſecam malitiam oſtendat, quod nō poteſt melius probari, quàm reſpōdendo ad rationes adductas in ſecunda propoſitione Hieronymi. Ad primam enim negamus, talem vſum legalium fuiſſe pro illo tempore iniurioſum Chriſto aut gratiæ eius, nō enim fiebant tunc legalia, quia putarētur neceſſaria ad ſalutem, ac ſi gratia Chriſti, eiuſque fides, & obſeruatio legis gratiæ nō ſufficeret, ſed retinebātur tantùm ad cultum Dei, & honorē eiuſdem legis, ne videretur tāquam mala ſubitò reprobari, vt Aug. docuit. Ad ſecundam ſimiliter negamus, illas cæremonias falſum aliquid tunc ſignificaſſe, aliàs circunciſio, & multæ oblationes, vel ſacrificia fuiſſent mortifera ante Chriſti mortem, quod nemo dicit, nec dici poteſt. Sequela autem patet, quia illæ cæremoniæ ſignificabant aliqua myſteria Chriſti vt futura, quæ iam erant facta. Dicendū ergo eſt (ſicut ſuprà de circunciſione diximus) cæremonias illas eo tempore retinuiſſe rationem literalē, & ſignificationem moralē, quæ erat quaſi fundamentalis in illa inſtitutione, & ita adhuc continebant cultū legitimum Dei, & ſignificabant ſubiectionem, & reuerentiā illi debitam, & interiorem cultū, & ſanctificationem à peccatis, & illorum pœnitētiam, vel recognitionē beneficiorum Dei, & ſimilia quæ in omni tempore locum habent. Quod verò attinet ad ſignificationem Chriſti, & myſteriorum eius, vel iam illam nō habebant, quia finita iam erat intentio imponentis quoad hanc partem, vel certè ex intentione offerentium explicita, vel implicita, illa ſignificatio poterat abſtrahi à differentia 19. *Ratio à priori.*

futuri

A futuri temporis, & ſignificare myſteria quoad ſubſtantiam, & exiſtentiam eorum pro aliquo tempore, abſtrahendo ab hoc, quod iam eſſent, vel non eſſent facta. Sicut in materia de Fide dicitur (& inſinuat D. Thom. 2.2. q. 1. ar. 3. ad 3.) Iudæũ in nocte natiuitatis Chriſti credentem Meſſiam eſſe venturum, potuiſſe ex fide credere, abſtrahendo à differentia futuri temporis, quatenus includit negationem rei iam factæ, quæ abſtractio multo facilior eſt in factis, quæ incomplexè ſignificant, quàm in vocibus complexè ſignificantibus.

20. *Obiect. Reſp.* Dices ergo iam non fiebant illæ cæremoniæ vt legales, quia non fiebant propter ſignificationem futurorum, à legiſlatore intentam. Reſpondetur in primis ſatis eſſe, quòd fierent ex inſtitutione illius legis, B licèt non fierent ſecundùm omnem ſignificationem. Sicut circunciſio Chriſti, & purificatio Virginis legales fuerunt, licèt non ſignificarẽt in illis perſonis totum id, quod in aliis ſignificabant. Satis ergo eſt, quòd retinerent ſignificationẽ moralem, & quaſi literalem, & fundamentalem, & quòd figuralem participarent, prout eſſe poterat tempori, & perſonæ accommodata. *3. Ratio Hieron. ſtatim explicanda.* De tertia autem ratione Hieronymi ſtatim dicam: neganda eſt enim ſequela, nimirum etiam nunc illas cæremonias non eſſe mortiferas; eſt enim longè diuerſa ratio de tempore poſt ſufficienter prædicatum Euangelium, & de illo priori: nam poſtea facta eſt prohibitio, vt dicemus, & Synagoga cũ ſufficienti honore ſepulta fuit. Denique ad quartam C rationem de indifferentia actionum reſpondemus cum Auguſtino, cæremonias illas quoad bonitatem, & malitiam fuiſſe indifferentes ſecluſa inſtitutione; poſt illam verò fuiſſe de ſe bonas, & nihilominus potuiſſe eſſe indifferentes quoad obligationem, quia potuerunt non præcipi, nec prohiberi, & hunc ſtatum habuerunt pro illo tempore, vt magis ex reſolutione ſequentis capitis conſtabit.

21. Supereſt probanda altera pars de prohibitione poſitiua, quæ ſufficienter etiam oſtenditur per ſolam negationem, ſcilicet, quia talis prohibitio pro illo tempore facta in Scriptura non habetur, nec aliqua hiſtoria, aut probabili teſtimonio ſuaderi poteſt. Et præterea non erat tunc neceſſaria, imò nec conſentanea ſuaui prouidentiæ Dei, quia, vt Auguſt. rectè dicit, non expediebat tam ſubitò fieri prohibitionem D illã, ne cæremoniæ legis ita abominabiles exiſtimarentur, ſicut cæremoniæ Gentilium. Item quia erat difficillimum tanta celeritate auellere totum illum populum ab antiqua conſuetudine, quæ illis maximè cordi erat, & alioqui non erat, contra rationem naturalem, & ſine incõuenienti tolerari poterat. Denique quia fieret multo difficilior conuerſio Iudæorum ad fidem Chriſti ſine ſufficienti cauſa. Et hæ rationes ſatis inſinuantur in Actibus Apoſtolorum, præſertim in cap. 21. Sicut enim propter ſimiles rationes Apoſtoli exercebant legalia, & ex illo facto colligimus non fuiſſe tunc prohibita, ita etiam credimus ob eaſdem cauſas prohibitionem fuiſſe dilatam.

22. *Dubium.* Sed quæret aliquis, an hæc pars intelligenda ſit de ſolis Iudæis, vel etiam de gentibus, interdum enim E authores ſignificant eſſe diſtinctionem conſtituendam inter Iudæos, & Gentiles. Nam Iudæis permittebantur legalia eo tempore, quia à parentibus illa acceperant, & ſolemni conſuetudine ea ſeruauerant, & à Deo receperant, ideóque difficillimè poterant ſubitò ab eis moueri, vt dixi. Hæ autem rationes non habent locum in Gentilibus, & ideo vſus legalium ſemper & à principio cenſetur illis prohibitus, quia irrationabile videbatur, denuo profiteri legem iam mortuam. Item quia non poterant licitè miſceri cæremoniis Iudaicis, niſi aſſumpta priùs circunciſione, quæ erat profeſſio totius legis; nam illa profeſſio non poterat rectè conuenire cum profeſſione Baptiſmi, ad quam principaliter obligabantur. Et hanc differentiam inter Iudæos, & Gentiles ſuadere videtur alia differentia, quæ ex Scriptura obſeruatur inter Timotheum & Titum: nam Timotheum ex parte Iudæum facilè circuncidit Paulus Actor. 18. Titus verò purè Gentilis non eſt permiſſus circuncidi ab eodem Paulo etiam compellentibus falſis fratribus, vt dicitur ad Galat. 2. Nam hoc ideo factum videtur, quia circunciſio, quæ tunc permittebatur Iudæo, iam prohibebatur Gentili. Et hoc ſenſit ibi Salmer. diſp. 22. ad 7. dicens Titum, & Gentilem quemcunque non ſolùm non potuiſſe tunc cogi ad circunciſionem, verùm etiam nec licitè circũcidi, licèt vellet. Quod videntur etiam confirmare illa verba ad Galat. 5. *Ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* ibi enim Paulus ad ſolos Gentiles loquebatur, & ſimpliciter loquitur de circunciſione legali ſine alia reſtrictione; ergo abſolutè indicat, iam fuiſſe illis prohibitã. Vnde Salmer. ſuprà diſ. 23. ex ſententia Auguſtini dicit, in illo primo tempore licuiſſe Iudæis vti legalibus, non verò gentibus.

In contrarium verò multa ſunt, quæ ſuadeant, non magis fuiſſe perniſioſam obſeruationem cæremonialium conuerſis ex gentibus, quàm conuerſis ex Iudæis pro eo tempore. 23. Primò, quia etiam gentibus non erat intrinſecè mala talis obſeruatio, neque inuenitur illis ſpecialiter prohibita. Prior pars probatur, quia nulla eſt ratio ſpecialis, quæ probet hanc intrinſecam malitiam reſpectu gentium magis, quàm reſpectu Iudæorum. Item quia illæ cæremoniæ continebant cultum veri Dei ab ipſomet approbatum, & per ſe non repugnantem veritati Euãgelij pro eo tempore, id eſt, ſi non admiſcerentur alij errores (quod erat per accidens) ergo vſus illarum de ſe non habebat intrinſecam malitiam, etiam reſpectu fidelium ex gẽtibus conuerſorum. Altera verò pars probatur, quia nullibi inuenitur talis prohibitio poſitiua. Nec coniecturæ factæ quoad hoc cogunt, quia licèt in Iudæis fuerint plures rationes ſpeciales, vt pro illis non ſtatim fierent legalia mortifera, nihilominus pro Gentilibus ſufficit generalis ratio, quòd antea poterant licitè profiteri illam legem. Vnde ſi pro illo tempore, quo iam incipiebat lucere Euãgelium, aliquis Gentilis nondum Chriſtianus fieret proſelytus Iudæorum, in hoc non peccaret, quia non erat illi facta ſpecialis prohibitio; ergo licet id faceret poſt ſuſceptam fidem Chriſti, non peccaret, dummodo non faceret ex falſa fide, ponendo ibi ſpem ſalutis, vel exiſtimando eſſe ſibi neceſſarium, quia per ſe etiam reſpectu illius non inuenitur prohibitum.

Et confirmatur primò: nam Actor. 15. vbi in concilio Apoſtolico ex profeſſo tractatum eſt de vſu legalium reſpectu gentium, ſolum declaratum eſt, non fuiſſe, nec eſſe illis neceſſarium, vt patet ex verbis decreti, *Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis, nihil vltrà vobis imponere oneris*, &c. quibus neceſſitas tollitur, vel nulla eſſe declaratur, non tamen prohibitum ibi eſt Gentili, quia ſi voluntariò vellet tale onus aſſumere, poſſet id facere. 24. Et in Epiſt. ad Galat. ſemper damnatur, aſſerere, hoc eſſe neceſſarium gẽtibus, vel cogere gentes iudaizare; voluntaria autem profeſſio pro illo tempore nullibi damnatur. Confirmatur ſecundò: nam Hieronymus affirmans, legalia fuiſſe mortifera à principio, indifferenter de Iudæis, & de Gentilibus loquitur, Auguſtinus verò id negans, & è conuerſo affirmans, pro illo primo tempore fuiſſe licita, ſimpliciter etiam loquitur ſine diſtinctione inter Iudæos, & gentes, nullibi enim inuenio talem diſtinctionem feciſſe. Imò ſolùmque in dicta

Epiſt. 19. verſùs finem, ſic inquit, *Illa quæ ſignificationis cauſa præcepta ſunt, circunciſio, &c. quæ reuelatione gratiæ latius innoteſcente, & neceſſe fuerat aboleri, nō ideo fuerant tanquam diabolica gentium ſacrilegia fugienda, etiam cùm ipſa gratia iam cœperat reuelari, quæ umbris talibus fuerat renunciata, ſed permittenda paululum eis; maximè qui ex illo populo, cui data ſunt, venerāt.* Vbi expendo illam particulam *maximè*, quæ indicat, non ſolis Iudæis id eſſe permiſſum, licèt eis maximè.

Auguſt. Clariùs tamen videtur hanc ſententiā docere Aug. in expoſit. Epiſt. ad Gal. circa illa verba; *Sed neque Titus*, &c. ſic dicens, *Quamuis Titus Græcus eſſet, & nulla eum conſuetudo, aut cognatio parentum circuncidi cogeret, ſicut Timotheum, facilè tamen etiam iſtum circuncidi permiſiſſet Apoſtolus. Non enim tali circunciſione ſalutem dicebat auferri, ſed ſi in ea conſtitueretur ſpes ſalutis, hoc eſſe contra ſalutem oſtendebat. Poterat ergo vt ſuperfluam æquo animo tolerare. Propter introductos autem fratres non eſt compulſus Titus circuncidi, quia cupiebant circuncidi Titum, vt iam circunciſionem, etiam ipſius Pauli atteſtatione, & conſenſione tanquam ſaluti neceſſariam prædicarent.* Clarè ergo ſentit Auguſtinus in hac ſententia per ſe licitam fuiſſe circūciſionē Tito, licet propter ſcandalum vitanda eſſet, vbi occurreret.

26. Reſoluitur dubium. Hæc ergo poſterior pars, ſi de rigore iuris, vt ita dicā, ſeu præcepti prohibentis, loquamur, videtur magis de mente Auguſtini, & in ſe probabilior. Quia rationes factæ oſtendunt, nullam factam eſſe prohibitionem ob quam fuerint eo tempore legalia mortifera gentibus. Nihilominus tamen ſi coniectemus id, quod moraliter accidere tūc potuit, veriſimilius eſt, Gentiles fideles bene in fide Euangelica inſtructos legalibus abſtinuiſſe, quia moraliter putabant, ſibi non licere, ſaltem per accidens. Quia certò ſciebant, non eſſe ſibi neceſſaria, vnde cùm aliàs eſſent nimis oneroſa, & præcipuè circunciſio, non poterant illa aſſumere, niſi ſuſpicionem dando quòd reputarent illi ſibi neceſſaria, & ita in eis id habebat ſaltem ſpeciem mali, propter quam facilè exiſtimare poterant, id ſibi non licere, vel etiam propter ſcandalum, vel ne cooperarentur errori Iudæorū, qui hanc neceſſitatem illis imponere tentabant. Vnde etiam potuit conſuetudine fidelium ex gentibus venientium introduci quædam obligatio abſtinendi ab huiuſmodi ritibus Iudaicis. Dixi autem *fidelibus in fide bene inſtructis*, quia per ignorantiam inuincibilem contingere poterat (præſertim ante Concilium Apoſtolorum) vt aliqui conuerſi ex gentibus ad fidem exercerent legalia, exiſtimantes ſibi eſſe neceſſaria, & cum excuſatione ab hoc errore propter inuincibilem ignorātiam; ſecluſa autem hac exiſtimatione pauci, vt exiſtimo, aut nulli ſpontaneè circunciſi ſunt, & hoc probat exemplum de Tito, & alia ſuperiùs adducta.

CAPVT XVIIII.

Satisfit duobus dubiis ex ſuperiori reſolutione inſurgentibus.

1. Dubium. DIximus in præcedenti capite cum Auguſtino, legem veterem fuiſſe mortiferam aliquo tempore poſt inchoatam Euangelij prædicationem; ſtatim ergo occurrit interrogandum, quod, vel quale fuerit illud tempus? De hoc enim puncto Auguſtinus nihil in particulari quæſiuit, aut reſoluit, ſed ſolùm generaliter dixit, aliquo tempore poſt inchoatam promulgationem Euangelij, vel poſt integram promulgationem eius per Apoſtolos factam, cœpiſſe legalia eſſe mortifera. Vnde Theologi ſuprà citati fatentur tempus hoc eſſe incertum, quia neque habemus Scripturam diuinam, quæ de hoc tempore loquatur, neque aliquod Concilium, in quo tempus hoc fuerit declaratum, ſed ſolùm per traditionem Eccleſiaſticam id habetur, ex qua non habemus quidem certum diem, menſem, aut annum huius initij, ſed ſolùm non longè diſtaſſe ab initio prædicationis Apoſtolorum. Et communiter veriſimilius creditur quadrageſimo anno à paſſione Chriſti, vel circà incepiſſe, vel à deſtructione templi per Titum, & Veſpaſianum. Neque huic ſententiæ obſtabit, quod ſcribit Ignatius epiſtol. 8. ad Philip. in fine, *Qui cum Iudæis celebrat Paſcha, aut ſymbola feſtiuitatis eorum recipit, particeps eſt eorum, qui Dominum occiderunt, & Apoſtolos eius*, quod ſine dubio ſcriptum fuit eo tempore, quo iam legalia erant mortifera, vt ipſa verba oſtendunt: ſed non obſtat, quia Ignatius vixit ferè vſque ad nonageſimum annum poſt paſſionem Chriſti. Videtur autem ex dicta ſententia ſequi viuentibus Apoſtolis Petro, & Paulo legalia nondum fuiſſe mortifera, cùm ipſi non vixerint integros quadraginta annos, ſed triginta & quinque, & ad ſummum triginta ſex poſt Chriſti aſcenſionem.

Nihilominus veriſimile eſt, viuentibus Apoſtolorum Principibus iam fuiſſe in Eccleſia ſufficienter intellectum, ac præceptum, non ſolùm non oportere ſeruare legalia, ſed etiam eſſe pernitioſum, & ideo ab ipſiſmet Apoſtolis fuiſſe hoc declaratum, vel traditum, quia valde conueniens fuit, tam neceſſarium dogma ab eis relinqui ſufficienter introductum, & fundatum. Accedit quòd eo tempore iam erat ſufficienter promulgatum Euangelium, dicente Paulo ad Roman. 10. *Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in omnes fines terræ verba eorum.* Nam licèt controuerſum ſit, quo ſenſu ſint hæc verba intelligenda, & an verbum illud, *audierunt*, in rigore præteriti, vel generaliùs ſit ſumendum, nihilominus certum eſt, ante tempus mortis Apoſtolorum Petri, & Pauli fuiſſe prædicatum Euangeliū in præcipuis mundi partibus, & ita in toto illo legem Chriſti promulgatam fuiſſe iuxta illud Pauli ad Coloſſenſ. 1. *Audiſtis in verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſo mundo eſt, & fructificat.* Et infrà, *Quod prædicatū eſt in vniuerſa creatura, quæ ſub cœlo eſt.* Quia licèt fortaſſe non ad omnes omnino mundi prouincias verbum Euangelij tunc peruenıſſet, vt infrà dicam, nihilominus tempus illud ſufficiens erat ad diuulgationem eius per totum mundum, quod ſatis eſt ad conſummatam promulgationem, iuxta doctrinam generalem ſuperiùs datam, quam etiam libro ſequenti ad legem nouam applicabimus. Multò verò certius eſt promulgationem Euangelij pro Iudæis factam eſſe ſufficientiſſimè intrà illud tempus, imò & de facto perueniſſe ad omnes orbis prouincias, in quas erant diſperſi Iudæi, & vbicumque lex Moyſi ab eis ſeruabatur, ac ſubinde tempus illud triginta ſex annorum paulò ampliùs, minúſve ſufficientiſſimum fuiſſe, vt lex illa cum honore ſepeliretur, & omnino aboleretur, ab illo ergo tempore cœpit illa lex eſſe mortifera. 2. In tempore Apoſtolorum legalia fuiſſe mortifera.

Statim verò inſurgit alia interrogatio: Quo nimirum iure, diuino, ſcilicet, vel humano, lex illa facta ſit mortifera. Nam, vt dixi, illa nō eſt facta mortifera per ſolam abrogationē eiuſdem legis: nam abrogatio ex vi ſua, & in genere loquendo, tollit obligationem legis abrogatæ, non verò prohibet, aut mortiferam facit obſeruantiam eius quaſi materialem, ſeu perſeuerantiam in vſu per legem illam introducto, ergo idem dicendum eſt de illa lege. Deinde nō ſunt facta pernicioſa legalia per ſolam introductionem legis nouæ, quia in Iudæa, & in multis aliis prouinciis introducta eſt & obligauit, & non fecit ſtatim morti- 3. Dubium. Quo iure lex illa facta fuerit mortifera.

fera legalia, ergo quantum eſt ex vi illius legis alia durare potuiſſet pro toto orbe, & pro quocumque tempore, quia non eſt maior repugnantia. Oportet ergo, vt cæremonialia legis facta ſint mortifera per nouum ius prohibens illorum vſum. Quale ergo eſt tale ius? Non enim eſt ius diuinum naturale, maximè enim fuiſſet illud, quod naſci potuiſſet ex ſignificatione futurorum, quæ iam erant impleta. Hæc autem ratio inſufficiens eſt; ergo. Maior patet, quia remota illa ſignificatione, nihil inuenitur in his cæremoniis per ſe malum, alioqui nunquam potuiſſent præcipi, aut exerceri; ſunt ergo per ſe indifferentes, ſi eis non addatur aliqua ſignificatio, quæ falſitatem includat in qua ſola illa ratio fundatur; ergo illa ſecluſa, nulla ſupereſt ratio, ob quam dicamus cæremonias illas B factas eſſe intrinſecè malas ex vi legis gratiæ ſufficienter, & integrè promulgatæ. Quod autem illa ratio non cogat eſt manifeſtum ex ſuprà dictis, quia illa ſignificatio eſt ſeparabilis ab illis cæremoniis, etiam factis formaliter, vt in multis accidit ante Chriſti mortem, & in pluribus, vel omnibus poſt mortem eius, & poſt inchoatam promulgationem Euangelij. Ergo nulla ratio ſupereſt, ad dicendum hanc prohibitionem eſſe iuris naturalis.

4. *Vrgetur idem dub.*

Neque etiam dici poteſt eſſe iuris diuini poſitiui, quia in Scriptura non inuenitur talis prohibitio à Deo facta, neque eſt teſtimonium, ex quo colligatur, cæremonialia eſſe mortifera, niſi illud ad Galat. 5. *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit*, quod tamé C ab Auguſtino exponitur de circumciſione aſſumpta, ponendo ſpem in illa, vel ſaltem vt adhuc neceſſaria, & vt erat legis profeſſio: nam de illa intelligitur, quod immediatè ſubiungit Paulus, *Teſtificor omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ*, hoc enim habet verum in homine circumcidente ſe ſpiritu legis animo profitendi illam vt ductem, & viuam. Nam alioqui Timotheus circumcidit ſe, & nihilominus non factus eſt debitor vniuerſæ legis faciendæ, quia non illo ſpiritu ſe circumcidit, ſed quia id non erat vetitum, & cedebat in honorem legis, & vt fieret aptus ad cæteras cæremonias legis religioſè exercendas, quando ad maiorem vnionem, & pacem inter fideles, & conſequenter ad maiorem Dei amorẽ conferret. Ergo ex illo loco nõ probatur, D vſum circumciſionis etiam religioſum, & ad cultum Dei ordinatum, eſſe ſimpliciter iure diuino prohibitum. Neque etiam tale ius diuinum habetur ex traditione, quia Eccleſia nunquam declarauit, cæremonialia eſſe mortifera ex vi iuris diuini, ſed tãtùm eſſe mortifera, quod poſſunt habere ex vi Eccleſiaſticæ prohibitionis, ergo hoc videtur eſſe veriſimilius.

5. *Quid de hoc tradiderunt doctores.*

Hoc punctum non inuenio ab auctoribus, qui ſententiam Auguſtini ſequuntur, expreſsè definitũ, aut diſputatum. Nam Hieronymus ſine dubio ſenſit, cæremonialia eſſe mortifera ex iure diuino, vel ex vi obligationis legis Euangelicæ, vel ex vi redẽptionis per Chriſtum conſummatæ: nam ideo dixit, ſemper fuiſſe mortifera, imò nihil diſtinguit inter mortuam, & mortiferam. Et ita eiſdem teſtimoniis Scripturæ vtrumque probat, & ideo in locis ſuprà citatis videtur interpretari dictum teſtimonium Pauli ad Galat. E 5. de circumciſione quocũque modo facta formaliter ex affectu cultus: quamuis ſuper eundem locum non longè ſit ab expoſitione Auguſtini dicens, *Tunc non prodeſt circumciſio, cùm aliquid per ſemetipſam putatur vtilitatis afferre.* Nihilominus tamen in ſententia Auguſtini ſatis veriſimile eſt, abſolutam prohibitionem legalium in ſenſu dicto non eſſe ex vi ſolius iuris diuini, ſed per Eccleſiaſticum completi. Nam ex iure diuino eſt mortifera obſeruatio legis, ſi fiat vel ab illa ſperando iuſtitiam ſine Chriſto, vel etiam cum Chriſto, ita vt lex ſimul exiſtimetur neceſſaria cauſa

Auguſt.

A iuſtitiæ, vel etiamſi nunc credatur neceſſaria ex vi præcepti, & obligationis talis legis. At verò lex Eccleſiaſtica addidit, vt ſit mortifera obſeruatio legis facta ex affectu religionis, ſeu tanquam per ſe conferens ad honeſtatem, etiamſi nullo ex dictis modis neceſſaria reputetur. Nam talis obſeruatio iam non poterat eſſe vtilis Eccleſiæ, neque ad vnionem vtriuſque populi Iudaici, & Gentilis conferret, ſed potiùs fuiſſet occaſio ſchiſmatum, & ſcandalorum. Imò non parum fuiſſet periculi, vt tales cæremoniæ ſæpiſſimè fierent Iudaico ſpiritu, & ideo conuenientiſſimum fuit illas omnino abolere per dictã abſolutam prohibitionem. Quòd ſi inquiratur, vbi talis prohibitio Eccleſiaſtica inueniatur. Reſpondetur, non oportere, B vt inueniatur ſcripta, ſed ſatis eſſe, quòd vſu, & traditione Eccleſiæ conſtet, & quòd de hac Eccleſiæ conſuetudine, & traditione antiqui Patres teſtificentur. Potuit autẽ hæc lex non ſcripta ſolo vſu, & conſuetudine vniuerſalis Eccleſiæ introduci, veriſimilius autẽ eſt, illam incepiſſe ex declaratione Paſtorũ Eccleſiæ, & Apoſtolorum tempore opportuno facta, quando iam expediebat, Moyſaicas cæremonias in Eccleſia non permittere. Et ita colligi poteſt ex dicta epiſtola Ignatij, hanc legem iam tunc fuiſſe latam in Eccleſia, & Clemen. lib. 6. conſtit. cap. 14. inter alia tradita ab Apoſtolis ponit, non eſſe fidelibus carnem circumcidendam. Idem Euſeb. lib. 1. de præpar. Euang. cap. 3. & Auguſt. ſtatim citandus.

Euſeb.

6. *Obiect.*

Solùm poteſt obiici, quia ſequitur, poſſe Eccleſiam C hanc legem tollere, vel in ea diſpenſare, & vſum cæremonialium concedere, quia poteſt diſpenſare in quocunque iure humano, vt ſuprà dictum eſt, & tradidit D. Thom. quodliber. 4. art. 13. Reſpondebimus autem, quamuis in Eccleſia non deſit abſoluta poteſtas, nihilominus moraliter, & de facto non poſſe abrogare talem legem, quia id eſſet in deſtructionem, non in ædificationem, ſicut de præcepto decimarum ſuo loco diximus, & idem eſt de præcepto ieiunij Quadrageſimalis. Et in particulari certũ eſt, præceptum, vt Paſcha non celebretur in eadem decimaquarta luna, in qua celebratur à Iudæis, Eccleſiaſticum eſſe, & nihilominus non aufertur ab ipſa Eccleſia, nec auferri poteſt, quia Spiritus ſanctus rector Eccleſiæ id non permittet, quia pernicioſum eſſet, & D ſcandaloſum, abſque vlla vtilitate. Et eadem ratione propriè loquendo nunquam Eccleſia in hoc præcepto diſpenſauit, eadémque ratio eſt de quocumque tempore futuro, quia nulla ratio vtilitatis, vel ædificationis poteſt in tali diſpenſatione inueniri. Ideóque (vt ſuprà notaui) quoties Eccleſia vtitur aliqua cæremonia ad imitationem antiquæ legis, ſemper id eſt ſecundùm aliquam generalem rationem cultus de ſe conſentaneam rationi naturali, non verò ſecundùm peculiarem modum inſtitutum, & obſeruatum in antiqua lege, ne videatur vllo modo aliquam ex illis cæremoniis retinere, ſed ab omni mali ſpecie abſtineat.

D. Thom. Reſp.

7. *Prohibitionem cæremoniarũ quatenus legales erant ex iure diuino oriri.*

Denique poſſumus vltimò addere, hanc prohibitionem cæremoniarũ quatenus legales erant, ex iure diuino poſitiuo proximè oriri, & illo ſuppoſito eſſe E mortiferas ſi fiant ex affectu cultus ex vi iuris diuini naturalis. Declaratur prior pars, quia dupliciter poſſunt illæ cæremoniæ dici legales, ſcilicet, quia præceptæ per legem, vel tantùm quia inſtitutæ, hoc enim ſecundum latiùs patet: nam poteſt aliqua cæremonia inſtitui ſine præcepto vtendi illa, vt per ſe conſtat. Lex autem vetus in vtroque fuit temporalis, & abroganda, vt ex ſuprà dictis patet, ideóq; poſtquam plenè abrogata eſt, ceſſauit non tantùm obligatio, ſed etiam inſtitutio legalis. Et hoc quidem ortum habuit ab eodem iure diuino poſitiuo, quo lex illa condita fuit, id eſt, à libera Dei voluntate, quæ ter-

A minũ durationis illi legi præfiait, qui terminus fuit Chriſtus, vt nouus legiſlator, & conſequenter lea eius ſufficienter promulgara. Vnde quoad hoc valde probabile eſt, Apoſtolos non per modum nouæ inſtitutionis, aut præcepti, ſed per modum interpretationis diuini iuris declaraſſe, quod tempore conſummatus fuit terminus, ex quo lea illa ceſſatura erat omnino, quoad omnem ſuam inſtitutionem. Et hoc ſignificauit Auguſtinus lib. de hæreſib. in hæreſi 9. dicens, Chriſtianos per Apoſtolicam traditionem legalia non obſeruare carnaliter, ſed didiciſſe ea ſpiritualiter intelligere. Facta autem huiuſmodi declaratione, ea iure diuino naturali ſequutum eſt, vt cæremoniæ illæ ſtatim eſſent mortiferæ, quatenus legales erant, quia iam non ad religionem, ſed ad ſuperſtitionem potiùs pertinere cœperunt.

Auguſt.

8\. *Declaratur doctrina tradita.*

B Atque hoc maximè patet in quibuſdam cæremoniis, quæ publicam, & authẽticam inſtitutionem requirũt. Inter quas primum locum obtinẽt ſacrificia, quia in illis conſiſtit veluti principalis, & quaſi ſubſtantialis cultus Dei, & ideo ceſſante inſtitutione, & impoſitione Dei eo ipſo ex natura rei fuit intrinſecè malus vſus illorum ſacrificiorum ſub ratione ſacrificandi, & colendi Deum per illa, quia iam re vera non erant ſacrificia diuina, nec per homines potuerunt reſtitui in illum ſtatum. Quod patet, quia id non poteſt fieri auctoritate priuata, quia hoc repugnat ratio. ni ſacrificij, neque etiam auctoritate publica Eccleſiæ, quia eſſet contra Chriſti intentionem inſtituentis in Eccleſia vnum excellentiſſimum ſacrificium loco omnium, & idcirco vnicum, quia per ſe ſolum
C ſufficiẽtiſſimum eſt, vt latè tractaui in 3. tomo tertiæ partis, diſp. 74. ſect. vlt. Ablatis autem hoc modo ſacrificiis neceſſarium conſequenter fuit, eodem modo ceſſare ſacerdotium, quia ſacerdotium per ſe primò ad ſacrificium ordinatur, iuxta illud Pauli ad Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur.* Vnde etiam in lege gratiæ Chriſtus aliud ſacerdotium inſtituit, præter quod nullum introduci poteſt per vllam auctoritatem hominibus datam. Idem iudicium ferendum eſt de ſacramentis, quæ ſecundum locum tenere videntur inter cæremonias, quæ inſtitui ſolent ad cultum Dei, & ordinantur ad aliquam ſanctificationem recipientium. Quæ quidem ſanctificatio in lege noua interna eſt,
D & perfecta, & à ſolo Deo conferri poteſt, & ideo Eccleſia non poteſt talia ſacramenta inſtituere. Neque etiam poteſt vetera reuocare, ſeu acceptare, quia vel id faceret ea vi prioris inſtitutionis diuinæ, vel per nouam impoſitionem humanam illa inſtituendo, nõ primum quia diuina inſtitutio iam ceſſauit, vt ſupponitur, nec ſecundum, tum quia nulla eſt poteſtas in Eccleſia ad inſtituenda ſacramenta, tum etiam quia finis proprius talium ſacramentorum ceſſauit in lege noua, in qua ſicut non ſunt legales immunditiæ; ita neque eſt purificatio legalis, ſeu carnis, vt illam Paulus appellat. Et hoc etiam confirmat illa ratio D. Thomæ, quòd illæ purificationes, & oblationes erant vmbræ futurorum, & internæ ſanctificationis dandæ per Chriſtum, vnde impertinens fuiſſet poteſtas in-
E ſtaorandi in Eccleſia Chriſti talia, & tam imperfecta ſacramenta.

9\. *De cæremoniis accidentalibus.*

De aliis verò cæremoniis pertinentibus ad cultum Dei, quæ magis accidentariæ ſunt, qualia ſunt veſtes, vaſa, & alia ſacra, & obſeruantiæ veteris legis, dixerunt aliqui, quòd licèt non poſſint ſeruari in lege noua ea vi primæ inſtitutionis, quia illa ceſſauit, & ideo talis vſus eſſet ſuperſtitioſus, & errorem inuolueret, nihilominus authoritate Eccleſiæ poſſe inſtaurari, ita vt ſeruentur ex inſtitutione humana, non ea diuina, ad eum modum, quo Theologi loquuntur de iudicialibus præceptis. Ita ſentit Couar. lib. 1. Variar. cap.

Couar.

A 17. num. 1. Qui conſequenter ait, differentiam, quam communiter aſſignant Theologi inter iudicialia, & cæremonialia præcepta, intelligendam eſſe de illis cæremonialibus, quæ principalem cultum continebant, vt erant ſacrificia, & ſacramenta: nam hæc maximè ſignificabant myſteria Chriſti futura, alia verò magis videbantur eſſe ad moralem vtilitatem, vt ad decentiam, & ornatum ſacrificiorum, & ad excitandam deuotionem, &c. Et allegat in hanc ſententiam Maiorem in 4. diſt. 3. q. 1. & D. Antoninum 1. p. tit. 14. cap. 5. §. 9. & Driedonem de libert. Chriſtian. Sed hi auctores nihil in particulari dicunt, ſed generatim loquuntur. Vnde in eodem ſenſu videtur loqui Couarru. quia non ſolùm de poſſibili, ſed de facto loquitur, vt patet ex exemplis, quæ ſtatim ſubiũgit. Itaque
B de facto hæc imitatur Eccleſia ſecundùm generalem, & moralem rationem cultus, & ad illos fines decentiæ, & ornatus, &c. Semper tamen diſtinctum modum obſeruat, qui & ſit perfectioni nouæ legis magis accommodatus, & omnem ſuſpicionem auferat legalium cæremoniarum. Hæc autem obſeruatio, & prudens cautela non apparet neceſſaria ex vi iuris diuini naturalis, niſi quatenus prudens ratio dictauerit, eſſe moraliter neceſſariã ad prædictos fines, & quia hoc ſemper ita eſt (moraliter loquendo, vt explicaui) ideo ſimpliciter dicere poſſumus, vſum etiam harum cæremoniarum legalium eſſe mortiferum ea vi iuris diuini naturalis, ſuppoſita ceſſatione antiqui iuris diuini poſitiui cum perfecta illius mutatione per nouæ legis completam promulgationem. Hic
C verò inſurgebat alia difficultas, quam in cap. ſeq. meliùs tractabimus.

Maior.
D. Anton.
Driedo.

Quis ſenſus horum doctorum.

CAPVT XIX.

Fueritne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.

1\. *Status quæſtionis aperitur.*

RESolutio quæſtionis huius ex iam dictis haberi poteſt, tamen, quia nec probari non poterat, nec à difficultatibus occurrentibus expediri, non intellecto priùs tempore, in quo cœpit eſſe mortifera, ideo in hunc locum punctum hoc diſtulimus. Poteſt autem quæſtio intelligi, vel reſpectu gentium, vel reſpectu Iudæorum, vtriſque enim lex mortifera eſt, vt adducta in ſuperiori capite probant, & à fortiori vtriſque etiam eſt mortua, imò reſpectu gen-
D tium pluſquam mortua dici poteſt, quia illos nunquam obligauit. Quocirca ſi quæſtio propoſita, ſeu comparatio fiat reſpectu gentium conuerſarum ad Chriſtum, reſolutio pendet ex dubitatione ſuprà tractata, an Gentilibus in Chriſtum credentibus aliquando licuerit poſt euangelium ſuſceptum circunciſionem ſuſcipere, & legalia ſeruare. Nam ſi nunquam licuit, conſequens eſt, vt ſimul fuerit eis lex mortifera, ac fuit mortua, quia poſt Chriſtum ſemper vtrumque habuit. Si verò aliquando licuit fidelibus ex gentibus circuncidi, manifeſtum eſt, priùs reſpectu illorum fuiſſe legem mortuam, quàm mortiferam, quia à principio, & ſemper illos nõ obligauit, & ita erat quaſi mortua reſpectu illorum, cùm tamen non eſſet mortifera, quandiu illam ſeruare eis licuit.
E Neque in hoc ſupereſt noua difficultas. Comparatio ergo fit reſpectu Iudæorũ, licèt enim ex dictis in ſuperioribus ſequi videatur, priùs legem illam fuiſſe mortuam, quàm mortiferam, & hæc ſit communis ſententia, & Auguſtino tributa, nihilominus in ſe, & in Auguſtino non caret difficultate.

Auguſt.

2\. Poſſet enim quis opinari, etiam reſpectu Iudæorum non priùs fuiſſe legem mortuam, quàm mortiferam, non quia à principio fuit mortifera, ſed potiùs è conuerſo, quia non fuit mortua, donec fuit mortifera, id eſt, vſque ad conſummatã prædicationem Euangelij. Et fundamentũ eſſe poteſt primò, quia nullum

eſt teſti

eſt teſtimonium, quod oſtendat à principio fuiſſe mortuã: nam ſi quod eſſet, maximè illud, *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit*: illud autẽ, vel tunc dictum eſt tantùm ad Gentiles, vel ſi extendatur ad Iudæos, intelligitur de his, qui circumcidebantur, ponentes ſpem in circumciſione, tanquam in cauſa ſalutis ſine qua gratia Chriſti non ſufficeret, alioqui non ſolùm probaret ille locus, fuiſſe legẽ à principio mortuam Iudæis, ſed etiã eiſdem fuiſſe mortiferam. Alia verò teſtimonia Scripturæ, quæ loquuntur de termino legis veteris vſque ad Chriſtum, non magis probant, ſtatim fuiſſe mortuam, quàm mortiferam. Nam intelliguntur de Chriſto vt obligante vniuerſum mundum per ſuam legem nouam, & ideo extenduntur vſque ad promulgationem Euangelij; ergo poſſunt etiam extendi vſque ad cõſummatam promulgationem Euangelij, quia tunc cœpit lex Chriſti totum mundum obligare.

Auguſt.

Vnde quando Auguſtinus dixit Epiſtol. 9. in Iudæis fuiſſe damnabile, *quod poſt paſſionem, & reſurrectionem Chriſti dato, ac manifeſtato ſacramento gratiæ ſecundùm ordinem Melchiſedec, adhuc putabant, ſacramenta vetera non ex conſuetudine ſolemnitatis, ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe ſeruanda*: hoc, inquam, rectè poteſt intelligi de tempore poſt perfectè promulgatum Euangelium, tunc enim, & non antea ſimpliciter dici poteſt ſacramentum gratiæ fuiſſe datum, & manifeſtatum.

Hieron.

Vnde Hieronymus in Epiſtol. 89. Auguſtino tribuit, quòd diceret, Gentiles eſſe legis onere liberos, Iudæos verò legi eſſe ſubiectos, quod, ſi verum eſt, neceſſariò referẽdum eſt ad illud primum tempus inchoatæ promulgationis legis nouæ, quia poſt illud vterq; populus æquè fuit liber ab onere legis, ergo in illo primo tempore Iudæi non erant liberi ab onere legis; ergo lex non erat mortua. Denique ſecluſa auctoritate, nulla eſt ratio, quæ cogat nos dicere, legem veterem fuiſſe mortuam ante plenam legis nouæ promulgationem, quia leges illæ non habebant inter ſe formalem repugnantiam, & Deus poterat velle, vt ſimul permanerent, & obligarent, videtúrque id ſatis voluiſſe pro illo primo tempore, ferendo nouam legem, & non expreſsè reuocando primam, nec breuiorem terminum aſſignando, quo adueniente ceſſaret.

3. Aliud fundamentum.

Aliud, & graue fundamentũ eſt, quia non apparet, quomodo illa duo, ſcilicet, eſſe mortuam, & nõ mortiferam, vel hæc duo, eſſe legem permiſſam, ſeu licitè obſeruabilem, & non eſſe obligantem, ſimul coniungãtur. Primum patet ſimili diſcurſu ſuprà facto: nam ſi lex illa mortua eſt, iam ſacramenta eius nihil erãt, & ſacrificia eius etiam ceſſauerant, introducto iam vnico Miſſæ ſacrificio, ergo ex natura rei neceſſarium fuit, vt ſtatim vſus talium cæremoniarũ fuerit ſuperſtitioſus, & rationi rectè cõtrarius. Itẽ ſi lex illa mortua erat; ergo eius cæremoniæ erant falſa ſigna diuini cultus, quia iam ceſſauerat earum inſtitutio, ſeu impoſitio, quia hoc ipſum eſt, legem eſſe mortuam, ergo vti illis, erat per ſe, & intrinſecè malum. Quod ſi quis fortaſſe dicat, illud fuiſſe licitum ex diſpenſatione diuina, non loquetur in primis iuxta intentionem Auguſtini. Et deinde oportet, vt diſpenſationem oſtendat, ne voluntariè loquatur. Ac denique ſi ille vſus eſt contra rationem naturalem, non cadet in illum propria diſpenſatio, ſed potiùs dicendum erit, legem illam non fuiſſe pro illo tempore ſublatam, vel mortuam, vt vſus cæremoniarum eius nihil pro tunc haberet rationi contrarium. Et inde facilè oſtenditur alia repugnantia in hoc, quòd lex illa perſeuerauerit quoad religioſam obſeruationẽ, quando non perſeuerabat quoad obligationem. Repugnantia autem eſt, quia non poteſt eſſe vera lex, quin obliget, non poteſt autem eſſe religioſe obſeruabilis talis lex niſi permaneat in ſtatu veræ legis, ergo nec poteſt eſſe ſic obſeruabilis, niſi vim obligandi retineat. Alia repugnantia moralis inuenitur in ſententia Auguſtini: nam ipſe docuit, non fuiſſe mortifera legalia à principio, vt in actionibus Apoſtolorũ ſimulationem vitaret, ergo eadem ratione docere debuit, non fuiſſe tunc mortua, alias non poſſet ſimulationem effugere, cùm Apoſtoli, tanquam legis obſeruatores, cæremonialia exercerẽt, vt ſuprà oſtẽdimus. Alia denique repugnantia moralis eſt in fundamento Auguſtini: nam ſi expediebat, legem illam nõ ſtatim fieri mortiferam, vt cum honore ſepeliretur, ergo eadem ratione oportebat obligare Iudæos ad vſum illius legis pro illo tempore, ita vt non poſſent licitè illam ſtatim abijcere in eius infamiam, & B iniuriam ac ſi mala eſſet, ergo eadem ratione oportuit, eam pro illo tempore viuam permanere.

Hoc punctum poſtulat, vt explicemus quod ſuprà in hunc locum remiſimus, quomodo lex illa mortua eſſe inceperit à die Pentecoſtes. *4. Tria diſtinguenda.* Vt autem hoc diſtinctè reſoluamus, oportet in lege illa reſpectu cæremonialium tria diſtinguere, ſcilicet, obligationem, inſtitutionem, & fructum ſeu effectum: ſunt enim hæc tria diſtincta, & ſeparabilia, & ideo poteſt intelligi, quòd lex derogetur quoad vnum iſtorum, & non quoad aliud, & ita quòd ſit mortua quoad obligationem, & non quoad inſtitutionem, vel vtilitatem, poteſt etiam intelligi, vt quoad omnia moriatur, ſeu abrogetur. Auguſtinus ergo, ſi attentè legatur, ſolùm C loquitur de abrogatione quoad obligationem legis, & in hoc ſenſu ſenſit fuiſſe legem illam mortuam, quando nondum erat mortifera, & ideo dixit, potuiſſe aliquando illam legem ſeruari, dummodo non tanquam neceſſaria, ſed vt bona, & religioſa obſeruaretur. De aliis autem duobus punctis nihil expreſsè dixit, videtur autem ex doctrina eius colligi, aliter eſſe loquendum de lege quoad ſecundum membrum, id eſt, inſtitutionem cæremonialium, tertium verò de fructu, ſeu vtilitate legis, non habet in præſenti peculiarem rationem, ſed ex prioribus pendet, vt in cap. vlt. huius lib. declarabitur.

Dico ergo primò: Longe probabilius eſt, legem veterem cœpiſſe abrogari, ac mortuam eſſe quoad obligationem, ſimul ac lex noua cœpit obligare. *5. Lex vetus mortua dum lex noua cœpit obligare.* Hæc eſt ſententia Auguſtin. vt dixi, & ita eum intelligunt, D & ſequuntur omnes Theologi citati, & conſtat etiam quoad hoc Hieron. in eadem fuiſſe ſententia. Imò aliqui putant, hanc partem eſſe de fide certam. nam in quodam tractatu de Quadruplici ſynodo Apoſtolorum, qui habetur in principio primi tomi Conciliorum, & factus dicitur iuxta gloſſam ordinariam, ponitur quarta ſynodus primitiuæ Eccleſiæ congregata, Actor. 21. diciturque in ea declaratum fuiſſe, in illo primo tempore ante euerſionem templi Hieroſolym. licuiſſe conuerſis Iudæis vti cæremoniis legis, dummodo ſpem ſalutis ſuæ in illis non collocarent, & in hanc ſententiam citantur etiam Beda, & Carthuſianus. *Beda. Carthuſ.* Veruntamen Actor. 21. nulla refertur facta ſynodalis congregatio, neque noua definitio aut declaratio fidei ibi facta eſt, ſed ſolùm legitur ibi conſilium datum Paulo à Iacobo, & E ſenioribus de vſu aliquorum legalium, in quo ſupponitur quidem, eos credidiſſe illum vſum fuiſſe licitum, in quo credendum eſt, non erraſſe, non tamen declararunt, qualis eſſet ille vſus, neque an tunc eſſet ſub obligatione, nec ne. Inde ergo nihil certum colligi poteſt quoad hanc partem. Alij verò putant, hoc fuiſſe definitum ab Eugenio IV. in Concilio Florentino, ex quo Gaietan. Soto, & alij moderniores, hæc referunt verba, *Non tamen negat ſancta Synodus licuiſſe illa obſeruare ante ſufficientem Euangelij promulgationem, modo ad ſalutem eſſe neceſſaria non crederentur.* *Conc. Flor. Sot. Caiet.* Veruntamen hæc verba ego

14 *Ad 2. diff. Reſp.*

Ad alterã difficultatem reſpondetur, priorem partem eius rectè probare legem illam non fuiſſe tunc mortuam quoad inſtitutionem, non verò procedere contra ceſſationem obligationis. Ad rationes autem poſteriori loco poſitas reſpondeo. Ad primam, legem duos habere effectus, inter alios vnus eſt inſtituere, & dare formam, & modum operandi, aliàs obligare, & nihil repugnare primum ſeparari à ſecundo, ſicut facta eſt inſtitutio Sacramẽti matrimonij, vel ordinis ſine obligatione; ita ergo potuit lex illa permanere ſecundùm priorem effectũ, licèt eſſet mortua quoad poſteriorem. Maioris autem charitatis gratia diſtinguere poſſumus obligationem quoad exercitium, vel quoad ſpecificationem actus: nam quoad priorem dicimus mortuam fuiſſe in principio legem illã, poſterior autem neceſſariò durauit permanente inſtitutione, & illa ſufficit ad rationem legis. Cõſiſtit autem in hoc, quòd licèt Iudæus non teneretur circumcidere filium, nihilominus ſi illum circumcidebat, debebat ſeruare formam legis, & ſic de aliis ſacrificiis, quia hæc obligatio ex natura rei ſequitur ex inſtitutione, & vſu eius. Et ita excluditur prima repugnãtia,

Obligatio quoad exercitium, vel quoad ſpecificationem.

15 *Ad ſecundã rationem.*

Ad ſecundam rationem reſpondetur longè aliam eſſe rationem de ſimulatione obſeruationis legis, tanquam obligantis, vel de ſimulatione cultus: nam prior erat valde materialis, & non per ſe intenta, neque excludebat intentionem veri cultus Deo pro eo tempore placiti, quod ſatis erat, vt actio illa eſſet religioſa, & omnino honeſta. Neque enim Apoſtoli ea tunc faciebant propter obligationem legis, neque hoc exteriùs profitebantur quãtum erat de ſe, quamuis præuiderent alios id exiſtimaturos, idque permitterent: nam hic modus ſimulationis illicitus non eſt, vt ſuprà diximus, ſecùs verò eſſet, ſi cæremonias iam non religioſas, & prohibitas, tanquam religioſa ſe facere fingerent: nam hoc ſine dubio intrinsecè malum eſt. Ita ergo intellecto fundamento Aug. omnis repugnantia ceſſat. Ad tertiam reſpondetur primò ita fuiſſe Iudæos affectos ad legem ſuam, & conſuetudine in illa firmatos, vt non fuerit neceſſarium eis prohibere, ne ſtatũ illius ſubitò abiicerent, vel mutarent: illo autem ſtatu perſeuerante, etiam erat cõſequens, vt multi illis cæremoniis vterentur, ſecluſa ſpeciali obligatione. Dico etiam probabile eſſe, non potuiſſe quidem ſingulos Pontifices, vel ſacerdotes ſtatum illius legis, & inſtitutionem eius omnino abrogare, ſi tamen communi conſenſu vellent cedere iuri ſuo, & ſtatim omnino relinquere cæremonias ſuas, potuiſſe id facere, quia hoc non erat eis prohibitum, & tunc vniuerſaliter ceſſaret ratio retinẽdi cæremonias pro aliquo tempore, quia ceſſaret omne ſcandalum Iudæorum, & omnis infamia eiuſdem legis, & nullam haberet repugnantiam cum ſuaui prouidentia Dei. Quia verò hic caſus erat moraliter impoſſibilis, ideo ſimpliciter permiſit Deus ſtatum illius legis pro aliquo tempore conſeruari quoad inſtitutionem eius, qua ſuppoſitione facta, tenebantur ſacerdotes illius temporis Sancta illa ſanctè tractare, & iuxta legem miniſtrare, quæ obligatio, facta illa ſuppoſitione, magis ex natura rei, quam ex poſitiuo præcepto ſequebatur.

16 *Dubium.*

Atque hinc obiter reſponderi poteſt ad quandam curioſam interrogationem, quæ hic occurrit, an eo tempore, quo cæremonialia erant mortua, & non mortifera, tenerentur Iudæi ſoluere decimas, quia hinc apparet, non fuiſſe obligatos, quia lex erat mortua quoad obligationem, illi autem ſolùm obligabantur ex vi legis. Item quia ſacerdotes iam non tenebantur miniſtrare, licet illis licitum eſſet miniſterium; ergo neque alij tenebãtur illa ſoluere, quamuis licitè poſſent, ſi vellent. Patet conſequẽtia, quia obligatio ſtipẽdij correſpõdet obligationi miniſterij; nam ſecluſa hac obligatione quaſi mutua, & permanente, pro actuali miniſterio, quando fieret, poſſet fieri arbitraria recompenſatio, vel ex partium conuentione.

17. *Concluſio affirmat.*

Nihilominus dicendum videtur, eam obligationem pro eo tempore duraſſe: nam in primis loquendo de Iudæis non conuerſis ad fidem, non eſt dubium, quin ſaltem ex conſcientia, quam habebant, tenerentur decimas ſoluere, ſicut etiam ſacerdotes ex ſimili cõſcientia tenebantur miniſtrare, & veriſimile eſt, etiam Iudæos ad fidem conuerſos eandem exiſtimationem pro aliquo tempore habuiſſe, pro quo non ſatis conſtabat, legem illam eſſe mortuam. Præterea non videtur illa conſcientia omnino fundata in errore, vel ignorantia, ſed in naturali quadam iuſtitia, ſuppoſito ſtatu illius populi conſeruantis illum religioſum cultum Dei, vt à Deo inſtitutum, & approbatum etiam pro eo tempore, & ab eodem populo quaſi communi conſenſu retentum: nam inde oriebatur mutua obligatio ex parte ſacerdotum, vt eſſent parati ad miniſtrandum, quando alij vellent vti legalibus, & ex parte populi ad ſoluendas decimas. Eo vel maximè quòd tribus Leuitica non habuerat ſortem in terra promiſſionis, & loco illius decimas acceperat, ideóque durante ſtatu illius reipublicæ, & templi, non debuit illis priuari: nam hoc etiam erat moraliter neceſſarium, vt ſcandala vitarentur, & omnia ordinatè fierent.

18. *Legẽ ſoluẽdi decimas non fuiſſe cæremonialem, ſed iudicialem.*

In quo tandem conſidero, illam legem ſoluendi decimas non fuiſſe cæremonialem, ſed iudicialem, & ideo potuit lex illa obligare, etiamſi præcepta cæremonialia eſſent mortua. Veriſimile enim eſt, iudicialia præcepta non fuiſſe pro eo tempore mortua, ſaltem illa, quæ ad conſeruandam iuſtitiam, & publicam pacem illius reipublicæ erant neceſſaria. Quia durante pro tunc ſtatu politico illius reipublicæ (prout durabat, permittente, imò & approbãte Deo) neceſſarium erat habere leges iudiciales, per quas ciues obligarentur, & malefactores poſſent puniri, & alia obſeruari, pertinẽtia ad iuſtitiam contractuum, & aliarum actionum: nam obligatio talium legum non repugnabat cum conſummata redemptione Chriſti, nec cum obligatione legis nouæ, nec etiam fuerat ſpecialiter, & expreſsè reuocata. Et ita D. Thomas non probauit abrogationem præceptorum iudicialium niſi ex defectu ſubiecti, id eſt, ex diſſolutione illius reipublicæ, & mutatione ſtatus eius. Durante ergo illo tempore, & ſtatu rectè potuit pro illo tempore præceptum decimarum obligare. *D. Thom*

CAPVT XX.

Quomodo fuerit ſemper illicitum, gentes ad iudaizandum cogere, & tractatur locus Pauli ad Galat. 2. & expenditur prohibitio ſanguinis, & ſuffocati, Actor. 15.

1. *Multiplex coactio. 1.*

EX rationibus dubitandi in c. 15. pro vtraque parte poſitis, & ex rationibus, ac teſtimoniis additis pro ſententia Hier. in c. 16. ſolùm ſuperſunt nobis explicanda duo loca Scripturæ in titulo propoſita: cætera enim omnia explicando ſententiam, quam verã reputamus, expedita ſunt, & multis etiam occurrentibus difficultatibus obiter eſt ſatisfactum, hæc verò duo loca ſpecialem, ac diligentem requirunt declarationem. Quia verò difficultas illorum locorum naſcitur ex coactione gentium ad ſeruanda legalia, ideo pauca de illa præmittenda duxi. Duobus autem, vel tribus modis accidere potuit hęc coactio, primò per coactionem quaſi pœnalem, quæ vt iuſta ſit, ſupponit obligationem in eo, qui cogitur, & poteſtatem, ſeu iuriſdictionem in cogente. Secundò per impropriam coactionem, quam directiuã appellare *Secundò.*

poſſu

poſſumus, imponendo, ſcilicet, obligationem ad legalia ſeruanda, licèt antea non eſſet. Tertiò intelligi poteſt coactio adhuc magis impropria, quæ eſt per conſilium vel exemplum. De prima non fit mentio in Scriptura, de ſecunda videtur procedere locus Actorum, de tertia verò locus ad Gal. 2. Primò ergo tanquam certum ſtatuo, nunquam potuiſſe gentes licitè cogi ad legalia ſeruanda primo genere coactionis quaſi ad implendam obligationem in illis præexiſtentem. Hæc aſſertio nota eſt ex hactenus dictis, illam verò hic præmittimus, vt res magis intelligatur, & vt occaſione illius aliqua loca Scripturæ ad hanc materiam ſpectantia explicentur. Poſſumus igitur duo tempora diſtinguere, vnum eſt, poſt decretum Eccleſiaſticum factum in concilio Apoſtolico Act. 15. aliud eſt de antiquiori tempore à paſſione Chriſti vſque ad illud concilium. Poſt dictum ergo concilium certiſſimum eſt principium poſitum, quia in illo definitum eſt, Gentiles conuerſos non eſſe obligatos ad legalia ſeruanda, ſed ſolùm ad onera in eodem concilio declarata, quæ re vera legalia non erant, vt infrà videbimus; ergo nullo modo licebat illos cogere ad talem obſeruationem. Probatur conſequentia, quia cogere aliquem ad id, quod facere non tenetur, per ſe iniquum eſt. Nam vel talis coactio eſſet per violentiã, & ſic eſſet iniuſta, vel eſſet per deceptionem, perſuadendo illis legalium neceſſitatem, & ſic eſſet hæreticum contra Apoſtolorum definitionem.

Tertiò.

Nũquam potuiſſe gentes licitè cogi ad legalia.

A

Duo tẽpora diſtinguẽda.

B

2. Confir.

Atque hoc confirmant verba Pauli ad Gal. 2. *Quomodo gentes cogis iudaizare*: nam licèt non loquatur de rigoroſa coactione violenta, à fortiori probat illam non fuiſſe licitam. Pertinent autem illa verba ad illud tempus, de quo tractamus: nam licèt Auguſtinus dicta Epiſt. 19. ad Hieron. cap. 2. aliquantulum à princip. probabilius exiſtimet, illud factũ Petri, quod refert Paulus ad Gal. 2. accidiſſe ante concilium Apoſtolicum Actor. 15. nihilominus bene inſpecta hiſtoria Actorum, & collata cum dicto loco Pauli ad Galat. 2. contrarium videtur dicendum. Quia in dicta Epiſtola narrat Paulus duplicem aſcenſum ſuum in Hieruſalem, primum in cap. 1. triennio poſt conuerſionem ſuam, ſecundum in cap. 2. *poſt annos quatuordecim*, vtique à primo aſcenſu, vt contextus ipſe ſuadet, & multi exponunt, & ſpecialiter variis rationibus oſtendit ibi Salmeron diſput. 22. Ille autem ſecundus aſcenſus Pauli idem fuit cum illo, quo ad illud concilium cum aliis conuenit, vt in eodem cap. 2. inſinuat Ambr. refertque Hieronymus, & non improbat, & clarè docent Theodoret. Anſel. D. Thom. Caietan. & Beda Actor. 15. Poteſtque facilè ſuaderi ex collatione vtriuſque aſcenſus, & ex circunſtantiis eorum, & ex aliis coniecturis à ratione temporum ſumptis; illis autem omiſſis, hac ratione nunc breuiter vtor. Quia aliàs hic aſcenſus Pauli, cuius ipſe meminit ad Galat. cap. 2. omiſſus fuiſſet à Luca in hiſtoria Actorum, quod non eſt veriſimile, quia erat res valde grauis, multúmque ad doctrinam fidei ſpectans. Sequela declaratur, quia Lucas quatuor tantùm aſcenſus Pauli in Hieruſalem numerat, primus eſt Actor. 9. triennio poſt conuerſionem ſuam, de quo nulla poteſt eſſe quæſtio. Secundus Actor. 11. ad deferendas eleemoſynas fratribus. Tertius tempore concilij, Actor. 15. Quartus Actor. 21. quando comprehenſus eſt à Iudæis. Et de hoc etiam vltimo non eſt quæſtio, quia conſtat, eo tempore iam Paulum contuliſſe Euangelium ſuum cum Petro.

C

Duplex aſcẽſus Pauli in Hieruſalem.

Salm.

D

Ambr. Theodor. Anſelm. Beda. Caiet. Act. 15.

Lu. quatuor aſcẽſus Pauli numerat.

E

3. Opinio quorundam. Refellitur.

De ſecundo autem aliqui dicere voluerunt, coincidere cum aſcenſu Pauli ad conferendum Euangelium cum Apoſtolis, cuius meminit ad Gal. 2. Sed nõ eſt veriſimile, tum quia nullum indicium ad hoc aſſerendum ſumi poteſt ex vtroque loco, tum etiam, quia tunc nondum erant ortæ contentiones, & ſcandala, quorum occaſione Paulus aſcendit, vt conferret ſuam doctrinam cum Apoſtolis. Non enim propter ſe, aut propter auctoritatem doctrinæ, ſed propter alios, qui ex conuerſione, & libertate gentium turbabantur, aſcendit. Tum præterea quia ille ſecundus aſcenſus non potuit eſſe *poſt annos quatuordecim*, vt ait Paulus, quia fuit anno ſecundo Claudij Imperatoris, aliàs quadrageſimo quarto à natiuitate Chriſti, ac ſubinde decimo, vel vndecimo à morte Chriſti, vt latè probat Baron. 1. tom. Annal. Vnde etiam fit veriſimile quod idem auctor affirmat, Petrũ eo tempore non fuiſſe Hieroſolymis, ſed Romam adiiſſe; non potuit ergò tunc Paulus cum Petro Euangelium conferre. Supereſt ergo, vt illa collatio facta ſit in dicto concilio Act. 15. atque ita vt idem ſit aſcenſus ad concilium, & ad conferendum cum Petro poſt decimum quartum annum à Paulo deſignatum. Exiſtimo autem (vt dixi) numeraſſe Paulum illos quatuordecim annos à primo aſcẽſu, & ideo illum decimum quartum annum fuiſſe decimum ſeptimum à conuerſione Pauli: nam tres præceſſerunt ante primum aſcenſum eius, & inde fit, fuiſſe illum annum decimum nonum à paſſione Domini: nam biennio poſt illam conuerſio Pauli contigit. In idem autem tempus optimè cadit congregatio dicti concilij, quia antea non potuerunt Petrus, & Paulus Hieroſolymis ſimul adeſſe, cùm Petrus fuerit Romæ vſque ad nonum, vel decimum annum imperij Claudij, qui eſt decimus octauus à paſſione Domini, vt ex hiſtoriis conſtat. Relinquitur ergo, vt factũ illud Petri, quod reprehendit Paul. ad Galat. 2. acciderit poſt prædictum Hieroſolymitanum concilium.

Claudius Imper.

Quo tempore Paulus Petrum reprehenderit.

4. De tempore ante prædictũ Concil.

Supereſt dicendum de tempore ante illud concilium. Nam in illo non erat notum in Eccleſia, an gentiles cõuerſi ad fidem legalia ſeruare tenerentur; ergo pro eo tempore dum aliud non declarabatur, iuſtè poterant ad illa ſeruanda compelli: nam in dubio lex ſeruanda eſt, quandiu non conſtat, non obligare. Nihilominus contrarium omnino aſſerendum eſt. Vt autem hoc clariùs probetur, & intelligatur, diſtinguamus illud primum tempus in duo, vnum vſque ad reuelationem factam Petro, vt Gentiles baptizaret Actor. 10. quæ accidit anno Chriſti quadrageſimo primo, hoc eſt, ſeptimo, vel octauo à paſſione eius, vt Baronius oſtendit. Aliud eſt poſt illam reuelationem vſque ad prædictum concilium. In priori tempore non eſt prædicatum Euangelium gentibus, neque aliquis purè Gentilis baptizatus eſt, ſed Cornelius fuit primus, qui Dei monitu baptizatus eſt. & tunc cœpit gentibus aditus ad Eccleſiam reſerari, vt rectè ait Baron. ſuprà. Eſtque optima coniectura, quia Petrus caput Eccleſiæ auſus non fuerat gentes baptizare; ergo non eſt veriſimile, alios Apoſtolos, vel diſcipulos priùs aliquos Gentiles baptizaſſe. Vnde Actor. 11. poſtquam Petrus reuelationem ſibi factam narrauit, alij fideles ex Iudæa conuerſi, *glorificauerunt Deum, dicentes; Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus, & vitam*, & additur ibidem, de diſcipulis, qui fuerant diſperſi à tribulatione, quæ fuerat ſub Stephano, *Prædicabant, nemini loquentes verbum, niſi ſolis Iudæis*. In illo ergo tempore non habuit locum quæſtio de iure, quia non erat factum, quod eſſet iuris fundamentum. Si enim Euangelium non prædicabatur gentibus, nec eis dabatur Baptiſmus, nullo modo poterant ratione legis nouæ ad antiquam ſeruandam compelli, cùm antea ex vi legis antiquæ cogi non poſſent.

Gentes non poſſe ad legalia compelli.

Quo anno reuelatio illa in Act. Apoſtolorum Petro facta ſit.

Baron.

1. Obiect.

Obiici verò poteſt, quia Philippus baptizauit eunuchum ante reuelationem factam Petro, vt conſtat ex Actibus, imò Baron. in anno trigeſimo quinto Chriſti Domini, notat, in illo anno hiſtoriam illam Act. 8. contigiſſe; at verò eunuchus ille Gentilis erat,

reſte

Euſeb teſte Euſab.li.2.Hiſt.c.1.&ſequuũtur plores,D.Thom. Ioan.12.lect.4.& ibi Maldon.Tolet. circa illa verba, *erant autem quidã Gentiles*, Abulen. Matth.6. q.129. *Lorin.* Salmer.tract.28.& 32. in Acta.& alij citati a Lorino Actor.8. ergo ſignum eſt, ante reuelationem factam Petro gratiam Euangelij fuiſſe communicatam gentibus. Vnde Euſeb.ſuprà dicit, eunuchum illum fuiſſe primum ea gentibus baptizatum, iuxta illud Pſal. *Reſp.* 67. *Æthiopia praueniet manus eius Deo.* Reſpondeo, quidquid ſit de origine illius eunuchi, an fuerit ex parentibus Gẽtilibus, vel Iudæis, quia de illo vix poteſt aliquid certũ affirmari cùm potuerint Iudæi eſſe in Æthiopia, ſicut erant diſperſi per alias mũdi regiones; quidquid ergo de hoc ſit, verius exiſtimo, illum fuiſſe æ profeſſione, & fide Iudæum, non ſolùm quia venerat adorare Hieruſalem, ſed etiam in itinere Iſaiam legebat, cúmque Prophetam eſſe credebat. Vnde veriſimile eſt, quod Lyran. Carthuſian. & alij dicunt, illum fuiſſe proſelytũ, neq; enim aliter Philippus illum baptizaret, cùm nondum fuiſſet ianua Eccleſiæ gentibus aperta, vt ex Act.10. colligitur, & recte notant Baron. ſuprà, & Bellar. li. 1. de Rom. Pontific.c.22. Quod ergo Euſeb. ait, eunuchũ illum fuiſſe primum ex gentibus baptizatũ, ſi intelligat de gentibus præputium habentibus, falſum eſt, ſi verò intelligat de gentibus factis proſelytis, incertum eſt: nam Hieroſolymis erant alij proſelyti ex gentibus, qui potuerunt & credere, & baptizari, etiam viuente Chriſto, imò Zachæus, vt multi putant, Gentilis erat, vt patet ea Tertull.li.4.cõtra Marcion.c.37.& Cypr.Epiſt. 63. Chryſ.hom. de Zachæo tom.2.Beda Lucæ 19.vbi idem ſentit Ambr.& Petrus Chryſol.ſerm.54.vbi ait, *fuiſſe adoptatum in filium Abrahæ.* Vnde veriſimiliter credi poteſt, fuiſſe proſelytum, non enim aliter Chriſtus ad illum diuertiſſet, ne legem violare videretur. Nam ea ratione Iudæi conuerſi ad fidem, in principio cauebant conſortium Gentiliũ præputiũ habentium, vt colligitur ea Act.11. & ad Gal.2. Vnde ſicut Chriſtus de Zachæo dixit, *Hodie ſalus huic domui facta eſt, eo quod & ipſe ſit filius Abrahæ*, ita credibile eſt, fuiſſe baptizatum, vel viuente Chriſto, vel poſtea ab Apoſtolis ante eunuchũ. Nec refert, quòd multi alij exiſtimant, illum fuiſſe Iudæum, quia neutrũ, vt credo, ſatis probari poteſt, & nos non facimus vim in exemplo talis perſonæ: nam multi alij proſelyti eſſe poterant inter Iudæos, de quibus eadem eſt ratio. Vnde eſt vltimò in hoc puncto conſiderandũ, quòd licèt eo tempore Euangelium per ſe non prædicaretur gentibus, id eſt, ex inſtituto, & in terris eorũ, nihilominus multi Gentiles non circumciſi poterant Hieroſolymis, & in Iudæa habitare, & audire verbum Dei, & fidem in Chriſtũ concipere, vt de Centurione Matth.8. & Luc.7. valde probabile eſt, & conſequenter etiam per fidem viuam, & contritionem internam iuſtificari: nihilominus tamen per Baptiſmum non admittebantur ad Eccleſiam vſque ad reuelationem factam Petro. Et ideo etiam de illis certum eſt, non potuiſſe ad ſeruanda legalia cogi, cùm nec lege veteri ad circumciſionem ſuſcipiendam obligarentur, neque ad Baptiſmum admitterentur.

Lyran. *Carthuſ.* *Eunuchum quem Philippus baptizauit proſelytũ fuiſſe.* *Baron.* *Bellarm.* *Euſeb.* *Tertull.* *Cyprian.* *Chryſoſt.* *P. Chryſol.* *vide Barad.*

6\. *De tempore baptiſmi Cornelij vſque ad Hieroſolymitanum concil. idem dicendum.* Denique etiam de illo tempore à Baptiſmo Cornelij vſq; ad Hieroſolymitanũ conciliũ idem dicendum eſt. Quia licèt aliqui Iudæi æmulatores legis illo tempore murmurarent, & rumores excitarent, quia homines non circumciſi ad conſortium Eccleſiæ admittebantur, nihilominus Apoſtoli ſemper eis teſtiterunt, & Paulus neque ad horã eis ceſſit, vt ipſe dicit ad Gal.2. Et Petrus Act. 11. nõ ſedauit Iudæos cogendo Gentiles ad circumciſionem, ſed Dei voluntatem Iudæis declarando. Vnde credi poteſt, idem feciſſe tunc alios Paſtores Eccleſiæ, licèt nondũ eſſet res authenticè definita. *Ratio.* Ratio autẽ eſt, quia nulla erat lex quæ Gentiles ad fidem cõuerſos ad veteres cæremonias obligaret, quia nec lex vetus ad illos loquebatur, præterquam quod iam erat mortua, nec noua hoc præcipit, vt ſuprà ratiocinati ſumus. Vnde ad rationem dubitandi negare poſſumus, tunc rem fuiſſe dubiam, quia licèt non eſſet definita, per rationem poterat eſſe ita manifeſta, vt vix poſſet à mediocriter eruditis inuincibiliter ignorari. Addo etiam cùm aliàs conſtaret, legem veterem non eſſe datam gentibus, etiam in caſu dubio non potuiſſe Gentiles ad fidem conuerſos ad legem ſeruandam iuſtè cogi, quia ipſi poſſidebant libertatem ſuam, & in dubio melior eſt conditio poſſidentis.

7\. *Nunquam Gentiles ad fidem cõuerſos, & baptizatos fuiſſe coactos ad legalia ſeruanda.* Dico ſecundò, nunquam Gentiles ad fidem conuerſos, & baptizatos fuiſſe coactos ad legalia ſeruanda per aliquam Eccleſiaſticam legem, imò nec licuiſſe vnquam ita illos cogere. Prior pars cõſtat, quia nulla talis lex Eccleſiaſtica oſtendi poteſt. Item vel illa lex fuiſſet ante Conciliũ Apoſtolicũ, & hoc dici non poteſt, quia ſemper Apoſtoli tali coactioni repugnarunt; multò verò minùs dici hoc poteſt de tempore poſt conciliũ, quia non poterat lex fieri contra Apoſtolorum definitionem. Et id etiam confirmat exemplum de Tito ad Gal. 2. Poſterior itẽ pars facilè probatur, quia vel eſt ſermo de legibus formaliter, & hoc modo contra ius diuinum eſſet talis coactio; ergo non eſt poteſtas in Eccleſia ad tale præceptum imponendum: vel eſt ſermo de legalibus materialiter ſumptis, & ſic circumciſio non poteſt ab Eccleſia præcipi, quia eſt res difficilis valde, & inutilis; ergo nec alia legalia.

8\. *Dubitat.* Sed licèt hoc ſit verum de toto onere legalium, nihilominus de aliqua parte, vel actu illorum, aliter apparet, quia non ſolùm videtur poſſe aliquid legale præcipi, ſed etiã eſſe præceptum Act.15. vbi præcepta eſt gentibus conuerſis abſtinentia ab idolothytis, ſanguine, & ſuffocato. *Duplex expoſitio.* Hoc verò teſtimoniũ duas habet expoſitiones, ſeu reſponſiones. Vna eſt, ibi Apoſtolos nihil legale ſtatuiſſe, imò nec poſitiuam legem tuliſſe, ſed tantùm tria naturalia præcepta negatiua, quæ à gentibus facilè violabantur, renouaſſe, aut præcepiſſe. *Prima.* Primum eſt præceptum abſtinendi à fornicatione, quod certum eſt eſſe morale, ſeu legis naturæ. Secundum eſt abſtinendi ab immolatis; quod ſolum eſt prohibitũ ab Apoſtolis quatenus fiebat in aliquũ idolorum cultum. Sic enim dixit Paulus 1. ad Cor.10. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum, non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum, non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & mẽſæ dæmoniorum*, &c. Alioqui verè comedere ex immolatis quaſi materialiter (vt ſic dicam) ſicut per ſe malum non eſt, ita neq; eſt prohibitum ab Apoſtolis, aliàs etiam ſecluſo ſcandalo, & omni ſpecie idololatriæ non licuiſſet, ratione prohibitionis; contrariam autem docet Paulus in eodem loco 1. ad Cor.10. & 8. Tertium eſt abſtinendi à ſanguine, quod non intelligitur de eſu ſanguinis, ſed de effuſione ſanguinis, vtiq; humani, quod præceptum etiam naturale eſt. Qui autẽ ſic illud interpretantur, omittunt particulam *ſuffocatum*, quæ malè poſſet ad interpretationẽ de homicidio accommodari; negant ergo eſſe ab Apoſtolis traditam, ſed ab aliquo interprete per modum ſcholij adiunctam, & ſic poſtea in textum Græcum irrepſiſſe, & tandem à Latino interprete retentam, vnde illam particulã omittit Ambr. *Ambroſ.* ad Galat. 2. dicens, à ſophiſtis Græcorum fuiſſe additam, licèt expoſitionem non ſequatur. Vtrumque autem ſequutus eſt Tertull. li. de pudicit.c.12.& Cypr. *Tertull.* lib.3.ad Quirinum,cap.vlt.& Iren.lib.3.cap.12.& Pacian. in Parænеſ. de pœnitent. Auguſt. etiam lib. 32. contra Fauſt.cap.13.omittit particulam *ſuffocatum*, & refert expoſitionem de homicidio, câmque non refutat, *Cyprian.* *Iren.* *Pacian.* *Auguſt.*

futat, licèt aliàs adhibeat. Atque ita iuxta hanc expoſitionem ceſſat difficultas, quia iuxta illam nullum præceptum legale ab Apoſtolis reuocatum eſt.

9. *Expenditur dicta expoſitio.*

In hac verò expoſitione primum, quod de fornicatione dicit, certiſſimum eſt, non enim prohibita eſt ab Apoſtolis, quia non eſſet mala per ſe, & iure naturæ prohibita, ſed quia vel gentes hoc ignorabant, vel pro nihilo ducebant, illámque conſuetudinem habebant. Secundum autem, quod de immolatis dicitur, valde etiam probabile eſt. Nam eſus immolatorum, ſi ceſſet omnis ſpecies falſæ religionis, & omne ſcandalum, non eſt per ſe malus, & ideo ſi bona conſcientia fieret, non erat malus, vt apertè ſupponit Apoſtolus in dictis locis ad Corinth. & ad Rom. 14. & ibi exponit Auguſt. ſuo cap. 78. Ideóque probabile eſt, non fuiſſe ab Apoſtolis prohibita abſolutè idolothyta, ſed ſolùm quatenus eſus illorum continebat cultum idolorum, vel ſpeciem eius, & ſcandalum parere poterat. Sic enim Cyprian. Tertull. & Pacian. ſuprà, illam prohibitionem declarant per idolorum cultum, vel ſacrificium, aut participationem eius, & Gaudenti. tract. 15. qui eſt de Machabæis, ait, prohibitionem eſſe factam, ne redirent ad idola, & ne cibis diabolo ſacrificatis prophanarentur. Idem ſentit Hieron. lib. 1. contra Iouinian. qui ita exponit, *vt abſtineant ſe ab idololatria.* Idem legitur apud Auguſtinum in Speculo cap. de Actib. Apoſtolorum, refert enim expoſitionem de idololatria, & non refellit, neque aliam ibi adiungit. Imo lib. de bono coniugali, dixit, ſatius eſſe mori fame, quàm idolothytis veſci, quod eſt verum de naturali præcepto, nam de poſitiuo non eſſet ita neceſſarium. Eandem expoſitionem ſequitur Turrian. lib. 1. pro Canonib. Apoſtolorum cap. 5. & 6. Non minùs autem probabile videtur, prædictos Patres ſolùm dediſſe occaſionem, ſeu rationem motiuam illius præcepti ferendi, materiam autem generaliorem fuiſſe. Nam quia ſcandalum erat frequens, & poterat redundare in ipſoſmet recenter conuerſos ad fidem, paulatim illos inducendo ad idolorum honorem, ideo abſolutè, & ſine reſtrictione Apoſtoli eſum immolatorum prohibuerunt, vt ſonant verba præcepti, quæ reſtringere nõ eſt neceſſe. Quia hoc etiam modo præceptum erat morale, nullámque legalem cæremoniam continebat. Et licèt eſſet poſitiuum, poterat eſſe tunc expediens ita generaliter ferri propter infirmos, & ignorantes, qui non facilè poſſent occaſiones ſcandali diſcernere. Cui ſententiæ fauet Leo Papa Epiſt. 77. aliàs 79. ad Nicetam cap. 5. vbi ſentit, præceptum illud vſque ad ſua tempora duraſſe, & obligaſſe abſolutè ad abſtinendum ab immolatis. Idem ſumitur ex Concilio Aurelianenſi ſecundo, c. 20. vbi idolorum cultus, & vti cibis idolis immolatis tanquam duo diſtincta prohibentur, & idem ſumitur ex Concilio Gangrẽſi ſtatim citando. Neque in Epiſt. ad Corinth. Paulus illud præceptum reuocauit, ſed ſolùm non promulgauit illud Corinthiis, ad quos poſt illam legem latam peruenit, vt patet Actor. 18. & multo pòſt ad illos ſcripſit, vt ex eadem Epiſt. cap. 2. notum eſt. Non promulgauit autem Corinthiis præceptum illud, vel quia non iudicauit neceſſarium, aut opportunum, vel quia non erat pro illis latum, ſed tantùm pro Chriſtianis Syriæ, & Siliciæ, vt ſentiũt Salmer. tract. 43. in Acta, & Baron. anno Chriſti 51. in tom. 1.

Hieron. Auguſt. Leo Papa. Concil. Aurelianen. Salm.

10. *Quoad hanc partē refellitur dicta expoſitio.*

Tertium autem, quod de homicidio dicit illa expoſitio, probare non poſſumus. Primò, quia credimus particulam *ſuffocatum*, pertinere ad textum Scripturæ, & poſitam fuiſſe in præcepto Apoſtolorum, habetur enim in Græcis, & Latinis exemplaribus, & vſu, & traditione Eccleſiæ recepta eſt, & non parum confirmatur generali approbatione Concilij Tridentini, nullaque eſt ratio ſufficiens ad repellendam illam vocem è textu ſacro; & Patres etiam antiquiſſimi illam legunt, vt Clem. Papa lib. 6. de Conſtitution. cap. 12. & Hieronym. dicto lib. 1. contra Iouinian. Cyril. Hieroſolymit. Catecheſi 4. & Origen. lib. 8. contra Celſum, & indicat Tertullian. In Apologet. cap. 9. Secundò, quia multi eorum, qui videntur eam particulam omittere, fatentur ſub ſanguine comprehendi, & Gaudentius exponit, *& à ſanguine*, id eſt, *à ſuffocato*, & meliùs Auguſtin. 32. contra Fauſt. cap. 13. *à ſanguine*, id eſt, *ne quicquam ederent carnis, cuius ſanguis non eſſet effuſus*, & idem ſentit Tertullian. in Apologet. cap. 9. Supponunt ergo prohibitum ibi eſſe eſum ſanguinis, & conſequenter eſſe prohibitum ſuffocatum, quia ſanguinem in ſe continet.

Conc. Trid. Clem. Pap. Hieron. Cyril. Hieroſol. Tertul. Gaudent. Auguſt.

11. *Conſ. magis tradita doctrina. Auguſt. Euſeb.*

Tertiò ita fuit hoc præceptum in Eccleſia intellectum, vt ſumitur ex Auguſtino, & aliis Patribus citatis, & Euſeb. lib. 5. Hiſtor. cap. 1. vbi refert Biblidem Martyrem pro Chriſtianis reſpõdiſſe: *Quomodo eiuſmodi viri liberos ſuos deuorare in animum poterunt inducere, quibus ne licitum quidem ſit, ſanguinem animalium ratione carentium comedere*, vbi de ſolo ſuffocato fit mentio, tamen ſub illo ſanguis comprehenditur, quia ratione ſanguinis ſuffocatum prohibetur, vt dictum eſt. Extenditur autem prohibitio ad animalia beſtiarum morſibus extincta, quia tanquam ſuffocata cenſentur, eo quòd ſanguis eorum non effundatur. Et idem habetur in Concilio Vormatien. Canon. 64. & 65. vbi etiam prohibentur aues retibus ſtrangulatæ, propter eandem rationem; imò quædam alia ibi adduntur, quæ propria illius concilij lege non prohibentur: nec ſub ſanguine, & ſuffocato, illo modo comprehenduntur. Denique in Concilio Gangrenſi illa tria *ſanguis, ſuffocatum, & immolatum idolis*, expreſsè nominantur tanquam prohibita: nam ſine dubio hic eſt ſenſus illius canonis, qui ſic habet, *Siquis carnem edentem, præter ſanguinem, & idolis immolatum, & ſuffocatum, cum religione, & fide cõdemnat, &c. anathema ſit*, ita enim diuidenda ſunt verba, vt habentur in correctis cõciliis, vt reddãt ſenſum legitimum, qui eſt, eſum carniũ eſſe licitũ, excipi tamẽ illa tria. Et ita intellexerunt illum canonem Scholaſtici omnes, qui in præſenti illum allegant, & Baronius ſuprà.

Conc. Vormat. Conc. Gangrenſe.

12. Quartò denique altera expoſitio de homicidio nimis eſt metaphorica, & præter vim verborum, & contextus: nam eodem modo præcipitur abſtinentia ab immolatis, & à ſuffocato, & ſanguine; abſtinentia autem ab immolatis intelligitur ab eſu illorum; ergo eodem modo intelligitur de ſanguine, & ſuffocato; nam materia eſt eiuſdem rationis, & ideo non eſt ſimile de fornicatione, quæ eſt materia diuerſæ rationis. Accedit, quòd in hoc ſenſu prohibitus eſt ſanguis Geneſ. 9. & clariùs multo in lege Leuit. 7. & 17. vbi conſequenter prohibetur morticinum, vel captum à beſtia, ſub quibus comprehendebatur ſuffocatum; nam ſub hoc nomine non inuenitur In lege prohibitum. In canone autem 63. Apoſtolorum declaratur, prohibitionem illam factam eſſe ad quandam legis imitationem. Eſt etiam illa expoſitio nimis voluntaria, vt rectè argumentatur Ambroſ. ſuprà, & indicat D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 4. ad 3. quia nulla erat ratio ſpecialiter prohibendi homicidiũ, vel rapinã (quam, vt refert, alij ſub nomine ſuffocati intelligebãt) nam Gentiles etiam infideles non ignorabãt, hæc eſſe mala, nam inter ipſos etiam grauiter puniebantur.

13. *Secunda expoſitio, & vera reſp.*

Secunda ergo & vera reſponſio eſt, ibi eſſe datum poſitiuum præceptum illi tempori, & regioni conueniens, quo prohibitus fuit eſus ſanguinis, & conſequenter animalium omnium, quæ ſine ſanguinis effuſione moriuntur, vel occiduntur. Quæ eſt communior ſententia Patrum, vt vidimus. Et ad obiectionem factam reſpondent omnes, illum cibum non fuiſſe prohibitum ratione legis veteris, nec quaſi cogendo

Ad obiect. reſponſ.

ad obiect

ad obſeruantiá eius, ſed ſolùm quaſi imitando in ali- A quo legem antiquam, vt expreſſe ſignificatur in dicto canon. 62. Apoſtolorũ. Hoc enim nõ eſt prohibitum in Eccleſia. Et quamuis regulariter fiat in ſolis præceptis iudicialibus, potuit ab Apoſtolis etiã fieri in aliqua obſeruantia legali, quæ non continebat ſignificationem futurorũ, nec fortaſſe propriè ad cultum Dei pertinebat. Maximè quia ſub diuerſa ratione & motiuo, prohibitio illa ab Apoſtolis facta eſt, ſine vllo ſerè reſpectu ad veterem legẽ. Multiplex autẽ ratio illius præcepti aſſignatur à Patribus. Prima eſt moralis ad frænandã gulam, & modeſtiã in cibis ſumendis fidelibus commendandam. Ita Cyril. Hieroſol. catecheſi 4. cap. de cibis. Sed hoc D. Thomæ non placet, quia multa ſunt alia, quæ magis ad gulã prouocant, B quàm ſanguis. Et quamuis lambere ſanguinẽ animalium, vel deuorare ſuffocata nõ cocta ferinum ſit, vt ait Cyril. Apoſtoli autẽ non hoc tantùm prohibuerunt, ſed etiã hæc cocta, & quocumq; modo parata manducare, in quo non apparet tãtus exceſſus gulæ, aut defectus modeſtiæ, vt propter eam ſolam cauſam debuerit prohiberi. Alij rationem reddunt, quia ſanguis etiam, & ſuffocatũ in idololatriis gentium peculiari modo vſurpabatur. Quam rationẽ indicãt Orig. & Tert. ſuprà, & D. Thom. 1-2. q. 102. art. 6. ad 1. dicit, fuiſſe conſuetudinẽ Gentiliũ, vt adunarentur ad comedendum ſanguinem congregatũ in honorem idolorum, quibus reputabant ſanguinem acceptiſſimum eſſe, ideóq; prohibitũ fuiſſe à Deo eſum ſanguinis in lege veteri. Credibile ergo eſt, duraſſe illũ ritum gentilicũ tempore Apoſtolorum, & ideo ſub illa ratione C vitandi idololatriã, vel eius ſpeciẽ, ſimilẽ prohibitionem tradidiſſe; ſub illa enim ratione præceptũ morale erat, & non cæremoniale. Quæ ratio ſatis probabilis eſt, & eam rectè locupletat Turrian. ſuprà. Non eſt autem contemnenda ratio Auguſtini li. 32. contra Fauſt. c. 13. dicentis, *Apoſtolos elegiſſe rem facilem, & nequaquam obſeruantibus oneroſam, in qua cum Iſraelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in ſe condentem aliquid communiter obſeruarent.* Quam ita interpretandam cenſeo, nimirum, deſideraſſe Apoſtolos vnire inter ſe duos illos populos, & impedimenta huius vnitatis, quantum pro tunc fieri poterat, auferre. Et quoniam ex antiqua conſuetudine Iudæis abominabilis erat eſus ſanguinis, & ſuffo- D cati (non ſolùm ratione legis, ſed etiam ratione antiquiſſimæ conſuetudinis, & traditionis à temporibus Noe) ideo Apoſtolus pro tunc illum prohibuiſſe Gentilibus conuerſis ad fidem, vt poſſent pacificum habere conuictum cum fidelibus ex Iudæis conuerſis. Et hoc ſequitur etiam Baron. ſuprà.

D. Thom.

Ratio prohibitionis Apoſtolic.

Turrian.

14. Sed dicet fortaſſe, aliquis, has rationes intra breue tempus ceſſaſſe, & ideo ſi illæ tantùm fuiſſent fundamentum illius legis, intra idem tempus debuiſſe ceſſare legem illam, iuxta illud generale principium, quòd ceſſante ratione legis in vniuerſali ceſſat lex; Conſequens autem non ita factum eſt: nam concilia allegata quorum temporibus illud præceptum durabat, fuerunt multò poſt tempora Apoſtolorum, ſcilicet, trecentis quingentis & octingentis annis poſt E Chriſti aduentum, ergo. Reſpondetur, in primis concedendo, non diu viguiſſe in Eccleſia illud præceptum. Vnde Salmeron exiſtimat, ceſſaſſe poſt quadraginta annos, ſeu poſt perfectam promulgationem Euangelij, quando legalia cœperunt eſſe mortifera. Quod eſt probabile, ſed incertum, quia nec ex hiſtoriis, nec ex Patribus id conſtat; & veriſimile eſt, rationes illius præcepti maiori tempore duraſſe, dum Imperatores fuerunt idololatræ, vel dum fideles miſti erant cum gentibus ſuos ritus profitentibus. Auguſtinus autem indicat ſuo tempore præceptum illud iam fuiſſe ſublatum. Concilia ergo recẽtiora, vt ſunt

Obiect.

Reſp.

Salm.

A Aurelianenſe, & Vormatienſe, prouincialia ſunt, & fortaſſe propter peculiares rationes ad ſuas prouincias pertinentes vſum illum retinere voluerunt. Vel certè conſiderarunt rationem aliam, quam Auguſtinus tetigit, nimirum, ſimile præceptum abſtinendi à ſanguine datum eſſe Geneſ. 9. ad vitandam crudelitatem, & vt magis deteſtarentur homines humanum ſanguinem effundere, vt dixit D. Thom. 1, 2, q. 102. art. 5. ad 8. & art. 6, ad 1. Addit etiam Auguſt. potuiſſe illud præceptum retineri in memoriam, quòd Deus hoc iuſſerit, tempore Noe, *vt per hoc admonerentur fideles, Eccleſiam gentium fuiſſe in arca Noe præfiguratam, & illius facti prophetiam in gentibus ad fidem venientibus cœpiſſe impleri.* Hæ igitur rationes, vel aliæ magis morales potuerunt Patres illorum concilio- B rum mouere ad præceptum illud renouandum, vel tanto tempore retinendum, iam verò in vniuerſa Eccleſia ceſſauit, vt conſtat.

D. Thom.

Auguſt.

Dico tertiò: Cogere gentes lato modo, id eſt, per inductionem aliquam, vt per importunam petitionem, vel alio ſimili modo, ſemper habuit ſpeciẽ mali, in indiuiduo autem potuit eſſe interdum malum, interdum indifferens. Hanc aſſertionẽ pono propter locum Pauli ad Gal. 2. Nam priorem partem indicat in principio, cùm ait, Titum Gentilem fuiſſe compulſum circumcidi, vtique per importunitatem aliquorum fratrum, *Quibus* (ait) *neque ad horam ceſſimus ſubiectione*, vtique quia vt minimum id habebat ſpeciem mali. Idem colligitur ex reprehenſione Petri, quia exemplo ſuo cogebat Gentiles iudaizare, vt ſtatim C refert. Imò etiam indicat illud factum Petri, fuiſſe malum, & reprehenſibile. Sed nihilominus probatur ſecunda pars aſſertionis ex doctrina Auguſtini ſuper eandem epiſtolam ſuprà citatam. Quia vel inductio erat ad illam obſeruantiam vt neceſſariam, & ſic erat mala, quia erat deceptatoria, & contra libertatem Euangelij, vel erat ad illam vt volũtariam, & non prohibitam, & ſic de ſe non erat mala, ſed indifferens, ſecluſo ſcandalo. 15.

Lato modo ſumpta coactio habet ſpeciem mali, licet poſſit eſſe in indiuiduo indifferens.

Auguſt.

Statim verò occurrit communis difficultas circa intelligentiã illius diſſenſionis inter Petrum, & Paulum, quæ propter difficultatẽ, & vtilitatẽ ſuã, & quia in præſenti tractatur ab omnibus Doctoribus, omitti non poteſt, quamuis per ſe neceſſaria non ſit ad ceſſationem legalium explicandam, vt facile ex dictis D patet. Difficultas ergo eſt, an diſſenſio illa verè acciderit, vel ex compoſito ſimulata fuerit. Item ſi priori modo euenit, quid in eo facto Petrus peccauerit, & an Paulus caput ſuum reprehendendo exceſſerit. In qua difficultate Hier. ſuprà ſentit, totũ illud factum fuiſſe ſimulatum, quia non putat, Petrum poſſe alio modo à peccato etiam mortali excuſari, cùm ex eius ſententia obſeruatio legalium ſeriò facta erat mortifera. Neque potuit Petrus per ignorantiam excuſari, cùm ipſe fuiſſet author præcipuus decreti de libertate gentium ad fidem conuerſarum, & reuelationem de ipſorum vocatione habuiſſet. At verò per ſimulatam diſpenſationẽ facile excuſatur, quia omnia fecit animo, & intentione proficiendi non ſolùm Iudæis, ſed etiã gentibus. Nam apparenter ſegregãdo E ſe, intendebat occaſionẽ præbere non deceptioni gentiũ, ſed inſtructioni potiùs Iudæorũ, media Pauli admonitione. Vnde addit, etiã Paulum non verè, & ex animo reprehendiſſe Petrũ, ſed ſolùm *ſecundum faciem*, id eſt, exteriùs, & in apparentia, & ex compoſito cum eodẽ Petro. Quæ ſententia fuit antiquorũ, quos ipſe refert, & præſertim Chryſoſtomi, quos alij ſuprà citati ſequuti ſunt. Moti autem ſunt, tum quia non eſt veriſimile, vel Petrum peccaſſe in materia adeò ſibi nota, vel Paulum reprehendiſſe in Petro; quod ipſe ſæpius fecit, tum etiam quia verba textus poſſunt facilè ad hunc ſenſum accommodari. 16.

Dubitatio.

Prima opinio Hieronym.

Chryſoſt.

17. *Auguſtini argumentũ.* Hic verò maximè vrget Auguſtinus argumentum ſuum de meodacio, quia hinc non ſolùm ſequitur, in facto ſimulato Petri inueutum eſſe mendacium, ſed etiam in verbis ipſius Pauli, & in Scriptura canonica mendacium repetiti, quod ſine dubio eſſet magnum abſurdũ. Ideóque conatur Auguſtinus ad illud deducere prædictam ſententiã. Non quia exiſtimaret, illud admitti à Hieronymo, vt quidam putant, ſed potiùs, quia ſciebat, non eſſe à Hieronymo concedendum, & ita propter illud vitandum à ſua ſententia recederet. *Reſponſio Hieron.* Nihilominus tamen Hieronymus tacitè reſpõdet, negãdo ſequelam. Nam de ſimulatione facti iam ſuprà oſtenſum eſt, potuiſſe eſſe materialem, & non formalem; in verbis autem Pauli non reperitur mendaciũ: nam ipſe referendo præteritum factum nunquam dixit, illa omnia, quæ ibi interuenerũt, fuiſſe ex animo, & abſque ſimulatione facta, ſed ſimpliciter retulit, quod exteriùs factũ eſt. Imò cùm dixit, ſe reſtitiſſe Petro, indicauit, non ex corde, ſed *in facie* tantùm, & in exteriori ſpecie reſtitiſſe. Sicut a. ad Corinth. 5. dicit, *aliquos gloriari in facie, & non in corde*, id eſt, in apparentia operum, non in veritate. Et conſequenter, quod de Petro ait, *quia reprehenſibilis erat*, poteſt cum eadem additione intelligi, ſcilicet *in facie*, ſeu in apparentia. Eo vel maximè quòd lectio Græca non dicit eſſe reprehenſibilem, ſed reprehenſum, vtique ab aliis ignorantibus ſimulationem, qui propterea illum reprehenſibilem exiſtimabant.

18. *Soluitur reliqua pars argumenti.* Denique quod Paulus ait, *Cùm vidiſſem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus*, &c. nõ propter Petrum, ſed propter alios poteſt intelligi, fuiſſe veriſſimè dictum: nam quod de aliqua multitudine dicitur, nõ eſt neceſſe, vt ſingulis attribuatur. Loquutus eſt autem Paulus cum Petro potiùs, quàm cum aliis, non quia putaret illum non ambulare ad veritatem Euangelij, ſed quia inter eos conuenerat, & quia ita expediebat ad efficaciorem aliorum inſtructionem, & correctionẽ. Denique verè etiam potuit Paulus dicere Petro, *Cur cogis gẽtes iudaizare*, quia hic effectus verè ſequebatur, vel ſequi poterat ex illa ſpecie facti, licèt ſimulatè fieret. Excuſabatur autem à culpa, quia ſuppoſita cõuentione facta inter vtrumque Apoſtolum, nullum nocumentũ ſequi poterat ex illa apparenti coactione, quia ſtatim erat adhibenda medicina per reſiſtentiam Pauli, atq; ita vitatur omne mendacium in Scriptura. Videndum verò ſupereſt, an expoſitio ſit accommodanda.

19. *2. ſententia Auguſtini præferenda. Totũ illud factum ſimpliciter eſſe intelligendum. Auguſt. Ambroſ.* Quoad hanc ergo partem maximè mihi probatur ſententia Auguſtini docentis, totum illud factũ ſimpliciter eſſe intelligendum, prout litera ipſa ſincerè ſumpta præſefert. Quam ſententiam ſequuti ſunt etiam Anſelm. D. Thomas, & ferè alij recentiores in Paulum. Et pro eadem citat Auguſtinus Ambroſium, & Cyprianum, & de Ambroſio id conſtat manifeſtè ex eius commentario ad Galat. a. Nam circa illa verba, *Cùm autem veniſſet Petrus*, &c. inquit, *Poſt concordiam ſocietatis, & honorificentiam primatus, quam ſibi inuicem per gratiam Dei detulerunt, nunc interueniente cauſa negligentia, vel erroris diſſidere inter ſe videtur Apoſtoli non in propria cauſa, ſed in ſolicitudine Eccleſiæ*. Per quę verba ſatis docet, diſſidium illud non ex cõpoſitione ficta, ſed ex ſolicitudine cum aliqua negligentia coniuncta ortum fuiſſe. Ideóque verbum, *in facie* ſimpliciter explicat, id eſt, in præſẽtia, & licèt legat, *quia reprehenſus erat*, ſtatim addit, *à veritate Euãgelica*: qui autem à veritate Euangelica reprehenditur, nõ fictè, ſed verè reprehenſibilis eſt. Vnde ſubiungit, Paulum cõſtanter improbaſſe, quod Petrus ſine conſilio fecerat, & hoc modo reliqua proſequitur, vt poſtea videbimus. *Auguſt.* Locum verò Cypriani nõ deſignat Auguſtinus, videtur tamen hoc ſignificare in epiſt. 71. ad Quintum fratrem, vbi locum illum attingens, commendat modeſtiam Petri, qui non inſolenter reſpondit allegando primatum. *Nec deſpexit Paulum (ait) quòd Eccleſiæ prius perſecutor fuiſſet, ſed conſilium veritatis admiſit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile conſenſit, documentum ſcilicet nobis concordiæ, & patientiæ tribuens.* Hoc autem exemplum, & hæc laus Petri nulla fuiſſet, ſi ex compoſito, & non verè Petrus fuiſſet reprehenſus. Potuiſſet etiam Auguſtinus afferre Tertullianum lib. de præſcrip. c. a3. & lib. 4. contra Marcionem, cap. 3. vbi inter alia ait, *Si reprehenſus fuit Petrus, vtique conuerſationis fuit vitium, non doctrinæ.* *Tertull.* Quia verò Tertullianus eodem titulo repelli poterat, quo Auguſtinus excludit plures ex allegatis à Hieronymo, ideo illum omiſit, quia in hæreſim lapſus eſt, vel certè quia in ea ſententia non eſt ſatis conſtans, ſed variè loquitur. Pro eadem ſententia referri poteſt Gregor. a8. Moralium, cap. 6. aliàs 1a. vbi de Petro ait, *per humilitatem cordis Pauli conſilium audiuit*, & expreſſiùs idem docet Homil. 18. in Ezechiel. *Gregor.* item Beda ad Galat. a. & optimè Rupert. de Operibus Spirit. ſanct. lib. 5. aliàs 1. de Conſil. toto cap. 14. *Beda. Rupert.* Denique ſententia hæc ferè à modernis Doctoribus recepta eſt, quorum aliquos paulò pòſt referemus, & alios ſuprà retulimus.

20. *Probatur primò.* Probatur autem hæc ſententia primò ex verborum proprietate, quæ ſine cauſa neceſſaria relinquẽda non eſt: hîc autem nulla eſt cauſa; nam quæ mouit Hieronymum, ſcilicet, quòd legalia tunc erãt mortifera, re vera nõ ſubſiſtit, vt viſum eſt. Eo vel maximè, quòd ſi eſſẽt mortifera, vix, aut nullo modo poſſet excuſari culpa per talem ſimulationem, vt etiam oſtenſum eſt. Quod ergo Paulus ait, *Reſtiti ei in faciem*, ſine dubio non ſignificat in apparentia, vel in ſpecie exteriori; ſic enim Paulus ſuis verbis maximè eneruaret ſuammet ſententiam. Significat ergo idem, quod in præſentia, & coram omnibus, ſic enim ipſemet Apoſtolus paulò pòſt declarat dicens, *dixi Cephæ coram omnibus*, & in aliis locis ita ſumit particulam *in faciem*, vt a. ad Corinth. 10. *Qui in facie quidem humilis ſum inter vos*, id eſt, cùm ſum præſens vobis: nam ſtatim ſubiungit, *Abſens autem confido in vobis*. Particula ergo, *in facie*, nõ diminuit proprietatem, & energiam verbi reſiſtendi, ſed potiùs auget, vt reſiſtentia facta ſit facie ad faciem, vt ſic dicam, & coram omnibus; ergo ſalua ſinceritate Scripturæ non poteſt de ſimulata reſiſtentia intelligi.

21. *Confir.* Et hoc etiam confirmat ratio ſubiuncta, *quia reprehenſibilis erat*. Quam ideo Paulus reddidit, vt oſtenderet, iuſtam fuiſſe reſiſtentiã ſuam, & ideo planè ſignificare voluit, Petrum in illo facto fuiſſe reprehẽſione dignum. Neque enim fuiſſet ſatis, quòd Petrus fuiſſet ab aliis reprehenſus, vt à Paulo etiam reprehenderetur, niſi ipſe fuiſſet reprehẽſione dignus. Vnde vel vox Græca non tantùm ſignificat actum, ſed etiam potentiam; id eſt, non tantùm reprehenſum, ſed etiam reprehenſibilem, & meliùs hoc poſteriori modo vertitur, vel certè ſi altera lectio teneatur, magis accommodata eſt Ambroſij expoſitio, ſcilicet, quia veritas Euangelij Petrũ reprehendebat, & conſequẽter reddebat illum reprehenſibilẽ à Paulo. Atque ita videtur apertè ſe exponere Paulus in verbis ſequentibus, *Cùm vidiſſem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij*. Friuolũ enim eſt, hæc verba referre ad alios, & non ad Petrũ: nam Paulus principaliter retulit factũ Petri, alios verò induxit, vt imitatores, & ſequaces illius, & poſtea indefinitè ait, *Cùm vidiſſẽ, quòd non rectè ambularẽt*, ergo illa indefinita æquiualet vniuerſali, & omnes illa via ambulantes, & maximè ducem illorum Petrum, comprehendit. Neque etiã fingi poteſt, talia verba dicta eſſe per ſimulationem, quia verbũ *videns*, omnino illi repugnat. Nec deniq;

cogitari poteſt, Paulum deceptum fuiſſe in eo, quod vidiſſe ſe affirmat. Igitur & verborum proprietas, & eorum contextus, ac ſeries, ac denique ſinceritas ſermonis hunc ſenſum maxime confirmant.

22. *Tandem coniect.* Tandem poteſt addi coniectura ſumpta ex occaſione, & intentione, quā in hiſtoria narranda Paulus habuiſſe videtur. Hoc enim ibi agebat, vt Galatas reuocaret à falſa exiſtimatione, in quam inducti fuerant, quòd tenerentur legem cum Euangelio ſeruare, & ad hoc perſuadendum induxerat collationem ſui Euangelij factam cum Petro, & aliis, & tacitè commemorat definitionem factam in cōcilio Hieroſolymitano, & addit, conſtantiam, quam habuit, reſiſtendo, ne Titus circunciderctur tanquam legi ſubiectus, vt falſi fratres volebant. Poſtea verò ad exaggerandam conſtantiam, & firmitatem ſuam in illa doctrina, inducit B hiſtoriam de facto Petri ſegregantis ſe, & de ſua reſiſtentia, ac reprehēſione. Quæ hiſtoria multum deſeruit intentioni Pauli, ſi illa omnia ſeriò, & vere facta ſunt: ſi autem per ſimulationem omnia facta fuiſſent, parum prodeſſent ad fidem confirmandam, quia Paulus ſimulando, confirmaret potiùs, quàm reprehenderet ſimulationem Petri, & virtute doceret, non fuiſſe contradicendum Iudæis, ſed diſſimulandum, & cōdeſcendendum cum illis volentibus cogere Gētiles ad legem ſeruādam; hoc autem dicere valde eſſet abſurdum; ergo rectiùs intelligitur, bellū illud, & quaſi diſſenſionem inter Apoſtolos per humanam conditionem ſeriò contigiſſe, & non ex compoſito fictā fuiſſe. *Phil. Carp.* Vnde rectè Philo Carpathiorū Epiſcopus in Cantica Cantic. circa illa verba, *Filij matris meæ pugnauerūt contra me*, ait, *Sapientiſſimos cæleſtis Regis bellatores ſanctā, atque honeſtam pugnā feciſſe*, & in illo loco, *Paulum pugnaſſe propter Chriſtum, & fidelium ædificium, talémque pugnam & pacificam, & ſanctiſſimam fuiſſe.* C

23. *Quantū peccauit Petrus in illo facto.* Vt autem difficultati propoſitæ, & fundamentis Hieronymi ſatisfaciamus, oportet exponere quid, & quantū peccauerit Petrus in illo facto, vt propterea verè, ac meritò reprehenſibilis dicatur, & deinde cōſtabit, an rectè egerit Paulus illi reſiſtēdo, ac verè reprehendendo. In hoc enim puncto excedere interdū videtur Auguſtinus accuſando illud factum Petri. *Auguſt. indicat fuiſſe mortale.* Nā in lib. de Agon. Chriſtian. cap. 30. ſic ſcribit, *Debet Eccleſia Catholica correctis, & pietate firmatis filiis libenter ignoſcere, cùm ipſi Petro perſonam eius geſtanti, & cùm in mari titubaſſet & cùm Dominum carnaliter à paſſione reuocaſſet, & cùm aurem ſerui gladio præſcidiſſet, & cùm ipſum Dominum ter negaſſet, & cùm in ſimulationem ſuperſtitioſam poſtea lapſus eſſet, videamus veniam eſſe conceſſam.* D Vbi multis modis indicat Auguſtinus, illā culpam fuiſſe mortalem, tum numerando illā inter grauiora peccata Petri, tum ex genere delicti *ſimulationē ſuperſtitioſam* vocando, quam iterum infrà vocat *prauam ſimulationem*. Tum denique ita exaggerando veniam talis culpæ. *Greg.* D. etiam Gregor. dicta Homil. 18. in Ezech. videtur ad hanc ſententiam accedere, dicēs, illam non ſolùm fuiſſe culpam, *ſed, quod magis eſt, hypocriſim*, quæ verba imitatus eſt Anſel. ad Galat. 2. *Anſelm.* *Certū eſt Petru non mortaliter peccaſſe.* Certum autem eſſe debet, Petrum non peccaſſe mortaliter in illo facto, ſicut de illo docēt omnes ſcholaſtici, E *D. Thom.* D. Thomas 1. 2. q. 103. ar. 4. ad 2. & ibi moderni omnes, & antiquiores in 4. diſt. 3. quos ſuprà c. 17. retuli cum aliis expoſitoribus Pauli. Et fundamentū eſt, quia omnes Apoſtoli credūtur cōfirmati in gratia in die Pētecoſtes, vt ſuprà cum D. Thoma dixi ex cōmuni ſenſu Eccleſiæ; *Fundamentum.* ergo maximè Petrus. Item probari poteſt ſufficienter, quia nec ex verbis Pauli, neque ex materia, de qua agebatur, colligi poteſt tā graue peccatū, vt ex dicēdis conſtabit. D. Thomas autem, & qui poſt illum allegati ſunt, concedunt, Petrum peccaſſe venialiter, quia hoc neceſſariū ſaltem eſt, vt verè dicatur reprehēſibilis, & ſufficit. *Alij aiūt Petrum non peccaſſe.* Alij verò moderni Pe- A trum ab omni culpa excuſant, etiā veniali, non ſolum in ſentētia Hieronymi, ſed etiam ſinceram literæ expoſitionem ſuſtinendo: quod latè defendit Baron. in Annalib. anno Chriſti 51. & Vaſq. 1. 2. diſp. 182. c. 7. & ſub diſiunctione Bellarm. lib. 1. de ſummo Pontific. c. 28. dicens, Petrum aut nihil peccaſſe, aut ad ſummum venialiter. *Baron. Vaſq. Bellarm.* Eadem diſiunctione vtitur Salmeron 2. ad Galat. diſp. 24. § *excuſabilius*. *Salmer.*

24. Eſt autem conſiderandum, duobus modis poſſe Petrū excuſari à culpa. Primò excuſando actionem ipſā ſecundùm ſe, etiam vt hîc, & nunc factā cum talibus circunſtantiis. Secundò excuſando tantùm ipſā perſonam. Actionem excuſari dico, ſi oſtendatur, illam non eſſe malam, neque ex obiecto, neque ex circunſtantiis, etiamſi cum omniū conſideratione fiat. *Duplex modus excuſādi Petrum à peccato.* Perſona autem tantùm excuſatur, quando licèt actio ſit B mala, vel de ſe, vel ex aliqua circūſtātia, nihilominus operans per inaduertentiā illius circunſtantiæ, quæ malam reddere poſſet actionem, excuſatur. Auctores ergo citati excuſant Petrum hoc poſteriori modo, & eſt pius, & probabilis, habet tamen difficilem probationem, quia pendet ex interno actu operātis, de quo neque ex verbis Pauli, nec ex alio ſigno exteriori nobis cōſtare poteſt, ſed ſolùm præſumi ex magna ſāctitate perſonæ operātis Petri. *Excuſatio qua aliqui Petrum excuſant à peccato etiā veniali, eſt pia & probabilis.* Ad quod etiā iuuat optima eius intētio, quæ à Paulo explicata eſt illis verbis, *Subtrahebat ſe, timens eos, qui ex circumciſione erant*: nam ille timor nō erat humanus, ſeu mūdanus, nihil enim mali Petrus à Iudæis ſibi timebat, quia nec rationem habēbat illud timendi, nec propter illud mota fuiſſet C conſtantia Petri, quæ comminationibus Phariſæorū non mouebatur, Actor. 4. & 5. ſed erat timor ſanctus miſericordiæ, vel charitatis, quo formidabat, ne Iudęi, qui à Iacobo aduenerant, turbarentur, & intentione vitandi hoc malū in illis hominibus, qui ſpeciali cura erant illi commiſſi, illis condeſcendit, veriſimiliter tunc exiſtimans, id ſibi licuiſſe. Quæ coniecturæ ſunt quidem ſufficientiſſimæ ad excuſationem plusquam probabilem in tali perſona culpæ grauis, præter aliā rationem extrinſecā confirmationis in gratia. Pro veniali autem culpa non ita conuincunt, quia venialis culpa facilè committitur per leuem negligentiam, quando in materia, vel circunſtantiis actionis culpæ fundamentum inuenitur. In quo non multū iuuat ad D probandam excuſationem conditio perſonæ: nā quo ſanctior, & prudentior eſt, eo faciliùs poteſt, & magis debet cum integra circūſpectione operari. Nihilominus tamen ex pia præſumptione, vt dixi, admitti poteſt. Neque obſtabit, quòd Petrus verè dicatur reprehenſibilis, quia non dicitur reprehenſibilis apud Deum, ſed inter homines; & ad hoc ſatis eſt, vt actio ſecundùm ſe mala ſit, vel malam circunſtantiam habeat, quidquid ſit de interna inconſideratione operantis, quam homines non vident.

Tentandum autem eſt, & videndum, an illa actio Petri poſſit ab omni culpa ſecundùm ſe excuſari. 25. *An actio Petri excuſari poſſit.* Et in primis ſuppono, illam non fuiſſe malam ex obiecto, ſed vel bonam, vel indifferentem. Nam comedere cum his, vel illis ſecundùm ſe indifferens erat, E & tunc id facere intuitu legis, & per modum cuiuſdam obſeruantiæ in illo populo cōſuetæ, de ſe bonum erat, quia lex non erat mortifera, & conſuetudo erat legi conſentanea. Et hoc apertè fatetur Auguſtinus loco ſtatim citando. Atque hinc ſequitur primò, ſimulationem illam Petri nō fuiſſe formalem, id eſt, non habuiſſe malitiam mēdacij. Hoc in ſuperioribus generaliter probatum eſt, & patet breuiter, quia illa ſubtractio Petri non eſt facta intentione fallendi, aut decipiendi alios, vt per ſe conſtat, neque erat impoſita ad aliquid ſignificandum, quod falſum eſſet, nec per ſe ſignificabat, legem veterem tunc obligare aut Iudæos, aut Gentiles, ſed ad ſummum indicabat,

legem

legem veterem eſſe bonam, & poſſe tunc ſeruari. Quòd ſi fortè aliqui plus concipiebant, erat per accidens ex facilitate ipſorum, vnde non pertinebat ad deceptionem actiuam Petri, ſed ad paſſiuam ipſorum facile iudicantium.

26\. *In facto Petri non fuiſſe malitiam ſimulationis ſuperſtitioſa.*

Secundò ſequitur, in illo facto Petri non fuiſſe malitiam ſimulationis ſuperſtitioſæ. Probatur, quia hæc non eſt, niſi vbi aliquid fit contra cultum Dei legitimum, vt cōſtat ex latè dictis in tomo 1. de religione. At Petrus nihil fecit contra legitimum cultum Dei: nam obſeruantia illa, quam fecit, non erat vana, cùm eſſet conformis legi, quæ nōdum erat prohibita; ergo nec ſpecies aliqua ſuperſtitionis in ea fuit. *Obiect.* Dicere autem poteſt aliquis, quòd licèt in illa ſeparatione nō eſſet directa ſuperſtitio, vt conuincit argumentū factū, fuiſſe nihilominus indirectè, quatenus inducebat Gentiles ad aliquid, quod in eis ſuperſtitioſū fuiſſet. *Reſp.* Sed hoc ſpectat ad malitiam ſcandali, de qua ſtatim dicetur, & generaliter etiam ſatis controuerſum eſt, in qua ſpecie conſtituenda ſit, quando non eſt directè intenta. In præſenti autem non apparet vlla ratio indirectæ ſuperſtitionis per modum cooperationis, ſeu inductionis. Nam illo exemplo Petri non inducebātur Gentiles ad aliquam ſuperſtitionem faciendam, quia ſolùm inducebantur ex vi illius exēpli ad ſeparandum ſe à Iudæis, ſicut Iudæi ſeparabantur ab ipſis, quia per aliquod factum non ſolet homo induci, niſi ad ſimile factum. In tali autem ſeparatione nulla eſſet ſuperſtitio ex parte gentium, tum quia ipſi Gentiles non ſe ſeparabant a Iudæis, ſed potiùs patiebantur (vt ſic dicam) & ſuſtinebant ſeparationem Iudæorum ab ipſis, in quo nihil ſuperſtitioſum agebant. Tū etiam quia licèt Gentiles ſponte vellēt ſe a Iudæis in cibis, & manducatione ſeparare, nō fuiſſent ſuperſtitioſi, vel quia ſine ſuperſtitione potuiſſent tūc legalia ſeruari, ſecluſa falſa exiſtimatione neceſſitatis, vt eſt probabile, etiam iuxta Auguſtini ſententiā, vt ſuprà viſum eſt, vel quia iuxta doctrinam D. Thom. 1. 2. q. 101. ar. 4 illæ obſeruantiæ non continebant ipſū cultum Dei, ſed erant ad diſtinctionē cultorum Dei, & ideo ſi ex parte Iudæorum nō erat ſuperſtitio, ſeparari à gentibus iam conuerſis ad Deum, quia licèt iam eſſent cultores Dei, non tamen modo proprio, & peculiari Iudæorum: etiam ex parte gentium non eſſet ſuperſtitio nolle edere cum Iudæis, ne illorum peculiarem cultum amplecti viderentur.

Auguſt. D. Thom.

27\. *Quid de ſcandalo dicendum.*

Tertiò hinc apparet difficile, tribuere illi actioni Petri aliquam aliam malitiam: nā ſi quæ eſſet maximè ſcandali, hæc autem non facilè oſtendi poteſt. Maior videtur in primis ſumi ex reprehēſione Pauli, qui ſolum arguit Petrum, quòd gētes cogeret iudaizare, quæ coactio non erat propria per vim aliquam vel metum, nec per præceptum aliquod, vel obligationem, ſed per exemplum aliquod, vel imitationē, quæ nō niſi malitiam ſcandali habere poteſt. Deinde hoc fatetur Auguſtinus in epiſt. 19. ad Hieronymum, vbi ait Petrum, & Paulū in ſeruandis legalibus ſolùm in hoc diſcerni, quòd Paulus ſemper id egit ſine ſcādalo Gentilium, id eſt, nō cogendo illos ad ſimilem obſeruātiam, Petrus autem in illo loco incautè iudaizauit, dando ſcandalum Gentilibus, cogēdo vtique illos ad iudaizandum. Et eandem rationē ſcandali tribuit Petri facto Rup lib. 1. de conſil. cap. 14. & ab illo excuſat Paulū in circūciſione Timothei, & aliis cæremoniis Iudaicis, quas aliquādo exercuit. Probatur ergo minor, inquirendo, quale ſit hoc ſcandalum, aut enim eſt ſcandalum praui operis, vel falſi erroris, neutrum autem eſſe videtur; ergo. Probatur prima pars minoris, quia (vt dicebam) illa coactio tantùm erat inductio ad ſimilem ſeparationem, quæ non erat praua. Neque etiam poteſt dici praua ratione coactionis, quia illa coactio non erat propria, vt includit inuoluntariam vim, ſed erat per voluntarium conſenſum. Vnde etiamſi dicatur, Petrum ſuo exemplo induxiſſe Gentiles ad ſumendam circumciſionem, & alias cæremonias legis, ne Petrus cum aliis Iudæis ſe ab illis ſepararet, etiam hæc inductio non eſſet ſcandalum praui operis, quia tunc non erat prauum, ſeu prohibitum Gentilibus circumcidi, ſi ſponte ſua vellent, vt diximus ex probabili ſententia, & conſentanea Auguſtino.

Auguſt.

Rupert.

28\. *Obiect.*

Dicetur fortaſſe, Petrum non induxiſſe Gentiles tantùm ad iudaizandum ſpontaneè, ſed etiam quaſi ex neceſſitate, & obligatione, hoc autem modo pernicioſum fuiſſe gentibus iudaizare. Imò ibi includi ſcandalum erroris, aut prauæ doctrinæ: nam exemplo, & auctoritate Petri inducebantur gentes, ad credendum ſe teneri ad Iudaiſmum, &, quod amplius eſt, etiam Iudæi, qui ex ſimili apprehenſione à gentibus ſeparabantur, exemplo Petri in ſuo errore confirmabantur. Et hoc mihi videtur exponere illud ſcandalum Auguſtinus in ſua Epiſtola. Et habet fundamentum in Paulo, qui non alia ratione videtur illam vocare coactionem, niſi quia inducebat ſub ſpecie neceſſitatis, & obligationis. *Reſp.* At ſi tale erat ſcandalum, profectò erat ex ſuo genere graue peccatum, niſi inconſideratio excuſaret, hoc autem difficile creditu eſt. Nam, vt ſuprà dicebam, etiam cùm Paulus obſeruabat legalia, Iudæi ſumebant occaſionem exiſtimandi, illa fuiſſe tunc neceſſaria ad ſalutem, & tamen non prætereà tribuitur Paulo talis error, vel deceptio, quia ex facto eius id non colligebatur, cùm poſſet legalia ſeruare abſque neceſſitate, propter honeſtatem, vel alias cauſas. Et ita reſpectu Pauli illa deceptio erat potiùs permiſſà, quàm facta. Ergo ſimili modo in præſenti, quamuis fortaſſe Gentiles, vel Iudæi illam opinionem conciperent, non poteſt talis deceptio Petro attribui, quia de eius facto colligi cum fundamento non poterat. Nam tunc Petrus ſeruauit legalia, quia Iudæus erat, & ſibi erāt permiſſa; ergo quantum erat de ſe non inducebat gentes, vt exiſtimarent, ſibi eſſe neceſſarium ſeruare legalia. Vnde ſi ipſi inde ſumebant occaſionem hoc opinandi, erat occaſio potiùs accepta, quàm data; erat ergo ſcandalum paſſiuum potiùs, quàm actiuum; ergo de ſe nullum erat peccatum in Petro reſpectu Gentiliū. Poterant enim facilè intelligere, Petrum id feciſſe, vt condeſcenderet Iudæis, quia hoc ei licebat, & per ſe loquendo liberum illi erat, vel conuerſari cum gentibus, vel ſeparari iuxta legem. Neque etiam reſpectu Iudæorum putabat Petrus occaſionem ſcandali, quia etiam non erat cauſa deceptionis illorum, ſed permittebat illam ad vitandum maius malum, quod eis timebat.

Auguſt.

29\. *Probabilis modus excuſandi Petrū ab omni peccato.*

Hoc ergo modo videtur poſſe non improbabiliter defendi, factum illud Petri nullo modo fuiſſe peccaminoſum, non ſolùm ad naturalem inconſiderationem, ſed etiam, quia omnibus circunſtantiis penſatis, prudenter iudicare potuit, ſe in eo facto nō dare ſcandalum actiuum, & ſi quod erat paſſiuum, ſe non obligari ad vitandum illud, quia maior tunc erat neceſſitas Iudæorum, grauiúſque putabat eſſe nocumentum, quod eis imminebat. In quo errare quidem potuit Petrus, errore tamen facti, non iuris, & ſine periculo culpæ, non ſolùm, quia probabilibus coniecturis ducebatur, ſed etiam quia electio non inter licitum, & illicitum, ſed inter expediens, & nō expediens fiebat; multa enim licent, quæ non expediūt, teſte Paulo 1. Corinth. 6. Vnde licèt erretur circa licitum, & non expediens, nō erit culpa, ſed impedimentùm maioris boni, vt ibi notat D. Thomas. Hūc ergo defectum in Petro negare non poſſumus, & ille ſufficit, vt verè Paulus dixerit, illū eſſe reprehenſibilem,

A Epiſt. 19. verſùs finem, ſic inquit, *Illa quæ ſignificationis cauſa præcepta ſunt, circunciſio, &c. quæ reuelatione gratiæ latius innoteſcente, & neceſſe fuerat aboleri, nō ideo fuerant tanquam diabolica gentium ſacrilegia fugienda, etiam cùm ipſa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat renunciata, ſed permittenda paululum eis; maximè qui ex illo populo, cui data ſunt, venerāt.* Vbi expendo illam particulam *maximè*, quæ indicat, non ſolis Iudæis id eſſe permiſſum, licèt eis maximè.

Auguſt.

Clariùs tamen videtur hanc ſentētiā docere Aug. in expoſit. Epiſt. ad Gal. circa illa verba; *Sed neque Titus, &c.* ſic dicens, *Quamuis Titus Græcus eſſet, & nulla eum conſuetudo, aut cognatio parentum circuncidi cogeret, ſicut Timotheum, facilè tamen etiam iſtum circuncidi permiſiſſet Apoſtolus. Non enim tali circunciſione ſalutem dicebat auferri, ſed ſi in ea conſtitueretur ſpes ſalutis,* B *hoc eſſe contra ſalutem oſtendebat. Poterat ergo vt ſuperfluam æquo animo tolerare. Propter ſubintroductos autem fratres non eſt compulſus Titus circuncidi, quia cupiebant circuncidi Titum, vt iam circunciſionem, etiam ipſius Pauli atteſtatione, & conſenſione tanquam ſaluti neceſſariam prædicarent.* Clarè ergo ſenſit Auguſtinus in hac ſententia per ſe licitam fuiſſe circūciſionē Tito, licet propter ſcandalum vitanda eſſet, vbi occurreret.

16. Reſoluitur dubium.

Hæc ergo poſterior pars, ſi de rigore iuris, vt ita dicā, ſeu præcepti prohibentis, loquamur, videtur magis de mente Auguſtini, & in ſe probabilior. Quia rationes factæ oſtendunt, nullam factam eſſe prohibitionem ob quam fuerint eo tempore legalia mortifera gentibus. Nihilominus tamen ſi coniectemus id, quod moraliter accidere tūc potuit, veriſimilius eſt, C Gentiles fideles bene in fide Euangelica inſtructos legalibus abſtinuiſſe, quia moraliter putabant, ſibi non licere, ſaltem per accidens. Quia certò ſciebant, non eſſe ſibi neceſſaria, vnde cùm aliàs eſſent nimis oneroſa, & præcipuè circunciſio, non poterant illa aſſumere, niſi ſuſpicionem dando quòd reputarent illi ſibi neceſſaria, & ita in eis id habebat ſaltem ſpeciem mali, propter quam facilè exiſtimare poterant, id ſibi non licere, vel etiam propter ſcandalum, vel ne cooperarentur errori Iudæorū, qui hanc neceſſitatem illis imponere tentabant. Vnde etiam potuit conſuetudine fidelium ex gentibus venientium introduci quædam obligatio abſtinendi ab huiuſmodi ritibus Iudaicis. Dixi autem *fidelibus in fide bene inſtructis*, quia per ignorantiam inuincibilem contingere D poterat (præſertim ante Concilium Apoſtolorum) vt aliqui conuerſi ex gentibus ad fidem exercerent legalia, exiſtimantes ſibi eſſe neceſſaria, & cum excuſatione ab hoc errore propter inuincibilem ignorātiam; ſecluſa autem hac exiſtimatione pauci, vt exiſtimo, aut nulli ſpontaneè circuncisi ſunt, & hoc probat exemplum de Tito, & alia ſuperiùs adducta.

CAPVT XVIII.

Satisfit duobus dubiis ex ſuperiori reſolutione inſurgentibus.

1. Dubium.

DIximus in præcedenti capite cum Auguſtino, E legem veterem fuiſſe mortiferam aliquo tempore poſt inchoatam Euangelij prædicationem; ſtatim ergo occurrit interrogandum, quod, vel quale fuerit illud tempus? De hoc enim puncto Auguſtinus nihil in particulari quæſiuit, aut reſoluit, ſed ſolùm generaliter dixit, aliquo tempore poſt inchoatam promulgationem Euangelij, vel poſt integram promulgationem eius per Apoſtolos factam, cœpiſſe legalia eſſe mortifera. Vnde Theologi ſuprà citati fatentur tempus hoc eſſe incertum, quia neque habemus Scripturam diuinam, quæ de hoc tempore loquatur, neque aliquod Concilium, in A quo tempus hoc fuerit declaratum, ſed ſolùm per traditionem Eccleſiaſticam id habetur, ex qua non habemus quidem certum diem, menſem, aut annum huius initij, ſed ſolùm non longè diſtaſſe ab initio prædicationis Apoſtolorum. Et communiter veriſimilius creditur quadrageſimo anno à paſſione Chriſti, vel circà incepiſſe, vel à deſtructione templi per Titum, & Veſpaſianum. Neque huic ſententiæ obſtabit, quod ſcribit Ignatius epiſtol. 8. ad Philip. in fine, *Qui cum Iudæis celebrat Paſcha, aut ſymbola feſtiuitatis eorum recipit, particeps eſt eorum, qui Dominum occiderunt, & Apoſtolos eius*, quod ſine dubio ſcriptum fuit eo tempore, quo iam legalia erant mortifera, vt ipſa verba oſtendunt: ſed non obſtat, quia Ignatius vixit ferè vſque ad noB nageſimum annum poſt paſſionem Chriſti. Videtur autem ex dicta ſententia ſequi viuentibus Apoſtolis Petro, & Paulo legalia nondum fuiſſe mortifera, cùm ipſi non vixerint integros quadraginta annos, ſed triginta & quinque, & ad ſummum triginta ſex poſt Chriſti aſcenſionem.

2. In tempore Apoſtolorum legalia fuiſſe mortifera.

Nihilominus veriſimile eſt, viuentibus Apoſtolorum Principibus iam fuiſſe in Eccleſia ſufficienter intellectum, ac præceptum, non ſolùm non oportere ſeruare legalia, ſed etiam eſſe pernitioſum, & ideo ab ipſiſmet Apoſtolis fuiſſe hoc declaratum, vel traditum, quia valde conueniens fuit, tam neceſſarium dogma ab eis relinqui ſufficienter introductum, & fundatum. Accedit quòd eo tempore iam erat ſufficienter promulgatum Euange- C lium, dicente Paulo ad Roman. 10. *Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in omnes fines terræ verba eorum.* Nam licet controuerſum ſit, quo ſenſu ſint hæc verba intelligenda, & an verbum illud, *audierunt*, in rigore præteriti, vel generaliùs ſit ſumendum, nihilominus certum eſt, ante tempus mortis Apoſtolorum Petri, & Pauli fuiſſe prædicatum Euangeliū in præcipuis mundi partibus, & ita in toto illo legem Chriſti promulgatam fuiſſe iuxta illud Pauli ad Coloſſenſ. 1. *Audiſtis in verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſo mundo eſt, & fructificat.* Et infrà, *Quod prædicatū eſt in vniuerſa creatura, quæ ſub cœlo eſt.* Quia licèt fortaſſe non ad omnes omnino mundi prouincias verbum Euangelij tunc D perueniſſet, vt infrà dicam, nihilominus tempus illud ſufficiens erat ad diuulgationem eius per totum mundum, quod ſatis eſt ad conſummatam promulgationem, iuxta doctrinam generalem ſuperiùs datam, quam etiam libro ſequenti ad legem nouam applicabimus. Multò verò certius eſt promulgationem Euangelij pro Iudæis factam eſſe ſufficientiſſimè intrà illud tempus, imò & de facto perueniſſe ad omnes orbis prouincias, in quas erant diſperſi Iudæi, & vbicumque lex Moyſi ab eis ſeruabatur, ac ſubinde tempus illud triginta ſex annorum paulò ampliùs, minúſve ſufficientiſſimum fuiſſe, vt lex illa cum honore ſepeliretur, & omnino aboleretur, ab illo ergo tempore cœpit illa lex eſſe mortifera.

3. Dubium. Quo iure lex illa facta fuerit mortifera.

E Statim verò inſurgit alia interrogatio: Quo nimirum iure, diuino, ſcilicet, vel humano, lex illa facta ſit mortifera. Nam, vt dixi, illa nō eſt facta mortifera per ſolam abrogationē eiuſdem legis: nam abrogatio ex vi ſua, & in genere loquendo, tollit obligationem legis abrogatæ, non verò prohibet, aut mortiferam facit obſeruantiam eius quaſi materialem, ſeu perſeuerantiam in vſu per legem illam introducto, ergo idem dicendum eſt de illa lege. Deinde nō ſunt facta pernicioſa legalia per ſolam introductionem legis nouæ, quia in Iudæa, & in multis aliis prouinciis introducta eſt & obligauit, & non fecit ſtatim morti-

fera

fera legalia, ergo quantum eſt ex vi illius legis alia durare potuiſſet pro toto orbe, & pro quocumque tempore, quia non eſt maior repugnantia. Oportet ergo, vt cæremonialia legis facta ſint mortifera per nouum ius prohibens illorum vſum. Quale ergo eſt tale ius? Non enim eſt ius diuinum naturale, maximè enim fuiſſet illud, quod naſci potuiſſet ex ſignificatione futurorum, quæ iam erant impleta. Hæc autem ratio inſufficiens eſt; ergo. Maior patet, quia remota illa ſignificatione, nihil inuenitur in his cæremoniis per ſe malum, alioqui nunquam potuiſſent præcipi, aut exerceri; ſunt ergo per ſe indifferentes, ſi eis non addatur aliqua ſignificatio, quæ falſitatem includat in qua ſola illa ratio fundatur; ergo illa ſecluſa, nulla ſupereſt ratio, ob quam dicamus cæremonias illas factas eſſe intrinſecè malas ex vi legis gratiæ ſufficienter, & integrè promulgatæ. Quod autem illa ratio non cogat eſt manifeſtum ex ſuprà dictis, quia illa ſignificatio eſt ſeparabilis ab illis cæremoniis, etiam factis formaliter, vt in multis accidit ante Chriſti mortem, & in pluribus, vel omnibus poſt mortem eius, & poſt inchoatam promulgationem Euangelij. Ergo nulla ratio ſupereſt, ad dicendum hanc prohibitionem eſſe iuris naturalis.

4. *Vrgetur idem dub.*

Neque etiam dici poteſt eſſe iuris diuini poſitiui, quia in Scriptura non inuenitur talis prohibitio à Deo facta, neque eſt teſtimonium, ex quo colligatur, cæremonialia eſſe mortifera, niſi illud ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit*, quod tamē ab Auguſtino exponitur de circunciſione aſſumpta, ponendo ſpem in illa, vel ſaltem vt adhuc neceſſaria, & vt erat legis profeſſio: nam de illa intelligitur, quod immediatè ſubiungit Paulus, *Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ*, hoc enim habet verum in homine circuncidente de ſpiritu legis animo profitendi illam vt duſtem, & viuam. Nam alioqui Timotheos circuncidit ſe, & nihilominus non factus eſt debitor vniuerſæ legis faciendæ, quia non illo ſpiritu ſe circuncidit, ſed quia id non erat vetitum, & cedebat in honorem legis, & vt fieret aptus ad cæteras cæremonias legis religiosè exercendas, quando ad maiorem vnionem, & pacem inter fideles, & conſequenter ad maiorem Dei amorē conferret. Ergo ex illo loco nō probatur, vſum circunciſionis etiam religioſum, & ad cultum Dei ordinatum, eſſe ſimpliciter iure diuino prohibitum. Neque etiam tale ius diuinum habetur ex traditione, quia Eccleſia nunquam declarauit, cæremonialia eſſe mortifera ex vi iuris diuini, ſed tātùm eſſe mortifera, quod poſſunt habere ex vi Eccleſiaſticæ prohibitionis, ergo hoc videtur eſſe veriſimilius.

5. *Quid de hoc tradiderunt doctores.*

Hoc punctum non inuenio ab auctoribus, qui ſententiam Auguſtini ſequuntur, expreſſe definitū, aut diſputatum. Nam Hieronymus ſine dubio ſenſit, cæremonialia eſſe mortifera ex iure diuino, vel ex vi obligationis legis Euangelicæ, vel ex vi redēptionis per Chriſtum conſummatæ: nam ideo dixit, ſemper fuiſſe mortifera, imò nihil diſtinguit inter mortuam, & mortiferam. Et ita eiſdem teſtimoniis Scripturæ vtrumque probat, & ideo in locis ſuprà citatis videtur interpretari dictum teſtimonium Pauli ad Galat. 5. de circunciſione quocūque modo facta formaliter ex affectu cultus; quamuis ſuper eundem locum non longè ſit ab expoſitione Auguſtini dicens, *Tunc non prodeſt circunciſio, cum aliquid per ſemetipſam putatur vtilitatis afferre.*

Auguſt.

Nihilominus tamen in ſententia Auguſtini ſatis veriſimile eſt, abſolutam prohibitionem legalium in ſenſu dicto non eſſe ex vi ſolius iuris diuini, ſed per Eccleſiaſticum compleri. Nam ex iure diuino eſt mortifera obſeruatio legis, ſi fiat vel ab illa ſperando iuſtitiam ſine Chriſto, vel etiam cum Chriſto, ita vt lex ſimul exiſtimetur neceſſaria cauſa iuſtitiæ, vel etiamſi nunc credatur neceſſaria ex vi præcepti, & obligationis talis legis. At verò lex Eccleſiaſtica addidit, vt ſit mortifera obſeruatio legis facta ex affectu religionis, ſeu tanquam per ſe conferens ad honeſtatem, etiamſi nullo ex dictis modis neceſſaria reputetur. Nam talis obſeruatio iam non poterat eſſe vtilis Eccleſiæ, neque ad vnionem vtriuſque populi Iudaici, & Gentilis conferret, ſed potiùs fuiſſet occaſio ſchiſmatum, & ſcandalorum. Imò non parum fuiſſet periculi, vt tales cæremoniæ ſæpiſſimè fierent Iudaico ſpiritu, & ideo conuenientiſſimum fuit illas omnino abolere per dictā abſolutam prohibitionem. Quòd ſi inquiratur, vbi talis prohibitio Eccleſiaſtica inueniatur. Reſpondetur, non oportere, vt inueniatur ſcripta, ſed ſatis eſſe, quòd vſu, & traditione Eccleſiæ conſtet, & quòd de hac Eccleſiæ conſuetudine, & traditione antiqui Patres teſtificentur. Potuit autē hæc lex non ſcripta ſolo vſu, & conſuetudine vniuerſalis Eccleſiæ introduci, veriſimilius autē eſt, illam incepiſſe ex declaratione Paſtorū Eccleſiæ, & Apoſtolorum tempore opportuno facta, quando iam expediebat, Moyſaicas cæremonias in Eccleſia non permittere. Et ita colligi poteſt ex dicta epiſtola Ignatij, hanc legem iam tunc fuiſſe latam in Eccleſia, & Clemen. lib. 6. conſtit. cap. 14. inter alia tradita ab Apoſtolis ponit, non eſſe fidelibus carnem circuncidendam. Idem Euſeb. lib. 1. de præpar. Euang. cap. 3. & Auguſt. ſtatim citandus.

Euſeb.

6. *Obiect.*

Solùm poteſt obiici, quia ſequitur, poſſe Eccleſiam hanc legem tollere, vel in ea diſpenſare, & vſum cæremonialium concedere, quia poteſt diſpenſare in quocunque iure humano, vt ſuprà dictum eſt, & tradidit D. Thom. quodlibet. 4. art. 13. Reſpondebimus autem, quamuis in Eccleſia non deſit abſoluta poteſtas, nihilominus moraliter, & de facto non poſſe abrogare talem legem, quia id eſſet in deſtructionem, non in ædificationem, ſicut de præcepto decimarum ſuo loco diximus, & idem eſt de præcepto ieiunij Quadrageſimalis. Et in particulari certū eſt, præceptum, vt Paſcha non celebretur in eadem decimaquarta luna, in qua celebratur à Iudæis, Eccleſiaſticum eſſe, & nihilominus non auferetur ab ipſa Eccleſia, nec auferri poteſt, quia Spiritus ſanctus rector Eccleſiæ id non permittet, quia perniciosum eſſet, & ſcandaloſum, abſque vlla vtilitate. Et eadem ratione propriè loquendo nunquam Eccleſia in hoc præcepto diſpenſauit, eadēmque ratio eſt de quocumque tempore futuro, quia nulla ratio vtilitatis, vel ædificationis poteſt in tali diſpenſatione inueniri. Ideóque (vt ſuprà notaui) quoties Eccleſia vtitur aliqua cæremonia ad imitationem antiquæ legis, ſemper id eſt ſecundùm aliquam generalem rationem cultus de ſe conſentaneam rationi naturali, non verò ſecundùm peculiarem modum inſtitutum, & obſeruatum in antiqua lege, ne videatur vllo modo aliquam ex illis cæremoniis retinere, ſed ab omni mali ſpecie abſtineat.

D. Thom.

Reſp.

7. *Prohibitionem cæremoniarū quatenus legales erant ex iure diuino oriri.*

Denique poſſumus vltimò addere, hanc prohibitionem cæremoniarū quatenus legales erant, ex iure diuino poſitiuo proximè oriri, & illo ſuppoſito eſſe mortiferas ſi fiant ex affectu cultus ex vi iuris diuini naturalis. Declaratur prior pars, quia dupliciter poſſunt illæ cæremoniæ dici legales, ſcilicet, quia præceptæ per legem, vel tantùm quia inſtitutæ, hoc enim ſecundum latiùs patet: nam poteſt aliqua cæremonia inſtitui ſine præcepto vtendi illa, vt per ſe conſtat. Lex autem vetus in vtroque ſuit temporalis, & abroganda, vt ex ſuprà dictis patet, ideóq; poſtquam plenè abrogata eſt, ceſſauit non tantùm obligatio, ſed etiam inſtitutio legalis. Et hoc quidem ortum habuit ab eodem iure diuino poſitiuo, quo lex illa condita fuit, id eſt, à libera Dei voluntate, quæ ter-

minū durationis illi legi præfixit, qui terminus fuit Chriſtus, vt nouus legiſlator, & conſequenter lex eius ſufficienter promulgata. Vnde quoad hoc valde probabile eſt, Apoſtolos non per modum nouæ inſtitutionis, aut præcepti, ſed per modum interpretationis diuini iuris declaraſſe, quod tempore conſummatus fuit terminus, ex quo lex illa ceſſatura erat omnino, quoad omnem ſuam inſtitutionem. Et hoc ſignificauit Auguſtinus lib. de hæreſib. in hæreſi 9. dicens, Chriſtianos per Apoſtolicam traditionem legalia non obſeruare carnaliter, ſed didiciſſe ea ſpiritualiter intelligere. Facta autem huiuſmodi declaratione, ex iure diuino naturali ſequutum eſt, vt cæremoniæ illæ ſtatim eſſent mortiferæ, quatenus legales erant, quia iam non ad religionem, ſed ad ſuperſtitionem potiùs pertinere cœperunt.

Auguſt.

8. *Declaratur doctrina tradita.*

Atque hoc maximè patet in quibuſdam cæremoniis, quæ publicam, & authēticam inſtitutionem requirūt. Inter quas primum locum obtinēt ſacrificia, quia in illis conſiſtit veluti principalis, & quaſi ſubſtantialis cultus Dei, & ideo ceſſante inſtitutione, & impoſitione Dei eo ipſo ex natura rei fuit intrinſecè malus vſus illorum ſacrificiorum ſub ratione ſacrificandi, & colendi Deum per illa, quia iam re vera non erant ſacrificia diuina, nec per homines potuerunt reſtitui in illum ſtatum. Quod patet, quia id non poteſt fieri auctoritate priuata, quia hoc repugnat rationi ſacrificij, neque etiam auctoritate publica Eccleſiæ, quia eſſet contra Chriſti intentionem inſtituentis in Eccleſia vnum excellentiſſimum ſacrificium loco omnium, & idcirco vnicum, quia per ſe ſolum ſufficiētiſſimum eſt, vt latè tractaui in 3. tomo tertiæ partis, diſp. 74. ſect. vlt. Ablatis autem hoc modo ſacrificiis neceſſarium conſequenter fuit, eodem modo ceſſare ſacerdotium, quia ſacerdotium per ſe primò ad ſacrificium ordinatur, iuxta illud Pauli ad Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur.* Vnde etiam in lege gratiæ Chriſtus aliud ſacerdotium inſtituit, præter quod nullum introduci poteſt per vllam auctoritatem hominibus datam. Idem iudicium ferendum eſt de ſacramentis, quæ ſecundum locum tenere videntur inter cæremonias, quæ inſtitui ſolent ad cultum Dei, & ordinantur ad aliquam ſanctificationem recipientium. Quæ quidem ſanctificatio in lege noua interna eſt, & perfecta, & à ſolo Deo conferri poteſt, & ideo Eccleſia non poteſt talia ſacramenta inſtituere. Neque etiam poteſt vetera reuocare, ſeu acceptare, quia vel id faceret ex vi prioris inſtitutionis diuinæ, vel per nouam impoſitionem humanam illa inſtituendo, nō primum quia diuina inſtitutio iam ceſſauit, vt ſupponitur, nec ſecundum, tum quia nulla eſt poteſtas in Eccleſia ad inſtituenda ſacramenta, tum etiam quia finis proprius talium ſacramentorum ceſſauit in lege noua, in qua ſicut non ſunt legales immunditiæ; ita neque eſt purificatio legalis, ſeu carnis, vt illam Paulus appellat. Et hoc etiam confirmat illa ratio D. Thomæ, quòd illæ purificationes, & oblationes erant vmbræ futurorum, & internæ ſanctificationis dandæ per Chriſtum, vnde impertinens fuiſſet poteſtas inſtaurandi in Eccleſia Chriſti talia, & tam imperfecta ſacramenta.

9. *De cæremoniis accidentalibus.*

De aliis verò cæremoniis pertinentibus ad cultum Dei, quæ magis accidentariæ ſunt, qualia ſunt veſtes, vaſa, & alia ſacra, & obſeruantiæ veteris legis, dixerunt aliqui, quòd licèt non poſſint ſeruari in lege noua ex vi primæ inſtitutionis, quia illa ceſſauit, & ideo talis vſus eſſet ſuperſtitioſus, & errorem inuolueret, nihilominus authoritate Eccleſiæ poſſe inſtaurari, ita vt ſeruentur ex inſtitutione humana, non ex diuina, ad eum modum, quo Theologi loquuntur de iudicialibus præceptis. Ita ſcotit Couar. lib. 1. Variar. cap.

Couar.

A 17. num. 1. Qui conſequenter ait, differentiam, quam communiter aſſignant Theologi inter iudicialia, & cæremonialia præcepta, intelligendam eſſe de illis cæremonialibus, quæ principalem cultum continebant, vt erant ſacrificia, & ſacramenta: nam hæc maximè ſignificabant myſteria Chriſti futura, alia verò magis videbantur eſſe ad moralem vtilitatem, vt ad decentiam, & ornatum ſacrificiorum, & ad excitandam deuotionem, &c. Et allegat in hanc ſententiam Maiorem in 4. diſt. 3. q. 1. & D. Antoninum 1. p. tit. 14. cap. 5. §. 9. & Driedonem de libert. Chriſtian. Sed hi auctores nihil in particulari dicunt, ſed generatim loquuntur. Vnde in eodem ſenſu videtur loqui Couarru. quia non ſolùm de poſſibili, ſed de facto loquitur, vt patet ex exemplis, quæ ſtatim ſubiūgit. Itaque

Maior. *D. Anton.* *Driedo.*

Quis ſenſus horum doctorum.

B de facto hæc imitatur Eccleſia ſecundùm generalem, & moralem rationem cultus, & ad illos fines decentiæ, & ornatus, &c. Semper tamen diſtinctum modum obſeruat, qui & ſit perfectioni nouæ legis magis accommodatus, & omnem ſuſpicionem auferat legalium cæremoniarum. Hæc autem obſeruatio, & prudens cautela non apparet neceſſaria ex vi iuris diuini naturalis, niſi quatenus prudens ratio dictauerit, eſſe moraliter neceſſariā ad prædictos fines, & quia hoc ſemper ita eſt (moraliter loquendo, vt explicaui) ideo ſimpliciter dicere poſſumus, vſum etiam harum cæremoniarum legalium eſſe mortiferum ex vi iuris diuini naturalis, ſuppoſita ceſſatione antiqui iuris diuini poſitiui cum perfecta illius mutatione per nouæ legis completam promulgationem. Hic

C verò inſurgebat alia difficultas, quam in cap. ſeq. meliùs tractabimus.

CAPVT XIX.

Fueritne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.

1. *Status quæſtionis aperitur.*

RESolutio quæſtionis huius ex iam dictis haberi poteſt, tamen, quia nec probari non poterat, nec à difficultatibus occurrentibus expediri, non intellecto priùs tempore, in quo cœpit eſſe mortifera, ideo in hunc locum punctum hoc diſtulimus. Poteſt autem quæſtio intelligi, vel reſpectu gentium, vel reſpectu Iudæorum, vtriſque enim lex mortifera eſt, vt adducta in ſuperiori capite probant, & à fortiori vtriſque etiam eſt mortua, imò reſpectu gen-

D tium pluſquam mortua dici poteſt, quia illos nunquam obligauit. Quocirca ſi quæſtio propoſita, ſeu comparatio fiat reſpectu gentium conuerſarum ad Chriſtum, reſolutio pendet ex dubitatione ſuprà tractata, an Gentilibus in Chriſtum credentibus aliquando licuerit poſt euangelium ſuſceptum circunciſionem ſuſcipere, & legalia ſeruare. Nam ſi nunquam licuit, conſequens eſt, vt ſimul fuerit eis lex mortifera, ac fuit mortua, quia poſt Chriſtum ſemper vtrumque habuit. Si verò aliquando licuit fidelibus ex gentibus circumcidi, manifeſtum eſt, priùs reſpectu illorum fuiſſe legem mortuam, quàm mortiferam, quia à principio, & ſemper illos nō obligauit, & ita erat quaſi mortua reſpectu illorum, cùm tamen non eſſet mortifera, quandiu illam ſeruare eis licuit.

E Neque in hoc ſupereſt noua difficultas. Comparatio ergo fit reſpectu Iudæorū, licèt enim ex dictis in ſuperioribus ſequi videatur, priùs legem illam fuiſſe mortuam, quàm mortiferam, & hæc ſit communis ſententia, & Auguſtino tributa, nihilominus in ſe, & in Auguſtino non caret difficultate.

Auguſt.

2.

Poſſet enim quis opinari, etiam reſpectu Iudæorum non priùs fuiſſe legem mortuam, quàm mortiferam, non quia à principio fuit mortifera, ſed potiùs è conuerſo, quia non fuit mortua, donec fuit mortifera, id eſt, vſque ad conſummatā prædicationem Euāgelij. Et fundamentū eſſe poteſt primò, quia nullum

eſt teſti

eſt teſtimonium, quod oſtendat à principio fuiſſe mortuã: nam ſi quod eſſet, maximè illud, *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit*: illud autẽ, vel tunc dictum eſt tantùm ad Gentiles, vel ſi extendatur ad Iudæos, intelligitur de his, qui circumcidebantur, ponentes ſpem in circumciſione, tanquam in cauſa ſalutis ſine qua gratia Chriſti non ſufficeret, alioqui non ſolùm probaret ille locus, fuiſſe legẽ à principio mortuam Iudæis, ſed etiã eiſdem fuiſſe mortiferam. Alia verò teſtimonia Scripturæ, quæ loquuntur de termino legis veteris vſque ad Chriſtum, non magis probant, ſtatim fuiſſe mortuam, quàm mortiferam. Nam intelliguntur de Chriſto vt obligante vniuerſum mundum per ſuam legem nouam, & ideo extenduntur vſque ad promulgationem Euangelij; ergo poſſunt etiam extendi vſque ad cõſummatam promulgationem Euangelij, quia tunc cœpit lex Chriſti totum mundum obligare. *August.* Vnde quando Auguſtinus dixit Epiſtol. 9. in Iudæis fuiſſe damnabile, *quod post paſſionem, & reſurrectionem Chriſti dato, ac manifeſtato ſacramento gratiæ ſecundùm ordinem Melchiſedec, adhuc putabant, ſacramenta vetera non ex conſuetudine ſolemnitatis, ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe ſeruanda*: hoc, inquam, rectè poteſt intelligi de tempore poſt perfectè promulgatum Euangelium, tunc enim, & non antea *Hieron.* ſimpliciter dici poteſt ſacramentum gratiæ fuiſſe datum, & manifeſtatum. Vnde Hieronymus in Epiſtol. 89. Auguſtino tribuit, quòd diceret, Gentiles eſſe legis onere liberos, Iudæos verò legi eſſe ſubiectos, C quod, ſi verum eſt, neceſſariò referẽdum eſt ad illud primum tempus inchoatæ promulgationis legis nouæ, quia poſt illud vterq; populus æquè fuit liber ab onere legis, ergo in illo primo tempore Iudæi non erant liberi ab onere legis; ergo lex non erat mortua. Denique ſecluſa auctoritate, nulla eſt ratio, quæ cogat nos dicere, legem veterem fuiſſe mortuam ante plenam legis nouæ promulgationem, quia leges illæ non habebant inter ſe formalem repugnantiam, & Deus poterat velle, vt ſimul permanerent, & obligarent, videtúrque id ſatis voluiſſe pro illo primo tempore, ferendo nouam legem, & non expreſsè reuocando primam, nec breuiorem terminum aſſignando, quo adueniente ceſſaret.

3. *Aliud fundamentum.* Aliud, & graue fundamentũ eſt, quia non apparet, D quomodo illa duo, ſcilicet, eſſe mortuam, & nõ mortiferam, vel hæc duo, eſſe legem permiſſam, ſeu licitè obſeruabilem, & non eſſe obligantem, ſimul coniungãtur. Primum patet ſimili diſcurſu ſuprà facto: nam ſi lex illa mortua eſt, iam ſacramenta eius nihil erãt, & ſacrificia eius etiam ceſſauerant, introducto iam vnico Miſſæ ſacrificio, ergo ex natura rei neceſſarium fuit, vt ſtatim vſus talium cæremoniarũ fuerit ſuperſtitioſus, & rationi rectè cõtrarius. Itẽ ſi lex illa mortua erat; ergo eius cæremoniæ erant falſa ſigna diuini cultus, quia iam ceſſauerat eorum inſtitutio, ſeu impoſitio, quia hoc ipſum eſt, legem eſſe mortuam, ergo vti illis, erat per ſe, & intrinſecè malum. Quod ſi quis fortaſſe dicat, illud fuiſſe licitum ex diſpenſatione diuina, non loquetur in primis iuxta intentionem Auguſtini. Et deinde oportet, vt diſpenſationem oſtendat, ne voluntariè loquatur. Ac deni- E que ſi ille vſus eſt contra rationem naturalem, non cadet in illum propria diſpenſatio, ſed potiùs dicendum erit, legem illam non fuiſſe pro illo tempore ſublatam, vel mortuam, vt vſus cæremoniarum eius nihil pro tunc haberet rationi contrarium. Et inde facilè oſtenditur alia repugnantia in hoc, quòd lex illa perſeuerauerit quoad religioſam obſeruationẽ, quando non perſeuerabat quoad obligationem. Repugnantia autem eſt, quia non poteſt eſſe vera lex, quin obliget, non poteſt autem eſſe religioſè obſeruabilis talis lex niſi permaneat in ſtatu veræ legis, er-

A go nec poteſt eſſe ſic obſeruabilis, niſi vim obligandi retineat. Alia repugnantia moralis inuenitur in ſententia Auguſtini: nam ipſe docuit, non fuiſſe mortifera legalia à principio, vt in actionibus Apoſtolorũ ſimulationem vitaret, ergo eadem ratione docere debuit, non fuiſſe tunc mortua, alias non poſſet ſimulationem effugere, cùm Apoſtoli, tanquam legis obſeruatorẽs, cæremonialia exercerẽt, vt ſuprà oſtẽdimus. Alia denique repugnantia moralis eſt in fundamento Auguſtini: nam ſi expediebat, legem illam nõ ſtatim fieri mortiferam, vt cum honore ſepeliretur, ergo eadem ratione oportebat obligare Iudæos ad vſum illius legis pro illo tempore, ita vt non poſſent licitè illam ſtatim abiicere in eius infamiam, & B iniuriam ac ſi mala eſſet, ergo eadem ratione oportuit, eam pro illo tempore viuam permanere.

4. *Tria distinguenda.* Hoc punctum poſtulat, vt explicemus quod ſuprà in hunc locum remiſimus, quomodo lex illa mortua eſſe inceperit à die Pentecoſtes. Vt autem hoc diſtinctè reſoluamus, oportet in lege illa reſpectu cæremonialium tria diſtinguere, ſcilicet, obligationem, inſtitutionem, & fructum ſeu effectum: ſunt enim hæc tria diſtincta, & ſeparabilia, & ideo poteſt intelligi, quòd lex derogetur quoad vnum iſtorum, & non quoad aliud, & ita quòd ſit mortua quoad obligationem, & non quoad inſtitutionem, vel vtilitatem, poteſt etiam intelligi, vt quoad omnia moriatur, ſeu abrogetur. Auguſtinus ergo, ſi attentè legatur, ſolùm C loquitur de abrogatione quoad obligationem legis, & in hoc ſenſu ſentit fuiſſe legem illam mortuam, quando nondum erat mortifera, & ideo dixit, potuiſſe aliquando illam legem ſeruari, dummodo non tanquam neceſſaria, ſed vt bona, & religioſa obſeruaretur. De aliis autem duobus punctis nihil expreſsè dixit, videtur autem ex doctrina eius colligi, aliter eſſe loquendum de lege quoad ſecundum membrum, id eſt, inſtitutionem cæremonialium, tertium verò de fructu, ſeu vtilitate legis, non habet in præſenti peculiarem rationem, ſed ex prioribus pendet, vt in cap. vlt. huius lib. declarabitur.

5. *Lex vetus mortua dum lex noua cœperit obligare.* Dico ergo primò: Longe probabilius eſt, legem veterem cœpiſſe abrogari, ac mortuam eſſe quoad obligationem, ſimul ac lex noua cœpit obligare. Hæc D eſt ſententia Auguſtin. vt dixi, & ita eum intelligunt, & ſequuntur omnes Theologi citati, & conſtat etiam quoad hoc Hieron. in eadem fuiſſe ſententia. Imò aliqui putant, hanc partem eſſe de fide certam. nam in quodam tractatu de Quadruplici ſynodo Apoſtolorum, qui habetur in principio primi tomi Conciliorum, & factus dicitur iuxta gloſſam ordinariam, ponitur quarta ſynodus primitiuæ Eccleſiæ congregata, Actor. 21. diciturque in ea declaratum fuiſſe, in illo primo tempore ante euerſionem templi Hieroſolym. licuiſſe conuerſis Iudæis vti cæremoniis legis, dummodo ſpem ſalutis ſuæ in illis non collocarent, & in hanc ſententiam citantur *Beda. Carthuſ.* etiam Beda, & Carthuſianus. Veruntamen Actor. 21. nulla refertur facta ſynodalis congregatio, neque noua definitio aut declaratio fidei ibi facta eſt, ſed ſolùm legitur ibi conſilium datum Paulo à Iacobo, & E ſenioribus de vſu aliquorum legalium, in quo ſupponitur quidem, eos credidiſſe illum vſum fuiſſe licitum, in quo credendum eſt, non erraſſe, non tamen declararunt, qualis eſſet ille vſus, neque an tunc eſſet ſub obligationem, nec ne. Inde ergo nihil certum colligi poteſt quoad hanc partem. Alij verò putant, hoc fuiſſe definitum ab Eugenio IV. *Conc. Flor. Sot. Caiet.* in Concilio Florentino, ex quo Gaietan. Soto, & alij moderniores, hæc referunt verba, *Non tamen negat ſancta Synodus licuiſſe illa obſeruare ante ſufficientem Euangelij promulgationem, modò ad ſalutem eſſe neceſſaria non crederentur.* Veruntamen hæc verba ego

Valent. Vaſq.

non inuenio in illo concilio, quod etiam notarunt Valent. & Vaſq. Præterquam quòd in eis non dicitur, Conciliũ definire, ſed tantũ non negare. Nõ videtur ergo hæc res definita, nec in Scriptura expreſſa, quã-quam videatur magis conſentanea iis, quę Scriptura refert de factis Apoſtolorum, indicat enim nõ fuiſſe ex legis neceſſitate, ſed ob temporum indigentiam, & opportunitatem. Sicut dicitur de Paulo Actor. 16. *circũcidiſſe Timotheum propter Iudæos*: nã in hoc tacitè ſignificatur id nõ eſſe factum propter obligationem legis implendam, & ad hunc modum referuntur alia. *Act. 6.*

6. *Ratio Theologica.* Ratione ergo Theologica principaliter agendum eſt, & præcipua ſumitur ex principio ſupra poſito, quod lex vetus abrogata eſt quoad obligationẽ ſimul ac lex noua obligare incepit: nam lex noua obligare incepit à die Pentecoſtes, vt nunc ſupponimus ex libro ſequẽti, ergo eodem die mortua eſt quoad obligationem lex vetus. *Confirm.* Et declaratur ampliùs, & confirmatur illud principium, quia illæ duæ leges includebant quandam repugnantiam quoad obligationem: nã ex quo cœpit lex noua obligare, cœpit Baptiſmus eſſe neceſſarius ad ſalutem, ergo eo ipſo deſiit circũciſio eſſe neceſſaria. Probatur hæc conſequentia (cætera enim clara ſunt.) Tum quia ſecũdum moralem, & congruã prouidentiam non potuerunt duo media eſſe ſimul neceſſaria ad eundẽ effectum. Nec profeſſiones quodãmodo contrariæ debuerunt ſimul præcipi: nam altera erat per ſignũ diſtinctiuũ populi Iudaici à Gẽtili, alia verò per ſignum vtrique cõmune, tollẽnſque inter eos diuiſionẽ. Tum etiam quia neceſſitas circũciſionis derogabat multum dignitati, & ſufficientiæ Baptiſmi iam ſufficienter promulgati, & ideo ſemper fuit malum, ſumere circunciſionẽ vt neceſſariam, ex quo Baptiſmus neceſſarius eſſe cœpit. Ceſſauit ergo præceptũ circunciſionis eo ipſo, quòd cœpit obligare præceptũ Baptiſmi. Ergo conſequẽter etiam ceſſauit tota lex quoad obligationem ſuã. Probatur conſequentia, tum à paritate rationis, tum maximè quia circunciſio erat quaſi fundamẽtum totius legis, quia nõ obligabat, niſi circunciſos, ergo ceſſante generaliter neceſſitate circunciſionis, conſequens fuit, vt in tota lege ceſſaret. Quæ illatio eſt manifeſta quoad omnes, qui nondum erant circunciſi quando neceſſitas circunciſionis ceſſauit; quoad alios verò iã circũciſos poteſt cum proportione applicari: nã licet illi neceſſariò ſubiacerent circunciſioni, illa nõ erat neceſſitas moralis, & præcepti, ſed phyſica ex præſuppoſitione talis effectus, qua nõ obſtante conſequens fuit, vt neceſſitas obligationis quoad totam legem in illis etiam ceſſaret. Simile argumentum fieri poteſt de ſacrificiis: nam introducto vnico, ac diuino legis nouæ ſacrificio, eiuſque neceſſitate iam cœpta promulgari, conſequens fuit, vt neceſſitas antiquorum ſacrificiorum per ſe ceſſaret, repugnabat enim ſingularitati noſtri ſacrificij, eiuſque dignitati, & ſufficientiæ derogabat, idémque eſt cum proportione de ſacramentis, ac ſubinde de tota lege cæremoniali.

7. *Hinc infertur primò, Legẽ veterem non ſimul, ſed ſucceſſiuè pro toto mundo mortuam fuiſſe.* Ex hoc diſcurſu infero primò, legem veterem non fuiſſe ſimul abrogatam, ſeu mortuam quoad obligationem pro toto mundo, ſed ſucceſſiuè, priúſque in Iudæa, & in aliis locis, vbi priùs fuit lex noua promulgata, deinde verò in aliis, prout diuulgatio legis Euãgelicæ augebatur. Ratio eſt, quia lex vetus quoad obligationẽ per obligationẽ legis nouæ quaſi formaliter excludebatur, ſed lex noua nõ obligauit ſimul mũdũ vniuerſũ, ſed ſucceſſiuè prout ſucceſſiuè promulgabatur, vel quãtũ eſt ex ſe diuulgabatur, vt rectè docuit Scot. in 4. diſt. 3. & in lib. ſequẽti latiùs tractabimus, ergo eodem modo, ac proportione mortua fuit lex vetus quoad obligationẽ; nã eſt eadẽ ratio, & conſecutio neceſſaria. Quia ſi vna forma non excluditur, niſi ad introductionem alterius, nõ poteſt breuiùs, aut celeriùs excludi, quàm altera introducatur. Ita ergo intelligo quod Auguſtin. dixit, *dato, & manifeſtato Sacramento gratiæ, antiqua legis neceſſitatẽ ceſſaſſe.* nam per *Sacramentum gratiæ*, rectè lex gratiæ cum ſuis ſacramentis, & myſteriis intelligitur, hæc autem lex ſucceſſiuè manifeſtata eſt, ita ergo obligationem prioris legis depulit.

8. *2. Infertur, Poſtquam lex vetus cœpit eſſe mortua in toto orbe cœpiſſe ſimul eſſe mortiferam.* Secundò infero, poſtquã lex vetus cœpit eſſe mortua in toto orbe, cœpiſſe etiã ſimul eſſe mortiferam: probabiléque eſt, tunc ſimul fuiſſe mortiferam pro toto mundo. Prior pars manifeſta eſt ex dictis, quia lex illa fuit mortua cum proportione ad promulgationem Euãgelij, ergo in eo puncto, in quo ſufficiens promulgatio Euãgelij cõſummata eſt, lex vetus integrè, & pro toto mundo mortua eſt. Dictum eſt autem B ſuprà, ſufficienter promulgato Euangelio, ſtatim legẽ veterem fuiſſe mortiferam, ergo ſimul, ac lex illa fuit plenè mortua, cœpit eſſe mortifera, ita vt finis mortis eius, vt ſic dicam, fuerit initium ſtatus mortiferi eius. Et hinc declaratur ſecunda pars: nam cùm iam tunc lex noua eſſet promulgata in toto orbe, potuit lex vetus incipere ſimul eſſe mortifera in eodẽ vniuerſo orbe. Et ita differentia inter eſſe mortuam, vel mortiferam, erit, quòd lex vetus ſimul fiebat mortua cũ promulgatione legis nouæ, ac ſubinde ſucceſſiuè, nõ ſic autem facta eſt mortifera, ſed potiùs ad cõſummationem promulgationis legis nouæ, & ideo ſicut in vno puncto (moraliter loquendo) promulgatio conſummata eſt, ita in illo potuit incipere lex illa ſimul eſſe mortifera, quia iam præceſſerat quaſi ſufficiens diſ- C poſitio in toto orbe, per totam ſucceſſiuam promulgationem legis nouæ. *Differentia inter mortuã, & mortiferam.*

9. *Obiect.* Dices: Lex illa non eſt facta mortifera ſine ſpeciali prohibitione diſtincta ab aliis præceptis legis nouæ: hæc autem prohibitio non poterat ſimul proponi vniuerſo orbi, nec prædicabatur ſimul cum lege noua, ergo non potuit poſtea ſimul totũ mundum obligare, ergo nec potuit illa lex ſimul eſſe mortifera pro toto mundo. *Reſp.* Reſpõdeo, ſatis probabile eſſe Apoſtolos, & eorum diſcipulos ſimul cũ Euangelio prædicaſſe, & docuiſſe fideles, legem veterem, quæ iam non obligat, ſolùm ad tempus fuiſſe permiſſam propter honorem eius, & propter ſuauiorem Dei prouidentiam, vt facilior fieret Iudæorũ cõuerſio, omníſque peccandi occaſio illis auferretur: paulo tamen D poſt fuiſſe omnino delendam, & prohibendam poſt ſufficienter completã Euangelij prædicationẽ. Atque ita rectè fieri potuit, vt adueniente illo tempore, ſufficienter innoteſceret toti Eccleſię illa reprobatio, & abolitio legis, ideóque ſimul in tota fuerit mortifera. Dixi autem tantùm hoc eſſe probabile, quia incertũ eſt id, quod ſupponit, fieri enim potuit, vt prohibitio illa, ſeu declaratio talis ſtat⁹ illius legis, in quo oporteret eſſe mortiferam, fieri cœperit, poſt plenè mortuam illam legem pro toto mundo, & quòd non ſimul, ſed ſucceſſiuè fuerit promulgata vniuerſæ Eccleſiæ. Quod ſi ita factum eſt, priùs fuit lex illa mortua non ſolùm in aliquibus partibus orbis, ſed etiam in toto mundo, quàm fuerit mortifera, quoad obligationem, ſicut hactenus loquuti ſumus.

10. *Legem veterem nõ priùs fuiſſe mortuam quoad inſtitutionẽ quã mortiferam. Auguſt.* E Dico ſecundò: Lex vetus non priùs fuit mortua quoad inſtitutionem, quàm fuit mortifera. Ita cẽſeo eſſe interpretandam ſententiam Auguſtini, quia eſt neceſſariò conſequens ad aliam ſententiam eius, vt mihi probant rationes dubitandi ſuprà poſitæ. Quia non poterant illæ cæremoniæ vt legales, id eſt, vt inſtitutæ à Deo per illam legem, religiosè fieri per modum cultus Deo placiti, & accepti ratione ſuæ inſtitutionis, ſi iam pro illo tempore lex eſſet reuocata, & abolita etiam quoad hanc partem; nam poſt talem abrogationem iam cultus eſſet ſuperſtitioſus, vt ſuprà etiam declaratum eſt. Declaratur prætereà

in hunc

in hunc modum; nam quandiu lex non fuit mortifera, reſpublica illa Iudæorũ in ſuo cæremoniali ſtato, vt ſic dicam, permanſit, id eſt, templum illud fuit verè locus ſacer ad cultum Dei deputatus: nam ob hanc cauſam Apoſtoli ſpecialiter illum frequentabant ad orandum, vt ex Actibus Apoſtolorum conſtat: Pontifex etiam qui tunc officium gerebat, verè ſacerdos erat. Vnde Paulus Act. 23. cum ab aliis corriperetur, quòd Ananiam Principem ſacerdotum maledixiſſet, reſpondit, *Neſciebam fratres, quòd Princeps eſſet ſacerdotum.* Vbi Chryſ. affirmat, *quòd ſi Paulus eum cognouiſſet, honoraſſet*, & Hom. 39. ait in Matt. Paulum pœnitentia ductum ſe excuſaſſe. Et illã ſententiam multi ſequuntur, vt Lyran. Caietanus, Iſidorus, Clarus, & indicat etiam Theoph. Quamuis alij aliter exponant, ignorantiam illam Pauli per figurã, & ſimulationem B interpretando, quod mihi non probatur. Significauit ergo Paulus, eo tempore nondum fuiſſe ſacerdotes legales ſua dignitate omnino priuatos, quod tamen neceſſariò dicendum eſſet, ſi lex fuiſſet mortua, etiam quoad inſtitutionem, quia ſicut tranſlato ſacerdotio transfertur lex, ita mors legis quoad inſtitutionem, eſt ſignum ſacerdotij emortui; ergo è conuerſo, ſi ſacerdotalis dignitas durabat, neceſſe eſt, vt etiam duraret legis inſtitutio. Et inde fit conſequens, vt idem ſit dicendum de ſacrificio, ad quod ſacerdotium ordinatur.

11. *Declaratur magis.* Præterea, ob hanc cauſam dixit Auguſtinus, illas cæremonias fuiſſe ſeruatas ex conſuetudine ſolemnitatis, licèt non fierent ex neceſſitate, quia videlicet, C quoad ſolemnem inſtitutionem durabant, licet non quoad obligationem. Nihil enim aliud ſignificare potuit Auguſtinus per conſuetudinẽ ſolemnitatis, quia illa conſuetudo non induxit illam ſolemnitatem, ſed potiùs diuina inſtitutio, & ſolemnitatem, & conſuetudinem illius introduxit, ideóq; durare non potuit, niſi durante inſtitutione, ergo ſi licebat tunc ſeruare legalia ex cõſuetudine ſolemnitatis, licebat ex vi primæ inſtitutionis; ergo illa adhuc durabat. Denique

Auguſt. ſæpe Auguſtinus comparat vſum illarũ cæremoniarum, prout ab Apoſtolis illo tempore fiebant, cum eatundem obſeruantia, quam viuente Chriſto iidem Apoſtoli, vel etiam ipſemet Chriſtus exhibebãt, vtique quoad religioſum cultũ; ergo planè ſentit, eandem duraſſe inſtitutionem. Ita ergo hæc aſſertio ne- D ceſſariò ſequitur ex alia ſuprà probata, quod Apoſtoli non fictè, ſed verè, & ex affectu religioſo illas cæ-

Ratio. remonias faciebant. Ratio verò à priori eſt, quæ ſæpe eſt tacta, quia ad ſuauem prouidentiam Dei pertineret, non ſtatim, vel ſubitò reuocare totum illũ ſtatũ, vel inſtitutum, ne hoc cederet in infamiam illius religionis, vel in maiorem pernitiem Iudæorum, qui non erant diſpoſiti ad tantam, & tam ſubitam mutationem. Neque etiam inſtitutio, & introductio nouæ legis illam ſubitam mutationem exigebat, quia nihil perfectioni eius, aut dignitati derogabat illa obſeruantia propter dictos fines, & pro breui tempore, & non ponendo ſpem ſalutis in illa.

12. Ex quo vlteriùs infero, legem illam non fuiſſe ex-

Infertur quando lex illa extincta fuit. tinctam quoad inſtitutionem in ſenſu declarato, do- E nec fuit mortifera, ac ſubinde quoad hanc partẽ non fuiſſe priùs mortuam, quàm mortiferam, neq; è conuerſo. Hoc ſequitur euidenter ex dictis, primò quia quando inſtitutio non fuit reuocata, per ſe loquendo licebat vti illa, cùm eſſet diuina, quamuis nõ eſſet ſub obligatione, quia inſtitutio ſufficit ad honeſtum vſum, & poteſt ab obligatione ſeparari, vt per ſe conſtat; ergo quandiu durauit illa inſtitutio nõ fuit mortifera legalium obſeruatio, nec moraliter eſſe potuit, quia non poterat Deus prohibere abſolutè vſum cæremoniarum pro eodem tempore, pro quo volebat eas religioſum cultum, & ſignificationem retinere.

A Præterea ſuprà oſtenſum eſt cæremonias illas factas eſſe mortiferas quaſi ab intrinſeco, ex eo, quòd reuocata fuit illarum inſtitutio; ergo non potuit lex illa eſſe mortua quoad inſtitutionem, priuſquam fuerit etiam mortifera. Neque in hoc ſupereſt noua diffi- *Dubium.* cultas, niſi quod fortaſſe videri poteſt, ſine cauſa, vel fundamento aſſignari vnum terminum mortis illius legis quoad obligationẽ, & alium quoad inſtitutionem. Reſpondemus autẽ breuiter, primò non dici ſi- *Reſp.* ne fundamento, quod in factis, & dictis Apoſtolorum nititur, ex illis autẽ, & Eccleſiæ traditione habemus, cæremonias alias aliquando fuiſſe licitas, licèt non eſſent neceſſariæ, & poſtea factas eſſe illicitas; ergo conſequens neceſſariò eſt, vt priori tempore nõ mutauerint inſtitutionem, licèt amiſerint obligationem, poſtea verò etiam inſtitutionem perdiderint. B Ex quo vlteriùs neceſſariò ſequitur, longiorem fuiſſe terminum illius legis quantum ad ſubſtantiam inſtitutionis, vt ſic dicam, quàm quoad obligationem: nam terminus obligationis fuit obligatio legis nouæ, terminus autem ſtatus illius inſtituti fuit perfecta Euangelij promolgatio.

Et ex his facilè reſpondetur ad duas difficultates 13. in principio poſitas. Ad primam ergo fatemur, ſen- *Ad primam difficultat. Reſp.* tentiam aſſerentẽ, legalia fuiſſe mortua quoad obligationẽ pro illo primo tempore prædicationis Euangelicæ, non probari expreſsè aliquo Scripturæ teſtimonio, vel Eccleſiæ definitione, & ideo non eſſe de fide, eſſe tamen concluſionem Theologicam ſatis C certam, tum ex cõſenſu communi Patrum, & Theologorum, tum quia eſt magis conſentanea Scripturis excludentibus neceſſitatem illius legis cum Euangelio, & indicantibus, Apoſtolos, quando exercebant legalia, nõ id feciſſe ex neceſſitate, tum denique quia obligatio illius legis ſuo modo repugnabat obligationi nouæ legis, vt declaratum eſt. Neque oportet eodem modo explicare terminũ legis veteris quoad durationem in ſtatu religioſo, & in obligatione, quia non eodem modo opponitur legi nouæ in primo, ſicut in ſecundo, nec ex eadem radice, neque habebat eandem congruentiã pro illo tempore duratio obligationis, quam habuit duratio inſtitutionis. Vnde immeritò ibi obiicitur, quod hæc omnia ſine ſufficienti ratione aſſerantur. Nec magis obſtant quæ ex D Auguſtino afferuntur. Nam priora verba, in quibus *Auguſtinus explicatur.* Auguſtinus dicit, fuiſſe damnabile Iudæis ſeruare legalia ob neceſſitatem ſalutis, non determinantur ab illo ad certum aliquod tempus, imò apertè extenduntur ad primum tempus prædicationis Euangelij. Nam in hoc diſtinguit inordinatum vſum illius temporis ab honeſto, quòd in poſteriori tempore vterq; vſus legalium, ſiue ex neceſſitate ſalutis, ſiue abſque illa illicitus factus eſt. Aliam verò ſententiam ibi tributam Auguſtino, apud illum non inuenio, neque in rigore vera eſt, intellecta de onere obligationis legis. Niſi intelligatur de tempore ante Chriſti mortem, & prædicationem Euangelij; tunc enim Iudæi erant ſub onere legis, & non Gentiles: poſtea verò, tam Iudæi, quàm Gentiles fuerunt liberi ab onere legis. Poſſet E etiam id verificari poſt inchoatam promolgationem nouæ legis in aliquo loco, vbi nondum peruenire potuerat Euangelij prædicatio, ibi enim potuerunt Iudæi pro aliquo tempore eſſe ſub onere legis, ſub quo non erant Gentiles. Siquis tamen rectè aduertat, illa differentia ſolùm eſſe poterat inter vtroſque nondũ Chriſtianos, non verò inter conuerſos ad fidem Chriſti, quibus oportebat iam eſſe Euangelium promolgatũ. Ex ignorantia item facilè potuit accidere illud diſcrimen. Denique probabilis differẽtia pro eo tempore aſſignari poſſet, quòd Iudæis libera erat obſeruatio cæremoniarum legis, non ita Gentilibus iuxta probabilem ſententiam ſuprà tractatam.

14. *Ad 2. diff. Reſp.* Ad alterã difficultatem reſpondetur, priorem partem eius rectè probare legem illam non fuiſſe tunc mortuam quoad inſtitutionem, non verò procedere contra ceſſationem obligationis. Ad rationes autem poſteriori loco poſitas reſpondeo: Ad primam, legem duos habere effectus, inter alios vnus eſt inſtituere, & dare formam, & modum operandi, aliàs obligare, & nihil repugnare primum ſeparari à ſecundo, ſicut facta eſt inſtitutio Sacramẽti matrimonij, vel ordinis ſine obligatione; ita ergo potuit lex illa permanere ſecundùm priorem effectũ, licèt eſſet mortua quoad poſteriorem. *Obligatio quoad exercitium, vel quoad ſpecificationem.* Maioris autem charitatis gratia diſtinguere poſſumus obligationem quoad exercitium, vel quoad ſpecificationem actus: nam quoad priorem dicimus mortuam fuiſſe in principio legem illã, poſterior autem neceſſariò durauit permanente inſtitutione, & illa ſufficit ad rationem legis. Cõſiſtit autem in hoc, quòd licèt Iudæus non teneretur circuncidere filium, nihilominus ſi illum circuncidebat, debebat ſeruare formam legis, & ſic de aliis ſacrificiis, quia hæc obligatio ex natura rei ſequitur ex inſtitutione, & vſu eius. Et ita excluditur prima repugnãtia,

15 *Ad ſecundã rationem.* Ad ſecundam rationem reſpondetur longè aliam eſſe rationem de ſimulatione obſeruationis legis, tanquam obligantis, vel de ſimulatione cultus: nam prior erat valde materialis, & non per ſe intenta, neque excludebat intentionem veri cultus Deo pro eo tempore placiti, quod ſatis erat, vt actio illa eſſet religioſa, & omnino honeſta. Neque enim Apoſtoli ea tunc faciebant propter obligationem legis, neque hoc exteriùs profitebantur quãtum erat de ſe, quamuis præuiderent alios id exiſtimaturos, idque permitterent: nam hic modus ſimulationis illicitus non eſt, vt ſuprà diximus, ſecùs verò eſſet, ſi cæremonias iam non religioſas, & prohibitas, tanquam religioſa ſe facere fingerent: nam hoc ſine dubio intrinſecè malum eſt. Ita ergo intellecto fundamento Aug. omnis repugnantia ceſſat. Ad tertiam reſpondetur primò ita fuiſſe Iudæos affectos ad legem ſuam, & conſuetudine in illa firmatos, vt non fuerit neceſſarium eis prohibere, ne statũ illius ſubitò abiicerent, vel mutarent: illo autem ſtatu perſeuerante, etiam erat cõſequens, vt multi illis cæremoniis vterentur, ſecluſa ſpeciali obligatione. Dico etiam probabile eſſe, non potuiſſe quidem ſingulos Pontifices, vel ſacerdotes ſtatum illius legis, & inſtitutionem eius omnino abrogare, ſi tamen communi conſenſu vellent cedere iuri ſuo, & ſtatim omnino relinquere cæremonias ſuas, potuiſſe id facere, quia hoc non erat eis prohibitum, & tunc vniuerſaliter ceſſaret ratio retinẽdi cæremonias pro aliquo tempore, quia ceſſaret omne ſcandalum Iudæorum; & omnis infamia eiuſdem legis, & nullam haberet repugnantiam cum ſuaui prouidentia Dei. Quia verò hic caſus erat moraliter impoſſibilis, ideo ſimpliciter permiſit Deus ſtatum illius legis pro aliquo tempore conſeruari quoad inſtitutionem eius, qua ſuppoſitione facta, tenebantur ſacerdotes illius temporis Sancta illa ſanctè tractare, & iuxta legem miniſtrare, quæ obligatio, facta illa ſuppoſitione, magis ex natura rei, quam ex poſitiuo præcepto ſequebatur.

16. *Dubium.* Atque hinc obiter reſponderi poteſt ad quandam curioſam interrogationem, quæ hic occurrit, an eo tempore, quo cæremonialia erant mortua, & non mortifera, tenerentur Iudæi ſoluere decimas, quia hinc apparet, non fuiſſe obligatos, quia lex erat mortua quoad obligationem, illi autem ſolùm obligabantur ex vi legis. Item quia ſacerdotes iam non tenebantur miniſtrare, licèt illis licitum eſſet miniſterium; ergo neque alij tenebãtur illa ſoluere, quamuis licitè poſſent, ſi vellent. Patet conſequẽtia, quia obligatio ſtipẽdij correſpõdet obligationi miniſterij: nam ſecluſa hac obligatione quaſi mutua, & permanente, pro actuali miniſterio, quando fieret, poſſet fieri arbitraria recompenſatio, vel ex partium conuentione.

Nihilominus dicendum videtur, eam obligationem pro eo tempore duraſſe: nam in primis loquendo de Iudæis non conuerſis ad fidem, non eſt dubium, quin ſaltem ex conſcientia, quam habebant, tenerentur decimas ſoluere, ſicut etiam ſacerdotes ex ſimili cõſcientia tenebantur miniſtrare, & veriſimile eſt, etiam Iudæos ad fidem conuerſos eandem exiſtimationem pro aliquo tempore habuiſſe, pro quo non ſatis conſtabat, legem illam eſſe mortuam. Præterea non videtur illa conſcientia omnino fundata in errore, vel ignorantia, ſed in naturali quadam iuſtitia, ſuppoſito ſtatu illius populi conſeruantis illum religioſum cultum Dei, vt à Deo inſtitutum, & approbatum etiam pro eo tempore, & ab eodem populo quaſi communi conſenſu retentum: nam inde oriebatur mutua obligatio ex parte ſacerdotum, vt eſſent parati ad miniſtrandum, quando alij vellent vti legalibus, & ex parte populi ad ſoluendas decimas. Eo vel maximè quòd tribus Leuitica non habuerat ſortem in terra promiſſionis, & loco illius decimas acceperat, ideóque durante ſtatu illius reipublicæ, & templi, non debuit illis priuari: nam hoc etiam erat moraliter neceſſarium, vt ſcandala vitarentur, & omnia ordinatè fierent. 17. *Concluſio affirmat.*

In quo tandem conſidero, illam legem ſoluendi decimas non fuiſſe cæremonialem, ſed iudicialem, & ideo potuit lex illa obligare, etiamſi præcepta cæremonialia eſſent mortua. Veriſimile enim eſt, iudicialia præcepta non fuiſſe pro eo tempore mortua, ſaltem illa, quæ ad conſeruandam iuſtitiam, & publicam pacem illius reipublicæ erant neceſſaria. Quia durante pro tunc ſtatu politico illius reipublicæ (prout durabat, permittente, imò & approbãte Deo) neceſſarium erat habere leges iudiciales, per quas ciues obligarentur, & malefactores poſſent puniri, & alia obſeruari, pertinẽtia ad iuſtitiam contractuum, & aliarum actionum: nam obligatio talium legum non repugnabat cum conſummata redemptione Chriſti, nec cum obligatione legis nouæ, nec etiam fuerat ſpecialiter, & expreſsè reuocata. Et ita D. Thomas non probauit abrogationem præceptorum iudicialium niſi ex defectu ſubiecti, id eſt, ex diſſolutione illius reipublicæ, & mutatione ſtatus eius. Durante ergo illo tempore, & ſtatu rectè potuit pro illo tempore præceptum decimarum obligare. 18. *Legẽ ſoluẽdi decimas non fuiſſe cæremonialem, ſed iudicialem.* *D. Thom.*

CAPVT XX.

Quomodo fuerit ſemper illicitum, gentes ad iudaizandum cogere, & tractatur locus Pauli ad Galat. 2. & expenditur prohibitio ſanguinis, & ſuffocati, Actor. 15.

Ex rationibus dubitandi in c. 15. pro vtraque parte poſitis, & ex rationibus, ac teſtimoniis additis pro ſententia Hier. in c. 16. ſolùm ſuperſunt nobis explicanda duo loca Scripturæ in titulo propoſita; cætera enim omnia explicando ſententiam, quam verã reputamus, expedita ſunt, & multis etiam occurrentibus difficultatibus obiter eſt ſatisfactum, hæc verò duo loca ſpecialem, ac diligentem requirunt declarationem. Quia verò difficultas illorum locorum naſcitur ex coactione gentium ad ſeruanda legalia, ideo pauca de illa præmittenda duxi. Duobus autem, vel tribus modis accidere potuit hęc coactio, primò per coactionem quaſi pœnalem, quæ vt iuſta ſit, ſupponit obligationem in eo, qui cogitur, & poteſtatem, ſeu iuriſdictionem in cogente. Secundò per impropriam coactionem, quam directiuã appellare poſſu- 1. *Multiplex coactio. 1.* *Secundò.*

poſſumus, imponendo, ſcilicet, obligationem ad legalia ſeruanda, licèt antea non eſſet. Tertiò intelligi (A)

Tertiò.

poteſt coactio adhuc magis impropria, quæ eſt per conſilium vel exemplum. De prima non fit mentio in Scriptura, de ſecunda videtur procedere locus Actorum, de tertia verò locus ad Gal. 2. Primò ergo tanquam certum ſtatuo, nunquam potuiſſe gentes licitè cogi ad legalia ſeruanda primo genere coactionis quaſi ad implendam obligationem in illis præexiſtentem. Hæc aſſertio nota eſt ex hactenus dictis, illam verò hic præmittimus, vt res magis intelligatur, & vt occaſione illius aliqua loca Scripturæ ad hanc materiam ſpectantia explicentur. Poſſumus igitur duo tempora diſtinguere, vnum eſt, poſt decretum Eccleſiaſticum factum in concilio Apoſtolico Act. 15. aliud eſt de antiquiori tempore à paſſione Chriſti vſ- (B) que ad illud concilium. Poſt dictum ergo concilium certiſſimum eſt principium poſitum, quia in illo definitum eſt, Gentiles conuerſos non eſſe obligatos ad legalia ſeruanda, ſed ſolùm ad onera in eodem concilio declarata, quæ re vera legalia non erant, vt infra videbimus; ergo nullo modo licebat illos cogere ad talem obſeruationem. Probatur conſequentia, quia cogere aliquem ad id, quod facere non tenetur, per ſe iniquum eſt. Nam vel talis coactio eſſet per violentiã, & ſic eſſet iniuſta, vel eſſet per deceptionem, perſuadendo illis legalium neceſſitatem, & ſic eſſet hæreticum contra Apoſtolorum definitionem.

Nunquam potuiſſe gentes licitè cogi ad legalia.

Duo tempora diſtinguenda.

2. Confir.

Atque hoc confirmant verba Pauli ad Gal. 2. *Quomodo gentes cogis iudaizare*: nam licèt non loquatur (C) de rigoroſa coactione violenta, à fortiori probat illam non fuiſſe licitam. Pertinent autem illa verba ad illud tempus, de quo tractamus: nam licèt Auguſtinus dicta Epiſt. 19. ad Hieron. cap. 8. aliquantulum à princip. probabilius exiſtimet, illud factũ Petri, quod refert Paulus ad Gal. 2. accidiſſe ante concilium Apoſtolicum Actor. 15. nihilominus bene inſpecta hiſtoria Actorum, & collata cum dicto loco Pauli ad Galat. 2. contrarium videtur dicendum. Quia in dicta Epiſtola narrat Paulus duplicem aſcenſum ſuum in Hieruſalem, primum in cap. 1. triennio poſt conuerſionem ſuam, ſecundum in cap. 2. *poſt annos quatuordecim*, vtique à primo aſcenſu, vt contextus ipſe ſuadet, & multi exponunt, & ſpecialiter variis rationibus oſtendit ibi Salmeron diſput. 22. Ille autem ſe- (D) cundus aſcenſus Pauli idem fuit cum illo, quo ad illud concilium cum aliis conuenit, vt in eodem cap. 2. inſinuat Ambr. refertque Hieronymus, & non improbat, & clarè docent Theodoret. Anſel. D. Thom. Caietan. & Beda Actor. 15. Poteſtque facilè ſuaderi ex collatione vtriuſque aſcenſus, & ex circunſtantiis eorum, & ex aliis coniecturis à ratione temporum ſumptis; illis autem omiſſis, hac ratione nunc breuiter vtor. Quia aliàs hic aſcenſus Pauli, cuius ipſe meminit ad Galat. cap. 2. omiſſus fuiſſet à Luca in hiſtoria Actorum, quod non eſt veriſimile, quia erat res valde grauis, multúmque ad doctrinam fidei ſpectans. Sequela declaratur, quia Lucas quatuor tantùm aſcenſus Pauli in Hieruſalem numerat, primus eſt Actor. 9. triennio poſt conuerſionem ſuam, de (E) quo nulla poteſt eſſe quæſtio. Secundus Actor. 11. ad deferendas eleemoſynas fratribus. Tertius tempore concilij, Actor. 15. Quartus Actor. 21. quando comprehenſus eſt à Iudæis. Et de hoc etiam vltimo non eſt quæſtio, quia conſtat, eo tempore iam Paulum contuliſſe Euangelium ſuum cum Petro.

Duplex aſcẽſus Pauli in Hieruſalem.

Salm.

Ambr. Theodor. Anſelm. Beda. Caiet. Act. 15.

Lu. quatuor aſcẽſus Pauli numerat.

3. Opinio quorundam. Refellitur.

De ſecundo autem aliqui dicere voluerunt, coincidere cum aſcenſu Pauli ad conferendum Euangelium cum Apoſtolis, cuius meminit ad Gal. 2. Sed nõ eſt veriſimile, tum quia nullum indicium ad hoc aſſerendum ſumi poteſt ex vtroque loco, tum etiam, quia tunc nondum erant ortæ contentiones, & ſcan- (A) dala, quorum occaſione Paulus aſcendit, vt conferret ſuam doctrinam cum Apoſtolis. Non enim propter ſe, aut propter auctoritatem doctrinæ, ſed propter alios, qui ex conuerſione, & libertate gentium turbabantur, aſcendit. Tum præterea quia ille ſecundus aſcenſus non potuit eſſe *poſt annos quatuordecim*, vt ait Paulus, quia fuit anno ſecundo Claudij Imperatoris, aliàs quadrageſimo quarto à natiuitate Chriſti, ac ſubinde decimo, vel vndecimo à morte Chriſti, vt latè probat Baron. 1. tom. Annal. Vnde etiam fit veriſimile quod idem auctor affirmat, Petrũ eo tempore non fuiſſe Hieroſolymis, ſed Romam adiiſſe; non potuit ergò tunc Paulus cum Petro Euangelium conferre. Supereſt ergo, vt illa collatio facta ſit in dicto concilio Act. 15. atque ita vt idem ſit aſcenſus ad (B) concilium, & ad conferendum cum Petro poſt decimum quartum annum à Paulo deſignatum. Exiſtimo autem (vt dixi) numeraſſe Paulum illos quatuordecim annos à primo aſcẽſu, & ideo illum decimum quartum annum fuiſſe decimum ſeptimum à conuerſione Pauli: nam tres præceſſerunt ante primum aſcenſum eius, & inde fit, fuiſſe illum annum decimum nonum à paſſione Domini: nam biennio poſt illam conuerſio Pauli contigit. In idem autem tempus optimè cadit congregatio dicti concilij, quia antea non potuerunt Petrus, & Paulus Hieroſolymis ſimul adeſſe, cùm Petrus fuerit Romæ vſque ad nonum, vel decimum annum imperij Claudij, qui eſt decimus octauus à paſſione Domini, vt ex hiſtoriis (C) conſtat. Relinquitur ergo, vt factũ illud Petri, quod reprehendit Paul. ad Galat. 2. acciderit poſt prædictum Hieroſolymitanum concilium.

Claudius Imper.

Quo tempore Paulus Petrum reprehenderit.

4. De tempore ante prædictũ Concil.

Supereſt dicendum de tempore ante illud concilium. Nam in illo non erat notum in Eccleſia, an gentiles cõuerſi ad fidem legalia ſeruare tenerentur; ergo pro eo tempore dum aliud non declarabatur, iuſtè poterant ad illa ſeruanda compelli: nam in dubio lex ſeruanda eſt, quandiu non conſtat, non obligare. Nihilominus contrarium omnino aſſerendum eſt. Vt autem hoc clariùs probetur, & intelligatur, diſtinguamus illud primum tempus in duo, vnum vſque ad reuelationem factam Petro, vt Gentiles baptizaret Actor. 10. quæ accidit anno Chriſti quadrageſimo primo, hoc eſt, ſeptimo, vel octauo à paſſio- (D) ne eius, vt Baronius oſtendit. Aliud eſt poſt illam reuelationem vſque ad prædictum concilium. In priori tempore non eſt prædicatum Euangelium gentibus, neque aliquis purè Gentilis baptizatus eſt, ſed Cornelius fuit primus, qui Dei monitu baptizatus eſt, & tunc cœpit gentibus aditus ad Eccleſiam reſerari, vt rectè ait Baron. ſuprà. Eſtque optima coniectura, quia Petrus caput Eccleſiæ auſus non fuerat gentes baptizare; ergo non eſt veriſimile, alios Apoſtolos, vel diſcipulos priùs aliquos Gentiles baptizaſſe. Vnde Actor. 11. poſtquam Petrus reuelationem ſibi factam narrauit, alij fideles ex Iudæa conuerſi, *glorificauerunt Deum, dicentes; Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus, & vitam*, & additur ibidem, de diſcipulis, qui fuerant diſperſi à tribulatione, quæ fuerat (E) ſub Stephano, *Prædicabant, nemini loquentes verbum, niſi ſolis Iudæis.* In illo ergo tempore non habuit locum quæſtio de iure, quia non erat factum, quod eſſet iuris fundamentum. Si enim Euangelium non prædicabatur gentibus, nec eis dabatur Baptiſmus, nullo modo poterant ratione legis nouæ ad antiquam ſeruandam compelli, cùm antea ex vi legis antiquæ cogi non poſſent.

Gentes non poſſe ad legalia compelli.

Quo anno reuelatio illa in Act. Apoſtolorum Petro facta ſit.

Baron.

5. Obiect.

Obiici verò poteſt, quia Philippus baptizauit eunuchum ante reuelationem factam Petro, vt conſtat ex Actibus, imò Baron. in anno trigeſimo quinto Chriſti Domini, notat, in illo anno hiſtoriam illam Act. 8. contigiſſe: at verò eunuchus ille Gentilis erat,

teſte

Euſeb. teſte Euſeb. li. 2. Hiſt. c. 1. & ſequuntur plures, D. Thom. Ioan. 12. lect. 4. & ibi Maldon. Tolet. circa illa verba, *erant autem quidã Gentiles*, Abulen. Matth. 6. q. 129. Salmer. tract. 28. & 31. in Acta. & alij citati à Lorino *Lorin.* Actor. 8. ergo ſignum eſt, ante reuelationem factam Petro gratiam Euangelij fuiſſe communicatam gentibus. Vnde Euſeb. ſuprà dicit, eunuchum illum fuiſſe primum ex gentibus baptizatum, iuxta illud Pſal. 67. *Æthiopia præueniet manus eius Deo.* Reſpondeo, *Reſp.* quidquid ſit de origine illius eunuchi, an fuerit ex parentibus Gẽtilibus, vel Iudæis, quia de illo vix poteſt aliquid certũ affirmari cùm potuerint Iudæi eſſe in Æthiopia, ſicut erant diſperſi per alias mũdi regiones; quidquid ergo de hoc ſit, verius exiſtimo, illum fuiſſe & profeſſione, & fide Iudæum, non ſolùm quia venerat adorare Hieruſalem, ſed etiam in itinere Iſaiam legebat, cùmque Prophetam eſſe credebat. Vnde veriſimile eſt, quod Lyran. Carthuſian. & alij dicunt, illum fuiſſe proſelytũ, neq; enim aliter Philippus illum baptizaret, cùm nondum fuiſſet ianua Eccleſiæ gentibus aperta, vt ex Act. 10. colligitur, & rectè notant Baron. ſuprà, & Bellar. li. 1. de Rom. Pontific. c. 22. Quod ergo Euſeb. ait, eunuchũ illum fuiſſe primum ex gentibus baptizatũ, ſi intelligat de gentibus præputium habentibus, falſum eſt, ſi verò intelligat de gentibus factis proſelytis, incertum eſt: nam Hieroſolymis erant alij proſelyti ex gentibus, qui potuerunt & credere, & baptizari, etiam viuente Chriſto, imò Zachæus, vt multi putant, Gentilis erat, vt patet ex Tertull. li. 4. cõtra Marcion. c. 37. & Cypr. Epiſt. 63. Chryſ. hom. de Zachæo tom. 2. Beda Lucæ 19. vbi idem ſentit Ambr. & Petrus Chryſol. ſerm. 54. vbi ait, *fuiſſe adoptatum in filium Abrahæ.* Vnde veriſimiliter credi poteſt, fuiſſe proſelytum, non enim aliter Chriſtus ad illum diuertiſſet, ne legem violare videretur. Nam ea ratione Iudæi conuerſi ad fidem, in principio cauebant conſortium Gentiliũ præputiũ habentium, vt colligitur ex Act. 11. & ad Gal. 2. Vnde ſicut Chriſtus de Zachæo dixit, *Hodie ſalus huic domui facta eſt, eo quòd & ipſe ſit filius Abrahæ*, ita credibile eſt, fuiſſe baptizatum, vel viuente Chriſto, vel poſtea ab Apoſtolis ante eunuchũ. Nec refert, quòd multi alij exiſtiment, illum fuiſſe Iudæum, quia neutrũ, vt credo, ſatis probari poteſt, & nos non facimus vim in exemplo talis perſonæ: nam multi alij proſelyti eſſe poterant inter Iudæos, de quibus eadem eſt ratio. Vnde eſt vltimò in hoc puncto conſiderandũ, quòd licèt eo tempore Euangelium per ſe non prædicaretur gentibus, id eſt, ex inſtituto, & in terris eorũ, nihilominus multi Gentiles non circumciſi poterant Hieroſolymis, & in Iudæa habitare, & audire verbum Dei, & fidem in Chriſtũ concipere, vt de Centurione Matth. 8. & Luc. 7. valde probabile eſt, & conſequenter etiam per fidem viuam, & contritionem internam iuſtificari: nihilominus tamen per Baptiſmum non admittebantur ad Eccleſiam vſque ad reuelationem factam Petro. Et ideo etiam de illis certum eſt, non potuiſſe ad ſeruanda legalia cogi, cùm nec lege veteri ad circumciſionem ſuſcipiendam obligarentur, neque ad Baptiſmum admitterentur.

Lyran.
Carthuſ.
Eunuchum quem Philippus baptizauit proſelytũ fuiſſe.
Baron.
Bellarm.
Euſeb.
Tertull.
Cyprian.
Chryſoſt.
P. Chryſol.
vnde Barad.

6. *De tempore baptiſmi Cornelij vſque ad Hieroſolymitanum concil. idem dicendum.*

Denique etiam de illo tempore à Baptiſmo Cornelij vſq; ad Hieroſolymitanũ conciliũ idem dicendum eſt. Quia licèt aliqui Iudæi æmulatores legis illo tempore murmurarent, & rumores excitarent, quia homines non circumciſi ad conſortium Eccleſiæ admittebantur, nihilominus Apoſtoli ſemper eis reſtiterunt, & Paulus neque ad horã eis ceſſit, vt ipſe dicit ad Gal. 2. Et Petrus Act. 11. nõ ſedauit Iudæos cogendo Gentiles ad circumciſionem, ſed Dei voluntatem Iudæis declarando. Vnde credi poteſt, idem feciſſe tunc alios Paſtores Eccleſiæ, licèt nondũ eſſet res authenticè definita. *Ratio.* Ratio autẽ eſt, quia nulla erat lex quæ Gentiles ad fidem cõuerſos ad veteres cæremonias obligaret, quia nec lex vetus ad illos loquebatur, præterquam quod iam erat mortua, nec noua hoc præcipit, vt ſuprà ratiocinati ſumus. Vnde ad rationem dubitandi negare poſſumus, tunc rem fuiſſe dubiam, quia licet non eſſet definita, per rationem poterat eſſe ita manifeſta, vt vix poſſet à mediocriter eruditis inuincibiliter ignorari. Addo etiam cùm aliàs conſtaret, legem veterem non eſſe datam gentibus, etiam in caſu dubio non potuiſſe Gentiles ad fidem conuerſos ad legem ſeruandam iuſtè cogi, quia ipſi poſſidebant libertatem ſuam, & in dubio melior eſt conditio poſſidentis.

Dico ſecundò, nunquam Gentiles ad fidem conuerſos, & baptizatos fuiſſe coactos ad legalia ſeruanda per aliquam Eccleſiaſticam legem, imò nec licuiſſe vnquam ita illos cogere. Prior pars cõſtat, quia nulla talis lex Eccleſiaſtica oſtendi poteſt. Item vel illa lex fuiſſet ante Conciliũ Apoſtolicũ, & hoc dici non poteſt, quia ſemper Apoſtoli tali coactioni repugnarunt; multò verò minùs dici hoc poteſt de tempore poſt conciliũ, quia non poterat lex fieri contra Apoſtolorum definitionem. Et id etiam confirmat exemplum de Tito ad Gal. 2. Poſterior itẽ pars facilè probatur, quia vel eſt ſermo de legibus formaliter, & hoc modo contra ius diuinum eſſet talis coactio; ergo non eſt poteſtas in Eccleſia ad tale præceptum imponendum: vel eſt ſermo de legalibus materialiter ſumptis, & ſic circumciſio non poteſt ab Eccleſia præcipi, quia eſt res difficilis valde, & inutilis; ergo nec alia legalia.

7. *Nunquam Gentiles ad fidem cõuerſos, & baptizatos fuiſſe coactos ad legalia ſeruanda.*

Sed licet hoc ſit verum de toto onere legalium, 8.
nihilominus de aliqua parte, vel actu illorum, aliter apparet, quia non ſolùm videtur poſſe aliquid legale præcipi, ſed etiã eſſe præceptum Act. 15. vbi præcepta eſt gentibus conuerſis abſtinentia ab idolothytis, ſanguine, & ſuffocato. Hoc verò teſtimoniũ duas habet expoſitiones, ſeu reſponſiones. Vna eſt, ibi Apoſtolos nihil legale ſtatuiſſe, imò nec poſitiuam legem tuliſſe, ſed tantùm tria naturalia præcepta negatiua, quæ à gentibus facilè violabantur, renouaſſe, aut præcepiſſe. Primum eſt præceptum abſtinendi à fornicatione, quod certum eſt eſſe morale, ſeu legis naturæ. Secundum eſt abſtinendi ab immolatis; quod ſolum eſt prohibitũ ab Apoſtolis quatenus fiebat in aliquõ idolorum cultum. Sic enim dixit Paulus 1. ad Cor. 10. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum, non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum, non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & mẽſæ dæmoniorum*, &c. Alioqui verè comedere ex immolatis quaſi materialiter (vt ſic dicam) ſicut per ſe malum non eſt, ita neq; eſt prohibitum ab Apoſtolis, alias etiam ſecluſo ſcandalo, & omni ſpecie idololatriæ non licuiſſet, ratione prohibitionis: contrarium autem docet Paulus in eodem loco 1. ad Cor. 10. & 8. Tertium eſt abſtinendi à ſanguine, quod non intelligitur de eſu ſanguinis, ſed de effuſione ſanguinis, vtiq; humani, quod præceptum etiam naturale eſt. Qui autẽ ſic illud interpretantur, omittunt particulam *ſuffocatum*, quæ malè poſſet ad interpretationẽ de homicidio accommodari; negant ergo eſſe ab Apoſtolis traditam, ſed ab aliquo interprete per modum ſcholij adiunctam, & ſic poſtea in textum Græcum irrepſiſſe, & tandem à Latino interprete retentam, vnde illam particulã omittit Ambr. ad Galat. 2. dicens, à ſophiſtis Græcorum fuiſſe additam, licèt expoſitionem non ſequatur. Vtramque autem ſequutus eſt Tertull. li. de pudicit. c. 12. & Cypr. lib. 3. ad Quirinum, cap. vlt. & Iren. lib. 3. cap. 12. & Pacian. in Parænef. de pœnitent. Auguſt. etiam lib. 32. contra Fauſt. cap. 13. omittit particulam *ſuffocatum*, & refert expoſitionem de homicidio, eámque non refutat,

Dubiũ.
Duplex expoſitio.
Prima.
Ambroſ.
Tertull.
Cyprian.
Iren.
Pacian.
Auguſt.

futat, licet aliàs adhibeat. Atque ita iuxta hanc expoſitionem ceſſat difficultas, quia iuxta illam nullum præceptum legale ab Apoſtolis reuocatum eſt.

Expenditur dicta expoſitio.

9. In hac verò expoſitione primum, quod de fornicatione dicit, certiſſimum eſt, non enim prohibita eſt ab Apoſtolis, quia non eſſet mala per ſe, & iure naturæ prohibita, ſed quia vel gentes hoc ignorabant, vel pro nihilo ducebant, illamque conſuetudinem habebant. Secundum autem, quod de immolatis dicitur, valde etiam probabile eſt. Nam eſus immolatorum, ſi ceſſet omnis ſpecies falſæ religionis, & omne ſcandalum, non eſt per ſe malus, & ideo ſi bona conſcientia fieret, non erat malus, vt apertè ſupponit Apoſtolus in dictis locis ad Corinth. & ad Rom. 14. & ibi exponit Auguſt. ſuo cap. 78. Ideóque probabile eſt, non fuiſſe ab Apoſtolis prohibita abſolutè idolothyta, ſed ſolùm quatenus eſus illorum continebat cultum idolorum, vel ſpeciem eius, & ſcandalum parere poterat. Sic enim Cyprian. Tertull. & Pacian. ſuprà, illam prohibitionem declarant per idolorum cultum, vel ſacrificium, aut participationem eius, & Gaudenti. tract. 15. qui eſt de Machabæis, ait, prohibitionem eſſe factam, ne redirent ad idola, & ne cibis diabolo ſacrificatis prophanarentur. Idem ſentit Hieron. lib. 1. contra Iouinian. qui ita exponit, *vt abſtineant ſe ab idololatria.* Idem legitur apud Auguſtinum in Speculo cap. de Actib. Apoſtolorum, refert enim expoſitionem de idololatria, & non refellit, neque aliam ibi adiungit. Imo lib. de bono coniugali, dixit, ſatius eſſe mori fame, quàm idolothytis veſci, quod eſt verum de naturali præcepto, nam de poſitiuo non eſſet ita neceſſarium. Eandem expoſitionem ſequitur Turrian. lib. 1. pro Canonib. Apoſtolorum cap. 5. & 6. Non minùs autem probabile videtur, prædictos Patres ſolùm dediſſe occaſionem, ſeu rationem motiuam illius præcepti ferendi, materiam autem generaliorem fuiſſe. Nam quia ſcandalum erat frequens, & poterat redundare in ipſoſmet recenter conuerſos ad fidem, paulatim illos inducendo ad idolorum honorem, ideo abſolutè, & ſine reſtrictione Apoſtoli eſum immolatorum prohibuerunt, vt ſonant verba præcepti, quæ reſtringere nõ eſt neceſſe. Quia hoc etiam modo præceptum erat morale, nullámque legalem cæremoniam continebat. Et licet eſſet poſitiuum, poterat eſſe tunc expediens ita generaliter ferri propter infirmos, & ignorantes, qui non facilè poſſent occaſiones ſcandali diſcernere. Cui ſententiæ fauet Leo Papa Epiſt. 77. aliàs 79. ad Nicetam cap. 5. vbi ſentit, præceptum illud vſque ad ſua tempora duraſſe, & obligaſſe abſolutè ad abſtinendum ab immolatis. Idem ſumitur ex Concilio Aurelianenſi ſecundo, c. 20. vbi idolorum cultus, & vti cibis idolis immolatis tanquam duo diſtincta prohibentur, & idem ſumitur ex Concilio Gangrẽſi ſtatim citando. Neque in Epiſt. ad Corinth. Paulus illud præceptum reuocauit, ſed ſolùm non promulgauit illud Corinthiis, ad quos poſt illam legem latam peruenit, vt patet Actor. 18. & multo pòſt ad illos ſcripſit, vt ex eadem Epiſt. cap. 2. notum eſt. Non promolgauit autem Corinthiis præceptum illud, vel quia non iudicauit neceſſarium, aut opportunum, vel quia non erat pro illis latum, ſed tantùm pro Chriſtianis Syriæ, & Siliciæ, vt ſentiũt Salmer. tract. 43. in Acta, & Baron. anno Chriſti 51. in tom. 1.

Hieron. Auguſt. Leo Papa. Concil. Aurelianen. Salm.

Quoad hanc partem refellitur dicta expoſitio.

10. Tertium autem, quod de homicidio dicit illa expoſitio, probare non poſſumus. Primò, quia credimus particulam *ſuffocatum*, pertinere ad textum Scripturæ, & poſitam fuiſſe in præcepto Apoſtolorum, habetur enim in Græcis, & Latinis exemplaribus, & vſu, & traditione Eccleſiæ recepta eſt, & non parum confirmatur generali approbatione Concilij Tridentini, nullaque eſt ratio ſufficiens ad repellendam illam vocem è textu ſacro, & Patres etiam antiquiſſimi illam legunt, vt Clem. Papa lib. 6. de Conſtitution. cap. 12. & Hieronym. dicto lib. 1. contra Iouinian. Cyril. Hieroſolymit. Catecheſi 4. & Origen. lib. 8. contra Celſum, & indicat Tertullian. in Apologet. cap. 9. Secundò, quia multi eorum, qui videntur eam particulam omittere, fatentur ſub ſanguine comprehendi, & Gaudentius exponit, *& à ſanguine*, id eſt, *à ſuffocato*, & meliùs Auguſtin. 32. contra Fauſt. cap. 13. *à ſanguine*, id eſt, *ne quicquam ederent carnis, cuius ſanguis non eſſet effuſus*, & idem ſentit Tertullian. in Apologet. cap. 9. Supponunt ergo prohibitum ibi eſſe eſum ſanguinis, & conſequenter eſſe prohibitum ſuffocatum, quia ſanguinem in ſe continet.

Conc. Trid. Clem. Pap. Hieron. Cyril. Hieroſol. Tertul. Gaudent. Auguſt.

Conſ. magis tradita doctrina. Auguſt. Euſeb.

11. Tertiò ita fuit hoc præceptum in Eccleſia intellectum, vt ſumitur ex Auguſtino, & aliis Patribus citatis, & Euſeb. lib. 5. Hiſtor. cap. 1. vbi refert Biblidem Martyrem pro Chriſtianis reſpõdiſſe: *Quomodo eiuſmodi viri liberos ſuos deuorare in animum poterunt inducere, quibus ne licitum quidem ſit, ſanguinem animalium ratione carentium comedere*, vbi de ſolo ſuffocato fit mentio, tamen ſub illo ſanguis comprehenditur, quia ratione ſanguinis ſuffocatum prohibetur, vt dictum eſt. Extenditur autem prohibitio ad animalia beſtiarum morſibus extincta, quia tanquam ſuffocata cenſentur, eo quòd ſanguis eorum non effundatur. Et idem habetur in Concilio Vormatien. Canon. 64. & 65. vbi etiam prohibentur aues retibus ſtrangulatæ, propter eandem rationem, imò quædam alia ibi adduntur, quæ propria illios concilij lege non prohibentur: nec ſub ſanguine, & ſuffocato, illo modo comprehenduntur. Denique in Concilio Gangrenſi illa tria *ſanguis, ſuffocatum, & immolatum idolis*, expreſsè nominantur tanquam prohibita: nam ſine dubio hic eſt ſenſus illius canonis, qui ſic habet, *Siquis carnem edentem, præter ſanguinem, & idolis immolatum, & ſuffocatum, cum religione, & fide cõdemnat, &c. anathema ſit*, ita enim diuidenda ſunt verba, vt habentur in correctis cõciliis, vt reddãt ſenſum legitimum, qui eſt, eſum carniũ eſſe licitũ, excipi tamẽ illa tria. Et ita intellexerunt illum canonem Scholaſtici omnes, qui in præſenti illum allegant, & Baronius ſuprà.

Conc. Vormat. Conc. Gangrenſe.

12. Quartò denique altera expoſitio de homicidio nimis eſt metaphorica, & præter vim verborum, & contextus: nam eodem modo præcipitur abſtinentia ab immolatis, & à ſuffocato, & ſanguine; abſtinentia autem ab immolatis intelligitur ab eſu illorum; ergo eodem modo intelligitur de ſanguine, & ſuffocato; nam materia eſt eiuſdem rationis, & ideo non eſt ſimile de fornicatione, quæ eſt materia diuerſæ rationis. Accedit, quòd in hoc ſenſu prohibitus eſt ſanguis Geneſ. 9. & clariùs multo in lege Leuit. 7. & 17. vbi conſequenter prohibetur morticinum, vel captum à beſtia, ſub quibus comprehendebatur ſuffocatum; nam ſub hoc nomine non inuenitur in lege prohibitum. In canone autem 62. Apoſtolorum declaratur, prohibitionem illam factam eſſe ad quandam legis imitationem. Eſt etiam illa expoſitio nimis voluntaria, vt rectè argumentatur Ambroſ. ſuprà, & indicat D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 4. ad 3. quia nulla erat ratio ſpecialiter prohibendi homicidiũ, vel rapinã (quam, vt refert, alij ſub nomine ſuffocati intelligebãt) nam Gentiles etiam infideles non ignorabãt, hæc eſſe mala, nam inter ipſos etiam grauiter puniebantur.

Secunda expoſitio, & vera reſp.

13. Secunda ergo & vera reſponſio eſt, ibi eſſe datum poſitiuum præceptum illi tempori, & regioni conueniensque prohibitus fuit eſus ſanguinis, & conſequenter animalium omnium, quæ ſine ſanguinis effuſione moriuntur, vel occiduntur. Quæ eſt communior ſententia Patrum, vt vidimus. Et ad obiectionem factam reſpondent omnes, illum cibum non fuiſſe prohibitum ratione legis veteris, nec quaſi cogendo

Ad obiect. reſponſ.

ad obſer

ad obſeruantiá eius, ſed ſolùm quaſi imitando in aliquo legem antiquam, vt expreſſe ſignificatur in dicto canon. 62. Apoſtolorũ. Hoc enim nõ eſt prohibitum in Eccleſia. Et quamuis regulariter fiat in ſolis præceptis iudicialibus, potuit ab Apoſtolis etiã fieri in aliqua obſeruantia legali, quæ non continebat ſignificationem futurorũ, nec fortaſſe propriè ad cultum Dei pertinebat. Maximè quia ſub diuerſa ratione & motiuo, prohibitio illa ab Apoſtolis facta eſt, ſine vllo ſerè reſpectu ad veterem legẽ. Multiplex autẽ ratio illius præcepti aſſignatur à Patribus. Prima eſt moralis ad frænandã gulam, & modeſtiã in cibis ſumendis fidelibus commendandam. Ita Cyril. Hieroſol. catecheſi 4. cap. de cibis. Sed hoc D. Thomæ non placet, quia multa ſunt alia, quæ magis ad gulã prouocant, quàm ſanguis. Et quamuis lambere ſanguinẽ animalium, vel deuorare ſuffocata nõ cocta ferinum ſit, vt ait Cyril. Apoſtoli autẽ non hoc tantùm prohibuerunt, ſed etiã hæc cocta, & quocumq; modo parata manducare, in quo non apparet tãtus exceſſus gulæ, aut defectus modeſtiæ, vt propter eam ſolam cauſam debuerit prohiberi. Alij rationem reddunt, quia ſanguis etiam, & ſuffocatũ in idololatriis gentium peculiari modo vſurpabatur. Quam rationẽ indicãt Orig. & Tert. ſuprà, & D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 6. ad 1. dicit, fuiſſe conſuetudinẽ Gentiliũ, vt adunarentur ad comedendum ſanguinem congregatũ in honorem idolorum, quibus reputabant ſanguinem acceptiſſimum eſſe, ideóq; prohibitũ fuiſſe à Deo eſum ſanguinis in lege veteri. Credibile ergo eſt, duraſſe illũ ritum gentilicũ tempore Apoſtolorum, & ideo ſub illa ratione vitandi idololatriã, vel eius ſpeciẽ, ſimilẽ prohibitionem tradidiſſe: ſub illa enim ratione præceptũ morale erat, & non cæremoniale. Quæ ratio ſatis probabilis eſt, & eam rectè locupletat Turrian. ſuprà. Non eſt autem contemnenda ratio Auguſtini li. 32. contra Fauſt. c. 13. dicentis, *Apoſtolos elegiſſe rem facilem, & nequaquam obſeruantibus oneroſam, in qua cum Iſraelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in ſe condentem aliquid communiter obſeruarent.* Quam ita interpretandam cenſeo, nimirum, deſideraſſe Apoſtolos vnire inter ſe duos illos populos, & impedimenta huius vnitatis, quantum pro tunc fieri poterat, auferre. Et quoniam ex antiqua conſuetudine Iudæis abominabilis erat eſus ſanguinis, & ſuffocati (non ſolùm ratione legis, ſed etiam ratione antiquiſſimæ conſuetudinis, & traditionis à temporibus Noe) ideo Apoſtolos pro tunc illum prohibuiſſe Gentilibus conuerſis ad fidem, vt poſſent pacificum habere conuictum cum fidelibus ex Iudæis conuerſis. Et hoc ſequitur etiam Baron. ſuprà.

D. Thom.

Ratio prohibitionis Apoſtolor.

Turrian

14. *Obiect.*

Sed dicet fortaſſe, aliquis, has rationes intra breue tempus ceſſaſſe, & ideo ſi illæ tantùm fuiſſent fundamentum illius legis, intra idem tempus debuiſſe ceſſare legem illam, iuxta illud generale principium, quòd ceſſante ratione legis in vniuerſali ceſſat lex; Conſequens autem non ita factum eſt: nam concilia allegata quorum temporibus illud præceptum durabat, fuerunt multò poſt tempora Apoſtolorum, ſcilicet, trecentis quingentis & octingentis annis poſt Chriſti aduentum; ergo. Reſpondetur, in primis concedendo, non diu viguiſſe in Eccleſia illud præceptum. Vnde Salmeron exiſtimat, ceſſaſſe poſt quadraginta annos, ſeu poſt perfectam promulgationem Euangelij, quando legalia cœperunt eſſe mortifera. Quod eſt probabile, ſed incertum, quia nec ex hiſtoriis, nec ex Patribus id conſtat; & veriſimile eſt, rationes illius præcepti maiori tempore duraſſe, dum Imperatores fuerunt idololatræ, vel dum fideles mixti erant cum gentibus ſuos ritus profitentibus. Auguſtinus autem indicat ſuo tempore præceptum illud iam fuiſſe ſublatum. Concilia ergo recẽtiora, vt ſunt Aurelianenſe, & Vormatienſe, prouincialia ſunt, & fortaſſe propter peculiares rationes ad ſuas prouincias pertinentes vſum illum retinere voluerunt. Vel certè conſiderarunt rationem aliam, quam Auguſtinus tetigit, nimirum, ſimile præceptum abſtinendi à ſanguine datum eſſe Geneſ. 9. ad vitandam crudelitatem, & vt magis deteſtarentur homines humanum ſanguinem effundere, vt dixit D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 3. ad 8. & art. 6. ad 1. Addit etiam Auguſt. potuiſſe illud præceptum retineri in memoriam, quòd Deus hoc iuſſerit, tempore Noe, *vt per hoc admonerentur fideles, Eccleſiam gentium fuiſſe in arca Noe præfiguratam, & illius facti prophetiam in gentibus ad fidem venientibus cœpiſſe impleri.* Hæ igitur rationes, vel aliæ magis morales potuerunt Patres illorum conciliorum mouere ad præceptum illud renouandum, vel tanto tempore retinendum, iam verò in vniuerſa Eccleſia ceſſauit, vt conſtat.

Reſp.

Salm.

D. Thom.

Auguſt

Dico tertiò: Cogere gentes lato modo, id eſt, per inductionem aliquam, vt per importunam petitionem, vel alio ſimili modo, ſemper habuit ſpeciẽ mali, in indiuiduo autem potuit eſſe interdum malum, interdum indifferens. Hanc aſſertionẽ pono propter locum Pauli ad Gal. 2. Nam priorem partem indicat in principio, cùm ait, Titum Gentilem fuiſſe compulſum circuncidi, vtique per importunitatem aliquorum fratrum, *Quibus* (ait) *neque ad horam ceſſimus ſubiectione*, vtique quia vt minimum id habebat ſpeciem mali. Idem colligitur ex reprehenſione Petri, quia exemplo ſuo cogebat Gentiles iudaizare, vt ſtatim refert. Imò etiam indicat illud factum Petri, fuiſſe malum, & reprehenſibile. Sed nihilominus probatur ſecunda pars aſſertionis ex doctrina Auguſtini ſuper eandem epiſtolam ſuprà citatam. Quia vel inductio erat ad illam obſeruantiam vt neceſſariam, & ſic erat mala, quia erat deceptatoria, & contra libertatem Euangelij, vel erat ad illam vt volũtariam, & non prohibitam, & ſic de ſe non erat mala, ſed indifferens, ſecluſo ſcandalo. 15.

Lato modo ſumpta coactio habet ſpeciem mali, licet poſſit eſſe in indiuiduo indifferens.

Auguſt.

Statim verò occurrit communis difficultas circa intelligentiã illius diſſenſionis inter Petrum, & Paulum, quæ propter difficultatẽ, & vtilitatẽ ſuã, & quia in præſenti tractatur ab omnibus Doctoribus, omitti non poteſt, quamuis per ſe neceſſaria non ſit ad ceſſationem legalium explicandam, vt facile ex dictis patet. Difficultas ergo eſt, an diſſenſio illa verè acciderit, vel ex compoſito ſimulata fuerit. Item ſi priori modo euenit, quid in eo facto Petrus peccauerit, & an Paulus caput ſuum reprehendendo exceſſerit. In qua difficultate Hier. ſuprà ſentit, totũ illud factum fuiſſe ſimulatum, quia non putat, Petrum poſſe alio modo à peccato etiam mortali excuſari, cùm ex eius ſententia obſeruatio legalium ſeriò facta erat mortifera. Neque potuit Petrus per ignorantiam excuſari, cùm ipſe fuiſſet author præcipuus decreti de libertate gentium ad fidem conuerſarum, & reuelationem de ipſorum vocatione habuiſſet. At verò per ſimulatam diſpenſationẽ facile excuſatur, quia omnia fecit animo, & intentione proficiendi non ſolùm Iudæis, ſed etiã gentibus. Nam apparenter ſegregãdo ſe, intendebat occaſionẽ præbere non deceptioni gentiũ, ſed inſtructioni potiùs Iudæorũ, media Pauli admonitione. Vnde addit, etiã Paulum non verè, & ex animo reprehendiſſe Petrũ, ſed ſolùm *ſecundùm faciem*, id eſt, exteriùs, & in apparentia, & ex compoſito cum eodẽ Petro. Quæ ſententia fuit antiquorũ, quos ipſe refert, & præſertim Chryſoſtomi, quos alij ſuprà citati ſecuti ſunt. Moti autem ſunt, tum quia non eſt veriſimile, vel Petrum peccaſſe in materia adeò ſibi nota, vel Paulum reprehendiſſe in Petro; quod ipſe ſæpius fecit, tum etiam quia verba textus poſſunt facilè ad hunc ſenſum accommodari. 16.

Dubitatio.

Prima opinio Hieronym.

Chryſoſt.

17. *Auguſtini argumentũ.*

Hic verò maximè vrget Auguſtinus argumentum ſuum de mendacio, quia hinc non ſolùm ſequitur, in facto ſimulato Petri inueotum eſſe mendacium, ſed etiam in verbis ipſius Pauli, & in Scriptura canonica mendacium reperiri, quod ſine dubio eſſet magnum abſordũ. Ideóque conatur Auguſtinus ad illud deducere prædictam ſententiã. Non quia exiſtimaret, illud admitti à Hieronymo, vt quidam putant, ſed potiùs, quia ſciebat, non eſſe à Hieronymo concedendum, & ita propter illud vitandum à ſua ſententia recederet.

Reſponſio Hieron.

Nihilominus tamen Hieronymus tacitè reſpõdet, negãdo ſequelam. Nam de ſimulatione facti iam ſuprà oſtenſum eſt, potuiſſe eſſe materialem, & non formalem; in verbis autem Pauli non reperitur mendaciũ: nam ipſe referendo præteritum factum nunquam dixit, illa omnia, quæ ibi interuenerũt, fuiſſe ex animo, & abſque ſimulatione facta, ſed ſimpliciter retulit, qood exteriùs factũ eſt. Imò cùm dixit, ſe reſtitiſſe Petro, indicauit, non ex corde, ſed *in facie* tantùm, & in exteriori ſpecie teſtitiſſe. Sicut 2. ad Corinth. 5. dicit, *aliquos gloriari in facie, & non in corde*, id eſt, in appareutia operum, non in veritate. Et conſequenter, quod de Petro ait, *quia reprehenſibilis erat*, poteſt cum eadem additione intelligi, ſcilicet *in facie*, ſeu in appareutia. Eo vel maximè quòd lectio Græca non dicit eſſe reprehenſibilem, ſed reprehenſum, vtique ab aliis ignorantibus ſimulationem, qui propterea illom reprehenſibilem exiſtimabant.

18. *Soluitur reliqua pars argumenti.*

Denique quod Paulus ait, *Cùm vidiſſem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus*, &c. nõ propter Petrum, ſed propter alios poteſt intelligi, fuiſſe veriſſimè dictum: nam quod de aliqua multitudine dicitur, nõ eſt neceſſe, vt ſingulis attribuatur. Loquutus eſt autem Paulus cum Petro potiùs, quàm cum aliis, non quia putaret illum non ambulare ad veritatem Euangelij, ſed quia inter eos conuenerat, & quia ita expediebat ad efficaciorem aliorum inſtructionem, & correctionẽ. Denique verè etiam potuit Paulus dicere Petro, *Cur cogis gẽtes iudaizare*, quia hic effectus verè ſequebatur, vel ſequi poterat ex illa ſpecie facti, licèt ſimulatè fieret. Excuſabatur autem à culpa, quia ſuppoſita cõuentione facta inter vtrumque Apoſtolum, nullum nocumentũ ſequi poterat ex illa apparenti coactione, quia ſtatim erat adhibenda medicina per reſiſtentiam Pauli, atq; ita vitatur omne mendacium in Scriptura. Videndum verò ſupereſt, an expoſitio ſit accommodanda.

19. *2. ſententia Auguſtini præferenda. Totũ illud factum ſimpliciter eſſe intelligendum. Auguſt. Ambroſ.*

Quoad hanc ergo partem maximè mihi probatur ſententia Auguſtini docentis, totum illud factũ ſimpliciter eſſe intelligendum, prout litera ipſa ſincerè ſumpta præſefert. Quam ſententiam ſequuti ſunt etiam Anſelm. D. Thomas, & ferè alij recentiores in Paulum. Et pro eadem citat Auguſtinus Ambroſium, & Cyprianum, & de Ambroſio id conſtat manifeſtè ex eius commentario ad Galat. 2. Nam circa illa verba, *Cùm autem veniſſet Petrus*, &c. inquit, *Poſt concordiam ſocietatis, & honorificentiam primatus, quam ſibi inuicem per gratiam Dei detulerunt, nunc interueniente cauſa negligentia, vel erroris diſſidere inter ſe videtur Apoſtoli non in propria cauſa, ſed in ſolicitudine Eccleſiæ.* Per quę verba ſatis docet, diſſidium illud non ex cõpoſitione ficta, ſed ex ſolicitudine cum aliqua negligentia coniuncta ortum fuiſſe. Ideóque verbum, *in facie* ſimpliciter explicat, ideſt, in præsẽtia, & licèt legat, *quia reprehenſus erat*, ſtatim addit, *à veritate Euãgelica*: qui autem à veritate Euangelica reprehenditur, nõ fictè, ſed verè reprehenſibilis eſt. Vnde ſubiungit, Paulum cõſtanter improbaſſe, quod Petrus ſine conſilio fecerat, & hoc modo reliqua proſequitur, vt poſtea videbimus.

Auguſt.

Locum verò Cypriani nõ deſignat Auguſtinus, videtur tamen hoc ſignificare in epiſt. 71. ad Quintum fratrem, vbi locum illum attingens, commendat modeſtiam Petri, qui non inſolenter reſpondit allegando primatum. *Nec deſpexit Paulum (ait) quòd Eccleſiæ prius perſecutor fuiſſet; ſed conſilium veritatis admiſit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile conſenſit, documentum ſcilicet nobis concordiæ, & patientiæ tribuens.* Hoc autem exemplum, & hæc laus Petri nulla fuiſſet, ſi ex compoſito, & non verè Petrus fuiſſet reprehenſus. Potuiſſet etiam Auguſtinus afferre Tertullianum lib. de præſcrip. c. 23. & lib. 4. contra Marcionem, cap. 3. vbi inter alia ait, *Si reprehenſus fuit Petrus, vtique conuerſationis fuit vitium, non doctrinæ.* *Tertull.* Quia verò Tertullianus eodem titulo repelli poterat, quo Auguſtinus excludit plures ex allegatis à Hieronymo, ideo illum omiſit, quia in hæreſim lapſus eſt, vel certè quia in ea ſententia non eſt ſatis conſtans, ſed variè loquitur. Pro eadem ſententia referri poteſt Gregor. 28. Moralium, cap. 6. aliàs 12. vbi de Petro ait, *per humilitatem cordis Pauli conſilium audiuit*, & expreſſiùs idem docet Homil. 18. in Ezechiel. item Beda ad Galat. 2. & optimè Rupert. de Operibus Spirit. ſanct. lib. 5. aliàs 1. de Conſil. toto cap. 14. *Gregor. Beda. Rupert.* Denique ſententia hæc ferè a modernis Doctoribus recepta eſt, quorum aliquos paulò pòſt referemus, & alios ſuprà retulimus.

20. *Probatur primò.*

Probatur autem hæc ſententia primò ex verborum proprietate, quæ ſine cauſa neceſſaria relinquẽda non eſt: hîc autem nulla eſt cauſa; nam quæ mouit Hieronymum, ſcilicet, quòd legalia tunc erãt mortifera, re vera nõ ſubſiſtit, vt viſum eſt. Eo vel maximè, quòd ſi eſſẽt mortifera, vix, aut nullo modo poſſet excuſari culpa per talem ſimulationem, vt etiam oſtenſum eſt. Quod ergo Paulus ait, *Reſtiti ei in faciem*, ſine dubio non ſignificat in apparentia, vel in ſpecie exteriori; ſic enim Paulus ſuis verbis maximè eneruaret ſuammet ſententiam. Significat ergo idem, quod in præſentia, & coram omnibus, ſic enim ipſemet Apoſtolus paulò pòſt declarat dicens, *dixi Cephæ coram omnibus*, & in aliis locis ita ſumit particulam *in faciem*, vt 2. ad Corinth. 10. *Qui in facie quidem humilis ſum inter vos*, id eſt. cùm ſum præſens vobis: nam ſtatim ſubiungit, *Abſens autem confido in vobis.* Particula ergo, *in facie*, nõ diminuit proprietatem, & energiam verbi reſiſtendi, ſed potiùs auget, vt reſiſtentia facta ſit facie ad faciem, vt ſic dicam, & coram omnibus; ergo ſalua ſinceritate Scripturæ non poteſt de ſimulata reſiſtentia intelligi.

21. *Confir.*

Et hoc etiam confirmat ratio ſubiuncta, *quia reprehenſibilis erat.* Quam ideo Paulus reddidit, vt oſtenderet, iuſtam fuiſſe reſiſtentiã ſuam, & ideo planè ſignificare voluit, Petrum in illo facto fuiſſe reprehẽſione dignum. Neque enim fuiſſet ſatis, quòd Petrus fuiſſet ab aliis reprehenſus, vt à Paolo etiam reprehenderetur, niſi ipſe fuiſſet reprehẽſione dignus. Vnde vel vox Græca non tantùm ſignificat actum, ſed etiam potentiam; id eſt, non tantùm reprehenſum, ſed etiam reprehenſibilem, & meliùs hoc poſteriori modo vertitnt, vel certè ſi altera lectio teneatur, magis accommodata eſt Ambroſij expoſitio, ſcilicet, quia veritas Euangelij Petrũ reprehendebat, & conſequẽter reddebat illum reprehenſibilẽ à Paulo. Atque ita videtur apertè ſe exponere Paulus in verbis ſequentibus, *Cùm vidiſſem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij.* Friuolũ enim eſt, hæc verba referre ad alios, & non ad Petrũ: nam Paulus principaliter retulit factũ Petri, alios verò inducit, vt imitatores, & ſequaces illius, & poſtea indefinitè ait, *Cùm vidiſſẽ, quòd non rectè ambularent*; ergo illa indefinita æquiualet vniuerſali, & omnes illa via ambulantes, & maximè ducem illorum Petrum, comprehendit. Neque etiã fingi poteſt, talia verba dicta eſſe per ſimulationem, quia verbũ *videns*, omnioo illi repugnat. Nec deniq;

cogitari poteſt, Paulum deceptum fuiſſe in eo, quod vidiſſe ſe affirmat. Igitur & verborum proprietas, & eorum contextus, ac ſeries, ac denique ſinceritas ſermonis hunc ſenſum maximè confirmant.

22\. *Tandem coniectura.*

Tandem poteſt addi coniectura ſumpta ex occaſione, & intentione, quã in hiſtoria narranda Paulus habuiſſe videtur. Hoc enim ibi agebat, vt Galatas reuocaret à falſa exiſtimatione, in quam inducti fuerant, quòd tenerentur legem cum Euangelio ſeruare, & ad hoc perſuadendum induxerat collationem ſui Euangelij factam cum Petro, & aliis, & tacitè commemorat definitionem factam in cõcilio Hieroſolymitano, & addit, conſtantiam, quam habuit, reſiſtendo, ne Titus circumcideretur tanquam legi ſubiectus, vt falſi fratres volebant. Poſtea verò ad exaggerandam conſtantiam, & firmitatem ſuam in illa doctrina, inducit B hiſtoriam de facto Petri ſegregantis ſe, & de ſua reſiſtentia, ac reprehẽſione. Quæ hiſtoria multum deſeruit intentioni Pauli, ſi illa omnia ſeriò, & verè facta ſunt: ſi autem per ſimulationem omnia facta fuiſſent, parum prodeſſent ad fidem confirmandam, quia Paulus ſimulando, confirmaret potiùs, quàm reprehenderet ſimulationem Petri, & virtute doceret, non fuiſſe contradicendum Iudæis, ſed diſſimulandum, & cõdeſcendendum cum illis volentibus cogere Gẽtiles ad legem ſeruãdam; hoc autem dicere valde eſſet abſurdum; ergo rectiùs intelligitur, bellũ illud, & quaſi diſſenſionem inter Apoſtolos per humanam conditionem ſeriò contigiſſe, & non ex compoſito fictã fuiſſe. Vnde rectè Philo Carpathiorũ Epiſcopus in Cantica Cantic. circa illa verba, *Filij matris meæ pugnauerũt contra me*, ait, *Sapientiſſimos cæleſtis Regis bellatores ſanctã, atque honeſtam pugnã feciſſe*, & in illo loco, *Paulum pugnaſſe propter Chriſtum, & fidelium ædificium, taléſque pugnam & pacificam, & ſanctiſſimam fuiſſe.* C

Phil. Carp.

23\. *Quantũ peccauit Petrus in illo facto.*

Vt autem difficultati propoſitæ, & fundamentis Hieronymi ſatisfaciamus, oportet exponere quid, & quantũ peccauerit Petrus in illo facto, vt propterea verè, ac meritò reprehenſibilis dicatur, & deinde cõſtabit, an rectè egerit Paulus illi reſiſtẽdo, ac verè reprehendendo. In hoc enim puncto excedere interdũ videtur Auguſtinus accuſando illud factum Petri. Nã in lib. de Agon. Chriſtian. cap. 30. ſic ſcribit, *Debet Eccleſia Catholica correctis, & pietate firmatis filiis libenter ignoſcere, cùm ipſi Petro perſonam eius geſtanti, & cùm in mari titubaſſet & cùm Dominum carnaliter à paſſione reuocaſſet, & cùm aurem ſerui gladio præſcidiſſet, & cùm ipſum Dominum ter negaſſet, & cùm in ſimulationem ſuperſtitioſam poſtea lapſus eſſet, videamus veniam eſſe conceſſam.* Vbi multis modis indicat Auguſtinus, illã culpam fuiſſe mortalem, tum numerando illã inter grauiora peccata Petri, tum ex genere delicti *ſimulationẽ ſuperſtitioſam* vocando, quam iterum infrà vocat *prauam ſimulationem*. Tum denique ita exaggerando veniam talis culpæ, D. etiam Gregor. dicta Homil. 18. in Ezech. videtur ad hanc ſententiam accedere, dicẽs, illam non ſolùm fuiſſe culpam, *ſed, quod magis eſt, hypocriſim*, quæ verba imitatus eſt Anſel. ad Galat. 2. Certum autem eſſe debet, Petrum non peccaſſe mortaliter in illo facto, ſicut de illo docẽt omnes ſcholaſtici, E D. Thomas 1.2. q. 103. ar. 4. ad 2. & ibi moderni omnes, & antiquiores in 4. diſt. 3. quos ſuprà c. 17. retuli cum aliis expoſitoribus Pauli. Et fundamentũ eſt, quia omnes Apoſtoli credũtur cõfirmati in gratia in die Pẽtecoſtes, vt ſuprà cum D. Thoma dixi ex cõmuni ſenſu Eccleſiæ; ergo maximè Petrus. Item probari poteſt ſufficienter, quia nec ex verbis Pauli, neque ex materia, de qua agebatur, colligi poteſt tã graue peccatũ, vt ex dicẽdis conſtabit. D. Thomas autem, & qui poſt illum allegati ſunt, concedunt, Petrum peccaſſe venialiter, quia hoc neceſſariũ ſaltem eſt, vt verè dicatur reprehẽſibilis, & ſufficit. Alij verò moderni Petrum ab omni culpa excuſant, etiã veniali, non ſolùm A in ſentẽtia Hieronymi, ſed etiam ſinceram literæ expoſitionem ſuſtinendo: quod latè defendit Baron. in Annalib. anno Chriſti 51. & Vaſq. 1.2. diſp. 182. c. 7. & ſub diſiunctione Bellarm. lib. 1. de ſummo Pontific. c. 28. dicens, Petrum aut nihil peccaſſe, aut ad ſummum venialiter. Eadem diſiunctione vtitur Salmeron 2. ad Galat. diſp. 24. §. *excuſabilius.*

Auguſt. indicat fuiſſe mortale.

Greg.

Anſelm.

Certũ eſt Petrũ non mortaliter peccaſſe.

D. Thom.

Fundamentum.

Alij aiũt Petrum non peccaſſe.

Baron. *Vaſq.* *Bellarm.*

Salmer.

24

Eſt autem conſiderandum, duobus modis poſſe Petrũ excuſari à culpa. Primò excuſando actionem ipſã ſecundùm ſe, etiam vt hîc, & nunc factã cum talibus circunſtantiis. Secundò excuſando tantùm ipſã perſonam. Actionem excuſari dico, ſi oſtendatur, illam non eſſe malam, neque ex obiecto, neque ex circunſtantiis, etiamſi cum omniũ conſideratione fiat. Perſona autem tantùm excuſatur, quando licèt actio ſit mala, vel de ſe, vel ex aliqua circũſtãtia, nihilominus operans per inaduertentiã illius circunſtantiæ, quæ malam reddere poſſet actionem, excuſatur. Auctores ergo citati excuſant Petrum hoc poſteriori modo, & eſt pius, & probabilis, habet tamen difficilem probationem, quia pendet ex interno actu operãtis, de quo neque ex verbis Pauli, nec ex alio ſigno exteriori nobis cõſtare poteſt, ſed ſolùm præſumi ex magna ſãctitate perſonæ operãtis Petri. Ad quod etiã iuuat optima eius intẽtio, quæ à Paulo explicata eſt illis verbis, *Subtrahebat ſe, timens eos, qui ex circumciſione erant*: nam ille timor nõ erat humanus, ſeu mũdanus, nihil enim mali Petrus à Iudæis ſibi timebat, quia nec rationem habẽbat illud timendi, nec propter illud mota fuiſſet conſtantia Petri, quæ comminationibus Phariſæorũ non mouebatur, Actor. 4. & 5. ſed erat timor ſanctus miſericordiæ, vel charitatis, quo formidabat, ne Iudæi, qui à Iacobo aduenerant, turbarentur, & intentione vitandi hoc malũ in illis hominibus, qui ſpeciali cura erant illi commiſſi, illis condeſcendit, veriſimiliter tunc exiſtimans, id ſibi licuiſſe. Quæ coniecturæ ſunt quidem ſufficientiſſimæ ad excuſationem pluſquam probabilem in tali perſona culpæ grauis, præter aliã rationem extrinſecã confirmationis in gratia. Pro veniali autem culpa non ita conuincunt, quia venialis culpa facilè committitur per leuem negligentiam, quando in materia, vel circunſtantiis actionis culpæ fundamentum inuenitur. In quo non multũ iuuat ad D probandam excuſationem conditio perſonæ: nã quo ſanctior, & prudentior eſt, eo faciliùs poteſt, & magis debet cum integra circũſpectione operari. Nihilominus tamen ex pia præſumptione, vt dixi, admitti poteſt. Neque obſtabit, quòd Petrus verè dicatur reprehenſibilis, quia non dicitur reprehenſibilis apud Deum, ſed inter homines; & ad hoc ſatis eſt, vt actio ſecundùm ſe mala ſit, vel malam circunſtantiam habeat, quidquid ſit de interna inconſideratione operantis, quam homines non vident.

Duplex modus excuſãdi Petrum à peccato.

Excuſatio qua aliqui Petrum excuſant à peccato etiã veniali, eſt pia & probabilis.

25\. *An actio Petri excuſari poſſit.*

Tentandum autem eſt, & videndum, an illa actio Petri poſſit ab omni culpa ſecundùm ſe excuſari. Et in primis ſuppono, illam non fuiſſe malam ex obiecto, ſed vel bonam, vel indifferentem. Nam comedere cum his, vel illis ſecundùm ſe indifferens erat, E & tunc id facere intuitu legis, & per modum cuiuſdam obſeruantiæ in illo populo cõſuetæ, de ſe bonum erat, quia lex non erat mortifera, & conſuetudo erat legi conſentanea. Et hoc apertè fatetur Auguſtinus loco ſtatim citando. Atque hinc ſequitur primò, ſimulationem illam Petri nõ fuiſſe formalem, id eſt, non habuiſſe malitiam mẽdacij. Hoc in ſuperioribus generaliter probatum eſt, & patet breuiter, quia illa ſubtractio Petri non eſt facta intentione fallendi, aut decipiendi alios, vt per ſe conſtat, neque erat impoſita ad aliquid ſignificandum, quod falſum eſſet, nec per ſe ſignificabat, legem veterem tunc obligare aut Iudæos, aut Gentiles, ſed ad ſummum indicabat,

legem

legem veterem eſſe bonam, & poſſe tunc ſeruari. Quòd ſi fortè aliqui plus concipiebant, erat per accidens ex facilitate ipſorum, vnde non pertinebat ad deceptionem actiuam Petri, ſed ad paſſiuam ipſorum facile iudicantium.

26. *In facto Petri non fuiſſe malitiam ſimulationis ſuperſtitioſa.* Secundò ſequitur, in illo facto Petri non fuiſſe malitiam ſimulationis ſuperſtitioſæ. Probatur, quia hæc non eſt, niſi vbi aliquid fit contra cultum Dei legitimum, vt cõſtat ex latè dictis in tomo 1. de religione. At Petrus nihil fecit contra legitimum cultum Dei: nam obſeruantia illa, quam fecit, non erat vana, cùm eſſet conformis legi, quæ nõdum erat prohibita; ergo nec ſpecies aliqua ſuperſtitionis in ea fuit. *Obiect.* Dicere autem poteſt aliquis, quòd licèt in illa ſeparatione nõ eſſet directa ſuperſtitio, vt conuincit argumentũ factũ, fuiſſe nihilominus indirectè, quatenus inducebat Gentiles ad aliquid, quod in eis ſuperſtitioſũ fuiſſet. *Reſp.* Sed hoc ſpectat ad malitiam ſcandali, de qua ſtatim dicetur, & generaliter etiam ſatis controuerſum eſt, in qua ſpecie conſtituenda ſit, quando non eſt directè intenta. In præſenti autem non apparet vlla ratio indirectæ ſuperſtitionis per modum cooperationis, ſeu inductionis. Nam illo exemplo Petri non inducebantur Gentiles ad aliquam ſuperſtitionem faciendam, quia ſolùm inducebantur ex vi illius exẽpli ad ſeparandum ſe à Iudæis, ſicut Iudæi ſeparabantur ab ipſis, quia per aliquod factum non ſolet homo induci, niſi ad ſimile factum. In tali autem ſeparatione nulla eſſet ſuperſtitio ex parte gentium, tum quia ipſi Gentiles non ſe ſeparabant à Iudæis, ſed potiùs patiebantur (vt ſic dicam) & ſuſtinebant ſeparationem Iudæorum ab ipſis, in quo nihil ſuperſtitioſum agebant. Tũ etiam quia licèt Gentiles ſponte vellẽt ſe à Iudæis in cibis, & manducatione ſeparare, nõ fuiſſent ſuperſtitioſi, vel quia ſine ſuperſtitione potuiſſent tũc legalia ſeruari, ſecluſa falſa exiſtimatione neceſſitatis, vt eſt probabile, etiam iuxta Auguſtini ſententiã, vt ſuprà viſum eſt, vel quia iuxta doctrinam D. Thom. 1. 2. q. 101. ar. 4. illæ obſeruantiæ non continebant ipſũ cultum Dei, ſed erant ad diſtinctionẽ cultorum Dei, & ideo ſi ex parte Iudæorum nõ erat ſuperſtitio, ſeparari à gentibus iam conuerſis ad Deum, quia licèt iam eſſent cultores Dei, non tamen modo proprio, & peculiari Iudæorum: etiam ex parte gentium non eſſet ſuperſtitio nolle edere cum Iudæis, ne illorum peculiarem cultum amplecti viderentur. *Auguſt. D. Thom.*

27. *Quid de ſcandalo dicendum.* Tertiò hinc apparet difficile, tribuere illi actioni Petri aliquam aliam malitiam: nã ſi quæ eſſet maximè ſcandali; hæc autem non facilè oſtendi poteſt. Maior videtur in primis ſumi ex reprehẽſione Pauli, qui ſolum arguit Petrum, quòd gẽtes cogeret iudaizare, quæ coactio non erat propria per vim aliquam vel metum, nec per præceptum aliquod, vel obligationem, ſed per exemplum aliquod, vel imitationẽ, quæ nõ niſi malitiam ſcandali habere poteſt. *Auguſt.* Deinde hoc fatetur Auguſtinus in epiſt. 19 ad Hieronymum, vbi ait Petrum, & Paulũ in ſeruandis legalibus ſolùm in hoc diſcerni, quòd Paulus ſemper id egit ſine ſcãdalo Gentilium, id eſt, nõ cogendo illos ad ſimilem obſeruãtiam, Petrus autem in illo loco incautè iudaizauit, dando ſcandalum Gentilibus, cogẽdo vtique illos ad iudaizandum. *Rupert.* Et eandem rationẽ ſcandali tribuit Petri facto Rup. lib. 1. de conſil. cap. 14. & ab illo excuſat Paulũ in circũciſione Timothei, & aliis cæremoniis Iudaicis, quas aliquãdo exercuit. Probatur ergo minor, inquirendo, quale ſit hoc ſcandalum, aut enim eſt ſcandalum praui operis, vel falſi erroris, neutrum autem eſſe videtur; ergo. Probatur prima pars minoris, quia (vt dicebam) illa coactio tantùm erat inductio ad ſimilem ſeparationem, quæ non erat praua. Neque etiam poteſt dici praua ratione coactionis, quia illa coactio non erat propria, vt includit inuoluntariam vim, ſed erat per voluntarium conſenſum. Vnde etiamſi dicatur, Petrum ſuo exemplo induxiſſe Gentiles ad ſumendam circunciſionem, & alias cæremonias legis, ne Petrus cum aliis Iudæis ſe ab illis ſepararet, etiam hæc inductio non eſſet ſcandalum praui operis, quia tunc non erat prauum, ſeu prohibitum Gentilibus circuncidi, ſi ſponte ſua vellent, vt diximus ex probabili ſententia, & conſentanea Auguſtino.

28. *Obiect.* Dicetur fortaſſe, Petrum non induxiſſe Gentiles tantùm ad iudaizandum ſpontaneè, ſed etiam quaſi ex neceſſitate, & obligatione, hoc autem modo pernitioſum fuiſſe gentibus iudaizare. Imò ibi includi ſcandalum erroris, aut prauæ doctrinæ: nam exemplo, & auctoritate Petri inducebantur gentes, ad credendum ſe teneri ad Iudaiſmum, &, quod amplius eſt, etiam Iudæi, qui ex ſimili appreheuſione à gentibus ſeparabantur, exemplo Petri in ſuo errore confirmabantur. Et hoc mihi videtur exponere illud ſcandalum Auguſtinus in ſua Epiſtola. *Auguſt.* Et habet fundamentum in Paulo, qui non alia ratione videtur illam vocare coactionem, niſi quia inducebat ſub ſpecie neceſſitatis, & obligationis. *Reſp.* At ſi tale erat ſcandalum, profectò erat ex ſuo genere graue peccatum, niſi inconſideratio excuſaret, hoc autem difficile creditu eſt. Nam, vt ſuprà dicebam, etiam cùm Paulus obſeruabat legalia, Iudæi ſumebant occaſionem exiſtimandi, illa fuiſſe tunc neceſſaria ad ſalutem, & tamen non propterea tribuitur Paulo talis error, vel deceptio, quia ex facto eius id non colligebatur, cùm poſſet legalia ſeruare abſque neceſſitate, propter honeſtatem, vel alias cauſas. Et ita reſpectu Pauli illa deceptio erat potiùs permiſſa, quàm facta. Ergo ſimili modo in præſenti, quamuis fortaſſe Gentiles, vel Iudæi illam opinionem conciperent, non poteſt talis deceptio Petro attribui, quia de eius facto colligi cum fundamento non poterat. Nam tunc Petrus ſeruauit legalia, quia Iudæus erat, & ſibi erãt permiſſa; ergo quantum erat de ſe non inducebat gentes, vt exiſtimarent, ſibi eſſe neceſſarium ſeruare legalia. Vnde ſi ipſi inde ſumebant occaſionem hoc opinandi, erat occaſio potiùs accepta, quàm data; erat ergo ſcandalum paſſiuum potiùs, quàm actiuum; ergo de ſe nullum erat peccatum in Petro reſpectu Gentiliũ. Poterant enim facilè intelligere, Petrum id feciſſe, vt condeſcenderet Iudæis, quia hoc ei licebat, & per ſe loquendo liberum illi erat, vel conuerſari cum gentibus, vel ſeparari iuxta legem. Neque etiam reſpectu Iudæorum putabat Petrus occaſionem ſcandali, quia etiam non erat cauſa deceptionis illorum, ſed permittebat illam ad vitandum maius malum, quod eis timebat.

29. *Probabilis modus excuſandi Petrũ ab omni peccato.* Hoc ergo modo videtur poſſe non improbabiliter defendi, factum illud Petri nullo modo fuiſſe peccaminoſum, non ſolùm ad naturalem inconſiderationem, ſed etiam, quia omnibus circumſtantiis penſatis, prudenter iudicare potuit, ſe in eo facto nõ dare ſcandalum actiuum, & ſi quod erat paſſiuum, ſe non obligari ad vitandum illud, quia maior tunc erat neceſſitas Iudæorum, grauiuſque putabat eſſe nocumentum, quod eis imminebat. In quo errare quidem potuit Petrus, errore tamen facti, non iuris, & ſine periculo culpæ, non ſolùm, quia probabilibus coniecturis ducebatur, ſed etiam quia electio non inter licitum, & illicitum, ſed inter expediens, & nõ expediens fiebat; multa enim licent, quæ non expediũt, teſte Paulo 1. Corinth. 6. Vnde licèt erretur circa licitum, & non expediens, nõ erit culpa, ſed impedimentum maioris boni, vt ibi notat D. Thomas. Hũc ergo defectum in Petro negare non poſſumus, & ille ſufficit, vt verè Paulus dixerit, illũ eſſe reprehenſibilem,

ſibilem,& meritò reſtiterit. Quia re vera ad conuerſionem gentium, & inſtructionem Iudæorum, & ad puriorem libertatis Euangelij prædicationem magis expediebat, nõ ſeparari à gentibus, & Iudæos inſtruere. Et alioqui Petrus rationem officij debuerat tunc eligere quod maxime expediebat. Et niſi Paulus occurreret, maius commune bonum Eccleſiæ impeditum fuiſſet: hoc ergo titulo fuit vera, prudens, ac neceſſaria eius reprehẽſio. Et hoc etiam ſatis eſt, vt Paulus dicere potuerit Petro, *Cur gentes cogis iudaizare*, quia licèt non daret ſcandalum actiuum, nõ tollebat paſſiuum, quando non ſolùm licitè, ſed etiam perfectiùs & conſtantiùs operando id facere potuiſſet. Hoc ergo modo poteſt rectè intelligi illa diſſenſio pacifica, & ſancta, vt dixit Philo, ſine culpa Petri, & ſine elatione, vel temeritate Pauli, ceſsántque calumniæ B antiquorum infidelium, & nouorum hæreticorum, quibus nunc reſpondere non eſt neceſſe, quia & Doctores allegati id ſufficienter præſtant, & res eſt per ſe ſatis clara.

Concluditur Petrũ nullo modo peccaſſe.

Philo.

C A P V T XXI.

Quando lex vetus cœperit eſſe inutilis quoad effectus ſuos.

1\. TRia in illa lege in ſuperioribus diſtinximus, vnũ eſt inſtitutio talis congregationis cum omnibus pertinentibus ad diuinum cultum, & ad Reipublicæ gubernationem. Aliud eſt obligatio legis. Tertiũ eſt vtilitas, ſeu effectus legis. Et de primo ac ſecundo explicuimus, quando, & quomodo ceſſauerint, ſupereſt C ergo vt de tertio pauca dicamus. Nam licèt ex dictis apertè ſequatur, legem illam iam perdidiſſe omnem vtilitatem, quia eſt prorſus abrogata, & euacuata, lex autem ablata nullam efficaciam legis habere poteſt, nihilominus circa tempus, in quo lex illa inutilis eſſe cœpit, aliquid ſupereſt explicandum. Secluſa autẽ inſtitutione, & obligatione triplex efficacia, ſeu vtilitas in lege illa conſiderari poteſt. Prima eſt efficacia in pœnis imponendis, & irritandis contractibus. Secunda eſt vis permittendi, diſpenſando in aliquibus rebus pertinentibus ad naturalem legem. Tertia eſt nõnulla vtilitas ad iuſtificationes legales, aut ad iuſtitiam corã Deo, vel ex opere operantis, vel vltra illud.

Circa tẽpus quo lex illa cœperit eſſe inutilis.

Triplex vtilitas in illa lege conſideranda.

2\. Primò ergo vt a clarioribus incipiamus cõſequenter ad ſuperiùs definita, D dicendum eſt, legem illã non amiſiſſe vim ſuam coactiuam, & punitiuam in morte Chriſti, nec ante diem Pentecoſtes. Probatur primò quia præcepta pœnalia illius legis nõ fuerunt eo tẽpore mortua quoad vim directiuam obligandi in cõſcientia, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo nec quoad vim coactiuam, per quam inducebãt reatum pœnæ in lege taxatæ contra tranſgreſſores. Probatur conſequẽtia, quia vis directiua cuiúſque obligatio, eſt principale quid in lege; pœna verò eſt acceſſoriũ; ergo durante principali, durat acceſſorium, niſi aliunde conſtet directè, & ſpecialiter ablatum eſſe, ſeu remiſſum ab eo, qui legem tulit, vel aliàs breuiorem terminũ eſſe poſitum in lege circa impoſitionẽ pœnæ, quàm obligationis; neutrum autẽ in præſenti inuenitur, neque E cum fundamento fingi poteſt. Declaratur præterea, quia vel talis pœna fiebat per ipſammet legem, vel erat per iudicem imponenda. Prior fieri potuit per ipſam legẽ, quandiu abrogata non fuit propter rationem factam, & quia non eſt maior ratio de obligatione ad culpam, quàm de hoc effectu. Poſterior autem pœna inducebatur per legem pro eo tempore quoad reatum, ſeu debitum: eadem autem ratione poterat executioni mandari per magiſtratus illius populi per ſe, & quantum erat ex vi illius legis, quia non amiſerant iuriſdictionem ſuam, nec illa Reſpublica ſtatum mutauerat, vt oſtenſum eſt. Retinuit ergo illa lex A ſuam vim coactiuam toto illo tempore.

Lex illa non amiſit vim ſuam coactiuam & punitiuam in morte Chriſti: nec ante diem Pentecoſtes.

3\. Ex quo licet duo inferre, vnum eſt, præcepta illius legis irritantia quædam matrimonia, vel aliquos cõtractus, irritaſſe illos etiam poſt mortem Chriſti, ſi in gradibus in lege prohibitis, vel cũ aliis ſimilibus impedimentis fierẽt, quandiu illa lex quoad obligationem abrogata non fuit. Ratio eſt, quia quãdiu habuerunt vim ad obligandum, vel prohibendum, habuerunt etiam vim ad irritandum, quia nõ eſt maior ratio de vno, quàm de altero, vt dictum eſt. Aliud corollarium eſt, quamprimũ illa præcepta ceſſarũt quoad obligationem, ceſſaſſe etiam quoad omnes effectus pœnales, & irritãdi. Probatur ratione proportionali, quia etiam in hoc eſt eadẽ ratio vtriuſque effectus. Item tales leges vt pœnales, vel irritãtes ſunt poſitiuæ, & iudiciales, ſed abrogata illa lege omnia præcepta iudicialia abrogata ſunt; ergo etiam illæ leges vt pœnales, & irritantes abrogatæ ſunt, ac ſubinde amiſerunt vim efficiendi tales effectus. Denique de effectu pœnæ eſt res clara, quia ceſſante vi directiua, ceſſat etiã coactiua, & præſertim in illis legibus pœnalibus, quæ erãt miſtæ, & ideo ceſſante principali, ſcilicet, obligatione ad talem actũ, vel omiſſionem, ceſſat etiam acceſſorium, quod eſt pœna. Quin potiùs licèt actio, ob quam pœna imponebatur per talem legem eſſet de ſe mala, & iure naturæ prohibita, nihilominus iam ceſſaſſet illa pœna, vel quia licèt in tali actu nõ eſſet prohibitio naturalis, ceſſat prohibitio illius legis, etiã in conſcientia, cui proximè adiũgebatur pœna, vel quia licet daremus, legem illam ſolum addidiſſe pœnam obligationi naturali, nihilominus illa additio erat poſitiua, & iudicialis, & ideo abrogatis illis legibus quoad obligationem poſitiuã in cõſcientia, etiã abrogãtur quoad obligationẽ ſub reatu talis pœnæ, vt rectè ſẽſit Caſtro lib. 1. de lege pœnal. c. vlt. Idémque eſt cũ proportione de promiſſionibus ſpecialibus illius legis, fiebãt enim operibus illius legis, vt erãt illius impletiua, & per modum pacti mutui, & ideo ceſſãte obligatione ex parte vnius extremi, ceſſauit ex parte alterius. Item idem eſt cum proportione de effectu irritandi: nam irritatio, ſi additur prohibitioni naturali, eſt veluti quædam pœna, & in ea procedit ratio facta: ſi verò ſit addita prohibitioni poſitiuæ eiuſdem legis, intrinſece ſupponit illam, & ab illa pendet, idcóque illa ceſſante, neceſſariò ceſſat.

Duo inferuntur. Primum. Quãdiu illa præcepta vim habebant.

Secundum. Præceptis ceſſãtibus quoad obligatio. nõ ceſſabant quoad alios effectus pœnales & irritandi.

4\. Quæri verò cõſequenter poteſt, quãdo lex illa amiſerit virtutẽ quoad hos effectus, an ſcilicet, in initio promulgationis Euangelij, & per ſucceſſionẽ & augmentum illius, vel ſolùm poſt conſummatam promulgationem Euangelij. Reſpondeo conſequenter ad dicta, diſtinguẽdũ eſſe inter præcepta cæremonialia, & iudicialia. Et de cæremonialibus dicendũ eſt à die Pentecoſtes incepiſſe amittere hanc efficaciã, & ſucceſſu temporis illam omnino amiſiſſe quoad locorum extenſionem, ſicut diximus, legem illam mortuã fuiſſe: nam quoad hunc effectum eadẽ eſt proportio, vt rationes factæ probant. At verò quoad præcepta iudicialia non cœpit illa lex amittere hanc efficaciã E donec ſynagoga extincta eſt poſt conſummatã Euãgelij promulgationem. Quia (vt ſuprà dixi) quandiu Reſpublica Iudæorum ſtatũ ſuum retinuit, & cæremoniis ſuis iure vſa eſt, iudicialia præcepta nõ amiſerunt vim obligãdi; ergo nec puniẽdi, vel irritãdi, &c. nam in hoc etiam eadẽ ſeruatur proportio. Promulgato ante Euãgelio, quãdo lex illa cœpit eſſe mortifera quoad cæremonialia, cœpit etiã eſſe mortua quoad iudicialiam, & conſequenter cœpit etiam eſſe inutilis ad prædictos effectus præſtandos, vt rationes factæ probant.

Dubitatio.

Reſponſio

5\. Vnde obiter infertur, & matrimonia nunc contracta inter Iudæos in gradibus illa lege prohibitis valida, &

Matrimonia in gradibus prohibitis illa lege nunc valere

da, & rata nunc eſſe, exceptis primis gradibus, qui de A iure naturæ matrimonium irritant. Ratio eſt clara ex ſuprà dictis, quia illa etiam reſpectu talium Iudæorum infidelium abrogata eſt quoad obligationē; ergo etiam quoad irritationē, iuxta ea, quæ proximè diximus. Neque refert, quòd ipſi peccent ex conſcientia erronea, quia conſcientia erronea circa ius nō ſufficit ad irritationem actus, licèt ad peccandum ſufficiat. *Soto. Nauar. Sanc. Henriq.* Et ita ſētit in ſimili caſu Soto 4. diſt. 39. ar. 1. in fine, & ſequitur Nauar. conſil. 2. de cōuerſione infidel. nom. 4. Sanci. lib. 7. de matrim. diſp. 7. num. 6. contrarium verò ſentit Henriq. lib. 12. de matrim. cap. 5. num. 5. vbi ſenſit, talia matrimonia contra legem cōtracta inter infideles Iudæos inualida eſſe, quia illa *Couar.* lege gubernantur, & allegat Couar. in 4. 2. p. c. 6. §. 8. aliàs 10. n. 3. qui aliquo modo fauet, dū ait, Iudæos in- B fideles in contrahendis coniugiis, ſuis legibus (vtique latis Leuit. 18.) gubernari, quod ex aliis Iuriſperitis allegat, non tamen explicat, an iure id intelligēdum ſit, vel tantùm facto, vel quis effectus inde ſequatur. *D. Thom.* Citat etiam D. Thomam in addit. q. 59. ar. 2. ad 3. aliàs in 4. diſtin. 39. ar. 2. ad 3. vbi nihil de Iudæis loquitur, ſed in genere dicit, impedimentum diſparitatis cultus nō eſſe de iure diuino inter infideles, licet poſſit iure humano per ſuas leges introduci. Citat etiam *Nauar.* Nauar. in ſum. c. 22. num. 48. qui etiam ſolùm de infidelibus generatim dicit, matrimonium inter eos nō valere ſi ſit contra eorum leges. Quod generatim verum eſt, tamen leges Leuitici iam nō poſſunt dici leges Iudæorum Infidelium, tum quia iam non ſunt le- C ges, leges enim abrogatæ, leges non ſunt, tum etiam quia non ſunt latæ pro illis, ſed pro Republica fideli Eccleſiaſtica Iudæorum, quæ iam non extat. Vnde parum refert, quòd ipſi Iudæi velint illis legibus gubernari, quia ſolùm eſt ex cōſcientia erronea, vt dixi, pu- *Obiect.* tant enim legem illam vt diuinā adhuc vigere. Quod ſi quis fingat, Iudæos non obſtante abrogatione, po- *Reſp.* tuiſſe illas leges nunc acceptare. Reſpōdemus, id quidem potuiſſe locum habere, ſi Iudæi nunc haberent propriam Rempublicam, & in ea ſupremam poteſtatem, vel Principem ſupremum in temporalibus, qui poſſit leges ferre. Nam in eo caſu leges illæ habere poſſent efficaciam tam ad obligandum, quàm ad irritandum, non tamen vt diuinæ, ſed vt humanæ: nā leges iudiciales poſſunt hoc modo acceptari. At nunc D Hebræi nullum habent principatum, nec Rempublicam propriā, & liberam, & ideo licèt velint tales leges acceptare, vel quaſi reſtituere, non poſſunt, ſicut nec poſſunt alias leges ciuiles ſibi conſtituere, ſed legibus Principum, quibus ſubſunt, gubernandi ſunt; nullo ergo modo poteſt illa opinio ſuſtineri.

6.
Quam vim habuit vſque ad diem Pentecoſtes. Secundò dicendum eſt, legem veterem ante diem Pentecoſtes non amiſiſſe vim ſuam quoad effectum diſpenſandi, ſeu permittendi ea, quæ contra ius naturæ aliquo modo permittebat. Hæc aſſertio eodē modo, quo præcedens explicanda eſt. Ratio enim prioris partis eſt, quia illa lex intacta manſit (vt ſic dicam) toto illo tempore, nec magis quoad hunc effectum, quàm quoad alios reuocata eſt, quia nihil de hoc effe- E ctu ſpecialiter ſtatutum eſt, nec terminus durationis in illis præceptis fuit diuerſus, aut magis limitatus, quàm in aliis. Vnde ſi in triduo mortis Chriſti, vel in diſcurſu dierum Paſchalium vſque ad Pentecoſtem, Iudæus dimitteret vxorē iuxta permiſſum legis, matrimonium verè diſſolueretur, iuxta probabiliorem *Obiect.* ſenſum illius legis, quem ſuprà ſequuti ſumus. Poteſt verò obiici, quia Chriſtus Dominus iā dixerat, & ſatis publicè prædicauerat, *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiſerit vxorē ſuam, excepta fornicationis cauſa, mœchatur, & qui dimiſſam duxerit, adulteratur*, Matth. *Reſp.* 5. & 19. Reſpondeo, illis locis docere tantùm nō fuiſſe illam legē Moyſi fuiſſe ex quadam diſpenſatione, quę iam ſuo tēpore ceſſatura erat, & ad ſtatum perfectiorem, & legi naturali conſentaneum reducēda. Nō tamen tunc antiquam legem, vel generaliter, vel illam in particulari reuocauit, ſed tantùm ad reuocationem futuram (vt ſic dicam) viā, & animos præparauit per doctrinam, & declarationem veritatis, non per promulgationem alicuius noui præcepti.

7. *Dubitatio. Reſponſio.*
Difficultas verò eſt, an à die Pentecoſtes cœperit ille effectus ceſſare. In quo breuiter conſiderandū eſt, leges concedentes, ſeu facientes huiuſmodi effectus iudiciales fuiſſe, vt conſtat de lege repudij, & ſimilibus, ideóque veriſimilius eſſe, non fuiſſe mortuas vſque ad integram mutationem ſtatus ſynagogæ, quæ tunc facta eſt, quando promulgato Euāgelio lex illa cœpit eſſe mortifera. Ergo vſque ad illud tempus durare potuit hic effectus. Item pro illo tempore legitimè durauit illis Reipublicę ſtatus; ergo liberum fuit illi, vti legibus ad eūdem ſtatum pertinentibus; ergo etiam fuit liberum, vti priuilegiis, & fauoribus per illas leges ſibi cōceſſis. Denique pro eo tempore durabant onera, & rigores legum iudicialium; ergo & fauores: nam hi magis ampliandi ſunt, imò beneficiū Principis durat, quandiu apertè nō reuocatur. At verò poſt illud tempus, & promulgato ſufficienter Euāgelio euacuata eſt omnino illa lex quoad hos effectus, quia ex tunc iudicialia etiam præcepta fuerunt omnino mortua, & extincta. Item quia eadē eſt ratio de hoc effectu, & de obligatione, tū quia tota illa lex eundem terminum obligationis, & conceſſionis habuit, & abſolutè reuocata eſt, tum etiam, quia ſimilis diſpenſatio maximè pertinebat ad imperfectionem illius legis, & ideo per legem Chriſti perfectam reuocata eſt, tum denique quia quibus auferebatur onus, debuit etiam auferri commodum, præſertim adeò imperfectum, & legi naturali diſſonum.

8. *Hinc infertur.*
Vnde fit conſequens, nunc inter Iudæos infideles non diſſolui matrimonium virtute illius legis, & cōſequenter matrimoniū contractū cum alia poſt tale repudium nullum eſſe, & ſi talis vir cōuertatur ad fidem, ſeparandum eſſe à ſecūda, & cogendum eſſe reuerti ad primam, ſi tamen illa conuerti etiam velit. Nam ſi nolit, iam ex alio capite diſſoluetur prius matrimonium, & licebit viro denuo ducere ſecundam Chriſtianam ſi velit, vt tradit Innoc. III. in cap. *gaude-* *Innoc.* *mus*, de diuort. vbi licèt nō in ſpecie de Iudæis, ſed generatim de infidelibus loquatur, tamen Iudæos etiā cōprehendit, quia Chriſtus ita ſtatuit, & conſequenter contrarias leges ſiue iniuſtas, ſiue iuſtas reuocauit. Et ita docent Doctores ibi, Theologi in 4. d. 33. & expoſitores Matth. 5. & 19. vbi Abulenſ. q. 63. & *Abulenſ. Sanc.* alij, quos refert Sanci. lib. 10. de matrim. diſput. 1. nu. 9. & 10. Et quod explicuimus in permiſſione repudij applicandum cum proportione eſt ad permiſſionem vſurarum, & ſimiles.

9. *Lex Moyſi vſque ad diē ſaltem Pentecoſtes, retinuit vim ſanctificandi legaliter donec lex facta fuit mortifera.*
Dico tertiò: Lex Moyſi vſq; ad diem ſaltem Pentecoſtes retinuit vim ſanctificandi legaliter, ſeu iuſtificādi carnaliter, quā habebat, donec lex facta fuit mortifera, ex tunc verò illam omnino amiſit. Hæc aſſertiò ſequitur apertè ex dictis ſuprà de duratione inſtitutionis illius legis. Quia cæremoniæ illius legis pro toto illo tempore retinuerunt totā ſuam inſtitutionē ſecluſa obligatione; ergo retinuerunt vim ſanctificandi legaliter, quam ab inſtitutione habebant. Deinde probatur ex locis ſæpe citatis Act. 21. & 23. vbi Paulus dicitur ſe purificaſſe, illa enim purificatio erat quædam legalis ſanctificatio; ergo nondum erat illa lex mortua quoad hunc effectum. Eadémq; ratio eſt de omnibus ſacrificiis, vel oblationibus, aut variis baptiſmatibus ordinatis ad ſimiles ſanctificationes & munditias carnis.

10. *Obiect.*
Dices, illa lex erat mortua quoad irregularitates & immunditias, quas inducebat; ergo etiam

quoad ſanctificationes legales. Patet cõſequentia, quia A illæ irregularitates erant quaſi materia taliũ ſanctificationũ. Antecedens verò patet, quia irregularitatum inductio eiuſdem rationis eſt, cum impoſitione pœnæ, & ad vim coactiuam ſimiliter pertinet; ergo ita ceſſarunt irregularitates ſicut & pœnæ. Nam in vtriſque verſatur eadẽ ratio, ſcilicet, quòd talis effectus pendet ab obligatione legis, & ideo ceſſat, illa

Reſponſio. ceſſante. Reſpondetur, negando antecedẽs, & ad probationem dici poteſt etiam pœnas nõ ceſſaſſe donec lex fuit mortifera. Veruntamẽ hoc nõ eſt vniuerſale, habet enim locum in iudicialibus, nõ in cæremonialibus, vt dixi. Et ideo reſpondeo, negando ſimilitudinem, quia irregularitates non pertinebãt propriè ad vim coactiuam, quia non erant pœnæ, non enim imponebantur propter tranſgreſſiones aliquarum legũ, B ſed vt illæ cæremoniæ certo modo magis decẽter fierent. Et nõ eſt eadem ratio de illis, quæ de pœnis, neque etiam pendebant ex abſoluta obligatione legis quoad exercitium, ſed ex inſtitutione, & ad ſummum ex obligatione quoad ſpecificationem, quæ tũc durabat, vt ſuprà declaraui. Pertinebant enim huiuſmodi irregularitates ad ritus illarum cæremoniarũ, & ad modum exercendi illas per legem inſtitutum, & ideo durante inſtitutione, durabat etiam obligatio non exercendi illas cum tali indecentia legali, niſi præmiſſa purificatione, & ita durabat vterque effectus.

11. *Ad quid valebant opera ex illa lege facta antequam mortifera fuerit.* Dico quartò: Quandiu lex non fuit mortifera, opera eius valere potuerunt ad ſpiritualem ſanctificationẽ operantium per modum meriti, vel ſatisfactionis ex opere operantis, ſi ex fide, & charitate fierent. Quod C enim Ezechiel. 20. dicitur, *Dedi eis præcepta mea, quæ faciens homo viuet in eis*, etiamſi de ſpirituali vita intelligatur, verum habet pro toto illo tempore, pro quo lex nõ fuit mortifera. Ratio eſt, quia pro toto illo tẽpore illa lex quoad inſtitutionem durauit; ergo opera eius erant opera honeſta, religioſa, & Deo placita; ergo ſi ex fide, & charitate fierẽt, erãt meritoria vitæ æternæ, & augmenti gratiæ, & ſatisfactoria pro tẽporali pœna. Nã hæc omnia ex parte operis non fũdantur in obligatione legis, ſed in honeſtate operis, quã honeſtatem habere poteſt opus in ordine ad legẽ vel inſtituentem, etiamſi ceſſauerit eius obligatio. Confirmatur, quia opus factũ ex conſcientia erronea inuincibilis ignorantiæ, ac propterea honeſtum, eſt meritorium apud Deum, ſi aliæ conditiones concurrant; D ergo multò magis opus factum ad cultum Dei ſecũdùm quandam veram inſtitutionem eius, eſt de ſe capax meriti, ſi aliunde operans ſit in gratia, & ex fide operaretur, etiamſi non ex neceſſitate legis id faciat, hoc enim non impedit meritum, vt patet in operibus conſiliorum, vel in eleemoſyna ex ſupererogatione facta. Eo vel maximè, quòd multi Iudæorum conuerſi ad Chriſtum ex ignorantia inuincibili potuerunt illa opera facere pro aliquo tempore quaſi neceſſaria ex lege, quia ſine culpa putabant obligationem eius non ceſſaſſe.

12. *Obiectio.* Dices, Cur dicitur illa lex mortua pro illo tẽpore, ſi opera eius tam viua erant (vt ſic dicam) pro illo tẽpore, vt poſſent etiam ſpiritualiter iuſtificare ſaltem E quoad augmentum iuſtitiæ coram Deo. Reſpõdetur

Reſp. 1. primò, opera illa, vt ſuprà dictum eſt, nõ habuiſſe huiuſmodi vitã ab ipſa lege, ſed à fide viua, ſeu à gratia, & charitate, quam fides impetrat. Eſt autem tanta vis gratiæ, & charitatis, vt etiam opera legis mortua ita poſſit viuificare, vt faciat illa meritoria apud Deum.

2. Reſp. Secundò dicitur, legem illam non fuiſſe ſimpliciter mortuam pro illo tempore quoad omnia, ſed quoad obligationẽ, quia verò obligatio eſt veluti primarius effectus legis, ideo in communi modo loquendi inde denominata eſt mortua. Re tamen vera manſit aliquo tempore viua quoad inſtitutionem, ſeu in ratione cuiuſdam regulæ operandi ea, quæ ad diuinum cultum pertinerent, inde enim fit, vt opera facta per conformitatem ad talem legem, haberent honeſtatem moralem religionis, ac ſubinde vt facta ex fide, & informata charitate, eſſent meritoria, & ſanctificatiua animæ ex opere operantis.

CAPVT XXII.

Quando Circumciſio ceſſauerit quoad ſanctificationem infantium.

SVpereſt dicendum de ſanctificatione extra, vel vltra meritum operantis, vel recipientis, quod ſolũ habet locum in circumciſione paruulorum: nam reliquæ cæremoniæ illius legis non habebant talẽ effectum, nec circumciſio ipſa in adultis, vt nũc ſuppono ex ſuprà dictis, & ex materia de Sacramentis. In quo puncto aliqui dicunt, circumciſionẽ euacuatam fuiſſe in die mortis Chriſti in ratione remedij paruulorũ quoad originale peccatũ, alij in die Reſurrectionis, vel Pentecoſtes. Alij verò putant, fuiſſe vtilem vſque ad perfectã Euangelij promulgationem, & ita neque in die Pentecoſtes, neque per aliquot annos fuiſſe euacuatam circũciſionẽ quoad fructũ. Sed hoc reſoluendum cenſeo iuxta principia poſita de ceſſatione illius legis quoad obligationem, & cum eadem proportione. Et quia eadem eſt ratio quoad hoc de circũciſione pro Iudæis, & de ſacramento legis naturæ, quo vti poterant fideles, qui erant inter Gentiles ante Chriſti aduentum, ideo de vtroque ſimul dicam. 1. *Varia ſententia proponitur.*

Primò ergo aſſero, huiuſmodi remedia non fuiſſe euacuata in pũcto mortis vel reſurrectionis Chriſti, neque vſque ad diem Pẽtecoſtes excluſiuè. Probatur, quia toto illo tempore nondum Baptiſmus erat neceſſarius ad ſalutẽ; ergo adhuc priora remedia erant vtilia: nã ſi illa inutilia facta eſſent, tota virtus reducta eſſet ad Baptiſmũ, & conſequenter iam fuiſſet neceſſarius. Antecedens ſignificatur ſufficienter à Cõcilio Trid. ſeſſ. 6. cap. 4. dicente, *A promulgatione Euãgelij neminem iuſtificari à peccato originali ſine Baptiſmo, in re, vel in voto*; ſenſit ergo, ante illud tempus non incepiſſe Baptiſmi neceſſitatem. Ratio etiã id conuincit, quia ante Chriſti mortẽ non erat talis neceſſitas, vt omnes fatentur, & à morte vſque ad aduentũ Spiritus ſancti nulla noua promulgatio Baptiſmi facta eſt, neque illi aliquid additum, ex quo illa neceſſitas oriri potuerit. Vnde meritò D. Thomas 3. p. q. 66. art. 2. docuit, præceptum Baptiſmi non obligaſſe, donec Chriſtus poſt Reſurrectionem dixit Apoſtolis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos.* Vt autem ibi notaui diſp. 31. ſect. 1. circa finem, non eſt exiſtimandum, eodem die, & momento quo Chriſtus Dominus illa verba protulit, cœpiſſe præceptũ Baptiſmi obligare, ſed quãdo Apoſtoli executioni mandarũt, quod tunc Chriſtus præcepit, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, &c. quod ante Pentecoſten factum non eſt. Et cõfirmatur, quia incredibile eſt, infantes omnes eo tempore manſiſſe ſine remedio, quod moraliter eis applicari poſſet; hoc autẽ ſequutum fuiſſet, ſi vtilitas circũciſionis antea ſublata fuiſſet; ergo & illud prius eſt incredibile. Conſequentia cum maiori notæ ſunt: minor autem probatur, quia licèt Baptiſmus eſſet inſtitutus, non tamen ſufficienter propoſitus maiori parti hominum; ergo non poterat moraliter applicari, & eſſe vtilis.

2. Huiuſmodi remedia nõ fuiſſe euacuata in puncto mortis vel reſurrectionis Chriſti, neque vſque ad diẽ Pentecoſtes excluſiuè. *Conc. Trid.* *D. Thom.* *Confir.*

Reſpondent aliqui, non eſſe inconueniens illud, quod infertur, quia illa impotentia erat per accidẽs ex ignorantia parentum: nam remedium de ſe ſufficiens iam erat datũ, & legiſlator optimè poteſt reuocare priuilegium, vel irritare factum à die, in quo cõdit aliam legem, etiamſi ad notitiam ſubditorũ non peruenerit: 2. *Reſponſio aliquorum.*

Refellitur reſp. pertinenerit. Sed hoc profectò alienū eſt à diuina prouidentia (nam de potentia abſoluta non diſputamus.) Poſtquā enim Deus ex ſe voluit omnes homines ſaluos facere, debuit cōſtituere remedium humano modo poſſibile, & vtile: Baptiſmus autē inſtitutus, & nō ſufficienter promulgatus non erat remediū humano modo vtile, nec pro toto mundo poſſibile. Præterquā quòd Chriſtus Dominus non ſtatuit obligationē ſuæ legis in puncto paſſionis magis quàm antea, & idem eſt de puncto Reſurrectionis, & quolibet alio vſque ad promulgationem illius, vt infra dicam. Et incredibile etiam eſt paſſionem Chriſti ſtatim attuliſſe tam magnum nocumentum omnibus infantibus, qui pro illo tempore, ſancto, & legitimo ritu circūcidebātur, & aliàs baptizati moraliter non poterant, vel etiamſi poſſent, parētes eorum nondum eos baptizare tenebantur. *Reſponſio Soto.* Aliter reſpondet Soto ſuprà circunciſionē eo tempore fuiſſe vtilem ſecundùm generalem rationē proteſtationis fidei, non ſecūdùm ſpecialem rationē ſacramēti legis veteris: *Refellitur.* Sed hoc habere poſſet locum, ſi circunciſio tunc fuiſſet mortua, cùm tamen dictum ſit, illam tunc nondum fuiſſe mortuā quoad obligationem, nec quoad vtilitatē eſſe potuit, & ita non habet locum diſtinctio. Vt omittam, fortaſſe circūciſionem nunquam aliter fuiſſe vtilem, quàm remedium legis naturæ, ſed tātùm pro Iudaico populo generale remedium determinatū fuiſſe ad talem cæremoniā; ergo ſicut remedium legis naturæ non ceſſauit ante Baptiſmi neceſſitatem introductam; ita nec circunciſio pro illo populo, quia neutrum remedium per ſe ablatum eſt, ſed ad introductionē alterius perfectioris, ac propoſiti vt neceſſarij, nimirum Baptiſmi.

4\. *Ita ceſſauit circunciſio in die Pētecoſtes quoad fructū gratiæ ſicut cœpit baptiſmus eſſe ad ſalutem neceſſarius.* Vnde infero, à die Pentecoſtes ita ceſſaſſe Sacramentum circunciſionis quoad fructum gratiæ, quæ in eo dabatur, ſicut cœpit Baptiſmus eſſe ad ſalutem neceſſarius. Probatur, quia vnū remediū quoad dictum effectum non fuit excluſum niſi per neceſſitatē alterius, vt oſtenſum eſt. Confirmatur, quia remedium legis naturę quod durabat in gētibus fidelibus, nō fuit antea, neque alio modo priuatū ſua vtilitate, propter rationem factam, & quia nō fuiſſet alius conueniens prouidentiæ modus; ergo eadem proportione iudicādum eſt de circunciſione quoad infantes Iudæorum. Vnde fit, vt non ſimul facta ſint inutilia illa antiqua ſacramenta pro toto orbe, ſed ſucceſſiuè, ſicut lex gratiæ introducebatur, & obligare incipiebat, quia eodem modo incipiebat Baptiſmus eſſe neceſſarius, & ita pari modo deſinebant tam circunciſio, quàm ſacramentum legis naturæ eſſe vtilia.

5\. *Obiect.* Dices, non eſſe in hoc parem rationem de populo Iudaico, & Gentili. Nam quoad Iudaicum in die Pentecoſtes fuit ſatis cōſummata promulgatio Baptiſmi, quia hæc quodammodo inchoata fuerat toto tēpore prædicationis Chriſti, & Apoſtolorum viuente ipſo. Non verò gentibus: nam ipſemet Chriſtus dixerat, Matth. 10. *In viam gentium, ne abieritis,* & de ſe dicebat, *Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël,* Matth. 15. quia illis tantùm tunc fiebat promulgatio. In die autē Pentecoſtes erant in Hieruſalem cōgregati Iudæi ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt; ergo pro illis ſatis fuit tunc cōſummata promulgatio; ergo pro illis ceſſauit tūc tota vtilitas circunciſionis; ergo fuit euacuata omnino, quia tantū pro illis vtilis erat.

Reſponſio 1. Reſpōdetur in primis, etiāſi antecedens cōcederetur, habere tunc locum diſtinctionem Soti, quia licèt tūc circunciſio nō eſſet vtilis ratione legis veteris, fuiſſet vtilis ex generali ratione remedij legis naturæ, quia eſſet proteſtatio fidei, cùm nondū lex vetus eſſet mortifera. *Reſponſio 2.* Melius verò dicitur, argumentū probare, intra breuius tempus ceſſaſſe circunciſionem pro Iudæis, quàm remedium legis naturæ pro gentibus, nō tamē quòd ſtatim eo die pro omnibus Iudæis per vniuerſū orbem diſperſis ceſſauerit circunciſio, quia licèt fides Chriſti antea prædicari cœperit, tamē neceſſitas Baptiſmi non fuit antea prædicata, & ideo in die Pentecoſtes cœpit eius promulgatio, quæ nō poterat diffūdi humano more in omnes prouincias, in quibus Iudæi habitabant. Et ideo etiam ad hanc promulgationem ſufficiens tempus concedendum eſt, ne dicamus, omnes illos paruulos fuiſſe priuatos remedio ante opportunum tempus. Item, quia lex circūciſionis nō priùs, nec alio modo mortua eſt, vt ex ſuprà dictis cōſtat. Et iuxta hanc doctrinam accōmodanda, & explicanda ſunt quæ dixi 3. tom. 3. partis, diſp. 27. ſect. 4.

6\. Dices, Iudæi iam non applicabant illud remedium ex vera fide; ergo non poterat eſſe vtile. Patet conſequentia, quia nō erat vtile, niſi quatenus applicabat fidem. Antecedens autem patet, quia applicabāt illud ex fide venturi Meſſiæ, & in ſignū eius, quod falſum iam erat. *Reſp.* Reſpondetur, errorem illū quoad circunſtantiam temporis fuiſſe priuatum, & fortaſſe in multis per ignorantiam inuincibilem, excuſatū. Vnde nō excludebat veram fidem de Meſſia promiſſo, nec reddebat falſam ſignificationem ipſius ſacramenti, vt ſuprà declaraui, ideóque error ille non impediebat fructum. Sicut nūc error priuatus in miniſtro Baptiſmi, ſi non excludat generalem intentionem ſacramenti, non impedit effectū eius. Et patet, quia viuente Chriſto Domino, poterat ſimilis error miſceri in myſterio circūciſionis, & tamē non propterea reddebatur inutile. Dici etiam poteſt in illa exiſtimatione diſtinguēdam eſſe fidem de ſubſtantia myſterij, abſtrahendo à circunſtantia temporis, ab errore circa tēporis differentiam, & priori modo fuiſſe veram fidem, quia ſolùm erat de Chriſto in aliquo tempore venturo, abſtrahendo, vtrùm iam veniſſet, necne, & vt ſic, fuiſſe vtilem proteſtationem fidei factam ſiue per circūciſionem, ſiue per ſacramētum legis naturæ, nō obſtāte falſa opinione priuata, quæ circa temporis differētiam miſceri poterat.

7\. *Obiect.* Dices tandem, ergo etiam nūc ſi inueniretur aliquis Iudæus habens ignorantiam inuincibilem Chriſtianę veritatis, & bona fide circuncideret filium, illa circūciſio eſſet vtilis, nam videtur eadem ratio. *Reſp.* Reſpondetur eſſe longè diſſimilem rationem, ideóque negari conſequentiam. *De remedio legis naturæ quid dicendum.* Quia ex quo Baptiſmus neceſſarius eſſe cœpit, circunciſio in ſe omnino inutilis facta eſt, & illa ignorantia eſt per accidens, quæ non dat virtutem, nec reſtituit, vt ſic dicam, vtilitatem illi operi. Sicut etiam de remedio legis naturæ in vniuerſū dicendum nūc eſt, vt ſuppono ex materia de Baptiſmo. *Duplex ignorantia diligenter diſtinguenda.* Et ideo attentè in hac materia diſtinguendum eſt inter ignorantiam prouenientem ex defectu promulgationis, ſeu temporis ſufficientis ad illam, vel prouenientem ex aliis humanis impedimentis, non obſtāte promulgatione iam facta. Nam prior ignorātia eſt per ſe, ex impotentia ſimpliciter, ac proinde conſideratur ex parte legis, vt eo tempore neceſſitatem non inducat. Alia verò ignorantia eſt per accidens, & non conſideratur.

FINIS LIBRI NONI.

INDEX CAPITVM LIBRI DECIMI.

De noua lege diuina.

Cap. I. *De lege noua, & legiſlatore Chriſto.*
Cap. II. *De materia legis noua, & preceptis eius.*
Cap. III. *De ſcriptione legis noua.*
Cap IV. *De tempore quo obligauit vniuerſum orbem.*
Cap. V. *De effectibus legis noua.*
Cap. VI. *De diſpenſatione circa legem nouam.*
Cap. VII. *De perpetuitate legis gratia.*
Cap. VIII. *De perfectione legis noua comparatione veteris,*

LIBER X.

DE NOVA LEGE DIVINA.

DISTINXIMVS in ſuperioribus diuinam legem in veterem, & nouam, ideóque poſt tractatum de lege veteri ſolum ſupereſt dicendum de noua, quę in Scriptura ſacra variis nominibus appellatur. Nam à Paulo interdum appellatur, *Lex fidei*, ad Rom. 3. vocatur etiã, *Lex ſpiritus vitæ*, ad Rom. 8. vnde communiter appellatur lex gratiæ; nam gratia eſt ſpiritus noſtræ vitæ, vel etiam vita noſtri ſpiritus. Imò ſolet interdum gratia ſimpliciter appellari, iuxta illud Ioan. 1. *Lex per Moyſem data eſt, gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.* Et ideo Paulus ad Galat. 5. dixit, *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Propter quod etiam vocatur hæc lex amoris, quia ſpiritus gratiæ eſt ſpiritus amoris, iuxta illud Pauli ad Rom. 8. *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater*, qui eſt *ſpiritus dilectionis*, vt idem Paulus dicit 2. ad Timoth. 1. Et inde etiam vocatur interdũ, *Lex libertatis*, Iacob. 1. quia *vbi ſpiritus Domini, ibi libertas*. 2. ad Corinth. 3. & ob eandem cauſam dicitur *Lex ſcripta in corde*, Ierem. 31. & ad Hebr. 8. & 10. quia diuina gratia, & amor menti infunduntur. Denique appellatur, *Lex noua*, vel quia totum hominem per gratiam renouat, vt ſumitur ex Auguſtin. tractat. 65. in Ioan. vel quia eſt vltima lex à Deo data, quæ priorem antiquauit, vt ſenſit Cyrillus lib. 9. in Ioan. cap. 23. explicans verba illa Chriſti Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis*, quæ licèt de mandato amoris ſpecialiter dicta fuerint, meritò ad totam legem amoris, quæ in præcepto amandi virtute continetur, & ab eodem Chriſto data eſt, accommodantur, ac propterea etiam hæc lex ab authore ſuo *Lex Chriſti* appellatur. His ergo variis nominibus excellentia huius legis, & eius cauſæ, effectus, & proprietates inſinuantur, quæ à nobis ſigillatim tractandæ ſunt eodem ordine, quo de cæteris legibus diſputauimus. Et quamuis ex diuiſione ſuperiùs data, & ex tot Scripturæ teſtimoniis ſupponamus, datam eſſe à Deo huiuſmodi legem, nihilominus propter hæreticorum importunitatem, pauca de huius legis veritate, & proprietate præmittenda ſunt.

CAPVT I.

Vtrùm lex noua ſit vera, & propria lex, & Chriſtus Dominus perfectiſſimus legiſlator.

1\.
Hæreticorum dogma.

EX attributis, quæ Scriptura noui Teſtamẽti huic legi tribuit, per tot nomina ſuperiùs propoſita, ſumpſerunt occaſionem hæretici huius temporis negandi veritatem huius legis, & in ſumma eam omnino è medio tollendi. Nam quia propria ratio legis in hoc conſiſtit, quòd ſit præceptum commune, ac proprium imperium, obligationem inducens, negant, legem Chriſti eſſe veram legẽ in hac legis proprietate, & rigore, & conſequẽter etiam negant, Chriſtum A ipſum fuiſſe verum legiſlatorem in eadem proprietate. Ita ſentit Luther. lib. de libertat. Chriſtian. & in Epiſtola ad Galat. cuius verba refert Bellarm. lib. 4. de iuſtificat. cap. 1. & in eodem errore fuit Caluin. apud Stapletonium in Epiſt. ad Rom. cap. 3. Idem Beza, & alij. Et ex hoc principio inferunt falſas quaſdam differentias inter Teſtamentum vetus, & nouum, & legem Moyſi, & Chriſti, quas infrà ſuo loco refutabimus. Fundantur autem primò in omnibus illis teſtimoniis, quibus probare ſolent libertatem Chriſtianorum, & præſertim iuſtorum ab omni lege, vt eſt illud, *Iuſto nõ eſt lex poſita*, 1. ad Timoth. 1. & illud, *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.* Quia verò hæc loca generaliter ſuprà tractata ſunt in lib. 1. & de lege humana in lib. 3. vbi dicta teſtimonia explicata ſunt, B ideo illis prætermiſſis, hic addere poſſumus argumenta quibus ſpecialiter ſuadere tentant, Chriſtum non onerasse homines nouis præceptis vltra legem fidei.

Luther.
Bellarm.
Caluin.
Stapleton.
Beza.

Fundamentum.

2\.
Primò.

Hoc autem ſuadent primò ex eo, quòd hæc lex ſpecialiter appellatur, *Lex fidei*, ad Roman. 3. tanquam à proprio, & quaſi adæquato obiecto, & vnico præcepto ſuo, quod etiam colligunt ex illo Matth. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui verò nõ crediderit condemnabitur*, vbi ſola fides tanquam neceſſaria proponitur. Secũdò ex appellatione gratiæ, gratia enim non eſt propria lex: lex autem Chriſti non eſt aliud, niſi ipſa gratia, & ideo excluſa lege per Moyſẽ data, Chriſtus ſolùm dicitur feciſſe gratiã, & veritatem, id eſt, complementum veteris legis, nulla facta C mentione legis nouæ ab ipſo latæ. Tertiò ex appellatione legis libertatis, obligare enim per noua præcepta repugnaret libertati huius legis per Chriſtum inductæ. Cur enim magis diceretur hæc lex libertatis, quàm lex Moyſi, ſi præceptis oneraret, ſicut illa: nam quòd ſint plura, vel pauciora præcepta, nõ ſufficit ad abſolutam libertatem, & interdum onus paucorum præceptorum propter eorum grauitatem poteſt eſſe maius, quàm plurium. Quartò ex appellatione Euangelij ſumpta ex illis Chriſti verbis, Marc. 16. *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* nã per hoc nihil aliud præcepit prædicare, niſi legem ſuam: Euangelium autem non ſignificat propriam legem, ſed bonum nuntium, vt notauit Auguſtinus lib. 2. contra Fauſt. in c. 2. Eſt ergo lex gratiæ tantùm bonum nuntium, quia vitam D æternam abſolutè promittit omnibus credẽtibus, vel ad ſummum ſub cõditione fidei omnibus hominibus, cùm lex vetus nihil promitteret, niſi ſub conditione mandatorum, iuxta illud, *Qui fecerit ea, viuet in illis*, Ezechiel. 20.

Secundò.
Tertiò.
Quartò.
Auguſt.

3\.
Catholica veritas Chriſtũ Dominũ nõ ſolũ fuiſſe Redẽptorem ſed verũ & proprium legiſlatorem.
Conc. Trid.

Dicendum verò primò eſt Chriſtum Dominum non ſolùm fuiſſe redemptorem, ſed etiam fuiſſe verũ, & proprium legiſlatorem. Hæc aſſertio eſt de fide, definita in Concilio Tridẽtino ſeſſione 6. Canon. 21. quæ probatur primò ex verbis Iſaiæ 33. *Dominus Iudex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus Rex noſter*, vbi non loquitur Propheta de Deo tantùm vt Deus eſt, ſed apertè de Meſſia, de quo præmiſerat, *Domine miſerere noſtri, te enim expectauimus*, & infrà, *Regem in*

decore

decore ſuo videbunt oculi eius, & poſtea ſubiungit prædicta verba, & de eodem concludit, *Ipſe ſaluabit nos*, ac ſi apertè dicat Chriſtum non ſolùm fuiſſe venturum ad ſaluandum, ſed etiam ad leges ferendas. Et ita illum locum de Chriſto, & Eccleſia expoſuerunt Hieronymus, & Cyrillus Alexandrinus, ibi. Et ſine dubio intelligenda ſunt omnia illa verba cũ proprietate, tum quia nihil eſt, quod ad improprium, vel metaphoricum ſenſum cogat, tum etiam quia Chriſtus eſt propriè Saluator, & propriè Iudex cui Pater omne dedit iudicium, vt ipſe teſtatur, Ioan. 5. & de illo teſtantur Actor. 10. & 17. Petrus, & Paulus. Et etiã propriiſſimè Rex, iuxta illud Pſalm. 2. *Ego conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius*, &c. & illud Pſalm. 71. *Deus iudicium tuum Regi da*, &c. quæ de Chriſto ſine dubio ſunt dicta, vt Eccleſia, & Patres B intelligunt, & contextus ipſe cogit, & confirmant verba Angeli ad Mariam Lucæ in c. 1. *Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum*. Et ipſemet Chriſtus coram Pilato teſtatus eſt, *Tu dicis, quia Rex ſum ego*: ergo cum eadem proprietate prædictum eſt de illo fore legiſlatorem.

Hieron. Cyril. Alexand.

Ratione probatur.

4\. Imò ex eiſdem verbis colligitur optima ratio: nam omnis Rex ex vi ſui dominij, & poteſtatis eſt legiſlator, ſed Chriſtus eſt perfectiſſimus Rex; ergò eſt propriè legiſlator. Idémque probari poteſt ex munere iudicis: nam quando iudex eſt ſupremus, & ſummè perfectus, ſimul eſt legiſlator. iuxta illud Iacobi 4. *Vnus eſt legiſlator, & iudex, qui poteſt perdere, & ſaluare*. Denique poteſt ſimile ſumi argumentum ex munere ſummi Pontificis, quod Chriſto tribuit Paulus C ad Hebræos ſeptimo, & ſequentibus. Nam ad ſummum Pontificem pertinet, vt poſſit etiam leges ferre in his, quæ ad Deum ſpectant; ergo hæc poteſtas maximè fuit in Chriſto, quia fuit perfectiſſimus Põtifex, & caput Eccleſiæ. Dicent fortaſſe, non illi defuiſſe poteſtatem, tamen non illa vſum fuiſſe, & ita fuiſſe legiſlatorem quaſi in habitu, non in actu. Sed hæc euaſio ineptiſſima eſt, tum quia nomen legiferi, aut legiſlatoris plus ſignificat, tum etiam quia ita Chriſtus eſt Iudex, & Rex, vt actu iudicet, & gubernet; ergo ita etiam eſt legiſlator, tum præterea, quia non fruſtra illam poteſtatem aſſumpſit, ſed vt perfectè ſuos ſubditos regeret, & gubernaret, tum denique quia ex Scriptura conſtat prophetiam illam factam eſſe non ſolùm de poteſtate, ſed etiam expreſsè de actu D Ierem. 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Iſrael, & domus Iuda fœdus nouum*, & infrà, *Dabo legem meam in viſceribus eorum*, quam promiſſionem per Chriſtum eſſe impletam, docuit Paulus ad Hebr. 8. & 10. & ex ſequenti aſſertione apertè conſtabit.

Refellitur.

5\. *Lex Chriſti eſt vera ac propriiſſima lex præceptiua. Conc. Trid.*

Dico ergo ſecundò, lex Chriſti, ſeu lex noua eſt vera, ac propriiſſima lex præceptiua. Eſt etiam de fide definita in eodem Concilio Tridentino ſeſſ. 6. Canon. 19. illis verbis, *Si quis dixerit, nihil præceptum eſſe in Euangelio præter fidem, anathema ſit*, & ideo in Canon. 21. cùm definit Chriſtum datum eſſe hominibus etiam vt legiſlatorem, addidit, *Cui obediant*: obedientia autem reſpõdet proprio præcepto, ſeu legi actuali. E Præterea fuerat hæc lex promiſſa Iſai. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem*, vbi conſtat, eſſe manifeſtam prophetiam de aduentu, & prædicatione Chriſti, & proprietas verbi, *Lex*, iuxta verã regulam interpretandi Scripturam retinenda eſt, & ita expoſuit Auguſt. lib. 18 de Ciuit. cap. 50. & lib. 17. cap. 17. adiungit illud Pſalm. 109. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quod ita clarum eſt*, inquit, *vt non ſolùm infideliter, & infeliciter, ſed etiam imprudẽter negetur. Et ipſi quidem fatentur inimici ex Sion miſſam fuiſſe legem Chriſti, quod Euangelium nos vocamus, & eam virgam virtutis eius agnoſcimus*. Vnde licèt vox A *virga*, ibi ad literam metaphorica ſit, optimè tamen declarat proprietatem legis, quæ conſiſtit in præcipiendo, & regendo, iuxta illud Pſal. 2. *Reges eos in virga ferrea*, &c. id eſt, inflexibili, & omnino recta.

Auguſt.

6\. *Confir.*

Præterea in nouo Teſtamento euidenter oſtenditur impleta per Chriſtum hæc prophetia: nam Matth. 5. cœpit Chriſtus oſtendere legiſlationem ſuam, perfectius declarãdo naturalem legem, quam antea intelligeretur, ſæpius dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Et ſimiliter de præcepto charitatis dixit Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis*, & cap. 14. *Hoc eſt præceptum, vt diligatis inuicem*. Tulit etiam poſitiua præcepta, vt de Baptiſmo Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit*, vbi neceſſitas medij formaliùs explicatur, tamen in hac inuoluitur, vel ſupponitur neceſſitas præcepti. Et B eodem modo includitur præceptum Euchariſtiæ in verbis Ioan. 6. *Niſi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. & præceptum confeſſionis in illis Ioan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur illis, & quorum retinueritis, retenta ſunt*. Et præceptum noui ſacrificij habetur in verbis illis, *Hoc facite in meam commemorationem*, Luc. 22. Ac generaliter de tota ſua lege, & ſpecialiter de Baptiſmo tanquam de ianua eius dixit Matth. vlt. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis*. In quibus verbis, & aliis ponderanda eſt vox mandati, & præcepti: nã inde apertè colligitur, legem Chriſti eſſe præceptiuam, ac ſubinde propriam legem. Et ad idem ponderari poteſt nomen teſtamenti, & pacti, quo vtitur Ie- C remias, & exponit Paulus, quia hoc nomine ſignificari ſolet in Scriptura, lex ſupernaturalis, & poſitiua à Deo data. Et ita exponit locum Ieremiæ Hieronym. ibi, & latiùs Auguſt. de ſpirit. & liter. cap. 26. & 27. vbi ex profeſſo oſtendit, teſtamentum, quod ibi permittitur, non includere tantùm legem naturalem, ſed etiam ſpecialem legem à Chriſto latam, vt in cap. 3. latiùs explicabimus.

Auguſt.

7\. *Ratione probatur.*

Ratione etiam poteſt hæc veritas oſtendi, quia Chriſtus Dominus ad fidem ſuam, & dilectionem in mundo propagandam, & conſeruandam, & vt mediante hac fide viua fructus redemptionis ſuæ futuris poſt ſe hominibus communicaretur, Eccleſiam ſuam inſtituit tanquam vnam ſpiritualem Rempublicam, D in qua ipſe regnaret, & vnum corpus myſticum, in quo ipſe eſſet caput; ergo ad prouidentiam eius pertinuit, legem aliquam huic Eccleſiæ dare, per quam in ſua inſtitutione, & conuenienti ordine, ac gubernatione conſeruari poſſit. Antecedens cõſtat ex verbis Chriſti Matth. 16. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſùs eam*. Et hanc Eccleſiam nomine ouilis ſignificauit Ioan. 10. dicens, *Alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Paſtor*. Quo exemplo declarat vnitatem huius Eccleſiæ, & regimen eius ſub vno Paſtore, vel ipſo Chriſto, vel eius Vicario. Et pro his omnibus ait, ſe ponere ani- E mam ſuam. Et ideo Paulus Actor. 21. ad Paſtores Eccleſiæ dicit, *Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo*. Ex quibus loquutionibus, & ex multis aliis, quæ in nouo Teſtamento, præſertim in Epiſtolis Pauli leguntur, & ex vnitate Eccleſiæ in ſymbolo Apoſtolorum definita, manifeſtè conſtat, Eccleſiam Chriſti eſſe vnum myſticum corpus ordinatum ad æternam felicitatem, & veram iuſtitiam per Chriſtum conſequendam, indigens ſpirituali regimine ad ſuam conſeruationem, & ad hunc finem aſſequendum. Iam ergo probatur prima conſequentia, quæ lumine naturali videtur euidens, conſiderata naturali hominis cõditione, & aliis rationibus, pro-

pter

pter quas in libro primo diximus, neceſſarias eſſe hominibus leges, quia homo eſt animal ſociale, qui non poteſt conuenienter conſeruari, niſi in communitate perfecta, nec talis communitas poteſt ſine legibus rectè gubernari, & ideo iuxta varietatem communitatum, & diuerſos fines earum, variæ etiam leges traduntur, vt ex vſu, & ex ſuperioribus libris ſatis manifeſtum eſt. Cùm ergo Eccleſia ſit noua Reſpublica nouo modo congregata, & ad altiſſimum finem ordinata, pertinuit ad ſapientem prouidentiam Chriſti fundatoris eius, & ad eiuſdem Eccleſiæ perfectionem, & ſtabilitatem, habere à ſuo fundatore aliquam legem ſaltem circa principalia fundamenta talis communitatis, quia ſine lege non poſſet in ſua vnitate moraliter conſeruari, vt ex iis, quæ de materia huius legis dicemus, euidentiùs conſtabit.

8. *Ad fundamentū Hæreticorum.* Ad fundamentum ergo hæreticorum negamus, pertinuiſſe ad ſuaue iugum Chriſti nullū præceptorum onus hominibus imponere, propter legem vnā fidei, vt ab ipſis explicatur. Tum quia non eſt minùs neceſſaria lex charitatis, quàm lex fidei, tum etiam quia ad conſeruationem ipſius fidei, & ad exercitium eius, tam in cultu Dei, quam in iuſtificatione hominis alia præcepta erant neceſſaria, quæ grauia non ſunt, quia ipſo ſpiritu fidei, & nouæ legis redduntur ſuauia, vt infrà dicemus. *Lex fidei quid ſignificet.* Neque huic vetitati obſtat prima appellatio huius legis, qua vocatur, *Lex fidei*, quia hoc nomine non ſignificatur ſolum præceptum credendi: nam etiam dicitur lex amoris, & vocatur etiam lex ſpiritus vitæ, ſub quo titulo comprehendi poſſunt omnia opera neceſſaria ad ſpiritualem vitam. Dicitur ergo lex fidei, quia in ſe habet ſpiritum, & gratiam, cuius fundamentum, & radix eſt fides, & quia omnia, quæ præcipit, ſunt principaliter fundata in fide, & ad iuſtitiam fidei conſequendam ſunt valida. *Auguſt.* Et ita ferè expoſuit Auguſtin. libro de ſpirit. & liter. cap. 13. & 14. Minùſque iunant hæreticos verba illa, Marc. 16. *Qui non crediderit, condemnabitur*: nam intelligenda ſunt de fide viua, ſeu quod idem eſt, de illo, qui non credit ſicut oportet, id eſt, non ſolùm ſpeculatiuè, ſed etiam practicè, vitam ſuam cum ſua fide conformando. Nam aliàs conſtat ex Euangelio Matth. 25. homines condemnari non ſolùm propter defectum fidei, ſed etiam propter defectum operum: nam *Deus reddet vnicuique ſecundùm opera ſua*, ad Roman. 2. & ideo monet Petrus 2. Epiſtol. cap. 1. *Satagite vt per bona opera certam veſtram electionem, & vocationem faciatis.*

9. Deinde non obſtat ſecunda appellatio *legis gratiæ*, ſeu *gratia*: nam licèt interdum vocetur gratia ab eo quod præcipuum eſt in ipſa, & maxime intentum, non excluduntur præcepta conuenientia ſtatui gratiæ, & ideo lex etiam appellatur. Neque oportet, vt in ſingulis locis vtrumque explicetur. Quamuis ergo Ioan. cap. 1. ſolùm dicat Chriſtum feciſſe gratiam, non excludit dediſſe legem, quod in aliis locis explicatur. Imò ibi etiam comprehendi poteſt ſub nomine veritatis, tum quia ad hanc veritatem pertinuit dare nouam legem promiſſam, tum etiam quia legiſlatio, vt eſt pars iuſtitiæ, ſub veritate comprehendi poteſt.

10. *Lex libertatis quid ſignificet.* Neque plus obſtat tertia appellatio legis libertatis, iam enim in ſuperioribus explicatum eſt, libertatem Chriſtianam non excludere omnium legum obligationem, ſed vel obligationem legis veteris, vel legis peccati, aut eius ſeruitutem, non verò legis naturalis, aut humanæ hominibus conuenientis. Quod ſi hanc non excludit, multo minùs excludet obligationem legis diuinæ à Chriſto latæ, & maximè neceſſariæ, vt declaratum eſt. Et ideo Paul. 1. ad Corinth. 9. cùm dixiſſet, *Factus ſum iis, qui ſine lege erant tanquam ſine lege eſſem*, id declarans ſubiungit, Cùm ſine lege Dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, & ad Roman. 6. cùm dixiſſet, *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia*, ad excludendam falſam interpretationem, & imprudentem libertatem hæreticorum interrogat, *Quid ergo? peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia?* & reſpondet, *Abſit.* & clariſſimè ad Galat. 5. cum dixiſſet, *Vos in libertatem vocati eſtis fratres*, addit correctionem, *tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem; omnis enim lex in vno ſermone impletur, Diliges proximum tuū, ſicut teipſum.* Ex quo colligi etiam poteſt ratio, ob quam dicatur lex Chriſti lex libertatis, vel quia legem veterem abſtulit, vel quia eſt lex amoris, & non timoris, ſicut lex vetus, & ita non coactè, ſed ſpontaneè, & maxima voluntate, ac libertate ad ſuam obſeruantiam inducit, vel quia liberat à ſeruitute peccati, imò & à lege fomitis: nam licèt fomitem non auferat, dat vires ad vincendum illum, vt ſenſit Auguſt. lib. 1. de continentia, cap. 13. & de natur. & grat. cap. 57. *Auguſt.*

Ad quartum denique ex nomine Euangelij nullum argumentum ſumitur, tum quia licèt Euangelium denominatum fuerit à bono nuntio regni cœlorum, & ſalutis per Chriſtum factæ, non excludit reliqua, tum etiam quia illud bonum nuntium promiſſionis Regni cœlorum in Euangelio non fit, niſi ſub promiſſione ſeruandi legem Chriſti. Et hæretici hoc negantes contra expreſſa verba Chriſti & contra alias Scripturas loquuntur: nam Ioann. 15. expreſsè poſuit Chriſtus conditionem, dicens, *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis ea, quæ ego præcipio vobis.* & iterum, *Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea*, & c. 14. *Qui habet mādata mea, & ſeruat ea, ille eſt, qui diligit me*, & ad Roman. 8. cùm Paulus dixiſſet, *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti*, ſtatim ſubiungit conditionem, *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur*, quæ eſt conditio non tantùm fidei, ſed etiam operum, & 2. ad Timoth. 2. *Siquis*, inquit, *emundauerit ſe ab iſtis, erit vas in honorem.* & iterum, *ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus*, & cap. 4. *Repoſita*, inquit, *eſt mihi corona iuſtitiæ*, &c. & infrà, *Non ſolùm autem mihi, ſed & iis, qui diligunt aduentum eius*, vbi virtute includitur conditio non tantùm fidei, ſed etiam dilectionis. Et eadem includitur in omnibus teſtimoniis, in quibus promiſſio fit facientibus voluntatem Patris, vt Matth. 7. vel obediētibus, vt ad Hebr. 5. vbi de Chriſto dicitur, *Didicit ex his, quæ paſſus eſt obedientiam, & conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ.* Et eodem modo in ipſa prima annunciatione Regni cœlorum, quæ in Euangelio habetur, ponitur conditio pœnitentiæ, ſic enim aiebat Ioannes, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cœlorum*; ergo Euangelium non excludit obedientiam, & obſeruantiam legis Chriſti, non ergo repugnat vera lex cum Euangelio. 11. *Ad quartū.*

CAPVT II.

Quæ ſit materia legis nouæ, & quæ præcepta eius.

EX cauſis legis nouæ efficiens, & finalis ſatis explicatæ manent ex dictis in capite præcedēti. Ibi enim oſtēdimus, legiſlatorem huius legis fuiſſe Chriſtum Dominum, ac ſubinde Deum ipſum, tum quia ipſe Chriſtus Deus verus eſt, tum etiā quia per Chriſtum vt hominem Deus loquutus eſt nobis, iuxta illud ad Hebr. 1. *Nouiſſimè loquutus eſt nobis in filio*, & inde in cap. 2. præfert legem nouam veteri, quia illa per Angelos, hæc per Chriſtum data eſt, & in citato 1. *Materia legis nouæ.*

loco 1. ad Corinth. 9. inde concludit, ſe non eſſe ſine lege Dei, quia eſt in lege Chriſti. Eſt ergo hæc lex diuina, & Chriſti, nec de eius cauſa efficiente aliud ſupereſt dicendum. Cauſa item finalis clara eſt ex dictis in ſuperiori capite: nam finis vltimus huius legis eſt perducere homines ad regnum cœlorum, prout ſpecialiter in hac lege promiſſum eſt, vtique tanquam iam reſeratum, & in fine vitæ per exactam huius legis obſeruationem conſequendum, vt latè declarauit Paulus ad Hebr. 9. Proximus autem finis generalis huius legis eſt perfecta ſanctificatio fidelium per verum, & perfectum cultum Dei, & per applicationem meritorum, & ſatisfactionum Chriſti per media, & inſtrumenta ab ipſo ad hunc finem inſtituta. Quod totum ſatis etiam conſtat ex nominibus, & attributis huius legis, quæ ſuprà poſuimus, & magis declarabitur ex dicendis infra de effectibus huius legis: nam finis, & effectus in idem coincidere ſolent. Intelligo autem hunc eſſe generalem finem: nam in particulari ſingula præcepta habent ſuos fines proprios: nam alius eſt finis præcepti Baptiſmi, alius confeſſionis, vel Euchariſtiæ, vt per ſe notum eſt, & in omni lege pro diuerſitate præceptorũ ex natura rei eſt neceſſarium. Solum ergo ſupereſt dicendum de cauſa materiali, & formali, per quas ſimul eſſentia, & ſubſtantia huius legis explicabitur.

Cauſa finalis.

2\. *Materia huius legis partim moralis, partim cæremonialis eſſe.*

Quod ergo ſpectat ad materiam huius legis, dicere in primis poſſumus, illam partim moralem eſſe, partim cæremonialem, ac ſubinde præcepta huius legis in moralia, & cæremonialia diſtingui poſſe. Non addimus autem hîc tertium membrum iudicialium præceptorum, quod in veteri lege poſuimus, quia perfectio huius legis illum præceptorum ordinem nec requirit, nec admittit. Quod poteſt commodè explicari ex duabus cauſis, efficiente, & finali ſuprà explicatis. Nam Chriſtus Dominus auctor huius legis ſicut temporale regnum ſibi non aſſumpſit, nec temporale iudicium, vt ipſe ad Pilatum reſpondit. *Regnũ meum non eſt de hoc mundo*, Ioan. 18. & Luc. 12. & ad illum, qui poſtulauerat, *Dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem*, reſpondit, *Homo, quis me conſtituit iudicem inter vos?* ita nec temporale regnum, aut rempublicam politicam inſtituit, ſed ſolùm Eccleſiam ſuam, quatenus congregatio eſt ad ſpiritualem finem per ſpiritualia media ordinata, & ideo per ſe tantùm illas leges tulit, quæ ad hunc finem directè pertinebant. Leges autem iudiciales in lege veteri per ſe ſpectabant ad politicum regimen temporalis regni, & ideo Chriſtus in ſua lege nihil de præceptis iudicialibus ſtatuit. Quinimo etiamſi in Eccleſia Chriſti, vt talis eſt, aliquæ leges iudiciales ſint neceſſariæ ad politicum regimen Eccleſiaſticum, quod ſuo modo ſpirituale eſt, nihilominus noluit Chriſtus Dominus per ſeipſum illas leges ferre, ſed id Vicariis ſuis commiſit, poteſtatem ad illas ferendas eis tribuendo, & ideo illæ leges non ſub lege diuina, ſed ſub canonica computantur. Propriè ergo loquendo de lege noua diuina in illa non inueniuntur præcepta iudicialia.

3\. *Duo mẽbra dicta explicantur.*

Alia verò duo membra in hac lege inueniri, certum eſt, colliguntur enim apertè ex locis Scripturæ ſuprà citatis. Nam in primis de moralibus eſt totum cap. Matth. 5. vbi Chriſtus virtute confert legem ſuã moralem cum morali antiqua, & oſtendit perfectiori modo ſe illam tradere, ac declarare, dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Hanc enim vim habent dicta verba, vt communiter expoſitores notant, & Auguſt. ſenſit lib. 1. de ſermon. Domini in monte, & 1. retractat. cap. 19. Deinde Ioan. 13. & 14. renouat præceptum dilectionis proximi, quod morale eſt, & illud ſuum ſpecialiter appellat: in illo autem præcepto tota lex moralis virtute continetur, vt Paulus dixit:

Auguſt.

certum ergo eſt, præcepta moralia contineri in lege noua, & obligare Chriſtianos. Quod non ſolùm eſt verum de præceptis fidei, ſpei, & charitatis (quæ ſuo modo inter moralia etiam computantur, vt ſuperiori libro explicauimus) ſed etiam de præceptis Decalogi, & de omnibus, quæ ad illa reuocantur. Nam priora perfectiſſima ſunt, & maximè pertinent ad perfectionem legis gratiæ, poſteriora verò etiam ſunt neceſſaria, quia ſine illis vera iuſtitia ſubſiſtere non poteſt. Et ita Chriſtus Dominus Matth. 7. generale principium tradidit, quod omnia moralia continet, *Quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite eis*, cui conſonat illud Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti*, vbi non obſcurè ſignificat, legem Chriſti totam hanc materiam moralem complecti.

4\. *Dubitatio.*

Circa hanc verò partem dubitari poteſt, an in hac materia morali Chriſtus Dominus aliquod poſitiuũ præceptum addiderit, præter omnia præcepta moralia, quæ dicuntur eſſe iuris naturalis, ſiue conſentanei rationali naturæ purè ſumptæ, ſiue eleuatæ per gratiam, ſeu connaturalis ipſi gratiæ. Videtur enim Chriſtus, multa præcepta poſitiua in hac materia addidiſſe. Nam in primis eſt axioma Theologorum, quos infrà referam, in lege noua non eſſe alia præcepta, niſi fidei, & ſacramentorum. Ex quo axiomate nunc tantùm ſumo priorem partem affirmantem de præceptis fidei: nam illa inter moralia computantur, vt diximus, & tamen poſitiua ſunt, vt præceptum credendi explicitè Trinitatem, vel myſteria Chriſti incarnati, paſſi, &c. hæc enim præcepta nec ſemper fuerunt, nec ex natura rei erant neceſſaria. Et eadem ratione poſſunt addi præcepta ſpei: nam tenemur in lege gratiæ ſperare remiſſionem peccatorum, & gratiam explicitè per Chriſtum, quæ obligatio naſcitur ex ſpeciali præcepto Chriſti: nam antea nõ erat. Item tenemur ſperare ingreſſum in regnum cœlorum ſtatim poſt mortem, ſi peccati impedimentum omnino ſublatum eſt, & ſimilia. Præterea de præcepto charitatis Dei, quia tenemur explicitè diligere Deum trinum, & vnum. De dilectione autem proximi dixit Chriſtus Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos*, vbi vocans præceptum *nouum* indicat eſſe poſitiuum; nouitas autem videtur in hoc conſiſtere, vt diſcipuli Chriſti, id eſt, Chriſtiani particulare præceptum habeant ſe diligẽdi ſpeciali modo, & peculiari titulo, quia in vno corpore eidem capiti Chriſto coniunguntur, ſicut etiam Chriſtus hoc titulo ſpeciali modo illos diligit, eo quòd ſint mẽbra ſua. Et ita ſentire videtur Tolet. ibi in commentario, & annotat. 30. Vbi addit, præceptũ illud non fuiſſe de dilectione proximi, quæ ad omnes homines extenditur, ſed de dilectione, quam Chriſtiani, eo quòd Chriſtiani ſunt, inter ſe habere tenentur, & hoc præceptum ait, eſſe proprium Chriſti, quia à ſolo ipſo datum eſt, & nouum fuiſſe in nocte cœnæ, quia etiam ab ipſo Chriſto antea datum non fuerat. Denique poſſumus ſimilia facere argumenta de aliis præceptis moralibus: nam Matth. 5. videtur Chriſtus Dominus aliquas circunſtantias in illis præcipere, quæ non ſunt de iure naturæ, vt eſt præceptum de inſolubilitate matrimonij, & de cuitando iuramento per cœlum, & terram, &c. Item præceptum illud, *Benefacite iis, qui oderunt vos.* Item in præcepto orationis addidit ſpecialem formã orandi Matth. 6. & aliis locis videtur præcipere Chriſtianis ſpecialem frequentiam orandi, & modum explicitè petendi per ipſum Ioan. 14. & 16. imò totum præceptum orandi videtur poſitiuum, & maximè proprium Chriſtianorum, licèt vſus orandi antiquior, & vniuerſalior ſit.

Tolet.

Nihilominus dicendum eſt, in lege gratiæ nullum 5.

eſſe

In lege noua nullum eſſe additum à Chriſto præceptũ poſitiuum morale.

eſſe additum à Chriſto præceptum poſitiuum morale. Sumimus autem *morale* ſtrictè, vt à cæremoniali diſtinguitur: nam, vt libro ſuperiori adnotauimus, etiam cæremoniales actus poſſunt dici morales, quatenus ad virtutem moralem religionis ſpectant, & eius honeſtatem moralem participant, in quo ſenſu Chriſtus tulit aliquot moralia præcepta, vt mox patebit. Priori ergo modo intellecta hæc aſſertio ſumitur ex dicto communi axiomate Theologorum, & ex

D. Thom. D. Thoma 1. 2. q. 108. ar. 1. in fine, & clariùs art. 2. in fine, vbi ait, *Lex noua nulla alia opera determinare debuit, præcipiendo vel prohibendo, niſi Sacramenta, & moralia præcepta, quæ de ſe pertinent ad rationem virtutis, vt nõ eſſe occidendum, vel furandum, & ſimilia.* Vbi notanda ſunt vltima verba, & exempla, negat enim eſſe in hac lege alia præcepta moralia præter ea, quæ per ſe pertinent ad rationem virtutis, id eſt, quæ ſunt neceſſaria ad virtutem, vt in vtroque articulo ipſemet explicat. Imò inde rationem ſumit, *quia cùm hæc ſit lex gratiæ, ſolùm ea præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducamur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ*

Confirm. *vſum ex neceſſitate.* Additque optimam confirmationem, quia in lege veteri non erant alia præcepta moralia præter ea, quę naturalia ſunt, neq; enim illa lex addebat poſitiuas determinationes moralibus pręceptis, vt diſtinctis à iudicialibus, & cæremonialibus, quod ſuprà etiam oſtẽſum eſt, ergo multo minùs lex noua debuit tales poſitiuas determinationes addere,

D. Thom. *quia quantum ad hoc* (ait D. Thom.) *lex noua ſuper veterem addere non debuit*, & in art. 1. circa finem ait, legẽ Euangelij, etiam quoad hoc, dici legẽ libertatis, quia lex vetus tam multa in particulari præcipiebat, vt ferè nihil liberæ determinationi ſubditorũ relinqueret: lex autem noua è cõuerſo nihil per legem poſitiuam determinat in materia morali, ſed ea ſolùm præcipit, vel prohibet, quæ habent neceſſariam conuenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante conſiſtit.

6. *Cõfirmatur doctrina tradita.* Conſtabit autem magis hæc veritas diſcurrendo per ſingulas partes inductionis in contrarium factæ: non poſſumus autem de ſingulis ex profeſſo, & integrè dicere, quia oporteret multa ex aliis materiis inuoluere, quod à noſtro inſtituto alienum eſt; ſolùm ergo punctũ præſentis difficultatis in ſingulis attingemus. Circa præceptum ergo fidei duo diſtinguenda

Circa præceptum fidei duo diſtinguenda.

ſunt, ſcilicet, reuelatio cum ſufficienti propoſitione credendorum, & obligatio ad credendum ea, quæ reuelata, & propoſita ſunt. Vtrumque ergo repertũ eſt in omni lege diuina, ſempérque fuit ad ſalutẽ neceſſarium. Differentia autem inter legẽ gratiæ, & antiquiores eſt, quòd in hoc tẽpore expreſſior, & de pluribus myſteriis facta eſt reuelatio, & generalior propoſitio, quàm in lege veteri, vel naturali, & inde conſequenter factum eſt, vt in lege Chriſti ſit obligatio credẽdi explicitè plura myſteria ſupernaturalia, quã antea. Et quantum ad hoc dicunt Theologi, legem nouã addidiſſe aliquid præcepto fidei. Nihilominus tamen probabiliter dici poteſt, illud præceptum etiã prout nunc eſt in lege noua non eſſe merè poſitiuũ, ſed de lege naturæ cõnaturali interiori gratiæ, & diuinæ illuminationi, ſeu reuelationi. Nã ex illis duobus, quæ ſuprà diſtinximus, reuelatio, & prædicatio talis doctrinæ fuit ex voluntaria diſpoſitione Dei, & ita dici poteſt de iure diuino poſitiuo pertinente ad nouã Eccleſiæ inſtitutionem, in qua Chriſtus voluit, eſſe tantam lucem, & cognitionem Dei, adeò perfectam. At verò obligatio ad credendum, quæ inde ſequitur, iam non eſt merè poſitiua, quia eo ipſo, quòd myſteria fidei ſufficienter proponũtur, intrinſecè, & ex natura rei ſequitur obligatio credendi, quæ propoſita ſunt. Sic ergo licèt ex parte obiecti hoc præceptum poſſit præſuppoſitiue, vt ſic dicam, dici poſiti-

A uum, quatenus ſupponit reuelationem, quæ ſimpliciter nõ erat neceſſaria ex vi iuris naturæ, nihilominus formaliter, & in ſe eſt quaſi naturale reſpectu gratiæ exiſtentis in tali ſtatu, & perfectione. Hoc ergo modo verificatur concluſio etiam in materia fidei, quatenus ſub materia morali, id eſt, neceſſaria ad bonos, & ſanctos mores comprehenditur.

Sed inſtabis, quia in lege noua non tantùm eſt præceptum credendi hæc myſteria quaſi ex ſuppoſitione reuelationis, & propoſitionis rerum credendarũ, ſed etiam eſt abſolutum præceptum ea audiendi, & ſciẽdi, & conſequenter credendi, quod eſt præceptum longè diuerſum, & ſimpliciter poſitiuum; ergo quoad hoc negari non poteſt, quin lex noua in materia *Obiect.*

B fidei addiderit poſitiua præcepta. Aſſumptum declaratur, quia hoc præceptum fidei ſecundùm ordinariam legem applicatur hominibus per auditum, teſte Paulo ad Roman. 10. ergo vt homines poſſint obligari ad credendum, neceſſe eſt, vt obligentur ad audiendum; ergo per aliquod præceptum, quod ſub nulla conſideratione poteſt dici naturale, ſed poſitiuum. Et declaratur ampliùs: nam fideles tenentur nunc explicitè credere myſterium v. g. Trinitatis, vel Incarnationis ex iure diuino, quia talis fides eſt nunc medium neceſſarium ad ſalutem (vt ſuppono) hæc autẽ neceſſitas inuoluit præceptum diuinũ, quod nõ poteſt eſſe, niſi abſolutum, & poſitiuum. Nam illud prius quaſi conditionatum credendi ea, quæ reuelã , nõ

C ſufficeret ad dictam neceſſitatem: nam ſine violatione huius præcepti hypothetici, vt ſic dicã, poſſet quis nunquam credere explicitè Trinitatem, aut Chriſtũ; ergo vt ad hoc obligentur fideles, neceſſarium eſt ſpeciale præceptum poſitiuum, & abſolutum. Item in Paſtoribus Eccleſiæ eſt obligatio prædicãdi, & docendi hanc fidem ex præcepto Chriſti, *Docete omnes gentes, & prædicate Euangelium.* Vnde eſt illud Pauli 1. ad Corinth. 9. *Neceſſitas enim mihi incumbit, væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero*, hoc autem præceptum poſitiuum etiam eſt.

Incipiẽdo ab hoc vltimo maioris claritatis gratia, reſpondeo, præceptum illud prædicandi, vel docendi datum paſtoribus Eccleſiæ, in radice, id eſt, in inſtitutione eſſe poſitiuum, in ſe autem, & formaliter eſſe naturale. Munus enim Epiſcopale, ſeu paſtorale eſt *Reſp.*

D in Eccleſia ex poſitiua inſtitutione Chriſti, vt per ſe conſtat; ſuppoſito autem tali munere obligatio docendi, aut prædicãdi Euangelium de iure diuino naturali eſt, pertinens ad obligationẽ iuſtitiæ, & fidelitatis, quæ intrinſecè ex tali munere naſcitur, quod ſignificauit Paulus ſuprà dicẽs, *Diſpenſatio mihi credita eſt.* Ad primum ergo in primis reſpondeo, cum proportione, non eſſe neceſſarium, vt ex parte audientium præcedat ſpeciale præceptum poſitiuum audiẽdi doctrinam, vel prædicationem fidei. Nam ſi ſit ſermo de hominibus nondum credentibus in Chriſtũ, illi nõ ſunt capaces obligationis prouenientis ex præcepto ſupernaturali, donec illis ſufficiẽter proponatur fides, quia propoſitio ſupponit auditum, ergo antea non poteſt præcedere obligatio audiendi prouenies ex ſupernaturali præcepto. Igitur nulla obliga- *Ad 1*

E tio præcedit ex parte audientium, ſed tãtùm ex parte prædicantium. Quæ moraliter reputari poteſt ſufficiens, quia ſi ex parte euãgelizãtium ſit zelus, & ſolicitudo, non deerunt qui de facto audiant, ad quod magis trahendi ſunt, ſuaui inductione inuitãdo illos, quàm rigoroſa obligatione. Vel certè quando hæc obligatio incipit, magis eſt ex ratione naturali, quàm ex lege ſupernaturali. Quia homo naturaliter tenetur veram Dei cognitionẽ, veramque felicitatẽ quærere, vnde quomodocũque, vel per vocem prædicationis, vel per famam, vel per propriũ diſcurſum inceperit dubitare de ſua lege, vel ſtatu; tenebitur eis

attendere, qui viam ſalutis docere profitentur, ergo reſpectu infidelium non eſt neceſſarium ponere hoc ſpeciale præceptum poſitiuum. Neque etiam reſpectu iam credentium in Chriſtum, tum quia illi iam obligantur præcepto charitatis infuſæ erga ſe ipſos, ad propriam ſalutem ſpiritualem quærendam, & conſequenter ad audiendum Dei verbum, quando ad ſuam ſalutem fuerit neceſſarium, neque enim ex iure diuino maiorem habent obligationem. Et ſimili modo teneri poterunt ad audiendam doctrinam fidei quando fuerit neceſſarium ad credendum, quantum oportet, tunc autem obligatio naſcitur ex ipſomet præcepto fidei, de quo dicendum ſupereſt.

9. *Ad alteram partem reſp.*

Ad alteram ergo partem reſpondeo, admittẽdo, in lege noua eſſe ſpecialem neceſſitatem fidei explicitæ, tam ad iuſtitiam, quàm ad ſalutem æternam conſequendam. Concedendo item, hanc neceſſitatem prouenire ex peculiari inſtitutione Chriſti Domini, quę poſitiua ſine dubio eſt, cùm non fuerit ſimpliciter neceſſaria. Vnde fit etiam conſequens, præceptũ talis fidei prout eſt proprium legis nouæ, & diuinum poſitiuum cẽſeri poſſe, ſaltem ratione inſtitutionis. Poſita autem inſtitutione reſpectu illius, & ſtatus legis gratiæ, tale præceptum meritò exiſtimari poteſt connaturale illi. Primò, quia præceptum cognoſcendi auctorem legis, & obediendi illi, eſt valde connaturale cuicumque legi, ad hoc autem neceſſaria eſt expreſſa, & diſtincta cognitio eius: cùm ergo Chriſtus ſit auctor huius legis, valde connaturale eſt illi præceptum credendi in Chriſtum. Cùm hoc autem coniunctum eſt præceptum cognoſcendi Trinitatem, vt nũc ſuppono, quia cùm Chriſtus ſit ſecunda Trinitatis perſona, non poteſt haberi fides de illo ſufficienter explicita ſine fide explicita Trinitatis. Secundò, quia fides præcipitur non ſolùm tanquam ſpeculatiua cognitio, ſed etiam tanquam practica, & operatiua, ad vſum autem ſacramentorũ huius legis neceſſaria eſt fides explicita Trinitatis, quam oportet in Baptiſmo profiteri, & fides explicita Chriſti, quem oportet in Euchariſtia recipere, & Patri in ſacrificiũ offerre, ergo ſuppoſita inſtitutione maximè conſentanea perfectioni huius ſtatus, etiam talis fides, & præceptum eius meritò dici poteſt eſſe de iure diuino connaturali gratiæ, vt exiſtenti in tali ſtatu, in quo gratia tam perfecto modo communicatur.

10. *Ad ſecundã partem de præceptis ſpei.*

Atque hinc facilè reſpondetur ad ſecundam partem de præcepto ſpei, fatemur enim, vſum ſpei multò perfectiorem poſtulari in lege Euãgelij, quàm antea, tum quoad modum ſperãdi gloriã, tum quoad multa media ſupernaturalia, nunc enim ſperare tenemur remiſſionem peccatorum per Baptiſmum, & per abſolutionem ſacerdotis, & augmentũ iuſtitiæ per alia ſacramenta: tum etiam quoad modum ſperandi per Chriſtum, & per ſpeciales promiſſiones per ipſum factas. Non eſt autem neceſſe, vt propter has, & ſimiles perfectiones data fuerint in hac lege ſpecialia præcepta poſitiua circa materiam ſpei, quia tota hęc perfectio, & obligatio ad illam ex natura rei ſequitur, ſuppoſita perfectione fidei circa Chriſtum, & redemptionem eius, & ſuppoſita tali ſacramentorum inſtitutione. Sicut etiam ſuppoſita fide incarnationis, & inſtitutione Euchariſtiæ, ac fide eius, naſcitur in hac lege obligatio adorandi cultu latriæ Chriſtum, tã in ſe, quàm in Euchariſtia, & nihilominus illa obligatio non oritur ex præcepto poſitiuo diuino, ſed ex iure diuino naturali, & connaturali talibus myſterijs: ita ergo de ſpe dicendum eſt.

11. *Ad illud de charitatis præcepto reſp.*

Atque eodem modo dicendum cenſeo de charitatis præcepto. Quod in dilectione ad Deum videtur manifeſtum. Nam vt verum ſit, debere nos nunc diligere Deum, & Patrem, Filium, & Spiritum ſanctũ, qui eſt perfectior diligendi modus, nihilominus illa perfectio, vel obligatio ad illam, non oritur ex præcepto poſitiuo, ſed ex ipſa natura charitatis, ſuppoſita tali Dei cognitione, vt per ſe videtur manifeſtum. Sicut etiam tenemur colere tres diuinas perſonas, non ex poſitiuo iure, ſed quia earum excellentiam cognoſcimus. Idémque cum proportione dico de dilectione ad proximum: nam licet verum exiſtimem, nunc poſtulari ſpecialem dilectionem inter Chriſtianos, nihilominus cenſeo id non oriri ex ſpeciali præcepto poſitiuo Chriſti, ſed ex intrinſeco, & connaturali ordine charitatis. Nam charitas ex ſe, & natura ſua inclinat ad magis diligendum magis coniunctos cæteris paribus, & in rebus, ſeu bonis proportionatis cõiunctioni, vt latè explicat D. Thom. 2. 2. q. 26. præſertim art. 6. & 8. vbi adducit Auguſtinũ lib. 1. de doctr. Chriſtian. cap. 28. & Ambroſ. lib. 1. Officior. cap. 7. & Gregorium homil. 30. in Euangel. ex quibus hæc ſẽtentia confirmatur. Nam quia fideles vt ſunt mẽbra Chriſti, & Eccleſiæ habent inter ſe ſpecialem coniunctionem, ideo charitas ipſa natura ſua magis inclinat, & obligat ad illos diligendos. Et ideo aiebat Paulus ad Galat. 6. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.* Quãuis ergo Chriſtus hanc ſpecialem dilectionem Chriſtianorum inter ſe non explicaſſet, ipſa charitas de ſe ad illam obligaſſet, neque nũc ad aliquid ſpeciale obligat illud præceptum Chriſti, ad quod charitas de ſe non obligaret.

D. Thom. Auguſt. Ambr. Greger.

12. *Præceptum Chriſti de charitate ad infideles ſe extẽdit.*

Vnde etiam addo, illud Chriſti præceptũ nũ fuiſſe de ſola dilectione Chriſtianorum inter ſe, ſed etiã ad dilectionem erga infideles extendi. Tum quia perfecta dilectio proximi ad omnes extenditur, & ideo veriſimile non eſt, Chriſtum ſpecialiter commendãdo dilectionem proximorum, non fuiſſe loquutũ de integra proximi dilectione, quæ ad extraneos quoſque extẽditur, vt ipſemet explicauit Luc. 10. per parabolam de peregrino ſauciato à latronibus, & à Samaritano curato. Tum etiam, quia Chriſtus mãdauit, *Vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos*, ipſe autem non ſolùm dilexit diſcipulos iam credentes, ſed etiam infideles, redimendo illos, & deſiderando, vt fiant credẽtes, ergo eodem modo commendauit diſcipulis dilectionem ad inuicem, quæ ſit ad imitationem dilectionis ipſius, ita vt propter ipſum Chriſtum extendatur ad omnes. Et ideo ſicut Chriſtiani inter ſe magis ſe diligunt, & diligere debẽt, quàm reliqui homines cuiuſcumq; religionis, ſeu ſectæ, ita etiam ſpecialiter amant illos, qui extra Eccleſiam ſunt, & illis deſiderant coniunctionem Chriſto, & cum Eccleſia. Totum ergo hoc comprehendit Chriſtus ſub præcepto ſuo, & totum eſt inclinationi, & ordini charitatis conſentaneum, & in aliquo etiam gradu, ſeu euentu neceſſarium. Quocirca non vocauit Chriſtus illud præceptum nouum, quia ſit poſitiuum, & non naturale, ſed vel quia ab ipſo fuit renouatum, cùm antea eſſet ferè per prauam conſuetudinem antiquatũ, vt dixit Clemens Roman. lib. 6. Conſtit. cap. 23. inde oſtendens, Chriſtum legem naturalem non abſtuliſſe, ſed cõfirmaſſe, vel quia nouo modo illud tulit, explicãdo nouam rationem in obiecto illius, ſumptam ex aduentu eius, & ex ſpeciali dilectione ſua erga homines, vt videntur exponere ibi Chryſoſtom. homil. 71. & Cyril. lib. 9. c. 23. vel denique ex effectu, quia hæc dilectio renouatura erat mundum, vt ſenſit Auguſtinus ibi tract. 65.

Clem. Roman.

Chryſoſt. Cyrill.

13. *Ad vltimã partem de moralibus.*

Ad vltimam partem de moralibus præceptis duo, vel tria breuiter dicenda ſunt. Primum eſt, in præceptis Decalogi, & in illis contentis, Chriſtũ nihil præcepiſſe in rigore legis, & obligationis, quod non eſſet de iure naturæ, vel ſimpliciter, vel ſuppoſita inſtitutione alicuius ſacramẽti. Et ita indiſſolubilitas matrimonij eſt de iure naturali, & ſimiliter dilectio inimicorum,

corum, & beneficentia, ſeu miſericordia erga illos, vt nunc ex propriis materiis ſuppono. In præcepto etiam non iurandi nihil prohibuit, quod iure naturæ prohibitum non ſit, vt latè oſtendi lib. 1. de iuramen. cap. 2. Denique in præcepto orationis nihil addidit tanquam neceſſarium, quod de iure naturæ non ſit, vt explicaui lib. 1. de orat. cap. 29. Secundò dicitur in explicanda hac lege morali multa Chriſtũ addidiſſe, quæ ad exactam illius obſeruationem vtiliſſima ſunt, & propter ignorantiam hominum, vel per errorem, & deceptionem latebant, vt latè expouit Auguſtinus in lib. de ſerm. Domini in monte. & D. Thomas breuiter complectitur dicta q. 108. art. 3. Tertiò dicendum eſt, multa conſuluiſſe Chriſtum in hac materia morali, quæ nõ ad obligationem præcepti, ſed ad perfectionem vitæ ſpiritualis pertinent, vt conſtat ex Matth. 10. & 19. & Luc. 9. & 10. Vnde ſumendo latè legem nouam, vt comprehendit præcepta, & conſilia, ſic verum eſt, multa Chriſtum addidiſſe in materia morali, quæ ſũt vltra præcepta legis naturalis, & quæ in lege veteri data non erant. De his autem conſiliis Euangelicis in tract. de ſtatu Religion. latè diſſeruimus, & videri poteſt D. Thom. dicta quæſt. 108. & 2.2. quæ. 184. art. 3. & ſequentib.

D. Thom.

14.
Dubitatio.

Reſponſio.

Vltimò circa eadem præcepta moralia quæri poteſt, an in lege noua addita ſit ſpecialis, ſeu maior obligatio circa eaſdem res præceptas lege naturali. Hæc verò interrogatio eiuſdem rationis eſt cum alia ſimili tractata de lege veteri, ac ſubinde eodẽ modo definienda. Dicendum ergo eſt, Chriſtum Dominum nõ ſolùm non abſtuliſſe legem moralẽ, quatenus eſt iuris naturalis, ſed etiam propriis legibus, & præceptis ſuis eaſdem res commendaſſe, ac præcepiſſe. Hoc cõſtat primò ex verbis eiuſdem Chriſti, *Ego autem dico vobis*, Matth. 5. & *Mandatum nouum do vobis*, Ioan. 13. &, *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem*, Ioann. 14. in quo præcepto lex Decalogi impletur teſte Paulo ad Rom. 13. Idem ſumitur ex illo Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti*; ergo lex Chriſti illa omnia complectitur, quæ virtute in illo principio continentur, quæ Chriſtus etiã præcepit, tùm dixit, *Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, Matth. 7. & Luc. 6. Sic etiã dixit Clemẽs Rom. dicto lib. 6. c. 23. Chriſtum legem naturalem confirmaſſe, & ſignificat etiã Auguſt. lib. 10. contra Fauſt. c. 2. Denique ita eſt cõſentaneum perfectioni legis nouæ: nã ſicut lex vetus ceſſauit ſimpliciter, etiam quatenus propriam obligationem ponebat in materia morali, ita debuit lex noua eandem materiam, quatenus per ſe bona eſt, & ad honeſtatem neceſſaria, præcipere, & conſequenter maiorem quandam obligationem imponere.

Clem. Rom. Auguſt.

15.
Reſponſio ad dubium.

Atque ita ex hoc fundamento patet reſponſio ad interrogationem factam, ſcilicet, legem nouam addidiſſe obligationem in tali materia, vel extenſiuè propter additionem noui præcepti, vel etiam intenſiuè, non ſolùm propter maiorem lucem, maiúſque gratiæ auxilium, ſed etiam propter auctoritatem Chriſti interpoſitam, quam ipſe ſignificauit, cùm dixit, *Ego autẽ dico vobis*, & propter eius exemplum, & ſpecialẽ dilectionem, quem reſpectũ indicauit, cùm dixit, *Sicut dilexi vos*, & cùm dixit, *Hoc eſt præceptum meum*, & Ioan. 13. dixit, *Exemplum dedi vobis*, &c. Neque hoc eſt cõtra ſuperiùs dicta. Negauimus enim Chriſtũ addidiſſe præceptum poſitiuum in materia morali quoad rẽ non præceptam iure naturæ, ſeu addendo ſpecialem determinationem temporis, loci, aut modi, aut ſimilium circunſtãtiarum ad generalem, & indeterminatam obligationem legis naturalis, non tamen negamus, in eadem materia addidiſſe nouum præceptum diuinum, & conſequẽter obligationẽ auxiſſe. Et adeo peccatum Chriſtiani contra legem naturalẽ, cæteris paribus grauius cenſetur, quàm in homine Gẽtili in eadem materia. Neque etiam hoc eſt cõtra perfectionem legis gratiæ, imò pertinet ad cõſummatam perfectionem eius, vt præcipiat omnia, quæ ad integram iuſtitiam apud Deum per ſe neceſſaria ſunt, præſertim, cùm non ſolùm iubeat, ſed etiam iuuet, præbẽdo auxilium ad implendum quod præcipit, vt infrà dicemus.

16.
De altera parte materiæ quam cæremonialem appellamus.

Supereſt dicendum de alia parte materiæ, & præceptorum huius legis, quam cæremonialem appellauimus, de qua nõ minor eſt, ſed quodammodo maior certitudo. Quia per ſe notum eſt, ſacrificiũ, & ſacramenta pertinere ad cæremonias diuini cultus, vt ex materia de Relig. & de Sacramẽtis, & ex dictis ſuprà de lege veteri cõſtat. Sed ſpeciale ſacrificium, & ſpecialia ſacramenta ſunt à Chriſto non ſolùm inſtituta, ſed etiam præcepta, vt eſt de fide certum, & breuiter probatum eſt in capite præcedenti, latiùs verò & ex profeſſo in tom. 3. & 4. de Sacramentis. Ergo eodem modo certũ eſt, data eſſe à Chriſto in ſua lege aliqua diuina, & cæremonialia præcepta. De quibus etiã eſt certum, poſitiua eſſe, & non iuris naturalis ſiue cõſideretur vt coniuncta inſtitutioni, ac ſimpliciter, ſiue per ſe, & ſuppoſita inſtitutione. Prior pars probatur, quia inſtitutio talis ſacrificij, & talium ſacramentorum nullo modo pertinuit ad ius naturale: nam fuit voluntaria determinatio diuini cultus, quẽ generaliter ius naturale præcipit, ad tales actiones, & cæremonias, quæ ratio naturalis nõ ſolùm nõ determinat, verùm etiam nec inuenire poſſet, fuerunt ergo, vt ita dicam, adinuentiones diuinæ; ergo fuerũt iuris diuini poſitiui; ergo eiuſdẽ ordinis ſunt præcepta vt cõiuncta tali inſtitutioni. Altera verò pars probatur, quia etiam facta inſtitutione, oportuit adiungi præceptũ ex ſola volũtate Chriſti, quia ratio naturalis etiã illuminata per fidem nõ dictaret, vel exigeret obligationem ex vi ſolius inſtitutionis. Et ita viuente Chriſto, licèt Baptiſmus eſſet inſtitutus, non erat ſub præcepto, & idem nunc cenſent aliqui de extrema vnctione. Negare autem non poſſumus, quin hæc præcepta ſint valde conſentanea rationi, & quaſi neceſſaria ex inſtitutione. Nam ſuppoſita inſtitutione vnici ſacrificij naturaliter ſequitur obligatio illud offerendi, quia obligatio colendi Deum per ſacrificiũ, ſuo modo naturalis eſt; ergo determinata inſtitutione ad tale ſacrificium, conſequenter determinatur obligatio naturalis. Verum eſt autem in inſtitutione vnici ſacrificij includi prohibitionem vtendi aliis, quæ moraliter æquiualet præcepto vtendi tali ſacrificio, & ideo ſimpliciter eſt illud præceptũ poſitiuum. Quod in præceptis ſacramentorum eſt clarius, qui vſus ſacramentorum etiam in genere nõ ita eſt de iure naturali, de propriis ſacramentis loquendo. Nihilominus tamen ſuppoſita excellenti inſtitutione ſacramentorum nouæ legis, & infirmitate, ac indigentia hominis, valde rationi conſentaneum fuit præcipi, quod ita inſtituebatur, quamuis in rigore neceſſitas ſimpliciter ex præceptis poſitiuis orta ſit.

17.
Præcepta cæremonialia data eſſe in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodato perfectioni huius legis. Ratio.

Addendum verò eſt, hæc præcepta cæremonialia data eſſe in lege gratiæ perfecto quodam modo accõmodato libertati, & perfectioni huius legis. Declaratur, quia ex quatuor membris præceptorum cæremonialiũ, quæ erant in lege veteri, ſcilicet, ſacrificia, ſacramenta, ſacra, & obſeruantiæ, ſolùm de primis duobus data ſunt præcepta diuina in lege noua, de aliis verò duobus data eſt poteſtas Eccleſiæ ad inſtituenda, & præcipienda illa ſuo prudenti arbitrio; hoc ergo ſpectabat ad libertatem, & perfectionem huius legis. Ratio autem eſt, quia ſacrificia, & ſacramẽta pertinent ad ſubſtãtiam cultus diuini, ſacrificium

quidem quia veluti eſſentiam cultus diuini externi, A
& publici continet, ſacramenta verò quia ad ſanctifi-
cationem cultorum Dei ordinantur. Et ideo de his
oportuit dari præcepta diuina, vt ſubſtãtia diuini cul-
tus firma, & ſtabilis ſemper in Eccleſia permaneret,
& vt per talia ſigna ſemper Eccleſia Chriſti ab aliis
ſectis, vel congregationibus diſtingueretur. Nam vt
Auguſt. dixit 19. contra Fauſtum c. 11. *In nullum nomẽ*
religionis coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignorum,
vel ſacramentorum conſortio colligentur. Alia verò duo
membra pertinent ad accidentalem cultum, & ad or-
natum ſacrificij, & ſacramentorum; & ideo Eccleſiæ
diſpoſitioni relicta ſunt, vt ſuo loco latiùs dictum eſt.
Circa priorem etiam partem huius materiæ conſul-
tũ maximè eſt perfectioni huius legis, quia Chriſtus
Auguſt. Dominus, vt Auguſtinus notauit epiſt. 118. c. 1. *Leni* B
iugo ſuo nos ſubdidit & ſarcina leui, vnde ſacramentis nu-
mero pauciſſimis, obſeruatione faciliimis, ſignificatione præ-
ſtantiſſimis ſocietatẽ noui populi colligauit. In quibus ver-
bis tacitè rationem reddit, ob quam talia præcepta
quamuis cæremonialia non ſunt contra legis nouæ
ſuauitatem, & libertatẽ. Addere verò poſſumus, etiã
non eſſe contra perfectionem huius legis, quia ſecũ
afferunt ſpiritũ gratiæ, & charitatis, & ad illum obti-
nendum ordinantur, ſpiritus autem charitatis *facit*
præcepti ſarcinam non ſolum non prementem onere ponde-
rum, verùm etiam ſubleuantem vice pennarum, vt dixit
Auguſt. lib. de perfection. inſtit. cap. 5.

Atque ex his colligitur primò, materiam legis no-
18. *Materia legis nouæ tã actus externos, quã internos amplectitur.* uæ complecti tam actus externos, quàm internos. De
externis id conſtat ex dictis de præceptis cæremonia- C
libus huius legis, omnia enim illa de actibus exter-
nis ſũt; in materia verò morali illos tãtùm actus præ-
cipit, qui ſunt de lege naturæ. De internis verò patet,
quia in eis principaliter cõſiſtit rectitudo apud Deũ,
& ideo hæc lex præcipuè verſatur circa actus, in
quibus interna iuſtitia conſiſtit, vel ſine quibus eſſe
non poteſt. Illam enim maximè Chriſtus intendit,
ideóque dixit Matth. 5. *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra*
pluſquam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in
regnum cælorum, Phariſæi enim iuſtitia externa con-
tenti erant, Chriſtus autem internam iuſtitiam quæ-
rere docet, & actus internos ad illam neceſſarios præ-
cipit. Vnde duobus modis præcipiuntur per hanc le-
gem actus interni. Primò per ſe, & directè, ita vt in
ipſo actu interno quaſi conſummetur materia præ- D
cepti, & hoc modo præcipiuntur actus virtutum
theologalium, & actus contrarij prohibentur. Præci-
piuntur etiam aliqui actus virtutum moralium, præ-
ſertim verò pœnitentiæ, quæ eſt diſpoſitio ad iuſtitiã
coram Deo. Poſſet etiam in hoc ordine numerari ora-
tio quatenus in mente conſummari poteſt, & inter-
dum eſſe neceſſaria, quãuis verbis exprimi nõ poſſit.

Alio modo poſſunt actus interni præcipi propter
19. *Alius modus præcipiendi actus internos ob externos.* externos, qui interdum per ſe primò præcipiuntur,
vt conſtat maximè de præceptis ſacramentorũ, quia
verò præcipiũtur vt morales, & humani, ideo præci-
piuntur etiã interni, ſine quibus externi morales eſſe
nõ poſſunt. Et ſimiliter prohibitis aliquibus actibus
externis, neceſſe eſt, vt prohibetur interni, & hoc E
modo hæc lex prohibet etiam internã concupiſcen-
tiam, & praua deſideria. vt habetur Matt. 5. Denique
hæc lex non ſolùm præcipit operationem, ſed etiam
modum operandi, & ideo in primis præcipit rectitu-
dinem in intentione vltimi finis, ſeu æternæ beatitu-
dinis, & deinde iubet etiam bonam intentionẽ par-
ticularem in quolibet opere, & contrariam intentio-
nem prohibet, vt ex Matt. 5. colligitur. In quo ſolum
eſt aduertendum, intẽtionem operis non ſemper præ-
cipi vno, eodémque præcepto, quo præcipitur opus,
& nihilominus cõſiderata tota lege Chriſti, vtrũque
per illam præcipi, & ideo licèt vnũ, vel aliud præce-
A ptum impleri poſſit ſine recta intentione, atque adeò
ſine honeſto modo operandi, nihilominus tota lex
Chriſti in illo opere integrè ſeruari poteſt, niſi hone-
ſto modo fiat, ſicut de lege naturali in ſuperioribus
diximus. Nam etiam quoad hoc nõ eſt minus perfecta
lex Chriſti. Propter quod ipſe dixit Mat. 5. *Omnis qui*
audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapien-
ti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, ex quibus
verbis ita colligit Aug. lib. 1. de ſermon. Domini in *Auguſt.*
monte, cap. 1. *Si quis piè ſobriéque conſiderauit ſermonẽ,*
quẽ loquutus eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, puto, quòd
inueniet in eo quantum ad mores optimos pertinet, perfe-
ctum vitæ Chriſtianæ modum, quod in diſcurſu illorum
librorum optimè declarat, & D. Thom. hic q. 108. *D. Thom.*

20. *Senſus illius axiomatis Theologorũ in noua lege nulla eſſe diuina præcepta, niſi fidei & ſacramentorum.* Vltimò intelligitur ex dictis, quomodo verum ſit
B axioma Theologorum dicentium, in noua lege nulla
eſſe diuina præcepta, niſi fidei, & ſacramentorum, vt
loquitur Soto in 4. diſt. 40. artic. 4. & ſequuntur alij
moderni, & Conar. in 4. Decretal. cap. 6. §. 10. in prin-
cip. qui id ſumpſerunt ex D. Thoma in dicta quæſt.
108. artic. 1. ad 2. vbi non tam expreſsè id affirmat, in
quodlib. autem 4. art. 13. dicit, *legem nouam eſſe conten-*
tã præceptis moralibus naturalis legis, & articulis fidei, &
ſacramentis gratiæ, vbi nunquam dicit, præcepta fidei *Sot.* *Conar.* *D. Thom.*
pertinere ad præcepta poſitiua legis nouæ, ſed ſolùm
determinationem articulorum fidei eſſe peculiarem
legis nouæ. Vnde rectè intelligitur iuxta ſuperiùs di-
cta, doctrinam, & expreſſionem fidei eſſe propriã le-
gis nouæ, & perfectionis eius, & cum illa eſſe coniũ-
ctum ſpeciale fidei præceptum, ſiue illud poſitiuum
C vocetur, ſiue naturale, diuerſis reſpectibus ſuprà ex-
plicatis. Sic ergo intelligẽdũ eſt illud axioma quoad
hanc partem. Quoad alteram verò ſolum eſt adden-
dum, intelligi de poſitiuis præceptis, & ſub ſacramẽ-
tis comprehendi ſacrificium, quia vnum eſt ex ſacra-
mentis quoad rem in illo oblatã, inde enim neceſſa-
riò fit conſequens, vt etiam illius obligatio cadat ſub
peculiare præceptum huius legis, vt iam explicatum
eſt. Atque hinc rectè colligit Victor. in relect. de ma- *Victor.*
trim. in 2. parte ſecundæ partis, num. 4. in noua lege
nullum eſſe præceptum diuinum negatiuũ, quod ad
ius poſitiuum pertineat, quia præcepta ſacramento-
rum tantùm ſunt affirmatiua. Videri autem poteſt di- *Obiectio*
minuta illa numeratio, quia præceptum de obediẽtia
Eccleſiaſtica Prælatis Eccleſiæ præſtanda, eſt præce-
D ptum legis nouæ, contentum in illis verbis Matt. 18.
Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi tanquam Ethnicus, &
Publicanus, & in illis Ioan. 21. *Paſce oues meas.* Reſpõ- *Reſp.*
detur, diſtinguendam eſſe, vt ſæpe dixi, inſtitutionẽ à
præcepto. Inſtitutio ergo Prælatorum Eccleſiæ, & po-
teſtas iuriſdictionis eis data, præſertim Petro, & ſuc-
ceſſoribus eius, cum poteſtate illam communicandi,
pertinet ad ius diuinum poſitiuum huius legis, quod
poteſt reduci ad documenta fidei, nam vnum ex cre-
dendis eſt, Eccleſiam Chriſti eſſe vnam, & in vno ca-
pite fundatam. Poſita autem illa inſtitutione præce-
ptum illud Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris*, natura-
le eſt, & ſub moralibus continetur, ſicut præceptum
implendi votum, & ſimilia.

E

CAPVT III.

Vtrùm lex noua ſit ſcripta ſenſilibus literis, aut tantùm interiùs indita.

1. *Ratio dubij.* EXplicata materia, & præceptis huius legis, dicen-
dum ſequitur de forma illius. Poteſt autem hæc
lex (ſicut quælibet alia) conſiderari, vel prout eſt
in legiſlatore, vel prout exteriùs indicatur illis,
quibus imponitur. Hic ergo non habet locum prior
conſideratio, quia in ſuperioribus ſatis explica-
tum eſt, quis actus ſit lex in ipſo legiſlatore.
& quoad hoc eadem eſt ratio de hac lege diuina, quæ
de aliis,

de aliis. Tractamus igitur de lege noua, vt extra Deum, & Chriſtum exiſtente, & ſic forma eius conſiſtit in aliquo ſigno ſufficienter promulgante hominibus, Dei, & Chriſti voluntatem. Et de promulgatione quidem dicemus in capite ſequenti: hic autem inquirimus, quale ſit illud ſignũ, an ſenſibile, vel ſpirituale, & ſi eſt ſenſibile, an ſit tranſiens, vel permanens, ſeu ſcriptum? Ratio verò dubitandi eſſe poteſt, quia hæc lex hominibus viatoribus in corpore mortali viuentibus, & ſenſibus vtentibus data eſt; ergo neceſſariò dari debuit per ſigna ſenſibilia, quia ſecundùm ordinariam legem non poteſt voluntas Dei hominibus innoteſcere, niſi per hæc ſigna; ergo illa ſunt de eſſentia huius legis, vt exteriùs latæ. Poteſtque hoc cõfirmari ex promiſſione huius legis facta Iſai. 2. & Michææ 4. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem*, vbi apertè eſt ſermo de lege externa, & de verbo Dei ſenſibili, de quo ibidem prædictum fuerat, *Venite, & aſcendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas*, vtique ſenſibili, & humano modo, & ideo deſignatur locus, in quo hæc lex promulganda erat. Et ita impletum eſt in prædicatione Apoſtolorum, quibus Chriſtus dixerat, *Euntes docete omnes gentes*, &c. &, *docentes eos ſeruare omnia quæcumque mandaui vobis.* Vnde & Chriſtus per ſenſibilia ſigna præcepta ſua tulit, & Apoſtoli per ſimilia ſigna illa promulgarunt. Quod ſi ſenſibile ſignum neceſſarium fuit ad formam huius legis, videtur profectò magis conueniens, vt fuerit verbum ſcriptum, quia lex hæc ſtabilis, & perpetua eſt, vt infra dicemus; ergo debuit per ſignum ſtabile, & fixum inſtitui quale eſt ſcriptura, & non per verbum tranſiens, vt eſt vocale. Et confirmatur ex vſu ipſo, ideo enim prouidit Deus, vt Euangelica præcepta in nouo Teſtamento ſcriberentur.

2. In contrarium verò eſt promiſſio Dei per Ieremiam c. 31. *Feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum.* Quod pactum poſtea ſic explicatur, *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in cordibus eorum ſcribam eam.* Et hanc promiſſionem ponderans Paulus ad Hebræos 8. & 10. dicit, hanc eſſe prærogatiuam noui Teſtamenti, in qua excedit Teſtamentum antiquum; idem autem eſt quoad hoc lex noua, & teſtamentum nouum; ergo hæc lex noua non eſt ſcripta, vel tradita ſigno ſenſibili, ſicut lex vetus, nõ eſt ergo hoc ſignum de forma, ſeu eſſentia huius legis. Et confirmatur ex loco Pauli 2. ad Corinthios cap. 3. *Epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata à nobis, non atramento ſed ſpiritu Dei viui, nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Vbi Theophylact. notat differentiam, quia lex atramento ſcripta fuit, Euangelium autem per ſpiritum, quam etiam notat Auguſtinus 15. contra Fauſtum cap. 4. Et confirmatur, quia Chriſtus huius legis Author illam nõ ſcripſit externa, & materiali ſcriptura, ſicut Deus per Angelos ſcripſit legem Decalogi, & per Moyſem legis datorem cætera præcepta. Ergo ſignum eſt, hanc legem, per ſe non eſſe ſcriptam ſicut priorem. Et quamuis verbo ſenſibili, & vocali lata fuerit, quia non poterat alio modo indicari communiter hominum ſecundùm ordinariam prouidentiam, vt probat ratio in principio facta, nihilominus verbum illud ſolum fuit quaſi inſtrumentum ad ſcribendam hanc legem in mentibus, & cordibus hominum, ergo hæc lex non poteſt dici ſcripta ſenſibiliter, vt ſic dicam.

Auguſt. Conſir.

3. *Reſolutio dubij.* Reſolutio huius dubij, ſatis communiter recepta eſt, legem nouam complecti non ſolùm propria præcepta, ſed etiam ſpiritum gratiæ inclinantis, & adiuuantis ad legem obſeruandam. Inter quæ duo principalior eſt ſpiritus gratiæ, & ideo ab illo principaliter denominatur, & quæ illi cõueniũt ratione gratiæ

A ſimpliciter ei cõuenire dicũtur. Quia ergo gratia, & charitas cordi infunditur, ideo ſimpliciter lex gratiæ dicitur infundi in cordibus abſolutè, & ſimpliciter, licèt quatenus præcepta continet exteriùs lata ſit, & ſcripta dici poſſit. Ita docet D. Thomas q. 106. ar. 1. & ſumi poteſt ex Chryſoſtomo homil. 1. de Spiritu ſãcto in die Pẽtecoſtes tom. 3. vbi in fine dicit, *Quæ igitur lex quam hodie è cœlo datam dicis? Spiritus ſãcti gratia*, & hom. 38. in imperfecto circa illa verba, *Venite ad me omnes, qui laboratis*, &c. *Lex* (inquit) *præceptum eſt nudum, gratia autem virtus eſt.* Latiùs verò hoc tradidit Auguſtinus de ſpirit. & liter. cap. 17. vbi ait, legem nouam eſſe charitatem diffuſam in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis. Vnde cõcludit, B *Lex ergo Dei eſt charitas*, & infra, *Cum in tabulis* (inquit) *ſcribuntur opera charitatis, lex eſt operum, & litera occidẽs præuaricatorem, cum autẽ ipſa charitas diffunditur in corde credentium, lex eſt fidei, & Spiritus viuificans dilectorẽ.* Idem ferè repetit cap. 26. vbi mouens difficultatẽ, in quo differat lex gratiæ à lege naturæ, cùm etiam lex naturalis ſit ſcripta in cordibus hominũ, iuxta illud Pauli ad Romanos 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt.* Reſpondet gentes, de quibus loquitur Paulus, non eſſe infideles gentium, ſed illos Gentiles conuerſos ad fidem, & iam iuſtificatos per gratiam Chriſti, & ideo legẽ ſcriptam in cordibus eorum non eſſe aliud, quam gratiam, per quam dicuntur, naturaliter ea, quæ legis ſunt, facere, quia C gratia ipſa perficit naturam, & vbi adeſt, modo maximè conſentaneo naturæ lex impletur.

D. Thom. Chryſoſt.

Auguſt.

4. *Lex imperãs & lex impellens, ſeu adiuuans.* Poſſumus autem doctrinã hanc ampliùs explicare, diſtinguendo in lege noua duas leges, vnam imperantem, aliam impellentem (vt ſic dicam) & adiuuãtem ad alteram imperantem implendam. Et cõcedere priorem conſiſtere in ſigno aliquo ſenſibili voluntatis Chriſti, & ſic poſſe dici legem vocalem, vel ſcriptam in charta, vel etiam ſcriptam in mente per memoriam, ſeu dictamen intellectus iudicantis, ſeruãda eſſe talia præcepta. Poſteriorem verò legem poſitam eſſe in propenſione charitatis, ſeu fidei per charitatẽ operantis. Nam impulſus potentiæ habitus, vel motio ſolet nomine legis ſignificare, ſic enim Paulus ad Roman. 7. concupiſcentiæ impulſum vocat legem fomitis, ergo multò magis impulſus Spiritus ſancti D interiùs immiſſus, ſiue per internas motiones, ſiue per infuſionem charitatis, poteſt meritò lex gratiæ appellari. Hæ autem duæ leges non tanquam duæ omnino diſtinctæ accipiendæ ſunt, ſed vt coniũctæ, & quaſi componentes vnam perfectam. Nemo enim abſolutè loquendo, duas Chriſti leges, aut duas nouas leges admittet, id enim à modo loquendi Scripturæ, & Patrũ alienum eſt; debẽt ergo intelligi illæ duæ tanquam partes inter ſe vnitæ, & ad conſtituẽdam perfectam Chriſti legem ordinatæ, ſeu in eadem radice connexæ; nam, vt ait author imperfecti ſuprà. *Gratia leuis eſt, non ſolùm quia leuia ponit mandata, ſed etiam quia quod fieri præcipit & ipſa in nobis faciẽdi operatur virtutem, vt gratia* (inquit) *iubet, Diligite inimicos veſtros, & ipſa innuat ad eos diligendos.* Dicitur autem E gratia præcipere, quia talia præcepta poſtulat tanquam ſibi connaturalia, vel ſaltem vt maximè ſibi conſentanea. Quia ergo in hac lege ſic ſpectata, & perfecta lex impulſus diuini Spiritus perfectior eſt, ideo ab illa ſolet ſimpliciter denominari lex fidei, & lex ſpiritus vitæ, atque eodem modo dicitur lex in cordibus impreſſa.

Author imperf.

5. *Adhuc perſiſtit difficultas. Primò.* Sed licèt hæc doctrina vera ſit, nõ videtur euacuare difficultatem poſitam. Primò, quia non ſatis declarat differentiam inter legem veterem, & nouam: nam ſi ambæ conſiderentur, vt leges imperantes, ambæ dicuntur fuiſſe ſenſibiliter ſcriptæ, & per exteriorem doctrinam imperatæ; ſi verò cõſiderẽtur vt

interiùs receptæ à ſubditis, ambæ receptæ ſunt per fidem.& in vtraque fuit neceſſarius internus impulſus Spiritus ſancti, vt poſſet lex integrè, vel dignè impleri, & ita quoad legem inclinationis; & impulſus, vtraque fuit impreſſa in corde; ergo non ſatis explicatur, quid in hoc proprium habuerit lex noua.

Secundò. Auguſt. Secundò vrget difficultas poſita ab Auguſtino de lege naturæ, neque eius reſponſio videtur ſatisfacere. Nam eſto concedamus (quod difficultate non caret, licèt ad hunc locum non pertineat) propoſitionem illam *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt*, extendi poſſe ad Gentiles conuerſos ad fidem Chriſti, nihilominus veriſimile non eſt, in illa non comprehendi Gentiles, qui Chriſtum præceſſerunt, & abſque lege Moyſi, ſiue ante illam, ſiue cum illa, per fidem verum Deum coluerunt, & iuſti B fuerunt. Nam de illis veriſſimè dicitur, cùm legē non habuerint, vtique poſitiuam diuinam, ſeu per ſpecialem doctrinam exteriorem datam, naturaliter ea, quæ legis ſunt, feciſſe, non quidem ſine auxilio gratiæ, ſed connaturaliter illi operando; in illis ergo re vera erat lex diuina imperans menti indita, & erat impulſus gratiæ cordi etiam impreſſus, & ita lex naturalis ſumpta prout fit in fidelibus legis naturæ, quatenus fuit impulſiua, fuit æqualis legi nouæ in hac perfectione, quatenus verò fuit imperans ſuperauit legem nouam, quia fuit impreſſa mentibus ſine externa doctrina, quod non habet lex noua. Imò hic exceſſus etiam in lege merè naturali reperitur.

6. *Tertiò.* Tertiò relinquitur mihi ſcrupulus in illa doctrina, C quia non ſaluat cum proprietate verba promiſſionis Dei per Ieremiam, cap. 31. *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.* Nā lex ſolius impulſus non propriè, ſed metaphoricè tātùm eſt lex, vt lib. 1. in principio oſtendimus, & inde diximus, legem fomitis nec veram, nec propriam legem eſſe. Ergo ſi lex gratiæ ſolùm ratione inclinationis, & impulſus dicitur eſſe impreſſa in cordibus; neceſſariò dicendum eſt, Ieremiam metaphoricè loqui de lege. Conſequens autem eſt inconueniens. Primò ex generali regula, quòd ſcriptura propriè eſt intelligenda, ſi commodè poteſt. Secundò quia prædixerat, Ierem. 31. *Feriam domui Iſrael, & domui Iuda in fœdus nouum*, & poſtea explicat, quale ſit illud pactū, per verba illa, *Dabo legem meam*, &c. nomine autē pacti, & fœderis ſolet in Scriptura propria lex ſignificari. D

Augetur difficultas. Et augetur difficultas: nam ſi hoc modo legem ibi promiſſam interpretemur, occaſio datur hæreticis eludendi omnia Scripturæ teſtimonia, quibus proprietatem, & veritatem legis nouæ ſuprà probauimus. Nam vbicumque eſt ſermo de lege noua, aut Chriſti, dicent hæretici, illam eſſe gratiam, non imperantem, ſed inclinantem, & ideo vocari legem fidei, vel ſpiritus vitæ, non quia aliquid imperet, ſed quia interiùs efficaciter mouet ad credendum, homines per iuſtitiam Chriſti imputatam, vt ipſi fingunt, iuſtificari.

7. *Addendum doctrinæ traditæ.* Propter hoc addendum cenſeo ſuperiori doctrinæ, legem nouam etiam vt imperantem eſſe non ſcriptā exteriùs, & eſſe mētibus, & cordibus impreſſā. In qua aſſertione duæ partes continentur, vna negans, eſſe ſcriptam exteriùs, alia affirmans eſſe interiùs, quæ ſigillatim oſtendēda ſunt. E Vt ergo priorē explicē, ſuppono, legem hanc datam eſſe per exteriorem doctrinam, atque hoc modo verbum ſenſibile eſſe de eſſentiali forma eius. Hoc enim conuincit prima ratio dubitandi in principio poſita cum verbis Chriſti, Matt. vltim. Idémque infrà probabimus de externa, & publica promulgatione. Nihilominus verò dicim⁹, hāc legem per ſe non eſſe ſcriptā, quia & ab authore ſuo ſcripta non fuit, vt ex 3. part. q. 41. art. 4. intelligi poteſt, vbi cum D. Thoma diximus, Chriſtum Dominū *D. Thom.* doctrinam ſuam non ſcripto, ſed verbo tantùm tradi- A diſſe. Et multo tempore durauit, & obligauit hæc lex, prius quàm eſſet ſcripta, vt ſumitur ex Iren. lib. 3. contra hæreſes cap. 1. & Chryſoſtom. homil. 1. in Matth. & Euſeb. lib. 3. Hiſtor. cap. 18. aliàs 24. *Iren. Chryſoſt. Euſeb.* Et patet, nam legis nouæ præcepta ſolùm in Teſtamento nouo ſcripta ſunt; Teſtamentum autem nouum octauo anno poſt Chriſti paſſionem cœpit ſcribi, vt ſumitur ex Theophyl. in Præfat. ad Matth. *Theophyl.* quatenus dicit, Matthæum illo octauo anno ſcripſiſſe ſuum Euangelium, fuiſſéque inter Euangelia primum. De cæteris autem libris, vel epiſtolis noui Teſtamenti manifeſtum eſt, poſt illum annum fuiſſe cōſcripta. At verò ante illū annum iam lex noua obligauit magnam orbis partem, & potuiſſet ita permanere perpetuò, etiamſi non eſſet ſcripta, vt argumentatur Iren. ſuprà; ergo ſignum eſt per ſe non eſſe legem ſcriptam. Quamuis poſtea ſcripta fuerit, quaſi per occaſionem ſcribendi vitam Chriſti, vel docendi, aut monendi fideles per epiſtolas. Simúlque Spiritus ſanctus ex prouidentia ſua id directè intenderit, vt arma daret Eccleſiæ contra hæreticos, qui futuri erant, vt idem Theophylact. notauit. *Confirm.* Et confirmatur, quia nonnulla præcepta diuina huius legis, vel inſtitutiones eius non ſunt ſatis apertæ, & per modum legis ſcriptæ in canonicis libris, vt ex materia de fide, & traditionibus nunc ſuppono, ergo ſignum eſt, præcepta diuina huius legis, etiam propria, & imperantia per ſe non poſtulare, vt ſint ſcripta exteriùs in charta ſenſibili.

8. *Hinc infertur.* Ex probatione autem huius partis infertur neceſſitas alterius. Nam hæc lex tradita fuit à Chriſto, C vt in Eccleſia ſua perpetuò duraret: præcepta autem ſolo verbo tradita, niſi permanenti modo ſcribātur, citò tranſeunt, & ſi ſoli memoriæ hominum committantur, facilè vel traduntur obliuioni, vel per imperitiam, negligentiam, aut malitiam peruertuntur, vel mutantur. Ergo cùm præcepta huius legis per ſe non fuerint exteriùs ſcripta, debuerūt interiùs ſcribi, vt permanerent, & non debuerunt committi ſoli memoriæ hominum, quia debebāt incorrupta cōſeruari, ergo oportuit, vt per ſpecialem Spiritus ſācti gratiam, & prouidentiam interiùs ſcriberentur. Scripta autem ſunt in mētibus, & ſuperſcripta in cordibus, vt explicuit Paulus ad Hebr. 8. id eſt, in intellectu per abundātiam luminis fidei, & ſupernaturalis doctrinæ, & in voluntate per abundantiam ſpiritus, & amoris. D Nā licèt huiuſmodi præcepta propriè, & formaliter videantur ſcribi in intellectu, vel in actu primo per ſpecies & lumen, vel in actu ſecundo per iudicia, & dictamina ad hanc legem pertinentia, nihilominus etiam in voluntate, ſuo modo ſcribuntur, non ſolùm quoad impulſum, qui eſt formaliter in voluntate, ſed etiam quoad ipſa præcepta, quæ rectè dici poſſūt eſſe obiectiuè in voluntate, quæ ad illa bene eſt affecta. Nam ſicut amans dicitur eſſe in amato, & è cōuerſo, ita qui amat legem rectè dicitur habere illā impreſſam in corde ſuo, ſicut etiā Deus ipſe dicitur eſſe in amante ipſum. Et hæc inſcriptio in affectu valde cōfirmat alteram, quæ eſt in intellectu, quia quæ diligūtur, multum recogitantur, & ita firmiùs menti adhærent. Item quia quæ diligūtur, ſuauiter implentur, & E vſu ipſo magis firmantur. Cœpit autem fieri hæc interna legis nouæ inſcriptio, primùm quidem in Apoſtolis, & mediāte illorum miniſterio facta eſt in Eccleſia, & in ea permanet per ſpecialem Spiritus ſancti aſſiſtentiam, & abundantem gratiā, & ita per ſe ſufficeret ad perpetuitatem huius legis, etiamſi in charta ſcripta non eſſet, vt rectè dixit Iren. lib. 3. c. 4. *Iren.* Et fortaſſe hūc modum internæ inſcriptionis indicare voluit Ierem. dicto cap. 31. quando poſt dictā promiſſionem ſubdit, *Et nō docebit vltra vir proximum ſuū, & vir fratrē ſuū, dicēs, Cognoſce dominū, omnes. n. cognoſcēt me à minimo vſq; ad maximū, ait Dominus: quia propitiabor*

iniquitati

iniquitati eorum, &c. nam his verbis ſignificatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ, per quã Deus facturus erat, vt ſua lex noua in mentibus, & cordibus imprimeretur, vt doctè explicuit Fráciſcus Ribera in cap. 8. ad Hebr. Addi denique hîc poteſt, quod notauit Macar. ſenior homil. 47. in principio; hãc differẽtiam indicatam eſſe in ſigno diſtinctiuo vtriuſque populi: nam Iudæi ex circunciſione externa agnoſcebantur eſſe populus Dei, modò populus Dei peculiaris intus notam circũciſionis cordi ſuo inſculptam ſuſcipit.

Ribera. *Macar.*

9. *Soluitur 3. difficultas.* Ita ergo ſatisfactum eſt tertiæ difficultati, & ex eadẽ doctrina facile expeditur prima, & explicatur differentia inter legem veterem, & nouam, tam vt ſunt leges propriè imperantes, quàm quoad gratiam impellentem. Nam lex vetus per ſe fuit ſcripta, & ex ſcripto promulgata, vt ſuprà viſum eſt, & ex Scriptura conſtat. Item non fuit peculiari gratia, aut ſpiritu cordibus illius populi impreſſa. Quia licèt Deus non negauerit illi populo ſufficientem gratiam, vt per fidem ſuſciperet illam legem, & per voluntatem ad illam afficeretur, & eam poſſet implere, nihilominus non communicauit illi populo illam abũdantiam lucis, & gratiæ, quam Eccleſiæ Chriſti reſeruauit, ratione cuius dicitur lex aliqua ſpecialiter cordibus imprimi. Et ideo lex noua data eſt cũ effuſione Spiritus ſancti, & ſignis viſibilibus eius; vetus autẽ ſolũ cũ externis ſignis timoris, & maieſtatis, vt Sãcti frequẽter declarãt, & ſpecialiter Chryſoſt. homil. 1. in Matth. & in imperfecto homil. 28. Addimuſque vlteriùs, illam quoque gratiam, quæ in lege veteri dabatur ad credenda, & implẽda eius præcepta, non fuiſſe ex illa lege, neque ex vi illius ſtatus, in quo nondũ Chriſtus gratiã hominibus meruerat, nec pro peccato ſatisfecerat. Et propterea ratione illius gratiæ nõ poteſt lex vetus dici mentibus indita, ſed potiùs illud attribuendum eſt legi gratiæ, vt in paragrapho ſequenti explicabitur.

Differentia inter legem veterem, & nouam.

10. *Ad 2. difficultatem.* Ad ſecundam difficultatem concedo, iuſtos viuentes in lege naturæ habuiſſe legem mẽti inditam, præſertim legem fidei, ſpei, & charitatis, & religionis infuſæ, quæ eſt connaturalis ipſi gratiæ. Dico tamen, illos etiam iuſtos quantum ad illam legem pertinuiſſe ad legem gratiæ per fidem Chriſti, propter cuius merita iuſtificabantur, vt docuit Auguſt. de ſpirit. & litera, cap. 17. & ex illo D. Thom. q. 106. art. 1. ad 3. & art. 2. ad 3. & quæſt. 107. art. 1. ad 2. Sic ergo neceſſarium nõ eſt, vt in hoc abſolutè differat lex gratiæ a lege illa naturali. Et nihilominus differt maximè in gradu perfectionis: nam in illo ſtatu legis naturæ, quia nondum redemptio erat impleta, non communicabatur abundãtia ſpiritus, niſi raro, & quibuſdam primariis, & prælectis viris, & ideo facilè amittebatur gratia, & lex illa, prout erat infuſa, facilè de mentibus delebatur: in lege autẽ noua eſt lõgè perfectior illuminatio, & inſpiratio gratiæ, & ideo perfectiori etiã modo lex Chriſti cordibus eſt impreſſa. Similiter poteſt alia conuenientia, & differentia conſiderari: nam etiam in lege naturæ id quod fuit præceptũ ſupernaturale, non fuit ſcriptum exteriùs, ſed reuelatione acceptum, & per traditionem cõſeruatum mediante fide, vt eſt illud de adhibendo paruulis remedio originalis peccati. In hoc ergo fuit aliqua ſimilitudo inter illum ſtatum, & legem gratiæ. Ex diuerſo tamen principio: nam in illo tempore tam pauca myſteria reuelabãtur communi corpori Eccleſiæ, & tam pauca præcepta ſupernaturalia dabãtur, vt ſola traditione poſſent cõſeruari; in lege autem gratiæ licèt dẽtur plura præcepta ſupernaturalia, tot dantur auxilia gratiæ, & tanta eſt aſſiſtentia Spiritus ſancti, vt ratione illius ſufficiẽter ſint expreſſa cordibus, & mentibus fidelium, vt in eis poſſent perpetuò durare, quamuis ad maiorẽ perfectionem, & ſuauitatem, etiam prouiderit idem

Auguſt.

A Spiritus ſanctus vt præcipua ex illis canonicè ſcriberetur.

11. *Ad vltimum.* Denique etiam concedo, legem purè naturalem eſſe ſcriptam in mentibus, & aliquo modo in cordibus Gentilium, etiam infidelium, illóſq; propriè cõprehendi ſub verbis Pauli ad literã intellectis. Nam in illis gentibus perfecta erat rationalis natura, cuius hæc lex eſt naturalis proprietas, & interdum poterãt facere aliquod opus, quo oſtenderent talem legem ſcriptam in mentibus ſuis, vt in ſequenti tractatu de gratia latiùs dicemus. Neq; hoc eſt cõtra ſingularem prærogatiuam legis gratiæ, tum quia lex illa non fuit ſupernaturaliter indita, & infuſa, ſicut promiſſũ erat de lege noua, tum etiam quia licet lex naturæ ita ſit ſcripta in mente, vt non poſſit omnino deleri, & licèt B per impulſum ſit aliquo modo in volũtate, quatenus naturaliter ad honeſtũ inclinatur, nihilominus ita eſt per concupiſcentiam, & corporis infirmitatẽ impedita, vt ſine auxilio gratiæ nec impleri poſſit, nec ab erroribus pura ſeruari; lex autem gratiæ ita imprimitur mentibus per virtutem ſpiritus, vt det etiã vires, quibus, & conſeruari poſſit, & ſuauiter obſeruari.

CAPVT IV.

Quando cœperit lex noua obligare tam populum Iudaicum, quàm vniuerſum orbem.

C EXplicatis cauſis legis nouæ, dicendum ſequitur de eius effectibus, inter quos obligatio eſt quaſi formalis, & extrinſecus effectus, vt ſuprà de lege in cõmuni dictum eſt, & ideo ab illo incipimus, ſimúlque promulgationem neceſſariã ad hanc obligationem, & perſonas, ad quas extendatur, declarabimus, quoniam hæc omnia inter ſe cõnexionem habent. Et quia tunc lex incipit obligare, quando incipit eſſe plenè, & perfectè conſtituta, ideo ſimul explicandum erit initium legis nouæ. De quo D. Thomas q. 106. art. 3. inquirit, cur non fuerit data à principio mũdi, & optimas rationes adducit. Præcipua verò eſt quia abundantia gratiæ, & perfectio nõ debuit dari, donec author gratiæ illam hominibus mereretur, vt ſumitur ex Ioan. 7. & ad Rom. 8. Ex qua ratione colligitur, quæſtionem hãc pendere ex alia, cur Chriſtus Dominus non ſtatim venerit in principio mũdi, quę in materia de Incarnat. ſufficienter tractata eſt. Dicũt verò D aliqui, quatenus gratia ipſa vocatur lex gratiæ, eatenus dici poſſe legẽ gratiæ datã eſſe hominibus à principio mundi, quia gratia, & fides ſemper hominibus communicata eſt. Sed hic modus loquendi inuſitatus eſt: nam eo modo, quo nomen legis gratiæ tribuitur gratiæ, ſolùm gratiæ Euangelicæ, id eſt, perfectæ, & abundanti tribuitur. Vnde illa potiùs dicitur lex naturalis, vel connaturalis gratiæ, hîc verò de poſitiua lege diuina per Chriſtũ data ſermo eſt, de qua cõſtat, non potuiſſe ante Chriſti incarnationẽ incipere. Supponimus deinde legem hanc vim habere obligãdi in conſcientia per præcepta ſua. Hoc eſt certum de fide, & planè intentum à Conc. Trid. in definitione ſua ſeſ. 6. can. 19. 20. & 21. & hoc probant omnia adducta in E primo capite. Suprà enim oſtenſum eſt, legem verã, & iuſtã obligare in cõſcientia; ergo maximè lex Dei; hæc autem eſt vera lex, & diuina; ergo maximè obligat in conſcientia. Deinde hoc per ſe conſtat in præceptis moralibus, & de præceptis ſacramentorum id tractatũ in ſuis locis.

1. *Obligatio legis nouæ.* *D. Thom.* *Tridens.*

Secundò ſuppono vt certum, hanc legem ex intentione Dei, & Chriſti latam eſſe pro vniuerſis hominibus viatoribus, quod eſt de fide certum, & conſtat ex verbis Chriſti Matth. vlt. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra, euntes ergo docete omnes gentes,* &c. vbi

præmittit poteſtatem vniuerſalem, vt inferat legem eſſe vniuerſalem pro toto mundo, & ideo omnibus hominibus eſſe prædicandum. *Docentes*, inquit, *eos ſeruare omnia quæcumque mandaui vobis*, ſic etiam Marci vlt. dixit, *Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et hoc ipſum prædictum fuerat per Dauid Pſal. 2. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius*, & infrà, *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam*, & infrà, *Reges eos in virga ferrea*, id eſt, inflexibili, & iuſta. Et conſonat illud Iſai. 2. *Eleuabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis eius, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem.* Et ad hoc ipſum cōfirmandū valent omnia teſtimonia Scri-B pturæ, quæ ſunt de vocatione gentium, Pſalm. 106. Iſai. 49. & ſimilia. Item reuelatio facta Petro Actor. 10. & definitio Concilij Apoſtolici Actor. 15. in quibus locis tanquā manifeſtum ſupponitur, hanc legem pro Iudæis latam eſſe, & etiam gentes cōprehendere.

3. Confir. Quin potiùs multi Iudæi, tunc credebant, & docebant, non fuiſſe prædicandum Euangelium Gentilibus, quia promiſſiones factas Abrahæ ſolis Iudæis eſſe factas contendebant. Quem errorem breui ſermone repulit Petrus Actor. 11. latiſſimè autem refutat Paulus in Epiſt. ad Roman. radicem eius oſtendens. Quæ erat, quia Iudæi de ſuis operibus ſecundùm legem factis præſumebant, & propter illa putabāt ipſis C ſolis datum eſſe Chriſtum, & omnia eius bona, & cōſequenter etiam legem. Paulus autem oſtendit, gratiam Chriſti gratis dari, & ideo in Chriſto nō eſſe diſtinctionem Iudæi, & Græci, nec circumciſionem, aut præputium aliquid valere, ſed fidem per charitatem operantem, quæ quantum eſt ex parte Chriſti, omnibus ſine diſcrimine communicatur. Ex quo principio colligitur ratio à priori aſſertionis, quia Chriſtus eſt Redemptor vniuerſalis omniū hominum; ergo etiam eſt legiſlator omnium, diuerſo tamen modo. Nā fuit Redemptor omnium hominum, etiam illorum, qui Chriſtum vt hominem præceſſerunt, & quia principio mūdi fuerunt, quia pro illis ſatisfecit, & per merita eius præuiſa iuſtificati ſunt. Legiſlatoris autē munus circa præcedentes exercere non potuit, quia iam non erant viatores, pro quibus ſolis datur lex. Circa D omnes autem, qui tempore aduētus Chriſti viuebāt, vel poſtea futuri erant, exercere potuit Chriſtus munus legiſlatoris, & ideo ſicut omnes redemit, ita omnes ſua lege obligauit, quia per obſeruationem huius legis ſalutem, & redemptionem eius participaturi erant. Denique hac ratione Eccleſia Chriſti non eſt particularis, ſicut antiqua Synagoga; ſed eſt Catholica, vt habetur in Symbolo, id eſt, vniuerſalis quoad loca, & perſonas, & tempora ab inſtitutione Chriſti; ergo & lex vniuerſalis eſt.

4. De tempore obligationis legis nouæ. His ergo poſitis, difficultas eſt, quando cœpit hæc lex homines obligare. Et quoniam mihi certum eſt, incepiſſe à Iudæis, iuxta illud Pauli Actor. 13. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei*, & c. ideo priùs de illis dicemus, & poſteà de gentibus. Eſt igitur multorū E opinio, legem nouam cœpiſſe obligare priuſquā cœpiſſet ab Apoſtolis promulgari in die Pentecoſtes.

Prima opinio. Modus autem hic opinandi tripartitus eſt. Nam quidam dicunt cœpiſſe obligare ante mortem Chriſti, ſaltem quoad ea, quæ tunc Chriſtus inſtituerat, v.g.

Modus prædictus opinandi tripartitus. quoad Baptiſmum, quem vt neceſſarium iam propoſuerat, dicens, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto*; nam

August. Auguſtinus lib. 1. de origine animæ, in cap. 9. dicit, *Ex quo illud à Chriſto dictum eſt, nemo fit membrum Chriſti ſine Baptiſmo aquæ, vel ſanguinis.* Hæc verò opinio probabilis non eſt. Vnde in hoc diſtinguendum eſt inter doctrinam fidei, & legem, & inter

A obligationem credendi, & obſeruandi legem. Ante mortem enim Chriſti, ex eius doctrina ſufficiēter audita, & præcepta, eius conteſtatione per miracula, vel per alia ſigna, ſtatim oriebatur obligatio credēdi, quia præceptum fidei, vt ſuprà dicebam, quoad hoc nō eſt poſitiuum, ſed naturale, ſuppoſita reuelatione, id eſt, cōnaturale illi. Et ita obligati fuerunt Iudæi, etiam viuente Chriſto ad credendum illum eſſe Meſſiam, & conſequenter obligari potuerunt ad parendum illi, ſaltem in animi præparatione, id eſt, in propoſito obediendi, ſi quid præciperet. Quia de Meſſia prædictum erat Deuteron. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies.* Similiter Petrus ex eadem obligatione credidit, Chriſtum eſſe filium Dei viui, quia iam hoc Pater ei ſufficienter reuelauerat, media eiuſdem Chriſti prædicatione. Neque ad hanc obligationem erat neceſſaria aliqua mora, vel maior promulgatio publica. Quia, vt dixi, hoc præceptum naturale eſt, ſuppoſita ſufficienti propoſitione doctrinæ, & ideo non requirit aliam promulgationem præter ſufficientem doctrinæ propoſitionem. Vnde ſi priuatim facta fuerit vni, vel alteri, illos obligabit; ſi verò publicè, obligabit audientes, in reliquos verò nulla inde orietur obligatio, iuxta verbum Chriſti, Ioan. 15. *Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo.*

In præſenti ergo non tractamus de hac obligatione credendi, nec de præcepto quaſi naturali, ex quo illa naſcitur, ſed loquimur de lege Chriſti, prout eſt poſitiua diuina. In qua tria illa diſtingui poſſunt, quæ ſuprà in lege veteri diſtinximus, ſcilicet, inſtitutio, vtilitas, & obligatio. De inſtitutione igitur etiam non tractamus, cùm conſtet, quoad aliqua huius legis ſacramenta incepiſſe inſtitutionem eius ante Chriſti mortem, vt de Baptiſmo, de Euchariſtia, de Sacerdotio, & de Sacrificio, & ſi quod fortaſſe aliud nocte Cœnæ peractum eſt; quoad alia verò eſſe inſtitutionem conſummatam poſt Reſurrectionem, ante Aſcēſionem Domini, vt quoad ſacramentum Pœnitentiæ, Epiſcopalem ordinem, & Eccleſiæ Monarchiam, & ſi quod aliud ex tribus reſiduis ſacramētis antea traditum nō fuerat, quæ omnia in ſuis locis tractata ſunt. Deinde non tractamus etiam de vtilitate, quia hæc etiam cum inſtitutione incepit, iuxta veriorē doctrinam: nā Baptiſmus ſimul ac inſtitutus eſt, integrè, & perfectè eſt inſtitutus, & ideo ſtatim accepit virtutem ſanctificādi, iuxta doctrinam diui Thomæ 3. p. quæſt. 66. art. 2. ad 1. Et idem à fortiori verum eſt de Euchariſtia, & de Ordine, ac ſacrificio quoad ſuos effectus, ſeu vtilitates. Neque in his occurrit aliqua difficultas huius loci propria, quæ verò ſpectant ad doctrinam de Sacramentis, in ſuis locis tractata ſunt. Agimus ergo ſolùm de obligatione, quam etiam ſubdiſtinguere poſſumus in priuatam, ſeu ſecretam, quæ poteſt prouenire ex præcepto priuatim dato, & vt ſic non tranſcendit perſonas, quibus imponitur, quam nūc etiam non conſideramus, quia de propria lege tractamus. Alia eſt ergo obligatio publica, & impoſita communitati perfectæ, quæ à propria lege prouenit, & de hac inquirimus, vtrùm ante Chriſti paſſionem inceperit.

5. Status quæſtionis magis aperitur.

D. Thom.

In hoc ergo ſenſu dico, recitatam opinionem mihi non videri veriſimilem, quia de præcepto Baptiſmi ſuprà oſtēſum eſt, nō obligaſſe ante Chriſti mortem, quæ eſt communis ſentētia Theologorum cum diuo Thoma dictæ quæſt. 66. & in 4. diſtinct. 2. quæſt. 1. art. 4. quæſtiuncula 3. & diſtinct. 3. art. 5. quæſtiuncula 3. Et hac ratione ſuprà etiam diximus, præceptum circumciſionis nō ceſſaſſe ante mortem Chriſti, quia neceſſitas Baptiſmi non inceperat, nec verba Chriſti priuatim dicta illam induxerant, ſed ad tempus, in

6. Prædictus modus opinandi refellitur.

D. Thom.

quo

quo erat ferendum præceptum, referebantur. Vnde Matth. 19. iuueni interroganti, *Quid boni faciã, vt habeam vitam æternam*, Chriſtus ſolum reſpondit, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et ſtatim ponit præcepta Decalogi, nulla facta mentione Baptiſmi, quẽ certè non tacuiſſet, ſi iam eſſet ad ſalutem neceſſarius. Idémq; à fortiori eſt de præcepto Euchariſtiæ, & vnici ſacrificij; nullum ergo eſt poſitiuum præceptum legis Chriſti, quod ante ipſius mortem per modũ legis obligauerit. Cõgruentia dari ſolet, quia Teſtamentũ nouum non erat ante mortem Chriſti confirmatum, vt dicitur ad Hebr. 9. neque erat confirmatũ pactum, & fœdus promiſſum Ieremiæ 31. & ideò non debuit tunc obligare. Propria verò ratio eſt, quia nullũ præceptum huius legis publicè prædicatum fuit, viuente Chriſto tanquam ad ſalutem neceſſariũ; ergo nullũ potuit vt lex publica obligare. Vnde non refert, quòd fortaſſe Chriſtus ſuo præcepto obligauerit Apoſtolos ad ſe baptizandum, vel quòd in nocte Cœnæ obligauerit illos ad offerendum Euchariſticum ſacrificium per illa verba, *Hoc facite.* Nam primum incertum eſt, & illo dato, illud ſolum fuit per priuatũ, ac perſonale mandatum. Sicut etiam in nocte Cœnæ præcepit Petro, ne ablutioni pedum reſiſteret. De ſecundo verò, licèt verum ſit, illa verba fuiſſe præceptiua, & potuiſſe ex tunc Apoſtolos obligare, tamen etiam tunc non habebant illa verba ſtatum (vt ſic dicam) legis vniuerſalis, & ita non obligabant Apoſtolos, niſi per modum priuati præcepti, ſuo tempore obſeruãdi; certum eſt enim non ita tunc obligaſſe, vt ante Chriſti mortem eſſet ab Apoſtolis exequendum.

7. *2. Opinio.*

Omiſſo ergo illo tempore, multorum opinio eſt, legem nouã obligaſſe in puncto mortis Chriſti. Et fundamentum eſt, quia tunc fuit Teſtamentum nouum conſummatum, ac plenè cõfirmatum. Ad Hebr. 9. ergo ex tunc habuit etiam vim obligandi & cõſequenter ſtatim obligare incepit. Probatur cõſequẽtia, quia quodlibet pactum ſufficienter conſummatum ſtatim obligat, & teſtamentum morte confirmatum ſtatim inducit obligationem, quã de ſe poteſt. Cõfirmatur, quia Chriſtus dum viueret, ſufficienter doctrinã ſuã & legem promulgauit; ergo, vt obligare inciperet, nihil aliud deſiderari potuit, niſi vt redemptio Chriſti per mortem eius cõſummaretur. Tandem aliqui hoc cõfirmant, quia lex vetus in puncto mortis Chriſti mortua eſt quoad obligationem; ergo tunc etiam lex noua incepit, iuxta principium ſuprà poſitum quod vna lex non ceſſauit, donec altera obligauit. Et hæc ſentẽtia tribuitur D. Thom. in 4. diſt. 2. q. 1. art. 4. quæſtiunc. 3. quatenus dicit, ſacramẽta legis nouæ quoad vtilitatem diuerſis temporibus fuiſſe inſtituta; quoad neceſſitatem verò omnia ſimul in paſſione. At verò 3. p. q. 66. art. 2. hoc magis explicans in Baptiſmo dicit, *neceſſitatem vtendi illo ſacramento indictam eſſe hominibus poſt paſſionem, & reſurrectionem Chriſti*, & magis id declarat in eodem 4. diſt. 3. q. 1. art. 5. quæſtiunc. 3. dicẽs, *Baptiſmum fuiſſe obligatorium poſt paſſionem quantum ad omnes, ad quos potuit inſtitutio peruenire.* Itaq; D. Thom. magis indicat ſententiam, quã poſteà explicabimus. Pro hac verò referri poſſunt Theologi, qui in 4. dicũt, Baptiſmi obligationem, & neceſſitatẽ à morte Chriſti incepiſſe, vt Durand. diſt. 1. q. 9. Richard. 1. q. 6. & Palud. q. 8. art. 3. & Adrian. q. 1. & ſequũtur multi moderni in præſenti. Soto verò lib. 2. de Inſtit. q. 5. art. 4. addidit, non in puncto mortis, ſed in puncto reſurrectionis cœpiſſe obligare legem nouam quod aliqui moderni ſequuti ſunt. Sed hæc differentia parui momenti eſt, & ſine fundamento cõſtituitur, vt ſupra in ſimili oſtendi circa ceſſationem legis veteris, & ideo de illa differentia nihil amplius dicam, ſed de tota hac ſententia idem iudicium feram.

D. Thom.

Durand. Richard. Palud. Adrian. Soto.

8.

Mihi ergo hæc opinio nullo modo probari poteſt, Primò, quia nullũ præceptum poſitiuum huius legis aſſignari poteſt, quod in morte Chriſti cœperit obligare; ergo multo minùs potuit tota lex obligare, cùm lex propria, de qua tractamus, non ſit niſi præceptorũ collectio. Antecedens patet, quia ſi aliquod eſſet, maximè præceptum Baptiſmi, ſed nõ illud; ergo nec cætera. Maior patet, tũ quia Baptiſmus eſt ianua ad Eccleſiam, tum etiam, quia fuit primùm inſtitutus, & ad vſum applicatus; tum denique quia etiam eius neceſſitas primò eſt annũciata. Minor verò latè probata eſt, 3. tom. 3. partis, diſp. 27. ſect. 4. Et nũc breuiter oſtenditur, quia non poteſt præceptũ obligare prius quàm incipiat publicè prædicari, ſeu promulgari, ſed præceptum Baptiſmi nõ eſt promulgatum viuente Chriſto, vt conſtat ex Euangelio, & docet D. Thom. ſuprà. Et hæc ratio probat de omnibus præceptis poſitiuis legis nouæ, quia nullũ eſt, quod viuente Chriſto fuerit publicè promulgatum. Nam licèt Ioan. 6. dixerit Chriſtus, *Niſi manducaueritis carnem filij hominis*, nihilominus non potuit tunc præceptum ferri, cùm nondum eſſet Euchariſtia inſtituta; ſolum ergo fuit prænũciatum. At verò lex non obligat prius, quàm promulgetur; ergo nec lex Chriſti potuit obligare in vita eius, ergo nec in morte eius, quia non magis fuit promulgata in morte, vel reſurrectione, quàm in vita, vt in ſuperiori lib. etiam dixi.

Refellitur prædicta opinio.

D. Thom.

9. *Reſponſio aliquorum.*

Reſpondent aliqui, in lege diuina nõ eſſe neceſſariam publicam promulgationem, ſicut in humana, quia in humana ſolùm eſt neceſſaria ex humana inſtitutione, quæ non extenditur ad legem diuinam, nec etiam inuenitur ſpecialis Dei inſtitutio, quæ hãc poſtulet cõditionem ad ſuarum legum obligationẽ. Sed hoc non ſatisfacit, quia promulgatio legis ex natura rei eſt neceſſaria ſaltem in lege propria extra legiſlatorem exiſtente, vt in lib. 1. latè declaraui. Dico autem *extra legiſlatorem exiſtente*, propter legem æternam, vt etiam expoſui in lib. 2. vbi etiam in lege naturali ſuũ modum promulgationis declaraui. Propriiſſimè autẽ neceſſaria eſt promulgatio in lege poſitiua, non quia eſt humana, vel diuina, ſed quia hominibus datur, & ſecũdò ordinariam prouidentiam debet modo hominibus accommodato illos obligare. Nõ poteſt autem communitas hominum publica lege obligari, niſi cõmmũitati proponatur ſufficienter, ita vt naturaliter poſſit ad illius cognitionem peruenire: nam lex ignorata non obligat, & quæ ex parte ſua cognoſci non poteſt, neque obligare poteſt; ergo talis propoſitio ſufficiẽs, eſt ex natura rei neceſſaria, & hanc vocamus promulgationem. Modus autẽ promulgationis ſolet eſſe in legibus humanis ex inſtitutione humana. Nos autẽ nõ poſtulamus illũ modum in lege diuina, ſed tãtùm promulgationem: nam modum definiat Deus ſicut vnum determinauit in lege veteri, & alium ordinauit in lege noua. Et confirmatur, ac declaratur, quia lex diuina nõ poteſt obligare ad impoſſibile; ergo nec poteſt obligare modo impoſſibili; ſed impoſſibile eſt, communitatem obligari lege priuatim data, vel facta, niſi publicè tradantur, quia eſt impoſſibile à communitate cognoſci, donec diuulgetur, & notitia eius fiat aliquo modo publica; ergo hæc cõditio neceſſaria eſt, etiam in legibus diuinis. Cùm ergo ante Chriſti mortem hæc promulgatio facta non ſit, vt oſtendi, non potuit in morte, vel reſurrectione Chriſti hæc lex obligare, donec, *quod in aure dictum erat, ſuper tecta prædicaretur*, vt Chriſtus Dominus Matth. 10. imperauit.

Refellitur Reſp.

Confir.

10. *Obligationẽ legis nouæ nõ incepiſſe in morte vel reſurrectione Chriſti.*

Concludo igitur, obligationem huius legis nõ incepiſſe in morte, vel reſurrectione Chriſti. Quod poteſt cõfirmari primò, quia aliàs ex tũc obligaſſet vniuerſos homines, & totum Orbem: cõſequens autem eſt incredibile. Sequela patet, quia nõ eſt maior ratio de Iudæis, quàm de gentibus, quia pro omnibus con-

ſummata

ſummata eſt redẽptio, & pro omnibus inſtituit Chri- A ſtus Baptiſmum, & alia ſacramenta, & pro omnibus dixit, *Niſi quis renatus fuerit*, &c. &, *Niſi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. Et ſimiliter non eſt maior ratio de vna parte orbis, quàm de alia, quia ſi nõ eſt neceſſaria promulgatio, ſed voluntas legiſlatoris ſufficit (vt dicitur) nõ eſt vlla ratio, ob quã potius in vno, quàm in aliis locis obligauerit, cùm volũtas Dei de ſe generalis fuerit, obligans omnes homines, & vniuerſum mundum per hanc legem. Cõſequens autem eſſe incredibile patet, tũ à priori ratione facta, quia erat impoſſibile illam legem innoteſcere in illo momẽto toti mundo, vel omnibus hominibus. Tũ à poſteriori ex abſurdo: nam ſequitur in eodem puncto abrogatũ eſſe remediũ originalis peccati datũ pro infantibus, ſiue Iudæis, ſiue gentibus, quod credi nõ poteſt de di- B uina prouidentia, & miſericordia, vt ſæpe dixi, & iterum ſtatim dicam. Sequela verò patet, quia ſimul ac lex noua obligare incepit, incepit etiã neceſſitas Baptiſmi, quæ ſtatim excluſit vtilitatem cuiuſcunque alterius remedij, vt in fine libri præcedentis declaraui.

Confir. tradita concluſio. Accedit, quòd nullum eſt fundamentum ponendi tantam obligationem, vel neceſſitatẽ in inſtãti mortis Chriſti, quia licèt tunc fuerit cõſummata redemptio, non fuit conſummata forma legis neceſſaria ad obligandum, & ſimiliter licèt tunc fuerit cõſummatum teſtamentum, vel fœdus, non tamen tunc fuit apertum, aut declaratum ſufficienter. Imò ſi prædicatio facta viuente Chriſto, erat ſufficiẽs, vt lex illa poſſet obligare in puncto mortis, nulla eſſet ratio, cur antea nõ obligaret. Quia conſummatio redẽptionis C non erat neceſſaria, vt Chriſtus poſſet ſuis legibus ſtatim obligare audientes, ſi vellet, ſicut potuit dare ſuis ſacramentis vtilitatẽ, & efficaciã ante mortem. Vnde ergo oſtendi poteſt, obligationem fuiſſe impõſam vſque ad mortem, ſi præceſſerat promulgatio ſufficiens, vel neceſſaria nõ erat. Igitur ſicut antea nõ obligauit hæc lex, ita nec in morte, vel reſurrectione.

11. *Legem nouã non incepiſſe obligare ante diem Pẽtecoſtes.* Secundò ex dictis concludo, legem nouam nõ incepiſſe obligare ante diem Pentecoſtes. Probatur facile ex dictis: nam ſacramenta huius legis, ante mortem Chriſti inſtituta, nõ fuerũt ſub maiori neceſſitate propoſita, aut promulgata toto illo tempore, vt ex Euangeliis conſtat, alia verò ſacramenta, vel myſteria, quæ in illis diebus inſtituta ſunt, eodem ferè modo à Chriſto ſunt priuatim tradita, ſine publica lege, vel promulgatione. Et ideo Chriſtus receſſurus ab D Apoſtolis, eis dixit, *Euntes docete omnes gentes, & prædicate Euangelium*, vtique poſt receptum Spiritum ſanctum: nam de priori tempore dixerat, *Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto*, quia talem dium, diſpenſationem & modũ ad promulgationem ſuæ legis præfinierat. Denique addi poteſt optima cõgruentia, quia Chriſtus non compleuit inſtitutionem ſuæ Eccleſiæ ante tempus proximum aſcenſioni, vt patet ex Ioan. 20. vbi Sacramentũ pœnitentiæ inſtituit, & ſpecialem poteſtatem dedit ſacerdotibus ad remittenda peccata, & Epiſcopos, vel Apoſtolos creauit. In capite autem 21. creauit Petrũ in ſummũ Pontificem, in quo fundanda erat Eccleſia iuxta promiſſionem factã Matth. 16. Non eſt ergo veriſimile, Chriſtum tuliſſe E ſuam legem vt obligantem, prius quàm eſſet Eccleſia pro qua illam legem ferebat.

12. *Lex noua cœpit obligare in die Pentecoſtes.* Tertiò addo, legem nouam cœpiſſe obligare in die Pentecoſtes. Hæc aſſertio ſuppoſitis præcedentibus, certa eſt, & dici poteſt cõmunis Theologorum, quãtum ad hoc, quòd nullus eorum amplius differendũ cenſeat huius obligationis initiũ. Et ratio eſt, quia in illo die facta eſt ſufficiens promulgatio huius legis Hieroſolymis; ſed nihil amplius deſiderari poterat ad eius obligationẽ; ergo nõ eſt amplius dilata, ſed ſtatim incepit. Vnde Act. 2. cùm ad prædicationẽ Petri quidam cõpuncti corde interrogarent, *Quid faciemus viri fratres?* reſpondit Petrus, *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrũm in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorũ veſtrorũ*, & infrà additur poſt multa alia verba dixiſſe Petrum, *Saluamini ab iſta generatione praua*. Et qui receperunt ſermonem fuiſſe perſeuerãtes in doctrina Apoſtolorũ, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Ex quibus conſtat, ad literam impleuiſſe Petrum, quod Chriſtus iuſſerat, baptizate eos, & docete eos ſeruare omnia quæcunque mãdaui vobis. Tunc ergo cœpit Baptiſmus obligare, & eſſe neceſſarius ad remiſſionem peccatorũ, & qui baptizabantur fiebãt membra Eccleſiæ Chriſti Petro ſubiecta, & conſequenter tota lege Chriſti obligabãtur, & ideo ſecundum illam ſtatim viuere inceperunt, vt ex eadem hiſtoria conſtat.

Vlterius verò explicandum ſupereſt, an in illo die ſtatim obligauerit omnes Iudæos, id eſt, non tantùm eos, qui erãt Hieroſolymis (de quibus res videtur clara) ſed etiã omnes qui erant in Iudæa, vel etiam illos, qui erant diſperſi per varias prouincias orbis. Aliqui enim ita affirmant, quia lex ſufficienter promulgata, ſtatim, ac ſimul obligat in tota ditione, Principis legiſlatoris. Itẽ quia lex promulgata non priùs obligat quoſdam ſubditos, quàm alios; ergo vel lex noua non ſtatim obligauit Iudæos Hieroſolymis exiſtẽtes, quod dici nõ poteſt, vel ſimul omnes alios obligauit. Deniquevidetur hoc fieri veriſimile, quia illa promulgatio facta eſt in ciuitate (vt ſic dicam) metropolitana illius populi, & in die, in quo ibi erãt congregati Iudæi ex C omni natione, quæ ſub cœlo eſt, & magna ſolemnitate, & cum magnis ſignis de cœlo datis; ergo erat ſufficiens illa promulgatio ſaltem pro tota natione, ſeu ſynagoga Iudæorum. 13. *Dubitatio.*

Sed nihilominus verius cenſeo, hãc legem non ſimul obligaſſe Iudæos vbique exiſtentes, ſed incepiſſe tũc obligare, & poſtea ſucceſſu tẽporis obligationem fuiſſe diffuſam per totam Iudæam, Samariam, & alias prouincias. Quam ſententiam eſſe cõſentaneã Patribus, & Theologis ſtatim oſtẽdam, loquendo de gẽtibus; nũc ſufficienter probatur ex principio ſupra poſito de promulgatione legis poſitiuæ, ſcilicet, poſtulari tẽpus ſufficiẽs, vt notitia legis, ſeu promulgationis, ad diſtantia loca deferatur, vt lex in illis obliget. Hæc enim cõditio ex natura rei requiritur in lege hominibus impoſita, quia homo nõ eſt alio modo capax no- D titiæ legis, ac ſubinde neque obligationis; & ideo etiã in lege diuina neceſſaria eſt, vt paulo antea in ſimili explicuimus: nam eadem eſt ratio de promulgatione, & de tẽpore neceſſario ad applicationem, ſeu diuulgationem legis. Quãuis ergo promulgatio legis nouæ facta Hieroſolymis in die Pentecoſtes, fuerit ſufficiẽs pro illo loco, nõ tamen pro omnibus, in quibus Iudæi habitabant, vel certè licèt in ratione promulgationis dicatur ſufficiens ſimpliciter, nihilominus nõ potuit habere virtutem ad obligandũ ſtatim in loco diſtãti, quia non poterat humano modo ſimul ad omnia deferri, & applicari; neceſſarium ergo fuit tẽpus, ac ſubinde oportuit, vt obligatio ſucceſſiuè diffuſa fuerit. Neque eſt inconueniens, vt eadem lex prius obliget E ſubditos præſentes, quàm diſtãtes, imò hoc eſt intrinſecũ, & connaturale legi humanæ, id eſt, hominibus impoſitæ. Quod autẽ eo die fuerint Hieroſolymis Iudæi ex omni natione, potuit quidem deſeruire, vt illa promulgatio breuiùs, & faciliùs diuulgaretur per eorũ prouincias, non tamen potuit ſufficere, vt actu obligaret ſimul omnes in illis habitantes, propter rationem factam. Et hactenus de Iudæis. 14. *Hanc legem nouam ſimul obligaſſe Iudæos vbique exiſtentes ſed obligationem ſucceſſiuè fuiſſe diffuſam.*

Supereſt dicendum de gentibus, de quibus tanquam certum ſupponimus, legem hanc eos non obligaſſe ante diem Pentecoſtes, nam quæ dicta ſunt de Iudæis, à fortiori idem probant 15. *Certum eſt legem nouam non obligaſſe gentiles.*

de

ante diē Pētecoſtes. Limitatio quorundam.

de gentibus, & ex dicendis magis conſtabit. Neq; in hoc videtur eſſe ratio dubitādi. Solùm inuenio quoſdam Theologos aſſerentes, Gentiles fuiſſe obligatos ad Baptiſmum, ſi in Chriſtum credere inciperent, etiam ante paſſionem eius. Ita docet Soto dicto art. 4. circa medium in replica, *Sed arguis, quia cùm illi*, inquit, *circumcidi non poſſent, tenebātur baptizari*. Idem ſequitur Medin. 1.2. quæſt. 103. art. 3. verſ. *ſed etiā*, &c.

Sot.

Refellitur.

Hæc verò ſententia mihi valde diſplicet, quia neceſſitas Baptiſmi nō eſt magis propoſita gentibus, quàm Iudæis, viuente Chriſto, imò multò minùs, quia eo tempore Euangelium non prædicabatur per ſe, & directè gentibus, iuxta verbum Chriſti, Matth. 15. *Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael*, & Matth. 10. *In viam gentiū ne abieritis*. Prætereà præceptum Baptiſmi indifferenter datum eſt, vel indicatum illis verbis, *Niſi quis renatus fuerit*, &c. ergo illa neceſſitas nō fuit maior in gentibus, quàm in Iudæis ante paſſionem. Et ideo D Thom. 3. p. quæſt. 66. art. 2. abſolute, & generaliter dixit, quòd *neceſſitas vtendi Baptiſmo indicta fuit hominibus poſt paſſionem, & reſurrectionem Domini*. Denique non video, qualis ſit illa argumentatio, *quia Gentiles circūcidi non poterant, tenebantur baptizari*. Nam in primis aſſumptum eſt falſum, quia licet Gentilis circumcidi nō teneretur, poterat tamē, ſi vellet, fieri proſelytus, neque enim hoc erat magis prohibitū Gentilibus, viuente Chriſto, & ante paſſionem eius, etiamſi in illū crederent, quàm antea, vt a fortiori patet in dictis in fine libri præcedentis. Ac deinde illatio non habet fundamentum, ſupponit enim, circūciſionem, aut Baptiſmum fuiſſe illo tempore neceſſarium gentibus credentibus in Chriſtum ad eorum ſalutem, quod falſum eſt, & ſine fundamento. Quia adultis contritio cum dilectione, paruulis autem remedium legis naturæ ſufficere poterat. Nam cōtritio de ſe erat ſufficiens, & in homine Gentili non includebat votū circunciſionis, vt per ſe conſtat, nec etiam votum Baptiſmi pro illo tempore, pro quo nondum erat neceſſarium. Remedium autem legis naturæ tūc vigebat, imò & aliquo tempore poſt Chriſti mortem, vt iidem authores fatentur. Ergo neque in adultis, neque in paruulis habet locum illa illatio, vel disiunctio, quòd ſi non circumciderentur, deberent baptizari. Sit ergo certum, legem Euāgelicam poſitiuam non obligaſſe Gentiles ante Chriſti mortem, & conſequenter neque ante diem Pentecoſtes, iuxta ſuperiùs dicta.

D. Thom.

16\.
Dubium. Ad cuius ſolutionem aliud dubiū præmittitur. Pars affirmatiua ſuadetur.

De reliquo verò tempore eſt ſpeciale dubium, an eodem tēpore inceperit noua lex obligare Gentiles, quo Iudæos, ad cuius reſolutionem aliud præmitto, videlicet, verùm Apoſtoli in principio ſuæ prædicationis promulgauerint Euangelium æqualiter gentibus, ac Iudæis. Nam ſi conſideremus vſum, ſeu factum, videntur Apoſtoli per plures annos prædicaſſe Euangelium Iudæis, & non gentibus, vt patet ex diſcurſu Actorum: nam cap. 1. Petrus ad Iudæos loquebatur, dicēs, *Vobis eſt repromiſſio, & filiis veſtris*, & ca. 2. *Vos eſtis filij Prophetarū*, &c. & infrà, *Vobis primò Deus ſuſcitans filium ſuum miſit eū benedicentem vobis*, &c. & c. 5. *Hūc Principē, & Saluatorem Deus exaltauit dextera ſua ad dandam pœnitentiam Iſraeli, & remiſſionem peccatorum*. Et ca. 8. cùm diſcipuli eſſent diſperſi occaſione perſecutionis, quæ facta fuerat ſub Stephano, cœpit Euangeliū prędicari etiam Samaritanis, qui etiā Iudæi erant, licèt in moribus, & doctrinā errarent. Et ibidem Philippus baptizauit Eunuchum, de quo ſuprà oſtendimus, ſaltem fuiſſe proſelytū, & legis cultorem, vt eius pietas, & affectio, ac reuerentia ad Scripturam ſacram oſtendebat, Chryſo. Hom. 19. in Acta, eleganter expendit. Imò in cap. 11. Actor. additur, quoſdam ex illis diſcipulis diſperſis perueniſſe vſque Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam, *nemini loquentes verbum, niſi ſolis Iudæis*. Ergo vſque ad illud tempus non potuerūt Gentiles obligari lege Chriſti, cùm ei non promulgaretur, & tamen Iudæi iam obligabantur, vt ex ſupradictis conſtat. Hoc etiam confirmat reuelatio facta Petro Actor. 10. nam ex ea manifeſtè colligitur, Petrum antea nō prædicaſſe Euangelium gentibus, imò videtur vſque ad illud tempus exiſtimaſſe, id ſibi nō licuiſſe, quod etiam ipſe oſtendit in cap. 11. vbi ex ſola reuelatione excuſat factum, dicens, *Ego quis eram, qui poſſem prohibere Deum*. Et hic tūc fuiſſe videtur communis ſenſus Iudæorum, etiam in Chriſtum credentium: vel ſaltem putabant, non eſſe Gentiles admittendos ad fidem, niſi priùs circumciderentur, vt patet ex Actor. 15. & 21. & ex Epiſt. ad Galat. Fūdarique poterant, quia putabant, eſſe Iudæis prohibitum in lege Leuit. 20. communicare cum gentibus præputium habentibus.

Chryſoſt.

Confirmat.

17\.
Pars negat. ſuadetur.

In contrarium verò eſt, quia non eſt veriſimile, ignoraſſe Petrum, & alios Apoſtolos, Chriſtum mortuum fuiſſe pro omnibus hominibus, & redemiſſe Gentiles æquè, ac Iudæos, & conſequenter pro vtriſque legem ſuam tuliſſe. Præſertim quia illis præceperat, *Docete omnes gentes baptizantes, & euntes in mūdum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ*, per quæ verba abſtulit prohibitionem, quā priùs fecerat *in viam gentium ne abieritis*, ergo ſtatim debuerunt hāc legem omnibus prædicare, ſiue Gentiles eſſent, ſiue Iudæi. Probatur conſequentia, tum quia nulla ratio erat, ob quam vitarent tunc Gentiles in hac legis gratiæ communicatione, tum etiam quia ex lege veteri non colligitur talis prohibitio. Nam vt notauit Abulenſ. Leuit. 20. q. 1. nullum erat in lege præceptum prohibens Iudæis omnem communicationem cum gentibus, ſed ſolùm in matrimoniis, vel quibuſdā cibis, aut actibus ſpecialiter lege prohibitis. Vnde poterant alia commercia habere cum gentibus. Imò etiā Gentiles permittebantur adorare Deum in templo, vt ſumitur ex Ioann. 12. vbi dicitur, adfuiſſe ibi quoſdā Gentiles, qui venerāt Hieruſalem adorare, vbi Theophyl. notat, illos nō fuiſſe proſelytos, & licèt Chryſoſt. Homil. 65. dicat, parum abfuiſſe, vt eſſent proſelyti, non tamen dicit fuiſſe circunciſos. Item id non fuiſſe neceſſarium, ſatis colligitur ex 3. Reg. 8. vbi Salomō in dedicatione templi orauit Deum, *vt alienigena, qui non eſt de populo Iſrael, cùm veneris de terra longinqua propter nomen tuum, & orauerit in hoc loco, tu exaudies in cælo*, &c.

Abulenſ.

Theophyl.

18\.

Neque obſtat, quòd Ioſephus lib. 8. Antiquit. cap. 2. aliàs 3. dicat, nō fuiſſe admiſſos intra Hieroſolymitanum templum, niſi puros, & caſtos, ac præſcripta legis obſeruantes, vnde à fortiori colligitur, neque Gentiles admiſſos fuiſſe. Quod videtur etiam ſumi ex Ieremia Threnor. 1. vbi deplorat, gentes ingreſſas eſſe ſanctuarium *Dei, de quibus*, inquit, *præceperas, ne intrarent in Eccleſiam tuam*. Hoc inquam, non obſtat: nam Ioſephus loquitur de atrio templi ſpecialiter deſtinato pro Iudaico populo obſeruatore legis, atque adeò pro mūdis tantùm Iudæis; Gentiles verò admittebātur cum immundis adorādum, vel in ianua templi, & extra illā, vt vult Ribera lib. 1. de Templo, cap. 16. in fine, vel admittebātur in alio atrio peculiari deputato pro immundis, vt multi alij volunt, & videtur ſumi ex dicto loco Regū. Alter verò locus poteſt exponi de gentibus non colentibus verum Deum, de quibus conqueritur etiam Ezechiel cap. 44. & eos vocat *incircumciſos corde, & carne*; illi ergo prohibiti erant orare in templo. De Gentilibus autem colentibus Deum nō conſtat talis prohibitio, neque illos ibi adorare Deum per ſe erat contra ſanctitatem illius templi. Ergo communicatio Iudæorum cum iſtis, nec per ſe mala erat, nec prohibita; ergo multò minùs erat prohibitum Apoſtolis ex vi veteris legis

Ioſephus.

Ribera.

cum

communicare cum gentibus, cõuertendo illos ad cultum veri Dei, & ad legem Euangelicam ſeruandam, Imò hoc videri poterat conſentaneum veteri legi, quatenus in veteri Teſtamento prædictum erat, ex Sion exituram legem diuinam, quæ ad omnes populos, & gentes extenderetur. Deniq; quælibet obligatio veteris Teſtamenti iam ceſſauerat reſpectu Apoſtolorum, à Chriſto autem nullam habuerunt prohibitionem, nec definitam directionem, vt ab his potiùs inciperet, quàm ab illis; ergo non poteſt cum fundamento dici, fuiſſe neceſſarium, priùs Iudæis, quàm gẽtibus legem promulgare; ergo verſimilius eſt, æquè, & indifferenter eam omnibus propoſitam fuiſſe, ac ſubinde ſimul vtrumque populum obligare cœpiſſe.

49. *Reſoluitur dubium.* In hoc puncto breuis reſolutio in hunc modum tradi poteſt. Nam aliud eſt loqui de obligatione, ſeu neceſſitate; aliud de facto, ſeu de vſu. Quantum ergo ad obligationem, cenſeo, nunquam fuiſſe prohibitum Apoſtolis poſt Chriſti mortem prædicare Euãgelium gentibus, & è conuerſo non fuiſſe præceptum priùs promulgare legem Chriſti Iudæis, quàm Gentilibus. Hoc mihi probant omnia adducta in poſteriori loco, quia non inuenio fundamentum ſufficiens ad ponendum talem prohibitionem, vel neceſſitatem. Et ſi fortaſſe aliqua fuit, non eſt referenda in legem veterem, ſed in peculiarem inſtinctum Spiritus ſancti, vt iam declaro. At verò quoad vſum, ſeu factum dicendum eſt ita obſeruatum eſſe ab Apoſtolis in promulgatione legis Euangelicæ: nam per aliquot annos illam ſolis Iudæis prædicarunt, & non gentibus vſque ad reuelationem factam Petro Actor. 10. Hoc conſtat ex hiſtoria Actorum, & ex aliis, quæ priori loco adducta ſunt.

50. Neq; obſtat, quod dicitur Act. 9. Paulum in primo acceſſu ad Hieruſalem, ibi *loquutum eſſe gentibus, & diſputaſſe cum Græcis*. Nam reſponderi poteſt, Græcos illos fuiſſe Iudæos, ita appellatos, quia græcè loquebantur. Vnde vox græca potiùs ſignificat græcizãtes, quã Græcos, & eoſdem fortaſſe vocanit interpres Gẽtiles, nam in græco illæ duæ voces non ponuntur diſtinctè. Vel certè per Gentiles intelliguntur aut Iudæi, qui ex prouinciis gentium Hieruſalem venerant, vel è conuerſo Gentiles origine, profeſſores autẽ legis, & proſelyti iam facti. Vel certè ſi locus ille de Gentilibus tã origine, quàm religione intelligatur, vt litera ſimpliciter intellecta indicat, rectè põderauit Bellarm. lib. 1. de ſummo Pontif. cap. 22. ibi non dici, Paulum prædicaſſe gentibus, ſed loquutum eſſe, & diſputaſſe cum illis. Fieri autem potuit, vt prædicante Paulo Iudæis, Gentiles audirent aliqua ſuis erroribus contraria, & inde ſumerent occaſionem diſputandi cum Paulo. Et coniectura non parua eſt, quia ibi non dicitur aliquẽ eorum fuiſſe conuerſum, ſed potiùs graue odium in Paulum concepiſſe. Aliunde verò ex eadem hiſtoria cõſtat, Paulum eundem ordinem in ſua prædicatione tenuiſſe. Nam in eodem cap. 9. de illo dicitur, *& continuo in ſynagogis prædicabat Ieſum*, ſcilicet, ſtatim poſtquam fuit baptizatus, & in cap. 13. legitur longus ſermo Pauli ad Iudæos, quibus repugnantibus, & cõtradicentibus, Paulus, & Barnabas dixerunt: *vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.*

51. *Nunquam ignoraſſe Apoſtolos legem gratiæ eſſe vniuerſalem.* Et hinc poteſt reddi ratio huius ordinis. Exiſtimo enim nunquam ignoraſſe Apoſtolos, legem gratiæ vniuerſalem eſſe pro omnibus gentibus, nam hoc perſuadẽt teſtimonia ſuprà adducta. Vnde veriſimile eſt, partim ex ſcripturis antiquis, partim ex diuina inſpiratione illum ordinem obſeruaſſe, quia intelligebãt, ita eſſe diuina ordinatione præſcriptum, iuxta illud Pauli ad Rom. 11. *illorum*, id eſt, *Iudæorũ delicto, ſalus eſt gentibus, delictũ illorum, diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ gentium*, Et hoc idẽ ſignificauit in verbis ſuprà citatis, poſt quæ ſubiungit, *Sic enim præcepit nobis Dominus. Poſui te in lucem gentium*, &c. *Actor. 13* vbi nomine præcepti decretum, & præordinatio diuina intelligi poteſt, vel ſi rigoroſè ſumatur, intelligitur abſolutè de promulgando Euangelio gentibus ſuo tẽpore, & quando occaſio id ferret. Addi etiam poteſt, hoc obſeruaſſe Apoſtolos, quia nondum eis reuelatũ erat, neque ipſi inter ſe ſatis diſcuſſerant, aut definierant, an gentes in præputio permanentes vocandæ eſſent, & admittendæ ad Chriſti Eccleſiam, vel media circunciſione. Denique id facere potuerunt ex quodã ordine charitatis; ne Iudæis ſcandalizarentur, & ita fierent duriores ad Euangelium recipiendum, quia ex antiqua conſuetudine vitabant conſortium gẽtium, vt conſtat ex Actor. 11. & ad Galat. 2. Atq; ita quantum ex hiſtoria Actorũ colligitur, in promulgatione huius legis hic ordo ſeruatus eſt, vt primũ in Iudæa, deinde in Samaria, & deinde in gentibus prædicata fuerit, iuxta verbum Chriſti Actor. 1. *Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, vſque ad vltimum terræ.*

52. *Hinc infertur primò.* Ex hac ergo reſolutione conſtat, legem nouam non incepiſſe obligare Gẽtiles per ſe, ac propriè vſque ad reuelationem Petro factam Actor. 10. probatur, quia lex non promulgata aliquibus, ſeu pro aliquibus, eos non obligat, ſed lex noua nõ fuit promulgata gentibus vſque ad illud tempus; ergo neq; illos obligauit. Conſequentia euidens eſt, & vtraque præmiſſa ſufficienter eſt in ſuperioribus probata. Dices, eſto verum ſit, Apoſtolos illo tempore nõ prædicaſſe directè gẽtibus, nihilominus fieri non potuiſſe, quin multi Gentilium habitantes, vel peregrinantes inter Iudæos, eorum doctrinam audirent, & ſigna viderent; ergo hoc ſatis erat, vt obligarẽtur legem Chriſti ſuſcipere. *Obiect.* Reſpondeo, potuiſſe fortaſſe aliquos Gentiles illo modo obligari ad credendum, & colendum verum Deum, vel etiam Chriſtum, & ad ſperandum ſalutem per ipſum, & cõſequenter ad illa omnia moralia, quę lex noua præcipit, quatenus per rationem fide illuſtratã neceſſaria eſſe oſtenduntur. *Reſp.* Nihilominus tamen non obligabantur per ſe, ac propriè ad obſeruationem legis nouæ, vt eſt poſitiua diuina, quia non ſolùm non proponebatur illis neceſſitas Baptiſmi, verùm etiam neque offerebatur, quia tunc nullus Gentiliũ habens præputium admittebatur ad Baptiſmum, vſque ad Cornelium; ergo fieri nõ poterat, vt obligarentur ad illum; ergo nec ad reliqua præcepta huius legis, cùm Baptiſmus ſit reliquorum fundamentum.

53. *Infertur 2.* Ex quo infertur ſecundò, ex eo tempore, quo facta eſt Petro dicta reuelatio cœpiſſe Apoſtolos liberè prędicare Euangelium gentibus, ipſoſque Gentiles cœpiſſe per hanc legem obligari, non tamen fuiſſe obligatum totum orbem, ſed ſucceſſiuè prout Euangeliũ promulgabatur. Prior pars manifeſta eſt ex dictis, quia accedente promulgatione nihil amplius deſiderari poteſt ad talem obligationem. Altera verò pars patet etiam ex dictis proximè de modo, quo hæc lex obligauit populos Iudæorum: nam eadem eſt proportionalis ratio de populis gentium. Vnde licèt pauci Scholaſtici diſtinguãt initium obligationis huius legis reſpectu Iudæorum, & gentium, nihilominus illam non negant, & omnes illi, qui promulgationem neceſſariam eſſe exſtimant etiam ad obligationem legis diuinæ poſitiuæ, neceſſe eſt, vt illam admittant ſuppoſita hiſtoria Scripturæ, & teſtimoniis, quæ ponderauimus. Et ſimiliter qui ad obligationem huius legis in locis diſtantibus requirunt tẽporis ſucceſſionem, neceſſe eſt, vt tam reſpectu Gentilium, quàm reſpectu Iudæorum illam poſtulent. Et ita poſſunt pro hac ſententia meritò citari Bonauent. in 4. diſtinct. 3. p. 2. art. 3. q. 2. in fine, Scot. quæſt. 4. Gab. *Scot. Bon. Gabr.*

diſt.

D. Thom. Auguſt. Bernard. Hugo. Obiectio.

diſt. 1. q. 4. imò & etiam D. Thomas in locis in principio huius capitis allegatis, & Auguſtin. Epiſtol. 8. & 89. vt ſuperiori libro cap. 13. ponderaui. Item Bernard. Epiſt. 77. & Hugo de ſancto Victor. lib. 2. de Sacrament. p. 6. cap. 4. 5. *Solum ſupereſt difficultas*, quia videtur ſequi ex dictis, etiam nunc non obligare legem gratiæ totum vniuerſum, quia nec ab Apoſtolis promulgatum eſt Euangelium in toto mundo, nec promulgatum erat tempore Origenis, vt ex illo ſumitur tract. 28. in Matth. nec tempore Auguſtini, vel Ruphini, vt ſumitur ex Auguſtino Epiſtol. 80. & ex Rophino lib. 1. Hiſto. cap. 9. & 10. nec tempore Bernardi, vt ipſe ſignificat lib. 3. de conſideration. ad Eugen. ac denique in noſtro tempore videtur hoc experientia compertum eſſe; ergo per omnia hæc tempora lex noua non obligauit totum mundum. Conſequens autem admitti nõ poteſt, alias in multis orbis partibus potuiſſent toto hoc tempore ſaluari infantes ſine Baptiſmo.

Orig. Auguſt. Ruphin. Bernard.

24. *Reſponſio.* Reſpondeo, negando ſequelam, & ad probationẽ reſpondetur, diſtinguendam eſſe promulgationem à diuulgatione, ſeu notitia promulgationis. Nam promulgatio ſufficienter facta eſt ab Apoſtolis, in die Pentecoſtes, & deinceps cùm *in omnem terram exiuit ſonus eorum*, Rom. 10. iuxta verbum Chriſti, *Eritis mihi teſtes vſque ad vltimum terræ*, quod ſaltem per famã prædicationis impletum eſſe, ſentit Hieronym. Matth. 24. ita exponẽs illa verba Chriſti, *Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerſo mundo, & tunc veniet conſummatio*, id eſt, deſtructio Hieruſalem, vt ipſe ad literam exponit, & idem ſentit Chryſoſt. homil. 76. in Matth. & D. Thom. ſupra dictum locum ad Roman. Fieri autem potuit, vt hæc notitia Euangelij per multum tẽpus, vel omnino nõ perueniret ad multas mũdi prouincias, vel ſaltem non ſufficienter. Hoc verò non obſtat, quominus totum mundum obligauerit poſt tranſactum tempus ſufficiens ad perfectam diffamationem, & notitiam. Vnde etiam diſtinguendum eſt id, quod eſt per ſe, ab eo, quod eſt per accidens, & diſtinguenda eſt excuſatio à carentia obligationis. Per ſe enim promulgatio publica cum tempore ſufficiente ad integram diuulgationem eſt neceſſaria ad integram obligationem; per accidens autem poteſt illa diuulgatio, aut notitia impediri, inde tamen non impeditur obligatio, quamuis oriri poſſit excuſatio. Et ita concedo, potuiſſe plures gentes excuſari multo tẽpore à tranſgreſſione huius legis, quia licèt lex de ſe iam eos obligaret, ignorantia poterat a culpa excuſare. Non tamen potuit ignorantia impedire neceſſitatem Baptiſmi, nec ſubſtitutionem alterius remedij: nam hunc effectum lex per ſeipſam operatur independenter à notitia ſubditorum. Quod non eſt inconueniens, nec contra diuinam prouidentiam, quando ſolum per accidens contingit, & ſufficiens promulgatio cum neceſſaria temporis amplitudine præceſſit, quia omnibus legibus hoc commune eſt, vt ex dictis in ſuperioribus conſtat.

Chryſoſt. D. Thom.

CAPVT V.

An lex noua iuſtificet, vel alios habeat effectus.

1. *Legem nouã iuſtificare & in hoc ſuperare legem veterem. D. Thom. Barrad. Salmer.*

COmmunis, ac certa ſententia eſt, legem nouam iuſtificare, & in hoc ſuperare legem veterem, quod non ſolùm iubet præcipiendo, ſed etiam iuuat, gratiam, & auxilium eius inſpirando. Vt docuit D. Thomas 1. 2. q. 106. art. 2. & ibi omnes, & ex ſacræ Scripturæ expoſitoribus modernis tradit latè Barradas tom. 1. lib. 2. cap. 3. Item Salmeron ad Roman. 3. diſp. 29. & ad Rom. 7. diſput. 6. ex ſcriptoribus verò contra hæreticos Bellarmin. lib. 1. de verbo Dei, cap. 18. & latius lib. 4. de iuſtificat. à principio vſque ad c. 6. Stapleton. in Antidoto ad Rom. 3. Valent. lib. de

A differentia veteris, & nouæ legis, cap. 1. Probari autem ſolet hæc doctrina ex Paulo ad Rom. 1. dicente, *Euangelium eſt virtus Dei in ſalutem omni credenti*, nam Euangelium idem eſt, quod lex gratiæ: dicitur autem virtus Dei, quia dat vires ad bene operãdum, vtique per iuſtitiam, & auxilium gratiæ. Et huic conſonat illud 1. ad Corinth. 15. *Notum vobis facio Euangelium quod prædicaui vobis, quod & accepiſtis, per quod & ſaluamini*, ſaluantur autem homines qui iuſtificantur, & in iuſtitia perſeuerant, ergo totum hoc confert Euangelium. Præterea frequẽter Paulus docet, legem veterem non iuſtificaſſe, quod ſupra diximus eſſe verum de tota lege, etiam vt includente præcepta moralia cum Auguſt. de ſpirit. & liter. c. 8. & 17. & in hoc intendit Paulus diſtinguere legem veterem à noua.

Auguſt.

B In hoc enim ſenſu dicit ad Roman. 3. *Vbi eſt ergo gloriatio tua: Excluſa eſt. Per quam legem? Factorum: Non, ſed per legem fidei*, id eſt, Euangelicam. Quam cap. 8. vocat legẽ *Spiritus vitæ in Chriſto Ieſu*, & de illa ſubiungit *liberauit me à lege peccati, & mortis*, & infra ait, datam eſſe, *vt iuſtificatio legis impleretur in nobis*. Et ita intelligit hæc loca Auguſtin. lib. de ſpirit. & liter. c. 4. 8. 14. 17. & 18. & lib. 1. cõtra duas Epiſt. Pelag. c. 7. & 21. l. 1. de peccat. merit. & rem. c. 11. Epiſt. 157. ad Opt.

Auguſt.

Non eſt autem facile ad explicandum quomodo lex noua hunc faciat effectum, quia lex conſiſtit in præceptis, præceptum autem, vt tale eſt, nõ iuſtificat, quia non dat gratiam, nec vires ſpirituales, eſt enim quid extrinſecum, obiectum bonum, vel malũ oſtẽdens, vel conſtituens, & ita per ſe ſpectatum quaſi extrinſece ſe habet ad hominem, ſicut obiectum; ergo non poteſt iuſtificare, etiam in lege noua. Nam quoad hoc eadem videtur eſſe ratio de hac lege, quæ de quacumque alia. Ad hanc verò difficultatem reſpondet D. Thomas ſuprà ex Auguſt. in locis allegatis, in lege noua duo eſſe, nimirum, præcepta, documenta, ſeu conſilia Chriſti, & ſpiritũ fidei, & gratiæ, qui in ea communicatur. Quoad priorem ergo partem concedit D. Thomas, legem nouam non iuſtificare, propter rationem dictam, per ſpiritum autem gratiæ dicit iuſtificare, & quia hoc poſterius eſt præcipuũ in lege gratiæ, ideo ſimpliciter hæc lex iuſtificare dicitur, iuxta hanc declarationem. Et conſequẽter omnia loca Pauli, in quibus ſermo eſt de lege iuſtificante, intelligantur ab iſtis Patribus de lege gratiæ, quatenus eſt ipſa gratia, ſub gratia intelligendo omne auxilium gratiæ, quod ad credendum, & bene operandum datur. Vnde etiam de hac lege ſecundum dictas eius partes intelligunt illud 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, ſpiritus autem viuificat*. Nam per *literam* intelliguntur præcepta, & documenta, & quidquid pertinet ad doctrinam exteriorem, ſiue ſcriptam, ſiue verbo traditam. Et ideo litera præcisè ſpectata, & ſeparata à ſpiritu non dat vitam, ſed potiùs per occaſionem illam tolleret etiam in lege gratiæ, ſi ſepararetur à ſpiritu. Nomine autẽ *ſpiritus* ſignificatur auxilium gratiæ, quod eſt principium ſpiritualis vitæ. Statim verò occurrit vulgaris difficultas, quæ in ſimili tacta eſt ſuprà cap. 3. nam hoc modo nulla eſt differentia inter legem nouam, & veterem, vel naturalem, nam omnibus commune eſt, vt per præcepta quatenus præcepta ſunt, non iuſtificent, vt in dicta ſententia ſupponitur, & omnes communiter videntur docere. Deinde verò eſt etiam omnibus commune iuſtificare per gratiam annexã præceptis: nam ſemper lex diuina, præſertim quæ de actibus ſupernaturalibus, & in ordine ad finem ſupernaturalẽ data eſt, habuit adiunctum ſpiritum gratiæ, quia ſine illo impleri non poſſet, & Deus non præcipit impoſſibilia; omnis autem gratia cum quacumq; lege data, fuit ſufficiens ad iuſtificandum, vt cõſtat; ergo nulla eſt differentia. Accedit, quòd hoc modo quælibet

2. *Obiect.* (margin, beside "Non eſt autem facile")

Reſponſio. D. Thom. ex Auguſt. (margin, beside "quoad hoc eadem")

Difficultas. (margin, beside "Statim verò occurrit")

lex Dei poteſt etiam appellari lex gratiæ, ratione impulſus ad iuſtitiam, quia ſemper habet adiunctam gratiam, quæ in lege noua non habet maiorem proprietatem legis. A

3. *Reſponſio.* Ad hanc verò difficultatem eſt etiam reſponſio communis, gratiam conuenire legi nouæ, quaſi per ſe, & ex propriis, antiquioribus verò legibus non ex vi illarum, ſeu per ſe fuiſſe coniunctam, ſed per reſpectū ad legem gratiæ. Et ideo legi gratiæ ſimpliciter tribui iuſtificationem, non verò ſuperioribus legibus, & propter eandem cauſam non poſſunt appellari leges gratiæ, quia licet in illis fuerit, non ex illis, ſed per reſpectum ad legem nouam. Et propter eandem rationem omnes, qui in illis legibus iuſtificati ſunt, vt ſic, ad legem gratiæ pertinere dicuntur à D. Thoma ſuprà, & eſt ſententia Auguſtini locis ſtatim citā- B dis. Fundamentū autem huius doctrinæ eſt, quia nulla gratia data eſt hominibus a principio mundi vſque nunc, niſi per Chriſtum, iuxta illud Actor. 4. *Neque enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri.* Quod intelligendum eſſe de omnibus hominibus, etiam qui Chriſtum præceſſerunt, docet optimè Aug. in Epiſt. 157. ad Optatum, & *Auguſt.* ſumitur ex verbis eiuſdem Petri Actor. 15. *Per gratiā Domini Ieſu Chriſti credimus ſaluari, quemadmodum, & illi*, id eſt, patres noſtri, de illis enim loquutus fuerat, & illos refert. Sumitur etiam ex Paulo ad Roman. 3. ibi, *Propter remiſſionem præcedentium delictorum*, cui cōſonat illud ad Hebr. 9. *In remiſſionem earum præuaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento* & illud 1. C ad Corinthios 10. *Bibebant autē de ſpirituali, conſequēte eos petra, petra autem erat Chriſtus.* Vbi de hominibus exiſtētibus ſub lege loquitur, eóſque dicit bibiſſe de Chriſto petra, & fonte aquæ viuæ, quia per fidē eius gratiam impetrabant, vt latè oſtendit Auguſtin. *Auguſt.* lib. 1. contra duas Epiſtolas Pelagianor. cap. 7. & 21. Vnde concludit lib. de peccator. meritis, & remiſ. c. 1. *quia gratia ſaluatoris operata eſt in antiquis Sanctis, quicunque antequam in carne Chriſtus veniret, ad eius tamē adiuuantem gratiam, non ad legis literam quæ iubere tantùm, & non adiuuare potuit pertinebant.* Ob hanc ergo rationem ſpiritus gratiæ dicitur eſſe proprius legis nouæ, quia data eſt eo tempore, in quo ſam author gratiæ aduenit, & redemptionem hominum conſummauit, gratiámque omnibus meruit. Imò idem D ipſe eſt author huius legis, & gratiæ, & ideo præcipiendo ſimul præbet gratiam, & vires ad præceptum implendum ex vi talis ſtatus. Quod nō ita erat in lege veteri, quæ ſecundùm illum ſtatum præcipere poterat, non autem gratiam dare, ſed mediante fide impetranda erat per Chriſtum legis gratiæ auctorē, vt *Alia differentia* explicuit Paulus ad Rom. 10. Et ex hac differentia ſequitur alia, nimirum, adiutorium gratiæ longè abundantiùs dari in hoc ſtatu, quàm in præcedentibus, iuxta illud Ioan. 7. *Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus* quod dictum quidem eſt de ſpeciali Spiritus ſancti aduentu in die Pētecoſtes, tamen cum proportione applicari poteſt ad abundātiam gratiæ huius ſtatus propriam, quæ in illo aduentu ſignificata, & quodammodo inchoata eſt, vt E ſancti Interpretantur. Et ob hanc etiam cauſam lex hæc meritò dicitur per antonomaſiam lex gratiæ, & lex iuſtificans, & iugum ſuaue, ac ſimilia, quæ legi veteri attribui non poſſunt.

4. *Dubium ſupereſt.* Adhuc verò difficultas ſupereſt circa hanc ſententiam, & doctrinam. nam licèt quoad ea, quæ affirmat de ſpiritu gratiæ, & de neceſſitate illius, & efficacia eius ad iuſtificandum, & de largitione, vel obtentione illius per Chriſtum, & fidem eius, & de diſcrimine inter veterem legē & nouam quoad hanc partem, vera ſint, rectéque ſatisfaciant, nihilominus quoad aliam partem legis nouæ, quæ conſiſtit in col-A lectione præceptorum (quæ in ratione propriæ legis eſt præcipua) non videtur per illam doctrinam ſatisfactum, quia non videtur omnino negandum, quin lex gratiæ etiam ſic ſumpta, aliquo modo iuſtificet ratione ſui, & non tantum ratione adiuncti, quod eſt gratia. Nam ſi hoc poteſt commodè intelligi, & explicari, non videtur negandum, cùm ad perfectionem legis pertineat, & hæc perfectio ſit maximè conſentanea excellentiæ huius legis, & ſecūdùm illam propriùs explicetur hic effectus reſpectu legis nouæ, & differentia eius a lege veteri in eodem effectu.

5. *Reſponſio Notandū in quo ſēſu lex ſumatur.* Videtur ergo ſatis probabiliter dici poſſe, in aliquo ſenſo proprio cōuenire legi nouæ, per præcepta ſua iuſtificare. Ad quod explicandum aduerto, legem collectiuè ſumptam (vt hic loquimur) non ſolùm includere præcepta vt obligātia, ſed etiā vt inſtituentia talem ſtatum legis, & talia fundamenta illius B congregātionis, ſeu Eccleſiæ, pro qua datur talis lex. Talis enim inſtitutio poſitiua eſt, & inter effectus legis numeratur, vt ſuprà circa legem humanā, & circa legem veterem explicaui, quia non fit ſine aliqua obligatione ad talem inſtitutionem ſeruādam, licut ſub propria lege non tantùm imperiū, ſed etiam promiſſio illi annexa comprehenditur, tum quia acceſſoriū ſequitur principale, & ſub illius appellatione cōprehenditur, tum etiam, quia ſicut comminatio eſt quædā pars legis pœnalis, ita promiſſio eſt pars legis directiuæ, & fauorabilis. Vnde fit, vt ſicut pœna dicitur effectus legis, ita etiam præmiū lege promiſſum inter effectus legis computādum ſit, vt in ſuperioribus C etiam oſtenſum eſt. Ex quo etiam aduertere maximè oportet, vt aliquid tribuatur propriæ legi tanquā effectus eius, nō eſſe neceſſarium, vt ab illa formaliter fiat, ſicut fit obligatio (vt multi loquuntur) neque etiā vt effectiuè ab illa fiat per ſeipſam tanquā à cauſa proxima, & per ſe morali, quomodo irritatio actus, aut pœna, vel inhabilitas aliquādo fit immediatè per legē, ſed ſufficere interdū, vt ob obſeruatione, vel tranſgreſſione legis talis effectus neceſſariò conſequatur ex vi legis, ſeu inſtitutionis, vel promiſſionis per ipſam factæ. Sic enim irritatio actus, vel pœna eſt effectus legis, non ſolùm quando per ipſam legē immediatè fiunt, ſed etiam quando fiunt per iudicem ſecundum legem operantem. Et ratio eſt clara, quia D tunc etiam lex cooperatur ad talem effectum, ſaltem morali modo impellendo & mouendo iudicem ad illum.

6. *De modoque lex noua iuſtificet.* Dico ergo, legem nouam etiam vt propria lex eſt iuſtificare, cooperando aliquo modo ad iuſtificationem in ſuo genere, & non excludendo aliam cauſā, vel formalem, vel efficientem magis propinquam, & propriam eiuſdem iuſtificationis. Probatur primò, *Probatur 1.* quia per hanc legem inſtituta ſunt ſacramenta, quæ ratione talis inſtitutionis habēt vim iuſtificādi apud Deum; ergo hoc titulo verè, ac propriè dicitur lex hæc iuſtificare. Antecedens ſuppono tanquam certum ex Concilio Trident. ſeſſ. 7. 13. & 14. & ex mate- *Conc. Trid.* ria de Sacramentis. Conſequentia verò probatur ex declaratione facta, quia effectus iſte pēdet ex inſtitu-E tione, & inſtitutio ex lege; ergo lex eſt cauſa ſaltem moralis, à qua pēdet talis effectus. Item quia talis lex (noſtro modo intelligendi, & loquendi) quaſi obligat Deum, & neceſſitatem imponit iuſtificandi hominem ſic accedentem ad tale Sacramentū; ergo lex etiam eſt cauſa talis effectus in ſuo genere. Denique declaratur ex proportione ad legem veterem. nam illa dicitur iuſtificaſſe quoad iuſtificationem carnis, vt ait Paulus ad Hebr. 9. quia inſtituebat ſacramenta, quæ habebant vim tollendi immunditias legis; ergo ſimili modo dicitur lex noua in ſuo ordine altiori, iuſtificare ſpiritualiter, & coram Deo, quia inſtituit ſacramenta habentia vim iuſtificandi. Sic

dixit

dixit Macar. Ægypt. Homil. 47. de allegoriis legis. A Apud illos Baptiſma ſanctificabat carnem, apud nos autem eſt Baptiſma ſancti Spiritus, & ignis, & alia quæ proſequitur. Atque hanc doctrinam tradunt hic

Sot. Medina. Valent.

Sotus, Medin. Valent. & alij, qui non dicunt, ſolum hoc intereſſe, inter legem nouam, & veterem, nec propter hanc ſolam cauſam legem nouam iuſtificare, ſed hanc eſſe vnã ex ſufficientibus rationibus, & vnam ex excellentia huius legis ſupra veterem, & ita doctrina eſt veriſſima, & ſatis conſentanea decreto Eugenij Papæ in fine Concilij Florentini.

7. *2. Probatur.*

Deinde probatur, & explicatur aſſertio, quia hæc lex continet multas promiſſiones internæ iuſtitiæ, & ſanctitatis ſub conditione alicuius operis; ergo quãdo conditio impletur, iuſtificatio, quæ mediante tali opere comparatur, rectè poteſt huic legi attribui tan- B quam promittenti. Conſequentia patet ex diſcurſu ſuprà facto. Antecedens verò poteſt in primis applicari ad promiſſiones gratiæ Sacramentis factas, quæ dicuntur eſſe de conferenda gratia ex opere operato, & ſunt propriæ legis nouæ.

Confirm. 1.

Deinde habet locum in promiſſionibus factis operibus meritoriis, quę implentur in iuſtificatione ex merito, ſeu ex opere operantis: nam illa iuſtificatio rectè attribuitur legi gratiæ, quia per ſuam obſeruationẽ iuſtificat, ex vi promiſſionis in tali lege factæ. Neque poteſt hoc ita attribui legi veteri: nam licèt obſeruantia illius facta ex ſpiritu fidei viuæ, iuſtificaret per augmentum gratiæ, tamen promiſſio illius iuſtitiæ non erat ex tali lege, neque in ipſa lege, vt ſuprà dixi, ſed erat ex me- C ritis Chriſti venturi, & ita quaſi participabatur à lege gratiæ, ratione authoris eius, quod habet locum etiam in ſtatu legis naturæ, vt ſuprà notauimus.

Confirm. 2.

Denique (quod notandum eſt) cùm hæc lex per ſe, & quaſi ex propriis promittat ſpiritualem iuſtitiam ſub conditione operis, neceſſariò includit, vel promittit ſpirituales vires, & auxilia neceſſaria, vt poſſint homines implere opera illa, quæ ad talem iuſtitiam neceſſaria ſunt. Tum quia aliàs promiſſio ſub conditione talis operis videretur ficta, & inutilis; tum etiam, quia author huius legis vtrumque ſuis ſubditis meruit. Igitur ratione promiſſionum per ſe pertinentiũ ad hanc legem omnis iuſtificatio tam ſecunda, quàm prima, & ipſum iuſtificationis initium non immeritò poteſt huic legi attribui.

D. Thom.

Et quamuis D. Thom. nõ D ita diſtinctè hæc omnia explicuerit, nihil tamen horum negauit. Exiſtimo autem in præceptis huius legis ſolùm conſideraſſe vim obligandi, & in documẽtis vim conſulendi, vel oſtendendi iuſtitiam, & ſub hac ratione dixiſſe, legem hanc non iuſtificare. Sub gratia autem comprehẽdere videtur omnia ſubſidia gratiæ, inter quæ computari poſſunt inſtrumẽta, per quæ confertur, & promiſſiones eius. Veruntamen quatenus hæc etiam ad legis officium, & inſtitutum pertinent, vt declaraui, meritò etiam ipſi legi nouæ hic effectus in ſuo genere tribuitur.

8. *Plures ſpirituales effectus poſſe huic legi attribui. Peccatorum remiſſio. Sacramẽtalis gratia. Characteres Sacramẽtorum. &c.*

Ex quo tandem colligo, plures ſpirituales effectus poſſe huic legi attribui. Huiuſmodi ſunt in primis omnes illi, qui ſunt effectus Sacramentorum, vt eſt E peccatorum remiſſio, & omnis ſacramentalis gratia, ſiue habitualis, ſiue actualis, & characteres Sacramẽtorum, ac ſubinde poteſtas ordinis, quæ per vnum ex Sacramentis confertur: nam omnia hæc dantur ex vi inſtitutionis huius legis. Imò cum his connexa eſt etiam poteſtas iuriſdictionis pertinens ad forum Sacramenti pœnitentiæ, quia nõ poteſt illud Sacramẽtum ſine hac poteſtate ſubſiſtere, & ideo in illius inſtitutione includitur hæc poteſtas, ſeu promiſſio eius in generali reſpectu Eccleſiæ, licèt determinatio, ſeu applicatio talis poteſtatis ad has, vel illas perſonas fuerit dependens ex arbitrio Chriſti, & ex alia peculiari inſtitutione. Veruntamen illa etiã determinatio, & inſtitutio ad legem nouã in tota ſua amplitudine pertinet, & ideo hoc etiam titulo talis poteſtas inter effectus huius legis computatur,

Alij nouæ legis effectus

Vnde conſequenter fit, vt tota etiam ſpiritualis poteſtas iuriſdictionis, quæ eſt in Eccleſia pertinens ad eius externũ regimen, & ſtatus hierarchicus eiuſdem Eccleſiæ cũ perfecta monarchia, dici poſſint effectus huius legis. Quia hæc omnia ſunt à Chriſto inſtituta, & quadam immutabili lege ſtabilita. Et ideo hæc, & ſimilia dicuntur eſſe de iure diuino legis gratiæ, quamuis non omnia æquè primo, & immediate ſint de iure diuino, vt ex propriis locis conſtat. Denique alia etiã ſpiritualia bona, quæ ex vi generalium promiſſionum fidelibus conferuntur, inter effectus huius legis computari poſſunt, vt explicatum eſt. Aliqui etiam huic B legi attribuũt omnia priuilegia gratiæ, extraordinaria auxilia, & vocationes, etiam miraculoſas, quæ in hoc ſtatu huius legis frequenter communicãtur. Sed hoc licet ſit verum ratione auctoris huius legis, quia hęc omnia abundantiſſimè meruit, & ideo etiam ſint valde conſentanea ſtatui huius legis, non tamen ita propriè tribuuntur legi ſecundùm propriam rationẽ eius, cum potiùs ſupra, vel vltra legem eſſe videãtur. Præter hos autem effectus non occurrunt alij, qui poſſint huic legi propriè tribui, quia hæc lex nec promittit bona temporalia, vt talia ſunt, nec etiam per ſe infert irregularitates, neque alias pœnas huius vitæ, neque etiam irritat actus, quos lex ipſa naturalis non irritat, vt ex dictis in cap. 2. ſatis C conſtat.

CAPVT VI.

An poſſit aliquis in lege noua diſpenſare.

1. *De diſpẽſatione in lege noua.*

EXplicatis cauſis, & effectibus huius legis dicendum ſequitur de proprietatibus eius, ſed inter eas ſolùm illæ, quæ ad immutabilitatem eius pertinent, aliqua explicatione indigent: nam reliquæ, nimirum, quòd ſit ſancta, ſpiritualis, potens, ſeu effectrix multorum bonorum, & conſequenter quòd ſit ſuauis, & ſimiles ex dictis cauſis, & effectibus huius legis ſatis notæ ſunt, & in cap. 8. aliquid addemus.

Duplex mutatio

D Nunc ergo immutabilitas explicanda eſt, quæ mutationi opponitur, & ideo duplex eſſe poteſt, ſicut duplex eſt mutatio legis, ſcilicet, diſpenſatio, & abrogatio, quibus opponuntur indiſpenſabilitas, & perpetuitas, & de hac poſteriori dicemus in cap. ſeq. nunc prior tractanda eſt. Poteſt autem ſermo eſſe de diſpenſatione, vel obtinenda à Deo, vel ab homine.

Deum poſſe in lege ſua diſpenſare.

De Deo verò nulla eſt controuerſia; clarum eſt enim poſſe in lege ſua diſpenſare pro ſuo arbitrio, etiam ſine cauſa: nam ſi hoc poteſt legiſlator humanus in ſua lege, multò magis Deus. Imò licèt homo non rectè, aut licitè id faciat ſine cauſa, ſi Deus id faceret, honeſtiſſimè, & rectiſſimè faceret, tum quiá eſt ſupremus Dominus, tum etiam quia eius voluntas eſt ſuprema regula bonitatis. Ne- E que obſtabit, quòd voluntas ſit immutabilis, quia ſine ſui mutatione poteſt Deus mutare quę ſtatuit, & ita ex æternitate potuit habere decretum tollendi obligationem ſuæ legis ab aliquo in tali tempore, per quod ſine ſui mutatione cum illo diſpenſaret. Huiuſmodi ergo diſpenſatio poſſibilis eſt de potentia abſoluta: nam de lege ordinaria certum eſt regulariter non concedi, quia Deus vult homines per homines gubernare. Neque admittenda eſt talis diſpenſatio, niſi Eccleſiæ de illa conſtare poſſit, & per illam approbetur, iuxta regulam Innoc. III. in cap. *cum ex iniuncto*, de hæret. & in cap. *niſi cum pridem*, de renunciat.

2.
Diſpenſabilitas huius legis per hominem.

Omiſſa ergo diſpenſatione diuina quæſtio eſt de diſpenſabilitate huius legis per hominem, & tota reducitur ad ſummum Pontificem: nam de cæteris non poteſt eſſe controuerſia. Nam cùm author huius legis ſit ſuperior omni homine, certum eſt, nullum hominem poſſe in hac lege diſpenſare, niſi per poteſtatem ſupernaturalem, & ſpiritualem à legiſlatore cõceſſa, quia inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris, niſi ex eius voluntate, & conceſſione. Atque hinc certum eſt, nullum temporalẽ Principem, Regẽ, vel Imperatorem poſſe in hac lege diſpenſare, quia poteſtas eorum ſupernaturalis nõ eſt, nec ſpiritualis à Chriſto conceſſa. Sed eſt merè temporalis, & humana, ad ordinem tantùm naturæ ſpectans, vt ſuprà lib. 3. & 4. oſtenſum eſt. Si ergo talis poteſtas eſt in hominibus, ſolum eſſe poteſt in Paſtoribus Eccleſiæ; ergo maximè in ſummo Pontifice: nam in illo eſt ſuprema ſpiritualis iuriſdictio, & ab eo ad cæteros Epiſcopos, aut Prælatos deriuatur, quantum expedit Eccleſiæ, & vniuſcuiuſque muneri, & officio conueniens eſt. Vnde de cæteris Epiſcopis infra Pontificem communis ſenſus Doctorum eſſe videtur nullũ eorum poſſe diſpenſare in iure diuino Euangelico, vt ſtatim videbimus. Et ratio reddi poteſt, quia licèt poteſtas hæc eſſet neceſſaria Eccleſiæ, non eſſet neceſſaria inferioribus Epiſcopis, quia exiſtens in ſummo Pontifice ſufficeret, cùm vſus talis poteſtatis poſſit eſſe rariſſimus, & ideo nunquam legimus, poteſtatem hanc eſſe cõmiſſam alicui inferiori Epiſcopo, etiam Patriarchæ. Denique regula iuris generalis eſt maioris Eccleſiæ cauſas ad Petri ſedem eſſe referendas, cap. *maiores*, de Baptiſmo: diſpenſatio autem in iure Euangelico inter grauiſſimas cauſas meritò computatur, & ideo inta hæc quæſtio ad Petri ſedem reuocatur.

Nullum temporalẽ principẽ poſſe in hac lege diſpenſare.

5.
1. Sententia affirmat, Papam poſſe diſpenſare in omnibus quæ ſunt iuris diuini exceptis articulis fidei.
Panormit.

In hoc ergo puncto prima ſententia abſolutè, & indiſtinctè affirmat, Papam poſſe diſpenſare in omnibus, quæ ſunt iuris diuini, præterquam in articulis fidei. Ita loquitur Panormit. in cap. *propoſuit*, de conceſſ. præb. n. 20. citans Innocentium in cap. *cùm ad monaſterium*, de ſtatu Monachor. vbi dicit, non poſſe Papam ſine cauſa diſpenſare in iis, quæ ſunt iuris diuini, ſentiens ex cauſa poſſe, & idem ſentit Felin. in cap. *quæ in Eccleſiarum*, de conſt. num. 19. & 20. vbi inter alia ait poſſe Pontificem ex cauſa mutare formã Baptiſmi in hanc, *Ego te baptizo in nomine Trinitatis*, quod refert ex Innoc. in cap. 1. de Baptiſmo, in fine, n. 11. Imò idem Felin. in cap. 1. de conſtit. n. 23. audet affirmare, poſſe Papam vnico Verbo creare Sacerdotem, dicendo, *Sis presbyter*, ſine alia ſolẽnitate, quod refert ex Innoc. in cap. 1. de ſacra vnct. vbi nihil reperio. Addit præterea idem Felin. Papam poſſe ſolo verbo Epiſcopum facere, & citat Angelum in lege 2. C. de crimin. ſacrilegij. & in l. 1. C. de ſententiam paſſis. Eandem ſententiam tenuit Dec. conſ. 112. num. 3. in fine, volum. 1. & in dict. cap. *quæ in Eccleſiarum*, num. 25. & ſeq aliàs num. 44. & 45. in nouis. Allegantur etiã alij Iuriſtæ, in c. 1. de tranſlat. Epiſcopi. & in l. *manumiſſiones*, ff. de iuſt. & iur. & in l. 2. C. de ſeruit. Verum eſt tamen, plures illorum confuſè loqui, non diſtinguendo inter ius naturale, & poſitiuum diuinum. Imò interdum loquitur de iure diuino legis veteris ac ſi nunc obligaret, ſæpe etiam indiſtinctè loquuntur de diſpenſatione, & interpretatione, quas nos poſtea diſtinguemus. Nunc verò intellecta hac ſententia de propria diſpenſatione, & de proprio iure diuino poſitiuo legis nouæ, fundari poteſt.

Innoc. Felin.
Angel.
Decius.

4.
Fundamentum 1.

Primò in verbis Chriſti Matth. 16. *Quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.* Nam hæc tam generalis conceſſio nihil excludit, quod ſecundùm rectam rationem poſſit ſubſiſtere; huiuſmodi autem eſt hæc poteſtas, vt oſtendemus; ergo non eſt facienda hæc exceptio, vel limitatio poteſtatis Pontificiæ. Secundò ex illis verbis colligimus poteſtatem diſpenſandi in iuramentis, & votis, & in matrimonio rato, & vinculo ſpirituali inter Epiſcopum, & Eccleſiam ſponſam ſuam, quod eſſe iuris diuini, ſentit Innoc. III. in cap. *inter corporalia*, de tranſlat. Epiſcop. & rationem reddit, quæ in toto iure diuino locum habet, ſcilicet, quia quando Põtifex illud vinculum ſoluit, non vtitur poteſtate humana, ſed diuina, id eſt, diuinitùs conceſſa. Vnde aliqui hoc etiam extendunt ad carnale matrimonium etiam cõſummatum, & ad diſpenſationem in profeſſione religioſa, etiamſi de iure diuino poſitiuo eſſe cenſeant; ergo idem dicendum eſt de diſpenſatione in lege gratiæ. *Secundò.* Tertiò poteſt ratione hoc confirmari, quia attenta humana conditione, talis poteſtas neceſſaria eſt in Eccleſia, quia ſæpe accidere poteſt caſus, in quo obſeruatio alicuius legis diuinæ ſit magis nociua, vel impediat magis bonum, & propterea diſpenſatio in illa ſit maximè cõſentanea rationi; ergo non eſt veriſimile Chriſtum reliquiſſe Eccleſiam ſine hac poteſtate, quia ſecundùm legem ordinariam non poſſunt homines à Deo ipſo immediatè petere diſpẽſationem, nec debent neceſſariò illa carere in tali neceſſitate, neque obligari per poſitiuam legem diuinam cum tanto rigore, quia non eſt conſentaneum ſapientiæ, & ſuauitati prouidentiæ. *Tertiò.* Quartò poteſt hoc confirmari, ex vſu variis exemplis. Primum, & grauiſſimum omniũ eſt, quia iure diuino ſolus Epiſcopus eſt miniſter Sacramenti confirmationis, & nihilominus Papa diſpẽſando in hoc iure poteſt miniſterium committere ſimplici ſacerdoti. Secundum eſt, quia ſecundùm ius diuinum, Euchariſtia nec confici, nec ſacrificari poteſt, niſi in duabus ſpeciebus, & tamen ob neceſſitatem, & carentiam vini diſpenſauit interdum Pontifex, vt in ſolo pane cõficiatur, vt aliqui referunt, & ſequuntur, quos retuli in 3. tom. 3. part. diſput. 43. ſect. 4. & ſequitur Turrec. in cap. *comperimus*, de conſecrat. diſt. 2. Ant. 3. p. tit. 13. c. 6. §. 1. & nonnulli alij moderni. Tertium exemplum addi ſolet de diſpenſatione in reſidentia Epiſcop. quæ etiam eſt de iure diuino.

Quartò.
1. Exemplũ.
2. Exemplũ.
Vide Genebr. in Chronol. D. Anton.

5.
2. Sententia.
Can. Sanc.
Duplex præceptum diuinum.

Propter hæc autem fundamenta nonnulli Theologi licèt non admittant cum Iuriſperitis poteſtatem diſpenſandi in toto iure Euangelico & omnibus præceptis eius, nihilominus admittunt in aliquibus poſſe cadere diſpenſationem Pontificiam. Ita Cano relect. de pœnit. p. 5. ad finem, & ſequitur Sanc. lib. 8. de matrim. diſp. 6. num. 6 Vt autem certam aliquam regulam conſtituant, diſtinguunt duplicia præcepta diuina, quædam ſunt, quorum obſeruatio nunquam poteſt in particulari non eſſe magis expediens ſine impedimento maioris boni, qualia ſunt præceptum confeſſionis, & Baptiſmi, item præceptum vtendi in Sacramento forma præſcripta. Alia ſunt, quorum obſeruatio in particulari caſu poteſt impedire maius ſpirituale bonum, vt ſunt (ait Cano) votum, & iuramentum. Sanc. verò adhibet dictum exemplum de conſecratione in vna ſpecie. Priora ergo præcepta dicunt eſſe indiſpenſabilia, quia in eis nulla poteſt occurrere ratio diſpẽſandi, & conſequẽter nec poteſtas prò illis data eſt; poſteriora verò dicunt eſſe diſpenſabilia propter contrariam rationem, & fundamenta ſuperiùs adducta.

6.
Hæc opinio, non ſolum materialiter à prima differt.

Siquis tamen rectè conſideret, hæc poſterior opinio non differt formaliter à præcedẽti, ſed quaſi materialiter, licèt authores eius aliud intẽdant. Declaratur quia etiam Iuriſperiti docent, inferiorem nõ poſſe diſpenſare in lege ſuperioris ſine cauſa, & ideo licèt id facere tentet, nihil facere: vnde neceſſariò etiam docent, legem Chriſti non eſſe diſpenſabilem

ab ho

ab homine ſine cauſa, & Pontificem non habere hãc poteſtatem. Hoc autem idem dicere tenentur authores ſecundæ ſententiæ, nec enim dicere poſſunt, Chriſtum dediſſe Pontifici poteſtatem diſpenſandi in tali, vel tali lege, quia in illis præſciebat, poſſe occurrere legitimas cauſas. Nam Chriſti conceſſio generaliter facta eſt, vt conſtat ex verbis eius, nullam ergo legem in particulari deſignauit; ſine fundamento ergo hoc excogitaretur, aut fingeretur; ergo ſi Chriſtus dedit aliquam poteſtatem ad hanc diſpenſationem, fuit ad diſpenſandum in quacumque lege ſua, ſi cauſa rationabilis occurreret. Et hanc voco formalem conuenientiam dictarum opinionum. Materialis autem diſſenſio erit, an in tali, vel tali lege poſſit ſufficiens cauſa occurrere ad diſpenſandum, in qua re poteſt eſſe infinita varietas, neque ab illis authoribus aſſignatur probabilis regula ad id diſcernendum. Nam ſi cauſa ſufficiens eſt, quod in particulari caſu magis ſpirituale bonum per legem impediri videatur, vix cogitari poterit lex aliqua Chriſti, in qua non poſſit occurrere legitima cauſa diſpẽſandi. Vt v.g. lex Chriſti eſt, *niſi quis renatus fuerit ex aqua*, &c: in caſu ergo, in quo deeſt aqua, videtur illa lex cedere in ſpirituale nocumentum paruuli, poterit ergo diſpenſare Papa, vt in ſimilibus caſibus verba ſufficiant ad conferendam gratiam paruulo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Simile eſſe poteſt de lege Chriſti, vt ſolus ſacerdos poſſit abſoluere à peccatis: nam vbi deeſt Sacerdos, ſi lex illa ſtricte ſeruanda ſit, videbitur multorum ſalus impediri, poterit ergo diſpenſare Papa, vt in ſimilibus caſibus diaconus, vel etiam laicus verè abſoluat, etiam faciẽdo ex attrito contritum. Item vbi deeſt vinum dicitur Papa poſſe diſpenſare, vt ſine illo fiat ſacrificium; quia ita videtur expediri communi bono alicuius nationis; ergo ſi alicubi deſit triticum (vt re vera in multis remotiſſimis prouinciis deeſſe dicitur) poterit Papa concedere, vt in pane hordeaceo, vel ex quacunque farina, quæ ibi inueniri poſſit confecto, vera conſecratio fiat, ne aliqua prouincia tanto bono careat, ſicut Melancthon dixit, Ruthenos carentes vino poſſe conſecrare Calicem in aqua melita, vt refert Bellarmin. lib. 4. de Euchariſtia cap. 24. & de quibuſdam aliis Septentrionalibus hæreticis vino carentibus à fide dignis audiui; diſpenſare ſecum vel interpretari, vt loco vini ceruiſiam, id eſt, potum ex aqua, & hordeo, & aliis rebus confectum, in ſacrificio apponant. Hæc autem, & ſimilia abſurda ſunt, & incredibilia ſecundùm principia fidei, & veram Theologiam.

7. *3. Sententia communis Theologorũ. D. Thom.*

Eſt ergo tertia, & communis Theologorum ſententia abſolutè negans legem Chriſti diuinam eſſe diſpenſabilem, etiam per Pontificem. Ita ſupponit vbique D. Thomas 2.2. quæſt. 88. art. 10. in tertio argumento cum ſolutione, & 1.2. q. 97. a. 4. ad 3. Et ſpecialiter docet de Pontifice, non poſſe diſpenſare in lege noua in quodlib. 4. art. 13. & quodlib. 9. a. 15. Idẽ in 4. diſt. 27. q. 3. art. 3. ad 2. vbi ſolùm excipit ea, quæ ſunt de inſtitutione Apoſtolorum; quæ quodammodo ſolent diuina appellari, non tamen propriè pertinent ad legem nouam vt diuina eſt, & ita exceptio illa firmat regulam generalem, quòd Papa non poſſit in lege Chriſti diſpenſare. Idem tenent communiter Thomiſtæ ſupra dicta loca D. Thom. 1.2. & 2.2. & Soto lib. 1. de iuſtit. q. 7. art. 3. Ledeſ. in 4. 2. p. q. 4. art. 6. & idem apertè docet Cano, lib. 2. de locis, c. 18. & ad 4. Catherin. lib. 6. contra Caiet. c. 2. & Turrecr. in ſum. de Eccleſia. c. 107. Maior in 4. diſt. 24. q. 2. a. & Almain. li. de ſuprema poteſtate Eccleſiaſt. c. 3. Salm tract. 61. in Acta in 4. & 5. differentia inter ius diuinum & humanum: vbi indiſtinctè loquitur de iure diuino naturali, & poſitiuo. Idem tenent Summiſtæ communiter verb. *Papa*, præſertim Sylu. q. 16. Couar. in 4. Decr.

Sot. Ledeſm. Can. Catherin. Caiet. Alma. Turrecr. Maior.

2. p. c. 6 §. 9. n. 4. vbi alios allegat. Et huic ſententiæ fauent multa decr. 25. q. 1. præſertim c. *ſunt quidam*, & duo ſequentia, in quibus dicitur contra ſtatuta Patrũ nihil poſſe condi, vel mutari, etiam per ſedis Apoſtolicæ authoritatem, quod neceſſariò debet intelligi de ſtatutis traditis ab Apoſtolis ex ore Chriſti. Et ita Leo Papa epiſt. 90. c. 1. & habetur in c. vlt. diſt. 14. diſtinguit quædam ſtatuta immutabilia ab aliis, quæ pro varietate temporum mutantur; priora ergo intelligit eſſe diuina, poſteriora autem humana. *Leo Papa.*

8. *Congruentia.*

Ex quo poteſt optima congruentia pro hac ſententia ſumi, Nam conuenientiſſimum fuit eſſe in Eccleſia Chriſti aliqua præcepta ita immutabilia, vt per hominem diſpenſari non poſſint; ergo talia cenſenda ſunt illa, quæ ad legem à Chriſto inſtitutam, & latam pertinent. Antecedens patet, quia hæc Eccleſia ſemper debet eſſe vna; & ideo obſeruare etiam debet vniformitatem, non ſolùm in fide, ſed etiam in religione exteriori, & in ſubſtãtialibus ritibus ſuis, quia (iuxta ſententiam Auguſt. ſuprà relatam) non poteſt aliter humana congregatio in vnum corpus religionis coniungi, ſed hæc ſtabilitas, & vnitas Eccleſiæ ſine præceptis dicto modo immutabilibus conuenienter conſeruari non poſſet; ergo. Probatur minor, nã ſi per diſpenſationes poſſent fundamenta Eccleſiæ labefactari, aut variationem aliquam recipere in diuerſis partibus eius, diſcurſu temporum tanta facta eſſet mutatio vt vix Eccleſiæ vnitas agnoſceretur; ergo oportuit hæc præcepta quaſi fundamentalia, vt hodieam, eſſe prorſus inuariabilia, & indiſpẽſabilia. Vnde facilè probatur prima conſequentia. Nam ideo Chriſtus Dominus aliqua ſpecialiter, & in particulari determinauit, & præcepit, vt in illa non poſſet cadere humana mutatio, vt patet de præcepto Baptiſmi, & ſimilibus. Ergo conſequenter cẽſendum eſt, omnia quæ ab ipſo præcepta ſunt, talia eſſe, tũ quia ſolùm ſpecialiter præcipit ea, quæ ad fidem, & ſacramenta pertinent, vt ſupra declaratum eſt, hæc autem omnia pertinent ad ſubſtantiale Eccleſiæ fundamẽtum, tum etiam, quia non eſt maior ratio, cur quædã ſint diſpenſabilia, & nõ alia, nec poteſt huius diuerſitatis conueniens aſſignari regula, vt circa tertiã opinionẽ declaratũ eſt, & magis patebit ex ſequentibus.

9. *Ratio à priori.*

Ratio autem à priori huius ſententiæ eſt, quia inferior non poteſt diſpẽſare in lege ſuperioris, niſi ab eo habeat ſpecialem poteſtatem. Et ob hanc cauſam in legem veterem diſpenſatio non cadebat, quia erat lex Dei, & Deus non dederat poteſtatem talem hominibus. At verò etiam in lege noua non eſt data hominibus talis poteſtas, neque etiam Petro; ergo minor patet, quia verba illa generalia, *Quodcumque ſolueris, & ligaueris*: non ſufficiunt, vt per illa intelligamus datam poteſtatem ad ſoluendum ius diuinũ. Tũ quia ſub generali conceſſione non ſolent venire ea, quæ magnam ſpecialitatem habent, & quæ veriſimiliter non eſſet ſuperior in particulari conceſſurus; talis autem eſſet hæc poteſtas. Et ideo notanter dixit D. Thom. 1.2. q. 67. art. 4. ad 3. *Quæ ſunt à Deo nullus poteſt diſpenſare niſi Deus, vel is, cui ipſe ſpecialiter committeret*; oportet ergo, vt talis commiſſio ſpecialis fieret. Tum etiam quia ibi tantùm intelligitur conceſſa poteſtas, quæ futura erat in ædificationem, nõ in deſtructionem, iuxta ſententiam Paul. 2. Cor. 13. poteſtas autem hæc potiùs eſſet in deſtructionem, quàm in ædificationem, vt declarat ratio prior. Et vel maximè, quia ſi illa verba ita extẽdantur, intelligenda erũt de poteſtate diſpẽſãdi in omnibus diuinis præceptis, quod incredibile eſt. Et ſequela patet ex vi eiuſdẽ diſtributionis, & ex diſcurſu facto, quia nulla cõueniẽs ratio aſſignari poteſt ad differẽtiã, vel exceptionẽ aliquã faciendã. Tũ deniq; quia explicare quid ſub illis verbis cõtineatur, maximè pertinet ad ipſos Põtifices *D. Thom.*

ſucceſſores Petri; at ipſi Pōtifices in ſe hanc poteſtatē non cognoſcunt, vt conſtat ex canonibus ſuprà citatis, & quia vbicunque agitur de iure diuino, ſi de illo conſtet, diſpenſare refugiunt; imò etiam in præceptis, vel inſtitutionibus Apoſtolicis difficile diſpenſant, argumento c. 2. de bigamis; ergo nullum relinquitur fundamentum ſufficiens huius conceſſionis, ſeu poteſtatis.

9. *3. Sententia ſimplicior. Vera diſtinctio inter diſpenſationē & interpretationem.* Hæc ergo ſententia mihi maximè probatur. Vt autem, & magis eam explicemus, & obiectionibus ſatisfaciamus, diſtinguamus imprimis inter propriam diſpenſationem, quæ obligationem ſupponit, etiam in particulari caſu, in quo illam auferr, & interpretationem, quę in particulari caſu non ſupponit obligationem, ſed dubium eius, & ita non tollit obligationem, ſed dubitationem, declarando in tali caſu non fuiſſe mentem legiſlatoris obligare. Dicta ergo ſententia præcipuè loquitur de diſpenſatione; nam interpretationem aliqui ex authoribus eius admittūt, vt Maior, Ledeſ. Couar. & alij non negant, & videtur conſentaneum ſuperiùs dictis de interpretatione in lege veteri. De vtraque ergo dicendum eſt. Priùs verò iterum diſtinguendum eſt iuxta ſuperiùs dicta inter inſtitutiones à Chriſto factas præcisè ſpectatas, & inter præcepta poſitiua de vſu rerum ſic inſtitutarum. Priores ſunt Monarchia Eccleſiæ ſpiritualis cū ſuo ordine hierarchico & cum talibus ſacramētis; & ſacrificia poſteriora ſunt præcepta obligātia ad vſum aliquem, vel obſeruantiam talium rerum. Quæ duo in rigore diuerſa ſunt, vt ſuprà notaui, & ideo in præſenti poteſt dubitari, vtrùm eandem vel diuerſam rationem ſubeant.

10. *Præcepta legis gratiæ poſitiua nullā diſpenſationem aut interpretationē per modum epikiæ admittere.* Dico ergo primò; præcepta poſitiua legis gratiæ nullam diſpenſationem, nec interpretationem per modum epikiæ admittūt. Loquor de præceptis poſitiuis, quia ex inſtitutione ſacramentorum legis nouæ intrinſecè ſequuntur aliquæ obligationes, quę ex hypotheſi pertinent ad ius naturale, vt ſuperioribus tactum eſt, & de illis nunc non agimus, ſed dicemus inferiùs. Sic ergo prior pars de diſpēſatione ſatis probata videtur in fundamentis 3. ſententiæ. Et breuiter poteſt ita declarari, quia in lege noua pura præcepta poſitiua non ſunt, niſi vel de fide explicita aliquorū myſteriorum noſtræ Religionis, vel de vſu quorundam ſacramentorum, vel etiam ſacrificij; in hæc autem non cadit aliqua diſpenſatio; ergo. Maior ſuprà probata eſt. Minor inductione oſtenditur. Nam præceptum fidei quatenus diuinum eſt, ſolùm eſt de illa fide, quæ eſt neceſſaria ad ſalutem, ſed in hac fide nō cadit diſpenſatio, quia nō poteſt Eccleſia mutare media ad ſalutem neceſſaria, neque illa ſupplere, ſi omnino deſint. Vt patet in paruulo, qui baptizari non poteſt, & in ipſa fide ſic declaratur. Nam vel homo poteſt ſcire, & explicitè credere omnia, quæ ex præcepto diuino ſunt neceſſaria ad ſalutem, vel non poteſt. Si poteſt, non poteſt Eccleſia diſpenſare cum illo, vt non teneatur, vel vt ſine tali fide ſaluetur, vt eſt per ſe notum. Si verò non poteſt, vel nihil omnino ſupernaturaliter credere poteſt, vel ſaltem poteſt aliquid, quod de facto credit. In priori caſu impoſſibilis eſt diſpēſatio propter rationem factam, quod Eccleſia non poteſt ſupplere remedium neceſſarium ad ſalutem. In altero verò caſu, ſi ignorantia ſit inuincibilis, poterit fortaſſe homo ſaluari cum illa fide, non propter diſpenſationem Eccleſiæ, ſed quia illa fides poteſt per charitatem operari, & Deum ſuper omnia diligere, quæ dilectio in voto continebit omnem fidem ignoratam, qui modus credendi ſufficit in ratione medij ſecundùm diuinam legem. Si verò ignorantia ſit culpabilis, non poterit ignorans excuſari à culpa propter diſpenſationē Eccleſiæ, vt per ſe patet.

11. Deinde probatur idem de præceptis poſitiuis circa vſum ſacramentorum, quæ in ſumma ad tria reducuntur, ſc. Baptiſmi, Confeſſionis, & Euchariſtiæ: nā de confirmatione, & extrema vnctione res eſt dubia, tamen ſi admittantur, eadem erit illarum ratio. *Probatur magis, de præceptis circa vſum ſacramentorū.* In matrimonio autem, & ordine non inuenitur obligatio, niſi ex cauſis extrinſecis in particularibus caſibus oriatur, & tunc magis erit ex iure naturæ, vel ex præcepto humano, quam ex iure diuino poſitiuo. At verò circa illa præcepta ſacramentorum non habet locum diſpenſatio Eccleſiæ, quia ſunt de medijs neceſſariis ad ſalutem, ſaltem duo prima, & de Euchariſtia idem docent multi, vel ſaltem tanta eſt illius neceſſitas, vt Chriſtus dixerit, *Niſi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. hanc ergo neceſſitatem non poteſt Eccleſia immutare, vt patebit facilè applicando diuerſum factum de fide. Et declaratur ampliùs ſiſtendo in neceſſitate præcepti cuiuſcumque ſacramenti, quia omnia hæc præcepta affirmatiua ſunt, & ita nō obligant pro ſemper, ſed pro certis temporibus, quæ nunc breuitatis gratia vocare poſſumus articulos neceſſitatis, nunc enim non agimus de determinatione temporis, quam addit Eccleſia: nam in illa certum eſt, poſſe eandem Eccleſiam diſpenſare; igitur extra articulum neceſſitatis nulla eſt neceſſaria diſpenſatio, vt pro tunc poſſit non impleri præceptū ſine culpa, quia pro tunc non obligat. Dato autem articulo neceſſitatis, vel datur commoditas moralis ſine notabili impedimento, vel periculo ad implendum præceptum diuinum, & tunc nullum habet locum diſpenſatio humana, eſſet enim contra omnem rationem, & contra diuinam volūtatem. Aut pro tūc non occurrit occaſio poſſibilis ſimpliciter, vt quia deeſt ſacerdos, & tunc non eſt neceſſaria diſpenſatio; quia ſine illa excuſatur culpa, & illa ſupplere poteſt neceſſitatem medij, niſi per votum, & deſiderium indigentis ſuppleatur. Aut denique impoſſibilitas eſt tantùm moralis, vt quia eſt periculum vitæ, aut perniicioſæ communicationis cum hæretico, vel quid ſimile, & tunc aut impedimētum ipſum intrinſecè, & per ſe affert excuſationem, & ita non habet locum diſpenſatio, vel certè ſi impedimentum per ſe non ſufficit ad excuſandum, nec diſpenſatio humana poterit tollere obligationem, eſſet enim tunc irrationabilis, in negotio ſpectante ad ſalutem animæ, & per ius diuinum determinato. Vnde vſus talis diſpenſationis inauditus eſt in Eccleſia.

12. *Obiectio.* Hinc verò poteſt ſumi obiectio contra alteram partem de interpretatione: nam in eo caſu de morali impedimento ſi res ſit dubia, ſaltem habet locum interpretatio. *Reſponſio.* Reſpondeo concedendo habere locum interpretationem doctrinalem, vt ſic dicam, non verò interpretationem per modum epikiæ, quam ſolam in concluſione negauimus. Cum enim præcepta hæc ſint affirmatiua ſine vlla temporis determinatione, nulla excuſatio ex accidentalibus circumſtantiis, vel occaſionibus proueniens eſt contra formam verborū præcepti, neque eſt exceptio à generalitate illius, & ita non eſt epikia, neque emendatio legis, ſed potiùs eſt interpretatio de vero ſenſu legis, quam voco doctrinalem, quæ in præceptis etiam naturalibus affirmatiuis locum habet. Et talis ferè eſt in præſenti, quia quādo præceptum diuinum abſolutè præcipit, & non determinat tempus, neque per legem humanam determinatur, tūc relinquitur naturali rationi, & diſcurſui, vt penſatis omnibus circunſtantiis diſcernat, an hic, & nunc vrgeat talis obligatio, & hoc iudicium vocamus doctrinalem, vel prudentialem interpretationem, quam authenticè quidem poſſunt facere ſoli Paſtores Eccleſiæ, priuatim verò etiam viri ſapientes.

Lex Chriſti Dico ſecundò: Lex Chriſti vt inſtituens, ſeu inſtitutio Eccleſiaſtica facta immediatè ab ipſo Chriſto, &

quæ ipſo indiſpenſabilis ab homine. ſto, & iure ſuo ſtabilita nõn recipit diſpenſationem per vllam poteſtatem humanam. Hæc eſt communis Theologorum, tum in locis citatis, tum in locis ſpecialibus, vbi tractant de materiis, & formis ſacramentorum, & de Hierarchia, ac Monarchia Eccleſiaſtica. Et mihi videtur non minus certa, quàm præcedens, poteſtque ſimili modo probari. Primò inductione in inſtitutione ſacramentorũ. Solùm enim ſunt à Chriſto inſtituta quoad ſubſtantialem formam, & materiam, & miniſtrum neceſſarium, his enim tribus perficiuntur, vt dixit Concilium Florent. in Decreto Eugenij, & quoad illa omnia ſunt à Chriſto inſtituta, iuxta definitionem Conc. Trid. ſeſſ. 7. c. 1. de Sacram. in genere. *Conc. Flor.* *Conc. Trid.* Hanc autem inſtitutionem nullus homo immutare poteſt iuxta ſententiam omnium Theologorum. Et congruentia ſuprà adducta, eſt moraliter euidens, quia hæc ſunt quaſi fundamenta Eccleſiæ viſibilis Chriſti, quibus mutatis fieret in ea magna ſubſtantialis mutatio contra manifeſtam intentionẽ inſtituentis. Deinde eſt optima ratio quodammodo phyſica, quia Chriſtus media inſtitutione ſua dedit virtutem his ſacramentis ad ſanctificandum, vel conſecrandum; ergo niſi ſint facta iuxta hanc inſtitutionem, non erunt inſtrumenta Chriſti, nec continebũt gratiam, nec virtutem efficiendi illam. Quia nũc nec Chriſtus dat illam, quia lex, & promiſſio eius eſt determinata ad ſuam inſtitutionem, neque homo purus poteſt talem virtutẽ dare, vt per ſe conſtat; ergo nec poteſt diſpenſare in tali inſtitutione. Nam oporteret per talem diſpenſationem fieri, vt aliquod opus vel dictum præter inſtitutionem Chriſti haberet ſignificationem, & vim ſanctificandi, quam habet ſacramentum Chriſti, quod eſt manifeſtè impoſſibile, vt probatum eſt. Quocirca dictum illud Canoniſtarũ quorumdam, poſſe Pontificem ſolo verbo facere Presbyterum, vel conſecrare Epiſcopũ, item illud, poſſe diſpenſare in omnibus præter articulos fidei, apud Theologos improbabilia ſunt, quia Papa non habet poteſtatem excellentiæ, ſed alligatam ſacramentis, quoad effectus eorum, & ad dictam inſtitutionem quoad eorum eſſentiam, de duabus verò ſubſtantiis, quæ in contrarium afferebantur, infrà dicemus.

14. *Oſtenditur concluſio.* Deinde oſtenditur concluſio in inſtitutione reipublicæ Eccleſiaſticæ, quatenus peculiarem vnitatem myſticam habet ex inſtitutione Chriſti, quæ inſtitutio in tribus, vel quatuor conditionibus videtur conſiſtere. *Primò.* Primò quòd eius congregatio ſit vniuerſalis ex vniuerſis mundi hominibus, quantum eſt ex ſe. *Secundò.* Secundò quòd ingreſſus ad illam ſit per fidem explicitam Trinitatis in Baptiſmo profeſſam. Tertiò vt in ea congregentur omnes ſub vno capite Chriſti vicario, & ſub talibus ſignis ſenſibilibus ſacrificij, & ſacramentorum. Quartò, quòd intra illam ſit ordo hierarchicus tam ſecundùm poteſtatẽ ordinis, quàm ſecundùm poteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis. Sed in tota hac inſtitutione nihil eſt, quod per diſpenſationem poſſit mutari, quatenus ad ius diuinum ſpectat, vt vnicuique per ſe facilè patebit diſcurrendo per ſingula. Scio, graues Doctores dicere, iuriſdictionem ſacerdotum in foro pœnitentiæ, & Epiſcoporum in foro externo Eccleſiæ eſſe de iure diuino, & nihilominus poſſe per Pontificem reſtringi, vel ampliari interdum per ius ordinarium, & aliquando per modum diſpenſationis, ſeu priuilegij. Verumtamen ſententia parum nobis obſtat, quia non credimus eſſe veram, neque conſequenter loqui. Secundùm illam autem dicendum eſſet, hoc ius diuinum ita eſſe ſpecialiter inſtitutũ, propter neceſſariam ſubordinationem inferiorum cum ſuo capite, & propter conuenientem vſum inferioris iuriſdictionis. Quãque hæc ratio potiùs probat iuriſdictionem non fuiſſe iure diuino inferioribus collatam, ſed hoc fuiſſe commiſſum ſupremo Vicario tanquam fideli diſpenſatori. Poſſet etiam dici ſecundùm illam ſententiam, iuriſdictionem illam quæ datur iure diuino, eſſe tantùm in habitu, & hanc non limitari, nec auferri in ſe, ſed tantùm in vſu, quatenus ei materia applicatur, vel ſubtrahitur, quod nõ eſt factum per diuinum ius, ſed homini eſt commiſſum. Sed re vera illa, quæ vocatur iuriſdictio in habitu, non eſt aliud, quàm poteſtas ordinis, vel conſecrationis, & iuriſdictio propria in actuali ſuperioritate conſiſtit, quæ confertur, cùm applicatur materia quoad perſonas ſubditorũ, & ita illa eſt collatio iuriſdictionis, quæ immediatè per hominem fit, non per diuinum ius. Itaque ſoli ſummo Pontifici datur iuriſdictio immediata ex vi iuris diuini, & ideo nec auferri, nec diminui poteſt per hominem, reſpectu verò aliorum ius diuinum ſolùm in generali ſtatuit, vt in Eccleſia ſint Paſtores, qui vocentur à Pontifice in partem ſollicitudinis, impertiẽdo illis iuriſdictionem vniuſcuiuſque muneri cõuenientem. Particularis autem iuriſdictionis diſtributio, vel inſtitutio non potuit conuenienter immediatè fieri per ius diuinum, ſed per hominem debuit fieri, ideóque tota varietas, quę in hoc genere reperitur in Eccleſia, vel non eſt diſpenſatio propria in aliquo iure, ſed eſt adminiſtratio quædam ſpiritualium bonorum, quæ lato modo vocatur diſpenſatio myſteriorum Dei, vel ſi aliqua ſunt in hoc genere propria priuilegia, continent diſpenſationes proprias in iure ordinario Eccleſiaſtico, non in iure diuino.

Ex quo vlterius colligo, nec propriam interpretationem per modum epiikiæ habere locum in hac inſtitutione quoad ea quæ re vera ſunt de iure diuino, id eſt, non ſolùm non poſſe diſpenſare Papam, vt in ſacrificio conſecretur ſanguis in alio liquore præter vinum, verùm etiam nec poſſe interpretari, aliã materiã ſufficere in quocumque caſu neceſſitatis, & ſic de aliis. 15. *Hinc infertur 1.* Ratio eſt, quia in his, quæ eſſentialiter pendẽt ex inſtitutione quoad ſignificationem, vel quoad efficaciam, ſeu collationem alicuius virtutis, vel poteſtatis, non habet locum ampliatio, vel reſtrictio per epiikiam. *Ratio.* Quia inſtitutio debet eſſe omnino definita, & quaſi in indiuiſibili conſiſtens, quia in illo ordine conſtituit eſſentiam rei inſtitutæ, & ideo non poteſt ampliari, vel reſtringi vltra, vel citra verba inſtitutionis. Et explicari poteſt ratione ſuprà inſinuata, quia voluntas inſtituentis de facto limitatur ad verba inſtitutionis, ita vt extra illa nulla ſit facta inſtitutio; ergo illa interpretatio non habet fundamentum in voluntate inſtituentis; ergo nullo modo poteſt locum habere. Solùm ergo admitti poteſt interpretatio doctrinalis, ad diſcernendum quid ſub inſtitutione comprehendatur quæ independens eſt ab extrinſeca neceſſitate, vel occaſione: interpretatio autem addẽs, vel minuens inſtitutionem per epiikiam propter accidentales caſus, eſſet potiùs corruptio, & infinita haberet incommoda.

Secundò infero, etiam circa præcepta ex natura rei incluſa in inſtitutione non habere locum diſpenſationem, vel propriam interpretationem. 16. *2. Infertur.* Hoc probari poteſt ratione ſuprà facta, quia hæc præcepta sũt iuris naturalis ſuppoſita inſtitutione; in iure autem naturali nõ cadit diſpenſatio, neque epiikia propria. Declaratur exemplo, quia ex inſtitutione ſacramentorum naſcitur obligatio accedendi ad illa cum debita diſpoſitione, vt ſancta ſanctè tractentur. In hac ergo obligatione non cadit diſpenſatio, nec interpretatio minuens illam naturalẽ legem. Nam licèt poſſit Eccleſia interpretari, an talis, vel talis diſpoſitio ſufficiat, non tamen poteſt interpretari, quòd pro aliquo caſu, vel neceſſitate ſufficiat illa diſpoſitio, quæ non ſatis ſit, vt ſancta ſanctè tractentur. Atque eadem eſt ratio de ſimilibus præceptis. Et poteſt hoc confir-

mari: nam hæc præcepta ordinariè ſunt affirmatiua, quia, vt ſuprà cum Victor. dicebamus, in lege nouanõ ſunt ſpecialia præcepta negatiua; in præceptis autem affirmatiuis præſertim naturalibus ſolùm habet locũ interpretatio circa tempus, pro quo obligant, vel nõ obligant cum his, vel illis circumſtantiis, in qua interpretatione epiikia nõ interuenit, vt declaraui. Poſſumuſque hoc exemplo exponere: nam ſacramento Eucharistiæ adiunctum eſt præceptum præmittendi confeſſionem ante communionem, ſiue illud ſit Iuris diuini naturalis, vel poſitiui, ſiue humani; de quo rectè interpretamur non obligare, non exiſtente copia confeſſorum, quæ non eſt epiikia, ſed conditio ex natura rei intrinſecè incluſa in tali præcepto affirmatiuo, quam propterea ad tollenda dubia expreſsè adhibuit Concilium Tridentinum ſeſſ. 13. canon. vlt.

Conc. Trid.

17. *Obiectio.*

Dices, in lege noua etiam eſſe aliqua præcepta negatiua, quę interdum requirunt interpretationem, vt non dandi ſacramentum indignis, non accedendi ad ſacramentum in peccato mortali, & ſi quæ ſunt ſimilia.

Reſponſio.

Reſpondeo in hac lege, vt ſuprà dixi, nõ eſſe præcepta negatiua, vtique pura, & per ſe primò, ac directè impoſita per poſitiuam prohibitionem. Eſſe tamẽ aliqua præcepta negatiua conſequentia ad alia affirmatiua, vel intimè coniuncta poſitiuæ, & vt ſic dicã, affirmatiuæ inſtitutioni alicuius ſacramẽti, vel ſacrificij, vel alicuius muneris, & tunc negatiuum præceptum per affirmatiuum, in quo fundatur, regulandũ eſt. Et hinc eſt, vt talia præcepta negatiua interdum ſint adeò intrinſecè mala, vt nullam recipiant diſpẽſationem, nec epiikiam. Taliſque eſt prohibitio facta confeſſori, ne ſecretum confeſſionis reuelet. Nam in hoc præcepto nulla cadit interpretatio, ſiue intelligatur vt ſpecialiter adiunctum ex voluntate Chriſti tali ſacramento, ſiue (quod probabiliſſimum eſt) tanquam intrinſecè conſequens ex tali inſtitutione, & neceſſitate confeſſionis, vt latè dixi in 4. tom. 3. partis diſp. 33. ſect. 1. Et hoc exemplum valde cõfirmat doctrinam datam: nam ſi admittatur diſpenſatio, vel interpretatio epiikiæ in præceptis Euangelicis, non eſſet difficile illam extẽdere ad hoc præceptum, quia etiam poſſunt occurrere grauiſſimæ cauſæ, & occaſiones pertinentes ad commune bonum; in hoc autem admitti non poteſt, vt eſt certum; ergo neque in aliis ſimpliciter latis admittenda eſt. Sicut etiam ex inſtitutione ſacramenti ſequitur obligatio non ponendi obicem ſacramentali gratiæ, quæ adeò eſt intrinſecè neceſſaria, vt oppoſitum numquam poſſit eſſe licitum per vllam diſpenſationem, vel interpretationem.

18. *Quando locum habet aliqua interpretatio.*

Aliquandò verò præceptum affirmatiuum coniũctum alicui inſtitutioni, ſeu conſequẽs illam, tale eſſe poteſt, vt negatiuum præceptum illo fundatum non ſit omnino abſolutum, & vniuerſale tanquam de re intrinſecè mala, & tunc quamuis habere poſſit locũ aliqua interpretatio, non tamen propria epiikia, ſed doctrinalis, & orta ex præcepto affirmatiuo, in quo illud negatiuum fundatur. Exemplũ adhiberi poteſt in præcepto non communicandi cum conſcientia peccati mortalis ſine præuia confeſſione, quod directè affirmatiuum eſt iuxta ſuperiùs dicta. Vel meliùs in præcepto non dandi Euchariſtiam indigno, aut furioſo, quod re vera fundatur in affirmatiuo præcepto reuerenter tractandi tale ſacramentum. Vnde ſi hoc affirmatiuum ſeruetur in aliquo caſu ſine illa negatione, tũc nõ obligabit præceptum negatiuum, quia ſolùm obligat quatenus neceſſarium eſt ad ſeruandum affirmatiuum præceptum, & ita illa interpretatio directè eſt in præcepto affirmatiuo, quæ non eſt per epiikiam, vt declaraui. Et aliud exemplum ſubiiciemus ſoluendo argumenta.

19. *Ad 1. reſp.*

Primum ergo argumentum contrariæ ſententiæ A ſumptũ ex verbis Chriſti, *Quodcumque ligaueris*, &c. ſolutum iam eſt explicando dicta verba, & oſtendendo, ſub illa generalitate non comprehendi diſpenſationem in legibus ipſiuſmet Chriſti, nec illam extẽſionem eſſe traditioni Eccleſiæ conformem, nec rationi conſentaneam, cùm ſit cõtraria ſtabilitati eiuſdem legis Chriſti.

Ad 2.

Neque exempla, quæ afferuntur in ſecundo argumento de iuramentis, votis, & matrimonio rato ſunt ſimilia, quia cum illa diſpenſantur, nõ relaxatur aliqua lex diuina, ſed materia eius ſubtrahitur, vt in lib. 2. attigimus, & latius in tom. 2. de relig. Et idem dicendũ eſt de diſſolutione vinculi inter Epiſcopum, & Eccleſiam: nam etiam ibi ſupponitur vinculum humana volũtate contractum, & ex eâ parte diſſolui poteſt per voluntatem ſuperiorum, B quamuis ad hoc etiam neceſſaria ſit poteſtas diuina, id eſt, à Deo conceſſa. Exemplum autem de matrimonio conſummato non admittimus, quia iam habet ex diuino iure naturali, vel poſitiuo maiorẽ firmitatem, quam humani contractus. Vinculum autem ſolemnis profeſſionis religioſæ non habet à iure diuino, ſed tantùm ab Eccleſiaſtico ſpecialem firmitatẽ.

Ad 3.

Tertium item argumentum ex ratione ſumptum facilè ex dictis ſoluitur: nam præcepta poſitiua legis gratiæ ſunt pauciſſima, & per ſe, directè non ſunt negatiua, ſed affirmatiua, quæ ex eodem iure diuino poſitiuo non habent certi temporis determinationẽ, & ideo ad occurrendum caſibus occurrentibus quãtum pro explicanda obligatione neceſſarium eſt, C ſufficit interpretatio doctrinalis, quæ in Eccleſia pertinet ad clauem ſcientiæ, & nõ nocet legi, nec relaxat illam. Quod verò ſpectat ad inſtitutionem, vel neceſſitatem medij non oportuit admittere diſpenſationẽ, vel exceptionem propter vitanda incommoda priuata, quia non poterat hoc fieri ſine maiori incommodo boni communis: & eſt contra naturam, & firmitatem inſtitutionis, quæ poſſet illa occaſione multum alterari, & peruerti.

20. *Ad 4.*

Ad primum autem exemplum, quod in quarto argumento contra hoc afferebatur de miniſtro confirmationis, dicendũ eſt, illam non eſſe diſpenſationem in inſtitutione diuina, ſed potiùs vel ipſã inſtitutionem diuinam ita factam eſſe, vel (quod in idem ferè redit) ibi eſſe factam ſpecialem commiſſionem Pon- D tifici amplificandi miniſterium illud. Et conſequenter dicendum eſt, hoc traditione conſtare, & inſinuari à Conciliis dicentibus, Epiſcopum eſſe miniſtrum non abſolutè, ſed ordinarium, vt latiùs dixi in 3. tom. 3. partis diſp. 36. ſect. 2. Et idem cum proportione dicendum eſt in miniſtro ſacramenti ordinis quoad aliquos gradus eius.

21. *2. Exemplum.*

Secundum exemplum erat de diſpenſatione in cõſecrando pane ſine calice. In quo probabilius dico, non eſſe admittendam talem diſpenſationem, neque eſſe poſſe Eccleſiæ conuenientem, moraliter loquendo, vt in loco ibi citato latiùs dixi, & ad hiſtoriam de Innocentio reſpondi, & idem de epiikia dixi. Quòd ſi illa exceptio admittẽda eſſet, vt eſt etiam probabile, declaranda eſſet per modum interpretationis do- E ctrinalis, non per modum diſpenſationis, aut exceptionis in lege diuina. Illa verò interpretatio in hũc modum declarari poteſt. Quia illud præceptũ ſacrificãdi ſub duabus ſpeciebus per ſe affirmatiuum eſt, & intrinſecè connexum cum inſtitutione talis ſacrificij. Vnde prohibitio conficiendi vnam ſpeciem ſine altera non eſt ex ſpeciali præcepto negatiuo iuris diuini poſitiui, ſed pertinet ad ius naturale, ſuppoſita inſtitutione, ſequitúrque mediãte hoc generali principio, quòd Deo eſt integrum, & perfectũ ſacrificium offerẽdum. Hoc autem principium affirmatiuum eſt, & ideo ex ſe non obligat pro ſemper, patíque poteſt interpretationem, ſcilicet, vt ſeruetur quantũ occaſio

tulerit,

tolerit,& fieri potnerit,& ideo applicatũ illud principium ad hoc ſacrificium, videtur habere locum interpretatio,quòd in caſu impotẽtiæ eſſet illud principium,& conſequenter etiam ceſſet illa prohibitio, ſeu negatiua obligatio,vtique non ſacrificãdi potius, quàm in vna tantum ſpecie conſecrandi. Quia ibi nõ amittitur inſtitutio eſſentialis,ſed integralis, & ideo valida eſt conſecratio vnius ſpeciei etiamſi alia omittatur,& videri poſſit gratius Deo, & hominibus vtilius ſic conficere,quam nullo modo. Et quamuis ex hoc diſcurſu, ſi admittatur, videatur ſequi talem interpretationem non ſolùm eſſe licitam authoritate Pontificis, ſed vel inferiorum,vel per ſolam doctrinam, nihilominus tamen quia res eſt grauiſſima , & valde dubia,& contra vniuerſalem Eccleſiæ morem, permittenda non eſt ſine decreto Pontificis;hoc autem modo admiſſa iuxta probabilem ſententiam, & dicto etiam modo declarata , nihil obſtat ſuperiori doctrinæ. Tertium exemplum de reſidentia Epiſcoporum pertinet ad interpretationem iuris naturalis, & de illo ſuperiùs lib. 2. ſufficienter dictum eſt.

CAPVT VII.

Vtrùm lex gratiæ ſit perpetua, & inuariabilis.

1.
De perpetuitate legis nouæ.

TRibus modis, quantum ad præſens ſpectat, poteſt lex aliqua variari, ſcilicet , per abrogationem, diminutionem, vel per augmentum , & de his breuiter dicendum eſt , incipiendo ab abrogatione, quoniam ex illa facilè cætera conſtabunt. Et inde etiã explicabitur perpetuitas huius legis , quæ ſolùm inquiritur iuxta ſubiectam materiã. Certũ eſt enim, hanc legem non eſſe duraturam perpetuò ſimpliciter,id eſt, in æternum, loquendo formaliter , & in ſe ipſa,quia ſolùm eſt data pro hominibus viatoribus in Eccleſia militante:Eccleſia autem militans non durabit in æternum, ſed finem habebit in die iudicij,& poſtea nulli erunt viatores;ergo nec lex iſta ampliùs durare poterit, quia deſtructa republica, & deficiente eius ſtatu, ceſſat etiam lex. Dixi autem formaliter & in ſe ipſa, quia in effectu , ſeu gratia in æternum durabit, vt infrà declarabo. Hìc ergo agimus de propria lege præceptiua, & de perpetuitate vſque ad finem mundi,& de abrogatione illi contraria. Hìc autem intelligitur quæſtio aliter, quàm in præcedenti capite,ſcilicet, in ordine ad Deum , & non in ordine ad homines. Nam de hominibus certum eſt , nullam variationem ex dictis poſſe in hac lege facere. Non enim poſſunt illam augere,quia præceptum diuinum ferre non poſſunt, per humana autem præcepta non augetur lex diuina. Nec etiam poſſunt illam minuere , cùm non poſſint in illa diſpenſare , quod minus eſt,quàm partem eius omnino tollere; vnde licet de diſpenſatione fuerint opiniones , de diminutione nullæ ſunt. Et à fortiori ſi homines diminuere non poſſunt hanc legem, multo minùs poterunt abrogare. Inquiruntur ergo hæc in ordine ad Deum, in quo non conſideramus nunc abſolutam poteſtatem , ſed ordinatam , vel potiùs actualem inſtitutionem eius, & neceſſariam permanentiam, ſeu durationem legis ſaltem ex immutabilitate diuinæ voluntatis, ac promiſſionis.

Non eſſe duraturã hanc legem perpetuò ſimpliciter.

2.
Legem nouã perpetuò duraturã vſq; ad finem mundi.
D. Thom.

Dicendum eſt ergo, legem nouam perpetuò duraturam eſſe vſque ad finem mundi , ac ſubinde nunquã eſſe abrogandam donec ceſſet Eccleſia militãs, & numerus prædeſtinatorum in gloria conſummetur. Ita docet D.Thom. q. 106. art. 4. & cum eo cæteri Theologi, eſtque res certa. D. Thom. eam probat ex illo Matth. 24. *Non præteribit generatio hæc donec omnia fiant*,& eadem est expoſitione Chryſoſtomi homil. 68. vbi per generationem intelligit generationẽ fidelium,id eſt,Eccleſiam,quæ duratura eſt donec iudicium veniat,de quo ibi erat ſermo. Et eſt probabilis expoſitio, quam habet etiam Chryſoſt. in imperfecto , & ſequitur Theophylact. tamen quia non eſt certa , teſtimonium non probat concluſionem de fide. Clarior eſt promiſſio Chriſti Matth. 16. *Tu es Petrus , & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam,& portæ inferi nõ præualebunt aduerſus eam*, quibus verbis promittit ſtabilitatem ſuæ Eccleſiæ vſque ad finem mundi ; non poteſt autem Eccleſia durare ſine lege, nec permanere in eodem ſtatu ſine eadem lege. Vt autem non dubitemus,hoc fore implendum, promittit Chriſtus Matth. 28. *Ecce ego vobiſcum ſum, vſque ad conſummationem ſeculi.* Confirmari hoc poteſt ex verbis Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium vniuerſo orbi, in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet conſummatio.* Nam licèt Chryſoſt. illud intelligat de conſummatione excidij Hieroſolymitani, communiùs,& probabiliùs intelligitur de conſummatione mundi, quæ futura prædicitur poſt abſolutam prædicationem Euangelij per totum mundum, vt exponunt Hieron. Beda,& alij. Intelligendum eſt autem de prædicatione efficaci,id eſt, de conuerſione totius mundi, vt ſupra D.Thom. exponit, ad 4. ergo prædicatio Euangelij,& conſequẽter lex Euangelica duratura eſt vſque ad conſummationem mundi. Verum eſt, Chriſtum non dixiſſe, conſummandum eſſe mundum ſtatim, ac fuerit prædicatum Euangelium in toto orbe, ſed ſolùm non eſſe conſummandum mundum, donec Euãgelium in toto illo prædicetur : ſeu ante conſummationem,futuram eſſe talem prædicationem , vt ſenſit Auguſt. epiſt. 80. ad Heſichium, hoc autem poſſet impleri , etiamſi multa tempora tranſitura eſſent inter vniuerſalem prædicationem Euangelij , & conſummationem mundi. Et ideo hoc teſtimonium non eſt tam efficax , ſicut cætera; ſatis verò in eo ſignificatur, à conſummata prædicatione Euangelij vſque ad conſummationem mundi non eſſe futuram alterius Euangelij,vel diuinæ legis prædicationem.

Chryſoſt.

Theophyl.

Chryſoſt.

Hieron.
Beda.

Auguſt.

3.
2 Probatur aſſertio.

Secundò probari poteſt aſſertio ex aliis locis , in quibus teſtamentum nouum dicitur æternum : nam nomine Teſtamenti,vt ſæpe diximus,in Scriptura ſignificatur lex:ergo lex noua eſt æterna, ſicut & teſtamentum. Aſſumptum patet in primis ex verbis conſecrationis Calicis, *Hic eſt*,&c. *noui & æterni Teſtamenti myſterium*: nam licèt particula illa *æterni* in Euangeliſtis non legatur, Eccleſiaſtica traditio docet, fuiſſe à Chriſto dictã, vt docuit Innoc. III in cap. *cum Marthæ.* de celebrat. Miſſarum. Itẽ Paulus Hebr. 13. ſanguinẽ Chriſti vocat *ſanguinem Teſtamenti æterni* , & Apocal. 14. vocatur *Euangelium æternum*, quod ſic appellatur, quia poſt illud non eſt futurum aliud , vt Anſelm. & Theodoret. exponunt. Confirmatur hoc, quia talis eſt lex , quale ſacerdotium: nam ſi *tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat*, neceſſe eſt, vt perſeuerante eodem ſacerdotio , eadem lex duret , ſed ſacerdotium legis Euangelij eſt perpetuum;ergo & lex. Minor habetur ex illo Pſal. 109. *Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec*, & ad maiorem conteſtationem huius immutabilitatis addunt, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum*, vt ponderant Paulus ad Hebr. 7. & latè exponit Auguſt. lib. 1. contra aduerſarium legis & Prophetarum, cap. 20. & 17. de ciuit. c. 17. vbi declarat hãc perpetuitatem non ſolùm de ſacerdotio prout per excellentiam conuenit Chriſto, ſed etiam de ſacerdotio ab illo inſtituto, quod in Eccleſia permanet ad offerendum ſacrificium panis, & vini, quod fuit ſacerdotium Melchiſedec. Simile argumentũ ſumitur ex perpetuitate regni Chriſti promiſſa per Angelum Luc. 1. *Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis*,& prædicta per Danielem c. 2. *In diebus regnorum illorum ſuſcitabit Deus cæli regnum quod in æternum non diſſipabitur.* Quod de regno Chriſti in Eccleſia militante rectè expoſuerũt ibi Maldonat. & Pereira lib. 2. & lib. 8. circa finem, &

Auguſt.

de

de eodem apertè loquitur Michæas cap. 4. vbi poſt promiſſionem legis nouæ ſubdit, *Ambulabimus in nomine Dei noſtri in æternum, & vltra.* & infrà, *Regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion ex hoc nunc, & vſque in æternum.* Si regnum autem æternum eſt, neceſſe eſt etiam vt lex ſit æterna, quia non poteſt regnum manere ſine lege.

4. *Obiectio.*

Statim verò occurrit obiectio, quia etiam lex Iudæorum prædicta fuit æterna, & nihilominus explicamus, ibi non ſignificari æternitatē ſimpliciter, nec durationem vſque in finem mundi; ergo ſimili modo poterunt dicta teſtimonia eludi. Reſpondetur negando ſimilitudinem, quia longè diuerſo modo loquitur Scriptura de hac perpetuitate, ac de illa, vt de ſacerdotio notauit Aug. q. 124. in Exod. ponderās verbum, *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*: nam illo ſignificatur immutabilitas illius ſacerdotij, & eſt conſentaneum Paulo ad Heb. 7. & idem ſignificauit expreſſiùs Daniel, addens, *& regnum eius alteri populo nō tradetur,* & cap. 7. addit, *poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non commouetur.* Sed hinc oritur alia obiectio, quia hæc intelligi poſſunt de regno Chriſti in cœlo, & nō in terra. Sic enim expoſuerunt locum Danielis Theodor. ibi, & Tertull. contra Iudæos in fine, & locum Micheæ Cyrill. ibi, imò & Paul. ita videtur interpretari æternitatem ſacerdotij Chriſti ad Heb. 7. Reſpondeo, vtrumq; apertè doceri in illis locis, ſcilicet, & regnum Chriſti duraturum in hoc mundo quamdiu mundus durauerit, & non eſſe cum mundo deſtruendū, ſed in vera æternitate cōſummandum. Et ſimili modo ibi permanebit ſacerdotium quoad dignitatem excellētiæ perſonæ Chriſti, & quoad perpetuum effectum ſacrificij eius, quæ à Paulo ad Hebr. 9. æterna redemptio vocatur. Et cum eadem proportione lex gratiæ propriè, ac formaliter ſumpta, vt eſt lex viatorum, durabit vſque ad finem mundi, ibi autem finietur: nam cùm fundetur in fide, & cæremoniis ſacramentorum, non habet locum extra ſtatum viæ, quia quoad hoc imperfecta eſt, & ideo euacuabitur cùm venerit, quod perfectum eſt. Eminentiori autem modo dici poteſt manſura in gratia conſummata, & in lege gloriæ, quæ non erit alia, niſi lex amoris, ſeu voluntas Dei clarè viſi, & perfectè dilecti cum æterna immutabilitate.

5.

Vltimò poteſt aſſertio ratione declarari, quia duobus modis poteſt lex abrogari, ſcilicet, vel merè negatiuè auferendo illam, vel ferendo aliam, quæ alteram excludat; neutro autem modo abroganda eſt lex noua, durante mundo. Non quidem primo modo, quia non poteſt durare in mundo Eccleſia militans ſine vlla lege Dei, eſſet enim hoc cōtra diuinam prouidentiam, & contra rationem ipſius Eccleſiæ, quia per fidem conſtituitur, & non poteſt eſſe ſine ſacramentis, per quæ illam fidem profiteatur. Neque etiā poſteriori modo: nam vel hæc lex abroganda eſſet per aliam minùs perfectam, & hoc per ſe eſt incredibile, & alienum a Chriſti prouidentia. Vel per aliam perfectiorem, & hoc repugnat perfectioni huius legis: nam pro capacitate ſtatus viæ nulla lex poteſt perfectiùs coniungere hominem cum Deo, vel per notitiam fidei, vel per dilectionem gratiæ, & charitatis, vel per religioſum cultum, per ſacrificium infinitæ dignitatis, & per ſacramenta ſanctificationis efficacia. Item ex parte Chriſti non poteſt expectari lex à ſapientiori, vel digniori legiſlatore lata, neque etiam expectari poteſt alius mediator inter Deum, & hominem præter Chriſtum, nec alia lex poteſt perfectiùs coniūgere homines ipſi Chriſto, aut eos copioſiùs ſanctificare per Chriſtum, quàm hæc lex gratiæ. Nam in hac lege iam ipſe Chriſtus præſens adeſt, & nō ſperatur venturus, ſicut in lege veteri, & licèt expectemus illum venturum iudicem, inde potiùs concluditur, inter hanc legem, & Chriſti iudicium non interuenturam aliam legem. Et propterea tēpus huius legis vocatur in Scriptura nouiſſimum, ſeu vltimū, 1. Ioan. 2. *Nouiſſima hora eſt,* Micheæ 4. & Actor. 2. quia ſcilicet, eſt tēpus vltimæ legis, quæ duratura eſt, donec tranſeamus ad ſtatum gloriæ. Dicitur etiam hoc tempus plenitudo temporum ad Galat. 4. quia in eo impleta eſt promiſſio Meſſiæ, à quo data eſt lex cum plenitudine Spiritus ſancti ab eodem promiſſi, & ideo nulla lex ſupereſt ab Spiritu ſancto expectanda, vt contra aliquos hæreticos explicuit D. Thomas dicto art. 4. ad 2. & 3.

D.Thom.

6. *Hinc infertur primò.*

Atque hinc vlteriùs colligitur, ſecundam mutationem, quæ eſt per diminutionem, non habere locū in hac lege, quia hæc diminutio eſſet quædam partialis abrogatio; ergo non habet locum in hac lege, quia quoad hoc eadem eſt ratio de tota lege, & de qualibet parte, vt probant omnia adducta in ſuperiori aſſertione. Nam perpetuitas ſimpliciter eſt promiſſa, vel prædicta de hac lege, & cùm nihil ſit exceptum, de omnibus partibus eius intelligenda eſt, nec poteſt fieri exceptio ſine magno errore, maximè cùm nulla ſit maior ratio de vna parte, quam de alia. Ratio verò à priori eſt, quia Chriſtus lator huius legis ſūma ſapientia prænidit, quid eſſet opportunum hominibus ad ſalutem, & ad perfectionem eius conſequendam; atque eadem ſapientia, & ordinatiſſima prouidentia ea tantùm ſua lege præcepit, quæ omni tempore, & loco eſſent ſuæ Eccleſiæ conuenientia, & regulariter obſeruari poſſent, & ideo omnia ſua præcepta tulit vt æquè perpetua, & immutabilia, quia numquam futurum erat conueniens illa minuere, vel mutare. Reliquas autem leges, quas interdum mutare oportet, per ſe ferre noluit, ſed Eccleſiæ ſuæ commiſit.

7. *Infertur ſecundò*

Vnde obiter colligitur, nullam conſuetudinem hominum præualere poſſe contra hanc legem ad abrogandum aliquod præceptum eius, tum quia nec tota Eccleſia poteſt in tali conſuetudine conſpirare: nam eſſet valde turpis, & aliena ab Eccleſiæ ſanctitate: & licèt contingeret introduci in Eccleſia particulari, non valeret, iuxta cap. vlt. cum aliis de conſuet. Extra, & in 6. Tum etiam, quia humana conſuetudo nō excedit vires humanæ voluntatis, ſeu humanarum voluntatum: non poſſunt autem omnes voluntates hominum ſimul ſumptæ diuinæ voluntati reſiſtere, vel aliquid reuocare eorum, quæ ipſe ſtatuit. Eo vel maximè quòd etiam lex humana non abrogatur per contrariam conſuetudinem, niſi ex tacito conſenſu legiſlatoris; non poteſt autem præſumi, vel fingi Deum propter conſuetudinem hominum ita conniuere, vt velit aliquod præceptum ſuum abrogari. Et ideo meritò dixit Auguſtin. lib. 3. confeſſion. cap. 8. *Cùm Deus aliquid contra morem, aut pactum quorumlibet iubet, & ſi numquam ibi factum eſt, faciendum eſt, & ſi omiſſum eſt, inſtaurandum eſt, &c.*

Auguſt.

8. *Vltimò infertur.*

Vltimò colligitur, tertiam etiam mutationem per augmentum alicuius præcepti non habere locum in hac lege diuina. Ratio eſt, quia à principio habuit totam ſuam perfectionem. Probatur, quia author eius non indiguit diſcurſu temporum, aut experimento ad totam legem ſuæ Eccleſiæ conuenientem præconcipiendam; ergo ex parte eius non erat neceſſaria illa ſucceſſio in augmento huius legis. Nec etiam fuit neceſſaria ex parte hominum, quibus lex danda erat, nec etiam ex parte rerum, quia ſemper futura erat eadem Eccleſia, cum eadem fide, eodem ſacrificio, eiſdem ſacramentis, & eodem regimine, quatenus à iure diuino pendet; ergo nulla ratio augmenti in hac lege, vt diuina eſt cogitari poteſt. Vnde licèt in principio inſtitutionis, Chriſtus Dominus cū ſucceſſione quadam illam tulerit, vt ſeſe capituri recipientium accommodaret, prius tamen quàm in cœlum aſcende

aſcenderet illam conſummauit, tritus omnes ſubſtantiales ſacrificij, & ſacramentorum tradendo, vanúmque eſſet, aliud ſacrificium, vel ſacramentum in hac Eccleſia expectare. Et ſimiliter monarchiam in hac Eccleſia conſtituit, & omnia præcepta ſua in Eccleſia perpetuò obſeruanda Apoſtolis ſignificauit, iuxta illud Matth. vltim. *Docentes eos ſeruare omnia quæcumque mandaui vobis.*

9. *Obiect. Reſp.* Dices; ſaltem in præceptis fidei videtur poſſe eſſe augmentum, quia diſcurſu temporum creſcit Eccleſia in aliquarum fidei veritatum cognitione. Reſpondetur. Veritates fidei neceſſariæ ad ſalutem ſemper fuerunt notæ Eccleſiæ Chriſti, licèt circa illas, vel circa alias in eis incluſas, poſſit eſſe in Eccleſia magis, vel minùs diſtincta cognitio pro temporum varietate. In quo fortaſſe ſummum gradum perfectionis habuit in Apoſtolis, iuxta ea, quę traduntur in materia de fide. Tamen licet daremus, aliquod augmentum fieri interdum in Eccleſia quoad cognitionem fidei, non proptereà augerentur præcepta poſitiua huius legis diuinæ. Quia nunquam creſcit obligatio credendi plura, vel pauciora explicitè, prout eſt neceſſarium ad ſalutem: altera verò obligatio credendi aliquid, quæ interdum naſcitur ex ſola maiori cognitione, vel propoſitione fidei, non poſitiua, ſed quaſi naturalis eſt, vt ſupra declaraui. Atq; hoc modo ſapientes teneri poſſunt ad plura credenda explicitè, quàm rudes, cùm tamen lex gratiæ eadem ſit reſpectu omnium. Denique poſſet fieri alia obiectio, quia Eccleſia ipſa augetur, & minuitur, & varias mutationes recipit pro diuerſitate temporum, vel locorum, cur ergo non idem accidet in lege? Sed hoc difficultatem non habet, quia illa mutatio non pertinet ad ipſam legem, ſed ad legis obſeruantiam, quæ pendet ex libera hominum voluntate, quæ facilè mutatur, & præſertim pendet ex diuina gratia, quam diuerſis locis, aut temporibus Spiritus ſanctus diuidit, prout vult, lex autem pendet ex ſola Dei voluntate, quæ eadem ſemper eſt in ferẽdis præceptis huius legis, & ideo licèt mutentur mores hominum, lex non mutatur, vt rectè D. Thomas dicto artic. 4. declarauit.

CAPVT VIII.

Vtrùm lex noua ſit perfectior veteri.

1. *De perfectione legis nouæ. D. Thom. Salmer. Bellarm. Barrad.* HAnc comparationem latè explicuit D. Thomas 1.2. tota q. 107. vbi moderni Scriptores multa etiam de illa tradunt, & plura Soto in 4. d. 2. q. 1. art. 4. & Salmer. tom. 5. in Euangel. tract. 1. & ſuper epiſt. ad Romanos cap. 3. diſp. 29. Bellarmin. lib. 1. de verbo Dei, cap. 18. copioſiùs Barradas tomo 1. lib. 1. per ſexdecim prima capita. Si verò conſiderentur ea, quæ de vtraque lege hactenus tractauimus, in eis ferè omnia continentur, quæ ad præſentem comparationem pertinent. 1. *ſupponendum* Et ideo breuiter ſuppono, quod D. Thomas ſuprà tractat ar. 1. has duas leges eſſe diſtinctas, quod in lib. 1. à nobis probatum eſt, & ex dictis in his duobus vltimis eſt ſatis declaratum. 2. *ſupponendum.* Deinde ſuppono, legem nouam eſſe perfectiorem veteri, quod eſt de fide certum: nam id ſatis apertè docet Paul. ad Hebr. 7. 8. & 9. & ſatis colligitur ex Ierem. 31. Vt autem declaretur, in quo hic exceſſus cõſiſtat, diſtinguenda ſunt in lege gratiæ illa duo, quæ *D. Thom.* D. Thom. q. 106. art. 1. 2. diſtinguit, ſcilicet, propria præcepta, ſeu documenta, & ſpiritum gratiæ, & virtutis ad illa implenda, quæ duo etiam ſunt data hominibus tempore legis veteris, & ideo, vt rectè fiat comparatio debent leges illæ vt præceptiuæ inter ſe, & gratiæ, item inter ſe conferri, alioqui non erit formalis, & proportionata comparatio. Et ideo cenſeo, non ſatis explicari hunc exceſſum, dicendo, legem gratiæ eſſe perfectiorem, quia per antonomaſiam ſignificat ſpiritum gratiæ, qui perfectior eſt, quàm lex vt præcipiens: nam hoc modo lex gratiæ etiam eſt perfectior ſe ipſa, ſi ſumatur pro ſpiritu gratiæ, quẽ confert, & ad ſua præcepta, vel documenta compararetur; oportet ergo, vt dixi, duas illas partes cum proportione comparare.

2. *Prima concluſio.* Dico ergo primò: Lex gratiæ quoad ſpiritum gratiæ longè excelluit ſtatum legis veteris, etiam quantum ad gratiam, quæ ad illam implendam in illo cõferebatur. Probatur: nam in tribus præcipuè vel quatuor, excedit quoad hanc partem lex noua. Primò, quia ex vi ſui ſtatus, & ſui proximi legiſlatoris habet hunc gratiæ ſpiritum, quia data eſt per Chriſtum, qui ſimul fuit redemptor, & legiſlator, quam prærogatiuam non habuit lex data per Moyſem. *Obiect.* Dices, Moyſem non fuiſſe authorem illius legis, ſed Deum, qui eſt principalis auctor gratiæ; ergo etiam illa lex dici poteſt habuiſſe gratiam ex vi ſui authoris, & ratione talis ſtatus. *Reſp.* Reſpondetur, negando conſequentiam, quia humana natura per originale peccatũ facta eſt indigna omni gratia, & ideo quamdiu redemptorem præſentem non habuit, non habebat ſecundùm illum ſtatum, vnde gratiam obtineret ad quancumque legem implendam. Quia iuſtè Deus decreuerat, nullam gratiam hominibus lapſis dare, niſi propter meritum eius, qui totam naturam redimeret, & ideo omnis gratia, quæ data eſt ante aduentum redemptoris, non erat ex vi illius ſtatus, ſed ex benigna prouidentia Dei per anticipatam ſolutionẽ meriti Chriſti præuiſi. Et ob hanc cauſam non ſatis eſt, quod Deus eſſet author legis, & gratiæ, quia ad legem dãdam non erat neceſſarium meritum redemptoris, ſicut ſemper fuit ad collationem gratiæ. Lex autem gratiæ lata eſt ab ipſomet redemptore, qui iam pretium omnis gratiæ perſoluit, & ideo hæc lex ſpeciali modo habet ſibi coniunctum ſpiritum gratiæ, quo cultores eius iuſtificantur, & vires accipiunt ad ipsã implendam. Et hanc differentiam maximè intendit Paulus in ſuis Epiſtolis ad Roman. ad Galat. & ad Hebræos.

3. *2. Excellentia legis nouæ.* Et hinc ſequitur ſecunda excellentia huius legis, quia ſpiritus gratiæ abundantiùs, & copioſiùs in illa confertur, quàm daretur ante Chriſti aduentum, vt ſuprà probatum, & declaratum eſt, intelligendum eſt enim ex vi ſtatus, & quaſi ordinariæ legis, & ſic eſt differentia clara in Scripturis, vt ex conſequentibus conſtabit. Hoc verò non impedit quominus aliquibus hominibus ſingulariter electis Deus tũc cõtulerit abundantiam ſpiritus, vt per ſe conſtat. *3. Excellentia.* Tertia excellentia eſt, quia in hoc ſtatu confertur gratia non tantùm ex opere operantis, ſed etiam ex opere operato, idque non vno tantùm modo, ſed ſeptem, per ſeptem ſacramenta, quæ ſunt veluti ſeptem perennes fontes gratiæ Chriſti, de quibus Iſaias cap. 12. prædixit, *Haurietis aquas de fontibus Saluatoris*, vbi *Hieron.* notat Hieronymus poſitum eſſe nomen *IESV, ne putaretur alium eſſe præter eum, quem Gabriel Virgini prænunciauit.* Ipſe autem per fontes Saluatoris doctrinã Euangelicam intelligit, in qua lex gratiæ continetur, & ita in idem recidit, quia magna pars legis Euãgelicæ eſt de Sacramentis. Et quidem illa ſatis commodè dicuntur fontes gratiæ, & ſaluatoris, quamuis tota etiam lex, & doctrina Euangelica poſſit dici fons gratiæ, propter abundantiam gratiæ in ea promiſſam, iuxta verbum Chriſti Ioan. 4. *Qui biberit de aqua, quam ego dedero ei, &c. fiet in eo fons aquæ ſaliẽtis in vitam æternam,* & cap. 7. *Qui crediderit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius exibunt aquæ viuæ. Hoc autem dixit* (exponit Ioannes) *de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* In lege autem veteri nulla gratia

tia dabatur ex opere operato, vt ſuprà dictum eſt, & ſi aliqua dabatur ad imitationẽ eius, erat in vno tantùm ſacramento, & ſolùm pro paruulis, & quaſi ad ſubueniendum vrgenti neceſſitati, ideóque non ex ſpeciali priuilegio illius legis, ſed ex generali prouidentia Dei erga genus humanum à principio ſui lapſus. Ac denique etiam illa gratia minus perfecta erat, quàm ea, quæ pro tunc remedio in lege noua confertur.

4\. *4. Excellentia à Soto addita.*

Quartam excellentiam addidit Soto ſuprà in ſexta, & ſeptima excellẽtia legis gratiæ, quas ipſe ponit, nimirum, quòd in hac lege gratia conſtituit abſolutè, & ſimpliciter Dei filios adoptiuos, & ideo abſolutum, & completiſſimum nomen gratiæ meretur, quod (inquit) gratiæ legis antiquæ in hac ſublimitate non competebat, quia non plenè, & perfectè merebantur iuſti illius temporis nomen filiorum Dei. Quam prærogatiuam legis nouæ probat ex Paulo ad Roman. 8. dicente, *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis Dei*, & ad Galat. 4. *Cùm eſſemus paruuli ſub elementis mundi huius eramus ſeruientes, at vbi venit plenitudo temporis miſit Deus filiũ ſuum factum ſub muliere, factum ſub lege, vt adoptionẽ filiorum reciperemus.* In quibus locis ſignificat Paulus adoptionem filiorum eſſe propriam prærogatiuã legis nouæ; cui conſonat illud Ioan. 1. *Dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius, & ex Deo nati ſunt*, quod eſt proprium legis nouæ, in qua & fides Chriſti explicita, & natiuitas ſpiritualis per Baptiſmum omnibus iniungitur. Vnde ſancti Patres, C Chryſoſt. Ambroſ. Theophylact. & Auguſt. his locis, & alij, quos refert Barradas tom. 1. lib. 1. cap. 7. & Leon. Caſtro in illa verba Iſai. 1. *Filios enutriui, & exaltaui*, dicunt, Iudæos non propriè, ſed figuratè tantùm interdum vocari filios Dei, quod Caſtro ipſe ſequi videtur ſine illa interpretatione.

Chryſoſt. Ambroſ. Theophyl. Auguſt. Barrad. Caſtro.

5\. *Barrad. Medin. Vaſq.*

Verumtamen licèt ſenſus iſtorum authorum catholicus ſit, modus loquendi vitandus eſt, vt notant Barradas ſuprà & Medin. 1. q. 107. art. 1. Vaſq. d. 183. cap. 2. Sit igitur certum iuſtos veteris Teſtamẽti fuiſſe verè iuſtos, & ſanctos, vt paſſim Scriptura eos nominat; imò Paulus ad Roman. 4. Abraham proponit tanquam exemplar iuſtificationis, quæ fit per veram iuſtitiam, & gratiam. Et ad Hebr. 11. ſeriem refert inſignium iuſtorum, & qui ante legem, & ſub lege fuerunt, D & incipiens ab Abel, dicit, *per fidem teſtimonium eſſe conſequutum, quod eſſet iuſtus*. Vnde fit, gratiam datam ſub lege, fuiſſe etiam veram gratiam eiuſdẽ rationis cum gratia, quæ in nouo Teſtamẽto datur, ſicut & gloria quam nunc habẽt Sancti vtriuſque Teſtamẽti eiuſdem rationis exiſtit. Ex quo vlterius concluditur gratiam contuliſſe antiquis iuſtis veram adoptionem, quia hæc filiatio intrinſecè ſequitur ad veram ſanctificationem per gratiam. Item quia etiã illa gratia habebat adiunctam ſibi promiſſionem æternæ hæreditatis, vt teſtatur Paulus ad Hebr. 11. per quã promiſſionẽ conſũmatur adoptio. Atque ita paſſim Scriptura vocat illos iuſtos filios Dei, Sapient. 12. & 16. Deuteron. 32. & aliis ſimilibus locis. Nec poſſunt hæc per figuram tantùm, ſeu metaphorã exponi, E cùm Scriptura poſſit propriè intelligi; imò cùm ſermo hiſtoricus, & dogmata fidei proponens verborum proprietatem requirat. Neque etiã obſtat, quòd nomen filiorum Dei interdum tribuatur toti populo Iudæorum, in quo erant multi improbi, quia vſitatũ eſt in Scriptura, totam communitatem vocare à maiori, vel meliori parte. Vel etiam ita appellãtur, quia hoc profitebantur, & illud conſequi poterant, ſi per eos non ſtaret. Vnde expreſſe Paul. ad Roman. 9. loquens de Iſraelitis fratribus ſuis, ait, *Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria*. Itaque certiſſimum eſt, gratiam datã in lege veteri fuiſſe ſimpliciter, & abſolutè gra-

A tiam, tum quia gratis dabatur, tum etiã quia gratum & acceptum Deo hominem reddebat. Et conſequẽter eſt etiam certum, iuſtos illius temporis fuiſſe abſolutè, & ſimpliciter filios Dei adoptiuos, quia iam accepti erant ad regni hæreditatem, quam poſtea ſuo tempore aſſecuti ſunt.

6\. *Cur Patres antiqui dicãtur habere ſtatum ſeruorum. Auguſt. Chryſoſt.*

Dicuntur autem nihilominus illi Patres antiqui habuiſſe ſtatum ſeruorum, propter tria præcipue. Primò propter onera legis, vt teſtatur Auguſt. contra Adimantum cap. 16. dicens, *In veteri Teſtamento erant onera ſeruorum*. Idem habet Chryſoſt. ad Roman. 8. homil. 14 dicens, literam legis vocari ſpiritũ ſeruitutis, & rationem reddens ſubiungit, *Etenim ſupplicia illos è veſtigio excipiebãt, & merces ſtatim ſequebatur*, &c. Atque hoc manifeſtè voluit Paul. ad Galat. 4. dicens; B *quanto tempore heres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit Dominus omnium vſque ad præfinitum tempus à Patre, ſic & nos, cùm eſſemus paruuli*, &c. In qua ſimilitudine apertè ſupponit Iſraelitas fuiſſe filios Dei, paruulos autem quoad imperfectionem ſtatus, & ideo inſtar ſeruorum legem accepiſſe, ſub qua cuſtodirentur tãquam ſub pædagogo, ſicut cap. 3. in fine dixerat, legẽ fuiſſe pædagogum illius populi, pædagogus enim nõ ſolet dari ſeruo, ſed filio paruulo. Atque hinc ſequitur ſecundum, in quo ille ſtatus ſeruitutis cõſiſtebat, ſcilicet, quia homines ſub lege viuentes, quantũ erat ex vi eius, ducebantur ſpiritu timoris, qui eſt ſpiritus ſeruorum potius, quam amoris, qui eſt ſpiritus filiorum. Et hoc maximè intendit Paul. in dicto loco ad Roman. 8 cùm dicit, *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus Abba Pater*, vbi bene ita exponit Anſelm. & idem ſenſit Auguſtinus, vbicumque diſtinxit legem veterem, & nouam per amorem, & timorem, quam eſſe breuiſſimam, & certiſſimam differentiam dixit lib. cõtra Adimantum cap. 17. & lib. 1. de morib. Eccleſ. c. 28. Pertinet etiam ad hunc ſpiritum ſeruitutis, quòd lex illa inducebat ad ſui obſeruationẽ propter retributiones temporales, quaſi propter mercedem ſeruilem, vt Chryſoſt. ſuprà ponderauit. Et inde etiam timor fiebat magis ſeruilis, quia erat magis de amiſſione temporalium bonorum, & de pœnis temporalibus, quas lex comminabatur, quam de pœnis æternis.

Anſelm. Auguſt. Chryſoſt.

7\. *Tertia conditio illius ſeruilis ſtatus.*

D Tertia conditio illius ſeruilis ſtatus addi poteſt, quia tunc gratia non introducebat in regnum cœlorum, nec aperiebat ianuam regni, durante ſtatu illius legis, vt declarat Paul. ad Hebr. 9. & 10. Propter quod dixit Hierony. epiſt. 120. ad Dardanum, ſanguinem Chriſti clauem eſſe Paradiſi, & Cyrillus 10. Theſauri cap. 4. ait, Chriſtum de ſe dicere, Ego ſum oſtium, quia per ipſum natura noſtra nouũ iter facere docta eſt, & quaſi per portam quandam cœlos ingreditur, & alia tradit D. Thom. 3. p. q. 49. ar. 5. vbi id explicuimus, & latiùs diſp. 42. illius tomi. Sicut enim paruulus, quamdiu non eſt aptus, vt in hæreditatem introducatur, dicitur eſſe quaſi ſeruus, ita iuſti illius temporis, ſiue viuentes, ſiue iam mortui ſub lege dici poſſunt fuiſſe in quodã ſtatu ſeruitutis, quia pro tũc E non erant apti ad æternam hæreditatem adeundam. Et hanc maximè rationem conſiderauit Soto, vt adeò diminueret rationem, vel perfectionem illius gratiæ, & filiationis, vt hæc nomina illis abſolutè denegauerit. Quia cùm gratia faciat hominem acceptum ad gloriam, illa, quæ non facit vndique acceptum pro aliquo ſtatu, videtur eſſe gratia ſecundùm quid. Et re vera poteſt hæc quarto loco poni inter differẽtias vtriuſque Teſtamenti, & eorum gratiarum, non tamẽ cum illa exaggeratione. Quia gratia Teſtamẽti veteris etiam faciebat ſimpliciter acceptum ad hæreditatẽ æternam, & de ſe tollebat omne perſonale impedimentum gloriæ, tam prouenienſ ex peccato actuali,

Hieron. Cyril. D. Thom.

actuali, quàm ex originali, vt erat proprium talis perſonæ; non tollebat autem impedimentum proueniens ex lapſu totius naturæ, pro qua nõdum erat ſatisfactum. Hoc autem impedimentum erat veloti extrinſecum, & iden non minuebat rationem, & perfectioné gratiæ in ſe ſpectatæ, & multo minùs poterat conſtituere analogiam in gratiæ nomine, & ideo negari non poteſt, quin illa ſimpliciter fuerit, & appellati debeat gratia. Et idem eſt de filiatione, quia dilatio temporalis hæreditatis ex aliquo defectu extrinſeco, vel accidentario proueniens non minuit veritatem filiationis adoptiuæ, neque appellationem eius. Nam etiam nunc iuſtus, qui vel nondum plenè ſatisfecit pro mortalibus peccatis, aut venialia habet peccata, ſecundùm præſentem ſtatum non eſt aptus ad introitum regni, & ſi in illo moriatur, detinebitur, & purgabitur, priuſquam hæreditatem accipiat, & nihilominus ſimpliciter eſt filius Dei adoptiuus, etiamſi illud impedimentum ſit magis perſonale, ac proprium, quàm eſſet olim impedimentum totius naturæ.

8. *Loca Pauli ex dictis explicata.* Loca igitur citata ex Paulo ex dictis ſatis explicata ſunt, quia in loco ad Romanos non adoptionem ſecundùm ſe ſpectatam, ſed vt coniunctam ſpiritui adoptionis, & filiorum ponit vt ſpecialem prærogatiuam noui Teſtamenti. In loco verò ad Galat. non de ſubſtantia, vt ſic dicam, filiationis, ſed de ſtatu, ſeu conditione ſeruili loquitur, imò expreſsè affirmat, filiationem adoptiuam Dei fuiſſe in veteri Teſtamento, ſtatum verò fuiſſe puerorum, & ſeruitutis. Et in eodem ſenſu dicit ibidem, nos nunc accepiſſe adoptionem filiorum, vtique coniunctam cum ſtatu, & ſpiritu filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Et in eodem ſenſu concludit de iuſto, *Itaque iam non eſt ſeruus, ſed filius*, ſcilicet, quoad ſtatum, & ſpiritum ſeruitutis: nam quoad ſubſtantiam non poteſt iuſtus non eſſe ſeruus Dei. Et eodem modo poteſt exponi locus Ioannis, ab initio enim mundi data eſt hominibus poteſtas, *filios Dei fieri*, tamen per Chriſtum data eſt peculiari modo quoad ſtatum, & quoad ſpiritum, licèt hic locus aliter poſſit etiam exponi, vt ſtatim dicam.

9. *Exponuntur Patres.* Patres autem, qui interdum dicunt, illam antiquã filiationem fuiſſe figuratam, piè poſſunt exponi, vt ſolum id dixerint propter imperfectionem illius ſtatus. Vel fortaſſe meliùs in populo Iſraelitico diſtingui poteſt duplex filiatio, ſicut duplex iuſtitia. Vna legalis, altera ſpiritualis. Vna ex lege, altera in lege, vel ſub lege. Prior cõſiſtit in promiſſione, & quaſi adoptione illius populi ad Iſraëliticum regnũ in terra promiſſionis ſub peculiari cura, & protectione Dei, prout eleganter deſcribitur à Dauid Pſal. 77. & Pſal. 104. & 105. Hæc ergo meritò dicitur filiatio figuralis, & de hoc loquuntur Chryſoſt. & Theophyl. & Oecumeni. ſuper dicta loca Pauli, & Ioann. & *Cyrill.* Cyrill. lib. 1. in Ioan. cap. 14. Qui tamen non negant in eiſdem Iudæis filiationem ſpiritualem per gratiam, ſed illam ibi non commemorant, quia non erat ex lege; imò quia illam habebant, ad legem gratiæ vt ſic pertinebant, vt ſuprà ex Auguſtino diximus, & accommodatè ad hoc explicat lib. 2. contra duas epiſtolas Pelagianor. cap. 4.

10. *2. Concluſ.* Dico ſecundò: Lex noua etiam quoad præcepta, & documenta longè perfectior eſt lege veteri. Concluſio eſt communis, & eodem modo certa, vt ſumitur ex eiſdem locis ad Hebræos 7. & ſequentibus; & ex diuerſo modo, quo vbique Paulus loquitur de lege, & de Euangello. Hic autem exceſſus perfectionis legis nouæ in multis conſiſtit, quæ ex omnibus tractatis in hoc libro, & præcedenti facilè colligi poſſunt, diſcurrendo per cauſas, effectus, & proprietates vtriuſque legis. Primò ergo perfectior eſt lex noua in fine, quia licèt vtraque lex ordinauerit homines vltimatè ad felicitatem æternam, tamen lex noua immediatiùs, pleniùs, & efficaciùs. Vnde etiam excedit in fine proximo, quia totus finis huius legis eſt maximè ſpiritualis, ſcilicet, deſtructio peccati, & perfecta ſanctificatio, & cum Deo coniunctio: lex autem vetus proximè verſabatur magna ex parte circa tẽporalia, & intendebat felicitatem, & pacem externam reipublicæ, cum iuſtificatione etiam legali, quamuis per hæc remotè, & modo imperfecto intenderet ſpiritualem finem. Atque huc ſpectat, quòd lex noua eſt finis veteris, vt inſià dicam.

11. *Secundus exceſſus legis nouæ.* Secundò excedit lex noua ex parte efficientis: nam lex vetus per Moyſem, noua autem per Chriſtum Deum hominẽ data eſt. Quam exaggerat Paulus ad Hebr. 2. conſiderans illam legem non tantùm vt datã per hominem, ſed etiam vt datam per Angelos. Quãtò enim Chriſtus melior eſt Angelis effectus (vt idẽ dixerat cap. 1.) tantò ſermo, & lex Chriſti dignior eſt ſermone Angelorum, & lege per illos data. *Obiect.* Dices, vtriuſque legis Author eſt Deus, Angeli verò, & Moyſes tantùm fuerunt organa. *Reſp.* Reſpondeo, ex hac parte inueniri quandam æqualitatem, prærogatiuam autem legis nouæ eſſe, quod non ſolùm eſt à Deo, vt Deus eſt, ſed etiam vt eſt homo, vnde etiam habet, vt non ſolùm ſit data per Chriſtum vt promulgatorem, ſed etiam vt legislatorẽ per voluntatem humanã. Et ita hæc lex quaſi duplici titulo eſt diuina, ſcilicet, quia eſt à voluntate diuina, per eſſentiam, & alia voluntate Dei per communicationem idiomatum, ſeu deificata per vnionem hypoſtaticam. Ex quo mirum in modũ augetur dignitas huius legis, ſaltem extẽſiuè per plures reſpectus moraliter dignificantes. Et non parum auget hunc poſteriorem reſpectum, quòd proximus author huius legis ſimul fuit redemptor illorum, quibus legem tradebat. Nam ex his omnibus titulis maior quædam obligatio oritur, quàm ex alia lege Dei per puras creaturas tradita, quod ſignificauit Paul. in verbis illis ad Hebr. 2. *Si enim qui per Angelos factus eſt ſermo, &c. quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem, quæ cum initium accepiſſet narrari per Dominum; ab eis, qui audierunt, in nos confirmata eſt*, &c.

12. *Tertius exceſſus legis nouæ.* Tertiò excedit lex noua ex parte materiæ, ſeu ex rebus traditis, ac præceptis. Quæ differentia colligi poteſt in primis ex legislatoris excellentia, ſiue lex noua ad Chriſtum, & vetus ad Moyſem, vel Angelos conferantur, ſiue vtraque ad Deum. Nam per ſe veriſimile eſt, altiorem doctrinam, & legem voluiſſe Deum tradere per filium, quàm per miniſtros, vt notauit Ribera circa dicta verba Pauli ad Hebr. 2. & idem ſignificauit Paulus cap. 1. dicens, *Multifariam, multiſque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouiſſimè loquutus eſt nobis in filio*, &c. Deinde idem oſtendi poteſt diſcurſu facto ſuperiùs circa materiam legis nouæ. Si enim ſpectemus materiam fidei, longè perfectior fides in hac lege præcepta eſt: nam in ea ſunt reuelata profundiſſima Dei myſteria, tam vt Deus eſt, quàm vt eſt homo, quorum explicita fides toti Eccleſiæ commendata eſt: in lege autem veteri, & pauciora myſteria ſunt communiter reuelata, & fides implicita illorum ad ſalutẽ ſufficiebat. Et ideo inter alias cauſas interdum vocat Paulus legem nouam legem fidei, vel fidem, veterem autem vocat legem factorum, vel legem ſimpliciter, vt ad Roman. 3. & ad Galat. 3. quia lex noua abundat myſteriis fidei, & in illa maximè fundatur, licèt aliqua etiã opera præcipiat: vetus autem lex abundabat præceptis operum, licèt aliquam fidem ſimul exigeret. Deinde in materia morali licèt ſit quædam æqualitas quoad ſubſtantiam (vt ſic dicam) præceptorum moralium, excedit tamen lex noua in maiori eorum declaratione, &

ne, & exacta intimatione ; & prætereaquia conſulit multa, quę ad perfectiorē obſeruantiā illorum pertinent. Deniq; in materia cæremoniali infinitus (vt ſic dicā) eſt exceſſus, tum ratione ſacrificij infiniti valoris, tum ratione ſacramentorum continentium gratiam Chriſti, quæ omnia ſatis ſuprà explicata ſunt.

53. *Quartus exceſſus legis nouæ.* Quartò excedit etiam lex noua ex parte formæ, quia non eſt ſcripta in lapidibus, vel membranis, ſed in mentibus, & cordibus hominum, per verbum proprium ipſius Dei hominis, cooperante Spiritu ſancto per abūdantiam ſpiritus, & interioris illuminationis, vt ſuprà latè declaratum eſt. Et ad hunc exceſſum pertinet differentia promulgationis: nam promulgatio ſuo modo pertinet ad complementum ſenſibilis formæ legis. Exceſſit autem promulgatio legis nouæ. Primò in prodigiis, & ſignis quibus facta eſt: nam omnia indicabant plenitudinem Spiritus ſancti, & amoris, cùm in promulgatione legis veteris omnia ſigna fuerint timoris, & terroris, quibus oſtenſa eſt diuerſa qualitas, & perfectio vtriuſque legis, vt Sācti expendunt, quos in ſuperioribus ſatis citaui. Secundò exceſſit promulgatio legis nouæ in loco, quia vetus in deſerto, & in monte quodam, priuato populo data eſt. Noua verò in ciuitate regia, & in metropoli, vt ſic dicam, fidelis populi, qui tunc erat, congregatis diuerſarum nationum hominibus prædicari cœpit, & poſtea per vniuerſum mundum conſummata eſt. Vnde tertiò conſiderari poteſt exceſſus in modo, quia lex vetus in vno tantùm in ſermone, illi populo proprio, tradita eſt, nō verò cum dono linguarū, vt ſimul inciperet prædicari omni nationi, quæ ſub cœlo eſt.

54. *5. Exceſſus Auguſt.* Quintò excedit lex noua in virtute, & efficacia ſanctificandi, quam differentiam vbique tradit Auguſtin. tanquam præcipuam, & virtute continentem cæteras, vt patet ex toto libro de ſpiritu. & litera, & lib. 1. de gratia Chriſti, c. 19. in lib. de natur. & grat. cap. 57. & libro de continent. c. 3. & aliis innumeris locis. Communiter autē explicatur hic exceſſus magis ex parte gratiæ, quàm ex parte legis, vt præceptiuæ. Verumtamen licèt hoc redundet etiam in perfectionem ipſiuſmet legis, quia coniunctio cum gratia pertinet ad excellentiam eius, & ad facilitatem, & ſuauitatē, vt infrà dicam: nihilominus lex noua vt præceptiua participat in ſuo genere quandam gratiæ efficaciam, maximè ratione ſacramentorum, quæ præcipit, & promiſſionum, quas includit, quam virtutem lex vetus non habuit, vt ſuprà latè declaratum eſt. Vnde huc etiam ſpectat ſexta excellentia legis nouæ in promiſſionibus, quia ſunt maximè ſpirituales, & de bonis ęternis, cùm tamen in lege veteri fuerint temporales, quę differentia frequens ęſt in Theologis, & Patribus, ſuprà tamen explicata eſt, vbi eos allegauimus. Et huc etiam referenda eſt ſeptima differentia in comminationibus, quæ in lege veteri ordinariè erant de ſuppliciis temporalibus, & corporali morte, rarò autem fiebat explicata comminatio æternæ pœnæ. In Euangelio autem è conuerſo, vt oſtendunt illa verba Chriſti, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potiùs timete eum, qui poteſt & corpus & animam perdere in gehennam*, Matth. 10. Denique ad hoc caput pertinet differentia vtriuſque legis in modo inducendi ſubditos ad ſui obſeruationem: nam lex vetus per timorem valdę ſeruilem, & quaſi humanum, lex autem noua maximè per amorem homines inducit, non omiſſo timore altioris ordinis, magiſque diuino. Quæ excellentia circa priorem aſſertionem huius capitis ſatis declarata eſt.

6. Excellentia.

Septima.

Octaua.

9. Excellentia. Nonò excedit lex noua veterem in proprietate vniuerſalitatis ex parte locorum, & perſonarum, quia lex vetus pro ſolo Iudæorum populo; noua verò pro omnibus hominibus, & vniuerſo orbe data eſt; vtrumque enim in ſuperioribus oſtenſum eſt, & conſtat, vniuerſalitatem legis ad eius excellentiam pertinere. Similis eſt decima excellentia ſumpta ex alia proprietate immutabilitatis, ac perpetuitatis huius legis. Nam licèt lex vetus priùs data ſit, quam noua, illud tamen nec ad excellentiam pertinuit, nec eſt ſignum eius, quia imperfectiora ſolent eſſe generatione priora, ſicut diſpoſitio præcedit formam, atque ad hunc modum præceſſit lex vetus nouam. At verò perpetuitas rei poſtquam in ſuo eſſe producta eſt, ad perfectionem eius pertinet. Et hoc modo excelluit lex noua ſupra veterem, vt in ſuperioribus latè explicatum eſt. Addi etiam poteſt vndecima excellentia ex alia legis Dei proprietate, quatenus immaculata dicitur. Nam licèt hæc proprietas etiam in lege veteri inuenta fuerit, maiori tamen perfectione in noua, quia ſicut vtraque fuit ſancta, & ſpiritualis, & nihilominus lex noua eſt ſanctior, & ſpiritualior, vt ex omnibus dictis ſatis conſtat: ita licèt vtraque ſit immaculata, nihilominus noua poteſt eſſe purior, & magis immaculata. Conſiſtit autem hic exceſſus in duobus. Primò quia nullam permiſſionem, vel diſpenſationem cōcedit in his, quę rectę rationi non conſonant, ſicut lex vetus interdum faciebat. Secundò in conſiliis perfectionis, præſertim virginitatis: nam in lege veteri quodammodo præferebatur coniugium virginitati, quia homines illius ſtatus procreationi filiorum præcipuè vacabant; in hac autem lege præfertur virginitas tanquā aptior ad vacādū Deo, & ad perfectionem animæ obtinēdam, quę per hanc legē maximè intenditur, ideóque purior, & immaculatior eſt.

Decima.

Vndecima.

Duodecima excellentia legis nouæ ſumitur ex alia proprietate, quam illi tribuit Chriſtus Matth. 11. dicens, *Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue*; è contrario verò lex vetus adeò oneroſa fuit, vt de illa dixerit Petrus Actor. 15. *Quam nec nos, nec Patres noſtri portare potuimus*, & pluribus aliis teſtimoniis hanc differentiam cōfirmat Cyprian. lib. 3. ad Quirinum c. 119. Nihilominus tamen non caret aliqua difficultate: hæ duæ leges videntur in hoc ſe habere tanquam excedens, & exceſſum, & non eſt facile iudicare, quæ ſimpliciter excedat in onere, & difficultate. Si enim conſideremus externa opera, & corporalem laborem, ac exercitationē, ſine dubio fuit multo oneroſior lex vetus, quia plurimas cæremonias ſacrificiorū, ſacramētorū, & aliarum obſeruantiarū præcipiebat, & præcipuè circumciſionem carnis, quæ valde erat auſtera. Itē lex zelotipię, & ſimiles valde difficiles erāt; lex autem noua ex his exterioribus pauca præcipit, præter ea quæ ſunt legis naturæ, vt conſtat ex dictis, & notat Aug. epiſt. 118. & 119. cap. 19. & 15. cōtra Fauſtum, cap. 13. At verò ex interioribus actibus multa præcipit difficiliora, vt notat D. Thomas q. 107. artic. 4. vbi fatetur, præcepta nouæ legis quoad hanc partem eſſe grauiora. Reddit autem rationem, quia lex noua expreſsè prohibet interiores animi motus, quod nō ita expreſsè lex vetus faciebat, & licèt aliquando prohiberet, non puniebat. Sed ſi quis rectè conſideret, hic exceſſus non erat in rebus præceptis, vel prohibitis, ſed in modo. Nam lex vetus etiam prohibebat concupiſcentiam, & præcipiebat dilectionem proximi abſolutè, ſiue eſſet amicus, ſiue inimicus, vt ſuprà notatum eſt, ac denique præcipiendo totam legem naturalem, cōſequenter vetabat quidquid illi contrarium eſt, vt ſunt etiam actus interni. Quia verò lex noua expreſſiùs prohibuit iram, odium, concupiſcentiam, etiam per ſolum deſiderium internum, ideo ex hac parte dicitur quodammodo grauior, & in hoc ſenſu loquutus eſt D. Thomas. & ita etiam expoſuerūt Lyran. in præfat. ad Euangel. & Abulenſ. Matt. 11. q. 68. & Chryſoſto. in Imperfecto homil. 30. in Matt. & ſumpſerunt ex Aug. 19. contra Fauſt. c. 13.

56. *12. Excellentia.*

Cyprian.

Auguſt.

D. Thom.

Lyran. *Abulenſ.* *Chryſoſt.* *Auguſt.*

Vltra

15\. Vltra hanc autem difficultatem videtur eſſe alia maius in lege noua ex aliquibus actibus interois, & aliis externis. In internis quidem, quia præcipit credere altiora myſteria, & longè difficillima, vt Trinitatis, Incarnationis, & Euchariſtiæ. Et ex hac parte exterior vſus ſacramentorum eſt longè difficilior, quia poſtulat magnam fidem, & ſanctitatem, & diſpoſitionem ad illam, in quo ſpecialis difficultas eſt in conuenienti vſu Euchariſtiæ. Deinde in ſacramēto confeſſionis magna quædam difficultas inuenitur: nam valde repugnat naturæ, vt per ſe conſtat. Præterea in diſſolubilitate matrimonij inuenitur hæc lex grauior, & in abſoluta prohibitione vſurarum. Denique quo magis eradicat omnia vitia, eò difficiliùs impleri poteſt. Veruntamen hæc omnia eandem habent reſponſionem, fatemur enim ea parte actuum internorum, & aliquorum externorum, quatenus ab interioribus pendent, hanc legem eſſe difficiliorem, non enim poterat eſſe perfectior, quin eſſet difficilior homini ſecundùm ſuam naturam ſpectato. Tamen quia hæc lex ſecum affert ſpiritum gratiæ, & charitatis; ideo reſpectu huius ſtatus eſt ſuauior, & facilior, quã lex vetus eſſet reſpectu ſuorum ſubditorum. Et hoc modo dixit Ioan. 1. canonica cap. 5. *Mandata Chriſti non eſſe grauia*, vtique amanti, vt dixit Auguſt. de natur. & grat. cap. 69. quia *omnia ſæua, & immania, facilia & prope nulla efficit amor*, vt idem Auguſtinus dixit ſerm. 48. de Tempore, & ita etiam hoc explicuit Hilari. canon. 11. in Matth. & optimè Author imperfecti Homil. 28. in Matth.

Auguſt. *Hilar.* *Aut. imperf.*

16\. Decimotertiò excedit lex noua veterem, quia eſt finis illius, & vetus fuit diſpoſitio, ſeu præparatio ad nouam, iuxta illud ad Romanos c. 10. *Finis legis Chriſtus*, & ad Galat. 3. dicitur Lex fuiſſe pædagogus præparans ad Chriſtum, & ſic dixit Auguſtinus libro 1. de gratia Chriſti, cap. 19. *Lex data eſt, vt gratia quæreretur.* Deinde hinc naſcitur decima quarta prærogatiua legis nouæ: nam vetus fuit figura nouæ, quia omnia illa ſacramēta fuerunt vmbræ futurorum, vt ait Paulus. Vnde è conuerſo lex noua comparatur ad veterem tanquam veritas ad vmbram, iuxta illud, *Veritas per Chriſtum facta eſt.* Et ſic etiam dixit Auguſtinus 16. de Ciuitate, c. 26. vetus Teſtamentum obumbraſſe nouum, & in hoc omnia reſonare nouitatem. Imò ideo (inquit) illud dicitur vetus, *quia eſt occultatio noui*, & hoc nouum, *quia eſt veteris reuelatio.* Et hinc etiam dicitur lex noua fuiſſe contenta in veteri, vel tanquam in imagine, & figura, vel tanquam in ſemine, vt explicuit D. Thomas dicta quæſt. 107. art. 3. ex Gregor. homil. 6. in Ezechiel. & Auguſt. 19. con. Fauſtum, cap. 28. Alia verò ratione dixit Victor. Antiochenus ad cap. 4. Marci, *In noua lege veterem teneri inclusam, & ideo vbi noua non eſt, veterem locum habere non poſſe.* Dicitur enim lex vetus eſſe in noua tanquam in ſuo complemento, & quia quæ in illa erant in figura, in hac ſunt in veritate, & quia quod illa inchoauit, hæc perfecit. Vnde etiam dixit Aponius libro 5. in Cantic. circa id, *Tenui eam, & c. lex lactat Eccleſiam, gratia generat.* Hinc denique dicitur lex noua impleuiſſe veterem, quia quidquid per illam promiſſum, & adūbratum eſt, in noua eſt impletum, & quia per nouam legem vetus antiquata eſt, quia tempus eius iam erat impletum, & eius vtilitas iam ceſſauerat, vt D. Thomas ſuprà explicat art. 3. Ex quibus etiam licet colligere, in lege noua excellentiùs inueniri, quàm in veteri illas perfectiones diuinæ legis, quas ponit Dauid Pſal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas*, &c. vt latè explicuit Lyran. dicta Præfatione ad Euang. Denique ſi ſpectentur conditiones legis, quas alias poſuit Iſidor. ſcilicet, quòd ſit honeſta, poſſibilis, loco, temporiſque conueniens, vtilis, neceſſaria, perſpicua, ac breuis, in omnibus inuenietur hæc lex ſummè perfecta, & non ſolùm legem veterem, ſed omnem etiam aliam, quæ prudenter cogitari poſſit, antecellere. Quamobrem etiam ipſi Hebræi veritatem hanc agnouerunt, vt intelligi poteſt ex Paulo Burgen. in addit. ad Hebr. 1. vbi refert Gloſſam Hebræi cuiuſdam ſuper id Eccleſiaſtis 1. *Omnia vanitas*, dicentem, *Omnis lex, quam addiſcimus in præſenti tempore, vana eſt, reſpectu legis Meſſiæ.* Nam licèt ſuo tempore vtilis fuerit, cùm tamen ſaluare homines non poſſet, nec ad beatitudinem introducere, vana eſſet, niſi per Chriſtum compleretur, qui & ſanguine ſuo ianuas cœli aperuit, & initiauit nobis viam nouam, relicta lege gratiæ, per quam illam conſequi, & in Sancta Sanctorum æternæ beatitudinis introire valeamus.

13\. Excellentia. 14. Excellentia. *Auguſt.* *Auguſt.* *D. Thom.* *Gregor.* *Auguſt.* *Victor.* *Aponius.* *D. Thom.* *Lyran.* *Iſidor.* *Paul. Burg.*

FINIS.

INDEX
LOCORVM SACRAE SCRIPTVRÆ, QVÆ IN HOC VOLVMINE
explicantur.

Prior numerus capita, poſterior verſus deſignat.

GENESIS.

ver. 16. & 17. CAp. 2. *Ex omni ligno Paradiſi comede, ex ligno ſcientia boni, & mali ne comedas:* loquitur Deus ad Adam, & ad poſteros eius. pag. 635. 1. d

Ibid. ver. 17. *In quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris:* Toti poſteritati Adæ, mortem comminatus eſt Deus. ibid. e

3. verſ. 3. *Pracepit nobis Deus, ne comederemus*, id eſt, non tantùm Adæ, ſed etiam Euæ. ibid.

Ibid. ver. 17. *Sub viri poteſtate eris*, ſcilicet, quoad vim coerciuam proportionatam. ibid.

7. ver. 8. *De animantibus quoque mundis & immundis*; varſè exponitur. ibid. 2. d

9. ver. 4. *Carnem cum ſanguine non comederitis*, variè explicatur. pag. 636. 1. a

13. ver. 15. *Omnem terram, quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo in ſempiternum.* pag. 667. 1. c. exponitur. 670. 1. e

17. ver. 18. *Erit pactum hoc meum in carne veſtra, in fœdus æternum*, eodem modo exponitur. ibid.

23. ver. 4. *Date mihi ius ſepulchri*, id eſt, facultatem ſepeliendi. pag. 7. 2. d

EXODVS.

ver. 14. & 17. Cap. 12. *Habebitis hanc diem ſolemnem, &c. cultu ſempiterno.* Et infrà, *Cuſtodietis diem iſtam ritu perpetuo.* pag. 667. 1. c. exponitur. 670. 1. e, & ſequentib.

20. ver. 12. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram, &c.* ad literam terram promiſſionis promittebat, in figura autem æternitatem. 677. 2. b. & ſeq.

Ibid. ver. 13. *Non occides*, plures conditiones includit. pag. 96. 2. e

LEVITICVS.

ver. 18. Cap. 19. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum:* illud, *odio habebis inimicum tuum*, falſum commentum Rabinorum eſt. pag. 645. 1. e

DEVTERONOMIVM.

11. verſ. 1. *Ama Deum tuum, & obſerua pracepta eius, & caremonias, atque iudicia, & mandata omni tempore*; vbi per *pracepta*, intelliguntur moralia, & ſic diſtinguuntur ibi tria genera præceptorum legis. pag. 649. 1. a

REGVM LIB.

1 Reg. 16. verſ. 10. *Dominus pracepit ei, vt malediceret Dauid*, i. permiſit.

PSALMI.

Beatus vir qui non abiit, &c. vir ibi fœminas comprehendit. pag. 537. 1. e Pſal. 1. ver. 1.

Ego conſtitutus ſum Rex ab eo, &c. de Chriſto intelligitur. pag. 718. 1. b & verè Rex erat. ibidem. 2. ver. 6.

Reges eos in virga ferrea, id eſt, inflexibili, & recta. pag. 718. 2. a & pag. 718. 1. a Ibid. ver. 9.

Quis oſtendet nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui; intelligitur de lege naturali. pag. 10. 2. e 4. ver. 6. & 7.

Deus iudicium tuum Regi da, &c. de Chriſto exponitur. pag. 718. 1. b 71. ver. 1.

Tradidit eos in manus gentium, & dominati ſunt eorum, &c. intelligitur de iuſta Dei permiſſione. pag. 644. 2. d 105. ver. 42.

Virgam virtutis tua, &c. de prædicatione Chriſti exponitur. pag. 718. 1. e 109. ver. 18.

Beatus vir qui timet Dominum, vt ſuprà in 1. Pſalmo. 111. ver. 1.

PROVERBIA.

Cap. 8. *Per me Reges regnant, &c.* verſ. 15.

Sicut noxius eſt qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo. vir ibi exponitur vt ſuprà in 1. Pſalm. pag. 537. 1. e iuxta cap. 1. de præſumptiouibus.

ISAIAS.

Cap. 2. Venite aſcendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas; id eſt, ſenſibili, & humano modo. 2. verſ. 3.

De Sion exibit lex, vtique noua, ſeu gratiæ, pag. 634. 2. d. & de Chriſti prædicatione. pag. 718. 1. e Ibid. eodem.

Magni conſilij Angelus, ſermo eſt de Chriſto. pag. 637. 1. e 9. verſ. 3.

Dominus iudex noſter, Deus Rex noſter, Dominus legiſer noſter. vtique excellenti, & ſingulari modo, & de Meſſia exponitur. pag. 718. 2. e 33. ver. 22.

IEREMIAS.

Cap. 31. *Dabo legem meam in viſceribus eorum*, loquitur de lege noua. 634. 2. a verſ. 33.

Et non docebit vltrà vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum; omnes enim cognoſcent me, à minimo vſque ad maximum, &c. in his verbis ſignificatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ legis Euangelicæ. 726. 2. e Ibid. eodem.

De quibus praceperas ne intrarent in Eccleſiam tuam, exponitur de Gentibus non colentibus Deum. pag. 731. 2. d Threnor. 1. verſ. 10.

EZECH

EZECHIEL.

verſ.25. Cap.20. *Dedit eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuant, & polluit eos cum muneribus ſuis, cum offerrent omne, quod aperit vuluam*: dupliciter exponitur. pag.644.1.b.& ibid.2.c.

OSEAS.

verſ.4. Cap.8. *Ipſi regnauerunt, & non ex me*, &c. Regibus Iſrael contra Dei voluntatem introductis dictum eſt, & ad alios iniquè regnantes applicari poſſit, pag.119.2.e & 140.1.d

MICHEAS.

verſ.2. Cap.4. *De Sion egredietur lex, & verbum Domini de Hieruſalem*. exponitur, pag.634.2.d.718.1.e & 719.1.d

MALACHIAS.

verſ.1. Cap.3. *Ecce ego mitto Angelum meum*, Ioannem Baptiſtam. pag.637.1.c,d

Ibid.eodem. *Et ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum Dominator, quem vos quæritis*, id eſt, filius incarnatus. ibid.

MATTHÆVS.

verſ.20. Cap.5. *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c.* id eſt, niſi legem melius obſeruaueritis, pag.646.1.d

Ibid.v.22. *Ego autem dico vobis, &c.* perfectiùs declarat naturalem legem. pag.718.2.a

12.v.5. *Non legiſtis, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant, &c. violant*, vtique in exteriori ſpecie. pag.666.1.d

16.v.18. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, intelligitur de vnitate Eccleſiæ ſub paſtore vno. pag.718.2.d

17.v.25. *Ergo liberi ſunt filij*. nomine filiorum non intelliguntur omnes Chriſtiani, vt hæretici interpretantur. pag.127.1.e

18.v.18. *Quæcunque alligaueritis, &c.* pag.226.1.e

19.v.8. *Ad duritiem cordis veſtri, permiſit vobis Moyſes, dimittere vxores veſtras*: ponitur duplex expoſitio. 44.1.e & ſequentibus.

verſ.14. *Prædicabitur Euangelium hoc, &c. & tunc veniet conſummatio*, id eſt, deſtructio Hieruſalem, iuxta ſententiam D.Hieronymi. pag.733.1.b.

vlt.v.19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis*, præceptum generale de tota lege noua, & præcipuè de Baptiſmo, qui eſt ianua. pag.718.2.b

Ibid.eod. *Docentes eos ſeruare omnia, &c.* dupliciter exponitur contra hæreticos. pag.127.2.a

MARCVS.

vlt.v.16. *Qui non crediderit, condemnabitur*, intelligitur de viua fide. pag.759.1.c

LVCAS.

22.v.19. *Hoc facite in meam commemorationem*; hic datur præceptum noui ſacrificij. pag.718.2.b

Ibidem.25. & 26. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem, &c.* monet diſcipulos ne principatum ambiant, & vt ad principatum aſſumpti, ſe vt miniſtrantes, non vt dominantes gerant. pag.127.2.a vel non in veſtram vtilitatem. pag.244.1.d,e

24.v.44. *Omnia verba quæ ſcripta ſunt in lege, &c.* lex etiam pro collectione præceptorum ſumitur. pag.634.2.d

Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem, variè exponitur. pag.679.2.c

IOANNES.

Cap.1. *Lex per Moyſem data eſt*: vox lex collectiuè ſumenda. pag.634.2.b verſ.17.

Niſi quis renatus fuerit: ponitur præceptum Baptiſmatis. pag.718.2.a 3.verſ.5.

Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. præceptum Euchariſtiæ. ibid,2.b 6.v.54.

Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus, intelligitur de aduentu Spiritus ſancti, in die Pentecoſtes. pag.734.1.d 7.v.39.

Alias oues habeo, &c. intelligitur de vnitate Eccleſiæ ſub vno Paſtore. pag.713.2.e 10.v.16.

Mandatum nouum do vobis; & hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem. datur præceptum charitatis. ibi.1.b 13.v.34.

Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, &c. illa conditionalis *Si*, habet vim comminationis, & neceſſitatem indicat ſeruandi mandata ad conſeruandum charitatem. pag.49.2.e & ſequentibus. 15.v.14.

Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt, præceptum confeſſionis. ibid. 20.v.23.

ACTA APOSTOLORVM.

Cap.1. *Eritis mihi teſtes vſque ad vltimum terræ*, quomodo ab Apoſtolis impletum. pag.733.1.b verſ.8.

Qui accepit verba vitæ dare nobis; id eſt, legem. pag. 641.2.c 7.ver.38.

Sic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te, &c. nomine præceptum, decretum, & præordinatio diuina intelligitur, vel de præcepto promulgandi Euangelium gentibus ſuo tempore. pag.732.2.a vbi per errorem legitur Rom.3. 13.v.47.

Vt abſtineatis à ſanguine, & à ſuffocato: dupliciter exponitur pag. 706. 2. c & ponitur vera expoſitio de præcepto illi tempori conuenienti, pag. 708.1.a 15.v.29.

EPISTOLA AD Romanos.

Cap.1. *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum*, id eſt, permiſit eos labi. pag.644.2.e,d verſ.28.

Deus reddet vnicuique ſecundùm opera ſua, neceſſitas bonorum operum hic oſtenditur contra hæreticos. pag.719.1.c 2.verſ.6.

Cùm Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex. intelligitur de lege naturali, vt eſt in ſubdito. pag.16.2.e Ibid.v.14.

Lex factorum, quomodo intelligenda. pag.646.1.b,c 3.v.27.

Lex ſubintrauit vt abundaret delictum; particula, vt, non ſignificat finem, ſed conſequutionem. pag.39.2.c & 641.2.b 5.v.20.

Non eſtis ſub lege; vtique ſcripta, quoad eius obligationem, vt talis erat. 54.1.b 6.v.14.

Cùm eſſemus in carne, id eſt, ſub ſtatu legis carnalis. pag.682.1.c Ibid.20.

Itaque & vos fratres mortificati eſtis legi, per corpus Chriſti; variè exponitur 682.1.a & ſequentib. 7.verſ.4.

Si autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege, exponitur latè, pag.682.1.d,e Ibid.v.2.

Lex ſpiritus vitæ; de lege collectiuè ſumpta. pag. 634.2.b 8.verſ.2.

In omnem terram exiuit ſonus eorum; quomodo impletum in tempore Apoſtolorum. pag.733.1.b 10.v.18.

Miniſter enim Dei eſt. pag.124.1.a

EPISTOLA AD Corinthios.

1. Cor. 7. verſ. 23. *Nolite ſerui fieri hominum*, de ſeruitute ſpirituali intelligit. pag. 127. 2. e

1. Cor. 10. verſ. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite*, de conſilio dicitur, poteſt etiam de præcepto dupliciter intelligi. pag. 87. 1. e

1. 16. verſ. 14. *Omnia veſtra in charitate fiant.* ibid.

2. Cor. 3. verſ. 17. *Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas*, variè exponitur. pag. 54. 2. d

Ibid. verſ. 6. *Litera occidit, ſpiritus autem viuificat*; variè exponitur. pag. 659. 1. b

2. Cor. 5. verſ. 12. *Qui in facie gloriantur, & non in corde*, id eſt, in externa ſpecie operum, non in veritate. pag. 709. 1. b iuxta Hieronym. vera expoſitio. ibid, a, d

EPISTOLA AD Galatas.

verſ. 4. Cap. 2. *Subintroierunt explorare libertatem, &c.* ſcilicet à lege Moyſis. pag. 54. 2. e

Ibid. verſ. 11. *In faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat.* latè exponitur. pag. 689. 2. e

Ibid. 14. *Gentes cogis iudaizare*: variè exponitur. ibid.

3. ver. 19. *Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem addita eſt*, id eſt, occaſione tranſgreſſionum ad coercenda vitia poſita eſt. pag. 15. 2. e

Ibid. 19. *Ordinata per Angelos in manu Mediatoris*, id eſt, Moyſi. pag. 638. 2. b

4. verſ. 31. *Itaque fratres non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit*; vtique à lege veteri. ibid.

5. verſ. 13. *Vos in libertatem vocati eſtis fratres*, ibidem de veteri exponitur.

Ibid. 18. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*, de lege veteri exponitur. 52. 1. e Non eſſe autem ſub lege, idem eſſe dicitur, ac non obligari ſcripta, vt talia erat. pag. 53. 1. d

EPISTOLA AD Epheſios.

verſ. 15. Cap. 2. *Lex mandatorum decretis euacuans*, id eſt, Euangelicis præceptis. pag. 667. 1. e & iterum pag. 670. 1. b

6. verſ. 2. *Honora patrem, &c.* Vide Exod. 20. ſuprà.

EPISTOLA AD Coloſſenſes.

Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Ieſu Chriſti, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum: dupliciter exponitur. pag. 87. 1. c 3. verſ. 17.

EPISTOLA AD Timotheum.

Cap. 1. *Iuſto non eſt lex poſita*, id eſt, quoad coactionem. pag. 50. 2. a 1. Tim. 1. verſ. 9.

Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus expenditur verbum *implicat*, quia non excludit prudentem vſum, vbi etiam *negotiis ſæcularibus* ponderatur. pag. 243. 1. b 2. Tim. 2. verſ. 4.

EPITOLA AD Titum.

Cap. 3. *Admone illos Principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe*, id eſt, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, ſiue Regi, &c. pag 126. 2, b verſ. 1.

EPISTOLA AD Hebræos.

Si prius illud culpa vacaſſet, &c. dupliciter exponitur. pag. 644. 2. d &c. *vſque ad tempus correctionis impoſita*, id eſt, per legem nouam. pag. 68. 2. c 8. verſ. 7. 9.

EPISTOLA IACOBI.

Si tamen legem perficitis regalem, id eſt, charitatis. pag. 677. 1. b 2. verſ. 8.

Sic facite, ſicut per legem libertatis, &c. de lege Euangelica loquitur. pag. 677. 1. b Ibid. 12.

EPISTOLA S. Petri.

Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, pag. 126. 2. b 1. Petr. 2. verſ. 13.

Satagite vt per bona opera, &c. oſtenditur neceſſitas bonorum operum. pag. 719. 1. d 2. Petr. verſ. 10.

FINIS.

INDEX

INDEX
CAPITVLORVM ET IVRIVM OMNIVM, QVÆ IN HOC VOLVMINE
EXPLICANTVR.

EX DECRETO.

CAP. erit autem lex. d. 4. pag. 19. col. 2. a

Cap. contra mores. d. 100. pag. 514. 1. a. & 531. 2. d

Cap. quicunque. 6. q. 1. 291. 2. a

Cap. cùm renunciatur. 32. q. 1. 619. 2. e

Cap. Anaſtaſius, d. 19. 223. 2. c. *vbi apocryphum eſſe dicitur.*

Cap. ſiquis. 30. d. 255. 1. a

Cap. nulli. d. 19. 249. 1. d

Cap. placuit. §. præſcriptionem. 16. q. 3. 143. 2. a

EX DECRETALIBVS.

Cap. 1. *de conſtit.* 36. 1. b

Cap. cùm acceſſiſſent, *de conſtit.* 617. 1. a

Cap. vlt. *de conſuetud.* 499. 2. a

Cap. gratum. *de offic. delegat.* 601. 1. b

Cap. relatum, *eod.* ibid.

Cap. vigilanti. *de præſcript.* 143. 1. a

Cap. vlt. *de præſcript.* ibid.

Cap. nonne, *de præſumpt.* 278. 1. a

Cap. licèt vniuerſis, *de teſtib.* 537. 1. e

Cap. cùm dilecta, *de confirmat. vtil. vel inutil.* 589. 1. a

Cap. dolentes, *de celebrat. Miſſar.* 253. 2. a

Cap. vlt. *ne clerici, vel monach.* 259. 1. b

Cap. vt menſuræ, *de emptione, & vendit.* 291. 2. e

Cap. quamquam, *de cenſib.* 320. 1. a

Cap. ſuper eo, *de cognat. ſpirit.* 493. 1. d

Cap. ſi de terra, *de decim.* 618. 1. a

Cap. accedentibus, *eodem.* ibid.

Cap. per venerabilem, *qui filij ſint legitimi.* 223. 2. c

Cap. tuæ, *de ſponſalibus.* 255. 2. b

Cap. licèt, *de ſponſa duorum.* 256. 2. b

Cap. accepiſti, *de ſponſa duorum.* 291. 2. a

Cap. vlt. *de ſimonia.* 253. 1. e

Cap. tua nos, *eodem.* ibid.

Cap. omnis vtriuſque, *de pœnit. & remiſſ.* ibid. 2. b

Cap. venerabilem, §. vlt. *de ſentent. excommun.* ibid. 1. e

Cap. nouerit, *de ſentent. excomm.* 257. 2. d. 259. 1. b, c

Cap. ſuam, *de pœnis.* 304. 1. a

Cap. ſuper quibuſdam, *de verbor. ſignific.* 314. 2. a. & 320. 1. a

Cap. nuper, *de ſentent. excommunic.* 411. 2. d

Cap. Abbate, *de verbor. ſignificatione.* 282. 1. b

Cap. à nobis, *de ſentent. excom.* 199. 1. a. & 201. 2. e

EX LIBRO SEXTO.

Cap. 1. *de conſtit. in 6.* 508. 1. e

Cap. commiſſa, *de elect. in 6. variè exponitur.* 253. 2. b

Cap. 1. *de conceſſ. præbend. in 6.* 259. 1. e

Cap. ſi cui nulla, *de præben. in 6.* 419. 1. e. & 601. 1. a

Cap. ſi ſuper gratia, *eodem.* ibid.

Cap. exiit, *de verbor. ſignific. in 6. circa vim verbi* Præcipimus. 183. 1. b

EX CLEMENTINIS, &c.

Clementin. 1. & 5. *de ſtatu monach.* 254. 2. e. *cum ſeq.*

Clementina exiuit, *de verbor. ſignificat. verbo* Præcipimus. 183. 1. b

Extrauag. ad regimen, *de præbend.* 36. 1. e

EX IVRE CIVILI.

Lex 1. *Codic. de legibus, dupliciter exponitur.* 393. 1. e

Lex non dubium, *C. de legib.* 350. 1. d

Lex 2. *quæ ſit longa conſuetudo.* 500. 1. d

Lex dolo, *cod. de inutil. ſtipul.* 144. 1. e

Lex ea quidem, *C. ſi mancipium ita fuerit, &c.* 365. 1. a

Lex mandatum, *C. mandati.* 600. 2. e

Lex 1. *ff. de legib.* 19. 1. e

Lex legis virtus, *ff. de legib.* 41. 2. d

Lex in cauſæ. §. idem Pomponius, *ff. de minor. dupliciter exponitur.* 114. 1. e

Lex paciſci. *ff. de pactis.* 144. 2. e

Lex princeps, *ff. de legib.* 213. 1. b

Lex ex imperfecta, *ff. de legat.* 3. 213. 2. e

Lex ſanctio, *ff. de pœnis.* 343. 1. e

Lex non omnium, *ff. de legibus.* 384. 1. e

Lex 1. §. ſecundo loco, *verbo* Sexus, *ff. de popular.* ibid.

Lex proſpexit, *ff. quis, & à quibus.* ibid. 2. d

Lex ſiquis alia, *ff. quemadmod. ſeruitus amitt.* 481. 2. a, & 482. 1. d

Lex quod non ratione, *ff. de legib.* 48[illegible]. 2. e

Lex de quibus, *ff. de legib.* 488. 1. e

Lex 1. *ff. de conſtit. Princip.* 250. 2. e

Lex & quia, *ff. de iuriſdict. omnium iudic.* 600. 2. e

FINIS.

INDEX
RERVM OMNIVM, QVÆ
IN HOC VOLVMINE
CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, poſterior columnam deſignat.

A

ABSOLVTIO.

Abſolutio à peccatis ſpectat ad iuriſdictionem fori ſacramentalis. 248.1.b
Abſolutio data priuilegiato neſcienti priuilegium, an valeat. 577.2.d

Abraham.

Abrahæ præceptum non fuit lex. 20.1.d
Abrahamo quomodo præcepit Deus filium interficere. 20. 1.c

Abrogatio.

Abrogatio legis quid ſignificet. 52. 1.2. Vide verbum Conſuetudo.
Abrogatio ſupponit veram legem. 444.1.a
Abrogatio, vt iuſta ſit, quid requirat. ibid.b
Abrogatio legis, quam mutationem expectat. ibid.2.c
Abrogatio legis à ſupremo Principe facta ſine cauſa legitima, valida eſſe poteſt, licèt iniuſtè fiat. 445.2.a
Abrogandi poteſtas, in quo reſidet. ibid.d
Abrogatio legis inferioris à ſuperiore fieri poteſt. ibid.c. & non è contra 446.1.c
Abrogatio legis duplex. 449.1.c
Abrogatio quando reſtringenda. 450.1.c
Abrogatio quam promulgationem requirat. 451.1.c
Abrogationis effectus vnde colligendi. ibid.2.b
Abrogatio legis per conſuetudinem. 496.1.d
Abrogatio per conſuetudinem, quam extenſionem admittat. 501.1.b

Acceptatio.

Acceptatio ſubditorum non eſt de ratione legis. 37.1.b

Acceſſus.

Acceſſus ad menſtruatam in lege veteri mortale, in noua veniale. 666.2.c

Actus.

Actus iudicis aliquando nomine iuris appellatur. 8.1.d
Actus ad legem ferendam neceſſarij. Vide lex.
Actus præceptus per legem quomodo habeat honeſtatem poſitiuam. 49.1.a
Actus dupliciter conſideratur vt malus, & vt permiſſibilis. ibidem, d
Qui actus diuini regulentur à lege: vide Lex æterna.
Actus moralis aliunde habet, vt ſit moraliter malus, vel vt ſit theologicè peccatum. 71.1.c
Actus moralis tres conditiones requirit, vt ſit bonus. 82.2.c
Actus præcepti cognitio, quomodo neceſſaria, vt per illum impleatur præceptum. 84.1.5.& vide Præceptum.
Actus nullus eſt iure naturæ, quoties eodem iure prohibetur, ob defectum poteſtatis, vel ob materiæ incapacitatem. 88.4.b
Actus prohibitus ob materiæ turpitudinem, quando irritus iure naturæ. 89.1.a
Actus humanus duplex exterior, interior. 147.2.c
Actus occultus per ſe, & per accidens. 148.1.c
Actus occultus, quomodo ſit materia legis merè humanæ. ibid.
Actus internus duobus modis cadit ſub præceptum indirectè. 249.1.c
Actus interni per accidens quomodo præcipiantur. 250.1.c,d
Actus internus non neceſſarius ad eſſe phyſicum, vel morale, actus exterioris, quomodo cadat ſub lege Eccleſiaſt. 251.2.c
Quos actus punire poſſit Eccleſia. 252.2.c
Actus externus cum dependentia ab interiori, quomodo ſubiectus poteſtati Eccleſiæ. 233.2.a
Actus quando declarandus ſit nullus. 355.2.d
Actus contra legem, licèt ſit nullus, malus eſt, & pœna dignus, & iuſtè poteſt à iudice puniri. 564.1.c
Actus, licèt nullus, aliquando inducit pœnam legis, non tamen ſemper. ibid.2.a
Qui actus ſunt ſecundùm legem naturalem, qui contra eam. 463.1.a
Actus publicus dicitur dupliciter: iure. & facto. 481.1.d
Actus publici notorietate facti, poſſunt conſuetudinem inducere. ibid.c
Actus iudicialis non requiritur ad conſuetudinem. ibid.2.c
Actus inducentes conſuetudinem debent eſſe voluntarij. 484.1.d,c
Actus ignorantia, & errore facti, non inducunt conſuetudinem. ibid.2.a
Actus interni dupliciter præcipiuntur in lege noua. 734.1.a

Adam.

Adæ inobedientia, quomodo fuit grauis. 180.1.c
Adæ præceptum: vide Præceptum. vide Poteſtas.

Ædificatio.

Ædificatio ad ius gentium pertinet. 110.1.c,d

Amphibologia.

Amphibologia an vti poſſint ſcholares in ferendo ſuffragio interrogati, &c. 301.1.a

Angeli.

Angeli, vide Præceptum.
Angeli nomen non rectè accommodatur Verbo, vt Deus eſt. 657.1.c
Angelorum miniſteria in legis veteris traditione quæ. ibid. 2.c

Appetitus.

Appetitus inclinatio merè naturalis, quo ſenſu lex ſit appellandus. 5.2.d

Apoſtolus.

Apoſtolis poſt mortem Chriſti nunquam fuiſſe prohibitum Euangelium gentibus prædicare. 712.1.b
Apoſtolis non fuiſſe præceptum Iudæis priùs quàm gentilibus prædicare.
Apoſtolos nunquam ignoraſſe legem gratiæ eſſe vniuerſalem. ibid.c

Archiepiſcopus.

Archiepiſcopus quam poteſtatem legiſlatiuam habeat. 230.1.a
Archiepiſcopus non aliter diſpenſat in lege Concilij prouincialis, quàm Epiſcopus. 473.1.c
Archiepiſcopus quomodo ligatur legibus Concilij prouincialis. ibid.c

B.

BAPTISMVS.

Baptiſmus quomodo ſuperat remedia antiqua. 660.1.d
Baptiſmum non obligaſſe ante Chriſti mortem. 718.1.c

Beatitudo.

Beatitudo ſimpliciter non eſt viſio Dei, quæ citò tranſeat. 35.2.c

Bellum.

Bellum ad ius gentium ſpectare, 640.2.a

Beneficiatus. Beneficium.

Beneficiatus quando peccat contra legem Eccleſiæ, ſine intentione recitandi, licèt non manifeſtata. 151.2.c
Priuatio beneficij ante omnem ſententiam imponi poteſt. 282.2.c
Beneficiatus non recitans pro rata reſtituere tenetur. 191.1.c
Beneficium parochiale recipiens, quomodo obligatur ad ordines. 194.1.c
Beneficiorum ſuorum bona alienantes priuantur ſuis beneficiis ipſo facto. 295.1.a

Bonum.

Bonum commune aliis omnibus præferendum. 107.2.b
Bonum commune reipublicæ duplex. 14.2.d,e
Bonum honeſtum propter ſe amabile. 86.1.d

Bulla.

Bullæ Cœnæ præcepta, & cenſuræ olim ab homine, nunc autem à iure. 15.1.b
Bulla Cruciatæ quomodo dat Hiſpanis licentiam veſcendi lacticiniis. 581.2.c

C.

CAPITVLVM.

Capitulum nihil ſtatuere poteſt, viuente Epiſcopo, de his, quæ ad alios ſpectant. 233.2.a

Capitu

Capitulum quid poſſit ſtatuere circa ſeipſum, & capitulares ſuos. ibid.b
Statutum ſine iuriſdictione ab aliqua congregatione factum non obligat ex vi legis, ſed cuiuſdam pacti. ibid.d
Capitulum ſede vacante poteſt leges Epiſcopales ferre, & obligant, donec reuocentur. 234.1.a,b

Cardinalis.

Cardinalis poteſtas legiſlatiua quæ. 230.2.b,c
Collegium Cardinalium ſede vacante, quas leges ferre queat. 232.2.d

Captiuitas.

Captiuitas, & ſeruitus iure gentium introductæ. 220.2.e

Celebrare.

Celebrare ſine veſtibus ſacris, an liceat. 296.1.c
Prohibitus ne celebret, ſi infamia grauis ſequatur non obligatur obedire. 283.1.c

Cenſura.

Cenſuræ latæ cum particulis ipſo iure, ipſo facto, &c. ſignificant ſententiam latam. 292.1.c
Cenſuræ incurri poſſunt, ob defectum alicuius actus interioris, non tamen ſine exteriori. 358.1.c

Cæremonia.

Cæremoniæ Miſſæ de iure humano. 287.1.c
Cæremoniæ legis veteris, vide Lex vetus.
Cæremoniæ veteris legis, an poſſint ab Eccleſia ſeruari. 688.2.a.& quæ ibid.d
Cæremoniæ legis naturæ, quando, & quomodo none mortiferæ. ibid.b
Cæremoniæ legis veteris non fuerunt à principio Euangelij mortiferæ. 696.1.c. poſt aliquod verò tempus fuerunt. ibid.
Cæremonias legales, viuentibus Apoſtolis declaratas eſſe perniciosas, & mortiferas. 698.1.b
Cæremoniæ legales quo iure factæ ſunt mortiferæ. 699.1.e. & ibid. 2.e
Charitas, vide Præceptum.

Cephas.

Cephas à Paulo reprehenſus, ad Galat. 2. Petrus Apoſtolus fuit. 649.2.c,d

Chriſtiani.

Mali Chriſtiani lege Euangelica obligantur. 49.1.c
Chriſtiani legibus ciuilibus ſubduntur. 126.1.d
Chriſtiani grauiùs peccant, quam Gentiles cæteris paribus, & cur hoc. 723.2.a

Chriſtus.

Chriſtus Dominus non ſolùm fuit Redemptor, ſed etiam verus, & proprius legiſlator. 717.2.c
Chriſtus nullum præceptum morale addidit poſitiuum in lege noua. 728.1.a. niſi in materia priùs præcepta. 723.1.c
Chriſtus aliqua præcepta cæremonialia tradidit. ibid.2.b. data autem ſunt perfecto modo libertati, & perfectioni huius legis accommodata. ibid.e
Chriſtus redemptor omnium hominum vniuerſalis. 728.1.c

Circumciſio.

Circumciſio quam vim habuit. 660.1.c
Nec circumciſio, nec remedium legis naturalis, contulit gratiam ex opere operato. ibid.2.c
Circumciſio aſſumpta ſine ſpiritu ſaltem legis veteris, an liceat. 987.1.c
Circumciſio quando amiſit vim ſuam. 715.1.d
Circumciſio ſicut & remedium legis naturæ per Bapriſmum excluſa. ibid.2.d

Ciuitas.

Ciuitas appellatur maxima, maior, aut minima in iure. 137.1.c

Clementina

Clementinæ vnde dictæ. 272.3.b

Coactio. Cogere.

Coactio ad iudaizandum tripliciter ſumi poteſt. 205.1.a
Cogere gentes iudaizare, per coactionem non fuiſſe licitum. ibid.b
Cogi non poterant gentes ad legalia etiam ante Concilium Hieroſolymitanum. Actor.5. ibid.2.d
Nunquam Gentiles ad fidem conuerſos fuiſſe coactos ad legalia ſeruanda. 706.2.a
Cogere gentes lato modo, quando liceat. 708.2.c

Comminatio.

Comminatio primis parentibus facta in paradiſo cur. 52.2.c

Communitas.

Communitas legis capax qualis. 38.1.a
Communitas perfecta inducit conſuetudinem. 477.2.c
Communitas humanitus congregata quæ. 22.2.b
Communitas perfecta, & imperfecta. ibid.c.e
Communitas perfecta eſt ſubiectum legis. 23.1.a
Communitates Eccleſiaſticæ inferiores, quas leges ferre queat. 235.1.d
Communitates religioſæ, an propria ſtatuta, & leges condere queant. ibid.2.b

Commutatio.

Commutatio quid, & compenſatio. 56.2.d

Concilium generale.

Concilium generale tribus modis conſideratur. 331.2.a
Concilium per leges obligare nequit, ſine confirmatione Papæ. ibid.e
Concilium ſine Papa, aut eius legatis, an ſit legitimum. 232.2.b
Concilium ſede vacante, quam poteſtatem habeat. ibid.2.b

Concilia minora.

Concilia minora ferre poſſunt leges proportionatas iuriſdictioni ſuæ. ibid.2.e
Concilia minora obligant ſuis legibus ante confirmationem Papæ. 233.1.c

Confeſſio.

Confeſſio, vide Præceptum.

Confiſcatio.

Confiſcatio ipſo facto imponitur. 283.1.c
Confiſcatio, quando expectat iudicis ſententiam. ibid. Vide Pœna.
Confiſcatio impedit dilapidationem bonorum confiſcatorum. ibid.2.a

Connubium.

Connubia inter alienigenas prohibita iure gentium. 121.1.b

Conſilium.

Conſilium non eſſe veram legem. 41.2.d,e
Conſilium laté ſumptum, latius patet, quàm conſilium perfectionis. 649.2.b

Conſuetudo.

Cõſuetudo à maiori parte communitatis introducitur. 261.2.e
Conſuetudo nullum tempus determinatum requirit, vt inducatur. 262.1.c,d
Conſuetudo definita ab Iſidoro, & aliis. 455.1.b
Conſuetudo iuris, & facti. 456.2.b
Conſuetudinis, & præſcriptionis differentiæ.
Conſuetudo veriſſimè dicitur ius non ſcriptum. 457.2.a
Conſuetudo, quomodo legem ſupponat. 458.2.e
Conſuetudo variè diuiditur. 559.1.c *Conſuetudinis diuiſio.*
Conſuetudo priuata, de quibus intelligenda. 461.1.a
Quæ conſuetudo legem inducit. ibid.c
Conſuetudo, ſecundum ius, præter ius, contra ius. ibid.2.e
Conſuetudo contra legem naturæ, nullum effectum habet. 462.1.c
Conſuetudo contra ius gentium in aliquibus præualere poteſt. ibid.2.a
Conſuetudo, & traditio in rigore differunt. 463.1.c,d
Quæ conſuetudo Eccleſiaſtica ſit præter ius diuinum. ibid.2.d
Conſuetudo contra ius diuinum nullum effectum habet. 464.2.a
Conſuetudo canonica, & ciuilis. 465.1.c
Conſuetudo circa ius diuinum poteſt eſſe interpres eius. ibid.e
Conſuetudo ſecundùm legem humanam eſt facti, non iuris. 464.2.c
Conſuetudo diuiditur in morem ſtrictè ſumptum, ſtylum, ritum, & forum. 465.2.a,b
Conſuetudo poſitiua, & negatiua. 467.1.c
Conſuetudo bona, vel mala. ibid.2.e
Conſuetudo mala in facto eſſe poteſt, in iure nũquam. 468.1.a
Conſuetudo bona duplex. ibid.b
Conſuetudo rationabilis, & irrationabilis, & vnde dignoſcenda, 471.2.b
Conſuetudo vt ſit irrationabilis quid requirat. 470.1.a,e
Conſuetudo mala eſſe poteſt, licèt materia eius ſe mala non ſit. ibid.e
Conſuetudo præſcripta, & non præſcripta. 473.2.a,b *Conſuetudo præſcripta.*
Conſuetudo præſcripta quomodo approbatur. ibid.d
Cõſuetudo præſcripta definitum tempus requirit. 474.2.c
Conſuetudo præſcripta requirit ſaltem tempus decem annorum. 475.1.a
Conſuetudo abſolutè quid ſignificet. 477.1.b
Conſuetudinis cauſæ explicantur. ibid.2.a
Conſuetudinis duplex cauſa efficiens. ibid.c *Conſuetudinis cauſa efficiens.*
Conſuetudo priuata dupliciter excuſat à lege cõmuni. 478.1.b
Conſuetudinis cauſa efficiens explicatur. 486.2.d
Conſuetudo requirit Principis conſenſum. 487.1.d
Conſuetudo quando requirit conſenſum perſonalem Principis. 488.1.b
Conſuetudo quam voluntatem requirit. 489.1.e. & quod ſignum eius. 490.1.a
Conſuetudo quantum temporis requirit, vt inducatur. ibid.b
Conſuetudo præſcripta de ſe ſufficiens ad introducendam conſuetudinem. ibid.e
Modus, & animus, quibus conſuetudo introducitur, viro prudenti relinquuntur. 491.1.e
Conſuetudo ſeipſa promulgatur, cùm vſum publicum requirat. ibid.2.c
Conſuetudo iuris à qua communitate introduci poſſit. 478.2.b
Conſuetudo à maiori parte communitatis obſeruari debet. 479.2.b
Conſuetudo quam actuum frequentiam requirat. 480.1.d. & ibid.2.d *Conſuetudo iuris.*
Conſuetudo requirit obſeruantiam publicam. 481.1.d. Vide Actus.

Conſuetudo

Conſuetudo non inducitur per actus vi, vel metu factos. 486.1.a

Conſuetudinis effectus. Conſuetudinis effectus. 488.1.b

Conſuetudinis effectus vnde colligendi. 492.2.c

Conſuetudo poteſt legem pœnalem inducere. ibid.

Conſuetudinis vis, circa contractus validitatem explicatur. 493.1.c

Conſuetudo quomodo legi æquiparatur. ibid.2.b

Conſuetudo quas perſonas obliget. 494.1.b

Conſuetudo laicorum non obligat clericos. ibid.c

Conſuetudo mixta obligat tam clericos, quàm laicos. ibid.

Conſuetudinis extenſio ab vno caſu ad alium ſimilem. 495.1.a

Conſuetudo quomodo legem interpretatur. ibid.d

Conſuetudinis efficacia in legibus interpretandis. ibid.2.c

Conſuetudo ſeipſam interpretari poteſt. 496.1.c

Conſuetudo legem humanam, tam ciuilem, quàm canonicam abrogat.

Conſuetudo quadraginta annorum, an præualeat contra legem Eccleſiaſticam. 498.1.c

Conſuetudo contra leges ciuiles, quando præualeat. ibid.

Conſuetudo aliquando legem abrogat, ignorante Principe. ibid.2.c

Conſuetudo non præſcripta, quàm vim habeat. ibid.c. & 499.1.b

Conſuetudo incipiens per actus malos, quia prohibitos, poteſt legi derogare. 500.2.b

Conſuetudo irrationabilis quam vim habeat. 502.1.c

Conſuetudo irrationabilis in conuenientia pœnæ, rationem habere poteſt, quod ad hanc partem legi derogare. ibid.d

Conſuetudo irrationabilis, quoad vtramque partem, quam excuſationem poteſt afferre. ibid.a

Conſuetudinis reuocatio quid operatur. 504.1.c

Conſuetudinis prohibitio quem effectum habet. ib.d. & 2.b

Conſuetudo contra ius quid operatur. 505.2.c.& ſeq.

Conſuetudinis mutatio. Conſuetudinis mutatio quibus modis contingit. 506.2.c

Conſuetudo per legem interdum abrogata. 471.1.d

Conſuetudinis pura abrogatio, & non eſt illius reprobatio. ibid.2.c

Conſuetudo quando intelligatur reprobata. 473.1.d

Conſuetudo dupliciter reprobatur. 473.2.a

Conſuetudo vniuerſalis abrogatur per legem vniuerſalem. 507.2.b

Conſuetudo per quæ verba abrogatur. 509.2.b

Conſuetudo immemorabilis quando abrogatur. ibid.

Conſuetudo, an inducat priuilegium, ſine Principis expreſſa conceſſione. 528.2.d

Conſuetudo quàm antiqua debet eſſe, vt priuilegium inducat. 531.2.c

Contemptus.

Contemptus an ſit ſuperbia, inobedientia, aut iniuſtitia. 188.2.c. Vide Peccatum.

Contemptus in intellectu, voluntate, & opere externo reperitur. ibid.

Contemptus ad perſonas, vel res poteſt referri. 189.1.c

Contemptus perſonæ ad iniuſtitiam ſpectat. ibid.d

Contemptus materialis, & formalis. ibid. c. & quis vterque ſit. ibid. 2.a

Contemptus duplex, ſimpliciter, & ſecundùm quid. ibid.e Alia diſtinctio. 190.1.c

Contemptus an ſit ſemper peccatum mortale. Vide legis ciuilis tranſgreſſio.

Contractus.

Contractus per dolum, aut metum gratiam, an ſit nullus. 88.2.a

Contrahentium obligatio vnde colligenda. 285.2.a

Cornelius.

Cornelius primus ex Gentilibus baptizatus. 705.2.d

Correctio fraterna.

Correctionis fraternæ obligatio quando ceſſat. 396.2.c

Cuſtodia.

Cuſtodia ciuitatis per vigilias diſtributa, quo iure ſit. 101.2.e

D.

DAMNATVS.

Damnatus ad mortem, vt fame pereat, non obligatur ad non comedendum. 283.1.b

Deceptio.

Deceptio vndecunque proueniat, cauſat inuoluntarium. 542.2.c.

Decima.

Decimarum diſtributio humano iure inducta. 96.1.d

Decimæ ſoluendæ erant à Iudæis, tempore quo lex vetus mortua, & non mortifera fuit. 704.2.a

Depoſitum.

Depoſitum non reddere aliquando non repugnat iuri naturæ. 98.2.d

Depoſitum non reddere in caſu neceſſitatis, non eſt ex diſpenſatione. 101.2.c

Deſiderium.

Deſiderium ſimplex, ſeu complacentia, an cadat ſub lege. 149.1.c,d

Deus.

Deus an poſſit non prohibere ea, quæ ſunt contra rationem naturalem. 75.2.a

An Deus poſſit alicui concedere, vt licitè poſſit nullum vnquam motum bonum circa ipſum exercere. 100.2.c

Dilectio Dei, vide Lex naturalis.

Diſpenſatio.

An Pontifex poſſit diſpenſare in reſidentia Epiſcopi. 25.2.b.c

Diſpenſare in præceptis Decalogi nec Deus poteſt. 99.2.c.& 106.1.c. poteſt tamen eorum materiam mutare. 101.2.d

Diſpenſare in voto, an ſit diſpenſare in iure naturæ. ibid.

Diſpenſare poteſt ſuperior cum certa perſona, relicta lege in ſua vi circa alias. 398.1.b

Diſpenſatio quid propriè ſignificet. ibid.2.c *Diſpenſatio quid.*

Diſpenſatio eſt propriè actus iuriſdictionis. ibid.e

Diſpenſationis definitio. ibid.

Diſpenſatio ab abſolutione diſtinguitur. 399.2.b

Diſpenſatio à ſimplici licentia differt. 400.1.a

Diſpenſationis materia quænam ſit. 403.2.a *Diſpenſationis materia.*

Diſpenſatio non verſatur neceſſariò circa perſonam 404.1.d

Diſpenſatio tacita, & expreſſa. 405.2.c *Diſpenſationis forma.*

Diſpenſatio expreſſa nulla determinata verba requirit. ibid.

Diſpenſatio ad ſuum valorem non requirit ſcripturam. 406.1.b

Diſpenſatio à quo ſit impetranda. ibid.c

Diſpenſatio poteſt à Prælato motu proprio concedi. 406.2.c *Diſpenſationis efficiens.*

Diſpenſatio regulariter conceditur ad petitionem alicuius. 407.1.b

Diſpenſatio tacita in quibus admittenda. ibid.c.d

Diſpenſatio tacita quibus modis colligenda. 408.1.d

Diſpenſandi poteſtas ordinaria, & delegata. 410.1.d *Diſpenſandi poteſtas.*

Diſpenſandi poteſtas ordinaria apud quē reſtat. ibid.e. & ſeq.

Diſpenſandi poteſtas includit commutandi poteſtatem. Vide Poteſtas.

Diſpenſandi facultas media ſupplicatione obtenta, eſt odioſa. 418.1.d

Diſpenſatio conceſſa ad petitionem ſupplicantis, quomodo datur. ibid.2.d

Diſpenſandi facultas pro perſona certa, vel pro perſonis certis eſt ſtricti iuris. 419.1.a.b

Diſpenſandi facultas generalis in aliqua lege, ſine expreſſione perſonarum eſt fauorabilis. 419.2.c

Diſpenſationis cauſa finalis. 420.1.d *Cauſa finalis.*

Diſpenſare ſine cauſa an ſit licitum. 420.2.d.& 421.1.b

Diſpenſare ſine cauſa quodnam peccatum in ſupremo Principe. 421.2.c

Diſpenſationis licitæ qualis cauſa eſſe debet. 423.1.c

Diſpenſatio iuris publici, & priuati, quando dicitur. ibid.2.d *Diſpenſat. diuiſio.*

Diſpenſatio reſpicit bonum commune. 423.2.e

Diſpenſatio voluntaria, & neceſſaria, quando. 424.1.b

Diſpenſatio quæ tacitè concedi poteſt, aliquando dicitur ex iuſtitia. ibid.e

Diſpenſatio debita ex præcepto, ex officio, ex miſericordia, ibi. & 2.b,c.

Diſpenſatio ex cauſa extrinſeca, & intrinſeca. 325.1.b

Diſpenſatio iuſta ſemper requirit aliquam cauſam. ibid.2.b

Diſpenſans inferior in lege ſuperioris ſine cauſa, non validè diſpenſat. ibid.

Diſpenſatio in lege ſua eſt valida ſine cauſa. 426.1.a

Diſpenſationis vis ab Authore legis pendet. ibid.a.b

Diſpenſatio quam legiſlator ſibi concedit ſine iuſta cauſa nulla eſt. 429.1.d

Quomodo ſuperior in lege inferioris diſpenſare poteſt ſine cauſa. ibid.2.e

Diſpenſatio quot modis ſit irrita 430.2.d. tribus. 434.1.c

Diſpenſatio ex taciturnitate veri, vel narratione falſi inualida ſit. 435.1.c

Diſpenſans in lege ſuperioris quem ſcit diſpenſationem negaſſe, an validè diſpenſat. 436.1.b

An taciturnitas prioris diſpenſationis obtentæ reddat poſteriorem inualidam. 436.2.c

Diſpenſatio ſuper irregularitate, quando valet. 439.2.d

Diſpenſatio in vno vinculo, tacitis aliis an ſit valida. 441.1.d

In habente ſimul votum caſtitatis, & religionis, quomodo valeat circa vnum diſpenſatio, tacito alio. 441.2.c

Diſpenſatio in matrimonio ante notitiam eius an operetur. 579.2.c

Diſpenſatio in præceptis Eccleſiæ, quando valeat vbique. 584.1.b

Diſpenſatio data pro tempore finito, quando poſſit reuocari. 627.1.d

Diſpenſatio in votis, iuramento, & matrimonio rato, an relaxet aliquod ius diuinum. 740.1.c

Diſpenſatio in conſecrando pane ſine calice, an admittenda. ibid.2.d

Diſpenſationis effectus quis. 400.2.d

Diſpenſationis præcipuus effectus vinculum tollere in conſcientia. 401.1.b *Diſpenſat. effectus.*

Diſpenſatio formaliter non poteſt obligare ad actum contrarium

dum legi, qua fit diſpenſatio. ibid.c
Diſpenſatio plena, ſeu totalis, ſemiplena, ſeu partialis. 401.2.c
Diſpenſatio an habet effectum ante notitiā diſpenſati. 402.1.d
Diſpenſationis effectus per ſe, & per accidens. ibid.e
Diſpenſatio, an ſtrictè intelligenda ſit. ibid.2.c

Diſſuetudo.
Vt diſſuetudo ſit, quid requiratur. 497.1.e

Doctores.
Doctorum conſenſus magnam habet authoritatem. 370.2.a,b

Donatio.
Donatio eiuſdem rei, poſt primam validam donationem, & traditionem nulla eſt iure naturæ. 58.2.b

Dubium.
In dubio de honeſtate legis præſumēdam eſſe honeſtatem. 50.2.d
In dubio an lex ſit lata, vel ferendæ ſententiæ, de ferenda intelligi debet. 284.2.b
In dubio non probabili ad ſuperiorem recurrendum eſt. 392.2.b,c
In dubio vergente, quo ſuperior conſuli non poteſt, quid faciendum. 393.1.a
In dubio potiùs dicendum, conſuetudinem eſſe deuotionis, quàm obligationis. 492.1.d,e

E.

ÆQVITAS.
ÆQuitas duplex: naturalis, & legalis. 81.2.c

Eleemoſyna.
Eleemoſyna data ab ebrio, quomodo tollat obligationē. 84.1.c

Electus.
Electus ad cathedram per ſuffragantem inhabilem, quomodo tutus poteſt eſſe in conſcientia. 298.2.c

Epiikia.
Epiikia quæ. 386.2.d
Epiikia circa legem naturalem, an locum habeat. 102.2.c. propriè non habere. 104.1.b
Epiikia differt ab interpretatione. 103.2.a
Epiikia circa leges irritantes quam vim habeat. 339.1.d
Epiikia circa formas ſacramentorum non admittitur, ibid.2.a
Epiikia tam in præceptis affirmatiuis, quàm negatiuis locum habet. 387.1.e
Epiikia interdum habet locum, etiamſi poſſet lex iuſtè ſeruari. 382.1.a
Epiikiæ proprium munus oſtenditur. ibid.d
Epiikia non ſolùm iniquum, ſed valde difficile corrigit. ib.2.c
Epiikia tripliciter vti liceat. ibid.2.e
Epiikiæ duplex modus. 391.1.c
Epiikia vtendum quando non poteſt conueniri ſuperior. ibid.2.c
Epiikia non ſemper eſt actus iuriſdictionis, ſed prudentiæ, & doctrinæ. 398.1.a

Epiſcopus.
Epiſcopus habet poteſtatem legiſlatiuam in ſua diœceſi, & quo iure. 224.1.b
Epiſcopus. Vide Diſpenſatio.
Epiſcopus electus, & confirmatus, non conſecratus quid poſſit efficere. 225.2.c
Epiſcopalis iuriſdictio poteſt committi non Epiſcopo. 226.1.b
Epiſcopi poteſtatem legiſlatiuam à quo accipiant. 228.1.d
Epiſcopi Apoſtolorum ſucceſſores, & quomodo. ibid.
Epiſcopos ab Apoſtolis creatos habuiſſe ſucceſſores, media authoritate Petri. 229.2.a
Epiſcopus quas leges condere poſſit ſine voluntate Papæ. 229.2.c. & 230.1.b,c
Epiſcopus quid poſſit ſine conſilio, vel conſenſu Capituli. ibid.
Epiſcoporum epiſtolæ, vel ſententiæ, quando, & quomodo habeant vim legum. 117.1.c & vide Epiſtola.
Epiſcopus intra ſex menſes à confirmatione, non conſecratus, priuatur Epiſcopatu per Conc. Trid. 194. 2.c. vbi hoc declaratur.
Epiſcopi in quibus ſecum poſſint diſpenſare. 405.1.b,c
Epiſcopi habent iuriſdict. immediatè à ſum. Pontifice. 411.2.a
Epiſcopus quando poteſt diſpenſare in lege ſuperioris. ibid.e
Epiſcopus in aliquibus caſibus non tenetur ad recurſum ſuperioris. 412.2.a
Epiſcopi an diſpenſent in legibus Concilij prouincialis? & quomodo. 413.1.d
Epiſcopus eſt non inferior reſpectu legū Synodalium. 414.1.d
Epiſcopi poteſtas in legibus canonicis. ibid.2.b
Epiſcopus in ſuis legibus, & conſtitutionibus diſpenſat. ibid.
Epiſcopus diſpēſare poteſt in lege ſuperioris, per modum compenſationis. 415.2.c
Epiſcopi, & alij inferiores legiſlatores poſſunt in legibus ſuis diſpenſare per modum commutationis. ibid.a

Epiſtola.
Epiſtolæ Pontificum leges canonicas inducunt. 255.1.e
Epiſtolæ Pontificum ordinariè potiùs ſunt declaratiuæ, quàm conſtitutiuæ iuris. 357.1.a
Epiſtolæ ſcriptæ non ad conſultationem reſpondendam, ſed ad gubernationem, quando habeant vim legum. 256.1. a.&

quibus circunſtantiis cognoſcendæ. ibid.

Exceptio. Exemptus.
Exceptio à lege per priuilegium non eſt Epiikia. 104.1.e
In loco Exempto non obligant leges territorij. 199.2.d

Eunuchus.
Eunuchus à Philippo baptizatus an Iudæus fuerit. 206.1.b & 731.1.c

Excommunicatio.
Excommunicatio lata per generalem ſententiam, & per ſtatutum, quomodo differant. 15.2.c,d
Excommunicatio minor non eſt ſufficiens ſignum obligationis grauis. 265.2.c
Excommunicatio iure lata, indicat obligationem grauē. ibid.
Excommunicatio per hominem ferenda, quando indicat grauem obligationem. 266.1.a,b
Excommunicatio ſæpe imponitur ipſo facto, & incurritur. 282.a.b
Excommunicatus occultus quando poſſit communicare licitè. 283.1.d
Excommunicatus exiſtens in Eccleſia, inchoante diuino officio tenetur egredi. ibid.2.c
Excommunicatus, ſi ei detur beneficium tenetur non acceptare. ibid.

F

F A S.
FAs à lege, quomodo diſtinguitur. Vide Lex.

Fauores.
Fauores, & præmia, ad quem legis effectum reducuntur. 48.1.e

Fœdera.
Fœdera pacis ad ius gentium referuntur. 110.1.a

Fœlicitas.
Fœlicitas. Vide Homo.

Fides. Fidelis.
Fides an requiratur ad poteſtatem legis canonicæ ferendæ, & quomodo. 217.1.b. & vide Poteſtas.
Fideles baptizati, ſiue in voto, ſiue in re, quomodo legibus teneantur. 49.2.b

Finis.
Finis, vide Philoſophi, & vide Lex naturalis.

Forus. Forum.
Forus quid ſignificet. 170.1.b
Forum duplex, Eccleſiaſticum, & ciuile. ibid.c
Fori mixti quæ dicuntur. 245.1.e
Forum quid. 466.2.d
Forum, & ſtylus, quomodo differunt. 467.1.a
Forum an comprehendat leges ſcriptas, & non ſcriptas. ib.b
Forum internum conſcientiæ, & pœnitentiæ, an coincidunt. 526.1.e
Forum pœnitentiale, & contentioſum quomodo differunt. 527.2.c
Furtum, vide Spolia.

G.

GENTILES.
GEntiles, vide Coactio.

Gubernatio.
Gubernatio politica triplex, Monarchia, Ariſtocratia, Democratia. 121.2.b
Gubernationes ex his variæ conficiuntur. ibid.c
Gubernatio moralis triplex, Politica, Oeconomica, Monaſtica. 142.1.c

H.

HABITVS.
HAbituum naturalium, & ſupernaturalium differentia. 141.2.c

Hæreſis. Hæreticus.
Hæreſis ſolùm interior, an tollat iuriſdictionem Eccleſiaſticam. 237.1.c
Hæreſis exterior occulta, ſecluſis cenſuris quid efficiat. ibid.c
Hæreſis publica an tollat poteſtatem Eccleſiaſticam. ibid.2.c
Hæreticus externus, ſine interno animo, non incurrit cenſuras contra hæreticos. 533.1.c

Homicidium.
Occidentes per Aſſaſinos priuantur beneficiis, ipſo facto. 295.1.c.

Homo. Humanus.
Homo ſecundùm duplicem naturam conſideratus. 121.b
Hominis fœlicitas duplex, vitæ ſcilicet præſentis, & futuræ, & vtraque in naturalem, & ſupernaturalē diſtinguitur. 141.1.b
Solus homo legum capax, quomodo intelligitur, Vide Legis ſubiectum.
Omnes homines viatores legibus ſubiiciuntur. 49.1.b
Humanæ multitudinis duplex conſideratio. 121.1.b

I.

I D Æ Æ.
IDæa quomodo differt ab exemplari. 94.2.b

Ieiunium.
Ieiunium inuoluntariè an impleat præceptum. 84.1.c

Ignorantia.
Ignorantiæ multiplex diuiſio. 307.1.c,d

Ignorantia excuſans factum,ne ſit peccatum,excuſat debitum pœnæ in vtroque foro. 307. 2. a
Ignorantia non excuſans à culpa graui,ob quam pœna legis lata eſt, non excuſat ſimpliciter à pœna,niſi in lege ita ſit expreſſum. 308. 2.c
Ignorantia craſſa an diminuat pœnam. ibid.e
Ignorantia ſolius pœnæ regulariter non excuſat pœnæ ſtatutam. 309.1.b
Ignorantia excuſans à culpa mortali,excuſat à pœna grauis legis. 310. 1.c.d
Ignorantia irritationis, aut prohibitionis, an impediat effectum irritandi. 335. 2.c
Vide Lex naturalis.

Immunitas Clericorum.

Eccleſiaſticæ perſonæ à qua poteſtate ciuili exemptæ. 202. 1. c & ſeq.

Imperfectio.

Imperfectio duplex:negatiua,& priuatiua. 723. 1.a

Imperator.

Imperator quam poteſtatem habeat? vide Poteſtas Eccleſiaſt.
Imperator quid habeat, ex tranſlatione imperij. 192. 2.b,c
Imperator per ſuas leges obligare poteſt terras Romano Imperio ſubiectas. ibid.e

Imperium.

Prouincias Imperio ſubiectas in duplici differentia. 193. 2.b

Impetratio.

Impetratio.vide Iuſtus.

Indulgentia.

Indulgentiæ non comprehenduntur ſub nomine priuilegij. 535.2.c
Indulgentias ſibi concedit Pontifex. 536.1. a

Inhabilitas.

Inhabilitas, vide Suffragium.

Iniuſtitia.

Iniuſtitia in materia vel in modo legis. 32.2.b

Interdictum.

Interdictum quando indicat grauem obligationem. 262.1. c, & ſeq.

Interpretatio.

Interpretatio,vt Authética dicatur,quę requirātur. 370. 1.c.d
Interpretationem ex vſu ſumptam,interdum poſſe eſſe authéticam. 382. 2.c
Interpretatio doctrinalis,quomodo in legibus humanis neceſſaria. ibid.
Interpretatio doctrinalis à triplici pendet principio. ibid. e

Irrationabilis.

Irrationabilis, vide Conſuetudo.

Irregularitas.

Irregularitas ob homicidium voluntarium, vel caſuale quæ reſtrictior. 253. 1.e
Irregularitas impoſita rebaptizanti, ſi ficté rebaptizat non incurritur. ibid.d
Irregularitas quando pœnalis eſt, denotat grauem obligationem. 266. 2.b,c
Irregularitas cur incurritur ante ſententiam iudicis. 252.1.b
Irregularitas incurritur licét lex feratur per verbū de futuro 287. 2. c
Irregularitas talis pœna eſt,vt nunquam niſi ipſo facto incurratur. 292. 1.d, e

Irritatio.

Irritatio aliquando eſt puré pœnalis,ſæpius veró per ſe inſtituta ad honeſtatem morum Reipublicæ. 332. a. c.
Irritatio vinculi indiſſolubilis quando incurratur ipſo facto. 287. a. c
Irritatio actus in proprio conceptu,non includit quód ſit pœna. 329. 1. a, b
Irritatio dupliciter ſit, per legem,vel per iudicis ſententiam. 334.1. a
Irritatio actus dependentis à ſentētia iudicis,multipliciter impediri poteſt. ibid.c
Irritatio tantùm in pœnam impoſita,per ignorātiam, vel aliá cauſam,quæ à culpa excuſet, impeditur. 335. 2. c
Irritatio non ceſſat, licét is in cuius fauorem detur, cedat iuri ſuo. 338. 2. b
Irritatio non pœnalis quomodo inducitur. 347.1. c
Irritatio non pœnalis non requirit ſententiam, vt actus ſint nulli. 360. 2. a
Irritatio pœnalis an expectet ſententiam. ibid. b

Iudas.

Iudas Galilæus quis?quo tempore vixerit? & quos errores habuerit. 125.2.b

Iudex.

Iudex,vide Actus.
Iudex tenetur ſecūdùm legem iudicare,& punire reū. 105.1.c
Iudex,quomodo poteſt pœnas augere, vel minuere. ibid. 2. a, & ſeq.
Iudices ſupremi quomodo poſſint pœnas remittere. 306. 1. b

Iuramentum.

Iuramentum, vide Suffragium.

Suarez de Legib.

In iuramento poteſt ſtare intentio iurandi cum intētione non ſe obligandi. 278.1. d,e

Iuriſdictio.

Iuriſdictio Epiſcopalis,vide Epiſcopus.

Ius.

Iuris multiplex Etymologia. 7.1.a
Iuris duplex ſignificatio. 7.2.a
Propria nominis Ius,appellatio. ibid.c
Ius à iubendo dictum, quid propriè ſignificet. ibid.& ſeq.
Ius ad legem comparari,vt genus ad ſpeciem. 8.1.c
Ius ab æquo,& bono,quomodo diſtinguitur. ibid.2.a
Ius humanum ita materiā iuris naturæ poteſt mutare, vt eius obligatio ceſſet. 91.2.c
Iuris variæ exceptiones. 107. 1.b,c
Ius vtile,honeſtum,ſeu regale,& legale quid. ibid.
Ius naturale gentium,& ciuile quid. ibid.d
Ius ciuile ex vi ſua non obligat in Luſitania. 153.2.b
Ius ciuile,in Hiſpania an ſeruandum neceſſarió, deficientibus propriis. 154.1.a
Ius Pontificium vel Imperiale, an ſequendum in terris nec Papæ, nec Imperio ſubditis. ibid.c
Ius ſeruitutis quando amittitur. 604.1.C.
Ius impediendo valorem actus impedit etiam obligationem. 304.1.b
Ius Prætorium, Honorarium, & Tribunitium cur ita dicta. 272.1.a Iuris diuiſio.
Iuri canonico applicantur hæc omnia.Conſtitutiones Principum,Ius Prætorium, Honorarium, Senatus conſulta. ibi d
Ius municipale,Ius Magiſtratuum,Ius Sacerdotale,Ius Morchale,&c. quid ſint. ibid d
Ius naturale negatiuum,& poſitiuum. 94.1.d
Differentia eorum. 95.1.b
Ius naturæ dominatiuum poſſe per homines mutari, non tamen præceptiuum. ibid.a
Ius naturale per diſpenſationem in votis,&c. quomodo ceſſat. ibid. 1.a
Impedimenta iure naturæ matrimonium impedientia nō poſſe à Papa per diſpenſationem tolli. 96.1.c
Ius,& fas quomodo diſtinguuntur. 9.1.2.b
Ius legale ab Ariſtotele deſcriptum. 10.2.c

Ius gentium.

Ius gentium dari,omnes vt certum ſupponunt. 107.1.a
Ius gentium in quo ſenſu tradatur. ibid.b
Ius gentium a naturali, quomodo diſtinguatur. 109.1.c
Ius gentium non ſufficienter à naturali diſtingui, quod illud conceſſiuum tantùm ſit,hoc veró præceptiuum. 112.1.c
Ius gentium proprium non comprehendi ſub naturali ibid.d Sed ab illo differt. 114.1.c,d
In quo conueniat ius gentium cum naturali. ibid.
In quo præcipué differat ius gentium à naturali. ibid. 2.b
Ius gentium ſimpliciter eſſe dicendum poſitiuum humanum. 111.2.b
Ius gentium,& ciuile in quo differunt. 112.2.b.115.1.b
Iuris gentium duplex modus. 112.2.c
Ius gentium omnibus commune. 113.1.a
In iure gentium æquitatem & iuſtitiā ſeruandam eſſe.114.1.c
Ius gentium eſſe mutabile ex hominum conſenſu. ibid.2.b
Ius gentium à quo & quomodo mutabile. ibid.e
Ius gentium de ſeruitute captiuorum in bello iuſto mutatum eſt,& inter Chriſtianos non ſeruatur ex antiqua conſuetudine. 115.1.a
Ius gentium moraliter loquendo nō poteſt totū tolli. 462.1.d

Iuſtificatio.

Iuſtificatio ex opere operantis duplex. 661.1.b

Iuſtitia.

Iuſtitia duplex, carnis,& ſpiritus. 659.2.a
Iuſtitia carnis quæ. ibid.
Iuſtitia animæ duplex, naturalis,& ſupernaturalis. ibid.
Iuſtitia naturalis & legalis. 8.1.d

Iuſtum.

Iuſtum duplex,naturale,& legale. ibid.

Iuſtus.

Iuſti in tempore legis veteris merere potuerunt ex condigno augmentum iuſtitiæ,& coronam gloriæ. 661. 2.c
Iuſti in tempore legis veteris quomodo,& quid impetrare vel ſatisfacere poterant. 663. 1.c

L

LAICVS.

Laicus an poſſit eligi in Papam & iuriſdictione vti. 540.1.c
Laici nihil contra canones ſtatuere poſſunt. 216.1.c

Legatus.

Legatorum non violandorum religio ad cuius gētium ſpectat. 130.1.a
Legatus quas leges ferre poteſt,& vbi. 230.1.d
Leges à legato latæ durant finito munere donec reuocentur. ibid.

Legiſlator.

Legiſlatoris voluntas dupliciter conſiderari poteſt. 188.1.a
Legiſlatoris ſcientia, non requiritur,vt conſuetudo contra legem inducatur. 262.1.d

Legiſlatoris ſententia quando præſumenda. 168.2.a & quotuplex. 181.1.c

Lex.

Legis definitio late. 5.1.b Exponitur, ibid.d
Variæ traduntur. 58.1.c,d,e
Lex eſt commune præceptum iuſtum, ac ſtabile ſufficienter promulgatum. 39.1.a
Lex Actus ſolum ſecundùm quid. 6.1.b
Legis Appellatio propriè ad mores pertinet. ibid.
Lex & Concilium differunt. ibid. 2.b
Legis Etymologia varia. ibid.1.c
Legis neceſſitas. Legis neceſſitas duplex, abſoluta, & reſpectiua. 9.1.c
Lex qua talis, non fuit neceſſaria neceſſitate abſoluta. ibid.d
Lex creaturæ rationalis neceſſaria ratione finis, tum ſimpliciter, tum ad melius eſſe. ibid.2.a
Lex ad naturam intellectualem pertinet. 13.1.d
Lex quatenus in legiſlatore, non in habitu, ſed in actu poſita eſt. ibid.2.a
Ad legem ferendam, neceſſarij ſunt actus intellectus, & voluntatis in legiſlatore. 14.1.a & qui. ibid.b. & ſeq.
Voluntas obligandi ſubditos neceſſaria. 14.1.c
Quæ locutio ad legem intimandam neceſſaria. 15.1.c
Lex an conſiſtat in actu intellectus. ibid.c.16.1.b. & 18.2.c cum ſeq.
Lex ex impoſitione priùs ſignificat externum imperium, & ſignum præcipientis. 19.1.a
Lex per Actum malum, quomodo ſeruari poſſit. 40.1.d
Legis quadruplex diuiſio à Platone tradita. 9.2.e
Legis diuiſio. Legis diuiſio ex Platone, in Artis, & morum legem. 5.1.d
Lex diuina apud Platonem quæ. 10.1.a
Legis diuiſio in æternam, & temporalem, & quæ vtilitas diuinæ legis. ibid.b
Legis diuiſio in naturalem, & poſitiuam. ibid.d
Lex poſitiua quæ. 11.1.c
Diuiſio legis poſitiuæ in diuinam, & humanam. ibid.2.a
Legis diuiſio, in ciuilem, & Eccleſiaſticam, & quæ ſint. 12, 2.d, earumque neceſſitas. 13.1.a
Lex oſtendens, & præcipiens, item affirmatiua, & negatiua, item pœnalis, prohibens, irritans, &c. ibid.b
Lex poteſt verſari circa duplicem materiam boni communis. 25.1.b
Legis materia ex ſe debet eſſe vtilis communi bono. ibid.c
Lex in nocumentum alicuius priuatæ perſonæ ob commune bonum ferri poteſt. 26.1.b,d,e
Legis ſubiectum. Lex in triplici ſubiecto inueniri poteſt. 83.2.b
Lex in ſubdito ſola reſidet in actu mentis. ibid.d
Lex pro aliquibus ferri debet. 19.1.d
Quomodo ſolum homines ſunt legis capaces. ibid.
De ratione legis eſſe, vt pro communitate feratur. 20.2.b
Lex ordinariè fertur ad communitatem. 22.2.b & quæ illa ſit. Vide communitas.
Lex data ad obligandum vnam partem ciuitatis, & non aliam an ſit vera lex. 23.1.d,e
Lex publica authoritate ferenda. 26.2.c
Legis efficiens. An lex à poteſtate iuriſdictionis procedere debeat.
De ratione legis eſt, vt præcipiat iuſta. 18.2.e
Legis iuſtitia. Lex iniuſta non eſt lex. 167.1.a
Lex permittens mala, eſt iuſta. 29.2.d
Lex præcipere debet honeſta, & religioni congrua. ibid.e
Lex non debet à præceptis legis naturæ deuiare. 30.1.c
Lex ſine honeſtate nulla eſt. ibid.2.c
Lex iuſtè ferenda, aliter nulla. ibid.b
Tres virtutes Iuſtitiæ. 127.1.b In lege iuſta cernuntur. ibid.
De ratione legis eſt vt ſit poſſibilis. 18.2.e
Lex ob commune bonum ferri debet. 23.2.c.& ſeq.
Legis finis. Legis finis eſt facere ſubditos bonos. 56.2.c,d
Legis effectus, & obligatio Legis proximus effectus quis & quis adæquatus. 40.2.b
Legis effectus quadruplex, præcipere, prohibere, &c. 5.1.d
Omnis lex propria obligationem inducit. 40.2.c
Lex perſuaſiua quo ſenſu obligat. 41.1.c
Lex pœnalis quo ſenſu obligat. ibid.d
In quo ſenſu obligatio ſit effectus adæquatus legis. 5.1.c
Lex ſortitur effectum, poſt debitum tempus, licèt ignoretur. 631.1.e
Lex negatiua pro ſemper obligat, affirmatiua non ita. 43.1.d
Permiſſionem negatiuam non eſſe proprium effectum legis. ibid.2.c
Punitio quomodo ſit effectus legis. 44.2.d
Legis duo ſunt primarij effectus, duo ſecundarij. 45.1.c
Non ſingulis legibus omnes legis effectus conuenire. ibid d
Effectus puniendi quomodo ſemper coniungitur omni legi. ibid.2.a
Legi ſimpex collectiuè, omnes effectus legis conueniunt. ibi.b
Statuere medium in materia virtutis ad quem effectum legis reducitur. 47.2.a
Effectus irritandi, vel inhabilitandi ad legem prohibentem, vel præcipientem reducitur. ibid.d
Legis perpetuitas. Duplex perpetuitas. 52.2.d Vide Perpetuitas.
Quam perpetuitatem diuina lex requirat. 53.1.a
Lex vetus, & noua, quomodo perpetua. ibid.c

Legem humanam triplicem habere perpetuitatem. 53.2.c
Legem humanam nó eſſe ita perpetuam vt reuocari nequeat. 53.1.c
Diuerſam promulgationem requiri in lege naturali, & poſitiua. 56.2.c *Legis promulgatio.*
Quæ promulgatio legis ſit neceſſaria. 57.1.d
An promulgatio ſit conditio ex parte legis, an ſubditorum. ibi. & an eſſentialiter includat Scripturam. ibid.2.d
Lex per actum malum quomodo ſeruari poſſit. 40.1.d
Lex indefinitè poſita non mutatur ob ſolam temporis diuturnitatem. 55.2.c
Legis mutatio dupliciter contingit. ibid.d *Legis mutatio.*
Legem poſſe mutari per ſolam ablationem, vel per additioné alterius, quæ illam extinguat. ibid.1.c
Legis mutatio vniuerſalis, particularis, ſimpliciter, ſecundùm quid. ibid.e
Mutatio legis particularis per diſpẽſationé ſignificata. 57.2.b
Diſpenſatio propriè in lege, quando exercetur. ibid.d
De legis mutatione per commutationem, vel compenſationé. ibid.e
Legis interpretatio quid vult. ibid.1.b
Variatio quæ ſit in oblatione ob mutationem materiæ, non eſt diſpenſatio. ibid.e
De mutatione legis ſecundùm quid, quæ ſit per ſuſpenſionem. ibid.2.d
Quando ſuſpenſio coincidit cum diſpenſatione, Epikia, &c. ibid.e
Legis duplex ſtatus. 60.1.c
Lex & præceptum differunt. 202.1.c.& 191.1.a
Legum variæ diſtinctiones, denominationes, & diuiſiones. 273.1.c
Lex odioſa, & fauorabilis. 273.1.a & vnde diſtinguendæ. 273.2.b. 274.1.c & an aliquando diuerſæ. 28.1.c
Lex à populo in aliquibus caſibus non acceptatur. 167.1.a.cũ ſeq. Vide plura de legis mutatione in ſequentibus titulis, præcipuè vide mutatio legis humanæ.
Lex aliqua probabiliter data fuit à Deo, ante legem Moyſi, opportuna pro illo tempore. 615.1.c

Lex æterna.

Lex æterna tantùm dicit legem in mente Dei conceptã. 36.2.c
Legem æternam dari in in Deo. 59.2.b
De ratione legis æternę non eſſe promulgationem actu factã. 61.1.c
Actus diuini ad intra, non regulantur per legem æternam. ibid.2.c
An lex æterna ſit regula actuũ liberorum Dei ad extra. ibid.d,e
Lex æterna vt regula actionis honeſtatis liberę quomodo Deo tribuenda. 62.1.c
Lex æterna poteſt dici lex operandi, reſpectu rerum gubernãdarum, non verò ipſius Dei. ibid.2.e
Lex ęterna quo ſenſu comprehendat irrationabiles creaturas. 63.2.a
Lex æterna etiam vt præcipiens omnes actiones morales alſ. quo modo complectitur. ibid.b
Lex æterna non dicit actum in Deo neceſſarium, ſed liberũ. 64.1.d,e
Quo ſenſu lex æterna Idea dici poſſit, & quomodo differunt. ibid.2.a.65.2.c. Vbi de diſtinctione à prouidentia.
Lex æterna neceſſariò includit actum diuinę voluntatis. 64.2.b & quem. ibid.e
lex non eſt in actibus diuini intellectus, ante decreta libera. ibid.e
In quo actu intellectus collocãda ſit lex æterna, ſi in illis actibus formaliter conſiſtat. 65.1.d
lex æterna quos effectus habeat. 66.1.a
Quomodo omnes effectus prouidẽtiæ poſſint legi æternæ attribui. ibid.d *Effectus legis æternæ.*
An lex æterna ſit vna, vel multiplex. ibid.e & ibid.2.b
Lex æterna præceptiua ſufficienter promulgata vim obligandi habet. 67.1.a
A lege æterna omnis lex aliquo modo deſcendit, & ab illa habet vim obligandi. ibid.2.a *Obligatio legis æternæ.*
Differentia inter legem æternam, humanam, & diuinam. 68.1.b
lex æterna non eſt per ſe ipſam nota hominib. viatoribus, ſed per alias leges. ibid.c
Quo ſenſu omnes habent notitiam legis æternæ. ibid.d

Lex diuina.

lex diuina apud Platoné, quæ. 9.2.d & eiuſdem vtilitas. 10.1.d
lex Diuina naturalis, & ſimpliciter, & per ordinem ad gratiam. 11.1.c
lex poſitiua quæ. ibid.2.b
Diuiſio legis poſitiuæ in diuinam, & humanam. ibid.
legis poſitiuæ à diuina & naturali diſcrimen. ibid.

Lex naturalis.

lex naturalis. Vide præceptum quænam ſit propria. 10.2.b
lex naturalis variè explicatur. 62.2.c
An lex naturalis conſiſtat in actu vel habitu mentis. 70.2.d
lex naturalis diſtinguitur à conſcientia. 71.1.b
lex naturalis non ſolùm eſt indicatiua boni, & mali, ſed etiam continet præceptum & prohibitionem. 72.1.c

lex

lex naturalis eſt vera,& propria lex diuina, cuius legiſlator eſt Deus. 74.1.c
lex naturalis in quo differt ab aliis legibus. 76.2.c
lex naturalis amplectitur omnia præcepta,ſeu principia moralia,quæ euidentem habeant honeſtatem neceſſariam, ad rectitudinem morum. 77.1.b
An omnes actus virtutum cadant ſub legem naturalem. 79.1.b
Quibus modis poteſt aliquid cadere ſub lege naturali. 91.2.d
lex naturalis in ordine ad puram naturam,vel in ordine ad gratiam ſumitur. 79.1.b

Vnitas legis naturalis.

lex naturalis in vnoquoque homine vna,ex pluribus præceptis naturalibus compoſita. ibid.c
lex naturalis vna in omnibus hominibus,& vbique. ibid.2 c
Et omni tempore,ac ſtatu. 80.1.c
legis naturalis,& poſitiuæ duplex differentia. 105.2.a,c
lex naturalis perficit hominem,ſecundum triplicem inclinationem ſuam. 74.1.c
Quomodo legis naturalis ignorantia inuincibilis eſſe poſſit. 80.1.a

Obligatio legis naturalis, & effectus.

Quo ſenſu lex naturalis obligat ad exercitium omnium virtutum. 78.1.b
lex naturalis ſemper obligat in conſcientia. 80.1.c. 81.1.a
An omnis obligatio moralis ſit obligatio in conſcientia. ibid.d
Non omnis obligatio in conſcientia eſt immediatus effectus legis naturæ. ibid.2.d
Nulla eſt obligatio in conſcientia,quæ non ſit aliquo modo effectus naturalis. ibid.e
lex naturalis obligat ad modum operandi voluntariè. 83.1.b
lex naturalis obligat vt opus ex ſcientia aliquomodo fiat. 84.1.a
lex naturalis obligat ad modum virtutis. ibid.2.d
lex naturalis collectiuè ſumpta, obligat hominem in pura natura ſpectatum, vt ſe ſuáque omnia referat in Deum, vt in vltimum finem. 85.2.e
Omne opus,quo impletur aliquod præceptum naturale,natura ſua tendit in Deum,vt in finem vltimum. ibid.n
lex naturalis quæ obligat ad diligendum Deum,etiam in ipſum vt vltimum finem referenda. ibid.86.1.b
lex naturalis non obligat ad operandum ex charitate infuſa. ibid.
lex naturalis permiſſionem non admittit propriè loquendo. 88.1.b
lex naturalis vim habet aliquos actus irritandi. ibid.e
lex naturalis varie accepta. 10.1.0

Mutatio legis naturalis.

lex naturalis an mutari poſſit ab intrinſeco, vel extrinſeco. 89.2.a
lex naturalis mutari non poteſt per ſe ipſam, nec in vniuerſali,nec in particulari. ibid.2.b
lex naturalis quo ſenſu dici poteſt mutari quoad aliqua. ibid.
lex naturalis de mentibus hominum deleri non poteſt. 97.1.c
lex naturalis in quo ſenſu indiſpenſabilis per humanam poteſtatem. 96.2.c
lex naturalis vt per legem poſitiuam conſtituta admittit epikiam. 106.2.c
legis naturalis tranſgreſſio in quo conſiſtat. 76.2.c
legis naturalis tranſgreſſio ſufficit ad æternam damnationem. 82.2.c

Trãſgreſſio legis naturalis.

lex naturalis quomodo mentibus hominum ſcripta ſit. 72.73.1.a

Lex humana, quæ & ciuilis dicitur.

legis Ciuilis poteſtas,ex ſola rei natura in nullo ſingulari homine exiſtit,ſed in hominum collectione. 111.1.e
lex indefinitè lata quo ſe extendat. ibid.1.e
lex ciuilis in genere ſigni indicantis Principis voluntate conſtituitur. 152.2.d
lex ciuilis formaliter vnde ſit. 153.1.a
Vt lex prudenter feratur quomodo requirit multorum conſilium. ibid.c
lex non requirit ſuffragium multorum. 153.1.c
lex Ciuilis non requirit eſſentialiter Scripturam. ibid.2.d
lex Ciuilis quam formam verborum requirit. 154.1.b
legi regulariter adhibenda ſunt verba præceptiua. ibid.e
lex quomodo ferenda. 154.2.c,cum ſeq.
lex interdum per ſententiam ſufficienter lata. ibid.
An vim legis habeat reſcriptum ſiue Epiſtola Principis. 157.1.b
legis anima, mens legiſlatoris. 167.2.b
legis intrinſeca forma voluntas legiſlatoris. ibid.d
Ratio legis non eſt forma intrinſeca, ſed menſura extrinſeca. 169.1.c,d
lex non poſtulat acceptationem ad vim obligandi. 165.2.d. & 166.2.d
lex humana diuiditur in eam,quæ eſt iuris communis, & iuris proprij. 117.1.c
lex humana Ciuilis,& Canonica. ibid.
lex alia declaratiua,alia conſtitutiua. 150.1.a
lex declaratiua,quantum eſt ex ſe,tam futura, quàm præterita comprehendit. ibid.b
lex declaratiua de ſe.n6 eſt regula actionis,ſed ſupponit eã ib.
lex aliquo modo partim conſtitutiua,partim declaratiua.ib.2.b
leges aliæ inferiorum communitatũ,aliæ ampliſſimarũ. 158.1.c
legem ciuilem ſolùm verſari in materia honeſta. 143.2.d
leges Ciuiles poſſe præcipere recta in omnibus virtutibus, & oppoſita vetare. 144.2.c
lex humana poteſt præcipere omnes virtutes, vt ſunt ad alterum vel ad Deum. ibid.
lex ciuilis prohibens, an in regnis non ſubditis Imperio, vim habeat. 156.1.b
Quo ſenſu liberalitas,magnificentia,&c. ſunt materia legis ciuilis. 145.1,c.& ſeq.
leges ciuiles non poſſe ferri de omnibus Actibus omnium, & ſingularum virtutum. ibid.2.b
leges ciuiles non poſſunt prohibere omnia vitia,contra omnes virtutes. ibid.e
Qui actus virtutis ſit materia legis ciuilis. 146.1.d,e
lex ciuilis quo ſenſu præcipit actus indifferentes. ibid.2.d. & 147.1.a
lex humana quo ſenſu dicitur conſtituere medium in materia virtuoſo. ibid.e
lex merè humana non poteſt præcipere actum purè internum directè,& ſecundum ſe. ibid.1.c
lex purè humana, præcipit actum interiorem indirectè. 149.1.a
lex dupliciter prohibet,& præcipit actum internum. ibid.2.a
legis effectus triplex.Obligatio in conſcientia,pœnæ,& Irritatio actus. 150.1.e
lex conſtitutiua iuris,per ſe,& ex naturæ ſua, de futuris tantum datur. 151.c.a
lex quoad effectum pœnæ extendi poteſt ad actum præteritum. ibid.e
lex de nouo irritans rarò ad actus iam factos extenditur. 152.1.c
legem loquentem de præterito regulariter totum tempus comprehendere. ibid.2.b

Obligatio legis Ciuil.

leges ciuiles,non ſolùm bonos ciuiliter,ſed etiam moraliter efficiunt. 40.1.a
leges ciuiles vniuerſaliter latæ pro toto Orbe, & quæ omnes homines obligent, non dantur, ſi ex natura rei loquamur. 214.1.d,e
leges Ciuiles iuris communis, quibus in terris obligent. 135.1.e
lex ſufficienter promulgata in loco debito abſque limitatione temporis,ſtatim incipit obligare ex natura ſua. 161.1.b
Non tamen in toto territorio. ibid.d,e
lex incipit obligare pro toto territorio infra tempus moraliter neceſſarium,vt notitia legis vbique haberi poſſit iuxta prudentis arbitrium. ibid.2.b
lex dicens ex nunc,quando obliget. ibid.d,e
quid ſi dicat ex tunc. 162.1.a
lex indefinitè lata non obligat ſimul omnes ſubditos. ibid.c
lex poſt lapſum ſufficiens tempus à promulgatione omnes obligat. ibid.d
lex non obligat ante tempus ſufficiens, licèt ab Angelo reueletur. ibid.& ſeq.
lex quo tempore incipiat obligare,iuxta ius Ciuile. 163.1.a
lex Imperatoris non obligat ante duos menſes,licèt notitia eius habeatur. ibid.2.d
lex Regia quando incipit obligare. 164.1.c
leges latæ ab inferioribus Magiſtratibus quando obligant. ibid.2.a
An,& quomodo lex obliget ignorantes. ibid.e 165.1.b
lex Ciuilis obligat in conſcientia. 170.a,c
lex,quomodo obligat ad pœnam,non ad culpam. 173.1.d
leges omnes veræ humanæ aliquam conſcientiæ obligationem inducunt. 174.2.a
lex fundata in præſumptione,quomodo obligat in conſcientia. 176.1.a
legis præſumptio duplex. ibid.d,e
Quæ leges fundatæ in præſumptione, obligant in conſcientia ibid.2.d quæ non. 177.1.d
legis verba,vſus,& interpretatio Doctorum. oſtendunt quando lex fundatur in præiudicio periculi,vel in præſumptione facti. ibid.2.b,e
lex ciuilis ex genere ſuo obligat ſub mortali. 178.1.a
lex non obligat vltra intentionem legiſlatoris. 185.1.c
lex in materia graui ex intentione legiſlatoris poteſt obligare ſub veniali tantùm. ibid.2.a
legis obligatio grauis ex materia colligenda. 179.1.e
legis finis ad virtutem aliquam ex grauioribus pertinere debet, vt grauis obligatio oriatur. 180.2.d
legis obligatio circa medium,ex fine colligenda. 181.2.c
legis finis,& materia intrinſeca,cadunt ſub lege. ibid.e
lex licèt adiiciat pœnam,obligat in conſcientia. ibi.2.d
lex humana poteſt obligare cum periculo vitæ, ſi neceſſe ſit. 193.1.c
lex humana quando obligat cum periculo vitæ. 194.1.a
leges humanæ obligãt oẽs ſubditos ad quos loquuntur. 197.1.d
Quas partes communitatis obliget lex humana. ibid.1.a
Ad quos extenditur lex humana. ibid.e
lex humana non obligat extra territorium ferentis, etiam proprios ſubditos. 198.1.c

lex lata à communitate, obligat omnes de eadem cõmunitate. 208.1.d
lex obligat ipſum legiſlatorem, quando materia communis eſt, & eiuſdem rationis. ibid.2.c
lex, an obliget Principem, quoad vim coactiuam. Vide Princeps.
lex territorij obligat aduenas, & hoſpites quandiu illic commorantur, eo modo quo obligat incolas, 200.1.d per ſe, & non tantùm ratione ſcandali. ibid.2.c
lex ferri poteſt ſolos aduenas obligans. 201.1.c
lex ciuilis comprehendit peregrinos, etiam quoad vim coactiuam. ibid.2.a
lex dans formam contractibus etiam aduenas comprehendit. 202.1.c
lex ſecum affert vim cogendi. 203.1.a
lex ciuilis, quando inducta eſt contra immunitatem Eccleſiaſticam. ibid.b
leges ciuiles iuſtæ à Clericis ſeruari debent. ibid.c ob vim directiuam, non verò propter coactiuam. 206.2.a
legis editio non habet ſolemnitatem requiſitam ſine promulgatione, nec promulgatio eſt ſine ſolemnitate, 157.1.c
legis promulgatio, & diuulgatio diſtincta. ibid.d
Promulgatio legis Ciuilis. In legum ciuilium promulgatione nulla certa ſolemnitas determinatur. 158.1.a
legis promulgatio in quot locis fieri debeat. ibid.d,e
In quibus legibus vnica promulgatio ſolemnis ſufficiat. ib.2.b
legis promulgatio in ciuitatibus prouinciarum aut Regnorum capitibus, quomodo neceſſaria ex iure Imperiali. 159.2.c
lex Ciuilis, quomodo grauiter violetur. 198.2.c
Tranſgreſſio legis Ciuilis. legis tranſgreſſio ob contemptum eſt mortalis in materia minima. 186.2.a
legem tranſgredi ex contemptu rei præceptæ non ſemper eſt mortale. 190.1.d
legem tranſgredi ex contemptu Dei legiſlatoris, ſemper eſt mortale. ibid.c
legem tranſgredi ex contemptu ſuperioris, quatenus Prælatus eſt, mortale. ibid.2.b
legis tranſgreſſio ex contemptu legiſlatoris, quatenus homo, poteſt eſſe tantùm veniale, ex leuitate materiæ. ibid.c
lex humana impletur per actum præceptum ſecundùm ſubſtantiam illius. 192.1.b
lex humana ſolùm imperat, vt actus fiat. ibid.2.c
leges Ciuiles quando obſeruandæ in foro Canonico. 245.2.b
lex ciuilis prohibens actum non ſemper irritat actum contra ipſam factum. 346.1.d
lex ciuilis prohibens actum purè, & quæ clauſulam irritantem non adiiciat, an irritat illum. 350.1.d & quando. 351.1.c

Lex Canonica.

Cauſa efficiens. leges Romani pontificis non pendere à Conciliis, ſed è contra 222.2.b
leges ferre poſſe Romanum Pontificem ſine conſenſu Cardinalium. 223.1.b
lex iuriſdictionis & lex Diœceſana, quæ. 268.1.c
leges Canonicæ vocantur Canones, decreta & aliis modis. 272.2.c
Diuiſio legis Canonicæ. lex Canonica à Ciuili in multis differt ex parte materiæ 244.1.b
lex Canonica excellentior, & vniuerſalior lege Ciuili. ibid.2.b
legis canonicæ à ciuili alia differentia. ibid.c
Materia legis Canonicæ. lex canonica circa ſolam materiam honeſtam verſatur, ſicut & ciuilis. 243.1.d
lex canonica præcipit in materia cuiuſcunque virtutis. ibid.e
lex canonica præcipit actus omnium virtutum, ſed nõ omnes. ibid.
lex canonica non prohibet omnia vitia, & peccata abſolutè. ibid.2.b legis canonicæ primaria materia, eſt materia Religionis. 244.2.c
lex canonica nullã certam verborum formã requirit. 255.1.b
Forma legis Canonicæ. lex canonica non requirit ſcripturam. ibid.c
lex canonica quam promulgationem requirit. 257.2.b
Promulgatio legis Canonicæ. leges Concilij generalis, quomodo promulgandæ. 258.2.b
leges canonicæ, an obligent ſtatim poſt promulgationem Romæ factam. 259.1.d
Legis Canõ. effectus, & obligatio. leges Pontificias ſtatim obligare, diffundere autem obligationem ſucceſſiuè. 259.2.e
lex canonica iuſta, per ſe infert obligationem, vt acceptetur 260.2.b
lex pontificia admittit ſupplicationem ex cauſa iuſta. 261.1.a
lex canonica, dum ad Pontificem recurritur, quomodo obliget. ibid.2.c
legem canonicam per conſuetudinem toleratam non acceptatam tandem non obligare. ibid.d
lex, quomodo obliget ſcientes, & ignorantes. 262.2.c
lex canonica ignorata ab aliquo corpore politico integro, obligat ceſſante ignorantia. ibid.d
lex canonica obligat in conſcientia. 263.1.b
lex Eccleſiaſtica per ſe obligat ſub culpa mortali, ſi abſolutè feratur. ibid.e
legis canonicæ obligatio in conſcientia grauis aut leuis, vnde colligenda. 265.1.a
lex canonica obligat omnes baptizatos etiã hæreticos. 266.2.c
leges pontificias de ſe obligare omnes Chriſtianos adultos vbicunque degentes. 267.1.c
leges Epiſcoporum intra territorium, quomodo obligent. ibid.2.b
Leges Conciliorum prouincialium, quomodo obligent, & quos. ibid.d
Finis legis Canonicæ. leges canonicæ faciunt ſubditos bonos ſimpliciter. 40.1.c
Abrogatio legis Can. vt lex canonica derogata cenſeatur per conſuetudinem quodnam tempus neceſſarium. 262.1.b
lex per conſuetudinem non recepta, non cenſetur ſimpliciter reuocata. ibid.2.e

Lex odioſa.

lex odioſa, & fauorabilis. 273.2.a & vnde diſtinguendæ. ibid.2.a
lex eadem fauorabilis, & odioſa ſecundùm diuerſa. 274.2.e & hæc, quomodo interpretanda. 275.1.c
lex excludens fœminas ab hæreditate eſt odioſa ſimpliciter. ibid.c
In dubio legis, fauorabilis ne ſit, an odioſa, in fauorem interpretanda. ibid.
legis odioſæ quatuor ſunt ſpecies. ibid.2.d
legem eſſe odioſam vnde colligendum. 450.2.b & vnde extendenda lex odioſa. 374.1.b

Lex pœnalis.

Lex imponens pœnam ſpiritualem, & cenſuras, &c. ordinariè ſupponit culpam. 276.1.a
lex pœnalis pura ex intentione legiſlatoris colligenda. 279.2.c
Regula generalis ad legem purè pœnalem dignoſcendam. ib.e
lex pœnalis duplici modo fertur per verba ſimplicia, vel compoſita. 284.1.d
Vterque modus multiplex. ibid.
lex lata per verba, fiat, ſubiaceat, incurrat, &c. quando ſignificet ſententiam latam. 288 2.a
lex per quæ verba intelligatur, ſententiam latam ſignificare. ib.b, & 290.1.b
lex pœnalis cum particula, ipſo facto, &c. ſignificat ſententiam latam. 292.1.a,b
lex purè moralis, purè pœnalis, & mixta quæ. 278.2.b
Obligatio & effectus legis pœnalis. legem pœnalem obligare poſſe in conſcientia. 276.1.a
legem pœnalem de facto obligationem in conſcientia inducere. 277.1.b
lex pœnalis non obligans ad culpam dari poteſt. 278.2.a & aliquæ de facto dantur. 279.1.b
lex humana poteſt obligare in conſcientia ad pœnam, tam actiuam, quàm paſſiuam ante omnem ſententiam 283.2.c & quando. 284.1.a
lex pœnalis vtens verbis ſimplicibus comminantibus pœnam, non obligat ſtatim ad talem pœnam in conſcientia. 284.2.c
lex quæ fertur ſimpliciter per verba futuri temporis tantùm, non obligat in conſcientia ante ſententiam. 286.1.d etiamſi verbum geminetur. ibid.2.a vel per duas leges imponatur. ibid.2.d
lex præcipiens ad pœnam periurij quomodo obligat. 287.2.c
lex lata per modum imperandi, quam inducit obligationem, & vnde colligenda. 288.1.a
lex imponens pœnam exequendam per actionem ipſius rei, quando obliget. 293.1.d
lex pœnalis cum particula ipſo facto, quam obligationem inducit. 294.1.b
lex pœnalis priuans re propria, quæ ſine executione hominis exerceri nequeat, quem effectum habeat. 295.1.b
lex pœnalis cum additione ipſo facto, licèt non dicat abſque alia declaratione, inhabilitat, & in fert pœnas quæ ſine actione propria exercentur. 298.1.c
lex pœnalis poſt ſententiam latam, quomodo obligat. 301.1.d
lex pœnalis, quomodo obligat Iudicem. Vide Iudex.
lex pœnalis poteſt per conſuetudinem abrogari. ibid.d,e

Lex tributorum.

leges tributorum inter odioſas computandæ. 310.1.c
leges tributorum, quando purè pœnales intelligantur. 311.2.b
leges tributorum eſſe veras leges morales obligantes in conſcientia. 312.1.b
leges tributorum imponentes pœnas cum tributis eſſe mixtas. 313.1.a
leges iuſtæ ſimpliciter imponentes tributa obligant in conſcientia ante petitionem. 324.1.c
leges iniuſtæ tributorum, nec ante, nec poſt petitionem obligant. ibid.2.d poſſunt tamen aliquando ad aliquid obligare. 325.1.a. Vide tributum.

Lex purè irritans.

lex purè irritans, vnde dignoſcenda. 393.1.b
lex irritans actum indirectè, ſeu dans formam ſubſtantialem contractui non eſt pœnalis. 329.1.c & ſeq.
leges aliquas irritantes, pœnales eſſe. ibid.2.c
legem irritantem poſſe ferri in commune bonum, ſimul & in pœnam. 330.2.b
lex purè irritans non obligat ad præſcriptam formam ſeruandam. 332.1.c
lex dans formam contractui, quam obligationem inducit. 331.2.c

Lex

lex ſimpliciter irritans actum ſi fiat, quomodo obliget. 334.1.e
lex non irritans actum ipſo facto, ſed irritare præcipiens, quomodo obliget. ibid.d
lex irritans ipſo facto ſi ſuum habeat effectum obligat in conſcientia. ibid.b
lex conſtituens formam ſubſtantialem in actu ſeruandam irritat factum ſine illa. 336.1.b & quando talis cenſeatur. 39.2.b & 41.1.e
lex irritans in præſumptione fundata, an ſemper habeat effectum. 340.2.a 341.1.b
leges irritantes poſſe conſuetudines abrogare. 353.1.e
leges irritantes, an in vtroque foro procedant, & vnde hoc colligatur. 363.1.a
legis forma corrupta, an irritetur Actus, & quanta corruptio ſufficiat. 361.2.b
lex irritans, non annullat Actum, ante ſolemnem promulgationem. ibid.e
lex irritans poſt promulgationem in Curia, expectat bimeſtre. 362.1.e
leges irritantes canonicæ, quando habent effectum. ibid.2.b
lex irritans, differens effectum, ante tempus à lege limitatum, non operatur effectum, licèt ſubditi conſentiant. 663.2.a
lex irritans non prius erga volentem, quàm nolentem operatur. ibid.e. Vide lex prohibens per totum.

Lex prohibens.

Lex prohibens actum & irritans reſpectu boni communis, aut priuatorum, non eſt pœnalis. 335.1.d
leges directè prohibentes actum, ſi ad maiorem firmitatem irritant illum obligant in conſcientia. 332.2.b
lex ſimpliciter prohibens, & irritans actum, an interdum impediatur. 336.1.d
lex purè prohibens non ſemper irritat actum, contra ipſam factum, niſi aliunde conſtet mens legiſlatoris. 346.1.d,e
lex prohibēs, vt irritet actum, quibus verbis vti debeat. 347.2.c
lex purè prohibens, quando irritat actus, & quibus circunſtantiis. 348.1.d
lex Ciuilis prohibens. Vide lex ciuilis.
lex Canonica prohibens. Vide lex Canonica.
lex prohibens contrariam conſuetudinem præteritam, an futuram complectatur. 478.1.b
lex prohibens futuram conſuetudinem non ideo eam probat. ibid.2.a
Lex reprobans. lex reprobās cōſuetudinē, quomodo vinci poteſt ab ea. 505.2.d
Lex exorbitans. lex exorbitans, quomodo intelligenda. 589.2.b,c
Lex reuocans. lex reuocans priuilegium, quomodo habeat ſuum effectum, & quando. 602.1.b
Lex fauorabilis. lex fauorabilis, ad omnem proprietatem verborum extēdenda. 374.2.d
Legis extēſio. legis extenſio aliquando vltra proprietatem verborum intelligenda, imo tam naturalem, quàm ciuilem. ibid.e
legis extenſio quadruplex. 373.2.e
lex non eſt regula indiuiſibilis, ſed extenſionem habet. 427.1.a
lex an extendenda ſolùm ob rationis ſimilitudinem ad alium caſum. 376.1.e
lex non inducit vinculum in conſcientia, ob ſimilitudinem rationis. 377.1.e
legis extenſio comprehenſiua ob rationis identitatem ad legē etiam pœnalem extendi poteſt. 380.2.b
lex an extendatur ab vno caſu ad alium ob identitatē rationis. 379.1.b
legis extenſio ad perſonas, loca, & tempus extenditur. 382.2.e
Legis reſtrictio. legis reſtrictio, quomodo accipienda. 383.1.e
legis reſtrictio, quando illicita. ibid.2.b
legis reſtrictio, ad aliquod incommodum euitādum fieri debet. ibid.e
legis reſtrictio ex alia regula colligenda. 384.1.b
lex aliquando reſtringitur ex ſubiecta materia. 385.1.b

Legis humana mutatio.

legis interpretatio triplex, Authentica, vſualis, & doctrinalis. 369.1.d
legis interpretatio, vide Interpretatio.
legis mutatio ab extrinſeco, & intrinſeco. ibid.b
& vtrumque dupliciter. ibid.e
legis obligationem interdum ceſſare. 386.2.a
Vt legis obligatio ceſſet, requiritur, vt deficiat ratio aliquo modo contrariè. 388.1.a
legis obligatio aliquando ceſſat propter bonum perſonæ particularis. 392.1.b
lex ex aliqua circunſtantia facta iniqua, an requirat recurſum ad Principem, vt eius obligatio ceſſare intelligatur. ibid.1.b
legis obligatio aliquādo tollitur ſine recurſu ad Principem per iudicium probabile. 391.a
legis ceſſatio contraria, & negatiua. 393.1.e
legis vigor extinguitur per mutationem contrariam. 394.1.a
Vt lex vigorem ſuum perdat neceſſaria eſt euidentia. ibid.e
legem ceſſare, ceſſante legis ratione generaliter. ibid.2.e
lex præcipiens actum virtutis, non ceſſat, ceſſante quocunque fine extrinſeco. 395.1.d
lex ceſſat, ceſſante adæquato fine extrinſeco, & intrinſeco. ib.2.a
lex præcipiens actum indifferentem, quando ceſſet. ibid.d

Legis ceſſatio in vniuerſali, & in particulari, quomodo differt. 397.1.e
lex, quoad vnam partem inutilis, non quoad aliā an ceſſet. ib.2.e
lex aliquando ſuſpenditur, ſed non extinguitur. ibid.e
legem humanam validè, & iuſtè abrogari poſſe. 444.1.b
legis mutatio iuſta erit, quando cauſa iuſta fuerit. 445.1.d
lex generalis poſterior abrogat priorem. 452.1.a
lex generalis contra ſpecialē quam vim habeat, & è contra. ib.b
lex poteſt per conſuetudinem derogari, quoad obligationem ſub culpa, relicta obligatione, quoad pœnam. 505.2.c
lex poſterior contraria reuocat conſuetudinem. 507.1.b
Vt lex conſuetudinem reuocet, quid requiratur. ibid.2.b
lex particularis Papæ, an reuocet conſuetudinem. 509.1.b
lex reuocans priuilegiū non ſtatim habet ſuum effectū. 631.1.a

Lex diuina poſitiua vetus.

lex diuina poſitiua, an data fuit ante Moyſem. 634.2.c
lex diuina. Vide Angeli.
lex diuina collectiuè ſumpta ſignificat multitudinem plurium legum. ibid.b
legem ſcriptam in quinque libris Moyſis fuiſſe verè diuinam, & Deum ipſum fuiſſe principalem, & proximum eius authorē. 636.2.d
lex vetus per Moyſem data, tanquam per proximum promulgatorem, non verò per authorem. 638.1.d
Finis legis veteris. legis veteris finis bonus, honeſtus, ſpiritualis, & ſupernaturalis fuit. 640.1.c
Finis vltimus à Deo intentus per illam legem, fuit ſpiritualis felicitas illius populi, vel in hac vita, vel in futura. ibid.2.a
lex vetus in peculiarem Chriſti honorem datam, ad augendam fidem explicitam Chriſti venturi. ibid.2.a
Finis adæquatus legis veteris Inſtructio fuit populi Iudaici. 641.1.c
Singula præcepta legis veteris habuiſſe proprios fines materiis accommodatos. 642.1.b
Finis legis duplex, moralis, & ſpiritualis. ibid.c
Materia legis veteris. Materia legis veteris non potuit eſſe niſi honeſta, & ſancta. 643.1.b
lex vetus etiam actus internos pro materia habebat. 645.1.e
Materia legis veteris cōprehendebat omnes actus externos neceſſarios ad honeſtatem morū, tam naturalē, quā cæremonialem, ſeu religioſam, quam etiam politicam, ſeu ciuilē. 647.1.b
Materia legis veteris quatuor complectebatur, vt cæremonialis erat, vt autem iudicialis alia quatuor. 648.1.c.& 2.c,d
Materia legis veteris generaliter ſumpta aliqua cōprehēdebat, quæ non cadebāt ſub rigoroſo præcepto, ſed ſub cōſilio via.c
lex vetus præcipit actus pœnitentiæ, & theologalium virtutum. 660.2.e
Legis forma. Formam illius legis fuiſſe verbum ſenſibilē ipſius Dei hominibus ſufficienter ſignificantem ipſius voluntatem. 649.2.c
lex Decalogi prius voce prolata eſt, poſtea Dei digito ſcripta. 650.1.c
lex vetus pro ſolo populo Iſraëlitico data. 652.1.d
lex vetus data miniſterio Angelorum. 636.2.e. & ſequent. Vide Angeli.
lex vetus in quo loco promulgata fuit. 652.1,e
lex vetus data anno à creatione mundi bis milleſimo quingenteſimo decimo tertio. ibid.2.d
Lex repudij. lex repudij quo ſenſu permiſſa. 640.1.d.645.1.c
Lex vſura. lex de vſura, quomodo intelligenda. ibid.c
Legis veteris effectus. legis effectus proximus, & remotus. 653.1.b
lex vetus habuit pro effectu opus præmio dignum, & ipſum præmium. 656.2.d
Legis obligatio. lex illa obligabat in conſcientia. 653.2.b
Grauitas huius obligationis, vnde colligenda. ibid.c
lex illa etiam vi præceptorum moralium obligabat in conſcientia. ibid.2.b
hæc lex ratione præceptorum cæremonialium, quomodo obligabat. 654.2.b
lex vetus, quomodo obligabat cum periculo vitæ. ibid.2.b
lex vetus effectus aliquos permittebat. 656.2.b
lex vetus habuit effectus pœnales. 656.1.a.& 2.a.e.ibid.e
lex vetus quas permiſſiones habuit. Vide Permiſſio.
lex vetus, quæ præmia promittebat, temporaliane, an æterna. 658.1.c
Legis veteris imperfectio. lex vetus non obligat gentes, in Chriſtū non credentes. 667.1.c
legis opera de condigno, quid meruerint. 658.1.c
lex vetus non habuit ex ſe virtutem iuſtificandi. 659.2.c
lex vetus cur dicitur imperfecta. 647.2.b
legis veteris Sacramēta non habuerunt vim iuſtificandi, nec in eis extra circuncíſionem dabatur gratia extra meritum operantis. 660.2.b
In quo ſenſu dicitur lex vetus non iuſtificare. 662.2.b
lex illa non dabat vires ad actus diſponentes ad iuſtitiam. ib.e
lex vetus imperfecta fuit propter negationem plurimarum perfectionum, quibus caruit. 663.2.c
lex vetus magnum pondus imponebat. 664.1.b
lex vetus grauiſſimas pœnas temporales minitabatur. ibid.e
lex vetus in ſuo ordine, & gradu perfecta fuit. ibid.2.c
lex vetus in ſua ſpecie propria, erat perfecta. ibid.2.e
lex vetus à ſolo Deo mutabilis. 665.1.d.ibid.2.d

Lex vetus à ſolo Deo abrogari,& diſpenſari potuit. ibid.2.e
Lex à Deo variis modis fieri potuit. 666.2.a
Lex vetus non eſt lex ad intra,in Deo ipſo exiſtens. ibid.d
Legem veterem nunquam comprehendiſſe gentes conuerſas ad fidem. 668.1.b
Lex vetus non comprehendit Iudæos baptizatos. ibid.2.b
Legis veteris perpetuitas. Lex vetus quo ſenſu dici potuit perpetua. 670.1.e
Legis ceſſatio. Legis ceſſatio,quoad præcepta cæremonialia. 671.1.b Item, quoad iudicialia. ibid.2.b quid verò quoad moralia? 669.1.b & 677.1.a
Lex vetus ceſſauit non ſolùm quoad obligationem, ſed etiam quoad comminationes,& promiſſiones obſeruātibus eā, &c. ibid.d
Lex vetus quando mortua. Lex vetus ante Chriſti aduentum non fuit mortua. 678.1.a
Lex vetus ante Chriſti mortem non fuit mortua. 678.2.a ſed eius præcepta omnia durarunt vſque ad mortem Chriſti 679.1.e
Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in inſtanti mortis Chriſti. 682.2.d Sed aliquo tempore poſtea obligauit. 684.2.d nec abrogata fuit toto tempore vſque ad Pentecoſtem. 685.1.c
Legem ſoluendi decimas non fuiſſe cæremonialem, ſed iudicialem. 704.2.c
Lex vetus poſt Chriſti aduentum,quando ablata. 667.1.c,d
Lex vetus etiam pro Iudæis,qui Euangelium non ſuſceperunt, abrogata eſt. 670.2.b,c
Lex vetus cœpit abrogari in die Pentecoſtes, non tamen ſimul pro toto orbe,ſed ſucceſſiuè,creſcente promulgatione legis nouæ. 685.2.b
Legis veteris præcepta moralia,& iudicialia,quomodo non ſint mortifera,licèt ſint mortua. ibid.d
Legis veteris præcepta cæremonialis mortifera eſſe. 686.1.b
Legis veteris cæremoniis vti nulla ratione licet. 687.2.d
Lex vetus an priùs mortua fuerit quàm mortifera reſpectu gentium. 700.2.c
Legem veterem cœpiſſe abrogari,& mortuam eſſe,quoad obligationem,ſimul ac lex noua cœpit obligare. 701.2.d
Legem veterem nō ſimul pro toto mundo, ſed ſucceſſiuè mortuam fuiſſe. 702.2.c
Lex vetus quo tempore pro toto mundo mortua, & mortifera. ibid.e
Lex vetus non priùs fuit mortua, quoad inſtitutionem quàm mortifera. ibid.2.e
Lex vetus quando extincta,quoad inſtitutionem. 703.1.e
Inutilitas legis vet. Lex vetus quo tempore cœperit eſſe inutilis. 712.1.c
Lex vetus non amiſit vim ſuam in morte Chriſti,nec ante Pentecoſtem. ibid.d
Lex vetus quandiu durauit,quoad obligationem,durauit etiam quoad effectus pœnales & irritandi. ibid.2.a
Lex vetus amiſit ſuam efficaciam ſucceſſiuè, à die Pentecoſtes reſpectu præceptorum cæremonialium. ibid.d
Lex vetus, quam vim habuerit vſque ad diem Pentecoſtes. 713.1.e
Lex Moyſis vſque ad diem Pentecoſtes retinuit vim ſanctificandi legaliter,ſeu iuſtificandi carnaliter. ibid.2.c
Lex illa quamdiu mortifera non fuit,ad quid vtilis erat. 714.1.c

Lex noua diuina.

Legis nouæ cauſa finalis,& efficiens. 715.1.a
Legis nouæ varia nomina. 717.1.a
Lex noua eſt vera,& propriiſſima lex præceptiua. 718.1.a
Lex fidei,quid ſignificet. 719.1.b
Lex gratiæ cur dicitur infundi cordibus hominum. 721.2.a
Lex noua cur à principio mundi non data. 727.1.d
in Lege noua nulla eſſe diuina præcepta,niſi fidei,& Sacramentorum,quomodo intelligendum. 724.1.b
Diuiſio legis nouæ. Lex gratiæ imperans,ſeu impellens,& adiuuans dicitur. 725.1.c
Legem nouam etiam imperantem eſſe per ſe non ſcriptam caractiris,ſed mentibus & cordibus impreſſam. 726.1.d,e
Legis nouæ,& veteris differentia. 717.1.a,b
Materia legis nouæ. Legis nouæ materialis cauſa partim moralis, partim cæremonialis. 660.1.d
Lex gratiæ myſteria plura explicitè credenda proponit quàm lex vetus. 722.1.d
Legis nouæ materia,actus tam internos, quàm externos complectitur. 724.1.b
Legem nouam amplecti non ſolùm propria præcepta, ſed etiā ſpiritum gratiæ dantem vires,& inclinantem ad obſeruandam legem. 725.1.e
Legem nouam latam pro vniuerſis viatoribus. 727.2.c
Forma legis nouæ. forma Legis nouæ conſiſtit in aliquo ſigno ſufficienter promulgante hominibus talem diuinam voluntatem 725.1.a
Lex gratiæ ita impreſſa cordibus,vt det etiam vires. 727.2.c
Promulgatio legis nouæ. Legis promulgatio,& diuulgatio diſtinguenda. 725.1.b
Legis nouæ obligatio cœpit à Iudæis. 728.1.a
Obligatio legis nouæ. Lex noua non obligat in conſcientia in morte vel reſurrectione Chriſti,imò nec ante diem pētecoſtes.729.2.e & 730.1.e
Lex noua cœpit obligare in die pentecoſtes. ibid.e
Lex noua cur poſtea ſcripta ſit. 726.2.e.
Legem nouam non ſimul obligaſſe Iudæos vbique exiſtentes, ſed obligationem eius fuiſſe ſucceſſiuè diffuſam. 730.2.c,d
Legem nouam nec Gentiles obligaſſe ante diem Pentecoſtes 730.2.e
Legem nouam non incepiſſe obligare Gentiles per ſe, vſque ad reuelationem factam Petro, Actor.10. 732.2.c, ea tunc verò obligaſſe non ſimul totum orbem,ſed ſucceſſiuè. ibid.d
Effectus legis nouæ. Lex noua iuſtificat,& in hoc ſuperat legem veterem. 733.1.e
Lex noua quomodo dicatur iuſtificare. ibid.2.d
Lex gratiæ cur dicatur iuſtificare. 734.1.a
Legem nouam abundantiùs dare gratiam, quàm antea dare. ibid.d
Lex noua quo ſenſu per præcepta dici poteſt iuſtificare. ibid.2.d
Lex noua quos effectus ſpirituales habeat. 735.1.d
Perpetuitas legis nouæ. Legem nouam quo ſenſu perpetuam eſſe affirmemus. 741.1.c
Diſpenſatio legis nouæ. in Lege noua Deus poteſt diſpenſare. 736.1.a
in lege noua nullus princeps temporalis diſpenſare poteſt.ibid.
in Lege noua Diuina nec ſummus Pontifex diſpenſat. 737.1.d
Legis nouæ præcepta poſitiua nullam diſpenſationem aut interpretationem per modum epikiæ admittere. 738.1.c
Lex Chriſti quo ſenſu indiſpenſabilis ab homine. 735.2.d
Lex noua, quomodo admittat interpretationem doctrinalem. 740.1.d,e
Lex noua nullam patitur diminutionem. 742.2.a
Lex noua nullum augmentum recipit. ibid.d
contra Legem nouam nulla conſuetudo hominum præualere poteſt. ibid.2.e
Perfectio legis nouæ. Legis gratiæ variæ excellentiæ. 741.2.a
Lex noua,etiam quoad præcepta, & documenta, longè perfectior eſt lege veteri. 745.1.e
Lex noua in quibus exceſſit legem veterem. ibid.2.b

Lumen.

Lumen fidei nunquam in tota Eccleſia defuiſſe. 13.1.d

Lutherus.

Lutherus vim legum humanarum extinguere conatur. 36.1.a

M.

MAGISTRATVS.

Magiſtratum ciuilem cum poteſtate temporali ad regendos homines iuſtum eſſe, & naturæ humanæ valde conſentaneum. 218.1.b
Magiſtratus humanus poteſtatem habet leges ferendi. 219.1.a
Magiſtratus ciuilis, an contra ius commune ſtatuere poſſit. 447.1.b

Magnificentia.

Magnificentia,vide Legis ciuilis materia.

Mandatum. Mando.

Mandatum ſpirat morte mandantis. 35.1.a
verbum Mando variè explicatur,& vis eius declaratur. 154.2.b

Materia.

Materiæ grauitas ſufficiēs ad obligationem grauem vnde colligenda. 196.1.a
Materia nudè ſpectata leuis,poteſt ex circunſtātia fieri grauis. 180.1.b
Materiæ grauitas ad legem ciuilem. Vide Legis ciuilis obligatio.
Materiam legis poſitiuæ poſſe eſſe grauem in omnibus virtutibus,præſertim principalibus,& cardinalibus. 181.1.b
Materia temporalis,& ſpiritualis quæ. 244.1.c

Matrimonium.

Matrimonium ſecundum contractum, viuente primo coniuge, eſſe nullum,iure naturæ. 18.2.a Vide Ius.
Matrimonium inter fratres,vel inter patrem, & filiam, nullum eſſe iure naturæ. ibid.
Et nihilominus valet ob neceſſitatem propagationis. 106.1.c
Matrimonium metu graui contractum eſſe nullum. 737.1.a
Matrimonia prohibita in lege veteri nunc valere quando legi naturæ non repugnent. 712.2.c
Matrimonia nunc non diſſoluuntur per repudium. [illegible]
Matrimonium vnde habeat indiſſolubilitatem. 740.2.a
Matrimonium peccaminoſum. Vide Acceſſus.

Mendacium.

Mendacium eſſe intrinſecè malum. 105.2.c

Meritum.

Meritum,vide Iuſtus.

Metus.

Metus minuit libertatem,ſed nō impedit irritationem. 337.2.d per errorem. ibid.
Metus quando cauſat inuoluntarium. 486.1.c

Miſſa.

Miſſa,vide Celebrare.
Miſſam audiens coactus,an impleat præceptum 84.1.c
Miſſæ cæremoniæ. Vide Cæremoniæ.

Monarchia.

Monarchia, vide Gubernatio.
Monarchicum optimum regimen. 133.1.b

Mons.

Mons Synai,& Horeb,idem. 653.2.e

Mos.

Mos, quid propriè ſignificet. 455.2.e
Mos propriè in liberis tantùm actibus reperitur. 456.1.a

Motus proprius.

Motus proprius,vide Priuilegium.

Mos. Vet.

Moyſes.

Moyſes non fuit author legis veteris, ſed promulgator. 638.1.d

Moyſes nullius partis legis in veteri Scriptura contentæ, legiſlator, ſed promulgator fuit. 639.2.d

Moyſes iratus tabulas legis confregit. 651.1.b

Moyſes iterum iuſſu Dei eadem præcepta ſcripſit. ibid.

Moyſes tabulas intra arcam Dei repoſuit. ibid.

Moyſes reliqua præcepta promulgauit, legédocens populo. ib.c

Munitio.

Munitio ad Ius Gentium ſpectat. 110.1.d

Mutare.

Mutare, vide Conſuetudo. &, Pontifex.

Mutare dominia rerum, ad quem legis effectum ſpectat. 48 1.a

Mutatio duplex. 59.1.d vide, Legis mutatio.

Mutilatio.

Mutilatio proprij corporis, in quo caſu licita, & quare. 76.2.c

N.

NOVITII.

NOuitij non tenentur ex vi præcepti ad ſeruanda ſtatuta religionis. 199.2.c

O.

OBLIGATIO.

OBligatio. Vide, Legis ciuilis obligatio. &, Excommunicatio.

Obligatio grauis, ex quibus verbis legiſlatoris colligenda. 265.2 b

Obligatos ad non fugiendum è carcere, ſi timeat graue nocumentum non tenetur illa lege, licét illi pœna non ſequatur actionem. 283.2.d

Oportet.

Verbum *oportet*, an habeat vim præcepti. 154.2.c

Ordo, Ordinare.

Ordo Eccleſiæ Hierarchicus totus à Petro dependens. 129.2.a

Verbum *ordinare*, an habeat vim præcepti. 155.1.c

P.

POENAE.

POenæ grauitas in lege ciuili ſignum eſt grauis obligationis. 281.2.c

omnis pœna pertinet ad vim coactiuam. 121.2.c

Pœna generaliter eſt omne incommodum naturæ, vel afflictio. 279.1. & ſeq.

Pœnam in actione, & paſſione conſiſtere poſſe. 301.1.a

Diuiſio pœnæ. Pœna duplex, vna in actione cóſiſtés, altera in paſſione. 282.2.c

Pœna legalis, & conuentionalis. 285.2.b

Pœnæ, aliæ requirentes miniſterium hominis, aliæ ipſa lege inferuntur. 289.1.c

pœnarum earundem alia diuiſio. ibid. 2.b

Pœnarum priuatarum triplex ordo. 292.1.c

Pœnarum remiſsio per indulgentias per quam poteſtatem fit. 248.2.c

multæ pœnæ ipſo facto imponuntur. 140.1.d

Pœna infamiæ, quando incurritur ipſo iure. 287.1.c

Pœnã flagellationis ſeu exilij poteſt homo in ſe ſine peccato exercere. 290.2.a

quæ Pœna imponi poteſt religioſis tráſgredientibus regulam, quæ non obligat ad culpam, ſed ad pœnam tantùm. ibid. b

Pœnæ pecuniariæ, quomodo à reo exequendæ. ibid.

Pœnæ priuantes actione humana, vt irregularitas, poteſt ab ipſo reo fieri. 291.2.c

Pœnæ diuerſæ poſitæ per varias leges, dicentes ipſo facto; omnes incorruntur per idem delictum, vel ante, vel poſt declarationem. 306.2.c. & ſeq.

Obligatio pœnæ. Pœna famis vſque ad mortem, quomodo obliget. 293.1.b

Pœna manendi in carcere, quomodo obliget. ibid.

pœna quæ per ſolam actionem Iudicis infertur non obligat reum. 301.2.b

pœna confiſcationis omniũ bonorũ, an obliget reum poſt ſententiam criminis declaratoriam, ad illã exequendã. 302.2 d

Pœnæ remiſsio, in detrimentum tertij, cauenda. 306.1.b

Pœna ſimoniaci. V de Simonia.

Pœna à teſtatore adiecta, an ſit vera pœna. 286.1.b

Papa, Pontifex.

papalis dignitatis, & officij Epiſcopalis differentia. 117.2.c

Papa hæreticus non deponitur ipſo facto, ante Eccleſiæ declarationem. 238.1.b

Papa, an habeat priuilegium ne erret in fide. 137.2.a

Papa quomodo poteſt materiam aliquam determinare, vt tantùm canonica ſit. 245.1.b

Papa poteſt ſibi indulgentias concedere, & ſecum diſpenſare. 404.2.a. Vide Indulgentiæ.

Papa, & alij Principes ſupremi poſſunt leges ſuas commutare, & in illis diſpenſare. 415.1.d Vide Diſpenſatio.

an papa abſoluens defunctum à cenſura, operatur extra ſuum territorium. 584.2.d.c

Papa non poteſt diſpenſationem in voto reuocare. 626.2,b Vide Diſpenſatio.

Pontifex non poteſt pro ſuo arbitrio regna mutare. 131.1.c

Pontificis ſententia an habeat vim legis, & qualis debeat eſſe. 356.1.d

Pontificis Epiſtolæ, vide Epiſtolæ.

Pontifex poteſt obligare Eccleſiam ad acceptandas ſuas leges. 360.1.d

Pontifex pro omni loco priuilegia concedere poteſt. ibid.c

Pontifex circa tributa imponenda. Vide Tributum.

Parochus.

Parochus non de iure, ſed de conſuetudine, diſpenſat interdum in lege ſuperioris. 411.2.c

Paulus.

Paulus bis Hieroſolymam aſcendit. 705.1.c aliás quater. ibid.d

Paulus an Petrum reprehenderit poſt Concilium Hieroſolymitanum. ibid.a.b

Paulus nõ ex compoſito, ſed verè Petrum reprehendit. 709.1.d

Peccatum.

Peccare ex contemptu, non eſt peccare ex certa ſcientia, &c. 187.1.b

Peccare ex cõſuetudine non eſt peccare ex contẽptu. 188.1.b

Peccare ex contemptu quid ſit formaliter. ibid. 2.c

Peccatum graue committi poſſe contra legem Eccleſiaſticam, ex defectu aliquo in actu mentis, licèt in actione exteriori non appareat defectus. 250.2.c

Permiſſio.

Permiſsio quid ſignificet. 56.1.c

Permiſsio duplex, iuris & facti. 43.2.c affirmatiua, & negatiua. 44.1.b

permiſsio propria, quæ. 655.2.a

permiſsio iuris, & facti quæ. ibid.

permiſsio libelli repudij an conceſsiua, an diſpenſatiua. ibid.d

Permiſsio pluralitatis vxorum qualis. ibid.b

permiſsio vſurarum in lege veteri conceſsiua. ibid.e

permiſsio ingrediendi vineam alienam qualis. ibid. 2.a

permiſsio ſimpliciter dicta regulariter, ſolũ verſatur circa malos actus. 44.1.b

Perpetuitas.

perpetuitas ſimpliciter & ſecundùm quid. 38.2.c

perpetuitas poſitiua, & negatiua. ibid.

Petrus.

petrus non peccauit mortaliter in eo facto, pro quo à paulo fuit reprehenſus. 710.1.c

Petrum nec veniale peccatũ commiſiſſe eſt probabile. 709.2.c

petrus dupliciter ab omni peccato excuſari poſſet. ibid. 710.2.c. 711.2.c

Philoſophi.

philoſophi ſupernaturalẽ hominũ finẽ non cognouere. 11.1.b

Poſsibile.

poſsibile dupliciter ſumitur. 31.1.c

Poteſtas.

Diuiſio poteſtatis. poteſtas præceptiua diuiſa in dominatiuam, & iuriſdictionis. 27.1.d

poteſtatis dominatiuæ, & legiſlatiuæ variæ differentiæ. ibid.n

poteſtas ordinaria, & delegata. 124.2.c

poteſtas coactiua, & directiua. 74.1.a

Poteſtas iuriſdictionis ad leges ferendas neceſſaria. 27.2.a

Poteſtas hæc non quælibet ſufficit. 28.1.b

Poteſtas aliqua ſuprema in omni communitate reperitur. ibid.

Poteſtas in communitate perfecta neceſſaria ad gubernationẽ. 118.2.b

Poteſtas humani Magiſtratus, vide Magiſtratus.

Poteſtas Adæ in poſteros qualis fuit. 120.2.c

Poteſtas immediatè à Deo, vel vt Authore Naturæ, vel vt Authore Gratiæ. 124.2.c

quæ Poteſtas delegabilis, & quibus modis. ibid.

quæ Poteſtas indelegabilis, & quibus perſonis. 120.1.d

Poteſtas legiſlatiua non aſſequitur ſuum finem niſi in materia omnium virtutum præcipiendo 147.2.c

Poteſtas humana non comprehendit actus merè internos. 246.1.a

Poteſtas inferioris ad diſpenſandum in lege ſuperioris an ordinaria ſit. 412.2.d Vide Diſpenſatio.

Poteſtas diſpenſandi includit poteſtatem commutandi. 416.2.a

Poteſtas ciuilis.

poteſtas ciuilis, quando manat à communitate. 123.1.a

poteſtatis Regiæ varij tituli. ibid. 2.a per totum.

poteſtas Regia, formaliter vt talis, eſt de iure humano. 124.1.a

Poteſtas ciuilis abſolutè conſiderata eſt de iure diuino. ibid.b

Poteſtas ferendi leges humanas quib. modis participetur. ib. 2.b

quæ Poteſtas in Imperatoribus, & Regib. ſit ordinaria. 125.1.c

Poteſtas ferendi leges ciuiles in lege Gratiæ & inter Chriſtianos permanet cum moderatione tali ſtatui accommodata. 126.1.d

nullum hominem habuiſſe Poteſtatem vniuerſalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuerſum Orbem. 131.1.a

Poteſtas condendi leges ciuiles eſt in omnibus Regibus ſupremis. 134.1.c & ſeq.

Poteſtatem hanc eſſe in principe ſupremo. ibid.2.c

Poteſtas condendi leges ciuiles in Magiſtratibus, &c. 135.1.a

Poteſtas hæc eſt in communitatibus perfectis, quæ ſine Regibus gubernantur. 135.1.c non verò in ſubiectis alicui ſupremo Principi. 136.1.d

poteſtas hæc in Regina Domina Regni reperitur. 135.2.b

Poteſtatem ciuilem nunquam fuiſſe eandem in tota hominum Vniuerſitate. 141. 1.d & ſeq. hanc Poteſtatem, ante Chriſti Aduentum non fuiſſe in vno particulari homine, reſpectu totius vniuerſitatis. ibid.1.a
poteſtas hæc reſultat poſt politicam vnionem hominũ. 141.1.b
Quadruplex actus huius poteſtatis. 142.1.c
poteſtas hæc mutabilis eſt. 142.1.d
poteſtas hæc non eſt in ciuitatibus minoribus. 137.2.a
poteſtas condendi leges municipales non eſt in omnibus propriis ciuitatibus. ibid.d
poteſtas condendi leges ciuiles neque fidẽ, neque aliud donum ſupernaturale poſtulat in ſubiecto, in quo exiſtit. 158.2.e
poteſtas condendi leges in hominib. infidelis permanet. 159.2.a
poteſtas ciuilis, an reſpiciat felicitatem æternam vitæ futuræ. 141. 2.b
poteſtas ciuilis in pura natura ſpectata quem finem intrinſecum haberet. 141.2.c
poteſtas ciuilis non multum curat de actibus internis. 142.1.c
poteſtas ciuilis (vt eſt in Principibus Chriſtianis fidei coniuncta) non extenditur in materia, vel actibus ſuis ad finem ſupernaturalem. ibid.
Aſſerere licitum eſſe ratione politici ſtatus, leges ferre veræ Religioni contrarias, hæreticum eſt. 144.1.b.c
poteſtas ciuilis, vide Poteſtas Eccleſiaſtica.
Poteſtas obligandi ſub mortali in lege ciuili, non ex ſpeciali Chriſti conceſſione, ſed ex natura rei conſequitur. 178.1.c
poteſtas Imperatoris quo ſe extendat in priuilegiis concedendis. 582.2.b.& vide Priuilegium.
poteſtas temporalis quomodo ſubiecta ſpirituali. 228.2.e

Poteſtas Eccleſiaſtica.

Poteſtas temporalis in vniuerſum Orbem an ſit in ſummo Pontifice. ibid.b
poteſtas ferendi leges obligantes totam Eccleſiam, vel omnes prouincias Eccleſiæ ſubiectas, non eſt in Imperatore 131.2.b
poteſtas Eccleſiæ in hæreticos, & infideles, quæ. 139.1.a
Eſſe in Eccleſia poteſtatem peculiarem ad regendam illam. 216.1.a
poteſtas hæc verè, & propriè legiſlatiua eſt. 216.1.e
poteſtas hæc ſpiritualis, & ſupernaturalis eſt. 217.1. a. & quomodo. 220.1.e
poteſtas hæc perfecta prout nunc in Eccleſia, quomodo ſit propria legis gratiæ. 218.2.c
poteſtas Regalis, & ſacerdotalis in lege ſcripta diſtincta. 219.1.d
poteſtatem legiſlatiuam in Hebræo populo fuiſſe. ibid.2.c
poteſtas ſacerdotalis in lege veteri inferioris ordinis ab ea, quæ nunc eſt in Eccleſia. 219.2.e
poteſtas vt nunc eſt in Eccleſia in multis ſuperat poteſtatem legis veteris. 220.1.b
poteſtas hæc data fuit Petro immediatè à Chriſto Domino, & ſpeciali modo. ibid.2.a
poteſtas hæc quomodo aliis Apoſtolis data fuerit, & à quo. 221.1.b
poteſtatis Petri, & reliquorum Apoſtolorum diuerſitas. 221.2.c & 222.1.c
poteſtatem legiſlatiuam in vniuerſam Eccleſiam à Chriſto immediatè ſummo Pontifici dari, ex vi inſtitutionis eius. ibid.e & quomodo. 226.1.c
poteſtatem hanc ſolis Apoſtolis immediatè à Chriſto datam. 223.2.d
poteſtas iuriſdictionis ſine conſecratione datur. 226.1.a
poteſtas ferendi leges, non eſt de ratione intrinſeca muneris Epiſcopalis. 229.1.c.d
poteſtas Eccleſiaſtica ferendi leges, quibus delegabilis. 235.2.e
poteſtas hæc non pendet ex moribus hominum. 236.1.c nec ex fide. 237.1.a
poteſtas Eccleſiaſtica legiſlatiua in lege Euangelica eſt præſtantior poteſtate ciuili. 238.1.a
poteſtas Eccleſiaſtica etiam vt legiſlatiua, eſt ſupernaturalis. ibid.2.c
poteſtatis Eccleſiaſticæ excellentia ex fine deſumpta. ibid. ex efficiente. 239.1.c. ex ſobiecto. ibid.a
poteſtas Eccleſiaſtica in fœminis eſſe nequit iure ordinario. 240.1.b
poteſtatis Eccleſiaſticæ aliæ excellentiæ tanguntur. ibid.2.a
poteſtati Eccleſiaſticæ poteſtas ciuilis ſubordinata, & ſubiecta. ibid.2.d
poteſtas Canonica, & ciuilis, nec neceſſariò coniunctæ, nec neceſſariò ſeparatæ. 242.1.e

Poſtliminia.

Poſtliminia ad ius gentium pertinere. 320.1.c

Præceptum.

Præceptum, vide Ieiunium.
præceptum impoſitum Adæ in ſtatu innocẽtiæ, quomodo alios comprehendebat. 20.2.d
præceptum requirit aliquam ſupremam poteſtatem in præcipiente. 27.2.b
Differentia inter præceptum purum, & ſtatutum, ſeu conſtitutionem. 34.1.e
præceptum ſuperioris ad limitatum tempus, per ſe loquendo, non eſt lex. 35.2.5
præceptum implere & non tranſgredi diuerſum. 84.2.c
Quæ diſplicentia operis præcepti, impediat eius adimpletionẽ. 84.1.d. Cognitio actus præcepti, vt præceptum eſt, quomodo requiſita. 84.1.d
præceptum Abrahæ quomodo intelligendum. 101.1.c
præceptum non ducendi plures vxores quomodo intelligendum. 104.1.a
præceptum, vt tale, non datur, niſi de futuro. 151.1.c
præceptum annuæ confeſſionis, quomodo, & per quam confeſſionem violetur. 251.1.d
præceptũ fidei, ſpei, & charitatis in lege veteri extitiſſe. 646.2.c
præcepta legis veteris, ſexcenta, & tredecim fuiſſe. 648.1.d
præcepta credendi plura myſteria in lege noua, quàm in veteri, quo iure ſit inductio. 721.1.c
præceptum credendi explicitè in lege noua, quo ſenſu poteſt dici poſitiuum. 722.1.b
præceptum ſpei in lege noua, quomodo intelligendum. ibid.d.
præceptum charitatis in lege noua, quale. ibid.c
præceptum Chriſti de charitate, ad infideles ſe extendit. ib. 2.c
præceptum prædicandi datum paſtoribus Eccleſiæ, quo iure introductum. 723.1.d
Præceptũ affirmatiuũ, & negatiuũ, & eorum differentia. 82.2.b *Præcepti diuiſio.*
Præceptorum naturalium triplex ordo. 96.2.d
præcepta erga proximum, ſeptem, erga Deum tria. 646.2.e
præcepta Decalogi, vide Legis veteris forma.
præceptorum Decalogi & aliorum differentia. 650.1.a *Præcepta Decalogi.*
præceptorum ordo in tabulis ſcriptorum. ibid.d
præcepta in tabulis deſcripta, & cur hoc. 651.1.b
præcepta Decalogi, quando ſufficienter promulgata. 650.2.e
præcepta tam cæremonialia, quàm iudicialia habuerunt rationem figuralem ex inſtitutione diuina. 643.1.c
præceptum aliquod Angelis datum ab initio creationis, & cur hoc. 635.1.c,d
præceptum poſitum ſub mortali, in materia leui, obligat ſub veniali. 180.2.a *Præcepti obligatio.*
præceptum Apoſtolicum abſtinendi à ſanguine, &c. Actor. 15. obligat ſub mortali. 263.2.b *Præcepti tranſgreſſio.*
præcepta ieiunij, Miſſæ, Communionis, &c. ſine formali contemptu frangi poſſe. 264.2.c
præcepta huiuſmodi tranſgrediendo, quis grauiter peccat, licèt non habeat conſuetudinem peccandi. 265.1.a
Nulla poteſtate humana poſſe proprium præceptum naturale mutari. 93.1.a *Præcepti mutatio.*
præcepta naturalia poſſintne aliqua poteſtate humana mutari. ibid. d. Quæ præcepta immutabilia omnino, etiam à Deo. 150.2.a.b
præceptum recitandi horas Canonicas obligat in conſcientia, licèt pœnam imponat beneficiatis reſtituendi. 277.2.c

Præcipio, Prohibeo.

Verbum præcipio, vel prohibeo quando indicet obligationem ſub mortali. 182.2.c.& 183.1.a

Prædeſtinatio.

Prædeſtinatio non intelligitur in intellectu diuino, ante omne decretum liberum. 64.2.e

Prælatus.

Prælati inferiores quas leges condere valeant. 230.2.c
prælati Papæ inferiores, an per hæreſim poteſtatem amittant. 237.2.d
prælatus an poſſit præcipere actus merè internos, ratione voti ſubditorum. 248.2.d
prælati Religionum, & Eccleſiaſtici poſſunt condere leges ſuo fini proportionatas. 263.1.d
prælati inferiores pro quibus locis priuilegia concedunt. 581.2.a Vide Priuilegium.
prælati quomodo diſpenſent in legibus, quas ipſi non tulerint. 405.1.e

Plebiſcita.

Plebiſcita cur ita dicta. 171.1.c
plebiſcita applicari non poſſunt iuri Canonico. 171.1.b

Præſcriptio.

Præſcriptio cum poſſeſſione malæ fidei reprobatur per leges canonicas. 139.1.b
præſcriptio regulariter petit decennium inter præſentes, & vicennium inter abſentes. 621.1.c

Princeps, Principatus.

Princeps imperio ſubiectus, an ſuis legibus poſſit derogare Imperatoris. 132.2.e
Quando poteſt princeps punire ſubditum extra territorium delinquentem. 399.1.b
Principem obligari ad ſuã legẽ ex efficacia ipſius legis. 209.2.b
princeps quomodo lege ſua obligetur. ibid.d
Hæc principis obligatio, quo ſenſu dici poteſt naturalis, diuina, vel humana. 210.1.a
princeps nõ tenetur ſeruare leges municipales prouinciarum ſibi ſubiectarum licèt in eis moretur, vel peregrinetur. ibid.b
princeps non obligatur lege ſua, quoad vim coactiuam. ibid.d
an princeps obligetur ciuiliter ratione ſuæ legis. 212.1.c
Quæ leges irritantes, Principem comprehendant. ib.2.d
principatus humanus neque eſt congenitus naturæ, neque eſt contra illam. 120.1.a

Priuilegium.

Priuilegij nomen. Priuilegij nomen æquiuocè ſumi poſſe. 562.2.c
priuilegium quid. 512.1.d
priuilegij definitio. ibid.2.b
Non omne priuilegium eſſe legem propriè ſumptam. ibid.a
priuilegium, vide Conſuetudo.
priuilegium aliud eſſe purum beneficium, aliud iuri cõtrarium. 581.1.c
priuilegium diuinum, & humanum. 514.2.d
Priuilegij diuiſio. priuilegium humanum, reale, & perſonale. 515.1.c
priuilegium adhærens rei, aut perſonæ, & vnde dignoſcendum. 517.1.c
priuilegium conuentionale, & purum. 522.1.b
priuilegium reale per ſe indifferens, vt ſit perſonale. ibid.e
priuilegium perpetuum, & temporale. 525.1.a
priuilegij altera diuiſio. 518.2.d
priuilegium odioſum, & fauorabile. 525.1.c
priuilegium affirmatiuum, & negatiuum, 526.1.a
priuilegium aliud pro foro externo, aliud pro interno. ibid.e
priuilegium ſcriptum, & non ſcriptum. 517.2.c. & eius ſubdiuiſio. ibid.c, d
Priuilegij forma. priuilegij forma Vſque ad beneplacitum meum, quomodo intelligendum. 709.2.d
priuilegij forma, externa, & interna. 539.2.d
priuilegij forma maxime includit ſignificationem verborum. 540.1.a
In priuilegio tria maximè conſideranda. ibid.d
priuilegij forma ſubſtantialis vnde cognoſcatur. 543.1.d
priuilegij ſubiectum quod. 534.1.c
Priuilegij ſubiectum. priuilegium accipiens, ſemper ſupponitur aliquo modo inferior. 535.1.c
priuilegium quibus perſonis conceditur de facto, vel concedi poſſit. 536.1.c, ibid.2.c
priuilegium, an idem ſibi concedere queat. 535.2.b
Priuilegij cauſa. priuilegiorum cauſa, qualis eſſe debeat. 565.1.a
priuilegium concedit quicunque legem condere poſſit, & ille ſolus. 532. 2.c. & dari poteſt à ſupremo principe, vt ſuum effectum habeat, ante notitiam priuilegiati. 556.1.d
priuilegium non requirit neceſſariò ſcripturam. 514.2.a
Priuilegij valor. priuilegium à Pontifice conceſſum vbique valet, ſi abſolutè concedatur. 581.1.b
priuilegium pro certo loco conceſſum, ibi ſolùm valet. ibid.d
priuilegij extra territorium concedentis quis valor. 582.1.b, c
priuilegium vbique valet, pro diſpenſatu in iure communi, niſi prohibeatur ſtatuto alterius territorij. 583.1.c
priuilegio, in alieno territorio quando quis licitè vti poſſit. ibidem, a
Priuilegij notitia. priuilegij notitia quomodo neceſſaria priuilegiato. 553.a.b
priuilegiorum notificatio non ſpectat ad principem. ibid.1.b
Priuilegij notificatio. priuilegij oſtenſio, vel alia probatio neceſſaria, vt contra alium admittatur. ibid.e
priuilegium eſſe vetam legem. 25.1.d. & 41.8.a
priuilegium à reſcripto quomodo differt. 515.1.c
priuilegium odioſum in dubio, quando cenſendum perſonale. 520.1.a
priuilegium gratioſum quid. ibid.c.d
priuilegium remuneratiuum quid. ibid.a
priuilegium eligendi Confeſſorem in rigore neminem grauat. 613.1.b
priuilegium remuneratiuum, an ſit reale, vel perſonale. 521.1.d
priuilegium conuentionale non ſemper tranſit ad hæredes. 522.2.d
priuilegium eſſe perpetuum, & eſſe reuocabile, diuerſum. 525.1.a
priuilegium perpetuum rei perpetuæ adhærere debet. ibid.a.b
Nullum priuilegium ſuo fundamento durabilius eſt. ibid.c
priuilegium negatiuum non perditur per non vſum. 526.1.e
priuilegia data pro foro pœnitentiæ non ſunt limitanda ad iudicium ſacramentale. 527.1.e. neque extendenda ad forum contentioſum. ibid.2.b
priuilegia an ſine expreſſa Principis conceſſione comparentur. 527.2.e
priuilegium an ſit conſuetudine potentius. 530.2.d
priuilegium duobus modis concedi ſolet. 540.2.a
priuilegium dari ad inſtantiam petentis, aut motu proprio, vnde dignoſcendum. 540.2.b
priuilegium motu proprio conceſſum non retorqueri contra eum, cui conceditur, ſicut conceſſum ad petitionem cuiuſdam. 542.2.b
priuilegium per ſurreptionem impetratum ad puram inſtantiam petentis non valere, ſecus ſi motu proprio concedatur. ib.c, d
Priuilegium conceditur abſolutè, vel ſub conditione. 543.1.b
Priuilegij effectus. priuilegiorum tres effectus generales. 566.1.c
priuilegium aliquando datur ad tollendum ſcrupulum, vel dubium. 567.2.c
priuilegium quando habet effectum vltra ius commune. ibid.
priuilegij effectus per ſe eſſe aliquando mouale ius, &c. 568.2.d
priuilegij effectus, vt lex eſt. 569.2.c
priuilegium contra patrem priuilegiatum, quem effectum habeat. 570.2.a
priuilegium per modum præmij, quando habeat effectum. 578.1.b
priuilegij, ad remunerandum opus factum, vel faciendum, eadem ratio. 572.1.a
Priuilegij acceptatio. priuilegium dans ius, non acquiritur ante acceptationem per ſe, aut per alium, ante notitiam autem acquiritur per alium, non per ſe. ibid.c
priuilegij acceptatio ad alium effectum neceſſaria, ad alium non. 576.1.b, c
priuilegia regulariter non conceduntur ad operandum ante notitiam priuilegiarij. 577.1.c
Priuilegij vtilitas. priuilegij vtilitas ante acceptationem quænam ſit. 580.2.c
priuilegio, in quo loco quis vti poſſit. ibid.d
priuilegia ſecundùm proprietatem verborum ſeruanda. 587.1.a
priuilegium iniuſtum, quoad vſum quale, & quem effectum habeat. ibid.a
priuilegium iniuſtũ, quoad conceſſionem quid operetur. ib.1.b
priuilegij iniuſta conceſſio non ſemper reddit iniuſtum vſum eius. ibid.d
priuilegij vis magis ex intentione concedentis, quàm ex verbis petenda. 582.1.d
priuilegium non in omnibus æquiparatur actuali diſpenſationi. 596.2.c
priuilegio vſus contrarius quis. 616.2.d. & 617.1.b
priuilegium gratuitum duplex. 615.2.e
Priuilegij obligatio. priuilegium quomodo inducit obligationem. 41.2.c, d
priuilegiarius in duobus caſibus obligatur vti ſuo priuilegio. 571.1.b
Priuilegij promulgatio. priuilegiorum promulgatio quæ neceſſaria. 572.2.c
priuilegium quando amplè intelligendum. 516.2.c
Priuilegij extenſio. priuilegium ſub maſculino nomine quando fœminas comprehendat. 517.2.a
priuilegia quomodo ad coniuncta, ſiue correlatiua extendantur. ibid per totum.
priuilegium alicui conceſſum poſt meridiem recitandi Matutinas preces, extenditur ad ſocium. 539.1.e
priuilegiorum extenſio non fiat in damnum tertij. 596.2.b
priuilegium motu proprio conceſſum ampliandum. 586.1.c
priuilegium ob ſimilitudinem rationis nõ extendendũ. 588.2.0
priuilegij ampla interpretatio, quomodo facienda. 589.2.d
priuilegium à die conceſſionis, quomodo fructuoſum. 579.1.d
priuilegium ablatiuum oneris quomodo operetur. ibid.e
priuilegium exemptionis, quid operetur. ibid.d
Priuilegij reſtrictio. priuilegij reſtrictio triplex. 553.2.b
priuilegij reſtrictio quoad communicabilitatem. 554.1.d
priuilegium limitatur ex parte ſubiecti, obiecti, & mente concedentis. 581.1.e
priuilegium derogans iuri communi reſtringendum. 585.1.d
priuilegium quando reſtringendum. ibid.1.b & 586.2.d
priuilegium inferens damnum tertiæ perſonæ, quomodo reſtringendum, & intelligendum. 587.1.a & 588.2.a
priuilegij reſtrictio non debet illud reddere inutile. 575.2.b
Priuilegij mutatio. priuilegij mutatio reſpectu prioris priuilegiarij non extendunt ad poſteriorem. 552.2.b
priuilegium multipliciter mutari ſolet. 590.2.d
priuilegiorum propria mutatio partialis vel totalis. 591.2.a
priuilegiorum aliæ mutationes ex parte materiæ tanguntur. 597.2.a
priuilegium inſertum in corpore iuris, quando cenſeatur derogari. 545.2.d
Priuilegij derogatio. priuilegium quando cenſeatur derogare iuri cõmuni. 544.2.c
priuilegium derogans iuri communi duplex. 545.2.c
priuilegium in corpore iuris contentum non derogatur tacitè per legem vniuerſalem non derogantem priuilegiis expreſſè. 629.1.d
priuilegium quatuor modis tacitè derogari cenſetur. ibid.c
priuilegium ſpeciale derogat generali. 630.1.d
Inter priuilegia, ſi ſint generalia contraria, præualet antiquius. ibid.b
Priuilegium ad inſtar. priuilegium ad inſtar in quo conſiſtit. 546.2.c
priuilegium ad inſtar, quando cenſeatur augeri. ibid.2.e
priuilegium ad inſtar, an poteſt valere, contra illud ad cuius inſtar conceſſum eſt. 548.1.d
priuilegij ad inſtar quænam forma concedendi. ibid.e
priuilegij ad inſtar, & per communicationem comparatio. 552.1.d & eorundem differentia. ibid.b
priuilegiũ an deſtruatur, deſtructo loco cui conceditur. 524.1.b
Priuilegij ceſſatio. priuilegium non ceſſat ceſſante cauſa negatiuè, ſed contrariè. 593.2.b. & 594.2.c
Priuilegium ceſſare negatiuè quid, & quid contrariè. 593.2.c
priuilegium ceſſat ceſſante finali dupliciter. 597.1.b
priuilegium ceſſat, ceſſante cauſa perpetuò. ibid.2.a
priuilegium conditionale quomodo ceſſat. 591.2.a
priuilegium ritè comparatum non ceſſat per mortem concedentis. 597.2.c
priuilegium quando expirat morte concedentis. 599.2.c
priuilegium vt remaneat poſt mortem concedentis, quid requirat. 621.1.c
Priuilegij reuocatio. priuilegia contra Concilium Tridentinum, quæ reuocat ceſſeantur. 554.2.d

priui

priuilegia reuocata ab homine,vel à iure communi. 559.2.c
priuilegium poſt mortem concedentis, à ſucceſſore reuocari poteſt. 623.1.e
priuilegiorum reuocatio,ſeu abrogatio. 95.1.e
priuilegium datum non ſubdito,& ab eo acceptatum irreuocabile. 624.2.d
priuilegium conceſſum ſubdito reuocabile. 625.1.d
priuilegium remuneratiuum,& per contractum oneroſum, irreuocabile. ibid.e.& 2.c
priuilegium conceſſum ab inferiore in lege ſuperioris, an poſſit ab inferiori reuocari. 627.1.a
priuilegium cõceſſum ab inferiori poteſt à ſuperiori reuocari. ibid.d
priuilegium ex cauſa legitima reuocabile. 626.1.d
priuilegium gratuitum,quomodo reuocabile. ibid.e.& ſeq.
priuilegium quibus modis reuocari ſoleat. 628.1.b
priuilegij reuocatio expreſſa,& tacita,& illa duplex. ibid.c
priuilegium ignoratum non impeditur per contrariam voluntatem. ibid.2.c
priuilegia per publicam legem reuocata,promulgationem ſufficientem expectant. 630.1.c
Quæ promulgatio ſufficiat. ibid.
priuilegij reuocatio ab homine facta, quando ſortitur effectũ. 630.2.d
priuilegij reuocatio per legem, & ad hominem facta diuerſa eſt. ibid.e
priuilegij reuocatio quomodo priuilegiario notificari debeat. 632.2.a
priuilegium ob bonum cõmune, an poſſit à priuato renũciari. 525.1.a
Priuilegij renunciatio. priuilegium ob bonum priuatum, quando renunciari poteſt. ibid.c
priuilegium quod momentaneum eſt,non eſt reuocabile. 605.2.b
priuilegium per ſe loquendo renunciabile eſt. ibid.d
priuilegium fit irrenunciabile ex duplici cap. ibid.1.c
priuilegium Clericale, cur non poſſit a perſona particulari renunciari. ibid.n
priuilegij renunciatio propria,& impropria. 606.1.a
Priuilegij renunciatio tacita,& expreſſa. ibid.2.a
priuilegij proprij renunciatio quid requirat. ibid.b
priuilegium vt renuncietur, petit voluntatem expreſſam. 609.2.e
priuilegij renunciatio multipliciter contingit. 610.1.a
priuilegium aliquod dici poſſe diſpenſationem. 400.1.e
Priuilegij amiſſio. priuilegium amittitur per aliquem non vſum.610.2.b. & 611.1.e
priuilegium non deſtruitur per vſum merè negatiuum.610.2.e
priuilegium per vſum priuatiuum, quomodo deſtruatur. 611.1.c
priuilegium dupliciter amittitur per non vſum. ibid.e
priuilegia quæ non amittuntur per non vſum qualia. 614.1.a
priuilegium,vt per non vſum amittatur, an decennium requirat. ibid.2.a
priuilegiis abſolutis nullum tẽpus iure definitum, vt amittantur. ibid.e
priuilegium per non vſum amitti, de quo foro intelligendum. 615.2.c
priuilegia quæ non amittantur in foro conſcientiæ quænam, 616.1.c.& 612.1.b
priuilegia quæ per non vſum ex diſpoſitione Iuris per decennium amittuntur,quomodo ſunt intelligenda. 616.2.a
priuilegium amittitur per contrarium vſum, ſi cætera adſint. ibid.e
priuilegium an per vnum actum amittatur. 592.1.b
priuilegium non amittitur ſimpliciter per vnam contrauentionem,ſed ſolùm ſecundùm quid. 619.1.a.& ibid 2.c
priuilegiorum amiſſio per contrarium vſum in priuilegiis abſolutis non habet locum. 621.2.b
priuilegij abuſus multiplex. 622.2.a
priuilegium amittitur per abuſum. ibid.b
priuilegij amiſſio per abuſum, quando requirat ſententiam Iudicis. 624.2.b
priuilegij limitatio. priuilegium ratione formæ limitatur ad vitam concedentis. 602.1.c
priuilegij communicatio. priuilegiorum communicatio eſt quædam forma concedendi. 549.1.e
priuilegij temporatio. priuilegij communicatio cum reſtrictione, vnde extendenda. 552.2.a
priuilegiorum innouatio quid ſignificet. 563.1.c
priuilegiorum innouatio in forma communi, quid operetur. ibid.e.& ſeq.
priuilegiorum innouatio quos effectus habeat. 563.1.e
priuilegium conſideratur,vt lex eſt,vel vt exemptio à lege. 565.1.d
priuilegiorum confirmatio an ſit noua conceſſio. 555.1.c
Priuilegij confirmatio. priuilegiorum confirmatio in forma communi, vel ex certa ſcientia. ibid.2.d
priuilegiorum confirmatio in forma communi explicatur. 656.1.b
priuilegiorum confirmatio ex certa ſcientia,quam vim habeat. 557.2.c
priuilegiorum confirmatio ex certa ſcientia vni Religioni data,an aliis etiam Religionibus dari cenſeatur. 560.1.c
priuilegia confirmata pro vna Religione, quomodo ad alias Religiones extendenda. 550.1.c
priuilegium interpretandi,quænam praxis obſeruanda. 590.1.e *Priuilegij interpretatio.*
priuilegij vſus illicitus duplex. 594.2.a *Vſus illicitus priuilegij.*

Prohibitio.

Prohibitio,vide Præcipio.
Prohibitio quid ſignificet circa legem. 56.1.b

R

RECITARE.

Recitare,vide priuilegium,& præceptum.

Religioſus.

Religioſis quæ pœna imponi poſſit. vide pœna.
Religioſi quando legibus Synodalibus obligentur. 267.2.c.& 268.2.d
Religioſi exempti an obligentur legibus Epiſcoporũ. 269.1.b
Religioſi exempti, an obligentur, ſaltem iure naturæ legibus Epiſcoporum. ibid.d
Religioſi exempti, ſolùm ratione ſcandali, tenentur legibus Epiſcoporum. ibid.e
Religioſorum regulæ ſæpe obligant ad pœnam,nõ ad culpam. 278.2.c
Religioſorum Regulæ quo ſenſu obligent in conſcientia.129.2.b
Religioſi in voto obedientiæ habent virtuale pactum acceptandi pœnitentias. ibid.2.a
Religioſi peregrinantes quomodo ſubſint legibus illius territorij,vbi peregrinantur. 300.2.d
Solennis Religionis profeſſio, vnde habeat ſuum vinculum. 740.2.b
Religioſorum vota,vide Votum.

Reſcriptum.

Reſcriptum,ſeu Epiſtola interpretans dubium,legem cõſtituit, ſicut ſententia. 157.1.c
Reſcriptum requirit intrinſecè ſcripturam. 535.1.e
Reſcriptum iuſtitiæ,& reſcriptum gratiæ. ibid.c
Reſcripti alia diuiſio. ibid.d

Reſtitutio.

Reſtitutio facta debitori ignoto,quomodo ſufficiat. 84.1.c

Reuelatio.

Reuelatio facta Petro Actor.10. contigit anno Chriſti quadrageſimo primo. 705.1.d

Reus.

Reus ad executionem aliquarũ pœnarum non tenetur.302.1.e
Vide Sententia. 303.1.c
Reus data ſententia,qua ad mortem damnatur,poteſt aſcendere ſcalam,extendere collum,&c.
Reus tenetur pœnam iuſtam Exilij, & ſimiles per ſe exercere. ibid.e
Reus ad quas pœnas pecuniarias obligari poſſit. 304.1.c

Rex.

Rex duorum Regnorum diuerſorum non poteſt eiſdem legibus obligare vtrumque, ſi vni eſſent vtiles, non alteri. 26.1.c
Regia poteſtas,vide poteſtas ciuilis.
Rex aliquando Reginæ ſubditus eſſe poteſt. 137.1.b

Ritus.

Ritus quid ſignificet.466.1.d.ritus iuris,& facti. ibid.2

S.

SANCTI.

Sanctorum ſententiæ etiam quæ in decreto habentur, non habent vim legis. 463.1.c
Sanctorum dicta,quando vim legis habere queant. ibid.e

Satisfactio.

Satisfactio,vide Ieiunium.

Scandalum.

Scandalum euitandum etiam cum detrimento tẽporali. 32.2.b

Scriptura.

Scripturam non eſſe de eſſentia legis. 153.2.b
Scriptura requiſita in ſtatutis inferiorum. 255.1.d
Senſus Scripturæ duplex, literalis, & figuralis, & hic triplex: Tropologicus, ſeu moralis, Allegoricus, & Anagogicus. 642.2.b

Secretum.

Secretum naturale non ſeruare,non repugnare interdum iuri naturæ. 98.1.c

Sedes.

Sedium occupatio,quomodo ſpectat ad ius gentium. 110.1.c

Senatuſconſulta.

Senatuſconſulta,cur ita dicta. 271.2.c

Sententia.

Sententia iuſta,ſecundùm allegata, & probata (re tamen vera) falſa,ad quid obliget.302.1.c. Vide Suffragium.

Senten

Sententia declaratoria criminis,non obligat reum ad executionem pœnæ. 302.1. e niſi lex dicat ipſo facto. ibid. e Vide Simonia.

Simonia.

Simoniacus confidentialis ipſo facto, priuatur beneficio,non expectata ſententia declaratoria. 295.2.a
Simoniaci examinatores,quam pœnam incurrant. ibid.d
Simoniaci Cardinales in electione Papæ, priuantur beneficiis ipſo facto. 296.1.b

Simulatio.

Simulatio Chriſti,Luc.24.quomodo licita fuerit. 695.1.a
Simulatio Iehu 4.Reg.10. peccaminoſum fuit. ibid.2.a
Simulatio Ioſuæ,Ioſ.8.an licita fuerit. ibid.1.c
Simulatio Eliæ Naaman Syro, de adorando Remmon. 4. Reg.5. quomodo intelligenda. ibid.b

Spes.

Spes,vide Præceptum.

Spolia.

Spolia Ægyptiorum,quomodo Iudæis conceſſa. 100. 1.e

Statutum.

Statuta,quæ videntur contra ius commune,quomodo intelligenda. 447. 1.e
Statutum Inferioris à ſuperiore non confirmatum, quam vim habeat. ibid.2.d
Statutum ſine iuriſdictione ab aliqua congregatione factum, non obligat ex vi legis,ſed cuiuſdam pacti. 234.1. b

Stylus.

Stylus quid ſignificet. 465.2. d
Stylus Iuris,& facti. ibid.e
Styli varij effectus inſinuantur. 466.1.c
Styli leges,quæ,& quales. ibid. d

Subditus.

Subditus petens diſpenſationem ſine cauſa, quomodo peccet. 422. 2.c
Subditus nõ peccat,vtendo diſpenſatione,ſine cauſa.428.1. d

Suffragium.

Suffragandi inhabilitas,quando incurritur. 298.2.a
Suffragandi inhabilitas non expectat ſententiam declaratoriam. Ibid. e
Suffragij inhabilitas actiua,quædam obſtat valori ſuffragij, quædam non. 299.1.b
Suffragij valori non ſemper obſtat inhabilitas Iuris actiua,ſecus de paſſiua. ibid.1.
Suffragium omnino nullum,quando. ibid. e
Suffragij inhabilitas quando pœnalis,& quando ſubſtantialis. ibid.d
Suffragandi inhabilitates,quæ dicũtur facti, incurri ante ſententiam declaratoriam,niſi obſtat conſuetudo fortaſſe probabilius. ibid. 2.b
Suffragantes ſcholares,an teneantur veritatem reſpondere,de inhabilitate facti, à Superiore,ſub iuramento interrogati. ibid.c
Suffragantes poſt negatam veritatem, an peccent contra iuſtitiam. 300. 1.c
Suffragantes,ſe offerentes ad ſuffragia, tenentur veritatem fateri. ibid. 2.b
Suffragantes malè,quomodo puniendi. ibid.1.c
Suffragantes malè,an conſuetudo excuſet. ibid.

Superior.

Superior,& ſubditus correlatiua, & ita vnus ſine alio eſſe nequit. 425. 2.b

Suſpenſio.

Suſpenſio. Vide Legis mutatio.
Suſpenſio maior,& minor. 266.1.a
Suſpenſio maior denotat grauem obligationem. ibid. 2. b

T.

TAXARE.

TAxare rerum pretia ad quem effectum legis pertineat. 47.1.d

Tempus.

Tempus ad legem aliquã derogandam, quantum eſſe debeat. 268.1.c
Tempus lõgum ſaltem decem annorum eſſe debeat.475.1.d
Temporia continuatio ad præſcriptam conſuetudinem neceſſaria. 474. 2.0
Tempus decennij ſufficiens vt cõſuetudo inducatur.490.2.b
Tempus ad legem abrogandam per conſuetudinem ignorante Principe quantum eſſe debeat. 499.2.d
Tempus requiſitum vt vna cõſuetudo deroget alteri. 510.2.b
Tempus decennij quando ſufficiat. ibid. c
Tempus quadraginta annorum, quando requiſitum, & pro omnibus his. Vide Conſuetudo.

Traditio.

Traditiones Eccleſiaſticæ,quomodo ius non ſcriptum contineant. 461.1.a
Quæ traditiones ex Apoſtolorum præceptis promanarunt. 461.1.b
Traditio Eccleſiaſtica ſine vllo præcepto inchoare poteſt. ibid. c.

Tributum.

Tributum à verbo tribuo deriuatum. 310.2.b aliæ deriuationes. ibid.a
Tributum diuiditur in reale,perſonale,& mixtum. ibid.c
Tributorum varia nomina vt cenſus, Angaria, Pedagia, Guidagia,&c. ibid.
Tributa realia ſoluenda licèt non petantur. 311.1.c
Tributum imponi poteſt de rebus,quę ad proprium vſum vẽduntur,&c. 319.2.c — *Tributorum materia.*
Tributa propria,&generalia externos etiam comprehendunt. 320.2.e
Tributorum forma eſt proportio inter perſonas ſeruanda, & tributum. 319.1.c — *Tributorum forma.*
Tributa per ſe non dependunt ab acceptatione ſubditorum. 322.2.a — *Tributorum efficiens.*
Tributa ab habente poteſtatem imponenda. 313. 1. e. & quis hanc habeat poteſtatem. ibid.2.a
Quæ tributa ſummus Pontifex imponere poteſt,& vbi. 315.2.c & ſeq.
Tributa imponere de nouo non poteſt, qui non ſit ſupremus. 316.2.a
Tributum duplex cauſa conſideranda. 317.1.c — *Tributorum finis.*
Tributa in commune bonum ordinantur. 26.1.2.& 317.1.d
Tributorum iuſta quantitas ex cauſa tributi ſumenda. ibid.
Tributa quomodo ad vſus ad quos dantur expendenda. ibid. 2.d,e
Tributa pendere à cauſa in fieri,& conſeruari. ibid.e
Tributum ratione conſuetudinis quomodo exigendum, ceſſante cauſa. 318.1.d — *Tributorum obligatio.*
Non obligantur ſubditi ſoluere tributum nouum,ſi non conſtet de poteſtate imponentis, quamuis non conſtet illum tali carere poteſtate. 325.1.d
Tributarius,quando poteſt ſe occultare ne ſoluat tributum. 327.1.b
Tributa,vt in praxi bene ſoluantur, quæ ſunt obſeruanda. 327.2.c
Tributum quomodo teneantur ſoluere Aduenæ. 310.1.c Vide Lex Tributorum per totum.

Timotheus.

Timotheus cur circuncisus à Paulo. 664.2.b

Tyrannus.

Quando liceat ſeruare pręcepta Tyranni,quãdo non. 339.2.c

V.

VNIVERSITAS.

VNiuerſitas,quomodo ſtatuta facere poſſit. 314.1.a

Volo,Voluntas.

An verbum Volumus habeat vim præcepti. 115.2.b
Velle præcipere,& velle nõ obligare repugnant,ſecluſa ignorantia. 18.1.a
Voluntas diuina libera ex ſuppoſitione vnius actus poteſt neceſſitari ad alium. 76.1.b
Voluntas interior priuandi ſe priuilegio, quam vim habeat. 607.1.c
Voluntas exterior ad renunciandum priuilegium neceſſaria. 609.2.c

Votum.

Votum ſolemne,vide Religioſos.
Votum, vide Prælatus.
Vouendi intentio, cum non ſe obligandi intẽtione repugnat. 18.1.a
Votum non poteſt eſſe ſine voluntate ſe obligandi. 14.1.a
Voti diſpenſatio non eſt poteſtatis coactiuæ ſeu iuriſdictionis voluntariæ.248.1.c & vide Diſpenſatio.
Voti commutatio,quam poteſtatem requirat. ibid.e
Voti Irritatio poteſtatem dominatiuam petit. ibid.2.a
Vota Religioſorum iuxta regulam, quam profitentur,intelligenda. 249.1.a

Vſura.

Vſurarius contractus iure naturæ nullus,ſeu irritus, quomodo. 88.2.a

Vſus.

Vſus quid propriè ſignificet. 455.2.c

Vtilitas.

Vtilitas, Vide Lex.

LAVS DEO,
Virginíque Matri Mariæ.

93 366167